Nan Hapit Apo Dios

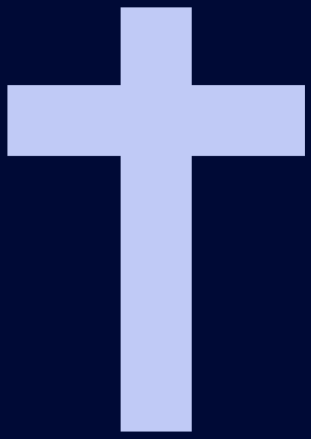

Ifugao, Batad: Nan Hapit Apo Dios (Bible)

Nan Hapit Apo Dios
Ifugao, Batad: Nan Hapit Apo Dios (Bible)

copyright © 2018 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Batad Ifugao

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Audio recording ℗ 2012 Hosanna
All rights reserved.

2025-05-03

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 3 May 2025 from source files dated 3 May 2025
73caf6e3-622f-5761-a5ec-fa654aef623d

Contents

Genesis 1
Exodus 85
Leviticus 161
Numbers 214
Deuteronomy 293
Joshua 358
Judges 401
Ruth 442
I Samuel 449
II Samuel 505
I Kings 552
II Kings 611
I Chronicles 670
II Chronicles 729
Ezra 792
Nehemiah 812
Esther 841
Job 855
Psalms 914
Proverbs 1069
Ecclesiastes 1135
Song of Songs 1150
Isaiah 1161
Jeremiah 1275
Lamentations 1384
Ezekiel 1397
Daniel 1481
Hosea 1508
Joel 1528
Amos 1535
Obadiah 1550
Jonah 1553
Micah 1557
Nahum 1570
Habakkuk 1576
Zephaniah 1582
Haggai 1589
Zechariah 1593
Malachi 1612
Matthew 1618
Mark 1690
Luke 1734
John 1805

Acts 1860
Romans 1927
I Corinthians 1962
II Corinthians 1994
Galatians 2013
Ephesians 2025
Philippians 2036
Colossians 2044
I Thessalonians 2053
II Thessalonians 2059
I Timothy 2063
II Timothy 2072
Titus 2079
Philemon 2083
Hebrews 2085
Jacob 2110
I Peter 2119
II Peter 2128
I John 2134
II John 2142
III John 2144
Jude 2146
Revelation 2149

Genesis

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Moses.

Hay Nangitud'an Moses eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hidin te"ana.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan din 1290 B.C. hi engganah din 1250 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay te"an nan numbino'ob'on an na'at.

Hay Aat ten Liblu: ma'ahhapul an nomnomon tu'u an nan hinohhan nitudo' eten liblu ya ma'akkulug ahan ya un nan hudhud an wah tun lutan mangituduh aatna. Umat hinan nitudo' hi Gen. 8:6-22 hi aat da Gayang ay Balug ti hene ya ma'akkulug ahan an ta"on hi un way hudhud di iYadyang an nipabnopabnoh ay ditu'ud ugwan, ya manu ay umat hinay aatna ti pinikun nan tataguh din gunda nangul'ulgudan hi atawotawon. Hay na'ulgud hinan hudhud ya umat hitu: Hidin pengpenghana ya wada han hin'agi an da Batala ay Dumagat, ya mid ah udumnan agidan linala'in didan hina"ama. Hi Batala ya hiyay apun nan wah tun luta, ya hi Dumagat ya hiyay apun nan wah nan baybay, ya lobong, ya wangwang, ya ginnaw. Wa han ohan algaw ya numanomnomdan duwa ti nan do'ol an holag Batala ya do'ol di e'ekan hi hinidu'dan nalpuh nan danum an impapto' Dumagat. At immuy hi Dumagat ay Batala an agina, ya inalinan hiyay, “Batala, adi ahan maphod hi unmu honogon nan holagmuh nan baybay ta upuhondan amin di e'ekan hinan danum an ipapto"u! Mahapul an ipa'innilam di aatnah nan holagmu ta ma'awatanda. Ti gulat ta ipidwadan manidu' ya nidugah di atonda at ipadatong'uy lutan ipapto'mu ta matoydan amin.” Na'awatan Batala din inalin han agina, ya inabulutnan nangipa'innilah nan tatagun impapto'na. Mapmaphod di na'at hi nabaybayag. Mu unat goh palpaliwan ya inaliwan nan holag Batala nan immandalnan dida ta umuyda hidu'on nan baybay an impapto' Dumagat. Ya hidin tinnig Dumagat hene at immuy ay Batalan aginan inalinay, “Agi', ngadan din inali' ay he"ah aat nan holagmun manidu' hi danum an ipapto"u? At maphod hi unta muntulag ta abuluton an amin di tatagum an mahapul an idinongdan manidu' hinan baybay an ipapto"u.” Ya nuntulagda, ya impa'innilan Batala hinan tatagun impapto'na, ya mid al'alin dida. Mu unat goh palpaliwan ya inaliwanda goh. At immuy hi Dumagat ay Batala, ya inalinan hiyay, “Batala! Ad ugwan ya honogo' di danum an nalpuh nan baybay ta lobngo' nan lutam an ipapto'mu. At hay maphod hi atom ya mipo"oy'a ta mabaliwan'a.” At inabulut Batala, ya numpo"oy hinan pupul, ya waday udumnan a'animal an niddum ay hiyah nan pupul. La'tot ya hennag Dumagat nan danum an nalpuh nan baybay, ya impadatongnay lutan impapto' Batala. At an amin nan mataguh tun luta an ta"on hi unda animal unu tagu ya nun'atoyda. Ya unat goh palpaliwan ta tinnig Dumagat an nun'atoydan amin at impabangngadnay danum an nalpuh nan baybay, ya abigabigat ya gun na'aan nan danum an wah tun luta, ya nun'ul'ullay an gun namaganan. Hi Batala ya immuy ni'hapit hinan ohan hamutih nan pupul an hi Gayang. (Mumpaha' di kololda eten timpu.) Ya immandal Batala ay hiya ta tumayap ta umuyna tigon di aat di lutah un na'pot pay unu namaganan. At inabulut nan hamuti, at timmayap an immuy. Ya tinnig Gayang nan ohan natoy an niwallang hinan luta, at immuyna inan an amin di putuna, ya inaliwanay tamunan nanamad hi un namaganan nan luta. Ya himmigah Batala an nunhood hinan hamuti, at hennagnah Balug ta umuyna hamadon hi un namaganan

nan luta. Ya himbumagga ya tinnig Balug hi Gayang an mangmangan hinan natoy, at numbangngad ay Batala, ya impa'innilanan hiyay tinnigna. Unat goh palpaliwan ya numbangngad goh hi Gayang. Ya inhingal Batala nan hamuti, ya inalinan hiyay, “Anaad ta nabayag'ah di, Gayang, an agguy'a numbangbangngad?” Ya tembal Gayang an inalinay, “Manu ay nabayaga' ti nunle'le'oda'!” Ya minoltan Batala hiya, ya inalinay, “Moltao' he"a ti agguymu inunud nan immandal'u ti inanmu nan natoy!” At inaan Batala an amin di mumpaha' an dutdutna ta numbalinonah mangmangitit, ya hinukatanay maphod an hapitna ta numbalin hinan na"appuhin hapit an uwak, uwak!

At ta"on hi un neheggon heten hudhud hinan Hapit Apo Dios mu wada damdamay anakudangna, at mattig an ma'akkulug ahan nan Biblia ya un nan hudhud.

Hay Outline ten Liblu:
Hay te"an di LUTA (1:1—2:4)
Hay te"an di TAGU (2:5-25)
Hay te"an di TUDUL (3:1-5)
Hay te"an di BAHOL (3:6-7)
Hay te"an di LIGAT (3:8-19)
Hay te"an di ABALIWAN (3:15, 20-24)
Hay te"an di HINA"AMA (4:1—11:32)
Hay te"an di HUDYU (12:1—50:26)
Hay napu'aganda ya hi Abraham (12:1—25:18)
Hay napu'aganda ya hi Isaac (21:1—35:29)
Hay napu'aganda ya hi Jacob (27:1—36:43)
Hay napu'aganda ya hi Joseph (37:1—50:26).

Hay Nunlumuwan Apo Dios hi an Amin
(Jn. 1:1-3; Col. 1:16; Heb. 1:2; Rev. 4:11)

1 Hidin te"an an amin di logom ya limmun Apo Dios ad abuniyan ya tun luta.*
2 Hay te"an di nunlumuwana ya agguy napanuh di aat tun luta, ya mi'id ah nihina ti namahig an danum ya pa'ahhelong. At nan Na'abuniyanan an Lennawa di gun munle"odan hinan bagtun di danum.

Hopap di Algaw

3 Ya inalin Apo Dios di, “Malmuy patal.” Ya na'at an nalmu.
4 Ya maphod hi nanniganan den patal, at uhigonay patal ya nan helong.
5 Ya nginadnanay patal ta algaw, ya nginadnanay helong ta mahdom. Ya unat goh naluh heden algaw ya nahdom ta nawa'ah ya hiyah de hopap di algaw.†

Miyadwah Algaw

6 Ya inalin Apo Dios di, “Malmuy umat hi atap ta battan di danum.”
7 At inuhig Apo Dios nan danum ta nan oha ya wah nan bagtun nan ay atap, ya nan oha ya wah ampana.
8 Ya ngadnan Apo Dios heden ay atap ta ad daya ta naluh heden algaw ya nahdom ta nawa'ah ya hiyah de miyadwah algaw.

Miyatluh Algaw

---

* **1:1** Mid mapto' ya na'at hidin 2500 B.C. Ya an amin di tawon an nitudo' eten mehnod an footnotes ya mid mapto' ti adi nin ustu. † **1:5** Bahaom nan footnote di Ex. 16:5 ta innilaom nan nun'abhiwan di aton nan Hudyu ya nan iYadyang an mumbilang hi algaw hi hindumingguan.

9 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya milahhin nan danum an wah ampan
nan ay atap ta way aton tun lutan mabunhian.” Ya na'at.
10 At ngadnana nan mamaga ta luta, ya ngadnana nan na'amungan di
danum ta baybay. Ya tinnig Apo Dios, ya maphod.
11-12 Ya inalin goh Apo Dios di, “Humangaw an amin di numbino'ob'on
hi holo', ya nan numbino'ob'on an mitanom an mihda, ya nan mitanud di
bungana, ya an amin nan numbino'ob'on an bumunga ta nan bugwan di
bungada ya gun humangaw goh ta minaynayun di aatdah tun luta.” At na'at
an amin hadin inalina. At maphod hi nannigan Apo Dios.
13 Ya naluh heden algaw ya nahdom ta nawa'ah ya hiyah de miyatluh
algaw.

Miyapat hi Algaw

14 Ya inalin goh Apo Dios di, “Malmuy dumilag ad daya ta ma'uhig
an waday mahdom, ya gun mihukat di mapatal ta way panginnilaan hi
bilang di bulan, ya algaw, ya tawon, ya panginnilaan goh hi na'na'at an
umat hi punhabalan ya pundayawan di udum.
15 Ya bumnangdad daya ta madilagan tun luta.” At hiyah ne na'at.
16 Ya limmun goh Apo Dios nan duwan o"ongol an dilag ta nan
ong'ongngol ya algaw ta hiyay ad poto' hitun lutah nan mawa'ah, ya nan
bulan ad poto' an mangipapatal hinan mahdom. Ya limmuna goh nan do'ol
ahan an bittuan.
17 At inhamadnan inhina didah ad daya ta ipapatalda tun luta
18 ya ta diday okod an ad poto' hinan mapatal ya nan mahdom ta
ma'uhig nan patal hi helong. Ya tinnig Apo Dios, ya maphod.
19 Ya naluh heden algaw ya na'ahom ta nawa'ah ya hiyah de miyapat hi
algaw.

Miyalemah Algaw

20 Ya inalin goh Apo Dios di, “Malmun amin nan do'ol ahan hi
numbino'ob'on an munhituh nan danum ya hay do'ol ahan goh an
numbino'ob'on an hamuti ta muntadyapandah tun bagtun di luta.”
21 At limmun Apo Dios nan numbino'ob'on an kalahin di matagun
umiwiy udumna an wah nan baybay, ya limmuna goh nan hamuti. At
umamlong hi Apo Dios ti maphod di panniganah aatda.
22 At winagahan Apo Dios didan amin an nunhituh danum an inalinay,
“Munholag ayu ta miwa'at ayuh nan baybay.” Ya winagahana goh din
hamuti ta dumo'oldah tun luta.
23 Ya naluh heden algaw ya na'ahom ta nawa'ah ya hiyah de miyalemah
algaw.

Miyonom hi Algaw

24 Ya inalin goh Apo Dios di, “Malmuh tun lutay numbino'ob'on an
kalahin di matagun umiwi ti nalmuy nahalimunan an a'animal, ya nan
a'animal an wah inalahan, ya nan mun'ada'adap hitun luta.”
25 At limmun Apo Dios nan numbino'ob'on an kalahin di umiwi ta
nalmuy nahahalimunan an a'animal, ya nan a'animal an wah inalahan, ya
nan mun'ada'adap hitun luta.
26 Ya inalina goh di, “Lumuwon tu'uy tagu ta umat hi aat tu'uy aatda ta
diday pange'kodan tu'un amin hinan wah baybay, ya nan hamuti, ya an
amin nan a'animal an wah tun luta, ya nan numbino'ob'on an umadap
hitun luta.”
27 At limmun Apo Dios di tagu an umat ay Hiyay aatda. Nan limmuna
ya lala'iy oha ya babaiy oha.

28 At wagahan Apo Dios didan inalinay, “Munholag ayu ta dumo'ol ayu
ta la'tot ya niwa'at ayun amin hitun luta ta da'yuy okod an amin hinan wah
nan baybay, ya an amin nan hamuti, ya an amin nan matagun umiwih tun
luta.”
29 At inayun Apo Dios an inalinay, “Idat'un da'yu an amin nan himman-
gaw an ma'an di bungada, ya hiyay pangngalanyuh ononyu. Ya umat goh
hi bungbungaan an ayiw an hiyay ononyu.
30 Ya nan holo' ya nan udumna an himmangaw ya idat'un da'yu ta way
onon an amin nan matagun umiwi an nan numbino'ob'on an a'animal, ya
nan hamuti, ya nan numbino'ob'on an umadap.” Ya an amin hanan inalin
Apo Dios ya na'at.
31 Ya tinnignan amin di limmuna, ya mun'aphod di aatda. Ya naluh
heden algaw ya nahdom ta nawa'ah ya hiyah de miyonom hi algaw.

2

Miyapituh Algaw

1 At gintud Apo Dios an amin nan limmunan ad daya, ya tun luta, ya an
amin nan wada.
2 Ya heden miyapitun algaw ya lempahnay tamuna ta nun'eblay ti
nalpah an amin di nunlumuwana.
3 At nginilinah den algaw, ya winagahana an inalinay me'gonan ti hiyah
ne algaw hi nun'eblayana ti nalpah an amin nan inatnan nunlumun amin
hi logom.

Nan Galden an Eden

4 At umat hituy aat di nalmuwan tun luta ya ad dayah din nunlumuwan
Apo Dios.
5 Ya tun luta ya mi'id pay ah himmangaw unu nitanom, ya agguy pay
impa'udan Apo Dios, at mi'id di muntanom.
6 Mu waday danum an bumuhu' an malpuh nan lutah mangpot hinan
tu'yapna.
7 At hi Apo Dios ya innalna nan *pito'*,* ya pen'olna ta inyammanah tagu, ya
hinodohdaanay olongna, ya nalmuy hodohdana, at na'amman an mataguh
Adam.
8 Ya tinamman Apo Dios ad Eden an wah appit di buhu'an nan algaw ta
hiyay nangihinanah nan lala'in limmuna.
9 At limmunan amin di numbino'ob'on an ayiw an mun'aphod di tigawda
ya maphod an ma'an di bungada. Ya limmuna goh hinan gagwana han ayiw
an mangidat hi itaguan ya nan ayiw an mangidat hi la'eng ta mabalin an
innilaon nan maphod an ma'at unu nan nappuhi.
10 Ya waday wangwang an nalpud Eden ta way nanebnah nan himman-
gaw. Mu hay aat nan wangwang an nange'wan de han Galden ad Eden ya
nun'opat di nunhappangana.
11 Hay ngadan nan nahhun an oha an happang di wangwang ya ad Pishon
an nange'wah ad Havilah an wadan di balitu'.
12 (Nan balitu' hidi ya nahamad an namahmah. Ya wada goh di
ma'ah'upan hidi an lotan di ayiw an ma"aphod di hunghungna ya nan
na'angnginan batu.)
13 Ya hay ngadan nan miyadwan happang di wangwang ya ad Gihon an
nange'wah ad Cush.

---

* **2:7** Hinan hapit di Hebrew ya *adamah* di hapitdah *luta*, ya mattig an neheggon hinan ngadan *Adam*
an nalpuh nan luta.

14 Ya hay ngadan nan miyatlu ya ad Tigris an nange'wah appit di buhu'an
di algaw ad Ashur. Ya hay ngadan di miyapat ya ad Euphrates.
15 At hi Apo Dios ya inhinanah de han lala'ih nan Galden an Eden ta hiyay
manamun mangipapto' hinan wah di.
16 Ya inalinan hiyay, “An amin di bungan tun ayiw hitun galden ya
mabalin an onom.
17 Mu adim ahan onon nan bungan nan ayiw an mangidat hi la'eng an
dumalat hi pangimmatunan hinan maphod unu nappuhi.” Ya impidwan
Apo Dios an nangalin hiyan inalinay, “Mahapul ahan an adim onon nan
bungan den ohan ayiw. Ti onom ay ya matoy'an ne han algaw an
panganam.”

Hay Nalmuwan Eve

18 Ya inalin goh Apo Dios di, “Adi maphod hi un oh'ohhah ten lala'i. At
lumuwo' di oha ta waday pi'yibbanah bumadang ay hiya.”
19 At innalna nan luta, ya inyammanah numbino'ob'on an a'animal ya
hamuti. Ya inyuynan de han lala'i an ipattig ta ngadnana dida. At nan
nangalinan dida ya hiyay ngadanda.
20 At nginadnan han lala'i nan do'ol an hamuti ya nan a'animal, mu mi'id
ah ohan didah mabalin hi ibbana ta way bumadang ay hiya.
21 At hay inat Apo Dios ya impalo'na nan lala'i ta nimogmog di enlo'na, ya
innalnay ohah taglang de han lala'i, ya impabangngadna an nun'addumon
nan lamoh.
22 At iyammanah den tungal an taglang di lala'ih babai ta nalpah ya
inyuynan de han lala'i.
23 Ya inalin han lala'iy, “Maphod ta nan tungal ya nalpuh nan tungal'u, ya
nan lamohna ya nalpuh nan lamoh'u! At mangadnan hiyah *babai*† ti hay
nalpuwana ya nan *lala'i*.”‡
24 Ya hiyaat un wa ay ta malhin nan lala'i ya taynana nan o'ommodna ta
miyaddum hinan babain ahawana ta paddungnay unda ohan odol.§
25 Ya nan lala'i ya han ahawanan babai ya ta"on unda numbobollad mu
adida bumain.

3

Hay Numbaholan di Tagu

1 Nan ulog di na'alla'eng an bumalbali ya un an amin di udumnan limmun
Apo Dios. At inalin nan ulog hinan babaiy, “Undan inalin Apo Dios di adiyu
onon di bungan nan malgom an ayiw hitun galden?”
2 Ya tembal nan babai, ya inalinay, “Mabalin an mangan amih bungan nan
ayiw.
3 Mu nan bungan di ayiw an wadah gagwan di galden ya inalin Apo Dios
di, Adiyu onon, ya adiyu goh dinihon. Ti atonyu ay ya matoy ayu.”
4 Ya inalin nan ulog di, “Adi ayu ahan matoy!
5 Ya manu ay inalin Apo Dios di adiyu onon ti luma'eng ayu, at mipaddung
ayun Hiyan manginnilah maphod ya nappuhi!”
6 At unat goh tinnig han babaih den bungan nan ayiw, ya maphod di
tigawna, ya maphod hi onon, ya luma'eng di mangan, at innalna, ya inana.
Ya indatna goh ay ahawana, ya inana goh.

---

† **2:23** Hinan hapit di Hebrew ya neheggon nan panapitdah *lala'i* hinan panapitdah *babai*. ‡ **2:23** I Cor. 11:8. § **2:24** Mat. 19:5; Mk. 10:7-8; I Cor. 6:16; Eph. 5:31.

7 Ya unat goh inanda ya ay paddungnay nadiat di matada, at iniladan
numbobolladda. At dina"ida"itday tubun di ayiw an fig ta nanophopdah
odolda.
8 Ya wan mapuyaw ya dengngolday demog Apo Dios an umali, at im-
muyda nipo"oy.
9 Mu inayagan Apo Dios nan lala'in inalinay, “Hay wadam?”
10 Ya tembalnan inalinay, “Dengngol'uy umaliam, ya timma'ota' ya ten
numbobollada', at nipo"oya'.”
11 Ya tembal Apo Dios, ya inalinay, “Hay nangalin he"ah un'a numbobol-
lad? Unmu dan inan nan bungan nen ayiw an inali' hi adiyu onon?”
12 Ya tembal nan lala'i, ya inalinay, “Nan babain indatmuh ibba' di
nangidat hi bungan nen ayiw! At inan'u.”
13 Ya inalin Apo Dios hinan babaiy, “Anaad ta umat hinay inatmu?”
Ya inalin nan babaiy, “Oo ti nan ulog di namalbalin ha"in, at hiyanan
inan'u!”
14 Ya inalin Apo Dios hinan ulog di,
“Dumalat nan inatmu ya he"ay nidugdugah an ma'idutan an animal,
at mete"ad ugwan ya mihagad di putum hi un'a umadap,
ya hay hupu' di itanudmuh engganay apogpogam.
15 Ya dumalat nan inatmu ya pumbohholo' da'yuh nan babai,
ya pumbohholo' goh nan holagyu.
At igatinay ulum ta magmi',
ya hobatom di mu'udna.”

16 Ya inalin Apo Dios hinan babaiy,
“He"a ya udma' ta nidugah di holtapom hinan punhabiyam ya nan
puntungawam.
Ya ta"on un umat hinay holtapom ya amnawam mahkay nan
ahawam,*
ya munnanong damdamay ahawam an mangipapto' ay he"a.”

17 Ya inyewel Apo Dios hinan lala'i, ya inalinay, “Dumalat nan agguymu
nangunudan hinan inali' an adiyu onon nan bungan di ayiw ta hi ahawam
di inunudmu ta inanyu nan bungan di ayiw
ya ma'idutan tun luta.
At munligat'an muntamuh tanudmuh pi'taguam hitun luta.
18 Ya humangaw di holo' ya nan udumnan humangaw an waday hubitna.
19 Ya gahin un'a malengot hi puntamuam hitun luta
ya un waday malmuh itanudyuh engganay un'a mumbangngad hi
luta
ti hay pito' di nalpuwam,
at mumbangngad'a damdamah pito'.”

20 Ya nginadnan Adam nan ahawana ta hi Eve† ta hiyay hi inan an amin
di *matagu* an umat ay hiya.
21 Ya hay inyamman Apo Dios hi lubung da Adam ay Eve ya nan up'up di
animal ta indatnan dida ta inlubungda.
22 Ya nalpah hene ya inalin Apo Dios di, “Nan tagu ya umat ay ditu'u ti
inilada mahkay di maphod ya nappuhi. Ya gulat ta alana goh di ohah nan

* **3:16** Hay kulugon di udum hi aat ten amnawan nan babai ya pohpohdonan hiyay mumpapto' hi ahawana ta nan ahawanan lala'iy mangunud ay hiya. † **3:20** Hay pohdonan ibaga ya *matagu*.

bungan nan ayiw an mangidat hi pi'taguan hi mid pogpogna, ya inana, at mabalin nan nabaholan hi mi'taguh munnanannong!"
23 At hay inat Apo Dios ya pinakakna didah nan Galden an Eden ta
umuyda muntamuh nan lutan nalmuwanda.
24 Ya nalpah an pinakak Apo Dios dida at pungguwalyaona nan anghel
an ma'alih cherubim hinan way owon hinan appit di buhu'an di algaw. Ya
wada goh di adu"oy an hanggap an umela'elat ya timmelotelon an mihawan
hinan way owon an umuy hinan ayiw an mangidat hi pi'taguan.

4

Da Cain ay Abel

1 Ya enelo' Adam hi Eve an ahawana, at nunhabi ta nuntungaw, ya lala'i
an nginadnana ta hi Cain.* At inalin Eve di, "Binadangana' ay Apo Dios hi
nangidatanah nan lala'in imbaluy'un *nitungaw*!"
2 Ya palpaliwanda ya nunholag goh ta hi Abel.
Ya unat goh immilog ya hay tamuna ya un mumpahtul hi kalnilu. Mu hi
Cain ya un munhabal.
3 Ya unat goh palpaliwan ya enelgom Cain di innalnah bungan di inhab-
alna ta e'nongnan Apo Dios.
4 Mu hi Abel ya innalnay hopap di imbaluy di kalnilunan mi'id ganitna,
ya ene'nongna goh ay Apo Dios. At inabulut Apo Dios nan ene'nong Abel,
5 mu agguyna nan ene'nong Cain. At ma'abbungot hi Cain an pinumlang.
6 Ya inalin Apo Dios ay Cain di, "Anaad ta ma'abbungot'an pumlang?
7 Undan adi' he"a abuluton hi unmu aton di maphod? Mu wa ay ta atom
di nappuhi at hiyay nidadaan hi mamalbalin he"a. At mahapul an du'gom
ta abakom nan na"appuhi."
8 Ya wa han ohan algaw ya inalin Cain ay aginan hi Abel di, "Umuytah
payaw." At immuyda. Ya hidin awadandah payaw ya pinatoy Cain hi Abel.
9 Ya inalin Apo Dios ay Cain di, "Hay wadan agim?"
Ya tembalnan inalinay, "Tagwan! Agguy'u inila! Undan ha"in mangi-
papto' ay agi'?"

Hay Na'idutan Cain

10 Ya inalin Apo Dios di, "Anaad ta inatmuy nappuhi? Nan dalan
agim an netmog hitun luta ya paddungnay mun'alin Ha"in ta way ato' an
mangibolloh.
11 At ad ugwan ya ma'idutan'a, at adi mahkay mabalin an munhabal'ah
tun luta ti enetmogna nan dalan agim.
12 Ti wa ay ta munhabal'a ya adi malmuy ihabalmu. At mi'id poto' di
punhituwam ta un'a buminna'el an lumane'le'od."
13 Ya inalin Cain ay Apo Dios di, "Nidugah ahan di molta' an adia' pa"edpol!
14 Ad ugwan ya pakakona' ta adia' punhabalon ay He"a, ya ma'aana' udot
ay He"a ta unna' buminna'el an lumane'le'od! Ya wada ay di mangah'up ay
ha"in ya patayona!"
15 Mu inalin Apo Dios ay Cain di, "Mi'id mamatoy ay he"a ti nan mamatoy
ay he"a ya miyawit hi mumpapitu." Ya minalkaan Apo Dios hi Cain ta adi
patayon nan mangah'up ay hiya.
16 At nakak hi Cain hi awadan Apo Dios, ya immuy nunhitud Nod† an
immapit hi buhu'an di algaw hidih ad Eden.

* **4:1** Hay pohdonan ibaga ya *nitungaw*. † **4:16** Hay pohdonan ibaga ya *lumane'le'od*.

Hay Holag Cain

17 Ya palpaliwan ya nalhin hi Cain‡ ta nunhabih ahawana, ya nuntungaw,
ya lala'i, ya ngadnanda ta hi Enoch. Nan babluy an nunhituwanda
ya numbalin hi siudad, at nginadnan Cain ta ad Enoch an ngadan nan
imbaluyna.
18 Ya nalhin hi Enoch, at nunholag ta hi Irad. At nunholag hi Irad ta
hi Mehujael. Ya nunholag hi Mehujael ta hi Methushael. Ya nunholag hi
Methushael ta hi Lamech.
19 Ya hi Lamech ya inahawana nan duwan binabain da Adah ay Zillah.
20 At nunholag hi Adah ta hi Jabal an hiyay ad holag hinan numpunhituh
nan tuldan abung an diday mumpumpahtul hinan a'animal.
21 Ya hay ngadan agin Jabal ya hi Jubal an hiyay ommod di nala'eng an
mumpagangoh hi alpa ya tungngali.
22 Ya nunholag goh hi Zillah ta hi Tubal-Cain an hiyay ad holag hinan
mumpumbohal. Ya hay ngadan han aginan babai ya hi Naamah.
23 Ya inalin Lamech hinan duwan ahawanan da Adah ay Zillah di,
"Donglonyuh ten alyo':
Wada han pinatoy'u an ungan lala'i,
ya manu ay inat'u ti nahhun an hinugatana'.
24 Ya gulat ta pituy awit Cain
at ha"in ya napitu ta pituy awit'u!"

25 Ya nunholag goh da Adam ay Eve ta nginadnanda ta hi Seth§ ti inalin
Eve di, "*Indat* Apo Dios han imbaluy'u ta hukat Abel an pinatoy Cain."
26 Ya nunholag hi Seth hi ohah lala'i ta hi Enosh. At hiyah ne nete"an di
nundayawan nan tatagun Apo Dios.

5

Hay Patad nan Holag Adam

1 Hiyah te napatad hi holag Adam. Hidin nunlumuwan Apo Dios hi tagu
ya inyengngohnah nan aatna.
2 Ya limmunay lala'i ya babai, ya winagahana dida ya unna ngadnan
didah *tagu*.*
3 Ya unat goh nuntawon hi Adam hi hinggahut ta tulumpulu ya waday
imbaluynan lala'i an hiyay inanungna, ya ngadnana ta hi Seth.
4 Ya ni'tagu an gun nunholag damdama ta nangamung waluy gahut di
tawona, ya nawadaday udumnah imbabaluynan linala'i ya binabai.
5 At hay uyap di tawonah engganan den natayana ya hiyam di gahut ta
han tulumpulu.
6 Ya hi Seth ya hinggahut ta lemay tawona ya un mawada han imbaluynan
hi Enosh.
7 At nituluy an ni'tagu an gun nunholag ta nangamung waluy gahut ta han
pituy tawona, ya nawadaday udumnah imbabaluynan linala'i ya binabai.
8 At hi Seth ya hiyam di gahut ta han himpulu ta duway tawona ya un
matoy.
9 Ya hi Enosh ya nahiyam di tawona ya un mawada han imbaluynan hi
Kenan.

---

‡ **4:17** Hay nangngalan Cain hi ahawana? Nan ohan aginan babai (Gen. 5:3)! Ya gapu ta agguy ni' inyuldin Apo Dios hinan tatagu ta adida ahawaon di agida at mid ah baholna. § **4:25** Hay pohdonan ibaga ya *nidat*. * **5:2** Unu *adam*.

10 Ya nituluy goh an ni'tagu an gun nunholag ta nangamung waluy gahut
ta han himpulu ta lemay tawona, ya nawadaday udumnah imbabaluynan
linala'i ya binabai.
11 At hi Enosh ya natoy hidin nunhiyam di gahut ta han lemay tawona.
12 Ya hi Kenan ya napituy tawona ya un mawaday imbaluynan hi
Mahalalel.
13 At nituluy an ni'tagu an gun nunholag ta nangamung waluy gahut ta
han napat, ya nawadaday udumnah imbabaluynan linala'i ya binabai.
14 Ya hi Kenan ya natoy hidin nuntawon hi hiyam di gahut ta han himpulu.
15 Ya hi Mahalalel ya nuntawon hi nanom ta han lema ya un mawada han
imbaluynan hi Jared.
16 At nituluy an ni'tagu an gun nunholag ta nangamung waluy gahut
ta tulumpuluy tawona, ya nawadaday udumnah imbabaluynan linala'i ya
binabai.
17 Ya hidin waluy gahut ya han nahiyam ta han lemay tawon Mahalalel
ya natoy.
18 Ya hi Jared ya hinggahut ya han nanom ta duway tawona ya un
mawaday imbaluynan hi Enoch.
19 At nituluy an ni'tagu an gun nunholag ta nangamung waluy gahut di
tawona, ya nawadaday udumnah imbabaluynan linala'i ya binabai.
20 Ya hidin nuntawon hi Jared hi hiyam di gahut ya han nanom ta han
duwa ya natoy.
21 Ya hi Enoch ya un nanom ta han lemay tawona ya nawaday imbaluynan
hi Methuselah.
22 At nete"an de ya na'na'unnud hi Enoch ay Apo Dios, at mituluy an
ni'tagu ta nangamung tuluy gahut di tawona, ya nawadaday udumnah
imbabaluynan linala'i ya binabai.
23 Ya hidin tuluy gahut ya han nanom ta lemay tawona
24 ya hin'alina ya na'utaw an mi'id. Ti hiya ya un'unnud ay Apo Dios, at
nonong di odolna ya ni'yuy ay Apo Dios.
25 Ya hi Methuselah ya hinggahut ya han nawalu ta pituy tawona ya un
mawada han imbaluynan hi Lamech.
26 At nituluy an ni'tagu an gun nunholag ta nangamung hi pituy gahut
ta han nawalu ta duway tawona, ya nawadaday udumnah imbabaluynan
linala'i ya binabai.
27 Ya hidin nuntawon hi Methuselah hi hiyam di gahut ya han nanom ta
hiyam ya natoy.
28 Ya hi Lamech ya hinggahut ya han nawalu ta duway tawona ya un
mawada han imbaluynan lala'i.
29 Ya nginadnana ta hi Noah,† ya inalinay, “Maphod ta ta"on hi un at hitun
numbalin hi adi maphod tun lutan dumalat nan nangidutan Apo Dios ya
heten ung'ungngay *umipa'amlong* hi nomnom hitun naligat an tamu.”
30 At ni'tagu an gun nunholag ta nangamung hi lemay gahut ta han
nahiyam ta lema, ya nawadaday udumnah imbabaluynan linala'i ya bin-
abai.
31 Ya nuntawon hi Lamech hi pituy gahut ya han napitu ta pitu ya un
matoy.
32 Ya hi Noah ya nuntawon hi lemay gahut ya unda mawada nan tulun
linala'in imbabaluynan da Shem, ya hi Ham, ya hi Japheth.

† **5:29** Hay pohdonan ibaga ya *umipa'amlong*.

6

Hay Nun'abaholan nan Tatagu

1 Ya unat goh gun dimmo'ol nan tatagu ta nun'iwa'atdah tun luta ya
numpunholagdah babalahang an mumpangilog.
2 Ya unat goh tinnig nan tatagun Apo Dios dida an mun'a'apgohanda at
immuyday udumna ta iyahawada nan penhodda.
3 Ya inalin Apo Dios di, “Nan Na'abuniyanan an Lennawa ya adi mabalin
an minaynayun di iddumanah nan tatagu ti waday apogpogan di odolda. At
hiyaat un hinggahut ta han duwampuluy tawon hi idat'uh pi'taguanda.”
4 Heden gutudna ya la'tot goh ya waday o"ongol an tatagun nunhituh tun
luta, ya hay ngadanda ya Nephilim. Ya inahawan nan linala'in tatagun Apo
Dios nan holagdan binabai, ya nunholagda goh ta malmuy imbabaluyda.
Ya diday ma'abbi'ah, at nundongol di aatdah din penghana.
5 Ya ininnilan Apo Dios an gun iyal'allan nan tatagun mangamangat hinan
do'ol an pumbaholan hitun luta. Ya hay mun'onan hi wah nomnomda ya
nan pangatandah nan adi maphod.
6 Ya hi Apo Dios ya nunheglan munha'it hi punnomnomanah puntutuyua-
nah ayna nunlumuwan hinan tataguh tun luta.
7 Ya inalin Apo Dios di, “Ubaho' an amin tun tatagun limmu' an ta"on
an amin nan a'animal, ya nan umadap, ya nun'apaya'an ti muntutuyua' hi
nunlumuwa' ay dida.”
8 Mu mun'am'amlong* hi Apo Dios ay Noah ti anggay hiyah maphod di
pangatna.

Hay Nangalyan Apo Dios ay Noah ta Mun'ammah Pupul
(I Pet. 3:20; II Pet. 2:5)

9 Hi Noah ya nahamad di atona an mi'id pamahal nan tatagun hiya ti
un'unnud ay Apo Dios.
10 Ya waday tuluh linala'in imbabaluynan da Shem, ya hi Ham, ya hi
Japheth.
11-12 Mu hay panigaw Apo Dios an amin hinan tataguh tun luta ya
nappuhiy gunda aton, ya nunheglay pangatdah nan i'ibbadan tatagu.
13 Ya inalin Apo Dios ay Noah di, “Ninomnom'un pa"ion tun luta ta
ma'ubah an amin nan tatagu ti nunnaud nan ato'atondan gunda pumatoy.
14 At iyammam di pupul. Hay iyammam ya nan cypress an ayiw, ya
hinoldaholda'muy bunolna. Ya lempahmu ay an inyamma ya inhamadmun
litaon hi longah an amin nan muntigaw, ya umat goh hinay atom hi
bunolna.”
15 At intuluy Apo Dios an inalinay, “Hay lukudna ya opat di gahut ya han
nabongley umpih inadu"oyna, ya napitu ta lemay umpih inabellogna. Ya
hay inata'nangna ya napat ta han lemay umpi.
16 Ya tigom ta nan dedeng ya adi mitumu' hinan bubung ta madi'angan
hi ohay umpi ya han godwa. Ya pinantawam hinan way bane'lengna, ya
nuntuluwom di galadu.
17 Ti hay ato' ya lobngo' tun luta ta ma'ubah an amin nan wah tun luta
ta mun'atoydan amin nan malgom an waday hodohdana an ta"on hi unda
tagu unu animal.
18 Mu ten itulag'un he"a an da'yun hina"ama, ya nan a'ahawayu ya
humgop ayuh nan pupul ta mabaliwan ayu.

---

* **6:8** Hiyah ne ohan kalahin di hanul di Hudyu an ta"on un adi umipakikiy aatna ti hay pohdon nan ngadan *Noah* an ibaga ya *umipa'amlong* (bahaom nan footnote di Gen. 5:29), at *mun'am'amlong* hi Apo Dios ay *Umipa'amlong*!

19 Ya mahapul an pe'ehgoponyuh nan pupul di mahindudwah an amin
hinan matagun nalmun buta'al ya tenna ta mi'tagudan da'yu.
20 An mahindudwah nan numbino'ob'on an hamuti, ya nan
numbino'ob'on an kalahin di a'animal, ya nan numbino'ob'on an kalahin
di umadap hinan luta ta mi'tagudan da'yu.
21 Ya idadaanyun ehgop an amin nan mun'olog hi ononyun amin ya hay
onon goh nan numbino'ob'on an pe'ehgoponyu." Hiyah ne inalin Apo Dios.
22 At inat Noah an amin hanan immandal Apo Dios.

7

Hay Hinumgopanda

1 Ya nadatngan goh nan humgopan da Noah hinan pupul ya inalin Apo
Dios ay Noah di, "Humgop ayu mahkay an hina"amah nan pupul ti da'yu ya
anggay di tinnig'uh nahamad di pangatna.
2 At ipahgopmuy pituh nan numpunhimbaluy hinan a'animal an ab-
uluton Apo Dios hi ma'an ya me'nong ay Hiya, ya ipahgopmuy duwah
nan numpunhimbaluy an a'animal an adi abuluton Apo Dios hi ma'an ya
me'nong ay Hiya,
3 ya nan himpiptuh nan mumpunhimbaluy an nun'apaya'an ta waday
mahlag hitun luta.
4 Ti maluh di pituy algaw at ipa'udan'uh napat hi algaw, ya napat hi labi
ta mapa"in amin di mataguh tun lutan limmu'."
5 At inat Noah an amin di inalin Apo Dios ay hiya.
6 Ya hay tawona ya onom di gahut eden albongan tun luta.
7 At hinumgop mahkay da Noah an hina"ama ya nan a'ahawadah nan
pupul ta mabaliwandah albongan tun luta.
8-9 Ya ne'ehgop ay Noah hinan pupul hana nan nahindudwan a'animal an
mibilang hi maleneh ya nan adi maleneh, ya nan numbino'ob'on an hamuti,
ya an amin nan nalmun umadap hi luta ti hiyah ne inalin Apo Dios ay Noah
hi atona.
10 Ya naluh di pituy algaw ya ente"an tun lutan malbong.
11 Ya hay aat di nalbongan tun luta ya nuntawon hi Noah hi onom di
gahut eden miyapulu ta pituh algaw hi miyadwah bulan di nibo'tanan di
a'obo'obob ya niguwang ad daya.
12 At immuda'udan hi napat di algaw ya napat di labi.
13 Mu da Noah an himbaluy, ya nan imbabaluyda an da Shem, ya hi Ham,
ya hi Japheth, ya nan a'ahawada ya hinuhhumgopdan amin hinan pupul
tuwali ya un mihipun di udan.
14-15 Ya ne'yehgopda nan numbino'ob'on an a'animal, ya nan umadap, ya
nan nun'apaya'an hinan pupul
16 an nan numpunhimbaluy ti hiyay inalin Apo Dios ay Noah. Ya unat goh
nalpah an himmigupda ya intangob Apo Dios nan pantaw di pupul.

Nan Lobong

17 Heden immuda'udananah napat di algaw ya gun malbong tun luta. At
gun muntaptapaw nan pupul an immadagwih nan luta.
18 Ya gunna iyal'allan malbong tun luta, at muntaptapaw mahkay nan
pupul.
19 Ya gun bumi'ah an malbong tun luta, ya nunhe'nobnan amin nan
aduntuduntug an ta"on nan atata'nang.*

* **7:19** Nan atata'nang an duntug an wad ugwan ya nan Duntug an Everest hi ad Nepal, ya 29,028 an umpiy inata'nangna.

20 Ya la'tot ya naluh di duwampuluh umpiy nahe'noban nan atata'nang
an aduntuduntug.†
21 Ya an amin nan mataguh tun luta ya nun'atoyda an umat hinan
nun'apaya'an, ya nan numbino'ob'on an a'animal, ya nan umadap, ya nan
tatagu
22 an diday hinodohdaan Apo Dios ta timmaguda.
23 At na'ubah an amin nan wah tun lutan tatagu, ya nan a'animal, ya nan
umadap, ya nan nun'apaya'an. Ya anggay da Noah an hina"ama ya an amin
nan wah nan pupul di matagu.
24 Ya nunnonong di danum hitun lutah hinggahut ta han nabongle an
algaw.

8

Hay Natdu'an di Danum

1 Ya ninomnom Apo Dios da Noah ya an amin nan wah nan pupul, at
impatuyupnay tuyup ta way aton nan danum an ma'bah
2 ta nun'atdu' nan a'obo'obob, ya inugawna nan udan an nalpud daya.
3 Ya mun'ul'ullay an na'bah nan danum hi lemay bulan.
4 Hidin miyapulu ta pituh algaw hi miyapitun bulan ya nipattu' heden
pupul hinan Duntug an Ararat.
5 Ya nitultuluy an ma'bah nan danum ta engganah miyapuluh bulan. At
hidin hopap di algaw di miyapulun bulan ya mattig mahkay di tulid nan
aduntuduntug.*

Nan Gayang ya nan Balug

6 Ya naluh di napat hi algaw ya imbughul Noah din tawah nan pupul.
7 At impatayapna nan gayang ta timmayap an numbinangngadan ta
nangamung un namaganan tun luta.
8 Ya impatayapna goh nan balug ta panginnilaanah un namaganan di luta.
9 Mu mi'id ah namaganan hi pun'ohpana, at numbangngad hinan pupul.
Ya dempap Noah, at ipahigupna.
10 Ya innaynayundan nihinah nan pupul hi pituy algaw ya unna ipidwan
ipatayap nan balug.
11 Ya wan ma'ahom ya numbangngad nan balug, ya ihnay hembatnan
tubun di ayiw an olibo. At inilan Noah mahkay an na'uy an mamaganan
di luta.
12 Mu nihihinnada ni' hinan pupul hi pituy algaw, ya impatayapna goh
nan balug, mu agguy mahkay numbangbangngad.
13 Hidin onom di gahut ta ohay tawon Noah eden hopap di algaw hi
hopap di bulan ya imbughulna nan tawan di pupul ta muntiggatiggaw, ya
tinnignan namaganan di luta.
14 At heden duwampulu ta pituy algaw hi miyadwan bulan ya namaganan
mahkay an amin di luta.
15 Ya inalin Apo Dios ay Noah di,
16 “Pumitaw ayun ahawam, ya nan imbabaluyyu, ya nan a'ahawada.
17 Ya pi'lahunom an amin nan nun'apaya'an, ya nan a'animal, ya an amin
nan umadap ta munholagda ta dummo'olda goh hitun luta.”
18 Ya pimmitaw mahkay da Noah an himbaluy, ya nan imbabaluyda, ya
nan a'ahawada.

† **7:20** At immuy hi 29,048 an umpiy inata'nangna.
* **8:5** Henen algaw ya nipaddung hi January 1 hinan calendar tu'u.

19 Ya umat goh hi an amin hinan a'animal, ya nan umadap, ya nan
nun'apaya'an an pimmitawdan numpunhina"ama.
20 At nun'ammah Noah hi pun'onngan ay Apo Dios, at inummal hi
me'nong an animal ya nan me'nong an hamuti, at ene'nongnan Apo Dios.
21 Ya inabulut Apo Dios nan ene'nong da Noah, at inalinah nomnomnay,
“Dumalat nan tatagu ya adi' mahkay ipidpidwan idutan tun luta an ta"on
hi nappuhiy nomnomda an mete"ah a'ungada, ya adi' mahkay ipidpidwan
ubahon nan matagun umat hinan inat'u.
22 At minaynayun ay di awadan tun luta
ya mitutuluy goh di punhabalan ya pumbot'an di tatagu,
ya waday tungnin ya mun'ohab.
Ya umat goh an mitutuluy di tiyalgaw ya lawang,
ya ta"on di helong ya patal.”

9

Hay Ni'tulagan Apo Dios ay Noah

1 At winagahan Apo Dios hi Noah ya nan imbabaluynan inalinay, “Hay
maphod ya munholag ayu ta dumo'ol ayu ta la'tot ya nun'onan nan holagyuh
tun luta.
2 Ya an amin nan a'animal, ya nan nun'apaya'an, ya nan umadap, ya nan
wah nan baybay ya da'yuy ita'otda ta da'yuy okod ay dida.
3 At hana ya mabalin an ihdayu ya ta"on nan nitanom an munlangta. Ya
limmu' hana ta way tanudyu.
4 Mu hay mahapul ya ma'aan nan dalah odolnan paltionyu ya unyu ihda
ti nan dala ya hiyay dumalat hi ataguan.
5 Ya nan pumatoy hinan ibbanan tagu ya mahapul an mapatoy goh ti
hapulo' di awitna. Ya ta"on nan animal ya wa ay di pinatoynah tagu ya
mahapul an mapatoy goh
6 ti hay tagu ya limmu' ta niyengngoh ay Ha"in.
At nan tagun pumatoy hi ibbanan tagu
ya mahapul an patayon goh nan tagu hiya.
7 At da'yu ya munholag ayu ta dumo'ol ayu ta nangamung unyu lonapan
tun luta.”
8 Ya inalin Apo Dios ay Noah ya nan imbabaluynay,
9 “Ha"in ya mi'tulaga' ay da'yu, ya ta"on un nan malmun holagyuh udum
hi algaw,
10 ya ta"on an amin nan nun'apaya'an, ya nan a'animal, ya nan udum an
ni'pitaw hinan pupul.
11 Ya hay itulag'un da'yu ya adi' mahkay ipidwan ubahon nan wah tun
luta an dumalat nan lobong ti adi mipidwan malbong.
12-13 Ya hay pangimmatunanyuh un immannung heten itulag'uh ato' ay
da'yu, ya an amin nan holagyu, ya nan udum an matagu ya hay abungalngal
an lumuwo' ad daya.
14 Ti wa ay ta mundonyag ya mawada nan abungalngal an mipattig.
15 Ha"in ya adi' ahan aliwan nan intulag'un da'yu ya an amin nan udum
an matagu an adi' mahkay ubahon nan wah tun lutan dumalat nan lobong
ti adi mipidwan malbong tun luta.
16 Ya wa ay ta mumpattig nan abungalngal hi ad daya ya hiyay mangi-
panomnom ay Ha"in an minaynayun heden ni'tulaga' hinan tatagu ya an
amin nan udum an matagun wah tun luta.
17 At hiyah ne pangimmatunan hinan intulag'uh ato' ay da'yu ya an amin
nan udum an matagu.”

Hi Noah ya nan Imbabaluyna

18 Ya hay imbabaluy Noah an limmahun an nalpuh nan pupul ya da Shem,
ya hi Ham, ya hi Japheth. (Hi Ham ya hiyay ommod Canaan.)
19 Date an tulun imbabaluy Noah ya diday napu'agan an amin di tataguh
tun luta.
20 Hay tamun amadan hi Noah ya un munhabal, at hiyay nahhun an
nuntanom hinan galden hi greyp.
21 At nan bungan nan greyp ya inyammanah bayah. At imminum, ya
nabutong, at numbolad an nolo' hinan abungnan tulda.
22 Ya unat goh tinnig Ham nan numbobolladan amana ya immuyna
inyulgud hinan duwan a'agina.
23 At innal mah da Shem ay Japheth din uloh, ya inhabe'lagdah pu'olda
ya unda didin'ug an nangihunohunod an umuy manguloh ay amada ta
agguyda tinnig di numbobolladana.
24 Ya unat goh nayahyah nan binutong Noah ta ininnilana nan inat han
udidian an imbaluyna
25 ya inalinay, “Ma'idutan hi Canaan ta mumbalin hi na'ampan baalnan
i'ibana!”*
26 At inalin goh Noah di, “Hay maphod ya wagahan Apo Dios hi Shem, mu
hi Canaan ya mumbalin hi baalna!
27 Ya idawat'un Apo Dios ta idatnay *do'ol* an holag Japheth† ta middumdah
nan holag Shem. Mu hi Canaan ya numbalin hi baal goh Japheth.”
28 Hay tawon hi ni'taguan Noah an nete"ah din nalpahan din lobong ya
tuluy gahut ta nabongle.
29 At hay tawona ya un matoy ya hiyam di gahut ta han nabongle.

10

Nan Holag nan Imbabaluy Noah
(I Chron. 1:5-27)

1 Hiyatuy holag nan tulun linala'in imbabaluy Noah an diday nunholag
hidin nalpahan di lobong.

Nan Holag Japheth

2 Hay holag Japheth ya da Gomer,* ya hi Magog,† ya hi Madai,‡ ya hi
Javan,§ ya hi Tubal,* ya hi Meshek,† ya hi Tiras.‡
3 Ya hi Gomer§ ya nunholag ta da Ashkenaz ay Riphath, ya hi Togarmah.

---

* **9:25** Anaad nin ta na'idutan hi Canaan an bo'on hi Ham an nannig ay amana? Hay kulugon di udum ya nipabnoh nan moltan amanan hiya ti hin'umu'uddum ya hiyah ne dalat di udum an nappuhin pangat (Ex. 20:5). Mu hay kulugon di udum ya na'idutan hiya ti inyal'allanan nangat hi nappuhi ya un nan inat Ham an ommodna. † **9:27** Mattig an impa"el Noah nan ngadan Japheth ti hay pohdonan ibaga ya *dumo'ol*. * **10:2** Nunhitu nin hinan pingit di Black Sea. Nan udumnan holag Japheth an nitudo' hitu ya niddumdan AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu) hinan Punligatan di Tatagu ta mi'gubatdah nan Hudyu (Ezek. 38:2, 5-6). Umat ay da Gomer, ya hi Magog, ya hi Tubal, ya hi Meshek. Ya niddum goh nan udum an holag Ham (verse 6) an umat ay da Cush ay Put. † **10:2** Nunhitu nin hi appit hi agwan di Black Sea hi un hagangon di buhu'an di algaw. ‡ **10:2** Nan ma'alih Medes an iMidia. § **10:2** Nunhitud Greece hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nunhitu goh ad Asia Minor hi a'unugan di algaw. * **10:2** Nunhitu nin ad Pontus (unu ad Turkey). † **10:2** Nunhitu nin hinan Moschian Mountains an wad Asia Minor (unu ad Turkey). ‡ **10:2** Nunhitu nin ad Thrace. § **10:3** Nan tulu an holag Gomer ya numpunhitudad Iraq hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.

4 Hi Javan ya nunholag ta da Elishah,* ya hi Tarshish,† ya nan tatagun
numpunhitud Cyprus, ya nan tatagun numpunhitud Rhodes.
5 Ya nan holag Japheth di o'ommod nan numpunholag an
numbino'ob'on di hapitda an numpunhituh nan abablubabluy hinan
pingit di baybay.

Nan Holag Ham

6 Nan linala'in holag Ham ya da Cush,‡ ya hi Mizraim,§ ya hi Put,* ya hi
Canaan.†
7 Ya hay holag Cush‡ ya da Seba, ya hi Havilah, ya hi Sabtah, ya hi
Raamah, ya hi Sabteka. Ya nan holag Raamah ya da Sheba ay Dedan.
8 Hi Cush§ ya wada han ohan imbaluynan lala'i an hi Nimrod* an hiyay
hopap di nangameh an amin hinan abablubabluy hitun luta.
9 Ya nala'eng an manganup ti hi Apo Dios di namadang ay hiya.
At hiyanan inalin nan tataguy, “Maphod ahan un'a umat ay Nimrod an
manganup an binadangan Apo Dios!”
10 Hay hopap di babluy hi numpapto'ana ya ad Babylon, ya ad Uruk, ya
ad Akkad, ya ad Kalneh an hakup di ad Shinar.†
11 Ya ilagatna nan babluy ad Assyria ta hidiy numpangipaphodanah
nan siudad an umat ad Nineveh, ya ad Rehoboth Ir, ya ad Calah,
12 ya ad Resen an numbattanan ad Calah ya ad Nineveh ya nundongol
an siudad.
13 Hi Mizraim‡ an imbaluy Ham ya nunholag ta nan tatagud Lydia,§ ya
ad Anam,* ya ad Lehab,† ya ad Naphtuh,‡
14 ya ad Pathrus,§ ya ad Casluh (an nalpuwan nan iPhilistia*), ya nan
iCrete.
15 Hi Canaan an imbaluy Ham ya nunholag ta hi Sidon an pangpangullu
ya un hi Heth.†
16 Ya nunholag goh hi Canaan ta nan himpampun an holag Jebus, ya
nan holag Amor, ya nan holag Girgas,
17 ya nan himpampun an holag Hiv, ya nan holag Ark, ya nan holag Sin,
18 ya nan holag Arvad, ya nan holag Zemar, ya nan iHamath. Ya hanan
holag Canaan ya diday niwa'at an nepongdah nan udumnan babluy
19 an nete"ah ad Sidon ta numpa'uy ad Gerar ta nangamung ad Gaza.
Ya inipluy di udumnan immuy ad Sodom, ya ad Gomorrah, ya ad Admah,
ya ad Zeboyim ta nangamung ad Lasha.

---

* **10:4** Mid mapto' ya nunhitud Cyprus, ya bo'on ay ya ad Sicily hi ad Italy. † **10:4** Nunhitu nin ad Spain hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. ‡ **10:6** Nunhitud Egypt ya ad Ethiopia hi appit hi agwan hi algaw hi un hagangon di buhu'an di algaw. § **10:6** Ohan ngadan di ad Egypt. * **10:6** Nunhitu nin ad Somalia, ya bo'on ay ya ad Libya. † **10:6** Nunhitud Phoenicia. ‡ **10:7** An amin nan pitu an holag Cush ya numpunhitudad Arabia. § **10:8** Mid mapto' ya bo'on hiyay tagun mungngadan hi Cush an nibaag hinan verses 6-7, ya hay nunhituwana ya ad Mesopotamia. * **10:8** Mid mapto' ya hiyah ne ngadanah nan hapit di Hebrew, ya hay oha goh an ngadana ya hi Sargon I. † **10:10** Ohan ngadan di ad Babylon. ‡ **10:13** Ohan ngadan di ad Egypt. § **10:13** Nan numpunhitud Asia Minor. * **10:13** Nan numpunhituh nan neheggon ad Cyrene hinan ongol an babluy ad Africa. † **10:13** Nan numbino'ob'on an tribon numpunhitud Libya hinan mapulun. ‡ **10:13** Nan numpunhitud Egypt hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. § **10:14** Nan numpunhitud Egypt hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nan numpunhitu goh ad Sudan. * **10:14** Gapu ta do'oldad Canaan at palpaliwan ya nangadnan ad Israel ta Palestine an miyunnudan hinan ngadanda. † **10:15** Nunhitud Asia Minor.

20 Hiya hanay holag Ham hi nun'epong hinan do'ol an abablubabluy ya
numbino'ob'on di hapitda.

Nan Holag Shem

21 Nunholag goh hi Shem an pangpangullu ya un hi Japheth, ya hiyay
ad holag hinan dana' Eber.

22 Hiyatuy holag Shem an da Elam,‡ ya hi Ashur,§ ya hi Arphaxad,* ya
hi Lud,† ya hi Aram.‡

23 Hay holag Aram ya da Uz, ya hi Hul, ya hi Gether, ya hi Meshek.

24 Hi Arphaxad ya nunholag ta hi Shelah an ad imbaluy ay Eber.

25 Hi Eber ya duwaday linala'ih holagna. Nan oha ya nginadnanda ta hi
Peleg§ ti hidin ataguna ya *na'uhi'uhig* nan tataguh tun luta. Ya nan oha ya
hi Joktan.

26 Ya hay holag Joktan* ya hi Almodad, ya hi Sheleph, ya hi Haz-
armaveth, ya hi Jerah,

27 ya hi Hadoram, ya hi Uzal, ya hi Diklah,

28 ya hi Obal, ya hi Abimael, ya hi Sheba,†

29 ya hi Ophir,‡ ya hi Havilah, ya hi Jobab. Hiyanay holag Joktan.

30 Ya hay babluy hi nunhituwanda ya nete"ah ad Mesha ta nangamung
ad Sephar hidih nan dudunduntug an niyappit hi buhu'an di algaw.

31 Didanay ahimpahimpangapu an holag Shem an numbino'ob'on di
numbabluyanda ya ta"on nan hapitda.

32 An amin dane an tatagu ya hi Noah di napu'aganda ti ma'alah nan
patad. Ti hidin nalpahan di lobong ya anggay nan imbabaluy Noah di
numpunholag ya unda dumo'ol an niwa'awa'at hitun luta.

11

Nan Ata'nang an Binattud Babel

1 Hidin hopapna ya un ohay hapit hi pun'i'innawatan di tatagu.

2 Ya heden umayandah appit di buhu'an di algaw ya inah'upanda han
nundotal an lutan ad Shinar,* at hidiy bimmabluyanda.

3 Ya nunhahapitdan inaliday, “Malammung tu'u ta munduwin tu'uh
mapeleng ta hay iyamma tu'u ya nan naduwin, ya linita tu'u ta way mida"it.”

---

‡ **10:22** Nunhituh appit hi buhu'an di algaw ad Mesopotamia (unu ad Iran). § **10:22** Nunhitud Assyria hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Mesopotamia. * **10:22** Nunhitu nin hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Mesopotamia. † **10:22** Nunhitu nin ad Asia Minor. ‡ **10:22** Nunhitud Syria. § **10:25** Hay pohdon nan ngadana an ibaga ya *na'uhig*. Mu ngadan nen na'uhig hidin timpun din nitungawana? Hay kulugon nan do'ol ya na'uhig nan hapit di tataguh tun luta ti oh'ohhay hapitda (Gen. 11:1-9), mu wada goh di mangulug an na'uhig nan luta ti alyonda an oh'ohhay babluy hidin pengpenghana, mu hidin timpun din nitungawan Peleg ya inlahhin Apo Dios ta na'uhi'uhig, hiyaat un waday pitun ongol an babluy an ma'alih continents ad ugwan an ad Asia, ya ad Australia, ya ad Africa, ya Europe, ya ad North America, ya ad South America, ya ad Antarctica, ya hay panginnilaan anu ya gulat ta tigonyu hanah nan mapa ya mabalin an ipabangngadyu dida ta ma'ohhay luta ti nan continent ad South America ya miha"ad hinan continent ad Africa, ya nan continent ad Australia ya miha"ad hinan continent ad Asia. * **10:26** Nan holagna ya numpunhitudad Arabia hi appit di agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. † **10:28** Nunhitud Yemen. Mu nan i'Ethiopia ad ugwan ya alyonday hiyah ne babluyda tuwali. ‡ **10:29** Nunhituh nan lugal hi awadan nan do'ol an balitu' (I Ki. 9:28; 10:11), mu mid nanginnilad ugwan hi awadana. Mid mapto' ya ad Africa, ya bo'on ay ya ad Arabia hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw.
* **11:2** Ad Babylon.

Ya ente"adan mun'amma ta bo'on hay batu unu panag an way apulnay usalonda.
4 Ya inalida goh di, “Maphod hi un tu'u ipaphod heten babluy, at
mun'amma tu'uh ata'nang an binattu ta nangamung umatam ad daya, ya
manu ay aton tu'u ta mundongol di aat tu'u ta adi tu'u munhihiyan.”
5 Mu tinnig Apo Dios nan babluy ya nan ata'nang an binattun
iyam'ammada.
6 Ya inalinay, “Nan tatagu ya na'ohhada, ya un ohay hapitda. At ten
ente"adan nun'ammah umat hitu at undan adida abalinan an aton di
penhoddah ma'at. At udum di algaw ya ini ya atondan amin di pohdondah
ma'at!
7 At umuy tu'u ta lummanon tu'uy hapitda ta numbino'ob'on ta adida
mun'i'innawatan.”
8 At inwa'at Apo Dios didah tun alutaluta, at agguy natuluy nan pangipa-
phodandah nan babluy.
9 At hiyah ne dimmalat hi nangadnanah Babel† ti *ginulun* Apo Dios di
hapitda ta numbino'ob'on. At inwa'atna didah tun alutaluta.

Nan Holag Shem
(I Chron. 1:17-27)

10 Ya hiyatuy napatad hi holag Shem. Ya naluh di duway tawon hi
nalbongan tun luta ya nuntawon hi Shem hi hinggahut, ya nunholag ta hi
Arphaxad.
11 Ya nete"ah nitungawan Arphaxad ta nangamung lemay gahut di tawon
Shem ya gun nawaday udumnah holagnan linala'i ya binabai.
12 Ya hidin nuntawon hi Arphaxad hi tulumpulu ta lema ya nunholag ta
hi Shelah.
13 Ya nete"ah nitungawan Selah ta nangamung naluh di opat di gahut ya
han tuluy tawon Arphaxad ya gun nawaday udumnah holagnan linala'i ya
binabai.
14 Ya hidin nuntawon hi Shelah hi tulumpulu ya nunholag ta hi Eber.
15 Ya nete"ah nitungawan Eber ya opat di gahut ya tuluy tawon Shelah ya
gun nawaday udumnah holagnan linala'i ya binabai.
16 Ya hidin nuntawon hi Eber hi tulumpulu ta opat ya nunholag ta hi
Peleg.‡
17 Ya nituluy an ni'taguh opat di gahut ya han tulumpuluy tawona, ya gun
nawaday udumnah imbabaluynan linala'i ya binabai.
18 Ya unat goh nuntawon hi Peleg hi tulumpulu ya nunholag ta hi Reu.
19 Ya nituluy an ni'tagu ta nangamung duway gahut ya han hiyam di
tawona, ya gun nawaday udumnah imbabaluynan linala'i ya binabai.
20 Ya unat goh nuntawon hi Reu hi tulumpulu ta duwa ya nunholag ta hi
Serug.
21 Ya nituluy an ni'tagu ta nangamung duway gahut ya han pituy tawona,
ya gun nawaday udumnah imbabaluynan linala'i ya binabai.
22 Ya unat goh nuntawon hi Serug hi tulumpulu ya nunholag ta hi Nahor.
23 Ya nituluy an ni'tagu ta nangamung duway gahut di tawona, ya gun
nawaday linala'i ya binabain imbabaluyna.
24 Ya unat goh nuntawon hi Nahor hi duwampulu ta hiyam ya nunholag
ta hi Terah.
25 Ya nituluy an ni'tagu ta nangamung hinggahut ya han himpulu ta hiyam
di tawona, ya gun nawaday linala'i ya binabaih imbabaluyna.

† **11:9** Unu Babylon. Hay pohdonan ibaga ya *gulu*. ‡ **11:16** Bahaom nan footnote di Gen. 10:25 ta innilaom di pohdon nan ngadana an ibaga.

26 Ya unat goh napituy tawon Terah ya nunholag ta da Abram, ya hi Nahor,
ya hi Haran.

Nan Holag Terah

27 Ya hiyatuy holag Terah. Nunholag hi Terah ta hi Abram,§ ya hi Nahor,
ya hi Haran an ad holag ay Lot.
28 Ya nahhun an natoy hi Haran ya un hi amana an hi Terah hidih nan
nitungawanah ad Ur hidid Babylon.
29 Ya da Abram ay Nahor ya nangahawadan hin'agi, at inahawan Abram
hi Sarai, ya hi Nahor ay Milkah an hina' Haran. Ya wada goh di holag Haran
an da Milkah ay Iskah.
30 Mu hi Sarai ya bahig.
31 Ya unat goh nakak da Terah ad Ur hinan babluy ad Babylon ta umuydad
Canaan ya initnudna da Abram an imbaluyna, ya nan ap'apunan hi Lot an
hina' Haran, ya hi Sarai an inapuna. Ya palpaliwan ya immatamdad Haran,
ya hidiy nunhituwanda,
32 ya nunhitudah di ta nangamung natoy hi Terah hidin nuntawon hi
duway gahut ya han lema.

12

Hay Na'ayagan Abram

1 Ya waday inalin Apo Dios ay Abram hidin penghanan inalinay, “Taynam
nan babluyyun hina"ama ya nan tutulangmu ta umuy'ah nan babluy an
ipattig'un he"a.
2 At punhologo' he"a ta dumo'ol di holagmu ta diday mundongol,
ya wagaha' he"a ta mundongol di ngadanmu,
ya he"ay dumalat hi awagahan di tatagu.
3 At wagaha' goh nan munwagah ay he"a,
mu nan mangidut ay he"a ya iduta' goh dida.
Ya nan tataguh tun luta ya pi'wagah'u dida an he"ay dumalat.”
4 At inunud Abram nan inalin Apo Dios, at nakakda, ya initnuddah Lot,
ya hay tawon Abram hidin nakakandad Haran ya napitu ta lema.*
5 Ya hidin nakakandah ayandan amin ay da Sarai an ahawana, ya hi Lot
an amuna'ona, ya nan baaldah ad Canaan ya inta'indan amin nan gina'uda.
Ya unat goh nidatongdah ad Canaan
6 ya innaynayundan immuy ta nangamung hi unda immatam hinan
nundotal an lutad Moreh hidid Shechem an babluy ad Canaan damdama.
Ya nan tatagun nunhituh di ya holag Canaan.
7 Ya numpattig hi Apo Dios ay Abram, at inalinay, “Heten babluy ya idat'uh
nan holagmu.” At mun'ammah Abram hi pun'onngan ay Apo Dios an din
numpattig ay hiya.
8 Ya unat goh nalpah hene ya immuy hidin awadan di dudunduntug an
appit di buhu'an di algaw ad Bethel hinan appit ad Ay an buhu'an di algaw.
At hidiy nangiha"adanah nan abung an tuldana, ya inyammanah di nan
pun'onngan ay Apo Dios ta way atondan mundayaw ay Hiya.
9 Mu agguyda nunnanong hidi ti unda numbinna'el hi ayda immapalan
hinan mipluy ad Negev† hidih ad Canaan.

Hi Abram ad Egypt

§ **11:27** Mid mapto' ya nitungaw hidin 2166 B.C. * **12:4** Mid mapto' ya na'at hidin 2091 B.C. † **12:9** Hiya ya mapulun.

10 Ya unda palpaliwan ya waday batel eden babluy ad Canaan. At immuy
da Abram ad Egypt ta ni'hitudah di ti dimmalat nan nunheglan batel.
11 Mu hidin magadyuh an umatamdah ad Egypt ya inalin Abram ay Sarai
an ahawanay, “Inila' an ma'apgohan'a an babai.
12 At gulat ta tigon da'ah nan i'Egypt ya inaliday, Hiyah te ahawana! at
patayona' ay dida, ya he"ay adida.
13 At alyom ay diday he"ah agi' ta he"ay dumalat hi pangatandan ha"in hi
maphod, at adia' patayon ay dida.”
14 Ya unat goh immatamdah ad Egypt ya tinnig nan i'Egypt hi Sarai an
ma'ap'aphod an babai.
15 Ya tinnig goh nan u'upihyal den ali, at imbaagdan hiyay ama'apgohana.
At impa'ayagnah Sarai ta iyuydan hiya.
16 Ya dimmalat hi Sarai ya maphod di inat nan Alin hi Pharaoh‡ ay Abram
ti impa'dawnan Abram di do'ol an kalnilu, ya baka, ya kamilu, ya manilhig
ya obay an dongki, ya nan baalnan linala'i ya binabai.
17 Mu dimmalat nan nangipa'ayagan nan ali ay Sarai an ahawan Abram
ya nundoghon Apo Dios hiya ya nan tataguh abungnah nidugah an ligat.
18 At impa'ayag nan Alin hi Pharaoh hi Abram, ya inalinay, “Anaad ta
binalbaliyana' ay he"a? Ya anaad ta alyom di hi agim ta omod hi un'u
impa'ayag
19 ya ta alyo' hi ahawao'? At tayah ahawam! Awitom ta makak ayu!”
20 At minandal nan ali nan tataguna ta ituluddan enekak da Abram, ya
nan ahawana, ya an amin nan wadan hiya.

13

1 At nakak da Abram an himbaluy ad Egypt ta mumbangngaddad Negev
hi ad Canaan, ya inta'indan amin nan wadan dida. Ya hi Lot ya nitnud ay
dida.
2 Hi Abram ya pa"adangyan hi a'animal, ya balitu', ya silver.
3 Ya unat goh numbangngaddah ad Negev ya unda bimminna'el hinan
babluy an mipluy ad Bethel. Ya la'tot ya unda mah numbangngad hidin
nuntuldaandah hopapnah ad Bethel hi appit ad Ay
4 an hiyah de din nangiyammanah nan pun'onngan hidin hopapna,* at
impidwana goh an mundayaw ay Apo Dios.
5 Hi Lot an nitnud ay Abram ya do'ol goh di a'animalna, ya wada goh di
pamilyana ya baalna.
6 Ya la'tot ya adi umda nan pahtuda ti nahlag an dimmo'ol ahan nan
a'animaldan duwa.
7 At hiyay dumalat hi punhahannuan nan pumpahtulon da Lot ay Abram.
Ya manu ya un adi umda nan pahtuda ti wagwah diday nunhituh di an holag
Canaan ya nan holag Periz.
8 At inalin mah Abram ay Lot di, “Adi maphod hi un hin'umu'udduman
nunhahannuda nan pumpahtulonta ti hin'amata.
9 At hay maphod ya mumbattaanta, at amangom tun nunlene'woh an
luta ta pot'om di pohdom hi ihinanyu ta nan angangom ya hiyay pangi-
pluyanmi.”

---

‡ **12:16** Do'ol di mangali an nan hapit an *Pharaoh* ya bo'on ngadan di tagu ti hiyah ne pangalidah nan nahayhaynod an a'alidad Egypt. Gulat ta makulug at hiyay umat hinan duwan pangalidah nan a'alid Philistia an *Abimelek* (Gen. 20:2; 26:1) ya *Achish* (I Sam. 21:10) ya nan pangalidah nan a'alid Rome an *Caesar* (Lk. 3:1) ti hiyah ne pangalida ya anggay. * **13:4** Gen. 12:8.

10 At nunle'wohon mah Lot an inamang nan nunlene'woh an luta, ya
inamangna nan nundotal an babluy an neheggon hinan Wangwang an
Jordan ta nangamung ad Zoar. Ya ma"aphod hi nannigana ti do'ol di danum
hidi an umat hinan galden Apo Dios, ya wada goh di niyengngohanah ad
Egypt. (Ya heden gutudna ya agguy ni' pina"in Apo Dios ad Sodom ya ad
Gomorrah.)
11 At hakupon Lot an amin nan niyappit hinan buhu'an di algaw ya
an amin nan nundotal an lutah di ad Jordan, at hidiy nangipluyandan
hina"ama.
12 At da Abram di nataynan ta diday nihinah ad Canaan, ya da Lot di
immuy an ni'babluy hinan nundotal an siudad hinan neheggon ad Sodom.
13 Mu nan tatagud Sodom ya nidugah an na"appuhiy ato'atondan
nun'abaholandan Apo Dios.

Hay Numbunagan da Abram ad Hebron

14 Ya unat goh nalpah an nakak da Lot ya inalin Apo Dios ay Abram di,
“Hamadom an amangon nan nunlene'woh.
15 Ti an amin heten lutan ipogpogan di tigom ya idat'un he"a ya nan
holagmu ta da'yuy ad lutah enggana.
16 Ya hay idat'uh holagmu ya do'ol ahan an umat hi hupu' hitun lutan adi
mabilang.
17 At umuy'a ta eka le'don ta tigom heten lutan idat'un he"a.”
18 At ibunag mah Abram nan abung an tulda ta inyuynah nan neheggon
hinan awadan di o"ongol an ayiw an bagin Mamre hidid Hebron, ya
inyammana goh hidi nan pun'onngan ay Apo Dios.

14

Hay Namaliwan Abram ay Lot

1 Ya heden gutudna ya wada han opat an a'ali an da Amraphel an alid
Shinar,* ya hi Arioch an alid Ellasar, ya hi Kedorlaomer an alid Elam,† ya hi
Tidal an alid Goyim.‡
2 Ya dida ya nan titindaluda ya immuyda ginubat nan titindalun di leman
a'alih nan udumnan babluy an da Bera an alid Sodom, ya hi Birsha an alid
Gomorrah, ya hi Shinab an alid Admah, ya hi Shemeber an alid Zeboyim,
ya nan alid Bela (unu Zoar).
3 Ya daten leman a'ali ya nan titindaluda ya nunlalammungdah ad Siddim
hinan way nundotal an lutan neheggon hinan mungngadan hi Natoy an
Lobong§ ta munggubatdah nan opat an a'ali ya nan titindaluda.
4 Ya danen leman a'ali ya himpulu ta duway tawon di nangun'unudandah
nan Alin hi Kedorlaomer, mu heden miyapulu ta tuluy tawon ya ginubatda
hiya ya nan titindaluna ti agguyda penhod an unudon mahkay.
5 Ya heden miyapulu ta opat an tawon ya hi Kedorlaomer ya nan i'ibbanan
a'ali ya nan titindaluda ya immuyda ta ginubatda nan leman a'ali ya
nan titindaluda. Ya heden nange'wandan babluy ya ginubatda nan holag
Repha* hi ad Ashteroth Karnaim, ya nan ma'alih Zuzim hi ad Ham, ya nan
holag Em hi ad Shaveh Kiriathaim,
6 ya nan holag Hor hinan babluy ad Seir, ya numpudugda dida ta
nangamung ad El Paran hinan pingit di mapulun.

---

* **14:1** Unu ad Babylon. † **14:1** Unu ad Iran. ‡ **14:1** Hay pohdon ten hapit an ibagah nan hapit di Hebrew ya *nan anasyonasyon an hinakup di Hentil.* § **14:3** Unu Dead Sea. * **14:5** Hi Repha ya nan holagna ya o"ongol an tatagun ma'alih higante.

7 Ya unat goh nalpah ya numbangngadda, ya nidatongdah ad En Mishpat
(an hay ohan ngadana ya ad Kadesh), ya na'abakdan amin nan holag
Amalek ya nan holag Amor hi ad Hazezon Tamar.
8 Ya nan titindalun di leman a'ali an nan alih ad Sodom, ya ad Gomorrah,
ya ad Admah, ya ad Seboiim, ya ad Bela (an hay ohan ngadana ya ad
Zoar) ya immuydah nan nundotal an lutah ad Siddim ta hidiy nanodandah
gubatonda
9 an nan titindalun di opat an a'ali an da Kedorlaomer, ya hi Tidal, ya hi
Amraphel, ya hi Arioch ta munggugubatda.
10 Ya heden nundotal an ad Siddim ya do'ol di naba"ungan an lutan
napnuh ispaltu. Ya unat goh wan ma'abak daden leman a'ali ya nan
titindaluda ya limmayawda. Ya nan udumnan tindalun nan a'alid Sodom
ya ad Gomorrah ya inyogpahdah nan naba"ungan an luta ta nipo"oyda, ya
immuydah nan dudunduntug di udumnan mipo"oy.
11 Ya nan nangabak an opat an a'ali ya nun'aladan amin nan gina'un nan
iSodom ya iGomorrah an ta"on nan ma'an ya nun'alada ya unda makak.
12 Ya kinaphulda goh hi Lot an amona'on Abram, ya ni'yaladan amin di
gina'unah dih nan nunhituwanah ad Sodom.
13 Mu wada han ohan lala'in nunligud, ya immuy ay Abram an ma'alih
Hebrew† an nangibaag hinan na'at ay Lot. Ya hi Abram ya nunhituh nan
neheggon hinan o"ongol an ayiw an bagin Mamre an nan holag Amor an
agin da Eshkol ay Aner, ya liligwan Abram dida.
14 Ya unat goh dengngol Abram an enekakda nan tulangna at inayagana
din tatagun nun'ala'eng an mi'gubat an tuluy gahut ya han himpulu ta walu
ta inunudda din titindalun di a'ali an nangekak ay da Lot hi engganah ad
Dan.
15 Ya unat goh wan nahdom ya ginodwan Abram nan tataguna ta duwam
pamulog ta umuyda li'ubon an gubaton nan binuhulna. Ya unat goh
ginubatda ya inamehda dida, ya numpudugda ta nangamung ad Hobah hi
appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Damascus.
16 At bangngadon da Abram an amin din gina'un hinamhamda, ya hi Lot
an amona'ona, ya ta"on nan binabai, ya nan udumnan tatagun nakaphul.

Hay Nunwagahan Melchizedek ay Abram

17 Ya heden numbangngadan da Abram hidin nalpahan di nangamehan-
dan da Kedorlaomer, ya nan i'ibbanan a'ali, ya nan alih ad Sodom ya immuy
ta damuwona didah nan Hadog an Shaveh an ma'alih Hadog di Ali.
18 Ya hi Melchizedek an alih ad Salem‡ ya hiya goh di padin Apo Dios an
na'abbagbagtu. Ya inyuynay tinapay ya bayah ay Abram.
19 At winagahana hiyan inalinay,
“Hi Apo Dios an na'abbagbagtu
an Hiyay nunlumuh ad daya ya tun luta
ya Hiyay munwagah ay he"a, Abram.
20 At madayaw hi Apo Dios ti Hiyay bimmadang
ta way inatmun nangammeh hinan binuhulmu!”
At hay inat Abram ya indatnan Melchizedek nan mun'iyapuluh nan
binangngadna.
21 Ya nan alih ad Sodom ya inalinan Abram di, “Nan tatagu' di ipabangn-
gadmu ya ammuna, ya bagim an amin nan gina'u.”
22 Mu tembal Abram, ya inalinay, “Adi umat hinay ato' ti intulag'un Apo
Dios an na'abbagbagtun nunlumud abuniyan ya tun luta

† **14:13** Unu Hudyu. ‡ **14:18** Unu Jerusalem. Hay pohdonan ibaga ya *lenggop*.

23 an adi mabalin hi un way ala' hinan nabangngad an ta"on ah putlung
an hinulid unu nan go'od di tsinelas ta mid alyom hi udum di algaw hi unna'
impa'adangyan ay he"a.
24 At mi'id ah ala' an ammuna nan inanmih tun initnud'u an tatagu' ya nan
idatmuh nan liligwa' an da Aner, ya hi Eshkol, ya hi Mamre an bimmadang."

15

Hay Ni'tulagan Apo Dios ay Abram

1 Ya unat goh nalpah hana ya numpa'ilah Apo Dios ay Abram, ya inalinay,
"Abram, adi'a tuma'ot hinan ma'ma'at ti baliwa' he"a,
ya idat'uy ongol hi awagaham."
2 Ya inalin Abram di, "Apo Dios an nabagbagtu, mu hay pangi'ata' hinan
idatmun ha"in ti mi'id ah imbaluy'uh pangipaboltana'? Ti un anggay hi
Eliezer an iDamascus hi mamnoh hi odon'u,
3 ya ten mid ah indatmuh imbaluy'u, at nan ohan baal'uy mamnoh hinan
odon'u!"
4 Ya inalin goh Apo Dios ay Abram di, "Bo'on nan baalmuy mamnoh hinan
odonmu ti nan iyimbaluymu."
5 Ya impapitaw Apo Dios hi Abram, ya inalinay, "Tangadom ad daya ta
tigom nan do'ol an bittuan an adi'a pa'abbilang. At hi awniat umat hinay
ado'ol di holagmu."*
6 Ya kinulug Abram hi Apo Dios, at imbilang Apo Dios an nahamad di
ugalina.†
7 Ya inalin goh Apo Dios ay hiyay, "Ha"in nan Dios an nangipakak ay he"ah
nan babluy ad Ur hi ad Babylon ta he"ay pangipabnoha' eten luta ta bagim."
8 Mu inalin Abram di, "Apo Dios an nabagbagtu, hay atom ta way
panginnilaa' hi unmu ipabnoh ay ha"in?"
9 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, "Eka ummal hi baka, ya gandeng, ya nan
buta'al an kalnilun hintutluy tawonda, ya ni'yalam'ah ohah putta ya balug."
10 Ya innal Abram hadin amin, ya innayunan genlot, ya ginodwana ta
nunhiyanona, mu agguyna ginodwa nan putta ya balug.
11 Ya natapanganday bannug ta umuyda ihda nan dotag, mu inabul
Abram dida.
12 Ya unat goh nahilip ya ma"aliy enlo' Abram, at nolo'. Ya hin'alina ya
tinnigna han pa'ahhelong an atata'ot.
13 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, "Nan holagmuh udum hi algaw ya
bunagdah nan udum an babluy ta mumbalindah himbut hi opat di gahut
an tawon,‡ ya nunheglay ipaligligatanda.
14 Mu la'tot ya moltao' nan tatagun nen babluy an mangipaligligat ay dida,
at hay angunuhna ya makakda, ya pi'yalada nan do'ol an gina'u.
15 Ya he"a ya matubayan'a, ya malenggop'ah atayam.
16 Ya maluh di miyapat an holag ya mumbangngadda nan holagmun
ten babluy. Mu adi' ni' pakakon nan holag Amor an mangamangat hi
nappuhi ta nangamung unda iyal'allan mangat hi nappuhi, at hiyay gutud
di pummoltaa' ay dida."

---

* **15:5** Rom. 4:8. † **15:6** Rom. 4:3, 22, 20-24; Gal. 3:6; Jac. 2:23. ‡ **15:13** Heten bilang ya ma'alih *round number* ti un itang di uyapna. Mu hay ustuh uyap di nunhituwan nan Hudyud Egypt ya opat di gahut ta han tulumpuluy tawon (Ex. 12:40-41).

17 Ya unat goh na'unug nan algaw an mun'a'ahom ya tinnig Abram han
kawalin napnuh balan mun'ahu' ya nan mundalang an ayiw an naluh hinan
numbattanan di nagogod an dotag.§
18 Ya heden algaw ya ni'tulag hi Apo Dios ay Abram, ya inalinay, “Heten
lutan mete"ah nan nipogpogan di ad Egypt ta malbih nan Wangwang an
Euphrates ya ipabnoh'uh nan holagmu.
19 Ya ipabnoh'u goh ay da'yu nan lutan numbabluyan nan holag Ken, ya
nan holag Keniz, ya nan holag Kadmon,
20 ya nan holag Heth, ya nan holag Periz, ya nan holag Repha,
21 ya nan himpampun an holag Amor, ya nan iCanaan, ya nan holag
Girgas, ya nan iJebus.”

16

Da Hagar ay Ishmael
(Gal. 4:21-31)

1 Hi Sarai an ahawan Abram ya bahig, mu waday tagalanan i'Egypt an
nungngadan hi Hagar.
2 At inalin Sarai ay Abram an ahawanay, “Hi Apo Dios ya agguyna inabulut
an waday imbaluyta. At eka me'yelo' hinan tagala' ta wada ay di imbaluyyu
ya hiyay imbaluyta.”*
At inabulut Abram nan inalin ahawana.
3 Heden miyapulun tawon da Abram ad Canaan ya hiyay nangidatan
Sarai ay Hagar an tagalana ta miyadwan ahawan Abram.
4 At ne'yelo' hi Abram ay Hagar, at nunhabi. Ya unat goh nunhabi ya
pihulonah Sarai an ad tagalan hiya.
5 Ya inalin Sarai ay Abram di, “He"ay ad bahol hinan pamihupihulan nan
tagala' ay ha"in ti ha"in nangabulut an me'yelo"an hiya! Ya ad ugwan an
inilanan nunhabi ya pihulona' ay hiya! At hi Apo Dios di mangipanuh ay
dita nu hay ad bahol.”
6 Mu inalin Abram ay ahawanay, “He"ay ad tagala, at okod'ah pohdom
hi atom ay hiya.” Ya nunheglay inat Sarai an namaligat hinan tagalana, at
la'tot ya limmayaw ta taynanah Sarai an apuna.

Nan Anghel an Ni'hapit ay Hagar

7 At nan Anghel Apo Dios† ya inah'upanah Hagar hinan awadan di obob
hinan mapulun an owon an umuy ad Shur.
8 Ya inalin nan Anghel ay hiyay, “Hagar an tagalan Sarai, hay nalpuwam,
ya hay umayam?”
“Ya tembalnan inalinay, Lumayawa' ta tayna' hi Sarai an apu'.”
9 Ya inalin nan Anghel Apo Dios ay hiyay, “Mumbangngad'aat ta inay-
nayunmun muntagalan hiya,
10 at idat'uy do'ol an holagmun adi mabilang.”
11 Ya inalina goh di,

---

§ **15:17** Manu ay ginodwadan hina'ha' din animalda ya ta e'wadah nan numbattanan din nagodwa an dotag hi unda muntutulag ya ta ipa"elda an gulat ta ibahhawdan mangunud enen tulag ya mabalin an godwaon nan nuntutulag di odolda an umat hinan nagodwan animal. At hay impattig Apo Dios hi dimmalanana ya nan kawalin nipa'wah nan numbattanan di nagogod an dotag ti adi mattig hi Apo Dios. Ya agguy ni'dalan hi Abram ti anggay hi Apo Dios di nunhapatan Abram, ya mid inat Abram an nunhapatan Hiya. (Wada goh di ohan na'atan ten ugali an nitudo' hinan Jer. 34:18-20). * **16:2** Hiyah ne ugalin di iCanaan, at inunud Sarai di ugalida. † **16:7** Mid mapto' ya hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament (verse 13).

"Nan inhabim ya lala'i,
at itungawmu ay ya ngadanam ta hi Ishmael‡
ti immannung an *dengngol Apo Dios* di pumpahpahmo'am.
12 Mu henen iyimbaluymu ya umat hinan atata'ot an animal
an mi'id mapto' hi ihinana ti buhulonan amin di tatagu,
ya buhulon goh di tatagu hiya.
Ya hay pi'taguana ya mi'laban hinan tutulangna."
13 Ya mete"an de ya hay punnomnom Hagar ya hi Apo Dios di manalimun ay hiya. At inalinay, "Maphod ta heten atagu' ya tinnig'uh Apo Dios, ya ten matagua' ta way ato' an mangulgud hi nanniga' ay Hiya!"
14 At heden bubun ya nangadnan hi Beer Lahai Roi§ an wadah nan numbattanan ad Kadesh ya ad Bered, ya ihna goh hidid ugwan pay.
15 At nuntungaw hi Hagar, ya nginadnan Abram han ung'ungngan nitungaw ta hi Ishmael.*
16 Ya hay tawon Abram ya nawalu ta onom hidin nangitungawan Hagar ay Ishmael.

17

Hay Hopap di Pumpakugitan di Linala'i

1 Hidin nuntawon hi Abram hi nahiyam ta hiyam ya numpattig hi Apo Dios ay hiya, ya inalinay, "Ha"in hi El-Shaddai* an *nan Dios an abalinanan amin di logom*, at unudona' ta ihamadmuy pangatmu.
2 At itulag'un he"a ta do'lo' ahan di holagmu."
3 Ya nunluung hinan lutah Abram an mange'gon ay Hiya. Ya impidwan Apo Dios an inalinay,
4 "Hay itulag'un he"a ya do'lo' ahan di holagmu ta he"ay ommod nan do'ol an tataguh nan abablubabluy.
5 Ya mete"ad ugwan ya bo'on mahkay Abram† di ngadanmu ta he"ah Abraham‡ ti pumbalino' he"ah *ommod an amin nan mumpunhituh numbino'ob'on an babluy*.
6 Ti do'lo' ahan di holagmu ta miwa'atdah tun abablubabluy, ya mumpun'aliy udumnan dida.
7 Nan intulag'un he"a ya minaynayun an ma'at an ta"on nan a'apum hi enggana. At Ha"in di dayawom, ya umat goh hinan mihukat ay he"an holagmu ta Ha"in di dayawonda.
8 An amin nan babluy ad Canaan an ni'hituwam ad ugwan ya idat'un amin ay he"a ya nan holagmu ta da'yuy ad luta. Ya nan holagmu ya mahapul an Ha"in an Dios di dayawondah mi'id pogpogna."
9 Ya inalin goh Apo Dios ay Abraham di, "Nonomnomom nan intulag'un he"a, at mahapul an atom, ya ta"on nan holagmu ya nan holagda goh ya mitutuluy an unudonda ta adida aliwan.
10 At hay panginnilaan hi pangunudam ya mahapul an makugit an amin nan linala'i ya ta"on nan holagda.
11 At makugit ayun amin ta panginnilaan hinan intulag'un he"ah mahapul an unudom.

---

‡ **16:11** Hay pohdonan ibaga ya *donglon Apo Dios*. § **16:14** Hay pohdonan ibaga ya *wagwada an mamannig ay ditu'u*. * **16:15** Mid mapto' ya na'at hidin 2080 B.C. * **17:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan Dios an abalinanan amin di logom*. † **17:5** Hay pohdonan ibaga ya *nabagtun ommod an hi ama*. ‡ **17:5** Hay pohdonan ibaga ya *ommod an amin nan numpunhituh numbino'ob'on an babluy*.

12 Mete"ad ugwan ya mahapul an makugit an amin di linala'in
ung'ungungngah nan miyawaluy algawda, ya ta"on nan himbut an mitun-
gaw hi babluyyu, ya nan mipallog an himbut an malpuh nan udumnan
babluy.
13 At an amin di linala'i ya mahapul an makugitda ta hiyay malkan di
odolda ta panginnilaan an adi mapogpog nan intulag'un he"a.
14 At nan linala'in agguy nakugit ya agguy nibilang hi tagu' ti agguyna
inunud di ni'tulaga' ay he"a."
15 Ya inalin goh Apo Dios ay Abraham di, "Hi Sarai an ahawam ya bo'on
mahkay hi Sarai§ di ngadana ta hi Sarah.*
16 Ya wagaha' hiya ta umimbaluy hi lala'i, ya hiyay ommod di do'ol an tata-
gun mumpunhituh nan numbino'ob'on an babluy. Ya waday mumpun'alih
malpuh nan holagna."
17 Ya nunluung hinan lutah Abraham ta dayawonah Apo Dios. Mu hiya
ya *kumikih* punnomnomanan inalinay, "Undan mabalin an munholag di
hinggahut di tawona? Ya undan mabalin an umimbaluy hi Sarah an
nahiyam di tawona?"
18 Ya inalin Abraham ay Apo Dios di, "Undan ahan adi mabalin hi un nan
holag'un hi Ishmael di mamnoh hinan tawid'u?"
19 Ya inalin Apo Dios di, "Bo'on, ti hi Sarah an ahawam ya umimbaluy
hi lala'i, ya ngadnam ta hi Isaac.† At hi Isaac di pi'tulaga' goh hinan
mid pogpognan tulag'u ta nan holagnay pangipa'annunga' hinan intulag'un
he"a.
20 Ya nan inalim an hi Ishmael ya wagaha' ta idat'uy do'ol an holagna. At
hiyay ommod di himpulu ta duwan a'ap'apun di tatagu, ya umat goh hinan
holagdan mundongol di aatda.
21 Mu hay ipa'annungan nan intulag'un he"a ya han imbaluymun hi Isaac
an itungaw Sarah hi tawon hinan umat hitun gutudna."
22 Unat goh nalpah an ni'hapit hi Apo Dios ay Abraham ya tinaynana.
23 Heden algaw ya inunud Abraham nan inalin Apo Dios ay hiya, at
kinugitnah Ishmael an imbaluyna. Ya inatna goh an amin hinan linala'in
nan himbut an nitungaw hi babluyda ya nan nipallog an himbut an nalpuh
nan udumnan babluy.
24 Hi Abraham ya nuntawon hi nahiyam ta hiyam ya un makugit,
25 ya hi Ishmael an imbaluyna ya nuntawon hi himpulu ta tulu ya un
makugit.
26 Ya heden algaw ya nundehhan da Abraham ay Ishmael an nakugit.
27 Ya inatna goh an amin hinan linala'in nan himbut an nitungaw hi
babluyda ya nan mipallog an himbut an malpuh nan udumnan babluy.

18

Hay Immayan nan Tulun Linala'in Abraham

1 Ya wada han hin'algaw hi nuntonga ya numpatigaw hi Apo Dios ay
Abraham hi wadanah nan neheggon hinan o"ongol an ayiw an bagin
Mamre. Hidin inu'umbunan Abraham hinan pantaw di abungnan tulda
2 ya inta'wadna, ya tinnigna han tulun linala'in timmata'dogdan neheg-
gon ay hiya, at mala"uy ta ayna damuwon dida. Ya unat goh immatam ay
dida ya innayunan nunluung ta apngaona dida.

§ **17:15** Agguy tu'u inilay pohdon ten ngadan an ibaga. * **17:15** Hay pohdonan ibaga ya *babain imbaluy di ali.* † **17:19** Hay pohdonan ibaga ya *kumiki* ti kimmikih Abraham (Gen. 17:17), ya kimmiki goh hi Sarah (Gen. 18:12).

3 Ya inalinan diday, “Apu, mahapul ni' ahan an mun'awa ayuh abung'uh
na'amtang!
4 At mun'eblay ayun ten puun di ayiw ta umuy'u alan nan danum ta
pangihuyuh nan hu'iyu
5 ya ta damunah pangidadaana' hi ononyu ta way i'ilogyun mangituluy
an umuy hinan ayanyu.”
Ya tembalda, ya alyonday, “Oo, ta"on ya henodmi.”
6 At nunnaudon Abraham an immuy hinan abungdan tulda, ya inalinan
Sarah di, “Punnaudom ta alam nan ma"aphod an alena, ya inyammam di
udum hi tinapay.”
7 At immuy hinan pahtuda, ya pento'na nan ma"aphod an mataban
uyaw, ya impaguyudnah nan baalna ta ayda paltion ta ihaangda, at
nunnaudondan inat.
8 Ya unat nidadaan ya innal Abraham nan udumnan mahapul an umat
hi gatas ya nan udumnan mahapulda, ya nun'iddumnah din dotag ya nan
ma'an, ya indadaana ta manganda nan linala'in mangilinah nan way puun
di ayiw. Ya hi Abraham ya timmata'dog hinan way neheggon ay dida.
9 Ya inalidan hiyay, “Hay wadan nan ahawam an hi Sarah?”
Ya inalinay, “Wah dih nan abung an tulda.”
10 Ya inalin nan ohan hi Apo Dios di, “Hay pumbangngada' hi un maluh
di umat hitun gutud hi mehnod an tawon ya waday itungaw ahawam an hi
Sarah an lala'i.”*
Ya hi Sarah ya wah nan way pantaw di abung an tulda, ya ta"on hi un
nipo"oy mu dengngolnah den inalina.
11 Ya heden gutudna ya ma'ma"ilog hi Abraham ya na'in'innah Sarah an
natdu' di matyamna.
12 Ya *kimmikih* Sarah hi nomnomna, ya inalina goh hinan nomnomnay,
“Un mah mabalin an umimbaluya' an ten na'in'innaa' ya ma'ma"ilog nan
apu'† an mumpapto' ay ha"in? Ya un mah mabalin an waday umipa'amlong
ay ha"in ti ten namogpoga'?”
13 Ya inalin Apo Dios ay Abraham di, “Anaad ta *ma'akikkih* Sarah an
inalinay, Un mah awni ta ma'in'innata ya unta mahkay umimbaluy?
14 Undan way adi abalinan Apo Dios an aton? Ya ten alyo' an hay
pumbangngada' hi umat hitun gutud eten mehnod an tawon ya itungaw
Sarah han lala'in imbaluyna.”‡
15 Ya gapuh ta'ot Sarah ya inhautnan inalinay, “Agguya' *kimmiki*.”
Ya tembal Apo Dios, ya inalinay, “Immannung an *kimmiki'a*.”
16 Ya unat goh nalpah di nunhahapitanda ya makak daden linala'i. Ya
nitnud hi Abraham ta ipangulunay owondan ma'uhdungan ad Sodom.
17 Ya inalin Apo Dios goh di, “Munduwaduwaa' ti tagwan hi un'u
ipa'innilan Abraham nan ninomnom'uh ato' unu adi'.
18 Immannung an nan holagna ya munholagda ta dumo'olda ta diday
mundongol di abalinandah nan abablubabluy, ya dumalat hiya ya wagaha'
an amin nan tataguh abablubabluy.§
19 Ti hiyay pento"u ta tugunona nan holagna ya nan holagda ta Ha"in di
unudonda ta maphod an nahamad di atonda. Ya atonda ay ya mipa'annung
an amin nan intulag'un Abraham hi ato'.”
20 Ya inalin Apo Dios ay Abraham di, “Nan tataguh ad Sodom ya ad
Gomorrah ya nidugah an na"appuhi nan ato'atondan pumbaholan.

---

* **18:10** Rom. 9:9. † **18:12** I Pet. 3:6. ‡ **18:14** Rom. 9:9. § **18:18** Gal. 3:8.

21 At mahapul an umuya' hidi ta umuy'u hamadon hi un immannung unu
agguy."
22 At intuluy din duwan linala'in umuy ad Sodom, mu nataynan hi
Abraham an gun mi'hapit ay Apo Dios.
23 At inalin Abraham di, "Undan ta"on un nan nahamad di pangatna ya
iniddummun pumpi'patoy?
24 Mu gulat ta waday nabongleh nahamad di pangatda eden siudad ya
pi'yubahmu damdama didan himpamabluy unu adim an dumalat dane han
nabonglen nahamad di pangatda?
25 Mu He"a ya inila' an nahamad di pamanuhmu, at adi mabalin an
pi'yubahmu nan nahamad di pangatna! Ti atom ay ya undan adida
mi'yubah hinan nun'abaholan?"
26 Ya tembal Apo Dios, ya inalinay, "Oo aga, gulat ta wadada ah nabongleh
tatagun nahamad di pangatda at diday dumalat hi adi' pangubahan ay
didan himpamabluy."
27 Ya inalin goh Abraham di, "Apu, iyabulutmu ni' ahan ta ibaga' nan
pohdo' an ta"on unna' tagu ya anggay an un hay hupu' di nalpuwa'.
28 Mu gulat ta waday unda napat ya han lema ya anggay nan nahamad di
pangatda ya adim ubahon heden babluy?"
Ya inalin Apo Dios di, "Ta"on unda napat ya han lema mu ta wadada at
adi' ubahon."
29 Ya inalin goh Abraham di, "Oo, mu gulat ta unda napat ya anggay?"
Ya inalin Apo Dios di, "Adi' ubahon an ta"on unda napat."
30 Ya inalin Abraham ay Apo Dios di, "Adi'a ni' ahan bumungot ta wada
goh han ibaga'. Ya gulat mah ta unda wada ah tulumpulu?"
Ya tembal Apo Dios, ya inalinay, "Adi' an dumalat nan tulumpulu."
31 Ya inalin goh Abraham di, "Apo Dios, iyabulutmu ni' ta ituluy'un ibaga
tun wah nomnom'u. Mu gulat ta unda duwampulu ya anggay?"
Ya inalinay, "Adi' ubahon heden babluy hi unda wada ah duwampulu."
32 Ya inalin Abraham di, "Apo Dios, hiyah te angunuh di ibaga', at adi'a ni'
ahan bumungot. Mu gulat ta unda himpulu ya anggay?"
Ya inalin Apo Dios di, "Adi' ubahon heden babluy hi unda wada ah
himpulu."
33 Ya unat goh nalpah heden nunhapitandan Abraham ya nakak hi Apo
Dios, ya nakak goh hi Abraham an immuy hidin abungnan tulda.

19

Hay Inayan nan Duwan Anghel ad Sodom

1 Ya wan munhinag ya dimmatongda nan duwan anghel hi ad Sodom. Ya
wah dih Lot an inu'umbun hinan ubunan an neheggon hinan buhu'an den
babluy. Ya unat goh tinnigna dida ya nala"uy ta umuyna damuwon dida. Ya
unat goh immatam an manamun dida ya nunluung ta apngaona dida.
2 Ya inalinay, "Ha"in di ohah baalyu, at umuy tu'uh abungmi ta ihuanyu
nan hu'iyu, ya immiyan ayu ta awni ta maweet ya unyu ituluy an umuy
hinan ayanyu."
Mu tembalda, ya alyonday, "Adi ami! Hitu man hi ubunan, ya immiyan
ami."
3 Mu hi Lot ya pimagmagoh an mangal'alu' ay dida, ya la'tot ya inabulutda,
ya nitnuddan hiya ta immuydah abungna. Ya nunhaang hi Lot hi tinapay
an adi mabino'bo'an, ya numpaltida ta way ihdan nan mangili. Ya unat goh
nalutu ya nanganda.

4 Ya uwani an agguyda immuy nolo' daden mangili ya immuydan amin
nan linala'in iSodom an mumpangilog ya nan nun'ala'ay ta lini'ubda nan
abung Lot.
5 Ya mun'alidan Lot an alyonday, “Hay wadan din linala'in impa'iyanmu?
Mahapul an ipapitawmu dida ta umalidan da'mi ta way atonmin mangelo'
ay dida!”
6 Ya limmahun hi Lot ta way atonan mi'hapit ay dida, ya intangobna nan
pantaw.
7 Ya inalinah nan iSodom di, “I'ibba, adi ni' ahan nginin di nappuhih
atonyu!
8 At tun duwan binabain imbaluy'u an agguy nalhin di ipalahun'u ta okod
ayuh nan pohdonyun aton ay dida. Mu ta bo'on tun mangili' ti mahapul an
ipapto"u dida.”
9 Mu alyonday, “Un'a udot bunag ya he"ay mummandal ay da'mi?
Miwa'lin'a at hina ti la'tot ya immipabohol'a, ya nunnaud di atonmin he"a ya
un danen linala'i!” At nadhudan nangituldun ay Lot ta way atondan umuy
mama"ih tangob.
10 Mu na'ibboggon nan duwan mangilin nunlapdu' ay Lot hinan pantaw,
ya impahigupdah baluy, ya intangobda nan pantaw.
11 Ya binulawdan amin din linala'in wah dola an iSodom, at mid ologdan
mangah'up hinan pantaw.
12 Ya inalin din duwan linala'in Lot di, “Undan mi'id a'agim, ya imba-
baluymu, ya inapum, ya hay way tutulangmuh ni'hitun ten babluy? Ya gulat
ta wadada ya eka inalin dida ta mi'yekakdan da'yu ta taynanyuh ten babluy
13 ti ten ubahonmih ten babluy! Ya manu ay atonmi oo ti ininnilan Apo
Dios nan nidugah an na"appuhin ato'atonda, at hiyaat un da'mi hennag ta
ubahonmih ten babluy an ad Sodom.”
14 At immuy hi Lot hidin linala'in apuwona an niyalih din imbabaluynan
binabai, ya inalinan diday, “Punnaudon tu'un makak hitu ti hi Apo Dios
ya ubahonah ten babluy tu'u!” Mu hay ninomnomda ya alyondah un nin
munhanul.
15 Ya wan na'uy an mawa'ah ya din duwan anghel ya numbangondah
Lot an alyonday, “Punnaudom an bumangon, ya inawitmuy ahawam ya
nan duwan binabain imbabaluymu ta lumayaw ayu ta adi ayu mi'lagat hi
amoltaan ten babluy!”
16 Mu palunlunot hi Lot an makak. Mu nidugah di nammo' Apo Dios
ay dida, at din duwan linala'i ya inodnanday ngamaydan hina"ama, ya
enekakda dida ta nangamung unda binataanan heden babluy.
17 Ya inalin den ohan anghel ay diday, “Ekayu mahkay ta punnaudonyun
lumayaw! Ya adiyu man ahan wingwingiyon nan babluy an tinaynanyu! Ya
adiyu ita'dog eden nundotal an pange'wanyu ta nangamung un ayu umatam
hinan aduntuduntug ta mabaliwan ayu ta adi da'yu ilagat hinan apuy!”
18 Ya hi Lot ya inalinay, “Bo'on ni' nan adagwiy ayanmi, Apu!
19 Ya inila' an nidugah di nammo'mun ha"in ti binaliwana'. Mu mid
olog'un lumayaw an umuy eden aduntuduntug, at la'tot ya inlagat da'mih
nan dalan, ya natoy ami, ya mid umatam hidi.
20 Undan ahan adi mabalin un heden neheggon an *it'ittang* an babluy di
ayanmi ta mabaliwan ami?”
21 Ya inalin nan anghel di, “Abuluto' nan pohdom ta hidiy ayanyu, at adi'
mah pi'yubah hede han it'ittang an munisipyu.

22 At punnaudonyun umuy hidi ta awni ta umatam ayu ya un'u ete"a nan
ato'!" (Ya heden munisipyu ya nginadnanda ta ad Zoar* ti hay nangalyan
Lot hi un *it'ittang* an babluy.)
23 Ya heden dimmatngan da Lot ad Zoar ya bimmuhu' nan potang.

Hay Noghoban ad Sodom ya ad Gomorrah

24 Ya hin'alina ya nun'ogah Apo Dios nan ahigegeladaw an apuy an nalpud
dayan nun'agah ad Sodom ya ad Gomorrah.
25 At nun'oghob an amin di logom hidih nan babluy, ya an amin di tatagu,
ya nan numbino'ob'on an himmangaw hinan luta.
26 Mu hi ahawan Lot ya nunligguh ta tigona nan nalpuwanda, at hiya ya
numbalin hi ahin an immodhol an timmata'dog an ay tu'ud.
27 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya immuy hi Abraham hidin
timma'doganah din ni'hapitanan Apo Dios.
28 Ya unat goh inuhdunganad Sodom, ya ad Gomorrah, ya nan nundotal
an luta ya tinnigna nan umu'utyu' an ahu' an nalpun den lutan umat hi ahu'
an malpuh nan pun'apuyan.
29 Mu heden nangubahan Apo Dios eden siudad an ni'hituwan Lot ya
ninomnom Apo Dios hi Abraham ta inyabulutnay lumayawan da Lot ta
agguyda nilagat.

Hay Nalpuwan di i'Ammon ya iMoab

30 Ya dimmalat nan ta'ot Lot an mihinah ad Zoar ya initnudna nan
duwan binabain imbabaluyna ta nunti'iddah nan aduntuduntug an wadan
di liyang ta hiyay nunhituwanda.
31 Ya wa han ohay algaw ya heden pangpangullun babai ya inalinah nan
aginay, “Ten gun mala'ay hi amata, ya ten mi'id ah linala'ih tun wadan tu'uh
mangahawan dita ta way ahlagantan umat hinan ma'ma'at hitun alutaluta.
32 At butngontah amata ta way atontan mangelo' ay hiya ta way ahlagan-
tah hanat amata.”
33 At heden nahdom ya binutongdah amada, ya enelo' den pangpangullu.
Mu hi amada ya na'abbutong, at agguyna enelan di na'at.
34 Ya heden nabiggat hi nahdom ya inalin han pangpangulluh nan aginay,
“Enelo"u hiyad a"u, at butngonta hiya goh ad ugwan an nahdom ta elo'mu
hiya ta ditan duwa ya mawaday imbaluytan dumalat hi amata.”
35 At heden nahdom ya binutongda goh hiya, at enelo' goh de han udidian.
Mu na'abbutong hi amada, at agguyna enelan goh nan na'at.
36 Ya daten duwan imbabaluy Lot ya nunhabidan dimmalat hi amada.
37 Ya unat goh nuntungaw heden pangpangullu ya lala'i, at nginadnana ta
hi Moab,† ya hiyay napu'agan nan iMoab ad ugwan.
38 Ya unat goh nuntungaw heden netob ya lala'i goh, at nginadnana ta hi
Ben-Ammi,‡ ya hiyay napu'agan nan holag Ammon ad ugwan.

20

Da Abraham ay Abimelek

1 At la'tot ya tinaynan da Abraham ad Mamre ta umuydah nan numbat-
tanan di ad Kadesh ya ad Shur hinan babluy ad Canaan. At mumbunagda
goh ta nunhitudah na'amtang hi ad Gerar.

---

* **19:22** Hay pohdonan ibaga ya *it'ittang*. † **19:37** Hay pohdonan ibaga ya *hi amay nalpuwa'*.
‡ **19:38** Hay pohdonan ibaga ya *lala'in imbaluy nan tutulang'u*.

2 Hidin awadandah ad Gerar ya hiyay nangalyan Abraham un hi aginah
Sarah an ahawana. At hi Abimelek* an alih ad Gerar ya impa'awitnah Sarah
ta ahawaona.
3 Mu wada han ohan labi ya numpa'enap hi Apo Dios ay Abimelek, ya
inalinay, “He"a ya matoy'a ti hi Sarah an impa'awitmu ya waday ahawana.”
4 Mu agguy enelo' Abimelek hi Sarah, at hiyanan inalinay, “Apo Dios, mi'id
ah inat'uh nappuhi! Ya moltaona' mah ya ta"on nan tatagu ya pi'moltam?
5 Heten inat'u ya maphod hi punnomnoma', at mi'id bahol'u ti inalin
Abraham di un hi aginah Sarah! Ta"on hi Sarah ya inalina goh di unda
hin'agi!”
6 Ya intuluy Apo Dios an numpa'enap ay Abimelek, ya inalinay, “Oo, inila'
an bo'on baholmu. Hiyaat un'u agguy inyabulut an me'yelo"an hiya ta adi'a
mumbahol ay Ha"in.
7 At ibangngadmu nan babai ay ahawana ti propeta hiya, at iluwaluan
da'a ta du'du"oy di pi'taguam. Mu adim ay ibangngad hiya ya matoy'a ya
nan tatagum goh.”
8 Ya hidin nabiggat ya bimmangon hi Abimelek, at inayaganan amin nan
u'upihyalna ta ibaagnan dida nan na'at ay hiya. Ya nidugah di ta'otda.
9 Ya inayagan Abimelek hi Abraham, ya inalinay, “Ngadan nan inatmun
da'mi? Ngadan di nappuhih inat'un he"ah dimmalat hi aymi atayan? Adi
ahan maphod nan inatmun ha"in!
10 Ya anaad ta inatmuy umat hitu?”
11 Ya tembal Abraham an inalinay, “Oo ti hay ninomnom'u ya mi'id ay
da'yuy tuma'ot ay Apo Dios, at patayona' an dumalat hi ahawa'.
12 Ya hiya ya immannung an hi agi' ti benentan ama, mu hiyay inahawa'.†
13 Hidin nangalyan Apo Dios hi tayna' nan nunhituwanmin da ama
ta umuya' hinan udum an babluy ya inali' ay ahawa' di, Ipattigmuy
pamhodmun ha"in hinan gunmu pangalyan hi unta hin'agih nan gunta
ayan hinan malgom an babluy ta way adida pamatayan ay ha"in.”
14 Ya imbangngad Abimelek hi Sarah ay Abraham, ya indatana didah
kalnilu, ya baka, ya tagala.
15 At inalin Abimelek di, “Luta' an amin hatu, at mumpili'ah punhituwam.”
16 Ya inalina goh ay Sarah di, “Idat'uy hinlibuh pihhun Abraham an agim
ta gapgapa' nan mi'id immannung hi inat'un he"a ta panginnilaan nan
tatagu.”
17 At nunluwaluh Abraham ta impa'adaog Apo Dios da Abimelek an
himbaluy ya nan tagalada ta way atondan mahlag.
18 Ti hi Apo Dios ya nun'umutonay putun nan ahawan Abimelek ya nan
tagalan binabai ta way atondan adi mahlag an dumalat hi Sarah an ahawan
Abraham.

21

Hay Nitungawan Isaac

1 Hi Apo Dios ya hemmo'nah Sarah ta impa'annungna nan inalina.

---

* **20:2** Do'ol di mangali an nan hapit an *Abimelek* ya bo'on ngadan di tagu ti ohan pangalidah nan nahayhaynod an a'alidad Philistia. Nu makulug ya hiyay umat hinan hapit an *Achish* ad Philistia (I Sam. 21:10; 26:1), ya hapit an *Pharaoh* ad Egypt (Gen. 12:16), ya hapit an *Caesar* ad Rome (Lk. 3:1) ti un hay pangali ya anggay. † **20:12** Gapu ta agguy ni' inyuldin Apo Dios an mapaniaw hi un way mangahawah nan agina at mid ah baholdan Apo Dios.

2 At nunhabih Sarah. At heden gutudnah inalin Apo Dios hi puntungawana ya nuntungaw, at lala'iy imbaluyda ay Abraham eden nala'ayana.*
3 At nginadnan Abraham nan imbaluynan intungaw Sarah ta hi Isaac.†
4 At kinugit Abraham hi Isaac eden miyawalun algawna ti hiyah ne intulag Apo Dios hi atona.‡
5 Hi Abraham ya hinggahut di tawonah din nitungawan Isaac.
6 Ya hi Sarah ya inalinay, "*Kimmikia'* an dumalat nan inat Apo Dios! At an amin nan mangngol eten na'at ya *mi'kikidan* ha"in!"
7 Ya inalina goh di, "Mi'id nin ahan di mangalin Abraham hi un mumpa'inum hi Sarah hi ung'ungnga! Mu ta"on hi un nala'ay ya waday inyimbaluynan ha"in hi lala'i!"

Hay Namakakandan da Hagar ay Ishmael (Gal. 4:21-31)

8 Ya heden algaw hi naphuwan den ung'ungnga ya impaltian Abraham hi nun'am'amlonganda.
9 Mu tinnig Sarah hi Ishmael an imbaluy Hagar an i'Egypt ay Abraham an daladalatonah Isaac an imbaluydan Abraham.
10 Ya inalinan Abraham di, "Pakakom nan tagalan babai ya nan imbaluyna! Ti nan imbaluyna ya adi me'ebnoh hinan banoh Isaac an imbaluy'u!"§
11 Ya nidugah di punlungdayaan Abraham ti hi Ishmael ya imbaluyna damdama.
12 Mu inalin Apo Dios ay Abraham di, "Adi'a munlungdaya an dumalat nan ung'ungnga ya nan babain tagalam. Unudom an amin di inalin Sarah ay he"a ti hi Isaac di ipa'annungan nan intulag'un dumo'ol di holagmu.*
13 At do'lo' goh ahan di holag nan imbaluy di tagalam an babai ti hiya ya holagmu damdama."
14 Ya heden nabiggat hi helhelong ya bimmangon hi Abraham ta indadaanay ma'an ya danum an impabalunan da Hagar an hin'ina. At ipiyabban Abraham ay Hagar heden unga ta honogona dida. At nakak da Hagar ta himminulngungawdah nan mapulun hi ad Beersheba.
15 Unat goh napuh nan danum an impabalun Abraham ya inyuyna inhugo' nan ung'ungngah nan puun di ohah nan i"itang an ayiw.
16 Ya impadehna ta bimmataan hi itang, ya inumbun, ya inalinay, "Adia' pa"edpol an mannig hi atayan nen ung'ungnga!" At ma'allugwah Hagar.
17 Mu hi Apo Dios ya dengngolnay kilan han ung'ungnga. At nan Anghelnad† abuniyan ya himmapit ay Hagar an inalinay, "Ngadan nan numanomnomam? Adi'a tuma'ot ti dengngol Apo Dios nan kilan han imbaluymu.
18 At ekaat ya hinalimunam ti hiya ya do'lo' di holagna ta mundongol!"
19 Ya impattig Apo Dios ay Hagar han pugun an humaguban, at immuy himmagub, ya impa'inumanah den imbaluyna.
20 At hi Apo Dios ya impapto'na han ung'ungnga ta nangamung immilog. Ya hidih nan way mapulun nihinanda, at numbalin hiyah nala'eng an manganup.
21 Ya heden nihihinnandah nan way mapulun hi ad Paran ya immawit hi inanah babain i'Egypt ta ipa'ahawanan hiya.

---

* **21:2** Mid mapto' ya na'at hidin 2066 B.C. † **21:3** Hay pohdonan ibaga ya *kumiki* ti kimmikih Abraham (Gen. 17:17), ya kimmiki goh hi Sarah (Gen. 18:12-13, 15; 21:6). ‡ **21:4** Gen. 17:12.
§ **21:10** Gal. 4:20. * **21:12** Rom. 9:7; Heb. 11:18. † **21:17** Hi Jesu Kristu nin an nipattig hinan Old Testament.

Hay Nunhapitan da Abimelek ay Abraham

22 Ya nihippul eden inayan da Abimelek ay Phicol an ap'apun di tindalu-
nan Abraham, ya inaliday, “Wagwadah Apo Dios an bumadang ay he"ah an
amin hinan atom!
23 Ad ugwan ya ihapatam ay Apo Dios an adia' balbaliyan ay he"a ya nan
holag'u. Ya atom di maphod ay da'min ten babluy an ni'hituwam an umat
hi nangatmin he"a.”
24 Ya inalin Abraham di, “Immannung an ato'.”
25 At impa'innilan Abraham ay Abimelek an nan baalna ya penlohda nan
bubun an impiyamman Abraham.
26 Ya inalin Abimelek di, “Agguy'u inilay nangat ti agguyyu inal'alin ha"in!
An ad ugwan ya un'u innilaon!”
27 At idatan Abraham hi Abimelek hi kalnilu ya baka ta way
mangipa'innilan maphod di nunhappitananda.
28 At ilahhin Abraham di pituh tetentennan kalnilu.
29 Ya inalin Abimelek ay Abraham di, “Anaad ta ilahhinmuy pituh
kalnilu?”
30 Ya inalin Abraham di, “Hatun pitun kalnilu ya alam ta he"ay mun'ihtigu
an ha"in di nangiyamma eten bubun.”
31 At hiyay dimmalat hi nungngadanandan den babluy hi ad Beersheba‡
ti heden lugal di *nunhapitanda*.
32 Unat goh nalpah di nunhapitanda ya numbangngad da Abimelek ay
Phicol hinan babluydah ad Philistia.
33 At intanom Abraham di ayiw an tamarisk, ya dinayawnah Apo Dios an
mi'id te"ana ya mid pogpogna.
34 At hi Abraham ya nadnoy di nihihinnanah ad Philistia.

22

Hay Nanapngan Apo Dios hi Pangulug Abraham

1 Ya unat goh palpaliwan* ya tinapngan goh Apo Dios di pangulug
Abraham. Ya inalinay, “Abraham!”
Ya tembalnan inalinay, “Ngadan ne, Apu?”
2 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Awitom han oh'ohhan imbaluymun hi Isaac
an pa'appohpohdom, ya immuy ayuh nan Duntug an Moriah† ta e'nongmu
hiyan Ha"in hinan aduntuduntug an itudu'.”
3 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya nunggihan Abraham din ayiw an
mahapulnah nan pun'onngan, ya indadaana nan dongkin pangitakayandah
nan kalgada, ya inawitnah Isaac ya nan duwan baalna, ya impadehdan
umuy hinan inalin Apo Dios ay hiya.
4 Ya heden atlun di algaw hi nundallananda ya inamang mahkay Abra-
ham heden lugal an ayanda.
5 Ya inalin Abraham hinan baalnay, “Mihina ayuh tuh tun dongki ta da'mi
an hin'amay mada'puh hidi ta umuy ami mundayaw ay Apo Dios ya un ami
mumbangngad hitu.”
6 At impapi'ug Abraham ay Isaac nan ayiw ta hiyay nangdon hinan apuy
ya uwah, at muntunudda.

---

‡ **21:31** Hay pohdonan ibaga ya *bubun an din nunhahappitananda.* * **22:1** Mid mapto' ya na'at hidin 2050 B.C. † **22:2** Nan Duntug an Moriah di ustuh lugal hi nangihinan nan Alin hi Solomon hi Timplu, ya hidiy nangiyayandah a'animal ta diday mipallog an matoy hinan bahol di tatagu (II Chron. 3:1).

7 Ya inalin Isaac di, “Ama, anaad udot ta inodnam nan apuy ya ayiw, ya
mi'id di uyaw an kalniluh me'nong?”
8 Ya tembal Abraham ya inalinay, “Okod hi Apo Dios an mangidat hi uyaw
an kalniluh me'nong!” At intuluydan hin'aman umuy.
9 Ya unat goh dimmatongdah nan inalin Apo Dios ya inyamman Abraham
di pun'onngan, ya impaphodnan timpun din ayiw hinan pun'onngan. Ya
hinawidna han imbaluynan hi Isaac, ya inyuhunah nan natpun an ayiw
hinan pun'onngan.
10 Ya inong'alna din uwah an panglotnan hiya,
11 mu waday himmapit an nan Anghel Apo Dios‡ ad abuniyan an inalinay,
“Abraham! Abraham!”
Ya tembal Abraham, ya inalinay, “Hay alyom, Apu?”
12 Ya inalin han Anghel ay hiyay, “Adim hugatan henen ung'ungnga, ya adi
nginin di atom ay hiya! At ten inila' an hi Apo Dios di ipabagtum hi unudom
ti ta"on un oh'ohha nan imbaluymu ya adim ukuhan an e'nong ay Hiya!”
13 Ya hin'alina ya nungwingih Abraham, ya wada han buta'al an kalnilun
nihahabut di ha'gudnah nan ayiw an neheggon ay hiya. At hiyay ayna innal
ta hiyay genhobnah ne'nong ay Apo Dios hi hukat han imbaluyna.
14 At nginadnan Abraham heden lugal an inayandan inalinay, “Hay
ngadan te ya Hi Apo Dios di Mangidat hi Mahapul.” At engganad ugwan
ya hiyay pungngadan nan tatagun den duntug an alyonday, “Duntug an
Nangidatan Apo Dios hi Mahapul.”
15 Ya impidwan nan Anghel Apo Dios ad abuniyan an himmapit, ya
inalinan Abraham di,
16 “Ha"in an Dios ya ihapata' hinan odol'un dumalat nan inatmun ag-
guymu inukuhan nan imbaluymun ay e'nong ay Ha"in,
17 ya alyo' an makulug ahan an wagaha' he"a, ya idat'uy do'ol hi holagmun
umatdah nan ado'ol nan bittuan ad daya unu nan panag hinan pingit di
baybay. Ya dida ya hakuponda nan siudad di binuhulda.
18 Ya nan holagmuy dumalat hi awagahan nan tataguh tun luta ti dumalat
nan a'un'unnudmuh nan inalina.”
19 At numbangngad da Abraham hidin wadan din duwan baalna ta didan
amin an numbangngad ad Beersheba an nunhituwan Abraham.

Nan Holag Nahor

20 Ya palpaliwanda ya waday nangalin Abraham an hi aginan hi Nahor ya
waluy imbaluyda ay ahawanan hi Milkah.
21 Hay pangpangullu ya hi Uz, ya otob hi Buz, ya atluh Kemuel (an ad holag
ay Aram).
22 Ya unda goh mawada nan udum an da Kesed ay Hazo, ya hi Pildash, ya
hi Jidlaph, ya hi Bethuel
23 (an hi aman Rebekah). Danen walun linala'i ya diday holag da Milkah
ay Nahor an hi agin Abraham.
24 Ya wadada goh di udumnah holag Nahor hinan oha goh an ahawanan
hi Reumah. Hay ngadan hana nan imbabaluyna ya da Tebah, ya hi Gaham,
ya hi Tahash, ya hi Maakah.

23

Hay Natayan Sarah

1 Hi Sarah ya hinggahut ya han duwampulu ta pituy tawona

‡ **22:11** Hi Jesu Kristu nin an nipattig hinan Old Testament.

2 ya un matoy hi awadandad Kiriath Arba (unu ad Hebron) hidid Canaan,
at binalun Abraham.
3 Ya tinaynan Abraham heden natoy an ahawanan hi Sarah ta immuy
hinan tatagun holag Heth,
4 ya ni'hapit ay didan inalinay, “Ha"in ya unna' bunag hitu, at mi'id di ay'u
pangilubu'an hinan ahawa' an natoy. At mannig ayu ni' ah la'uwa' hi luta ta
pangilubu'a' hinan ahawa'.”

5 Ya alyonday,
6 “Da'mi ya ibilang da'ah nabagtun ap'apu. At mabalin an piliom nan
ma"aphod an lubu'mi ta hiyay pangilubu'am ay ahawam ta bagim an mi'id
ah mun'ad'adi.”

7 At nunluung hi Abraham an mange'gon ay dida,
8 ya inalinay, “Gulat ta pohdonyu ay an ilubu"uh ahawa' hitu at ibagayu
ni' ay Ephron an hina' Zohar
9 ta nan liyang hi ad Machpelah an neheggon hinan da'geng di payawnay
pangilubu'a'. Mu alyonyun hiya ta ila'unan ha"in, ya hinamadyu ta
ibaagnay immannung an pola'na ta hiyay idat'u ta pangintitiganyun henen
luta ya penla'u ta way punlubu'a'.”

10 Mu hi Ephron ya wah di an ni'yi'ibbun hinan way ubunan di tatagun
neheggon hinan buhu'an eden babluy. Ya himmapit,
11 ya inalinay, “Idat'un he"ah den liyang an ta"on un middum nan payaw,
ya adi' ipapla' ay he"a ta way pangilubu'am hinan ahawam. At ten dengngol
tun i'ibba' di pangidata' ay he"a.”

12 Ya nunluung hi Abraham hinan holag Heth,
13 ya inalinan Ephron di, “Hay maphod ya polo'o' heden payaw, at
abulutom ni' ta bayada' ya un mabalin an ay'u ilubu' hidi han ahawa'.”
Heden inalina ya dengngol an amin nan tatagun na'amung hidi.

14 At inalin mah Ephron di,
15 “Hay pola' den payaw ya opat di gahut hi silver an pihhu. Mu undan
henen pola' di ma'ahhapul? Ekaat ilubu' hidih ahawam!”

16 Ya inabulut Abraham heden inalin Ephron an opat di gahut an pihhun
nipaddung di damotnah nan niyuldin an pumbayad hinan mala'uwan, at
indatna, at tinnig nan tataguh nangngalan Ephron.
17 At lutan mahkay Abraham heden lutan Ephron ad Machpelah an
niddum nan payaw an nedelloh hinan liyang, ya ta"on nan nun'itanom hidi
eden luta, ya neheggon hi ad Mamre hi appit di buhu'an di algaw.
18 Ya an amin din wah di an holag Heth an nannig ya iniladan hi Abraham
mahkay di ad lutan de.
19 At ayna inlubu' nan ahawanan hi Sarah ede han liyang ad Machpelah
an neheggon ad Mamre (unu ad Hebron) hidih ad Canaan.
20 At nan penla'nah nan holag Heth an liyang ya nan payaw ya bagin
mahkay Abraham ta way pangilubu'ana.

24

Hay Ahawaon Isaac

1 Ya la'tot ya nala'ay hi Abraham. Ya an amin nan inatna ya winagahan
Apo Dios.

2 Ya wa han hin'algaw ya inalin Abraham hinan mangipangpanguluh nan
baalnay,* “Ipahdum di ngamaymuh nan numbattanan di ulpu'†
3 ta ihapatam ay Apo Dios an nan mumpapto' ad abuniyan ya tun luta an
he"a ya bo'on hitud Canaan di pamto'am hinan ahawaon han imbaluy'u.
4 Hay mahapul ya umuy'ah nan babluy an nitungawa' ta nan tutulang'uy
awitom hi ahawaon Isaac.”
5 Mu inalin den baal ay hiyay, “Oo, mu gulatna ta adi mi'yalih den babaih
tu ya mabalin an mumbangngada' ta awito' hi Isaac ta iyuy'uh di?”
6 Ya inalin Abraham di, “Adi ahan mabalin hi unmu ibangngad han
imbaluy'uh di.
7 Ti hi Apo Dios ad abuniyan di nangalih tayna' heden babluymin da ama
ya nan tutulang'uh di ti intulagna an ipaboltanah ten lutan ha"in ya nan
holag'u.‡ At mundenola' ti honogona nan anghelna ta hiyay bumadang ay
he"ah ayam, at madadawoh an waday awitom hi ahawaon han imbaluy'u.
8 Mu gulat ta heden babai ya adi mi'yalin he"a ya ta"on ya inunudmu nan
inhapatam ay ha"in. Mu hay mahapul ahan ya adim ibangngad an iyuy han
imbaluy'uh di.”
9 At impahdun mah de han baal hi ulpun Abraham ta ihapatanay
pangunudanah nan inalin Abraham.
10 At idadaana mah di himpuluh nan kamilun Abraham ta way pungkal-
gaonah nan numbino'ob'on an mun'aphod an gina'un Abraham. Ya unat
goh nalpah an nidadaan ya impadehdan mumbaat an umuy hi ad Aram
Naharaim hinan babluy ad Mesopotamia hinan babluy hi ad Nahor.
11 Ya unat goh dimmatongdan den bataan di bubun an hogbon at
impadinongda nan kamilu ta mun'eblayda an numpunhippida. Mu wan
na'uy an mapuyaw at gutud di umalian nan binabain humagub.
12 At nunluwalun Apo Dios an inalinay, “He"a Apo Dios an nan dayawon
Abraham an ad baal ay ha"in ya badangana' ni' ta mipa'annung nan
dimmalat hi immalia' hitu, ya ipattigmuy homo'muh nan ad baal ay ha"in.
13 Ti wah tua' eten neheggon hitun bubun ad ugwan, ya umalida nan
binabain malpuh nan babluy an humagub eten hogbon.
14 At hay ibaga' hi pangimmatuna' hinan babain pohdom hi ahawaon
Isaac ya nan pumbaga' hi inumo' hinan hinagubna. Ta ipa'inumna ay
ya ipa'inumana goh tun kamilu ya hiyanan pohdom, ya hiya goh di
panginnilaa' hinan homo'muh nan ad baal ay ha"in.”
15 Ya agguyna impada'puh heden luwaluna ya nidatong hi Rebekah an
inya'agtunay pannuman hi ihagubna. Ya hay ad imbaluy ay hiya ya hi
Bethuel an holag da Milkah ay Nahor an hi agin Abraham.
16 Hi Rebekah ya ma"aphod an balahang an mid ah nangelo' ay hiya. Ya
inyuyna inhagub din pannuman hinan bubun, ya inyagtuna ta umeet.
17 At immuy din baal an ay mi'dammu, ya inalinay, “Iyalim ni' ta
uminuma'.”
18 Ya inalinay, “Kan oo.” At ohpon Rebekah din pannuman ta uminum.
19 Ya unat goh nalpah an imminum ya inalin Rebekah ay hiyay, “Awni ta
ay'u pa'inuman nan kamilum ta ma'aan di inuwawda!”

---

* **24:2** Unu hi Eliezer (Gen. 15:2). † **24:2** Nan Hudyu ya bimmaindan nangibaag hi ngadan di bagida, at imbaagday hapitda an *ulpu* ti neheggon. Mu anaad udot ta imbaag Abraham hene ay Eliezer? Manu ay ti hiyah ne awadan nan pangimmatunan di ni'tulagandan Hudyun Apo Dios an nan kugitda, at hay ipaddunganah nan ugalin di huwis hi kultid ugwan hi un way munhapata ya nan pangipattu'anah ngamaynah Biblia. ‡ **24:7** Gal. 3:16.

20 At immuy, ya inhiitna din danum an hinagubnah nan inyammadan
pun'inuman di kamilu, ya numbangngad goh hinan bubun an humagub ta
nangamung unda na'inuman an amin din kamilu.
21 Ya nan baal ya un didindinong ta titiggonah un hiya nan pohdon Apo
Dios.
22 Ya unat goh nalpah an impa'inumanan amin din kamilu ya inukat den
baal din balitu' an hingat an mapla'an ya nan duwan balitu' an ganeleng, ya
inhu'lubnah ngamay Rebekah, ya impihingatna din hingat.
23 Ya inalinan hiyay, “Hay ngadan mah amam? Ta un ay ni' mabalin ya
ta umiyan amih ad ugwan an nahdom ay daten i'ibba' an linala'ih abung
amam.”
24 Ya inalinay, “Hay ngadan ama ya hi Bethuel an holag da Nahor ay
Milkah.
25 Ya hay umiyananyu ay ya mabalin an umuy tu'uh abungmi ti hidi ya
do'ol di dagamih onon nan kamilu, ya ihna goh di olo'anyu.”
26 At heden baal ya nunluung ta dayawonah Apo Dios
27 an inalinay, “Munyamana' ay He"a, Apo Dios an nan dayawon Abraham
an ad baal ay ha"in, hi nangipattigam hinan homo'mun hiya ti nipa'annung
din inalim ay hiya! Ya munyamana' goh ta impangulua' ay He"ah nan
wadan nan tutulangna!”
28 At nunnaudon Rebekah an immuy hi abungda ta ayna ihudhud ay
inana hadi nan na'at.
29-30 Hi Rebekah ya wada han aginan lala'in hay ngadana ya hi Laban. Ya
unat goh tinnigna din hingat ya ganeleng an nihu'lub hi ngamay Rebekah
ya dengngolna goh nan inulgud Rebekah ya nunnaudonan limmahun, ya
timmagtag an immuy hinan way bubun an hogbon. Ya unat goh dimmatong
ya tinnigna an wah din timmata'dog heden baal Abraham hinan way
kamiluna.
31 Ya inalinan hiyay, “He"an iba an winagahan Apo Dios ya anaad ta un'a
tumata'dog hitu? Ma'a ta umuytah abungmi ti wah di nan nidadaan hi
ihinan nan kamilu, ya wada goh di olo'anyu.”
At mitnudda mah ay hiya.
32 Ya unat goh nidatongdah abungda ya nun'aan Laban din nun'itakay
hinan kamilu, ya pinangana dida. Ya inyuyna nan danum hinan baal
Abraham ya nan ni'yibbana ta pangihudah hu'ida.
33 Ya unat goh wan nidadaan di ma'an ya inalin din baal di, “Adia' ni'
mangan ta awni ta ulgudo' nan gapunah immalia' hitu.”
Ya inalin Laban di, “Oot aga ta ite"am an mangulgud.”
34 At inalinay, “Ha"in di baal Abraham.
35 Hi Apo Dios ya nidugah di wagahnah nan ad baal ay ha"in ti
impa'adangyana. Ti ad ugwan ya do'ol di kalniluna, ya gandengna, ya
bakana, ya dongkina. Ya do'ol goh di pihhuna, ya balitu'na, ya hay baalnan
tagalanan binabai ya linala'i.
36 Ya hi ahawanan hi Sarah ya na'in'inna ya un mawada han imbaluynan
lala'i, at hiyay nangipaboltanan nan ad baal ay ha"in an amin hinan
inadangyana.
37 Ya nunhapataona' an mahapul an bo'on nan binabain iCanaan an
ni'hituwanah di pamto'a' hi ahawan han imbaluynan hi Isaac
38 ta da'yun tulangnan wah tu.
39 Mu imbaga' ay hiyay, Mu gulat ta adi mitnud ya hay ato' mah?
40 Mu inalinay, Mi'yali ti nan nabagtun Dios an unudo' ya honogona nan
anghelna ta mitnud ay he"a, at adi mibahhaw an waday awitom hi malpuh
holag ama ta hiyay ahawaon han imbaluy'u.

41 At atom nan inali' ta un ay adi pi'yalion nan tulang'u nan babain
pento'mu, ya ta"omman mu inatmu nan inhapatam ay ha"in.
42 At hiyaat un din dimmatnga' hinan bubun an hogbon ad uwanindi ya
nunluwalua' an inali' di, He"a Apo Dios an nan dayawon Abraham an ad
baal ay ha"in ya badangana' ni' ta ma'at an amin nan dimmalat hi immalia'
hitu.
43 Ya wah tua' an tumata'dog hitun way hogbon, ya wada ni' ah balahang
an umalin humagub ta mumbagaa' hi inumo' hinan hinagubna
44 ta inalina ay di uminuma' ya pa'inumana goh nan kamilu at ma'innila
an hiyay pohdom Apo Dios hi ahawaon nan imbaluy nan ad baal ay ha"in.
45 Ya agguy'u impada'puh nan luwalu' ya wadaat goh hi Rebekah an
inya'agtunay pannuman an ihagubna. Ya unat goh nalpah an inhagubna
ya inali' ay hiyay, Uminuma' ni' hinan hinagubmu.
46 Ya ay manghop hinan pannuman ya inalinay, Aga uminum'a ya un'u ay
ipa'inum nan kamilu.
47 At mahmaha' di ngadan amana, ya inalinay, Hi Bethuel an imbaluy
da Nahor ay Milkah. At inayun'u mah an ipihingat ay hiya nan hingat, ya
impihu'lub'u goh nan ganeleng hi ngamayna.
48 Ya nunluunga' ta dayawo' nan Dios Abraham an ad baal ay ha"in. Ti
ongol di punyamana' hi nangipanguluanan ha"in ta indatonga' ay da'yun
tulang nan ad baal ay ha"in an hi Abraham ta pento"u nan pohdonah
ipa'ahawah nan imbaluyna.
49 At ad ugwan ya ibagayuh unyu abuluton nan inalin nan ad baal ay
ha"in, mu adya adiyu ya inaliyu ta hiyay alyo' ay hiya."
50 Ya inalin da Laban ay Bethuel di, "Hene ya na'i'innilan hiyay pohdon
Apo Dios hi ma'at! At undan da'miy mangibahhaw?
51 At ta"on ya inawitmuh Rebekah ta ahawaon nan imbaluy nan ad baal
ay he"a ta miyunnud hinan pohdon Apo Dios."
52 Ya unat goh dengngol nan baal Abraham heden inalida ya nunluung ta
dayawonah Apo Dios.
53 At ayna mahkay ukaton nan inta'ina an balitu' ya pihhu, ya nan
mun'aphod an lubung ya indatnan Rebekah. Ya indatana goh hi aginan hi
Laban ya hi inanah nan udumnan gina'un mapla'an.
54 Ya unat nalpah hana ya unda mahkay mangan an amin hinan
ni'yibbanan linala'i, at umiyandah di.
Ya unat goh bimmangondah din nabiggat hi helhelong ya inalin den baal
di, "Okod ayu mah ta mumbangngad ami."
55 Mu inalin da Laban an hin'inay, "Awni mah ni' ta maluh di himpuluy
algaw hi ihinan Rebekah ay da'mi ya un da'mi taynan!"
56 Ya inalin nan baal di, "Adi da'mi pala'udon ti maphod ta impa'annung
Apo Dios di aat nan inalia' hitu, at mumbangngada' hinan ad baal ay ha"in."
57 Ya alyonday, "Awni mah ta ayaganmi han unga ta mapto' di alyona."
58 At inayaganda mah hi Rebekah, ya inalidan hiyay, "At pohdom an
mi'yuy eten lala'i?"
Ya inalinay, "Oo, pohdo'."
59 At inyabulutda mah an mi'yuy hinan baal ya nan ni'yibbana, at
pi'yoyonda din tagalan nanalimun ay hiyah nete"ah a'ung'ungngana.§
60 At wagahandah Rebekah an alyonday,
"Adaogna ni' ta munholag'a ta he"ay hi inan an amin di do'ol ahan an
tatagu!

§ **24:59** Hay ngadana ya hi Deborah (Gen. 35:8).

Ya maphod goh hi un nan holagmu ya mabi'ahda ta amehondan amin
nan mi'buhul ay dida!"
61 Ya wan nalpah nan nunhahapitanda ya umuy mahkay mitakay da
Rebekah ya nan tagalanah nan kamilu ta mi'yuydah nan baal Abraham.

Hay Nanamuwan Isaac ay Rebekah

62 Hi Isaac an nunhituh ad Negev ya immalin nalpuh ad Beer Lahai Roi.
63 Ya unat goh napuyaw ya pimmitaw ta umuy munle'le'od hinan payaw,
ya inamangna nan nabulog an kamilu.
64 Ya unat goh tinnig Rebekah hi Isaac ya limmahun hinan nuntakayana,
65 ya inalinah nan baal Abraham di, "Ngadan de han taguh nan way
payaw an umalin manamun ditu'u?"
Ya inalinay, "Hiyah de imbaluy nan ad baal ay ha"in." At innal mah
Rebekah nan veil, ya hinophopanay uluna.
66 Ya unat goh nundittumda ya inulgud nan baal an amin nan na'at.
67 At inawit mah Isaac hi Rebekah ta iyuynah tuldan abung inanan hi
Sarah, at nun'ahawada. Ya penpenhod Isaac hiya, ya hiyay pinumhodan
di punnomnomanah natayan inana.

25

Nan Benentan Abraham
(I Chron. 1:32-33)

1 Hi Abraham ya numbentan hinan ohan babain hay ngadana ya hi
Keturah.
2 Ya nunholagda ta da Zimram, ya hi Jokshan, ya hi Medan, ya hi Midian,
ya hi Ishbak, ya hi Shuah.
3 Ya hi Jokshan ya nunholag ta da Sheba ay Dedan. Ya nunholag hi Dedan
ta da Ashur ay Letush, ya hi Leum.
4 Ya hay holag Midian ya da Ephah ay Epher, ya hi Hanok, ya hi Abida, ya
hi Eldaah. Didanay holag Keturah.

Hay Natayan Abraham

5 Ya impaboltan Abraham an amin nan odona ay Isaac.
6 Mu nan linala'in benentana ya un hini"itang di indatnah homo'nan dida,
ya hennagna dida ta immuydah nan adagwin babluy an potto' di buhu'an
di algaw ta bataanandah Isaac.
7 Ya hay uyap di tawon hi ni'taguan Abraham ya hinggahut ta han napitu
ta lema.
8 Ya hi Abraham ya na'alla'ay ya un matoy, at immuy hi wadan din
o'ommodna.*
9 Ya da Isaac ay Ishmael di immuy nangilubu' hinan liyang hi ad Mach-
pelah hinan way payaw Ephron an hina' Zohar an holag Heth an neheggon
ad Mamre.
10 Ya heden payaw an ngininaan Abraham hinan holag Heth ya hiyay
nilubu'andan himbaluy.
11 Ya unat goh nalpah an natoy hi Abraham ya winagahan Apo Dios hi
Isaac an imbaluynan nunhituh nan neheggon ad Beer Lahai Roi.

Nan Holag Ishmael
(I Chron. 1:29-31)

12 Ya didatuy napatad an holag Ishmael an imbaluy da Abraham ay Hagar
an i'Egypt an tagalan Sarah,

* **25:8** Mid mapto' ya na'at hidin 1991 B.C.

13 ya hiyatuy ngadanda: hay pangpangullu ya hi Nebaioth, ya un hi Kedar,
ya un hi Adbeel, ya un hi Mibsam,
14 ya un hi Misma ya un hi Dumah, ya un hi Massa,
15 ya un hi Hadad, ya un hi Tema, ya un hi Jetur, ya un hi Naphish, ya un
hi Kedemah.
16 Danen holag Ishmael ya ningadan di ngadandah nan himpulu ta duwan
babluy an nihinanda.
17 Ya nuntawon hi Ishmael hi hinggahut ta han tulumpulu ta pitu ya un
matoy.
18 Ya hay nunhituwan nan holagna ya nan numbattanan di ad Havilah ya
ad Shur an niyappit hinan igad ad Egypt an nan owon an umuy ad Assyria
ta miyadagwidah nan udumnan a'agida ti gunda mi'hohongngel.

Hay Nitungawan da Esau ay Jacob

19 Hiyah te ulgud hi aat di nunholagan Isaac an hina' Abraham.
20 Hi Isaac ya nuntawon hi napat ya unda mun'ahawa ay Rebekah. Hi
Rebekah ya hi agin Laban an dana' Bethuel an i'Aram hi ad Mesopotamia.
21 Mu bahig hi Rebekah, at nan ahawanan hi Isaac ya nunluwalun Apo
Dios ta mun'adaw hi imbaluyna. At dengngol Apo Dios, ya nawadaan hi
Rebekah.
22 Mu hiya ya nunduppel nan inhabina an gunda mun'awit hi putun
inada. At inalin Rebekah di, “Anaad ta way umat hituh ma'ma'at ay ha"in?”
At ni'hapit hi Rebekah ay Apo Dios ta ibaganan Hiyay aatna.
23 Ya inalin Apo Dios ay hiyay,
“Nan inhabim ya nunduppel,
ya manu ay umatdah na ti nan holagda ya mumbuhuldah awni.
Mu mabi'bi'ah nan oha ya un nan agina,
at nan pangpangullu ya hiyay babbaalon nan udidian.”†
24 Ya unat goh nagtud di puntungawana‡ ya duway intungawnan lala'i.
25 Ya nan nahhun an bimmuhu' ya mumbobollah di aatna, ya *nadutdutan*,
at nginadnanda ta hi Esau.§
26 Ya netob goh heden agina an bimmuhu' an *eyedonah mu'ud* Esau, at
nginadnanda ta hi Jacob.* Ya nanom di tawon Isaac hidin nitungawan nan
imbabaluyda.

Hay Nangihukkatan Esau hi Biyangnan Pangpangullu

27 Ya unat goh immilogda ya nala'eng hi Esau an manganup ti emmenghah
inalahan hi gunna umayan. Mu hi Jacob ya ma'ma'ullay, at hay abungday
nihihinnana.
28 Ya pohpohdon Isaac hi Esau ti dumalat nan anuponan iyanamutna, mu
hi Rebekah ya hi Jacob di pohpohdona.
29 Ya wa han ohan algaw hidin nunhaangon Jacob hi dotag ya immeet hi
Esau an nalpuh inalahan, ya hiya ya ma'ahhinaang.
30 Ya alyon Esau ay Jacob di, “Mabalin ay ni' ya ibanawmuh nen in-
haangmu an *mumbolah* ta mangana' ti ten ma'ahhinaanga'!” (Ya hiyah te
dimmalat hi nungngadnandan Esau ta hi Edom† ti *mumbolah* di odowona.)
31 Ya tembal Jacob an inalinay, “Idat'un he"ah unmu ihukat ay ha"in nan
biyangmun pangpangullu.”

---

† **25:23** Rom. 9:12. ‡ **25:24** Mid mapto' ya na'at hidin 2006 B.C. § **25:25** Hay pohdonan ibaga ya *nadutdutan*. * **25:26** Hay pohdonan ibaga ya *eyedonah mu'ud*, ya hay ipa"elna ya *nan bumalbali*.
† **25:30** Hay pohdonan ibaga ya *mumbolah*.

32 Ya inalin Esau di, “Kan oo, ya indat'u ta bagim, ya inyalim han
inhaangmu. Undan way hulbin nen biyang'u ti ten matoya' hi hinaang'u?”
33 Ya inalin Jacob di, “Mahapul an ihapatam hi mahhun an idatmud
ugwan nan biyangmu ta bagi'!” At inhapatan Esau, at indatna nan
biyangnan Jacob.
34 Ya indat mahkay Jacob di tinapay ya nan mihda ta nangan ya imminum.
Ya unat goh nalpah an nangan ya immuy hinan pohdonan umayan. Ya
henen inatnay nangipa'innila an adina nomnomon nan biyangnan pang-
pangullu.

26

Hi Isaac ya hi Abimelek

1 Ya wada goh di batel eden babluy an nehnod hi batel hidin atagun
Abraham. At hi Isaac ya immuy ay Abimelek* an alin di iPhilistia hi ad
Gerar.
2 Ya numpa'ilah Apo Dios ay Isaac, ya inalinay, “Adi'a umuy ad Egypt ta
mihihinna'ah nan babluy an alyo' an ihinam.
3 Mihina'an ten babluy, at wagwadaa' an mungwagah ay he"a ti he"a
ya nan holagmuy pangidata' hi an amin eten luta ta ipa'annung'u nan
intulag'un amam an hi Abraham.
4 Ya do'lo' ahan di holagmun umat hi bilang di bittuan ad daya ta diday
pangidata' eten luta. Ya dumalat nan holagmu ya mawagahan nan tataguh
ablubabluy
5 ti hi Abraham ya inunudna nan Tugun'u ya Uldin'u.”†
6 At hi Isaac ya nihinad Gerar.
7 Ya nan linala'in den babluy ya minahmahanday ni'atana ay Rebekah,
ya inalinay, “Hi agi'.” Ti tuma'ot an mangalih un hiyah ahawana ti alyonah
nomnomnay, “Mid mapto' ya patayona' ay dida ta way atondan mangngal
ay Rebekah ti ma"aphod an babai!”
8 Hidin nihihinnandan den babluy ya wada han ohan algaw ya hi
Abimelek an alid Philistia ya indungawnah nan tawa, ya inamangnah Isaac
an mun'aw'agwalandan Rebekah an ahawana.
9 Ya impa'ayag Abimelek hi Isaac, ya inalinay, “Henen babai ya imman-
nung an hiyay ahawam! Ya anaad ta alyom un hiyah agim?”
Ya inalin Isaac ay hiyay, “Oo, ti tuma'ota' ti alyo' un waday mamatoy ay
ha"in hi un'u alyon di ahawa'.”
10 Ya inalin Abimelek ay hiyay, “Ngadan te han inatmun da'mi? Gulat
ta way ne'yelo' hi ohah tagu' hinan ahawam at he"ay dimmalat hi numba-
holanmi!”
11 At inalin Abimelek hinan tatagunay, “Nan mangat hi nappuhin nen tagu
unu hi ahawana ya mapatoy.”
12 Ya hay inat Isaac ya nunhabal eden babluy. At heden tawon ya
winagahan Apo Dios nan inhabalna ta pinumhod an dimmo'ol.
13 Ya gun ma'ud'udman di inadangyana, ya la'tot ya numbalin hi
pa"adangyan.
14 Ya dimmo'ol di animalna ya nan baalna, at inamhan nan iPhilistia,
15 at immuyda nuntabab an amin di bubun an linhu'an amanan hi
Abraham hidin ataguna.
16 Ya inalin Abimelek ay Isaac di, “Makak'ah tun babluymi ti ten un at goh
he"ay ong'ongngol di abalinana ya un da'mi!”

---

* **26:1** Bahaom nan footnote di Gen. 20:2 ta innilaom di aat ten haad. † **26:5** Ac. 3:25.

17 At nakak da Isaac ta immuydah nan nundotal ad Gerar, at hidiy
nihinanda.
18 At immuy linhu'an Isaac nan obob an linhu'an da Abraham hidin
amataguna an din tinabab di iPhilistia hidin natayan Abraham, ya impin-
gadana nan ngadan an din impingadan amana.
19 Hidin awadandad Gerar ya nunluhu' nan baal Isaac hi bubun, ya waday
inah'upandah obob.
20 Mu nan mumpahpahtul an nunhituh ad Gerar ya *ni'hohongngeldah*
nan pumpahpahtulon Isaac, ya alyonday, “Da'miy ad bagin nen obob!” At
nginadnan Isaac nan bubun ta ad Esek.‡
21 At nunluhu' nan pumpahpahtulon Isaac hi nob'on an bubun, mu umat
hidin hopapna an *ni'bohhol* nan mumpahpahtul an iGerar. At nginadnan
Isaac nan bubun ta ad Sitnah.§
22 At nahligda ta immuyda nunluhu' hi nob'on goh an bubun, at mi'id
mahkay di al'ali. At nginadnan Isaac heden bubun ta ad Rehoboth* ti
inalinay, “Ad ugwan ya indatan ditu'un Apo Dios hi punhituwan tu'u ta
umda ahan, at hituy pumhodan tu'u!”
23 At nakak ta numbotandan immuy ad Beersheba.
24 Ya unat goh nahdom ya numpa'ilah Apo Dios ay hiya, ya inalinay, “Ha"in
di Dios Abraham an hi amam. Adi'a tuma'ot ti wadaa' ay he"a. At wagaha'
he"a, ya do'lo' ahan di holagmun dumalat hi Abraham an baal'u.”
25 Ya inyamman Isaac di pun'onngan ta nundayaw ay Apo Dios, at hidiy
nun'ammaandah abung an tulda ta nunhituwanda, ya nan baalna ya
nunluhu'dah bubun.

Hay Nunhapitan da Isaac ay Abimelek

26 Nalpud Gerar da Abimelek, ya nan ibbanan hi Ahuzzath an muntugun
ay hiya, ya hi Phicol an ap'apun di tindaluna ta umuyda tigon hi Isaac.
27 Ya inalin Isaac ay diday, “Anaad ta umali ayuh tun mannig ay ha"in?
Inabohlana' ay da'yu, at pinakaka' hinan numbabluyanyu!”
28 Ya inaliday, “Oo, inilami an hi Apo Dios di wadan he"a! At hiyanan
penhodmin mi'hapit ay he"a ta way aton tu'un
29 adi mumbobohhol ti mi'id inatmih nappuhin he"a, at mi'id ni' goh di
atom hi nappuhin da'mi. At ten ad ugwan ya gun da'a wagahan ay Apo Dios.”
30 At indadaanan Isaac didah do'ol an ma'an ya ma'inum ta nanganda.
31 Ya unat goh nabiggat ya an amindan hinohha ya *numpunhapatada* ta
ipa'annungda nan hinahapitda. Ya unat goh nalpah ya mundenol mahkay
da Abimelek ya nan i'ibbanan umanamut hi abungda.
32 Heden algaw ya numbangngad nan baal Isaac, at inulgudda nan aat di
bubun an linhu'anda. Ya inaliday, “Inah'upanmi mahkay di danum hinan
linhu'anmin obob!”
33 At nginadnana ta ad Shibah† ti hiyay na'alan nan ngadan den babluy
an ad Beersheba.‡
34 Ya unat goh nuntawon hi Esau hi napat ya inahawana han duwan
binabain holag Heth an hay ngadan di oha ya hi Judith an imbaluy Beeri,
ya nan miyadwan ahawana ya hi Basemath an imbaluy Elon.
35 Mu hanan inahawan Esau ya diday dimmalat hi punlungdayaan da
Isaac ay Rebekah.

---

‡ **26:20** Hay pohdonan ibaga ya *pi'hongngilan.* § **26:21** Hay pohdonan ibaga ya *pumbobohholan.*
* **26:22** Hay pohdonan ibaga ya *umda.* † **26:33** Hay pohdonan ibaga ya *nunhapataan.* ‡ **26:33** Hay pohdonan ibaga ya *obob hi awadan nan nunhapataan.*

27

Hay Nungwagahan Isaac ay Jacob

1 Ya unat goh palpaliwan ya na'alla'ay hi Isaac, at adi mittig di matana.
At inayagana han pangpangullun imbaluynan hi Esau, ya inalinan hiyay,
“Imbaluy'u, hay wadam?”
Ya tembal Esau an inalinay, “Wah tu'a'.”
2 Ya inalinay, “Ad ugwan an ten nala'aya' an hi amam, at agguy'u inilay
algaw hi ataya'.
3 Ya pohdo' an umuy'a manganup, at alam nan panam, ya immuy'a ta wa
ay di anupam ya inyanamutmu,
4 ya ihaangmu nan mapolhat an pohdo' hi mihda ta malutu ay ya inyalim
ta mangana'. Ya hiyah ne atom ya un'u wagahan he"a ti agguy'u inilay
ataya'.”
5 Ya hi Rebekah ya dengngolnah den inalin Isaac ay Esau. At unat goh
nakak hi Esau an immuy nanganup hi inalahan
6 ya immuy an ni'hapit ay Jacob, ya inalinan hiyay, “Imbaluy'u, dengn-
gol'un hennag amam hi Esau an inalinay,
7 Umuy anu manganup, ya inyanamutna ta ihaangna, ya impihdanan
hiya, ta malpah ay anun nangan ya winagahana hiyah nan ngadan Apo Dios
ya un matoy.
8 At hay atom ad ugwan ya unudom nan alyo',
9 at umuy'ad ugwan hinan wadan di nalammungan di gandeng, ya
innalmuy duwah mun'ataba, ya inyalim ta paltionta ta nan pohdon amam
an mapolhat di hiyay ato' an mangihaang.
10 Ya inyuymun amam ta onona, ta malpah ay ya he"ay wagahana ya un
matoy!”
11 Ya inalin Jacob ay inanay, “Oo, mu nadutdutan hi Esau, mu ha"in ya
mi'id, at ma'immatunan!
12 At hiya damdaman dapoona' ay ama, ya adi munggonehal di odol'u, at
innilaonan un'u balbaliyan hiya! At bo'on wagah di midat ti un hay a'iduta'!”
13 Ya tembal inana, ya alyonan hiyay, “Adim nomnomon hene. Ya
ta"ongkay un ha"in di ma'idutan, at umuy'aat ta eka alan nan gandeng.”
14 At immuy hi Jacob an nangngal hinan inalin inana, ya inyanamutna ta
inhaang Rebekah nan pohdon Isaac an mumpolhat.
15 Ya unat goh nalpah ya immuy innal Rebekah din ma"aphod an lubung
Esau an impo"oynah nan abungda ta impilubungnan Jacob.
16 Ya impihu'lubnah ngamay Jacob nan up'up di gandeng, ya immat goh
hinan bagangna.
17 Ya indatnan Jacob din tinapay ya heden mapolhat an mihda.
18 Ya inyuynan amana, ya inalinay, “Ama.”
Ya inalin amanay, “Hay ngadanmu?”
19 Ya inalin Jacob di, “Ha"in hi Esau an pangpangullun imbaluymu. Ya ten
inat'un amin nan inalim an ato', at bumangon'a ta mangan'a ti tayan inyali'
tun ma'an ta mangan'ah mahhun. Ta malpah ay ya winagahana' ay he"a.”
20 Ya inalin amanay, “Hay inatmu, la'ay, ta ag'aga udot ya nun'iyalim di
inanupam?”
Ya inalinay, “Manu ay ya hi Apo Dios di namadang ay ha"in!”
21 Ya inalin Isaac ay Jacob di, “At meheggon'an ha"in ta dapoo' he"ah un
he"ah Esau unu bo'on.”
22 At neheggon hi Jacob, ya inap'apluh amanay odolna. Ya inalinay, “Hay
alim ya alin Jacob, mu hay dutdut di ngamaymu ya dutdut di ngamay Esau!”

23 Ti manu ay adina immatunan ya nan ngamay Jacob ya umat hi ngamay
Esau, at magadyuh an wagahana.
24 Mu binagana goh hiyan inalinay, “An immannung an he"ah Esau?”
Ya inalinay, “Oo, ha"in.”
25 Ya inalin Isaac di, “Iyalim nan inhaangmu ta mangana' ta malpah ay ya
winagaha' he"a.”
Ya induul Jacob nan ma'an ya bayah, at nangan, ya imminum.
26 Ya inalin Isaac di, “Meheggon'a ta ungnguona'.”
27 At neheggon hi Jacob ta inungngunah amana, ya hinunghungna nan
lubung Esau, at winagahana hiyan inalinay,
“Hay panunghung'un ten imbaluy'u ya umat hi hunghung nan payaw
an winagahan Apo Dios!
28 Ya ipa'alin ni' Apo Dios nan dulnun malpud abuniyan ta ipalumongna nan
payawmu,
ya wagahan da'a ta pumhod di ihabalmu ta dumo'ol di ma'an ya
ma'inum!
29 Ya an amin di tatagu ya mumbalindah baalmu ta he"ay e'gonanda,
ya ta"on nan tutulangmu ya nan holag inam ya he"ay ibilangdah
apuda.
Ya an aminda nan mangidut ay he"a ya ma'idutanda goh,
mu nan mungwagah ay he"a ya mawagahanda goh.”

Hay Nangal'alu'an Esau hi Wagah Amanan Hiya

30 Ya unat goh nalpah an winagahan Isaac hi Jacob ya itadunan makak.
Ya heden akakana ya dimmatong hi Esau an nalpuh nan inalahan an ay
nanganup.
31 Ya inhaangna nan inanupanah nan punhaang an pohpohdon amana.
Ya unat goh nalutu ya inyuynan amana, ya inalinay, “Ama, bumangon'a ta
ihdam heten dotag an inyali' ya unna' wagahan!”
32 Ya inalin amanay, “Hay ngadanmu?”
Ya tembalnan inalinay, “Ha"in kan hi Esau an pangpangullun im-
baluymu!”
33 Ya wimmogwog hi Isaac, ya inalinay, “Hay ngadan mah din nangiyalin
den dotag an inihda' ad uwanindi ti hiyay winagaha', at hiyay nawagahan
hi enggana?”
34 Ya unat goh dengngol Esau nan inalin amana ya enlotnan kimmila, ya
munha'it hi punle'nana, ya inalinay, “Ama, ta"on ni' ahan ya winagahana'!”
35 Ya inalin Isaac di, “Un nangihtima han ibam ti unna' *binaliyan* ta
omodnay unna penloh di wagah an midat ay he"a!”
36 Ya inalin Esau di, “Pidwana mah ahan hete hi nunlayahanan ha"in! Un
hiya tuwaliat un hi Jacob* di ngadana ti nen un mammamloh hi biyang'un
pangpangullu? Ya ten ad ugwan ya inyangunuhnan polhon tun wagah
aman ha"in! At undan ahan mi'id na'angang hi iwagahmun ha"in?”
37 Ya tembal Isaac an inalinay, “Imbaluy'u, mi'id mah ti han ibam di
nabagbagtu ya un he"a, at an amin di tutulangna ya diday mumbalin hi
baalna, at indat'un hiya nan paguy ya bayah, at mi'id mah di idat'un he"a ti
nalpah!”
38 Ya inalin Esau ay amanay, “Undan ahan adi mabalin hi unna' pi'wagah
ay he"a, ama? Wagahana' ni' ahan!” Ya innayunan kumila.
39 Ya tembal amana, ya alyonan hiyay,

---

* **27:36** Hay pohdonan ibaga nan ngadana ya *eyedonah mu'ud,* ya hay ipa"elna ya *nan bumalbali* (Gen. 25:26).

"Nan lutan ihinam ya manghan an adi tummol di mihabal ya adi
dumulnu.
40 Ya hay umabakam hinan pi'gubatam di hiyay pangngalam hi tanudmu,
ya henen agim di mamaal ay he"a,
mu la'tot ya nginayam ta adi minaynayun di pamaalanan he"a."
41 At hiyah de dimmalat hi pamoholan Esau ay Jacob ti hay ninomnomnah
atona ya patayonah Jacob hi un malpah an matoy hi amada.
42 Mu waday nangibaag ay Rebekah, at impa'ayagnah Jacob ta imbaagnah
den ninomnom Esau.
43 Ya inalina goh di, "Imbaluy'u, unudom tun alyo' ta umuy'ad ugwan ay
Laban an han agi' hidid Haran
44 ta hidiy ihinam ta engganay un ma'uyah di bungot han agim!
45 Ya awni ta aliwana nan inatmun hiya ya un'u honogon di umalin
mangawit ay he"ah di. Ti undan maphod hi un ayu mundehhan an mami'id
ay ha"in eden ohay algaw?"
46 At hinimung Rebekah an immuy hinan awadan Isaac, ya inalinay,
"Impahigaa' hinan iwah tu! At gulat ta han holag Heth an iCanaan goh di
ahawaon Jacob at odolnah unna' matoy!"

28

Hay Nahnagan Jacob ad Paddan Aram

1 At inayagan mah Isaac hi Jacob, ya winagahana, ya pinadanan inalinay,
"Adi'a ahan mangahawah nan binabain iCanaan!
2 Hay atom ya mundadaan'a ta umuy'ah ad Paddan Aram hinan babluy
hi ad Mesopotamia hi abung apum an hi Bethuel, ya umuy'a ay hidi ya nan
ohah nan babain imbaluy ulitaom an hi Laban ahawaom.
3 At hi El-Shaddai* an *hi Apo Dios an abalinanan amin di logom* ya
wagahan da'a ni' ta dumo'ol di holagmu ta mumbalin'ah ommod di do'ol
an tataguh tun luta.
4 Ya nan wagah Apo Dios ay Abraham ya mipa'annung ni' ay he"a an ta"on
goh hinan holagmu ta da'yuy mamoltan eten lutan nihinam an mumbunag
an indat Apo Dios ay Abraham."
5 At wan nalpah an tinugun Isaac hi Jacob ya hennagnah Jacob ta immuy
hi ad Paddan Aram an nihinan Laban an imbaluy Bethuel an i'Aram. Ya hi
Laban ya hin'agidan Rebekah an hi inan da Jacob ay Esau.
6 Wan nalpah hede ya inilan mahkay Esau an winagahan amanan hi Isaac
hi Jacob, ya inilana goh an hennag Isaac hi Jacob ta immuy ad Paddan Aram
ta hidiy pangahawaana ta bo'on nan iCanaan,
7 ya inilana goh an inunud Jacob di inalin da amanan inana ta immuy hi
ad Paddan Aram,
8 at na'awatana mahkay an adi ahan pohdon amadan hi Isaac nan
inapuna an iCanaan.
9 At hay inat mah Esau ya immuy hi wadan Ishmael ta inahawanah
Mahalath an agin Nebaioth an imbaluy damdama Ishmael an imbaluy
Abraham, at na'udman mah di ahawana.

Hay Enenap Jacob eden Babluy ad Bethel

10 Ya nanakkak hi Jacob hi ad Beersheba ta immuy hi ad Haran,†
11 ya heden dimmatnganan lugal ya hiyay immiyanana ti nahdom. Ya hay
nolo'ana ya innalnay batu ta impungana.

---

* **28:3** Hay pohdonan ibaga ya *nan Dios an abalinanan amin di logom.* † **28:10** Mid mapto' ya na'at hidin 1929 B.C.

12 Ya heden nolo'ana ya nun'enap, ya tinnigna han toytoy an niho'gad eden
lutan wadana, ya nitumu' ad abuniyan. Ya tinnignay a'anghel Apo Dios an
mumbinangngadan an mange'wan den toytoy.
13 Ya hinan bagtun di toytoy ya tinnignah Apo Dios an timmata'dog. Ya
inalinay, “Ha"in hi Apo Dios an nan dayawon apum an hi Abraham ya hi
amam an hi Isaac. At heten lutan awadam ya idat'un he"a ya nan holagmu
goh.
14 Ya hay holagmu ya umatdah ado'ol di hupu' an adi ma'yap, ya
miwa'atdah tun alutaluta. Ya he"a ya nan holagmuy dumalat hi awagahan
an amin di tataguh tun alutaluta.
15 At Ha"in ya wagwadaa' ay he"a ta ibaliw'u he"ah nan malgom an ayam,
ya Ha"in goh di mangibangngad ay he"a eten babluy. Ya adi' he"a inganuy
ta engganay mipa'annung an amin daden inali' ay he"a.”
16 Wan nalpah heden enenap Jacob ya bimmangon, ya inalinay, “Makulug
ahan an wadah Apo Dios eten nun'eblaya', mu agguy'u ahan inila!”
17 Ya ma'atta'ot hi Jacob an inalinay, “Ma"aphod heten lugal an hiyay
punhituwan Apo Dios an nan pantaw ad abuniyan!”
18 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya ag'agan bimmangon hi Jacob, at
innalnah den batun impunganah nolo'ana ta hina"adna ta panginomno-
manan den na'at. At innalnay lana, ya inhiitnah nan batu ta numbalin hi
me'gonan heden lugal.
19 Ya nginadnanah den luta ta ad Bethel‡ an nan *punhituwan Apo Dios*.
(Mu hay ngadan den babluy hidin hopapna ya ad Luz.)
20 At hi Jacob ya inhapatanan Apo Dios an inalinay, “Apo Dios, gulat
ta inaynayunmun mimiddum ay ha"in ta He"ay mamaliw ay ha"in hinan
malgom an umaya', ya gulat goh ta idatmuy mahapul'un umat hi ono' ya
lubung'u
21 ta engganay pumbangngada' hi wadan ama an mi'id al'ali at He"a ahan
di Dios hi dayawo'!
22 Ya heten batun hina"ad'uy panginomnoma' hinan tinnig'u, ya hituy
adayawam, at an amin di idatmun ha"in ya ipabangngad'uy miyapulun
He"a.”

29

Hay Dimmatngan Jacob hi Abung da Laban

1 Ya hi Jacob ya intuluynan umuy hinan appit di buhu'an di algaw.
2 Ya unna palpaliwan ya nidatong hinan abu"ul an obob hi uminuman
nan kalnilu, ya wah diday do'ol an kalnilun tulumpampun an nanallo'. Ya
heden obob an abu"ul ya waday ongol an batun niyalub hinan pantawna.
3 Ya awni ta ma'amungdan amin nan kalnilu ya un anon nan mumpahtul
nan batun niyalub ta uminumdan amin. Ya wa ay ta nalpah an imminumda
ya inyalubda goh nan batuh nan pantaw di abu"ul.
4 At hi Jacob ya immuy an ni'hapit hinan mumpahtul an inalinay, “I'ibba',
hay ngadan nan babluy an nalpuwanyu?”
Ya alyonday, “Nalpu amih ad Haran.”
5 Ya inalina goh di, “At inilayuh Laban an hina' Nahor?”
Ya alyonday, “Inilami.”
6 Ya inalinay, “Olom ni' ya mid al'alin hiya.”
Ya alyonday, “Hiya ya mapmaphod an mid al'ali. At dayah Rachel an
imbaluynan na'uy an initnudna nan kalniludan ipahtulna!”

‡ **28:19** Hay pohdonan ibaga ya *punhituwan Apo Dios*.

7 Ya inalin goh Jacob di, “Ya ten ata'nang di algaw an bo'on gutudnah
pangipahigupan hinan kalnilu ya anaad ta adiyu ipa'inuman dida ta
ibangngadyu goh hinan pahtu?”
8 Ya alyonday, “Adi umat hinay atonmi! An awni ta umalidan amin nan
kalnilu ya unmi anon nan batun niyalub ta uminumdan amin.”
9 Ya heden gun pi'hapitan Jacob ay dida ya nidatong hi Rachel an
initnudna nan kalnilun ipahtulna.
10 Ya unat goh tinnig Jacob hi Rachel an do'ol di initnudnah kalnilun
amanan hi Laban an hi ulitaon Jacob (ti hin'agida ay inana) ya immuy hinan
abu"ul, ya inulina nan niyalub an batu ta imminumda din kalnilu.
11-12 Ya inulgudnan hiyan inalinay, “Ha"in hi Jacob, ya ulitao' hi amam
ti holaga' ay Rebekah an hi agina!” At inungngunah Rachel, ya kimmilah
amlongna. At timmagtag hi Rachel an numbangngad ta ayna ibagan amana.
13 Ya unat goh dengngol Laban nan inulgud Rachel ya timmagtag ta
umuyna damuwon han amuna'ona. Ya unat goh dinamuna ya len'omna
hiya, ya inungnguna, ya initnudna ta umuydah abungda. At inulgud Jacob
ay Laban an amin nan na'na'at.
14 Ya inalin Laban di, “Immannung an ay ha"in damdamay ad imbaluy ay
he"a!”
15 At hi Jacob ya nihinan didah himbulan.

Hay Nangibo'laan Jacob hi Pangahawaanan da Rachel ay Leah

Ya wa han ohay algaw ya inalin Laban ay Jacob di, “Adi maphod hi un
dumalat ta amuna'o' he"a ya un'u he"a puntamuon ya ammuna! At hay
maphod ya ibaagmuy pohdom hi idat'uh bo'laom.”
16 Ya hi Laban ya waday duwah binabaih imbabaluyna an hay ngadan
nan pangpangullu ya hi Leah, ya nan udidian ya hi Rachel.
17 Ya hi Leah ya nakapuy di matana, mu hi Rachel ya ma'apgohan an
madikit.
18 Ya hay popohdon Jacob ya hi Rachel. At inalinay, “Ta"on hi unna'
muntamuh pituy tawon ta badanga' he"a mu ta iyabulutmun ahawao' hi
Rachel!”
19 Ya tembal Laban an inalinay, “Od'odolnah un he"ay pangipa'ahawaa' ay
hiya ta bo'on hay udumna! At mihina'an da'mi.”
20 At intuluy mah Jacob an ni'tamun Laban hi pituy tawon. Mu heden
nuntamuana ya paddungnay un nahnot di algaw an dumalat nan ongol an
namhodnan Rachel.
21 Ya unat goh nagtud heden pituy tawon hi ni'tamuan Jacob ay Laban
ya inalinay, “Nagtud di nuntamua', at mun'ahawa ami mahkay hinan
imbaluymu.”
22 At idadaan Laban mah di pungkasalanda, at nun'ayaganan amin nan
tatagu.
23 Mu heden nahdom ya hay hennag Laban hi umuy me'yelo' ay Jacob ya
hi Leah, at hi Leah mah di enelo' Jacob!
24 Ya hay pento' Laban hi bumadang ay Leah ya nan tagaladan hi Zilpah.
25 Mu heden nabiggat hi helhelong ya un innilaon Jacob an hi Leah nan
enelo'na! At immuy ay Laban, ya inhingalnan inalinay, “Anaad ta umat
hinay inatmu? Undan bo'on hi Rachel di imbo'la' hi nuntamua'? Ya unna'
linayahan ay he"a?”
26 Ya tembalnan inalinay, “Hay ugalih tu ya adi mabalin hi un mahhun
nan udidian an malhin ya un hay pangpangullu.
27 Mu ta"omman ya hodom ta malpah heten hindumingguan an kasal ya
un'u iyabulut hi Rachel hi unmu ibo'la goh ay ha"in hi pituy tawon.”

28 At inabulut Jacob ta engganah un nalpah heden hindumingguan ya un
mahkay iyabulut Laban hi Rachel ta hiyay ahawaona goh.
29 Ya nan tagaladan hi Bilhah di inyabulut Laban ta hiyay tagalan Rachel.
30 At enelo' Jacob goh hi Rachel, ya hiyay pa'appohpohdona ya un hi Leah.
At ituluynan muntamun Laban hi pituy tawon goh.

Nan Holag Jacob

31 Ya hi Apo Dios ya ininnilanan manghan di pamhod Jacob ay Leah an
adi umat hi namhodnan Rachel, at hi Leah mah di nunholagona ya mi'id ay
Rachel.
32 At nunhabih Leah ta nuntungaw, ya lala'i, at nginadnana ta hi Reuben*
ti alyon Leah hi nomnomnay, “Maphod ta ininnilan Apo Dios nan *aligata'*,
at ad ugwan ya mabalin an pohdona' mahkay hinan ahawa'!”†
33 Ya palpaliwan ya nunhabi goh ta nuntungaw, ya lala'i, at ngadnana
goh ta hi Simeon‡ ti alyonah nan nomnomnay, “Inilan Apo Dios an agguya'
penhod, mu immannung an *dengngolnay luwalu'*, at na'udman di holag'u!”
34 Ya palpaliwan ya nunhabi goh ta nuntungaw, ya lala'i, at ngadnana ta
hi Levi.§ Ya inalinay, “*Pohdona'* nin mahkay ay ahawa' ti ten tuluda tun
imbabaluymin linala'i!”
35 Ya palpaliwan ya nunhabi goh ta nuntungaw, ya lala'i, at ngadnana ta
hi Judah.* Ya inalinay, “Ad ugwan ya hi Apo Dios di *ipabagtu'*.”
Ya nete"an de ya adi mahkay munhabhabi.

30

1 Mu hi Rachel ya mi'id ah imbaluyna, at la'tot ya umamoh eden agina. Ya
inalinan Jacob di, “Idatana' hi holag'u ti adim ay ya hiyay lummuh ataya'!”
2 Ya bimmungot hi Jacob ay Rachel, ya inalinay, “Undan ha"in hi Apo Dios
an mangiyadih punholagam? Hiyay adi mamhod hi punholagam!”
3 Ya inalin Rachel ay hiyay, “Wah tu nan tagala', at hiyay eka elo' ta wada
ay di imbaluyyu ya ta imbaluyta ta hiyay alpuwan di holag'u.”*
4 At inyabulutna ta ay ne'yelo' hi Jacob hinan tagalanan hi Bilhah.
5 Ya palpaliwan ya nawadaan hi Bilhah ta nuntungaw, ya lala'i,
6 at ngadnan Rachel ta hi Dan† ti alyonah nan nomnomnay, “Maphod ta
impanuh Apo Dios nan aat'u ta mipattig di amaphoda' ti indatna han lala'in
imbaluy'u!”
7 Ya palpaliwan ya nunhabi goh hi Bilhah hi miyadwa. Ya nuntungaw, ya
lala'i goh,
8 at ngadnan Rachel ta hi Naphtali‡ ti alyonah nan nomnomnay, “Hidin
hopapna ya hi agi' di nangabak, mu ad ugwan ya *ha"in di nangabak* ti ten
indatana' hi imbaluy'u!”
9 Mu unat goh inilan Leah an adi munholag ya inyabulutna ta immuy
ne'yelo' hi Jacob hinan tagalanan hi Zilpah.
10 Ya palpaliwan ya nalmu han imbaluydan lala'i,

---

* **29:32** Hay pohdonan ibaga ya *tigonyu ti tayay imbaluy'un lala'i.* † **29:32** Un impa"el Leah ti nan ngadan an Reuben ya neheggon hinan hapit di Hudyu an *aligatan.* ‡ **29:33** Hay pohdonan ibaga ya *waday nangngol hi luwalu'.* § **29:34** Hay pohdonan ibaga ya *pohdona'.* * **29:35** Hay pohdonan ibaga ya *mipabagtu.* * **30:3** Hiyah ne ugalin di iCanaan, at inunud Rachel di ugalida. † **30:6** Hay pohdonan ibaga ya *hiyay mumpanuh ta mipattig di pumhodanda.* ‡ **30:8** Hay pohdonan ibaga ya *ha"in di nangabak.*

11 at ngadnan Leah ta hi Gad,§ ya inalinay, “*Himmimo'* ta nawadah te goh
an imbaluy'u!”
12 Ya palpaliwan ya na'adwaan, ya lala'i goh.
13 Ya inalin Leah di, “*Ma'am'amlonga'* ahan ti nan binabai ya ngadnana' hi
ma'am'amlong!” At ngadnana nan ung'ungnga ta hi Asher.*
14 Ya wa han algaw eden iwang an ahiboto' ya immuy hi Reuben an
munle'le'od hi payaw, ya inah'upana han himmangaw an ma'usal hi imud,
at innalna, ya inyanamutna, ya indatnan inanan hi Leah. Ya nun'adaw
hi Rachel ay hiyan inalinay, “Idatana' ni' hinan imud an inyanamut han
imbaluymu!”
15 Ya inalin Leah di, “Undan alyom goh ta polhom tun indat han im-
baluy'un umat hinan namloham hinan ahawa'?”
Ya inalin Rachel di, “Adya idatmu ay nan holo' an imud an innal han
imbaluymu at mabalin an he"ay me'yelo' ay Jacob hi mahdom.”
16 Ya wan na'uy an mahdom hi umanamutan Jacob ya immuy hi Leah ta
ayna damuwon hiya, ya inalinan hiyay, “Ha"in di pe'yelo'am hi ad ugwan
an mahdom ti binayada' he"ah nan holo' an imud an indat han imbaluy'un
ha"in!” At hiya mah di ne'yelo'an Jacob eden nahdom.
17 Ya hi Apo Dios ya inyabulutna ta nawadaan hi Leah hi miyalemah
holagna. Ya unat goh nuntungaw ya lala'i,
18 at ngadnana ta hi Issachar† ti alyonah nomnomnay, “Hi Apo Dios di
nangidat hi *lagbu'* an ten ung'ungnga ti hay nangabuluta' hi ne'yelo'an nan
ahawa' hinan tagala'!”
19 Ya palpaliwan ya nunhabi goh hi Leah hi miyonom an lala'i,
20 ya nuntungaw, ya lala'i goh, at ngadnanad hi Zebulun‡ ti alyonah
nomnomnay, “Hi Apo Dios ya indatana' hi maphod an adaw'u, at mabalin
an *e'gonana'* mahkay hinan ahawa' ti ten onomda tun imbabaluymi!”
21 Ya palpaliwan ya nawadaan goh hi imbaluynan babai, at ngadnana ta
hi Dinah.§
22 Ya la'tot ya ninomnom Apo Dios hi Rachel ya nan inluwalunan Hiya, at
inyabulutnan nunholag.
23-24 Ya palpaliwan ya nunhabi ta nuntungaw, ya lala'i,* at nginadnana ta
hi Joseph† ti alyonah nomnomnay, “Maphod ta indat Apo Dios di holag'u ta
adia' mahkay gun pihulon hinan tatagu! Ya *olom man ni' ya adwaan Apo
Dios ah oha goh* hi imbaluy'u!”

Hay Nangibagan Jacob ay Laban an Pohdonan Mumbangngad

25 Ya unat goh nawadah Joseph ya inalin Jacob ay Laban di, “Ad ugwan ya
pohdo' an mumbangngad hi babluymi. At iyabulutmu ni',
26 at awito' nan a'ahawa' ya nan imbabaluymi ti imbo'la' dida, ya inilam
di inat'un nuntamuh nan impatamum ay ha"in.”
27 Ya inalin Laban ay hiyay, “Adi'aat ni' makak! Ti hay inulgud nan
mun'immatun hi ma'at ya alyonay he"ay dimmalat hinan do'ol an wagah
Apo Dios ay ha"in!
28 At ta"on ya imbaagmu nan pohdom hi bo'laom ta idat'u.”

---

§ **30:11** Hay pohdonan ibaga ya *himmimo'*. Ya waday oha goh an pohdonan hapiton an *ohan battalion di tindalu.* * **30:13** Hay pohdonan ibaga ya *ma'am'amlong.* † **30:18** Hay pohdonan ibaga ya *lagbu.* ‡ **30:20** Hay pohdonan ibaga ya *me'gonan.* § **30:21** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahumalya.* * **30:23-24** Mid mapto' ya na'at hidin 1915 B.C. † **30:23-24** Hay pohdonan ibaga ya *olom man ya udmana goh.*

29 Ya inalin Jacob ay hiyay, “Ininnilam nan inat'un nuntamuh nan impatamum ay ha"in hitun atnay tawon ya aat di nahlagan nan impahtulmun baka ya nan udum.
30 Ti din hopap di immalia' ya adida umat hina ti nahnotda, mu maphod ad ugwan ti nen dimmo'olda ti winagahan da'an Apo Dios an ha"in dimmalat. At ad ugwan ya mahapul'u goh an nomnomon di mabalin hi pangngala' hi pananud'uh nan pamilya'.”
31 Ya impidwan Laban an nangalin hiyay, “Hay pohdom hi bino'lam ta idat'u?”
Ya tembal Jacob an inalinay, “Adia' mumbagah bino'la', mu unudom ay han penhod'un ibaga ya ituluy'un mumpahtul hinan pahtum.
32 At hay pohdo' ya iyabulutmu ta ay'u ilahhin an amin nan mangmangitit ya nan obang an kalnilu ya obang an gandeng ta hiyay bino'la'.
33 Ta udum hi algaw hi aymu pannigan hinan bino'la' ta wada ay di mumpaha' hinan nilahhin an gandeng'u ya kalnilu' ya ma'innila an hay inakaw'uh nan pahtum.”
34 Ya tembal Laban ya inalinay, “Abuluto', at atonta nan inalim.”
35 At hay inat Laban eden algaw ya immuy hinan pahtuna ta ayna inlahhin an amin nan mangmangitit an kalnilu, ya nan na'obangan ya nan nun'awalitan an buta'al an gandeng, ya nan nun'a'obangan hi tennan gandeng, ya ene'kodnah nan linala'in imbabaluyna ta diday manalimun.
36 Ya adagwiy nangiyayanda ti tuluy algaw hi dimmaladalananda ya unda idinong, ya nan inangangda ya hiyay ituluy Jacob an ipahtul.
37 Hi Jacob ya inummal hinan numbino'ob'on an ma'atan ayiw, ya inol'olebangnan ginudahan ta mun'attig di mumpaha'.
38 Ya hiyay nun'ihagangnah nan wadan di uminuman nan a'animal ti hiyah ne emmenghah pangundulanda.
39 Ya wa ay ta mangundul nan a'animal ta tigonda nan nihagang an nun'ahe'lapan at waday imbaluyda, ya nun'a'obangan ya nun'agalitan.
40 Ya inuhigna nan kalniluh nan gandeng ya unna ipahagang didah nan mangmangitit ya na'obangan an a'animal Laban. Umat hinay inatna ta hanan obay ya ta umimbaluyda an na'obangan, ya nilahhindah nan pahtun Laban.
41 Ya wa ay ta mangundulda nan mun'ahdol an a'animal ya inyuy Jacob din hapang an nun'ahe'lapan hinan hinagangdah nan pun'inumanda ta gunda tigon ta hiyay anungonda,
42 mu agguyna inat hinan nun'a'ung'ung an nakapuy. At la'tot ya nan mun'ataban mun'a'odhol an amin di a'animal Jacob, ya nan nun'a'ung'ung an nakapuy di bagin Laban.
43 At la'tot ya immadangyan hi Jacob ti dimmo'ol di tagalanan linala'i ya binabai, ya dimmo'ol goh di a'animalnan gandeng, ya kalnilu, ya kamilu, ya dongki.

31

Hay Akakan da Jacob

1 Hin'alina ya dengngol Jacob di hapit nan linala'in imbabaluy Laban an alyonday, “Inamin Jacob an nun'ala nan a'animal ama tu'u ta hiyay inyadangyana!”
2 Ya inolman Jacob goh an naluman di aat Laban ti manghan di apnganan hiyan adi umat hidin hopapna.
3 Ya inalin Apo Dios ay Jacob di, “Mumbangngad'ah nan numbabluyan nan o'ommodmu ya nan tutulangmu, at wadaa' an mangitnud ay he"a.”

4 At impa'ayag mah Jacob da Rachel ay Leah ta umuydah dih nan pahtuda.
5 Ya unat goh immuyda ya inalinan diday, “Inolma' an hi amayu ya
naluman an manghan di apnganan ha"in an adi umat hidin hopapna, mu
maphod ta nan Dios an dayawon ama ya umannung an wadan ha"in!
6 Da'yun duwa ya inilayuy nangihamada' an nuntamun amayu,
7 mu ta"on damdama ya gunna' linayahan ay hiya ti nitugtugan gunna
linuman di nitulag hi bino'la'. Mu maphod ta binadangana' ay Apo Dios ta
mi'id inatnan ha"in hi nappuhi.
8 Ti wa ay ta inalin amayu an nan nun'a'obangan an a'animal di bo'lao' ya
umannung an miyunnudan an hiyay pun'iyimbaluy an amin nan a'animal.
Ya hinukatana ay goh ta inalinay nan nun'awalitan hi mangmangitit ya hiya
goh di pun'iyimbaluyda.
9 At hi Apo Dios di paddungnay nangalah nan a'animal amayu ta indatnan
ha"in!
10 Ya din pangundulan nan a'animal ya nun'enapa', ya tinnig'u nan buta'al
an gandeng, ya nun'a'obanganda, ya nun'awalitan hi mangmangitit di
udumnan gunda mangundul.
11 Ya numpatigaw nan anghel Apo Dios eden nun'enapa', at bugwaonay
ngadan'u. At tembal'un inali' di, Ngadan ne, Apu?
12 Ya inalinay, Tigom ti an amin nan buta'al an mangundul hinan gandeng
ya nun'a'obangan ya nun'awalitan di udum hi mangmangitit. Manu ay at
hinay ma'ma'at ya titiggo' nan ato'aton Laban ay he"a.
13 Ha"in nan Dios an numpatigaw ay he"ah di ad Bethel hinan
nangiha"adam hidin batu, ya hiniitam hi lana ta panginomnomam hi nan-
nigam, ya hay nunhapataam ay Ha"in hidi. At ad ugwan ya mundadaan'a
ta mumbangngad'a mahkay hinan babluy an nitungawam.”
14 Ya inalin da Rachel ay Leah di, “Mi'id ahan ah inangang amamih
ipaboltanan da'mi!
15 An ay ami bo'on iwah tuh nangatna ti ay paddungnay un da'mi inihbut,
at umahonay hubutmin amin.
16 Mu an amin nan inadangyan an innal Apo Dios ay hiya ya bagi tu'un
amin hitun ung'ungungnga. At atom nan pohdon Apo Dios.”
17 At makak da Jacob, ya nun'itakayna nan a'ahawana ya nan imbabaluy-
nah nan kamilu.
18 Ya enekakdan amin nan a'animalda ya an amin nan wadan dida an
inamungdah awadandad Paddan Aram hinan babluy hi ad Mesopotamia
ta ipluydah ad Canaan an awadan amanan hi Isaac.
19 Ya ta"on nan bulul an bagin amanan hi Laban ya ni'yalan Rachel, ya
hidin nakakanda ya impadehdah ami'idan da Laban an ayda mun'eh'eh
hinan dutdut di kalniluda.
20 Ya agguy impa'in'innilan da Jacob ay Laban, ya limmayawda.
21 At inta'indan amin nan wan dida, ya binad'angda nan Wangwang an
Euphrates, ya inayundan dalanon nan dudunduntug ad Gilead.

Hay Namdugan Laban ay da Jacob

22 Ya heden miyatluh algaw hi nakakan da Jacob ya waday
nangipa'innilan Laban,
23 at pun'ayagana mah nan linala'in tutulangna ta unudonda dida. Ya nan
miyapituh algaw ya unda ah'upan didah nan dudunduntug hi ad Gilead.
24 Mu heden nahdom ya numpa'enap hi Apo Dios ay Laban, at inalinan
hiyay, “Nomnomnomom nan hapitom ay Jacob ta adim idugah.”
25 Ya da Jacob ya immapaldah tulid nan dudunduntug ad Gilead, ya
immapal goh da Laban.

26 At immuy hi Laban, ya inalinay, “Anaad ta umat hinay inatmu,
Jacob? An ay paddungnay unmu kinaphul tun imbabaluy'uh nan gubat, ya
inlayawmu dida!
27 Anaad ta unna' inli"udan ya nakak ayu? Ya gulat ta impa'innilayun
ha"in at indadaan'u ah pun'am'amlongan tu'un amin ya un ayu makak!
28 Anaad ahan ta agguya' binagan ta way inat'un ni'hahapit hitun a'apu'
ya tun imbabaluy'u ta pohod ya un tu'u munhihiyan? Nappuhi ahan henen
inatmu!
29 Mabalin an waday ato' hi nappuhin he"ah ad ugwan hi un agguy
numpa'enap hi ad a"u nan Dios an dayawon amam an inalinay nomnom-
nomo' di hapito' ay he"a ta adi midugah!
30 Mu ta"omman un umat hinay inatmu ta way atom an mumbangngad
hi abung da amam, mu ta agguyyu ni' ahan ni'yala din bulul'uh abungmi!”
31 Ya inalin Jacob di, “Manu ay inat'uy umat hina ti unna' tuma'ot ti alyo'
di ini ya ipawam nan imbabaluymu!
32 Mu nan alyom an bulul ya anaponyu, ta wa ay di ah'upanyu ya ta"on
un mipapatoy nan nangala. Ya wada ay di udumnah bagim hi ah'upanyu
ya intudum ta pangintitigan tun tatagun ni'yibba tu'u.” (Ya manu ay inalin
Jacob di umat hina ti agguyna inilah un hi Rachel di nangalah nan bulul.)
33 At inte"an Laban an nun'anap hinan nuntuldaan Jacob ya unna eyewel
ay Leah ya nan duwan tagalana, mu mi'id ah inah'upana. At iyewelna
mahkay hinan nuntuldaan Rachel,
34 mu mi'id damdamay inah'upana ti hi Rachel an nangala ya inhinanah
nan ubunan an muntakay hinan kamilu, ya inumbunana.
35 Ya inalinan amanay, “Adi'a bumungot hi adi' tuma'dogan hitun inum-
buna' ti numpa'ahwanga'.” At mi'id mah ah inah'upan Laban an ta"on unna
impadah di abalinanan immana'anap.
36 At bimmungot mah hi Jacob, at pun'ibaganan Laban an inalinay,
“Undan way numbahola' ay he"a ta anaad ta nun'unuda'?
37 At nen nalpah an mi'id ah agguymu inanap hinan bagimi at ipattigmu
mahkay un way inah'upam hi bagim ta tun ni'yibbata ya diday okod an
mangihtiguh numbahol ay ditan duwa!”
38 Ya inalina goh di, “Duwampuluy tawon hi nuntamua' ay he"a, at gun'u
impapto' nan a'animalmu ta nahlagdan dimmo'ol, ya mi'id ah pinalti' ta
inihda'!
39 Ya ta"on nan pinatoy di layon ya agguy'u imbilang hi bagim an ha"in
di niyaanana! Ya umat goh hinan na'utaw an ta"on un bo'on bahol'u ya
impahukatmun ha"in!
40 Ya nunheglay nange'edpola' hinan potang ya tungnin hinan mahdom,
ya niddum hinan timmu'ala'!
41 Ya at hinay na'at ay ha"in hitun nalpah an duwampuluy tawon ti
himpulu ta opat di tawon hi namo'laa' hitun duwan imbabaluymu, ya onom
di tawon hitun a'animal! Ya gunna' goh linayahan ay he"ah namimpulu ti
gunmu imbahhabahhaw nan intulagta an bo'lao'!
42 Ya gulat un bo'on hi Apo Dios an dayawon ya ta'tan nan o'ommod'un
da Abraham ay Isaac di namadang ay ha"in at pinakaka', ya mi'id ah
am'amungit hi indatmun ha"in! Mu maphod ta titinnig Apo Dios nan
numpalpaligata' ya nan inat'un nuntamu, at hiyaat un da'a pinadanan ad
a"u ta adim idugah di hapitom ay ha"in!”

Hay Nuntulagan da Jacob ay Laban

43 Ya inalin Laban di, “Tun binabai ya imbabaluy'u dida, ya a'apu' nan
imbabaluyda, ya ta"on un tun a'animal ya bagi'. At adi mabalin hi un waday
ato' hi nappuhih tun imbabaluy'u ya tun a'apu'!
44 At hiyanan mahapul an muntulagta ta nan abulutontan duway maha-
pul hi ma'at, at hi Apo Dios di mangihtigun dita.”
45 At innal Jacob han batu, ya hina"adna ta panginomnomandan den na'at.
46 Ya inalinah nan linala'in i'ibbana ta umuyda *mangubuh batu ta up-*
ununonda. At mangandan duwa ay Laban hinan heggon den na'upun an batu.
47 At ngadnan Laban ta ad Jegar Sahadutha* hinan hapitnan Aramaic, mu
nginadnan Jacob ta ad Galeed† hinan hapitnan Hebrew.
48 Ya inalin Laban di, “Heten na'upun di panginomnomantan duwa.” (At
hiyah ne dimmalat hi nungngadanandan den lutah ad Galeed.)
49 Ya nginadnanda goh ta ad Mizpah‡ ti hay nangalyan Laban hi, “Hi Apo
Dios di *manalimun* ay ditan duwa ta umannung an nan nunhapitantay ma'at
an ta"on unta mumbattaan.”
50 At intuluy Laban an inalinay, “Gulat ta aboholam tun imbabaluy'u, ya
gulat goh ta mangahawa'ah udum an ta"on hi adi' innilaon ya nomnom-
nomom an hi Apo Dios di mamannig ay he"a!”
51 Ya inalin goh Laban ay Jacob di, “Heten na'upun ya nan hina"ad'un
batuy panginomnomantan duwa.
52 Ya panginnilaanta an adi mabalin hi un'u lauhan ta umalia' an mi'pattoy
ay he"a, ya umat goh ay he"a.
53 At nan Dios an dayawon da Abraham ay Nahor ya hi amada goh di okod
an mummoltah nan mangibahhaw eten nuntulaganta!”
At hiyay inabulut Jacob hi ihapatanah nan me'gonan an Dios an unudon
amanan hi Isaac.
54 At e'nong Jacob han animal ay Apo Dios hidih nan tulid di dudunduntug,
ya inayaganay i'ibbana ta mangandan amin. At innayundan mihinan den
immiyananda.
55 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya bimmangon hi Laban, at ungngu-
wona nan imbabaluyna ya nan a'apuna, ya winagahana dida. Ya unat goh
nalpah ya mumbangngad da Laban hinan babluyda.

32

Hay Panamuan Jacob ay Esau

1 Ya unat goh impadeh da Jacob ta umuydah nan ayanda ya hin'alina ya
dinamun nan a'anghel Apo Dios hiya.
2 Ya unat wan tinnigna dida ya inalin Jacob di, “Hiyah te goh di *nungkam-*
puan nan titindalun Apo Dios!” At ngadnanah den luta ta ad Mahanaim.*
3 Ya munhonag hi Jacob hinan baalna ta iyun'unnadan umuy hi awadan
aginan hi Esau hidih nan dudunduntug an mungngadan hi Seir hidih nan
babluy hi ad Edom.
4 Ya inalinan diday, “At hituy ulgudonyun Esau an alyonyuy, Nan baal-
mun hi Jacob ya pohdonan ipa'innilan he"a an hay abung da Laban di hiyay
nihihinnana, at hiyaat un nataktak di pumbangngadanah engganad ugwan.
5 At ten do'ol di a'animalna an kalnilu, ya baka, ya dongki, ya gandeng, ya
dimmo'ol goh nan baalnan linala'i ya binabai. Ya manu ay impangun'unna

---

* **31:47** Hay pohdonan ibaga ya *na'upun an batun mun'ihtigu.* † **31:47** Hay pohdonan ibaga ya *na'upun an batun mun'ihtigu.* ‡ **31:49** Hay pohdonan ibaga ya *binattu an manalimun.* * **32:2** Hay pohdonan ibaga ya *duwan kampu.*

da'mi ta ipa'innilamin he"ay umalianda ta logom ya abulutom." At impadehdan nakak.
6 Ya heden numbangngadan daden nahnag ya inalidan Jacob di, "Impa'innilamin agim, at nen na'uydan manamun ditu'u an initnudnay opat di gahut an linala'i."
7 Ya ma'atta'ot hi Jacob hi nangngolanan de han inalida, at hay inatna ya ginodwana nan ni'yibbana ya nan a'animal ta duwam pamulog.
8 Ti hay ninomnomna ya inalinay, "Ini ya umalida, ya pinatoyda nan ohan pamulog, ya ta way aton di namingngit an lumayaw!"
9 At munluwaluh Jacob an inalinay, "He"an Dios an dayawon apun hi Abraham ya hi aman hi Isaac, ya He"ay nangalih unna' mumbangngad hinan numbabluya' ya nan wadan di i'ibba', at okod'an mangipapto' ay ha"in!
10 At immannung an hiyay inatmu ti ten intuluymun nangipattig hi ulaymun ha"in an baalmu an ta"on un at hituy aat'u an na'ampaa'! Hidin nakaka' hinan babluymih nange'wa' hinan Wangwang an Jordan ya ammuna nan hul'ud'uh inta'in'u. Mu ten nunholaga', at ten ad ugwan ya nunduwa amin nabulog.
11 At dawato', Apu, ta ehwang da'mi ni' ahan hinan malgom an nappuhin ma'at hi ninomnom nan agi' an hi Esau hi atona ti ten nidugah di tuma'ta', ti ini ya umali, ya numpatoy da'min amin an ta"on tun a'ahawa' ya tun imbabaluy'u!
12 Mu intulagmun alyom hi ipapto'a', ya wagaham nan holag'u ta dumo'oldan umat hi panag hinan pingit di baybay an adi ma'uyap."
13 At ita'dogdah di eden nahdom ta umiyanda.
Ya unat goh naweet ya ninomnomnay mahapul an waday idatnan aginan hi Esau.
14 At inlahhinay duway gahut an tennah gandeng, ya duwampuluh buta'al an gandeng, ya duway gahut di tennah kalnilu, ya duwampuluh manilhig an kalnilu,
15 ya tulumpuluy kamilu ya nan uyaw an imbabaluyda, ya napat di baka, ya himpuluy manilhig hi baka, ya duwampuluh tennan dongki, ya himpuluy manilhig hi dongki.
16 Ya hanan midat di namanguluona an na'uhi'uhigda ya impitnudnan danen baalna, ya numpumbattaandan ahimpahimpamulog.
17 Ya inalinah nan namangulun baal di, "Damuwom ay hi Esau ta ibaganay ad animal ay date, ya hay ad baal ay he"a, ya hay umayanyu
18 ya alyom ay hiyay, Hatu ya bagin nan baalmun hi Jacob, mu hay idatnan he"a. Dida ya na'uydan mangunud ti unda namingngit."
19 Ya at hinan amin di nangalinah nan baalnan nahayhaynod
20 ti hay ninomnom Jacob ya inalinay, "Ta ammunah panamua' ya na'uyah di bohol agi' ay ha"in an dumalat heten idat'u."
21 At impangun'unnana nan baalna ta da Jacob di nanginayun an immiyan hidi eden nahdom.

Hay Ni'yagwitan Jacob hinan Anghel

22 Ya heden nahdom ya ekak Jacob nan duwan ahawana, ya nan tagalada, ya nan himpulu ta ohan imbabaluyda, at bad'angonda nan ginnaw an Jabbok,
23 mu numbangngad ta ayna ipabad'ang an amin nan a'animalna ya nan baalna.
24 At un oh'ohha hiyan de an immiyan.

Ya hin'alina ya wada han immuy an lala'i[†] ta immawi'awitdan den nahdom ta nangamung un nawa'ah.
25 Mu unat goh wan ininnilan den lala'i an adi umabak ya gempa'nay
nun'ummuman di alakan Jacob, at napuh'uh nan niyummumana.
26 Ya inalin nan lala'iy, “Payona' ti den na'uy an mawa'ah!”
Ya inalin Jacob di, “Adi' he"a payon ta engganah unna' wagahan ay he"a!”
27 Ya inalin den lala'iy, “At hay ngadanmu mah?”
Ya inalinay, “Ha"in hi Jacob.”[‡]
28 Ya tembalnan inalinay, “Mete"ad ugwan ya bo'on mahkay he"ah Jacob
ta he"ah Israel[§] ti *mabi'ah'ah ni'yawitam ay Apo Dios* ya nan tatagu, ya he"ay
nangabak.”
29 Ya mahmahan Jacob an alyonay, “Ibaagmu ni' di ngadanmu!”
Mu inalin nen lala'iy, “Adi mahapul un'u ibaag di ngadan'u.” At inayuna
an wagahan hi Jacob hidi.
30 At ngadnan Jacob heden babluy ta ad Peniel[*] ti inalinay, “Tinnig'u nan
angah Apo Dios, mu maphod ta agguya' natoy.”
31 Ya wan na'uy an bumuhu' nan algaw at makak hi Jacob hidih ad Peniel,
ya munha'ha'illu ti napuh'uy alakana.
32 At hiyanan engganah ad ugwan ya adi ihdan nan holag Israel nan
nun'ummuman nan alakan nan malgom an mapalti ti hiyah ne din nagpa'
an ulpun Jacob, at nun'ohon.

33

Hay Nundadammuwan da Esau ay Jacob

1 Inamang Jacob ya na'uy hi Esau ya nan ni'yibbanan opat di gahut an
linala'i, at inuhigna nan imbabaluynah nan opat an binabai an da Leah ay
Rachel ya nan duwan tagalada
2 ta impipangpang'una nan duwan binabain tagalada ya nan imba-
baluyda, ya netob da Leah ya nan imbabaluyna ya un mehnod ay da Rachel
ay Joseph.
3 Ya hi Jacob di nangipang'un umuy an mi'dammun aginan hi Esau, at gun
nunluung hi numpapitu ta nangamung neheggon ay agina.
4 Ya timmagtag hi Esau an manamun Jacob, ya inawalna hiya, ya
enedonah pu'olna, ya inungnguna hiya, ya kimmiladan duwan dumalat
nan amlongda.
5 Ya unat goh tinnig Esau nan binabai ya nan ung'ungungnga ya inalinan
Jacob di, “Ngadan hatun ni'yibbam?”
Ya inalinay, “Didatuy pamilya' an indat Apo Dios an dumalat di pamhod
ya homo'na.”
6 Ya neheggonda nan duwan tagala ya nan imbabaluyda ta nunluungdah
hinagang Esau,
7 ya umat goh hinay nangat da Leah ya nan imbabaluyna, ya da Rachel ay
Joseph.
8 Ya mahmahan Esau an inalinay, “Hay aat nin dade han dinamu', ya hay
pohdonan ipa'innila?”
Ya inalin Jacob ay hiyay, “Didanay ninomnom'uh idat'un he"a ta way atom
an mangabulut hi umalianmi.”

[†] **32:24** Hi Jesu Kristu nin an nipattig hinan Old Testament. [‡] **32:27** Hay pohdonan ibaga ya *eyedonah mu'ud*, ya hay ipa"elna ya *nan bumalbali*. [§] **32:28** Hay pohdonan ibaga ya *mabi'ah an ni'yawitan ay Apo Dios*. [*] **32:30** Hay pohdonan ibaga ya *angah Apo Dios*.

9 Ya inalin Esau di, “Agi', adi' mahapul dane ti do'ol goh di animal'u, at
bagim hana!”
10 Ya inalinay, “Abulutom ni' ahan hanan idat'un he"a ti ad ugwan an nan-
niga' hi angahmu ya paddungnay tinnig'uh Apo Dios ti nan nangipattigam
hi amlongmun ha"in!
11 At abulutom ni' ahan ti do'ol tun animal'un dumalat nan nammo'an Apo
Dios ay ha"in.” At gapu ta impapilitna at na'al'alu' hi Esau, ya inabulutna.
12 Ya unat goh nalpah di nunhapitanda ya inalin Esau di, “Umuy tu'u mah
ta ipangpang'u' di owon tu'u.”
13 Ya inalin Jacob di, “Inilam an mamannogda tun ung'ungungnga an
adida umdan dumalan, ya ta"on un tun animal ya honanon ay dida ya
mabmablayda, ya matoyda.
14 At ta"ongkay ya inyunna'unnayun umuy ta un ami mangun'unud ta
nangamung di dumatnganmid Seir.”
15 Ya inalin goh Esau di, “Hay pohdo' ya mataynan tun udum an ni'yibba'
ta way bumadang ay da'yu.”
Ya inalin Jacob di, “Adi mahapul hene ti ammuna nan nangipattigam
hinan nahamad an amlongmun ha"in.”
16 At impadeh da Esau ya nan ni'yibbanan numbangngad ad Edom eden
algaw.
17 Ya da Jacob ya immuydad Sukkoth, ya hidiy nangiyammanah apalda
ya nan *a'al'allung* an nihi'ugan nan animalna ta hiyah te dimmalat hi
nangadananah Sukkoth.*
18 Ya nakakdad Sukkoth ta dimmatongdad Shechem an siudad hidid
Canaan. Ya mid al'alih dimmatngandah di an mete"ah nalpuwandad
Paddan Aram.† Ya immiyandah dih nan payaw an neheggon hinan siudad.
19 Ya ngininaanah den lutan immiyanandah nan holag Hamor an hi aman
Shechem hi hinggahut di silver an pihhu.
20 Ya inyammanay pun'onngan ay Apo Dios, ya nginadnanah El Elohe
Israel.‡

34

Hay Nampapandan Dinah

1 Wa han ohay algaw ya hi Dinah an imbaluy da Jacob ay Leah ya immuy
ni'ligwah nan i'ibbanan binabain iCanaan.
2 Mu unat goh tinnig Shechem an hina' Hamor an holag Hiv ya dempapna,
ya enelo'na. (Hi Hamor di ap'apun den babluy.)
3 Mu nalmuy nidugah hi namhod Shechem ay Dinah, at ihaphapitana ta
mun'ahawada.
4 At inalinan amanan hi Hamor di, “Umuy'ah nan o'ommodna ta ibagam
an penhod'un ahawaon hiya!”
5 Mu unat goh dengngol Jacob heden nappuhin na'at eden babain im-
baluyna ya un dindinong ta unna enehod hi umanamutan nan linala'in
imbabaluynan immuy numpahtul.
6 Ya hin'alina ya immuy hi Hamor an hi aman Shechem ta ay mi'hapit ay
Jacob.
7 Ya immanamutda nan linala'in imbabaluy Jacob an nalpuh payaw
hidin nangngolandah nan na'at, ya nidugah di bimmungtanda ti nunheglay

* **33:17** Hay pohdonan ibaga ya *a'al'allung*. † **33:18** Unu ad Mesopotamia. ‡ **33:20** Hay pohdonan ibaga ya *Dios an dayawon Israel*.

namainan Shechem ay didan Hudyun dumalat heden nampapanah nan babain agida ya enelo'na.

8 Mu inalin Hamor ay diday, “Hay umatana mah ti han imbaluy'un hi Shechem ya nunheglay namhodnah nan imbaluymun hi Dinah? At ta"on ni' ahan ya inyabulutyu ta mun'ahawada.

9 Ya maphod goh hi un ayu mi'yapun da'mi, at mabalin goh an mi'yahawada nan linala'in imbabaluymuh nan binabain imbabaluymi.

10 At hituy pi'hituwanyu, ya okod ayuh nan pohdonyuh ihinanyun te han babluy. Ya nan luta goh ya mi'id ah mangipawah ayyu puntamuan, ya mabalin goh an mungkumildu ayu ta way umadangyananyu.”

11 Ya inalin Shechem ay Jacob ya nan i'ibban Dinah di, “Mumpahmo'a' ay da'yu ta iyabulutyu ni' ta ahawao' hi Dinah! At ibagayuy idat'uh pamnung'u an ta"on un ngadan ne pohdonyu ya idat'u.

12 Adi ayu mun'ogon an mangibaga ti idat'u an ta"on hi un atnay alyonyu ya abuluto', mu ta iyabulutyu an ahawao' hi Dinah!”

13 Ya tembal nan imbabaluy Jacob an binalbaliyanda da Shechem an hin'ama ti dimmalat nan inat Shechem

14 an alyonday, “Adi mabalin hi un mi'yahawa nan agimin babaih nan agguy nakugit ti adi maphod di umat hinan da'mi!

15 Mu mabalin an iyabulutmih unyu pohdon ta mumpakugit an amin nan linala'i ta umat ay da'mi,

16 ta way atonmin mangiyapuh nan binabain da'yu, ya mangahawa amih nan iwah tun binabai. At umannung an hituy pi'hituwanmih tun babluyyu ta ma'ohha tu'un himpampun.

17 Mu adiyu ay unudon henen imbagami ta adi ayu mumpakugit an linala'i ya onaynah unmi awiton han agimin babai, ya nakak amih tu.”

18 Ya inabulut da Shechem an hina"amah den imbagada ti maphod hi nangngolanda.

19 At hi Shechem an hiya ahan di ipabagtudah nan nunhituwanda, ya pohdona an mumpakugit an adi mataktak an dumalat nan nidugah an namhodnah nan imbaluy Jacob.

20 At immuy da Hamor an hin'amah nan way ubunan di tataguh nan way buhu'an hinan babluy ta pun'ibagadah nan linala'in alyonday,

21 “Nan linala'in immali ya mapmaphod di pi'yibbaandan ditu'u! At maphod hi unda mi'hitun ditu'uh tun babluy tu'u ti ongol an damu-nan babluy, at okoddah nan atondan umat hinan pungkumilduanda. Ya maphod hi un ahawaon tun linala'i nan binabain imbabaluymi, ya umat goh hinan binabaih tu an mabalin hi ahawaon nan linala'ida ta mumpun'apu tu'u.

22 At danen linala'i ya penhoddan middum ay ditu'u, mu hay inalida ya gahin ahan un tu'u mumpakugit an amin an linala'i ta umat tu'u ay dida.

23 At undan adiyu pohdon hene ta mi'hitudah tu ta an amin nan a'animalda ya nan wan dida ya bagi tu'un amin?”

24 At an amin daden linala'in ni'yamung ya inabulutda nan inalin da Hamor ay Shechem. At mumpakugitda mah an didan amin ay da Hamor an hin'ama.

25 Ya unat goh naluh di tuluy algaw hi numpangalum'a'an nan kugitda ya nan duwan linala'in imbabaluy Jacob an da Simeon ay Levi an nan a'agin Dinah ya innalday hinalungda, ya immuydah nan babluy, at numpatoydan amin nan linala'i.

26 Ya ta"on hi Hamor ya han imbaluynan hi Shechem ya ni'patoyda. Ya wan nalpah at awitondah Dinah, ya enekakda.

27 Ya heden nalpahan di numpamatayanda ya nihukatda din udumnan
linala'in imbabaluy Jacob an immuy hinan babluy ta ayda hinamham an
amin nan wah di. Ya manu ay umat hina oo ti dimmalat nan nappuhin na'at
ay Dinah.
28 At nun'aladan amin nan malgom hi inah'upanda an umat hinan animal,
ya nan wan den babluy, ya ta"on nan wah payaw.
29 Ya ta"on nan mun'apla'an an gina'udah nan abungda, ya nan
ung'ungungnga, ya binabai, ya nun'ilagatdan hinamham.
30 Ya unat goh ininnilan Jacob nan inat da Simeon ay Levi ya ma'ahhingal
an inalinay, “Anaad ta ayyu inat di umat hinah lummuh bumoholan nan
tataguh tun ha"in? Ya gulat ta munlalammungda nan iCanaan ya nan holag
Periz ya immalidan mi'pattoy, at amehon ditu'u ti un tu'u itang, at hiyay
a'ubahan tu'un amin!”
31 Ya himmapitda, ya inaliday, “Baholda tuwali ti anaad udot ta umat hi
putay nangatdah nan agimin babai?”

35

Hay Nungwagahan Apo Dios ay Jacob ad Bethel

1 Ya la'tot ya inalin Apo Dios ay Jacob di, “Makak ayuh tu ta umuy ayuh
ad Bethel ta hidiy ihinanyu. Ya iyammam hidi ah pun'onnganyu ay Ha"in
an Dios an din numpattig ay he"ah din limmayawam hi bimmungtan han
agim an hi Esau.”
2 Ya nun'alih Jacob ay didan hina"ama ya an amin hinan ni'yibbadan in-
alinay, “Pumpa"iyuy numbino'ob'on an bulul an hinamhamyu an inta'inyu,
ya numpun'amoh ayu, ya nunlubung ayuh nan maleneh ta panginnilaan hi
un tu'u maleneh an mundayaw ay Apo Dios.
3 Ti ad ugwan ya makak tu'uh tu ta umuy tu'uh ad Bethel, ta hidiy
pangiyamma' hi pun'onngan ay Apo Dios an din namadang ay ha"in hidin
nunligata', ya Hiyay nangipangpanguluh an amin hinan immaya'.”
4 At pun'idatda mah ay Jacob an amin nan bulul an wan dida ya ta"on nan
hingatda, at pun'ilubu' Jacob hinan way puun di ayiw an ma'alih oak hi ad
Shechem.
5 Ya heden nakakan da Jacob ya hi Apo Dios di nangipata'ot hinan tataguh
nan babluy hinan enengwada, at mi'id di inatdah nappuhin da Jacob
6 ta nangamung unda dimmatong hi ad Luz an ma'alih ad Bethel hi ad
Canaan.
7 At hidiy nangiyammaan Jacob hi pun'onngan, at ngadnana ta ad
El Bethel* ti hidiy numpa'innilaan Apo Dios hi aatnan hiyah din lim-
mayawanah din bimmungtan aginan hi Esau.
8 Ya palpaliwan ya natoy han na'in'innan hi Deborah an din nangipapto'
ay Rebekah.† At inyuyda inlubu' hinan way puun di ayiw an ma'alih *oak*
hinan ampan di ad Bethel, ya ngadnanah deh ad Allon Bakuth.‡
9 Ya hidin awadan da Jacob hi ad Bethel hi nalpuwanah ad Paddan Aram§
ya hin'alina ya numpattig goh hi Apo Dios ay hiya, at wagahana hiyan
10 inalinay, “Ad ugwan ya bo'on mahkay hi Jacob* di ngadanmu ta he"ah
Israel.”† At hiya mah di ingngadana.

---

* **35:7** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mumpapto' hi punhituwana* (Gen. 28:19). † **35:8** Gen. 24:59. ‡ **35:8** Hay pohdonan ibaga ya *oak hi pungngulngulan.* § **35:9** Unu ad Mesopotamia.

* **35:10** Hay pohdonan ibaga ya *eyedonah mu'ud,* ya hay ipa"elna ya *nan bumalbali* (Gen. 25:26).
† **35:10** Hay pohdonan ibaga ya *mabi'ah hidin ni'yawitanan Apo Dios* (Gen. 32:28).

11 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ha"in hi El-Shaddai‡ an *nan Dios an abalina' an amin di logom*, ya punhologo' he"a ta dumo'ol di holagmu ta
he"ay ommod an amin nan numbino'ob'on an holag, ya hay udumnah nan
holagmu ya diday mumpun'ali.
12 Ya heten lutan indat'uh nan o'ommodmun da Abraham ay Isaac ya
ipaboltan'un he"a, ya boltanon goh nan holagmu.”
13 Ya unat nalpah an inalin Apo Dios hana ya immolegoy.
14 At ay inummal hi Jacob hi batu, at ha"adonan de han potto' nan
nanniganan Apo Dios ta panginomnomanan den na'at, ya hiniitanah bayah
an me'nong ay Apo Dios ya lana.
15 Ya ipidwan Jacob an ngadnan heden lugal ta ad Bethel.§

Hay Natayan Rachel

16 Ya palpaliwan ya inhi'al da Jacob an taynan ad Bethel ta umuydah ad
Ephrath. Mu agguyda dimmatong hi ad Ephrath ya hin'alina ya nidugah an
dinumgoh nan inhabin Rachel,
17 ya mumpaligat an muntungaw. Ya unat goh bimmuhu' ya inalin nan
babain nanawat di, “Maphod ta lala'i goh tun intungawmu!”
18 Mu hi Rachel ya mun'aguguyud di hodohdanan matoy, at
iyab'abu'abnan hay ngadan nan ung'ungnga ya hi Ben-Oni.* Mu hay
nungngadan Jacob ya hi Benjamin.†
19 Ya unat goh natoy hi Rachel ya inlubu'dah nan pingit di owon an umuy
ad Ephrath (an ad Bethlehem ad ugwan).
20 At inha"ad Jacob goh han batuh nan nilubu'ana ta way panginomno-
mana. Ya engganah ad ugwan ya wah dih den batu.
21 Ya wan nalpah ya intuluy da Jacob an mungngadan goh hi Israel nan
pumbaatanda. Ya nidatongdah ad Migdal Eder an linauhanda nan ata'nang
an binattu ta hidiy nangiyamman Jacob hi tuldan abung hi nihinanda.

Nan Imbabaluy Israel
(I Chron. 2:1-2)

22 Ya hidin nihinandan den babluy ya hiyay nangelo'an Reuben ay Bilhah
an ohah nan ahawan amana. Ya waday nangibaag ay Israel.
Hi Israel ya himpulu ta duway imbabaluyna mahkay.
23 Ti hay imbaluyda ay Leah ya hi Reuben an pangpangullu, ya hi Simeon,
ya hi Levi, ya hi Judah, ya hi Issachar, ya hi Zebulun.
24 Ya hay imbaluyda ay Rachel ya da Joseph ay Benjamin.
25 Ya hay imbaluyda ay Bilhah an tagalan Rachel ya da Dan ay Naphtali.
26 Ya hay imbaluyda ay Zilpah an tagalan Leah ya da Gad ay Asher.
An aminda hanan imbabaluynan linala'i ya ad Paddan Aram hinan
babluy hi ad Mesopotamia di nitungawanda.‡

Hay Natayan Isaac

27 Ya la'tot ya dinatngan da Israel hi amanan hi Isaac an nihihinnah din
nunhituwan amanan hi Abraham hi ad Mamre an neheggon hi ad Kiriath
Arba (unu ad Hebron).

---

‡ **35:11** Hay pohdonan ibaga ya *nan Dios an abalinanan amin di logom.* § **35:15** Hay pohdonan ibaga ya *punhituwan Apo Dios* (Gen. 28:19). * **35:18** Hay pohdonan ibaga ya *imbaluy'un dimmalat hi aligata'.* † **35:18** Hay pohdonan ibaga ya *imbaluy'un u'umbun hi agwan an ngamay'u.* ‡ **35:26** Ta"on un nitungaw hi Benjamin ad Bethlehem (Gen. 35:16-18) an bo'on ad Paddan Aram mu niddum hiyah nan a'aginan linala'in nitungaw hidi ta paddungnay inakam Moses didan amin.

28 Hay tawon hi ni'taguan Isaac hi engganah natayana ya hinggahut ta
han nawaluy tawona.
29 Hiya ya na'alla'ay ya un matoy, at niddum hinan o'ommodna.§ Ya nan
imbabaluynan da Esau ay Jacob di nangilubu' ay hiya.

36

Hay Holag Esau
(I Chron. 1:35-37)

1 Hi Esau an mungngadan hi Edom* ya hiyatuy holagna:
2 Hi Esau ya inahawana nan binabain iCanaan an da Adah an imbaluy
Elon an holag Heth, ya hi Oholibamah an imbaluy Anah an hina' Zibeon
an holag Heth goh,
3 ya hi Basemath an agin Nebaioth an holag Ishmael.
4 Ya nunholag da Adah ay Esau ta hi Eliphaz. Ya nunholag da Basemath
ay Esau ta hi Reuel.
5 Ya nunholag hi Oholibamah ta da Jeush, ya hi Jalam, ya hi Korah.
Didanay holag Esau hidin awadandah ad Canaan.
6 Ya initnud Esau nan a'ahawana, ya nan imbabaluyda, ya an amin
nan tataguna, ya nan animalna, ya an amin nan gina'unan wadan hiya
ta numbaatdah nan babluy an nidagwin Jacob an agina
7 ti do'ol di animaldan hin'agi, at adi umda nan lutadad Canaan hi
ihinanda ya pumpahtulanda.
8 At immuy da Esau an mungngadan hi Edom an nunhituh nan
dudunduntug ad Seir.†

9 Ya hay nihinandah di ya hiyatuy holag Esau an ommod di i'Edom hidid
Seir:
10 Hay oha ya hi Eliphaz an imbaluyda ay Adah, ya hi Reuel an
imbaluydan Basemath.
11 Ya hay imbabaluy Eliphaz an linala'i ya da Teman, ya hi Omar, ya hi
Zepho, ya hi Gatam, ya hi Kenaz.
12 Hi Eliphaz an hina' Esau ya inimbaluyanah Timna ta lala'i an hi
Amalek.‡ Ya diday a'apun nan ahawan Esau an hi Adah.
13 Ya hay holag Reuel ya hi Nahath, ya hi Zerah, ya hi Shammah, ya hi
Mizzah. Dida nan a'apun da Esau ay Basemath.
14 Hay udum hi holag Esau ya da Jeush, ya hi Jalam, ya hi Korah.
Hiyanay imbabaluy Esau ay Oholibamah an hina' Anah an hina' Zibeon.

15 Hiyatuy numpun'ap'apu an holag Esau:
Nan pangpangullun hi Eliphaz ya hiyatuy numpun'ap'apun holagnan
da Teman, ya hi Omar, ya hi Zepho, ya hi Kenaz,
16 ya hi Korah, ya hi Gatam, ya hi Amalek. Didanay a'apun da Esau ay
Adah.

---

§ **35:29** Mid mapto' ya na'at hidin 1886 B.C. * **36:1** Gen. 25:30. † **36:8** Hay ohah ngadan Esau ya *Edom* (unu *mumbolah*, Gen. 25:30), ya nuntolman an immuy ad Seir (unu hay ngadanad ugwan ya ad Petra) hi awadan nan do'ol an *mumbolah* an luta! ‡ **36:12** Nan holag Amalek ya ni'bohhobohholdah nan Hudyu an nete"ah din nakakan nan Hudyud Egypt ta nunle'le'oddah nan mapulun (Ex. 17:8-14), ya ta"on hidin numpapto'an nan Alin hi Saul ya ni'gubatdan dida (I Sam. 15:1-33). (Bahaom goh nan footnote di Esth. 3:1 ti mid mapto' ya hi Haman di holag Amalek goh.)

17 Didatuy numpun'ap'apun holag Reuel hidid Edom an da Nahath, ya
hi Zerah, ya hi Sammah, ya hi Mizzah. Ya dida nan a'apun da Esau ay
Basemath.
18 Hiyanay numpun'ap'apun holag da Oholibamah ay Esau an da Jeush,
ya hi Jalam, ya hi Korah. Hiyanay imbabaluy Esau ay Oholibamah an
hina' Anah.
19 At dida hanay numpun'ap'apun holag Esau an hi Edom di ohah
ngadana.

Nan Holag Seir
(I Chron. 1:38-42)

20 Didatu nan holag Seir an holag goh Hor an nunhituh nan babluy ad
Seir:
Da Lotan, ya hi Shobal, ya hi Zibeon, ya hi Anah,
21 ya hi Dishon, ya hi Ezer, ya hi Dishan. Didanay numpun'ap'apuh nan
babluy an ad Edom.
22 Nan holag Lotan ya da Hori ya hi Homam. Ya hi Timna ya babain
pogtang Lotan.
23 Nan holag Shobal ya da Alvan, ya hi Manahath, ya hi Ebal, ya hi
Shepho, ya hi Onam.
24 Nan holag Zibeon ya da Aiah, ya hi Anah an hiyay nangah'up hinan
lumahun obob hinan mapulun hidin pumpahpahtulanah nan dongkin
amanan hi Zibeon.
25 Hay holag Anah ya da Dishon ya han babain hi Oholibamah.
26 Ya hay holag Dishon ya da Hemdan, ya hi Eshban, ya hi Ithran, ya hi
Keran.
27 Ya hay holag Ezer ya da Bilhan, ya hi Zaavan, ya hi Akan.
28 Ya hay holag Dishan ya da Uz ay Aran.
29 At didatuy numpun'ap'apun holag Hor an da Lotan, ya hi Shobal, ya
hi Zibeon, ya hi Anah,
30 ya hi Dishon, ya hi Ezer, ya hi Dishan.

Nan Numpun'alid Edom

31 Hiyatuy numpun'alid Edom§ ya un waday mun'alih nan holag Israel:
32 Hi Bela an holag Beor ya nun'alih nan siudad an ad Dinhabah hi ad
Edom.
33 Ya unat goh natoy hi Bela at nihukat hi Jobab an holag Zerah an
iBozrah.
34 Ya unat goh natoy hi Jobab at nihukat hi Husham an iTeman.
35 Ya unat goh natoy hi Husham at nihukat hi Hadad an holag Bedad an
nangabak hinan iMoab ta hiyay nun'ali, at nginadnana nan babluy ta ad
Avith.
36 Ya unat goh natoy hi Hadad at nihukat hi Samlah an iMasrekah.
37 Ya unat goh natoy hi Samlah at nihukat hi Shaul an iRehoboth an
nunhituh neheggon hinan wangwang ta hiyay nun'ali.
38 Ya unat goh natoy hi Shaul at nihukat hi Ba'al-Hanan an holag Acbor.
39 Ya unat goh natoy hi Ba'al-Hanan at nihukat hi Hadad. Hay babluyna
ya ad Pau, ya hay ngadan ahawana ya hi Mehetabel an holag Matred an
hina' Me-Zahab.

Nan Numpun'ap'apun Holag Esau

§ **36:31** Mattig an gapu ta nunhituh Esau (unu hi Edom) ad Seir at palpaliwan ya nahukatan nan ngadan den babluy ta niyunnudan hinan ngadana an Edom.

40 Hiyatuy ngadan nan numpun'ap'apun holag Esau an hay ngadanday
ningadan hinan babluy an numpun'ap'apuanda:
hi Timnah, ya hi Alvah, ya hi Jetheth,
41 ya hi Oholibamah, ya hi Elah, ya hi Pinon,
42 ya hi Kenaz, ya hi Teman, ya hi Mibzar,
43 ya hi Magdiel, ya hi Iram.
Didanay numpun'ap'apuh ad Edom an holag Esau.

37

Hi Joseph ya nan I'ibbana

1 Ya hi Jacob ya nunhituh nan nunhituwan amanah dih ad Canaan.
2 Ya umat hituy na'na'at hinan holag Jacob.

Hi Joseph ya unga an himpulu ta pituy tawona,* ya gun mitnud hinan
a'aginan inyimbaluy amanan da Bilhah ay Zilpah hinan ayda pumpahtulan
hinan animal amana. Mu hiya ya gunna ihudhudol ay amana nan nappuhin
ato'aton nan a'agina.
3 Ya hi Jacob ya pa'appohpohdonah Joseph ya un nan udumnan
a'agina ti hiyay udidian hi inyimbaluynah nala'ayana. At impiyammanay
ma"ap'aphod an magayad ya nagullitan hi lubungna.
4 Ya unat goh ininnilan nan a'aginan hiyay pohpohdon amada ya un dida
at nidugah di pangaboholandan Joseph an mid pohod di pi'hapitandan hiya.
5 Ya wada han ohan nahdom ya nun'enap hi Joseph, ya inul'ulgudnah nan
a'agina nan enenapna, mu undaat goh inyal'allan nangabohol ay hiya
6 ti inalinan diday, “Donglonyu ta ulgudo' han enenap'u!
7 Hay enenap'u ya mumboto' tu'uh payaw, ya tinnig'un naha"ad din
bento"u. Ya din bento'yu ya na'amungda, ya lene'wohda din bento"u, ya
nun'iluungdan de han bento"u!”
8 Ya inalin nan a'aginay, “Un mah udot he"ay mun'alin mangipapto' ay
da'mi?” At inyal'alladan nangabohol ay hiyan dumalat nan inulgudnan aat
nan enenapna.
9 Ya hi Joseph ya nun'enap goh, ya inalina goh hinan a'aginay, “Wada
goh han ohan enenap'u, at donglonyu ta ulgudo' di aatna! Hay enenap'u
ya tinnig'u han algaw, ya bulan, ya han himpulu ta ohan bittuan, ya
inluungdan ha"in!”
10 Mu unat goh inulgudna nan enenapnan da amana ya nan a'agina goh ya
inhingal amanan inalinay, “Ngadan ne han enenapmun umat hina? Umat
ay mah hina ya da'min inam ya nan a'agim ya iluungmin he"a?”
11 Ya nan a'agin Joseph ya umapaldan hiya, mu hi amada ya adina
al'alliwan heden enenap Joseph.

Hay Nihbutan Joseph
(Psa. 105:17-18)

12 Wa han ohan algaw ya immuy nan a'agin Joseph an mumpahtul hi
kalnilun amadah ad Shechem.
13 Ya inalin Jacob ay Joseph di, “Inilam an immuy nan a'agim an mumpah-
tul hi ad Shechem, at honogo' he"a ta umuy'ah nan wadanda.”
Ya inalin Joseph ay hiyay, “Oo mah, umuya'.”
14 Ya inalin Jacob ay hiyay, “Tigom nan a'agim ya nan kalniluh un mi'id
al'alin dida, ya numbangngad'a ta ipa'innilam ay ha"in di aatda.” At nakak
hi ad Hebron an immuy hi ad Shechem.
Ya unat goh dimmatong ad Shechem

* **37:2** Mid mapto' ya nitungaw hidin 1915 B.C.

15 ya mun'annapan an mannig hi awadan nan a'agina. Ya wada han tagun
nannig ay hiya, ya inalinay, “Ngadan ne han anapom?”
16 Ya tembalnan inalinay, “Hay anapo' ya hay wadan nan a'agi' an
mumpahtul hinan pahtumi. At un ay ni' inilam di wadanda ya itudum.”
17 Ya tembal han tagun inalinay, “Nakakdah tu, mu hay dengngol'u
ya alyonday unda umuy ad Dothan.” At inunud Joseph nan a'agina, ya
inah'upana didah ad Dothan.
18 Ya unat goh inamang nan a'agin Joseph hiya ya nunhahapitdah atondan
mamatoy ay hiya,
19 ya alyonday, “Na'uy din emmena'enap!
20 At ma ayu ta patayon tu'u, ya inuhbung tu'uh nan mamagan bitu, ya
inali tu'uy un inan di layon. At tigon tu'uy ma'at hinan enenapna!”
21 Mu unat goh dengngol Reuben ya pohdonan baliwan hi Joseph an
inalinay, “Adi tu'u patayon!
22 An hay aton tu'u ya nonong ya inuhbung tu'un te han bitu, mu adi
tu'u hugatan!” Ya manu ay inalinay umat hina ta way atonan mamaliw ay
Joseph ta iyanamutnan amada.
23 Ya unat goh nidatong hi Joseph ya impa'udda, ya inaanda nan lubung-
nan ma"ap'aphod an magayad,
24 ya inyuyda inuhbung hinan bitun mamaga.
25 Ya unat goh nalpah heden inatda ya inumbundan mangan, ya ina-
mangda han na'uy an nabulog an holag Ishmael an nalpud Gilead ta umuy-
dah ad Egypt. Ya nan kamiluda ya waday nun'itakay an nan mangipapolhat
hi mihda ya nan maphod di hunghungnan umat hi myrrh ya lana.
26 At inalin Judah hinan a'aginay, “Undan way pumbalinanah pumhodan
tu'uh un tu'u patayon hiya ya inhaut tu'u?
27 Un tu'uat ila'u hiyan date han holag Ishmael ta adi tu'u patayon! Ti
undan bo'on hi agi tu'u?” At inyabulut nan a'agina.
28 Ya ginuyuddah nan bitu, ya inihbutdah nan holag Ishmael an ni'bulog
hinan mungkumildun iMidian. Ya hay hubutna ya duwampuluh silver, at
enekakda ta inyuydah ad Egypt.†
29 Ya unat goh numbangngad hi Reuben hinan bitu ya tinnigna, ya mi'id
hi Joseph, at pini"inay lubungna.
30 Ya numbangngad hinan a'agina, ya inalinay, “Goh ya mi'id han unga?
At hay ato' nin?”
31 At genlotday ohah buta'al an gandeng, ya inhawhawda din lubung
Joseph hinan dalana,
32 ya inyuydan amada, ya inaliday, “Te han inah'upanmin lubung! Tigom
ti ini ya lubung han imbaluymu!”
33 At inimmatunana, ya inalinay, “Immannung an lubung Joseph!
Adyu'an pinatoy nan layon, ya pinhitnay odol Joseph!”
34 At pini"in Jacob di lubungnan dumalat di lungdayana, at inlubungnay
langgut, ya nabayag di nungnguhuanan de han imbaluyna.
35 Ya an amin din imbabaluy Jacob ya nan inapuna ya numpapanguyda
ta pa'amlongonda hiya, mu adi ma'al'alu' an inalinay, “Adia' ma'al'alu'!
Munlungdayaa' ta nangamung unna' matoy!” At intultuluynan ngulngun-
gulngulan di aid Joseph.
36 Ya unat goh inyuy nan holag Ishmael hi Joseph ad Egypt ya inihbutdan
Potiphar an ohah nan upihyal nan ali an ap'apun di mungguwalya.

† **37:28** Mid mapto' ya na'at hidin 1898 B.C.

38

Hay Nangahawaan Judah

1 Eden gutudna goh di nanaynan Judah nan a'agina ta immuy ni'hituh nan
lala'in hi Hirah an i'Adullam.
2 Ya hidiy nangah'upana han babain imbaluy Shua an iCanaan, ya
inahawana.
3 At palpaliwan ya nunhabi, ya nuntungaw, ya lala'i, at nginadnan Judah
ta hi Er.
4 Ya palpaliwan ya nunhabi goh, ya nuntungaw, ya lala'i, at nginadnana
ta hi Onan.
5 Ya nalmu goh di ohah imbaluynah lala'ih din awadandad Kezib, ya
nginadnana ta hi Shelah.
6 Ya impalhin Judah han pangpangullun imbaluynan hi Er ay Tamar.
7 Mu hi Er ya na"appuhi ahan hi pannigan Apo Dios hi ugalina, at
pinatoyna hiya.
8 Ya inalin Judah ay Onan di, “Me'yelo"a ta paddungnay ahawaom din
umu'utun an ahawan din agim an hi Er ta wada ay di iyimbaluymu ya ta
hanat agim an din natoy ti hiyah ne ugali tu'u tuwali.”* At inabulutna.
9 Mu hi Onan ya inilana an nan iyimbaluyna ya adi mibilang hi holagna,
at wa adya ta elo'na nan ahawan Er ya gunna itapal di ipabuhu'nah nan luta
ta omod un mi'id malmuh hanat agina.
10 Ya hene han inatna ya agaga"ihaw ahan hi pannigan Apo Dios, at
pinatoyna hiya goh.
11 At inalin Judah ay Tamar an inapunay, “Mumbangngad'ah abung
amam, ya adi'a mumbentan ta hodom ta umel'ellog hi Shelah ta hiyay
pumbentanam.” Ya manu ay umat hinay inalina ya un tuma'ot ti mi'id
mapto' ya umat hinan a'agina goh! At immanamut mah hi Tamar hi abung
da amana.
12 Unat goh palpaliwan ya natoy han ahawan Judah an hina' Shua, at
nabalu. Ya unat goh nalpah di nabaluana ya immuy hi ad Timnah nan
ligwanan hi Hirah an i'Adullam hinan pun'oltandah nan kalniluna.
13 Ya waday nangalin Tamar hi umuy hi amanah ad Timnah ta umuyna
ipa'lot nan kalniluna.
14 Ya nunhukat hi Tamar ta inaana din inlubungnan balu. Ya nunhu'yung
ta adi ma'immatunan, at immuy inumbun hinan way ubunan hinan
buhu'an ad Enaim hinan pingit di kalatan mipluy ad Timnah ta hodonah
Judah an maluh. Ya manu ay umat hinay inatna ya inilanan immilog hi
Shelah, mu agguyda impa'ahawan hiya.
15 Ya unat goh tinnig Judah ya alyonah un puta ti nunhu'yung.
16 At immuy ay hiya, ya inalinay, “Ma'a ta molo'ta!” Ti agguyna inilay un
hiya din ahawan din imbaluynan natoy.
At inalin han babaiy, “Mahapul an waday idatmun ha"in ya unta malo'.”
17 Ya inalinay, “Ipiyali' di ukkon an gandeng.”
Ya inalin Tamar di, “Abuluto' hene, mu mahapul an waday ipatangmu ta
engganay ipiyalim nan ukkon an gandeng.”
18-19 Ya inalin Judah di, “Ngadan ne mah di ipatang'u?”
At inalinay, “Ipatangmu nan buungmun natayunan hi hengheng an pun-
tembre ya nan hul'udmu.” At indat Judah nan imbagan Tamar, ya enelo'na
hiya. Ya unat goh immanamut hi Tamar ya inaana din inhu'yungna, ya
inhu'lubna goh din baluna. Ya palpaliwan ya nunhabih Tamar.

* **38:8** Deut. 25:5-10.

20 Ya hi Judah ya impiyuynan Hirah an ligwanan i'Adullam din ukkon an
gandeng ta alana din impatangna, mu adi pa"anap hi wadan den babai.
21 At imbagabaganah nan linala'iy wadan din putan muntamtamuh nan
timplun di bululdah di an munhohhood hinan pingit di owon ad Enaim. Ya
alyonday, “Mi'id di inilamih putah tun muntamuh nan timplun di bulul!”
22 Ya numbangngad ay Judah, at inalinay, “Adia' pa"anap hi wadana, ya
inalin nan tataguh dih mi'id anuy putah di!”
23 Ya inalin Judah di, “Bayada' mu mi'id, at ta"on ya bagina din impatang'u!
At maphod ta adi tu'u ituluy an anapon ti abatlan ditu'uh nan tatagu!”
24 Ya unat goh naluh di tuluy bulan ya waday nangalin Judah di, “Nan
inapum an hi Tamar ya numputa, at nunhabi.”
At inalin Judah di, “Ekakyu hiyah nan babluy ta gohbonyu ta matoy!”
25 Ya heden pangekakanda ya impiyuynay hapitnan amanan hi Judah
an inalinay, “Nunhabiyona' hinan lala'in ad gina'un te han buung an
natayunan hi hengheng an puntembre ya nan hul'ud, at immatunam di ad
gina'u.”
26 Ya unat goh tinnig Judah ya inimmatunana, at inalinay, “Hiyay nepto' di
inatna ya un ha"in ti agguy'u impa'ahawan hiya han imbaluy'un hi Shelah!”
At agguy mah impidpidwan Judah an nangelo' ay hiya.
27 Ya unat goh wan magadyuh an muntungaw hi Tamar ya ma'immatunan
an nadugwa han inhabina.
28 Ya hede han puntungawana ya nahhun an bimmuhu' han ohan nga-
may, ya nan mundawat ya gino'danah linubid an mumbolah, ya inalinay,
“Hiyah te pangpangulluh nitungaw.”
29 Mu ininatna han ngamayna, at nihukat an bimmuhu' han ohan
duppelna. At inalin han mundawat di, “Impilitmu ta nahhun'an *bimmuhu'*!”
At nangadnan ta hi Perez.†
30 Ya bimmuhu' goh han duppelnan nago'dan di ngamaynah *mumbolah*
an linubid, at nangadnan ta hi Zerah.‡

39

Hay Aat Joseph hi ad Egypt

1 Ya hi Joseph ya inyuy nan holag Ishmael hi ad Egypt, ya inla'udan
Potiphar an ap'apun di mungguwalyah abung nan Alin hi Pharaoh.
2 Ya nan abung Potiphar an i'Egypt di hiyay ni'hituwan Joseph. At hi Apo
Dios ya impapto'nah Joseph, at hiyaat un pinumhod.
3 Ya unat goh tinnig Potiphar an hi Joseph ya ipapto' Apo Dios an amin di
itamuna
4 at penpenhodna hiya, at nuntagalaonah abungna ta hiyay mangipapto'
hinan mumpuntamuh abungna ya an amin nan gina'una.
5 Ya nete"an de han nuntamuan Joseph hi abung Potiphar ya winagahan
Apo Dios an amin nan wah dih nan abung ya nan wah punhabalanan
dumalat hi Joseph.
6 Ya hi Potiphar ya ene'kodnan amin nan gina'unan Joseph ta adi
mi'bibiyang, an anggay nan ononah nomnomona. Ya hi Joseph ya maphod
di pangod'odolna an maphod di alala'ina.
7 At unat goh palpaliwan ya han ahawan Potiphar ya a'amnawanah
Joseph, at inalinan hiyay, “Pohdo' hi un'a me'yelo' ay ha"in!”

† **38:29** Hay pohdonan ibaga ya *bimmuhu'*.
‡ **38:30** Duway pohdonan ibaga ti hay oha ya *mumbolah*, ya nan miyadwa ya *humili*.

8 Mu agguyna inabulut, at inalinay, “Inilam an han ahawam an puntamua' ya ene'kodnan amin di baalna ya gina'unan ha"in ta ipapto"u.
9 Ya nabagtuy biyang'un te han abungyun umat ay hiya, ya mi'id ah agguyna ene'kod ay ha"in an anggay he"ah agguy'u ni'biyangan. Ya anaad ta he"ay dumalat hi pumbahola' hi ongol ay Apo Dios?”
10 Ya ta"on hi un itugtugan han ahawan Potiphar hi abigabigat an mangalih molo'da mu himpu'pu'iton damdama Joseph.
11 Mu wa han ohan algaw ya hinumgop hi Joseph ta muntamu, ya mi'id ah udumnan baal hi wah di.
12 Ya impa'ud han ahawan Potiphar hi Joseph an enyedonah lubungna, ya inalinay, “Umali'a ta molo'ta!” Mu limmayaw hi Joseph ta nataynan nan lubungnan ino'odnan han babai.
13 Ya unat goh ininnilan han ahawan Potiphar an nataynan di lubung Joseph ya timmagtag an pimmitaw,
14 ya inayaganay udumnan baalna, ya inalinan diday, “Tigonyuh te han Hudyun inyalin han ahawa' hitu ta bainon ditu'u! Hinumgop ta elo'a' ay hiya, mu numbugawa',
15 ya timma'ot, at limmayaw, ya ten nataynan di lubungnah tun wada'!”
16 At intalepona din lubung hi engganay immanamut han ahawana,
17 ya inhudhudolnah nan ahawanan inalinay, “Han puntamuom an Hudyun inyalim hitu ya hinumgop hi kuwaltu' ta dapopona'!
18 Mu unat goh numbugawa' ya timma'ot, ya limmayaw, ya nataynan di lubungnan ha"in!”
19 Ya unat goh inulgud ahawana ya ma'abbungot hi Potiphar.
20 Ya impadpapnah Joseph ta impibaludna hiyah nan pangibaludan di alih nan way mumbahol, at hidiy nihihinnana.
21 Mu hi Apo Dios ya wagwadan Joseph, at nan ap'apuh nan baludan ya ma'ma'ullay ay hiya.
22 At nun'ap'apuwona hiya ta hiyay okod hinan wah baludan.
23 At nan ap'apuh nan baludan ya adina mahapul an tigon nan tamun Joseph ti hi Apo Dios ya wagwadan hiya, ya an amin di inatna ya pinumhod.

40

Hay Nangibaagan Joseph hinan Enenap nan Nabalud

1 Ya unat goh palpaliwan ya han ap'apun di mangidat hi inumon han ali ya han munhaang hi tinapay hi onona ya numbaholda ede han alih ad Egypt.
2 At ma'abbungot han alin didan duwa,
3 at imbaludna didah nan baludan an wadan Joseph hinan wadan di abung han ap'apun di baludan.
4 Ya ene'kod nan ap'apun di baludan didan Joseph, ya intamuana dida. Ya nabayagdah dih baludan.
5 Ya wada han ohan nahdom ya nundehhandan de han mangidat hi inumon nan ali ya han munhaang hi tinapay an nun'enap. Ya agguy numpaddung di enenapda, ya agguy goh numpaddung di penhodnan ipa'innila.
6 Ya unat goh nahoyang ya immuy hi Joseph hi wadanda, ya tinnigna didan munlungdayadah punnomnomnomandah nan enenapda,
7 at inalin Joseph di, “Anaad ta umat ayuh na ti paddungnay munlungdaya ayun duwa?”
8 Ya tembaldan alyonday, “Ihna han enenapmin duwa, mu mi'id ah nanginnilah tuh penhodnan ipa'innila.”

At inalin Joseph di, “Hi Apo Dios di mangidat hi abalinan an mangibaag
hinan penhod nan enap an ipa'innila! At ngadan ne mah han enenapyu?”
9 At inalin han mangidat hi inumon han ali ay hiyay, “Han enenap'u ya
tinnig'u han greyp
10 an tuluy hapangna. Ya tinnig'u, ya bimmuhu' di tubuna, ya bimmunga,
ya nalum.
11 Ya ino'odna' di bahun han ali, at innal'uh de han bungan di greyp, ya
penehpeh'u ta timmuduy danumnan de han bahu ta napnu, ya indat'un de
han ali.”
12 Ya inalin Joseph ay hiyay, “Hiyah te penhodnan ipa'innila. Nan tulun
hapang ya tuluy algaw di ipa'innilana.
13 At maluh di tuluy algaw at bumuhu"ah tuh baludan, ya ma'aliwan di
baholmu. Ya ibangngad da'ah tamum tuwalin mangidat hi inumon di ali.
14 Mu pumhod'a ay ya nomnomona' ni', ya inggohgohana' ni' ta ibagam
ni' di ngadan'uh nan ali ta badangana' an bumuhu' ete han baludan
15 ti unna' inlayaw hidih nan lutan di Hudyu, ya te an imbaluda' hituh ad
Egypt hi mi'id bahol'u.”
16 Ya unat goh dengngol han munhaang hi tinapay an maphod di
ipa'innilan han enenap han mangidat hi inumon di ali ya inalinan Joseph di,
“Ihna goh han enenap'un inyagtu' han tuluy bahkit an nun'apnuh tinapay,
17 ya nan niyuhun an nuntu'yap an bahkit ya hiyay wadan an amin di
nihaang hi onon di ali. Mu inan di hamuti nan nittu.”
18 Ya tembal Joseph an inalinay, “Umat hituy aatna. Nan tulun bahkit ya
tuluy algaw di ipa'innilana.
19 At maluh di tuluy algaw at ipabuhu' da'ah nan ali ete han baludan, ya
ipaputulnay ulum, ya inha'mangday odolmuh nan ayiw, at onon di hamutiy
lamohmu.”
20 Ya hede han miyatlun algaw ya hiyah de algaw hi punnomnomandah
nitungawan han ali, at mahayupda nan u'upihyalna ta mumpaltida. Ya
impabuhu'na nan ap'apun di mangidat hi inumona ya nan ap'apun di
munhaang hi tinapay.
21 Ya imbangngadnah de han mangidat hi inumonah nan tamuna tuwali,
22 ya impaputulnah de han munhaang hi tinapay. At an amin din inalin
Joseph ya na'at.
23 Mu din mangidat hi inumon han ali ya agguyna ninomnom hi Joseph ti
naliwana.

41

Hay Nangibaagan Joseph hinan Enenap di Ali

1 Ya naluh di duway tawon ya nun'enap han Alin hi Pharaoh ad Egypt. Ya
hay enenapna ya timmata'dog hinan pingit di Wangwang an Nile.
2 Ya tinnignan bimmuhu' hinan wangwang han pitun bakan mun'ataba
ya mun'aphod di tigawda an mummungmung hinan holo'.
3 Ya bimmuhu' goh han pitun bakan nun'a'ung'ung an mattig di tala-
gatagda. Ya ne'dellohdah nan mun'ataban bakah nan pingit di wangwang.
4 Ya nan nun'a'ung'ung an baka ya nun'a'anda nan pitun mun'ataban
baka. Ya nalpah hede ya inggibo' han ali.
5 Ya nolo' goh, ya nun'enap goh. Ya tinnigna han oh'ohhan paguy an pituy
lugoynan mun'ataludoy an bobogah ya natong.
6 Ya timmubu goh han pituy lugoynan nun'a'upoh ti napuo',
7 ya nun'a'andah de han pitun bobogah. Ya inggibo' nan Alin hi Pharaoh,
ya lene'nanan un nun'enap.

8 Ya unat goh nawa'ah ya numanomnom han ali, at impa'ayagna nan mummadyik ya nan nun'ala'eng hi ad Egypt. Ya inulgudnan dida din enenapna, mu mi'id nanginnilah aatna.

9 At immuy hinan ali nan mangidat hi inumona, ya inalinay, “Ad ugwan ya ninomnom'uy nibahhawa'! Immannung an agguy'u imbaag nan na'at ay ha"in
10 an din bimmungtam ay da'min de han munhaang hi tinapay ya impibalud da'mih nan way abung nan ap'apun di baludan.
11 Ya wa han ohan nahdom ya nun'enap amin duwa. Ya agguy numpaddung di enenapmi, ya agguy goh numpaddung di aatda.
12 Ya wada han ibbamin ungan Hudyun puntamuon han ap'apun di guwalya ya inulgudmin hiyay aat di enenapmi, at imbaagnay aatda.
13 Ya nan imbaganan da'mi ya na'at an imbangngada' hi tamu' tuwali, ya impiha'mangmu din munhaang hi tinapay!”

14 At impa'ayag mah han Alin hi Pharaoh hi Joseph, at nunnaudondan nangipabuhu' ay hiyah nan baludan. At ginidgidanay hamayna, ya nunhukat hi lubungna, ya immuy hinan wadan di ali.

15 Ya inalin han alin hiyay, “Wada han enenap'u, mu mi'id nanginnilah aatna. Ya dengngol'un alyondah un he"ay way abalinanan mangibaag hi aat di enap.”

16 Ya tembal Joseph an inalinay, “Apu Ali, mi'id abalina', mu hi Apo Dios di way abalinanan mangibaag hi ipa'innilan nan enenapmu!”

17 At inalin nan Alin hi Pharaoh di, “Nun'enapa', ya timma'doga' hinan pingit di Wangwang an Nile,
18 ya tinnig'u, ya bimmuhu' han pitun mun'ataba ya mun'aphod di tigawdan bakah nan wangwang, ya mangmangandah nan holo'.
19 Ya bimmuhu' goh han pitun bakan nun'a'ung'ung an mattig di talagatagda. Ya mi'id ahan ah umat hinan na"appuhih tinnig'uh tud Egypt!
20 Ya nan nun'a'ung'ung an baka ya inanda din mun'ataban baka,
21 mu nundoda damdama din odolda an nappuhiy tigawda. Ya nalpah hede ya inggibo"u.
22 Ya nun'enapa' goh, ya tinnig'u han paguy an pituy lugoynan nun'ataludoy an bobogah, ya natong, ya un ohay puunah timmubuanda.
23 Ya timmubu goh han pituy lugoynan nun'a'upoh ti napuo'.
24 Ya hanan nun'a'upoh ya nun'a'anda dade han bobogah. Ya imbaga' date han enenap'uh nan mummadyik, mu mi'id ah nanginnilah aat nan enenap'u.”

25 Ya inalin Joseph hinan aliy, “Nan duwan enenapmu ya un ohay ipa'innilana. Ya manu ay ya ta ipa'innilan Apo Dios ay he"ay atonah udum hi algaw.
26 Nan ipa'innilan han pitun mun'ataban baka ya nan pituy lugoynan bobogah ya pituh tawon di pumhodan di mihabal. Dane ya numpaddung di ipa'innilada.
27 Nan ipa'innilan han pitun nun'a'ung'ung an bakan niyangunuh an bimmuhu' ya nan pituy lugoynan nun'a'upoh ti napuo' ya ipa'innilanay pituh tawon an batel.
28 At hiyah te din inali' an un impattig Apo Dios ay he"ay atonah udum hi algaw
29 ti waday pituh tawon an do'ol di ma'an an amin hitun abablubabluy ad Egypt.

30 Mu unat goh malpah hene ya waday pitu goh hi tawon an batel. At
ma'aliwan nan pituy tawon an ado'ol di ma'an hi ad Egypt ti nidugah ahan
di aton nan batel hinan abablubabluy.
31 At mi'id ah panginnilaan hinan ado'ol di ma'an ti han batel ya nunhegla.
32 Ya manu ay numpidwa'an nun'enap oo ti hi Apo Dios di ad planu, at
immannung an ma'at an adi madnoy!
33 At hay atom, Apu Ali, ya mumpili'ah tagun nala'eng ya nanomnoman
ta hiyay mangipapto' hinan ma'an hitud Egypt.
34 Ya piliom goh di udumnah tatagu ta amungonday mun'iyalemah nan
mabto' hinan abablubabluy hituh ad Egypt ete han pituy tawon an ado'ol di
ma'an
35 ta na'amung ay nan ma'an ya nun'iyalangdah nan abablubabluy ya
impaguwalyada.
36 Ya manu ay hiyah ne maphod hi aton tu'u oo ta waday ma'an hi un
umali han pitun tawon an batel hituh ad Egypt, ya ta adi tu'u mun'atoy an
dumalat nan batel."

Hay Nunggobelnadolan Joseph ad Egypt
(Psa. 105:16, 20-22)

37 Ya inabulut nan ali ya an amin nan udumnan a'ap'apunay inalin Joseph.
38 At inalin nan alin diday, "Mi'id inila' hi udumnah umat ay Joseph hi
nanomnoman an waday Na'abuniyanan an Lennawan hiya!"
39 At inalin nan alin Joseph di, "He"ay nangipa'innilaan Apo Dios ete, at
na'innilan mi'id di udum hi umat ay he"ay nanomnomana.
40 At he"ay pange'koda' hi mumpapto' ete han babluy an pumpapto'a' ta
an amin di tatagu ya unudondan amin nan imandalmu. At nan haadmu ya
na'abbagtu, ya ha"in ya anggay di nabagbagtu ya un he"a ti ha"in di ali.
41 At mete"ad ugwan ya he"ay munggobelnadol hituh ad Egypt."
42 At linuh'ub nan Alin hi Pharaoh di henghengnan puntembre, ya
inhu'lubnah galaygay Joseph ta hiyay mangipa'innilah anabagtun di
haadna, ya impilubungnay ma"aphod ya magayad an lubung, ya impibu-
ungnay balitu' ay hiya,
43 ya indatna nan kalesan punluganan di mi'gubat ta hiyay mehnod hinan
ali ta lugana. At nunlugan hi Joseph, at pun'it'u' nan nangipangpangulun
alyonday, "Ipattigyuy pange'gonanyun Joseph!" At hi Joseph mah di pento'
nan alih gobelnadol hi ad Egypt.
44 At inalin goh han alin hiyay, "Ta"on un ha"in di ali mu adim ay iyabulut
di pangatan nan tataguh pohdondan aton hitud Egypt, ya adi mabalin an
atonda."
45 Ya nginadnanah Joseph hi ngadan di i'Egypt ta hi Zaphenath-Paneah, ya
impalhina ay Asenath an han imbaluy Potiphera an padid On.* At hi Joseph
ya lene'odnan amin nan abablubabluy hi ad Egypt.
46 Ya tulumpuluy tawonah din nangete"anan nuntamuh nan
pumpapto'an nan alid Egypt. Ya hiya ya empongna nan abablubabluy
an lene'od.
47 Ya hede han pitun tawon ya immannung an hiyay nido'lan di ma'an.
48 At impa'amung Joseph nan udumnah nan ma'an ta impiyalangnah nan
impiyamman di gubilnu an alang hinan gagwan di abablubabluy.
49 Ya do'ol ahan nan ma'an an impiyalang Joseph an adida pa'abbilang ti
umat hi ado'ol nan panag hi pingit di baybay.

---

* **41:45** Unu ad Heliopolis.

50 Ya hi Joseph ya duway imbabaluyna ay Asenath an hina' Potiphar an
padid On ya un madatngan di batel,
51 ya nginadnana nan pangpangullu ta hi Manasseh† ti inalinay, “Hi Apo
Dios ya *impa'aliwnay* ligat'u ya nan numanomnoma' ay da aman hina"ama!”
52 Ya nginadnana nan miyadwan imbaluyna ta hi Ephraim‡ ti inalina goh
di, “Hi Apo Dios ya indatnay *netob an holag'uh* nan lutan nunholtapa' hi
ligat!”
53 Ya hede han pitun tawon an ado'ol di ma'an hi ad Egypt ya napogpog,
54 at nete"a nan pitun tawon an batel an din inalin Joseph. At waday batel
hinan numbino'ob'on an abablubabluy, mu nan abablubabluy hi ad Egypt
ya mun'olog di ma'an ti do'ol di niyalang.
55 Mu unat goh napuhan nan tataguh ad Egypt hi ma'an ya immuyda
mumbagah nan Alin hi Pharaoh hi ononda, mu inalin nan ali ay diday,
“Umuy ayun Joseph ta nan inalina ya hiyay unudonyu!”
56 Ya unat goh nunhi'mut din batel hi ad Egypt ya impibughul Joseph nan
a'ala'alang ta inla'uda nan paguy hinan i'Egypt ti nunhegla din batel.
57 Ya nan tataguh nan alutaluta ya immuydan luma'uh ma'an hi ad Egypt
ti dumalat din batel hi an amin hi alutaluta.

42

Hay Inayan nan A'agin Joseph hi ad Egypt an Luma'uh Ma'an

1 Ya unat goh dengngol Jacob an waday ma'an hi ad Egypt ya inalinah nan
imbabaluynay, “Anaad ta un ayu muntoto"olan hi atonyu?
2 Dengngol'un waday bogah hi ad Egypt, at umuy ayu ta ekayu luma'uh
onon tu'u ta adi tu'u matoy hi hinaang tu'u!”
3 At nan himpulun a'agin Joseph ya immuydah dih ad Egypt ta
luma'uhdah bogah.
4 Mu hi Jacob ya agguyna impitnud han agin Joseph an hi Benjamin ay
dida ti tuma'ot ti ini ya waday nappuhi goh hi ma'at ay hiya!
5 Ya nan imbabaluy Jacob ya ni'yuydah nan udumnan umuy luma'uh
ma'an ti nabtel ad Canaan.
6 Ya hi Joseph di gobelnadol hi ad Egypt, at hiyay luma'uan an amin di
tataguh nan abablubabluy. Ya unat goh dimmatong nan a'agin Joseph ya
inluungdah nan hinagangna ta ipattigday pange'gonandan hiya.
7 Ya unat goh tinnig Joseph nan a'agina ya inimmatunana dida, mu
ay ihuna kud di agguyna inila dida. At enlotnan mangalin diday, “Hay
nalpuwanyu?”
At tembaldan inaliday, “Nalpu amid Canaan, ya immali amih tu ta luma'u
amih ma'an.”
8 Ya ta"on hi un inimmatunan Joseph nan a'agina mu agguyda inimmatu-
nan hiya.
9 Ya ninomnom Joseph din enenapnah ma'at ay dida,* at inalinan diday,
“Un ayu man nin munhi'im ta innilaonyuy atonyun mangabak ay da'mi!”
10 Ya tembaldan alyonday, “Adi umat hina, Apu Gobelnadol! Da'mi an
mibilang hi baalmu, ya immali amin luma'uh ma'an!
11 At adim alyon hi un ami munhi'im ti da'mi ya hina"agi ami an un ohay
hi amami, ya adi ami munlayah!”
12 Ya inalin Joseph goh ay diday, “Layahyu ti immannung an un ayu
immali munhi'im!”

† **41:51** Hay pohdonan ibaga ya *na'aliwan*. ‡ **41:52** Hay pohdonan ibaga ya *netob an imbaluy*, ya hay ipa"elna ya *iyal'allanan mawagahan* (bahaom nan footnote di Hos. 13:15). * **42:9** Gen. 37:5-9.

13 At alyonday, “Da'mi, Apu, ya himpulu ta duwa amin imbabaluy di ohah
taguh ad Canaan hidin hopapna. Nan udidianmi ya wah di ay amami, mu
nan ohan agimi ya nami'id.”
14 Ya tembal Joseph an inalinay, “Immannung nan inali' an un ayu
munhi'im!
15 At hiyah te panginnilaa' hi un immannung nan inaliyu: ihapata' hinan
ngadan nan Alin hi Pharaoh an adi ayu ahan umanamut ta engganay un
umali nan udidianyuh tu!
16 At nan ohan da'yu ya mahapul an umuy ta awitona nan udidianyu. Ya
da'yun udumna ya mibalud ayuh engganay innilao' hi un immannung nan
inaliyu. Ti adiyu ay ya immannung an un ayu munhi'im! At heten alyo' ya
immannung an ihapata' hinan ngadan nan Ali tu'un hi Pharaoh!”
17 At impibaludna didah tuluy algaw.
18 Ya heden miyatlun algaw ya inalin Joseph ay diday, “Ha"in ya e'gona' hi
Apo Dios, at matagu ayuh unyu unudon han alyo'
19 ti ma'ahhapul an innilao' hi un ayu adi munlayah an tatagu. At ma-
hapul an waday ohan da'yuh mataynan hinan baludan, ya nan udumnan
da'yuy umuy ta iyanamutyu nan ma'an an lina'uanyu ta adi ma'ulat nan
tinaynanyu.
20 Mu mahapul di iyaliyuh tu nan udidianyu ta panginnilaa' hi un
immannung nan imbagayu ta adi da'yu ipapatoy.” At inabulutda.
21 Ya nunhahapitdan hina"agin alyonday, “Hiyah te amoltaan tu'u ti dim-
malat din inat tu'uh din agi tu'un hi Joseph ti tinnig tu'uy punligligatana, ya
pumpahpahmo'anan ditu'u, mu un tu'u ay napu'it an agguy tu'u enehmo'an
hiya! At hiyanan umat hituy punligatan tu'u!”
22 Ya inalin Reuben ay diday, “Inali' tuwalin da'yuy adi ayu mange'el hi
atonyun hiya, mu adia' tuwali dongdonglon ay da'yu! At hiyanan ad ugwan
ya miballoh mah ay ditu'uy nami'idana!”
23 Mu agguyda inilay un na'awatan Joseph nan nunhahapitanda ti hidin
ni'hapitandan hiya ya waday nangibalin hi hinapitda.
24 Ya tinaynan Joseph dida an umuy kumila ya un goh mumbangngad an
mi'hapit ay dida, ya impabobodnah Simeon ta titiggon nan a'agina.
25 At munhonag hi Joseph ta umuy nan baalnan mangittuh bogah
hinan langgutda, ya inalina ta ibangngadda nan pihhun nunla'uda ta
pun'itu'yapdah nan langgutda, ya indadaananda didah balundah nan
owon. At hiyah ne inatda,
26 at nun'itakayda nan ma'an an lina'uandah nan dongkida, at nakakda.
27 Ya hidih immiyananda ya teneb'ag din ohay langgutna ta alanay
ipa'anah dongkina, ya tinnigna din pihhunan nitu'yap hinan langgutna,
28 at inalinah nan a'aginay, “Imbangngadda man nan pihhu' an tayan
nitu'yap hi langgut'u!”
At ma'ama'atta'otda, ya munwigwigdah ta'otdan alyonday, “Ngadan te
han inat Apo Dios ay ditu'u?”
29 Ya unat goh immatamdad Canaan ya inulguddan amadan amin di na'at
ay didan alyonday,
30 “Nappuhi nan panaphapit nan gobelnadol ay da'mi an alyonah un ami
anu munhi'im ede han babluy!
31 Mu inalimin hiya an adi ami munhi'im, ya adi ami munlayah an tatagu!
32 Ti da'mi ya himpulu ta duwa amin hina"agi, mu nami'id di ohan da'mi,
ya nan udidianmi ya wah di ay amamih ad Canaan!
33 Ya inalin nan gobelnadol ay da'miy, Hiyah te panginnilaa' hi un ayu adi
munlayah an tagu: mahapul an mataynan di ohan da'yu ta nan udumnan

da'yuy umuy ta iyanamutyu nan ma'an an lina'uanyu ta adi ma'ulat nan tinaynanyu.
34 Ya iyaliyuy udidianyun ha"in ta innilao' an adi ayu munhi'im an da'yu
ya nahamad di aatyun tatagu. Ya ibo'tan'u han agiyun nibalud, ya mabalin
an gun ayu umalin luma'uh ononyu."
35 Unat goh inubaddan amin di bobod di langgutda ya tinnigda din
pihhudan punla'udan nun'itu'yap! At ma'ama'atta'otda, ya immat goh ay
amada.
36 Ya inalin amadan hi Jacob di, "Unyu mah pohdon hi un mami'id an
amin nan imbabaluy'u? Hi Joseph di nahhun hi nami'id, ya ten mi'id goh
hi Simeon, ya ten alyonyu goh di itnudyuh Benjamin! Un ha"in ahan di
agogohgoh an uminguhu!"
37 Ya inalin Reuben ay amanay, "Gulat ta mi'id ibangngad'un hiya ya
nan duwan linala'in imbabaluy'uy pangibalham, at patayom dida![†] At
e'kodmun ha"in, at ibangngad'un he"a."
38 Mu inalin Jacob di, "Adi mi'yalin da'yud Egypt! Ti han ibana ya nami'id,
ya anggay hiyah na'angang ti unda duwan inyimbaluy'un Rachel! Ya ten
nala'aya', at gulat ta way ma'at ay hiyah nan owon at un man ammunan ne,
ya inyatoy'uh numanomnoma'!"

43

Hay Numbangngadan nan A'agin Joseph hi Nangitnudandan Benjamin

1 Nunhegla ahan din batel hidid Canaan.
2 At unat goh impuh da Jacob an hina"ama din ma'an an lina'uandah ad
Egypt ya inalin Jacob hinan imbabaluynay, "Mumbangngad ayu ta umuy
ayu luma'u goh hi onon tu'u."
3 Ya inalin Judah ay hiyay, "Ama, nan lala'ih di ya inhamhamadnan nan-
galin da'mi an adi ami mumpattig ay hiyah unmi adi itnud han udidianmi!
4 At iyabulutmu ay an mi'yali han udidianmin da'mi ya un mabalin an
umuy ami luma'uh ma'an.
5 Mu adim ay iyabulut ya adi ami umuy ti inalin han lala'ih diy adi ami
mipattig ay hiyah unmi adi itnud han udidianmi!"
6 Ya inalin Jacob di, "Anaad tuwali ta inaliyuy un waday udidianyu ta
omodnah un ha"in di panomnonomnomonyu?"
7 Ya tembaldan alyonday, "Oo ti nan lala'i ya gunna hanhanan ditu'un
hina"ama an ibaganay un'a matagu! Ya ibagana goh hi un ihnay udumnah
a'agimi! Ya immannung an mahapul an tobolonmi nan ibagana! Ya unmi
dan inilah unna alyon di mahapul an itnudmi han udidianmi?"
8 Ya inalin Judah ay amanay, "Pi'yaliom hi Benjamin ta ipadehmi ta adi
tu'u matoy hi hinaang tu'u an ta"on nan imbabaluymi!
9 Ya ha"in di okod ay hiyah engganah iyanamut'un mi'id ma'at ay hiya! Ya
gulat ay ta way ma'at ay hiya ya ha"in di pangipabaholam hi enggana!
10 Ya gulat ta agguy ami nataktak at numpidwa ami nin an numbangn-
gad!"
11 Ya inalin amadan diday, "Un ay gahin ahan un mi'yali han agiyu
at umidagah ayuh nan mun'aphod an bungah tun numbabluyan tu'u ta
odnanyu ta idatyuh nan gobelnadol! Ya umdon ayu goh hi danum di alig,
ya nan mapolhat di tamtamna an ma'alih pistachio ya almonds.
12 Ya dublionyuy pihhuh odnanyu ta ibangngadyu din pihhu ti mid napto'
ya unda nahemong,

[†] **42:37** Hay ngadanda ya da Hanok ay Pallu (Gen. 46:9).

13 ya itnudyu han udidianyu, ya nabanangngad ayu.
14 At okod hi El-Shaddai* an *hi Apo Dios an abalinanan amin di logom* an
mangdat hi homo'nan da'yu ta pi'yanamutona da Simeon ay Benjamin! Ya
gulat ta way ma'at ay dida ya undan way ma'amuyuan an mid abalinan!"
15 At nan hina"agi ya inodnanda nan midat hinan gobelnadol ya nan
pihhun dinubliday bilangna, ya immuydan amin hi ad Egypt, ya nitnud goh
hi Benjamin. Ya wan dimmatongdah di ya immuydan mi'hapit ay Joseph.
16 Ya unat goh tinnig Joseph hi Benjamin an nitnud ay dida ya impa'ayagna
nan tagalan mangipapto' hi abungna, ya inalinay, "Itnudmu daten linala'ih
abung'u ta mumpalti'a, ya indadaanmu ta me"andan ha"in hi munggawa."
17 Ya inat nan tagalay inalinan hiya, at initnudna nan hina"agih abung
Joseph.
18 Heden umayandah abung Joseph ya ma'ama'atta'otda ti alyondah nom-
nomday, "Iyuy ditu'uh abungna ti dumalat nin din pihhun nibangngad hi
langgut tu'uh din hopapna! Ya hiyay pangiga'idandan mangat hi nappuhin
ditu'u, at alanda nan dongki tu'u, ya numbalinon ditu'uh baal!"
19 Ya unat nidatongdah nan pantaw di abung Joseph ya inalidah nan baal
an mumpapto' di,
20 "Apu, immali amih din hopapnan limma'uh ma'an,
21 mu unat goh impadehmi ta immuy amih nan dalan hinan im-
miyananmi ya teneb'agmi din langgutmi, ya way ohaon tinnigna din
pihhunan nun'itu'yap! At te an inodnanmi ta ibangngadmin he"a!
22 Ya inodnanmi goh di pihhuh punla'umih ma'an, ya agguymi inilay
nangibangngad an nangittuh nan pihhuh nan langgutmi!"
23 Ya inalin de han tagalay, "Adi ayu numanomnom, ya adi ayu tuma'ot
ti nan Dios an dayawonyu an Dios goh nan o'ommodyuy nangittuh pihhuh
nan langgutyu ti nan numbayadyuh bogah ya innal'uh de." Ya unat goh
nalpah hede han inalina ya inyuynah Simeon ay dida.
24 Ya impahigupna dida, ya indatnay danum ta pangihudah hu'ida, ya
immuyna pinangan di dongkida.
25 Ya nan a'agin Joseph ya indadaanda nan midat ay hiya ta idatdah un
umalih munggawa ti nipa'innilan me"andan hiya.
26 Ya unat goh immanamut hi Joseph ya indatda nan midat ay hiya, ya
inluungda ta ipattigday pange'gonandan hiya.
27 At ibaganan diday, "Kumusta ayu? Ya hay aat ta'wa amayun ma'ma'ilog
an din inulgudyun ha"in? Olom ni' ya adaogna!"
28 Ya tembaldan alyonday, "Maphod hi amami, ya wah di an matagu." At
nunhippidah nan hinagangna ta e'gonanda hiya.
29 Ya unat goh tinnig Joseph han aginan hi Benjamin ya inalinan diday,
"Hiyah te mah di udidianyun din inulgudyun ha"in?"
Ya alyonday, "Oo."
At intuluy Joseph an inalinay, "Hi Apo Dios di mangipapto' ay he"an unga!"
30 Unat goh inalinah de ya ma"aliy lugwanah punnomnomnah nanni-
ganah nan agina, at immuy hi kuwaltunan lumugwa.
31 Ya unat goh nalpah an inihuanay angahna ya bimmuhu', at pintutnay
kilana, ya inalinay, "Ibanawyu ta mangan tu'u."
32 Ya hi Joseph ya nilahhin an nangan hinan ohan lamehaan, ya nilahhin
goh nan a'aginan nangan hinan ohan lamehaan, ya nan i'Egypt an me"an
ya nilahhinda goh ti hay nomnomonda ya mipa'ampay adayawandah unda
me"an hinan Hudyu.

* **43:14** Hay pohdonan ibaga ya *nan Dios an abalinanan amin di logom*.

33 Ya nan hina"agi ya inumbundan ni'haggangandan Joseph, ya nahay-
haynoddan inumbun an nete"ah pangpangulluh engganah udidian. At
unat goh tinnigday inatdan nangipabun ay dida ya nuntitiggawanda ti
manoh'ada.
34 Ya inilpudah nan lamehaan Joseph nan ma'an ta indatanda didan amin,
mu hi Benjamin ya numpalemay ado'ol nan ma'an an nidat ay hiya ya un
nan a'agina. Ya unat goh nagibuhda ya intuluy da Joseph an hina"agin
mangin'inum hi pun'am'amlonganda.

44

Nan Silver an Bahun Joseph

1 Hi Joseph ya immandalnah nan mumpapto' hi abungnan inalinay,
“Ittuwam nan langgutdah ma'an hinan mun'olog hi odnanda, ya imbangn-
gadmuy pihhun pun'itu'yap hinan ma'an hinan langgutda,
2 ya intu'yapmu nan silver an bahu' hinan bogah nan udidian ta middum
nan pihhunan nunla'una.” At inatna nan inalin Joseph ay hiya.
3 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya nun'itakayda din ma'an an
lina'uandah nan dongkida, ya impadehdan makak.
4 Ya agguyda immadagwih nan siudad ya inalin Joseph hinan mumpapto'
hi abungnay, “Unudom nan linala'i ta ah'upam ay dida ya alyom di, Anaad
ta un maphod di nangat nan gobelnadol ay da'yu ya atonyuy nappuhi?
5 Anaad ta inakawyu nan silver an bahun pun'inumana an mumbuyun?
Hete han inatyu ya ongol hi numbaholanyu!”
6 Ya unat goh inah'upana dida ya imbagana nan inalin Joseph ay dida.
7 Ya tembaldan alyonday, “Apu, anaad ta umat hinay panapitmun da'mi?
Mi'id man ahan di inatmih umat hina!
8 Inilam ahan an imbangngadmi nan pihhun inah'upanmin nun'itu'yap
hinan langgutmin inilpumid Canaan! At anaad mah ta mangakaw amih
nan silver unu balitu' hinan abung nan gobelnadol?
9 Gulat ta waday ohan da'mih ma'ah'upan hi nangngal ya mipapatoy, ya
maphod goh ta pumbalinom hi baalmu da'min udum!”
10 Ya inalinay, “Oo mah, abuluto' hene, mu nan ma'ah'upan hi nangngal
di mumbalin hi baal, ya da'yun udum ya umanamut ayu.”
11 At an aminda ya nunnaudondan nun'ohop din langgutda, ya
tenep'agna.
12 At nan pumpapto'on Joseph hi abungna ya inhamhamadnan anapon
an ente"anah nan langgut nan pangpangulluh engganah nan langgut nan
udidian. At nan bahu ya na'ah'upan hi langgut Benjamin.
13 Ya nan hina"agi ya nunhekhekday lubungdah lungdayada, at
pun'ikalgada din inodnandah nan dongkida ta ibangngaddah nan siudad.
14 Ya unat goh dimmatong da Judah ya nan a'aginah abung Joseph ya wah
dih Joseph pay an agguy nakak, at munhippidah nan hinagangna.
15 Ya inhingal Joseph didan inalinay, “Hay inatyu? Dan agguyyu inilan nan
tagun umat ay ha"in ya abalinanan mumbuyun ta innilaonay nangakaw?”
16 Ya tembal Judah an inalinay, “Apu Gobelnadol! Agguymi inilay
alyonmin he"ah panginnilaam an agguymi inat! Mu ten hi Apo Dios di
nangipattig hi numbaholanmin baalmu, at da'min amin ya mumbalin amih
baalmu an bo'on nan na'ah'upan nan bahu ya anggay!”
17 Ya inalin Joseph di, “Adi umat hina! Nan nangngal hi bahu' ya anggay
di baal'u, ya da'yun udum ya umanamut ayun amayun mi'id al'alin da'yu!”

18 Ya nahlig an neheggon hi Judah ay Joseph, ya inalinay, “Apu Gobel-
nadol! He"a ya umat'a ay Pharaoh an ali, mu iyabulutmu ni' ta pahapitona',
ya adi'a ni' bumungot!
19 Ti hay imbagam ay da'mi, Apu, ya inalim di, Wada mah hi amayu unu
nan a'agiyu?
20 Ya inalimiy, Ihnah amamin nala'ay ya nan ohan udidianmin inyim-
baluynah nala'ayana. Han agin ne han udidianmi ya nami'id, at anggay
hiyah na'angang hi holag inada. Ya hi amami ya pa'appohdona ahan hiya.
21 Ya inalim ay da'mih iyalimi hiyah tu ta tigom.
22 Ya inalimin he"ay, Henen udidianmi ya adi mabalin hi unna taynan hi
amami ti gulat ta taynana at ammunan ne, ya inyatoy amami!
23 Ya inalim ay da'min baalmuy, Adi ayu mipattig ay ha"in hi engganay
itnudyu nan udidianyu!
24 At immanamut ami, ya inulgudmin amami nan inalim.
25 Mu unat goh napuh din lina'uanmin ma'an ya inalina goh di, Mum-
bangngad ayun umuy luma'uh onon tu'u.
26 Mu alyonmin hiyay, Adi ami umuy ti adi mabalin hi mipattig amin de
han lala'ih engganay mitnud han udidianmi!
27 Ya inalin amamiy, Inilayun un duddugway inyimbaluy'uh nan ohan
ahawa',
28 mu nan oha ya tinaynana', ya alyo' di un nin inan di layon ti mi'id
mumbangbangngad.
29 At gulat ta mitnud heten ohan da'yu ta waday ma'at ay hiyaat unyu
udman di punlungdayaa'! Ya undan adi la'tot ya natoya' ti ten nala'aya'?
30 Ya gulat ta mumbangngada' ay ama ya mi'id nitnud hinan udidianmi
31 ta tigona ta mi'id at hiyay dumalat hi punlungdayaanah iyatoyna!
32 Ti inali' ay amay, Ha"in di okod ete han udidianmi. Ya gulat ta mi'id
mi'bangngad ay hiya ya ha"in di pabaholom hi enggana.
33 At Apu, ha"in ni' di mataynan hi mumbalin hi baalmu ta mihukata'
hinan udidianmi ta hiyay pi'yanamutom hinan a'agi'!
34 Ti hay ato' an umanamut hi un adi mitnud han udidianmin ha"in?
Immannung an adi' ma'anuhan an tigon di ma'at ay ama an dumalat hi aid
nan udidianmi!”

45

Hay Numpa'innilaan Joseph hinan A'agina

1 Ya adi pa"edpol hi Joseph hi le'nana, at nunhonagna nan baalnan
i'Egypt ta pumitawda ta unda ang'anggay an hina"agih na'angang, at
impa'innilanay niyatanan dida.
2 Ya ma'ama'akidyol, at dengngol nan i'Egypt, at immuyda impa'innilah
nan ali.
3 Ya inalin Joseph hinan a'aginay, “Ha"in hi Joseph! At wah na mah hi ama
tu'un matagu?”
Ya unat goh dengngol nan a'aginah de han inalina ya namoldah ta'otda!
4 Ya inalin Joseph ay diday, “Mahmahlig ayu ta meheggon ayun ha"in!” At
wan nahligda ya inalin Joseph di, “Immannung an ha"in hi agiyun hi Joseph
an din inihbutyu ta inyalia' hitud Egypt!
5 Mu adiyu pabaholon di odolyuh nangihbutanyun ha"in ti hi Apo Dios di
nangipiyun'unnan ha"in ta ibaliw'u nan tatagu ta matagudan te han batel
6 ti un miyadwah tawon ya anggay ad ugwan an batel, ya ihna pay di
lemay tawon hi agguy hi adi tummolan di mitanom, at mi'id ma'an.

7 At hi Apo Dios di nangipiyun'unnan ha"in hitu ta way ato' an mangibaliw
ay da'yu ya nan holagyu!
8 At bo'on da'yuy nangipiyalin ha"in hitu ti hi Apo Dios! Hiyay nangidat
hi nabagtuh haad'un miyadwah nan ali ta ha"in di mangipapto' hinan
nunhituwana, ya ha"in goh di gobelnadol an amin hitud Egypt!
9 At mumbangngad ayun ama, ya alyonyun hiyay, Hiyah te inalin han
imbaluymun hi Joseph an inalinay, Hi Apo Dios ya nun'ap'apuwona' hi ad
Egypt, at punnaudom an umalih tun ha"in!
10 Ta hidih ad Goshen di punhituwanyu ta meheggon'an ha"in, ya umat
goh hinan imbabaluymu, ya nan a'ap'apum, ya nan animalmu, ya an amin
nan wadan he"a.
11 Ya ta hidiy ihinam ta way ato' an manalimun ay he"a ti ihna pay di
umalih lemay tawon hi batel, ya adi' pohdon an mahinaangan'a, ya nan
pamilyam, ya nan animalmu!"
12 Ya intultuluynan inalinay, "Ad ugwan ya an amin ayu an ta"on he"a goh,
Benjamin, ya immatunana' an ha"in hi Joseph!
13 At ipa'innilayun amay anabagtun di haad'uh tud Egypt ya an amin nan
tinnigyu, at punnaudonyun mangiyalin hiyah tu!"
14 Ya unat goh nalpah an himmapit ya nun'agwalandan Benjamin, ya
kimmiladan duwa.
15 Ya heden lumanulugwaana ya immuyna empong nan a'aginan inawal
ta nalpah ya ni'hahapitda nan a'aginan hiya.
16 Ya unat goh dengngol nan ali ya nan udum an a'ap'apu an immali nan
a'agin Joseph ya ma"am'amlongda.
17 At inalin nan Alin hi Pharaoh ay Joseph di, "Alyom hinan a'agim
ta pun'iluganda nan bogah hinan dongkida ya unda ipadeh an umuy ad
Canaan
18 ta awitondah amayu ya nan pamilyada ta mumbangngaddah tu. Ya
idat'un dida nan ma"ap'aphod an lutah tud Egypt, at adida mapuhan hi
ononda.
19 Ya alyom goh ay dida ta ummaldah lugan hitud Egypt ta pangiluganan-
dah nan a'ahawada, ya nan ung'ungungnga, ya hi amayu.
20 Ya maphod hi unda adi nomnomnomon nan gina'udan taynanda ti nan
ma"aphod an lutah tud Egypt ya bagida."
21 At inat nan imbabaluy Jacob nan inalin han ali ti indat Joseph ay diday
luganda ya balundah nan owon.
22 Ya indatana goh didan hinohhah punhukatan hi lubung, mu hi Ben-
jamin ya indatnay lemay lubung ya han tuluy gahut hi silver an pihhu.
23 Ya impiyuynay bagin amadah himpuluy manilhig an dongkih nungkal-
gah nan do'ol an mun'aphod hidid Egypt, ya himpulu goh an obay hi
nungkalgah nan do'ol an ma'an an umat hi wheat, ya tinapay, ya nan
udumna goh ta balun da Jacob hi ayandah ad Egypt.
24 At honagona nan a'agina ta umuyda, ya inalinan diday, "Adi ayu
humanohongngel hinan owon!"
25 At tinaynandad Egypt ta umanamutdah wadan amadad Canaan.
26 Ya unat goh nidatongda ya inalidan amaday, "Matagu pay hi Joseph! An
hiyay gobelnadol hi ad Egypt!"
Mu hi Jacob ya agguyna ahan kinulug, ya paddungnay nakapuy di
punle'nana.
27 Mu unat goh inulguddan amin din inalin Joseph ay dida ya tinnigna nan
lugan an impadon Joseph ta punlugananan umuy ad Egypt ya unna mahkay
kulugon nan inulgudda.

28 Ya inalinay, “Hene ni' ta han imbaluy'un hi Joseph ya matagu gayam, at
mahapul ahan an umuy'u tigon hiya ya unna' matoy!”

46

Hay Immayan da Jacob an Hina"amah ad Egypt

1 Ya indadaan da Israel an amin nan odnanda, ya impadehda ta neg-
pongdad Beersheba, ya ene'nongnay onongnan Apo Dios an dayawon goh
amanan hi Isaac.
2 At heden nahdom ya paddungnay nun'enap hi Israel hidin ni'hapitan
Apo Dios an inalinay, “Jacob! Jacob!”
Ya tembalna an inalinay, “Wah tua', Apu.”
3 At inalin Apo Dios di, “Ha"in hi Apo Dios an dayawon amam. Adi'a
tuma'ot an umuy ad Egypt ti pa'ongolo' nan holagmuh di,
4 ya wagwadaa' ay da'yuh umayanyuh di, ya Ha"in goh di mangibangngad
hinan holagmuh tuh udum hi algaw. Ya hi Joseph di mannig ay he"ah un'a
matoy.”
5 Ya unat goh nakak hi Jacob ad Beersheba ya inlugan nan imbabaluy Ja-
cob hi amada, ya inyuyda hiya, ya nan ung'ungungnga, ya nan a'ahawada.*
6 Ya ni'bunagda nan animalda, ya nan gina'udan inaladad Canaan ya
inyuydad Egypt. At immuydan amin da Jacob
7 ya nan holagnan linala'i ya binabai.†
8 At hiyatuy ngadan di holag Israel an immuy hi ad Egypt:

Nan Holag da Jacob ay Leah

Hi Reuben an pangpangullu,
9 ya nan imbabaluynan da Hanok, ya hi Pallu, ya hi Hezron, ya hi Calmi.
10 Ya hi Simeon, ya nan imbabaluynan da Jemuel, ya hi Jamin, ya hi
Ohad, ya hi Jakin, ya hi Zohar, ya hi Shaul an imbaluynah nan babain
iCanaan.
11 Ya hi Levi, ya nan imbabaluynan da Gershon, ya hi Kohath, ya hi
Merari.
12 Ya hi Judah, ya nan imbabaluynan da Er, ya hi Onan, ya hi Shelah, ya
hi Perez, ya hi Zerah. (Mu da Er ay Onan ya natoydad Canaan ya un umuy
da Jacob ad Egypt.) Ya nan imbabaluy Perez an da Hezron ya hi Hamul.
13 Ya hi Issachar, ya nan imbabaluynan da Tola, ya hi Puah, ya hi Jashub,
ya hi Shimron.
14 Ya hi Zebulun ya nan imbabaluynan da Sered, ya hi Elon, ya hi Jahleel.
15 Hiyatuy imbabaluy Jacob ay Leah hi ad Paddan Aram‡ an agguy
ni'bilang han babain imbaluydan hi Dinah. Ya tulumpulu ta tuludan amin
di holagdan Leah.

Nan Holag da Jacob ay Zilpah

16 Ya hi Gad, ya nan imbabaluynan da Zephon, ya hi Haggi, ya hi Shuni,
ya hi Ezbon, ya hi Eri, ya hi Arodi, ya hi Areli.
17 Ya hi Asher ya nan imbabaluynan da Imnah, ya hi Ishvah, ya hi Ishvi,
ya hi Beriah, ya han babain hi Serah. Ya nan imbabaluy Beriah an da
Heber ay Malkiel.
18 Hiyatuy holag Jacob ay Zilpah an din tagalan indat Laban ay Leah an
imbaluyna, ya himpulu ta onomdan amin.

---

* **46:5** Mid mapto' ya na'at hidin 1876 B.C. † **46:7** Na'at hidin 1875 B.C. Ya immiyandad Egypt hi opat di gahut ta han tulumpuluy tawon (Ex. 12:40-41), at 1445 B.C. di tawon hidin nakakandah di.
‡ **46:15** Unu ad Mesopotamia.

Nan Holag da Jacob ay Rachel

19 Ya han duwan linala'in imbabaluy da Jacob ay Rachel an da Joseph
ay Benjamin.
20 Ya hi ad Egypt ya duway imbaluy Joseph ay Asenath an han imbaluy
Potiphera an padid On§ an da Manasseh ay Ephraim.
21 Ya nan imbabaluy Benjamin an da Bela, ya hi Beker, ya hi Ashbel, ya
hi Gera, ya hi Naaman, ya hi Ehi, ya hi Rosh, ya hi Muppim, ya hi Huppim,
ya hi Ard.
22 Date nan himpulu ta opat an holag da Jacob ay Rachel.

Nan Holag da Jacob ay Bilhah

23 Ya hi Dan, ya han imbaluynan hi Hushim.
24 Ya hi Naphtali ya nan imbabaluynan da Jahziel, ya hi Guni, ya hi Jezer,
ya hi Shillem.
25 Datey pitun holag Jacob ay Bilhah an din tagalan indat Laban ay
Rachel an imbaluyna.

26 At hay bilang an amin di holag Jacob an immuy hi ad Egypt ya nanomda
ta onom an agguy ni'bilang nan binabain a'ahawan nan imbabaluyna.
27 Ya gulat ta middum da Joseph an hina"ama ya napitudan amin.*
28 Ya unat goh wan magadyuhdah ad Goshen ya impangun'unnan Jacob
hi Judah ta ibaganan Joseph ta itudunay umayandad Goshen.
29 Ya nilugan hi Joseph hinan kalesana ta immuyna dinamuh amanah
ad Goshen. Ya unat goh dinamuna dida ya inyawal Joseph ay amana, ya
kimmilakila.
30 At inalin Jacob ay Joseph di, “Mabalin hi matoya' mahkay ad ugwan ti
tinnig'u he"a, ya matagu'a!”
31 Ya inalin Joseph hinan a'agina ya didan hina"amay, “Mahapul an
umuya' ta alyo' hinan Alin hi Pharaoh an immali nan a'agi' ya an amindan
hina"aman wad Canaan.
32 Ya ipa'innila' goh ay hiyan da'yu ya waday ipahtulyu, at inyaliyuy
animalyu ya an amin goh di gina'uyu.
33 Ya wa adya ta ayagan da'yuh nan Alin hi Pharaoh ta ibagana ay di
tamuyu
34 ya mahapul hi alyonyuy, Un ami mumpahtul an nete"ah
a'ung'ungungngami an ta"on din a'apumi. Ya manu ay alyonyuh ne ta
way atonan mangiyabulut ta munhitu ayud Goshen ti dida an i'Egypt ya
ongol di agguyda namenhodan hinan mumpahtul.”

47

Hay Nangiyinnilaan Joseph hinan Leman A'agina ya hi Amanah nan Ali

1-2 At hi Joseph ya initnudnay lemah nan a'agina ta immuydah nan Alin
hi Pharaoh. Ya nahhun hi Joseph an hinumgop, ya inalinay, “Hi ama ya
nan a'agi' ya immalidan nalpudah ad Canaan, ya inta'inda nan animalda ya
an amin di gina'uda, at ihnadah ad Goshen.” At inayagana nan a'agina ta
impa'innilana didah nan ali.
3 Ya inalin nan aliy, “Ngadan ne tamuyu?”
Ya tembaldan alyonday, “Apu Ali, da'min baalmu ya un ami mumpahpah-
tul an umat hidin a'apumi.

§ **46:20** Unu ad Heliopolis. * **46:27** Bahaom nan footnotes di Ex. 1:5 ya Ac. 7:14 ti hin'umu'uddum ya *napituy* bilang an nibaag hinan Biblia, ya hin'umu'uddum ya *napitu ta han lemay* uyapna.

4 Ya immali amih tun babluyyu ta mi'hitu ami ni' ti hidih ad Canaan ya
nunheglay batel, at mi'id ahan di pangipahtulanmih animalmi. At un ay ni'
mabalin ya iyabulutmu ahan ta munhitu amih ad Goshen."
5 Ya inalin han Alin hi Pharaoh ay Joseph di, "Maphod ta dimmatong hi
amam ya nan a'agim!
6 At nan lutah tud Egypt ya ene'kod'un he"a, at punhituwom hi amam
ya nan a'agim hinan ma"ap'aphod an lutah did Goshen. Ya wadada ay di
abalinanan mumpahtul ya e'kodmun dida nan animal'u."
7 At inawit goh Joseph hi amanan hi Jacob, ya inyuynah nan Alin hi
Pharaoh ta impa'innilana. Ya winagahan Jacob han ali.
8 Ya inalin nan Alin hi Pharaoh ay hiyay, "Atnay tawonmu?"
9 Ya tembal Jacob an inalinay, "Ha"in ya hinggahut ya han tulumpuluy
tawon'ud ugwan. Ya nunhegla ahan di impaluh'uh ligat. Hete han tawon'u
ya nahnot an adi umat hidin a'apu' an adu"oy di tawon hi ni'taguanda."
10 Ya winagahan goh Jacob han ali ya un makak.
11 At nunhituwon Joseph hi amana ya nan a'aginah ad Egypt, ya indatna
nan ma"ap'aphod an lutah nan munisipyuh ad Rameses* an din inalin han
ali.
12 At hi Joseph di nangidat hi mun'olog hi onondan amin an hina"ama, ya
nidatandah ma'an hi mahapulda.

Hay Nangiyal'allaan nan Batel

13 Ya nan batel ya nunhegla ahan ti mi'id ah ma'an, at la'tot ya na'ulat nan
tatagud Egypt ya ad Canaan.
14 At hinayup Joseph an amin nan pihhun nunla'un nan i'Egypt ya nan
iCanaan hi ma'an, ya inyuynah abung han ali.
15 Ya unat goh napuh di pihhun nan i'Egypt ya nan iCanaan ya immuyda
damdaman Joseph, ya inalidan hiyay, "Idatan da'mi ni' ahan hi ononmi! Ti
undan adi da'mi igohgohan an ten matoy amih hinaangmi ti mi'id ahan an
napuh di pihhumih ila'umi?"
16 At tembal Joseph an inalinay, "Iyaliyuy animalyuh un napuh di pihhuyu
ta hiyay ihukatyuh ononyu."
17 At inyuydan Joseph nan animalda, at indatnan diday onondan hukat
nan kabayuda, ya kalniluda, ya gandengda, ya bakada, ya dongkida, at
heden tawon ya indat Joseph di ma'an an inhukatnah nan animalda.
18 Ya heden nitawonana ya immuyda goh nan tatagun hiya, ya inaliday,
"Apu Gobelnadol, at hay atonmi mah an mi'id ahan pihhumi ya animalmi ti
napuh an inla'umin he"a? At mi'id ahan na'angang an anggay di odolmi ya
nan lutami!
19 At igohgohan da'mi ni' ta adi ami matoy hi hinaangmi! Adim ni'
hintigtiggon nan lutamin mi'id nitanom! Onaynah un da'miy hubuton ta
mumbalin amih himbut nan ali! At pola'om nan lutami ta lutan nan ali

* **47:11** Tuluy ngadan ten munisipyu ti *Rameses* di oha (Gen. 47:11; Ex. 1:11; 12:37; Num. 33:3, 5), ya *Goshen* di oha (Gen. 47:27), ya *Zoan* di oha (Psa. 78:12, 43). Mid mapto' ya gun naluman nan ngadan ten babluy ta Rameses di angununha ti waday nidugah an Alin hi Pharaoh an hi Rameses II an agguy ni' nitungaw hidin nunhituwan nan Hudyud Eygpt, ya mid mapto' ya hiyay intudo' nan ohan muntudtudo' an nangitudo' hinan Hapit Apo Dios ta innilaon nan mumbahay awadana eden timpun di abahaanda. Mid nanginnilah ustuh lugal hi awadanad ugwan, mu waday nangali an hidid *Memphis* (an neheggon ad Cairo ti duwampulu ta ohan kilomitluh appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw di inadagwina) unu hidid *Zoan* (an wah nan buhu'an di algaw ad Egypt) ti nan ngadana ya numpaddung hi ad Zoan an wagwada ta engganad ugwan.

ta idatan da'mih ononmi ni' ta mi'tagu ami! Ya indatan da'mi goh hinan
mitanom ta lia'onmi nan luta ta adi matawan."
20 At lina'uan Joseph an amin nan lutad Egypt ti an amin nan tatagu ya
nun'ila'uda nan lutada ti nunhegla din batel. At an amin di alutalutad Egypt
ya bagin mah nan Alin hi Pharaoh,
21 ya an amin nan tatagud Egypt ya numbalinon goh Joseph hi himbut nan
alida.
22 Ya anggay nan lutan di papadidah agguyna lina'uan, ya manu ay
agguyda inla'u ti gun indat nan aliy ononda.
23 At inalin Joseph hinan tataguy, "Tigonyu an ad ugwan ya himbut'u
da'yu, ya penla"u nan lutayu ta bagin nan ali. At hay meho' ya idat'u, at
umuyyu lia'on nan luta,
24 mu madatong ay ya mahapul an idatyuy miyalemah dagwan nan ali,
ya nan ma'angang ya hiyay pangngalanyuh itanomyu ya hay ononyun
hina"ama."
25 Ya inaliday, "Apu Gobelnadol, tinagu da'mi! At mun'amlong amin
mumbalin hi himbut nan ali!"
26 At inyamman Joseph di uldin an wa adya ta na'ala nan nihabal ya indat
nan tatagud Egypt nan miyalemah nan bento'da ta dagwan nan ali. At
engganad ugwan ya heten uldin ya atondad Egypt, mu anggay nan lutan
han papadida di agguy numbalin hi lutan nan ali.

Hay Impihapatan Jacob ay Joseph

27 Ya nan holag Israel ya nunhitudad Egypt hidid Goshen, ya immadan-
gyanda, ya dimmo'ol di holagda.
28 At hi Jacob ya himpulu ta pituy tawon hi ni'hituwanad Egypt, ya hay
tawona ya un matoy ya hinggahut ya han napat ta pitu.
29 Ya unat goh wan magadyuh an matoy hi Israel ya impa'ayagna han
imbaluynan hi Joseph, ya inalinan hiyay, "Hay ibaga' ay he"an imbaluy'u ya
eh'am hi ulpu',† ya ihapatam an ipattigmuy pamhodmu ya nan gohgohmun
ha"in hi unna' matoy ta adia' ilubu' hituh ad Egypt.
30 Matoya' ay ya enekaka' hitud Egypt ta ilubu'a' hinan nilubu'an nan
o'ommod'u."
Ya tembal Joseph an inalinay, "Oo, ato' nan inalim, ama."
31 Ya inalin Jacob di, "Ihapatam an atom!" At inhapatan Joseph. Ya hi
Jacob ya inyungyungnah nan ullugwan di olo'ana, ya dinayawnah Apo Dios.

48

Winagahan Jacob da Ephraim ay Manasseh

1 Agguy nadnoy di naluh ya waday nangipa'innilan Joseph an hi amana
ya nundogoh. At initnudna nan duwan imbabaluynan da Manasseh ay
Ephraim ta immuyda indungaw hi Jacob.
2 Ya unat goh dengngol Jacob an immali da Joseph ya intulidnan bimman-
gon, ya inumbun hinan olo'ana.
3 Ya inalin Jacob ay Joseph di, "Hi El-Shaddai* an *hi Apo Dios an abalinanan
amin di logom* ya numpattig ay ha"in hi ad Luz hidid Canaan, ya winaga-
hana',
4 ya inalinay, Ha"in ya do'lo' ahan di holagmu ta diday mumbalin hi do'ol
an numbino'ob'on an ahimpahimpangapu, ya dida goh di pangidata' ete han
luta ta lutadah enggana.

---

† **47:29** Bahaom nan footnote di Gen. 24:2 ta innilaom di pohdonan hapiton. * **48:3** Hay pohdonan ibaga ya *nan Dios an abalinanan amin di logom.*

5 At he"a, Joseph, nan duwan imbaluymun da Ephraim ay Manasseh an
nitungaw hitud Egypt ya unna' umali ya ibilang'u didah imbabaluy'u ta
boltanonda nan tawid'un umat ay da Reuben ay Simeon.
6 Mu wada ay di udumnah metob ay didah imbabaluymu ya hay pangn-
galandah boltanonda ya malpun da Ephraim ay Manasseh.
7 Ya manu ay ato' hitu ti dumalat hi nunlungdayaa' ay inam an hi Rachel
an natoy hidid Canaan hidin magadyuh tu'ud Bethlehem hi nalpuwanmid
Paddan Aram.† At inlubu"u hiyah nan pingit di owon an miyuy hi ad
Ephrath (unu ad Bethlehem), ya diday paddungnay mipallog ay hiya."
8 Ya unat goh tinnig Jacob nan duwan imbabaluy Joseph ya inalinay,
"Ngadan date han linala'i?"
9 Ya tembal Joseph an inalinay, "Didatuy imbabaluy'un indat Apo Dios ay
ha"in hitud Egypt."
At inalin Jacob di, "Iyalim hitu ta wagaha' dida."
10 Mu adi umday pannig Jacob ti nala'ay. At inheggon mah Joseph nan
imbabaluynan hiya, ya inawalna dida, ya inungnguna.
11 Ya inalin Jacob ay Joseph di, "Agguy'u inilah un at hituy ma'at an tigon
da'a! Mu maphod ta ad ugwan ya inyabulut Apo Dios, at ta"on nan a'apu' an
imbabaluymu ya te an tigo'!"
12 Ya nan duwan imbabaluy Joseph an wah ulpun apuda ya innal Joseph,
ya inluungnan nundayaw ay hiyah luta.
13 Ya inhinan Joseph hi Ephraim hinan way wadhong Jacob, ya inhinanah
Manasseh hinan way agwana, ya inheggon Joseph didan amana.
14 Mu numpa'telon Jacob di ngamayna ta enyeh'anah ulun han udidian an
hi Ephraim di agwana, ya enyeh'anah ulun nan pangpangullun hi Manasseh
di wadhongna.
15 At winagahanah Joseph an inalinay,
"Hi Apo Dios an dayawon nan o'ommod'un da Abraham ay Isaac
an nanalimun ay ha"in hi engganad ugwan
16 an nan Anghel‡ an namaliw ay ha"in hi an amin hinan nappuhin na'at ay
ha"in
di Hiyay munwagah ay date han ung'ungungnga.
At diday manginaynayun hinan ngadan'u ya ngadan nan o'ommod'un
da Abraham ay Isaac.
Ya munholagda ta dumo'ol di holagdah tun luta."
17 Ya unat goh tinnig Joseph an hay ulun Ephraim di nangeh'aanah
agwana ya agguyna penhod. At lina"uynay ngamay amanah ulun Ephraim
ta ipeh'anah ulun Manasseh,
18 ya inalinan amanay, "Ama, adi umat hina ni' di atom ti hiyah te di
pangpangullu, at hiyay pangeh'aam hi agwanmu!"
19 Mu inyadin amanan inalinay, "Inila', la'ay. Hi Manasseh ya dumo'ol
di holagnan ammunah himpamabluy, mu hi Ephraim ya nabagbagtu, ya
do'do"ol di holagna ya un hiya."
20 At winagahan Jacob dida eden algaw an inalinay,
"Nan holag Israel ya bugwaonday ngadanyuh unda munwagah an
alyonday,
Hi Apo Dios ya wagahan da'yun umat ay da Ephraim ya hi Man-
asseh."
At hinunnanan binugway ngadan Ephraim ya un hi Manasseh.

† **48:7** Unu ad Mesopotamia. ‡ **48:16** Hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament.

21 Ya inalin Jacob ay Joseph di, “Tigom ten magadyuh an matoya', mu hi
Apo Dios ya wagwadan da'yu, at Hiyay mangibangngad ay da'yuh nan lutan
di a'apuyu.
22 At nan malumong an lutan ad Shechem an hay pana ya hanggap di
namuhul'uh nan himpampun an holag Amor§ ya he"ay pangidata'* ta bo'on
nan a'agim ti immannung an he"ay mumpapto' ay dida.”

49

Nan Angunuh an Hinapit Jacob
(Deut. 33:1-29)

1 Hi Jacob ya impa'ayagna an amin nan imbabaluyna ta ibaganay ma'at
ay didah udum hi algaw.
2 Ya unat goh na'amungda ya inalin Jacob ay diday,
“Da'yun imbabaluy'u,
donglonyuy ibaga' an hi amayun hi Israel!

Hi Reuben

3 He"a, Reuben an pangpangngullu,
he"ay nahhun hi nalmuh din amabi'ah'u,
ya he"ay nabagbagtuy haadna,
ya ongol di abalinanan da'yun hina"agi.
4 Mu adi'a matugun an umat hinan humibun luwag di danum,
at adi minaynayun di anabagtum ti enelo'muy ohah nan ahawa' ta
binaina'.*

Da Simeon ay Levi

5 Ya da'yu, Simeon ay Levi, ya numpaddung di aatyu
ti da'yu ya impa'enghayun un hay matadom di o'odnanyun un ayu
dumaladalat.
6 At ha"in an hi amayu ya adi' ahan iyunnud hinan ato'atonyun dumalat
hinan amabmabbungotyu,
ya pimmatoy ayu,
ya ta"on un nan bakan ma'usal hi bangkag an mun'aladu ya pinilayyu.†
7 At da'yu ya ma'idutan ayun dumalat nan bungotyun atata'ot ti mi'id
homo'yu!
At iwa'at'u nan holagyuh nan lutan di Israel ta miwa'at ayun
himpangapu.

Hi Judah

8 He"a, Judah,‡ ya nan a'agim ya *ipabagtu* da'a ta he"ay e'gonanda,
ya abakom an amin nan binuhulmu,
ya munhippi nan a'agim ay he"a.
9 Ya umat'ah nan ma'abbi'ah an layon an abakom nan binuhulmu,
ya malenggop'an umat hinan layon an nalpah ay an pinatoyna nan
binuhulna
ya numbangngad an malenggop hinan ipo"oyana.
Ya umanina'inat ya un mali'uh ya tuma'otdan mamangon ay hiya.
10 At he"a, Judah, ya nan holagmuy munnononnong an mun'alih
engganah umali nan Ap'apu§ ta Hiyay unudon di atagutagu.

---

§ **48:22** Mid mapto' ya hay nitudo' hi Gen. 34:25-29 di ninomnomna. * **48:22** Hiyah ne makulug an lugal hi nangilubu'anda ay Joseph ad Canaan (Josh. 24:32). * **49:4** Gen. 35:22. † **49:6** Gen. 34:25-31. ‡ **49:8** Hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *mipabagtu* (Gen. 29:35), at mattig an impa"el Jacob. § **49:10** Nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus.

11 Ya ta"on unmu eg'od nan dongkim hinan ma"ap'aphod an wa'al nan greyp
ta pun'a'anay udumna ya do'do"ol damdamay greyp hi ononyu,
ya ta"on unmu pumba'ba'an di danum di greyp ya do'do"ol damdamay
greyp hi inumonyu.
12 Ya nan matam ya bubumlah hi ado'ol di inumom an bayah,
ya nan babam ya pumahapaha' an dumalat nan ado'ol di inumom
an gatas.

Hi Zebulun

13 He"a, Zebulun, ya munhitu'ah nan pingit di baybay ta da'yuy ad lutah
nan way duma'alan di pupul an hay igad ya engganah dih ad Sidon.

Hi Issachar

14 Ya he"a, Issachar, ya umat'ah nan mabi'bi'ah hi dongkin mali'uh hinan
gagwan di pungkalgaan
15 ti he"a ya malia"a an wa ay ta tigom ta malumong nan luta ya maphod hi
pun'eblayan,
ya intutulidmun muntamu,
ya na'na'unnud'a ti penhodmuy mid al'ali.

Hi Dan

16 Ya he"a, Dan,* ya *he"ay mumpanuh* ay da'yun himpangapun
umat hinan udum an holag Israel *ta mipattig hi un way amapho-
danda* unu bo'on.
17 Ya umat'ah nan atata'ot an ulog hinan pingit di owon
an wa adyay maluh an kabayu ya himbumagga ya inalatnay hu'ina
ta magah nan nitakay."
18 Ya inalin Jacob di, "Apo Dios, hohoddo' di pannagam hinan bumaliw!"†

Hi Gad

19 Ya intuluy Jacob an himmapit an inalinay,
"He"a, Gad,‡ ya mi'id di ta'otmuh nan *ohan battalion di tindalu*
ti wa adyay tumalupa ya numpudugmu dida.

Hi Asher

20 Ya he"a, Asher, ya malmuy do'ol hi mun'aphod an ma'an hinan ihabalmu
an mabalin hi onon di aliy udumna ti malumong nan lutayu.

Hi Naphtali

21 Ya he"a, Naphtali, ya umat'ah nan nibo'tan an ulhan nawaya,
ya mun'aphod di aat nan imbabaluyna.

Hi Joseph

22 Ya he"a, Joseph, ya umat'ah nan mamungan nitanom an manaphapang
hinan way obob.
23 Ya ta"on un nunheglay pangat nan binuhulmun he"an pun'ipdugday
panadan he"a
24 mu nala'la'eng'an mamanan dida ti ipabi'ah da'ah nan ongol di abali-
nanan Dios an dayawon Jacob,

---

* **49:16** Hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *hiyay mumpanuh ta mipattig di pumhodanda* (Gen. 30:6), at mattig an impa"el Jacob. † **49:18** Gapu ta impa"el Jacob an hi Dan ya umat hinan ulog an umalat at kulugon nan udum an hi AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu) ya ohan holag Dan, at hiyaat unna inaliy, "Hohoddo' di pannagam hinan bumaliw!" (bahaom nan footnote di Rev. 7:8). Mu mid mapto' hi un makulug. ‡ **49:19** Duway pohdon ten ngadan an ibaga: nan oha ya *himmimo'*, ya hay miyadwa ya *ohan battalion di tindalu* (Gen. 30:11). Mattig an inusal Jacob nan miyadwan meaningnah tuh nan nangipa"ilana.

ya hiyah ne Dios an manalimun hinan holag Israel,
25 ya nan mabi'ah an Dios din o'ommodmuy bumadang ya mungwagah ay
he"ah wagah an malpud abuniyan,
ya nan bunol di lutan umat hi danum,
ya nan do'ol an binabain malpuh nan holagmu.
26 Ya hatun wagah'un he"an middum nan wagah nan o'ommod'u,
ya nahamhamad ya un nan maphod an malpuh nan aduntuduntug.
At pumhod'a, ya malmun amin di mahapulmu,
ya he"ay mawagahan hi umat hina an dumalat nan anabagtum
hinan a'agim.

Hi Benjamin

27 Ya he"a, Benjamin, ya umat ah nan ahuh inalahan
an gahin ahan unna patayon nan pi'pattoyna,
ya nun'a'anah nan mahoyang,
ya ginogodwanah nan mapuyaw."

28 Hiya hanay nunwagah Jacob ay didan himpulu ta duwan holagna an miyunnudan hi aatda.

Hay Natayan ya Nilubu'an Jacob

29 Ya hi Jacob ya inalina goh ay diday, "Magadyuh di umaya' an middum hinan o'ommod'u. At matoya' ay ya ilubu'a' hinan lubu' ama hinan lingab hidih nan lutan Ephron an holag Heth
30 hi ad Machpelah hi potto' di buhu'an di algaw hi ad Mamre hidid Canaan. Ya hete han luta ya hay lina'uan apun hi Abraham ay Ephron ta ilubu'andan hina"ama.
31 Ya hiyah de di nangilubu'andan Abraham ya din ahawanan hi Sarah, ya hiyah de goh di nangilubu'andan Isaac ya din ahawanan hi Rebekah, ya ta"on hi Leah ya hidi goh di nangilubu'a'.
32 At nan luta ya nan lubu' ya napla' ay Ephron an holag Heth."
33 Ya unat goh nalpah hi Jacob an ni'hapit hinan imbabaluyna ya nun-dopag hinan nolo'ana, ya natoy.§

50

1 Ya hi Joseph ya len'omnah amana, ya inungnguna, ya kimmila.
2 Ya inalin Joseph hinan mun'agah ta imbalsamalonday odolna. At inatda,
3 ya napat di algaw hi nun'imbalsamalandan hiya ti hiyah ne mahapul ya un ma'imbalsama nan odol. Ya inya'adamal nan i'Egypt hi napituy algaw.
4 Ya unat goh nagtud di nangiya'adamalanda ya inalin Joseph hinan puntamuon han aliy, "Umuy ayu ni' hinan Alin hi Pharaoh, ya inaliyuy,
5 Hidin magadyuh matoy hi ama ya impihapatanan ha"in ta ilubu"u hiyah nan lubu' an indadaanah ad Canaan, ya inhapata' di ato'. At ibagayu ta iyabulutna ni' ta umuy'u ilubu' hi ama ya unna' mumbangngad."
6 Ya inyabulut han alin inalinay, "Umuy'a ta ilubu'muh amam ta unudom nan impihapatanan he"a."
7 At immuy da Joseph ta ayda ilubu' hi amana, ya nitnuddan hiya nan puntamuon nan alih abungna, ya nan a'ap'apun nan abablubabluy hi ad Egypt,
8 ya nitnud goh nan pamilyana, ya nan i'ibana, ya nan pamilyan amana, ta anggay nan ung'ungungnga ya nan do'ol an animalday nataynan hi ad Goshen.

§ **49:33** Mid mapto' ya na'at hidin 1859 B.C.

9 Ya nun'itnudda nan titindalu an numpunlugan hi kalesa ya nan
numpungkabayu, at do'oldan immuy.
10 Ya unat goh immatamdah nan pun'elekandah ad Atad an potto' di
buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan ya enlotdan nun'ebel ay
Jacob, ya pinungpungdah pituy algaw ti hiyah ne ugalida.
11 Ya unat goh tinnig nan tatagun nunhituh dih ad Canaan nan tatagun
mun'ebel ya inaliday, “Anakkayah an nidugah di pangat tun *i'Egypt an
mun'ebel!*” At hiyanan nginadnanda hede han lugal ta Abel Mizraim.*
12 At inat nan imbabaluy Jacob din inalin amada
13 an inyuydah ad Canaan ta inlubu'dah nan lingab hidid Machpelah an
potto' ad Mamre an lutan lina'uan Abraham ay Ephron an holag Heth.
14 Ya unat goh inlubu' da Joseph hi amada ya numbangngad hi ad Egypt
an didan amin hidin a'agina ya din nitnud an mangilubu' ay Jacob.

Hay Nangal'alu'an Joseph hinan A'agina

15 Ya unat goh nalpah an inlubu'dah amada ya inalin nan a'agin Joseph di,
“Mid napto' ya abohlan ditu'un Joseph ta iballohna din nappuhin inat tu'un
hiya!”
16 At nunhonagdah mangalin Joseph hi, “Hidin atagun ama tu'u ya
alyonan
17 da'miy, Alyonmin he"a ta aliwam ni' di numbaholan nan a'agim ay he"a,
at ad ugwan ya aliwam ni' di numbaholanmin baal Apo Dios an dayawon
amam!”
Ya unat goh dengngol Joseph hene ya munlulugwa.
18 At immuy nan a'aginan hiya, ya inyungyungdah nan way hinagangna,
ya inaliday, “Ihtu ami ta mumbalin amih baalmu!”
19 Mu inalin Joseph ay diday, “Adi ayu tuma'ot! Ti undan ha"in di Dios ta
moltao' da'yu?
20 Ta"on hi inatyuy nappuhin ha"in mu hi Apo Dios ya numbalinonah
maphod ta do'olday nabaliwan hi batel!
21 At adi ayu tuma'ot ti halimuna' da'yu ya nan imbabaluyyu!” Ya
inhapihapitan Joseph dida, at munlenot di punnomnomda.

Hay Natayan Joseph

22 Da Joseph ya nan pamilyan amana ya innaynayundan ni'hituh ad
Egypt, ya nuntawon hi hinggahut ya han himpulu ya un matoy hi Joseph.
23 Ya natubayan ta tinnignay imbabaluy Ephraim, ya nan ap'apun
Ephraim, ya nan imbabaluy goh Makir an imbaluy Manasseh ya
hina'liha'lina didah din pa"itungawanda.†
24 Ya inalinah nan a'aginay, “Magadyuh matoya', mu hi Apo Dios di
manalimun an mangekak ay da'yu ete han luta ta iyuy da'yuh nan lutan
intulagnan da Abraham, ya hi Isaac, ya hi aman hi Jacob!”
25 Ya nunhapataon Joseph nan imbabaluy Israel an inalinay, “Ihapatayun
ha"in di wa adya ta iyuy da'yun Apo Dios ede han luta ya pi'yodonyu nan
tungal'u.”
26 At natoy hi Joseph hi ad Egypt hidin nuntawon hi hinggahut ya han
himpulu,‡ ya inimbalsamada hiya, ya inlungunda.§

---

* **50:11** Hay pohdonan ibaga ya *mun'ebel nan i'Egypt*. † **50:23** Mid mapto' ya winagahan Joseph dida. ‡ **50:26** Hay ugalin di i'Egypt ya 110 di ma"ap'aphod an tawon hi atayandah un mabalin, at gapu ta 110 hi Joseph at na'awatanda an immannung an hi Apo Dios di nunwagah ay hiya. § **50:26** Mid mapto' ya na'at hidin 1805 B.C.

Exodus

Hay Aat Ten Libnu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Moses.

Hay Nangitud'an Moses eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hay nakakan.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 1290 B.C. hi engganah din 1250 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'at hinan Hudyuh din natayan Joseph ta engganah din nana"adandah nan Tuldan Abung hinan mapulun.

Hay Outline ten Liblu:

Hay na'at hinan Hudyu YA UNDA makak ad Egypt (1:1—13:22)
Hay na'at ya impaligligat nan i'Egypt nan Hudyu (1:1-22)
Hay na'at ya indadaan Apo Dios hi Moses ta hiyay mamaliw hinan Hudyu (2:1—7:13)
Hay na'at ya impaligligat Apo Dios nan i'Egypt (6:14—12:30)
Hay na'at ya inabak nan Hudyu nan i'Egypt (12:31—13:22)
Hay na'at hinan Hudyuh DIN NALPAHAN di nakakandad Egypt (14:1—40:38)
Hay na'at ya bimmad'angdah nan Mumbolah an Baybay (14:1—15:21)
Hay na'at ya nunle'le'oddah nan mapulun hidin umayandah nan Duntug an Sinai (15:22—17:7)
Hay na'at ya ni'gubatdah nan holag Amalek (17:8-16)
Hay na'at ya pento'da nan u'upihyalda (18:1-27)
Hay na'at ya nungkampudah nan Duntug an Sinai (19:1—40:38)
Hidid Sinai ya inadalday Uldin Apo Dios (19:1—24:18)
Hidid Sinai ya inyammaday Tuldan Abung Apo Dios (25:1—40:38).

Hay Ene'dam nan Holag Israel hi Nipaligligatandad Egypt (Psa. 105:23-25; Ac. 7:18)

1 Hiyatuy ngadan nan imbabaluy Jacob (an hay oha goh hi ngadana ya hi
Israel), ya didan amin an himpangapu di immuy hi ad Egypt:
2 hi Reuben, ya hi Simeon, ya hi Levi, ya hi Judah,
3 ya hi Issachar, ya hi Zebulun, ya hi Benjamin,
4 ya hi Dan, ya hi Naphtali, ya hi Gad, ya hi Asher.
5 Ya hay uyap an amin di holag ya ap'apun Jacob ya napitudah lam-
mungna.* Mu agguy niddum hi Joseph ti nahhun tuwalin immuy ad Egypt.
6 Ya gun naluh di tawon hi ni'hituwandah di, ya natoy hi Joseph, ya umat
goh hinan a'agina, ya nan udum an tatagun himpangapun immuy hidi an
nun'atoyda goh.
7 Mu din imbabaluy Israel ya diday nanginaynayun an nunholag, at
na'udma'udmanda ta do'olda ahan eden luta.†

---

* **1:5** Nan bilang an *napitu* ya ma'alih round number ti hay immannung an immuy ad Egypt ya *nanom ta han onom* (Gen. 46:26-27). (Bahaom goh nan footnote di Ac. 7:14 ti *napitu ta han lemay* bilang an nibaag hidi.) † **1:7** Hay uyap di tawon an nete"ah din natayan Joseph ta engganah din nakakan nan Hudyud Egypt ya nahuluk hi duway gahut an tawon. Ya hay uyap di tawon hi nunhituwan nan Hudyud Egypt ya opat di gahut ta han tulumpulu (Ex. 12:40).

8 Ya la'tot ya nun'alid Egypt han agguy nanginnilah aat Joseph ya nan
ina'inatna.‡
9 Ya inalinah nan tatagunan i'Egypt di, “Tigonyu an uya'adanah nan holag
Israel an nidugah an do'olda ahan, ya mabi'bi'ahda ya un ditu'u!
10 At mahapul an waday aton tu'u ta way atondan adi gun ma'ud'udman ti
ini ya udum hi algaw ya waday gubat, ya mid mapto' ya milammungdah nan
mangubat ay ditu'u, ya innayundan makak!” Anggaynanah inalin Pharaoh
ay dida.
11 At nan a'ap'apu ya pento'day mumpummandal hinan holag Israel
hinan tamuda ta way mangidoldol ay didah nan na'alligat an tamuanda, at
diday nangipiyammah nan holag Israel hinan duwan siudad an ad Pithom
ya ad Rameses ta danen siudad di awadan di pangipiyamungan nan alih
nan mahapuldan amin eden babluy.
12 Mu ta"on un umat hinay nangipaligligatandah nan holag Israel ya
undaat goh gun mahlag, at gunda dumo'ol hi ad Egypt. At nunheglay ta'ot
nan i'Egypt ay dida,
13 at gunda iyal'allay pangipaligligatandah nan holag Israel an mi'id ahan
ah homo'da.
14 Ti impiyammadan diday mapeleng an umat hi halublak ta miyammah
abung, ya ta"on nan payaw nan i'Egypt ya impitamudan dida ta diday
nangitamu.
15 Ya impa'ayag goh han ali nan duwan binabain Hudyu an da Shiprah
ay Puah an hay tamuda ya bumadangdah nan way muntungaw hinan
binabain Hudyu, ya inalinan diday,
16 “Wada ay di badanganyuh nan binabain Hudyuh muntungaw ta
tigonyu ay ta lala'i nan dawatonyun itungawda ya patayonyu. Mu wa ay
ta babai ya adiyu patayon.”
17 Mu agguyda inunud nan inalin nan alih atonda ti hi Apo Dios di
e'gonanda, at agguyda pinatoy nan linala'in dinawatda.
18 At impa'ayag goh nan ali dida, ya inalinay, “Anaad ta agguyyu inunud
nan inali' ay da'yu an agguyyu pinatoy nan linala'in pumpa'ittungaw?”
19 Ya inaliday, “Oo ti nan Hudyu ya madadawoh di atondan muntungaw,
at adimi ataman di puntungawandaan nalpah an adi umat hinan i'Egypt an
mumpaligatdan muntungaw!”
20 At winagahan Apo Dios daden bumadbadang hinan way muntungaw,
at na'ud'udmanda nan tatagun Hudyu, at gunda dumo'do"ol.
21 Ya dumalat nan nange'gonandan Apo Dios ya winagahana danen
bumadbadang hinan way muntungaw ta nahlagda.
22 Ya immandal nan alih nan tatagunan inalinay, “An amin nan
pa'ittungaw an linala'in imbabaluy nan Hudyu ya umuyyu anudon hinan
wangwang, mu adiyu nan binabai!”

2

Hay Nitungawan Moses
(Ac. 7:20-21; Heb. 11:23)

1 Ya wada han lala'in nalpuh holag Levi* an inahawana han nalpu goh
hinan holag Levi.†
2 Ya nunhabih den babai ta nuntungaw, ya lala'i.‡ Ya unat goh tinnig inana
an ma'apgohan di a'ung'ungngana ya impo"oynah tuluy bulan.

---

‡ **1:8** Hay ngadana nin ya nan Alin hi Ahmose I (1550-1525 B.C.). * **2:1** Hi Amram di ngadana (Ex. 6:20). † **2:1** Hi Jochebed di ngadana (Ex. 6:20). ‡ **2:2** Mid mapto' ya na'at hidin 1525 B.C.

3 Mu la'tot ya mid olognan mangipo"oy, at innalna han bahkit an hay
niyamma ya tubun di ga'ad, ya inhamadnan linita ta adi luhton di danum.
Ya unat goh nalpah ya innalnah den ung'ungnga, ya inittuna, ya inyuynah
nan pingit di Wangwang an Nile, ya impatabla'nah nan wadan di adudu"oy
an holo'.
4 Ya impiyadugnah nan ungan babai an agin den ung'ungnga ta tigonay
ma'at ay hiya, mu nibataan di awadana.§

5 Ya heden algaw ya immuy din babain imbaluy nan alid Egypt* an umuy
mun'amoh hinan wangwang. Ya nan tatagalana ya nundaldallanandah nan
pingit di wangwang. Ya unat goh inamang nan imbaluy di alih de han
bahkit hinan way adudu"oy an holo' ya hennagnay ohah nan tatagalana ta
immuyna innal.
6 Ya unat goh linuptin din imbaluy di ali nan hanin di bahkit ya tinnignah
den ung'ungngan kumilakila, at inggohgohana. Ya inalinay, “Hiyah te ohah
nan imbaluy di Hudyu!”
7 Ya han babai an agin den ung'ungnga ya immuy hinan imbaluy di ali,
ya inalinay, “Pohdom ay ya umuy'u ayagan di ohah nan babain Hudyu ta
hiyay manalimun enen ung'ungnga.”
8 Ya tembal nan imbaluy di alin inalinay, “Oo, eka mun'ayag.”
At immuy heden unga, ya inayaganah inan den ung'ungnga.
9 Ya unat goh inyuynah den babai ya inalin den imbaluy di alin hiyay,
“Awitom heten ung'ungnga ta halimunam, at idat'uy bo'laom.” At inawitna
nan ung'ungnga, ya hinalimunana.
10 Ya unat goh immong'ongngol heden ung'ungnga ya inyuy den babaih
nan imbaluy di ali an hiyay nangekkop hi ad imbaluy.† Ya nginadnana ta hi
Moses‡ ti inalinay, “Nan danum di *nangagawa'* ay hiya.”

Hay Limmayawan Moses ta Immuy ad Midian (Ac. 7:23-29; Heb. 11:24-26)

11 Ya unat goh immilog hi Moses§ at immuy an nannig hinan i'ibbanan
Hudyu, ya tinnignay aat di nunnaud hi pumpaligligatandan muntamu.* Ya
tinnigna goh han ohan i'Egypt an punhuplitna nan ohan Hudyu.
12 Ya muntiggatiggaw hi Moses an mi'id ah taguh mannig, at pinatoynah
de han i'Egypt, ya inlubu'nah nan panag heden natoy.
13 Ya nabiggat goh ya numbangngad hi Moses, ya inah'upana han duwan
Hudyun mumpattoyda. At inalinah nan numbahol di, “Anaad ta pun-
hudpa'mu han ibbam an Hudyu?”
14 Ya tembal den lala'in inalinay, “Undan he"ay pento'dah ap'apuh mangi-
panuh ay da'mi? Undan alyom ta patayona' an umat hinan namatayam
hinan i'Egypt?” Ya ma'atta'ot hi Moses ti ininnilanan waday nanginnilah
nan inatna.
15 Ya unat goh dengngol nan alih† den na'at ya penhodnan ipapatoy
hi Moses. Mu limmayaw hi Moses ta immuy hi ad Midian, ya hidiy
ni'hituwana. Mu heden dimmatngana ya inum'umbun hinan way bubun.

---

§ **2:4** Hi Miriam di ngadana (Ex. 15:20). * **2:5** Hay ngadana nin ya hi Hatshepsut an numbalin hi queen hidi (1503-1482 B.C.). † **2:10** Unu inagawitna hiya. ‡ **2:10** Hay pohdonan ibaga ya *agaw*.
§ **2:11** Intudun Stephen an amin di mituduh nan i'Egypt ya nitudu goh ay Moses (Ac. 7:22). * **2:11** Hay tawon Moses eden timpu ya napat (Ac. 7:23). † **2:15** Hay ngadana nin ya nan Alin hi Thutmose III (1502-1448 B.C.). Nob'on nan ali an nitudo' hi Ex. 1:8.

16 Ya hidid Midian ya wada han padi‡ an pituy binabaih imbabaluyna.
Ya daden binabai ya immuydah nan way bubun ta ipa'inumanda nan
initnuddan kalnilun amada.
17 Ya immuyda goh nan udum an mumpahtul, ya hinu'witda daden
binabai. At immuy mah hi Moses ta binaliwana dida, ya nun'ipa'inumana
din kalnilun nan binabai.
18 Ya unat goh immanamut daden hina"agi an imbabaluy Reuel ya inalin
amaday, “Anaad ta ag'aga ayun umanamut ad ugwan?”
19 Ya inaliday, “Manu ay ya wada han lala'in i'Egypt an bimmadang ay
da'mih din panu'witan nan udum an mumpahtul ay da'mih nan bubun, ya
hiya goh nangngal hinan danum, ya nun'ipa'inumana nan kalnilu tu'u.”
20 Ya inalin amaday, “At hay wadan mah nen lala'i? Anaad ta tinaynanyu?
Ekayu ayagan ta me"an ay ditu'u!”
21 At ni'hituh Moses ay Reuel. Ya la'tot ya inyabulut Reuel an ahawaon
Moses han imbaluyna an hi Zipporah.§
22 At nalmuy imbaluydan lala'i, ya hay impingadan Moses ya hi Gershom*
ti inalinay, “Ha"in ya unna' atog *bunag* eten babluy.”
23 Ya naluh di do'ol hi tawon ya natoy din alid Egypt.† Mu nan holag
Israel ya gun miyal'allay ipaligligatanda an dumalat nan tamuda, ya la'tot
ya ahibabagadah badang ay Apo Dios.
24 At dengngol Apo Dios nan pumpahmo'anda, ya ninomnomna din
intulagnah nan o'ommodda an da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.
25 At nidugah di homo'nan didah nan papanniganah nan ipaligligatanda.

3

Hay Ni'hapitan Apo Dios ay Moses (Ac. 7:30-34)

1 Ya wa han ohay algaw* an ay pumpahtulan Moses hinan kalnilun Jethro†
an hi aman ahawana an nan padid Midian, ya initnudna nan kalnilu ta
ene'wadah nan mapulun ta engganah unda dimmatong hinan Duntug an
Horeb an ma'alih Duntug Apo Dios.‡
2 Ya hidiy numpattigan nan Anghel Apo Dios§ ay hiya an ay apuy an
mundalang hinan gagwan di namo'gong an ayiw, ya inhahammad Moses
heden mundalang an ayiw, mu immi'inut an agguy noghob.
3 Ya alyon Moses hi nomnomnay, “Umipanoh'ah te ahan! At umuy'u
pa'ihhamhamadon heden dumaladalang ta anaad ta adi mogmoghob!”
4 Mu unat goh tinnig Apo Dios an gun meheggon hi Moses ya mun'ali an
alyonay, “Moses! Moses!”
Ya tembal Moses an inalinay, “Tayaa', Apu!”
5 Ya inalin Apo Dios di, “Tuma'dog'an ne, ya adi'a gun meheggon hitu, ya
anom nan hapatusmu ti heten timma'dogam ya me'gonan ti wah tua'.”

---

‡ **2:16** Duway ngadana an Reuel (an hay ibalinana ya *ligwan Apo Dios*; Ex. 2:18) di oha ya Jethro nan miyadwa (an hay ibalinana ya *apu*; Ex. 3:1). Hiya ya padi, ya mid mapto' ya dinayawnah Apo Dios ti hi apunan hi Midian ya ohan holag da Abraham ay Keturah, at iniladah Apo Dios (Gen. 25:1-2).
§ **2:21** Hay pohdonan ibaga ya *hamuti*. * **2:22** Hay pohdonan ibaga ya *bunag*. † **2:23** Nahuluk di nabongle ta han opat di tawon hi nun'alian Thutmose III (1502-1448 B.C.). * **3:1** Hay tawon Moses eden timpu ya nawalu ti napat di tawon hi nunhituwanad Midian (Ac. 7:30). † **3:1** Unu hi Reuel (bahaom nan footnote di Ex. 2:16). ‡ **3:1** Hay oha goh an ngadana ya Duntug an Sinai (Ex. 19:11; Ac. 7:30). § **3:2** Hiya ya hi Jesu Kristun nipattig hinan gutud di Old Testament ti Hiya ya Dios (Ex. 3:4).

6 Ya inalina goh di, “Ha"in di Dios an dayawon din o'ommodyu an hi
Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.” At hi Moses ya punhanianay angahna ti
tuma'ot an mannig ay Apo Dios.
7 Ya inalin goh Apo Dios ay hiyay, “Titinnig'u nan nidugah an ipaligligatan
nan tatagu' an wah did Egypt. Ya dengngol'uy pumbagandah badang'u
an dumalat nan nidugah an pangipaligligatan nan mumpummandal hinan
tamuda, at hohom'o' didah nan punligligatanda.
8 At hiyanan immalia' ta baliwa' didah nan ato'aton di i'Egypt, ta ekak'u
dida ta umuydah nan damunan luta an malumong, ya ma"almuy mihabal,
at do'ol ahan di ma'an an hidiy nunhituwan nan ahimpahimpampun an nan
holag Heth, ya holag Amor, ya holag Periz, ya holag Hiv, ya nan iCanaan, ya
nan iJebus.
9 Ti dodonglo' di pumpabadangan nan tatagun holag Israel ay Ha"in, ya
titinnig'u goh nan nidugah an pangipaligligatan nan i'Egypt ay didah nan
tamuda.
10 At ad ugwan ya honogo' he"a ta umuy'ah nan alid Egypt* ta he"ay
mangitnud hinan tatagu' an nan holag Israel ta ekakmu dida.”
11 Mu inalin Moses ay Apo Dios di, “Apu, anaad ahan ta ha"in di honogom
an umuy mi'hapit hinan ali ta ekak'u nan holag Israel ad Egypt?”
12 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Adi'a mun'od'od ti wagwadaa' ay he"a. At
wa ay ta makak ayud Egypt ya umali ayu ete han duntug ta dayawona' ta
henen atonyuy mangipa'annung an Ha"in di nannag ay he"a.”
13 Ya inalin goh Moses ay Hiyay, “Gulat ta umuya' hinan wadan nan holag
Israel ya inali' ay diday, Nan Dios an dayawon din o'ommod tu'uy nannag
ay ha"in ta umalia' ay da'yu. Mu gulat ta mahmahanday ngadanmu ya hay
pambal'u mah ay dida?”
14 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Ha"in nan Mi'id di Te"ana ya Mi'id
Pogpogna an Wagwadaa' Tuwali. Hiyah ne ngadan'u an mannag ay he"a.”
15 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Hiyah te alyom hinan holag Israel
an Ha"in hi Apo Dios an dayawon din o'ommodyun da Abraham, ya hi Isaac,
ya hi Jacob di nannag ay he"a. Ya hiyah ne tuwaliy ngadan'uh enggana, at
an amin nan holagyuh pidwa ya hiyay ingadandan Ha"in.
16 At umuy'a, ya impa'ayagmu nan mumpumpapto' hinan numbino'ob'on
an holag Israel ta ma'amungda, ya inalim ay diday, Hi Apo Dios an dayawon
din o'ommod tu'un da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob ya numpattig
ay ha"in ya inalinay, Ha"in di nanalimun ay da'yu, ya titinnig'u nan
nangipaligligatandan da'yud Egypt!
17 At ten alyo' ad ugwan an ekak'u da'yuh nan ipaligligatanyud Egypt ta
iyuy'u da'yuh nan damunan luta an malumong, ya ma"almuy mihabal, ya
do'ol ahan di ma'an. An henen lutay nunhituwan nan ahimpahimpampun
an holag Heth, ya holag Amor, ya holag Periz, ya holag Hiv, ya nan iCanaan,
ya nan iJebus.
18 At donglon nan mumpumpapto' di alyom ay dida. At malammung ayuh
nan mumpumpapto' hinan holag Israel ta umuy ayu mi'hapit hinan alid
Egypt, ya alyonyun hiyay, Hi Apo Dios an dayawonmin Hudyu ya ni'hapit
ay da'mi. At iyabulutmu ni' nan tuluy algaw hi pumbaatanmi ta umuy amih
dih nan mapulun ta hidiy umuymi pun'onngan hinan Dios an dayawonmi!”
19 Ya inalin goh Apo Dios di, “Inila' an heden alid Egypt ya adina abuluton
di akakanyu ta engganah un nan na'abbagbagtun way abalinanay mamilit
ay hiya

* **3:10** Mid mapto' ya nan Alin hi Amunhotep II (1448-1411 B.C.) an imbaluy Thutmose III (1502-1448 B.C.). Ya wada goh di udumnah ngadana an Amenhotep II ya Amenophis II.

20 ti dumalat nan pangata' hinan do'ol an atata'ot hi pummolta' hinan
i'Egypt. At la'tot ya abuluton nan ali mahkay di akakanyu.
21 At lumono' di punnomnoman di i'Egypt ta atonday maphod ay da'yu, at
pun'idatday gina'uda ta adi ayu mangiw'iwadyah akakanyu.
22 Ya wa ay ta magadyuh an makak ayu ya an amin nan binabain holag
Israel ya hay odowondah nan gina'un nan binabain i'Egypt an heneggonda
ya nan ni'hitun dida ya lubung, ya balitu', ya silver, ya hingat, ya hengheng.
Ya nun'ipadondah nan imbabaluydan linala'i ya binabai, ya umat hinay
atondan mamnoh hinan gina'un di i'Egypt."

4

Hay Nangidatan Apo Dios ay Moses hinan Abalinanan Mangat hi Umipanoh'a

1 Ya inalin goh Moses ay Apo Dios di, "Gulat ta umuya' ya adia' kulugon
hinan tatagu ya adida unudon nan alyo' ti alyonday, Hi Apo Dios ya agguy
numpattig ay he"a!"
2 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, "Hay ngadan ne han inodnam?"
Ya tembal Moses an inalinay, "Hul'ud, Apu."
3 Ya inalin Apo Dios di, "Ipa'wahmuh nan luta." At impa'wah mah Moses,
ya numbalin hi ulog, at bimmataan hiya.
4 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Edonmuh nan iwitna, ya
inta'nangmu." At inta'nang Moses din ulog, ya numbalin goh hi hul'ud.
5 Ya inalin goh Apo Dios di, "Hiyah ne atom hi un'a umuy hidi, at kulugon-
dan Ha"in an hi Apo Dios an dayawon din o'ommoddan da Abraham, ya hi
Isaac, ya hi Jacob di immannung an numpattig ay he"a."
6 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ipahwobmuy ngamaymuh nan
bunol di lubungmu." At inunud Moses an impahwobna. Ya unat goh
ginuyudna ya nalipuh hi palla'.*
7 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ipahwobmu goh nan ngamaymuh
nan lubungmu." At hiya goh di inat Moses an impahwobna ya unna
guyudon, ya mapmaphod mahkay an nipaddung hinan up'up di odolna.
8 Ya inalin goh Apo Dios di, "Mu gulat ta inatmun dida nan nahhun an
impattig'un he"a ta adida kulugon ya atom henen miyadwa, at kulugonda.
9 Ya gulat ta inatmu danen duwan umipanoh'a ya hiya damdaman adi da'a
kulugon ya immuy'ah nan Wangwang an Nile ta ummal'ah nan danum, ya
inhiitmuh nan luta. At nan danum ya mumbalin hi dala."
10 Ya inalin Moses di, "Apu, bo'on ha"in di honogom ti adia' nala'eng
an humapit an unna' tuwali na'u'umud,† ya tigom an ta"on ad ugwan an
numpattigam ay ha"in an ten unna' muntohtoh'a!"
11 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, "Hay ngadan di nunlumuh timid di tagu?
Ya hay mamu'it ya mangumud ay hiya? Ya ngadan di way abalinanan
mamulaw hi mata, unu hay mangidat hi panigaw? Undan bo'on Ha"in an
hi Apo Dios di mangat?
12 At makak'ad ugwan ta umuy'a, at badanga' he"an humapit ti Ha"in di
okod an mangitudun he"ah hapitom!"
13 Ya inalin Moses di, "Hay udum ni' ahan, Apu, di honogom hi mangat!"
14 At ma'ahhingal mah hi Apo Dios ay Moses, ya inalinay, "Undan bo'on
agim hi Aaron an holag Levi? Inila' an olognan umal'alu', ya nahamad di

* **4:6** Nan hapit an palla' hinan hapit di Hudyu ya hiyana nan numbino'ob'on an dogoh di up'up an bo'on nan palla' ya anggay. † **4:10** Layah hene ti hay intudun Stephen hi aat di panapit Moses ya hiyay nanginnilan mun'ul'ulgud hinan tugun (Ac. 7:22).

panapitna! Ya ad ugwan ya wah nan dalan an ipluynah tu ta damuwon da'a. Ya awni ta mundammu ayu at ongol di pun'am'amlonganan mannig ay he"a.
15 Ya munhapit ayun duwa ta nan alyom di hapitonah nan tatagu. At badanga' da'yu ta Ha"in di okod an mangipanomnom ay da'yuh nan hapitonyu ya hay atonyu.
16 Ya hi Aaron di pahapitom hinan tatagu ta hiyay mangibagah nan alyom ay hiya, ya he"ay paddungnay Apo Dios hi gun mangipa'innilan hiyah nan hapitona.
17 Ya itata'inmu nan hul'udmu ta hiyay usalom an mangat hinan do'ol an umipanoh'ah nan tatagu."

Hay Numbangngadan Moses ad Egypt

18 Ya unat goh nalpah henen na'at ya immanamut hi Moses. Ya inalinan Jethro‡ an ommod ahawanay, "Iyabulutmu ni' di umaya' ad Egypt ta umuy'u tigon nan tutulang'uh di ta puuto' di ma'ma'at ay dida."
At inyabulut Jethro, ya inalinay, "Mid ni' al'alih nan owonyu."
19 Hidin awadan Moses ad Midian ya ni'hapit hi Apo Dios ay hiyan inalinay, "Mumbangngad'ad Egypt ti an aminda din mamhod an mamatoy ay he"a ya nun'atoyda."
20 Ya hidin akakanda ya nuntakayon Moses hi ahawana ya nan duwan linala'in imbabaluynah§ nan dongki, ya nakakda ta umuydad Egypt. Ya inta'ina din hul'ud an din inalin Apo Dios hi odnana.
21 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Hay pumbangngadanyud Egypt ya ipattigmuh nan alin amin nan umipanoh'a. Mu ipa'odhol'uy nomnom nan ali* ta ta"on unna gun tigon nan umipanoh'a ya adina damdama iyabulut an pakakon nan tatagu.
22 Ya alyom hinan aliy, Hiyah te inalin Apo Dios: Nan holag Israel di paddungnay pangpangulluh lala'in imbaluy'u,
23 at iyabulutmuy akakanda ta umuyda mundayaw ay Ha"in. Mu inila' an iyadim, at hiyanan patayo' nan pangpangullun lala'in imbaluymu."
24 Ya hidih nan immiyanan da Moses hinan dalan hi ayandad Egypt ya hi'itangan patayon Apo Dios hiya.†
25 Mu nan ahawanan hi Zipporah ya innalnay nangalaban an batu ta nangugitnah nan imbaluyda, at impa'wahnah hu'in Moses nan up'up an ginogodna ta way pinumhodana, ya inalinay, "Umipabahol ay ha"in nan inat'u ta adi'a mapatoy!"
26 At binataanan Apo Dios hiya. Ya manu ay inalin Zipporah hene ti dumalat nan nakugitanda.‡
27 Ya hi Apo Dios ya ni'hapit ay Aaron hidid Egypt an inalinay, "Umuy'ah nan mapulun ta damuwom hi Moses." At immuy ta dinamunah Moses hinan ma'alih Duntug Apo Dios,§ ya inungnguna.

---

‡ **4:18** Unu hi Reuel (bahaom nan footnote di Ex. 2:16). § **4:20** Da Gershom (Ex. 2:22) ay Eliezer (Ex. 18:4). * **4:21** Ta"on un hi Apo Dios di nangipa'odhol hi nomnom nan Alin hi Pharaoh mu nan Alin hi Pharaoh goh di nangipa'odhol hi nomnomna tuwali (Ex. 7:13-14, 22; 8:15, 19, 32; 9:7, 34-35), at adi tu'u pabaholon hi Apo Dios ti hiyah ne penhod nan Alin hi Pharaoh damdaman ma'at. † **4:24** Bimmungot hi Apo Dios ay Moses ti agguyna inunud nan mandal Apo Dios ay didan Hudyu ta kugitonay imbabaluynan linala'i (Gen. 17:9-14). Ti adi maphod hi un hiyay nabagtun lider di Hudyu mu agguyna inunud nan Uldin. ‡ **4:26** Bahaom nan footnote di Ex. 18:3. § **4:27** Unu Duntug an Sinai (unu Horeb). Manu ay hiyah ne ngadana ti hidiy nangidatan Apo Dios ay Moses hi Uldin (Ex. 19:3).

28 At inulgud Moses ay Aaron an amin nan inalin Apo Dios an nannag ay
hiya, ya ta"on nan inalinan atondan umipanoh'a.
29 Ya unat goh nidatong da Moses ay Aaron ad Egypt ya impa'ayagdan
amin nan mumpumpapto' hinan holag Israel ta na'amungda.
30 At hi Aaron di nangipa'innilan amin hinan tataguh nan inalin Apo Dios
ay Moses ya un mahkay ipattig Moses ay dida nan umipanoh'ah nan tatagu.
31 Ya nan mumpumpapto' ya kinulugdan hi Apo Dios di nannag ay dida, at
inayundan nunluung ta dayawondah Apo Dios ti dengngoldan hohom'ona
didah nan ipaligligatanda.

5

Hay Ni'hapitan da Moses hinan Alid Egypt

1 Ya unat goh nalpah an nunhahapitda ya immuy da Moses ay Aaron
hinan alid Egypt.* Ya inaliday, “Hiyah te inalin Apo Dios an dayawon nan
holag Israel an inalinay, Iyabulutmuy akakan nan tatagu' ta umuydah nan
mapulun an mundayaw ya mun'onong ay Ha"in.”
2 Ya han ali ya inalinay, “Hay ngadan ne han Apo Dios? Ya anaad udot ta
unudo' di inalina ta pakako' nan holag Israel? Agguy'u inilah Apo Dios, ya
adi' pakakon nan holag Israel eten babluy!”
3 Mu inalin da Moses ay Aaron di, “Oo, mu hi Apo Dios an dayawonmin
Hudyu ya numpatigaw ay da'mi, at abulutom ni' ta mumbaat amih tuluy
algaw hinan mapulun ta hidiy pun'onnganmin Hiya.† Ti gulat ta adimi
unudon ya hay dogoh di dumalat hi atayanmi unu hay matadom di
pumpamatoynan da'mi.”
4 Ya inalin han ali ay da Moses ay Aaron di, “Unyu pohdon an haliwaon
nan tataguh nan puntamuanda! Mumbangngad ayuat hinan tamuyu!
5 Ya tigonyun ad ugwan ya da'yun holag Israel di do'do'ol ya un da'min
i'Egypt, ya anaad goh ta pohdonyu goh an duminongdan muntamu?”
6 Ya heden algaw ya immandal nan alih nan mumpummandal an i'Egypt
ya nan mumpumpapto' hinan holag Israel hinan tamudan
7 inalinay, “Adiyu mahkay idat ay dida nan dagamin iddumdah nan pito'
an miyammah nan mapeleng an halublak ta okoddan umuy an manganap!
8 Mu alyonyun dida ta mahapul an heden uyap di halublak an iyammadah
ohay algaw tuwali ya adi makudangan! Ya mid mapto' ya manghan di
tamuda, at hiyaat unda gun ibagan ha"in ta iyabulut'uy umuyda pun-
dayawan hinan Diosda!
9 Ya gunyu udman di tamun danen holag Israel ta way atondan tumamu-
tamu, at mid atondan umuy mundongol hinan hapiton danen mumpun-
layah!”
10 At immuyda mah nan mumpummandal hinan tatagu ya nan
mumpumpapto' hinan tamu, ya inalidah nan tatagu di, “Hay inalin nan ali
ya adi da'yu mahkay idatan hi dagami!
11 At okod ayun umuy manganap hi dagami, mu mahapul an hede
damdaman bilang di halublak an iyammayu tuwalih ohay algaw di
miyamma!”
12 At nan holag Israel ya way ohaan umuyda manganap hi dagamih ad
Egypt.

---

* **5:1** Hay ngadana nin ya nan Alin hi Amunhotep II (1148-1411 B.C.). Bahaom nan footnote di Ex. 3:10. † **5:3** Bahaom nan Ex. 8:26 ta innilaom di anaad ta mahapul an mumbaatda.

13 Ya daden mumpummandal ay dida ya nidugah di atondan mangidoldol
hinan tamu an inaliday, “Mahapul an nan bilang di halublak hi iyammadah
ohay algaw hidin awadan di dagamih midat di iyammayu damdama!”
14 At nan holag Israel an napilin mumpangipapto' hinan tamu ya diday
nangiboholan nan mumpummandal ta nunhaplatda dida, ya inaliday,
“Anaad ta nahnot ad ugwan ya ad uggay impiyammayuh halublak an adi
umat hidin hopapna?”
15 At daden holag Israel an mumpangipapto' hinan tamu ya immuydah
nan ali, ya inaliday, “Uya'ana ahan tatagwah atom ay da'min baalmu!
16 Ti adi da'mi idatan hi dagami, mu alyondan da'miy, Mun'amma ayuh
halublak! At nan tatagum di ad bahol, ya anaad ta punhaplat da'mi?”
17 Ya inalin nan alin diday, “Un ayu ahan tuwali napayad an adiyu pohdon
an muntamu, hiyanan hay pangiyabuluta' hi umuyyu pundayawan ay Apo
Dios di gunyu ibagabagan ha"in!
18 At mumbangngad ayuh nan tamuyu! Ti ta"on un mi'id ah dagamih
midat ay da'yu ya mahapul damdama an nan bilang di halublak an
iyammayuh ohay algaw hidin hopapnay iyammayu!”
19 Ya daden mumpangipapto' hinan holag Israel ya iniladan gun
miyal'allay punligatanda ti henen nangalin nan alin didan mahapul an din
iyammada tuwalih bilang di halublak hi ohay algaw di iyammada.
20 Ya unat goh limmahunda ya wada da Moses ay Aaron an mamannod
ay dida,
21 at inalidan da Moses ay Aaron di, “Olom man ya hi Apo Dios di nanannig
hinan inatyu, at Hiyay mummoltan da'yu! Ti nan inatyuy dumalat hi
pamoholan nan ali ya nan tatagunan da'mi, at hiyay nangidalatandan
mangipaligligat ay da'mi!”

Hay Ni'hapitan Goh Moses ay Apo Dios

22 At ni'hapit goh hi Moses ay Apo Dios an inalinay, “Apu, anaad ta unna'
hennag ay He"ah tu ya ten munligligatda damdama tun tatagum?
23 Ti nete"ah din ni'hapita' hinan ali ta imbaga' din inalim ya unnaat goh
inyal'allay pangipaligligatanah nan tatagum, ya agguymu goh dida ahan
binadangan!”

6

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Ad ugwan ya tigom di ato' hinan
ali ti mapilitan, at pakakona nan tatagu', ya punnaudonday akakanda ta
taynanda nan babluy.”
2 At inalin goh Apo Dios di, “Ha"in hi Apo Dios.
3 Ya Ha"in din numpattig ay da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob, ya
impa'innila' ay didan Ha"in nan Dios an Ongol di Abalinana.* Mu nan
ngadan'u an hi Apo Dios ya agguy'u ni' impa'innilan dida.
4 Ya inhamad'un intulag ay didan idat'u nan babluy an ad Canaan ta hidiy
punhituwanda, ya nibilangdah bunag.
5 At ninomnom'u nan intulag'un dida, at hiyanan hom'o' nan tatagu' an
holag Israel hinan pumpahpahmo'andan Ha"in ti dumalat nan aatdan umat
hi himbut.
6 At hiyanan ibagam hinan holag Israel an alyom di, Ha"in hi Apo Dios, ya
Ha"in di mamadang ay da'yuh nan pangipaligligatan nan i'Egypt ay da'yu ta
pogpogo' di aatyun umat hi himbut. Ya ipattig'uy abalina' an mummoltah
nan i'Egypt ta pakakon da'yun ne han babluy.

* **6:3** Unu *El-Shaddai* hinan hapit di Hudyu.

7 Ya da'yuy pento"uh tatagu' ta Ha"in an Dios di dayawonyu. Ya hay
panginnilaanyuh un Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu ya nan pamogpoga'
hinan aatyun umat hi himbut ad Egypt.
8 Ta ipangulu' da'yuh nan babluy an din inhapata' hi idat'un da Abraham,
ya hi Isaac, ya hi Jacob ta da'yun holagday mamnoh hinan luta. Ya ten
ipidwa' an alyon di, Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu."
9 Hiyah ne goh di inulgud Moses hinan holag Israel, mu agguyda dengngol
nan inalina ti dumalat nan nidugah an punnomnomandah nan ipaligli-
gatanda.
10 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
11 "Umuy'a goh hinan ali, ya imbagam ay hiya ta iyabulutnay akakan nan
holag Israel enen babluy."
12 Ya inalin Moses ay Apo Dios di, "Tigom adya an ta"on nan holag Israel ya
adia' donglon, at iyal'allanah nan ali ti ten unna' muntohtoh'an humapit!"
13 Ya inalin goh Apo Dios ay da Moses ay Aaron di, "Ibagayuh nan holag
Israel ya nan alid Egypt an Ha"in di namto' ay da'yun duwa ta ipanguluyu
nan holag Israel ta ekakyu didad Egypt."

Nan Himpangapu an Nahlagan da Moses ay Aaron

14 Hiyatuy holag Israel ya nan imbabaluyda:
Nan pangpangullun hi Reuben ya opatday linala'ih imbabaluyna an da
Hanok, ya hi Pallu, ya hi Hezron, ya hi Karmi. Didanay nalpuh holag
Reuben.
15 Hi Simeon ya onomday linala'ih imbabaluyna an da Jemuel, ya hi Jamin,
ya hi Ohad, ya hi Jakin, ya hi Zohar, ya hi Shaul (an hi inana ya
iCanaan). Didanay nalpuh holag Simeon.
16 Hi Levi ya tuluday linala'ih imbabaluynan da Gershon, ya hi Kohath,
ya hi Merari an hiyah ne napatadandan himpangapu. Hi Levi ya
hinggahut ta han tulumpulu ta pituy tawona ya un matoy.
17 Ya hi Gershon ya duwaday linala'ih imbabaluyna an da Libni ay Shimei
an diday ommod nan duwan himpangapu.
18 Hi Kohath ya opatday linala'ih imbabaluynan da Amram, ya hi Izhar, ya
hi Hebron, ya hi Uzziel. Ya hi Kohath ya hinggahut ya han tulumpulu
ta tuluy tawona ya un matoy.
19 Ya hi Merari ya duwaday linala'ih imbabaluyna an da Mahli ay Mushi.
Didanay himpangapu an nalpuh holag Levi hi napatad.
20 Ya hi Amram ya inahawanah Jochebed an hi agin amana, at nunholagda
ta da Aaron ay Moses. Hi amadan hi Amram ya hinggahut ta han
tulumpulu ta pituy tawona ya un matoy.
21 Ya hay imbabaluy Izhar hi linala'i ya da Korah, ya hi Nepheg, ya hi Zikri.
22 Ya hi Uzziel ya tuluday linala'ih imbabaluynan da Mishael, ya hi Elzaphan,
ya hi Sithri.
23 Ya hi Aaron ya inahawanah Elisheba an imbaluy Amminadab an hi agin
Nahshon. Ya opatday imbabaluyna an da Nadab, ya hi Abihu, ya hi
Eleazar, ya hi Ithamar.
24 Hi Korah ya tuluday imbabaluynah linala'i an da Assir, ya hi Elkanah, ya
hi Abiasap. Ya didanay a'apun holag Korah.
25 Ya hi Eleazar an imbaluy Aaron ya inahawana han imbaluy Putiel, ya
nunholagda ta hi Phinehas.
At didan amin di numbalin hi a'ap'apun nan numbino'ob'on an himpanga-
pun nalpuh holag Levi.
26 Ya da Aaron ay Moses di nangalyan Apo Dios hi mumpangipapto' hinan
holag Israel ta makakdad Egypt,

27 ya diday immuy hinan Alin hi Pharaoh ta al'alu'onday pangiyabulutanah akakan nan holag Israel ad Egypt.

Hay Immandal Apo Dios ay da Moses ay Aaron

28 Ya heden algaw hi ni'hapitan Apo Dios ay da Moses ay Aaron ad Egypt
29 ya inalinay, “Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu, at umuy ayuh nan alid Egypt ta ulgudonyun amin nan inali' ay da'yu.”
30 Ya inalin Moses di, “Apu, inilam an ha"in ya adia' nala'eng an humapit, at hiya dan hi unna' donglon hinan ali?”

7

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Donglom heten alyo' ay he"a ti pumbalinon da'ah paddungnay Dios hinan umayam hinan ali, ya hi agim an hi Aaron di pun'alunom ta hiyay pahapitom hinan ali.
2 At ulgudom ay Aaron an amin nan inali' ay he"a ta hiyay ibaagnah nan ali, ya mahapul an ibaganah nan ali ta iyabulutnay akakan nan holag Israel enen babluyda.
3 Mu ipa'odhol'uy nomnom nan ali ta way a'ud'udman di ipattig'un umipanoh'ah tud Egypt.
4 Mu ta"on unna tigon hana ya adi da'a damdama kulugon. At hiyanan idat'uy numbino'ob'on an punligatan nan i'Egypt ta hiyanay pummolta' ay dida ya un'u ekak nan tatagu' an holag Israel.
5 At hiyah ne panginnilaan nan i'Egypt an Ha"in hi Apo Dios ti dumalat nan idat'un ipaligligatanda, at la'tot ya enekak'u nan holag Israel hinan babluyda.”
6 Ya an amin nan immandal Apo Dios ay da Moses ay Aaron ya inatda.
7 Ya heden gutud di umuyda pi'hapitan hinan ali ya nawaluy tawon Moses, ya nawalu ta han tuluy tawon Aaron.

Nan Hul'ud Aaron ya Numbalin hi Ulog
(Psa. 105:26-27)

8 Ya inalin Apo Dios ay da Moses ay Aaron di,
9 “Umuy ayu ay hinan ali ta alyonan da'yuy mahapul ipattigyuy umipanoh'a ta pangimmatuna' ya alyom ay Aaron ta ipa'wahna nan hul'ud hinan hinagang nan ali, at mumbalin hi ulog.”
10 At immuy da Moses ay Aaron hinan ali ta atonda nan inalin Apo Dios ay dida. At impa'wah Aaron din hul'ud hidin hinagang nan ali ya nan u'upihyalna, ya numbalin heden hul'ud hi ulog.
11 Mu heden ali ya impa'ayagna nan nun'alala'eng an mangat hi madyik an i'Egypt ta ipa'atna goh heden inat da Moses ay Aaron.*
12 At nun'ipa'wahday hul'udda, ya umat goh an numbalindah ulog. Mu nan hul'ud Aaron an numbalin hi ulog ya nun'u'muna daden ulog.†
13 Mu impahelot nan aliy nomnomna, at agguyna inat nan inalin da Moses ay Aaron ti hiyah ne inalin tuwali Apo Dios.

---

* **7:11** Mid mapto' ya da Jannes ay Jambres di ngadanda (II Tim. 3:8), ya hiyah ne goh di aat di ugalin di Hudyu. † **7:12** Nan ulog di ohan aptan ahan an pangittigan nan i'Egypt, hiyaat un nan Alin hi Pharaoh ya waday balitu' an cobran niyal'altih nan uklupna. Ya gapu ta nan hul'ud Aaron ya numbalin hi ulog ta nun'u'muna an amin di hul'ud an numbalin hi ulog di i'Egypt at mattig an hi Apo Dios di nangabak hi an amin di bulul nan i'Egypt. Ya kulugon nan do'ol an evangelicals an un impadah nan mummadyik an namalbalin da Moses ti ta"on ad ugwan an timpu ya abalinan nan udumnan i'Egypt an ituduwan nan ulog ta ipa'odholday odolda ta umatdah nan hul'ud an ma'alih catalepsy, mu palpaliwan ya bumangonda ta umatda goh hi ulog.

Hay Nete"an di Nummoltaan Apo Dios hinan i'Egypt
(Psa. 78:43-44; 105:29)

14 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Nen un ngumayah nen alin adina
iyabulut di akakan nan tatagu.
15 At hi ma'et ya inta'inmu din hul'ud an din numbalin hi ulog, ya
immuy'ah nan Wangwang an Nile ti umuy hidi nan ali, at hodom hiyah di.
16 Ta immali ay ya inalim ay hiyay, Hi Apo Dios an dayawon nan Hudyu ya
hennaga' ta ibaga' ay he"a an alyonay, Iyabulutmuy akakan nan tatagu' eten
babluy ta umuydah nan mapulun ta hidiy umuyda pundayawan ay Ha"in!
Mu engganad ugwan ya iya'adim damdama.
17 At hiyaat un inalin Apo Dios di, Heten ato' di hiyay panginnilaam an
Ha"in hi Apo Dios. At tigom ta ihaplat'uh ten hul'ud hinan danum hitun
Wangwang an Nile, at nan danum ya mumbalin hi dala.
18 Ta mun'atoydan amin nan wah nan danum an ekan, ya umagub nan
danum, at adi mabalin hi inumon nan i'Egypt.”
19 Ya inalin Apo Dios goh ay Moses di, “Honogom hi Aaron ta umuyna
pun'eldong din hul'ud hi an amin hinan wangwang, ya ginnaw, ya unit, ya
ala', ya obob, ya nan way bannaw ta mumbalin hi dala an amin nan danum
ad Egypt an ta"on nan wah nan pannumanda.”
20 Ya inat da Moses ay Aaron nan immandal Apo Dios hi atonda. At
heden wawaddan nan ali ya nan tatagalanah nan Wangwang an Nile ya
inhaplat mah Aaron nan hul'ud hinan way danum, ya numbalin nan danum
hi wangwang hi dala.
21 Ya nun'atoydan amin nan e'ekan, ya nidugah an mun'agub nan danum,
at adi mabalin hi inumon nan i'Egypt. Ya an amin nan danum eden babluy
ya numbalindah dala.‡
22 Mu eneng'engoh nan mummadyik ad Egypt an dumalat nan la'engda,
at inyal'allan nan ali an mangiya'addi ti adina dongdonglon din alyon da
Moses ay Aaron ti hiyah ne tuwaliy ina'allin Apo Dios.
23 At nan ali ya immanamut hi palasyunan agguyna ahan hinaghaggung
nan na'at.
24 Ya an amin nan i'Egypt ya nunluhu'dah nan pingit di wangwang ta
manganapdah inumondah danum ti adi ahan mabalin hi ma'inum nan
danum an malpuh wangwang.
25 Ya pituy algaw di naluh hi namuhian Apo Dios hinan wangwang.

8

Hay Dimmo'olan nan Tu'a'
(Psa. 78:45; 105:30)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Umuy'ah nan ali, ya inalim di,
Inalin Apo Dios di iyabulutmuy akakan nan tatagu' ta way atondan umuy
mundayaw ay Ha"in!
2 Mu gulat ta adim iyabulut ya lumuwo' di nidugah an do'ol an tu'a' hitun
abablubabluy
3 an mun'alpudah nan Wangwang an Nile. Ya la'tot ya umuydah nan
punhituwam ta mun'ihinadah nan kuwaltum, ya nan olo'am, ya umuyda
goh hinan a'abung nan u'upihyalmu, ya nan tatagum, ya nan o"ongol an
duyun pungkiwalanyuh nan tatagum, ya nan punhaangam hi tinapay.
4 Ya ahilatlattu'dah odolmu, ya nan tatagum, ya nan u'upihyalmu.”

‡ **7:21** Hi Hopi di bulul nan i'Egypt an numpapto' anuh nan Wangwang an Nile, at paddungnay binain Apo Dios hiyan mid hulbinan bulul.

5 At alyon goh Apo Dios ay Moses di, “Alyom ay Aaron ta umuyna
eldong nan hul'ud hinan ginnaw, ya wangwang, ya ala', ya bannaw ta
mun'almudah di nan do'ol ahan an tu'a' ta lonapanda tun lutad Egypt.”
6 At eneldong mah Aaron din hul'ud hinan way danum, ya hin'alina ya
nalmuday nidugah an do'ol hi tu'a', at lenonapanda nan lutad Egypt.*
7 Mu nan mumpummadyik an i'Egypt ya enengngohda goh din na'at ti
dumalat nan abalinanda, ya impadahdan lumuwon.
8 At impa'ayag nan ali da Moses ay Aaron, ya inalinay, “Munluwalu ayu
ni' ay Apo Dios ta ubahona tun tu'a' hitun nunhituwanmi, at iyabulut'uy
akakanyun holag Israel ta umuy ayu mun'onong ay Apo Dios.”
9 Ya inalin Moses hinan aliy, “Penhod'un iluwaluan da'a, ya nan
u'upihyalmu, ya nan tatagum. Mu maphod hi un he"ay mamto' hi algaw
hi pohdom hi pangata', at anonan amin nan tu'a' ta ammuna tuwali nan
tu'a' hi wangwang di ma'angang.”
10 Ya inalin nan aliy, “Atom hi ma'et.”
Ya inalin Moses di, “Ato' hi un hiyay pohdom ta way panginnilaam an hi
Apo Dios an dayawonmi ya na'abbagbagtun mi'id nipaddung ay Hiya.
11 At immannung an anona nan tu'a' hinan abungmu ya abung nan
u'upihyalmu ta ammuna nan wah Wangwang an Nile di ma'angang.”
12 Ya unat goh nalpah di nunhahappitanda ya tinaynan da Moses ay Aaron
nan ali. Ya nunluwaluh Moses ay Apo Dios ta ubahona din do'ol an tu'a'.
13 Ya inat Apo Dios nan inluwalun Moses hi ma'at ti himbumagga ya
nun'atoydan amin nan tu'a' hinan abalubaluy, ya nan gettaw, ya nan
apayapayaw.
14 At inamung nan i'Egypt, ya nidugah an ahi'a'agubda.
15 Mu unat goh tinnig nan alin mi'id mahkay nan tu'a' ya hihidya
damdaman impahehelotnay nomnomna ti agguyna inat din inalin da Moses
ay Aaron. At nipa'annung din inalin tuwali Apo Dios.

Hay Nalmuwan nan Nidugah an Do'ol an Imu'
(Psa. 105:31)

16 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Alyom ay Aaron ta idolta'na nan
hul'ud hinan luta ta mumbalin nan hupu' hi imu' hinan abablubabluy ad
Egypt.”
17 At hiya mah goh di inat da Moses ay Aaron ta an amin nan hupu' hinan
abablubabluy ya numbalin hi imu'. At nan imu' ya ahi'a'alukayatdah nan
i'Egypt ya an amin hinan a'animalda.
18 Ya impadah goh nan udumnan i'Egypt an mumpummadyik nan inat da
Moses, mu agguyda inabalinan.
19 At inalidah nan aliy, “Hi Apo Dios ya anggay di way abalinanan mangat
hi umat hina!” Mu heden ali ya unnaat goh impahelot di nomnomnan ay
agguyna dengngol da Moses ay Aaron. At nipa'annung din inalin Apo Dios.

Hay Dimmo'olan di Lalog
(Psa. 78:45; 105:31)

20 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Hi maweet ya bumuwah'a goh ta
eka damuwon nan alih ayanah nan wangwang ta alyom ay hiyay, Hiyah te
inalin Apo Dios, Iyabulutmuy akakan nan tatagu' ta umuyda mundayaw ay
Ha"in!
21 Ti adim ay iyabulut ya lumuwo' goh di lalog ta amomolan da'yun amin
an i'Egypt an ta"on nan numpunhituwanyu ya nan lutayu

* **8:6** Waday ohan bulul nan i'Egypt an hi Heqt di ngadana, ya hay tigawna ya umat hinan tu'a'. Ya hi Heqt anuy gun bumadang hinan muntungaw.

22 ta ammunah ad Goshen an awadan nan tatagu' an holag Israel di
mi'idan di lalog. At hiyay panginnilaanyun Ha"in hi Apo Dios hinan
abablubabluy hitun luta.
23 At hiyay pangimmatunan nan tatagum ya nan tatagu', ya hay a'atan ne
ya hi ma'et."
24 Ya heden nabiggat ya impa'annung Apo Dios an nalmuy do'ol ahan hi
lalog ta nunhinap ad Egypt an ta"on un nan nunhituwan nan ali ya nan
u'upihyalna. At nan lalog di namuhih ad Egypt.
25 At impa'ayag mah nan ali da Moses ay Aaron, ya inalinay, "Umuy
ayu ta umuyyu onngan nan Dios an dayawonyu, mu ta hitun babluy di
pangatanyu."
26 Ya inalin Moses ay hiyay, "Adi mabalin hene ti nan i'Egypt ya i'innila' an
nidugah di adida pamhodan hinan e'nongmin Apo Dios! At gulat ta hituy
pangatanmi ta tigonda at puntapa da'mi![†]
27 At hiyaat unmi pohdon an mumbaat hi tuluy algaw hinan mapulun ta
hidiy umuymi pun'onngan ay Apo Dios ta atonmi nan immandalnan da'mi."
28 Ya inalin nan aliy, "Iyabulut'un umuy ayu mun'onong ay Apo Dios an
dayawonyuh nan mapulun, mu ta adi ayu umuy hi adagwi. At iluwaluana'
ni' ay Apo Dios!"
29 Ya inalin Moses di, "Heten akaka' ya iluwalu' ay Apo Dios ta hi ma'et
ya ma'ubahda nan do'ol an lalog hinan nunhituwam, ya nan awadan nan
u'upihyalmu, ya nan tatagum. Mu adi da'mi ilayahan goh ta adim ipaway
akakanmih umuymi pun'onngan ay Apo Dios!"
30 Ya unat goh nakak hi Moses hinan awadan di ali ya innayuna, ya
nunluwalun Apo Dios.
31 Ya dengngol Apo Dios heden inluwalun Moses, at inubahnan amin nan
nidugah an do'ol an lalog, at mi'id ah ohah na'angang.
32 Mu un hihidya damdaman un impahehelot den aliy nomnomnan adina
iyabulut di akakan nan holag Israel.

9

Hay Napihtian nan A'animal nan i'Egypt

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Umuy'ah nan ali, ya alyom ay hiyay,
Hiyah te inalin Apo Dios an dayawonmin Hudyu: Iyabulutmuy akakan nan
tatagu' ta way atondan mundayaw ay Ha"in!
2 Mu adim ay iyabulut ta pohdom unda mihihinnah tu
3 ya ipa'alinay atata'ot hi pihtin di a'animalyu an nan kabayu, ya dongki,
ya baka, ya kalnilu, ya nan gandeng, ya kamilu.
4 Mu nan a'animal di holag Israel ya adi middum an mi'pihti an ta"on ah
oha, ta ammuna nan a'animalyun i'Egypt."
5 At hay inalin Apo Dios hi gutud di a'atana ya hi ma'et.
6 Ya heden nabiggat ya impa'annung Apo Dios din inalina. At an amin
nan a'animal nan i'Egypt ya nun'atoyda,[*] mu mi'id ah ohah natoy hinan
a'animal di holag Israel.[†]

[†] **8:26** Manu ay umipabohol nan e'nong nan Hudyuh nan i'Egypt ti (1) pinahiwda nan mumpahtul hi kalnilu at mid mapto' ya pinahiwda goh nan a'animal an impapto'da (Gen. 46:34), ya (2) agguyda ne"an hinan Hudyu ti paniaw (Gen. 43:32). [*] **9:6** Hay nun'a'atoy ya anggay ya nan a'animal an agguy nihi'ug hi allung ti wagwah didah nan payaw. [†] **9:6** Dinayaw nan i'Egypt nan do'ol an a'animal, ya dinayawda goh nan numbino'ob'on an bulul an waday uludan umat hi animal. Umat hinan bululda an da Apis ay Mnevis (an ay buta'al an bakay uluda), ya hi Hathor (an ay babain bakana), ya hi Khnum (an ay buta'al an kalniluna). At binain Apo Dios dida.

7 Ya nan ali ya hennagna nan linala'in immuy nanamad hinan a'animal
nan holag Israel, ya tinnigdan mi'id ah ohah natoy. Mu hihidya damdaman
heden ali ya unna impa'odhol di nomnomna ti agguyna inyabulut di akakan
nan holag Israel.

Hay Nun'apoghaan nan i'Egypt

8 Ya inalin goh Apo Dios ay da Moses ay Aaron di, “Umakup ayuh dapul
hinan pun'apuyan, ya impatu"ug Moses an ihabuag ta titiggon nan ali.
9 Ta iwa'at di tuyup hinan abablubabluy ad Egypt ta hiyay dumalat hi
almuwan nan i"itang an mun'abdu' hinan up'up di tatagu ya a'animal ta
mumbalin hi pogha.”
10 At immuy mah immakup da Moses ay Aaron hinan dapul, ya immuydah
nan awadan di ali, ya impatu"ug Moses an inhabuag heden dapul ta
immalihbu', ya nawaday i"itang hi nun'abdu' hinan up'up di tatagu ya nan
a'animal, ya nun'apoghaanda.‡
11 Ya nan i'Egypt an way abalinandan mummadyik ya mid ologdan umuy
ay Moses ti nun'apoghaandan amin an i'Egypt.
12 Mu impahelot Apo Dios di nomnom nan ali, at agguyna inunud nan
inalida ti hiyah ne tuwali din inalin Apo Dios ay Moses.

Hay Dalallu an Nalpud Daya
(Psa. 78:47; 105:32-33)

13 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Hi ma'et hinan helhelong ya
umuymu damuwon nan ali, ya alyom ay hiyay, Hiyah te inalin Apo Dios
an dayawon nan Hudyu an inalinay, Iyabulutmuy akakan nan tatagu' ta
umuyda mundayaw ay Ha"in!
14 Ti adim ay ya moltao' he"a, ya nan u'upihyalmu, ya nan tatagum ta way
panginnilaanyun mi'id ah nipaddungan di anabagbagtu' hitun luta!
15 Ti gulat ta penhod'un mamatoy ay he"a ya nan tatagum at ipa'ali' nan
mabi'ah an dogoh, at mun'atoy ayu ta mapogpog ayuh tun luta.
16 Mu manu ay agguy'u inat di umat hina ya ta matagu'a, ta ipattig'un he"a
nan abalina', ya ta mipa'innilan amin hinan tataguh tun luta.§
17 Mu he"a ya unmu ipangangattuy aatmu, hiyaat unmu adi iyabulut di
akakan nan tatagu'.
18 At innilaom an hi ma'et hinan at hitu ya ipa'ali' di nunnaud an dalallu an
mi'id ah nipaddunganah nan dalallu an gun impaluh nan i'Egypt an nete"ah
din hopapna ta nangamung ad ugwan.*
19 Ya alyom ta ipahi'ugdan amin nan a'animal an wah nan payaw, ya ta"on
nan tatagu ya ta mihi'ugda goh, ti adida ay ya mun'e'na nan dalallun dida,
at mun'atoyda.”
20 Ya nan udumnan i'Egypt an u'upihyal ya timma'otda ti nan inalin Apo
Dios, at ayda nun'ipahi'ug nan a'animalda ya nan baalda.
21 Mu nan udumna ya nidugah di ngohoydah nan inalin Apo Dios hi ma'at,
at agguyda impahi'ug nan himbut ya nan a'animalda.
22 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Ita'nangmuy ngamaymud daya ta
mun'agah nan dalalluh nan abablubabluy ad Egypt, ya nun'e'nah nan
tatagu, ya nan a'animal, ya an amin hinan nitanom hi payaw ya uma.”

---

‡ **9:10** Hay aat te ya waday nun'almuranas, ya nagulid, ya naloghapan, ya waday anappuhinah nan lulug ya hu'i (Deut. 28:27, 35). Hay ngadan ten dogoh? Hay alyon di udum ya smallpox (unu cowpox hinan a'animal), ya bo'on ay ya anthrax. Gulat ta makulug at daten dogoh ya ag'agadan miwa'at.
§ **9:16** Rom. 9:17. * **9:18** Mu manghan ahan di dalallud Egypt an ta"on un ad ugwan an gutud.

23 At inta'nang Moses din hul'udna, ya impa'idul Apo Dios, ya gun mun'ilat
an pumahad hitun luta ya manalallu.
24 Ya nidugah an gun mun'apalin manalallu ya gun mun'ilat. Hiyah ne
nidugah ahan an dalallun mi'id ah umat hinah impaluh nan i'Egypt hi
nete"ah penghana.
25 Ya nun'ipuhit nan dalalluh an amin hinan agguy nipahi'ug hi ad
Egypt an wah nan payawda, at nun'apa"i ya nun'atoyda nan tatagu ya nan
a'animal. Ya an amin di nun'itanom hinan uma, ya payaw, ya ta"on nan
ayiw ya nun'a'ipungda.
26 Mu ad Goshen an nihinan nan holag Israel ya mi'id ah dalalluh di.
27 At impa'ayag goh nan ali da Moses ay Aaron, ya inalinan diday,
“Immannung an numbahola', ya hi Apo Dios ya makulug di aatna, at ha"in
ya nan tatagu' di nibahhaw!
28 At munluwalu ayu ni' ahan ay Apo Dios ta ipadinongna nan atata'ot an
idul ya nan dalallu ti iyabulut'uy akakanyun ten babluy ta adi ayu mahkay
mihinah tu!”
29 Ya inalin Moses di, “Awni ta makak amin ten siudad ya nunluwalu amin
Apo Dios, at duminong nan idul ya nan dalallu, ta way panginnilaam an tun
luta ya bagin Apo Dios.
30 Mu i'innila' an he"a ya nan u'upihyalmu ya adiyu damdama ta'tan hi
Apo Dios.”
31 Ya nan intanom nan i'Egypt an barle ya bimmungada, ya nan flax an ay
apoh ya munhabung, at hiyaat unda nun'apa"i.†
32 Mu nan wheat an paddungnay habug ya agguy napa"i ti
pa'ahhangawda.
33 At hi Moses ya nakak hinan awadan nan ali ta tinaynana nan babluy. Ya
inta'nangnay ngamayna, ya nunluwalun Apo Dios, at dimminong din idul
ya dalallu, ya inugawnay udan.
34 Ya unat goh tinnig nan ali ya nan u'upihyalna an dimminong nan idul
ya dalallu ya impahehelotda damdamay nomnomdan umat hidin hopapna.
35 At impahehelot nan aliy nomnomna, at agguyna goh inyabulut di
akakan nan holag Israel ti hiyah ne tuwali inalin Apo Dios ay Moses.

10

Hay Nalmuwan nan Do'ol an Dudun
(Psa. 78:46; 105:34-35)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Umuy'ah nan ali ta mi'hapit'a ti
impahelot'uy nomnomna ya nan u'upihyalna ta way ato' an mangipattig ay
didah nan pangat'un umipanoh'a.
2 Ta hanan ma'at ya hiyay ulgudonyuh udum di algaw hinan imbabaluyyu
ya nan a'apuyu an nan nangipaligligata' hinan i'Egypt ya nan nangata' ay
didah nan umipanoh'a ya ma'at ta way panginnilaanyu an Ha"in hi Apo
Dios.”
3 At immuy da Moses ay Aaron hinan ali, ya inalidan hiyay, “Hi Apo
Dios an dayawonmin Hudyu ya inalinay, Anuud nin di pangipa'ampaam
hi odolmun Ha"in? At iyabulutmuy akakan nan tatagu' ta umuydan
mundayaw ay Ha"in!
4 Ti gulat ta iya'addim ya ipa'ali' di do'ol hi dudun hinan babluyyuh ma'et

† **9:31** Mid mapto' ya January unu February eden timpu ti hiyah ne aat nan bumungaan nan barle ya humabungan nan apoh ad Egypt eden gutud.

5 ta ho'napandan amin tun luta ta mi'id ahan mattig. Ya onondan amin
hay way na'angang hi agguy pina"in nan dalallu, ya ta"on un nan ayiw an
na'angang hinan payawyu.
6 Ya mun'apnudah nan abungmu, ya ta"on nan abung di u'upihyalmu, ya
nan abung di tatagum. Ya nidugah an atata'ot di aatdan mi'id ah umat hinah
impaluh din a'apuyuh ene'damda." Ya unat goh nalpah hanan inalin Moses
ya nakak.
7 Ya inalin nan u'upihyal hinan aliy, "Anuud nin di pangidinngan ten
lala'in mangipaligligat ay ditu'u? Mahapul an iyabulutmuy akakanda ta
umuyda dayawon hi Apo Dios an Diosda! Undan adim tigon an ten pumuhi
tun ad Egypt?"
8 At impa'ayag goh nan ali da Moses ay Aaron, ya inalina goh ay diday,
"Mabalin an umuy ayu mundayaw ay Apo Dios an dayawonyu! Mu hay
mahapul nin hi umuy?"
9 Ya tembal Moses, ya inalinay, "Mahapul an makak amin middum
nan imbabaluymi an nan ung'ungungnga, ya nan nun'a'in'inna, ya nan
nun'ala'ay. Ya pun'itnudmi goh an amin nan kalnilu, ya gandeng, ya nan
bakami ti mahapul an munggotad amih pun'onnganmin Apo Dios."
10 Ya inalin nan alin diday, "Hi Apo Dios di manalimun ay da'yuh un'u
abuluton an makak ayu. Mu adi' ahan abuluton hi un mitnud nan binabai
ya ung'ungungnga ti ma'innilan waday nomnomnomonyuh nappuhin aton!
11 Adi' iyabulut! Ammuna ayun linala'ih umuy an mundayaw ay Apo
Dios ti hiyah ne gunyu lupiton!" At numpakakna da Moses ay Aaron hinan
wadana.
12 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ita'nangmuy ngamaymuh tun
babluy ad Egypt ta malmuy dudun ta ho'napanda tun luta, ta pun'a'andan
amin nan nihabal ya nan himmangaw an inang'ang di dalallu."
13 At inta'nang goh Moses nan hul'udna, ya limmun Apo Dios di puo'
an nalpuh appit di buhu'an nan algaw ta inyal'algawna, ya inlablabinan
himmubuhubuud ad Egypt. Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya niddum
di dudun hinan puo'.*
14 Ya linonapandan amin nan abablubabluy ad Egypt, ya nunheglan
do'olda ahan ya un anggay heneh nidugah an do'ol hi tinnig nan i'Egypt ti
mi'id ah umat hinah impaluhdah din penghana, ya adi goh mapidpidwah
enggana.
15 Ya lenonapanda tun luta ta engganah un ngimmitit, at nun'a'andan
amin din nihabal, ya nan himmangaw an inang'ang di dalallu, ya ta"on
nan bungan di ayiw, ya nan nitanom hi payaw ad Egypt, at mid ah ohah
na'angang hi tubuda.
16 Ya nunnaudon nan alin nangipa'ayag ay da Moses ay Aaron, ya inalinay,
"Numbahola' ay Apo Dios an dayawonyu, ya numbahola' goh ay da'yu!
17 At aliwanyu ni' heten numbahola' goh, ya nunluwalu ayun Apo Dios ta
ipadinongna ni' ahan hatun nunheglan pummoltanan ha"in!"
18 At tinaynan Moses nan ali, ya nunluwalun Apo Dios ta mumbagah
badang.
19 At binalliyang Apo Dios nan puo' ta hay appit hi a'unugan di algaw di
nangipluyana ta iyaddibnan amin din dudun hinan Mumbolah an Baybay,†
at mi'id ah ohah na'angang hi dudun ad Egypt.

---

* **10:13** Hinan March ya April ya umipata'ot nan gun ma'at ad Egypt ti pumuo' an malpuh appit di buhu'an di algaw, ya hin'umu'uddum ya iyalinay nidugah an do'ol hi dudun. † **10:19** Unu Red Sea.

20 Mu impahelot Apo Dios goh di nomnom nan ali ta omod unna agguy
inyabulut di akakan nan holag Israel.

Hay Hemmelngan ad Egypt hi Tuluy Algaw
(Psa. 105:28)

21 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Ita'nangmu nan ngamaymud daya ta
humelong an ay tipot hinad Egypt ta ahi'ap'apu'ap nan tatagu.”
22 At inta'nang Moses di hul'udna, ya hemmelong ahan an amin nan
abablubabluy ad Egypt hi tuluy algaw.
23 At nan tataguh ad Egypt ya agguyda nuntitiggawan, ya agguyda goh
limmahlahun hinan numpunhituwanda ti pa'ahhelong ahan. Mu nan
awadan di nunhituwan nan holag Israel ya mapatal.‡
24 At ipa'ayag goh han alih Moses, ya inalinay, “Umuy ayu mahkay
an mundayaw ay Apo Dios an ta"on unyu itnud nan binabai ya nan
imbabaluyyu! Mu adiyu itnud nan baka, ya kalnilu, ya gandeng ta diday
mataynan hitu.”
25 Ya inalin Moses ay hiyay, “Mahapul ahan an waday e'nongmih Onong
an Moghob ta e'nongmin Apo Dios hinan pundayawanmin Hiya.
26 At an amin nan a'animalmi an mi'id ahan ah ma'ang'ang ta way
e'nongmih nan pundayawanmin Apo Dios, ya agguymi ahan inilay
e'nongmin Apo Dios ta nangamung hi un ami umatam hidi.”
27 Mu impahehelot Apo Dios nan nomnom din ali, at hiyaat unna adi
iyabulut di akakanda.
28 At inalinan Moses di, “Makak'a ta taynana'! Ya adi'a ahan mahkay
mumpatpatigaw ay ha"in! Ti gulat ta mipattig'an ha"in ya ipapatoy da'a!”
29 Ya inalin Moses di, “At umat ay hinay panapitmu at adia' mipatpattig ay
he"ah enggana!”

11

Hay Natayan nan Papangpangullun Imbabaluy nan i'Egypt
(Psa. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10)

1 Ya waday impanomnom Apo Dios ay Moses an inalinay, “Hiyah te
mahkay di angunuhnah pummolta' hinan ali ya nan tataguna. At malpah
ay henen ma'at at iyabulutnay akakanyu, ya hay atonan mamakak ay da'yu
ya punhunihun da'yu ta punnaudonay akakanyun ten babluy.
2 At ad ugwan ya alyom hinan linala'i ya binabain holag Israel ta
mun'adawdah nan gina'un nan heneggonda an nan gina'un di odol an
balitu' ya silver.”
3 Hi Apo Dios ya indatnay pange'gonan nan i'Egypt hinan holag Israel ti
ta"on un nan u'upihyal ya nan tatagu ya ibilangdan hi Moses ya ongol di
abalinana.
4 At intuluy Moses an ni'hapit hinan ali ya un mahkay makak an inalinay,
“Hiyah te inalin Apo Dios an inalinay, Hi lumabi ya le'do' an amin tun ad
Egypt.
5 Ya an amin nan papangpangullun linala'in imbabaluy nan i'Egypt ya
mun'atoydan mete"ah nan pangpangullun lala'in imbaluymun mamnoh hi
haadmu ta nangamung hinan pangpangullun imbaluy nan tatagalam an
binabain hay tamuda ya un munggelgeleng hi bogah. Ya mun'atoy goh an
amin nan nun'ahhun an imbabaluy nan a'animalyu.

‡ **10:23** Nan algaw ad daya an hi Ra (unu Re) di ohan nabagbagtun bulul di i'Egypt, at binain Apo Dios hiya ti adina abalinan an pumtang.

6 Ya an amin nan abablubabluy hitud Egypt ya ma"adngol di ahingungul-
ngul an mid ah at hinah na'at hidin penghana ya hi awnih udum di algaw
goh.
7 Mu nan holag Israel ya mi'id al'alin ta"on nan ahu, ya mi'id ah mun'aluul
ta way panginnilaanyun Ha"in an hi Apo Dios ya agguy numpaddung di
pangat'uh nan holag Israel ya nan i'Egypt. Hiyah ne inalin Apo Dios."
Ya intuluy Moses an himmapit, ya inalinay, "Inila' nan ma'at ti
8 an amin nan u'upihyalmu ya umalidan munluung an mangal'alu' ay
ha"in an alyonday, Ekakmun amin nan tatagum! Ta nalpah ay an inalida
ya unna' mahkay makak." Ya nidugah di bimmubungtan Moses hidin
nanaynanah nan ali.
9 Ya gun tuwali alyon Apo Dios ay Moses di, "Manu ay adi da'a dongdon-
glon hinan ali ya ta way inat'un nangat hinan do'ol an umipanoh'ad Egypt."
10 Ya da Moses ay Aaron ya gunda inat an amin hanan umipanoh'ah
nan wadan nan ali, mu impahehelot damdaman Apo Dios di nomnomna
ta omod unna agguy inyabulut di akakan nan holag Israel hinan babluyda.

12

Hay Namaliwan nan Angel hinan Numpunhituwan nan Holag Israel
(Lev. 23:4-8; Num. 28:16-25; Deut. 16:1-8)

1 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay da Moses ay Aaron hidid Egypt an alyonay,
2 "Mete"ad ugwan ya heten bulan di ibilangyuh hopap di bulan di
hintawon hinan holag Israel.*
3 At mahapul an pun'ibagayun amin hinan holag Israel ta nan miyapulun
algaw ad ugwan an bulan ya an amin nan linala'in o'ommod nan ohan
pamilya ya way ohaan pilionay ohah nan uyaw an kalnilu.†
4 Ya gulat ta nan nahnot an pamilya ta iniladan mi'id ologdan mangihdan
amin hinan paltionda ya mahapul an mi'hapitdah nan ohan pamilyan
heneggonda ta milammungdan didan mangihdan de han ohan mapalti. At
mabalin an aminondan ihda ta mi'id ah ma'angang.
5 Hay pilionda ya nan uyaw an kalnilu unu gandeng an ohay tawona an
buta'al an mi'id ah ganitna.
6 Ya ilahhinda nan uyaw ta engganah nan mahdom eden miyapulu ta
opat an algaw nen bulan, ya daden hinohhan pamilyan holag Israel ya
dedehhonondan golton nan kalniluda.

---

* **12:2** Hiyah te te"an di calendar di Hudyu, at paddungnay hiyay Balun Tawon ay dida. Ya duway ngadan nen bulan ti hay ngadanah nan hapit di iCanaan ya *Aviv* (Ex. 13:4; 23:15; 34:18; Deut. 16:11), mu hay ngadanah nan hapit di iBabylon ya *Nisan* (Neh. 2:1; Esth. 3:7). Ya hay nipaddungan nan tawon hinan calendar tu'ud ugwan an gutud ya 1445 B.C. hidin miyatlun tawon hi nun'alian Amunhotep II (1448-1411 B.C.). Hiyatuy calendar di Hudyu: nan hopap di bulan ya *Aviv/Nisan* (March-April), ya miyadwan bulan ya *Ziv* (April-May), ya nan miyatlun bulan ya *Sivan* (May-June), ya nan miyapat an bulan ya *Tammuz* (June-July), ya nan miyaleman bulan ya *Ab* (July-August), ya nan miyonom an bulan ya *Elul* (August-September), ya nan miyapitun bulan ya *Tishri/Ethanim* (September-October), ya nan miyawalun bulan ya *Bul/Marcheshvan* (October-November), ya nan miyahiyam an bulan ya *Kislev* (November-December), ya nan miyapulun bulan ya *Tebeth* (December-January), ya nan miyapulu ta han ohan bulan ya *Shebat* (January-February), ya nan miyapulu ta han duwan bulan ya *Adar* (February-March). † **12:3** Mattig an hay miyapulun algaw hinan bulan an Aviv/Nisan ya hiyah ne nipaddung an algaw hidin nuntakayan Jesus hinan dongki, ya henen nahhun an algaw an ma'alih Palm Sunday ya paddungnay inalin Jesus hinan tatagud Israel di, "Pot'onyuh awni nan uyaw an kalniluyu, mu od'odolnah unna' pot'on ay da'yu ta Ha"in di paddungnay uyaw an mipallog ay da'yu!" (Mat. 21:1-11; Mk. 1-11; Lk. 19:29-38; Jn. 12:12-15).

7 Ya alanda nan dalan nan mapalti, ya inlamuhdah nan gaub hinan
numpinangngel an paneddeng, ya nan alegeng di pantaw, ya nan bagtun
di pantaw nan abung eden wadan di pangihdandah nan napalti.
8 Ya henen mahdom ya mahapul an mihdan amin nan mipagan dotag
nan mapalti, ya hay onondah pangihidaandah nan nipagan dotag ya nan
tinapay an agguy nabino'bo'an ya nan halawhaw an mumpait.
9 Ya adiyu ihda nan ma'ata unu nan mihaang an nonong nan na'imul, ya
impagayun middum nan uluna, ya hu'ina, ya an amin nan minalutuna.
10 Ya mahapul an mi'id ahan ah ma'angang hinan mabiggat, ta wada ay di
ma'angang hi adiyu ihda ya mahapul an gohbonyu ya un mawa'ah.
11 Ya alyom ay dida ta mundadaanda, ya egtomday gina'uda, ya numbalik-
isda, ya idadaanday hul'udda, ya nunhapatusda ta midadaandan mumbaat,
ya punnaudondan mangan ti hiyah ne gutud di pamaliwan Apo Dios ay
da'yu."
12 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya henen mahdom ya le'do' an amin
nan abablubabluy ad Egypt ta pumpatoy'un amin nan pangpangullun
imbabaluy nan i'Egypt ya ta"on nan a'animalda. Ya pa"io' an amin nan bulul
an dayawon nan i'Egypt ta ipattig'un Ha"in nan immannung an Dios.‡
13 Ya nan dalan nilamuh hinan abalubaluy ya hiyay pangimmatuna'
hinan numpunhituwanyu, ya tigo' ay nan dala ya linauha' da'yu ta adi ayu
mitagam hinan pummoltaa' hinan i'Egypt.
14 Ya heden algaw di panginomnomanyuh nan namaliwa' ay da'yu, at
Ha"in an Dios di ibehtaanyuh atawotawon ta nangamung."
15 Ya inalin goh Apo Dios ay da Moses di, "Adiyu onon nan nabino'bo'an an
tinapay hi pituy algaw. Ya henen hopap di algaw ya mahapul an itapalyun
amin nan bino'bo' an wah nan numpunhituwanyu. Mu gulat ta henen
gutud di pituy algaw ya waday ohan da'yuh mangan hinan nabino'bo'an
an tinapay ya mahapul an mapogpog di ibilanganah nan holag Israel.§
16 Ya nan hopap di algaw ya ma'amung ayu ta mundayaw ayun Ha"in, ya
umat goh hinay atonyuh nan miyapituh algaw. Ya henen algaw ya adi ayu
muntamu an ammunay ononyuh ihaangyu ya anggay.
17 At gunyu ngilinon an egtadan heten algaw an agguyyu nanganan hi
agguy nabino'bo'an an tinapay ti hiyah ne gutud di nangekaka' ay da'yud
Egypt. At gunyu aton heteh atawotawon hi enggana, ya ipaboltanyuh nan
holagyu.
18 Ya mete"ah munhinag hinan miyapulu ta opat di algaw eden hopap di
bulan ta engganah nan munhinag hinan miyaba'inti ta han ohay algaw di
adiyu ahan panganan hinan tinapay an nabino'bo'an.
19 At henen pituy algaw* ya mahapul an mi'id ah mipatpatang hi bino'bo'
hinan numpunhituwanyu, ya umat goh hinan bunag. Mu gulat ta wadan
da'yuy mangan hinan tinapay an nabino'bo'an ya mahapul an mapogpog
di ibilanganah holag Israel an ta"on un hiya ya bunag unu nitungaw eden
babluy.

‡ **12:12** Namolta nan udumnan bulul di i'Egypt (bahaom nan footnotes di Ex. 7:11; 8:6; 9:6; 10:23), mu hi awniat mamoltadan amin ti bainon Apo Dios dida ti adida abalinan an mamaliw hinan papangpangullun i'Egypt, ya nan do'ol an a'animal an umat hinan bululda ya mun'a'atoyda.

§ **12:15** Nan bino'bo' di mangipattig hi *bahol* (I Cor. 5:8) ya nan *balbalin pangat di tagu* (Lk. 12:1).

* **12:19** Nan hopap di algaw enen gotad ya nan Behta an Punnomnoman hinan Namaliwan nan Anghel hinan Tataguh din Penghana, ya nan na'angang an onom an algaw ya ma'alih Behtan di Tinapay an Agguy Nabino'bo'an, at hay lammungna ya pituy algaw nan gotadda. Ya hay pungngadanda eten pitun algaw ya Behtan di Tinapay an Agguy Nabino'bo'an.

20 Ya adiyu onon di nabino'bo'an ta hay ononyuh nan a'abungyu ya nan
agguy nabino'bo'an an tinapay."
21 At impa'ayag Moses an amin nan a'ap'apun nan holag Israel, ya inalinan
diday, "An amin ayu ya punnaudonyun pilion nan uyaw an kalnilu unu
uyaw an gandeng an mun'olog ay da'yun hina"ama, ya paltionyu ta way
ihdayuh nan pamaliwan Apo Dios ay da'yu.†
22 Ya tayaonyuy dalanah nan duyu, ya innalyu nan holo' an hyssop an
ay hanganga, ya bento'yu, ya intamolyuh nan dala, ya inlamuhyuh nan
numpinangngel an paneddeng, ya nan alegeng hinan bagtun di pantaw
nan a'abungyu. Mu an amin ayu ya mi'id ahan ah pumitaw ta nangamung
mawa'ah hinan helhelong.
23 Ya gulat ta maluh hi Apo Dios hinan umuyna pumpamatayan hinan
papangpangullun linala'in imbabaluy nan i'Egypt ya tigona ay ta waday
dalah nilamuh hinan bagtun di pantaw ya nan paneddeng di a'abungyu
ya hiyay pangimmatunan Apo Dios at lauhanay a'abungyu ta adi da'yu
pi'tagam an pi'patoy.
24 At hiyah ne atonyuh atawotawon, ya mahapul an itugunyuh nan
imbabaluyyu ta gunda aton heteh un madatngan nan gutud di a'atana.
25 Ya ta"on un ayu dumatong hinan lutan ipaboltan Apo Dios ay da'yuh
pumbabluyanyu ya mahapul an inaynayunyun gun ngilinon an egtadan
heten algaw hi enggana.
26 Ya wa ay ta hanhanan nan imbabaluyyun alyonday, Anaad heten
ngilin?
27 ya hay pambalyu ya alyonyuy, Manu ay ngilinon an egtadan heten
algaw ti hiyah te panginomnoman tu'uh nan nangiwangan Apo Dios hinan
numpunhituwanmin holag Israel hi awadanmid Egypt ti numpatoynay
i'Egypt, mu agguy da'mi."
At numpunhippi nan holag Israel, ya inyungyungda ta dayawondah Apo
Dios.
28 At nabu'alda ta immuyda inat nan inalin da Moses ay Aaron hi
immandal Apo Dios ay dida.

Hay Nun'atayan nan Papangpangullun Imbabaluy nan i'Egypt

29 Ya heden limmabi ya numpatoy Apo Dios‡ nan papangpangullun
linala'in imbabaluy nan i'Egypt an nihipun hinan imbaluy nan ali§ an
mamoltan hinan haadna ta engganah nan imbabaluy nan nibalud hinan
na'uhu' an lutan baludan, ya ta"on nan nun'ahhun an imbabaluy nan
a'animal.
30 At bimmangon nan ali, ya nan u'upihyalna, ya nan i'Egypt an ahikik-
ilada ti an amin hinan numpunhituwanda ya waday natoy hi imbaluydah
lala'in pangpangullu.
31 At heden nahdom ya impa'ayag nan ali da Moses ay Aaron,* ya inalinay,
"Makak ayu! Makak ayu! Ya itnudyun amin nan holag Israel ta umuy ayu
mundayaw ay Apo Dios an hiyay ilupityun gun ibaga!

---

† **12:21** Hi Jesus di paddungnay uyaw an kalnilu tu'u (Jn. 1:29, 36; I Cor. 5:7; Heb. 7:27). ‡ **12:29** Itudun nan Psa. 78:49 an hay *a'anghel* Apo Dios di numpamatoy hinan papangpangullun linala'i, mu gapu ta diday hennag Apo Dios at hi Apo Dios damdama. § **12:29** Hay ngadana nin ya hi Amunhotep (unu Amenhotep) ti agguy nun'ali an numbalin hi Amunhotep III. Ya ta"on un nan aginan hi Thutmose IV di nehnod an nun'ali mu intudo' nan muntudtudo' hi historyn di i'Egypt an hiyay nipallog ay Amunhotep II "an ta"on hi bo'on hiyah ne biyangna." Ya hay pohdonan hapiton nin ya bo'on hiyay pangpangullun imbaluyna ti adingna. * **12:31** Ta"on un immandal nan Alin hi Pharaoh an ma'ahhapul an adida ipidpidwan tigon di angahna (Ex. 10:28) mu impa'ayagna dida damdama, at hiyay nama"ih nan mandalna tuwali.

32 Ya pun'alayun amin nan animalyun baka, ya gandeng, ya kalnilu, ya
impadehyu! Ya pi'luwaluyu ni' ahan ay Apo Dios ta wagahana'!"
33 At numpakak nan i'Egypt nan holag Israel ta punnaudondan makak
hinan babluyda ti alyonday, "Ma'amin amin mun'atoy hi un ayu adi makak!"
34 At nun'alan nan holag Israel an amin nan na'angang an miyammah
tinapay an agguy nabino'bo'an, ya inittudah nan duyun pungkiwalan hi
tinapay, ya nunteplagandah lubungda, ya nun'ipi'ugda.
35 Ya inunud nan holag Israel an amin din inalin Moses an mahapul hi
atonda. At nun'adawdah nan i'Egypt hi gina'un buung an silver, ya balitu',
ya lubung
36 ti hi Apo Dios ya indatnay pange'gonan nan i'Egypt hinan tatagun holag
Israel, at nun'idatda nan penhoddah odowon. At binoltanda nan gina'un di
i'Egypt.

Hay Nangipadehan nan Holag Israel ta Taynandad Egypt (Num. 33:1-4)

37 At hidid Rameses di nala"uyan nan holag Israel ta ipluydad Sukkoth.
Nan linala'i ya nahuluk hi onom di gahut di libu,† ya agguy ni'bilang nan
binabai ya nan ung'ungungnga.
38 Ya do'olday udumnah tatagun niddum an nitnud ay dida,‡ ya nan do'ol
an kalnilu, ya gandeng, ya baka.
39 Ya hay gutud di gunda anganan ya inhaangda din inodnandan balunda
an agguy nabino'bo'an an din innaldad Egypt. Manu ay agguy nabino'bo'an
ya unda napakak ti mi'id inatdan nanod hi bumladan nan nakiwal an alena.
40 Ya hay uyap di tawon hi ni'hituwan nan holag Israel ad Egypt ya opat
di gahut ya han tulumpulu.§
41 Ya heden immannung an angunuh di algaw den opat di gahut ta han
tulumpulun tawon* ya an amin nan tatagun Apo Dios ya nun'akakdad
Egypt.
42 Ya heden nahdom di pento' Apo Dios hi pamakakanah nan tatagunad
Egypt, at mahapul an gunda ibehtaan hi atawotawon ta panginomnoman-
dah namaliwan Apo Dios ay dida.

Hay Uldin hi Aat di Behta an Punnomnomandah Namaliwan Apo Dios hinan Tataguna

43 Ya inalin Apo Dios ay da Moses ay Aaron di, "Hiya hatuy uldin hi ma'at
hinan pumbehtaanyu. Mahapul an mi'id ah bunag hi me"an ay da'yu.
44 (Mu wada ay di himbutyu an bunag ya mahapul an kugitonyuh mahhun
ya un me"an.)
45 Mu nan timpolary an bunag an ni'hitun da'yu ya nan timpolary goh an
tagalayu ya adida me"an.
46 Ya mahapul an hay baluy di pangananyun amin hinan ma'an, ya mi'id
milahun hinan ihdayu, ya adiyu ahan ipungon nan tungal di dotag.†
47 Ya an amin nan holag Israel ya mahapul an ibehtaandah ten algaw.

† **12:37** Hay ustuh uyapda ya onom di gahut ta han tulun libu ya han lemay gahut ta han nabongle (Ex. 38:26). ‡ **12:38** Umatdah nan udumnan i'Egypt an nangulug ay Apo Dios an dimmalat nan nangabakanah nan do'ol an bululda (Ex. 9:20). § **12:40** At gapu ta na'innila an nun'akakdad Egypt hidin 1445 B.C. at mattig an 1875 B.C. di tawon hidin immayandad Egypt. * **12:41** Hay intudun Stephen hi tawon hi nunhituwandad Egypt ya un opat di gahut (Ac. 7:6). Mu hene ya ma'alih round number ti un itang di uyapna, mu nan opat di gahut ta han tulumpulun tawon an nitudo' hituy ustuh tawona. † **12:46** Manu ay adida ipungon nan tungal ti impa"elday ma'at ay Jesu Kristuh natayana (Jn. 19:36).

48 Ya gulat ta waday bunag an mangilih immiyan ta pohdonda ay an
middum ay da'yun nen atonyu ya mahapul an kugitonyun amin nan linala'i
ta mibilangdan umat hinan holag Israel. Ya mahapul an nan tagun agguy
nakugit ya adida me"an.
49 Hay punhulbian ten uldin ya nan holag Israel ya ta"on nan bunag an
ni'hitun da'yu."
50 At inunud nan holag Israel an amin nan inalin Apo Dios ay da Moses ay
Aaron hi atonda.
51 At henen algaw ya enekak Apo Dios an amin nan holag Israel ad Egypt
an na'uhi'uhigdan ahimpahimpangapu.

13

Hay Pangidawatan hinan Pangpangullun Lala'in Imbaluy ya nan Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay

1 Inalin goh Apo Dios ay Moses di,
2 "Idawatyun amin ay Ha"in nan pangpangullun mitungaw an lala'ih nan
holag Israel an tagu unu animal ta bagi'."*
3 Ya inalin Moses mah hinan tataguy, "Adiyu al'aliwan heten algaw ti
hiyay nakakan tu'ud Egypt hi nangipaligligatandan ditu'u, ya nakak tu'un
dumalat nan nidugah an abalinan Apo Dios. Ya mi'id mangan hinan tinapay
an nabino'bo'an.
4 At ad ugwan an bulan di Aviv† di akakanyu
5 an hiyay pumbehtaanyuh tinawon ti hiyah te algaw hi pangiyayan Apo
Dios ay da'yuh nan lutan di iCanaan, ya iJebus, ya nan himpampun an holag
Heth, ya holag Amor, ya holag Hiv. Henen luta an din intulag Apo Dios hidin
o'ommod tu'uh din penghanan idatnan da'yu ya lo'eh an luta, at ma'almuy
do'ol hi mitanom.
6 Ya hay onon tu'uh nan pituy algaw ya nan tinapay an agguy
nabino'bo'an, ya henen miyapitun algaw di pumbehtaan tu'uh pun-
dayawan tu'un Apo Dios.
7 Ya henen pituy algaw ya adi tu'u ahan onon nan tinapay an
nabino'bo'an, ya mahapul an mi'id ahan ah bino'bo' hi miwalwallang hinan
abungyu.
8 Ya gulat ta mete"a nan behta ya ulgudonyuh nan linala'in imbabaluyyun
alyonyuy, Manu ay ma'at hatu ti dumalat nan abalinan Apo Dios, ya enekak
da'mid Egypt.
9 Ya henen behta ya hiyay mangipanomnom ya pangitigan an umat
hi malkah ngamayyu ya uluyu ta nan Uldin Apo Dios di unudonyu ya
hapitonyu.‡ Ti dumalat nan nidugah an abalinan Apo Dios ya enekak
da'mid Egypt.
10 At gunyu aton heten behtah atawotawon hi un madatngan nan
gutudna.
11 Ya gulat ta idatong da'yun Apo Dios hinan lutan di iCanaan an din
intulagnan ditu'u ya nan a'apu tu'u
12 ya mahapul an ilahhinyu nan pangpangullun imbaluyyun lala'i ta
bagin Apo Dios. Ya ta"on nan mahhun an buta'al unu manilhig an i'lum
nan animal ya milahhin goh.

---

* **13:2** Inunud da Joseph ay Mary heten Uldin, at indawatdah Jesus ay Apo Dios ti pangpangullun lala'i Hiya (Lk. 2:22-23). Ya manu ay inyuldin Apo Dios hete ti binaliwanan amin di linala'in papangpangullun Hudyu (Ex. 12:12-13), at numbalindah hakupna. † **13:4** Unu Nisan (bahaom nan footnote di Ex. 12:2). ‡ **13:9** Hiyah te nalpuwan nan ugalin di Hudyu an nibaag hinan Mat. 23:5.

13 Mu mahapul an huwalonyuh uyaw an buta'al an kalnilu nan mahhun
hi mi'lum an uyaw an manilhig an dongki, mu adiyu ay huwalon ya
mahapul an ipungonyuy bagangna. Ya mahapul an huwalonyu goh an amin
nan pangpangullun imbaluyyun lala'i.
14 Ya udum di algaw hi un way pangibagan nan imbabaluyyun linala'in
alyonday, Hay itudun te nin han behta? ya alyonyun diday, Manu ay ya
dumalat nan nidugah an abalinan Apo Dios, ya enekak da'mid Egypt hidin
nipaligligatanmi!
15 Ti hidin pangiyadiyan nan alih akakanmi ya numpatoy Apo Dios
an amin nan papangpangullun linala'in holag nan i'Egypt an ta"on nan
a'animalda. At hiyaat un mahapul an midawat an amin nan mahhun an
mi'lum an animal ay Apo Dios ta bagina, mu mahapul an waday huwal nan
pangpangullun mitungaw an lala'i.
16 Ya heten behta ya hiyay mangipanomnom ya pangitigan an umat hi
malkah nan ngamayyu ya uluyu ta nan Uldin Apo Dios di unudonyu ya
hapitonyu. Ti dumalat nan nidugah an abalinana ya enekak da'yud Egypt."

Nan Umat hi Tu'ud di Tigawnan Bunut ya Apuy

17 Ya unat goh inyabulut nan ali an makakda nan holag Israel ad Egypt
ya agguy inipluy Apo Dios didah nan lugal di iPhilistia an ta"on un balah'at
an dalan. Ti alyonay, "Gulat ta waday pi'gubatanda at mun'innomnom nan
tatagu, at mumbangngaddad Egypt."
18 At hay nangipluyanah nange'wanda ya nan nalikaw an dalan hinan
mapulun an midoo' hinan Mumbolah an Baybay.§ At nan holag Israel ya
nakakdad Egypt an na'uhi'uhigdan mundaldalan, ya enegtomday almasdan
hinohha.
19 Ya inta'in Moses din tungal Joseph ti hiyah ne inalin Joseph ay didan
holag Israel. Ti inalinay, "Hi awnih pangekakan Apo Dios ay da'yud Egypt
ya pi'yekakyu nan tungal'un ten babluy."*
20 At hidin nakakandad Sukkoth ya inipluydad Etham ta hidiy im-
miyanandah nan pingit nan mapulun.
21 Ya hi Apo Dios di nangipangpangulun dida, at wa ay ta nan mapatal
ya linidumana dida, at waday damunan bunut an pa"ongol an ay tu'ud an
mamahhun ta hiyay unudonda. Ya wa ay ta nan mahdom ya mundalang
heden bunut ta waday pundilagda, at ta"on un nan mahdom ya mumbaatda.
22 Ya nunnonngon Apo Dios heden bunut an ay tu'ud hinan pumbaatan-
dah nan mapatal ya mahdom.

14

Hay Namad'angan nan Holag Israel hinan Mumbolah an Baybay

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 "Alyom hinan holag Israel ta mumbangngad ayu ta hidiy umapalanyuh
nan neheggon ad Pi Hahiroth an numbattanan ad Migdol ya nan baybay an
neheggon ad Ba'al Zephon.
3 Ta hay ninomnom nan ali atog ya alyonay, Nan holag Israel ya
matengtengawda ti napogpog nan dalan, at mi'id pange'wandah nan ma-
pulun!
4 Ya ipa'odhol'u goh di nomnom nan ali, at ipapdug da'yu ta way aton
nan ali ya nan titindalun mangipabagtun Ha"in. Ya hiyay panginnilaan
nan i'Egypt an immannung an Ha"in di Ap'apun nan holag Israel." Henen
imbagan Apo Dios di inunud nan holag Israel hi pange'wanda.

§ **13:18** Unu Red Sea. * **13:19** Gen. 50:24-25.

5 Ya unat goh impa'inniladah nan alid Egypt nan nakakan nan holag
Israel ya muntutuyu an ta"on un nan u'upihyalnah nan nangiyabulutandan
akakan nan tatagu. Ya inaliday, “Anaad tuwali ta pinakak tu'u dida?
Tigonyu an mi'id mah di babbaalon tu'u!”
6 At impidadaan nan ali nan kalesanan punluganan di mi'gubat ta
hiyay mangipangpanguluh nan akakanda, ya imbaganah nan tindaluna ta
mundadaanda
7 ta mitnuddan munlugan nan u'upihyal di tindalu an mepongdan
milugan hinan onom di gahut an ma"aphod an lugan, ya nan udum an
punluganan.
8 Ti hi Apo Dios ya immannung an impa'odholnay nomnom nan ali, at
pindugda nan holag Israel an natuliddan nunlinggo.
9 At do'ol nan kabayun nan Alin hi Pharaoh, ya nan lugana, ya nan
u'upihyalna an namdug hinan holag Israel, ya inah'upanda nan holag Israel
hinan immapalandah nan pingit di baybay an neheggon hi ad Pi Hahiroth
an dammang ad Ba'al Zephon.
10 Ya unat goh na'uy an ataman nan i'Egypt dida ya inamang nan
holag Israel daden tindalun mamdug ay dida, ya ma'atta'otda ahan, at
ahipopokawdan mumpabadang ay Apo Dios.
11 Ya inalidan Moses di, “Undan dumalat di ami'idan di lubu' hi ad Egypt
at hiyaat un da'miy inyalih tun mapulun ta hiyay atayanmi? Tigom adyay
ma'ma'at hinan nangekakam ay da'mid Egypt!
12 Unmi dan agguy inalin he"ah din awadan tu'ud Egypt hi onaynah
un da'mi taynan an ta"on un ami munnononnong hi baal nan i'Egypt?
Ti odolnah un da'mi baalon hinan i'Egypt ya un han matoy hituh tun
mapulun!”
13 Ya tembal Moses an inalinah nan tataguy, “Adi ayu tuma'ot ta un ayuat
duminong ta tigonyuy aton Apo Dios an mamaliw ay ditu'ud ugwan an
algaw! Ti danen i'Egypt an titiggonyud ugwan ya adiyu dida mahkay tigon!
14 At okod hi Apo Dios an mangubat ay dida, at hay maphod hi atonyu ya
un nonong ya dimminong ayu!”
15 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Anaad ta pumkaw'an mumpabadang
ay Ha"in? Alyom hinan tatagu ta inaynayundan umuy.
16 Ya eldongmu nan hul'udmuh nan appit di baybay, at munhiyan an
matob'a' nan danum ta nan mamagan lutay dalanon nan holag Israel an
bumad'ang.
17 Mu ipa'odhol'uy nomnom nan i'Egypt ta way atondan mangilulud
an mangunud ay da'yuh nan gagwan di baybay ta hiyay a'innilaan di
anabagbagtu' an dumalat nan pangabaka' hinan ali, ya nan titindaluna, ya
nan u'upihyalna, ya nan pama"ia' hinan kalesan numpunlugananda.
18 Ya nan pangabaka' ay diday panginnilaan nan i'Egypt an Ha"in hi Apo
Dios.”
19 Ya nan Anghel Apo Dios* an din gun mangipanguluh nan holag Israel
ya nahlig an nebnog ay dida, ya ta"on goh nan ma'ugtul an bunut an
nangipangpangulun dida ya nahlig an nebnog ay dida
20 ta nibattan hinan immapalan nan holag Israel ya nan immapalan nan
titindalun di i'Egypt. At helong hinan wadan di i'Egypt, ya mapatal hinan
wadan di holag Israel, at hiyanan agguy inataman nan titindalu dida.
21 Ya inta'nang Moses an eneldong din hul'udnah nan way baybay, ya
impatuyup Apo Dios nan mabi'ah an tuyup an nalpuh nan buhu'an di algaw,

* **14:19** Hi Jesu Kristu nin an nipattig hinan gutud di Old Testament.

at inlablabinan hinubuhubuudan nan danum. Ya natob'a' nan danum, at mattig nan luta.
22 At ene'wan nan holag Israel hinan mamagan lutah nan way natob'a'an
di danum an ay nida'lig hi numpinangngel.
23 Ya din titindalun di i'Egypt, ya nan do'ol an kabayun di ali, ya nan kale-
san lugan goh di ali, ya nan udumnan numpungkabayu ya nangun'unudda
an pudugonda didah nan gagwan di baybay.
24 Ya unat goh wan mun'awawa'ah ya inuhdungan Apo Dios nan titin-
dalun di i'Egypt ti wagwah dih nan way bunut an ay apuy, ya hinaliwana
dida.
25 At nungkumhunay pilid di nunlugananda, at adida mahlig. Ya inalin
nan i'Egypt di, "Un tu'uat mumbangngad ti ini an hi Apo Dios di mi'gubat ay
ditu'uh mangibaliw hinan holag Israel!"
26 Ya unat goh wan dimmammang nan holag Israel hinan baybay ya inalin
goh Apo Dios ay Moses di, "Ita'nangmuy hul'udmu, ya eneldongmuh nan
baybay ta mun'addum nan danum ta mun'alnongda nan kalesan nunlu-
ganan di i'Egypt, ya nan nunluganan di u'upihyal, ya nan numpungkabayu."
27 At inta'nang Moses di hul'udna, ya eneldongnah nan baybay, at unat
goh wan mawa'ah ya nun'addum din danum an numbangngad hidin aatna
tuwali. At nan i'Egypt ya numbangngadda an limmayaw, mu hi Apo Dios ya
nunlonongona didah nan gagwan di baybay.
28 At nun'addum nan danum, ya nun'ahe'nob an amin din numpungk-
abayu, ya an amin din titindalun di i'Egypt an namdug hinan holag Israel
hinan baybay, ya mi'id ah ohah matagun dida.†
29 Mu nan holag Israel ya dinalanda nan mamagan lutah nan gagwan di
baybay an nada'ligan hi danum di numpinangngel.
30 At heden algaw ya binaliwan Apo Dios nan holag Israel hi namdugan
nan i'Egypt. Ya tinnigdan nun'atoy nan i'Egypt an nun'ihaba'lagdah nan
pingit di baybay.
31 At tinnig nan holag Israel nan nidugah an abalinan Apo Dios hi
nangabakanah nan i'Egypt at ta'tanda mahkay hi Apo Dios, ya wada
mahkay di pangulugdan Hiya, ya unudonda goh hi Moses an baalna.

15

Kantan da Moses hi Wadandah Baybay

1 Ya ingkantan da Moses ya nan holag Israel nan kantah nundayawdan
Apo Dios an inalinay,

"Ikantaa' hi Apo Dios an Hiyay nabagbagtun me'gonan
ti nan kabayu ya nan numpuntakay ya nun'ipalnongna didah nan
baybay!
2 Hi Apo Dios di nangidat hi bi'ah'u ya nan abalina',
at Hiyay ikantaa',
ya Hiya goh di namaliw ay ha"in,
ya Hiyay Dios an ipabagtu' ya dayawo' an dinayaw din o'ommod'u!
3 Hi Apo Dios di ngadan nan mangab'abak hinan gubat,
4 ya inubahna nan tindalu ya nan kalesan punluganan di alid Egypt hinan
baybay,
ya ta"on nan nabagbagtun u'upihyal di tindalu ya nun'alnongdah nan
Mumbolah an Baybay.*

† **14:28** Inah'upanday do'ol an goman di kalesan di nunluganandah bunol nan Mumbolah an Baybay, at didana nin. * **15:4** Unu Red Sea.

5 Hene'nob nan maluhung an baybay dida,
at ayda batun numpunlonong hi bunolna.

6 Nan agwan an ngamaymu, Apo Dios,
ya nidugah di abalinanan mangam'ameh ti numpuhitmuy binuhulmu.
7 Dumalat nan nidugah an abalinam ya inabakmu nan binuhulmu.
Nan bungotmu ya ay apuy,
at gohbona dida an ay ulut.
8 Ya unmu hinodohdaan ya natob'a' nan danum hi baybay,
ya nida'lig hinan numpinangngel an ay gaub.

9 Ya alyon nan mi'buhul di,
Pudugo' ta ah'upa' dida,
ya hinamham'un amin nan gina'uda,
ya godwo' ta ala' nan pohdo',
ya nan hanggap'uy pamatoy'un dida!
10 Mu hinapudan Apo Dios nan baybay,
ya nun'he'nob nan atata'ot an danum nan i'Egypt hinan atata'ot an danum
an umat hi batun di bungwit an nunlonong.

11 Ya mid hinan udumnan dios di nipaddung ay He"a, Apo Dios, hinan aatmu!
Ti He"a ya anggay di ma"aphod di anahamadna,
ya He"ay mangat hinan umipanoh'a,
ya mata'tan'an dumalat nan anabagtum!
12 Ya unmu eneldong nan agwanmu,
ya inubah tun lutay binuhulmi.

13 Dumalat nan adi mapogpog an pamhodmu
ya impangulum nan binaliwam an tatagu,
ya hinalimunam ta inyuymu didah nan maphod an luta.
14 Ya unat goh dengngol nan tataguh nan abablubabluy ya womogwogdah ta'otda,
ya umat goh hinan iPhilistia.
15 Ya timma'otda goh nan a'ap'apud Edom,
ya womogwog nan mumpumpapto' hinan iMoab,
ya nan tatagud Canaan ya limmungtuydah ta'otda.
16 Ya nidugah di ta'otda,
at nun'ahemongda,
ya dumalat nan nidugah an abalinam, Apo Dios, an tinnigda
ya namolda an paddungnay umatdah batu
ta engganah un naluh nan tatagum an pento'mu.
17 Ta iyuymu didah nan duntug an idatmun dida ta banohda,
ya hidiy pangiyammaam hinan Timplu an punhituwam.
18 Immannung an hi Apo Dios di mun'alih mid pogpogna!”

Nan Kantan Miriam

19 Nan holag Israel ya linauhanda nan baybay an nan mamagay nange'wanda. Ya inunud nan u'upihyal an numpunlugan hinan kabayu ya nan udum an titindalu, mu nun'addumon Apo Dios nan danum, at nun'alnongda.

20 Ya nan babain propetan hi Miriam an agin Aaron ya innalna din tambourine ta impagangohna, ya nangunud an amin nan binabain numpangdon goh hi tambourine, ya nanayawda.
21 Ya ingkantaan Miriam didan inalinay,
“Ikantaanyuh Apo Dios
an Hiyay nabagbagtun me'gonan
ti nan kabayu ya nan numpuntakay
ya nun'ipalnongna didah nan baybay!”

Nan Mumpait an Danum

22 Ya impang'un goh Moses nan holag Israel ta tinaynanda nan Mumbolah an Baybay ta immuydah nan mapulun hi ad Shur.† Ya tuluy algaw di dimmanallanandah nan mapulun, ya mi'id ah inah'upandah danum.
23 Ya la'tot ya nidatongdad Marah,‡ mu adi mabalin an ma'inum nan danum hidi ti *mumpait* (at hiyanan nangadnan hi ad Marah).
24 At nan tatagu ya tayubtubandah Moses an alyonday, “Hay pangngalan tu'uh inumon mah?”
25 At init'u' Moses an nunluwalun numpabadang ay Apo Dios, ya intudun Apo Dios han penton ta ipa'wahnah nan obob, at numbalin heden danum hi maphod an ma'inum.
Ya hidid Marah di nangidatan Apo Dios hi uldin an mahapul hi unudonda, ya hidi goh di nanapngan Apo Dios ay didan
26 inalinay, “Donglonyu ay an nahamad nan hapito', ya atonyu nan maphod, ya unudonyu nan maphod an intugun'u at adi' da'yu moltaon hinan dogoh an umat hinan nummolta' hinan i'Egypt ti Ha"in hi Apo Dios an Mangiyadaog hinan Pundoghanyu.”§
27 Ya impadehda goh ta nangamung unda nidatong ad Elim* hi wadan nan himpulu ta duwan obob, ya wada goh di palma an napituy puu, at hidiy immapalandah nan way neheggon hinan obob.

16

Nan Manna ya nan Bagit

1 Ya hidid Elim di nangila"uyan nan holag Israel ta numbaatda, ya nidatongdah nan palantag an Mapulun an Sin an numbattanan ad Elim ya ad Sinai, ya heden dimmatngandah di ya miyapulu ta leman algaw eden miyadwan bulan hi nakakandad Egypt.*
2 Ya hay wadandan de han mapulun ya tinayubtuban nan tatagu da Moses ay Aaron
3 an inaliday, “Onaynah un da'mi numpatoy ay Apo Dios hi awadanmid Egypt ti hidi ya waday dotag hi mihda, ya do'ol di ma'an, at ma"abhug ami! Ya ten un da'miy inyalih tun mapulun ta hay hinaangmiy iyatoymin amin!”
4 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Ad ugwan ya ipa'ali' di ma'an an malpud abuniyan an umat hi udan ta way ononyun amin. At alyom hinan tatagu ta binigat ya umuyda amungon di mun'olog hi onondan den algaw ya ammuna. Ya tapnga' dida ta panniga' hi unda unudon nan intugun'un dida.

† **15:22** Duway ngadan ten mapulun ti *Shur* di ngadanah hapit di Hudyu (Ex. 15:22), ya *Etham* di ngadanah hapit di i'Egypt (Num. 33:8). Ya numpaddung di ibalinan nen duwan hapit ti hay pohdonan ibaga ya *nan allup an manawan*. ‡ **15:23** Hay pohdonan ibaga ya *mumpait*. § **15:26** Unu *Jehovah Raphah*. Hiyah ne ohan ngadan Apo Dios. * **15:27** Hay pohdonan ibaga ya *ata'nang nan a'ayiw*.
* **16:1** Unu Ziv 15, 1446 B.C. At nakakdad Egypt hinan miyapulu ta leman algaw hinan nahhun an bulan an Aviv/Nisan 15, 1446 B.C. (Ex. 12:2, 6, 29, 31), at ustu an ohay bulan di naluh.

5 Ya nan miyonom hi algaw† ya mahapul an amungonyuy mun'olog hi
ononyuh duway algaw."
6 At inalin da Moses ay Aaron hinan tataguy, "Hi mapuyaw di panginni-
laanyun hi Apo Dios di nangekak ay da'yud Egypt,
7 ya hi helhelong ya tigonyuy na'abbagbagtun abalinan Apo Dios ti
dengngolna din umamuyuanyun Hiya. Ti undan tuwaliy way abalinanmi
ta da'miy umamuyuanyu?"
8 At inalin goh Moses di, "Hi mapuyaw ya lumuwon Apo Dios di dotag
hi ihdayu, ya nan helhelong ya malmuy nidugah an do'ol an ma'an ta way
ononyu ti dengngol Apo Dios nan pangamuyuanyun Hiya. Immannung an
bo'on da'miy inamuyuanyu ti hi Apo Dios!"
9 At inalin Moses ay Aaron di, "Ayagam an amin nan holag Israel ta umal-
idan ma'amung hinan wadan Apo Dios ti dengngolna nan umamuyuanda."
10 At heden na'amungan an amin nan holag Israel ya ni'hapit hi Aaron
hinan tatagu ta hagangonday appit hi mapulun. Ya hin'alina ya waday
humilin benang Apo Dios an nalpuh nan way bunut.
11 Ya himmapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
12 "Dengngol'u nan umamuyuan nan holag Israel. At alyom ay diday, Hi
mapuyaw hinan munhinag ya mawaday dotag hi ihdayu, ya nan mabiggat
hi helhelong ya mawaday do'ol hi ma'an hi ononyu ta nangamung un ayu
ma"abhug. Ya manu ay ato' di umat hina ya ta way panginnilaandan Ha"in
an hi Apo Dios di manalimun ay dida."
13 Ya heden napuyaw ya nalmuy do'ol ahan an bagit ta lennapanda nan
immapalanda. Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya dimmulnun amin nan
nunlene'woh hinan apal.
14 Ya unat goh namaganan din dulnu ya waday tinnigdah ahipapaha' an
i"itang hinan luta.
15 Ya unat goh tinnig nan holag Israel at mumbabaggaandan alyonday,
"Hay ngadana?" ‡ Ya manu ay hiyah ne nangalida ti mi'id iniladah aatna.§
Ya inalin Moses ay diday, "Hiya hatuy ma'an hi indat Apo Dios hi ononyu!
16 At hiyah te immandal Apo Dios hi atonyu ta an amin ayu ya mahapul
an hay mun'olog hi ononyun hina"amah ohay algaw di amungonyu. At nan
ohan tagu ya godwan di halub di bingayna."
17 At hiyah ne inat nan holag Israel, at do'ol di inamung nan udumna ya
un nan udumna.
18 Ya unat goh hinalubda ya nan nangngal hi do'do'ol ya nun'olog, ya nan
nangngal hi itang ya nun'olog goh ti henen inamungda ya mun'olog hi onon
di ohay taguh hin'algaw.*
19 At padanan Moses didan inalinay, "Mi'id ah ang'angonyuh nan ma'an
hi nomnomonyuh ononyuh ma'et!"

---

† **16:5** Unu Alemana/Friday. Nob'on di aton nan Hudyun mumbilang hi algaw ti *nan mahhun an algaw* ya Duminggu/Miha/Sunday (an bo'on Penghana/Lunes/Monday hinan pumbilang di iYadyang), ya *nan miyadwan algaw* ya Lunes/Monday (an bo'on Adwana/Tuesday hinan pumbilang di iYadyang), ya *nan miyatlun algaw* ya Martes/Tuesday (an bo'on Atluna/Wednesday hinan pumbilang di iYadyang), ya *nan miyapat an algaw* ya Miyerkules/Wednesday (an bo'on Opatna/Thursday hinan pumbilang di iYadyang), ya *nan miyaleman algaw* ya Huebes/Thursday (an bo'on Alemana/Friday hinan pumbilang di iYadyang), ya *nan miyonom an algaw* ya Alemana/Biyernes/Friday (an bo'on Malkadu/Habadu hinan pumbilang di iYadyang), ya *nan miyapitun algaw* ya Habadu/Saturday (an bo'on Miha/Duminggu/Sunday hinan pumbilang di iYadyang). ‡ **16:15** Unu *manna* hinan hapit di Hudyu. Bahaom nan footnote di verse 31 ta innilaom di aatna. § **16:15** Itudun nan Psa. 105:40 an hiyay ma'an an nalpud abuniyan, at mid mapto' ya onon di a'anghel Apo Dios. * **16:18** I Cor. 8:15.

20 Mu nan udumna ya agguyda inat nan inalin Moses, ya inang'angday
udumnah nan ma'an. Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya tinnigdan
nun'abigihan ya ahi'a'agub an nun'adogom, at ma'abbungot hi Moses ay
dida.
21 Ya binigat an way ohaan amungonay mun'olog hi onona. Mu nan agguy
na'ala ya wa ay ta hum'it nan potang ya mun'a'ubahda.
22 Ya nan miyonom an algaw ya nun'udmanday amungondah nan ma'an
an hinohhay halub ta mun'olog hi onon di hinohhah duway algaw. Ya
immuy nan mangipangpanguluh nan himpampun an mangihudhudol ay
Moses eden inatda.
23 Ya inalin Moses ay diday, “Hi Apo Dios di nangali an hi bigat an
miyapituh algaw ya ngilin hi pun'eblayan tu'u ta dayawon tu'u Hiya. At ad
ugwan an miyonom an algaw ya idadaanyuy ma'an, ya malgom di atonyun
munhaang, mu ta do'lonyuy ihaangyu ta way ma'angang hi ononyuh nan
mabiggat.”
24 At heden inalin Moses di inat nan tatagu ti intaleponday nahawal hinan
nalutu ta way ononda. Ya unat goh nabiggat ya agguy nadogom, ya agguy
goh nabigihan heden intaleponda.
25 At inalin Moses ay diday, “Ononyud ugwan ti hiyah te miyapituh algaw
an ngilin ta hi Apo Dios di dayawon tu'u. At mi'id di amungonyuh ma'an ad
ugwan an algaw.
26 At nan miyonom hi algaw di pangamunganyuh ma'an, mu nan miya-
pitun algaw ya hiyah ne algaw hi pun'eblayan, at mi'id ma'an hi midat.”
27 Mu heden miyapitun algaw ya wadada damdamay udumnah umuy an
mantong hi ma'an, mu mi'id ah am'amungit hi inah'upanda.
28 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Anuud mah nin di pangunudan nan
tatagu ya pangatandah nan immandal'un dida?
29 Adiyu aliwan an Ha"in an hi Apo Dios ya inabulut'u an un ohay algaw
hi pun'eblayanyu, at hiyaat un wa ay ta nan miyonom hi algaw ya idat'uy
mun'olog hi ononyuh duway algaw ta nan miyapitun algaw ya mahapul an
adi ayu malaa' hinan awadanyu!”
30 At hiyay inat nan tatagu an wa ay ta nadatngan nan miyapitun algaw
ya mun'eblayda.
31 Ya hay nungngadan di holag Israel eden ma'an ya manna.† Ya hay
tigawna ya umat hinan mumpaha' an bugwa, ya hay tamtamna ya umat
hinan mayapit an tinapay an nihaang hi nalamutan hi danum di alig.
32 Ya inalin Moses di, “Hiyah te immandal Apo Dios hi aton tu'u ti mahapul
an italepon tu'uy ohay halub hinan manna ta way tigon di a'apu tu'uh pidwa
ta innilaondan hiyah ne indat Apo Dios hi intanud tu'uh din awadan tu'uh
nan mapulun hi nangekakanan ditu'ud Egypt.”
33 At inalin Moses ay Aaron di, “Alam ah it'ittang hi tibung,‡ ya inittum di
hinhalub hinan manna, ya inyuymun italepon hinan way pundayawan ay
Apo Dios ta way tigon di a'apu tu'uh udum di algaw.”
34 At inat Aaron nan inalin Moses, at inittuna nan manna hinan it'ittang
an tibung, ya intaleponah nan way hinagang nan Kahon an Nittuwan di
Uldin hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu.
35 Ya nan holag Israel ya hay mannay intanuddah awadandah nan
mapulun hi napat di tawon ta nangamung unda nidatong ad Canaan ta
hiyay nunhituwanda.
36 Ya hay nipaddungan di nanalubdah nan manna ya duwan litlo.

† **16:31** Hay pohdonan ibaga ya *hay ngadana?* (verse 15). Bahaom goh nan Num. 11:7-8 ta innilaom di udumnah aatna. ‡ **16:33** Itudun nan Heb. 9:4 an balitu' di aat ten tibung.

17

Nan Danum an Nalpuh Daplah

1 Ya tinaynan nan holag Israel nan Mapulun an Sin ta innaynayundan
numbaat hinan abablubabluy hi pangipanguluan Apo Dios ay dida. Ya
immapaldad Rephidim, mu mi'id danum hi inumon nan tatagu.
2 At inamuyuandah Moses an inaliday, “Umidat'ah danum hi inumonmi!”
Ya inalin Moses ay diday, “Anaad ta amuyuana'? Unyu dan tapngan hi
Apo Dios?”
3 Mu nan tatagu ya nun'a'uwawda ahan, at gunda amuyuan hi Moses
an alyonday, “Undan hiyah te nangekakam ay da'mid Egypt ta un da'miy
patayon an middum an amin nan imbabaluymi, ya ta"on nan a'animalmin
dumalat di inuwawmi?”
4 At nunluwaluh Moses an inyal'alu'nan Apo Dios ta mumpabadang an
alyonay, “Hay ato' mah nin ay daten tatagu? Ti ten niyayanah unna'
puntapa!”
5 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Itnudmu nan mumpumpapto' hinan
holag Israel ta ipangpang'uyu ya unda mitnud nan tatagu, ya ita'inmu din
hul'ud an din nanaplatmuh nan Wangwang an Nile.
6 Ya wagwadaa' an manod ay da'yuh nan way ongol an batud Horeb. Ya
dolta'om nan batu, at bumuhu' di danum ta way inumon nan tatagu.”
At inat Moses, ya teten'ol nan mumpumpapto' hinan holag Israel an
ni'yibbana.
7 Ya nginadnanah den babluy ta hi Massah* ya Meribah† ti dumalat nan
umamuyuan nan holag Israel ya nan *nanapngandan* Apo Dios an inaliday,
“Halimunan ditu'u nin ay Apo Dios unu adi ditu'u?”

Hay Nangabakan nan Holag Amalek hinan Holag Israel

8 Ya hidih awadan nan holag Israel ad Rephidim ya immuy ginubat nan
holag Amalek‡ dida.§
9 Ya inalin Moses ay Joshua* di, “Pot'om di udum hinan linala'i ta da'yuy
umuy an mi'gubat hinan holag Amalek hi ma'et, ya ha"in ya umuya' hinan
tulid di duntug, ya tuma'doga' ta ita'nang'u nan hul'ud an din inalin Apo
Dios hi itata'in'u.”
10 At inat Joshua din inalin Moses ay hiyah atona, ya immuy ni'gubat
hinan holag Amalek. Ya da Moses, ya hi Aaron, ya hi Hur ya immuydah
nan tulid di duntug.
11 Ya hidin nunggugubatanda ya wa ay ta inta'nang Moses nan ngamayna
ya nan holag Israel di mangab'abak, mu wa ay ta yo'nonay ngamayna ya
nan holag Amalek di mangab'abak.†

---

* **17:7** Hay pohdonan ibaga ya *tapngan*. † **17:7** Hay pohdonan ibaga ya *amuyu*. ‡ **17:8** Hi Amalek ya ohan ap'apun Esau an agin Jacob/Israel (Gen. 36:12), ya nan holagna ya gunda mi'bohol hinan penghan di agida an holag Jacob. § **17:8** Waday udumnan na"appuhin inat nan holag Amalek eden timpu ti numpatoydan amin din angunuh an mangun'unud an Hudyu ti na'ab'ablayda ya mangluyda, mu inat nan holag Amalek hene damdama ti mi'id di ta'otdan Apo Dios (Deut. 25:17-18). * **17:9** Hay ngadan an impingadan nan o'ommoddan hiya ya *Hoshea* (Num. 13:16), ya hay pohdonan ibaga ya *abaliwan*. Mu linuman Moses di ngadan ten nahamad an baalnan mihukat ay hiyah udum di algaw ta numbalin hi *Joshua* (unu *Jesus* hinan hapit di iGreece), ya hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumaliw*. † **17:11** Hay kulugon nan udumna ya inta'nang Moses di hul'udna an bo'on hay ngamayna ya anggay. Ya hay aat di Hudyun munluwalu ya ita'nangday ngamayda, at hiyaat un inunud Moses di ugalida ta way inatnan nunluwalun Apo Dios.

12 Mu unat goh na"ablay hi Moses an nangitata'nang hidin hul'ud at inyuy
da Aaron ay Hur han batu ta umbunana. Ya numpinangngeldan nanamdon
hi ngamay Moses ta nitata'nang nan hul'ud ta nangamung na'unug nan
algaw.
13 At hiyah de nangabakan da Joshua hinan holag Amalek.
14 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Itudo'muh teh nan liblu ta
panginomnoman ta adi ma'aliwan, ya ilupitmu an alyon ay Joshua an Ha"in
ya ubaho' an amin nan holag Amalek ta ma'aliwandah tun luta.”‡
15 At inyamman Moses han pun'onngan, ya nginadnana ta Hi Apo Dios di
ay Bantila.§
16 Ya manu ay nginadnanah ne ti intata'nang Moses nan hul'ud an ay
bantila ta way atonan mumpabadang ay Apo Dios. Ya inalina goh di,
“Immannung an hi Apo Dios di okod an bumadang hinan a'ap'apu tu'u, at
Hiya goh di mananggah nan holag Amalek hi udum di algaw.”

18

Hay Numbihhitaan Jethro ay Moses

1 Ya hi Jethro* an padid Midian an hi aman ahawan Moses ya dengngol-
nan amin nan namadangan Apo Dios ay da Moses ya nan tataguna an holag
Israel an nete"ah din nangekakanan didad Egypt.
2 Ya initnud Jethro hi Zipporah an ahawan Moses ti numbangngad hi
abung da amana,
3 ya ni'bangngad goh nan duwan linala'in imbabaluyna.† Ya hay ngadan
di nahhun ya hi Gershom‡ ti hi Moses ya imbilangnay odolnah un mangilin
bunag eden babluy,
4 ya hay ngadan di miyadwa ya hi Eliezer§ ti inalinay, “*Hi Apo Dios an
dinayaw din o'ommod'uy bimmadang ay ha"in* ta agguya' pinatoy hinan alid
Egypt.”
5 Ya hi Jethro an hi aman ahawan Moses ya nitnud ay Zipporah ya
hinan duwan imbabaluynah nan immapalan da Moses hinan duntug ta
immuydah nan duntug hi mapulun an wadan Apo Dios.
6 Mu impaadna tuwalih nahhun ay Moses an inalinay, “Umalia' an
mumbihhitan he"a, ya itnud'u nan ahawam ya nan duwan imbabaluymun
linala'i.”
7 At hiyaat un immuy hi Moses ta damuwonah aman ahawanan hi
Jethro, ya nunluung hi hinagangna ta e'gonana hiya, ya nun'apngada, ya
innayundan umuy hinan tuldan Moses.
8 Ya inulgud Moses ay Jethro an amin di ina'inat Apo Dios hinan ali ya
nan i'Egypt ta way inatnan namaliw hinan holag Israel, ya inulgudna goh
di aat nan hinoltapdah nan enengwada ya hay inat Apo Dios an namadang
ay dida.

---

‡ **17:14** Hiyay gapuna an intudun Apo Dios hinan Alin hi Saul ta ubahona nan holag Amalek, ya nidugah an ongol di bimmungtanan hiya ti binaliwan Saul nan alidan hi Agag (I Sam. 15:1-35).
§ **17:15** Unu *Rehovah Nissi*. Hiyah ne ohan ngadan Apo Dios. * **18:1** Unu hi Reuel (bahaom nan footnote di Ex. 2:16). † **18:3** Hay kulugon di udum ya impa'anamut Moses didah din agguy namhodan Zipporah an mumpakugit hinan imbabaluyda, hiyaat un ninomnom Moses an hiyay ohah humewol ay hiyad Egypt hinan tamunah un mitnud ay hiyah di (Ex. 4:24-26). Mu mid mapto'.
‡ **18:3** Hay pohdonan ibaga ya *bunag*. Bahaom nan Judg. 18:30 ta innilaom nan ababain an inat nan holagnan hi Jonathan hidin awadandan Hudyud Canaan. § **18:4** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumadang ay ha"in*.

9 Ya unat goh dengngol Jethro an amin hanan maphod an inat Apo Dios
hinan holag Israel ya ma"am'amlong,
10 ya inalinay, “Mipabagbagtuh Apo Dios an namaliw ay da'yuh nan
ina'inat di ali ya nan tatagunah ad Egypt, ya mipabagbagtu goh hi Apo Dios
ti enekak da'yuh nan nipaligligatanyu!
11 At ad ugwan mahkay ya inila' an hi Apo Dios di na'abbagbagtu ya
un nan udum an dios ti binaliwan da'yuh nan ina'inat di i'Egypt ya nan
nangipaligligatandan da'yu!”
12 Ya inyuy Jethro nan e'nongnan Apo Dios an Onong an Moghob ya nan
udum goh an e'nongnan Hiya. Ya nitnud da Aaron ya nan mumpumpapto'
hinan holag Israel ta umuydan mi'dayaw ay Apo Dios.

13 Ya heden nabiggat ya inumbun hi Moses hinan umbunan di munhu-
malya ta ipanuhna nan pumbobohholan nan tatagu, ya timmata'dog nan
tataguh hinagangnan nete"ah helhelong ta engganah nahdom.
14 Ya unat goh tinnig Jethro nan inat Moses ya inalinay, “Hay umatan nen
inatmuh nan tatagu? Anaad ta he"a ya anggay di inumbun an mangipanuh
hinan diklamun nan tatagu, ya ten unda tumata'dog an mete"ah helhelong
ta engganay mahdom?”

15 Ya tembal Moses an inalinay, “Mahapul an ato' hina ti nan tatagu ya
ha"in di umaliandan mummahmah hinan aton Apo Dios hinan diklamuda.
16 Ti gulat ta han duwan tagu ta mumbohholda ya umalidan ha"in ta ha"in
di okod an mangipanuh ta ma'innilay numbahol ay dida. Ya inayun'un
ipa'innilan dida nan Tugun ya Uldin Apo Dios.”

17 Ya inalin Jethro ay hiyay, “Henen atom ya adi maphod
18 ti un hay odolmuy boloyom ya nan nitnud ay he"a! Ti henen tamum ya
na'alligat, at adim abalinan an ohhaan an aton.
19 Hay maphod ya donglom tun itugun'u, at hi Apo Dios di bumadang
ay he"a. Ti he"ay mangihapit hinan tatagun Apo Dios, at an amin nan
pumbobohholan nan tatagu ya ipa'innilam ay Apo Dios.
20 Ya itudum ay dida nan Tugun Apo Dios, ya nan Uldina, ya nan atondan
mangunud, at pumhod di ugalida.
21 Mu mahapul an piliom nan nanomnoman an linala'in mangita'ot
ay Apo Dios an adi munlayah ya adi ummal hi bayad an mili"ud ta
diday mumbalin hi mumpapto' hinan himpampun an tatagu an hinlilibuy
bilangda, unu hinggagahut, unu hinnanabongle, unu himpupulu
22 ta diday mumpanuh hinan way pumbobohholan nan tatagu. Mu wada
ay di naligat an adida abalinan an mangipanuh ya hiyay iyalidan he"a ta
nan madadawoh ya mabalin an okoddan mangipanuh. Ya umat ay hinay
atom at adi'a maligatan ti mahngan di tamum ti mumbabaddangan ayu.
23 Ya unudom ay henen intugun'uh atom ya iyabulut goh Apo Dios henen
atom at manghan di ablayam, ya umat goh hinan tatagun malenggopdan
umanamut.”

24 At inunud Moses an amin nan intugun Jethro an ommod ahawana.
25 At pento'nay udum hinan linala'in holag Israel an waday abalinandan
mumpanuh hi diklamu ta diday mumpapto' hinan hinlilibun tatagu, unu
hinggagahut, unu hinnanabongle, unu himpupulun tatagu.
26 Ta diday okod an gun mangipanuh hinan madadawoh an diklamun di
tatagu, ta nan naligat an adida abalinan di hiyay iyuydan Moses.

27 Ya intulud Moses hi Jethro an hi aman ahawanah nan owon hi
pumbangngadanah babluyda.

19

Hay Awadan nan Holag Israel hinan Duntug an Sinai

1 Ya heden hopap di algaw eden miyatlun bulan* hi nakakan nan holag
Israel ad Egypt ya nidatongdah nan Mapulun an Sinai,
2 ya nalpudad Rephidim ta nidatongdah dih nan Mapulun an Sinai. Ya
hidiy immapalan nan holag Israel hinan way hinagang di Duntug an Sinai.†
3 Ya nunti'id hi Moses ta umuy mi'hapit ay Apo Dios. Ya nun'alih Apo Dios
ay hiya an wah nan duntug, ya inalinay, “Hiyah te alyom hinan himpampun
an holag Israel an nan tatagun holag Jacob:
4 Da'yu ya tinnitinnigyu nan ina'inat'uh nan i'Egypt, ya hay inat'un
nanalimun ay da'yun umat hinan aton nan agila an manalimun hinan
pangitayapanah nan buyana, ya umat hinay inat'un da'yu ta engganah
nidatong ayuh tu.
5 At gulat ta ihamadyun unudon nan Uldin'u ya nan intulag'u at da'yuy
pot'o' hi ilahhin'uh nabalul an tatagu' ti Ha"in ya bagi' tuwalin amin tun
luta.
6 Ya da'yuy pento"uh tagu' an me'gonan an himpamabluy, ya umat ayuh
nan papadi ta Ha"in itamuanyu. Hiyatuy hapitom hinan holag Israel.”‡
7 At nundadyuh Moses, ya inayagana nan a'ap'apun mumpapto' hinan
tatagu ta ma'amungda, ya inulgudnan amin din immandal Apo Dios hi
alyonan dida.
8 Ya an amin nan tatagu ya nundedehhandan nambal an alyonday,
“Atonmin amin nan immandal Apo Dios!” At nunti'id goh hi Moses ta
immuyna imbaag nan nambal nan tatagu.
9 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Umalia' ay he"a, mu midduma' hinan
ma'ugtul an bunut ta way aton nan tatagun mangngol hi pi'hapita' ay he"a,
ya ta kulugon da'ah enggana.” At hi Moses ya imbagana goh ay Apo Dios
nan nambal nan tatagu.
10 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Umuy'ah nan tatagu ta ibagam
ay didaan idadaanday odolda ta itutuyudan amin di baholda, ya idawatday
odolda, ya alyom goh an mahapul an iloba'day lubungda
11 ta midadaandah ohhandi, ti henen algaw di umalia' hinan Duntug an
Sinai ta an amin di tatagu ya tigona'.
12 At mahapul an ulihonyuy igad hi nunlene'woh eten duntug, ya
padanam nan tatagu ta mi'id ah bumahhel hinan igad an munti'id an
umuy hinan duntug, ya adida goh ahan meheggon hinan igad ti nan umuy
meheggon eten duntug ya mahapul an patayonyu.
13 Ya adiyu goh dapoon hinan pamatayanyu ti unyu puntapa unu unyu
panaon, mu adi ammuna nan taguh mapatoy ti ta"on nan animal hi unda
bumahhel hinan igad. Mu awni ta donglonyun gumangoh nan tangguyub
an umat hi talampet ya un mabalin an umuy nan tataguh nan puun di
duntug.”§
14 At nundadyuh Moses, ya inalinah nan tatagu ta itutuyuda nan baholda
ta malenehda, ya nun'iloba'day lubungda.

---

* **19:1** Unu Sivan 15, 1446 B.C. † **19:2** Nan do'ol an mabahah nan Biblia tu'u (an umat hi mapa) ya itududay ad Negev di awadan ten duntug, mu bo'on ti ad Arabia di awadana (Gal. 4:25). ‡ **19:6** Gapu ta palpaliwan ya din'ug nan Hudyuh Apo Dios at hanan haadda ya nitolman hinan Himpampun an Tatagun Kristu (I Pet. 2:9; Rev. 5:10). § **19:13** Heb. 12:20.

15 Ya inalin goh Moses ay diday, “Mahapul an midadaan ayu enen
miyatlun algaw, at adiyu elo' nan ahawayu.”*
16 Ya heden helhelong eden miyatluh algaw ya mun'idul an gun mun'ilat,
ya waday ma'ugtul hi bunut an niho'nap hinan duntug, ya waday
ma'aggangoh hi talampet. At nan tatagun wah nan immapalanda ya
wimmogwogdah ta'otda.
17 At initnud Moses nan tatagu an nalpudah nan immapalanda ta damu-
wondah Apo Dios, mu inta'dogdah nan aluhahad di duntug.
18 Ya heden Duntug an Sinai ya naho'napan hi ahu' ti hidiy nun'ohpan Apo
Dios an ay apuy. At nunheglay ahu' an umu'utyu' an tumuluh nan duntug.†
19 Ya nan ma'aggangoh an talampet ya gunna iyal'allay gangohna. Ya
himmapit hi Moses, ya immidul ta hiyay tembal Apo Dios.
20 At nun'ohop hi Apo Dios hinan tulid di duntug, ya inalina ta munti'id hi
Moses hi wadana. At nunti'id hi Moses ta umuy.
21 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Mundadyu'a ta eka padanan nan tatagu ta
adida ahan ilulud an munti'id an umalin mannig ay Ha"in an hi Apo Dios ti
ini ya do'ol di mun'atoy ay dida!
22 Ya nan papadi an umalin meheggon ay Ha"in ya ma'ahhapul an
hamadonday aatdah un maleneh, ti adida ay ya nunheglay pummoltanan
dida!”
23 Ya inalin Moses ay Apo Dios di, “Adi umalih tu nan tatagu ti ina'allim
tuwalih din hopapnay, Ulihonyu nan nunlene'woh ta hiyay igadna ti henen
duntug ya me'gonan!”
24 Ya inalin Apo Dios di, “Ginalom, ya nundadyu'a ta eka ayagan hi Aaron,
ya numbangngad ayuh tu. Mu nan tatagu ya nan papadi ya alyom ta adida
ahan bumahhel hinan igad an umalin mannig ay Ha"in, ti atonda ay ya
mapatoyda!”
25 At nundadyu mah hi Moses hinan awadan nan tatagu, ya imbaganah
den inalin Apo Dios.

20

Nan Himpulun Uldin
(Deut. 5:6-21; Mat. 19:18-19; Mk. 10:19; Lk. 18:20; Rom. 13:9; Jac. 2:11)

1 Hiya hatuy hinapit Apo Dios an inalinay,
2 “Ha"in hi Apo Dios an Dios an dayawonyu an nangekak ay da'yuh ad
Egypt hidin abaalyu an ay ihunay un ayu himbut.
3 Ya mi'id ah udum hi dayawonyu an dios an anggay Ha"in.
4 Ya adi ayu mun'ammah bululyu an meyengngoh di tigawdah nan wad
abuniyan, unu nan wah tun luta, unu nan wah nan danum an wad dolom.
5 Ya mahapul an adiyu dayawon ya itamuan nan malgom an bulul ti
Ha"in an hi Apo Dios ya nidugah an mun'annela' hi un waday udum hi
dayawonyuh miyengngoh ay Ha"in, ya moltao' nan adi mangunud ay Ha"in.
Ya pi'molta' goh nan holag nan mamohol ay Ha"in ta engganah nan miyapat
hi a'apuda.

---

* **19:15** Adi itudun ten verse an nappuhi nan pi'yelo'an hinan ahawa ti manu ay inyadin Apo Dios hene ta adida mumbalin hi adi maleneh ti ma'ahhapul an malenehdah nan mehnod an ma'at ay dida. † **19:18** Wada han duntug ad Arabia an hay impingadan nan Araboh did ugwan ya Nan Duntug Moses. Ya nan buludna ya noghob, ya mid ah udumnan duntug hidi an waday umat hina an buludna. Mu ipawan nan Muslim an gubilnud Saudi Arabia nan mamhod an mumbihhitan ten duntug, ya ihnay titindaludan mun'adug hinan nunlene'woh di puun ten duntug ta mi'id ah munti'id, ya wada goh di ongol an luhud an humawan hi puuna.

6 Ya ipattig'uy homo"uh nan do'ol an tatagun mamhod ay Ha"in ya nan
mangunud hi Uldin'u ta engganah nan miyahinlibuh a'apuda.
7 Ya adi malgom di panapitanyuh ngadan'u an hi Apo Dios ti moltao'
nan mangelgom an manapit hi ngadan'u.*
8 Ya adiyu aliwan an ngilinon an egtadan nan miyapituh algaw† ta
pun'eblayanyu.
9 Ya onom di algaw hi panamuanyuh nan tamuyu,
10 mu nan miyapitun algaw ya hiyah ne pun'eblayanyu ta pun-
dayawanyun Ha"in an hi Apo Dios. At mahapul an mi'id ah munta-
mun da'yu an ta"on nan imbabaluyyu, ya nan baalyun bumo'la, ya nan
a'animalyu, ya nan mangiliyu.
11 Ti Ha"in ya onom di algaw hi nunlumuwa' hitun luta, ya ad daya,
ya nan baybay, ya an amin nan wah tun luta, mu nan miyapitun algaw ya
nun'eblaya'.‡ At pento"uh nen algaw ta mangilin an bagi'.§
12 Ya e'gonanyuh amayu ya hi inayu ta ud'udma' di pi'taguanyuh tun
lutan indat'un da'yu.*
13 Adi ayu pumatoy.†
14 Adi ayu umilugtap.‡
15 Adi ayu mangakaw.§
16 Adiyu ipabahol nan agguy immannung hinan ibbayuh nan
pun'ihtiguanyu.*
17 Adiyu amnawan nan gina'un wah nan abung nan heneggonyu, ya
adiyu goh amnawan di a'ahawada unu baalda, ya adi ayu goh uma'amoh
hinan baka, ya dongki, ya nan numbino'ob'on an udumnan gina'uda."†
18 Ya unat goh dengngol nan tatagu an mun'idul, ya mun'ilat, ya magan-
goh nan talampet, ya tinnigda goh an umu'utyu' nan ahu' hinan duntug at
wimmogwogdah ta'otda, ya bimmataandan timma'dog.
19 Ya inalidan Moses di, "He"a ay di humapit, ya donglonmi! Mu adim ni'
pahapiton hi Apo Dios ay da'mi ti ini ya mun'atoy ami!"
20 Ya tembal Moses an inalinay, "Adi ayu tuma'ot ti manu ay umalih Apo
Dios ya un da'yu tapngan ta Hiyay ita'otyu ta adi ayu mumbahol."
21 Ya timmata'dogda nan tatagu ta hi Moses di immuy neheggon hinan
way munhehellong ya ma'ugtul an bunut hinan wadan Apo Dios.

Hay Aat nan Uldin hinan Pun'onngan

22 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Alyom hinan holag Israel di, Tinnigyuy
inat'un hi Apo Dios an nalpud abuniyan an himmapit ay da'yu.
23 Ya adi ayu mun'ammah bulul an silver unu balitu' hi pangdumyuh nan
pundayawanyun Ha"in.
24 Ya nan lutay iyammayuh pun'onnganyun Ha"in ta hiyay
pange'nonganyuh nan kalniluyu, ya gandengyu, ya bakayu ta Onong
an Moghob ya Onong di Pi'lenggopanyu. Ya an amin di lugal hi pohdo' hi
pundayawanyun Ha"in ya umalia' ta wagaha' da'yu.

---

* **20:7** Bahaom nan Lev. 24:10-23 ta innilaom di nipaddungana. † **20:8** Unu Habadu (bahaom nan footnote di Ex. 16:5 ta innilaom di aton nan Hudyun mumbilang hi numbers). ‡ **20:11** Gen. 1:1-2:3. § **20:11** Heb. 4:4. * **20:12** Mat. 15:4; 19:19; Mk. 7:10; 10:19; Lk. 18:20; Eph. 6:2-3. † **20:13** Mat. 5:21; 19:18; Mk. 10:19; Lk. 18:20; Rom. 13:9; Jac. 2:11. ‡ **20:14** Mat. 5:27; 19:18; Mk. 10:19; Lk. 18:20; Rom. 13:9; Jac. 2:11. § **20:15** Mat. 19:18; Mk. 10:19; Lk. 18:20; Rom. 13:9. * **20:16** Mat. 19:18; Mk. 10:19; Lk. 18:20. † **20:17** Rom. 7:7; 13:9.

25 Mu gulat ta nan batuy iyammayuh pun'onnganyun Ha"in ya adiyu
iyamma nan nahilhilan an batu ti nan nanelhelyu ya hiyay namuhih nan
batu.
26 Ya adiyu ata'nangon di iyammayuh pun'onngan ta adi ayu huma'yab an
umuy mun'onong ti tangadonda, at tigonday nitaguanyu."‡

21

Hay Miyuldin hinan Himbut (Deut. 15:12-18)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ipa'innilam goh hatun Uldin hinan
holag Israel:
2 Gulat ta waday mambut hinan Hudyu,* ya henen himbut ya mahapul an
muntamuh onom di tawon ay hiya, mu nan miyapitun tawon ya mabalin an
makak an mi'id ah bayadana.
3 Ya gulat ta agguy nangahawah din nahbutana ya hay akakana ya mi'id
goh ahawana. Mu gulat ta nangahawah din nahbutana ya itnudnan ekak
nan ahawana.
4 Mu gulat ta ipalhin han nambut ay hiya ta nahlag ya lala'i unu babai, ya
nan babain ahawana ya nan imbabaluyda ya mumbalinda goh hi himbut
nan nambut ay hiya, at nan lala'in nahbut di makak ya anggay.
5 Mu gulat ta henen himbut ta alyonay, Ongol di namhod'uh nan nambut
ay ha"in, ya nan ahawa', ya nan imbabaluy'u, at adi' pohdon an makak! at
mabalin.
6 At iyuy nan nambut ay hiyah nan munhumalya, ya iyuyna goh hiyah
pantaw unu nan delloh di tu'ud nan pantaw di lugal an pundayawan, ya
usalonay lu'ulu' ta tol'onay ohah nan ingana. Ya dumalat henen ma'at ya
mahapul an itamuana nan nambut ay hiya ta engganah un matoy.†
7 Ya gulat ta han babai ya ihbut amana ta mumbalin hi baal ya adi mabalin
hi un nonong ya nakak an umat hinan lala'in himbut.
8 Mu gulat ta mi'id pamhod nan lala'in nambut ay hiya an mangalih
ahawaona ya iyabulutnan bangngadon amana. Ti adi mabalin an ihbutnah
nan mangili, ti atona ay ya ibahhawna din ni'hapitanan den babai.
9 Mu gulat ta han lala'i ta hubutonay babai ta ipa'ahawanah nan im-
baluyna ya mahapul an ibilangna goh heden babaih imbaluyna.
10 Ya gulat ta han lala'i ta mangahawa goh hi ohah miyadwa ya mahapul
an adina idinong an mangidat hi onon ya gina'un din nahhun an ahawana
ya nan mahapulna ti ahawana.
11 Ya gulat ta adina unudon an idat nan mahapul nen babai ya mabalin
hiyan makak an mi'id ah midat hi pihhuh bayadna."

Uldin hi Aat nan Nappuhin Pangat

12 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Nan mamang'ul hi ibbanan tagu ta
matoy ya mahapul an mapatoy goh hiya.
13 Mu agguyna ay ginulat ya pimmatoy hi tagu ti hi Apo Dios di nangabulut
ta ma'at ya mabalin an lumayaw hiya ta umuy hinan lugal an pento' Apo
Dios hi ipo"oyana.‡

---

‡ **20:26** Hiyaat un inyuldin Apo Dios hinan papadi ta ipantalondan hinohha nan putut (unu short pant) (Ex. 28:42-43; Lev. 6:10; 16:3-4; Ezek. 44:17-18).
* **21:2** Bahaom nan footnote di Col. 3:22 ta innilaom hi un abuluton nan Bibliay umat hitun ugali.
† **21:6** Waday na'atanah nan Psa. 40:6.
‡ **21:13** Num. 35:6-32; Deut. 19:1-13; Josh. 20:1-9; 21:13, 21, 27, 32, 38.

14 Mu gulat ta han tagu ya pinatoynay ibbanah tagu ti dumalat nan planu
ya ta"on un umuy mipo"oy hinan way pun'onnganyun Ha"in ya umuyyu
dapopon ta patayonyu.
15 Ya nan manudpa' ay amana ya hi inana ya mahapul an mapatoy.
16 Ya wada ay di mangilayaw hi tagu ta umuyna ihbut unu pumbalinonah
baalna ya mahapul an ipapatoyyu.
17 Ya nan mangidut ay amana ya hi inana ya mahapul an ipapatoyyu.
18 Ya gulat ta waday munhongngel ta nan oha ya tempanah den
pi'hongngelna unu unna hinudpa', mu agguy natoy an un malili'uh hinan
olo'ana,
19 mu gulat ta henen nahugatan ya bumangon, ya munhuhul'ud an
munle'le'od hinan gettaw, ya nan tagun nanudpa' ay hiya ya adi mamolta,
mu bayadanay algaw hi adi puntamuan den hinudpa'na, ya halimunana
goh ta nangamung un pumhod.
20 Ya gulat ta han tagu ya haplatonay tagalanan lala'i unu babai ta matoy
ya mahapul an mamolta.
21 Mu gulat ta heden tagala ya tumaguh oha unu duway algaw ya adi
mamoltah den apuna ti hiyay ad himbut.
22 Ya gulat ta waday duwah linala'in mumpattoy, ya nitagam an nahudpa'
han babai an nunhabi, ya hiyay dimmalat hi nuntungawana mu maphod
damdama nan ung'ungnga, ya henen nanudpa' ay hiya ya mamolta, mu hay
pohdon nan iyahawan den babai ya bayadanah un malpah an iyabulut nan
huwis.
23 Mu gulat ta natoy heden babai ya hay moltan nan nanudpa' ya mapatoy.
24 Nan pumilok ya miballoh ta mapilok, ya nan pumengaw ya mapen-
gawan, ya nan pumungud hi ngamay ya mapungudan, ya nan pumungud
hi hu'i ya mapungudan goh,§
25 ya nan gumhob ya mahapul gohbon, ya nan humugat ya hugaton goh,
ya nan duminul ya dinulon goh.*
26 Ya gulat ta han tagu ta hudpa'onay himbutnah lala'i unu babai ta napi-
lok di matana ya iyabulutnay akakan nan himbut ta hukat nan napilokana.
27 Ya gulat ta hudpa'ona nan himbut an lala'i unu babai ta mapengawan
ya iyabulutnay akakana ta hiyay pallog nan na'aanan di babana.
28 Ya gulat ta way ha'gion nan buta'al an bakah tagu an babai unu lala'i ta
matoy ya mahapul an madotnay hi batu nan baka ta nangamung un matoy,
mu adi mihday lamohna. Mu nan ad baka ya adi mamolta.
29 Mu gulat ta henen baka ya waday hina'ginah tagu, ya binaganda nan
ad bakah nan na'at, mu agguyna inluhudan, ya la'tot ya waday oha goh an
taguh hina'gina ta natoy ya mahapul an pundotnay hi batuh nen baka ta
nangamung un matoy, ya pi'patoyda goh nan ad baka.
30 Mu gulat ta miyabulut an un bayadan nan ad bakah pihhuh den natoy
ya mahapul an ma'unud nan na'alih midat hi bayadna, at bayadana ay an
amin at adida hiya pi'patoy.
31 Gulat ta hay ung'ungngan lala'i unu babai patayon nan baka ya
numpaddung di uldin hi ma'at.

---

§ **21:24** Mat. 5:38. * **21:25** Hay dalat ten uldin ya ta *adi midugah* di moltan nan mahapul an mamolta, ya hiyah ne intudun Jesus hi immannung an ma'at. Mu hay nibahhawan nan ohan grupun di Pharisees an nangunud hinan tudtudun Shammai hi aatna ya *ma'ahhapul* an moltaonda nan nangat hi nappuhi, ya agguy niddum nan namhodandan hiya, hiyaat un inhingal Jesus dida (Mat. 5:38-42).

32 Ya gulat ta nan lala'i unu babai an himbut di patayon nan baka at
bayadan nan ad baka nan ad himbut hinan natoy hi tulumpuluh palatan
pihhu,† ya nundotnayda nan baka ta nangamung un matoy.
33 Ya gulat ta han tagu ya anonay alub nan nalu"ungan unu un munlut'u',
ya gulat goh ta na'aliwanan aluban ta waday nakuhbung hi baka unu
dongki
34 ya mahapul an bayadana nan nakuhbung, ya idatnay bayad hinan ad
baka, ya bagina nan natoy.
35 Ya gulat ta nan bakan buta'al ya pinatoynay buta'al an bakan di
ohan tagu ya danen duwan tagu ya unda ila'uh nen matagun baka, ya
ginodwaday la'unah pihhu, ya ginodwada goh nan natoy an baka.
36 Mu gulat ta nundongol an un mahanhana'gih nen baka ya adi ipapto'
nan ad baka ya mahapul an huwolonay ohah bakah matagu, ya bagina nan
natoy an baka."

22

Nan Udumnah Uldin hi Aat di Aton an Mumbayad

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya gulat ta nan tagu ya inakawnay
ohah baka unu kalnilu ta pinaltina unu unna inla'u ya mahapul an
hukatanah lemay baka nan ohah baka ya opat hi kalniluy hukat nan ohan
kalnilu.*
2 Ya gulat ta nan mangakaw ya hinumgop hinan baluy, ya na'ah'upan an
unda pinang'ulan ta pinatoyda, ya han namatoy ay hiya ya mid baholna, at
adida hiya patayon.
3 Mu gulat ta nan mapatal di nangakawana ta pinatoyna ya mabaholan
nan pimmatoy, at mipapatoy goh ti maphod hi unna agguy pinatoy ta unna
moltaon. Ya gulat ta mid pamayad nan mangakaw ya mihbut hiya ta nan
hubutnay pumbayadnah nan moltana.
4 Ya gulat ta nan tagu ya inakawna nan baka, unu dongki, unu kalnilu
ta ma'ah'upan ay hinan nunhituwana, ya agguy natoy henen baka, unu
dongki, unu kalnilu ya mahapul an ma'okpan di huwalna.
5 Ya gulat ta han tagu ta ibo'tanay animalnah nan payawna ta panganona,
mu wa ay ta bumahheldah nan payaw unu galden di udumnah tatagu ta
pun'a'anday nihabal ya mahapul an hukatanah nan ma"aphod an inhab-
alna an na'alah payawna unu galdena.
6 Ya gulat ta nan tagu ya numpuul hi umana, ya nun'ehelat nan apuy nan
uman di udumna ta nun'oghob di nihabal at mahapul an bayadanan amin
nan noghob an nihabal.
7 Ya gulat ta way taguh nangipitalepon hi pihhuna unu nan mapla'an
an gina'unah nan heneggona, ya gulat goh ta ma'akaw enen abung an
nitalepnana, ya gulat ta na'ah'upan henen nangakaw ya mahapul an
okpana nan ibangngadnan inakawna.
8 Mu gulat ta adi ma'ah'upan nan nangakaw ya heden ad abung an
nangitalepon ya mahapul an umuy hinan punhumalyaan ta munhapatan
Apo Dios ta ipa'innilana an bo'on hiyay nangngal hinan nipitalepon ay hiya,
at okod nan huwis an mumpanuh hi ma'at.

† **21:32** Hiyah ne gagangayna an balul di ohan himbut, ya gapu ta inabulut Judas Iscariot nan tulumpulun palatan pihhu goh at mattig an imbilangnay balul Jesus hi umat hinan balul di ohan himbut (Mat. 26:14-15). * **22:1** Na'awatan nan Alin hi David heten Uldin ti hiyah ne inyuldina hi mahapul an bayadan nan lala'in inulgud Nathan ay hiya (II Sam. 12:6).

9 An amin nan midiklamu an hay aat di umam'am hi baka, unu dongki,
unu kalnilu, unu lubung, ya nan udum an gina'u ta alyonay un hiyay ad
bagi ya mahapul an umuydan duwah nan huwis ta nan alyon nan huwis hi
numbahol di mumbayad, mu okpanay idatnah nan ad bagi.
10 Ya gulat ta nan tagu ya iyuyna ipahalimun hinan heneggona nan
animalnan dongki, unu baka, unu kalnilu, unu nan udum an animalna, mu
matoy ay, unu mahugatan, unu ma'akaw, ya mi'id ah mun'ihtiguh nan na'at,
11 ya henen na'at ya mahapul an umuydan duwah nan lugal an hinagang
di awadan Apo Dios ta ihapatan nan nanalimun hinan animal an mi'id
baholna, at nan ad bagi ya abulutonan un na'utaw, at adina pabayad.
12 Mu gulat ta immannung an nan animal ya na'akaw at bayadan nen
nanalimun hinan animal.
13 Mu gulat ta un pinatoy nan animal hi inalahan ya mahapul an
iyuyna nan lamoh nan natoy ta way panginnilaandan immannung, at adi
mumbayad hi moltana.
14 Gulat ta han tagu ta bonhona nan animal di heneggona ta mahugatan
unu matoy ya mi'id nan ad bagi an agguyna tinnig di na'at, ya mahapul an
bayadanah nen animal.
15 Mu gulat ta wagwada nan ad animal ta titinnignay na'at hi natayan
unu nahugatan nan nabnoh an animal ya adi mahapul an mumbayad nan
binumnoh. Mu na'abangan ay nan nabnoh an animal ya mun'olog henen
abangnah bayadana."

Nan Udumnan Uldin hi Ma'unud

16 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya gulat ta nan lala'i ta ihaphapi-
tana han babai an agguy niyali ta elo'na hiya ya mahapul an ukatonan amin
di madawat, ya inahawana hiya.
17 Mu gulat ta adi ahan iyabulut nan ommod nan babai an ipiyahawa nan
imbaluyna ya mahapul an mumbayad damdama nan lala'i, at idatnan amin
di uyap nan madawatna.
18 Ya nan way te'omna, ya buyun, unu duhongna ya mahapul an mipapa-
toy.
19 Ya wa ay goh di tagun mangundul hinan animal ya mahapul an
mipapatoy.
20 Ya nan mun'onong hinan udumnan dios an bo'on hi Apo Dios di
pun'onngana ya mahapul an mipapatoy.
21 Ya adiyu paligaton nan bunag ti nomnomonyu adya an un ayu goh
bunag hidin wadanyud Egypt.
22 Ya umat goh hinan umu'utun ya nan nguhu an adiyu paligaton.
23 Ya gulat ta paligatonyu dida ta donglo' didan mumpabadang ay Ha"in
24 ya bumungota' ahan, at nan hanggap di pamatoy'un da'yu, at
mun'abaluy a'ahawayu, ya nun'anguhu nan imbabaluyyu.
25 Ya gulat ta pa'utanganyuh pihhu nan nun'awotwot an nangabulut
ay Ha"in ya adiyu ipatakap ta adiyu iyunnud hinan aton nan udumnan
mumpatakap.
26 Ya gulat ta alanyu nan lubung di ibbayu ta pangedonanyu ya mahapul
an ibangngadyuh mahhun ya un malimuh nan potang
27 ti un anggaynah ne ay hi lubungna at hay ilubungna mah hi un molo'?
Mu gulat ta adiyu ibangngad ta way donglo' hi mumpabadang ay Ha"in ya
badanga' hiya ti ma'ahhimo'a'.
28 Ya adiyu hapiton di nappuhih aat Apo Dios ta adiyu bainon Hiya. Ya
adiyu idutan nan mumpapto' ay da'yun tatagu.†

† **22:28** Ac. 23:5.

29 Ya mahapul an idatyun Ha"in nan mun'ahhun an bungan di intamuyu
ya nan bungan di greyp ya oliboh unyu pugahon.
Ya idawatyu nan pangpangullun imbabaluyyun lala'i ta Ha"in ad bagi.
30 Ya umat hinay atonyu goh hinan bakayu ya nan kalniluyu. Ya
iddumyun inanah pituy algaw, ya nan miyawaluy algaw ya idawatyun
Ha"in.‡
31 Ya da'yuy nahamad hi nilahhin an tatagu', at mahapul an adiyu ihday
animal an patayon nan animal hi inalahan. Mu idatyuh nan ahu ta diday
mangihda."

23

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Adiyu umuy ulgu'ulgudon nan
agguy immannung an ulgud, ya adiyu goh badangan nan tagun numbahol
hinan pun'ihtiguanyuh pangulgudanah nan agguy immannung.
2 Ya adiyu iyunnud hinan aton di tatagun nibahhaw an ta"on hi unda
do'ol, ya adi ayu goh mun'ihtiguh nan agguy immannung an diklamu ta adi
mahunni nan mihumalya.
3 Ya adiyu ipangngel di pangatyuh nan tagun nawotwot hinan diklamuna.
4 Ya gulat ta way tigonyuh limmayaw hi baka unu dongkin bagin nan
pi'bohholyu ya innalyu ta iyuyyun hiya.
5 Ya wa ay ta tigonyu nan dongkin nan mamohol ay da'yu ta nidupig
ti dumalat nan madamot an kalgana ya mahapul an adiyu taynan ta
badanganyu ta tuma'dog.
6 Ya adiyu ipangngel nan panumalyayuh nan tagun nawotwot hinan
diklamuna.
7 Ya adiyu ipabahol nan agguy immannung, ya adiyu ipapatoy nan tagun
mi'id baholna ti moltao' nan tagun mangat hi umat hinah nappuhi.
8 Ya adiyu alan nan mili"ud an lagbu ti hiyay paddungnay mamulaw
hinan tatagun nala'eng ta omod unna hunnion nan nepto' an hapiton nan
maphod di nomnomnan tagu.
9 Ya adiyu paligaton nan bunag ti da'yu ya ene'damyuy aat di bunag hi
wadanyud Egypt."

Nan Uldin hi Aton hinan Luta

10 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya onom di tawon di pangihabal-
anyuh nan lutayu ya pangamunganyun amin hinan ma'alah nan inhabalyu.
11 Mu nan miyapitun tawon ya adiyu tamman ta mabattanan. Ya wa ay di
humangaw an ma'an di bungana ya adiyu ahan alan ta nan nun'awotwot
di mangngal ta way ononda, ya wa ay goh di ma'angang ya ta way
onon nan a'animal hi inalahan. Ya umat hina goh di atonyuh nan lutan
puntammanyuh nan greyp ya nan olibo.
12 Ya onom hi algaw di puntamuanyu, mu nan miyapitun algaw ya
mun'eblay ayu. Ya ta"on nan himbutyu, ya nan bunag an puntamuonyu,
ya nan a'animalyu ya mun'eblayda goh ta pumpumhod di aatda.
13 Ya ihamadyun donglon an amin nan alyo' ay da'yu. Adi ayu ahan
munluwaluh nan udumnan dios hitun luta, ya adiyu ahan bugwaon di
ngadanda."

Nan Tulun Gotad hi Hintawon
(Ex. 34:18-26; Lev. 23:4-44; Num. 28:16—29:40; Deut. 16:1-17)

‡ **22:30** Manu ay mahapul an idawatday pangpangullun animaldan Apo Dios hinan *awalun* di algaw ti hiyah ne algaw hi ipakugitan nan pangpangullun linala'i (Gen. 17:12), at waday ma'at ay didan amin an pangpangullun linala'ih nan miyawalun algaw.

14 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya mumpitluh hintawon an munggotad ayu
ta way pange'gonanyun Ha"in.
15 Ya nan bulan di Aviv an hiyay bulan hi nakakanyud Egypt, ya egtadanyu
nan Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay ta pituy algaw* di pan-
gananyuh nan agguy nabino'bo'an an tinapay ti hiyah ne din immandal'un
da'yuh atonyu.
Ya nan umalianyun mundayaw ya mahapul an waday e'nongyun Ha"in.
16 Ya ibehtaanyu goh nan Behtan di Udol† hinan pangudlanyuh nan
bungan di intanomyuh nan payawyu, ya nan Behtan di Pugah‡ hi angunuh
di tawon hinan pamugahanyuh nan bungan di intanomyun greyp ya nan
udum an bunga.
17 Ya mumpitluh hintawon di gun umalian an amin nan linala'in mun-
dayaw ay Ha"in an na'abbagtun Dios.§
18 Ya adiyu iddum nan nabino'bo'an an tinapay hinan pange'nonganyuh
animal ay Ha"in.
Ya nan taban di animal an e'nongyu ya mi'id ah ma'angang ta engganah
helhelong.
19 Ya nan ma"aphod an bot'onyuh nan mahhun an bungan di intanomyuh
nan lutayuy iyuyyuh nan Abung Apo Dios an dayawonyu.
Ya wa ay ta ihaangyu nan uyaw an gandeng ya adiyu pananum nan gatas
an malpun inana.”*

Nan Anghel Apo Dios di Mangidadaan hi Owon

20 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Tigonyu ta innilaonyun hon-
ogo' nan Anghel'u† ta hiyay mangipangulu ya manalimun ay da'yuh nan
pumbaatanyu ta engganah un da'yu idatong hinan babluy an indadaan'uh
ihinanyu.
21 At mahapul an ihamadyun donglon ya unudonyun amin nan alyonan
da'yu. Ya adiyu ngohoyon ti adina aliwan nan adiyu pangunudan ay Hiya
ti wagwadaa' ay Hiya.
22 Ya gulat ta ihamadyun donglon di alyona ya inunudyu goh an amin nan
immandal'u at Ha"in mananggah nan mi'buhul ay da'yu.
23 Ti nan Anghel'u ya ipang'u da'yu ta engganay un da'yu idatong hinan
lutan nan himpampun an holag Amor, ya holag Heth, ya holag Periz, ya
holag Hiv, ya nan iJebus, ya iCanaan, ya ubaho' didan amin.
24 Mu adiyu ahan dayawon unu itamuan nan diosda, ya adiyu enghon nan
atondan mundayaw. Ya pumpa"iyun amin an pumpuhit nan bululda
25 ta Ha"in an hi Apo Dios di dayawonyu, at wagaha' da'yuh ma'an ya
ma'inum. Ya ipa'adaog'un amin nan dogohyu,
26 ya mi'id di mamolwang ya mabahig hinan lutan ihinanyu, ya udma' di
pi'taguanyu ta du'du"oy.

---

* **23:15** Hay na'atanah nan calendar tu'u ya March-April. Hay nahhun an algaw ten gotad ya nan Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana. † **23:16** Hay na'atanah nan calendar tu'u ya May-June. Hay tulu goh an ngadana ya (1) Behtan di aDumiduminggu (Ex. 34:22), ya (2) Tungaw hi Alpahan di Boto' (Lev. 23:15-22), ya (3) Behtan di Pentecost (Ac. 2:1). ‡ **23:16** Hay na'atanah nan calendar tu'u ya September-October. Hay oha goh an ngadana ya Behtan di A'ab'abbung. § **23:17** Mu nitnud goh nan pamilyada an umat hinan inat da Elkanah (I Sam. 1:1-28). * **23:19** Hay alyon di udum hi un anaad ta mapaniaw hi un mihaang nan dotag di uyaw an gandeng hinan gatas inana ti hiyah ne ugalin di agguy kimmulug hi ad Canaan, ya mahapul an adida unudon di ugalida. Mu mid mapto'. † **23:20** Mid mapto' ya hi Jesu Kristun nipattig hinan gutud di Old Testament.

27 Ya pata'to' hi mahhun an amin nan pi'buhulyu, at an amin di ah'upanyu
ya manongngo'da, ya an amin nan mi'buhul ay da'yu ya pumbangngado' ta
mumpangalayawda.
28 Ya ipa'ali' nan Iyu'an‡ ta diday mumpamakak hinan himpampun an nan
holag Hiv, ya nan holag Heth, ya nan iCanaan an buhulyu.
29 Mu adi' punnaudon didan pakakon eden hintawon ta adi mabukawan
nan luta ti ini ya dumo'ol nan a'animal hi inalahan ya un da'yu!
30 Mu un'u ahinuton an mamakak ay dida ta engganah un dumo'ol di
holagyu ta da'yuy munhituh mamoltan enen luta.
31 Ya uliho' nan igad hinan lutayun mipalpuh nan Mumbolah an Baybay§
ta nangamung hinan Baybay an Mediterranean an wah nan pingit di babluy
nan iPhilistia, ya mete"ah nan mapulun ta nangamung hinan Wangwang an
Euphrates. Ya idat'uy abalinanyu ta ologyun manu'wit hinan nunhitun nen
luta ta makakda.
32 Ya adi ayu ahan mi'tulag ay dida unu nan diosda.
33 Ya adiyu abuluton ta mi'hitudah nan lutayu ta bo'on diday dumalat hi
pumbaholanyun Ha"in ti gulat ta middum ayun mi'dayaw hinan diosda at
hiyay dumalat hi pumuhianyu."

24

Hay Nangabulutan nan Holag Israel hinan Uldin Apo Dios

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Awitom da Aaron ay Nadab ya hi Abihu,*
ya nan napitun a'ap'apun nan holag Israel ta umali ayun mundayaw ay
Ha"in, mu mahapul an mibataan ayun mundayaw.
2 Mu he"a, Moses, ya anggay di meheggon ay Ha"in, mu nan udum ya
adida ahan umalin meheggon. Ya tigom ta nan tatagu ya adida munti'id
an mitnud ay he"a."
3 Ya immuy hi Moses hinan tatagu ta imbaganan amin nan Uldin hi
unudonda an inalin Apo Dios ay hiya. Ya inabulutdan amin an inaliday,
"Oo, atonmin amin nan inalin Apo Dios!"
4 At intudo' Moses an amin nan inalin Apo Dios.
Ya heden nabiggat hi helhelong ya inyamman Moses di pun'onngan hidih
nan puun di duntug, ya nunle'wohonan inammaan hi himpulu ta duwan
batu an mangipattig hinan himpulu ta duwan tribon holag Israel.
5 Ya hennagna nan ungungan linala'in holag Israel ta umuyda e'nong nan
Onong an Moghob ay Apo Dios, ya ene'nongda goh di uyaw an buta'al an
baka ta Onong di Pi'lenggopan nan tatagun Apo Dios.
6 At ginodwan Moses nan dala an ne'nong ta inittunay godwanah
nan ohan malukung an duyu, ya inyuyna inwalhi nan godwanah nan
pun'onngan.
7 Ya innalna din Liblun Nitud'an di Ni'tulagan nan Hudyun Apo Dios,† ya
enlotnan nangibahah din tatagu. Ya unat goh nalpah an imbahana ya inalin
din tataguy, "Oo, atonmin amin nan inalin Apo Dios, ya unudonmi Hiya."

---

‡ **23:28** Mid mapto' ya nipa"el hete an nan Anghel Apo Dios an hi Jesu Kristuy pohdonan ibaga (bahaom nan foonote di Josh. 24:12 ta innilaom nan udumnan aatna). § **23:31** Unu Red Sea.
* **24:1** Da Nadab ay Abihu ya imbabaluy Aaron an pangpangulluy oha ya otob di oha. Hi Nadab di way biyangnan mumbalin hi Nabagtun Padih mipallog ay amanan hi Aaron hidin natayana, mu agguy na'at ti dida ay Abihu ya numbaholdan Apo Dios, hiyaat un impapatoy Apo Dios dida (Lev. 10:1-2; Num. 3:4). † **24:7** Nan Liblun Nitud'an di Ni'tulagan nan Hudyun Apo Dios ya nan nitudo' hi Ex. 20:22-23:19.

8 At innal goh Moses din godwan di dala, ya nun'iwalhinah nan tatagu,
ya inalinay, “Hiyah te dala an mangipa'innilah nan pi'tulagan Apo Dios ay
da'yu.”‡
9 Ya nunti'id da Moses, ya hi Aaron, ya hi Nadab, ya hi Abihu, ya nan
napitun a'ap'apun di holag Israel hinan duntug.
10 At hidiy nannigandan Apo Dios an dayawon nan holag Israel an hay
timma'dogana ya nan ay batun sapphire§ an umat ad dayay tigawna an
mumpugagaw* ya ma'apattal.
11 Ya ta"on un tinnig nan a'ap'apun nan holag Israel hi Apo Dios ya
agguyna dida pinatoy, at ne"anda ya ni'yinumdan Hiya.†

Hay Wadan Moses hinan Duntug an Sinai

12 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Munti'id'ah tun duntug an awada', ya
hodom ta idat'u tun duwan ikab an batun nangitud'a' an amin hinan Uldin
ya nan udumnan Uldin hi ma'at ta itudum hinan tatagu.”
13 At nundadaan mah da Moses ay Joshua an bumadang ay hiya ta
umuydah nan duntug an awadan Apo Dios.
14 Ya inalin Moses hinan a'ap'apu di, “Hodon da'mih tu ta nangamung un
ami mumbangngad. Ya wah tu da Aaron ay Hur an mannig ay da'yu. At
wada ay di pumbobohholanyu ya diday pangiyayanyu ta ipanuhda.”
15 Ya unat goh nunti'id da Moses hinan Duntug an Sinai ya hino'napan di
bunut nan duntug,
16 ya nan benang Apo Dios di nanophop hinan Duntug an Sinai. Ya onom
di algaw hi nahoho'napan nan duntug hi bunut, ya nan miyapitun algaw ya
mun'alih Apo Dios an wah nan bunut ay Moses.
17 Ya hay nannig nan holag Israel hinan benang Apo Dios ya umat hi apuy
an gumelageladaw hinan tulid di duntug.
18 At inayun Moses an nunti'id ta immuy hinan naho'napan hi bunut. At
nihinah dih napat di algaw ya napat di nahdom.

25

Nan Numbino'ob'on an Ma'usal hinan Tuldan Abung an Pundayawan (Ex. 35:4-9)

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 “Alyom hinan holag Israel ta iyaliday e'nongdan Ha"in, ya malgom hinan
mipanomnom hi pohdondan idat di hiyay amungonyu.
3 Ya datey midat hi e'nong nan tatagu an hay balitu', ya silver, ya nan
gambang,
4 ya nan linen an munggudla,* ya mumpugagaw,† ya mumbolah, ya
mumpaha' an napinun hinulid, ya nan dutdut di gandeng,
5 ya nan up'up di buta'al an kalnilu an nelbog ta mumbolah, ya nan up'up
di ongol an animal hinan baybay an ma'alih dugong, ya nan ayiw an akasya,
6 ya nan lanan di olibon mittuh nan punhilaw, ya nan middum an
holo' hinan lana an ma'usal hinan way midawat, ya nan maphod di
hunghungnan incense,

---

‡ **24:8** Heb. 9:20. § **24:10** Blue di kololna. * **24:10** Unu blue. † **24:11** Hay tinnigda ya nan anabagtun Apo Dios ti paniaw hi un way mannig hi angahna (Ex. 33:20). Ya heden nangananda ya ipa"elnay aton nan kimmulug an me"an ya mi'yinum hinan Punnomnoman hinan Natayan Kristu (I Cor. 11:25-26). * **25:4** Unu purple. † **25:4** Unu blue.

7 ya nan nanginan batu an ma'alih onyx,‡ ya nan udumnan nanginan
batu an miyammah al'altin di lubung nan padin an ephod ya nan hophop
di palagpag an lubung di padi.§
8 Ya ipiyammam hinan tatagu nan Tuldan Abung ta way ihina' hi idduma'
ay dida.
9 Ya alyo' an amin ay he"ay aat di lukud nan iyammayu an Tuldan
Abung ya nan lukud di alimatungna, at hiya ahan di unudonyuh un ayu
munha"ad."

Hay Miyammah nan Kahon
(Ex. 37:1-9)

10 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya ipiyammam ay dida nan kahon
an hay miyamma ya nan ayiw an akasya. Ya hay inadu"oyna ya napat ta
han lemay pulgada. Ya hay inabellogna ya ba'inti ta pituy pulgada, ya hay
inata'nangna ya ba'inti ta pituy pulgada.
11 Ya hay namahmah an balitu' di miyamyud hinan tu'yapna ya nan
bunolna, ya hay namahmah goh an balitu' di miyammah nan nunlene'woh
hi pingit den kahon ta ay balina.
12 Ya hay balitu' goh di miyammah nan opat an natalegonggong hi
pangipahduan hinan attang an mepong an miyammah nan duguna ta
mahindudwah nan numpinangngel.
13 Ya mangamma ayuh attang an akasya, ya inamyudanyuh balitu'.
14 Ya impahduyu nan attang hinan natalegonggong an wah nan nump-
inangngel di kahon ta way pangedonan nan mangiyattang.
15 Ya henen attang ya mahapul an adi ma'ma'aan hinan nipapahduanan
natalegonggong hinan kahon.
16 Ya ittum hinan kahon nan duwan ikab an nitud'an nan Uldin an idat'un
he"a.
17 Ya mun'amma ayuh alub di kahon hi namahmah an balitu' an napat ta
han lemay pulgadah inadu"oyna ya ba'inti ta pituh pulgaday inabellogna.
18 Ya iyammayu goh di duwah cherubim an hay namahmah an balitu' di
mahibug hi miyamma ta mumbinnohwahdah nan alub.
19 At ihinayuy ohah cherubim hinan bongwah nan alub di kahon, ta nan
oha ya ihinayuh nan bongwahna goh.
20 Ya nan duwan cherubim ya papayadonday paya'da ta hophopanda nan
alub di kahon an nunhaggangandan mangu'uhdung hinan alub di kahon.
21 Ya ittum nan idat'un he"an Uldin hinan kahon, ya inyalubyu nan kahon.
22 Ya hinan numbattanan di duwan cherubim hinan way alub di kahon di
umbunan nan Ma'ahhimo', at hiyay awada' hi pi'hapita' ay he"a ta ipa'innila'
an amin nan Uldin'uh nan holag Israel."

Nan Miyammah Lamehaan
(Ex. 37:10-16)

23 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya iyammayu goh nan ayiw an akasya hi
lamehaan. Ya hay lukudna ya tulumpulu ta onom di pulgaday inadu"oyna,
ya himpulu ta waluy pulgadah inabellogna, ya ba'inti ta pituy pulgadah
inata'nangna,
24 ya inamyudanyuh nan namahmah an balitu', ya hay iyammayuh
balinah nan nunlene'woh ya nan namahmah an balitu'.
25 Ya hay miyammah nan pingit di lamehaan ya balitu' an tuluy pulgadah
inabellogna.

---

‡ **25:7** Mangmangittit di kololna. § **25:7** Hay nangngalan nan Hudyuh umat hitun nanginan gina'u ya nibaag hinan Ex. 3:21-22; 11:2-3; 12:35-36.

26 Ya balitu' goh di iyammayuh nan opat an natalegonggong ta mepong
hinan opat an dugunah nan way tu'ud.
27 Ya meheggon hinan ampan di bali ta hiyay pangipahduan hinan attang.
28 Ya hay akasya di iyammayuh attang, ya inamyudanyuh balitu' ta hiyay
pangattang hinan lamehaan.
29 Ya mangamma ayuh duyu, ya ha'lung, ya tibung, ya malukung, ya alub
an hay miyamma ya nan namahmah an balitu'.
30 Ya nan tinapay an mangipa'innilan wagwadaa' ay da'yu ya ipattu'yuh
nan lamehaan hinan hinagang'u ta munnonong hidi."

Nan Pangipattu'an hi Hilaw
(Ex. 37:17-24)

31 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya mun'amma ayu goh hi ipattu'an
di hilaw an hay namahmah an balitu' di hibugonyuh miyamma an waday
ipabunana ya nan maha"ad an odolna. Ya ma'al'altian hi paddungnay
habhabung, ya waday umat hi malukung hinan tu'yapna an ittuwan di
hilaw. Ya nan odolna ya na'ungta'ungtan.
32 Ya nan odolna ya waday onom hi hapangna an numpopotto'dan
nun'ahintutluh numpinangngel.
33 Ya danen onom an hapang an mahintutluh mumpinangngel ya
ma'al'altian hi umat hi bungan di almond, ya nan pumbattananda ya waday
umat hi nabe'lag an habhabung.
34 Ya nan odol di ipattu'an di hilaw ya ma'al'altian hi opat an umat hi
bungan di almond an waday habhabungnah nan numpumbattananda.
35 Ya mepong di habhabung hinan onom an hapang di odol an ipattu'an
di hilaw.
36 Ya nan habhabung ya nan hapangna ya un ma'ohha an hay namahmah
an balitu' di miyamma.
37 Ya miyammay pituh umat hi malukung hinan tu'yap di hinohhan
hapang ya nan odolna ta pangittuwan hi punhilaw ta ipapatalnan amin nan
hinagangna.
38 Ya miyamma goh di pangipit hi olhang ya nan ittuwan di dapul, ya nan
namahmah an balitu' di miyamma.
39 Hay damot di miyammah nan ipattu'an di hilaw ya an amin nan
alimatungna ya tulumpulu ta opat di kiluh nan namahmah an balitu'.
40 Ya ihamadmu ta ma'unud an amin din aat nan impattig'un he"ah wadan
tu'uh nan duntug."*

26

Nan Tuldan Abung Apo Dios

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya hay miyammah nan Tuldan
Abung'u an Dios ya nan himpulun kultina an napinuy abolnan linen an
lo'ob. Ya nan numbino'ob'on di kololda an munggudla,* ya mumpugagaw,†
ya mumbolah di iboldan nan nala'eng an mumbolda ta iboldanay cherubim
hinan kultina.
2 Ya nan kultina ya mumpapaddung di lukudda an himpulu ta opat di
yaldah inadu"oyda, ya duway yaldah inabellogda.
3 Ya nan leman kultina ya pundada"ugonyu ta ma'ohha, ya umat goh
hinay atonyuh nan leman miyadwah mada"ug.

* **25:40** Heb. 8:5. * **26:1** Unu purple. † **26:1** Unu blue.

4 Ya nan munggudlay miyammah punggo'dan hinan pingit nan hinohhan
mada"ug an lo'ob ta way pangigo'dan hinan punda"uganda.
5 Ya miyammay nabongleh punggo'dan hinan mahhun an mada"ug,
ya miyamma goh di nabongleh punggo'dan hinan miyadwan da"ug, ya
munggogoppong di iyammaanda.
6 Ya miyammay nabonglen kawit an balitu' ta hiyay pana"ug an mikawit
hinan duwan mada"ug an lo'ob ta ma'ohha an miyammah Tuldan Abung'u
an Dios.
7 Ya hay miyamma goh hi atap di Tuldan Abung'u an Dios ya himpulu ta
ohay lo'ob hi madada"ug an nalpuh dutdut di gandeng.
8 Ya hay lukudda ya mumpapaddung an himpulu ta lemay yaldan di
inadu"oyda, ya duway yaldah inabellogda.
9 Ya pundada"ugonyu nan lema ta ma'ohha, at umat goh hinay atonyuh
nan onom ta ma'ohha goh. Ya nan miyonom an lo'ob hinan miyadwan
mada"ug ya mikupin ta manophop hinan pantaw di Tuldan Abung.
10 Ya miyamma goh di nabongleh punggo'dan hi pingit nan ohan
mada"ug, ya nabongle goh hinan miyadwan mada"ug.
11 Ya miyamma goh di nabongleh kawit an gambang ta mepong an
mikawit hinan punggo'dan hinan duwan nada"ug ta ma'ohhah atap.
12 Ya nan mahawal hinan miyatap ya ma'uy'uy hinan agwid di Tuldan
Abung ta hophopna.
13 Ya hinggogodway yaldah inadu"oy di mahawal ta ma'uy'uy hinan
numpinangngel ta mida'lig hinan Tuldan Abung.
14 Ya miyamma goh di duwah migottap hinan atap an nan oha ya malpuh
up'up di kalnilu an niyupol ta mumbolah, ya nan oha ya nan ma"aphod
an lalat di ma'alih dugong an nan ma'alah baybay ta hiyay muntu'yap hi
migottap hinan atap.
15 Ya hay maha"ad hi tabla an miyammah nan Tuldan Abung ya nan ayiw
an akasya.
16 Ya hay inadu"oy di ohah tabla ya himpulu ta lemay umpi, ya ba'inti ta
pituy pulgadah inabellogda.
17 Ya ma'aitan nan puun di tabla ta ma'amman di duwah mipatlo' ta
maphod an migtim.
18 Ya midadaan di ba'intih tabla ta way miyammah appit hi agwan hi un
hagangon di buhu'an di algaw.
19 Ya miyamma goh di napat hi ipabunan nan tabla an hay silver di
miyamma, ya mahindudway miyammah umbunan di ohah tabla.
20 Ya midadaan goh di ba'intih tabla ta way miyammah appit hi iggid hi
un hagangon di buhu'an di algaw.
21 Ya napat di ipabunan nan tabla an hay silver di miyamma, ya muntu'un
di duwan na'aitan ta mahindudway silver ta ipabunan nan hinohhan tabla.
22 Ya midadaan goh di onom an tablah miyammah nan appit hi alimuhan
di algaw,
23 ya idadaanyu goh di duwah tablah miyammah nan duguna.
24 Ya hay pangiyammanyun ne han duwan tablah nan dugun di Tuldan
Abung ya punda"itonyuh puuna ta nangamung hi uddu'na. At hiyah ne goh
atonyuh nan ohan duguna.
25 At walun tablay idadaanyuh miyammah nan duguna, ya himpulu ta
onom di ipabunandan hay silver di miyamma ta mahindudwah nan ohan
tabla.
26 Ya idadaanyuy himpulu ta lemah mibalangon an ayiw an akasya an
umat hituy aatda: lemay mibalangon hinan ohan haba' di Tuldan Abung,

27 ya lema goh di mibalangon hinan pangngelna, ya umat goh hinan ohan
haba'nah appit di alimuhan di algaw.
28 Ya nan migagwan mibalangon an tabla ya da'puhonay numpiningit.
29 Ya ma'amyudan hi balitu' nan tabla, ya nan balitu' di miyammah
ipahduan nan mibalangon. Ya amyudanyu goh hi balitu' nan mibalangon.
30 Nan Tuldan Abung an iyammayu ya miyunnudan hidin aat din impat-
tig'un he"ah din wadantah nan duntug.
31 An hay miyammah kultina ya nan lo'ob an munggudla, ya mumpuga-
gaw, ya mumbolah, ya nan ma"aphod di abolna, ya ipaboldam di cherubim
hinan na'alla'eng an mumbolda.
32 Ya miyammay opat an kawit an balitu', ya opat an tu'ud an akasya an
ma'amyudan hi balitu' ta pangitayunan hi kultina. Ya nan ipabunan nan
tu'ud ya silver.
33 Ya mitayun nan kultinah nan kawit hinan tu'ud. Ya henen kultina ya
hiyay pumbattanan di Me'gonan an Kuwaltuh nan Nidugah an Me'gonan
an Kuwaltu. Ya ihinam nan Kahon an Nittuwan di Uldin hinan delloh di
kultinan nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu.
34 Ya eh'apmu nan alub di Kahon an Nittuwan di Uldin.
35 Ya nan lamehaan ya ihinam hinan pangngel di kultinan nan Me'gonan
an Kuwaltuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nan
ipattu'an di hilaw ya ihinam hinan appit hi agwan hi un hagangon di
buhu'an di algaw hi potto' di lamehaan.
36 Ya hay miyammah kultinan di pantaw nan Tuldan Abung ya nan
mundongngol an lo'ob an nan munggudla, ya mumpugagaw, ya mumbolah,
ya nan ma"aphod di abolnan linen ya maboldaan.
37 Ya miyammay kawit ta pangitayunan hinan kultina, ya miyammay
lemah tu'ud an akasya an ma'amyudan hi balitu', ya hay gambang di
miyammah ipabunan nan tu'ud."

27

Nan Pun'onngan
(Ex. 38:1-7)

1 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya mun'amma ayuh pun'onngan an nan ayiw
an akasya di miyamma. Ya pitu ya han godway umpih inadu"oyna, ya umat
goh hinay inabellogna an pitu ya han godway umpi. Ya hay inata'nangna
ya opat ta han godway umpi.
2 Ya mun'amma ayuh umat hi ha'gud ta mepongdah nan opat an duguna,
ya hanan ha'gud ya mihahalamung hinan pun'onngan. Ya ma'amyudan nan
pun'onngan hi gambang.
3 Ya gambang goh di miyammah nan alimatung di pun'onngan an nan
duyun ittuwan di dapul, ya daludun di dapul, ya nan malukung, ya nan
nunhappang an tuwi', ya nan bangan ittuwan di bala.
4 Ya miyamma goh di gambang hi pun'apuyan an natalaggang di ammana,
ya miyamma goh di opat hi nun'atalegonggong hi pangipahduan hinan
attang an gambang ta mepong an miyammah nan opat an dugun nan
pun'onngan.
5 Ya mipa'ayudu' hinan pun'onngan, ya mipatulu ta umatam hinan
gagwana.
6 Ya miyamma goh di attang an akasya, ya ma'amyudan hi gambang,
7 ya mipahdu nan attang hinan nun'atalegonggong hinan numpinangngel
an dugun di pun'onngan.

8 Ya henen pun'onngan ya hay ayiw di miyamma ta malu'angan di
bunolna an umat hidin impattig'un he"ah aatnah dih nan Duntug an Sinai."

Nan Gettaw di Tuldan Abung
(Ex. 38:9-20)

9 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya iyammayuy gettaw di Tuldan
Abung, ya nabongley yaldah inadu"oy di mikultinah appit hi agwan hi un
hagangon di buhu'an di algaw an nan napinun linen.
10 Ya hay gambang di miyammah ba'inti an tu'udna, ya ba'inti goh di
ipabunanda, ya nan pana'ul, ya nan mundilig, ya silver di miyamma.
11 Ya mipaddung di atonyuh nan tu'ud hi pangngelnah appit hi iggid hi
un hagangon di buhu'an di algaw an hay mikultina ya nabongley yaldah
inadu"oyna, ya ba'intiy tu'udna, ya ba'inti goh di ipabunanda. Ya nan
pana'ul an wah nan tu'ud ya nan itayunan di kultina ya silver di miyamma.
12 Ya hay kultinah appit di alimuhan di algaw ya ba'inti ta lemay yaldah
inadu"oyna, ya waday himpuluh tu'udna, ya himpulu goh di ipabunanda,
13 ya hay appit di buhu'an di algaw hinan wadan di pantaw ya hay
mikultina goh ya ba'inti ta lemay yaldah inadu"oyna.
14 At nan pangngel di pantaw hinan agwan ya pitu ya han godway yaldah
inadu"oy nan mikultina ya tuluy tu'ud, ya tulu goh di ipabunanda.
15 Ya umat goh hinan pangngel di pantaw an pitu ya han godway yaldah
inadu"oy nan mitayun an kultina, ya tuluy tu'ud, ya tulu goh di ipabunanda.
16 Ya nan pantaw nan gettaw ya himpuluy yalday inadu"oy nan mitayun
an kultina an nan napinuy abolnan linen ya mundongngol an lo'ob an
hay kololda ya munggudla,* ya mumpugagaw,† ya mumbolah, ya mibolday
al'altina. Ya wada goh di opat an tu'udna, ya opat goh hi ipabunanda.
17 Ya an amin nan tu'udnah nan nunlene'woh ya hay silver di miyammah
tulidda an ta"on nan pana'ulda ya silver goh. Ya nan ipatlo'an di tu'udda ya
gambang di miyamma.
18 At hay inadu"oy nan luhud ya nabongle di mitlus, ya ba'inti ta lemay
mitlus hi inabellogna, ya duwa ta han godway mitlus hi inata'nangna. Ya
umat goh hinay lukud di mikultina an nan mundongngol an lo'ob. Ya hay
gambang di ipattu'an nan tu'udda.
19 Ya an amin di alimatung hi miyammah nan Tuldan Abung ya nan
luhudna ya gambang."

Hay Panalimunan hinan Hilaw
(Lev. 24:1-3)

20 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya mandalom nan holag Israel ta idatan da'ah
nan ma"aphod an lanan di olibon ma'usal hi hilaw ta hiyay punhilawyu ta
adi maddang an un bubumnang.‡
21 Ya hi Aaron ya nan imbabaluynay manalimun hinan hilaw an wah
nan pangngel nan kultina an awadan nan Kahon an Nittuwan di Uldin
Apo Dios. Ya henen hilaw ya mahapul an bubumnang hi abigabigat ya
amahdomahdom. Ya hiyatuy mandal hinan holag Israel ya nan holagda ta
gunda inaynayun an ato'aton ta nangamung."

28

Nan Numbino'ob'on an Lubung di Papadi

---

* **27:16** Unu purple. † **27:16** Unu blue. ‡ **27:20** Nan lanan di olibo ya adi umahu' (unu manghan an umahu') an adi umat hinan ayiw an do'ol di ahu'na.

1 Inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Ipa'ayagmuh Aaron an hi agim, ya
nan imbabaluyna an da Nadab, ya hi Abihu, ya hi Eleazar, ya hi Ithamar ta
inlahhinmu didah nan holag Israel ta diday mumpadin munhulbin Ha"in.
2 Ya ipiyammam di nob'on an lubung agim an hi Aaron an nan ma"aphod
di tigawnan lubung ta me'gonan hiya.
3 Ya alyom hinan nun'ala'eng an indata' di abalinanda ta iyammaday
lubung Aaron ta hiyay ilubungnah nan idawatanan mumpadi ta Ha"in di
itamuana.
4 Ya umat hituy aat di miyammah lubung di padi: nan mihophop hi
palagpag, ya nan ephod,* ya nan lubung an mi'id ngamayna, ya nan lubung
an adu"oy di ngamayna, ya magayad an maboldaan, ya nan mibalikis, ya
nan miyuklup an ma'alih turban. At hiyanay miyammah me'gonan an
lubung agim an hi Aaron ya nan imbabaluyna ta hiyay ilubungdah nan
pangitamuandan Ha"in.
5 Ya hay miyammah lubungda ya nan muntitiba an umat hi balitu', ya
nan lo'ob an munggudla,† ya mumpugagaw,‡ ya mumbolah, ya nan napinun
linen.”

Nan Ephod§ *(Ex. 39:2-7)*

6 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya hay iyammayuh nan ephod ya hay
muntitiba an umat hi balitu', ya nan munggudla, ya mumpugagaw, ya
mumbolah an lo'ob, ya nan napinu an linen, ya ipaboldam hinan nala'eng
ta maphod di al'altina.
7 Ya miyammay duwah go'od hinan numpinangngel ta way mihi'gut hi
pundittumanda.
8 Ya nan balikis di ephod ya umat goh hinan niyamman niboldah nan
ephod.
9 Ya ummal'ah duwan batu an onyx* ta ihelhelmu nan ngadan nan
linala'in imbabaluy Israel.
10 Ya onom an ngadan di ihelhelmuh nan ohan batu, ya onom goh hinan
miyadwan batu, ya mahapul mete"ah nan pangpangullu ta engganah nan
udidian di mihelhel.
11 Ya ihelhelmu nan himpulu ta duwan ngadan nan imbabaluy Is-
rael hinan duwan batu an umat hinan aton di mangammah malka, ya
punle'wohom an ihelhel nan balitu' hinan duwan batu.
12 Ya ihinayuh nan way pu'ol di ephod ta way panginomnoman hinan im-
babaluy Israel. Ya hay pangilubungan Aaron hinan ephod ya paddungnay
unna intata'in di ngadanda ta way panginomnoman Apo Dios ay dida.
13 Ya ipiyammam di duwah balitu' hi pangigo'dan,
14 ya ipiyammam goh di duwan kanhel an balitu', ya eneg'odmuh nan
duwan pangigo'dan.”

Nan Hophop di Palagpag (Ex. 39:8-21)

15 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Ya mumpa'amma'a goh hi hophop
di palagpag ta way miyammah palagpag hi panginnilaan hinan ipa'innila'.
Ya nan nala'eng di mangiyamma an umat hi amman nan ma"aphod an
amman di ephod, ya hay miyamma ya balitu', ya nan munggudla, ya
mumpugagaw, ya mumbolah, ya nan napinuy abolnan linen.

---

* **28:4** Hay ustuh panapit eten hapit ya *efod*. † **28:5** Unu purple. ‡ **28:5** Unu blue. § **28:5** Bahaom nan footnote di Ex. 28:4 ta innilaom di ustuh panapit eten hapit. * **28:9** Mangmangitit di kololna.

16 Hete an mihophop ya mikupin ta mapapaddung di inabellogna ya
inadu"oyna an hinhihyam hi pulgada.
17 Ya nan opat an linya ya hintutluy nun'anginan batuh mi'al'alti. Ya hay
mahhun an linya ya hay mi'al'alti ya nan ruby,† ya topaz,‡ ya beryl.§
18 Ya nan miyadwan linya ya hay mi'al'alti ya nan turquoise,* ya sap-
phire,† ya emerald.‡
19 Ya nan miyatlun linya ya nan opal,§ ya agate,* ya amethyst.†
20 Ya nan miyapat an linya ya chrysolite,‡ ya onyx,§ ya jasper.* Ya hanan
nun'anginan batu ya waday balitu' hi al'altin ipatlo'anda.
21 Ya danen hinohhan nun'anginan batu ya miyunnud an mahayhaynod
an mihelhel nan ngadan di himpulu ta duwan tribon hihakup di i'Israel.
22 Ya iyammayu goh di balitu' an kanhel ta meg'od hinan pingit di lubung
an nan hophop di palagpag hinan way pu'ol.
23 Ya iyammayu goh di duwah natalegonggong hi punggo'dan hinan way
numpiningngit hinan hophop di palagpag an kanhel.
24 At meg'od nan balitu' an kanhel hinan natalegonggong an punggo'dan
hinan hophop di palagpag,
25 ya meg'od goh nan bongwah di kanhel hinan way punggo'dan hi pu'ol
di ephod.
26 Ya mangamma ayu goh hi duwah natalegonggong an punggo'dan an
balitu' ta miyammah nan pingit nan nundalinat an hophop di palagpag an
nida"op hinan ephod.
27 Ya mangamma ayu goh hi duwah natalegonggong an punggo'dan an
balitu' ta miyammah nan nundalinat an pingit di ephod hinan bagtun di
balikisna.
28 Ya nan munggudlan go'od di meg'od hinan niyamman punggo'dan di
hophop nan palagpag, ya meg'od goh hinan punggo'dan di ephod ta way
mamdon hinan mihophop hi palagpag an mida"op hinan ephod.
29 At wa ay ta humgop hi Aaron hinan Me'gonan an Kuwaltu ya ilubungna
nan hophop di palagpag an nihelhelan di ngadan nan linala'in imbabaluy
Israel an hiyay panginomnom ay didah enggana.
30 Ya ihinam nan hanin di palagpag nan Urim ya Thummim ta mipotto'
hinan puhun Aaron ya un humigup an mi'hapit ay Ha"in. At nan umayanan
mi'hapit ya ilubungnah nen hophop di palagpag ta way atonan manginnilah
nan pohdo' an ipa'innilah nan holag Israel.”

Nan Udumnan Gina'un di Padi
(Ex. 39:22-31)

31 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya mumpa'amma'a goh hi namahig an
munggudla an magayad an lubung an milubung hi mahhun ya un nan
ephod.
32 Ya miyammay pangihu'luban hi ulu, ya mahapul an miyadyugu nan
pingitna ta adi mahekhek.

---

† **28:17** Mumbolah di kololna. ‡ **28:17** Gagangayna an mumpaha' di kololna. § **28:17** Green di kolol nan udumna, ya blue di udum. * **28:18** Hay kololna ya middum nan blue hinan green. † **28:18** Blue di kololna. ‡ **28:18** Green di kololna. § **28:19** Numbino'ob'on di kololna, mu do'do'ol di mumpaha' ya un nan udumnan kolol. * **28:19** Nan ohan kalahin di mapla'an an waday malkana an ay curva. † **28:19** Purple di kololna. ‡ **28:20** Umat hi balitu' di kololna. § **28:20** Mangmangitit di kololna. * **28:20** Mumbolah di udum an kololna, ya brown di udum.

33 Ya nan lupit di lubung ya matayunan hi umat hi bungan di ayiw an
pomegranate an hay kololda ya munggudla, ya mumpugagaw, ya mumbo-
lah. Ya nan numpumbattananda ya matayunan hi balitu' an kengkeng.
34 Ya mibattabattan di kengkeng an balitu' an umat hi bungan di
pomegranate ta munle'woh hinan lupit di lubung an magayad.
35 Ya hiyay ilubung Aaron hinan humgopanah nan Me'gonan an Kuwaltu
ta Ha"in itamuana. At wa ay ta humigup unu pumitaw hi Aaron ya
kumeleng nan balitu' an kengkeng ta adi hiya matoy.
36 Ya ipiyammam di namahmah an balitu' an pangitud'an ya inhelhelmu
nan hapit an alyonay, ME'GONAN HI APO DIOS.
37 Ya go'dam hi munggudlan hinulid ta mitayun hinan turban an mipotto'
hinan tu'paw Aaron.
38 Ya e'epngot Aaron hi tu'pawna ta Ha"in an Dios ya abuluto' an amin nan
e'nongnan malpuh nan holag Israel an ta"on un nan e'nongdan dumalat hi
ibahhawanda. Ya memepngot hi uluna ta abuluton Apo Dios dida.
39 Ya ipiyammam nan lubung Aaron an magayad, ya adu"oy di ngamayna
an hay miyamma ya nan ma"aphod an linen. Ya umat goh hinay miyammah
nan turban. Ya nan mibalikis ya ma'al'altian.
40 Ya mun'amma ayu goh hi magayad ya adu"oy di ngamayna an lubung
nan linala'in imbabaluy Aaron, ya nan balikisda, ya headband ta maphod
di tigawda, at me'gonanda.
41 Ya ipilubungmun da Aaron an hi agim ya nan linala'in imbabaluyna
hanan lubung. Ya nalpah ay ya hiitam di uludah nan lanan olibo, ya
indawatmu dida ta milahhinda ta midat di haaddan mumpadi ta Ha"in di
itamuanda.
42 Ya miyamma goh di putut an pantelondan meppong hi gitangda ta
engganah ulpuda.
43 Ya hiyay ipantalon Aaron ya nan linala'in imbabaluynah unda humigup
hinan Tuldan Abung ta muntamudah nan pun'onnganyun Ha"in, ta way
atondan adi mumbahol, at adida matoy.†
Hiyah te Uldin hi unudon da Aaron hi enggana ya ta"on nan holagda."

29

Nan Pangidawatan hinan Papadi
(Lev. 8:1-36)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Hiyah te atom ay da Aaron ya
nan linala'in imbabaluynah unmu idawat dida ta midat di haaddan padi
ta Ha"in itamuanda. At ummal'ah me'nong an ohah manilhig an baka ya
duwan buta'al hi kalnilu an mi'id ganitna.
2 Ya nan mapmaphod an alena an agguy nabino'bo'an di milamut hi
mantika ta mihaang an miyammah tinapay, ya cake, ya wafer an tinapay
an namantikaan goh di tu'yapna.
3 Ya ittum danen tinapay hinan bahkit ta iddummun e'nong ay Ha"in hi
unmu e'nong nan manilhig an baka ya nan duwan buta'al an kalnilu.
4 Ya iyuymu da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah nan pantaw di
Tuldan Abung, ya inihuam didah danum.
5 Ya ipilubungmun Aaron nan magayad an adu"oy di ngamayna, ya nan
magayad an lubung an ipa'pa'an di ephod, ya nan ephod, ya nan mihophop
hi palagpag, ya inhamadmu nan balikis di ephod.

† **28:43** Bahaom nan footnote di Ex. 20:26 ta innilaom di gapuna.

6 Ya ipiyuklupmu nan turban, ya epepngotmu nan balitu' an nitud'an di
hapit an alyonay, ME'GONAN HI APO DIOS.
7 Ya innalmu nan lana, ya inhiitmuh uluna, ya indawatmu hiya.
8 Ta nalpah ay an nidawat hi Aaron ya initnudmu goh nan linala'in imba-
baluyna, ya impilubungmun dida nan magayad an adu"oy di ngamayna.
9 Ya ipiyuklupmun dida nan headband di padi, ya pumbalikisom dida. At
umat hinay atom an mangidawat ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna
ta dida ya nan a'apuday manginaynayun hinan Uldin di aton an mumpadi."

Nan Onong di Bahol
(Lev. 4:1—5:13; 6:24-30)

10 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya ipiyuymu nan manilhig an bakah nan
pantaw di Tuldan Abung'u an Dios, ya inalim ay da Aaron ya nan linala'in
imbabaluyna ta eh'adah nan ulun nen baka.
11 Ya genlotmu nan manilhig an bakah nan hinagang'u an Dios hinan way
pantaw di Tuldan Abung.
12 Ya alam di udumnah nan dalan di baka ta ilamuh nan galaygaymuh
nan ha'gud di pun'onngan, ya nan udumnan dala ya ihiitmuh nan puun di
pun'onngan.
13 Ya anom an amin nan taban nida"op hinan minalutu, ya ta"on nan
taban niyunanit hinan oltay, ya nan duwan batin ya genhobmuh nan
pun'onngan.
14 Mu an amin nan lamoh, ya up'up, ya nan putu, ya nan galutna ya
ekakdah nan immapalanda ya unda gohbon ti hiyah ne Onong di Bahol."

Nan Onong an Moghob
(Lev. 1:1-17; 6:8-13)

15 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya alam goh di ohah nan buta'al an
kalnilu, ya inalim ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna ta eh'adah nan
uluna.
16 Ya genlotmu, ya innalmuy dalana, ya inwalhim hinan nunlene'woh
hinan pun'onngan.
17 Ya pinhitmu nan kalnilu, ya ginogodmu, ya dinaluham nan putu, ya
inulaham nan hu'ina, ya inyuhunmuh nan ulu ya nan udumnan nagogod
ta malammung.
18 Ya genhobmun amin nan dotag di buta'al an kalniluh nan pun'onngan
ta Onong an Moghob an me'nong ay Apo Dios ta maphod hi hunghungo' ti
hiyay onong an mipagah nan apuy.
19 Ya innalmu goh nan ohan buta'al an kalnilu, ya inalim ay da Aaron ya
nan linala'in imbabaluyna ta eh'adah uluna.
20 Ya genlotmuh nen kalnilu, ya inummal'ah dalana ta edenehmuh nan
agwan di tamuy di ingan da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna, ya
deneham goh nan am'ama"ah agwan di ngamayda, ya nan am'ama"ah
agwan di hu'ida. Ya nan udumnan dala ya inwalhim hinan nunlene'woh
hinan pun'onngan.
21 Ya alam di udumnah nan dalah nan pun'onngan, ya inudmam hinan
lana, ya inwalhim ay Aaron, ya nan lubungna, ya nan linala'in imba-
baluyna, ya nan lubungda goh. At hiyah ne mangipa'innila an da Aaron,
ya nan linala'in imbabaluyna, ya nan lubungda an nidawatdan Ha"in.
22 Ya anom an amin nan taban di kalnilu an wah nan way iwitna, ya nan
nida"op hinan putuna, ya nan niyunanit hinan oltayna, ya anom nan duwan
batina ya nan wah nan agwan an ulpuna. Ma'innila an hiyah ne kalnilun
me'nong.

23 Ya innalmuy hinohhan tinapay an wah nan bahkit an din ne'nong ay
Ha"in,
24 ya ipadonmun da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna ta ilayatda an
e'nong ta hiyay Milayat an Onong ay Ha"in an Dios.
25 Ya wa ay ta nalpah ya innalmu nan inodnanda, ya genhobmuh nan
pun'onngan ta middum hinan Onong an Moghob, ta nan maphod an
hunghungnay mangipadenol ay Ha"in ti hiyah ne Onong an Moghob.
26 Ya innalmu nan boga' nan kalnilun din ne'nong hi nidawatan Aaron, ya
inlayatmun mange'nong ay Ha"in an Dios, ya henen nilahhin ya bagim.
27 Ya midawat nan boga' an milayat, ya umat goh hinan ulpun din ne'nong
an kalnilun bagin da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna.
28 Ya hiyah ne bagin da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah munnonon-
nong an malpuh nan gun ipe'nong nan holag Israel ay Ha"in an hi Apo Dios
hi Onong di Pi'lenggopan hi i'ibba.
29 At nan me'gonan an lubung Aaron ya miboltan hinan linala'in im-
babaluynah un matoy ta diday mangilubung ya mahiitandah lana ta
midawatdan mumpadi.
30 Ya nan mihukat ay hiya ta mumpadi ya ilubungnah nen lubung hi
pituy algaw hinan humgopanah nan Tuldan Abung an pundayawan ta
muntamuh nan Me'gonan an Kuwaltu.
31 Ya nan dotag di ne'nong hi nidawatan Aaron ya nan linala'in imba-
baluyna ya alam ta ihaangmuh nan wadan di lugal an me'gonan.
32 Ya hidih nan way pantaw di Tuldan Abung di panganan da Aaron ya
nan linala'in imbabaluyna ta ihdada nan lamoh nan kalnilu, ya ononda nan
tinapay an nan mittuh bahkit.
33 Ya da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna ya anggay di mangan hinan
ne'nong an mananih baholdah din nahiitandah lana ta midawatda, ya mi'id
udum hi me"an ti me'gonan an nidawat ay Ha"in.
34 Ya gulat ta way ma'angang hinan dotag di ne'nong an kalnilu ya nan
tinapay ta engganah mabiggat ya gohbonyu. Ya adiyu onon ti paniaw an
ne'nong ay Ha"in.
35 At hiyah te atom an mangidawat ay da Aaron ya nan linala'in imba-
baluyna, an hiyah ne tuwali din immandal'un he"ah atom. Ya pituy algaw
di pangatam hi pangidawatam ay dida.
36 Ya heden pituy algaw ya abigabigat ya e'nongmuy ohah manilhig an
baka ta Onong an Baholda. Ya henen onong di munleneh hinan pun'onngan
ya hiitam hi lanan di olibo ta me'gonan.
37 Ya onngam hi pituy algaw nan pun'onngan ta me'gonan ahan, at nan
manapah nan pun'onngan ya me'gonan goh.”

Nan Me'nong hi Abigabigat
(Num. 28:1-8)

38 Ya inalin goh Apo Dios di, “Hay mahapul hi e'nongmuh nan pun'onngan
hi binigat ya duway kalnilun hinohhay tawonda.
39 Nan oha ya e'nongmuh nan helhelong, ya nan oha ya nan mapuyaw.
40 At heden mahhun an kalnilu an me'nong ya iddummun e'nong nan oha
ya han godwan bahuh nan ma'adyamu' an alenan ma'udman hi ohay bahuh
nan mantikan di olibo, ya nan ohah bahuh bayah ta Onong an Ma'inum.
41 Ya heden miyadwan kalnilu ya e'nongmuh nan mapuyaw, ya umat
goh hinay atonyuh din nahhun an waday alenah middum, ya wada goh
di bayah an Onong an Ma'inum. Ya manu ay atonyu ta nan angilitday
mangipa'amlong ay Ha"in an hi Apo Dios.

42 Ya heten Onong an Moghob an gunyu ato'aton hinan way pantaw di
Tuldan Abung ya minaynayun ta nangamung nan a'apuyuh pidwa. Ya
henen lugal an awada' di pi'dammuwa' ay he"a ta mi'hapita' ay he"a,
43 ya hidi goh di panamuwa' hinan holag Israel. At henen lugal ya
malenehan ta me'gonan ti dumalat nan benang'u.
44 Ya pumbalino' hi maleneh nan Tuldan Abung ya nan pun'onngan, at
me'gonan. Ya da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna ya midawatda ta way
atondan me'gonan, ta diday mumpadi, ta Ha"in di itamuanda.
45 Ya mimidduma' hinan holag Israel ta Ha"in di Dios hi dayawonda.*
46 Ya hiyah ne panginnilaanyun Ha"in an hi Apo Dios di nangiyabulut hi
nakakanyud Egypt, at mimidduma' ay da'yu ti immannung an Ha"in hi Apo
Dios an dayawonyu."

30

Nan Pun'onngan hi Incense
(Ex. 37:25-28)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya hay iyammayuh nan pun'onngan
ya nan ayiw an akasya ta way panghobanyuh nan incense.*
2 Ya hay lukud di inabellogna ya nan inadu"oyna ya mumpapaddung an
hinohha ya han godway umpi, ya hay lukud di inata'nangna ya tuluy umpi.
Ya iyammayuy opat an ha'gud hinan opat an duguna.
3 Ya ma'amyudan hi namahmah an balitu' nan tu'yapna, ya nan opat an
ha'gudna ya nan opat an numpinangngel ya ma'al'altian hi namahmah an
balitu' hi nunlene'woh.
4 Ya mahindudway miyammah natalegonggong an balitu' hinan way
numpinangngel hinan pun'onngan an meheggon hinan ampan di lehton ta
way ipahduan di attang.
5 Ya hay iyammayuh attang ya nan ayiw an akasya, ya ma'amyudan hi
balitu'.
6 Ya ipabunyu nan pun'onngan hinan way hinagang di kultina an wah
potto' di Kahon an Nittuwan di Himpulun Uldin ti hidiy awada' hi pana-
muwa' ay he"a.
7 Ya mahapul an gohbon Aaron nan incense hinan way pun'onngan hi
ahelhehelhelong hinan ayanan manalimun hinan hilaw.
8 At wa ay ta tolgan Aaron nan hilaw hinan munhinag ya gohbona goh
nan incense. Ya mahapul an hiyah ne minaynayun hi enggana an gunyu
ato'aton, ya ta"on nan holagyuh awni.
9 Ya adiyu e'nong nan nat'on an incense, unu nan nat'on an animal hi
me'nong an moghob, unu nan nat'on an alena, ya adiyu ihiit hidi nan nat'on
an bayah hi me'nong.
10 Ya mamenghan hi ohay tawon di pangiyamyudan Aaron hinan dalan
di Onong di Bahol hinan ha'gud di pun'onngan ta malenehan an me'gonan.
Ya mahapul an minaynayun an gun aton nan holagyuh enggana ti heten
pun'onngan ya me'gonan ahan."

Nan Bayad di Pi'taguan

11 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
12 "Wa ay ta uyapom nan holag Israel ta panginnilaan hi unda atna ya way
oha ay didaan idatday bayad nan pi'taguandah nan aluhandah pamilangam
ay dida ta adi' moltaon dida.

---

* **29:45** II Cor. 6:16. * **30:1** Hay ipa"elna ya nan luwalun di tatagun Apo Dios.

13 Ya hiyah te idat di hinohhah a'yapanda an onom di gramos an silver an
umat hinan silver me'nong hinan Tuldan Abung. Ya henen onom di gramos
di hiyay onongdan Apo Dios.
14 At an amin di ma'yap an mete"ah ba'intiy tawona unu nahuluk ya
mahapul an idatda nan onongdan Apo Dios.
15 At nan adangyan ya adida udman, ya nan nawotwot ya adida kudangan
nan onom di gramos hinan pangidatandah nan onongdan Ha"in ta way
bayad di pi'taguanda.
16 At amungom nan bayad di pi'taguan an idat nan holag Israel ta way
ma'usal hinan Tuldan Abung, at henen bayadda ya hiyay panginomnoma'
an Dios hinan holag Israel an nabayadan di pi'taguanda."

Nan Pamahan an Pun'ihuan
(Ex. 38:8)

17 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
18 "Iyammayuy pamahan, ya gambang goh di tu'ud di ipattu'ana ta hiyay
pun'ihuan. Ya ihinayuh nan numbattanan di Me'gonan an Kuwaltu ya nan
pun'onngan, ya inittuwanyuh danum.
19 Ta hiyay pun'ihuan da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah ngamayda
ya hu'ida.
20 At wa ay ta humgopdah nan Me'gonan an Kuwaltu unu umuyda
mun'onong hinan onong an mipaga ta me'nong ay Apo Dios ya mahapul
an mun'ihudan nen danum ta adida matoy.
21 At ihuanday ngamayda ya hu'ida ta adida matoy. Ya hiyah te Uldin ay
didah minaynayun ta nangamung di holagdah awni."

Nan Mihiit an Lana

22 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
23 "Ummal'ah nan ma"aphod an miyammah bangbanglu an hay alam ya
tuluh kiluh nan myrrh, ya hinohha ya han godwah kiluh nan cinnamon, ya
nan kanela an mapmaphod di hunghungda,
24 ya tuluy kiluh nan cassia an miyunnudan hinan kilun nan me'nong
hinan Tuldan Abung. Ya inudmam hi opat di litloh lanan di olibo.
25 At hiyanay ipiyammam hinan nala'eng an mun'ammah lana ta
ma'amman hi me'gonan an lana ta ma'usal hinan way midawat
26 ta hiyay ihiitmuh nan Tuldan Abung an pi'dammuwa' ay he"a, ya nan
Kahon an Nittuwan di Uldin,
27 ya nan lamehaan ya nan alimatungna, ya nan pangipattu'an hi hilaw
ya nan alimatungna goh, ya nan pun'onngan hi incense,
28 ya nan pun'onngan hi moghob ya nan alimatungna, ya nan pamahan,
ya nan tu'udna.
29 Ya idawatmu dane ta ma"e'gonanda, at nan manapa ya me'gonanda
goh.
30 At hiitam hi Aaron ya nan linala'in imbabaluynah nan lana, ya
indawatmu dida ta mumpadida ta Ha"in itamuanda.
31 Ya alyom hinan holag Israel di, Me'gonan heten lana an ma'usal hinan
way midawat, ya hiyay usalonyuh enggana an ta"on nan holagyu.
32 Ya adi mihiit hinan malgom an tagu, ya adiyu goh enghon an iyammay
paddungna ti ma"e'gonan, at e'gonanyu goh.
33 Ya wada ay di mangiyengngoh an mangiyamma eten lana unu mangi-
hiit hinan malgom an tagu ya mahapul an pakakon nan tatagun niddu-
mana."

Hay Aat nan Incense

34 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Ummal'ah nan numbino'ob'on an
mapmaphod di hunghungda, ya mapapaddung di damotda an nan stacte,
ya onycha, ya galbanum, ya nan frankincense.
35 Ya lammungom an amin, ya inyammam hi bangbanglun incense an
umat hi aton nan mun'ammah bangbanglu. Ya ahinam hi itang ta henen
incense ya namahmah, at me'gonan.
36 Ya gimu'om di udumna ta mapinu, ya inhinam hinan hinagang nan
Kahon an Nittuwan di Uldin hinan Me'gonan an Kuwaltu an pi'dammuwa'
ay he"a. Ya henen bangbanglu ya na'ahhamad an incense, at e'gonanyu.
37 Ya adiyu enghon an iyammah ten incense hi un ayu mun'ammah
usalonyu ti me'gonan ahan an Ha"in an Dios ya anggay di ad bagi.
38 Ti nan mangiyammah umat hina ta usalondah odolda ya pakakonyu ta
mapogpog di iddumanan da'yu.”

31

Hay Namto'an Apo Dios ay da Bezalel ay Oholiab (Ex. 35:30-35)

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 “Ipa'innila' ay he"a an pento"uh Bezalel* an imbaluy Uri ya ap'apun Hur
an holag Judah,
3 ya impiyodol'un hiya nan Na'abuniyanan an Lennawa, at nanomnoman
ya nala'eng an abalinanan mangat hi an amin hinan mipiyamma,
4 ya nala'eng goh an mangiyal'altih nan iyammanan balitu', ya silver, ya
gambang.
5 Ya abalinana goh an manabat hinan nanginan batu, ya helhilana an
tud'an nan batu, ya mumpa'ot hi ayiw, ya abalinanan amin nan naligat an
miyamma.
6 Ya pento"u goh hi Oholiab† an imbaluy Ahisamak an holag Dan ta
bumadang ay Bezalel. Ya nan tatagun way abalinana ya nanomnoman di
pangidata' hi la'eng ta abalinandan iyamman amin nan immandal'un he"an
ipiyammam.
7 At diday mangiyammah nan Tuldan Abung an a'amungan nan tatagu,
ya nan Kahon an Ittuwan nan Himpulun Uldin, ya nan alubnan ihinan nan
Ma'ahhimo',
8 ya nan lamehaan ya nan alimatungna, ya nan balitu' an ipattu'an di
hilaw ya nan alimatungna, ya nan pun'onngan hinan incense,
9 ya nan pun'onngan hinan Onong an Moghob ya nan alimatungna, ya
nan pamahan ya nan tu'udna,
10 ya nan lo'ob an pami'lug hinan gina'u, ya nan me'gonan an
numbino'ob'on an lubung nan Nabagtun Padin hi Aaron ya nan linala'in
imbabaluynah unda itamu nan tamun di padi,
11 ya nan lanan mihiit hinan way midawat, ya nan incense an maphod
di hunghungnan ma'usal hinan Me'gonan an Kuwaltu. Ya mahapul an
unudondan amin nan immandal'un he"ah atondan mangiyamma.”

Hay Pungngilinan hinan Miyapitun Algaw

12 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
13 “Alyom hinan holag Israel an mahapul an ngilinonda nan miyapitun
algaw‡ an nun'eblaya' ti hiyah ne pangimmatunanyu ya nan holagyun

* **31:2** Hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *nan ngaun Apo Dios di manalimun ay ha"in.* † **31:6** Hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *hi Amamin hi Apo Dios di mangipihi'ug ay ha"in.* ‡ **31:13** Unu Habadu.

Ha"in an nan nuntulaganta ya hiyay panginnilaanyun Ha"in an hi Apo Dios di nangilahhin ay da'yu ta tagu'.

14 At ngilinonyu nan miyapitun algaw ti hiyah ne inlahhin'un algaw hi pun'eblayanyu. At nan tagun manewa'el hinan ngilin ya mapatoy, ya nan tagun muntamun den algaw ya mapogpog di pi'taguanah nan tatagu.

15 Ya onom di algaw hi puntamuanyu, mu nan miyapitun algaw ya mun'eblay ayu ti hiyay me'gonan an algaw an bagi' an hi Apo Dios. At nan muntamuh nan miyapitun algaw ya mahapul an mapatoy.

16 At da'yun holag Israel ya mahapul an ngilinonyu nan miyapitun algaw, ya ato'aton goh nan holagyuh enggana ta mangipanomnom hinan nitulag.

17 Ti hiyah te pangimmatunanyuh ni'tulaga' hinan holag Israel hi mid pogpogna ti onom di algaw hi nunlumuwa' ad daya ya tun luta, ya nan miyapitun algaw ya indinong'un muntamu ta nun'eblaya'."

18 Ya unat goh nalpah an ni'hapit hi Apo Dios ay Moses hinan Duntug an Sinai ya indatnan hiya han duwan mun'ayapit an batun nangitud'an Apo Dios hinan Himpulun Uldina an hay tudtudunay nuntudo'na.§

32

Hay Aat nan Balitu' an Bulul an ay Baka (Deut. 9:7-29)

1 Ya nabayag hi Moses hidih nan duntug an agguy nundaddadyu, ya iyahupan nan tatagu. At immuydan Aaron, ya inaliday, "Iyammam di dios ta waday mangipangpangulun ditu'u ti henen hi Moses an nangekak ay ditu'ud Egypt ya agguy tu'u inilay na'at ay hiya!"

2 Ya inalin Aaron ay diday, "Anonyu nan balitu' an inhihingat nan a'ahawayu ya nan imbabaluyyu, ya inyaliyun ha"in."

3 At an amin din tatagu ya nun'aanday hingatda, ya inyuydan Aaron.

4 Ya innalna nan indatda ta hinibugnah bulul an umat hi bu'tot an baka.* Ya la'tot ya inaliday, "Hiyah te dios tu'u an holag Israel an nangekak ay ditu'ud Egypt!"

5 Ya unat goh tinnig Aaron an amlo'amlongan nan tatagu ya inyammanay pun'onngan hinan way hinagang nan bulul, ya inalinay, "Hi ma'et ya ibehtaan tu'uh Apo Dios!"

6 At nabiggat ya ag'aga ya bimmangonda nan tatagu, ya inyuyda nan a'animal ta nun'onongdah nan Onong an Moghob an midat hinan dios, ya nan udumna goh an a'animal an Onong di Pi'lenggopan hi pi'pohhodan. Ya nalpah hede ya inumbunda ta manganda, ya nanginumda ta nun'abutongda, ya umipabain di atonda.†

7 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Mundadyu'a ti nan tatagun enekakmud Egypt ya numbaholda!

8 Ti himbumagga ya din'ugda din intugun'un dida! Ti nunhibugdah bulul an ay baka, ya dinayawda, ya inyuyday e'nongda, ya inonngandan inaliday, Tayay dios nan holag Israel an nangekak ay ditu'ud Egypt!"

9 Ya inalin goh Apo Dios di, "Tinnig'u daden tatagu, ya nunheglan adida ahan matugun,

---

§ **31:18** Manu ay waday *duwan* batun nihelhelan di Himpulun Uldin an bo'on un oha ya ta bagin nan Hudyuy oha, ya bagin Apo Dios di oha ti hiyah ne ugalin nan mi'tulag hidin penghana. Ya daten duwan batu ya nittudah nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios, at niniddumdan dida (Ex. 25:21).

* **32:4** Mid mapto' ya hay tigaw ten baka ya umat hinan ohan bulul di i'Egypt an hi Apis ti ay baka goh hiya. † **32:6** I Cor. 10:7.

10 at nunheglay bungot'un didan pohdo' an ma'ubahda! At okoda' an
mangat ene an adim ipagol ta he"ay pumbalino' hi do'ol di holagna ta ohay
himpamabluy!"
11 Mu inal'alu' Moses hi Apo Dios an inalinay, "Anaad ahan ta ubahon di
bungotmu nan tatagum an enekakmud Egypt an dumalat nan nidugah an
abalinam?
12 Ya undan adi alyon nan i'Egypt hi unmu enekak ta iyalim an patayon
didah tuh tun duntug ta ma'ubahdah tun luta? Aliwam ni' ahan nan
nidugah an bungotmu, ya adim ni' ahan idat di ligat nan tatagum!
13 Ya nomnomom ni' ahan nan baalmun da Abraham, ya hi Isaac, ya hi
Jacob an nangitulagam an pumbalinom nan holagda ta nidugah an do'ol
an umat hi bilang nan bittuan hi ad daya, ya idatmuh nan holagdan amin
heten lutan intulagmun dida ta banohdah enggana!"‡
14 At inaliwan Apo Dios ta agguyna inat din alyonah atonan na"appuhin
ligat nan tataguna.
15 Ya nundadyuh Moses eden duntug, ya inodnana nan duwan mun'ayapit
an batun nitud'an di Uldin an nitudo' hi numbinallin.
16 Ya nan mun'ayapit an batu ya hi Apo Dios di nangiyamma ya nangitudo'
hinan Uldin an nihelhel hinan batu.
17 Ya unat goh dengngol Joshua nan tatagun tumungog ya bumanugaw ya
inalinan Moses di, "Ay paddungnay donglo' an waday munggugubat hinan
way apal!"
18 Ya inalin Moses di,
"Han donglo' ya bo'on hay mangabak ya na'abak
ti nan donglo' ya unda mungkanta."
19 Ya unat goh wan umatam da Moses hinan way kampu ya tinnigna han
niyamman bulul an ay uyaw an baka ya nan manayaw at ma'abbungot, ya
impuhitna din ino'odnanan mayapit an batu ta nun'agimu' ede han puun
den duntug.
20 Ya innalnah de han bulul, ya inapuyana, ya nunggimu'na ta napinu', ya
ingkiwalnah nan danum, ya impa'inumnah nan holag Israel.
21 Ya inalin Moses ay Aaron di, "Hay ngadan di inat nan tatagun he"a ta
omod hi unmu intudtuduy ongol hi numbaholanda?"
22 Ya inalin Aaron di, "Adi'a ni' bumungot, apu', ti ta"on he"a ya i'innilam
an gunda mumbahol nan tatagu!
23 Ti inalidan ha"in di, Mahapul an iyammam di dios tu'u ta waday
mangipangpangulun ditu'u ti hi Moses an nangekak ay ditu'ud Egypt ya
agguy tu'u inilay na'at ay hiya!
24 At inali' ay diday, Nan waday gina'unah balitu' ya iyaliyun ha"in, ya
intapal'uh nan apuy, at hiyah te an bakay na'ammaana!"
25 Ya tinnig Moses nan nunheglan umipabain an mid poto' di ato'aton nan
tatagu ti inabulut Aaron nan ato'atonda,§ at gulat ta gubaton nan binuhulda
dida at ma'abakda!
26 At timma'dog hi Moses hinan way pantaw di immapalanda, ya inalinay,
"Da'yun mangunud ay Apo Dios ya umali ayuh appit ay ha"in!" Ya an amin
din holag Levi ya numpapanguydan hiya.
27 Ya inalinan diday, "Hiyah te inalin Apo Dios an dayawon nan holag
Israel: An amin ayun hinohha ya pun'eh'otyu nan hanggapyu ta le'donyun
amin nan apal ta pumpatoyyu nan linala'in a'agiyu, ya nan liligwayu, ya
nan heneggonyu an wah di!"

‡ **32:13** Gen. 12:7; 15:5; 22:17. § **32:25** Itudun nan Deut. 9:20 an waday planun Apo Dios an mamatoy ay Aaron, mu gapu ta gun ni'hapit hi Moses ay Hiya at agguy natuluy.

28 Ya inat nan holag Levi nan inalin Moses, at hede han algaw ya hi'itangan
tuluy libuy linala'ih nun'atoy.
29 Ya inalin Moses di, “Paddungnay ilahhinyun idawat nan odolyu ta bagin
Apo Dios ad ugwan an algaw hi numpamatayanyuh nan imbabaluyyu ya
a'agiyu. At mete"ad ugwan ya wagahan da'yun Apo Dios.”
30 Ya unat goh nabiggat ya inalin Moses hinan tataguy, “Ongol di num-
baholanyu, mu umuya' ad ugwan ay Apo Dios ta ibaga' ay Hiya ta olom ya
iyabulutnay a'aliwan nan numbaholanyu.”
31 At numbangngad hi Moses ay Apo Dios, ya inalinay, “Ongol di numba-
holan nan tatagu ti inyammaday balitu' hi dios ta dayawonda!
32 Mu aliwam ni' di numbaholanda. Ti adim ay ya nan ngadan'u an nitudo'
hinan liblum di hiyay anom!”
33 Ya tembal Apo Dios, ya inalinay, “Nan tagun numbahol di hiyay ano' di
ngadanah nan liblu'!
34 At mumbangngad'a ta ipangpangulum nan tatagu ta umuy ayuh nan
lugal an din inali' ay he"a ya nan anghel'uy* mangitnud ay da'yu. Mu
nan gutud di pummoltaa' ya umannung an moltao' dida an dumalat nan
numbaholanda!”
35 Ya minoltan Apo Dios didah ligat ti dumalat nan impiyammadan bulul
an ay bu'tot an bakan hinibug Aaron.

33

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Itnudmu nan tatagun enekakmud Egypt
ta taynanyuh te han lugal ta umuy ayuh nan lutan intulag'un da Abraham,
ya hi Isaac, ya hi Jacob an inali' ay diday, Idat'uh nan holagyu.*
2 Ya honogo' nan anghel† ta ipangulu da'yu ta pakakona nan ahimpahim-
pangapun holag Amor, ya holag Heth, ya holag Periz, ya holag Hiv, ya nan
iJebus, ya nan iCanaan.
3 Ya henen luta ya malumong ya damuna an ma"almuy mihabal, at
nidugah an do'ol di ma'an. Ya adia' mi'yalin da'yu ti nunhegla ahan di adiyu
umunudan, at la'tot ya inubah'u da'yuh nan dalan!”
4 Ya unat goh dengngol nan tatagu nan na"appuhin hinapit Apo Dios
ya nunheglay kilada, at ingnganuydan nangigina'uh nan mun'apla'an an
gina'uda.
5 Ti inalin Apo Dios ay Moses di, “Alyom hinan holag Israel di, Nunhegla
ahan an adi ayu umunud an tatagu! Ti gulat nin ta mimitnuda' ay da'yu
at la'tot ya inubah'u da'yu! At anonyu nan mun'apla'an an gina'uyu ta
nomnomo' di ato' ay da'yu.”
6 At nan holag Israel ya nun'aandan amin nan gina'uda ede han Duntug
an Sinai.‡

Nan Me'gonan an Kuwaltun Pi'dammuwan§

---

* **32:34** Hi Jesu Kristu di Anghel an nangitnud ay didah engganad ugwan (Ex. 23:20), mu mahukatan nin ta nan malgom an anghel di mangitnud hinan i'Israel (bahaom goh nan footnotes di Ex. 33:2 ya Ex. 33:12). * **33:1** Gen. 12:7. † **33:2** Mid mapto' ya nan malgom an anghel an bo'on hi Jesu Kristu (bahaom nan footnote di Ex. 33:12). ‡ **33:6** Unu nan Duntug an Horeb. § **33:6** Nob'on nan ma'alih Tuldan Abung (unu Tabernacle) an puntamuan nan papadi ti heten Me'gonan an Kuwaltun Pi'dammuwan ya nan puntamuan da Moses ay Joshua ti nan Tuldan Abung ya agguy ni' niyamma. Mu unat goh nalpah an niyamma ya hidi nin di lugal hi immayan Moses, at numpaddung di lugal an ma'alih Me'gonan an Kuwaltun Pi'dammuwan ya nan ma'alih Tuldan Abung (example: Ex. 33:7). Mu ad ugwan an timpu ya agguyda ni' nalammung.

7 Ya hin'umu'udduman impiha"ad Moses nan tulda ta ibataanah nan
immapalanda, ya nginadnana ta Me'gonan an Kuwaltun Pi'dammuwan. Ta
wa ay di mamhod an mi'hapit ay Apo Dios ya umuy ede han tuldan abung.
8 Ya wa ay ta umuy hi Moses ede han tuldan abung ya numpangata'dogda
nan tataguh nan way pantaw di a'abungdan tulda ta amangondah Moses ta
nangamung un humigup.
9 Ya wa ay ta hinumgop hi Moses ya nan bunut an ay ongol an tu'ud ya
mun'ohop an naha"ad hinan pantaw den tuldan abung hi un mi'hapit hi
Apo Dios ay Moses.
10 Ya unat goh tinnig nan tatagu han bunut hinan pantaw di tuldan
abung ya way ohaan timma'dogdah nan pantaw di nuntuldaanda, ya
inyungyungdan nundayaw ay Apo Dios.
11 Ya hi Apo Dios ya ni'haggangan an ni'hapit ay Moses an umat hinan
pi'hapitan nan tagun ligwana. Ta nalpah ya numbangngad hi Moses hinan
immapalanda, mu nan bumadbadang ay hiyan hi Joshua an imbaluy Nun
ya na'angang hinan tuldan abung.

Hay Nangitulagan Apo Dios an Halimunana nan Tatagu

12 Ya inalin Moses ay Apo Dios di, “Inalim di ha"in di mangipangpangulun
date han tatagu, mu engganad ugwan ya agguymu impa'innilay ngadan di
honogom hi bumadang ay ha"in.* Ya inalim goh di hinamadmuy aat'u, ya
umamlong'ah nan inat'u.
13 Ya gulat ta impa'amlong'u He"a ya itudum nan pohdom hi ato' ta
innilao' ta hiyay unudo', ta minaynayun di ato' an mangipa'amlong ay He"a.
Ya nomnomom an date han himpampun ya tatagum.”
14 Ya tembal Apo Dios ya inalinay, “Wagwadaa' an mimitnud ay he"a, ya
idat'uy lumenggopam.”
15 Ya inalin Moses ay Hiyay, “Gulat ta adi'a mitnud ay da'mi ya adi da'mi
pala"uyon hitu
16 ti hay pangimmatunan mah nan tataguh un'a mundenol hinan inatmih
un'a adi mitnud ay da'mi? Ti nan itnudam ay da'miy pangimmatunan an
waday nun'abhiwanmih nan tataguh tun luta.”
17 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Unudo' nan alyom hi ato' ti
impa'amlonga' ay he"a, ya hinamad'uy aatmu.”
18 Ya inalin Moses di, “Akkay ni' mumpattig'an ha"in!”
19 Ya tembal Apo Dios hi Moses an inalinay, “Ipattig'un amin di
amaphod'un he"a, ya ipa'innila' goh di aat'u an Ha"in di na'ahhamad
an Dios. Ya ma'ulaya' hinan tagun pohdo', ya igohgoha' nan pohdo' an
igohgohan.†
20 Mu adi mabalin an tigom di angah'u ti nan mannig ay Ha"in ya
matoyda!”
21 Ya inalin goh Apo Dios di, “Wada han batun neheggon hinan wada' an
mabalin hi tuma'dogam.
22 Ta wa ay ta maluha' ya impo"oy'u he"an de han lingab hinan batu, ya
hinania' he"ah ngamay'u ta engganay maluha'.
23 Ya un'u mahkay anon di ngamay'u ta hay bonog'uy tigom ta adim tigon
di angah'u.”

---

* **33:12** Impa'innilan Apo Dios an nan malgom an anghelnay mangipangulun didan Hudyu (verse 3), mu inyadin Moses ti penhodna an hi Apo Dios tuwaliy mangipangulun dida an mid udum (verse 16). At penhod Moses an innilaon di ngadan ten mapto' an mangipangulun dida. † **33:19** Rom. 9:15.

34

Nan Pidwan di Nitud'an nan Himpulun Uldin

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, “Habatam di duwah mun'ayapit an
batun umat hidin nahhun ta pangitud'a' hinan Uldin an din nitudo' hidin
impolahmun nagimu' an Uldin'u.
2 Ya mundadaan'a ta hi ma'et hinan helhelong ya nunti'id'ah dih nan
Duntug an Sinai ta mundammuta.
3 Ya mahapul an mi'id ah mi'ti'id ay he"a, ya mahapul goh an mi'id ah
munle'le'od eden duntug an ta"on nan a'animal, ya mi'id ah mipahtul eden
aluhadhad di duntug.”
4 At hi Moses ya hinabatanay duwah mayapit an batun umat hidin
nahhun. Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya inodnanah den duwan batu
ta iti'idnah nan Duntug an Sinai an hiyah ne din immandal Apo Dios ay hiya.
5 Ya nun'ohop hi Apo Dios an niddum hinan bunut, ya ni'ta'dog ay hiyah
di. Ya imbaagnay ngadanan Hiyah Apo Dios.
6 Ya naluh hinan way hinagang Moses ya inalinay, “Ha"in hi Apo Dios an
ma'ahhimo' ya ma'aggohgoh, ya adia' mabanbannungot, ya nahamad nan
pamhod'u, ya makulug nan hapito',
7 ya mid pogpog di homo"uh nan linibun tatagu, ya aliwa' nan nibah-
hawanda, ya nan numbaholanda, ya nan na"appuhin ina'inatda. Mu
moltao' damdama nan mumbahol an imbabaluyyu, ya minaynayun ta
nangamung hinan miyatlu unu miyapat an holagda.”
8 Ya himbumagga ya nunhippih Moses hinan luta, ya inyungyungna ta
dayawona Hiya.
9 Ya inalinay, “Immannung ay an ipa'amlong'u He"a, Apo Dios, at He"ay
mi'yali ni' an ta"on hi un ngumhay nan tatagun umunud ay He"a! Ya aliwam
ni' ahan di numbaholanmi, ya abuluton da'mi ni' hi tatagum!”
10 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Ad ugwan ya mi'tulaga' ay he"a ta
ipattig'uh nan holag Israel nan umipanoh'a an ato' an mi'id ahan na'atanah
tun luta. At an amin nan tatagun initnudmu ya tigonda nan nidugah an
umipanoh'an atata'ot an ato' an hi Apo Dios.
11 At mahapul an unudonyu nan imandal'un da'yud ugwan, at Ha"in
mahkay* di okod an mamakak hinan himpampun an holag Amor, ya holag
Heth, ya holag Periz, ya holag Hiv, ya nan iCanaan, ya nan iJebus hinan
babluy an dumatnganyu.
12 At padana' da'yu ta emayaanyu ta adi ayu mi'tulag hinan tataguh nan
lutan umayanyu ti atonyu ay at ini ya mabalbaliyan ayu.
13 Mu unyuat pumpa"in amin nan pun'onnganda, ya nan dayawondan
bulul an umat ay Asherah, ya nan udum an dayawonda.
14 Ya mahapul an mi'id ahan udum hi dios an dayawonyu ti Ha"in an hi
Apo Dios ya ma"annela', at adi' ahan pohdon hi un waday udumnah dios an
dayawonyu.
15 Ya emayaanyu ta adi ayu mi'tulag hinan tataguh nan babluy an
umayanyu. Ti wa ay ta mundayawdah nan bulul ya onnganda ya uman-
nung an ayagan da'yu ta me"an ayun didah nan ene'nongdah nan bulul.
16 Ya adiyu abuluton nan imbabaluyyun linala'in mi'yahawah nan bin-
abain den babluy ti ini ya al'alu'on nan binabai nan imbabaluyyun linala'i,
ya niddumdan mi'dayaw hinan bululda.
17 Ya adi ayu munhibug hinan gumo' hi iyammayuh bululyu.

* **34:11** Inabulut Apo Dios ta Hiyay mangitnud hinan Hudyu an umat hinan imbagan Moses hi atonah Ex. 34:9.

18 Ya nonomnomonyu ta adiyu aliwan an ibehtaan nan algaw an Adiyu
Panganan hi Agguy Nabino'bo'an an Tinapay. An hiyah ne din intugun'un
da'yu an hay ononyuh nan pituy algaw hinan bulan di Aviv† ya nan agguy
nabino'bo'an an tinapay. Ti hiyah ne gutud di bulan hi nakakanyud Egypt.
19 Ya an amin nan mahhun an lala'in mitungaw ya bagi', ya bagi' goh nan
mahhun an i'lum nan baka, ya dongki, ya kalniluh un buta'al.
20 Ya huwalonyu nan mahhun an mitungaw an dongki ya nan uyaw an
kalnilu, mu adiyu ay pohdon an huwalon ya genlotyu. Ya huwalonyuh
animal an amin nan papangpangullun linala'in imbabaluyyu.
Ya mi'id umalih nan wada' hi un mi'id iyalinah e'nongnan Ha"in.
21 Ya onom di algaw hi puntamuanyu. Ya nan miyapitun algaw‡ ya
mun'eblay ayun ta"on hi un gutud di ahitamu unu gutud di boto'.
22 Ya gunyu ibehtaan di iwang an ma'alih Behtan di aDumiduminggu§
hi unyu ete"an bot'on nan nahhun an enebgayyu. Ya ibehtaanyu goh di
pamugahanyuh nan bungbungaan* hinan angunuh di tawon.
23 Ya mahapul an mumpitluh ohay tawon di umalian an amin nan
linala'in holag Israel ta dayawona' an hi Apo Dios.
24 Ya pakako' nan tatagun nunhituh nan lutan heneggonyu ta ma'udman
an dumamuna nan lutayu, ya mi'id ah mangubat ya mangipatna an mamloh
hinan lutayuh nan mumpitlu an gunyu umalian an mundayaw ay Ha"in hi
hintawon.
25 Ya mun'onong ayu ay hi animal ay Ha"in ya adiyu iddum nan
nabino'bo'an an tinapay. Ya nan Behtan di Panginomnomanyuh
Nangekaka' ay Da'yud Egypt† ya mi'id ahan ma'angang hi mipatang ta
nangamung hi helhelong.
26 Ya nan ma"aphod an mahhun an bot'onyuh nan intanomyuh nan
lutayuh hintawon ya mahapul an iyuyyuh nan Tuldan Abung'u an Dios an
dayawonyu.
Ya wa ay ta ihaangyu nan uyaw an gandeng ya adiyu pananum nan gatas
an malpuh huhun inana."‡
27 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Itudo'mu hatu nan hapito' ti hiyay
mangipa'innilah ni'tulaga' ay he"a ya nan holag Israel."
28 At hi Moses ya ni'yi'ibbanah Apo Dios hi napat di algaw ya labi an agguy
nangnangan ya immin'inum hi danum. Ya hi Apo Dios di nangitudo' hinan
Himpulun Uldinah nan duwan mayapit an batu an hiyah ne nan Himpulun
Uldina.

Hay Nundadyuan Moses hi Nalpuwanah nan Duntug an Sinai (II Cor. 3:7-18)

29 Ya unat goh nundadyuh Moses an nalpuh nan Duntug an Sinai an
ino'odnana nan duwan mun'ayapit an batun nitud'an nan Himpulun Uldin
ya agguyna inila an hay angahna ya humili§ ti han ni'hapitanan Apo Dios.

---

† **34:18** Unu Nisan (bahaom nan footnote di Ex. 12:2). ‡ **34:21** Unu Habadu. § **34:22** Unu Behta an Tungaw hi Alpahan di Boto' (Lev. 23:15-22), unu Behtan di Udol (Ex. 23:16), unu Behtan di Pentecost (Ac. 2:1). * **34:22** Unu Behtan nan Boto'. † **34:25** Unu Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana. ‡ **34:26** Bahaom nan footnote di Ex. 23:19. § **34:29** Nan hapit an humilih nan hapit di Hudyu ya *qaran*, ya duway meaningna: (1) bumuhu' nan ha'gud, ya (2) humili. Hi Jerome (340-420 A.D.) an nangibalin hi Hapit Apo Dios hinan hapit di iRome an ma'alih Latin ya pinilina nan nahhun an meaningna, hiyaat un nan do'ol an nundrawing hi tigaw Moses eden timpun nipublisan nan Bibliada an ma'alih Latin Vulgate ya indrawingday duwan ha'gud an bimmuhu' hi uluna! Mu bo'on henen na'at ti un humili ya anggay, at umipakiki inatda!

30 Ya unat goh tinnig Aaron ya nan holag Israel nan humilin angah Moses
ya timma'otdan meheggon ay hiya.
31 Mu inayagan Moses dida. At hi Aaron ya nan a'ap'apun mangipapto'
hinan holag Israel ya numbangngaddan hiya ta donglonda nan alyon Moses
ay dida.
32 Ya unat goh wan neheggondan Moses ya imbaagnan dida an amin nan
Uldin Apo Dios an din imbaganan hiyah din awadanah nan Duntug an Sinai.
33 Ya unat goh nalpah an ni'hapit hi Moses ay dida ya hinophopanay
angahna,
34 mu wa ay ta humgop hinan Me'gonan an Kuwaltun Pi'dammuwan* ta
mi'hapit ay Apo Dios ya inaanay hophop di angahna ta engganay bumuhu'
an umuy mangibaag hinan holag Israel hinan inalin Apo Dios ay hiya.
35 Ya tinnig nan holag Israel nan angah Moses an humili, ya hinophopana
mah goh nan angahna ta awni ta nan umuyna pi'hapitan ay Apo Dios ya
unna anon.

35

Hay Uldin hi Ma'at hinan Ngilin

1 Ya impa'ayag Moses an amin nan holag Israel ta na'amungda, ya inalinan
diday, “Hiyatuy Uldin Apo Dios hi immandalna an mahapul hi unudon tu'u.
2 Muntamu tu'uh onom hi algaw, ya hay miyapitun algaw* ya ngilinon
tu'u ti hiyah ne me'gonan hi algaw Apo Dios hi pun'eblayan tu'u. At nan
muntamun de han miyapitun algaw ya mahapul an mapatoy.
3 Ya mahapul an adi ayu mun'apuy hinan nunhituwanyuh nan ngilin an
Habadu.”

Nan Onong an Ma'usal hinan Tuldan Abung (Ex. 25:1-7)

4 Ya inalin goh Moses hinan holag Israel di, “Hiyah te goh di immandal
Apo Dios:
5 An amin ayu ya mahapul an waday iyuyyuh e'nongyun Apo Dios. At
nan way pamhodnan umidat ya idatnay e'nongna an balitu', ya silver, ya
gambang,
6 ya nan lo'ob an mumpugagaw,† ya munggudla,‡ ya mumbolah, ya nan
napinuy abolna an linen, ya nan dutdut di gandeng an niyammah lo'ob,
7 ya nan niyupol an up'up di buta'al an kalnilu, ya nan lalat di ma'alih
dugong an nalpuh nan ma'alah baybay, ya nan ayiw an akasya,
8 ya nan lanan olibon ma'usal hi hilaw, ya nan maphod di hunghungnan
middum hinan niyammah lanan ma'usal hinan way midawat, ya nan
ma"aphod di hunghungnan incense,
9 ya hay onyx§ an batu, ya nan udum an mapla'an an batun miyal'altih
nan ephod an lubung di padi an mihophop hi palagpagna.”

Hay Gina'un nan Tuldan Abung (Ex. 39:32-41)

10 Ya intuluy Moses an inalinay, “Ya an amin ayun waday la'engnan
inilanan muntamu ya umali ayu ta tamuan tu'u nan immandal Apo Dios
11 hi aat nan Tuldan Abung an waday duwan kuwaltunah bunolna an nan
Me'gonan an Kuwaltu ya nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya nan

* **34:34** Bahaom nan footnote di Ex. 33:7. * **35:2** Unu Habadu. † **35:6** Unu blue. ‡ **35:6** Unu purple. § **35:9** Mangmangitit di kololna.

da'ligna, ya miyammay pana'ul, ya nan mibalangon, ya nan tu'udna, ya nan ipatlo'an di tu'ud.
12 Ya miyamma goh nan Kahon an Nittuwan di Uldin, ya nan attangna,
ya nan alubna an awadan nan Ma'ahhimo', ya nan kultinan mibolda' ta adi
mattig heden Kahon,
13 ya nan lamehaan, ya nan alimatungna, ya nan attangna, ya nan tinapay
an me'nong ay Apo Dios.
14 Ya miyamma goh nan ipattu'an di hilaw, ya nan alimatungna, ya nan
panul, ya nan lanan mittuh nan panul ta humilaw.
15 Ya miyamma goh nan pun'onngan hinan panghoban hi incense, ya nan
attangna, ya nan lanan ma'usal hinan way midawat, ya nan maphod di
hunghungnan incense, ya nan kultinah nan pantaw di Tuldan Abung.
16 Ya miyamma goh nan pun'onngan hinan moghob an me'nong an hay
gambang di miyammah pangiyapuyan an nadala"ang di ammana, ya nan
attangna, ya an amin di alimatungna, ya nan pamahan an pun'ihuan, ya
nan ipabunana.
17 Ya dida goh di mangiyammah kultinan nan nunlene'woh an luhud di
Tuldan Abung, ya nan itayunan di kultina, ya nan tu'udna, ya nan ipabunan
di tu'ud, ya nan kultinan di pantaw hinan luhud,
18 ya nan palo' di Tuldan Abung, ya palo' di luhud, ya nan talin an go'od.
19 Ya miyamma nan lubung di papadi ta way ilubungdah unda humigup
hi panamuandah nan ipatamun Apo Dios an nan me'gonan an lubung
Aaron an Nabagtun Padi ya nan lubung nan linala'in imbabaluyna ta way
ilubungdah nan panamuandah tamun di padi."

Hay Nangiyayan nan Tataguh Midat hi Bagin Apo Dios

20 Ya unat goh nalpah an dengngol nan holag Israel nan inalin Moses ya
numpanga'anamutdah nan tuldada.
21 Ya an amin nan namhod an bumadang ya inyaliday gina'uh badangdan
Apo Dios an nan miyammah Tuldan Abung, ya nan alimatungna, ya nan
miyammah me'gonan an lubung di padi.
22 Ya an amin nan linala'i ya binabai ya nun'iyaliday numbino'ob'on an
gina'uda an balitu' an umat hi hengheng, ya hingat, ya nan buung ta midat
hi bagin Apo Dios ta hay balitu' di Milayat an Onong ay Hiya.
23 Ya nan waday mumbolah, ya mumpugagaw, ya gadyang* an lo'ob, ya
nan linen, ya nan lo'ob an nalpuh dutdut di gandeng, ya nan nipabolah an
up'up di buta'al an kalnilu, ya nan lalat di ma'alih dugong an nalpuh nan
ma'alah baybay ya nun'iyalida.
24 Ya nun'iyalida goh nan silver, ya nan gambang, ya nan ayiw an akasya
ta midat an bagin Apo Dios.
25 Ya nan binabain nanginnilan mun'abol ya nun'iyaliday inaboldan
mumpugagaw, ya gadyang, ya mumbolah, ya nan linen.
26 Ya nan binabain nanginnilan mun'abol ya inabulutda ta diday
mangiyabol hinan dutdut di gandeng.
27 Ya nan a'ap'apu ya nun'iyaliday nun'anginan batun umat hi onyx ya nan
udum an batu an nangina ta way nun'iyal'altidah nan lubung an ephod an
hophop di palagpag nan Nabagtun Padi.
28 Ya nun'iyalida goh nan numbino'ob'on an maphod di hunghungnan
middum hinan incense, ya nan lana an panilaw, ya nan lanan ma'usal hinan
way midawat.

* **35:23** Unu purple.

29 At an amin nan holag Israel an namhod an umidat ay Apo Dios ya
nun'iyaliday mahapul hinan ipatamun Apo Dios ay Moses hi immandalnah
aton nan tatagu.

Hay Aat da Bezalel ay Oholiab
(Ex. 31:2-6)

30 Ya inalin goh Moses hinan holag Israel di, “Hi Apo Dios ya pento'nah
Bezalel an imbaluy Uri an han ap'apun Hur an holag Judah
31 ta niyodol ay hiya nan Na'abuniyanan an Lennawa, at nala'eng hiya, ya
nanginnila, ya abalinanan mangat hinan way ma'al'altian.
32 Ya nala'eng goh hiyan mun'al'altih nan miyamma an balitu', ya silver,
ya nan gambang,
33 ya abalinana goh an manabat hinan nanginan batu, ya nan ayiw, ya
do'ol di udum hi inilanah tamu.
34 Ya indatan goh Apo Dios dida ay Oholiab an hina' Ahisamak an nalpuh
holag Dan hi abalinandan muntudu ta itududah nan udumna nan inilada.
35 Ya indat Apo Dios di la'engdan mangat hinan numbino'ob'on an tamu
an umat hinan mun'al'alti, ya nan munhibug hinan numbino'ob'on an
miyamma, ya mun'abol hinan lo'ob an mumpugagaw, ya gadyang, ya
mumbolah, ya nan linen, ya nan mumbolda. At nala'engdan munnomnom
an mangat hinan numbino'ob'on an tamu.”

36

1 Ya intuluy Moses an inalinay, “At da Bezalel ay Oholiab ya nan udum
an indatan Apo Dios hi abalinanda ya la'engdan manginnilan mun'amman
amin hinan matamuan hinan Tuldan Abung ya diday mangiyammah nan
imandal Apo Dios hi iyammada.”
2 Ya impa'ayag Moses da Bezalel, ya hi Oholiab, ya nan udum an indatan
Apo Dios hi la'eng, ya nan udum an mamhod an bumadang hinan tamu
3 ta indatnan dida nan numbino'ob'on an nun'iyuy nan holag Israel ta
miyammah Tuldan Abung. Ya nan holag Israel ya innaynayundan gun
mangidat ay Moses hi abigabigat hinan e'nongda an idatdah miyamma.
4 Ya an amin din nun'ala'eng an muntamuh nan Tuldan Abung ya
immuyda,
5 ya inalidan Moses di, “Do'ol ahan di inyalin nan tatagu an mahawal hi
miyammah nan imbagan Apo Dios hi ipatamuna!”
6 At pinaadan Moses an amin nan tatagun wah nan immapalanda ta
idinongdan mun'idat hinan onongdan miyammah nan Tuldan Abung. At
nan tatagu ya indinongdan gun mangiyuy hinan miyamma
7 ti nan nun'iyuyda ya do'ol an mahawal hi miyamma.

Hay Pangammaan hinan Tuldan Abung
(Ex. 26:1-37)

8 Ya wadaday nun'ala'eng an linala'i ay daden nangiyammah nan Tuldan
Abung ta diday nangiyammah nan himpulun kultina, an hay inyammada ya
nan napinuy abolnan lo'ob an mumpugagaw,* ya gadyang,† ya mumbolah,
ya inyammada goh di nun'apaya'an an cherubim an maphod di ammana ta
al'altina.
9 Ya an amin nan kultina ya napapaddung di lukuddan himpulu ta opat
di yaldah inadu"oyda, ya duway yaldah inabellogda.
10 Ya nundada"ugonda nan leman kultina ta na'ohha, ya umat goh hinay
inatdah nan leman kultina.

---

* **36:8** Unu blue. † **36:8** Unu purple.

11 Ya inyammaday munggudlan‡ lo'ob hi punggo'dan an natalegonggong
ta way pangeg'odan an miyammah nan pingit nan hinohhan nada"ug an
kultina, ya umat goh hinay na'at hidin miyadwan nada"ug an kultina.
12 Ya nabongley punggo'dan di inyammada goh hinan nahhun an nada"ug
an kultina, ya nabongle goh di punggo'dan hinan pingit nan miyadwan
nada"ug an kultina, ya nunggogoppongonda nan punggo'dan.
13 Ya inyammada goh di nabonglen balitu' an kawit ta mikawit hinan
punggo'dan ede han duwan haba' an kultina ta ma'ohha an miyammah
Tuldan Abung.
14 Ya iyammada goh di himpulu ta ohah kultina an nalpuh dutdut di
gandeng ta miyammah atap nan Tuldan Abung.
15 Ya napapaddungda an himpulu ta lemay yaldah inadu"oyda, ya duway
yaldah inabellogda.
16 Ya nundada"ugonda nan leman kultina ta ma'ohha, ya umat goh hinay
inatdah nan onom an kultina.
17 Ya inyammada goh di nabonglen natalegonggong an punggo'dan hinan
pingit di nada"ug, ya nabongle goh hinan pingit nan miyadwan nada"ug.
18 Ya inyammaday nabonglen kawit an gambang ta way pana"it ta
ma'ohhah miyatap.
19 Ya inyammada goh di migottap an miyatap hinan Tuldan Abung an nan
up'up di buta'al an kalnilu an nakololan hi mumbolah, ya ginottapanda goh
hinan lalat di ma'alih dugong an nalpuh nan na'alah baybay.
20 Ya inyammaday tabla an akasya ta way mida'lig hinan Tuldan Abung.
21 Ya an amin nan tabla ya himpulu ta lemay umpih inadu"oyda, ya ba'inti
ta pituy pulgadah inabellogda.
22 Ya nan ohan tabla ya inyammaday duwah numbattan hi natulidan
hinan pingitna ta way mipahduh nan oha goh an tabla, ya ta way atondan
madada"it. Ya an amin nan tabla ya miyammay umat hina.
23 Ya ba'intiy tablah miyammah appit hi agwan hi un hagangon di
buhu'an di algaw.
24 Ya silver di inyammadah napat an ipattu'an nan ba'intin tabla, at
duway ipattu'an di ohan tabla ta duway natulidan hinan tablan mipado'
hinan ipattu'ana.
25 Ya ba'intin tabla goh di miyammah inyammada ta mida'lig hi appit di
iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.
26 Ya napat goh an silver di inyammadah ipabunanda an mahindudwah
hinohhan tabla.
27 Ya onom hi tablay niyamma ta mida'lig hinan appit hi a'unugan di
algaw,
28 ya hindudway niyammah tablah nan duwan dugun nan Tuldan Abung.
29 At nun'akkuponda nan duwan tabla ta hidih nan puun nan duwan
tabla ya inhu'lubda nan mun'olog an natalegonggong ta way mangdon, ya
umat goh hinay inatdah nan uddu'na. Ya hiyah ne goh di inatdah nan ohan
duguna.
30 Ya waluy tablah inyammada, ya himpulu ta onom di ipabunanda an
silver ta hindudway ipabunan di ohan tabla.
31 Ya inyammada goh di akasya an tabla ta way mibalangon, at lemay
mibalangon hinan ohan haba' nan Tuldan Abung,
32 ya lema goh di mibalangon hinan pangngelna, ya lema goh hi appit di
alimuhan di algaw.

‡ **36:11** Unu purple.

33 Ya nan mun'ibalangon ya mipahduh bangwahna ta nangamung unna
da'puhon hi engganah nan pangngelna.
34 Ya inamyudandah balitu' nan tabla ya nan tablan nibalangon, ya hay
balitu' di inyammadah pangihu'luban hinan mibalangon ta way mamdon.
35 Ya hay inyammadah kultina an holda' di kuwaltu ya nan napinun
hinulid an mumpugagaw, ya gadyang, ya nan mumbolah di na'abol, ya
naboldaan hi cherubim.
36 Ya inyammaday opat an tu'ud an akasya ta way mamdon hinan kultina,
ya inamyudandah balitu'. Ya inyammaday opat an balitu' an pana'ul, ya
nipatlo' hinan tu'ud. Ya nan silver di inyammadah ipabunan nan tu'ud.
37 Ya nan pantaw di Tuldan Abung ya inyammaday napinuy abolnan lo'ob
an mumpugagaw, ya gadyang, ya mumbolah hi kultina, ya binolda'anda ta
way mikultinah nan pantaw di Tuldan Abung.
38 Ya inyammaday lemay tu'ud an waday pana'ulna ta mangdon hinan
kultina, ya inamyudanday ngamngamnah balitu', ya umat goh hinan
itayunan nan kultina. Ya nan ipabunanda ya nan gambang di niyamma.

37

Nan Kahon an Ittuwan di Uldin
(Ex. 25:10-20)

1 Ya nan tablan akasyay inyamman Bezalel hi kahon an napat ta lemay
pulgadah inadu"oyna, ya ba'inti ta pituy pulgadah inabellogna, ya ba'inti ta
pituy pulgadah inata'nangna.
2 Ya inamyudanah nan namahmah an balitu' di tu'yapna, ya balitu' goh
di lehton nan kahon hinan nunliniblib, ya inaltianah ay bali an balitu' di
nunlene'woh hinan kahon.
3 Ya nan namahmah an balitu' di hinibugnah opat an natalegonggong ta
mepong hinan opat an dugun nan kahon, at mahindudway miyammah nan
numpinangngel ta ipahduan di attang.
4 Ya nan tablan akasyay inyammana goh hi duwan attang, ya inamyu-
danah balitu',
5 ya impahdunah nan nun'atalegonggong hinan numpinangngel an wah
nan kahon ta pangiyattangan.
6 Ya hinibugda goh di namahmah an balitu' hi alubnan ihinan nan
Ma'ahhimo' an napat ta han lemay pulgadah inadu"oyna, ya ba'inti ta pituy
pulgadah inabellogna.
7 Ya hinibugday balitu' ta inyammanay duwan anghel an cherubim,
8 ya nipata'dog hinan numbinnongwah hinan alub di kahon.
9 Ya nan duwan anghel ya pinapayadday paya'da ta nahophopan nan alub
di kahon an nunhahagganganda an mangu'uhdung hinan alub.

Nan Lamehaan an Ihinan nan Tinapay
(Ex. 25:23-29)

10 Ya nan tablan akasyay inyamman goh da Bezalel hi lamehaan an
tulumpulu ta onom di pulgadah inadu"oyna, ya himpulu ta waluy pulgadah
inabellogna, ya ba'inti ta pituy pulgadah inata'nangna.
11 Ya inamyudandah namahmah an balitu', ya inaltiandah ay bali an
balitu' di nunlene'woh nan lamehaan.
12 Ya inyammada goh di tuluy pulgadah inabellogna an balitu', ya nun-
lene'wohondah nan lamehaan ta al'altina, ya inammaanda goh hi balinah
balitu'.
13 Ya balitu' di hinibugdah opat an natalegonggong ta nipatlo' hinan opat
an dugun nan lamehaan hinan awadan nan hu'ina.

14 Ya heden nun'atalegonggong an ipahduan di attang di lamehaan ya nan
ampan di balina.
15 Ya nan akasyay inyammada goh hi attang nan lamehaan, ya inamyu-
dandah balitu'.
16 Ya nan namahmah an balitu' di inyammada goh hi gina'un nan
lamehaan an nan duyu, ya iduh, ya nan alubda an hay balitu' di miyamma.

Nan Ipattu'an di Hilaw
(Ex. 25:31-39)

17 Ya hinibugda goh nan namahmah an balitu' ta inyammaday ipattu'an
di hilaw an nihahalamung hinan ipabunana, ya nan odolna, ya nan ay
hapangnan na'al'altian hi habhabung an ay malukung, ya agguy nabe'lag,
ya nan na'abbe'lag.
18 Ya onom di niyammah hapangna ta hintutluy numpopotto' hinan
numpinangngel an odolna.
19 Ya nan ohan hapang ya tuluy habhabung an natogwa' an umat hi
habung nan almond, ya tulu goh di namahmah an natallundug, ya tulu goh
di na'abbe'lag an habhabung. Ya an amin nan onom an hapang ya umat
hinan amin di al'altida.
20 Ya nan odolnan nigagwa ya opat di malukung an ay habhabung, ya nan
natallundug, ya nan nabe'lag an habhabung.
21 Ya nan na'imul an natallundug di nundittuman nan nahhun an hapang,
ya umat goh hinay nundittuman nan duwan nunhappang.
22 At an amin nan al'altin nan ipattu'an di hilaw ya un nihahalamung nan
namahmah an balitu' an nahibug.
23 Ya inyammada goh nan pitun punhilawan an nipattu', ya nan pangdop,
ya nan daludu, ya nan pangittuwan hi dapul, ya ammunay namahmah an
balitu' di inusalda.
24 Ya hay damot nan nahibug an namahmah an balitu' an niyammah
ipattu'an di hilaw ya tulumpulu ta opat di kilu.

Nan Pun'onngan hinan Incense
(Ex. 30:1-5)

25 Ya nan akasyay inyammada goh hi pun'onngan ta panghoban hinan
maphod di hunghungna an incense. Ya hay lukud di inadu"oyna ya
inabellogna ya numpapaddung an hinohha ya han godway umpi, ya hay
lukud di inata'nangna ya tuluy umpi. Ya inyammada goh di opat an
ha'gudna ta mahinohha nan opat an duguna.
26 Ya inamyudadah namahmah an balitu' nan tu'yapna, ya nan nun-
lene'woh, ya nan opat an ha'gudna. Ya inal'altiandah ay balih namahmah
an balitu' nan nunlene'woh.
27 Ya hinibugda goh di duwah natalegonggong an pangipahduan hinan
attang ta nahindudwah nan numbinnongwah an duguna an numpumpotto'
an neheggon hi ampan nan balina ta way ipahduan di attangna.
28 Ya nan akasyay inyammadah attang, ya inamyudandah balitu'.
29 Ya inyammada goh nan me'gonan an lanan milanah nan way midawat,
ya nan namahmah an maphod di hunghungnan incense an umat hi aton
nan nala'eng an mun'ammah bangbanglu.

38

Nan Pun'onngan hi Moghob an Onong
(Ex. 27:1-8)

1 Ya nan akasyay inyamman goh da Bezalel hi pun'onngan hinan Onong
an Moghob. Ya hay lukudna ya numpapaddung an pitu ta han godwan

umpiy inadu"oyna, ya umat goh hinay inabellogna an opat ta han godway umpi, ya nan inata'nangna goh.
2 Ya nun'inayundan inyammay nun'atulidan hinan duguna, ya inamyudandah gambang nan pun'onngan.
3 Ya inyammada goh di alimatung nan pun'onngan an nan duyu an ittuwan di dapul, ya nan daludun di dapul, ya nan malukung an duyu, ya nan nunhappang an tuwi', ya nan ittuwan di bala, ya an amin date ya gambang di niyamma.
4 Ya inyammada goh di holda' nan pun'onngan an hay nitutub an niha"ad hinan bunol di pun'onngan an gambang di niyamma, ya nadala"ang di ammana.
5 Ya enepongdan inyammah nan opat an duguna nan nahibug an nun'atalegonggong an gambang ta pangipahduan hinan attang.
6 Ya nan tablan akasyay inyammadah attang, ya inamyudandah gambang.
7 Ya impahduda nan attang an akasyah nan nun'atalegonggong an wah nan numpinangngel hinan pun'onngan. Nan pun'onngan ya hay ayiw di niyamma, ya nalu'angan di bunolna.

Nan Gambang an Pamahan
(Ex. 30:17-21)

8 Ya hinibugda nan gambang ta niyammay pamahan ya nan ipabunana, ya henen hinibugda ya nalpuh nan daggal di binabain muntamuh nan pantaw di Tuldan Abung.

Nan Luhud di Tuldan Abung
(Ex. 27:9-19)

9 Ya inyamman goh da Bezalel nan kultina ta luhud di gettaw nan Tuldan Abung, ya hay niyamma ya nan napinuy abolna an lo'ob. Ya hay mikultinah nan appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya nabongley yaldah inabellogna.
10 Ya ba'intiy niyammah tu'udna, ya ba'inti goh di ipato'ana an gambang, ya nan kawit unu pana'ul hinan tu'ud ya nan pangipattu'an hinan nitayunan di kultinana ya silver.
11 Ya hidih appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya hay niyammah kultina ya nabongley yalda, ya ba'intiy tu'udna, ya ba'inti goh di nipato'ana. Ya nan pana'ul hinan tu'ud ya nan pangipattu'an hinan nitayunan di kultina ya silver.
12 Ya hay kultinan di appit hi alimuhan di algaw ya ba'inti ta lemay yaldah inadu"oyna, ya waday himpuluh tu'udna, ya nan ipatlo'ana ya nepong di pana'ul an silver hinan tu'udna. Ya nan pana'ul unu kawit ya nan pangipattu'an hinan nitayunan nan kultina ya silver goh di niyamma.
13 Ya nan appit di buhu'an di algaw an pantawna ya hay lukud di mikultina ya ba'inti ta lemay yaldah inabellogna.
14 At hay kultinan di pangngelna ya pitu ya han godway yalda, ya tuluy tu'udna, ya tulu goh di ipatlo'ana.
15 Ya pitu ta han godway yaldah inadu"oy di kultinah nan nundinammang, ya hintutlu goh nan tu'udda, ya hintutulu goh nan ipatlo'anda.
16 At an amin nan kultinah nan nunlene'woh den gettaw ya nan napinuy abolnay niyamma.
17 Ya nan ipatlo'an di tu'ud ya gambang di niyamma, ya nan pana'ul an itayunan di kultina ya nan punggo'dan hinan ngamngam di tu'ud ya na'amyudan hi silver. Ya an amin nan tu'ud hinan nunlene'woh ya nahogwod hinan kablin silver di niyamma.

18 Ya hay kultinan nan pantaw di gettaw ya nan napinuy abolnan lo'ob,
ya naboldaan hinan mumpugagaw,* ya gadyang,† ya mumbolah an hinulid.
Ya hay inadu"oyna ya himpuluy yalda, ya duwa ta han godway yaldan di
inata'nangna an mipaddung hinan kultinan niluhud.
19 Ya opat di tu'ud ya opat goh nan ipatlo'anda an hay gambang di
niyamma. Ya nan pana'ul ya nan puntayunan hi ngamngam nan tu'ud ya
hay silver di niyamma, ya nan itayunanda ya silver goh.
20 Ya an amin nan o"ongol an lanhan nan nunlene'woh hinan luhud ya
gambang di niyamma.

Hay Na'yapan nan Balitu', ya Silver, ya Gambang an Na'usal hinan Tuldan Abung

21 Ya hiyah ten amin di na'yapan di niyammah nan Tuldan Abung an
nihinan nan Uldin Apo Dios an immandal Moses ta itudo' nan holag Levi
an impangpangulun Ithamar an imbaluy Aaron an padi.
22 (Hi Bezalel an imbaluy Uri an ap'apun Hur an nalpuh holag Judah ya
inatnan amin nan immandal Apo Dios ay Moses hi ma'at.
23 Ya nan bimmadang ay hiya ya hi Oholiab an imbaluy Ahisamak an
nalpuh holag Dan an nala'eng an mumpa'ot, ya mun'al'alti, ya mangiboldah
nan hinulid an mumpugagaw, ya gadyang, ya mumbolah ya napinun
hinulid.)
24 Ya an amin nan balitu' an nidat ay Apo Dios an niyammah nan Tuldan
Abung ta Milayat an Onong ya hinlibu ta han opat di kiluh damotna an
nikiluh nan kiluan hinan Tuldan Abung.
25 Ya hay damot nan silver an inamung nan tataguh din na'yapan nan
tatagun holag Israel ya nikiluh nan kiluan hinan Tuldan Abung ya tuluy
libu ya han opat di gahut ta han tulumpuluy kilu.
26 Ya hay bayad di ohay taguh din nangyapandah nan linala'in mete"ah
ba'intiy tawona ta han nahuluk ya onom di gramos an nikiluh nan kiluan
hinan Tuldan Abung, ya onom di gahut ta han tuluy libu ya han lemay gahut
ta nabongley bilangdan amin.
27 Ya tuluy libu ya han nabonglen kilun silver di niyammah ipatlo'an nan
tu'ud di Tuldan Abung ya nan tu'ud di itayunan di kultina. Ya hinggahut di
niyammah ipatlo'an di tu'ud, at hay ohan tu'ud ya tulumpulu ta pitu ya han
godway kilu di niyamma.
28 Ya nan na'angang an silver an tulumpuluy kilu ya inyaman da Bezalel
hi pana'ul, ya nan itayunan di kultina, ya inyamyuddah nan ngamngam di
tu'ud.
29 Ya an amin nan gambang an nidawat ay Apo Dios hi Milayat an Onong
ya duway libu ta han opat di gahut ya han ba'inti ta lemay kiluh damotna.
30 At hiyah ne inyammanah nan ipatlo'an nan tu'ud di pantaw nan Tuldan
Abung, ya nan gambang an pun'onngan, ya nan holda' nan nibalangon, ya
an amin nan alimatung nan pun'onngan,
31 ya nan ipatlo'an an amin nan tu'ud di luhud hinan nunlene'woh, ya
nan tu'ud di pantaw, ya an amin nan palo' nan kabli an namdon hi tu'ud
nan nunlene'woh an luhud di gettaw nan Tuldan Abung.

39

Nan Lubung di Papadi

* **38:18** Unu blue. † **38:18** Unu purple.

1 Ya nan mumpugagaw,* ya gadyang,† ya mumbolah an lo'ob di inyam-
madah lubung ta hiyay ilubung nan muntamuh nan Tuldan Abung. Ya
inyammada goh nan me'gonan ta lubung Aaron ti hiyah ne immandal Apo
Dios ay Moses.

Nan Ephod‡ di Nabagtun Padi
(Ex. 28:6-14)

2 Ya inyammada goh di ephod an hay inyammada ya nan balitu', ya nan
lo'ob an mumpugagaw, ya gadyang, ya mumbolah, ya nan napinun lo'ob an
linen.
3 Ya hinibugda nan balitu' ta pinitpitda ta ma'adyapit, ya kinaltibda ta
napinu an umat hi hinulid an linen, ya maphod di inatdan nangiyamma.
4 Ya waday duwah inyammadah go'odna ta way mihi'gut hinan potto' di
pu'ol.
5 Ya nan mibalikis hinan ephod ya maphod goh di na'ablana an mipad-
dung hinan ephod di na'abol ti hiyah ne immandal Moses hi atonda.

6 Ya nun'ipatlo'da nan batu an onyx§ hinan balitu', ya inhelhelda nan
ngadan nan himpulu ta duwan imbabaluy Israel
7 ta miyammah nan bagtun di balikis hinan way palagpag, ya eneg'oddah
nan go'od nan pu'ol di ephod ta mangipanomnom hinan himpulu ta duwan
tribon Israel, ya hiyah ne immandal Apo Dios hi atonda.

Nan Hophop di Palagpag nan Nabagtun Padi
(Ex. 28:15-28)

8 Ya inyammaday hophop di palagpag an maphod di tigawna an umat
hinan ephod di niyabol an niyamma an nan hinulid an balitu', ya nan
mumpugagaw, ya nan mumbolah, ya nan munggudla, ya nan gadyang di
niyamma.
9 Ya nakupin an hay lukudna ya numpaddung an hiyam di pulgadah
inadu"oyna ya inabellogna.
10 Ya nun'ipatlo'da nan nanginan batu ta opat an linya. Ya hay hopap di
linya ya ruby, ya topaz, ya un nan beryl,
11 ya nan miyadwan linya ya turquoise, ya sapphire, ya emerald,
12 ya nan miyatlun linya ya jacinth, ya agate, ya amethyst,
13 ya nan miyapat an linya ya chrysolite, ya onyx, ya jasper.* Ya an amin
hanan batu ya mun'ipatlo' hinan balitu'.
14 Ya hanan himpulu ta han duwan batu ya nihelhel nan ngadan nan
hinohhan himpulu ta duwan imbabaluy Jacob ta mangipa'innilah nan
himpulu ta duwan holagna.
15 Ya inyammaday namahmah hi balitu' an umat hi nalulug an buung ta
go'od nan hophop di palagpag.
16 Ya inyammada goh di balitu' hi pangipatlo'an, ya nan duwan hengheng
an balitu' ta punggo'dan hinan way dugun nan hophop di palagpag an
neheggon hi way pu'ol.
17 Ya eneg'odda nan duwan umat hi nalulug an buung hinan duwan
hengheng hinan way dugun nan hophop di palagpag an neheggon hi pu'ol.
18 Ya impatlo'da nan bangwah nan kawit hinan way neheggon hi pu'ol
nan ephod hinan hinagangna.

---

* **39:1** Unu blue. † **39:1** Unu purple. ‡ **39:1** Hay ustuh panapitna ya *efod*. § **39:6** Mangmangitit di kololna. * **39:13** Bahaom nan footnotes di Ex. 28:17-20 ta innilaom di numbino'ob'on an kolol daten nanginan batu.

19 Ya inyammaday duwa goh hi balitu' an punggo'dan, ya inhinadah nan
duwan nangngampan dugun nan hophop di palagpag hinan way go'od di
pu'ol an nihagang hinan ephod an bagtun di balikis.
20 Ya inyammada goh di balitu' hi duwah punggo'dan ta inyammadan den
go'od di pu'ol nan lubung an ephod hinan nihagang an bagtun nan balikis.
21 Ya nan mumpugagaw ya eneg'oddah nan hengheng di hophop di
palagpag ya hinan hengheng di ephod ta mida"op hi nahamad, ya meg'od
goh hinan balikis ta nan hophop di palagpag ya adi mayay hinan ephod. At
inatdan amin nan immandal Apo Dios ay Moses hi atonda.

Nan Udum an Gina'un di Papadi
(Ex. 28:31-43)

22 Ya nan lubung an mundalinat hinan ephod ya hay niyamma ya nan
namahmah an mumpugagaw.
23 Ya niyammay ihu'luban di ulu, ya niyadyugu nan pingitna ta adi
mahekhek.
24 Ya nan lupit di lubung ya natayunan hi umat hi bungan di ayiw an
pomegranate an hay niyamma ya nan munggudla,† ya mumpugagaw,‡
ya mumbolah, ya nan linen, ya natayunan hi balitu' an kengkeng nan
numpumbattananda.
25 Ya inyammaday namahmah an balitu' hi kengkeng ta way nibetabeta'
hinan umat hi bungan di ayiw an pomegranates hinan lupit di lubung.
26 At nibetabeta' nan kengkeng hinan umat hi bungan di promegranate
hinan nunlene'woh hinan lupit di lubung di padi an ilubungdah unda
itamuan hi Apo Dios ti hiyah ne immandalnan Moses.
27 Ya inyammada goh nan napinun nilubid an linen hi magayad ya adu"oy
di ngamayna an lubung da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna.
28 Ya linen goh di niyammah nan uklupda an turban, ya headband, ya nan
putut an pantalonda.
29 Ya nan linen goh di niyammah balikisda an nan mumpugagaw, ya
gadyang, ya mumbolah di nibolda an hiyah ne immandal Apo Dios ay
Moses.
30 Ya inyammada nan namahmah an balitu' hinan mepngot, ya inhelhelda
nan hapit an alyonay, ME'GONAN HI APO DIOS.
31 Ya enepngotda nan munggudlan lo'ob ta nihamad an nipaut hinan
turban an uklup. Hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses hi ma'at.

Hay Nalpahan di Tamu
(Ex. 35:10-19)

32 At an amin nan tamun nan Tuldan Abung ya nalpah ti inatdan amin
nan immandal Apo Dios ay Moses.
33 At inyuydan amin ay Moses nan niyammah nan Tuldan Abung ya nan
alimatungna an umat hinan da'lig, ya pana'ul, ya nan mibalangon, ya nan
tu'ud, ya nan ipatlo'an di tu'ud,
34 ya nan miyatap an up'up di buta'al an kalnilu an mumbolah, ya nan
lalat di ma'alih dugong an up'up, ya nan kultina,
35 ya nan Kahon an Nittuwan di Himpulun Uldin, ya nan akasyan attang,
ya nan alub di Kahon an ihinan nan Ma'ahhimo',
36 ya nan lamehaan, ya an amin di alimatungna, ya nan tinapay an
ne'nong ay Apo Dios,
37 ya nan namahmah an balitu' an ipattu'an di hilaw, ya nan hilaw, ya an
amin nan alimatungna, ya nan lanan panilaw,

† **39:24** Unu purple. ‡ **39:24** Unu blue.

38 ya nan balitu' an pun'onngan, ya nan lanan ma'usal hinan way
midawat, ya nan ma"aphod di hunghungna an incense, ya nan kultinan di
pantaw nan Tuldan Abung,
39 ya nan gambang an pun'onngan, ya nan natalaggang an pun'apuyan,
ya nan attangna, ya an amin nan alimatungna, ya nan pamahan, ya nan
ipabunana,
40 ya nan kultinan di luhud, ya nan tu'ud, ya nan ipatlo'anda, ya nan
kultinan di pantaw di luhud, ya nan talin an hogwod, ya nan palo', ya an
amin nan gina'un ma'usal hinan Tuldan Abung an a'amungan nan tatagu,
41 ya nan ma"aphod an igina'un di padih nan pangatandah tamudah nan
Tuldan Abung, ya nan me'gonan an lubung Aaron an Nabagtun Padi, ya nan
lubung nan linala'in imbabaluyna an mangitamuh tamun di padi.
42 Ya didan holag Israel ya intamudan amin nan immandal Apo Dios ay
Moses.
43 Ya hi Moses ya hinamadnan amin nan inatda, ya tinnignan inunuddan
inat an amin nan immandal Apo Dios hi atonda. At hi Moses ya winagahana.

40

Hay Na'amman nan Tuldan Abung ya hay Nidawatana

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 “Nan hopap di algaw hinan hopap di bulan ya hiyah ne gutud di
pangiyammanyuh nan Tuldan Abung an a'amungan nan tatagu.*
3 Ya inhinam hidi nan Kahon an Nittuwan di Uldin, ya inyammam di
kultinah nan hinagangna.
4 Ya ehgopmu nan lamehaan, ya nun'ipattu'mun panuhon nan gina'una.
Ya ehgopmu goh nan ipattu'an di hilaw, ya tinolgam nan hilaw.
5 Ya inhinam nan balitu' an pun'onngan hi panghoban hinan incense
hinan way hinagang di Kahon, ya kinultinaam nan pantaw di Tuldan
Abung.
6 Ya inhinam nan pun'onngan hi moghob hinan hinagang di pantaw di
Me'gonan an Kuwaltu an a'amungan nan tatagu,
7 ya inhinam nan pamahan hinan numbattanan nan Me'gonan an
Kuwaltu an a'amungan nan tatagu ya nan pun'onngan, ya inittuwam hi
danum.
8 Ya iyammam nan kultinan luhud hi nunlene'woh, ya kinultinaam nan
pantaw di luhud.
9 Ya alam nan lanan ma'usal hinan midawat ay Apo Dios ta iwalhim hinan
Tuldan Abung ya an amin nan wadah di an alimatungna ta idawatmu ta
me'gonan.
10 Ya hiitam goh hi lana nan pun'onngan hi moghob ya an amin nan
alimatungna, ya indawatmu ta nidugah an me'gonan.
11 Ya hiitam goh hi lana nan pamahan ya nan ipabunana, ya indawatmu
goh.
12 Ya inyalim da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah nan way pantaw di
Tuldan Abung an a'amungan nan tatagu ta ihuam dida.
13 Ya nunlubungom hi Aaron hinan me'gonan an lubung, ya hiitam hi
lana, ya indawatmu ta midat di haadnan mumpadi ta Ha"in di itamuana.
14 Ya iyalim goh nan linala'in imbabaluyna, ya nunlubungom didah nan
lubung di padi,

* **40:2** Unu Nisan/Aviv 1, 1445 B.C. Mattig an hi'itangan ohay tawon di naluh hidin nakakandad Egypt (ti nun'akakdah nan miyapulu ta leman algaw hinan hopap di bulan).

15 ya hiitam didah lana, ya indawatmu dida an umat hi inatmun amada ta
midat di haaddan mumpadi, ta Ha"in itamuandah engganah nan holagda."
16 At hi Moses ya inatnan amin nan immandal Apo Dios.
17 Ya nan hopap di algaw hinan hopap di bulan hinan miyadwan tawon†
hi nalpahan di nakakandad Egypt ya nalpah an nipata'dog nan Tuldan
Abung.
18 Ya heden nangipata'dogan Moses eden Tuldan Abung ya
nun'iyammana nan ipattu'ana, ya nan ipabunana, ya inhu'lubna nan
tabla, ya binalangnana, ya hina"adna nan tu'ud.
19 Ya bene'lagna nan lo'ob, ya inyatapnah nan duwan kuwaltu an nan
Me'gonan an Kuwaltu ya nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu. Ya
inggottapna nan udumna an inyatap ta way muntu'yap an hiyah ne din
immandal Apo Dios hi atona.
20 Ya innalna nan duwan batun nitud'an nan Himpulun Uldin, ya init-
tunah nan Kahon, ya impahduna nan attang hinan ingan di Kahon, ya
inalubanah nan alub an ihinan nan Ma'ahhimo'.
21 Ya inhigupna nan Kahon hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya
kinultinaana ta haniana nan Kahon an Nittuwan di Himpulun Uldin an
hiyah ne immandal Apo Dios ay hiyah atona.
22 Ya inhinan goh Moses nan lamehaan hinan Me'gonan an Kuwaltuh
appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan pangngel nan
niholda' an kultina.
23 Ya impattu'na nan tinapay an ne'nong ay Apo Dios hinan lamehaan an
hiyah ne immandal Apo Dios ay hiyah atona.
24 Ya inhinana nan ipattu'an di hilaw hidi goh hinan appit hi agwan hi un
hagangon di buhu'an di algaw an potto' di lamehaan.
25 Ya tinolgana nan hilaw hinan awadan Apo Dios an hiyah ne immandal
Apo Dios ay hiyah atona.
26 Ya inhinan Moses nan balitu' an pun'onngan hinan way hinagang di
kultina,
27 ya inyapuyana nan maphod di hunghungna an incense an hiyah ne
immandal Apo Dios ay hiyah atona.
28 Ya intayuna nan kultinah nan pantaw di Tuldan Abung.
29 Ya inhinana nan pun'onngan hi moghob hinan way pantaw di Tuldan
Abung, ya ene'nongna nan Onong an Moghob ya Onong an Ma'an an hiyah
ne din immandal Apo Dios ay Moses.
30 Ya inhinana nan pamahan hinan numbattanan di pantaw di a'amungan
nan tataguh nan pun'onngan, ya inittuwanah danum,
31 at hi Moses, ya hi Aaron, ya nan linala'in imbabaluyna ya nun'ihudah
ngamayda ya hu'ida.
32 Ya wa ay ta humigupdah nan way Tuldan Abung an a'amungan nan
tatagu unu umuydah nan pun'onngan ya mahapul an mun'ihuda ti hiyah
ne immandal Apo Dios hi atonda.
33 At enelpah Moses an inyamma nan kultinan di luhud hinan nun-
lene'woh hinan Tuldan Abung an awadan di pun'onngan, ya kinultinaana
nan pantaw di luhud. At lempah Moses nan tamuna.

Hay Nano'napan nan Bunut hinan Tuldan Abung

34 Ya hin'alina ya hino'napan nan bunut hinan Tuldan Abung, ya nipattig
nan humili an benang Apo Dios hidi.
35 Ya mi'id inat Moses an hinumgop ti nun'olog nan benang Apo Dios hidi.

† **40:17** Bahaom nan footnote di Ex. 40:2.

36 Ya wa ay ta tumulu nan bunut an niho'nap hinan Tuldan Abung ya numbotan nan holag Israel an inta'inda nan Tuldan Abung.
37 Ya wa ay ta adi tumulu nan bunut ya adi goh mumbotan danen holag Israel ta nangamung hi un tumulu nan bunut.
38 Ya an amin nan gun pumbotanan nan holag Israel ya gunda tigon nan bunut an miho'nap hinan Tuldan Abung hinan mapatal, ya bumnang hinan mahdom.

Leviticus

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Moses.

Hay Nangitud'an Moses eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan tagun waday pi'yunnudana. Nan ngadan an Levi ya ngadan di ohan holag Jacob, ya diday numpumpapto' hinan lelehyon di Hudyu.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 1290 B.C. hi engganah din 1250 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay aton nan nabaholan an Hudyun meheggon hinan na'ahhamad an Diosda. At nan Liblu an Leviticus ya itudunay aat di lelehyon di Hudyu.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat nan ONONG di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (1:1—7:10)
- Nan Onong an Moghob (1:1-17; 6:8-13)
- Nan Onong an Ma'an (2:1-16; 6:14-23)
- Nan Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios (3:1-17; 7:11-21)
- Nan Onong di Bahol (4:1—5:13; 6:24-30)
- Nan Onong di Nibahhawan (5:14—6:7; 7:1-10)

Hay aat nan IHDAN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (7:22-38; 17:1-16)
Hay aat nan PADIN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (8:1—10:20)
Hay aat nan PANIAWON di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (11:1-47)
Hay aat nan PUMPUNGPUNGAN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (12:1-8)
Hay aat nan DOGOH di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (13:1—14:57)
Hay aat nan IPABUHU' di Hudyun malpuh odolda ta meheggondan Apo Dios (15:1-33)
Hay aat nan PAMALIWAN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (16:1-34)
Hay aat nan ALO'AN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (18:1-30; 20:1-27)
Hay aat nan ULDIN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (19:1—22:33)
Hay aat nan BEHTAN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (23:1-44)
- Nan ngilin an Habadu (23:1-3)
- Nan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana (23:4-5)
- Nan Behtan di Tinapay an Agguy Nabino'bo'an (23:6-8)
- Nan Behtan di Niyayan di Bunga (23:9-14)
- Nan Behtan di Pentecost (23:15-22)
- Nan Behtan di Talampet (23:23-25)
- Nan Algaw an Ahanian di Bahol (23:26-32)
- Nan Behtan di A'ab'abbung (23:33-44)

Hay aat nan TINAPAY di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (24:1-9)
Hay aat nan MOLTAN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (24:10-23)
Hay aat nan PUN'EBLAYAN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (25:1-55)
Hay aat nan PI'TULAGAN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (26:1-46)
Hay aat nan IDAWATAN di Hudyu ta meheggondan Apo Dios (27:1-34).

1 Ya inayagan Apo Dios hi Moses an hidih nan Tuldan Abung di himmap-itanan inalinay,

2 “Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay diday, Gulat ta waday oha
ay da'yuh mamhod an mangiyalih onongna ta e'nongnan Apo Dios ya hay
iyalina ya ohah nan baka, unu nan kalnilu, unu gandeng.”*

Nan Onong an Moghob†
(Lev. 6:8-13)

3 Ya inalina goh di, “Ya gulat ta e'nongnay Onong an Moghob ya mahapul
an nan manilhig an bakan mi'id ah ganitna. Ya hiyay okod an mange'nong
hinan way pantaw nan Me'gonan an Kuwaltu an a'amungan an awadan Apo
Dios.
4 Hay atona ya eh'anah nan ulun di bakan Onong an Moghob, at ma'abulut
henen e'nongna ta way a'aliwan di baholna.
5 Ya geneto'na nan uyaw an manilhig hinan way hinagang di wadan Apo
Dios. Ya nan papadin imbabaluy Aaron di okod an mangiyuy hinan dala ta
iwalhidah nan nunlene'woh di pun'onngan an wah nan hinagang di pantaw
nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan.
6 Ya lalatona nan up'up di ne'nong, ya numpuhitna.
7 At nan papadin imbabaluy Aaron ya pinanuhda nan ayiw hinan
pun'onngan, ya inapuyanda ta gumaba nan apuy.
8 Ya pinanuhdan ipulu' nan naphit an dotag an nan ulu ya tabah nan
tu'yap di nitungu an ayiw hinan pun'onngan.
9 Mu nan numbino'ob'on an minalutu ya nan hu'i ya ipaphod nan
nange'nong an ulahan ya un alan nan padi ta pun'ipulu'nan amin hinan
pun'onngan ta Onong an Moghob an mipulu' hinan apuy ta magbu ta nan
maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Apo Dios.
10 Ya gulat ta hay e'nongna ya hay kalnilu unu gandeng ta Onong an
Moghob ya mahapul an nan buta'al an mi'id ah ganitna.
11 Ya goltonah nan way delloh di pun'onngan ay Apo Dios hi appit hi
iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hi awadan Apo Dios. At alan
nan papadin imbabaluy Aaron nan dala ta iwalhidah nan nunlene'woh di
pun'onngan.
12 Ya pumpuhitna an middum nan ulu ya taba ta alan nan padi, ya
pinanuhnan pun'iyuhun an amin nan naphit an dotag hinan gimmaban
niyapuy hinan pun'onngan.
13 Mu mahapul an daluhana nan minalutu, ya inulahana goh nan hu'i ya
un alan nan padi ta gohbonah nan pun'onngan. Ti hiyah ne onong an nip-
ulu' hi apuy ta moghob ta nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong
ay Apo Dios.
14 Ya gulat ta han tagu ya nan hamutiy e'nongnan Apo Dios hi Onong an
Moghob ya mahapul an nan balug unu nan bunun an putta di iyalina,
15 ya alan nan padi nan me'nong, ya inyuynah nan pun'onngan, ya
entelonay bagangna, ya impulu'nah nan pun'onngan ta moghob. Ya

* **1:2** Nan Liblu an Leviticus di mahhun an libluh nan Old Testament an ada'adalon nan ung'ungungngan Hudyuh ihkuldah kindergarten ad ugwan an timpu ti kulugon nan muntudtudun dida an hay aptan ahan hi ma'ahhapul an innilaonda ya hay atonda ta ma'aliwan di baholda. Hiyah te teman ten liblu, ya gapu ta ada'adalondan ten liblu at ag'agadan ittuh nomnomda! † **1:2** Nan papadi ya numpidwadan nun'onong hi Onong an Moghob hi hin'algaw (Ex. 29:39-42), ya dinuwaday animal an me'nong hinan ngilin an Habadu (Num. 28:9-10), ya inudmanda goh nan udumnan a'animal hinan udumnan ngilin ya behta. Ya an amin nan alimatung ten animal ya mahapul an moghob, mu gulat ta hay bakay e'nongda ya mabalin an alan nan padiy udumna ta bagina (Lev. 7:8). Ya duway impa"elna: (1) nan natayan Kristu (Eph. 5:2), ya (2) nan pangidatan nan kimmulug hi nitaguandan Apo Dios (Rom. 12:1).

enepto'nan itidtid nan dalah nan bane'leng nan pun'onngan ta nangamung un matidtidan.
16 Ya anona nan bintuulna ya dutdutna, ya impa'wahnah nan pangngel di pun'onngan hinan appit hi buhu'an di algaw an nan puntapalan hinan dapul.
17 Ya hinokwa'na nan paya'na an agguyna nunhiyanon. Ya ipulu' nan padih nan gimmaban nitungun ayiw hinan pun'onngan. Hiyah ne Onong an Moghob an mipulu' hi apuy ta magbu ya nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Apo Dios."

2

*Onong an Ma'an**
(Lev. 6:14-23)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Ya wada ay di mangiyalih nan Onong an Ma'an hi e'nongnan Ha"in an Dios ya nan ma"aphod an alenay e'nongna, ya udmanah mantika ya nan incense.
2 Ya inyuynah nan papadin imbabaluy Aaron, ya oha ay diday ummal hi hinggamal hinan alena, ya itang an mantika, ya itang goh hinan incense, ya genhobnah de ta panginomnoman hinan pun'onngan ta nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Ha"in an Dios.
3 Ya nan na'angang hinan Onong an Ma'an ya bagin da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna, ya me'gonan ahan hene ti uddum nan ne'nong ay Ha"in an nipulu' hinan apuy."
4 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya gulat ta waday mangiyalih e'nongnah ma'an an nan tinapay an agguy nabino'bo'an an nihaang ya mahapul an nan ma'adyamu' an alenay mihaang an namantikaan unu nan mayapit an tinapay an na'amyudan hi mantika, ya mi'id goh di bino'bo'na.
5 Ya gulat ta nan ma'an an e'nongyu ya hay kawaliy ihaangana ya hay miyamma ya nan ma'adyamu' an alena, ya malamutan hi mantika, ya mi'id di bino'bo'na.
6 Ya puhitonyu, ya hiniitanyuh mantika ta hiyah ne Onong an Ma'an.
7 Ya gulat ta hay e'nongyu ya nan ma'an an nihaang hinan kawali ya hay miyamma ya nan ma'adyamu' an alena, ya mamantikaan.
8 Ya iyuyyu nan Onong an Ma'an an umat hi ohan danen nihaang ta me'nong ay Ha"in an Dios, ya idatyuh nan padi ta hiyay mangiyuy hinan pun'onngan.
9 Ya umala nan padih itang hinan ma'an an me'nong ta way panginomnoman, ya genhobnah nan pun'onngan ta Onong an Moghob an nipulu' hinan apuy ta nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Ha"in.
10 Ya nan ma'angang hinan Onong an Ma'an ya bagin da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna. Ya me'gonan ahan henen onong an me'nong ay Ha"in an Dios an nipulu' hinan apuy.
11 Ya an amin nan iyaliyu an Onong an Ma'an ay Ha"in ya mahapul an hay agguy nabino'bo'an ti adi mabalin hi unyu gohbon nan waday bino'bo'na unu nan ma'udman hi alig.†

---

* **2:** An anggay heten kalahin di onong an mid ah dalana, mu niddum damdamah nan onong an way dalada an (1) nan Onong an Moghob (Num. 28:3-6), ya (2) nan Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios (Lev. 9:4; Num. 6:17), ya (3) nan Onong di Bahol (Num. 6:14-15). Ya hay intudun ten onong ya nan pamhodan tu'un Apo Dios. † **2:11** Anaad ta napaniaw nan danum di alig hinan pun'onnganda? Hay alyon nan udumna ya hiyay inusal nin nan iCanaan an nun'onong hinan abulululda, ya alyon nan udumna an hiyay inusaldan nangammah bayah ti waday nipaddunganah nan bino'bo'.

12 Ya nan onongyu an malpuh nan hopap di bungan nan mihabal ya
e'nongyun Ha"in an Dios, mu adiyu ahan gohbon hinan pun'onngan ta
ipahunghungyun Ha"in.
13 Ya an amin nan Onong an Ma'an ya ahinanyu, ya adiyu ahan ibah-
haw an mangahin. Ti henen ahin ya hiyay mangipanomnom hinan
ni'tulaganyun Ha"in an Dios,‡ at mahapul an amin di e'nongyu ta Onong
an Ma'an ya ahinanyu.
14 Ya gulat ta iyaliyuy ma'an hi e'nongyun Ha"in an nan hopap di bungan
nan inhabalyu ya hay e'nongyu ya mahapul an nan pa"ala an gahhilang, ya
nahanglag, ya nabayu.
15 Ya mantikaanyu, ya udmanyu goh hinan incense ti hiyah te aat di
Onong an Ma'an.
16 Ya umala nan padih itang hinan ma'an an nahanglag ta panginomno-
man, ya gohbona an e'nong ay Ha"in an Dios."

3

*Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios**
(Lev. 7:11-21)

1 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya gulat ta han tagu ya hay baka di iyalina
hi Onong di Pi'lenggopana ya hay bulug unu obay an mi'id ah ganitna di
e'nongnan Ha"in an Dios.
2 Ya eh'anah ulun nan e'nongna, ya geneto'nah nan way pantaw di
Me'gonan an Kuwaltun a'amungan. Ya alan nan imbabaluy Aaron an
papadi nan dala ta iwalhidah nan nunlene'woh di pun'onngan.
3 Ya alan nan ad onong nan Onong di Pi'lenggopan ay Ha"in nan taban
niyunanit hinan putu ta moghob an me'nong ay Ha"in an Dios ta Onong an
Mipulu' hinan apuy.
4 Ya iddumda goh an anon nan duwan batin an middum nan tabana, ya
nan taban di inawa', ya nan taban niyunanit hi oltay.
5 Ya nan papadin imbabaluy Aaron di manghob hinan way pun'onngan
an pun'iyuhundah nan Onong an Moghob an miyu'uhun hinan gimmaga-
ban bala ta Onong an Mipulu' hi apuy ta nan maphod an hunghungnay
mangipa'amlong ay Ha"in an Dios.
6 Ya gulat ta waday mangiyalih kalniluh Onong di Pi'lenggopan ay Ha"in
ya hay iyalina ya buta'al unu tenna an kalnilun mi'id ah ganitna.
7 Ya gulat ta hay kalniluy iyalinah onongna ya hiyay mange'nong hinan
awada' an Dios,
8 at ho"onay ulun nan e'nongna, ya genlotnah nan way Me'gonan an
Kuwaltun a'amungan. Ya nan linala'in imbabaluy Aaron di mangiwalhih
nan dalah nan nunlene'woh di pun'onngan.
9 Ya alana nan tabana, ya nan taban di iwit an mehedpol hinan taligtigna,
ya nan taban nanophop hinan putu, ya nan taban di putun nan Onong di
Pi'lenggopan ta Onong an Mipulu' hinan apuy ta me'nong ay Ha"in an Dios.
10 Ya nan duwan batin an middum di tabada, ya nan taban di inawa', ya
nan taban niyunanit hi oltay ya ma'aan hanan taba ta middum hinan batin.

‡ **2:13** Nan tataguh din penghana ya inusalday ahin hinan ni'tulaganda (II Chron. 13:5), ya nanginay ahin, ya ma'ahhapulda ahan hi mihda.

* **3:** Duway impa"el ten onong: (1) nan pi'lenggopan ya (2) pi'pohhodon nan ad onong ay Apo Dios ti mid di pumbaholanan manawan ay Hiya. Ti heten onong ya mabalin an mi'ihda nan ad onong hi udumnan alimatung nan e'nongna, ya me"an goh nan papadi an ayda Apo Dios (Lev. 7:14-15, 31-34), ya mid ah udumnan kalahin di onong an waday biyang nan ad onong an mangihda. Ya hiyah te kalahin di onong an gun nun'onngan nan Hudyuh nan numbino'ob'on an behtada (Ex. 23:14-17; Num. 29:39).

11 At alan nan padi ta gohbonah nan pun'onngan. Hene ya ma'an an
mipulu' hinan apuy ta me'nong ay Ha"in an Dios.
12 Ya gulat ta hay onongna ya gandeng di iyalina ya e'nongnah nan awada'
an Dios,
13 ya ho"onay ulun nan e'nongna, ya genlotnah nan way hinagang di
Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya nan linala'in imbabaluy Aaron di
mangiwalhih nan dalah nan nunlene'woh di pun'onngan.
14 Ya alana nan taban niyunanit hinan putu, ya hiyay mange'nong hinan
Onong an Mipulu' hinan apuy ta me'nong ay Ha"in an Dios,
15 ya nan duwan batin an middum di tabada, ya nan taban di inawa',
ya nan taban niyunanit hinan oltay, ya hanan taba ya ma'aan an middum
hinan batin.
16 Ya alan nan padi ta gohbonah nan pun'onngan. An hene ya ma'an an
mipulu' hinan apuy ta maphod hi mahunghung ti an amin nan taba ya bagi'
an Dios.
17 At mahapul an adiyu ahan ihday taba unu dala. Ti hiyah te uldin an adi
mapogpog ta minaynayun hi unudon nan holagyuh nan pi'hituwanyu."

4

*Onong di Bahol**
(Lev. 6:24-30; Num. 15:22-31)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
2 "Alyom hinan holag Israel di, Hiyatuy ma'at hinan ohan tagu mu
agguyna inamtan an nangat hinan immandal'u an Dios hi adi ma'at, ya
imbahhawnay oha:
3 Gulat ta nan Nabagtun Padiy mumbahol ta omod hi un lummuh
pumbaholan nan tatagu ya mahapul an iyalinay Onong di Baholna an hay
manilhig an bakan mi'id ah ganitna ta Onong di Baholnan Ha"in an Dios.
4 Ya iyalinah nan way pantaw di Me'gonan an Kuwaltun a'amungan. Ya
ho"onay ulun nan baka, ya geneto'nah nan awada' an Dios.
5 Ya alan nan Nabagtun Padi nan dalan nan baka, ya inyuynah nan
Me'gonan an Kuwaltun a'amungan.
6 Ya ihiwhiwnay galaygaynah nan dala, ya inwalhinah mumpapituh nan
hinagang di awada' an Dios ya nan kultinan nan Me'gonan an Kuwaltu.
7 Ya ilamuhnay udum an dalah nan ha'gud di pun'onngan hinan incense
an maphod di hunghungna an wah nan Me'gonan an Kuwaltun awada' an
Dios. Ya nan udum an dala ya ihiitnah nan puun di pun'onngan hinan
Onong an Moghob an wah nan hinagang din pantaw nan Me'gonan an
Kuwaltun a'amungan.
8 Ya heden baka an Onong di Bahol ya nan taban niyunanit hinan putu ya
anonan amin,
9 ya nan duwan batin an middum di tabada, ya nan taban di inawa', ya
nan taban niyunanit hinan oltay ta hanan taba ya ma'aan an middum hinan
duwan batin.

---

* **4:** Hiyah te onong hinan tatagun numbahol ay Apo Dios an dumalat nan aid di iniladah nan nitudo' hinan Uldin Apo Dios, ya la'tot ya ma'awatanday aat nan anappuhida, at hiyaat unda mahkay pohdon an muntutuyun Apo Dios ti mid ah abalinandah aton. Ya gulat ta hihidyay aid di inilada ta adida ma'awatan di aat nan anappuhidah enggana at ma'aliwan damdamay baholdah nan nidugah an ngilin di Hudyun ma'alih Gutud di Pun'onngan hi Hanin di Bahol an gun ma'at hi ohay algaw hinan hintawon (Lev. 16:1-34). Ya hay ipa"el ten onong ya nan natayan Kristun nangiyatoy hi bahol tu'u (Heb. 13:11-13).

10 Ya danen na'aan hinan baka an Onong di Pi'lenggopan di alan nan padi
ta gohbonah nan pun'onngan ta Onong an Moghob.
11 Mu nan up'up nan baka, ya nan lamohna, ya nan uluna, ya nan hu'ina,
ya nan minalutuna, ya nan galutna,
12 ya an amin nan alimatung nan bakan na'angang hinan Onong an
Moghob ya ekaknah nan nungkampuanda ta iyuynah nan mibilang hi
maleneh an lugal hinan puntaptapalandah dapul, ya nun'iyuhunah nan
ayiw an gimmaba ta moghob.
13 Ya gulat ta an amin nan holag Israel ya numbahol ti inatda nan
immandal'un Dios hi adi ma'at, mu agguyda inamtan, ya mi'id ah nanamad
hinan inatda, mu numbaholda damdama.
14 Ya wa ay ta na'innila nan numbaholanda ya mahapul an iyaliday
manilhig an baka ta Onong di Baholda, ya iyuydah nan hinagang di
Me'gonan an Kuwaltun a'amungan.
15 Ya nan mangipangpanguluh nan ahimpahimpangapun holag Israel di
mangeh'ah nan ulun nan baka, ya geneto'dah nan hinangang di awada' an
Dios.
16 Ya iyuy nan nahiitan an nidawat an padi nan udum an dala, ya
enehgopnah nan Me'gonan an Kuwaltu an pi'hapitan ay Ha"in an Dios.
17 Ya inhiwhiwnay galaygaynah nan dala, ya inwalhinah mumpapituh
nan hinagang di awada' an Dios ya ta"on nan kultinan nan Me'gonan an
Kuwaltu.
18 Ya ilamuhnay udum an dalah nan ha'gud nan pun'onngan an wah nan
hinagang di awada' an Dios hinan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan. Ya
nan udum an dala ya ihiitnah nan puun nan pun'onngan hinan Onong an
Moghob an wah nan pantaw di Me'gonan an Kuwaltun a'amungan.
19 Ya anona goh an amin nan tabana, ya genhobnah nan pun'onngan,
20 ya umat hi nangatna hinan nahhun an baka an Onong di Bahol di atona
goh ete han onong, ya hiyah ne aton nan padin mange'nong ta way aton nan
baholdan ma'aan ya ma'aliwan.
21 Ya ekakna nan baka ta iyuynah nan nibataan hinan nuntuldaanda ya
unna gohbon an umat hinan inatnah din ohan nahhun. Ya hiyah ne aat di
Onong di Bahol nan tatagun holag Israel.
22 Ya gulat ta hanan ap'apu di numbahol ti inatnay oha ay daten Uldin
an immandal'un Dios hi adi aton, mu agguyna inamtan ya numbahol hiya
damdama,
23 at wa ay di mangipa'innilan hiya an numbahol ya mahapul an waday
iyalinah e'nongnah buta'al an gandeng an mi'id ah ganitna.
24 Ya ho"onay ulun nan gandeng, ya genlotnah nan way lugal hinan
pamatayandah nan Onong an Moghob hinan way hinagang di awada' an
Dios ti hiyah ne Onong di Bahol.
25 Ya nan padi ya ihiwhiwnay galaygaynah nan dala, ya inlamuhnah nan
ha'gud di pun'onngan hinan Onong an Moghob, ya inhiitna nan udum an
dalah nan puun di pun'onngan.
26 Ya gohbonan amin nan tabanah nan pun'onngan an umat hi na'at hinan
taban nan Onong di Pi'lenggopan ay Ha"in an Dios. Ya henen aton di padiy
mangaan hinan numbaholan nan ap'apu, at aliwa' an Dios di baholna ti
inatna nan immandal'un Dios hi adi aton.
27 Ya wa ay ta han nawotwot an taguy numbahol mu agguyna inamtan ya
inatna nan immandal'un Dios hi adi ma'at ya numbahol hiya damdama,
28 mu gulat ta nipa'innilan hiya nan bahol an inatna ya mahapul an
iyalinay tennah gandeng an mi'id ah ganitna ta Onong di Baholna.

29 Ya ho"onay ulun nan gandeng an Onong di Baholna, ya genlotnah nan
way pun'onngan hinan Onong an Moghob.
30 Ya alan nan padiy dalana ta ihiwhiwnay galaygaynah nan dala, ya
inlamuhnah nan ha'gud nan pun'onngan hinan Onong an Moghob, ya
inhiitna nan na'angang an dalah nan puun nan pun'onngan.
31 Ya anona an amin nan taban nan gandeng an umat hi na'at hinan
taban nan Onong di Pi'lenggopan, ya gohbon nan padih nan pun'onngan ta
nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Ha"in an Dios, ya henen
ene'nong nan padiy mangaan hi bahol nen tagu, at ma'aliwan nan baholna.
32 Ya gulat ta hay kalniluy iyalinah Onong di Baholna ya mahapul an hay
tenna an mi'id ah ganitna.
33 Ya ho"onay ulun nan kalnilu an Onong di Baholna, ya genlotnah nan
way pamatayandah nan Onong an Moghob.
34 Ya nan padi ya ihiwhiwnay galaygaynah nan dalan nan Onong di Bahol,
ya inlamuhnah nan ha'gud di pun'onngan hinan Onong an Moghob, ya
inhiitna nan na'angang an dalah nan puun di pun'onngan.
35 Ya anonan amin nan taba an umat hi na'at hinan kalnilun Onong di
Pi'lenggopan an na'aan an amin di tabana. Ya gohbon nan padih nan
pun'onngan ta middum hinan onong an mipulu' ta me'nong ay Ha"in
an Dios. Ya henen ene'nong nan padiy mangaan hi bahol nen tagu, at
ma'aliwan."

5

1 Ya intuluy Apo Dios an inalinay, "Ya wa ay ta ma'ayagan nan tagu ta
mun'ihtiguh nan inilana, unu dengngolna, unu tinnignan na'at ya adina
ibaag di immannung at hiyay mabaholan.
2 Ya wa ay ta agguyna inamtan han tagu ya dinapana nan ma'alih adi
maleneh an umat hinan odol nan natoy an animal unu nan odol di malgom
an ahi'ada'adap hinan luta ya ma'ali hiya goh hi adi maleneh ya mabaholan.
3 Ya wa ay goh ta agguyna inamtan ya dinapana nan agaga"ihaw an bu-
muhu' hi odol di tagu unu nan malgom an bumuhu' ay hiya ya nipa'innilan
hiyah nen inatna at mabaholan.
4 Ya wa ay goh ta nan tagu ya agguyna inamtan an adina hamadon an
nomnomon nan hapitona ya un nonong ya inhapatana an atona an ta"on
un maphod unu nappuhi mu unat goh nipa'innilan hiya nan hinapitna at
mabaholan damdama.
5 Ya wa ay ta inamtanan hiya ya numbahol ay daten pumbaholan ya
mahapul an nan inatna ya itutuyuna an hiya ya numbahol.
6 Ya hay moltana ya iyalinay ohan tennan kalnilu unu gandeng ta
e'nongnan Ha"in an Dios ta Onong di Baholna. Ya nan padiy mange'nong
ta way mangaan eden baholna.
7 Ya wa ay ta mi'id pangngalanah uyaw an kalnilu ya mabalin an hay
duwah balug unu duwah bunun an putta di iyalina ta me'nong ay Ha"in
an Dios, at nan oha ya Onong di Baholna, ya nan oha ya Onong an Moghob.
8 At iyuynah nan padi ta hunnonan e'nong nan oha ta Onong di Bahol,
at edonah nan ulun nan hamuti, ya entelonay bagangna, mu adina pun-
hiyanon,
9 ya inwalhinay udum an dalan nan Onong di Bahol hinan da'lig nan
pun'onngan, ya nan udum an dala ya itidtidnah nan puun nan pun'onngan.
Hiyah ne aat di Onong di Bahol.
10 Ya la'tot ya e'nong goh nan padi nan miyadwan hamuti ta Onong an
Moghob an umat hidin atona tuwali. Ya nan padiy mangat ta way aton nan
baholnan mahanian, at ma'aliwan henen baholna.

11 Mu wa ay ta mi'id pangngalan nan numbahol hinan duwan balug unu
duwan bunun an putta ya hay iyalinah Onong di Baholna ya waluy bahuh
nan na'adyamu' an alena. Ya adina mantikaan unu udman hinan incense ti
hiyah ne Onong di Bahol.
12 Ya iyuynah nan padi, at alan nan padiy hinggamal ta mangipanomnom
an onong ay Ha"in an Dios, ya genhobnah nan pun'onngan ta middum hinan
onong an nipagah apuy ta me'nong ay Ha"in an Dios. Hiyah ne Onong di
Bahol.
13 Ya nan padiy mange'nong hinan onongna ta way mangaan hinan bahol
an inatna an date nan pumbaholan ay Ha"in an Dios, at ma'aliwan di
baholna. Ya nan ma'angang hinan alena ya bagin nan padi an umat hinan
Onong an Ma'an."

*Nan Onong di Nibahhawan**
(Lev. 7:1-10; Num. 15:22-31)

14 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
15 "Wa ay di ohan tagu an adina amtan ya numbahol hi agguyna nangi-
datan hinan niyali an midat ay Ha"in an Dios ya mahapul an iyalinay buta'al
an kalnilun mi'id ah ganitna ta me'nong ay Ha"in ta hiyay moltana. Ya hay
balul nan e'nongna ya mipaddung hinan damot nan palatan silver an wah
nan Me'gonan an Kuwaltu ti hiyah ne aat di Onong di Nibahhawan.
16 Ya mahapul an bayadana nan imbahhawnan agguyna indat ay Ha"in
an Dios, ya inokpanah ba'intih porcento nan ibayadna, ya idatnah nan padi
ta hiyay mange'nong hinan Onong an Nibahhawan ta ma'aliwan.
17 Ya gulat ta han ohan tagu ya numbahol ti inatna nan immandal'un Dios
hi adi ma'at ya ta"on unna agguy inamtan di nangatana mu numbahol, at
mamolta damdama.
18 At mahapul an iyuynah nan padiy Onong di Nibahhawanah buta'al
an kalnilun pinilinah nan pahtu, ya mi'id ah ganitna an hay balulna ya
mun'olog hi Onong di Nibahhawan. Ya nan padiy mange'nong ta way
mangaan hinan baholnan agguyna inamtan hi nangatana, at ma'aliwan.
19 Ya hiyah te Onong di Nibahhawan. Ti immannung an numbahol hiyan
Ha"in an Dios."

6

1 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay Moses an alyonay,
2 "Gulat ta mumbahol di ohan da'yu ti imbahhawna nan Uldin'un Dios
an ilayahana nan heneggona an alyonay unda inakaw unu na'utaw nan
impatalepondan hiya, unu nan impahalimundan hiya, unu balbaliyana nan
heneggona,
3 unu way dotngonah nan gina'u ya adina ipa'innila unu ihapatanan
agguyna tinnig, ya malgom ay date atona at hiya ya mabaholan.
4 Ya wa ay ta numbahol di ohay tagu ay date ta nun'innomnom an inin-
nilanan numbahol ya mahapul an ibangngadna nan impatalepondan hiya,
unu nan impahalimundan hiya, unu nan inakawna, unu nan penlohna, ya
nan gina'un dentongna,
5 unu din gina'un inhapatanan inhaut. Ya mahapul an ibangngadnan
amin nan innalna, ya inokpanah ba'intih porcento, ya indatnah nan ad bagi
eden gutud di algaw an pange'nonganah Onong di Nibahhawana.

* **5:13** Heten onong ya umat hinan Onong di Bahol, mu hay nun'abhiwanda ya nan Onong di Bahol ya mid ah abalinan nan ad onong an mangaan hi baholna, mu heten kalahin di onong ya waday mabalin hi ma'at ti mabalin an ibangngad nan nangakaw nan gina'un inakawna, mu mahapul an udmanah 20% di balulna ta mumbalin hi 120% di ibangngadna.

6 At mahapul an iyalinan Ha"in an Dios nan Onong di Nibahhawana nan
napilin buta'al an kalnilun mi'id ah ganitna, ya indatnah nan padi. Ya hay
balulna ya mun'olog hi balul di Onong di Nibahhawan, ya e'nong nan padin
Ha"in an Dios ta way a'aliwan nan malgom an numbaholana.
7 Ya nan padiy mange'nong hinan onongnan Ha"in an Dios ta way
mangaan hinan nibahhawana ta ma'aliwan di baholna."

Nan Aat di Onong an Moghob
(Lev. 1:3-17)

8 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
9 "Imandalmu ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna an alyom di,
Hiyah te atonyuh nan uldin di Onong an Moghob. Manu ay Onong an
Moghob ti mahapul an lumanablabin mipupulu' hinan pun'onngan ta
nangamung mabiggat, ya nan apuy ya gumagaban dumaladalang hinan
pun'onngan.
10 Ya nan mabiggat ya ilubung nan padi nan napinuy abolnan lubung,
ya ipantalona nan putut an pantalon di padi ya unna anon nan dapul din
Onong an Moghob hinan pun'onngan, ya impatangnah nan pangngel nan
pun'onngan.
11 Ta nalpah ay ya inaana nan inlubungna, ya nunlubung hi nat'on ya
unna alan nan dapul, ya enekaknah nan immapalanda ta iyuynah nan
nibataan hinan maleneh an lugal.
12 Ya nan apuy hinan pun'onngan ya mahapul an bubumnang an adi
madmaddop, ya nan padi ya gunna tunguwan hinan ahelhehelhelong, ya
panuhonan pun'iyuhun nan Onong an Moghob, ya gohbona goh nan taban
di Onong di Pi'lenggopan.
13 At nan apuy hinan pun'onngan ya bubumnang an adi madmaddop."

Nan Onong an Ma'an
(Lev. 2:1-16)

14 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya hiyatuy uldin hi ma'at hinan Onong
an Ma'an. Nan linala'in imbabaluy Aaron di mange'nong hinan way
pun'onngan an awada' an Dios.
15 Ya alanday hinggamal hinan na'adyamu' an nangeleng an bogah,
ya nan mantika, ya nan incense an niddum hinan Onong an Ma'an
ta panginomnoman, ya genhobnah nan pun'onngan ta nan maphod an
hunghungnay mangipa'amlong ay Ha"in an Dios.
16 Ya nan na'angang hinan Onong an Ma'an ya da Aaron ya nan linala'in
imbabaluynay mangan. Mu adida udman hi bino'bo' nan tinapay an
ononda, ya hidih nan me'gonan an lugal di panganandah nan way gettaw
nan Me'gonan an Kuwaltun pi'hapitan ay Ha"in an Dios.
17 Ya mahapul an adida ahan udman hi bino'bo' nan tinapay an ihaangda
ti hiyah ne idat'un didah bingaydah nan ne'nong ay Ha"in an nipaga. Ya
hene ya nidugah an me'gonan an umat hinan Onong di Bahol ya nan Onong
di Nibahhawan.
18 Ya an amin nan linala'in holag Aaron ya diday mangan ene. Ya hiyah
ne uldin hi ato'aton nan holagyuh minaynayun hi engganah nan onong an
mipaga. At an amin nan manapa ene ya me'gonanda goh."
19 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
20 "Hiyah te onong da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah iyalidan
e'nong ay Ha"in an Dios eden algaw an idawatanah ihiitan nan lana. Hay
ma'usal hinan Onong an Ma'an ya oha ya han godwan kiluh nan na'adyamu'
an alena ta Ma'an an Onong, ya magodwa ta nan godwana ya me'nong

hinan helhelong ya nan godwana ya hinan mahdom. Hiyah te gun na'at hi enggana.
21 Ya malamutan hi mantika ya un mihaang hinan nadapyag an kawali. Ta malutu ay ya unna mahkay ehgop, ya puhitona nan ma'an ya unna e'nong ta nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Ha"in an Dios.
22 Ya nan linala'in holag Aaron an midawat ta mipallog ay hiyan mumpadiy mange'nong hinan ma'an, ya gohbonan amin. Ya minaynayun heten ma'at hi enggana.
23 Ya an amin nan Onong an Ma'an an onon di padi ya mahapul an moghob an amin, ya adi mabalin hi onon."

Nan Onong di Bahol
(Lev. 4:1—5:13)

24 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
25 "Alyom goh ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluynay, Hiyatuy uldin nan Onong di Bahol. Nan Onong di Bahol ya maglot hinan hinagang di awadan Apo Dios an aglotan nan Onong an Moghob, at hiyanan me'gonan ahan.
26 Ya nan padin mange'nong hi Onong di Bahol di mangihdah nan e'nongnah dih nan me'gonan an lugal hinan way gettaw hinan Me'gonan an Kuwaltun awadan Apo Dios.
27 Ya an amin nan mideneh hinan dotag ya me'gonanda. Ya nan lubung an mapahi'an hinan dalan den me'nong ya mahapul an maloba'an hinan me'gonan an lugal an napahi'ana.
28 Ya nan lutan bangan ihaangan nan dotag ya mahapul an maphal. Mu wa ay ta nan gumo' an bangay ihaangana ya mahapul an magadgadan ta mihamad an ma'egwahan.
29 Ya an amin nan linala'in imbabaluy nan padi ya mabalin hi ihdada, ya hene ya me'gonan ahan.
30 Mu adi mabalin hi ihda nan Onong di Bahol an nehgop di dalanah nan kuwaltun me'gonan hinan Me'gonan an Kuwaltu ti ne'nong ta way a'aliwan di bahol. At henen animal ya mahapul an moghob an amin."

7

Onong di Nibahhawan
(Lev. 5:14-19)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di, "Hiyah te uldin hi Onong di Nibahhawan an nidugah an me'gonan.
2 Nan Onong di Nibahhawan ya maglot hinan way aglotan nan Onong an Moghob, ya nan dalana ya miwalhih nan nunlene'woh hinan pun'onngan.
3 Ya an amin nan tabana ya e'nongna an umat hi taban di iwit, ya nan taban di putu,
4 ya ma'aan goh nan duwan batin an middum nan tabada, ya nan taban di inawa', ya nan taban niyunanit hi oltay.
5 Ya gohbon nan padih nan pun'onngan ta me'nong ay Ha"in an Dios nan onong an mipagah apuy. Hiyah ne aat di Onong di Nibahhawan.
6 Ya an amin nan linala'in imbabaluy nan padi ya mabalin hi ihdada nan bingaydah nan me'nong. Mu mahapul an nan me'gonan an lugal di pangihdanda ti henen onong ya nidugah an me'gonan.
7 Ya mumpaddung nan uldin hi ma'at hinan Onong di Bahol ya Onong di Nibahhawan ti nan dotag nan me'nong ya bagin nan padin mange'nong hi a'aanan di bahol.

8 Ya nan padin mange'nong hinan epe'nong di tagu an Onong an Moghob
ya baginay up'up di ene'nongna.
9 Ya an amin nan Onong an Ma'an an mihaang hinan punhaangan hi
tinapay, unu mihaang hinan kawali, unu nan banga ya bagin goh nan padin
nange'nong.
10 Mu an amin nan Onong an Ma'an an namantikaan unu agguy ya
mapapaddung an punggogodwon nan linala'in imbabaluy Aaron.”

Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios *
(Lev. 3:1-17)

11 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya hiyatuy uldin hi ma'at hinan Onong di
Pi'lenggopan ay Ha"in an Dios.
12 Ya gulat ta nan epe'nongna ya un hay punyamanana ya hay e'nongnah
nan Onong di Punyamanan ya nan namantikaan an tinapay an mi'id
bino'bo'na, ya tinapay an ma'amyudan, ya nahiitan hi mantikan mi'id
bino'bo'na, ya nan tinapay an hay niyamma ya nan na'adyamu' an alena,
ya namantikaan, ya nipulitu.
13 Ya iyalina goh nan tinapay an mabino'bo'an† ta middum an me'nong
hinan Onong di Punyamananah nan Onong di Pi'lenggopana.
14 Ya alanay hinohhah nan tinapay ta Milayat an Onong ay Ha"in an
Dios, ya hiyatuy bagin nan padin mangiwalhih nan dalan nan Onong di
Pi'lenggopan ay Ha"in an Dios.
15 Ya nan dotag nan epe'nongnah Onong di Pi'lenggopanan Ha"in ya
mahapul an mihda an amin ede han algaw an e'nongana, ya mi'id ah
ma'angang hi engganah mabiggat.
16 Mu wa ay ta nan epe'nongna ya un hay onong an mangipa'annung
hinan mihapata unu unna tuwali ninomnom an mun'onong ya mahapul
an mihda an amin eden algaw an e'nongana, mu gulat ta waday ma'angang
ya mabalin hi mihdah nan mabiggat.
17 Mu wada ay di ma'angang damdama ya adi mabalin hi mihdah nan
atlun di algaw, at mahapul an mipulu' ta moghob.
18 Ya wa ay ta nan dotag nan Onong di Pi'lenggopan ya nan atlun di
algaw di pangihdandah nan ma'angang ya adi ahan ma'abulut heden
nangepe'nong, ya ta"on nan impe'nongna. Ti henen ma'at ya agaga"ihaw
ahan, at nan mangihda di hiyay mabaholan.
19 Ya wa ay ta medeneh nan dotag hinan ma'alih adi maleneh ya adi
mabalin hi mihda, at mahapul an mipulu' hi apuy ta moghob. Ya nan udum
an dotag ya mabalin hi ihdan nan tagun ma'alih maleneh.
20 Mu gulat ta waday tagun ma'alih adi maleneh an mangihdah nan dotag
an me'nong ay Ha"in an Dios an Onong di Pi'lenggopan ya mapogpog di
iddumanah nan holag Israel.
21 Ya wa ay goh di manapah nan ma'alih adi maleneh an nan nalugit an
ipabuhu' di tagu, unu nan ma'alih adi maleneh an o"ongol an animal, unu
nan malgom an agaga"ihaw an ma'alih adi maleneh ta ihdana nan dotag an
Onong di Pi'lenggopan ya mapogpog di iddumanah nan tatagu.”

Hay Aat nan Taba ya Dala

22 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,

---

* **7:10** Waday tulun kalahin di Onong hi Pi'lenggopan: (1) Onong di Punyamanan (verses 12-15), ya (2) onong an mangipa'annung hinan mihapata (verse 16), ya (3) onong an dumalat hi ninomnom nan ad onong (verse 16). † **7:13** Adi paniaw hi un middum nan bino'bo' hi onongda an umat hinan inyadin Apo Dios (Ex. 23:18; Lev. 2:11) ti heten onong ya agguy noghob hinan pun'onngan.

23 “Alyom hinan holag Israel di, Adiyu ihday taban nan baka, ya kalnilu, unu gandeng.
24 Ya ta"on nan taban nan animal an mapihti unu nan taban di animal an pinatoy di ibbanan animal ya mabalin hi usalonyuh nan malgom an ma'at, mu adiyu ipadah an ihda.
25 Ti nan mangihdah nan taban nan animal an e'nong di taguh onong an mipagah apuy ta dumalang ya me'nong ay Apo Dios ya mapogpog di ibilanganah tagun Apo Dios.
26 Ya ta"on hinan nunhituwanyu ya mahapul an adiyu ahan ihday dalan nan hamuti unu animal.
27 Ti nan mangihdah dala ya mapogpog di iddumanah nan tagun Apo Dios.”

Nan Dagwan nan Papadi

28 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
29 “Alyom hinan holag Israel di, Wa ay di nun'onong hinan Onong di Pi'lenggopanan Apo Dios ya mahapul an iyuynay e'nongna ta me'nong ay Apo Dios.
30 Ya hiyay manimung an mangiyuy an mange'nong ay Apo Dios hinan onong an mipagah nan apuy. Ya iyuyna nan taba an middum nan boga', ya ilayatna nan boga' ta Onong an Milayat ay Apo Dios.
31 Ya nan padiy manghob hinan tabah nan pun'onngan, mu nan boga' ya bagin da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna.
32 Ya nan agwan an ulpun di e'nongyuh Onong di Pi'lenggopan ya idatyuh nan padi ta bagina
33 ta nan imbabaluy Aaron di mangngal hinan agwan an ulpu ta bagida ti diday mange'nong hinan dala ya nan taban di Onong di Pi'lenggopan.
34 Nan boga' an nilayat ya nan ulpun nan ne'nong ya inaan'uh nan e'nong nan holag Israel hinan Onong di Pi'lenggopandan Apo Dios ta midat ay Aaron an padi ya nan linala'in imbabaluyna. Ya hiyah ne minaynayun hi aton nan holag Israel hi enggana.
35 Ya hiyah ne milalahhin an midat ta bagin da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna an nalpuh nan ne'nong ay Apo Dios an mipadalang hi apuy eden algaw an nidawatanda.
36 Ti hi Apo Dios di nangimandal hinan holag Israel an hiyah ne midat ay dida eden algaw an ahiitandah nan lana ta mumpadida. Hiyah ne niyuldin hi ato'atondah minaynayun hi enggana.
37 Ya hiyatuy aat nan uldin di Onong an Moghob, ya Onong an Ma'an, ya Onong di Bahol, ya Onong di Nibahhawan, ya Onong hi Pangidawatan,‡ ya Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios
38 an immandal Apo Dios ay Moses hi wadandah nan Duntug an Sinai hidin nummandalanah nan holag Israel ta iyuyday e'nongdan Apo Dios hinan mapulun.”

8

Hay Idawatan da Aaron ya nan Linala'in Imbabaluyna (Ex. 29:1-37)

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 “Umuy ayu ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah nan way pantaw di Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya inodnanyu nan lubungda, ya nan

‡ **7:37** Ex. 29:1-35; Lev. 8:14-36.

lanan mihiit, ya ohay manilhig an bakan Onong di Bahol, ya duwan buta'al an kalnilu, ya ohay bahkit hi tinapay an mi'id bino'bo'na,
3 ya alyonyu ta an amin nan tataguh di ya amungondah nan way pantaw di Me'gonan an Kuwaltu."
4 At inunud da Moses nan immandal Apo Dios ay hiya. At nahayup nan tataguh nan way pantaw di Me'gonan an Kuwaltu.
5 Ya inalin Moses hinan na'amung di, "Hiyah te immandal Apo Dios hi ma'at."
6 At inayagana da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna, ya innalnay danum, ya emmohna dida.
7 Ya impilubungnan Aaron nan lubung an magayad, ya impibol'ohna nan bol'oh, ya impilubungnan hiya nan lubung an ma"aphod di abolna ya nan lubung di Nabagtun Padi an ephod, ya binol'ohana goh hinan bol'oh di ephod an napinuy abolna.
8 Ya inyammana nan hanin di palagpag, ya inhab'itna nan ma'alih Urim ya Thummim hinan hanin di palagpag.
9 Ya impiyuklupna nan uklup di padin ma'alih turban, ya empepngotna nan balitu' an nitud'an di hapit* ti hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses.
10 Ya innal Moses nan lanan mihiit hinan way midawat, ya inwalhinah nan Me'gonan an Kuwaltu, ya an amin nan alimatungna ya indawatnan amin.
11 Ya winalhiana goh hi numpapitu nan pun'onngan, ya hiniitana goh nan pun'onngan ya nan alimatungna an pamahan ya nan ipabunana ta midawatda.
12 Ya inhiitna nan lanah ulun Aaron, ya indawatna ta malenehan an milahhin hiya.
13 Ya inayagana goh nan linala'in imbabaluy Aaron, ya impilubungnan dida nan lubung di padi an magayad, ya binalikisana didah nan bol'oh, ya inuklupana didah nan uklup di padi ti hiyah ne din immandal Apo Dios ay Moses.
14 Ya ginuyud Moses nan manilhig an baka an Onong di Bahol, ya eneh'an da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah nan uluna.
15 Ya genlot Moses, ya innalna nan dala, ya nunlene'wohonan ilamuh hinan ha'gud di pun'onngan ta malenehan nan pun'onngan. Ya inhiitna nan udum an dalah nan puun nan pun'onngan, ya indawatna ta me'gonan an ma'aan di lugitna.
16 Ya inaan Moses an amin nan taban di putu, ya nan taban niyunanit hinan oltay, ya nan duwan batin an niddum nan taba, ya genhobnah nan pun'onngan.
17 Mu nan up'up di baka, ya nan lamohna, ya nan galutna ya ekakna ta mibataan hinan immapalanda ya unna gohbon ti hiyah ne immandal Apo Dios.
18 Ya innal goh Moses nan ohan buta'al an kalnilu an Onong an Moghob, ya eneh'an da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah nan uluna.
19 Ya genlot Moses, ya inwalhina nan dalah nan nunlene'woh di pun'onngan.
20 Ya binu'lina, ya numpuhitna nan kalnilu, ya genhob Moses nan naphit an niddum nan ulu ya nan taba.
21 Ya dinaluhana nan putu, ya inulahana nan hu'i, ya genhob Moses an amin heden kalniluh nan pun'onngan. Ti hiyah ne Onong an Moghob an

* **8:9** Hay nitudo' ya ME'GONAN HI APO DIOS (Ex. 28:36).

maphod di hunghungna an onong an mipaga ta me'nong ay Apo Dios. Ti hiyah ne din immandal Apo Dios ay Moses.
22 Ya innal goh Moses nan miyadwan buta'al an kalnilu an Onong di Pangidawatan, ya eneh'an da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah nan ulun di kalnilu.
23 Ya genlot Moses nan kalnilu, ya tendo'na nan dalana, ya indenehnah agwan hi ingan Aaron, ya nan agwan an am'ama"an di ngamayna, ya nan agwan an am'ama"an di hu'ina goh.
24 Ya inayagana goh nan linala'in imbabaluy Aaron, ya indenehna goh nan dalah nan agwan di ingada, ya nan agwan an am'ama"an di ngamayda, ya nan agwan an am'ama"an di hu'ida. Ya inwalhin Moses nan udum an dalah nan nunlene'woh di pun'onngan.
25 Ya inaana goh nan taban nan wah iwitna, ya an amin nan taban di putu, ya nan taban niyunanit hinan oltay, ya nan duwan batin an niddum nan tabada, ya nan agwan an ulpu.
26 Ya innalnay ohah din tinapay an agguy nabino'bo'an an nittuh nan bahkit an wah nan hinagang di awadan Apo Dios, ya innalna goh din ohan tinapay an na'amyudan hi mantika ya ohah din muymuyammi an tinapay, ya nun'iyuhunah nan taba ya nan agwan an ulpu.
27 Ya impadonan amin hatu ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna, ya inlayatna ta Onong an Milayat.
28 Ya nun'alan goh Moses nan nun'ipadonan dida, ya genhobnah nan pun'onngan an nun'iyuhunah nan Onong an Moghob ti hene ya Onong di Pangidawatan an mipadalang hi apuy ta nan hunghungnay mangipa'amlong ay Apo Dios.
29 Ya innal goh Moses nan boga', ya inlayatna ta Onong an Milayat hi way hinagang Apo Dios. Ti hete ya datag Moses hinan Onong di Pangidawatan an hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses.
30 Ya innal goh Moses nan lanan mihiit hinan way midawat, ya nan dalah nan pun'onngan, ya inwalhina ay Aaron, ya nan lubungna, ya nan linala'in imbabaluyna, ya nan lubungda goh, ya indawatna goh hi Aaron, ya nan lubungna, ya nan linala'in imbabaluyna, ya nan lubungda goh ta maleneh di aatda.
31 Ya inalin Moses ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluynay, “Ihaangyu nan dotag hinan way pantaw di Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya hidi goh di pangihdaanyu ya pangananyuh nan tinapay an wah nan bahkit an Onong di Pangidawatan ti hiyah ne din immandal'un da'yu.†
32 Ya nan ma'angang hinan dotag ya tinapay ya gohbonyu.
33 Ya mahapul an adi ayu lumahlahun hinan pantaw di Me'gonan an Kuwaltun a'amungan hi pituy algaw ta engganay unyu pungpungon nan algaw an idawatanyu. Ti pituy algaw di bilang nan pangidawatan ay da'yu.
34 Ya nan na'at ad ugwan ya hiyah ne immandal Apo Dios hi ma'at ta malenehan di aatyu.
35 Ya mahapul an nan pantaw di a'amungan ya anggay di ipogpoganyuh pituy algaw ya pituy mahdom, ya unudonyu nan pohdon Apo Dios hi ma'at ta way atonyun adi matoy ti hiyah ne immandalnan ha"in.”
36 At inat da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna an amin nan immandal Apo Dios ay Moses.

9

Hay Te"an nan Tamun nan Papadi

† **8:31** Ex. 29:32.

1 Ya din awalun di algaw ya impa'ayag Moses da Aaron, ya nan linala'in
imbabaluyna, ya nan mangipangpanguluh nan holag Israel.
2 Ya inalinan Aaron di, “Iyalim di ohan manmannilhig an baka ta Onong
di Baholmu, ya nan ohan buta'al an kalnilun mi'id ganitna ta Onong an
Moghob, ya ene'nongmuh nan way hinagang Apo Dios.
3 Ya pun'iyalim hinan holag Israel, ya alyom ta iyaliday ohah buta'al an
uyaw an gandeng ta Onong di Bahol, ya nan hinohhay tawona an baka ya
kalnilun mid ganitda ta Onong an Moghob,
4 ya oha goh hi baka* ya ohan buta'al an kalnilu ta Onong di Pi'lenggopan
ta me'nong hinan way hinagang Apo Dios. Ya iddumda goh nan tinapay an
ma'amyudan hi mantika ta Onong an Ma'an. Ti ad ugwan ya mumpattig hi
Apo Dios ay da'yu.”
5 Ya inyuydan amin nan immandal Moses an miyuy hinan way hinagang
di Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya nahlig an amin nan na'amung an
tatagu, ya numpangata'dogdah nan way hinagang Apo Dios.
6 Ya inalin Moses di, “Hiyah te immandal Apo Dios hi atonyu ta way aton
nan benang Apo Dios an mumpattig ay da'yu.”
7 Ya inalina goh ay Aaron di, “Umuy'ah nan pun'onngan ta e'nongmu
nan Onong di Baholmu ya nan Onong an Moghob ta he"ay mangipa'aan hi
baholmu ya nan bahol di tatagu ta ma'aliwan nan baholmu. Ya e'nongmu
goh nan onong di tatagu ta way a'aliwan di baholda ti hiyah ne din
immandal Apo Dios.”
8 At immuy hi Aaron hinan way pun'onngan, ya genlotna din baka an
Onong di Baholna.
9 Ya indat nan linala'in imbabaluynan hiya nan dala, ya inhiwhiwnay
galaygaynah nan dala, ya inlamuhnah nan ha'gud di pun'onngan, ya
inhiitna nan udum an dalah nan puun di pun'onngan.
10 Ya nan taba, ya nan batin, ya nan taban niyunanit hinan oltay den
Onong di Bahol ya genhobnah nan pun'onngan an hiyah ne immandal Apo
Dios ay Moses hi ma'at.
11 Mu nan lamoh ya nan up'up ya genhobnah nan way nibataan hi
immapalanda.
12 Ya genlot goh Aaron nan Onong an Moghob, ya indat nan linala'in im-
babaluynan hiya nan dala ta inwalhinah nan nunlene'woh di pun'onngan.
13 Ya inohha'ohhadan indawdaw ay hiya nan Onong an Moghob an
nun'aphit an middum nan ulu, ya genhobnah nan pun'onngan.
14 Ya dinaluhana nan putu, ya inulahana din hu'i, ya inyuhuna ta middum
an moghob hinan Onong an Moghob hinan pun'onngan.
15 Ya enehod Aaron nan onong nan tatagu, at innalna din gandeng an
Onong di Baholda, ya genlotna, ya ene'nongna an umat hidin inatnah din
nahhun an Onong di Bahol.
16 Ya ene'nongna goh din Onong an Moghob, ya inunudna nan uldin hi
aton hinan Onong an Moghob
17 ya unna goh e'nong nan Onong an Ma'an, ya innalnay hinggamal hinan
ma'an, ya genhobnah nan pun'onngan an nedelloh hinan Onong an Moghob
an me'nong hinan helhelong.
18 Ya genlotna goh nan baka ya nan buta'al an kalnilu an me'nong ta
Onong di Pi'lenggopan nan tatagu. Ya indat nan linala'in imbabaluy Aaron
nan dalan hiya ta inwalhinah nan nunlene'woh di pun'onngan.

* **9:4** Heten baka ya mabalin an nan buta'al unu tenna.

19 Ya nan taban nan baka ya nan kalnilun ma'alah nan way iwit, ya nan
taban di putu, ya nan taban niyunanit hinan oltay, ya nan batin
20 ya nun'iyuhunda nan tabah nan boga', ya genhob Aaron hana nan
tabah nan pun'onngan.
21 Mu inlayat Aaron din boga' ya nan agwan an ulpu ta Onong an Milayat
hinan nihagang hi awadan Apo Dios. Ti hiyah ne immandal Moses.
22 Ya unat goh enelpah Aaron an ene'nong nan Onong di Bahol, ya
Onong an Moghob, ya Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios ya inta'nangnay
ngamayna an inhagangnah nan tatagu ta wagahana dida,† ya limmuh'uh
nan pun'onngan.
23 Ya hinumgop da Moses ay Aaron hinan Me'gonan an Kuwaltun awadan
Apo Dios. Ya unat goh pimmitawda ya winagahanda goh nan tatagu. Ya
numpattig nan benang Apo Dios hinan tatagu
24 an nalpuh nan awadan Apo Dios nan apuy ta genhobnan amin nan
Onong an Moghob ya din taban wah nan pun'onngan. Ya unat goh tinnig
an amin nan tatagu ya bimmugawdah amlongda, ya numpunhippidan
nunluung ta niyatam di angahdan nan lutah pange'gonandan Apo Dios.

10

Nan Bahol da Nadab ay Abihu

1 Nan linala'in imbabaluy Aaron an da Nadab ay Abihu ya way ohan di-
daan innalday duyu, ya inittuwandah nan bimmalan apuy ya nan incense,
ya ene'nongdan Apo Dios, mu nan apuy an nanghobdah nan incense ya
bo'on nan apuy an me'nong ay Apo Dios.
2 At waday apuy an nalpuh nan wadan Apo Dios an nanghob ay dida ta
natoydah di.*
3 Ya inalin Moses ay Aaron di, “Hiyah te din hinapit Apo Dios an inalinay,
Ha"in ya me'gonana' an dumalat nan umalian nan tatagun meheggon
ay Ha"in,
ya hidih nan hinagang di tatagu ya mattig di benang'u.”†
Ya unat goh dengngol Aaron henen inalin Moses ya un didindinong an
agguy himmapit.
4 Ya inayagan Moses da Mishael ay Elzaphan an linala'in imbabaluy han
ulitaon Aaron an hi Uzziel, ya inalinan diday, “Umali ayuh tu ta ekayu alan
nan nun'atoy an kasinsinyuh nan way hinagang nan Me'gonan an Kuwaltu
ta ibataanyuh nan immapalanyu.”
5 At immuyda, ya nan lubung nan nun'atoy an magayad di nangedonan-
dan nangekak ta imbataandah nan immapalanda ti hiyah ne immandal
Moses ay dida.
6 Ya inalin Moses ay Aaron ya nan linala'in imbabaluynan da Eleazar ya
hi Ithamar di, “Adiyu guguyabon, ya adiyu goh hekhekon di lubungyu, ti
atonyu ay at matoy ayu, ya nunheglay bimmungtanah nan holag Israel. Mu
an amin nan i'ibbayun holag Israel ya mabalin hi ilungdayaanda da Nadab
ay Abihu an genhob Apo Dios.

---

† **9:22** Nitudo' nan bendisyon an imbaag nan padih nan Num. 6:23-26. Ya nitudo' nan wagah an midat hinan kimmulug ad ugwan an timpuh nan II Cor. 13:14. * **10:2** Hay ugalin Apo Dios hi atonah te"an di balbalun timpu ya patayonay mumbahol ay Hiya ta ipata'otna dida ta adida iyunnud. Ti impapatoynah Achan hidin te"an di immayan nan Hudyud Canaan (Josh. 7), ya pinatoynah Uzzah hidin nangiyayandah nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios hidin amatagun din Alin hi David (II Sam. 6:1-7), ya pinatoyna goh da Ananias ay Sapphira hidin te"an di Himpampun an Tatagun Kristu (Ac. 5:1-11). † **10:3** Ex. 19:22.

7 Ya adi ayu lumahlahun hinan pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun
a'amungan ta adi ayu goh matoy ti nan lanan nidawat ay Apo Dios ya
nilanan da'yu." At inunudda nan inalin Moses.

Hay Mahapul hi Unudon nan Papadi

8 Ya inalin Apo Dios ay Aaron di,
9 "He"a ya nan imbabaluymun linala'i ya adi ayu uminum hi bayah unu
nan malgom an napgot an ma'inum hi un ayu humgop hinan Me'gonan an
Kuwaltun a'amungan ta adi ayu matoy. Ya hiyah te mandal an minaynayun
hi gun ato'aton goh nan holagyuh enggana.
10 Ya mahapul an immatunanyuy nun'abhiwan nan me'gonan ya nan adi
me'gonan, ya nan nun'abhiwan nan maleneh ya nan ma'alih adi maleneh.
11 Ya mahapul an ituduyun amin nan Uldin an din immandal'un Moses
hinan holag Israel."

Nan Aat di Me'gonan an Ma'an

12 Ya inalin Moses ay Aaron ya nan na'angang an linala'in imbabaluynan
da Eleazar ya hi Ithamar di, "Alanyu nan Onong an Ma'an an din na'angang
hinan ne'nong ay Apo Dios an nipagah nan apuy, ya inyammayuh tinapay
an adiyu udman hi bino'bo' ya unyu onon hinan pangngel di pun'onngan ti
henen ma'an ya me'gonan ahan.
13 At hay me'gonan an lugal di pangananyu ti hiyah ne bagim ya bagin
goh nan imbabaluymuh nan onong an ne'nong ay Apo Dios an mipagah nan
apuy. Ti hiyah ne nimandal ay ha"in.
14 Mu nan boga' an nilayat ya nan ulpu an nilayat ay Apo Dios ya
mabalin an ihdayun hina"aman middum nan binabain imbabaluymu, ya
nan ma'alih maleneh an lugal di pangihdanyu ti hiyah ne nidat ay he"a ya
nan linala'in imbabaluymuh bagiyu an nalpuh nan Onong di Pi'lenggopan
ay Apo Dios an impe'nong nan holag Israel.
15 Ya nan ulpu an nilayat ya nan boga' an Onong an Milayat ya mahapul an
middum hinan na'aan an taba an nan Onong an Pi'lenggopan nan apuy ta
milayat an me'nong ay Apo Dios. Ya hiyah ne midat ay he"a ya nan linala'in
imbabaluymuh enggana ti hiyah ne immandal Apo Dios."
16 Ya inhamad Moses an minahmahan nan aat din gandeng an Onong di
Bahol. Ya unat goh tinnigna an noghob ya ma'abbungot ay da Eleazar ya
hi Ithamar an din na'angang hinan linala'in imbabaluy Aaron. Ya inalinan
diday,
17 "Anaad ta agguyyu inihda nan bingayyu an nan Onong di Bahol hinan
way me'gonan an lugal? Inilayu an hene ya me'gonan ahan an nidat ay
da'yu ta way mangaan hinan bahol nan tatagu ta ma'aliwan!
18 Ya agguy nehgop nan dalanah nan Me'gonan an Kuwaltu, at hiyanan
onaynah un hidiy nangihdanyuh nan me'gonan an lugal an umat hidin
immandal'u!"
19 Ya tembal Aaron an inalinan Moses di, "Ad ugwan an algaw ya
ene'nongda nan Onong di Baholda ya nan Onong an Moghob hinan way
hinagang Apo Dios, ya anaad ta ma'at henen nappuhin ha"in? Ya gulat ta
waday na'at hi umat hina ta inihda' ad ugwan nan Onong di Bahol ya undan
hiya dan un abuluton Apo Dios?"
20 Ya unat goh dengngol Moses henen inalin Aaron ya ma"amlong, at
dindinong.‡

‡ **10:20** Manu ay nipa'amlong hi Moses ti na'awatana an agguy din'ug Aaron hi Apo Dios an umat hinan nan'ugan nan duwan imbabaluyna.

11

Nan A'animal an Mabalin hi Mihda ya nan Adi Mihda
(Deut. 14:3-20)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay da Moses ay Aaron di,
2 "Alyonyuh nan holag Israel di, Umat hituy aat di a'animal an wah tun
lutah ihdayu:
3 nan animal an nadi"ang di dapana ya nan mangag'al hi onona.
4 Mu waday udum an animal an mangag'al hi onona mu agguy nadi"ang di
dapada, unu ta"on un nadi"ang di dapanda mu adida gag'alon di ononda. Ya
didanay mahapul hi adiyu ihda ti mibilangdah adi maleneh an umat hinan
kamilu an gag'alonday ononda mu agguy nadi"ang di dapanda.
5 Ya adiyu goh ihda nan buwoh an mangag'al hi anonda mu agguy
nadi"ang di dapanda.
6 Ya ta"on nan kunihuh unda gag'alon di ononda* mu agguy nadi"ang di
dapanda.
7 Ya nan babuy an ta"on hi un nadi"ang di dapanda mu adida gag'alon di
ononda.
8 Ya mahapul an adiyu ihda nan lamohda, ya adiyu goh dapoon unda
matoy ti didanay mapaniaw hi adi mihda.
9 Ya an amin nan nunhituh nan danum an wah nan baybay ya nan
wangwang ya hay ihdayu ya nan way ipayna ya nalahipan.
10 Ya an amin nan wadah nan baybay ya nan wangwang an mi'id ipayna
unu lahipna ya ta"on nan mabuluh hinan danum ya nan malgom an wah
nan danum ya adiyu ihda ti niyuldin an mapaniaw ay da'yu.
11 Ya didanay mipawa an adi maleneh ay da'yu, at mahapul an adiyu ihda
unu dapoon nan natoy an umat hina.
12 At an amin nan wah nan danum an mi'id di ipayna ya lahipna ya
mapaniaw, at adiyu ihda.
13 Ya umat goh hinan hamuti an waday adiyu ihda an umat hinan agila,
ya nan ti'gi, ya nan taptaplon,
14 ya nan lawin, ya nan udum an taptaplon an nan numbino'ob'on di
kololda.
15 Ya nan numbino'ob'on goh an gayang,
16 ya nan ongol an hamuti an bannug, ya nan guup, ya nan udum an umat
hi bannug.
17 Ya nan i"itang an guup, ya nan akup, ya nan pa"ongol an hulin,
18 ya nan mumpaha' an tu'u'an, ya nan akup hinan inalahan, ya nan
pelikan,
19 ya nan kulung an adu"oy di hu'ina ya hobatna, ya an amin di
numbino'ob'on an kulung, ya nan dolwa', ya nan panni'i, ya littalit.
20 Ya adiyu goh ahan ihda nan i"itang an tumayap ya nan umadap an opat
di hu'ida† ti niyuldin nan mapaniaw hi adi maleneh.
21 Mu waday udumnah nan i"itang an nun'apaya'an ya umadap an
mabalin hi ihdayu an nan waday hu'ida ya lumattu'da.
22 Ya hiya hatuy ihdayu an nan numbino'ob'on an dudun, ya talimpugu,
ya battat, ya pepellah.

---

* **11:6** Do'ol di mangali an nibahhaw nan Biblia ti adi anu gag'alon nan rabbit di ononda. Mu nan mangadal hi aat nan rabbit ya alyonday immannung an gag'alonday ononda. † **11:20** Waday *onom* an hu'in nan insecto an adi un *opat* ya anggay an alyon nan scientists. Mu ta"on ya imbilang nan tataguh din penghana an un opat di hu'ida damdama ti agguyda iniddum nan duwan hu'ida an usalondah nan lumattu'anda.

23 Mu nan udum an tumayap ya nan umadap an opat di hu'ida ya adiyu ihda.
24 Ya didanay dumalat hi ibilanganyuh adi maleneh. At nan manapa ay danen natoy ya mibilang hi adi maleneh hi engganay mahdom.
25 Ya nan mangdon hinan natoy ay dane ya mahapul an iloba'nay lubungna, ya mibilang hiyah adi maleneh hi engganay mahdom.
26 Ya an amin nan nadi"ang di dapanda ya nan adi mangag'al hi ononda ya mibilangdah mapaniaw ay da'yu. At nan manapah nan matoy ay dane ya mibilang goh hi adi maleneh.
27 Ya an amin nan animal an opat di hu'ina mu waday u"ulung di hu'ida an idalanda ya mibilang hi adi maleneh, ya nan manapah nan matoy ay dane ya mibilang hi adi maleneh hi engganay mahdom.
28 Ya wa ay di mangdon unu mami'ug hinan matoy an umat hina ya mahapul an iloba'nay lubungna, ya mibilang hiyah adi maleneh hi engganay mahdom. Ti immannung an didanay mibilang hi adi maleneh ay da'yu.
29 Ya nan animal an ahi'ada'adap hinan luta ya mibilangda goh hi adi maleneh ay da'yu an umat hi buwoh, ya bu'at, ya nan o"ongol an baniah,
30 ya tecca, ya banbanaggaw, ya bulbula'ot, ya nan allugu.
31 An amin hanan ahi'ada'adap hinan luta ya mibilang hi adi maleneh ay da'yu. At nan manapah nan matoy ay dane ya mibilang goh hi adi maleneh hi engganay mahdom.
32 Ya wada ay di matoy hinan umat hina ta magah hinan malgom an gina'u an umat hi ayiw, unu lo'ob, unu lalat, unu langgut ya nan epto'ana ya mibilang hi adi maleneh. Mu hay atonyuh nan gina'un nagahana ya iyupolyuh nan danum ta engganay mahdom ya un mibilang hi maleneh.
33 Ya gulat goh ta way matoy ay dane ya nagah ya nepto' hinan lutan banga ya an amin nan nittuh nan banga ya mibilang hi adi maleneh, at mahapul an mapohla' nan banga.
34 Ya wa ay ta danum di mittun nen banga ta midanum hinan malgom an ma'an ya nan mangan ene ya mibilang goh hi adi maleneh, ya umat goh hinan manginum hinan mittun danum an mibilang goh hi adi maleneh.
35 Ya an amin nan epto'an di agahan nan matoy an umat hina ya mibilang hi adi maleneh. At wa ay ta magah hinan punhaangan hi tinapay unu nan lutan banga ya mahapul an mapohla' ti mibilangdah adi maleneh. At immannung an hana ya mibilang hi adi maleneh ay da'yu.
36 Ya wa ay ta nan obob unu abu"ul an do'ol di danumna di hiyay agahan nan natoy an umat hina ya maleneh nan danum, mu nan manapah nan natoy di hiyay mibilang hi adi maleneh.
37 Ya wa ay di magah an ta"on un itang an lamoh hinan oho' an nan meho' ya mibilang hi maleneh.
38 Mu wa ay ta miyupol nan oho' ya un magah di lamoh nan natoy an umat hina ya mibilang hi adi maleneh.
39 Ya wa ay ta nan animal an mihda di matoy ya wada ay di manapah nan natoy ya mibilang hi adi maleneh hi engganay mahdom.
40 Ya wa ay di mangihda ya mangdon hinan natoy ya mahapul an iloba'nay lubungna, ya mibilang hi adi maleneh hi engganay mahdom.
41 Ya an amin nan ahi'iwi'iwi ya ahi'ada'adap hitun luta ya mapaniaw, at adiyu ahan ihda.
42 Ya umat goh hinan mabuluh, unu nan opat di hu'ina, unu nan do'ol di hu'ina an umadap hinan luta ya didanay adiyu ihda ti mapaniaw.

43 Ya adiyu puhion di odolyu an dumalat hi pangihdanyun dane han
ahi'ada'adap, ya adiyu abuluton an diday dumalat hi ibilanganyuh adi
maleneh.
44 Ti Ha"in an nabagbagtun Apuyu an hi Apo Dios di nangali. At mahapul
an maleneh di nitaguanyu ta me'gonan ti Ha"in ya me'gonana'. At elanyu
ta adi dumalat di panapaanyuh nan ahi'iwi'iwi ya ahi'ada'adap hitun lutay
ibilanganyuh adi maleneh.‡
45 Ti Ha"in hi Apo Dios an nangekak ay da'yuh ad Egypt, at Ha"in di
dayawonyu. At mahapul an me'gonan ayu ti Ha"in ya me'gonana'.§
46 Ya hiyatuy uldin hi aat nan animal, ya hamuti, ya an amin nan
mun'iwi'iwi an wah nan danum, ya nan mun'ad'adap an wah tun luta.
47 Ta way aton tu'un mangimmatun hinan niyuldin an mibilang hi
maleneh ya nan adi maleneh, ya nan animal an mabalin hi mihda ya nan
adi mihda."

12

Hay Aton hi Alenehan nan Binabain Pa'attungaw

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
2 "Alyom hinan holag Israel di, Wa ay ta munhabi nan babai ta lala'iy
intungawna ya mibilang hiyah adi maleneh hi pituy algaw an umat hinan
pumpa'ahwanganah binulan.
3 Ya nan miyawalun algaw nan ung'ungnga ya mahapul an makugit.
4 Ya nan nuntungaw ya munhood hi tulumpulu ta tuluy algaw ya
un mahkay mibilang hi naleneh nan dala an nalpuh odolnah din nun-
tungawana. At heden punhoodanah alenehana ya adi hiya mabalin hi
mundapdapah nan malgom an me'gonan, ya adi goh umuy hinan Tuldan
Abung ta engganay pungpungona nan algaw an alenehana.
5 Ya wa ay ta muntungaw, ya babai, ya un duway dumingguy ibilanganah
adi maleneh an umat hinan pumpa'ahwanganah binulan an mibilang hiyah
adi maleneh. Ya pungpungona ta magtud di nanom ta han onom di algaw
ya un mahkay ma'ali hiyah maleneh hinan dala an nalpuh odolnah din
nuntungawana.*
6 Ya wa ay ta nagtud an napungpung nan algaw an ibilanganah maleneh
hinan nangitungawanah nan babai unu lala'i ya mahapul an iyalinay ohah
kalnilu an ohay tawona, ya indatnah nan padi ta me'nong hinan way
hinagang di pantaw di Me'gonan an Kuwaltun a'amungan ta Onong an
Moghob, ya iyalina goh di ohah bunun an putta unu balug ta Onong di
Bahol.
7 Ta e'nong nan padi ay Apo Dios ta onong an mangulah hinan adina
alenehan hinan nuntungawana ta mibilang hi maleneh hinan bumuhu' an
din dalan nalpuh odolna. Hiyatuy uldin hinan binabai an muntungaw hi
lala'i unu babai.
8 Ya wa ay ta nan nuntungaw ya adina abalinan an mange'nong hi ohah
uyaw an kalnilu ya mabalin di duwah putta unu duwah balug ta nan oha ya
Onong an Moghob, ya nan oha ya Onong di Bahol.† At nan padi ya e'nongna
ta way atonan mibilang hi maleneh."

---

‡ **11:44** I Pet. 1:16. § **11:45** I Pet. 1:16. * **12:5** Agguy tu'u inilay anaad ta napidway timpun di napungpungan nan nuntungaw hi babai ya un nan timpuh itungawan di lala'i. † **12:8** Gapu ta hiyah ne ene'nong Mary an hi inan Jesu Kristu at mattig an nawotwot ahan hiya (Lk. 2:24).

13

Nan Uldin hi Aat nan Dogoh di Up'up

1 Ya inalin Apo Dios ay da Moses ay Aaron di,
2 “Wa ay di nabdu', unu pogha, unu binumlah hinan up'up di tagu ta
numbalin hi loghap unu palla' ya mahapul an miyuy hinan Nabagtun Padin
hi Aaron unu nan ohah nan linala'in imbabaluynan padi.
3 Ya hamadon nan padiy aat nan poghan nan up'up. Ya gulat ta nan dutdut
hinan way pogha ya pimmaha' ya mattig an linumnod nan pogha, at hene ya
palla',* at hamadon nan padi ya unna alyon an mibilang hiyah adi maleneh.
4 Mu gulat ta nan dogoh di up'up ya mumpaha' an agguy linumnod ya
nan dutdutna ya agguy pimmaha' ya un ilahhin nan padi nan tagun way
dogohnah pituy algaw.
5 Ya nan apitun di algaw ya hamadon goh nan padiy aat nan poghah nan
up'up nen tagu. Ya gulat ta hay pannig nan padih nan pogha ya un hihidya
an agguy dimmala'da' ya ilahhina damdama hiya goh hi pituy algaw.
6 Ya nan apitun goh di algaw ya hamadon goh nan padi nan dogohna. Ya
gulat ta nan poghana ya na'giman an agguy dimmala'da' ya unna mahkay
alyon di hiya ya mibilang hi maleneh. Ti nan dogohna ya un pogha ya
anggay. At henen tagu ya mahapul an iloba'nay lubungna, at mibilang
hiyah maleneh.
7 Mu gulat ta nalpah an inalin nan padi an hiya ya maleneh mu dim-
mala'da' nan poghana ya mahapul an mumbangngad hinan padi.
8 Ta hamadon goh nan padi an biliyon nan dogoh, ya gulat ta dimmala'da'
at alyon goh nan padi an henen tagu ya mibilang hi adi maleneh ti nan
dogoh di up'upna ya umalin.
9 Ya gulat ta nan tagu ya nundogoh hi palla' ya mahapul an miyuy hinan
padi
10 ta nan padi ya hamadona nan dogohna. Ya gulat ta pimmaha' nan
poghah nan up'upna, ya pimmaha' goh nan dutdut, ya waday mungngen-
gelah nan pogha
11 ya mattig an hene ya nabayag an palla' di up'up di odolna, at nan padi
ya alyonay, He"a ya mibilang hi adi maleneh. Mu adi hiya milahhin ti
na'innilaan an waday palla'na.
12 Ya gulat ta dimmala'da' nan palla' hinan up'upna ta hay pannig nan padi
ya nalipuh nan odolna an nete"ah uluna ta engganay hu'ína
13 ya mahapul an ihamad nan padi an biliyon hi un immannung an nan
dogohna ya linipuhnay odolna ya unna alyon di ma'ali hiyah maleneh. Ti
an amin nan odolna ya pimmaha' an na'giman nan poghana, at hiya ya
mibilang hi maleneh.
14 Mu gulat ta waday limmutngingih mungngengelah nan lamoh ya
mibilang hiyah adi maleneh.
15 At tigon ay nan padi an waday mungngengelah nan lamoh ya alyonay
mibilang hiyah adi maleneh. Ti nan mungngengela ya mibilang hi adi
maleneh, at henen dogohna ya palla'.
16 Ya gulat ta napoyanan nan mungngengela an lamoh ta numbalin hi
mumpaha' ya mahapul goh an umuy hinan padi
17 ta nan padi ya hamadona goh nan poghana. Ya gulat ta nan poghah
nan up'up ya pimmaha' at nan padi ya alyonay, Maleneh heten tagun way
dogohna! Ya mibilang hi maleneh ti napoyanan di poghana.

* **13:3** Nan palla' ya do'ol di pohdonah ibagah nan hapit di Hudyu ti hay ohan pohdonan ibaga ya nan malgom an dogoh di up'up.

18 Ya gulat ta waday poghan nan up'up, mu napoyanan,
19 ya nan bilat an poyan nan pogha ya waday mabdu' an mumpaha' unu mumbolah ya mahapul an umuyna ipattig hinan padi.
20 At hamadon nan padiy aat nan pogha, ya gulat ta linumnod ya nan dutdut hinan pogha ya pimmaha' at alyon nan padih mibilang hiyah adi maleneh. Ti hene ya umalin an dogoh di up'up an nete"ah nan bilat an poyan nan pogha.
21 Mu gulat ta nan padi ya hinamadna ta mi'id mumpaha' hi dutdut hinan pogha, ya agguy pimmaha', ya agguy goh linumnod, an un ma'giman ya ilahhin nan padi hiyah pituy algaw.
22 Mu gulat ta dumala'da' hinan up'up ya alyon nan padiy mibilang hiyah adi maleneh ti hene ya umalin an dogoh.
23 Mu gulat ta nan mumbolah an nabdu' ya agguy nalumluman di aatna an agguy dimmala'da' an un tuwali poghah nan bilat at alyon mahkay nan padiy mibilang hiyah maleneh.
24 Ya gulat ta nan tagu ya waday timmubuh nabdu' hinan bilat hinan up'up ta pumaha' unu bumlah nan lamoh
25 ya mahapul an hamadon nan padi an biliyon nan pogha. Ya gulat ta nan dutdut hinan pogha ya pimmaha' ya mattig goh an linumnod heden pogha ya umalin nan umat hinan dogoh an unna ingga'id hinan pimmoghaana. At nan padi ya alyonay mibilang hiyah adi maleneh ti umalin nan dogohna.
26 Mu gulat ta hinamad nan padi, ya mi'id di mumpaha' an dutdut hinan way pogha, ya agguy linumnod an na'uy an ma'giman ya un ilahhin nan padi hiyah pituy algaw.
27 Ya nan apitun di algaw ya hamadon goh nan padi nan poghana. Ya gulat ta dimmala'da' hinan up'up ya alyon nan padih mibilang hiyah adi maleneh. Ti hene ya umalin an dogoh.
28 Mu gulat ta un hihidyay aatna an agguy dimmala'da' hinan up'up an un na'giman at un tuwali hay pimmogha ya anggay, at nan padi ya alyonay ma'ali hiyah maleneh. Ti un tuwali poghah nan bilat di up'up.
29 Ya gulat ta nan lala'i unu babai ya waday poghah uluna unu pangalna
30 ya hamadon nan padi an biliyon nan pogha. Ya gulat ta linumnod hinan up'up ya nan buu' ya muntittitilaw ya yimmapit at alyon nan padiy mibilang hiyah adi maleneh. Ti hene ya umalin an dogoh di ulu unu pangal.
31 Mu gulat ta hinamad nan padi nan umalin an dogoh hinan ulu ta agguy linumnod ya mi'id di mangmangitit hi buu' hinan pogha, ya un ilahhin nan padi hiyah pituy algaw.
32 Ya nan apitun di algaw ya hamadon goh nan padi an biliyon nan pimmogha. Ya gulat ta agguy dimmala'da', ya mi'id muntittitilaw hi buu' hinan pogha, ya agguy linumnod hinan up'up
33 ya mahapul an gidgidanda hiya, mu adida nan awadan di poghah nan uluna, ya ilahhin goh nan padi hiyah pituy algaw.
34 Ya heden apitun di algaw ya hamadon goh nan padi nan poghana, ya gulat ta agguy dimmala'da' hinan up'up ya agguy linumnod ya alyon nan padin hiya ya mibilang hi maleneh. Ya mahapul an iloba'na nan lubungna, at malenehan hiya.
35 Mu gulat ta nan pogha ya dimmala'da' hi nalpahan di nangalyan nan padi an hiya ya maleneh
36 ya hamadon goh nan padi an biliyon hiya. Ya gulat ta dimmala'da' hinan up'up ya adi mahapul hi un tigon nan padih un waday muntittitilaw hi buu' hinan pogha ti henen tagu ya adi maleneh.

37 Ya gulat ta hay pannig nan padi ya agguy nalumluman di aatna ya
waday timmubuh mangmangitit an buu' at nan pogha ya napoyanan. Ya
alyon nan padiy ma'ali hiyah maleneh.
38 Ya gulat ta nan lala'i unu babai ta waday ahipapaha' hinan up'upna
39 ya hamadon nan padi. Ya gulat ay ta adi ma'appaha' an un mun'oldap
at un tuwaliy kolol nan up'up, at maleneh hiya.
40 Ya gulat ta nan lala'i ya nun'a'agah di buu'na ta matuga'an mu maleneh
hiya.
41 Ya gulat ta nun'a'agah di buu' hinan tu'paw nan lala'in natuga'an mu
ma'ali hiyah maleneh.
42 Mu gulat ta bumlah an mumpahpaha' an nabdu' hinan natuga'an an
uluna unu tu'tu'na ya hene ya umalin an dogoh an nalmuh uluna unu nan
tu'pawna.
43 At nan padi ya hamadona nan nabdu'. Ya gulat ta henen nabdu' hinan
uluna an natuga'an unu tu'pawna ya mumbolah an mumpahpaha' an umat
hinan umalin an dogoh di up'up
44 ya heden tagu ya napalla', at mibilang hiyah adi maleneh. At nan padi
ya alyonay mibilang hiyah adi maleneh ti dumalat nan nabdu' hinan uluna
unu tu'pawna.
45 Ya nan tagun waday palla'na ya umalin nan dogohna ya mahapul an
hay nun'abi"i an lubung di ilubungna. Ya adi munhugud, ya hophopanay
godwan di angahna, ya it'u'nan mangalih, Adia' maleneh! Adia' maleneh!
46 Ya gulat ta hihidyay dogohna an adi ma'aan at adi hiya mibilang hi
maleneh, at mahapul an mun'ohhan munhitu. Ya hay punhituwana ya
nan nibataan hinan immapalanda ta engganay un umadaog nan umalin an
dogohnan palla'."

Uldin hi Aat di Nabutan

47 Ya himmapit hi Apo Dios goh ay da Moses ay Aaron an inalinay, "Gulat
ta nabutan nan lubung an wool, unu linen,
48 unu nan na'abol, unu nan malgom an lalat di niyamma,
49 ya gulat ta nan mabutan an lubung, unu lalat, unu nan na'abol, unu
na'ekot ta munlangta unu mumbolbolah nan nabutan ya hiyah ne han
dumala'da', at mahapul an mipattig hinan padi.
50 At nan padi ya hamadona nan nabutan, ya inlahhinah pituy algaw.
51 Ya nan apitun di algaw ya hamadona goh. Ya gulat ta dimmala'da' hinan
lubung, unu na'abol, ya na'ekot, unu nan lalat an gina'u ya mibilang hi adi
maleneh ti nan nabutan ya adi maleneh.
52 At mahapul an gohbona nan nabutan an lubung, unu na'abol, unu nan
na'ekot, unu nan wool, unu linen, unu lalat. Ti nan umat hinan buut ya
puma"i, at mahapul an ma'apuyan ta moghob.
53 Mu gulat ta hinamad ay nan padi an nan nabutan ya agguy dimmala'da'
hinan lubung, unu nan na'abol, unu nan na'ekot, unu nan lalat
54 ya ipaloba' nan padi nan gina'u, ya inlahhina goh hi pituy algaw.
55 Ya ihamad nan padi an biliyon nan gina'u an naloba'an. Ya gulat ta
nan nabutan ya agguy nalumluman di kololna ya agguy dimmala'da' ya
mibilang hi adi maleneh. Ya mahapul an gohbonah apuy an ta"on hi un
hay tu'yapna unu hay balinay nabutan ya anggay.
56 Ya gulat ta hamadon nan padi ta nan nabutan ya immuphat hidin
nalpahan di niloba'ana at pi"ion nan padi nan nabutan hinan lubung ta
ma'aan, unu nan lalat, unu nan inabol, unu nan na'ekot.

57 Mu gulat ta mabutan goh ta dimmala'da' hinan lubung, unu nan lo'ob
an na'abol, unu nan na'ekot, unu nan gina'un lalat ya mahapul an gohbon
nan ad bagih nan apuy ta magbu.
58 Ya nan lubung, unu nan lo'ob, unu nan na'ekot, unu nan numbino'ob'on
an gina'un lalat an niyamma ya gulat ta niloba' ta na'aan nan nabutan ya
mahapul an mipidwan miloba' goh ya un mibilang hi maleneh.
59 Ya hiyatuy uldin hi ma'at hinan mabutan an wool, unu linen an lubung,
ya nan na'abol, unu nan na'ekot, unu nan niyamman nalpuh lalat ya unda
ma'alih mibilang hi maleneh unu adi maleneh."

14

Hay Alenehan hi Alpahan di Nundogoh hi Palla'

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
2 "Hiyatuy uldin hi ma'at hinan tagun napalla' hi gutud di alenehanah nan
dogohna. Hiya ya mahapul an miyuy hinan padi.
3 Ya ibataan nan padi hiyah nan immapalanda ya unna hamadon an
biliyon nan way dogohnah palla' hi un immannung an napoyanan,
4 ya ipa'alan nan padiy duwah matagun hamuti an maleneh, ya hay ayiw
an cedar, ya hay mumbolah an linubid, ya hay holo' an hanganga an ma'alih
hyssop.
5 Ya imandal nan padi ta goltonda nan ohan hamutih nan lutan bangan
nittuwan hi danum an nahagub hi obob.*
6 Ya alana nan matagun hamuti, ya nan ayiw an cedar, ya nan mumbolah
an linubid, ya nan holo' an hanganga an ma'alih hyssop, ya inhawhawna
didah nan dalan nan hamutin naglot hinan bangan nittuwan hi danum an
nahagub hi obob.
7 Ya impapituna an iwalhi nan dalah nan tagun malenehan hinan do-
gohnan palla' ya unna mahkay alyon an ma'ali hiyah maleneh. Ya innayuna
an ipatayap din matagun hamuti hinan payaw.
8 Ya heden tagun nalenehan ya iloba'nay lubungna, ya ginidgidanan amin
di buu'na, ya nun'amoh ya un ma'ali an hiya ya maleneh. Ya nalpah ay hene
ya mabalin mahkay an umuy hinan immapalanda, mu adi humgop hinan
abungna ta nan gettaw di ihihinnanah pituy algaw.
9 Ya nan apitun di algaw ya mahapul an gidgidana goh an amin di buu'na,
ya hamayna, ya idoyna, ya nan udumnan buu' hi odolna. Ya inloba'nay
lubungna, ya nun'amoh, at ma'ali an hiya ya maleneh.
10 Ya nan awalun di algaw ya mahapul an iyalinay duwah bubuta'al
an kalniluh mi'id ah ganitna ya ohah tennan ohay tawonan uyaw an
kalnilun mi'id ah ganitna. Ya iyalina goh di onom ya han godway kiluh nan
na'adyamu' an alenan mantikaana, ya godwah litron mantikan di olibo.
11 Ya nan padiy mangiyuy eden tagun malenehan ya nan e'nongnah nan
way hinagang di pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun awada' an Dios.
12 Ya alan nan padiy ohah nan buta'al an kalnilu ta Onong di Nibahhawan
ya unna alan nan godwan litron mantika, ya inlayatnan Ha"in an Dios ta
Onong an Milayat.
13 Ya genlotna nan kalniluh nan me'gonan an lugal an aglotan nan Onong
di Bahol ya Onong an Moghob. Ti henen Onong di Nibahhawan ya bagin
nan padi an umat hinan Onong di Bahol, ya me'gonan dane.

---

* **14:5** Hay ipa"el nan palla' hinan Biblia ya nan pumbaholan di tagu, hiyaat unda mahapul di dalah umayuh ya un mabalin an ma'aliwan.

14 Ya alan goh nan padiy udum an dalan nan Onong di Nibahhawan, ya endenehnah agwan di ingan nan tagun ma'alih malenehan, ya edho'na goh hinan agwan di am'ama"an di ngamayna ya nan agwan goh nan am'ama"an di hu"ina.
15 Ya alan nan padiy godwan di litron lana, ya inhiitnah iggid di ngamayna an tinapayana.
16 Ya inhiwhiw nan padi nan agwan an tudunah nan lana ta iwalhinah mumpapituh nan hinagang di awadan Apo Dios.
17 Ya nan udum an lanan tinapayana ya endenehnah nan nangidenehanah dalan di Onong di Nibahhawan hinan ingan nan ma'alih malenehan, ya nan agwan di am'ama"an di ngamayna, ya nan hu'ina.
18 Ya nan lanan tinapayana ya ihiitnah ulun nan tagun malenehan. At henen inat nan padiy hiyay munleneh eden taguh a'aliwan di numbaholana ta malenehan hinan numbaholanan Ha"in an Dios.
19 Ya e'nong nan padi nan Onong di Bahol, ya henen e'nong nan padiy mangaliw hi bahol nan ma'alin malenehan hinan dogohna. Ya malpah ay hene ya unna mahkay golton nan Onong an Moghob.
20 Ya e'nong nan padih nan pun'onngan nan Onong di Bahol an middum nan Onong an Ma'an, at henen aton nan padiy a'aliwan di bahol nen tagu, at ma'ali hiyah maleneh.

21 Mu gulat ta hay nawotwot an adina abalinan an mun'onong hi umat hinan nangina ya iyalina damdamay ohah buta'al an kalnilu ta Onong di Nibahhawan ta way a'aliwan di baholna. Ya middum goh nan duway kilun na'adyamu' an alena ya namantikaan ta Onong an Ma'an, ya nan godwah litron mantika.
22 Ya iyalina goh di abalinanan e'nong an duwah balug unu duwah bunun an putta. Ta nan oha ya Onong di Bahol, ya Onong an Moghob nan oha.

23 Ya nan awalun di algaw an ma'ali hiyah maleneh ya iyuyna hatuh nan padih nan way hinagang di pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun pundayawan nan tatagu.
24 Ta alan nan padi nan uyaw an kalnilu an Onong di Nibahhawana ya nan godwan di litron mantika, ya inlayatnan Ha"in an Dios ta Onong an Milayat.
25 Ya golton nan padiy kalnilu, ya innalnay udumnan dalana ta edenehnah nan agwan an ingan nen ad onong, ya nan agwan di am'ama"an di ngamayna, ya nan ongol an galaygay hinan agwan an hu'ina.
26 Ya alan nan padiy godwan di litron lana, ya inhiitnah iggid di ngamayna an tinapayana.
27 Ya inhiwhiw nan padi nan agwan an tudtudunah nan lana ta iwalhinah mumpapituh nan hinagang di wada' an Dios.
28 Ya nan udum an lanan tinapayana ya endenehnah nan nangidenehanah nan dalan nan Onong di Nibahhawanah nan agwan an ingan nan ma'alih malenehan, ya nan agwan di am'ama"an di ngamayna, ya nan ongol an galaygay hinan agwan an hu'ina.
29 Ya nan na'angang an lanan tinapayana ya ihiitnah ulun nan tagun malenehan. At henen inat nan padiy munleneh eden taguh numbaholana ta malenehan hinan numbaholanan Ha"in an Dios.
30 Ya ene'nongna nan balug unu nan bunun an putta an hiyah ne abalinanan iyalin e'nong
31 ta nan oha ya Onong di Bahol, ya Onong an Moghob goh nan oha an middum hinan Onong an Ma'an. Ya henen e'nong nan padiy a'aliwan di numbaholanan Ha"in an Dios, at malenehan goh di dogohna.

32 Ya hiyanay uldin hi aton nan nawotwot an way dogohnah palla' an mid
pangngalanah e'nongnah nan onong di alenehan ta ma'ali hiyah maleneh."

Nan Nabuutan an Baluy

33 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay da Moses ay Aaron an inalinay,
34 "Wa adya ta dumatong ayuh nan lutad Canaan an idat'un da'yu ta
lutayu, ya inyabulut'uy abuutan nan abung eden luta,
35 ya nan nunhitu eden abung an nabuutan ya umuyna ibagah nan padi
an alyonay, Waday tinnig'un ay ihunay buut hinan abung'u.
36 Ya mandalon nan padi dida ta ipalahundan amin nan gina'un wah nan
abung ta adida mitagam an ma'alih adida mibilang hi adi maleneh ya unna
umuy hamadon. Ya nalpah ay an nilahun an amin nan gina'u ya un mahkay
humgop nan padi ta bilbiliyona nan abung.
37 Ta hamadonay aat nan nabuutan hinan dedeng ta gulat ay ta munlangta
unu mumbobbobollah nan nete"aana ya linumnod hinan dedeng
38 ya bumuhu' nan padih nan abung, ya intangobna, ya mahapul an adi
mibugbughul henen abung hi pituy algaw.
39 Ya nan apitun di algaw ya mumbangngad nan padi ta hamadona goh
nan abung. Ya gulat ta nan buut ya dimmala'da' hinan dedeng
40 ya ipa'aan nan padi nan dedeng an nabuutan, ya ekakdah nan babluy
ta ipitapalnah nan ma'alih adi maleneh an nibataan hinan babluy.
41 Ya mahapul an ipa'uh'uhnan amin di numpunliniblib nan dedeng
hi bunol nan abung ya nan nun'a'uh'uhan an na'aan hinan dedeng, ya
ipitapalnah nan ma'alih adi maleneh an lugal an nibataan hinan babluy.
42 Ya inummaldah udum an batu ta ihukatdah nan inaandan batu, ya
innalda goh nan pa"alan uklit, ya linitada nan dedeng nan abung.
43 Ya gulat ta malpah an nahukatan nan nabuutan an batu ya na'uh'uhan
nan numpunliniblib an dedeng ya nalita goh mu numbangngad ay nan buut
hinan baluy
44 ya mahapul an mumbangngad goh nan padi ta hamadona nan abung.
Ya gulat ta dimmala'da' nan nabuutan at ma'alih nen abung hi adi maleneh.
45 At mahapul hi ipaba'ahna nan abung ta an amin nan niyammah
alimatungna an nan batu, ya nan ayiw, ya an amin nan nilita ya mekak
hinan babluy ta miyuy hinan ma'alih adi maleneh an lugal.
46 Ya an amin nan humgop enen abung hidin nangipitangoban nan padi
ya ma'alidah adi maleneh hi engganay mahdom.
47 Ya nan mangan unu molo' enen abung ya mahapul an iloba'nay
lubungna.
48 Mu gulat ta nalpah ay an nalita nan dedeng di abung ya mumbangngad
nan padi ta hamadona ta agguy ay dimmala'da' nan buut ya alyonay,
Maleneh nan abung ti mi'id mahkay nan buut!
49 Ya ta ma'alih maleneh heden abung ya mahapul an idat nan ad
abung hinan padiy duwah hamuti ya hay penpenton an cedar, ya hay
mumbolah an linubid, ya nan holo' an hanganga an ma'alih hyssop ta hiyay
punlenehnah nan abung.
50 Ya golton nan padiy ohah nan hamutih nan tungul nan lutan bangan
nittuwan nan pa'ahhagub an danum.
51 Ya innalna nan penpenton an cedar, ya nan holo' an hanganga an
ma'alih hyssop, ya nan mumbolah an linubid, ya nan matagun hamuti, ya
inhawhawna danen amin hinan dalan nan naglot an hamutih nan bangan
nittuwan nan pa'ahhagup an danum, ya inwalhinah mumpapituh nan
abung.

52 Ya lenehana nan abung hinan dalan di hamuti, ya nan pa'ahhagub an
danum, ya nan matagun hamuti, ya nan penpenton an cedar, ya nan holo'
an hanganga an ma'alih hyssop, ya nan mumbolah an linubid.
53 Ya impatayap nan padi din matagun hamuti ta ipluynah nan payaw ya
nan ongol an babluy, ya henen atonay munleneh enen abung ta malenehan.
54 Ya hiyanay uldin hi ma'at hi un way umalin hi dogoh an palla', ya nan
udum an dogoh,
55 ya nan umat hinan nabuutan an lubung unu abung,
56 ya umat hinan way nun'abdu' unu nan loghap,
57 ta way pangimmatunan hinan maleneh ya adi maleneh. Hiyatuy uldin
hi ma'at hinan dogoh an palla' di up'up ya nan mabuutan."

15

Hay Aat nan Nappuhin Bumuhu' hi Odol

1 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay da Moses ay Aaron an alyonay,
2 "Alyonyuh nan holag Israel di, Wada ay di lala'i an waday nappuhin
bumuhu' hi odolna ya henen bumuhu' hi odolna ya ma'ali an adi maleneh.
3 Ya hiyah te aat nan gun bumuhu' hinan odol an ta"on un dimminong
unu minaynayun an gun bumuhubuhu', ya ma'ali an hiya ya adi maleneh.
4 Ya an amin nan olo'an nan lala'in way nappuhin bumuhu' hi odolna ya
heden nolo'ana ya ma'alih adi maleneh, ya an amin nan umbunana goh ya
adi maleneh.
5 Ya nan manapah nan nolo'ana ya mahapul an iloba'nay lubungna, ya
mun'amoh, mu adi damdama hiya ma'alih maleneh hi engganay mahdom.
6 Ya nan umbun hinan malgom an inumbunan nan lala'in waday nap-
puhin bumuhu' hi odolna ya mahapul an iloba'nay lubungna ya nun'amoh,
mu adi damdama hiya ma'alih maleneh hi engganay mahdom.
7 Ya nan manapah nan tagun waday nappuhin bumuhu' hi odolna ya
mahapul an iloba'nay lubungna ya nun'amoh, mu adi damdama hiya ma'ali
an maleneh hi engganay mahdom.
8 Ya gulat ta nan tagun way nappuhin bumuhu' hi odolna ya tinugpaana
nan maleneh an tagu ya henen tagu an natukpaan ya mahapul an iloba'nay
lubungna ya nun'amoh, mu adi damdama hiya ma'ali an maleneh hi
engganay mahdom.
9 Ya nan inumbunan nan taguh nan puntakayana ya ma'ali an adi
maleneh,
10 ya nan manapah nan malgom an inumbunana ya ma'ali an hiya ya
adi maleneh, ya nan mangdon ay danen inumbunana ya mahapul an
iloba'nay lubungna ya nun'amoh, mu adi damdama hiya ma'alih maleneh
hi engganay mahdom.
11 Ya nan tagun waday nappuhin bumuhu' hi odolna an agguyna inihuan
di ngamayna ya dinapana han tagu ya heden dinapana ya mahapul an
iloba'nay lubungna ya nun'amoh, mu adi damdama hiya ma'alih maleneh
hi engganay mahdom.
12 Ya nan lutan bangan dapoon nan tagun waday bumuhu' hi odolna ya
mahapul an mapohla', ya umat goh hinan malgom an ayiw di niyamma, ya
mahapul an ma'ulahan hi danum.
13 Ya wa adya ta dimminong nan bumuhu' hi odolna ya mahapul an pung-
pungonay pituy algaw ya unna mahkay iloba' di lubungna, ya nun'amoh
hinan pa'ahhagub an danum ya un ma'ali an hiya ya maleneh.
14 Ya nan awalun di algaw ya mahapul an iyalinay duwah balug unu
duwah bunun an putta, ya inyuynah nan way hinagang di awadan Apo Dios

hinan pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun a'am'amungan, ya idatnah nan padi.

15 Ta nan padiy mange'nong ta nan oha ya Onong di Bahol, ya nan oha ya Onong an Moghob. Ya henen e'nong nan padi ay Apo Dios di munleneh hinan tagu an waday nappuhin bumuhu' hi odolna.

16 Ya gulat ta waday bumuhu' hinan bagin nan lala'i ya nan lala'i ya mahapul an mun'amoh, mu adi damdama hiya maleneh hi engganay mahdom.

17 Ya malgom nan lubung unu gina'un lalat an natidtidan eden bimmuhu' eden lala'i ya mahapul an miloba', ya ma'ali an adi damdamah maleneh hi engganay mahdom.

18 Ya wa adya ta elo' nan lala'i nan babai ta waday bumuhu' eden lala'i ya mahapul an mun'amohdan duwah nan danum, ya ma'ali an adida damdama maleneh hi engganay mahdom.

19 Ya wa adya ta mumpa'ahwang nan babai ya ma'ali an adi hiya maleneh hi pituy algaw,* ya wa adyay manapan hiya ya adi hiya maleneh hi engganay mahdom.

20 Ya nan malgom an olo'ana eden pumpa'ahwangana ya adi goh maleneh, ya nan malgom goh an umbunana ya adi goh maleneh.

21 Ya nan manapah nan nolo'ana ya mahapul an iloba'nay lubungna ya nun'amoh, ya adi hiya damdama maleneh hi engganay mahdom.

22 Ya nan manapah nan malgom an umbunana ya mahapul an iloba'nay lubungna ya nun'amoh, ya adi hiya damdama maleneh hi engganay mahdom.

23 Ya malgom hinan nolo'ana unu inumbunana ta waday manapa ya ma'ali an hiya ya adi maleneh hi engganay mahdom.

24 Ya gulat ta elo' nan lala'i nan babai ta mideneh nan dala an impa'ahwangna ay hiya ya ma'alin adi goh maleneh heden lala'ih pituy algaw, ya amin nan olo'ana ya adi goh maleneh.

25 Ya wada ay di babain waday bumuhu' hi dalah odolna, mu bo'on tuwali nan binulan an pumpa'ahwangana, unu mumpa'ahwang hinan binulan tuwali mu un adi dumindinong eden angunuh di pumpa'ahwangana ta un minaynayun ya heden babai ya ma'alin adi maleneh an umat hinan pumpa'ahwangana.

26 Ya an amin nan olo'ana ya ma'alih adi maleneh an umat hinan olo'anah nan gutud di binulan an pumpa'ahwangana tuwali, ya an amin goh nan umbunana ya ma'alih goh hi adi maleneh an umat goh hinan binulan an pumpa'ahwangana.

27 Ya nan manapah nan nolo'ana unu inumbunana ya mibilang hi adi maleneh, at mahapul an iloba'nay lubungna ya nun'amoh ya un mahkay ma'ali an hiya ya maleneh hi engganay mahdom.

28 Ya hay atdu'an nan bumuhu' hi odolna ya mahapul an pungpungonay pituy algaw ya un ma'ali hiyah maleneh.

29 Ya hinan awalun di algaw ya mahapul an alanay duwah balug unu duwah bunun an putta, ya inyuynah nan padih nan way pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun a'am'amungan.

30 Ta nan padi ya e'nongnay oha ta Onong di Bahol, ya nan oha ya Onong an Moghob. Ya henen ene'nong nan padin Apo Dios di munleneh eden babai ta malenehan nan bumuhu' hi odolna.

---

* **15:19** Hiyah ne uldin hi mangipa'innilah nan inat Bathsheba (II Sam. 11:4).

31 Ya mahapul an halimunanyu nan holag Israel hinan pangatandah nan
ipawan di Uldin, ti adiyu ay aton ya matoydah unda puhion nan Me'gonan
an Kuwaltu an wagwadan dida.
32 At hiyanay uldin hi mahapul an ma'at hinan lala'in waday nappuhin
bumuhu' hi bagina, unu nan bumuhu' an nan mumpaha' hinan bagina,
33 ya nan babain mundogoh an dumalat nan pumpa'ahwangana, ya nan
lala'i unu babai an waday bumuhu' hi odolna, ya nan lala'in mangelo' hinan
babain adi maleneh."

16

*Nan Algaw hi Ahanian di Bahol**
(Lev. 23:26-32; Num. 29:7-11; Rom. 3:24-26; Heb. 9:7; 10:3, 19-22)

1 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses hidin nalpahan di natayan nan duwan
imbabaluy Aaron hidin himmigupandah nan awadan Apo Dios ya natoyda.†
2 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Alyom ay agim an hi Aaron ta adi
un nonong ya himmigup hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltuh nan
pangngel di kultina an awadan nan Kahon an Nittuwan nan Himpulun
Uldin ta adi hiya goh matoy. Ya manu ay umat hina ti wagwadaa' hinan
bunut an nipopotto' hinan alub hi awadan nan Ma'ahhimo' an wah nan
Kahon.
3 At heden algaw an humgopan Aaron hinan Nidugah an Me'gonan an
Kuwaltu ya mahapul an iyuynay ohah manilhig an bakah Onong di Baholyu
ya buta'al an kalnilu ta Onong an Moghob.
4 Ya omhonan amin di odolnah mahhun ya unna ilubung nan me'gonan
an lubungna an nan magayad, ya nan putut an pantalon, ya ibol'ohna nan
napinuy abolna, ya iyuklupna goh nan napinuy abolna an uklup.
5 Ya idat nan holag Israel ay hiyay duwah buta'al an gandeng ta nan oha
ya Onong di Baholna, ya nan ohan buta'al an kalnilu ya Onong an Moghob.
6 Ya iyuy Aaron nan manilhig an baka ta Onong di Baholna, ya e'nongna
ta way a'aliwan di baholna ya didan hina"ama.
7 Ya alana nan duwan gandeng ta iyuynah nan way hinagang di awada'
an Dios hinan way pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan.
8 Ya iyamman Aaron di duwan ma'u'nuh ta panginnilaan hi un ngadan ay
daden duwan gandeng di midat ay Ha"in an Dios, ya hay ngadan ay diday
mipalayaw.
9 At alan Aaron nan gandeng an na'u'nuh hi midat ay Ha"in an Dios ta
e'nongnah Onong di Bahol.
10 Mu nan gandeng an mipalayaw ya nonong heden matagun gandeng ya
inyalidah nan awadan di hinagang'u an Dios ta a'aliwan di baholda ya unda
ipalayaw hinan mapulun.
11 Ya iyalin Aaron di manilhig an baka ta Onong di Baholna, ya geneto'na,
ya ene'nongna ta ma'aliwan di baholna ya didan hina"ama.
12 Ya alana han duyun napnuh munggalangagang an balan nalpuh nan
pun'onngan hinan way hinagang di wada' an Dios, ya inakupna nan nag-
imu' an incense an maphod di hunghungna, ya enehgopnah nan Nidugah
an Me'gonan an Kuwaltu.
13 Ya inittuna nan incense hinan munggalangagang an balah nan way
hinagang'un Dios ta umahu' heden incense, at haniana nan alub hi awadan

* **16:** Heten ngilin di Hudyu ya ma'alih *Yom Kippur* hinan hapitda, ya hiyah ne nitudo' hinan do'ol an calendar tu'u. Ya heten ngilin ya aptan ahan an ngilin di Hudyu ti hiyah ne algaw hi a'aanan di baholda. Hay ohan ngadana ya Algaw an Pun'i'innaliwan (Lev. 25:9). † **16:1** Lev. 10:1-3.

nan Ma'ahhimo' an wah nan Kahon an Nittuwan di Himpulun Uldin Apo Dios ta way atonan adi matoy.

14 Ya umalah nan dalan nan ene'nongnan manilhig an baka, ya inhiwhiwna nan galaygaynah nan dala, ya inwalhinah nan balitu' an alub hi awadan nan Ma'ahhimo' an wah nan Kahon ya unna walhian goh hi mumpapitu nan hinagang di Kahon an Nittuwan di Himpulun Uldin.

15 Ya goltona goh nan gandeng an Onong di Bahol di tatagu, ya inyuyna nan dalah nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu an wada' an Dios, ya atona goh din inatnah din dalan nan manilhig an baka an iwalhinah nan balitu' an alub hi awadan nan Ma'ahhimo' an wah nan Kahon hinan way hinagang'u.

16 Ya mun'onong nan Nabagtun Padi ta munleneh hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu an awada' an Dios ti dumalat nan adi umunudan nan holag Israel an gunda pangipa'odholan hi nomnomda, at nabaholanda. Ya umat goh hinay atonah nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan an wagwadaa' ay didah nan immapalanda an ta"on unda nabaholan.

17 Ya mahapul an mi'id ahan ah tatagun humigup hinan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan hinan humgopan Aaron an umuy mun'onong ta malenehan nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya engganay un lumahun hi pangelpahanan mun'onong ta a'aliwan di baholna, ya didan hina"ama, ya an amin nan holag Israel.

18 Ya lumahun mahkay ta umuy goh hinan pun'onngan an wah nan hinagang di wada' an Dios, ya onngana goh nan pun'onngan ta malenehan. Ya umalah nan dalan nan baka ya dalan goh nan gandeng, ya inlamuhnah nan ha'gud ya nan nunlene'woh hinan pun'onngan.

19 Ya ihiwhiwna nan galaygaynah nan dala, ya winalhiana nan pun'onngan hi mumpapitu ta malenehan an ma'aan nan bahol di tatagun holag Israel, at nan pun'onngan ya me'gonan mahkay.

20 Ya wa ay ta enelpah Aaron an lenenehan nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya nan pun'onngan ya unna iyuy nan matagun gandeng.

21 Ya eh'an Aaron nan duwan ngamaynah nan ulun nan matagun gandeng, ya intutuyunan amin di bahol ya nan adida umunudan an holag Israel ta ipabnohnah nan ulun nan gandeng nan bahol nan tatagu, ya impalayawna nan gandeng, at dulunon nan tagun ad tamu ta ipluynah nan mapulun.

22 At impalayaw nan tagu nan gandeng hinan mapulun ta inlayawna nan bahol nan tagu an nipaboltan ay hiya ta inyuynah nan pa"adagwin babluy an mi'id ah nunhitu.

23 Ya humgop hi Aaron hinan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya inaana nan inlubungnah din hinumgopanah nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya impatangnah di.

24 Ya nun'amoh hinan pun'amhan hidih nan me'gonan an lugal, ya inlubungna din lubungna tuwali, ya limmahun ta e'nongna nan Onong an Moghob ta ma'aliwan di baholna, ya e'nongna goh nan ohan Onong an Moghob ta ma'aliwan di bahol di tatagu.

25 Ya gohbona goh hinan pun'onngan an amin nan taban nan Onong di Bahol.

26 Ya nan pento'dan tagun nangipalayaw hidin gandeng hinan mapulun ya mahapul an iloba'nay lubungna, ya nun'amoh ya un umuy hinan immapalanda.

27 Ya nan baka ya nan gandeng an Onong di Bahol an nan ad dalah nan nehgop hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu an ne'nong hi a'aliwan

di bahol ya mahapul an mekak ta mibataan hinan immapalanda ta nan up'upda, ya lamohda, ya nan minalutuda ya mahapul an gohbondan amin.
28 Ya nan tagun manghob ya mahapul an iloba'nay lubungna ya nun'amoh ya un mumbangngad an humigup hinan immapalanda.
29 Ya heten uldin ya unudonyuh enggana ti nan apulun di algaw hi apitun di bulan‡ ya mahapul an ilangduanyu, ya adi ayu muntamu. Ya an amin ayun holag Israel an ta"on nan bo'on holag Israel an ni'hitun da'yu ya hiyay atonyu.
30 Ti hiyah ne algaw hi pun'onngan nan Nabagtun Padi ta way a'aliwan di baholyu ta maleneh an mi'id baholyuh nan way hinagang'u an Dios.
31 Ya hiyah te algaw hi pun'eblayanyu, at mahapul an ilangduanyu ti hiyah te uldin hi gunyu aton hi mi'id pogpogna.
32 Ya nan padin nahiitan hi lana ya nidawat an mihukat ay amana an Nabagtun Padi ta hiyay mange'nong hinan Onong di Bahol, at hay atona ya ilubungna nan napinuy abolnan lubung, ya nan me'gonan an lubung,
33 ya nun'onong ta malenehan nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya nan pun'onngan, ya onngana goh nan papadi ya an amin nan tatagu.
34 Ya hiyah te inyuldin'uh inaynayunyun aton hi mamenghan hi hintawon ta way a'aliwan ya alenehan di baholyun holag Israel."
At inunuddan inat nan immandal Apo Dios ay Moses.

17

Hay Adi Pangihdan hi Dala

1 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an alyonay,
2 "Alyom ay da Aaron, ya nan linala'in imbabaluyna, ya an amin nan holag Israel di, Hiyah te immandal Apo Dios:
3 Malgom hinan holag Israel an mangeto' hi baka, unu kalnilu, unu gandeng hinan immapalanda unu nibataan hinan immapalanda
4 ta adina iyuy hinan way pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan ta e'nongnah nan way hinagang nan wadan Apo Dios ya hene han tagu ya mamolta an dumalat nan dalan nan nageto', ya mapogpog di iddumanah nan tatagu.
5 Ya manu ay umat hinay ma'at ya ta way aton nan holag Israel an tuma'ot, at adi mahkay malgom di panglotandah nan gunda e'nong, ta iyuydah nan awadan Apo Dios, ya indatdah nan padih nan way pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan ta henen padiy mange'nong ay Apo Dios ta Onong hi Pi'lenggopan hi i'ibba.
6 Ya iwalhin nan padi nan dalah nan pun'onngan ay Apo Dios hinan way pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya genhobna nan taba ta nan maphod an angilitnay mangipadenol ay Apo Dios.
7 Ya manu ay umat hinay inyuldin Apo Dios ya ta way aton nan tatagun mangipogpog ta adida e'nong nan onongdah nan dimunyu an dayawonda ti paddungnay inlugtapandah Apo Dios an dumalat nan bululda an umat hi gandeng di tigawna. At nan holag Israel ya mahapul an henen niyuldin di

‡ **16:29** Unu bulan an *Tishri/Ethanim* hinan hapit di Hudyu, ya hiyah ne September unu October hinan calendar tu'u. Ya opatdan ngilin eten bulan: (1) Behtan di Talampet an na'at hi Tishri/Ethanim 1 (Lev. 23:23-25), ya (2) nan Algaw hi Ahanian di Bahol an na'at hi Tishri/Ethanim 10 (Lev. 16:1-34), ya (3) Behtan di A'ab'abbung an na'at hi Tishri/Ethanim 15-21 (Lev. 23:33-36a), ya (4) nan Me'gonan an Ahayupan an na'at hi Tishri/Ethanim 22 (Lev. 23:36b).

unudonda, ya minaynayun an gun aton goh di holagdah udum di algaw hi enggana.
8 Ya alyom ay diday, Nan tagun niddum hinan holag Israel unu nan
ni'hitun dida an bunag di mun'onong hi Onong an Moghob unu udumnan
kalahin di onong
9 ya adina iyuy hinan way pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan
ta e'nongnan Apo Dios ya hene han tagu ya pogpogonyuy iddumanah nan
tatagun Apo Dios.
10 Ya nan holag Israel unu nan himpangilin bunag an ni'hitun dida an
mangihdah dala ya du'gona ahan, ya pogpogonay iddumanah nan tataguna.
11 Ti immannung an nan dalay aptan hi ataguan, at hiyanan hay dalay
a'aliwan di bahol.
12 At hiyah ne dumalat hi pangipawaan Apo Dios hi pangihdan nan holag
Israel hinan dala, ya ta"on nan himpangilin bunag an ni'hitun dida ya
mipawa goh ta adida ihda.
13 Ya malgom goh hinan tagun holag Israel unu nan himpangilin bunag an
ni'hitun dida an umuy manganup ya wada ay di inanupandah nan animal
unu hamuti, ya gulat ta ihdada ya goltondah mahhun ta matidtidan di
dalana, ya ginabunandah luta.
14 Ti manu ay matagu nan malgom an animal ya hamuti ya nan dalay
dumalat hi ataguanda. At hiyah ne dumalat hi nangiyuldinan Apo Dios
hinan holag Israel an adida ahan ihday dala ti nan dala ya hiyay mangidat
hi pi'taguan, at hiyaat un nan mangihdah dala ya mahapul an mapogpog di
iddumanah nan taguna.
15 Ya an amin nan mangihdah nan nanattoy an animal unu un pinatoy
di animal hi inalahan ya mahapul an iloba'nay lubungna ya nun'amoh, mu
adi damdama hiya ma'alih maleneh hi engganay mahdom.
16 Mu adina ay iloba' di lubungna ya adi goh mun'amoh ya hiyay okod an
munholtap hi moltana."

18

Nan Uldin hi Adi Pangelo'an hinan Bo'on Ahawa
(Lev. 20:11-21)

1 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an alyonay,
2 "Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay diday, Ha"in hi Apo Dios an
Diosyu.
3 Ya adiyu enghon nan ato'atondad Egypt an din babluy an ni'hituwanyu,
ya adiyu enghon nan ato'aton nan tatagud Canaan an babluy hi pangiyaya'
ay da'yu. Ya adiyu unudon nan ato'atonda.
4 At mahapul an unudonyu nan imandal'uh atonyu, ya imayaanyu ta
atonyu nan inyuldin'u ti Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu.
5 Ya mahapul an unudonyu nan immandal'u ya nan Uldin'u ti nan tatagun
mangat ya mangunud ya mid al'alin dida, at mataguda.* Ti Ha"in an hi Apo
Dios di nangali.
6 Ya adiyu elo' nan babain neheggon di nitulanganan da'yu ti Ha"in an hi
Apo Dios di nangali.†
7 Ya adiyu bainon hi amayuh nan pangelo'anyu ay inayu ti hiyah inayu,
at adiyu elo'.

---

* **18:5** Rom. 10:5; Gal. 3:12. † **18:6** Nan duwan binabain imbabaluy Lot ya binutongdah amada ta way inatdan nangelo' ay hiya (Gen. 19:30-38). Ya ta"on un agguy ni' inyuldin Apo Dios hene ta mid mangat mu numbaholda damdama ti unda pinilit hiyan enelo'.

8 Ya adiyu goh elo' nan ahawan amayu‡ ti hene mamain ay amayu.
9 Ya adiyu elo' nan babain pogtangyu an nan imbaluy amayu unu imbaluy inayu an ta"on hi un nitungaw hi abungyu unu nan udum an babluy.§
10 Ya adiyu elo' nan ap'apuyu an nan imbaluy nan lala'in imbaluyyu unu imbaluy nan babain imbaluyyu ti hene ya mabainan ayu.
11 Ya adiyu elo' nan babain imbaluy nan ahawan amayu ti imbaluy amayu, at hiya ya pogtangyu.
12 Ya adiyu elo' nan antiyu ti pogtang amayu, at hiya ya tulangyu.
13 Ya adiyu elo' nan babain pogtang inayu ti hiyah antiyu goh.
14 Ya adiyu bainon nan ulitaoyu an pogtang amayu, at adiyu elo' nan ahawana ti hiya ya hi antiyu.
15 Ya adiyu elo' nan inapuyun babai ti hiya ya ahawan nan imbaluyyun lala'i, at adiyu elo' hiya.*
16 Ya adiyu elo' nan ahawan nan pogtangyun lala'i ti henen atonyu ya mabainan nan pogtangyu.†
17 Ya adiyu elo' nan imbaluy unu binabain a'apun nan babain enelo'yu. Ti munhina"agida, at hene ya na"appuhi ahan.
18 Ya adiyu goh ahawaon nan pogtang di ahawayu ta iyadwayuh un mataguh ahawayu ti mumpattoyda.‡
19 Ya adiyu umuy elo' nan babaih nan awadan nan binulan an pumpa'ahwangana.
20 Ya adiyu elo' nan ahawan nan heneggonyu ti puhionyuy odolyu an dumalat nan inatyu.
21 Ya adiyu iyabulut nan imbaluyyu an me'nong ay Molek§ ti bainona' ahan an Dios an dayawonyu. Ti Ha"in an hi Apo Dios di nangali.
22 Ya adiyu elo' nan ibbayun lala'i an umat hinan atonyun mangelo' hinan babai ti hene ya agaga"ihaw ahan an umipabain.
23 Ya adiyu undulon nan animal ti puhionyuy odolyu. Ya nan babai ya mahapul an adi umuy mumpa'undul hinan animal ti hene ya na"appuhin ma'at an umipanoh'a.
24 Ya adiyu puhion di odolyuh nan malgom an umat hitun ma'at ti hiyatuy namuhih nan tatagun datnganyu an pinakak'u
25 an ta"on nan luta ya pimmuhi. At moltao' an dumalat nan bahol, at mun'akak nan tatagu an paddungnay utaon nan luta nan numpunhituh di.
26 Ya mahapul an unudonyu nan imandal'u ya nan Uldin'u. At da'yun holag Israel ya nan himpangilin bunag an ni'hitun da'yu ya mahapul an adiyu aton nan agaga"ihaw an umat hina

---

‡ **18:8** Henen babai ya agguy immannung an hi inada ti un hay binentan amada. § **18:9** Mu inahawan Cain nan ohan aginan babai ti mi'id ah udumnan babalahang hitun lutan den timpu, mu bo'on hene bahol ay Apo Dios ti agguy ni' inyuldin Apo Dios hene enen gutud. Umat at goh ay da Abraham ay Sarah ti nahhun nan inatda ya un nan Uldin (Gen. 20:12). * **18:15** Inat Judah ay Tamar, mu hi Judah ya agguyna inila an henen babai ya inapuna ti binalbaliyan Tamar hiya, ya ninomnom Judah an hiya ya puta ya anggay (Gen. 38:12-30). Ya ta"on un agguy ni' inyuldin Apo Dios hete mu numbahol hi Judah ay Apo Dios damdama ti enelo'na nan ay puta. † **18:16** Mu gulat ta natoy nan lala'i an mid ni' di holagna at mahapul an elo' nan aginan lala'i nan nabalu an ahawana ta olom ya mahlag (Deut. 25:5-6). ‡ **18:18** Inat Jacob an ohan ommod di Hudyuh din penghanah ne, mu agguyna ginulat ti un binalbaliyan Laban hiya ta inahawana nan imbabaluynan pogtangna an da Leah ay Rachel (Gen. 29:15-30). Mu agguy numbahol hi Jacob ti agguy ni' inyuldin Apo Dios hene enen gutud. § **18:21** Hiyay bulul di holag Ammon (I Ki. 11:5), ya nan Alin hi Manasseh ya inunudnay ugalida ti ene'nongnay imbaluyna ay Molek (II Chron. 33:6; II Ki. 23:10).

27 ti an amin hatu ya hiyay ina'inat nan tatagun nunhituh nan lutan
umayanyu, at nan luta ya nalugit an pimmuhi.
28 At gulat ta puhionyu nan luta at paddungnay utaon goh da'yu an umat
hinan na'at hinan tatagun nunhituh nan lutan umayanyu.
29 Ya wa adyay mangat hinan umat hitun agaga"ihaw ya henen tagu ya
mahapul an mapogpog ta adi middum hinan tatagu'.*
30 At unudonyu nan Uldin'u ta adiyu unudon nan agaga"ihaw an ugalin
nan tatagun nunhituh nan lutan umayanyu ta adiyu puhion di odolyuh nan
pangatanyuh nan umat hina. Ti Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu."

19

Nan Numbino'ob'on an Ugali

1 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay Moses an alyonay,
2 "Alyom an amin hinan tatagun holag Israel an na'amung di, Mahapul an
me'gonan ayu ti Ha"in an hi Apo Dios an dayawonyu ya me'gonana'.*
3 Ya way ohan da'yu ya e'gonanah inana ya hi amana, ya ngilinonyu nan
algaw an pun'eblayan. Ti Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu.
4 Ya adiyu dayawon nan bulul, ya adi ayu munhibug hi gumo' ta diosyu.
Ti Ha"in hi Apo Dios an na'abbagbagtu.
5 Ya wa adya ta mun'onong ayun Ha"in an Dios hi Onong di Pi'lenggopanyu
ya unudonyu nan aat di onong ta way aton nan e'nongyun ma'abulut.
6 Ya mihdan amin nan dotagna ede han algaw an ne'nongana unu hinan
mabiggat, mu wa ay di ma'angang hinan miyatlun algaw ya ipulu'yu ta
moghob.
7 Ya gulat ta waday mangihdah nan atlun di algaw ya ma'alih adi maleneh,
at adi ma'abulut.
8 Ya nan mangihda ya hiyay ma'amuyuan, at mamolta ti agguyna
ene'gonan nan ne'nong ay Ha"in, at henen tagu ya mahapul hi mapogpog
di iddumanah nan tatagu.
9 Ya wa ay ta mumboto' ayu ya adiyu pi'yala nan wah nan numpumpinin-
git hinan payawyu, ya adiyu goh umuy bangngadon an bot'on nan nalauhan
an paguy.
10 Ya pinugahyu ay nan greypyu ya adiyu goh bangngadon an umuy alan
nan na'angang unu alan nan nagah, at taynanyu ta bagin nan nawotwot ya
nan himpangilin ni'hitun da'yu. Ti Ha"in hi Apo Dios an dayawonyuy ad
mandal.†
11 Ya adi ayu mangakaw.
Ya adi ayu munlayah.
Ya adi ayu bumalbalih ibbayu.
12 Ya adiyu ihapatah ngadan'u nan adiyu ipa'annung ti henen inatyu ya
unyu adi e'gonan nan ngadan'u. Ti Ha"in hi Apo Dios an na'abbagbagtu.
13 Ya adiyu paligaton nan heneggonyu unu polhon nan gina'uda.
Ya idatyu nan bino'lan nan puntamuonyu, ya adiyu dida punhoodon hi
engganah mabiggat.

---

* **18:29** Hay pohdonan ibaga ya pakakondah ten tagu ta umuy munhituh nan adadagwin babluy unu adi ay ya unda patayon hiya. * **19:2** I Pet. 1:16. † **19:10** Bahaom nan Ruth 2:1-23 ta innilaom nan na'atan ten uldin.

14 Ya adiyu idutan nan napu'it unu iyammay ihalibdudan nan nabulaw
hinan way pange'wanda, mu ta'tana' an Dios.‡ Ti Ha"in hi Apo Dios an
nabagbagtu.
15 Ya adiyu pikuwon di ma'andong ta adiyu ipangngel di pamanuhyuh
nan nawotwot unu nan adadangyan. Mu hay maphod ya nan nahamad di
pamanuhyuh nan heneggonyu.
16 Ya adiyu iwa'at an hapiton nan agguy immannung an pa'leh hinan
tatagu.
Ya adi malgom di atonyuh dumalat hi atayan nan ni'tunglubyu. Ti Ha"in
hi Apo Dios an nabagbagtu.
17 Ya adiyu abohlan nan a'agiyu, mu unyuat tugunon didah nan nappuhin
inatda. Ti ihingalmu ay at adi'a middum hinan numbaholanda.
18 Ya adiyu ibolloh unu nonomnomon nan boholyuh nan i'ibbayu, mu
hay maphod ya pohpohdonyu nan heneggonyu an umat hinan pamhodyuh
odolyu. Ti Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtu.§
19 Ya mahapul an unudonyu nan Uldin'u.
Ya adiyu ipa'undul nan animal hinan nob'on an animal.*
Ya adiyu tamman nan payawyuh duwah numbino'ob'on an oho'.†
Ya adiyu ilubung nan duway numbino'ob'on an hinulid hi na'abol.‡
20 Ya gulat ta elo' han lala'i nan baalnan babain niyalih ohah lala'i ta
ahawaona, mu agguy napalgan ya agguy nidatan hi biyangna ta ma'alin
bo'on mahkay hiya himbut ya mahapul an mamoltada. Mu adida patayon
didan duwa ti heden babai ya himbutna.
21 Mu nan lala'i ya mahapul an iyalinay buta'al an kalnilu ta iyuynah nan
way pantaw nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan ta e'nongnan Ha"in an
Dios di Onong di Nibahhawana.
22 Ya e'nong nan padi nan buta'al an kalniluh nan way hinagang'un Dios
ta Onong di Nibahhawana ta way a'aliwan di baholna, at ma'aliwan.
23 Ya hay dumatnganyuh nan lutad Canaan ya muntanom ayuh
numbino'ob'on an ayiw an ma'an di bungada, ya wa ay ta bumungada ya
hanan bungada ya mapaniaw. Ya ibilangyuh mapaniaw hi tuluy tawon, at
mahapul an adiyu onon.
24 Ya nan miyapat an tawon hi bumungaanda ya me'gonan di bungada ta
Onong di Pundayawanyun Ha"in an Dios.§

‡ **19:14** Manu ay ta'tandah Apo Dios oo ti agguy napu'it, ya agguy goh nabulaw, at donglona ya tigona ahan nan ma'ma'at, at bumungot Hiyan mummoltan didah udum di algaw. § **19:18** Mat. 22:39; Mk. 12:31; Lk. 10:27; Rom. 13:9; Gal. 5:14; Jac. 2:8. Nan ohan grupun di Pharisees an nangunud hinan ommoddan hi Shammai ya inudmandan ten uldin an inaliday, “Mu nan mi'bohhol ay da'yu ya ta"on unyu abohlan” (Mat. 5:43). Mu inhingal Jesus dida ti bo'on hene itudun nan Uldin Apo Dios (Mat. 5:44-48). * **19:19** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ti hiyah ne inatda ta ma'amman nan ma'alih *mul*. Mu paniaw damdaman Apo Dios. † **19:19** Anaad ta umat hituy inyuldin Apo Dios? Hay kulugon nan udum ya hiyah ne inat nan iCanaan an agguy kimmulug, ya immannung an hiyah ne inat nan ohan himpampun an ma'alih Zabians an nundayaw hinan apuy ti numbino'ob'on di eneho'da ta nan bot'onda ya middum hinan pumba'ianda. Mu hay kulugon nan udum an nangada'adal hi aat nan luta, ya habhabung, ya oho' ya alyonday ad'addi nan balbalun kalahin di oho' hi un mipidwa, at adi maphod an aton. ‡ **19:19** Anaad ta umat hinay inyuldin Apo Dios? Hay alyon nan udum ya mid mapto' ya hiyah ne ohan ugalin di iCanaan, ya pinahiw Apo Dios nan ugalida (mu engganad ugwan ya mid ah nangah'up hi umat hitun ugalida). Mu alyon nan udumna an nan udumnan hinulid an na'abol an umat hinan dutdut di kalnilu ya linen an inyadin Apo Dios hi Deut. 22:11 ya umipapuhih odol di munlubung, ya namamah un tiyalgaw. § **19:24** Hiyah ne ohan kalahin di Onong hi Pi'lenggopan (Lev. 7:12-15).

25 Mu nan miyaleman tawon hi bumungaanda ya mabalin mahkay hi ononyu, ya hiyah te ma'at ta way aton nan bungadan dumo'do"ol. Ti Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtu.
26 Ya adiyu ihday dotag an agguy na'aan di dalana.
Ya adi ayu mumbuyun unu mun'adal hi te'om.
27 Ya adiyu ipa'lot nan numpinangngel an buu' hi uluyu, ya adiyu goh ipaputol nan uddu' di hamayyu.
28 Ya adiyu gunihan di odolyu an gapuh nan punlungdayaanyuh un way natoy, ya adiyu ipabato' di odolyu. Ti Ha"in hi Apo Dios.
29 Ya adiyu puhion nan binabain imbabaluyyu ta ila'uday odoldah pihhu ta adida mabainan. Ti abulutonyu ay at hiyanan dumo'ol di munla'uh odoldah tun luta, at dumo'olda goh di mumbahol hitun luta.
30 Ya unudonyu nan Uldin hi ma'at hinan algaw an pun'eblayan, ya e'gonanyu goh nan Tuldan Abung an wada'. Ti Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtu.
31 Ya adi ayu umuy mumpabadang hinan mammalad ya nan tagun mun'utung an hay lennawan di matoy di nihuhu'lung ti puhionday nitaguanyu. Ti Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtu.
32 Ya tuma'dog ayuh un nan mina'ma'ilog di pi'hapitanyu ta ipattigyuy pange'gonanyun dida, ya ta'tana' an Dios.* Ti Ha"in an hi Apo Dios ya nabagbagtua'.
33 Ya wa ay di himpangilin bunag an ni'hitun da'yuh nan lutayu ya adiyu dida abohlan.
34 Ya hay atonyuh nan himpangilin bunag an ni'hitun da'yu ya ibilangyu didah paddungnay ibbayu. Ya pohdonyu dida an umat hinan pamhodyuh odolyu ti da'yu goh ya ni'hitu ayuh nan himpangilin babluy hi ad Egypt. Ti Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtu.
35 Ya adi ayu munlayah hi un way ipalukuddan da'yu, unu ipakiludan da'yu, unu way ipagodwadan da'yu.
36 Hay usalonyu ya nan nahamad an lukud, ya nahamad an kiluan, ya nan nahamad an hupa. Ti Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtuy nangekak ay da'yuh ad Egypt.
37 Ya unudonyun amin nan Mandal'u ya an amin nan Uldin'u ta hiyay atonyu. Ti Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtu."

20

Moltan di Bahol
(Lev. 18:1-30)

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 "Alyom hinan holag Israel di, Wa adyay holag Israel unu himpangilin bunag an ni'hituh ad Israel an mangidat hinan imbabaluyna ta me'nong ay Molek* ya mahapul an patayonyu, at nan tataguh nan babluy ya puntapada hiya.
3 Ya ta"on un Ha"in ya bumungota' enen tagu, ya pogpogo' di iddumanah nan tatagu' ti han nangidatanah nan imbaluynan Molek ya pinuhina ahan nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltun awada', ya impa'ampana nan me'gonan an ngadan'u.

---

* **19:32** Manu ay ta'tandah Apo Dios ti abalinanan mummoltan dida ti igohgohanay nun'ala'ay ti mid ologda, ya mid abalinandan mangilulud hi maphod an aton nan ung'ungungnga. * **20:2** Bahaom nan footnote di Lev. 18:21.

4 Ya gulat ta nan tatagun nan babluy ya unda hintigtigon nan tagun
mangidat hinan imbaluynan Molek mu adida hiya patayon
5 at Ha"in di bumungot enen tagu ya didan hina"ama, ya pogpogo' dida
ta adida middum hinan tatagu', ya iddum'u goh an amin nan mangunud ay
hiyan numbahol hi nundayawandan Molek ti ay paddungnay inlugtapa'.
6 Ya bumungota' hinan tagun mumpabadang hinan lennawan nihu'lung
ti paddungnay dayawondah nen lennawa, at pogpogo' di iddumandah nan
tatagu'.
7 Ya ilahhinyuy odolyu ta mihamad di aatyu, at me'gonan ayu. Ti Ha"in hi
Apo Dios an me'gonan.
8 Ya adiyu aliwan nan Mandal'u ta hiyay unudonyu. Ti Ha"in an hi Apo
Dios di nangilahhin ay da'yu.†
9 Ya wa adyay mangidut ay amana unu hi inana ya mahapul an mapatoy
ti inidutanah amana ya hi inana, at awahna.
10 Ya gulat ta han lala'iy umilugtap ta elo'nay ahawan nan lala'in henegg-
ona ya didan duwan immilugtap ya mahapul an mapatoyda.
11 Ya gulat ta nan lala'i ya elo'nay ahawan amana ya binainah amana,
at didan duwa an nan lala'i ya nan babai ya mahapul an mapatoyda ta
awahda.
12 Ya gulat ta nan lala'i ya elo'na nan inapunan babai ya mahapul an
mapatoydan duwa ti nan inatda ya na"appuhi.
13 Ya gulat ta nan lala'i ya elo'na goh di paddungnah lala'in umat hinan
aton nan lala'in mangelo' hinan babai ya henen inatda ya agaga"ihaw ahan,
at mahapul an mapatoydan duwa.
14 Ya gulat ta nan lala'i ya ahawaonay nunhin'ina ya umipabain ahan
hene, at mahapul an gohbon didan tulu ta mi'id ah mangipabain ay da'yu.
15 Ya gulat ta waday lala'ih mangundul hinan animal ya mahapul an
mapatoy hiya, ya mahapul goh an mapatoy nan animal.
16 Ya gulat ta waday babaih umuy mumpa'undul hinan animal ya maha-
pul an mapatoy nan babai ya nan animal.
17 Ya gulat ta nan lala'i ya elo'nay babain pogtang di imbaluy goh amana
unu imbaluy goh inanah ohah tagu ya binaina nan agina, at mahapul an
mapogpog di iddumanah nan tatagu' ti binaina nan pogtangna, at hiyay
ma'amuyuan hi ad bahol.
18 Ya gulat ta elo' han lala'i nan awadan di binulan an pumpa'ahwangan
nan babai at binaina nan babai an dumalat di awadan nan matyamna. Ya
gapu ta henen babai ya inabulutnay lala'i at mahapul an mapogpogdan
duwah nan tatagu'.
19 Ya adiyu elo' nan babain pogtang inayu unu hi amayu ti mabainan nan
neheggon an tutulangna, at didan duway ma'amuyuan an mabaholan.
20 Ya gulat ta nan lala'i ya elo'nay ahawan nan agin amana ya binaina hi
ulitaona, at didan duway ma'amuyuan, at matoyda an mi'id imbaluyda.
21 Ya gulat ta nan lala'i ya ahawaonay ahawan nan pogtangna ya nappuhi
ahan henen ma'at ti binaina nan pogtangna, at mi'id ah holagda.‡
22 Ya hay mahapul ya adiyu aliwan nan Mandal'u ya nan Uldin'u, ya hiyay
unudonyu ta way atonyun adi mapakak hinan lutan pangiyaya' ay da'yuh
punhituwanyu.
23 Ya mahapul an adiyu eng'enghon nan ugalin nan tatagun pakako'
hinan lutan umayanyu ti ina'inatdan amin hatun agaga"ihaw, at hiyanan
inabohla' dida.

† **20:8** I Pet. 1:16. ‡ **20:21** Bahaom nan footnote di Lev. 18:16.

24 At hay inali' ay da'yu ya boltanonyu nan lutada, ya idat'un da'yu ta
lutayu, ya henen luta ya ma"almuy mihabal, at do'ol ahan di ma'an.§ Ti
Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtuy nangilahhin ay da'yuh nan tatagu ta
adida middum ay da'yu.
25 At mahapul an immatunanyu nan nun'abhiwan nan mapaniaw ya nan
adi mapaniaw an animal ya nan hamuti. Ya puhionday itaguanyuh nan
pangihdanyuh nan animal, ya nan hamuti, ya nan umadap hinan luta ti
didanay inlahhin'uh mapaniaw hi adiyu ihda.
26 Ya mahapul an me'gonan di aatyu ti Ha"in an hi Apo Dios ya me'gonan
di aat'u, ya inlahhin'u da'yuh nan atagutagu ta mihakup ayun Ha"in.
27 Ya nan linala'i unu binabain mun'utung ta mihu'lung nan nappuhin
lennawa unu nan mumpalad ya mahapul an mapatoyda, at pundotnayyuh
batu dida ta awahda."

21

Nan Uldin hinan Padi

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Mi'hapit'ah nan papadi an nan
imbabaluy Aaron ta alyom ay diday, Nan padi ya mahapul an emayaana
ta adina dapoon nan matoy an tutulangna ta adina puhion di itaguana.
2 Mu dapoonah un didan hina"ama an umat ay inana, ya hi amana, ya nan
imbaluynan babai unu lala'i, unu nan lala'in pogtangna,
3 unu nan ungan agguy nangahawan babain pogtangna an hiyay manal-
imun, ya mabalin an dapoona hiya an ta"on un pumuhiy nitaguana.
4 Mu mahapul an emayaana ta adina puhion di nitaguanah nan pumba-
holanah udum ti hiyay ap'apudan himpampun.
5 Ya nan papadi ya adida gidgidan di buu' di uluda unu gidgidan nan
hamayda, unu odolda an dumalat di lungdayada.*
6 Ya ihamadday ugalida ta adida ipa'ampay ngadan'un Dios ti didana nan
gun mangiyuy hinan me'nong an ma'an an nan tinapay ya nan Onong an
Moghob an me'nong ay Ha"in an Dios, at mahapul an nahamad di ugalida.
7 Ya adida ahawaon nan babain waday lala'in nangelo' ay hiya unu nan
ni'hiyan hinan ahawana ti hiyay padih mangitamuan hinan tatagu' an Dios,
at mahapul an nahamad di ugalina ti Ha"in an Dios di itamuana.
8 Ya ibilangyu didah me'gonan di aatda ti diday mange'nong hinan onong
ay Ha"in an Dios, ya ibilangyu didah nahamad di ugalida ti Ha"in an hi Apo
Dios di nangihamad hi ugalida ti na'ahhamad di aat'u.
9 Ya gulat ta nan babain imbaluy nan padi ya puhionay odolna ta
mumputa at hi amanay bainona, at mahapul an gohbonyu hiyah nan apuy.
10 Ya nan Nabagtun Padin nahiitan hi lanay uluna ya nidawat ta
ilubungna nan lubung di padi ya mahapul an adina inganuy an manugud
hi buu'na unu adina pi"ion di lubungnah punlungdayaana.
11 Ya mahapul an adina ahan umuy tigon nan malgom an natoy ta adina
puhion di nitaguana an ta"on un hi amana unu hi inanay natoy.
12 Ya adina ahan taynan nan Me'gonan an Kuwaltu ta umuyna dida tigon
ti puhiona nan me'gonan an awada' an Dios ti hiya ya nidawat an nahiitan
hinan lana' an Dios.
13 Ya mahapul an hay ahawaona ya babai an mi'id ahan nangelo'.

---

§ **20:24** Ex. 3:8. * **21:5** Nan iCanaan ya ginidgidanday odolda ta olom ya ma"attig anuy punlungdayaandah nan bululda, at hiyay ohan aat di numpabadangandah nan bululda.

14 Ya adina ahan ahawaon nan nabalu, unu nan ni'hiyan an babai, unu
nan do'ol di lala'in nangelo' ay hiya, mu hay ahawaona ya nan babaih nan
ohan himpangapu an mi'id ahan ah nangelo' ay hiya
15 ta maphod di a'al'alyan nan holagna an middum ay didan hina"ama. Ti
Ha"in an hi Apo Dios di nangilahhin ay hiyah mumpadi."
16 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
17 "Alyom ay Aaron ta nan holagnad ugwan hi enggana ta wada ay di
ganitda ya adida ahan umuy mun'onong hinan ma'an ay Ha"in an Dios.
18 Ya adi ahan mabalin an umuy hinan awada' nan tatagun waday ganit di
odolna an umat hinan linala'i an nabulaw, ya napilay, ya nan waday pa"in
di angahna, unu nakudangan di ni'atan di odolna,
19 ya umat goh hinan napungudan di dapana unu nan ngamayna,
20 unu nan nabu"ung, ya nan he'he'dod an tagu, unu na'ulab di matana,
unu nan way loghap di up'upna, ya nan napnahan an lala'i.
21 Ya nan holag Aaron an padin waday ganitna ya adi ahan mabalin an
umuy mun'onong hinan Onong an Moghob an me'nong ay Ha"in an Dios
ti nan waday ganitna ya paniaw hi un umalin mun'onong hinan ma'an an
onong'un Dios.†
22 Mu mabalin an onona nan ma'an an ne'nong ay Ha"in an nan nidugah
an me'gonan ya nan me'gonan an ma'an.
23 Mu adi hiya mabalin an umuy hinan way kultina, ya adi goh umuy
hinan way pun'onngan ti waday ganitna, at puhiona nan me'gonan an
ihina'. Ti Ha"in an hi Apo Dios di nangilahhin ay dane ta me'gonanda."
24 At inalin Moses an amin hatu ay Aaron, ya nan imbabaluyna, ya an
amin nan holag Israel.

22

Hay Aat nan Me'gonan an Me'nong

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 "Alyom ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna ta e'gonanda nan
onong an e'nong nan holag Israel an indawatda ta adida bainon di ngadan'u.
Ti Ha"in hi Apo Dios.
3 Ya wada ay di ohah nan holagyu an nan nappuhiy ataguna ta umuyna
hegnon nan me'gonan an e'nong nan holag Israel an indawatdan Ha"in ya
henen tagu ya mahapul an mapogpog di iddumanan Ha"in. Ti Ha"in hi Apo
Dios.
4 Ya gulat ta nan holag Aaron an waday palla'na unu waday nappuhin
bumuhu' hi odolna ya adina onon unu ihda nan me'nong ay Ha"in hi
engganay un mapoyanan nan poghana ta maleneh hiya. Ya wada ay di
medeneh hinan odol di natoy, unu nan lala'i an waday bumuhu' hinan
bagina,
5 unu gulat ta way dapoonah nan malgom an mapaniaw an mun'ada'adap
ya pumuhiy ataguna, unu nan tagun manapah nan way dogohna ya miyalin
ay hiya,
6 ya nan manapah nan umat hitu ya adi hiya maleneh hi engganay
mahdom. Ya mahapul an adina ihda unu onon nan me'gonan an ne'nong
hi engganay un mun'amoh ta malenehan hiya.
7 Ya wa ay ta na'unug nan algaw ya maleneh mahkay hiya, at mabalin an
onona ya ihdana nan me'gonan an me'nong ti hiyah ne tuwaliy onona.

† **21:21** Manu ay mahapul an mid ganit nan papadi ti ipa"elday aat Jesus an Nabagtun Padin mid ah ganitna (Heb. 9:13-14).

8 Ya mahapul an adina ihda nan natoy an animal unu nan animal an pinatoy di udum an animal ti ihdana ay at hiyay dumalat hi alugitan di ataguna. Ti Ha"in hi Apo Dios.

9 Ya nan papadi ya mahapul an unudondan amin nan imbaga' hi atonda ti adida ay at mumbaholda, ya matoyda an dumalat di adida pangunudan hinan mahapul hi atonda. Ti Ha"in hi Apo Dios an nangilahhin ay dida ta mihamad di ugalida.

10 Ya hay mangihda unu mangan hinan me'gonan an dotag ya da Aaron ya nan pamilyana ya anggay ya mi'id ah udum, an ta"on nan mangilin nan papadi unu nan tagalana ya adi mabalin.

11 Mu nan himbut nan padin penla'na ta baalna unu nan baal an nitungaw hi abung nan padiy hiyay mabalin hi me"an unu mi'ihdah nan padi.

12 Ya gulat ta nan babain holag nan padi ta bo'on holag Levi di ahawaona ya adi hiya mabalin hi me"an unu mi'ihdah nan ne'nong an me'gonan.

13 Mu gulat ta nan babain imbaluy nan padi ya nabalu unu ni'hiyan ya mi'id di imbaluyna ya numbangngad an mi'hituh abung amana an umat hidin abalahangna ya mabalin an me"an unu mi'ihdah nan onon amana. Mu adi mabalin ahan an me"an nan tagun mangali.

14 Ya gulat ta waday nibahhaw an agguyna ginulat ya inana nan me'gonan an ne'nong ya mahapul an bayadanah den ne'nong, ya indatnah nan padi, ya inokpanah ba'intih porcento nan balulna.

15 Ya mi'id ah tagun mamuhih nan me'gonan an onong nan holag Israel an ene'nongdan Ha"in an Dios.

16 At nan pangiyabulutanda ta onon nan mangili nan me'gonan an onong di hiyay dumalat hi abaholanda. Ti Ha"in an hi Apo Dios di mangihamad hi ugalida."

Nan Adi Ma'abulut an Me'nong

17 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,

18 "Mi'hapit'a ay da Aaron, ya nan linala'in imbabaluyna, ya an amin nan holag Israel ta alyom ay diday, Gulat ta wadan da'yun holag Israel unu nan himpangilin ni'hitun da'yuy mamhod an mangiyuy hi onongna ta mun'onong ay Apo Dios hinan Onong an Moghob ta mangipa'annung hinan inhapatana unu unna tuwali ninomnom an mun'on'onong

19 ya hay ma'abulut hi iyaliyuh e'nongyu ya nan mi'id ah ganitnan manilhig an baka, unu buta'al an kalnilu, unu gandeng.

20 Ya adiyu iyaliy malgom hinan way ganitna ti adi ma'abulut nan e'nongyu.

21 Ya wa ay di mun'onong hi Onong di Pi'lenggopan hi i'ibba ta mangipa'annung hinan inhapatana unu unna tuwali ninomnom an mun'on'onong ya hay e'nongna ya hay baka unu kalnilun mi'id ah ganitna ta way atonan ma'abulut.

22 Ya adiyu ahan e'nong ay Apo Dios nan nabulaw, unu nan way na'ipung, unu napilay, unu nabilatan, unu nan waday poghana, unu nan way butigna, unu way nabdu'. Adiyu ahan iyuy hinan pun'onngan nan malgom an umat hina ta e'nongyuh Onong an Moghob hi me'nong ay Apo Dios.

23 Ya unyu ay tuwali ninomnom an mun'onong ya mabalin hi e'nongyu nan napilay unu nabilatan an baka unu kalnilu, mu adi ma'abulut hi un me'nong hi Onong di Ni'tulagan.

24 Ya mahapul an adiyu ahan e'nong ay Apo Dios nan animal an nahugatan, unu napnahan, unu napilayan, unu nagunihan. Mahapul an adiyu ahan e'nong di umat hituh nan babluyyu.

25 Ya adiyu ahan abuluton an alan nan animal an iyalin nan himpangili
ta ay ma'an an hiyay e'nongyun Apo Dios. Ti adi ma'abulut nan e'nongyu ti
nappuhi, ya waday ganitna."
26 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
27 "Wada ay di mitungaw an baka, unu kalnilu, unu gandeng ya mahapul
an mimiddum ay inanah pituy algaw. Ya mete"ah awalun di algawna ya un
mabalin hi ma'abulut an moghob an me'nong ay Ha"in an Dios.
28 Ya adiyu pundehhonon an e'nong nan nunhin'ina an baka unu kalniluh
ohay algaw.*
29 Ya wa adya ta mun'onong ayuh Onong di Punyamananyun Ha"in an
Dios ya hamadonyu ta da'yuy ad nomnom hinan atonyu.
30 Ya ihdayun amin nan ene'nongyu eden algaw an nange'nonganyu ta
mi'id ah ma'ang'angang hinan mabiggat ti Ha"in hi Apo Dios.
31 Ya adiyu al'alliwan nan immandal'u, mu unyuat unudon ti Ha"in hi Apo
Dios.
32 Ya adiyu aton nan umipabain ta adia' mabainan, ya da'yun holag Israel
ya me'gonan di pannigyun Ha"in. Ti Ha"in hi Apo Dios an nangilahhin ay
da'yu ta me'gonan ayu goh,
33 ya Ha"in di nangekak ay da'yuh ad Egypt ta Ha"in an Dios di daya-
wonyu."

23

Hay Aat di Mangilin

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 "Ipa'innilam hinan holag Israel di, Hatuy pento"un algaw an pumbe-
htaandan Ha"in, at ipa'innilayuh nan me'gonan an ahayhayupanyu."

Nan Algaw an Pun'eblayan
(Ex. 20:8-11; 23:12; 31:12-17; 34:21; 35:1-3; Deut. 5:12-15; Mat. 12:1-14; 28:1; Lk. 4:16; Jn. 5:9; Ac. 13:42; Col. 2:16; Heb. 4:1-11)

3 Ya intuluy Apo Dios an inalinay, "Ya onom di algaw hi puntamuanyu, mu
nomnomonyu an nan miyapitun algaw* ya hiyah ne algaw an pun'eblayan.
At adi ayu muntamu ti hiyah ne algaw hi a'amunganyun mundayaw ay
Ha"in an Dios ti hiyah ne algaw hi pun'eblayanyuh nan malgom an wadan
di numpunhituwanyu, ya hiyay atonyu."

Nan Namaliwan Apo Dios hinan Tataguh Din Penghana
(Ex. 12:14-20; Num. 28:16; Deut. 16:1-2; Mat. 26:17; Mk. 14:12-26; Jn. 2:13; 11:55; I Cor. 5:7; Heb. 11:28)

4 Ya inalina goh di, "Ya hiyatuy algaw hi pento"un Dios hi pumbehtaanyu
ta hiyay me'gonan an ahayhayupanyu, at gunyu ipa'innilah un madatngan
nan gutudna.
5 Ya hay gutud di Punnomnoman hi Namaliwa' an Dios ya mete"ah
a'unugan di algaw eden miyapulu ta opat di algaw hinan hopap di bulan."†

Nan Panganan hi Agguy Nabino'bo'an an Tinapay
(Ex. 23:14-15; 34:18; Num. 28:17-25; Deut. 16:3-8; Mk. 14:1, 12; Ac. 12:3; I Cor. 5:6-8)

6 Ya inalina goh di, "Ya nan mabiggat an miyapulu ta lemay algaw‡ ya
hiyay ete"an di Pumbehtaanyun Ha"in an Dios hinan Agguy Nabino'bo'an

* **22:28** Mid mapto' ya hiyah ne ugalin nan iCanaan. * **23:3** Unu Habadu. † **23:5** Unu Nisan/Aviv 14 hinan calendar di Hudyu. Hiyah ne March unu April hinan calendar tu'u. ‡ **23:6** Unu Nisan/Aviv 15.

an Tinapay, ya pituy algaw§ di adiyu panganan hinan agguy nabino'bo'an an tinapay.
7 Ya nan hopap di algaw ya hiyah ne me'gonan, at hiyay ahayhayupanyu ta dayawona' an Dios, ya mahapul an mi'id ah muntamu.
8 Ya pituy algaw di pange'nonganyuh nan moghob an me'nong ay Ha"in an Dios, ya nan apitun di algaw ya adi ayu goh muntamu ta mahayup ayu ta mundayaw ayu goh ay Ha"in."

Nan Hopap di Bungan nan Mitanom
(Ex. 22:29; Rom. 8:23; I Cor. 15:20-23)
9 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
10 "Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay diday, Wa ay ta dumatong ayuh nan lutan idatna ay da'yu ya hay hopap di pumbot'anyu ya iyuyyuy himboto' hinan padi
11 ta ilayatna nan himboto' ay Apo Dios, at umamlong, at abulutona. Ya hay algaw hi pangilayatan nan padi ya hay mabiggat an nan algaw an pun'eblayan.*
12 Ya hede han algaw an ilayatan nan himboto' an paguy ya iddumyun e'nong nan uyaw an kalnilun ohay tawona an mi'id ah ganitna ta Onong an Moghob an me'nong ay Apo Dios.
13 Ya iddumyuy nahuluk hi opat di litroh nan ma'adyamu' an alenan nalamutan hi mantika ta moghob an me'nong ay Apo Dios ta nan angilitnay mangipa'amlong ay Hiya. Ya hay me'nong goh ta Onong an Ma'inum ya ohah litron bayah.
14 Ya ta"on un nihanglag nan paguy, ya nalangu nan gahhilang, unu malgom an bungan nan intanomyu ya adiyu onon ta engganah unyu e'nong ay Apo Dios. Ya heten uldin ya mahapul an ato'aton nan holagyuh enggana an ta"on un malgom di lugal hi numpunhituwanda."

Tungaw hi Alpahan di Boto'†
(Ex. 23:16; 34:22; Lev. 19:9-10; Num. 28:26-31; Deut. 16:9-12; Ac. 2:1-4; 20:16; I Cor. 16:8)
15 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya mete"a eden mabiggat hi alpahan di Habadu ya heden algaw an nangiyayanyu ta nilayat an ne'nong nan nahhun an bento'yu ya ete"ayun mumbilang ta engganay magtud di pituy duminggu.
16 Ya mete"ah nan mabiggat hi alpahan di ngilin an algaw ya ete"ayun mumbilang goh hi nabongley algaw,‡ ya e'nongyu goh ay Ha"in an Dios di pa"alah paguy.
17 Ya da'yun amin an numbino'ob'on di numpunhituwanyu ya iyaliyuy hindudwah milayat an tinapay an hay niyamma ya nahuluk hi opat di litroh na'adyamu' an alena, ya ma'udman hi bino'bo', ya inhaangyu ta midat an Milayat an Onong'un Dios. Hiyah ne onong di hopap di bungan di mitanom.
18 Ya hay middum hinan tinapay an me'nong ya pituy bubuta'al an hinohhay tawonan kalnilun uyaw ya mi'id ganitda, ya oha goh hi manilhig an baka, ya duwah buta'al an kalnilu ta diday Onong an Moghob ay Ha"in an Dios an middum nan tinapay ya nan bayah ta moghob an me'nong goh ay Ha"in ta nan maphod an angilitnay mangipa'amlong ay Ha"in.
19 Ya e'nongyuy ohay hintawonah buta'al an gandeng hi Onong di Bahol ya duwan kalnilun uyaw an hinohhay tawonda ta Onong di Pi'lenggopan.

§ **23:6** Unu Nisan/Aviv 15-21. * **23:11** Unu Nisan/Aviv 16. † **23:14** Tulu goh di ngadan ten ngilin ti (1) Behtan di aDumiduminggu (Ex. 34:22), ya (2) Behtan di Udol (Ex. 23:16), ya (3) Behta an Pentecost (Ac. 2:1). ‡ **23:16** Unu Sivan 6. Hiyah ne May-June hinan calendar tu'u.

20 Ya ilayat nan padi an e'nong ay Ha"in an Dios nan duwan uyaw an
kalnilun middum nan tinapay an hopap di bungan nan nitanom. Hatun
nidawat an Milayat an Onong ya bagin nan padi.
21 Ya hete an ahayhayupan ya me'gonan, at ngilinonyu, ya adi ayu umuy
muntamu. Ya hete han uldin ya adi mapogpog an ta"on un malgom di
pi'hituwan nan holagyu, ya mahapul an ato'atondah enggana.
22 Ya wa adya ta mumboto' ayu ya adiyu bot'on nan paguy an wadah nan
numpumpiningit, ya adiyu balluwon nan agguy na'ala ta waday alan nan
tatagun nawotwot, ya nan himpangilin ni'hitun da'yu. Ti Ha"in hi Apo Dios."

Nan Behtan di Talampet
(Num. 29:1-6)

23 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
24 "Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay diday, Nan hopap di algaw
hi apitun di bulan§ ya ngilinonyu ta pun'eblayanyu. Ya ta panginomno-
manyuh nan me'gonan hi ahayupanyu ya ipa'innilayuh nan pangipagan-
gohanyuh nan talampet.
25 Ya adi ayu umuy muntamu, mu un ayu mun'onong hinan moghob an
me'nong ay Apo Dios."

Algaw hi Ahanian di Bahol
(Lev. 16:2-34; Num. 29:7-11; Rom. 3:24-28; Heb. 9:7; 10:3, 19-22)

26 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
27 "Nan miyapulun algaw hi apitun di bulan* ya hiyay algaw hi
pun'onngan ta a'aliwan di bahol. Ya henen a'amunganyu ya me'gonan, at
mahayup ayu, ya impa'ampayuy odolyu,† ya nun'onong ayun Ha"in an Dios
hinan moghob an me'nong.
28 Ya adi ayu muntamu eden algaw ti henen algaw di hiyay
pun'onnganyun Ha"in an Dios ta way a'aliwan di baholyu.
29 At wa ay di adi mangipa'ampah odolna eden algaw ya mahapul an
mapogpog di iddumanah nan tataguna,
30 ya wada ay goh di muntamu eden algaw ya ubaho' hiyah nan niddu-
manan tatagu.
31 Ya ta"on un malgom an tamu ya hete han uldin ya minaynayun an
ato'aton nan holagyuh enggana an ta"on un malgom di pi'hituwanda.
32 Ti hete ya Habadu an pun'eblayanyu, at mahapul an ipa'ampayuy
odolyu. Ya mete"ah nan miyahiyam an algaw hinan bulan ta nangamung
mahdom hinan mabiggat ‡ ya mahapul an ngilinonyu nan pun'eblayanyu."

Behtan nan A'ab'abbung
(Ex. 23:16; Num. 29:12-39; Deut. 16:13-17; Jn. 7:2, 37)

33 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay Moses an alyonay,
34 "Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay dida an nan miyapulu
ta lemay algaw hinan miyapitu an bulan ya hiyay gutud di behta an
pun'ammanyuh nan a'al'allung, ya mahapul an mumbehta ayuh pituy
algaw.§
35 Ya nan hopap di algaw ya me'gonan an ahayupanyu, at adi ayu
muntamu.
36 Ya pituy algaw di umonnga'onnganyuh nan moghob an me'nong ay Apo
Dios, ya nan awalun di algaw ya me'gonan an ahayupanyu, at mun'onong

§ **23:24** Unu Tishri/Ethanim 1. Hiyah ne September unu October hinan calendar tu'u. * **23:27** Unu Tishri/Ethanim 10. † **23:27** Unu munlangdu ayu. ‡ **23:32** Hiyah ne ma'alih miyapulun algaw (verse 27). § **23:34** Unu Tishri/Ethanim 15-21.

ayuh nan moghob an me'nong ay Apo Dios, at mahapul an mi'id ah umuy muntamu ti hiyay angunuh an ahayupanyu.

37 Ya hiyatuy behtah pento' Apo Dios hi ipa'innilayu an date ya me'gonan an ahayupanyu ta e'nongyu nan onongyu an moghob ay Apo Dios an nan Onong an Moghob, ya nan Onong an Ma'an, ya nan udum an goltonyuh e'nong, ya nan Onong an Ma'inum, ya atonyu daten amin eten ohan algaw.

38 Ya nat'on tuwali nan gunyu e'nong ay Apo Dios hinan algaw an pun'eblayanyu, ya nan udum an pohdonyun idat tuwali, ya nat'on goh tuwali nan inhapatayu, ya nat'on goh nan unyu tuwali ninomnom an mun'onong ay Apo Dios.

39 Ya hede goh an miyapulu ta leman algaw hi apitun di bulan hi alpahan di numbot'anyuh nan inhabalyuh nan lutayu ya nomnomonyu ta ibehtaanyuh Apo Dios hi pituy algaw, ya nan hopap di algaw ya hiyay pun'eblayanyu, ya nan awalun di algaw ya hiyay pun'eblayanyu goh.

40 Ya heden hopap di algaw ya alanyu nan mun'aphod an bungan nan ayiw an intanomyu, ya inummal ayu goh hinan tubun nan palma, ya nan hapang di ayiw an abebellog di tubuna, ya nan ayiw an poplar, at hiyanay inusaldan nundayaw ay Apo Dios hi pituy algaw.

41 Ya gunyu aton heten behta an behtan Apo Dios hinan miyapituy algaw hi apitun di bulan hi atawotawon. Ya heten uldin ya adi mapogpog, at minaynayun an ato'aton nan holagyuh engganah un madatngan nan apitun di bulan.

42 Ya an amin nan mitungaw an holag Israel tuwali ya munhitu ayuh nan allung hi pituy algaw

43 ta way panginnilaan nan holagyu an da'yun holag Israel ya nunhitu ayuh nan allung hidin nangekakana ay da'yuh ad Egypt.”

44 At impa'innilan Moses hinan tatagun amin din immandal Apo Dios hi atondan mumbehta.

24

Hay Panalimunan hinan Hilaw (Ex. 27:20-21)

1 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,

2 “Mandalom nan tatagu ta iyalida nan namahmah an lana an malpuh nan olibon maphod di ammana ta way mittuh nan panul an panilaw, ta way aton nan apuy an adi madmaddop.

3 At amahdomahdom ya gun tolgan Aaron nan panul ta lumanablabi an bumenabenang hi engganay mapatal heden hilaw an wah dih nan pangngel nan kultinan di niha"adan nan Kahon an Nittuwan di Himpulun Uldin hinan Me'gonan an Kuwaltu. Ya heten uldin ya minaynayun hi ato'aton nan holagyuh enggana.

4 Ya gun halimunan Aaron ta bumenabenang nan hilaw an nun'ipattu' hinan namahmah an balitu' hidih nan wada' an Dios.”

Nan Tinapay an Me'nong ay Apo Dios

5 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya alanyuy na'adyamu' an alena, ya inhaangyu ta ma'amman di himpulu ta duwah tinapay, ya opat ya han godway litro an miyammah ohay tinapay.

6 Ya pun'ipattu'yu nan tinapay an hin'o'nom hi numpinangngel hinan lamehaan an namahmah an balitu' hinan way hinagang di awada' an Dios.

7 Ya ha"adonyu nan duwan nalinyan tinapay hinan namahmah an maphod di hunghungnan incense hinan tinapay ta hiyay mangipanomnom hi unda e'nong ta moghob an onong ay Ha"in an Dios.

8 Ya heden algaw an gunda pun'eblayan ya ep'ephod Aaron nan tinapay
an gun idat nan holag Israel hinan way hinagang'un Dios, ya hiyah te
ato'aton nan holag Israel hi enggana.
9 Ya nan tinapay ya bagin da Aaron ya nan linala'in holagna, ya nan
me'gonan an lugal di pangananda ti henen ma'an ya me'gonan ti nalpuh
bingayda an gunda alan nan ne'nong ay Ha"in an Dios an moghob."

Moltan di Adi Pange'gonan ay Apo Dios

10 Ya wada han lala'i an hi inana ya nalpuh holag Israel, ya hi amana
ya holag di i'Egypt, ya hede han lala'i ya ni'pattoy hinan ohan lala'in holag
Israel hidih nan immapalanda.
11 Ya heden lala'in imbaluy nan holag Israel an babai ya ente"anan
mangidut ya mamahiw ay Apo Dios, at inyuydan Moses. (Ya hi inan nen
lala'i ya hi Shelomith an imbaluy Dibri an nalpuh holag Dan.)
12 Ya impaguwalyada hiya ta engganay henodday inalin Apo Dios hi
atondan hiya.
13 Ya unat goh himmapit hi Apo Dios ay Moses, ya inalinay,
14 "Ekakyuh ne han lala'in nun'idut hinan immapalanyu, ya da'yu an
nangngol hi nun'idutana ya ho"onyuy uluna ta ihtiguanyu an numbahol
hiya, ya an amin ayun tatagu ya taponyu hiya ta engganay matoy.
15 Ya alyom hinan holag Israel di, Nan mamahiw ay Apo Dios ya hiyay
ma'amuyuan hi mamolta.
16 At wa adyay tagu ta adina e'gonan hi Apo Dios ta idutana Hiya ya
mahapul an mapatoy, ya an amindan na'amung ya mahapul an taponda
hiya an ta"on un nan himpangili unu holag Israel, ta wa adya ta agguyna
ene'gonan hi Apo Dios ya mahapul hi mapatoy.
17 Ya gulat ta waday mamatoy hi ibbanah tagu ya mahapul an mapatoy
goh,
18 ya nan mamatoy hinan animal di ohah ibbanan tagu ya mahapul an
hukatana goh hi animal. Ti hay aatna ya animal ay di pinatoyna ya animal
goh di bayadna.
19 Ya gulat ta han tagu ya ginunihana nan heneggona ya henen inatnan
ne han ibbanan tagu ya mahapul an hiya goh di ma'at ay hiya.
20 Ya gulat ta immipung hi hu'i ya ma'ipung goh di hu'ina, ya gulat ta
pimmilok ya mapilok goh di matana, ya gulat ta pimmengaw hi baba ya
mapengawan goh di ohah babana. Ti nan inatnah nan ibbana ya mahapul
an hiya goh di ma'at ay hiya.*
21 Ya wa adyay pumatoy hi animal ya mahapul an hukatana nan animal,
mu wa adyay pumatoy hi tagu ya mahapul an mapatoy goh hiya.
22 Nen un ohay uldin hi unudonyun amin, at ta"on un nan himpangilin
ni'hitun da'yu unu da'yun holag Israel ya mapapaddung di panugun nen
uldin ay da'yu. Ti hi Apo Dios ya nabagbagtu."
23 Ya unat goh inalin Moses hete hinan tatagu ya enekakda din lala'ih nan
immapalanda, ya nuntapada hiya ta engganay un natoy. Ya hiyah te na'at
ta way inat nan tatagun Israel an nangunud hinan immandal Apo Dios ay
Moses.

25

Nan Miyapitun Tawon

* **24:20** Bahaom nan footnote di Ex. 21:25 ta innilaom di dalat ten uldin.

1 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses hi wadanah nan Duntug an Sinai an
alyonay,
2 "Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay dida an wa ay ta dumatong
ayuh nan lutan idat'un da'yu ya mahapul an pun'eblayonyu nan luta ta
Ha"in an hi Apo Dios di dayawonyu.
3 At onom di tawon hi panammanyuh nan payawyu, ya onom goh di
tawon di panalimunanyuh pangaananyuh nan nappuhin halepeng nan
greypyu, ya pamugahanyuh nan bungada,
4 mu nan miyapitun tawon ya hiyah ne me'gonan an ngilin an
pun'eblayan nan lutayu ta heden tawon ya midawat nan lutan Ha"in an
Dios. At adiyu tamman nan lutayu, ya adiyu halimunan nan greypyu.
5 Ya adiyu alan nan bungan nan humangaw hinan lutayu, ya adiyu
pugahon nan bungan nan nidawat an greypyun nidawat ay Ha"in an Dios.
Ti nan luta ya mahapul an pun'eblayonyuh hintawon.
6 Ya nan bungan nan humangaw hinan miyapitun tawon an pun'eblayan
nan lutayu ya alanyu ta ononyu, mu mi'yala goh nan linala'i ya binabain
baalyu, ya nan puntamuonyu, ya nan ni'hitun da'yu an mangiliyu.
7 Ya ta"on goh nan a'animalyu ya nan a'animal an wadah nan lutayu ya
ononda nan bungan nan humangaw."

Nan Tawon an Ibangngadan nan Lutan Nala'uan[*] *(Deut. 15:1-11)*

8 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya bilangonyuy mumpapituy pituh tawon an
pun'eblayan nan lutayu ta hay lammungnan amin ya napat ya han hiyam
di tawon.
9 Ya nan apulun di algaw hi apitun di bulan an ma'alih Algaw an
Pun'i'innaliwan[†] ya paganghonyu nan talampet hinan abablubabluy hi ad
Israel.
10 At e'gonanyu nan miyanabonglen tawon, ya ipa'innilayun amin hinan
tatagun numpunhituh nan abablubabluy ta mun'amlongda. Ti heden
tawon ya nan enepla'da an luta ya mibangngad ay didan hina"aman ad luta
tuwali. Ya nan himbut ya mumbangngaddah nan pamilyada tuwali.
11 Ya nan miyabonglen tawon ya hiyay tawon hi pumbehtaanyu, at adiyu
tamman nan lutayu, ya adiyu goh alan nan bungan nan humangaw hinan
lutayu unu pugahon nan bungan nan agguyyu hinalimunan an greypyu.
12 Ti hiyay gutud di pumbehtaanyu, at ngilinonyu ti me'gonan, at hay
ononyu ya nan bungan di inhabalyuh nan lutayu an din i'innalyu.
13 Ya henen Tawon di Pumpangibangngadan hinan lutan lina'uanyuh nan
ad luta tuwali.
14 Ya gulat ta ila'uyu nan lutayuh nan ohan ibbayu unu luma'u ayuh nan
lutan di ibbayu ya adi ayu himbabalbali.
15 Gulat ta munla'u ayu unu luma'u ayuh nan luta ya bilangonyuy atnay
tawon ya un madatngan nan Tawon di Pangibangngadan, ya bilangonyu
goh di atnay tawon hi bumungaan nan nitanom, ya hiyay balul di punla'uyu
unu pangila'uyu.
16 Ya gulat ta do'do"ol di tawon hi punhabalan nan luma'u ya un madat-
ngan nan Tawon di Pangibangngadan ya ong'ongngol di la'una, ya gulat ta
un itang di na'angang hi tawon ya itang goh di bayadna. Ti hay mabayadan
ya nan bilang di tawon hi punhabalan hinan luta.
17 Ya adi ayu himbabalbali, mu ta'tana' an Dios. Ti Ha"in hi Apo Dios an
nabagbagtu."

---

[*] **25:7** Unu Tawon an Behtan di Pangibangngadan. [†] **25:9** Unu Gutud di Pun'onngan hi Hanin di Bahol (Lev. 16:1-34).

Nan Ma'at hinan Miyapitun Tawon

18 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya unudonyu nan Uldin'u, ya emayaanyu ta
atonyu nan immandal'u, at mid al'alih pi'hituwanyuh tun luta.
19 Ti nan luta ya pumhod an malmuy mihabal, at do'ol di ma'an hi ononyu,
at malenggop ayun munhitu.
20 Ya gulat ta wadan da'yuy mangalih, Hay onon mah ede han miyapitun
tawon? Ti adi tamman nan luta ya adi alan nan bungan nan nitanom!
21 Mu hede han miyonom an tawon ya wagaha' nan luta ta pumhod di
bungana ta umanay hi ononyuh tuluy tawon.
22 At hede han miyawalun tawon an punhabalanyuh nan luta ya wada
nan baa' hi ononyun munhabal an magi'od hi ononyuh engganay alanyuy
bungan nan intanomyun de han miyahiyam an tawon.”

Hay Pamangngadan hinan Gina'u

23 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya nan luta an la'uanyu ya bo'on bagiyuh
enggana ti bo'on da'yuy immannung hi ad luta ti luta' an Dios, ti da'yu ya un
ayu umat hinan bunag an un ayu ni'hithituh tun luta.
24 At wada ay di ad luta an pohdonan mamangngad hinan lutana an
lina'uanyu ya mahapul an iyabulutyu.
25 Ya gulat ta mumbalin hi nawotwot di ohah nan ibbayu ta mapilitan an
mangila'uh nan lutana, ya umali ay nan nehegheggon di nitulanganan hiya
ya mabalin an hiyay mamangngad hinan lutan inla'un nan agina.
26 Ya gulat ta mi'id di a'aginan mamangngad hinan lutana mu wada ay di
pihhunah udum di tawon ya hiyay mamangngad.
27 Ya bilangonay atnay naluh hi tawon hi nangila'uana ta nan bayad di
tawon an ma'angang di hiyay ibangngadana eden tagun nangila'uana, at
nan luta ya bagina mahkay.
28 Mu mi'id ay di pamangngadna ya nan nunla'uh nan lutay okod hi
engganay madatngan nan Tawon di Pangibangngadan hi luta ya un mahkay
mibangngad ay hiya nan lutana tuwali.
29 Ya gulat ta waday lala'in mangila'uh abungna an nunlene'woh di
allupna an wah nan siudad ya waday biyangnan mamangngad eden
abungnah ohay tawon an nangila'uana.
30 Mu adina ay umuy bangngadon ta naluh di ohay tawon ya mid mahkay
biyangnan mamangngad, at nan abung ya bagin mahkay nan nunla'u ya
nan holagnah enggana, ya adi mibangngad hinan nangila'uh un madatngan
nan Tawon an Pangibangngadana.
31 Mu nan abung an agguy na'allup ya uddum nan lutan di payaw at
mabalin hi mabangngad an umat hinan lutan nila'u, ya mibangngad goh
hi un madatngan nan Tawon an Pangibangngadan.
32 Mu nan holag Levi ya waday biyangda ti ta"on un malgom hi tawon
ya mabalin an bangngadonda nan gina'udan nila'u ti diday ad babluy eden
lutan nidat ay didah bagida.
33 Mu gulat ta han tagu ya luma'uh abung di holag Levi ya heden Tawon
an Pumpangibangngadan ya mibangngad ti nan abung ya munnononnong
an gina'un nan holag Levi hinan ni'babluyandah nan holag Israel.
34 Mu nan payaw hinan way pumpahtulanda an wah nan siudad ya adi
mabalin hi ila'uda ti hiyah ne banohdah enggana, at umuy hinan udumna.”

Nan Aliblian nan Nawotwot an Tatagu

35 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya gulat ta waday ibbayuh holag Israel an
nawotwot ahan ta adina olog an mananud hi odolna ya mahapul an idatyuy

mahapulna an umat hinan pangatyuh nan mangiliyu, ta way atonan adi makak.
36 Ya adiyu ipatakap nan malgom an imbadangyun hiya, mu e'gonana' an Dios ta way atonan adi makak, ta way tunglubonyu.
37 Adim ipatakap nan pihhun ipa'utangmun hiya, ya umat hinan ma'an an ila'uyun hiya.
38 Ti Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu an nangekak ay da'yuh ad Egypt, di nangidat ay da'yuh nan lutad Canaan ta Ha"in di dayawonyu."

Hay Aliblian nan Baal
(Ex. 21:2-11; Deut. 15:12-18)

39 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya gulat ta waday ibbayun holag Israel an nunhegla ahan an nawotwot ta ihbutdan da'yu ta mumbalin hi baalyu ya adiyu hiya puntamuon hi tamun di himbut.
40 Mu hay atona ya mihinan da'yu an umat hinan bumo'la unu umat hinan mangiliyu ta engganay madatngan heden Tawon an Pangibangngadan.
41 Ya heden gutud di akakanan he"a an ta"on nan imbabaluyna ta mumbangngaddah nan pamilyada ya umuydah nan lutan bangngadonda an lutan nan o'ommodda.
42 Ti dida nan holag Israel an baal'u an enekak'ud Egypt, at adi mabalin hi mihbutda ta mumbalindah himbut.
43 Ya nan pamaalanyun dida ya adiyu dida paligaton, mu e'gonana' an Dios.
44 Ya pohdonyu ay an ummal hi linala'i ya binabai ta himbutyu ya hay hubutonyu ya nan tatagun nunhituh nan babluy an wah nan nunlene'woh hinan numbabluyanyu.
45 Ya mabalin an humbut ayuh nan imbabaluy nan bunag an ni'hitun da'yu, ya nan holagdan nitungaw hinan numbabluyanyu di hiyay hubutonyu ta bagiyu.
46 Ya mabalin an ipaboltanyu didah nan imbabaluyyu ta boltanonda, at bagida ta baalonda didah enggana, mu nan pamaalanyuh nan ibbayun holag Israel ya mahapul an adiyu paligaton dida.
47 Ya gulat ta waday himpangilin ni'hitun da'yu, ya immadangyan, ya wada goh di holag Israel an numbalin hi nawotwot ta inihbutnay odolnah nan adangyan an himpangilin ni'hitun da'yu unu baal nan holagna
48 ya ta"on hi un nila'u mu wada damdamay biyangnan mabangngad ti bangngadon nan ohah nan tutulangna.
49 Mabalin an hi ulitaona, unu hay kasinsina, unu hay malgom an tulangna di mamangngad ay hiya, ya ta"on un hiyah un way pihhuna ya hiyay mamangngad hi odolna.
50 At hay atona ya mi'hapit hinan nambut ay hiya ta bilangonday atnay tawon hi nambutanan hiya ya un madatngan heden tawon an alibliana. Ya hay bayadana ya nan tawon an punhulbianan hiya ya un madatnangan heden tawon.
51 Ya gulat ta do'do"ol ay di bilang di tawon ya un madatngan nan alibliana ya do'do"ol goh di bayad di abangngadana.
52 Ya gulat ta un itang ay di tawon hi na'angang ya itang goh di bayad di abangngadana.
53 Ya ibilangna hiyah umat hinan ohan baalna eden tawon an ihinanan hiya, ya adina paligaton hiyah nan tamuna.
54 Ya gulat ta mi'id abalinanan mamayad hi alibliana ya mehod hi engganay madatngan din tawon an alibliana ya nan imbabaluyna

55 ti nan holag Israel ya baal'u. Dida ya baal'u an enekak'uh ad Egypt, ya
Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu."

26

Nan Wagah hinan Un'unnud

1 Ya intuluy Apo Dios an ni'hapit ay Moses an inalinay, "Ya adi malgom
di dayawonyu, ya adi ayu goh mangammah bulul unu munha"ad hi bulul
an batuh nan babluyyu ta way dayawonyu ti Ha"in an hi Apo Dios di
dayawonyu.
2 Ya mahapul an ngilinonyu nan Habadu, ya e'gonanyu nan Tuldan Abung
an awada' ti Ha"in hi Apo Dios.
3 Ya gulat ta unudonyu ya atonyu nan immandal'u ya nan Uldin'u
4 at ipa'udan'uh nan gutud di puntammanyu ta way aton nan intanomyuh
nan lutan pumhod di bungana ya bumunga goh nan bungbungaan an ayiw.
5 Ya gun ayu mumboto' ta engganay madatngan di apugahan di greyp, ya
gun ayu mumpugah hi greyp ta engganay ahitanom. At do'ol di ma'an hi
pohdonyuh onon, at munlenot ayun munhitun den babluy.
6 Ya idat'uy lenggopyu eden luta ta malenggop ayuh nan olo'anyu, ya mi'id
ah ta'tanyu. Ti ubaho' nan atata'ot an a'animal hinan lutayu, ya adi' iyabulut
an waday mangubat ay da'yu.
7 At pumpudugyu nan binuhulyu, ya numpatoy'u dida.
8 Ti ta"on un ayu lema ya mabalin an gubatonyuy hinggahut, ya ta"on un
ayu hinggahut ya mabalin an gubatonyuy himpuluy libu, ya pumpatoyyu
nan binuhulyu.
9 Ya halimuna' da'yu, at munholag ayu ta dumo'ol di bilang di holagyu, ya
ipa'annung'u goh nan intulag'un da'yu.
10 Ya hay baa' an bento'yud tawonad di ono'ononyu, ya pun'ipabuhu'yuy
udumna ta way pangiponponanyuh nan pa"abto'.
11 Ya mi'hituwa' ay da'yuh nan Tuldan Abung, ya adi' da'yu pahiwon.
12 Ya mimidduma' ay da'yu ta Ha"in di Diosyu, ya da'yuy tagu'.*
13 Ya Ha"in hi Apo Dios an dayawonyu an nangekak ay da'yuh ad Egypt ta
bo'on ayu mahkay baal nan i'Egypt ti paddungnay inaan'u nan bahangalyu,
at mi'id mahkay di abainanyuh nan pundaldallananyu."

Nan Moltan di Adi Umunudan

14 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya adiyu ay donglon nan alyo' ta ibahhawyun
aton nan immandal'u,
15 ya gulat ta du'gonyu nan inyuldin'u, ya adiyu pohdon nan panugun'u,
ya adiyu unudon an amin nan immandal'u, at ibahhawyu ay nan intulag'un
da'yu
16 ya hiyah te ato' ay da'yu: Moltao' da'yuh nan atata'ot an dogoh, at
mundogoh ayu ta engganay un mangpuh di odolyu, ya nunheglay lahun
di odolyu ta bulawon da'yu, at maligatan ayu. Ya mid hulbiyun munhabal
ti nan binuhulyuy mumpangan.
17 Ya du'go' da'yu ta way aton nan binuhulyun mangabak ay da'yu ta diyay
mangipapto' ay da'yu, at lumayaw ayu an ta"on un mid ah mamdug ay da'yu.
18 Ya gulat ta ma'at an amin hatun da'yu ya adia' damdama unudon at
udma' di moltayuh mumpapitu
19 ta engganay ipa'ampayuy odolyuh nan nunheglan pumbagtuanyu, ya
adi' iyabulut di udan ta nan ad dayan bagtun di wadanyu ya ay gumo', ya
nan lutan gopa'onyu ya umat hinan gambang.

* **26:12** II Cor. 6:16.

20 Ya mid hulbin di bi'ahyun muntamu ti adi tummol nan inhabalyu, ya adi bumunga nan intanomyun bungbungaan an ayiw.

21 Ya gulat ta du'gonyu nan panugun'u ya adiyu donglon nan hapito' at udma' nan moltayu ta mumpapituy ligat hi holtaponyu an dumalat nan baholyu.

22 Ya honogo' nan atata'ot an a'animal hi inalahan ta patayonda nan imbabaluyyu ya nan a'animalyu, at umitang ayu, ya matawan nan dalanyu.

23 Ya ta"on un umat hituy ma'at ay da'yu mu adi ayu damdama magilat ti dudu'gonyu

24 at ta"on Ha"in ya bumungota', ya du'go' da'yu, at moltao' da'yu an dumalat nan baholyu, at iyal'alla' an udman hi mumpapituy aat di punligatanyu ya un din nahhun.

25 Ya iyabulut'un gubaton da'yu ta miballoh nan adiyu pangunudan hinan intulag'un da'yu. Ya gulat ta ihi'ugyun mumpo"oy hinan na'allup an siudad ya ipiyali' di dogoh ta mumpundogoh ayu, at abakon da'yuh nan binuhulyu.

26 Ya pa"io' nan alpuwan di ononyu ta way aton nan himpulun binabain munlalammung hi ihaangdah tinapay ta un ohay punhaanganda. Ya kiluonday ipiyapongdan da'yuh ma'an, mu adi ayu damdama mabhug.

27 Ya ta"on un ma'at an amin hatun da'yu mu adiyu damdama donglon nan alyo' ti unna' at goh du'gon ay da'yu,

28 at bumungota' hi nidugah, ya du'go' da'yu, at Ha"in ya moltao' da'yuh ligat hi mumpapitu an dumalat nan baholyu.

29 At nunheglay punhinaanganyu ta la'tot ya ihdayuy imbabaluyyu.

30 Ya pumpa"i' nan o"ongol an abung an pundayawanyuh nan bulul, ya numpuhit'u nan bululyu, ya nun'iyuhun'u nan nun'atoy an odolyuh nan bululyu. Ya pahiwo' ahan da'yu.

31 Ya pa"io' nan siudadyu ta mun'akakda nan tatagu, ya umat goh hinan lugal an inlahhinyuh pundayawanyu ta mabau, ya adi' mahkay abuluton nan e'nongyun maphod di hunghungna.

32 Ya punhegloo' an pumpa"i nan lutayu ta manoh'a nan binuhulyun nunhituh di an mannig hi apa"iana.

33 Ya pun'iwa'at'u da'yuh nan numbino'ob'on an abablubabluy, ya ipangunud'uy ligatyu, at mataynan nan lutayu, ya nan nunhituwanyun siudad ya mun'apa"i.

34 Ya ta way aton nan lutayun mun'a"alenawan mun'eblay ti tinaynanyu, ya immuy ayuh nan lutan nan binuhulyu.

35 Ya heden tawon an atawanan nan luta di hiyay pun'eblayana ti agguy nun'eblay hidin nunhituwanyuh di.

36 Ya da'yu an hinhinnohhan mataguh nan abablubabluy di binuhulyu ya pata'to' da'yu ta ammunah nan mun'al'alaha'ah an tubun di ayiw an matuyupan ya numpangalayaw ayu, ya tumagtag ayun paddungnay waday mamdug ay da'yuh pumatoy, ya munlu'bub ayu an ta"on hi un mi'id mangunud ay da'yu.

37 Ya munhuhuggit ayun lumayaw ta mun'igatin di udumnan da'yu an ta"on un mi'id mamdug ay da'yu. Ya mid ologyun mi'gubat hinan binuhulyu.

38 Ya nan babluy an iwa'atanyuy hiyay atayanyu an nan lutan di binuhulyu. At hidiy ilubu'anyu.

39 Ya da'yun ma'angang an adi matoy ya ma'inu'inut ayu damdaman ma'ubah hinan babluy di binuhulyu ti dumalat nan baholyu ya nan bahol goh nan o'ommodyu an mi'yubah goh ay dida.

40 Mu gulat ta muntutuyu nan holagyuh nan numbaholanda ya umat goh
hinan numbaholan nan o'ommodda (an nan agguyda nangunudan ay Ha"in
ti din'ugda nan Uldin'u
41 ta omod un'u goh din'ug dida, ya inwa'at'u didah nan lutan nan
binuhulda), mu ipa'ampada ay nan aatdan mumpabagtu, ya inabulutda nan
moltadan dumalat di baholda ya din nan'ugandan Ha"in
42 ya un'u nomnomon din intulag'un da Jacob, ya hi Isaac, ya hi Abraham,
ya pi'nomnom'u goh din intulag'un luta.
43 Ti heden luta ya taynanda, at ma"alenawa nan luta ti mun'eblay eden
tawon an natawanana. Ya hiyah te moltadah agguyda nangabulutan hinan
Uldin'u ya nan nan'ugandah nan Mandal'u.
44 Ya ta"on hi unda inat hatu ya hidih nan awadandah lutan nan bin-
uhulda ya adi' ahan tagwa dida inganuy ya du'gon ta adida mun'a'ubah ti
adi' pa"ion din intulag'un dida. Ti Ha"in hi Apo Dios an dayawonda.
45 Ya diday dumalat ya nomnomo' din intulag'uh nan o'ommodda an din
enekak'ud Egypt an toto'lon nan tataguy nakakanda ta Ha"in di dayawonda.
Ti Ha"in hi Apo Dios."
46 Ya hiyanay Uldin ya Mandal an indat Apo Dios ay Moses hinan Duntug
an Sinai hi ni'tulaganah nan holag Israel.

27

Nan Uldin hi Aat nan Mihapatan Midawat ay Apo Dios

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 "Alyom hinan holag Israel di, Wada ay di ohan da'yun mangilahhin hi
ohay tagu ta idawatnan Apo Dios ya mabalin an hay pihhuy ipallognan idat.
3 Ya umat hituy bayadda: nan lala'in muntawon hi ba'intih engganay
nanom ya hay balul di mibayad ya ba'intiy gramos hi silver, mu mipaddung
di damotnah nan pungkilun di Tuldan Abung.
4 Ya gulat ta babai an umat hinay tawona ya un himpulu ta duway gramos
hi silver.
5 Ya nan tagun muntawon hi lemah engganay ba'inti ya hay balul di
bayadan di lala'i ya un waluy gramos hi silver, ya hay babai ya un opat hi
gramos hi silver.
6 Ya nan tagun un himbulan ta engganay lemay tawona ya hay balul hi
bayad di lala'i ya duway gramos hi silver, ya hay babai ya un ohay gramos
hi silver.
7 Ya nan tagun nanom di tawona unu nahuluk ya hay balul hi bayad di
lala'i ya onom hi gramos hi silver, ya hay babai ya un opat hi gramos hi
silver.
8 Ya gulat ta nan tagu an nawotwot ta adina olog an mamayad hinan
na'alih balul hi bayadana ya miyuy hinan padi ta oyhonay balul di
bayadana ta miyunnudan hinan abalinana.
9 Ya gulat ta hay mitulag ya hay ongol an animal at hiyay me'nong ay Apo
Dios, ya henen animal an nidat ya mumbalin hi me'gonan.
10 Ya adi mabalin hi unna hukatan nan indawatna an maphod an animal
hinan nappuhin animal,* unu hukatana nan nappuhin animal hinan
maphod an animal. Mu gulat ta hukatana nan animal hi animal goh ya
heden mahukatan ya nan nihukat ya me'gonandan duwa.

---

* **27:10** Nan Hudyuh din amatagun Malachi ya pento'day nappuhin animal ta ene'nongdan Apo Dios
an ta"on hi unda inhapatan Apo Dios an nan maphod di e'nongda (Mal. 1:13-14).

11 Ya gulat ta hay mitulag ya nan animal an ma'alih adi maleneh an adi
mabalin hi me'nong ay Apo Dios ya mahapul an miyuy hinan hinagang di
padi.
12 Ta nan padi ya tigonay aat nan animal hi un nappuhi unu maphod ya
binalulana, ya nan pumbalul nan padi ya hiyay balulna.
13 Mu gulat ta pohdonan bangngadon ya takapanah ba'intih porcento nan
balulna.
14 Ya itulag ay han tagu han abungnan Apo Dios ta me'gonan an adaw
ya tigon nan padiy aat nan abung hi un nappuhi unu maphod, ya nan
pumbalul nan padi ya hiyay ma'unud.
15 Ya gulat ta pohdon nan nangidawat hi abungnan Apo Dios an bangn-
gadon nan impa'dawna ya takapanah ba'intih porcento nan ibayadna, at
mibangngad nan abungnan hiya.
16 Ya gulat ta itulag nan tagun Apo Dios di itang hinan lutana ya hay
pumbalulda ya hay bilang di oho' an mun'olog hi mitanom hinan luta, ya
hay bayad di ohay kaban hi oho' ya himpuluy palatan silver.
17 Ya gulat ta itulag nan tagu nan lutana eden Tawon an Behtan di
Pangibangngadan ya hay pumbalulda ya hay balul nan luta tuwali.
18 Mu gulat ta nalpah nan Tawon an Behtan di Pangibangngadan ya unna
idawat nan luta ya hay aton nan padin mumbalul ya hay bayadana ya nan
bilang di tawon ya un madatngan nan Tawon an Behtan di Pangibangn-
gadan, at waday itang hi ma'aan hinan balulna.
19 Ya gulat ta nan mangitulag hinan luta ya pohdonan bangngadon ya
bayadana nan balul nan luta, ya inokpanah ba'intih porcento.
20 Ya gulat ta agguyna binangngad nan lutana ya nila'uh udum an tagu ya
mi'id mahkay di biyangnan mamangngad.
21 At madatngan ay heden Tawon an Behtan di Pangibangngadan ya nan
payaw ya me'gonan an adaw Apo Dios, at nilahhin an payaw. At bagin nan
papadih den luta.
22 Ya gulat ta waday mangidawat ay Apo Dios hinan lutan penla'na an
bo'on lutadan hina"ama tuwali
23 ya nan padiy mangalih un atnay balul nan lutah bayadana ya un
madatngan nan Tawon an Behtan di Pangibangngadan, ya idat de han tagu
nan bayadna eden algaw ta nan pihhuy midat hi me'gonan an adaw Apo
Dios.
24 At madatngan ay nan Tawon an Behtan di Pangibangngadan ya
mibangngad nan lutah nan ad luta tuwali.
25 Ya an amin nan balul nan pamangngadyu ya mahapul an miyunnudan
hinan pungkiluan di Tuldan Abung.
26 Ya an amin nan mun'ahhun an i'lum nan o"ongol an animal ya babbagin
Apo Dios tuwali ti an amin di mahhun ya bagina, at adi mabalin an idawat
an ta"on un nan uyaw an baka unu kalnilu.
27 Mu nan mahhun an i'lum nan ma'alih adi maleneh an animal ya ma-
balin hi mabangngad hi unna bayadan nan na'alih balulna, ya inokpanah
ba'intih porcento. Mu adina ay bayadan ya mila'uh nan balulna an na'ali.
28 Ya an amin nan nilalahhin tuwali an nun'ahhun an gina'un di tagun Apo
Dios an nan tagu, ya animal, ya nan nihabal hinan lutayu ya adi mabalin an
mila'u ya mabangngad, ti an amin nan nidawat ya me'gonan ahan ti bagin
Apo Dios.
29 Ya ta"on hi un tagu an ni'tulag ya adi mabalin hi mabangngad, at hay
atonda ya unda patayon.†

† **27:29** Hay na'atana ya da Jephthah ya nan babain imbaluyna (Judg. 11:30-40).

30 Ya an amin nan bungan nan nihabal hinan luta an umat hi paguy ya
nan ayiw an bungbungaan ya bagin Apo Dios, at mahapul an idatyu nan
himpulun porcento ta bagina.
31 Ya wada adyay mamhod an mamangngad hinan indatna an bagin Apo
Dios ya bayadanay balulna, ya inokpanah ba'intih porcento.
32 Ya nan miyamiyapuluh nan a'animal ya bagin Apo Dios, at mabilang
ay nan baka, unu kalnilu, ya nan udum an pinanganyun animal, ya nan
miyapulu ya bagin Apo Dios.
33 Ya nan ad animal ya adina tigon heden idatnah un nappuhi nan
animal ta ihukatna, mu gulat ta hukatanah den nahhun an animal ya
heden nahukatan ya nan hukatna ya me'gonandan duwa, at adi mabalin
hi mabangngad."
34 Ya hiyatuy Uldin hi indat Apo Dios ay Moses hinan Duntug an Sinai an
miyuldin hinan holag Israel.

Numbers

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Moses.

Hay Nangitud'an Moses eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: bilang. Ya manu ay hiyah ne ngadan ten liblu ti impidwan nan Hudyun namilang hinan linala'in Hudyu ta innilaonday uyapda. Hay hopap di namilangandah nan linala'i ya wadah nan Num. 1:1-54; 3:1—4:49, ya nan miyadwan namilangandah nan linala'i ya wadah nan Num. 26:1-65.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 1290 B.C. hi engganah din 1250 B.C.

Hay Teman ten Liblu: gapu ta nunduwaduwa nan mina'ma'ilog an Hudyuh aat nan ni'tulagan Apo Dios ay dida at agguyda bimmad'ang hinan Wangwang an Jordan ta umuydah nan babluy ad Canaan.

Hay Outline ten Liblu:

Hay na'at hinan Hudyuh NAN DUNTUG AN SINAI YA UNDA LIM-MANE'LE'OD an immuy ad Canaan (1:1—10:36)
- Hay inatdah di ya numbilangdah nan titindalu, ya holag Levi, ya nan papangpangullu, ya nan linala'in holag Levi an mabalin an muntamu (1:1—4:49)
- Hay inatdah di ya impaphodday kampuda (2:1-34)
- Hay inatdah di ya inadalday udumnan Uldin Apo Dios (5:1—10:10)
- Hay inatdah di ya inyammaday Tuldan Abung Apo Dios (7:1—8:26; 9:15-23)
- Hay inatdah di ya numbehtadah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana (9:1-14)
- Hay inatdah di ya inyammaday duwan talampetda (10:1-10)
- Hay inatdah di ya nakakda (10:11-36)

Hay na'at hinan Hudyuh NAN MAPULUN HIDIN NUNLE'LE'DANDAN immuy ad Canaan (11:1—21:9)
- Hay inatdah di ya gunda nunlilin Apo Dios (11:1—21:29)
- Hay inatdah di ya inadalday udumnan Uldin Apo Dios (15:1—19:22)

Hay na'at hinan Hudyuh NAN NUMBINO'OB'ON AN BABLUY AN NEHEG-GON HINAN BABLUY hi immayandad Canaan (20:14—36:13)
- Hay inatdah di ya dinamuda nan mi'buhul ay dida an nan i'Edom, ya nan i'Arad, ya nan i'Amor, ya nan iMoab, ya nan iMidian (20:14—31:54)
- Hay inatdah di ya impidwadan numbilang hi tindalu (26:1-65)
- Hay inatdah di ya implanuday ma'at hi unda umatam ad Canaan (27:1—36:13)
- Hay inatdah di ya intudo' Moses nan ngadan di abablubabluy hi immaya'ayanda (33:1-49)
- Hay inatdah di ya nuntudtuduh Moses ay didah aat di abulubulul (33:50-56).

Hopap di Na'yapan nan Holag Israel

1 Ya nan hopap di algaw hinan miyadwan bulan hinan miyadwan tawon* hi nakakan nan holag Israel ad Egypt ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses hinan

* **1:1** Unu Ziv 1, 1444 B.C. Mattig an himpulu ta tulun bulan di naluh an nipalpuh din nakakandad Egypt. (Bahaom nan footnote di Ex. 12:2 ta innilaom di aat nan calendar di Hudyu.)

wadanah dih nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios hinan Mapulun an Sinai an inalinay,
2 “Da'yu ay Aaron ya uyaponyuh unda atnay holag Israel an mete"an di-
dan himpangapu ta engganah nan papamilyada, ya itudo'yu nan ngadanda,
ya lahhinonyun itudo' nan ngadan an amin nan linala'i.
3 Ya da'yun Aaron ya itudo'yun amin nan ahimpahimpangapun linala'in
muntawon hi ba'inti ya han nahuluk an way olognan muntindaluh ad
Israel.
4 Ya ta waday bumadang ay he"a ya malpuy ohan lala'ih nan hinohhan
himpangapu, ya mahapul an hiyay ap'apudan himpangapu.
5 At hiyatuy ngadan danen linala'in bumadang ay he"a:
An hay holag Reuben hi middum ay da'yu, ya hi Elizur an hina' Shedeur,
6 ya hay holag Simeon ya hi Shelumiel an hina' Zurishaddai,
7 ya hay holag Judah ya hi Nahshon an hina' Amminadab,
8 ya hay holag Issachar ya hi Nethanel an hina' Zuar,
9 ya hay holag Zebulun ya hi Eliab an hina' Helon,
10 ya hay holag Joseph an nalpun Ephraim ya hi Elishama an hina' Ammi-
hud,
ya hay holag Manasseh ya hi Gamaliel an hina' Pedahzur,
11 ya hay holag Benjamin ya hi Abidan an hina' Gideoni,
12 ya hay holag Dan ya hi Ahiezer an hina' Ammishaddai,
13 ya hay holag Asher ya hi Pagiel an hina' Okran,
14 ya hay holag Gad ya hi Eliasaph an hina' Deuel,
15 ya hay holag Naphtali ya hi Ahira an hina' Enan.”
16 Didanay linala'in hinohhah napto' hinan tatagun i'Israel an diday
mumpapto' ay didan himpangapu, ya diday ap'apuh nan do'ol an holag
Israel.
17 Ya inamung da Moses ay Aaron nan linala'in nitudo' di ngadanda,
18 ya inamungdan amin nan tatagu, ya eden hopap di algaw hinan
miyadwan bulan ya impitudo' di hinohhay ngadanda, ya hay ad holag ay
dida, ya nan tutulangda, ya didan hina"ama, ya na'ohha'ohhan nitudo' di
ngadandan nilahhin nan linala'in nuntawon hi ba'inti ya han nahuluk.
19 Ti hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses hi atona. At hidih nan
Mapulun an Sinai di nangyapanah nan tatagu.

Nan Holag Reuben

20 Ya hiya hatuy holag Reuben an nan pangpangullun holag Israel:
an amin nan linala'in muntawon hi ba'inti ya han nahuluk an olognan
muntindalu ya na'yapda ya un na'ohha'ohhan nitudo' di ngadanda, ya hay
ad holag ay didan himpangapu, ya didan hina"ama.
21 Ya hay uyap nan holag di a'apun Reuben ya napat ta onom di libu ya
han lemay gahut.

Nan Holag Simeon

22 Ya hiya hatuy holag Simeon: an amin nan linala'in nuntawon hi ba'inti
ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu ya inohha'ohhadan
intudo' di ngadanda, ya hay ad holag ay didan himpangapu, ya didan
hina"ama.
23 Ya hay uyap nan holag di a'apun Simeon ya nalema ta han hiyam di libu
ta han tuluy gahut.

Nan Holag Gad

24 Ya hiya hatuy holag Gad: an amin nan linala'in mete"ah ba'inti, ya han
nahuluk di tawondan ologñan muntindalu ya na'yapda, ya inohha'ohhadan
intudo' di ngadanda, ya hay ad holag ay didan himpangapu, ya didan
hina"ama.
25 Ya hay uyap nan holag di a'apun Gad ya napat ta han lemay libu ya han
onom di gahut ta nabongle.

Nan Holag Judah

26 Ya hiya hatuy holag di a'apun Judah: an amin nan linala'in mete"ah
ba'inti ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu ya na'yapda, ya
inohha'ohhadan intudo' di ngadanda, ya nan ad holag ay didan himpan-
gapu, ya didan hina"ama.
27 Ya hay uyap nan holag di a'apun Judah ya napitu ta opat di libu ya han
onom di gahut.

Nan Holag Issachar

28 Ya dida hatuy holag ya a'apun Issachar: an amin nan linala'in
mete"ah ba'inti ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu ya ino-
hha'ohhadan intudo' di ngadanda, ya nan ad holag ay didan himpangapu,
ya didan hina"ama.
29 Ya danen na'yap ya nan udum an holag ya a'ap'apun Issachar ya
nabongle ta opat di libu ya han opat di gahut.

Nan Holag Zebulun

30 Ya dida hatuy holag ya a'ap'apun Zebulun: an amin nan linala'in
mete"ah ba'inti ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu ya
na'yap, ya inohha'ohhadan intudo' di ngadanda, ya nan ad holag ay didan
himpangapu, ya didan hina"ama.
31 Ya danen na'yap ya nan udum an holag di a'ap'apun Zebulun ya
nabongle ta pituy libu ya han opat di gahut.

Nan Holag Joseph an hi Ephraim

32 Ya dida hatuy holag ya a'ap'apun Joseph an nangadnan hi Ephraim: an
amin nan linala'in mete"ah ba'inti ya han nahuluk di tawondan ologdan
muntindalu ya na'yapda, ya inohha'ohhadan intudo' di ngadanda, ya nan
ad holag ay didan himpangapu, ya didan hina"ama.
33 Ya danen na'yap ya nan udum an holag ya a'ap'apun Ephraim ya napat
di libu ya han lemay gahut.

Nan Holag Joseph an hi Manasseh

34 Ya dida hatuy holag ya a'ap'apun Manasseh: an amin nan linala'in
mete"ah ba'inti ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu ya
na'yapda, ya inohha'ohhadan intudo' di ngadanda, ya nan ad holag ay didan
himpangapu, ya didan hina"ama.
35 Ya danen na'yap ya nan udum an holag di a'ap'apun Manasseh ya
tulumpulu ta duway libu ya han duway gahut.

Nan Holag Benjamin

36 Ya dida hatuy holag ya a'ap'apun Benjamin: an amin nan linala'in
mete"ah ba'inti ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu ya ino-
hha'ohhadan intudo' di ngadanda, ya nan ad holag ay didan himpangapu,
ya didan hina"ama.
37 Ya danen na'yap ya nan udum an holag ya a'ap'apun Benjamin ya
tulumpulu ta lemay libu ya han opat di gahut.

Nan Holag Dan

38 Ya dida hatuy holag ya a'ap'apun Dan: an amin nan linala'in mete"ah
ba'inti ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu ya na'yapda, ya in-
ohha'ohhadan intudo' di ngadanda, ya nan ad holag ay didan himpangapu,
ya didan hina"ama.
39 Ya danen na'yap ya nan udum an holag ya a'ap'apun Dan ya nanom ta
han duway libu ya han pituy gahut.

Nan Holag Asher

40 Ya hay holag ya a'ap'apun Asher: an amin nan linala'in mete"ah ba'inti
ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu ya inohha'ohhadan
intudo' di ngadandan, ya nan ad holag ay didan himpangapu, ya didan
hina"ama.
41 Ya danen na'yap ya nan udum an holag ya a'ap'apun Asher ya napat ya
han ohay libu ta han lemay gahut.

Nan Holag Naphtali

42 Ya hay holag ya a'ap'apun Naphtali: an amin nan linala'in
mete"ah ba'inti ya han nahuluk di tawondan ologdan muntindalu
ya inohha'ohhadan intudo' di ngadanda, ya nan ad holag ay didan
himpangapu, ya didan hina"ama.
43 Ya danen na'yap ya nan udum an holag ya a'ap'apun Naphtali ya
nabongle ta tuluy libu ta han opat di gahut.
44 Ya didanay enyap da Moses ay Aaron an intudo'da, ya nan himpulu ta
duwan a'ap'apun mangipangpanguluh nan holag Israel ya way ohan didaan
impapto'na didan himpangapu.
45 Ya umat goh hinan linala'in ahimpahimpangapun holag Israel ti an
amin nan way ologan muntindalu ya na'yapda goh.
46 Ya hay lammung an amin di uyapda ya onom di gahut ta han tuluy libu
ya han lemay gahut ta nabongle.

Nan Holag Levi

47 Mu an amin nan ahimpahimpangapu an holag Levi ya agguyda niddum
an na'yap.
48 Ti inalin Apo Dios ay Moses di,
49 “Ya hay mahapul ya adim pi'yuyap nan holag Levi unu iddum hinan
na'yap an udumnan holag Israel.
50 Mu hay atom ya pot'om nan holag Levi ta diday okod an manalimun
hinan Tuldan Abung hi wada' an Dios an nihinan nan Uldin ya an amin nan
alimatungna. Ya diday mami'ug hinan Tuldan Abung ya nan alimatungna,
ya dida goh di manalimun an mangipapto'. At hay ihinan nan puntul-
daanda ya nan nunlene'woh di Tuldan Abung hi wada' an Dios.
51 Ya wa ay ta mumbotan ayu ya mahapul an nan holag Levi di okod an
mama'ah, ya dida goh di okod an mangipata'dog hinan Tuldan Abung hi
wada' an Dios an puntuldaandah nan aha"adana. Ya wa ay di umuy meheg-
gon hinan Tuldan Abung an bo'on holag Levi ya mahapul an mapatoy.
52 Ya an amin nan holag Israel ya ma'uhi'uhig di umapalanda ti way ohah
nan himpangapu ya waday bantiladah nan puntuldaanda.
53 Mu nan holag Levi ya umapaldah nan nunlene'woh nan Tuldan Abung
hi wada' an Dios ta diday manalimun ya mungguwalya ta mi'id ah tagun
umuy meheggon ta adi' moltaon nan holag Israel.”
54 At an amin nan immandal Apo Dios ay Moses ya hiyay inunud nan holag
Israel.

2

Hay Namanuhandah nan Nungkampuan nan Hinohhan Himpangapu

1 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay da Moses ay Aaron an inalinay,
2 "Ya way ohah nan holag Israel ya iyammaday tuldah ihinandah nan way
bantilada ta pangimmatunan ay didan ohan himpangapu. Ya ibataanday
pangiyammandah nan tuldada, mu punlene'wohondah nan Abung an
Tuldan awada' an Dios."

Nan Appit hi Buhu'an di Algaw

3 Ya hidih nan appit hi buhu'an di algaw di nihinan nan bantilan
di holag Judah,* at hidiy puntuldaan nan titindaluna. Ya hay mangi-
pangpanguluh nan tatagun Judah ya hi Nahshon an lala'in imbaluy
Amminadab.
4 Ya hay lammung di uyap nan tatagu ya napitu ta opat di libu ya han
onom di gahut.†
5 Ya hay mehnod ay dida an muntulda ya nan himpangapun holag
Issachar, ya hay mangipangpangulun dida ya hi Nethanel an hina' Zuar.
6 Ya hay lammung di uyapda ya nabongle ta opat di libu ya han opat di
gahut.
7 Ya hay mehnod ay Issachar an umapal ya nan a'apun Zebulun, ya hay
mangipangpangulun dida an a'apun Zebulun ya hi Eliab an hina' Helon.
8 Ya hay lammung di uyapda ya nabongle ta pituy libu ya han opat di
gahut.
9 Ya an amin hanan tatagun napto' an immapal an a'apun da Judah ya
hay lammung di uyapdan amin ya hinggahut ta han nawalu ta han onom
di libu ya han opat di gahut. Ya wa ay ta mumbotanda ya diday mahhun
hi mangipangpang'uh nan akakanda.‡

Nan Appit hi Agwan hi un Hagangon di Buhu'an di Algaw

10 Ya hidih nan appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw di
niha"adan nan bantilan Reuben,§ at hidiy puntuldaan nan titindaluna.
Ya hay mangipangpangulun dida ya hi Elizur an lala'in hina' Shedeur.
11 Ya hay lammung di uyapda ya napat ta han onom ya han lemay gahut.
12 Ya hay mun'apal hi mehnod ay Reuben ya nan a'apun Simeon, ya hay
mangipangpangulun dida ya hi Shelumiel an hina' Zurishaddai.
13 Ya hay lammung di uyapda ya nabongle ta hiyam di libu ya han tuluy
gahut.
14 Ya hay mehnod an muntulda ya nan himpangapu an dana' Gad. Ya
hay mangipangpangulun dida ya hi Eliasaph an lala'in hina' Deuel.
15 Ya hay lammung di uyapda ya napat ta han lemay libu ya han onom
di gahut ta han nabongle.
16 Ya hiyah te uyap an amin nan tindalun nalpuh nan appit di nun-
tuldaan da Reuben, ya hay lammung di uyap an amin nan tindalu ya

---

* **2:3** Hay alyon nan hudhud di Hudyu ya waday *layon* an nipattig hinan bantilan di holag Judah, ya makulug nin ti dumalat nan nitudo' hinan Ezek. 1:10 ya Rev. 4:7. † **2:4** Henen bilang an 74,600 ya bilang di *titindalun* holag Judah ya anggay (Num. 1:27), at do'do'ol di niddum ay dida ti agguy ne'e'yap nan binabai, ya nan ungunga, ya nan ung'ungungnga. ‡ **2:9** Gapu ta diday mahhun an mangipangpang'uh nan akakandah abulogandah nan mapulun ya gapu goh ta nan bantilan Judah an waday layona di o'odnanda (Num. 10:14) at mattig an hay ipa"elna ya nan pundalanan Jesu Kristun ay Layon an malpuh nan himpampun an holag Judah ta umuyna amehon nan buhulnah nan Punligatan di Tatagu (Rev. 5:5). § **2:10** Hay alyon nan hudhud di Hudyu ya waday *tagu* an nipattig hinan bantilan di holag Reuben (Ezek. 1:10; Rev. 4:7).

hinggahut ta han nabongle ta ohay libu ya han opat di gahut ta nabongle. Ya wa ay ta mumbotanda ya diday mehnod an mi'bulog hinan a'apun Judah.

17 Ya wa ay ta mekak nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios ya nan holag Levi ya diday migagwah nan duwan himpampun hinan pumbotananda. Ya mipaddung hi aat di napanuhan di nuntuldaanday aat goh di panuh nan pumbotananda an way ohaan mihihinnadah nan wadan di bantilada.

Nan Appit di Alimuhan di Algaw

18 Ya hidih appit di alimuhan di algaw di niha"adan nan bantilan Ephraim,* at hidiy nuntuldaanda. Ya hay mangipangpangulun dida ya hi Elishama an lala'in hina' Ammihud.

19 Ya hay lammung di uyapda ya napat di libu ta han lemay gahut.

20 Ya hay mehnod goh hi muntulda ya nan himpangapu an dana' Manasseh. Ya hay mangipangpangulun dida ya hi Gamaliel an lala'in hina' Pedahzur.

21 Ya hay lammung di uyapdan na'uhig ya tulumpulu ta duway libu ta han duway gahut.

22 Ya hay mehnod goh an muntulda ya dana' Benjamin. Ya hay mangipangpangulun dida ya hi Abidan an lala'in hina' Gideoni.

23 Ya hay lammung di uyapdan na'uhig ya tulumpulu ta han lemay libu ta han opat di gahut.

24 Ya hay na'yap hi lammung nan tatagun nuntuldah nan awadan dana' Ephraim ya hinggahut ta han waluy libu ya han hinggahut. Ya diday miyatluh mi'bulog an umuy mumbotan.

Nan Appit hi Iggid hi un Hagangon di Buhu'an di Algaw

25 Ya hay muntuldah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ya dana' Dan hinan wadan di bantilada.† Ya hay mangipangpangulun dida ya hi Ahiezer an hina' Ammishaddai.

26 Ya hay uyapdan amin ya nanom ta han duway libu ya han pituy gahut.

27 Ya hay mehnod an umapal ya dana' Asher. Ya hay mangipangpangulun dida ya hi Pagiel an lala'in hina' Okran.

28 Ya hay lammung di uyapdan amin ya napat ta han ohay libu ya han lemay gahut.

29 Ya hay mehnod an muntulda ya dana' Naphtali. Ya hay mangipangpangulu ya hi Ahira an lala'in hina' Enan.

30 Ya hay lammung di uyapda ya nabongle ta tuluy libu ta han opat di gahut.

31 Ya hay uyap an amin nan immapal hinan awadan nan a'apun Dan ya hinggahut ta han nabongle ta pituy libu ya han onom di gahut. Ya diday miyangunuh an mi'bulog an ipangulun nan bantilada.

32 Hiyanay uyap an amin di holag Israel an nan nalpuh nan ahimpahimpangapu. Hay uyapdan amin ya onom di gahut ta han tuluy libu ya han lemay gahut ta nabongle.‡

---

* **2:18** Hay alyon nan hudhud di Hudyu ya waday *baka* an nipattig hinan bantilan di holag Ephraim (Ezek. 1:10; Rev. 4:7). † **2:25** Hay alyon nan hudhud di Hudyu ya waday *agila* an nipattig hinan bantilan di holag Dan (Ezek. 1:10; Rev. 4:7). ‡ **2:32** Hiyah ne uyap di titindalu ya anggay, ya mahapul an ma'udman mah ni' hi 22,000 an holag Levi (Num. 3:39) ta umuy hi 625,550. Mu adi middum nan binabai ya nan linala'in agguy nunduwampuluy tawonda, at mid mapto' ya hay uyapdan amin an holag Israel ya duwa unu tuluy milyon, unu nahuluk.

33 Mu nan holag Levi ya agguyda niddum an ne'e'yap hinan holag Israel
ti hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses.
34 At nan holag Israel ya inatdan amin nan immandal Apo Dios ay Moses.
At hiyah ne inatda an way ohaan nuntuldah nan wadan di bantilada, ya
umat goh hinay inatdan numbotan ti nalalammungda nan himpangapu an
mabulog.

3

Nan Holag Aaron

1 Ya hiya hatuy holag Aaron ya hi Moses hidin gutud di ni'hapitan Apo
Dios ay Moses hinan Duntug an Sinai.
2 Ya hay ngadan nan linala'in imbabaluy Aaron ya hi Nadab an pangpan-
gullu, ya un hi Abihu, ya un hi Eleazar, ya un hi Ithamar.
3 Hiya hanay ngadan nan linala'in imbabaluy Aaron an muntamuh tamun
Apo Dios, ya nahiitandah nan lanan danum, ya nidawatda ta hi Apo Dios di
itamuanda.
4 Mu da Nadab ay Abihu ya natoyda ti dimmalat nan nibahhaw an
nun'onngandan apuy ay Apo Dios hi awadandah nan Mapulun an Sinai.*
Ya mi'id holagdan duwa. At da Eleazar ay Ithamar di nihukat an numpadih
din gutud di atagun Aaron an hi amada.

Nan Holag Levi di Napto' ta nan Tamun Apo Dios Itamuda

5 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
6 "Iyuymu nan holag Levi, ya impa'innilam didah nan Nabagtun Padin hi
Aaron ta bumadangdan hiya.
7 Ya badangandah Aaron ya nan tataguh nan way hinagang di Tuldan
Abung hi wada' an Dios ta diday mangitamuh nan matamuan hinan
Me'gonan an Kuwaltu.
8 Ya diday manalimun an amin hinan gina'un di Tuldan Abung hi wada' an
Dios, ya diday mangitamuh nan matamuan hinan pundayawan nan holag
Israel.
9 Ya nan holag Levi di bumadang ay Aaron ya nan linala'in imbabaluyna.
10 Ya pot'om hi Aaron ya nan linala'in imbabaluyna ta dida ya anggay di
mangat hi tamun di papadi, ya wa ay di udumnah mangat eten tamu an
bo'on holag Levi ya mahapul an mapatoy."
11 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
12 "Ha"in ya pento"uh Levi ya nan holagna ay didan holag Israel ta diday
mipallog hinan linala'in papangpangullun itungaw nan binabain holag
Israel, at hiyanan mihakup ay Ha"in nan holag Levi.
13 Ti an amin di pangpangullun imbabaluyyu ya nilahhindah bagi'. Ti
hidin numpamataya' hi an amin hinan papangpangullun linala'in imba-
baluy di i'Egypt ya nan nahhun an ini'lum di a'animalda ya agguy'u ni'patoy
di pangpangullun imbabaluy nan holag Israel ya nan nahhun an ini'lum
nan a'animalda ti bagi' dida. Ti Ha"in di na'abbagbagtun Dios."

Hay Na'yapan nan Holag Levi

14 Ya hidin awadan da Moses hinan Mapulun an Sinai ya ni'hapit hi Apo
Dios ay Moses an inalinay,
15 "Itudo'mun amin nan linala'in holag Levi an mete"ah nan hinohino-
hhan pamilya ya didan himpangapu, ya uyapom an mete"ah nan ohay
bulana ya han nahuluk."

---

* **3:4** Lev. 10:1-3.

16 Ya inat Moses nan inalin Apo Dios ay hiya, at enyapna dida.
17 At hiyatuy ngadan nan tulun linala'in imbaluy Levi an hi Gershon, ya hi
Kohath, ya hi Merari.
18 Ya hiyatuy ngadan nan himpangapu an holag Gershon. At hay ngadan
nan linala'in imbabaluy Gershon ya da Libni ay Shimei.
19 Ya hi Kohath ya opat di linala'in imbabaluyna an hi Amram, ya hi Izhar,
ya hi Hebron, ya hi Uzziel.
20 Ya hi Merari ya duway linala'in imbabaluyna an da Mahli ay Mushi.
Didanay holag di a'apun Levi an himpangapu.
21 Ya duway napu'agan nan a'apun Gershon an nan himpangapun holag
Libni ya nan himpangapun holag Shimei.
22 Ya hay lammung di nitudo' hi uyap nan linala'in holag Gershon an
mete"ah ohay bulan ya han nahuluk ya pituy libu ta han lemay gahut.
23 Ya nan himpangapun holag Gershon di mungkampuh way agwid nan
Tuldan Abung hi wada' an Dios hi appit di alimuhan di algaw.
24 Ya hay mangipangpanguluh nan tatagun holag di a'apun Gershon ya hi
Eliasaph an hina' Lael.
25 Ya hay tamun nan linala'in holag Gershon ya diday okod an manalimun
hinan atap di Tuldan Abung'u an Dios, ya nan kultina, ya nan kultinan di
pantaw nan Tuldan Abung,
26 ya nan kultinah nan luhud hi gettaw, ya nan kultinan di pantaw hinan
luhud an nunlene'woh hinan Tuldan Abung.
27 Ya opat di himpangapuh napu'agan nan a'apun Kohath an dana'
Amram, ya hi Izhar, ya hi Hebron, ya hi Uzziel.
28 Ya hay uyap an amin di linala'in mete"ah ohay bulan ya han nahuluk
ya waluy libu ta han onom di gahut. At diday okod an manalimun hinan
Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu ya nan Me'gonan an Kuwaltu.
29 Ya hay ihinan di tuldan nan linala'in holag Kohath ya medelloh hinan
Tuldan Abung'u an Dios hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di
algaw.
30 Ya hay mangipangpanguluh nan holag di a'apun Kohath ya hi Elizaphan
an lala'in imbaluy Uzziel.
31 Ya diday okod an manalimun hinan Kahon an Nittuwan di Himpu-
lun Uldin, ya nan lamehaan, ya nan ipattu'an di hilaw, ya nan duwan
pun'onngan, ya nan gina'uh nan Me'gonan an Kuwaltu, ya nan kultina, ya
nan udum an matamuan.
32 Ya nan imbaluy Aaron an hi Eleazar di hiyay ap'apun an amin nan
a'ap'apuh nan holag Levi, ya hiyay mangipapto' hinan muntamuh nan
Me'gonan an Kuwaltu.
33 Ya duwan himpangapuy napu'agan nan a'apun Merari an dana' Mahli
ay Mushi.
34 Ya hay lammung di uyap nan linala'in holagda an mete"ah ohay bulan
ya han nahuluk ya onom di libu ya han duway gahut.
35 Ya hay ap'apun nan himpangapun dana' Merari ya hi Zuriel an hina'
Abihail. Ya hay pangihinandah nan tuldan abungda ya nan pangngel di
Tuldan Abung hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.
36 Ya hay itamun nan holag Merari ya diday okod hinan ayiw an
niyammah nan da'lig di Tuldan Abung'u an Dios, ya nan tu'udna, ya nan
modidi, ya nan ipattu'an di tu'ud, ya an amin nan alimatungna, at didan
amin di okod ay danen tamuda.
37 Ya dida goh di manalimun hinan tu'ud di nunlene'woh an luhud, ya nan
ipabunanda an nan palo', ya nan talin an hogwod.

38 Ya da Moses ay Aaron ya nan linala'in imbabaluyday muntuldah appit
di hinagang nan Tuldan Abung'u an Dios hi appit di buhu'an di algaw. Ya
diday okod an manalimun hinan Me'gonan an Kuwaltu ya nan holag Israel.
Ya wa ay di nat'on an tagun meheggon hinan Me'gonan an Kuwaltu ya
mahapul an mapatoy.
39 Ya hay lammung di uyap an amin di linala'in mete"ah ohay bulan ta
han nahuluk hi enyap Moses ay didan na'uhi'uhig an ahimpahimpangapu
ya ba'inti ta duway libu an hiyah ne immandal Apo Dios hi atonda.

Nan Holag Levi di Mihandih nan Pangpangulluh Mitungaw an Lala'i

40 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Uyapom an amin nan papangpangullun
linala'in holag Israel an mete"ah ohay bulan ya han nahuluk, ya intudo'muy
ngadanda.
41 Ya ilahhinmu nan holag Levi ta bagi' dida ta diday mihandih nan
papangpangullun linala'in imbabaluy di holag Israel, ya nan a'animal di
holag Levi ya diday mihandih nan mahhun an i'lum nan a'animal di holag
Israel. Ha"in hi Apo Dios.”
42 At intudo' Moses an amin nan papangpangullun linala'ih nan holag
Israel ti hiyah ne immandal Apo Dios ay hiya.
43 Ya hay lammung di uyap an amin nan papangpangullun linala'in
mete"ah ohay bulan ya han nahuluk an nitudo' di ngadanda ya ba'inti ta
han duway libu ya han duway gahut ya napitu ta tulu.
44 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
45 “An amin nan holag Levi ya diday mihandih nan papangpangullun
linala'in holag Israel, ya nan a'animal nan holag Levi di mihandih nan
mahhun an i'lum nan a'animal di holag Israel. Ti Ha"in ad bagih nan holag
Levi ti Ha"in hi Apo Dios an nabagbagtu.
46 Ya hay mahandian ya duway gahut ta han napitu ta tuluh nan linala'in
papangpangullun imbabaluy di tatagun holag Israel ti do'do"ol di uyapda
ya un nan holag Levi
47 an hay bayad di ohah pangpangullu ya lemah silver an miyunnudan
hinan kiluh nan Tuldan Abung.
48 Ya idatmun da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna nan pihhu an bayad
nan mahandian.”
49 Ya inamung Moses nan pihhun mihandih nan nahawal an tatagun
agguy hinandian Levi.
50 Ya hay lammung di kilun an amin nan inamungnan silver an handin
nan papangpangullun imbabaluy di holag Israel ya hinlibu ta han tuluy
gahut ta han nanom ta lema an miyunnudan hinan pungkilun nan Tuldan
Abung.
51 At indat Moses ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluynah den silver
an bayad daden linala'i ti hiyay inalin Apo Dios ay Moses.

4

Hay Tamun an Amin nan Holag Levi an Napu'agan da Kohath

1 Ya inalin Apo Dios ay da Moses ay Aaron di.
2 “Uhigonyun itudo' nan linala'in imbabaluy nan holag Kohath, ya
uyaponyu didan hinohhan hinhomolag an mete"ah nan himpangapu ta
nangamung hinan nunhina"ama.
3 At mete"ah muntawon hi tulumpulu ta engganah nabongle an way
abalinandan muntamuh nan Tuldan Abung'u an Dios.

4 At hay tamun nan linala'in holag Kohath ya dida goh manalimun hinan
me'gonan an gina'un nan Tuldan Abung.
5 Ya wa ay ta mitolman nan Tuldan Abung ya humgop da Aaron ya
nan linala'in imbabaluynah nan Tuldan Abung ta anonda nan kultina
an niholda' ya nan kultinan inhophopdah nan Kahon an Nittuwan di
Himpulun Uldin.
6 Ya igottapdan ihophop nan ma"aphod an lalat an nalpuh up'up di animal
an dugong, ya enegtapda goh hinan tu'yapna nan mumpugagaw* an lo'ob,
ya impahduda nan attang hinan ipahduanda.
7 Ya ap'apandah lo'ob an mumpugagaw nan lamehaan an ipattu'an di
munnononnong an tinapay, ya duyu, ya nan malukung, ya nan alubna,
ya nan ittuwan di danum, ya nan tinapay an mahapul an munnonong an
mipapattang.
8 Ya hinophopandan amin hinan lo'ob an mumbobollah, ya inggottapdan
ihophop nan lalat an nalpuh up'up di dugong ta nalpah ay ya impahduda
nan attang.
9 Ya alanda nan lo'ob an mumpugagaw ta hophopanda nan ipattu'an di
hilaw, ya nan hilawna, ya nan ipit, ya nan ittuwan di dapul, ya nan ittuwan
di lana an panilaw.
10 Ya teneplagandan amin hanan gina'una, ya imbi'lugdah nan lalat an
up'up di dugong, ya inhinadah nan ipahduan di attang.
11 Ya hophopandah nan mumpugagaw an lo'ob nan balitu' an
pun'onngan, ya ginottapandah nan lalat an nalpuh up'up di dugong,
ya impahduday attangna.
12 Ya alandan amin nan gina'un ma'usal hinan Me'gonan an Kuwaltu, ya
teneplagandah nan lo'ob an mumpugagaw, ya ginottapandah nan lalat an
nalpuh up'up di dugong, ya inhinadah nan way ipahduan di attang.
13 Ya anondah mahhun nan dapul hinan pun'onngan ya unda hophopan
hinan mumpugagaw an lo'ob.
14 Ya impattu'dan amin nan gina'uh nan pun'onngan an nan ittuwan di
dapul, ya nan tuwi', ya nan daludun di dapul, ya nan batya. Ya imbi'lugdah
nan lalat an up'up di dugong, ya impahduday attangna an ayiw.
15 Ya unat goh lempah da Aaron ya nan linala'in imbabaluynan nami'lug
hinan mun'a'e'gonan an gina'u ta ipadehdan mumbotan ya immuyda nan
holag Kohath ta diday mangiyattang. Mu mahapul an adida ahan dapoon
nan me'gonan an gina'u ti matoyda. At nan linala'in imbabaluy Kohath di
mangiyattang an amin hinan alimatung nan Tuldan Abung'un Dios.
16 Ya hay tamun Eleazar an lala'in imbaluy Aaron an Nabagtun Padi ya
hiyay manalimun hinan lanan ma'usal hinan hilaw, ya nan ma"aphod di
hunghungnan incense, ya nan me'nong hi abigabigat an Onong an Ma'an,
ya nan lanan ma'usal hinan way midawat. Ya hiyay okod an manalimun
hinan Tuldan Abung'un Dios, ya an amin nan ma'usal an wah di, ya nan
Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya nan gina'una."
17 Ya inalin Apo Dios ay da Moses ay Aaron di,
18 "Adiyu pogpogon nan holag Kohath hi iddumandah nan holag Levi.
19 Ta adida matoy hinan eheggonandah nan me'gonan an alimatung ya
umat hituy atonyun dida ta da Aaron ya nan imbabaluynan papadi ya
umuydah nan Me'gonan an Kuwaltu, ya impiyapongday tamun di hinohhah
mabalin hi odnanda.
20 Mu nan holag Kohath ya mahapul an adida humgop an umuy tigon nan
me'gonan an alimatung an ta"on un na'amtang ti matoyda."

* **4:6** Unu blue.

Hay Tamun Dana' Gershon an Nalpuh Holag Levi

21 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
22 “Uyapom nan linala'in imbabaluy Gershon an mete"an didan himpangapu ta nangamung hinan hinohhan pamilya.
23 Ya mete"ah muntawon hi tulumpulu ta engganah muntawon hi nabongle ya itudo'mu nan way olognan muntamu ta muntamudah nan Tuldan Abung'un Dios.
24 At hiyah ne aton nan holag di a'apun Gershon ti diday muntamu ya mumpi'ug.
25 At diday mami'ug hinan kultinan di Tuldan Abung'un Dios an migottap hinan atapna, an nan ma"aphod an lalat an up'up di animal an dugong, ya nan kultinan di pantaw nan Tuldan Abung,
26 ya nan kultinan di gettaw nan nunlene'woh hinan Tuldan Abung'un Dios, ya nan pun'onngan, ya nan talin, ya an amin nan udum an alimatungna an ma'usal. Ya nan holag Gershon di mangat an amin ay daten tamu.
27 Ya da Aaron ya nan linala'in imbabaluynay okod an mangimandal hinan holag Gershon hi atonda ta itududay pi'ugondah nan puntamuanda. At imandalmu ay didan hinohhay tamu ta hiyay atonda.
28 Ya hiya hatuy tamuan nan linala'in imbabaluy di holag Gershon hinan Tuldan Abung'un Dios. Ya hay mangimandal hinan tamuda ya hi Ithamar an lala'in imbaluy Aaron an Nabagtun Padi.”

Hay Tamun nan A'apun Levi an Holag Merari

29 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ya uyapom nan na'uhi'uhig an holag di a'apun Merari,
30 ya mete"ah muntawon hi tulumpulu ta engganah muntawon hi nabongle ya itudo'mu nan way olognan muntamu ta diday muntamuh nan Tuldan Abung'un Dios an a'amungan.
31 At hiyah te tamudah nan Tuldan Abung an diday mami'ug hinan tablan nen abung, ya an amin nan modidina, ya nan tu'udna, ya nan palo', ya nan ipabunan di tu'ud.
32 Ya nan tu'ud di luhud nan nunlene'woh, ya nan nipabunan di tu'ud, ya nan palo', ya nan talin an hogwod, ya an amin nan udum an ma'usal hi puntamuanda. Ya ipiyapongmuy odnan di hinohha.
33 Hiyanay tamun nan linala'in imbabaluy dana' Merari hinan Tuldan Abung'un Dios an ipapto' Ithamar an hina' Aaron an Nabagtun Padi.”

Hay Uyap nan Holag di A'apun Levi an Muntamu

34 Ya da Moses ay Aaron ya nan a'ap'apun nan tatagu ya enyapda nan a'apun Kohath an na'uhi'uhig di nahlagandan pamilya.
35 Ya mete"ah nan muntawon hi tulumpulu ta engganah nan muntawon hi nabongle an ologdan muntamu ta diday muntamuh nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios
36 ya duway libu ya han pituy gahut ta nabongley uyapdan amin an himpangapu.
37 Hiyah te uyap an amin di holag Kohath an muntamuh nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios an enyap da Moses ay Aaron ti hiyah ne din immandal Apo Dios ay Moses hi atona.
38 Ya hiyah ne na'yap hinan linala'in imbabaluy Gershon an didan himpangapu ta engganah nan munhina"ama.

39 Ya mete"ah muntawon hi tulumpulu ta engganah nan muntawon hi
nabongle an ologan muntamu ta muntamudah nan Tuldan Abung hi
wadan Apo Dios
40 ya hay lammung di uyapdan amin an himpangapu ya duway libu ya
han onom di gahut ta han tulumpulu.
41 Hiyanay lammung di na'yap an linala'in holag di a'apun Gershon an
muntamuh nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios. At enyap da Moses ay
Aaron dida ti hiyah ne immandal Apo Dios.
42 Ya hiyah te na'yap hinan holag di a'apun Merari an didan himpangapu
ta engganah nan nunhina"ama
43 an mete"ah nan muntawon hi tulumpulu ta engganah muntawon hi
nabongle an ologdan muntamu ta muntamudah nan Tuldan Abung hi
wadan Apo Dios,
44 ya hay lammung di uyapdan amin an himpangapu ya tuluy libu ta han
duway gahut.
45 Hiyah te lammung di uyap di holag di a'apun Merari an enyap da Moses
ay Aaron an hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses.
46 Ya hay lammung an amin nan holag Levi an enyap da Moses ay Aaron
ya nan a'ap'apun di holag Israel an mete"an didan himpangapu ta engganah
nan munhina"ama
47 an nan mete"ah nan muntawon hi tulumpulu ta engganah nan munta-
won hi nabongle an immuy muntamu ya mun'attang hinan Tuldan Abung
hi wadan Apo Dios
48 ya hay lammung di uyapdan amin an linala'i ya waluy libu ta han lemay
gahut ya han nawalu.
49 Ya hiyah te immandal Apo Dios ay Moses, ya impiyapongnay tamun di
hinohha ya nan pi'ugonda.
At intudo' Moses didan amin ti hiyah ne immandal Apo Dios ay hiya.

5

Nan Pamakakandah nan Tatagun Niyuldin an Nappuhiy Odolda

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 “Mandalom nan holag Israel ta pakakondah nan immapalanda nan
nun'apalla', ya nan way bumuhu' an dalan nalpuh odolna, ya an amin nan
alyon di Uldin an nappuhiy odolda an dumalat di nanapaandah nan natoy.
3 Ya pakakonyu danen linala'i unu binabai ta ibataanyu didah nan imma-
palanyu ta adida puhion nan numpunhituwanyu ti wadaa' an middum ay
da'yu.”
4 Ya inunud nan holag Israel, at numpakakda didah nan immapalanda.
At inatda ti hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses.

Hay Ma'at hinan Numbahol

5 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
6 “Mi'hapit'ah nan holag Israel, ya alyom ay diday, Wa ay di lala'i unu
babain mangat hi nappuhih nan ibbana ya agguyna inunud nan Uldin Apo
Dios at henen tagu ya mabaholan.
7 At mahapul an itutuyuna nan numbaholana, ya bayadana nan moltan
di baholna, ya inudmanah ba'intih porcento, ya indatnah nan tagun
nangatanah nappuhi.
8 Mu gulat ta mi'id a'aginah pangidatanah nan bayad di baholna ya henen
bayad ya bagi' an Dios, at midat hinan padi an middum hinan manilhig an
kalnilu an me'nong ta Onong di Bahol.

9 Ya an amin nan nilahhin an e'nong nan holag Israel ay Ha"in an Dios an
midat hinan padi ya henen padiy ad bagih nan midat.
10 Ya nan milahhin an e'nong di hinohhan tagu ya bagin nan padi."

Nan Uldin hi Aat nan Mun'annel an Lala'i

11 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
12 "Alyom hinan tatagun holag Israel di, Wa ay di babai an nangilugtap hi
ahawana
13 ti enelo' di ohan lala'i, mu agguy inilan nan ahawana,
14 ya la'tot ya han ahawanan lala'i ya nipaddeh ya immilugtap unu
nun'olom an ta"on hi mi'id di inatnah nappuhi,
15 ya iyuy nan lala'i han ahawanah nan padi, ya odnanay e'nongna an
ohay halub an alenah barle, mu adina udman hi mantika unu nan incense
ti hiyah ne Onong di Annel, ya me'nong ta panginnilaan hi un numbahol
henen babai.
16 At iyuy nan padih nen babai, ya eheggonah nan awada'.
17 Ya alan nan padi nan me'gonan an danum an nittuh nan pannuman, ya
inummal hi hupu' hinan dotal di Tuldan Abung hi wada', ya inittunah nan
danum.
18 Ya iyuy nan padi nan babai, ya inhagangna hiyah nan awada' an Dios,
ya enyaynay buu'na,* ya impadonan hiya nan onong an mangipanomnom
an hiyah ne Onong di Annel, ya nan padiy mangdon hinan mun'aklit an
danum an mangidat hi moltana.
19 Ya nunhapataon nan padih nen babain alyonan hiyay, Gulat ta imman-
nung an mi'id nangelo' ay he"ah udumnan lala'i ya agguymu inlugtapan hi
ahawam at mi'id di baholmu at heten danum an umidat hi idut ya mi'id di
nappuhih ma'at ay he"a!
20 Mu gulat ta inlugtapam hi ahawam an waday nangelo' ay he"ah
udumnah lala'i
21 at ma'idutan'a, at he"ay pangipa'annunga' an Dios hinan idut ta
pangitigan nan ni'babluyam hi un'a mabo'nan, ya adi'a umimbaluy!
22 At heten danum an mangidat hi molta ya umuy hi putum ta mabo'nan'a,
ya hiyay dumalat hi adim pun'imbaluyan!
Ya mahapul an tobalon han babain alyonay, Oo, mipa'annung.†
23 Ya an amin hatun na'at an idut ya intudo' nan padih nan pepel, ya
inulahanah nan mun'aklit an danum.
24 Ya mahapul an ipa'inumnan den babai nan danum an mun'aklit an
umidat hi idut, at umuy hi putuna nan danum, ya malmuy nidugah an
paddungnay holtapona.
25 Ya alan nan padi nan inodnan nan babai an bogah an Onong di
Annel, ya inlayatnah den onong hinan hinagang'un Dios, ya inyuynah nan
pun'onngan an e'nong.
26 Ya innal nan padiy hinggamal eden bogah an Onong an Ma'an ta
mangipanomnom, ya genhobnah nan pun'onngan. Ya unat goh nalpah ya
impa'inumnah nan babai nan danum.
27 Ya gulat ta immannung an numbahol heden babai ti inlugtapna han
ahawana at heden danum an umidat hi idut an ininumna ya idatnay

---

* **5:18** Ipa"elna an mahapul an mid mipo"oy ay Apo Dios. † **5:22** Do'ol di mangalih, "Kayah an na"alligat di ma'at hinan babai!" Mu hay maphod hi atondah nan babai ya unda puntapah batu ta engganay un matoy (Lev. 20:10) ti odolna an humalyaondah mahhun ta innilaondah un way baholna unu mi'id. At mattig nan homo' Apo Dios hinan babai.

nunheglah munha'it. At heden putun den babai ya mabo'nan, ya adi mahlag. At innilaon nan ni'babluyana an hiya ya na'idutan.
28 Mu gulat ta nan babai ya agguy numbahol ti mi'id inatnah nappuhi at mi'id al'alin hiya, at dumo'ol di holagna.
29 At hiyah te uldin hi ma'at hi un way mun'annel ti wa ay ta nan babai ya inlugtapanah ahawana at mumbahol.
30 Unu gulat ta mun'annel han lala'i an e'lomnay un way enelo' nan ahawana at iyuyna nan ahawanah nan awadan di hinagang'un Dios ta nan padiy mangat hinan uldin di annel eden babai.
31 Ya henen lala'in ahawana ya agguy ni'bahol, mu han babain ahawanay numbahol, ya hiyay munholtap hinan molta."

6

Uldin nan Mibilang hi Nazirite

1 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
2 "Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay diday, Gulat ta waday lala'i unu babaih mamhod an mangilahhin hi odolna ta midawat ay Apo Dios ta mibilang hi Nazirite
3 ya mahapul an adi uminum hi bayah, ya adi goh ahan uminum hinan bumutong. Ya adi goh uminum hi danum di greyp an ta"on un adi bumutong, ya adi goh uman hi bungana an ta"on nan mamaganan.*
4 Ya heden pangilahhinanah odolna ya adina goh onon di bungan nan greyp an ta"on nan bugwana unu upa'na.
5 Ya henen nidawatanan Apo Dios ya adina ahan ipa'lot di buu'na ta engganah un magtud heden algaw an nangidawatanah odolnan Apo Dios. Ya heden nidawatana ya mahapul an me'gonan ya ipa'adu"oyna nan buu'na.
6 Ya henen algaw an nidawatanan Apo Dios ya adina dapoon di odol di natoy an tagu.
7 Ya ta"on un hi amanay natoy, unu hi inana, unu nan a'agina, ya adina dapoon ta adi malugitan ti agguy nagtud heden algaw an nidawatanan Apo Dios hi tamuna.
8 At henen algaw hi nidawatana ya milahhin hi pannig Apo Dios.
9 Ya gulat ta himbumagga ya way matoy ya nedeneh ay hiya, ya dinapana, at nahewa'el heden nangidawatanah odolna. At mahapul an ipamukmuknay ulunah un magtud di pituy algaw an hiyah ne pangalyan di Uldin an pinumhod di odolna.
10 Ya nan miyawalun algaw ya mahapul an iyuynay duwah balug unu duwah bunun an putta ta idatnah nan padih nan pantaw di Tuldan Abung hi wadan Apo Dios.
11 Ya e'nong nan padiy ohan balug ta Onong di Bahol ya nan oha ya Onong an Moghob ta hiyay a'aliwan di bahol nen tagu an dumalat di nanapaanah nan natoy an tagu. Ya henen algaw ya mahapul an ipidwanan mangidawat ay Apo Dios hi odolna.
12 Ti din nangidawatanah odolnah din hopapna ya adi mibilang ti nilahulah an dumalat din natoy, at mahapul an ipidwana goh an mumbilang hi algaw an umat hi bilang din hopapna, at iyuynay kalniluh ohay tawona ta Onong di Nibahhawana.
13 Ya hiyah te uldin hinan nangidawat hi odolnan Apo Dios, ya wa ay ta nagtud heden algaw an nidawatana ya iyuy nan padi hiyah nan pantaw di Tuldan Abung hi wadan Apo Dios an a'amungan

* **6:3** Unu raysins.

14 ta iyuyna e'nong daten tulun kalnilun mi'id ah ganitda, ya ohay
tawonan manilhig an kalnilu ta hiyay Onong an Moghob, ya nan ohay
tawonan tennan kalnilun mi'id ganitna ta hiyay Onong di Bahol, ya nan
ohay tawonan manilhig an kalnilu ta hiyay Onong di Pi'lenggopan,
15 ya iddumda goh di ohay bahkit an agguy nabino'bo'an an tinapay an
nan ma'adyamu' an alenay niyamma an nalamutan hi mantika, ya nan
ma'an, ya ma'inum an me'nong ta diday Onong an Ma'an ya Onong an
Ma'inum.
16 Ya an amin hana ya iyuy nan padih nan awadan di hinagang Apo Dios,
ya e'nongna nan Onong di Bahol ya nan Onong an Moghob.
17 Ya e'nongna nan kalnilun Apo Dios ta Onong di Pi'lenggopan, ya
iddumnan e'nong goh nan tinapay an nittuh nan bahkit. Ya e'nong goh nan
padi nan ma'an ya ma'inum ta Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum.
18 Ya mukmukan den Nazirite nan nidawat an buu'nah nan pantaw di
Tuldan Abung hi wadan Apo Dios, ya alana nan olot di buu'na an nidawat,
ya impulu'nah nan nanghobandah nan Onong di Pi'lenggopan.
19 Ya nalpah ay an namukmukan henen Nazirite ya alan nan padi
din nihaang an palpalang di kalnilu, ya inalna goh di ohan tinapay an
agguy nabino'bo'an an nittuh bahkit, ya nan mayapit an tinapay an agguy
nabino'bo'an ya impadonah nan nunhapata.
20 Ya inlayat nan padi ta e'nongnan Apo Dios ta Onong an Milayat. Ya
daten nidawat ya midat hinan padi an middum nan nilayat an boga' ya
nan ulpun di kalnilu. Ya nalpah ay ya mabalin an uminum hi bayah henen
Nazirite.
21 Hiyanay uldin nan Nazirite an mangihapatan Apo Dios. Mu nan
nunhapata an mun'onong hinan pangidawatanah odolna ya nan udum an
intulagnah e'nongnan Apo Dios ya mahapul an ipa'annungna nan intulagna
ta unudona nan uldin an ma'at hinan ilahhinana."

Nan Wagah di Padin Apo Dios

22 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an alyonay,
23 "Mi'hapit'a ay da Aaron ya nan linala'in imbabaluyna ta alyom ay diday,
Hiyah te atonyun munwagah hinan holag Israel, ya umat hituy hapitonyun
dida:
24 Wagahan da'yu,
ya halimunan da'yun Apo Dios!
25 Ya hom'on da'yu,
ya ipadutu' goh da'yu!
26 Ya maphod un da'yu halimunan,
ya ipalenggop da'yu!
27 Ya umat hinay atonyun manapit hi ngadan'uh pungwagahyuh nan
tatagun holag Israel, at wagaha' goh dida."

7

*Hay Onong nan Nidawat an Tuldan Abung hi Wadan Apo Dios**

1 Ya heden algaw an nangelpahan Moses an nangipata'dog hinan Tuldan
Abung hi wadan Apo Dios ya linamuhanah lana, ya indawatnan Apo
Dios, ya indawatna goh an amin nan me'gonan an gina'unah di, ya nan
pun'onngan, ya nan gina'una goh.
2 Ya nan a'ap'apun nan mangipapto' ay didan himpangapu an dida din
nangipanuh hidin na'yapandan nun'onong.

* **7:** Heten Numbers chapter 7 di adu"oy an chapter hinan leman liblun intudo' Moses an ma'alih Pentateuch ti 89 an amin di verses.

3 Ya idatday e'nongdan Apo Dios an onom hi punluganan an kalesa an
waday hophopna, ya himpulu ta han duwan baka, ya daden hindudwan
ap'apu ya ohay kalesa di indatda, ya ohay bakah indat nan hinohhan ap'apu,
ya inyuydah nan way hinagang di awadan Apo Dios.
4 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
5 "Abulutom nan e'nongda ta way ma'usal hinan Tuldan Abung'un Dios
an a'amungan, ya indatmuh nan holag Levi ti hiyah ne mahapuldah nan
tamuda."
6 At inyabulut Moses, ya innalna nan punluganan ya baka, ya indatnah
nan holag Levi.
7 Ya indatnay duwah nan punluganan, ya opat an bakah nan linala'in
imbabaluy Gershon ti hiyah ne mahapuldah nan tamuda.
8 Ya indatnay opat an punluganan an kalesa ya walun bakah nan linala'in
imbabaluy Merari ti mahapuldah nan tamuda. Ya hi Ithamar an hina' Aaron
an Nabagtun Padiy mangipapto' ay dida.
9 Mu nan holag Kohath ya mi'id di nidat ay dida ti hay tamuda ya diday
manalimun hinan me'gonan an gina'u an diday gun mami'ug.
10 Ya heden algaw an nangidawatandah nan pun'onngan ya inyuy nan
a'ap'apuy onongda, ya impatangdah nan way hinagang di pun'onngan
11 ti inalin Apo Dios ay Moses di, "Abigabigat ya ma'ohha'ohha nan
a'ap'apun mangiyalih nan e'nongdah nan idawatan nan pun'onngan."

Nan Mahhun an Algaw: nan Mumpapto' hinan Holag Judah

12 Ya hay mahhun an mangiyalih ene'nongnah nan hopap di algaw ya
hi Nahshon an lala'in imbaluy Amminadab an holag di a'ap'apun Judah.
13 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotnan nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
14 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
15 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
16 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
17 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. At hiyanay ene'nong Nahshon an
lala'in imbaluy Amminadab.

Nan Miyadwan Algaw: nan Mumpapto' hinan Holag Issachar

18 Ya hay miyadwah algaw ya hi Nethanel an lala'in imbaluy Zuar an
mangipapto' hinan holag Issachar di mangiyuy hi onong.
19 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotnan nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
20 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),

21 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
22 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
23 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. At hiyanay ene'nong Nathanel an
lala'in imbaluy Zuar.

Nan Miyatlun Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Zebulun

24 Ya hay miyatluh algaw ya hi Eliab an lala'in imbaluy Helon an
mangipapto' hinan holag Zebulun di nangiyuy hi ene'nongna.
25 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotnan nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
26 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
27 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
28 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
29 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Eliab an lala'in
imbaluy Helon.

Nan Miyapat an Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Reuben

30 Ya hay miyapat hi algaw ya hi Elizur an lala'in imbaluy Shedeur an
mangipapto' hinan holag Reuben di nangiyuy hinan ene'nongna.
31 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotna an nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
32 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
33 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
34 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
35 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Elizur an lalal'in
imbaluy Shedeur.

Nan Miyaleman Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Simeon

36 Ya nan miyalemah algaw ya hi Shelumiel an lala'in imbaluy Zurishad-
dai an mangipapto' hinan holag Simeon an didan himpangapuy nangiyuy
hi ene'nongna.

37 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotna an nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
38 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
39 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
40 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
41 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Shelumiel lala'in
imbaluy Zurishaddai.

Nan Miyonom an Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Gad

42 Ya hay miyonom hi algaw ya hi Eliasaph an imbaluy Deuel an
mangipapto' hinan holag Gad di nangiyuy hi ene'nongna.
43 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotna an nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
44 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
45 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
46 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
47 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Ya hiyanay ene'nong Eliasaph an
lala'in imbaluy Deuel.

Nan Miyapitun Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Ephraim

48 Ya hay miyapituh algaw ya hi Elishama an imbaluy Ammihud an
mangipapto' hinan holag Ephraim di nangiyuy hi ene'nongna.
49 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotnan nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
50 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
51 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
52 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
53 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw
an buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Elishama an
lala'in imbaluy Ammihud.

Nan Miyawalun Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Manasseh

54 Ya hay miyawalun algaw ya hi Gamaliel an lala'in imbaluy Pedahzur
an mangipapto' hinan holag Manasseh di nangiyuy hi ene'nongna.
55 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotna an nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
56 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
57 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
58 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
59 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw
an buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Gamaliel an
imbaluy Pedazur.

Nan Miyahiyam an Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Benjamin

60 Ya hay miyahiyam hi algaw ya hi Abidan an lala'in imbaluy Gideoni
an mangipapto' hinan holag Benjamin ya hiyay nangiyuy hi ene'nongna.
61 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotnan nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
62 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
63 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
64 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
65 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Abidan an lala'in
imbaluy Gideoni.

Nan Miyapulun Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Dan

66 Ya hay miyapuluh algaw ya hi Ahiezer an lala'in imbaluy Ammishad-
dai an mangipapto' hinan holag Dan di nangiyuy hi ene'nongna.
67 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotnan nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
68 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
69 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
70 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,

71 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Ahiezer an lala'in
imbaluy Ammishaddai.

Nan Miyapulu ta Ohay Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Asher

72 Ya hay miyapulu ta ohay algaw ya hi Pagiel an lala'in imbaluy Okran
an mangipapto' hinan holag Asher di nangiyuy hi ene'nongna.
73 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotna an nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
74 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
75 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
76 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
77 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Pagiel an lala'in
imbaluy Okran.

Nan Miyapulu ta Duway Algaw:
nan Mumpapto' hinan Holag Naphtali

78 Ya hay miyapulu ta duway algaw ya hi Ahira an lala'in imbaluy Enan
an mangipapto' hinan holag Naphtali di nangiyuy hi ene'nongna.
79 Ya hay ene'nongna ya ohan silver an duyun hay damotna ya ohay kilu
ya han godwa, ya nan silver an malukung an hay damotnan nikiluh nan
me'gonan an kiluan ya godway kilu (ya danen duwa ya nun'apnuh alena,
ya nalamutan hi mantika an hiyah ne Onong an Ma'an),
80 ya ohan duyun balitu' an hay damotna ya hinggahut ta han himpuluy
gramo (ya napnuh incense),
81 ya ohay uyaw hi manilhig an baka, ya ohay manilhig an kalnilu,
ya oha goh an manilhig an uyaw an kalnilun ohay tawona ta Onong an
Moghob,
82 ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol,
83 ya hay Onong di Pi'lenggopan ya duwah manilhig an baka, ya lemay
manilhig an kalnilu, ya lemah buta'al an gandeng, ya lema goh hi uyaw an
buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda. Hiyanay ene'nong Ahira an lala'in
imbaluy Enan.

Hay Uyap di Ne'nong

84 Ya hiya hanay ene'nong nan mumpumpapto' hinan holag Israel hidin
nangidawatanda ya hiniitandah lana nan pun'onngan:
an himpulu ta duwah silver an duyu,
ya himpulu ta duwah silver an malukung,
ya himpulu ta duwah balitu' an iduh.
85 Ya hay damot nan hinohhan silver an duyu ya ohay kilu ya han nahuluk
hi godwa, ya hay damot nan hinohhan silver an malukung ya nahuluk hi
godway kilu. Ya hay lammung di damot an amin nan silver an duyu ya
himpulu ta onom di kilu.

86 Ya hay damot nan hinohhan himpulu ta duwan balitu' an duyu ya
nahuluk hi ohay kilu, ya hay lammung di damotdan amin ya himpulu ta
lemay kilu.
87 Ya hay lammung an amin nan a'animal ta Onong an Moghob
ya himpulu ta duway manilhig an baka,
ya himpulu ta duwan buta'al an kalnilu,
ya himpulu ta duwan uyaw an kalnilun hinohhay tawonda (ya middum
nan Onong an Ma'an).
Ya hay lammung an amin nan a'animal ta Onong di Bahol ya himpulu ta
duwan buta'al an gandeng.
88 Ya hay lammung an amin nan a'animal an Onong di Pi'lenggopan
ya ba'inti ta opat hi manilhig an baka,
ya nanom hi uyaw an kalnilu,
ya nanom hi buta'al an kalnilun hinohhay tawonda.
Hiya hanan amin di ne'nong hinan nangidawatandah nan pun'onngan
hidin naniitandah lana.
89 Ya hinumgup hi Moses eden Tuldan Abung hi wadan Apo Dios an
a'amungan ta ni'hapit ay Hiya, ya dengngolna nan himmapit an nalpuh nan
numbattanan din duwan cherubim an wah nan alub nan Ma'ahhimo' an
wadan nan Kahon an Nittuwan di Uldin, ya ni'hapit ay hiya.

8

Hay Pangiyammandah nan Ipattu'an di Hilaw

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 "Mi'hapit'a ay Aaron ta alyom ay hiya ta tolgana nan pitu an hilaw, ya
mahapul an mabnangan nan hinagang di ipattu'an nan hilaw."
3 At hi Aaron ya tinolgana nan hilaw, ya inhagangna ta nabnangan henen
hinagang nan ipattu'an di hilaw ti hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses.
4 Ya hiyah te aat di amman nan pangipattu'an hi hilaw an hay balitu' di
nahibug hi niyamma an nete"ah puuna ta engganah nan habhabung an
niyunnud hinan aat di inalin Apo Dios ay Moses hi umatana.

Hay Nilahhinan di Holag Levi

5 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
6 "Ilahhinmu nan holag Levi hinan holag Israel, ya leneham dida.
7 Ya umat hituy atom ay dida ta malenehanda: walhiam didah nan danum
an a'aliwan di bahol, ya alyom ta ih'ihanday odolda, ya iloba'day lubungda
ta way atondan malenehan.
8 Ya mun'odondah uyaw an baka, ya iniddumda nan Onong an Ma'an an
nan alenan nalamutan hi mantika, ya nun'odonda goh hi ohah uyaw an
baka ta Onong di Bahol.
9 Ya itnudmu nan holag Levi ta iyuymu didah nan hinagang di Me'gonan
an Kuwaltu, ya amungom an amin nan holag Israel.
10 Ya inyuyna didah nan way hinagang di awada' an Dios ta ho"on nan
holag Israel di uluda.
11 Ya indawat Aaron ay Ha"in nan holag Levi an paddungnay Onong an
Milayat ta midadaanda ta hay tamu' an Dios di itamuda.
12 Ya ho"on nan holag Levi nan ulun di duwan manilhig an baka. Ta
nalpah ay ya e'nongmun Ha"in an Dios ta nan oha ya Onong di Bahol ya
nan oha ya Onong an Moghob ta way a'aliwan di bahol di holag Levi ta
ma'aliwan.

13 Ya ipata'dogmu nan holag Levi hinan way hinagang da Aaron ya nan
linala'in imbabaluyna, ya paddungnay e'nongyu dida ta Onong an Milayat
an me'nong ay Ha"in an Dios.
14 At ilahhinmu nan holag Levi hinan udumnah nan holag Israel ta nan
holag Levi ya mihakupdan Ha"in.
15 Ya nalpah ay an leneneham dida ya inlayatmun e'nong ay Ha"in an Dios
at humgopda mahkay an muntamuh nan Tuldan Abung an pundayawan.
16 Ti dida nan nilahhin hinan holag Israel ta nidawatdan Ha"in, at
bagi' dida ta diday mihukat hinan papangpangullun linala'in itungaw nan
binabain holag Israel.
17 Ti hidin namataya' an amin hinan papangpangullun linala'in imbaluy
di i'Egypt ya inlahhin'uh bagi' nan papangpangullun linala'in imbabaluy di
holag Israel an ta"on nan mahhun an i'lum nan a'animalda.
18 At hiyanan pento"u nan holag Levi ta diday hukat nan papangpangul-
lun linala'in itungaw di holag Israel.
19 Ti nan holag Levi nan pento"uh nan holag Israel ta middumdan
Aaron ya nan linala'in imbabaluyna ta bumadangdah nan matamuan hinan
Tuldan Abung'un Dios an a'amungan, ya diday mange'nong hinan Onong
di Bahol nan holag Israel ta ma'aliwan di baholda, ta umuyda ay meheggon
hinan Me'gonan an Kuwaltu ya mi'id al'alin didan adida matoy."
20 At indawat da Moses ay Aaron ya nan holag Israel da Levi an hina"ama
ti hiyah ne immandal Apo Dios hi atonda.
21 At lenenehan nan holag Levi nan odolda, ya inloba'day lubungda, at
indawat Aaron dida ta diday Milayat an Onong ay Apo Dios. Ya ene'nongna
goh nan Onong di Bahol ta a'aliwan di baholda.
22 Ya unat goh nalpah hanan na'at ya himmigup nan holag Levi hinan
Tuldan Abung hi wadan Apo Dios ta muntamuda, at binadanganda da
Aaron ya nan imbabaluynah nan matamuan. Ya inunud Moses nan
immandal Apo Dios ay hiyah atonah nan holag Levi.
23 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
24 "Hiyah te aton nan linala'in holag Levi an muntawon hi ba'inti ta lema*
ya han nahuluk ya mabalin an umuyda bumadang hinan Tuldan Abung'un
Dios.
25 Mu wa ay ta muntawondah nabongle ya idinongdan muntamu an
mapogpog di puntamuanda.
26 Mu hay atonda ya unda bumadang ya ammunah nan tamun di
i'ibbadan holag Levi ta atonda nan tamuda, mu adida mi'tamuh nan
malgom an tamu. At hiyah ne uldin hi ma'at hi tamun nan holag Levi."

9

Hay Miyadwah Behtan di Namaliwan Apo Dios hinan i'Israel

* **8:24** Mu hidin amatagun nan Alin hi David ya inabulutna nan muntawon hi *ba'inti* di umuy bumadang hinan Tuldan Abung an bo'on nan *ba'inti ta lema* (I Chron. 23:24, 27). Mu hay itudun nan Hudyun muntudtuduh nan Uldin hi aatna ya alyonday nan muntawon hi ba'inti ya ete"adan mun'adal hi atondan mumpadi (an umat hinan intudun David), ya paddungnay mun'ihkulda ta engganay unda muntawon hi ba'inti ta lema (an umat hinan intudun Apo Dios), ya anggay nan muntawon hi ba'inti ta lema di ustun muntamuh nan Tuldan Abung. At makulug nin.

1 Ya heden hopap di bulan hinan miyadwan tawon* hi nakakan nan
tatagud Egypt hidin awadandah nan Mapulun an Sinai ya ni'hapit goh hi
Apo Dios ay Moses an inalinay,
2 "Alyom hinan holag Israel an gunda nomnomon an ibehtaan heden
algaw hi gutud di namaliwa' ay didah un madatngan.
3 At wa ay ta madatngan heden miyapulu ta opat an algaw eten bulan†
ya nan munhinag di hiyay pangatanyun amin hinan Uldin hi ma'at eden
Punnomnomanyuh Namaliwa' ay da'yu."
4 At inalin Moses hinan holag Israel ta ibehtaanda din namaliwan Apo
Dios ay dida.
5 At inunudda ta numbehtadan de han magadyuh mahdom eden miya-
pulu ta opat an algaw hinan hopap di bulan hidih nan Mapulun an Sinai.
Ya inatdan amin henen immandal Apo Dios ay Moses hi atonda.‡
6 Mu wadaday udumnan linala'in nanapah odol nan natoy, at alyon
di Uldin an nappuhiy odolda, at agguyda ni'yamung hinan Behtan di
Namaliwan Apo Dios ay dida, at immuydan da Moses ay Aaron
7 an inaliday, "Nappuhiy odolmi an alyon di Uldin ti nedeneh amih nan
natoy an tagu. Mu anaad ta adi mabalin an umiyuy amih onongmin Apo
Dios?"
8 Ya tembal Moses an alyonay, "Hodonyu ta umuy'u innilaon di imandal
Apo Dios hi atonyu."
9 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
10 "Alyom hinan holag Israel di malgom ay da'yu unu nan holagyu an
nappuhiy odolna an alyon di Uldin an dumalat di nanapaanah nan natoy
an tagu unu nan way nalpuh adagwi ya mabalin an middumdan mi'behtan
da'yu.
11 Ya nan miyadwan bulan hinan miyapulu ta opat di algaw§ hinan
munhinag di pangatanyu, ya iddumdan pe"an nan agguy nabino'bo'an an
tinapay ya nan mun'aklit an halawhaw.
12 Ya mi'id ang'angondah nan ma'an ya mihdah engganah mabiggat, ya
adida ipungon nan tungal nan goltonda. Ya mahapul an unudondan amin
nan ma'at hinan Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel'un Dios ay
dida.
13 Mu nan tagun niyuldin an maphod di odolna ya nan agguy numbaat
hi adagwi ya gulatonan adi umuy mi'behta ya henen tagu ya mahapul an
mapogpog di ibilanganah tagu' ti mi'id di ene'nongnan Ha"in hidin gutud di
Punnomnomandah Namaliwan di Anghel'un Dios hinan Tatagu. At henen
tagu ya mahapul an holtaponay ligat an dumalat di baholna.
14 Mu wa ay di bunag hi ni'hitun da'yu ta pohdonan mangat hinan
atonyuh Punnomnomanyuh Namaliwan di Anghel'un Dios hinan Tatagu ya
mahapul an unudonan aton an amin di Uldin hi ma'at hinan pumbehtaan.
Ta mumpapaddung nan Uldin hi unudonyun amin an ta"on un nan bunag
ya nan holag Israel."

Nan Bunut an Wah nan Bagtun di Tuldan Abung hi Wadan Apo Dios

* **9:1** Unu Nisan/Aviv, 1444 B.C. Bahaom nan footnote di Ex. 12:2 ta innilaom di aat nan calendar di Hudyu. Mattig an heten chapter ya nahhun an na'at ya un nan na'at an nitudo' hi chapter one. † **9:3** Unu Nisan/Aviv 14. ‡ **9:5** Gapu ta magadyuh di pumbaholan ya pan'ugan nan Hudyun Apo Dios an nitudo' hi chapter 14 ya hiyah ne angunuh hi nun'am'amlongandah nan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios ay didah nan mapulun hi nunle'le'danda ti hay nehnod hi numbehtaanda ya ad Canaan (Josh. 5:10). Ya manu ay agguyda numbehtah nabayag ti mid polhatnan dida nin ti dimmalat nan numbaholanda. § **9:11** Unu Ziv 14.

15 Ya unat goh nalpah an nipata'dog nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios
an a'amungan ya naho'napan hi bunut nan Me'gonan an Kuwaltu, ya unat
goh nahdom ya binumnang an ay apuy nan bunut hinan tungul di Me'gonan
an Kuwaltu ta engganah nabiggat.
16 Ya minaynayun heten ma'at an wa ay ta mapatal ya nihoho'nap nan
bunut, ya wa ay ta mahdom ya binumnang an ay apuy.
17 Ya wa ay ta tumulu nan bunut ad daya ya inaynayun nan holag Israel
an mumbaat, ya heden lugal an duminngan nen bunut ya hiyay umapalan
nan holag Israel hi ihinanda.
18 Ya awni ta imandal Apo Dios ya un mumbotan nan holag Israel, ya awni
ta imandal Apo Dios ya unda umapal. Ya wa ay ta adi ma'aan nan bunut
hinan bagtun di Tuldan Abung hi wadan Apo Dios ya adi goh makmakkak
nan holag Israel.
19 Ya wa ay ta do'ol di algaw hi ihihinnan den bunut hinan bagtun di
Tuldan Abung hi wadan Apo Dios ya inunud nan holag Israel nan immandal
Apo Dios, at agguyda naknakkak.
20 Mu hin'umu'uddum ya nahnot di algaw hi iho'napan nen bunut hinan
bagtun di Tuldan Abung hi wadan Apo Dios. At imandal ay Apo Dios an
adida mumbotan ya mihihinnadah di, ya wa ay ta imandal Apo Dios an
mumbotanda ya unda makak.
21 Ya hin'umu'uddum ya miho'nap nan bunut hinan bagtun di Tuldan
Abung hi wadan Apo Dios hinan mahdom, ya wa ay ta mabiggat ta timmulu
nan bunut ad daya ya mumbotanda goh nan holag Israel. At ta"on hi un
mapatal unu labi ya mumbotandah un tumulu nan bunut hinan bagtun di
Tuldan Abung hi wadan Apo Dios.
22 Ya gulat ta mihoho'nap nan bunut hinan bagtun di Tuldan Abung
hi wadan Apo Dios hi duway algaw, unu ohay bulan, unu hintawon ya
mihihinna goh nan holag Israel hidi an adida makmakkak, mu wa ay ta
tumuluh nen bunut ya hiyay pumbotananda.
23 Ya wa ay ta imandal Apo Dios an adida makmakkak ya nihihinnadah
dih nan way tuldada, ya wa ay ta imandal Apo Dios ay dida ta mumbotanda
ya unda makak. At inunuddan amin nan immandal Apo Dios ay Moses hi
atonda.

10

Nan Silver an Talampet

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 “Mumpa'amma'ah duwan talampet an hay mahibug ya nan silver ta
way ipagangohmuh pangayagmuh nan tatagu ta ma'amungda, ya way
ipagangohmuh unda ba'ahon nan tuldada ta makakda.
3 At wa ay ta pundehhonondan ipagangoh nan duwan talampet ya
umalidan ma'amung an amin nan tataguh nan way hinagangmuh nan way
pantaw di Tuldan Abung hi wada' an Dios an a'amungan.
4 Ya wa ay ta un ohay talampet hi ipagangohda ya nan mumpumpapto'
hinan ahimpahimpangapun holag Israel ya anggay di ma'amung hi umalin
he"a.
5 Ya wa ay ta un na'amtang di gumangohan di talampet ya nan numpun-
hituh appit hi buhu'an di algaw di mahhun an makak.
6 Mu wa ay ta mipidwa nan ho'ho'dod an gangoh di talampet ya nan
numpunhituh appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw di
makak. At hay pangimmatunandah pama'ahandah nan nungkampuanda
ya he'he'dod nan gumanghan di talampet.

7 Mu hay panginnilaan hi un ma'ayagan an amin nan tatagu ta
ma'amungda ya ipagangohda nan duwan talampet, mu adu"oy di gango-
hda.
8 Ya nan linala'in imbabaluy Aaron an papadiy mangipagangoh hinan
talampet. At hiyah te uldin hi unudonyu ta gun miboltan hinan a'apuyuh
enggana.
9 Ya wa ay di umalih nan babluyyu nan mangubat ay da'yu ya impagan-
gohyu nan talampet an panginnilaan hi un waday gumubat ay da'yu. At
badanga' da'yu, at abakonyu nan mangubat ay da'yu.
10 Ya umat goh hinan algaw an pun'am'amlonganyu, ya pumbehtaanyu,
ya nan behtan di hopap di algaw hinan Akayangan di Bulan ya ipagangohyu
nan talampet hinan pange'nonganyuh nan Onong an Moghob ya nan Onong
di Pi'lenggopanyu ti henen atonyu ya badanga' da'yu. Ti Ha"in di Ap'apuyun
hi Apo Dios."

Hay Nama'ahan di Holag Israel hinan A'ab'abbungda

11 Ya heden miyaba'intih algaw hi miyadwah bulan eden miyadwan
tawon* ya timmulu din bunut an wah nan bagtun di Tuldan Abung hi
wadan Apo Dios an nihinan nan Uldin.
12 At nan holag Israel ya numbotanda ta nakakdah nan Mapulun an Sinai,
ya innayunayundan dimmalan ta engganay un dimminong nan bunut
hinan Mapulun an Paran.
13 Ya hiyah ne hopap di numbotanandah nalpahan di nangidatan Apo
Dios ay Moses hinan Uldin hi unudondah nan pumbaatanda.
14 At hay nahhun an nangipangpangulun immuy ya nan holag Judah an
na'uhi'uhigdan himpangapu, ya inodnanday bantilada.† Ya hay nangipapto'
ay didan himpangapu ya hi Nahshon an lala'in imbaluy Amminadab.
15 Ya hi Nathanel an lala'in imbaluy Zuar di mangipapto' hinan holag di
a'apun Issachar,
16 ya hi Eliab an lala'in imbaluy Helon di mangipapto' hinan holag di
a'apun Zebulun.
17 Ya bina'ahda nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios, at heden
nangila"uyanda ya pini'ug nan linala'in imbabaluy da Gershon ay Merari.
18 Ya hay nehnod an nangipadeh ya nan holag Reuben an didan himpan-
gapu, at hay ap'apudan himpampun ya hi Elizur an imbaluy Shedeur. Ya
inodnanday bantilada.‡
19 Ya hi Shelumiel an imbaluy Zurishaddai di ap'apun nan holag Simeon
an didan himpangapu,
20 ya hi Eliasaph an imbaluy Deuel di ap'apun nan holag Gad an didan
himpangapu.
21 At nan a'apun Levi an holag Kohath di nangipi'ug hinan me'gonan an
gina'u, at mahapul an nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios ya mipata'dog
hi mahhun ya un umatam danen nangdon hi me'gonan an gina'u.
22 Ya hay mehnod an mumbotan ya nan himpampun an awadan di
bantilan Ephraim§ an didan himpangapu. Ya hay ap'apudan himpampun
ya hi Elishama an imbaluy Ammihud.
23 Ya hi Gamaliel an imbaluy Pedahzur di ap'apun nan holag Manasseh
an didan himpangapu,

---

* **10:11** Unu Ziv 20, 1444 B.C. Mattig an himpulu ta ohan bulan di nihinan nan Hudyuh nan Mapulun an Sinai. † **10:14** Bahaom nan footnote di Num. 2:3. ‡ **10:18** Bahaom nan footnote di Num. 2:10.
§ **10:22** Bahaom nan footnote di Num. 2:18.

24 ya hi Abidan an imbaluy Gideoni di ap'apun nan holag Benjamin an
didan himpangapu.
25 Ya hay miyangunuh an mumbotan ya nan himpampun an awadan di
bantilan Dan* an didan himpangapu. Ya hay ap'apudan himpampun ya hi
Ahiezer an imbaluy Ammishaddai.
26 Ya hi Pagiel an imbaluy Okran di ap'apun nan holag Asher an didan
himpangapu,
27 ya hi Ahira an imbaluy Enan di ap'apun nan holag Naphtali an didan
himpangapu.
28 At hiyah ne aat di apanuhan di pumbotanan nan holag Israel an
mangipadeh ta ma'uhi'uhigdan himpampun.
29 Ya inalin Moses ay Hobab† an imbaluy Reuel an iMidian an hi aman
ahawan Moses di, “Na'uy an gun tu'u meheggon hinan babluy an din inalin
Apo Dios an idatnan ditu'u, at mi'yali'an da'mi, at halimunan da'a ti intulag
Apo Dios an ipaphodnay holag Israel!”
30 Ya tembal Hobab an alyonay, “Adia' mi'yali, at mumbangngada' hinan
babluymi an wadan nan ni'babluya'.”
31 Ya inalin Moses di, “Adi da'mi ni' taynan ay he"a ti maphod un'a
mi'yali ti inilam di mabalin hi umapalan tu'uh nan mapulun, at he"ay
mangipangpang'un da'mi.
32 Ya gulat ta mi'yali'an da'mi at an amin nan mun'aphod an idat Apo Dios
ay da'mi ya mipaddung an midatan'a goh!”‡

Hay Numbotanan di Tatagu

33 Ya tinaynanda nan Duntug an Sinai an me'gonan, ya tuluy algaw di
dimmaladalananda. At danen nangiyattang hinan Kahon an Nittuwan di
Himpulun Uldin ya inyun'unnada an umuy manganap hi pangiyammaan-
dah nan tuldan a'ab'abbungda.
34 Ya nan bunut ya wagwadan munlidum ay didah nan mapatal hi unda
mumbotan.
35 Ya an amin hinan pangipadehan nan nangiyattang eden Kahon an
Nittuwan di Uldin ya alyon Moses di,
“Ipapto'mu, Apu, ta punhihiyanom nan binuhul
ya nan mamohol ay He"a ta mun'akakdah nan wadam!”
36 Ya wa ay goh ta inta'dogda ya inalin Moses di,
“Haggungom, Apo Dios,
ta halimunam an ipapto' nan himpuluy libun holag Israel!”

11

Hay Nunlilian nan Holag Israel

1 Ya unat goh ente"an nan holag Israel an amuyuan hi Apo Dios ya
dengngolna, at nunheglay bungotnan dida. At minoltan Apo Dios dida, at
genhobna nan wah nan namingngit an nuntuldaanda.*
2 Ya ingkilan nan tatagun numpabadang ay Moses. Ya unat goh nun-
luwaluh Moses ay Apo Dios ya nadop henen apuy.
3 At nginadnanah nen babluy hi Taberah† ti *genhob* nan apuy Apo Dios
nan namingngit an nuntuldaanda.

Hay Immamuyuan nan Holag Israel hinan Ma'an

* **10:25** Bahaom nan footnote di Num. 2:25. † **10:29** Hi Hobab ya bayaw Moses. ‡ **10:32** Itudun Judg. 1:16 an inabulut Hobab. * **11:1** Mid mapto' ya immilat hi awadanda. † **11:3** Hay pohdonan ibaga ya *noghob*.

4 Ya wadada han himpampun an bunag an nitnud ay dida,‡ ya nun-
dugudah nan nat'on an ma'an, ya natalam nan holag Israel, at inte"adan
umamuyun alyonday, “Anuud nin goh di panamtaman tu'uh dotag?
5 Ya adimi aliwan nan do'ol an ekan an inihdamih awadanmid Egypt an
mid bayadna! Ya umat hinan do'ol an ma'an an ahimmun, ya pakwan, ya
danggu, ya amput!
6 Mu ad ugwan ya mi'id bi'ah di odolmi ti mi'id di udum hi ma'an an
anggay heten manna§ hi gunmi onon hi abigabigat!”
7 (Ya hay aat den manna ya umat hinan it'ittang an bugwa an hay kololna
ya muntitiba.
8 Ya abigabigat ya umuy amungon nan tataguh den bugwa, ya gene-
lengda unu unda ibayu ta magimu' an umat hi alena, ya inhaangda unu
iyammaday udumnah tinapay, ya hay tamtamna ya umat hinan tinapay an
na'udman hi mantikan di olibo.
9 Ya wa ay ta nahdom ya dimmulnuh nan nuntuldaanda ya middum nan
manna an mi'yagah.)
10 Ya dengngol Moses nan kumilaan nan tatagu an numpangata'dogdah
nan pantaw di a'abungda, ya ma'abbungot hi Apo Dios ay dida, ya binum'on
goh hi Moses.
11 Ya inalin Moses ay Apo Dios di, “Anaad ta idatmun ha"in di umat hitun
naligat an tamu? Undan way numbahola' ay He"a ta e'kodmun ha"in an
amin daten tatagu?
12 Undan ha"in di paddungnay nangihabin daten tatagu? Ya undan ha"in
di paddungnay nangitungaw ay dida ta alyom ay ha"in di halimuna' dida an
umat hi panalimun di ommod hinan ung'ungnga ta nangamung un'u iyatam
dida eden lutan intulagmuh din o'ommodda?
13 At hay pangngala' mah hi dotag hi mun'olog hi ipihda' ay daten amin
an tatagu? Ti lumugwadan mangitugtugan mangalih idata' didah dotag hi
ihdada!
14 Mid olog'un mangipapto' ay daten tatagu ti unna' oh'ohha, ya ten
nidugah an do'olda!
15 At gulat ta umat hituy atom ay ha"in ya hom'ona' ta punnaudom ya
pinatoya' ta adi' ni' ahan holtapon nan punligligata'!”
16 Ya tembal Apo Dios hi Moses an inalinay, “Pot'om di napitu an a'ap'apuh
nan holag Israel an nan inilam an nanomnoman ay didan himpangapu, ya
immali ayuh tuh nan Tuldan Abung'un Dios an a'amungan, ya inalim ay
dida ta mi'ta'dogdan he"a.
17 At mun'ohopa' ta mi'hapita' ay he"ah di ta ano' nan udumnan abalinam
an indat'un he"a ta eyewel'un dida, ta way atondan mamadang ay he"an
mangipapto' hinan tatagu ta adim ohhaan.
18 At alyom hinan tatagu ta idadaanday odolda, at muntutuyuda ta
pumhod di odolda ti hi ma'et ya waday dotag hi ihdada ti dengngol'un Dios
nan pangikilaandan mumbagah dotag hi ihdada. Ti alyonyuy, Maphod di
ononmih ad Egypt! At ad ugwan ya lumuwo' an hi Apo Dios di dotag hi
ihdayu.
19 Ya bo'on un ohay algaw ya anggay, unu duwa, unu lema, unu himpulu,
unu ba'intih algaw di pangihdanyu
20 mu himbulan di pangihda'ihdanyu ta nangamung un ayu ma'ahhengla,
at mumpangabuhu' hinan olongyu, ya manu ay ma'at hete ti din'uga' an

‡ **11:4** Dida ya i'Egypt (Ex. 12:38). § **11:6** Bahaom nan footnotes di Ex. 16:15 ya Ex. 16:31 ta innilaom di udumnah aat ten manna.

Dios an wagwadan da'yu, ya amuyuana' an alyonyuy, Anaad tuwali ta ekak
da'mid Egypt?"
21 Ya inalin Moses di, "An amin hatun tatagun i'ibba' an onom di gahut hi
libun linala'i* ya anaad ta alyom hi idata' didah ihdadah ohay bulan?
22 Ta"on nin un maglot an amin nan do'ol an baka ya kalnilu ya undan
mun'olog hi ihdadah abigabigat? Ya ta"on un ma'ala nan ekan hi baybay ya
undan mun'olog ay dida ti nidugah an do'olda?"
23 Ya tembal Apo Dios, ya inalinay, "Undan waday adi' abalinan hi aton?
Ad ugwan ya tigom hi un ma'at unu adi nan inali' ay he"a!"
24 Ya pimmitaw hi Moses, ya imbaagnah nan tatagu nan inalin Apo Dios
ay hiya. At inayaganay napitun linala'in a'ap'apu an nanomnoman an
mumpumpapto' hinan tatagu, ya impata'dogna dida ta lini'ubda nan Tuldan
Abung.
25 Ya nun'ohop nan bunut an awadan Apo Dios, at ni'hapit ay Moses, ya
inyewelnay udumnah nan nidat ay hiya an abalinana ta impiyodolnah nan
napitun linala'in nun'anomnoman. Ya unat goh niyodol nan abalinandan
indat Apo Dios ya way ohaan himmanapitdah nan impa'innilan Apo Dios hi
hapitonda. Mu agguy nabayag di na'atana.
26 Ya waday duwah nan linala'in ne'e'yap hinan napitu an da Eldad ay
Medad, mu nataynandah nan abungda ti agguyda nitnud an immuy hinan
Tuldan Abung hi wadan Apo Dios, mu niddumdan nidatan hi abalinanda,
ya himmapihapitdah nan impa'innilan Apo Dios ay dida.
27 Ya dengngol han ungan lala'i, ya nunnaudonan immuy ay Moses, ya
inalinay, "Da Eldad ay Medad ya himmapitdah nan impa'innilan Apo Dios
ay didah di hi abungda!"
28 Ya hi Joshua an imbaluy Nun an bumadbadang ay Moses an nete"ah din
a'ung'ungngana di nambal an inalinay, "Apu' Moses, padinngom dida!"
29 Ya inalin Moses ay hiyay, "Umamoh'a ay ya adim ituduy ato' ti maphod
hi un an amin nan tatagun Apo Dios ya umatdah nan propeta, at maphod
hi un idatan Apo Dios didah abalinandan umat hinan propeta!"
30 Ya immanamut hi Moses ya nan napitun mumpumpapto' hinan holag
Israel hinan immapalanda.

Hay Nannagan Apo Dios hi Lallangeh an Hamuti

31 Ya himbumagga ya impiyalin Apo Dios di tuyup an nalpuh nan baybay,†
ya intuyupna nan do'ol ahan an hamuti an lallangeh,‡ ya nun'agahdah
nan way nuntuldaanda, ya paddungnay han ohan algaw an pundalanan
di inadu"oy di ado'oldah nan numpinangel hinan nuntuldaanda, ya tuluy
umpiy inata'nang di natpunandah nan luta.
32 Ya inyal'algaw ya inlablabin nan tatagun nun'amung hinan lallangeh,
ya hiya goh di inatdah din nabiggat. Ya nan nahnot di inamungna ya un
hinlanggut ya anggay. Ya nun'ihapuydah nan udumnah nan nunlene'woh
hinan abungda ta mapindang.

---

* **11:21** Hiyah ne ma'alih *round number* ti hay immannung an uyapdan titindalu ya 603,550 (Num. 2:32), mu do'do'olda damdama ti agguy niddum nan linala'in holag Levi an 22,000 (Num. 3:39). At mid mapto' ya duwa unu tuluy milyon di uyap nan impapto' Moses! (Bahaom goh nan footnote di Num. 2:32.) † **11:31** Nan Mumbolah an Baybay (unu Red Sea). ‡ **11:31** Ta"on ad ugwan an gutud ya gun mun'a'akak nan lallangeh an nalpud Africa ta muntolmandan umuy ad Europe ya ad Asia, ya owondah nan Mapulun an Sinai. Mu gapu ta madamot nan odolda at maligatandan tumayap, at mahapulday mabi'ah an tuyup an mangipatuyup ay didan umuy. Ya hidin 1900s ya nan Arabo an numpunhituh nan Mapulun an Sinai ya inusalday puuda anu ta hinuluday hi'itangan duway milyon an lallangeh.

33 Mu alyon ta ihdada nan dotag, ya agguy napuh at ma'abbungot hi Apo
Dios ay dida, at indatnay nidugah an nunligatanda.
34 At hiyanan nginadnanah den lugal ta ad Kibroth Hattaavah§ ti heden
lugal di *nangilubu'andah nan tatagu an ma'alom* hi dotag.
35 At tinaynan nan tatagud Kibroth Hattaavah ta numbotandad Hazeroth
ta hidiy immapalanda.

12

Hay Namoltaan Miriam

1 Ya unat goh inahawan Moses han babain i'Ethiopia ya pinahiw da
Miriam ay Aaron.
2 Ya inaliday, "Undan hi Moses ya anggay di pi'hapitan Apo Dios? Undan
agguy goh ni'hapit ay dita?"* Ya dengngol Apo Dios nan inalida.
3 (Hi Moses ya mumpa'ampan tagu, ya nidugdugah din
nangipa'ampaanah odolna ya un an amin nan tataguh tun luta.)†
4 Ya himbumagga ya ni'hapit hi Apo Dios ay da Moses, ya hi Aaron, ya hi
Miriam an inalinay, "Da'yun tulu ya umuy ayuh nan way Tuldan Abung hi
wada' an Dios!" At limmahundan tulu, ya immuyda.
5 Ya nun'ohop han bunut an awadan Apo Dios an ay tu'ud, ya nihinah
nan pantaw di Me'gonan an Kuwaltu, ya inayagana da Aaron ay Miriam. At
immuyda ta neheggondan duwa,
6 ya inalinay, "Donglonyuh ten alyo'!
Gulat ta honogo' nan propeta ta middum ay da'yu
ya mumpa'innilaa' ay hiya ti nan pun'enapanday pi'hapita'.
7 Mu nat'on di ato' an mi'hapit ay Moses an baal'un na'na'unnud,
at hiyay nange'koda' an amin hinan tatagu' an holag Israel.
8 Ti mi'hapita' ay ya mi'haggangana' ay hiya,
ya ibaga' di pohdo' an alyon,
ya innilaona ti bo'on hay nipa"el di hapito' ay hiya.
Ya anggay hiyah nannig hi aat'u.
At anaad ta adi ayu tuma'ot
ta hapitonyuy nappuhih aat Moses an baal'u?"
9 Ya ma'abbungot hi Apo Dios ay dida, ya tinaynana dida.
10 Ya unat goh na'ubah din bunut hidih nan pantaw di Me'gonan an
Kuwaltu ya himbumagga ya napalla' hi Miriam an pimmaha' an ay dalallu.
Ya unat goh tinnig Aaron hi Miriam an numbo'on di aatna
11 ya inalin Aaron ay Moses di, "Apu, adim ni' ahan idat ay da'mih ten
moltamin dumalat nan amanangpahmih numbaholanmi!
12 At adim ni' aton di umat hina ay hiyan matagu mu paddungnay
nanattoy ti mi'id di pangngel di odolna!"
13 Ya numpahpahmo' hi Moses ay Apo Dios an inalinay, "Apu an nabag-
bagtu! Ipa'adaogmu ni' ahan hiya!"
14 At tembal Apo Dios hi Moses an inalinay, "Gulat ta binainan amana hiya
ya undan adi mabainan at mipo"oy hi pituy algaw? At okod hiyan milahhin
hinan immapalanyuh pituy algaw ta malpah ay di pituy algaw ya unyu hiya
pumbangngadon."

---

§ **11:34** Hay pohdonan ibaga ya *lubu' nan tatagun ma'alom.* * **12:2** Ni'hapit goh hi Apo Dios ay da Aaron ay Miriam (Mic. 6:4). † **12:3** Mid mapto' ya heten verse di ohan iniddum nan tagun nangipaphod hinan leman liblun intudo' Moses an umat hinan udumnan verses an iniddumna (an umat hinan nitudo' hi Deut. 34:1-12 hi aat nan natayana). Bahaom goh nan footnote di title nan Deut. 34.

15 At inlahhindah Miriam hi pituy algaw, ya agguyda nakak hinan immapalanda, at nan tatagu ya agguyda nakak ta engganah un numbangngad hi Miriam ay dida.
16 Ya unat goh nalpah hene ya tinaynan nan tatagud Hazeroth ta impadehdan numbotan ta engganah unda dimmatong hinan Mapulun an Paran ta hidiy immapalanda.

13

Nan Immuy Nunhi'im ad Canaan
(Deut. 1:19-33)

1 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
2 "Honogom di linala'i ta umuyda hamadon an tigon nan lutad Canaan an idat'uh nan holag Israel.* Ya an amin nan ahimpahimpangapu ya pot'om di ohah lala'in mangipapto' ay dida."
3 At inunud Moses henen immandal Apo Dios ay hiya, at hidih nan awadandah nan Mapulun an Paran di nannaganah nan linala'in nalpuh nan hinohhan mumpapto' hinan holag Israel.
4 At hiya hatuy ngadan nan nahnag:
da Reuben an himpangapu ya hay napili ya hi Shammua an imbaluy Zakkur,
5 ya da Simeon an himpangapu ya hay napili ya hi Shaphat an imbaluy Hori,
6 ya da Judah an himpangapu ya hay napili ya hi Caleb an imbaluy Jephunneh,
7 ya da Issachar an himpangapu ya hay napili ya hi Igal an imbaluy Joseph,
8 ya da Ephraim an himpangapu ya hay napili ya hi Hoshea† an imbaluy Nun,
9 ya da Benjamin an himpangapu ya hay napili ya hi Palti an imbaluy Raphu,
10 ya da Zebulun an himpangapu ya hay napili ya hi Gaddiel an imbaluy Sodi,
11 ya da Joseph an himpangapu (ya nalpudah holag di a'apun Manasseh) ya hay napili ya hi Gaddi an imbaluy Susi,
12 ya da Dan an himpangapu ya hay napili ya hi Ammiel an imbaluy Gemalli,
13 ya da Asher an himpangapu ya hay napili ya hi Sethur an imbaluy Michael,
14 ya da Naphtali an himpangapu ya hay napili ya hi Nahbi an imbaluy Vophsi,
15 ya da Gad an himpangapu ya hay napili ya hi Geuel an imbaluy Maki.
16 Hiyanay ngadan nan honogon Moses an umuy munhi'im an mangihamad hi aat nan luta. (Ya hinukatan Moses nan ngadan Hoshea‡ an imbaluy Nun ta hi Joshua.§)
17 Ya hidin nannagan Moses hinan linala'i ta umuyda hamadon henen lutad Canaan ya inalinan diday, "Ti'idonyu ta e'wayuh did Negev ta nangamung hinan tulid di dudunduntug.
18 Ya tigonyuy aat nen babluy, ya hay aat nan tatagun numpunhituh dih unda mun'abi'ah unu mi'id di bi'ahda, ya unda itang unu do'olda.
19 Ya tigonyu nan lutah un maphod unu nappuhi, ya nan babluy hi un agguy na'allup an nunhituwan nan tatagu unu maphod an waday allupna.

* **13:2** Mu nan Hudyuy nahhun an ad nomnom an nannag hi munhi'im (Deut. 1:22-23), hiyaat un inabulut Apo Dios ti ongol di homo'na, mu bo'on heney planuna. † **13:8** Unu hi Joshua (verse 16).
‡ **13:16** Hay pohdonan ibaga ya *abaliwan.* § **13:16** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumaliw.*

20 Ya tigonyu goh henen lutah un lo'eh unu adi, ya do'ol di ayiw unu mi'id.
Ya adi ayu tuma'ot, at hay pumbangngadanyu ya ummal ayuh nan bungan
nan ayiw an ma'an, ya inyaliyuh tu." (Heden tawon an ayanda ya hiyay
gutudnah aluman nan greyp).
21 At impadeh nan linala'in munti'id an umuy hi appit hi iggid hi un
hagangon di buhu'an di algaw, ya hinamadda nan luta an inte"adah nan
Mapulun an Zin ta engganad Rehob an neheggon hi ad Lebo Hamath.*
22 Ya nunti'iddad Negev ta engganay immatamdad Hebron an awadan da
Ahiman, ya hi Sheshai, ya hi Talmai an holag Anak. (Ad Hebron ya nahhun
an babluy hi pituy tawon ya un mawada nan babluy an Zoan hi ad Egypt.†)
23 Ya unat goh immatamdah nan Hadog an Eschol‡ ya hinobbatday ohan
hapang nan greyp an *nabungubungul* di bungana, ya inyattang di duwan
tagu, ya ni'yanamutda goh di bungan di ayiw an pomegranates ya figs.
24 Ya nginadnandah den lugal hi Hadog an Eschol ti dumalat nan *nabungul*
an greyp an hinobbat nan holag Israel ta inyanamutda.
25 Ya napat hi algaw di nangihamadandan nannig hinan luta ya unda
mumbangngad.
26 Ya immuyda ay Moses, ya hi Aaron, ya an amin hinan holag Israel an
na'amung hidid Kadesh hinan Mapulun an Paran. At imbaagdan amin di
tinnigda, ya impattigda nan bungan di nitanom an innaldan den babluy.
27 Ya inalidan Moses di, "Immuy amin den lutan nannagam ay da'mi, ya
immannung an ma"aphod an luta an malmuy mihabal, at do'ol di ma'an
hidi, at hiyah te bungan di nitanom an innalmi.
28 Mu nan tatagun numpunhituh di ya mun'abi'ahda, ya nan numpunhi-
tuwanda ya o"ongol ya nun'a'allup, ya tinnigmi goh nan holag Anak hidi.
29 Ya hidid Negev di nunhituwan nan holag Amalek, ya nan holag Heth,
ya nan holag Amor, ya nan iJebus ya nunhitudah nan dudunduntug,
ya nan iCanaan ya nunhitudah nan neheggon hi pingit di Baybay an
Mediterranean ya nan Wangwang an Jordan."
30 Ya impadinong Caleb danen tatagun tumayutayutub ay Moses, ya
inalinay, "Munti'id tu'ud ugwan ta gubaton tu'u nan tatagu, at bagi tu'u nan
luta ti abalinan tu'un abakon dida!"
31 Mu danen linala'in ni'yibban Caleb an immuy§ ya inaliday, "Adi tu'u
gubaton danen tatagu ti mi'id olog tu'un dida ti mabi'ahda ya un ditu'u!"
32 At dida ya inulgudday agguy immannung hinan tatagun holag Israel hi
aat nan lutan inaliday, "Henen lutan hinamadmin tinnig ya adi maphod ti
nan tatagun nunhituh di ya o"ongolda ya atata'nangda, at wa ay di umuy
hidih tagu ya inu'mundan nonong di na'i'imulana!
33 Ya tinnigmi goh nan atata'nang an holag Anak! Ya mipaddung amih
dudun hi pannigdan da'mi!" (Nan holag Anak ya holagda goh nan ma'alih

---

* **13:21** Nan Mapulun an Zin ya wadah appit ahan di agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nan babluy ad Rehob ya wadah appit ahan hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya hay inadagwina ya opat di gahut an kilomitlu. † **13:22** Mid mapto' ya manu ay nitudo' henen verse hitu ti dengngol nan Hudyuy aat ten babluy ad Hebron an inulgud nan o'ommoddah din penghanan nipabnopabnoh ay didad ugwan, ya hiya anuy it'ittang an babluy hi awadan nan mumpumpahtul hi kalnilu (Gen. 13:14-18; 14:13; 23:2; 25:9; 35:27-29; 50:13). Mu gapu ta 431 di uyap nan tawon an naluh hidin nakakan da Jacob ad Canaan (ti 430 hidin nunhituwandad Egypt an itudun Ex. 12:41, ya oha goh di tawon hi naluh hidin nun'akakandad Egypt an itudun Num. 9:1) at manoh'a nan nunhi'im ti ongol an siudad. ‡ **13:23** Hay pohdonan ibaga ya *nabungul*. § **13:31** Mu agguy niddum hi Joshua ay dida (Num. 14:6-9).

Nephilim.*)

14

Hay Immamuyuan nan Tatagu
(Deut. 1:26-46)

1 Ya heden labi ya an amin nan tatagu ya enlotdan ahikikila an dumalat
nan lungdayada.
2 Ya inamuyuanda da Moses ay Aaron an inalin din tataguy, “Onaynah
un ami natoy hi ad Egypt, ya bo'on ay ya onaynah un ami matoy hinan
mapulun!
3 Anaad ta un da'mi inyalin Apo Dios eten babluy ta un da'mi ipapatoy
hinan gubat? Ta omod unda polhon nan a'ahawami ya nan imbabaluymin
ayda balud! Hay mabalin nin ya on'onaynah un ami mumbangngad hi ad
Egypt!”
4 Ya nunhahapitdan alyonday, “Pot'on tu'uy ohah ap'apu tu'u ta way
mangipapto' ay ditu'u ta un tu'uat mumbangngad hi ad Egypt!”
5 Ya nunlu'bub da Moses ay Aaron hinan hinagang nan tatagun na'amung
hidi.
6 Ya da Joshua an imbaluy Nun ya hi Caleb an imbaluy Jephunneh
an didan duwan ni'yuy nunhi'im an nanamad hinan luta ya pini"iday
lubungdah ha'it di punnomnomanda.
7 Ya inalidah nan tataguy, “Heden lutan immuymi tinnig ya ma"aphod di
alutana!
8 Ya gulat ta pohdon Apo Dios an iyuy ditu'un nen lutan malumong an
ma"almuy mitanom at umannung an idatnan ditu'u!
9 At adiyu du'gon hi Apo Dios, ya adi ayu goh tuma'ot hinan tatagun den
babluy ti abakon tu'u dida an ayda ma'an ti aminon tu'u didan ubahon! Ti
wadah Apo Dios an mamadang ay ditu'u, at ma'abakda ti ingnganuy nan
ma'nongandan mamaliw ay dida! At adiyu ta'tan dida!”
10 Mu nunhahapit nan tatagu ta taponda dida.

Hay Nangiluwaluan Moses hinan Tatagu

Himbumagga ya waday benang Apo Dios hinan way Tuldan Abung hi
wadan Apo Dios.
11 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Anuud nin di pangipogpogan nan
tatagun man'ug ay Ha"in? Ya anuud nin di pangulugandan Ha"in ti ta"on
hi un do'ol di inat'uh umipanoh'an impattig'un dida?
12 At punligato' didah nidugah, ya adi' idat ay dida nan intulag'un didan
tawidda! Mu nan holagmuy punholago' ta nidugah an do'olda ya un dida,
ya mabi'bi'ahda goh ya un dida!”*
13 Mu tembal Moses hi Apo Dios an inalinay, “He"ay nangekak ay daten
tataguh ad Egypt an dumalat nan abalinam! At gulat ay ta donglon nan
i'Egypt nan atom an mumpamatoy ay dida
14 at alyondah nan tatagun numpunhitun ten lutay, Danen tatagu ya
iniladan He"a an Dios ya wagwada'an da'mi an gun'a numpattig ay da'mih
un duminong nan bunut hi tungulmi, ya He"ay nangipangpangulun da'mih
wadam hinan ma'ugtul an bunut hinan mapatal, ya waday ay tu'ud an apuy
hinan mahdom!

---

* **13:33** Nan Nephilim ya matagudah din amatagun Noah (Gen. 6:4). Ya hay ipa"el nan ngadanda ya higanti. * **14:12** Impidwan Apo Dios an nangali an punhologona da Moses ti wada goh din nangalyanah nan Ex. 32:10.

15 Ya gulat ay ta pundedehhonom an patayon an amin nan tatagum at
alyon nan tataguh nan udum an babluy an nangngol hi anabagtum di,
16 Manu ay numpatoyna didah nan mapulun ti adina abalinan an mangiy-
atam ay didah nan lutan intulagnan idat ay dida!
17 At ad ugwan, Apu, ya ihapita' ni' ahan He"a ta ipattigmun da'mi nan
nidugah an abalinam ta atom nan intulagmun da'mih din hopapna an
alyom di,
18 Ha"in an Dios ya ma'ma'ullaya', ya gun'u ipattig nan nidugah an
pamhod'u, ya gun'u aliwan di bahol nan numbahol ya nan adi mangunud
hinan Uldin'u. Mu moltao' nan imbabaluyyu ya nan a'ap'apuyu ta nanga-
mung nan miyapat an holagyu an dumalat nan numbaholan di o'ommodyu.
19 At aliwam ni' di numbaholan daten tatagu an dumalat nan nidugah an
homo'mu an umat hi nangaliwam hi baholda an nete"ah nakakandad Egypt
ta nangamung ad ugwan!"
20 Ya tembal Apo Dios an inalinay, "Dumalat nan nangihapitam ay Ha"in
ya aliwa' di baholda.
21 Mu dumalat nan aat'u an wagwadaa' ya dumalat goh nan
a'immannungan nan nun'onan an anabagbagtu' ya itulag'u
22 ta an amin nan linala'in nannig hi anabagbagtu', ya nan nannig hi
ina'inat'un umipanoh'an impattig'ud Egypt, ya nan nanapngan Ha"in hi
numpapuluh† nan mapulun
23 ya mid ah ohan didah umatam hinan lutan intulag'uh din o'ommodda.
Ti adi' abuluton an nan nan'ug ay Ha"in ya mabalin an umatamda!
24 Mu nan baal'un hi Caleb ya maphod di ugalina, at hiyay ipa'atam'uh
nan lutan hinamadna ta ipatawidnah nan holagna ya banohdah nen luta ti
inunud Caleb an amin di Tugun'u, ya agguya' din'ug ay hiya.‡
25 Ya nan nundotal an luta ya hiyay nunhituwan nan holag Amalek ya
nan iCanaan, at hiyaat un hi ma'et ya mumbangngad ayu ta umuy ayuh
nan mapulun ta ipluyyuh nan miyuy hinan Mumbolah an Baybay."§

Hay Nummoltaan Apo Dios hinan Tatagun Umamuyu

26 Ya ni'hapit hi Apo Dios ay da Moses ay Aaron, ya inalinay,
27 "Uya'a nin di pangipupulaha' hinan pangamuyuan daten nababaholan
an tatagun Ha"in? Ti dengngol'uy gun umamu'amuyuan nan holag Israel
ay Ha"in!
28 At ipa'innilam ay didah ten pohdo' an hapiton ay dida: Ha"in an hi Apo
Dios ya wagwadaa', at dedengngol'u nan inaliyun Ha"in,* at hiya goh di ato'
ay da'yu!
29 At mun'iwa'at di tungalyuh tun mapulun ta mun'atoy ayu an mete"ah
nan nitudo' di ngadanda an muntawon hi ba'inti ya han nahuluk ya an amin
nan nangamuyun Ha"in!
30 Ya mi'id ahan ah ohan da'yuh umatam eden lutan intulag'uh punhi-
tuwanyu an anggay hi Caleb an imbaluy Jephunneh ya hi Joshua an imbaluy
Nun di umatam eden luta!

---

† **14:22** Hay aat ten mumpapulu ya nibaag hinan himpulun mehnod an texto: (1) Ex. 14:10-12, ya (2) Ex. 15:22-24, ya (3) Ex. 16:1-3, ya (4) Ex. 16:19-20, ya (5) Ex. 16:27-30, ya (6) Ex. 17:1-4, ya (7) Ex. 32:1-35, ya (8) Num. 11:1-3, ya (9) Num. 11:4-34, ya (10) Ex. 14:3. ‡ **14:24** Anaad ta agguy imbaag Apo Dios goh nan ngadan Joshua? Mid mapto' ya hi Caleb di himmapit hi verses 7-9, ya hi Joshua di nangabulut enen hinapitna, hiyaat un impabagtun Apo Dios hi Caleb. § **14:25** Unu Dead Sea.
* **14:28** Hay inalida ya nitudo' hi verse 2.

31 Mu danen imbabaluyyun ung'ungungnga an din inaliyuh polhon an
amin di binuhulyu at nappuhiy ma'at ay dida, ya diday umatam enen
intulag'un luta, at diday munhitun nen lutan din'ugyu.
32 Mu da'yu ya mun'atoy ayun ten mapulun!
33 At munhinagwangan nan imbabaluyyuh nan mapulun hi napat di
tawon ta ibo'lada nan numbaholanyu ta engganah un ayu ma'unghiw an
mun'atoy!
34 At hay uyap di algaw hi pundalananyun nen luta ya hay lammungna ya
napat di tawon ti hay punholtapanyuh nan baholyuh ohay algaw ya ohay
tawon di punligatanyu. Ya heden napat di tawon an punligatanyu ya hiyay
panginnilaanyun din'ug'u da'yu!
35 Ti Ha"in hi Apo Dios an nangali, at ipa'annung'un aton di umat hituh
nan nunheglan nun'abaholan an tatagun na'amu'amung an namohol ay
Ha"in! At hituh tun mapulun di pun'atayanyu ta ma'ubah ayu!"
36 At danen linala'in hennag Moses an immuy nanamad an dumalat hinan
aat den luta ya numbangngadda ta hay agguy immannung di inulguddah
nan tatagu ta hiyay dumalat hi nangamuyuan nan tatagu ay Apo Dios
37 ya nunligaton Apo Dios dida, at ni'yatoyda.
38 Ya danen himpulu ta duwan linala'in immuy nunhi'im hinan luta ya un
anggay da Joshua an hina' Nun ya hi Caleb an hina' Jephunneh di na'angang
an matagu.

Hay Nangabakan nan Holag Amalek

39 Ya unat goh imbaag Moses hinan holag Israel nan impa'innilan Apo Dios
ya nunheglan ma'allungdayada.
40 At numpangabangondan den pa'ahhelhelong eden nabiggat, ya nun-
dadaanda ta umuydah nan dudunduntug hinan babluy ad Canaan. Ya
inaliday, "Ipadeh tu'u! Da'mi ya ininnilami an numbahol ami, mu ad ugwan
ya nidadaan amin umuy hinan lutan intulag Apo Dios!"
41 Mu inalin Moses di, "Undan engganad ugwan ya adiyu unudon nan
immandal Apo Dios an inalinay, Mumbangngad ayuh nan mapulun? Mi'id
hulbin nan ninomnomyun aton!
42 Adi ayu ahan umuy ti abakon da'yuh nan binuhulyu ti adi da'yu
badangan ay Apo Dios!
43 Ti wah di nan holag Amalek ya nan iCanaan an mamannod ay da'yu,
at pumpatoy da'yu! Ya manu ay adi da'yu badangan ay Apo Dios ti nan
agguyyu nangunudan ay Hiya!"
44 Mu nunti'idda damdamah nan dudunduntug an ta"on hi un agguy
nitnud hi Moses, ya agguyda inta'in din Kahon an Nittuwan di Uldin ti wah
dih nan nuntuldaanda.
45 At nan holag Amalek ya iCanaan an numpunhituh nan dudunduntug
ya dinamuda dida, at numpatoyday udumna, ya numpudugday udumna ta
nangamung immatamdad Hormah.

15

Uldin hi Aat di Me'nong

1 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
2 "Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay diday, Wa ay ta umatam ayuh
nan lutan idat Apo Dios ay da'yu
3 ya mun'onong ayuh nan onong an mipulu' ta ipa'amlongyuh Apo Dios
ya hay e'nongyu ya nan baka, unu kalnilu, ya gandeng ta me'nong hi onong

an mipulu', unu onong an mangipa'annung hinan way inhapatayu, unu nan pohdonyun e'nong, unu nan onong hi pumbehtaanyuh tinawon.
4 Ya nan mangiyuy hi me'nong ay Apo Dios ya mahapul an okpanah Onong an Ma'an hi ohay kiluh nan na'adyamu' an alenan nalamutan hi ohay litron mantikan di olibo.
5 Ya udmanyuh duway litroh bayah ta Onong an Ma'inum ta middum hinan kalnilun Onong an Moghob.
6 Ya wa ay ta hay buta'al an kalniluy me'nong ya hay middum hi Onong an Ma'an ya duway kiluh alenan nalamutan hi ohay litron mantikan di olibo.
7 Ya nan Onong an Ma'inum ya ohay litro ta han godwah bayah di e'nongyu ta nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Apo Dios.
8 Ya wa ay ta hay uyaw hi manilhig an bakay e'nongyuh Onong an Moghob, unu nan mangipa'annung hinan nitulag, unu hay Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios
9 ya udmanyu nan e'nongyu an uyaw an manilhig an bakah Onong an Ma'an an tuluy kilun alenan nalamutan hi duway litron mantikan di olibo,
10 ya udmanyuh Onong an Ma'inum an duway litron bayah ta Onong an Moghob ta nan hunghungnay mangipa'amlong ay Apo Dios.
11 Ya hanay mahapul hi middum hinan onong an ohay manilhig an baka, unu ohay buta'al an kalnilu, unu ohah gandeng.
12 Mahapul an da'yun hinohha ya hiyah ne atonyuh nan way e'nongyu, ya wa ay ta nahuluk hi ohah animal di e'nongyu ya ma'udman goh nan lukud di alena, ya bayah, ya mantika ta miyunnud hinan bilang nan animal an me'nong.
13 At an amin nan holag Israel ya mahapul an hiyah te atondah nan pun'onngandah nan onong an mipulu' ta nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Apo Dios.
14 Ya gulat ta waday bunag an ni'hitun da'yu ta pohdonan mange'nong hinan Onong an Moghob ta nan maphod an hunghungna ya ma'abulut an umipa'amlong ay Apo Dios mu mahapul an unudona nan atonyu.
15 At an amin ayun tatagun na'amung ya un ohay Uldin ya Mandal hi unudonyu, ya hiya goh di unudon nan bunag an ni'hitun da'yu. Ti hay pannig Apo Dios ay da'yun amin ya nan bunag an ni'hitun da'yu ya numpapaddung.
16 Ti un ohay Uldin ya Mandal hi unudonyu, ya hiyah ne goh di unudon nan bunag an ni'hitun da'yu."
17 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
18 "Alyom hinan holag Israel di, Wa ay ta umatam ayuh nan lutan pangiyaya' ay da'yu
19 ya an amin di ma'an hi ma'alan nen luta ya ononyu, mu mahapul an waday milahhin ta midat hi onong Apo Dios.
20 Ya e'nongyu nan iyammayun mihaang an tinapay an umat hi atonyun mange'nong hinan hopap di bento'yun ene'nong.
21 Ya gunyu e'nong ay Apo Dios henen hopap di iyammayun tinapay, ya ato'atonyu ta engganah nan a'apuyuh pidwa."

Hay Onong di Bahol an nan Ginulat ya nan Agguy Ginulat (Lev. 4:1—6:7; 6:24—7:10)

22 Ya inalin goh Apo Dios di, "Mu gulat ta mumbahol ayu ti agguyyu inunud daten Uldin an intugun'un Dios ay Moses,
23 ya gulat goh ta ibahhawyu ta adiyu unudon nan udum an immandal'un Dios ay Moses an mete"ah din hopapna ta engganah nan holagyuh udum di algaw

24 mu agguyyu ay inatta an inat at inilan nan tatagu, ya mahapul an
amindan himpamabluy ya e'nongday ohah uyaw an bakan manilhig ta
Onong an Moghob, ya middum nan Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum
ta nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Ha"in an Dios, ya
e'nongda goh di ohah buta'al an gandeng ta Onong di Bahol.
25 Ya nan padiy mange'nong eden Onong di Bahol nan tatagun holag
Israel ta ma'aliwan di baholda an agguyda inamtan an inat ti dumalat nan
inyuydan onongda ta Onong an Moghob ta me'nong ay Ha"in an Dios, ya
nan Onong di Baholda an ne'nong hinan way hinagang'u.
26 At an amin nan holag Israel an ta"on nan bunag an ni'hitun dida ya
ma'aliwan nan baholda ti na'innilan an amin nan tatagu ya agguyda ginulat
heden numbaholanda.
27 Mu gulat ta han ohan tagu ya agguyna ginulat ya numbahol ya mahapul
an iyuynay e'nongnah ohah tennan gandeng an ohay tawonah Onong di
Bahol.
28 Ya nan padiy mange'nong hinan Onong di Bahol nen tagun Ha"in an
Dios ta way aton nan baholnan agguyna ginulat an ma'aliwan.
29 Ya un ohay Uldin hi ma'unud hinan ohan tagun agguyna ginulat ya
numbahol an ta"on un holag Israel unu nan bunag an ni'babluy ay dida.
30 Mu gulat ta way ohah tagu ya unna ginulat an nangat ya henen tagun
numbahol ti unna' nginohoy an ta"on un nan holag Israel unu nan bunag
ya mahapul an mapogpog di iddumanah nan tataguna.
31 Ti din'ugna nan Uldin'un Dios, ya imbahhawnay Uldina, at henen tagu
ya mapogpog ahan di iddumana ti hiyay ad bahol enen namatayandan
hiya."

Nan Tagun Nangayiw Eden Algaw an Ngilin

32 Ya hidin awadan nan holag Israel hinan mapulun ya inah'upanday
ohan lala'in mangam'amung hi ayiw hinan ngilin an Habadu.
33 At inyuy daden nangah'up ay hiya ay Moses, ya hi Aaron, ya nan
na'amungan an amin nan tatagu.
34 At imbaludda hiya ti mi'id nahahapit hi atondan hiya.
35 Ya la'tot ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Henen lala'i ya mahapul
an matoy, at iyuyyuh nan nibataan hinan nuntuldaanyu, ya an amin nan
tatagu ya puntapayu ta engganah un matoy."
36 At an amin nan tatagu ya imbataandah nen taguh nan way tuldada,
ya nuntapada ta nangamung un natoy ti hiyah ne immandal Apo Dios ay
Moses.

Hay Uldin di Mitayun hi Lubung
(Deut. 22:12)

37 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
38 "Alyom hinan holag Israel di, Tayunanyuh mangmangitit an baleng-
beng nan nayuy an pingit di lubungyu. Ya mahapul an minaynayun ta
gunyu ato'aton ta nangamung hinan holagyuh pidwa.
39 Ya wa ay ta tigonyuh nen balengbeng hi pingit di lubungyu ya hiyay
mangipanomnom hinan inyuldin Apo Dios ta hiyay atonyu, at adiyu
mahkay unudon di pohpohdon nan odolyun aton.
40 At daney mangipanomnom ay da'yu ta atonyu nan immandalnan
da'yuh unudonyu ta pumhod di ugaliyu, at mihakup ayun Hiya.
41 Ti hi Apo Dios an nangekak ay da'yud Egypt di dayawonyu, ti Hiyay
Apuyu an Dios."

16

Hay Ni'bohholan da Korah ay Dathan, ya da Abiram ay On

1 Ya wada han ohan algaw ya hi Korah (an imbaluy Izhar an holag
Kohath an apun Levi), ya da Dathan ay Abiram (an imbabaluy Eliab an
holag Reuben), ya hi On (an imbaluy Peleth an holag Reuben) ya immuyda
numpahal
2 hi Moses, ya initnudday duway gahut ta nabonglen nabagtun linala'in
a'ap'apun di holag Israel.
3 Ya inalidan da Moses ay Aaron di, “Unyu ahan ipabagbagtuy odolyu an
ta"on unyu tigon an amin daten tatagun na'amung ya agguyda nabaholan?
Ti wagwada goh hi Apo Dios ay dida! At anaad ta ipabagbagtuyuy odolyu
ya un nan udum an tatagun Apo Dios?”
4 Ya unat goh dengngol Moses hene ya nunlu'bub hinan luta,
5 ya inalinan da Korah ya an amin hinan i'ibbanay, “Hi ma'et hinan
helhelong ya ipa'innilan Apo Dios di immannung hi tataguna ya nan mi'id
ah baholna. At nan pot'onah tataguna ya ayagana ta diday meheggon ay
Hiya.
6 At he"a, Korah, ya an amin danen i'ibbam ya mun'odon ayuh nan
pangittuwan hi incense.
7 Ta hi ma'et ya inittuwanyuh bala ya incense, ya inyuyyuh nan way
hinagang di awadan Apo Dios. Ya nan pot'on Apo Dios ay ditu'u ya diday
mi'id baholna. Ti da'yu an holag Levi ya nidugah an mumpabagtu ayu!”
8 Ya innaynayun Moses an inalin Korah di, “Donglonyuh te an da'yun
holag Levi!
9 Undan unguhanyuh nen nangilahhinan Apo Dios ay da'yuh nan tatagun
holag Israel ta way atonyun miheheggon ay Hiya, ya ta da'yuy muntamuh
nan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios?* Ya da'yu goh di bumadang ya ta
itamuanyu goh nan tatagu!
10 Ya nomnomonyu an hi Apo Dios di nangilahhin ay da'yu ya an amin
nan a'agiyun holag Levi ta muntamu ayun Hiya! At anaad ta unguhanyu ta
ta"on nan tamun di papadi ya pohdonyu goh un da'yuy mangitamu?
11 At hay binoholyu ya hi Apo Dios an dumalat nan nangamuyuanyun
Aaron!”
12 Ya impa'ayag goh Moses da Dathan ay Abiram an linala'in imbabaluy
Eliab. Mu impaaddan inaliday, “Adi ami umali!
13 Ya unmu dan unguhan di nangekakam ay da'mih nan ma"aphod an
babluy ya do'ol di ma'an ta iyali da'mih tun mapulun ta hituy pamatayam
ay da'mi? Ya undan goh gahin hi un'a mumpapto' ay da'mi?
14 Ya hay oha goh ya engganad ugwan ya agguy goh da'mi inyatam hinan
ma"aphod an lutan ma"almuy mihabal, at do'ol di ma'an, unu indatan hi
payaw ya nan luta ta banohmi, ya nan nitamman di greyp ta banohmi! At
undan alyom goh ta balbaliyam daten tatagu? Adi ami ahan umali!”
15 Ya ma'abbungot hi Moses, at inalinan Apo Dios di, “Adim ahan abuluton
di e'nong daten tatagu ti mi'id ahan ah inat'uh nappuhin dida, ya mi'id ah
ohah innal'uh dongkida!”
16 At inalin Moses ay Korah di, “He"a ya nan i'ibbam ya umuy ayuh ma'et
hinan Tuldan Abung hi wadan Apo Dios, ya mitnud goh nan duway gahut
ta han nabongle, ya middum goh hi Aaron ay da'yu.

* **16:9** Gapu ta hi Korah ya ohan holag Kohath an dana' Levi at nabagbagtuy tamuna ya un nan udumnan holag Israel ti didan himpangapuy mangiyattang an mangitolman hinan nidugdugah an me'gonan an gina'un wah nan Tuldan Abung an ta"on un nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios (Num. 4:1-20).

17 Ya an amin ayun hinohha ya mun'odon ayuh pangittuwan hi incense
an duway gahut ta han nabonglen amin, ya inittuwanyuh bala, ya immuy
ayuh nan wadan di hinagang Apo Dios. Ya ta"on hi Aaron ya mi'yodon hinan
ittuwan di incense."
18 At hi na'et ya an amindan hinohha ya inodnanday pangittuwandah
incense, ya nun'ittuwandah bala, ya inyuhunda nan incense, ya immuyda
timma'dog hinan way pantaw di Me'gonan an Kuwaltu, ya ni'yuy goh da
Moses ay Aaron.
19 Ya unat goh inamung Korah din i'ibbana ya an amin nan holag Israel
ya timma'dogdah nan pantaw di Me'gonan an Kuwaltu ta hawananda da
Moses ay Aaron. Ya himbumagga ya numpattig di benang Apo Dios ay didan
na'amung.
20 Ya himmapit hi Apo Dios ay da Moses ay Aaron, ya inalinay,
21 "Bataananyu danen tatagu ti punnaudo' an ubahon dida!"
22 Ya nunlu'bub da Moses ay Aaron hinan luta, ya nunluwaludan inaliday,
"He"a, Apo Dios an alpuwan di ataguan, undan wa ay ta numbahol di ohah
tagu ya ilagatmun pi'bohol an amin nan tataguh nan bumungtam?"
23 At inalin Apo Dios ay Moses di,
24 "Alyom hinan tatagu ta bataananda nan a'abung da Korah, ya hi
Dathan, ya hi Abiram!"
25 At nala"uy hi Moses, ya immuy hi awadan da Dathan ay Abiram, ya
nitnud din a'ap'apun nan holag Israel ay hiya.
26 Ya inalinah nan tataguy, "Mahlig ayu ta adi ayu medelloh hinan a'abung
daten nun'abaholan an tatagu! Ya adiyu dapoon nan malgom an gina'uda ti
ini ya milagat ayun mi'yubah ay dida an dumalat nan baholda!"
27 At nun'ahlig an amin nan nidelloh hinan a'abung da Korah, ya hi
Dathan, ya hi Abiram. Ya bimmuhu' da Dathan ay Abiram hinan a'abungda,
ya timma'dogdah nan way pantawna, ya ni'ta'dog goh daden a'ahawada ya
imbabaluyda.
28 Ya inalin Moses hinan tataguy, "Hiyah te panginnilaanyuh nannagan
Apo Dios ay ha"in an mangat an amin hi umat hitu ay dida an bo'on ha"in
ad nomnom eten ato'.
29 Ti gulat ta daten linala'i ya unda tuwali matoy hinan gutud di atayan
di tagu unu matoyda an dumalat di pundoghanda ya immannung an bo'on
ha"in di hennag Apo Dios.
30 Mu gulat ta ma'at ay dida nan umipanoh'a ti manga' nan luta, ya
mun'a'unugdan amin an ta"on unda matagu, ya mun'iddum an amin nan
gina'uda ta mun'ilubu'da ya hiyay panginnilaanyu an danen linala'i ya
din'ugdah Apo Dios!"
31 Ya unat goh nalpah henen himmapitana ya nanga' din lutan tim-
mata'doganda.
32 Ya nun'a'unugdan amin an hina"ama,† ya ni'yunug da Korah, ya an
amin din linala'in niniddum ay Korah, ya an amin din gina'uda, ya nan
abungda.
33 At an aminda ya matattagudah na'unugandad dolom, ya mi'id mattig
ay dida ti nundittum din nanga' an luta, at na'ubahda.
34 At timma'otda nan holag Israel an wadah nan nunlene'woh, ya way
ohaan numpangalayawdan ahikikila, ya alyonday, "Lumayaw tu'u ti ini ya
mi'yunug tu'un dida!"

† **16:32** Mu waday udumnan holag Korah an agguy niddum hinan numbaholan amada ti tinaynanda hiya, hiyaat unda agguy natoy (Num. 26:11).

35 Ya himbumagga ya waday apuy an nalpud daya, ya genhobna din
duway gahut ta nabonglen linala'in nun'onong hi incense.

Nan Duyun Pangittuwan hi Incense

36 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
37 "Alyom ay Eleazar an imbaluy Aaron an Nabagtun Padi ta amungona
nan pangittuwan hi incense an nun'iwallang hi awadan din linala'in
nun'oghob ti danen pangittuwan ya me'gonanda, ya mitapal an miwa'at
hinan adagwi nan bala.
38 Ya alam danen nangittuwandah incense an mumbalin hi me'gonan
hidin nun'onngan nan linala'in nun'atoy an dumalat di baholda, ya ipab-
halmu ta mun'ayapit ta way mihophop hinan pun'onngan an bagim ya ta
way agilatan nan holag Israel hinan na'at ta ita'ota' an Dios."
39 At hi Eleazar an padi ya inamungna hadin gambang an pangittuwan hi
incense, ya benhalna ta yumapit an miyammah hophop nan pun'onngan
40 ta hiyay gun pangitigan nan holag Israel an adi miyabulut nan malgom
an tagu ti mahapul an malpuh holag Aaron di umuy hinan pun'onngan an
mange'nong hinan incense ay Apo Dios ta adi ma'at ay dida nan na'at ay da
Korah ya nan i'ibbana. Ya inat Eleazar nan immandal Apo Dios ay Moses.

Hay Namaliwan Aaron hinan Tatagu

41 Ya heden nabiggat ya an amin nan tatagun holag Israel ya nun-
hahapitda, ya inamuyuanda da Moses ay Aaron an inaliday, "Pinatoyyu nan
udumnan tatagun Apo Dios!"
42 Ya hidin na'amungan din tatagu ta amuyuanda da Moses ay Aaron
ya intigawdah nan Me'gonan an Kuwaltun a'amungan, ya hin'alina ya
naho'napan hi bunut, ya nipattig nan benang Apo Dios.
43 Ya immuy da Moses ay Aaron, ya timma'dogdah nan way hinagang nan
pantaw di Tuldan Abung hi wadan Apo Dios an a'amungan,
44 ya himmapit hi Apo Dios ay Moses an alyonay,
45 "Taynanyu nan na'amung an tatagu ta ubaho' didad ugwan!" Ya
inlu'bubdan duwah nan luta.
46 Ya inalin Moses ay Aaron di, "Punnaudom an alan nan pangittuwan hi-
nan incense, ya inittuwam hi balan malpuh nan pun'onngan, ya inittuwam
hi incense, ya nunnaudom an umuy hinan tatagu ta e'nongmun Apo Dios
an dumalat hinan baholda ta mibangngad di maphod hi niyatandan Hiya!
Ti hi Apo Dios ya nidugah di bimmungtanan dida, at na'uy an ipa'alinay
pumatoy an dogoh!"
47 At inunud Aaron nan inalin Moses hi atona an innalna din duyun
pangittuwan hi moghob an incense, ya nunnaudonan e'nong ay Apo Dios
ta ma'aliwan di bahol nan tatagu.
48 Ya timma'dog hi Aaron hinan numbattanan nan agguy natoy ya nan
nun'atoy, at dimminong din pumatoy an dogoh.
49 At hay uyap di tatagu an nun'atoy ya himpulu ta opat di libu ta han pituy
gahut, ya agguy ni'bilang din nun'atoy an i'ibban Korah enen ligat.
50 At numbangngad hi Aaron hi awadan Moses hinan way pantaw di
Tuldan Abung hi wadan Apo Dios an a'amungan ti dimminong henen
dogoh.

17

Hay Aat nan Hul'ud Aaron

1 Ya himmapit hi Apo Dios ay Moses, ya inalinay,

2 “Alyom hinan holag Israel ta idatdan he"ay himpulu ta duwan hul'ud
nan a'ap'apun di hinohhan ahimpangapangapu, ya itudo'muy ngadan nen
taguh nan hul'udna.
3 Ya intudo'mu goh di ngadan Aaron hinan hul'ud nan holag Levi. Atom
hana ti mahapul an waday ohan mumpapto' hinan ohan himpangapu.
4 Ya innalmu ta iyuymun amin hinan Me'gonan an Kuwaltu, ya impatang-
muh nan way hinagang di Kahon an Nittuwan nan Himpulun Uldin an
gun'u pi'hapitan ay he"a.
5 Ya nan hul'ud di ohan tagun pot'o' ya humalepeng, at dumalat heten ato'
ya padinngo' di umamuyuan nan i'ibbam an holag Israel ay he"a.”
6 At ni'hapit hi Moses hinan holag Israel, at an amin nan a'ap'apu ya
nun'idatday hinohhah hul'ud di ohay himpangapu, at himpulu ta duwan
amin, ya niddum goh nan hul'ud Aaron.
7 At inyuy Moses an amin din hul'ud, ya impatangnah nan awadan di
hinagang Apo Dios an wadan nan nitudo' an Uldina.
8 Ya unat goh nabiggat ya himmigup hi Moses hinan Me'gonan an
Kuwaltu, ya tinnignah den hul'ud Aaron an nangipangpanguluh nan holag
Levi an himmalepeng, ya himmabung, ya bimmungah bungan di almond.
9 Ya innal Moses an amin din hul'ud, ya inlahuna ta impattignah nan holag
Israel. At tinnigdan amin henen na'at, at innalda din hul'udda.
10 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Ibangngadmuh nen hul'ud Aaron hinan
hinagang di Kahon an Nittuwan di Uldin ta mihinah di ta way agilatan nan
tatagun holag Israel ta ipogpogdan umamuyu ta adida matoy.”*
11 Ya inat Moses nan inalin Apo Dios ay hiyah atona.
12 Ya inalin nan tatagun holag Israel ay Moses di, “At hiyah te atayanmi,
ya a'ubahanmin amin!
13 Ti an amin nan meheggon hinan Me'gonan an Kuwaltu ya matoy! At an
amin ami ya mun'atoy ami mah?”

18

Hay Tamun nan Papadi ya nan I'ibbadan Holag Levi

1 Ya inalin Apo Dios ay Aaron di, “He"a, ya nan linala'in imbabaluymu,
ya nan i'ibbam an holag Levi di mabaholan hinan way mibahhaw hi ma'at
hinan Tuldan Abung. Mu gulat ta nan mibahhaw hi ma'at hinan tamun di
papadi ya he"a ya nan imbabaluymu ya anggay di mabaholan.
2 Ya ayagam nan tutulangmun holag Levi ta badangan da'a, mu he"a ya
nan imbabaluymuy muntamuh nan Me'gonan an Kuwaltu.
3 Ya atondan amin nan ipatamuyun dida ya nan way ipatamuyu goh
hinan Tuldan Abung, mu mahapul an adida dinihon nan gina'un wadah
nan Me'gonan an Kuwaltu ya nan pun'onngan ti matoyda, at mi'yatoy ayu
goh ay dida.
4 Ya middumdan he"a ta diday manamuh nan tamuh nan Me'gonan an
Kuwaltu, mu mahapul an mi'id ah udumnan umalin meheggon ay he"a.
5 Ya da'yu ya anggay di mangitamuh nan matamuan hinan Me'gonan an
Kuwaltu ya nan pun'onngan. Ya gulat ta unudonyu hatun itugun'u ya adia'
bumungot ta adi' mahkay moltaon nan holag Israel.

---

* **17:10** At tulu nan nittuh nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios (Heb. 9:4) ti (1) waday Himpulun Uldin (Ex. 25:16), ya (2) nan tibung an nittuwan di manna (Ex. 16:33-34), ya (3) nan hul'ud Aaron (Num. 17:10).

6 Ya Ha"in di nanimung an namilih nan tutulangyun holag Levi hinan
holag Israel ta badangan da'yuh nan tamuyu. Ya dida ya nidawatdan Ha"in
ta way atondan muntamuh nan Tuldan Abung an a'amungan.
7 At he"a ya nan linala'in imbabaluymu ya anggay di mangitamuh nan
tamun di papadih nan pun'onngan ya hinan Me'gonan an Kuwaltu. Ya
henen haadyun papadi ya Ha"in di nangidat ay da'yu, at nan udumnan
tagun umalin middum ya mahapul ya mapatoy."

Hay Bingay nan Papadi

8 Ya inalin goh Apo Dios ay Aaron di, "Da'yun papadiy pangiyokoda' an
mangipapto' hi an amin hinan me'nong ay Ha"in an epe'nong nan holag
Israel. Ya mahapul an adiyu aliwan an Ha"in ya idat'un amin ay he"a ya nan
holagmu nan me'nong ay Ha"in an nan adi moghob ta bingayyuh enggana.
9 Ya an amin nan onong an adi moghob hinan pun'onngan an
epe'nongdan Ha"in an umat hinan Onong an Ma'an, ya nan Onong di
Nibahhawan, ya nan Onong di Bahol, ya nan udum an me'nong ay Ha"in
ya bagim, ya bagin goh nan linala'in imbabaluymu ti hana ya ma"e'gonan.
10 Ya daten me'gonan an onong ya hinan me'gonan an lugal goh di pan-
gananyu, ya hay linala'i ya anggay di mangan, ya emayaanyu ti me'gonan.
11 At nan Milayat an Onong an e'nong nan holag Israel ay Ha"in ya idat'un
he"a ya nan imbabaluymu, ya minaynayun an hiyah ne ma'at hi enggana.
Ya ta"on nan ni'hitun he"ah nan abungyu an niyuldin an maleneh nan
odolda ya mabalin an me"anda enen ma'an.
12 Ya idat'u goh ay he"a an amin nan hopap di ma'alah nan bungan di
nitanom an umat hinan maphod an mantikan di olibo, ya nan bayah, ya
nan paguy an e'nong nan tatagun holag Israel ay Ha"in.
13 Ya ta"on un an amin nan hopap di bungan nan nitanom enen lutan
nalum an idawatdan Ha"in ya bagim. Ya an amin nan ni'hitun he"a an
niyuldin an maleneh di odolda ya mabalin an me"anda enen ma'an.
14 At an amin nan milahhin ta midat ay Ha"in ya idat'un he"a ta bagim.
15 Ya an amin nan hopap di mitungaw an tagu ya mi'lum an animal an
idawatdan Ha"in ya bagim. Mu nan hopap di itungaw di tagu ya mahapul
an bayadam, ya umat goh hinan hopap di i'lum nan animal an alyon di Uldin
an mapaniaw hi me'nong ya bayadam goh.
16 Hay bayad nan ung'ungunga an ohay bulana ya lemay pihhun silver an
miyunnudan hinan kiluh dih nan Tuldan Abung ta panandidan dida.
17 Mu nan hopap di i'lum nan baka, ya kalnilu, unu gandeng ya adim
handian ti hana ya me'nong ay Ha"in, at me'gonanda. At miwalhi nan
daladah nan pun'onngan, ya mipulu' nan tabada ta Onong an Moghob ta
nan maphod an hunghungnay mangipa'amlong ay Ha"in.
18 Ya nan dotagda ya bagiyu an umat hinan boga' an Milayat an Onong, ya
nan agwan an ulpu.
19 At an amin nan me'gonan an nilayat an epe'nong nan holag Israel ay
Ha"in ya idat'un he"a ya nan imbabaluymun linala'i ya binabai. At heten
inali' ya minaynayun hi ma'at hi enggana an paddungnay gunyu ahinan nan
pi'tulaganyu ya nan e'nongyu."*

* **18:19** Hay ugalidah din penghanah unda mi'tulag ta nalpah ay di ni'tulaganda ya nanganda, ya iniddumday ahin hinan nangananda ta hay ipa"elna ya nan panginaynayunan di ni'tulagandah enggana (ti abalinan nan ahin an bumadang hinan dotag unu ma'an ta minaynayun an adi mapitay). At hiyaat un inyuldin Apo Dios an ma'ahhapul an middum nan ahin hinan e'nongda ti hiyah ne goh di pi'tulagandan Apo Dios (Lev. 2:13).

20 Ya inalin goh Apo Dios ay Aaron di, “He"a ya mi'id midat hi banohmu an
gina'u, ya mid goh di lutan mipabnoh hinan holag Israel. Ti Ha"in an Dios
di paddungnay banohyu.”

Hay Bingay nan Holag Levi

21 Ya inalin goh Apo Dios ay Aaron di, “Ya idat'uh nan holag Levi an
amin nan himpulu an idat nan holag Israel hi enetbaldah bagi' ta hiyay
banohda. Ya hiyah ne paddungnay lagbudah nan puntamuandan Ha"in ya
nan panalimunandah nan Me'gonan an Kuwaltu.
22 At mahapul an mi'id ahan ah ohah nan holag Israel hi meheggon hinan
Me'gonan an Kuwaltun pi'happitana' ti mabaholanda, at matoyda.
23 Mu anggay nan holag Levi di okod an muntamuh nan Me'gonan an
Kuwaltu, ya diday okod an mamoltah un way ibahhawanda. At hiyah te
minaynayun hi uldin an ma'at hi enggana. At nan holag Levi ya mi'id di
banohda.
24 Ti nan mun'iyapulu an idat nan holag Israel an ilayatdan e'nong ay
Ha"in ya idat'uh nan holag Levi ta banohda ti dida ya anggay hinan holag
Israel di mi'id ah banohna.”

Hay Miyapulun Idat nan Holag Levi

25 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
26 “Alyom hinan holag Levi di, Wa ay ta alanyu nan mun'iyapulu an
malpuh nan holag Israel an idat'un da'yuh banohyu ya anonyu goh nan
mun'iyapulu ta e'nongyu.
27 At henen idawatdan Ha"in ya paddungnay un hiyah ne inhabalyu an
pa"abto'yun paguy ya pa"amma an bayah.
28 At mahapul an da'yu goh di mange'nong ay Ha"in an Dios hi miyapulun
midat ay da'yu an malpuh nan holag Israel. Ya henen idawatyun Ha"in ya
mahapul an idatyuh nan Nabagtun Padin hi Aaron.
29 At an amin nan nidat ay da'yu ya pilionyu nan ma"aphod ahan ta hiyay
e'nongyun Ha"in.
30 At alyom goh hinan holag Levi di, Nalpah ay an indawatyu nan
ma"aphod ya hiyah ne paddungnay nalpuh nan bento'yun paguy ya greyp
an miyammah bayah.
31 Ya mabalin an malgom hinan lugal di pangananyun hina"ama ti nidat
ay da'yu ta lagbuyuh nan puntamuanyuh nan Me'gonan an Kuwaltu'.
32 Ya adi ayu mabaholan hi un hay pilionyu an onong ya nan ma"aphod
ahan an onong'un Dios. At adiyu puhion nan nidawat an indat nan holag
Israel, at adi ayu matoy.”

19

Nan Danum an Pangulah

1 Ya inalin Apo Dios ay da Moses ay Aaron di,
2 “Hiyah te aat di ohan uldin'uh minaynayun: Alyonyuh nan holag Israel
ta iyalidan da'yuy ohah mumbolah an kilaw hi bakan mi'id ah ganitna ya
agguy nitamu.
3 Ya idatyun Eleazar an padi ta ibataanah nan way nungkampuanyu, ya
pinaltinah nan way hinagangna.
4 Ta malpah ya eneddo' Eleazar nan ga"umutnah nan dalan nan kilaw, ya
winalhiyanah mumpapitu nan hinagang nan Me'gonan an Kuwaltu.
5 Ya me'nong henen bakan ma'i'imul, ya mipulu' ta moghob an amin nan
up'upna, ya lamohna, ya dalana, ya minalutunah nan awadan Eleazar.

6 Ya ummal hi Eleazar hinan ayiw an ceder, ya nan hapang di hyssop, ya
nan mumbolah an linubid, ya ipa'wahnah nan way dumaladalang an apuy
an wadan di nipulu' an baka.
7 Ya nalpah ay hana ya iloba'na nan lubungna ya nun'amoh ya un mahkay
humgop hinan nungkampuanda, mu alyon di Uldin an nappuhiy odolna
damdama ta nangamung hi mahdom.
8 Ya heden tagun nanghob hinan baka ya mahapul an iloba'na goh di
lubungna ya nun'amoh, mu niyuldin an munnanong an nappuhiy odolna
ta nangamung hi mahdom.
9 At nan tagun alyon di Uldin an maleneh di odolnay hiyay mangamung
hinan dapul nan noghob an baka ta ibataanah nan nungkampuanda ta
italeponah nan alyon di Uldin an maphod an lugal hi ipatangana. Ya
mitalepon ta way iddum nan holag Israel hinan danum an ma'usal hinan
pangaliwan hi bahol.
10 Ya nan tagun mangamung hinan dapul nan uyaw an baka ya mahapul
an iloba'nay lubungna, mu alyon nan Uldin an adi maleneh di odolna
damdama ta nangamung un mahdom. Ya heten Uldin ya mahapul an hiyay
minaynayun hi unudon nan holag Israel ya nan bunag an ni'hitun dida."

Hay Manapah Natoy

11 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya wada ay di manapah nan natoy an tagu
ya alyon di Uldin an mituluy an adi maleneh di odolnah pituy algaw.
12 At mahapul an unudon nan niyuldin, at numpawalhih odolnah nan
danum an umipaphod hi odolna, mu mahapul an atonah nan miyatlu
ya nan miyapitun algaw. Mu gulat ta adina aton hinan miyatlu ya nan
miyapitun algaw ya niyuldin an adi maleneh di odolna.
13 At an amin nan manapah nan odol di natoy an tagu ta agguy numpawal-
hih odolnah nan danum an umipaphod at niyuldin an mituluy an adi
maleneh di odolna, ya puhiona nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltun Apo
Dios. At henen tagu ya mapogpog di iddumanah nan holag Israel.
14 Ya hiyah te Uldin hi ma'at hi un way matoy hinan abungnan tulda. An
amin nan tatagun wah di ya ta"on nan humgop eden abung ya alyon di Uldin
an matuluy an adi maleneh di odolnah pituy algaw.
15 Ya an amin nan bangan wah di an umat hinan tibung unu bahun mi'id
alubna ya alyon di Uldin an mapaniaw hi ma'usal.
16 Ya gulat goh ta inah'upanyuh nan malgom an lugal an manghan di
taguh nan tagun napatoy hi hanggap, unu nan natoy an dumalat hi dogoh,
unu nan tungal di natoy, unu hay lubu' ya dinapayu at alyon di Uldin an
matuluy an adi maleneh di odolyuh pituy algaw.
17 At hiyah te atonyuh nan tagun alyon di Uldin an agguy naleneh di
odolna: Ummal ayuh dapul din noghob an baka, ya inittuyuh nan tibung,
ya inittuwanyu goh hi pa'ahhagub an danum.
18 Ya nan tagun niyuldin an maleneh di odolnay hiyay ummal hinan holo'
an hyssop an ay hanganga, ya itamolnah nan danum ta iwalhinah nan tulda,
ya an amin goh hinan gina'un wah nan tulda, ya nan tatagun wah di, ya nan
tagun nanapah nan pinatoydan tagu, unu tungal di tagu, unu un hay natoy
an dumalat di dogoh, unu hay nanapah nan lubu'.
19 At nan miyatlu ya miyapitun algaw ya nan tagun maleneh di odolnan
alyon di Uldin ya walhiana nan tagun alyon di Uldin an agguy naleneh di
odolna. Ya nan miyapitun algaw ya henen tagun nawalhian ya iloba'nay
lubungna, ya mun'amoh, at henen mahdom enen miyapituy algaw ya alyon
di Uldin an maleneh di odolna mahkay.

20 Mu gulat ta nan tagun alyon di Uldin an agguy naleneh di odolna ya
adina aton di mahapul ta pumhod di odolna ta maleneh an alyon di Uldin
ya mapogpog di iddumanah nan tatagu' an Dios ti puhiona nan Nidugah
an Me'gonan an Kuwaltu ti agguy numpawalhih odolnah nan danum an
umipaphod.
21 Ya hiyah te Uldin hi mahapul an minaynayun hi atonyu.
Nan tagun mangiwalhih nan danum an umipaphod ya mahapul goh an
iloba'nay lubungna ti dumalat nan nanapaanah nan danum an mangipa-
phod enen tagu, ya mituluy an adi maleneh di odolna an alyon di Uldin hi
engganah mahdom.
22 Ya an amin nan dapoon nan tagun alyon nan Uldin an agguy naleneh
di odolna ya niyuldin an mapaniaw hi ma'usal. Ya an amin nan manapah
nan dinapan den tagu ya niyuldin an adi maleneh di odolna ta nangamung
un mahdom."

20

Nan Danum an Nalpuh Batu

1 Hidin hopap di bulan* ya an amin nan holag Israel ya immatamdah
nan Mapulun an Zin, ya nungkampudad Kadesh. Ya hidiy gutud di natayan
Miriam, ya hidi goh di nilubu'ana.
2 Ya heden lugal an nungkampuanda ya mi'id ah danum hi inumonda. At
na'amung nan tatagu ta amuyuanda goh da Moses ay Aaron.
3 Ya immuydan Moses, ya ni'hongngeldan hiyan inaliday, "Un onaynah un
ami ni'yatoy hidin i'ibba tu'un nun'atoy hinan hinagang Apo Dios!
4 Ya anaad tuwali ta itnud da'min iyalih tun mapulun ta hiyay atayanmin
amin ya ta"on tun a'animalmi?
5 Ya anaad tuwali ta enekak da'mih ad Egypt ta inyali da'mih tun nappuhin
luta? Ti heten luta ya adi ahan tummol di mitanom an mi'id di pangngalan
hi bogah, unu figs, unu greyp, unu ayiw an pomegranate, ya mi'id goh di
danum hi inumon!"
6 At tinaynan da Moses ay Aaron nan tatagu ta immuydah nan way
pantaw di Me'gonan an Kuwaltu ta nunlu'bubdah nan lutan nunluwalu. Ya
numpattig ay dida nan benang Apo Dios.
7 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
8 "Alam din hul'udmu, ya amungonyun Aaron an amin nan holag Israel.
Ya wa ay ta na'amung ayun amin ya himmapit'ah nan batu ta malmuy
danum ta way ipa'inumyuh nan tatagu ya nan a'animalda."
9 At immuy innal Moses din hul'ud an nipatang hinan way Kahon an
Nittuwan nan Uldin ti hiyah ne nimandal hi atona.
10 Ya la'tot ya inamung da Moses ay Aaron nan tataguh nan way hinagang
di batu, ya inalin Moses ay diday, "Da'yun umamu'amuyu ya donglonyuh
ten alyo'! Hay pohdonyu nin ya pabuhu'onmi nan danum an malpun ten
batu?"
11 At inta'nang Moses nan hul'udna, ya impidwanan inhaplat hinan batu.
Ya bimmuhu' di do'ol an danum, at imminum an amin din tatagu ya din
a'animalda goh.
12 Mu bimmungot hi Apo Dios ay da Moses ay Aaron, ya inalinan diday,
"Dumalat nan agguyyu nangunudan ay Ha"in hinan agguyyu nangipattigan

* **20:1** Unu Nisan/Aviv, 1405 B.C. Ta"on un agguy nibaag di tawon hinan texto mu inila tu'u an hiyay miyanapat hi tawon hidin nakakan nan Hudyud Egypt (Num. 20:22-29; 33:38), ya hay bulan ya March-April hinan calendar tu'u.

hinan nidugah an abalina' hinan holag Israel at bo'on da'yuy mangipangulun mangiyatam ay didah nan lutan din intulag'uh ipaboltan'un dida!"†

13 Ya hiyah te obob ad Meribah‡ ti hidiy *nangamuyuan* nan holag Israel ay Apo Dios, ya hidiy nangipattigan Apo Dios an Hiya ya me'gonan.

Hay Nangipawaan nan Alid Edom hi Aluhan nan Holag Israel

14 Ya heden awadan nan holag Israel hidid Kadesh ya nunhonag hi Moses hi udumna ta immuy hinan alid Edom, ya inalin nan nahnag di, "Hay nannag ay da'mi ya nan tutulangmun holag Israel. Ya inilam an amin di ligat an hinoltapmi

15 ti inilam di aat nan immayan nan o'ommodmih ad Egypt, ya hidiy ni'hituwanmih do'ol hi tawon, ya pinaligligat da'mi ya nan a'apumih nan i'Egypt.

16 Ya unat goh nunluwalu amin Apo Dios ta numpabadang ami ya dengngolnay luwalumi, at hennagna han Anghelna§ ta enekak da'mih ad Egypt. At ad ugwan ya ihna amih tud Kadesh an neheggon hinan babluyyu.

17 Ya al'alu'onmi ni' he"a ta iyabulutmu ni' di pange'wanmih nan babluyyu. Adimi ihingngi an e'wah nan payawyu unu nan nuntanomanyuh nan greyp, ya adimi goh inumon nan danum hinan bubunyu, mu hay pange'wanmi ya nan ma'alih Kulhan di Ali* ta henen kulhay u'unudonmi ta nangamung unmi lauhan nan babluyyu."

18 Mu nan alid Edom ya tembalnan inalinay, "Adimi abuluton an e'wayuh tu! Ti atonyu ay ya gubatonmi da'yu!"

19 Ya inalin nan holag Israel di, "E'wami ni', mu nan bagwaan an nadalanan an kulhay dalanonmi. Ya gulat ta way uminum ay da'mi unu nan a'animalmih nan danumyu ya bayadanmi. Hiyah ne ya anggay di ibagami, at iyabulutmu ni' di pange'wanmih nan igad di luta."

20 Mu nan holag Edom ya inya'addidan inaliday, "Adi ahan miyabulut an e'wayu!" Ya bimmuhu'da nan nun'ala'eng an tindalun nan holag Edom ta gubatonda nan holag Israel.

21 Ya dumalat nan agguy namhodan nan holag Edom hi pange'wan nan holag Israel hinan hakupda at hay nat'on di nange'wan nan holag Israel.†

Hay Natayan Aaron
(Num. 33:38-39)

22 Ya tinaynan nan holag Israel ad Kadesh, ya impadehda ta nangamung unda nidatong hinan Duntug an Hor.

23 Ya himmapit hi Apo Dios ay da Moses ay Aaron hi awadandah nan Duntug an Hor hinan igad hinan babluy ad Edom, ya inalinay,

24 "He"a, Aaron, ya umuy'a middum hinan o'ommodmuh penghana, at hiyanan adi'a umatam hinan lutan intulag'uh idat'uh nan holag Israel. Ti da'yu ya numbahol ayu ti agguyyu inunud nan immandal'un da'yuh nan danum ad Meribah."

---

† **20:12** Anaad ta nidugah di inat Moses ti ay paddungnay itang di nibahhawana? Manu ay ti (1) agguyna inunud nan mandal Apo Dios (verse 12), ya (2) hinapitnay nappuhi an adi maphod hi hapiton di tagu (Psa. 106:33), ya (3) agguyna impattig nan anidugah di abalinan Apo Dios ta bumuhu' nan danum hi un way humapit ay hiya (verse 12). ‡ **20:13** Hay pohdonan ibaga ya *amuyu*. § **20:16** Hi Jesu Kristu nin an nipattig hinan gutud di Old Testament. * **20:17** Hiyah ne nundengwan kulha, ya i"ihna goh ad ugwan. Hay nete"aana ya ad Arabia hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hay negpongana ya hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ya ad Damascus an kapitulyud Syria. † **20:21** Inyadin Apo Dios nan Hudyun manakup hinan babluy ad Edom ti hi Esau an ommodda ya hin'agida ay Jacob an nan ommod di Hudyu (Deut. 2:4-6), hiyaat un nat'on di nange'wanda.

25 At inalina goh di, “Ya he"a, Moses, ya itnudmuh Aaron ya nan lala'in
imbaluynan hi Eleazar ta munti'id ayuh tulid nan Duntug an Hor.
26 Ya anom nan magayad an inlubung Aaron ta ipilubungmun Eleazar
ti hi Aaron ya hidiy atayana ta middum hidin nun'atoy an o'ommodyuh
penghana.”
27 At inunud Moses henen immandal Apo Dios hi atona. At nunti'iddah
nan Duntug an Hor an wan a'amangon nan tatagu didah punti'idanda.
28 Ya unat goh nidatongdah nan buludnah nan duntug ya nun'aan Moses
din magayad an inlulubung Aaron, ya impilubungnan Eleazar an imbaluy
Aaron. At natoy hi Aaron hidih nan buludnah nan duntug.
Ya unat goh nalpah ya nundadyu da Moses ay Eleazar.
29 Ya unat goh dengngol an amin nan tatagun holag Israel an natoy hi
Aaron ya nginuhuda hiyah himbulan.

21

Hay Nangabakan nan Holag Israel hinan iCanaan

1 Ya nan alid Arad an iCanaan hidid Negev ya dengngoldan na'uy nan
holag Israel an wadadah nan kulhah ad Atharim ya immuy nan tindaluna
ta ginubatda dida, at penlohday udum an holag Israel.
2 Ya ni'tulag nan holag Israel ay Apo Dios an inaliday, “Gulat ta
ipa'abakmun da'mi daten tatagu at ubahonmi goh nan babluyda.”
3 Ya inabulut Apo Dios nan inalida, at binadangana dida ta inabakda nan
i'Arad. At numpatoyda didan amin, ya *numpa"idan* amin nan siudadda. Ya
nginadnandah nen babluy ta ad Hormah.*

Nan Gambang an Niyammah Umat hi Ulog (Jn. 3:14)

4 Ya tinaynan nan holag Israel nan Duntug an Hor ta ene'wadah nan dalan
an miyuy hinan Mumbolah an Baybay,† mu inlikawdah nan lutad Edom. Mu
la'tot ya himmigada nan tatagun dumanallanan, ya nunlilida.
5 At numpahalda da Apo Dios ay Moses an inaliday, “Anaad ta enekak
da'mih ad Egypt ta inyali da'mih tu ta hitun mapulun di atayanmi? Ya ten
mi'id goh di ma'an, ya danum, ya ten la'tot ya nahengla amih nan gunmi
onon!”
6 At hennag Apo Dios di atata'ot an ulog hinan awadanda, at do'ol di
nun'alatdah nan tatagun holag Israel, at do'ol di nun'atoy.
7 Ya immuy nan tatagun Moses, ya inaliday, “Numbahol ami ti nappuhiy
hinapitmih aat Apo Dios ya umat goh ay he"a! At ad ugwan ni' ya
munluwalu'an Apo Dios ta pakakona nan do'ol an ulog!” At inluwaluan
Moses nan tatagu.
8 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Iyammam nan gambang hi umat hi ulog,
ya impautmuh nan utdu' di hul'ud, ya inluhadmu ta wa ay ta itangad nan
na'alat enen nipaut an ulog ya pumhodda an adida matoy.”
9 At inyamman Moses nan gambang hi umat hi ulog, ya impautnah nan
utdu' di hul'ud ta wa ay ta itangad nan na'alat enen nipaut an ulog ya
pumhodda an adida matoy.

Hay Dimmatngan nan Holag Israel hi ad Moab

10 Ya inaynayun nan holag Israel an numbaat ta nidatongdah ad Oboth,
ya hidiy nungkampuanda.

---

* **21:3** Hay pohdonan ibaga ya *napa"i.* † **21:4** Unu Red Sea.

11 Ya impadehda goh ta tinaynandad Oboth ta dimmatongdah nan ma-
pulun hi ad Iye Abarim, ya hidi goh di nungkampuandah nan hinagang ad
Moab hi immapit hi buhu'an di algaw.
12 Ya numbotanda goh ta immuyda nungkampuh nan Hadog an Zered.
13 Ya numbotanda goh ta immuyda nungkampuh nan way pangngel di
pingit nan Wangwang an Arnon an wah nan mapulun an nida"it hinan
hakup di holag Amor. (Nan Wangwang an Arnon ya igad hi numbattanan
di iMoab ya nan holag Amor.
14 At hiyah te nitudo' hinan Liblun di Ni'gubagubatan Apo Dios an
inalinay,
"Hidi ya wada nan Waheb ad Suphah an nan daplah,
ya hidi goh hinan Wangwang an Arnon.
15 Ya minaynayun hi engganah nan lihad hinan nundotalana,
ya niyatam hi ad Ar,
ya niyatam goh hinan igad hi ad Moab.")
16 Ya nakakdah di ta numbotanda ta immuydad Beer,‡ ya hidiy awadan
nan obob, at inalin Apo Dios ay Moses di, "Amungom nan tatagu ta idata'
didah danum."
17 Ya hidiy nangikantaan nan holag Israel eten kanta:
"*Bubun*, pun'ibuhu'muy danummu,
at apngaon da'ah kanta.
18 Ikantamiy aat ten bubun an linhu'an nan imbabaluy di ali
ti linhu'an nan a'ap'apu an hay hul'udday nunluhu'da."
Ya la'tot ya nakakdah nan mapulun ta immuydad Mattanah.
19 Ya numbotanda ta immuydad Nahaliel. Ya nakakdad Nahaliel, ya
immuydad Bamoth.
20 Ya nakakdad Bamoth ta immuydah nan nundotalana an hakup ad
Moab ta engganah nan buludnah nan Duntug an Pisgah an a'amangan din
mapulun.

Hay Na'abakan nan Alin hi Sihon
(Deut. 2:26-37; Psa. 135:11-12; 136:19)

21 Ya nunhonag nan holag Israel hi umuy ay Sihon an alin di holag Amor,
ya inaliday,
22 "Iyabulutmu ni' di pange'wanmih nan babluyyu. Ya adimi ibahhaw
an e'wah nan way payawyu, unu nan nuntanomanyuh nan greyp. Ya
adimi inumon di danum hinan bubunyu. Mu hay pange'wanmi ya nan
Kulhan di Ali§ ta nangamung unmi lauhan nan babluyyu."
23 Mu agguy ahan inyabulut Sihon di nange'wan nan holag Israel hinan
babluyda. At inamungna nan tindaluna ta immuyda ginubat nan holag
Israel hinan mapulun ad Jahaz.
24 Mu nangabak nan holag Israel, at numpatoyda dida, at hinakupda nan
lutada an nete"ah nan Wangwang an Arnon ta engganah nan Wangwang
an Jabbok, mu adida pa"ahgop hinan babluy di holag Ammon ti nihamad di
allup nan igad di babluyda.
25 At hinakup nan holag Israel an amin nan siudad nan holag Amor,
ya niddum ad Heshbon ya nan nun'eheggon hinan nunlene'woh an
abablubabluy.
26 Ti ad Heshbon ya siudad an nunhituwan Sihon an alin di holag Amor an
din nangubat hinan alin di iMoab, ya inabakna dida, at hinakupnan amin
di lutada ta engganah nan Wangwang an Arnon.

‡ **21:16** Hay pohdonan ibaga ya *nan bubun*.

§ **21:22** Bahaom nan footnote di Num. 20:17 ta innilaom di aat ten kulha.

27 At hiyaat un nan nangitudo' hi kanta ya alyonay,
“Umali ayud Heshbon
ta ipaphod tu'u nan napa"in siudad Sihon!
28 Ti wada han apuy an nalpud Heshbon
an dumaladalang hinan siudad Sihon,
at immuy ta nunggohobna nan siudad ad Ar an hakup ad Moab
an awadan nan atata'nang an duntug an ma'amang hinan Wang-wang an Arnon.
29 Mahmo' nan iMoab ya da'yun tatagun mundayaw ay Chemosh*
ti inyabulutnan ipaploh nan linala'in limmayaw ya nan binabai ta himbut Sihon an alin di holag Amor!
30 Mu mabi'bi'ah ami ya un dida,
at nun'a'ubahda ya ta"on nan babluyda an nete"ad Heshbon ta engganad Dibon!
Ya nun'iwalitangmi didan mete"ad Nophah ta engganah ad Medeba.”
31 At nunhitu nan holag Israel hinan lutan di holag Amor.
32 Ya unat goh numbangngad din hennag Moses an immuy nunhi'im eden babluy ad Jazer ya ni'gubatda nan nun'eheggon an babluy, at nangabakda nan holag Israel, at penlohdah den siudad, ya numpakakda nan holag Amor an numpunhituh di.

Hay Na'abakan nan Alin hi Og
(Deut. 3:1-11; Psa. 135:11-12; 136:20)

33 Ya imbaweng nan holag Israel di nange'wanda ta nan kulha an miyuy ad Bashan di enengwada. Mu nan alid Bashan an hi Og ya initnudna nan tindaluna ta umuyda damuwon nan holag Israel ta gubatonda didad Edrei.
34 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Adim ta'tan hi Og ti baliwa' da'yu! At an amin nan tataguna ya nan lutana ya idat'un da'yu. At hay atonyu ya umat hinan inatyun Sihon an alin di holag Amor an nunhitud Heshbon.”
35 At pinatoyda nan Alin hi Og, ya ta"on nan imbabaluyna, ya an amin nan tataguna. At mi'id ahan di na'angang hi ohah matagu. Ya hinakupdan amin an penloh nan numbabluyan Og.

22

Hay Nangipa'ayagan nan Alin di iMoab ay Balaam

1 Ya innaynayun nan holag Israel an numbotan ta nangamung unda nidatong ad Moab an neheggon hinan Wangwang an Jordan hinan dammang ad Jericho, ya nungkampudah dih nan nundotal an luta.
2 Ya tinnig Balak an lala'in imbaluy Zippor henen inat nan holag Israel hinan holag Amor,
3 ya ma'atta'ot heden ali ya an amin nan tatagunan iMoab ti do'ol nan holag Israel an wah di.
4 At ni'hapit nan alin di iMoab hinan a'ap'apun di iMidian an inalinay, “Na'uydan umali nan do'ol ahan an tatagun holag Israel! At un na'amtang di atonda ya numpa"idan amin di logom an wah tun babluy tu'u an umat hinan aton di bakan mangan hi holo' hinan pumpahtulan!”
5 Ya hennagnay udumnah nan tataguna ta umuyda ayagan hi Balaam* an hina' Beor an nunhitud Pethor an neheggon hinan Wangwang an Euphrates an alyonay, “Wah tuda han do'ol ahan an tatagun nalpud Egypt! Ya

* **21:29** Nan na'abbagbagtun bulul di iMoab. * **22:5** Hi Balaam ya propeta, ya hidid Deir Alla hi ad Jordan ya na'ah'upan nan ohan inulgudna an agguy nitudo' hinan Hapit Apo Dios an nitudo' hinan hapit di Aramaic.

hinakupdan amin tun lutan nunlene'woh hitun wada', ya ten pohdondan hakupon an amin tun luta'!

6 Ya do'do'ol daten tatagu ya un da'mi, at umali'a ni' ahan ta badangana' ta idutam daten tatagu ta olom ni' ya abakonmi dida ta lumayawda! Ti inila' an wa ay ta wagaham nan tatagu ya bumi'ahda, ya wa ay ta idutam dida ya mi'id bi'ahda."

7 Ya inla"uy nan a'ap'apun di iMoab ya nan iMidian ta umuyda, ya inodnanday pumbayaddah nan idut. Ya unat goh nidatongdan Balaam ya inulgudda nan inalin Balak.

8 Ya inalin Balaam ay diday, "Umiyan ayuh tu ta awni ta maweet ya un'u ibaag di ma'at hi itudun Apo Dios ay ha"in." At immiyan nan a'ap'apuh abung Balaam.

9 Ya inalin Apo Dios ay Balaam di,† "Ngadan danen linala'in immiyan?"

10 Ya tembal Balaam an inalinay, "Nan alih ad Moab an hi Balak an hina' Zippor di nannag ay dane an alyondan ha"in di,

11 Wadada han tatagun nalpud Egypt an hinakupdan amin nan lutan nunlene'woh hinan babluy. At pohdo' ya umali'a ta idutam dida ta way ato' an mangabak ya numpakak'u dida."

12 Mu inalin Apo Dios ay Balaam di, "Adi'a mi'yuy ay dida, ya adim idutan danen tatagu ti winagaha' dida!"

13 Ya unat goh nabiggat ya bimmangon hi Balaam, ya immuy hinan a'ap'apun hennag Balak, ya inalinay, "Mumbangngad ayuh babluyyu ti adi iyabulut Apo Dios an mi'yalia' ay da'yu."

14 At numbangngad nan hennag Balak, ya inalidan hiyay, "Adi pohdon Balaam an mitnud ay da'mi."

15 Mu nunhonag goh hi Balak hi do'do'ol an a'ap'apu, ya nun'abagtuy haadda ya un din nahhun.

16 Ya unat goh immatamda ay Balaam ya inaliday, "Hiyah te pohdon Balak an imbaluy Zippor an ibagan he"a ta adim abuluton nan mangipawah umaliam ay ha"in.

17 Mi'yali'a ni' ahan ta idutam daten tatagu! At do'ol di idat'un he"ah lagbum, ya ato' an amin di alyom ay ha"in."

18 Mu inalin Balaam ay danen baal Balak di, "Ta"on un idat Balak nan palasyuna an napnuh balitu' ya silver ya adi mabalin hi un'u adi aton nan mandal Apo Dios!

19 At ta"on ya umiyan ayuh tud ugwan an labi an umat hi inat din nahhun an immali ta innilao' goh di alyon Apo Dios ay ha"in."

20 Ya henen nahdom ya himmapit hi Apo Dios ay Balaam, ya inalinay, "Gulat ta he"ay awiton danen linala'in immali at mabalin an mitnud'a. Mu nan inali' ay he"a ya anggay di atom."‡

Hay Nanamuwan Balaam hinan Anghel

21 Ya unat goh nabiggat ya nuntakay hi Balaam hinan tennan dongkina, at nitnud hinan a'ap'apun di iMoab.

---

† **22:9** Ta"on un ni'hapit hi Apo Dios ay Balaam mu adi tu'u nomnomon an hiyay propetan Apo Dios ti numba'i hiya (Num. 24:1), ya do'ol di verses an namahiw ay hiya (Num. 31:7-8, 15-16; Deut. 23:3-6; Josh. 13:22; 24:9-10; Neh. 13:1-3; Mic. 6:5; II Pet. 2:15-16; Jud. 11; Rev. 2:14). ‡ **22:20** Gapu ta inilan Apo Dios an penpenhod Balaam an mi'yuy ay dida at inabulutnay itnudana. Mu bo'on hene immannung an planun Apo Dios (verse 12).

22 Mu ma'abbungot hi Apo Dios an dumalat di itnudan Balaam, at heden
gun pundaldallanan da Balaam ya nan duwan baalnan ni'yibbana ya
hinawanan nan Anghel Apo Dios§ nan dalan an pange'wan da Balaam.
23 Ya tinnig nan dongkin Balaam din Anghel Apo Dios an timma'dog
hinan dalan an ino'odnanay hanggap, ya imbawengna ta nan payaw di
nange'wana. At hinuplit Balaam nan dongkina ta imbangngadnah nan
kulha.
24 Mu immuy goh an timma'dog nan Anghel hinan na'ullipit an dalan an
numbattanan di natamman hi greyp an na'allup di numpinnangngel.
25 Ya unat goh tinnig nan dongki nan Anghel ya nahlig ta nipaeng hinan
tapeng, at nigadgad di hu'in Balaam, at hinuplitna goh nan dongkina.
26 Ya nahlig goh nan Anghel Apo Dios ta timma'dog hinan na'ullipit an
dalan an mi'id di pangiyiwangan hi pange'wan hinan numpinangngel.
27 Ya unat goh tinnig nan dongki nan Anghel ya nunlu'bub. At
ma'abbungot ahan hi Balaam, ya inhuplitna din hul'udnah nan dongki.
28 Ya impahapit Apo Dios heden dongki, ya inalinan Balaam di, "Hay
inat'un he"a ta hinuplita' hi numpitlu?"
29 Ya tembal Balaam an inalinay, "Manu ay ti gunna' linayahan ay he"a!
Ya gulat ta waday hanggap hi inodna' at patayo' he"ad ugwan!"
30 Ya inalin goh nan dongki di, "Undan bo'on ha"in nan dongkim an gunmu
nuntakatakayan an nete"ah awada' ay he"a ta nangamung ad ugwan? Ya
undan waday inat'un he"ah umat hinah din hopapna?"
Ya inalin Balaam di, "Mi'id."
31 At indat Apo Dios di abalinan Balaam an mannig hinan Anghel an
timmata'dog ya ino'odnanay hanggap. Ya unat goh tinnig Balaam ya
nunhippi, ya inluungna ta nangamung immatam hinan lutay angahna.
32 Ya inalin nan Anghel Apo Dios ay hiyay, "Anaad ta hinuplitmuh
ten dongkih numpitlu? Manu ay hinawana' he"a ti adi' pohdon henen
ninomnommun aton!
33 Mu tinniga' hinan dongkim, at hiyaat unna' iniwangan ay hiyah
numpitlu. Mu gulat ta agguya' iniwangan at immannung an he"ay pina-
toy'u, at nan dongki di hiyay tinagu'!"
34 Ya inalin Balaam hinan Anghel Apo Dios di, "Numbahola' ahan ay Apo
Dios! Ti agguy'u ahan inilah unna' gun hawanan ay he"ah nan owon! At
gulat ay ta adim pohdon an umuya' ya mumbangngada' hi abung'u."
35 Ya tembal nan Anghel Apo Dios, ya inalinay, "Mabalin an mitnud'an
daten linala'i, mu nan ibaga' ay he"ay hapitom ya anggay." At nitnud hi
Balaam ay daden linala'in u'upihyal Balak.

Hay Nanamuwan Balaam ay Balak

36 Ya unat goh dengngol Balak an magadyuh dumatong hi Balaam ya
immuy ta damuwona hiyah nan ohan siudad ad Moab an nan wah nan
pingit di Wangwang an Arnon.
37 Ya hidin nundammuda ya inalin Balak ay Balaam di, "Undan ahan
agguy numpidway nangipa'ayaga' ay he"a ta umali'ah tu? Anaad ahan ta
agguy'a ni'yalin dida? Undan hay ninomnommu ya mid olog'un mangidat
hi pohdom hi lagbum?"
38 Ya tembal Balaam an inalinay, "Ten immalia' ad ugwan. Mu undan way
abalina' ta nonong ya himmapita'? Ti ammuna nan alyon Apo Dios di hiyay
hapito'."
39 At nitnud hi Balaam ay Balak ta immuydad Kiriath Huzoth.

§ **22:22** Mid mapto' ya hi Jesu Kristun nipattig hinan gutud di Old Testament.

40 Ya nun'onong hi Balak hi baka ya kalnilu, ya indatanah dotag hi Balaam
ya nan a'ap'apun nitnud ay hiya ta ihdada.
41 Ya unat goh nabiggat ya initnud Balak hi Balaam ta immuydah nan
Duntug an Bamoth Ba'al. Ya hidiy nangamangan Balaam hinan holag Israel.

23

Hay Hopap di Inulgud Balaam

1 Ya inalin Balaam ay Balak di, “Iyammam di pituh pun'onngan hitu, ya
inyalim di pitun manilhig hi baka ya pitu goh an buta'al an kalnilu.”
2 At impiyamman Balak henen inalin Balaam hi atona. Ya enepong
da Balak ay Balaam an ene'nong di hinohhah baka ya kalnilu eden
pun'onngan.
3 Ya inalin Balaam ay Balak di, “Tumata'dog'ah tun awadan di e'nongmu
ta umuya' ta olom man ya umalih Apo Dios an mi'hapit ay ha"in. Ya hay
alyonan ha"in di hiyay alyo' goh ay he"a.” At immuy hinan ata'nang an
duntug an mapulun.
4 At hidiy nanamuwan Apo Dios ay Balaam, at inalin Balaam di, “In-
dadaan'uy pitun pun'onngan, at ene'nong'uy hinohhah baka ya kalnilu.”
5 Ya intudun Apo Dios ay Balaam di hapitonan alyonay, “Mumbangngad'a
ay Balak, ya hiyah te ibagam.”
6 At numbangngad hi Balaam, ya wagwah dih Balak an nunnanong an
timmata'dog hinan awadan di ene'nongna. Ya ni'ta'dog goh ay hiya nan
a'ap'apun di iMoab.
7 Ya himmapit hi Balaam an inalinay,
“Hi Balak an alin di iMoab di nangipa'ayag ay ha"in ad Aram
hinan aduntuduntug hi appit di buhu'an di algaw an alyonay,
Umali'a ta ipa'idut'un he"a nan holag Israel,
ya numpihulmu dida.
8 Mu hay ato' an mangidut ay didah un agguy inidutan Apo Dios,
unu hay ato' an mamihul ay didah unda agguy napihul?
9 Ya hidih nan way tulid di duntug ya inuhdunga' dida,
ya tinnig'u dida,
ya hay pannig'un dida ya nilahhindan tatagun adida pohdon an
middum hinan abablubabluy an hakup di Hentil.
10 Ya undan udot waday way ologan manguyap hinan holag Jacob?
Ti ta"on di godwan nan uyapda ya mi'id ologdan mangyap!
Ya hay pohdo' hi unna' matoy ya umata' ay danen tatagun mi'id baholda,
ya hay angunuh di itagua' hi ataya' ya maphod hi unna' umat ay
dida!”
11 Ya inalin Balak ay Balaam di, “Anaad ta umat hinay inatmun ha"in?
Hay nangipa'ayaga' ay he"ah tu ya ta idutam nan binuhul'u! Mu nat'on di
inatmu ti unmuat goh winagahan dida!”
12 Ya tembalnan inalinay, “Ma'ahhapul ahan an emayaa' di hapito' ta
ammuna nan inalin Apo Dios di hiyay alyo'.”

Hay Pidwan di Inulgud Balaam

13 Ya inalin Balak ay Balaam di, “Mitnud'a ni' ay ha"in ta umuytah nan
ohan lugal ta hidiy pangamangam hinan holag Israel, mu adim tigon didan
amin ti un anggay nan wah nan pingitna. Ya ta olom man ya hidiy
pangidutam ay dida.”
14 At initnudnah Balaam ta immuydah nan payaw hi ad Zophim hidih nan
way nundodottal hinan tulid di Duntug an Pisgah. Ya inyamman goh Balak

di pitun pun'onngan, ya enepongna goh an ene'nong nan manilhig an baka
ya buta'al an kalnilu.
15 Ya inalin goh Balaam ay Balak di, “Tuma'dog'ah tun awadan di
ene'nongmu ta umuya' hidi an mi'hapit ay Apo Dios.”
16 Ya dinamun Apo Dios ay Balaam, ya inalinay, “Itudu' di hapitom, at
mumbangngad'an Balak.”
17 Ya numbangngad hi Balaam, ya tinnignah Balak an wagwah din
timmata'doganah nan awadan din ene'nongna. Ya ni'tata'dog goh ay hiya
nan a'ap'apun di iMoab. Ya inalin Balak ay hiyay, “Hay inalin Apo Dios ay
he"a?”
18 Ya himmapit hi Balaam an inalinay,
“Ihamadmu, Balak an imbaluy Zippor,
ta donglom heten alyo'.
19 Hi Apo Dios ya adi umat hi tagu ti Hiya ya adi munlayah,
ya bo'on goh imbaluy di tagu,
at adina hukatan di ninomnomna.
Undan way intulagna ya agguyna impa'annung?
Ya undan way inalina ya agguyna inat?
20 Ya hay intugunan ha"in ya unna' munwagah,
at winagahana ay ya adi' abalinan an lumonon!
21 Ya mi'id di tinnignah nappuhih aat Jacob,
ya mi'id goh tinnignah numbaholan di holag Israel.
Ya hi Apo Dios an dayawonda ya wagwadan dida,
ya ibugawda an Hiyay alida.
22 Ya Hiyay nangekak ay didad Egypt,
at nunheglay bi'ahdan mipaddung hinan atap an baka.
23 Ya mi'id di olog nan pumalliw an mamalliw ay Jacob unu mane'om ay
hiya,
ya mi'id goh olog nan halupe ya duhong an ba'in mama"ih nan
holag Israel.
At hay alyondah aat Jacob ya nan holag Israel ya inaliday,
Tigonyuy inat Apo Dios an mid al'alin dida!*
24 Emayaanyu ti mabi'ah daten tatagu an umatdah nan layon,
ya atata'otdan umatdah nan layon an adi duminong ta engganah
unna aminon an ihda nan dempapna,
ya ininumnan amin di dalan nan pinatoyna!”
25 Ya inalin Balak ay Balaam di, “Adim ay dida idutan ya adim goh
wagahan dida!”
26 Mu tembal Balaam an inalinay, “Un'u dan agguy inalin he"a an hay
ibagan Apo Dios di hiyay ato' ya anggay?”

Hay Miyatlun Inulgud Balaam

27 Ya inalin Balak ay Balaam di, “Umali'a ta itnud'u he"a ta umuytah nan
ohan lugal ta olom ya hidiy pangiyabulutan Apo Dios hi pangidutam ay
dida!”
28 At initnud Balak hi Balaam ta inyuynah nan tulid di Duntug an Peor an
hay ma'amang ya nan mapulun.

---

* **23:23** Nan translationah English hinan King James Version ya, “What hath God wrought!” Ya hiyah te nalpuwan nan hopap ya nundengwan hapit an intelegraph Samuel F. B. Morse (1791-1872) hi morse code hi awadanah nan kuwaltun di Supreme Court hinan Congress ad Washington D.C. hi ad America hidin May 24, 1844 A.D., ya hay negpongan nan wirena ya ad Baltimore, Maryland hi ad America.

29 Ya inalin Balaam ay Balak di, “Ipiyammam goh hituy pituh pun'onngan,
ya inyalim di pituh manilhig an baka ya pitu goh hi buta'al an kalnilu.”
30 Ya impiyamman Balak an amin nan inalin Balaam, at enepongnan
ene'nong di hinohhan baka ya kalniluh nan pitun pun'onngan.

24

1 Mu i'innilan Balaam an nan holag Israel di pohdon Apo Dios an
wagahan, at agguy mahkay immuy an ni'hapit ay Apo Dios an adi umat
hidin numpidwan numba'iana. At hay inatna ya nunligguh ta inamangna
nan mapulun.
2 Ya unat goh inyamang Balaam ya tinnigna nan holag Israel an
na'uhi'uhig di nungkampuan di hinohhan himpangapu, ya niyo'odol nan
Na'abuniyanan an Lennawan hiya.
3 At impahapit goh Apo Dios hiya, ya inalinay,
“Hiyah te ipa'innilan Balaam an imbaluy Beor,
ya hiyah te ipa'innilan han tagun mapatal an mabi'ah di pani-
gawna,
4 ya hiyah te ipa'innilan han tagu an ay donglonay nolo'a',
mu agguya' nalo' an dinidiat'u an titiggo' di ipa'innilan nan
na'abbagbagtun Apo Dios ay ha"in.

5 Anakkayah an mun'aphod di numpunhituwan
nan holag Jacob an hi Israel!

6 Ya hay punhituwanda ya umat hinan ambibilog an numpundotal,
ya umatdah nan galden hinan pingit di wangwang!
Ya umat goh hinan ayiw an nabangluy hunghungna an intanom Apo
Dios,
ya umat goh hinan atata'nang an ayiw an cedar hinan pingit di
danum!
7 Ya mawaday do'ol an udan,
at do'ol di pananumdah nan intanomdah nan payaw,
ya adi makudangan hi danum di itanomda!

Ya nabagbagtu nan alida ya un hi Agag,*
ya hay pumpapto'ana ya mipabagbagtu!

8 Ya hi Apo Dios di nangekak ay didad Egypt,
ya hay bi'ahda ya umat hinan bi'ah di atap an baka ta abalinandan
abakon di binuhulda,
ya pun'ipungday tungal di buhulda,
ya hay pamatoydah nan buhulda ya nan panada!
9 Ya nan holag Israel ya umatdah nan ma'abbi'ah an buta'al an layon an
munlulu'bub an nidadaan hi buhul,
ya umatda goh hinan tennan layon an mi'id ah mangitulid an umuy
mamangon ay hiya!

At nan mungwagah hinan holag Israel ya mawagahan goh,
ya nan mangidut ay dida ya ma'idutan goh!”†

* **24:7** Hay impa'innilan Balaam ya nan alin di holag Amalek an agguy ni' nitungaw ti hidin amatagun nan Alin hi Saul di awadana (I Sam. 15:32-33). † **24:9** Imbaag Balaam nan ni'tulagan Apo Dios ay Abraham (Gen. 12:3).

10 Ya unat goh dengngol Balak an agguy damdama inidutan Balaam ya
nunheglan ma'abbungot ahan ay Balaam, ya nunggomgomnay ngamaynah
bungotna, ya init'u'nan inalinan Balaam di, “Impa'ayag da'a ta idutam da-
nen binuhul'u! Ya unmuat goh tinuntunud an winagahan didah numpitlu!
11 At umanamut'aat hi nunhituwam! Alyo' at goh un da'a lagbuan hi
ongol, mu agguy inyabulut Apo Dios di pangidata' hi lagbum!”
12 Ya tembal Balaam an inalinay, “Undan agguy'u tuwali inali ay danen
hennagmun mangawit ay ha"in di,
13 Ta"on un idat Balak ay ha"in an amin di silver an pihhuna ya an amin
nan balitu' an wah nan palasyuna ya adi ahan mabalin hi un'u ibahhaw
nan intugun Apo Dios hi ato' an dumalat nan pangata' hinan logom! At nan
inalin Apo Dios di hapito' ya anggay.
14 Ad ugwan ya ten mumbangngada' hinan babluymi, mu padana' he"a ta
ipa'innila' di aton nan holag Israel hinan tatagum hi udum di algaw!”

Hay Miyapat hi Inulgud Balaam

15 Ya impahapit goh Apo Dios hiya, ya inalinay,
“Hiyah te ipa'innilan Balaam an imbaluy Beor,
ya hiyah te ipa'innilan han tagun mapatal an mabi'ah di pani-
gawna,
16 ya hiyah te ipa'innilan han tagu an ay donglonay nolo'a',
mu agguya' nolo' an dinidiat'u an titiggo' di ipa'innilan nan
na'abbagbagtun Dios ay ha"in.
17 Ya innilao' an udum hi algaw ya waday malpuh nan holag Israel hi ohan
ali
an umat hi ma"abnang an bittuan.‡
At pun'abakna nan a'ap'apun di iMoab,
ya punggumi'nay ulun nan tatagud Sheth.§
18 Ya nan holag Israel ya abakonda nan binuhulda an holag Edom,
ya hinakupda nan babluyda ta diday munhituh di,
ya iddumdan hakupon ad Seir.
At dida an holag Israel di mangab'abak.
19 Ya malpuh nan holag Israel di ohan mumpamatoy*
hi an amin an na'angang hinan siudad.”

Hay Miyaleman Inulgud Balaam

20 Ya intigaw Balaam hinan holag Amalek, ya himmapit an inalinay,
“Nan holag Amalek di hiyay ongol di abalinana ya un nan udum an
babluy.
Mu udum di algaw at mapogpog ti ma'ubahdah enggana.”

Hay Miyonom an Inulgud Balaam

21 Ya intigawnah nan holag Ken, ya hinapitna han nipa"el an inalinay,
“Nan lugal an nunhituwanyu ya na'ihhamad an mi'id di al'ali,
ya nan nipabunan di abungyu ya nan gungit.
22 Mu udum di algaw at mun'atoy ayun holag Ken ti umali nan holag Ashur,
ya hinakup da'yu ta iyuy da'yuh nan babluyda,
ya pumbalinon da'yuh himbutda.”

---

‡ **24:17** Hay na'awatan nan Nanginnilan Linala'i an nalpuh nan babluy hi buhu'an di algaw hidin nannigandah nan ma"abnang an bittuan ad daya ya nitungaw nan Alin Pento' Apo Dios an nibaag eten verse (Mat. 2:1-2). At hi Jesu Kristuy ituduna. § **24:17** Diday nun'ahhun an tatagun numpunhitud Moab an hay ngadanda ya Shutu. * **24:19** Hi Jesu Kristu.

Hay Miyapitun Inulgud Balaam

23 Hiyah te goh hinapit Balaam an nipa"el an inalinay,
"Undan nin way mataguh un ipa'annung Apo Dios di umat hina?
24 Mu wadaday umalin nunlugan hi pupul an malpuh Cyprus,
at gubatonda nan holag da Ashur ay Eber,†
mu ta"on un dida ya ma'ubahda goh."
25 Ya unat goh nalpah nan hinapihapit Balaam ya numbangngad an umanamut hi babluyda, ya immanamut goh hi Balak.

25

Nan Holag Israel hi ad Peor

1 Ya hidin awadandad Shittim ya ente"an nan linala'in holag Israel an nangelo' hinan binabain iMoab.*
2 Ti danen binabai ya inayaganda nan linala'in holag Israel hinan awadan di pun'onngandah bulul, ya ne"andah nan ene'nongda, ya ni'dayawdah nan bulul an dayawon di iMoab.
3 Ya dumalat nan pi'dayawan nan holag Israel ay Ba'al hi ad Peor ya ma'abbungot hi Apo Dios ay didan holag Israel.
4 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Ayagam an amin nan a'ap'apun nan holag Israel ta pun'ipapatoymu danen linala'ih nan way hinagang di awada' hinan munggawa ta way ato' an mangidinong an bumungot hinan holag Israel!"
5 Ya inalin Moses hinan huhuwis hi ad Israel di, "Pumpatoyyu nan i'ibbayun linala'in immuy ni'dayaw hinan bulul an hi Ba'al hi ad Peor!"
6 Ya wada han ohan lala'in holag Israel an nangitnud hi ohah babain iMidian, ya inyuynah nan nungkampuanda, ya tinnig Moses ya an amin nan na'amung an holag Israel an ahikikilah nan pantaw di Tuldan Abung hi wadan Apo Dios.
7 Ya unat goh tinnig Phinehas an lala'in imbaluy nan Nabagtun Padin hi Eleazar an ap'apun Aaron ya timma'dog, ya tinaynana daden na'amung, ya immuyna innal di gayangna,
8 ya inunudna din lala'ih nan abungna an hinumgupanda, ya ginayangna didan duwa. Ya nunhawang hi putun din babai, ya indohdohna ta nunta"opdan natibi'. Ya henen na'at di hiyay nangidinngan Apo Dios an nummoltah nan holag Israel.
9 At hay uyap di natoy an minoltan Apo Dios ya ba'inti ta opat di libuy tatagun holag Israel.
10 Ya inalin Apo Dios ay Moses di,
11 "Dumalat henen inat Phinehas an imbaluy nan Nabagtun Padin hi Eleazar an ap'apun Aaron ya adia' mahkay bumungot hinan holag Israel ti mattig'u hiya an adina pohdon an waday udum an dios an anggay Ha"in. At hiyaat un'u mahkay adi ituluy nan planu' hi pangubaha' ay dida an dumalat hinan bungot'u.
12 At alyom ay Phinehas di, Itulag'un mi'id al'alin hiyah enggana.
13 Ya itulag'un mi'id al'alih nan holagna ta diday minaynayun an mumpadi ti agguyna inyabulut an waday udum an dios an anggay Ha"in. Ya henen inatnay a'aliwan di bahol nan holag Israel."

† **24:24** Hay pohdon ten hapit an Eber an ibaga ya *nan adagwin babluy*. At mid mapto' ya nan holag Eber ya adagwiy nunhituwanda. * **25:1** Hay ad nomnom ene ya hi Balaam ti penhodnay un ma'abak nan holag Israel (Num. 31:8, 15-16).

14 Ya hay ngadan din lala'in holag Israel an ni'yatoy hidin babain iMidian
ya hi Zimri an lala'in imbaluy Salu an holag Simeon.
15 Ya hay ngadan nen babain iMidian an napatoy ya hi Kozbi an imbaluy
Zur an hiyay ohan mangipangpanguluh nan iMidian.
16 Ya himmapit goh hi Apo Dios ay Moses an inalinay,
17 "Ibilangyu nan iMidian hi buhulyu,† at gubatonyu, ya pumpatoyyu dida
18 ti binalbaliyan da'yu, at dinayawyu nan bulul an hi Ba'al ad Peor
an dimmalat hinan babain imbaluy han mangipangpanguluh nan iMidian
an hi Kozbi an din napatoy hidin gutud di awadan nan nidugah an
nunligatanyuh inatdad Peor."

26

Hay Pidwan di Nangyapan Moses hinan Holag Israel

1 Ya unat goh nalpah henen nidugah an dogoh ya inalin Apo Dios ay da
Moses ay Eleazar an Nabagtun Padin imbaluy din hi Aaron an nahhun an
Nabagtun Padiy,
2 "Uyaponyun amin di hinohhan himpangapun holag Israel an muntawon
hi ba'inti ya han nahuluk an ologan muntindalu ta way umuy mi'gubat."
3 At heden awadandah nan nungkampuandah nan nundotal ad Moab
hinan pingit di Wangwang an Jordan hinan dammang ad Jericho ya da
Moses ay Eleazar an Nabagtun Padi ya intugundah nan a'ap'apun nan holag
Israel di atondan mangyap hinan linala'in holag Israel.
4 Ya inalin Eleazar di, "Uyaponyun amin nan linala'in holag Israel an
muntawon hi ba'inti ta han nahuluk di tawonda ti hiyah ne immandal Apo
Dios ay Moses hi aton tu'u."
At hiyatuy nitudo' an uyap an amin nan holag Israel an nalpud Egypt:

Nan Holag Reuben

5 Hi Reuben di pangpangulluh lala'in imbaluy Israel, ya hay imbabaluy
Reuben ya hi Hanok (an hiyay napu'agan nan himpangapun an ma'alih
Hanok), ya hi Pallu (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Pallu),
6 ya hi Hezron (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Hezron),
ya hi Karmi (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Karmi).
7 At hiyanay napatadan nan holag Reuben an hay uyapdan amin ya
napat ta han tuluy libu ya han pituy gahut ta han tulumpulu.*
8 Ya hay imbaluy Pallu ya hi Eliab
9 an hi aman da Nemuel, ya hi Dathan, ya hi Abiram. Ya da Dathan
ay Abiram di pento' nan tatagu ta mumpapto', mu inamuyuan da Moses ay
Aaron, ya niddumdan da Korah hidin nungngohoyandan Apo Dios.
10 Mu nanga' nan luta, at nun'a'unugdad dolom, ya niddum hi Korah, at
natoydan amin din nangunud ay Korah an genhob di apuy di duway gahut
ya han nabonglen linala'i. Ya heden na'at ay diday pangitigan nan tatagu ta
way atondan adi mangat hinan inatda.
11 Mu nan imbabaluy Korah ya agguyda ni'yatoy.†

Nan Holag Simeon

† **25:17** Hi Midian ya ohan holag Abraham (Gen. 25:1-2), at hin'agida ay Isaac. Mu gapu ta binalbaliyan nan holag Midian nan holag Isaac an Hudyu at numbalindah buhul di Hudyu. * **26:7** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Reuben ya 46,500 di uyapda (Num. 1:20-21), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya unda 43,730 ya anggay, at nakudangandah 2,770. Mu do'ol di nun'a'atoy ay didah din numbaholan da Korah ti holag Reuben da Dathan ay Abiram, ya hi On (Num. 16:1-50). † **26:11** Num. 16:1-50.

12 Ya hiyatuy nahlagan nan imbabaluy Simeon an himpangapu an nan
holag Nemuel (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Nemuel),
ya hi Jamin (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Jamin), ya hi
Jakin (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Jakin),
13 ya hi Zerah (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Zerah),
ya hi Shaul (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Shaul).
14 Hay uyap an amin nan linala'in holag Simeon ya ba'inti ta duway libu
ya han duway gahut.‡

Nan Holag Gad

15 Ya hiya hatuy linala'in himpangapu an holag Gad an hi Zephon (an
hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Zephon), ya hi Haggi (an
hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Haggi), ya hi Shuni (an hiyay
napu'agan nan himpangapun ma'alih Shuni),
16 ya hi Ozni (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Ozni), ya
hi Eri (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Eri),
17 ya hi Arodi (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Arodi), ya
hi Areli (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Areli).
18 Ya hiyanay himpangapu an holag di a'apun Gad an hay uyapda ya
napat di libu ya han lemay gahut.§

Nan Holag Judah

19 Hi Er ya hi Onan di holag Judah, mu daten duwa ya natoydad Canaan.
20 Ya hay udumnah holag Judah ya hi Shelah (an hiyay napu'agan
nan himpangapun ma'alih Shelah), ya hi Perez (an hiyay napu'agan nan
himpangapun ma'alih Perez*), ya hi Zerah (an hiyay napu'agan nan him-
pangapun ma'alih Zerah).
21 Hay holag Perez ya hi Hezron (an hiyay napu'agan nan himpangapun
ma'alih Hezron†), ya hi Hamul (an hiyay napu'agan nan himpangapun
ma'alih Hamul).
22 Ya hay uyap daten himpangapu ya napitu ta onom di libu ya han
lemay gahut an linala'i.‡

Nan Holag Issachar

23 Ya hiyatuy holag Issachar an hi Tola (an hiyay napu'agan nan himpan-
gapun ma'alih Tola), ya hi Puah (an hiyay napu'agan nan himpangapun
ma'alih Puah),
24 ya hi Jashub (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Jashub),
ya hi Shimron (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Shimron).
25 Ya hay uyap daten himpangapu ya nanom ta opat di libu ya han tuluy
gahut an linala'i.§

---

‡ **26:14** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Simeon ya 59,300 di uyapda (Num. 1:22-23), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya unda 22,200 ya anggay, at nakudangandah 37,100. Hidin numbaholan Zimri an holag Simeon ya ni'yatoy goh ay hiya nan 24,000 (Num. 25:9, 14), at mid mapto' ya dida goh di holag Simeon. § **26:18** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Gad ya 45,650 di uyapda (Num. 1:24-25), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya unda 40,500 ya anggay, at nakudangandah 5,150. * **26:20** Hi Jesus ya holag Perez, at niddum hinan himpangapun ma'alih Perez (Ruth 4:18; Mat. 1:3; Lk. 3:33). † **26:21** Hi Jesus ya holag Hezron, at niddum hinan himpangapun ma'alih Hezron (Ruth 4:18; Mat. 1:3; Lk. 3:33). ‡ **26:22** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Judah ya 74,600 di uyapda (Num. 1:26-27), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya 76,500 di uyapda, at na'udmandah 1,900. § **26:25** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Issachar ya 54,400 di uyapda (Num. 1:28-29), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya 64,300 di uyapda, at na'udmandah 9,900.

Nan Holag Zebulun

26 Ya hiyatuy holag Zebulun an hi Sered (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Sered), ya hi Elon (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Elon), ya hi Jahleel (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Jahleel).

27 Ya hay uyap daten himpangapu ya nanom di libu ya han lemay gahut an linala'i.*

Nan Holag Manasseh

28 Ya hiyatuy holag Joseph an didana nan holag da Manasseh ay Ephraim.

29 Ya hay holag Manasseh ya hi Makir (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Makir), ya hi Gilead (an hiyay napu'agan di himpangapun ma'alih Gilead). Hi Makir di hi aman Gilead.

30 Ya hay linala'ih holag Gilead ya hi Iezer (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Iezer), ya hi Helek (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Helek),

31 ya hi Asriel (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Asriel), ya hi Shechem (an hiyay napu'agan di himpangapun ma'alih Shechem),

32 ya hi Shemida (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Shemida), ya hi Hepher (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Hepher).

33 Ya hi Zelophehad an holag Hepher ya mi'id holagnah linala'i an anggay di binabai an hay ngadanda ya hi Mahlah, ya hi Noah, ya hi Hoglah, ya hi Milkah, ya hi Tirzah.

34 Ya hay uyap daten himpangapu ya nabongle ta duway libu ya han pituy gahut an linala'i.†

Nan Holag Ephraim

35 Ya hiyatuy linala'in holag Ephraim an hi Shuthelah (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Shuthelah), ya hi Beker (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Beker), ya hi Tahan (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Tahan).

36 Ya waday holag Shuthelah an hi Eran (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Eran).

37 Ya hay uyap daten himpangapu ya tulumpulu ta duway libu ya han lemay gahut an linala'i.‡

Dida hanay holag Joseph.

Nan Holag Benjamin

38 Ya hiyatuy linala'in holag Benjamin an hi Bela (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Bela), ya hi Ashbel (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Ashbel), ya hi Ahiram (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Ahiram),

---

* **26:27** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Zebulun ya 57,400 di uyapda (Num. 1:30-31), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya 60,500 di uyapda, at na'udmandah 3,100. † **26:34** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Manasseh ya 32,200 di uyapda (Num. 1:34-35), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya 52,700 di uyapda, at na'udmandah 20,500. Ya agguy tu'u inilay anaad ta diday do'do'olda ya un nan udum an himpampun. ‡ **26:37** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Ephraim ya 40,500 di uyapda (Num. 1:32-33), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya unda 32,500 ya anggay, at nakudangandah 8,000.

39 ya hi Shupham (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih
Shupham), ya hi Hupham (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih
Hupham).
40 Ya waday holag Bela an hi Ard (an hiyay napu'agan nan himpanga-
pun ma'alih Ard), ya hi Naaman (an hiyay napu'agan nan himpangapun
ma'alih Naaman).
41 Ya hay uyap daten himpangapu ya napat ta lemay libu ya han onom
di gahut.§

Nan Holag Dan

42 Ya hiyatuy himpangapu an holag Dan an hi Shuham (an hiyay
napu'agan nan himpangapun ma'alih Shuham).
43 Ya hay uyapda ya nanom ta opat di libu ta han opat di gahut.*

Nan Holag Asher

44 Ya hiyatuy holag Asher an hi Imnah (an hiyay napu'agan nan himpan-
gapun ma'alih Imnah), ya hi Ishvi (an hiyay napu'agan nan himpangapun
ma'alih Ishvi), ya hi Beriah (an hiyay napu'agan nan himpangapun
ma'alih Beriah).
45 Ya hay holag Beriah ya hi Heber (an hiyay napu'agan nan himpanga-
pun ma'alih Heber), ya hi Malkiel (an napu'agan nan himpangapun ma'alih
Malkiel).
46 Ya wada goh di holag Asher an babai an mungngadan hi Serah.
47 Ya hay uyap daten himpangapu ya nabongle ta tuluy libu ya han opat
di gahut.†

Nan Holag Naphtali

48 Ya hiyatuy holag Naphtali an hi Jahzeel (an hiyay napu'agan nan
himpangapun ma'alih Jahzeel), ya hi Guni (an hiyay napu'agan nan
himpangapun ma'alih Guni),
49 ya hi Jezer (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Jezer), ya
hi Shillem (an hiyay napu'agan nan himpangapun ma'alih Shillem).
50 Ya hay uyap daten himpangapu ya napat ta han lemay libu ya han
opat di gahut.‡

51 Ya hay uyap an amin di linala'i an holag Israel ya onom di gahut ta han
ohay libu ya han pituy gahut ta tulumpulu.§
52 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
53 "Punggogodwom nan luta ta ipiyapongmuh nan hinohhan himpanga-
pun na'yap an miyunnudan hinan ado'do'ol di uyapda.

§ **26:41** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Benjamin ya 35,400 di uyapda (Num. 1:36-37), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya 45,600 di uyapda, at na'udmandah 10,200.

* **26:43** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Dan ya 62,700 di uyapda (Num. 1:38-39), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya 64,400 di uyapda, at na'udmandah 1,700. † **26:47** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Asher ya 41,500 di uyapda (Num. 1:40-41), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya 53,400 di uyapda, at na'udmandah 11,900. ‡ **26:50** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Naphtali ya 53,400 di uyapda (Num. 1:42-43), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya unda 45,400 ya anggay, at nakudangandah 8,000. § **26:51** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Israel (mu agguy niddum nan holag Levi) ya 603,550 di uyapda (Num. 1:46), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida (mu agguy niddum nan holag Levi) ya unda 601,730 ya anggay, at nakudangandah 1,820, at paddungnay hihidyada damdama an ta"on un nun'a'atoy an amin din o'ommodan muntawon hi ba'inti unu nahuluk.

54 At nan do'do'ol di uyapda ya ambilog di idatmuh banohda, ya danen
nahnot di uyapda ya nahnot goh di idatmuh banohda. At an amin nan
hinohhan dida ya miyunnudan hinan uyapday midat an banohda.
55 Ya ihamadmu ta unyu iyu'nuh di atom hinan lutan mipiyapong an
banohda, ya miyunnudan hinan nitudo' an uyapdan himpangapu.
56 At nan mipiyapong an banohda ya miyunnudan hinan ado'olda ya nan
anahnotda."

Nan Holag Levi

57 Ya hiyatuy na'yap an nalpuh holag Levi an hi Gershon (an hiyay
napu'agan nan himpangapun ma'alih Gershon), ya hi Kohath (an hiyay
napu'agan nan himpangapun ma'alih Kohath), ya hi Merari (an hiyay
napu'agan nan himpangapun ma'alih Merari).
58 Ya hiyatuy holag Levi an nan himpangapun Libni, ya nan him-
pangapun ma'alih Hebron, ya nan himpangapun ma'alih Mahli, ya nan
himpangapun ma'alih Mushi, ya nan himpangapun ma'alih Korah. (Ya hi
Kohath di napu'agan nan ad holag ay Amram.
59 Ya hay ngadan nan ahawan Amram ya hi Jochebed an babain holag
Levi an nitungaw hi ad Egypt. Ta nunholagda ya da Aaron ay Moses ya hi
Miriam an babai.
60 Hi Aaron di hi aman da Nadab ay Abihu, ya hi Eleazar, ya hi Ithamar.
61 Mu da Nadab ay Abihu ya natoyda an dumalat di nange'nongandah
nan agguy niyabulut an apuy hinan pun'onngan ay Apo Dios.*)
62 Ya an amin nan linala'in holag Levi hi na'yap an mete"ah ohay bulana
an ung'ungnga unu nahuluk ya hay lammungdan amin ya ba'inti ta tuluy
libu.† An dida ya agguyda iniddum hinan na'yap an holag Israel ti mi'id di
banohdah nan luta.

63 Ya an amin hatun ahimpahimpangapu ya inuyap da Moses ay Eleazar
an Nabagtun Padih din awadandah nan nundotal an lutad Moab an
neheggon hinan Wangwang an Jordan hinan dammang ad Jericho.
64 Ya mi'id ah ohah lala'ih na'angang hi agguy inuyap da Moses ay Aaron
an din Nabagtun Padih awadandah nan Mapulun an Sinai.
65 Ti inalin Apo Dios di matoydan amin hinan mapulun, at hiyanan mi'id
ahan di ohah ma'angang ti anggay hi Caleb an imbaluy Jephunneh ya hi
Joshua an imbaluy Nun di matagu.

27

Nan Imbabaluy Zelophehad an Binabai
(Num. 36:1-12)

1 Ya wada han ohay algaw ya nun'ulu' nan binabain da Mahlah, ya hi
Noah, ya hi Hoglah, ya hi Milkah, ya hi Tirzah an hi amadah hi Zelophehad
(an lala'in imbaluy Hepher, an lala'in imbaluy Gilead, an imbaluy Makir, an
imbaluy Manasseh, an hina' Joseph).
2 Ya immuyda, ya timma'dogdah nan wadan da Moses ay Eleazar an
Nabagtun Padi, ya nan a'ap'apu, ya amin nan tataguh nan pantaw di Tuldan
Abung hi wadan Apo Dios, ya inaliday,

---

* **26:61** Lev. 10:1-7. † **26:62** Hidin Hopap di Nangyapan Moses hinan holag Levi ya 22,273 di uyapda (Num. 3:43), mu hinan Pidwan di Nangyapan Moses ay dida ya 23,000 di uyapda, at na'udmandah 727.

3 “Natoy hi amamih tuh nan mapulun an dimmalat nan numbaholana, ya
mi'id ah tinaynanah lala'ih imbaluyna, mu agguy hiya niddum ay da Korah
ya nan udum an ni'bohhol ay Apo Dios.*
4 Ya anaad ta na'aan di ngadanah nan Nitud'an di Holag an nalpuwana an
dumalat hi ami'id di holagnah lalai? At mi'bingay ami ni' hinan lutan banoh
din a'agin amami!”
5 At hi Moses ya imbaganan Apo Dios henen pohdondan ma'at.
6 At inalin Apo Dios ay hiyay,
7 “Immannung henen inalin danen binabain holag Zelophehad. At maha-
pul an midatandah nan lutan banoh din a'agin amada ta diday mamanoh
hi bagin amada.
8 Ya alyom hinan holag Israel di, Gulat ta matoy di ohah lala'i ya mi'id ah
lala'ih imbaluyna ya mabalin an bonhon nan binabain imbabaluyna nan
banohna.
9 Ya gulat ta mi'id holagnah binabai ya mipabnoh hinan linala'in a'aginah
nen banohna.
10 Ya gulat ta mi'id lala'ih a'agina ya mipabnoh hinan lala'in agin amana.
11 Ya gulat ta mi'id a'agin nan ommodna ya mipabnoh hinan neheggon an
tulangna. At hiyah te uldin hi aton nan holag Israel.”

Hay Napto'an Joshua an Mihukat ay Moses (Deut. 3:23-29)

12 Ya wada han ohay algaw ya inalin Apo Dios ay Moses di, “Ti'idom heten
ohan duntug hinan aduntuduntug ad Abarim ta amangom henen lutan
idat'uh nan holag Israel.
13 Ya nalpah ay an inamangmuh nen luta ya umuy'a mahkay an middum
hinan o'ommodmuh penghana an nun'atoy an umat hi na'at ay agim an din
hi Aaron.
14 Ti da'yun duwa ya agguyyu inunud din immandal'uh atonyuh din
awadanyuh nan Mapulun an Zin, ya hidin nangamuyuan nan tatagun Ha"in
hidih nan way danum ya agguyyu impattig ay dida an Ha"in ya me'gonana'
hidin gutud di umamuyuandah dih nan way danum.” (Hiyah ne danum hi
ad Meribah Kadesh hinan Mapulun an Zin.)†
15 Ya ni'hapit hi Moses ay Apo Dios an inalinay,
16 “He"a, Apo Dios, di nangidat hi ataguan an amin di matagu, at pot'om
ni' ahan di ohah taguh tun tatagu
17 ta way mangipangpangullun didah nan pundalananda, ya wada goh
di mangipangpangulun mangiyanamut ay dida, ya ta adida umat hinan
kalnilun mi'id di mangipahtul ay dida!”
18 At inalin Apo Dios ay Moses di, “Pot'om hi Joshua an hina' Nun ti hiyay
nangidata' hinan Na'abuniyanan an Lennawa, ya eneh'am di ngamaymuh
nan uluna.
19 Ya itnudmu hiyah nan way hinagang nan Nabagtun Padin hi Eleazar ya
an amin nan tatagun na'amung, ya ipa'innilam an hiyay mihukat ay he"a ta
donglon nan tatagun wah di.
20 Ya ipaboltanmu nan haadmun hiya ta way aton an amin nan tatagun
mangunud ay hiya.
21 Ya hay tuma'doganah nan way hinagang Eleazar an Nabagtun Padi ya
innilaon Eleazar di pohdon Apo Dios hi aton Joshua hinan Urim an wah nan
way hinagang'u an Dios. At gulat ta alyonay makakda ya an amin nan tatagu
ya mi'yekakdan Joshua, ya wa ay ta alyonay adida makak ya an amin nan
holag Israel ya adida goh makak.”

* **27:3** Num. 16:1-49. † **27:14** Num. 20:1-13.

22 At hi Moses ya inatnan amin nan immandal Apo Dios ay hiya. Ya init-
nudnah Joshua, ya impata'dognah nan way hinagang Eleazar an Nabagtun
Padi ya nan way hinagang goh an amin nan na'amung an tatagu.
23 At eneh'an Moses hi ulun Joshua, ya impa'innilana an hiyay mihukat ay
hiya ti hiyah ne immandal Apo Dios hi atona.

28

Nan Gun Pun'onngan di Tataguh Abigabigat (Ex. 29:38-41)

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
2 "Imandalmuh teh nan holag Israel, ya alyom di, Nan e'nongyun Apo Dios
an nan Onong an Moghob ya nan udum an onong an umat hi Onong an
Ma'an an mipulu' hi apuy ta maphod hi hunghungona ya adiyu ahan aliwan
an mange'nong un madatngan nan gutud hi pangatanyu.
3 Ya alyom goh ay diday, Daten Onong an Moghob an me'nong ay Apo Dios
hi abigabigat ya mahapul an minaynayun an umahu'ahu', at mahapul an
duway manilhig an kalnilun kilaw an mi'id ah ganitna.
4 Ta henen oha ya me'nong hinan helhelong, ya nan oha ya me'nong hinan
mapuyaw.
5 Ya edehhanyun e'nong di ohay kilun alena ta malamutan hi ohay litroh
nan namahmah an mantikan di olibo ta Onong an Ma'an.
6 Ya abigabigat di pangatanyun ten onong ti hiyah ne nate"an na'at hidin
hopapnah nan Duntug an Sinai. Ya umipa'amlong ay Apo Dios di maphod
an angilit nan Onong an Moghob.
7 At edehhanyun e'nong nan ohay litroh bayah ta Onong an Ma'inum ya
nan hinohhan kalnilun me'nong. Ya iyuyyuh nan Me'gonan an Kuwaltu, ya
ihiityuh nen bayah ta Onong an Ma'inum an me'nong ay Apo Dios.
8 Ya nan miyadwan kalnilu ya e'nongyuh nan mapuyaw ta edehhanyun
e'nong nan Onong an Ma'an ya nan Onong an Ma'inum. Ya mipad-
dung di atonyuh nan inatyuh nan nahhun an ene'nongyuh nan helhe-
long. At e'nongyu ta Onong an Moghob ta nan maphod an angilitnay
mangipa'amlong ay Apo Dios."

Nan Me'nong hinan Ngilin an Habadu

9 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya nan ngilin an Habadu ya e'nongyu goh di
duwan kalnilun hinohhay tawondan mi'id ahan ah ganitda. Ya edehhanyun
e'nong nan Onong an Ma'an an duway kiluh nan ma'adyamu' an alenan
malamutan hi mantikan di olibo.
10 At hiyah ne Onong an Moghob hi gunyu e'nong hinan ngilin an Habadu.
Ya middum hene an me'nong hinan Onong an Moghob ya nan Onong an
Ma'inum hi abigabigat."

Hay Onong hi Binulan

11 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya nan hopap di bulan ya gun ayu mun'onong
hi Onong an Moghob ay Ha"in an Dios. Ya hay e'nongyu ya nan duway kilaw
an bakan manilhig, ya ohay buta'al hi kalnilu, ya pituy buta'al an kalnilun
hinohhay tawonda. Ya an amin hatu ya mahapul an mi'id ahan ah ganitda.
12 Ya hay to'op di ohay manilhig an baka ya nan Onong an Ma'an an nan
ma'adyamu' an alenan malamutan hi mantikan di olibo. Ya hay to'op di
ohay buta'al an kalnilu ya nan Onong an Ma'an an malamutan hi mantikan
di olibo.

13 Ya hay to'op nan hinohhay tawonan kalnilu ya nan Onong an Ma'an
an ohay kiluh alenan malamutan hi mantikan di olibo. At hiyah ne aat di
Onong an Moghob, at umipa'amlong nan angilitnan Ha"in an Dios.
14 Ya hay to'op goh nan hinohhan manilhig an baka ya duway litroh nan
bayah ta Onong an Ma'inum, ya hay to'op goh nan buta'al an kalnilu ya nan
Onong an Ma'inum an oha ya han godwah litroh bayah. Ya hay to'op nan
hinohhay tawondan kalnilu ya ohay litro. Ya heten Onong an Moghob di
e'nongyuh binulan hi atawotawon.
15 Ya oha goh hi buta'al an gandeng ta Onong di Bahol ya iddumyuh nan
gunyu e'nong hi binulan an nan na'udman hi bayah."

Onong hi Punnomnoman hi Namaliwan Apo Dios hinan Tatagu
(Ex. 12:14-20; Lev. 23:4-8; Deut. 16:1-8)

16 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya nan miyapulu ta opat an algaw hinan
hopap di bulan* ya hiyah ne pumbehtaanyuh Punnomnomanyuh nan
Namaliwan di Anghel'un Da'yu.
17 Ya heden mabiggat di hiyay ete"an di pitun algaw an pumbehtaanyu,†
at nan tinapay an agguy nabino'bo'an di hiyay ononyu.
18 Ya nan hopap di algaw an behta ya mahapul an adi ayu ahan muntamuh
nan malgom an tamu ta ma'amung ayu ta mundayaw ayun Ha"in.
19 Ya mun'onong ayuh nan Onong an Moghob an duway uyaw an baka,
ya ohay buta'al hi kalnilu, ya pituy buta'al hi kalnilun hinohhay tawonda
an mi'id ahan ah ganitda.
20 Ya hay Onong an Ma'an ya tuluy kiluh ma'adyamu' an alenan malamu-
tan hi mantikan di olibo, ya hay to'op di ohay kilaw an baka ya tuluy kiluh
alena, ya hay to'op di ohah nan buta'al an kalnilu ya duway kiluh alena,
21 ya hay to'op nan hinohhay tawondah kalnilu ya ohay kiluh alena.
22 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol
ta way a'aliwan nan baholyu.
23 Hiyanay gunyu iddum hinan e'nongyuh nan ahelhehelhelong.
24 At umat hinay atonyuh abigabigat hinan Onong an Ma'an an me'nong
enen pituy algaw ta nan maphod an angilitnay mangipa'amlong ay Ha"in
an Dios. Ya danen e'nongyu ya middum hinan gunyu e'nong hi abigabigat
an Onong an Moghob ya nan Onong an Ma'inum.
25 Ya nan miyapituy algaw ya me'gonan, at mahapul an gun ayu
ma'amung an mundayaw ay Ha"in an Dios, ya adi ayu ahan muntamuh nan
tamuyu."

Onong hi Alpahan di Boto'‡
(Lev. 23:15-22; Deut. 16:9-12)

26 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya henen hopap di pitun algaw an Behtan di
Hopap di Bungan di Nitanom§ ya iyuyyuy hopap di bungayu ta me'nong ay
Ha"in an Dios. Ya ma'amung ayu ta dayawona' an Dios, at mahapul an adi
ayu ahan muntamu.
27 Ya e'nongyu nan Onong an Moghob ta nan maphod an angilitnay
mangipa'amlong ay Ha"in. Ya hay e'nongyu ya duway kilaw an baka, ya
ohay buta'al an kalnilu, ya pituy buta'al hinan kalnilun hinohhay tawonda,
ya mi'id ah ganitda.

---

* **28:16** Unu Aviv/Nisan 14. Hiyah ne umat hi March-April hinan calendar tu'u. † **28:17** Unu Aviv/Nisan 15-21. ‡ **28:25** Tulu goh di ngadan ten behta ti nan (1) Behtan di aDumiduminggu (Ex. 34:22), ya (2) nan Behtan di Udol (Ex. 23:16), ya (3) nan Behta an Pentecost (Ac. 2:1). § **28:26** Unu Sivan 6-12. Hiyah ne umat hi May-June hinan calendar tu'u.

28 Ya hay middum hi Onong an Ma'an ya tuluy kiluh ma'adyamu' an
alenan nalamutan hi mantika ta to'op di ohay kilaw an baka, ya duway kilun
alenay middum hi to'op di ohay buta'al an kalnilu,
29 ya ohay kiluh alenay middum hi to'op nan hinohhan kalnilu.
30 Ya e'nongyu goh di ohah gandeng ta Onong di Bahol ta way a'aliwan
nan baholyu.
31 At e'nongyu date, mu tigonyu ta mi'id ahan ah ganitda an me'nong
hinan abigabigat an gunyu e'nong ta Onong an Ma'an, ya Onong an
Ma'inum, ya Onong an Moghob."

29

Onong hi Behtan di Talampet
(Lev. 23:23-25)

1 Ya intuluy Apo Dios an ni'hapit ay Moses an inalinay, "Ya nan hopap di
algaw eden miyapitun bulan* ya me'gonan, ya mahapul an ma'amung ayu
ta mundayaw ayun Ha"in an Dios. Ya mahapul an adi ayu ahan muntamu
ti henen algaw di pangipaganghanyuh nan talampet.
2 Ya mahapul an e'nongyuy Onong an Moghob ta nan maphod an
angilitnay mangipa'amlong ay Ha"in. An hay e'nongyu ya ohay manilhig
hi baka, ya ohay buta'al an kalnilu, ya pitun buta'al an kalnilun hinohhay
tawonda, ya mi'id ahan ah ganitda.
3 Ya middum di Onong an Ma'an an lemay kilu ya han nahuluk an alenan
nalamutan hi mantika ta to'op di ohay manilhig an baka. Ya tulu ya han
nahuluk hi godway kiluh alenay to'op di ohay buta'al an kalnilu,
4 ya oha ya han nahuluk hi godwah kiluy alena di to'op di hinohhah nan
uyaw an kalnilu.
5 Ya e'nongyu goh nan ohah buta'al an gandeng ta Onong di Bahol ta way
a'aliwan nan baholyu.
6 Ya dane ya un uddum nan gunyu tuwali e'nong hinan hopap di algaw,
ya binigat an Onong an Moghob an middum hinan Onong an Ma'an,
ya nan Onong an Ma'inum, ya e'nongyu ta nan maphod an angilitnay
mangipa'amlong ay Ha"in an Dios."

Nan Algaw an Gutud di Pun'onngan hi A'aliwan di Bahol
(Lev. 16:2-34; 23:26-32)

7 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya nan miyapuluy algaw hinan miyapitun
bulan† ya me'gonan, at ma'amung ayun mundayaw. Ya mahapul an edpolyu
ta adi ayu mangan, ya adi ayu ahan muntamu.
8 Ya mahapul an e'nongyuy Onong an Moghob ta nan maphod an
angilitnay mangipa'amlong ay Ha"in an Dios. Ya hay e'nongyu ya ohay
uyaw an manilhig an baka, ya ohay buta'al an kalnilu, ya pituy buta'al an
kalnilun hinohhay tawondan mi'id ahan ah ganitda.
9 Ya middum nan Onong an Ma'an an nan lema ya han hi'itangan godwah
kilun alenan nalamutan hi mantika ta to'op di ohay manilhig an baka, ya
tulu ya han nahuluh hi godwah kiluh alenay to'op di ohay buta'al an kalnilu,
10 ya oha ya han nahuluk hi godway kiluh alenay to'op nan hinohhan
uyaw an kalnilu.
11 Ya e'nongyu goh nan ohah buta'al an gandeng ta Onong di Bahol ta
middum hinan udum an onong an a'aliwan di bahol, ya nan gunyu e'nong

* **29:1** Unu Tishri/Ethanim 1. Hiyah ne umat hi September-October hinan calendar tu'u. † **29:7** Unu Tishri/Ethanim 10.

hi binigat an Onong an Moghob an middum hinan Onong an Ma'an ya nan Onong an Ma'inum."

Nan Onong hinan Behtan di A'ab'abbung (Lev. 23:33-43; Deut. 16:13-17)

12 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya nan miyapulu ta leman algaw hinan miyapitun bulan ya ibehtaanyu nan Tuldan A'ab'abbung hi pituy algaw,‡ ya ma'amung ayu ta mundayaw ayun Ha"in an Dios, ya henen hopap di behta ya mi'id ahan ah muntamun da'yu.

Nan Mahhun an Algaw: Tishri/Ethanim 15

13 Ya ipe'nongyu nan Onong an Moghob ta nan maphod an angilitnay mangipa'amlong ay Ha"in an Dios. Ya hay e'nongyuh hopap di algaw ya himpulu ta tuluh manilhig an baka, ya duwah nan buta'al an kalnilu, ya himpulu ta opat hinan buta'al an kalnilun hinohhay tawondan mi'id ahan ah ganitda.
14 Ya middum nan Onong an Ma'an hi lemay kilu ya han godway ma'adyamu' an alenan nalamutan hi mantikan di olibo ta to'op di hinohhah nan himpulu ta tulun manilhig an baka, ya tulu ya han nahuluh hi godway kiluh alena, ya hindudway kiluh to'op di hinohhah nan buta'al an kalnilu,
15 ya oha ya han nahuluk hi godwah kiluh alenay to'op di hinohhah nan himpulu ta opat an uyaw an kalnilu.
16 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol ta ma'aliwan di baholyu. Ya middum hinan gunyu e'nong hi abigabigat an Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum.

Nan Miyadwan Algaw: Tishri/Ethanim 16

17 Ya nan miyadwan algaw eden behta ya e'nongyuy himpulu ta duwan uyaw an baka, ya duwah buta'al an kalnilu, ya himpulu ta opat hi kalnilun hinohhay tawonda, ya mi'id ahan ah ganitda.
18 Ya nan gun middum tuwali an Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum an middum hi to'op nan baka, ya middum hi to'op nan kalnilu, ya nan middum hi to'op nan hinohhay tawondan kalnilu.
19 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol ta middum hinan gunyu e'nong hi abigabigat an nan Onong an Moghob, ya nan Onong an Ma'an, ya Onong an Ma'inum.

Nan Miyatlun Algaw: Tishri/Ethanim 17

20 Ya nan miyatlun algaw ya e'nongyuy himpulu ta ohah manilhig an baka, ya duwah buta'al an kalnilu, ya himpulu ta opat hi kalnilun hinohhay tawondan mi'id ahan ah ganitda.
21 Ya nan gun middum tuwali an Onong an Ma'an ya nan Onong an Ma'inum an middum hi to'op nan hinohhan baka, ya nan hinohhah nan uyaw an kalnilu, ya nan middum hi to'op nan hinohhay tawondan kalnilu.
22 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol ta middum hinan gunyu e'nong hi binigat an Onong an Moghob, ya Onong an Ma'an, ya Onong an Ma'inum.

Nan Miyapat an Algaw: Tishri/Ethanim 18

23 Ya nan miyapat an algaw ya e'nongyu goh di himpuluh kilaw hi baka, ya duwah buta'al an kalnilu, ya himpulu ta opat hi buta'al an kalnilun hinohhay tawondan mi'id ahan ah ganitda.

---

‡ **29:12** Unu Tishri/Ethanim 15-21.

24 Ya nan gun middum tuwali an Onong an Ma'an ya nan Onong an
Ma'inum an middum hi to'op nan hinohhan manilhig an baka, ya nan
hinohhan buta'al an kalnilu, ya nan hinohhan kalnilun hinohhay tawonda.
25 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol
ta middum hinan gunyu tuwali e'nong an Onong an Moghob hi abigabigat,
ya Onong an Ma'an, ya Onong an Ma'inum.

Nan Miyaleman Algaw: Tishri/Ethanim 19

26 Ya nan miyaleman algaw ya e'nongyuy hiyam an uyaw hi baka,
ya duwah buta'al an kalnilu, ya himpulu ta opat hi buta'al an kalnilun
hinohhay tawondan mi'id ahan ah ganitda.
27 Ya nan gun middum tuwali an Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum ta
middum hi to'op nan hinohhan manilhig an baka, ya nan hinohhan buta'al
an kalnilu, ya nan hinohhan kalnilun hinohhay tawonda.
28 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol
ta middum hinan gunyu e'nong hi binigat an nan Onong an Moghob, ya nan
Onong an Ma'an, ya Onong an Ma'inum.

Nan Miyonom an Algaw: Tishri/Ethanim 20

29 Ya nan miyonom an algaw ya e'nongyuy waluh uyaw an baka, ya
duwah buta'al an kalnilu, ya himpulu ta opat hi buta'al an kalnilun
hinohhay tawondan mi'id ahan ah ganitda.
30 Ya nan gun middum tuwali an Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum ta
middum hi to'op nan hinohhan manilhig an baka, ya nan hinohhan buta'al
an kalnilu, ya nan hinohhan kalnilun hinohhay tawonda.
31 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol
ta middum hinan gunyu e'nong hi binigat an nan Onong an Moghob, ya nan
gun middum an Onong an Ma'an, ya nan Onong an Ma'inum.

Nan Miyapitun Algaw: Tishri/Ethanim 21

32 Ya nan miyapitun algaw ya e'nongyuy pituh uyaw hi manilhig an baka,
ya duwah buta'al an kalnilu, ya himpulu ta opat hi buta'al an kalnilun
hinohhay tawondan mi'id ahan ah ganitda.
33 Ya nan gun middum tuwali an Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum
ta middum hi to'op nan hinohhan uyaw an baka, ya nan hinohhan buta'al
an kalnilu, ya nan hinohhan kalnilun hinohhay tawonda.
34 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol
ta middum hinan gunyu e'nong hi binigat an Onong an Moghob, ya nan
Onong an Ma'an, ya Onong an Ma'inum.

Nan Miyawalun Algaw: Tishri/Ethanim 22

35 Ya nan miyawalun algaw ya ma'amung ayu ta mundayaw ayun Ha"in
an Dios, ya adi ayu ahan muntamu.
36 Ya e'nongyuy Onong an Moghob ta nan maphod an angilitnah
mangipa'amlong ay Ha"in. Hay e'nongyu ya ohay uyaw an baka, ya ohay
buta'al an kalnilu, ya pituh buta'al an kalnilun hinohhay tawondan mi'id
ahan ah ganitda.
37 Ya nan gun middum tuwali an Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum ta
middum hi to'op nan hinohhan manilhig an baka, ya middum hi to'op nan
hinohhan buta'al an kalnilu, ya nan hinohhan kalnilun hinohhay tawonda.
38 Ya hay oha goh hi me'nong ya nan buta'al an gandeng ta Onong di
Bahol ta middum hinan e'nongyuh binigat an nan Onong an Moghob, ya
nan Onong an Ma'an, ya Onong an Ma'inum.

39 At hiyatun amin di iddumyun e'nong ay Ha"in an Dios hinan gutud di
pumbehtaanyuh pituy algaw hinan intulagyun e'nong, ya nan unyu tuwali
e'nong, ya nan Onong an Moghob, ya Onong an Ma'an, ya nan Onong an
Ma'inum, ya Onong an Pi'lenggopanyun Ha"in an Dios."
40 Intugun Moses hinan holag Israel an amin hanan immandal Apo Dios
hi atona.

30

Hay Uldin hi Aat di Tulag

1 Ni'hapit hi Moses hinan mumpumpangipanguluh nan ahimpahimpam-
pun an holag Israel an inalinay, "Hiyah te immandal Apo Dios hi aton tu'u:
2 Gulat ta han ohan tagu ya waday intulagnan Apo Dios hi atona unu
inhapatana nan intulagnan atona ya mahapul an ipa'annungnan aton nan
hinapitna an adi munlayah.
3 Ya gulat goh ta waday balahang an ni'hituh nan abung di ommodna, ya
waday alyonah atona, ya inhapatanan Apo Dios unu intulagnan atonah den
inalina,
4 ya dengngol amana nan inhapatanah atona, mu un dindinong an adina
ipawa ya ipa'annungnah nen intulagnan inalinah atona.
5 Mu gulat ta donglon amanah nen intulagnan atona ya ipawana at adi
mipa'annung nan intulagna unu nan inhapatanah atona ti iyadin amana.
At aliwan Apo Dios henen intulagnan inalinah atona.
6 Mu gulat ta nan balahang ya ni'tulag hinan nangihapataanah atona unu
ihapatana an waday adina aton, ya nangahawa,
7 ya ininnilan nan inahawana nan intulagna, mu dindinong an adina
ipaway pangatana at mahapul an ipa'annungna nan inalinan intulagna an
nan inhapatanah atona.
8 Mu gulat ta heden nangngolan nan ahawana, ya ipawana hiyan mangat
hinan intulagna, ya ta"on hi unna adi aton henen intulagnan inalinah atona
ya aliwan Apo Dios henen inalinah atona.
9 Ya gulat ta nan nabalu unu ni'hiyan an babai ya waday intulagnah atona
ya mahapul an ipa'annungnan amin nan intulagna.
10 Mu gulat ta nan nalhin an babai ya waday itulagnah atona unu
ihapatanan adina aton nan ma'at,
11 ya dengngol nen ahawana, mu un dindinong an adina ipawa nan atona
at mahapul an ipa'annungna an amin nan inhapatana.
12 Mu gulat ta dengngol nan ahawana, ya ipawana at mabalin an adina
aton henen inhapatana, ya adi ibilang Apo Dios an bahol hene.
13 Ti nan ahawan nan babai ya waday biyangnan mangipawa unu adi
mangipawah nan pangatanah nan intulagna unu inhapatana.
14 Mu gulat ta ininnilan nan ahawanan lala'i ya un dindinong an adina
ipawa at mahapul an atonah nen inhapatana. Hay panginnilaan hi unna
inabulut ti heden algaw an nangngolana ya agguyna impawa.
15 Mu gulat ta maluh di hin'algaw ya un ipawan nan lala'ih pangatan
ahawanah atona ya hiyay manoltap hinan moltan nan babaih agguyna
nangipa'annungan hinan intulagna."
16 Hiyanay immandal Apo Dios ay Moses hi aton nan lala'ih nan
ahawanan babai, ya hay aton nan ommod an lala'ih nan balahang an
imbaluynan ni'hitun hiya.

31

Hay Ni'gubatan nan Holag Israel hinan Holag Midian

1 Ya himmapit goh hi Apo Dios ay Moses an alyonay,
2 "Ibollohyu nan inat nan holag Midian ay da'yun holag Israel.* Ya awni ta
malpah hene ya un'a matoy ta umuy'a middum hinan a'agim an nun'atoy."
3 At inalin Moses hinan tataguy, "Mundadaan ayun udum an linala'i
ta umuy ayu mi'gubat ta da'yuy mangibolloh hinan bungot Apo Dios an
dumalat nan nappuhin inatdan ditu'un tatagun Apo Dios.
4 At honogon tu'uy hinohhay libun linala'in malpuh nan hinohhan ditu'un
himpangapun holag Israel."
5 At piniliday hinohhay libun linala'ih nan hinohhan himpangapu. At hay
lammungda ya himpulu ta duway libun amin nan linala'ih nundadaan an
umuy mi'gubat.
6 Ya hennag Moses dida ta umuyda mi'gubat, ya hi Phinehas an imbaluy
Eleazar an Nabagtun Padiy nangipangpang'un dida, ya hiyay nangdon
hinan udum an me'gonan an gina'u ya nan talampet an mipagangoh ta way
unudonda.
7 Ya ginubatda nan holag Midian ti hiyah ne immandal Apo Dios ay Moses,
at pinatoydan amin din linala'in holag Midian.
8 Ya iniddumdan ni'patoy din leman a'alin di iMidian an da Evi, ya hi
Rekem, ya hi Zur, ya hi Hur, ya hi Reba. Ya ni'patoyda goh hi Balaam an
imbaluy Beor.
9 Ya penloh nan holag Israel nan binabai ya nan ung'ungungngan imba-
baluy di holag Midian, ya ni'yalada goh an amin nan a'animaldan umat hi
baka ya kalnilu ya an amin nan mun'apla'an an gina'uda.
10 Ya genhobdan amin nan babluy ya nan numpunhituwanda.
11 At hinamhamdan amin nan gina'uda, ya nan a'animalda, ya an amin
nan tatagu.
12 At inyanamutdan amin nan hinamhamda ay da Moses, ya hi Eleazar an
Nabagtun Padi, ya an amin nan na'amung an holag Israel hinan nungkam-
puandah nan nundotalandad Moab an neheggon hinan Wangwang an
Jordan an dammang ad Jericho.

Hay Numbangngadan nan Titindalu

13 Ya pimmitaw da Moses, ya hi Eleazar an Nabagtun Padi, ya nan mangi-
pangpanguluh nan tataguh nan nungkampuanda ta umuyda damuwon nan
titindalu.
14 Ya bimmungot hi Moses, ya inhingalnan amin nan u'upihyal ya
a'ap'apun di tindalun numbangngad an din immuy ni'gubat.
15 Ya inalinan diday, "Anaad ta agguyyu pinatoy an amin nan binabai?
16 Nomnomonyu an diday nangulug hinan intugun Balaam hi ad Peor, at
intudulda nan holag Israel an mundayaw hinan dayawonda ta din'ugdah
Apo Dios! At hiyay dimmalat hi nangidatan Apo Dios hinan dogoh an
nunligatan nan tataguna!
17 At patayonyun amin nan ung'ungungngan linala'i ya nan binabain
waday enelo'dah linala'i.†
18 Mu adiyu nan ung'ungungngan binabai ya nan binabain mi'id ah
nangelo' hi lala'i ta awitonyun itnud dida ta bagiyu.‡
19 At da'yun pimmatoy unu nanapah odol nan natoy an tagu ya mibataan
ayuh nan nungkampuanyuh pituy algaw. Ya henen miyatlu ya miyapitun

* **31:2** Num. 25:1-18. † **31:17** Anaad ta impapatoy Moses nan ung'ungungngan linala'i? Manu ay ya ta adi mipabnoh nin ay dida an iMidian nan tawid di Hudyu. ‡ **31:18** Anaad ta binaliwan Moses nan babbalahhang? Manu ay ya agguyda niddum nin hinan numbaholan nan tatagud Peor.

algaw ya atonyu nan aat di alenehanyu.§ Ya ta"on danen binabain penlohyu
ya atonda goh.
20 Ya lenehanyun amin nan lubungyu, unu nan gina'un hay lalat di
niyamma, unu nan gina'un hay dutdut di gandeng di niyamma, unu nan
ayiw di niyamma."
21 Ya inalin Eleazar an Nabagtun Padi ay danen linala'in immuy ni'gubat
di, "Hiyah te itudun nan Uldin hi ma'at an immandal Apo Dios ay Moses:
22 An amin nan adi moghob an umat hi balitu', ya silver, ya gambang, ya
gumo', ya lubay
23 ya mahapul an ipa'wayuh nan apuy ta abuluton nan Uldin an ma'usal.
Mu mahapul an mitamolda goh hinan danum an umipaphod hi gina'u. Ya
an amin nan mabalin an moghob ya mahapul goh an mitamoldah nan
danum an umipaphod hi gina'u.
24 Ya nan miyapitun algaw ya unudonyu nan Uldin, at iloba'yuy lubungyu
ta mibilang an maleneh di odolyu, at mabalin mahkay an umuy ayuh nan
nungkampuanyu."

Hay Nagodwagodwaan nan Gina'un Hinamhamda

25 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
26 "Da'yun Eleazar an Nabagtun Padi ya danen a'ap'apun di ahimpahim-
pangapu ya mahapul an uyaponyun amin nan gina'un nahamham hinan
gubat an middum nan tatagun naploh an imbaludyu ya nan a'animal.
27 Ya punggodwonyu ta midat hinan titindalun immuy ni'gubat di god-
wana, ya midat hinan tatagu nan godwana.
28 Ya mahapul an anonyuy midat ay Ha"in an Dios an malpuh nan
bingay nan immuy ni'gubat. Ya hay ilahhinyun idat ya hinohinohhah
nan hinlelmay gahut hinan tatagu, ya nan baka, ya dongki, ya kalnilu, ya
gandeng ta idatyun Ha"in.
29 Ya alanyuh den nilahhin an nalpuh nan bagin di titindalu ta idatyun
Eleazar an Nabagtun Padi.
30 Ya henen godwan midat hinan tatagun holag Israel ya ilahhinyu goh di
hinohinohhah nan hinnanabongle an tatagun naploh, ya baka, ya dongki,
ya kalnilu, ya gandeng. Hana ya idatyuh nan holag Levi an mumpapto'
hinan Tuldan Abung hi wada' an Dios."
31 At inunud da Moses ay Eleazar nan immandal Apo Dios hi atonda.
32 At hay uyap an amin di na'angang an agguy inalan nan titindalun
immuy ni'gubat ya onom di gahut ya han napitu ta lemay libun kalnilu,
33 ya napitu ta duway libun manilhig an baka,
34 ya nanom ta ohay libun buta'al an dongki,
35 ya tulumpulu ta duway libun babalahang an mi'id nangelo' hi lala'i.
36 Ya nan godwan date an tuluy gahut ta han tulumpulu ta pituy libu ta
han lemay gahut an kalnilu ya nidat hinan tindalu.
37 Ya hay midat ta onong Apo Dios ya onom di gahut ya han napitu ta
leman kalnilu.
38 Hay godwan nan baka ya tulumpulu ta onom di libu, at na'alay napitu
ta duwa ta onong Apo Dios.
39 Ya hay godwan nan dongki ya tulumpuluy libu ya han lemay gahut, at
hay nidat ta onong ay Apo Dios ya nanom ta oha.
40 Ya hay godwan nan tatagu an naploh ya himpulu ta onom di libu, at hay
nidat ta onong ay Apo Dios ya tulumpulu ta duwa.

§ **31:19** Hiyah ne nitudo' hinan Uldin Apo Dios (Num. 19:1-22).

41 At indat Moses ay Eleazar an Nabagtun Padi danen midat ay Apo Dios
ti hiyah ne immadal Apo Dios ay hiya.
42 Ya nan godwah din nidat hinan titindalu ya bagin danen holag Israel.
43 Ya hay uyap daden godwa an midat hinan tatagu ya tuluy gahut ta
tulumpulu ta pituy libu ya han lemay gahut an kalnilu,
44 ya tulumpulu ta onom di libun baka,
45 ya tulumpuluy libu ya han lemay gahut an dongki,
46 ya himpulu ta onom di libun babbalahang an mi'id ah nangelo' hi
linala'i.
47 Ya ta"on nan nidat hinan tatagu ya inaan Moses di hinohhah
nan mun'iyabonglen tatagu ya a'animal ta indatnah nan holag Levi an
mumpapto' hinan Tuldan Abung ti hiyah ne immandal Apo Dios hi ma'at.
48 Ya danen u'upihyal an mummandal hinan titindalu an nan kapitan di
linibu ya nan kapitan di hinggagahut ya immuydan Moses,
49 ya inalidan hiyay, “Inuyapmin amin nan tindalun ipapto'mi, ya
wadadan amin an mi'id ah na'utaw an ta"on un oha!
50 At te an inyalimiy udumna hatun bingay an innalmih nan ginubatmi
an balitu' an hengheng, ya hingat, ya buung ta punyamananmin Apo Dios
ta aliwanay baholmi.”
51 Ya inabulut da Moses ay Eleazar an Nabagtun Padi, ya inalada nan
indatda.
52 Ya hay lammung di damot an amin nan na'amung an ene'nong danen
ap'apun Apo Dios ya nahuluk hi duway gahut di kilu.
53 Mu nan titindalu ya hinamhamday bingayda, ya agguyda inumdat.
54 At innal da Moses ay Eleazar an Nabagtun Padi nan indat nan u'upihyal
nan titindalu ya nan kakapitan, ya inyuyda hanan balitu' hinan Tuldan
Abung ta panginomnoman nan holag Israel ay Apo Dios.

32

Nan Tulun Himpangapun Nunhitud Jordan hinan Appit di Buhu'an di Algaw
(Deut. 3:12-22)

1 Nan holag Reuben ya nan holag Gad ya do'ol ahan di a'animalda. Ya unat
goh tinnigda nan lutad Jazer ya ad Gilead an maphod hi pumpahtulandah
nan a'animalda
2 ya immuyda ay da Moses ay Eleazar an Nabagtun Padi ya nan
mumpumpapto' hinan tatagu, ya inaliday,
3 “Nan babluy ad Ataroth, ya ad Dibon, ya ad Jazer, ya ad Nimrah, ya ad
Heshbon, ya ad Elealeh, ya ad Sebam, ya ad Nebo, ya ad Beon
4 ya impa'abak Apo Dios hinan holag Israel ya ma"aphod hi pumpahtulan
hi a'animal! At da'mi ya dimmo'ol tun a'animalmi,
5 at wada ay ni' di gohgohmun da'mi ya idatmu ni' ay da'mih nen luta ta
hiyay bumabluyanmih tu an ta"on un ami adi bumad'ang hinan Wangwang
an Jordan.”
6 Ya tembal Moses an alyonah nan holag Reuben ya hi Gad di, “Hay
pohdonyu mah ya da'yuy mihinah tu ta nan i'ibbayuy umuy mi'gubgubat?
7 Ya anaad ta da'yuy mundismayah bumad'angan nan i'ibbayun holag
Israel hinan Wangwang an Jordan ta umuydah nan lutan indat Apo Dios
ay dida?
8 Ya henen inatyu ya umat goh hidin inat din o'ommodyuh nannaga'
ay didah din wadandad Kadesh Barnea hi nannaga' ay dida ta umuyda
hamadon nan luta!

9 Ti immuyda, ya immatamdah nan Hadog an Eshkol, at tinnigda nan luta.
Mu unat goh numbangngadda ya undaat goh dinismaya nan tatagu ta adida
umuy hinan lutan indat Apo Dios ay dida!
10 At hiyah ne dimmalat hi bimmungtan Apo Dios eden algaw, at intu-
lagnan inalinay,
11 Immannung ahan an daten tatagun nakak hi ad Egypt an mete"ah
muntawon hi ba'inti ta han nahuluk ya adida ahan tigon nan lutan
intulag'un da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob an idat ti agguyda inunud
di Uldin'u!
12 At ammuna da Caleb an lala'in imbaluy Jephunneh an ma'alih Keniz ya
hi Joshua an lala'in imbaluy Nun di umatam hinan luta ti dida ya anggay di
nangunud hinan Uldin'u.
13 At hi Apo Dios ya nunheglay bungotnah nan holag Israel, at unna
dida nunle'le'don hinan mapulun hi napat di tawon ta nangamung unda
nun'atoy an amin daden holag an nangipabohol ay Apo Dios ta na'ubahda!*
14 Ya tigonyu an da'yuy nipallog an nanganung hinan o'ommodyu, mu
inyal'allanay baholyu, at ma'ud'udman di bumungtan Apo Dios ay ditu'un
holag Israel!
15 Ya gulat goh ta adiyu unudon hi Apo Dios an da'yun holag Reuben ya
holag Gad ta bumungot ya adina halimunan nan tataguh tun mapulun at
da'yuy ad bahol hinan a'ubahanda!"
16 Ya immuyda neheggon ay Moses, ya inaliday, "Iyabulutyu ni' ta hay pen-
hodmi kuman aton ya mangamma amih pu'od hi ihinan nan a'animalmi,
ya inhamadmin allupon tun babluymi ta way ihinan nan a'ahawami ya
imbabaluymi.
17 At wa ay ta malpah hanan atonmi ya middum amih nan i'ibbamin
holag Israel an umuy mi'gubat ta nangamung unmi iyatam didah nan lutan
nitulag hi banohda. Ya ta mihina nan pamilyamin ten na'alikup hi allup an
babluy ta mabaliwandah un way nappuhih aton nan tatagun nunhitun ten
luta.
18 Ya adi ami mumbangngad hi a'abungmi ta nangamung ma'ala nan
babluy an midat ay dida.
19 At adi ami midatan hi banoh hinan lutan wah dammang di Wangwang
an Jordan ti da'mi ya nalpah an nidat di lutah banohmih tu."
20 Ya inalin Moses ay diday, "Gulat ta atonyuh nen inaliyu ta hi Apo Dios
di mangipangulun da'yu ta umuy ayu mi'gubat
21 ya an amin nan tindaluyun umuy mi'gubat ta bad'angonda nan
Wangwang an Jordan at hi Apo Dios di okod an mangidat hi abali-
nanyun mangabak hinan binuhul tu'u ta nangamung unda ma'abak ya
numpakakna dida.
22 At henen luta ya mahakup, at mabalin an mumbangngad ayu ti nalpah
mahkay di tamuyuh nangunudanyun Apo Dios ya nan badangyuh nan
i'ibbayun holag Israel. At abuluton mahkay Apo Dios an heten luta ya midat
ta banohyu.
23 Mu gulat ta adiyu aton henen inaliyu ya ten padana' da'yu ti mum-
bahol ayun Apo Dios! Ya immannung ahan an nan baholyuy dumalat hi
amoltaanyu!
24 At mabalin an mun'amma ayuh a'abungyu ta ihinan nan pamilyayu
ya nan a'abung an ihi'ugan di kalnilu, mu ipa'annungyu ahan an aton nan
inaliyu!"

* **32:13** Num. 13:1-14:45.

25 Ya inalin danen holag Gad ya holag Reuben ay Moses di, “Da'min
baalmu ya atonmi nan immandalmu an ap'apu.
26 At hatun imbabaluymi, ya nan a'ahawami, ya nan a'animalmi ya diday
mataynan hituh tun babluy ad Gilead.
27 Mu an amin ami an baalmu ya nidadaan an mi'gubat, at bad'angonmi
nan Wangwang an Jordan, ya hi Apo Dios di mangipangpangulun da'min
umat hinan inalim!”
28 At tinugun mahkay Moses hi Eleazar an Nabagtun Padi, ya hi Joshua
an imbaluy Nun, ya nan a'ap'apun di ahimpahimpangapun holag Israel an
alyonay,
29 “Gulat ta mundadaandan umuy mi'gubat nan holag Gad ya holag
Reuben ta ipangulun Apo Dios dida ta mi'bad'angdan da'yuh nan Wang-
wang an Jordan ta badangan da'yun mi'gubat, ya mangabak ayu ta
hakuponyu nan luta ya iyabulutyu ta idatyud Gilead ta banohda.
30 Mu gulat ta adida mi'bad'ang an umuy mi'gubat ay da'yu ya
mi'yebnohdan da'yuh nan lutad Canaan.”
31 Ya tembal nan tatagun holag da Reuben ay Gad an alyonday, “Atonmi ti
hiyah ne intugun Apo Dios ay da'min baalna.
32 Ya midadaan amin umuy an mi'gubat hi ad Canaan, at hi Apo Dios di
mangipangulun da'mi. At heten lutan wah nan immapit hi buhu'an di algaw
hinan Wangwang an Jordan ya hiyay pohdonmin midat hi banohmi.”
33 At hay inat Moses ya ginogodwanan impiyapong hinan holag da Reuben
ay Gad, ya nan godwan di holag Manasseh an hina' Joseph nan lutan hakup
di numpapto'an Sihon an alin di holag Amor ya nan lutan numpapto'an Og
an alin di iBashan. Ya niddum goh an amin nan siudad hinan nunlene'woh.
34 At nan holag Gad ya impaphodda nan nun'apa"i an babluy ad Dibon, ya
ad Ataroth, ya ad Aroer,
35 ya ad Atroth Shophan, ya ad Jazer, ya ad Jogbehah,
36 ya ad Beth Nimrah, ya ad Beth Haran. Ya nihamad an na'allup hi
ata'nang an binattu danen babluy, ya inyammada goh di pangipu'odandah
a'animalda.
37 Ya nan holag Reuben ya impaphodda nan nun'apa"ih nan babluy ad
Heshbon, ya ad Elealeh, ya ad Kiriathaim,
38 ya ad Nebo, ya ad Ba'al Meon (mu hatun ngadan ya nun'ahukatan),
ya ta"on ad Sibmah. Ya nginadnandah nat'on an ngadan nan babluy an
impaphodda.
39 Ya immuy nan holag Makir an imbaluy Manasseh ta ginubatda nan
iGilead, ya nangabakda, at numpakakda nan nunhituh di an holag Amor,
at hinakupda nan lutada.
40 At indat Moses nan babluy ad Gilead ta lutan nan holag Makir ta hidiy
nunhituwanda.
41 Ya hi Jair an ohan lala'in holag Manasseh ya immuyna ginubat nan
udumnan babluy ad Gilead, ya hinakupna, ya hinukatanay ngadana, ya
nginadnana ta Havvoth Jair.†
42 Ya hi Nobah ya immuyna ginubat nan iKenath, ya nginadnanah nen
babluy ta ad Nobah an inyunnudnah nan ngadana.

33

Hay Dimmatngan nan Holag Israel ad Moab an Nalpudad Egypt

† **32:41** Hay pohdonan ibaga ya *nan numbino'ob'on an babluy Jair*.

1 Hiyatuy ngadan di babluy an gun nungkampuan nan holag Israel hi
nakakandad Egypt an na'uhi'uhigdan impangpangulun da Moses ay Aaron.
2 Ya immandal Apo Dios ay Moses ta itudo'nan amin nan ngadan di babluy
an gunda pungkampuan. At hiya hatuy ngadan nan babluy:
3 Impadeh nan holag Israel an nakak hinan babluy ad Rameses*
hidin miyapulu ta lemay algaw eden hopap di bulan† eden nabiggat hi
nalpahan di Behtan nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagun
Holag Israel. Ya henen nakakanda ya mi'id di ta'otdah nangipadihanda
an ta"on un titiggon nan i'Egypt
4 ti nipaddeh an gunda munlubu' hinan nun'atoy an papangpangullun
imbabaluydan din numpatoy Apo Dios. Ya ni'moltan goh Apo Dios nan bulul
an dayawondad Egypt.‡
5 Ya heden nakakan nan holag Israel ad Rameses ya nidatongdad
Sukkoth, at nungkampudah di.
6 Ya nakakdad Sukkoth, ya nungkampudad Etham hinan pingit di
mapulun.
7 Ya nakakdad Etham, ya imbangngaddan ene'wad Pi Hahiroth an
nehnod hinan babluy ad Ba'al Zephon, ya hidih nan neheggon ad Migdol
di nungkampuanda.
8 Ya tinaynandad Pi Hahiroth, ya dinalanda ta binad'angda nan Mum-
bolah an Baybay§ ta nangamung unda immatam hinan mapulun. Ya
tuluy algaw di nundalanandah nan Mapulun an Etham ya unda midatong
ad Marah an nungkampuanda goh.
9 Ya nakakdad Marah ta immuydad Elim an hidiy awadan nan himpulu
ta duwan obob ya napitun ayiw an palma. Ya nungkampudah di.
10 Ya nakakdad Elim, ya immatamdah nan Mumbolah an Baybay, at
nungkampudah di.
11 Ya nakakdah nan Mumbolah an Baybay ta nangamung unda nida-
tong hinan Mapulun an Sin, at hidi goh di nungkampuanda.
12 Ya nakakdah nan Mapulun an Sin, ya immuydad Dophkah ta hidiy
nungkampuanda.
13 Ya nakakdad Dophkah ta immuydad Alush, at hidiy nungkampuanda.
14 Ya nakakdad Alush ta immuydad Rephidim, at hidiy nungkam-
puanda. Ya mi'id danum hi inumonda.
15 Ya nakakdad Rephidim ta immuydah nan Mapulun an Sinai, at
nungkampudah di.
16 Ya nakakdah nan Mapulun an Sinai, ya immuyda nungkampud
Kibroth Hattaavah.
17 Ya nakakdad Kibroth Hattaavah ta immuyda nungkampud Hazeroth.
18 Ya nakakdad Hazeroth, at immuyda nungkampud Rithmah.
19 Ya nakakdad Rithmah ta immuyda nungkampud Rimmon Perez.
20 Ya nakakdad Rimmon Perez ta immuyda nungkampud Libnah.
21 Ya nakakdad Libnah ta immuyda nungkampud Rissah.
22 Ya nakakdad Rissah ta immuyda nungkampud Kehelathah.
23 Ya nakakdad Kehelathah ta immuyda nungkampuh nan Duntug an
Shepher.
24 Ya nakakdah nan Duntug an Shepher ta immuyda nungkampud
Haradah.

---

* **33:3** Bahaom nan footnote di Gen. 47:11. † **33:3** Unu Aviv/Nisan 15. Hiyah ne March-April hinan calendar tu'u. ‡ **33:4** Bahaom nan footnote di Ex. 12:12. § **33:8** Unu Red Sea.

25 Ya nakakdad Haradah ta immuyda nungkampud Makheloth.
26 Ya nakakdad Makheloth ta immuyda nungkampud Tahath.
27 Ya nakakdad Tahath ta immuyda nungkampud Terah.
28 Ya nakakdad Terah ta immuyda nungkampud Mithkah.
29 Ya nakakdad Mithkah ta immuyda nungkampud Hashmonah.
30 Ya nakakdad Hashmonah ta immuyda nungkampud Moseroth.
31 Ya nakakdad Moseroth ta immuyda nungkampud Bene Jaakan.
32 Ya nakakdad Bene Jaakan ta immuyda nungkampud Hor Haggidgad.
33 Ya nakakdad Hor Haggidgad ta immuyda nungkampud Jotbathah.
34 Ya nakakdad Jotbathah ta immuyda nungkampud Abronah.
35 Ya nakakdad Abronah ta immuyda nungkampud Ezion Geber.
36 Ya nakakdad Ezion Geber ta immuyda nungkampuh nan Mapulun an Zin an hakup ad Kadesh.
37 Ya nakakdad Kadesh ta immuyda nungkampuh nan Duntug an Hor hinan pogpog nan lutad Edom.
38 Ya minandal Apo Dios hi Aaron an Nabagtun Padi ta nunti'id hinan Duntug an Hor ta hidiy natayanah din hopap di algaw hinan miyaleman bulan eden miyanapat di tawon hi nakakandad Egypt.*
39 Ya heden natayan Aaron ya hinggahut ya han duwampulu ta tuluy tawona.
40 Ya nan alid Arad an nunhituh nan appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Canaan ya dengngolnan na'uyda nan holag Israel.
41 Ya nakakda goh nan holag Israel hinan Duntug an Hor ta immuyda nungkampud Zalmonah.
42 Ya nakakdad Zalmonah ta immuyda nungkampud Punon.
43 Ya nakakdad Punon ta immuyda nungkampud Oboth.
44 Ya nakakdad Oboth ta immuyda nungkampud Iye Abarim hinan pogpog di igad ad Moab.
45 Ya nakakdad Iye Abarim ta immuyda nungkampud Dibon Gad.
46 Ya nakakdad Dibon Gad ta immuyda nungkampud Almon Diblathaim.
47 Ya nakadad Almon Diblathaim ta immuyda nungkampuh nan aduntuduntug ad Abarim an neheggon hinan Duntug an Nebo.
48 Ya nakakdah nan aduntuduntug ad Abarim ta immuyda nungkampuh nan nundotal ad Moab hinan Wangwang an Jordan an dammang ad Jericho.
49 Ya hidih nan nundotal an lutad Moab di nungkampuandah nan way pingit di Wangwang an Jordan an nete"ah ad Beth Jeshimoth ta nangamung ad Abel Shittim.

Uldin hi Bumad'angan hinan Wangwang an Jordan

50 Ya himmapit hi Apo Dios ay Moses hidih nan awadandah nan nundotal hi ad Moab, ya inalinay,
51 “Mi'hapit'ah nan holag Israel ta alyom ay diday, Wa ay ta bumad'ang ayuh nan Wangwang an Jordan hi umayanyud Canaan
52 ya mahapul an pakakonyun amin nan numpunhitun den luta an atamanyu. Ya pa"ionyun amin nan batu ya gumo' an bululda, ya numba'ahyun amin di gunda pundayawan hinan bulul hinan nun'abagtun lugal.

* **33:38** Unu Abi 1, 1405 B.C. Hiyah ne July-August hinan calendar tu'u.

53 Ya hakuponyuh nen luta, ya munhitu ayu ti indat'u tuwalih nen luta ta
banohyu.
54 Ya punggogodwonyuh nen luta, mu mahapul an iyu'nuhyu, at nan
do'do"ol an himpangapu ya do'do"ol goh di midat hi banohda, ya nan
nahnot an himpangapu ya nahnot goh di banohda. At nan nepto' ay
da'yun luta ya hiyah ne banohyu ya ihinanyun himpangapu. At nan
banohyu ya miyunnudan hinan ngadan nan ahimpahimpangapun holag
din o'ommodyu.
55 Mu gulat ta adiyu pakakon an amin danen tatagun numpunhitun nen
luta ya danen udum an agguyyu pinakak di paddungnay mamutah matayu,
ya paddungnay hubitda, at hubiton da'yu, at boholon da'yu eden lutan
punhituwanyu.
56 At adiyu ay pakakon dida ya da'yuy pangata' hinan ninomnom'uh ato'
ay dida."

34

Nan Igad ad Canaan

1 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
2 "Tugunom nan holag Israel ta alyom ay diday, Wa ay ta umatam ayud
Canaan an hiyah ne midat ta banohyu ya hiya hatuy aat di igadna:
3 An hay igad hi appit di agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw
ya mete"ah nan Mapulun an Zin ta nangamung hinan igad ad Edom. Ya
minaynayun an umuy hi appit di buhu'an di algaw ta nangamung hinan
pogpog nan Ma'ahin an Baybay.*
4 Ya nan igadyu ya elikkakunah nan Buludna an Akrabbim† ta lauhanah
nan Mapulun an Zin. Ya minaynayun ta nangamung hinan appit di agwan
hi un hagangon di buhu'an di algaw hi ad Kadesh Barnea. Ya minaynayun
an umuy hi ad Hazar Addar ta engganad Azmon.
5 Ya nipi'ut nan igad hi ad Azmon ta nangamung bumuhu' hinan Wang-
wang an Nile hi ad Egypt ta miho'gad hinan Baybay an Mediterranean.
6 Ya hay pogpog nan igad hi appit nan alimuhan di algaw ya nan pingit di
Baybay an Mediterranean.
7 Ya hay pogpog nan igad hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di
algaw ya mete"ah nan Baybay an Mediterranean ta nangamung umatam
hinan Duntug an Hor.
8 Ya mete"ah nan Duntug an Hor ta engganad Lebo Hamath. Ya minayun
nan igad ad Hamath ta nangamung miyatam ad Zedad.
9 Ya minaynayun nan igad ta nangamung ad Ziphron, ya minayun ta
engganah un umatam ad Hazar Enan. Hiyah ne igadyuh appit hi iggid hi
un hagangon di buhu'an di algaw.
10 Ya hay igad hi appit di buhu'an nan algaw ya mete"ad Hazar Enan ta
nangamung umatam hi ad Shepham.
11 Ya mundadyu ta nangamumg ad Riblah hi appit di buhu'an nan algaw
hi ad Ain. Ya minayun an mundadyu ta nangamung miyatam hinan Lobong
an Kinnereth.‡
12 Ya minaynayun henen igad an mundadyuh nan Wangwang an Jordan
ta ibuhu'nah nan Ma'ahin an Baybay.
Hiyanay pogpog di lutayu ya igad hi nunlene'woh."

---

* **34:3** Unu nan Natoy an Lobong (unu Dead Sea). † **34:4** Hay pohdonan ibaga ya *ipi'ipit*, ya hay ngadanah English ya Scorpion Pass. ‡ **34:11** Unu Lobong an Galilee.

13 Ya minandal goh Moses nan holag Israel an inalinay, “Hiyah te nan lutan
banohyu an nagogodwan midat ay da'yu ti hiyah ne immandal Apo Dios hi
midat hinan hiyam ta godwan himpangapu.
14 Ti danen holag Reuben, ya holag Gad, ya danen godwan holag Man-
asseh ya nidatandah nan lutan banohda.
15 At nalpah an nidatandah banohdah dih nan appit hi buhu'an di algaw
hinan Wangwang an Jordan hinan dammang ad Jericho.”

Nan A'ap'apun Mangodwagodwah nan Luta

16 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
17 “Hiyatuy ngadan nan linala'in mangodwa ya mangipiyapong hinan
lutan banohyu an da Eleazar an Nabagtun Padi ya hi Joshua an imbaluy
Nun.
18 Ya pot'om goh di ohah mumpapto' hinan hinohhan himpangapun holag
Israel ta way bumadang an mangodwah nan lutan banohyu.
19 At hiyatuy ngadan danen linala'i:
Hi Caleb an hina' Jephunneh an nalpuh nan himpangapun holag Judah,
20 ya hi Shemuel an hina' Ammihud an nalpuh nan himpangapun holag
Simeon,
21 ya hi Elidad an hina' Kislon an nalpuh nan himpangapun holag Benjamin,
22 ya hi Bukki an hina' Jogli an nalpuh nan himpangapun holag Dan,
23 ya hi Hanniel an hina' Ephod an nalpuh nan himpangapun holag
Manasseh,
24 ya hi Kemuel an hina' Shiphtan an nalpuh nan himpangapun holag
Ephraim,
25 ya hi Elizaphan an hina' Parnak an nalpuh nan himpangapun holag
Zebulun,
26 ya hi Paltiel an hina' Azzan an nalpuh nan himpangapun holag Issachar,
27 ya hi Ahihud an hina' Shelomi an nalpuh nan himpangapun holag Asher,
28 ya hi Pedahel an hina' Ammihud an nalpuh nan himpangapun holag
Naphtali.”
29 Ya didanay linala'in immandal Apo Dios hi pot'on Moses ta diday man-
godwah nan lutad Canaan ta mipiyapong hinan holag Israel ta banohda.

35

Nan Siudad an Nidat hinan Holag Levi

1 Ya din awadan nan holag Israel hinan nundotal an lutad Moab an
neheggon hinan Wangwang an Jordan an dammang ad Jericho ya inalin
goh Apo Dios ay Moses di,
2 “Mahapul an alyom hinan holag Israel ta henen lutan banohda ya
mahapul an idatanda nan holag Levi hi siudad ta way punhituwanda. Ya
idatanda goh hi lutah pumpahtulanda an nan lutan nunlene'woh hinan
siudad.
3 At idatanyu dida ta waday babluy hi punhituwanda ya lugal hi pumpah-
tulanda ta pangihinandah nan a'animalda.
4 Ya hay inabellog di idatyuh nan pumpahtulanda ya hinlibu ta lemay
gahut hi umpi an mete"ah nan allup di siudad.
5 Hay aat di lukud nan nunlene'woh ya numpapaddung an hintitluy libuy
umpi. Ya hay appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya tuluy
libuh umpi. Ya umat goh hidiy lukud nan appit hi alimuhan di algaw ya
hay appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. At henen siudad ya
migagwa an adi mi'lukud.

6 Mahapul an idatanyu nan holag Levi hi onom an siudad ta hiyay
punhi'ugan nan tagun pimmatoy. Ya udmanyu ta idatanyu goh didah napat
ta han duwah siudad.
7 At hay uyap an amin di midat an siudad hinan holag Levi ya napat ta
han walun amin.
8 Ya daden siudad an idatyuh nan holag Levi ya malpuh nan banoh
nan holag Israel an luta. At wa ay ta belbellog nan lutan nidat ay daden
himpangapun holag Israel ya do'do"ol goh di idatda, ya wa ay ta nahnot ya
nahnot goh di idatda."

Nan Siudad an Punhi'ugan
(Deut. 4:41-43; 19:1-14; Josh. 20:1-9)

9 Ya inalin goh Apo Dios ay Moses di,
10 "Alyom ay danen holag Israel di, Wa ay ta bumad'ang ayuh nan
Wangwang an Jordan ta umuy ayud Canaan
11 ya mahapul an waday ilahhinyuh udumnah nan siudad ta way
punhi'ugan hi umayan nan tagun napilitan ya pimmatoy.
12 At hidiy umayan an ipo"oyan nan pimmatoy ta mabaliwan hi un way
mangiyawit hinan pinatoyna ta henen tagun pimmatoy ya adi matoy ta
nangamung miyuy an mahumalyah nan na'amungan nan himpamabluy an
tatagu.
13 At henen idatyun onom an ma'alih Siudad an Punhi'ugan
14 ya mahapul di tuluh nan appit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang
an Jordan ya tuluh nan siudad hi ad Canaan.
15 Ya danen siudad an nidadaan ya ipo"oyan nan pumatoy an nan holag
Israel, ya mangili, ya nan bunag an ni'hitun da'yu. Ta an amin nan
pimmatoy an agguyna ginulat ya lumayawda ta hiyay pangihi'uganda.

16 Mu gulat ta waday inusal nan taguh namatoyna an umat hi gumo' ya
mibilang an pimmatoy, at mahapul an mapatoy goh.
17 Mu gulat ta hay batuy innalna ta ene'nanah nan ibbana ta natoy at hiya
ya mibilang an pimmatoy, at mahapul an mapatoy goh.
18 Unu gulat ta hay ayiw di namang'ulnah nan tagu ta natoy at henen tagu
ya mibilang an pimmatoy, at mahapul an mapatoy goh.
19 Ya hay tutulang nan napatoy ya waday biyangdan mangiyawit ay hiyah
unda ah'upan nan pimmatoy, ya mabalin an patayonda goh.

20 Mu gulat ta unna intuldun heden tagu ti dumalat nan boholnan hiya,
unu unna ninomnom an tapon hiya ta natoy,
21 unu unna nunhuntok ya natoy at hiya ya mibilang an pimmatoy. At nan
tagun pimmatoy ya mahapul an mipapatoy goh. Ya nan a'agina unu nan
tutulang nan natoy ya diday mangiyawit hi unda ah'upan nan pimmatoy,
ya mabalin an patayonda goh hiya.

22 Mu gulat ta mi'id dumalat an unna tuwali intuldun heden tagu, unu
unna ine'na' ay hiyay hay way malgom mu agguyna ninomnom an patayon
heden tagu,
23 unu agguyna tinnig heden tagu ya inawidnay batu ya ne'na ay hiya
ta natoy mu henen natoy ya na'innilan agguyda numbohhol unu mi'id di
ninomnomnan mamatoy ay hiya
24 at hay ma'at ya mahapul an hahapiton nan tatagun na'amung nan alyon
di Uldin hi aton ta nangamung di ma'at hinan pimmatoy ya nan tutulang
nan natoy an mangiyawit.

25 Ya danen na'amung an tatagu ya mahapul an baliwandah nen
tagun pimmatoy ta ibangngaddan den Siudad an Punhi'ugan an din lim-
mayawana, ya hidiy ihihinnana ta nangamung un matoy nan Nabagtun
Padi.
26 Mu gulat ta henen tagun pimmatoy ya makak ta taynana nan Siudad an
Punhi'ugan
27 ta ah'upan danen mangiyawit an tutulang di pinatoyna at patayondah
den pimmatoy ya adida mabaholan.
28 Ti henen tagun pimmatoy ya hay maphod tuwali ya nihihinnah nan
Siudad an Punhi'ugan ta nangamung un matoy henen Nabagtun Padi, ya
wa ay ta malpah an matoy heden Nabagtun Padi ya un mahkay mabalin an
mumbangngad hinan wadan di lutan banohna.
29 At hiyanay Uldin hi unudonyuh engganah nan a'apuyuh udum di algaw
an ta"on un malgom di umuyyu punhituwan.
30 Ya gulat ta waday pimmatoy hi tagu ya mipapatoy goh an dumalat nan
pangihtigun nan tatagun mangipa'annung. Mu adi mabalin an mapatoy hi
un ohay mun'ihtigu.
31 Ya nan tagun pimmatoy ya mahapul an mapatoy goh, at adiyu ahan
alan di ibayad nan pimmatoy ta way atonan adi mapatoy.
32 Ya adiyu goh alan nan ibayad nan immalin nipo"oy enen Siudad
an Punhi'ugan ta abulutonyun mumbangngad ta mihinah nan lutana an
nunhituwana an ta"on un agguy natoy nan Nabagtun Padi.
33 Ya adiyu puhion nan lutan nunhituwanyu ti henen dalan di napatoy
di mamuhih nan luta, ya mi'id mabalin hi mangaan hinan pimmuhian nen
lutan natayan di tagu, ti anggay nan dalan nan tagun pimmatoy.
34 At adiyu puhion henen lutan punhituwanyu ti ta"on un hi Apo Dios ya
hiya goh nunhituwana, at hiyanan mimiddum ay ditu'un holag Israel."

36

Hay Aat di Banoh di Nalhin an Binabai
(Num. 27:1-11)

1 Danen mangipapto' hinan pamilyan nan holag Gilead an imbaluy Makir
an apun Manasseh an holag Joseph ya immuydan Moses ya nan udumnan
mumpapto' hinan holag Israel.
2 Ya inaliday, "Hi Apo Dios di nangimandal ay he"a, apumi, ta ipibin-
nunutmuy pangodwaam hinan luta ta iyapongmin holag Israel ta banohmi,
ya inalina goh di idatmuy banoh danen tutulangmun binabain holag
Zelophehad.
3 Ya gulat ta malhin danen binabaih nan udum an himpangapun holag
Israel at henen banohda ya middum an mihakup hinan banoh danen
linala'in inahawada, at nan lutan banohmi ya ma'aanan!
4 At hi awni an madatngan nan gutud di Tawon an Pumpangibangn-
gadan* at henen banoh di binabain holag Zelophehad ya ini ya middum
hinan banoh di himpangapun ni'yappuanda, at ma'aanan nan banohmin
himpangapu!"
5 At immandal Moses hinan holag Israel nan inalin Apo Dios an alyonay,
"Henen inalin nan himpangapun holag Joseph ya immannung.
6 Ya hiyah te inalin Apo Dios ay danen binabain holag Zelophehad an
inalinay, Mabalin an malhindah nan pohdonda, mu hay ahawaonda ya
didan himpangapu.

* **36:4** Lev. 25:8-55.

7 Ta an amin nan banoh di hinohhan holag Israel ya adiyu ipabnoh
hinan udum an himpangapu, at an amin nan holag Israel ya mahapul an
halimunanda nan banohdan luta ta adi umuy hi udum an holag.
8 Ya an amin nan binabain holag Israel an waday banohna ya mahapul
an hay ahawaonda ya nan linala'in didan himpangapu ta diday mamnoh
hinan banoh din a'apuda.
9 At henen banoh di ohay himpangapu ya mahapul an adi miboltan hinan
udumnan himpangapu."
10 Ya inat danen binabain holag Zelophehad nan inalin Apo Dios an
immandalnan Moses hi atonda.
11 At da Mahlah, ya hi Tirzah, ya hi Hoglah, ya hi Milkah, ya hi Noah an
binabain holag Zelophehad ya inahawada nan linala'in kasinsindah nan
tutulang amadan
12 linala'in holag Manasseh an imbaluy Joseph, at henen banohda ya
nunnanong ay didan himpangapu.
13 At hiyanay Uldin hi immandal Apo Dios ay Moses hi intugunah mahapul
an unudon nan holag Israel hidin awadandah nan nundotal ad Moab hinan
pingit di Wangwang an Jordan an dammang ad Jericho.

Deuteronomy

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Moses (mu mid mapto' ya hi Joshua di nangitudo' hi negpongan nan chapter hi aat di natayan Moses).

Hay Nangitud'an da Moses eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hay miyadwan uldin. Nidat hinan Hudyuy Uldin Apo Dios hinan Liblu an Exodus, ya mapidwah nan Liblu an Deuteronomy ti nun'atoy nan tatagun nangngol hinan nahhun an Uldin. Ya gapu ta magadyuh di atayan Moses at penhod Moses an ipidwan mangulgud hinan Uldin Apo Dios ay didan matagu ta adida ahan al'alliwan.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 1250 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay ma'ahhapul an aton nan Hudyu ta adida mamolta.

Hay Outline ten Liblu:

Hay NAHHUN an mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (1:1—4:43)

Hay MIYADWAN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (4:44—26:19)

Hay MIYATLUN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (27:1-8)

Hay MIYAPAT an mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (27:9-10)

Hay MIYALEMAN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (27:11—28:68)

Hay MIYONOM an mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (29:1—30:20)

Hay MIYAPITUN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (31:1-6)

Hay MIYAWALUN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (31:7-8) — hi Joshua di intudtuduwana

Hay MIYAHIYAM an mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (31:10-13)

Hay MIYAPULUN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (31:23) — hi Joshua di intudtuduwana

Hay MIYAPULU TA OHAN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (31:24-29) — nan papadiy intudtuduwana

Hay MIYAPULU TA DUWAN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (31:30—32:47)

Hay MIYAPULU TA TULUN mensahen Moses an intudunah nan Hudyu ya un matoy (33:1—34:12).

1 Hiyatuy nitudo' an inalin Moses hinan holag Israel hidin wadandah nan
Mapulun an Arabah an neheggon hinan Wangwang an Jordan hi buhu'an
di algaw ya hinan appit di agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw an
wah pangngelnad Suph an numbabattanan ad Paran, ya ad Tophel, ya ad
Laban, ya ad Hazeroth, ya ad Dizahab hinan pangngelna.
2 Mu hay inadagwinah un dalanon hi pange'wan hinan dudunduntug
hinan babluy ad Edom ya himpulu ta ohay algaw an mete"ah nan Duntug
an Horeb* ta nangamung hi ad Kadesh Barnea hi un mid humaliwa.

* **1:2** Unu Duntug an Sinai.

3 Ya nan hopap di algaw hinan miyapulu ta ohay bulan hinan miyanapat
an tawon hi nalpahan di nakakandad Egypt† ya himmapit hi Moses hinan
holag Israel ta ipa'innilanan amin nan aat di immandal Apo Dios ay dida.
4 Hay na'atan hatu ya din nalpahan di namatayandan Sihon an alin nan
holag Amor an nunhituh nan babluy ad Heshbon ya din namatayandad
Edrei ay Og an alid Bashan an nangipapto' hinan siudad ad Ashtaroth.
5 Ya hidin wadandah nan babluy ad Moab an neheggon hinan Wangwang
an Jordan di nangete"an Moses an nangulgud hinan aat di Uldin Apo Dios
an alyonay:‡
6 "Hay wadan tu'uh nan Duntug an Horeb ya inalin Apo Dios di, Nadnoy
di nunhituwanyun ten duntug.
7 At mala"uy ayu ta umuy ayuh nan dudunduntug hinan babluy nan
holag Amor, ya an amin nan abablubabluy hinan neheggon hi Mapulun
an Arabah, ya an amin nan aduntuduntug ya nan nundotal, ya ad Negev,
ya nan pingit di Baybay an Mediterranean, ya nan lutan di iCanaan, ya ad
Lebanon ta nangamung hinan way ongol an Wangwang an Euphrates.
8 Ya idat'un amin hanan luta an hiyanay intulag'uh din a'apuyu an da
Abraham,§ ya hi Isaac,* ya hi Jacob† hi boltanonyun holagda ya ta"on
nan holagyu goh. At umuy ayu ta hiyay iwa'atanyuh punhituwanyu ta
hakuponyu!"

Hay Namto'an Moses hi Mumpapto'

9 Ya inalin Moses hinan tataguy, "Hidin wadan tu'uh nan Duntug an Horeb
ya inali' ay da'yun mid olog'un mangipapto' ay da'yuh unna' oh'ohha.
10 Ti impado'ol Apo Dios di holagyu ta ad ugwan ya hay ado'olyu ya umat
hinan ado'ol di bittuan ad daya.
11 At hay maphod ya hi Apo Dios an dayawon din o'ommodyu ya
pa'addo'lonay holagyun adi ma'yap, ya wagahan da'yu ti hiyah ne din
intulagnah atona.
12 Mu hay ato' mah ti unna' oh'ohha, ya do'ol ayu, at adi' abalinan an
mangipanuh hi un ayu munhohongngel, ya umat hinan way diklamuyu?
13 At hay mah mahapul ya pot'onyu nan nala'eng, ya nan nanomnoman,
ya nan maphod di pangatnan tatagun malpun da'yun ahimpahimpangapu
ta diday idata' hi haaddan mangipanuh ay da'yu.
14 At inyabulutyu ti inaliyuy, Hiyah ne maphod hi ma'at!
15 At hiyaat un'u inabulut hanan pento'yu an ap'apuyun ahimpahimpan-
gapu an didanay nun'ala'eng an tatagu, ya maphod di pangatda, ya diday
nangiyokoda' an mangipanuh an manumalyan da'yu. At nan udumna ya
ipapto'day hinlibuh tatagu, ya nan udumna ya un hinggahut di ipapto'da,
ya un nabongleh udum, ya un himpuluy ipapto' di udumna.
16 Ya din nangabuluta' hinan pento'yu ya innayun'un tinugun dida an
inali' di, Ihamadyun donglon nan diklamun iyalin nan tatagun da'yu, ya
mahapul an ihamadyuy panumalyayuh nan midiklamu ta ta"on un nan
tataguh nan babluyyu unu nan bunag an ni'babluy ay da'yu.
17 Ti adi maphod hi unyu ipangngel di pamanuhyuh nan ohan tagu ti ma-
hapul an mapapaddung di pamanuhyuh nan nawotwot unu adangyan, ya
donglonyuy alyonda, ya adi ayu tuma'ot hi alyon di taguh nan pamanuhyu
ti henen impanuhyun nepto' ya hi Apo Dios di nalpuwana. Mu gulat ta way

† **1:3** Unu Shebat 1, 1406 B.C. Hiyah ne January-February hinan calendar tu'u. ‡ **1:5** Hinan Liblu an Deuteronomy ya waday himpulu ta tulun nahayhaynod an mensahen Moses, ya hete ya te"an di hopap di mensahena (Deut. 1:1-4:40). § **1:8** Gen. 15:18-21. * **1:8** Gen. 26:2-4. † **1:8** Gen. 35:11-12.

na'alligat hinan midiklamu ta mid ologyun mangipanuh ya inyaliyun ha"in ta ipanuh'u.
18 Ya ina'alli' goh ay da'yu nan udumnah nan numbino'ob'on hi atonyu."

Hay Nahnagan nan Munhi'im an Nalpud Kadesh Barnea (Num. 13:1-25)

19 Ya inalin goh Moses di, "At inunud tu'u nan immandal Apu tu'un hi Apo Dios, at tinaynan tu'u nan Duntug an Horeb ta dinalan tu'u nan damuna ya atata'ot an owon hinan mapulun an tinnig tu'un nange'wan tu'uh nan dalan an miyuy hinan dudunduntug di babluy nan holag Amor. Ya la'tot ya dimmatong tu'ud Kadesh Barnea.
20 Ya inali' ay da'yuy, Nidatong tu'u mahkay hitun dudunduntug an babluy nan holag Amor an hiyah te idat Apu tu'un hi Apo Dios ay ditu'u!
21 Hiyah te nan lutan indat Apo Dios ta hakuponyu, at umuy ayu ta pot'onyu nan pohdonyuh ihinan ti hiyah ne intulag Apo Dios an dinayaw din o'ommodyuh idatnan da'yu![‡] At adi ayu tuma'ot, ya adi ayu munlungdaya!
22 Mu immali ayun ha"in, ya inaliyuy, Honogon tu'uh mahhun nan udum an linala'i ta umuyda wanwanon nan luta ta innilaonday aatna ta diday mangituduh maphod hi dalan hi pange'wan tu'u ya hay babluy hi dumatngan tu'u.
23 Ya maphod henen imbagayuh aton tu'u, at pento"uy himpulu ta duwah nan linala'in nalpuh nan hinohhah nan himpangapu.
24 At impadehda ta nunti'iddah nan dudunduntug eden babluy ta nangamung unda nidatong hinan Hadog an Eshkol, ya winanwanday aatna.
25 Ya unat goh numbangngadda ya waday inyalidah ma'an an bunga ti do'ol di inah'upandah di. Ya inulgudday aat nan tinnigdan alyonday, Nan lutan idat Apo Dios ya ma"aphod an malumong!"

Hay Agguy Immunudan nan Tatagun Apo Dios (Num. 13:26—14:25)

26 Ya inalin goh Moses di, "Mu da'yu[§] ya agguyyu inunud nan immandal Apo Dios ti agguyyu penhod an umuy enen luta.
27 Ya un ayuat goh ahi'u'ulu' hinan nungkampuanyun alyonyuy, Adi ditu'u pohdon ay Apo Dios! Hiyanan un ditu'u enekak ad Egypt ta inyali ditu'uh tu an ipapatoy hinan holag Amor!
28 Hay aton tu'un umuy hidi? Tuma'ot tu'un umuy ti hay inulgud nan linala'in nahnag ya alyonday, Nan tataguh di ya ma'abbi'ahda, ya atata'nangda ya un ditu'u! Ya nan siudad an numbabluyanda ya ata'nang an nitu'dul ad daya nan nunlene'woh an allupna! Ya wada goh di tinnigdah nan hihigante an holag Anak!
29 Mu inali' ay da'yuy, Adi ayu wumigwig hi ta'otyun danen tatagu!
30 Ti hi Apo Dios an mangipangpangulun da'yu ya Hiyay mangubat hinan binuhul tu'u, an umat hidin tinnigyun inatnan namaliw ay ditu'ud Egypt!
31 Ya Hiya goh di inatnan ditu'uh nan mapulun ti titinnigyuy inat Apo Dios an nanalimun ay ditu'u ta nangamung un ditu'u indatong eten lugal, an umat hinan aton di ommod an lala'in mangibayagtutuh nan imbaluyna.
32 Mu ta"on unna inat hatun ditu'u ya agguyyu damdama kinulug hi Apo Dios

---

[‡] **1:21** Ex. 3:8, 17; 4:30. [§] **1:26** Hay pohdonan hapiton ya *da'yun nasyon an holag Israel* ti immannung an hay o'ommodday agguy nangunud ay Apo Dios an bo'on dida ti ungungada pay hidin numbaholan nan o'ommodda. Mu iniddum Moses didah nan numbaholan nan o'ommodda ti holagda tuwali.

33 an ta"on un ditu'u impangpang'u ta inyuy ditu'uh nan maphod an
pungkampuan tu'u! Ya nan mahdom ya waday ongol an mabnang an apuy
an manilag hinan owon tu'u, ya nan mapatal ya wada goh di ma'ugtul an
bunut hi nunlidum ay ditu'u!"

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Holag Israel
(Num. 14:26-45; 20:1-13)

34 Ya inalin goh Moses di, "Hi Apo Dios ya dengngolnay umamuyuanyu, at
bimmungot, ya inhapatanan alyonay,
35 Immannung ahan an ta"on un oha ay daten linala'in nappuhin holag ad
ugwan ya mi'id umatam hinan malumong an lutan intulag'uh idat'uh nan
a'apuyu!
36 Mu hay umatam ya ammunah Caleb an imbaluy Jephunneh* ti hiya
ya agguy nunduwaduwah aat di pangunudanan Ha"in. At hiya ya nan
holagnay pangidata' hinan luta an winanwana'.
37 Ya da'yuy dimmalat hi bimmungtan goh Apo Dios ay ha"in ti inalinay,
Ta"on un he"a, Moses, ya adi'a goh umatam enen luta!†
38 Mu nan bumadang ay he"a an hi Joshua an imbaluy Nun di umatam
hidi, at tugunom hiya ti hiyay mangipanguluh nan holag Israel, at diday
mamnoh hinan luta.
39 Ya din inaliyun inung'ungungnga an pundapapdah nan gubat ya nan
imbabaluyyun mid iniladan mangimmatun hinan maphod unu nappuhi ya
diday umatam enen luta, at diday pangidata' ti diday mamnoh enen luta.
40 Mu da'yun tatagu ya mumbangngad ayuh nan mapulun ta unudonyu
nan dalan an miyuy hinan Mumbolah an Baybay!‡
41 Mu hay nambalyu ya inaliyun ha"in di, Numbahol amin Apo Dios, at
muntutuyu ami! At ad ugwan ya abulutonmin umuy mi'gubat ta ma'at din
immandal Apo Dios! At an amin ayu ya indadaanyun amin din mahapulyun
immuy ni'gubat, ya ente"ayun nunti'id hinan dudunduntug.
42 Mu inalin Apo Dios ay ha"in di, Padanam dida ta adida munti'id an
umuy mi'gubat ti adia' mitnud ay dida, at abakon nan pi'buhulda dida.
43 Ya imbaag'un amin ay da'yu nan inalin Apo Dios, mu agguyyu ahan
dengngol an namamah nan agguyyu nangunudan ay Apo Dios, ti nonong
ya impadehyun nunti'id hinan dudunduntug enen babluy.
44 At numpangabuhu'da nan holag Amor an nunhituh nan dudunduntug,
ya ginubat da'yu, ya umatdah iyu'an an numpudug da'yu, ya numpatoy
da'yun mete"ad Seir ta nangamung ad Hormah.
45 Ya unat goh immanamut ayuh nalpahan nen na'at ya kimmila ayun
numpabadang ay Apo Dios, mu agguyna inabulut nan inaliyu.
46 At hiyaat un ayu nabayag an nihihinnad Kadesh."

2

Nan Tawon an Wadan nan Holag Israel hinan Mapulun

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "At numbangngad tu'u,
ya dinalan tu'u nan mapulun ta engganah un tu'u ene'wah nan dalan an
mipluy hinan Mumbolah an Baybay* ti hiyah ne din inalin Apo Dios ay ha"in

---

* **1:36** Anaad ta agguy iniddum Moses hi Joshua an imbaluy Nun hinan hinapitna ti immannung an ni'yatam goh ay Caleb? Mu agguy inaliwan Moses hi Joshua ti magadyuh di panapitanah aatna (verse 38). † **1:37** Nan nibaag hinan verses 34-36 ya waday tulumpulu ta walun tawon hi naluh ya un ma'at nan nibaag hinan verse 37. ‡ **1:40** Unu Red Sea. * **2:1** Unu Red Sea.

hi aton tu'u. Ya do'ol di tawon hi himmanagwangan tu'un limmane'le'od hinan dudunduntug ad Seir.

2 At la'tot ya inalin Apo Dios ay ha"in di,

3 Ten do'ol di tawon hi himmanagwanganyuh tun dudunduntug,† at ibangngadyun ipluy ta hay immapit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw di unudonyu.

4 At padanam nan tatagu ta alyom ay diday, Ten magadyuh an ihawang tu'uh nan babluy nan matmata'ot an i'Edom an tutulangyu an holag Esau an nunhitud Seir. Ya tuma'otdan da'yu, mu ta"on ya enemayaanyu.

5 Ya adiyu ahan gubaton dida ti adi' idat ay da'yu nan lutada an ta"on ah itang. Ti Ha"in di nangidat hinan dudunduntug an babluy an ad Seir hinan a'ap'apun Esau ta banohda.

6 At un ayu luma'un didah ma'an hi ononyu ya danum hi inumonyu.

7 Ya nomnomnomon tu'u an hi Apo Dios ya winagahan ditu'un amin hinan ina'inat tu'u, ya hinalimunan ditu'uh din dimmaladalanan tu'uh nan ambilog an mapulun, ya wagwadan ditu'uh Apo Dios eten napat di tawon, at gintudnan amin di mahapul tu'u.

8 At un tu'u tuwali ene'wah nan babluy nan tutulang tu'un holag Esau an numpunhitud Seir, ya innaynayun tu'un nundalan ta inu'unud tu'u nan miyuy ad Arabah, ya linauhan tu'u nan babluy ad Elath ya ad Ezion Geber, ya inhingngi tu'uh nan owon an mipluy ad Moab ta hidiy nange'wan tu'u.

9 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, Adiyu aton di logom hinan tatagun iMoab an holag Lot. Hay maphod ya adiyu gubaton dida ti diday nangidata' hinan babluy an ad Ar, ya adi' damdama idat ay da'yu nan lutadan ta"on ah itang.

10 Ya hay nunhituh dih din hopapna ya nan tatagun ma'alih Emim. Ya danen tatagu ya mun'abi'ahda, ya do'olda, ya atata'nangdan uhig di higante an umat hinan holag Anak.

11 Ya umatdah nan hihigante an holag Anak goh, mu hay pungngadan nan iMoab ay dida ya Emim.

12 Hidin hopapna ya ad Seir di nunhituwan nan holag Hor, mu un inameh nan holag Esau, ya numpakakda dida, ya numpa"ida nan baluyda ta diday nihukat an nunhituh di. Ya umat goh hinay aton tu'un holag Israel hinan lutan indat Apo Dios ay ditu'u!

13 Ya inalin goh Apo Dios di, Umuy ayu, ya ene'wayuh nan Hadog an Zered.

14 Ya heden algaw ya hiyah ne miyatulumpulu ta walun tawon hi naluh hidin nakakan tu'ud Kadesh Barnea ya un tu'u e'wah nan Hadog an Zered. Ya hadin nun'apala"uh an tawon ya an amin din linala'in ni'gubat ya nun'atoyda ti hiyah ne tuwali din inhapatan Apo Dios hi ma'at ay dida.

15 Ti agguy binadangan Apo Dios dida, at hiyanan numpatoyna dida ta engganah unda na'amin an na'ubah ti dumalat nan agguyda nangunudan ay Apo Dios.

16 Ya unat goh na'unghiw din angunuh an tagun mi'gubat an natoy

17 ya inalin Apo Dios ay ha"in di,

18 Ad ugwan mahkay ya mabalin an umuy ayu ta e'wayuh nan babluy ad Ar an hakup ad Moab.

19 Ya wa ay ta nidatong ayuh nan lutan di holag Ammon an diday nalpuh nan holag Lot ya adiyu ta'ta'ton dida unu gubaton. Ti ta"on ahan un ah itang an luta ya adi' ahan idat ay da'yu nan lutan di holag Ammon ti indat'uh nen luta ta boltan nan holag Lot.

† **2:3** Hay uyap di tawonda ya tulumpulu ta han walu (verse 14). At 1406 B.C. eden timpu.

20 Ya henen luta ya ma'alin lutan nan hihigante ti diday nunhituh di
tuwali, mu hay pungngadan nan holag Ammon ay dida ya Zamzummim.
21 Ya danen tatagu ya atata'nangdan umatdah nan holag Anak. Ya
nidugah an do'olda ahan, ya mun'abi'ahda goh. Mu nun'ipapatoy Apo Dios
didah nan holag Ammon ta dida mahkay di nihukat an numpunhituh di.
22 Ya umat goh hinay inat Apo Dios an namadang hinan i'Edom an nalpuh
holag Esau ti numpatoyda nan tatagun holag Hor ta diday nihukat an
nunhituh nan luta ta engganad ugwan.
23 Ya umat goh hinay na'at hinan tatagun holag Av an nunhituh nan
bababbabluy ta engganad Gaza an numpatoy nan tatagun nalpud Caphtor‡
ti dumalat hinan badang Apo Dios ya inubahna, at diday nihukat an
numpunhituh nan lutada.
24 Ya inalin goh Apo Dios di, Mala"uy ayu ta inaynayunyun umuy ya
bad'angonyu nan Wangwang an Arnon. Ya umuyyu gubaton hi Sihon
an alih ad Heshbon an ohan holag Amor, at pangabako' da'yu ta da'yuy
mihukat hinan lutan numbabluyanda.
25 Ya mete"ad ugwan an algaw ya lumuwo' di ta'ot an amin nan tataguh
tun alutaluta ta an amin nan mangngol hi aatyun holag Israel ya wumog-
wogdah ta'otdan da'yu."

Hay Nangabakan nan Holag Israel hinan Alin hi Sihon (Num. 21:21-31)

26 Ya inalin goh Moses di, "Ya hidin wadan tu'uh nan mapulun ad
Kedemoth ya wadaday hennag'u ta umuyda alyon ay Sihon ad Heshbon nan
pangal'alu"u ta alyondan hiyay,
27 Iyabulutmu ay ni' ta e'wamih nan babluyyu, ya nan kulhay§
u'unudonmi, ya adimi e'wah nan miyuy hinan numpinangngel an dalan.
28 Ya bayadanmi nan ma'an an idatyuh ononmi ya nan danum an idatyuh
inumonmi ti hay pohdonmi ya anggay ya nan pange'wanmih nan babluyyu.
29 An umat hi inat nan holag Esau an nunhitud Seir ya nan iMoab an
nunhitud Ar an inabulutday pange'wanmih nan babluyda* ta nangamung
unmi bad'angon nan Wangwang an Jordan ta umuy amih nan lutan inalin
Apo Dios hi idatnan da'mi.
30 Mu hi Sihon an alid Heshbon ya agguyna inabulut di pange'wan tu'uh
nan babluyda. Ti impahelot Apo Dios di nomnomna, at hiyaat un ngumhay
ta omod un hiyay dumalat hi pangabakan tu'un hiya an hiyah ne na'at ad
ugwan.
31 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, Tigonyun impa'abak'un da'yu han
Alin hi Sihon, at hinakupyu nan lutana ta bagiyu.
32 Ti unnaat goh initnud nan tindaluna ta immalidan nangubat ay da'yuh
nan babluy ad Jahaz
33 ya Ha"in an hi Apo Dios di bimmadang ta nangabak ayu, at pinatoyyu
hiya, ya ta"on nan imbabaluyna, ya an amin nan tataguna.
34 Ya heden nunggugubatanyu ya inabakyu dida, at numpa"iyun amin
nan babluyda, ya numpatoyyun amin nan linala'i ya nan binabai, ya ta"on
nan ung'ungungnga, at mi'id ah na'angang hi matagu.
35 At innalyun amin nan a'animalda, ya hinamhamyu nan gina'un nan
numbabluyanda.

---

‡ **2:23** Unu nalpud Crete. § **2:27** Hay ngadan ten kulha ya Kulhan di Ali (Num. 21:22). Bahaom nan footnote di Num. 20:17 ta innilaom di udumnan aatna. * **2:29** Gapu ta agguy inabulut nan holag Esau hi nange'wandah nan babluyda an nibaag hinan Num. 20:14-21 mu itudun ten verse an inabulutda at kulugon tu'un waday duwan na'atana.

36 Ya Ha"in an hi Apo Dios di namadang ay da'yu ta inabakyu nan
nahayhaynod an babluy an mete"ad Aroer an babluy hinan pingit di
Wangwang an Arnon, ya niddum nan siudad hinan gagwan nen nundotal
an luta ta engganad Gilead. Ya mi'id ah ohah nan mabibi'ah an siudad hi
agguyyu inameh.
37 Mu agguy ayu immuy hinan hakup nan babluy nan holag Ammon, ya
nan lutah nan pingit di Wangwang an Jabbok, ya nan abablubabluy hinan
dudunduntug, unu hinan udumnan lutan inali' an Dios hi adiyu ayan."

3

Hay Nangabakan nan Holag Israel hinan Alin hi Og
(Num. 21:32-35)

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Hay nehnod hi inat tu'u ya
inhingngi tu'uh nan miyuy hinan lutad Bashan. Ya nan alih di an hi Og
ya initnudnan amin nan tindaluna ta immalidan nanamun nangubat ay
ditu'uh nan lutad Edrei.
2 Mu inalin Apo Dios ay ha"in di, Adi ayu tuma'ot ay Og! Ti ipa'abak'u hiyan
da'yu an middum an amin nan tataguna ya an amin nan lutana. Ya atonyu
ay dida goh din inatyun nangabak ay da Sihon an alin nan holag Amor ad
Heshbon.
3 At hi Apo Dios ya impa'abaknan ditu'u nan Alin hi Og ad Bashan ya nan
tataguna, at numpatoy tu'u didan amin an mi'id ah na'angang hi matagu.
4 Ya hinakup tu'un amin nan nanom an siudad hi ad Argob an hakup ad
Bashan an numpapto'an Og ad Bashan.
5 Ya danen siudad ya nun'ihamad di allupda an atata'nang, ya ta"on nan
pantawda ya ata'nang goh, ya gumo' di da'igda, ya do'ol goh an babluy di
agguy na'allup.
6 Ya numpa"i tu'un amin nan siudad, ya numpatoy tu'un amin nan tataguh
di an linala'i, ya binabai, ya nan ung'ungungnga an umat hidin inat tu'u ay
Sihon an alid Heshbon.
7 Ya hinamham tu'un amin nan wah siudad, ya an amin nan a'animalda
ya innal tu'u.
8 Ya heden gutud di na'atana ya penloh tu'uh nan duwan alin di holag
Amor nan luta an niyappit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan
an mete"ah nan Wangwang an Arnon ta nangamung hinan Duntug an
Hermon.
9 Ya hay pungngadan nan iSidon ay nen duntug ya Duntug an Sirion, ya
hay pungngadan nan holag Amor ya Duntug an Senir.
10 Ya penloh tu'un amin nan babluy an hakup Og an alih did Bashan an
nan siudad hinan way nundotal an luta, ya an amin nan lutad Gilead, ya ad
Bashan ta nangamung hinan siudad ad Salekah ya ad Edrei.
11 Ya nan Alin hi Og di angunuh an holag din hihigante an holag Repha,
ya hay niyammah kamana* ya gumo', ya hay lukud di inabellogna ya onom
di umpi, ya hay lukud di inadu"oyna ya nahuluk hi himpulu ta tuluy umpi.
Ya ta"on ad ugwan ya i"ihnah nen kamanah did Rabbah† hinan siudad di
holag Ammon."

Nan Himpangapun Nunhituh Appit di Buhu'an di Algaw hinan Wangwang an Jordan
(Num. 32:1-42)

* **3:11** Hay kulugon nan udum hi aat ten kamana ya lunguna ti hiyah ne olo'an nan natoy. † **3:11** Hiyah ne nabayag an ngadan nan kapitulyud ugwan nan Kingdom of Jordan.

12 Ya inalin goh Moses di, “Ya danen penloh tu'un luta an mete"ah nan
siudad hi ad Aroer an hakup nan Wangwang an Arnon an middum goh
nan dudunduntug an babluy ad Gilead, ya an amin nan munisipyuh di ya
indat'uh nan holag Reuben ya holag Gad.
13 Ya nan na'angang an lutad Gilead ya ad Bashan an din numpapto'an
Og hidin hopapna ya impiyapong'uh nan godwan di holag Manasseh. Ya an
amin nan na'angang an babluy ad Bashan ya hiyah de babluy ad Argob an
lutan nan hihigante an holag Repha.
14 Nan ohan holag Manasseh an hi Jair di nanakup hi an amin an babluy
ad Argob an mete"ad Bashan ta nangamung hinan igad nan babluy nan
holag Geshur ya holag Maacath. Ya impingadana nan ngadanah nan
babluyna an Havvoth Jair,‡ at hiyah ne ngadanah engganad ugwan.
15 Ya hay nanakup hinan babluy ad Gilead ya nan holag Makir an holag
goh Manasseh.
16 Ya hay indat'u goh hinan holag Reuben ya nan holag Gad ya nan lutan
mete"ad Gilead ta engganah nan Wangwang an Arnon (ya nan godwan di
wangwang di igadna) ta engganah nan Wangwang an Jabbok an hiyah ne
igad di hakup nan holag Ammon.
17 Ya niddum hinan lutada nan Mapulun an Arabah, ya umatam an meg-
pong hinan Wangwang an Jordan ta engganah nan Lobong an Kinnereth§ ta
engganah un miyatam hinan ma'alih Baybay an Arabah (unu nan Ma'ahin
an Baybay*) hinan puun di Duntug an Pisgah hi appit di buhu'an di algaw.
18 Ya inali' goh ay da'yuy, Indat Apo Dios daten luta ay da'yu ta banohyu.
Mu mahapul an, an amin nan tindaluyu ya bumad'angdah nan Wang-
wang an Jordan ta badanganda nan linala'in holag Israel an manakup hi
dammangna.
19 Mu adi mi'yuy nan a'ahawayu, ya imbabaluyyu, ya nan a'animalyu ta
mataynandah nan siudad an indat'uh punhituwanyu.
20 At badanganyu nan ibbayun holag Israel ta nangamung un da'yu
pangabakon ay Apo Dios ta hakuponyu nan lutan idatnan dida an wah appit
di alimuhan nan algaw hinan Wangwang an Jordan. Ya awni ta mid al'alin
didah nan punhituwanda an umat hinan na'at ay da'yu ya un ayu mahkay
mumbangngad hinan lutan indat'un da'yu ta banohyu.
21 Ya heden gutudna ya inali' ay Joshua di, Tinnigmun amin nan inat Apo
Dios hinan duwan ali an da Sihon ay Og. At umat goh hinay atonah an amin
hinan a'alih nan pumpapto'andah lauhanyuh nan ayanyu.
22 Ya adi ayu tuma'ot ay dida ti hi Apo Dios ya badangan da'yun mi'gubat,
at mangabak ayu!”

Hay Adi Iyabulutan Moses an Umatam ad Canaan (Num. 20:1-13; 27:12-23)

23 Ya inalin goh Moses di, “Ya heden timpu ya inyal'alu"un nunluwalun
Apo Dios an inali' di,
24 Apo Dios an na'abbagbagtun dayawonmi, ya tene"am an impattig ay
ha"in an baalmu nan nunheglan abalinam ya nan amabi'ahmu ti an amin
nan wad abuniyan ya wah tun luta ya mi'id ah mabalin hi mangat hinan
inatmu!
25 Abulutom ni', Apu, ta mi'bad'anga' hinan Wangwang an Jordan ti
pohdo' an tigon nan malumong an lutah dammangna, ya nan ma"aphod
an dudunduntug enen babluy, ya nan babluy ad Lebanon!

---

‡ **3:14** Hay pohdonan ibaga ya *nan numbino'ob'on an babluy Jair*.
§ **3:17** Unu Lobong an Galilee.
* **3:17** Unu nan Dead Sea.

26 Mu da'yun tataguy dimmalat hi bimmungtan Apo Dios ay ha"in ta omod
unna adi donglon nan iyal'alu"un Hiya! Ya unnaat goh inalinan ha"in di,
Ammuna, ya adim ipidwan ibaga nan inalim!
27 At umuy'ah nan tulid di Duntug an Pisgah, ya inamangmu nan
nunlene'woh. Ya ihamadmu an pa'atiggon nan luta ti adi'a mabalin an
mi'bad'ang eten Wangwang an Jordan!
28 At pot'om hi Joshua, ya tugunom hiya, ya ipabi'ahmuy nomnomna ti
hiyay mihukat ay he"an mangipangpanguluh nan tatagu ta bumadang ay
dida ta engganah unda bonhon hi awni.
29 At nataynan ami ta nihina amih nan nundotal an potto' nan munisipyu
an ad Beth Peor."

4

Hay Nangal'alu'an Moses hinan Holag Israel ta Un'unnudda

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Da'yun holag Israel, don-
glonyu nan aat nan udumnan Uldin, ya unudonyun amin nan itudu' ay
da'yu! Ti unudonyu ay at matagu ayu, ya da'yuy umuy ta hakuponyu nan
lutan idat Apo Dios an din Dios din a'apuyuh penghana.
2 Ya hanan Uldin an intudu' ay da'yu ya adiyu ahan udman hi udumna, ya
adiyu goh kudangan.* Ti mahapul an unudonyu nan immandal Apo Dios
an nan intudu' ay da'yu.
3 Ya tinnigyu nan inat Apo Dios hi wadan tu'uh ad Ba'al Peor an numpa-
toynan amin nan nundayaw hinan bulul an hi Ba'al.
4 Mu da'yun agguy nundayaw ay Ba'al ya innaynayunyun nangulug ay
Apo Dios, at hiyanan matagu ayud ugwan.
5 Ya daten udumnan Uldin an immandal Apo Dios ay ha"in hi itudu' ay
da'yu ta hiyay unudonyu ya immannung an intudtudu' ay da'yu ta hiyay
unudonyuh nan umayanyun nen luta an hakupon ta lutayu.
6 At mahapul an ihamadyun innilaon ya inunudyu ti hiyay mangidat
hi la'engyu ya abalinanyun manginnila ta donglon ay nan Hentil hinan
udum an babluy nan aat di pangatyu ya alyonday, Nahamad heten ohan
himpamabluy ti nanomnomanda, ya waday abalinandan manginnilah
atonda!†
7 Tigonyu! Undan waday udumnah babluy an neheggon ay diday
diosda an umat hinan Apo Dios tu'u an neheggon hi pumbagan tu'uh nan
numbino'ob'on an badang?
8 Ya undan goh waday udum hi ma'al'alin babluy an waday uldinda an
maphod di pamanuhna an nipaddung hinan Uldin an intudu' ay da'yud
ugwan?
9 At hay mahapul hi atonyu ya emayaanyu ta adiyu al'alliwan nan
tinnigyud ugwan an ataguyu, ya nonomnomonyu ta way ituduyuh nan
imbabaluyyu ta engganah nan a'apuyu.
10 Ya nomnomonyu din dengngol tu'un inalin Apo Dios hi awadan tu'uh
nan Duntug an Horeb‡ hidin nangalyanan ha"in di ayagam ta umali nan

---

* **4:2** Waday tulun nidugah an alimatung di Biblia an (1) nan aliblulliblun ma'alih Uldin (Genesis hi engganah Deuteronomy), ya (2) nan aliblulliblun ma'alih Propeta (Joshua hi engganah Malachi), ya nan aliblulliblun ma'alih New Testament (Matthew hi engganah Revelation). Ya heten mandal Apo Dios ya adi tu'u udman unu kudangan nan Hapit Apo Dios ya mapidwah nan hinohhan alimatungna, at nagtud mahkay an umat hituy aatda: (1) nan Uldin (Deut. 4:2; 12:32); ya (2) nan Propeta (Prov. 30:5-6); ya (3) nan New Testament (Rev. 22:18-19). † **4:6** Hene ya ohan dalat nan Uldin. Nan duwa goh an dalatna ya nibaag hinan Rom. 7:7 ya Gal. 3:21-22. ‡ **4:10** Unu Duntag an Sinai.

tatagu ta mahayupda, ta donglonda nan hapito', ta innilaonda an Ha"in di ta'tandah e'gonanda eten pi'taguandah tun luta, ya ta way itududah nan imbabaluyda.
11 Ya immali ayun amin an tuma'dog hinan puun di duntug, ya heden duntug ya waday apuy an dumaladalang, ya umu'utyu' nan mangmangitit an ahu'nad daya, at hemmelong.
12 Ya himmapit ay da'yuh Apo Dios an wah nan apuy, at dengngolyu nan hinapitna, mu agguyyu tinnig di aat nan angahna.§
13 Ya imbaagnan da'yu nan Himpulun Uldin an intudo'nah nan mayapit an batu ta unudonyu.
14 Ya immandal Apo Dios ay ha"in eden algaw ta itudu' an amin nan Uldin ya hay atonyun mumpanuh hinan umayanyuh nan lutan hakuponyu ta bagiyu."

Padan hinan Mundayaw hi Bulul

15 Ya intuluy Moses an inalinay, "Hidin himmapitan Apo Dios ay da'yu an nalpuh nan way apuy hinan Duntug an Horeb ya agguyyu tinnig di angah Apo Dios, at mahapul an emayaanyuy pangatyu
16 ta adi ayu mumbahol ti ini ya mun'amma ayuh bulul an eyengngohyuh angah di tagun umat hi lala'i unu babai,
17 unu eyengngohyuh nan malgom an wah tun luta, unu nan malgom an hamutin tumayap ad daya,
18 unu nan umat hinan mun'ada'adap hitun luta, unu nan ekan hi baybay.
19 Ya gulat ta tangadonyud daya ya tigonyu nan algaw, ya nan bulan, ya nan bittuan, ya nan udum an wad daya an maphod di tigawda ya adi ayu mabalbaliyan ya dinayawyu dane ti limmun Apo Dios dane ta munhulbih an amin hinan tataguh tun luta.
20 Ya da'yuy binadangan Apo Dios ti enekak da'yuh nan nunheglan nipaligligatanyuh ad Egypt ta da'yuy ibilangnah tataguna an paddungnay tawidnah engganad ugwan.
21 Mu da'yuy dimmalat hi bimmungtan Apo Dios ay ha"in ti inhapatana an adia' bumad'ang hinan Wangwang an Jordan ta adi' ataman nan malumong an lutan idatnan da'yuh banohyu.*
22 Ti ha"in ya heten wadan tu'ud ugwan an lutay ataya', at adi ahan mabalin hi unna' bumad'ang hinan Wangwang an Jordan. Mu da'yuy umuy an bumad'ang ta hakuponyu nan malumong an luta.
23 At emayaanyu ta adiyu al'alliwan nan intulag Apu tu'un hi Apo Dios ay da'yu ti ini ya mun'amma ayuh nan malgom an bulul an ipawan Apo Dios.
24 Ti hi Apo Dios ya ay apuy an gumhob, ya ma"annel an Dios!†
25 Ya ta"on un do'ol di tawon hi ihinanyun nen luta ta malmuy do'ol hi holagyu ta munholagda goh ta do'ol di a'apuyu, ya pimmuhi pangatyu, ya nun'amma ayuh nan bulul unu nan malgom an pangiyengngohanyu, ya ina'inatyuy na"appuhih pumbaholan an adi ahan pohdon Apo Dios, at hiyanay mangipabungot ay Hiya.
26 Ya ipa'innila' hinan wad abuniyan ya nan wah tun luta ta diday mun'ihtigun da'yud ugwan an algaw ti hi awniat mun'a'ubah ayuh nan lutan umayanyu ta hakuponyu. Hinan dammang nan Wangwang an Jordan ya adi madnoy di pi'hituwanyun nen luta ti mun'a'ubah ayu.
27 Ta nan ma'angang di iwa'at Apo Dios hinan numbino'ob'on an babluy, ya nahnot di ma'angang ay da'yuh nan lutan iwa'atanyu.

---

§ **4:12** Ex. 19:1-20:21. * **4:21** Num. 20:1-13. † **4:24** Heb. 12:29.

28 Ya hidih ayanyu ya mundayaw ayuh nan bulul an ayiw ya batu an
inyamman di tagun adi mitigaw di matana, ya adi medngol di ingana, ya
adi mangan, ya adi humunghung di olongna.
29 Mu ta"on hi un umat hina ya anaponyu damdamah Apo Dios hidih nan
awadanyu, ya ah'upanyuh un mihamad di punnomnomyuh pamhodyun
manganap ay Hiya.
30 Mu wa ay ta mumpaligat ayuh udum di algaw ti ma'at daten amin
ya pohdonyu ay an mumbangngad mahkay ay Apo Dios ya mahapul an
unudonyu nan hapitonan da'yu.
31 Ti hay aat Apo Dios ya ma'ahhimo' an Dios, at adi da'yu inganuy, ya
adi da'yu ubahon, ya adina goh aliwan din ni'tulaganah din o'ommodyu an
inhapatanan dida.
32 Ya hamadonyun innilaon nan na'ana'at hidin penghanah agguyyu
nitungawan ta nangamung hidin nunlumuwan Apo Dios hi taguh tun luta.
Ya baganyu goh an amin nan tataguh tun lutah un waday iniladah na'at
unu tinnigdah nipaddung eten nunheglay aatna an tinnigyud ugwan ya nan
dengngolyun na'at.
33 At mi'id mah nin di tatagun agguy natoy hi nangngolanah himmapitan
Apo Dios hinan way apuy an adi umat hinan nangngolanyu ya matagu ayu!
34 Ya mi'id goh udum hi dios an natulid an immuy hinan ohan babluy, ya
enekakna han ohan himpangapun tatagun ni'hituh di ta tinapngana dida,
ya inatnay umipanoh'a, ya limmunay dogoh, ya ni'gubat, ya inatnay adi olog
di tagu, ya bimmadang, ya inatna goh di nidugah an atata'ot! Mu hiyah ne
inat Apo Dios ay da'yuh ad Egypt ta tinnigyu!
35 Ya manu ay ipattig Apo Dios hanan da'yu ya ta way panginnilaanyun
Hiya ya anggay di immannung hi Dios, ya mi'id di udumna.
36 Ya hidid abuniyan di nalpuwan di Hapitnan dengngolyu ta tugunon
da'yuh tun luta, ya impattignan da'yu nan atata'ot an apuy, ya dengngolyu
nan Hapitnan nalpuh nan way apuy.
37 Ya dumalat nan pamhodnah din o'ommodyu at hiyanan pento' da'yun
holagda, ya enekak da'yud Egypt an dumalat hinan nidugah an abalinana.
38 Ya numpakakna nan nunhitun den babluy an mun'abi'ah ya do'do"ol
ya un da'yu ta mihukat ayun nen babluyda ta da'yuy ad luta ta banohyuh
engganad ugwan.
39 Ya adiyu al'alliwan an hi Apo Dios ya Dios ad abuniyan, ya hitun luta,
ya ad dolom, at mi'id di udumnah Dios.
40 At hiyanan unudonyun amin nan Himpulun Uldina ya nan udumnan
Uldinan intudu' ay da'yud ugwan an algaw ta an amin ayu ya mi'id al'alih
pi'taguanyu an ta"on nan holagyuh pidwa, ya ta minaynayun di ihinanyun
ne han lutan idat Apo Dios ta bagiyuh mid pogpogna."

Nan Siudad an Punhi'ugan hi Appit di Buhu'an di Algaw hinan Wangwang an Jordan
(Num. 35:6-34; Deut. 19:1-14; Josh. 20:1-9)

41 Ya inlahhin Moses di tuluh Siudad an Punhi'ugan an wah appit di
buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan
42 ta way ipo"oyan nan lumayaw an tagun agguyna inamtan ya pinatoyna
han heneggonan bo'ona binuhul. Ya malgom ay danen tulun siudad di
ipo"oyandah unda lumayaw ta way atondan mi'tagu.
43 Ya hiyah te ngadan nan tulun babluy an ad Bezer an nundotal an wah
nan mapulun (ya hiyah te siudad an ayan nan holag Reuben), ya ad Ramoth
hidid Gilead di ayan nan holag Gad, ya hay ayan nan holag Manasseh ya ad
Golan an hakup ad Bashan.

Hay Nitugunan nan Uldin Apo Dios

44 Ya hiyatuy udumnan Uldin Apo Dios an intudun Moses hinan tatagun holag Israel
45 hidin akakandad Egypt, at danen Uldin di immandal Moses hi unudondah
46 dih nan awadandah nan way nundotal ad Beth Peor hi appit di Wangwang an Jordan an lutan Sihon an alin nan holag Amor ad Heshbon (mu pinatoy da Moses ya nan holag Israel da Sihon ya nan tataguna tuwali),
47 at hinakupda nan lutana goh, ya nan lutan nan Alin hi Og ad Bashan, ya nan nunhituwan nan duwan a'alin di holag Amor hi appit di buhu'an nan algaw di Wangwang an Jordan
48 an mete"ad Aroer an wah nan pingit di Wangwang an Arnon ta engganah nan Duntug an Siyon (unu nan Duntug an Hermon‡).
49 Ya niddum goh an amin nan Mapulun an Arabah an mete"ah nan way pingit di Wangwang an Jordan ta nangamung hidih nan Baybay an Arabah§ ta engganah nan puun di Duntug an Pisgah.

5

Nan Himpulun Uldin Apo Dios
(Ex. 20:1-17)

1 Ya impa'ayag goh Moses an amin nan i'ibbanan holag Israel, ya inalinan diday,* "Da'yun i'iba ya ihamadyun pa'addonglon nan Uldin ya nan udumna goh an Uldin an ipa'innila' ay da'yud ugwan an algaw ta innilaonyuy aatda, ya mahapul an ihamadyun mangunud.
2 Ti da'yuy ni'tulagan Apo Dios hinan Duntug an Horeb†
3 an bo'on nan a'ap'apu tu'uy ni'tulagana ya anggay ti ditu'un amin an matagud ugwan.
4 Ya hidih nan duntug an wadan di apuy di himmapitan Apo Dios an ni'haggangan ay da'yu.
5 Ya timma'doga' hinan numbattananyun da Apo Dios ta nan hinapitna ya hiyay imbaag'un da'yu. Ti timma'ot ayuh din mundalang an apuy, at hiyanan agguy ayu nunti'id an neheggon hinan duntug.

Ya hiyah te inalin Apo Dios:

6 Ha"in hi Apo Dios an Dios an dayawonyu an nangekak ay da'yud Egypt hidin abaalyu an ay ihunay un ayu himbut.
7 Ya mi'id ah udum hi dayawonyu an dios an anggay Ha"in.
8 Ya adi ayu mun'ammah bululyun meyengngoh di tigawdah nan wad abuniyan, unu nan wah tun luta, unu nan wah nan danum an wad dolom.
9 Ya mahapul an adiyu dayawon ya itamuan nan malgom an bulul. Ti Ha"in an hi Apo Dios ya nidugah an ma"annela' hi un waday udum hi dayawonyuh meyengngoh ay Ha"in. Ti atonyu ay hana ya moltao' da'yu ya ta"on nan holagyun mamohol ay Ha"in ta engganah nan miyapat hi a'ap'apuyu an dumalat nan baholyu.
10 Mu ipattig'uy homo"uh nan do'ol an tatagun mamhod ay Ha"in ya nan mangunud hi Uldin'u.
11 Ya adi malgom di panapitanyuh ngadan'u an hi Apo Dios ti moltao' nan mangelgom an manapit hi ngadan'u.

---

‡ **4:48** Hay oha goh an ngadana ya nan Duntug an Sirion (Deut. 3:9). § **4:49** Unu Ma'ahin an Baybay, unu Dead Sea. * **5:1** Hinan Liblu an Deuteronomy ya waday himpulu ta tulun mensahen Moses, ya hete ya te"an di netob an mensahena (Deut. 5:1-26:19). Ya hiyay adu"oy an mensahena. † **5:2** Unu Duntug an Sinai.

12 Ya mahapul an ngilinonyu nan miyapitun algaw ta pun'eblayanyu.
13 Ya onom di algaw hi panamuanyuh nan tamuyu.
14 Mu nan miyapitun algaw ya hiyah ne pun'eblayanyu ta pun-
dayawanyun Ha"in an hi Apo Dios. At mahapul an mi'id ah muntamun
da'yu an ta"on nan imbabaluyyu, ya nan baalyu, ya nan a'animalyu, ya nan
mangiliyu.
15 Ti nomnomonyu an un ayu baal ad Egypt, mu binaliwa' da'yu an
dumalat nan nidugah an abalina', at hiyanan mahapul an ngilinonyu nan
miyapitun algaw ta pun'eblayanyu.
16 Ya e'gonanyuh amayu ya hi inayu an hiyah te mandal'u ta ud'udma'
di pi'taguanyuh nan lutan idat'un da'yu.‡
17 Adi ayu pumatoy.§
18 Adi ayu umilugtap.*
19 Adi ayu mangakaw.†
20 Adiyu ipabahol nan agguy immannung hinan ibbayuh nan
pun'ihtiguanyu.‡
21 Adiyu amnawan nan a'ahawan nan heneggonyu ya nan baalda, ya
adiyu amohan nan abungda, ya nan lutada, ya nan a'animalda, ya nan
numbino'ob'on an gina'uda.§
22 Hiyanay Uldin hi inalin Apo Dios ay ditu'un amin hidin na'amungan
tu'uh nan puun di duntug hidin nanglotanan himmapit hinan wadanah nan
mundalang an apuy ya hinan way ma'ugtul ya munhehellong an ahu', ya
hiyanay hinapitna ya anggay, at intudo'nah nan duwan mayapit an batu,
ya indatnan ha"in."

Nan Tatagu ya Tuma'otda (Ex. 20:18-21)

23 Ya inalin goh Moses di, "Ya unat goh dengngolyuh nen hapit an
nalpuh nan ma'ugtul ya munhehellong an ahu' hinan duntug an gun
dumaladalang ya immali ayun ta"on nan a'apu ya nan mumpumpapto'
hinan ahimpahimpangapu ay ha"in,
24 ya inaliyuy, Hi Apo Dios ya impattignan da'mi nan anabagtuna ya nan
anahamadna, ya dengngolmi goh din hapitnan nalpuh nan way apuy! Ad
ugwan ya inilami mah an ni'hapit hi Apo Dios ay da'mi ya agguy ami natoy!
25 Mu ad ugwan ya matoy ami! Ti henen atata'ot an apuy di mangubah ay
da'mih un gulat ta donglonmi goh an humapit hi Apo Dios!
26 Ya immannung an mi'id ah tagu an unat goh nalpah di nangngolanah
nan hapit nan adi matmattoy an Dios an nalpuh nan way apuy an umat
hinan nangngolanmi ya matagu!
27 At mumbangngad'a ta he"ay umuy meheggon hinan awadan Apo Dios
ta donglom an amin nan alyona ya unmu ulgudon ay da'mi, at donglonmi,
ya unudonmin aton!
28 Ya dengngol Apo Dios hanan inaliyuh din ni'hapitanyun ha"in, at
inalin Apo Dios di, Dengngol'u hanan inalin nan tataguh ni'hapitanda, ya
immannung nan inalida.
29 Ya ne'nong hi unda inaynayun henen pangatda an Ha"in di tuma'tanda
ya inaynayundan mangunud hinan Uldin'u, at mid al'alin didah enggana an
ta"on nan holagda!

---

‡ **5:16** Mat. 15:4; 19:19; Mk. 7:10; 10:19; Lk. 18:20; Eph. 6:2-3. § **5:17** Mat. 5:21; 19:18; Mk. 10:19; Lk. 18:20; Rom. 13:9; Jac. 2:11. * **5:18** Mat. 5:27; 19:18; Mk. 10:19; Lk. 18:20; Rom. 13:9; Jac. 2:11. † **5:19** Mat. 5:27; 19:18; Mk. 10:19; Lk. 18:20; Rom. 13:9. ‡ **5:20** Mat. 5:27; 19:18; Mk. 10:19; Lk. 18:20. § **5:21** Rom. 7:7; 13:9.

30 At eka alyon ay dida ta mumbangngaddah nan nunhituwanda.
31 Mu adi'a me'yekak ta mihina'ah tu ti ipa'innila' ay he"a an amin nan
Uldin'u ya nan udumnan Mandal'u ta way itudum hinan tatagu ta hiyay
unudondah nan ihinandah nan lutan idat'un dida.
32 At da'yun i'ibban holag Israel ya mahapul an unudonyun amin nan
Uldin Apo Dios ay da'yu! Ya adi ayu ni' ahan munduwaduwan mangunud
hinan Uldina!
33 Ya ihamadyun mangunud hi an amin an Uldina ta matagu ayu, ya mi'id
al'alin da'yu, at dumu'du"oy di pi'taguanyuh nan lutan idatnan da'yu ta
banohyu!"

6

Nan Nahamad an Uldin Apo Dios

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya hiya hanan amin di Uldin
hi immandal Apo Dios ay ha"in ta itudu' ay da'yu ta hiyay unudonyuh un ayu
umuy hinan lutan hakuponyu ta punhituwanyu.
2 Ya logom ya tuma'ot ayuh nan Apuyun hi Apo Dios, at unudonyun amin
nan Uldinan intudu' ay da'yu, ya nan imbabaluyyu, ya imbabaluy nan
imbabaluyyu. Ya inaynayunyu ay an aton hitun ataguyu at dumu'du"oy di
pi'taguanyu.
3 At da'yun holag Israel ya mahapul an donglonyu hana nan Uldin, ya
ihamadyun unudon, at mi'id al'alin da'yu. Ya dumo'ol di holagyuh nan
punhituwanyuh nan malumong an lutan ma"almuy mihabal, at do'ol di
ma'an ti hiyah ne din intulag Apo Dios an dayawon din o'ommod tu'un
ditu'u.
4 *Donglonyu** an da'yun i'ibba an holag Israel, ya nomnomonyu an hi Apo
Dios ya anggay di immannung an Dios.
5 At mahapul an pohdon tu'u Hiyah nan nomnom tu'u, ya hinan nitaguan
tu'u, ya an amin di aton tu'u.†
6 Ya heten niyuldin an itudu' ay da'yud ugwan an algaw ya mahapul an
wah nomnomyu ta adiyu al'alliwan.
7 Ya mahapul an itudutuduyuh nan imbabaluyyu an gunyu ul'ulgudon
hinan um'umbunanyuh nan abungyu, unu nan way bumataananyu, unu
nan way ol'olo'anyuh nan pun'eblayanyu, ya ta"on hinan bumangunanyu.
8 Ya ipautyuh nan ta'layyu, ya enepngotyuh nan uluyu ta way mangi-
panomnom ta adiyu aliwan.‡
9 Ya itudo'yuh nan paneddeng di abungyuh nan way pantaw ya hinan
pantaw di allupyu."§

Padan hinan Adi Mangunud hi Uldin

10 Ya inalin goh Moses di, "Ya wa ay ta iyatam da'yuh nan lutan intulag Apo
Dios hidin o'ommodyu an da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob ta idatnan
da'yu nan lutan damuna ya nan ma"aphod di siudadna an bo'on da'yuy
na'ungal an nun'amma
11 ya nan abalubaluy hidi ya nun'apnuh mun'aphod hi gina'u an bo'on
da'yuy nungngina, ya nan abu"ul an humaguban an bo'on hay linhu'anyu,

* **6:4** Unu *Shema* hinan hapit di Hudyu (bahaom nan footnote di Deut. 6:9 ta innilaom di aatna).
† **6:5** Mat. 22:37-38; Mk. 12:29-30; Lk. 10:27. ‡ **6:8** Hiyah ne nalpuwan nan ugalin di Hudyun nitudo' hinan Mat. 23:5. § **6:9** Heten verses 4-9 di ma'alih *Shema* hinan hapit di Hudyu ti nan nahhun an hapitnah verse 4 ya *shema* (unu *donglon*) hinan hapitda (an ta"on un nan hapit tu'u). Ya hiyay umat hinan Statement of Faithda, ya nan nahamad an Hudyu ya gunda hapiton nan Shemah abigabigat an ta"on un ad ugwan an timpu.

ya nan nigalden an greyp, ya nan ayiw an olibon bo'on da'yuy nangitanom. At do'ol di ma'an hidi ta ma"abhug ayu.
12 Mu tigonyu ti ini ya aliwanyuh Apo Dios an nangekak ay da'yud Egypt
hidin abaalyu.
13 Ya e'gonanyuh Apo Dios hi ni'hituwanyu, ya Hiyay itamuanyu ya
anggay,* ya hay ngadana ya anggay di usalonyuh punhapataanyu.
14 Ya adiyu dayawon nan nob'on an dios unu nan dios an dayawon nan
tatagun wah nan lene'wohyu.
15 Ti hi Apo Dios an Apu tu'u ya ma"annel. Ti ini ya atonyu, at gohbon
da'yuh nan bungot Apo Dios, at ma'ubah ayun amin enen lutan wadanyu!
16 Ya adiyu tapngan hi Apo Dios† an umat hidin inatyud Massah.‡
17 At ihamadyun unudon an amin nan Uldin Apo Dios an indatnan da'yu.
18 Ya atonyu nan immannung ya nan maphod hi hinagang Apo Dios,
at mi'id al'alin da'yu, ya mabalin an umuy ayu ta hakuponyu nan lutan
malumong an din intulag Apo Dios hidin o'ommod tu'u.
19 At hi Apo Dios ya pun'ipalayawnan amin nan nunhituh di an mi'buhul
ay da'yu ti hiyah ne inalinah atona.
20 Ya udum ay hi algaw ta alyon nan imbabaluyyuy, Anaad ta indatan
da'yun Apo Dios hi Uldin ya nan udumnan Mandal?
21 Ya hay pambalyuh nan imbabaluyyu ya alyonyuy, Hidin penghana
ya nuntamuon da'mih nan alid Egypt an hi Pharaoh,§ mu hi Apo Dios di
namaliw an nangekak ay da'min dumalat nan nidugah an abalinana.
22 Ya tinnigmi nan numbino'ob'on an inat Apo Dios an umipanoh'a, ya nan
nunheglan atata'ot an inatnah nan i'Egypt, ya nan alida, ya nan u'upihyalna.
23 Ya da'mid Egypt ya initnud da'min inyalin te han lutan ipaboltanan
ditu'u an hiyah ne din intulagnah din o'ommod tu'uh atona.
24 Ya immandal Apo Dios ay ditu'un alyonay, Mahapul an unudonyun
amin hatun Uldin, ya Ha"in di ita'otyu ta amaphodanyu, at ten hinalimunan
ditu'u ta matagu tu'uh engganad ugwan.
25 Ya gulat ta kulugon tu'u ya inat tu'un amin nan Uldin Apo Dios ay ditu'u
at mihamad di ugali tu'u."

7

Nan Tatagun Apo Dios

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya gulat ta iyatam da'yun
Apo Dios hinan lutan idatna ta hakuponyu ya pumpakaknah mahhun nan
tatagun do"ol ya mun'abi'ahda ya un da'yu an numpunhituh nan pitun
abablubabluy ya daten tatagun ahimpahimpampun ya nan holag Heth, ya
nan holag Girgas, ya nan holag Periz, ya nan holag Hiv, ya holag Amor, ya
nan iCanaan, ya nan iJebus.
2 Ya heden pangidatngan Apo Dios ay da'yuh di ya e'kodna nan tatagun
da'yu ta pumpatoyyu didan amin ta mun'a'ubahda. Mu ahi ma'at hana ya
elanyu ta adi ayu mi'tulag ay dida, ya adiyu ahan hom'on dida.
3 Ya adi ayu goh mi'yahawan dida, ya adiyu pi'yahawaon nan imba-
baluyyuh nan imbabaluyda

---

* **6:13** Mat. 4:10; Lk. 4:8. Hiyah ne ohan verse an imbaag Jesus ta ipalayawnah Satanas. † **6:16** Mat. 4:7; Lk. 4:12. Hiyah ne oha goh an verse an imbaag Jesus ta ipalayawnah Satanas. ‡ **6:16** Ex. 17:1-7. § **6:21** Hay ngadan nan tulu ay didan Pharaoh (unu *ali* hinan hapitdad Egypt) ya da Ahmose I (1550-1525 B.C.), ya hi Thutmose III (1502-1448 B.C.), ya hi Amunhotep II (1448-1411 B.C.).

4 ti ini ya diday mangitudul hinan imbabaluyyu ta mi'dayawdah nan dios
nan iyahawada, at bo'on mahkay Ha"in dayawonda.
5 At hay atonyu ya pumpa"iyu nan niyamma an pun'onnganda ya nan
niha"adan hanan bulul, ya pumbongwahyu goh nan bululda an middum hi
Asherah, ya nunggohobyu dida.
6 Ti da'yu ya me'gonan ayun tatagun nihakup ay Apo Dios, at da'yuy
pento'nah tataguna, at inlahhin da'yuh nan do'ol an tataguh tun luta.
7 Ya hay namto'an Apo Dios ay da'yu ya bo'on nan ado'olyu ya un nan
udum an tatagu ti hay immannung ya da'yuy na"ahnot hi an amin hi tatagu.
8 Mu hay dumalat ya nan pamhod Apo Dios ay da'yu ti ninonomnomna
din intulagnah din a'apuyu, at hiyaat un da'yu enekak ad Egypt an dumalat
nan nidugah an abalinana, ya binaliwan da'yuh nan nangipaligligatan nan
Alin hi Pharaoh* ay da'yu.
9 At innilaonyu an hi Apo Dios ya Hiya ya anggay di Dios, ya na'na'unnud
an Dios ti inaynayunan ipa'annung nan intulagna ya nan homo'nah nan
tagun mamhod ay Hiya ya nan mangunud hinan Uldina ta engganah nan
hinlibun holagda.
10 Mu iballohna ta moltaona nan tatagun mamohol ay Hiya ta ma'ubahda,
ya adi Hiya mahaliwa an mummoltah nan mamohol ay Hiya an ta"on
unda titiggon.
11 At mahapul an adiyu aliwan an amin nan Uldin Apo Dios an immandal'un
da'yud ugwan an algaw.”

Hay Nawagahan nan Un'unnud

12 Ya inalin goh Moses di, “Ya gulat ta donglonyuh ten udumnan Uldin
ta unudonyu at hi Apo Dios ya ipa'annungna din intulagnan da'yu, ya
impattigna nan homo'na an hiyah ne intulagnah din a'apuyu.
13 Ya pohdon da'yu, ya wagahan da'yu ta way atonyun ma'udman. Ya
wagahana goh nan imbabaluyyu, ya nan payawyu, unu nan umayu ta way
aton nan ihabalyun pumhod di bungada. Ya wagahana goh nan bungan
di intanomyu an umat hi gahhilang, unu paguy, unu greyp, unu olibo.
Ya mumpun'ahlagda goh nan a'animalyuh nan umayanyuh nan lutan din
intulagnah din o'ommodyu an inalinay idatnan da'yu.
14 Ya da'yu ya iyal'allanay awagahanyu ya un nan udumnan tataguh
tun luta. At mi'id ah bahig ay da'yun linala'i, ya binabai, ya ta"on nan
a'animalyu.
15 Ya elwang Apo Dios da'yuh nan numbino'ob'on an dogoh, ya adina
ipa'alin da'yu nan atata'ot an dogoh an umat hidin na'at an tinnigyud Egypt.
Mu ipiyuynah nan bumuhul ay da'yu ta diday a'atana.
16 At mahapul an patayonyu didan amin ta ma'ubahdan amin nan tatagun
e'kod Apo Dios ay da'yu, ya adiyu ahan igohgohan dida. Ya adiyu goh
dayawon nan diosda an bo'on immannung ti ini ya mabalbaliyan ayu!
17 Ya gulat ta alyonyuh nomnomyuy, Do'do"ol daten tatagu, at mid
ologmin mangabak ay dida!
18 Adiyu ta'tan dida, mu unyuat nomnomon din inat Apo Dios hinan Alin
hi Pharaoh ya nan tatagunad Egypt
19 an din atata'ot an tinnigyun din na'na'at an umipanoh'a, ya nan nidugah
an bi'ah Apo Dios, ya nan nunheglan abalinanah din nangekakanan da'yud
Egypt. At umat hinay aton Apo Dios hinan tatagun tuma'tanyu.

* **7:8** Mid mapto' ya hi Amunhotep II (1448-1411 B.C.).

20 Ti honogona goh nan nunheglan atata'ot an ay iyu'an† ta unghiwonan
ubahon nan na'angang an tatagu an ta"on nan nun'ipo"oy hi lingab.
21 At adi ayu tuma'ot ay danen tatagu ti wagwadan da'yuh Apo Dios an
na'abbagbagtu, ya nunheglay abalinana!
22 Ya ahinutona danen nahhun an tatagun pakakon, at hiyanan adiyu dida
punnaudon an ubahon ti atonyu ay at ini ya dumo'do"ol nan a'animal hi
inalahan ya un da'yu, at diday umipata'ot.
23 Mu ipa'ameh Apo Dios didan da'yu ti nunheglan pun'ipata'otna dida ta
mid poto' di atonda ta nangamung unda ma'amin an mun'a'ubah.
24 Ya ipa'amehna goh ay da'yu nan a'alida ta ubahonyu nan ngadandah
tun luta. Ya mid olog di tagun mangipadinong ay da'yu ta nangamung unyu
dida aminon an ubahon.
25 Ya gohbonyun amin nan bulul an dayawonda, ya adiyu amnawan nan
silver ya balitu' an nihelhel ay dida, unu adiyu alan ta bagiyu ti ini ya hiyay
dumalat hi abalbaliyanyu ti hi Apo Dios ya adina ahan pohdon dane!
26 Ya mahapul an mi'id ahan mangiyanamut ay da'yu ay daneh a'abungyu
ti ini ya hiyay dumalat ya mipaddung ayun dida an ma'idutan! At mahapul
ahan an pahiwonyu, ya boholonyu, ya du'gonyu nan umidat hi bahol ti dane
ya na'idutan."

8

Nan Malumong an Lutan Mipaboltan hinan Holag Israel

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Mahapul an ihamadyun
mangunud an amin hinan Uldin an intudu' ay da'yud ugwan an algaw ta
mid al'alin da'yu, ta matagu ayu, ya dumo'ol di holagyu, ya umuy ayu ta
hakuponyu nan lutan din intulag Apo Dios hidin o'ommodyuh idatna.
2 At nonomnomonyun amin nan inat Apo Dios hidin nangipanguluwanan
ditu'uh nan dimmaladalanan tu'uh nan mapulun hi napat di tawon ta way
inatnan nangipa'ampah odolyu, ya tinapngan da'yu ta ma'innila nan wah
nomnomyu, ya ta han mapto' hi unyu unudon nan Uldina unu adiyu.
3 Ya impa'ampa da'yu, ya nunhinaangon da'yuh nahhun ya un da'yu
panganon hinan ma'an an manna an agguyyu tinamtamtaman, an ta"on
din o'ommodyu ya mi'id ah tinamtamandah umat hina. Ya manu ay
inatnay umat hina ay da'yu ya ta ipa'innilana an adi ammuna nan ma'an
hi managuh tagu ti ma'ahhapulna goh nan Hapit Apo Dios.*
4 Ya ta"on goh un napat di tawon ya agguy napa"iy lubungyu, ya agguy
goh linum'a' di dapanyuh dimmaladalananyu.
5 Nomnomon tu'un hi Apo Dios ya mahapul an tugunon ditu'u, ya gilaton
ditu'un umat hinan ommod an gilatona ya tugunona nan imbabaluyna.
6 At hiyanan mahapul an un'unudonyu nan Uldina ta atonyuy pohdona,
ya ta'tanyu Hiya.
7 Ti hi Apo Dios ya itnud da'yun iyuy hinan malumong an luta. Ya henen
luta ya adi matmatdu' di danum ti waday wangwang, ya ginnaw, ya obob
an danumana nan nundotal an luta ya nan dudunduntug.
8 Ya henen luta ya mamungay mitanom an umat hi wheat, ya barle an
umat hi paguy, ya greyp, ya fig an ayiw, ya pomegranates, ya olibon ayiw,
ya nan alig.

---

† **7:20** Bahaom nan footnotes di Ex. 23:28 ya Josh. 24:12 ta innilaom di udumnan aat te.

* **8:3** Mat. 4:4; Lk. 4:4. Hiyah te ohan verse an imbaag Jesus ta impalayawnah Satanas.

9 At hiyanan mi'id mahkay mahinaangan ay da'yu ti wadan amin di
mahapulyu. Ya henen luta ya nalamutan nan batu hi gumo', ya nan
dudunduntug ya bo"anyu ta maminas hi pangngalanyuh gambang.
10 At do'ol di ma'an ta mabhug ayu, at mahapul an munyaman ayun Apo
Dios hinan nangidatanan da'yuh nan malumong an luta!"

Padan hinan Mangaliw ay Apo Dios

11 Ya inalin goh Moses di, "Ya emayaanyu ni' ta adiyu al'alliwan hi Apo
Dios ti mahapul an adiyu aliwan an unudon an amin nan Uldina an nan
intudu' ay da'yud ugwan an algaw.
12 Ti awni ta ononyun amin di ma'an an pohdonyu, ya nun'iyammayuy
mun'aphod hi abungyu ta punhituwanyu,
13 ya nahlag nan a'animalyu ta dimmo'olda, ya dimmo'ol nan silveryu, ya
balitu'yu, ya nan gina'uyu ta umadangyan ayu,
14 mu elanyu ta adi ayu mumpabagtu ta adiyu aliwan hi Apo Dios an
nangekak ay da'yuh ad Egypt an ni'hituwanyuh din nipaligligatanyuh nan
tamu.
15 Ya adiyu goh aliwan an Hiyay nanalimun ay da'yuh nan damuna ya
atata'ot an mapulun an awadan di do'ol hi ulog an waday habidungda† ya
ipi'ipit. Ya mi'id ah danum eden luta, mu limmunay danum an pinumti'
hinan daplah ta way ininumyu.‡
16 Ya Hiya goh di nangidat ay da'yuh nan ma'an an manna an agguy
ahan tinamtaman din o'ommod tu'u.§ Ya hi Apo Dios ya inyabulutnay
nunligatanyu ta way atonyun mumpa'ampa. Ya manu ay tinapngan da'yu
ta way atonyun pumhod hi angunuhna.
17 Ti ini ya alyonyuh nomnomyuy, Hay nalpuh abalinan di bi'ahmiy
dumalat hi immadangyananmi!
18 Mu nomnomonyun hi Apo Dios di nangidat hinan abalinanyu ta way
inatyun immadangyan! Ya manu ay inatna ya ta ipa'annungnad ugwan din
intulagnah din o'ommodyu.
19 Ya gulat ta aliwanyuh Apo Dios ta nan nat'on an dios di unudonyu,
ya dayawonyu, ya itamuanyu mu ten padana' da'yud ugwan an algaw ti
immannung an matoy ayuh unyu aton di umat hina.
20 Ya gulat ta adiyu donglon ya unudon nan alyon Apo Dios at uba-
hon da'yu an umat hinan inatna ay danen abablubabluy an titinnigyun
nun'ubahna."

9

Hay Dumalat hinan Anahamad nan Tatagun Apo Dios

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya donglonyu an da'yun
i'ibban holag Israel tun alyo'! Magadyuh an bad'angonyu nan Wangwang
an Jordan ta umuyyu hakupon nan babluy an ma'al'ali ya mabi'bi'ah ya un
da'yu. Ya nan siusiudad hidi ya atata'nang di allupda an niyatam ad daya.
2 Ya hay aat di tataguh di ya atata'nangda, ya mun'abi'ahda, ya didanay
holag Anak, mu dengngolyu an alyonday, Hay ngadan udot di way abali-
nana an mangabak hinan holag Anak?
3 Mu ad ugwan an algaw ya innilaonyu an hi Apo Dios di wadan
bumadang ay da'yu an ay paddungnay mahhun ya un da'yu! Ti hay atona ya
umat hinan munggeladaw an apuy ta punggohobna dida ta hiyay akakanda,

† **8:15** Na'at hinan Num. 21:4-9. ‡ **8:15** Duway na'atana an nibaag hinan Ex. 17:6 ya Num. 20:1-13.
§ **8:16** Ex. 16:13-36.

ta ag'aga ya nun'a'ubahda ti hiyah ne tuwaliy mipa'annung an din intulag Apo Dios.
4 Ya unat goh nalpah an binadangan da'yun Apo Dios ti inubahna dida ya adiyu alyon hi nomnomyuy, Manu ay inyalia' ay Apo Dios eten luta ya ta ipaboltanan ha"in ti dumalat nan anahamad'u! Mu bo'on, ti dumalat di anappuhin di aat danen tatagun numpunhituh nan ablublubabluy di numpamakakan Apo Dios ay dida!
5 Ya ipidwa' an alyon an bo'on hay anahamad di ugaliyu unu nan pangatanyuh maphod di dumalat hi pangiyabulutan Apo Dios ta umuyyu hakupon nan lutada ti manu ay nun'ubahna dida ya dumalat nan nunheglan baholda ya nan pangipa'annungan Apo Dios hidin intulagnah din o'ommod tu'un da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.
6 Ya ten itugtuga' an mangalih mahapul an innilaonyu an bo'on nan anahamadyuy dimmalat hi nangidatan Apo Dios ay da'yuh nan malumong an luta ti hay immannung ya nunheglan adi ayu mangngol an tatagu."

Nan Balitu' an Bulul an ay Baka (Ex. 32:1-35)

7 Ya inalin goh Moses di, "Ya nomnomonyu ta adiyu aliwan din inatyun nangipabungot ay Apo Dios hidih nan mapulun ti un ayu immulu'ulu' ay Hiya an ente"ayuh din nakakan tu'uh nan babluy ad Egypt ta nangamung un tu'u nidatong hitu.
8 Ya ta"on hi wadan tu'uh nan Duntug an Horeb* ya nidugah di nangipabungtanyun Apo Dios, at niyayan un da'yu ubahon.
9 Ti hidin nunti'ida' hinan duntug ta umuy'u alan nan mayapit an batun nitud'an din intulag Apo Dios ay da'yu ya napat di algaw hi nihina' hidi, ya agguya' ahan nangnangan ya immin'inum.
10 Ya indatnan ha"in nan duwan mayapit an batun nangitud'anan amin hidin inalinan da'yun dengngolyun nalpuh nan way apuy hidin algaw an na'amunganyuh nan way puun di duntug.
11 Ya heden angunuh den napat di algaw ya napat di nahdom ya indat Apo Dios ay ha"in nan duwan ikab an batun nitud'an nan Uldina.
12 Ya inalinan ha"in di, Mala"uy'a, ya nunnaudom an mundadyu! Ti nan tatagun enekakmud Egypt ya nappuhiy ato'atonda! Ya un na'amtang ya din'ugdaat goh din immandal'un dida ti nun'ammadah nan bulul an napa'ot ta hiyay dayawonda!
13 Ya inalin goh Apo Dios di, I'innila' di aat danen tatagu ti nunheglan adida ahan umunud!
14 At adim ipadah an mangipadinong ay Ha"in hinan pangubaha' ay dida ta ma'aliwan di ngadandah tun luta! Ta nalpah ay ya he"ay alpuwan di ohan holag an ma'abbi'ah, ya do'ol ahan ya un dida!
15 At inodna' din duwan ikab an batun nitud'an nan Uldin, ya nundadyua', ya gun mundalang nan apuy eden duntug.
16 Ya unat goh nidatonga' ya tinnig'un numbahol ayun Apo Dios ti nunhibug ayuh nan bulul an umat hi uyaw an baka! Ag'aga ahan ya din'ugyu nan immandal Apo Dios ay da'yu!
17 At impolah'uh nan hinagangyu din duwan mayapit an batu, at nun'aphit!
18 Ya nunlu'buba' an nunluwalun Apo Dios hi napat di algaw ya napat di nahdom, ya agguya' nangnangan ya immin'inum an umat hidin awada' hinan duntug ti dimmalat nan nunheglan numbaholanyuh nan

* **9:8** Unu Duntug an Sinai.

gunyu nangatan hi na"appuhin adi pohdon Apo Dios ta hiyay dimmalat hi bimmungtana.
19 Ya timma'ota' hinan nidugah an bungot Apo Dios ay da'yu ti pohdonan ubahon da'yu, mu dengngolna nan ni'hapita' ay Hiya.†
20 Ya bimmungot goh hi Apo Dios ay Aaron, at penhodnan patayon hiya, mu inluwaluwa' goh hiya ta agguy natoy.
21 At innal'uh den inyammayun umat hi manilhig an bakan dimmalat hi numbaholanyu, ya intungu' hinan apuy. Ya binayu' ta nangamung un nun'agimu' ta numbalin hi hupu', ya inanud'uh nan ginnaw an nalpuh nan duntug.
22 Ya impabungotyu goh hi Apo Dios hi wadan tu'ud Taberah,‡ ya ad Massah,§ ya ad Kibroth Hattaavah.*
23 Ya unat goh hennag da'yuh nalpuwanyud Kadesh Barnea ta umuyyu hakupon nan lutan ipaboltanan da'yu ya agguyyu inunud nan immandal Apo Dios ti adiyu kulugon unu donglon Hiya!†
24 Ya nginohoyyuh Apo Dios an nete"ah din hopap di nidduma' ay da'yu ta engganad ugwan!
25 At hiyanan inlungdayaa' an nunluwalun Apo Dios eden napat di algaw ya nahdom ti nan nangalyan Apo Dios hi ubahon da'yu!
26 Ya hay inluwalu' ay Apo Dios ya inali' di, He"a an me'gonan an Dios, adim ni' ahan ubahon nan pento'mun tatagum an din tatagun binaliwam an enekakmud Egypt an dumalat nan nidugah an abalinam!
27 Nomnomom ni' din baalmun da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob, at adim ni' ibohol nan adida dumngolan ay He"a, ya nan pangatandah nappuhi, unu numbaholandan He"a!
28 Ti gulat ta ubahom nan tatagum at mid mapto' ya alyon nan i'Egypt an unmu adi abalinan an mangiyatam ay didah nan lutan intulagmun dida! At hiyanan unmu inyuy didah nan mapulun, ya numpatoymu ti abohlam dida!
29 Mu immannung an pento'mu didah tatagum, ya enekakmu didad Egypt an dumalat nan nidugah an abalinam!"

10

Hay Nangngalan Goh Moses hinan Himpulun Uldin (Ex. 34:1-28)

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya heden gutudna ya inalin Apo Dios ay ha"in di, Hilhilam di duwah mayapit an batun umat hidin duwan nahhun, ya inyammam goh di ayiw hi Kahon ta pangittuwam. Ya ita'inmu nan batu, ya nunti'id'ah nan duntug ta umali'ah tun wada'
2 ta itudo"u goh din nitudo' hidin mayapit an batun nunggimu'mu. Ya unmu mahkay ittuh nan Kahon ta mipo"oy.
3 At impiyamma' nan ayiw an akasyah Kahon, ya hinilhila' di duwan batun umat hidin nahhun, ya inodna', ya nunti'ida' hinan duntug an awadan Apo Dios.
4 Ya intudo'na goh hidin mayapit an batu din Himpulun Uldina an hiyah ne din nitudo' hidin nahhun an din inalina an dengngolyun nalpuh nan apuy hidin algaw an na'amunganyuh nan puun di duntug. Ya indat Apo Dios nan duwan mayapit an batun ha"in.
5 Ya innal'u, at nundadyua', ya inunud'u din inalin Apo Dios hi ato', at inittu' din duwan mayapit an batuh nan Kahon an din impiyamma'.

† **9:19** Heb. 12:21. ‡ **9:22** Num. 11:1-3. § **9:22** Ex. 17:1-7. * **9:22** Num. 11:1-35. † **9:23** Num. 14:1-45.

6 Ya nakak tu'un holag Israel ta tinaynan tu'u nan abu"ul nan imbabaluy
Jaakan ta immuy tu'ud Moserah. Ya heden babluy di natayan Aaron, ya
nilubu'ana.* Ya nan imbaluyna an hi Eleazar di nihukat ay amana ta
muntamuh nan tamun di Nabagtun Padi.
7 Ya nakak tu'u goh ta immuy tu'ud Gudgodah. Ya nakak tu'u goh hi ad
Gudgodah ta immuy tu'ud Jotbathah an hidiy awadan di numbino'ob'on an
ginnaw an adi matmatdu'.
8 Ya heden awadan tu'uh di ya inlahhin Apo Dios nan holag Levi ta diday
okod an mangipapto' an mangdon hinan Kahon an Nittuwan nan Himpulun
Uldin, ya ta diday umuy hinan awadan Apo Dios an mangitamuh nan tamun
di padi, ya ta munluwaluda ta wagahan Apo Dios nan tataguna, at hiyanay
tamudah engganad ugwan.
9 At hiyanan mi'id di banoh nan holag Levi hi luta an adida umat hinan
i'ibbadan waday banohda ti hi Apo Dios di banohda an hiyah ne din intulag
Apo Dios ay dida.
10 Ya hidin pidwanah immaya' goh hinan duntug ya nihihinnaa' hi napat
di algaw ya labi an umat hidin inat'uh hopapna. Ya dengngol Apo Dios din
imbaga' goh ay Hiya, at inabulutnan adi da'yu ubahon.
11 Ya inalinan ha"in di, Umuy'a ta eka itnud nan tatagu ta iyuymu didah
nan lutan din intulag'uh din o'ommodyu an idat'un dida ta hakuponda."

Hi Apo Dios di Ita'ot

12 Ya inalin goh Moses di, "Da'yun i'ibba an holag Israel, hay immandal
Apo Dios ay ditu'ud ugwan hi aton ya ita'ot tu'uh Apo Dios, ya iyunnud tu'un
amin hinan aatna, ya mahapul an pohpohdon tu'u Hiya, ya dayawon tu'u
Hiyan mipattig hinan punnomnom tu'u ya hinan nitaguan tu'u.
13 Ya mahapul goh an unudon tu'un amin nan Uldin Apo Dios an intudu'
ay da'yud ugwan ta way pumhodanyu.
14 Immannung an hi Apo Dios ya hakupnan amin an ta"on nan
pa"ata'nang an ad abuniyan. Ya ta"on goh tun luta ya an amin di logom
an wah tun luta ya hakupna.†
15 Mu ta"on un umat hina ya un anggay damdama din o'ommod tu'uy
pa'appohpohdona, at hiyaat un ditu'u pento' hi tatagunah an amin hinan
atagutaguh tun lutah engganad ugwan.
16 At ad ugwan ya mahapul an itutuyuyu nan do'ol an baholyu,‡ ya
ipogpogyu nan ngohoyyu.
17 Ti hi Apo Dios an dayawon tu'u ya nabagbagtun Apu ya un an amin nan
a'ap'apu, ya nidugah di abalinana, ya mita'ot! Ya adina ipangngel di atona,
at hiyanan adi mabalin an mapasuksukan.
18 Ya hom'ona nan nguhu ya nan umu'utun ta halimunana dida, ya
pa'appohdona goh nan bunag, at hiyanan idatana didah mahapulda.
19 At ta"on da'yu ya ipattigyuy pamhodyuh nan bunag ti da'yu ya bunag
ayu goh hidin awadanyud Egypt.
20 At hiyanan e'gonanyuh Apo Dios, ya ita'otyu Hiya, ya Hiya ya anggay di
dayawonyu. Ya ihamadyuy pangulugyun Hiya, ya Hiyay pangihapataanyuh
nan hapitonyu.
21 Ya Hiya ya anggay di ipabagtuyu ti Hiyay Diosyu an nangipattig ay
da'yuh nan nidugah an abalinana ya nan atata'ot an inatnah namadan-
ganan da'yu.

---

* **10:6** Num. 20:22-29. † **10:14** I Cor. 10:26. ‡ **10:16** Hay immannung hi intudun Moses ete ya ta paddungnay kugitonday puhuda, ya mid mapto' ya hiyah te verse an ninomnom Apostoles Paul hidin nangitud'anah Rom. 2:29.

22 Ya din inayan nan a'apuyud Egypt ya unda napitu ya anggay.§ Mu
ad ugwan ya nunholagon da'yun Apo Dios ta dimmo'ol ayun umat hinan
bittuan ad daya."

11

Hay Pamhodan ya Pangunudan ay Apo Dios

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "At da'yu ya hi Apo Dios di
pohpohdonyu, ya mahapul an inaynayunyun mangunud hinan Uldina ya
an amin nan udumnan Mandalna goh hi enggana.
2 Ya nomnomonyud ugwan an da'yuy nangalyan Apo Dios ay danen inali'
hi donglonyud ugwan an algaw an bo'on nan imbabaluyyuy pangalya' ti
agguyda dengngol, ya agguyda dengngol din nangilatan Apo Dios ay da'yu,
ya agguyda tinnig nan nidugah an abalinana ya badangna.
3 Ya agguyda goh tinnig nan inatnan umipanoh'ah nan alid Egypt an hi
Pharaoh ya nan abablubabluy an hinakupna
4 ya din nangipalnonganah nan titindalud Egypt, ya nan kabayuda, ya
kalesadan punluganan an umuy mi'gubat hinan Mumbolah an Baybay*
hidin namdugandan ditu'u.†
5 Ya agguyda goh tinnig din inat Apo Dios ay ditu'uh din awadan tu'uh nan
mapulun ta nangamung un tu'u dimmatong eten lugal
6 ya din nun'a'unugan da Dathan ay Abiram an imbabaluy Eliab an holag
Reuben, ya nan pamilyada, ya nan tagalada, ya nan a'abungda, an niddum
nan gina'uda, ya nan a'animaldah nan nanga' an lutah nan ginagwan di
awadan nan holag Israel an dumalat di abalinana.‡
7 Mu da'yuy nanimung an nannig ay danen nidugah an atata'ot an ina'inat
Apo Dios."

Hay Nawagahan nan Lutan Nitulag

8 Ya inalin goh Moses di, "At hiyanan unudonyun amin nan Uldin an
immandal'un da'yud ugwan an algaw ta waday abalinanyun manakup eden
lutan umuyyu hakupon,
9 ya ta dumu'du"oy di pi'taguanyun nen lutan malumong an hiyah ne din
intulag Apo Dios hi ipabnohnah din o'ommodyu, ya ma"almuy mihabal, at
do'ol ahan di itanudyu.
10 Ya heden lutan umuyyu hakupon ya adi umat hinan lutad Egypt an din
ni'hituwanyuh nahhun. Ti hidi ya wa ay ta muntanom ayu ya mahapul an
mahibugan an umat hinan galden.
11 Mu heden lutan hakuponyu ya do'ol di duntug, ya dadamuna nan
nundotal an luta, ya gun ma'udanan, at munnonong di danum hidi.
12 Ya hi Apo Dios di manalimun enen luta, at ipapto'na an mete"ah nan
hopap di tawon ta nangamung di pogpogna.
13 Ya gulat ta ihamadyun unudon nan Uldin Apo Dios an immandal'un
da'yu ta hiyay pohpohdonyuh nomnomyu ya Hiyay dayawonyu ya anggay
14 at ipa'udanah nan panapulanyuh danum an ta"on hi un nan lawang
unu tiyalgaw,§ at pumhod di pugahonyuh bungan nan inhabalyu, at waday
iyammayuh bayah, ya iyammayuh mantika,
15 ya ipahangawna goh nan inhabalyuh nan payawyu ta way onon nan
a'animalyu, ya ta do'ol goh di ononyu.

---

§ **10:22** Gen. 46:26-27. Bahaom goh nan footnotes di Ex. 1:5 ya Ac. 7:14. * **11:4** Unu Red Sea.
† **11:4** Ex. 13:17-15:21. ‡ **11:6** Num. 16:1-50. § **11:14** Nan timpun di umudanan ad Canaan ya October hi engganah April, ya mid udan hi May 1 hi engganah October 15.

16 Ya elanyu ta adiyu iyabulut nan odolyun mabalbaliyan ti ini ya
du'gonyuh Apo Dios ta nan udumnan dios di dayawonyu.
17 Ya gulat ta atonyuy umat hina at bumungot hi Apo Dios ay da'yu. Ya
hognongonad daya ta mi'id udan, at mamaganan nan luta, at adi bumunga
nan mihabal ta mi'id itanudyu. Ya munnaud ayun mun'atoy enen lutan
ipabnoh Apo Dios ay da'yu.
18 At mahapul an hatun Uldin ya munnononnong hi nomnomyu ta adiyu
aliwan. Ya paddungnay ipautyuh ta'layyu, ya enepngotyuh nan uluyu ta
way gunyu nomnomon.*
19 Ya mahapul an ihamadyun mangitudu goh hinan imbabaluyyu an
ta"on hi un nan way um'umbunanyuh nan nunhituwanyu, ya ta"on hi un
nan dalan hi pumbaatanyuh nan way ayanyu, ya nan way pun'eblayanyuh
nan olo'anyu unu puntamuanyu, ya nan bumangunanyu ya ituduyun dida.
20 Ya itudo'yuh nan paneddeng hinan pantaw di abungyu ya hinan
pantaw di allupyu.
21 At da'yu ya nan imbabaluyyu ya ma'ud'udman di pi'taguanyun ne han
lutan din intulag Apo Dios hi ipabnohnah din o'ommodyu, at mi'tagu ayu
an umat hi amadnoy di ad abuniyan ya tun luta.
22 Ya gulat ta ihamadyun unudon nan Uldina ya nan immandal'un da'yuh
atonyu ta pa'appohdonyuh Apo Dios, ya iyunnudyun amin hinan aatna, ya
adiyu Hiya bataanan
23 at pun'ipakak mahkay Apo Dios ay da'yu an amin nan tatagun nunhitun
nen babluy ya unyu hakupon nan lutan nan tatagun ma'al'alih babluyda an
nidugah di abalinanda ya un da'yu.
24 Ya an amin nan lutan gopa'onyu ya idat'u ta hakuponyu an mete"ah
nan mapulun ta nangamung ad Lebanon, ya mete"a goh hinan Wangwang
an Euphrates ta nangamung hinan Baybay an Mediterranean.
25 Ya mi'id ah taguh way abalinanan mangameh ay da'yu. At an amin nan
lutan gopa'onyu ya badangan da'yun Apo Dios ta ta'tan da'yuh nan tataguh
nan babluy an umayanyu.
26 Ad ugwan an algaw ya pumpilio' da'yu ete han duwa an wagah unu
idut.
27 Ya mawagahan ayuh unyu unudon an amin nan Uldin Apo Dios an
intudu' ay da'yud ugwan an algaw.
28 Mu ma'idutan ayuh unyu du'gon nan Uldin an nitudun da'yud ugwan
an algaw ta mundayaw ayuh nan udumnan dios an agguyyu in'innila.
29 Ya hi awni ta idatong da'yun Apo Dios hinan lutan hakuponyu ya
alyonyu an nan Duntug an Gerizim di alpuwan di wagah, ya malpuy idut
hinan Duntug an Ebal.†
30 Ya unyu dan agguy inila an daten duwan duntug ya wadadah nan appit
di Wangwang an Jordan hinan appit di alimuhan di algaw hinan hakup nan
iCanaan an nunhituh nan nundotal an lutad Jordan hi appit ad Gilgal an
neheggon hinan babluy ad Moreh.
31 Ya ten magadyuh ayun bumad'ang hinan Wangwang an Jordan ta
umuyyu hakupon nan lutan ipabnoh Apo Dios ay da'yu. Mu awni ta
hakuponyu ta munhitu ayuh di
32 at mahapul an ihamadyun mangunud hi an amin an udumnan Uldin
Apo Dios an intudu' ay da'yud ugwan an algaw."

---

* **11:18** Hiyah te nalpuwan nan ugalin di Hudyun nibaag hinan Mat. 23:5. † **11:29** Bahaom nan Deut. 27:1-28:68 ta innilaom nan aat ten wagah ya idut.

12

Nan Ohan Lugal an Pundayawan

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, “Ya hiyatuy udumnan
Uldin Apo Dios an mahapul hi emayaanyuh nan punhituwanyuh nan lutan
banohyu an idat Apo Dios an dayawon din a'apuyu.
2 At mahapul an pumpa"iyun amin nan pundayawan nan tataguh nan
diosda an wah nan ata'nang an aduntuduntug, ya nan wah nan dudundun-
tug, unu nan wah nan hiluk di pa'attubun ayiw.
3 Ya mahapul goh an pa"ionyun amin nan pun'onnganda, ya numpuhityu
ta magimu' nan atata'nang an me'gonan an batun niyammah dayawonda.
Ya gohbonyu nan tu'ud Asherah an e'gonanda, ya nunggihayu nan bululda
ta ma'ubahdan amin ta mi'id di dayawondan nen lugal.
4 Ya mahapul an adiyu eyengngoh nan atonyun mundayaw ay Apo Dios
hinan atondan mundayaw hinan diosda.
5 Ti mahapul an umuy ayu mundayaw ay Apo Dios hinan pot'onan lugal
ay da'yun amin an himpangapu ta hidiy alammunganyu.*
6 Ya hidi goh di pangiyayanyuh nan e'nongyun moghob, ya nan udum-
nan e'nongyu, ya nan midat an mun'iyapuluh nan intamuanyu, ya nan
mipanomnom ay da'yuh ilayatyun e'nong, ya nan midat hi intulagyun Apo
Dios, ya nan midat an malpuh pamhodyu, ya nan nahhun an ini'lum nan
baka unu kalniluyu.
7 Ya hidiy a'amunganyuh pangananyun hina"amah nan way hinagang
Apo Dios ta ipattigyuy umamlonganyuh nan nunwagahan Apo Dios hinan
intamuanyu.
8 Mu hidi ya adiyu aton nan ina'inatyud ugwan an way ohaan hay
nomnomonah pohdonay atonan mundayaw.
9 Ti manu ay ya agguy ayu pay dimmatong hinan lutan idat Apo Dios ay
da'yuh punhituwanyun banohyu.
10 Mu awni ta bad'angonyu nan Wangwang an Jordan at dumatong ayuh
nan lutan idat Apo Dios hi banohyu ta munhitu ayuh di, ya palenggopon
da'yu mahkay ti baliwan da'yuh an amin hinan binuhulyu ta mid al'alin
da'yuh di.
11 At nan pot'on Apo Dios hi ohah lugal di hiyay alammunganyun mun-
dayaw ay Hiya, ya hidiy pangiyayanyun amin hinan immandal'un da'yu
an nan e'nongyun moghob, ya nan udumnan e'nongyu, ya nan midat an
malpuh nan intamuanyu, ya nan nipanomnom ay da'yuh ilayatyun e'nong,
ya nan pohdonyun midat an intulagyun Apo Dios.
12 Ya mun'amlong ayuh nan wadan di pundayawanyun Apo Dios an ta"on
nan imbabaluyyun linala'i ya binabai, ya nan baalyun linala'i ya binabai,
ya nan holag Levi an ni'hituh nan babluyyu. Ti nomnomonyun nan holag
Levi ya mi'id ah lutada.
13 Ya elanyu ta adi ayu ahan mun'onong hinan way malgom hi pohdonyun
pun'onngan.
14 Ti hay nepto' an pangiyayanyuh nan e'nongyu ya nan ohan lugal an
pot'on Apo Dios hinan ohah nan babluy ay da'yun himpangapu. Ya hidi
ya anggay di pange'nonganyuh nan Onong an Moghob ya nan udum an

* **12:5** Ma'innila an numbino'ob'on an nahayhaynod an lugal di gunda na'amungan ti ad Shiloh (Judg. 18:31), ya ad Nob (I Sam. 21:1), ya ad Gihon (I Ki. 1:33), ya ad Jerusalem (II Sam. 6:12). Ya hin'umu'uddum ya nilahhin nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios hinan ustuh ihinanah nan Tuldan Abung, at duway lugal hi immayan nan tatagu ta nundayawdan Apo Dios.

e'nongyu, ya hidi goh di pangatanyun amin hinan udumnan immandal'un da'yuh atonyu.

15 Mu adi mipawah un ayu mumpaltih nan animal hinan nunhituwanyu,
ya inihdayu. Ya mabalin goh an ihdayu nan malgom an amnawanyun indat
Apo Dios ay da'yun wagahyu an umat hinan ulha unu gasel,† ya ta"on un nan
alyon di Uldin hi adi maleneh ya mabalin an ihdayu.
16 Mu adiyu ahan ihda nan dalada, at mahapul an eglotyuh nan luta ta
mitapal an umat hi danum.
17 Ya adiyu goh onon hinan nunhituwanyu nan inlahhinyu an
mun'iyapuluh nan intamuanyu, unu inumon nan bayah, unu usalon nan
mantikan di olibo. Ya adiyu ihdah nan abungyu nan bakayu unu kalniluyu
an inlahhinyun e'nong ay Apo Dios, unu nan midat an nipanomnom ay
da'yu, unu nan udumnan ilayatyun midat.
18 Mu ononyu, unu inumonyu, unu usalonyu dane hinan wadan Apo Dios
hinan lugal an pot'ona an middum nan imbabaluyyun linala'i ya binabai, ya
nan baalyun linala'i ya binabai, ya nan holag Levi an ni'hituh nan babluyyu,
at mun'am'amlong ayuh pangananyuh nan wadan Apo Dios ta iyamlongyu
nan mun'aphod an indatnan wagahyu.
19 Mu elanyu ta adiyu inganuy nan holag Levi hi un ayu munhituh nan
lutayu.
20 Ya awniat udman Apo Dios nan lutan hinakupyu an hiyah ne din
intulagnan da'yu ya wa ay ta mundugu ayuh nan dotag ya alyonyuy,
Pohdonmi an umihdah nan dotag! ya mabalin an ta"on unyu do'lon di
ihdayu ta nangamung un ayu mahengla.
21 Ya gulat ta adagwi nan nunhituwanyuh nan lugal an wadan Apo Dios hi
pento'nah pundayawanyu ta mundugu ayuh dotag ya mabalin an mumpalti
ayuh nan bakayu unu kalniluyu an wagah Apo Dios ay da'yu ta ihdayuh nan
abungyu ta nangamung un ayu mahengla ti hiyah ne din inali' ay da'yu.
22 Ya malgom hinan tagun ma'alih maleneh unu adi maleneh ya mabalin
an mi'ihdada goh hinan dotag an umat hinan dotag di ulha unu gasel an adi
mapaniaw ay dida.
23 Mu adiyu ahan ihda nan dala ti hiyay dumalat hi ataguan, at adiyu ihda
nan lamoh an agguy natidtidan di dalana.
24 At mahapul an eglotyuh nan luta ta mitapal nan dala an ay danum ti
adi ahan mabalin an ihdayu.
25 Ya gulat ta adiyu ihda nan dala at mid al'alin da'yu ya nan mehnod ay
da'yu an holagyu ti inunudyu nan pohdon Apo Dios hi atonyu.
26 Mu nan inlahhinyun midat an me'gonan ya nan intulagyun Apo Dios hi
idatyu di hiyay iyuyyuh nan ohan lugal an pento'na.
27 Ti hidih nan pun'onngan ay Apo Dios di pange'nonganyuh nan Onong
an Moghob. Mu nan dalan di udumnan e'nongyu ya mahapul an mihiit
hinan delloh di pun'onngan ay Apo Dios, mu mabalin an ihdayu nan dotag.
28 At hiyanan ihamadyun mangunud an amin hinan immandal'un da'yu,
at maphod di ma'ma'at ay da'yu ya nan holagyuh enggana an dumalat nan
pangatanyuh maphod ya nepto' an umipa'amlong ay Apo Dios."

Padan hinan Mundayaw hi Bulul

29 Ya inalin goh Moses di, "Mu awni ta ubahon Apo Dios nan tataguh nan
luta an umuyyu hakupon ya mabalin an munhitu ayu mahkay hidi.

† **12:15** Nan gasel ya ohan kalahin di ulha.

30 Ya elanyu ta adiyu iyunnud hinan ina'inatda. Ya adiyu goh padahon
an hamadon nan inatdan nundayaw hinan diosda ti ini ya alyonyuy, Hay
inatda nin an nundayaw hinan diosda ta hiyay enghonmi?
31 Ti mahapul an adiyu eyengngoh hinan inatdan nundayaw hinan diosda
an mundayaw ay Apo Dios ti nan inatdan nundayaw hinan diosda ya
nun'appuhin adi ahan pohdon Apo Dios. Ti ta"on nan imbabaluydan linala'i
unu binabai ya gohbonda ta e'nongda!
32 At hiyanan mahapul an ihamadyun aton an amin nan immandal'un
da'yu. Ya adiyu ahan udman, ya adiyu goh ahan kudangan."‡

13

Nan Umitudul hi Aton an Mundayaw hinan Bulul

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya gulat ta waday ohan
da'yun mangali an hiya ya propeta unu nala'eng an mangibaag hi aat nan
na'enap, ya waday ibaagnan da'yuh ma'at hi awni an adi olog di tagun
mangat,
2 ya heden imbaagna ya nipa'annung an na'at ta hiyay pangidalatanah
pangalyanan da'yuy, Umuy tu'u mi'dayaw hinan dios an agguy tu'u dinay-
dayaw hidin hopapna, ya hiyay itamuan tu'u!
3 Mu hay ibaga' ya adiyu ahan donglon nan alyon nen propeta! Ti henen
inalina ya hiyay pampong Apo Dios ay da'yu ta ma'innilah un immannung
an Hiyay pohpohdonyuh nomnomyu.
4 At hi Apo Dios ya anggay di unudonyu, at Hiyay ita'otyu ya itamuanyu,
ya ihamadyun mangunud hinan Uldina, ya donglonyu nan alyona, ya
un'unnud ayun Hiya.
5 Ya henen propeta unu tagun nala'eng an mangipa'innilah itudun di enap
ya patayonyu ti hiyay mangituduh unyu du'gon hi Apo Dios an dayawonyun
nangekak ay da'yud Egypt ta binaliwan da'yuh nan nipaligligatanyuh tamu.
Ya dumalat nan intuduna ya ini ya du'gonyu din immandal Apo Dios hi
unudonyu, at patayonyu nan umat hinan umitudul hi nappuhin niddum
ay da'yu.*
6 Ya gulat ta han agiyu, unu nan imbaluyyu, unu nan ahawayu, unu nan
nahamad an ligwayu ya ili"udnan mangal'alu' ay da'yu ta mi'dayaw ayuh
nan nat'on an dios an agguy tu'u ahan dinayaw ya ta"on goh din o'ommod
tu'u
7 (ya danen dios ya dios nan tatagun wah nan nunlene'woh hinan
ni'babluyanyu, unu nan heneggonyu, unu nan niyadagwih nan wadanyu)
8 mu adiyu ahan abuluton nan alyona, ya adiyu kulugon hiya. Ya adiyu
hom'on unu igohgohan hiya, ya adiyu baliwan hiya.
9 Mu unyuat patayon an da'yuy mahhun an mampa ay hiya ya un mehnod
nan tatagu ta da'yun amin di mampan hiya
10 ta nangamung un matoy. Ti impadahnan nangal'alu' ay da'yu ta
du'gonyuh Apo Dios an nangekak ay da'yud Egypt an ni'hituwanyuh nangi-
paligligatandan da'yuh tamu.
11 Ya gulat ta donglon an amin nan tatagun holag Israel henen na'at at
tuma'otda, ya olom ya mi'id ah mangat hi nappuhin umat hinan inatna.
12 Ya gulat ta hinan ohan siudad an indat Apo Dios ay da'yuh punhi-
tuwanyu ya waday donglonyuh

‡ **12:32** Bahaom nan footnote di Deut. 4:2. * **13:5** I Cor. 5:13.

13 ibbayun linala'in namalbalih nan tatagun den ni'babluyanda an siudad
an alyonday, Umuy tu'u mundayaw hinan nat'on an dios an agguyyu inilay
aatna!
14 Ya adi namaag ya kinulugyu ti mahapul an ihamadyun mahmahan di
aatnah mahhun. Ya gulat ta immannung an na'at hene ya waday mun'ihtigu
an henen nappuhi ya na'at hinan babluyyu
15 at mahapul an pumpalangyun amin nan tatagun ne han siudad
ta mun'atoydan amin ta mi'id ma'angang an ta"on nan a'animalda ya
ni'patoyyu.
16 Ya inamungyun amin nan gina'un nan tatagun nunhitun de han babluy,
ya inyuyyuh nan plasa ta matpun hidi, ya genhobyun amin nan a'abung
eden babluy ya an amin nan gina'udan wah di ta dumalang an paddungnay
me'nong ay Apo Dios. Ya heden munisipyu ya matawan hi enggana, ya
adiyu pidwon an punhituwan.
17 Ya mi'id ahan ah ohan da'yuh mangamnaw an mangngal hinan gina'un
na'idutan. Ya gulat ta atonyuy umat hina ta ma'udyaan nan bungot Apo Dios
at hom'on da'yu, ya igohgohan da'yu, at dumo'ol di holagyu an hiyah ne din
intulagnah din a'apuyuh din hopapna.
18 At hiyanan donglonyu ya unudonyun amin nan inyuldinan intudu' ay
da'yud ugwan ta nan maphod di atonyu ya mangipa'amlong ay Hiya."

14

Hay Mipawah Adi Aton hi un Way Matoy

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya ditu'un imbabaluy Apo
Dios ya wa ay ta baluonyu nan matoy ya adiyu gunihan di odolyu, ya
adiyu goh gidgidan di bagtun di tu'pawyu ta adiyu iyunnud hinan aton nan
udumnan tataguh nan punlungdayaandah un way matoy ay dida.
2 Ti ditu'u ya nihakup tu'un Apo Dios ti pento' ditu'uh inlahhinah nan
tataguh tun luta ta nahamad tu'un tatagunan me'gonan."

Nan Ma'alih Maleneh Unu Adi Maleneh an Animal (Lev. 11:1-23)

3 Ya inalin goh Moses di, "Ya adiyu ahan ihda nan imbilang Apo Dios hi
adi maleneh an animal.
4 Mu waday a'animal hi miyabulut an ihdayu an nan dotag di baka, ya
kalnilu, ya gandeng,
5 ya ulha, ya gasel, ya nan ulhah nan inalahan, ya nan gandeng hi
inalahan, ya nan ibex, ya nan antelope,
6 ya malgom hinan animal an nagodway dapana ya nan mangag'al hi
onona.
7 Mu waday udumnan a'animal hi ma'alih adi maleneh an adiyu ihda
an umat hinan mangag'al hi onona unu agguy nagodway dapana an umat
hinan dotag di kamilu, ya kunihu, ya nan buwoh hi inalahan. Ti hana ya
mibilangdan adi maleneh ti ta"on hi unda gag'alon di ononda mu agguy
nagodway dapanda.
8 Ya adiyu goh ihday dotag di babuy ti mapaniaw ay ditu'u ti ta"on un
nagodwa nan dapanda mu adida gag'alon di ononda. At adiyu ahan ihda
nan dotagda, ya adiyu goh dindinihon di odol nan matoy ti mibilangdah
adi maleneh.
9 Ya an amin nan numbino'ob'on an ekan an wah nan danum an waday
ipayna ya lahipna ya mabalin an ihdayu.
10 Mu an amin nan mi'id di ipayna ya lahipna ya adiyu ihda ti nan
mangihda ya mibilangdah adi maleneh.

11 Ya an amin nan ma'alih maleneh an hamuti ya mabalin an ihdayu.
12 Mu hiya hatuy numbino'ob'on an hamutih adiyu ihda an nan agila, ya
bannug, ya tu'u'an,
13 ya tulayan, ya pu'tiw, ya nan gayang,
14 ya idaw,
15 ya nan akup, ya guup, ya nan ongol an abestrus,
16 ya nan bahbahwaw, ya garseta, ya tikbaboy, ya kiyaw,
17 ya pelikan, ya kalamon,
18 ya nan panni'i, ya nan kannaway.
19 Ya an amin nan ahi'ad'addapan an nun'apaya'an an umat hi allaga, ya
liyo', ya nan lumadyung ya didanay ma'alih adi maleneh, at adiyu ihda.
20 Mu an amin nan napaya'an an maleneh ya hiyay ihdayu.
21 Ya adiyu goh ihda nan animal an nonong ya natoy.* Mu mabalin an
ipihdayuh nan bunag an ni'hitun ditu'u unu ila'uyuh nan udumnan mangili.
Ti hi Apo Dios ya ditu'uy nahamad an tataguna.
Ya wa ay ta ihaangyu nan uyaw an gandeng ya adiyu pananum nan gatas
an malpun inana."†

Uldin hi Ma'at hinan Mun'iyapulun Midat ay Apo Dios (Num. 18:21-29)

22 Ya inalin goh Moses di, "Ya mahapul an ilahhinyu nan mun'iyapuluh
nan intamuanyuh atawotawon.
23 Ya iyuyyu nan inlahhinyuh nan lugal an pinilin Apo Dios hi pun-
dayawanyun Hiya, at mabalin an hidiy pangananyuh nan indatyun
mun'iyapulun nalpuh nan intamuanyu an umat hinan bento'yu, ya
bayahyu, ya nan olibon mantika, ya nan nahhun an ini'lum nan bakayu
ya nan kalniluyu. Ya atonyu hana ta way atonyun mangipa'enghan gun
mangita'ot ay Apo Dios.
24 Ya gulat ta adagwi nan lugal an wadan di pundayawanyu ta mid
ologyun mangiyuy hinan mun'iyapulun inlahhinyuh nan intamuanyun
wagah Apo Dios
25 ya ila'uyu ta nan la'unan pihhu ya hiyay ita'inyun iyuy hinan lugal an
wadan di pundayawanyun Apo Dios,
26 ya hidiy pangila'uwanyuh nan pihhuyuh nan pohdonyu an umat hi
baka, unu kalnilu, unu bayah, at hidih nan pundayawanyun Apo Dios di
pangananyu ta pun'am'amlonganyun hina"ama.
27 Mu mahapul an adiyu inganuy nan holag Levi an ni'hituh nan babluyyu
ti mi'id di lutadan midat hi banohda.
28 At hay gutud di angunuh nan gun miyatlun tawon ya amungonyuh nan
ohan lugal nan ilahhinyun mun'iyapuluh nan bot'onyu eden tawon.
29 Ya atonyu ta umali hanan holag Levi an mi'id di banohdah luta, ya nan
bunag, ya nguhu, ya nan umu'utun an ni'hituh nan babluyyu ya innalda ta
waday onondah pun'am'amlongandan Apo Dios. At nan pangatanyuh umat
hinay pungwagahan Apo Dios hinan ihabalyu."

15

Nan Tawon an Adi Pumpabayadan hinan Impa'utang (Lev. 25:8-38)

* **14:21** Manu ay ti agguy natidtidan di dalana. † **14:21** Mid mapto' ya hiyah ne ugalin nan iCanaan an agguy kimmulug.

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, “Ya madatngan ay nan
angunuh di miyamiyapitun tawon ta wada ay di agguy nabayadan hinan
impa'utangyu ya adiyu ipabayad.
2 At hiyah ne aton nan way numpa'utang hinan i'ibba tu'un holag Israel
ti hi Apo Dios di nanimung an nangalih aliwanyu ta adiyu ipabayad nan
impa'utangyu.
3 Mu nan impa'utangyuh nan bunag ya ipabayadyu, mu adiyu ipahukat
nan inutang nan i'ibbayun holag Israel.
4 Ya mi'id ah oha ni' ahan hi mawotwot ay da'yu ti gun da'yu wagahan an
amin ay Apo Dios hinan lutan idatnan da'yu ta banohyuh
5 unyu ihamad an donglon nan hapiton Apo Dios ya inhamadyun mangat
an amin hinan Uldinan immandal'un da'yud ugwan.
6 At ipa'annung Apo Dios an wagahan da'yu ti hiyah ne intulagna, at
mabalin an waday ipa'utangyuh nan udumnan tatagun himpapangili. Mu
da'yu ya adi ayu umutang ay dida, ya da'yuy mumpapto' ay dida ta bo'on
didaat goh mumpapto' ay da'yu.
7 Mu gulat ta waday ibba tu'un holag Israel an nawotwot hinan punhi-
tuwanyuh nan babluy an lutan idat Apo Dios ya adi ayu nagitilan ay hiya,
ya adiyu ukuhan nan ibadangyun hiya.
8 Ti un ayuat mun'am'amlong an mamadang ay hiya ta pa'utanganyu
hiyah nan mun'olog an mahapulna.
9 Ya adiyu ukuhan an mangipa'utang hinan logom an mahapulna ti ini
ya nomnomonyu nan anaheggon di adi pangipabayadan hinan na'utang!
Ya adiyu ahan nomnomon di umat hina ti nappuhi. Ya gulat ta ukuhanyu
an mumpa'utang at pimagmagoh an mangibaag ay Apo Dios hinan adiyu
pumpa'utangan, at mabaholan ayu.
10 At gulat ta idatyu an adiyu aguhan at hi Apo Dios ya wagahan da'yu, at
pumhod an amin di ihabalyu ya an amin nan atonyu.
11 Ti adi umaan an wagwaday ibbayun holag Israel hi nawotwot,* at
hiyaat un'u imandal ay da'yu ta hom'onyu dane an nun'awotwot hinan
pumbabluyanyu.”

Hay Uldin hi Ma'at hinan Himbut
(Ex. 21:2-6; Lev. 25:38-55)

12 Ya inalin goh Moses di, “Ya gulat ta waday ibba tu'un Hudyu ta ihbutda
ay da'yu, ya intamuan da'yuh onom di tawon, mu nadatngan ay nan
miyapitun tawon ya abulutonyu hiya an makak.
13 Ya henen gutud di pamakakanyun hiya ya mahapul an adi
mangiw'iwadya an makak
14 ti ehmo'anyu hiya ta idatanyuh nan nalpuh nan wagah Apo Dios ay
da'yu an umat hinan a'animalyu ya nan inhabalyu.
15 Ti nomnomnomonyu an ta"on da'yu ya baal ayu goh hi wadanyud
Egypt, mu hemmo' da'yun Apo Dios, at hiyanan enekak da'yu. At hiyaat
un'u immandal ay da'yu ta hiya goh di atonyu.
16 Mu gulat ta alyonan da'yuy adina pohdon an makak ti pohpohdon
da'yun hina"ama, ya popohdonan mi'hinan da'yu
17 at itnudmu hiya ta iyuymuh nan pantaw di nunhituwanyu, ya tenlo'yuy
ingana. At hiya mahkay ya adi makmakkak ta himbutyuh nangamung. Ya
umat goh hinay atonyuh nan babain himbutyu.
18 Ya hay maphod ya adi munha'it di nomnomyuh nan pangiyabulu-
tanyuh akakan nan himbutyu ti nan tinamuana ya do'do"ol ya un nan baal

* **15:11** Mat. 26:11.

an helduanyu. Ya atonyu ay di umat hitun inali' at wagahan Apo Dios an amin nan itamuyu."

Nan Mahhun an I'lum nan Animal
(Ex. 13:1-16)

19 Ya inalin goh Moses di, "Ya an amin nan buta'al an mahhun an i'lum nan bakayu ya nan kalniluyu ya ilahhinyu ta bagin Apo Dios. Ya adiyu itamu nan nilahhin an umat hi baka, ya adiyu pukihan nan kalnilu.
20 Ya iyuyyuh nan lugal an pundayawan ay Apo Dios ta hidiy pangih-dananyu an da'yun hina"amah atawotawon.
21 Ya gulat ta nan animal ya waday ganitna an napilay, unu nabulaw, unu waday udumnah apahiwana ya adiyu ahan iyuy an e'nong ay Apo Dios.
22 Mu hana ya mabalin an ihdayuh nan way nunhituwanyu. Ya malgom hinan tagun mibilang hi maleneh unu adi maleneh ya mabalin goh an ihdada an umat hinan pangihdanyuh nan ulha unu nan gasel.
23 Mu nan dalada ya adiyu ahan ihda ti mahapul an ihiityuh nan luta an umat hinan danum an mitapal."

16

Nan Panganan hi Agguy Nabino'bo'an an Tinapay
(Ex. 12:14-20; Lev. 23:4-8; Num. 28:16-25)

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya gunyu nomnomon nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan bulan an Aviv ta ngilinonyun ibehtaan ti henen bulan di gutud di nangekakanan da'yud Egypt.*
2 At umuy ayuh nan lugal an pot'on Apo Dios hi pundayawanyun Hiya ta hidiy pange'nonganyuh nan kalniluyu unu gandengyu ta punyamananyuh din Bimmaliwan di Anghel.
3 Ya henen pangananyuh nan ne'nong ya mahapul an hay agguy nabino'bo'an an tinapay di ononyu an umat hidin balunyuh din nakakanyud Egypt ti un galagala. At hiyah ne ononyuh nan ma'apituy algaw ta way mangipanomnom ay da'yuh din nipaligligatanyud Egypt, at hiyanan enekak da'yu.
4 Ya henen ma'apituy algaw ya mi'id ah ohan da'yuh way bino'bo' hi mipatang hinan nunhituwanyu. Ya mahapul an ihdayun amin nan dotag di ne'nong hinan naglot enen nahdom hinan hopap di algaw ta mi'id ah ma'angang hinan mahdom ta engganah mabiggat.
5 Ya adiyu e'nong nan onong di Namaliwan di Anghel Apo Dios ay Da'yuh din Penghanah nan malgom an babluy an indat Apo Dios ay da'yuh punhituwanyu
6 ti hay pange'nonganyu ya nan ohan lugal an pot'onah pundayawanyun Hiya. At hidiy pange'nonganyuh nan onong di Bimmaliwan di Anghel eden ma'ahom ta hiyah ne panginomnomanyuh din gutud di nakakanyud Egypt.
7 Ya hidi goh di pangihaanganyu ya pangananyu ta nalpah ay ya un ayu umanamut hinan nungkampuanyuh nan mabiggat.
8 At onom di algaw hi pangananyuh nan tinapay an agguy nabino'bo'an, ya nan miyapitun algaw† ya mahapul an ma'amung ayun mundayaw ay Apo Dios ti henen algaw ya pun'eblayanyu."

Nan Behtan di Boto'
(Lev. 23:15-22; Num. 28:26-31)

---

* **16:1** Na'at hidin Aviv/Nisan 15 (hiyah ne March-April hinan calendar tu'u).
† **16:8** Unu Aviv/Nisan 15-21. Heten behta ya Behtan di Tinapay an Agguy Nabino'bo'an.

9 Ya inalin goh Moses di, “Ya uyaponyuy pituy duminggu an mete"ah nan
algaw an gutud di nangete"anyun numboto' hinan paguyyu.
10 Ya henen angunuhna‡ ya mahapul an ngilinonyu ta ebehtaanyu nan
Behtah nan aDumiduminggu§ ta dayawonyuh Apo Dios hi pangidatanyuh
nan mipanomnom ay da'yu ta bagina an nalpuh nan bento'yun wagah Apo
Dios ay da'yu.
11 Ya middumdan da'yu an mi'behta nan imbabaluyyu, ya nan himbutyu,
ya nan holag Levi, ya nan bunag, ya nan nguhu, ya nan umu'utun an
ni'hituh nan babluyyu. Ya hay pumbehtaanyu ya nan lugal an pento' Apo
Dios hi pundayawanyun Hiya.
12 Ya gunyu nomnomon an numbalin ayuh himbut hi ad Egypt, at
ihamhamadyun mangunud hinan niyuldin ay da'yud ugwan.”

Behtan di A'al'allung
(Lev. 23:33-43; Num. 29:12-39)

13 Ya inalin goh Moses di, “Ya mahapul goh an mumbehta ayuh nan
a'al'allung hi alpahan nan a'ili'an di paguyyu ya apugahan di greypyuh
ma'apituy algaw.*
14 Ya middumdan da'yu nan imbabaluyyu, ya nan himbutyu, ya nan holag
Levi, ya nan bunag, ya nguhu, ya nan umu'utun an ni'hituh nan babluyyu.
15 Ya pituy algaw di pumbehtaanyun Apo Dios hinan ohan lugal an
pot'onan pundayawan ay Hiya ti hi Apo Dios ya wagahanan amin nan
ihabalyu ya nan tamuyu, at hiyanan umamlong ayun amin.
16 Ya an amin nan linala'ih nan babluyyu ya mumpitludah nan hintawon
an umuy hinan lugal an pot'on Apo Dios hi pundayawandan Hiya. Ta
ibehtaanda nan Panganan hi Agguy Nabino'bo'an an Tinapay, ya nan
Behtan di Boto', ya nan Behtan di A'al'allung. Ya wa ay ta mi'gotaddah nan
Behtan di A'al'allung ya mahapul an waday ita'indah e'nongda.
17 Ya didan hinohha ya nan abalinanday idatda an miyunnudan hinan aat
di wagah Apo Dios an indatnan dida.”

Hay Pamto'andah Munhaad hi Huwis

18 Ya inalin goh Moses di, “Ya pot'onyuy huwis ya nan udum an
mumpapto' ta diday mangipapto' hinan wah nan abablubabluy an idat
Apo Dios ay da'yu. Ya danen linala'in pot'onyu ya diday mumpapto' an
mangipanuh hinan way diklamun nan tatagu, mu adida ipangngel di
pamanuhda.
19 Ya mahapul an adida pikuwon nan Uldin an panumalyada, ya adida
itigaw hi aat nan tagu, ya adida abuluton an alan nan mili"ud an midat ay
dida ti hiyay paddungnay mamulaw hinan matan di nala'eng, ya mamikuh
panapit nan nahamad an tagu.
20 At hay maphod ya nan nepto' di pamanuhna ta way atonyun matagu,
at hakuponyu nan lutan idat Apo Dios ta banohyu.”

Nan Pundayawan hinan Bulul

21 Ya inalin goh Moses di, “Ya wa ay ta mun'amma ayuh nan
pun'onnganyun Apo Dios ya adi ayu mun'ammah ayiw hi miyengngoh hi-
nan angah nan udum an madayaw an umat ay Asherah, ya indeldellohyuh
di.

---

‡ **16:10** Unu Sivan (May-June) 6. § **16:10** Tulu goh di ngadan ten behta an (1) Behtan di Udol (Ex. 23:16), ya (2) Behta an Tungaw hi Alpahan di Boto' (Lev. 23:15-22), ya (3) Behta an Pentecost (Ac. 2:1).

* **16:13** Unu Tishri/Ethanim 15-21 (hiyah ne September-October hinan calendar tu'u).

22 Ya adiyu goh ihina nan nahilhilan an batu ta mumbalin hi bulul ta
dayawonyu ti hiyah ne ahan di adi pohdon Apo Dios.

17

1 Ya adiyu e'nong ay Apo Dios nan baka unu kalnilun waday ganitna. Ti
hi Apo Dios ya adina ahan pohdon di umat hina.
2 Mid mapto' ya waday lala'i unu babain ni'hitun da'yuh nan pum-
babluyanyun idat Apo Dios ay da'yu an na'ah'upan an numbahol ay Apo
Dios ti agguyna inunud nan inyuldina
3 ta nan nat'on an dios di dayawona, ya hiyay itamuana an umat hinan
algaw, unu nan bulan, unu nan numbino'ob'on an bittuan ad daya, mu
hanan amin ya agguyna ahan immandal ay da'yu ta dayawonyu.
4 Ya wa ay ta dengngolyun waday nangat hi umat hina ya mahapul an
hamadonyu ya innilaonyuy aatna. Ya gulat ta immannung an waday nangat
enen na"appuhih nan holag Israel
5 ya iyuyyu henen lala'i unu babain nangat hi nappuhih nan way pantaw
nan pumbabluyanyu, ya nuntapayu ta nangamung un matoy.
6 Ya mipapatoy nan taguh un waday duwah ihtiguh mangipa'annung
hinan na'at, mu un ay oha nan ihtigu ya adi mipapatoy.
7 Ya nan nun'ihtiguy mahhun hi mampan hiya ya un mehnod nan tatagu.
At ubahonyu nan umat hinan tagun mangat hi nappuhin niddum ay da'yu."

Nan Aat di Kulti

8 Ya intuluy goh Moses an inalinay, "Ya gulat ta waday diklamu an naligat
ta adi pa'ippanuh nan huwis ti nan nidiklamu ya un pimmatoy, unu nan
pun'a'addian hinan ma'at, unu hay pamaligatan hinan ibban tagu. Ya
mahapul an umuy nan huwis hinan ohan lugal an pot'on Apo Dios hi
pundayawanyu
9 ta ipa'innilana nan diklamuh nan papadin holag Levi ya nan Nabagtun
Huwis ta diday mangipanuh. At nan namanuh ay dida ya hiyay ibaag nan
huwis hinan nidiklamu ya nan nundiklamu.
10 At nan alyon nan papadih nan pundayawan an pot'on Apo Dios an ma'at
eden nidiklamu ya hiyay ma'at enen tagu, at hiyay unudonyuh atonyu.
11 Ya nan alyonda ahan di ipa'annungyun huwis an unudon an
miyunnudan hinan Uldin an ma'at hinan diklamu ta adiyu ibahhaw an
ipa'annung.
12 At nan tagun adi mangunud hinan alyon di huwis unu nan padin
muntamuh nan lugal an pundayawan ay Apo Dios ya mahapul an mapatoy
ta mapogpog di gun mangat hi nappuhin da'yun holag Israel.
13 At an amin nan tatagun mangngol hinan ma'at enen tagu ya tuma'otda,
at mi'id mahkay mangipidwan mangat hi umat hina."

Nan Uldin hi Aat nan Ali

14 Ya inalin goh Moses di, "Ya awni ta midatong ayuh nan lutan ipaboltan
Apo Dios ay da'yuh hakuponyu ta mihamad mahkay di punhituwanyuh
di ya ninomnomyun alyonyuy, Mahapul an waday ali tu'u ta umat hinan
udumnan babluy an wah nan nunlene'woh ay ditu'u!*
15 Mu hamadonyu ta nan pot'on Apo Dios hinan i'ibbayu di hiyay pun-
haadonyuh aliyu, ya adiyu punhaadon nan bunag hi aliyu ti bo'onyu ibba.
16 Ya adi mahapul an do'lon nan aliy kabayuh puntakayana ya nan
titindaluna, ya adina goh honogon nan tatagu ta umuy luma'uh nan

* **17:14** Hiyah ne na'at hidin amatagun Samuel an propeta (I Sam. 8:4-9).

kabayuh ad Egypt ti hi Apo Dios ya inalinay, Adi ayu ahan mumbangngad hidi![†]
17 Ya adi goh do'lon nan aliy ahawana ti ini ya hiyay dumalat hi pan'uganan Apo Dios. Ya adina goh ud'udman di inadangyana ta adina gun ud'udman nan silverna ya balitu'na.
18 Ya gulat ta mun'ali ta hiya mahkay di ali enen babluy ya mahapul an itudo'nah nan libluna hatun Uldin Apo Dios an nalpuh nan liblu an hahalimunan nan papadin holag Levi.
19 Ya wagwadan hiyah munnananong nan liblu ta gunna bahabahaon hi abigabigat ta way atonan mangita'ot ay Apo Dios ya mangihamad an mangunud an amin hinan Uldin an nitudo' enen liblu.
20 At hiyay dumalat ya adina ipabagtuy odolna ya un nan i'ibbana an holag Israel, ya ta way atonan adi mangibahhaw hinan Uldin Apo Dios. Ya atona ay hana at dumu'du"oy di pi'taguandah nan holagnan linala'i ta do'ol di tawon hi pumpapto'andah nan holag Israel."

18

Nan Midat an Bingay di Padi

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya nan holag Levi an papadi ya nan udum an holagna ya adida me'ebnoh hinan lutan banoh nan holag Israel ti hay pangngalandah ononda ya nan Onong an Moghob ya nan udum an onong an me'nong ay Apo Dios ta hiyay paddungnay banohda.
2 At adida mi'bingay hinan banoh nan i'ibadan holag Israel ti hay banohda ya hi Apo Dios ti hiyah ne intulagnan dida.
3 Ya hay midat hinan papadi ta bagida ya nan palpalang, ya pangal, ya nan minalutun di baka unu kalnilun e'nong nan tatagu.
4 Ya midat goh ay dida nan mahhun an bot'onyuh nan paguy, ya nan mahhun an danum di greyp, ya nan mantikan di olibo, ya nan mahhun an makaltib an nalpuh nan dutdut di a'animal.
5 Ti nan holag Levi ya diday pinilin Apo Dios ay da'yun ahimpahimpangapu ta itamuanda Hiyah enggana.
6 Ya gulat ta way holag Levi an nunhituh nan numbabluyanyu ta popohdona an umuy hinan lugal an pot'on Apo Dios hi pundayawanyun Hiya
7 ya mabalin an iyabulutday pangitamuanan Apo Dios an umat hinan aton di udumnan i'ibbanan holag Levi an itamuandah Apo Dios hidi.
8 Ya nan midat ay hiyah bingayna ya umat hinan bingay di udumnan papadi an ta"on un waday malpuh nan o'ommodna."

Padan hinan Agguy Kimmulug

9 Ya inalin goh Moses di, "Ya dumatong ayu ay hinan lutan idat Apo Dios ay da'yu ya mahapul an adiyu enghon nan nappuhin ugalin nan tatagun nunhituh di.
10 Ta mi'id ni' ahan di ohan da'yun manghob hinan imbaluyyun lala'i unu babai ta e'nongna. Ya adiyu goh te'an an mumpalad, ya mun'utung, unu mundongol hinan labuy di idaw, ya mumbuyun, unu mumba'i, ya nan tume'om,
11 unu umimud, ya adiyu utungon nan lennawan di natoy.

[†] **17:16** Hay pohdonan itudu ya ta adi ipangulun nan ali nan Hudyu ta bangngadonay tatagunad Egypt an nan babluy an nalpuwanda. Mu hidin amatagun Jeremiah an propeta ya pinilit Johanan an imbaluy Kareah ta numbangngaddah di, ya napilit goh hi Jeremiah an ni'yuy (Jer. 41:16-43:7).

12 Ti an amin nan mangat hi umat hina ya umipabohol ay Apo Dios, ya
dumalat henen umipabohol an atonda at hiyanan pakakon Apo Dios nan
tatagun nunhitun nen luta ya un ayu dumatong.
13 At hay maphod ya adi ayu mumbahol ay Apo Dios.
14 Ti nan tatagun ad lutah nan hakuponyu ya diday mangulug hinan ibaag
nan lennawa ya nan mumbuyun. Mu da'yu ya adi pohdon Apo Dios hi un
umat hinay atonyu."

Hay Umalian nan Numbino'ob'on an Propeta ya nan Na'abbagbagtun Propeta†*

15 Ya inalin goh Moses di, "Ya hi Apo Dios ya honogonay oha ay da'yun
himpangapuh Propetan umat ay ha"in. Ta Hiyay mangibaag hinan hapiton
Apo Dios hinan tatagu, at donglonyu ya unudonyu nan ibaagna.‡
16 Ya manu ay aton Apo Dios hene ti dumalat nan inaliyun ha"in hidin
gutud di algaw hi na'amunganyuh nan Duntug an Horeb§ an adiyu ipidwan
donglon di humapitan Apo Dios, ya adiyu goh pohdon an tigon nan apuy an
numpattigana ti adiyu pohdon an matoy.
17 At inalin Apo Dios ay ha"in di, Ma'unud nan inyal'alu'dah ma'at.*
18 At hiyanan honogo' ay dida nan Propeta' an umat ay he"an malpun
didan himpangapu. Ya itudu' di hapitona ta ibaagnan amin hinan tatagu
nan imandal'un Hiya.†
19 Ya Ha"in di mangalih nan hapitona, at nan tatagun adi mangngol hinan
Hapit'u an ituduna ya moltao'.‡
20 Mu gulat ta waday mangali an hiyay propeta' an mangitudtuduh nan
Hapit'u mu bo'on Ha"in di nangalih nan itudtuduna unu itudunay aat nan
udumnan dios ya henen propeta ya mahapul an mipapatoy.
21 Ya mid mapto' ya alyonyuh nomnomyuy, Hay pangimmatunan nin
hinan hapit an bo'on hi Apo Dios di nangitudu?
22 Ya gulat ta nan malgom an propeta ya ibaagnay hapiton Apo Dios hinan
tatagu mu mi'id ah nipa'annung ya hiyay panginnilaan an bo'on hi Apo Dios
di nalpuwan nan imbaagna.§ At nan imbaag nen malgom an propeta ya un
hay nalpuh nomnomna, at adi ayu tuma'ot ay hiya."

19

Nan Siudad an Punhi'ugan
(Num. 35:6-34; Deut. 4:41-43; Josh. 20:1-9)

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya hi awni ta ipa'abak Apo
Dios nan tatagu an ad lutah nan ipaboltanan da'yu ta da'yuy mihukat an
mihina enen siudadda ya munhituh nan a'abungda
2 ya ilahhinyuy tulu an ma'alih Siudad an Punhi'ugan hinan lutah nan idat
Apo Dios hi banohyu ta way ipo"oyanyu.
3 Ya mahapul an iyammayuy kulhan miyuy ay date an siudad an ilah-
hinyu. Mu pun'atluonyuh mahhun an amin nan lutan ipaboltan Apo Dios

---

* **18:14** Nan na'atana ya hi Samuel, ya hi Gad, ya hi Nathan, ya hi Isaiah, ya hi Jeremiah, ya hi Ezekiel, ya hi Daniel, ya hi Hosea, ya hi Joel, ya hi Amos, ya hi Obadiah, ya hi Jonah, ya hi Nahum, ya hi Habakkuk, ya hi Zephaniah, ya hi Haggai, ya hi Zechariah, ya hi Malachi, ya hi Huldah an babai, ya nan udumna goh. † **18:14** Hi Jesu Kristu. ‡ **18:15** Ac. 3:22. § **18:16** Unu Duntug an Sinai.
* **18:17** Ex. 20:18-21. † **18:18** Ac. 3:22. ‡ **18:19** Ac. 3:23. § **18:22** Intudun Moses an gulat ta adi mipa'annung nan intudun nan propeta at umannung an adi makulug an propeta hiya. Mu ta"on hi un mipa'annung ya hin'umu'uddum ya adi makulug damdama (Deut. 13:1-5).

ay da'yu ta way ohan da'yuan ilahhinay ohah siudad ta wada ay di pumatoy
hi ibbana ya hidiy ayana an mumpo"oy.
4 Ya gulat ta way taguh un mahnan ya pimmatoy hinan bo'on buhulna ya
malgom ay danen siudad di umayana ta way atonan mabaliwan.
5 Ti gulat ta daden duwan tagu ya muntunudda an umuy mangayiw hi
inalahan, ya heden oha ya munlongoh hinan ayiw, ya naho'tang nan wahay,
ya nipato' hinan ni'yibbana ta hiyay dimmalat hi natayana ya mabalin an
malgom ay dane han siudad di lumayawana ta mabaliwan.
6 Mu gulat ta un oha nan Siudad hi Punhi'ugan ya adagwi nan owon
an umuy hidi at pudugon nan mangiyawit an tutulang nan natoy hiya
ti dumalat nan bimmungtanda, ya pinatoydah nen tagu an ta"on un mid
baholna ti mi'id numbohholandah din natoy.
7 At hiyah ne dumalat hi pangalya' hi unyu ilahhin di tuluh mumbabat-
taan an Siudad an Punhi'ugan ta way pumpo"oyan nan way pumatoy.
8 Ya gulat ta udman Apo Dios nan lutan boltanonyu ta idatnan amin din
lutan intulagnah din a'apuyuh
9 unyu unudon (ya inatyun amin nan intugun'un da'yud ugwan an algaw
ta hi Apo Dios di popohdonyu ya nan aatnay pangiyunnudanyu) at mabalin
an udmanyuh tuluh siudad din tulun siudad an nahhun.
10 Ta waday pumpo"oyan nan tagun agguyna ginulat ya pimmatoy, ya ta
adi mapatoy hinan lutan ipaboltan Apo Dios ay da'yu ta banohyu, ya ta adi
ayu mabaholan.
11 Mu wa ay di taguh mamohol hinan heneggona ta umuyna bota'on hinan
dalan ya numpalangna ta natoy ya henen tagun pimmatoy ya limmayaw ta
immuy hinan ohan Siudad an Punhi'ugan an mipo"oy
12 ya mahapul an nan a'ap'apun nen numbabluyana ya ipadpapdah den
pimmatoy, ya inyuydah nan tutulang nan natoy ta diday mangiyawit, at
diday okod an mamatoy enen tagun pimmatoy.
13 Ya adiyu ipattig di pammo'anyun hiya, ya pogpogonyud Israel nan umat
hinan tagun pimmatoy hi mi'id di baholna ta way atonyun pumhod."

Hay Igad nan Luta
(Deut. 27:17; Prov. 22:28; 23:10)

14 Ya inalin goh Moses di, "Ya hay maphod ya adiyu ipahlig nan nipatlo' an
igad hinan lutan nan dellohyu ta unudonyu nan igadna an din niya'ammah
hopapna eden luta ya un ipaboltan Apo Dios ay da'yu ta banohyu."

Nan Uldin hi Aton nan Ihtigu

15 Ya inalin goh Moses di, "Ya gulat ta un oha nan ihtigu at adi umdah
mangipa'annung hinan numbaholan nan tagun at pimmatoy, mu wada ay
di duwa unu tuluh mun'ihtigu ya diday mangipa'annung an nan tagu ya
numbahol.*
16 Ya gulat ta waday ohan tagun layah di pun'ihtiguna ti impa'lehnay
agguy immannung an bahol hinan ibbanan tagu
17 ya mahapul an dane han duwan mundiklammuan ya muntunuddan
umuy hinan lugal an pundayawan ay Apo Dios ta humalyaon nan papadi
ya nan huwis.
18 Ya ihamad nan huwis an mangipanuh hinan diklamu. Ya gulat ta
ma'innila an heden mun'ihtigu ya nunlayah
19 ya hiyay pangatanyuh nan ninomnomnan nappuhin pohdonan ma'at
hinan ibbana. At pogpogonyu nan tagun mangat hi nappuhin niddum ay
da'yu.

---

* **19:15** Mat. 18:16; II Cor. 13:1; I Tim. 5:19; Heb. 10:28.

20 Ya awni ta mundongol hinan tataguh nen na'at at tuma'otda, ya mid
mangat hi umat hinan nappuhi.
21 Ya adiyu ipattig di homo'yuh nan umat hinan nangat hi nappuhi. Ti nan
pimmatoy ya mipapatoy, ya nan bimmohleng ya mabohleng goh, ya nan
pumengaw ya mapengawan goh, ya nan pumutel hi ngamay ya maputilan
goh di ngamayna, ya nan pumutel hi hu'i ya maputilan goh di hu'ina."†

20

Nan Uldin hinan Gubat

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya wa ay ta umuy ayu
mi'gubat hinan binuhulyu ta tigonyu an do'do"ol nan kabayuda, ya kale-
sadan punluganan di mi'gubat, ya nan tindaluda ya un da'yu ya mahapul
an adi ayu tuma'ot ay dida. Ti hi Apo Dios an nangekak ay da'yud Egypt ya
wagwadan bumadang ay da'yu.
2 Ya wa ay goh ta magadyuh an miyatam ayuh nan pi'gubatanyu ya
mahapul an umuy nan padih nan hinagang nan titindalu ta mi'hapit,
3 ya alyonan diday, Da'yun holag Israel ya donglonyu! Ad ugwan an algaw
di pi'gubatanyuh nan binuhulyu. At adi ayu mun'od'od unu numanomnom
ta adi ayu tuma'ot unu wumogwog an dumalatda.
4 Ti hi Apo Dios ya wagwadan mangipangpangulun da'yuh nan
pi'buhulanyu, at da'yuy pangabakona!
5 Ya nan ap'apun di titindalu ya immuydan ni'hahapit hinan titindalun
alyonday, Da'yun titindalu! Wada ay, ay da'yuy pa'idyammay abungna
an agguy pay nidawat ay Apo Dios ya mahapul an pa'anamutonyu ta
idawatnan Apo Dios. Ti ini ya matoy hinan punggugubatanyu, ya omod un
hay udumnay mihukat hi mangidawat ay Apo Dios, ya hiyay munhitu!
6 Ya wada ay goh ay da'yuy nuntanom hi greyp an agguyna pay tinam-
taman di bungana ya honogonyu ta umanamut ta hiyay mangngal hinan
bungan di intanomna ti ini ya mapatoy hinan punggugubatanyu, ya omod
un hay udumnan taguy mangan hinan bungan di intanomna!
7 Wada ay goh di ni'hapit ay da'yuh ohah babai mu agguyna pay inyahawa
ya mahapul an umanamut ta ahawaona ti ini ya mapatoy hinan pungguguba-
tanyu, ya omod un hay udumnah linala'iy mihukat an mangiyahawah
nan babain ni'hapitanyu!
8 Ya innaynayun goh nan a'ap'apun di titindalun alyondah nan titindalu-
day, Wada ay di mun'elob di balana an tuma'ot ya mahapul an umanamut
ta adi matalam an mi'ta'ot nan i'ibbana.
9 Ya wa ay ta nalpah di himmapitan nan ap'apun nan tindalu ya pot'onday
mun'ap'apuh mangipangpanguluh nan hinohhan himpampun an tindalu.
10 Ya wa ay ta magadyuh ayuh nan siudad an gubatonyu ya ihapitanyu
nan tataguh dih unda pohdon an iyulay ta adida mi'gubat.
11 Ya gulat ta abulutonda nan ibagayun dida ta iyuyada ya imbughulda
nan pantawda ta pahgopon da'yu ya pumbalinonyun amin nan tataguh dih
baalyu.
12 Mu gulat ta adi iyulay nan tatagun ne han siudad ta penhoddan
mi'gubat ya impali'ubyu didah nan tindalu.
13 At badangan da'yun Apo Dios ta abakonyu dida, ya mahapul an
pumpalangyun amin nan linala'in nen babluy ta mun'atoyda.
14 Mu nan binabai, ya nan ung'ungungnga, ya nan bakada ya adiyu
patayon, ya hamhamonyun amin nan gina'uda ya nan udum an wah nan

† **19:21** Mat. 5:38. Bahaom goh nan footnote di Ex. 21:25.

siudad ta bagiyu, ya mabalin an usalonyun amin hanan nahamham ti idat Apo Dios hanan amin.
15 Ya hiyah ne atonyun amin hinan siudad an nibataan hinan lutan wadan di punhituwanyuh awni.*
16 Mu henen hakuponyu an siudad an lutan ipaboltan Apo Dios ay da'yu ya mahapul an pumpatoyyun amin nan numpunhituh di.
17 Ya mahapul ahan an aminonyun ubahon nan tatagun holag Heth, ya holag Amor, ya holag Periz, ya holag Hiv, ya nan iCanaan, ya nan iJebus. Ya atonyu ti hiyah ne immandal Apo Dios ay da'yu,
18 ya ta mi'id di mangitudun da'yun mangat hinan agaga"ihaw an ato'atondan mundayaw hinan diosda ti hiyay dumalat hi pumbaholanyun Apu tu'un hi Apo Dios.
19 Ya hay atonyuh nan siudad an gubatonyuh mabayag ta nangamung unyu dida abakon ta hakuponyu ya adiyu longhon nan ayiw ta way bumungah ononyu, at adiyu goh longhon nan ayiw hinan inalahan ti bo'on diday buhulyu!
20 Mu mabalin an longhonyu nan udumnan ayiw an adi ma'an di bungana ta way iyammayuh pananiyuh nan siudad an pi'gubatanyu ta nangamung unyu dida abakon."

21

Nan Pumatoy an Adi Mipanuh

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya hiyah te atonyuh un gulat ta waday ah'upanyuh pinatoydan tagu an inyuydah nan payawyuh nan lutan idat Apo Dios ay da'yu an mi'id di nanginnilah namatoy ay hiya.
2 Umuy nan ap'apuyu ya nan huwis ta lukudonday inadagwin an amin nan siudad an nunlene'woh hinan wadan di na'ah'upan nan natoy.
3 Ya wa ay ta ma'innila nan siudad an nehegheggon hinan way natayan di tagu ya nan ap'apun nen siudad di ummal hinan kilaw an bakan agguy nitamtamu ya agguy negneg'od an pun'aladu.
4 Ya nan ap'apun ne han siudad goh di mangiyuy eden kilaw an tennan bakah nan hadog an adi mabalin an matamuan an awadan di ginnaw an adi matmatdu' di danumna ta hidiy pangipungandah nan bagang nen baka.
5 Ya mi'yuy goh nan papadin holag Levi ti diday pento' Apo Dios ta itamuda nan tamuna, ya dinayawda Hiya ta mipabagtuy ngadana, ya dida goh di mangipanuh hinan diklamu.
6 Ya an amin nan a'ap'apuh nan siudad an nun'eheggon hinan lugal an na'ah'upan di odol nan tagun natoy ya ihuanday ngamaydah nan tungul di baka an din inipungday bagangna eden luta.
7 Ya ipa'inniladan alyonday, Bo'on da'miy namatoy eten tagu, ya mi'id tinnigmih namatoy ay hiya.
8 At igohgohan ni' da'mi, Apo Dios, an holag Israel an din binaliwam an enekakmud Egypt! At adim ipabahol ay da'mi nan natayan nen tagun mid nanginnilah namatoy. At dumalat nan dalan nan animal ya ma'aliwan di baholyu.
9 At henen pangatanyuh nan pohdon Apo Dios ya adi mipabahol ay da'yu nan natayan nen tagu."

Hay Aat nan Binabain Nibalud hi Gubat

* **20:15** Heten siudad ya adagwi, at bo'on nan iCanaan di numpunhituh di.

10 Ya inalin goh Moses di, “Ya hay umayanyun mi'gubat hinan buhulyu* ta
pangabakon da'yun Apo Dios ya awitonyu dida ta paddungnay unda balud.
11 Ya gulat ta waday ma"aphod an babaih nan awitonyu ta amnawanyu
ya mabalin an ahawaonyu.
12 Ya iyanamutyuh abungyu ya unyu oltan di buu'na, ya linungtubanyuy
u"ulungna,
13 ya hukatanyun amin nan inlubungna† ta mihinah abungyu ta
nguhuona nan o'ommodnah himbulan. Ya malpah ay hene ya mabalin
mahkay an ahawaonyu hiya.
14 Ya udum di algaw ta mi'id di pamhodyun hiya ya mabalin an
pakakonyu. Mu adiyu hiya ibilang hi himbutyu ti binainyu hiyah nan-
gelo'anyu.”

Hay Biyang nan Pangpangullun Imbaluy an Lala'i

15 Ya inalin goh Moses di, “Ya gulat ta han lala'i ya duway ahawana,
ya pa'appohdonay oha ya adina nan oha, ya danen ahawana ya linala'iy
intungawda, mu nan imbaluy den babain adina pohdon di nahhun an
nitungaw at hiyay pangpangullu.
16 Ya hay gutud di pangidatanah banoh nan imbabaluyna ya adina
pumbalinon hi pangpangullu nan otob an inyimbaluynah nan babain poh-
pohdona ta hiyay pangidatanah nan banoh an midat hinan pangpangullu
ti nan inyimbaluynah nan babain adina pohdon di ad banoh hinan banoh
di pangpangullu.
17 Ya mahapul an ibilangnah pangpangullu nan imbaluynah nan
ahawanan adina pohdon ti hiyay nahhun an nitungaw, at mahapul an hiyay
pangipabnohanah do'do"ol hinan gina'una. Ti henen lala'i ya hiyay nahhun
an imbaluynah a'ungana, at hiyay ad banoh hinan banoh di pangpangullu
tuwali.”

Nan Adi Mangngol an Lala'in Imbaluy

18 Ya inalin goh Moses di, “Ya gulat ta han tagun waday imbaluynah lala'i
ta adi matugun ti hay pohpohdonay atona, ya adina donglon di itugun da
amana ay inana, ya ta"on hi unda gilaton ya adina damdama donglon di
panugundan hiya,
19 at hay aton da amana ay inana ya podnondan iyuy hinan a'ap'apun nen
siudad an a'amungandan nen babluy.
20 Ya alyondah nan a'ap'apun nen siudad di, Heten imbaluymin lala'i
ya adi matugun an hay pohpohdonay atona, ya adina pohdon an donglon
nan itugunmin hiya ti unna ingalngalawngaw di pihhun iyin'inum an
ibudbutong.
21 At an amin nan linala'in ni'babluyana ya diday mumpampa ta nanga-
mung un matoy, at pogpogonyu nan umat hinan tagu an nappuhiy pan-
gatnan niddum ay da'yu. At awni ta donglon nan tatagun holag Israel at
tuma'otda.”

Nan Numbino'ob'on an Uldin

22 Ya inalin goh Moses di, “Ya gulat ta han tagu ya numbahol, ya hay
moltana ya unyu patayon ta itayunyu hiyah nan ayiw.

---

* **21:10** Nan buhulda ya bo'on nan iCanaan an wah nan neheggon ay dida ti nan tatagun numpunhituh nan adagwin babluy (Deut. 20:14-15). Ti an amin nan iCanaan ya ma'ahhapul an mapatoyda, mu nan buhul di Hudyun nalpuh adagwin babluy ya bo'on. † **21:13** Manu ay mahapul an oltanay buu'na, ya linungtubanay u"ulungna, ya hukatanan amin nan inlubungna ya ta ipa"elna nan atonan man'ug hinan dadan an ugalina ta middum hinan balbalu an nan ugalin di Hudyu.

23 Mu adi mahapul an lumanablabi nan odolnan mitatayun, at henen
algaw an natayana ya ilubu'yu ti nan tagun mitayun ya un matoy ya
inidutan Apo Dios.‡§ At hiyanan ilubu'yu ta adi pumuhi nan lutan idat Apo
Dios ay da'yuh banohyu.

22

1 Ya gulat ta waday tigonyuh limmayaw hi baka unu kalnilun nan
i'ibbayun holag Israel ya adiyu lauhan. Mu hay atonyu ya alanyu ta iyuyyuh
nan ad bagi.
2 Mu gulat ta adagwi nan nunhituwan nan ad bagi unu agguyyu inilay ad
animal ya mabalin an iyanamutyuh nunhituwanyu. Ya wa ay ta umali nan
ad animal an mun'anap ya indatyu.
3 Ya umat hina goh di atonyuh un way tigonyuh nan dongki, unu way
datngonyuh lubung, unu malgom hi gina'uh datngonyu unu aliwan nan
i'ibbayun holag Israel.
4 Ya gulat ta waday tigonyuh nagah hinan dalan hi dongki unu bakan nan
i'ibbayun holag Israel ya adiyu lauhan ta badanganyu ta ipata'dogyu nan
animal.
5 Ya nan binabai ya adi mabalin hi unda ilubung nan lubung di linala'i, ya
umat goh hinan linala'in adida ilubung nan lubung di binabai ti hi Apo Dios
ya abohlana ahan di tatagun mangat hi umat hina.*
6 Ya gulat ta way tigonyuh nan owon hi agaban nan hamutih nan ayiw
unu nan luta ta wada nan ommod nan hamuti an mangobob unu unna
hina"oban nan buya an imbaluyna ya adiyu pi'yala nan ommod di hamutih
nan buyana.
7 At hay mabalin hi alanyu ya nan buya, ya impalayawyu nan ommodna
ta mid al'alin da'yu, ya matubayan ayu.
8 Ya mumpa'amma ayu ay hi abung an nundotal di atapna ya mahapul an
ihamadyun iyammay hawan hinan nunlene'woh hinan nundotal an atap ta
adi da'yu pabaholon hi un way magah, ya natoy.
9 Ya adiyu tamman hi nat'on an mihabal nan galden an nitamman nan
greyp. Ti gulat ta atonyu at nan bungan di greyp ya puhion nan bungan
nan nat'on an nihabal.
10 Adiyu iyadwa nan bakah nan dongki an iyaladu.†
11 Ya adiyu ilubung nan agguy numpaddung di niyabol an linubid an umat
hinan wool ya linen.‡
12 Ya tayunanyuh nalulug an linubid nan opat an dugun nan migottap
hinan lubungyu ta mun'ayuyda."§

Hay Maphod hi Aton an Mangelo' hi Babai

13 Ya inalin goh Moses di, "Ya gulat ta way lala'ih mangahawah nan babai
ta nalpah an enelo'na ya alyonah mid pamhodnah nan inahawana,
14 ya nunlumuh pamahiwnah nan babain alyonay, Heten babai ya inila'
an waday nahhun an nangelo' ya un ha"in!

---

‡ **21:23** Gal. 3:13. § **21:23** Anaad ta umipabohol ay Apo Dios hi un lumanablabi nan odolna? Hay kulugon nan udumna ya ta ag'agay apogpogan di amoltaana ta adi hapihapiton nan tataguy aatnah mabayag. Mu mid mapto'. * **22:5** Hay kulugon nan do'ol an evangelicals ya heten Uldin ya adina ipaway lubung an ma'alih unisex (unu numpaddung an mabalin hi lala'i ya babai). † **22:10** Agguy numpaddung di bi'ah ya a'ongol di baka ya dongki, at adida mumbagay. ‡ **22:11** Bahaom nan footnote di Lev. 19:19 ta innilaom di udumnan aat te. § **22:12** Hay dalat ten uldin ya nibaag hinan Num. 15:37-41.

15 Ya nan o'ommod nen babai ya alanda nan mangipattig an nan imbaluy-
dan babai ya mi'id nahhun an nangelo' ay hiya ta iyuyda ipattig hinan
a'ap'apuh nan siudad an wah nan pantaw.
16 Ya hi aman den babaiy mangalin diday, Inyabulut'u nan imbaluy'un
babai ta ahawaon ten lala'i, mu ad ugwan ya alyonay adina pohdon hiya.
17 Henen lala'i ya un nunlumuh nan agguy immannung hi pamahiwnan
ten imbaluy'un babai ti alyonay un waday nahhun hi nangelo' ya unna
ahawaon hiya. Mu tayay pangitigan an han imbaluy'un babai ya mid
nangelo' hi udum. Ya bene'lagda nan nadalaan an mumpaha' an annap hi
nolo'andah din hopap di nun'ahawaanda.
18 At ayagan nan a'ap'apuh nan siudad hene han lala'i ta moltaonda
19 an hay atonda ya ipa'ukatday hinggahut hi palatan pihhu,* ya indatdah
nan ommod ne han babai ti hay namainanah nan babain holag di i'Israel. Ya
munnonongdan mun'ahawa tuwali, ya adi mabalin an ihiyan ne han lala'i
ta nangamung un matoy.
20 Mu gulat ta immannung an waday nahhun an nangelo' hinan babai ya
mi'id di pangitigan an mid nangelo'
21 ya iyuydah nen babaih nan pantaw di abung amana ta nan linala'in
ni'babluyana ya pundotnaydah batu ta nangamung un matoy. Ti nunheglan
umipabain di inatnah nan tatagun holag Israel ti nan gunna ni'yelo'elo'an
hinan linala'ih din wadanah abung amana. At pogpogonyu nan umat hinan
babain mangat hi nappuhin niddum ay da'yu.
22 Ya gulat ta waday lala'ih ma'ah'upan an mangelo' hinan babain waday
ahawana ya mahapul an mapatoydan duwa. At mahapul an pogpogonyu
nan mangat hi nappuhin holag Israel.
23 Gulat ta elo' han lala'iy tinnignah nan siudad an balahang an mi'id ah
nangelo' an waday niyaliyanah lala'i
24 ya hay atonyu ya iyuyyu didan duwah nan pantaw di siudad, ya
nundotnayyu ta nangamung unda matoy. Ya manu ay mapatoy henen babai
ti agguy pinumkaw an mangayag hi bumadang ay hiya an ta"on unna inila
an do'ol di mangngol. Ya manu ay mapatoy goh nan lala'i ti enelo'na nan
babain waday niyaliyana. At pogpogonyu nan umat hinan tagun mangat hi
nappuhin niddum ay da'yu.
25 Ya gulat ta nan payaw di nannigan nan lala'ih nan balahang an waday
niyaliyanah lala'i, ya dempapna hiya, ya enelo'na ya hay ma'at ya ammunah
nen lala'in nangelo' di mipapatoy.
26 Mu mid ma'at hinan balahang ti mi'id numbaholanah dumalat hi
atayana ti heten na'at ya nipaddung hinan lala'in bimmungot hinan ohan
ibbanan lala'i, ya pinatoyna.
27 Ti hay nangah'upan nen lala'ih nan babai ya nan payaw an nibataan
hinan babluy, at ta"on un mumbugaw an mumpabadang ya mi'id ah
mangngol hi umuy bumadang ay hiya.
28 Ya gulat ta han lala'i, ya waday ah'upanah balahang an mi'id ah
nangelo', ya dempapna, ya enelo'na ta ma'ah'upanda,
29 ya henen lala'i ya ukatonay alun nen babaih nabonglen palatah pihhu†
ta idatnah nan ommod nen babai. Ya henen babai ya hiyay ahawaon nen
lala'i ti unna pinilit an enelo' hiya. At henen lala'i ya mahapul an adina ahan
ihiyan ta nangamung unda matoy.
30 Ya paniaw hi un way lala'in mangelo' hinan ahawan di ommodna ti
bainonah amana."

* **22:19** Hete ya nidugdugah di moltana an mid mapto' ya napidway balul di bunung. † **22:29** Hete ya gagangayna an balul di bunung.

23

Nan Milahhin an Tagun Apo Dios

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, “Ya han lala'in napnahan ya
adi mabalin hi middum an mi'yamung hinan pundayawan ay Apo Dios.*
2 Ya nan tatagun nilaglagah an ta"on nan miyapulu an holagda ya adida
ahan mi'yamung hinan pundayawan ay Apo Dios.
3 Ya adida ahan mi'yamung nan holag Ammon unu iMoab† hinan pun-
dayawan ay Apo Dios unu malgom hinan holagdah engganay miyapulun
holag.
4 Ti manu ay ya un da'yu agguy indatan hi inanyu ya ininumyuh din
nange'wanyuh nan babluydah din nakakayud Egypt.‡ Ya hay oha goh hi
inatda ya linagbuandah Balaam an hina' Beor an nalpuh nan siudad ad
Pethor hidid Aram Naharaim ta idutan da'yu.
5 Mu ta"on un umat hinay inatdan da'yu ya agguy damdama dengngol Apo
Dios nan idut Balaam, ti hay inatna ya numbalinona nan idut ta wagah ay
da'yu ti ongol di pamhodnan da'yu.§
6 Ya adiyu ipattig di maphod ay dida unu adi ayu goh ahan mi'ligwan
didah enggana.
7 Ya adiyu pahalon nan i'Edom ti tutulangyu dida.* Ya adiyu goh pahalon
nan i'Egypt ti ni'hitu ayuh nan babluydah din hopapna.
8 Ya mabalin an nan miyatlun holagday middum an mi'yamung hinan
pundayawan nan tatagun Apo Dios.”

Hay Alenehan nan Kampun di Tindalu†

9 Ya inalin goh Moses di, “Ya wa ay ta mihina ayuh nan kampuyuh nan
umuyyu pi'gubatan hinan binuhulyu ya mahapul an elanyu ta adi ayu
mumbahol.
10 Ya gulat ta way ohah lala'i ta nolo' ya nun'enap an namaybayang
hinan mahdom ya mahapul an bumataan hinan nungkampuanda ta hidiy
ihinhinana.
11 Ya wa ay ta mun'a'ahdom ya mahapul an mun'amoh ta mibilang
hiyah maleneh, ya mabalin mahkay an humigup hinan nungkampuanah
un ma'unug nan algaw.
12 Mahapul an waday ilahhinyuh ohay lugal an mibataan hinan
nungkampuanyu ta way gumalutanyu.

---

* **23:1** Heten Uldin ya makulug an umipalungdayah nan nabahigan an linala'ih nan gutud di Old Testament. Mu linuman Apo Dios heten Uldin hinan gutud di New Testament ta mabalin an middum nan lala'in nabahigan an i'Ethiopia (Ac. 8:26-39), ya intulag Apo Dios ta maluman goh hinan gutud di Hinlibuy Tawon (Isa. 56:4-5), at umipa'amlong hene. † **23:3** Immannung an hi Boaz an Hudyu ya inahawanah Ruth an iMoab, at niddum ay hiyad Bethlehem (Ruth 1:4; 4:13). Mu hay kulugon nan do'ol an tataguh aat ten inat Boaz ya agguyda numbahol ti (1) agguy niddum nan holag Moab hinan lehtaan di tatagun mapaniaw hinan Hudyun mangahawa (Deut. 7:1-4), ya (2) mid mapto' ya agguy ni'yamung hi Ruth hinan Tuldan Abung eden niddumanan ahawana, ya (3) nan inyuldin Moses anu ya ma'at hinan *linala'in* iMoab an bo'on nan *binabain* iMoab, mu babaih Ruth (mu manghan di mangabulut eten number 3). ‡ **23:4** Num. 21:21-31; Deut. 2:26-30. § **23:5** Num. 22:1-24:25. * **23:7** Hi Esau ya ommod di i'Edom, ya duppel Jacob an ommod di Hudyu (Gen. 25:23-26). † **23:8** Mid ah verse hinan Biblian mangalih, “Cleanliness is next to godliness” (unu “Ta"on un nabagbagtuy anahamad di *pangulug* tu'u mu hay mehnod hi paddungnay netob ay hiya ya nan anahamad di *odol* tu'u”) an ta"on un hiyah ne kulugon nan do'ol an tataguh nalpuwana, mu hatun verses ya umat hinay itududa damdama. (Hi John Wesley di ad nomnom eten nundengwan nalammung an hapit, ya intudo'nah din 1778 A.D. ad England.)

13 At an amin ayu ya waday bo"ah itata'inyun middum hinan odonyu, ta
wa ay ta umuy ayu gumalut ya nunlut'u' ayuh gumalutanyu, ya gabunanyu
goh hi un ayu malpah an gimmalut.
14 Ti mahapul an maleleneh nan kampuyu ti hi Apo Dios ya wagwadah
nan kampuyun mimiddum ta ibaliw da'yu, ta pangabakon da'yuh nan
pi'buhulanyu. At hiyanan mahapul an me'gonan nan nungkampuanyu ta
mi'id tigon Apo Dios hi lugit ta adi da'yu taynan."

Nan Numbino'ob'on an Uldin

15 Ya inalin goh Moses di, "Ya gulat ta waday himbut ta limmayaw hinan
apuna ta ihi'ugnan da'yu ya adiyu ibangngad hinan ad himbut ay hiya.
16 Ya abulutonyuy pi'hituwanan da'yu an okod hiyah nan babluyyuh
punhituwana, ya adiyu hiya paligligaton.
17 Ya mahapul an mi'id ah lala'ih mumpabayad unu babaih mumputah
nan holag Israel ta pundayawdan Apo Dios.
18 Ya adiyu ahan iyuy hinan abung an pundayawan ay Apo Dios nan
pihhun nalpuh nan numputan babai ya nan bayad di lala'i an ay nalugit
an ahu‡ ta hiyay idawatyuh nan inhapatayu ti hi Apo Dios ya adina ahan
abuluton di umat hina.
19 Ya gulat ta way ipa'utangyuh pihhu, unu ma'an, unu malgom hinan
ibbayun holag Israel ya adi ayu mumpatakap.
20 Ya mabalin an mumpatakap ayuh nan bunag hi unda umutang, mu
adiyu patakap nan impa'utangyuh ibbayun holag Israel. Ya atonyu ay di
umat hitu at hi Apo Dios ya wagahanan amin nan ihabalyun ne han lutan
hakuponyu ta banohyu.
21 Ya gulat ta waday etbalyuh idatyun Apo Dios ya mahapul an adiyu ahan
ahupon an mangidat ti hay pohdon Apo Dios ya ipa'annungyu. At adiyu ay
aton ya mabaholan ayu,
22 mu adi ayu mabaholan hi un mi'id etbalyuh idatyun Apo Dios.
23 Mu gulat ta waday ninomnomyu at mahapul an ipa'annungyu ti da'yuy
nangetbal.
24 Ya gulat ta e'wayuh nan way nuntamman di heneggonyuh greyp ya
mabalin an ummal ayuh nan bungana ya inanyu ta engganah un ayu
mahengla, mu adi ayu ummal hi iyanamutyu.
25 Ya gulat goh ta e'wayuh nan way natamman hi paguy ya mabalin an
mangultud ayu, mu adi ayu bumto'."

24

Nan Uldin hinan Pi'hiyanan ya Pumbentanan

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya gulat ta han lala'i ya
inahawana han babai, mu la'tot ya waday inah'upanah inat den babaih
nappuhi, at ma'aan di pamhodnah nan babai, at nan lala'i* ya iyam-
manay tudo' an mangibaag hi punhiyananda, ya indatnah nan babai, ya
impa'anamutnah nan ommodna.†
2 Ya gulat ta umanamut hi abungdah den babai ta malhin goh hi nat'on
an lala'i,

‡ **23:18** Hay impaddung nan Hudyuh aat nan ahu ya umat hinan aat di babuy an umipabohol ay dida (Mat. 7:6; 15:26; Phil. 3:2; Rev. 22:15). Ya ta"on un nan iPhilistia ya imbilangda nan ahuh mid hulbinan animal (I Sam. 17:43). * **24:1** Hay ugalin di Hudyu ya anggay nan *linala'iy* ad biyang an mangihiyan hi ahawana, mu adi umat hinay aatnah nan Hentil ti wada goh di biyang nan *binabain* mangihiyan hi ahawana (Mk. 10:12). † **24:1** Mat. 5:31-32; 19:7.

3 ya la'tot ya adi goh pohdon nen lala'ih den babai ta pohdonan ihiyan, ya
iyammana goh di tudo' hi mangibaag hi nunhiyananda, ya indatnah nan
babai, ya impa'anamutnah abung da amana. Ya gulat goh ta matoy nan
lala'in miyadwan ahawana,
4 ya din lala'in ahawanah hopapnan namakak ay hiya ya adi mabalin
hi unna bangngadon nan babai ta ahawaona goh ti henen babai ya adi
maleneh. Mu atona ay ya mumbahol, at nunheglan adi ahan pohdon Apo
Dios di umat hinah nan lutan idat Apo Dios ay da'yuh banohyu."

Nan Numbino'ob'on an Uldin

5 Ya inalin goh Moses di, "Ya gulat ta pa"alhin nan lala'i ya adi umuy
mi'gubat unu adi goh munhaad hinan way tamu ti hintawon di adina
puntamuan ta un mihihinnah abungda ta way atonan mangipa'amlong ay
ahawana.
6 Ya adiyu iyagwol nan punggilingan di ohan taguh nan utangna ti gulat
ta alanyu at mi'id di punhapulanah pi'taguana.
7 Ya gulat ta na'ah'upan han ohan lala'in nangilayaw hinan ohah nan
ibbanan holag Israel ta inla'una unu inihbutna ya mahapul an patayonyuh
nen immilayaw. At pogpogonyu nan umat hinan tagun mangat hi nappuhin
niddum ay da'yu.
8 Ya wa ay di dogohyuh palla'‡ ya ihamadyun unudon ta atonyun amin
nan alyonyuh nan holag Levi an papadih atonyu ti hiyah ne immandal'un
dida, at hiyah ne unudonyu.
9 Nomnomonyu din inat Apo Dios ay Miriam hidin nalpuwanyud Egypt.§
10 Ya wa ay di logom hi ipa'utangyuh nan heneggonyu ya adi ayu humigup
hinan abungna an mangalah nan gina'unah pangiyagwolanyu.
11 At mihina ayuh nan gettaw ta okod hiyan mangilahun an mangidat ay
da'yu.
12 Ya gulat ta nawotwot nan umutang ya nan ma'ugtul an megtap hi
lubungnay pamatangna ya mahapul an adiyu pa'iyanon hi abungyu ta
engganah mabiggat.
13 Ti mahapul an ibangngadyuh nan mapuyaw ta way usalonan molo'
eden mahdom, at mawagahan ayu. At hay panigaw Apo Dios hinan inatyu
ya nahamad.
14 Ya adiyu ukuhan an idat di bino'lan nan nawotwot an pamo'laonyu
an ta"on un ibbayun holag Israel unu nan bunag an ni'hituh nan ohan
munisipyuh nan babluyyu.
15 Ya heden algaw hinan mapuyaw di pangidatanyuh bino'lan nan nunta-
mun ne han algaw, ya bo'on hay mabiggat ti nawotwotda, at mahapulda nan
pihhu. Ya gulat ta adiyu idat di bino'lana at mumpahmo' an mangihudhudol
ay Apo Dios, at mabaholan ayu.
16 Ya adiyu patayon hi amanah un nan imbaluynay pimmatoy. Ya
adiyu goh patayon nan imbaluynah un hi amanay pimmatoy ti nan tagun
pimmatoy di hiyay mipapatoy goh.*
17 Ya adiyu goh pikuwon nan panumalyayuh nan bunag ya nan nguhu.
Ya adiyu alan di gina'un nan umu'utun hi pangiyagwolanyuh nan utangna.
18 Ti nomnomonyuy aat di abaalyud Egypt an hi Apo Dios ya hemmo'
da'yu, at enekak da'yu, at hiyaat un'u imandal hatun itugun ta hiyay atonyu.
19 Ya gulat ta mumboto' ayu ta waday iniwanganyuh paguy ya mahapul an
adiyu bangngadon ta alan nan bunag, unu nan nguhu, unu nan umu'utun

‡ **24:8** Hay itudun ten hapit an palla' ya hiyana nan malgom an dogoh di up'up an bo'on palla' ya anggay. § **24:9** Num. 12:10. * **24:16** II Ki. 14:6; II Chron. 25:4.

an babai ta way aton Apo Dios an mungwagah an amin hinan ihabalyu ya an amin nan itamuyu.
20 Ya wa ay ta nalpah an pinugahyu nan bungan di olibo ya mahapul an adiyu bangngadon nan na'angang an al'alegahhaw ta way alan nan bunag, ya nan nguhu, ya nan umu'utun an babai.
21 Ya umat goh hinan greypyu an wa ay ta pinugahyu nan bungada ya adiyu bangngadon nan na'angang an al'alegahhaw ta way alan nan bunag, ya nan nguhu, ya nan umu'utun an babai.
22 Ti nomnomonyu an da'yu ya baal ayu goh hidin hopapnad Egypt, at hiyaat un'u imandal hatu ta hiyay atonyu.

25

1 Ya gulat ta waday duwah linala'in mundiklammuan ya umuydah nan huwis ta nan huwis di mangipanuh hinan diklamuda. Ya nipanuh ay ta na'innila nan agguy numbahol ya gilatonyu nan numbahol.
2 Ya gulat ta hay pangilatyu ya un mahuplit at nan huwis ya punlu'bubona hiyah nan hinagangna ya unna pahuplit. Ya tigonday aat nan baholna ta hiyay uyap di mihaplat ay hiya.
3 Ya adi mahulukan hi napat nan mihuplit.* Ti gulat ta ma'udman nan napat at mabainan henen mahuplit hinan tatagun mamannig ay hiya.
4 Ya mahapul an adiyu hu'luban nan timid di bakah un mun'elek hi paguy."†

Hay Ma'at hinan Natoy an Agin nan Lala'i

5 Ya inalin goh Moses di, "Ya gulat ta han nunhin'agi ya nunhitudah nan ohan abung, ya natoy di oha an mi'id di holagdah nan babain ahawana, ya nan nabalun babai ya adi mabalin an mumbentan hinan udumnan lala'i an agguy nigamit ay didan hina"ama. At nan lala'in agin nen natoy di hiyay mabalin hi mangahawah nan nabalu, ya enelo'na ta hiyay manginaynayun an ad ahawah nan ahawan agina.
6 Ya wa ay ta munholagda ya nan pangpangullun lala'in imbaluyda ya mibilang an nan natoy di ad imbaluy ta adi ma'ubah di ngadanah nan holag Israel.‡
7 Mu gulat ta adi pohdon nan lala'in agin nan natoy an ahawaon henen babai§ ya mahapul an umuy henen babaih nan a'ap'apuh nan siudad ta alyonay, Nan agin den natoy an ahawa' ya adina pohdon an minaynayun di ngadan nan agina ti adina pohdon an aton ay ha"in nan aton agina an ahawa'!
8 At nan a'ap'apu ya ipa'ayagda nan lala'i ta mi'hapitdan hiya, ya gulat ta adina damdama pohdon an ahawaon henen babai
9 at umuy henen babain ahawan agina ta meheggon hinan hinagang nan a'ap'apu ta luh'uponay ohah hapatus nen lala'i, ya tinukpaanay angah nan lala'i, ya inalinay, Umat hituy ma'at eten lala'in adi mamhod an mangituluy hi hanat agina!
10 At hay holagna ya mundongol hinan holag Israel an miyangadan ta dana' Naluh'ub di Hapatusna."*

---

* **25:3** Ya gapu ta tuma'ot nan Hudyun adi mangunud eten Uldin ti ini ya mabaholanda at un tulumpulu ta han hiyam an haplat di inabulutda (II Cor. 11:24). † **25:4** I Cor. 9:9-10; I Tim. 5:18. ‡ **25:6** Mat. 22:24. Nan duwan na'atan ten ugali ya nibaag hinan Gen. 38:1-7, 11-30 ya Ruth 4:1-4, 7-22. § **25:7** Nan duwan na'atan ten adina pamhodan an mangahawa ya nibaag hinan Gen. 38:8-10 ya Ruth 4:5-6. * **25:10** Immannung an ababain hi un umanamut henen lala'ih un oh'ohhay nahapatusan hi hu'ina, ya adi goh ahan maphod hi dumalanana.

Nan Udumnan Uldin

11 Ya inalin goh Moses di, “Ya gulat ta waday duwah linala'i an mumpattoy, ya nan ahawan di oha ya umuy ta badangana nan ahawanah nan pi'pattayana ta guyudona nan inyatagun nan pi'pattayana
12 ya mahapul an adiyu igohgohan nan babai, at putulanyu nan ngamayna.†
13 Ya adi ayu munkuluk hinan pungkiluanyu an mepto' hi umu'uddum ya adih umu'uddum.
14 Ya mahapul an adiyu duwa"on di panupayuh mihinah abungyu an mepto' di oha, ya adi oha.
15 Ya hay maphod ya nan nahamad an pungkiluan ya punhupa di wadan da'yu. Ti atonyu ay di umat hina ya dumu'du"oy di pi'taguanyuh nan babluy an idat Apo Dios ay da'yu.
16 Ti hi Apu tu'un hi Apo Dios ya abohlana nan tatagun mangat hinan mungkudang hinan lukudona.”

Mitugun di Aton an Mamatoy hinan Holag Amalek

17 Ya inalin goh Moses di, “Nomnomonyu din inat nan holag Amalek ay da'yuh din nalpuwanyud Egypt.
18 Ti hidin nanamuwandan da'yuh na"ab'ablayanyu an mangluy ayu ya ginubat da'yu, at numpatoydan amin din angunuh an mangun'unud ay da'yu ti dumalat di aid di ta'otdan Apo Dios.‡
19 At hi awni ta pangabakon da'yun Apo Dios hi an amin hinan binuhulyun nunhituh nan nunlene'woh hinan lutan idat Apo Dios ta banohyu ya ubahonyuh tun lutan amin nan way panginomnomanyuh nan holag Amalek. At adiyu ahan aliwan an aton.”

26

Nan Mabto' an Me'nong

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, “Ya hi awni ta atamanyu nan lutan idat Apo Dios ay da'yuh banohyu ta punhituwanyu, ya nihina ayuh di,
2 ya alanyu nan mun'ahhun an bungan nan ihabalyuh nan lutan idat Apo Dios ay da'yu, ya inittuyuh nan bahkit, ya inyuyyuh nan lugal an pento' Apo Dios an pundayawanyun Hiya.
3 Ya umuy ayuh nan padin ad poto' an muntamun nen algaw, ya inaliyun hiyay, Ad ugwan an algaw ya ipa'innila' ay Apo Dios an wah tua' an munhituh nan lutan din intulagnah din a'apumih idatnan da'mi!
4 Ya alan nan padi nan bahkit an ino'odnanyun nittuwan nan inhabalyu, ya inhinanah nan hinagang nan pun'onngan ay Apo Dios.
5 Ya nalpah ay ya humapit ayuh nan wadan Apo Dios an alyonyuy, Ha"in di ohan holag di i'Aram an hi ama* ya un hay munle'le'od ti mi'id nunhituwana, at nitnud hinan immuy ad Egypt, ya ni'hitudah di, mu unda itang, mu ad ugwan ya dimmo'olda, ya ma'abbi'ahda an himpamabluy.
6 Mu un da'mi inabohlan hinan i'Egypt, at nunligligaton da'mi ti nuntamuon da'mi an umat amih himbut.

† **25:12** Anaad ta nidugah ahan di moltan nen babai? Manu ay nin ti dinapanay mangipattig hi ni'tulagan Apo Dios hinan Hudyu an nan kugit, at paddungnay agguyna ene'gonan. ‡ **25:18** Ex. 17:8-16. * **26:5** Unu hi Jacob. Manu ay hiya anuy *i'Aram* an bo'on iCanaan ti ad Aram di nuntamuanah ba'inti an tawon (Gen. 31:41), ya nan duwan hin'agi an a'ahawana an da Leah ay Rachel ya i'Aramda goh ti hidiy nitungawanda (Gen. 28:5; 29:16).

7 At numpahmo' amin numpabadang ay He"a, Apo Dios an din Dios di
ommodmi, ya dengngolmuy numpahmo'anmi, ya tinnigmuy hinoltapmi, ya
nan nangipaligligatandan da'mih nan nuntamuanmi.
8 At enekak da'min He"ad Egypt an dumalat nan nidugah an abalinam ya
bi'ahmu, ya nan inatmun atata'ot, ya nan impattigmun adi olog di tagun
mangat, ya umipanoh'a.
9 Ya ten inyali da'mih tu, ya indatmuh ten lutan malumong, ya ma"almuy
mihabal, at do'ol di ma'an.
10 At hiyaat unna' immali ta iyali' nan nahhun an na'alah nan bungan di
intanom'uh nan lutan indatmu, Apo Dios, ay ha"in!

At nan bahkit ya mipatang hinan way hinagang di wadan Apo Dios, ya
nundayaw ayun Hiya.
11 Ya edenolyun amin nan mun'aphod an indat Apo Dios ay da'yu, ya
mi'yamlong ay da'yu nan pamilyayu, ya nan holag Levi, ya nan bunag an
ni'hitun da'yuh nan babluyyu.
12 Ya nan mun'iyatlun tawon ya hiyah ne pangamunganyuh nan
mun'iyapuluh nan inhabalyu an hiyah ne midat hinan holag Levi, ya nan
bunag, ya nguhu, ya nan umu'utun an babai ta waday mun'olog hi onondah
nan pi'hituwandan da'yuh nan babluyyu.
13 Ya alyonyuh nan hinagang Apo Dios di, Inyali' an amin nan me'gonan
an midat ay He"a an inamung'u, ya nun'idat'uh an amin hinan holag Levi,
ya nan bunag, ya nguhu, ya nan umu'utun ti hiyah ne immandalmun ha"in
hi ato'. Ya agguy'u imbahhaw nan intugunmu, at agguy'u inaliwan ti inat'u.
14 Ya agguy'u ahan inan an ta"on un hidin nunlungdayaa', ya mi'id ah
innal'u ta imbadangmih nan adi maleneh an ma'at, ya mi'id ah innal'uh
indat'u ta nibadang hinan natoy. Inunud'un amin nan inalim ay ha"in,
Apo Dios, ya inat'un amin nan immandalmuh ato' hinan mun'iyapulun
mibadang.
15 At uhdungan ni' da'mih nan wadam an na'abbagbagtud abuniyan, ya
wagahan ni' da'min nan tatagum an holag Israel ya nan lutan indatmun
da'mi an din intulagmuh din a'apumi an nan lutan malumong an ma"almuy
mihabal ya do'ol di ma'an."

Hay Pangunudan hinan Uldin Apo Dios

16 Ya inalin goh Moses di, "Ad ugwan an algaw ya immandal Apo Dios an
mahapul an unudonyun amin nan Uldina. Ta ihamadyun mangunud an
Hiya ahan di nonomnomonyuh nan nitaguanyu.
17 Ya ad ugwan an algaw ya ihamadyun mangali an hi Apo Dios di Diosyu,
at iyunnudyuh nan pangatna, ya unudonyun amin nan Uldina, ya atonyun
amin nan alyona.
18 Ya ad ugwan an algaw ya inabulut da'yun Apo Dios ta da'yuy inlah-
hinah tataguna ta da'yuy umat hinan na'angnginan mapla'an an hiyah ne
intulagnan da'yu. At tinugun da'yu ta unudonyun amin nan Uldina.
19 At pumbalinon da'yuh nabagbagtu ya un nan udumnan tataguh nan
abablubabluy an limmuna ta ma'al'ali ayu, ya ipabagtu da'yu, at da'yu nan
me'gonan an tatagun Apo Dios ti hiyah ne intulagna."

27

Mitudo' nan Uldin Apo Dios hinan Ikab an Batu

1 Ya tinugun Moses ya nan a'ap'apun nan holag Israel nan tatagun
inaliday,* "Unudonyun amin nan Uldin an itugun'un da'yud ugwan an
algaw.
2 Ya heden algaw an bumad'anganyuh nan Wangwang an Jordan hinan
ayanyuh nan lutan idat Apo Dios ay da'yu ya amungonyu nan do'ol an
o"ongol an batu, ya tinu'utu'unyu ta ay allup, ya linitayuh uklit.†
3 Ya intudo'yuh nan tu'yapna an amin hatun Uldin hi un ayu bumad'ang
hinan Wangwang an Jordan ta umuy ayuh nan lutan idat Apo Dios ay da'yu
an nan lutan malumong ya ma"almuy mihabal, at do'ol di ma'an ti hiyah ne
din intulag Apo Dios an Dios din a'apu tu'u.
4 Ya wa ay ta binad'angyu nan Wangwang an Jordan ya hidih nan Duntug
an Ebal di pangiyallupanyuh din do'ol an batu, ya linitayuh uklit ta malita
ti hiyah ne din immandal'un da'yud ugwan an algaw.
5 Ya mun'amma ayuh dih pun'onnganyun Apo Dios. Mu hay batuy
iyammayu, ya bo'on baliyang di pangohwelyu.
6 Ya mahapul an na'imul nan batu an adi matumtumpi'an di miyammah
nan pun'onnganyun Apo Dios. Ya hidiy pange'nonganyuh nan Onong an
Moghob ta me'nong ay Apo Dios.
7 Ya mun'onong ayuh Onong di Pi'lenggopan, ya inanyuh di, ya
mun'amlong ayuh nan way hinagang Apo Dios an Apu tu'u.
8 Ya hinan tu'yap di batu ya ephodyun ehelhel an itudo' an amin nan
niyuldin."
9 Ya hi Moses ya nan papadin holag Levi ya inalida goh hinan holag Israel
di,‡ "Da'yun amin an holag Israel ya ihamadyun mangngol! Ad ugwan an
algaw ya numbalin ayu mahkay hi tatagun Apo Dios.
10 At donglonyu nan hapiton Apo Dios, ya inatyun amin nan intugunan
da'yud ugwan an algaw."

Idut Hinan Mundu'ug An Umunud

11 Ya henen algaw goh ya binagan Moses nan tatagun holag Israel an
inalinay,§
12 "Wa ay ta binad'angyu nan Wangwang an Jordan ya hiyatuy ahim-
pahimpangapun tuma'dog hinan Duntug an Gerizim an nan holag Simeon,
ya nan holag Levi, ya nan holag Judah, ya nan holag Issachar, ya nan holag
Joseph, ya nan holag Benjamin ta diday mungwagah hinan tatagu.
13 Ya hiyatuy mehnod an himpangapun tuma'dog hinan Duntug an Ebal
an nan holag Reuben, ya nan holag Gad, ya nan holag Asher, ya nan holag
Zebulun, ya nan holag Dan, ya nan holag Naphtali ta diday mangidut hinan
udumnan tatagu.
14 Ya imbugaw nan holag Levi an mangalih nan holag Israel hi:*
15 Ma'idutan nan tagun mun'ammah bulul an ayiw unu munhibug hi bulul
an inhinadah nan nili"ud an lugal ta hidiy pundayawanda ti abohlan
ahan Apo Dios nan mangiyammah umat hina! (Ya tabolon an amin
nan tatagun alyonday, Amen!†)

---

* **27:1** Hinan Liblu an Deuteronomy ya waday himpulu ta tulun mensahen Moses, ya hiyah te di te"an di miyatlun mensahena (Deut. 27:1-8). † **27:2** Na'ah'upan ad Israel nan do'ol an aat ten kalahin di batu an ay tu'ud an waday nihelhel, ya nan udumna ya nahuluk hi 2.4 an mitlus di inata'nangda. ‡ **27:9** Hiyah te ya te"an di miyapat an mensahen Moses hinan Liblu an Deuteronomy (Deut. 27:9-10). § **27:11** Hiyah te ya te"an di miyaleman mensahen Moses hinan Liblu an Deuteronomy (Deut. 27:11-28:68). * **27:14** Bahaom nan Josh. 8:30-35 ta innilaom di nipa'annungan ten mandal Apo Dios. † **27:15** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan*, unu *olom man ya ma'at*.

16 Ya ma'idutan nan mamahal ay amana ya hi inana! (Ya tabolon an amin
nan tatagun alyonday, Amen!)
17 Ya ma'idutan nan tagun mangipahlig hinan igad di lutan nan denellohna!
(Ya tabolon an amin nan tatagun alyonday, Amen!)
18 Ya ma'idutan nan tagun mangituduh nibahhaw hi owon nan nabulaw!
(Ya tabolon an amin nan tatagun alyonday, Amen!)
19 Ya ma'idutan nan tagun mamikuh nan immannung an inlitung di huwis
an ma'at hinan bunag, ya nguhu, ya umu'utun an babai! (Ya tabolon
an amin nan tatagun alyonday, Amen!)
20 Ya ma'idutan nan tagun mangelo' hi ahawan amana ti binainah amana!
(Ya tabolon an amin nan tatagun alyonday, Amen!)
21 Ya ma'idutan nan tagun mangundul hinan malgom an animal! (Ya
tabolon an amin nan tatagun alyonday, Amen!)
22 Ya ma'idutan nan lala'in mangelo' hinan aginan babai unu nan agina an
benentan amana unu hi inana! (Ya tabolon an amin nan tatagun
alyonday, Amen!)
23 Ya ma'idutan nan lala'in mangelo' hinan babain ommod di ahawana! (Ya
tabolon an amin nan tatagun alyonday, Amen!)
24 Ya ma'idutan nan tagun mangili"ud an mamatoy hinan heneggona! (Ya
tabolon an amin nan tatagun alyonday, Amen!)
25 Ya ma'idutan nan tagun mamhod an malagbuan ta patayona nan mid
baholna! (Ya tabolon an amin nan tatagun alyonday, Amen!)
26 Ya ma'idutan nan tagun adi mangabulut hinan inyuldin Apo Dios,
hiyanan adina aton![‡] (Ya tabolon an amin nan tatagun alyonday,
Amen!)"

28

Hay Awagahan nan Un'unnud

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya gulat ta donglonyu nan
hapiton Apo Dios ya ihamadyu an mangunud hi an amin an Uldina an
hiyah ne din indat'un da'yud ugwan an algaw at ipabagtu' da'yu ya un nan
ahimpahimpamabluy hitun luta.
2 Ya hi Apo Dios ay di unudonyu at an amin hatun wagah ya idatnan
da'yuh munnononnong:
3 Ya wagahan da'yuh nan numbabluyanyu ya nan wadanyuh nan payawyu.
4 Ya wagahan da'yu ta dumo'ol di holagyu, ya dumo'ol di bungan nan
ihabalyu, ya dumo'ol goh di holag nan bakayu ya kalniluyu.
5 Ya wagahan goh Apo Dios nan ili'yu ya nan nihaang an ononyu.
6 Ya wagahan goh Apo Dios an amin nan umayanyu ya nan umanamutanyu.
7 Ya badangan da'yun Apo Dios, at abakonyu nan mangubat ay da'yu.
Ya un ohay pange'wandah umaliandan mangubat ay da'yu, mu unat goh
tuma'otda at malgom di dalan hi pange'wandah nan lumayawanda an
paddungnay pituy dalan hi pange'wanda.
8 Ya munnononnong di wagah Apo Dios hinan alangyu ya an amin di
itamuyu. At wagahan da'yuh ihinanyun ne han lutan ipabnoh Apo Dios ay
da'yu.
9 Ya gulat ta unudonyu nan Uldin Apo Dios ta iyunnudyuh nan pangatna
at da'yuy ilahhinah me'gonan hi tataguna ti hiyah ne din intulagna.
10 Ya tigon an amin nan tataguh tun luta an da'yuy ma'alih tatagun Apo
Dios, at tuma'otdan da'yu.

---

‡ **27:26** Gal. 3:10.

11 Ya do'lon Apo Dios di wagahnan da'yu, at dumo'ol di holagyu, ya
dumo'ol di a'animalyu, ya dumo'ol di bungan nan ihabalyuh nan luta an
hiyah ne din intulag Apo Dios hidin a'apuyuh ipabnohnan da'yu.
12 Ya da'yuy pangidatan Apo Dios hinan do'ol an inadangyana, at
ipa'udanad dayah nan panapulanyu, ya wagahanan amin di ihabalyu, at
da'yuy umutangan nan do'ol an babluy ta bo'on da'yuy umutang.
13 Ya pumbalinon da'yun Apo Dios hi mun'ap'apuh nan abablubabluy, ya
ta bo'on da'yuy umunud ay dida. Ya da'yuy nabagbagtu ta bo'on da'yuy
na'ampah unyu ihamad an donglon ya unudon an amin nan inyuldina an
itudu' ay da'yud ugwan an algaw.
14 Ya adiyu ahan ibahhaw an mangunud an ta"on ah oha ay daten
intugun'un da'yud ugwan an algaw, ya adi ayu munduwaduwa, ya adiyu
dayawon nan udumnan dios ta hi Apo Dios di dayawonyu."

Hay Idut hinan Adi Mangunud

15 Ya inalin goh Moses di, "Mu gulat ta adiyu unudon nan alyon Apo Dios,
ya adiyu ihamad an aton an amin nan Uldina ya nan Uldin an intudu' ay
da'yud ugwan an algaw at an amin daten idut ya umalin da'yu ta ma'ameh
ayu:
16 At ma'idutan nan babluy an wadanyu ya nan payawyu.
17 Ya ma'idutan nan bahkityu ta mi'id mittuh ma'an, ya mi'id mittuh nan
iyammayun tinapay.
18 Ya ma'idutan nan punholaganyu ta un matpong di holagyu, ya umat goh
hinan ihabalyuh nan lutayu, ya nan kalnilu, ya nan bakayu.
19 Ya ma'idutan an amin di umayanyu ya nan umanamutanyu.
20 Ya dumalat nan nappuhin ato'atonyu ya din'ugyuh Apo Dios, at idutan
da'yu, ya ipata'ot da'yu, ya mid hulbin an amin nan itamuyu ta nangamung
un ayu munnaud an ma'ubah.
21 Ya ipa'alinay dogoh ta mumpundogoh ayun amin ta nangamung un ayu
mun'atoy ta mi'id ah ohah ma'angang ay da'yuh nan lutan umayanyu ta
hakuponyu.
22 Ya pundoghon da'yun Apo Dios hinan dogoh an mun'inulay an man-
gubah ay da'yu, at lumahuy odolyu, ya bumlal. Ya nunheglay lahun di
potang, ya nidugah di ugaw, ya mabegehan ya matiyaw di ihabalyu, at
daten dogoh di ay ihunay mamdug ay da'yu.
23 Ya pumbalinona an ay gumo' ad daya, at hiyanan mi'id ah udan, at
umulhi nan lutan gopa'onyu an ay gambang.
24 Ya pumbalinona nan udan ta ay panag ya hupu', ya mun'agah ay da'yu
ta nangamung un ayu ma'amin an mun'a'ubah.
25 Ya ipa'abak da'yuh nan binuhulyuh unyu umuy gubaton dida. Ya un
ohay dalan hi buhu'anyu an mangubat ay dida, mu ipata'ot da'yu, at malgom
di pange'wanyuh nan paddungnay pitun dalan. Ya hanan ma'ma'at ay da'yu
ya hiyay dumalat hi tuma'tan nan tataguh tun luta.
26 Ti nan odolyun mun'atoy ya pun'a'an nan hamuti ya nan a'animal hi
inalahan, ya mi'id ah umuy an mangabul ay dida.
27 Ya lumuwon Apo Dios di poghayun umat hidin poghan nan i'Egypt,*
ya ma'almuranas ayu, ya magulid ayu, ya maloghapan ayu, at adi umadaog
daten dogohyu.
28 Ya pun'angawon da'yu, ya bulawon da'yu, ya matmata'ot ayu,
29 ya ta"on un nuntonga nan algaw ya mun'ap'apu'ap ayuh nan tamuyun
umat hinan nabulaw an umapu'apu'ap ti mid tigonah owona, at hiyanan

* **28:27** Ex. 9:9. Bahaom nan footnote di Ex. 9:10.

mi'id ahan di pumhodan di itamuanyu. Ya un da'yu layalayahan ya abohlan, ya mun'a'akawday gina'uyu, mu mi'id ah mamadang ay da'yu.
30 Ya mi'tulag ayuh nan ohan babai ta ahawaonyu, mu nob'on an lala'iy mangelo' ay hiya. Ya mun'amma ayuh abung, mu bo'on da'yuy munhitu. Ya muntanom ayuh greyp, mu adiyu tamtaman di bungana.
31 Ya ta"on unyu titiggon di apaltian nan bakayu mu adiyu ahan tamtaman an ihday lamohna. Ya titiggonyun pun'ilayawday dongkiyu, ya adida ibangngad. Ya ta"on un pun'alan nan binuhulyu nan kalniluyu ya mi'id umalin mamadang ay da'yu.
32 Ya ta"on unyu titiggon nan imbabaluyyun linala'i ya binabai ya alan nan nat'on an tatagu ta iyuydah babluyda ta pumbalinonda didah himbut unu bunag. Ya abigabigat ya mamablay ayun mamannod hi umanamutan nan imbabaluyyu, mu mi'id ah abalinanyun mangiyanamut.
33 Ya an amin nan bungan di nitanom hi lutayu ya nan nat'on an tatagun agguyyu in'innilay mangitanud. Ya layalayahan ya abohlan da'yu.
34 Ya titiggonyun ato'atondan da'yuy dumalat an mangipabungot ay da'yu.
35 Ya lumuwon Apo Dios di poghah nan lulugyu, ya henen pogha ya adi umadaog an un at dumala'da ta nangamung un malipuh an amin di odolyun mete"ah uluyu ta engganay dapanyu.
36 Ya hi Apo Dios di mamakak ay da'yu ya nan aliyun mumpapto' ay da'yu ta iyuy da'yuh nan babluy an agguyyu tintinnig an ta"on nan o'ommodyu ya agguyda goh tintinnig. Ya hidiy pundayawanyuh nan nat'on an dios an hay ayiw ya batuy niyamma.
37 Ya unat goh tigon da'yuh nan tataguh nan babluy an pangiyayan Apo Dios ay da'yu ya manoh'adah nan ma'at ay da'yu, at ulgu'ulgudon da'yu an pahapahalon.
38 Ya ta"on un ayu mun'oho' hi do'ol mu un itang di ma'alayuh bungana ti aminon nan dudun an pun'a'an.
39 Ya muntanom ayuh greyp, ya hinalimunanyu, mu mi'id di bunganah pugahonyu ta way iyammayuh bayah hi inumonyu ti pun'a'an nan begeh.
40 Ya malgom di humangawan nan ayiw an oliboh nan lutayu, mu mi'id di alanyuh bungana ta iyammayuh lana ti un nonongan nun'agah di bungada.
41 Ya waday holagyuh linala'i ya binabai, mu adida mihihinnan da'yu ti iyuy nan buhulyuh nan babluyda ta ayda balud.
42 Ya an amin nan ayiwyu ya nan way bungada ya pun'a'an nan dudun.
43 Ya nan bunag an ni'hituh nan lutayu ya gun pumhod di itamuanda, at nabagbagtuda ya un da'yu ti gun pumuhi nan itaguanyu.
44 Ya diday way pihhunah mumpa'utang ay da'yu, mu da'yu ya mi'id di ipa'utangyun dida, at diday mumpapto' ta da'yuy umunud.
45 At an amin hatun idut ya umalin da'yu. Ya paddungnay pudugon da'yu ta nangamung un ayu ma'ubah ti nan agguyyu nangunudan ay Apo Dios ya nan agguyyu nangunudan hi an amin hidin Uldinan immandalnan da'yu.
46 Ya hanan ma'at ay da'yu ya nan holagyuh enggana ya panginomno-manyuh mamadan ay da'yu, at nan tatagu ya manoh'adah nan ma'ma'at ay da'yu.
47 Ti do'ol di wagah Apo Dios ay da'yu, mu adi ayu ahan umamlong an mundayaw ay Apo Dios.
48 At hay ma'at ay da'yu ya mumbalin ayuh baal nan binuhulyu an honogon Apo Dios hi mangubat ay da'yu. At holtaponyuy hinaangyu, ya ma'uwaw ayu, ya mi'id di am'amungit hi pangngalanyuh mahapulyu. Ya pun'iyammanay gumo' an mibahangal hi bagangyu ta nangamung un da'yu aminon an pumpatoy.

49 Hi Apo Dios ya honogona han mangubat ay da'yu an malpuh nan
adagwin babluy an nab'on di hapitda an adiyu ma'awatan.† Ya umatdah
nan agila an ma'abbi'ah an tumayap, at un himbumagga ya inabak da'yu.
50 Ya daten himpangili ya mi'id ahan ah ta'tanda, ya mid gohgohdah nan
ung'ungungnga, ya mid homo'dah nan nun'ala'ay.
51 Ya aminonday a'animalyun pun'ihda, ya pun'a'andan amin di ihabalyu,
at matoy ayuh hinaangyu. Ya mi'id ah ang'angondah nan paguyyu, ya
bayahyu, ya mantikan di oliboyu, ya nan a'animalyu, unu kalniluyu ta
nangamung un ayu matoy.
52 Ya li'ubondan amin nan siudad an indat Apo Dios ay da'yu, ya hogponda
ta nangamung unda puntu"in nan atata'nang an binattun alad an ehdolyuh
mananin da'yu.
53 Ya heden punli'uban nan binuhulyuh nan siudadyu ya madnoy di
ah'omanyu, at maligatan ayu, at ononyu nan linala'i ya binabain holagyun
indat Apo Dios ay da'yu ti nidugah di hinaangyu.‡
54 Ya ta"on nan lala'in nidugdugah di homo'na ya ama'ma'ullaynah
nan tatagu ya elebahanay agina an lala'i, unu nan ahawana an
pa'appohpohdona, unu nan imbabaluynan inangangnan matagu.
55 Ti adina idatan didah nan paltionan imbaluyna ti ini ya mapuhan,
at mi'id idatnan didah nan lamoh di imbaluyna an onona ta me"anda ti
tuma'ot an mapuhan hi ononah nan aho'omanyuh punli'uban nan buhu-
lyun da'yu, at punligligaton da'yuh nan babluyyu.
56 Ya ta"on nan babain nidugdugah di homo'na ya ama'ma'ullaynah nan
tatagu ti tuma'ot an dumalan ti ini ya mahuhupu' di dapana ya ukuhanan
idatan hi lakayna ya nan imbabaluynan linala'i ya binabaih
57 baladyan nalpuh putuna, ya ta"on un goh nan pa'ittungawna
ti ili"udnan mangan ti mi'id ahan ah ma'an hidi ti maho'om ayuh
nan nunli'uban nan binuhulyun da'yun mangipaligligat ay dayuh nan
babluyyu.
58 Ya gulat ta adiyu ihamad an unudon an amin nan itudun di Uldin
Apo Dios an nitudo' eten liblu ya adiyu goh e'gonan heten nabagbagtu ya
mata'tan an ngadan *Apo Dios an Ap'apu*§
59 at nunheglan atata'ot di idat Apo Dios ay da'yu ya nan holagyu ti adi
ahan umad'adaog.
60 Ya ipa'alina goh ay da'yu din atata'ot an dogoh hi ad Egypt,* ya adi ayu
umad'adaog.
61 Ya ipa'alin goh Apo Dios ay da'yu nan numbino'ob'on an dogoh an
agguy niddum an nitudo' eten liblun nitud'an di Uldin ta nangamung un
ayu ma'ubah.

---

† **28:49** I Cor. 14:21. Ya immannung an nipa'annung heten idut hinan Hudyu ti hidin 722 B.C. ya inabak nan i'Assyria nan Hudyud Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hidin 586 B.C. ya inabak nan iBabylon nan Hudyud Judea hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya ta"on un waday nipaddungan ten duwan hapit an nan hapit di i'Assyria ya hapit di iBabylon hinan hapit di Hudyu mu adagwi damdama, at manghan di Hudyun way na'awatanah nan hapitda. ‡ **28:53** Hay mangipa'innilah nipa'annungana ya nibaag hinan II Ki. 6:24-29, ya Lam. 2:20, ya Lam. 4:10. § **28:58** Unu hi *YHWH* (unu *Yahweh*) hinan hapit di Hudyu, unu *Jehovah* hinan English. Ya na'utaw ad ugwan nan ustuh aton an manapit eten ngadan ti nan Hudyu ya adida hapiton heten ngadan Apo Dios ti ma"e'gonan. * **28:60** Hanan dogoh ya nan dalat nan himpulun kalahin di moltan Apo Dios an nummoltanah nan i'Egypt (Ex. 7:14-12:30). Mu gapu ta adi ahan unudon nan Hudyud ugwan nan Uldin Apo Dios at hinan Punligatan di Tatagu at ipa'dam Apo Dios hanan himpulun moltan dida ta mi'moltada goh (Rev. 6:1-16:21).

62 Ya ta"on un ayu do'ol ahan an umat ayuh nan ado'ol di bittuan ad daya
mu nahnot ayun ma'angang ti dumalat nan adiyu pangunudan hinan Hapit
Apo Dios.
63 At hi Apo Dios ya mun'am'amlong hi nangipapto'anan da'yu ta
pinumhod ayu, at dumo'ol di uyapyu. Ya umat goh hinay amlongnan
mama"in da'yu ta mi'id hulbiyu ti dumalat nan adiyu pangunudan hinan
Uldina, at pakakon da'yu enen lutan umuyyu hakupon.
64 Ya pun'iwa'at da'yun Apo Dios hi an amin hitun abablubabluy hitun
alutaluta. Ya hay dayawonyuh di ya nan bulul an ayiw di niyamma ya batuy
udumna an agguyyu impa'enghan dayawon, ya ta"on un nan o'ommodyu ya
agguyda goh dinayaw.
65 Ya an amin daten babluy an ayanyu ya adi ayu malenggop. Ya mi'id ah
babluy hi ah'upanyuh pi'hituwanyu ta mun'eblay ayu. Ti hidi ya guluwon
Apo Dios di nomnomyu, ya ma'allungdaya ayu, ya mi'id di namnamayu.
66 Ya mi'id am'ammah pi'taguanyu ti abigabigat ya amahdomahdom ya
un ayu umo'od'od ti agguyyu inilay ma'at ay da'yu.
67 At hiyanan wa ay ta mapatal ya alyonyuy, Uya'a ya adi humelong! Ya
wa ay goh ta nahdom ya alyonyuy, Uya'a ya adi pumatal! Ya manu ay umat
ayuh na ti nan nunheglan tuma'tanyuh nan tigotigonyun atata'ot.
68 Ya ibangngad da'yun Apo Dios hi ad Egypt an munlugan ayuh nan
pupul an ta"on hi unna inalin da'yuy adi ayu ahan mumbangbangngad
hidi.† Ya ila'uyuy odolyuh nan binuhulyu ta mumbalin ayuh himbutda, mu
mid mamhod an mambut ay da'yu."

29

Hay Nangipidwaan Goh Apo Dios hinan Uldinah nan Holag Israel ad Moab

1 Ya hiyatuy alyon nan Uldin an immandal Apo Dios ay Moses ta
ipa'innilanah nan holag Israel hinan babluy ad Moab ta middum hidin
intulagnan didah din wadandah nan Duntug an Horeb.*
2 At impa'ayag Moses an amin nan holag Israel ta na'amungda, ya
inalinan diday,† "Hidid Egypt ya hinimungyun nannig ay Pharaoh,‡ ya nan
u'upihyalna, ya an amin nan tataguh di.
3 At hiyanan tinnigyu nan atata'ot an inatnan adi olog di tagun mangat ya
nan inatnan nidugah an umipanoh'a.
4 Mu engganad ugwan ya agguy da'yu indatan ay Apo Dios hi abalinan di
nomnom ta way atonyun manginnila, ya mata ta way atonyun mannig, ya
inga ta way atonyun medngol.§
5 Ya napat di tawon hi nangipanguluwa' ay da'yuh nan mapulun an mid
nunhitu, ya nan lubungyu ya hapatusyu ya agguy napa'pa"i.
6 Ya agguy ayu nangnangan hi tinapay unu immin'inum hi bayah ya nan
na"apgot an lipog. Ya na'at ay da'yu hana ta innilaonyu an hi Apo Dios di
immannung hi Apu.
7 Ya unat goh nidatong tu'uh tu ya ginubat ditu'u ay da Sihon an alid
Heshbon,* ya da Og an alid Bashan,† mu inabak tu'u dida,

---

† **28:68** Deut. 17:16. * **29:1** Unu Duntug an Sinai. † **29:2** Hinan Liblu an Deuteronomy ya waday himpulu ta tulun mensahen Moses, ya hiyah te ya te"an di miyanom an mensahena (Deut. 29:1-30:20). ‡ **29:2** Unu nan Alin hi Amunhotep II (1448-1411 B.C.). Bahaom nan footnote di Ex. 3:10 ta innilaom di aat ten Pharaoh. § **29:4** Rom. 11:8. * **29:7** Num. 21:21-31. † **29:7** Num. 21:32-35.

8 ya penloh tu'u nan lutada. Ya indat tu'u ta banoh nan holag da Reuben
ay Gad, ya nan godwan di holag Manasseh.
9 At ihamadyun unudon an amin nan Uldin ta pumhod an amin di atonyu.
10 Ya ad ugwan an algaw ya wah tu tu'un amin hinan way hinagang
Apo Dios an Apu tu'u, ya ta"on nan a'ap'apuh nan himpamabluy, ya nan
mumpumpapto', ya nan u'upihyal ya wah tuda goh.
11 Ya ta"on nan a'ahawayun binabai, ya nan imbabaluyyun
ung'ungungnga, ya nan bunag an wah nan nungkampuanyu an baalyun
mangayiw ya humagub ya wah tuda goh.
12 Ya ad ugwan an algaw di pangihapataanyun Apo Dios hi pan-
gunudanyuh Uldin an idatnan da'yud ugwan
13 ta way aton Apo Dios an mangibilang ay da'yuh tataguna ta Hiyay
Diosyu an umat hidin nangalyanan da'yu ya din intulagnah din a'apuyu an
da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.
14 Ya bo'on da'yu ya anggay di pi'tulagan Apo Dios hi nangihapataanah
nan Uldina
15 ti an amin nan wah tu an ni'ta'dog an mi'haggangan ay Hiyah ad ugwan
an algaw, ya nan tatagun mi'id hitun ni'ta'dog ay ditu'u.‡
16 Nomnomonyuy aat di nitaguan tu'uh din wadan tu'ud Egypt ya hay aat
di numbaatan tu'uh nange'wan tu'uh nan udumnan babluy an linauhan
tu'u.
17 Ya tinnig tu'u goh nan umipabohol an ato'aton nan tataguh nan
abablubabluy ya nan bululda an niyamma an ayiw di udumna, ya batuy
udumna, ya nan silver ya balitu' di udumna.
18 At ihamadyu ta mi'id ah ohan da'yuh nan linala'i, unu binabai, unu
pamilya, unu himpangapu an wah tud ugwan hi man'ug ay Apo Dios ta
mundayaw hinan numbino'ob'on an bulul an dayadayawon nan udumnan
tatagu. Ti ini ya waday ohan da'yu an mipaddung hinan humangaw an ayiw
an mumpait di bungana!§
19 Ya hi awni ya way ohan da'yun ne'edngol hinan idut, ya munlenot hi
nomnomna, an alyonay, Mi'id di ma'at ay ha"in an ta"on un'u aton nan
nappuhin wah nomnom'u, at ta"on un'u aton nan do'ol an pohpohdon di
odol'u!
20 Mu hi Apo Dios ya adina ahan aliwan nan bahol nen tagu,* at nan
bungotna an ay apuy di manghob ay dida ti an amin nan idut an nitudo'
eten liblu ya ipa'annungna ta ma'at ay dida ta nangamung unna ubahon di
ngadandah tun luta.
21 Ya ilahhin Apo Dios didah nan ibbadan holag Israel ta mipaligligatda
an dumalat danen idut an nitudo' eten liblu.
22 Ya awni ta udum di algaw ya nan holag nan imbabaluyyun mihukat ay
da'yu ya nan bunag an nalpuh nan adagwin babluy ya tigonda nan apa"ian
nen luta ya nan dogoh an ipaholtap Apo Dios hidi.
23 Ti nan luta ya mid mahkay hulbina ti nagabunan hi sulfur† ya ahin.
Ya adi ahan mabalin hi matamman, at mi'id ah humangaw hidi an ta"on
un nan holo'. Ya henen babluyyu ya umatdah nan napa"in babluy an ad

---

‡ **29:15** Mid mapto' ya nan holagda an agguy pay nitungaw. § **29:18** Heb. 12:15. * **29:20** Manu ay adina aliwan nan baholna ti henen numbahol ya adi muntutuyun Apo Dios, mu hi Apo Dios ya aliwanan amin di bahol hi un way muntutuyun Hiya (I Jn. 1:9; II Pet. 3:9). Ya hiyah ne itudun Apo Dios hinan mehnod an chapter (Deut. 30:1-10). † **29:23** Hay kololna ya yellow, ya gapu ta nalakan moghob at ma'usal hinan tipiku, ya firecrackers an bumdu', ya balan di paltug. Ya mun'agub di hunghungna.

Sodom ya ad Gomorrah, ya ad Admah, ya ad Zeboyim an inubah Apo Dios
ti dumalat nan nidugah an bungotna.‡
24 At ta"on nan tataguh nan abablubabluy ya alyonday, Anaad ta umat
hinay inat Apo Dios hinan lutada? Hay dimmalat nin hi nangipabungot
ahan ay Hiya?
25 Ya tobalon nan tatagu an alyonday, Oo ti nan tataguna ya agguyda in-
unud nan ni'tulagandan Apo Dios an Dios din a'apudah din nangekakanan
didad Egypt!
26 Ti nan udum an dios di nunhulbianda, ya dinayawda an din dios an
agguyda dinaydayaw hidin hopapna an ipawan Apo Dios ta adida dayawon.
27 At hanay dimmalat hi pa'abbungtan Apo Dios hinan tatagu eden luta,
at an amin nan idut an nitudo' eten liblu ya na'at ay dida.
28 Ya nidugah ahan di bumoholan Apo Dios hinan tataguna, at
numpakakna didan amin eden lutada ta nun'iwa'atna didah nan
numbino'ob'on an luta an hiyah ne han wadandad ugwan.
29 Ya waday udum an adi tu'u pa"innila ti hi Apo Dios ya anggay di
nanginnila. Mu wadaday impa'innilanan ditu'u, ya nan imbabaluy tu'u, ya
nan a'apu tu'u ta unudon tu'uh enggana."

30

Hay Dumalat hi Pumhodan ya Awagahan

1 Ya intuluy Moses an himmapit an inalinay, "Ya hi awni ta ma'at ay da'yu
daten inali' an mawagahan ayu unu ma'idutan ayu ya manomnomyu nan
umayanyuh nan malgom an babluy an pangiwa'atan Apo Dios ay da'yu.
2 Ya gulat ta da'yu ya nan holagyu ya pohdonyun mumbangngad ay Apo
Dios at igongahanyun amin nan alyona an hiyah ne nan immandal'un
da'yud ugwan an algaw. At ihamadyun igongahan an Hiya ahan di
nonomnomonyuh nitaguanyu.
3 At hi Apo Dios ya bangngadon da'yu ta ma'amung ayun amin an malpu
ayuh nan numbino'ob'on an babluy an pangiwa'atanan da'yu, ya hom'on
da'yu, at pumhod goh di nitaguanyu.
4 Ya ta"on un pa"adagwi an wah nan pingit di lutay iwa'atanyu ya
amungon damdama da'yun Apo Dios, at awiton da'yu
5 ta ibangngad da'yuh nan lutan nunhituwan din a'apuyu ta da'yuy
mamoltan. At ipaphodnay aatyu ta pumhod ayu ta dumo'do'ol di holagyu
ya un din holag nan a'apuyu.
6 Ya ipaphod Apo Dios di punnomnomanyu ya nan punnomnoman di
holagyu* ta way atonyun mamhod ay Apo Dios hi an amin hi nomnom ya
nitaguanyu. At umannung an minaynayun di pi'hituwanyun ne han luta.
7 Ya daten idut ya itolman Apo Dios hinan binuhulyu, ya nan mamohol ay
da'yu, ya nan mangipaligligat ay da'yu.
8 At mumbangngad ayuh nan babluyyu, ya unudonyu mahkay nan Hapit
Apo Dios, at atonyun amin nan Uldinan immandal'un da'yud ugwan an
algaw.
9 Ya ipapto' da'yun Apo Dios an Apu tu'u ta an amin nan ihabalyu ya
pumhod ya dumo'ol, ya ta"on nan holagyu ya nan holag di a'animalyu.
At umamlong mahkay hi Apo Dios ta ipa'adangyan da'yu an umat hidin
immamlonganan nangipa'adangyan hidin a'apuyuh penghana.

---

‡ **29:23** Gen. 19:24-25. * **30:6** Hay immannung an inalinah tu ya "paddungnay kugiton Apo Dios nan punnomnomanyu ya nan punnomnoman di holagyu." Bahaom goh nan footnote di Deut. 10:16.

10 At mahapul an donglonyu nan hapiton Apo Dios, ya adiyu al'alliwan
an amin nan inyuldinan nitudo' eten Liblun di Uldin. Ya mahapul an mum-
bangngad ayun Apo Dios ta Hiya ahan di nonomnomonyuh nitaguanyu.
11 Ti daten Uldin an immandal'un da'yud ugwan ya adi naligat hi unudon.
Ya adiyu alyon hi unyu adi abalinan an mangat.
12 Ti bo'on ad dayay wadana, at adiyu alyon di, Hay munti'id an umuy
mangngal ta idadyuda ta iyalinan ditu'u ta donglon tu'u ya aton tu'u?
13 Unu wah dih dammang nan pingit di baybay ta alyonyu goh di, Hay
bumad'ang eten baybay ta hiyay umuy mangngal hi dammangna ta iyalinan
ditu'u ta donglon tu'u ya inunud tu'u?
14 Mu adi umat hina ti wagwadan da'yu nan Hapit Apo Dios ti wah nan
timidyu ya nan nomnomyu ta way atonyun mangunud.†
15 Ya ad ugwan an algaw ya pumpilio' da'yuh pohdonyuh un hay
pi'taguanyu ya umadangyananyu, unu hay atayanyu ya punholholtapanyu.
16 At hiyanan immandal'un da'yud ugwan an algaw an hi Apo Dios di
pohpohdonyu, ya iyunnudyuh nan pangatna, ya unudonyun amin nan
inyuldina, at matagu ayu, ya dumo'ol ayu. Ti wagahan da'yun Apo Dios enen
lutan umuyyu hakupon.
17 Mu gulat ta du'gonyuh Apo Dios ti adiyu igongahan nan alyona ta
haggungonyu nan nob'on an dios ta dayawonyu ya itamuanyu
18 ya ten padana' da'yud ugwan an ma'ubah ayu ta adi madnoy di
pi'taguanyuh nan lutan wah dammang di Wangwang an Jordan an
bad'angonyu ta umuyyu hakupon.
19 Ya ibaga' hinan wad abuniyan ya nan wah tun luta ta diday mun'ihtiguh
nan pot'onyuh un nan pi'taguanyu unu hay atayanyu, unu hay awagahanyu
unu nan idut Apo Dios ay da'yu. At hay maphod hi pot'onyu ya nan pi'taguan
ta mi'tagu ayu ya nan imbabaluyyu!
20 At pohpohdonyuh Apo Dios, ya igongahanyuy alyona, ya un'unnud
ayun Hiya ti Hiyay dumalat hi ataguanyu, ya Hiyay mangipa'adu"oy hi
pi'taguanyuh nan lutan din intulagnah din o'ommodyu an da Abraham, ya
hi Isaac, ya hi Jacob an idatnan da'yu."

31

Hay Ihukatan Joshua ay Moses

1 Ya immuy hi Moses an ni'hapit hinan holag Israel,
2 ya inalinan diday,* "Ha"in ya ten nunhinggahut ya han ba'intiy tawon'ud
ugwan an algaw, at nala'aya', ya mid olog'un mangipangulun da'yu. Ya
inalin goh Apo Dios ay ha"in di, Adim bad'angon nan Wangwang an Jordan.†
3 Mu hi Apo Dios di mangipangpangulun da'yu ya un ayu mangunud
ta Hiyay mumpamatoy hinan tatagun numpunhituh nan babluy ta way
atonyun manakup hinan luta. Ya hi Joshua goh di mangipangpang'un da'yu
an bumad'ang ti hiyah ne tuwali din inalin Apo Dios.‡
4 Ya hi Apo Dios di mumpamatoy hinan tatagu an umat hidin
nangabakana ay da Sihon ay Og an a'alin nan holag Amor ti numpa"ina goh
nan babluyda.§
5 Ya pangabakon da'yun Hiya, at atonyun dida nan immandal'un da'yu.

---

† **30:14** Rom. 10:6-8. * **31:2** Hinan Liblu an Deuteronomy ya waday himpulu ta han tulun mensahen Moses, ya hiyah te ya te"an di miyapitun mensahena (Deut. 31:1-6). † **31:2** Num. 20:12.
‡ **31:3** Num. 27:18-21. § **31:4** Num. 21:21-35.

6 Tumulid ayu, ya adi ayu mun'og'ogon, ya adi ayu tuma'ot ay dida ti hi
Apo Dios ya wagwadan da'yu, at adi da'yu taynan, ya adi da'yu inganuy."*
7 Ya hidin nalpah hana ya impa'ayag Moses hi Joshua, ya inhagangnah
nan do'ol an tatagun holag Israel, ya inalinan hiyay,† "Tumulid'a, ya adi'a
mun'og'ogon ti he"ay mangiyuy hitun tatagun umuy mamloh hinan lutan
din intulag Apo Dios hidin o'ommodyu an idatnan dida, ya iyatammu dida
ta diday ad banoh.
8 At hi Apo Dios di mangipangpang'un da'yu, at mimitnud ay he"a, at
badangan da'a, ya adi da'yu inganuy, at adi'a tuma'ot, ya adi'a numanom-
nom!"

Nan Uldin ya Mahapul an Gun Mibahah nan Gun Miyapitun Tawon

9 Ya intudo' Moses daten Uldin Apo Dios, ya indatnah nan papadin holag
Levi an manalimun hinan Kahon an Nittuwan di Nitud'an nan Uldin Apo
Dios, ya indatna goh hinan a'ap'apun nan holag Israel.‡
10 Ya immandal Moses ay didan alyonay,§ "Hay angunuh nan miyamiya-
pitun tawon an ma'alih Behtan di A'ab'abbung ya hiyah ne goh di pangali-
wanyuh nan impa'utangyu.
11 Ya ibahayu daten Uldin hinan holag Israel hinan gutud di aliandan
mundayaw ay Apo Dios hinan ohan lugal an pento'nah pundayawanyun
Hiya.
12 Ya ayaganyu nan linala'i, ya binabai, ya nan bunag an ni'hituh nan
babluyyu ta donglonda ya innilaonday aatna, at e'gonandah Apo Dios an
Apuyu, at ihamaddan mangat hinan itudun nan Uldin.
13 Ya henen ma'at ya ta way aton nan imbabaluyyu an agguy nangngol
hinan Uldin an mangngol, at la'tot ya ita'otdah Apo Dios hi engganah unda
mi'taguh nan lutan umuyyu hakupon hinan pangngel nan Wangwang an
Jordan."

Hay Angunuh hi Inyuldin Apo Dios ay Moses

14 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Na'uy an magadyuh di atayam. At
ayagam hi Joshua, ya immuy ayun duwah nan Tuldan Abung ta ibaga' di
atona." At immuy da Moses ay Joshua, ya timma'dogdah di.
15 Ya numpattig hi Apo Dios an umat hinan bunut an nahaha"ad hinan
pantaw di Tuldan Abung.
16 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Magadyuh di atayam, at middum'a
mahkay hinan o'ommodmu. At hi awni ya du'gona' hinan tatagu ti adida
unudon nan intulag'un dida! Ti dayawonda nan bulul an dayawon nan
tataguh nan lutan umuyda hakupon!
17 Ya heden algaw an pangatanda ya bumungota' ay dida, ya inganuy'u
dida. Ya adia' mumpatpattig ay dida, ya ma'ubahda. Ya do'ol di atata'ot an
nappuhin ma'at ay dida, ya holtaponday do'ol hi ligat. Ya heden algaw an

---

* **31:6** Heb. 13:6. † **31:7** Hiyah te ya te"an di miyawalun mensahen Moses hinan Liblu an Deuteronomy (Deut. 31:7-8). ‡ **31:9** Hay ugalin nan tataguh din penghanah un way ni'tulaganda ya iwallangday ohah nan nitudo' an ni'tulagandah nan lugal hi awadan nan bululdah nan timpluda ta titiggon anu nan bululdah un way mangibahhaw an mangunud hinan ituduna. Hiyaat un immandal Moses ta miwallang nan Uldin hi awadan nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios ta okod hi Apo Dios an mannig hinan ma'ma'at (Deut. 31:26). Ya nan mi'tulag ya wada goh di midat ay didah nan nitudo', at hiyaat un hinapul Apo Dios nan nitudo' an bagina ti Hiyay ohan ni'tulag hinan Hudyu, at mahapul an midelloh ay Hiyah nan Kahon an ay trononah tun luta. Mu nan bagin di Hudyu ya wadah nan papadi, ya wada goh hinan ap'apuda an umat ay Joshua. § **31:10** Hiyah te ya te"an di miyahiyam an mensahen Moses hinan Liblu an Deuteronomy (Deut. 31:10-13).

a'atana ya alyonday, Manu ay ma'at daten nappuhin ditu'u ti mi'id hi Apo
Dios ay ditu'u!
18 Ya heden algaw ya du'go' dida ti dumalat nan nappuhin inatda ti
hinaggungda nan nat'on an dios!
19 At itudo'muh ten kanta, ya intudum hinan tatagun holag Israel, ya
impikantam ay dida ta heten kantay mangihtiguh aatyun holag Israel.
20 Ti hi awnih dumatngandah nan babluy an din intulag'uh nan
o'ommodyuh idat'u an ma"almuy mihabal at do'ol di ma'an ta onondan
amin di pohdonda, at tumabada, mu haggungonday nat'on an dios ta hiyay
dayawonda, ya Ha"in at goh di pahiwonda, ya ibahhawda nan itulag'un
dida,
21 ya hi awni ta do'ol di nappuhih ma'at ay dida ta munligatda at heten
kantay mangipa'innila ya mangihtigu ay dida. Ya adi al'alliwan nan
holagdah ten kanta. Ya i'innila' di ninonomnomdah atondad ugwan an
ta"on un'u agguy indatong didah nan luta an intulag'u."
22 At henen algaw ya intudo' Moses henen kanta, ya intudunah nan holag
Israel.
23 Ya tinugun Apo Dios hi Joshua an hina' Nun, ya inalinay,* "Tumulid'a, ya
adi'a mun'og'ogon ti mimidduma' ay he"a ta he"ay mangitnud hinan holag
Israel an umuy hinan babluy an din intulag'uh idat'un dida."
24 Ya unat goh lempah Moses an intudo' an amin tun Uldin Apo Dios hitun
liblu
25 ya minandal Moses nan papadin holag Levi an manalimun hinan
Kahon an Nittuwan nan Nitud'an di Uldin an Tulag Apo Dios ay dida,
26 ya alyonay,† "Alanyuh ten liblun nitud'an nan udumnan Uldin, ya
indellohyuh nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ta mitalepon hidi
ta way mun'ihtiguh nan aatyu.
27 Ti inila' di adiyu umunudan, ya inila' di analot di nomnomyu ti ad
ugwan an matagua' ya adiyu unudon hi Apo Dios, at iyal'allanah unna'
matoy!
28 At amungonyun amin nan mumpangipangpanguluh nan ahimpahim-
pangapu, ya an amin nan mumpumpapto' ta ma'amungdah tun wada' ta
ibaag'un dida hatu nan pohdo' an alyon ta donglonda, ya ibaga' hinan wad
daya ya nan wah tun luta ta diday mun'ihtiguh nan aatdan nappuhi.‡
29 Ti inila' an awni ta matoya' at puhionyuy ugaliyu, ya du'gonyuy
immandal'un da'yu. Ya udum di algaw at waday holtaponyuh ligat an
dumalat nan ato'atonyun nappuhih pannigan Apo Dios, at hiyay dumalat
hi mangipabungot ay Hiya ti nan pangatyu."

Nan Kantan Intudun Apo Dios ay Moses

30 Ya inliwliwan Moses an nangali eden kantah nan na'a'amungan nan
holag Israel ta donglonda ta nangamung napuh:§

32

1 "Da'yun wad daya, donglonyu ta humapita',

---

* **31:23** Hiyah te ya te"an di miyapulun mensahen Moses hinan Liblu an Deuteronomy (Deut. 31:23). Ya heten mensahey pa'ahho'ho'dod an mensahena. † **31:26** Hete ya miyapulu ta han ohan mensahen Moses hinan Liblu an Deuteronomy (Deut. 31:24-29). ‡ **31:28** Nan ni'tulagan hidin penghana ya mahapul di at least duwan mun'ihtigu, at nan wad daya (an nan algaw, ya bulan, ya bibittuan, ya a'anghel) ya nan wah tun lutay duwan kalahin di nun'ihtigun nen ni'tulagan Apo Dios hinan Hudyu (Deut. 30:19). § **31:30** Hiyah te ya te"an di miyapulu ta han duwan mensahen Moses hinan Liblu an Deuteronomy an hay aatna ya kanta (Deut. 31:30-32:47).

ya da'yun wah tun luta ya donglonyu tun alyo'.
2 Nan itudtudu' ya umatdah madloh an udan,
ya nan hapit'u ya umat hi dumulnuan di holo',
ya umat goh hi udan an apu' an danumana nan pa'ahhangaw an nitanom ya holo'.
3 Ti ha"in di mangipa'innilah ngadan Apo Dios
ta da'yuy mangali an na'abbagbagtuh Apo Dios!
4 Hiya nan ma'alih Batu an Punhi'ugan,
ya an amin nan hapitona ya mi'id mibahhaw ti an amin di pangatna ya na'ahhamad,
ya madenolan an Dios ti Hiya ya adi munlayah,
ya adi mibahhaw ti na'ahhamad ya ma'andong di pangatna.

5 Mu da'yu ya pinuhiyuy odolyu,
at dumalat nan pimmuhianyu ya adi da'yu ibilang hi taguna
ti nahihinnu ya langkak di pangatyun hintumagu.
6 At undan umat hinay ipattigyun Apo Dios
an da'yun adi mangngol an ay agguy nanomnoman?
Ya undan bo'on Hiyah Amayu an nangilahhin ay da'yu ta taguna?
Ya undan bo'on Hiyay nangipahlag ay da'yu ta dimmo'ol ayuh himpangapu?

7 Nomnomonyu din na'na'at hidin penghana ya din naluh an holaholag,
at mahmahanyuh nan o'ommodyu ya nan a'ap'apu,
at ibaagday aatnah din penghana.
8 Ya hidin nangidatan nan na'abbagbagtun Apo Dios hinan luta
ta banoh nan tataguh din nanguhiganah nan tatagun holag Adam
ya iniga'igadna ta ihinan nan tatagu,
at na'apngan an amin nan imbabaluy nan holag Israel.
9 Mu nan holag Jacob di inlahhin Apo Dios hi bagina.

10 Ya hidin awadandah nan mapulun an mi'id ahan ah tumaguh mitanom
ya do'ol di a'animal hi umanali,
ya inah'upana dida, ya hinalimunana dida,
ya binaliwana dida ti nabaluldan Hiya
11 an umat hinan pangiyadugan nan agilah nan buyana an muntaytadyapan hinan wadanda,
ya pinapayadnay paya'na ta wa ay ta magah nan buya
ya hene'matnah nan paya'na ta mabaliwanda.
12 Ya hi Apo Dios ya anggay di mangipapto' hinan tataguna
an mi'id udumnah nan dios an bimmadang.

13 Ya indat Apo Dios di abalinandan mangabak ta hinakupda nan alutaluta,
at hay intanudda ya nan bungan di nitanom hinan luta,
ya nan danum di alig hinan daplah,
ya nan lanan nalpuh nan mabinatu.
14 Ya hay udum hi intanudda ya nan gatas di baka ya gandengda,
ya waday ma"aphod an kalniluda ya gandengdan nalpuh nan impahtuldad Bashan,
ya nan ma"aphod goh an bogah di wheat,
ya nan munlameeh an bayahda an nalpuh nan greyp.

15 Mu unat goh nawadan amin di mahapul nan holag Jeshurun*
ta numpan-
gatabada
ya undaat goh adi mangngol,
ya ingnganuydah Apo Dios an nunlumun dida,
ya din'ugda nan ay Batu an namaliw ay dida.
16 Ta nundayawdah nan bulul an hiyay dumalat hi pun'annilan Apo Dios,
ya nan nappuhin ato'atonday nangipabungot ay Hiya.
17 Ya bo'on mahkay hi Apo Dios di pun'onnganda
ti nan dimunyu an nan dios an agguy immannung!
Daten dayawonda ya un pa'itunnun bulul an agguy dinayaw nan
a'apudah penghana.
18 Ya naliwandaat goh nan ay Batu an nangidat hi itaguanda
ya hi Apo Dios an nunlumun dida.

19 Ya unat goh tinnig Apo Dios hanan inatda ya ma'abbungot,
at din'ugna nan imbilangnah imbabaluynan linala'i ya binabai.
20 At inalinay, Du'go' dida ta tigo' akkay di ma'at ay didah angunuhna
ti danen himpangapu ya adida dumngol,
ya mid ogondan tatagu!
21 Ya impa'annela' hinan nundayawandah nan bo'on nahamad an Dios,
ya impabungota' hinan agguyda nangunudan ay Ha"in.
At hay ato' ya pun'annelo' goh dida ti nan bo'on tatagu' di hiyay wagaha',
ya ipabungot'u goh dida ti nan adi mundayaw ay Ha"in an babluy
di hiyay wagaha'.†
22 Ti nan bungot'u ya ay apuy an dumalang,
at gohbonan amin nan wah tun luta,
ya umatam hi ad dolom ta moghob nan puun di duntug.

23 Ihiit'un diday mahonhonod an ligat,
ya diday e'naan an amin nan pana'.
24 Ya mun'atoydah hinaang,
ya magbudah nan nunheglan lumahu,
ya mun'atoydah nan atata'ot an dogoh.
Ya honogo' goh nan umangob ya nan ulog an mabi'ah di
habidungna ta pun'alatda dida.
25 Ya do'ol di mun'atoy hinan kulha an dumalat nan gubat,
ya do'ol goh di mun'atoy hinan a'abung an dumalat di ta'otda.
At mun'atoy nan ungungan linala'i ya binabai,
ya mun'atoyda goh nan gogolgollang, ya ta"on nan nun'ala'ay.
26 Ya inali' di iwa'at'u didan amin hitun alutaluta
ta aliwan nan tatagu dida,
27 mu adi' iyabulut an mumbagtu nan binuhulda ta umanladan mangalih,
Da'miy nabagbagtu ti da'miy nangubah ay dida an bo'on hi Apo
Dios!

28 At danen holag Israel ya adida matugun,
at hiyanan mi'id ahan ah inilada.
29 Ya un adya nin nala'engda at innilaonday aat ten na'at
ti anaad ta umangunuhna ya na'abakda!
30 Hay olog udot di un ohan tagun mamdug hinan hinlibun tagu?

---

* **32:15** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahamad*, unu nan tatagun Apo Dios an nan Hudyu. † **32:21** Rom. 10:19.

Ya hay olog udot di un duwan tagun mangabak hinan himpuluy
gahut an tagu?
Adida abalinan ti ingnganuy nan ay Batu an Apuda dida,
ya din'ug goh Apo Dios dida.
31 Mu danen binuhul ya i'innilada an mid abalinan nan diosda
an adi umat hinan abalinan nan ay Batu an Dios tu'u.
32 Ya nappuhiy ato'atonda ti nalpudah nan holag di iSodom,
ya umatdah nan bungan di greyp hi ad Gomorrah an mun'aklit ya
bumininu.
33 Ya nan bayahda ya umat hinan habidung di ulog an pumatoy.

34 At inalin Apo Dios di,
Hanan ato'atonda ya wagwadah nomnom'u an adi' al'alliwan,
35 at iballoh'u ta gilato' dida‡ ya un madatngan di gutud di aid mahkay di
bi'ahda,
ya hiyay adatngan di algaw an apa"ianda.
Ya hana ya ag'aga an ma'at ay dida.

36 At hi Apo Dios ya humalyaona nan tataguna,§
mu hom'ona hanan baalnah unna tigon an mi'id mahkay di abali-
nanda,
ya mi'id ma'angang hi nahbut unu agguy nahbut.
37 At alyon Apo Dios di,
Hay wadan nan diosyu?
Ya hay wadan nan ay batu an pangehdolanyu
38 an diday nangpuh hinan taban nan ene'nongyu,
ya nanginum hinan bayah an ene'nongyu?
Ayaganyu dida ta umalidan mamadang ay da'yud ugwan ta diday
ihi'uganyu!

39 At tigonyud ugwan an Ha"in ya anggay di Dios,
ya mi'id di udumnah dios an umat ay Ha"in!
Ti Ha"in ya pumatoya',
ya mabalin an taguo',
ya gumuniha',
ya mabalin an poyana',
ya mid ah mamapap hinan ato'!
40 At ihapata' an alyon di,
Ha"in ya matagua' hi enggana,
41 ya haito' nan humili an hanggap'u ta ete"a' an munhumalya
ya mangiballoh hinan ina'inat nan binuhul'u.
Ya boholo' nan tagun mamohol ay Ha"in.
42 At nan pana' ya umugtul hinan dalan nan nun'apatoy ya nan nun'akaphul,
ya nan hanggap'uy mumpamangwah hinan ulun nan ap'apudan
mangitulid an mangubat ay Ha"in.

43 At da'yun tatagu ya middum ayun mi'yamlong hinan tatagun Apo Dios,*
ya maphod hi un dayawon goh an amin di a'anghel Hiya†
ti Hiya ya iyawitna nan pamatayandah nan babaalna,
ya iballohnay pangipaligligatandan dida,
at ipaphodnay tataguna ya nan lutada!"

‡ **32:35** Rom. 12:19; Heb. 10:30. § **32:36** Heb. 10:30. * **32:43** Rom. 15:10. † **32:43** Heb. 1:6.

44 At intudun da Moses ay Joshua an hina' Nun heten kantah nan tatagun
holag Israel ta dengngolda.

Hay Angunuh hi Inalin Moses

45 Ya unat goh lempah Moses an intudun amin daten kantah nan holag
Israel
46 ya inalinay, “Ihamadyun mangunud an amin eten Uldin an intudu' ay
da'yud ugwan an algaw. Ya ituduyu goh hinan imbabaluyyu ta way atondan
mangihamad an mangunud hi an amin hinan Uldin.
47 Ti heten mitudtudun da'yu ya bo'on un hapit ya anggay ti hiyay dumalat
hi pi'taguanyu! Ti unudonyu ay at madnoy di pi'taguanyuh nan babluy an
magadyuh hakuponyu an wah nan pangngel di Wangwang an Jordan.”
48 Ya henen algaw goh ya inalin Apo Dios ay Moses di,
49 “Munti'id'ah nan aduntuduntug ad Abarim ta nangamung hinan Dun-
tug an Nebo an lutan di iMoab an wah pangngel nan siudad ad Jericho, ya
inamangmu nan lutah ad Canaan an hiyah ne idat'uh nan tatagun holag
Israel ta bagida.
50 Ya heden duntug an umayam di hiyay atayam ta middum'ah din
o'ommodmu an umat hi natayan agim an hi Aaron hidih nan Duntug an
Hor.‡
51 Ya manu ay umat hinay ma'at ti nan numbaholam hi agguymu nangi-
pattigan hinan hinagang nan tatagun holag Israel an Ha"in ya me'gonana'
hidin awadanyuh nan danum hidih ad Meribah an neheggon hinan mu-
nisipyud Kadesh hinan Mapulun an Zin.§
52 Mu tigom ti amangom ya anggay nan luta an adagwi, mu adi'a umatam
enen idat'uh nan tatagun holag Israel.”*

33

Hay Nungwagahan Moses hinan Holag Israel

1 Ya winagahan Moses an baal Apo Dios nan holag Israel ya un matoy
2 an inalinay:*
“Hi Apo Dios ya immalih nan Duntug an Sinai,
ya bimmuhu' an ay potang hinan Duntug an Seir
ta benenangan ditu'uh engganah nan Duntug an Paran,
ya linibuda nan a'anghelna an niddum ay Hiya,
ya waday humilin ay apuy an dumaladalang hinan appit di agwan
di ngamayna.
3 Ya hi Apo Dios ya pa'appohpohdona ahan nan tataguna an dida nan
me'gonan,
ya na'amungdah nan way hu'ina ta dayawonda Hiya
ya ta nundongoldah nan hapitona.
4 Hi Moses ya indatna nan Uldin an hiyah ne din gun nipabnoh
hinan holag Jacob hidin na'amunganda,
5 at hi Apo Dios di nun'alih nan iJeshurun†
an didana *nan nahamad* an holag Israel

---

‡ **32:50** Num. 20:22-29. § **32:51** Num. 20:1-13. * **32:52** Mu immatam damdamah Moses ad Canaan hidin amatagun Jesus (Mat. 17:1-13; Mk. 9:2-13; Lk. 9:28-36), ya awniat wada goh nin hi pidwah nan Punligatan di Tataguh un hiyay ohan mun'ihtigu (Rev. 11:1-12)! * **33:2** Hinan Liblu an Deuteronomy ya waday himpulu ta han tulun mensahen Moses, ya hiyah te ya angunuhna (Deut. 33:1-29). † **33:5** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahamad*, unu nan tatagun Apo Dios an nan holag Israel.

hidin na'amungandan amin an a'ap'apu ya nan ahimpahimpangapun
holag Israel."

Nan Holag Reuben

6 Ya waday intudun Moses hi aat Reuben an inalinay,
"Ya maphod hi un minaynayun nan holag Reuben
ta adi ma'ubah an ta"on hi un nahnot di uyapda."

Nan Holag Judah

7 Ya hiyah te wagah hinan holag Judah an alyonay,
"Apu, donglom nan pumpabadangan nan holag Judah
ta ibangngadmu didah nan ni'babluyanda tuwali.
Ya idatmuy bi'ahda ta abalinandan mamaliw hi odolda,
mu He"ay bumadang damdamah nan pi'buhulanda."

Nan Holag Levi

8 Ya hay hinapitnah ma'at hi holag Levi ya alyonay,
"He"a, Apo Dios, nan Thummim ya Urim‡ an idatmuh nan
na'na'unnud an holag Levi.
Ya *tinapngam* didah did Massah§
ti hinamadmuy *nangamuyuandah* aat nan danum hidid Meribah.*
9 Ya na'na'unnuddah nan Hapitmu,
ya inatdan amin nan intudum ay dida, at hiyanan
mi'id ah inatdan immuy nangidungaw hinan o'ommodda, ya nan
a'agida,
ya ta"on nan imbabaluyda ta halimunan dida.†
10 Ya intududa nan Uldinmuh nan holag Jacob an hi Israel di ohah ngadana,
ya genhobda nan incense hinan awadam,
ya ene'nongda nan na'imul an Onong an Moghob hinan pun'onngan ay
He"a.
11 At wagaham, Apo Dios, di tamuda ta nan ato'atonday mangipa'amlong ay
He"a,
ya pungkumhum di alakan nan mi'buhul ya nan mamohol ay dida
ta adida mahkay ipidpidwan mi'buhul ay dida."

Nan Holag Benjamin

12 Ya hay hinapitnah ma'at hinan holag Benjamin ya alyonay,
"Dida ahan nan pa'appohpohdon Apo Dios,
at mi'id al'alin didah nan punhituwanda
ti hahalimunan Apo Dios didah abigabigat ti wagwada Hiyan dida."

Nan Holag Joseph

13 Ya hay hinapitnah ma'at hinan holag Joseph ya alyonay,
"Wagahan Apo Dios nan lutadah nan ma"aphod an malpud daya an
udan
ya nan danum an malpuh nan luta an obob.
14 Ya pumtang, at pumhod ahan di ibungada
ta binulan ya ma"aphod di bungadah mapugah.

---

‡ **33:8** Mid mapto' ya hanan Thummim ya Urim ya duwan batu an waday nihelhel hinan ohah *Oo*, ya *Adi* hinan oha. Ya hay pangusalanda ya gulat ta waday agguyda inila at munhanhan nan Nabagtun Padin Apo Dios ta okod Hiyah pambalna, ya la'tot ya innalnay ohan batu an nittuh tibung ta tigonay tobalna. Heten duwan batu ya nihinah nan lubung nan Nabagtun Padi (Ex. 28:30). § **33:8** Hay pohdonan ibaga ya *tapngan* (Ex. 17:1-7). * **33:8** Hay pohdonan ibaga ya *amuyu* (Ex. 17:1-7). † **33:9** Ex. 32:26-29.

15 Ya nan bungan nan malpuh nitanom hinan aduntuduntug ya nunheglan
ma"aphodda,
ya adi mapmappuh nan bungan ma'alah nan dudunduntug.
16 Ya ma"aphod ahan di bungan nan nitanom hinan payaw,
ya nunheglan do'ol ahan ti hiyah ne homo' an inyabulut nan
himmapit
hidin way dumaladalang an ayiw.‡
At daten wagah ya mipa'annung hinan holag Joseph,
ya hi Joseph ya hiya din inlahhin nan a'aginah nun'ap'apu.
17 Ya umatdah nan hopap di ni'lum an manilhig an bakan diday dumalat hi
ipabagtuan Apo Dios.
Ya nan bi'ahda ya umat hi bi'ah di ha'gud di manilhig an bakah
inalahan ta pangabakdah nan ablublubabluy hitun luta.
Ya dida ahan nan linibu an holag Manasseh
ya nan himpuluy libun holag Ephraim."

Nan Holag da Zebulun ay Issachar

18 Ya hay hinapitnah ma'at hinan holag Zebulun ya nan holag Issachar ya
alyonay,
"Da'yun holag Zebulun ya omong'ongngol di pungkumilduanyuh
nan pumbaatanyu,
ya umat goh ay da'yun holag Issachar hinan tamuyuh nan nunhi-
tuwanyu.
19 Ya ayaganda nan tataguh nan duntug ta hidiy pun'onngandah nan
me'nong ay Apo Dios
an dumalat nan umadangyanandah nan ma'alah nan baybay
ya nan nabalul an gina'un ma'alah nan luta."

Nan Holag Gad

20 Ya hay hinapitnah ma'at hinan holag Gad ya alyonay,
"Mipabagbagtu nan nangipadamunah nan lutan Gad!
Ti umatdah nan layon an un munhohhood hidi ta un himbumagga ya
dempapna nan tigona,
ya numbi"inay ngamayna ya uluna.
21 Ya nan hopap di lutan hakuponda ya hiyay bagida ti hiyay bingay di ohan
a'ap'apu,
at hiyanan hiyay midat ay dida.
Ya hay a'amungan nan ahimpahimpampun an holag Israel ya middum-
dan didan mangameh hinan iCanaan
ti hiyah ne planun Apo Dios hi ma'at."§

Nan Holag Dan

22 Ya hay hinapitnah ma'at hinan holag Dan ya alyonay,
"Nan holag Dan ya umatdah nan uyaw an layon
ya un himbumagga ya lumattu' an malpuh ad Bashan."

Nan Holag Naphtali

23 Ya hay hinapitnah aat Naphtali ya alyonay,
"Da'yun holag Naphtali ya nidugah di pun'amlonganyuh
nan mun'aphod an wagah an idat Apo Dios ay da'yu.
Nan lutan banohyu ya damuna an mete"ah nan immapit hi agwan

‡ **33:16** Hi Apo Dios (Ex. 3:2). § **33:21** Hay pohdonan hapiton ya ipa'innilan Moses an middum nan holag Gad an bumad'ang hinan Wangwang an Jordan ta badanganda nan i'ibbadan himpampun an mangameh hinan iCanaan ta adida ma'angang hinan lutah appit hi buhu'an di algaw (Josh. 3:12-13; 22:1-4).

ta engganah nan way Lobong an Galilee."

Nan Holag Asher

24 Ya hay hinapit Moses hi ma'at hinan holag Asher ya alyonay,
"Mawagahan nan holag Asher ta dumo'olda,
ya dida ni' ahan di pa'appopohdon nan i'ibbadan holag Israel,
ya dumo'ol ni' di bungan di oliboda ta way miyammah lana.
25 Nan babluyyu ya mihamad an ma'allup
an hay pantawna ya gumo' ya gambang ta hiyay baliwyu,
ya nan bi'ahyu ya mi'la"ayan ay da'yu."

An Amin an Holag Jacob

26 Ya inalin goh Moses di,

"Ya mi'id ahan ah nipaddung hinan Apo Dios di iJeshurun*
ti wagwah dih ad daya an middum hinan bunut an umalin mamadang ay da'yu!
27 Hi Apo Dios ya wagwada tuwali an Hiyay ihi'uganyu,
ya adi mapogpog di bi'ahna,
at punduluna ya ipalayawna nan mi'buhul ay da'yun alyondan da'yuy,
Aminonyu didan pumpatoy!
28 At hay aatna mahkay ya mid al'alih pi'taguan nan holag Jacob,
at mahalimunan nan luta ta pumhod nan mihabal,
at dumo'ol di bungadah ma'an,
ya miyammah bayah ti gunna ipa'udan ad daya.
29 At umamlong ayun holag Israel ti mi'id di udumnah holag
hi umat ay da'yun imbaliw Apo Dios!
Ti hi Apo Dios ya ay paddungnay Hiyay hapiawyu ya hanggapyu ta way atonyun umabak.
Ya umalida ay nan mi'buhul ay da'yu ya umadapdan mumpahmo' ay da'yu,
mu unyuat goh pun'igatin dida."

34

*Hay Natayan Moses**

1 Ya unat goh nalpah an inalin Moses dane ya nakak hinan nundotal an immapalandah ad Moab, at tini'idna nan Duntug an Nebo ta limmamag hinan Duntug an Pisgah an dammang ad Jericho. At hidiy nangipa'amangan Apo Dios ay hiya an amin hinan babluy an mete"ah nan babluy ad Gilead ta nangamung nan pingit di babluy ad Dan.
2 Ya intudun goh Apo Dios nan lutan hakupon di holag Naphtali, ya nan hakupon di holag Ephraim, ya nan holag Manasseh, ya ta"on nan midat hinan holag Judah an nilagat nan pingit di Baybay an Mediterranean.
3 Ya intudun goh Apo Dios ay hiya nan babluy ad Negev ya nan nundotal an babluy ad Jericho an nan babluy an do'ol di palma ta nangamung ad Zoar.
4 Ya inalin Apo Dios ay Moses di, "Hiyanay babluy an intulag'un da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob hi idat'uh nan holagda. Ya ten impa'amang'un he"a, mu adi'a umatam hidi."

* **33:26** Bahaom nan footnote di Deut. 33:5 ta innilaom di aatna.

* **34:** Kulugon tu'u an hi Moses di nangitudo' eten leman liblun ma'alih Pentateuch an nan Genesis, ya Exodus, ya Leviticus, ya Numbers, ya Deuteronomy. Mu gulat ta umat hinay na'at at hay inatna mah an nangitudo' hi aat ten ulgud hidin natayana? Mid mapto' ya wada goh di nangdum an hi Joshua, ya hiya goh di nangitudo' hinan udumnan aat Moses an umat hinan nitudo' hi Num. 12:3.

5 At hi Moses an baal Apo Dios ya hidid Moab di natayana an hiyah ne din
inalin Apo Dios ay hiyah ma'at.†
6 At impilubu'nah Moses hinan nundotal ad Moab an dammang ad Beth
Peor, mu engganad ugwan ya mi'id ah nanginnilah wadan di nilubu'ana.‡
7 Ya hay tawon Moses hidin natayana ya hinggahut ta ba'inti, mu agguy
nayay di bi'ahna, ya agguy naluman an mabi'ah di pannigna.
8 Ya heden natayana ya inibilan nan holag Israel hi himbulan hidih nan
nundotal hi ad Moab hinan immapalanda.
9 Ya hi Joshua an imbaluy Nun ya ongol di abalinanan numpapto' ti hiyay
pento' Moses hi mihukat ay hiya, at eneh'anay ngamaynah ulun Joshua. Ya
un'unnudda nan tatagu ay Joshua, ya inunudda goh an amin nan Uldin Apo
Dios an immandal Moses.
10 Mu an amin nan propetan Apo Dios hi ad Israel ya mi'id ah ohah umat
ay Moses. Ti hi Moses ya anggay di ni'haggangan ay Apo Dios.
11 Ya hiyay nangipa'atanah nan umipanoh'a an umat hidin gunna impattig
hinan alih ad Egypt,§ ya nan a'ap'apuh di, ya an amin nan tatagu.
12 Ya mi'id goh di udum hi propetah nangat hinan ina'inat Moses an gun
tinnig nan holag Israel an nidugah an umipata'ot.

† **34:5** Mid mapto' ya na'at hidin 1405 B.C. at bahaom nan Jude 1:9 ta innilaom di aatna. Amunhotep II (1448-1411 B.C.).

‡ **34:6** Wada goh di na'at hi odol Moses eten timpu,

§ **34:11** Mid mapto' ya nan Alin hi Pharaoh an hi

Joshua

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Joshua.

Hay Nangitud'an Joshua eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: bumaliw. Nan ngadan an *Joshua* (unu *Yehoshua* hinan hapit di Hudyu) ya nipaddung hinan ngadan an *Jesus* (unu *Yesus* hinan hapit di iGreece), ya hay pohdondan ibaga ya bumaliw (Mat. 1:21).

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 1190 B.C. nin.

Hay Teman ten Liblu: hay inat nan Hudyun nangabak hinan iCanaan ta bimmabluydah di.

Hay Outline ten Liblu:

Hay DIMMATNGAN nan Hudyuh nan babluy an intulag Apo Dios hi midat ay dida (1:1—5:12)
Hay NANGABAKAN nan Hudyuh nan babluy an intulag Apo Dios hi midat ay dida (5:13—12:24)
Hay NANGIPIYAPONGAN nan Hudyuh nan babluy an intulag Apo Dios hi midat ay dida (13:1—22:34)
Hay INAT nan Hudyuh nan babluy an intulag Apo Dios hi midat ay dida (23:1—24:33).

Hay Nangal'al'u'an Apo Dios ay Joshua

1 Hidin natoy hi Moses an baal Apo Dios* ya ni'hapit hi Apo Dios ay Joshua† an imbaluy Nun an gun bimmadang ay Moses‡ an inalinay,
2 "Ten natoy hi Moses an baal'u, at mundadaan'a ya nan tatagu ta bad'angonyu nan Wangwang an Jordan ta umuy ayuh nan babluy an ipaboltan'un da'yun holag Israel.
3 Ti hiyah ne din inali' ay Moses an ipaboltan'un amin heden babluy an umayanyu.
4 Ya henen babluy an ipaboltan'u ya hay hakuponyu ya mete"ah nan mapulun hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ta engganad Lebanon hi appit hi iggid. Ya nan ongol an Wangwang an Euphrates an niyappit hi buhu'an di algaw ya an amin nan numbabluyan nan holag Heth ta engganah nan Baybay an Mediterranean an niyappit hi alimuhan di algaw.
5 Ya ibaga' ay he"a, Joshua, an mid ah ohah way ologan mangabak ay he"ad ugwan an atagum ti wagwadaa' an bumadang ay he"ah enggana an umat hidin inat'un bimmadang ay Moses. At adi' he"a inganuy, ya adi' he"a taytaynan.
6 At pabi'ahom di punnomnomam ti he"a mahkay di mangipangpanguluh nan i'ibbam an umuy hinan babluy an din inali' hidin o'ommodyu an ipaboltan'un da'yu.
7 At hiyanan pabi'ahom nongkay di punnomnommu ta adi'a tuma'ot ti mahapul an ihamadyun mangunud hidin intugun'uh din baal'un hi Moses. Ya atonyu ay ya makulug an maphod di ma'at ay da'yuh umayanyu.
8 At mahapul an inaynayunyun gun mamaha ya mangituduh nan Nitudo' an Uldin'u. Ta ada'adalonyuy aatnah nan mapatal ya ta"on un hinan

* **1:1** Natoy hidin 1406 B.C. † **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumaliw*. ‡ **1:1** Gun bimmadang hi Joshua ay Moses an nete"ah din a'ungana (Num. 11:28).

mahdom, ya hiyay unudonyu ta wan an amin di atonyu ya mawagahan ta pumhod ayu.
9 At hiya nongkay nan mahapul an pabi'ahom di punnomnommu, ya tumulid'a ta adi'a tuma'ot, ya adi'a humiga. Ti Ha"in an Dios ya wagwadaa' ay he"a an ta"on un malgom di umayam."

Hay Intugun Joshua hinan Tatagu

10 At inalin mah Joshua hinan a'apuy,
11 "Ba'ilonyun amin nan immapalan nan tatagu ta alyonyun didaan idadaanday balunda. Ti maluh di tuluy algaw ya bad'angon tu'u nan Wangwang an Jordan ta umuy tu'uh nan babluy an idat Apo Dios hi pumbabluyan tu'u."
12 Ya inalin Joshua hinan holag da Reuben, ya hinan holag Gad, ya hinan godwan di holag Manasseh di,
13 "Inilayu din inalin Apo Dios hinan baalnan hi Moses an inalinay idatnan da'yuh ten babluy an nungkampuan tu'ud ugwan ta pumbabluyanyu.
14 Mu ta"ongkay ya mihinadah tu nan a'ahawayu, ya nan imbabaluyyu, ya nan a'animalyu. Mu an amin ayun linala'in mabalin an mi'gubat ya mahapul an mundadaan ayu ta da'yuy mangipangpanguluh bumad'angan tu'uh nan Wangwang an Jordan ta badangan da'min i'ibbayun umuy mi'gubat§
15 hi engganay unmi kogoh hakupon nan babluy hi dammangnan niyappit hi alimuhan di algaw ta mundenol amin umat ay da'yu ya un ayu mahkay mumbangngad eten babluy an niyappit hi buhu'an di algaw an indat Apo Dios ay da'yu."*
16 Ya tembaldah Joshua an inaliday, "Atonmin amin nan alyom hi atonmi, ya umuy amih nan malgom hi pannagam ay da'mi!
17 Ya nan ana'na'unnudmih din hi Moses ya umat goh hidiy atonmin mangunud ay he"a. Ya hi Apo Dios ni' an Apu tu'uy bumadang ay he"a an umat hidin inatnan Moses!
18 Ya wada ay di mungngohoy ay he"a an adi da'a unudon an ta"on un hay way malgom an alyom ya mipapatoy! At pabi'ahom at ni' di punnomnomam ta adi'a tuma'ot."

2

Hay Nannagan Joshua hinan Immuy Nunhi'im ad Jericho

1 Ya din nungkampuan da Joshua an hina' Nun hi ad Shittim* ya hennagnay duwan linala'i ta umuyda munhi'im ad Canaan ta han napto' hi aatna an namamad Jericho,† mu ta adida mumpa'pa'innila. At hidin immuyda ya immiyanda eden nahdom hi abung han puta‡ an hi Rahab.

---

§ **1:14** Dida ya nan muntawon hi duwampulu unu nahuluk (Ex. 38:26). * **1:15** Num. 21:21-35; 32:1-27. * **2:1** Hay pohdonan ibaga ya *ayiw an akasya*. Ya madadawoh nan akasya an humangaw hinan babluy an manghan di danumna an umat eden lugal. † **2:1** Hay pohdonan ibaga ya *siudad di bulan*. Ya heten siudad ya niha"ad hi walun kilomitluh appit hi a'unugan di algaw hinan Wangwang an Jordan, ya nidugah di allupna an hin'umu'uddum ya tuluy mitlus di inabellogna, ya mabi'ah nan numbino'ob'on an obob hidi, at waday humagubanda, ya alyon nan udumnan nanginnilad ugwan an henen siudad di na'abbayag hitun luta an mamattig pay di aatna an ta"on un napa"i. ‡ **2:1** Hay intudun nan udumna an umat ay Flavius Josephus (37-100 A.D.) an ohan nuntudo' hinan historyn di Hudyuh din penghana ya bo'on putah Rahab ti hiya anuy babain numpapto' hinan abung an mabayadan di kuwaltuna. Mu inalin di udumnan verses an immannung an puta hiya (Heb. 11:31; Jac. 2:25).

2 Mu dengngol nan alid Jericho§ an wadaday immuy anun holag Israel an
munhi'im hinan babluyda!
3 At hennagnay immuy hi abung Rahab, ya inalidan hiyay, “Palahunom
nan impahgopmu ti un didana man nan immalin munhi'im hitun num-
babluyan tu'u!”
4 Mu impopo"oy Rahab tuwali dida, at inalinan diday, “Oo, wadada kan-
gan han duwan linala'in immalid uwanindi an agguy'u inilay nalpuwanda.
5 Mu nakakdah din wan mahdom an agguy ni' nitangob nan pantaw
di allup. Ya agguy'u hinanhanan di hay pangipluyanda, mu umuyyu ta
tundonyu dida, at ah'upanyu!”
6 Mu nahhun nongkay tuwalin immuy impo"oy Rahab didah nan way
atap, ya hinophopana didah nan dagami.*
7 At pindug mah daden hennag nan ali an ene'wadah nan kalatan mipluy
hinan Wangwang an Jordan.† Ya hidin nakakda ya intangobda nan pantaw
di allup.
8 Ya heden agguy ni' nolo'an nan duwan immuy nunhi'im ya immuy hi
Rahab hinan atap an awadanda,
9 ya inalinan diday, “Inilamin hi Apo Dios ya nalpah an indatnan da'yuh
ten babluy. At hiyanan way ohah nan tataguh tu ya nidugah di ta'otdan
da'yu!
10 Ti dengngolmiy inat Apo Dios hidin nunhiyanona nan danum hinan
Mumbolah an Baybay‡ ta waday nange'wanyuh din nakakanyud Egypt. Ya
dengngolmi goh din nangabakanyuh nan duwan alin di i'Amor an da Sihon
ay Og an didan amin hinan babluydan dammang di Wangwang an Jordan.
11 At hiyanan nidugah di ta'otmih nangngolanmi an ay mi'id di itaguanmi
an dumalat ay da'yu. At ma'awata' mahkay an nan Dios an unudonyu ya
Hiyay immannung an Dios hi ad abuniyan ya ta"on un hitun luta.
12 At hay ibaga' ay da'yu ya ihapatayun Apo Dios an hitun umalianyu
ya hom'on da'mi ni' ahan an hina"ama ta umat hinan inat'un da'yu. At
ipa'innilayud ugwan an denlo' da'yu
13 ta ibagayun ha"in an adiyu pi'patoy da ama ay ina, ya an aminda nan
a'agi', ya nan pamilyadah tun umalianyu!”
14 Ya inalin nan linala'in hiyay, “Oo, hiyay atonmi ti da'miy moltaon
Apo Dios hi unmi adi ipa'annung henen inalim, mu ta adim ibagbaga din
ina'inatmin ten babluy.”
15 Hay abung Rahab ya nidittum hinan allup. At hay atona ya nan tali di
uy'uyonah nan tawa ta hiyay pange'wan daden duwan linala'i.
16 Ya inalinan diday, “Ipluyyu ni' hinan bubulung ta umuy ayu mipo"oy hi
tuluy algaw ta miluh an mumbangngadda nan hennag nan ali an manganap
ay da'yu ya unyu mahkay inayun an umuy hinan awadan nan i'ibbayu!”
17 Ya inalin nan duwan linala'iy, “Adi'a numanomnom hinan inalim ti
hiyay atonmi.
18 Mu gahin hi unmu tigon ta nadatngan ay nan umalianmih tu ya
eneg'odmuh ten mumbolah an talin§ eten tawan pange'wanmi. Ya in-

§ **2:2** Adi tu'u nomnomon an un ohay alin numpapto' ad Canaan hidin immayan nan Hudyuh di an umat hi na'ohhan presidentih tud Pilipinas ti an amin nan ongol an siudad ya waday alina. * **2:6** Hiyah te pangalidah flax an intanomdah di. † **2:7** Hanan ginnaw ya un ohay mitlus di aluhungda, at madadawoh di bumad'ang hidi an adi umat hinan wangwang an maluhung ahan. ‡ **2:10** Unu Red Sea. § **2:18** Hay kinulug nan nabayag an membron di Himpampun an Tatagun Kristuh din amatagun nan a'apostoles ya hiyay attigan nan mumbolah an dalan Jesu Kristu ti hiyay dimmalat hi nabaliwana.

ayagam da amam ay inam, ya an aminda nan a'agim, ya nan pamilyada ta hitun abungmuy a'amunganyun amin.
19 Ti wada ay di lumahun eten abung ya mapatoy, at hiyay ad bahol an adi da'mi pabaholon. Mu gulat ta way ma'at hinan wah tun abung ya da'miy pabaholonyu.
20 Mu ibahhawmu ay tuwali nan inalimi ta waday pangipa'innilaam eten atonmi ya adimi goh ipa'annung nan inalimin he"a!"
21 Ya inabulut Rahab, at hennagna mahkay dida, ya ninaynayun nan mumbolah an talih nan way tawa.
22 Ya daden immuy nunhi'im ya inunudda din inalin Rahab ti inipluydah nan bubulung ta hidiy umuyda ipo"oyan hi tuluy algaw. At hiyanan ta"on hi un immuy inana'anap din linala'in hennag nan ali ya mi'id di inah'upanda, at numbangngaddad Jericho.
23 Ya hidin nakakandah nan Wangwang an Jordan ya bimmad'angda ta numbangngaddah nan awadan da Joshua. Ya inulguddan amin nan na'na'at.
24 Ya inalida goh ay Joshua di, "Immannung an indat tuwalin Apo Dios an amin nan babluy ay ditu'u ti an aminda nan tataguh di ya nidugah an tumata'otda an dumalat ay ditu'u!"

3

Hay Bimmad'angandah nan Wangwang an Jordan

1 Ya un hiyah nabiggat hi helhelong ya makak da Joshua ya nan holag Israel hinan nungkampuanda ta immuydah nan Wangwang an Jordan ya unda mungkampuh di.
2 Ya naluh di tuluy algaw ya immuy goh nun'ipa'innilan nan a'ap'apuh nan tataguh nan nungkampuandan
3 inaliday, "Wa ay ta tigon tu'un enekak nan padi nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios ya nitnud tu'un amin.
4 Ta ipanguluday owon ti ad ugwan ya anggay di umayan tu'uh di. Mu mibataan tu'uh ohay kilomitluh nan nangdon hinan Kahon ti adi mabalin an meheggon tu'uh nan Kahon!"
5 Ya inalin goh Joshua hinan tataguy, "Unudon tu'u nan nitugun hi aton an ma'at hi alenehan tu'u ti hi ma'et ya tigon tu'uy umipanoh'ah aton Apo Dios!"
6 At inalin Joshua hinan papadi ta iyattangda nan Kahon, ya nahhunda. At hiyay inatda.
7 Ya inalin Apo Dios ay Joshua di, "Mete"ad ugwan an algaw ya ipattig'u an wadaa' an bumadang ay he"an umat hinan inat'un Moses ta panginnilaan nan tatagun he"ay mangipangpangulun dida.
8 At alyom hinan papadin nangiyattang hinan Kahon ta umuyda gumawah nan Wangwang an Jordan, ya dimminongda ni' hidi."
9 At inalin goh Joshua hinan tataguy, "Umali ayu ta ibaag'u nan impa'innilan Apo Dios an hi Apu tu'u ay ha"in!
10 Ti Hiya an nahamad an Dios ya ipattignay nidugah an abalinanan bumadang ay ditu'u ti pun'ipalayawna nan holag Canaan, ya holag Heth, ya holag Hiv, ya holag Periz, ya holag Girgas, ya nan i'Amor, ya nan iJebus.
11 Ya tigonyuy umipanoh'a an ma'at hitun nangipangulun nan nangdon hinan Kahon an gumawah nan wangwang. Heten Kahon di Nittuwan di Uldin Apo Dios an hiyay mangipapto' hi an amin an wah tun luta.

12 Ya pot'onyuy himpulu ta duwan linala'i an hinohhay malpuh nan
himpulu ta duwan holag tu'un Israel ta waday atondah awni.*
13 Ya wa ay ta nan papadi an nangdon hinan Kahon ta gumawadah
nan wangwang ya duminong nan mangalin danum ta ay nabongbong nan
danum an malpuh nan bagtuna."†
14 Ya hidin nakakda nan holag Israel hinan nungkampuanda ta bu-
mad'angdah nan Wangwang an Jordan ya hihidya an hay nangipangulu ya
nan papadin nangiyattang hinan Kahon.
15 Ya eden gutud ya iwang an do'ol di danum. Mu hidin gimmawa nan
papadih nan way danum‡
16 ya nan danum an malpuh nan bagtuna ya dimminong ta ay nabong-
bong nongkay nan niyadagwin babluy an ad Adam§ an neheggon ad
Zarethan. At naltut di mumpa'uy hinan Ma'ahin an Lobong,* at hiyanan
mabalin an bumad'angda nan tataguh nan dammangnan neheggon ad
Jericho.
17 At inta'dog nan papadih nan gagwan nan wangwang ta engganay unda
mapupuh nan tatagun bimmad'ang hinan dammangna.

4

Nan Nitu"ul an Batun Panginomnoman hinan Na'at

1 Hidin bimmad'ang din holag Israel hinan Wangwang an Jordan ya inalin
Apo Dios ay Joshua di,
2 "Ipa'innilam hinan pento'yun himpulu ta duwan linala'ih nan hinohhan
himpangapu
3 ta umuydah nan gagwan di wangwang hinan way tumata'dogan nan
papadi, ya inummaldah dih hinohhan batu. Ya inamungdah nan pungkam-
puanyuh mahdom."
At inalin mah Joshua hidin pento'da
4 ta ma'amungda.
5 Ya inalinan diday, "Mumbangngad ayuh nan gagwan di wangwang
hinan way timma'dogan nan papadi ta way ohaan impi'ugnay ohah batu.
At miyunnudan hinan uyap tu'un himpulu ta duwan holag Israel

---

* **3:12** Bahaom nan Josh. 4:1-8. † **3:13** Anaad ta mahapul an nan papadin nangiyattang hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios an ay tronon Apo Dios hitun luta di mahhun an umuy hinan Wangwang an Jordan? Manu ay ya kinulug nan iCanaan an hi Ba'al an na'abbagbagtun bululda an numpapto' anuh nan udumnan bulul ya inabakna nan madayaw an numpapto' hi baybay ya wangwang, at waday biyangna anun mumpapto' hinan lutadad Canaan. Mu gapu ta mipattig hi awni an hi Apo Dios di manob'a' hinan danum hi Wangwang an Jordan at itudunah nan iCanaan an wada ahan di biyang Apo Dios an manakup hi lutada ta Hiyay mihukat ay Ba'al an mumpapto'. ‡ **3:15** Hay aat nan Wangwang an Jordan hidid Jericho hi un manghan di udan ya un 27 unu 33 an mitlus di inabellogna, mu hinan timpun di iwang ya un ohay kilomitlu ta han godway inabellogna. Ya manu ay hiyah ne aatna ya bo'on hay do'ol an udan di dalatna ti nan do'ol an snow an ay dalallu an manganang hinan Duntug an Herman hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya umuy hinan Wangwang an Jordan. § **3:16** Heten babluy ya wah nan pingit di Wangwang an Jabbok, ya middum nan umayuh an danum hidih nan danum di Wangwang an Jordan an mundadyu an umuy hinan Natoy an Lobong. Ya hidin 1927 A.D. ya nagday hidi, at agguy immayuh di danum hidih duwampuluy olas. Ya alyon nan udumna an mid mapto' ya inyabulut goh Apo Dios an genday hidih din 1406 B.C. ta way inat nan Hudyun bimmad'ang, ya gulat ta un goday mu umipanoh'a damdama ti hi Apo Dios di nangipa'at. * **3:16** Unu Dead Sea (unu nan Natoy an Lobong).

6 ya ta miyammay panginomnoman tu'uh udum hi algaw eten inat Apo
Dios. At wa ay ta hanhanan nan holag hi pidwa di aat daten batu
7 ya alyon tu'uy, Hiyanay panginomnomnoman tu'un holag Israel hi
engganah nan inat Apo Dios. Ti hidin inggawan din papadi nan Kahon
hinan wangwang ya dimminong din umayuh an danum an ay nabongbong
nan malpuh bagtuna."
8 At nan linala'i ya inunudda nan inalin Joshua. At way ohaan immuy
hinan gagwan di wangwang, ya impi'ugnay ohan batu ta miyunnudan
hinan uyapdan himpulu ta duwan holag Israel ta inyuydah nan way
pungkampuanda. Ti umat hina tuwaliy inalin Apo Dios ay Joshua hi atonda.
9 Ya impatpun goh Joshua nan himpulu ta duwa goh an batuh nan
gagwan di wangwang an timmata'dogan nan nangiyattang hinan Kahon.
At engganad ugwan ya wadah di.*
10 At din papadin nangdon hidin Kahon ya timmata'dogdah nan gagwan
di wangwang ta engganay inat an amin nan tatagu din inalin Apo Dios
ay Joshua an hiyah ne din ina'allin tuwalin Moses ay hiyah atonda. At
nunnaudon din tatagun bimmad'ang
11 ya unda mahkay miyangunuh an bumad'ang nan papadin nangiyat-
tang hinan Kahon. Ya linauhanda nan tatagu ta diday mangipangulu.
12 Ti hay nahhun an bimmad'ang hinan wangwang ya nan linala'in
holag Reuben, ya nan holag Gad, ya nan godwan nan holag Manasseh an
nundadaandan mi'gubat ti hiyah ne din inalin Moses.
13 At immuy hi napat di libu† daden immuy ni'gubat an inipluydah nan
nundotal an neheggon hi ad Jericho. Ya wadah Apo Dios ay dida.
14 Dumalat nan na'at eden algaw ya impabagtun Apo Dios hi Joshua hi
hinagang nan holag Israel. At ninaynayun di pamilyadan hiyah engganah
natayana an umat goh damdaman Moses.
15 Ina'allin tuwalin Apo Dios ay Joshua
16 hi bumad'angda nan nangiyattang hinan Kahon.
17 At hiyah ne inatna.
18 Ya hidin dimma'al daden papadi ya himbumagga ya niguwang din
danum an naltut an umayuh hinan Wangwang an Jordan ta umat hidin
aatna tuwalih din hopapna.
19 Ya hay na'atan hana ya hidin miyapuluh algaw den hopap di bulan.‡
At hidin bimmad'angda ya immuyda nungkampud Gilgal§ an niyappit hi
buhu'an di algaw hi appit ad Jericho.

---

* **4:9** Hay pohdonan itudu ya nete"ah din nitud'an ten Liblu an Joshua. † **4:13** Anaad ta un napat di libuy immuy an nalpuh nan holag Reuben, ya holag Gad, ya godwan di holag Manasseh ti din na'uyapandah nan mapulun ya waday 43,730 an titindalun nalpuh nan holag Reuben (Num. 26:2, 7), ya 40,500 an titindalun an nalpuh nan holag Gad (Num. 26:2, 18), ya 52,700 an titindalun an nalpuh nan godwan holag Manasseh (Num. 26:2, 34)? Ti gulat ta godwon tu'uy bilang di holag Manasseh ta un 26,350 di mabilang at un 110,580da an titindalu! Mu ma'innila an na'angang nan udumnan titindaluh appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ta way inatdan nangiyadug hinan pamilyada, ya a'animalda, ya lutada. ‡ **4:19** Unu Nisan/Abib (March-April) 10, 1406 B.C. Henen algaw di pamto'an nan Hudyuh uyaw an kalniluda ta milahhin hi opat di algaw ya unda golton hinan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana. Ya immannung an piniliday uyawda ti ni'gotaddah Nisan 14 (Josh. 5:10). Ya henen Nisan 10 hidin amatagun Jesus di algaw hi nuntakayanah nan uyaw an dongki an ma'alih Palm Sunday ta paddungnay inalinah nan tataguy, "Tayaa' an na'ahhamad an ay Uyaw an Kalnilu, at pot'ona' ni'." § **4:19** Heten babluy ya wah north-east di siudad ad Jericho hi nahuluk hi tuluy kilomitlu.

20 Ya hidiy nangitipunan da Joshua hinan himpulu ta duwan batun din
na'alah nan Wangwang an Jordan.
21 Ya inalin Joshua hinan holag Israel di, “Hi pidwah un hanhanan nan
a'apu tu'uy aat ten natpun an batu
22 ya alyon tu'uy, Danen batuy mangipanomnom hidin nundalananmih
nan Wangwang an Jordan an natob'a' nan danum ta nan mamagay di-
nalanmi.
23 Ti nunhiyanon Apu tu'un hi Apo Dios nan wangwang ta engganay un
ami bimmad'ang an amin an umat damdamah din inatnah nan Mumbolah
an Baybay* ta way inatmin bimmad'ang.
24 Ya na'at hana ta panginnilaan di an amin an tataguh tun luta an hi Apo
Dios ya mi'id di adina abalinan. Ya ta wan Hiya an hi Apo Dios an Apu tu'u
di ta'tan tu'u ya unudon tu'uh enggana.”

5

Hay Nungkugitandad Gilgal

1 Hidin dengngol nan a'alin di holag Amor an nunhituh immapit hi
alimuhan di algaw an wa tu'uh nan Wangwang an Jordan nan inat Apo Dios
an nandu' hinan wangwang ta way nange'wan nan holag Israel ya nidugah
di ta'otda, at mi'id di tuliddan mananggah nan holag Israel. Ya umat goh
hinan a'alin di holag Canaan an nunhituh nan way pingit di Baybay an
Mediterranean.*
2 At hiyah den gutud di nangalyan Apo Dios ay Joshua di, “Mun'amma
ayuh uwah, ya kinukityu nan linala'in holag Israel.”
3 At hiyay inat da Joshua ta nete"an de ya nginadnandah den Duntug an
Nungkugitan.†
4 Ya manu ay inalin Apo Dios an aton Joshua hene ti nun'a'atoydan amin
hinan mapulun din mina'ilog an linala'in nalpud Egypt.
5 Mu manu ay dida ti nakugitda, mu agguyda nakugit din linala'in
nitungaw hinan mapulun.
6 Ti napat di tawon‡ hi nunle'le'dandah di ta engganay nun'a'atoydan
amin din linala'in olognan mi'gubat an nalpud Egypt ti dumalat di agguyda
nangunudan ay Apo Dios. Ya hiyanan inalin Apo Dios an adi ahan mabalin
hi tigonda nan malumong di mitanom an nidugah an do'ol di ma'an an
babluy an inalinah din o'ommoddah idatnan dida ya nan holagda.
7 At nan linala'in nihukat ay dida di kinugit da Joshua ti dida nan agguy
nakugit hinan owon.
8 Ya hidin nalpah an nakugitdan amin nan linala'in holag Israel ya
nihinadah nan nungkampuanda ta engganay nun'apoyanan nan kugitda.
9 Ya inalin goh Apo Dios ay Joshua di, “Ad ugwan an algaw ya *inaan'u*
mahkay din nidugah an nabainanyud Egypt an gapuh numbalinanyuh
baal.” At hiyanan nangadnan heten lugal hi Gilgal§ hi engganad ugwan.
10 Ya heden nahdom hinan miyapulu ta opat di algaw eden bulan* hi
awadan nan holag Israel hidid Gilgal ya nginilinda din Punnomnomandah

---

* **4:23** Unu Red Sea. * **5:1** Bahaom nan footnote di Josh. 3:13 ta innilaom nan ma'awatan nan iCanaan hi ma'at ay didah awni. † **5:3** Mu hay ngadana tuwali ya *Gibeath Haaraloth*. ‡ **5:6** Hay aat ten napat an tawon ya waday duwa an tawondah din nihihinandah nan puun di Duntug an Sinai (Num. 10:11-12), ya tulumpulu ta han waluy tawon goh di nunle'le'dandah nan mapulun an dimmalat nan numbaholandad Kadesh Barnea (Deut. 2:14). At 2+38=40. § **5:9** Hay pohdonan ibaga ya *na'aan*. * **5:10** Unu Nisan/Abib (March-April) 14, 1406 B.C.

nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan holag Israel ta agguyda ni'patoy dida.
11 At nabiggat hi nalpahan di behta† ya immuyda inummal hi bungan di
nitanom hidi, ya inhanglagday udum, ya inyammadah tinapay di udum an
agguy nabino'bo'an. At hiyah de hopap di nanganandah nan bungan di
nitanom hi ad Canaan.
12 Ya nete"an den nabiggat‡ ya mi'id mahkay di gun mun'a'agah an manna
an hay nipallog hi ina'inanda ya nan bungan di nitanom hi ad Canaan.

Hay Nangabakandad Jericho

13 Ya hidin awadan Joshua hinan neheggon hi ad Jericho ya himbumagga
ya tinnigna han lala'in ni'haggangan ay hiya an ino'odnanay hanggapna. At
immuy hi Joshua, ya inalinan Hiyay, “Da'miy niddumam, unu nan mi'buhul
ay da'mi?”
14 Ya tembal din lala'in inalinay, “Mi'id hinan inalim di nidduma' ti Ha"in
nan ap'apun di tindalun Apo Dios!”§
At nunlu'bub hi Joshua hinan luta ta e'gonana, ya innayunan inaliy, “Hay
pohdom hi ato' an baalmu?”
15 Ya inalin din ap'apun di tindalun Apo Dios di, “Anom nan hapatusmu ti
wah tuh Apo Dios.” At inat Joshua.

6

Hay Nangabakan da Joshua ad Jericho

1 Ya dumalat di ta'otdah nan holag Israel ya inhamad nan iJericho an
intangob an amin nan pantaw di allup. Ya naguwalyaan goh. At mi'id di
mabalin hi makak hidi, ya umat goh an mi'id di mabalin hi humgop.
2 Mu inalin Apo Dios ay Joshua di, “Heten babluy an Jericho ya indat'u
tuwalin da'yu an ta"on un nan ali ya nan nun'atulid an titindaluna.
3 At hay atonyu an da'yuh nan tindalu ya umuyyu le'don heden babluy hi
mumpenghan hi binigat hi onom di algaw.
4 At pot'om di pituh nan papadi ta mapongdah talampet, ya diday
mangipangpangulu ya un nan mangdon hinan Kahon an Nittuwan nan
Uldin'u ta hinan miyapitun algaw ya unyu le'don hi mumpapitu an gun
ipagangoh nan papadi nan talampetda.*
5 Ya unda mahkay ipagangoh di ohah mabayag ya unda idinong. Ya
dengngolyu ay henen gangoh ya nundedehhan ayun amin an tum'u' ta
mun'atu"in an amin nan allup an nunlene'woh ad Jericho. At na'at ay hene
ya unyu mahkay hogpon heden babluy.”
6 At inayagan Joshua nan papadi, ya inalinan diday, “Iyattangyun udum
nan Kahon, ya impangulun di pituh nan i'ibbayun napong hi talampet.”
7 Ya inalin goh Joshua hinan i'ibbanan linala'in umuy munle'od hinan
na'allup an babluy ta mahhunday udum hinan tindalu ya un nan nangdon
hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios.
8 At inun'unudda nan inalin Joshua an impangulun nan pitun papadin
napong hi talampet, ya nitnudda nan nangdon hinan Kahon.

---

† **5:11** Unu Nisan/Abib 15, 1406 B.C. ‡ **5:12** Unu Nisan/Abib 16, 1406 B.C. § **5:14** Do'ol di mangulug an Hiya ya hi Jesu Kristun nipattig hidin gutud di Old Testament ti inabulutnay nange'gonan Joshua ay Hiya. * **6:4** Anaad udot ta an amin ya *pituy* numberda? Ti *pituy* papadi, ya *pituy* talampet, ya *pituy* algaw, ya *pituy* punli'ubandah nan siudad, ya hinan *miyapitun* algaw ya natu"in din allup. Manu ay ya ta ituduna an mete"ay balbalun gutud di Hudyu an umat hidin balbalun gutud an nete"ah din nalpahan din pitun algaw hidin nunlumuwan Apo Dios hitun luta. Ya hay itudun nan bilang an pituh nan Hudyu ya *nahamad*.

9 Ya unda goh mitnud nan linala'in mi'gubat. Ya nan papadin nangdon hi
talampet ya gunda pun'ipagangoh di talampetda.
10 Mu pinadanan tuwalin Joshua didan adida humaphapit, ya adida ahan
muntu'u' ta engganah unna alyon!
11 Unat goh lene'oddah den na'allup an babluy ya numbangngaddah
nungkampuanda ta hidiy umiyanandan den nahdom.
12 Ya unat goh nabiggat ya nangag'agan bimmangon hi Joshua, ya im-
panuhnay aton nan linala'in umat hidin inatnah din hopapna. At inyattang
din papadi nan Kahon ta umuyda goh le'don ad Jericho.
13 Ya impangpang'un din titindalu ya unda mangunud nan papadin
manginaynayun an mangipagangoh hinan talampet. Ya unda mitnud nan
nangdon hinan Kahon, at niyangunuhda mahkay an nitnud nan udum an
titindalu
14 ta penenghandan lene'od, ya numbangngaddah nan nungkampuanda.
At umat hinay ina'inatdah onom di algaw.
15 At hidin miyapituh algaw ya un goh wan mun'awawa'ah ya bimman-
gonda, ya nabulogdan umat hidin gunda inat ta immuyda lene'od ad Jericho
hi numpapitu.†
16 Ya hidin miyapituh nunle'danda ya impagangoh nan papadi din talam-
pet, ya inalin Joshua hinan tataguy, “Tumkuk tu'u ti hi Apo Dios ya indatna
mahkay ay ditu'uh ten babluy!
17 At pa"ionyun amin nan wah tun ten babluy ta paddungnay me'nong
ay Apo Dios‡ an anggay da Rahab§ an hina"amay ma'angang ti hiya din
bimmadang hidin duwan ibba tu'un immalin nunhi'im.
18 At nan inali' hi patayonyu ya tigonyu ta atonyu, ya umat goh an
mahapul an pa"ionyun amin nan gina'uda. Ti wada ay di alanyu ya hiyah
ne lummuh apa"ian tu'u.
19 Mu nan silver, ya balitu', ya nan malgom an gambang unu gumo' di
niyamma ya iyuyyuh nan pundayawan ay Apo Dios ta hidi ya ammunay
a'usalana.”
20 At hidin impagangoh nan papadi din talampetda ya nundedehhandan
nuntu'u' nan i'ibbada, ya nun'atu"in din allup hinan nunlene'woh hinan
babluy. At nunnaudondan henggop nan babluy.
21 Ya numpatoydan amin nan tatagu, ya ta"on un nan baka, ya nan kalnilu,
ya nan dongki.
22 Mu hinunnan Joshua an inalih din duwan linala'in din immuy nunhi'im
an inalinay, “Umuy ayuh abung Rahab ta awitonyu didan hina"ama, ya
imbataanyu dida ta ipa'annungyu din inaliyun hiya.”
23 At immuyda inawit didan amin an wah din den abung ta inyuyda didah
nan neheggon hinan nungkampuan nan holag Israel.
24 Ya unda gohbon heden babluy ta engganay nun'oghob an amin. Ya
hay inangangda ya anggay ya nan gina'un balitu', ya silver, ya gumo', ya
gambang di niyamma an inamungda ta inyuyda iniddum hinan nitalepnan
di gina'un Apo Dios.

---

† **6:15** Nan siudad ad Jericho ya adi umat hinan a'ongol nan siudad ad Manila. Ti nan lukud di na'angang hi agguy napa"id ugwan ya hi'itangan tuluy gahut di mitlus di inabellogna ya duway gahut di mitlus di inadu"oyna. ‡ **6:17** Waday ipaddungan nan animal an me'nong ay Apo Dios ya nan gina'un di iJericho an mahapul an e'nongdan Apo Dios ti nan animal ya moghob ta mid mahkay di ma'angang. Umat goh hinan gina'u ti ma'ahhapul an pa"iondan amin ta paddungnay moghob ta mid ma'angang, at mattig an hana ya mibilang an bagin Apo Dios hi enggana. Mu waday adida pa"ion ti mabalin an ma'usal hinan pundayawan ay Apo Dios (verse 19). § **6:17** Bahaom nan footnote di Josh. 2:1 ta innilaom di aatna an puta.

25 Ya agguyda ni'patoy nongkay da Rahab an hina"ama ti dumalat di
nangipo"oyanah din duwan immuy nunhi'im ad Jericho. At engganad
ugwan ya wah diday holagdad Israel.
26 Ya hidin napa"i mahkay ad Jericho ya inalin Joshua di, “Nan tagun
munnomnom an mangipaphod ad Jericho ya moltaon Apo Dios.
Ya wa ay di mangiyammah ipabunan di tu'ud
ya mapatoy nan pangpangullun lala'in imbaluyna.
Ya wa ay goh di mangiyammah nan pantaw nan allup
ya mapatoy nan udidian an lala'in imbaluyna.”*
27 At hihidyan wagwadah Apo Dios an bimmadang ay Joshua, at nundon-
gol hinan abablubabluy.

7

Hay Na'abakan nan Holag Israel an Dumalat di Numbaholan Achan

1 Ta"on hi un inalin Apo Dios hinan holag Israel hi mahapul an mi'id di
bagiondah nan gina'ud Jericho, mu imbahhaw di oha ay dida an hi Achan.
At hiyanan nidugah di bungot Apo Dios ay didan holag Israel. Hi Achan ya
imbaluy Carmi an hina' Zimri an ap'apun Zerah an nalpuh holag Judah.
2 Ya hay awadan da Joshua ad Jericho ya hennagnay udum hinan linala'i ta
umuyda hi'imon nan babluy ad Ai* an neheggon ad Beth Aven† an niyappit
hinan buhu'an di algaw hi ad Bethel.‡
At hidin numbangngadda
3 ya inalidan Joshua di it'ittang heden babluy, at ta"on unda ammunay
duwa unu tuluy libuh honogonah umuy mangubat ay dida.
4 At un ammuna mah di tuluy libuh nan linala'iy hennag Joshua. Mu
undaat goh numpangalayaw
5 ti numpudug nan tatagud Ai didah nan madadyun miyuy ad Shebarim.
Ya pinatoyday umuy hi tulumpulu ta onom hinan holag Israel hinan
enengwada. At nidugah an mangluydah ta'otda.
6 At numpi"in da Joshua ya nan i'ibbanan a'ap'apuy lubungdah nu-
manomnomanda, ya nun'iloglogday hupu', ya immuydan numpunlu'bub
hinan hinagang di Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios ta engganay un
nahdom.
7 Ya nunluwaluh Joshua ay Apo Dios an inalinay, “Apo Dios an
na'abbagbagtu, anaad ahan ta impabad'ang da'mih nan Wangwang an
Jordan ya ten umat hituy na'at ay da'mi? Od'odolna tuwalih un ami
nunnanannong hi dammangna ya un nan immalianmih tu ti undan adi
ammuna ya numpatoy da'mih nan holag Amor!
8 Apu, hay pambal'u mah eten na'at an nonong ya da'min holag Israel di
nun'ipalayawda?
9 At undan adi donglon nan iCanaan ya nan udum an tataguh nan
nun'eheggon an babluy ya nonong ya immalida ta li'ubon da'mi, ya numpa-
toy da'min amin! Ya hay aton mah nan ngadanmu an midaydayaw?”
10 Ya inalin Apo Dios ay Joshua di, “Anaad ta munlulu'bub'ah na?
Tuma'dog'a!

---

* **6:26** Bahaom nan I Ki. 16:34 ta innilaom din na'at. Ya manu ay penhod Joshua an adi mipaphod nan siudad ad Jericho hi enggana ya ta pannigan nan Hudyu an bagin Apo Dios an amin di lutadah enggana. * **7:2** Hay pohdonan ibaga ya *nan napa"i.* Hay inadagwin nan babluy ad Jericho hi ad Ai ya duwampulu ta opat di kilomitlu, ya nihinah nan aduntuduntug an neheggon hi awadan nan siudad ad Jerusalem. † **7:2** Hay pohdonan ibaga ya *babluy an awadan nan na"appuhi.* ‡ **7:2** Hay inadagwin nan babluy ad Bethel hi ad Ai ya nahuluk hi tuluy kilomitlu.

11 Ipa'innila' ay he"a an da'yun holag Israel ya numbahol ayu ti agguyyu
inunud nan intugun'un da'yu ti waday innalyuh nan gina'ud Jericho an
hiyana nan mapa"i. Ya unyuat goh inakaw ya inhaut goh udot an inid-
dumyuh nan gina'uyu.
12 At hiyah ne dimmalat ta da'yuy nipalayaw ti ta"on mahkay un da'yu ya
nun'onong ayuh mapa"i ti adi mabalin an wadaa' ay da'yu ta engganay unyu
pumpa"i nan innalyun impawa'!
13 At umuymu alyon hinan tatagu ta atonda nan ma'at hi alenehan ta
midadaandan mi'dammu ay Ha"in hi ma'et. Ti Ha"in an Ap'apu ya pohdo'
an ibagan didan waday impo"oydah nan gina'un inali' hi pa"ionyu. Ya
gahin hi un ma'aan ay da'yun holag Israel ya un mabalin an abakonyu nan
mi'buhul."
14 Ya inalin goh Apo Dios ay Joshua di, "Alyom hinan tatagu an hi ma'et
hi pi'dammuandan Ha"in, ya ma'uhi'uhigdan umali nan ahimpahimpam-
pun an holag Israel ta nangamung di pot'o'. Ya unda ma'uhi'uhig nan
ahimpahimpangapuh nan himpampun, ya napto' ay goh nan himpangapu
ya unda mehnod nan ahinahina"ama. Ya napto' ay goh nan hina"ama
an nalpuwan nan numbahol ya un'u ohha'ohhaon dida ta engganah un
ma'ah'upan.
15 At wa ay ta na'ah'upan nan tagun awadan nan impawa' an gina'u
ya genhobyu an middum nan pamilyana, ya an amin nan gina'uda, ya
animalda. Ti nidugah an ababain di nangatnan da'yun holag Israel, ya umat
goh an imbahhawna din inali'."
16 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya impanuh Joshua nan tatagu ta
na'uhi'uhigda nan numbino'ob'on an holag Israel. Ya awni ya nan holag
Judah di napto'.
17 At na'uhi'uhigda goh an immuy ni'haggangan ay Apo Dios nan
numbino'ob'on an holag Judah. Ya awni ya nan holag Zerah di napto'.
At inuhi'uhigda goh didan numpunhina"ama, ya nan pamilyan Zimri di
napto'.
18 Ya unda mahkay goh ohha'ohhaon nan holag Zimri, ya napto' hi Achan
an hina' Carmi an imbaluy Zimri an hina' Zerah hinan holag Judah.
19 Ya inalin Joshua ay Achan di, "Imbaluy'u, hi Apo Dios di padayawam hi
ad ugwan ta ibagam nan inatmu an adim ihaut!"
20 Ya tembal Achan an inalinay, "Immannung an numbahola' ay Apo Dios
an Ap'apu tu'un holag Israel! At hay inat'u
21 ya innal'u nan mapmaphod an lubung an na'alad Babylon, ya nan
nahuluk hi duway kilun silver an miyammah pihhu, ya nan na'upeng an
balitu' an manghan hi godway kilu. Ti hidin tinnig'u dane ya nidugah
di nangamnawa', at hiyanan innal'u. At wah didan inlubu"uh nan way
nuntuldaa' an nundalinato' nan silver."
22 At hennag Joshua nan linala'i ta nunnaudondan immuy hinan nuntul-
daan Achan, ya inah'upanda nan inlubu'na an nundalinat nan silver.
23 Ya innalda ta inyuydah awadan Joshua ya nan tatagu, ya impatangdah
nan way hinagang Apo Dios.
24 At madhuda da Joshua ya an amin nan holag Israel, ya dempapda da
Achan an hina"ama, ya nan animaldan baka, ya dongki, ya kalnilu, ya din
tuldan abungna, ya nan balitu', ya nan silver, ya an amin din udum an
gina'una ta inyuydah nan Nundotal an Achor.
25 Ya heden na'amungandah di ya inalin Joshua ay Achan di, "Anaad ahan
ta inatmuy umat hinan nidugah ay da'mi? At ad ugwan ya hi Apo Dios di
mangiballoh eten nappuhin inatmu!"

At nadhuda nan tatagu ta nundotnayda da Achan ya nan pamilyana ta engganay unda nun'atoy ya umat goh hinan animalda. Ya genhobda nan gina'uda.
26 Ya ginabunanda didah batu, at engganad ugwan ya wah din natu'utu'ul.§ Ya hiyanan engganad ugwan ya nangadnan hi Nundotal an Achor.*
Hidin nangatandan de ya na'aan mahkay din nunheglan bungot Apo Dios hinan holag Israel.

8

Hay Nangabakan nan Holag Israel ad Ai

1 Ya inalin Apo Dios ay Joshua di, “Adi'a tuma'ot, ya adi'a munlungdaya. Itnudmun amin nan i'ibbam an titindalu* ta munti'id ayuh nan babluy ad Ai ta umuyyu gubaton nan tataguh di. Ti ad ugwan ya ipa'abak'un da'yu nan alih di, ya nan tataguna, ya nan babluyna.
2 Ya atonyud Ai nan umat hi inatyud Jericho ya hinan alida. Mu hi ad Ai ya mabalin an alanyu nan gina'uda ya a'animalda. At hay atonyu ya umuyday udum hinan tindaluh nan way pangngel den babluy ta umuyda mipo"oy hidi ta un himbumagga ya bimmuhu'dah un madatngan di gutud.”
3 At nundadaan da Joshua ya an amin nan titindalu. At pinilinay tulumpuluy libuh nan nun'ala'eng an mi'gubat, ya hennagna didan den nahdom
4 an inalinay, “Ihamhamadyun donglon tun hapito' ta umuy ayuh nan pangngel nan babluy ad Ai ta hidiy ipo"oyanyu. Ya adi ayu miyadagwi ta ag'agah bumuhu'anyuh un mahapul.
5 Ya da'mi ay kogoh hitun i'ibba ya nonong ya nundapuh amid Ai ta wa ay ta umalidan manamun da'min umat hidin inatdah din hopapna ya limmayaw ami.
6 Ya ta way atondan mamdug ay da'mi ta umadagwidah nan babluy ti hay inilada ya immannung an lumayaw amin umat hidin hopapna!
7 Ya wa ay ta umat hinay ma'at ya himbumagga ya immuy ayuh nan babluy, at idat Apo Dios ay ditu'u!
8 Ya hay ahan alyo' ay da'yu ya adiyu ibahhaw ta gohbonyu ti hiyah ne din inalin Apo Dios hi aton tu'u.”
9 At hennag Joshua dida ta immuyda, ya nun'ipo"oydah nan numbattanan di ad Ai ya ad Bethel an niyappit hi alimuhan di algaw hi ad Ai. Ya da Joshua ay ya nihinadah dih nan nungkampuanda.
10 At hidin nabiggat hi helhelong ya na'amungda da Joshua, ya nan titindalu, ya nan a'ap'apu, at nakakdan inipluydad Ai.

---

§ **7:26** Hiyah ne miyadwan lugal hi awadan nan na'amung an do'ol an batu ti impiyamman Joshua din oha ad Gilgal ta panginomnomandah nan bimmadangan Apo Dios ay didan bimmad'ang hinan Wangwang an Jordan (Josh. 4:20), ya hay panginomnoman eten miyadwah nan Nundotal an Achor ya nan agguy bimmadangan Apo Dios ay dida an dimmalat di bahol. * **7:26** Hay pohdonan ibaga ya *pimmuhian*. Ya nan Achor ya oha goh an ngadan Achan, at numpaddungda an hapit. (Ya wada goh di miyatlu an Achar an nitudo' hi I Chron. 2:7). * **8:1** Hiyah te immannung an planun Apo Dios—ta itnud Joshua an amin nan titindaluna, at nibahhaw da Joshua hinan nahhun an gimmubatandad Ai ti un 3,000 an tindaluy immuy (Josh. 7:4). Ya hay oha goh an nibahhawan Joshua ya hennagnay munhi'im ad Ai ta diday mangibaag ay hiyah maphod hi atondan mangameh hinan i'Ai (Josh. 7:2-3), mu od'odolnah unna imbagah nan Anghel Apo Dios an hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament ad Gilgal ta Hiyay mangibaag hi atonda (Josh. 5:13-15; Judg. 2:1).

11 Ya wan unda dimmatong hinan hinagang ad Ai ya nungkampudah
dih nan immapit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya hay
numbattanan di nungkampuandad Ai ya wa han nundotal.
12 Ya umuydah lemay libu nan titindalun hennag Joshua ta umuyda
mipo"oy hinan numbattanan di ad Ai ya ad Bethel an niyappit hi alimuhan
di algaw hi ad Ai.
13 At an aminda nan titindalun holag Israel an ta"on un nan nipo"oy ya
nundadaandah nan nihinanda. Mu hi Joshua ya eden nahdom ya immuy
hinan nundotal ta hidiy nihinana.
14 Ya unat goh inamang nan alid Ai nan holag Israel ya nunnaudondah
nan tindalunan den helhelong ta immuydad Arabah ta gubatonda nan
holag Israel. Mu agguyda inilan wadaday i'ibban da Joshua an nipo"oy
hinan pangngel nan babluyda.
15 Ya unat goh tinnig da Joshua nan umalin mi'gubat ya hinlaylayawondan
inipluydah nan mapulun.
16 Ya na'amin nan linala'id Ai an namdug ay da Joshua ta immadagwidah
nan babluyda.
17 At mi'id di ta"on hi ohah lala'ih na'angang hi mungguwalyah nan
babluy, ya ta"on un nan iBethel ya na'amindan bimmuhu' hinan babluyda
ta badanganda nan i'Ai. Ya wan nibughul nan pantaw di allup ad Ai.
18 Ya inalin Apo Dios ay Joshua di, “Eldongmu nan hul'udmud Ai ti
ipahakup'un da'yuh den babluy.” At eneldong Joshua din hul'udnad Ai.
19 At hidin eneldongna din hul'udna ya nabannuhu'da din nun'ipo"oy an
tindalu, ya nunnaudondan immuy ad Ai. Ya nunnaudondan genhob.
20 Ya hidin nungwingi din tindalud Ai ya inamangda nan ahu' hinan
babluydan umu'udyu' an tumulud daya. Mu mi'id di atondan mumbangn-
gad ti pumpudug nan holag Israel, at mi'id di lumayawanda.
21 Ya hidin inamang da Joshua nan ahu' ya iniladan nan i'ibbaday immuy
hidi. At numbangngadda goh ta inayundan gubaton nan linala'in i'Ai an
namdug ay dida.
22 Ya na'amtang ya dimmatongda nan i'ibbadan din immuy ad Ai ta
nali'ubdah nan gagwan nan i'Ai ta numpatoyda dida, at mi'id di inangang
nan holag Israel
23 an ammuna nan alid Ai an tiniliwda ta inyuydan Joshua.
24 Ya hidin pinatoydan amin nan linala'in i'Ai ta nun'iwakilatdah nan
payaw ya nan mapulun ya unda mumbangngad hinan babluy ad Ai. Ya
pinatoyda goh an amin nan tatagun na'angang hidi.
25 At hay uyap di pinatoydan linala'i ya binabain i'Ai ya umuy hi himpulu
ta duway libu. At an amin nan i'Ai ya nun'a'atoyda nongkay.
26 Ya umat hina ti hi Joshua ya ene'eldongnad Ai nan hul'udna ta engganay
unda na'amin an nun'atoy din numpunhituh di.
27 Mu nan a'animal ya nan gina'ud Ai ya hinamham nan holag Israel ti
hiyah ne inalin Apo Dios ay Joshua hi atonda.
28 At genhob da Joshua ad Ai ta nun'apa"ih engganad ugwan.
29 Ya din alida ya pinatoyda, ya intayundah nan ayiw ta engganah din
na'uy an ma'ahom.† Ya hidin nalimuh di algaw ya unda ibagan Joshua
ya nan linala'i ta umuyda alan di odol nan a'ali an natoy, ya intapaldah
pangngel nan pantaw di allup den babluy. Ya ginab'unandah do'ol an batu
ta engganad ugwan ya wagwadah di.‡

† **8:29** Inunud Joshua nan Uldin ti paniaw ay didah un way nitatayun hinan ayiw hi mahdom (Deut. 21:22-23). ‡ **8:29** Hiyah ne miyatlun na'upun an batu ta panginomnomanan didah bimmadangan Apo Dios ay dida (bahaom nan footnote di Josh. 7:26).

Hay Nangibaagandah nan Ni'tulagan Apo Dios ay Didah dih nan Duwan Duntug

30 Hidin awadan nan holag Israel hinan way Duntug an Ebal ya impiyamman Joshua han pun'onngan hi me'nong ay Apo Dios an inunuddan holag Israel
31 ti hiyah ne inalin din hi Moses an baal Apo Dios hi atona.§ At nan enetpengnan batuh nan pun'onngan ya nan agguy nahilhilan unu napengpeng ti hiyay nitudo' hinan intugun Moses.* At hiyah ne nange'nongandah nan onongdan Apo Dios an Onong an Moghob. Ya wada goh di ene'nongdan Onong hi Pi'lenggopandan Apo Dios an un itang di gohbonda, ya inihdada nan ma'angang.
32 Ya hay oha goh hi inat Joshua hidin awadandad Ebal ya inhelhelnah din batu an pun'onngan nan Uldin Apo Dios.† At tinnig nan tatagun holag Israel heden inatna.
33 Ya inunudda goh din inalin din hi Moses hi atondah un madatngan di pungwagahan nan padin dida. At an aminda nan holag Israel an ta"on un nan a'ap'apu, ya nan mangipangpangulu, ya nan udum an u'upihyal, ya an amin nan nitnud ay dida‡ ya nagodwadah timma'doganda. At hinagangdan amin nan padi an holag Levi an din nangiyattang hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios an nibattan ay dida. At hay godwana ya din'ugda nan Duntug an Gerizim, ya nan godwana ya din'ugda nan Duntug an Ebal.§
34 At binahan Joshua an amin din nitudo' an Uldin Apo Dios, ya ta"on un nan awagahan ya nan lummuh a'idutan.
35 At mi'id di linauhan Joshua hinan nitugun hidin imbahanah nan holag Israel an na'amung an niddumda nongkay nan binabai, ya nan ung'ungungnga, ya nan udum an nitnud ay dida.

9

Hay Namalbaliyan nan iGibeon ay da Joshua

1 Ya dengngol an amin nan a'alih nan babluy hi appit hi alimuhan di algaw hi appit di Wangwang an Jordan an nangabak da Joshua. Hanan babluy ya wadadah nan madinuntug di udum, ya hinan nundotal di udum, ya neheggon hinan pingit di Baybay an Mediterranean di udum ta engganad Lebanon. At an aminda nan a'alin nan tatagu ay danen babluy an umat hinan holag Heth, ya nan holag Amor, ya nan holag Periz, ya nan holag Hiv, ya nan iCanaan, ya nan iJebus ya
2 nunlalammungda ta gubatonda da Joshua ya nan i'ibbanan holag Israel.
3 Mu nan iGibeon* an nan holag Hiv† ya hidin dengngolday nangabakan da Joshua hi ad Jericho ya ad Ai
4 ya nunhahapitda ta wadadan diday umuy ta umuyda balbaliyan da Joshua. At impitakaydah nan dongki di nun'apa"in langgut ya nan nun'alo'balo'ban an pun'inuman an lalat.
5 Ya nan linala'in immuy ya nunlubungdah nan nun'apa"i, ya umat goh hinan hapatusda, ya nan ma'an an inta'inda ya immulhi ya nun'abuutan an tinapay.

---

§ **8:31** Deut. 27:5-7. * **8:31** Ex. 20:25. † **8:32** Hiyah ne goh intudun Moses hi atonda (Deut. 27:8). Hiyah ne miyapat an na'upun an batun inyammadad Canaan ta panginomnomandah nan bimmadangan Apo Dios ay didan Hudyu (bahaom nan footnote di Josh. 8:29 ta innilaom di aat nan udumna). ‡ **8:33** Ex. 12:38. § **8:33** Deut. 11:26-30; Deut. 27:1-28:68. * **9:3** Heten babluy ya niyappit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Jerusalem. † **9:3** Hiyah ne alyonah verse 7 hinan NIV.

6 Ya immuydah nungkampuan nan holag Israel ad Gilgal, ya inalidan
Joshua ya nan i'ibbanan linala'iy, “Immali ami an nalpu amih adagwin
babluy ti pohdonmin mi'tulag ta middum amin da'yu.”
7 Ya inalin nan holag Israel di, “Adi mabalin hi middum amin da'yu ti mi'id
mapto' ya neheggon di nalpuwanyu!”
8 Ya inaliday, “Da'mi ya nundadaan amin mumbalin hi baalyu.
Ya inalin Joshua di, Undan hay ngadanyu, ya hay nalpuwanyu?”
9 Ya tembaldan inaliday, “Nalpu ami nongkay, apu, hinan niyadagwin
babluy ti dengngolmiy aat nan Dios an dayawonyu ya an amin nan
ina'inatnad Egypt.‡
10 Ya dengngolmi goh nan inatnah nan duwan alin nan holag Amor hi
appit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan an hi Sihon an alin
nan iHeshbon§ ya hi Og an alid Bashan an nunhitud Ashtaroth.*
11 At hiyanan hennag da'mih nan a'ap'apuh nan babluymi, ya an aminda
nan ni'babluyanmin alyonday mumbalun ami, ya immali ami ta mi'tulag
amin da'yu. Ya ta ibagamin da'yun pohdonmin middum ay da'yu, ya ta"on
un da'mi pumbalinon hi baalyu.
12 At hidin nakakanmi ya hiyah un nalutu tun binalunmin tinapay, mu
ten ad ugwan ya tigonyun immulhi ya nabuutan.
13 Ya tun pun'inuman an lalat ya pa"ammah din nakakanmi, mu ten ad
ugwan ya ten nun'apa"i. Ya umat goh hitun inlubungmi ya hapatusmi an
dumalat nan inadagwin di numbaatanmi ya nun'apa"ida.”
14 Ya inabulut mahkay nan holag Israel, ya tinamtamanda nan binalunda
ta ipattigdan inabulutdan middumdan dida, mu agguyda nunhanhan ay
Apo Dios.†
15 At ni'tulag hi Joshua ay daden iGibeon an inalinay adida pi'patoy didan
himpamabluy. Ya inunud nan a'ap'apuh nan holag Israel ta inhapatadan
ipa'annungdah den nunhahapitanda.
16 Mu hidin naluh di tuluy algaw ya ininnilan da Joshua an daden
ni'tulaganda ya neheggon di babluyda.
17 At himbumagga ya impadeh da Joshua ta nan miyatluh algaw ya
inatamanda kangan nan babluy din ni'tulag. Ya hay ngadan daden num-
babluyanda ya ad Gibeon nongkay, ya ad Kephirah goh, ya ad Beeroth, ya
ad Kiriath Jearim.
18 Mu agguy ginubat nan holag Israel dida ti niluh an nunhapatada nan
a'ap'apu ay Apo Dios. At hiyanan munlilida nan tataguh nan a'ap'apuda.
19 Mu inalin nan a'ap'apun diday, “Undan an niluh an inhapatamin Apo
Dios an adi tu'u pi'patoy dida! At adi nginin di aton tu'un dida.
20 At ipa'annung tu'u din nuntutulagan tu'u ti gulat ta ibahhaw tu'u at
umannung an bumungot hi Apo Dios ay ditu'u.”
21 Ya pinadanan goh nan a'ap'apu dida an inaliday, “Adi tu'u pi'patoy dida,
mu hay aton tu'u ya pumbalinon tu'u didah baal ta diday umuy mangayiw
ya humagub.”
22 At impa'ayag Joshua nan iGibeon, ya inalinay, “Anaad ta linayahan
da'mi an inaliyuy un niyadagwiy babluyyu ya wan ten un neheggon?

---

‡ **9:9** Ex. 4:29-15:21. § **9:10** Num. 21:21-31. * **9:10** Num. 21:32-35. † **9:14** Hay mabalin hi atondan munhanhan ay Apo Dios? Wah did Gilgal hi awadandah nungkampuanda nan Anghel Apo Dios an hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament (Judg. 2:1; Josh. 5:13-15), at neheggon ay dida!

23 At dumalat enen inatyu ya moltaon‡ da'yun Apo Dios ta minaynayun
an da'yuy okod an umuy mangayiw ya humagub hi mahapul hinan Tuldan
Abung§ an pi'dammuan ay Apo Dios!”

24 Ya inaliday, “Manu ay umat hinay inatmi ti nipa'innilan da'min nan
Dios an dayawonyu, ya inalinah nan baalnan hi Moses an idatna anun amin
heten babluy ay da'yu. At mahapul anun pumpatoy da'min nunhitu eten
babluy. At dumalat di ta'otmih pumpamatayanyun da'mi ya nunlayah ami.
25 Mu iyokodmiy nitaguanmin he"ad ugwan ta nan inilam an maphod ya
nepto' di atom ay da'mi.”

26 At agguy inyabulut Joshua an patayonda dida.

27 Mu numbalinona didah baal ta diday umuy mangayiw ya humagub
hi mahapul nan holag Israel ya nan ma'usal hinan Tuldan Abung an
pi'dammuan ay Apo Dios.* At engganad ugwan ya umat hinay tamuda.

10

Hay Na'abakan nan Holag Amor

1 Nan alid Jerusalem an hi Adoni-Zedek* ya ma'atta'ot hi nangngolanah
inat da Joshua an nangubat ya nangabak ad Ai ta pina"ida ya pinatoyda nan
alidah di an umat hidin inatdad Jericho. Ya umat goh an dengngolnay inat
nan iGibeon an immuy ni'tulag hinan holag Israel ta adida pi'patoy dida ya
ni'babluydan dida.

2 At niyal'allay ta'otda ti iniladan ongol an babluy ad Gibeon an umat
hinan o"ongol an babluy an waday alida an ong'ongngol ya un ad Ai. Ya
inilada goh an nun'ala'engda nan iGibeon an mi'gubat.

3 At impa'ayag Adoni-Zedek an alid Jerusalem nan alid Hebron an hi
Hoham, ya hi Piram an alid Jarmuth, ya hi Japhia an alid Lachish, ya hi
Debir an alid Eglon.

4 Hay nangayagna ya inalinay, “Umali ayu ta mumbabaddangan tu'un
mangubat hi ad Gibeon ti immuyda man an ni'tulag ay Joshua ya nan
i'ibbanan holag Israel!”

5 At daden leman alin di holag Amor ya nunlalammungondan amin nan
titindalu ta umuyda gubaton ad Gibeon.

6 Ya hennag kogoh nan iGibeon di nangipa'innilan da Joshua hinan
nungkampuandad Gilgal an inaliday, “Punnaudonyu ni' an umali ta badan-

---

‡ **9:23** Impa'innilan Noah an ma'idutan nan holag Shem an hi Canaan (Gen. 9:25-26). Ya ad ugwan ya nipa'annung hene ti nan iGibeon ya holag Canaan. § **9:23** Nan papadin mumpuntamuh nan Tuldan Abung ya mahapulday do'ol an ayiw ta mitunguh nan pun'onnganda, ya mahapulda goh nan do'ol an danum ta ulahanda nan e'nongda. * **9:27** Hidin amatagun Solomon ya ad Gibeon an babluy ten namalbali di nihinan nan Tuldan Abung (II Chron. 1:3, 5), at mid mapto' ya manu ay hidiy nihinana ta neheggon hinan iGibeon an mumpuntamuh di an mangayiw ya humagub. Ya hay ngadan ten babluy ad ugwan ya El-Jib, ya do'ol di danum hidi. Ya numbino'ob'on din lugal hi pento' Apo Dios ta nihinan nan Tuldan Abung (an numbalin hi Tabernacle, ya la'tot ya numbalin goh hi Timplu) ti hay nahhun hi nihinana ya ad Shiloh (I Sam. 4:3), ya hay netob ya ad Nob (I Sam. 21:1) ti mid mapto' ya pina"in nan iPhilistia ad Shiloh (I Sam. 4:11), ya hay miyatlu ya ad Gibeon (II Chron. 1:3), ya hay angunuh ya ad Jerusalem (II Sam. 6:17). * **10:1** Hay pohdonan ibaga ya *Dios an na'ahhamad.*

gan da'mi![†] Ya adi da'mi ni' inganuy ti un man nunlalammung an amin
nan tindalun nan leman alin numbabluy hinan madinuntug ta umalidan
mangubat ay da'mi!"[‡]
7 At makak mah da Joshua ya nan nun'ala'eng an mi'gubat an didan amin
an tindalu.
8 Ti impa'innilan Apo Dios ay Joshua an inalinay, "Adi ayu tuma'ot ay
didan holag Amor ti da'yuy pangabako', at mi'id ay diday way abalinanan
mananggan da'yu."
9 At inlablabin da Joshua an nundallanan, ya hidin dimmatngadad Gibeon
ya manoh'a nan buhul ay didah di.[§]
10 Ya impata'ot Apo Dios goh didah nannigandah nan holag Israel, at
numpatoy da Joshua di udum hidi, ya numpudugda nan limmayaw hinan
owon an miyuy ad Beth Horon, ya ad Azekah, ya ad Makkedah an wah appit
hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.
11 Ya hidin limmayaw nan holag Amor ta wan mundadyudah nan kalata ta
ilayawanda nan holag Israel ya impatnud Apo Dios di ay babatun dalallu ay
didah engganah nan owon ad Azekah, at do'do"ol di numpatoy nan dalallu
ya un nan numpatoy di holag Israel.
12 Ya heden algaw an nangabakon Apo Dios nan holag Israel ta inabakda
nan holag Amor ya nunluwaluh Joshua an dodonglon nan i'ibbanan holag
Israel an inalinay,
"Dumalat di abalinam, Apo Dios, ya padinngom ni' ahan nan algaw hitud
Gibeon!
Ya nan bulan ya munnonong ni' hinan nipotto'anah nan Nundotal an
Aijalon!"
13 At immannung an dimminong din algaw,
ya dimminong goh nan bulan hi ad daya
ta engganay inabak da Joshua nan mi'buhul ay dida!
Henen na'at hi ohay algaw ya nitudo' hinan Liblu an Jashar.[*]
Immannung an nan algaw ya inta'dognah nan gagwan ad dayan agguy
nahnahlig unu na'na"unug eden ohay algaw.[†]
14 Ya mi'id di umat hidih inat Apo Dios an inunudna nan ohan taguh
nete"ah din hopapnah engganad ugwan. At na'innilan hi Apo Dios di
bumadang hinan holag Israel!
15 Ya numbangngad da Joshua ad Gilgal.

Hay Limmayawan nan Leman A'alin nan Holag Amor

16 Ya danen leman a'ali an holag Amor ya limmayawda ta immuyda
nipo"oy hinan liyang ad Makkedah.
17 At hidin impa'inniladan Joshua

[†] **10:6** Mid mapto' ya nomnomon tu'u an ma"aphod hi un way iCanaan an umuy gumubat hinan iGibeon ta awahda (ti binalbaliyanda nan Hudyu), ya adi mumbahol nan Hudyun didah unda ma'abak ya ma'ubah ti mid ah inatdan nangubat ay dida an niyunnud hinan ni'tulaganda. Mu hay ugalidah din penghanah un way mi'tulag ta mi'pohpohhodanda, ya middum goh hinan tulag ta mumbabadangandah un way gumubat hinan oha, ya ta"on un agguy nitudo' heneh nan texto tu'u mu itudun nan ugalidan hiyah ne na'at damdama. [‡] **10:6** Numpabaliw nan iGibeon ay Joshua an hay pohdon nan ngadanan ibaga ya *hi Apo Dios di bumaliw*! [§] **10:9** Hay inadagwina ya tulumpulu ta han duwan kilomitlu, ya mati'id ahan nan kulhan miyuy ad Gibeon. [*] **10:13** Heten liblu ya itudunay aat di numbino'ob'on an inat nan Hudyun gimmubat, mu agguy niddum hinan Hapit Apo Dios ti bo'on hi Apo Dios di nangipitudo'. [†] **10:13** Hay itudun nan udumnan nanginnilad ugwan hi aat di ugalin nan algaw, ya bulan, ya bittuan, ya planetad daya ya adi ustuh aatda an mahlimahlig ti maladawdah hi'itangan ohay algaw! Gulat ta makulug at hiyah ney gapuna.

18 ya inalinah nan titidalunay, “Umuy ayu ta ulinonyuy o"ongol hi batuh
nan pantaw di liyang ta mahawanan, ya inyadug di udum ay da'yu.
19 Mu da'yun udum ya adi ayu duminong an mamdug hinan buhul an
pi'gubatan tu'u ta adida mumbangngad hinan numbabluyanda. Ti ditu'uy
pangabakon Apo Dios!”
20 At immannung an numpatoy da Joshua daden holag Amor. Mu wadada
han tuttulun limmayaw, at numbangngaddah nan na'allup an babluyda.
21 Ya nan tindalun di holag Israel ya malenggopda mahkay an num-
bangngad hinan nungkampuan da Joshua ad Makkedah. Ya nan tatagun
numbabluy hidi ya mi'id di nangipadah an namihul hinan holag Israel.
22 Ya inalin Joshua hinan titindaluy, “Anonyu nan batun nihawan hinan
liyang, ya inyaliyuh tu nan leman ali.”
23 At inatda an impabuhu'dah nan liyang din leman a'alid Jerusalem, ya
ad Hebron, ya ad Jarmuth, ya ad Lachish, ya ad Eglon.
24 Ya hidin inyuyda didan Joshua ya impa'ayagna nan titindalu, ya
inalinah nan a'ap'apuda ta igatinday bagang nan a'ali, at hiyay inatda.
25 Ya inalin goh Joshua ay diday, “Hay maphod ya tumulid ayu, ya
pabi'ahonyuy punnomnomanyu ta adi ayu tuma'ot ya numanomnom. Ti
hi Apo Dios ya umat hituy atonah an amin hinan buhul an pi'gubatan tu'u.”
26 Ya innayun Joshua an numpatoy nan a'ali, ya inalinah nan titindalu ta
ipongdan pun'itayun hi leman ayiw ta engganay mahdom.
27 At hidin nalimuh di algaw ya inalin Joshua hinan titindalu ta umuyda
alan nan nun'itayun, ya inyuyda nun'itapal didah nan liyang an din
nipo"oyanda. At hiyay inatda ya unda aluban hi o"ongol an batu nan liyang.
At engganad ugwan ya i"ihnan agguy naluman.‡

Hay Nangabakan da Joshua hinan Udum an Babluy ad Canaan

28 Ya henen algaw goh ya hinakup da Joshua nan babluy ad Makkedah,
ya pinatoyda nan ali ya an amin nan numpunhituh din umat hidin inatdad
Jericho.
29 Ya innayun da Joshua ya nan titindalun immuy nangubat hinan tatagud
Libnah.
30 Ya nangabakon goh Apo Dios didah di, at numpatoydan amin nan
tatagu ya nan alih di an umat hidin inatdad Jericho.
31 Ya inipluyda goh ad Lachish ta immuyda ginubat nan tataguh di.
32 Ya hidin miyadwah algaw hi nunggugubatanda ya nangabakon goh Apo
Dios dida. At umat hidin inatdad Libnah an mi'id di inangangda
33 an ta"on un nan alid Gezer an hi Horam,§ ya initnudna nan titindalu
ta umuyda bumadang hi ad Lachish, mu inabak nongkay damdaman da
Joshua dida an mi'id ah na'angang.
34 Ya inipluy goh da Joshua ad Eglon ta immuyda ginubat dida.
35 At inabakda goh heden babluy eden algaw an numpatoydan amin nan
tataguh di an umat hinan inatdad Lachish.
36 Ya inipluyda goh ad Hebron ta immuyda ginubat dida.
37 Ya pinatoyda goh nan ali ya an amin nan numpunhitun den babluy. Ya
ta"on un nan nunhituh nan nun'eheggon an babluy hidi ya pinatoyda didan
amin an umat hidin inatdad Eglon.
38 Ya inipluyda goh ad Debir ta ginubatda dida.

‡ **10:27** Hiyah ne miyaleman na'upun an batun inyamman nan Hudyu, ya hiyay panginomnoman-
dah aat nan nidugah an umipanoh'an na'at hi inat Apo Dios (bahaom nan Josh. 8:29 ta innilaom nan
miyapat an na'upun). § **10:33** Heten ali ya nidugdugah di abalinana ya un nan udumnan a'alih
nan gagwan ad Canaan.

39 Ya umat goh an inabakda nan alin den babluy, ya numpatoydan amin
nan tataguh di, ya ta"on un nan nun'eheggon an babluy hidi. At umat hidin
inatdad Hebron ya ad Libnah.
40 At inabak da Joshua an amin heden babluy an ta"on un nan nun'ilagat
an babluy hinan madinuntug, ya hinan way puun nan dudunduntug an
wah appit hi alimuhan di algaw hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya
hinan punhalunan hi appit hi iggid. At pinatoydan amin nan tataguh di an
inunudda nan inalin Apo Dios an dayawondan holag Israel.
41 At hay nangete"andan immabak ya ad Kadesh Barnea an wah appit hi
iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ta engganad Gaza an neheggon
hinan pingit di baybay,* ya an amin hinan babluy ad Goshen† ta engganad
Gibeon.
42 At namengpenghan di nangabakan da Joshua hinan a'ali ya hinan
numbabluyanda ti hi Apo Dios an dayawondan holag Israel di bimmadang
an nangubat hinan buhulda.
43 Ya hidin nalpah an nangabak da Joshua ya numbangngaddad Gilgal
hinan nungkampuanda.

11

Hay Na'abakan nan A'alih nan Babluy hi Appit hi Iggid hi un Hagangon di Buhu'an di Algaw an Numbabluyan nan iCanaan

1 Hidin dengngol Jabin an alid Hazor* heden nangabakan nan holag Israel
ya impa'ayagna nan i'ibbanan ali ta ma'ohhadan mangubat ay da Joshua.
Daden impa'ayagna ya hi Jobab an alid Madon, ya nan a'alid Shimron, ya
ad Akshaph,
2 ya an amin nan a'ali an wah nan aduntuduntug. Ya ta"on un nan a'alih
nan Nundotal an Jordan hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
ad Galilee, ya nan a'alih nan pingit di baybay an neheggon ad Naphoth Dor.
3 Ya impa'ayagna goh nan a'alin nan iCanaan an nunhituh nan nump-
inangngel hinan Wangwang an Jordan. Ya ta"on un nan alih nan madinun-
tug an babluy nan holag Amor, ya holag Heth, ya holag Periz, ya nan iJebus.
Ya ta"on un nan alin nan holag Hiv an numbabluy hinan way ampan nan
Duntug an Hermon hidid Mizpah.
4 At an amin daden a'ali ya initnudday titindaluda an nidugah an do'olda
an umat hi ado'ol di panag hinan pingit di baybay. Ya umat goh an do'ol
ahan di kabayuda ya kalesadan mi'gubat.
5 At nalammungdan amin daden a'ali an didan amin hinan titindaluda ta
nungkampudah nan way Wangwang an Merom† ta gubatonda nan holag
Israel.
6 Mu inalin Apo Dios ay Joshua di, “Adi ayu tuma'ot ay dida ti hi ma'et
hinan umat hitun olas ya pun'ipapatoy'u didan amin. Ya numpilayyu nan
kabayuda, ya genhobyun amin nan kalesada.”
7 At ginubat da Joshua didah nan way Wangwang an Merom,
8 ya nangabakon Apo Dios nan holag Israel ti pinatoyday do'ol ay didah
di, ya numpudugda nan limmayaw hi engganad Sidon, ya ad Misrephoth

---

* **10:41** Unu Baybay an Mediterranean. † **10:41** Heten babluy ya bo'on ad Goshen hi ad Egypt, mu hiyah ne nan babluy hinan Negev hi appit di buhu'an di algaw. * **11:1** Heten siudad ya ongol ahan hidid Canaan an wah appit di iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nidugah an nun'a'allup di nunlene'woh. Ya na'ah'upan ad ugwan nan ohah nan siudad an napa"i, ya nahuluk hi napitu ta han tuluy hectare di inabellogna. † **11:5** Hiya ya hi'itangan himpulu ta tulun kilomitlu an niyappit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan Lobong an Galilee.

Maim, ya hinan Nundotal an Mizpah an wah appit hi buhu'an di algaw ta enggana, ya pinatoyda didan amin.
9 At impa'annung Joshua din inalin Apo Dios ay dida an numpilayda nan kabayu, ya genhobdan amin nan kalesada.
10 Ya un mumbangngad da Joshua ad Hazor, ya pinatoyda nan alih di. Ti henen ali di ap'apuh nan abablubabluy an nunlalammung hi nangubat hinan holag Israel.
11 Ya numpatoyda goh an amin nan numpunhituh di an mi'id na'angang, ya innayundan genhob heden babluy.
12 At umat hinan inat da Joshua an pina"idan amin daden babluy, ya pinatoyda nan tatagun numpunhituh di an ta"on un nan a'alida an mi'id di na'angang. Ti hiyah ne tuwali din inalin din baal Apo Dios an din hi Moses hi atonda.
13 Mu nan udum an babluy hinan madinuntug ya agguyda ni'gohob an ammunad Hazor hi genhobda.
14 Mu hiya goh damdaman numpatoydan amin nan tatagun numpunhituh di, ya nun'alada nan nun'anginan gina'u ya nan a'animalda.
15 Ti hi Apo Dios ya hi Moses di nangibaganah nan pohdonan ma'at. Ya un kogoh ibaag Moses ay Joshua ta hi Joshua di nangat hi an amin an mi'id di imbahhawna.

Hay Panakupan da Joshua an Amin hinan Babluy

16 At an amin heden babluy ad Canaan an nete"ah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ta engganah appit hi agwan ya hinakup mahkay nan holag Israel. Ya niddum an amin nan babluy hinan madinuntug, ya hinan wah nan puun di duntug hi appit hi alimuhan di algaw, ya an amin hinan babluy ad Goshen, ya hinan mapulun hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hinan Nundotal an Jordan.
17 Ya hay nipogpogan nan babluy an inabak da Joshua ya hinan Duntug an Halak hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw an neheggon ad Edom,‡ ta engganah nan nundotal ad Ba'al Gad hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an numbattanan nan Duntug an Hermon, ya nan Nundotal an Lebanon. At pinatoy da Joshua an amin nan a'alih nan nun'eheggon an babluy hidi.
18 Mu nabayag§ di ni'gubagubatan da Joshua ay danen a'ali.
19 Ya mi'id di udum ay daden numpunhituh di hi immuy ni'tulag ay da Joshua an ammunada nan holag Hiv an nunhitud Gibeon. Ya nan tatagu ay hinan udum an babluy ya inabak nan holag Israel hi gubat ta numbabluyanda nan babluyda.
20 Ti minaman Apo Dios di ngohoyda, at agguyda numpahpahmo' an undaat goh ni'gubat ay da Joshua. At hiyanan numpatoy da Joshua didan amin an inunudda din inalin Apo Dios ay Moses.
21 Ya ta"on un nan holag Anak an o"ongol di ataguda an numbabluy hinan madinuntug ad Hebron, ya ad Debir, ya ad Anab, ya an amin hinan madinuntug ad Judah ya ad Israel, ya numpatoy da Joshua dida, ya nan numbabluyanda ya numpa"ida.
22 At mi'id ah na'angang hinan holag Anak hidih nan awadan nan holag Israel an ammunada nan tuttulun nunhitud Gaza, ya ad Gath, ya ad Ashdod.

---

‡ **11:17** Unu ad Seir. § **11:18** Mid mapto' ya pituy tawon di naluh, at 1399 B.C. di tawona. Ti hi Caleb an ibban Joshua ya nuntawonah 78 hidin te"an di gimmubatanda (Josh. 14:7; Deut. 2:14), ya nuntawon hiyah 85 hidin nangabakanad Hebron (Josh. 14:10).

23 At hinakup da Joshua an amin daden babluy an inunudda din inalin
Apo Dios ay Moses hi atonda. Ya nun'ipiyapongdah nan holag Israel an
ginogodwadah nan holag Jacob.
Unat goh nalpah di gubat ya wada mahkay di lenggop eden babluy ti
indinongda mahkay an umuy mi'gubat.

12

Nan A'alin Inabak nan Holag Israel

1 Hinakup mahkay tuwalin nan holag Israel nan babluy hi appit hi
buhu'an di algaw hidih nan Wangwang an Jordan, at diday nunhituh di.
At mete"ah nan Wangwang an Arnon ta engganah nan Duntug an Hermon
ya duwa nan alih di an inabakda:

Nan Alin hi Sihon

2 Hay oha ya hi Sihon an holag Amor an alid Heshbon.* At hay babluy
hi hinakupna ya godwan di ad Gilead an mete"ah nan Nundotal an Aroer
hidih nan pingit di ad Arnon, ya niddum goh nan gagwan di ad Aroer ta
engganah nan Wangwang an Jabbok an hiyah ne igad di babluy nan holag
Ammon.
3 Ya nan nundotal an babluy hi appit hi buhu'an di algaw hinan
way Lobong an Galilee† ta engganah nan Baybay an Arabah,‡ ya ad Beth
Jeshimoth ta engganah nan puun di Duntug an Pisgah.

Nan Alin hi Og

4 Ya hay miyadwan ali an inabak da Joshua hidi ya hi Og ad Bashan.§
Hiya ya ohah nan angunuh an o"ongol an tatagu. Ya hay duwan
numbabluyana ya ad Ashtaroth ya ad Edrei.
5 Ya hay nilagat hinan nun'aliana ya nan Duntug an Hermon, ya ad
Salecah, ya ad Bashan, ta engganah nan pogpog di babluy ad Geshur ya ad
Maacah. Ya niddum goh nan godwan nan babluy ad Gilead ta engganah
nan pogpog di ad Heshbon an nun'alian Sihon.
6 At daden duwan ali ya inabak tuwalin da Moses an din baal Apo Dios.
At indatna nan babluydah nan holag da Reuben, ya hi Gad, ya nan godwan
nan holag Manasseh.

Nan A'alin Inabak da Joshua

7 Ya nan babluy hi appit hi alimuhan di algaw hinan Wangwang an Jordan
an inabak da Joshua ya nete"ah ad Ba'al Gad hinan Nundotal an Lebanon ta
engganah nan Duntug an Halak an neheggon hi ad Edom. At impiyapong
Joshua an amin daden babluy hinan numbino'ob'on an holag nan i'ibbanan
holag Israel.
8 Ya hay niddum hinan indatnan dida ya nan madinuntug, ya nan
nundotal an ta"on un nan mapulun. Ya hay nunhituh din hopapna ni' ay
daden babluy ya nan holag Heth, ya holag Amor, ya holag Periz, ya holag
Hiv, ya holag Canaan, ya nan iJebus.
9 At didatu nan ali an inabak nan holag Israel:
Nan alid Jericho,
ya nan alid Ai (an neheggon ad Bethel),
10 ya nan alid Jerusalem,
ya nan alid Hebron,
11 ya nan alid Jarmuth,

---

* **12:2** Num. 21:1-31. † **12:3** Unu Lobong an Kinnereth. ‡ **12:3** Unu Dead Sea. Hay duwa goh an ngadana ya nan Baybay an Arabah ya nan Baybay an Ahin. § **12:4** Num. 21:32-35.

ya nan alid Lachish,
12 ya nan alid Eglon,
ya nan alid Gezer,
13 ya nan alid Debir,
ya nan alid Geder,
14 ya nan alid Hormah,
ya nan alid Arad,
15 ya nan alid Libnah,
ya nan alid Adullam,
16 ya nan alid Makkedah,
ya nan alid Bethel,
17 ya nan alid Tappuah,
ya nan alid Hepher,
18 ya nan alid Aphek,
ya nan alid Lasharon,
19 ya nan alid Madon,
ya nan alid Hazor,
20 ya nan alid Shimron Meron,
ya nan alid Akshaph,
21 ya nan alid Taanach,
ya nan alid Megiddo,
22 ya nan alid Kedesh,
ya nan alid Jokneam hi ad Carmel,
23 ya nan alih nan madinuntug ad Dor,
ya nan alid Goyim hi ad Gilgal,
24 ya nan alid Tirzah.
At hay uyapdan amin ya tulumpulu ta han ohay a'ali.

13

Nan Udum an Babluy an Agguy Inabak nan Holag Israel

1 Hidin naluh di atnay tawon an na'alla'ay mahkay hi Joshua* ya inalin Apo Dios ay hiyay, “He'he'dod mahkay di na'angang an pi'taguam, mu do'ol damdama nan babluy an mahapul an gubatonyu ta pumbabluyanyu.

2 Ti nan babluy an agguyyu inabak ya nan babluy ad Geshur, ya nan numbabluyan nan leman a'ap'apud Philistia
3 an ad Gaza, ya ad Ashdod, ya ad Ashkelon, ya ad Gath, ya ad Ekron. Hay awadan daten babluy ya nete"ah nan Wangwang an Sihor hi appit hi buhu'an di algaw hi ad Egypt ta engganad Ekron hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an ad Ashdod an awadan nan ma'alih Avvit. Ya an amin nan tatagun numbabluy ay date ya holag Canaan.

4 Ya mahapul goh an ma'alan amin nan udum an numbabluyan damdama nan holag Canaan an ad Arah ta engganad Aphek an pogpog nan babluy di holag Amor.

5 Ya middum goh nan babluy ad Gebal,† ya an amin ad Lebanon an mete"ad Ba'al Gad an ampan nan Duntug an Hermon ta engganad Hamath.

6 Ya middum goh an amin nan madinuntug an numbabluyan nan iSidon an numbattanan nan Duntug an Lebanon ya ad Misrephoth Maim. At Ha"in

* **13:1** Hay tawonah din natayana ya 110 (Josh. 24:29), at mid mapto' ya muntawon hiyah 90 unu 100 unu nahuluk eden timpu. Mid mapto' ya 1403 B.C. eden timpu (bahaom nan footnote di Josh. 14:10). † **13:5** Unu ad Byblos an neheggon hinan kapitulyud Lebanon ad ugwan an Beirut.

di mangipa'aan hinan nunhitu ay danen babluy. At adim ibahhaw an idat
danen babluy hinan i'ibbam an holag Israel ti hiyah ne inali' tuwalih atom.
7 Ya gogodwom ya impiyapongmun da'yun hiyam an holag Israel ya nan
godwan nan i'ibbayun holag Manasseh."

Hay Nidatan nan Babluy hi Appit hi Buhu'an di Algaw an Niyappit hinan Wangwang an Jordan

8 Nan holag da Reuben, ya hi Gad, ya nan godwah nan holag Manasseh ya
nalpah tuwalin indat din baal Apo Dios an hi Moses ay dida nan babluy an
wah appit hi buhu'an di algaw hi appit nan Wangwang an Jordan.
9 At hay babluy nongkay hi nidat ay dida ya nan wad Aroer hinan pingit
nan Nundotal an Arnon. Ya niddum nan babluy an nigagwah nan nundotal,
ya ad Medeba ta engganad Dibon.
10 Ya niddum goh nan babluy nan holag Amor an hay alida ya hi Sihon an
nihinad Heshbon.
11 Ya niddum goh ad Gilead, ya ad Geshur, ya ad Maacah, ya nan Duntug
an Hermon, ya ad Bashan ta engganad Salecah.
12 At nidat an amin nan numpapto'an Og an hiya din angunuh an
nun'ap'apuh nan o"ongol an tatagun holag Repha. Hay nun'ap'apuwana
ya ad Ashtaroth ya ad Edrei. Ya hi Moses di nangubat nongkay ay dida, at
inabakna dida, at hinakupna nan numbabluyanda.
13 Mu agguy pinakak nan holag Israel nan numpumbabluy ad Geshur ya
ad Maacah, at engganad ugwan ya didan amin an numbabluy hidi.
14 Mu mi'id di nidat hi babluy hinan holag Levi. Ti hay pangngalandah
onondah inalin Apo Dios an dayawondan holag Israel ya nan adi me'yeghob
an midat ay Hiya.‡

Hay Nidat hinan Holag Reuben

15 Hay numbino'ob'on an babluy di indat Moses hinan holag Reuben
16 an nete"ad Aroer hinan pingit nan Nundotal an Arnon. At bagidan amin
nan babluy an gagwan nan nundotal ya an amin nan nunlene'woh hinan
Duntug an Medeba.
17 Ya niddum an amin nan babluy ad Heshbon an wah nan nundotal an
umat hi ad Dibon, ya ad Bamoth Ba'al, ya ad Beth Ba'al Meon,
18 ya ad Jahaz, ya ad Kedemoth, ya ad Mephaath.
19 Ya niddum goh nan babluy an wah nan madinuntug an ad Kiriathaim,
ya ad Sibmah, ya ad Zereth Shahar.
20 Ya niddum goh ad Beth Peor, ya ad Beth Jeshimoth, ya nan puun di
Duntug an Pisgah.
21 An amin daden babluy ya numpapto'an ni' nan holag Amor an hi
Sihon an nunhitud Heshbon. Mu inabak da Moses an ta"on un nan leman
nun'ap'apuwonad Midian an hi Evi, ya hi Rekem, ya hi Zur, ya da Hur, ay
Reba.
22 Ya ta"on un nan mun'utung an hi Balaam an hina' Beor ya ni'patoy da
Moses.§
23 Ya hay pogpog nan babluy an nidat hinan holag Reuben ya nan
Wangwang an Jordan hinan appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di
algaw. At hiya hana nongkay nan babluy an nidat hinan holag Reuben.

Hay Nidat hinan Holag Gad

24 Ya wada goh di babluy hi indat Moses hinan holag Gad.

---

‡ **13:14** Ti waday midat ay didah nan me'nong an animal ya un moghob nan midawat ay Apo Dios ta hiyah ne paddungnay banohdah midat ay dida. § **13:22** Num. 22:1-24:25.

25 At diday nangidatanad Jazer hi an amin nan babluy ad Gilead, ya nan
godwan nan numbabluyan nan holag Amor ta engganad Aroer an appit di
buhu'an di algaw hinan babluy ad Rabbah.
26 At niddum nan babluy ad Heshbon ta engganad Ramath Mizpah, ya ad
Betonim, ya ad Debir.
27 Ya niddum goh nan nundotal hi appit hi buhu'an di algaw hi appit nan
Wangwang an Jordan an numpapto'an goh Sidon an ad Beth Haram, ya
ad Beth Nimrah, ya ad Succoth, ya ad Zaphon ta engganah nan Lobong an
Galilee.*
28 At hiyanay babluy an nidat hinan holag Gad.

Hay Nidat hinan Holag Manasseh

29 Ya wada goh di indat Moses hinan godwan di holag Manasseh.
30 Ti hay nidat ay dida ya nete"ad Mahanaim an middum nan babluy
ad Bashan an numpapto'an nan Alin hi Og. Ya didana goh damdama nan
nanom an babluy an inabak din hi Jair.
31 Nan duwa ay dida ya nan nihinan Og, an ad Ashtaroth, ya ad Edrei. Ya
indatan goh Moses nan godwan nan holag Makir an hina' Manasseh nan
godwan di ad Gilead.
32 At umat hinay inat Moses an nangogodwah nan nundotal ad Moab
an dammang di ad Jericho ya hinan appit di buhu'an di algaw hinan
Wangwang an Jordan.
33 Mu mi'id nongkay di indat Moses hinan holag Levi. Ti hay pangnga-
landah onondah inalin Apo Dios an dayawondan holag Israel ya nan adi
me'yeghob an midawat ay Hiya.

14

Hay Nangogodwaan da Joshua hinan Babluy ad Canaan

1 Da Eleazar an Nabagtun Padi, ya hi Joshua an imbaluy Nun, ya nan
a'ap'apun mangipangpanguluh nan holag Israel di nangogodwah nan lutad
Canaan an wah appit di alimuhan nan algaw hinan Wangwang an Jordan
ta impiyapongdah nan tatagun i'ibbada.
2 Ya hay inatdan nangogodwa ya imbibinnunutdah nan hiyam ta han
godwa an holag Israel ti hiyah ne din inalin Apo Dios ay Moses.*
3 Ti nan duwa ta han godwan holag Israel ya nalpah tuwalin indat Moses
ay dida nan wah appit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan. Ya
nan holag ay tuwalin Levi ya ammuna nan babluy an punhituwanda ya nan
nunlene'woh hidin pangipahtulandah nan a'animaldan baka ya kalnilu.
4 Ya nan duwan dana' Joseph an da Manasseh ay Ephraim ya nibilangdah
imbabaluy Israel.
5 At ginogodwada nan babluy ad Canaan an inunudda din inalin Apo Dios
ay Moses hi atonda.

Hay Nidat ay Caleb ya ad Hebron

6 Hidin nungkampuan nan holag Israel hi ad Gilgal ya immuy hi Caleb ta
mi'hapit ay Joshua. Hi Caleb ya hina' Jephunneh an holag Kenaz an holag
Judah, ya wadada goh di udum an i'ibbanan holag Judah an nitnud ay hiya.
Ya inalinan Joshua di, “Nomnomnomom din inalin Apo Dios hidin hi apu
tu'un baalnan din hi Moses an inalina ay ditan duwa.

* **13:27** Unu Lobong an Kinnereth. * **14:2** Num. 34:13.

7 Ya napat di tawon'uh din nannagan Moses ay ditu'uh tud Canaan ta tigon
tu'uh un hay aat ten babluy.† At hidin numbangngad tu'u ya nan maphod
an tinnig'uy inali' ay Moses.
8 Mu din ni'yibbata ya nidugah di nangipata'tandah nan i'ibba tu'un du-
malat din inalida. Mu ha"in ya immannung an hi Apo Dios di inun'unud'u.
9 At hiyanan inalin Moses an midduma' ya ta"on un nan holag'u an
midatan eten babluy an immalian tu'uh din hopapna.‡
10 Ya ten impa'annung Apo Dios ta imbaliwa' hi atoy hituh nan mapulun
hinan naluh an napat ta lemay tawon§ hi nete"ah nangibaganan ne, ya ten
ad ugwan ya nawalu ta lemay tawon'u.
11 Mu maphod ta engganad ugwan ya agguy naluman di bi'ah'u an umat
damdamah din nannagan Moses ay ditu'u. At hihidyan mabi'aha' an umuy
mi'gubat!
12 At hiyanan hay ibaga' hi idatmun ha"in ya nan madinuntug an babluy
ti hiyay inalin Apo Dios hi midat. Daden o"ongol an babluy an nun'a'allup
ya ta"on un nan holag Anak di nunhituh di mu dumalat di badang Apo Dios
ya mabalin an pakako' dida ti hiyay inalina."
13 At winagahan Joshua hi Caleb an inluwaluna ta hi Apo Dios di
bumadang ay hiya, ya indatnad Hebron.*
14 At engganad ugwan ya nan holag Caleb di namnoh hi ad Hebron. Nidat
ay da Caleb heden babluy an dumalat di ana'na'unnudnan Apo Dios an
dayawondan holag Israel.
15 At nete"an de ya nidinong di gubat eden babluy. Hay hopap di ngadan
nan babluy ad Hebron ya ad Kiriath Arba† an ngadan nan nundongol an
ap'apun nan holag Anak.

15

Hay Nidat hinan Holag Judah

Hay Numbino'ob'on an Igad nan Babluyda

1 Hay babluy hi nidat hinan holag Judah ya nan wah appit hi agwan hi
un hagangon di buhu'an di algaw hi engganah nan pogpog di Mapulun
an Zin an pogpog damdamad Edom.
2 At hay igad hi appit hi agwan ya mete"ah nan pingit di Natoy an
Lobong,*
3 ta mumpa'uy hi ad Akrabbim,† ta enggana goh hinan Mapulun an Zin
an mumpa'uy hi ad Kadesh Barnea an nalauhan ad Hezron, ya numpati'id
hi engganad Addar, ya numpalikaw hi engganad Karka.
4 Ya ninayun ta numpa'uy ad Azmon, at miyu'unud hinan wangwang ad
Egypt ta engganah nan pingit di Baybay an Mediterranean ya un mipogpog
hidi. At hiyanay pogpog di babluy nan holag Judah hinan niyappit hi agwan.
5 Ya hay igad hi appit di buhu'an di algaw ya niyun'unud hinan inadu"oy
nan Natoy an Lobong ta engganah nan igad hinan Wangwang an Jordan.
Ya hidiy nete"an di igad hinan niyappit hi iggid hi un hagangon di
buhu'an di algaw.

---

† **14:7** Hidin 1448 B.C. ya nuntawon hi Caleb hi 40. ‡ **14:9** Deut. 1:36. § **14:10** At 1403 B.C. eden timpu ti nuntawon hi Caleb hi 85. * **14:13** Ad Hebron ya napat di kilomitluh appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Jerusalem. Ya hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *punlammungan.*

† **14:15** Hay pohdonan ibaga ya *nan babluy ad Arba,* unu *nan babluy an opat di bilangna.* * **15:2** Unu Dead Sea. † **15:3** Hay pohdonan ibaga ya *ipi'ipit.*

6 Ya numpati'id hi appit hi alimuhan di algaw ta engganad Beth Hoglah,
ya numpa'uy hi appit hi iggid ta ninayun ad Beth Arabah, ta engganah nan
ma'alih Batun Bohan an ngadan nan ohan imbaluy Reuben.
7 Ya ninayun hi engganah nan Nundotal an Achor,‡ ya numpati'id ad
Debir, ya numpalikaw hi appit di iggid ta engganad Gilgal an dammang nan
mumpati'id an owon an umuy hinan madinuntug. Ya numpa'uy hinan Obob
an En Shemesh ta numpa'uy hi engganad En Rogel.
8 Ya numpa'uy hinan Nundotal an Ben Hinnom an niyunud hinan appit
hi agwan hi ad Jerusalem an madinuntug an numbabluyan nan iJebus.
Mete"ah di ya un mumpati'id ta mumpa'uy hinan tulid di duntug hi appit hi
iggid nan Nundotal an Hinnom ya nan pogpog nan Nundotal an Rephaim.
9 Ya ninayun hinan Obob an Nephtoah ta numpa'uy hinan babluy
an neheggon hinan Duntug an Ephron. Ya un mumpadadyuh engganad
Ba'alah an Kiriath Jearim di ohah ngadana.
10 Ya un mumpalikaw hi appit hi alimuhan di algaw hi ad Ba'alah ta
nundapuh hinan Duntug an Seir. Ya numpa'uy hi appit hi iggid nan Duntug
an Jearim an Kesalon di ohah ngadana ta dumadyuh nan babluy ad Beth
Shemesh ta linauhanad Timnah.
11 Ya ninanayun hi engganah nan Duntug an Ekron ta engganad
Sikkeron, ya ninanayun hinan Duntug an Ba'alah ta engganah niyatam ad
Jabneel ya un mipogpog hinan Baybay an Mediterranean.
12 At nan Baybay an Mediterranean di pogpog nan numbabluyan nan
holag Judah hi appit hi alimuhan di algaw.

Hay Nanakupan Caleb hi ad Hebron ya ad Debir (Judg. 1:11-15)

13 Inunud Joshua din inalin Apo Dios ay hiya, at indatnan Caleb an hina'
Jephunneh an holag Judah ad Hebron an numbabluyan ni' Arba an hi
aman Anak an hiyah ne banohdan midat hi holag Judah.
14 At hi Caleb ya pinakaknad Hebron nan holag nan tulun dana' Anak
an hi Sheshai, ya hi Ahiman, ya hi Talmai.
15 Ya immuy goh da Caleb hinan babluy ad Debir ta ginubatda nan
nunhituh di. Hay ngadan ten babluy hidin hopapna ya ad Kiriath Sepher.
16 Hay inat da Caleb an nanakup eden babluy ad Kiriath Sepher ya
inalinah nan i'ibbanay, “Ipa'ahawa' han imbaluy'un babain hi Aksah
hinan natulid an mangubat ad Kiriath Sepher.”
17 Ya hi Othniel an hina' Kenaz an hi agin Caleb di nangabak eden
babluy, at hiyay mangiyahawan Aksah.
18 Ya heden algaw an nungkasalanda ya inalin Aksah ay Othniel ta
umuyna ibagan amada an hi Caleb ta nan way obobnan lutay ipaboltanan
dida. Mu hi Aksah di immuy ay amana. At hidin limmahun hinan
nitakayanan dongki ya minahmahan amana hi un hay ibagana.
19 Ya inalinay, “Ama, indatana' hi luta, mu un mi'id di obobna, at idatana'
ni' hinan waday obobna.” At indat Caleb nan lutan waday obobnah nan
nammagtu ya hinan nanginnampa an neheggon hi ad Hebron.

Nan Udumnan Babluy an Nidat hinan Holag Judah

20 At hiyatuy babluy hi nidat hinan holag Judah.
21 An nan babluy an niyappit hinan pogpog ad Edom ya ad Kabzeel, ya
ad Eder, ya ad Jagur,
22 ya ad Kinah, ya ad Demonah, ya ad Adadah,
23 ya ad Kedesh, ya ad Hazor, ya ad Ithnan,

‡ **15:7** Unu Achan (bahaom nan footnote di Josh. 7:26).

24 ya ad Ziph, ya ad Telem, ya ad Bealoth,
25 ya ad Hazor Hadattah, ya ad Kerioth Hezron (unu ad Hazor),§
26 ya ad Amam, ya ad Shema, ya ad Molada,
27 ya ad Hazar Gaddah, ya ad Heshmon, ya ad Beth Pelet,
28 ya ad Hazar Shual, ya ad Beersheba, ya ad Biziothiah,
29 ya ad Ba'alah, ya ad Iyim, ya ad Ezem,
30 ya ad Eltolad, ya ad Kesil, ya ad Hormah,
31 ya ad Ziklag, ya ad Madmannah, ya ad Sansannah,
32 ya ad Lebaoth, ya ad Shilhim, ya ad Ain, ya ad Rimmon. At duwampulu ta hiyam di uyap daten munisipyu, ya niddum nan ahigihigip an hinakupda.
33 Ya niddum goh nan abablubabluy hinan puun di dudunduntug an ad Eshtaol, ya ad Zorah, ya ad Ashnah,
34 ya ad Zanoah, ya ad En Gannim, ya ad Tappuah, ya ad Enam,
35 ya ad Jarmuth, ya ad Adullam, ya ad Socoh, ya ad Azekah,
36 ya ad Shaaraim, ya ad Adithaim, ya ad Gederah an ad Gederothaim di ohah ngadana. At himpulu ta opat di uyap daten munisipyu, ya niddum nan ahigihigib an hinakupda.
37 Ya niddum goh ad Zenan, ya ad Hadashah, ya ad Migdal Gad,
38 ya ad Dilean, ya ad Mizpah, ya ad Joktheel,
39 ya ad Lachish, ya ad Bozkath, ya ad Eglon,
40 ya ad Kabbon, ya ad Lahmas, ya ad Kitlish,
41 ya ad Gederoth, ya ad Beth Dagon, ya ad Naamah, ya ad Makkedah. At himpulu ta onom di munisipyu ya nan hinakupdan ahigihigib.
42 Hay udum pay an babluyda ya ad Libnah, ya ad Ether, ya ad Ashan,
43 ya ad Iphtah, ya ad Ashnah, ya ad Nezib,
44 ya ad Keilah, ya ad Aczib, ya ad Mereshah. At hiyam di uyap nan munisipyu, ya niddum nan hinakupda an ahigihigib.
45 Ya hinakupda goh ad Ekron ya nan hinakupnan ahigihigib.
46 Ya niddum goh nan babluy hi appit hi alimuhan di algaw an wad Ekron ta engganah nan Baybay an Mediterranean. Daten ahigihigib ya neheggondad Ashdod.
47 Ya niddum goh ad Ashdod, ya ad Gaza, ya an amin an nababluyan hidi, ta engganah nan wangwang ad Egypt, ya nan pingit di Baybay an Mediterranean.
48 Ya nan abablubabluy hinan dudunduntug an ad Shamir, ya ad Jettir, ya ad Sokoh,
49 ya ad Dannah, ya ad Kiriath Sannah an ad Debir di ohah ngadana,
50 ya ad Anab, ya ad Eshtemoh, ya ad Anim,
51 ya ad Goshen, ya ad Holon, ya ad Giloh. At himpulu ta ohay munisipyu, ya niddum nan hinakupda an ahigihigib.
52 Ya date goh di udum an babluyda an ad Arab, ya ad Dumah, ya ad Eshan,
53 ya ad Janim, ya ad Beth Tappuah, ya ad Aphekah,
54 ya ad Humtah, ya ad Kiriath Arba an ad Hebron di ohah ngadana, ya ad Zior. At hiyam di munisipyu ya nan hinakupdan ahigihigib.
55 Ya nan udum ya ad Maon, ya ad Carmel, ya ad Ziph, ya ad Juttah,
56 ya ad Jezreel, ya ad Jokdeam, ya ad Zanoah,

§ **15:25** Hiyah ne babluy hi nitungawan Judas an hina' Simon Iscariot (bahaom nan footnote di Jn. 6:71).

57 ya ad Kain, ya ad Gibeah, ya ad Timnah. At himpuluy munisipyu ya
nan hinakupdan ahigihigib.
58 Ya niddum goh ad Halhul, ya ad Beth Zur, ya ad Gedor,
59 ya ad Maarath, ya ad Beth Anoth, ya ad Eltekon. At onom di uyapdan
amin an munisipyu an niddum nan hinakupdan ahigihigib.
60 Ya niddum goh ad Kiriath Ba'al an hay ohah ngadana ya Kiriath
Jearim, ya ad Rabbah. At duwan munisipyu ya nan hinakupdan ahigi-
higib.
61 Ya niddum nan babluy hinan mapulun an ad Beth Arabah, ya ad
Middin, ya ad Sekakah,
62 ya ad Nibshan, ya nan babluy an awadan di do'ol an ahin, ya ad En
Gedi. At onom di munisipyu ya nan hinakupdan ahigihigib.
63 Mu adi pa"abak nan holag Judah hinan iJebus an nunhitud Jerusalem,
at nunnonongdan ni'babluy ay dida.

16

Hay Nidat hinan Holag Joseph

1 Hay pogpog nan lutan nidat hinan holag Joseph ya nete"ah nan Wang-
wang an Jordan an neheggon ad Jericho hinan obob hi appit hi buhu'an di
algaw. Ya nete"a goh hidi ta numpati'id hinan mapulun ta engganah nan
dudunduntug ad Bethel
2 an hay ohan ngadana ya Luz. Ya numpa'uy goh ad Ataroth an
numbabluyan nan holag Ark.
3 Ta numpadadyuh appit hi alimuhan di algaw hinan numbabluyan nan
holag Japhlet, ya nan ampan ad Beth Horon, ya ad Gezer, ta engganah nan
Baybay an Mediterranean.
4 At hiyanay pogpog nan lutan nan holag da Manasseh ay Ephraim an
holag Joseph.

Hay Nidat hinan Holag Ephraim

5 Hiyatuy igad nan babluy an nidat hinan holag Ephraim. Mete"ad
Ataroth Addar an mumpa'uy hi appit di buhu'an di algaw ta engganah
nan bagtun ad Beth Horon
6 ta engganah nan Baybay an Mediterranean. Ya hi appit hi iggid hi un
hagangon di buhu'an di algaw an mete"ad Micmethath ta numpalikaw hi
ad Taanath Shiloh ta mumpa'uy ad Janoah hi appit di buhu'an di algaw.
7 Ya numpadadyud Ataroth ya ad Naarah ta numpa'uy ad Jericho, ya
numpadadyuh engganah nan Wangwang an Jordan.
8 At hay igad goh ya nete"ad Tappuah, ya numpa'uy hi appit di alimuhan
di algaw ta niyunud hinan Hadog an Kanah ta engganah nan Baybay an
Mediterranean. Hiyanay babluy hi nidat hinan holag Ephraim.
9 Ya niddum an nidat ay dida nan udum an munisipyu an niddum nan
babluy nan holag Manasseh.
10 Mu agguyda pinakak nongkay din iCanaan an numbabluy ad Gezer
ta engganad ugwan ya ni'babluydah nan holag Ephraim. Mu diday
numbalin hi baal nan holag Ephraim.

17

Hay Nidat hinan Agguy Nidatan an Godwan di Holag Manasseh

1 Wada goh di babluy an niyappit hi alimuhan di algaw hinan Wang-
wang an Jordan an nidat hinan agguy nidatan an godwan di holag
Manasseh an pangpangullun imbaluy Joseph. Mu nan godwana an nan

iGilead ya nalpah tuwalin nidatandah babluy hi appit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan. At nan nidat ay dida ya nan babluy ad Gilead ya ad Bashan. Diday nidatan ti dumalat hi anatuliddan mi'gubat. Hay aman Gilead ya hi Makir an hina' Manasseh.

2 At nan udum an holag Manasseh an pangpangullun imbaluy Joseph ya diday nangidatan Joshua hinan babluy hi appit hi alimuhan di algaw. Hanan holag Manasseh ya da Abiezer, ya hi Helek, ya hi Asriel, ya hi Shechem, ya da Hepher ay Shemida. An amin hatun linala'in dana' Manasseh ya waday pamilyada, at hiyanan way ohan dida ya waday babluy hi nidat ay dida.

3 Nan ohah nan holag Manasseh an hi Zelophehad an hina' Hepher an imbaluy Gilead an hina' Makir an hina' Manasseh ya mi'id ah imbaluynah lala'i ti unda binabain amin an hiyatuy ngadanda an hi Mahlah, ya hi Noah, ya hi Hoglah, ya hi Milcah, ya hi Tirzah.

4 At immuyda ni'hapit hinan Nabagtun Padin hi Eleazar, ya hi Joshua, ya nan udum an mangipangpangulun didan holag Israel, ya inaliday, “Hi Apo Dios ya inalinah din hi Moses an midatan amih babluy hi ihinanmi an umat hinan linala'in a'agimi!”* At indatan Joshua an niyunnudan hidin inalin Apo Dios.

5 At himpuluy babluy hi nidat hinan holag Manasseh, mu nob'on tuwali din nidat an lutad Gilead ya ad Bashan an niyappit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan.

6 Ya nidatan goh nan binabain holag Manasseh. Ti niddum nongkay ad Gilead ta nidat di udum hinan godwan di holag Manasseh.†

7 At hay babluy nan holag Manasseh ya wah appit hi alimuhan di algaw an nete"ah nan igad di babluy nan holag Asher ta numpa'uy ad Micmethath an niyappit hi buhu'an di algaw hi ad Shechem. At hay igad ya numpa'uy hi appit di agwan hi engganad En Tappuah.

8 Mu nan babluy ad En Tappuah ya nalpah an nidat hinan holag Ephraim, mu nan nunlene'woh an nihakup hidi ya bagin nan holag Manasseh.

9 Ya ninayun nan igad hi appit hi agwan an niyu'unud hinan Hadog an Kanah ta engganah nan pingit di Baybay an Mediterranean.

10 At hay babluy hi nidat hinan holag Ephraim ya nan wah appit hi agwan, ya hay nidat hinan holag Manasseh ya nan wah appit hi iggid. Ya nan pingit di Baybay an Mediterranean di igad hi appit di alimuhan di algaw. Ya nidat hinan holag Asher nan wah appit hi iggid an babluy Manasseh, ya nan babluy hi appit hi buhu'an di algaw ya nidat hinan holag Issachar.

11 Ya nan babluy ad Beth Shan, ya ad Ibleam, ya ad Naphoth Dor hinan pingit di baybay, ya ad Endor, ya ad Taanach, ya ad Megiddo, ya nan nunlene'woh ay daten babluy, ya nidat goh hinan holag Manasseh an ta"on hi unda neheggon hinan babluy an nidat hinan holag Issachar ya nan holag Asher.

12 Mu bo'on nan holag Manasseh di immuy nunhitu ay danen babluy ti mid ologdan mamakak hinan iCanaan an bimmabluy hidi.

13 At hidin dimmo'olda nan holag Israel an abalinandan mamakak hinan iCanaan ya agguyda inat, mu undaat goh numbalinon didah baalda.

14 Ya wadaday nalpuh nan holag Joseph an immuy ay Joshua ta inaliday, “Anaad ta un itang di babluy hi indatmuh banohmi ya wan ten winagahan

* **17:4** Num. 27:1-7. † **17:6** Manu ay himpuluy babluy hi nidat ti nan lema ya nidat hinan leman linala'in a'agin Hepher, ya lema goh di nidat hinan leman binabain imbabaluy Hepher, at 5+5=10.

da'min Apo Dios ta dimmo'ol ami?"

15 Ya tembal Joshua an inalinay, "Umat ay hina an adi umda nan
madinuntug an babluy ad Ephraim ti do'ol ayu at umuy ayu mangumah
nan inalahan hinan lutan nan holag Periz ya nan holag Repha ta pum-
babluyanyu!"

16 Ya tembaldan inaliday, "Immannung an adi umda nan madinuntug
hi pumbabluyanmin amin. Ya hay oha goh udot ya nan iCanaan an
nunhituh nan Nundotal an Beth Shan, ya hinan Nundotal an Jezreel, ya
hinan abablubabluy hinan nunlene'woh ya waday kalesadan gumo' an
usalondan mi'gubat!"

17 Ya inalin Joshua hinan holag Joseph an da Ephraim ay Manasseh di,
"Immannung an do'ol ayu, ya mabi'ah ayu! At mahapul an ma'udman
nan babluy an midat ay da'yu.

18 At hiyanan iddumyu nan ma'inalahan. At umuyyu nongkay umaan hi
engganah nan pogpogna, ya binabluyanyu. Ya nan iCanaan ay ya ta"on un
waday kalesadah gumo' ya mun'abi'ahda mu abalinanyun pakakon didah
di."

18

Hay Nangipiyapongan Joshua hinan Na'angang an Babluy

1 Hidin nalpah an hinakup nan holag Israel ad Canaan ya na'amungdad
Shiloh. At hidiy nangipata'dogandah nan Tuldan Abung an pundayawanda.

2 Mu pituda damdamah nan holag Israel di agguy nidatan hi pum-
babluyanda.

3 Ya inalin Joshua hinan i'ibbanan holag Israel di, "Undan anuud di
pumbabluyan tu'un ten indat Apo Dios an Ap'apu tu'u ya ta"on un din
o'ommod tu'u?

4 Odowo' an way oha ay da'yun ahimpahimpangapun mi'id di nidat
hi babluy, ya pot'onyuy hintutluh nan linala'i ta diday honogo' hi umuy
an manamad hi aat nan babluy an agguy tu'u hinakup. At didan
umuy ya itudo'day atondan mangogodwa, ya numbangngaddan ha"in ta
ipa'innilada.

5 Godwogodwonda ta mumpitu. Mu adida ilagat nan babluy hi appit hi
agwan an nidat hinan holag Judah ya nan babluy hinan appit hi iggid an
nidat hinan holag Joseph.

6 Ya hay pumbangngadanda ya ipattigdan ha"in nan intudo'dan aat nan
babluy an numpituwondan ginodwa. Ya un mahkay mibibinnunut ta
panginnilaan tu'uh nan pohdon Apo Dios an Ap'apu tu'uh pumbabluyanyu.

7 Mu nan holag Levi ya mi'id nongkay di midat ay didan adi umat hinan
i'ibbadan holag Israel ti numbalinandah padin munhulbin Apo Dios. Ya
nan holag ay Gad, ya hi Reuben, ya nan godwan holag Manasseh ya nalpah
tuwalin indat din baal Apo Dios an din hi Moses ay dida nan babluy hi appit
hi buhu'an di algaw an niyappit hinan Wangwang an Jordan."

8 At hidin nakakda nan napto' an linala'i ya inalin goh Joshua ay diday,
"Umuy ayu nongkay, ya intudo'yuy aat daden babluy hi umuyyu tigon ta
ipattigyun ha"in hitun pumbangngadanyu ta mibibinnunut hi hinagang
Apo Dios hitud Shiloh ta panginnilaan hinan babluy an midat ay da'yu."

9 At inat daden linala'i din na'alin didah atonda an intudo'day aat nan
nahayhaynod an ngadan nan babluy hidi, ya numpituwondan ginodwa. Ya
unda mumbangngad hinan awadan da Joshua ad Shiloh.

10 At imbibinnunut da Joshua ta hi Apo Dios di mangipa'innilah nan
nagogodwan babluy hi midat. At hiyay inunud Joshua an nangipiyapong
hinan babluy hinan pitun himpampun an holag Israel.

Hay Nidat hinan Holag Benjamin

11 Hay nahhun hi nabunut an nidatan hi babluy ya nan holag Benjamin.
Heden babluy ya numbattanan di babluy nan holag da Judah ay Joseph.
12 Ya hay igad hi appit di iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
ya mete"ah nan Wangwang an Jordan, ya numpati'id ad Jericho hi appit
hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya ninayun an mipluy ta
mumpati'id hinan duntug hi appit di alimuhan di algaw, ya lauhana nan
dudunduntug ta engganah nan mapulun ad Beth Aven.
13 Ya un mumpa'uy hinan igad hi appit hi agwan ad Luz an hay ohah
ngadana ya Bethel, ya numpadadyud Ataroth Addar hinan buludnah appit
hi agwan hi ampan ad Beth Horon.
14 Ya numpalikaw hinan appit hi agwan an nete"ah nan duntug an
nihagang ad Beth Horon hi appit hi alimuhan di algaw, ya numpa'uy hi ad
Kiriath Ba'al an Kiriath Jearim di ohan ngadanan babluy nan holag Judah.
At hiyah ne igad hi appit hi alimuhan di algaw.
15 Ya nan igad hi appit hi agwan ya nete"ah pingit di ad Kiriath Jearim
an niyappit hi alimuhan di algaw ta ninanayun hi engganah nan Obob an
Nephtoah.
16 Ya numpadadyuh nan puun di duntug an ma'uhdungan hinan Nundo-
tal an Ben Hinnom an niyappit hi iggid hinan Nundotal an Rephaim. Ya
ninanayun hinan Nundotal an Hinnom an niyappit hi agwan an bagtun nan
duntug ad Jebus, ya nipadadyu ta engganad En Rogel.
17 Ya numpalikaw goh hi appit hi iggid hi engganad En Shemesh
ta ninanayun hi engganad Geliloth an dammang ad Adummim. Ya
numpadadyuh nan ma'alih Batun Bohan an hakup nan imbabaluy Reuben.
18 Ya ninanayun hi appit hi iggid an niyu'unud hinan bulud di duntug ad
Beth Arabah an ma'uhdungan nan Nundotal an Arabah.
19 Ya nundapuh hi appit hi iggid hi bagtun nan aluhadhad ad Beth
Hoglah, ya ninayun ta nidatong hi appit hi iggid hinan Natoy an Lobong*
an nipogpogan nan Wangwang an Jordan hi appit hi agwan. Hiyah ne
nipogpogan nan igad.
20 Hay igad hi appit di buhu'an di algaw ya nan Wangwang an Jordan. At
hiyanay igad di babluy an nidat hinan holag Benjamin.
21 Ya hay babluy hi nidat ay dida ya ad Jericho, ya ad Beth Hoglah, ya ad
Emek Keziz,
22 ya ad Beth Arabah, ya ad Zemaraim, ya ad Bethel,
23 ya ad Avvim, ya ad Parah, ya ad Ophrah,
24 ya ad Kephar Ammoni, ya ad Ophni, ya ad Geba. At hay uyapdan amin
ya himpulu ta duway munisipyu, ya niddum nan hinakupdan ahigihigib.
25 Ya nidat goh ay didad Gibeon, ya ad Ramah, ya ad Beeroth,
26 ya ad Mizpah, ya ad Kephirah, ya ad Mozah,
27 ya ad Rekem, ya ad Irpeel, ya ad Taralah,
28 ya ad Zelah, ya ad Haeleph, ya ad Jebus an hay ohah ngadana ya ad
Jerusalem, ya ad Gibeah, ya ad Kiriath. At hay uyapdan amin ya himpulu
ta opat an munisipyu, ya niddum an amin nan hinakupdan ahigihigib.
At hiyanay babluy hi nidat hinan holag Benjamin.

19

Hay Nidat hinan Holag Simeon
(I Chron. 4:28-33)

* **18:19** Unu Dead Sea (unu Salt Sea, unu Lobong an Arabah).

1 Hay miyadwan nabunut an midatan hi babluy ya nan holag Simeon. At
hay nidat ay dida ya nan wah nan way hinakup nan holag Judah.
2 Daden babluy ya ad Beersheba an hay ohah ngadana ya Sheba, ya ad
Molada,
3 ya ad Hazar Shual, ya ad Balah, ya ad Ezem,
4 ya ad Eltolad, ya ad Bethul, ya ad Hormah,
5 ya ad Ziklag, ya ad Beth Marcaboth, ya ad Hazar Susah,
6 ya ad Beth Lebaoth, ya ad Sharuhen. At himpulu ta tuluy munisipyu, ya
niddum nan hinakupdan ahigihigib.
7 Ya niddum goh ad Ain, ya ad Rimmon, ya ad Ether, ya ad Ashan. At opat
di munisipyu, ya niddum nan hinakupdan ahigihigib
8 ya an amin nan i"ikuy an babluy hinan nunlene'woh ta engganad
Ba'alath Beer an hay ohan ngadana ya Ramah.
Hiyanay nidat hinan holag Simeon.
9 Hanan babluy an indat Joshua hinan holag Judah ya nahawal ti ambilog.
at hiyanan indatnay itang hinan holag Simeon.

Hay Nidat hinan Holag Zebulun

10 Hay miyatluh nabunut hi midatan hi babluy ya nan holag Zebulun. Ya
hay igad nan babluy an nidat ay dida ya ad Sarid.
11 At nete"ah di ta numpa'uy ad Maralah hi appit hi alimuhan di algaw
ta nidatong ad Dabbesheth ta engganah nan it'ittang an wangwang an
neheggon hi ad Jokneam.
12 Ya nete"a goh hinan bangwah di ad Sarid hi appit di buhu'an di algaw,
ya numpa'uy hinan igad di ad Kisloth Tabor ta ninayun ad Daberath ta
numpati'id ad Japhia.
13 Ya ninanayun hi appit di buhu'an di algaw hi ad Gath Hepher ya ad Eth
Kazin ta numpa'uy ad Neah hi engganad Rimmon.
14 Ya hay igad hi appit hi iggid ya numpa'uy ad Hannathon, ya nipogpog
hinan Nundotal an Iphtah El.
15 Ya niddum ad Kattath, ya ad Nahalal, ya ad Shimron, ya ad Idalah, ya
ad Bethlehem. At himpulu ta duwan amin di munisipyu, ya niddum nan
hinakupdan ahigihigib.
16 At hiyanay babluy hi nidat hinan holag Zebulun hi pumbabluyanda.

Hay Nidat hinan Holag Issachar

17 Hay miyapat hi nabunut an midatan hi babluy ya nan holag Issachar.
18 At hiyatuy babluy hi nidat ay dida an ad Jezreel, ya ad Kesulloth, ya ad
Shunem,
19 ya ad Hapharaim, ya ad Shion, ya ad Anaharath,
20 ya ad Rabbith, ya ad Kishion, ya ad Ebez,
21 ya ad Remeth, ya ad En Gannim, ya ad En Haddah, ya ad Beth Pazzez.
22 Nan igad ya nidatong hi ad Tabor, ya ad Shahazumah, ya ad Beth
Shemesh, ya nipogpog hinan Wangwang an Jordan. At himpulu ta onom
di munisipyu, ya niddum nan hinakupdan ahigihigib.
23 At hiyanay babluy hi nidat hinan holag Issachar.

Hay Nidat hinan Holag Asher

24 Hay miyalemah nabunut an nidatan hi babluy ya nan holag Asher.
25 At hiyatuy babluy an nidat ay dida an ad Helkath, ya ad Hali, ya ad
Beten, ya ad Akshaph,

26 ya ad Allammelek, ya ad Amad, ya ad Mishal. Ya nan igad hinan way
alimuhan di algaw ya neheggon hinan Duntug an Carmel ya ad Shihor
Libnath.
27 Ya numpalikaw nan igad hi appit di buhu'an di algaw, ya numpa'uy
ad Beth Dagon. At niddum di ad Zebulun ya nan Nundotal an Iphtah El
ta numpa'uy hi appit hi iggid hi ad Beth Emek ya ad Neiel. Ya ninayun ta
engganah appit hi buhu'an di algaw ad Cabul,
28 ya ad Abdon, ya ad Rehob, ya ad Hammon, ya ad Kanah ta engganad
Sidon.
29 Ya nunlikaw ad Ramah ta niyatam hinan na'allup an babluy ad Tyre, ya
nipalikaw ad Hosah ta engganah nan Baybay an Mediterranean ad Aczib.
30 Ya middum goh ad Ummah, ya ad Aphek, ya ad Rehob. At duwampulu
ta duway munisipyu, ya niddum nan hinakupdan ahigihigib.
31 At hiyanay nidat hinan holag Asher.

Hay Nidat hinan Holag Naphtali

32 Hay miyonom hi nabunut hi midatan hi babluy ya nan holag Naphtali.
33 Hay igad di babluy hi nidat ay dida ya numpa'uy ad Heleph ta engganah
nan way ongol an ayiw hi ad Zaanannim, ya numpa'uy ad Adami Nekeb, ya
ad Jabneel, ya ad Lakkum, ta engganah nan Wangwang an Jordan.
34 At nete"ah di ya numpalikaw ad Aznoth Tabor hi appit hi alimuhan di
algaw ta numpa'uy ad Hukkok. Ya inu'unudna nan pogpog di babluy nan
holag Zebulun hi appit hi iggid, ya nan babluy nan holag Asher hi appit hi
alimuhan di algaw, ya nan Wangwang an Jordan di igad hi appit hi buhu'an
di algaw.
35 Ya niddum nan nun'a'allup an babluy an ad Ziddim, ya ad Zer, ya ad
Hammath, ya ad Rakkath, ya ad Kinnereth,
36 ya ad Adamah, ya ad Ramah, ya ad Hazor,
37 ya ad Kedesh, ya ad Edrei, ya ad En Hazor,
38 ya ad Iron, ya ad Migdal El, ya ad Horem, ya ad Beth Anath, ya ad Beth
Shemesh. At hay uyapdan amin ya himpulu ta hiyam an babluy. Ya niddum
nan hinakupdan ahigihigib.
39 At hiyanay babluy hi nidat hinan holag Naphtali.

Hay Nidat hinan Holag Dan

40 Hay miyapituh nabunut hi midatan hi babluy ya nan holag Dan.
41 Ya hay babluy hi nidat ay dida ya ad Zorah, ya ad Eshtaol, ya ad Ir
Shemesh,
42 ya ad Shaalabbin, ya ad Aijalon, ya ad Ithlah,
43 ya ad Elon, ya ad Timnah, ya ad Ekron,
44 ya ad Eltekeh, ya ad Gibbethon, ya ad Ba'alath,
45 ya ad Jehud, ya ad Bene Berak, ya ad Gath Rimmon,
46 ya ad Me Jarkon, ya ad Rakkon, ya nan babluy hi dammang ad Joppa.
47 Mu hidin hopapna ya mid abalinandan mangabak hinan numpunhituh
nan pumbabluyanda, at immuyda mahkay ginubat nan babluy ad Leshem.
Ya numpatoyda nan numpunhituh di ta hinakupda. Ya hinukatanda nan
ngadana ta ad Dan an ngadan din ad holag ay dida.*
48 At hiyanay babluy an nidat hinan holag Dan.

---

* **19:47** Bahaom nan Judg. 1:34 ya Judg. 18:2-10, 27-29 ta innilaom din inatdan nun'akak hinan lutan nidat ay dida ta nuntolmandan immuy hinan balbalun lutah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an lutan agguy indat Apo Dios ay dida, at bo'on banohda.

Hay Nidat hinan Holag Joshua

49 Hidin nalpah an ginogodwan nan holag Israel heden babluy ya in-
datanda mahkay hi Joshua an hina' Nun hi pumbabluyana.
50 At niyunnudan hidin inalin Apo Dios ta nidat ay hiya nan pohdonan
babluy an ad Timnath Serah an wah nan madinuntug ad Ephraim. At heden
babluy di impaphodnah nunhituwandan hina"ama.
51 At hiyanay babluy hi nipiyapong hinan holag Israel hidin
na'amungandan amin hinan way Tuldan Abung ad Shiloh. At nan Nabagtun
Padin hi Eleazar, ya hi Joshua, ya nan a'ap'apuh nan ahimpahimpampun
an holag Israel ya hi Apo Dios di binagandah bumadang ya unda
mumbibinnunut. At hiyah ne nalpahan di nangogodwaan nan holag
Israel hinan babluy ad Canaan.

20

Nan Babluy an Ipo"oyan nan Tagun Pimmatoy
(Num. 35:9-34; Deut. 4:41-43; 19:1-14)

1 Wa han ohan algaw ya inalin Apo Dios ay Joshua di,
2 "Alyom hinan i'ibbam an holag Israel ta pilionday babluy an mabalin an
umayan nan waday pinatoyna ta unudonyu din inali' ay Moses hi atonyu.*
3 At nan tagun nahnan ya pimmatoy ya mabalin an umuy mipo"oy hidi ta
mibaliw hinan way mangiyawit.
4 Ya gulat ta limmayaw hi oha eden babluy an pento'nah ayan ya umuy
hinan punhumalyaan hi diklamuh dih nan way pantaw nan babluy ta
ibaganay immannung an na'at. Ya unda ipahgop ta iyuydah nan ihinana.
5 Ya gulat ta way mitnud ay hiyah di an mangiballoh ya adi mabalin hi
iyabulut nan tataguh di an ipapatoy ti agguyna ginulat ya pimmatoy, ya
bo'on hay bungotnay dimmalat hi pimmatayana.
6 Ya nan tataguh diy† mangipanuh ta panginnilaandah un numbahol unu
agguy ginulat nan tagu. Ya wa ay ta mid baholna ya mabalin an mihinah
di ta engganah un matoy nan Nabagtun Padi eden gutud an na'atana ya un
mabalin an umanamut hinan nalpuwana."
7 At hay babluy hi pinilin nan holag Israel ya nan wah appit di alimuhan
di algaw an niyappit hinan Wangwang an Jordan hi ad Kedesh‡ hi ad Galilee
hinan madinuntug an lutan nan holag Naphtali, ya ad Shechem hinan
madinuntug an babluy nan holag Ephraim, ya ad Hebron mahkay hinan
madinuntug an lutan nan holag Judah.
8 Ya hay appit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan hidid
Jericho ya ad Bezer hinan nundotal hi engganah nan mapulun an babluy
nan holag Reuben, ya ad Ramoth hi ad Gilead hinan babluy nan holag Gad,
ya ad Golan hi ad Bashan hinan babluy nan holag Manasseh.
9 At hiyanay babluy an pinilidah umuy ipo"oyan nan holag Israel ya ta"on
un nan ni'babluy ay dida an nahnan ya pimmatoy ta mabaliwan hinan way
umiballoh ta engganah un mahumalya.

21

Hay Babluy hi Nidat hinan Holag Levi

---

* **20:2** Bahaom nan cross-references hi bagtuna. † **20:6** Dida ya an amin nan mina'ilog an linala'ih siudad. Hay tamuda nin ya ta tigondah un maphod di ma'at hinan punhumalyaandah nan pimmatoy. ‡ **20:7** Hay pohdonan ibaga ya *nidawat*. At indawatda ad Nidawat! (Nan Hudyu ya penpenhoddan humapit hi umat hitu an panapit ti hiyah ne hanulda.)

1 Ya waday immayan nan mangipangpanguluh nan holag Levi hinan
awadan nan Nabagtun Padin hi Eleazar, ya hi Joshua an hina' Nun, ya nan
a'ap'apudan holag Israel.
2 Ya ni'hapitdan didah did Shiloh hi ad Canaan an inaliday, “Inalin Apo
Dios hidin hi Moses an midatan amin holag Levi hi babluy hi punhituwanmi
ya nan pangipahtulanmih a'animalmi.”*
3 At inabulutda ta indatdah nan holag Levi di udum hinan babluy.
4 Ya hay nahhun hi nabunut hi midatan ya nan holag Aaron an nan
Nabagtun Padin ap'apun Kohath. At himpulu ta tuluy munisipyuh nidat
ay didah nan babluy nan holag Judah, ya nan holag Simeon, ya nan holag
Benjamin.
5 At hay nidat hinan udum an holag Kohath ya himpuluy munisipyuh
nan babluy nan holag Ephraim, ya nan holag Dan, ya nan godwan holag
Manasseh hinan appit hi alimuhan di algaw.
6 Ya nan holag Gershon an hi agin Kohath ya nidatandah himpulu ta
tulun munisipyuh nan babluy nan holag Issachar, ya nan holag Asher, ya
nan holag Naphtali, ya nan godwan di holag Manasseh an nihinah appit hi
buhu'an di algaw ad Bashan.
7 Ya nan holag Merari an oha goh an agin Kohath ya nidatandah himpulu
ta duwan munisipyuh nan babluy nan holag Reuben, ya nan holag Gad, ya
nan holag Zebulun.
8 At nipa'annung din inalin Apo Dios ay Moses an nan holag Levi ya
midatandah pumbabluyan ya pumpahtulan.

Nan Nidat hinan Holag Kohath hi Pumbabluyanda

9 At umat hinay na'at an nidat nan udum an babluy nan holag Judah ya
nan holag Simeon
10 hinan holag Levi an nan holag Aaron an ap'apun Kohath ti diday
nahhun hi nabunut an midatan.
11 Ya hay nidat ay dida ya ad Kiriath Arba an babluy an ningadan ay
Arba an hi apun Anak. An ad Hebron mahkay di ngadan den madinuntug
an babluy an nidat hinan holag Judah. Ya niddum goh nan pumpahtulan
hinan nunlene'woh eden babluy.
12 Mu nan payaw hidi ya nan babluy hinan nunlene'woh ya nan
hinakupnan ahigihigib ya nidat tuwali ay Caleb an hina' Jephunneh.
13 At hay nidat hi babluy hinan holag nan Nabagtun Padin hi Aaron ya
ad Hebron an ipo"oyan nan nahnan ya pimmatoy, ya ad Libnah,
14 ya ad Jattir, ya ad Eshtemoa,
15 ya ad Holon, ya ad Debir,
16 ya ad Ain, ya ad Juttah, ya ad Beth Shemesh. Ya hanan babluy ya
nun'iddum nan pumpahtulan hinan nunlene'woh. At hiyam di babluy hi
indat nan holag Judah ya nan holag Simeon.
17 Ya opat di nidat hinan babluy nan holag Benjamin an ad Gibeon, ya
ad Geba,
18 ya ad Anathoth, ya ad Almon.
19 At himpulu ta tulun amin di babluy ya nan pumpahtulan hinan
nunlene'woh di nidat hinan holag nan Nabagtun Padin hi Aaron.
20 Ya nan udum an holag Kohath an hina' Levi ya waday indat nan holag
Ephraim hinan babluyda.

* **21:2** Num. 35:2-3.

21 At opat di babluy an niddum nan pumpahtulan hinan nunlene'woh
hinan madinuntug ad Shechem an ohan napto' hi umuy ipo"oyan nan
nahnan ya pimmatoy an ad Gezer,
22 ya ad Kibzaim, ya ad Beth Horon.
23 Ya nidat goh di opat an babluy an hakup nan holag Dan an ad Eltekeh,
ya ad Gibbethon,
24 ya ad Aijalon, ya ad Gath Rimmon an niddum goh nan pumpahtulan.
25 Ya duwan babluy di nidat ay didah nan babluy nan godwan di holag
Manasseh hidih appit hi alimuhan di algaw an ad Taanach ya ad Gath
Rimmon, ya niddum nan pumpahtulan.
26 At himpulun amin di babluy an niddum nan pumpahtulan ay daden
babluy di nidat hinan udum an holag Kohath.

Hay Nidat hinan Holag Gershon hi Pumbabluyanda

27 Ya nan holag Gershon an oha goh an imbaluy Levi ya nidat ay diday
duwan babluy hinan babluy nan godwan di holag Manasseh hi appit hi
buhu'an di algaw hi ad Golan an wah nan babluy ad Bashan an ohah
nan ipo"oyan di nahnan ya pimmatoy, ya ad Be Eshterah an niddum nan
nunlene'woh hidin pumpahtulan.
28 Ya nidat goh ay dida nan opat an babluy hinan babluy nan holag
Issachar an ad Kishion, ya ad Daberath,
29 ya ad Jarmuth, ya ad En Gannim an niddum goh nan pumpahtulan
hinan nunlene'woh.
30 Ya opat goh di nidat ay didah nan babluy nan holag Asher an ad
Mishal, ya ad Abdon,
31 ya ad Helkath, ya ad Rehob, ya umat goh an niddum nan pumpahtu-
lan ay daden babluy.
32 Ya tulu goh di nidat ay didah nan babluy nan holag Naphtali an
ad Kedesh hi ad Galilee an oha goh an babluy hi ipo"oyan di nahnan
ya pimmatoy, ya ad Hammoth Dor, ya ad Kartan an niddum goh nan
pumpahtulan hidi.
33 At himpulu ta tulun amin di babluy hi nidat hinan holag Gershon an
niddum nan pumpahtulan.

Hay Nidat hinan Holag Merari hi Pumbabluyanda

34 Ya nan holag Merari an imbaluy goh Levi ya opat di babluy hi nidat
ay didah nan babluy nan holag Zebulun. Daden babluy ya ad Jokneam,
ya ad Kartah,
35 ya ad Dimnah, ya ad Nahalal. Ya nun'iddum nan pumpahtulan ay
daden babluy.
36 Ya opat goh di babluy hi nidat ay didah nan babluy nan holag Reuben.
Daden babluy ya ad Bezer, ya ad Jahaz,
37 ya ad Kedemoth, ya ad Mephaath, ya nun'iddum goh nan pumpahtu-
lan ay daden babluy.
38 Ya opat goh di babluy hinan babluy nan holag Gad hi nidat ay dida
an ad Ramoth hi ad Gilead an ohah nan ipo"oyan di nahnan ya pimmatoy,
ya ad Mahanaim,
39 ya ad Heshbon, ya ad Jazer, ya nun'iddum goh nan pumpahtulan ay
daden babluy.
40 At himpulu ta duwan amin di babluy hi nidat hinan holag Merari an
imbaluy Levi.
41 Ya hay lammung an amin nan babluy ya pumpahtulan an indat nan
holag Israel hinan holag Levi ya napat ta walu.

42 Ti daden nidat an babluy ya niddum nan nunlene'woh hidin pumpah-
tulan.

Hay Nangabakan nan Holag Israel hi an Amin an Buhulda

43 At indatan Apo Dios an amin nan holag Israel hi babluy an din inalinah
din o'ommoddah idatnan dida. At hidin nangabakanda ya nunhituda
mahkay hidi.
44 Ya impalenggop Apo Dios didan amin eden numpumbabluyanda ti
hiyah ne tuwali din inalin din o'ommodda. Ya mi'id di ohah nan buhuldah
way abalinanan mangubat ay dida ti impa'abaknan amin nan buhulda ay
dida.
45 At an amin nan inalinah nan holag Israel hi atona ya impa'annungna!

22

*Hay Numbangngadan nan Udum an Holag Israel hinan Umuyda Punhi-
tuwan hi Dammang nan Wangwang*

1 Wa han ohay algaw ya inayagan Joshua nan holag Reuben, ya nan holag
Gad, ya nan godwan di holag Manasseh,
2 ya inalinan diday, "Inatyun amin din inalin Apo Dios ay Moses an
baalnah atonyu.* Ya umat goh hidin inali' hi atonyu.†
3 Ya maphod ti ta"on un nabayag ya agguyyu tinaynan nan i'ibbayun holag
Israel ti unyuat binadangan didah engganad ugwan an inun'unudyu din
inalin Apu tu'un hi Apo Dios.
4 At ad ugwan an impalenggopna tun i'ibbayun holag Israel ta
nipa'annung din inalina ya mabalin mahkay an mumbangngad ayuh nan
numbabluyanyuh appit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan
an indat Moses an baal Apo Dios ay da'yu.
5 Mu mahapul an ihamadyu ta inaynayunyun mangunud hinan intugun
Moses an baal Apo Dios ay ditu'u ta pa'appohdon tu'u Hiya an Apu tu'u ta
ammuna nan miyunnudan hinan pohdonay aton tu'u, ya munhulbi tu'un
Hiya."
6 At winagahan Joshua dida, ya impa'anamutna dida.
7 Nan holag Manasseh ya nagodwada nongkay, ya hi Moses di nangidat
hinan godwan di holag Manasseh hinan babluy ad Bashan hi appit hi
buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan. Mu nan godwan goh nan
holag Manasseh ya hi Joshua di nangidat ay didah nan babluy an niyappit
hi alimuhan di algaw an didan amin hinan udum an holag Israel.
8 Hidin nungwagahan Joshua ay dida ya unna ipa'anamut dida, ya
inalinay, "Mumbangngad ayu ta iyanamutyu nan do'ol an umipa'adangyan
an umat hinan a'animal, ya balitu', ya silver, ya gambang, ya gumo', ya nan
do'ol an lubung. Ya indatanyu nan i'ibbayuh dih udum ay danen innal tu'uh
nan buhul."
9 At nan holag Reuben, ya nan holag Gad, ya nan godwah nan holag
Manasseh ya tinaynanda nan i'ibbadan holag Israel ad Shiloh hidid Canaan
ta numbangngaddah nan babluy an nidat ay didad Gilead an hiyah ne din
inalin tuwalin Apo Dios ay Moses hi midat ay dida.

Nan Pun'onngan hi Me'nong ay Apo Dios hinan Wangwang an Jordan

10 Mu hidin nipotto'andad Geliloth hidid Canaan hinan Wangwang an
Jordan ya inyamman nan holag Reuben, ya nan holag Gad, ya nan godwan

* **22:2** Hay immandal din hi Moses ya ta middumdah nan i'ibbadan Hudyun mi'gubat hidid Canaan (Num. 32:16-27; Deut. 3:18). † **22:2** Hay immandal Joshua ya ta middumda goh hinan i'ibbadan Hudyun mi'gubat hidid Canaan (Josh. 1:12-15).

nan holag Manasseh han ongol ya ata'nang an pun'onngan hi me'nong ay Apo Dios ya unda bumad'ang.‡
11 Mu hidin dengngol nan i'ibbadan holag Israel hidid Canaan heden inyammada
12 ya na'amungdan amin ad Shiloh ta umuyda gubaton nan i'ibbadan holag Israel.
13 Mu hennagda ni' hi Phinehas an hina' Eleazar an Nabagtun Padin umuy mi'hapit ay dida
14 ya nan hinohhan a'ap'apuh nan himpulun holag Israel. Daden himpulun a'ap'apu ya diday mangipanguluh nan pamilyan nahlaganda.
15 At diday immuy ad Gilead an numbabluyan nan holag Reuben, ya nan holag Gad, ya nan godwan holag Manasseh.
16 Ya inaliday, “Na'amung ami an amin hinan i'ibba tu'un holag Israel, ya hennag da'min mummahmah ay da'yuh un anaad ta agguyyu innaynayun di pangulugyun Apo Dios. Ti anaad ta nun'amma ayuh pun'onnganyu? At hiyah ne panginnilaan an din'ugyuh Apo Dios an unudon tu'un holag Israel! Ya hay dumalat ta nginohoyyuh Apo Dios!
17 Undan inaliwanyu nan ongol an numbaholan tu'uh din awadan tu'ud Peor?§ At hiyay dimmalat hi nun'atayan din do'ol an i'ibba tu'uh nan nidugah an dogoh an nummoltan Apo Dios ay ditu'u! Ya ten engganad ugwan ya munholholtap tu'u an dumalat ay danen numbaholan tu'u!
18 Ya ne goh an inyal'allayu ahan. At gulat ta du'gonyuh Apo Dios ad ugwan ya umannung an hi ma'et at moltaon ditu'un amin an holag Israel!
19 Ti undan mahapul ahan hi un way pun'onnganyuh tu ya un pumhod heten numbabluyanyu. Gulat ay ta mahapul ya odolnah unyu taynan ta ditu'un amin hinan dammangnah awadan nan Tuldan Abung. At idatan da'yuh dih pumbabluyanyu! Ti gulat ta du'gonyuh Apo Dios at ta"on un da'mi ya middum amin da'yun numbahol!
20 An umat ay Achan an hina' Zerah an dumalat di agguyna nangunudan hidin inalin Apo Dios ti innalna din mipawa, ya ni'moltada nan udum an ibba tu'un holag Israel. At adi ammunah Achan hi natoy an dumalat di baholna ti ni'yatoyday do'ol an i'ibba tu'u!”*
21 Ya inalin nan holag Reuben, ya nan holag Gad, ya nan godwan holag Manasseh di,
22 “Hi Apo Dios ya Hiyay Ap'apu an nidugah di abalinana! Ya inilanay dumalat hi nangatanmih di, ya penhodmi goh an innilaonyud ugwan. At immannung ay an din'ugmih Apo Dios an indinongmiy pangulugmin Hiya ya odolnah un da'mi pumpatoy ta mi'id ami!
23 Ya gulat hi un immannung an din'ugmih Apo Dios ta hiyanan nat'on di pun'onnganmih nan Onong an Moghob, ya nan Onong an Ma'an, ya nan Onong hi Pi'lenggopan ay Apo Dios ya ta"on hi un kaymu da'mi moltaon ay Hiya.
24 Mu adi umat hina ti manu ay inatmi ya adimi pohdon an udum hi algaw ya alyon nan holagyuh nan holagmiy mi'id di niyatandan Apo Dios an unudon tu'un holag Israel.
25 Ya mabalin goh an alyonday, Hi Apo Dios ya binattanan ditu'uh nan Wangwang an Jordan, at agguy ayu nibilang hi tataguna! At mid mapto' ya hiyay dumalat hi pangidinngan nan holagmin mangunud ay Apo Dios!

---

‡ **22:10** Hete ya miyonom hi panginomnomandad Canaan (bahaom nan footnote di Josh. 10:27 ta innilaom nan aat di miyalema). § **22:17** Nan do'ol an Hudyu ya dinayawda nan bulul di iMoab hidid Peor (Num. 25:1-18). * **22:20** Josh. 7:1-26.

26 At nan inyammami ya bo'on panghoban hi e'nongmi unu pangi-
dawatan hi onong.
27 Ti hay ninomnommih iyatan den inyammamin pun'onngan ya
mangipa'innilan ditu'ud ugwan an inyal'allanah nan holag hi pidwa an
middum amin da'yun mundayaw ay Apo Dios hidih nan Tuldan Abung.
At inaynayunmin mangiyalih dih nan Onong an Moghob, ya nan Onong
hi Pi'lenggopan, ya nan udum an midawat ay Apo Dios. At nan holagyuh
pidwa ya adida alyon hinan holagmih unda agguy nibilang hi tatagun Apo
Dios.
28 Ya umat ay hinay ma'at hi pidwa ya mabalin an alyon nan holagmi an
wah di nan inyamman din o'ommodmin pun'onngan hi me'nong an nipad-
dung hinan pun'onngan hi me'nong ay Apo Dios. Mu bo'on pun'onngan hi
midawat ti hene ya un pangimmatunan tu'un amin an da'mi ya nibilang
amih tatagun Apo Dios an umat ay da'yu."
29 Ya innayunda goh an inaliy, "Adimi ahan du'gon hi Apo Dios ti bo'on
nan pun'onngan hi me'nong ay Hiya unu pangidawatan hi me'nong di
inyammami ti mi'id di udum hi un bo'on nan wah dih nan hinagang nan
Tuldan Abung!"
30 Ya maphod hi nangngolan nan padin hi Phinehas ya nan himpulun
a'ap'apun nan holag Israel heden inalin nan i'ibbadan holag Reuben, ya nan
holag Gad, ya nan godwan di holag Manasseh.
31 Ya inalin Phinehas an imbaluy nan Nabagtun Padin hi Eleazar di, "Ad
ugwan ya inilamin wadah Apo Dios hitun na'amungan tu'u. Ti immannung
an agguyyu din'ug Hiya, at mi'id dumalat hi pummoltaanan ditu'un holag
Israel!"
32 At nakak da Phinehas ya nan a'ap'apun ni'yibbanad Gilead ta num-
bangngaddad Canaan, ya impa'inniladah nan i'ibbadan holag Israel din
nunhahapitanda.
33 Ya immamlongdah nangngolanda, at innayundan nundayaw ay Apo
Dios. At indinongda mah an manahapit hinan umuyda pi'gubatan ta
pa"ionda nan numbabluyan nan holag Reuben ya nan holag Gad.
34 Ya heden inyamman nan holag Reuben ya nan holag Gad an paddung-
nay pun'onngan di mangipanomnom an ohah Apo Dios an unudondan
amin at hiyanan nginadnanda ta Ihtigu.

23

Hay Intugun Joshua hidin Na'alla'ayanah nan Holag Israel

1 Impalenggop Apo Dios nan holag Israel hi nunhituwandad Canaan ti
mi'id mahkay di umuy mangubat ay dida. At hidin na'alla'ay mahkay ahan
hi Joshua*
2 ya impa'ayagnan amin nan holag Israel, ya nan a'ap'apuda an nan
mangipangpangulu ya nan mangipanuh ay dida. At hidin na'amungda ya
inalinan diday, "Ad ugwan ya na'alla'aya' mahkay,
3 mu titinnig tu'uy nangat Apo Dios hinan udum an tatagu an Hiyay
nananggah nan mi'gubat ay ditu'u!
4 Ya nen impiyapong'u ay da'yu nan babluy an nalpah an inabak tu'u an
nete"ah nan Wangwang an Jordan hi appit hi buhu'an di algaw ta engganah
nan Baybay an Mediterranean hi appit hi alimuhan di algaw. Ya ta"on un
nan pangngelnan agguy ni' nahakup ya nalpah an impiyapong'un da'yu.

* **23:1** Heden timpu ya hi'itangan muntawon hi Joshua hi 110 (Josh. 24:29). Agguy tu'u inilay tawon hidin natayana.

5 Ti inila' an hi Apo Dios an unudon tu'u ya palayawona didah tun
umayanyuh di ta da'yuy mipallog hi ad luta ti hiyah ne inalina.
6 At hiyanan tumulid ayu, ya ihamadyun unudon an amin nan nitudo' an
din intugun Apo Dios ay Moses ta adiyu du'gon.
7 Ya adi ayu ahan middum hinan ato'aton nan udum an tatagun na'angang
an ni'hitun da'yu. Ya adiyu gun ngadanon nan bululda, ya adi ayu goh
munhapatan dida, ya adiyu goh ipatnan dayawon hanan bululda.
8 At mi'id di udum hi unudon tu'un ammunah Apo Dios an umat hinan
inatyuh engganad ugwan.
9 Ti inilayun ta"on hi un o"ongol an babluy ya nun'abak Apo Dios ta da'yuy
nipallog. At hiyanan engganad ugwan ya mi'id di nangabak ay ditu'u.
10 Ya ta"on un ammunay oha ay da'yu ya abalinanan palayawon di linibuh
tatagu ti hiyay inalin Apo Dios hi atona. †
11 At hiyanan ihamadyun nomnomnomon ta hi Apo Dios di
pa'appohdonyu!
12 Ti gulat ta du'gonyu Hiya ta iyunnudyuh nan tatagun na'angang hinan
nihinanyun ten babluyyu ta mi'yahaway udum ay da'yu
13 at umannung an adi mahkay palayawon Apo Dios nan na'angang an
tatagu eten babluy an ta"on unyu gubaton dida. At la'tot ya diday dumalat hi
agahanyu, at ay ayu nabitu, ya ay da'yu punhaplat, ya ayda hubit ay da'yuh
engganah un mi'id ay da'yuy ma'angang eten maphod an babluy an indat
Apo Dios ay ditu'u.
14 At ha"in ay mahkay ya inila' an adi madnoy at tayna' da'yu. Mu
ininnila tu'u tuwali an indat Apo Dios an amin nan mun'aphod ay ditu'u
ti impa'annungna din inalinah atonan ditu'un mi'id di imbahhawna.
15 Mu bo'on ya anggay di maphod hi inalinah ipa'annungna ti umat goh
an ipa'annungna nan adi maphod an inalinah atona.
16 At hiyanan maphod hi un tu'u inaynayun nan intuguna! Ti gulat ta nan
udum an madayaw di haggungonyu at umannung an pabungtonyuh Apo
Dios, at moltaon da'yu ta engganah un mi'id nongkay ay da'yuy ma'angang
eten maphod an babluy an indatnan ditu'u."

24

Hay Inalin Joshua hinan Holag Israel hidin Na'amungandad Shechem

1 Inayagan goh Joshua nan holag Israel an didan amin hinan a'ap'apudan
umat hinan mangipangpangulu ay dida ya nan udum goh an u'upihyalda.
2 Ya inalinan diday, "Nan Dios an unudon tu'u ya inalinay, Nan
o'ommodyun umat ay Terah an hi aman da Abraham ay Nahor ya num-
babluydah nan malauhan an Wangwang an Euphrates. Ya hay dinayawda
ya nan numbino'ob'on an bulul.*
3 Mu inayaga' hi apuyun hi Abraham ta tinaynanah den numbabluyana,†
ya impangulu' ta immalih tud Canaan, at mi'id di agguyna immayan an
babluy hitu.‡ At impado'ol'uy holagna§ ti hi Isaac di ohan imbaluyna,
4 ya nunhologo' hi Isaac ta da Jacob ay Esau.* Ya hay impabnoh'un Esau
hi immuyna numbabluyan ya nan madinuntug ad Edom. Mu hi apuyun hi
Jacob an didah nan imbabaluyna ya immuydad Egypt.†
5 At nadnoydah di ya un'u honogon hidi da Moses ay Aaron, ya nunligato'
hi nidugah nan i'Egypt ya un'u da'yu pakakon hidi.‡

† **23:10** Lev. 26:8; Deut. 32:30. * **24:2** Gen. 11:27-32. † **24:3** Gen. 12:1-3. ‡ **24:3** Gen. 21:1-7.
§ **24:3** Gen. 16:15; 25:1-4. * **24:4** Gen. 25:21-26. † **24:4** Gen. 46:1-27. ‡ **24:5** Ex. 1:1-13:16.

6 Hidin tinaynan din o'ommodyud Egypt ya impangulu' didah nan Mumbolah an Baybay.§ Ya pindug nan i'Egypt dida an numpuntakaydah nan kabayu ya numpungkalesaday udum.
7 Mu numpabadangda din o'ommodyun Ha"in an Dios, at inhawan'un dida han munhehellong an bunut hinan numbattanan nan i'Egypt. Ya nun'alnongda.* Ya hinimungyun nannig hidin na'at ay dida. Ya inipluyyuh nan mapulun† ta nabayag di immuyyu limmane'ledan hidi.
8 Ya impangulu' da'yuh nan babluy nan holag Amor an nunhituh appit hi buhu'an di algaw hi appit di Wangwang an Jordan. Ya ginubat da'yun dida, mu da'yuy nangabako'. At numpatoy'u dida ta hinakupyu nan numbabluyanda.‡
9 Ya awni goh ya penhod nan alid Moab an hi Balak an hina' Zippor an mangubat ay da'yu. At impa'ayagnah Balaam an hina' Beor ta idutan da'yu.
10 Mu agguy'u inyabulut, at hiyaat un da'yuat winagahan ta way inat'un nangibaliw ay da'yu ta agguy da'yu pinatoy ay Balak.§
11 At la'tot ya binad'angyu nan Wangwang an Jordan ta nidatong ayud Jericho.* Ya umat goh an ginubat da'yuh nan iJericho† an umat hinan inat nan udum an holag Amor, ya nan holag Periz, ya nan holag Heth, ya nan holag Girgas, ya nan holag Hiv, ya nan iCanaan, ya nan iJebus. Mu impa'abak'u didan amin ay da'yu.‡
12 Ya hennag'u nan ay Iyu'an§ ta Hiyay nangipata'ot ta limmayawda din duwan ali an holag Amor, at hiyanan bo'on hay hanggapyu ya panayuy dumalat hi nangabakanyu.
13 Ya indat'uy lutan agguyyu numbabluyan, ya indat'uy babluy an bo'on da'yuy na'ungal. At ad ugwan ya wah na ayun numbabluy, ya gunyu goh onon nan bo'onyu intanom an umat hi greyp ya olibo."
14 Ya innaynayun Joshua goh an inaliy, "Hay maphod ya hi Apo Dios di ipabagtu tu'uh ta'tan tu'u, ya Hiyay immannung an unudon tu'u! At du'gon tu'u nan bulul an dinayaw din o'ommod tu'uh awadandah nan dammang nan Wangwang an Euphrates* ya ad Egypt† ta hi Apo Dios ya anggay di dayawon tu'u.
15 Ya gulat ta munduwaduwa ayun mangiyohhan mundayaw ay Apo Dios at ad ugwan di pumpilianyuh dayawonyuh un din bulul an dinayaw din o'ommod tu'uh din awadandah nan dammang di Wangwang an Euphrates, unu nan bulul an dayawon nan holag Amor‡ an numbabluy hidin hopapnah tun nihinan tu'ud ugwan, unu hi Apo Dios tuwali. Mu da'mi ay an hina"ama ya hi Apo Dios di unudonmi."
16 Ya inalin nan tataguy, "Ta"on hi un da'mi ya adi mabalin hi unmi inganuy hi Apo Dios ta hay udum an madayaw di unudonmi!

---

§ **24:6** Unu Red Sea. * **24:7** Ex. 13:17-15:21. † **24:7** Num. 14:1-36:13; Deut. 1:1-34:12. ‡ **24:8** Num. 21:21-35. § **24:10** Num. 22:1-24:25. * **24:11** Josh. 3:1-4:24. † **24:11** Josh. 5:13-6:27. ‡ **24:11** Josh. 8:1-29; 10:1-12:24. § **24:12** Hay kulugon nan do'ol an kimmulug ya Hiyah Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament. * **24:14** Nan bululdah di ya hi Nannair (unu hi Sin an oha goh an ngadana) an nan madayaw an mumpapto' anuh bulan. † **24:14** Nan bubulul di i'Egypt ya da Apis (unu hi Mnevis di oha goh an ngadana) an mumpapto' hi buta'al an baka, ya hi Hathor an mumpapto' hi babain baka, ya hi Khnum an mumpapto' hi buta'al an kalnilu, ya hi Ra (unu hi Re di oha goh an ngadana) an mumpapto' hi algaw, ya hi Hopi an mumpapto' hinan Wangwang an Nile, ya hi Heqt an mumpapto' hinan tu'a' ya nan muntungaw. Ya wada goh di udum. ‡ **24:15** Do'ol di bululda, mu hi Ba'al an ay buta'al an bakay na'abbagbagtun bululda, ya hi Asherah di ay ahawana.

17 Ti undan bo'on Hiyay nangekak hidin o'ommod tu'ud Egypt hidin
abaalda? Ya undan agguy tu'u tinnitinnig din ina'inatnan umipanoh'a? Ya
Hiya din nangibaliw ay ditu'uh nan babluy an immayan tu'u ya linaulauhan
tu'u!
18 Ya hidin dimmatong tu'un ten babluy ya Hiya goh di nangipalayaw
hinan holag Amor an nunhituh tu. At hiyanan ta"on hi un da'mi ya hay
un'unudonmi ya hi Apo Dios ti Hiyay immannung an Dios!"
19 Ya inalin Joshua ay diday, "At hiyadan hi unyu abalinan an mangunud
ay Hiya ti Hiya ya na'ahhamad di aatna, ya adina abuluton an waday udum
an bulul an dayawon tu'u, ya adina aliwan nan ngohoyyu ya baholyu!
20 At gulat ta du'gon tu'u Hiya ta nan udum di dayawon tu'u at immannung
an du'gon ditu'u, ya patayon ditu'un Apo Dios an ta"on hi un din hopapna
ya maphod di nangatnan ditu'u!"
21 Mu inalin din tatagu ay Joshua di, "Adi ahan umat hina! Ti hi Apo Dios
ya anggay di unudonmih dayawonmi!"
22 Ya inalin goh Joshua ay diday, "Nomnomonyuh nen inaliyu. Da'yuy
nanimung hi nangali an hi Apo Dios di unudonyu!"
Ya inalin nan tataguy, "Oo, da'miy nanimung an nangalin ne!"
23 Ya inalin Joshua ay diday, "At mahapul an pun'itapalyu nan bubulul an
dayawonyu ta hi Apo Dios an Dios tu'un holag Israel di pangiyohhaan tu'u!"
24 Ya inalin nan tatagun Joshua di, "Hi Apo Dios an Apu tu'u tuwaliy
punhulbianmi ya unudonmi!"
25 At hidih nan nungkampuandad Shechem ya intudo' Joshua tuwali nan
nuntutulaganda eden algaw, ya inalina goh hinan udum nan Tugun an
un'unudonda.
26 Ya intudo' goh Joshua daden nitugun hinan liblun nitud'an di Uldin Apo
Dios. Ya unna alan han ongol an batu, ya inyuyna impabun hinan puun han
ayiw an oak an neheggon hinan pun'onnganda ay Apo Dios.§
27 Ya inalinah nan tataguy, "Heten batuy panginomnoman tu'uh nan
inalin Apo Dios ya nan hinahapit tu'u. Ya hiyah te goh di ihtigu ta adi tu'u
du'gon Hiya an Dios."
28 At impa'anamut mahkay Joshua nan tatagu.

Hay Natayan da Joshua
(Judg. 2:6-9)

29 Ya awni ya natoy tatagwah Joshua an baal Apo Dios an hina' Nun hidin
nuntawon hi hinggahut ta han himpulu.*
30 At inlubu'dah nan lutan nidat ay hiyad Timnath Serah hinan madinun-
tug ad Ephraim hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan
Duntug an Gaash.
31 Ya gun inunud nan holag Israel hi Apo Dios hidin hi Joshua di nangi-
pangpangulun dida, ya ta"on un nan i'ibbanan a'ap'apun nanninannig hi
nangipapto'an Apo Dios ay dida.
32 Ya din tungal Joseph an inilpun nan holag Israel hi ad Egypt ya
inlubu'dad Shechem hinan lutada tuwalin penla' Jacob hi hinggahut an
pihhun silver hinan linala'in imbabaluy Hamor an hi aman Shechem.†

---

§ **24:26** Hiyah ne miyapitun na'upun an batu eten liblu an Joshua, ya hay pangimmatunan ya nan ni'tulagan nan Hudyun Apo Dios (bahaom nan Josh. 22:10 ta innilaom di aat nan miyonom an na'upun). Ya gapu ta pitudad Canaan at na'awatan nan Hudyu an impa'annung Apo Dios an amin din intulagnan dida ti nan bilang an pitu ya itudunay aat di pangipa'annungan hinan ugalida. * **24:29** Bahaom nan footnote di Gen. 50:26 ta innilaom di itudun ten bilang. † **24:32** Gen. 33:19.

33 Ya hidin natayan Eleazar an hina' Aaron ya nilubu' hinan babluy an
nidat hinan imbaluynan hi Phinehas hi ad Gibeah hinan madinuntug ad
Ephraim.

Judges

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid mapto' ya hi Samuel.

Hay Nangitud'an Samuel eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan huhuwis unu nan munhumalya.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 1075 B.C. hi engganah din 1035 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'at hinan Hudyud Canaan hidin nangipidwapidwaandan numbahol ay Apo Dios, ya hay inat Apo Dios an nannag ay didah nan numbino'ob'on an huwis ta badanganda dida ta mabaliwanda.

Hay Aptan ahan an Verses: Judg. 17:6; 21:25.

Hay Outline ten Liblu:

Hay DIMMALAT hi nannagan Apo Dios hinan munhumalyan didan Hudyu (1:1—3:6)

Hay HUHUWIS di nannagan Apo Dios hinan munhumalyan didan Hudyu (6:7—16:31)

Hi Othniel di ohan huwis an numpapto' ad Israel (3:7-11)
Hi Ehud di ohan huwis an numpapto' ad Israel (3:12-30)
Hi Shamgar di ohan huwis an numpapto' ad Israel (3:31)
Hi Deborah di ohan huwis an numpapto' ad Israel (4:1—5:31)
Hi Gideon di ohan huwis an numpapto' ad Israel (6:1—9:57)
Hi Tola di ohan huwis an numpapto' ad Israel (10:1-2)
Hi Jair di ohan huwis an numpapto' ad Israel (10:3-5)
Hi Jephthah di ohan huwis an numpapto' ad Israel (10:6—12:7)
Hi Ibzan di ohan huwis an numpapto' ad Israel (12:8-10)
Hi Elon di ohan huwis an numpapto' ad Israel (12:11-12)
Hi Abdon di ohan huwis an numpapto' ad Israel (12:13-15)
Hi Samson di ohan huwis an numpapto' ad Israel (13:1—16:31)

Hay NALPAHAN di nannagan Apo Dios hinan munhumalyan didan Hudyu (17:1—21:25).

Hay Nahayhaynod an Nangipangpanguluh nan Holag Israel

1 Hidin nalpahan di natayan Joshua ya ni'hapit nan holag Israel ay Apo Dios, an inaliday, “Hay mahhun nin ay da'min himpangapuh umuy mangubat hinan iCanaan?”

2 Ya tembal Apo Dios, ya inalinay, “Nan holag Judah di mahhun an umuy ti diday pangipahakupa' hinan numbabluyan di iCanaan.”

3 Ya nan tatagun holag Judah ya inalidah nan tutulangdan holag Simeon di, “Mi'yali ayun da'mi ta umuy tu'uh nan nidat ay da'min babluy ta mumbabaddangan tu'un mamuhul hinan iCanaan! Ta nalpah ay ya binadanganmi da'yuh nan nidat hi pumbabluyanyu!” At numbaddangan nan holag Judah hinan holag Simeon an namuhul hinan iCanaan.

4 Ya unat goh ginubat nan holag Judah nan iCanaan ya nan holag Periz ya nangabakon Apo Dios dida, ya hay uyap di numpatoydad Bezek ya himpuluy libun tindalu.

5 Ya hidid Bezek di nangah'upandan Adoni-Bezek hi nangubatandan hiya,

6 mu limmayaw hi Adoni-Bezek, at pindugda hiya, ya dempapda, ya pinultulanday am'ama"an di ngamayna ya hu'ina.

7 Ya inalin Adoni-Bezek di, “Napituday a'alih pinutuputula' di am'ama"an
di ngamayda ya hu'ida ta diday puntamuo' an mun'um'umung hinan way
magah hi hiluk di lamehaa'. Mu ad ugwan ya ten iballoh Apo Dios ay
ha"in din inat'un dida!” At inyuydah Adoni-Bezek ad Jerusalem, ya hidiy
natayana.

Hay Nanakupan nan Holag Judah hi ad Jerusalem ya ad Hebron

8 Ginubat goh nan holag Judah di ad Jerusalem, at hinakupda, ya
numpatoyda nan tatagu, ya pinuulanda nan babluy.
9 At immuyda goh ginubat nan himpampun an holag Canaan an
bimmabluy hinan madinuntug, ya nan babluy hinan puun di duntug, ya
nan mapulun an Negev an wah appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an
di algaw.
10 Ya immuyda goh ginubat nan himpampun an holag Canaan hidid He-
bron an hay ngadanah din hopapna ya Kiriath Arba. Ya hidiy nangabakan-
dah nan holag Sheshai, ya nan holag Ahiman, ya nan holag Talmai.

Hay Nangabakan Othniel ad Debir (Josh. 15:15-19)

11 At immuy goh nan holag Judah ad Debir (an hay ngadanah din hopapna
ya Kiriath Sepher).
12 Ya hi Caleb ya inalinay, “Ipiyahawa' nan babain imbaluy'un hi Aksah
hinan lala'in umuy an mangubat ya mangabak ad Kiriath Sepher.”
13 Hi Othniel an hina' Kenaz an udidian Caleb di nangubat eden babluy, ya
hinakupna, at indat Caleb nan imbaluynan hi Aksah ay hiya ta iyahawana.
14 Ya heden gutud di nun'ahawaanda ya hennag Othniel hi Aksah ta
umuyna ibagay bonhonah payaw ay amana. At immuy hi Aksah ay amana.
Ya unat goh limmahun hinan dongki ya hinanhanan amanay mahapulna.
15 Ya tembalnan inalinay, “Impabnohmu nan lutan mid danumna, at
udmam ni' hinan obob!” At impabnoh Caleb nan obob hinan bagtuna ya
ampana.

Hay Nangabakan nan A'apun da Judah ay Benjamin

16 Hidin akakan nan holag Judah ad Jericho an nido'lan di palma ya nitnud
nan himpampun an holag Ken an holag aman din babain ahawan Moses an
ay ni'babluy hinan mapulun an Negev an neheggon ad Arad.*
17 At nan holag Judah ya niddumdan ni'yuy hinan tatagun holag Simeon
ta immuyda ginubat nan iCanaan an nunhituh nan babluy ad Zephath, at
inabakda, ya numpatoyda dida, ya *numpa"ida* nan babluy.† Ya hinukatan-
day ngadan den babluy ta hay ngadana ya Hormah.‡
18 Ya hinakupda goh ad Gaza, ya ad Ashkelon, ya ad Ekron, ya ta"on nan
ahigihigib hinan nunlene'woh.
19 Ya binadangan Apo Dios nan tatagun holag Judah, at hinakupda nan
madinuntug an babluy. Mu agguyda pinakak nan tatagun numpunhituh
nan nundotal ti waday punluganandah gumo' an kalesan di mi'gubat.
20 Hay babluy ad Hebron ya nidat ay Caleb ti hiyah ne din intulag Moses
hidin hopapna.§ At numpakak Caleb nan tulun linala'in holag Anak an
nunhituh di.

---

* **1:16** Imbagan Moses ay Hobab hi un mi'yuy ad didan Hudyud Canaan (Num. 10:29-32). Mattig an inabulutna ti hiyanay holagna. † **1:17** Hay pohdon ten hapiton han nalammung an hapit an *numpa"ida nan babluy* ya pina"ida ta indawatdan Apo Dios ta bagina. ‡ **1:17** Hay pohdonan ibaga ya *napa"i.* § **1:20** Num. 14:24; Deut. 1:36; Josh. 14:9-14.

21 Mu nan holag Benjamin ya agguyda pinakak nan holag Jebus an
numpunhituh ad Jerusalem, at niddumdan ni'hituh dih nan holag Benjamin
ta nangamung ad ugwan.

Hay Pangabakan nan Holag da Ephraim ay Manasseh hi ad Bethel

22 Nan holag Joseph ya ginubatda ad Bethel, ya binadangan Apo Dios dida.
23 Mu nunhonagdah nahhun hi umuy an munhi'im ad Bethel (an hay
hopap di ngadana ya Luz),
24 ya daden immuy nunhi'im ya dinamuda han lala'in nalpuh nan babluy,
ya inalidan hiyay, “Itudum ay da'mi nan pange'wan an umuy hinan babluy,
at mabaliwan'a ya nan pamilyam!”
25 At henen lala'i ya intudunay enengwan nan tatagun holag da Joseph
ay Manasseh ta immuyda numpatoy an amin nan tatagun den babluy,
ya anggay henen lala'in nangituduh nange'wanda ya nan pamilyana di
nabaliwan.
26 Ya unat goh nalpah hana ya immuy henen lala'ih nan lutan di himpam-
pun an holag Heth, ya bimmabluy hidi ta numbalinonah ongol an babluy,
ya nginadnana ta ad Luz goh, at hiyay ngadanah engganad ugwan.

Nan Tatagun Agguy Pinakak nan Holag Israel

27 Mu adi pa'apakkak nan holag Manasseh hinan tatagun numpunhitud
Beth Shan, ya ad Taanach, ya ad Dor, ya ad Ibleam, ya ad Megiddo, ya nan
nun'eheggon an babluy, at ni'hitudan dida.
28 Ya unat goh dimmo'ol nan holag Israel ta na'udman di abalinanda ya
agguyda damdama pinakak an amin nan holag Canaan, mu numbalinonda
didah baal ta nuntamudah nan naligat an tamu.
29 Ya umat goh hinan holag Ephraim an agguyda pinakak nan iCanaan
an numpunhituh nan babluy ad Gezer, at nan iCanaan ya innaynayundan
niddum an ni'hituh nan holag Israel hidi.
30 Ya umat goh hinan holag Zebulun an agguyda pinakak nan tatagun
numpunhituh nan babluy ad Kitron ya ad Nahalol, at nan iCanaan ya
innaynayundan ni'hitun didah di, mu pinilitda didan muntamuh nan
naligat an tamu.
31 Ya nan holag Asher ya agguyda pinakak nan tatagun iCanaan an
numpunhituh nan babluy ad Akko, ya ad Sidon, ya ad Ahlab, ya ad Akzib,
ya ad Helbah, ya ad Aphek, ya ad Rehob.
32 At nan tatagun holag Asher ya niddumdan ni'hituh nan tatagun
iCanaan ti agguyda pinakak dida.
33 Ya umat goh hinan holag Naphtali an agguyda pinakak nan tatagun
iCanaan an numpunhituh nan babluy hi ad Beth Shemesh ya ad Beth Anath.
At inabulutda didan mi'babluy ay dida, mu pinilitda didan muntamuh nan
naligat an tamu.
34 Ya nan holag Dan ya napilitandan nunhituh nan madinuntug ti agguy
inyabulut nan himpampun an holag Amor an mundadyudan munhituh nan
nundotal.
35 At nan himpampun an holag Amor ya innaynayundan numpunhitud
Aijalon, ya ad Shaalbim, ya nan Duntug an Heres. Mu unat gun ma'udman
di abalinan nan holag Joseph ya hi Manasseh ya pinilitda nan himpampun
an holag Amor an muntamuh nan naligat an tamu.
36 Ya hay pogpog di babluy nan himpampun an holag Amor ya mete"ah
nan dalan an miti'id hinan Bulud an Akrabbim* ta engganay un mala'uhan
ad Sela.

* **1:36** Hay pohdonan ibaga ya *ipi'ipit*. Hay Englishna ya Scorpian Pass.

2

Hay Ni'hapitan nan Anghel Apo Dios hinan i'Israel ad Bokim

1 Ya immuy nan Anghel Apo Dios* ad Bokim an nalpud Gilgal, ya inalinah
nan holag Israel di, "Enekak'u da'yud Egypt ta inyuy'u da'yuh nan lutan
intulag'uh din a'apuyu ya ommodyuh idat'un da'yu. Ya hay inali' ya adi'
ahan ibahhaw nan intulag'un da'yu.
2 Ya inali' goh an mahapul an adi ayu ahan mi'tulag hinan tata-
gun numpunhitun ten babluy, ya mahapul an pa"ionyun amin nan
pun'onnganda. Mu agguyyu inunud din inali' hi atonyu! Anaad ta inatyuy
umat hina?
3 At dumalat enen inatyu ya hay alyo' hi ato' ad ugwan ya adi' pakakon
nan tatagun bimmabluy ta diday mangipaligligat ay da'yun umat hi hubit,
ya nan dayawonda ya umat hi hulu an hiyay mangna ay da'yu!"
4 Ya unat goh lempah nan Anghel Apo Dios an inali hana ya an amin nan
holag Israel ya enlotdan *ahikikila*.
5 Ya hiyaat unda nginadnan henen babluy hi ad Bokim,† at nun'ononggdan
Apo Dios hidi.

Hay Natayan Joshua
(Josh. 24:29-31)

6 Ya hennag Joshua nan holag Israel ta umuyda hakupon nan lutan midat
ay dida.
7 Ya nan tatagun holag Israel ya gunda inunud hi Apo Dios hidin amatagun
Joshua, ya ta"on hidin natayana ya intultuluydan nangunud ay Hiya ti
wadada din a'ap'apudan nun'ala'ay an nanginnilan amin hinan ina'inat Apo
Dios an nangibaliw hinan holag Israel.
8 Ya hi Joshua an hina' Nun an baal Apo Dios ya natoy hidin nuntawon hi
hinggahut ta han himpulu.
9 At inlubu'dah nan nidat ay hiyah banohnad Timnath Heres‡ hinan
madinuntug ad Ephraim hi appit hi iggid hinan Duntug an Gaash hi un
hagangon di buhu'an di algaw.
10 Ya unat goh nun'atoydan amin din a'apuda an din papaddung Joshua
ya nihukat ay dida nan imbabaluyda, mu inaliwandah Apo Dios ya din
ina'inatnah nan holag Israel.

Hay Nangidinngan nan Holag Israel an Mundayaw ay Apo Dios

11 Ya nan holag Israel ya numbaholdan Apo Dios an dumalat di nun-
dayawandah nan abulubulul an Ba'al.§
12 Ya indinongdan mundayaw ay Apo Dios an Dios din o'ommodda an nan
nangekak ay didad Egypt. Ti un at goh nan abulubulul an dayawon nan
heneggonda di hiyay dayawonda ta hiyay dumalat hi nangipabungtandan
Apo Dios.
13 Ya din'ugdah Apo Dios ta un at goh din abulubulul an Ba'al ya Ashtoreth
di dinayawda.
14 At hiyay dumalat hi bimmungtan Apo Dios hinan holag Israel, at
inyabulutnay mumpangakaw ta immuyda nun'ilayaw nan gina'uda. Ya
pata'ton mahkay nan binuhuldan wah nan nunlene'woh ti mi'id mahkay
di abalinandan mananggan dida.

---

* **2:1** Do'ol di mangulug an heten anghel ya hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament. † **2:5** Hay pohdonan ibaga ya *ahikikila*. ‡ **2:9** Hay ohan ngadana ya Timnath Serah (Josh. 19:50; 24:30).
§ **2:11** Ta"on un nan immannung an spellingna ya *Baal* mu nob'on di pohdon nen hapit an ibaga ay ditu'u, hiyaat un *Ba'al* di spellingnan ten Biblia.

15 Ya an amin goh nan way ayandan mi'gubat ya diday gun ma'abak, ya
manu ay ya adi mahkay pangabakon Apo Dios dida an hiyah ne din inalinan
didah atona. At hiyaat un nidugah an mahmo'da nan holag Israel.
16 Ya la'tot ya waday pento' Apo Dios an huhuwis hi mangibaliw ay didah
nan aton di gun mangaka'akaw hinan gina'uda.
17 Mu nan holag Israel ya agguyda inunud hanan huhuwis an mangipapto'
ay dida ta un at goh nan adi makulug an madayaw di daydayawonda. Manu
din o'ommodda ti un'unnuddan Apo Dios, mu nan holagdan nihukat ay dida
ya adida umunud.
18 Ya wa ay ta gun pot'on Apo Dios nan huwis an mangipapto' ay dida ya
gunna badangan ta baliwana didah nan buhuldan mangipaligligat ay dida
ti nidugah di homo' Apo Dios ay didah nan kumilakilaandan dumalat nan
pangipaholholtapan nan buhuldan dida.
19 Mu unat goh natoy danen huwis an mangipapto' ay dida ya bi-
nangngadda goh nan bulul an dayawonda, at nidugdugah an na"appuhiy
ina'inatda ya un din o'ommodda.
20 At hi Apo Dios ya nidugah di bungotnah nan holag Israel, ya inalinay,
“Daten tatagu ya imbahhawda an agguyda inunud din immandal'uh nan
a'apuda! At gapu ta adia' unudon
21 at adi' mah ipipakak nan udumnan tatagun ten babluy an din agguy
napakak ya natoy hi Joshua
22 ta diday pampong'u ta panginnilaan un Ha"in di unudon nan holag
Israel an umat hidin inat din o'ommodda.”
23 At hiyay dimmalat ya agguy mah pinakak Apo Dios nan tatagun
bimmabluy hinan babluyda ti agguyna inyabulut an impa'abak didan
Joshua, ya agguyna nunnaudon an pinakak dida.

3

1 Waday agguy pinakak Apo Dios hinan tatagu ta way pampongnah nan
holag Israel an din agguy ni'gubat hidid Canaan.
2 Ya manu ay inatnay umat hina ya ta ituduwana didah atondan mi'gubat
ti agguyda pinatnaan an ni'gubat.
3 Ya hanan agguy napakak hi na'angang an tatagun bimmabluy ya nan
leman babluy nan iPhilistia, ya an amin nan iCanaan, ya nan iSidon, ya nan
holag Hiv an numpunhituh nan aduntuduntug ad Lebanon an mete"ah nan
Duntug an Ba'al Hermon ta nangamung hidih nan kalata ad Lebo Hamath.
4 Didanay na'angang an tataguh pampongnah nan holag Israel ta pangin-
nilaan hi unda unudon nan Tugun Apo Dios an indatnan Moses ta nituduh
nan a'apuda.
5 At niddum nan holag Israel an ni'hituh nan iCanaan, ya nan himpampun
an holag Heth, ya holag Periz, ya holag Hiv, ya holag Amor, ya nan iJebus.
6 At numpi'yapudah nan tatagun ni'babluyanda, ya ni'dayawdah nan
numbino'ob'on an dayawon danen tatagun ni'yappuanda.

Hi Othniel an Huwis di Holag Israel

7 Ya nan holag Israel ya naliwandah Apo Dios an Diosda ta nan
nun'appuhiy ina'inatda, ya hay dinayawda ya nan abulubulul an Ba'al ya
Asherah.
8 At dumalat henen inatda ya bimmohol hi Apo Dios ay didan holag Israel,
at impa'abakna didan Cushan-Rishathaim an alih ad Aram Naharaim* ta
hiyay okod an numpapto' ay didah waluy tawon.

* **3:8** Unu ad Mesopotamia.

9 Ya la'tot ya limmugwadan numpahmo' ay Apo Dios. Ya hemmo'na
dida, at pot'ona mah hi Othniel† an hina' Kenaz an udidian Caleb ta hiyay
mamaliw ay dida.
10 Ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawa ay Othniel ta hiyay
numbalin hi huwis an mangipangpanguluh nan holag Israel, ya hiyay
mangipanguluh nan immuy an nangubat hinan titindalun nan Alin hi
Cushan-Rishathaim ad Aram Naharaim, ya binadangan Apo Dios, at da
Othniel di nangabakona.
11 Ya mete"an de ya nawaday lenggop hinan babluy nan holag Israel hi
napat di tawon ta nangamung un natoy hi Othniel an hina' Kenaz.

Hi Ehud

12 Ya unat goh palpaliwan ya binangngad goh nan holag Israel din
nappuhin gunda pumbaholan ay Apo Dios. Ya henen inatday dimmalat ya
numbalinon Apo Dios hi Eglon an alid Moab ya nan titindaluna ta diday
mangam'ameh ya un nan holag Israel.
13 Ya inal'alu' Eglon nan himpampun an holag Ammon ya holag Amalek ta
umuyda gubaton nan holag Israel. At inamehda dida, ya penlohdad Jericho
an babluy an ado'lan di palma.
14 At hi Eglon di okod an nangipapto' hinan holag Israel hi himpulu ta
waluy tawon.
15 Ya la'tot goh ya limmugwan numpahmo' nan holag Israel ay Apo Dios,
at pento'nah Ehud‡ an na'iggid an imbaluy Gera an nalpuh holag Benjamin.
At nan holag Israel ya impiyuydan Ehud nan ammungda an midat hinan
Alin hi Eglon ad Moab ta adawna.
16 Ya numbohal hi Ehud hi hinalungna an hay inadu"oyna ya ohay umpi
ya han godwa. Ya eneh'otnah agwana ta nahophopan hi lubungna.
17 Ya inyuynan Eglon an mataban lala'in alid Moab din adawna, ya
indatnan hiya.
18 Ya unat goh indat Ehud nan adaw den ali ya inalinah din linala'in
nangdon ta umanamutda.
19 Mu unat goh nidatongdan deh nan wadan di bulul an nahelhilan an
batun neheggon ad Gilgal ya numbangngad hi Ehud hinan Alin hi Eglon, ya
inalinay, “He"an nabagtun ali, wada han ma'ahhapul an ibaga' ay he"a, mu
mahapul an mi'id ah mangngol.”
At nun'ipalahun nan ali din baalna ta numpangalahundan amin.
20 Ya unat goh nun'ohhah den alin inum'umbun hinan kuwaltunan
ayhugih nan way neheggon hi atap di abungna ya immuy hi Ehud, ya
inalinay, “Wada han ibaag'un he"an impa'innilan Apo Dios!” Ya unat goh
dengngolna ya natana'dog heden ali.
21 Ya hinu'nut di iggid an ngamay Ehud din hinalungna, ya intubli'nah
putun den ali.
22 Ya nalimuh nan hinalung an ta"on di pa'awna, at himmawang hi
bonogna. Ya agguyna inu'nuh, mu hinophopan nan tabana.
23 Ya unat goh nalpah ya limmahun hi Ehud, ya intulbo'na nan pantaw,
24 ya nakak an limmayaw.
Ya unat goh numbangngadda din baal nan ali ya tinnigda an nida'ig
nan pantaw di kuwaltun nan alin wah bagtuna, mu hay ninomnomda ya
alyonday un nin immuy kimmahhelya.

† **3:9** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1367-1327 B.C. ‡ **3:15** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1309-1229 B.C.

25 Ya nabayag di nanannodanda, mu mi'id ah pumitaw hi mangibughul
hinan pantaw, at immuyda innal di tulbo' ta tinulbo'da. Ya unat goh
imbughulda ya tinnigda nan alidan niwawallang hinan dotal an nanattoy.
26 Ya ammunah nunhohhoodan nan baalna ya bimmataan hi Ehud. Ya
ene'wanah nan wadan nan bulul an nun'ahilhilan an batu ta immuy hidid
Seirah.
27 Ya unat goh nidatong hidih nan madinuntug ad Ephraim ya impagan-
gohnay talampet ta panginnilaan nan i'ibbanan holag Israel ta umuyda
mi'gubat, ta hiyay mangipangulun didan mundadyuh nan madinuntug.
28 Ya inalinan diday, "Ha"in di unudonyu! Hi Apo Dios ya bumadang ay
ditu'u, at abakon tu'u nan binuhul tu'un iMoab!" At inunuddah Ehud ta
immuyda ni'gubat, ya diday nangabak, at penlohda nan babluy di iMoab
hinan way bad'angon hinan Wangwang an Jordan ta mid ah bumad'ang.
29 Ya henen algaw an nunggugubatanda ya hi'itangan an himpuluy libuh
numpatoydah nan nun'ala'eng ya mun'abi'ah an tindalun nan iMoab, ya
mi'id ah ohan didah limmayaw.
30 Ya henen algaw goh ya nan holag Israel ya inabakda nan iMoab, at
mete"an de ya malenggop henen bimmabluyandah nawaluy tawon.

Hi Shamgar

31 Ya unat goh nalpah di numpapto'an Ehud ya nehnod hi Shamgar§ an
hina' Anath an nun'ap'apuh nan holag Israel. Ya hiyay namaliw hinan holag
Israel ti pinatoynay onom di gahut hinan iPhilistia an hay namatoyna ya
nan nun'atulidan an hul'ud an abul di baka.

4

Hay Aat da Deborah ay Barak
(Psa. 83:9; Heb. 11:32)

1 Unat goh nalpah an natoy hi Ehud ya numbahol goh nan holag Israel.
2 At impa'abak Apo Dios dida ay Jabin an ohan alid Canaan an
nun'ap'apuh nan babluy ad Hazor. Ya hi Sisera an ni'hitud Harosheth
Haggoyim di ap'apun nan tindaluna.
3 Hi Jabin ya waday hiyam di gahut hi kalesanan gumo' an punluganan
di mi'gubat, ya duwampuluy tawon di nun'ap'apuwanah nan holag Israel,
ya nidugah di nangipaligligatanan dida. Ya la'tot ya numpahmo' nan holag
Israel ay Apo Dios ta badangana dida.
4 Ya heden gutud nen na'atana ya nan babain propetan hi Deborah* an
ahawan Lappidoth ya huwis goh an mumpapto' hinan holag Israel.
5 Ya hidih nan way puun di palmah dih nan numbattanan ad Ramah ya ad
Bethel hidih nan madinuntug ad Ephraim di ihinanah umayan nan tatagu
ta ipanuhnay way diklamuda.
6 Ya wada han ohay algaw ya impa'ayagnah Barak an hina' Abinoam an
nunhituh nan babluy ad Kedesh hidid Naphtali, ya inalinan hiyay, "Hiyah
te immandal Apo Dios an Dios nan holag Israel ay he"a: Umuymu itnud di
himpuluy libuh nan linala'in holag Naphtali ya hi Zebulun, ya impang'um
dida ta umuy ayuh nan Duntug an Tabor.
7 Ya honogo' hi Sisera an ap'apun di tindalun nan Alin hi Jabin ta buhulon
da'yuh dih nan Wangwang an Kishon. Ya iyalina nan kalesanan gumo' ya
nan tindaluna, mu badanga' da'yu ta abakonyu dida."
8 Ya tembal Barak an alyonay, "Umuya' hi un'a mi'yalin ha"in, mu gulat ta
adi'a mitnud ay ha"in ya adia' goh umuy."

§ **3:31** Hay amataguna ya hidin 1319-1239 B.C. * **4:4** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1209-1169 B.C.

9 Ya tembal Deborah, ya inalinay, “Oo, abuluto' nan alyom. Mu gulat
ta mitnuda' ay he"a at bo'on he"ay miyamlong hi un'a mangabak ti hay
pangipa'abakan Apo Dios ay Sisera ya nan babai!” At nitnud mah hi
Deborah ay Barak ta umuydad Kedesh.
10 Ya inayagan Barak nan himpuluy libun linala'in holag da Zebulun ay
Naphtali ta ipanguluna dida ta mi'yuydad Kedesh an didan amin ay da
Deborah.
11 Mu tinaynan Heber an holag Ken nan i'ibbanan holag Ken an holag
Hobab an hi agin nan babain ahawan Moses. At immuyna hina"ad di
tuldanah nan way ayiw an oak hi ad Zaanannim an neheggon ad Kedesh.
12 Ya unat goh impa'inniladan Sisera an nunti'id hi Barak an hina'
Abinoam hinan Duntug an Tabor
13 at inayaganan amin din tindaluna ya nan hiyam di gahut an nunlugan
hinan kalesan gumo' ta makakdad Harosheth Haggoyim ta umuydah dih
nan Wangwang an Kishon.
14 Ya inalin Deborah ay Barak di, “Umuy ayu! Ti ad ugwan an algaw ya
hi Apo Dios di mangipangulun da'yu, at abakonyuh Sisera!” At impadeh
Barak an nundadyuh nan Duntug an Tabor an nitnudda din himpuluy libun
tindaluna.
15 Ya unat goh nundadammuda ya intagandan mumpapattoy, mu hen-
emong Apo Dios da Sisera ya nan tindaluna, at tinaynan Sisera nan
nunluganana, ya limmayaw.
16 Mu pindug da Barak din tindalu ya din numpungkalesa ta nangamung
hidid Harosheth Haggoyim, at numpatoydan amin din tindalun Sisera an
mi'id ah ohan didah na'angang.
17 Ya limmayaw hi Sisera an immuy hinan tuldan abung Jael an babain
ahawan Heber an nalpuh holag Ken ti maphod di ni'ligwaan nan pamilyan
nan Alin hi Jabin ad Hazor hinan holag Heber.
18 Ya unat goh tinnig Jael an midatong hi Sisera ya immuy ta damuwona
hiya, ya inalinay, “Umali'ah tu, Apu! Humigup'ah nan tuldan abung'u, ya
adi'a tuma'ot!” At himmigup hinan tuldan abung, ya hinophopan Jael hi
Sisera.
19 Ya inalin Sisera ay Jael di, “Idatana' ni' hi danum ti ten na'uwawa'.” At
innal Jael din lalat an napnuh gatas, ya inhiitna, ya impa'inumanah Sisera
ya unna goh hiya hophopan.
20 Ya inalin goh Sisera ay hiyay, “Mihina'ah nan pantaw ta wada ay di
umalih munhanhan an alyonay, Waday immalih tuh tagu? ya inhautmun
alyom di, Mi'id.”
21 Ya na"ab'ablay hi Sisera, at nolo', ya nimogmog di ello'na. At innal Jael
han mattilyu ya han pado' di tulda, ya inul'ullaynan immuy, ya intumu'na
din natulidan an pado' hi apeng Sisera, ya minattilyuna, at himmawang din
pado' ta nundapuh hinan luta, at natoy.
22 Ya unat goh dimmatong hi Barak an manganap ay Sisera ya limmahun
hi Jael ta umuy an manamun hiya, ya inalinay, “Umali'ah tu ta itudu' henen
tagun anapom!” At immuy ta himmigupdan duwa, ya tinnigdah Sisera an
niwallang hinan lutan nanattoy, ya wah di din pado' an nipapatlo'.
23 At henen algaw ya impa'abak Apo Dios hinan holag Israel hi Jabin an
alin di iCanaan.
24 At nete"an de ya gun bumi'ah mahkay di abalinan nan holag Israel ta
engganah unda inameh da Jabin an alid Canaan.

5

Hay Kantan da Deborah ay Barak

1 Ya heden algaw ya nungkanta da Deborah ay Barak an imbaluy Abinoam
an umat hituy ingkantada:
2 "Wa ay ta ipangpangulun nan a'ap'apun di tatagu
ta umunud nan ipapto'da at alyon tu'uy,
Madayaw hi Apo Dios!

3 Da'yun a'ali ya donglonyu,
ya ta"on un da'yun a'ap'apu ya donglonyu goh
ti ikantaa' hi Apo Dios an Dios nan i'Israel.

4 O Apo Dios, hidin nakakam hinan Duntug an Seir ya din nanaynam ad
Edom
ya immalyog tun luta,
ya nahyong ad daya,
at immudan.
5 Ya immalyog ad Sinai hi hinagang Apo Dios an Dios nan holag Israel.

6 Ya hidin amatagun da Shamgar* an hina' Anath ya hi Jael ya din tatagun
numbaat
ya agguyda ene'wah nan kalata ti nan nalikaw an dalan
nange'wanda.
7 Ya nahnot din tatagun bimmabluy ad Israel ti nuntataynanda
ta engganah din immalia' an hi Deborah
an paddungnay ha"in di hi inan nan holag Israel!
8 Ya hidin nundayawan nan holag Israel hinan udum an madayaw ya waday
gubat hinan babluyda,
mu mi'id ah ohah nan napat di libun tindalun di holag Israel hi
nattig an nangdon hi gayang unu hapiaw.
9 Ya umamlonga' hinan a'ap'apun mangipapto' hinan holag Israel
ya nan tatagun mamamhod an bumadang.
Mipabagtuh Apo Dios!

10 Ya da'yun numpuntakay hinan mumpaha' an dongkin inumbun hinan
ap'ap an lalat
ya umat goh ay da'yun mundaldalan hinan way ayanyu
11 ya donglonyu nan tungog di do'ol an mungkantah nan wadan di obob
an ikantaday nangabakan Apo Dios ya nan tindalunan holag Israel!

Ya unat goh dengngol nan tataguy kantada at niddumdan didah pantaw
di allup,
ya init'u'dan inaliday,
12 Ipangulum, Deborah, ipangulum!
Ipangulum ta mungkanta ayu! Ipangpangulum!
Ya he"a, Barak an hina' Abinoam, ya pun'ihi'almu ta ekakmu nan
tatagun pundopapmu!

13 Ya inabulut nan tatagun nahamad di aatdah din nun'ayagan nan mangi-
pangpangulun dida,
at nundadaanda an mi'gubat.
14 Nan udumnan dida ya nalpudad Ephraim hi awadan nan holag Amalek,
ya niyunud ay dida nan holag Benjamin.
Nan holag Makir di nangipangpangulun dida,

* **5:6** Hay amataguna ya hidin 1319-1239 B.C.

ya hay ap'apuda ya nan holag Zebulun.
15 Nan a'ap'apun nan holag Issachar ya nitnudda ay da Deborah ay Barak,
at immuydan amin hinan nundotal an babluy.
Mu nan holag Reuben ya un mid poto' di punnomnomandah unudonda.
16 Anaad nin ta agguyda tinaynan nan kalniluda?
Ti immannung an agguyda niddum,
at ing'ingaonda nan mumpahtul an mun'ayag hinan ipahtulda!
Ya mid poto' di punnomnoman nan holag Reuben,
at hiyanan mid poto' di atonda.
17 Nan holag Gilead ya nunhitudah nan dammang di Wangwang an Jordan
hi appit di buhu'an di algaw,
ya nunnonong nan holag Dan hinan nunhituwanda tuwalih nan
neheggon hinan way duma'alan di pupul.
Ya nan holag Asher ya nunhitudah nan pingit di baybay.
18 Mu nan holag da Zebulun ay Naphtali ya agguyda tina'tan di atayanda,
at immuydan ni'gubat.

19 Ya immuy nan a'alid Canaan hidid Taanach hidih nan neheggon hinan
obob ad Megiddo,
ya ni'gubatda,
mu mi'id ahan ah hinamhamdah silver!
20 Ya ta"on nan bittuan ad daya
ya paddungnay ni'gubatdan Sisera ya nan tindaluna.
21 Ya nundatong nan Wangwang an Kishon,
at nun'iyanud an amin nan buhulda ti mabi'ah nan danum.
At hiyanan natulida' an umuy mi'gubat.
22 Ya nan kakabayun di buhulmi
ya gumanitu' di u'ubdah nan lutan lumayaw.
23 Ya inalin nan Anghel Apo Dios[†] di,
Ma'idutan nan tatagud Meroz[‡] an numpunhituh di
ti agguyda immalin bimmadang ay Apo Dios an nangubat hinan
mun'abi'ah an tindalu!

24 Mawagahan ahan nan babain hi Jael an ahawan Heber an holag Ken
ya un nan udum an binabain wah nan abung an tulda!
25 Ti nun'adaw hi Sisera hi danum,
mu hay gatas di indatnan nittuh nan mapla'an an bahun ma"aphod.
26 Ya unnaat alan di pado' din tulda,
ya inodnan goh di agwanay mattilyu,
ya intumu'nah apeng Sisera din pado',
ya minattilyuna ta nunhawang.
27 At nilapeng hi Sisera,
ya natoy hinan way inayungan Jael.

28 Wah dih inan Sisera an mangidudungngaw hinan tawan di abungda
an mamannod hi umanamutan Sisera, ya inalinay,
Anaad nin ta ad ugwan ya madnoy ya adi umanamut hi Sisera an
nunlugan hi kalesana?
Anaad tuwali ta ad ugwan ya mid madngol hi munggitu' hi u'ub
nan kabayuna?
29 Ya tembal nan nanomnoman an babain baalnan inalinay,

[†] **5:23** Mid mapto' ya hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament. [‡] **5:23** Ohan babluy an hinakup nan holag Naphtali.

Goh kan ya unmu gun ilupit an nangalih
30 mid mapto' ya unda mangan'anap hi hamhamonda ta way gogodwonda,
ya ah binabai ta hinohhonda unu hindudwon nan tindalu?
Ya nan naboldaan an nanginan gina'u ta way igina'un Sisera,
ya nan maphod di al'altin buung ta buung'un queen!

31 At da'min Barak ya alyonmiy,
Hay pa'appohpohdonmi, Apo Dios, ya an amin nan mi'bohhol ay He"a
ya mun'atoydan umat hinan na'at ay da Sisera!
Mu an amin nan mamhod ay He"a ya umatdah nan benang di algaw!”

Ya unat goh nalpah hana ya mi'id al'alih nan holag ta nangamung naluh di napat hi tawon.

6

Hi Gideon
(Heb. 11:32)

1 Numbaholda goh nan holag Israel ay Apo Dios, at hiyay dumalat hi nun'ap'apuwan nan iMidian ay didah pituy tawon.
2 Ya nidugdugah di abalinan nan iMidian ya un nan holag Israel, at hiyanan paligligatonda dida. At immuy nipo"oy nan holag Israel hinan way liyang, ya nan udumna ya immuydah nan madinuntug ta mi'id al'alih di.
3 Ya wa ay ta munhabal nan holag Israel ya immuyda nan iMidian, ya nan holag Amalek, ya nan udumnan tatagun nunhituh appit hi buhu'an di algaw ta gubatonda dida.
4 Ya immapaldah di ta amhanda nan nun'itanom hi engganah dih appit di agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw hi ad Gaza. Ya nunhamhamdan amin di a'animaldan kalnilu, ya baka, ya dongki an mi'id ah inangangdah bagin nan holag Israel.
5 Ya wa ay ta umuyda ya do'olda ahan an umatdah dudun ti nun'itnudda nan do'ol an kamilu ya nan bakada an adi mabilang, at nihinadah di ta nangamung unda upuhon di ma'an hinan babluy.
6 Ya dumalat henen inat nan iMidian ya nun'awotwot nan holag Israel, at la'tot ya numpahmo'dan Apo Dios.
7 At heden pumpahmo'an nan holag Israel ay Apo Dios an dalat nan ato'aton nan iMidian ay dida
8 ya hennag Apo Dios ay dida nan propeta ta inalinan diday, “Enekak'u da'yud Egypt hidin nahbutanyu,
9 ya binaliwa' da'yuh nan ina'inat di i'Egypt ya nan tatagun namuhul ya nangipaligligat ay da'yu, ya impapakak'u dida ta impabanoh'uy lutadan da'yu.
10 Ya intugun'un da'yun inali' di, Ha"in di dayawonyu, at mahapul an adi ayu mundayaw hinan bulul nan himpampun an Amor an ad lutah tun numpunhituwanyud ugwan. Mu imbahhawyu nan intugun'un da'yu.”
11 At nun'ohop nan Anghel Apo Dios* hi ad Ophrah, ya inumbun hinan puun di oak an ayiw Joash an holag Abiezer, ya hidiy immayan han imbaluy

* **6:11** Hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament, ya hay panginnilaan ya hinan verse 14 ya nibaag di ngadana an hi Apo Dios.

Joash an hi Gideon† an mun'elek hi wheat hinan way pumpoghan hinan greyp ta adi tigon nan iMidian.
12 Ya numpattig nan Anghel Apo Dios ay Gideon, ya inalinan hiyay, “Badangan da'an Apo Dios an he"an ma'ihi' an mi'gubat!”
13 Ya tembal Gideon an inalinay, “Apu, gulat ta immannung an badangan da'min Apo Dios ya anaad ta ma'at di umat hitun da'mi? Ya uggoh mah din inalin din o'ommodmin umipanoh'an inat Apo Dios hi nangekakanan didad Egypt? Ad ugwan ya ingnganuy da'mi ti inyabulutnay pangipaligligatan nan iMidian ay da'mi!”
14 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Atom di abalinam ta baliwam nan i'ibbam an holag Israel hinan iMidian. Ti Ha"in an Dios di mannag ay he"a.”
15 Ya tembal Gideon, ya inalinay, “Oo Apu, mu hay ato' an mamaliw hinan holag Israel? Ti da'min himpangapu ya itang di abalinanmi ya un nan udumnan holag Manasseh, ya ha"in ya itang ahan di abalina' ya un nan udumnan da'min hina"ama!”
16 Ya tembal Apo Dios an inalinay, “Adi'a mun'od'od ti wagwadaa' ta nangamung an mamadang ay he"a, at abalinam an mumpamatoy an amin hinan iMidian an paddungnay un ohay taguy pinatoymu.”
17 Ya tembal goh Gideon an inalinay, “Mu gulat ta makulug an badangana' ya ipattigmun ha"in di pangimmatuna' un makulug an He"an Dios di himmapit ay ha"in.”
18 Ya alyon goh Gideon di, “Adi'a mah ni' ahan makak ta umuya' umalah ma'an hi e'nong'un He"a.”
Ya tembal Apo Dios, ya inalinay, “Adia' makak ta hodo' di pumbangn-gadam.”
19 At immuy hi Gideon hi abungna, ya pinaltina han uyaw an gandeng, ya inhaangna. Ya innalnay hinhalub an alena, ya inyammanah tinapay an mi'id di bino'bo'na. Ya inittunah bahkit din dotag, ya inittunay danum di dotag hi banga, ya inyuynah nan Anghel hinan puun di ayiw an oak.
20 Ya inalin han Anghel Apo Dios di, “Ipatangmu nan dotag ya nan tinapay hinan batu, ya hiniitam hinan danum di dotag.” At inat Gideon heden inalin nan Anghel.
21 Ya enedho' nan Anghel Apo Dios din inodnanan hul'ud hidin dotag ya din tinapay, ya nalmuy apuy an nalpuh nan batu, ya genhobnan amin din dotag ya din tinapay. Ya unat goh nalpah ya na'ubah din Anghel.
22 Ya unat goh ininnilan Gideon an nan Anghel Apo Dios din tinnigna ya mungwogwog an mangalih, “He"an nabagtun Dios ya hinamad'un tinnig nan Anghelmun nunhaggangan ami!”
23 Mu inalin Apo Dios ay hiyay, “Adi'a tuma'ot ti mi'id ma'at ay he"a, ya adi'a matoy.”
24 Ya inyamman Gideon din pun'onngan ay Apo Dios hidi, ya nginad-nanah, Hi Apo Dios di Alpuwan di Lenggop. Ya engganad ugwan ya wagwah dih ad Ophrah an hinakup di holag Abiezer.
25 Ya heden nahdom ya inalin Apo Dios ay Gideon di, “Umuymu alan nan miyadwan manilhig an bakan amam an pituy tawona.‡ Ya pa"iom nan pun'onngan amam ay Ba'al, ya numbongwahmu nan bulul an hi Asherah an nedelloh.
26 Ya hidiy pangiyammaam hi nahamad an pun'onngam ay Ha"in an Diosmu, ya innalmu nan miyadwan manilhig an baka, ya genhobmuh nan

† **6:11** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1162-1122 B.C. ‡ **6:25** Anaad ta hinapul Apo Dios nan bakan *pituy* tawona an bo'on onom unu walu? Ti pituy tawon din nangabakan nan iMidian hinan Hudyu (Judg. 6:1), at hidin nitungawan den bakay te"an din na'abakanda an Hudyu.

pun'onngan ta onong ay Ha"in, ya nanungum din numbongwahmun bulul an hi Asherah."
27 At initnud Gideon nan himpulun baalna ta atonda din inalin Apo Dios, mu dumalat di tuma'tanah nan pamilyana ya nan tataguh nan babluyda ya inatnah nahdom an bo'on hay mapatal.
28 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ta bimmangon nan tatagun den babluy ya tinnigda din pun'onngan ay Ba'al an napa"i, ya nan bulul an hi Asherah an nabotbot ya natu"in, ya nan miyadwan manilhig at goh di ne'nong hinan pa"amma an pun'onngan.
29 At numbabaggaanda nan tatagu, ya inaliday, "Hay nangiyamma nin ete?" Ya immuyda hinanhanan, ya na'innilaanda an hi Gideon an hina' Joash di nangipiyamma.
30 At immuyda ay Joash, ya inaliday, "Papitawom han imbaluymu! Mahapul an mapatoy ti pina"ina nan pun'onngan ay Ba'al, ya binotbotna nan bulul an hi Asherah ta natu"in!"
31 Mu tembal Joash din tatagun inalinay, "Anaad ta iballohyu nan na'at ay Ba'al? Undan abalanyu hiya? An amin nan tatagun mamaliw ay hiya ya mapatoy ya un mawa'ah hinan mabiggat! Ya gulat ta immannung an dios hi Ba'al at okod hiyan mamaliw hi odolna ti hiyay ad pun'onngan hinan napa"i!"
32 Ya nete"an nen algaw ya nangadnan hi Gideon ta hi Jerub-Ba'al an hay pohdonan hapiton ya Okod hi Ba'al an Mamaliw hi Odolna, ti hiyay numpama"ih nan pun'onngan ay Ba'al.
33 At la'tot ya nunlalammung nan titindalun nan holag Midian, ya holag Amalek, ya nan udumnan tatagun bimmabluy hinan mapulun, ya bimmad'angdah nan Wangwang an Jordan ta immapaldah nan Nundotal an Jezreel.
34 Ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawa ay Gideon, at impagan-gohna nan talampet ta pangayagnah nan holag Abiezer ta mitnuddan hiya.
35 At hennagna goh di udumna ta umuyda ayagan nan holag Manasseh, ya nan holag Asher, ya nan holag Zebulun, ya nan holag Naphtali ta immuydan amin an middum ay hiya.
36 Ya nunluwaluh Gideon ay Apo Dios an inalinay, "Apo Dios, hay inalim ya baliwana' ay He"a ta ha"in di mamadang hinan i'ibba' an holag Israel.
37 At ten ipatang'u tun dutdut di kalniluh tun dotal di pun'elekanmih wheat, ta un adya hi maweet ta ammunah ten dutdut di kalniluh dumulnu, ya agguy nan luta, ya hiyay panginnilaa' an makulug an ha"in di pento'muh mangibaliw hinan i'ibba' an holag Israel."
38 Ya immannung an hiyah ne na'at, ti unat goh nabiggat hi helhelong ta bimmangon hi Gideon ya innalna din dutdut di kalnilu, ya pinoleghana, ya napnu din malukung an duyuh danum.
39 Ya nunluwalu goh hi Gideon ay Apo Dios an inalinay, "Adi'a ni' bumungot ay ha"in eten angunuh an ibaga' ay He"a. Ta ad ugwan ya hay pohdo' ya nan lutay madulnuan, ya bo'on nan dutdut di kalnilu."
40 Ya heden nahdom ya hiyah de goh di inat Apo Dios, ti unat goh nabiggat hi helhelong ya agguy na'pot nan dutdut, ti nan lutay na'pot hi dulnu.

7

Hay Nangabakan Gideon hinan iMidian
(Psa. 83:9-12)

1 Wada han ohan algaw ya nanelhelong hi Gideon (an mungngadan hi Jerub Ba'al) ya nan titindalunan immuy immapal hinan way obob Harod.

Ya immapal nan iMidian hidih nan nundotal an neheggon ad Moreh an niyappit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.

2 Ya inalin Apo Dios ay Gideon di, “Do'ol ahan nan tindalum! At adi mabalin an pangabako' didah nan iMidian ti ini ya hay nomnomonda ya diday mangabak an dumalat nan abalinanda, ya bo'on at goh Ha"in di dumalat hi pangabakanda!

3 At hay atom ya alyom hinan tindalum di, Wada ay di gumayonggong ay da'yuh ta'otdan mi'gubat ya on'onaynah unda umanamut hitun Duntug an Gilead.” At nakak di duwampulu ta duway libuh din tatagu ya un himpuluy libu di na'angang.

4 Mu inalin goh Apo Dios ay Gideon di, “Do'olda damdama nan tindalum! At iyuymu didah nan wadan di obob ta Ha"in di mumpilin dida, ta nan pilio' di mitnud ay he"a, ya nan adi' di adi mitnud.”

5 At initnud Gideon nan linala'i ta inyuyna didah nan wadan di obob. Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Ilahhinmu nan umat hi aton di ahuy atonan uminum, ya ilahhinmu goh nan munhippin mangakup hi inumonda.”

6 Ya un tuluy gahut di linala'ih nangakup hi ininumda, ya an amin nan udumna ya unda nunhippin imminum.

7 Ya inalin Apo Dios ay Gideon di, “Daten tuluy gahut an tindalum an nangakup hi ininumdah danum di ihangga' ta abakonyu nan iMidian, at mabaliwan ayu. At alyom hinan udumna ta umanamutdah nan a'abungda.”

8 At impa'anamut Gideon daden udum an holag Israel ta ammuna din tuluy gahut di na'angang, at diday nangipapto' hinan mahapuldan talampet ya nan balun an inyalida.

Ya immapal nan iMidian hidih nan nundotal hi ampan di wadan da Gideon.

9 Ya heden nahdom ya minandal Apo Dios hi Gideon an inalinay, “Bumangon'a ta mundadyu ayuh nan immapalan nan iMidian ta gubatonyu dida, at ipa'abak'u didan da'yu.

10 Mu gulat ta tuma'ot'an mangubat ay dida at mundugwa ayuh nan baalmun hi Purah an mundadyu ta umuy ayuh nan wadan di immapalan nan iMidian

11 ta donglonyuy hahapitonda, at adi'a mahkay tuma'ot an mangubat ay dida.” At nundadyu mah da Gideon ay Purah ta immuyda neheggon hinan immapalan nan buhulda.

12 Ya nan titindalun di iMidian, ya nan titindalun nan holag Amalek, ya nan tatagun nalpuh nan mapulun ya immapaldah nan nundotal an do'olda ahan an umat hi ado'ol di dudun. Ya nidugah goh di kamiludan umat hi ado'ol di panag hinan pingit di baybay.

13 Ya unat goh nidatong da Gideon ya dengngolda han lala'in mangulgud hi enenapnah nan ligwana. An alyonay, “Nun'enapa', ya wada han tinapay an barle an napulig hinan immapalan tu'u, ya nepto' hinan ohan tuldan abung, at natu"in, ya nigupa'.”

14 Ya inalin de han ligwanay, “Henen enenapmu ya hay ipa'innilana ya nan hanggap Gideon an hina' Joash an holag Israel! Ya mid udum hi pohdonah ipa'innila ti badangan Apo Dios hiya ta abakon ditu'un iMidian ya an amin nan titindalu tu'u!”

15 Ya unat goh dengngol Gideon nan enenap han lala'i ya hay aat di ipa'innilana ya nunhippin nundayaw ay Apo Dios. At numbangngad hinan immapalandan holag Israel, ya inalinay, “Mundadaan ayu ta umuy tu'u gubaton nan iMidian ti badangan ditu'un Apo Dios, at abakon tu'u dida!”

16 At nun'atluona ta tulun pampun daden tuluy gahut an titindaluna. Ya impiyapongnay talampet ya hinohhadah alewahhang an waday hilaw hi bunolna.
17 Ya inalinan diday, “Wa ay ta umatama' hinan neheggon hinan immapalanda ya inhamadyun tigon di ato' ta hiya goh di atonyu.
18 Ya wa ay ta impagangohmin himpampun nan talampetmi ya an amin ayun wah nan nunlene'woh hinan apal ya impagangohyu goh nan talampetyu, ya init'u'yun alyonyuy, Gubat Apo Dios ya hi Gideon!”
19 Ya unat goh wan lumabin nahukatan di guwalya ya nidatong da Gideon ya nan hinggahut an tindalunah nan neheggon hidih nan immapalan nan iMidian. Ya impagangohda nan talampet, ya penhalda din alewahhang an inodnanda,
20 ya inunud nan ibbadan duwan pampun din inat da Gideon. At inodnan nan iggid an ngamayda din dilag, ya inodnan nan agwanday talampetda, ya imbugawdan mangalih, “Gubat Apo Dios ya hi Gideon!”
21 Ya an amin nan linala'i ya numpangata'dogda ta lini'ubda nan apal, at way ohah nan iMidian an ahikikiladan lumayaw.
22 Ya unat goh impagangoh nan tuluy gahut an tindalun Gideon nan talampetda ya numpapattayon Apo Dios nan iMidian ta un didaan numpipinnatoyda. Ya limmayawda din udum an inipluydad Beth Shittah an neheggon ad Zererah ya ad Abel Meholah an neheggon ad Tabbath.
23 Ya impa'ayag Gideon nan holag Naphtali, ya nan holag Asher, ya an amin nan holag Manasseh ta pudugonda nan iMidian.
24 Ya hennag Gideon nan baalna ta umuydah nan madinuntug an babluy ad Ephraim ta alyonday, “Mundadyu ayu ta umuyyu gubaton nan iMidian, ya inyadugyu nan Wangwang an Jordan ta engganah nan ginnaw ad Beth Barah!”
At an amin din linala'in i'Ephraim an na'ayagan ya immuyda inyadug nan Wangwang an Jordan ta nangamung hidid Beth Barah.
25 Ya dempapda din duwan a'ap'apun di tindalun nan iMidian an da Oreb ay Zeeb. Ya pinatoydah Oreb hinan wadan di ongol an batu ta nginadnandah Batun Oreb, ya pinatoydah Zeeb hinan way pumpoghan hi greyp, at nginadnandah Pumpoghan Zeeb. Ya innayundan numpamdug hinan iMidian. Ta nalpah ya unda iyuy din ulun Oreb ya hi Zeeb ay Gideon an wah appit di buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan.

8

Hay Angunuh di Na'abakan nan iMidian

1 Unat goh dengngol nan holag Ephraim henen na'at ya immuydan Gideon, ya inalidan hiyay, “Anaad ta agguy da'mi inayagan hidin inayanyun nangubat hinan iMidian? Anaad ta umat hinay inatmun da'mi?” At numpadngolanda hiya.
2 Mu tembal Gideon didan inalinay, “Nan inat'un inabalina' ya adi mipaddung hinan inatyun ta"on un pa"itang ahan mu nidugdugah an nabalul ya un nan inatmin himpangapu!
3 Ti dumalat nan abalinan Apo Dios ya pinatoyyu nan duwan a'ap'apun di iMidian an da Oreb ay Zeeb, at undan way inat'uh nipaddung enen inatyu?” Ya unat goh dengngoldah nen inalina ya na'udyaan din bungotda.
4 Ya intuluy da Gideon ya nan tuluy gahut an tindalunan namdug hinan iMidian an ta"on unda na"ab'ablay ta engganah unda nidatong hinan Wangwang an Jordan, ya bimmad'angda.

5 Ya unat goh dimmatongdad Sukkoth ya inalinah nan tatagun den babluy
di, “Idatanyu ni' nan tindalu' hi ononda ti munhinaangda ya na"ablayda, ti
ten unmi pudugon nan alin nan iMidian an da Zebah ay Zalmunna!”
6 Mu tembal nan a'ap'apud Sukkoth, ya inaliday, “Anaad ta idatanmi nan
tindalum hi ma'an? Ya wan agguyyu dempap da Zebah ay Zalmunna?”
7 Ya tembal Gideon, ya inalinay, “Umat ay hinay pangaliyu ya awni ta
ipadpap Apo Dios ay ha"in da Zebah ay Zalmunna at mumbangngad ami, ya
nunhuplitmi da'yuh nan pagal an ma'alah nan mapulun ta mun'abetadyay
lamohyu!”
8 At nakak da Gideon ta immuyda goh hi ad Peniel ta mumbagadah ma'an,
mu nan tataguh did Peniel ya umat hi nambal nan tatagud Sukkoth di
nambalda goh.
9 At inalin Gideon ay diday, “Awni ta hay pumbangngada' hi
pangabakanmi at pa"io' heten ata'nang an binattun ihinan di mungguwalya
eten babluyyu!”
10 Ya wah di da Zebah ay Zalmunna hi ad Karkor an didan amin
hinan tindaludan himpulu ta lemay libuy bilangda an dida din na'angang
hinan tindalun nalpuh nan mapulun ti nun'atoyda din hinggahut ta han
duwampulun tindaluda.
11 Ya inlikaw da Gideon hinan igad hidih nan mapulun hi appit di buhu'an
di algaw ad Nobah ya ad Jogbehah ta un himbumagga ya ginubatda nan
iMidian.
12 Ya nan duwan alid Midian an da Zebah ay Zalmunna ya limmayawda
goh, mu numpudug da Gideon ta engganay dempapna dida, at an amin nan
tindalun di Midian ya ma'atta'otda.
13 Ya heden pumbangngadan da Gideon an nalpuh nan ni'gubatanda ya
ene'wadah nan miyuy ad Heres.
14 Ya dempap Gideon han ungan lala'in iSukkoth, ya impitudo'nan hiyan
amin di ngadan nan napitu ta han pitun mumpumpapto' hi ad Sukkoth.
15 Ya immuy hi Gideon hidid Sukkoth, ya inalinah nan tataguy, “Nom-
nomonyu din agguyyu nangidatan hi onon din nun'ablay an tindalu' an
dumalat di agguymi nampapan ay da Zebah ay Zalmunna? At ad ugwan
ya ten inyalimi dida!”
16 At impa'alana din wa'al an hubit ya din pagal hi mapulun ta
numpanuplitdah nan a'ap'apud Sukkoth ta hiyay moltada ta way atondan
matuduwan.
17 Ya immuyda goh ad Peniel, ya pina"ida din ata'nang an binattun abung,
ya numpatoyda nan linala'in de han babluy.
18 Ya ni'hapit hi Gideon ay da Zebah ay Zalmunna an inalinay, “Hay
umatan mah nan linala'in numpatoyyud Tabor?”
Ya tembaldan inaliday, “Hay tigawda ya umatdan he"an ay imbabaluy di
ali.”
19 Ya inalin Gideon ay diday, “Didanay a'agi' an linala'in imbabaluy ina!
Ya ihapata' an gulat ta agguyyu pinatoy dida at adi' patayon da'yu!”
20 Ya inalinan Jether an lala'in pangpangullun imbaluynay, “Pumpatoymu
dida!” Mu agguy hinu'nut Jether din hanggapna ti un mangmangngilog, at
hiyanan tuma'ot.
21 Ya inalin da Zebah ay Zalmunna ay Gideon di, “Ma'a tuwali ta he"ay
mamatoy ay da'mi ti mahapul an hay natulid an lala'iy mangat.” At pinatoy
mah Gideon dida, ya nunluh'upda din al'altin nipibuung hinan kamiluda.

Hay Aat nan Ephod an Inyamman Gideon

22 Ya unat goh nalpah hana ya inalin nan holag Israel ay Gideon di, “Hay
pohdonmi ya he"ay apumi, ya miboltan goh hinan holagmu ta nangamung
hinan a'apum, ti ten he"ay namaliw ay da'mih nan iMidian!”
23 Ya tembal Gidon an inalinay, “Bo'on ha"in di mun'ap'apun da'yu ya ta"on
nan imbabaluy'u ti hi Apo Dios di apuyu, at Hiyay mumpapto' ay da'yu!”
24 Ya innayun Gideon an mangalin diday, “Mu wada han pohdo' an ibagan
da'yu. Way ohan da'yu ya umidat hi hingat an din hinamhamyu.” (Ma'innila
an hidin penghana ya mumpunhihingatdah balitu' nan holag Ishmael ti
hiyah ne ugalidan umat hi aton nan tataguh mapulun.)
25 Ya tembal nan tatagun inaliday, “Mun'am'amlong amin mangidat ay
he"a!” At inyap'apday lo'ob ta pangiyamunganda, at way ohan didaan
nun'ipatangday hingat an din hinamhamda.
26 Ya hay damot nan balitu' an hingat hi nidat ay Gideon ya himpulu ta
hiyam ya han godwah kilu, ya agguy niddum nan palangapang an buung, ya
nan buung an pinulipul, ya nan mumbolah an lubung an hay inlubung nan
a'alid Midian, ya ta"on nan kanhel an miyammah bagang nan kamiluda.
27 Ya hinibug Gideon nan balitu' an inamungda ta inyammanah bulul,*
ya inhinanad Ophrah an ni'babluyana. At an amin nan holag Israel ya
din'ugdah Apo Dios ta nan niyamman bulul di umuyda dayawon. At hiyah
ne dimmalat hi numbaholan da Gideon an hina"ama.
28 At umat hinay na'na'at hi nangabakan nan holag Israel hinan iMidian,
at agguyda mahkay impidpidwan nangubat ay dida. At waday lenggop eden
babluy hi napat di tawon ta nangamung un natoy hi Gideon.

Hay Natayan Gideon

29 Ya numbangngad hi Gideon hidin babluynah din hopapna ta hidiy
nunhituwana.
30 Ya napituy linala'ih imbabaluyna ti do'olday ahawana.
31 Ya wada goh di enghanah did Shechem an nangiyimbaluyanah nan
ohan lala'in nginadnana ta hi Abimelek.
32 Ya na'alla'ay hi Gideon an hina' Joash hidin natayana. Ya inlubu'dah
din nilubu'an amanah did Ophrah hinan babluy an ni'hituwandan holag
Abiezer.
33 Ya unat goh nalpah an natoy hi Gideon ya din'ug goh nan holag Israel
hi Apo Dios ta nan bubulul di dayawonda. At nan bulul an hi Ba'al-Berith di
dayawonda
34 ti naliwandah Apo Dios an Diosdan namaliw ay didah nan buhuldan
wah nan nunlene'woh.
35 Ya mi'id goh di impattigdah denoldah nan pamilyan Gideon† hinan
do'ol an mun'aphod an inatnah pinumhodanda.

9

Hi Abimelek an Imbaluy Gideon

1 Wa han ohan algaw ya hi Abimelek* an hina' Gideon ya immuy hidid
Shechem hi wadan nan tutulang inana, ya inalinan diday,

---

* **8:27** Hay immannung an itudun nan Hapit Apo Dios hi inyammana ya nan ma'alih ephod. Hin'umu'uddum ya hay pohdon ten hapit an ibaga ya nan lubung di padi (Ex. 28:6-30; 39:2-26; Lev. 8:7), ya hin'umu'uddum ya hiyay ohan ma'usal hinan pundayawandah nan bulul (Judg. 17:5; 18:14, 17). Hay netob hi pohdonan ibaga di nepto' nin hitu. † **8:35** Hi Jerub-Ba'al ti duway ngadana.
* **9:1** Hay nun'aliana ya hidin 1152-1149 B.C.

2 “Baganyu nan tataguh tud Shechem hi un hay ngadan ne nin di
pohdonda—nan napitun holag Gideon di mun'ap'apun dida, unu un am-
munay oha? Nomnomonyu adya an ha"in goh di ohah tulangyu!”
3 At immuy nan tutulang inana, ya inulguddah nan tatagud Shechem din
inalin Abimelek. At nun'innomnom nan linala'i, ya penhoddan unudon hi
Abimelek ti tulangda hiya.
4 Ya indatday napituh silver an pihhun nalpuh nan Timplun Ba'al-Berith,
ya henen pihhu di hiyay nunlagbun Abimelek hinan adi mangngol an
linala'i ta diday nitnud ay hiya.
5 Ya immuy da Abimelek hinan abung amanad Ophrah, ya hidih nan way
ohan damunan batu di numpamatayandah nan napitun linala'in a'agina.
Mu hi Jotham an udidianda ya limmayaw ta nipo"oy, at agguy napatoy.
6 Ya unat goh nalpah hana ya na'amungdan amin din linala'id Shechem ya
ad Beth Millo, ya immuydah nan wadan di me'gonan an ayiw an oak† hidid
Shechem ta hidiy nangipa'innilaanda an abulutondah Abimelek ta hiyay
alida.
7 Ya unat goh dengngol Jotham henen na'at ya immuy hinan tulid di
Duntug an Gerizim, ya nuntu'u' an inalinay, “Da'yun tatagud Shechem
ya donglonyu tun alyo' ta way aton ni' goh Apo Dios an mangngol hinan
alyonyu!
8 Wada han ohay algaw ya immuy nan a'ayiw ta mumpilidah alida. Ya
inalidah nan ayiw an oliboy, He"a ni' di mun'alin da'mi!
9 Ya tembal den olibo, ya inalinay, Adia' ahan! Ti gulat ta ha"in di mun'alin
da'yu at idinong'u mah an umidat hi lanan mangipadenol hinan udum an
madayaw ya nan tatagu.
10 Ya alyon goh nan a'ayiw hinan ayiw an fig di, He"a ni' di mun'alin da'mi!
11 Mu tembal nan ayiw an fig an inalinay, Adia'! Ti gulat ta ha"in di
mun'alin da'yu ya idinong'un bumungah nan munlameeh an bunga'!
12 Ya inalin goh nan a'ayiw hinan wa'al an greyp di, He"a ni' di mun'alin
da'mi!
13 Mu tembal nan wa'al an inalinan diday, Adia' ahan! Ti ha"in ay
di mun'alin da'yu at idinong'un bumungah nan miyammah bayah an
mangipa'amlong hinan udum an madayaw ya nan tatagu.
14 At la'tot ya alyon an amin nan ayiw hinan hubit di, He"a mah atog di
mun'alin da'mi!
15 Ya alyon din hubit ay diday, Immannung ay an ha"in di pohdonyuh
mun'alin da'yu at umali ayun mihi'ug ay ha"in. Mu gulat ta adi ayu at
bumuhu' di apuy an malpuh nan hapang'u, at gohbona nan ayiw an cedar
ad Lebanon!”
16 Ya intuluy Jotham an nangalih, “Inhamadyu mah nin an ninomnom din
namto'anyun Abimelek hi mun'alin da'yu? Ya wada mah nin di impattigyuh
maphod hi inatyun da'min pamilyan Gideon an panginomnomanyuh nan
mun'aphod an ina'inat ama?
17 Un adya nomnomonyu an da'yuy dimmalat hi ni'buhulan ama, ya
inhuyu'nay odolna ta baliwan da'yuh nan buhulyun iMidian!
18 Mu ad ugwan ya binuhulyu nan pamilyan ama ti numpatoyyuh
nan ohan damunan batu nan napitun imbabaluyna! Ti penhodyun
hi Abimelek an inikuknah nan tagalanan alyonyuh ibayu di pento'yuh
mun'alid Shechem.

† **9:6** Manu ay hiyay me'gonan an ayiw an ma'alih oak ti hiyah ne ustun lugal hi ni'tulagan Joshua hinan i'Israel ta un anggay hi Apo Dios hi unudonda. La'tot ya inhinan Joshua nan ongol an batuh di ta panginomnomandah nan ni'tulaganda (Josh. 24:25-26).

19 Mu gulat ta inhamadyun ninomnom hi un maphod henen inatyud
ugwan ay Gideon ya nan pamilyana at agayu ta mi'yamlong ayun Abimelek!
20 Mu gulat ta adi maphod heden inatyu at bumuhu' ni' di apuy an malpun
Abimelek ta gohbon da'yun tatagud Shechem ya ad Beth Millo, ya bumuhu'
ni' goh di apuy ay da'yun iShechem ya iBeth Millo ta gohbonah Abimelek!"
21 Ya unat goh nalpah hanan inalina ya nunligud hi Jotham, ya nakak ta
immuy an ni'hitud Beer‡ ti tuma'ot ay aginan hi Abimelek.
22 At nun'ali mah hi Abimelek ad Israel hi tuluy tawon.
23 Ya numbobohholon Apo Dios da Abimelek ya nan tatagud Shechem, at
nginohoyda mahkay hi Abimelek.
24 Ya manu ay na'at hana ta hiyay nummoltan Apo Dios ay Abimelek ya
nan tatagud Shechem ta balloh din namatayandah nan napitun linala'in
imbabaluy Gideon.
25 Ya impattigda goh di ngohoydan Abimelek ti nunhonag nan tatagud
Shechem hi immuy numbota' hinan buludna ta an amin di maluh hi tatagu
ya penlohday gina'uda. Ya waday nangipa'innilan Abimelek eden ma'ma'at.
26 Heden gutud di na'atan hana ya numbotan ad Shechem hi Gaal an hina'
Ebed an didan amin hinan a'aginan linala'i ta ni'hitudah di, ya denlon nan
tatagu hiyah di.
27 At immuy numpugah nan tataguh bungan di greyp, ya numpoghanda
ta iyammadah bayah. Ya unat goh napgot ya immuydan amin hinan
timplun nan diosda ta hidiy numbehtaanda. Ya heden ang'angananda ya
umin'inumandah nan bayah ya pinahapahaldah Abimelek.
28 Ya inalin Gaal an hina' Ebed di, "Anaad udot ta hi Abimelek di unudon
tu'u? Undan immannung an iShechem an un imbaluy Gideon?§ Ya undan
bo'on hi Zebul di upihyalnan mumpapto' hidih nan pun'ap'apuwana? At adi
tu'u unudon hi Abimelek ti hay unudon tu'u ya nan holag Hamor ti hiyay
napu'agan tu'u!
29 Ya gulat nin ta un ha"in di mumpapto' ay da'yun tataguh tu at pakako'
hi Abimelek unu alyo' ay hiyay, Umuymu ayagan an amin nan tindalum, ya
immali ayu ta munggugubat tu'u!"
30 Ya unat goh dengngol nan ap'apun hi Zebul henen inalin Gaal ya
bimmungot.
31 At nunhonag hi umuy ay Abimelek an wah did Arumah* ta
ipa'inniladan hiyay, "Wah tud Shechem hi Gaal an hina' Ebed an didan amin
hinan a'aginan linala'i, ya den etlodda nan tataguh tun babluy ta boholon
da'a!
32 At hay atom ya makak ayuh mahdom hinan tatagum ta umali ayun
mipo"oy hinan neheggon an babluy
33 ta hi ma'et hinan helhelong ya lini'ubyud Shechem. Ya gulat ta bumuhu'
da Gaal ya nan ni'yibbanan linala'in mangubat ay da'yu ya ipadahyuy
abalinanyun mangubat ay dida."
34 At heden nahdom ya initnud Abimelek an amin nan tindaluna, ya na-
gogodwada ta nun'opatdah pampun, ya immuyda nipo"oy hinan nunle'woh
ad Shechem.
35 Ya unat goh nabiggat ya bimmuhu' hi Gaal an hina' Ebed, ya timma'dog
hinan way pantaw di allup, ya inamang da Abimelek ya nan tindaluna hiya,
at numpangabuhu'dah nipo"oyanda.

---

‡ **9:21** Hay pohdonan ibaga ya *danum* an bo'on nan bumutong an ma'alih beer. § **9:28** Hi Jerub-Ba'al di oha goh an ngadana. * **9:31** Hinan verse 41 ya nibaag di babluy hi awadana.

36 Ya unat goh inamang Gaal dida ya inalinan Zebul di, “Tigom adya an diaday tatagun ahidaydadyun nalpudah nan madinuntug!”
Ya tembal Zebul, ya inalinay, “Hanan tinnigmu ya un ngaun nan aduntuduntug ya bo'on tagu.”
37 Ya inalin goh Gaal di, “Bo'on ngau ti tatagu daden mumpundadyuh dih nan bulud di aduntuduntug! Ya diada goh di umalin nange'wah nan kalatan nalpudah nan wadan di ayiw an ihinan di mumpalad!”
38 Ya inalin Zebul ay hiyay, “Uggoh mahkay din amahapitmud ugwan? Undan bo'on he"ay nangalih, Anaad ta unudon tu'uh nen tagun hi Abimelek? Didanay tatagun pinahapahalyu! At ad ugwan ya umuy ayu ta gubatonyu dida!”
39 At impangulun mah Gaal nan linala'id Shechem ta gubatonda da Abimelek.
40 Mu na'abak hi Gaal, at limmayaw, ya pindug da Abimelek hiya. Ya do'olday nun'atoy hi tindalun nan iShechem an awalitangdah nan owon ta engganah nan way pantaw an allup di babluy.
41 Ya nunnanong hi Abimelek an nunhitud Arumah, mu numpakak Zebul hi Gaal ya nan a'agina ta taynandad Shechem.
42 Ya unat goh nabiggat ya nunhahapit nan tatagud Shechem an umuyda mi'gubat. Mu unat goh ininnilan Abimelek henen atonda
43 ya inayagana ta na'amungda nan tindaluna, ya nun'atluona dida ta tulun pampunda, ya immuyda numbota'. Ya unat goh tinnig da Abimelek nan tatagun mumpangabuhu'dah nan babluy ya bimmuhu'dah nan nipo"oyanda, ya numpatoyda nan iShechem.
44 Ya nunnaudon Abimelek ya nan tindaluna ta immuyda inyadug nan pantaw di allup nan babluy. Ya nan duwan pampun an tindalu di ni'gubat hinan tataguh nan way neheggon hinan babluy, ya inamindan numpatoy dida.
45 Ya inyal'algaw da Abimelek an ni'gubat ta nangamung unda hinakup heden babluy, at numpatoyda nan tatagun bimmabluy hidi. Ya numpa"ida nan wah nan babluy, ya nunhabuaganda nan lutah ahin.
46 Ya unat goh dengngol nan tatagun nihinah nan ata'nang an abung an pungguwalyaan ad Shechem henen na'at ya immuyda nipo"oy hinan nihamad an Timplun El-Berith.
47 Ya waday nangipa'innilan Abimelek an na'amungda nan tataguh di,
48 at initnudnan amin nan tindaluna ta nunti'iddah nan Duntug an Zalmon. Ya innalna din wahay ta nanalipangnah nan ayiw, ya impi'ugna, ya inalinah nan tindalunay, “Punnaudonyu ta atonyu nan tinnigyun inat'u!”
49 At an amin nan tindaluna ya way ohaan inatda din inalin Abimelek, ya nangunuddan hiya, ya timpunda nan hapang hinan way nunlene'woh din nihamad an timplun na'amungan din tatagu, ya inapuyanda. At an amin nan tatagun wah dih bunulna ya nun'atoyda, ya mid mapto' ya hinlibuy tatagun linala'i ya binabai.
50 Ya hay nehnod hi immayan goh da Abimelek ya ad Thebez, ya lini'ubda nan babluy, at hinakupda.
51 Mu wadah nan gagwan den babluy han ata'nang an abung an pungguwalyaan, ya hiyay immayan an amin nan tataguh di. Ya unat goh himmigupdan amin ya intangobda, ya nunda'igda ya unda umuy hinan atap den abung.
52 Ya inunud Abimelek dida ta gubatonda. At immuy hi Abimelek hinan pantaw nan ata'nang an abung an pungguwalyaan ta apuyana,
53 mu innal han babai din batun gilingan, ya enggahna, ya nepto' hi ulun Abimelek, at nagumal.

54 Ya nunnaudon Abimelek an nangayag hinan ungan mun'od'odon hi
hapiawna, ya inalinan hiyay, “Alam nan hanggapmu, ya pinatoya' ta adida
ulgudon di un hay babaiy namatoy ay ha"in!” At tinubli' mah nen tagalana
ta natoy.
55 Ya unat goh tinnig nan holag Israel an natoy hi Abimelek an alida ya
na'amindan numpanga'anamut hi a'abungda.
56 Hiyah ne inat Apo Dios an nangiballoh ay Abimelek hinan nappuhin
inatnan amanah numpamatayanah din napitun a'agina.
57 Ya nunligaton goh Apo Dios nan tatagud Shechem an dumalat nan
nun'appuhin ina'inatda ti hiyah ne din inalin Jotham an hina' Gideon hi
ma'at ay didah din nangidutanan dida.

10

Hi Tola

1 Unat goh natoy hi Abimelek ya hi Tola* an hina' Puah an ap'apun Dodo
an holag Issachar di immuy an namaliw hinan holag Israel. Ya nunhitud
Shamir hinan madinuntug ad Ephraim.
2 Ya hiyay numpapto' hinan holag Israel hi duwampulu ta han tuluy
tawon ya un matoy, ya nilubu' ad Shamir.

Hi Jair

3 Ya unat goh natoy hi Tola ya nihukat hi Jair† an iGilead, ya hiyay
numpapto' hinan holag Israel hi duwampulu ta han duway tawon.
4 Ya tulumpuluy linala'ih imbabaluyna, ya waday puntakayandah tu-
lumpulun dongki. Ya tulumpulun babluy di bimmabluyandad Gilead, ya
nginadnanda daden babluy ta Havvoth Jair‡ ta nangamung ad ugwan.
5 Ya unat goh natoy hi Jair ya nilubu' hidid Kamon.

Hi Jephthah
(Heb. 11:32)

6 Ya numbahol goh nan holag Israel ay Apo Dios an dumalat nan
nundayawandah nan bulul, ya nan Ashtoreth, ya nan udum an dayawon
di i'Aram,§ ya iSidon,* ya iMoab,† ya nan holag Ammon,‡ ya nan iPhilistia.§
Ya din'ugdah Apo Dios an adida goh dayawon.
7 Ya dumalat henen inatda ya ma'abbungot hi Apo Dios hinan holag Israel,
at impa'abakna didah nan iPhilistia ya nan holag Ammon.
8 Ya himpulu ta waluy tawon di nangipaholholtapandah nan holag Israel
an numpunhitud Gilead hidih appit hi buhu'an di algaw hinan Wangwang
an Jordan hinan lutan nan holag Amor.
9 Ya bimmad'ang nan holag Ammon hinan Wangwang an Jordan ta
gubatonda nan holag Judah, ya holag Benjamin, ya holag Ephraim. At
inyal'allanay nunligligatan nan holag Israel.
10 At la'tot ya numpahpahmo'dan Apo Dios an inaliday, “Ongol di numba-
holanmin He"a ti din'ugmi He"an Diosmi ta nan bulul di dinayawmi!”

---

* **10:1** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1149-1124 B.C. † **10:3** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1149-1124 B.C. ‡ **10:4** Hay pohdonan ibaga ya *bababbabluy Jair*. § **10:6** Opat di na'abbagbagtun bululda an da Hadad (unu hi Ba'al), ya hi Mot, ya hi Anath, ya hi Rimmon. * **10:6** Opat di na'abbagbagtun bululda an da Ba'al, ya hi El, ya nan duwan babain bulul an da Ashtoreth ay Asherah. † **10:6** Hi Chemosh di na'abbagbagtun bululda. ‡ **10:6** Hi Molek (unu hi Milcom) di na'abbagbagtun bululda. § **10:6** Ta"on un dinayaw nan iPhilistia nan bubulul di iCanaan mu waday bagida an bulul an da Dagon ay Ba'al-Zebub.

11 Ya tembal Apo Dios an inalinay, “Hidin hopapna ya pinaligat da'yuh nan
tatagud Egypt, ya nan holag Amor, ya nan holag Ammon, ya nan iPhilistia,
12 ya nan iSidon, ya nan himpampun an Amalek, ya nan holag Maon,* ya
mumpahpahmo' ayun Ha"in, at binaliwa' da'yu.
13 Mu numbahol ayu goh ti din'uga' ta hay udumnan madayaw di
dinayawyu, at ad ugwan ya adi' ahan baliwan da'yu!
14 At umuy ayun mumpahmo' hinan udum an madayaw an pento'yu ta
diday mamaliw ay da'yuh un way ipaligligatanyu!”
15 Mu inalin damdama nan holag Israel ay Apo Dios di, “Numbahol amin
He"a, at nan pohdom di atom ay da'mi. Mu baliwan da'mi ni' ahan ad
ugwan!”
16 At nun'itapalda nan bululda ta hi Apo Dios mahkay di dayawonda. Ya
munlungdayah Apo Dios hinan punligligatan nan i'Israel.
17 Ya nadatngan heden gutudna ya na'ayaganda nan tindalun holag
Ammon ta mundadaandan mi'gubat, ya hidid Gilead di immapalanda. Ya
na'amungda goh nan holag Israel ta immapaldad Mizpah.
18 Ya nunhahapitda nan mumpangipangpanguluh nan holag Israel an
alyonday, “Nan mahhun ay ditu'un mangubat hinan holag Ammon ya hiyay
mun'ap'apun amin hinan tatagud Gilead.”

11

Hay Aat Jephthah

1 Ya wada han lala'in mungngadan hi Jephthah* an iGilead, ya mabi'ah ya
nala'eng an tindalun inyimbaluy Gilead hi ohan babain puta.
2 Mu waday udum hi linala'in imbabaluy Gilead hinan ahawana tuwali.†
Ya unat goh immel'ellog daden imbabaluy Gilead ya pinakakdah Jephthah
hi abungda. Ya inalidan hiyay, “He"a ya mi'id ah boltanom hinan banoh
ama tu'u ti he"a ya un'a inikuk!”
3 At tinaynan Jephthah nan a'agina ta immuy an ni'hitud Tob. Ya wadaday
linala'in mi'id di hulbin di nitaguanda an ni'ligwan hiya, at ninitnuddan
hiya.
4 Ya agguy nabayag ya immuy binuhul nan holag Ammon nan holag Israel.
5 Ya unat goh magadyuh an munggugubatda ya immuy nan a'ap'apud
Gilead ta inayagandah Jephthah an wah did Tob.
6 Ya unat goh nidatongda ya inalidan hiyay, “Umali'a ta ipangulu da'mi ta
umuy tu'u gubaton nan holag Ammon!”
7 Mu tembal Jephthah an inalinay, “Alyo' at goh hi binohola' an agguya'
penhod, at hiyaat unna' pinakak hi abung da ama! Ya anaad ta ad ugwan
an gubaton da'yu ya mahapula' mahkay?”
8 Ya inalidan hiyay, “Manu ay ti he"ay mahapulmid ugwan ta way
mangipangpangulun da'mi, ta umuy tu'u gubaton nan holag Ammon! Ta
malpah ya he"ay mun'ap'apun amin hinan iGilead.”
9 Ya tembal Jephthah an inalinan diday, “Gulat ta mi'yalia' ay da'yu
ta gubato' nan holag Ammon ta iyabulut Apo Dios an abako' dida ya
immannung dan an ha"in di mun'ap'apun da'yu?”
10 Ya tembaldan inaliday, “Immannung an abulutonmi nan alyom, ya hi
Apo Dios di ihtigu tu'u.”

---

* **10:12** Mid mapto' ya diday holag Midian. * **11:1** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1078-1072 B.C. † **11:2** Hay ngadan nan udumnan dida ya da Ishhod ay Abiezer, ya hi Mahlah (I Chron. 7:17-18).

11 At nitnud hi Jephthah hinan a'ap'apun di iGilead, ya inabulut nan
tataguh di an hiyay ap'apudah mangipangulun dida. Ya hidid Mizpah hinan
way hinagang Apo Dios di nangipidwaan Jephthah an nangibagah nan
pohdonah ma'at.
12 At nunhonag mah hi Jephthah hi umuy mi'hapit hinan alin di holag
Ammon, ya umat hituy hinapitna: "Anaad ta umali ayun mangubat ay
da'mi? Undan way inatmin da'yu?"
13 Ya hay nambal nan alih nan hennag Jephthah, ya inalinay, "Hidin
nalpuwan nan holag Israel ad Egypt ya penlohda nan lutamin mete"ah nan
Wangwang an Arnon ta engganah nan Wangwang an Jabbok, ya ninanayun
ta nangamung hinan Wangwang an Jordan. At ad ugwan ya mahapul an
ibangngadyun da'mi."‡
14 Ya numbangngadon goh Jephthah din nahnag hinan ali,
15 ya inalinay, "Umat hituy nambal Jephthah, Agguy penloh nan holag
Israel nan lutan di iMoab unu nan lutan di holag Ammon!
16 Mu umat hituy na'at: Hidin nalpuwan nan holag Israel ad Egypt ya
ene'wadah nan mapulun, at binad'angda nan Mumbolah an Baybay§ ya
unda dumatong ad Kadesh.
17 Ya nunhonagdah immuy hinan alin di i'Edom ta ibagadah unna
iyabulut di pange'wandah nan babluyda. Mu agguy inyabulut nan ali an
e'wadah di.* Ya nunhonagda goh hi umuy mangibagah nan alin di iMoab,
mu ta"on hiya ya agguyna inabulut di pange'wandah nan babluyda. At hay
inat mah nan holag Israel ya nihinadah did Kadesh.
18 At hay inatda goh ya ene'wadah nan mapulun ta unda inlikaw hinan
babluy di i'Edom ya nan babluy di iMoab ta nangamung unda dimmatong
hinan appit di buhu'an di algaw ad Moab hinan dammang di pingit nan
Wangwang an Arnon. Ya immapaldah di, mu agguyda bimmad'ang ti hiyah
ne igad nan babluy di iMoab.†
19 Ya nunhonag goh nan holag Israel hi immuy an nangibagan Sihon an
alin di holag Amor an ap'apud Heshbon hi un mabalin an e'wadah nan
babluyda.
20 Mu agguy inabulut Sihon an e'wan nan holag Israel hidi ti hay inatna
ya unnaat goh inamung an amin nan tindaluna ta immuyda immapal hidid
Jahaz ta gubatonda nan holag Israel.
21 Mu hi Apo Dios an dayawon nan holag Israel ya binadangana dida ta
inabakdah Sihon ya nan tindaluna, at hinakup mah nan holag Israel an
amin nan babluy di holag Amor
22 an nete"ah nan Wangwang an Arnon ta engganah nan Wangwang an
Jabbok, ya nete"ah nan mapulun hi appit di buhu'an nan algaw ta engganah
nan Wangwang an Jordan hinan appit di alimuhan di algaw.‡
23 At tigom an hi Apo Dios an Dios di holag Israel di namakak hinan
holag Amor ti indatna nan babluydah nan holag Israel an tataguna! At hay
biyangyun mangalih unmi ibangngad udot ay da'yu?
24 Bagiyu tuwalin amin nan indat nan dayawonyun hi Chemosh!§ At umat
goh hina ay da'mi an bagimin amin nan indat Apo Dios an Diosmi!
25 Undan alyonyuh un ayu on'onayna ya un da Balak an hina' Zippor an
alid Moab? Agguy ahan ni'bohbohhol ay da'min holag Israel, ya agguy goh
ahan da'mi ginubgubat.

---

‡ **11:13** Num. 21:29. § **11:16** Unu Red Sea. * **11:17** Num. 20:14-17. † **11:18** Num. 20:21; 21:13; Deut. 2:8. ‡ **11:22** Num. 21:21-31. § **11:24** Hiyay na'abbagbagtun bulul di iMoab.

26 Uya'an tuluy gahut di tawon hi bimmabluyan nan holag Israel hi ad
Heshbon, ya ad Aroer, ya nan abablubabluy hinan nunlene'woh, ya an
amin nan babluy hinan pingit di Wangwang an Arnon, ya anaad ta agguyyu
ninomnomnom an bangngadon ay danen tawon hanan babluy?
27 Mi'id ahan di inat'un he"ah nappuhi, mu nappuhih nen atom ti ten
gubaton da'mi! At hi Apo Dios an munhumalya di mangipanuh ad ugwan
hi un hay holag Israel unu hay holag Ammon di numbahol."
28 Mu heden alin di holag Ammon ya unna hinlu'lu'ingon nan
impa'innilan den hennag Jephthah ay hiya.
29 Ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan Jephthah, at immuy an
ene'wanad Gilead ya ad Manasseh ya un mumbangngad hidid Mizpah hi
ad Gilead ya unda umuy gubaton nan holag Ammon.
30 Ya nunhapatah Jephthah ay Apo Dios an inalinay, "Gulat ta badangana'
ta abako' nan holag Ammon
31 ya hay ato' ya gohbo' ta e'nong'u nan mahhun an pumitaw hi-
nan abung'uh umalin manamun ha"in hi pumbangngada' hi alpahan di
pangabaka'. At hiyay e'nong'un He"a ta Onong an Moghob."
32 At impangulun Jephthah nan tataguna ta immuyda ginubat nan holag
Ammon, ya diday nangabakon Apo Dios.
33 Ya duwampulun babluy di ginubatdan mete"ad Aroer ta engganah nan
babluy ad Minnith ya ad Abel Keramim. Ya do'ol ahan di nun'atoy hinan
holag Ammon, at hiyanan inabak nan holag Israel dida.

Hay Na'at hinan Babain Imbaluy Jephthah

34 At numbangngad hi Jephthah hinan abungdad Mizpah, ya limmahun
han imbaluynan babain umuy an manamun hiya, ya gun manayaw, ya
gunna ipagangoh nan tambourine hi amlongna! Ya mid ah udumnah
imbaluyna an anggaynah den babai.
35 Ya unat goh tinnig Jephthah nan imbaluyna ya pini"inay lubungna, ya
munlulugwan inalinay, "Anakkayah ahan tun imbaluy'u! An he"ay dumalat
hitun nidugah an punlungdayaa' ya punha'itan di nomnom'u ti niluh an
waday inhapata' ay Apo Dios an adi mabalin hi un'u ibahhaw!"
36 Ya tembal han imbaluynan inalinay, "Ama, mahapul an
ipa'annungmuy inhapatam ay Apo Dios hi atom ay ha"in ti impa'abaknan
he"a nan buhulmun nan holag Ammon."
37 Mu inalina goh ay amanay, "Iyabulutmu ni' di duway bulan ta umuy
amih nan liligwa' an munle'le'od hinan dudunduntug, ya ta umuymi kilaan
di ataya' ti ten matoya' an balahang."
38 Ya inabulut Jephthah an alyonay, "Oo, umuy ayu munle'le'od hi duway
bulan." At immuydah nan liligwanan binabaih nan dudunduntug an
munlungdaya ti matoy hiya an balahang.
39 Ya unat goh nalpah heden duway bulan ya immanamut hi abungda, at
inat amana din inhapatanan Apo Dios. At henen balahang ya natoy.

Ya umat hinay niyugalih nan binabaid Israel

40 an tinawon ya nan babalahang ad Israel ya gunda umuy hinan
dudunduntug hi opat di algaw ta ilangduanda nan na'at hidin balahang an
imbaluy Jephthah ad Gilead.

12

Hay Ni'gubatan Jephthah hinan Holag Ephraim

1 Nundadaan nan holag Ephraim an umuy mi'gubat, at binad'angda nan
Wangwang an Jordan, ya immuydad Zaphon. Ya nunhonagdah immuy

ni'hapit ay Jephthah ta inalidan hiyay, “Anaad ta agguy da'mi impa'ayag
ta binadanganmi da'yun nangubat hinan holag Ammon? At puulanmi nan
abungmu ta me'yeghob'a.”
2 Ya tembal Jephthah an inalinay, “Goh kan ya impa'ayagmi da'yuh din
nunhohongilanmih nan holag Ammon, mu agguy ayu immali ta binadan-
gana'?
3 Ya unat goh wan inila' an adi ayu umalin bumadang ay da'mi ya
inhuyu"uy nitagua', ya bimmad'ang amih nan igad ta immuymi ginubat nan
holag Ammon, ya nangabakona' ay Apo Dios. At hay dumalat ta umali ayun
mangubat ay ha"in?”
4 Ya inalin nan mangipangpanguluh nan holag Ephraim di, “Da'yun
iGilead ya nunlahhin ayu ti nakak ayuh nan holag Ephraim ya nan holag
Manasseh!”
At hay inat Jephthah ya impa'ayagna ta na'amungda nan tindalunan
nalpud Gilead, ya ginubatda nan holag Ephraim, ya inabakda dida.
5 Ya hinakup nan iGilead nan babluy an awadan nan bad'angon hinan
Wangwang an Jordan an mipluy ad Ephraim ta mi'id aton nan holag
Ephraim an lumayaw. Mu gulat ta waday i'Ephraim an mamhod an
bumad'ang ya hanhanan nan iGilead an alyonday, “Nalpu'ah nan holag
Ephraim?” Ya gulat ta tabolonan alyonay, “Bo'ona',”
6 ya inaliday, “Akkay tuwali alyom di, Shibboleth.”* Ya gulat ta adi hu-
mada' di panapitna ta unna alyon di Sibboleth ya dapoponda, ya pinatoydah
nan bad'angan. Ya hay uyap di numpatoydah nan holag Ephraim ya napat
ta han duway libu.
7 Ya un onom di tawon di numpapto'an Jephthah hinan holag Israel, ya
natoy, ya nilubu' hinan babluy an ni'babluyanad Gilead.

Hi Ibzan

8 Ya unat goh natoy hi Jephthah ya nihukat hi Ibzan† an iBethlehem‡ an
mangipapto' hinan holag Israel.
9 Ya tulumpuluy linala'ih imbabaluyna ya tulumpulu goh di binabai. Ya
nun'ipiyapuna din tulumpulun binabain imbabaluynah nan udum an him-
pangapu, ya immuy nun'ayag hi tulumpulun babalahang an nalpuh nan
udum an himpangapu ta inahawan din tulumpulun linala'in imbabaluyna.
Ya un pituy tawon di numpapto'anah nan holag Israel.
10 Ya unat goh natoy hi Ibzan ya nilubu' ad Bethlehem.

Hi Elon

11 Ya unat natoy hi Ibzan ya nihukat hi Elon§ an holag Zebulun an
mumpapto' ad Israel hi himpuluy tawon.
12 Ya unat goh natoy hi Elon ya nilubu' hidid Aijalon hinan lutan Zebulun.

Hi Abdon

13 Ya unat goh natoy hi Elon ya nihukat goh hi Abdon* an hina' Hillel an
iPirathon an numpapto' ad Israel.
14 Ya napatday imbabaluynan linala'i, ya tulumpuluy linala'in a'apunan
waday puntakayandah napitun dongki. Ya un waluy tawon di numpapto'an
Abdon ad Israel,

---

* **12:6** Hay pohdonan ibaga ya *lobong*. † **12:8** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1080-1073 B.C.
‡ **12:8** Wadad Israel nan duwan higib an mungngadan hi Bethlehem: (1) waday ohad Judah, ya (2)
waday ohad Zebulun. Mid mapto' ya heten higib ya wadad Zebulun. § **12:11** Hay nunhulbianan
Apo Dios ya hidin 1073-1063 B.C. * **12:13** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1063-1055 B.C.

15 ya natoy, ya nilubu' ad Pirathon hinan babluy Ephraim hidih nan
madinuntug an babluy nan holag Amalek.

13

Hay Nitungawan Samson
(Heb. 11:32)

1 Numbahol goh nan holag Israel ay Apo Dios, at inyabulutnay iPhilistia
an mun'ap'apun didah napat di tawon.
2 Ya wada han lala'in hay ngadana ya hi Manoah an holag Dan an hay
babluyna ya ad Zorah. Ya han ahawana ya bahig, at mid ah imbaluyda.
3 Ya la'tot ya numpattig han Anghel Apo Dios* ay hiya, ya inalinay, "He"a
ya bahig'a, mu awniat munhabi'a, at itungawmu, ya lala'i.
4 At hay mahapul hi atom ya adi'a ahan uminum hi bayah unu nan
malgom an bumutong, ya adim ahan onon nan mapaniaw an ma'an.
5 Ya wa ay ta itungawmu han imbaluymun lala'i ya adim ahan oltan di
buu'na ti manu ay ya mete"an ne han algaw an nitungawana ya midawat
ay Apo Dios ta mibilang hi Nazirite, ya ta hiyay mangete"an mamaliw hinan
holag Israel hinan iPhilistia."
6 Ya heden babai ya immuy, ya inulgudnah nan ahawanan alyonay, "Wada
han tagun immalin ay anghel Apo Dios an atata'ot di tigawna! Ya agguy'u
hinanhanan di nalpuwana, ya agguyna imbaag di ngadana!
7 Mu inalinay munhabia', ya itungaw'u, at lala'i! Ya inalina goh di adia'
umin'inum hi bayah unu nan malgom an bumutong, ya adi' onon an amin
nan mapaniaw an ma'an ti henen ung'ungnga ya midawat ay Apo Dios ta
mibilang hi Nazirite an mete"ah itungawana ta engganah atayana."
8 At nunluwalun Apo Dios hi Manoah, ya inalinay, "He"a, Apu, ya
pumbangngadom ni' goh henen tagu ta ipa'innilanan da'mi nan mahapul
hi atonmih nan ung'ungngan mitungaw."
9 Ya inabulut Apo Dios nan inluwalun Manoah, at hennagna nan
Anghelna ta immuy goh hinan babain wah dih nan payaw, mu nan
ahawanan hi Manoah ya mi'id an agguy nitnud ay hiya.
10 At nunnaudon den babain immuy nangalin ahawanan inalinay, "Ihna
goh din tagun hiyah ne din numpattig ay ha"in hidin handi!"
11 At nalana"uy hi Manoah, ya nitnud ay ahawana ta immuydan de han
tagu, ya inalinay, "He"a dan din tagun ni'hapit ay ahawa'?"
Ya tembal nan Anghel Apo Dios, ya inalinay, "Oo, Ha"in."
12 Ya inalin Manoah di, "Hi awni ta mipa'annung nan inalim ya ngadan
mah di mahapul hi atonmih nan ung'ungnga ta maphod di itamunah un
umilog?"
13 Ya inalin de han Anghel Apo Dios di, "Hay mahapul ya aton ahawam an
amin din inali' ay hiya
14 an mahapul an adi mangan hinan malpuh nan bungan di greyp, ya adi
uminum hi bayah unu nan malgom an bumutong, ya adi goh mangan hinan
mapaniaw an ma'an. At mahapul an unudonan amin din inali' ay hiya."
15 Ya inalin Manoah hinan Anghel Apo Dios di, "Adi'a ni' makak ta hodom
ta ipaltianmi He"ah uyaw an gandeng."
16 Ya inalin han Anghel Apo Dios ay Manoah di, "Ta"on unna' taktakon
ta adia' makak mu adi' damdama onon ahan nan malgom an ononyu. Mu
gulat ta nundadaan ayuh Onong an Moghob at ene'nongyun Apo Dios." (Ya
manu ay ya un agguy inilan Manoah hi un Hiya ya Anghel Apo Dios.)

* **13:3** Mid mapto' ya hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament ti na'awatan Manoah an Hiya ya hi Apo Dios (verse 22).

17 Ya inalin Manoah hinan Anghel Apo Dios di, “Ibaagmu ni' di ngadan-
mun da'mi ti gulat ta mipa'annung nan inalim ya He"ay e'gonanmi.”
18 Ya tembalna, ya inalinay, “Anaad ta pohdonyun innilaon di ngadan'u?
Gulat ta ibaag'u mu adi ayu damdama pa"innilah aatna.”
19 Ya immuy innal Manoah din uyaw an gandeng, ya iniddumnah din
ma'an an onong, ya inyuynah nan batu, ya genhobna ta ene'nongnan Apo
Dios. Ya umipanoh'ay inat Apo Dios
20 ti unat goh immutyu' din ahu' hinan pun'onngan ya tinnig da Manoah
ay ahawanan nitnud din Anghel Apo Dios an gun omolegoy ad abuniyan.
Ya heden nannigan da Manoah ay ahawanah nan na'at ya nunyappuhuda,
ya nitumu' di angahdah nan luta.
21 Ya agguy mahkay numpatpattig nan Anghel Apo Dios ay da Manoah an
himbaluy, at hiyah ne nanginnilaan Manoah an Anghel Apo Dios.
22 Ya inalin Manoah ay ahawanay, “Umannung an matoyta ti nen tinnig-
tah Apo Dios!”
23 Mu tembal ahawanan inalinay, “Mu gulat ta iyabulut Apo Dios di
atayanta at agguyna mah inabulut nan ene'nongta, ya agguyna goh impattig
hanan amin an na'at, unu agguyna imbagan amin hatun ma'at!”
24 Ya unat goh nuntungaw han ahawan Manoah ya lala'i, at nginadnanda
ta hi Samson. Ya immel'ellog heden ung'ungnga, ya winagahan Apo Dios.
25 Ya nan Na'abuniyanan an Lennawa ya ente"anan nangipabi'ah ay
Samson hi wadanah ad Mahaneh Dan hinan numbattanan di ad Zorah ya
ad Eshtaol.†

14

Da Samson ya nan Babain iTimnah

1 Wada han ohay algaw ya nundadyuh Samson hi ad Timnah, ya wada
han tinnignan balahang an holag di iPhilistia.
2 Ya unat goh numbangngad hi abungda ya inalinah nan o'ommodnay,
“Wada han tinnig'un babain iPhilistia hidid Timnah an pohdo', at
mundadaan ayu ti mun'ahawa ami.”
3 Ya tembal nan o'ommodnan inaliday, “Anaad ta pohdom an manga-
hawah nan iPhilistia an nat'on di diosda? Undan mi'id di pohdom hinan
binabain tutulang tu'u unu hinan binabain ni'babluyan tu'u?”
Mu inalin Samson ay amanay, “Ama, henen babai ya hiya ahan di pohdo'.”
4 Ya nan o'ommodna ya agguyda inilah un hi Apo Dios di ad nomnom ene
ta waday atonan mi'papattoy hinan iPhilistia an nun'ap'apud Israel eden
timpu.
5 At nitnud hi Samson hinan o'ommodna ta nundadyudad Timnah, ya
ene'wadah nan wadan di nitamman di greyp. Ya himbumagga ya waday
uyaw an layon an humeeheel ay hiya.
6 Ya hin'alina ya impabi'ah nan Na'abuniyanan an Lennawa hi Samson,
at un nginamay Samson an nunha'ha' din layon an ay ihunay un uyaw an
gandeng ya anggay. Mu agguyna imbaag hinan o'ommodnah den inatna.
7 Unat goh dimmatongdad Timnah ya immuy hi Samson hi wadan nen
balahang ta mi'hapit ay hiya ti penhodna ahan.
8 Ya agguy nadnoy ya numbangngad da Samson ad Timnah ta iya-
hawanah den babai. Ya hidin immayanda ya inhingnginay nange'wana ta
immuyna tinnig din layon an pinatoyna, ya manoh'ah nannigana ti do'ol di
iyu'an an ahi'a'alukayat hinan odol den layon.

† **13:25** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 1075-1055 B.C.

9 At innalna din nadamman an iyu'an, ya impadaldalanan in'inan. Ya
nundapuh hiyah nan wadan di o'ommodna, ya indatana didah ononda. Ya
agguyna imbaag hi un hay innalnah nan odol din natoy an layon.
10 At hi aman Samson ya immuy an ni'yul'ulgud hinan babain dumalat di
alhinan Samson, ya numpaltih Samson an waday pinnangan ad Timnah ti
hiyah ne aat di ugalida.
11 Ya unat goh tinnig nan tatagu hiya ya inayaganday tulumpuluh nan
ungungan linala'in den babluy ta way pi'yibbana.
12 Ya inalin Samson ay diday, “Wada han ipangappun'un da'yu. Mu gulat
ta wada ay di mungngappun ay da'yuh mahhun ya un umatam di miyapitun
algaw eten gotad ya waday idat'uh lagbuyuh tulumpuluh ma"aphod an
mundongngol an lubung ya tulumpuluh mumpumpalis an lubung.
13 Mu gulat ta adi ayu pa"angngappun ya mahapul an da'yuy mangidat ay
ha"in hi tulumpuluh ma"aphod an mundongngol an lubung ya tulumpuluh
mumpumpalis an lubung.”
Ya inalidan hiyay, “Ibaagmuh nen ipangappunmu ta innilaonmi.”
14 Ya tembalnan inalinay,
“Hay malpuh nan mangamangan ya waday onon,
ya malpuh nan mabi'ah ya waday munlameeh.”
Ya tuluy algaw di naluh ya adida pa'annomnom hi ngadan di pohdon den
impangappunan hapiton.
15 Ya heden miyapat hi algaw ya inalidan de han ahawan Samson di,
“Annaam hi ahawam ta ibaagnan ditu'uy pohdon nan impangappunah
hapiton, ti gulat ta adim at gohbonmi nan abung amam, ya middum'an
mi'yoghob! Ti un da'mi mah impa'ayag hitun pinnangan ta un da'mi
wotwoton?”
16 At heden ahawan Samson ya immuy ay hiya, ya munlulugwa, ya
inalinan hiyay, “He"a ya adia' pohdon! Immannung an unna' boholon!
Ti nan impangappunmuh nan tatagu' ya agguymu imbaag ay ha"in di
ibalinana!”
Ya inalin Samson di, “Inilam an ta"on un da ama ay ina ya agguy'u imbaag
ay dida, at anaad udot ta ibaag'un he"a?”
17 Ya heden babai ya limmugwalugwan den pituy algaw an gotad. At
heden miyapitun algaw ya napilitan hi Samson an nangibaag hi pohdonan
hapiton nan impangapngappuna. At heden ahawana ya imbaagnay aat den
ngapngappun hinan i'ibbanan iPhilistia.
18 Ya heden miyapitun algaw an na'uy an mahdom an agguy pay immuy
hi Samson hinan kuwaltuna ya inalin nan tatagun den babluy di,
“Ngadan nin di ma'allameeh ya un hay danum di iyu'an?
Ya ngadan nin di mabi'bi'ah ya un hay layon?”
Ya tembal Samson, ya inalinan diday, “Gulat ta agguy ayu ni'hapit ay
ahawa'* at mi'id di inilayuh ibalinana!”
19 Ya impabi'ah nan Na'abuniyanan an Lennawa hi Samson, at nun-
dadyuh did Ashkelon. Ya hidiy numpamatayanah tulumpuluy linala'i,
ya nun'alanay gina'udan ma"al'alidammuh ta nun'idatnah din ungungan
linala'in nangibaag hi aat din impangappuna. Ya dimmalat di bungotnah
nan inat ahawana ya immanamut hi nunhituwan da amana.
20 Ya heden ahawan Samson ya impaboltandan impa'ahawah din lala'in
ligwan Samson an niniddum an bimmadang ay hiyah din nun'ahawaanda.

* **14:18** Hay immannung an hinapit Samson ya, “Gulat ta agguy ayu ni'hapit hinan ay uyaw an baka'.”

15

1 Ya agguy nadnoy ya gutud di ahiboto' hi wheat, ya gino'dan Samson han
uyaw an gandeng ta immuyna tinnig hi ahawana. Ya unat goh nidatong hidi
ya inalinay, “Pohdo' an umuy hi kuwaltun ahawa'.”
Mu inyadin aman ahawana,
2 ya inalinan Samson di, “Hay ninomnom'u ya unmu abohlan, at hiyaat
un'u impa'ahawah nan ligwam. Mu ma"apgohan ahan han udidiana, at
mabalin an hiyay mihukat hi ahawaom.”
3 Ya inalin Samson ay diday, “Ad ugwan ya adia' pabaholon ay da'yuh nan
pangiballoha' hinan nappuhin inatyun iPhilistia ay ha"in!”
4 At hay inatna ya immuyna dempap di tuluy gahut hi ma'alih foxes,* ya
numpunhu"uponay iwitda ta mun'ahindudwada, ya nun'eg'odna goh hinan
iwitday kingki,
5 ya nuntolgana din kingki ya unna ibo'tan danen foxes ta payona didah
nan payaw nan iPhilistia. At noghob nan wheat an nabto', ya nan agguy
napugah an greyp, ya nan nun'itanom an olibo.
6 Ya minahmahan nan iPhilistia an inaliday, “Hay nangat nin hina?”
Ya waday nangibaag an alyonday, “Hi Samson an inapun han iTimnah!
Ya manu ay inatnay umat hina ti unda impaboltan di ahawanah nan lala'in
ligwana.”
At nan iPhilistia ya immuyda genhob heden babai ya ta"on hi amana ta
natoyda.
7 Ya inalin Samson hinan iPhilistia di, “Dumalat heten inatyu ya ihapata'
an adi' idinong ta nangamung un'u iballoh an amin nan inatyu!”
8 Ya dumalat nan boholna ya ni'gubat hi Samson hinan iPhilistia, ya do'ol
di numpatoynan dida.
Ya unat nalpah ya immuy an nihinah nan liyang hinan daplah ad Etam.

Hay Nangabakan Samson hinan iPhilistia

9 Ya nan iPhilistia ya immuydad Judah ta nungkampudad Lehi.
10 Ya imbagan nan tatagud Judah an alyonday, “Hay dumalat ta umali
ayun mangubat ay da'mi?”
Ya tembal nan iPhilistia an inaliday, “Manu ay immali ami ya ta dapopon-
mih Samson ta iballohmiy inatnan da'mi!”
11 At nan tuluy libun iJudah ya immuydah nan liyang hinan daplah ad
Etam an nipo"oyan Samson, ya inaliday, “Unmu dan agguy ninomnom an
nan iPhilistia di mumpapto' ay ditu'u? He"ay ad bahol hitun na'at ay da'mi!”
Ya inalin Samson ay diday, “Hay imballoh'un dida ya nan inatdan ha"in!”
12 Ya inalidan hiyay, “Manu ay immali ami ya ta dapoponmi he"a ta idatmi
he"ah nan iPhilistia.”
Ya inalin Samson ay diday, “Mabalin, mu ihapatayun adia' patayon.”
13 Ya inabulutdan alyonday, “Adi da'a patayon, mu unmi he"a hawidon ya
anggay ta idatmi he"an dida.” At hinawidda hiyah nan duwan pa"alan talin,
ya imbuhu'dan de han liyang hinan daplah.
14 Ya unat goh nidatong da Samson hidid Lehi ya immuy dinamun nan
iPhilistia an tumanu'u'da an dumalat nan umamlongandah nadpapan Sam-
son. Ya nan Na'abuniyanan an Lennawa ya niyodol ay Samson, at indatnay
abalinana. Ya numpogtangna din talin an nanawiddah ngamaynan ay
noghob an hinulid di inatnan napogtang, ya nun'agah.
15 Ya wada han dinatongnan pangal di dongki, ya innalna ta hiyay
numpamatoynah din hinlibun linala'i.

* **15:4** Hiya ya umat hinan atata'ot an ahuh nan inalahan.

16 Ya nunhanul hi Samson an inalinay,
"Nan tungal an pangal di *dongki* ya hiyay numpamatoy'uh nan hinlibun linala'i
ta nuntutu'undan niwallang an umat hinan duwan duntug!"†
17 Ya unat goh nalpah an nunhanul ya intapalna din tungal an *pangal*. Ya heden lugal an na'atana ya nginadnanda ta ad Ramath Lehi.‡
18 La'tot ya nidugah di inuwawna, at ni'hapit an numpabadang ay Apo Dios an inalinay, "He"a, Apu, ya nangabakona', ya unna' mah matoy eten inuwaw'u ta omod unna' dapopon hinan adi mangulug ay He"a?"
19 Ya inabulut Apo Dios nan *endaw* Samson, at nabhi nan lutah nan naka'utan ad Lehi, ya bimmuhu' di danum. Ya mun'am'amlong hi Samson, ya imminum, at pinumhod di le'nana. At nginadnan Samson nan obob ta En Hakkore,§ ya engganad ugwan ya wah did Lehi an adi matdu'.
20 Ya hi Samson di numpapto' hinan holag Israel hi duwampuluy tawon hidin gutud di nun'ap'apuwan nan iPhilistia ay dida.

16

Hay Immayan Samson ad Gaza

1 Wada han ohay algaw ya immuy hi Samson hi ad Gaza an babluy ad Philistia, ya tinnigna han babain puta, ya immuy ta enelo'na.
2 Ya unat goh ininnilan nan iGaza an wah dih Samson ya lini'ubdah den wadana, ya inyadugda nan pantaw di allup nan babluy ta nangamung nawa'ah. Ya didindinongdan de han nahdom an alyondah nomnomday, "Hohoddon tu'u ta nangamung un mawa'ah ya un tu'u patayon!"
3 Mu nolo' hi Samson ta nangamung un limmabi, ya bimmangon, ya immuy hinan pantaw di allup nan babluy, ya enedonah nan tangob, ya linapdu'na, at nun'iddum din tu'ud ya tulbo' den tangob an nun'abu'nut. Ya impi'ugna ta inti'idnan inyuy hi buludnah nan duntug an dammang ad Hebron.*

Da Samson ay Delilah

4 Ya unat goh nalpah hana ya wada goh han babain hi Delilah an inamnawan Samson an nunhituh nan Nundotal an Sorek.
5 Ya immuy nan a'ap'apud Philistia ay Delilah, ya inalidan hiyay, "Annaam hi Samson ta innilaom di alpuwan nan nidugah an bi'ahna ta panginnilaanmih atonmin mangabak ya mamobod ay hiya. Ya atom ay at an amin di hinohhan da'mi ya idatan da'ah hinlilibu ta han hinggahut hi silver an pihhu."
6 At inalin Delilah ay Samson di, "Ibaagmu ni' ay ha"in di alpuwan nan bi'ahmu, ya hay aton an mamobod ta ma'abak'a."
7 Ya inalin Samson di, "Gulat ta nan pitun pa"alan agguy namaganan an linulug di buhug di pana di pamoboddan ha"in at mamanghan di bi'ah'u, at mipaddunga' mahkay hinan udumnan linala'i."

---

† **15:16** Nan nalammung an hapit an *nuntutu'undan niwallang an umat hinan duwan duntug* hinan hapit di Hudyu ya umat hinan hapitda goh an *dongki*. ‡ **15:17** Hay pohdonan ibaga ya *nan ay duntug an dumalat nan pangal*. § **15:19** Hay pohdonan ibaga ya *nan obob an endaw'u*. * **16:3** Hay kulugon nan udum ya impibataana hana hi mid mapto' ya 61 an kilomitlu ti hiyah ne inadagwin ad Gaza hi engganad Hebron. Mu hay kulugon nan udum ya un tuluy kilomiltus ya anggay di nangipi'uganah nibataanana ti waday ohan duntug hidi an neheggon ad Gaza an paddungnay hinagangna nan adagwin babluy ad Hebron. Mid mapto' ya nepto' heten miyadwan pohdonan hapiton.

8 At inyuy mah nan a'ap'apun di iPhilistia han pitun agguy namaganan an
linulug di buhug di pana ta hiyay namobod Delilah ay Samson.
9 Mu wagwada tuwaliy linala'ih impo"oy Delilah hinan ohan kuwaltun
munhohood. Ya nun'ali an alyonay, “Samson! Na'uy nan iPhilistia an
mampap ay he"a!” Mu numpogtang Samson din nibobod ay hiyan umat
hinan hinulid hi un medeneh hinan apuy an mapanogtang. At agguyda
damdama ininnilay gun alpuwan di bi'ahna.
10 Ya inalin goh Delilah ay Samson di, “Ten unna' ahan layalayahan ay
he"a ti agguymu imbaag di immannung! Ibaagmu ni' ay ha"in di aton an
mamobod ay he"a!”
11 Ya inalin goh Samson di, “Gulat ta nan pa"amman talin an agguy
na'us'usal di pamobodyun ha"in at mipaddunga' hinan mid bi'ahnan
linala'i.”
12 At immuy inummal hi Delilah hi pa"ammah talin, ya binobodna hiya.
Ya nan linala'i ya wadadah nan ohan kuwaltun munhohood. Ya hidin
nalpah ya nun'ali goh an alyonay, “Samson! Na'uy nan iPhilistia an
mampap ay he"a!” Mu numpogtang goh Samson din talin an umat hinan
apogtangan nan hinulid.
13 Ya inalin Delilah ay Samson di, “Ten unna' gun ilayahan ay he"a, ya adim
ibaag di makulug! Ibaagmuy aton an mamobod ay he"a!”
Ya inalin Samson di, “Gulat ta ipa'anmu nan pitun na'apid an buu"uh
nan pun'abolam ya impahelotmuh nan pa'atan at mamanghan di bi'ah'u,
at mipaddunga' hinan mid bi'ahnan linala'i.”
Ya unat goh nolo' hi Samson ya innal Delilah din pitun na'apid an buu'
Samson, ya impa'anah nan miyabol,
14 ya inhamadnan impahelot hinan pa'atan. Ya nun'alin alyonay, “Sam-
son! Na'uy nan iPhilistia an mampap ay he"a!” Mu unat goh bimmangon ya
nungguyudna din buu'nah nan pun'abolan.
15 Ya inalin goh Delilah ay Samson di, “Anaad ta alyom di pohpohdona',
mu anaad ta adim ibaag di immannung? Ya ten numpitluy nunlayaham ay
ha"in, ya ten adim damdama ibaag di alpuwan di bi'ahmu!”
16 Ya inlupit Delilah an gun mangibagabagan Samson hi abigabigat, at
la'tot ya ma'abohhol, ya himmigah Samson hinan pangilupitana.
17 At imbagan Samson di makulug an inalinay, “Nete"ah nitungawa' ya
agguy ahan na'oltan tun buu"u ti nidawata' ay Apo Dios, at nibilanga' hi
Nazirite, at gulat ta ma'oltan tun buu"u at mamanghan di bi'ah'un umat
hinan mid bi'ahnan linala'i.”
18 Ya inilan mahkay Delilah an imbaag Samson di makulug, at nunhonag
hi umuy mangalih nan ap'apun di iPhilistia ta alyonan diday, “Umali ayud
ugwan ti ten imbaagna mahkay di makulug!” At immuy nan a'ap'apu, ya
inta'inday pihhuh lagbun Delilah.
19 At palo'on Delilah hi Samson, at inyepengnah ulpuna ta na'allo'an.
Ya inayagan Delilah han ohan lala'i ta inoltana din pitun na'apid an buu'
Samson. Ya unat goh na'oltan di buu' Samson ya nami'id mahkay di bi'ahna.
20 Ya nun'ali goh hi Delilah an inalinay, “Samson! Na'uyda nan iPhilistia
an mampap ay he"a!”
Ya bimmangon, ya hay ninomnomna ya alyonay, “Ato' goh di umat hidin
inat'uh hopapna, at pumpogtang'u nan namoboddan ha"in.” Mu agguyna
inila an din'ug Apo Dios hiya.
21 At dempap nan iPhilistia, ya inukitday matana ta nabulaw. Ya inyuydad
Gaza, ya kinanhilandah nan gambang an kanhel, ya hay tamunah dih nan
nibaludana ya un munggelgeleng hi bogah.

Hay Atayan Samson

22 At heden nibaludana ya gun umadu"oy din buu'na.

23 Ya na'amungda nan a'ap'apun di iPhilistia ta numbehtadah nan
nun'onngandah nan dayawondan hi Dagon. Ya alyonday, “Impadpap nan
dayawon tu'uh Samson an buhul tu'u!”

24 Ya unat goh tinnig nan tataguh Samson an nibalud ya inta"engda nan
inat di dayawondan alyonday,
“Impa'abak nan dayawon tu'u nan buhul tu'un nama"ih tun babluy tu'u,
ya numpamatoy hinan do'ol an i'ibba tu'u!”

25 Ya heden gunda umamlongan ya inaliday, “Umuyyu ayagan hi Samson
ta pa'amlongon ditu'u!” At immuyda mah impabuhu' hiyah nan baludan
ta pa'amlongona din tatagu. Ya impata'dogda hiyah nan numbattanan di
o"ongol an tu'ud.

26 Ya inalin Samson hinan ungan namdong ay hiyay, “Iyuya' hinan wadan
di tu'ud nan timplu ta hiyay pangedona' ta miyulhuda'.”

27 Ya napnuh den ongol an timpluh tatagu, ya wah di goh an amin nan
a'ap'apun di iPhilistia. Ya wada nin di tuluy libuh linala'i ya binabain
wah nan atap den timplun mangu'uhdung ay Samson ta tigonday atonan
mangipa'amlong ay dida.

28 Ya nunluwaluh Samson ay Apo Dios an inalinay, “O Apo Dios an mid
nipaddungan di abalinana, nomnomona' ni' ahan ay He"a. Idatana' ni' ahan
hi bi'ah'u an ta"on hi un ad ugwan ya anggay, ta way ato' an mangiballoh
hitun mata' an inukit nan iPhilistia!”

29 At eneh'an Samson hinan duwan nigagwan nundinammang an o"ongol
an tu'ud di timplu, ya imbi'ahnan intulud,

30 ya numbugaw an inalinay, “Mi'yatoya' hitun iPhilistia!” Ya imbi'ahnan
nangitulud hidin tu'ud, at nikihul din ongol an timplu. At nun'a'atnanda din
a'ap'apu ya an amin din tatagun wah di, ya do'ol di pinatoyna eden gutud
di natayana ya un din pinatoynah amataguna.

31 Ya immuyda nan a'agina ya din udumnan didan hina"ama ta innalda
din odolna ta inyuyda inlubu' hinan numbattanan ad Zorah hi ad Eshtaol
an din nilubu'an amanan hi Manoah. Ya duwampuluy tawon nongkay di
numpapto'anah nan holag Israel.

17

Nan Bulul Micah

1 Wada han tagun hi Micah di ngadana an nunhituh nan madinuntug ad
Ephraim.

2 Wada han ohan algaw ya inalinan inanay, “Dengngol'un inidutam din
nangakaw hinan hinlibu ta han hinggahut an silver an pihhum. Wah tu ti
ha"in di nangngal.”

Ya inalin inanay, “Adaogna ni', ya wagahan da'an Apo Dios!”

3 At imbangngadnan inana din silver an pihhu. Ya inalin inanay,
“E'nong'uh ten silver an pihhun Apo Dios ta mabahbah nan idat'un he"a,
ya ta way miyamyud hinan miyamman ayiw an bulul.” At indatna mah ay
Micah din silver an pihhu.

4 Ya inalan inanay duway gahut eden silver an pihhu, ya inyuynah wadan
nan munhibug ta mumpa'ammah bulul an ayiw, ya inyamyuddah den silver
an inyuyna. Ya inhinanah den bulul hi abung Micah.

5 Ya waday impiyamman Micah hi abung an anggay hiyah mundayaw, ya
numpa'amma goh hi bululna ya ephod,* ya pento'na han ohan imbaluyna
ta hiyay padina.
6 Ya heden gutud di na'atan hana ya mi'id di alih nangipapto' ad Israel, at
an amin nan tataguh di ya nan pohpohdonday at'atonda.†
7 Ya hede goh an gutudna ya wada han ungan lala'in holag Levi an
nunhitud Bethlehem hidid Judah.‡
8 Ya nakak ad Bethlehem ta umuy manganap hi pi'babluyanah nan udum
an babluy. Ya heden numbaatana ya ene'wanah nan madinuntug ad
Ephraim, ya immuy hi abung Micah.
9 Ya binagan Micah an inalinay, “Hay nalpuwam?”
Ya tembalnan inalinay, “Nalpuwa' ad Bethlehem hidid Judah an ha"in di
ohah holag Levi an unna' mun'anap hi pi'hituwa'.”
10 At inalin Micah ay hiyay, “Mi'hitu'an ha"in ta he"ay mangituduh ato', ya
he"ay padi'. Ya idat'un he"ay himpuluh silver an pihhuh nan tinawon, ya
idat'u goh di gina'um hi mahapulmu ya tanudmu.”
11 At inabulut den ungan holag Levi an mi'hitun Micah, ya imbilangna
hiyah ohah imbaluyna.
12 Ya pento' mah Micah hiyah padina, at ni'hituh den ungah abung Micah.
13 Ya inalin Micah di, “Ad ugwan an ten nan holag Levi di hiyay padi', at
inila' an wagahana' mahkay ay Apo Dios!”

18

Hi Micah ya nan Holag Dan

1 Heden gutud ya mi'id ah alin nan holag Israel. Ya hene goh di gutud
hi immana'anapan nan holag Dan hi lugal ta pumbabluyanda ti agguy ni'
nidat nan lutan banohdan holag Israel.
2 At numpili daden holag Dan hi lemah nan linala'in natulid hinan
numbino'ob'on an holag an nalpuh nan babluy ad Zorah ya ad Eshtaol. Ya
hennagda dida ta umuyda mun'anap hi lugal ya hamadondan tigon nan aat
nen luta.
At immuyda din nahnag ta nidatongdah nan madinuntug ad Ephraim, ya
nun'awadah nan abung Micah ta hiyay immiyananda.
3 Ya heden wadandah abung Micah ya inimmatunanda nan hapit den
ungan holag Levi.* Ya immuydan hiya, ya inaliday, “Anaad ta wah tu'a?
Hay nangiyalin he"ah tu? Ya hay at'atom hitu?”
4 Ya tembalna didan inalinay, “Waday nuntulaganmin Micah an lagbuana'
ta ha"in di padina.”
5 Ya inalidan hiyay, “Akkay mah ibagam ni' ay Apo Dios hi un maphod di
ma'at eten pumbaatanmi?”
6 Ya tembal den padin Micah, ya inalinay, “Malenggop ayun umuy ti
halimunan da'yun Apo Dios hinan pumbaatanyu.”

---

* **17:5** Hin'umu'uddum ya hay pohdon nan ephod an ibaga ya nan lubung di padi (Ex. 28:6-30; 39:2-26; Lev. 8:7), ya hin'umu'uddum ya hiyay ohan ma'usal hinan pundayawandah nan bulul (Judg. 17:5; 18:14, 17). Hay netob an pohdonan ibaga di nepto' nin hitu. † **17:6** Heten verse ya teman ten Liblu an Judges (nitudo' goh hi Judg. 21:25). ‡ **17:7** Hay ngadan ten lala'i ya hi Jonathan an ap'apun Moses (Judg. 18:30). Ya manu ay agguy nitudo' di ngadanah tu ti bimmain nan nangitudo' eten liblun mangalin nan ap'apun Moses an nabagbagtun ap'apun di i'Israel di nangat eneh nan chapter 17, ya inyal'allanah nan inatnah nan chapter 18. * **18:3** Bahaom nan footnote di Judg. 17:7 ta innilaom di ngadan ten unga.

7 At nakak dade han leman linala'i ta immuydah nan babluy ad Laish.
Ya tinnigday aat nan tatagun nunhituh di an mid al'alin didan umat hi
nitaguan nan iSidon. Ya malenggopda, at mi'id di ninomnomdah un way
mangubat ay dida. Ya wah din amin di mahapulda ti adadangyanda goh. Ya
niyadagwiy babluydah nan tatagud Sidon, ya mi'id goh di udumnan tataguh
ni'ligwaanda.

8 Ya unat goh numbangngad daden lemad Zorah ya ad Eshtaol an
babluyda ya hinanhanan nan i'ibbadah un hay umatan nan lutan tinnigda.

9 Ya inaliday, "Hay aat nan lutan tinnigmi ya maphod ti malumong! At
punnaudon tu'un umuy gubaton nan tataguh di ta hakupon tu'u nan lutada!

10 Ya awni ta umatam ayuh di at innilaonyuy aat nan tatagun mi'id al'alin
didan adida nomnomon hi un waday nappuhih ma'at ay dida. Ya henen
babluy ya damuna, ya ihnan amin di mahapul nan tatagu, ya henen luta ya
da'yuy pangidatan Apo Dios!"

11 At onom di gahut hi linala'in holag Dan an nalpud Zorah ya ad Eshtaol
di nundadaan an umuy mi'gubat.

12 Ya impadehdan nunti'id, ya *immapaldah* appit di alimuhan nan algaw
hi ad Kiriath Jearim hi ad Judah, at hiyaat unda nginadnan henen babluy
hi Mahaneh Dan.†

13 Ya nakakdan den immapalanda ta immuydah nan madinuntug ad
Ephraim, ya nun'awadah abung Micah.

14 Ya inalin daden leman linala'in din nahnag an nunhi'im hinan
ni'yibbaday, "Nan oha ay daten a'abung di nihinan nan ephod ya nan
napa'tan an bulul an na'amyudan hi silver, ya bulul an balitu', ya nan udum
an bulul di abung. At hay nomnomonyu tuwalih aton tu'u?"

15 At immuy daden lemah abung Micah an nihinan den ungan holag Levi,
ya ni'haphapitdan hiya ta innilaonday aatna.

16 Mu nan onom di gahut an linala'in tindalun holag Dan an nidadaan an
mi'gubat ya wah didan numpangata'dog hinan way pantaw di allup.

17 Ya din leman nunhi'im ya nundapuhdan hinumgop hi abung Micah, ya
innaldan amin din abulubulul an nihinah di, ya din ephod. Ya wah di din
ungan padin Micah an ni'ta'ta'dog hinan onom di gahut an tindaluh nan way
pantaw di allup den babluy.

18 Ya unat goh tinnig nan padin Micah an pun'alan daden leman linala'in
amin din abulubulul ya din ephod ya inalinan diday, "Anaad ta pun'alayu
hana?"

19 Ya inalidan hiyay, "Dindinong'a, ya adi'a humaphapit! Un'aat umali
ta mitnud'an da'mi ta he"ay padimi, ya he"a goh di mangituduh atonmi!
Hay pohdom—he"ay padih an amin nan holag Dan, unu un nan pamilyan
di ohay tagu?"

20 Ya ma"am'amlong heden padin Micah hinan dengngolnan inalida, at ay
mangngalah din ephod ya an amin din abulubulul, ya nitnud ay dida.

21 At nakakda an impangun'unnada nan imbabaluyda, ya nan a'animalda,
ya nan gina'uda ta unda mangun'unud.

22 Ya unat goh bimmataandah abung Micah ya inamung Micah nan
heneggona, at pindugda dida.

23 Ya numbugaw da Micah, at nunligguh nan holag Dan, ya alyonday, "Goh
ta umat ayuh na? Anaad ta nun'ayagam nan do'ol an tatagu ta pudugon
da'mi?"

† **18:12** Hay pohdonan ibaga ya *apal Dan*.

24 Ya tembal Micah, ya inalinan diday, “Oo ti nun'alayu din impiyamma' an bulul, ya ta"on nan padi' ya initnudyu! Ya un udot mid ina'angangyuh bagi', ya alyonyu goh udot di anaad ta umata' hitu?”
25 Ya inalin nan holag Dan ay hiyay, “Hay maphod ya duminong'a ti la'tot ya way ipabungotmuh tun i'ibba', ya pinatoy da'a ya ta"on nan pamilyam!”
26 At nakak din holag Dan, ya tinnig da Micah an do'olda ahan, at mi'id di ologdan mangubat ay dida, at numbangngaddah a'abungda.
27 Ya inta'in nan holag Dan din innalda an bubulul Micah, ya initnudda din padina, ya immuydad Laish an awadan nan tatagun malenggop an mi'id ita'otda. Ya ginubatda nan tataguh di, ya inamindan numpatoy dida, ya nunggohobdan amin di abungda.
28 Ya mi'id di namaliw ay dida ti adagwidad Sidon, ya mi'id goh di udum hi ligwadan neheggon ay dida. Ya heden babluy ya wah nan nundotal an lutan neheggon ad Beth Rehob.
At impaphod nan holag Dan heden babluy ta hidiy nunhituwanda.
29 Ya nginadnandah den babluy ta Dan an ngadan nan napu'agandan hi Dan an holag Jacob. Mu hay ngadan nen babluy hidin hopapna ya Laish.
30 Ya impiyamman nan holag Dan di ihinan nan bulul an dayawonda, at pento'dah Jonathan an hina' Gershom an ap'apun Moses hi padida. Ya nan holag Jonathan ya nan a'apunay nanginaynayun an numpadih nan holag Dan ta enggana eden nun'adpapandah niyayandah nan udum an babluy.
31 Ya innaynayun nan holag Dan an nundayaw hinan bulul Micah hidin awawaddan nan Tuldan Abung Apo Dios hi ad Shiloh.

19

Hay Aat nan Holag Levi ya nan Ibilangnah Ahawana

1 Heden gutud di ami'id di alin nan holag Israel.
Ya wada han holag Levi an nunhituh nan niyadagwin madinuntug ad Ephraim. Ya wada han ohay algaw ya inyanamutnay babain iBethlehem, ya inahawana an ta"on un wada goh di ohan ahawana.
2 Mu heden babai ya mi'linala'i, at nakak an numbangngad hi abung da amanad Bethlehem hi ad Judah.
Ya unat goh naluh di opat hi bulan hi nihinanah di
3 ya ninomnom den holag Levi an unudon nan ahawana ta al'alu'ona ta mumbangngad ay hiya. At initnudnay ohah nan baalna, ya inta'inday duwah dongki. Ya unat goh nidatongdah di ya initnud den babai didah abung amana, ya heden nannigan amanan dida ya ma"am'amlong an nangapngan dida.
4 Ya pinilit den aman han babai ta umiyandah di, at inabulut de han holag Levi, at ni'hinan didah tuluy algaw, at hidiy ne"ananda, ya ni'yin'inumanda, ya nolo'anda.
5 Ya heden miyapat hi algaw hinan pa'ahhelhelong ya bimmangonda, ya nundadaanda ta makakda. Mu hi aman den babai ya inalinah nan holag Levi di, “Hay maphod ya mangan ayuh mahhun ta way i'ilogyun umuy.”
6 At daden duwan linala'i ya inumbunda mah ta manganda ya im-minumda. Ya unat goh na'amtang ya inalin han aman den babaiy, “Maphod ni' un ayu goh umiyan hi ohay mahdom ta mi'yam'amlong ayu!”
7 Mu ilulud den holag Levi an makak. Ya inal'alu' den aman han babai ta umiyan, at immiyan mah goh hi ohay nahdom.
8 Ya heden miyaleman algaw hinan pa'ahhelhelong ya bimmangonda goh ta ipadehdan makak, mu inalin goh den aman han babaiy, “Hay maphod ni'

ya mangan ayu ta awni ta munggawa ya un ayu umuy!" At ne"an mah goh daden duwan linala'in dida.
9 Ya unat goh nundadaan han holag Levi, ya din ahawana, ya nan tagalana ta ipadehdan makak ya inalin goh de han aman den babaiy, "Ten na'uy an ma'ahom, at umiyan ayud ugwan an mahdom ta mi'yam'amlong ayu, ta hi ma'et ya un ayu mangag'agan bumangon, ya impadehyun umanamut!"
10 Mu adina ahan pohdon an umiyan. At impadehnan nakak an initnudna din ahawana, ya din tagalana, ya din duwan dongkin mangdon hinan kalgada, ya inipluydad Jebus (an Jerusalem di ngadanad ugwan).
11 Ya unat goh wan nidatongdah nan neheggon ad Jebus ya na'uy an ma'unug nan algaw. Ya inalin nan tagalah nan apunay, "Undan adi mabalin hi un tu'u umiyan eten babluy di iJebus?"
12 Ya tembal han apunan inalinay, "Bo'on hituy umiyanan tu'u ti agguy tu'u inilah ten babluy, ya mi'id di holag Israel hitu. At lauhan tu'u ta umuy tu'ud Gibeah
13 unu ad Ramah ta malgom ay danen babluy di umiyanan tu'u."
14 At iniwangandad Jebus ta innanayundan gun nundallanan, ya na'uy an homelong hidin dimmatngandad Gibeah an hinakup di holag Benjamin.
15 Ya hidiy nangita'dogandah umiyananda, ya immuydah nan gun a'am'amungan di tataguh nan babluy. Mu mi'id ah mangayag hi mangipa'iyan ay dida.
16 Ya heden awadandah di ya wada han nala'ay an nalpuh payawna an hay babluy nen nala'ay hidin hopapna ya nan madinuntug ad Ephraim, mu un immuy ni'hitud Gibeah. (Mu nan udumnan tatagun wah di ya diday holag Benjamin.)
17 Ya inimmatunanan mangili daden inu'umbun hinan plasa, at binagana didan inalinay, "Hay nalpuwanyu? Ya hay ayanyu?"
18 Ya tembaldan inaliday, "Nalpu amid Bethlehem hidid Judah, ya ten un ami umanamut hinan babluymih nan madinuntug ad Ephraim. Mu mi'id ah umayag hi mangipa'iyan ay da'mid ugwan an nahdom
19 an ta"on un wah tuy tinapay ya bayah hi balunmi, ya wah tuy dagamih onon nan dongkimi. At wah tun amin di mahapulmi."
20 Ya inalin den nala'ay di, "Umali ayun umiyan hi abung'u, at idat'uy malgom hi mahapulyu, ya ta bo'on tun plasa di umiyananyu."
21 At initnudna dida ta immuydah abungna, ya hinalimunana din dongki-dan pinangan. Ya unat goh inihuanday hu'ida ya nanganda.
22 Ya heden umanul'ulgudanda ya immuyda din adi mangngol an linala'in nalpuh nan babluy ta lini'ubdah den abung, ya numpatuwanda nan pantaw. Ya inalidah nan nala'ay di, "Ipalahunmu din lala'in initnudmu ti penhodmin elo' hiya!"
23 Mu heden nala'ay ya limmahun, ya inalinan diday, "Adi ahan mabalin, i'ibba! Adiyu ni' aton di nappuhin dida ti mangili', at ababain hi un way ma'at!
24 At heten ibilangnah ahawana ya heten balahang an imbaluy'un mid nangelo' di idat'u. At ten ipalahun'u dida ta diday elo'yuh pangatanyuh nan pohdonyu."
25 Mu daden linala'i ya unda hin'ing'ingaon di alyon din nala'ay. At din holag Levi ya impalahuna din ibilangnah ahawana ta indatnan dida. Ya dempapda, ya nahinhinukatdan nangelo' ta nangamung un mun'awawa'ah ya unda idinong, ya hennagda ta makak din babai.
26 Ya heden mun'awawa'ah ya numbangngad heden babaih abung din nala'ay an immiyanan nan ahawana, ya natu"in hidin way pantaw, ya nihinah di ta nangamung nawa'ah.

27 Ya unat goh imbughul ahawana nan pantaw ya tinnigna din babain
wah din nanattoy hinan way pantaw an nidadawdaw di ngamaynah nan
tangob.
28 Ya inalinay, “Bumangon'a ta ipadeh tu'u!” Mu mi'id di tumbal ti natoy.
At la"uyona mah heden odol den babai, at intakaynah din dongkina, ya
impadehdan umanamut hi abungda.
29 Ya unat goh nidatong hi abungna ya innalnay uwah, ya nunggogodna
nan odol den babain nunhimpuluona ta han duway nagogod, ya impiyuy-
nan impiyapong hinan himpulu ta duwan pampun an holag Israel.
30 Ya an amindan nannig ya alyonday, “Mi'id ahan ah na'na'at hi umat
hitun mete"ah din nakakan din holag Israel ad Egypt ta nangamung ad
ugwan! At hay maphod mah nin hi aton tu'u?”

20

Hay Nundadaanan nan Holag Israel an Mi'gubat

1 Ya an amin nan holag Israel ya na'amungdan nete"ad Dan an wah appit
hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ta nangamung ad Beersheba
hinan wah appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nan
wad Gilead hi appit di buhu'an di algaw. Ya na'ohhadan na'amung hinan
hinagang Apo Dios hidid Mizpah.
2 Ya ni'yamungda nan mangipangpanguluh nan ahimpahimpangapun
holag Israel, ya ta"on nan opat di gahut di libun tindalun numpundadaan
an mi'gubat.
3 (Ya la'tot ya dengngol nan i'ibbadan holag Benjamin an na'amung an
amin nan holag Israel ad Mizpah.) Ya hinanhanan nan holag Israel hinan
holag Levi an inaliday, “Anaad ta na'at di umat hinah nappuhi?”
4 Ya tembal din holag Levi an ahawan din natoy an babai, ya inalinay,
“Da'min den ahawa' ya immuy amid Gibeah hinan hakup di holag Benjamin
ta immiyan ami.
5 Mu heden nahdom ya immalida din adi mangngol an linala'in iGibeah,
ya lini'ubda nan abung an immiyananmin den nahdom ti penhoddah unna'
patayon. Ya nahinhinukatdan nangelo'elo' ay ahawa' ta engganah un natoy.
6 Ya inyanamut'uy odolna, ya nunggogod'u ta nunhimpuluo' ta han
duwa, ya ten impiyapong'uh nan holag Israel an dumalat nan na"appuhin
umipabain an inatdan ditu'u.
7 At ad ugwan ya punhahappitanan tu'un amin an holag Israel di aton
tu'u.”
8 Ya timma'dogdan amin nan tatagu, ya inaliday, “Ditu'un amin ya
mahapul an mi'id ah umanamut!
9 Ta hay ma'at ya un tu'u iyu'nuh ta ma'innilay linala'in umuy mangubat
ad Gibeah.
10 Nan mun'iyapulun linala'ih nan hinohhan himpangapun holag Israel
di okod an mangidat hi onon nan umuy mi'gubat, ya nan udumnan ditu'uy
umuy mangiballoh hinan inat di iGibeah.”
11 At an amin nan linala'in holag Israel ya na'amungda ta nalammungdan
na'ohhada ta umuyda gubaton nan babluy.
12 Ya nunhonag nan holag Israel ta impiyuyday hapitdah nan holag
Benjamin an inaliday, “Anaad ta umat hinay inatyun nidugah an nappuhin
umipabain?
13 At ad ugwan ya idatyun da'mi hanan linala'in mangamangat hi nap-
puhin iGibeah ta patayonmi ta mapogpog nan nappuhin ma'at hitud Israel!”

Mu nan holag Benjamin ya adida dongdonglon di alyon daden tutulangdan nahnag.
14 Ya undaat goh na'amung an amin nan holag Benjamin ad Gibeah an nalpudah nan numbino'ob'on an babluy ta gubatonda nan udumnan tutulangdan holag Israel.
15 Ya na'udmanda goh hi duwampulu ta onom di libun tindalun numpunhanggap ta middumdah nan pituy gahut an tindalud Gibeah.
16 Nun'a'iggid nan pituy gahut hinan tindalun holag Benjamin, ya nala'engda ahan an pumaldi'it an ta"on un nan buu' ya mepto' an adi mihalla.
17 Nan holag Israel ya waday opat di gahut di libun nun'ala'eng an tindaluda, mu agguyda ni'yuyap nan tindalun holag Benjamin.

Hay Nangubatandah nan Holag Benjamin

18 Nan holag Israel ya immuydah nan pundayawan ay Apo Dios ad Bethel ta ni'hapitdan Hiyan inaliday, “Hay ngadan di himpangapun da'mih umuy mangubat hinan holag Benjamin?”
Ya inalin Apo Dios di, “Nan holag Judah di mahhun.”
19 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya bimmangon nan holag Israel, ya immuyda immapal hinan neheggon ad Gibeah.
20 Ya unat goh wan dimmatongdad Gibeah ta umuyda gubaton nan holag Benjamin
21 ya bimmuhu' din holag Benjamin eden babluy ta nunggugubatda, ya pinatoyday duwampulu ta duway libuh nan holag Israel eden algaw.
22 Mu nan holag Israel ya himpapadenoldan hinohha, at na'amungdah din nihinandah din hopap di algaw an ni'gubatanda.
23 Ya nunti'idda ta immuydad Bethel, ya iyal'algawdan limmugwalugwah nan hinagang Apo Dios ta engganay nahdom. Ya imbagadan Apo Dios di, “Mabalin mah an umuymi goh gubaton nan holag Benjamin an tutulangmi?”
Ya tembal Apo Dios an inalinay, “Mabalin an umuyyu gubaton dida.”
24 At ipidwan nan holag Israel an umuy mangubat hinan tindalun nan holag Benjamin,
25 ya bimmuhu'da goh nan holag Benjamin an nalpud Gibeah, ya ginubatda dida, ya pinatoyda goh di himpulu ta waluy libuh nan tindalun di holag Israel, ya an aminda hanan nun'atoy ya diday nange'dam an mangusal hi hanggap.
26 Ya numbangngadda goh an amin nan holag Israel hidid Bethel, ya inumbundan ahilulugwah nan wadan di hinagang Apo Dios. Ya inlangduanda ta agguyda nangan ta nangamung nahdom, ya ene'nongda nan Onong an Moghob ya nan Onong di Pi'lenggopan.
27 Ya immuyda goh numpahpahmo' ay Apo Dios. (Ma'innila an henen algaw an na'atana ya wah di din Kahon an Nittuwan din Uldin Apo Dios ad Bethel,
28 ya hi Phinehas an hina' Eleazar an ap'apun Aaron di mumpapto' enen timpu.) Ya nan holag Israel ya imbagadan Apo Dios an alyonday, “Mabalin an umuymi goh gubaton nan tutulangmin holag Benjamin, unu idinongmi?”
Ya tembal Apo Dios an inalinay, “Umuyyu gubaton hi ma'et, at pangabako' da'yu.”
29 At nan holag Israel ya minandalda nan tindalu ta umuyda bota'on nan nunlene'woh ad Gibeah.

30 At heden miyatlun algaw ya immuyda goh nan holag Israel an mangubat hinan holag Benjamin, ya nun'idadaanday ihinan nan tindaludah nan nihagang ad Gibeah an umat hinan inatdah din hopapna.
31 Ya bimmuhu'da goh din holag Benjamin an niyadagwidan nibataan hinan babluy an hiyah ne goh din inatdah hopapna, ya ente"adan nunggugubat. Ya numpatoyda nan udumnan holag Israel hinan dalan an miyuy ad Bethel ya nan dalan an miyuy ad Gibeah. Ya hay pinatoydah nan holag Israel ya hi'itangan tulumpulu.
32 Ya muntu'u' nan holag Benjamin an alyonday, “Abakon tu'u goh didan umat hidin hopapna!”

Mu hay ninomnom nan holag Israel hi atondah mahhun ya hinlaylayawonda ta way aton nan holag Benjamin an mamdug ay dida ta ibataanda didah nan babluyda.

33 Ya unat goh nidatong daden himpampun an tindalun nan holag Israel ya nunhaggungda ta hanggaonda dida. Ya bimmuhu'da goh din tindalun nan holag Israel an din immuy nipo"oy an numbota' hi appit hi buhu'an di algaw ad Gibeah ta gubatonda nan holag Benjamin hi appit hi bonogdad Ba'al Tamar.
34 Ya himpuluy libuh nan ma"ap'aphod an tindalun di holag Israel di nangubat hinan holag Benjamin an hinanggada, ya henen gubat ya na'alligat. Ya nan holag Benjamin ya agguyda ininnilan magadyuhdan ma'abak.
35 At binadangan Apo Dios nan holag Israel ta inabakda nan holag Benjamin. Ya hay pinatoy nan holag Israel enen algaw an nunggugubatanda ya duwampulu ta lemay libu ta han hinggahut hinan holag Benjamin.
36 At nan holag Benjamin ya ininniladan na'abakda.

Hay Nangabakan nan Holag Israel

At nan ohan himpampun an tindalun nan holag Israel ya indinongdan mi'gubat ti enehdoldah din i'ibbadan hennagdan immuy numbota' hinan nunlene'woh ad Gibeah ta way atondan manggop.
37 At bimmuhu' daden tindalun nan holag Israel an din numbota', at hogponda, ya niwa'atda, ya numpatoydan amin nan tatagun wah dih nan babluy.
38 Ya waday pangimmatunan hi nuntutulagan nan tindalun numbota' hinan i'ibbadan tindalun holag Israel an gohbonda nan babluy ta tumulu nan nidugah an ahu' an malpuh nan babluy
39 ta hiyay pangimmatunan nan udum an ibbada ta mumbangngadda ta gubatonda nan tindalun holag Benjamin. Mu hi'itangan tulumpuluy pinatoy nan holag Benjamin hinan tindalun holag Israel, ya muntu'u' nan holag Benjamin an alyonday, “Abakon tu'u goh didan umat hidin hopapna!”
40 Mu unat goh tinnig nan holag Benjamin an ahi'a'ahu' an amin nan babluy ya manoh'adan nannig an den ma'amin an moghob nan babluyda.
41 At nunhaggung nan holag Israel ta gubatonda dida, ya timma'otda nan holag Benjamin ti ininniladan na'abakda.
42 At limmayawda ta inipluydah nan mapulun, mu numpudug nan tindalun nan holag Israel, ya numpatoyda dida.
43 Ya nan holag Israel ya inalighuda nan holag Benjamin, ya agguyda indinong an namdug ay dida ta nangamung unda inataman didah dih appit di buhu'an di algaw ad Gibeah.
44 Ya himpulu ta waluy libuh pinatoydah nan nun'ala'eng an tindalun nan holag Benjamin eden algaw an nunggugubatanda.

45 Ya nan udumnan limmayaw ya inipluydah nan mapulun ta immuydah
nan Batun Rimmon, mu lemay libuy pinatoydan didah nan dalan. Ya
intuluydan namdug hinan agguy napatoy ta nangamung ad Gidom, ya
pinatoyday duway libu.
46 At hay lammung di holag Benjamin hi nun'atoy enen algaw ya
duwampulu ta lemay libuh nun'atulid an tindalu.
47 Mu limmayawday onom di gahut ta immuydah nan mapulun hinan
Batun Rimmon, ya hidiy nihinandah opat di bulan.
48 Ya numbangngad nan holag Israel hinan babluy di holag Benjamin ta
numpatoydan amin nan tataguh di ya ta"on nan a'animalda. Ya pinuulan-
dan amin nan abung enen babluy.

21

Nan Binabain Mipiyahawah nan Holag Benjamin

1 Inhapatan nan linala'in holag Israel hidid Mizpah an mi'id ah ohan
didah mangipalhin hinan babain imbaluydah nan holag Benjamin.
2 At immuy nan holag Israel ad Bethel, ya inu'umbundah nan way
hinagang Apo Dios an kumilakila ta nangamung nahdom.
3 Ya inalidan Apo Dios an dayawonday, “Anaad ta na'at di umat hitud
Israel? An ten na'ubahda nan holag Benjamin an ibbamin holag Israel!”
4 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya bimmangon nan tatagu, ya
inyammaday pun'onngan ay Apo Dios, ya ene'nongday Onong an Moghob
ya Onong di Pi'lenggopan.
5 Ya numbabaggaandan alyonday, “Wada nin di himpangapun holag
Israel hi agguy immalin ni'yamung hitud Mizpah an awadan Apo Dios?” Ya
manu ay ya un waday inhapatadan inaliday, “Un adya way adi mi'yamung
ad Mizpah ya mahapul an mapatoy!”
6 Ya nidugah di numanomnoman nan holag Israel hinan na'at hinan
tutulangdan holag Benjamin, at inaliday, “Ad ugwan ya nami'id di ohan
himpangapun ditu'un holag Israel!
7 At hay ipiyahawa tu'u mah ay daten tuttulun na'angang ti waday
inhapata tu'un Apo Dios an adi tu'u ipalhin ay dida nan imbabaluy tu'un
binabai?”
8 Ya hinanhanandah un way himpangapun holag Israel hi agguy
ni'yamung ay didah did Mizpah, ya na'innilaandan mi'id di iJabesh Gilead
an ni'yamung.
9 Ya unat goh inuhi'uhigda nan na'amung an tatagu ya immannung an
mi'id di iJabesh Gilead.
10 At hennagday himpulu ta duway libuh nan tindalu, ya immandaldan
dida ta umuydad Jabesh Gilead ta pumpatoyda nan numpunhituh di an
ta"on nan binabai ya nan ung'ungungnga.
11 Ya inalidan diday, “Umat hituy atonyu: Mahapul an patayonyun amin
nan linala'i ya nan binabai, mu adiyu nan babalahang an mid nangelo' hi
lala'i.”
12 Ya unat goh immuydad Jabesh Gilead ya waday inah'upandah opat
di gahut an babalahang an mi'id ah nangelo' hi linala'i, ya initnudda ta
inyuyda didah nan apal ad Shiloh hidid Canaan.
13 Ya nunhonag din na'amung hi umuy hinan holag Benjamin an
nun'ipo"oy hidih nan Batun Rimmon ta alyondan diday, “Ipogpog tu'u
mahkay an mumbobohhol.”
14 At numpanga'anamutda nan holag Benjamin hinan numpunhi-
tuwanda, ya impa'ahawan nan holag Israel ay dida nan binabain iJabesh

Gilead an din agguy napatoy. Mu agguy inumda din binabaih inyapong nan linala'i.
15 Ya nidugah hi punlungdayaan nan tatagun holag Benjamin ti inyabulut
Apo Dios an mapa"i nan pun'u'unnudandah nan holag Israel.
16 Ya inalin nan mangipangpanguluh nan holag Israel di, “Nun'atoydan
amin nan binabain holag Benjamin, at hay pannigan tu'u mah hi ipa'ahawa
tu'uh nan linala'in mi'id ahawada?
17 Mahapul ahan an mahlag danen holag Benjamin an linala'i ta adi
ma'ubah di ohah nan himpulu ta duwan himpangapun holag Israel!
18 Mu adi mabalin unda ahawaon nan binabain imbabaluy tu'u ti inhap-
ata tu'un idutan Apo Dios nan tagun mangipiyahawah imbaluynah nan
holag Benjamin!”
19 Ya nanginomnomandan magadyuh din tinawon an behtan Apo Dios
hidid Shiloh. (Nan babluy ad Shiloh ya wah nan numbattanan ad Lebonah
ya ad Bethel an niyappit hi buhu'an di algaw hinan kalatan mipalpud Bethel
an miyuy ad Shechem.)
20 At tinugunda nan holag Benjamin an agguy nun'alhin an alyonday,
“Umuy ayu mipo"oy hinan nitamman di greyp.
21 Ya wa ay ta bumuhu'da ay nan babbalahang an iShiloh an mi'tayaw ya
nunnaudonyun bumuhu', ya way ohan da'yuan dinumpap hi hinohha, ya
nun'iyanamutyuh abungyu ta way ahawaonyu.
22 Ya gulat ta waday umalih nan o'ommodda ya a'agidan linala'in munlilin
da'mi ya alyonmin diday, Iyabulutyu ni' nan imbabaluyyu ta ahawaonda
ti nakudang din innalmin binabaih din nangubatanmih nan babluy ad
Jabesh Gilead! At adi ayu mabaholan ay Apo Dios hinan inhapatayu ti bo'on
da'yuy nanimung an nangidat hinan imbabaluyyu ta iyahawan nan holag
Benjamin!”
23 At hiyah ne inat nan linala'in holag Benjamin ti way ohan didaan
pento'nay ahawaonah din binabain nanayaw ad Shiloh ya nun'ilayawdan
inyanamut hinan babluydan banohda. Ya nun'ipaphodda din nun'apa"ih
nan babluyda, ya nunhitudah di.
24 Ya nun'akakda din holag Israel eden na'amungandan lugal, ya wadiy-
onon immanamutdah nan wadan di a'abungdan himpangapuh nan lutan
banohda.
25 Ya henen gutudna ya mi'id di alin nan holag Israel, at an amin nan
hinohha ya atonda nan pohpohdondan aton.*

* **21:25** Heten verse ya teman ten Liblu an Judges (nitudo' goh hi Judg. 17:6).

Ruth

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid mapto' ya hi Samuel.

Hay Nangitud'an Samuel eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan niyibbaan.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 1075 B.C. hi engganah din 1035 B.C. Hiyah ne gutud di huhuwis an numpapto' ad Israel, ya mid pay di a'alidan mumpumpapto'.

Hay Teman ten Liblu: hay na'at hinan ohan babain iMoab an hi Ruth an niddum hinan patad Jesu Kristu.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat di GUTUD Ruth (1:1)
Hay aat di NANGAHAWAAN Ruth (1:2-4) — ni'yahawa ay Mahlon
Hay aat di A'UMU'UTUN Ruth (1:5)
Hay aat di ABUNAG Ruth (1:6-22)
Hay aat di TAMUN Ruth (2:1-23)
Hay aat di NI'YENGHAAN Ruth (3:1-18) — ay Boaz
Hay aat di NUMBENTANAN Ruth (4:1-13)
Hay aat di HOLAG Ruth (4:14-21) — hi Obed
Hay aat di PATAD Ruth (4:18-21) — hi Perez hi engganan David.

Hay Ni'hituwan da Elimelek an Hina"amad Moab

1 Hidin hopapnah numpapto'an di huhuwis ya wada han batel eden
babluy ad Judah. Ya wada han lala'in iBethlehem,* ya nan ahawana, ya
nan duwan linala'in imbabaluyda ya nakakda ta immuyda ni'hitud Moab.
2 Ya hay ngadan nan lala'i ya hi Elimelek,† ya hi ahawana ya hi Naomi,‡ ya
nan duwan imbabaluyna ya da Mahlon§ ay Kilion.* Ya nalpudah nan holag
Ephrath an iBethlehem hidid Judah, ya ni'hitudad Moab hi enggana.
3 Ya hidin awadandad Moab ya natoy hi Elimelek an ahawan Naomi ta
na'angang da Naomi ya nan duwan linala'in imbabaluyda.
4 Ya ni'yahawa nan imbabaluynah nan iMoab an hay ngadanda ya da
Orpah† ay Ruth.‡§* At nunhitudah dih himpuluh tawon.
5 Ya awni ya natoy da Mahlon ay Kilion, at un anggay hi Naomi hi
na'angang.

Hay Numbangngadan Naomi ay Ruth ad Bethlehem

6 Ya ninomnom Naomi an mumbangngad ad Judah, ya nitnud nan duwan
binabain inapunah nan babluy ad Moab ti dengngolnan winagahan Apo
Dios nan tataguna an wada mahkay di ma'an hidi.
7 At nakakdah nan babluy ta inipluydad Judah, mu hidin awadandah nan
dalan
8 ya inalin Naomi hinan duwan binabain inapunay, “Onaynah un ayu
mumbangngad hinan o'ommodyun binabai! At hi Apo Dios di okod an

---

* **1:1** Hay pohdon ten babluy an ibaga ya *nan babluy hi awadan nan tinapay*. Mu mattig an waday batel hidid Bethlehem, at mid di tinapayda! † **1:2** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya ali'*. ‡ **1:2** Hay pohdonan ibaga ya *pohod*. § **1:2** Hay pohdonan ibaga ya *nakapuy*. * **1:2** Mid nanginnilah pohdonan ibaga. † **1:4** Hay pohdonan ibaga ya *bagang*. ‡ **1:4** Hay pohdonan ibaga ya *pi'ligwaan*. § **1:4** Bahaom nan Deut. 23:3 ta innilaom hi un mabalin an ahawaon nan Hudyu nan iMoab. * **1:4** Hay amataguna ya hidin 1200-1150 B.C.

manalimun ya bumadang ay da'yun umat hinan ma"aphod an inatyuh nan a'ahawayu ya ha"in!
9 Ya hi Apo Dios di okod ay da'yu ta mi'yahawa ayu ta way pamilyayu!" Ya inungnguna dida.
Ya nunnaud an ma'akkilada,
10 ya alyondan hiyay, "Adi da'mi pumbangngadon ta mi'yali amin he"ah nan umayam hinan awadan nan i'ibbam!"
11 Mu tembal Naomi an inalinay, "Mumbangngad ayun imbabaluy'u ti anaad ta pohdonyun mi'yali? Ti undan mabalin ta munhabia' goh ta umimbaluya' ta way ahawaonyu?
12 Mumbangngad ayun imbabaluy'u ti na'in'innaa' hi un alyon unna' goh mangahawa! Ya ta"on unna' damdama mangahawad ugwan ta wada ay di imbabaluy'uh linala'i
13 ya undan mabalin damdama ta hohoddonyu ta engganay unda umilog? Ya undan ammuna ya pimmawah pangahawaanyu? Inilayun naligat di umat hina, at un ayuat ni' mumbangngad hinan babluyyu ti impaligligata' ay Apo Dios! At adi ayu mitnud ti na'alligat di nitagua' ya un nan nitaguanyu!"
14 Ya ma'akkilada goh. Mu hi Orpah ya inungngunah Naomi, ya immanamut. Mu hi Ruth ya adi ahan mihapitan.

Hay Adi Pamhodan Ruth an Makak ay Naomi

15 Ya inalin Naomi ay hiyay, "Tigom han agim an numbangngad hinan awadan di i'ibbana ya nan Diosna, at hiyanan unudom nan agim!"
16 Mu tembal Ruth an inalinay, "Adia' ni' pumbangngadon ay he"a ta nan umayam ya hiya goh aya', ta nan punhituwam ya hiya goh pi'hituwa', ya nan tatagun i'ibbam ya dida goh i'ibba', ya nan Dios an dayawom ya Hiya goh dayawo'.
17 Ya nan babluy an atayam ya hiya goh ataya' ya ilubu'a'. Ya undan adi nunheglay pummoltan Apo Dios ay ha"in hi un namag ya tinaynan da'a ti awni ta hay atayantay punhiyananta!"
18 Ya unat goh ininnilan Naomi an adi mihapitan hi Ruth at nonong ya dimminong.
19 At didan duwa ya intuluydan immuy ta engganay dinatngandad Bethlehem. Ya unat goh dimmatongda ya manoh'a nan tatagun dida, ya inalin din binabaiy, "Undan hiyah teh Naomi?"
20 Ya inalinan diday, "Adia' ngadnan hi Naomi ta ngadnana' hi Mara† ti nan nidugah di abalinanan Dios‡ ya nunnaud di nangipalungdayaanan ha"in!
21 Ti din nakaka' eten babluy ya ma"aphod di nitagua', ya ten hay pumbangngada' ya na"appuhi ahan! At undan ngadnana' hi Naomi? An ten hi Apo Dios ya din'uga', at nunheglay nunlungdayaa'!"
22 At heden numbangngadan da Naomi ya nan inapuna an hi Ruth an iMoab hi nalpuwandah nan babluy ad Moab ta immatamdad Bethlehem ya hiyay nete"aan di boto' hi barle an umat hi paguy.

2

Hay Nangamungan Ruth hinan Na'iwangan an Paguy hi Payaw Boaz

1 Hi Naomi ya wada han lala'in tulang din ahawanan hi Elimelek an adangyan an hay ngadana ya hi Boaz.*

† **1:20** Hay pohdonan ibaga ya *pait*. (Bahaom nan footnote di Ruth 1:2 ta innilaom di pohdon nan ngadan Naomi an ibaga.) ‡ **1:20** Unu hi El-Shaddai. * **2:1** Hay pohdonan ibaga ya *nidugah di abalinan Apo Dios*.

2 Ya hi Ruth an iMoab ya inalinan Naomi di, “Abulutom ni' an umuya' hi
payaw an mangalah nan nalugoy an nagah an iniwangan nan mumboto' ta
un'unudo' nan mangiyabulut hinan pangngala' hinan iniwangana.”†
Ya tembalna an inalinay, “Ta"on ya immuy'an imbaluy'u.”
3 At immuy hi Ruth hinan payaw an mangalah nan nagah an iniwangan
din numboto'. Ya nihippul an hiyah de payaw Boaz an tulang Elimelek.
4 Ya unat goh palpaliwan ya naluh di algaw ya wadah Boaz an nalpud
Bethlehem. Ya inalinah nan immuy numpumboto' di, “Hi Apo Dios ni' di
munwagah ay da'yu!”
Ya tembaldan inaliday, “Umat ni' goh an hi Apo Dios di munwagah ay
he"a!”
5 Ya inalin Boaz hinan nangipapto' hinan numpumboto' di, “Ngadan ne
han babai?”
6 Ya tembal nan nangipapto' hinan numpumboto' an inalinay, “Hiya
ya iMoab an nitnud ay Naomi hidin numbangngadanah tuh nalpuwanad
Moab.
7 Ya immalin nangibagah un mabalin an alana nan iniwangan nan
numpumboto', at inyabulut'u. Ya ente"anah din helhelong an nanto-
nantong hinan barle an agguy nun'eb'eblay ta engganad ugwan ya un
mun'eblay hi na'amtang.”

Hay Nangigohgohan Boaz ay Ruth

8 At immuy hi Boaz ay Ruth, ya inalinan hiyay, “Imbaluy'u, donglom
tun ibaga'. Onaynah unmu inaynayun an miyun'unud hitun binabain
mumboto' ta adim nomnomon an umuy hinan payaw nan udumnan tatagu.
9 At tigom nan umayanda, ya nitnud'an dida, at pinadana' nan mangi-
papto' hinan linala'i ta mi'id atondan he"ah nappuhi. Ya gulat ta ma'uwaw'a
ya immuy'a uminum hinan pannuman an hinagubda.”
10 Ya nunluung hi Ruth hinan luta, ya inalinan Boaz di, “Munyamana' ay
he"a ti ta"on unna' bunag mu impattigmuy ama'ma'ullaymu!”
11 Ya tembal Boaz an inalinay, “Oo, ti dengngol'u nan maphod an
ina'inatmun inam an hi Naomi an nete"ah natayan din ahawam, ya
impa'innilada goh an tinaynam da amam ay inam ya nan ni'babluyam ta
ni'yali'ah tun ta"on hi agguymu in'innila nan aat di tataguh tu.
12 Ya hi Apo Dios an dayawon di holag Israel ni' di okod an mangidat hi
lagbum an dumalat nan inatmun mange'gon hinan odolmun Hiya.”
13 Ya inalin Ruth di, “Nidugah ahan di homo'mun ha"in, Apu, ti gunna'
al'alu'on, ya mun'am'amlonga' hinan maphod an hinapitmu an ta"on unna'
ahan na'ampa ya un nan tagalam!”
14 Ya hidin nangananda ya inalin Boaz ay Ruth di, “Umali'a ta me"an'ah
tinapay ta pi'hiwhiwmuh nan bayah.”
At immuy an ne"an hinan mumboto', ya indat Boaz di onona ta engganay
nabhug, ya waday inangangnah nan nidat.
15 At unat goh nalpah an nanganda ya immuy goh an nangalah nan
na'iwangan, ya pinadanan goh Boaz din mumboto' an inalinay, “Ta"on un
ummal hinan nagah hinan way nipatangan di bento'yu ya adiyu ipawa.
16 Ya immu'nuh ayuh nan nabto', ya nun'ipatangyu an paddungnay unyu
inaliwan ta pi'yalana. Ya adiyu ihingal hiya.”

Hay Na'innilaan di Nitulangandan Boaz

† **2:2** Inyuldin Apo Dios ta iwangan nan mumboto' nan udumnan nalagu ta alan nan nun'awotwot (Lev. 19:9-10; 23:22; Deut. 24:19-22).

17 At hi Ruth ya inyal'algawnan nangun'unud an nangalah nan
na'iwangan ta engganah un nahdom. Ya unat goh enelekna din inamung-
nan barle ya nahuluk hi himpulu ta duway halub hi ado'olna.
18 At innalnay enelekna, ya immanamut, ya tinnig Naomi an hi inana nan
do'ol an inamungna. Ya inukatna goh din inangangnan ma'an, ya indatnan
Naomi.

19 Ya inalin Naomi di, “Hay immuymu nuntamuan ad ugwan an algaw, ya
hay ad payaw? Hi Apo Dios di munwagah enen tagun nammo' ay he"a!”

At imbagan Ruth di ad payaw hi nangamunganah nan barle, ya inalinay,
“Hay ngadan han tagun ad payaw hi immuy'u nangngalan ya hi Boaz.”

20 Ya inalin Naomi hinan inapunay, “Hi Apo Dios di munwagah enen lala'i
ti agguyna indinong an gun mangipattig hi ama'ahhimo'nah nan tatagun
matagu unu nan natoy!” Ya intuluy Naomi an himmapit an inalinay,
“Henen tagu ya neheggon di nitulangan tu'u, at hiyay ohah nan mibilang
hi mangipapto'‡ ay ditu'u.”

21 Ya tembal Ruth an inalinay, “Hay ma"aphod goh hi imbagana ya
inalinay, Inaynayunmun mangngal hinan na'iwangan an miyun'unud'a ta
engganay un malpah di boto"u.”

22 Ya tembal Naomi an inalinay, “Maphod hi un'a mi'yuy hinan binabain
mumboto' ti ini ya umuy'ah nan nob'on an payaw ya way aton nan linala'in
he"ah nappuhi!”

23 At inaynayun mah Ruth an mangun'unud hinan binabain pumbot'on
Boaz ta engganah un nalpah di boto' di barle ya nan wheat. At ninaynayun
di niddumanan inan ahawana.

3

Hay Nangiplanuan Naomi ta Malhin hi Ruth

1 Wa han ohan algaw ya inalin Naomi ay Ruth di, “Ipadah'un mannig hi
ahawaom ta waday punhituwam, ya waday mangipapto' ay he"a.
2 Manomnommuh Boaz an tulang tu'un immuymu ni'bo'laan hi nan-
gun'unudam hinan binabain bimmo'la? At donglom tun ibaga' ti ad ugwan
an mahdom ya umuy hi Boaz an mumpa'elek hinan barle.
3 At hay atom ya umuy'a mun'amoh, ya inamyudam di odolmuh nan lanan
maphod di hunghungna, ya nan ma"ap'aphod an lubung di ilubungmu ya
un'a umuy hinan way pun'elekana. Mu adi'a mipatpattig ay Boaz ta awni ta
malpah an mangan.

‡ **2:20** Unu bumaliw ti hiyay bumaliw hinan probleman di ohan tulangna. Heten tagu ya opat di tamuna: (1) Ta elo'na ta ahawan di aginan lala'in natoy hi un mid di holagda ya ta nan holagda ya mibilang hinan holag aginan natoy (Deut. 25:5-10), ya (2) ta mumbayad hinan lutan inla'un nan nawotwot an tulangna ta olom ya mipabangngad ay hiyan nawotwot (Lev. 25:25-28), ya (3) ta mumbayad hinan luma'uh nan ohan tulangna ta adina ituluy di ahimbutna (Lev. 25:47-49), ya (4) ta dapopon ya patayon nan tagun pimmatoy hinan ohan tulangna (Num. 35:19-21).

4 Ya hi'imom di ayna olo'an ta wa adya ta nimogmog di ello'na ya
inul'ullaymun lu'yahan di hu'ina, ya nolo"a.* At ibaagnay atom."
5 Ya tembal Ruth an inalinay, "Ato' an amin di hinapitmu."

Hay Immayan Ruth an Nannig ay Boaz

6 Ya immuy hi Ruth hinan pun'elekan Boaz, at inatna din inalin Naomi ay
hiya.
7 Ya unat nalpah an nangan hi Boaz ya maphod di punle'nana, at immuy
nolo' hinan wadan di barle an enelekna. Ya unat goh wan nimogmog di
ello'na ya inul'ullay Ruth an neheggon, ya linu'yahanay hu'ina, ya ne'yelo'.
8 Ya hidin limmabi ya numpeggeng hi Boaz, ya manoh'a ti tinnignan
waday babain nolo' hinan way hu'ina!
9 Ya inalin Boaz ay hiyay, "Hay ngadanmu?"
Ya tembalnan inalinay, "Ha"in hi Ruth an tagalam. He"a ya neheggon di
nitulangam ay da'mi, at okod'an mumpapto'† ay ha"in ta mihukat'ah din
amunaom an din inahawa'."
10 Ya tembal Boaz an inalinay, "Hi Apo Dios di munwagah ay he"an du-
malat nan pangibilangam hinan nahamad an nunhina"amaan tu'u, ti bo'on
hay ungan adangyan unu nawotwot di pohdom, at hiyah ne mangipattig hi
aat di anahamadmu!
11 Ya adi'a numanomnom ti dengngol an amin nan tataguy anahamad di
aatmu, at ato' an amin di pohdom.
12 Immannung an neheggon di nitulangam ay ha"in, mu waday nehegheg-
gon hi nitulang ay he"a ya un ha"in, ya mid mapto' ya hiyay mamhod an
mangipapto'‡ ay he"a.
13 At adi'a ni' umanamut ad ugwan an nahdom ta hi maweet ya mi'hapita'
enen lala'i ta adya pohdonan hiyay mangipapto'§ ay he"a ya maphod. Mu
adina ay ya ihapata' ay Apo Dios an adi matmattoy an ha"in di mangat,
at immannung an pohdo' he"an ahawaon! At ad ugwan ya molo"a ta
nangamung hi helhelong."

Hay Nangidatan Boaz hi Barle ay Ruth

14 At inayun mah Ruth an nolo' hinan way hu'in Boaz. Mu unat
goh wan mun'awawa'ah ya bimmangon ti agguy penhod Boaz an waday
manginnilah immayan Ruth eden nahdom.
15 Ya inalin goh Boaz ay hiyay, "Nan gottap di lubungmuy ebe'lagmun
iyap'ap." At inat Ruth din inalin Boaz. Ya imbu'yag Boaz henen umuy
hi duwampulu ta tuluy halub an elek ya unna badangan an mamto', ya
impi'agtuna ta inyanamut Ruth hi abungda.
16 Ya unat goh wan dimmatong ya imbaganan Naomi nan na'ana'at.
Ya inulgud Ruth an amin ay inana nan nunhappitanandan Boaz ya nan
inatnan hiya.

---

* **3:4** Hay kulugon nan do'do'ol an kimmulug ya mid ah implanun Naomi ta agay'ayan Ruth hi Boaz ta olom ya molo'da ti hay planuna ya anggay ya ta waday timpun Ruth an mangibagan Boaz hi un mabalin an ahawaona hiya ti hiyah ne tamun nan neheggon di nitulangana. Ya manu ay kulugondah ne ti adida ahan abuluton an nan ma"aphod an balahang an hi Ruth ya abulutonay lumihog. Mu kulugon nan udum an gapu ta ugalin nan udumnan putan umuy hinan pun'elekan hi mahdom (ti hiyah ne awadan nan linala'in mun'adug hinan enelekda) at inyunnud Naomi nan nappuhin ugalida ta olom ya agay'ayan Ruth hi Boaz, ta olom ya ahawaona hiya. Ya makulug nin nan netob ti ta"on un makulug an ma"aphod an balahang hi Ruth mu itang di inilanah aat nan Uldin Apo Dios, at agguyna inila nin an mapaniaw hi un way ag'agan molo'. Ya ta"on un hi Naomi ya inilana ahan di aat ten Uldin mu tagwan an agguy nahamad di punnomnomana. † **3:9** Unu bumaliw. ‡ **3:12** Unu bumaliw. § **3:13** Unu mamaliw.

17 Ya intuluynan nun'ulgud an inalinay, “Inalin goh Boaz ay ha"in di, Alam
heten duwampulu ta tuluy halub an elek ti nappuhih un'a umanamut an
mangiw'iwadya.”
18 Ya inalin Naomi di, “Unta hodon di punhahapitananda ti inila' an
munhahapit da Boaz ta nangamung di ipanuhanad ugwan an algaw.”

4

Hay Nangahawaan Boaz ay Ruth

1 Ya nunti'id hi Boaz hi awadan nan a'ap'apun di babluydad Bethlehem, ya
ni'yibun ay didah nan pantaw nan babluy. Ya unat goh na'amtang ya wadan
naluh din lala'in pohdon Boaz an pi'hapitan an neheggon di nitulangana ay
Elimelek ya un hiya. Ya inayaganan ni'yibun ay hiya, ya inabulutna.
2 Ya inayagana goh di himpuluh linala'i ta diday mangihtiguh nan
mapuhpuh.
3 Ya inalinan den lala'in nitulanganay, “Hi Naomi an numbangngad an
nalpud Moab ya nen epla'na din lutan han tulangtan hi Elimelek.
4 Ya ten ninomnom'un ipa'innilan he"ah te ti he"ay nehegheggon di
nitulangana ya un ha"in. At pohdom ay ya polo'om ti ten wah tuda
tun nun'anomnoman an me'edngol an mangihtigu. Mu adim ay ya
impa'innilam ay ha"in ti mi'id inila' hi udum an nehegheggon di nitulan-
ganan dida ya un he"a.”
Ya tembal din lala'i, ya inalinay, “Polo'o' mah.”
5 Ya inalin Boaz di, “At umat ay hinan polo'om nan lutan Naomi ya
mahapul an iyahawam hi Ruth an din balun iMoab. Ta wada ay di
imbaluyyu ya ta hiyay mamoltan hinan luta, ya ta minaynayun di ngadan
Elimelek an hina"ama.”
6 Ya alyon din lala'iy, “Umat ay hina ya adi' polo'on ti polo'o' ay ya mahapul
an middum di imbaluy Ruth hinan imbabaluy'uh mamoltan hinan luta'.”
7 (Hay ugalin di holag Israel hidin nadnoy hi un waday lutah mepla' ya
mahapul an luh'upon nan mamla' di hapatusna, ya indatnah nan pinumla'
ta hiyay panginnilaan nan na'amung an nalpah an nahahapit.*)
8 Ya unat goh inalin din lala'i an hi Boaz di mamla' hidin payaw ya
innayunan linuh'up din hapatusna ta indatnan Boaz.
9 Ya inalin Boaz hinan a'ap'apu ya nan udum an ni'yamung di, “Da'yuy
ihtiguh nan namla'a' ay Naomi hinan lutan da Elimelek, ya hi Kilion, ya hi
Mahlon.
10 Ya umat goh an ahawao' hi Ruth an iMoab an din ahawan Mahlon. Ta
way imbaluymi ay ya ta hanat din nami'id an ahawana ta hiyay mamoltan
hinan luta, ya ta minaynayun di ngadan da Elimelek an hina"aman ten
babluy. At da'yuy ihtigu.”
11 Ya inalin nan a'ap'apu ya nan tatagun ni'yamung di, “Da'mi ihtigu! Ya
hi Apo Dios ni' di munwagah ay ahawam ta umat ay da Rachel ay Leah an
o'ommod tu'un ahawan Jacob an nalpuwan nan do'ol an holag Israel! Ya
olom ni' ya he"ay ohah umadangyan hinan holag Ephrath ta mundongol'ah
tun babluy ad Bethlehem!
12 Ya olom ni' ya nan idat Apo Dios an holagyu ya mundongolda goh an
umat hinan holag di a'apun Perez an nalpuh holag Tamar ay Judah.”†

Hay Holag Boaz

13 At inahawan mahkay Boaz hi Ruth. Ya winagahan Apo Dios hi Ruth ta
la'tot ya nunhabi ta nuntungaw, ya lala'i.

---

* **4:7** Deut. 25:7-10 (bahaom nan footnote di Deut. 25:10). † **4:12** Gen. 38:27-30; Mat. 1:3; Lk. 3:33.

14 Ya inalin nan binabain Naomi di, “Madayaw hi Apo Dios ti ad ugwan ya
waday indatna an mangipapto'‡ ay he"a! Olom ni' ya hiyay ohan mundongol
hitun babluy ad Israel!
15 Hiya ya ibangngadnay pumhodam, ya hiyay mangipapto' ay he"ah un'a
ma'in'inna! At nan inapum an babain nidugah di namenhodnan he"a an
hiya kangan di nangabak hinan pangat di pitun linala'ih holag ya ten ad
ugwan ya nunholag ta way pun'am'amlongan ya pundenolan Boaz!”
16 Ya inapupun Naomi din ung'ungnga ta inyabbana, ya innaynayunan
nangipapto'.
17 Ya nan binabain heneggonda ya inaliday, “Nitungaw han ap'apun
Naomi!” At nginadnanda ta hi Obed§ an hi aman Jesse an ad holag ay David.

Hay Patad da Perez
(I Chron. 2:5-15; Mat. 1:3-6; Lk. 3:31-33)

18 Hiya hatuy patad Perez:
Nunholag hi Perez ta hi Hezron,
ya nunholag hi Hezron ta hi Ram,
19 ya nunholag hi Ram ta hi Amminadab,
20 ya nunholag hi Amminadab ta hi Nahshon,
ya nunholag hi Nahshon ta hi Salmon,
21 ya nunholag hi Salmon ta hi Boaz,
ya nunholag hi Boaz ta hi Obed,
22 ya nunholag hi Obed ta hi Jesse,
ya nunholag hi Jesse ta hi David.

‡ **4:14** Unu bumaliw. § **4:17** Hay pohdonan ibaga ya *baal Apo Dios*.

I Samuel

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Samuel.
Hay Nangitud'an Samuel eten Liblu: nan Hudyu.
Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan na'daw.
Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 1075 B.C. hi engganah din 1035 B.C.
Hay Teman ten Liblu: hay na'at hinan angunuh an huwis an hi Samuel, ya hay na'at goh hidin nun'alian nan hopap di alid Israel an nan Alin hi Saul.
Hay Outline ten Liblu:
Hay aat nan ANGUNUH AN HUWIS hidid Israel an hi SAMUEL (1:1—8:22)
Hay aat nan HOPAP DI ALIH did Israel an hi SAUL (9:1—31:13).

Hay Ayan da Elkanah ya nan Pamilyanad Shiloh

1 Wada han lala'in nunhitud Ramathaim Zuphim hidih nan dudunduntug
ad Ephraim. Hay ngadana ya hi Elkanah* an hina' Jeroham an ap'apun
Elihu an hina' Tohu an hina' Suph an i'Ephraim.
2 Hi Elkanah ya duway ahawanan da Hannah† ay Peninnah.‡ Hi Peninnah
ya waday imbabaluyna, mu hi Hannah ya mi'id.
3 Ya atawotawon ya gun umuy hi Elkanah hi ad Shiloh an mundayaw ya
mun'onong ay Apo Dios an na'abbagbagtu.§ Heden gutudna ya nan duwan
imbabaluy Eli an da Hophni ay Phinehas di papadin Apo Dios hidi.
4 Ya nan gutud di gun pun'onngan Elkanah ya gunna idatan nan pam-
ilyanah paddungnay bolwa. At idatnan Peninnah an miyadwan ahawana
ya nan imbabaluyna,
5 mu do'do'lonay idatnan Hannah ti hiyay pohpohdona an ta"on un agguy
nunholagon Apo Dios hiya.
6 Ya hi Peninnah an miyadwan ahawan Elkanah ya gunna hiwihiwitan
hi Hannah ta way inatnan nangipabungot ay hiyan dumalat nan agguy
nangidatan Apo Dios hi holagna.
7 Ya atawotawon ya hiyah ne ina'inatna an wa ay ta umuydah nan Abung
Apo Dios* ya hiwitan Peninnah hi Hannah ta la'tot ya impakilanah Hannah,
at humigan mangan hi punnomnomana.
8 Ya immuy han ahawanan hi Elkanah, ya inalinan hiyay, “Hannah,
anaad ta lumugwalugwa'a? Ya anaad ta adi'a mangan? Ya anaad ta
munlungdaya'a? Ihtua' an ahawam, ya undan adi ma"aphod hene ya un
nan umimbaluyam hi himpulu?”

Da Hannah ay Eli

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *ha"in ya bagin Apo Dios.* † **1:2** Hay pohdonan ibaga ya *homo'.* ‡ **1:2** Hay pohdonan ibaga ya *coral* an ohan kalahin di batu an wah nan baybay. § **1:3** Hay inyuldin Apo Dios ya ipitlun nan linala'in umuy hi Abung Apo Dios an mundayaw ay Hiya (Ex. 23:14-19; 34:23; Deut. 16:16-17). Mid mapto' ya hay behtan nibaag hitu ya nan opat an na'na'at hi bulan an Tishri/Ethanim (September-October) 1-22 an (1) nan Behtan di Talampet an gun na'at hi Tishri/Ethanim 1 (Lev. 23:23-25; Num. 29:1-6), ya (2) nan Algaw hi Pun'onngan hi Hanin di Bahol an gun na'at hi Tishri/Ethanim 10 (Lev. 16:1-34; Num. 29:7-11), ya (3) nan Behtan di A'ab'abbung an gun na'at hi Tishri/Ethanim 15-21 (Lev. 23:33-36; Num. 29:12-34), ya (4) nan nahamad an ngilin an gun na'at hi Tishri/Ethanim 22 (Lev. 23:36; Num. 29:35-38). * **1:7** Unu nan Tuldan Abung Apo Dios.

9 Ya wa han namenghan hi nalpahandan nangan hidid Shiloh ya immuy
hi Hannah hinan Timplun Apo Dios.† Ya heden gutudna ya hi Eli an padi‡
ya wadan inum'umbun hinan delloh di pantaw nan Timplun Apo Dios.§
10 Hi Hannah ya nidugah di punlungdayaana, at kumilah nan punluwalu-
anan Apo Dios.
11 Ya intulagnan inalinay, “He"an Apu an Dios an na'abbagbagtu, uh-
dungana' ni' ahan an baalmu ta tigom di punlungdayaa', at nomnomona'
ni' ahan, ya adia' aliwan an baalmu ta unmuat idat ni' ah imbaluy'uh
lala'i. Mu ibangngad'un He"a ta henen ataguana ya baalmu, ya adi ahan
mapukpukihan di buu'na.”*
12 Ya heden gun punluwaluan Hannah ay Apo Dios ya toto'lon Eli di
timidna.
13 Ya tinnignan mun'ut'utiyam di timid Hannah, mu mi'id madngol hi
hapitona ti unna iyab'abu'ab an munluwalu. At hay nomnomon Eli ya un
nabutong.
14 At inhingalna hiyan inalinay, “Anaad ta gunmu itugtugan mabutong?
Idinongmun uminum hi bayah!”
15 Ya tembal Hannah, ya inalinay, “Apu, mi'id ahan ah ininum'u, at agguya'
nabutong! Mu ten unna' ma'allungdaya, at ten un'u ibaag ay Apo Dios an
amin tun wah nomnom'u!
16 Adim nomnomon hi unna' munlayah an babai! Ya manu ay umat hinay
nannigmuh nan inat'un nunluwalu ti dumalat nan nidugah an lungdaya'!”
17 Ya tembal Eli an inalinay, “Malenggop'a, at umanamut'a ti idat nan Dios
tu'un holag Israel nan iyal'alu'mun odowom ay Hiya.”
18 Ya tembal Hannah an inalinay, “Maphod ni' ahan un mipa'annung nan
inalim hi ma'at ay ha"in!” At nakak, ya immuy, ya nangan mahkay, ya adi
munlungdaya.

Hay Nitungawan ya Nidawatan Samuel

19 Ya unat goh nabiggat ya nanelhelongdan hina"ama an nundayaw ay
Apo Dios ta nalpah ya numbangngaddah nan abungdad Ramah. Ya enelo'
Elkanah hi ahawanan hi Hannah, ya ninomnom Apo Dios din inluwalun
Hannah ay Hiya.
20 At nunhabih Hannah, ya nuntungaw, ya lala'i.† Ya nginadnana ta hi
Samuel‡ ti inalinay, “Hiya ya *na'daw ay Apo Dios*.”
21 Ya palpaliwan ya nadatngan goh di gutud nan ayan da Elkanah ya an
amin nan pamilyanah ad Shiloh ta umuyda mun'onong hinan tinawon an
me'nong ay Apo Dios ta ipa'annungna din intulagna.
22 Mu hi Hannah ya agguy ni'yuy, at inalinan ahawanay, “Adia' mi'yali ad
ugwan ta awni ta maphuh te han ung'ungnga ya unna' mi'yali ta iyuy'uh
dih nan Tuldan Abung Apo Dios ad Shiloh, ya indawat'un Hiya ta hidiy
ihihinnanah enggana.”
23 Ya inalin ahawanan hi Elkanah ay hiyay, “Okod'a, ya inatmu nan
inilam an maphod. Ya hi Apo Dios di okod ay he"a ta ipa'annungmu nan

† **1:9** Mid ni' di Timplun Apo Dios ti un anggay nan Tuldan Abung di wadan den timpu. At mid mapto' ya waday mangalih timplu eden timpu an ta"on un mid di ustuh timplu, unu bo'on ay ya mabalin goh an niyammah di nan permanenti an a'abung ta an aminda ya ma'alih timplu. ‡ **1:9** Hay nomnomon nan udum ya hiyay Nabagtun Padi, mu mid mapto'. § **1:9** Bahaom nan footnote di verse 9 ta innilaom di aatna. * **1:11** Hay pohdonan hapiton ya itulag Hannah ta nan imbaluynan lala'i ya mumbalin hi Nazirite (Num. 6:1-21). † **1:20** Mid mapto' ya nitungaw hidin 1105 B.C. ‡ **1:20** Hay pohdonan ibaga ya *na'daw ay Apo Dios*.

intulagmun Hiya." At hi Hannah ya nataynan hi abungda ta halimunanah den ung'ungngan imbaluyna ta nangamung un naphu.
24 Ya unat goh naphuh den ung'ungnga ya inyuy Hannah ad Shiloh hinan Tuldan Abung Apo Dios, ya inta'inday ohah manilhig an bakan tuluy tawona, ya ohay halub hi alena, ya ohay alewahhang an bayah.
25 Ya unat goh nalpah an ene'nongda din bakan Apo Dios ya inyuyda din ung'ungngan Eli.
26 Ya inalin Hannah ay hiyay, "Apu, immatunana' ay he"a? Immannung an ha"in din babain tinnigmun timma'dog hitun nunluwalun Apu tu'u.
27 Ya inluwalu' an idatnay imbaluy'u, ya ten impa'annungna, at taya.
28 At ten ibangngadmi ta idawatmin Apu tu'u, at heten nitaguana ya midawat hiyah enggana."
At nundayaw hi Samuel ay Apu tu'uh di.

2

Hay Luwalun Hannah
(Lk. 1:46-55)
1 Nunluwaluh Hannah an alyonay,

"Mun'amlonga' ahan ay Apo Dios ti nan indatnan wagah ay ha"in!
Ya abatla' mahkay ad ugwan nan namihul ay ha"in,
ya nidugah di umamlonga' ti binaliwana' ay He"a!

2 Mi'id ah ohah na'ahhamad hi umat ay He"a, Apu,
ti anggay He"an mi'id ah udum!
He"a ya anggay di Diosmi!
3 At da'yun mumpahpahiyan humapit ya ipogpogyu nan pumpabagtuanyu
ti nan Apu tu'u an Dios ya nanginnilan amin,
ya humalyaona nan tataguh nan inatda.

4 Ya mun'a'ipung nan panan nan mun'abi'ah an tindalu,
mu nan nakapuy ya mipabi'ahda.
5 Nan tatagun do'ol di tanuddah din hopapna ya bumo'lada ta way pangngalandah ononda,
mu din munhinaang hi hopapna ya diday adi mahinaangan mahkay.
Ya nan bahig ya mawaday pituh* imbabaluyna,
mu nan do'ol di holagna ya ma'ubah nan imbabaluyna.

6 Hi Apu tu'u ya abalinanan mangidat ya mamogpog hi pi'taguan
ti abalinanan patayon nan tagu,
ya abalinana goh an taguon.
7 Hi Apu tu'u ya wotwotonay udum hi tagu,
ya ipa'adangyanay udum.
Ya ipa'ampanay udum hi tagu,
ya ipabagtunay udum.
8 Ya nan nidugah an na'agwotwot ya idatnay pumhodanda,
ya nan nidugah di ana'ampada ahan ya pabagtuona dida
ta middumdah nan nun'abagtuy haadda ta way atondan me'gonan.

* **2:5** Hay itudun nan uyap an pituh nan Hudyu ya nagtud, at nan tagun waday pituh imbabaluyna ya alyonday nawagahan hiya ti ustu ahan.

Ti hi Apo Dios ad hakup hinan pognad ta way ipabunan tun luta,
9 ya ipapto'na goh di pundalanan nan tatagunan un'unnud ay Hiya,
Mu nan tatagun mangamangat hi nappuhi ya umuydah nan wadan
di pa'ahhelong
ti bo'on hay abalinan di taguy dumalat hi pumhodanda.

10 He"an Apumi ya ipattigmuh an amin hi tataguh tun lutay anidugah di
bungotmuh
nan binuhulmuh nan pama"iam ay dida.
Ti wada'ad abuniyan,
ya ipa'alim nan nidugah an atata'ot an pummoltam ay dida.
Mu waday pento'mun mun'alih pangidatam hinan ongol an abalinana
ta mi'id ah mangabak ay Hiya."†

11 Ya unat goh lempah Hannah an nunluwalu ya immanamut da Elkanah hi abungdad Ramah. Ya tinaynanda din ung'ungngan hi Samuel hidid Shiloh ta bumadang ay Eli an padih nan tamun Apo Dios.

Hay Pimmuhian nan Imbabaluy Eli

12 Ya daden duwan linala'in imbabaluy Eli ya na"appuhiy pangatdan adida e'gonan hi Apo Dios.
13 (Hay ugalin nan papadin den timpu ya wa ay di tagun umuy mange'nong hi onongna ta wa ay ta lumuwag nan nihaang an dotag ya immuy nan baal di padin nun'odon hi tuwi' an natulluy mitwi'.
14 Ya ta"on un wah din nibobongat nan dotag ya tingwi'na, ya inagawna, ya inalinay, "Hiyah te bagin nan papadi!" At hiyah ne ina'inat din papadih an amin hidin holag Israel an immuy ad Shiloh an nun'onong.)
15 Mu hay inat nan imbabaluy Eli ya ta"on un agguy nipulu' nan taba ya immuy nan baaldah nan tagun mun'onong, ya inalinay, "Idatmuy udum an dotag ta ipagan nan padi, mu adina pohdon un hay nalutun dotag di idatyu ti hay ma'atay pohdona!"
16 Ya gulat ta alyon nan tagun mun'onong hinan baal di, "Awni ta mipulu' nan taba ta malpah at ta"on unmu do'lon di alam!" mu alyon nan baal di, "Mahapul an idatmud ugwan, ti gulat ta adim at un'u eploh an alan!"
17 Heten bahol nan imbabaluy Eli ya nidugah an na"appuhih pannig Apo Dios ti agguyda ene'gonan nan ne'nong ay Hiya.

Hi Samuel an wad Shiloh

18 Mu hi Samuel ya innaynayunan intamuan hi Apo Dios. Ya ta"on un ung'ungnga ya nalubungan hi ephod an lubung di padi an hay niyamma ya mumpaha' an mundongngol an lo'ob.
19 Ya tinawon ya gun mun'ammah inanah nan it'ittang an magayad an lubung an ephod ta iyuynan hiyah nan pi'yayanan ahawanah nan umuyda pun'onngan hinan tinawon an e'nongda.
20 Winagahan Eli an padi da Elkanah ay ahawanan alyonay, "Hi Apo Dios ya idatnay udumnah holagyun ten babai ta waday mihukat eten endawna, ya indawatyun ibangngad goh ay Apo Dios!" Ya unat goh nalpah ya immanamutda mahkay hi abungda.
21 Ya enehmo'an Apo Dios hi Hannah, at nunholagonah tuluy linala'i ya duway binabai. Hi Samuel ya hidih nan Tuldan Abung hi nuntamuanah nan tamun Apo Dios di immel'elgana.

Hi Eli ya nan Linala'in Imbabaluyna

† **2:10** Itudunay aat Jesu Kristu.

22 Ya na'alla'ay mahkay hi Eli, ya dengngolna nan ato'aton nan imbabaluynan linala'ih nan tatagun holag Israel. Ti hay oha ya nan numpangelo'andah nan binabain bumadang hinan pantaw di Tuldan Abung‡ an pundayawan ay Apo Dios.
23 At alyonan diday, “Dengngol'uh nan tatagun holag Israel an amin nan na"appuhin inatyu! Mu anaad ta inatyu hana?
24 At da'yun imbabaluy'u ya adi maphod hanan donglo' an ulgu'ulgudon nan tatagun Apo Dios!
25 Ti gulat ta han tagu ya mumbahol hinan ibbanan tagu ya hi Apo Dios di manumalya enen numbahol. Mu gulat ta mumbahol nan tagun Apo Dios ya hay manumalya mah ay hiya?” Mu adida dongdonglon nan itugun amada ti hi Apo Dios di nangiyabulut an mapatoyda.
26 Ya din ung'ungngan hi Samuel ya emmel'ellog, ya pohpohdon Apo Dios ya nan tatagu hiya.

Hay Imbaag nan Propetah Nappuhin Ma'at hi Pamilyan Eli

27 Wada han propetan Apo Dios an immuy ay Eli, ya inalinan hiyay, “Hiyatuy inalin Apo Dios ay he"a: Undan agguy'u impattig di bi'ah'uh din hopapnah nahbutan din o'ommodyuh nan alid Egypt?
28 Ya hi Aaron di pento"uh nan holag di i'Israel ta hiyay padin umuy hinan pun'onngan ta gohbona nan incense, ya hiyay mangilubung hinan ephod an lubung di padih pi'hapitanan Ha"in. Ya indat'u goh ay hiya nan udumnan dotag an mipulu' an e'nong nan holag Israel ay Ha"in.
29 Ya anaad mah ta pohpohdonyuat goh an alan nan inyuldin'un e'nong nan tatagu' ay Ha"in an bo'on bagiyu? Ya anaad ta nidugdugah di pange'gonam hinan imbabaluymu ya un Ha"in? Anaad ta inyabulutmuy pangngalandah nan ma"ap'aphod an dotag hinan e'nongdan Ha"in ta hiyay itanudda?
30 Ha"in an Apuyun Dios di holag Israel di nangalih, Intulag'un da'yu ya nan holagyuy papadih enggana. Mu ad ugwan ya alyo' di, Pogpogo' hene! Ti nan mange'gon ay Ha"in di hiyay e'gona', ya nan mamihul ay Ha"in ya minganuyda.
31 Ya adi hinnuud at pogpogo' da'yun pamilya ya da'yun himpangapu ta mi'id ah ma'angang hi mala'ay ay da'yu!§
32 Ya nidugah di punlungdayaanyuh nan Tuldan Abung'u. Ya ta"on un'u wagahan nan holag Israel mu nan holagmu ya adida mala'ay, ya nun'atoyda.
33 Mu an amin ayun taguo' an ma'angang an muntamuh nan pun'onngan ya ta"on un ayu mataguh nan lugwayu ya nidugah di lungdayayu. Ya mun'atoy nan holagyu an ta"on unda ungunga.
34 Ya hay panginnilaam an umannung date nan inali' ya nan ma'at hinan duwan imbabaluymun da Hophni ay Phinehas ti mundehhandan mapatoy hinan ohay algaw.
35 Mu waday ohah pilio' hi padi' hi mangun'unud hi an amin hinan pohdo' hi atona,* ya idat'uy holagna ta inaynayundan itamuan nan pot'o' an mun'ali.

---

‡ **2:22** Mid ah udumnan verses an mangituduh aat nan binabain bumadang hinan pantaw di Tuldan Abung, at agguy tu'u inilay tamuda. § **2:31** Nipa'annung hinan I Sam. 4:11, ya I Sam. 22:18-19, ya I Ki. 2:26-27. * **2:35** Hi Zadok an ohan Nabagtun Padih din amatagun David (II Sam. 8:17; 15:24, 35; 20:25) ya nipallog hinan oha goh an Nabagtun Padin hi Abiathar ta oh'ohha hiyan ma'alih Nabagtun Padih din timpun nan Alin hi Solomon (I Ki. 2:35; I Chron. 29:22). (Bahaom nan footnote di II Sam. 8:17 ta innilaom di anaad ta duwadan Nabagtun Padi.)

36 Ya an amin nan na'angang an agguy napatoy hinan holagmu ya umuyda
munhippi an mun'adaw ay hiyah pihhu ya ma'an. Ya mumpahpahmo'dan
hiyan alyonday, Ta"on un da'mi pumbalinon hi baalyun papadi mu ta waday
pe"ananmi!"

3

Hay Numpattigan Apo Dios ay Samuel

1 Ya hinalimunan Eli heden ungan hi Samuel ta way inatnan nanginay-
nayun an bumadang hinan ipatamun Apo Dios. Ya henen gutudna ya
manghan di pi'hapitan ya pumpa'ilaan Apo Dios.
2 Ya wada han ohan nahdom ya nolo' hi Eli hinan olo'ana tuwali. Mu din
matana ya na'unabbaan, at adi umday pannigna.
3 Ya nan hilaw Apo Dios hinan Timpluna* ya agguy nadop, ya hidih nan
Timplu di nolo'an Samuel an awadan nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo
Dios.
4 Ya heden na'uy an tumalanu ya inayagan Apo Dios hi Samuel an inalinay,
"Samuel, Samuel."
Ya tembal Samuel an inalinay, "Wah tua', Apu!"
5 Ya timmagtag an immuy ay Eli, ya inalinay, "Tayaa', Apu."
Ya inalin Eli ay hiyay, "Agguy da'a inayagan. At mumbangngad'aat, ya
nolo"a." Ya numbangngad mah hi Samuel, ya nolo'.
6 Ya inayagan goh Apo Dios hi Samuel, at bimmangon, ya immuy ay Eli,
ya inalinay, "Anaad ta inayagana'?"
Ya tembal Eli an inalinay, "Imbaluy'u, agguy da'a inayagan, at mum-
bangngad'aat, ya nolo"a."
7 Ya agguy inilan Samuel di aat Apo Dios ti mi'id ah ni'hapitan Apo Dios
ay hiya.
8 Ya nun'ali goh hi Apo Dios ay Samuel hi pitluna. Ya bimmangon goh
hi Samuel, ya timmagtag an immuy ay Eli, ya inalina goh di, "Tayaa' ti
inayagana'."
Ya ninomnom mahkay Eli an hi Apo Dios di nun'ayag hinan ungan hi
Samuel.
9 Ya inalinan Samuel di, "Mumbangngad'a ta eka molo' ta mun'ali ay goh
hi Apo Dios ya inalim di, Apu, aga ta humapit'a ta donglo' an baalmu." At
numbangngad hi Samuel ta umuy an molo'.
10 Ya immuy hi Apo Dios, ya timma'dog hidi, ya nun'alin umat hi inatnah
din nahhun an inalinay, "Samuel! Samuel!"
Ya inalin Samuel di, "Humapit'a, Apu, ta donglo' an baalmu."
11 Ya inalin Apo Dios ay Samuel di, "Tigom ti adi madnoy at waday ato'
hidid Israel, at an amin di mangngol hinan aatna ya wumogwogdah ta'otda.
12 Ya madatngan ay henen algaw ya ipa'annung'un Eli ya nan pamilyana
din imbaga' hi ato' ay dida an din inali' hi hopapna ta nangamung di
angunuhna.
13 Ti ina'alli' tuwali ay hiyan moltao' nan holagnah enggana an dumalat
nan inilanan bahol nan imbabaluynah adida pange'gonan ay Ha"in, mu
agguyna impawa didan ta"on ahan hi unda adi dumngol.
14 At hiyah ne dumalat hi nangihapataa' an nan baholnan holag Eli ya adi
ahan mapogpog hi enggana an ta"on hi unda onngan."
15 Ya nolo' hi Samuel ta nangamung nawa'ah, ya bimmangon ta im-
bughulna nan pantaw di Tuldan Abung Apo Dios. Ya timma'ot hi Samuel
an nangibaag ay Eli hinan impa'innilan Apo Dios ay hiya.

* **3:3** Unu nan Tuldan Abung.

16 Mu inayagan Eli hiyan inalinay, “Samuel an imbaluy'u.”
Ya tembal Samuel an inalinay, “Wah tua', Apu.”
17 Ya inalin Eli ay hiyay, “Hay inalin Apo Dios ay he"a? Mi'id ahan ah
ihautmun ha"in ti nidugah di pummoltan Apo Dios ay he"ah unmu adi ibaag
an amin nan impa'innilanan he"a!”
18 At imbaag Samuel an amin ay hiyan mi'id ah inhautna. Ya inalin Eli
mah di, “Hiyah Apu tu'u, at atonay inilanah maphod.”
19 Ya hinahalimunan Apo Dios hi Samuel eden immel'elgana, at an amin
nan hapiton Samuel ya ipa'annungna.
20 Ya an amin nan holag Israel an mete"ah nan numpunhitud Dan hi appit
hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ta nangamung ad Beersheba hi
appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya immatunanda an hi
Samuel di napto' hi punhapiton Apo Dios hinan tatagu.
21 Ya innaynayun Apo Dios an niddum ay Samuel hi immayanad Shiloh,
at hidiy ni'hapitanan hiya. At wa ay di hapiton Samuel ya donglon an amin
nan holag Israel.

4

Hay Nanamhaman nan iPhilistia hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin

1 Henen gutudna ya immuy nan holag Israel ta gubatonda nan iPhilistia.
Ya nungkampudad Ebenezer, ya nungkampu goh nan iPhilistia ad Aphek.
2 Ya hennag nan tindalun nan iPhilistia nan tindaluda ta umuyda damu-
won nan tindalun nan holag Israel. Ya unat goh intagandan nunggugubat
ya inabak nan iPhilistia nan holag Israel, at hay uyap di numpatoydah nan
holag Israel ya opat di libuh nan tindaluh nan nunggugubatanda.
3 Ya unat goh numbangngad nan na'angang an tindaluh nan nungkam-
puanda ya alyon nan ap'apun di holag Israel di, “Anaad ta impa'abak ditu'un
Apu tu'ud ugwan hinan iPhilistia? At umuy tu'ud Shiloh ta alan tu'u nan
Kahon an Nittuwan nan Uldin Apu tu'u ta mihina mahkay ay ditu'u, at hiyay
bumaliw ta adi ditu'u abakon hinan pi'buhul tu'u!”
4 At nunhonagda din linala'i ta umuydad Shiloh an mangalah nan Kahon
an Nittuwan din Uldin Apu tu'un nidugah di abalinana an Hiya ya wagwah
dih nan gagwan nan cherubim.* Ya nan duwan linala'in imbabaluy Eli
an da Hophni ay Phinehas ya nitnuddah nan nangdon hinan Kahon an
Nittuwan nan Uldin Apo Dios.
5 Ya unat goh nidatong nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apu tu'uh nan
nungkampuanda ya an amin nan holag Israel ya enlotdan mumpangit'u' hi
amlongda, at ma'otgal tun lutah atondan tumanu'u'.
6 Ya unat goh dengngol nan iPhilistia an bumanugawda ya alyonday,
“Anaad nin ta omela'elagdah nan kampun nan Hudyu?”
Ya unat goh dengngolda an nidatong nan Kahon an Nittuwan nan Uldin
Apo Dios hinan kampuda
7 ya timma'otda nan iPhilistia an alyonday, “Nan Diosda ya wah nan
kampuda, at mahmo' tu'u ti mi'id ah umat hinah na'at hidin hopapna!
8 At mahmo' tu'u ti hay mamaliw ay ditu'uh nan abalinan nen mabi'ah
an Dios? Ti hiyah ne nan Dios an nangipaligligat hinan i'Egypt hinan
numbino'ob'on an dogoh hidin wadandah nan mapulun!
9 At ditu'un iPhilistia ya tumulid tu'u ti undan bo'on tu'u linala'i? Ti adi
tu'u ay ya ma'abak tu'u, ya ditu'uy baal nan Hudyun umat hidin namaalan
tu'un dida! At gubaton tu'u dida ti linala'i tu'u!”

* **4:4** Nan cherubim ya ohan kalahin di anghel Apo Dios.

10 At ginubat nan iPhilistia nan holag Israel, ya inabakda dida. Ya
nun'atoy nan tindalun nan holag Israel an tulumpuluy libu, ya din tindalun
mun'atagu ya numpangalayawda an numpumbangngaddah nan babluyda.
11 Ya hinamhamda din Kahon an Nittuwan din Uldin Apo Dios. Ya nan
duwan linala'in imbabaluy Eli an da Hophni ay Phinehas ya napatoyda.†

Hay Natayan Eli

12 Ya heden algaw ya wada han lala'in holag Benjamin an limmayaw an
nalpuh nan nunggugubatanda, ya immuy ad Shiloh. Ya nun'ahekhek di
lubungna, ya hupuhupu' di ulunah punlungdayaana.
13 Ya unat goh nidatong hinan babluy heden lala'i ya wah dih Eli an
inu'umbun hidin umbunanah nan pingit di kulhan munhohhood hi way
ipa'inniladah aat nan buhul ti omod'o'od'od ti ini ya way ma'at hidin Kahon
an Nittuwan nan Uldin Apu tu'u. Ya heden lala'i ya imbaagnan amin nan
na'na'at, at kumaniladan amin nan tataguh nan babluy.
14 Ya unat goh dengngol Eli nan kilan di tatagu ya inalinay, "Anaad ta
ahikikila an amin nan tataguh tun babluy?"
At heden lala'i ya nunnaudonan immuy hinan wadan Eli
15 an na'alla'ay an hay tawona ya nahiyam ta han walu, at na'unabbaan
di matana.
16 Ya inalin den lala'in Eli di, "Nalpuwa' hidih nan nunggugubatanmin
unna' limmayaw ad ugwan an algaw!"
Ya inalin Eli di, "At hay na'at mah tun imbaluy'u?"
17 Ya tembal den ungan nangipa'innilah nan na'at an inalinay,
"Nun'ipalayaw nan iPhilistia dida, ya nidugah an do'ol di nun'atoy hinan
tindalun holag Israel, ya nan duwan imbabaluymu an da Hophni ay
Phinehas ya ni'yatoyda goh, ya inalada din Kahon an Nittuwan nan Uldin
Apo Dios!"
18 Ya unat goh dengngol Eli nan inalin den lala'ih na'at hidin Kahon an
Nittuwan nan Uldin Apo Dios ya nalangad, at nagah hinan inumbunanah
nan way delloh di pantaw ya na'ipung di bagangna, at natoy ti na'alla'ay
tuwali ya mataba. Ya napat di tawon hi nun'ap'apuwanah nan holag Israel
ya un matoy.

Hay Natayan nan Nabalun Ahawan Phinehas

19 Ya hede han inapun Eli an ahawan Phinehas ya nunhabin magadyuh
di puntungawana. Ya unat goh dengngolna nan inulgudda an nahamham
nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios, ya hi ahawana ya hi Eli an hi
amada ya natoyda ya himbumagga ya dinumgoh di putuna, at nuntungaw.
20 At unat goh wan matoy ya inalin din babain namadang ay hiyah
nuntungawanay, "Pabi'ahom di punnomnomam ti lala'i nan intungawmu!"
Mu agguyna hiya tembal.
21 Mu nginadnanah den ung'ungnga ta hi Ichabod‡ an inalinay, "*Na'aan
nan pumhodan* nan holag Israel!" Ya manu ay inalinah ne ti nahamham nan
Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios hinan holag Israel, ya nan natayan
da Eli an hin'ama.
22 Ya impidwanan nangalin inalinay, "Mi'id di bumadang hinan holag
Israel ti nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ya nahamham!"

5

Hay Nihinan nan Kahon hinan iPhilistia

† **4:11** Nan liblu an *The Targum of Jonathan* ya ituduna an hi Goliath di namatoy ay da Hophni ay Phinehas, mu mid mapto'. ‡ **4:21** Hay pohdonan ibaga ya *na'aan nan pumhodan.*

1 Ya unat goh hinamham nan iPhilistia nan Kahon an Nittuwan nan Uldin
Apo Dios at enekakdad Ebenezer ta inyuydah nan babluy ad Ashdod.
2 Ya inyuydah nan Timplun Dagon* an bululda, ya indellohdan impatang.
3 Ya unat goh nabiggat ya nanelhelongda nan tatagud Ashdod an immuy
ya tinnigdan natu"in din bulul an hi Dagon, ya nunlulu'bub hinan lutah nan
way inayungan din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios. Ya innalda din
bulul an hi Dagon, ya impabangngaddah din nihinana.
4 Ya nabiggat goh ya nanelhelongdan immuy, ya tinnigda goh an natu"in
hi Dagon, ya nunlulu'bub hinan lutah nan way inayungan nan Kahon
Apo Dios. Mu din ulun Dagon ya naputulan, ya nan duwan ngamayna
ya naputulan goh, ya nun'iwallangdah nan way pantaw, ya anggay nan
odolnah na'angang.
5 Hiyah ne dimmalat ya engganad ugwan an algaw ya nan papadin
Dagon ya an amin nan tatagun umuy hinan Timplun Dagon ya mahapul
an ikanganda nan pingit di pantaw.
6 Ya nunligligaton Apo Dios nan tatagud Ashdod ya nan numpunhituh nan
heneggonda, at limpuhna didah pogha, at numpundogohda.
7 Ya unat goh ininnilan nan tatagud Ashdod nan ma'ma'at ay dida ya
inaliday, “Adi tu'u ihinah tu nan Kahon Apo Dios an dayawon nan holag
Israel ti ten nidugah di pangatnan ditu'u ya nan dayawon tu'un hi Dagon!”
8 At impa'ayagda ta na'amungdan amin nan a'apun nan iPhilistia, ya
inalidan diday, “Hay aton tu'uh nan Kahon an Nittuwan di Uldin nan Dios
di holag Israel?”
Ya tembaldan inaliday, “Mahapul an miyuy hidid Gath.” At enekakda mah
hidi nan Kahon an Nittuwan di Uldin.
9 Ya unat goh nalpah an niyuy nan Kahon hidid Gath ta inhinadah
di ya nunligaton goh Apo Dios nan tatagun den babluy, at nidugah di
ta'otda. Ya linipuhna goh didah pogha an ta"on nan ung'ungungnga ya nan
mina'ma'ilog.
10 At impiyuyda din Kahon ad Ekron.
Mu unat goh inamang nan tatagud Ekron an indatongda ya bimmanu-
gawda din tataguh nan babluy an alyonday, “Inyalidah tu nan Kahon an
Nittuwan di Uldin nan Dios di holag Israel ta omod un ditu'uy aminona an
patayon!”
11 Ya impa'ayagda goh nan a'ap'apud Philistia, ya alyondan diday,
“Ekakyu ni' ahan alan nan Kahon an Nittuwan di Uldin nan Dios di holag
Israel ta mibangngad hinan nihinana tuwali ti adi tu'u ay at aminon ditu'un
pumpatoy!” Ti nen do'ol di nun'atoy hinan abablubabluy ti nan tatagu ya
nunligligaton Apo Dios dida, hiyaat un nidugah di ta'ot an amin nan tatagu.
12 Ya nan tatagun agguy natoy ya nalipuhdah pogha, at kumaniladan
amin. Ya nan kiladan nen babluy ya immatam ad daya.

6

Hay Nangibangngadan nan iPhilistia hinan Kahon Apo Dios hinan Holag Israel

1 Nan Kahon an Nittuwan nan Himpulun Uldin Apo Dios ya nihinah nan
babluy di iPhilistia hi pituy bulan.
2 Ya impa'ayag nan iPhilistia nan papadida ya nan mumpun'utung an
inalidan diday, “Hay aton tu'uh nan Kahon nan Dios di holag Israel?
Ibaagyuy atonmin mangibangngad eden Kahon.”

* **5:2** Hi Dagon ya bulul di iPhilistia, ya hiya anuy hi agin El, ya hi aman Ba'al. Ya hay impapto'na anu ya nan nitanom.

3 Ya inaliday, “Gulat ta ipibangngad tu'uh nen Kahon hinan holag Israel
ya mahapul an waday iddumyuh Onong di Bahol enen Dios ta ma'aan di
baholyu. At umadaog ayu, ya hiyay panginnilaanyuh anaad ta moltaon
da'yu.”
4 Ya inalin nan iPhilistia di, “Hay aat nin nen Onong di Bahol hi idat tu'un
Hiya?”
Ya tembaldan inaliday, “Lemay balitu' an na'imul an ay pogha, ya lemay
balitu' an umat hi bu'at* di ammada ta miyunnud hinan uyap nan leman
a'ap'apun di iPhilistia. Ti bo'on ditu'un tataguy namolta ya anggay, mu ta"on
nan a'ali tu'u.
5 Mahapul an iyammayuy meyengngoh hinan nun'ap'ol an lamoh an
dodoghon tu'u, ya nan meyengngoh hinan bu'at an didanay impa'alin nan
Dios di holag Israel an mama"ih nan babluy tu'u ta henen atonyu ya hiyay
pundayawyun nen Dios di holag Israel ta olom ya ipogpognan mummoltan
ditu'u, ya nan dios tu'u, ya tun babluy tu'u.
6 Anaad ta ipa'odholyuy nomnomyun umat ayuh din i'Egypt ya hi Pharaoh
an impa'odholday nomnomda? Ti pinaligligat Apo Dios dida ya unda
mahkay iyabulut an makak nan holag Israel ad Egypt.
7 At mumpa'amma ayuh balbalun kalesa, ya mun'anap ayuh duwah nan
na'lum an baka, ya hamadonyu ta nan agguyda pinatnaan an nungguyud.
Hiyah ne panguyudyuh nan kalesa, ya inyuyyu nan imbaluydan uyaw
hinan pahtu hinan pukukanda.
8 Ya alanyu nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios, ya inluganyuh
nan kalesa, ya indulpigyun pi'lugan nan kahkahhon an nangittuwanyuh
nan balitu' an niyamma ta onong hi a'aliwan di bahol. Ya impaguyudyuh
nan baka ta nangamungdah nan pangiyayanda.
9 Mu a'ammangonyuh unna ipluy an umuy hinan babluy ad Beth
Shemesh.† Ya hidi ay di ayana at hiyah ne panginnilaan an hi Apo Dios di
nangidat hinan ligat tu'u. Mu gulat ta adi umuy hidi ya hiyay panginnilaan
tu'un bo'on Hiyay nangidat hinan ligat tu'u an un tuwali gagangaynan un
hay nalmun dogoh.”
10 At inunud nan tatagu din inalida, at immuyda innal din duwan bakan
na'lum, ya impaguyudda din kalesa, ya enekakda din ulbun an imbaluy din
baka ta inyuydah nan pahtu an impukuk.
11 Ya inluganda din Kahon Apo Dios hinan kalesa, ya indulpigda din
nittuwan din balitu' an inyammadan umat hi nun'ap'ol an lamoh ya umat
hi bu'at.
12 At impadeh din bakan ipluydah nan kulhan miyuy hi ad Beth Shemesh
ya unda nundadapuh an dimmaladalan an agguyda inhinghingngih nan
appit hi agwan unu wadhong, ya nan leman a'ap'apuh ad iPhilistia ya
nangun'unudda ta nangamung unda negpong hi igad ad Beth Shemesh.
13 Nan tatagud Beth Shemesh ya wah didan mumboto' hi wheat an umat
hi paguy hinan nundotal.‡ Ya unat goh inta'wadda ya inamangda din Kahon
Apo Dios, ya nidugah di amlongdah nanniganda.
14 Ya nidatong din kalesa nan payaw Joshua an iBeth Shemesh, ya
inta'dognah nan way neheggon hinan ongol an batu. Ya nunggihan nan

---

* **6:4** Mid mapto' ya nan bu'at di nangiwa'at hi dogoh hi abablubabluy, ya mid mapto' ya henen dogoh ya ma'alih plague an ohan atata'ot an kalahin di dogoh an itolman nan bu'at hinan tatagu.
† **6:9** Hay pohdon ten ngadan di babluy an ibaga ya *lugal hi awadan nan bulul an algaw*. Ya heten babluy ya wah nan igad di babluy ad Philistia ya ad Judah, ya nan holag Levi di nunhituh di (Josh. 21:13-16).
‡ **6:13** Hay timpuh abto'an nan wheat ad Israel ya April hi engganah June.

tatagu din ayiw an niyammah kalesa ta nanungudah nan bakan Onong an Moghob ay Apo Dios.
15 Ya nan holag Levi di nangila"uy hidin Kahon an Nittuwan di Uldin
Apo Dios ya din kahkahhon goh an nittuwan din balitu', ya impattu'dah
din ongol an batu. Ya heden algaw ya nan tatagud Beth Shemesh ya
nun'onongdah nan Onong an Moghob ya nan udum an onong an me'nong
ay Apo Dios.
16 Ya unat goh ina'amang din leman a'ap'apun nan iPhilistia hadin na'na'at
ya nakakdan nen algaw ta numbangngaddad Ekron.
17 Ya din leman balitu' an indat nan iPhilistia ta Onong di Baholda ta
me'nong ay Apo Dios ya nalpuy ohah ad Ashdod, ya nan oha ya ad Gaza,
ya nan oha ya ad Ashkelon, ya nan oha ya ad Gath, ya nan oha ya ad Ekron.
18 Ya hay uyap din balitu' an niyammah umat hi bu'at ya umat hinan uyap
di ahigihigib di hinohhan leman ap'apud Philistia. Ya nan ongol an batuh
nan uman Joshua ad Beth Shemesh an nangihinandah nan Kahon Apo Dios
ya ihtiguonan immannung an na'at. Wadah dih engganad ugwan.
19 Ya hi Apo Dios ya pinatoynay udumnah din tatagud Beth Shemesh an
namadah an nangihidip hi bunol den Kahon an Nittuwan di Uldina.§ Hay
lammung di tataguh nun'atoy ya napituda, at nidugah di nunlungdayaan
din tatagun dumalat nan na'at hinan i'ibbada.

Miyuy nan Kahon ad Kiriath Jearim

20 Ya inalin nan linala'ih ad Beth Shemesh di, “Undan udot way mangitulid
an adi tuma'ot enen Dios an na'abbagbagtun mi'id nipaddungana ya mi'id
ah baholna? Ya hay pangiyayan tu'u nin hinan Kahona ta adi mihinah tun
wadan tu'u?”
21 At nunhonagdah umuy mi'hapit hinan tatagud Kiriath Jearim ta aly-
onan diday, “Nan iPhilistia ya imbangngadda din Kahon an Nittuwan nan
Uldin Apo Dios, at umali ayu ta alanyu ta da'yuy okod.”

7

1 At immuy nan tatagud Kiriath Jearim an nangngal eden Kahon Apo Dios,
ya inyuydah abung Abinadab an nunhituh nan duntug. Ya ene'koddah nan
imbaluynan hi Eleazar* ta hiyay mangipapto' hinan Kahon ta iyadugna.

Hay Numpapto'an Samuel hinan Holag Israel

2 Nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ya nabayag di nihihinnanad
Kiriath Jearim ti duwampuluy tawon. Ya heden gutudna ya an amin nan
holag Israel ya nuntutuyuda, ya ente"ada goh an mangunud ay Apo Dios.
3 Ya ni'hapit hi Samuel hi an amin hinan holag Israel an inalinan diday,
“Gulat ta immannung an hay nomnomyu ya popohdonyu an mumbangngad
ay Apo Dios ya mahapul an itapalyu nan dios an nalpuh udum an babluy, ya
ta"on nan bulul an umat hi babain hi Ashtoreth. Ya mahapul an itulagyun
hi Apo Dios ya anggay di dayawonyu, at baliwan da'yuh nan aton nan
iPhilistia.”

---

§ **6:19** Waday tulun gina'un nittuh nan Kahon: (1) nan tibung an nittuwan nan ma'an an tinapay an indat Apo Dios hinan Hudyuh nan mapulun (Ex. 16:32-34), ya (2) nan hul'ud Aaron an himmalepeng an napaya'an (Heb. 9:4), ya (3) nan duwan ikab an batun nitud'an di Himpulun Uldin (Heb. 9:4). Mu hidin nangiyayan nan holag Levi eten Kahon hinan Timplun Apo Dios an impiyamman din Alin hi Solomon ya un anggay din duwan ikab an batuy nittu (I Ki. 8:3-9). Mid mapto' ya nan napitun linala'in iBeth Shemesh di nangngal hinan ma'an an tinapay ya nan hul'ud Aaron.

* **7:1** Mid mapto' ya da Abinadab ay Eleazar ya holag Levi, ya mid mapto' ya holag Aaron goh (bahaom nan footnote di I Sam. 6:9).

4 At nan holag Israel ya inunudda, at intapalda din bulul an hi Ba'al ya din
Ashtoreth ta inyohhada ta hi Apo Dios ya anggay di dayawonda.
5 Ya inalin Samuel ay diday, “Ma'amung ayuh ad Mizpah† ta hidiy
pangiluwalua' ay da'yun Apo Dios.”
6 Ya unat goh na'amungdah did Mizpah ya hinumwo'dah nan danum, ya
inhiitdah nan hinagang Apo Dios. Ya henen ohay algaw ya nun'ulatda, ya
nuntutuyudan alyonday, “Numbahol amin He"a, Apo Dios!” Ya hi Samuel di
nun'ap'apuh nangipapto' hinan holag Israel hidid Mizpah.
7 Ya unat goh dengngol nan iPhilistia an na'amung nan holag Israel hi
ad Mizpah ya inamung din a'ap'apuda nan tindaluda ta umuyda gubaton
dida. Ya unat goh dengngol nan holag Israel an na'uy nan iPhilistia ya
ma'atta'otda.
8 Ya inalidan Samuel di, “Adim ni' idinong an munluwalun Apu tu'un Dios
ta ibaliw ditu'uh nan iPhilistia!”
9 At innal Samuel din agguy naphun kalnilu, ya ene'nongnan Apo Dios
an genhobnan amin. Ya nunluwaluh Samuel ay Apo Dios ta ibaliwna nan
holag Israel, ya dengngol Apo Dios nan luwalun Samuel.
10 Ya heden pange'nongan Samuel hinan Onong an Moghob ay Apo Dios
ya nidatong nan iPhilistia an mangubat hinan holag Israel, mu nidugah di
inat Apo Dios an nangipa'idul ta nunluhitana nan iPhilistia, at mi'id poto' di
atondan lumayaw ta omod un inabak nan holag Israel dida.
11 At nan holag Israel ya nunnaudondan bimmuhu' ad Mizpah, ya
numpudugda nan iPhilistia. Ya impadaldalandan numpatoy didah eng-
ganay unda dimmatong ad Beth Kar.
12 At inummal hi Samuel hi batu ta hina"adnah nan numbattanan ad
Mizpah ya ad Shen, ya nginadnana ta hi Ebenezer‡ ti inaliday, “*Binadangan*
da'min Apo Dios!”
13 At nan iPhilistia ya na'abakda, ya adida mahkay umuy an mangubat
hinan holag Israel ti baliwan Apo Dios didah engganan de han atagun
Samuel an pumpapto'ana.§
14 Ya din babluy an penloh nan iPhilistia hinan holag Israel ya bi-
nangngadda, at hinakup mahkay nan holag Israel an mete"ad Ekron ta
nangamung ad Gath. Ya ta"on nan nun'eheggon an babluy an din lutadan
din kinaphul nan iPhilistia ya hinakup nan holag Israel. Ya impogpog
mahkay nan holag Amor an mangubat hinan holag Israel.
15 Hi Samuel di nanginaynayun an nun'ap'apun nangipapto' hinan holag
Israel hi engganah un natoy.
16 Hidin amatagun Samuel ya atawotawon ya gun umuy munle'le'od hi an
amin hinan babluy an mete"ad Bethel ya un ad Gilgal, ya un ad Mizpah ta
ipanuhna nan way lilin nan holag Israel an numpunhitun danen babluy.
17 Ya nalpah ay hana ya un mahkay mumbangngad hi ad Ramah hi
wadan di nunhituwana, ya hidi goh ya gunna ipanuh nan holag Israel. Ya
inyammana goh hidi nan pun'onngan ay Apo Dios.

8

Hay Namhodan nan Holag Israel an Waday Alida

† **7:5** Hay inadagwin nan babluy ad Jerusalem hi engganad Mizpah ya himpulu ta duwan kilomitlu.

‡ **7:12** Hay pohdonan ibaga ya *batu an bumadang*. § **7:13** Mu hidin timpun di nun'alian Saul ya numbangngad goh nan iPhilistia an nangubat hinan holag Israel (I Sam. 9:16; 10:5; 13:3, 5; 17:1; 23:27), mu bo'on hi Samuel di numpapto' enen gutud ti nan Alin hi Saul.

1 Ya unat goh nala'ay hi Samuel ya pento'na nan linala'in imbabaluyna ta
diday nun'ap'apun nangipapto' hinan holag Israel an mamadang ay hiya.
2 Ya hay ngadan nan pangpangullun imbaluyna ya hi Joel, ya hay ngadan
nan otob ya hi Abijah. Diday mun'ap'apuh ad Beersheba.
3 Mu agguyda inanung hi amada ti un hay pihhuy gamgamonda, at
mumpabayaddah nan ipanuhda, ya layah nan pamanuhdah nan diklamun
di tatagu.
4 At an amin nan a'ap'apun nan holag Israel ya na'amungda, ya immuydah
nan wadan Samuel hi ad Ramah,
5 ya inalidan hiyay, “Ten ad ugwan ya mala'ay'a, ya nan imbabaluymu ya
bo'on nan pangatmuy inanungda. At pot'om di ali ta way mangipapto' ay
da'min umat hinan udumnan babluy an waday alida!”
6 Mu hi Samuel ya agguyna ahan penhod henen inalida an mahapulday
mun'alin dida. At nunluwalun Apo Dios.
7 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Donglom an amin nan ibagan di tatagun
he"a. Bo'on he"ay din'ugda ti un Ha"in, ti adida pohdon hi un Ha"in di alida.
8 Ti nete"ah din nangekaka' ay didad Egypt ta engganad ugwan an algaw
ya gunna' din'ug ta hay nat'on an dios di dayawonda, at hiyaat unda aton
goh ay he"a.
9 At donglom ya inatmu nan alyonda. Mu padanam ahan dida, ya
inhamadmun mangibaag hi aat di aton nan a'alin mangipapto' ay dida.”
10 At inalin Samuel an amin nan inalin Apo Dios ay hiyah pamadanah nan
tatagun mangalin hiyah mahapulday ali.
11 At inalinan diday, “Umat hituy aton nan alin mangipapto' ay da'yu:
ti alana nan linala'in imbabaluyyu ta muntindaluy udum, ya pot'onay
udumna ta diday mangimunihuh nan kalesan ma'usal hi gubat. Ya nan
udum ya diday mangipangpangulu ya miyunud hinan kalesa,
12 ya pot'onay udumnah u'upihyalna ta diday ap'apun nan hinlibun
tindalu, ya hay udum ya ap'apun nan nabonglen tindalu, ya nan udum ya
diday mun'aladuh nan payawna, ya nan udum ya diday mumboto'. Ya wada
goh di pot'ona ta diday mun'ammah almas ya nan alimatung an miyammah
nan kalesan usalon di mi'buhul.
13 Ya alana goh nan imbabaluyyun binabai ta puntamuona dida
ta mun'ammadah bangbanglu, ya nan udum ya diday munhaang ya
mun'ammah tinapay.
14 Ya alana nan ma"aphod an payawyu ya nan galdenyun natamman hi
greyp ya olibo, ya indatnah nan u'upihyalna.
15 Ya alanay mun'iyapuluh nan paguyyu ya nan greypyu, ya indatnah nan
u'upihyalna ya nan baalna.
16 Ya alana goh nan tagalayu, ya nan ma"aphod an baka, ya dongkiyu ta
puntamuona dida ta munhulbidan hiya.
17 Ya alana goh di mun'iyapuluh nan a'animalyu, ya pumbalinon da'yuh
himbutna.
18 Ya awni ta madatngan henen gutudnah a'atana at kumila ayun dumalat
di aton nen aliyun piniliyu. Mu henen algaw an a'atana ya hi Apo Dios ya
adina donglon nan ibagayun Hiya.”
19 Mu nan tatagu ya agguyda kinulug nan namadan Samuel ay dida, an
undaat goh inaliy, “Adi nin aya umat hinay ma'at! Hay ma'ahhapul ya
waday mun'alin da'mi!
20 Ti pohdonmi an umat amih nan udumnan babluy an waday mangi-
papto' ay da'mi, ya hiyay mangipangulun da'mih un waday buhul!”

21 Ya unat goh dengngol Samuel an amin nan nanapit nan tatagu ya
impidwanan nangibagan Apo Dios.
22 Ya inalin Apo Dios ay Samuel di, “Abulutom nan ibagada ta idatam
didah alida.”
Ya unat nalpah hana ya inalin Samuel hinan tatagun holag Israel di, “An
amin ayu ya mumpanga'anamut ayuh nan babluy an nunhituwanyu.”

9

Hay Nun'ah'upan da Saul ay Samuel

1 Wada han adangyan an tagun hay ngadana ya hi Kish an holag
Benjamin. Hi Kish ya imbaluy Abiel an ap'apun Zeror an holag di a'apun
Bekorath an a'apun Aphiah.
2 Ya wada han lala'in imbaluy Kish an hay ngadana ya hi Saul an maphod
di alala'ina ya unga. Ya mi'id ah lala'ih nan holag Israel hi nipaddung hinan
amaphod di alala'ina, ya ta'ta'nang ya un didan amin an holag Israel.
3 Ya wada han namenghan ya na'utaw di udumnan dongkin Kish, at
inalinan Saul an imbaluynay, “Awitom di ohah nan baal tu'u ta mitnud ay
he"a ta umuyyu anapon nan nun'a'utaw an dongki tu'u.”
4 Ya immuyda inanap hinan dudunduntug ad Ephraim, ya mi'id, at
innayundan immuy nun'anap hinan lutad Shalisha, ya mi'id. At immuyda
goh nun'anap hinan lutad Shaalim, ya mi'id hidi. Ya immuyda goh hinan
lutan Benjamin an nun'anap, ya mi'id goh di inah'upandah di.
5 Ya unat goh nidatongdah nan babluy ad Suph ya inalin Saul hinan baal
an ni'yibbanay, “Untaat umanamut ti ini ya ditaat goh di iyod'od ama, ya
bo'on din nun'a'utaw an dongki!”
6 Mu inalin han baal ay hiyay, “Ihna han propetan Apo Dios eten babluy,
ya hiya ya me'gonan ti an amin nan ibaagna ya mepto'. At umuytan
mangibagan hiya ta olom ya ibaagnay awadan din udum an dongki.”
7 Ya inalin Saul di, “Gulat ta umuytan hiya ya hay idatta ti ten napuh di
balunta?”
8 Ya tembal han baal an alyonay, “Wah tu han itang an silver an pihhu',
at hiyay idat'un hiya ta way atonan mangibaag hi wadan nan udum an
dongki.”
9 (Hidin hopapnad Israel ya hay ugalin nan holag Israel ya mahapul an
umuydah nan tagun mumbabbaag hi un way pohdondan ibaga. Ya danen
ma'alih mumbabbaag ya ad ugwan ya diday ma'alih propetan Apo Dios.)
10 Ya inalin Saul di, “Maphod nan ninomnommuh atonta, at umuyta mah.”
At impadehdan umuy hinan babluy an wadan di nunhituwan nan propetan
Apo Dios.
11 Ya heden punti'idandah nan duntug an miyuy hinan babluy hi wadan
nan propeta ya dinamuda nan do'ol an babalahang an umuy humagub. Ya
inalidan diday, “Wah na nan propetan Apo Dios?”
12 Ya tembal din babalahang an inaliday, “Nen un pa'alluh an nahhun an
immuy hinan babluy ya un da'yu! At punnaudonyu, at ah'upanyu hiya ti
un pa"alih tun babluy ti nan tatagu ya waday e'nongdad ugwan hidih nan
lugal an pun'onngan hinan tulid di duntug.
13 Ya pohdonyu ay an tigon ya punnaudonyun umuy ta ah'upanyu ti
ag'aga ya ipadehnan umuy hinan duntug an pun'onngan. Ti wah didan
mamannod ay hiya. Ti adida mangan ta nangamung un dumatong ta
itobotbalnan Apo Dios nan ne'nong ya un mahkay mangan nan tatagun
na'ayagan. At punnaudonyun umuy ta ah'upanyuh nan babluy ti agguy ni'
immuy hinan duntug!”

14 At immuydah nan babluy, ya wan hi'itangan unda immatam ya
dinamudah Samuel an umuy hidih nan duntug an mundayaw.

15 Ya hidin agguy nadatngan ni' nan algaw an immayan Saul ya ina'allin
tuwali Apo Dios ay Samuel di,

16 “Hinan mabiggat hinan at hitun olas ya honogo' ay he"a han lala'in
nalpuh nan holag Benjamin. Ya hiitam hiyah lana ta idawatmu ta hiyay
panginnilaan an hiyay pento"u an mun'ap'apuh nan tatagu' an holag
Israel. Hiyay mangibaliw ay da'yun tatagu' hinan at'aton nan iPhilistia an
buhulyu ti tinnig'u nan nipaligligatanda, ya dengngol'u goh nan pumpah-
pahmo'andan Ha"in.”

17 Ya unat goh tinnig Samuel hi Saul ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Hiyah
ne lala'ih inali' ay he"an mun'ap'apuh mangipapto' hinan tatagu'.”

18 Ya himmigup hi Saul hinan pantaw nan allup di babluy, ya tinnignah
Samuel, ya inalinay, “Itudum ni' di wadan di abung nan mumbabbaag.”

19 Ya tembal Samuel an inalinay, “Ha"in nan alyondan mumbabbaag. At
iyun'unnayun umuy hidih nan buludnah wadan di pundayawan ta unna'
mangunud. Ad ugwan ya me"an'a ya nan baalmun ha"in. Ta hi ma'et hinan
helhelong ya un'u ibaag an amin di ngadan ne an nomnomonyun ibagan
ha"in ta malpah ya un ayu umanamut.

20 Ya adim nonomnomon nan dongkin tuluy algaw di naluh hi
na'utawanda ti na'ah'upanda. Hay ma'ahhapul at ya nan namnamaon nan
i'ibba tu'un holag Israel an mun'ap'apun mangipapto' ay dida an mi'id di
udum an anggay he"a ya an amin nan pamilyan amam.”

21 Ya tembal Saul an inalinay, “Ha"in ya nalpuwa' hinan holag Benjamin
an na"ahnot hinan holag Israel, ya da'min himpangapu ya mibilang an
na'ampay nitaguanmi! Ya anaad ta alyom ay ha"in di umat hina?”

22 At inawit Samuel hi Saul ya han baalna, ya enehgopna didah nan abung
an wadan di na'amung, ya impabuna didah nan umbunan di me'gonan an
tagun nihagang hinan na'amung an tatagun na'ayagan an hay uyapda ya
tulumpuludan amin.

23 Ya inalin Samuel hidin munhaang di, “Iyalim din dotag an din indat'un
he"a an inali' hi italeponmu.”

24 At inyuy din munhaang din nilahhin an lamoh di ulpu, ya inyuyna
impatang hi inayungan Saul, ya inalin Samuel di, “Hiyah te impatalepon'uh
nidadaan hi bagim. At ihdam ti hiyah ne nilahhin hi bagim ad ugwan hi
iddumam hitun tatagun inayaga'.”

At nangan da Saul ay Samuel eden algaw.

25 Nalpah heden nundayawandan Apo Dios ya nundadyudah nan babluy.
Ya initnud Samuel hi Saul ta inyuyna hiyah nan nundotal an atap di
abungna ta hidiy nangidadaanandah olo'ana.

Hay Nangidawatan Samuel ay Saul ta Hiyay Mun'ali

26 Ya unat goh wan na'uy an mawa'ah ya binangon Samuel hi Saul an
alyonay, “Bumangon'a ta itudu' di dalan hi owonyu.” At bimmangon hi Saul
ta pimmitawdan Samuel, ya immuydah nan kulha.

27 Ya unat goh wan binataananda nan babluy ya inalin Samuel ay Saul
di, “Alyom hinan baalmu ta ipangpang'una, ya inta'dogmuh na'amtang ta
ibaag'un he"a nan inalin Apo Dios.” At inalina mah ta nangun'unna din baal
an immuy.

10

1 Ya inalan Samuel nan alewahhang an nittuwan di lanan olibo, ya
inhiitnah ulun Saul,* ya inungnguna, ya inalinay, “Manu ay ato' ti he"ay
pento' Apo Dios an mun'ap'apun ditu'un holag Israel, ya he"ay mangipapto'
ya mamaliw ay didah nan binuhulda.
2 Ya awni ta umuy'a ta taynana' ad ugwan at ah'upanyu han duwan
linala'ih nan way nilubu'an Rachel hinan hinakup di lutan Benjamin hi ad
Zelzah. Ya alyondan he"ay, Nan dongki an ekayu anapon ya na'ah'upan, mu
ad ugwan ya bo'on nan dongkiy nonomnomon amam mu he"ay nidugah
hi nonomnomona an alyonay, Hay ato' nin an manginnilah wadan han
imbaluy'u?
3 At ituluyyun umuy ta nangamung un ayu dumatong hinan wadan di
ongol an ayiw hidid Tabor, ya waday damuwonyu goh hi tulun linala'in
umuy mun'onong ay Apo Dios ad Bethel. Nan oha ya waday impi'ugnah nan
tuluh ukkon an gandeng, ya nan oha ya waday inodnanah tulun tinapay, ya
nan ohan miyatlu ya inodnana han lalat an nittuwan di bayah.
4 Ya apngaon da'an dida, ya idatdan he"ay duwah tinapay, ya mahapul an
alam nan idatda.”
5 Ya intuluy Samuel an himmapit an inalinay, “Ya nalpah ay hene ya
impadehyun ituluy an munti'id hinan duntug ad Gibeah an bagin Apo Dios†
an neheggon hinan nungkampuan nan iPhilistia. Ya wa ay ta miyatam
ayuh nan pantaw di babluy ya wadaday damuwonyuh himpamulog an
propetan mumpundadyudan nalpuh nan pun'onngan hinan duntug. Ya
pun'ipagangohday bi'ungda, ya tambourines, ya tungngali, ya alpa. Ya
daden propeta ya hapitonday ma'at hi udum di algaw.
6 Ya nan Na'abuniyanan an Lennawa ya miyodol ay he"a, at Hiyay
mangidat hi abalinam, at mabalin an middum'an didah nan ato'atondan
mangibaag hi ma'at hi udum di algaw.
7 Ya ten alyo' ay he"a ta wa ay ta ma'at hanan amin ya mahapul an unudom
an amin di logom hi ipanomnom Apo Dios ay he"ah atom.
8 At mangun'unna'an umuy hi ad Gilgal, ya hinoda' hidih pituy algaw. At
hay umalia' ya e'nong'un Apo Dios nan Onong an Moghob ya nan Onong di
Pi'lenggopan, ya itudu' ay he"ay mahapul hi atom.”
9 Heden nanaynan Saul ay Samuel ya linuman Apo Dios di nomnom Saul,
ya henen algaw ya na'at an amin din inali'alin Samuel ay hiya.
10 Ya unat goh nidatong da Saul ya nan baalnad Gibeah ya wadaday
himpamulog an propetan nanamun dida. Ya nan Na'abuniyanan an
Lennawa ya niyodol ay Saul, at niddum ay didan mangat hinan at'atondan
mangibaag hi ma'at hi udum di algaw.
11 Ya nan tatagun nanginnilan hiyah din hopapnan nannig hinan
ato'atona ya alyonday, “Hay na'at nin hinan imbaluy Kish an hi Saul? Undan
numbalin hi propetan Apo Dios?”
12 Ya tembal nan ohan lala'in iGibeah, ya inalinay, “Hay aat nin di
o'ommodda?” Ya mete"an de ya waday na'alih un niddum goh hi Saul hi
propeta an umat ay dida.

---

* **10:1** Na'at hidin 1050 B.C. † **10:5** Ad Gibeah di nunhituwan Saul, ya numbino'ob'on di ngadana an nitudo' hinan Biblia: (1) ad Gibeah (I Sam. 10:10), ya (2) ad Gibeah an nan numbabluyan nan holag Benjamin (I Sam. 13:2), ya (3) ad Gibeah an babluy din hi Saul (II Sam. 21:6), ya (4) ad Gibeah an bagin Apo Dios (I Sam. 10:5). Ya hay pohdon ten angunuh an ngadanan hapiton? Penhod Apo Dios an innilaon Saul an henen babluy ya bagina an Dios an bo'on bagin nan iPhilistia an ta"on hi un hidiy nungkampuanda.

13 Ya unat goh nalpah hana ya nunti'id hi Saul hidih nan pun'onngan an
wah nan tulid di duntug.
14 Ya tinnig nan ulitaon Saul hiya ya nan baalna, ya inalinay, “Hay
inayanyu?”
Ya inalin Saul di, “Immuy ami nun'anap hidin dongkin na'utaw, mu
agguymi inah'upan, at hiyanan immuy amin Samuel.”
15 Ya inalin han ulitaon Saul ay hiyay, “Ibaagmu ni' ay ha"in di inalin
Samuel ay da'yu!”
16 Ya tembal Saul hi ulitaonan inalinay, “Din na'utaw an dongki ya
na'ah'upan.” Mu agguyna imbaag ay ulitaonay nangalyan Samuel an hiya
ya mun'ali.

Mipa'innilan hi Saul di Ali

17 Ya unat goh naluh di atnay algaw ya impa'ayag Samuel an amin nan
tatagun holag Israel ta na'amungda ta mundayawdan Apo Dios ad Mizpah.
18 Ya inalinah nan tataguy, “Hiyah te ipa'innilan Apu tu'u an Dios an
inalinay, Ha"in di nangekak ay da'yud Egypt, ya binaliwa' da'yuh nan
i'Egypt ya an amin nan udumnan babluy an nangipaligligat ay da'yu.
19 Ha"in di Diosyun nangibaliw ay da'yuh nan nunligligatanyu. Mu ad
ugwan ya din'uga', ya un ayuat goh mumbagah aliyu. Ta"omman un umat
hina ya umali ayu ta ma'amung ayuh nan hinagang'u an mete"ah nan
himpangapu ya nan nahlaganyun pamilya.”
20 Ya unat goh inayagan Samuel ta neheggondan amin nan ahimpahim-
pangapun holag Israel ya nan holag Benjamin di pinilin Apo Dios.
21 Inayagan goh Samuel ta meheggonda nan hinohhan pamilyan di holag
Benjamin, ya nan pamilyan Matri di hiyay pinilin Apo Dios. La'tot ya napilih
Saul an imbaluy Kish. Mu unat goh anapondah Saul ya mi'id.
22 At imbagada goh ay Apo Dios an inaliday, “Un nin agguy dimmatong
henen tagu?”
Ya inalin Apo Dios di, “Hiya ya immuy nipo"oy hinan wadan di kalga.”
23 At nunnaudondan immuy an nangawit ay hiyah di. Ya unat goh
inyuyda ta ni'ta'dog hinan tatagu ya hiyay ta'ta'nang ya un nan tatagun unda
mun'egpong hi pu'olnan amin.
24 Ya inalin Samuel hinan tataguy, “Hiyah te pinilin Apo Dios hi
mun'ap'apun da'yu! Mi'id ah ohan ditu'uh mipaddung ay hiya!”
At an aminda ya init'u'dan mangalih, “Minaynayun di pun'aliam!”
25 At hi Samuel ya imbaagnah nan tataguy aat di ali ya nan tamuna, ya
intudo'nah ohay liblu, ya impatangnah nan wadan di hinagang Apo Dios.‡
Ya unat goh nalpah ya hennag Samuel nan tatagu ta
mumpanga'anamutdah a'abungda.
26 Ya ta"on un hi Saul ya immanamut hinan abungnad Gibeah an inibbaan
din nun'abagtuy haaddan indatan Apo Dios hi pamhoddan hiya.
27 Mu nan udumnan tatagun nappuhiy nomnomda ya inaliday, “Hay aton
nen tagun mangibaliw ay ditu'u?” At pinihuldah Saul, at agguyda indatan
hi adawnah nangipattigandah pange'gonandan hiya an ali. Mu hi Saul ya
un didindinong.

11

Hay Nangabakan Saul hinan holag Ammon

‡ **10:25** Hay nangipatangana nin ya nan Tuldan Abung Apo Dios.

1 Hi Nahash an holag Ammon ya initnudna nan tindaluna ta umuyda
buhulon ad Jabesh Gilead.* Ya an amin nan tatagud Jabesh ya inalidan Na-
hash di, “Iyammam di puntutulagan tu'u, at abulutonmin he"ay mumpapto'
ay da'mih itamuanmi.”
2 Ya inalin Nahash di, “Mabalin an iyamma' di puntutulagan tu'u, mu hay
mahapul ya bohlengo' an amin di agwan hi matayu† ta baino' an amin nan
holag Israel.”
3 Ya inalin nan a'ap'apud Jabesh ay hiyay, “Pituy algaw ni' di maluh hi
panodam ay da'mi ta munhonag amih nan baal ta umuyda le'don an amin
nan babluy an wadan nan holag Israel ta ulgudonday aatna. Ta gulat ay ta
mi'id di bumadang an mangibaliw ay da'mi ya mabalin an humuku amin
he"a.” Ya inabulut Nahash nan inalida.
4 Ya din hennagda ya nidatongdad Gibeah an awadan di nunhituwan Saul.
Ya imbaagdan amin hinan tatagu nan ma'at ay dida, ya an amin nan tatagun
nangngol ya enlotdan ahikikila.
5 Ya wan na'uy an umanamut hi Saul an nalpuh payawna an ginuyudnay
duwan bakana ya inalinay, “Hay na'at hinan tatagu ta way ohaan ahikik-
iladan amin?” At imbaagdan hiya nan inalin nan iJabesh an inulgud nan
baal.
6 Ya unat goh dengngol Saul din inalida ya niyodol nan Na'abuniyanan an
Lennawan hiya, at nidugah di bimmungtana.
7 Ya innalnay duwah baka, ya pinaltina, ya numpuhitna, ya impiyuynan
ipiwanah an amin hinan abablubabluyu an wadan nan holag Israel. Ya
daden nangiwanah ya umat hituy inalin Saul hi alyondah nan tatagu: “An
amin nan tatagun adi mitnud ay da Saul ya hi Samuel an umuy mi'gubat
ya maphit goh an umat hinan na'at hinan baka!” At impata'ot Apo Dios an
amin nan holag Israel, at mun'u'unnudandan amin din tatagu ta umuyda
badangan hi Saul.
8 Ya inamung Saul an amin nan tataguh ad Bezek, ya hay uyap nan holag
Israel ya tuluy gahut di libu, ya tulumpuluy libuh nalpuh holag Judah an
niddum ay dida.
9 Ya inalidah din baal an nahnag an nalpud Jabesh di, “Mumbangngad
ayu ta umuyyu ipa'innilah nan babluyyu an hi mabiggat hinan muntongay
algaw ya mabaliwan ayu.” Ya unat goh dengngol nan iJabesh henen inulgud
nan baal an hennagda ya nidugah di amlongda.
10 At immuyda ay Nahash, ya inaliday, “Hi mabiggat hinan muntongay
algaw ya humuku ami ta nangamung ayuh nan atonyun da'mi.”
11 Ya unat goh nabiggat hi helhelong‡ ya pinanuh Saul nan tatagu ta
nun'atluona didah tuluy himpampun, at nunnaudondan immuy ta in-
alikupda nan nungkampuan nan buhulda an holag Ammon, at ginubatda
dida. Ya unat goh nuntongay algaw ya do'ol di numpatoydah nan holag Am-
mon. Din na'angang an agguy natoy ya nun'iwa'atdan numpapangalayaw
an way ohaan mid poto' di ayanan mipo"oy.

Hay Nangipidwaandan Nangibaagan an hi Saul di Alida

12 Ya inalin nan tatagun Samuel di, “Hay ngadan din tatagun nangalih
un adi mabalin hi Saul an mumpapto' ay da'mi? Ibaagyuy ngadanda ta
patayonmi dida!”

---

* **11:1** Hay awadan ten babluy ya hinan numbabluyan Manasseh an niyappit hi appit hi buhu'an di algaw an wah nan Wangwang an Jordan. † **11:2** Hay planun Nahash ya ta pa"ionay abalinan nan pumana ta adi umday pannigda. ‡ **11:11** Hay olasna ya alas dos hi engganah alas sais.

13 Mu hi Saul ya inalinay, “Ad ugwan an algaw ya mi'id ah mapatoy! Ti ad
ugwan di namaliwan Apo Dios ay ditu'un holag Israel!”
14 At inalin Samuel hinan tataguy, “Ma ayu ta umuy tu'ud Gilgal ta hidiy
pangipidwaan tu'un mangibaag an hi Saul di ali tu'u.”
15 At an amin nan tatagu ya immuydad Gilgal an pundayawan ay Apo Dios
ta hidiy nangipidwaandan nangibaagan an hi Saul di alida. Ya nun'onong
da Saul ya nan i'ibbanan holag Israel hi Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios,
at inihdadah den ene'nongda, ya nun'am'amlongda.

12

Hay Hinapit Samuel hi Akakanah nan Tatagu

1 Inalin Samuel hinan i'ibbanan holag Israel di, “Ha"in ya inunud'un amin
nan inaliyuh ato', ya ten waday aliyu!
2 Ya hiyay mangipapto' ay da'yud ugwan ti ha"in ya ten nala'aya', ya
na'ubanan di buu"u, mu wah na nan imbaluy'un mimiddum ay da'yu.
Nete"ah din a'unga' ya ha"in di ap'apuyu ta engganad ugwan an algaw.
3 Gulat ta waday inat'uh nappuhi ya ibaagyud ugwan hinan hinagang Apo
Dios ya nan alin pento'na. Ya ibaagyuh un waday innal'uh bakayu unu
dongkiyu. Wada mah di binalbaliya' ya pinaligat'un da'yu? Ya wada mah
di innal'uh nan mili"ud an lagbu ta ta"on un nibahhaw ya pinaphod'u? Ya
gulat ta waday inat'un dane ya mahapul an bayada' an amin ay da'yu!”
4 Mu tembaldan inaliday, “Agguy da'mi binalbaliyan, ya agguy da'mi
pinaligat, ya mi'id ah logom hi innalmuh nan tatagu.”
5 Ya inalin Samuel ay diday, “Hi Apo Dios di mun'ihtigu ya nan pinilinan
aliy mun'ihtigud ugwan an algaw an da'yu ya mi'id ah inah'upanyuh
numbahola' ay da'yu.”
Ya inaliday, “Immannung an hi Apo Dios di ihtigu tu'u.”
6 Ya inalin goh Samuel hinan tataguy, “Hi Apo Dios di namto' ay da Moses
ay Aaron, at diday nangekak hidin o'ommod tu'uh nan babluy ad Egypt.
7 At tuma'dog ayu, ya duminong ayu ta ipa'innila' ay da'yun amin di
impattig Apo Dios ay da'yuh maphod ti imbaliw da'yu ya din o'ommod tu'u.
8 Ya hidin inayan da Jacob ya nan a'apu tu'uh did Egypt ya pinaligatda
didah di. At din a'apu tu'u ya ingkiladan numpahmo' ay Apo Dios, at
hennagna da Moses ay Aaron ta diday nangekak ay didad Egypt ta inyalida
dida ta munhitudan ten luta.
9 Mu inaliwandah Apu tu'u an Diosda, at hiyaat unna inyabulut an
buhulon hi Sisera an ap'apun nan do'ol an tindalun Hazor.* Ya inyabulutna
goh an buhulon nan iPhilistia† ya nan alid Moab‡ din o'ommod tu'uh din
penghana, at inabakda dida.
10 Ya numpahpahmo'da mahkay ay Apo Dios an inaliday, Muntutuyu ami
ti din'ugmi He"a ta nundayaw amih nan bulul an hi Ba'al ya hi Ashtoreth!
Aliwam ni' nan numbaholanmi ta ibaliw da'mih nan mamuhul ay da'mi ta
He"a mahkay di dayawonmi!
11 At hennag Apo Dios hi Jerub-Ba'al,§ ya hi Barak,* ya hi Jephthah,† ya
ha"in an hi Samuel‡ ta nabaliwan ayuh nan mamuhul ay da'yun wah nan
nunlene'woh. At mi'id di al'alin da'yuh nan numpumbabluyanyu.
12 Mu unat goh tinnigyu da Nahash an alin di holag Ammon an umalin
mangubat ay da'yu ya inaliyun ha"in di, Mahapulmiy ali ta way mumpapto'
ay da'mi! an ta"on unyu inilan wadah Apu tu'u an Diosyu an Hiyay aliyu!

---

* **12:9** Judg. 4:7. † **12:9** Judg. 3:31; 10:7; 13:5. ‡ **12:9** Judg. 3:12-30. § **12:11** Unu hi Gideon (Judg. 6:1-8:35). * **12:11** Judg. 4:1-5:31. † **12:11** Judg. 11:11-12:15. ‡ **12:11** I Sam. 7:2-14.

13 At ad ugwan ya taya nan ali an pohdonyun odowon, at ten hi Apo Dios
di namto' hi aliyu ta hiyay mangipapto' ay da'yu.
14 Ya gulat ta hi Apo Dios di e'gonanyu at Hiyay dayawonyu ya donglonyu
ya adiyu du'gon nan Uldina, ya gulat ta umat hinay atonyu at ta"on nan
aliyun mangipapto' ay da'yu ya hi Apo Dios di unudona at umannung an
maphod di ma'at ay da'yu.
15 Mu gulat ta adiyu donglon nan alyon Apo Dios, ya din'ugyu nan Uldina
at nidugah di pangilatanan da'yun umat hi nangatnah din o'ommodyuh
penghana.
16 At ad ugwan ya duminong ayu ta hamadonyun tigon nan nidugah an
aton Apo Dios hi ipattignan da'yu!
17 Adi umudan ad ugwan ti ma'ugaw, mu munluwalua' ta ipa'alin Apo
Dios di idul ya udan. Wa ay ta mipa'annung ta ma'at hete ya hiyay
panginnilaanyun numbahol ayun Hiyah numbaganyuh aliyuh mangipapto'
ay da'yu."
18 Ya nunluwaluh Samuel ay Apo Dios, at heden algaw ya impa'idulna, ya
inongolnay udan eden algaw. At nan tatagu ya nidugah di nange'gonandan
Apo Dios ya hi Samuel.
19 Ya an amin nan tatagu ya inalidan Samuel di, "Iluwaluan ni' da'min Apu
tu'un Diosmu ta adi ami ni' mun'atoy ti ten unmi gun udman nan do'ol an
baholmih nan pangibaganmih mahapulmih ali!"
20 Ya inalin Samuel hinan tataguy, "Adi ayu tuma'ot ti ta"on hi unyu
ina'inat di nappuhi mu ihamadyu ta hay nomnomyu ya Hiya ya anggay di
dayawonyu, ya adiyu ahan du'gon hi Apo Dios.
21 Ya adi ayu mundayaw hinan bo'on immannung an dios ti mi'id ologdan
bumadang ay da'yu, ya adi da'yu baliwan ti mi'id abalinanda.
22 Hi Apo Dios ya inhamadnan nangali an adi da'yu inganuy an tataguna
ti da'yuy pinilina.
23 Ya ha"in ay ni' ya adia' ahan mumbahol ay Apo Dios an dumalat nan
adi' pangiluwaluan ay da'yu! Ya itudutudua' da'yuh nan ma'andong ya nan
nahamad hi atonyu.
24 Hay maphod ya hi Apo Dios di e'gonanyu, at hay nomnomonyu ya Hiya
ya anggay di dayawonyu. Ya nomnomonyu ta adiyu aliwan din nidugah an
inatnan bimmadang ay da'yu.
25 Mu gulat ta inaynayunyun gun mumbahol at nan binuhulyu ya abakon
da'yun amin an ta"on nan aliyu ta hamhamon da'yun iyuy hinan udum an
babluy."

13

Hay Nangubatan di Holag Israel hinan iPhilistia

1 Hi Saul ya tulumpuluy tawonah din nangete"anan nun'ali, at numpapto'
ad Israel hi napat ta han duway tawon.
2 Pinilin Saul di tuluy libuh linala'in holag Israel. Ya duway libuy linala'ih
niddum ay Saul hi ad Mikmash hinan dudunduntug an babluy ad Bethel,
ya hinlibuy niddum ay Jonathan hi ad Gibeah an nan numbabluyan nan
holag Benjamin. Ya nan udumnan tatagun agguy napili ya hennagna dida
ta numpanga'anamutdah abungda.
3 Da Jonathan ya ginubatda nan tindalun di iPhilistia hinan nungkam-
puandad Geba, ya inabakda dida. Ya gapu ta dengngol nan iPhilistia henen
na'at at hennag Saul nan baalna ta impagangohday talampet an amin hinan
bababluyda ta panginnilaan nan Hudyu eden na'at.

4 Ya an amin nan holag Israel ya dengngolda an nan tindalun Saul
ya inabakda din tindalun di iPhilistia hinan nungkampuandad Geba. At
na'ayaganda ta middumdan Saul hi ad Gilgal.
5 Ya na'amungda an amin nan iPhilistia ta nundadaanda ta umuyda
gubaton nan holag Israel. Tuluy libuh kalesan punluganan di umuy
mi'gubat, ya onom di libuh nan linala'in munlugan eden punluganan di
mi'gubat, ya nan tindaluda ya do'olda ahan an umatdah nan panag hinan
pingit di baybay an adi ma'yap. Ya immuyda nungkampud Mikmash hi
appit hi buhu'an di algaw hi ad Beth Aven.
6 At unat goh inilan nan udum an holag Israel nan aatda an tindalun di
iPhilistia at nidugah di ta'otda, at immuyda nun'ipo"oy hinan liyang, ya nan
ma'inayiw, ya nan daplah, ya nan maluhung an liyang, ya nan bitu, ya nan
way bubun.
7 Ya nan udumna ya binad'angda nan Wangwang an Jordan ta immuydah
nan babluy ad Gad ya ad Gilead. Mu hi Saul ya agguy nakak ad Gilgal, ya an
amin din tatagun nitnud ay hiya ya ahiwowogwogdah ta'otda.
8 Ya pituy algaw di nanodan Saul ay Samuel ti hiyah ne algaw hi
intulagnah umaliana, mu agguy immuy hi Samuel ad Gilgal. Ya nan i'ibban
Saul an tindalu ya na'ahinutdan nun'akak an tinaynanda hiya.
9 Ya agguy nehodan hi Saul, at inalinah nan tataguy, “Ekayu umalah
Onong an Moghob ya din Onong di Pi'lenggopan ta e'nong tu'u ta ihda tu'u.”
At hiyay nange'nong hinan Onong an Moghob.
10 Ya unat goh wan lempahnan nange'nong hinan Onong an Moghob ya
dimmatong hi Samuel. Ya nala"uy hi Saul ta ayna damuwon ta apngaona
hiya.
11 Ya inalin Samuel ay hiyay, “Anaad ta inatmuy umat hina?”
Ya tembal Saul an inalinay, “Manu ay inat'u ya tinnig'un nun'akak nan
tatagun tinaynana', ya agguy'a immalih din gutud di algaw an intulagmuh
dumatngam, ya den ihnada nan iPhilistia an na'amungdad Mikmash!
12 Ya inali' di, Na'uyda nan iPhilistia an munli'ub ay da'mih tud Gilgal, ya
ini an ten agguya' numpahmo' an mumpabadang ay Apo Dios! At hiyaat
unna' napilitan an nange'nong hinan Onong an Moghob!”
13 Ya inalin Samuel ay Saul di, “Na"appuhi ahan henen inatmu! He"a ya
agguymu inunud nan immandal Apu tu'un Dios hi immandalnah atom! Ya
gulat ta inunudmu at hi Apo Dios ya ipinaynayunay pumpapto'am hinan
holag Israel, ya ta"on nan holagmu ya diday mun'alih mid pogpogna.
14 Mu ad ugwan ya adi minaynayun di pun'alian nan holagmu. At
mumpilih Apo Dios hi ohah lala'ih mangunud ay Hiyah punhaadonah
mangipapto' hinan tataguna ti he"a ya agguymu inunud nongkay nan
immandalna!”*
15 Ya nakak hi Samuel ad Gilgal ta immuy ad Gibeah an numbabluyan
nan holag Benjamin. Ya enyap Saul nan tindalun nataynan ay hiya, ya un
hi'itangan onom di gahut.
16 Ya da Saul ay Jonathan an imbaluyna ya nan tindalun niddum ay
dida ya nungkampudad Geba. Ya hay nungkampuan nan iPhilistia ya ad
Mikmash.
17 Ya nan iPhilistia ya nun'atludan nagogodwa. Nan ohan himpampun ya
ta ipluydad Ophrah hinan babluy ad Shual,
18 ya nan ohan himpampun ya inipluydad Beth Horon, ya nan miyatlun
himpampun ya inipluydah nan way igad an ma'uhdungan hinan Nundotal
an Zeboim an neheggon hinan mapulun.

* **13:14** Ac. 13:22.

19 Hidid Israel ya mi'id ay didan Hudyu ah nanginnilan mumpanday ti adi
pohdon nan iPhilistia hi unda innilaon an mangammah hanggap ya gayang.
20 Mu an amin nan holag Israel ya nundadyudah nan babluy nan iPhilistia
ta ipahaitda nan aladuda, ya gabyunda, ya wahayda, ya nan kumpayda.
21 Ya hay bayad di punhaitandah wahay ya gayang ya waluy gramus hi
silver. Ya hay bayad di punhaitandah aladu ya gabyun ya opat di gramus hi
silver.
22 At henen algaw an ni'buhulanda ya mi'id ah hanggap unu gayang
hi inodnan nan tatagun holag Israel an nitnud ay da Saul ay Jonathan.
An anggay da Saul ay Jonathan an imbaluynay nangdon hi hanggapda ya
gayang.

Hay Nangabakan da Saul ay Jonathan hinan iPhilistia

23 Ya nan iPhilistia ya hennagday tindaluda ta umuyda guwalyaan nan
bihhang an dalan hi ad Mikmash.

14

1 Wada han ohay algaw ya inalin Jonathan an imbaluy Saul hinan ungan
lala'in mun'od'odon hi hapiawnay, “Umali'a ta umuytah nan nungkampuan
nan iPhilistia hidih pangngelna.” Mu henen ninomnom Jonathan ya
agguyna imbaag ay amanan hi Saul.
2 Ya hi Saul ya nungkampudah nan awadan di ayiw an pomegranate ad
Migron an neheggon ad Gibeah. Hay uyap di tindalun amana ya unda
hi'itangan onom di gahut.
3 Hay ohah nan tatagun Saul ya nan padin nunlubung hi ephod an hi
Ahijah an hina' Ahitub an pogtang Ichabod an hina' Phinehas an holag Eli
an din padin Apo Dios hi ad Shiloh. Hi Saul ya nan tataguna ya agguyda
inilah un nakak hi Jonathan.
4 Da Jonathan ya mahapul an ad Mikmash di pange'wanda ta way atondan
umuy hinan nungkampuan nan iPhilistia. Waday duwan o"ongol an batun
numpinangngel hinan kalata, ya hay ngadan di oha ya Bozez, ya nan oha
ya Seneh.
5 Nan oha ya wah nan niyappit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di
algaw an nihagang ad Mikmash, ya nan oha ya niyappit hi agwan hi un
hagangon di buhu'an di algaw an nihagang ad Geba.
6 Hi Jonathan ya inalinah nan mun'od'odon hi hapiawnay, “Ma'a ta
umuytah nan wadan di nungkampuan nan iPhilistia an agguy nanginnilan
Apo Dios an agguy nakugit. At olom ya badangan ditan Apo Dios ti mi'id
mangipawan Apu tu'uh nan atona ti pangabakonay tataguna an ta"on unda
nahnot unu do'ol!”
7 Ya inalin han mun'od'odon hi hapiawnay, “Mabalin an atom an amin
nan pohdom ti ha"in ya pohdo' goh an amin nan nomnomom hi atom, at
badanga' he"a.”
8 At inalin Jonathan ay hiyay, “Ma'a mah ta umuyta meheggon hi wadan
di tatagu ta mumpatigawtan dida.
9 Ya gulat ta alyondan ditay, Ita'dogyuh na ta da'miy umalin da'yu! ya
inta'dogtah nan wadanta, ya adita munti'id an umuy ay dida.
10 Mu gulat ta alyonday, Da'yuy umalih tun wadanmi! ya unta munti'id
an umuy. Ya hiyah ne pangimmatunan an badangan ditan Apu tu'u ta
abakonta dida.”

11 At immuydan duwah nan wadan di nungkampuan nan iPhilistia, ya
numpatigawda. Ya unat goh tinnig nan iPhilistia dida ya hinhannulon-
dan alyonday, “Tigonyun numpangabuhu'da nan Hudyuh nan liyang an
nipo"oyanda!”
12 Ya nan linala'in wah nan nungkampuanda ya binugawanda da
Jonathan ya din mun'od'odon hi hapiawnan alyonday, “Munti'id ayuh tu
ti waday itudumin da'yu!”
Ya inalin Jonathan hinan mun'od'odon hi hapiawnay, “Mangunud'an
ha"in ta munti'idta ti hi Apo Dios ya inyabulutnan ipa'abak dida ay ditu'un
holag Israel!”
13 At inyadap Jonathan an nunti'id, ya nangun'unud ay hiya din
mun'od'odon hi hapiawna. Ya ente"an Jonathan an ginubat nan iPhilistia,
at nuntu"ina dida, ya din mun'od'odon hi hapiawna ya gun mangunud an
mumpamatoy ay dida.
14 Ya henen hopap di nangubatan da Jonathan an didan duwah nan
mun'od'odon hi hapiawna ya pinatoyday duwampuluy linala'ih nan iPhilis-
tia an nun'iwa'atdah hi'itangan nabongley mitlus eden numpapattayanda.
15 At nan iPhilistia ya womogwogdah ta'otda, ya ta"on nan udum an
tindalun wadah nan udum an kampu, ya nan udum an tindalun nitnud an
umuy mi'buhul. Ya umalyog nan luta. Nidugah henen inat Apo Dios an
nangipata'ot ay dida!

Hay Na'abakan nan iPhilistia

16 Ya nan tindalun Saul an inhinanah ad Gibeah hinan numbabluyan
nan holag Benjamin ya tinnigda din do'ol an tindalun nan iPhilistia an
mumpangalayaw an mi'id poto' di ayandan mipo"oy ti timma'otda.
17 At inalin Saul hidin u'upihyalnay, “Uyaponyu nan tatagu ta innilaonyuy
ngadan han mi'id ay ditu'u.” Ya unat goh enyapda ya da Jonathan ya din
tindalun mun'od'odon hi hapiawnay mi'id hidi.
18 Ya inalin Saul hinan padin hi Ahijah di, “Iyalim din Kahon Apo Dios.”
(Ti heden gutudna ya wan didan holag Israel nan Kahon an Nittuwan nan
Uldin Apo Dios.*)
19 Ya heden pi'haphapitan Saul hinan padi ya gun umal'alla din pumpa-
pattayandah nan nungkampuan nan iPhilistia, at inalin Saul hinan padiy,
“Ammunana, ya adim iyali.”
20 At hi Saul ya an amin din tindalunan niddum ay hiya ya na'amungda,
ya impadehdan umuy mi'gubat hinan iPhilistia. Ya unat goh nidatongda ya
tinnigda nan tindalun di iPhilistia an didaan numpapattoyda ti way ohaan
ahi'a'amungaw.
21 Ya din Hudyun niddum hinan iPhilistia hidin hopapna ya nakakda ta
immuyda niddum hinan i'ibbadan holag Israel an din impangulun da Saul
ay Jonathan.
22 Ya unat goh dengngol nan udumnan dida an din immuy an nipo"oy
hinan dudunduntug ad Ephraim an numpangalayaw nan iPhilistia ya bim-
muhu'da ta immuyda niddum an mangubat hinan iPhilistia, at pindugda
dida ta engganay linauhandad Beth Aven.
23 Henen algaw ya binaliwan Apo Dios nan holag Israel.

Hay Nanganan Jonathan hi Iyu'an

---

* **14:18** Hay itudun nan udumnan nitud'an di Hapit Apo Dios ya hay ephod di impiyalin din Alin hi Saul an bo'on nan Kahon Apo Dios. Ya mid mapto' ya hay ephod di nepto' an nibalin an bo'on nan Kahon Apo Dios.

24 Ya nan tindalun holag Israel ya ahilunglungtuydan den algaw ti
munhinaangda ti hi Saul ya nunhapataona didan inalinay, “Ma'idutan nan
tagun mangan hinan malgom an ma'an eten algaw hi engganah mahdom ta
nangamung un'u alan di awit'uh nan binuhul'u!” At an amin din tindaluna
ya mi'id ah nanamtam hinan malgom an ma'an.
25 Ya an amin nan tindalu ya nidatongdah nan inalahan an do'ol di iyu'an.
26 Ya unat goh hinumlu' din tindaluh nan inalahan ya tinnigdan ahi-
tutuduy danum di iyu'an, mu mi'id ah ohah mando' hi manamtam ti
tuma'otdah nan nihapata.
27 Mu hi Jonathan ya agguyna dengngol din namadanan amanah nan
tatagu, at induh'alna din ayiw an inodnanah din iyu'an, ya nun'inumnay
danumna, ya naluman di matanan pinumpumhod di punle'nanan pim-
matal di pannigna.
28 At inalin nan ohah nan ni'yibbadan tindaluy, “Hi amam ya inhamadnan
namadan hinan tatagun inhapatanan inalinay, Ma'idutan nan tagun man-
gan ad ugwan an algaw! At hiyaat un ahihinaang an amin tun tindalu!”
29 Ya inalin Jonathan di, “Hi ama ya unna paligligaton tun tataguna!
Tigonyun pinumpumhod di punle'na' an wada mahkay di bi'ah'u ti nan-
gana' hi iyu'an!
30 On'onayna nin at ahan hi unyu inan nan kinaphulyun ma'an hinan
ni'gubatanyu, at do'do'ol at nin di numpatoyyuh nan binuhul tu'u!”
31 Henen algaw ya inabak nan holag Israel nan iPhilistia an ente"aday
gubat ad Mikmash ta engganad Aijalon, at nidugah ahan an ahilunglung-
tuydan amin din tindalun nun'ahinaangan.
32 At nunnaudondan nundopap din kalnilu, ya baka, ya nan uyaw an
bakan din kinaphuldah nan binuhulda, ya numpaltin din tatagu, mu
dumalat nan nidugah an hinaangda ya numpi'yihdaday dalan din animal.
33 Ya waday dimmatong, ya imbaagdan Saul an inaliday, “Numbahol nan
tatagun Apo Dios hi nangihdandah nan dotag an agguy na'aan di dalana!”
Ya inalin Saul ay diday, “Nidugah ahan an nappuhih nen inatyu, at
ulinonyu ah ongol hi batuh tun wada'.”
34 Ya inalin Saul di, “Umuyyu alyon an amin hinan i'ibba tu'un holag
Israel ta way ohan didaan nun'iyalidah tu nan bakada ya kalniluda ta hituy
pamaltianda ya inihdadah tu. Adi maphod hi unda pun'ihda nan dotag an
waday dalana ta hiyay dumalat hi pumbaholandan Apo Dios!” At an amin
din tatagu ya nun'iyuydan nen nahdom di bakada ta pinaltidah di.
35 Ya nun'ammah Saul hi pun'onngan ay Apo Dios. At hiyah ne hopap di
inyamman Saul hi pun'onngan.
36 Ya inalin Saul hidin tindalunay, “Hi mahdom ya nundadyu tu'u ta
gubaton tu'u nan iPhilistia ta nangamung mawa'ah ta pumpatoy tu'u didan
amin ta pun'ala tu'un amin di logom an wan dida.”
Ya inalin din tatagun hiyay, “Unudonmi nan malgom hi nomnomom an
maphod.”
Ya inalin nan padiy, “Ibaga tu'uh mahhun ay Apo Dios.”
37 At inalin Saul ay Apo Dios di, “Mabalin mah an mundadyu ami ta
umuymi gubaton nan iPhilistia, ya pangabakon da'mi?” Mu hi Apo Dios ya
agguy tinumbal enen algaw.
38 At impa'ayag Saul an amin nan a'ap'apun di tindalu, ya inalinan dida ta
innilaonday aat nan bahol an na'at eden algaw.
39 Ya inalin Saul di, “Hay ngadan Apo Dios an baliw tu'un holag Israel
an ta"on un han imbaluy'un hi Jonathan di ma'ah'upan hi numbahol ya
immannung an mahapul mapatoy!” Mu an amin nan na'amung an tatagu
ya mi'id ah nambal ay hiya.

40 At inalinan amin hinan holag Israel di, “Tuma'dog ayun amin hinan
pangngelna ta tuma'dog amin Jonathan an imbaluy'uh nan pangngelna.”
Ya inalin nan tataguy, “Unudonmi nan pohdom hi atonmi.”
41 At nunluwaluh Saul ay Apu tu'un Dios, ya inalinay, “Ibaagmun da'mi
nan numbahol.” Ya inyu'nuhda, ya da Jonathan ay amana an hi Saul di
na'u'nuh, at na'innila an bo'on nan tataguy numbahol.
42 Ya inalin Saul di, “Iyammayuy ma'u'nuh ta iyu'nuhmi ay Jonathan an
imbaluy'u!” Ya unat goh inyu'nuhda ya hi Jonathan di napto'.
43 At inalin Saul ay Jonathan di, “Ibaagmun ha"in di inatmu!”
Ya imbaagnan inalinay, “Un'u enedho' din ngamngam nan inodna' an
hul'ud hidin danum di iyu'an, ya tinamtama'. Ya anaad udot ta hiyay
dumalat hi ataya'?”
44 Ya inalin Saul di, “Ta"on hi unna' patayon ay Apo Dios hi un'a adi
mapatoy, Jonathan!”
45 Mu inalin nan tatagun Saul di, “Adyu'ah un tu'u patayon hi Jonathan!
An un hiyay dimmalat hinan nangabakan tu'un holag Israel! Ihapatamin
Apo Dios an mi'id ah magah hinan buu'na an ta"on ah oha ti nan inatnad
ugwan an algaw ya hi Apo Dios di bimmadang!” At nan tatagu ya
binaliwandah Jonathan ta agguy napatoy.
46 At indinong da Saul an gun mamdug hinan iPhilistia, at
numpanga'anamutdah nan babluy an numpunhituwanda.

Hay Nangabakan nan Tindalun Saul

47 Ya unat goh inayun Saul an nun'alih nan holag Israel ya ginubatnan
amin nan babluy an nan nunlene'woh an ad Moab, ya ad Ammon, ya ad
Edom, ya ginubatna goh nan alih ad Zobah ya ad Philistia. Ya an amin nan
ni'gubatana ya hiyay gun nangabak.
48 Ta"on nan holag Amalek ya inabakda, at binaliwan Saul nan holag
Israel hinan gun mangubat ay dida.

Hay Pamilyan Saul
(I Chron. 8:33)

49 Hay imbabaluy Saul hi linala'i ya da Jonathan, ya hi Ishvi, ya hi Malki-
Shua. Ya duway binabain imbabaluyna an hay ngadan nan pangpangullu
ya hi Merab, ya hay ngadan nan udidian ya hi Michal.
50 Ya hay ngadan han ahawan Saul ya hi Ahinoam an imbaluy Ahimaaz.
Ya hay ngadan nan ap'apun di tindalun Saul ya hi Abner an imbaluy Ner an
hi ulitaon Saul.
51 Ya hi Kish di hi aman Saul, ya hi Ner di hi aman Abner, at numpogtang
da Kish ay Ner an imbaluy Abiel.
52 Ya heden gutud di atagun Saul ya nidugah di inatdan ni'gugubat hinan
iPhilistia. At wa ay di tigon Saul hi nala'eng unu nan natulid an lala'i ya
ayagana ta middum hinan tindaluna.

15

Hay Nummoltaan Apo Dios hinan Holag Amalek

1 Wa han ohan algaw ya inalin Samuel ay Saul di, “Ha"in di hennag Apo
Dios ta indawat'u he"a ta he"ay alin mangipapto' hinan holag Israel. At
donglom nan alyon Apo Dios ay he"a.

2 Hiya hatuy inalin Apo Dios an nidugah di abalinanan inalinay, Moltao'
nan tatagun holag Amalek* ti dimmalat nan inatdah nan holag Israel hidin
nunggugubatandah nalpuwandad Egypt.†
3 At umuy ayu ta gubatonyu nan holag Amalek, ya numpa"iyun amin
nan malgom an wan dida. Ya adiyu adyuan dida. Pumpatoyyun amin nan
linala'i, ya binabai, ya an amin nan ung'ungungnga, ya nan pa'ittungaw, ya
nan baka, ya kalnilu, ya kamilu, ya nan dongki."
4 At inamung Saul nan linala'i, ya enyapna didah did Telaim, ya duway
gahut di libuh tindalu, ya niddum nan himpuluy libun tindalun nalpud
Judah.
5 Ya initnud Saul dida ta immuydah nan babluy nan holag Amalek, at
immuyda numbota' hidih nan ginnaw hinan babluy.
6 Ya inalinah nan holag Ken‡ di, "Makak ayu ta taynanyu nan holag
Amalek ta adimi da'yu itagam an pi'pattoy ay dida! Ti da'yu ya impattigyuy
ulayyuh din holag Israel hidin nalpuwandad Egypt." At an amin din holag
Ken ya nakakda ta tinaynanda nan holag Amalek.
7 At ente"an da Saul an ginubat nan holag Amalek, ya inabakda an nihipun
ad Havilah ta engganad Shur hi appit di buhu'an nan algaw hi un ta wah did
Egypt.
8 Ya numpatoydan amin nan tatagun wah di an holag Amalek. Ya
hinamhamda goh hi Agag an alida, mu agguyda pinatoy,
9 ya agguyda goh pinatoy nan mun'aphod an kalnilu, ya baka, ya nan
maphod an uyaw an baka, ya uyaw an kalnilu, ya an amin nan mun'aphod.
Ya an amin din nun'appuhiy tigawda ya inamindan numpatoy.

Hay Nangaanan Apo Dios ay Saul ta Adi Mun'ali

10 Ya hin'alina ya himmapit hi Apo Dios ay Samuel, ya inalinay,
11 "Muntutuyua' an namto' ay Saul hi ali ti din'uga', ya agguyna goh inunud
nan immandal'un hiya." Ya munlungdaya ahan hi Samuel, ya inlablabinan
numpahpahmo' ay Apo Dios.
12 Hidin nabiggat hi helhelong ya nangag'agah Samuel an nangipadeh
ta umuyna damuwon hi Saul, mu waday nangibaag an hi Saul ya immuy
ad Carmel. Ya hidi anuy nangipiyammaanah binattuh panginomnoman ay
hiya ya un umuy ad Gilgal.
13 Ya unat goh nidatong hi Samuel hinan wadan Saul ya inalin Saul ay
hiyay, "Maphod un da'a wagahan ay Apo Dios! Ya inunud'un amin nan
immandal Apo Dios hi ato'!"
14 Ya inalin Samuel di, "Anaad ta ihnay donglo' hi alin di kalnilu ya baka?"
15 Ya inalin Saul di, "Hay innal nan tatagu' hinan holag Amalek an
inadyuanda nan mun'ap'aphod an kalnilu ya baka ta way e'nongdan Apu
tu'un Diosmu. Ya an amin din udumna ya numpatoymi."
16 Ya inalin Samuel ay Saul di, "Dindinong'a ta ibaag'un he"a nan inalin
Apo Dios ay ha"in ad a"u."
Ya inalin Saul di, "Ibaagmu ta donglo'."
17 Ya inalin Samuel ay hiyay, "He"a ya inilam an na'ampay haadmuh din
hopapna, mu numbalinon da'an Apo Dios ta he"ay alin nan holag Israel.
18 Ya hennag da'yun Apo Dios ta umuyyu gubaton nan holag Amalek, ya
inaminyun pumpatoy ta mi'id ah ma'angang ti na"appuhiy pangatda.

---

* **15:2** Bahaom nan footnote di Ex. 17:8 ta innilaom di aat Amalek. † **15:2** Ex. 17:8-16. ‡ **15:6** Inahawan Moses nan ohan holag Ken (Ex. 2:16, 21-22; Num. 10:29; Judg. 1:16; 4:11), ya nan udumnan holag Ken ya ni'yuydah nan holag Israel hidin immayandad Canaan, ya ni'babluy di udum ay didad Canaan hinan Hudyu (I Sam. 27:10; Judg. 1:16; 4:17-23; 5:24; I Chron. 2:55).

19 Ya anaad ta agguymu inunud nan immandal Apo Dios? Ya anaad ta
inamnawam daten gina'u ta omodnay un da'a pa'appahiwon ay Apo Dios?"
20 Ya inalin Saul ay Samuel di, "Inunud'u ahan an amin nan immandal
Apo Dios hi ato' ti immuy amin hinan nannaganan ha"in ta impa'annung'un
amin nan inalinah ato'! At hinamhammih Agag an alin nan holag Amalek,
ya numpatoymin amin nan holag Amalek.
21 Mu nan tindalu' ya pinilida nan mun'aphod an kalnilu ya baka, ya
agguyda ni'patoy ta inyalidah tud Gilgal ta way me'nong ay Apu tu'un
Diosmu."
22 Ya inalin Samuel di,
"Hi Apo Dios mah ya nidugah di immamlonganah nan Onong an
Moghob an e'nongmu
ya un nan pangunudam hinan Hapitna?
Hay pangunudan ay Hiyay na'ahhamad ya un nan onong,
ya nahamhamad nan pangngolan hinan Hapitna
ya un nan pange'nongan hinan mataban buta'al an kalnilu!
23 Hay adi pangunudan hi Tuguna ya bahol an umat hi aton nan mun'utung,
ya umat goh hinan pungngohoyan hi alyona
an bahol damdamah nen paddungnay un daydayawon nan adi maku-
lug an dios.
At dumalat nan agguymu nangunudan ay Apo Dios ya din'ug da'ah
ali."
24 Ya inalin Saul ay Samuel di, "Numbahola' ti imbahhaw'u an agguy'u
inunud nan Tugun Apu tu'u! Manu ay ya unna' tuma'ot hinan tatagu, at
nan inaliday inunud'u.
25 Mu hom'ona' ni' ahan ta aliwam henen bahol'u, ya mi'bangngad'an
ha"in hinan awadan nan tatagu' ta mundayawa' ay Apo Dios."
26 Ya inalin Samuel ay Saul di, "Adia' mi'bangngad an mi'yalin he"a ti
agguymu inunud nan Tugun Apo Dios ay he"a, at hiyaat un da'a din'ug hi
alin nan holag Israel!"
27 Ya unat goh munligguh hi Samuel ta makak ya ginalamtuy Saul an
enedonah lubungna, ya napi"i.
28 Ya inalin Samuel ay hiyay, "Ad ugwan an algaw ya bo'on he"a mahkay
di alin nan holag Israel ti impaboltan Apu tu'uh nan ni'tunglubmu an
nahamhamad ya un nan haadmun paddungnay unna pini"in he"an umat
hi nanguyudam hi lubung'un napi"i.
29 Hiya an madayaw an Dios nan holag Israel ya bo'on tagu, at adi
munlayah, ya adi maluman di nomnomna."
30 Ya inalin Saul di, "Immannung an numbahola', mu ta"on ni' ya
impattigmuy pange'gonam ay ha"in hinan hinagang nan a'ap'apu, ya nan
tatagu', ya nan hinagang an amin nan holag Israel! Ya maphod un'a mitnud
an mi'bangngad ay ha"in ta way ato' an mi'dayaw ay Apu tu'un Diosmu!"
31 At inabulut Samuel, at ni'yuy ay Saul. Ya nundayaw hi Saul ay Apo Dios.
32 Ya unat goh dimmatongdah di ya inalin Samuel di, "Iyaliyuh tuh Agag
an alin nan holag Amalek." At inyuydah Agag.
Ya mundenol hi Agag ti alyonah nomnomnay, "Mundenola' ti adia'
patayon ti gulat unna' mapatoy at pinapattoya' hidin hopapna!"
33 Mu inalin Samuel ay hiyay,
"He"a ya inubahmuy holag di do'ol an binabai!
At ad ugwan ya mi'id ma'angang hi holag inam!"
At pinatoy Samuel hi Agag an nundotnaynah nan hinagang di pun'onngan
ay Apo Dios hi ad Gilgal.

34 At immanamut hi Samuel an immuy hi abungnad Ramah, ya nunti'id
hi Saul hi abungnad Gibeah.
35 Ya agguy im'immuy hi Samuel an nannig ay Saul ta nangamung
un natoy, mu hiya ya nidugah di lungdayanah nan na'at ay Saul, ya
muntutuyuh Apo Dios hi namto'anan Saul hi alin nan holag Israel.§

16

Hay Napto'an David hi Ali

1 Ya inalin Apo Dios ay Samuel di, "Anuud di pangidinngam hi pangilung-
dayaam hinan na'at ay Saul hi nangaana' hi alin nan holag Israel?
Punuwom nan ha'gud hi lanan di olibo, ya impadehmu ta umuy'a ad Beth-
lehem ta umuymu anapon hi Jesse ti pento"uy ohah nan lala'in imbaluyna
ta hiyay mihukat an mun'ali."
2 Ya inalin Samuel di, "Hay ato' an umuy? Ti gulat ta donglon Saul an
immuya' at patayona'!"
Ya inalin Apo Dios ay hiyay, "Umita'in'ah uyaw an bakah umayam hidi, ya
alyom di, Immalia' an mun'onong ay Apo Dios!
3 Ya inayagam hi Jesse ta middum ay he"ah nan pun'onngam, ya Ha"in di
mangituduh atom. Ya hiitam hi lana nan pilio' an itudu' ay he"ah mun'ali."
4 At inunud Samuel nan inalin Apo Dios ay hiya, at immuy ad Bethlehem.
Ya unat goh nidatong hidi ya nidugah di ta'ot nan a'ap'apuh nan babluy an
umuy manamun hiya. Ya imbagadan hiyay, "Olom ni' ya hay alenggopan di
immaliam hitu!"
5 Ya tembalnan inalinay, "Oo, hay alenggopan di inyali'! Immalia' an
mundayaw ay Apo Dios ta mun'ononga'. At idawatyuy odolyuh nan tamun
Apo Dios, ya immali ayu ta onngan tu'uh Apo Dios." Ya indawat Samuel
hi Jesse ya nan imbabaluyna, ya inayagana dida ta mitnuddan hiyah nan
pun'onngan ta me"andah nan e'nongna.
6 Ya unat goh nidatongda ya tinnig Samuel hi Eliab an imbaluy Jesse, ya
inalinah nomnomnay, "Hiyah te nin di pinilin Apo Dios an mun'ali!"
7 Mu inalin Apo Dios ay Samuel di, "Bo'on hiyay pento"u ti bo'on hay aat
di tigaw di tagu ya nan inata'nangnay aptan. Ti nan tagu ya hay tigaw
di ibbadan taguy dumalat hi pamto'anda, mu Ha"in ya nan anahamad di
nomnom di taguy pamto'a' ay hiya."
8 Ya inayagan Jesse nan oha an hi Abinadab ta umuy nihagang ay Samuel.
Ya inalin Samuel di, "Bo'on hiyay pinilin Apo Dios."
9 Ya hennagna goh hi Shammah ta immuy ay hiya, mu inalina goh di,
"Bo'on hiyay pinilin Apo Dios."
10 Ya inohha'ohhan goh Jesse nan pitun linala'in imbabaluynan* immuy
hinan hinagang Samuel. Mu inalin Samuel ay Jesse di, "Mi'id ah ohah pento'
Apo Dios ay didan amin."
11 Ya inalin goh Samuel ay Jesse di, "Undan anggaynana hatuh linala'ih
imbabaluymu?"
Ya inalin Jesse, "Wada nan udidian, mu immuy an numpahtul hi kalnilu."
Ya inalin Samuel di, "Eka ipa'ayag ta umalih tu ti adi tu'u umuy mun'onong
ta engganah un dumatong!"

---

§ **15:35** Gulat ta adi maluman di nomnom Apo Dios (verse 29) at anaad udot ta muntutuyuh tu (verse 35)? Ta"on un adi maluman nan *aat* Apo Dios mu maluman nan *atona.* * **16:10** Hay ngadan nan agguy nitudo' hi bagtuna ya da Nethaniel ay Raddai, ya hi Ozem, ya hi Elihu. Ya nan ngadan Shammah ya nipaddung hinan ngadan an Shimea (I Chron. 2:13-15; 27:18).

12 At nunhonag hi immuy nangayag ta inyanamutda hiya. Ya
mumpepenglah den unga, ya ma"aphod di tigaw di matana ya nan aat di
odolna. Ya inalin Apo Dios ay Samuel di, “Hiyah ne pento"u, at hiyay hiitam
di ulunah lana!”
13 At inalan Samuel nan ha'gud an napnuh lanan di olibo, ya hiniitana
hiyah nan hinagang nan a'agina.† Ya nete"an de han algaw ya nan
Na'abuniyanan an Lennawa ya niyodol ay David, at Hiyay nangidat hi
abalinana. Ya unat goh nalpah hanan inat Samuel ya impadehna ta
immanamut ad Ramah.

Hay Nangitamuan David ay Saul

14 Ya nakak nan Na'abuniyanan an Lennawan Saul ta nan nappuhin
lennawan hennag Apo Dios di niyodol an mangipaligligat ay hiya.‡
15 Ya nan baal Saul ya inalidan hiyay, “Inilami an nan nappuhin spiritun
hennag Apo Dios di mangipaligligat ay he"a.
16 Gulat ta pohdom ya umuy ami manganap hi lala'in nala'eng an
muntukal hinan alpa ta wa ay ta umali nan spiritun mangipaligligat ay he"a
ya tinukalna nan alpana ta pumhod di punle'nam.”
17 At inalin Saul hinan baalnay, “Umuy ayu mah manganap hinan nala'eng
an muntukal, ya inyaliyuh tun ha"in.”
18 Ya tembal han ohan baalnan inalinay, “Tinnig'u han lala'in imbaluy
Jesse an iBethlehem an hiya ya nala'eng an muntukal, ya mabi'ah an lala'i,
ya ma"aphod di tigaw di odolna, ya nala'eng an mi'gubat, ya nahamad di
panapitna, ya wagwadah Apo Dios ay hiya.”
19 At nunhonag hi Saul hi immuy ni'hapit ay Jesse an inalinay, “Honogom
han lala'in imbaluymun hi David an nan mumpahtul hi kalnilu ta umalih
tun ha"in.”
20 Ya inabulut Jesse, at innalnay dongki, ya nun'itakayna nan tinapay, ya
nan bayah an nittuh lalat, ya han ukkon an gandeng, ya impadonah nan
lala'in imbaluynan hi David ta idatnan Saul.
21 Ya unat goh nidatong hi David hinan wadan Saul ya ente"anan
nuntamu. Ya pa'appohpohdon Saul hiya, at numbalin an hiyay ohan
mun'od'odon hi hapiawna.
22 At nunhonag hi Saul ta alyonan Jesse di, “Iyabulutmu ni' ta ituluy David
an muntamun ha"in ti pohpohdo' hiya.”
23 Nete"an de ya wa ay ta miyodol ay Saul nan nappuhin spiritun hennag
Apo Dios ya innal David nan alpana, ya tinukalna. Ya mapmaphod di
punle'nan Saul, at la'tot ya nakak nan nappuhin lennawan mangipaligligat
ay hiya.

17

Hay Numpattayan da David ay Goliath

1 Ya impa'ayag nan iPhilistia an amin nan tindaluda ta umuyda mi'buhul,
at na'amungdad Sokoh an babluy ad Judah. Ya nungkampudah nan
numbattanan di ad Sokoh hi ad Azekah hidih ad Ephes Dammim.
2 Ya hi Saul ya nan tindalunan holag Israel ya na'amungda ta nungkampu-
dah nan duntug an wadan di Nundotal an Elah ta hiyay nundadaanandan
mangubat hinan iPhilistia.
3 At nundinammang nan iPhilistia ya nan holag Israel, ya waday nundotal
an lutah numbattan.

† **16:13** Na'at hidin 1025 B.C. ‡ **16:14** Gapu ta limmun Apo Dios nan a'anghel an numbalin hi dimunyu at waday biyangnan mumpapto' ay didah unna pohdon.

4 Ya wada han bimmuhu' an nalpuh nan nungkampuan nan iPhilistia an
ongol ya mangam'ameh an hay ngadana ya hi Goliath an iGath. Ya hay
anta'nangna ya nahuluk hi hiyam di umpi.
5 Ya nan uklupna ya gambang, ya gambang goh nan magayad an in-
lubungna, an hay damotna ya hi'itangan nabongle ta han pituy kilu.
6 Ya nahu'luban goh di buhuynah gambang, ya waday inhe'langnan
adu"oy an pahulna an gambang goh di aatna.
7 Ya hay inongol di gayangna ya umat hi baliga an hay damot nan gumo'na
ya pitu ta han godway kilu, ya nan tindalun mangmangdon hinan hapiawna
ya hiyay mangipangpang'u ya un hiya.
8 Ya timma'dog hi Goliath, ya nuntu'u' hinan titindalun holag Israel an
inalinay, “Undan gahin un ayu umalin amin an mi'pattoy ay ha"in? Unna'
oh'ohhan iPhilistia, at un oha goh di pot'onyuh umali ta mumpatoy ami!
9 Ya gulat ta abalinanan mi'pattoy ay ha"in ta patayona' ya mumbalin
amih baalyu, mu gulat ta abako' ta hiyay patayo' ya da'yuy mumbalin hi
baalmi!”
10 Ya intuluy han iPhilistia an nuntu'u', ya inalinay, “Ad ugwan an algaw ya
angito' nan tindalun di holag Israel! Honogonyuy ohan lala'i ta mumpatoy
ami!”
11 Ya unat goh dengngol Saul ya nan holag Israel henen hinapit nen
iPhilistia ya munlungdayada, ya nidugah di ta'otda.

Hay Inayan David hinan Kampun Saul

12 Hi David ya wah dih nan wadan amanan hi Jesse ad Bethlehem hidid
Judah. Hi Jesse an holag Ephrath ya waluday linala'in imbabaluyna. Henen
gutud di nun'alian Saul, ya na'alla'ay ahan hi Jesse.
13 Ya nan tulun mina'ilog an linala'in imbabaluy Jesse ya niddumdah nan
tindalun Saul an umuy mangubat hinan iPhilistia: hi Eliab di pangpangullu,
ya hi Abinadab di otob, ya hi Shammah di miyatlu.
14 Ya hi David di udidian.
15 Mu hi David ya umu'udduman immanamut an mamadang ay amanan
mangipahtul hinan kalniluda an numbangngad an umuy an muntamun
Saul.
16 Ya napat di algaw hinan ahelhehelhelong ya amunhimunhinag di
nangangi'angitan Goliath hinan holag Israel.
17 Ya wada han ohay algaw ya inalin Jesse ay David di, “Alam di hinhalub
hinan nahanglag an bogah ya himpuluh nan tinapay, ya nunnaudom an
iyuy hinan kampun wadan nan a'agim.
18 Ya ni'yodonmu din himpulun cheese* ta idatmuh nan kapitan nan
linibun tindalun numpapto' ay dida. Ya innilaom di aat nan a'agim, ya
alyom ay dida ta ipiyaliday tudo'da ta panginnilaa' hi aatda.
19 Nan a'agim, ya nan i'ibbadan tindalun holag Israel, ya ta"on nan Alin hi
Saul ya wah didah nan Nundotal an Elah an mi'buhuldah nan iPhilistia.”
20 Ya nanelhelong hi David an bimmangon, ya tinaynana din kalnilunah
nan ohan mumpahtul, ya enodnana din ma'an, ya immuy an inunudna
din inalin amanan hi Jesse. Ya heden nidatnganah nan nungkampuan nan
i'ibbanan holag Israel ya dengngolna nan ahitutu'u' an umuy mi'gubat.
21 Ya nan tindalun di iPhilistia ya nan tindalun di holag Israel ya numpun-
dadaandan gumubat, at numpunhagganganda.
22 Ya tinaynan David din kalganah nan wadan di ap'apun di tindalu, ya
nakak ta umuyna apngaon nan a'agina, ya minahmahanay aat di umatanda.

* **17:18** Unu keso.

23 Ya heden punhahahapitandan hina"agi ya bimmuhu' din iPhilistia an
mangam'ameh an hi Goliath an iGath, ya timma'dog hinan hinagang nan
iPhilistia, ya nuntu'u' an umat hidin immangi'angitanah din hopapna.
24-25 Ya himmanapit nan linala'in holag Israel an alyonday, “Tinnigyuh
nen ongol an lala'in gun bumuhu'? Manu ay gun bumuhu' ya un ditu'u
angi'angiton an holag Israel! Dengngolyu din inalin nan ali tu'u an
nan mamatoy anun hiya ya ipa'adangyana, ya ipahawana nan babain
imbaluyna, ya an amin nan pamilyana ya adida mumbayad hi buwitda.”
Ya unat goh tinnig din linala'in holag Israel hi Goliath ya ma'atta'otda, at
numpangalayawda.
26 Ya immuy hi David an nunhanhan hinan udum an linala'in ni'tata'dog,
ya inalinan diday, “Hay ngadan di midat hinan tagun mamatoy enen
ongol an tagun iPhilistia ta mapogpog nan gunna pamadngopadngolan ay
ditu'u? Un anggay ene han adi mangulug ay Apo Dios an iPhilistia ya
pinadngopadngolana nan tindalun nan matattagun Dios?”
27 Ya impidwan nan tatagu din gunda inalih ma'at hinan tagun mamatoy
ay Goliath.
28 Ya unat goh dengngol Eliab an din pangpangullun agina din
pi'hapitanah nan linala'i ya ma'abbungot ay David an inalinay, “Anaad
ta immali'ah tu? Ya hay manalimun mah hidin tuttulun kalnilum hinan
mapulun? Inila' an munlayah'a, ya nappuhi nan wah nomnommu ti un'a
immalih tu ta tigtigom nan munggugubat!”
29 Ya inalin David di, “Anaad? Undan way inat'u? An unna' munhanhan
ya ammuna!”
30 Ya nakak hi David ta tinaynana han agina, at immuy hinan udumnan
linala'in nunhanhan, ya numpapaddung di nambalda.
31 Ya unat goh waday nangngol hinan inalin David, ya immuydan nan-
gibaag ay Saul, at impa'ayagna hiya.
32 Ya inalin David ay Saul di, “Adi ayu tuma'ot enen iPhilistia ti ha"in an
baalmuy umuy ta da'miy mumpattoy.”
33 Ya inalin Saul ay David di, “Mi'id ologmun umuy an mi'pattoy ene han
iPhilistia ti he"a ya un'a ahan unga, ya hiya ya impa'enghanay gubat an
nete"ah din a'ungana!”
34 Mu inalin David ay Saul di, “Ha"in di nanahalimun hinan kalnilun ama,
ya wada ay di umalih nan layon unu bear hi inalahan an mangilayaw hinan
imbaluydan uyaw
35 ya numpudug'u, ya pinang'ula', ya penloh'u nan uyaw an inya'amelna.
Mu wa ay ta munhiggung ta mi'pattoy ay ha"in ya enedon'uh nan pangalna,
ya pinatoy'u.
36 Ha"in an baalmu ya pinatoy'u nan layon ya bear hi inalahan, at
umat hinay ato' enen agguy nakugit an iPhilistia an mangangi'angit hinan
tindalun nan matattagun Dios!”
37 Ya inalin goh David di, “Hi Apo Dios an namaliw ay ha"in hinan layon
ya nan bear hi inalahan di mamaliw goh ay ha"in hinan iPhilistia!”
Ya inalin Saul di, “At umuy'a, ya hi Apo Dios di okod ay he"a!”
38 At indat Saul ay David nan gina'un di umuy mi'gubat an umat hi uklup
di mi'gubat ya nan gambang an mihu'lub hi hanin di odol.
39 Ya unat goh impadah David an inggina'u ta impadahnan mangidalan
ta umuy mu mi'id ologna ti agguy emmenghan hiyay umat hina. At
inalin David ay Saul di, “Mi'id olog'un mangidalan ti humewol ti agguy'u
impa'engha!” Ya nun'aan mah David din inggina'una.

40 At inodnanay hul'udna, ya impadehnan immuy. Ya pinilinay lemah
nan mun'aphod hi nun'a'imul an batuh nan ginnaw, ya inittunah din luyun
o'odnanah un mumpahtul, ya ino'odnana din paldi'itna, ya immuy an
ni'haggangan ay Goliath.

Hay Namatayan David ay Goliath

41 Ya immuy hi Goliath an manamun David an impangpang'un din
mun'od'odon hi hapiawna.
42 Ya unat goh tinnig Goliath hi David ya numpahalna hiya ti alyonay un
ung'ungnga an mumpepenglay angahna, ya mapmaphod di tigawnan unga.
43 Ya inalin Goliath ay David di, "Unna' dan ahu† ta nan hul'udmuy
inod'odnam?" At nun'idut han iPhilistia an nan ngadan nan numbino'ob'on
an diosday‡ nangidutnan David.
44 Ya inalin goh Goliath ay David di, "Umali'ah tu ta ipihda' he"ah hamuti
ya nan a'animal hi inalahan!"

45 Ya inalin David ay Goliath di, "He"a ya hay odonmun immalin mi'pattoy
ay ha"in ya hay hanggap, ya ohan adu"oy an gayang, ya ohan ho'ho'dod
an gayang! Mu hay bumadang ay ha"in hinan pi'hanggaa' ay he"a ya nan
Ap'apun nidugah di abalinana an Ap'apun nan tindalun holag Israel an
angi'angitom!
46 Ya ad ugwan an algaw ya iyabulut Apo Dios an mangabaka', at patayo'
he"a, ya pinutula' di ulum! Ya impihda' nan lamohmu ya nan titindalun
nan iPhilistia hinan hamuti ya nan a'animal hi inalahan hitun luta, ya ta
mundongol an amin hitun alutaluta ta innilaondan wagwadah Apo Dios
hinan holag Israel!
47 Ta way panginnilaan nan i'ibba' an na'amung hitu an hi Apo Dios
ya bo'on hay hanggap ya gayang di pamaliwnah nan tataguna ti Hiyay
mangiyabulut hi mangabak eten gubat, at idatnay abalinanmi ta da'yuy
abakonmi!"
48 Ya unat goh wan na'uy hi Goliath ta umuyna damuwon hi David mu
nunnaudon David an timmagtag ta immuyna dinamu hiya.
49 Ya innal David di ohah batuh din nangittuwanan luyu, ya pinaldi'itnah
Goliath, ya nuntongan ne'nah nan tu'pawna, ya nalimuh din batuh ulun
Goliath, ya natu"in an nunlu'bub hinan luta.

50 At hay nangabak David ay Goliath ya ammuna din paldi'itna ya han
ohan batu, ya pinatoynah Goliath an ta"on un mi'id hanggap hi inodnana.
51 At timmagtag hi David, ya immuy an nanu'nut hinan hanggap Goliath
ta hiyay namutulnah uluna.

Ya unat goh tinnig nan iPhilistia an natoy nan ehngeldan mangab'abak
ya timma'otda, ya numpangalayawda.
52 Ya ahitutu'u' din tindalun di holag Israel ya nan holag Judah hi
nangabakda, at numpudugda nan iPhilistia ta nangamung ad Gath ya
hidih nan pantaw di allup ad Ekron. Ya numpatoyda dida, at awakilat
an nun'iwallangda nan nun'ahugatan ya nan nun'atoy an iPhilistia hinan
dalan an mete"ah ad Shaaraim ta nangamung ad Gath ya ad Ekron.
53 At numbangngad nan tindalun holag Israel an namdug hidin iPhilistia
ta immuydah din immapalan nan binuhulda, ya nun'alada nan gina'uh di.

† **17:43** Bahaom nan footnote di Deut. 23:18 ta innilaom di anaad ta hay ahuy inalin Goliath.
‡ **17:43** Hay na'abbagtun bulul di iPhilistia ya hi Dagon (bahaom nan footnote di I Sam. 5:2), ya kinulugda goh nan babain bulul an hi Ashtoreth (I Sam. 31:10).

54 Hi David ya inalana din ulun Goliath ta inyuynad Jerusalem,§ mu
impatangnah nan immapalana din almas Goliath.*

Hay Nanginnilaan Saul hi Ngadan Aman David

55 Ya unat goh ina'amang Saul di umayan David an mi'pattoy ay Goliath ya
inalinan Abner an ap'apun nan tindaluy, “Hay ad imbaluy nin enen unga?”†
Ya tembal Abner an inalinay, “Immannung ahan, Apu Ali, an mi'id di
inila'.”
56 Ya inalin han Alin hi Saul di, “Eka mahmahan ta innilaom di ad imbaluy
ay hiya.”
57 Ya unat goh numbangngad hi David hi nalpahan di namatayanan
Goliath ya initnud Abner ta iyuynan Saul an ino'odnana din ulun Goliath.
58 Ya imbagan Saul ay hiyan alyonay, “Hay ad imbaluy ay he"an unga?”
Ya tembal David an inalinay, “Ha"in di imbaluy nan baalmun hi Jesse hi
ad Bethlehem.”

18

Nan Ligwan David and hi Jonathan

1 Unat goh nalpah di ni'hapitan David ay Saul ya hi Jonathan an imbaluy
Saul ya pa'appohdonah David an umat hi pamhodnah odolna, ya nawada
goh di nahamad an punligwaanda.
2 Ya nete"an den algaw ya enekkop Saul hi David, at agguyna impa'anamut
hi abung da amana.
3 Ya dumalat nan nidugah an pamhod Jonathan ay David ya inhapatana
an inaynayundan munligwah enggana.
4 Hay nangipattigan Jonathan hi anahamad di punligwaanda ya indatna
nan lubungnan David, ya indatna goh din hanggapna, ya pana, ya din
balikisna.*
5 Ya an amin nan nannagan Saul ay da David an mi'gubat ya gun nangabak
da David, at hiyay dumalat ya numbalinon Saul an hiyay ohah nabagbagtuy
haadnan ap'apun nan tindaluna. Ya henen na'at ay hiya ya nidugah di
amlong an amin nan tatagu ya ta"on nan u'upihyalna.

Hi Saul ya Umamoh ay David

6 Hidin immanamutandah din nalpahan di namatayan David ay Goliath
ya bimmuhu' an amin din binabain nun'alpuh an amin hinan babluy
nan holag Israel ya ta umuyda damuwon hi Saul. Ya nungkankantada,
ya nanayawdah umamlonganda, ya nun'ipagangohday gitalada ya nan
tambourinesda.
7 Ya daden binabain manayaw an mungkanta ya hay ingkantada ya
inaliday,
“Linibuy pinatoy Saul,

---

§ **17:54** Mu hay nahhun an inat David ya unna iyuy nan ulun Goliath ad Jerusalem ya inyuynah nan Alin hi Saul (verse 57). Ya heden timpu ya bagin nan iJebus nan siudad ad Jerusalem ti agguy pay inabak nan Hudyu didah di, at mid mapto' ya awni pay ta hay nangabakan da David ay dida di timpun di nangiyayanah din ulud Jerusalem (II Sam. 5:1-9; bahaom nan footnote di II Sam. 5:9). * **17:54** Palpaliwan ya indawat David nan hanggap Goliath ay Apo Dios, at niwallang hinan Tuldan Abung (I Sam. 21:9). † **17:55** Inilan Saul hi David ti hiya din gun muntukal hi alpa, ya gunna o'odnan di hapiawna. Mu hay hinanhanana ya nan ngadan amana ta way atonan mangipa'annung hinan intulagna ti inalina an nan pamilyan di lala'in mangabak ay Goliath ya adida mumbayad hi buwit (I Sam. 17:25). * **18:4** Hay itudun hanan gina'un indat Jonathan ay David ya hi David di mehnod an mun'ali an bo'on hi Jonathan an pangpangullu.

ya hi David ya alibulibunay pinatoyna!"†
8 Dumalat hene ya ma'abbungot hi Saul hi nangngolana, ya nawaday
amohnan David ti nabainan. Ya inalinah nomnomnay, "Anaad ta nan tatagu
ya alyonday himpuluy libu udot di pinatoy David, ya inaliday ha"in ya un
hinlibu? At la'tot ya hiyay pumbalinondah ali!"
9 Ya nete"an nen algaw ya nalmuy amoh Saul ay David.
10 Ya unat goh nabiggat ya niyodol nan nappuhin spiritun hennag Apo
Dios ay Saul,‡ at immangaw, ya gun numpadtoh dih nan abungna, ya
tinukal David din alpa an hiyah ne din gunna ato'aton tuwali, mu hi Saul
ya ino'odnana din gayangna.
11 At inhimug Saul din gayangna ti inalinah nomnomnay, "Gayango' hi
David ta mita'om hinan dedeng di abung!" Hiyah te pidwan di nangatan
Saul hi umat hina, mu gun nehella din gayang ay David.
12 Ya timma'ot hi Saul ay David ti wadah Apo Dios an mamadang ay hiya
ti din'ug Apo Dios hiya.
13 At la'tot ya adi mahkay pohdon Saul an tigon hi David. At pento'na hiya
ta hiyay mun'ap'apuh nan hinlibun tindalu. At hi David ya impanguluna
dida ta umuyda mi'gubat.
14 Ya an amin di aton David ya maphod di aatna ti gun badangan Apo Dios
hiya.
15 Ya unat goh tinnig Saul an nidugah di gun umabakan David ya
inyal'allanay ta'otnan hiya.
16 Mu an amin nan holag Israel ya holag Judah ya pa'appohdondah David
ti an amin nan pangipanguluwanan didah nan ayandan mi'gubat ya diday
gun mangabak.

Hay Nangahawaan David hinan Imbaluy Saul

17 At inalin Saul ay David di, "Ipi'ahawa' ay he"a han babain pangpan-
gullun imbaluy'un hi Merab.§ Mu mahapul an natulid'ah nan pannaga'
ay he"ah nan eka pi'gubatan hinan buhul Apo Dios." Ti inalin Saul hi
nomnomnay, "Umuy'u ihanggah David hinan iPhilistia ta diday mamatoy
ay hiya mu ta bo'on ha"in!"
18 Ya inalin David ay Saul di, "Undan udot mabalin an miyapua' hinan ali?
Ti ha"in ya nan pamilyan amah ad Israel ya nawotwotda!"
19 Mu unat goh nadatngan di algaw hi pun'adduman da Merab ay David
ya impi'ahawan at Saul hi Merab ay Adriel an iMeholah.
20 Ya hi Michal an ohan babain imbaluy Saul ya popohdonah David, ya
nidugah di amlong Saul hi nangipa'innilaandan hiya.
21 Ya hay wah nomnom Saul ya inalinay, "Ipi'ahawa' han imbaluy'un hiya
ta hiyay dumalat hi abaliyan David ta nan iPhilistia di mamatoy ay hiya!"
At impaphod Saul di nanapitnan David an inalinay, "Te an apuwo' he"a ta
ipi'ahawa' nan miyadwan babain imbaluy'u!"
22 Ya minandal Saul nan u'upihyalnan inalinan diday, "Hay maphod ya
iyohhayun mi'hapit ay David ta alyonyun hiyay, Nan ali ya pa'appohdon
da'a, ya an amin nan baalna ya pohdon da'a goh, at ad ugwan ya abulutom
ta apuwon da'ah nan ali."

---

† **18:7** Ta"on un munha'it di punnomnoman Saul mu agguy inilan nan binabai an hiyah ne dumalat hi punha'itan di nomnomna ti hinan ugalidan Hudyu ya hay pohdon nan kantadan hapiton ya *do'do'ol di pinatoy da Saul ay David* ya anggay, ya mid ah alyona an *do'do'ol di pinatoy David ya un hi Saul.* ‡ **18:10** Bahaom nan footnote di I Sam. 16:14 ta innilaom di anaad ta honogon Apo Dios nan dimunyu. § **18:17** Hiyah ne ohan lagbun David ti pinatoynah Goliath (I Sam. 17:25).

23 At nan u'upihyal Saul ya inyohhadan inulgud ay David. Ya tembal
David an alyonay, “Undan alyonyuh un nalakay miyapuh nan ali? Ha"in
ya nawotwota', ya adia' ma'al'alin tagu!”
24 Ya imbaag nan u'upihyal ay Saul din inalin David.
25 Ya inalin goh Saul ay diday, “Umat hituy alyonyun David: nan ali ya hay
pohdona ya anggay hi idatmuh bunung ya hinggahut hi up'up di kugit nan
iPhilistia hi patayom ta iyawitmu nan ina'inat danen buhulna.” Ya manu ay
umat hinay ninomnom Saul ya ta way aton nan iPhilistia an mamatoy ay
David.
26 Ya unat goh inulgud nan u'upihyal ay David nan inalin Saul ya
mun'am'amlong an miyapuh nan ali. At wan na'uy an madatngan heden
algaw an nitulag
27 ya initnud David din tindaluna ta immuydan numpatoy di duway gahut
hinan iPhilistia, ya nungkugit David didan amin, ya innalna din up'up ta
inyuynah nan ali ta olom ya mabalin an apuwon nan ali hiya. At inyabulut
Saul an ahawaon David hi Michal an imbaluyna.
28 Unat goh ininnilan Saul an gun badangan Apo Dios hi David ya
pa'appohdon han imbaluynan hi Michal
29 ya namama an gunna iyal'allay tuma'tana ay David, at minaynayun an
buhul Saul hi David.
30 Ya intutuluy nan u'upihyal nan tindalun di iPhilistia an gun mi'gubat
hinan holag Israel. Mu wa ay ta nunggugubatda ya do'ol di pangabakan
da David ya un nan i'ibbanan a'ap'apun nan tindalun Saul. At nan na'at di
dimmalat hi nundongolan di aat David hinan abablubabluy.

19

Hay Nangipadahan Saul an Mamatoy ay David

1 Ya ni'hapit hi Saul ay Jonathan an imbaluyna ya an amin hinan
u'upihyalna ta patayondah David. Mu hi Jonathan an imbaluyna ya
nidugah an ibilangna an tulangnah David,
2 at pinadananah David an inalinay, “Hi ama ya pohdonan patayon da'a!
At hi ma'et hinan helhelong ya inhamadmun umuy mipo"oy hinan nibataan
hi payaw, ya nihina'ah di.
3 Ya mitnuda' ay ama ta umali amih dih nan payaw hi nipo"oyam, ya
inul'ulgud'un hiyay aatmu, ya gulat ta waday innilao' hinan aat di wah
nomnomna ya imbaag'un he"a.”
4 Hidin nabiggat ya nunhapit da Jonathan ay amana, at ulgudonan hiyay
amaphod David an inalinan hiyay, “Anaad ta nappuhiy atom ay David an
hiya ya mi'id di baholna? Hay dumalat hi pamatayam ay hiya? Hiya ya an
amin nan inatna ya hay amaphodam!
5 Unmu dan naliwan din nangihuyu'anah odolna ta pinatoynah Goliath,
at hiyaat un ditu'un holag Israel di nangabakon Apo Dios? He"a ya
tinnigmu, ya immamlong'a! Ya anaad ta atom di nappuhih nan tagun mi'id
di baholnan umat ay David ta pohdom an ipapatoy hiya?”
6 Ya la'tot ya na'al'alu' hi Saul an inabulutna din inalin Jonathan, at
inhapatanah ngadan Apo Dios an matattagu an adina patayon hi David.
7 Ya inayagan mah Jonathan hi David, at imbaagnan amin di hinapitdan
amana. At initnudna hiya ta inyuynan Saul, at numbangngad hi David ta
muntamun Saul an umat hidin hopapna tuwali.
8 Ya hin'alina ya wada goh di buhul, at immuy da David ta ginubatda
nan iPhilistia, ya nidugah an do'ol di numpatoyna, ya numpangalayaw di
udumna.

9 Wada han ohay algaw ya niyodol goh ay Saul din nappuhin spiritun
hennag Apo Dios* hidin inum'umbunanah nan abungna an ino'odnana din
gayangna, ya wah dih David an muntuktukal hi alpa.
10 Ya inhimugnan David ti hay ninomnomna ya me'na ya himmawang ta
mita'om hinan da'lig. Mu inyungyung David, at nundapuh din gayang an
nipatlo' hinan da'lig, at limmayaw hi David.
11 Ya henen nahdom ya hennag Saul di do'ol an tindaluna ta umuyda
iyadug hi David hinan abungna ta nan mabiggat hi helhelong ya pinatoyda.
Mu inalin Michal ay ahawanan hi David di, “Maphod hi un'a lumayaw ad
ugwan an nahdom ta umuy'a mipo"oy ti hi ma'et hi helhelong ya patayon
da'a!”
12 At hi Michal ya binadanganah David ta impa'wanah nan tawa ta
lumayaw.
13 Ya innal Michal din bulul ta hiyay inhukatnan impali'uh hidin olo'an
David, ya hinophopana din ulunah nan lalat di gandeng an waday dutdutna,
ya inulhanah lubung.
14 Ya unat goh immuy nan hennag Saul an mampap ay David ya inalinay,
“Hi ahawa' ya mi'id di olognan lumahun ti mundogoh.”
15 At numbangngaddah nan wadan Saul, ya inalidan hiyay, “Hi David ya
nundogoh anu.”
Mu impabangngad Saul dida ta umuyda hamadon hi un immannung
an mundogoh hi David, ya inalinan diday, “Immannung ay an wah nan
mundogoh ya nonong nan nolo'ana ya inyattangyun iyalih tu ta patayo'.”
16 Ya unat goh immuy din nahnag ta hinumgopda ya tinnigdan un bulul di
nipalo' hinan olo'an David an nahophopan di ulunah nan lalat di gandeng
an nadutdutan!
At immuyda goh imbaag ay Saul nan aat di tinnigda, at impa'ayag Saul hi
Michal.
17 Ya inalin Saul ay Michal di, “Anaad ta binalbaliyana' ta inyabulutmun
impakak nan buhul'u ta omod un limmayaw?”
Ya tembal Michal an inalinay, “Manu ay binadanga' hiyan lumayaw ya
unna' napilit ti inalinay patayona' hi un'u adi badangan!”
18 At nakak hi David an limmayaw, ya immuy ay Samuel ad Ramah, ya
imbaagnan amin di inat Saul ay hiya. Ya unat goh nalpah ya muntunudda
ay Samuel an umuy ad Naioth ta hidiy ni'hituwanda.
19 Ya waday nangibaag ay Saul an inaliday, “Wah dih David ad Naioth
hidid Ramah!”
20 At hennag Saul nan titindaluna ta umuyda dapopon hi David. Ya unat
goh nidatongda ya tinnigda nan do'ol an na'amung an propetan ibabbaag-
day impa'innilan Apo Dios hi ma'at an hi Samuel di nangipangpangulun
dida. Ya nan Na'abuniyanan an Lennawa ya niyodol hidin tatagun hennag
Saul, at niddumdan nangat hi aton nan propeta.
21 Ya unat goh dengngol Saul henen inat nan hennagna ya nunhonag goh
hi udumnan tindalu, ya niddumda goh an mumbabbaag hi impa'innilan
Apo Dios. Ya nunhonag goh hi udum an tindalu an hiyah ne pitluna, ya
umat goh an ni'babbaagdah impa'innilan Apo Dios.
22 Ya la'tot ya hiyay nanimung an immuy ad Ramah hinan wadan di ongol
an abu"ul ad Seku. Ya imbaganah din tatagun alyonay, “Hay wadan da
Samuel ay David?”
Ya inaliday, “Wah didad Naioth hidid Ramah.”

* **19:9** Bahaom nan footnote di I Sam. 16:14 ta innilaom di anaad ta honogon Apo Dios nan dimunyu.

23 At immuy ad Naioth hidid Ramah, ya niyodol nan Na'abuniyanan
an Lennawa goh ay hiya, at heden pundaldallanana ya ete"anan gun
mangibaag hi impa'i'innilan Apo Dios ta nangamung un nidatong ad Naioth
hidid Ramah.
24 Ya nun'aana goh di udumnan lubungnah din gunna goh pangibaagan hi
impa'innilan Apo Dios hinan wadan di hinagang Samuel. Ya immanal'algaw
ya limmanablabi an nonollo'. Hiyah ne dimmalat hi pangalyan nan tataguy,
"Undan goh propetah nan tataguh Saul?"

20

Hay Bimmadangan Jonathan ay David

1 Ya limmayaw hi David ad Naioth hidid Ramah ta immuy ay Jonathan, ya
inalinan hiyay, "Undan way inat'uh nappuhi? Ya undan way numbahola' ay
amam ta ipapatoya?"
2 Ya inalin Jonathan ay hiyay, "Agguy immannung heneh un da'a patayon
ay ama! Inilam an hi ama ya an amin di atonan ta"on un naligat unu
nalakan ma'at ya adina aton hi unna adi ipa'innilan ha"in! Adi ahan ihaut
ama ay ha"in di malgom hi atonan he"a!"
3 Ya tembal David an inalinay, "Hi amam ya i'innilanan he"a ya nahamad
di pamhodmun ha"in, at hay nomnomona ya adina ipa'innilan he"a ti adina
pohdon an munlungdaya'a an dumalat henen atona! Ihapata' hi ngadan
Apo Dios an matattagu ya ta"on ay he"a, Jonathan, an atata'ot di nitagua' ti
un hi'ihi'itangan at matoya'!"
4 Ya inalin Jonathan ay David di, "An amin di ibagam hi pohdom an ma'at
ya ato'."
5 Ya inalin David ay Jonathan di, "Hi ma'et di pinnangan an Behtan nan
Akayangan di Bulan, at maphod unna' wada ta ma'ubung tu'un amin an
mangan ay da amam, mu hi ma'et ya on'onaynah unna' umuy mipo"oy hidih
nan payaw ta nangamung hidin atlun di algaw hinan munhinag.
6 Ya gulat ta innilaon amam an mi'ida' ya inalim ay hiyay, Inyal'alu'
David ay ha"in an umuy hinan babluydad Bethlehem ta middum ay didan
hina"ama ti waday tinawon an pun'onnganda.
7 Ya gulat ta alyonay, Ta"omman ta immuy, ya hiyay panginnilaan an
mi'id di ma'at hi nappuhin ha"in. Mu gulat ta ma'abbungot ya hiyay
panginnilaam an waday nidugah an na"appuhih atonan ha"in.
8 At igohgohana' ni' an baalmu ta atom nan inali' ay he"a ta ipa'annungmu
din intulagmun ha"in an inilan Apo Dios. Ya gulat ta waday numbahola' ya
he"ay manimung an mamatoy ay ha"in, ti undan mahapul hi unna' iyuy ay
amam ta hiyay mamatoy ay ha"in?"
9 Ya inalin Jonathan di, "Adim nomnomon di umat hinah ma'at ay he"a
ti gulat ta innilao' an patayon da'an ama ya immannung an ipa'innila' ay
he"a!"
10 At inalin goh David di, "Hay mangipa'innila mah ay ha"in hi un gulat ta
bumungot hi amam unu adi?"
11 Ya inalin Jonathan di, "Ma'a ta muntunudtan umuy hi payaw." At
nuntunuddan immuy hidih nan payaw.
12 Ya inalin goh Jonathan di, "Hi Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel
di Hiyay ihtiguta. Hi ohhandi an umat hitun algaw ya mi'hapita' ay amah
nan at hitun olas ta hanhana' ay hiya ta innilao' hi un maphod di hapitonah
aatmu ta adi bumungot ay he"a. Ya munhonaga' ta ipa'innila' ay he"a.
13 Ya gulat ta waday nomnomon amah atonan he"ah nappuhi ya
ipa'innila' ay he"a ta way atom an lumayaw ta umuy'a mipo"oy. Ya gulat ta

adi' ipa'innila ya ta"on un nidugah di ligat'uh idat Apo Dios. Ya halimunan
da'a ni' goh ay Apo Dios an umat hidin nanalimunanan ama.
14 Hay ibaga' ahan ya inaynayunmu ni' ta ipattigmuy anahamad di
pamhodmun ha"in an umat hi aat di pamhod Apo Dios ta way ato' an adi
mapatoy.*
15 Ya inaynayunmuh enggana nan pamhodmuh nan pamilya', ya adim ni'
pogpogon an ta"on unmu abakon ta pumpatoymun amin nan mi'gubat ay
he"ah nan abablubabluy an dumalat hinan badang Apo Dios.
16 Maphod ni' un mi'id ay ditay mangibahhaw an ta"on nan holagmuh nan
nuntulaganta. Mu gulat ta ibahhaw nan holagmu ta adida aton ya moltaon
Apo Dios dida."
17 Ya nunhapataon goh Jonathan hi David ta impidwana ti nidugah di
pamhod Jonathan ay David an umat hi pamhodnah odolnay pamhodnan
hiya.
18 Ya inalin Jonathan ay David di, "Hi ma'et di Behtan di Akayangan di
Bulan, ya ma'innila an mi'id'a ti mi'id'an umbun hinan umbunam.
19 Ya inyal'allanah ohhandi an ma'innilay ami'idmu, at punnaudom an
umuy mipo"oy hidin nipo"oyam hidin hopapna ta mihani'ah nan natpun
an batun Ezel.
20 Ya umalia' ta ipana' di tuluy panah nan pangngel nan natpun an batun
paddungnay un waday panao'.
21 Ya honogo' nan baal'un alyo' ta umuyna anapon nan pana. Ya gulat ta
alyo' di, Anapom hinan way dellohmu, ya inyalim ay ha"in! ya hay ibalinana
ya mi'id di ma'at ay he"ah nappuhi, at mabalin an bumuhu"a. Ya ihapata'
ay Apo Dios an matattagu an mi'id di al'alin he"a.
22 Mu gulat ta alyo' hinan honogo' di, Tigom nan pana ti nalauh ay he"a!
ya mahapul an makak'a, ya limmayaw'a ti hiyah ne pohdon Apo Dios hi
mahapul an atom.
23 Ya heten nuntulaganta ya hi Apo Dios di mangihtigun ditan duwa ta
minaynayun hi enggana."
24 At nipo"oy hi David hinan payaw. Ya nadatngan heden algaw an Behtan
di Akayangan di Bulan at umuydan mangan.
25 Ya inumbun hi Saul hidin gunna umbunan tuwali an neheggon hinan
dedeng, ya inumbun hi Jonathan hinan hinagang amana, ya inumbun hi
Abner hinan denelloh Saul, mu mi'id di inumbun hinan umbunan David.
26 Mu agguy himmapit hi Saul enen algaw ti hay wah nomnomna ya
alyonay, "Mid mapto' ya un way inat David hi mapaniaw, at mibilang hi
adi maleneh, at hiyaat un adi mabalin an middum hinan anganan."
27 Ya heden nabiggat hi miyadwah algaw nan behta ya mi'id goh di
inumbun hinan umbunan David. Ya inalin Saul ay Jonathan an imbaluynay,
"Anaad ta agguy immalin ne"an hi David an imbaluy Jesse ad ugga, ya mi'id
goh ad ugwan an algaw?"
28 Ya inalin Jonathan ay Saul di, "Inyal'alu' ahan David ay ha"in di abuluto'
ta umuy hinan babluydah ad Bethlehem.
29 Ti inalinay, Iyabulut mu ni' ta umuya' ti waday behtamin pamilya ti
hiyah ne gutud di pun'onnganmih nan babluymi, ya impaad ahan han agi'
di mahapul an wadaa' hidi. At iyabulutmu ni' ta umuy'u tigon nan a'agi'.
Hiyah ne dumalat, hiyanan mi'id di mi'yubung hitun lamehaanmu."

---

* **20:14** Hay ugalin di balbalun a'alih din penghana ya ipapatoydan amin di udumnan tutulangdan linala'i ta mid ah udumnan mamhod an mun'ali, an un anggay dida (I Ki. 15:29; 16:11; II Ki. 10:7; 11:1). Ya agguy penhod Jonathan hi un hiyah ne goh aton David hinan pumpapto'ana.

30 Ya ma'abbungot hi Saul ay Jonathan, ya inalinan hiyay, “Nappuhi'an
unga an lala'in imbaluy di adi mangngol an babai![†] Undan alyom hi agguy'u
inilan unmu itilup nan nomnommun David an imbaluy Jesse, at he"ay
mamain hi odolmu ya hi inam?
31 Unmu dan agguy inilan matagu ay hi David at adi'a ahan mumbalin hi
alin di holag Israel? At ad ugwan ya eka ayagan hi David, ya initnudmun
iyalih tu ti mahapul an patayo'!”
32 Ya inalin Jonathan ay amanan hi Saul di, “Anaad ta mahapul an
patayom? Undan way inatna?”
33 Ya inhimug Saul din gayang ay Jonathan ta patayona, mu nehella. At
inilan Jonathan mahkay an immannung an pohdonan patayon hi David.
34 Ya ma'abungot hi Jonathan, ya nakak hinan way lamehaan, ya agguy
nangan eden miyadwah algaw de han hopap di bulan an Behtan di
Akayangan di Bulan. Ya nidugah di lungdayana ay David ti binain amanan
hi Saul.
35 Ya nabiggat hi helhelong ya immuy hi Jonathan hidih nan payaw an
nuntulagandan pun'ah'upanda ay David. Ya initnudna han ungan lala'i.
36 Ya inalinah nan ungay, “Bi'ahom ta umuymu alan nan ipana'.” Ya unat
goh wan timmagtag nan unga ya impanana ta linauhana hiya.
37 Ya unat goh nidatong din ungah nan wadan din impanana ya mun'alih
Jonathan an inalinay, “Nan pana ya nalauh hinan wadam!”
38 Ya mun'ali goh hi Jonathan hinan ungan alyonay, “Punnaudom an
umuy mangngal, ya adim ita'ta'dog!” At innal din unga nan pana, ya
imbangngadnan Jonathan an apuna.
39 Mu heden unga ya mi'id ah inilanah aat ne han na'at an anggay da
Jonathan ay David hi nanginnilah aatna.
40 Ya indat Jonathan din pananah din baalnan unga, ya inalinan hiyay,
“Odnam ta ibangngadmun iyuy hinan babluy.”
41 Ya unat goh makak heden unga ya bimmuhu' hi David an nalpuh
nan na'upun an batu, ya nunluung an gun niyatam di angahnah nan
luta, ya impitlunan nunluung ta ipattignay pange'gonanan Jonathan, at
nun'agwalanda, ya limmugwadan duwa, mu hi David ya nidugdugah di
lungdayana ya un hi Jonathan.
42 At inalin Jonathan ay David di, “Hi Apo Dios di makulug an mangipapto'
ay he"a, ya tigona ta nan holagmu ya nan holag'u ya inaynayunda ta adida
ibahhaw nan intulagta.” Ya nala"uy hi David ta ipadehnan makak, ya
numbangngad hi Jonathan an immuy hinan babluy.

21

Hay Limmayawan David ta Nakak ay Saul (Mat. 12:1-8; Mk. 2:23-28; Lk. 6:1-5)

1 Ya immuy hi David ad Nob hi wadan Ahimelek an Nabagtun Padin[*] Apo
Dios, ya womogwowogwog hi Ahimelek hi nanniganan David, ya inalinan
hiyay, “Anaad ta un'a oh'ohha, ya mi'id ah ni'yibbam?”
2 Ya nunlayah hi David an nangalin Ahimelek di, “Manu ay immalia' ya
unna' hennag hinan ali ta umalia' hitu, mu alyonay adi' ibabbaag hinan
tataguy dimmalat hi nannaganan ha"in hitu. Ya hennag'u nan tatagu' ta
umuydah nan ohan lugal ta hidiy pun'a'ah'upanmi.”

[†] **20:30** Hay ngadan ahawan Saul ya hi Ahinoam (I Sam. 14:50). [*] **21:1** Intudun Jesus an nan imbaluynan hi Abiathar di Nabagtun Padi, at gapu ta hi Ahimelek di hi amana at mahapul an hiya goh di Nabagtun Padi (Mk. 2:26).

3 Ya inalina goh di, “Wada nin di ma'an hi nidadaan? Idatana' ni' hi lemah
tinapay unu malgom hinan ma'an an wah na.”
4 Ya tembal nan Nabagtun Padi an inalinan David di, “Mi'id di udum hi
tinapay, an anggay nan tinapay an ne'nong ay Apo Dios! Mabalin an alam,
mu adi mabalin an onon nan tindalum hi un way enelo'dah binabai.”†
5 Ya tembal David an inalinay, “Immannung an mi'id ahan ah elo'mih
babaih un waday umayanmin mi'buhul. Nan linala'in tatagu'‡ ya minay-
nayun an malenehda an ta"on un nan adi ma'ahhapul an punle'le'danmi, at
iyal'allanah ad ugwan an ma'ahhapul ahan nan atonmi.”
6 At indat nan padin hiya din tinapay an ne'nong ay Apo Dios ti mi'id ah
udumnah tinapay hidi an anggay heden na'alah nan way hinagang Apo Dios
an inaandah nan lamehaan an nihinana ta hukatandah nan pa'ihhaang an
tinapay eden algaw an nangaananda.§
7 Ya nihippul eden algaw ya wadah dih Doeg an i'Edom an hiyay ap'apun
nan pumpahtulon Saul, ya agguy inabulut Apo Dios an makak hiya ta way
atonan mannig ay David.
8 Ya inalin David ay Ahimelek di, “Undan adi mabalin hi unna' idatan
hi gayang ya hanggap an wah tu? Ti ten agguy'u inta'in di hanggap'u ya
gayang'u ti hay inat nan ali ya unna' nunhonan an hennag.”
9 Ya inalinay, “Ihnan ha"in din hanggap Goliath an iPhilistia an din
pinatoymuh nan Nundotal an Elah an wah nan nalibutan hi lo'ob an
nedelloh hinan lubung an ephod. Pohdom ay ya hiyay alam ti mi'id di
udumnan anggaynah neh wada.”*
Ya inalin David di, “Hiyah ne ahan di ma"aphod, at idatmun ha"in.”

Hay Nun'angawan David ad Gath
(Psa. 34:1-22; 56:1-13)

10 At nakak hi David eden algaw, ya limmayaw ta tinaynanah Saul, ya
immuy ay Achish† an alih ad Gath.
11 Ya inalin nan u'upihyal ay Achish di, “Undan bo'on hiyah David an
alih nan babluyda? Hiyah te din lala'in ikantakantaan din binabain
itayatayawdan mungkantan inaliday,
Linibuy pinatoy Saul,
ya hi David ya alibulibunay pinatoyna!”
12 Ya dengngol David hanan hinapitda ay hiya, at nidugah di ta'otnan
Achish an alid Gath.
13 At hin'ang'angowonah un waday mannig ay hiya an malmalgom di
pun'itudo'nah nan tangob di pantaw hinan babluy, ya nun'ipa'ayuhnay
angiwnah nan hamay di pangalna.

---

† **21:4** Ammuna nan papadiy way biyangdan mangan hinan tinapay an nidawat ay Apo Dios (Lev. 24:8-9), ya bo'on padih David ti holag Judah. ‡ **21:5** Hay pohdonan ibaga ya nan inyatagun di linala'i. § **21:6** Ta"on un mapaniaw nan nangidatan nan Nabagtun Padih nidawat an tinapay ay David mu paddungnay agguy nibahhaw damdama ti hay duwan dalat nan Uldin Apo Dios ya ta waday amaphodan nan tatagu, ya ta mabaliwanda goh (Mat. 12:3-4; Mk. 2:27; Lk. 6:9). * **21:9** Mapaniaw goh nan nangidatan nan Nabagtun Padin David hi hanggap ti nalpah an nidawat ay Apo Dios, at ta"on un hi David di nangidawat ti baginah din namatayanan Goliath mu bagin Apo Dios damdama. Mu ta"on un mapaniaw mu inabulut Apo Dios damdama ti hay duwan dalat di Uldin ya ta way amaphodan nan tatagu, ya ta mabaliwanda goh. † **21:10** Do'ol di mangali an nan hapit an *Achish* ya bo'on ngadan di tagu ti ohah nan pangalih nan nahayhaynod an a'alidad Philistia. Umat hinan oha goh an pangalidad Philistia an *Abimelek* (Gen. 20:2; 26:1), ya nan pangalidad Egypt an *Pharaoh* (Gen. 12:16), ya nan pangalidad Rome an *Caesar* ti hiyah ne pangalidan dida.

14 Ya inalin Achish hinan u'upihyalnay, “Tigonyu adya an mun'angaw! Ya
anaad ta iyaliyun ha"in?
15 Pumpakakyu ta umuy hinan umayana! Adi' mahapul di mun'angaw an
umalih tuh abung'u ti undan adi umda nan wagwah tun mumpun'agaw?”

22

Hay Nanalimunan David hinan O'ommodna

1 Ya nunligud hi David ta tinaynana nan babluy ad Gath, ya limmayaw
ta immuy hinan liyang an neheggon hinan babluy ad Adullam. Ya unat goh
dengngol nan a'agina ya nan udumnan tutulangna ya immuydah di ay hiya.
2 Ya an amin nan tatagun maligligatan an do'ol di problemana, ya nan
do'ol di utangna, ya nan adi mamhod hinan ma'ma'at hinan babluy ya
immuydan niddum ay hiya ta hiyay numbalin hi apuda. Ya hay niddum
ay hiya ya hi'itangan opat di gahut.
3 Ya nakak goh hi David hidi ta immuy ad Mizpah hi ad Moab, ya inalinah
nan alid Moab di, “Iyabulutmu ni' ta umali da ama ay ina ta mi'hinadan
da'yuh tu ta nangamung un'u innilaon di aton Apo Dios an mamadang ay
ha"in.”*
4 At inyuy David didah nan alid Moab ta hidiy nihihinnanda eden
gutudnan nipopo"oyanah nan liyang.
5 Ya immuy han propetan hi Gad, ya inalinan David di, “Adi ayu mihihinna
eten liyang! Taynanyu ta umuy ayuh nan numbabluyan nan holag Judah.”
At nakak da David ta immuydah nan inalahan hi ad Hereth.

Hay Nangipapatayan Saul ay Doeg hinan Papadid Nob
(Psa. 52:1-9)

6 Hi Saul ya wadah did Gibeah an inum'umbun hinan puun di tamarisk
an ayiw hinan duntug ad Gibeah an ino'odnana nan gayangna, ya an
amin nan u'upihyalna ya numpangata'dogdan lene'wohda hiya. Ya waday
nangipa'innilan hiya an tinnigda nan nipo"oyan David ya nan tataguna.
7 Ya inalin Saul hinan numpangata'dog an u'upihyalnan nunle'woh ay
hiyay, “Donglonyu tun ibaga' ay da'yun holag Benjamin! Undan hi David
di mangidat ay da'yuh payawyu ya umah puntammanyuh olibo, ya undan
pumbalinon da'yun amin hi ap'apun nan hinlilibu ya hinggagahut an
titindaluna?
8 Undan hiyay dumalat hi nunhautanyun ha"in? Ya mi'id ahan ah ohan
da'yuh nangibaag ay ha"in an nan imbaluy'u ya gunna badangan henen hi
David! Ya agguya' ahan inggohgohan ti mi'id ah ohan da'yuh nangibaag ay
ha"in an hi David ya bota'ona' ta patayona' ad ugwan!”
9 Ya tembal Doeg an i'Edom an ni'ta'dog hinan u'upihyal Saul an inalinay,
“Tinnig'u din imbaluy Jesse hidid Nob hi inayanan Ahimelek an hina'
Ahitub.
10 Ya ni'hapit hiyan Apo Dios ta ibaganay mahapul hi aton David. Ya
indatanah baluna, ya indatna goh din hanggap Goliath an iPhilistia.”†
11 Ya nunhonag nan Alin hi Saul ta immuyna impa'ayag hi Ahimelek an
Nabagtun Padin‡ Apo Dios an imbaluy Ahitub ya an amin nan a'aginan
papadih ad Nob, at immuydan amin hinan ali.
12 Ya inalin Saul di, “Donglom tun alyo' ay he"a, Ahimelek an hina' Ahitub!”
Ya tembalnan inalinay, “Oo, donglo', Apu Ali.”

---

* **22:3** Manu ay natulid hi David an nangibagan neh nan alid Moab ti nan babain ommodnan hi Ruth ya apun apunan babain iMoab (Ruth 1:4; 4:21-22). † **22:10** I Sam. 21:1-9. ‡ **22:11** Bahaom nan footnote di I Sam. 21:1 ta innilaom di aat ten haadna.

13 Ya inalin Saul ay hiyay, “Anaad ta binadangam hi David an hina' Jesse
an indatam hi tinapay ya hanggap, ya inluwaluam hiyan Apo Dios, ya
imbagam di ngadan nan maphod an aton David ta omod unna' bota'on ay
hiya ta patayona' ad ugwan an algaw?”
14 Ya tembal Ahimelek din inalin han ali, ya inalinay, “Undan bo'on
hiya nan na'ahhamad an upihyalmu ya inapum, ya hiyay ap'apun nan
guwalyam, ya hiyay e'gonan an amin nan wah abungmu?
15 Mu undan ad ugwan an algaw di hopap hi nangiluwalua' ay hiyan
Apo Dios? Adim ni' ahan aton hinay pangalim ay ha"in an baalmu ya nan
pamilya' ti ha"in ya agguy'u ahan inilay umatan nen alyom an bota'on da'a!”
16 Ya inalin han aliy, “He"a, Ahimelek, an da'yun amin an hina"ama ya
mapatoy ayun amin!”
17 At immandalnah nan guwalyanan inalinay, “Patayonyuh Ahimelek ya
nan tutulangnan papadin Apo Dios ti binadangandah David ti iniladan
limmayaw, ya agguyda imbaag ay ha"in!”
Mu nan u'upihyal an guwalyan nan ali ya adida pohdon an patayon nan
papadin Apo Dios.
18 At nan ali ya inalinan Doeg di, “He"ay mumpamatoy hinan papadi!”
At hi Doeg an i'Edom ya nunligguh ta numpatoyna din papadi. Ya hay
uyap di numpatoynan ne han ohay algaw ya nawalu ta lemay tataguh
numpunlubung hi nanginan lo'ob an lubung di papadi an ephod.
19 Ya hidid Nob an babluy nan papadi ya nun'ipapatoynan amin nan
linala'i, ya binabai, ya nan ung'ungungnga, ya nan pumpa'ittungaw, ya
ta"on goh nan baka, ya dongki, ya nan kalnilu.§
20 Mu waday ohan imbaluy Ahimelek an ap'apun Ahitub an hay ngadana
ya hi Abiathar an limmayaw, ya inunudnah David ta niddum ay hiya.*
21 Ya immuy hi Abiathar, ya inalinan David di, “Hi Saul ya
nun'ipapatoynan amin nan papadin Apo Dios ad Nob!”
22 Ya inalin David ay Abiathar di, “Heden algaw an nanniga' ay Doeg an
i'Edom ya inila' ahan an immannung an hiyay mangibaag an amin ay Saul
hinan tinnignah di! Immannung an ha"in di dimmalat hi nun'atayan an
amin nan tutulangmu ya nan o'ommodmu!
23 At mi'hina'ah tun ha"in, ya adi'a tuma'ot ti hi Saul ya pohdonan patayon
ditan duwa. Mu heten iddumam ay ha"in ya mi'id di ma'at ti mabaliwan
tu'u.”†

23

Hay Namaliwan David hinan iKeilah

1 Ya waday nangipa'innilan David an nan iPhilistia ya gubatonda nan
babluy ad Keilah, ya wan pun'akawda nan pa"abto' an paguy hinan
pun'elekan.
2 At nunluwaluh David ay Apo Dios an inalinay, “Mabalin an umuymi
gubaton nan iPhilistia?”
Ya inalin Apo Dios ay David di, “Umuy ayu ta gubatonyu nan iPhilistia ta
baliwanyu nan bimmabluy ad Keilah.”

---

§ **22:19** Heten na'at ya nipa'annung hinan nipa'innilan Eli (I Sam. 2:31). * **22:20** Hay awadan da David ya ad Keilah (I Sam. 23:6). † **22:23** Hi Abiathar ya numbalin hi Nabagtun Padih din nun'alian David (Mk. 2:26), mu impa'aan din Alin hi Solomon hiyah din ete"aan di nun'aliana ti nan nidduman da Abiathar ay Adonijah an agin Solomon ta olom ya hi Adonijah di mun'ali an bo'on hi Solomon (I Ki. 2:26-27).

3 Mu nan tatagun David ya inalidan hiyay, “Inilam an tuma'ot amih tuh
tun babluy ad Judah, at iyal'allanah un tu'u umuy ad Keilah* an mangubat
hinan iPhilistia!”
4 At impidwan David an nunluwalun Apo Dios, ya tembal Apo Dios an
inalinay, “Mala"uy ayu, ya nundadyu ayuh ad Keilah ti ipa'abak'un da'yu
nan iPhilistia.”
5 At hi David ya nan tataguna ya immuydad Keilah ta ginubatda nan
iPhilistia, ya nangabakda, ya nun'alada din a'animalda. Ya nidugah an do'ol
di numpatoydah nan iPhilistia, at binaliwanda nan bimmabluy ad Keilah.
6 Ya hidin limmayawan Abiathar an hina' Ahimelek ta immuy ay David hi
ad Keilah ya inta'inan inodnan din ephod an lubung di padi.

Hay Namdugan Saul ay David

7 Ya waday nangalin Saul an hi David ya immuy ad Keilah, at alyonay, “Hi
Apo Dios ya inyabulutna mahkay an patayo' hi David ti naho'om hiyah nan
himmigupanah nan na'allup hi gumo' ya nihamad di tangobna!”
8 Ya inamung Saul an amin din tindaluna ta mundadyudan umuy ad
Keilah ta umuyda gubaton hi David ya nan tindaluna.
9 Ya unat goh ininnilan David nan nappuhin aton Saul ay hiya ya inalinah
nan Nabagtun Padin hi Abiathar di, “Iyalim hitun ha"in din ephod an lubung
di padi.”
10 Ya ni'hapit hi David an inalinay, “O Apo Dios an dayawonmin holag
Israel, ha"in an baalmu ya immannung an dengngol'un hi Saul ya ninom-
nomnan umalih tud Keilah ta pa"iona tun babluy an ha"in di dumalat.
11 Ya ipadpapa' nin hinan tatagun iKeilah ta idata' ay Saul? Ya umannung
nin an umalih Saul ti hiyah ne dengngol'u? O Apo Dios an dayawonmin
holag Israel, ipa'innilam ni' ay ha"in an baalmu nan ma'at!”
Ya inalin Apo Dios di, “Umannung an ipadpap da'yuh un ayu adi makak.”
12 Ya inalin goh David di, “At umannung mah an ipadpap da'mih nan
bimmabluy ay Saul?”
Ya inalin Apo Dios di, “Oo, ipadpap da'yuh un ayu adi makak.”
13 At hi David ya nan tatagunan hi'itangan onom di gahut ya nakakdad
Keilah ta immuydah nan lugal an mabalin hi umayanda. Ya unat goh
inalidan Saul di nakak da David ad Keilah ya agguyda immuy hidi.
14 Ya nipopo"oy da David hinan liyang hidih nan dudunduntug hinan
Mapulun an Ziph. Ya abigabigat di pangana'anapan Saul ay hiya, mu hi
Apo Dios ya agguyna inabulut an ah'upana.
15 Ya hidin wadan da David hidid Horesh hinan Mapulun an Ziph ya
dengngolnan immuy hidih Saul an manganap ay hiya ta patayona.
16 Ya immuy hi Jonathan an imbaluy Saul ay David hidid Horesh ta
binadanganan al'alu'on hiya ta pabi'ahonay pangulugnan Apo Dios.
17 Ya inalinan hiyay, “Adi'a tuma'ot ay ama ti mi'id ologan mamatoy ay
he"a! Ti he"a damdamay alin nan holag Israel, ya ha"in di mehnod ay he"ah
munhaad. Ya i'innilan aman hi Saul heten ma'at.”
18 At impidwadan duwan nuntulag hinan way hinagang Apo Dios an
dida ya nahamad di punligwaanda, at nalpah ya nakak hi Jonathan an
immanamut. Ya nunnanong an nihinah David hi ad Horesh.
19 Ya nan udumnah nan linala'in iZiph ya immuydan Saul ad Gibeah, ya
inalidan hiyay, “Hi David ya wah nan babluymin nipo"oy hinan liyang ad
Horesh hinan Duntug an Hakilah hinan appit hi agwan hi un hagangon di
buhu'an di algaw ad Jeshimon!

* **23:3** Nan babluy ad Keilah ya nihakup hinan babluy ad Judah, mu wah nan igad ad Philistia (Josh. 15:44).

20 Pohdom ay an umalin mampap ay hiya ya badanganmi he"a ta da'miy
okod an mampap ay David, ya inyalimin he"a."
21 Ya inalin Saul ay diday, "Wagahan da'yun Apo Dios an dumalat nan
pangigohgohanyun ha"in!
22 At umuy ayu ta ihamadyun manganap ta hamadonyun tigon nan
wadan di nipo"oyana. Ti dengngol'un alyonday hiya ya un nala'eng an
malanlanayaw.
23 At innilaonyuh mahhun nan lugal an gunna ipo"oyan ta hinamadyu ay
di wadana ya un ayu mumbangngad ta mi'yalia' ay da'yu. Ya hidhido' an
anapon hi an amin hinan babluy di holag Judah."
24 Ya inyun'unnan nan linala'in immanamut ad Ziph ta un nangunud hi
Saul. At nihinah David ya nan tatagunah nan Mapulun an Maon hinan
nundotal ad Arabah hinan appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di
algaw ad Jeshimon.
25 Ya impadeh da Saul ya nan tataguna ta umuyda anapon hi David.
Mu unat goh waday nangibaag an na'uy hi Saul an manganap ay hiya ya
bimmataandan immadagwi ta immuydah nan daplah hidih nan Mapulun
an Maon. Ya unat goh dengngol Saul an wah di da David hinan daplah ya
immuy an nangunud ay didah nan Mapulun an Maon ta anapona hiya.
26 Ya wada da Saul hinan pangngel nan duntug, ya wah di da David ya nan
tatagunah nan pangngel den duntug. At nunnaudondan lumayaw ti na'uy
an nihnup da Saul ya nan tatagunan hi'ihi'itangan an ah'upanda da David
ya nan tataguna.
27 Mu hin'alina ya waday nahnag an immuy ay Saul, ya inalinay, "Pun-
naudom an mumbangngad ti de an ginubat nan iPhilistia nan babluy tu'u!"
28 At numbangngad hi Saul an indinongnan mamdug ay David ta im-
muyda ginubat din iPhilistia. At hiyay dimmalat hi nangadnan nen babluy
hi Sela Hammahlekoth.†
29 Ya nakak hidih David ya nan tindaluna ta immuyda nipo"oy hinan
nihamad an lugal hi ad En Gedi.

24

Hay Namaliwan David ay Saul
(Psa. 142:1-7)

1 Ya unat goh numbangngad da Saul hi nalpahan di ni'gubatandah nan
iPhilistia ya waday nangalin hiyah wah di da David an nipo"oy hinan
Mapulun an En Gedi.
2 At initnud Saul di tuluy libuh nan pinilinah nan tindalunan holag Israel
ta umuyda anapon hi David ya nan tatagunah nan lugal ad Daplah an
Wadan di Batun nan Gandeng hi Inalahan.
3 Ya nidatongdah nan na'allup an ihinan di kalnilun wah nan pingit di
dalan, ya waday liyang hidi, at himmigup hi Saul ta umuy gumalut hidi.
Mu nipaddeh ya hede goh wadan da David ya nan tataguna an nipo"oy an
wadadah bunol den liyang!
4 Ya inalin nan linala'in David di, "Hiyah te algaw hi ipa'annungan din
inalin Apo Dios ay he"an inalinay, Ipa'abak'un he"a nan binuhulmu, at
mabalin an atom nan penhodmun hiya!"*
At inul'ullay David an inadap, ya immuy, ya ginogodnay itang hinan
lubung Saul, ya enekakna.

---

† **23:28** Hay pohdonan ibaga ya *daplah an lumayawan.* * **24:4** Mid di verse an awadan di nitud'an ne, at mid mapto' hi un hiyah ne inalin Apo Dios ay David.

5 Ya unat goh nalpah an inatna ya munha'it hi punnomnomana.
6 Ya inalin David hinan tatagunay, “Adi maphod hi un'u aton di umat
hina! Adi ahan iyabulut Apo Dios an ato' di nappuhih nan ap'apu' ti hiyay
pinilinan ali!”
7 At inal'alu' David nan tataguna ta adida patayon hi Saul. Hi Saul ya
nala"uy hinan liyang, ya impadehnan nakak.
8 Ya bimmuhu' da David hinan liyang, ya mun'alin Saul an inalinay, “Apu
Ali!” Ya nungwingih Saul ta tigona, ya nunluung hi David hinan hinagangna
ta ipattignan e'gonan hiya.
9 Ya inalin David ay Saul di, “Anaad ta mangmangngol'ah nan hapit di
tataguh un way ato' ay he"ah nappuhi?
10 Ad ugwan an algaw ya he"ay manimung hi manamad an adi makulug
nan inalida ti gulat ta makulug at pinatoy da'a ti inyabulut Apo Dios di
pamataya' ay he"ah nan liyang! Do'olday mangalih patayo' he"a, mu agguy
da'a pinatoy ti inali' ay diday, Mi'id ahan di nappuhih ato' ay he"a ti he"ay
pinilin Apo Dios an mun'ali!
11 At adya tigom, ama, tun ino'odna' an lo'ob an ginogod'uh nan
lubungmu! Gulat un way nomnom'uh nappuhin he"a at pinatoy'u he"a!
At mahapul an nomnomom ti hiyah te mangipa'innilan mi'id ah inat'uh
nappuhin he"a, ya agguy'u nginohoy he"a! Mu he"a ya unna' ana'anapon
ta patayona'!
12 At hi Apo Dios di mangipanuh ay ditan duwah numbahol! Ya Hiyay
okod an mangiballoh hinan nappuhin ato'atom ay ha"in, mu ha"in ya adi'
ahan aton di nappuhin he"a!
13 Hidin nahup ya waday hapit an alyonay, Nan tatagun nappuhiy ugalida
ya diday mangat hi nappuhi. Mu ha"in ya adi' ahan aton di nappuhin he"a!
14 Tigom adya, Apu an Ali, anaad ta ana'anapona' ta patayona' an mid di
hulbi' an tagu? Hay ipaddungan nan ana'anapom ya umat hinan natoy an
ahu unu lahhi' an mi'id di hulbina!
15 Hi Apo Dios di mangipanuh ay ditan duwa ti Hiyay nanginnilah nan
ma'ma'at! Ya tigona ni' nan aat'u, ya baliwana' hinan pamatayam ay ha"in!”
16 Ya unat goh lempah David nan hinapitnan Saul ya inalin Saul di,
“Undan makulug an he"ah David an imbaluy'u?” Ya bimmugaw hi Saul an
kimmila.
17 Ya inalinay, “He"ay na'ahhamad di aatna ya un ha"in ti maphod di
inatmun ha"in, mu ha"in ya nappuhi nan ina'inat'un he"a!
18 Ya ad ugwan an algaw di nangipattigam hi ana'ahhamad di ulaymun
ha"in ti agguya' pinatoy ay he"a an ta"on hi un inyabulut Apo Dios di
pamatayam ay ha"in, mu ten tinagua'.
19 Ti gulat ta han tagu ta ah'upana nan pi'buhulna ya unna dan udot
pa'anamuton ya mi'id atonan hiya? At hi Apo Dios ya wagahan da'a ta
idatnay nahamad hi lagbum an dumalat nan maphod an inatmun ha"in ad
ugwan an algaw!
20 Ya ten ad ugwan ya un'u innilaon an he"a di mun'alih tun babluy tu'un
holag Israel ta pumhod tun babluy tu'u.
21 At mahapul an ihapatam ay Apo Dios an adim ubahon nan holag'u ta adi
ma'ubah di ngadan'u ya ngadan nan pamilyan napu'agan nan o'ommod'un
himpangapu.”†
22 Ya inhapatan David an atona hana an imbagan Saul ta nalpah ya im-
manamut hi Saul hi abungna. Mu hi David ya nan tataguna ya nunti'iddan
immuy hidin liyang an ihinanda.

† **24:21** Bahaom nan footnote di I Sam. 20:14.

25

Hay Natayan Samuel

1 La'tot ya natoy hi Samuel, at na'amungdan amin nan holag Israel ta
inibi'ibilanda ya unda ilubu' hinan babluy an ni'hituwanad Ramah.

Hi David ya da Nabal ay Abigail

Ya unat goh nalpah nan na'at ya nakak da David ta nundadyudah nan
Mapulun an Maon, at hidiy nihinanda.
2 Ya wada han ohan lala'ih di an do'ol di lutanah did Carmel, ya nidugah
an adangyan. Hay bilang di gandengna ya hinlibu, ya hay kalniluna ya tuluy
libun ipa'eh'ehnah did Carmel.
3 Ya hay ngadan ne han lala'i ya hi Nabal,* ya hay ngadan ahawana
ya hi Abigail.† Ya henen babai ya nala'eng, ya ma'apgohan goh, mu han
ahawanan hi Nabal an nalpuh holag Caleb ya mabmabbungot, ya adi
maphod di pangatna.
4 Ya dengngol David hinan wadanah nan mapulun an wah dih Nabal an
mumpukpukis hi kalniluna.
5 At hennag David di himpuluh ungungan linala'i, ya inalinan diday,
"Umuy ayud Carmel ta anaponyuh Nabal ta alyonyun hiyay, Hennag da'min
David ta ipa'innilamin apngaon da'an hiya!
6 Maphod ni' ahan un du'du"oy di ataguam ya ta"on nan wah nan
nunhituwam!
7 Dengngolmin mumpukis'ah dutdut di kalnilum, at hiyanan pohdonan
ipa'innilan he"a an din nidduman din pumpahtulom ay da'mi ya mi'id
ah inatmih nappuhin dida. Ya mi'id ah na'utaw hinan gina'udah din
awadandad Carmel.
8 Adya ibagam ay danen baalmu, at ibaagdan he"ay immannung. At hay
maphod ni' ya waday ehmo'muh nan ungungan linala'in hennag'u ti hay
dumalat hi immalianda ya magadyuh di algaw an behtami. At umidat'a ni'
hinan malgom an wadan he"an ha"in an ligwam an hi David ya nan baal'u."
9 At unat goh nidatong din ungungan linala'in hennag David ya imbaag-
dan Nabal din inalin David ay didah alyonda, ya henodday pambalna.
10 Ya tembal Nabal din inalin nan baal David an inalinay, "Hay ngadan ne
han hi David? Ngadan ne han hina' Jesse? Ad ugwan ya ten unda do'ol di
nun'akak an baal hinan apuda!
11 Hay pohdonyun hapiton ya ala' nan tinapay, ya bayah'u, ya nan dotag
di pinalti' hi ihdan nan mumpukpukis hinan kalnilu' ta idat'uh nan tatagu
an mi'id inila' hi nalpuwanda! Adi ahan mabalin hene!"
12 At numbangngadda din linala'in nahnag, ya imbaagdan amin ay David
din inalin Nabal ay dida.
13 Ya inalin David hidin tatagunay, "Mundadaan ayu ta pun'eh'otyu nan
hanggapyu!" At way ohan didaan nun'eh'otday hanggapda, ya eneh'ot goh
David di hanggapna. Ya hi'itangan opat di gahut di linala'in nitnud ay David,
ya nataynan nan duway gahut ta diday mun'adug hinan gina'uda.
14 Mu wada han ohan lala'in baal Nabal an immuy ay Abigail an ahawan
Nabal, ya inalinay, "Hi David ya waday hennagnan nalpuh nan mapulun
ta ni'hapitdan ahawam an ap'apumi, mu unnaat goh nun'ihingal an pinad-
ngolan dida!
15 Mu danen linala'i ya ma'ma'ullaydan da'mi! Ya mi'id kangan ah
nappuhih inatdan da'mih din niniddumanmin didah nan payaw hinan
neheggon hi wadanda, ya mi'id goh ah na'akaw hi gina'umi!

---

* **25:3** Hay pohdonan ibaga ya *bongang* (verse 25). † **25:3** Hay pohdonan ibaga ya *hi ama ya mun'am'amlong.*

16 Ya diday gun bimmadang an namaliw ay da'mih nan mahdom ya
nan mapatal hidin nangipahtulanmih nan kalniluh nan neheggon hinan
wadanda!
17 At nonomnomom di maphod hi atom ti mid mapto' ya waday nappuhih
ma'at hinan apumi ya an amin ayun wah nan abungna! Hi Nabal ay tuwali
ya un nidugah an nappuhiy pangatnan adina donglon di malgom hi tagu!"
18 At nunnaudon Abigail an nundadaan hi duway gahut an tinapay, ya
duway lalat hi napnuh bayah, ya nun'ipapaltinay lemay kalnilu, ya duway
halub hi nahanglag an bogah, ya hinggahut di nun'abungul an raysin, ya
duway gahut an tinapay an na'udman hi fig, ya nun'ipitakaynah din dongki.
19 Ya inalinah din linala'in baalnay, "Iyun'unnayu ta unna' gun man-
gun'unud ay da'yu!" Mu hiya ya agguyna imbaag ay ahawanan hi Nabal
hanan inatna.
20 Ya nuntakay hi Abigail hinan dongkina, ya impadehna an nangunud ta
dimmatong hinan duntug an wadan di daplah, ya himbumagga ya tinnigna
an mundadyu goh da David ya din tatagunan mi'dammun hiya.
21 Ya alyon David hi nomnomnay, "Mi'id di hulbin di nangibaliwa' hinan
a'animal ten taguh tun mapulun ta mi'id ah na'utaw! Ya anaad udot ta
nappuhiy pamallognah nan maphod an inat'un hiya?
22 Ta"on ahan hi unna' patayon ay Apo Dios hi un'u adi patayon hi Nabal ya
an amin nan baalnan linala'i ta mi'id ma'angang hi ma'et hinan helhelong!"
23 Ya unat goh tinnig Abigail hi David ya nunnaudonan limmahun hinan
nuntakayana, ya nunhippih inayungan David, ya inluungna ta immatam
hinan lutay angahna,
24 ya inalinan David di, "Apu, donglom ni' tun alyo' ay he"a! Itolmanmu
ni' nan bahol ahawa' ay ha"in!
25 Al'alu'o' ni' he"a, Apu, ta aliwam ni' ahan nan inat Nabal ti henen tagu
ya paddungnay un mi'id di nomnomna, ya na"appuhi ahan di pangatna an
hiyah ne tuwaliy ibalinan nan ngadana ti hay pohdonan hapiton nan Nabal
ya bongang ti hiya ya nabongang. Mu hidin immalian nan hennagmun
baalmu, Apu, ya mi'ida', at agguy'u ahan tinnig dida.
26 Inila' an hi Apo Dios ya agguyna inabulut an he"ay manimung an
mangiballoh hi inat nan binuhulmun he"a ta way atom an adi pumatoy.
Ya ihapata' hi ngadan Apo Dios an adi matmattoy ya ta he"a ya an amin nan
buhulmun mamamhod an mamatoy ay he"a ya moltaon Apo Dios an umat
ay Nabal!
27 Abulutom ni' ta alam tun inyali' an idat'un he"a ta usalonyuh nan
tatagum an nitnud ay he"a.
28 Ya aliwam ni' heden na'at, Apu! Ya wagahan da'an Apo Dios ta
minaynayun di pumpapto'am hi enggana, ya ta"on nan holagmuh udum
di algaw an dumalat nan gunmu pangubatan hinan buhulna! Ya mi'id ni'
ahan di atom hi nappuhi ta adi'a mumbahol eten atagum!
29 Ya ta"on un waday mamhod an mamatoy ay he"a mu iyadug da'an Apo
Dios ta mabaliwan'a an umat hinan aton di ohan tagun mangiyadug hinan
mapla'an an gina'una! Ya hay ma'at hinan buhulmu ya pogpogon Apo Dios
an umatdah nan batun mipaldi'it, at ma'awid hi adagwi!
30 Ya awni ta ipa'annung Apo Dios an amin nan intulagnah ma'at ay he"a
ta pumbalinon da'ah alid Israel
31 ya mi'id dumalat hi puntutuyuam unu punha'itan di punnomnomam
hinan inatmun umat hi pumatoy hinan mi'id di dimmalat unu mangiballoh
hi inat nan buhulmun he"a! Ya wa ay ni', Apu, ta punhaadon da'an Apo Dios
ya adia' ni' aliwan an baalmu!"

32 Ya inalin David ay Abigail di, “Mipabagtuh Apo Dios an dayawon tu'un
holag Israel an nannag ay he"ad ugwan an algaw ta damuwona'!
33 Ya mundenola' ahan hinan maphod an ninomnommun intugunmun
ha"in ad ugwan an algaw ta tinipalmuy pumataya' hinan tatagu ya nan
pangiballoha' hinan inatdan ha"in!
34 Manu ti immannung an agguy inyabulut Apo Dios an adi matmattoy an
patayon da'a, mu gulat ta agguymu nunnaudon an immalin nanamun ha"in
at umannung an patayo' hi Nabal ya an amin nan baalnan linala'i ta mi'id
ma'angang hi ma'et hinan helhelong!”
35 At dinawat David din inyuynan hiya, ya inalinay, “Umanamut'a, ya adi'a
tuma'ot ti inabulut'u nan hinapitmuh ato'.”
36 Ya unat goh numbangngad hi Abigail hi abungda ya inah'upanan
mumbehtah Nabal an umat hi behtan di aliy aatna. Ya nidugah di amlong
Nabal, at do'ol di ininumnah bayah, ya nabutong, at agguy inal'alin Abigail
ta nangamung nabiggat hi nawa'ah.
37 Ya heden helhelong ta na'uyah din binutong Nabal ya inulgud
ahawanan amin ay hiya hana nan na'at. Ya unat goh dengngol Nabal nan
na'at ya ma'atta'ot an adi umiwi, at un nonollo' an ay natoy.
38 Ya naluh di na'apuluy algaw ya minaman Apo Dios hi Nabal, at natoy.
39 Ya unat goh dengngol David an natoy hi Nabal ya inalinay, “Madayaw
hi Apo Dios ta Hiyay nangiballoh hinan nappuhin inat Nabal ay ha"in! Ya
madayaw goh ti agguyna inabulut di pangata' hi nappuhi! At nan nappuhin
nangat Nabal ya hiya goh di nummoltan Apo Dios ay hiya!”
Ya nunhonag hi David hi umuy an nangibagan Abigail ta ahawaona hiya.
40 Ya unat goh nidatong nan hennag David hinan wadan Abigail hi ad
Carmel ya inalidan hiyay, “Hi David ya hennag da'min umalin mangawit
ay he"a ta ahawaon da'a.”
41 Ya nunluung an niyatam di angahnah nan luta, ya inalinay, “Ha"in an
baal ya nidadaana' an munhulbin hiya, ya nidadaana' an mangihuh nan
hu'in di baal nan apu'.”
42 At nunnaudon Abigail an nundadaan, ya nuntakay hinan dongkina, ya
initnudna din leman binabain baalna, ya impadehda, ya nangunudda din
baal an hennag David. Ya unat goh nidatongdah di ya inahawan David hi
Abigail.
43 Hi David ya wagwada tuwaliy ohah ahawanan hi Ahinoam an iJezreel
ya unna ahawaon hi Abigail.
44 Mu din nahhun an ahawan David an hi Michal ya impa'ahawan Saul ay
Paltiel an hina' Laish an wah ad Gallim.

26

Hay Agguy Namatayan Goh David ay Saul
(Psa. 54:1-7)

1 Ya immuy nan tatagun iZiph ay Saul hi ad Gibeah, ya inaliday, “Hi David
ya wah di an nipo"oy hinan Duntug an Hakilah an hinagang ad Jeshimon.”
2 At nunnaudon Saul an nundadyu ta immuy hinan Mapulun an Ziph
an initnudnay tuluy libun napilih nan holag Israel an titindalu ta umuyda
anapon hi David.
3 Immapal da Saul hinan pingit di dalan hinan Duntug an Hakilah an
hinagang ad Jeshimon, ya da David ya wadadah nan mapulun. Ya unat goh
dengngolnan immuy hi Saul an manganap ay hiyah nan mapulun
4 at hennag David di umuy an munhi'im ta hamadonda, ya immannung
an wah dih Saul.

5 At immuy da David ta umuyda anapon nan nungkampuan da Saul, ya
tinnignay wadan di nolo'an Saul an didan Abner an imbaluy Ner an ap'apun
nan tindaluna. Ya nolo' hi Saul hinan gagwan di apal an didan duwa ay
Abner, ya nungkampu nan tindalunah nan nunlene'woh ay dida.
6 Ya inalin David ay da Ahimelek an holag Heth ya hi Abishai an hina'
Zeruiah* an agin Joab di, "Hay mamhod an mi'dadyun ha"in ta umuy amih
nan wadan di kampun Saul?"
Ya inalin Abishai di, "Ha"in di mi'yalin he"a!"
7 At immuy da David ay Abishai hinan wadan di tindalu eden nahdom.
Ya tinnigdan wah dih Saul an nigagwan nolo' hinan nungkampuanda, ya
niluhad hi ullugwana din gayangna, mu hi Abner ya nan titindaluna ya
nun'olo'dan lini'ubda hiya.
8 Ya inyab'abu'ab Abishai ay David di, "Ad ugwan an nahdom ya inyabulut
Apo Dios di atayan nan buhulmu! At iyabulutmu ta ha"in di mamatoy an tun
gayangnay pangayang'un hiya ta mita'om hinan luta an adi' ipidwa!"
9 Mu hi David ya inalinan Abishai di, "Adim patayon hiya! Ti undan nan
mamatoy hinan pento' Apo Dios an ali ya adi mabaholan?
10 Hi Apo Dios ya matattagu, at okod Hiyan manimung an mamatoy ay
hiya, unu unna pundoghon at matoy, unu nan ayana an pi'gubatan di hiyay
atayana.
11 Hene ni' ahan ta adi iyabulut Apo Dios an ha"in mamatoy hinan
pento'na. Mu eka alan nan gayangna ya nan ittuwan di danum an wah nan
ullugwana ta ekakta."
12 At innal David din gayangna ya din nittuwan di danum an wah nan
ullugwan Saul, ya enekakda. Ya mi'id ah ohah nannig ay dida, ya mi'id
goh nanginnilah nan inatda, ya mi'id ah bimmangon ti hi Apo Dios di
numpangipalo' ay dida, at nidugah an na'allo'anda.
13 Ya dimmammang da David hinan ohan buludna ta nundinommangda,
ya immuy timma'dog hinan way tulid di duntug an adagwi nan numbat-
tananda.
14 Ya nuntu'u' hinan tindalun hi Abner an hina' Ner ya nan titindalun Saul
an inalinay, "Madngol nan alyo' hina, Abner?"
Ya tembal Abner an inalinay, "Hay ngadanmu ta tu'u'am ta bangunom
nan ali?"
15 Ya inalin David ay Abner di, "Undan bo'on he"ah Abner an ap'apun
an amin nan tindalun di holag Israel? Anaad ya agguymu inhamad an
inyadug nan apum an ali? Ti ad uwanindi ya waday immalih hinumgop
hinan kampuyu ta patayona nan apum an ali!
16 Adi ahan maphod henen inatmun agguymu inat nan tamum! At
ihapata' ay Apo Dios an mahapul an matoy ayun amin an dumalat nan
agguyyu namaliwan hinan apuyu an alin pento' Apo Dios! Tigom adya nan
nunlene'woh—hay wadan mah nan gayang di ali, ya nan ittuwan di danum
an nihinah nan ullugwana? Wah tu an inalami!"
17 Ya inimmatunan Saul nan hapit David, ya inalinay, "Undan he"ah David
an imbaluy'u?"
Ya tembal David an inalinay, "Immannung an ha"in, Apu an Ali."
18 Ya inalinay, "Apu, anaad ta ha"in an baalmuy ana'anapom? Hay inat'un
he"a? Hay numbahola' hi inat'uh nappuhi?
19 He"a, Apu an nabagtun ali, ya donglom ni' di hapito' an baalmu! Gulat
ta hi Apo Dios di nangitudul ay he"a ta gubatona' at abulutona tun onong'un
Hiya, mu gulat ta un hay tatagu at diday ayan di idut Apo Dios ti danen

* **26:6** Hi Abishai di amuno'on David ti hin'agi da Zeruiah ay David (I Chron. 2:16; II Sam. 2:18).

tataguy dimmalat ya napakaka' hinan babluy an wadan Apo Dios ta way ato' an mundayaw hi diosda!
20 Ya adim ni' iyabulut an patayona' hinan nat'on an babluy an bo'on babluy Apo Dios! Anaad ta he"a an alin nan holag Israel ya popohdom an mamatoy ay ha"in an mi'id di abalina' an mi'pattoy ay he"a ti unna' ay timol? Anaad ta ana'anapona' an unna' ay hamutih nan bubulung?"
21 Ya inalin Saul di, "Abuluto' an numbahola' goh ay he"a, David an imbaluy'u! At umanamut'a ti adi' mahkay aton di nappuhin he"a ti inadyuwam di atagu' ta agguya' pinatoy ad ugwan an nahdom. Immannung an nabonganga', ya ongol di bahol'u!"
22 Ya tembal David, ya inalinay, "Wah tu nan gayangmu, Apu an Ali', at honogom di ohah nan tindalum ta e'wanah tu ta alana.
23 Hi Apo Dios ya idatnay lagbun nan tatagun nahamad di pangatna ya nan adi munlayah. Ya ad ugwan ya inyabulut Apo Dios an patayo' he"a, mu ha"in ya adi' pohdon an mamatoy hinan pento' Apo Dios an ap'apu.
24 Immannung an ha"in ya inadyuwa' di nitaguam ad ugwan an algaw, at adyuwan goh Apo Dios ni' di nitagua' ta ibaliwa' an amin hinan ma'at an nappuhi."
25 Ya inalin Saul ay David di, "Wagahan da'an imbaluy'u ni' ay Apo Dios ta an amin di atom ya maphod di pumbalinana."
Ya unat goh nalpah ya nakak hi David ta umuy hinan ayana. Ya numbangngad hi Saul an immanamut.

27

Hay Nidduman David hinan iPhilistia

1 Inalin David hi nomnomnay, "La'tot hi udum di algaw ya inah'upana' ay Saul, at hay ma"aphod hi ato' ya lumayawa' ta umuya' mipo"oy hinan babluy di iPhilistia. At la'tot ya indinong Saul an gun mangana'anap ay ha"in hitun babluymin holag Israel, at mi'id ma'at ay ha"in."
2 At nunnaudon David an nakak an didan amin hidin onom di gahut an tindaluna ta immuyda ay Achish* an hina' Maok an alid Gath.
3 Ya nun'iyuyday pamilyadah di, at ni'hitudah di. Ta"on hi David ya initnudna din duwan ahawanan da Ahinoam an iJezreel ya hi Abigail an iCarmel an din ahawan Nabal an nabalu.
4 Mu wada goh di nangibaag ay Saul an nakak hi David an immuy ad Gath. Mu indinongna mahkay an umuy mangana'anap ay hiya.
5 At inalin David ay Achish di, "Hay pangipattigam hi un makulug an munggadyumta ya iyabulutmu ta idatan da'mih itang an lutah nan pingit ten babluy ta hiyay punhituwanmi. Ti undan maphod hi un nan baalmu ya mimiddum an mi'hitun he"ah tun babluy an wadam?"
6 At indat Achish ay David nan babluy ad Ziklag. At hiyah ne dimmalat an ad Ziklag ya nibilang an hakup ad Judah hi engganad ugwan an algaw.
7 Ya ni'hituh di da David hinan babluy di iPhilistia hi hintawon ya han opat di bulan.
8 Ya heden nihinandah di ya gun impangulun David nan titindaluna ta immuyda ginubat nan iGeshur, ya nan iGirz, ya nan holag Amalek an didanay tono' hi nunhitu ay danen babluy hi engganad Shur ya ad Egypt.

---

* **27:2** Hay kulugon nan udum ya hiyay nob'on an tagu an nibaag hinan I Sam. 21:10-15, ya manu ay numpaddung anuy ngadandan duwa ti nan hapit an *Achish* ya pangalih nan ali an bo'on ngadan di tagu (bahaom nan footnote di I Sam. 21:10). Mu mid mapto'.

9 Ya numpatoy da David an amin nan linala'i ya binabai ta mi'id ah
na'angang hi matagu. Ya nun'alada nan kalnilu, ya baka, ya dongki, ya
kamilu, ya nan lubung ya unda mumbangngad ay Achish.
10 Ya wa ay ta ibagan han Alin hi Achish di, "Hay wadan di ginubatyud
ugwan?" ya hay pambal David ya alyonay, "Hay ginubatmi ya hidih immapit
hi pingit ad Judah!" unu, "Nan lutan hinakup nan holag Jerahmeel!" unu,
"Nan babluy an numpunhituwan nan holag Ken."
11 Ya wa ay ta inabak da David dida ya numpatoydan amin di linala'i ya
binabai ta mi'id umuy an munhudhudol ad Gath hinan ina'inatna. Ya umat
hinay ina'inat David hidin ni'hituwanah nan babluy hi ad Philistia.
12 Ya mundendenol hi Achish hinan ina'inat David ti alyonah nomnom-
nay, "Hi ad ugwan ya mi'id mapto' ya boholon nan tatagunan holag Israel
hi David, at munnononnong an ha"in di puntamuana."

28

Hay Ni'hapitan Saul hinan Lennawan di Natoy

1 Ya heden gutudna ya indadaan nan iPhilistia nan tindaluda ta umuyda
gubaton goh nan holag Israel. Ya inalin Achish ay David di, "Middum ayun
amin hinan tindalum ta umuy tu'u gubaton nan holag Israel."*
2 Ya inalin David ay Achish di, "Oo, mi'yali amin he"a, at ad ugwan di
pannigam hi aat di abalina' hi ato' an baalmu."
Ya inalin Achish ay David di, "Umat ay hina at pot'o' he"ah guwalya' eten
atagu'."
3 Ya natoy hi Samuel,† at an amin din holag Israel ya na'amungda ya
inibilanda hiya. Ya unat goh nagtud di algawna ya inlubu'dah ad Ramah
an babluyna. Ya numpakak Saul an amin din mumba'i ya an amin din
munhahhakul an mahe'pan hi lennawah nan babluydan holag Israel‡ an
didanay way abalinandan mi'hapit hi lennawan di nun'atoy.
4 Ya nan tindalun di iPhilistia ya na'amungda ta immuyda nungkampuh
nan neheggon hinan babluy ad Shunem. Ya inamung goh Saul an amin din
tindalunan holag Israel ta immuyda nungkampud Gilboa.
5 Ya unat goh tinnig Saul din tindalun nan iPhilistia ya timma'ot, ya
nidugah an pumagpapagpag di puhunah ta'otna.
6 Ya ni'hapit hi Saul ay Apo Dios ta ibaganan Hiyay atona, mu agguy
tembal Apo Dios an ta"on ni' mah nan enap, ya nan binnunut, unu nan
propeta.
7 At la'tot ya inalin Saul hinan baalnay, "Ekayu manganap ah babaih
mun'utung ta hiyay umuy'u bagan."
Ya inalin han baalnan hiyay, "Ihna han inila' an mun'utung an wah did
Endor."
8 At linuman Saul di tigawnan lenggomnay inlubungna. Ya unat goh
nahdom ya inibbaan di duwah din tindaluna ta umuydah nan babai. Ya
inalinah nan babain mun'utung hi lennaway, "Ayagam nan lennawan
ibaag'un he"a, ya ni'hapit'an hiya ta innilaom di ma'at ay ha"in."
9 Ya inalin nan babain hiyay, "Unmu dan agguy inila din inat Saul? Ti
pinakaknan amin din mumba'i ya nan mun'utung, at mi'id ah na'angang

* **28:1** Gapu ta binaliwan Achish da David ad Philistia at ma'ahhapul an middum da David hi tindaluna an ta"on hi unda mi'gubat hinan tatagun nitulang ay David an Hudyu ti hiyah ne ugalidan den timpu. † **28:3** I Sam. 25:1. ‡ **28:3** Impadah Saul an nangunud hinan Uldin Apo Dios ti paniaw hi un mun'utung (Lev. 19:31; 20:6, 27; Deut. 18:11), mu intudun nan Uldin an mahapul an mapatoyda, mu agguy inat Saul (Lev. 20:27).

hitun babluy! Ya anaad ta un'a munlumuh dumalat hi abahola' hi pamatayandan ha"in?"
10 At inhapatan Saul an inalinay, "Ihapata' ay Apo Dios an matattagun mi'id ahan ah mummoltan he"an dumalat enen atom!"
11 Ya inalin din babain hiyay, "Hay ngadan di utungo'?"
Ya inalinay, "Hay lennawan Samuel."
12 Ya unat goh tinnig den babai din lennawan Samuel ya nuntu'u' an inalinan Saul di, "Anaad ta balbaliyana'? Ti he"ah Alin hi Saul!"§
13 Ya inalin nan alin hiyay, "Adi'a tuma'ot. Unmuat ibaag nan tinigawmu."
Ya tembalnan inalinay, "Nan lennawan den bumuhu' hinan luta."
14 Ya inalin Saul ay hiyay, "Hay aat di tigawna?"
Ya inalin han babaiy, "Nala'ay an lala'i, ya magayad di lubungna."
Ya inilan Saul an hi Samuel, at nunhippi, ya nunluung an niyatam di angahnah nan luta ta ipattignay pange'gonana.
15 Ya inalin Samuel ay Saul di, "Anaad ta guluwona' ya ipa'ayaga' ay he"a?"
Ya inalin Saul di, "Ten un nidugah an maguguluwana' ti ten gubaton da'mih nan iPhilistia! Mu din'uga' ay Apo Dios an adina tabolon nan ibaga' ay Hiyah nan propeta unu hay enap, at hiyaat un da'a ipa'ayag ta he"ay mangibaag hi mahapul an ato'!"
16 Ya inalin Samuel ay Saul di, "Anaad ta ad ugwan mahkay ya ayagana' hi un da'a din'ug ay Apo Dios ta mumbalin hi buhulmu?
17 Un impa'annung Apo Dios ta ma'at ay he"a din inalinan ha"in hidin hopapna an anona nan haadmun mun'ali ta ihukatnah David an mun'ali!
18 Ti agguymu inunud nan inalin Apo Dios hi atom ti agguyyu pinatoy an amin nan holag Amalek, ya agguyyu pina"in amin nan gina'uda, at hiyah ne dimmalat hi pangatan Apo Dios hi umat hina ay he"a!
19 At hi ma'et ya he"a ya nan holag Israel ya abakon da'yuh nan iPhilistia. At he"a ya nan linala'in imbabaluymu ya mangunud ayu ta umali ayuh tun wadan di nun'atoy ta middum ayun ha"in. Ya ta"on nan tindalun nan holag Israel ya pumpatoy goh nan iPhilistia."
20 Ya nunlu'bub hi Saul hinan luta ti nidugah di ta'otnah nan inalin nan lennawan Samuel, ya mangluy ti agguy nangan hi ohay algaw ya ohay nahdom.
21 Ya neheggon din babaih wadan Saul, ya tinnigna an nidugah di ta'otnan wumogwowogwog, at inalinay, "Ha"in an baalmu ya inat'uy abalina' ti inunud'u nan inalim hi ato' an ta"on un'u iyatoy.
22 At ad ugwan ya donglom tun ibaga' ay he"a ta umuya' umalah ma'an hi onom ta waday iyi'ilogmuh pumbangngadanyuh nan nungkampuanyu."
23 Mu adina pohdon, at inalinay, "Adia' mangan!"
Mu niddum din upihyalnah nan babain mangal'alu' ay hiya, at la'tot ya na'al'alu', ya bimmangon hinan luta, ya immuy inumbun hinan umbunan.
24 At nunnaudon din babain immuy nangngal hidin impatabanan uyaw an baka, ya pinaltina, ya inhaangna, ya inalana nan alena, ya numpilutna, ya inyammanah tinapay an mi'id bino'bo'na.
25 Ya unat goh nun'alutu ya nun'idadaana ta mangan da Saul ya nan u'upihyalna. Ya unat goh nagibuhda ya impadehdan nakak eden nahdom.

§ **28:12** Hay kulugon nan do'ol an evangelicals hi aat te ya mi'id ah abalinan nan mun'utung an wah tun lutan mi'hapit hinan lennawan di nun'atoy ti unda mi'hapit hinan dimunyun mipallog an mangiyeng'engoh hinan lennawan di natoy ta mipaddung di hapitna, ya tigawna, ya ene'damna. Mu heten babain mun'utung an ni'hapit ay Alin hi Saul ya inabulut Apo Dios ta umipanoh'an na'at ay hiya ta bo'on hay dimunyun bimmuhu' an nalpud dolom ti nan immannung an lennawan Samuel, hiyaat un nuntu'u' nan babai ti ma'atta'ot.

29

Hay Agguy Namhodan nan iPhilistia hi Badang David

1 Na'amungdan amin nan tindalun di iPhilistia ta immuyda nungkampuh
did Aphek ta nan holag Israel ya nungkampudah nan wadan di neheggon
an obob hidid Jezreel.
2 Ya impadeh nan a'ap'apun di iPhilistia an nangipanguluh nan hingga-
gahut an tindalu ya nan hinlilibu. Ya wada da David ya nan tatagunan
mangun'unuddah nan Alin hi Achish.
3 Ya unat goh tinnig nan a'ap'apun nan iPhilistia ya inaliday, "Hay aton
daten Hudyuh tu?"
Ya tembal Achish an inalinay, "Hiyah David an din ohah nan u'upihyal
Saul an alid Israel an immali ta niddum ay ha"in hi nahuluk an hintawon
an nete"ah din nakakanan Saul ta nangamung ad ugwan. Ya mi'id ah inila'
hi inatnah nappuhih numbaholana."
4 Mu nan a'ap'apun nan iPhilistia ya ma'abbungotdan hiya, at inaliday,
"Pumbangngadom henen tagu ta umuy hinan babluy an indatmun hiya!
Mahapul an adi mitnud ay ditu'uh nan umayan tu'un mi'gubat ti mid
mapto' ya hinan punggugubatan tu'u ya inhiggungna ta ditu'uy gubatona!*
Makulug man an atona ta way aton nan pamhod di ap'apunan hiyan
mumbangngad hi un ditu'u pumpatoy.
5 Ti undan bo'on hete din hi David an tinayatayawan din binabai, ya
ingkantaandan inaliday,
Linibuy pinatoy Saul,
ya hi David ya alibulibunay pinatoyna?"
6 At inayagan Achish hi David, ya inalinan hiyay, "Ihapata' hinan ngadan
Apo Dios an dayawonyun holag Israel an mete"ah din niddumanyun ha"in
ta nangamung ad ugwan ya mi'id tintinnig'uh inatyuh nappuhi. Mu adi
da'yu pohdon hinan udum an i'ibba' an a'ap'apu.
7 At ta"on ni' ya numbangngad ayud ugwan, at mi'id al'alin da'yu, ya adi'a
ni' ahan mangupid hi atom ta adim ipabungot nan a'ap'apun nan iPhilistia."
8 Ya inalin David ay Achish di, "Undan way inat'uh nappuhi, Apu Ali?
Undan way tinnigmuh numbahola' ay he"ah nete"ah din immalianmin
ni'babluy ay da'yu ta nangamung hi ad ugwan? Hay dumalat ta adi ami
middum ay da'yu ta umuy tu'u mi'gubat hinan buhulyu ta badanganmi
da'yu?"
9 Ya tembal Achish an inalinay, "Ha"in ya mi'id ah alyo' ay he"a ti abuluto'
an nahamad di aatmun ha"in an umat hinan anghel an iyohhadan Apo Dios
di pamhodda. Mu hay inalin nan udumnan a'ap'apun nan iPhilistia ya adi
mabalin hi un'a middum ay da'min umuy mi'gubat.
10 At hi ma'et ya manelhelong'an bumangon ya nan tatagum an nitnud ay
he"a ta makak ayu ya un mawa'ah."
11 At nanelhelong hi David ya din tatagunan bimmangon ta numbangn-
gaddah nan babluy di iPhilistia. Ya din iPhilistia ya intuluydan nunti'id an
immuy ad Jezreel.

30

Hay Nangubatan David hinan Holag Amalek

1 Hi David ya nan tataguna ya nidatongdad Ziklag hidin atlun di algaw.
Ya niluh an ginubat nan holag Amalek nan tataguh nan mapulun, ya
pinuulanda nan babluy ad Ziklag.

* **29:4** Agguy inaliwan nan iPhilistia nan na'at ay dida an nibaag hinan I Sam. 14:21.

2 Ya nun'itnudda din binabai ya an amin nan wah di an mi'id ah ohah
pinatoydah nan ung'ungungnga unu mina'ilog ti unda nun'itnud didah din
nakakanda.
3 Ya unat goh nidatong hi David ya nan tatagunah nan babluy ya tinnigdan
nun'oghob an amin din a'abungda, ya nun'ilayawda din a'ahawada ya
imbabaluydan linala'i ya binabai,
4 at nidugah di kilan da David ya din tataguna ta nangamung unda na'alo'.
5 Ya ta"on din duwan ahawan David ya iniddumdan numpi'layaw an hi
Ahinoam an iJezreel ya hi Abigail an ahawan din natoy an hi Nabal ad
Carmel.
6 Ya tumatta'ot hi David ti nunhahapit nan tatagun inaliday unda pun-
dotnay an dumalat nan nidugah an punlungdayaandah nan nami'idan nan
imbabaluydan linala'i ya binabai. Mu un ene'kod David di odolnan Apo Dios
an dayawona.
7 At inalin David ay Abiathar an Nabagtun Padin hina' Ahimelek di,
“Iyalim hitu din lubung di padin ephod.” At inyuy Abiathar.
8 Ya ni'hapit hi David ay Apo Dios an inalinay, “Mabalin an umuy'u
pudugon hana ta olom ya ah'upa' dida?”
Ya tembalnan inalinay, “Pudugom dida, at immannung an ah'upam ya
binangngadmu din inlayawda.”
9 At impadeh David an didan amin hidin onom di gahut an tataguna ta
immuyda ta nangamung unda nidatong hinan ginnaw ad Besor, ya hidiy
nataynan di udumna
10 ti un na"ablay nan duway gahut, at mi'id ologdan bumad'ang hinan
ginnaw.
11 Ya wada han ungan i'Egypt an inah'upandah nan owon, ya inyuydan
David, ya indatandah tinapay ta inana, ya indatday danum hi inumona,
12 ya indatda goh di itang hi tinapay an fig ya duway nabungul hi greyp.
Ya unat goh nalpah an nangan ta nabhug ya pinumhod mahkay di odolna,
at numbangngad din bi'ahna. Heden unga ya tuluy algaw ya tuluy labih
agguyna nanganan an mi'id ah ininumna.
13 Ya inalin David ay hiyay, “Hay ngadan di ap'apum? Ya hay babluy hi
nalpuwam?”
Ya inalinay, “Ha"in di ohan i'Egypt, ya himbut hinan ohan holag Amalek.
Ya unna' tinaynan hinan ap'apu' ti nundogoha' hi tuluy algaw.
14 Da'miy nangubat hi ad Negev an numbabluyan nan holag Kereth ya
nan babluy an hinakup Judah an numbabluyan Caleb, ya nunggohobmid
Ziklag.”
15 Ya inalin David ay hiyay, “Mabalin an itnuda' ta iyuya' hinan wadan
hanan gimmubat?”
Ya inalin han ungay, “Ihapatam ay ha"in hitun hinagang Apo Dios an
adia' patayon ay he"a, ya adia' goh ibangngad hinan apu' ya un mabalin
an itnud'u he"a ta itudu' di wadan nan gimmubat!”
16 At initnudna da David ta immuydah awadan din gimmubat, ya tin-
nigdan nun'iwa'atdah nan babluy an mangmangan, ya umin'inum, ya
manaytayawda ti iyamlongda din do'ol an hinamhamdah nan babluy di
iPhilistia ya nan holag Judah.
17 Ya unat goh napuyaw ya ente"an David ya nan tatagunan nangubat
hinan holag Amalek ta nangamung nahdom eden nabiggat. Ya numpatoyna
didan amin an mi'id ah na'angang an anggay nan opat di gahut an
ungungan linala'in numpuntakay hinan kamilun numpangalayaw.
18 At binangngad David an amin din hinamham nan holag Amalek, ya
binangngadna goh din duwan ahawana.

19 Ya wadan amin din nahamham an mi'id ah na'utaw an ta"on nan i"itang
unu o"ongol hinan gina'uda unu din imbabaluydan linala'i unu binabai, at
an amin din hinamham din gimmubat ya binangngad David.
20 Binangngad goh David an amin din baka ya kalnilu, at impangpangulun
nan tindalunan dulunon ta iyanamutda, ya inaliday, “An amin hatu ya bagin
David.”
21 Ya unat goh nidatong da David ad Besor hidin wadan di duway
gahut an ibbadan agguy ni'yuy an dumalat di benlayda ya immuydan
nanamun da David ya nan nitnud an titindalu. At apngaon da David didan
mun'am'amlong.
22 Mu an amin din nun'appuhiy nomnomda ya din adi mangngol an
tatagun nitnud ay David ya inaliday, “Adi tu'u pi'datagon didah nan gina'u
ya animal an hinamham tu'u ti agguyda nitnud ay ditu'u, at ammuna nan
a'ahawada ya nan imbabaluydah inawitda, ya nakakda!”
23 Mu inalin David di, “I'ibba, adi umat hinay atonyuh nan indat Apo
Dios ay ditu'u ti Hiyay namaliw ay ditu'u ta way inat tu'un nangabak hidin
immalin nangubat ay ditu'u!
24 Inila' an mi'id ahan di mamhod enen ninomnomyun aton ti hay
mahapul ya mapapaddung di datag nan hinohhan immuy ni'gubat ya nan
na'angang an nangiyadug hinan gina'u tu'u.”
25 Ya mete"an den algaw ya heden na'at ya numbalinon David hi uldin, at
hiyay intutuluy nan holag Israel an inunud hi engganad ugwan.
26 Ya unat goh nidatong hi David hi ad Ziklag ya impiyuynay udumnah
nan nahamham hinan liligwanan ap'apuh nan holag Judah, ya inalinah
nan nangiyuy di, “Alyonyuy, Tayay adawyun nalpuh nan nahamham hinan
binuhul Apo Dios!”
27 Ya impiyuyna goh hinan a'apun di iBethel, ya iRamoh Negev, ya iJattir,
28 ya impiyuyna goh hinan i'Aroer, ya nan iSiphmoth, ya nan i'Eshtemoa,
29 ya nan iRakal, ya nan abablubabluy hi awadan nan holag Jerahmeel,
ya nan holag Ken,
30 ya nan iHormah, ya nan iBor Ashan, ya nan i'Athak,
31 ya nan iHebron, ya an amin hinan lugal hinan gun inayan da David ya
nan tataguna.

31

Hay Natayan Saul ya nan Imbabaluyna
(II Sam. 1:4-12; I Chron. 10:1-12)

1 Ya hin'alina ya ginubat nan iPhilistia nan holag Israel, at numpan-
galayaw nan holag Israel an ta"on da Saul an hin'ama ya ni'layawda, mu
do'ol damdamay nun'atoy hinan Duntug an Gilboa.
2 Ya imbi'bi'ah nan iPhilistia an namdug ay da Saul ya nan imbabaluyna,
at pinatoyda nan tulun imbabaluyna an da Jonathan, ya hi Abinadab, ya hi
Malki-Shua.
3 Ta"on hi Saul ya himmalom di hugatnah ne'naan di pana ti nunheglay
aat den nunggugubatanda.
4 Ya inalin Saul hinan ungan din mun'od'odon hi hapiaw di, “Hu'nutom
nan hanggapmu, ya pinatoya' ta adi umali nan iPhilistia an adi mangulug
ay Apo Dios ta tanggatanggaana' ya unna' patayon!”
Mu timma'ot din mun'od'odon hi hapiaw, at agguyna pinatoy. At innal
Saul din hanggapna, ya intudu'nah odolna.*

* **31:4** Na'at hidin 1010 B.C.

5 Ya unat goh tinnig din mun'od'odon hi hapiaw an natoy hi Saul ya
hinu'nutna din hanggapna, ya intudu'nah odolna ta ni'yatoy ay hiya.
6 At natoy hi Saul, ya nan tulun imbabaluynan linala'i, ya din mun'od'odon
hi hapiaw, ya nan do'ol an tindaluna ede han algaw an nunggugubatanda.
7 Ya unat goh dengngol nan udum an holag Israel an bimmabluy hinan
Nundotal an Jezreel ya nan wah nan pangngel di Wangwang an Jordan
an numpangalayaw din i'ibbada, ya dengngolda goh an natoy hi Saul ya
din tulun linala'in imbabaluyna ya timma'otda, at nuntataynanda nan
babluyda, ya numpangalayawda. Ya nidatong din iPhilistia, at diday
nihukat an numpunhituh nan babluy.
8 Ya unat goh nabiggat hi nalpahan den nunggugubatanda ya immuy
din iPhilistia ta mannigdah hamhamondah gina'un nan nun'atoy an holag
Israel, ya inah'upandah Saul ya din tulun imbabaluynan nun'atoy hinan
Duntug an Gilboa.
9 Ya pinutulanday ulun Saul, ya nun'aladan amin din gina'un nan
mi'gubat, ya nunhonagdah umuy an mangipa'innilan amin hinan i'ibbadan
iPhilistia ya nan timplun di adi makulug an diosda an inabakda nan holag
Israel.
10 Ya inyuyda din gina'un Saul ta inhinadah nan Timplun nan bululdan hi
Ashtoreth, ya inlanhada din odol Saul hinan allup nan babluy ad Beth Shan.
11 Mu unat goh dengngol din tatagun nunhitud Jabesh Gilead† din inat di
iPhilistia ay Saul
12 ya an amin din nun'atulid an linala'i ya nunhahapitda ta linablabidan
immuy, ya innalda din odol Saul ya din imbabaluynan nilanhah nan allup
hi ad Beth Shan ta inyuydad Jabesh ta hidiy nanghobandah odoldan amin.
13 Ya inamungda din agguy na'upug an tungal, ya inlubu'dah nan puun di
ayiw an ngadanay tamarisk hidid Jabesh,‡ ya nunlangdudah pituy algaw.

† **31:11** Adagwi ahan ad Jabesh Gilead, at anaad udot ta dida an iJabesh Gilead di nangohgoh ay da Saul? Manu ay ya nan Alin hi Saul di nangibaliw ay didah din namhodan Nahash an alid Ammon an mamulaw hi agwan an matada, at agguyda inaliwan nan bimmadanganan dida (I Sam. 11:1-11).
‡ **31:13** Palpaliwan ya impitolman nan Alin hi David din tungalda ta milubu' hinan babluyda (II Sam. 21:12-14).

II Samuel

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Samuel (mu hidin natayan Samuel ya mid mapto' ya nan Nabagtun Padin hi Abiathar di nangitudo' hi negponganan chapter).

Hay Nangitud'an da Samuel eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan na'daw.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 1075 B.C. hi engganah din 1035 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'at hidin nun'alian nan netob an alid Israel an nan Alin hi David.

Hay Outline ten Liblu:

Hay na'at hinan TE"AN DI GUTUD di nun'alian nan Alin hi David (1:1—9:13)
- Hay numpapto'an nan Alin hi David hinan Hudyud Judah ya anggay (1:1—4:12)
- Hay numpapto'an nan Alin hi David an amin hinan Hudyud Israel (5:1—9:13)

Hay na'at hinan GAGWAN DI GUTUD di nun'alian nan Alin hi David (10:1—20:26)
- Hay na'at ya inabak David nan i'Ammon (10:1-19; 12:24-31)
- Hay na'at ya numbahol hi David ay Apo Dios (11:1-27)
- Hay na'at ya pimmuhi nan duwan imbabaluy David an da Amnon ay Absalom (13:1—19:43)
- Hay na'at ya ni'bohhol hi Sheba an dumalat di pamlohanah haad David (20:1-26)

Hay na'at hinan ANGUNUH DI GUTUD hidin nun'alian nan Alin hi David (21:1—24:25).

Hay Nanginnilaan David hi Natayan Saul
(I Sam. 31:1-13; I Chron. 10:1-12)

1 Unat goh naluh di atnay algaw hidin natayan Saul* ya numbangngad da
David hi ad Ziklag an nalpudah nan nangabakandah nan holag Amalek.
2 Ya unat goh heden miyatlun algaw hi awadandad Ziklag ya wada
han ungan lala'in dimmatong an nalpuh nan nungkampuan da Saul an
nun'ahekhek di lubungna, ya hupuhupu' di uluna an mangipa'innilah un
munlungdaya. Ya unat goh immatam hinan wadan David ya nunluung ta
e'gonana hiya.
3 Ya inalin David ay hiyay, “Hay nalpuwam?”
Ya tembalnan inalinay, “Unna' limmayaw hinan nungkampuan nan holag
Israel!”
4 Ya inalin David goh ay hiyay, “Undan way na'at? Ibaagmun ha"in.”
Ya tembalnan inalinay, “Na'abak nan holag Israel, at hiyanan numpan-
galayawda, ya do'ol di nun'atoy hinan tindalu, ya ta"on un da Saul an
hin'ama ay Jonathan ya ni'yatoyda goh!”
5 Ya inalin David hinan lala'iy, “Hay nanginnilaam hi un immannung an
natoy da Saul ya nan imbaluynan hi Jonathan?”
6 Ya inalin din lala'iy, “Manu ay inila' ti nipaddeh ya wah dia' hinan
Duntug an Gilboa, ya tinnig'uh Saul an imbabayuhnah din gayangna, ya

* **1:1** Na'at hidin 1010 B.C.

na'uy an umatam ay hiya din pi'buhulnan numpunlugan hidin kalesa ya
din numpuntakay hinan kabayu!
7 Ya unat goh nungwingi ta tinniga' ya inayagana', ya inali' ay hiyay, Hay
pohdom hi ato'?
8 Ya inalinan ha"in di, Hay ngadanmu? Mu inali' ay hiyay, Ha"in di holag
Amalek.
9 Ya inalinan ha"in di, Aga ta patayona' ti ten magadyuh an matoya'
damdama!
10 At pinatoy'u hiya† ti inila' an matoy hiya damdama an dumalat
nan hugatna! Ya innal'u din koronah uluna ya din gumo' hi ta'laynan
pangimmatunan ay hiya!"
11 Ya unat goh dengngol David ya din i'ibbana ya nunhekhekday lubung-
dah
12 kilada ta ipattigday punlungdayaanda, at nun'ulatda eden algaw an
dumalat hinan natayan da Saul an hin'ama ay Jonathan, ya nan holag Israel
an tatagun Apo Dios.
13 Ya hinanhanan David hidin nangulgud hidin na'at an inalinay, "Hay
nalpuwam?"
Ya tembalnan inalinay, "Ha"in nongkay di ohan holag nan bunag an hi
Amalek di apu' hidin penghana."
14 Ya inalin David ay hiyay, "Anaad ta agguy'a timma'ot an namatoy hinan
alin pento' Apo Dios?
15-16 He"ay ad bahol hi atayam ti nan nangalyam hi pinatoymu nan pento'
Apo Dios an ali!" At inayagan David din ohah nan ibbana, ya inalinan hiyay,
"Patayom heten tagu!"‡ At immuy, ya pinatoyna.

Nan Ebel David ay da Saul ay Jonathan

17 Hiyah te ebel David hi natayan da Saul an hin'ama ay Jonathan,
18 ya inalinay mahapul an mituduh nan tatagud Judah nan adi maphod
an na'at. At nitudo' hinan Liblun Jashar§ an inalinay,
19 "Nan nabagtun ap'apu tu'un holag Israel ya pinatoydah nan bulud di
babluy tu'u,
ya ta"on nan mun'a'ihi' an tindalu ya nun'atoyda!

20 Adiyu ipa'innilad Gath ya ad Ashkelon ta adi innilaon nan agguy nakugit
an iPhilistia
ti wa ay ta innilaon nan binabaih di at mun'am'amlongda!

21 Ya adi ni' dumuldulnu ya umud'udan hinan Duntug an Gilboa ta mi'id
tummol hi mihabal
ti hidiy nun'atayan nan mun'a'ihi' an mi'gubat an da Saul ya din
titindaluna,
at adi mahkay malamlamuhan din hapiawna.
22 Ya wan hidin gun ni'gubatan da Saul ay Jonathan ya natuliddan ni'gubat
ti nala'eng hi Jonathan an pumana ya hi Saul an pumalang,
at hiyanan do'ol di pinatoydah nan buhulda!

---

† **1:10** Hay namatoy udot ay Saul ti inalin nan ungah tu an hiya, mu itudun I Sam. 31:4 an hi Saul? Hay kulugon nan do'ol ya nunlangkak heten ungan holag Amalek ti mannig hiyah lagbuna, at hi Saul peman di namatoy hi odolna. ‡ **1:15-16** Numbahol hi David ti impapatoyna nan tagun agguy pimmatoy ay Saul? Agguy ti hiyah ne ahan inabulut nan ungah inatna, at awahna. § **1:18** Bahaom nan footnote di Josh. 10:13 ta innilaom di aat ten liblu.

23 Nomnomnomon tu'u din amatagun da Saul ay Jonathan an hin'ama ti
nidugah di namhoddan ditu'u!
Hidin ataguda ya ta"on un hidin natayanda ya agguyda ahan
nundu"ugan!
Ya nidugah an mungwilitda ya un nan agila,
ya mabi'bi'ahda goh ya un nan layon!

24 At da'yun binabain holag Israel ya lugwaanyu nan natayan Saul
ti linubungan da'yuh nan ma"aphod an mumbolah an lubung
ya ginina'uan da'yuh nan na'al'altian hi balitu'!

25 Mu anakkayah ahan din natayan din nun'atulid an tindaluh din gubat
ti ta"on un hi Jonathan ya niwallang di odolnah dih nan duntug!
26 Uminguhua' hidin ibba' an hi Jonathan ti nidugah di pamhod'un hiya!
Ya nidugah ahan din pamhodnan ha"in ya un nan pamhod di babai!

27 At nunhegla ahan di na'na'at hidin nun'atayan din mun'a'ihi' an tindalu,
at mid mahkay hulbin din almasda!"

2

Hay Napto'an David hi Alin nan Holag Judah

1 Unat goh nalpah heden na'at ya ni'hapit hi David ay Apo Dios an inalinay,
"Mabalin an umuya' mi'hituh nan holag Judah?"
Ya tembal Apo Dios an inalinay, "Mabalin."
Ya inalin goh David di, "Mu hay babluy hi umaya'?"
Ya tembal Apo Dios an inalinay, "Ad Hebron."
2 At immuy mah hi David an initnudna nan duwan a'ahawana an da
Ahinoam an iJezreel ya hi Abigail an ahawan din hi Nabal hi ad Carmel.
3 Ya initnud goh David din linala'in ninitnud ay hiya ya nan pamilyada ta
immuydan amin an nunhitud Hebron.
4 Ya agguy nadnoy ya immuy nan a'ap'apun nan holag Judah hi ad Hebron
ta hiniitandah David hi lana, ya indawatdan Apo Dios ta hiyay alida.*
Ya unat goh impa'innilada danen a'ap'apu ay David an nan tatagud Jabesh
Gilead di nangilubu' ay Saul†
5 at nunhonag hi David hi immuy an nangalin diday, "Wagahan da'yun
Apo Dios hinan nangipattiganyu an un'unnud ayu ti da'yuy nangilubu' ay
Saul an apuyu!
6 At ad ugwan ya ipattig ni' Apo Dios di ama'ma'ullayna ya anahamadnan
da'yu! Ya umat goh ay ha"in an ipattig'uy maphod ay da'yu an dumalat nan
nangatanyuh umat hina!
7 Mu ad ugwan an natoy hi Saul an ap'apu tu'u ya ten ha"in di pento' nan
holag Judah hi alida, ya olom ni' ya minaynayun di denolyu, ya adi ayu
tuma'ot ti mid nappuhih ma'at ay da'yu."

Hay Napto'an Ish-Bosheth hi Alin nan Udum an Holag Israel (I Chron. 3:1-4)

8 Ya wan hi Abner an imbaluy Ner an ap'apun nan tindalun Saul
ya initnudnah Ish-Bosheth an imbaluy Saul ta inyuynah nan babluy ad
Mahanaim.

---

* **2:4** Na'at hidin 1010 B.C. † **2:4** I Sam. 31:11-13.

9 Ta numbalinona hiyah alih nan udum an babluy nan holag Israel an
ad Gilead, ya ad Ashuri,‡ ya ad Jezreel, ya hinan ni'babluyan nan holag
Ephraim, ya nan holag Benjamin.
10 Ya napat di tawon Ish-Bosheth§ hi namto'andan hiyah alin nan udum
an holag Israel, ya un duway tawon di numpapto'ana. Mu nan holag Judah
ya hi David di inunudda.
11 At hay tawon hi nun'alian David ad Hebron hi nangipapto'anah nan
holag Judah ya pituy tawon ya han onom di bulan.
12 Ya hin'alina ya impangulun Abner an imbaluy Ner nan titindalun Ish-
Bosheth an hina' Saul ta immuydad Gibeon.
13 Ya hi Joab an imbaluy Zeruiah ya impanguluna nan titindalun David
ta dinamuda nan titindalun Ish-Bosheth hinan way puhung ad Gibeon. At
nundinammang nan duwan pampun hinan way puhung.
14 Ya inalin Abner ay Joab di, “Pumpapattayonta tun titindaluta.”
Ya inabulut Joab.*
15 At pento'day himpulu ta duwah nan tindalun Ish-Bosheth, ya umat goh
hinan himpulu ta duwan tindalun David ta diday mumpapattoy.
16 Ya unat goh nundadammuda ya nunhihinnabuyutda, ya nuntitin-
nupigda. At nadedehhandan nun'atu"in, ya nun'atoyda.† At hiyanan
nangadnan henen babluy ad Gibeon hi Babluy an Hinalung.‡
17 Ya unat goh nalpah henen na'at ya nunggugubat nan na'angang an
titindalun David ya nan titindalun Abner.§ Ya henen nunggugubatanda ya
nidugah an atata'ot ahan, mu nangabak nan titindalun David.
18 Ya wah din niddum nan tulun imbabaluy Zeruiah an da Joab, ya hi
Abishai, ya hi Asahel. Hi Asahel ya umat hinan ma'abbi'ah an tumagtag
an ulhah inalahan an ma'alih gasel,
19 at pindugnah Abner an agguy ahan nungwingngiwingngi.
20 Ya unat goh winingin Abner hiya ya inalinay, “Undan he"ah Asahel?”
Ya tembalnan inalinay, “Oo.”
21 Ya inalin Abner ay hiyay, “Bo'on ha"in di pudugom ta nan udum
an tindalu ta wada ay di patayom ay dida ya innalmuy almasda!” Mu
hin'ing'ingaonah Asahel.
22 At impidwan Abner an nangalin Asahel di, “Idinongmun gun mamdug
ay ha"in ti la'tot ya pinatoy'u he"a, at hay pambal'u mah ay agim an hi Joab?”
23 Mu agguy indindinong Asahel an gun mamdug ay hiya, at la'tot ya
nunhiggung hi Abner, ya intudu'nay huyung din gayangna, ya nepto' hinan
taglang Asahel, ya himmawang hi bonogna. At natu"in, ya natoy. Ya din
i'ibbanan titindalun gun mangun'unud ya inah'upanda hiya, ya inta'dogdah
pange'gonandan hiya.

---

‡ **2:9** Unu nan numbabluyan nan holag Asher. § **2:10** Mid mapto' hi ustuh tawon hidin nun'alianad Israel ti pituy tawon ya han godwa din nun'alian David ad Hebron (verse 11), ya hidin natayan Ish-Bosheth ya paddungnay ente"an David an nun'alid Israel goh. At hay alyon nan udum ya naluh nin di lemay tawon ya un mun'ali. Gulat ta nepto' hene at hay nun'aliana ya hidin 1005-1003 B.C.

* **2:14** Hay ugalidah din penghana ya hin'umu'uddum ya pento' nan ohan pampun nan udumnan tindaluda ta diday mumpapattoy hinan nipaddung an uyap di buhuldan pampun ta adi an amin di titindalun umuy mi'gubat, ya nuntulagandan duwan pampun ta nan mangabak ya mibilangdah mangameh hi an amin. At hiyaat un hi Goliath an iPhilistia di ni'pattoy ay David an holag Israel (I Sam. 17:8-9). † **2:16** Mattig an numpaddung di inabalinandan duwan pampun, at mid nangabak ay daten duwampulu ta opat an linala'i. ‡ **2:16** Unu *Helkath Hazzurim*. § **2:17** Gapu ta mid nangabak hinan numpapattayanda at ente"an nan duwan pampun an nunggugubat.

24 Mu ta"on un umat hinay na'at ya innaynayun da Joab ay Abishai an
a'agin Asahel an gun namdug ay Abner. Ya unat goh wan ma'unug din
potang ya immatamdah nan Duntug an Ammah an neheggon ad Giah an
mipluy hinan mapulun ad Gibeon.
25 Ya wan hi Abner ya immuy hinan tulid di duntug. Ya immuy nan holag
Benjamin ay hiyah di.
26 At numbugaw hi Abner ay Joab an inalinay, “Undan adita pogpogon
heten pumpattayanta? Ti undan adim nomnomon an nappuhiy pumbali-
nana? Anuud mah di pangipadinngam hinan titindalum an gun mamdug
ay da'mi an i'ibayu goh damdama?”
27 Ya tembal Joab an inalinay, “Hi Apo Dios di ihtigu an gulat hi un'a agguy
himmapit at itutuluy nan tatagu' an mamdug ay da'yu ta nangamung hi
helhelong!”
28 At impagangoh Joab nan talampet an mangipa'innilan idinong an amin
nan tindalun mamdug hinan i'ibbadan holag Israel.
29 At nakak da Abner ya nan tataguna eden nahdom ta limmanablabidan
nundalan hinan mapulun ta nangamung unda binad'ang nan Wangwang
an Jordan. Ya intuluydah din nabiggat an nundalan ta nangamung unda
nidatong ad Mahanaim.*
30 Ya heden nangidinngan da Joab an mamdug ay da Abner ya inamungna
din titindalun David ta enyapna dida, ya himpuluda ta han hiyam di nami'id
hinan titindalu an agguy ni'yuyap hi Asahel.
31 Mu hay pinatoy nan titindalun David hinan holag Benjamin an titin-
dalun Abner ya tuluy gahut ya han nanom.
32 Ya immuyda innal din odol Asahel ta inyuyda inlubu' hidin nilubu'an
amanad Bethlehem. Ya inlablabin goh da Joab ya nan titindalunan nun-
dalan ta nangamung unda nidatong ad Hebron.

3

1 Gun gumubagubat nan tatagun Ish-Bosheth an imbaluy din hi Saul ya
nan titindalun David. Mu da David di mangab'abak.

Nan Imbabaluy David an Nitungaw ad Hebron

2 Hiyatuy linala'ih imbabaluy David an nitungaw ad Hebron:
Hay pangpangulluh imbaluyna ya hi Amnon an imbaluyda ay Ahinoam
an iJezreel,
3 ya hay otob ya hi Kileab an imbaluyda ay Abigail an ahawan din hi Nabal
an iCarmel,
ya hay miyatlu ya hi Absalom an imbaluyda ay Maakah an hina' Talmai
an alid Geshur,
4 ya hay miyapat ya hi Adonijah an hi inanah Haggith,
ya hay miyalema ya hi Shephatiah an hi inanah Abital,
5 ya hay miyonom ya hi Ithream an hi inanah Eglah.
Didana nongkay di imbabaluy David an linala'in nitungaw ad Hebron.

Hay Nidduman Abner ay David

6 Heden punggugubatan nan tatagun Saul hinan tatagun David ya gun
pumhod di aton Abner an mangipapto' hinan tatagun din hi Saul.

* **2:29** Hiyah ne punhituwan Ish-Bosheth (verse 8).

7 Hidin atagun Saul ya wada han ohan ahawana* an hay ngadana ya hi
Rizpah an hina' Aiah. Ya wada han ohay algaw ya inalin Ish-Bosheth ay
Abner di, “Anaad ta enelo'mu nan ohan inyahawan din hi ama?”†
8 At ma'abbungot hi Abner, ya inalinay, “Undan hay ninomnommu ya
un'u ilayahan din natoy an hi amam an hi Saul? Ya undan alyom hi unna'
middum hinan iJudah? Engganad ugwan ya un'unnuda' ay da'yun holag
Saul ya nan liligwana! Ya binaliwa' he"ah nan aton da David! Ya anaad
udot ta ad ugwan ya ipa'lehmuy bahol'u an dumalat henen babai?
9 At immannung ay ya moltaona' ay Apo Dios hi un'u adi badangan hi
David ta mipa'annung din intulag Apo Dios an ma'at ay hiya!
10 Ti inalin Apo Dios di, Ano' hinan holag Saul nan haaddan mumpapto'
ta itolman'u ay David ta hiyay alin mangipapto' hinan holag Israel ya holag
Judah an mete"ad Dan ta engganad Beersheba.”‡
11 At agguy temtembal Ish-Bosheth din inalin Abner ti tuma'ot ay hiya.
12 At nunhonag hi Abner hi umuy mi'hapit ay David, ya umat hituy
impaadnah alyondan hiya: “Undan way udum hi mun'ap'apuh tun babluy
tu'un holag Israel hi un bo'on he"a? At pohdom ay ya munhapitta ta
badanga' he"an mangal'alu' hinan holag Israel ta he"ay ali!”
13 Ya hay nambal David hinan hennag Abner ya inalinay, “Maphod henen
ninomnomna! Mu mahapul an iyalina ni' hi mahhun hi Michal an imbaluy
Saul hi un umali hiyan mi'hapit ay ha"in!”
14 At nunhonag hi David hi umuy ay Ish-Bosheth an imbaluy Saul ta
alyonday, “Mahapul an ipiyalim han ahawa' an hi Michal ti inyahawa' hiya
an dumalat nan kugit din hinggahut an numpatoy'un iPhilistia.”§
15 At inunud Ish-Bosheth din inalin David ta nunhonag hi immuy nan-
gawit ay Michal an impiyahawan din hi amana ay Paltiel an imbaluy Laish.
16 Mu nangun'unud hi Paltiel ay ahawana an gun lumugwalugwa ta
engganay unda nidatong ad Bahurim. Ya inalin Abner ay Paltiel di, “Un
ta"on ya numbangngad'ah abungyu!” At immanamut hiya.
17 Ya unat goh nalpah hanan na'at ya immuy hi Abner hinan a'ap'apun
nan holag Israel, ya inalinan diday, “Nadnoy di nanamhodanyu ay David an
hiyay aliyu.
18 At ad ugwan mahkay ya pumbalinon tu'u hiyah ali tu'u! Ti wada
din intulag Apo Dios hi ma'at an inalinay, Nan baal'un hi David di hiyay
mamaliw hinan tatagu' an holag Israel hinan buhuldan iPhilistia ya an amin
nan udum an buhulda.”
19 Ya immuy goh hi Abner hinan holag Benjamin ta ni'hapit ay dida. Ya
un mahkay umuy ad Hebron an mangipa'innilan David an inabulut an amin
nan i'ibbadan holag Israel an hiyay alida.
20 Ya hidin immayan Abner hi ad Hebron ya initnudna din duwampulun
linala'i, ya impaltian David dida.

---

* **3:7** Hiyay ohah nan udum an inyahawan Saul. † **3:7** Gulat ta waday nangelo' hinan ahawan nan natoy an ali at pohdonan hapiton an ipadahnan mumbalin hi ali. Hiyah ne goh inat da Absalom (II Sam. 16:20-22) ay Adonijah (I Ki. 2:20-25). Ya gapu ta indat Apo Dios ay David nan numpapto'an Saul at indatna goh ay hiyay biyangnah nan a'ahawan Saul hi unna pohdon an alan (II Sam. 12:8), mu mid mapto' ya agguyna. ‡ **3:10** Ad Dan ya wah appit ahan hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya ad Beersheba ya wah appit ahan hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, at hay pohdonan hapiton ya an amin nan abablubabluy ad Israel ya ad Judah. § **3:14** I Sam. 18:24-27. Inilan David an nan holag Benjamin ya nalakay pangubatandan hiyan mun'alih un middum din hopap an ahawanan hiya ti i'innilada an waday niyatan David hinan Alin hi Saul.

21 Ya inalin Abner ay David di, “Abulutom ni', Apu' an Ali, ta umuya' an
mi'hapit hi an amin hinan holag Israel ta itulagdan he"ay unudonda. At
he"a mahkay di mumpapto' hi an amin hinan holag Israel.” Ya inabulut
David din inalin Abner, at pina'anamutna an malenggop.

Hay Namatayan Joab ay Abner

22 Agguy nadnoy di nakakan da Abner ya numbangngad da Joab ya din
titindalun David ad Hebron an nalpudah nan ni'gubatanda. Ya do'ol di
inyanamutdah nan hinamhamda.
23 Mu eden nidatngan da Joab ya waday nangibaag ay hiya an im-
muy da Abner hi awadan David an maphod di nunhapitandan duwa, at
pina'anamutna goh didan malenggop.
24 At immuy hi Joab hi awadan David ya inalinay, “Anaad ta inatmuy umat
hina? Ya anaad ta immalih Abner ya inyabulutmun umanamut?
25 Unmu dan agguy inilay aat Abner an imbaluy Ner an manu ay
immali ta way atonan manginnilah an amin an ato'atom, ya ta hamadonay
umay'ayam? Inila' an ta"on un he"a ya inilam an immannung tun inali'!”
26 At tinaynan Joab hi David, ya nunhonag hi umuy mangalin Abner ta
mumbangngad. At inah'upanda didah nan bubun ad Sirah, ya imbangn-
gadda didad Hebron. Mu mi'id inilan David enen inatda.
27 Ya unat goh dimmatong da Abner hi ad Hebron ya inayagan Joab hinan
way buhu'an nan babluy an ay ihunay un way alyonan Abner an adina
pohdon an ipadngol. Mu hidin immuy hidi ya timpig Joab di putun Abner,
at natoy ta awit Asahel an hi agina.
28 Ya unat goh dengngol David di aat nen na'at ya inalinay, “Inilan ahan
Apo Dios an bo'on da'miy ad bahol hinan natayan Abner an imbaluy Ner!
29 Ya hay mamolta ni' ya hi Joab ya an aminda an himpangapu! Ya minay-
nayun hinan holagnay way mun'apoghaan, unu mapalla', unu mun'apilay,
unu mun'apatoy di udum hinan way munggugubat, ya adi goh ni' tummol
di ihabalda ta mun'abtelda!”
30 Umat hinay inat da Joab ya hi aginan hi Abishai an pinatoydah Abner ta
awit din hi agidan hi Asahel an pinatoynah din nunggubatandad Gibeon.*

Hay Nangilubu'andan Abner

31 Inalin David ay Joab ya an amin nan tatagunan niddum ay hiya di,
“Punhekhekyuy lubungyu ta nan langgut di ilubungyu, ya lumugwa ayuh
nan pundalananyuh pangipangpang'uanyun Abner hinan ilubu'ana.” Ya un
mangun'unud hi David an alih nan nangdon hi lungun Abner.
32 At inlubu'dah Abner ad Hebron, ya enlot nan Alin hi David an kinilaan
hiyah dih nan lubu'na, ya ta"on an amin nan tatagun wah di ya ahikikilada
goh.
33 Ya hiyah te enyebel David ay Abner an inalinay,
“Anaad ahan, Abner, ta umat hinay natayam an ababain?
34 Nan ngamaymu ya agguy nabobod,
ya nan hu'im ya agguy nabangkilingan hi gumo',
mu natoy'a ti pinatoy da'ah nan tatagun adi mangngol!”
Ya an amin din tatagu ya inibilanda goh hi Abner.
35 Ya way ohah din tatagu ya immuyda inal'alu' hi David ta mangan. Mu
inhamad David an nangalih, “Patayona' ni' ay Apo Dios hi unna' mangan an
agguy pay na'unug di algaw!”
36 Ya dengngol an amin nan tatagu din nangalin David, at inabulutda nan
pohdona. Ya ta"on an amin nan aton nan ali ya ipa'amlongna dida.

* **3:30** II Sam. 2:18-23.

37 At heden na'at eden algaw di nanginnilaan an amin nan holag Israel an
bo'on han Alin hi David di nangipapatoy ay Abner an imbaluy Ner.
38 Ya inalin David hinan u'upihyalnay, “Nomnomnomonyu an heten tagun
natoy ad ugwan ya nidugah ahan din abalinanan ap'apu tu'un holag Israel.”
39 Ya inalina goh ay diday, “Ta"on hi un ha"in di alin pento' Apo
Dios mu adi' ahan ma'anuhan an bagan nan linala'in holag Zeruiah ti
mun'abungotda! At okod hi Apo Dios an mummoltan didan nun'appuhiy
pangatda!”

4

Hay Namatayanda ay Ish-Bosheth

1 Unat goh dengngol Ish-Bosheth an imbaluy Saul an pinatoydah Abner
ad Hebron ya nidugah di ta'otna ya nan udum an i'ibbanan holag Israel.
2 Ya wada han duwan linala'in munhin'agi an diday upihyal nen gun
umuy mi'gubat an hay ngadan di oha ya hi Baanah, ya hay oha ya hi
Rekab an imbabaluy Rimmon an iBeeroth an hay napu'aganda ya nan holag
Benjamin. Hi ad Beeroth ya nibilang mahkay an babluy nan holag Benjamin
3 ti numpunhitudah di din hopapna, mu nun'akakda ta immuydad Gittaim
ta hidiy ni'hituwandah engganad ugwan.
4 Ya wada goh di ohan ap'apun Saul an hi Mephibosheth an imbaluy
Jonathan. Ya lemay tawonah din nangipa'innilaan nan nalpud Jezreel
an natoy da Saul ay Jonathan. Ya unat goh dengngol din tumungaw
eden ung'ungnga ya nunnaudonan nangilayaw ay hiya, at nagah ta hiyay
dimmalat hi napilayan di duwah hu'ina.
5 Ya wada han ohan algaw ya da Rekab ay Baanah an imbabaluy Rimmon
an iBeeroth ya immuydah abung Ish-Bosheth, ya heden dimmatngandah di
ya nolo' hi Ish-Bosheth ti nuntongay algaw.
6 At nahanigupdah abungna an ay donongnay un way alanda, mu undaat
immuy timpig di putun Ish-Bosheth,
7 ya pinutulanday uluna, ya inlayawda an enye'wadah nan mapulun an
inlablabidan nundalan.
8 Ya hidin dimmatongdad Hebron ya inyuyda din ulun Ish-Bosheth ay
David, ya inalidan hiyay, “Tayay ulun Ish-Bosheth an imbaluy Saul an
buhulmun nangipadah an mamatoy ay he"a! At ad ugwan ya hi Apo Dios di
nangiyawit ay he"an alimih nan inat da Saul ya nan holagna!”
9 Mu tembal David din inalin da Rekab ay Baanah an inalinay, “Ihapata' ay
Apo Dios an matattagu an gun namaliw ay ha"in hinan do'ol an nun'appuhin
na'na'at an mipapatoy ayu an dumalat enen inatyu
10 an umat hidin awada' ad Ziklag an immalin ha"in han baal ya inul-
gudnay aat di natayan Saul, ya hay ninomnomna nin ya maphod heden
inulgudnan ha"in. Mu impapatoy'u hiyah nan tindalu'. Hiyah ne inat'uh
din immalin nun'ulgud!
11 At iyal'allanah nan tagun mangat hi na"appuhin mamatoy hinan tagun
mid baholna an un nolnolo' hinan abungnah nan way kuwaltuna! At undan
adi' iballoh ay da'yu din namatayanyun hiya ta ma'ubah ayuh tun luta?”
12 At immandal David hinan titindaluna ta patayonda dida. Ya unat goh
pinatoyda dida ya numputulanday ngamayda ya hu'ida, ya intayunday
odoldah nan neheggon hinan bubun ad Hebron. Ya ta"on din ulun Ish-
Bosheth ya inlubu'dah din nilubu'an Abner hidid Hebron.

5

Hay Nun'alian David ad Israel ya ad Judah
(I Chron. 11:1-3)

1 At waday immuy hinan numbino'ob'on an himpampun an holag Israel
ay David hi ad Hebron, ya inaliday, “Da'miy tutulangmu!
2 Ti hidin amatagun Saul an ali tu'u ya he"ay gun nangipangpanguluh nan
tindalu tu'un holag Israel an immuy ni'gubat. Ya intulag Apo Dios ay he"an
inalinay, He"ay mumbalin hi alin mangipangpanguluh nan tatagu' an holag
Israel.”
3 At hiyanan hiyay dimmalat hi immayan an amin nan a'ap'apun nan
holag Israel hi ad Hebron ta ni'tulagdan David an hi Apo Dios di ihtiguda,
ya hiniitanday ulunah lana ta mangipa'innilan hiyay pento'dah alida.*
4 Ya un tulumpuluy tawon David eden namto'andah alida. Ya nun'ali
hiyah napat di tawon.†
5 Ya hidin ni'hituwanad Hebron hi nun'alianah nan holag Judah ya
pituy tawon ya han onom di bulan,‡ ya hidin nunhituwanad Jerusalem ya
tulumpulu ta tuluy tawon di nun'alianah an amin hinan holag Israel.§

Hay Nangabakan David ad Jerusalem
(I Chron. 3:5-9; 11:4-9; 14:1-7)

6 Mu hidin agguy ni' numbabluyan David hi ad Jerusalem ya initnud-
nay titindaluna ta immuyda ginubat nan holag Jebus an numpunhitud
Jerusalem. Mu hay ninomnom nan holag Jebus ya mid olog da David
an mangabak ay dida, at inalidan David di, “Mid ologyun mangabak ay
da'mi! Ti ta"on un ammuna nan nabulaw ya nan napilay ya abalinandan
mangipalayaw ay da'yu!”
7 Mu inabak damdama da David ad Zion* an nihamad di allupna, at
ngadnandah Babluy David.
8 Mu hidin agguy ni' immayan da David hidi ya inalinah din titindalunay,
“Hay aton tu'un umuy mangubat hinan holag Jebus an buhul tu'u ya
mahapul an e'wa tu'uh nan inyammadan owon di danum ta pumpatoy
tu'u nan alyondan nun'abulaw ya nan nun'apilay an buhul'u!” At hiyah ne
nalpuwan nan hapit an alyonday, “Nan paddungnay nabulaw ya napilay ya
adida ahan mabalin an humgop hinan palasyun David.”
9 At ni'hitu da David enen babluy an nihamad di allupna an nginad-
nandah Babluy David.† Ya impihamadnan impata'pel nan allup nan
nunlene'woh enen babluy ta way punhituwan di udum.
10 Ya gun na'udman di abalinan David an numpapto' ti hi Apo Dios an
nidugah di abalinanay gun bimmadang ay hiya.
11 At hi Hiram an alid Tyre ya nunhonag hi udum an tataguna ta immuyda
binadangan hi David an nan mun'ad'ad hi abung, ya nan nanginnilan
muntapeng, ya nan udum. Ya impiyuyna goh nan ayiw an cedar ta
inyammaday palasyun David
12 ta hiyay nanginnilaan David an immannung an inyabulut Apo Dios an
hiyay alin nan holag Israel. Ya hi Apo Dios goh di bimmadang ta nihamad
di pumpapto'nah nan i'ibbanan holag Israel.

---

* **5:3** Na'at hidin 1003 B.C. † **5:4** Hay nun'alianad Judah ya ad Israel ya hidin 1010-970 B.C. ‡ **5:5** Unu hidin 1010-1003 B.C. § **5:5** Unu hidin 1003-970 B.C. * **5:7** Nan Zion ya ohan ngadan di ad Jerusalem. † **5:9** Mid mapto' ya heden timpu di nangiyayanah din ulun Goliath hi ad Jerusalem (I Sam. 17:54).

13 At hidin nakak hi David ad Hebron ya immuy nunhitud Jerusalem, ya
den'olnay inahawana,‡ at hiyanan do'ol di imbabaluynan linala'i ya binabai.
14 Ya hiyatuy ngadan nan imbabaluynan linala'in nitungaw hi ad
Jerusalem: hi Shammua, ya hi Shobab, ya hi Nathan,§ ya hi Solomon,*
15 ya hi Ibhar, ya hi Elishua, ya hi Nepheg, ya hi Japhia,
16 ya hi Elishama, ya da Eliada ay Eliphelet.

Hay Nangabakan David hinan iPhilistia (I Chron. 14:8-17)

17 Unat goh dengngol nan iPhilistia an hi David di nahiitan hi lanah alin
nan holag Israel at nunti'idda ta umuyda anapon hi David. Mu dengngol
David henen atonda, at immuy nipo"oy hinan liyang hinan daplah.
18 Ya unat goh nidatongda din tindalun di iPhilistia ya nungkampudah
nan Nundotal an Rephaim.
19 Ya ni'hapit hi David ay Apo Dios an inalinay, “Umuymi mah gubaton
nan iPhilistia? Ya olom ni' ya pangabakon da'mi?”
Ya tembal Apo Dios an inalinay, “Umuy ayu ta gubatonyu dida, at
pangabako' da'yu.”
20 At immuy da David ta ginubatda nan iPhilistia, at inabakda dida.
Ya heden babluy an nangabakan da David ay dida ya inalin David hidin
nalpahan nan gubat di, “Hi Apo Dios ya umat hinan *niguwang an danum* an
ma'abbi'ah an nundalapuhna nan buhul'u.” At hiyay dumalat hi nangadnan
nen babluy hi Ba'al Perazim.†
21 Ya nuntaynan din iPhilistia nan bululda, at nun'alan da David, ya
nunggohobda.
22 Ya agguy nabayag ya numbangngad goh nan iPhilistia ta nungkampuda
goh hinan Nundotal an Rephaim.
23 At ni'hapit goh hi David ay Apo Dios ta ibaganay atona. Ya inalin Apo
Dios ay hiyay, “Bo'on hi appit hituy pangubatanyun dida. Mu ilikawyuy
pange'wanyu ta umuy ayuh pangngelna ta hidih nan wadan di ayiw an
balsam di pangubatanyun dida.
24 Ya wa ay ta donglonyu nan umat hi demog‡ hinan bagtun nan ayiw
an balsam ya nunnaudonyun umuy mangubat ay dida. Ti hiyah ne
pangimmatunanyun nahhuna' an Dios an mangubat hinan iPhilistia ta way
atonyun mangabak ay dida.”
25 At inunud David an amin din inalin Apo Dios hi atonda, at immannung
an inabakda din buhuldan iPhilistia ti numpudugda dida an nete"ad Gibeon
ta engganad Gezer.

6

Hay Niyayan nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios ad Jerusalem (I Chron. 13:1-14; 15:25—16:3; Psa. 132:1-18)

1 Ya palpaliwan ya impa'ayag goh David din tulumpuluy libun nun'ala'eng
an tindalun holag Israel.
2 Ta impangpanguluna didan amin an nalpudad Ba'alah hidid Judah ta
umuyda bangngadon din Kahon an Nittuwan nan Himpulun Uldin Apo
Dios. Henen Kahon ya ma'alih awadan nan nidugah di abalinana an Hiya
ya alyonday wah nan numbattanan nan duwan cherubim.

---

‡ **5:13** Bahaom nan tulun footnotes di Sng. 6:8 ta innilaom di aat nan a'ahawana. § **5:14** Hiyay ommod Mary an hi inan Jesus (Lk. 3:31). * **5:14** Hiyay ommod Joseph an paddungnay hi aman Jesus (Mat. 1:7). † **5:20** Hay pohdonan ibaga ya *niguwang an danum*. ‡ **5:24** Hiyah ne demog nin di a'anghel Apo Dios.

3 At immuyda innal din Kahon an nihinah abung Abinadab hidih nan
duntug, ya inlugandah din balun kalesa.* Ya hay nangipangpang'un
nanguyud hinan bakan manguyud hinan balun kalesa ya da Uzzah ay Ahio
an imbabaluy Abinadab.
4 Mu heden pangekakandah din Kahon ya hi Ahio di nangipangpang'u,
5 ya gun mangun'unud da David ya nan i'ibbadan holag Israel an
it'u'it'u'dan mungkanta ya mangipagangoh hinan ma'alih alpa, ya lyres,† ya
tambourines, ya gangha, ya libit hi pundayawdan Apo Dios.
6 Ya unat goh nidatongdah nan way pun'elekan Nakon ya nida'leh din
baka, at pendon Uzzah din Kahon Apo Dios ta adi magah.
7 Ya bimmungot hi Apo Dios, at minoltanah Uzzah hi nanapaanah din
Kahon, at hiyanan pinatoyna eden delloh di Kahon.‡
8 Mu bimmungot goh hi David hidin namatayan Apo Dios ay Uzzah, at
hiyanan nginadnanah den babluy hi Perez Uzzah.§ Ya nete"an de ya hiyay
ngadanah engganad ugwan.
9 Ya ma'atta'ot hi David ay Apo Dios, at inalinay, “Hay ato' nin an
mangiyanamut hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios?”
10 At adi mah pohdon David an iyanamut nan Kahon Apo Dios hi ad
Jerusalem, at hay inatda ya inhingngiday nange'wanda ta inyuydah den
Kahon hi abung Obed-Edom an iGath.
11 Ya impatangdah dih tuluy bulan, at winagahan Apo Dios hi Obed-Edom,
ya nan pamilyana, ya nan nihinan dida.
12 Ya waday nangulgud ay David an winagahan Apo Dios hi Obed-Edom,
ya nan pamilyana, ya nan nihinan dida an dumalat nan awadan din Kahon
Apo Dios hidi. At immuy innal da David heden Kahon Apo Dios hi abung
Obed-Edom an nidugah di umamlongandah din nangiyayandad Jerusalem.
13 Ya unat goh inla"uy daden linala'in nangiyattang hinan Kahon ta
impenomdan inda"ang ya impadinong David dida ta impe'nongnay ohah
manilhig an baka ya oha goh hinan mataban uyaw an bakah onong Apo
Dios.
14 Ya hidin nundaldalananda ya inlubung David nan ephod, ya gun
nanayaw ta pundayawnan Apo Dios.
15 At hidin nangiyanamutan da David hinan Kahon Apo Dios ad Jerusalem
ya an amin din tatagu ya nun'ipagangohda din talampetda, ya bimmanu-
gawdah amlongda.
16 Mu hidin indatongda din Kahon Apo Dios hi ad Jerusalem ya indungaw
din ahawan David an hi Michal an imbaluy din hi Saul hinan tawa, ya
tinnigna nan Alin hi David an gun manayaw ya gun yumagtutuh pundayaw-
nan Apo Dios. At pinahiwna hiya.
17 Ya inhigupda din Kahon Apo Dios hinan Tuldan Abung an impiyamman
David hi ihinana. Ya impe'nong goh David nan Onong an Moghob ya nan
Onong di Pi'lenggopan ay Apo Dios.
18 Ya unat goh nalpah an ene'nongdan amin din onong ya ni'hapit hi David
ay Apo Dios an nidugah di abalinana ta wagahana din tatagu.
19 Ya nun'ipiyapong David an amin hinan holag Israel an na'amung
din tinapay, ya nan raysins,* ya nan bungbungaan an ma'alih dates. At
numpanga'anamutdan amin din tatagu.

---

* **6:3** Immandal Apo Dios an mahapul an iyattang nan papadi nan Kahon (Ex. 25:12-14; Num. 4:5-6, 15), mu mattig an agguyda inat. † **6:5** Nan it'ittang an alpa. ‡ **6:7** Immandal Apo Dios an adi mabalin an dapoon nan Kahon (Num. 4:15). § **6:8** Hay pohdonan ibaga ya *nan bimmungtan Apo Dios ay Uzzah.* * **6:19** Hana ya nalyaw an greyp.

20 Ya ta"on hi David ya immanamut goh ta umuyna tigon di aat nan
pamilyana. Mu limmahun hi Michal, ya inalinan hiyay, “Anakkayah kangan
tun alin di holag Israel an numpahiyan nanayaw an impattignay odolnah
nan binabain tagalan nan u'upihyalna!”
21 Ya tembal David hiyan inalinay, “Manu ay inat'uh ne ya ta ipattig'u ahan
di pundayaw'un Apo Dios ti ha"in di pento'na, ya bo'on da'yun holag Saul di
mihukat ay amam hi mangipangpangulun ditu'un holag Israel!
22 Ya ta"on hi unmu alyon di iyabaina' ay he"a mu danen binabain inalim
ya unna' at e'gonan ay dida!”
23 At hiyah ne dumalat ya agguy nunholag hi Michal an imbaluy Saul ta
engganay un natoy.

7

Hay Intulag Apo Dios ay David
(I Chron. 17:1-15)

1 Mi'id mahkay al'alih nan Alin hi David hinan nunhituwanah nan
palasyu ti baliwan Apo Dios hi an amin hinan mamuhul ay hiya.
2 Hiyanan inalin David ay Nathan an propeta di, “Tigom an ten ha"in ya
nunhituwa' hitun abung an hay ayiw an cedar di niyamma, mu anaad nin
ta nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios ya un nan Tuldan Abung di
nihinana?”
3 Ya tembal Nathan an inalinay, “Wa ay ta ninomnommun mun'ammah
ihinana ya atom, at wagwadah Apo Dios an mamadang ay he"a.”
4 Mu henen nahdom ya ni'hapit hi Apo Dios ay Nathan an inalinay,
5 “Umuy'a ta alyom hinan baal'un hi David di, Umat hituy inalin
Apo Dios ay he"a: Undan alyoman he"ay mangipiyammah abung hi
punhituwa'?
6 Agguya' ahan nihinhinah nan nahamad an abung an nete"ah din
nangekaka' hidin o'ommodyun holag Israel hi ad Egypt ta engganad ugwan
ti unna' nihihinnah nan Tuldan Abung an gun ni'baabaat
7 ay da'yun holag Israel. Ya undan wada mah di inali' hidin pento"un
a'ap'apuh anaad ta adiyu ipiyammay nahamad an abung an hay ayiw an
cedar di miyamma ta way ihina'?
8 At alyom hinan baal'un hi David di, Hay inalin Apo Dios an nidugah di
abalinana ya inalinay, Ha"in di nangayag ay he"ah din mumpahpahtulam
hinan kalnilu ta he"ay mumpapto' hinan tatagu' an holag Israel.
9 Ya an amin din gunmu inaya'ayan ya wagwadaa', at hiyanan he"ay
nangabako' hi an amin hidin buhulmu. At ad ugwan ya ipabagtu' he"a ta
mipaddung'ah nan a'ap'apun nundongol di aatdah tun luta.
10 Ya idadaan'uy babluy hi ihinan nan tatagu' an holag Israel ta waday
ihinanda, ya mi'id mahkay di mangipaligligat ay didah tuma'tanda, ta adi
umat hidin hopapna
11 an nete"ah din namto'a' hinan huhuwis an mangipangpangulun
da'yun tatagu' an holag Israel. Ya ibaliw'u da'yuh nan buhulyu.
Ya Ha"in an Dios ya ihamad'un alyon ay he"a, David, an nan holagmuy
manginaynayun hi mun'alih enggana.
12 Ya hi awnih gutud di atayam hi iddumam hidin o'ommodmun din
nun'atoy ya pot'o' di ohah nan holagmu ta hiyay mihukat ay he"ah ali, ya
badanga' hiya ta mihamad di atonan mumpapto'.
13 Ya hiyay mangipiyammah nan Timplu' ta hidiy pundayawandan
Ha"in, ya hay malpuh nan holagnay gun manginaynayun hi mun'ali.

14 Ya ibilanga' hi amana, ya ibilang'u hiyah imbaluy'u. Ya gulat ta
mumbahol ya Ha"in di mangilat ay hiyan umat hi aton nan ommod an
mangilat hinan imbaluyna.
15 Mu nan pamhod'un hiya ya adi mapogpog ta adi umat hidin inat'un
Saul an inaan'uy haadna ta he"ay inhukat'uh nun'ali.
16 Ya adi mapogpog di punholaganyu ta minaynayun an da'yuy
mun'alih enggana."
17 At immuy hi Nathan, ya imbaagnan amin ay David din impa'innilan
Apo Dios ay hiyah ibagana.

Hay Luwalun David hi Nunyamanana
(I Chron. 17:16-27)

18 Ya himmigup hi David hinan Tuldan Abung, ya nunluwalu an inalinay,
"Apo Dios an na'abbagbagtu, da'min holag ya un ami na'ampa ahan, ya
anaad udot ta da'miy pangatam hi umat hina?
19 Ya ne goh udot an nun'udmam ti hinamadmun inali nan atom
hi udum di algaw an pumhodan nan holag'u. At hiyana, Apo Dios, di
mangipa'innilan ha"in an nidugah di ama'ulaymun ha"in ya nan pamilya'!
20 At hay udumnah alyo' mah ay He"a? Ti inilam di aat'un baalmu, Apo
Dios an na'abbagbagtu.
21 Ti impa'innilam ay ha"in nan maphod an pohdom hi ma'at hi
pumhoda'. Ya inila' an ipa'annungmu daten inalim hi ma'at ti hiyah ne
intulagmuh atom hi impa'innilam ay ha"in an baalmu.
22 Nidugah ahan di abalinam, Apo Dios an na'abbagbagtu! Mi'id ahan
di nipaddung ay He"a ti mi'id di udum hi Dios an anggay He"ah inilami!
23 Ya mi'id goh di udumnah tataguh tun lutah umat ay da'min holag
Israel an impapto'mu ya pento'muh tagum. Ya henen inatmun da'miy
dumalat hi nundongolan di aatmuh tun ablubabluy. Ya nidugah an
umipanoh'ay inatmu ti numpakakmu nan tatagu ya nan bululda ta way
dimmatnganmin tatagum an enekakmud Egypt.
24 At immannung an He"ay namto' ay da'min holag Israel hi tatagum hi
mid pogpogna. At He"a mahkay di numbalin hi Diosmi.
25 At ad ugwan, Apo Dios, ya atom ni' ta ipa'annungmuh enggana din
intulagmuh ma'at ay ha"in ya nan holag'u.
26 At punnonngom di pumpapto'a' an baalmu ta He"ay mipabagbagtuh
enggana. At alyon nan tataguy, Hi Apo Dios an nidugah di abalinana di
mumpapto' hinan holag Israel!
27 Ya manu ay umat hinay inali' hi ni'hapita' ay He"a, Apo Dios
an nidugah di abalinanan Diosmin holag Israel, ti He"a ahan di
nangipa'innilan amin ay ha"in an pumbalinom nan holag'uh baalmu ta
diday alin mumpapto'. At hiyaat unna' munluwalun He"a.
28 Ti inila' an He"an na'abbagbagtun Apumi, ya ipa'annungmu din
ma"aphod ahan an intulagmun ha"in.
29 At ad ugwan ni' ya atom ta wagaham nan holag'un baalmu ta diday
gun minaynayun hi mun'ali. Ti He"a, Apu an nabagtun Dios, di nangitulag
an nan wagahmu ya minaynayun hinan holag'uh enggana."

8

*Hay Nangabakan da David hinan Gunda Ni'gubatan**
(I Chron. 18:1-13; Psa. 60:1-12)

* **8:** Na'at hanah din 997-992 B.C.

1 Ya agguy nadnoy ya ginubat da David goh ad Philistia, ya inabakda, at
binangngaddad Metheg Ammah, ya napogpog mahkay nan pun'ap'apuwan
nan iPhilistia ay didah di.
2 Ya ginubat goh da David nan holag Moab, ya inabakda dida. Ya
nun'ipali'uhda nan holag Moab hinan luta an nuntuluy natuntunud an
linya. Ya nun'ipapatoyna nan wah nan nahhun ya hinan miyadwan linya.
Ya agguyna nan wah nan miyatlun linya ta numbalindah baal David, ya
hiyay pangidatandah nan buwitda.
3 Ya hay oha goh hi ginubat da David ya nan tindalun nan Alin hi
Hadadezer† an imbaluy Rehob an alid Zobah an babluy ad Aram‡ hidin
ayandan panakupan hinan babluy an neheggon hinan Wangwang an
Euphrates.
4 Ya inabak da David, at tiniliwday hinlibun kalesan immuy ni'gubat,
ya han pituy libun titindalun numpungkalesa, ya ba'intih libun titindalun
nundalan. Ya innalday hinggahut an kabayu ta way manguyud hinan
kalesan usalon nan titindaluna. Ya din udum an kabayu ya numpilayda
dida.
5 At nan tindalud Damascus an kapitulyud Aram ya immuyda binadangan
hi Hadadezer, mu hidin nunggugubatda ya inabak da David dida, at
numpatoyday duwampulu ta han duway libu ay daden tindalu.
6 At nun'ipiyamman David din kampun din tindalunad Damascus ta hiyay
pumbayadandah buwitda.
Ya an amin di ayan David an mi'gubat ya gun pangabakon Apo Dios hiya.
7 Ya hidin nalpah nan gubat ya nun'alan da David din ahapihapiaw an
balitu' an hapiaw din a'ap'apun di tindalun Hadadezer ta nun'iyuydad
Jerusalem.
8 Ya do'ol goh di nunhamham David hi gambang hidid Tebah ya ad
Berothai an babluy hi nun'ap'apuwan Hadadezer.
9 Ya unat goh dengngol Tou an alid Hamath an inabak da David an amin
din tindalun Hadadezer
10 at hennagna han imbaluynan hi Joram§ ta umuyna apngaon hi David
an dumalat di nangabakanan Hadadezer ti da Hadadezer ya gunda ginubat
da Tou. Ya inta'in Joram di ipa'dawna ay David hi silver, ya balitu', ya
gambang.
11 Ya indawat David ay Apo Dios nan indat Joram an silver, ya balitu', ya
din nun'aladah an amin hinan inabakdan babluy
12 ad Philistia, ya nan numbino'ob'on an babluy nan holag Edom, ya nan
holag Moab, ya nan holag Ammon, ya nan holag Amalek. Ya iniddumna
goh din hinamhamda ay Hadadezer an imbaluy Rehob an alid Zobah ta
indawatnan Apo Dios.
13 At nundongol di aat David, mu inyal'allanay nundongolanah din
numpamatayandah nan himpulu ta waluy libun tindalun di holag Edom
hinan way Nundotal an Ahin.
14 At nun'ipiyammanay kampun di tindaluh nan abablubabluy hi ad
Edom, at hiyay numbalin an ap'apuh di ta pangimmatunan an nangabakon
Apo Dios hiya an ta"on hi ngadan di umuyda pi'gubatan.

Nan U'upihyal David
(I Chron. 18:14-17)

15 Hidin nun'ap'apuwan David hi an amin hinan holag Israel ya nahamad
di inatnan numpapto'.

---

† **8:3** Hay pohdonan ibaga ya *hi Hadad ya bumadang.* ‡ **8:3** Unu ad Syria. § **8:10** Hay ohan ngadana ya Hadoram.

16 Ti hi Joab an imbaluy Zeruiah di numbalinonah ap'apun an amin di
tindaluna,
ya hi Jehoshaphat an imbaluy Ahilud di pento'nah gun umuy mi'hapit
ay hiyan ali ta hiyay mangipa'innilah nan tataguh nan pohdon nan
alih ma'ma'at.
17 Ya da Zadok an imbaluy Ahitub ya hi Ahimelek an imbaluy Abiathar di
Nabagtun Papadi,*
ya hi Seraiah di niyokodan an amin nan pohdon nan ali an mitudo'.
18 Ya hi Benaiah an hina' Jehoiada di ap'apun nan guwalyan David an ali an
ma'alih Himpampun an Kereth ya Himpampun an Peleth.
Ya nan udum an imbaluy David ya diday bumadang ay amadan ali.

9

Da David ay Mephibosheth

1 Wa han hin'algaw ya minahmahan David hi un waday na'angang hinan holag Saul ti penhodnan ipattig di ama'ulayna ay hiya an dumalat din nahamad an nunligwaanda ay Jonathan.

2 Ya heden gutud ya dengngolnan wada han baal din hi Saul an hay ngadana ya hi Ziba. At impa'ayag David, ya inalinan hiyay, “He"ah Ziba?”
Ya inalin Ziba di, “O ha"in, Apu.”

3 At minahmahan David ay hiyah un wada pay di holag Saul ta way atonan mangipattig hi aat di ama'ulay Apo Dios ay hiya. Ya tembal Ziba an inalinay, “Wadah Mephibosheth an imbaluy Jonathan, mu napilay.”

4 At minahmahan David di awadana. Ya inalin Ziba di, “Wah dih abung Makir an imbaluy Ammiel hidid Lo Debar.”

5 At nunhonag hi David hi immuy nangawit ay Mephibosheth.

6 Ya unat goh nidatong hi Mephibosheth an imbaluy Jonathan an ap'apun Saul hi wadan David ya nunluung hi hinagangnah pange'gonanan hiya. Ya inalin David ay hiyay, “He"ah Mephibosheth?”
Ya tembalnan inalinay, “Oo, Apu Ali, ha"in.”

7 Ya inalin David ay hiyay, “Maphod ta immali'a! At adi'a tuma'ot ti ipattig'uy ama'ulay'un he"an dumalat di nunligwaanmin amam an hi Jonathan. Ya ipabangngad'un he"an amin din lutan Saul an hi apum, ya hitu mahkay hi abung'uy gunmu panganan.”

8 Ya nunluung goh hi Mephibosheth ay David, ya inalinay, “Un udot umat hituy nitagua', Apu Ali, ya ipattigana' hi ama'ulaymu an ten umata' hinan natoy an ahun mi'id di hulbina?”

9 At impa'ayag David hi Ziba an baal Saul, ya inalinan hiyay, “An amin nan luta ya gina'un Saul ya nan holagna ya ten impaboltan'un Mephibosheth.

10 At he"a, ya nan imbabaluymu, ya nan baalmuy mangipapto' ay danen lutana ta nan ma'alan bungan di mihabal ya indatyuy dagwan Mephibosheth an holag din ad baal ay he"a. Mu hi Mephibosheth ya ha"in di gunna pe"anan.”
(Hi Ziba ya himpulu ta lemay linala'ih imbabaluyna, ya duwampuluday baalna.)

---

* **8:17** Hidin nun'alian David ya duwadan Nabagtun Papadi an ta"on un paniaw ti hi Zadok ya impapto'na nan Tuldan Abung ad Gibeon an awadan nan gambang an pun'onngan (I Chron. 16:39-42), ya hi Abiathar ya impapto'na nan Tuldan Abung ad Jerusalem an awadan nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios (I Ki. 2:26) ta la'tot ya nan holagna an hi Ahimelek di nangituluy (I Chron. 18:16). Mu hidin nun'alian Solomon ya inaanah Abiathar, at anggay hi Zadok hi nangituluy hi haadna (I Ki. 2:26-27).

11 Ya inalin Ziba hinan Alin hi David di, “He"ay alimi, at an amin nan
inalim ya unudo'.” At nete"an de ya nihinah Mephibosheth hi abung David
an ay ohah nan imbabaluyna.
12 Ya waday imbaluy Mephibosheth an lalain hi Mika di ngadana. At hi
Ziba ya nan pamilyana ya numbalindah baal Mephibosheth.
13 At ta"on un napilay di duwan hu'in Mephibosheth mu ad Jerusalem di
nihinana ti gun me"an hinan ali.

10

Hay Nangabakan David hinan holag Ammon
(I Chron. 19:1-19)

1 Ya palpaliwan ya natoy hi Nahash an alin nan holag Ammon, at nihukat
han imbaluynan hi Hanun.
2 Ya unat goh dengngol David an natoy hi Nahash ya inalinay, “Mahapul
an ipattig'uy ama'ulay'un Hanun an umat hi ama'ulay din hi amanan ha"in.”
At hennag David di immuy nannig ay Hanun ta ipa'inniladan mi'lungdayah
David hinan natayan amana.
Ya unat goh dimmatongda din hennag David
3 ya inalin nan mumpangipangpanguluh nan holag Ammon hinan alidan
hi Hanun di, “Unmu dan kulugon, Apu Ali, an hay immalian daten tatagu ya
ta ipa'inniladan mi'lungdayah David hinan natayan amam? Unu manu ay
hennagna dida ya ta munhi'imdah tun babluy tu'u ta ag'agay pangubatan-
dan ditu'u?”
4 At nun'ipadpap Hanun din hennag David, ya nun'ih'ihanday godwan di
hamayda, ya binangwahda din lubungda ta nun'egpong hi tipada ya unda
pa'anamuton dida.
5 Ya dumalat enen na'at ya bimmainda an immanamut. Ya hidin
nipa'innilan David henen na'at hidin hennagna ya nunhonag hi immuy
nangalin dida an mihinadad Jericho ta engganay un umadu"oy nan
hamayda ya unda umanamut.
6 Ya unat goh ininnilan mahkay nan holag Ammon an impabungotdah
David at hiyanan tinangdananday duwampuluy libun tindalun di i'Aram*
an nan wad Beth Rehob ya ad Zobah, ya ad Tob an himpulu ta duway libun
tindalu. Ya ad Maakah an hinlibun tindalun hennag nan alida.
7 Ya unat goh dengngol David henen inatda at hennagnah Joab ya an amin
nan tindaluna ta umuyda gubaton dida.
8 Ya numpundadaan nan holag Ammon hinan way buhu'an an miyuy
hinan babluy ad Rabbah.† Ya nan i'Aram an nan nalpud Zobab, ya ad Rehob,
ya ad Tob, ya ad Maakah ya diday nundadaan hinan nibataan hinan babluy.
9 Ya unat goh tinnig Joab an nidadaan nan pi'gubatandah appit di
hinagangda ya hi appit hi bonogda at pinilina nan nun'ala'eng an tindaluna
ta diday pi'gubatonah nan i'Aram.
10 Ya din udum an tindalu ya impipanguluna ay Abishai an hi agina ta
diday umuy an mangubat hinan holag Ammon.
11 Ya inalin Joab ay Abishai di, “Gulat ta abakon da'mih nan i'Aram ya
immali ayu ta badangan da'mi. Mu wa ay ta tigo' an da'yuy abakon nan
holag Ammon ya immali ami ta badanganmi da'yu.
12 At mahapul an tumulid tu'un amin, ya adi tu'u tuma'ot! Ya ilaputan
tu'un mi'gubat ta baliwan tu'u nan babluy tu'u an nan babluy goh nan Dios
tu'u! Ya maphod ni' hi un nan pohdon Apo Dios di ma'at.”

---

* **10:6** Unu nan iSyria. † **10:8** Hay ngadan ten siudad ad ugwan ya *Amman* an kapitulyud Jordan.

13 Ya unat goh wan umuy da Joab ta gubatonda dida ya numpangalayawda.
14 Ya hidin tinnig nan holag Ammon an numpangalayaw nan i'Aram ya numpangalayawda goh ti timma'otda ay da Abishai. At numbangngad mah da Joab hi ad Jerusalem.
15 At nan i'Aram ya inabak nan holag Israel, mu na'amungda goh damdama
16 ti impa'ayag nan Alin hi Hadadezer din udum an tindalunan wah nan pangngel di Wangwang an Euphrates ta ni'yamungdah nan i'ibbadad Helam, ya hi Shobak an ap'apun nan tindalun Hadadezer di nangipangpangulun dida.
17 Ya hidin nipa'innilan David goh henen na'at at impa'amungnan amin nan tindalunan holag Israel. At binad'angda nan Wangwang an Jordan ta immuyda ginubat nan i'Aram hi ad Helam.
18 Ya inabakda goh dida, at numpangalayawda. Ya hay uyap di numpatoy da David ya pituy gahut hinan numpungkalesa, ya napat di libuh nan nundalan. Ya ta"on hi Shobak an nangipangpanguluh nan tindalu ya nidugah di hugatna, at natoy hidih nan nunggugubatanda.
19 Ya unat goh ininnilan din a'alih nan babluy an hinakup Hadadezer an na'abakda at niddumdan David.
At nete"an de ya timma'ot mahkay nan i'Aram an bimmadang hinan holag Ammon.

11

Hay Aat da David ay Bathsheba

1 Hidin tiyalgaw an gun ayan nan a'alin mi'gubat ya hennag David hi Joab, ya nan udum an a'ap'apun di tindalu, ya nan tindaluna ta immuyda ginubat nan holag Ammon. At inabakda dida, ya innayundan lini'ub nan ongol an babluy ad Rabbah.* Mu na'angang hi David ad Jerusalem an agguy ni'yuy ay didah nan ni'gubatanda.
2 Ya wada han ohan nahdom ya bimmangon hi David, ya immuy an mundaldallanan hinan nundotal an atap nan palasyu, ya inamangna han ma"apgohan an babain mun'amoh.
3 At nunhonag ta umuyna innilaon di ngadan den babai. Ya unat goh numbangngad din hennagna ya inalinay, "Henen babai ya hi Bathsheba an hina' Eliam an ahawan Uriah an holag Heth."
4 At immuyna impa'awit hinan baalna ta inyuydah awadana, ya enelo'na. (Ya heden gutud ya un pa"alpah nan inat Bathsheba an aat di alenehan di odol ti hiyah un pa"atdu' di matyamna.†) Ya unat goh nalpah henen na'at ya immanamut hi Bathsheba.
5 Ya nawadaan hi Bathsheba, at nunhonag hi immuy nangipa'innilan David an nunhabi hiya.
6 At nunhonag hi David hi immuy mangibagan Joab ta pa'anamutonah Uriah an holag Heth.
7 Ya unat goh nidatong hi Uriah ya hinanhanan David di aat Joab, ya nan tindaluna, ya hay aat nan gubat.
8 Ya unna mahkay alyon ay Uriah di, "Umanamut'a ni' hi abungyu ta mun'eblay'a." Mu hidin limmahun hi Uriah hi palasyun David ya impiyunud nan aliy adawna.

---

* **11:1** Hay ngadan ten siudad ad ugwan ya *Amman* an kapitulyud Jordan. † **11:4** Hiyah ne ma'ahhapul an innilaon ta adi tu'u nomnomon an nan inhabina ya holagna ay Uriah.

9 Mu agguy immanamut hi Uriah ti un at goh ne'yel'elo' hinan awadan
nan guwalyah nan pantaw di palasyu.
10 Ya unat goh ininnilan David an agguy immanamut hi Uriah at inalin
David ay Uriah di, “Anaad ta agguy'a immanamut ya wan nadnoy di
ami'idmuh abungyu?”
11 Ya tembal Uriah an inalinay, “Nan i'ibba' an titindalun holag Israel ya
tinaynanday pamilyada ta immuyda ni'gubat, ya wah di goh udot ay dida
nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios! Ya ta"on un nan ap'apumi an
hi Joab ya nan udum an a'ap'apun di tindalu ya wah didah nan gubat. Ya un
mah manun ha"in ti umanamuta' ta umuya' mangmangan, ya mangin'inum,
ya ne'yelo'a' hi ahawa'? Ibaga' an adi' ahan aton di umat hina!”
12 Ya inalin mah David ay hiyay, “Mihina'a mah hitud ugwan ta hi ma'et
ya un'a umuy.” At nihinah Uriah did Jerusalem eden algaw.
13 Ya heden nabiggat ya inayagan David goh hi Uriah ta me"an ay hiya ta
binutongna. Mu agguy damdama immanamut eden nahdom ti immuy goh
ne'yelo' hinan guguwalya.
14 Ya heden nabiggat hi helhelong ya nuntudo' hi David ay Joab, ya
impadona ay Uriah.
15 Ya hay intudo'na ya inalinay, “Etlodmuh Uriah ta hiyay mihinah nan
awadan di atata'ot an gubat, ya tinaynanyuh di ta patayonda.”
16 At hidin ginubat da Joab nan ongol an babluy ad Rabbah ya hennagnah
Uriah hinan awadan di nun'atulid an tindalun di buhul.
17 Ya bimmuhu'da din buhul eden babluy ta ginubatda nan tindalun din
impangpangulun Joab. At pinatoyday udum hinan tindalun David an ta"on
un hi Uriah.
18 At nunhonag hi Joab hi immuy nangipa'innilan David hinan na'at eden
gubat.
19 Mu tinugun Joab hede han hennagna an inalinan hiyay, “Wa ay ta
nalpah an impa'innilam hinan ali nan na'at
20 ya mid mapto' ya bumungot, ya inalinan he"ay, Anaad tuwali ta immuy
ayun neheggon an ni'gubat ay didah nan babluyda? Undan agguyyu inilan
ta"on unda wah dih nan na'allup ya numpana da'yu?
21 Ya undan agguyyu ninomnom din hi Abimelek an hina' Jerub-Besheth‡
an babaiy namatoy ay hiyad Thebez an pinuligna din batun gilingan hinan
way allup ta ne'na ay Abimelek ta omod un natoy?§ Ya anaad tuwali ta
immuy ayu neheggon hinan allup? Umat ay hinay ibagan nan ali ya alyom
ay hiyay, Ta"on un nan tindalum an hi Uriah ya ni'yatoy.”
22 At immuy din hennag Joab ta imbaganan David din inalin Joab.
23 An inalinan David di, “Bimmuhu'da din buhul, mu numpudugmi dida
ta impabangngadmi didah nan way pantaw nan babluyda.
24 Ya hidih nan allupday numpanaandah nan udum an a'ap'apun di
tindalum ta natoyday udum an ta"on un nan holag Heth an hi Uriah.”
25 Ya inalin David hidin hennag Joab di, “Alyom ay Joab ta adi numanom-
nom hinan na'at ti gagangaynay gubat an wada tuwaliy matoy. Alyom ay
hiya ta ihamaddah pidwana ta abakonda nan buhul.”
26 Ya unat goh dengngol Bathsheba an natoy hi ahawanan hi Uriah at
kimmilakila.
27 Ya unat goh gintudnay algaw an numbaluana* ya impa'ayag David ta
numbalin hi ahawana. Ya palpaliwan ya nuntungaw, ya lala'i, mu hi Apo
Dios ya agguyna penhod heden inat David.

‡ **11:21** Hi Gideon (unu hi Jerub-Ba'al). § **11:21** Judg. 9:52-53. * **11:27** Mid mapto' ya pitu an algaw (Gen. 50:10; I Sam. 31:13).

12

Hay Nuntutuyuan David
(I Chron. 20:1-3; Psa. 51:1-19)

1 At hennag Apo Dios han propetan hi Nathan ta umuyna alyon ay
David di, “Wada han duwan linala'in nunhituh nan babluy an nan oha ya
adangyan, ya nan oha ya nawotwot.
2 Nan adangyan ya do'ol di kalniluna ya bakana,
3 mu nan nawotwot ya mi'id am'amungit hi gina'una an un anggay
han it'ittang an uyaw an lina'uana. Ya hinalimunanah den uyaw ta
ni'yong'ongngol hinan imbabaluyna. Ya ne"ononah den kalniluh nan
ononda, ya ni'yinumonah nan inumonda, ya ne'yel'ona an paddungnay
babain imbaluyna.
4 Ya wada han ohan algaw ya nidatong han mangilin han adangyan an
tagu, mu adyuwana din ohah nan animalna an golton hi ipihdana. Mu un
at goh din oh'ohhan kalnilun din nawotwot di genlotna ta impihdanah din
mangilina.”
5 Ya unat goh dengngol David henen na'at ya nidugah di bungotnan nen
adangyan, at inalinan Nathan di, “Ihapata' ay Apo Dios an matattagu an
henen tagun nangat hi umat hina ya maphod hi un mapatoy!
6 Mu nan Uldin ya mahapul an huwalonah opat hi kalnilu nan ohan
kalnilun innalna ti mi'id ahan di homo'na!”*
7 Ya inalin Nathan ay David di, “He"ah ne han tagu! At hiyanan inalin Apo
Dios an Dios tu'un holag Israel di, Numbalino' he"ah alin nan holag Israel,
at hiyanan binaliwa' he"ah din pamatayan Saul ay he"a,
8 ya impaboltan'un he"a din pun'ap'apuwan Saul ya ta"on un nan
a'ahawana† ta numbalino' he"ah alin nan holag Israel! Ya gulat ta adi
umanay hanan amin ya udma' pay!
9 Ya anaad ta agguymu inunud nan intugun'u ta nan nappuhiy inatmu? Ti
impapatoymuh Uriah an holag Heth hinan holag Ammon, ya numbentanam
nan ahawana!
10 At dumalat nan agguymu nangunudan ay Ha"in ti inahawam nan
ahawan nan holag Heth an hi Uriah ya umannung an gun waday mapatoy
hinan holagmu!‡
11 Ya umat goh hituy hinapit Apo Dios an inalinay, Ibaga' goh ay he"a an
waday ohah nan pamilyam hi mangidat hi numanomnomam ti pun'elo'na
nan a'ahawam hinan mapatal an ta"on hi un panigtigan di tatagu.
12 He"a ya mi'id di nanginnilah din inatmu, mu Ha"in ya iyabulut'un ma'at
ay danen a'ahawam hinan mapatal ta innilaon an amin nan holag Israel!”§
13 Ya tembal David hi Nathan an inalinay, “Nidugah di numbahola' ay Apo
Dios!”
At inalin Nathan di, “Oo, mu inaliwan Apo Dios nan numbaholam, at adi'a
matoy.
14 Mu dumalat nan inatmu ya pihulon nan buhul hi Apo Dios, at hiyanan
henen lala'in imbaluymuy matoy.”
15 At immanamut hi Nathan.

Hay Natayan nan Imbaluy David

---

* **12:6** Ex. 22:1. † **12:8** Bahaom nan footnote di II Sam. 3:7 ta innilaom di ma'at hinan a'ahawan di natoy an ali. ‡ **12:10** Hay nipa'annungana ya na'at ay Amnon an imbaluyna (II Sam. 13:28-29), ya na'at goh ay Absalom an imbaluyna (II Sam. 18:14), ya na'at goh ay Adonijah an imbaluyna (I Ki. 2:25). § **12:12** Hay nipa'annungana ya nitudo' hinan II Sam. 16:22.

Ya impa'annung Apo Dios din inalina an nundoghonah den ung'ungngan inyimbaluy David ay Bathsheba.
16 Ya inal'alu' David hi Apo Dios ta iyadaognah den imbaluyna. At nunlangdu an wa ay ta nahdom ya nolo' hinan luta.
17 At immuy nan a'ap'apun di mumpuntamuh abungna ta al'alu'onda ta bumangon hinan nolo'ana ta olom ni' ya me"an ay dida, mu agguyna penhod.
18 Ya hidin miyapitun algaw ya natoy din ung'ungnga. Ya timma'ot nan baalnan nangipa'innilan hiya ti alyondah nomnomday, “Undan hiyadan ti hidin amatagun din ung'ungnga ya agguy na'al'alu', at namamah ad ugwan an natoy! Ya iniat ya waday atonah adi maphod hi odolnah un tu'u ipa'innilan natoy nan imbaluyna!”
19 Mu hidin tinnig David din baalnan umanab'abu'abda ya inolmanan natoy din ung'ungnga. At inalinan diday, “Undan natoy nan imbaluy'u?”
Ya inaliday, “Natoy, Apu.”
20 At bimmangon hi David, ya immuy nun'amoh, ya nunhugud, ya hinukatana din lubungna. Ya immuy hinan pundayawan ay Apo Dios ta nundayaw. Ya hidin immanamut ya nangan mahkay.
21 Ya hinanhanan nan baalnan hiyay, “Anaad ta umat hinay atom? Hidin amatagun nan ung'ungnga ya nunlangdu'a an adi'a mangan. Mu ad ugwan an natoy mahkay ya mangan'a!”
22 Ya tembal David an inalinay, “Manu ay nunlangdua' ya limmugwalug-waa' hidin amatagun din ung'ungnga ya ta iyal'alu"un Apo Dios ta olom ni' ya igohgohana' ta adina iyabulut di atayana.
23 Mu ad ugwan an natoy ya adia' mahkay munlangdu. Ti undan damdama ibangngad'uy nitaguana? Udum hi algaw at umuya' hi wadana, mu hiya ya adi ahan mabalin an mumbangngad ay ha"in.”*

Hay Nitungawan Solomon

24 At inal'alu' David hi ahawanan hi Bathsheba ta adi numanomnom. At enelo'na. Ya palpaliwan ya nawadaan goh, at nuntungaw, ya lala'i,† at ngadnanah Solomon.‡ Ya *pa'appohpohdon Apo Dios* henen ung'ungnga.
25 At hennag Apo Dios hi Nathan ta umuyna ibagan David an ngadnanah den ung'ungnga hi Jedidiah.§

Hay Nanakupan David ad Rabbah

26 Da Joab ay kogoh ya gunda ginubat nan holag Ammon hi ad Rabbah ta la'tot ya hinakupday pangngelna.
27 At nunhonag hiyah immuy an nangipa'innilan David an inalinay, “Ginubatmi nan iRabbah, at ten hinakupmi nan alpuwan di danumda.
28 At ad ugwan ya amungom nan udum an tindalu ta hogponyu ya ginubatyu nan babluy ta hakuponyu ta he"ay ma'al'ali an bo'on ha"in!”
29 At hidin impa'inniladan David ya inamungna nan tindaluna ta im-muyda ginubat ad Rabbah, at inabakda dida, ya hinakupda nan babluy.
30 At innal David din balitu' an uklup nan alidad Rabbah an hay damotna ya tulumpulu ta opat di kilu an na'al'altian hi nanginan batu. Ya innal David,

---

* **12:23** Hay itudun ten verse ya umuy ad abuniyan nan pa'ittungaw an natoy an imbaluy di kimmulug ti inila tu'u an hidiy immayan David. (Ya bahaom goh nan footnote di I Ki. 14:13 ta innilaom di aat nan pa'ittungaw an natoy an imbaluy di agguy kimmulug.) † **12:24** Na'at hidin 991 B.C. ‡ **12:24** Hay pohdonan ibaga ya *lenggop*. Mid mapto' ya hiyah ne ngadanah din nun'aliana.
§ **12:25** Hay pohdonan ibaga ya *pa'appohpohdon Apo Dios*. Mid mapto' ya hiyah ne ngadanah nan abung ya anggay.

at impiyuklupdan hiya. Ya do'ol goh di hinamhamnah nan mun'apla'an an
gina'uh nan babluy hi inyanamutda.
31 At hinakupdah den babluy, at pinilitda nan tatagun bimmabluy hidi an
nuntamu an hay nanamuda ya nan lagadi, ya gabyun, ya nan wahay. Ya
pinilitna goh dida ta numpelengdah miyammah abung. Ya umat goh hinay
inatnah nan udum an babluy nan holag Ammon an hinakupda. At na'at an
amin hatu ya unda mahkay mumbangngad hi ad Jerusalem.

13

Da Amnon ay Tamar

1 Hi Absalom an imbaluy David ya wada han ma"apgohan an aginan
babain hay ngadana ya hi Tamar. Ya hi Amnon an oha damdaman imbaluy
David* ya nidugah di pamhodnan Tamar.
2 At la'tot ya nundogoh hi Amnon an dumalat di nanamhodnan Tamar.
Mu gapu ta balahang hi Tamar at hiyanan waday mangiya'adug ay hiya.†
3 Mu wada han nala'eng ahan an ligwan Amnon an hi Jonadab an hina'
Shimeah an agin amanan hi David.‡
4 Ya inalin Jonadab ay Amnon di, “Anaad ta un'a ay humihiggah abigabigat
ya wan imbaluy da'ah ali? Undan adi mabalin hi ibaagmun ha"in di
dumalat?”
Ya tembal Amnon an inalinay, “Ten un nidugah di pamhod'un Tamar an
pogtang agi' an hi Absalom!”
5 At inalin Jonadab ay hiyay, “Hay atom ya momollo"ah nan olo'am an
ay'a mundogoh ta wa ay ta umalih amam ta tigon da'a ya inalim ay hiyay,
Honogom ni' han agi' an hi Tamar ta hiyay mangihaang hi ono' hitun
awada', ya pinangana'.”
6 At inat Amnon din inalin Jonadab an nonollo' an ay mundogoh. Ta hidin
immuy hi amanan hi David an mannig ay hiya ya inalinan hiyay honogonah
Tamar ta hiyay umuy munhaang hi onona ya pinangana.
7 At inabulut David din inalin Amnon, at nunhonag hi immuy nangibagan
Tamar ta umuy hi abung Amnon an mangidadaan hi onona.
8 At immuy hi Tamar hi abung aginan hi Amnon, ya wah din nolnolo'. Ya
innal Tamar din alena, at nunhaang hi tinapay an wan titiggon Amnon.
9 Ya unat goh nalutu ya inyuynan Amnon, mu agguy nangan.
Ya inalin Amnon di, “Palahunonyun amin nan wah tu!” At numpan-
galahundan amin an ammunah Tamar hi na'angang.
10 Ya inalinan Tamar di, “Iyalim hitu nan ma'an hi kuwaltu' ta
panganona'.” At inyuy Tamar hi awadana.
11 Mu unat goh inhigupna din ma'an ta panganona hiya ya unnaat goh
len'om, ya inalinay, “Untaat molo'!”
12 Ya inalin Tamar ay hiyay, “Agi'! Nappuhi ahan henen ninomnommun
aton! At adia' piliton ti adi miyabulut di umat hina ay ditu'un holag Israel!
13 Ya hay pannig nin di tatagun ha"in? Ya ta"on goh un he"a! Undan adi'a
goh mabainan hitun babluy tu'un holag Israel? At odolnah un'a umuy an
mi'hapit ay amata, at inila' an abulutonan mun'ahawata!”
14 Mu adi dongdonglon Amnon din gun alyon Tamar, at gapu ta mabi'bi'ah
hiya at pinilitnan enelo' hi Tamar.

---

* **13:1** Hi Amnon ya pangpangullun lala'in imbaluy David (II Sam. 3:2), at ninomnom nan tatagu an hiyay mihukat ay amanah un matoy. † **13:2** Mid biyang Amnon an umuy hi kuwaltun Tamar hinan palasyu an ta"on hi unda hin'agi ti paniaw ay didan Hudyun imbabaluy di ali. ‡ **13:3** Penghandan hin'agi.

15 Ya hidin nalpah ya nidugah di bohol Amnon ay Tamar an nidugdugah
ya un din namhodnan hiya. At inalinan Tamar di, “Makak'ah tu!”
16 Mu inalin Tamar di, “Wa ay ta palahunona' ay he"a ya nidugdugah di
abaholam ya un nan inatmun ha"in!”
Mu adi dongdonglon Amnon hiya.
17 Ti unnaat goh inayagan di ohah nan baalna, ya inalinan hiyay,
“Ipalahunmuh ten babai, ya intulbo'mu nan pantaw!”
18 At impapitaw nan baal hi Tamar, ya intulbo'na nan pantaw.
Ya hay inlulubung Tamar ede ya nan magayad ya na'al'altian an hiyah ne
lubung nan babain balahang an imbaluy di ali.
19 At pini"in Tamar din lubungna, ya inloglognay dapul, ya gun umuy an
kumila an empopnay angahna.
20 Ya unat goh tinnig aginan hi Absalom ya hinanhananan inalinay,
“Undan way inat agim an hi Amnon ay he"a? Agi', un ay way inatnan he"a
ya adim iyal'ali ti ababain an hi agim damdama, at adi'a munlungdaya!”
At nihina mah hi Tamar hi abung aginan hi Absalom an nidugah di
lumungdalungdayaana.§
21 Ya unat goh dengngol nan Alin hi David henen na'at ya nidugah di
bungotna.
22 Ya ta"on un hi Absalom ya nidugah di boholnan Amnon, at hiyanan
agguy ni'haphapit ay hiya.

Hay Nangipapatayan Absalom ay Amnon

23 Unat goh naluh di duway tawon ya nadatngan heden gutud di pangi-
papukihan Absalom hi dutdut nan kalnilunah did Ba'al Hazor an neheggon
hi ad Ephraim. At impa'ayagnan amin nan a'aginan linala'in imbabaluy nan
ali.
24 Ya hidin umuyna pangayagan ay amana ya nan u'upihyalna
25 ya inalin amanay, “Imbaluy'u, ta"omman ya adi ami umalin amin ta
adi'a maligatan!” Ya ta"on un inlulud Absalom mu agguy inabulut amana.
26 Ya inalin goh Absalom di, “Gulat ta adim pohdon an mi'yali ya
iyabulutmu mah ta mi'yalih agi' an hi Amnon.”
Ya inalin amanan hiyay, “Anaad ta gahin ahan un mi'yalih Amnon?”
27 Mu inlulud Absalom, at la'tot ya na'al'alu' nan ali, at inyabulutnah
Amnon an mitnud hinan a'agina.
28 Ya tinutugun Absalom nan tatagunan inalinay, “Wa ay ta na'abbutong
hi Amnon ta alyo' hi patayonyu ya pinatoyyu! ya adi ayu tuma'ot, at ha"in
di okod. At mahapul an tumulid ayu, ya adi ayu munduwaduwa.”
29 At inunud nan baal Absalom din inalinah atonda, at pinatoydah
Amnon. At din udumnan imbabaluy nan ali ya numpangalayawda an
numpuntakaydah mulsda.*
30 Ya hidin wadandah nan dalan hi umanamutanda ya waday nahhun an
nangipa'innilan David an pinatoy Absalom an amin nan imbabaluyna an
mi'id ah na'angang!
31 At natana'dog nan ali, ya nunhekheknay lubungna, ya nunlu'bub hinan
lutah punha'itan di nomnomna. Ya ta"on un din u'upihyalnan wah di ya
nunhekhekda goh di lubungda.
32 Mu unat goh nidatong hi Jonadab an hina' Shimeah ya immuy ay David,
ya inalinay, “Apu, agguyda aya pinatoy an amin nan imbabaluymu an un

§ **13:20** Adi paniaw hi un humigup hi Tamar hinan abung Absalom ti numpaddung di inada, mu hi Amnon ya nob'on di hi inana. * **13:29** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat ten animal.

anggay hi Amnon hi natoy! Ti hiyah ne tuwaliy ninonomnom Absalom an nete"ah din nangelo'anan aginan hi Tamar!
33 At hiyanan adim kulugon, Apu Ali, nan impa'inniladan natoy an amin nan imbabaluymu ti un anggay hi Amnon hi napatoy!"

Hay Limmayawan Absalom

34 Hi Absalom ya limmayaw hidin natayan Amnon.
Ya din guwalyah nan pantaw di palasyu ya tinangadnay do'ol an tatagun mundadyuh nan kalata an nalpud Horonaim, at immuyna imbagah nan ali.
35 Ya inalin Jonadab hinan aliy, "Tigom an immannung nan inali' ti na'uyda nan imbabaluymu!"
36 Ya unna pa'ippada'puh nan hinapitna ya nidatong nan imbabaluyna an ahikikilada, ya ta"on unda David ya nan u'upihyalna ya ni'kilada goh.
37 At binigat ya gun ilungdayaan David din imbaluynan hi Amnon. Mu hi Absalom ya limmayaw an immuy ay Talmai an hina' Ammihud an alid Geshur.
38 At nihinah dih tuluy tawon.
39 Ya hi David ya la'tot ya niyunahan di punnomnomanah din natayan Amnon, at ninomnomna mahkay an umuy tigon hi Absalom.

14

Hay Numbangngadan Absalom ad Jerusalem

1 Hi Joab ya inilanan nonomnomon nan alih Absalom.
2 At hennagnay immuy nangawit hinan babain iTekoa an nundongol di abalinanan tumugun. At hidin dimmatong ya inalin Joab ay hiyay, "Munlubung'ah lubung di nabalu, ya impattigmun munlungdaya'a ta paddungnay immannung an nabalu'a. Ya adi'a munhugud ta paddungnay un nabayag di nabaluam.
3 Ya immuy'ah nan Alin hi David ta eka ibagan hiya nan inali' ay he"a." At imbaag Joab din inalin nan babai.
4 At hidin immuy din babain iTekoa hinan ali ya nunluung hi hinagang David hi pange'gonanan hiya, ya inalinay, "Apu, badangana' ni'!"
5 Ya inalin nan alin hiyay, "Hay ibadang'un he"a?"
Ya inalin din babaiy, "Natoy nan ahawa',
6 ya waday duwan imbaluy'un linala'i. Mu wada han ohan algaw ya numpattoydah nan punhabalan, ya mi'id ah taguh dih nangipa'ud ay dida, at natoy di oha.
7 Ya ad ugwan, Apu Ali, ya an amin nan tutulang ahawa' ya alyonday iyabulut'u nan imbaluy'u ta patayonda kogoh ti pinatoynah agina!* Ya gulat ta idat'u at mi'id ahan hulbin di nitagua'! Ya mi'id goh di mamunat ay ahawa'!"†
8 Ya inalin nan aliy, "Ta"omman ya immanamut'a ta okoda'."
9 Mu inalin goh din babaiy, "Apu Ali, ta"omman ya da'mih nan imbaluy'uy ad bahol,‡ mu ta bo'on he"a ya nan pamilyam!"
10 Ya tembal nan alin inalinay, "Gulat ta waday tataguh umalin mana'ta'atot ay he"a ya ipa'innilam ay ha"in, at padana' dida ta adi da'yu ta'ta'ton."

---

* **14:7** Intudun nan Uldin Apo Dios an waday biyangdan mamatoy hinan pimmatoy (Num. 35:27; Deut. 19:11-13). † **14:7** Intudun goh nan Uldin Apo Dios an mahapul an minaynayun nan pamilya, at mahapul an waday ohan matagu (Deut. 25:5-6; Ruth 4:10). ‡ **14:9** Henen bahol ya nan agguyda nangipapatayan hinan pimmatoy ti hay inalin di Uldin ya mahapul an mapatoy.

11 Ya inalin goh nan babaiy, “Wa ay ta umat hina ya ibagam ni' ay Apo
Dios an Dios tu'u ta adina iyabulut nan ninomnom nan a'agin ahawa'
hi pamatayandah nan imbaluy'u! Ti wa ay ta atonda at nidugdugah di
pumbaholanda!”
Ya inalin David ay hiyay, “Ihapata' ay Apo Dios an matattagu an mi'id ahan
ah nappuhih ma'at hinan imbaluymu!”
12 Ya inalin goh din babaiy, “Anuhana' ti waday oha goh hi ibaga' ay he"a.”
Ya inalin nan aliy, “Ngadan ne?”
13 Ya inalin din babain hiyay, “Ongol di homo'mun ha"in ti inalim di atom
di umat hinan ha"in. At uggoh mah ta atom goh di umat hinah nan i'ibbam
an tatagun Apo Dios? Ongol an bahol tun inatmu ti mi'id di homo'muh nan
imbaluymu an adim pa'anamuton!”
14 Ya intuluynan inali goh di, “An amin tu'u ya immannung an matoy
tu'u. Ya hay atoy ya paddungnay danum an wa ay ta nihiit hinan luta
ya adi mabalin an akupon. Mu hi Apo Dios ya adi mabalin an namaag
ya inlahhinay ohan tagu ay Hiya, mu atonay abalinana ta mumbangngad
henen tagun Hiya.
15 Ya hiyah ne gapunah immalia', Apu Ali, ta mi'hapita' ay he"a ta olom ya
atom nan imbaga' ti gunna' ta'tota'ton hinan tatagu.
16 Ya olom ni' ya donglona' ta baliwana' ya nan imbaluy'u ta adida ni'
patayon ta adi ahan ma'aliwan di ngadanmih tun babluy an indat Apo Dios
ay ditu'un tataguna!
17 Ya nonomnomo' nan inalim an hiyay mangidat hi denol'u ti umat'ah
nan anghel Apo Dios an inilam di maphod ya adi maphod. At hi Apo Dios
ni' an Diosmuy minaynayun an bumadang ay he"a.”
18 Ya inalin David hidin babaiy, “Waday hanhana', mu ibagam di imman-
nung.”
Ya tembal nan babain inalinay, “Agam, Apu Ali.”
19 At inalin David di, “Undan hi Joab di nannag ay he"ah tu?”
Ya tembal nan babain inalinay, “Oo, Apu, ya adi' ihaut goh an hiyay
nangitugun hinan inali'!
20 Manu ay umat hituy inatna ti pohdonan mipaphod nan ma'ma'at! Mu
inila' an he"a, Apu, ya nanomnoman'a ti umat'ah nan anghel Apo Dios an
inilanan amin di ma'ma'at hitun babluy tu'u!”
21 Unat goh nalpah hana ya impa'ayag nan alih Joab, ya inalinan hiyay,
“Abuluto' nan pohdom hi ma'at. At umuymu awiton hi Absalom.”
22 At nunluung hi Joab hinan hinagang David ta e'gonana hiya. Ya
inalinay, “Munyamana', Apu Ali, ta hemmo'a' ay he"a ti inabulutmu nan
inali' hi atom!”
23 At immuy hi Joab hi ad Geshur ta inawitnah Absalom, ya inyanamutnad
Jerusalem.
24 Mu inalin nan ali ay Joab di, “Mahapul an hay abungnay umayana ta
bo'on hitun abung'u ti adi' pohdon an mumpattig ay ha"in.” At immanamut
mah hi Absalom hi abungna ta hidiy nihihinnanan agguyna tintinnig hi
amana.

Hay Ni'pohhodan Absalom ay David

25 Hinan holag Israel ya hi Absalom di ma"aphod an lala'i ti ma"aphod di
pangod'odolna an mi'id ah ganitna.
26 Ya ma'ugtul di buu'na, at wa ay ta ipapukisna ya ingkiluna, ya hay
damotna ya nahuluk hi duway kilu.

27 Ya tuluy linala'ih imbabaluyna,§ ya un ohay babain ma"apgohan an
nginadnana ta hi Tamar.
28 At hi Absalom ya duway tawon di nihinanad Jerusalem, mu agguyda
nuntigtiggawan ay amana.
29 At la'tot ya impa'ayagnah Joab ta hiyay honogonah umuy mi'hapit ay
amanan hi David. Mu agguy immuy ay Absalom. At impa'ayagna goh, mu
agguy damdama immuy hi Joab.
30 At inalin mah Absalom hidin baalnay, "Umuyyu puulan nan payaw Joab
an neheggon hinan payaw'u an natamman hi barle." At inunud nan baal din
inalin Absalom.
31 At immuy hi Joab mahkay hi abung Absalom, ya inalinay, "Anaad ta
pinuulan nan baalmuy payaw'u?"
32 Ya tembal Absalom an inalinay, "Inilam an numpidway nangipa'ayaga'
ay he"a ta eka mi'hapit ay ama, mu agguy'a immali! Ya anaad tuwali ta
immali'an nangawit ay ha"in ad Geshur? Odolnah unna' agguy inyalih tu
ta hidi tuwaliy nihina'! Pohdo' an tigon hi ama ta un ay way bahol'u ya
impapatoya' at udot ay hiya!"
33 At immuy mah hi Joab hinan ali, ya imbaagnan amin din inalin
Absalom ay hiya. At impa'ayag mah nan alih Absalom ta immuy hi
awadana, ya nunluung hi hinagang amana, ya nun'ungnguda.

15

Hay Nunnomnoman Absalom an Mamakak ay David

1 Ya unat goh mangmangnguy di timpu ya wa'adyaan inummal hi Absa-
lom hi kalesanan punluganan di mi'gubat ya nan do'ol an kabayuna. Ya
wadada goh di nalema an tatagunan mangipangpangulun hiyah un way
umayana.
2 Ya gun mangag'agan bumangon hi Absalom hinan helhelong ta umuy
tuma'ta'dog hinan kalatan miyuy hinan pantaw di allup hinan babluy. Ta
wada ay di tigonah maluh an umuy mundiklamuh nan ali ya inalawahna ta
hanhananay nalpuwanan babluy. Ta alyona ay di, "Ohaa' an holag Israel,"
3 ya alyon Absalom ay hiyay, "Immannung henen umuymu idiklamu, mu
mi'id ah ohah pento' nan alih mangipanuh hinan diklamum!"
4 Ya innayunan inaliy, "Un adya ha"in di napto' hi mumpanuh, at wada ay
di umalih mundiklamu at ihamad'un ipanuh!"
5 Ya wa ay goh udot ta munluung nan tagu ta ipattignay pange'gonanan
hiyaan inawalna, ya inungnguna.
6 At umat hinay ina'inat Absalom hi an amin hinan holag Israel an umuy
hinan alin mundiklamu ta olom ya ma'agay'ayandan hiya.
7 Ya naluh di opat hi tawon ya inalin Absalom ay amanay, "Iyabulutmu ni'
ta umuya' hidid Hebron ta umuy'u ipa'annung din inhapata' ay Apo Dios hi
ato'!
8 Ti hidin nunhituwa' ad Geshur hi ad Aram ya inhapata' an inali' di, Gulat
ta iyabulut Apo Dios an ibangngada' ad Jerusalem ya umuya' hidid Hebron
an mundayaw ay Hiya."
9 At inyabulut David. At immuy hi Absalom ad Hebron.
10 Mu nonong ya hennag Absalom nan tatagun nitnud ay hiya ta immuyda
impa'innilah an amin hinan holag Israel an inalidan diday, "Wa ay ta
donglonyun gumangoh nan talampet ya nundedehhan ayun mangibugaw
an mangalih, Hi Absalom di alid Hebron!"

§ **14:27** Mid mapto' ya natoy daten tulun linala'i (II Sam. 18:18).

11 Mu daden initnud Absalom an nalpud Jerusalem an duway gahut an
linala'i ya agguyda ahan inilah den ninomnom Absalom hi atona.
12 Mu impa'annung goh Absalom din inalina an mun'onong ay Apo Dios,
at impa'ayagnah Ahithophel an iGiloh an ohah nan muntugtugun ay David.
Ya gunda dumo'ol di mi'tilup ay Absalom.

Hay Nakakan David hi ad Jerusalem

13 Ya wada han baal an immuy ay David, ya inalinay, “An amin nan holag
Israel ya mi'tilupdan Absalom!”
14 At inalin David hinan u'upihyalnan wah did Jerusalem di, “Mahapul an
punnaudon tu'un lumayaw ta adi ditu'u ah'upan ay Absalom ta melwang
tu'u, ya ta"on un nan tataguh tud Jerusalem!”
15 Ya tembal nan u'upihyal an inalidan hiyay, “An amin nan ibagam ay
da'mi, Apu Ali, ya unudonmi.”
16 At impadeh da David an limmayaw an didan amin hinan pamilyana
ya nan u'upihyalna. Mu nan himpulun imbilangnah a'ahawana* ya
na'angangdad Jerusalem ta ipapto'da nan palasyuna.
17 At nakak nan ali an didan amin hinan tatagun nitnud ay hiya ta eng-
ganay unda nidatong hinan pogpog di babluy ad Jerusalem, ya inta'dogdah
di,
18 ya impa'un'unnana nan u'upihyalna, ya an amin din guwalyana an
Himpampun an Kereth ya Himpampun an Peleth, ya an amin din onom di
gahut an titindalunan ninitnud tuwalin hiyah din nakakanad Gath.
19 Ya inalin David ay Ittai an iGath di, “Ta"on hi un'a adi mi'yalin da'mi ti
un'a bunag hitun babluymi, at mumbangngad'a ta middum'ah nan balbalun
ali an hi Absalom!
20 At adi mabalin hi un'a mi'yalin da'mih ad ugwan hinan umayanmi
ti un'a pa"iddum. Ya hay oha goh ya mi'id di inila' hi pangipluyanmi, at
mumbangngad'aat ta ipang'um nan i'ibbam! Ya halimunan ni' da'yun Apo
Dios an dumalat nan pamhodna!”
21 Mu tembal Ittai an inalinay, “Ihapata' ay Apo Dios an matattagu ya ay
he"a an ali' an mimitnuda' ay he"ah an amin hi ayam an ta"on un hiyay
dumalat hi ataya'!”
22 At inalin mah David ay Ittai di, “Umat ay hinay pangalim at itu'u mah.”
At ni'yuy da Ittai, ya nan i'ibbana, ya an amin nan pamilyada.
23 Ya hidin nakakan da David hi ad Jerusalem ya amin din linauhandan
tataguh di ya ahikikilada. Ya binad'ang da David nan Ginnaw an Kidron ta
inipluydah nan mapulun.
24 Ya nitnud ay dida goh nan Nabagtun Padin† hi Abiathar ya ta"on un nan
padin hi Zadok an didan amin hinan holag Levi an nangdon hinan Kahon
an Nittuwan nan Uldin Apo Dios. Ya enhopda din Kahon hinan way pingit di
kalata, ya nun'onong hi Abiathar ta engganay unda napupuh an nun'akak
nan tatagun David hinan babluy.
25 Ya inalin David ay Zadok di, “Tigom ta mibangngad heten Kahon an
Nittuwan di Uldin Apo Dios hinan babluy. Ya gulat ta iyabulut Apo Dios an
mid al'alin ha"in at pumbangngadona' hinan babluy an ihinan ten Kahon.
26 Mu gulat ta adia' hom'on ay Apo Dios ya ta"omman at nundadaana'
hinan pohdonan ma'at ay ha"in.”

---

* **15:16** Bahaom nan tulun footnotes di Sng. 6:8 ta innilaom di aat te. † **15:24** Bahaom nan footnote di I Sam. 22:23 ta innilaom di aatna an Nabagtun Padi.

27 Ya inalin goh David ay Zadok di, “Umat hituy aton tu'u: mahapul an
mumbangngad ayun Abiathar hi ad Jerusalem an itnudmu nan imbaluy-
mun hi Ahimaaz ya nan imbaluy Abiathar an hi Jonathan. Mu tigonyu ta
bo'on da'yuy dumaladalat.
28 Ya nomnomonyu an ita'dogmih dih nan mapulun hinan way bu-
mad'angan di taguh nan Wangwang an Jordan ta nangamung un way
ipa'innilam hi ma'ma'at hinad Jerusalem.”
29 At numbangngad da Zadok ay Abiathar hi ad Jerusalem an inyattangda
din Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios ta hidiy nihinanda.
30 Mu da David ya nan i'ibbana ya nunti'iddah nan Duntug an Olibo an
gunda lumugwalugwa an agguyda numpunhapatus, ya nunhophopanday
uluda ta ipattigdan munlungdayada.
31 Ya la'tot ya waday nangipa'innilan David an niddum hi Ahithophel‡ ay
Absalom. At nunluwaluh David an inalinay, “Apo Dios, pumbalinom ni' hi
mid hulbin nan itugun Ahithophel!”
32 Ya hidin nidatong da David hinan tulid di duntug an din gun pun-
dayawan nan tatagun Apo Dios ya wah dih Hushai§ an holag Ark an
nun'ahekhek di lubungna, ya dapudapul di uluna.
33 Ya inalin David ay hiyay, “Gulat ta mitnud'a ya mid damdamay
ibadangmun ha"in.
34 Mu ongol di ibadangmun ha"in hi un'a mumbangngad ad Jerusalem ta
umuymu alyon ay Absalom an hiyay itamuam an umat hidin nuntamuam
ay ha"in. Ya hay atom ya adim iyunnud hinan tugun Ahithophel.
35 Ya ta"omman at wah di da Zadok ay Abiathar an bumadang ay he"a. Ya
ipa'innilam ay didan amin nan donglom hinan palasyu.
36 Ya wah dida goh nan duwan imbabaluyda an da Ahimaaz ay Jonathan
an diday honogom hi mangipa'innilah nan pohdom an ipa'innilan ha"in.”
37 At numbangngad hi Hushai an ligwan David hi ad Jerusalem, ya heden
gutud an dimmatngana di dimmatngan goh da Absalom.

16

Hay Namadangan Ziba ay David

1 Unat goh nagnad hi itang da David hinan tulid di duntug ya wah dih Ziba
an baal Mephibosheth ya nan do'ol an dongki an waday nun'itakay hi duway
gahut an tinapay, ya hinggahut hi nun'abungul an raysin,* ya hinggahut
hinan pa'appugah an bungan di fig, ya han bayah an nittuh nan lalat.
2 Ya inalin David ay Ziba di, “Anakkayah udot hana?”
Ya inalin Ziba di, “Danen dongki ya diday puntakayan nan pamilyam, ya
hanan tinapay ya nan bungbungaan ya hay onon nan tindalum, ya nan
bayah ya hay inumon nan way ma'ulaw hinan mapulun.”
3 Ya inalin goh David ay hiyay, “Hay wadan mah Mephibosheth an ap'apun
Saul an ad baal ay he"a?”
Ya tembal Ziba an inalinay, “Wah di man hi ad Jerusalem ti hay ninom-
nomna ya mibangngad ay hiya din pun'ap'apuwan din hi apunan hi Saul.”

---

‡ **15:31** Hiya hi aman apun (unu lolon) Bathsheba (II Sam. 23:34), ya ohah nan muntugtugun ay David (I Chron. 27:33) ti nala'eng ya un nan udumnan tatagu (II Sam. 16:23). Ya manu ay tinaynanah David ta niddum ay Absalom ti agguyna penhod nin nan inat David hi nangelo'anah nan ap'apunan hi Bathsheba, ya impapatoyna goh hi Uriah an ahawana (II Sam. 11:1-27). § **15:32** Hiyay nahamad an ligwan David (I Chron. 27:33). * **16:1** Hiyah ne nalyaw an greyp.

4 Ya inalin David ay Ziba di, “Un ay umat hina at an amin nan nipaboltan
ay Mephibosheth ya bagim.”
Ya tembal Ziba an inalinay, “Munyamana', Apu Ali, ya mun'amlonga' ta
denlona' ay he"a!”

Hay Aat da David ay Shimei

5 Ya unat goh wan nidatong da David hi ad Bahurim ya wada han lala'in
tulang din hi Saul an hi Shimei an hina' Gera. Ya ni'dammu an taganay idut
ay David.
6 Ya tempanah batuh David ya an amin nan u'upihyalna an ta"on un
wagwada din nun'abagtun tindalu ya din guwalyan David an nunli'ub ay
hiya.
7 Ya gunna ibugaw an mangidut ay David an alyonay, “Makak'ah tu ti mid
hulbim an tagu an un'a hay pumatpatoy!
8 Tigom an imballoh damdaman Apo Dios ay he"a nan namloham hinan
pun'ap'apuwan Saul, ya nan namatayam ay hiya, ya nan pamilyana! At nen
impaboltana nan pun'ap'apuwam hinan imbaluymun hi Absalom! He"a
damdamay nama"ih nitaguam an pumatpatoy!”
9 Ya hi Abishai an hina' Zeruiah ya inalinah nan Alin hi David di,
“Anaad udot ta umat hinay punhaphapit nen mi'id di hulbinan tagun he"a?
Iyabulutmu dan ta umuy'u putulan di uluna!”
10 Mu inalin nan Alin hi David di, “Ta"omman ya okoda', ya adi ayu
me'me'yat an holag Zeruiah ti mid mapto' ya un hiyah ne inyabulut Apo
Dios, at mi'id abalinan tu'un mangipadinong ay hiya.
11 Ya undan adiyu tigon an ta"on un han potog an imbaluy'u ya patayona'?
At inyal'allana ahan eten tagun nalpuh holag Benjamin! At okod hiyah nan
atona, ya adiyu ipaway pangidutanan ha"in ti ini nongkay ya un hi Apo Dios
di nangiyabulut!
12 At okod hi Apo Dios hitun holholtapo', at olom ni' ya hom'ona' ay Hiya,
ya numbaliang hi maphod henen idutnan ha"in.”
13 At intuluy da David ya nan i'ibbanan gun mundalan, ya gun
mun'iyu'unud hi Shimei an taganay idut an gunna tapon hi batu ya nan
hupu' hi David.
14 Ya unat goh nidatong da David hinan ayanda ya nidugah di benlayda,
at nun'eblayda.

Hay Nihinan Absalom ad Jerusalem

15 Ya wan da Absalom ya nan i'ibbana ya dimmatongda kogoh hi ad
Jerusalem an ni'yibbadah Ahithophel.
16 Ya immuy dinamun Hushai an nan nahamad an ligwan David hi
Absalom, ya inalinay, “Minaynayun di pun'aliam, Apu Absalom!”
17 Ya inalin Absalom ay Hushai di, “Undan umat hinay aat di pangipat-
tigam hi pamhodmuh nan ligwam? Anaad ta agguy'a nitnud ay hiya?”
18 Ya inalin Hushai ay Absalom di, “Agguya' ni'yuy ay hiya ti he"ay pento'
Apo Dios ya nan holag Israel hi ali, at he"ay itamua'.
19 Ti intamua' hi amam hidin hiyay ali, at ad ugwan ya he"a goh itamua'!”
20 At nunligguh hi Absalom ay Ahithophel ya inalinay, “Ten wah tu tu'u,
at hay punnomnommu?”
21 Ya tembal Ahithophel an inalinay, “Hay atom ya eka elo' nan tinaynan
amam an udum an a'ahawanan manalimun hinan palasyu. Ta way
panginnilaan nan i'ibba tu'un holag Israel an numbalin'ah buhul amam, at
umal'allay iddumandan he"a.”

22 At impiyamman Absalom di tuldah nan nundotal an atap di palasyu.
At ininnilan nan holag Israel an enelo'na nan a'ahawan amanah di.
23 Ya heden timpu ya nan itugun Ahithophel di inunud Absalom an ay
ihunay un hi Apo Dios di nalpuwan hanan tuguna. An umat hidin hopapna
an inunud David goh hiya.

17

Hay Namalbaliyan Hushai ay Absalom

1 Hay oha goh hi inalin Ahithophel ay Absalom ya inalinay, “Un gulat ta
mabalin ya mumpili'ah himpulu ta duway libun tindalu ta pudugonda da
David hi mahdom.
2 Ta umuyda gubaton didah ad ugwan an nidugah di nablayanda ti
mid di bi'ahda ta ammunah tuma'tanda, ya numpangalayawdan amin nan
i'ibbana ta ammuna nan alih patayonda.
3 Ya nun'ibangngadda nan ni'yibbanah tu ti mi'id mahkay apuda ti un oha
han tagun pohdom an ipapatoy, at mi'id ma'at hinan udum.”
4 Ya ma"amlong hi Absalom ya an amin nan mangipangpanguluh nan
holag Israel eden ninomnom Ahithophel an aton.
5 Mu inalin Absalom di, “Ipa'ayagyuh Hushai an holag Ark ta donglon tu'u
kogoh di hapitona.”
6 Ya unat goh immuy hi Hushai ya imbagan Absalom ay hiya din inalin
Ahithophel. At inalinay, “Hay punnomnommun ne? Unudon tu'u, unu adi?
Gulat ta adi tu'u ya hay pi'yalim hi aton tu'u?”
7 Ya inalin Hushai ay Absalom di, “Henen intugun Ahithophel ya adi
maphod hi un tu'u unudon ad ugwan.
8 Ti inilam an hi amam ya nan i'ibbana ya nun'ala'engdan mi'gubat,
ya atata'otdan umatdah nan ommod di bear hi un way mangilayaw hi
imbaluyna! Hay oha goh ya hi amam ya do'ol di ene'damnah gubat, at inila'
an adi middum hinan i'ibbanah nan mahdom.
9 Ya ad ugwan ya mid mapto' ya inhamadnan nipo"oy hinan way lingab
unu hinan way lugal an nahamad hi ipo"oyan. Ya gulat ta da amam an hi
David di mahhun an mangubat hinan titindalum, at waday matoy, ya wada
ay di mangngol at alyondaan na'abak tu'u!
10 At ta"on hi un nan nun'atulid an titindalum an ay layon an mi'id ta'tana
ya tuma'otda damdama ti an amin tu'un holag Israel ya inila tu'un nala'eng
hi amam an mi'gubat, ya natulidda nan i'ibbana.
11 At hay itugun'uh atom ya amungom nan holag nan i'ibba tu'un Israel
an mipalpud Dan hi engganad Beersheba* ta do'do"ol tu'un umuy mi'gubat
an umat hi ado'ol di panag hinan baybay an adi mabilang. Ya he"ay
mangipangulun da'mi.
12 Ta umuy tu'u gubaton dida an ta"on hi ngadan di awadanda, ya gubaton
tu'u didan amin ta mipaddung hinan aton nan dulnuh nan lutan hinaponan
amin ta mi'id di ma'angang ay dida!
13 Ya ta"on hi unda mipo"oy hinan nihamad di allupna an babluy ya negob
tu'un amin an holag Israel ta ba'ahon tu'uy allup nen babluy ta engganah
un mi'id ma'angang!”
14 Ya inyunnud Absalom ya nan i'ibbanan holag Israel an wah dih nan
intugun Hushai. At umat hidiy na'at ti adi pohdon Apo Dios an ma'unud
nan makulug an intugun Ahithophel ti penhodnan hay nappuhiy ma'at ay
Absalom.

* **17:11** Bahaom nan footnote di II Sam. 3:10 ta innilaom di aat daten duwan lugal.

Hay Limmayawan David

15 At immuy hi Hushai ay da Zadok ay Abiathar an Nabagtun Padi ta
inulgudna din intuguna ya din intugun Ahithophel ay da Absalom ya nan
a'ap'apun nan holag Israel.
16 At inalinan diday, “Punnaudonyun munhonag hi umuy
mangipa'innilan David ta adida umiyan hi ad ugwan an mahdom hinan way
bumad'angan hi miyuy hinan mapulun! Mu mahapul an bumad'angda ti
mid mapto' ya ma'ah'upanda, ya pinatoyda nan ali ya an amin nan tatagun
ni'yibbana!”
17 Ya da Jonathan ay Ahimaaz ya wah didan munhohhood hinan way
Ginnaw an En Rogel ti adida pohdon an waday mannig ay didad Jerusalem,
at nan tagala di gun umuy ay didan mangibaag hinan way ma'ma'at ta dida
kogoh di umuy mangipa'innilan David.
18 Mu wada han ungan lala'in nannig ay dida, at immuyna impa'innilan
Absalom. Ya hidin ininnilan da Jonathan ay Ahimaaz at limmayawda ta
immuydah nan abung han in'inniladan tagud Bahurim an waday bubun
hinan gettawna ta hidiy nipo"oyanda.
19 Ya nunhophopan han babain ahawan den lala'i din bubun, ya inhapuy-
nay elek ta adi ma'immatunan hi un waday nipo"oy hidi.
20 Ya unat goh nidatong nan titindalun Absalom eden abung ya hinan-
hanandah nan babai eden abung da Ahimaaz ay Jonathan. Ya inalin
din babaiy, “Binad'angda nan ginnaw.” At immuyda nun'anap dida, mu
mi'idda, at numbangngaddad Jerusalem.
21 Ya unat goh nakakda din mun'annapan ya bimmuhu' mahkay da
Jonathan ay Ahimaaz hinan nipo"oyanda, at immuydah awadan da David,
ya impa'inniladan hiya din inalin Hushai. At inaliday, “Punnaudonyun
bumad'ang hinan wangwang!”
22 At bimmad'ang da David ya din i'ibbanan nitnud ay hiyah din
Wangwang an Jordan eden nahdom ta unat goh wan mun'awawa'ah ya
bimmad'angdan amin.
23 Ya hidin ininnilan Ahithophel an agguy inunud Absalom din intuguna
at nuntakay hidin dongkina ta immanamut hi babluyda. At pinanuhnan
amin di ma'ma'at hinan nunhituwana ya un mumbet'ol ta natoy.† Ya
inlubu'dah din nilubu'an din o'ommodna.

Hay Dimmatngan da David hi ad Mahanaim

24 Nidatong da David hi ad Mahanaim ya un bad'angon da Absalom ya
nan titindalunan holag Israel nan Wangwang an Jordan.
25 Hay pento' Absalom hi nihukat ay Joab an nangipangpanguluh nan
tindaluna ya hi Amasa an imbaluy Jether an nalpuh holag Ishmael an
ahawan Abigail an hina' Nahash an hi agin Zeruiah. Hi Zeruiah ya hi inan
Joab.‡
26 Ya nungkampu da Absalom ya nan titindalunad Gilead.§
27 Ya da David ay ya hidin dimmatngandad Mahanaim ya inapngan da
Shobi an hina' Nahash an holag Ammon an nunhitud Rabbah, ya hi Makir
an hina' Ammiel an iLo Debar, ya hi Barzillai an iRogelim hi ad Gilead.

† **17:23** Manu ay numbet'ol ti (1) munha'it di punnomnomana ti agguy inunud Absalom nan intuguna, ya (2) inilana an umannung an ma'abak hi Absalom an dumalat nan nangunudanah nan intugun Hushai ti mid di immanungana, ya (3) gapu ta na'abakda at ninomnom David an ipapatoy hiya ti din'ugna hiya. ‡ **17:25** Hi Amasa ya penghandan hina"agi ay da Absalom ya hi Joab. § **17:26** Ad Gilead ya nunheggonda ahan hi ad Mahanaim.

28 Ya nun'iyuyday uloh, ya duyu, ya bangan uklit. Ya ta"on un nan ononda
an wheat, ya barle, ya alena, ya nan nahanglag an wheat ya alena, ya nan
udum an mihda an umat hi oldeh,
29 ya nan danum di alig, ya nan gatas, ya cheeze. Ya wada goh di kalniluh
indatda ti iniladan na"ablayda, ya nahinaanganda, ya na'uwawdah nan
nundalanandah nan mapulun.

18

Hay Na'abakan ya Natayan Absalom

1 Ya inamung David nan titindaluna ta inuhi'uhigna didah hinlilibu ya
hinggagahut. At nan hinlilibun tindaluan waday napto' hi ap'apuda, ya
umat goh hinah nan hinggagahut an waday ap'apuda.
2 At nun'atluona dida ta impangulun Joab di ohan pampun, ya hi aginan
hi Abishai di oha, ya hi Ittai an iGath hinan miyatlun pampun. Ya inalinan
diday, "Ta"on un ha"in ya mi'yalia' ay da'yun umuy mi'gubat."
3 Mu inalin din tindalunan hiyay, "Ta"on hi un'a adi mi'yali ti immannung
an he"ay nabalul hinan buhul an ta"on hi un ami ma'abak ta lumayaw ami
ya mid hulbinan dida. Ya ta"on hi matoy di godwan da'mi ya mid damdamay
hulbinan dida ti hay balulmun dida ya paddungnay himpuluy libun tindalu!
At odolnah un'a munnonong hitun babluy ta mahapulmi ay di badang ya
un'a munhonag hi bumadang ay da'mi."
4 At inalin David di, "Hiyah ne ay pohdonyuh ato' ya hiyay unudo'."
At timma'dog hi David hinan way pantaw di babluy an wan umuyda din
tindalunan na'uhi'uhig hi linibu ya ginahut.
5 Ya imbugawnan nangalin da Joab, ya hi Abishai, ya hi Ittai di, "Tigonyu
ni' ta adiyu patayon hi Absalom!" At an amin nan tindalu ya dengngoldah
den inalin David hinan mangipangpanguluh nan tindaluna.
6 At hidin immuyda ya nunggugubatdah nan i'ibbadan holag Israel an
tindalun Absalom hinan inalahan ad Ephraim.
7 Ya inabak nan tindalun David nan i'ibbadan holag Israel an nunheglay
natoy eden algaw an umuy hi duwampuluy libu.
8 At ta"on un hinan udum an numbabluyan nan holag Israel ya nunggugu-
batda. Mu do'do'ol di nun'a'atoy hinan inalahan ya un nan napatoy hinan
nunggugubatanda.*
9 Ya hin'alina ya dinamun Absalom nan tindalun amanan hi David, at
limmayaw an nuntatakay hinan mulna.† Mu hidin naluh nan mulnah
nan ayiw an oak ya nihabut di buu' Absalom hinan hapang, at inayunan
numbibittayun, ya wan gun lumayaw din mulna.‡
10 Ya waday ohah nan tindalun David an nannig, at immuyna imbaag ay
Joab an inalinay, "Apu, tinnig'uh Absalom an nitatayun hinan hapang di
ayiw an oak!"
11 Ya tembal Joab an inalinay, "Anaad ta unmu tinnig ya agguymu hiya
pinatoy? At idat'uy lagbum hi himpuluy palatah pihhu ya nan balikis di
upihyal!"
12 Mu tembal din lala'in inalinay, "Ta"on ahan unna' idatan hi hinlibuh
palatan pihhu ya adi' ahan patayon nan imbaluy di ali! Ti dengngol tu'un
amin din inalin nan alin he"a, ya hi Abishai, ya hi Ittai an inalinay, Al'alu'o'
ni' da'yu ta mid ni' ahan nappuhih ma'at hinan ungan hi Absalom!

---

* **18:8** Mid mapto' ya hay natayan di udum ya dumalat nan umalat an a'animal, unu nun'agahda, unu nun'ahablutda, unu na'ulaw di udum ti agguyda inilay owondah inalahan. † **18:9** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat ten animal. ‡ **18:9** Manu ay ya adu"oy di buu'na (II Sam. 14:26).

13 At gulat ta pinatoy'u ya undan hiya udot un adi innilaon nan ali, ya inila'
an bo'on he"ay mabaholan ti ha"in!"
14 Ya inalin Joab ay hiyay, "Mid di hulbin di pi'hapitan ay he"a!" At
innalnay tuluh gayang, ya immuy hi awadan Absalom ta ginayangna an
nitatayun hinan ayiw.
15 Ya immuyda goh din himpulun guwalyan Joab, ya minamadan nung-
gayang hi Absalom, at natoy.
16 At impagangoh Joab din talampet ta idinong din tindalunan mamdug
hinan i'ibbadan holag Israel.
17 At enhopda din odol Absalom, ya inunugdah din maluhung an bituh
nan inalahan, ya nuntaponandah do'ol an batu. Ya numpangalayawda din
holag Israel an initnud Absalom an numpanga'anamutda.
18 Hay oha goh hi inat din hi Absalom ya impiyammanah nan Nundotal
an Lutan di Ali han ongol an batu an umat hi tu'ud. Ta impehelhelnay
ngadanah di ta panginomnomandan hiya ti mi'id di imbaluynah mamunat
hi ngadana.§ Ya engganad ugwan ya wagwadah den panginomnomandan
hiya.

Hay Nungnguhuan David ay Absalom

19 At hi Ahimaaz an hina' Zadok ya inalinan Joab di, "Maphod hi un'u
ipa'innilan David heten namaliwan Apo Dios ay hiyah nan buhulna!"
20 Mu inalin Joab ay hiyay, "Bo'on ad ugwan di pangipa'innilaam hinan ali
ti natoy nan imbaluyna."
21 Ya inalin Joab hinan baalnan iCush* di, "Umuymu ipa'innilan David
nan na'at." At nunluung heden baal ay Joab hi pange'gonanan hiya ya un
umaygawel an umuy.
22 Ya impidwan Ahimaaz an hina' Zadok an nangibagan Joab hi, "Ta"on
un ngadan di ma'at ay ha"in ya iyabulutmu ni' ta mangunuda' hinan iCush
an umuy mangibaag hinan ali!"
Mu inalin Joab di, "Anaad ahan he"an imbaluy'u ta iluludmun umuy an
oman ya way lagbum?"
23 Ya inalin goh Ahimaaz di, "Ta"omman un mi'id mu ta iyabulutmun
umuya'."
At la'tot ya inyabulut Joab. At immuy hi Ahimaaz an nun'itagtagna an
ene'wanah nan nundotal, at iniwangana din iCush.
24 Ya wah din inum'umbun hi David hinan numbattanan di duwan
pantaw nan babluy. Ya wah di nan guwalyah nan nundotal an atap nan
duwan allup ta mun'am'amang, ya tinnigna han tagun tumagtatagtag an
umuy ay dida.
25 At nun'alih nan ali an impa'innilanah den tinnigna.
Ya inalin David ay hiyay, "Gulat ta un oha ya olom man ya maphod di
umalinan ipa'innila!"
Ya unat magadyuh umatam heden tagu,
26 ya inamang goh den guwalya han ohan tagun gun tumagtag an umuy
ay dida. At nun'ali goh hinan ali an inalinay, "Na'uy man goh di ohan
tumagtatagtag!"
Ya inalin goh nan alin hiyay, "Olom ni' ya maphod di umalinan ipa'innila!"
27 Ya inalin nan guwalyay, "Un ay hi Ahimaaz an hina' Zadok henen
nahhun ti omod nan puntagtagtagna!"

---

§ **18:18** Mid mapto' ya natoy nan tulun linala'in imbabaluyna (II Sam. 14:27). * **18:21** Hay nalpuwana ya ad Ethiopia.

Ya inalin nan alin hiyay, “Maphod henen tagu, at maphod goh di ipa'innilanan ha"in.”

28 Ya unat goh wan dumatong hi Ahimaaz ya numbugaw hinan ali an inalinay, “Nangabak tu'u, Apu!” At nunluung hi hinagang David, ya inalinay, “Madayaw hi Apo Dios an Dios tu'un holag Israel ta na'abak nan mi'buhul ay he"a!”

29 Ya inalin nan alin hiyay, “Olom ya mid al'alin Absalom?”

Ya tembal Ahimaaz an inalinay, “Mid inila', mu hidin hennaga' ay Joab ta umalia' hitu ya inolma' an waday guluh na'at, mu agguy'u inila.”

30 At inalin David ay Ahimaaz di, “Mahlig'ah na ta hodonta han umali.” At nahlig hi Ahimaaz.

31 Ya unat goh nidatong nan baal an iCush ya inalina goh di, “Apu Ali, olom ni' ya mundenol'ah nan maphod an na'at ti hi Apo Dios ya binaliwan da'ah ad ugwan an algaw hinan mi'buhul ay he"a!”

32 Ya inalin goh nan alin hiyay, “Olom ni' ya mi'id al'alin Absalom?”

Ya tembal nan baal an inalinay, “Maphod ni' un nan na'at hinan imbaluymu ya ma'at an amin hinan buhulmu, Apu, ya an amin hinan mangat ay he"ah nappuhi!”

33 Ya inolman nan Alin hi David di na'at hinan imbaluyna, at nidugah di nunlungdayaana. At immuy hinan kuwaltuh nan bagtun di allup an gun kimmilan inalinay, “Imbaluy'u! Imbaluy'u! Absalom! Odolna ni' ahan hi un ha"in di natoy, mu ta bo'on he"a an imbaluy'u, Absalom!”

19

Hay Namahiwan Joab ay David

1 Ya nipa'innila ay Joab an nidugah di punlungdayaan David an lugwalugwaanah Absalom.

2 Ya unat goh dengngol nan titindalu an nidugah di punlungdayaan nan alih nan imbaluyna at mi'id din amlongda eden nangabakandan den algaw.

3 At namag ya unda didindinong an numbangngad ad Mahanaim an umatdah nan nabainan an adi mumpatpattig ti na'abak hinan gubat.

4 Ya wan hi David ya taganah kila an impupnay angahna, ya enlo'enlotnan gun mangalih, “Imbaluy'u! Imbaluy'u! Absalom!”

5 At hinumgop hi Joab hinan kuwaltun awadan David, ya inalinay, “Ad ugwan an algaw ya binainmun amin nan titindalum an nangibaliw ay he"a, ya nan udum an imbabaluymu, ya nan a'ahawam, ya ta"on un nan udum an imbilangmuh a'ahawam!

6 Undan nidugah di namhodmuh nan umi'ingol ay he"a ya un nan namhodmuh nan mamhod ay he"a? Henen inatmu ya impattigmuy adim pangibilangan hinan u'upihyalmu ya nan titindalum! Umamlong'a nin un da'miy natoy ta hi Absalom di matagu!

7 At umuy'ad ugwan ta ihapitam nan titindalum ti adim ay ya ten ibaga' ay he"a an ad ugwan an mahdom ya mun'akakdan amin ta mi'id ah ma'angang! At henen ma'at ay he"a ya nidugdugah ya un din hinoltapmu an nete"ah din hopapnah engganad ugwan!”

8 At immuy hi David an inumbun hinan way pantaw di allup den babluy. Ya unat goh dengngol din tatagun wah di nan ali at immuydan na'amung hi awadana.

Hay Numbangngadan David ad Jerusalem

Mu din holag Israel an nangunud ay Absalom ya numpanga'anamutda.

9 Ya nunhahapit nan holag Israel an inaliday, “Nan Alin hi David di
nangibaliw ay ditu'uh nan iPhilistia ya hinan udum an buhul tu'u. Mu ad
ugwan ya limmayawda ta tinaynanda tun babluy an dumalat ay Absalom
10 an pento' tu'uh ali tu'u. Ya ten natoy hi Absalom hinan gubat, at undan
adi mabalin an ibangngad tu'u tuwalih David ta hiyay ali tu'u?”
11 Ya dengngol David heden inalida, at nunhonag hi immuy
nangipa'innilan da Zadok ay Abiathar an Nabagtun Padi ta umuyda
ipa'innilah nan mumpangipangpanguluh nan holag Judah ta alyondan
diday, “Umat hituy hinapit David an inalinay, Anaad ta da'yuy niyangunuh
hi mangipabangngad ay ha"in hinan palasyu?
12 Nomnomonyu an himpangapu tu'u an un ohay holag hi nalpuwan tu'u,
at gulat at ya da'yuy nahhun an mangipabangngad ay ha"in!
13 Ya alyonyu goh ay Amasa di, Un'a dan bo'on nahamad hi tulang'u? Ad
ugwan ya moltaona' ay Apo Dios hi un da'a adi pot'on ad ugwan ta he"ay
ap'apun nan tindalu' ta he"ay mihukat ay Joab!”
14 At na'al'alu' an amin nan holag Judah, ya nun'oh'ohhada, at hennagday
umuy mangipa'innilah nan ali ya hinan u'upihyalna ta umanamutdad
Jerusalem!
15 At hidin umanamutan da David an wadadah nan Wangwang an Jordan
ya na'amungda din holag Judah hi ad Gilgal ta damuwonda nan ali ya nan
ni'yibbana, ya binadanganda didan bumad'ang hinan wangwang.
16 Ya hi Shimei an hina' Gera an holag Benjamin an nalpud Bahurim
ya nunnaudonan nundadyu ta nitnud goh hinan holag Judah an immuy
nanamuh nan Alin hi David.
17 Ya daden nitnud ay Shimei an holag Benjamin ya umuy hi hinlibu. Ya
ta"on un hi Ziba an baal din hi Saul, ya nan himpulu ta leman linala'in
imbabaluyna, ya nan duwampulun tagalana ya nunnaudondan ni'yuy an
nanamuh nan ali.
18 At binad'angda nan wangwang ta bimmadangdan nangibad'ang hinan
pamilyan nan ali ya nan udum an ipatamun nan alin dida.

Hay Nammo'an David ay Shimei

Ya unat goh bimmad'ang nan Alin hi David hinan Wangwang an Jordan
ya immuy hi Shimei an hina' Gera ta nunluung hi hinagangna,
19 ya inalinay, “Apu, aliwam ni' di numbahola' ay he"ah din nanaynanyud
Jerusalem! Adim ni' nonomnomon heden inat'un he"a!
20 Abuluto' an numbahola' ay he"a, at hiyanan ha"in di nahhun ay da'min
himpangapun a'apun Joseph an immalin manamun he"a, Apu Ali!”
21 Ya himmapit hi Abishai an hina' Zeruiah, ya inalinan David di, “Maha-
pul an mapatoy hiya ti inidu'idutan da'a an pento' Apo Dios an ali!”
22 Mu inalin David di, “Nidugah ayu ahan an linala'in imbabaluy Zeruiah!
Undan adiyu nomnomnomon nan numbangngada' an aliyun i'ibba' an
holag Israel ad ugwan an algaw, at hiyanan mi'id di mipapatoy ad ugwan?!”
23 At inalin nan ali ay Shimei di, “Ten ha"in di mangali an adi'a mipapatoy.”

Hay Nangipattigan David hi Ulayna ay Mephibosheth

24 Ya hi Mephibosheth an ap'apun Saul ya ni'yuy an ni'damuh nan ali. Ya
nete"ah din nakakan da David hi ad Jerusalem ya agguyna ahan inih'ihuan
di hu'ina, ya agguyna ginidgidan di hamayna, ya agguyna goh inlobloba' di
lubungna.
25 At unat goh dimmatong an nalpud Jerusalem ta immuyna dinamu nan
ali ya inalin nan alin hiyay, “Anaad tuwali, Mephibosheth, ta agguy'a nitnud
ay ha"in hidin nakaka'?”

26 Ya tembal Mephibosheth an inalinay, “Inilam, Apu Ali, an linayahana'
hinan baal'u an dumalat di napilaya'. Ti inali' ahan ay hiyay idadaana nan
dongki' an itakaya' ta mi'yalia', mu agguyna inunud!
27 Ya un at goh hay agguy immannung di inalinan he"a an inalinay un'u
adi pohdon an mi'yali.* Mu inila', Apu Ali, an umat'ah nan anghel. At atom
nan inilam an maphod.
28 Ti un gulat at impapatoy tuwali da'min amin an pamilyan ama an ta"on
un ha"in. Mu hay inatmu ya inidduma' hi ohah nan panganom hi abungyu.
At undan way hapito' ay he"a, Apu Ali?”
29 Ya tembal nan ali an inalinay, “Adim do'lon di hapitom ti hay ninom-
nom'uh ma'at ya punggodwonyu ay Ziba nan lutan indat'un hiya.”
30 Mu inalin Mephibosheth di, “Ta"on ya indatmun amin ay Ziba, at
ta"omman ti ten numbangngad'a, Apu Ali, an mi'id al'alin he"a!”

Hay Nangipattigan David hi Ulayna ay Barzillai

31 Ta"on un hi Barzillai an iGilead ya nundadyun nalpud Rogelim ta
immuy goh an ni'damuh nan ali ta inibbaana didan bimmad'ang hinan
Wangwang an Jordan.
32 Hi Barzillai ya na'alla'ay an hay tawona ya nawalu. Ya hiya ya adangyan
ahan an tagu, ya do'ol di imbadangnah nan ali an umat hi nangidatanah
ma'an ay didah din awadandad Mahanaim.†
33 Ti hidin bumad'angandah nan wangwang ya inalin David ay hiyay,
“Mi'yali'an ha"in hi ad Jerusalem ta ha"in di mangipapto' ay he"a.”
34 Mu tembal Barzillai nan ali an inalinay, “Ta"omman unna' adi mi'yali ti
na'alla'aya' ahan,
35 ya ten nawaluy tawon'u, at higana' mahkay hanan pun'am'amlongan.
Ya ta"on un nan ma'an ya ma'inum ya mi'id mahkay di tamtamna ay ha"in.
Ya ta"on un nan pundongolan hinan mun'aphod an kanta ya mid mahkay
donglo'. Ya unna' atman hay miyudu'dum hinan punligatam!
36 At adi mahapul an atom di umat hinan ha"in. Hay pohdo' ya
mi'bad'anga' ay he"ah tun wangwang,
37 ya numbangngada' hi babluymi ta hidiy ataya' ta milubu'a' hinan
nilubu'an din o'ommod'u. Mu wah tu tun baal'un hi Kimham an hiyay
pi'yaliom, Apu Ali. At itnudmu ta okod'ah nan ipatamum ay hiya.”
38 Ya tembal nan ali an inalinay, “Maphod ta mi'yalih Kimham ay ha"in ta
nan pohdom an pangipapto"un hiya di hiyay ato', at an amin nan pohdom
goh an ato' ay he"a ya unudo'.”‡
39 At hidin bimmad'angdan amin hinan wangwang ya nun'ungngu da
Barzillai ya hinan ali ya unda mahihiyan.

Hay Nunhohongngilan nan Holag Judah ya nan I'ibbadan Holag Israel an Gapuh nan Ali

40 At innaynayun da David an immuy ad Gilgal an initnudnah Kimham,
ya an amin nan tindalun holag Judah, ya nan godwan nan tindalun holag
Israel an din ibbadan bimmad'ang hinan Wangwang an Jordan.
41 Ya hidin dimmatong nan alih ad Jerusalem ya wa ayan immuy nan
holag Israel hinan ali an inaliday, “Anaad ta nan tutulangmin holag Judah
di nahhun an immalin nangibad'ang ay he"a, ya nan pamilyam, ya nan
i'ibbam hinan Wangwang an Jordan?”
42 Mu himmapit nan i'ibbadan holag Judah an inaliday, “Manu ay ya
neheggon di nitulanganmih tun ali. Ya anaad ta ammunan ne ya bumungot

* **19:27** II Sam. 16:3. † **19:32** II Sam. 17:27-29. ‡ **19:38** Bahaom nan footnote di Jer. 41:17 ta innilaom di na'at ay Kimham.

ayu? Undan way indatnah lagbumi? Ya undan numbaga amih ononmih nan ali?"
43 Ya tembal nan i'ibbadan holag Israel an inaliday, "Un man himpulun
holag ay da'miy wadah nan pun'alian David, at hiyanan da'miy way
biyangnan mangitnud hinan ali! Ya undan agguyyu inilan da'miy nahhun
an nunnomnom an pumbangngadon tu'u nan ali?!"
At agguyda dimminong an nunhohongngel, at himbubungot di aton nan
i'ibbadan holag Judah an humapit.

20

Hay Ni'bohholan Sheba ay David

1 Nipaddeh ya wah din niddum ay didad Gilgal han tagun un hay gumul-
guluy inilana an hay ngadana ya hi Sheba an hina' Bikri an holag Benjamin.
Ya nonong ya impagangohna din talampet, ya init'u'nan inalinay,
"Bo'on hi David di ali tu'u
ti mi'id damdamay alan tu'uh lagbu tu'un nen holag Jesse,
at adi tu'u mitnud ay hiya!
At ditu'un holag Israel ya way ohaan mumpanga'anamut hi
abungna!"
2 At an amin nan holag Israel ya tinaynandah David ta nitnuddan Sheba
an hina' Bikri. Mu nan holag Judah ya agguyda tinaynan nan alida, at
intuludda hiyan mete"ah nan Wangwang an Jordan ta nangamung ad
Jerusalem.
3 Ya unat goh nidatong hi David hinan palasyu an abungnad Jerusalem ya
inayagana din himpulun udum an imbilangnah ahawana an din na'angang
an nanalimun hinan palasyuna, ya inhinana didah nan ohan abung, ya
impaguwalyana ta nipukukdah di. Ya indatnan amin di mahapulda, mu
mi'id ah ohah enelo'nan dida an ayda nabalu. At hidiy nihihinnanda ta
engganah natayanda.
4 At inalin nan ali ay Amasa di, "Ayagam nan titindalun holag Judah ta
umalidah tuh ohhandi, ya ta"on un he"a ya mahapul an wada'a."
5 At immuy nun'ayagan Amasa din titindalun holag Judah, mu agguy hiya
numbangngad eden algaw an nitulag hi a'amunganda.
6 At inalin David ay Abishai di, "Hay inila' ya nidugdugah di nappuhih aton
Sheba ay ditu'u ya un din inat Absalom! At ayagam nan tindalu' ta umuyyu
pudugon hiya ti undan awni ta umuy mihi'ug hinan na'allup an babluy, at
adi tu'u pa'attiliw ay hiya!"
7 At nan tindalun Joab, ya nan guwalyan nan ali an Himpampun an
Kereth ya Himpampun an Peleth, ya nan udum an tindalu ya impadehdad
Jerusalem an impangpangulun Abishai ta umuyda pudugon hi Sheba an
hina' Bikri.
8 Ya unat goh nidatongdah nan wadan di ongol an batud Gibeon ya
nundammudan Amasa. Ya nitnud goh hi Joab an inlubungna din lubung
di tindalu, ya waday nun'eh'otnah yu'uyu'. Ya heden ayanan mi'dammu ay
Amasa ya nahu'nut din yu'uyu', ya nagah.
9 Ya inalin Joab ay Amasa di, "Hay aatmu, agi'?"* Ya enedon Joab din
agwan di ngamaynah din hamay Amasa ta ungnguona hiya.
10 Mu agguy inilan Amasa hi un waday yu'uyu' hi inodnan Joab hinan
iggid di ngamayna, at tinubli' Joab di putuna, ya nun'ibu'lay hinan luta, at
agguyna impidwan tinubli' ti natoy. Ya unat goh nalpah ya intuluy da Joab
an hin'agi ay Abishai an namdug ay Sheba an hina' Bikri.

* **20:9** Da Joab ay Amasa ya penghandan hin'agi (II Sam. 17:25).

11 Ya din ap'apun di tindalun Joab an immuy an timma'dog hinan wadan
di odol Amasa ya nuntu'u' an inalinay, “Nan mamhod ay David ya hi Joab
ya umali ayu ta mitnud tu'un Joab!”
12 Ya niwawallang hinan gagwan di dalan din odol Amasa an na'amoh hi
dalana. Ya unat goh tinnig din upihyal Joab an din numbugaw an alulungan
din maluh din odol Amasa at immuy, ya pini'ugna din odol Amasa ta
imbataana, ya inulhana.
13 At unat goh nibataan din odol Amasa ya an amin din tatagu ya nitnudda
ay Joab ta pudugondah Sheba.
14 Hi Sheba ya ene'wanan amin hinan babluy an hinakup nan holag Israel
ta engganad Abel Beth Maakah. Ya an amin din holag Beri ya na'amungda
ta nitnuddan hiyah nan babluy.
15 Ya unat goh dengngol nan tindalun nitnud ay Joab ad Abel Beth Maakah
an wah di da Sheba at immuyda lini'ub heden babluy an awadan da
Sheba. Ya nun'ammadah owonda, at tinu"utu"ulda din luta ta engganah un
nipaddung hi inata'nang din allup den babluy. Ya wan din udum an tatagun
nitnud ay Joab ya gunda pa"ion nan allup ta mikihul.
16 Ya wada han nanomnoman an babain wah nan allup nan babluy, ya
nuntu'u' an inalinay, “Alyonyu ni' ay Joab ta umalih tu ta mi'hapita' ay hiya.”
17 At inayagandah Joab ta immuy ay hiya, ya inalin din babai ay hiyay,
“He"ah Joab?”
Ya tembal Joab an inalinay, “Oo, ha"in.”
Ya inalin goh nan babaiy, “Donglom tun hapito', Apu.”
Ya alyon Joab di, “Agam ta humapit'a.”
18 Ya inalinay, “Hidin penghana ya gunda alyon di, Wa ay di adiyu
pun'u'unnudan ya umuy ayu mumpatugun ad Abel. At hiyay gunda inat
hi un way diklamu.
19 At da'mih tu ya malenggop ami, ya waday pun'u'unnudanmin holag
Israel. Ya ten pa"ionyu tun aptan an babluymi! Anaad ta pohdonyun pa"ion
tun babluy Apo Dios?”
20 Ya tembal Joab an inalinay, “Adi umat hinay ninomnommi!
21 Ti hay anaponmi ya han tagun hay ngadana ya hi Sheba an hina' Bikri
an i'Ephraim ti hiyay nangete'te"an mi'bohhol hinan alimin hi David. At
dapoponyuh nen tagu, ya inyaliyun da'mi ta way atonmin makak eten
babluy.”
Ya inalin nan babain Joab di, “Hodonyu ta ipa'wahmi nan ulunah nan
pangngel di allup.”
22 At immuy henen babaih nan tatagu, ya inhapitana dida, at inabulutda
din intugunah atonda. At hay inatda ya pinutulanday ulun Sheba an
hina' Bikri, at impa'wahdan Joab. At impagangoh Joab din talampet ta
pangimmatunan nan tatagun mabalin an mumpanga'anamutda. Ya hi Joab
ay ya numbangngad hi ad Jerusalem.

Nan U'upihyal David

23 Hiyatuy u'upihyal David:
Hi Joab an ap'apun an amin nan tindalun di holag Israel,
ya hi Benaiah an hina' Jehoiada an ap'apun nan guguwalyan David an
ma'alih Himpampun an Kereth ya Himpampun an Peleth,
24 ya hi Adoniram an mangipapto' hinan mumpuntamu,
ya hi Jehoshaphat an hina' Ahilud di mangipa'innilah nan tataguh nan
pohdon nan alih ma'ma'at,
25 ya hi Sheva di niyokodan an amin di pohdon nan ali an mitudo',

ya da Zadok ay Abiathar di Nabagtun Papadi,†
26 ya hi Ira an iJair di oha goh an padin David.

21

Hay Apatayan nan Holag di A'apun Saul

1 Hidin nun'alian David ya waday batel an natuntunud eden tuluy tawon, at nunluwaluh David ay Apo Dios ta ibaganay dumalat ta waday batel. Ya tembal Apo Dios an inalinay, “Manu ay waday batel ti nan numbaholan din hi Saul ti impapatoyna nan iGibeon. Mu hay mamolta ya nan holagna.”

2 At impa'ayag David nan iGibeon ta ni'hapit ay dida. (Danen iGibeon ya bo'onda holag Israel ti didana din na'angang an agguy natoy hidin holag Amor an inhapatan nan holag Israel an adida patayon dida,* mu hidin nun'alian Saul ya pinatnaanan ipapatoy didan amin an dumalat nan nidugah an pamhodnah nan holag Israel.)

3 At inalin David hinan iGibeon di, “Hay pohdonyuh ato' ay da'yu ta aliwanyu din numbaholanmin holag Israel ay da'yu ta way atonyun mungwagah hinan tatagun Apo Dios?”

4 Ya inalidan David di, “Nan punha'itan di punnomnomanmi ay Saul ya nan holagna ya adi mapalgan hi pihhu unu balitu'. Ya mid goh di biyangmin mamatoy hinan malgom an holag Israel.”

Ya inalin David ay diday, “At hay pohdonyu mah hi ato'?”

5 Ya inaliday, “Din hi Saul an namatnan mamatoy ay da'mi an namhod hi un da'mi mi'idon hitun numbabluyanyun holag Israel

6 ya pohdonmi an idatmun da'mi nan pituh nan linala'in holagna ta umuymi patayon didah nan way pundayawan ay Apo Dios hi ad Gibeah an babluy din hi Saul an din pento' Apo Dios hi ali.”

Ya inalin nan alin diday, “Abuluto' an idat nan odowonyu.”

7 Mu nan ali ya agguyna ni'yidat hi Mephibosheth an imbaluy Jonathan ti dumalat din intulag da David ay Jonathan ay Apo Dios.

8 At hay inatna ya impa'ayagna da Armoni ay Mephibosheth an duwan linala'in imbabaluy da Saul ay Rizpah an hina' Aiah. Ya impa'ayagna goh nan leman linala'in imbabaluy da Adriel ay Merab (hi Merab ya babain imbaluy Saul, ya hi Adriel ya imbaluy Barzillai an iMeholath).

9 At indatna didah nan iGibeon, at pinatoyda, ya intayunda didah nan way duntug an pundayawan ay Apo Dios. Ya an amin daden pitu ya nadedehhandan natoy eden algaw an hopap di ahiboto' hi barle.†

10 Hi Rizpah an hina' Aiah an ohah nan inyahawan Saul ya innalna din langgut ta inyabbungnah nan tungul di batu ta way ihi'uganan mangiyadug hinan nun'atoy. Ya nete"ah din hopap di boto' ta engganay un nete"ay inudanan‡ an nun'a'pot nan odol din nun'atoy di nangiya'aduganan didah nan mahdom ya nan mapatal ta adi onon di hamuti ya nan animal hi inalahan.

11 Ya unat goh nipa'innilan David nan inat Rizpah an ohah nan inyahawan Saul

12 at immuyna impa'ala din tungal da Saul an hin'ama ay Jonathan hinan iJabesh hi ad Gilead. (Hay inat nan iJabesh ya inliguddan nangilayaw hidin tungal da Saul an hin'ama ay Jonathan hinan plasah ad Beth Shan an din

† **20:25** Bahaom nan footnote di II Sam. 8:17 ta innilaom di anaad ta duwadan Nabagtun Padi.
* **21:2** Josh. 9:1-27. † **21:9** April nin. ‡ **21:10** Gapu ta immudan at mattig an inabulut Apo Dios, at napogpog mahkay nan batel.

nangitayunan nan iPhilistia ay didah nalpahan di namatayandan didad Gilboa.§)
13 Ya unat goh inyanamut nan iJabesh din tungal da Saul an hina"ama
ay Jonathan ya impa'alan goh David din tungal nan pitun pinatoyda an
nun'itayun nan iGibeon.
14 Ta iniddumdan ni'lubu' hidin tungal da Saul an hin'ama ay Jonathan
hinan nilubu'an din hi amadan hi Kish hi ad Zela an babluy nan holag
Benjamin. At inatdan amin din immandal nan alih atonda. Ya unat goh
nalpah hanan na'at ya inabulut mahkay Apo Dios din luwalun nan tatagu
ta napogpog din batel.

Hay Ni'gubatan nan Holag Israel hinan iPhilistia
(I Chron. 20:4-8)

15 Palpaliwan ya nunggugubat goh nan holag Israel ya nan iPhilistia. Ya
hi David di nangitnud hinan tindaluna ta immuyda ginubat nan iPhilistia,
ya nidugah di na"ablayan David.
16 Ya hi Ishbi-Benob an ohah nan holag di higantin tagun hi Rapha an hay
gayangna ya gambang an tulu ya han godway kiluh damotna, ya pa"abhal
nan hanggap an enhe'otna, ya hay ninomnomna ya abalinanan mamatoy
ay David.
17 Mu hi Abishai an hina' Zeruiah ya immuy ta binaliwanah David ta
pinalangna din higanti an iPhilistia, at natoy. At nete"an de ya inhapatan
nan tindalun David an inalidan hiyay, “Ihapatami an adimi mahkay he"a
ipidpidwan itnud hi umayanmin mi'gubat, ti gulat ta matoy'a at ma'unghiw
nan ehdolmin holag Israel hi baliwmi!”
18 Ya agguy goh nadnoy ya ginubat goh nan iPhilistia nan holag Israel
hidid Gob. Ya hi Sibbekai an iHusha di namatoy ay Saph an ohah nan holag
di higanti.
19 Ya impidwan goh nan holag Israel ya nan iPhilistia an nunggugubat
hidid Gob, at pinatoy Elhanan an hina' Jaare-Oregim an iBethlehem hi
Goliath an iGath.* Ya hay gayangna ya umat hi baliga.
20 Ya palpaliwan goh ya nunggugubat nan iPhilistia ya nan holag Israel
hi ad Gath. Ya wada goh han higanti an tagun nahin'o'nom di galaygay nan
duwan ngamayna ya nan hu'ina.
21 Ya hidin nangangi'angitanah nan holag Israel ya pinatoy Jonathan an
hina' Shimeah an pogtang David.
22 At hanan opat an hihigantin tatagun holag Rapha an iGath ya da David
ya nan titindalunay numpamatoy.

22

Hay Ingkantan David hi Nangabakana
(Psa. 18:2-50)

1 Hiyah te ingkatan David ay Apo Dios hidin namaliwan Apo Dios ay hiya
ta agguy pinatoy Saul ya ta"on un an amin nan buhulna.
2 An inalinay:

“Hi Apo Dios ya ay batun nahamad hi ipo"oya' ta mabaliwana'.*
3 Hiya an nangibaliw ay ha"in hinan buhul'u,
ya umat goh hinan nahamad an allup unu hapiaw an mananin
ha"in.

§ **21:12** I Sam. 31:11-13. * **21:19** Nob'on hiya an higanti an bo'on hi Goliath an iGath an din pinatoy David hidin a'ungana (I Sam. 17:1-58). * **22:2** Psa. 18:2.

Nidugah di abalinanan mangibaliw ay ha"in ti umat nongkay hi batu
an nahamad hi ipo"oyan.†
4 At hi Apo Dios an nahamad hi madayaw di numpabadanga',
ya immannung an binaliwana' ay Hiyah nan buhul'u.‡

5 Ti hidin hi'ihi'itangan ataya'
ya paddungnay nundatong nan wangwang an hi'itangan
iyanuda',§
6 ya paddungna goh di tali an nibobod ay ha"in,
unu hulu ta nahulua' an mi'id di ato' an lumayaw.*
7 At gapuh nan nidugah ahan an numanomnoma' ya numpahpahmo'a' ay
Apo Dios,
at dengngolnay luwalu' hidih nan Timpluna.†

8 Ya gapuh boholnah nan buhul'u ya immalyog tun luta,
at ta"on un nan pognad ad abuniyan ya niwogot.‡
9 Ya paddungnay mun'ahu' di olongna,
ya waday apuy hi bumuhu' hi timidna an gumhob.§
10 Ya piniwa'nad daya ta nun'ohop,
an inggatinah nan ma"ang'angitit an bunut.*
11 At nilugan hinan muntadyapan an cherubim
an pun'iyaddib di mabi'ah an tuyup†
12 an nale'woh di odolnah nan ma"ang'angitit an bunut an napnuh udan.‡
13 Mu dumalat nan nidugah an humiliana ya nidugah an umanilat.§
14 Hiya an na'abbagbagtun Dios ya hay oha goh hi umatan di bungotna ya
ay idul,*
15 at nun'ipalayawna nan buhul an dumalat hinan ilat an paddungnay
nun'ipananan dida.†
16 Ya namaganan nan baybay ta ma"attig di dopona,
ya ta"on nan pognad tun luta ya nun'abudhan an dumalat goh nan
nidugah an boholna.‡

17 Ya ta"on un wad abuniyan ya paddungnay nunluung
ta ginuyuda' hinan bunol di danum.§
18 Ta binaliwana' ay Hiyah nan mun'abi'ah,
ya nan ma'abohhol an buhul'un nidugah di abalinanda ya un
ha"in.*
19 Ti hidin nunligligata' ya immaliday buhul,
mu binaliwana' ay Apo Dios.†
20 Ya manu ay binadangana' ya binaliwana' ay Hiyah nan atata'ot an ma'at
ay ha"in
ti umamlong ay ha"in‡
21 ti miyunnudan hinan nahamad ya maphod an pangat'uy inatnan ha"in§

† **22:3** Psa. 18:2. ‡ **22:4** Psa. 18:3. § **22:5** Psa. 18:4. * **22:6** Psa. 18:5. † **22:7** Psa. 18:6. ‡ **22:8** Psa. 18:7. § **22:9** Psa. 18:8. * **22:10** Psa. 18:9. † **22:11** Psa. 18:10. ‡ **22:12** Psa. 18:11. § **22:13** Psa. 18:12. * **22:14** Psa. 18:13. † **22:15** Psa. 18:14. ‡ **22:16** Psa. 18:15. § **22:17** Psa. 18:16. * **22:18** Psa. 18:17. † **22:19** Psa. 18:18. ‡ **22:20** Psa. 18:19. § **22:21** Psa. 18:20.

22 ti inunud'u nan Uldina an agguy'u inat nan nappuhi ta agguy'u din'ug
Hiya.*
23 Ya an amin din inyuldina ya immannung an inunud'u an agguy'u
nginohoy.†
24 Inilanan mi'id di numbahola' ay Hiya,‡
25 at hiyanan indatna an Dios di lagbu' an miyunnudan hinan nepto' an aat'u
ti maphod di nangibilanganan ha"in.§

26 Hi Apo Dios ya minaynayun di pangipapto'nah nan tatagun mangedenol
ay Hiyah enggana,
at maphod di atonah nan maphod di pangatda.*
27 Ti nahamad di atonah nan maphod di ugalina,
mu moltaona nan mangat hi nappuhi.†
28 Ya nan mumpa'ampa ya baliwana,
mu nan mumpahiya ya diday mipa'ampa.‡
29 Ya nipaddung hi Apo Dios hi dilag'u
ti ipapatalna nan adi maphod an punnomnom'u.§
30 Ya Hiya ay di bumadang ay ha"in ya abalina' an abakon nan mangubat ay
ha"in,
ya Hiya ay di pi'yibba' ya abako' dida an ta"on un na'allup di
babluyda.*

31 At Hiyay ay hapiaw an mananin amin hinan mihi'ug ay Hiya
ti na'ahhamad nongkay di aatna an ipa'annungnan amin di iba-
gana.†
32 Hiya ya anggay di Ap'apu,
ya Hiya ya anggay di mipaddung hinan batu an abaliwan tu'u.‡
33 Hiyay Dios an alpuwan di bi'ah'u,
ya Hiyay mangipaphod hi aat'u ta nahamad.§
34 Ya Hiya nongkay di mangidat hi abalina' an tumagtag an umat hi amabi'ah
di ulha
ta umuya' mipo"oy hinan ata'nang an duntug ta mabaliwana'.*
35 Ya idatnay abalina' an mi'gubat
ta olog'un oladon di gambang an pana,†
36 at hiyanan nangabakona',
ya impabagtua' an gapuh badangnan ha"in.‡
37 Ya gapuh nangipapto'anan ha"in at paddungnay agguya' nihungpul hinan
dalan.§

38 Mu ha"in numpamdug ay dida ta engganay numpatoy'u didan amin,*
39 at hiyanan mid mangiballoh†
40 ti indatnay bi'ah'un ni'gubat ta inabak'u nan buhul'u.‡
41 Ya impata'otna dida ta limmayawda,
at numpatoy'u didan ma'abohhol ay ha"in.§

---

* **22:22** Psa. 18:21. † **22:23** Psa. 18:22. ‡ **22:24** Psa. 18:23. § **22:25** Psa. 18:24. * **22:26** Psa. 18:25. † **22:27** Psa. 18:26. ‡ **22:28** Psa. 18:27. § **22:29** Psa. 18:28. * **22:30** Psa. 18:29. † **22:31** Psa. 18:30. ‡ **22:32** Psa. 18:31. § **22:33** Psa. 18:32. * **22:34** Psa. 18:33. † **22:35** Psa. 18:34. ‡ **22:36** Psa. 18:35. § **22:37** Psa. 18:36. * **22:38** Psa. 18:37. † **22:39** Psa. 18:38. ‡ **22:40** Psa. 18:39. § **22:41** Psa. 18:40.

42 Ya hidin nanganapdah bumadang ay dida ya mi'id,
ya ta"on unda numpahpahmo' ay Apo Dios mu agguyna binaliwan dida.*
43 At hiyanan numpatoy'u dida an paddungnay un'u nunggimu' dida
ta engganay unda numbalin hi hupu' unu pito' hinan kalata.†

44 At immannung an binaliwana' ay Apo Dios hinan nangohoy an tatagu
ta numbalinona' hi ap'apun di tataguh nan abablubabluy
an ta"on hinan agguy nanginnilan ha"in.‡
45 Ya an amin di ibaga' ya unudonda,§
46 ti din buhul'u ya wumogwogdan mumpangabuhu' hinan nipo"oyanda
ta umalidan mumpa'ampan ha"in.*

47 At madayaw hi Apo Dios an wagwadah enggana!
Hiyay ay batu an nahamad hi ihi'ugan an mamaliw ay ha"in!†
48 Hiya nan Dios an mangiballoh hinan buhul'u,
at numbalinona' hi ap'apuh nan abablubabluy.‡
49 Ti binaliwana' hinan aton nan mun'abungot an buhul'u,
at impabagtua'.§
50 At hiyanan nan anabagtun Apo Dios di hapihapito' hinan tataguh nan abablubabluy,
ya ikankanta' goh di pundayaw'un Hiya.*
51 Ti nangabakona' an alin pento'na,
ya impattignay anidugah di homo'nan ha"in an hi David ya hinan holag'uh enggana.”†

23

Hay Angunuh di Hinapit David

1 Hiyatuy angunuh hi hinapit David an inalinay,
“Ha"in an hi David an hina' Jesse di numbalinon Apo Dios hi me'gonan di hapitona,
at pento'a' goh ta ha"in di ali,
ya nala'enga' goh an mun'ammah kanta ta way ikanta tu'un holag Israel.
2 Ya nan Na'abuniyanan an Lennawa di gun mangipa'innilan ha"in hinan Hapitna,
at hiyay ipa'innila'.*
3 Hiya an Dios tu'un holag Israel ya umat hi batun ihi'ugan tu'u.
Ya inalinan ha"in di,
Nan Ali an hi Apo Dios di unudona,
ya nahamad di pangatna ti ita'otnah Apo Dios,
4 ya umat hi potang an pa'abbuhu' hinan helhelong an mi'id di bunutna,
ya umat goh hinan pumatalanah nan alpahan di udan
an hiyay mangipalangtah holo' hitun luta.

5 Ya nan holag'uy wagahan Apo Dios
ti ha"in di nangalyanah nan adi malumluman ya minaynayun an planuna.

---

* **22:42** Psa. 18:41. † **22:43** Psa. 18:42. ‡ **22:44** Psa. 18:43. § **22:45** Psa. 18:44. * **22:46** Psa. 18:45. † **22:47** Psa. 18:46. ‡ **22:48** Psa. 18:47. § **22:49** Psa. 18:48. * **22:50** Psa. 18:49; Rom. 15:9. † **22:51** Psa. 18:50. * **23:2** II Pet. 1:21.

Ya immannung an ibaliwa',
ya ipa'annungnan amin nan penhod'un ma'at.
6 Mu nan tatagun nappuhiy pangatda ya umatdah hubit an mitapal
ti adi nonongan dinapa ti tumli'.
7 Mu daluduwon hi un amungon ya genhob."

Nan Na'attulid an Tindalun David (I Chron. 11:10-41)

Nan Tulun Nun'atulid an Tindalu

8 Ya waday tulun nun'atulid an tindalun David:
Hay natultulid ay dida ya hi Josheb-Basshebeth an iTahkemon ti din namenghan hi ni'gubatana ya waluy gahut di numpatoynah buhulda an hay inusalna ya nan gayangna.
9 Ya hay nehnod ya hi Eleazar an hina' Dodai an holag Ahoh. Wada han namenghan ya niddum ay da David hidin nangabakandah nan iPhilistia an na'amung hi nundadaan an ni'gubat ad Pas Dammim, ya din holag Israel ya timma'otda, ya numpangalayawda.
10 Mu intutulidnan ni'gubat hinan iPhilistia ta engganay un na"ablay an immodhol di ngamayna, at adina ipogonan din hanggapna. Ya henen algaw ya binadangan Apo Dios dida, at nangabakona dida. Ya unat goh nalpah nan gubat ya numbangngad nan holag Israel hinan wadan Eleazar an nun'alada din almas din nun'atoy.
11 Ya wa han namenghan hi na'amung nan iPhilistia hinan galden an natamman hi danggu, ya timma'otda nan holag Israel, at numpangalayawda.
12 Mu hi Shammah ya wah nan gagwan di galden an inlalaputanan ni'gubat ta binaliwana didan numpatoyna din iPhilistia. At henen na'at ya hi Apo Dios di bimmadang hinan nidugah an nangabakanda.
13 Ya wa han ahiboto' goh ya nan tuluh nan tulumpulun nun'atulid an tindalu ya immuydan David hinan liyang ad Adullam. Ya hay nungkampuan nan iPhilistia ya hinan Nundotal an Rephaim.
14 Mu wah David hinan liyang an naligat hi hogpon nan buhulna. Ya nan udum an iPhilistia ya hinakupdad Bethlehem.
15 Ya hi David ya nonomnomonad Bethlehem, at namaag ya gun munhapit an o"oha hiya an inalinay, "Maphod un way umuy an humagub hinan bubun an neheggon hinan pantaw ad Bethlehem ta inumo'!"
16 Ya dengngol nan tulun nun'atulid an tindaluna, at inlaputdan henggop di nungkampuan nan iPhilistia ta immuyda himmagub hinan bubun an neheggon hinan pantaw ad Bethlehem, ya imbangngaddan inyuy ay David. Mu agguyna ininum ti unnaat inhiit hinan luta ta e'nongnan Apo Dios.
17 Ya inalinay, "Apo Dios, adi mabalin hi inumo' ti paddungnay un dalan nan tatagun nangihuyu' hi nitaguanda!"
At hiyanay inat din Tulun Nun'atulid an Tindaluh nangipattigandah anatulidda.

Nan Nangipangpanguluh nan Tulun Nun'atulid an Tindalu

18 Ya hay nangipangpanguluh din Tulun Nun'atulid an Tindalu ya hi Abishai an pogtang Joab an hina' Zeruiah. Hiya ya nundongol di aatna ti pinatoynay tuluy gahut an tatagu an hay gayangnay inusalna.
19 At hiyay numbalin hi mangipangpanguluh nan Tulun Nun'atulid an Tindalu. Mu agguy nibilang hinan Tulun Nun'atulid an Tindalu.

Nan Ap'apun nan Guwalyan David

20 Ya hi Benaiah an hina' Jehoiadah an iKabzeel di oha goh an na'atullid
an tindalu ti do'ol goh damdamay inatna an dumalat nan anatulidna.
Hay oha ya pinatoyna din duwan nun'atulid an iMoab. Ya din gutud di
immudananan manalallu ya immuy immugpah hidin bitu, ya pinatoyna
din atata'ot an layon.
21 Ya pinatoyna goh han ongol di alala'inan i'Egypt. Ya henen i'Egypt
ya waday gayangna, mu hi Benaiah ya un pang'ul, at immuyna penloh din
gayang han i'Egypt ta hiyay namatoynan hiya.
22 At hanan inat Benaiah an hina' Jehoiadah di mangipa'innilah anat-
ulidnan umat hinan tulun tindalu.
23 Ya hiyay nundongol hi nidugdugah di a'e'gonana ay dida an Tu-
lumpulu, mu hiya ya agguy niddum hinan Tulu. At pento' David hi ap'apun
nan guwalyana.

Nan Ma'alih Nan Tulumpulu

24 Didatuy ngadan nan udum an tindalun nibilang hinan Tulumpulu:
Hi Asahel an pogtang Joab,
ya hi Elhanan an hina' Dodo an iBethlehem,
25 ya da Shammah ay Elika an iHarod,
26 ya hi Helez an iPalti,
ya hi Ira an hina' Ikkesh an iTekoa,
27 ya hi Abiezer an i'Anathoth,
ya hi Mebunnai an iHusha,
28 ya hi Zalmon an i'Ahoh,
ya hi Maharai an iNetophah,
29 ya hi Heled an hina' Baanah an iNetophah goh,
ya hi Ithai an hina' Ribai an nalpud Gibeah an holag Benjamin,
30 ya hi Benaiah an iPirathon,
ya hi Hiddai an bimmabluy hinan nundotal an neheggon hinan duntug
ad Gaash,
31 ya hi Abi-Albon an i'Arabah,
ya hi Azmaveth an iBahurim,
32 ya hi Eliahba an iShaalbon,
ya nan imbabaluy Jashen,†
ya hi Jonathan
33 an imbaluy Shammah,
ya hi Ahiam an imbaluy Sharar an didanay iHarar,
34 ya hi Eliphelet an imbaluy Ahasbai an iMaakah,
ya hi Eliam an hina' Ahithophel an iGilo,
35 ya hi Hezro an iCarmel,
ya hi Paarai an i'Arbi,
36 ya hi Igal an imbaluy Nathan an iZobah,
ya nan imbaluy Hagri,‡
37 ya hi Zelek an holag Ammon,
ya hi Naharai an iBeerot an hiyay mun'od'odon hi hapiaw Joab an hina'
Zeruiah,
38 ya da Ira ay Gareb an i'Ithri,
39 ya hi Uriah an holag Heth.

† **23:32** Duwadan linala'i (bahaom nan footnote di 23:39 ta innilaom di gapuna). ‡ **23:36** Mahapul an un oha hiyan imbaluy Hagri (bahaom nan footnote di 23:39 ta innilaom di gapuna).

Hay uyap daten amin an nun'atulid an titindalu ya tulumpulu ta pitu.§

24

Hay Nangyapan David hinan Tatagun Mabalin an Muntindalu (I Chron. 21:1-17; 27:23-24)

1 La'tot ya bimmungot goh hi Apo Dios hinan holag Israel, at usalonah* David an mangipaligat ay dida an inalinay, “Umuy'a ta uyapom an amin nan i'Israel ya nan iJudah.”†

2 At inalin nan ali ay Joab an ap'apun di tindalunay, “Mitnud'ah nan mumpangipangpangulu ta umuyyu hidhidon an uyapon, ya intudo'yun amin nan holag Israel an mabalin an muntindalu an mete"ad Dan ta engganad Beersheba‡ ta innilao' di uyapdan amin.”

3 Mu tembal Joab an inalinay, “Apu Ali, maphod un hi Apo Dios an dayawon tu'u ya ipado'olna nan tindaluh mumpahinggahut di hinggahut hi uyapdad ugwan! Ya maphod ni' goh un ad ugwan an atagum di pangatana ta tigom! Mu anaad ta mahapul an aton ahan di umat hina?”

4 Mu impapilit David ta aton da Joab nan immandalnah ma'at. At nakakdah nan wadan di ali ta immuyda enyap nan mabalin hi muntindaluh nan holag Israel.

5 Ya unat goh binad'angda nan Wangwang an Jordan ya nungkampudah nan neheggon hinan Hadog an Aroer hinan babluy an nigagwah nan babluy ad Gad. Ya nakakdah di ta immuydad Jazer.

6 Ya immuyda goh ad Gilead, ya ad Tahtim Hodshi, ya ad Dan Jaan ya unda mumpalikaw ta immuydad Sidon.

7 Ya nalpah ad Sidon ya impadehda ta immuydad Tyre an na'allup, ya lene'oddan amin nan babluy di holag Hiv ya nan holag Canaan ya unda umuy ad Beersheba an babluy ad Judah hinan Negev.

8 At unat goh lempahdan lene'od an amin nan ablubabluy an nihinan nan i'ibbadan holag Israel ya numbangngaddad Jerusalem hidin angunuh an miyahiyam hi bulan ya han duwampuluy algaw.

9 Ya indat Joab hinan ali din nitud'an di uyap nan linala'in mabalin hi muntindalun hay uyap nan i'Israel ya waluy gahut di libu, ya nan iJudah ya lemay gahut di libu.

10 Mu unat goh nalpah heden nangipa'yapan David hinan tatagun mabalin hi muntindalu ya nidugah an munha'it di nomnomna. At inalinan Apo Dios di, “Numbahola' hinan inat'u, Apo Dios! At hom'ona' ni' ta aliwam

---

§ **23:39** Manu ay *tulumpulu ta pituda* an ta"on hi unda *Tulumpulu* ti (1) hiyah ne nin di hopap di uyapdah din hopapna, ya (2) gun na'udman nan udumnan tindalun ten grupu ti wada goh di himpulu ta onom an ngadan an nitudo' hi I Chron. 11:26-47 an agguy niddum eten nitudo' ti natoy di udum, mu wada goh di niddum. (3) Ya hay ohan gapuna ya tulumpulu ta pitudan natulid an titindalun nitudo' hinan Chapter 23 an Nan Tulu (an da Josheb-Basshebeth ay Eleazar, ya hi Shammah), ya da Abishai ay Benaiah, ya Nan Tulumpuluh un waday duwan imbabaluy Jashen (verse 32). At makulug an ustuy uyapda ahan! * **24:1** Mu hay nitudo' hinan I Chron. 21:1 ya hi *Satanas* di nuntudul ay David. At hay nepto' hi dalat di nangyapan David—ti impanomnom *Apo Dios* ay hiya (II Sam. 24:1), unu ti impanomnom *Satanas* ay hiya (I Chron. 21:1)? Hay tobalna ya didan duwa ti gapuh bimmungtan Apo Dios hinan holag Israel at paddungnay Hiyay nangipanomnom ay David, mu inusalna damdamah Satanas ti hiya tuwaliy muntudul. † **24:1** Na'at hidin 980 B.C. ‡ **24:2** Bahaom nan footnote di II Sam. 3:10 ta innilaom di aat daten duwan lugal.

di numbahola' an baalmu ti agguy'u ninomnom ya inat'uy umat hina an nappuhi!"§
11 Hidin nabiggat an agguy bimmangon hi David ya inalin Apo Dios ay
Gad an propetana di,
12 "At eka alyon ay David di, Mumpili'ah nan tulun aat di pummoltan Apo
Dios ay he"a."
13 At immuy hi Gad ay David ta imbaagnan hiya nan inalin Apo Dios an
inalinay, "Waday tulun inalin Apo Dios hi pumpiliam: Nan tuluy tawon
an waday batel hitun babluyyu, unu tuluy bulan di gun pamdugan nan
buhulyu ay da'yu, unu tuluy algaw di punhinapan nan mabi'ah an dogoh di
ipa'alinan da'yu. At ihamadmun munnomnom hi piliom ta hiyay ipa'innila'
hinan nannag ay ha"in."
14 Ya tembal David an inalinay, "Naligat di munnomnom hi umat hina!
Mu hay pohdo' ya onaynah un hi Apo Dios di mummoltan ha"in ti nidugah
di homo'na, mu ta adia' ni' ipamoltah nan tatagu!"
15 At indat Apo Dios di pumatoy an dogoh an nete"an de han helhelong
eden algaw ta engganay un nadatngan nan algaw an inalinah duminngana.
Ya hay uyap di nun'atoy an nete"ad Dan ta engganad Beersheba* ya napituy
libuh tatagu.†
16 Ya unat goh wan ete"an nan Anghel Apo Dios‡ an mumpamatoy hinan
tatagud Jerusalem ya nun'innomnom hi Apo Dios, at agguyna intuluy.
At inalinah nan Anghelnay, "Ammuna, ya indinongmun mamatoy hinan
tatagu!" Ya heden Anghel Apo Dios ya wah nan delloh di pun'elekan
Araunah an holag Jebus.
17 Ya unat goh tinnig David nan Anghel an pumpatoyna nan tatagu ya
inalinan Apo Dios di, "Ha"in di numbahol hi nangat hi nappuhi an bo'on
tun tatagu!§ At maphod hi un ha"in ya nan pamilya' di moltaom!"

Hay Nangiyamman David hinan Pun'onngan

18 At immuy hi Gad ay David, ya inalinan hiyay, "Umuy'ah nan pun'elekan
Araunah an holag Jebus ta ipiyammam di pun'onngan ay Apo Dios."
19 At inunud David din inalin Gad ti hiyah ne penhod Apo Dios hi atona.
20 Ya unat goh tinnig Araunah nan ali ya nan u'upihyalnan umuydah
wadana at immuy ta dinamuna dida, ya nunluung hinan hinagang nan ali
ta inapngana.
21 Ya inalin Araunah di, "Apu Ali, anaad ta immali ayuh tu?"
Ya inalin David di, "Manu ay ya pohdonmin polo'on nan pun'elekam ta
way pangiyamman hi pun'onngan ay Apo Dios, ta way aton nan atata'ot an
dogoh nan tatagun duminong!"

---

§ **24:10** Anaad ta nappuhi nan impa'at David? Hay kulugon nan udum ya impabagtun David di odolna ti an amin din nangubatanah nan buhulna ya inabakdan holag Israel dida, ya agguyna impabagtuh Apo Dios. Mu kulugon nan udum an agguy inunud da David nan Uldin Apo Dios hidin gunda numbilangan hidin tatagu an nitudo' hi Ex. 30:11-16 ti an amin di ma'yap ya ma'ahhapul an mumbayaddah buwitda ta midat ay Apo Dios, ya mamoltadah unda adi idat. * **24:15** Bahaom nan footnote di II Sam. 3:10 ta innilaom di aat daten duwan lugal. † **24:15** Adi tu'u nomnomon hi un anggay hi David di numbahol ay Apo Dios ti bimmungot hi Apo Dios hinan holag Israel goh ti waday inatdan nappuhi an agguy nibaag hinan Biblia (II Sam. 24:1). At hiyaat un minoltan Apo Dios nan holag Israel goh. ‡ **24:16** Hiya ya hi Jesu Kristun nipattig hidin gutud di Old Testament (bahaom nan II Chron. 3:1 ta innilaom an Hiya ya hi Apo Dios tuwali). § **24:17** Mu bahaom nan footnote di II Sam. 24:15.

22 Ya inalin Araunah ay David di, “Apu Ali, an amin nan pohdom hi
e'nongmun Apo Dios ya alam ta e'nongmu! Ti wadaday bakah Onong an
Moghob, ya nan pun'ili'an an ayiw ya nan paku ta panungum.
23 At idat'un amin ay he"a hatun mahapulmu. Ya maphod ni' un abuluton
Apo Dios nan e'nongmu.”
24 Ya tembal nan alin inalinay, “Maphod un'u polo'on! Mu gulat ta adi' at
adi maphod hi un'u e'nong ay Apo Dios hi un bo'on hay nalpuh nablaya'.”
At penla'na nan pun'elekan ya din bakah nabongleh pihhun palata.
25 At impiyamman David di pun'onngan ay Apo Dios hidi,* ya ene'nongna
nan Onong an Moghob ya nan Onong di Pi'lenggopan. At inabulut mahkay
Apo Dios di luwalun David, at impadinongna nan Anghel an gun mamatoy
hinan holag Israel.

* **24:25** Palpaliwan ya henen lugal di nihinan nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem (II Chron. 3:1).

I Kings

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid nanginnilah ngadana, mu mid mapto' ya hiyay ohan Hudyun nipiyuy ad Babylon ta himbut hidi.

Hay Nangitud'anan ten Liblu: nan Hudyu.

Hay Aat ten Liblu: nan Liblu an I Kings ya nan Liblu an II Kings ya na'ohhan libluh din penghana, ya hi Jerome an ohan lala'in nangibalin hi Hapit Apo Dios hinan hapit di iRome di nangilahhin ta nagodwa.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan a'ali.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 597 B.C. hi engganah din 538 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay inat nan a'alid Israel ya nan a'alid Judah an nangunud (unu agguy nangunud) ay Apo Dios.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat nan alin numpapto' hinan NALAMMUNG AN PUMPAPTO'AN (1:1—11:43) — hiya hi Alin hi Solomon

Hay aat nan a'alin numpumpapto' hinan NAGODWAAN DI PUMPAPTO'ANDA (12:1—22:53)

Hay a'alin nun'alid Judah hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw (12:1—22:50)

Nan Alin hi Rehoboam (12:1-24; 14:21-31)

Nan Alin hi Abijah (15:1-8)

Nan Alin hi Asa (15:9-24)

Nan Alin hi Jehoshaphat (22:1-50)

Hay a'alin nun'alid Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw (12:25—22:53)

Nan Alin hi Jeroboam I (12:25—14:20)

Nan Alin hi Nadab (15:25-32)

Nan Alin hi Baasha (15:33—16:7)

Nan Alin hi Elah (16:8-14)

Nan Alin hi Zimri (16:15-20)

Nan Alin hi Omri (16:21-28)

Nan Alin hi Ahab (16:29—22:40)

Nan Alin hi Ahaziah (22:51-53).

Hay Nala'ayan David

1 Hi David an ali ya na'alla'ay,* at ta"on un munggogottap di ipiyulohdan
hiya ya adi damdama umatung di odolna.
2 At inalin han baalnan hiyay, “Mahapul an iyanapan da'ah mangilog hi
balahang ta hiyay manalimun an mangipapto' ay he"a, ali, ya ta me'yelo' ya
hina'lub da'a, at olom ya umatunga'.”
3 At immuyda lene'od an amin nan babluy nan holag Israel ta anaponda
ah ma"aphod hi mangilog an balahang, ya waday inah'upandad Shunam an
hay ngadana ya hi Abishag, at inyuydah nan ali.
4 Henen balahang ya ma"aphod di tigawna, at hiyay manalimun an
mangipapto' hinan ali. Mu nan Alin hi David ya agguyna denendeneh hi
nangelo'anan hiya.

Hay Numplanuan Adonijah an Mun'ali

* **1:1** Hay tawona ya napitu (II Sam. 5:4) hidin 970 B.C.

5 Hi Adonijah an inyimbaluy David ay Haggith ya numpahiya an penhod-
nan hiyay mun'ali, ya indadaana din kalesan punluganan di mi'gubat, ya
kabayu, ya nan nabonglen linala'ih guwalyana ta diday mangipangpangu-
lun hiya ta ipa'inniladay umaliana.
6 (Ya hi amana ya mi'id ah ni'haphapitanah nanugunanan hiya. Ya
ma'ingit an lala'i, ya hiyay otob ay Absalom.)
7 At ni'hapit ay Joab an imbaluy Zeruiah, ya ni'hapit goh ay Abiathar an
Nabagtun Padi,† ya inabulutdan badanganda hiya.
8 Mu hi Zadok an padi, ya hi Benaiah an hina' Jehoiada, ya hi Nathan an
propeta, ya hi Shimei, ya hi Rei, ya din nun'atulid an guwalyan David ya
adida pohdon an unudon hi Adonijah.
9 Ya hi Adonijah ya immuy an nun'onong hidih nan alyondan Batun
Zoheleth‡ an ene'nongnay kalnilu, ya baka, ya uyaw hi manilhig an baka
an neheggon ad En Rogel. Ya impa'ayagnan amin din udumnan a'aginan
linala'in imbabaluy nan Alin hi David ya din u'upihyal nan holag Judah,
10 mu agguyna ni'pa'ayag hi Nathan an propeta, ya hi Benaiah, ya nan
guwalyan di ali, unu hi aginan hi Solomon.
11 Ya inalin Nathan ay Bathsheba an hi inan Solomon di, “Undan agguymu
dengngol an hi Adonijah an inyimbaluy David ay Haggith di hiyay numbalin
hi ali? Ya agguy inilan nan Alin hi David henen na'at!
12 At pohdom ay an mabaliwan ta adi'a mapatoy ya adi goh mapatoy han
imbaluymun hi Solomon ya umat hituy itugun'un he"a:
13 Punnaudom an umuy hinan Alin hi David, ya inalim ay hiyay, Apu
Ali, unmu dan agguy inhapatan ha"in an inalim an han imbaluy'un hi
Solomon di mihukat ay he"ah mumpapto' an mun'ali ta hiyay umbun hinan
umbunan di ali? Anaad ta hi Adonijah di numbalin hi ali?”
14 Ya intuluy Nathan an inalinay, “Henen gunmu pi'hapitan hinan Alin hi
David ya hinumgopa' ta degpa' nan hapitom.”
15 At immuy hi Bathsheba, ya himmigup hinan kuwaltun olo'an nan ali.
(Nan ali ya na'alla'ay, ya wah dih Abishag an iShunem an gun muntamun
mangipapto' ay hiya.)
16 Ya inlu'bub Bathsheba an nunhippih nan hinagang nan ali ta ipattignay
pange'gonanan hiya, ya inalin nan Alin hi David di, “Hay ngadan di
mahapulmu?”
17 Ya tembal Bathsheba, ya inalinay, “Apu, inhapatam ay ha"in hi ngadan
nan Ap'apun Diosmu an hi Solomon an imbaluy'uy mihukat ay he"a ta hiyay
alih umbun hinan umbunan di ali!
18 Mu ad ugwan ya hi Adonijah di ali an ta"on unmu agguy inila hanan
na'at!
19 Ya hi Adonijah ya do'ol di ene'nongnah baka, ya kalnilu, ya nan
nipataban uyaw an baka! Ya inayagana nan udumnan imbabaluymu, ya
inayagana goh da Abiathar an Nabagtun Padi, ya hi Joab an ap'apun nan
tindalum, mu agguyna ni'yayag hi Solomon an imbaluymu!
20 Apu Ali, tun holag Israel ya ten hohoddonday pangibaagam ay didah
ngadan nan umbun hinan umbunan di alih mihukat ay he"ah mun'ali!
21 Ya gulat ta adim ipa'innilah ad ugwan at mid mapto' ya udum di algaw
hi un'a malpah an matoy at ha"in ya nan imbaluymun hi Solomon ya ibilang
da'mih buhul nan mun'ali!”
22 Ya heden gunna pi'haphapitan hinan ali ya nidatong hinan palasyuh
Nathan.
23 Ya inalidah nan Alin hi David di, “Tayah Nathan an propeta.”

† **1:7** Bahaom nan footnote di I Sam. 22:23 ta innilaom di haadna. ‡ **1:9** Hay pohdonan ibaga ya *batun ulog*.

At impa'ayagna, ya immuy hi Nathan hinan ali, ya nunhippih hinagangna.
24 Ya inalin Nathan di, “Apu Ali, unmu dan inalih un hi Adonijah di
mihukat ay he"an mun'ali ta hiyay umbun hinan umbunan di ali?
25 Ya manu ay ibaga' ti ad ugwan an algaw ya immuy ta ene'nongnay do'ol
hi baka, ya kalnilu, ya nan nipataban bakan uyaw, ya inayaganan amin nan
imbabaluymun linala'i, ya nan mumpumpapto' hi tindalu, ya hi Abiathar an
Nabagtun Padi. Ya den ihnan gunda mangmangan ya mangin'inum hinan
hinagangnan alyonday, Mid al'ali ta mataguh Adonijah an ali!
26 Mu ha"in an baalmu, ya hi Zadok an padi, ya hi Benaiah an inyimbaluy
Jehoiada, ya han imbaluymun hi Solomon ya agguy da'mi impa'ayag.
27 Unmu dan inyabulut, Apu Ali, an ma'at an amin hana ya agguymu pay
impa'innilah nan u'upihyal di ngadan nan umbun hinan umbunan di alih
mihukat ay he"ah mun'ali?”

Hi Solomon di Mun'ali
(I Chron. 29:21-25)

28 Ya tembal David ya inalinay, “Ayaganyuh Bathsheba ta umalih tun
ha"in.” At immuy hi Bathsheba, ya timma'dog hinan hinagang di ali.
29 Ya inalin han alin hiyay, “Ihapata' ay Apo Dios an adi matmattoy an
Hiyay gun namaliw ay ha"in hidin nidugah an gun'u nipaligligatan hinan
binuhul'u
30 an ad ugwan an algaw ya pa'annungo' di inhapata' ay Apu tu'un Dios
tu'un holag Israel an inali' di, Hi Solomon an imbaluymuy mihukat ay ha"in
hi mumpapto' ta hiyay umbun hinan umbunan di ali!”
31 Ya inlu'bub Bathsheba an nunhippih nan hinagang nan ali ta ipattignay
pange'gonana, ya inalinay, “Maphod ni' hi un minaynayun di pi'taguan nan
Alin hi David hi enggana!”
32 Ya inalin han Alin hi David di, “Ayaganyu ta umalih tun ha"in da
Zadok an Nabagtun Padi,§ ya hi Nathan an propeta, ya hi Benaiah an hina'
Jehoiada.” At immuydah nan wadan di ali.
33 Ya inalin nan alin diday, “Itnudyu nan baal'u, ya nuntakayonyu han
imbaluy'un hi Solomon hinan bagi' an mul,* ya initnudyun ibbaan ta umuy
ayud Gihon.
34 Ya inaliyun da Zadok an padi ya hi Nathan an propeta ta hidiy
pangidawatanyun hiya ta hiyay alin nan holag Israel, ya impagangohyu nan
talampet, ya enlotyun mangalih, Mataguh Solomon an ali!
35 Ya initnudyu hiyan ibangngad ta umbun hinan umbunan di ali ta hiyay
mihukat ay ha"in ti hiya tuwaliy pinili' hi mangipapto' hinan holag Israel ya
nan i'ibbadan holag Judah!”
36 Ya tembal Benaiah an hina' Jehoiada nan inalin han ali, ya inalinay,
“Ma'at ni' an amin hana, ya maphod ni' un abuluton Apo Dios an Ap'apu!
37 Ya umat ni' hi ninidduman Apo Dios ay he"a, Apu Ali David, di ma'at
hi idduman Apo Dios ay Solomon ta iyal'allanay pumhodan di atonan
mumpapto' ya un din inatmu!”
38 At da Zadok an padi, ya hi Nathan an propeta, ya hi Benaiah an
hina' Jehoiada, ya nan duwan himpampun an mun'adug hinan ali an nan
Himpampun an Kereth ya nan Himpampun an Peleth ya nuntakayondah
Solomon hidin mul an bagin David, ya initnudda ta immuydad Gihon.

---

§ **1:32** Agguyna inayagan nan ibbanan Nabagtun Padin hi Abiathar ti niddum ay Adonijah (verse 7).
(Bahaom nan footnote di II Sam. 8:17 ta innilaom di anaad ta duwadan Nabagtun Padi.) * **1:33**
Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat ten animal.

39 Ya unat goh nidatongdah di ya innal Zadok an padi din ha'gud an
nittuwan di lanan innalnah nan me'gonan an Tuldan Abung ta hiniitanah
Solomon, ya indawatnan Apo Dios.† Ya unat goh nalpah ya impagangohda
din talampet, ya an amin din tatagu ya inaliday, “Melwang hi Solomon ta
du'du"oy di pi'taguanan mun'ali!”
40 Ya an amin din tatagu ya nitnuddan ni'bangngad ay Solomon, ya gunda
manungngali, ya nidugah di amlongdan bumanugaw an paddungnay
mundimalmog tun lutah atondan humelhel.
41 Ya wan na'uy an malpah an mangandah din behta ya hi Adonijah ya an
amin din tatagunan niddum ay hiya ya waday dengngolda an humelhel hi
tatagu. Ya unat goh dengngol Joab nan gangoh di talampet ya inalinay, “Hay
dimmalat nin ta do'ol di humelhel hinan babluy?”
42 Ya otog di punhaphapitana ya nidatong hi Jonathan an hina' Abiathar
an Nabagtun Padi. Ya inalin Adonijah di, “Humgop'a! He"a ya nahamad di
aatmun tagu, at olom ya maphod di ulgud hi inyalim!”
43 Ya tembal Jonathan nan inalin Adonijah, ya inalinay, “Adi ahan maphod
nan ulgud an inyali'! Hay aatna ya hi Apu Alin hi David ya hi Solomon di
pento'nah ali!
44 At nan ali ya impitnudna hiyan da Zadok an padi, ya hi Nathan an
propeta, ya hi Benaiah an hina' Jehoiada, ya nan duwan himpampun an
mun'adug hinan ali an nan Himpampun an Kereth ya Himpampun an
Peleth ta nuntakayondah nan mul an din bagin nan ali!
45 Ya da Zadok ya hi Nathan ya initnudda ta inyuydad Gihon, ya indawat-
dan Apo Dios, ya heden numbangngadandah nan babluy ya ente"adan
humelhel an mun'am'amlong, at hiyaat unda do'ol di ahigagangoh hinan
babluy! At hiya hanay dengngolyu!
46 At hi Solomon ya inumbun hinan umbunan di ali!
47 Ya hay oha goh ya an amin din u'upihyal David hinan babluy ya
immuydan Apu tu'un nan Alin hi David ta apngaonda hiyan inaliday,
Maphod un nan Diosmu ya pumbalinonah Solomon hi nidugdugah di
abalinana ya un din inatmu, ya nahamhamad di atonan mumpapto' ya un
din inatmu! At nan Alin hi David ya nunlu'bub hinan kaman olo'ana ta
nundayaw.
48 Ya inalin goh David an aliy, Madayaw hi Apo Dios an Dios tu'un holag
Israel an Hiyay namto' hinan ohan holag'u ta hiyay mihukat ay ha"in hi
umbun hinan umbunan di alid ugwan an algaw, at ten hinamad'un tinnig!”
49 At an amin din niddum ay Adonijah ya womogwogdah ta'otda, at
nun'akakdan wadiyonan immuy hi ayana.
50 Ya hi Adonijah ya ita'otnah Solomon, at immuy hinan Tuldan Abung, ya
ene'eddonah nan ha'gud di pun'onngan.
51 Ya waday nangibaag ay Alin hi Solomon an inaliday, “Hi Adonijah
ya tuma'ot ay he"a, at ihnan ene'eddonah nan ha'gud di pun'onngan, ya
inalinay, Hay mahapul ya mahhun an ihapatan nan Alin hi Solomon ay
ha"in an adia' ipapatoy an baalna!”
52 Ya inalin han Alin hi Solomon di, “Gulat ta hiya ya ipattignay anahamad
di aatnan tagu ya umannung an mi'id ma'at ay hiya, ya ta"on ah ohah buu'na
ya mi'id ah magahnian hi magah hitun luta. Mu gulat ta waday ma'ah'upan
hi nappuhih atona ya mapatoy.”
53 At nunhonag nan Alin hi Solomon ta umuyda awiton hiyah nan way
pun'onngan ta imbangngaddah Adonijah hinan wadan di ali, at nunhippi ta

† **1:39** Na'at hidin 970 B.C. Hay nun'alian Solomon ya hidin 970-930 B.C.

ipattignay pange'gonanah nan Alin hi Solomon, ta nalpah ya inalin Solomon ay hiyay, “Umanamut'ah abungmu.”

2

Hay Intugun David ay Solomon
(I Chron. 29:26-28)

1 Ya unat goh wan magadyuh an matoy hi David ya impa'ayagna han
imbaluyna an hi Solomon, ya inalinay,
2 “Ha"in ya ten magadyuh di ataya', at mahapul an bumi'ah'a, ya ipattig-
muy aat di alala'im,
3 ya atom an amin nan pohdon Apo Dios. Ya unudom an amin nan Tugun
ya nan immandalnan Uldin an wah nan nitud'an di Uldin Apo Dios an nidat
ay, at pumhod an amin nan way atom hinan malgom hi ayam,
4 ya ta way aton Apo Dios an mangipa'annung hidin intulagnan ha"in an
inalinay, Gulat ta nan holagmu ya ihamadday pangulugdan Ha"in hinan
pi'taguanda ta unudondan amin nan Tugun'un paddungnay unda e'nong di
odolda ta bagi' at umannung an diday umbun hinan umbunan di ali ta diday
mumpapto' ad Israel hi enggana. Anggaynanah inalin Apo Dios ay ha"in.”
5 Ya intuluy David an inalinay, “Wada goh di udumnan alyo'. Manom-
nommu goh din inat Joab an hina' Zeruiah ay ha"in. Hiya ya pinatoyna din
duwan ap'apun di tindalu tu'un holag Israel an da Abner an hina' Ner* ya
hi Amasa an hina' Jether.† Adi ahan maphod hene ti bo'on gutud di buhul,‡
at ababain, at hiyaat un ad ugwan ya ha"in di ibalhanah manoltap hinan
inatna ti ha"in di ap'apuna.
6 At nangamung'ah penhodmuh atom ay hiya, mu ma'ahhapul an adi
ahan mala'ay ya un matoy.”
7 Ya inalin David goh di, “Mu he"a ya ipattigmuy ama'ma'ullaymuh nan
linala'in imbabaluy Barzillai an iGilead ta me"andan He"a. Ya manu ay ti
nahamad di inatdan ha"in hidin limmayawa' hi nanayna' ay agim an hi
Absalom.”§
8 Ya inalina goh di, “Ya nomnomom goh hi Shimei an hina' Gera an nalpuh
nan himpangapun Benjamin hidid Bahurim. Hiya ya inidutana' hidin inaya'
hi ad Mahanaim,* ya hidin inalianan nanamun ha"in hinan Wangwang an
Jordan ya inhapata' ay Apo Dios an inali' di adi' patayon hiya.†
9 Mu ta"on hi un'u inhapatay umat hina ya adim ibilang hiyah mi'id
baholna. He"a ya nanomnoman'a, at innilaom di mahapul hi atom ay hiya,
at mahapul an ipapatoymu.” Hiyah ne inalin David.

Hay Natayan David

10 At natoy hi David‡ ta nagtud di algawna, ya inlubu'dah nan babluy an
nangadnan hi Babluy David.
11 Ya hay uyap di numpapto'an David hinan holag Israel ya napat di tawon
(ti ma'innila an nan pituy tawon ya nun'ali hiyad Hebron, ya nan tulumpulu
ta han tuluy tawon ya nun'alid Jerusalem).
12 At hi Solomon di alin nihukat ay amanan hi David, at hiya ya
na'ahhamad di pumpapto'na.

Hay Natayan Adonijah

---

* **2:5** II Sam. 3:25-32. † **2:5** II Sam. 20:10. ‡ **2:5** Nan inat Joab ya agguy niyunnudan hinan Uldin Apo Dios (Deut. 19:1-13; 21:1-19). § **2:7** II Sam. 17:27. * **2:8** II Sam. 16:5-13. † **2:8** II Sam. 19:18-23. ‡ **2:10** Natoy hidin 970 B.C.

13 Hi Adonijah an hina' Haggith ya immuy ay Bathsheba an hi inan
Solomon. Ya inalin Bathsheba ay hiyay, “Olom ni' ya hay maphod di inaliam
hitu?”
Ya tembal Adonijah an inalinay, “Immannung an maphod.”
14 Ya intuluy Adonijah an himmapit, ya inalinay, “Wada han ohan ibaga'
ay he"a, Apu Bathsheba.”
Ya tembalnan inalinay, “Ngadan di ibagam?”
15 Ya inalin Adonijah di, “Inilam an din hopapna ya ha"in di mun'alih
dedennon an amin nan holag Israel hi mangipapto' ay dida. Mu ten agguy
nituluy ti nat'on di na'at an un at goh han agi' di numbalin hi ali ti hiyah ne
penhod Apo Dios.
16 At ad ugwan ya wada han ibaga' hi atom, at abulutom ni' ta adim
du'gon.”
Ya inalin Bathsheba ay hiyay, “Agam ta hapitom.”
17 Ya himmapit hi Adonijah an inalinay, “Ibagam ni' hinan Alin hi Solomon
ta iyabulutna ni' ta ahawao' hi Abishag an iShunam.§ Inila' an abulutonay
ibagam.”
18 Ya inalin Bathsheba di, “Mabalin an hapito' an amin nan inalim hinan
ali.”
19 At immuy hi Bathsheba hinan wadan nan Alin hi Solomon ta umuyna
ibaga din inalin Adonijah. Ya unat goh nidatong ya timma'dog nan ali ta
damuwonah inana, ya nunluung ta apngaona hiya, ta nalpah ya inumbun
hinan umbunan di ali. Ya inyuyday umbunan inana, at nedelloh an
inumbun hinan appit di agwana.
20 Ya inalin inanay, “Wada han itang an odowo' ta atom, ya adim ni'
ngohoyon nan alyo'.”
Ya inalin han alin hiyay, “Aga ta hapitom nan pohdom, ina, ya adi'
ngohoyon he"a.”
21 Ya inalinay, “Iyabulutmuh Abishag an iShunam ta ahawaon Adonijah
an hi agim.”
22 Ya tembal nan Alin hi Solomon din inalin inana, ya inalinay, “Anaad
ta iyal'alu'muh un'u iyabulut ta idat'uh Abishag an iShunam ta ahawaon
Adonijah? At odowom goh mah ta hiyay mihukat hi umbun hitun umbunan
di ali ti hiyay pangulua'? Ya hay oha goh ya niddum ay hiya da Abiathar an
Nabagtun Padi ya hi Joab an hina' Zeruiah?”
23 At nan Alin hi Solomon ya inhapatanan Apo Dios an inalinay, “Maphod
un ha"in di patayon Apo Dios hi un bo'on hi Adonijah di mapatoy an dumalat
nan pohdonan odowon!
24 Immannung an hi Apo Dios an adi matmattoy di namto' ay ha"in
ta mihukata' hinan inumbunan aman hi David, ya immannung an
impa'annungna din intulagna, at ten indatnan ha"in di pumpapto'a'! At ad
ugwan ya ihapata' ay Apo Dios an adi matmattoy an ad ugwan an algaw ya
mahapul an mapatoy hi Adonijah!”
25 At nan Alin hi Solomon ya hennagnah Benaiah an hina' Jehoiada ta
immuy, ya ginayangna ta natoy hi Adonijah.

Hay Napakakan Abiathar ya Hay Natayan Joab

26 Ya inalin nan ali ay Abiathar an Nabagtun Padiy, “Umanamut'ah nan
babluyyuh ad Anathoth! He"a ya mabalin an mapatoy'a goh, mu ta"on ya
adi'a ti manu ay ya he"ay nanalimun hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin

§ **2:17** Hi Abishag di angunuh an ahawan nan Alin hi David (I Ki. 1:1-4).

Apo Dios hidin gutud di numpapto'an David an hi ama, ya gun'a ni'ligat ay
hiyah an amin hinan inaya'ayana."
27 At hi Solomon ya inaanah Abiathar hi Nabagtun Padi ta bo'on hiyay
mangitamun Apo Dios, ya ta mipa'annung din inalin Apo Dios hi ad Shiloh
hi ma'at hinan pamilyan Eli.*
28 Hi Joab ya binadanganah Adonijah,† mu agguyna binadangan hi
Absalom.‡ Ya unat goh dengngolna nan na'ulgud hi aat da Adonijah ay
Abiathar ya limmayaw ta immuy hinan gettaw di Tuldan Abung hi wadan
Apo Dios, ya ene'eddonah din ha'gud di pun'onngan.
29 Ya unat goh imbaagdah nan Alin hi Solomon an hi Joab ya limmayaw an
immuy hinan Tuldan Abung an wadan Apo Dios ya immuy nedelloh hinan
pun'onngan, at hennagnah Benaiah an hina' Jehoiada, ya inalinay, "Umuy'a
ta gayangom hiya ta matoy!"
30 At immuy hi Benaiah hinan gettaw di Tuldan Abung hi wadan Apo Dios,
ya inalinan Joab di, "Hay inalin nan ali ya mahapul an lumahun'a!"
Mu tembal Joab an inalinay, "Adia'! Ta"on un hituy ataya'!"
At numbangngad hi Benaiah ta immuyna imbaag hinan ali din inalin
Joab.
31 Ya inalin han alin hiyay, "Atom nan pohdonah atayan, at gayangom hiya
ta matoy, ya inlubu'mu ta bo'on ha"in ya nan pamilya' di mamnoh hinan
numbaholan Joab hidin numpamatayanah din tatagun mi'id baholna!
32 Hi Apo Dios di mummoltan hiyan dumalat nan inatna ti agguyna
inyal'alin aman hi David, ya pinatoyna nan duwan linala'in nahamad di
pangatda ya nanomnomanda ya un hiya an da Abner an hina' Ner an
ap'apun nan tindalu tu'un holag Israel ya hi Amasa an hina' Jether an
ap'apun nan tindalun i'ibba tu'un holag Judah.
33 Hi Joab ya nan holagnay minaynayun di punholtapandah nan
amoltaandan dumalat nan nappuhin inatna! Mu hi Apo Dios ya gunna
ipapto' nan holag David ta diday minaynayun an umbun hinan umbunan
di Ali!"
34 At immuy hi Benaiah an hina' Jehoiada, ya ginayangna hiya ta natoy,
ya inlubu'da hiyan nedelloh hinan babluydan pamilyah nan mapulun.
35 At han ali ya nunhaadonah Benaiah an hina' Jehoiada ta nihukat hi
ap'apun din tindalun impangulun Joab, ya nunhaadon nan alih Zadok
an Nabagtun Padi ta hiyay nihukat hi ap'apun din tindalun impangulun
Abiathar.§

Hay Natayan Shimei

36 Nan ali ya impa'ayagnah Shimei ta immuy, ya inalin han alin hiyay,
"Iyammam di abungmuh tud Jerusalem ta hiyay ihihinnam, ya adi'a
makmakkak hitun babluy.
37 Ya gulat ta makak'a ya bimmataan'a ta bad'angom nan ginnaw an
Kidron at umannung ahan an mapatoy'a ti he"ay ad bahol hi unmu adi
unudon nan intugun'un he"a."
38 Ya tembal Shimei an inalinay, "Ato' nan inalim, Apu Ali." Ya inatnan
amin, at nabayag di nihihinnan Shimei ad Jerusalem.
39 Mu heden angunuh di alpahan nan miyatlun tawon ya limmayaw din
duwan tagalan Shimei ta immuydan Achish an hina' Maakah an alid Gath.
Ya waday nangibaag ay Shimei an inaliday, "Nan tagalam ya wah didah ad
Gath."

---

* **2:27** I Sam. 2:31-35. † **2:28** I Ki. 1:7. ‡ **2:28** II Sam. 18:2. § **2:35** Bahaom nan footnotes di I Sam. 22:23 ya II Sam. 8:17.

40 At hi Shimei ya inap'apana din dongki, ya nuntakay ta immuy hi ad
Gath hi wadan Achish ta anapona din tagalana. Ya unat goh inah'upana ya
imbangngadnan inyanamut hi abungda.
41 Ya waday nangipa'innilan Solomon an hi Shimei ya nakak ad Jerusalem
ta immuy ad Gath ya un mumbangngad.
42 At nan ali ya impa'ayagnah Shimei ta immuy ay hiya, ya inalinan
Shimei di, “Undan agguy'u he"a nunhapataon ay Apo Dios an intulag'un
he"a ta adi'a ahan makak an bumataan eten babluy ad Jerusalem? Un'u
dan agguy hinunnan inalin he"ay, Gulat ta bumataan'an ten babluy ta
umuy'ah nan udum an babluy ya henen algaw an nakakam ya mahapul
an mapatoy'a? Ya inalim ay ha"in di, An amin nan inalim ya maphod, at
unudo†.
43 Ya anaad ta agguymu impa'annung nan inhapatam ay Apo Dios, ya
agguymu inunud din intugun'un he"a?”
44 Ya inalin goh nan alin Shimei di, “He"a ya nomnomom an amin din
nun'appuhin inatmun aman hi David, at hi Apo Dios di mangiballoh ta
moltaon da'a ta holtapom din nun'appuhin inatmu!
45 Mu hi Apo Dios ya wagahana' ta pumhod di pumpapto'a' ta minaynayun
din numpapto'an David!”
46 At nan ali ya inalinan Benaiah an hina' Jehoiada ta umuyna patayon.
At immuy hi Benaiah an hina' Jehoiada ta pinatoynah Shimei.
At pinumhod mahkay nan babluy an pumpapto'an Solomon.

3

Hay Nangiluwaluan Solomon ta Mawaday La'engna (II Chron. 1:2-13)

1 Hi Solomon ya maphod di ni'ligwaanah nan alid Egypt* hidin nanga-
hawaanah nan imbaluy di ali, at inawitna ta immuydah nan babluy an
nangadnan hi Babluy David, ya nihihinnadah di ta nangamung un nalpah
nan palasyu, ya nan Timplun Apo Dios, ya nan nunlene'woh an allup ad
Jerusalem.
2 Hidin hopapna ya mi'id di niyammah Timplun Apo Dios, at nan tatagun
holag Israel ya numbino'ob'on di pun'onnganda ti nan udum an tatagu ya
hinan nabagtun lugal.
3 Hi Solomon ya nidugah di pamhodnan Apo Dios, ya inunudnan amin din
intugun amanan hi David, mu hay inatna goh ya ene'nongna nan animal ya
incense hi Onong an Moghob hinan pun'onngan hinan nabagtun lugal.
4 Ya immuy hi ad Gibeon an mun'onong ti hidiy wadan di nundongol di
amaphodnan pun'onngan.† At hinlibuy ene'nongnah Onong an Moghob
hinan pun'onngan.
5 Ya heden nahdom hi wadanad Gibeon ya numpa'enap hi Apo Dios ay
hiya, ya inalinay, “Ibagam nan malgom an pohdom hi idat'u.”
6 Ya tembal Solomon an inalinay, “He"a ya impattigmuy anidugah di
ulaymuh din baalmun hi David an hi ama ti un'unnud ay He"a, ya makulug
di inatna. Ya ten inaynayunmu nan nidugah an ulaymun hiya ta indatam hi
holagnah lala'i ta hiyay nihukat hinan inumbunanah ad ugwan an algaw.

---

* **3:1** Hay ngadana nin ya nan Alin hi Siamun, unu bo'on ay ya nan Alin hi Psusennes II. † **3:4** Hidin napa"i nan Tabernacle ad Shiloh ya nitolman ad Gibeon, at hidiy awadan nan gambang an pun'onngan (I Chron. 21:29; II Chron. 1:2-6).

7 At ad ugwan, O Apu an Dios'u, He"ay namto' ay ha"in an baalmu ta ha"in
di alih mihukat ay aman hi David. Mu ten unna' unga,‡ at mi'id di papuuta'
hi ato' an mumpapto'!
8 Ha"in an baalmu ya ten nidduma' hitun tatagum an pento'mu an ten
nidugah an do'olda tun tatagun umat hi panag an mi'id olog an mangyap.
9 At hay pohdo', Apu, ya idatana' ni' hi la'eng ti hiyay mahapul'u, ta
way ato' an mangihamad an mumpapto' hinan tatagum, ya ta abalina' an
mangimmatun hinan nepto' an pangat ya nan nappuhin pangat. Ti undan
way abalinan an mumpapto' hinan umat hitun nidugah an do'ol ahan an
tatagum?"
10 Hi Apo Dios ya na'al'alu' an immamlong hi nangibagan Solomon hinan
pohdona.
11 At inalin Apo Dios ay hiyay, "He"a ya bo'on hay adu'du"oy di pi'taguam
di imbagam, unu hay umadangyanam, unu hay pangabakam hinan bin-
uhulmu, ta un at goh hay luma'engam di imbagam ta way atom an
mangimmatun hinan nepto' unu nan nibahhaw.
12 At mabalin an ato' nan imbagam ta idat'uy la'engmu ya nan abalinam
an mangimmatun hinan nepto' unu nibahhaw. Ya ta mi'id di udumnah
nala'la'eng ya un he"a an ta"on hidin hopapna, ya ta"on hi udum di algaw
ya mi'id di mehnod hi umat ay he"a.
13 Ya idat'u goh nan agguymu imbaga an nan umadangyanan ya
a'e'gonam, ta an amin nan udum an a'ali ya mi'id ah mipaddung hinan
aatmu eten amatagum.
14 Ya gulat ta Ha"in di unudom ya atom an amin nan Uldin'u ya nan
intugun'un umat hi inat amam an hi David at du'du"oy di algaw hi
pi'taguam."
15 Ya bimmangon hi Solomon, ya inilana an numpa'enap hi Apo Dios
hinan ni'hapitanan Hiya. At immuy hi ad Jerusalem ta timma'dog hinan
hinagang di Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios, ya ene'nongna nan
Onong an Moghob ya Onong di Pi'lenggopan. Ya unat goh nalpah ya
indadaana goh ta an amin din u'upihyal ya numbehtada.

Hay Nangipanuhan Solomon hinan Diklamu

16 Ya hin'alina ya wada han duwan puta, ya immuydah nan Alin hi
Solomon, ya timma'dogdah nan hinagangna.
17 Ya nan ohan babai ya inalinay, "O Apu Ali, heten babai ya nundugwa
amin nunhituh nan ohan abung, ya hiya ya wadah nan abung hidin
nuntungawa' hidin imbaluy'un lala'i.
18 Ya din atlun di algaw hi naluh hi nalpahan di nuntungawa' ya nuntun-
gaw goh heten babai, ya lala'iy intungawna goh. Ya un ami duwan de han
abung an mi'id ah udumnah ni'yibbami.
19 Ya heden nahdom ya natoy di imbaluy ten babai ti un nolo', ya inipitna.
20 Ya unat goh limmabi ya bimmangon, ya innalna din imbaluy'un
nedelloh ay ha"in, mu mi'id nale'na' ti ha"in an baalmu ya na'allo'ana',
ya impalo'nah palagpagna, ya inhukatna din natoy an ung'ungnga an
impalo'nah palagpag'u.
21 Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya bimmangona' ta ipa'inuma' din
imbaluy'u, ya adi uminum ti un nanattoy, mu la'tot ya ihamhamad'un tigon
hidin na'agwa'ah hi helhelong ya inimmatuna' an bo'on din ung'ungngan
intungaw'u!"
22 Mu heden ohan babai ya inalinay, "Bo'on! Hiyah te an matagun
ung'ungngay imbaluy'u, ya nan natoy di hiyay imbaluymu!"

‡ **3:7** Mid mapto' ya nuntawon hi duwampulu.

Ya inalin nan nahhun an babaiy, “He"ay ad imbaluy hinan natoy, ya imbaluy'u nan matagu!” Dida ya immaddi'addianda an gun munhongngel hinan wadan di hinagang nan ali.
23 Ya inalin han Alin hi Solomon di, “Mi'id di poto'nah ad imbaluy hinan matagu ti nan oha ya inalinay imbaluyna nan matagun ung'ungnga, ya umat goh hinay pangalin di oha an mi'id ah mangabulut hi ad imbaluy ay da'yun duwah nan natoy.”
24 At inalin han Alin hi Solomon di, “Iyaliyu din hanggap hitu ay ha"in.” At inyuydah nan ali.
25 Ya unat goh innalna din hanggap ya inalinay, “Hay maphod hi ma'at ya un punggodwon nan matagun ung'ungnga ta munduwa ta bagin nan ohay godwa, ya nidat di godwah nan oha.”
26 Mu nan babain ad imbaluy tuwalih din matagu ya nidugah di homo'nah nan ung'ungnga, at inalinah nan Alin hi Solomon di, “Apu Ali, adim ni' patayon! Idatmun hiya kaymu!”
Mu heden ohan babai ya inalinay, “Adim ay idat ay ha"in unu hiya at maphod hi unmu godwon han ung'ungnga!”
27 Ya inalin nan Alin hi Solomon di, “Adi mapatoy nan ung'ungnga, at idatyuh nan nahhun an babai ti hiyay immannung hi ommod nen ung'ungnga ti hiyaat unna adyuwan an adina pohdon hi un magodwa.”
28 Ya unat goh dengngol an amin nan holag Israel di inat nan alin nunhumalya ya nidugah di pangita'tandan hiya ti iniladan nan la'eng an wan hiya ya hay indat Apo Dios, at hiyaat un nahamad di panumalyana an adina ipangngel.

4

Hi Solomon ya nan U'upihyalna

1 Hi Solomon ya hiyay alih mangipapto' an amin hinan holag Israel.
2 Ya dida hatuy ngadan nan nun'abagtun u'upihyalna:
an hi Azariah an ap'apun Zadok an Nabagtun Padi,*
3 ya da Elihoreph ay Abijah an hina' Shisha an diday secretary,
ya hi Jehoshaphat an hina' Ahilud an mangitudtudo' hinan way ma'ma'at,
4 ya hi Benaiah an hina' Jehoiada an hiyay ap'apuh mummandal hinan tindalu,
ya da Zadok ay Abiathar di Nabagtun Padi,†
5 ya hi Azariah an hina' Nathan an ap'apun nan gobelnadol,
ya hi Zabud an hina' Nathan an padin bumadang hinan ali,
6 ya hi Ahishar an manalimun an mangipapto' hinan palasyu,
ya hi Adoniram an hina' Abda an mangimandal hi tamun di himbut.
7 Hi Solomon ya pinilinay himpulu ta duwah u'upihyal hi mangipapto' hinan hinohhan babluy nan holag Israel ta diday mun'amung hinan ma'an an malpuh nan hinohhan babluyda ta midat hi onon nan ali ya an amin nan tatagu an muntamuh nan palasyu. An aminda ya umidatdah nan ma'an an mun'olog hi onon hi himbulan hi engganah nan hintawon.
8 At hiya hatuy ngadanda:
Hi Ben-Hur an mangipapto' hinan babluy hinan dudunduntug ad Ephraim,

* **4:2** Hi amana ya hi Ahimaaz (II Sam. 15:27, 36; I Chron. 6:8-9). Mid mapto' ya natoy hi Ahimaaz, ya hidin natayan apunan hi Zadok (verse 4) ya hiyay nipallog ay hiyah Nabagtun Padi. † **4:4** Bahaom nan footnote di II Sam. 8:17 ta innilaom di anaad ta duwadan Nabagtun Padi.

9 ya hi Ben-Deker an mangipapto' ad Makaz, ya ad Shaalbim, ya ad Beth
Shemesh, ya ad Elon Bethhanan,
10 ya hi Ben-Hesed an ap'apun mangipapto' hinan babluy ad Arubboth,
ya ad Sokoh, ya an amin nan babluy di iHepher,
11 ya hi Ben-Abinadab an nangahawa ay Taphath an babain imbaluy
Solomon an ap'apuh nan ablubabluy ad Naphoth Dor,
12 ya hi Baana an hina' Ahilud an ap'apun mangipapto' hi ad Taanach,
ya ad Megiddo, ya an amin ad Beth Shan an neheggon hinan babluy ad
Zarethan an niyappit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ad
Jezreel, ya nete"a goh ad Beth Shan ta nangamung ad Abel Meholah ta
malauh ad Jokmeam.
13 Ya hi Ben-Geber an ap'apun mangipapto' hi ad Ramoth Gilead ya
iniddumna nan babluy an hinakup di babluy nan holag Jair an hina'
Manasseh hidid Gilead, ya iniddumna goh nan babluy ad Argob hi ad
Bashan hi wadan nan nanom an o"ongol an babluy an nun'ihamad ya
nahamintuy allupda, ya gambang di niyamman amin hinan pantawda.
14 Ya hi Ahinadab an hina' Iddo di ap'apun mangipapto' hinan hinakup
ad Mahanaim,
15 ya hi Ahimaaz an nangahawa ay Basemath an ohan babain imbaluy
goh Solomon di ap'apuh nan babluy ad Naphtali,
16 ya hi Baana an hina' Hushai di ap'apuh nan babluy Asher ya nan
babluy ad Aloth,
17 ya hi Jehoshaphat an hina' Paruah an ap'apuh nan babluy Issachar,
18 ya hi Shimei an hina' Ela an ap'apuh nan babluy an hinakup nan
a'apun Benjamin,
19 ya hi Geber an hina' Uri an ap'apud Gilead an din numpapto'an da
Sihon an alin di holag Amor hidin hopapna ya hi Og an iBashan. Ya hiya
ya anggay di ap'apun mangipapto' an amin eden babluy.

Hi Solomon ya Nalakay Pumpapto'ana

20 Nan tatagun holag Israel ya do'olda ahan an umatdah nan panag
hinan pingit di baybay, ya unda mangmangan, ya imminu'inum, ya im-
malo'amlong.
21 Ya hi Solomon di nangipapto' an amin hinan babluy an mete"ah nan
Wangwang an Euphrates ta nangamung hinan lutan di himpampun an
iPhilistia ta nangamung goh hinan igad hi ad Egypt. Ya hanan tatagu ya
gunda amungon di buwitda ta idatdan Solomon, ya gunda intamutamuan
hiya eden atagunah engganah un natoy.
22 Nan ma'an an ma'amung hi ohay algaw an midat ay Solomon ya
hinggahut ta han nalemay halub hinan na'adyamu' an alena, ya tuluy gahut
ya han opat di halub hinan agguy na'adyamu' an alena,
23 ya himpuluy natanudan an mun'ataban baka, ya duwampuluy bakan
mun'ataban nalpuh nan pumpahtulan, ya hinggahut hi kalnilu ya gandeng,
ya waday niddum goh hi ulha, ya nan gasels,‡ ya nan roebuck,§ ya nan
ganhu.
24 Hi Solomon di nangipapto' an amin hinan babluy hi appit di alimuhan
di algaw hinan Wangwang an Euphrates an mete"ad Tiphsah ta engganad
Gaza an niyappit hi alimuhan di algaw. At an amin nan a'alin danen babluy
ya hiyay ap'apuda, ya maphod an mumpopohhodanda.
25 Ya heden gutud di numpapto'an Solomon ya maphod an mi'id al'alih
nan babluy an numpunhituwan nan holag Israel an mete"ah ad Dan ta

‡ **4:23** Hiyah ne ohan kalahin di ulha. § **4:23** Oha goh an kalahin di ulha, mu bubuta'alda.

nangamung ad Beersheba.* At an amin nan hinohhan pamilya ya agguyda
timma'ot an nunggalden hi greyp ya ayiw an fig.
26 Ya hi Solomon ya waday indadaanah a'abung di napat di libuh kabayu-
nan manguyud hinan kalesan punluganan di umuy mi'buhul, ya wada goh
di himpulu ta duway libuh nan tindalunan nala'eng an muntakay hinan
kabayu.†
27 Ya hanan u'upihyalna ya diday gun mangiyuy hinan ma'an an mahapul
nan Alin hi Solomon ya an amin nan hinohhan u'upihyal, ya waday bulan
an hiyay ad poto' an mangiyuy hi ma'an hinan ali an mun'olog hinan
himbulan an adi makudang.
28 Ya an amin goh nan hinohhan u'upihyal ya waday idatda tuwalin barle
an umat hi paguy, ya dagamih onon nan kabayun manguyud hinan kalesan
punluganan di mi'buhul, ya hay onon goh nan udumnan kabayun puntamu.
Ya miyuy hanah nan wadan di ahapulana an lugal.
29 Hi Apo Dios ya indatna nongkay di la'eng Solomon ya nan abalinanan
mangimmatun hinan nahamad ya nan nibahhaw, ya henen anala'engna ya
nidugah an adi ma'yap an umat hinan panag hi pingit di baybay.
30 At nidugah di la'engna ya un nan la'eng an amin nan tatagun wah appit
di buhu'an nan algaw, ya an amin nan nun'ala'eng ad Egypt ya mi'id ah
nipaddung ay hiya.
31 Hiyay nidugah di la'engna ya un an amin nan tatagu ti nala'la'eng ya un
hi Ethan an nalpuh holag Ezra,‡ ya da Heman ay Kalkol, ya hi Darda an dana'
Mahol. Hi Solomon ya nundongol di aatnah an amin hinan abablubabluy
hinan nunlene'woh.
32 Ya tuluy libuy hinapitnah nan intudo'na an tumugun an hapit an
ma'alih proverbs, ya hinlibu ta han lemay kantana.
33 Ya imbaagna goh nan aat di ayiw ya nan mitanom an mete"ah nan
ayiw an cedar ad Lebanon ta engganah nan hyssop an holo' an humangaw
hinan tapeng, ya imbaagna goh di aat nan babbayong ya nan hamuti, ya
imbaagnay aat nan ahi'ad'addapan hitun luta ya nan ekan.§
34 Ya an amin nan a'alih tun alutaluta ya nunhonagday tatagu ta immuy-
dan nundongol hinan aat di la'eng Solomon.

5

Hay Nundadaanan Solomon hinan Miyammah Timplu (II Chron. 2:1-18)

1 Ya unat goh dengngol Hiram* an alid Tyre an hi Solomon di nidawat ay
Apo Dios ta hiyay alih nihukat ay amanan hi David ya hennagna nan baalna
ta immuydan nangapngan hiya ti gun ni'gadyum ay David.
2 At hi Solomon ya impibangngadnay hapitnan Hiram
3 an inalinay,

---

* **4:25** Bahaom nan footnote di II Sam. 3:10 ta innilaom di aat daten duwan lugal. † **4:26** Hi Solomon ya agguyna inunud nan inyuldin Apo Dios hi aat di pangudmanah kabayu (Deut. 17:16).
‡ **4:31** Hiyay nangitudo' hi Psalm 89. § **4:33** Hinan Liblu an Proverbs an intudo' Solomon ya imbaagnay aat nan numbino'ob'on an animal ya hamutin inadalna an umat hinan anggugulom (6:6-8), ya ambubuli (30:25), ya hamuti (26:2; 27:8), ya kabayu (26:3), ya dongki (26:3), ya ahu (26:11), ya layon (26:13; 28:1, 15), ya agila (30:19), ya ulog (30:19), ya kunihu (30:26), ya dudun (30:27), ya bulbula'ot (30:28), ya awitan (30:31), ya gandeng (30:31), ya babuy (11:22), ya bear (28:15), ya kalnilu (27:26), ya ulha (6:5), ya baka (7:22), ya alig (5:3), ya belabel (30:15). Ya hinan Liblu an Ecclesiastes ya imbaagnay aat nan ekan (9:12) ya lalog (10:1), ya hinan Liblu an Song of Solomon ya imbaagna goh di aat nan fox (2:15), ya lepard (4:8). * **5:1** Hay nun'alianad Tyre ya hidin 978-955 B.C.

"Inilam an hi ama ya mi'id biyangnan mangipiyammah nan Timpluh pundayawan hinan Ap'apun Diosna ti manu ay ya un ni'gubagubat hinan binuhulnan wah nan nunlene'woh ta engganay un nangabakon Apo Dios hi an amin an binuhulna.

4 Mu ad ugwan ya nan Ap'apun Dios'u ya maphod ti impadinongnay gubat hitun nunlene'woh, at ten mi'id al'alih pumpapto'a', at mi'id di ma'at hi atata'ot unu nappuhi.

5 At ten ha"in ya ninomnom'u an ipiyamma nan Timpluh pundayawan hinan Ap'apun Dios'u an hiyah ne din inalin Apo Dios ay aman hi David hidin nangalyanah, Nan imbaluymu an pot'o' hi mihukat hinan inumbunam di hiyay mangipiyammah nan Timpluh pundayawandan Ha"in.

6 At alyom hinan tatagum ta umuyda longhon nan ayiw an cedar hi ad Lebanon ta badangana', ya honogo' nan tatagu' ta middumdan mi'tamuh nan tatagum. Hay ato' ya bayada' nan muntamun tatagum, at nan alyom hi ane'nongom an pumbayad'uh nan ganaldah ohay algaw di idat'u. Ti inilam an nan tatagum ya nala'engdan iSidon, ya nala'la'engdan munlongoh hinan ayiw ya un nan tatagu'."

7 Ya unat goh dengngol Hiram nan maphod an nanapit Solomon ya nidugah an ma"am'amlong, ya inalinay, "Madayaw hi Apo Dios an nangidat hinan nala'eng an holag David ta hiyay mangipapto' hitun do'ol ahan an tatagu!"

8 Ya impiyuy Hiram goh di nambalnan Solomon an inalinay,

"Dengngol'u nan impiyalim an hapitmun ha"in, at ato' an amin nan penhodmu ta ipalngoh'u nan ayiw an cedar ya bolbol hi miyammah tabla.

9 At nan tatagu' ya alandah ad Lebanon, ya indadyudah nan baybay. Ya impaguyud'un didah nan bangkada ta nangamung hi unda idatong hinan pohdom an lugal, ta inyatamda ay ya nun'ubadday pautna, ya okod mahkay nan tatagum. Ya hay dawato' hi atom ya idatmuy mun'olog hi onon nan tataguh palasyu'."

10 At hi Hiram ya hiyay nangidadaan an nangidat hi ayiw an cedar ya bolbol an mahapul Solomon.

11 Ya hi Solomon ya indatnan Hiram di hinggahut ta han ohay libu ta han tuluy gahut ta han nabongle ta han ohan halub an alenah onon nan tataguh palasyuna ta middum hinan hinggahut ta han himpulun lemay libun galon hi mantikan di olibo. Hiyah ne gun idat Solomon ay Hiram hi atawotawon.

12 Hi Apo Dios ya impa'annungna din intulagnan Solomon, at indatnay la'engna. At da Hiram ay Solomon ya nunggadyumda, at mi'id di al'alin didan duwa, ya inyammaday maphod an nuntulaganda.

13 Nan Alin hi Solomon ya impa'ayagnay tulumpuluy libun linala'ih nan holag Israel ta tinulagna dida ta muntamuda.

14 Ya hay inatna ya himpuhimpuluy libuy mahinhinukat an umuy muntamud Lebanon ta nalpah ay nan himbulan an nuntamuanda ya immanamutdah abungda ta duway bulan goh. Ya hay napto' hi kapatahda ya hi Adoniram.

15 Hi Solomon ya waday nawaluh libun tatagunan nala'eng an munhelhel hi batuh nan dudunduntug ya napituy libuh tagunah mumpi'ug an mangubuh nan batu.

16 Ya waday pinilinah tulumpulu ta han tuluy gahut hi kapatah ta diday mangipapto' an mannig hinan muntamu ya nan mangubuh batu.

17 Inunudda nan immandal nan ali, at numpaho'da ya nunhelhilanda nan o"ongol an batun mun'aphod ta hiyay miyammah ipabunan nan tu'ud di Timplu.

18 Nan tatagun da Solomon ay Hiram ya nan udumnan iGebal ya
nun'idadaanday ayiw an tabla ya batuh miyammah nan ongol an Timplu.

6

Hay Nangipiyamman Solomon hinan Timplun Apo Dios
(II Chron. 3:1-14)

1 Ya naluh di opat di gahut ta han nawaluy tawon hidin nakakan nan
tatagun holag Israel ad Egypt* ya heden miyapat hi tawon hi numpapto'an
Solomon hinan holag Israel hidin bulan di Ziv† hinan miyadwah bulan di
nangete"anan nangipiyammah Timplun Apo Dios.
2 Nan Timplun impiyamman Solomon ya hay lukud di inadu"oyna ya
duwampulu ta pituy mitlus, ya hay inabellogna ya hiyam di mitlus, ya hay
inata'nangna ya nanom ta han lemay mitlus.
3 Ya hay salas hinan pantawna ya hiyam di mitlus hi andu"oyna ya opat
ta han lemay mitlus hi inabellogna.
4 Ya nan da'lig nan Timplu ya waday do'ol hi tawanan na'ullipit hi appit
hi dola ya ambilog hinan appit hi bunol di Timplu.
5 Ya hinan numpinangngel an agwid nan Timplu ya impiyammanay
Timplun way numbino'ob'on an kuwaltuna.
6 Impiyammanay tuluy galadu an nan ohan galadu ya duwa ta han tuluy
mitlus hi inabellogna, ya nan miyadwan galadu ya duwa ta han pituy mitlus
hi inabellogna, ya nan miyatlun galadu ya tulu ta han godway mitlus hi
inabellogna. Ya hay da'lig nan Timpluh nan hinohhan galadu ya ma'adyapit
hinan miyatlu ya un nan galaduh nan ampana ta nan kuwaltu ya mabalin
an miyatam hi allup, at adi mahapul an iyammay tapayah mandol.
7 Hidin nangiyammandah Timplun Apo Dios ya nalpah an nagtud an
nidadaan di batun nun'apeleng, at hiyaat un heden nangiyammanda ya
mi'id lamentah inusalda an mi'id mattilyu, unu wahay, unu malgom an
gumo' hi inusaldan nun'amma.
8 Nan pantaw di nahhun an galadu ya waday agdan hi appit hi agwan hi
un hagangon di buhu'an di algaw an humgop hinan nigagwan galadu, ya
nituluy nan agdan ta nidatong hinan miyatlun galadu.
9 Ya unat goh lempah Solomon nan Timplu ya impiyammana din tablan
cedar hi bubidana.
10 Hana an tulun galadun nida"it hinan numpinangngel hinan Timplu ya
duwa ta han tuluy mitlus hi inata'nang di oha, ya hay tablah niyamma ya
cedar an ayiw.
11 Ya inalin Apo Dios ay Solomon di,
12 "Dumalat heten Timplun impiyammam ya gulat ta unudom an amin
nan Uldin'u ya nan Tugun'u at ipa'annung'un aton ay he"a din intulag'un
amam an hi David.
13 Ya mimidduma' ay da'yun holag Israel, ya adi' da'yu inganuy."
14 At hi Solomon ya lempahnan impiyamma nan Timplu.
15 Hiya ya impiyammanay bubidah nan da'lig hi bunolnah tabla an cedar
an nun'iho'gad hinan dotal, ya nitumu' hinan bubidah nan bagtuna, at
dinu'panay bunolnan amin hi ayiw, ya ginottapana nan dotal hi tablan
bolbol.
16 Ya wadah bunol nan kuwaltun ma'alih Nidugah an Me'gonan an
Kuwaltu an wah nan nihudo' hinan Timplu an hay lukudna ya hiyam di

* **6:1** Gapu ta nakak nan Hudyud Egypt hidin 1445 B.C. at 965 B.C. din tawon hi nangete"an Solomon an nangipiyammah Timplun Apo Dios. † **6:1** Unu April-May.

mitlus hi inadu"oyna, ya naholda' hinan tablan cedar an nun'iho'gad hinan dotal, ya nun'itumu' hinan bubidah bagtuna.
17 Ya nan kuwaltuh nan hinagang nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu ya himpulu ta han waluy mitlus di inadu"oyna.
18 Ya nan tablan cedar an niyamma ya napa'tan hi al'altina an umat hi kalabaha ya habhabung. Ya an amin di bunolna ya nadu'pan an amin hinan tablan cedar ta adi ahan mattig nan batu an da'lig.

19 Henen Nidugah an Me'gonan an Kuwaltun nihudo' hi bunol nan Timplu ya hiyah de ihinan di Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios.
20 Hay inadu"oy nen kuwaltu ya hiyam di mitlus, ya hiyam di mitlus hi inabellogna, ya hiyam goh di mitlus hi inata'nangna, ya na'amyudan an amin hi balitu' nan da'ligna, ya dotalna, ya bubidana. Ya na'amyudan goh nan pun'onngan an hay cedar di niyamma.
21 At hay bunolnan Timplu ya na'amyudan an amin hi balitu', ya wada goh di bangkeleng an balitu' hi sangona.
22 At an amin nan bunol di Timplu ya ta"on nan pun'onngan hinan Me'gonan an Kuwaltu ya na'amyudan an amin hi balitu'.

23 Ya napa'tan nan ayiw an olibo ta inyammaday duwah napaya'an an anghel an hay ngadanda ya nan cherubim an hay lukud di inata'nangdan duwa ya himpulu ta lemay umpi, ya inhinadah nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu.
24-25 Ya didan duwa ya numpaddung di aatda an nun'ahindudway paya'da, ya nan hinohhan paya'da ya pitu ta godway umpih inadu"oyda, at nan numbattanandah nan paya' di oha ya himpulu ta lemay umpi.
26 Ya hay inata'nang nan duwan napaya'an an cherubim ya himpulu ta lemay umpi, ya umat goh hinan oha.
27 Ya nundinnammangondan impata'dog hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya napayad di paya'da ta nan paya' di oha ya nitumu' hinan da'lig, ya nan oha goh an ibbana ya nitumu' goh hinan ohan da'lig, ya nan ohan paya'da ya nundittumdah nan gagwan di kuwaltu.
28 Ya danen duwan napaya'an an cherubim ya nun'a'amyudan hi balitu'.

29 Ya an amin nan nunlene'woh an da'lig hi appit di dola ya nan wah bunolna ya na'al'altian hinan umat hinan napaya'an an cherubim, ya ayiw an palma, ya habhabung.
30 Ya ta"on nan dotal di Timplu ya na'amyudan nongkay hi balitu'.
31 Ya nunggottap di tangob nan wah bunolna an nan Me'gonan an Kuwaltu, ya hay niyamma ya nan ayiw an olibo.
32 Ya na'al'altian nan nunggottap an tangob an oliboh napaya'an an cherubim, ya ayiw an palma, ya habhabung, ya na'amyudan hi balitu'.
33 Ya umat goh hinan olibon niyammah nan opat an numpiningit hi namdon hinan tangob.
34 Ya impiyammana goh di duwan tangob an bolbol, ya danen duwa ya mikupin,
35 ya inal'altianda goh nan ayiw hinan napaya'an an cherubim, ya ayiw an palma, ya habhabung, ya numpapaddungonda an inamyudan hi balitu'.

36 Ya waday impiyammanah balkon hi dolah nan pantaw di Timplu, ya hay aatna ya na'allup di nunlene'woh hinan nahelhilan an batu ya tablan cedar. Ya an amin nan hinohhan tabla ya nahintutluy numpun'otton an batuh nipabunanda.

37 Nan miyapat an tawon hi nunhaadan Solomon di nangete"andan
nangiyammah nan ipabunan di tu'ud nan Timplun Apo Dios hidin bulan
di Ziv.‡
38 Ya din miyapulu ta ohah tawon hidin nun'alian Solomon§ hidin
miyawaluy bulan an ma'alih Bul ya nalpah nan Timplun niyunnud an amin
hidin planu an pituy tawon di pangipiyammaan Solomon.

7

Hay Nangipiyamman Solomon hinan Palasyuna

1 Ya ente"an Solomon an nangipiyammah palasyu ta way ihinana, ya
himpulu ta tuluy tawon di numpa'ammaana ya un malpah.
2 Henen palasyun impiyamman Solomon ya nangadanan hi Palasyun hay
Ayiw an Nalpud Lebanon di Niyamma. Ya hay lukud di inadu"oyna ya
hinggahut ta han nalemay umpi, ya napitu ta lemay umpih inabellogna, ya
napat ta han lemay inata'nangna, ya opat di nabalatoy hi cedar an ayiw hi
tu'udna, ya cedar goh di li'ubna.
3 Ya na'atpan hi ayiw an cedar an niyuhun hinan napat ta han leman li'ub
an himpulu ta han lemay niyammah nan ohan balatoy.
4 Ya nan numpinangngel an da'lig ya waday nahintutlun numpopotto' an
tawah nan tulun galadu.
5 Ya an amin nan pantaw ya tawa ya numpapaddung di lukudna, ya nan
tawan amin hinan tulun galadu ya numpopotto'da.
6 Ya impiyammana goh di hu"up nan abung an do'ol di tu'udna,* ya napitu
ta han lemay inadu"oyna, ya napat ta han lemay umpih inabellogna. Ya
natudngan, ya waday tu'udna.
7 Ya impiyammanay ongol an kuwaltun umbunan di alin mumpapto',
ya hay ngadana ya Ongol an Kuwaltun Punhumalyaan, ya hidiy punhu-
malyaan Solomon hinan way diklamu. Ya nada'ligan hi cedar an ayiw an
mete"ah nan dotal ta engganay atap.
8 Ya nan palasyun ihinan Solomon tuwali ya wah nan pangngel di Ongol
an Kuwaltun Punhumalyaan, ya hay aatna ya umat damdamah nan udum
an niyamman abungnan ali. Ya impiyammana goh di ohan nipaddung enen
abungna ta ihinan nan ahawana an din imbaluy han alid Egypt.
9 Ya an amin hana an abung ya hay niyamma ya nan maphod an batu an
nete"ah nan nipata'doganda ta engganah hibuyda. Hanan batu ya nipaphod
di lukudna ya unda alan ti inusalday lagadi.
10 Ya nan nipabunan di tu'ud ya o"ongol an nahelhilan an batu an hay
lukud di udumna ya himpulu ta lemay umpih inadu"oyda, ya nan udumna
ya himpulu ta duway umpih inadu"oyda.
11 Ya nan niyuhun hinan nitu'yap ya nanginan batun nahelhilan an
miyunnud hinan lukudda, ya nan ayiw an cedar di niyammah tapaya.
12 Ya nan ongol an balkon ya nada'ligan di nunlene'woh hinan batun
nahelhilan an nun'apeleng, ya tuluy numpun'otton, ya ohay tablan cedar hi
niyuhun, ya umat goh hinan balkon hinan bunol nan Timpluh nan pantaw.

Nan Gambang an Niyammah Gina'un nan Timplun Apo Dios

13 Hi Solomon an ali ya nunhonag ta impa'ayagnah Huram† ad Tyre.

---

‡ **6:37** Hiya ya Ziv (April-May), 965 B.C. § **6:38** Unu hidin Bul (October-November), 959 B.C. * **7:6** Hay ngadan ten lugal hinan New Testament ya Balkon Solomon (Jn. 10:23; Ac. 3:11; 5:12). † **7:13** Nan spellingna an *Huram* (unu *Huram-Abi*) ya spellingdah nan hapit di iTyre, mu nan spellingna an *Hiram* ya spellingdah nan hapit di Hudyu. Hay ma'usal ete ya *Huram* ta ma'innilay nun'abhiwan nan spelling di alid Tyre an *Hiram* an nannag ay hiya (I Ki. 5:1).

14 Hiya ya nguhu an natoy hi amana, at hi inana ya nabalu an nalpuh
holag Naphtali, ya hi amana ya nalpuh ad Tyre, ya hay tamuna ya
nala'eng an munhibug hinan gambang hinan malgom an pangiyammaan.
Ya hi Huram goh ya nala'eng, ya nanomnoman, ya ene'damnay atonan
mangitamuh nan gambang hinan malgom hi pangiyammana. At immuy
ay Solomon an ali, ya inatnan amin di impatamunan hiya.

Nan Duwan Tu'ud an Gambang di Niyamma
(II Chron. 4:2-5)

15 Hi Huram ya hinibugnay gambang ta impiyammanay duwan tu'ud.
Ya nan duwan tu'ud ya numpaddung an duwampulu ta pituy umpih
inadu"oyda, ya himpulu ta waluy umpiy lukudnah nunlene'woh, at inyuyna
impata'dog hinan pantaw di Timplu.
16 Ya nuntanag goh hinan gambang ta inyammanay duwan al'altin uklup
hi mihinah nan uddu' daden tu'ud. Ya hay inata'nang di hinohha ya pitu ta
han godway umpi.
17 Ya na'al'altian nan uddu' di hinohhan tu'ud hinan na'apid an
miyammah kanhel.
18 Ya duway linyah natuntunud an pomegranates an gambang.
19 Nan al'alti an impiyammana an gambang an wah nan uddu' di tu'ud
ya numpapaddung di aatda an umat hinan nap'ol an agguy nabe'lag an
habhabung an lily. Ya hay inata'nangda ya onom di umpi.
20 Ya nan al'altih nan uddu' di duwan tu'ud ya inhinadah nan bagtun
din kanhel, ya nan al'alti an duway gahut di nabalatoy an pomegranate di
inhinadah nan nunlene'woh.
21 At hina"ad Huram din duwan gambang an niyammah tu'ud hinan
pantaw di Timplun Apo Dios, ya nangadnan heden tu'ud hi appit di agwan
hi un hagangon di buhu'an di algaw ta hi Jakin,‡ ya nan ohan tu'ud hi appit
di iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ta nangadnan hi Boaz.§
22 Daden gambang an umat hinan agguy nabe'lag an habhabung an lily
ya nun'ihinadah bagtun di tu'ud. At nalpah mahkay di tamuh nan tu'ud.
23 Ya nun'ammah Huram hi ongol an tangki an hay niyamma ya gambang,
ya nangadnan hi Baybay. Hay a'ongolnah un lukudon hinan gagwanah nan
numpinangngel hi timidna ya himpulu ta lemay umpi, ya pitu ta godway
umpih anluhungna, ya napat ta lemay umpiy lukud nan na'imulana.
24 Ya nan ngalab di timid nan tangki ya nunlene'woh di duway linyan
nabalbalatoy di nun'a'imul an gambang an umat hinan kalabaha nan
al'altina an diday niddum hi alimatung nan tangki. Ya himpupuludah nan
hinohhan umpi.
25 Henen ongol an tangki ya nipabun hinan du"ug di himpulu ta duwan
gambang an niyammah umat hi bulug an baka, ya numbino'ob'on di
hinagangda, ya nan tulu ya hinagangday appit hi iggid hi un hagangon di
buhu'an di algaw, ya nan tulu ya hinagangday alimuhan di algaw, ya nan
tulu ya hinagangday appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw,
ya nan tulu ya hinagangday buhu'an di algaw. Ya nan tipada ya wah nan
gagwana.
26 Hay inugtul nan ongol an tangki ya tuluy pulgada. Nan ngalab di
timidna ya umat hi timid di bahu an umat hinan nabe'lag an habhabung
an lily. Hay lukud di mittuh danum eden ongol an tangki ya himpulu ta
ohay libu ta han lemay gahut di galon.

Nan Gambang an Niyammah Kalesa

‡ **7:21** Hay pohdonan ibaga ya *hiyay mangiha"ad.*

§ **7:21** Hay pohdonan ibaga ya *hiyay mangipabi'ah.*

27 Hi Huram ya impiyammana nan gambang hi himpulun kalesa an onom
di umpih inadu"oyda, ya hin'o'nom goh di umpih inabellogda, ya hin'o'pat
ta han godway inata'nangda.
28-29 Hay dedeng danen kalesa ya nipa'ot di animal an umat hi layon, ya
manilhig an baka, ya nan napaya'an an cherubim. Ya nan bagtuna ya nan
ampan daden layon ya nan manilhig an baka ya nipa'ot goh di umat hi
nalulug an al'altina.
30 Ya an amin danen kalesa ya nahin'o'pat di gambang hi niyammah
pilidda. Ya gambang goh di niyammah namdon an nihu'luban nan pilidda.
Ya nan opat an duguda ya waday niyammah ipattu'an di ongol an palyu',
ya danen niyamma an ipattu'an di palyu' ya nipa'ot di umat hi hapang an
al'altida.
31 Ya nan niyamma an ha'dol nan palyu' ya himpulu ta waluy pulgada an
mete"ah nan balin di kalesa ta mumpadadyuh pituh pulgada, ya na'al'altian
di nunlene'woh.
32 Ya hay lukud di inata'nang nan pilidna ya duwampulu ta pituy pul-
gadah puntelonan nan pilidna, ya na'ohhay niyammah nan kalesa.
33 Ya hanan pilid ya nipaddung hinan pilid di kalesan punluganan di
mi'buhul, ya namahig an gambang di niyammah nan balina, ya nan
niyamman nihu'luban nan pilidna, ya nan iha'dolan di pilid.
34 Danen niyammah nan opat an dugun di kalesa ya na'ohhay aat di
niyammaana.
35 Ya nan tu'yapna ya waday napali'uh nan nunlene'woh an balidan
hiyam di pulgadah inabellogna, ya adi ma'ma"aan an munnonong hinan
tu'yapda ta way mamdon.
36 Ya na'al'altian an amin nan muntigaw hinan nunlene'woh an ihinan
nan palyu', ya an amin nan nunlene'woh hinan kalesah napaya'an an
cherubim, ya layon, ya nan ayiw an palma.
37 Umat hituy aat di na'amman nan himpulun kalesa an numpapaddung
di aat nan nahibug, ya numpapaddung di lukudda ya nan aat di niyam-
manda.
38 Ya nuntanag goh hi Huram hinan gambang ta impiyammanay himpu-
lun palyu' ta nepong hinan hinohhan kalesa. Ya hay lukud di a'ongolna
ya onom di umpi, ya hay aat di mittuh danum ya duway gahut ta han
tulumpuluy galon.
39 Ya inhinana din leman kalesah nan appit hi agwan hi un hagangon di
buhu'an di algaw hinan Timplu, ya nan lema ya inhinanah appit hi iggid hi
un hagangon di buhu'an di algaw. Ya inhinana din ongol an tangkih nan
appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw an niyappit hi buhu'an
di algaw.
40 Ya impiyamman Huram goh di banga, ya inadu, ya nan ongol an palyu'.

Nan Nitudo' an Gina'un nan Ongol an Timplun Apo Dios (II Chron. 4:6, 10—5:1)

At lempah Huram an amin nan impatamun nan Alin hi Solomon hinan
Timplun Apo Dios.
41 Ya hiya hatuy impiyammana:
Nan duwan gambang an tu'ud,
ya duwan o"ongol an ay palyu' an mihinah nan uddu' di duwan tu'ud,
ya nan kanhel an al'altin nan duwan nihinan nan duwan palyu' an wah
nan uddu' di tu'ud,
42 ya nan opat di gahut an umat hinan agguy nabe'lag an habhabung an
pomegranates an nabalatoy an nun'itayun hidin duwan kanhel an

niyammah al'altin din duwan nipata' hinan uddu' di tu'ud an nihinan
din duwan palyu',
43 ya nan himpulun kalesan nun'ihinan di hinohhah nan himpulun o"ongol
an palyu',
44 ya nan himpulu ta duwan niyamman umat hi bakan nihinan di ongol
ahan an tangkin ma'alih Nan Baybay,
45 ya nan banga, ya gaud, ya nan palyu' an ittuwan di danum an punwalhi.
Ya an amin hanan gina'un nan Timplun Apo Dios an impiyamman nan
Alin hi Solomon ay Huram ya gambang an amin di niyamma.
46 Ya nan ali ya impiyammanay uklit an puntanagan hinan gambang
hinan nundotal an lutah ad Jordan hinan numbattanan ad Soccoth hi ad
Zarethan.
47 Hi Solomon ya agguyna impakilu hana nan gambang an niyammah
gina'un nan Timplun Apo Dios ti do'ol, at an amin nan gambang ya agguy
na'innilay damotna.
48 At hi Solomon ya impiyammana goh nan gina'un nan Timplun Apo
Dios:
Nan balitu' an pun'onngan,
ya nan balitu' an lamehaan an pangipattu'an hi tinapay an bagin Apo
Dios,
49 ya nan himpulun balitu' an ipattu'an di hilaw (an nan lema ya nihinah
appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nan lema ya
nihinah appit di iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan way
pantaw nan Me'gonan an Kuwaltu),
ya nan balitu' an habhabung, ya dilag, ya ipit,
50 ya nan balitu' an bahu, ya pun'olhangan, ya palyu' an malukung, ya nan
palyu' an ittuwan nan incense, ya nan pangittuwan hi bala,
ya nan tulbo' di pantaw nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu ya nan
apantapantaw di Timplun Apo Dios. Ya an amin hana an niyamman
gina'u ya balitu'.
51 Ya unat goh lempah nan Alin hi Solomon an amin nan tamun di
Timplun Apo Dios ya nun'ipihigupnan amin din gina'un din ene'nong
amanan hi David ay Apo Dios an silver, ya balitu', ya nan udumnan gina'u
ta impipatangnah nan puntalepnan hinan Timplun Apo Dios.

8

Niyuy hinan Timplun Apo Dios nan Kahon an Nittuwan di Uldin
(II Chron. 5:2—6:11)

1 Hi Solomon ya impa'ayagna nan a'ap'apun nan holag Israel, ya an
amin nan mumpangipangpanguluh nan hinohhan himpangapu, ya nan
mumpangipapto' hinan pamilyan nan holag Israel ta mitnuddad Jerusalem
ay Alin hi Solomon ta umuyda alan din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo
Dios hidih ad Zion an numbabluyan David ta iyuydah nan Timplun Apo
Dios.
2 Ya an amin nan linala'in tatagun holag Israel ya na'amungdah nan
wadan di hinagang nan Alin hi Solomon eden gutud di behta* an hiyah
ne gunda aton hi atawotawon hinan bulan an Ethanim† an nan miyapitun
bulan.
3 At an amin nan a'ap'apun nan holag Israel ya immuyda, at din papadi
ya innalda, ya inyattangda din Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios.

---

* **8:2** Mid mapto' ya hiyah ne Behtan di A'ab'abbung ti hiyah ne behtadah nan miyapitun bulan (Lev. 23:33-43). † **8:2** Unu Tishri/Ethanim (September-October). Mid mapto' ya na'at hi Ethanim/Tishri 15-21.

4 Ya heden nangngalanda ya ni'yalada din Tuldan Abung an din
a'amungan an mundayaw ay Apo Dios ya an amin din gina'un me'gonan
an wah nan Tuldan Abung,‡ ya hanan gina'u ya nan papadi ya nan holag
Levi di nangdon ta inyuydah nan Timplun Apo Dios.
5 Ya nan Alin hi Solomon ya an amin din do'ol an tatagun holag Israel an
din na'amung hinan wadan di hinagang nan Kahon an Nittuwan nan Uldin
Apo Dios ya ene'nongday nidugah an do'ol an kalnilu ya baka, at mi'id di
ologdan mamilang.
6 At nan papadi ya inyuyda din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios
hinan lugal an ihinanah nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltun wah nan
Timplun Apo Dios hinan ampan di paya' nan cherubim.
7 Ya daden cherubim ya pinapayadday paya'dah nan bagtun di wadan nan
Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ta allunganda nan Kahon ya nan
attangna.
8 Nan attang ya adu"oy, at hiyaat un mamattig di ngamngamnah nan
pantaw nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu an wah nan bunol di
Timplun Apo Dios, mu adi mattig hi dola nan Me'gonan an Kuwaltu. Ya
ta"on ad ugwan ya wagwah di nan ayiw an attang.
9 Ya henen Kahon ya mi'id di nittu an anggay din duwan ikab an batun
din inittun Moses hi wadanah nan Duntug an Sinai§ an din ni'tulagan Apo
Dios hidin tatagun holag Israel hidin nakakandah nan babluy ad Egypt.*
10 Ya unat goh limmahun nan papadih nan Nidugah an Me'gonan an
Kuwaltu ya hin'alina ya napnuh bunut nan Timplun Apo Dios.
11 At nan papadi ya mi'id di inatdan himmigup ta muntamuda ti nun'onan
nan benang Apo Dios.
12 At hi Solomon ya inalinay, “Immannung an inalin Apo Dios di mihina
Hiyah nan ma'ugtul an bunut!†
13 Ha"in ya ten lempah'un impiyamma nan ma"ap'aphod an Timplun Apo
Dios ta way ihinanah mi'id pogpogna.”

Hay Himmapitan Solomon hinan Na'amung an Tatagu

14 Ya heden numpangata'dogan nan na'amung an tatagun holag Israel hidi
ya nunligguh hi Solomon ta hinagangna dida, ya imbaganan Apo Dios ta
wagahana dida.
15 Ya unat goh nalpah hene ya inalinay,
“Madayaw hi Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel! Hiya ya
immannung an impa'annungna din intulagnan David an hi ama' an
inalinay,
16 Nete"ah din nangekaka' hinan tatagu' an holag Israel hi ad Egypt ya
mi'id ah pinili' hinan numbabluyan an amin nan holag Israel hi mabalin hi
mangiyammah Timplu' hi pundayawandan Ha"in, mu pinili' he"a, David,
an mangipapto' hinan tatagu' an holag Israel. Hiyah ne inalina.
17 Hi aman hi David ya wagwah nomnomna an penhodnan ipiyamma
nan Timplun Apo Dios ta way pundayawan ay Apo Dios an dayawon tu'un
tatagun holag Israel.
18 Mu hi Apo Dios ya inalinan aman hi David di, He"a ya inila' an
pepenhodmun ipiyamma nan Timpluh pundayawanyun Ha"in, at he"a ya
maphod nan ninomnommun aton!

---

‡ **8:4** Hay awadan nan Tuldan Abung ya nan gina'una ya ad Gibeon (I Chron. 21:29; II Chron 1:2-6).
§ **8:9** Unu Duntug an Horeb. * **8:9** Bahaom nan footnote di I Sam. 6:19 ta innilaom di aat nan udumnan nittuh bunolnah din hopapna ya anaad ta mi'iddad ugwan. † **8:12** Ex. 19:9.

19 Mu bo'on he"ay mangipiyammah nan Timplu ti nan imbaluymun
mitungaw di mangipiyammah nan Timplun pundayawandan Ha"in. Hiyah
ne inalin Apo Dios ay ama.
20 Ya ten ad ugwan ya impa'annung Apo Dios din intulagna an ten ha"in
di nihukat ay aman hi David hi aliyun holag Israel, ya ten impiyamma'
nan Timplun Apo Dios an pundayawan tu'un holag Israel.
21 Ya hidi ya impidadaan'uy lugal hinan bunol di Timpluh ihinan din
Kahon an Nittuwan nan Nitud'an di Ni'tulagan Apo Dios hinan a'apu tu'uh
din nangekakanan didah nan babluy ad Egypt."

Nan Luwalun Solomon
(II Chron. 6:12-40)

22 Ya heden awadan an amin nan na'amung an tatagu ya immuy
hi Solomon hinan hinagang nan pun'onngan an wadan Apo Dios, ya
inta'nangnay ngamayna,
23 ya nunluwalun inalinay,
"He"a, Apo Dios an dayawonmin holag Israel, ya mi'id ah nipaddung
ay He"ah nan wad abuniyan ya ta"on nan wah tun luta. Ya He"a
ya immannung an amin di atom an impa'annungmu din ni'tulagam
hinan tatagum, ya impattigmuy nahamad an namhodmuh nan baalmun
nangunud hinan Tugunmu ya nan nange'kod hi odoldan He"a.
24 He"a ya impa'annungmu din intulagmun aman hi David an baalmu,
at ten ad ugwan an algaw ya nipa'annung din inalim.
25 At ad ugwan, O Apo Dios an dayawonmin holag Israel, ya hay ibaga'
ay He"a ya ipa'annungmu ni' din oha goh an intulagmun aman hi David
hidin nangalyam ay hiyah, Wadah awniy imbaluymuh pilio' hi mun'alih
nan holag Israel hi unda ihamad di pangatdan umat hinan inatmu ta
Ha"in di unudonda.‡
26 At He"an Diosmin holag Israel ya ipa'annungmu ni' din inalim ay
aman hi David an baalmu!
27 Mu undan immannung an mihihinna'a, Apo Dios, hitun luta? Ta"on
ad daya unu ad abuniyan ya adi umday ihinam!§ Ya umat ay hina at
inyal'allanan ten Timplun impiyamma' an adi umdah ihinam!
28 At donglom ni' nan luwalu' ya nan pumpahmo'a', O Apo Dios an
dayawo'! Donglom ni' nan pumpahmo'a' an baalmu ya nan luwalu' ay
He"ad ugwan an algaw!
29 Hay maphod ni' ya halimunam heten Timpluh abigabigat ya amah-
domahdom ti hiyah te lugal hi pinilim an pundayawan nan tatagun He"a.
At donglona' ni' hinan punluwalua' eten Timplu!
30 Donglom ni' nan luwalu' an baalmu ya nan luwalun nan tatagum an
holag Israel hi unda munluwalun ten lugal! Ya ta"on un'a wad abuniyan an
nihinam ya donglom ni' ta aliwam di numbaholanmi!
31 Ya gulat ta waday ohah taguh numbahol an nangat hi nappuhih
nan ibbanan tagu, ya miyuy hinan way pun'onngan hinan Timplum ta
ihapatana an hiya ya mi'id di baholna
32 at donglom ni', O Apo Dios an wad abuniyan, ta He"ay mangat an
manumalyah nan baalmu! Ya minoltam nan mumbahol ta miballoh ay
hiya nan inatnan nappuhi! Ya ibilangmu nan mi'id di baholnah nahamad
ta ma'innila an hiya ya mi'id di baholna!
33 Ya wa ay ta abakon nan binuhul nan tatagum an holag Israel an
dumalat hi numbaholandah agguyda nangunudan ay He"a, mu wa ay ta

‡ **8:25** II Sam. 7:12-16. § **8:27** Ac. 7:48.

ninomnomdan mumbangngad ay He"a ta hagangondah ten Timplum an muntutuyu ta ibaagday numbaholanda

34 ya donglom ni' hinad abuniyan ta aliwam di numbaholan nan tatagum an nan i'ibba' an holag Israel, ya ta ibangngadmu didah din lutan din indatmuh din o'ommodmi!

35 Ya wa ay ta adim ipa'ali nan udan an malpud daya ti dumalat nan numbaholan nan tatagum hi agguyda nangunudan ay He"a, ya wa ay ta hagangondah ten Timplu ta munluwaluda ta itutuyuday baholdan He"a ya din'ugda ta He"ay dayawonda ti He"ay nangipaligat ay dida

36 ya donglom ni' hinad abuniyan, ya inaliwam di numbaholan nan baalmu ya nan tatagum an holag Israel! Ya itudum di maphod hi atondah nan pi'taguanda, ya gunmu ipa'udan ta mahebnaan nan lutan indatmuh nan tatagum hi banohda!

37 Ya gulat ta waday batel unu punligatan hi dumatong an ma'at hinan luta, unu mun'alangu nan nihabal an dumalat nan lumahun tuyup, unu mun'abegeh nan nitanom, unu pun'a'an nan dudun unu battat, unu li'ubon nan binuhul nan tatagum, unu nan malgom an punligatan, unu nan way dogoh hi ma'at,

38 ya donglom ni' nan luwalun nan tatagum an holag Israel hi un immannung an nahamad di inatdan nuntutuyun ita'nangday ngamaydan ten Timplum!

39 At donglom ni' hinad abuniyan an hiyay nunhituwam, ya aliwam ni' di baholda, ya impattigmuy ulaymu! Ya gapu ta He"a ya anggay di nanginnilah nomnom di tagu at He"ay okod an mangiballoh hinan inat di hinohha,

40 ta way atondan mangita'ot ay He"a eten gutud di atagudah nan nunhituwandah nan lutan indatmuh din o'ommodmi!

41 Gulat ta nan bunag an nalpuh nan adagwin babluy an agguy nihakup ay da'min holag Israel di umalin mundayaw ay He"a an mangibagah nan anabagtum

42 an dumalat di nangngolandah nan nundongol an ngadanmu ya nan nidugah an abalinam an umipanoh'ah inatmuh nan tatagum, ya wa ay ta munluwaluda ta ihagangdan ten Timplu

43 ya donglom ni' hinad abuniyan an wadam di luwaluda, ya inabulutmu ni' nan ibagadan He"a! Ta way aton nan tataguh tun lutan manginnilan He"a, ta unudon da'a an umat ay da'min tatagum an holag Israel, ya ta innilaonda nan aat ten Timplun impiyamma' ta hiyay pundayawan ay He"a.

44 Ya gulat ta mandalom nan tatagum an umuy mi'gubat hinan buhulda ta munluwaludan He"a an ihagangdan ten babluy an pinilim ya nan Timplun impiyamma' hi pundayawan ay He"a

45 ya donglom ni' hinad abuniyan nan luwaluda ta ipa'annungmun aton nan penhoddan ipa'at ay He"a ta pangabakom dida!

46 Ya gulat ta numbaholdan He"a ti unda tagu ya anggay ta hiyay dumalat hi bumungtam ay dida, ya impa'abakmu didah nan binuhulda, ya gulat goh ta ayda balud ta iyuyda didah nan udum an babluy an adagwi unu neheggon,

47 ya gulat ta nan wadandah nan lugal an nabaludanda ta mun'innomnomda, ya inhamaddan mangitutuyuh nan numbaholandan He"an alyonday, Immannung an numbahol ami an nibahhaw di inatmin nun'appuhi! At donglom ni' ahan di luwaluda, Apo Dios!

48 Ya gulat ta mumbangngadda ta He"ay haggungondah unudonda ta ihagangdah nan lutan din indatmuh din o'ommodda, ya nunluwaluda ta

ihagangda goh hinan babluy an din pinilim ya nan Timplun impiyamma' hi pundayawan ay He"a
49 ya donglom ni' hinad abuniyan an wadam nan luwaluda! Donglom ni' hinad abuniyan an nunhituwam ta badangam dida!
50 Ya aliwam ni' di numbaholan nan tatagum hinan nangatandah nan nappuhin adim pohdon, ya aliwam ni' an amin nan nungngohoyandan He"a! Ya lumanom ni' di nomnom nan binuhulda ta ipattigday homo'dah nan nabalud an tatagum
51 an dida ya tatagum an hakupmu ti He"ay nangekak ay didah ad Egypt an babluy an umat hi apuy an mangipabalah gumo'.
52 He"a an nabagbagtun Dios ya maphod unmu hom'on nan tatagum an holag Israel, ya hom'ona' goh an alida, ya donglom ni' ahan di luwalumih nan pumbaganmin He"ah badang.
53 Ya an amin di tataguh tun alutaluta ya da'mi pinilim hi tatagum an hiyah ne din inalim hidin hopapnan Moses an baalmuh din nangekakam hidin o'ommodmih ad Egypt."

Hay Nalpahan di Luwalun Solomon

54 At lempah Solomon nan nunluwaluanah ni'hapitanan Apo Dios, ya timma'dog hinan hinagang di pun'onngan hidin nunhippiana, ya inta'nangnay ngamaynah ad abuniyan.
55 Ya init'u'nan nangalin Apo Dios ta wagahana nan na'amung an holag Israel, an inalinay,
56 "Madayaw hi Apo Dios an nangidat hi lenggop nan tatagunan holag Israel an hiyah ne din intulagna tuwalih din hopapna! Impa'annungnan amin din intulagnan Moses an baalna ta nagtud mahkay!
57 Hene ni' ta nan Ap'apun Dios tu'u ya gun ditu'u badangan an umat hidin o'ommod tu'u an binadangana dida, ya hene ni' ta adi ditu'u inganuy ay Hiya!
58 Ya maphod un ditu'u ituduwan ta Hiyay unudon tu'u, ta an amin di aton tu'u ya miyunnud hinan pohdona, ya ta adi tu'u al'alliwan nan intuguna ya nan Uldina an din inyuldinah din o'ommod tu'uh din penghana!
59 Maphod ni' un gun nomnomon Apo Dios an dayawon tu'uy inluwalu' ay Hiya, ya adina al'alliwan, ya maphod ni' unna inaynayun di homo'na ay da'yun i'ibba' an holag Israel ya ha"in an aliyu ta gunna idat di mahapul tu'uh abigabigat,
60 ya ta panginnilaan an amin nan tataguh tun lutan hi Apo Dios di immannung an dayawon, ya mi'id udumna!
61 At hay maphod hi aton tu'un tataguna ya ihamad tu'uy pangulug tu'u, ya endenol tu'uh nan Ap'apu tu'un Dios an amin nan Uldina ya nan Tuguna an umat hinan aton tu'ud ugwan an algaw."

Hay Nidawatan nan Timplu
(II Chron. 7:1-10)

62 At nan Alin hi Solomon ya an amin nan tatagun holag Israel an niddum ay hiya ya nun'onongdan Apo Dios.
63 Hi Solomon ya ene'nongnay Onong di Pi'lenggopan hi i'ibba ay Apo Dios an duwampulu ta duway libuh baka ya hinggahut ta han duwampuluy libuh kalnilu ya gandeng. At nan ali ya an amin nan tatagun holag Israel ya indawatda nan Timplun Apo Dios.
64 Ya henen algaw ya indawat nan ali nan gettaw di Timplun Apo Dios ti it'ittang nan niyamman gambang an pun'onngan, at adi umdah ihinan an amin nan me'nong. Ya hidi ya ene'nongnay animal hi Onong an Moghob an

adi mabu'lih nan pun'onngan, ya nan Onong an Ma'an, ya nan taban nan Onong di Pi'lenggopan.

65 At henen gutud ya numbehta da Solomon ya an amin nan tatagun holag Israel an din niddum ay hiya, ya nidugah ti do'ol ahan di na'amung an mete"ah nan bihhang ad Lebo Hamath ta engganah nan ginnaw ad Egypt. Ya himpulu ta opat di algaw hi nun'am'amlongandah nan wadan di hinagang Apo Dios an dayawon tu'u.

66 Ya heden miyapulu ta lemay algaw ya nun'ipa'anamut Solomon din tatagu. Ya winagahandah Solomon ya unda mumpanga'anamut hi abungda, ya nun'am'amlongda, ya maphod di punnomnomandah nan mun'aphod an inat Apo Dios hinan baalnan hi David ya nan tatagunan holag Israel.

9

Hay Numpattigan Apo Dios ay Solomon
(II Chron. 7:11-22)

1 Lempah Solomon nan impiyammana an Timplun Apo Dios, ya nan abungna an ali, ya an amin nan ninomnomnah atona.*

2 Ya unat goh lempahna ya numpatigaw goh hi Apo Dios ay Solomon an pidwanah numpattiganan umat hidin numpattiganan hiyah ad Gibeon.†

3 Ya inalin Apo Dios ay hiyay,

"Dengngol'u din luwalum, at wagaha' nan Timplun impiyammam ta hiyay gunyu pundayawan ay Ha"in hi mi'id pogpogna ti hiyay pohpohdo' hi enggana.

4 Ya umat ay he"a an gulat ta Ha"in di itamuam an umat hidin inat amam an hi David ta nahamad di aatmu, ya nan immannung di atom ta unudom an amin nan intugun'un he"a, ya atom an amin nan Uldin'u

5 at Ha"in ya ipa'annung'u din intulag'un amam an hi David hidin nangalya' ay hiyah minaynayun an nan holagmuy gun mun'alih mangipapto' ad Israel.

6 Mu gulat ta he"a unu nan holagmu ya du'gona' ta adiyu unudon nan intugun'u ya nan Uldin an indat'un da'yu ta nan nat'on an madayaw di itamuanyuh dayawonyu

7 at ipakak'u nan tatagu' an holag Israel eten lutan indat'un da'yu, ya inganuy'uh ten Timplun indawatyun pundayawan nan tatagun Ha"in, at an amin nan tataguh nan abablubabluy ya pahalon da'yun tatagun holag Israel, ya inlayalayahandah umangunuh.

8 Ya heten Timplu ya mun'atpay nun'ataponan hi batu, at mun'apa"i, at an amin nan mange'wan maluh ya umogyatda, ya manoh'ada, at alyonday, Anaad ta umat hinay inat Apo Dios eten babluy ya heten Timplu?

9 At nan tatagu ya alyonday, Oo ti dida ya din'ugdah Apo Dios an dinayawdah din hopapna an Hiyay nangekak hidin o'ommoddah ad Egypt, ta nan nat'on an madayaw di dinayawda, at hiyay dimmalat hi nangidatan Apo Dios hinan nidugah an punligatanda!"

Hay Nuntulagan da Solomon hinan Alin hi Hiram
(II Chron. 8:1-2)

10 Ya heden angunuh di duwampuluy tawon hi nun'lopahan Solomon hinan impiyammana an duwan o"ongol an abung an nan Timplun Apo Dios ya nan palasyu

* **9:1** Mid mapto' ya na'at hidin 946 B.C. † **9:2** I Ki. 3:4-15.

11 ya nan Alin hi Solomon ya indatnay duwampulun babluy hi ad Galilee
ay Hiram an alid Tyre ti hi Hiram di nangidat an amin ay hiyah nan ayiw
an cedar, ya bolbol, ya nan balitu' an penhodna.
12 Ya immuy hi Hiram ta hinamadna din babluy an indat Solomon ay hiya.
Ya unat goh hinamadnan tinnig ya agguyna penhod.
13 Ya inalinan Solomon di, “Agi', anaad ta umat hituy aat hatun babluy
an indatmun ha"in?” At hiyaat unna nginadnan henen abablubabluy ta ad
Kabul,‡ at hiyay ngadanah engganad ugwan.§
14 Hi Hiram ya impiyuynan Solomon di opat di libu ta han nahiyam di
kilun balitu'.

Nan Udumnan Impiyamman Solomon (II Chron. 8:3-18)

15 Nan Alin hi Solomon ya inatna din mahapul hi atonan tamuh
nangipiyammanah nan Timplu ya nan palasyu, ya impiyammana goh nan
natpeng an ha'dol nan babluy, ya impaphodna nan hamintun allup nan
babluy ad Jerusalem, ya impaphodna goh nan babluy ad Hazor, ya ad
Megiddo, ya ad Gezer.
16 Ya nan tindalun nan alid Egypt an hi Pharaoh ya ginubatda nan babluy
ad Gezer, ya nunggohobda nan a'abu'abung, ya numpatoyda nan iCanaan
an numpunhituh di ta nan ali ya indatnah nan babain inyimbaluynan ina-
hawan nan Alin hi Solomon ta hiyay panginomnomanah nan nangahawaan
nan imbaluyna.
17 At henen babluy ad Gezer ya impipaphod goh Solomon. Ya wada goh
di babluy an impipaphodna an nan ampan ad Beth Horon,
18 ya ad Ba'alath, ya ad Tadmor an wah nan mapulun hinan hinakup di
holag Judah,
19 ya an amin nan babluy an hinakup di pumpapto'an Solomon, ya an
amin nan babluy an ihinan di kalesan punluganan di mi'gubat, ya nan
babluy an ihinan nan linala'in nun'ala'eng an muntakay hi kabayu, ya an
amin nan way penhod Solomon an ipaphod ad Jerusalem, ya ad Lebanon,
ya nan udumnan lugal hinan pumpapto'ana.
20 Ya an amin din tatagun na'angang an din agguy pinatoy nan holag Israel
an ohah nan himpampun an holag Amor, ya holag Heth, ya holag Periz,
ya nan holag Hiv, ya nan iJebus, (ya ma'innila an didan amin ya bo'onda
Hudyu*),
21 ya din holagda an nihukat ay didah nan lutan din agguy pinatoy nan
holag Israel ya dida hanay numbalinon Solomon hi baal ta diday mapilit an
puntamuona, ya nitutuluy hi engganad ugwan.
22 Mu nan tatagun holag Israel tuwali ya mi'id ah numbalinon Solomon
hi baal an diday nuntindalu, ya diday numpun'ap'apu, ya diday mum-
manmandal, ya diday ap'apun nan tindalu, ya diday mummanmandal
hinan mumpunlugan hinan kalesan punluganan di mi'buhul, ya diday
mummanmandal hinan nun'ala'eng an muntakay hinan kabayu.
23 Hiya hatuy mumpangipangpanguluh nan puntamuon Solomon an hay
uyapda ya lemay gahut ya han nalemada ta diday mangitnud hinan tatagun
mangiyuy hinan puntamuanda, ya enetlodda didah nan tamuda.

---

‡ **9:13** Hay pohdonan ibaga ya *mid hulbina.* § **9:13** Hay nitudo' hinan II Chron. 8:1-2 ya nan Alin hi Hiram di nangidat ay Alin hi Solomon hinan abablubabluy ya bo'on nan Alin hi Solomon di nangidat ay hiya. Mu hay na'at ya nahhun nan Alin hi Solomon an nangidat ay hiya, ya gapu ta agguyna penhod at hiyaat unna imbangngad ay Solomon ta bagina goh. * **9:20** Hiyah ne ma'alih Hentil.

24 Ya unat goh nunti'id din babain imbaluy din alid Egypt an nalpuh
nan Babluy David ta immuy hidin impiyamman Solomon hi ihinanah nan
palasyu ya hi Solomon ya impiyammanay natpeng hi ha'dol nan babluy.
25 Ya hi Solomon ya mumpitluh nan hintawon† an mun'onong hinan
Onong an Moghob ya nan Onong di Pi'lenggopan hi i'ibba ay Apo Dios hidin
pun'onngan an din impiyammanah pun'onngan ay Apo Dios, ya gunna goh
gohbon nan incense an maphod di hunghungnah e'nongnan Apo Dios, at
inatnan amin din inyuldin Apo Dios hi atonah nan Timplu.
26 Ya impiyamman goh Solomon di do'ol an pupul hi ad Ezion Geber an
neheggon ad Elath hi ad Edom hinan pingit di Mumbolah an Baybay.‡
27 Ya hi Hiram ya hennagna din tatagunan din nangipa'enghan munta-
muh nan pupul ta umuyda bumadang hinan tatagun Solomon.
28 At nunlugandah nan pupul ta immuydah ad Ophir.§ Ya unat goh
numbangngadda ya waday innaldah balitu' an himpulu ta onom di libuy
kilu, ya indatdah nan Alin hi Solomon.

10

Nan Numbihhitaan nan Queen ad Sheba ay Solomon
(II Chron. 9:1-12)

1 Ya unat goh dengngol nan queen ad Sheba* nan nundongol an aat
Solomon ya nan nahamad an pangunudanan Apo Dios ya immuy ad
Jerusalem ta padahonan ibaga nan na'alligat an mipatbal ay hiya.
2 At nidatong ad Jerusalem an didan amin hidin do'ol an tagalana ya
din do'ol an kamilun nangitakayandah din bangbanglu, ya din udumnan
gina'u an balitu', ya nan nanginan batu. Ya unat goh immuy ay Solomon ya
inhanhanan amin din ninomnomna.
3 Ya madadawoh di inat Solomon an nambal hidin impatbalna an mi'id
ah ohah agguyna imbaag hinan babai.
4 Ya unat goh ininnilan den ap'apud Sheba an amin nan aat di ananom-
noman Solomon ya manoh'a, ya ma'annoh'a goh ti nan aat di palasyun
impiyammana,
5 ya nan ma'an an nidadaan hinan lamehaana, ya nan umbunan nan
u'upihyalna, ya hay aat di pangipapto' nan baalnan magayad di lubungdan
inggina'uda, ya nan aton di munhowo' an mangiwanah hinan bayah, ya nan
onong an gunna e'nong ay Apo Dios hinan Timplun impiyammana.
6 Ya inalin nan babain ap'apuh nan Alin hi Solomon di, “Nan inulguddah
aatmu ya nan la'engmun dengngol'uh nan babluymi ya immannung!
7 Mu agguy'u kinulug din inulgudda, mu ten immalia' ta hinamad'un
nannig ya immannung! Mu agguy'u dengngol di ta"on un godwah nan
la'engmu ya nan nidugah an inadangyanmu ya adagwi ahan nan inulgud-
dan dengngol'u!
8 At mundenol nin nan tatagum ya ta"on nan u'upihyalmun mimiddum
ay he"an mundongol hinan anala'engmu!

---

† **9:25** Inatna nin hidin gutud di tulun nidugah an behtadad Israel: (1) hi kada bulan an Abib (March-April) ya waday Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana (Abib 14), ya Behtan di Tinapay an Agguy Nabino'bo'an (Abib 15-21), ya Behtah nan Boto' (Abib 16), ya (2) hinan abulabulan an Sivan (May-June) ya waday Behtan di aDumiduminggu, ya (3) hinan abulabulan an Tishri/Ethanim ya waday Behtan di Talampet (Tishri/Ethnaim 1), ya Algaw hi Ahanian di Bahol (Tishri/Ethnaim 10), ya Behtan di A'ab'abbung (Tishri/Ethnaim 15-21), ya ohan nahamad an algaw an ngilin (Tishri/Ethnaim 22). ‡ **9:26** Unu Red Sea. § **9:28** Bahaom nan footnote di Gen. 10:29 ta innilaom di awadan ten babluy. * **10:1** Ad Yemen. Mu nan i'Ethiopia ad ugwan ya alyonday hiyah ne babluyda.

9 Ya madayaw hi Apo Dios an Diosmu ti impattignay homo'nan he"ah
namto'anan he"a ta he"ay mangipapto' hinan holag Israel! Ti hi Apo Dios ya
pa'appohpohdona nan holag Israel hi mi'id di pogpogna, ya Hiya ya pinili
da'a ta he"ay alih mangipanuh, ya nahamad di pumpapto'mu!"
10 At indatnah nan Alin hi Solomon din opat di libu ya han lemay
gahut di kilun balitu', ya nan do'ol ahan an bangbanglu, ya nan udumnan
nun'anginan batu. Ya henen nidugah an do'ol an bangbanglun indat nan
babain ap'apud Sheba ya mi'id ahan ah at hinah indatdah nan Alin hi
Solomon hidin hopapna.
11 Ya bo'on hene ya anggay hi nidat ay Solomon an wada goh din indat da
Hiram an din impiyuynah pupulnah ad Ophir† an balitu', ya indatana goh
hi ayiw an almug‡ ya ta"on nan nanginan batu.
12 At impiyamman Solomon nan ayiw an almug ta ha'dol nan Timplu
ya nan palasyu, ya impiyammana goh nan lyres ya alpa§ ta usalon nan
mungkanta. Ya mi'id di at hinah ado'ol di ayiw an almug hi nala'uan unu
nidat an nete"ah din hopapnah engganan nen gutudna.
13 Ya nan Alin hi Solomon ya indatnan amin din penhod nan babain
ap'apud Sheba an odowon, ya ma'lal goh an mangidat hinan udumnan
midat hinan nundongol an a'ap'apu. Ya unat goh nalpah ya impadehnan
numbangngad hinan babluyda an didan amin hidin baalna.

Nan Inadangyan Solomon
(II Chron. 1:14-17; 9:13-28)

14 Hay gun midat ay Solomon hi atawotawon ya duwampulu ta duway
libu ta han waluy gahut ya han napat ta tuluy kiluh balitu'.
15 Ya agguy niddum an ne'e'yap nan midat an malpuh nan buwit, ya
nan idat nan mumpungkumeldu, ya nan udumnan maganansah nan
mila'uh nan udumnan babluy, ya nan idat nan udumnan a'alid Arabia ya
gogobelnadol hinan provinciah nan abablubabluy an awadan nan holag
Israel.
16 Ya impiyamman nan Alin hi Solomon di duway gahut an dadamunah
hapiaw an namahmah an balitu', ya hay niyammah nan ohan hapiaw ya
tulu ya han godway kiluh nan balitu'.
17 Ya impiyammana goh di tuluy gahut hi i"itang an hapiaw, ya hinohhah
nan hapiaw ya niyamyud di oha ta han godway kiluh nan namahmah goh
an balitu'. Ya impihinanan amin din hapiaw hinan ongol an Palasyuna an
hay Ayiw an Nalpud Lebanon di Niyamma.
18 Ya impiyammana goh di ongol an umbunan di ali an na'al'altian hi
ivory,* ya inamyudandah nan namahmah an balitu'.
19 Ya hay aat nen umbunan di ali ya waday onom an agdan ya
un madatngan nan umbunan di ali, ya hay iyulhudan di bonog ya
napikpikuy utdu'na. Ya hinan numpinangngel di umbunan ya waday
duwah niyammah pangipattu'an hi ngamay, ya wada goh di umat hi layon
di tigawnan nedelloh.
20 Ya heden onom an agdan eden way umbunan ya waday niyamman
himpulu ta duwan umat hi layon an nun'ipata'dog hinan numpinangngel.
Ya heden umbunan ya mi'id ah nipaddunganah nan umbunan hinan udum
an pumpapto'an.

---

† **10:11** Bahaom nan footnote di Gen. 10:29 ta innilaom di awadan ten lugal. ‡ **10:11** Agguy tu'u inilay ngadan ten ayiw ad ugwan, mu waday mangali an hiya nin ya juniper. § **10:12** Nan ma'alih *lyre* ya nan it'ittang an alpa, ya nan ma'alih *alpa* ya ongol. * **10:18** Nan ivory ya hiyah ne ha'gud di elepante.

21 Ya an amin nan bahun nan Alin hi Solomon ya namahmah an balitu', ya balitu' goh an amin nan gina'un wah nan palasyuna an hay ngadana ya Palasyu an hay Ayiw an Nalpud Lebanon di Niyamma an mi'id ah gina'unah silver ti mi'id di balulna eden numpapto'ana.
22 Ya wada din pupul nan ali an mungkumildun umuy hi ad Tarshish, ya din baal Hiram di nangipapto' eden pupul. Ya un mamenghan hi tuluy tawon di pumbangngadan nan pupul an gunda iyanamut di balitu', ya silver, ya ivory, ya nan o"ongol ya i"itang an bullang.
23 At nidugah di inadangyan nan Alin hi Solomon ya nan ananomnomana ya un nan a'alih nan abablubabluy hitun luta.
24 Ya an amin nan a'alih alutaluta ya gunda umuy ay Solomon an mi'hapit ta donglonday aat di la'engnan indat Apo Dios ay hiya.
25 Ya atawotawon ya an amin nan a'ali ya waday gunda idat an adawna an silver, ya balitu', ya lubung, ya nan gina'un di mi'gubat, ya nan bangbanglun middum hi ma'an, ya nan kabayu, ya nan muls.†
26 Ya inamung Solomon din himpulu ta opat di gahut hinan kalesan punluganan di mi'buhul, ya himpulu ta duway libuh nan kabayun puntakayan di udumnan mi'buhul. Ya nan udum ya impihinanah nan wadanad Jerusalem, ya nan udumna ya hinan udumnan numbino'ob'on an babluy.
27 Ya hidin nun'aliana ya nan silver ya nunheglan do'ol ad Jerusalem an umat hi ado'ol di batuh di, ya do'ol goh di ayiw an cedar an umat hinan ado'ol di ayiw an sicamor an ma'alih fig an wah nan aluhadhad di dudunduntug.
28 Ya hay namla'an nan baal Solomon hi kabayuna ya nan nungkumeld-uandad Egypt ya ad Cilicia.
29 Ya nan punluganan di mi'buhul ya penla'dad Egypt an hay la'un di oha ya pituy kiluh nan silver, ya hay pola' di ohah nan kabayu ya hi'itangan duway kiluh balitu'. At nan baal Solomon an mungkumeldu ya inla'uda goh hinan a'alin di holag Heth ya nan a'alid Aram.‡

11

Hay Nan'ugan Solomon ay Apo Dios

1 Nan Alin hi Solomon ya do'ol di inamnawanah nan binabain nalpuh udumnan babluy an nan babain imbaluy Pharaoh, ya nan iMoab, ya nan holag Ammon, ya nan i'Edom, ya nan iSidon, ya nan binabain holag Heth.
2 Hiya ya inahawana dida an ta"on hi un inalin Apo Dios hinan tatagun holag Israel di, “Adi ayu ahan mi'yahawan dida ti atonyu ay ya la'tot ya diday dumalat hi pan'uganyun Ha"in.”* Mu hi Solomon ya inluludnan popohdona dida.
3 Hiya ya pituy gahut di immannung an a'ahawanan imbabaluy di a'ali, ya tuluy gahut di udum an a'ahawana,† at hanan a'ahawanay dimmalat hi

† **10:25** Nan ma'alih *muls* ya diday imbaluy nan buta'al an dongkih unda mipamayah nan babain kabayu. Inyadin Apo Dios heten pangat (Lev. 19:19). Ya nan muls ya adida abalinan an munholag ti bahigda. ‡ **10:29** Unu ad Syria. * **11:2** Ex. 34:15-16. † **11:3** Hidin penghana ya waday nun'abhiwan nan ma'alih *ahawa* hinan ma'alih *concubine* (unu *udum an ahawa*). Didan duwa ya legal an ahawa, mu nan nahhun ya ustun ahawa (ti nan imbabaluyda ya bonhonday banoh amada), ya nan ma'alih concubine ya hiyay miyadwan ahawa (ti nan imbabaluyda ya adi mipabnoh ay diday banoh amada). Nan ma'alih *kabit* ya bo'on ahan legal an ahawa, at nan imbabaluyda ya adi ahan mipabnoh ay diday banoh amada. Nan Alin hi Solomon ya 1,000 di legal an a'ahawana, mu nan 700 ay dida ya ustun ahawana, mu nan 300 ya diday ma'alih concubine an hiyanay udum an ahawana.

nan'ugan Apo Dios.‡
4 Ya unat goh nala'ay hi Solomon ya nan a'ahawanay nangitudun hiya ta
nan bululday dayawona ta omod unna aliwan di pangulugnan Apo Dios an
dayawona, an hiya ya adi umat hi pangulug amanan hi David.
5 Hi Solomon ya ni'dayaw ay Ashtoreth an babain bulul nan iSidon, ya
nundayaw goh ay Molek an na"appuhin umipabohol an bulul nan holag
Ammon.
6 At hi Solomon ya numbahol ay Apo Dios an agguyna ahan hinamad an
nangunud ay Apo Dios an adi umat ay amanan hi David.
7 Ya hinan duntug hi appit di buhu'an di algaw ad Jerusalem ya impiyam-
man Solomon di pundayawanda ay Chemosh an na"appuhin madayaw ad
Moab, ya impiyammanay pundayawan ay Molek an na"appuhin madayaw
ad Ammon.
8 At umat hinay inatna ta way nundayawan an amin nan a'ahawanan
nalpuh nan udumnan babluy, ya gunda gohbon nan incense, ya
nun'onongdah nan dayawonda.
9 At hi Apo Dios ya ma'abbungot ay Solomon ti hiya ya din'ugna Hiya
an Ap'apun Dios an dayawon nan holag Israel an din numpattig ay hiya
tuwalih numpidwa.§
10 Ya hi Apo Dios ya tinuguna an inalinay, “Mahapul ahan an adi'a
mundayaw hinan nat'on an madayaw,”* mu hi Solomon agguyna inunud
nan intugun Apo Dios.
11 At hi Apo Dios ya inalinan Solomon di, “Umat ay hinay aat di nom-
nommu an adim ipa'annung din intugun'u ya adim unudon din Uldin'u
at umannung an ano' di abalinam ya nan pumpapto'am ta idat'uh nan
baalmu!
12 Mu dumalat hi amam an hi David ya adi' aton ad ugwan an atagum an
hay pangata' hi pangaana' ya awni ta nan holagmun lala'i.
13 Ya ta"on ya adi' anon an amin nan pumpapto'ana, mu idat'un hiyay
ohah nan himpangapun dumalat hi David an baal'u ya dumalat goh ad
Jerusalem an hiyay pento"u.”

Nan Binuhul Solomon

14 Ya unat goh nalpah hene ya hi Apo Dios ya numbalinonah Hadad an
holag Edom hi buhul Solomon an hiya ya nalpuh nan holag di alid Edom.
15 Ya hidin hopapnah ni'gubatan da David ad Edom ya hi Joab an ap'apun
di tindalu ya immuy an numpangilubu' hidin udum an holag Israel an
nun'atoy hi nunggugubatanda ti dida ya numpatoydan amin di linala'ih ad
Edom.
16 Ya hi Joab ya an amin din holag Israel ya nihinadah dih onom di bulan
ta nangamung unda inamin an numpatoy di linala'ih ad Edom.†
17 Mu hi Hadad ya un mangmangngilog, ya limmayaw ta immuy ad Egypt
an didan amin hidin udumnan u'upihyal an din bimmadang ay amana.
18 At dida ya nala"uydah ad Midian ta immuydad Paran. Ya nun'ayagdah
nan linala'id Paran ta didan amin an immuy ad Egypt hinan Alin hi Pharaoh
ti hiyay nangidat ay Hadad hi abungna ya luta, ya indatana goh hiyah ma'an.
19 Ya hi Pharaoh ya ongol di pamhodnan Hadad, at impa'ahawana han
maphod an babain hi agin ahawana an nan Queen an hi Tahpenes.

---

‡ **11:3** Mattig an agguy inunud Solomon nan inyuldin Apo Dios hi aat nan a'ahawan di ali (Deut. 17:17). § **11:9** I Ki. 3:5-15; 9:2-9. * **11:10** I Ki. 9:6. † **11:16** II Sam. 8:13-14.

20 Ya hi agin Tahpenes ya nunholag ta lala'i, an hay ngadana ya hi
Genubath, ya enekkop Tahpenes ta ni'hinah abung han Alin hi Pharaoh ta
niddum hinan imbabaluy Pharaoh.
21 Mu unat goh dengngol Hadad hi ad Egypt an natoy da David ay
Joab an din ap'apun di tindalu ya inalinan Pharaoh di, “Iyabulutmu ni' ta
mumbangngada' hinan babluymi.”
22 Mu hi Pharaoh ya inalinan hiyay, “Hay ngadan di mahapulmuh mi'id
hitu ta anaad ta popohdom an mumbangngad hinan babluyyu?”
Ya tembalnan inalinay, “Mi'id! Mu ta"on ya inyabulutmu ta umuya'.”
23 Ya hi Apo Dios ya inudmanay mi'buhul ay Solomon an hi Rezon an hina'
Eliada an din nakak hinan ap'apunan hi Hadadezer an alid Zobah.
24 Hiya ya inamungna nan udumnan tatagu ta hiyay numbalin hi ap'apun
din do'ol an adi mangngol hidin nalpahan di nangabakan da David ad
Zobah, at dida ya immuydad Damascus ta ni'hitudah di, at pinilida hiya ta
hiyay alid Damascus.
25 Hi Rezon di buhul nan holag Israel eden gutud di atagun Solomon, ya
nat'on din na"appuhin inat Hadad. Ya hi Rezon ya binuhulna nan holag
Israel, ya hiyay numpapto' ad Aram.

Hay Ni'tulagan Apo Dios ay Jeroboam

26 Ya hi Jeroboam‡ an hina' Nebat di ohah mi'buhul ay Solomon, mu hiyay
ohah nan u'upihyal Solomon an nalpuh nan himpampun an holag Ephraim
an nalpud Zeredah, ya hi inana ya umu'utun an hay ngadana ya hi Zeruah.
27 Ya manu ay buhulonda nan ali ti hi Solomon ya impiyammanay ha'dol
an natpeng, ya tinababna ta pinaphodna nan allup di babluy amanan hi
David.
28 Ya un mangmangngilog hi Jeroboam, mu waday abalinana. Ya unat
goh ininnilan Solomon di amahlunan mangat hinan tamuna at pento'na ta
hiyay mangipapto' an amin hinan mipilit an tamun nan holag Joseph.
29 Ya nihippul hidin bimmuhu'an Jeroboam hi ad Jerusalem, ya hi Abijah
an propetad Shiloh ya dinamuna hiyah nan dalan, ya hiya ya balbaluy
lubungna. Danen duwa ya mi'id ah ibbada.
30 At hi Abijah ya linuh'upna din balun inggina'una, ya henekhekna ta
nunhimpuluwona ta duwa.
31 Ya inalinan Jeroboam di, “Alam nan himpulun hekhek ta bagim ti inalin
nan Ap'apun Dios nan holag Israel di, Pa"io' nan pumpapto'an Solomon ta
idat'un he"a nan himpulun himpangapu.§
32 Mu un ohah nan himpangapuy* idat'uh bagina an dumalat nan baal'un
hi David ya dumalat goh ad Jerusalem an babluy hi pento"uh an amin hinan
ahimpahimpangapun holag Israel.
33 Ya manu ay ato' hana ti unna' inaliwan ay Solomon ti nundayaw ay
Ashtoreth an babain bulul nan iSidon, ya hi Chemosh an bulul nan iMoab,
ya hi Molek an bulul nan holag Ammon an agguya' inunud ay hiya ya ta"on
nan Tugun'u ta nan nappuhin adi' pohdon di pohpohdonan adi umat ay
amanan hi David.

---

‡ **11:26** Duway pohdonan ibaga ti nan oha ya *mi'laban nan tatagu*, ya nan oha ya *dumo'ol nan tatagu*.

§ **11:31** Hay ngadanda ya nan holag Asher, ya hi Naphtali, ya hi Zebulun, ya hi Issachar, ya hi Ephraim, ya hi Manasseh, ya hi Benjamin, ya hi Gad, ya hi Reuben, ya hi Dan. * **11:32** Ta"on unna inali an ohan himpangapu mu duwada damdama ti nan holag Simeon ya niddumdah nan babluy di holag Judah, at paddungnay nunlammungda ta ohadan himpangapu. Ya gapu ta nan himpangapu an Levi ya nun'iwa'atdah ablublubabluy an hakupdan holag Israel an mid di ustuh lugalda at agguyda ni'bilang hinan himpulu unu ohan pangapu.

34 Mu adi' anon an amin nan pumpapto'anana. Ya pumpapto'o' hiyah nan
gutud di atagunah engganah un matoy an dumalat hi David an baal'u an
hiyay pento"uh nangunud hinan Tugun'u ya nan Uldin'u.
35 Mu adi' ipaboltan hinan imbaluy Solomon ta hiyay mun'ali ta he"ay
mun'alih nan himpulun himpangapu.
36 Idat'uy ohah nan himpangapuh nan imbaluy Solomon ta adi mapogpog
nan holag David an baal'un manginaynayun an mumpapto' hidih ad
Jerusalem an babluy an pinili' hi pundayawan nan tatagun Ha"in.
37 Ya punhaado' he"a, Jeroboam, ta ipapto'mun amin nan babluy an
pohdom, ya he"ay alih mangipapto' hinan holag Israel.
38 Ya gulat ta unudona' ta atom an amin nan Tugun'un he"a, ya gulat goh
ta Ha"in di unudom, ya nan makulug di atom, ya inunudmun amin nan
Uldin'u ya nan intugun'un umat hi inat David an baal'u at mimidduma' ta
badanga' he"a. Ya pumbalino' he"ah alin nan i'ibbam an holag Israel, ya
nan holagmuy manginaynayun an mun'ali ta engganan umat ay David.
39 Ya moltao' nan holag di a'apun David an dumalat di numbaholan
Solomon, mu adi minaynayun di amoltaanda."
40 Ya hi Solomon ya penhodnan patayon hi Jeroboam, mu hi Jeroboam
ya nunligud, ya limmayaw ta immuy ad Egypt hinan Alin hi Shishak† ta
nihihinnah di ta nangamung un natoy hi Solomon.

Hay Natayan Solomon
(II Chron. 9:29-31)

41 Ya nan udumnan na'na'at hidin atagun Solomon, ya an amin nan
inatna, ya la'engna ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di
Ina'inat Solomon.
42 Ya hay gutud di numpapto'anad Jerusalem ya an amin hinan babluy
nan holag Israel ya napat di tawon.
43 Ya natoy hi Solomon,‡ at nilubu' hinan Babluy David an hi amana, at
nan imbaluynan hi Rehoboam di nihukat ay hiyan nun'ali.

12

Hay Nagodwaan nan Babluy
(II Chron. 10:1—11:4)

1 Hi Rehoboam ya immuy ad Shechem ta hidiy na'amungan nan holag
Israel, at punhaadonda hiyah ali.*
2 Ya hi Jeroboam an hina' Nebat ya wagwah did Egypt an nangihi'uganah
din pamatayan nan Alin hi Solomon ay hiya. Ya unat goh dengngolnay
nun'alian Rehoboam ya nakak hidid Egypt ta immanamut hi awadan nan
i'ibbanan holag Israel.
3 At nan holag Israel ya impa'ayagdah Jeroboam ta immuydan Rehoboam,
ya inalidan hiyay,
4 "Hi amam an hi Solomon ya nunholtapon da'mih din numpapto'ana
an paddungnay unna impapi'ug nan madamot ay da'mi! Mu gulat ta
manghanom di atom an mangetlod ay da'mih nan tamu ta adi umat hinan
inat amam, ya gulat goh ta manghanom di ibagam hi buwitmi at umannung
an he"ay manginaynayun hi ap'apumih itamuanmi."
5 Ya tembal Rehoboam an inalinan diday, "Mun'akak ayu ta awni ta maluh
di tuluy algaw ya un ayu mumbangngad hituh tun wada' ta pa'annomnomo'
di pambal'u." At nun'akakdan amin din tatagu.

---

† **11:40** Hay nun'alianad Egypt ya hidin 945-924 B.C. ‡ **11:43** Natoy hidin 930 B.C. * **12:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 930-913 B.C.

6 At nan Alin hi Rehoboam ya immuy an ni'hapihapit hidin mina'ma"ilog
an din gun bimmadang ay amanan hi Solomon hidin gutud di ataguna, ya
inalinay, “Hay maphod hi ituduyuh pambal'uh nan tatagu?”

7 Ya inalidan hiyay, “Gulat ta pohdom an itamuan danen tatagu ya
abulutom henen ibagada at he"ay itamuandah enggana.”

8 Mu hi Rehoboam ya agguyna penhod din intudun nan nun'ala'ay, at
immuy hidin linala'in ungungan din papaddungna an baalna,†
9 ya inalinan diday, “Hay inilayuh maphod hi ituduyuh aton hi pambal
hinan tataguh nan inalida ti inalidan ha"in di, Adi' idugah an paligaton
dida?”

10 Ya din ungungan linala'in papaddungna ya inalidan hiyay, “Hay
pambalmun dida ya alyom di, Tun ek'ekengngan'u ya ong'ongngol ya un
nan gitang ama!‡
11 Ya gulat ta nidugah di nangipaligligatan aman da'yu at iyal'allanay
pangipaligligata' ay da'yu! Ya gulat ta hinaplat da'yun hiya mu ad ugwan
ya nan napagatan di panaplat'un da'yu!”

12 Ya unat goh naluh di tuluy algaw ya hi Jeroboam ya an amin nan tatagu
ya immuydan Rehoboam an inunudday inalinan dida.
13 Ya nan ali ya na"appuhiy nambalnah din inalin nan tatagun mipoleto'
hi inga ti agguyna penhod nan intudun di mina'ma"ilog ay hiya.
14 Hiya ya inunudna nan intudun di ungunga, ya inalinay, “Gulat ta
nidugah di nangipaligligatan aman da'yu ya iyal'allanay pangipaligligata'
ay da'yu! Ya gulat ta hinuplit da'yun hiya mu ha"in ya hay nun'apagatan di
panuplit'un da'yu!”
15 At nan ali ya agguyna inunud din inalin nan tatagu ta omod un
hiyay dimmalat hi adida pamhodan ay hiya. Mu hi Apo Dios di nangat ta
mipa'annung din intulagnan Jeroboam an hina' Nebat an din inalinah nan
propetad Shiloh an hi Abijah.§

16 Ya unat goh ininnilan an amin nan holag Israel an nan ali ya adina
donglon di alyonda at tembalda nan inalin den ali, ya inaliday,
“Undan way banoh tu'uh nalpun David?
Ditu'u ya mi'id di banoh tu'uh nalpuh nan inyimbaluy Jesse!
At mumpanga'anamut tu'un holag Israel,
at ad ugwan ya okod ayun holag David!”

At nun'akak nan holag Israel ta numpapanguydah nan a'abungda.
17 Mu nan tatagun holag Israel an numpunpi'hituh nan i'ibbadan holag
Judah ya nunnanong an hi Rehoboam di mangipapto' ay dida.

18 Ya nan Alin hi Rehoboam ya hennagnah Adoniram an mangipapto'
hinan mapilit an muntamu* ta umuyna tigon dida, mu an amin din tatagun
holag Israel ya nundotnayda hiyah batu ta nangamung un natoy. Ya
dimmalat henen inatda ya nunnaudon han Alin hi Rehoboam an numpangi-
dadaan hinan kalesan punluganan di mi'buhul, ya nunlugan, ya nunligud
an nakak ad Jerusalem.

---

† **12:8** Mu bo'on ungah Rehoboam ti napat ta han ohay tawona (I Ki. 14:21). ‡ **12:10** Hay pohdon ten proverb an ibaga ya didana ahan nan mid olognan alimatung hinan odol Rehoboam ya mabi'bi'ah ya un nan ma'abbi'ah an alimatung hinan odol amana. § **12:15** I Ki. 11:29-31. * **12:18** Hiyah ne goh din tamunah din amatagun da David (II Sam. 20:24) ay Solomon (I Ki. 4:6; 5:14).

19 At mete"an deh engganad ugwan ya ngohoyon nan holag Israel an
bimmabluy hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an adida
pohdon an mun'alin dida nan holag David.†
20 Ya unat goh dengngol an amin nan holag Israel an numbangngad hi
Jeroboam an nalpud Egypt ya nunhonagdah umuy mangayag ay hiya ta
middum hinan na'amung ta mi'miting, at pento'da ta hiyay alin an amin
ad Israel.‡ Ammuna nan iJudah di nunnanannong an nan holag David di
alida.
21 Ya unat goh nidatong hi Rehoboam hi ad Jerusalem ya inamungnay
udumnah nan linala'in holag Judah ya nan holag Benjamin,§ ya hay uyapda
ya hinggahut ta han nawaluy libuh din napilin nun'ala'eng an mi'gubat. Ti
hay ninomnomna ya umuyna gubaton daden bimmabluy hi appit hi iggid
hi un hagangon di buhu'an di algaw ta hiyay mun'alin dida.
22 Mu hi Apo Dios ya inalinan Shemaiah an propeta
23 ta umuy ay da Rehoboam an hina' Solomon an alid Judah, ya an amin
nan holag Judah, ya nan holag Benjamin, ya an amin hinan udumnan tatagu
24 ta alyonay, “Inalin Apo Dios ay da'yuy, Adiyu umuy gubaton nan
tutulangyun holag Israel! Un ayuat mumpanga'anamut an amin ti manu
ya un Ha"in di nangat eten na'at.” At inununda nan hinapit Apo Dios, at
numpanga'anamutda goh an hiyah ne inalin nan Hapit Apo Dios.

Hay Nan'ugan Jeroboam ay Apo Dios

25 Ya hi Jeroboam ya impipaphodnan linuhud ad Shechem hinan dudun-
duntug ad Ephraim ta nunhitudah dih na'amtang. Ya palpaliwan ya nakak
ta immuyna impipaphod nan allup an hanin di Peniel.
26 Ya inalin Jeroboam hi nomnomnay, “Mid mapto' ya mibangngad ad
ugwan nan pumpapto'a' hinan holag David!
27 Ya gulat ta daten tatagu' ya nomnomonda ta umuyda mun'onong hinan
Timplun Apo Dios hi ad Jerusalem at umannung an maluman di aatda, at
bangngadonda goh nan apudan hi Rehoboam an alid Judah! At umannung
an patayona' ay dida, ya nilammungdan Rehoboam an alid Judah!”
28 Ya unat goh nalpah di nangadalanah nan aat di ma'at ya nuntanag
hinan balitu' ta impiyammanay duwah bulul an umat hi baka. Ya inalinah
nan tatagu di, “Naligat hi un ayu gun umuy ad Jerusalem an mundayaw.
Da'yun tatagun holag Israel, wah tuy dayawonyu an hiyay nangekak hidin
o'ommodyuh ad Egypt!”
29 At hiya ya inhinana nan ohan umat hi bakan balitu' hi ad Bethel,* ya
nan oha ya inhinanah ad Dan.
30 Ya henen na'at ya hiyay numbaholan nan tataguh nundayawandah nan
bulul, ya ta"on un adagwid Dan mu immuyda damdaman nundayaw hidi.
31 Ya nun'ipiyammanan enepong hinan atata'nang an lugal di pun'onngan
di bulul, ya numpilih nan do'ol an tataguh mumbalin hi papadi an bo'on nan
nalpuh holag Levi.

Hay Apahiwan nan Nundayawandad Bethel

† **12:19** Na'at heneh din 930 B.C. ta nan pumpapto'an hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ya ma'alih ad *Israel* (at hihidya nan dadan an ngadan di pumpapto'an) ya nan pumpapto'an hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya ma'alih ad *Judah*. ‡ **12:20** Hay nun'alianad Israel ya hidin 930-909 B.C. Ya gapu ta duwadan nun'alid Israel an nungngadan hi Jeroboam at hiyay ma'alih Jeroboam *I.* § **12:21** Awniat middum nan holag Benjamin ay Jeroboam I ti immannung an niddum nan holag Benjamin hinan himpulu (I Ki. 11:31). * **12:29** Adi adagwih ten babluy hi ad Jerusalem ti un himpulu ta hiyam an kilomitluy inadagwina.

32 Ya hi Jeroboam ya pinilina an waday behtah nan himpulu ta lemay
algaw hinan miyawalun bulan† ta miyengngoh hinan behtah ad Judah.‡
At indadaanay Onong an Moghob hi me'nong hinan impiyammanan
pun'onngan hinan inyammanan bulul an umat hi bakan balitu' hidid
Bethel, ya inyuynah ad Bethel din papadih nan wadan di pundayawan an
impiyammana.
33 Heden gutud di miyapulu ta lemay algaw an miyawalun bulan an
pento'na ya nakak ta immuy hidid Bethel an nun'onong hinan pun'onngan
an impiyammanah di ta pun'an'anlaan nan holag Israel hinan behtan
pinilina.

13

Nan Nahamad an Tagun Apo Dios an Nalpud Judah

1 Dumalat hi Apo Dios ya immuy hi ad Bethel nan ohah din propetan
nalpud Judah. Ya unat goh dimmatong hidi ya wah dih Jeroboam an
timmata'dog hinan pun'onngan an mun'onong.
2 At inunud nan propeta din inalin Apo Dios ay hiyah atona, at enlotnan
himmapit an inalinay, “He"an pun'onngan ya umat hituy inalin Apo Dios
ay he"a! Waday mitungaw hi malpuh holag David an hay ngadana ya hi
Josiah,* ya hiya ya e'nongnah tu nan papadin umunud ay he"an immalih tu
an mun'onong! Ya hitu goh di panghobandah nan tungal di tatagu!”
3 Ya hede goh damdaman algaw ya inalin goh din propetay, “Mapa"i an
magodwa tun pun'onngan ta mun'iwa'at an mun'itapal nan dapul! At hiyah
ne mahkay di pangimmatunanyun hi Apo Dios di nangalin te!”†
4 Ya unat goh dengngol nan ali din nangalin han propeta ya bimmungot,
at lodngona hiya, ya immandalnan alyonay, “Dapoponyuh ten tagu!” Ya
nonong ede ya immodhol din neneldong an ngamay nan ali an adi mayu'u.
5 Ya himbumagga ya nanga' din pun'onngan, at nun'iwa'at nan dapul
hinan luta an hiyah ne nipa'annungan din inalin nan propeta an pangim-
matunan an hi Apo Dios di nangalin ne han ma'at.
6 Ya nan Alin hi Jeroboam ya inalinah nan propeta di, “Igohgohana' ni'
ta iluwaluana' hinan Ap'apun Diosmu ta al'alu'om Hiya ta iyadaogna tun
ngamay'u!” At inluwalunan Apo Dios, ya immadaog din ngamay den ali ta
numbangngad an mayu'u mahkay an umat hidin aatnah hopapna tuwali.
7 Ya inalin han alih nan propetay, “Mi'yali'an ha"in hi abungmi ta umuyta
mangan, ya ta idat'uy adawmu.”
8 Ya tembalna, ya inalinah nan Alin hi Jeroboam di, “Ta"on unmu idat di
godwah nan gina'um an wah nan abungmun ali ya adia' damdama mi'yalin
he"a! Ya adi' goh pohdon an mangan unu uminum eten babluy
9 ti pinadanana' ay Apo Dios an inalinay, He"a ya mahapul ahan an adim
onon, ya adim goh inumon nan logom, ya adim bangngadon nan dalan an
enengwam an immuy!” Hiyah ne inalin nan propeta.
10 At nakak din propeta an ene'wanah nan ohan dalan ta agguyna
binangngad din nange'wanah immayanad Bethel.

---

† **12:32** Unu Bul/Marcheshvan (October-November) 15. ‡ **12:32** Mu mid di behtadad Judah eden bulan ti nalpah din Behtan di A'ab'abbung hidin miyapitun bulan an Tishri/Ethanim. * **13:2** Hay nun'alian Josiah hi ad Judah ya hidin 640-609 B.C., ya hay nun'alianad Jeroboam I ad Israel eden timpu ya hidin 930-909 B.C. At gulat ta 930 B.C. eden himmapitan nan propeta at 930-640=290 an tawon ya un mipa'annung heten intulagna! † **13:3** Nipa'annung hi II Ki. 23:15-16.

11 Ya heden gutud ya wada han ma'ma"ilog an propetan ni'hitud Bethel. Ya immuy ay hiya nan linala'in imbabaluyna, ya imbaagnan amin din inat den ohan propetah ad Bethel, ya imbaagda goh din inalinah nan ali.

12 Ya inalin amadan diday, “Hay wadan di dalan hi nange'wana?” Ya intudun nan imbabaluynay nange'wan den ohan propetan nalpud Judah.

13 Ya inalinah nan linala'in imbabaluynay, “Ap'apanyu nan dongkih puntakaya'!” At inatda din inalina, at nuntakay.

14 Ya pindugna ta unudona din propeta. Ya inah'upanan inu'umbun hidin puun di ayiw an oak, ya inalinan hiyay, “He"a dan nan inalida an propetan nalpud Judah?”

Ya inalinay, “Oo, ha"in.”

15 At inalinan hiyay, “Mitnud'an ha"in ta me"an'ah abungmi!”

16 Ya tembalna an inalinay, “Adia' mi'bangngad ay he"ah abungyu, ya adia' me"an unu mi'yinum ay he"an ten babluy!

17 Ti pinadanana' ay Apo Dios an inalinay, Adi'a ahan me"an, ya adi'a goh mi'yinum hidi, ya adim goh bangngadon nan dalan an enengwam.”

18 Ya inalin nan nala'ay an propetan hiyay, “Ha"in goh di ohan propetan umat ay he"a, ya nan anghel ya himmapit ay ha"in an inalinay, Hay inalin Apo Dios ya inalinay, Ibangngadmu hiya ta umuy ayuh abungmu ta mangan ayu ya uminum ayu!”

19 At nabalbaliyan, ya nitnud an ni'bangngad ay hiya ta ne"an ya ni'yinum.

20 Ya unat goh wan inumbundah nan way lamehaan ya himmapit hi Apo Dios hinan propetan din nangibangngad ay hiya,

21 ya inalinah din ohan propetan nalpud Judah di, “Umat hituy inalin Apo Dios ti he"a ya agguymu inunud nan impadan Apo Dios ya nan Uldin an din intudun nan Ap'apun Diosmu!

22 Mu ten ni'bangngad'a, ya ne"an'a, ya ni'yinum'an ten lugal an hiyah ne inalinan he"ah adim aton, at he"a ya bo'on nan lubu'yun himpangapuy ilubu'am!”

23 Ya unat goh nalpah an nanganda ya inap'apan din nala'ay an propeta nan dongki ta nuntakayan din propetan iJudah.

24 Ya unat goh impadehna ta nakak ya inah'upan din layon hinan kalata, ya pinatoyna hiya. At nundopag an niwallang hinan luta, ya din dongki ya din layon ya numpinangngeldan timmata'dog an nedelloh ay hiya.

25 Ya wa ay ta maluh nan tatagu ya tinnigda din odolnan niwawallang hinan kalata, ya wada goh din layon an nedelloh ay hiyan timmata'dog. Ya hadin nannig ya immuydah nan babluy hi wadan di nunhituwan din nala'ay an propeta, ya inulgudday aat din tinnigda.

26 Ya unat goh dengngol din nala'ay an propeta an din nangibangngad ay hiyah nan dalan di na'at ya inalinay, “Hiyah ne din propetan agguy nangunud hinan intugun Apo Dios, at hiyaat un impa'annung Apo Dios din inalina ta impapatoynah nan layon, an hiyah ne inalin nan Hapit Apo Dios an nipadan.”

27 Ya inalinah nan imbaluynay, “Ap'apam nan dongkih puntakaya'!” At inap'apanda.

28 Ya nuntakay, ya impadehnan immuy, ya inah'upana din odol den propetan niwawallang hinan kalata, ya din dongki ya layon, ya wag-wadadan timmata'dog hinan delloh di odolna. Ya nan layon ya agguyna inihdah den odol nan natoy, ya agguyna goh pinatoy din dongki.

29 At innal nan nala'ay an propeta din odol di natoy, ya intakaynah dongki
ta imbangngadnad Bethel ta inibi'ibilanda ta nagtud di algawna ya unda
ilubu'.
30 Ya nan lubu'dan pamilyah ad Bethel di immuyda imbughul, ya inibi-
landan hina"aman inaliday, “Ayadyo' hi agimi! Ayadyo' hi agimi!” Ya unat
goh nalpah ya inyuyda inlubu' hinan lubu'da.
31 Ya unat goh nalpah an inlubu'da ya inalinah nan imbabaluynay, “Wa
ay ta matoya' ya ilubu'a' hinan nilubu'an nen propeta ta edellohyuy odol'uh
odolna.
32 Ti umannung an adi mibahhaw nan hapit an init'u'nan nalpuh nan
Hapit Apo Dios hi apa"ian nan pun'onngan ad Bethel ya an amin di
pun'onngan hinan nun'abagtun lugal an wah nan babluy ad Samaria‡ hi
udum di algaw.”

Nan Na"appuhin Bahol Jeroboam

33 Hi Jeroboam an alih ad Israel ya agguyna damdama indinong nan
nun'appuhin gunna aton an unnaat goh intuluy an numpilih nan papadin
malpuh nan malgom an tatagu ta diday mangitamuh nan pundayawan an
impiyammana. Hiya ya nun'idawatna nan mamhod an mumbalin hi padih
nan nabagtun lugal.
34 Ya an amin hanan na'na'at ya hiyay dimmalat hi numbaholan nan holag
Jeroboam an nun'ali, at hiyay dumalat hi apa"ian ya a'ubahan nan holag di
a'apunah tun luta.

14

Hay Natayan nan Imbaluy Jeroboam an Lala'i

1 Ya henen gutud ya nundogoh hi Abijah* an lala'in imbaluy Jeroboam.
2 Ya hi Jeroboam ya inalinah nan ahawanay, “Munhukat'a ta nan nap-
puhiy ilubungmu ta adi ma'immatunan hi un he"ay ahawa'. Ya malpah ay
ya immuy'ah did Shiloh an wadan Abijah an propeta an hiyay nangalih un
ha"in di mun'alih tud Israel.†
3 Ya idagahmun odnan di himpuluh tinapay, ya nan udumnan kalahin di
tinapay, ya ohay alewahhang hi danum di alig,‡ ya immuy'an hiya ta ibagam
di ma'at hinan imbaluyta, at ibaagnan he"a.”
4 At hiyay inat han ahawan Jeroboam, at impadehna ta immuy hi ad
Shiloh, ya nidatong hi abung Abijah. Mu hi Abijah ya mi'id di tigona ti
na'alla'ay.
5 Ya himmapit hi Apo Dios ay Abijah an inalinay, “Na'uy han ahawan
Jeroboam an mangibagan he"ah ma'at hinan imbaluynan lala'in nundogoh.
Ya umat hituy hapitom ay hiya. Mu hiya ya hukatanay aatna ta mid
mangimmatun ay hiya.”
Ya unat goh nidatong ya ay ihuna kud un nat'on an babain bo'on ahawan
Jeroboam.
6 Mu unat goh dengngol Abijah nan demog di hu'inah din nidatnganah
nan pantaw ya inalinay, “Humigup'an ahawan Jeroboam! Anaad ta
lumanom di aatmu ta ay ihuna kud un'a nat'on an bo'on ahawan Jeroboam?
Ha"in ya waday na"appuhin ibaag'un he"a.

---

‡ **13:32** Henen babluy ya numbalin hi kapitulyudad Israel hidin nun'alian Omri (885-874 B.C.) an nibaag hi I Ki. 16:23-24. Nan kapitulyudan den timpu ya ad Tirzah (I Ki. 14:17). * **14:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios an hi Ama ya immannung an Hiyay Dios.* † **14:2** I Ki. 11:31. ‡ **14:3** Hiyah ne adaw an idat nan mumpayaw, ya gapu ta penhod Jeroboam an mid mangimmatun ay ahawana at agguyna indat nan adaw an idat nan ali an nidugdugah.

7 At umuy'a ta imbaagmun Jeroboam an umat hituy inalin Apo Dios an
dayawon nan holag Israel: Ha"in ya he"ay pinili' hinan tatagu ta he"ay
pumbalino' hi mangipapto' hinan tatagu' an holag Israel,
8 ya Ha"in ya pina"i' nan pumpapto'an nan holag di a'apun David ta
indat'un he"a. Mu he"a ya adi'a umat hidin baal'un hi David an hiya ya
inunudna nan Uldin'u, ya Ha"in di inunudnan paddungnay unna ene'nong
di odolnan Ha"in, at hiya ya nahamad di inatnan umipa'amlong hi panniga'.
9 Mu he"a ya nidugdugah an na"appuhiy inatmu ya un nan numbaholan
an amin din nahhun ya un he"a ti immuy'a nun'ammah nat'on an madayaw
ti nuntanag'ah balitu' ta inyammam hi bulul ta hiyay nundayawam. At
bumungota' ti din'uga'!
10 Ya dumalat hanan na'at ya ipa'ali' di apa"ian nan pumpapto'am, ya
pumpatoy'un amin nan linala'in ta"on un ung'ungnga unu nala'ay ta ubaho'
nan holagyun umat hinan galut an mihigid ta ma'amung ya na'apuyan ta
moghob an mi'id ah ma'angang.
11 At onon nan ahu di matoy hitun babluy hi wadan Jeroboam, ya ihdan
di ahu, ya wada ay di matoy hinan nibataan hinan babluy ya pun'ihdan nan
hamutin ahitaytadyapan. Hiyah ne inalin Apo Dios hi ma'at.
12 At awni ta makak'a ta mumbangngad'ah abungyu ta dumatong'ah nan
babluyyu at matoy nan ung'ungnga.
13 Ya ibilan an amin nan holag Israel ta magtud di algawna ya unda ilubu'.
Ya anggay hiyah nan pamilyan Jeroboam hi mipappaphod an milubu', ti
manu ay ya un anggay hiyah waday inatnah maphod hi nangipa'amlong ay
Apo Dios.§
14 Ya hi Apo Dios ya waday pilionah ohan mun'alin* mangipapto' ad Israel,
at hiyay mangubah hinan pun'ap'apuwan nan holag di pamilyan Jeroboam.
Ya ad ugwan di gutud hi a'atana!
15 Ya hi Apo Dios ya moltaona nan holag Israel an umat hi bilau an
gumewogewol hinan ginnaw. Ya paddungnay bu'nuton Apo Dios nan
holag Israel ta ma'aandah nan maphod an lutan indatnah din a'apuda, ya
nun'iwa'atna didah nan pangngel di Wangwang an Euphrates an dumalat
di nangipiyammandah nan bululdan hi Asherah an nangipabungot ay Hiya.
16 Ya Hiya ya du'gona nan holag Israel ti nan numbaholan Jeroboam, ya
din inatna goh an dimmalat hi numbaholan nan holag Israel."
17 At han ahawan Jeroboam ya impadehnan nakak ta immanamut hi
ad Tirzah.† Ya unat goh nidatong ta humigup hi abungda ya natoy nan
ung'ungnga.
18 Ya an amin nan tatagun holag Israel ya inibilanda, ta nalpah ya
inlubu'da hiya an hiyah ne din inalin Apo Dios hinan propetan hi Abijah.

Hay Natayan Jeroboam

19 Nan udumnan ina'inat Jeroboam hi numpapto'ana, ya hay aat di
ni'gubatana, ya hay udumnan na'at hidin numpapto'ana ya nitudo' hinan
liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
20 Ya hay gutud di numpapto'an Jeroboam ya duwampulu ta duway tawon
hi nun'aliana ya un matoy,‡ at nilubu', ya hi Nadab di nihukat ay amanah
nun'ali.

---

§ **14:13** Itudun ten verse an gulat ta matoy nan pa'ittungaw an imbaluy di agguy kimmulug at mi'tagun Apo Dios ti ibilang Apo Dios hiyah nahamad (bahaom nan II Sam. 12:23 ta innilaom nan verse an mangituduh ma'at hi un matoy nan pa'itungaw an imbaluy di kimmulug). * **14:14** Hay ngadana ya hi Baasha (908-886 B.C.) an nibaag hi I Ki. 15:27-16:7. † **14:17** Hiyah ne kapitulyudad Israel eden timpu. ‡ **14:20** Hay nun'alianad Israel ya hidin 930-909 B.C.

Hay Aat Nan Alin hi Rehoboam ad Judah
(II Chron. 12:9-16)

21 Ya hi Rehoboam an imbaluy Solomon di numpapto' hi ad Judah.§ Ya
napat ta han ohay tawonah din nangete"anan numpapto', at himpulu ta
pituy tawon hi numpapto'anad Jerusalem an kapitulyuda an babluy hi
pinilin Apo Dios hinan babluy an amin ad Israel ta way pundayawandan
Hiya. Ya hay ngadan inana ya hi Naamah* an nalpuh nan holag Ammon.
22 Ya nan tatagud Judah ya numbaholdan Apo Dios. Ya henen nidugdugah
an numbaholanda ya hiyay dimmalat hi nangipabungot ay Apo Dios, ya
henen inatda ya nidugdugah ya un nan inat din o'ommodda.
23 Ya nun'ammada goh hinan ata'nang an lugal hi adi makulug an
madayaw, ya inhinaday batu,† ya inyammaday tu'ud an pundayawandan
Asherah hinan dudunduntug ya an amin hinan puun di ayiw.
24 Ya wadada goh di linala'in numbalin hi putan nan na"appuhin umi-
pabain di gunda aton an mundayaw hinan bululda. Ya inatdan amin nan
na"appuhin umipabain an inunudda nan inat din tatagun pinakak Apo Dios
hi ad Israel.
25 Ya din miyaleman tawon‡ hi numpapto'an Rehoboam ya immuy da
Shishak§ an alid Egypt ta ginubatdad Jerusalem.
26 Ya inabakda dida, at nun'aladan amin nan nun'anginan gina'un nan
Timplun Apo Dios ya nan gina'uh nan palasyu. Hiya ya nun'aladan amin di
logom, ya nun'alada goh an amin din hapiaw an balitu' an din impiyamman
Solomon.*
27 At han Alin hi Rehoboam ya impiyammana nan gambang hi hapiaw
ta nihukat hidin inalada, ya hiyay impahalimunah nan u'upihyalna an
mun'adug hinan pantaw di palasyu.
28 Ya an amin nan humgopan nan Alin hi Rehoboam hinan Timplun Apo
Dios ya gun ita'nang nan guwalya nan hapiaw, ta wa ay ta nalpah ya unda
goh ibangngad hinan kuwaltun nan mun'adug.
29 Nitudo' an amin din ina'inat Rehoboam ya nan numbino'ob'on an
na'na'at hidin numpapto'anah nan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di
Ina'inat nan A'alid Judah.
30 Ya an amin eden gutud ya gun nunggubat da Rehoboam ay da Jeroboam
an ninaynayun.
31 Ya unat goh natoy hi Rehoboam ya nilubu' hinan ilubu'an di a'alih nan
babluy David, at nihukat han imbaluynan hi Abijah an nun'ali. Hi inan
Rehoboam ya hi Naamah an holag Ammon.

15

Hay Nun'alian Abijah ad Judah
(II Chron. 13:1-2, 22—14:1)

1 Hidin himpulu ta waluy tawon hi numpapto'an* nan Alin hi Jeroboam
ad Israel ya hi Abijah† di nun'alid Judah.‡

§ **14:21** Hay nun'alianad Judah ya hidin 930-913 B.C. * **14:21** Hay pohdonan ibaga ya *maphod.* † **14:23** Mid mapto' ya nihelhel di angah nan bulul hinan batu (II Ki. 3:2). Nan iCanaan ya hiyah ne ugalida (Ex. 23:24; Lev. 26:1; Deut. 16:22). ‡ **14:25** Unu 926 B.C. § **14:25** Hay nun'alianad Egypt ya hidin 945-924 B.C. * **14:26** I Ki. 10:16-17. * **15:1** Unu hidin 913 B.C. † **15:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios an hi Ama ya immannung an Hiyay Dios.* ‡ **15:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 913-910 B.C.

2 Hi Abijah ya tuluy tawon di numpapto'anad Jerusalem an kapitulyuda.
Ya hay ngadan inana ya hi Maakah§ an hina' Abishalom.*
3 Hiya ya inatna goh din umat hi ina'inat amanan pumbaholan an adi
umat hidin hi apunan hi David an na'ahhamad di pamhodnan Apo Dios.
4 Hay umatana ya hi David di dimmalat hi nangidatan Apo Dios an
dayawonah nan holag Abijah ta way mehnod ay hiyan mumpapto' ad
Jerusalem, ya binadangana ta pumhod an mi'id al'alih nan ipapto'nad
Jerusalem.
5 Ti manu ay ya umipa'amlong ay Apo Dios nan ina'inat David an agguyna
din'ug nan malgom an intuguna (an anggay din inatnan Uriah an holag
Heth).†
6 Ta"on hi Abijah eden gutud di ataguna ya gunda nunggugubat ay da
Jeroboam.
7 Nan ina'inat Abijah ya nan udumnan na'na'at eden gutud ya nitudo'
hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah an umat
hinan numbino'ob'on an gubat ay da Jeroboam.
8 Ya natoy hi Abijah, ya nilubu' hinan Babluy David hi ad Jerusalem. Ya hi
Asa an inyimbaluynay nihukat an nun'ali.

Hay Nun'alian Asa hi ad Judah
(II Chron. 14:2-3; 15:16—16:6; 16:11—17:1)

9 Ya hidin nunduwampuluy tawon hi nun'alian‡ Jeroboam hi ad Israel ya
hi Asa§ ya ente"anan nun'alih ad Judah,*
10 ya napat ya han ohay tawon di numpapto'anah ad Jerusalem an
kapitulyuda. Ya hay ngadan apuna ya hi Maakah an hina' Abishalom.†
11 Hiya ya nan makulug di inatna an nan umipa'amlong ay Apo Dios an
umat hinan inat apunah din penghanan hi David.
12 Hiya ya numpakakna din linala'in putah nan babluy, ya nun'aanan
amin nan bulul an din impiyamman amana.
13 Ya ta"on un hi apunan hi Maakah an hi inan di ali ya inaana an
dumalat nan nangipiyammanah nan tu'ud an pundayawan ay Asherah.
Ya numpa"in goh Asa din tu'ud, ya immuyna nun'apuyan hinan Hadog an
Kidron.
14 Mu ta"on hi un agguy pina"in Asa an amin nan pundayawandah nan adi
makulug an madayaw ya agguy nalumluman din nahamad an pangatnah
nan pohdon Apo Dios hidin gutud di ataguna.
15 Ya hiya ya inyuynan impatang hinan Timplun Apo Dios din ene'nong
amana, ya iniddumna din ene'nongnan silver, ya balitu', ya din udumnan
gina'un din ene'nongna.
16 Ya ninaynayun din gun nunggubatan da Asa an alid Judah ay Baasha‡
an alid Israel eden gutud di numpapto'anda.
17 Da Baasha an alid Israel ya nunti'iddan nangubat ad Judah, ya im-
paphodday allup ad Ramah ta mi'id di pange'wan nan pumitaw ya hay
humigup hi umuy ay Asa an alid Judah.§

---

§ **15:2** Hay pohdonan ibaga ya *nan punligligatan.* * **15:2** Unu hi Absalom an ni'laban ay amanan hi David. Hi Maakah ya ap'apun Absalom an bo'on imbaluyna ti mid mapto' ya inahawan Tamar an imbaluy Absalom hi Uriel, ya hi Maakah di imbaluyda (II Sam. 14:27; II Chron. 13:2). † **15:5** II Sam. 11:1-12:14. ‡ **15:9** Unu hidin 910 B.C. § **15:9** Hay pohdonan ibaga ya *nan mangipa'adaog hi lewohon.* * **15:9** Hay nun'alianad Judah ya hidin 910-869 B.C. † **15:10** Bahaom nan duwan footnotes di I Ki. 15:2 ta innilaom di aat Maakah ya hi apunan hi Absalom. ‡ **15:16** Hay nun'alianad Israel ya hidin 908-886 B.C. § **15:17** Ad Ramah ya neheggon ad Jerusalem ti un waluy kilomitluh inadagwina.

18 At innal Asa an amin din silver ya balitu' an din na'angang an wah nan
Timplun Apo Dios ya nan gina'un wah nan palasyuna, ya nun'idatnah nan
u'upihyalna. Ya impehnagnah nan do'ol an u'upihyalna ta inyuydan Ben-
Hadad* an hina' Tabrimmon an ap'apun Hezion an alid Damascus ad Aram.
19 Ya inalinay, “Hay maphod ya mundugwata an mumbaddangan ta umat
hinan inat da amata, ya ten ha"in ya impiyali' nan do'ol an ipa'daw'un he"an
silver ya balitu', ya ta pa"iom nan nuntulaganyun Baasha an alid Israel, ta
way atonan mangipakak hinan tindalunah nan hakup'u.”
20 At inabulut Ben-Hadad an middum hinan Alin hi Asa, at hennagna
nan a'ap'apun nan tindaluna ta umuyda gubaton nan babluy ad Israel,
at inabakdad Ijon, ya ad Dan, ya ad Abel Bethmaacah, ya an amin ad
Kinnereth, ya niddum an amin nan lutad Naphtali.
21 Ya unat goh dengngol Baasha hanan na'at at indinongnan mun'ammah
nan allup ad Ramah, ya immuy an nunhitud Tirzah.
22 At han Alin hi Asa ya waday inyuldinan ami'amin hinan tatagud
Judah, ya henen uldin ya alyonay, “An amin ayun hinohha ya mahapul an
mundedeggop ayu ta ubuonyun amin nan batu ya nan ayiw ad Ramah an
din impiyamman Baasha an allup hi ad Ramah.” At hiyay inusal Asa hi allup
hi ad Geba ya ad Mizpah an babluy hinan hinakup Benjamin.
23 Ya an amin din ina'inat Asa, ya nan aat di abalinanan numpapto', ya
nan abablubabluy an binohwatna ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah. Mu unat goh nala'ay ya waday
dogoh di hu'ina.
24 Ya natoy hi Asa, ya niddum an nilubu' hinan ilubu'an di a'alih nan
babluy apunan hi David, at nihukat han lala'in imbaluynan hi Jehoshaphat
ta hiyay nun'ali.

Hay Nun'alian Nadab ad Israel

25 Hi Nadab an hina' Jeroboam ya ente"anan numpapto' ad Israel hidin
miyadwan tawon† hi numpapto'an Asa an alid Judah, ya duway tawon di
numpapto'anad Israel.‡
26 Ya nan nun'appuhiy ina'inatna, at numbahol ay Apo Dios an umat hidin
ina'inat amanan hi Jeroboam, at hiyay dimmalat hi numbaholan nan tatagu.
27 Hi Baasha§ an hina' Ahijah an nalpuh holag di pamilyan Issachar ya
waday planunan nappuhih atonah nan alidan hi Nadab, at pinatoynah
din nangubatan da Nadab ya nan tindalunah ad Gibbethon an babluy nan
himpampun an iPhilistia.
28 Ya heden miyatluh tawon* hi numpapto'an Asa hi ad Judah ya hiyay
gutud di namatayan Baasha ay Nadab an ali, at hiyay nihukat hinan haadna
ta hiyay alid Israel.
29 Ya unat goh nunhaad ta hiyay nun'ali ya inaminan numpatoy nan
pamilyan Jeroboam, ya mi'id ah inangangnan dida an ta"on un oha, at
nipa'annung din Hapit Apo Dios an din hinapitnah nan baalnan propetan
hi Ahijah an iShiloh.†
30 Na'at hete ti impabungot Jeroboam nan Ap'apu an Dios Israel an
dumalat nan baholna, ya dumalat goh hi nangipangpanguluanah nan
tatagud Israel ta numbaholda.

---

* **15:18** Tuluda an alid Aram an mungngadan hi Ben-Hadad, at heten ali ya hiyay Ben-Hadad I (900-895 B.C.). † **15:25** Unu hidin 909 B.C. ‡ **15:25** Hay nun'alianad Israel ya hidin 909-908 B.C. § **15:27** Mid mapto' ya hiyay ohan a'ap'apun di tindalun Nadab, ya binadangan nan tindalun impapto'na an namatoy ay Nadab. * **15:28** Unu hidin 908 B.C. † **15:29** I Ki. 14:10-11.

31 An amin din ina'inat Nadab ya din udumnan na'na'at hidin gutud di
numpapto'ana ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat
nan A'alih ad Israel.
32 Ya ninaynayun di gun nunggubatan da Asa an alid Judah ay da Baasha
an alid Israel eden gutud di numpapto'anda.

Hay Nun'alian Baasha hi ad Israel

33 Hidin miyatluh tawon‡ an numpapto'an Asa an alid Judah ya hi Baasha§
an hina' Ahijah ya ente"anan nun'alid Israel, at numpapto' hidid Tirzah, ya
duwampulu ta opat di tawon hi numpapto'ana.*
34 Hiya ya umat ay Jeroboam an din nahhun an nun'alin numbahol ay Apo
Dios, ya impangpangulunay tatagud Israel an numbahol.

16

1 Ya himmapit hi Apo Dios hinan propetan hi Jehu* an hina' Hanani ta
umuyna alyon ay Baasha di,
2 "Ha"in ya paddungnay un'u he"a pinidit hinan hupu', ya numbalino'
he"ah alin mangipapto' hinan tatagu' an holag Israel. Mu ad ugwan ya num-
bahol'a an umat'a ay apum an hi Jeroboam, ya he"ay nangipangpanguluh
nangiyunnudan nan tatagu' an numbahol, at hiyaat unna' bimmungot.
3 At Ha"in ya magadyuh di pangubaha' ay he"a ya nan pamilyam, ya hay
ato' hinan pamilyam ya umat hinan inat'uh nan pamilyan Jeroboam an
hina' Nebat.
4 Ya an amin nan niddum ay Baasha hi matoy hitun babluy ya nan ahu
di mumpangihda, ya wada ay di niddum ay hiyah hinan nibataan ya nan
hamutiy mumpangihda."
5 An amin di na'na'at hidin nun'alian Baasha ya nan ina'inatna ya nitudo'
hinan liblun di Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alih ad Israel.
6 Ya unat goh natoy hi Baasha ya inlubu'dad Tirzah. Ya hi Elah an lala'in
imbaluynay nihukat an nun'ali.
7 At makulug an himmapit hi Apo Dios hinan propetan hi Jehu an hina'
Hanani hi aat di ma'at ay Baasha, ya middum nan pamilyana ti hiya ya
impabungotnah Apo Dios an dumalat nan nun'appuhin ina'inatnan umat
hi inat Jeroboam an din nahhun an ali, mu hiya ya dumalat di namatayanan
amin hi pamilyan Jeroboam.

Hay Nun'alian Elah hi ad Israel

8 Hidin duwampulu ta onom di tawon† hi nun'alian Asa hi ad Judah ya
hi Elah‡ an hina' Baasha di nun'alih ad Israel,§ at numpapto' ad Tirzah hi
duway tawon.
9 Mu nan ohan upihyalnan hi Zimri an ap'apun nan godwan di tindalun
nan mangusal hinan kalesan punluganan di mi'gubat ya waday planunan
nappuhin atonah nan ali. Ya unat goh heden wadan nan alid Tirzah an
mangin'inum hi bayah ya nabutong hinan abung Arza an din ap'apun di
muntamuh nan abungnan ali.
10 Ya hinumgop hi Zimri, ya timpigna ta pinatoynah Elah hidin
miyaduwampulu ta pituy tawon* hi numpapto'an Asa an alid Judah. At hi
Zimri di nihukat ay Elah ta hiyay nun'ali.

---

‡ **15:33** Unu hidin 908 B.C. § **15:33** Hay pohdonan ibaga ya *natulid*. * **15:33** Hay nun'alianad Israel ya hidin 908-886 B.C. * **16:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya Hiyay immannung an Dios*. † **16:8** Unu hidin 886 B.C. ‡ **16:8** Hay pohdonan ibaga ya *terebinth* an ngadan di ohan it'ittang an ayiw. § **16:8** Hay nun'alianad Israel ya hidin 886-885 B.C. * **16:10** Unu hidin 885 B.C.

11 Ya unat goh nun'ali ya pinatoynan amin nan pamilyan Baasha an mi'id
ah inangangnah nan linala'in tutulangna ya nan gagadyumna.
12 At hi Zimri ya pinatoynan amin nan pamilyan Baasha ta mipa'annung
nan inalin Apo Dios hinan propetan hi Jehu hi ma'at hi amoltaan Baasha.†
13 Ya manu ay na'at hana ti dumalat nan bahol an inat da Baasha an
hin'ama ay Elah ti diday nangipangpanguluh numbaholan nan tatagun
dinayawday impiyamman di tagu an mid hulbida, at impabungotdah Apo
Dios an Dios di i'Israel.
14 An amin nan ina'inat Elah ya nan numbino'ob'on an na'na'at eden
gutudna ya nitudo' hinan liblun nan Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat
nan A'alin di Israel.

Hay Nun'alian Zimri ad Israel

15 Hidin miyaduwampulu ta pituh tawon‡ hi numpapto'an Asa an alid
Judah ya hi Zimri ya pituy algaw hi numpapto'anad Tirzah hidid Israel.§
Ya hiyah ne gutud di inayan nan tindalun nan i'Israel an mangubat ad
Gibbethon nan hakup di himpampun an iPhilistia.
16 Ya unat goh dengngol din nungkampu an tindalun nan i'Israel an hi
Zimri ya inligudnan namatoy hinan alida at nunnaudondan namto' ay
Omri an ap'apun di tindalu ta hiyay nunhaad hi alin nan holag Israel eden
nungkampuanda.
17 At hi Omri di nakak ad Gibbethon, ya an amin nan tindaluna ya
nitnuddan hiya ta umuyda gubaton ad Tirzah.
18 Ya unat goh tinnig Zimri an nahakup nan babluy ya immuy hinan
nahanian hi bunol di palasyunan ali ta nipo"oy, ya pinuulanah den abungna
ta niddum hiyan ni'yoghob, at natoy.
19 Ya manu ay na'at hana ti dumalat nan baholna tuwalin Apo Dios, ya
inun'unudna goh din ina'inat Jeroboam an ali, ya hiya goh di nangipang-
panguluh nan tatagud Israel hi numbaholanda.
20 An amin nan ina'inat Zimri ya ta"on din nun'appuhin inligudnan inat
ya nitudo' hinan liblun di Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid
Israel.

Hay Nun'alian Omri ad Israel

21 Ya unat goh nalpah hana ya nan tatagud Israel ya nagodwada an nan
godwana ya penhoddah Tibni an hina' Ginath ta hiyay alida, ya nan udum
ya penhoddah Omri.
22 Mu hay angunuhna ya inabak nan tatagun nangunud ay Omri nan
tatagun nangunud ay Tibni an hina' Ginath, at natoy hi Tibni, at hi Omri
di numbalin hi alida.*
23 Ya nan miyatulumpulu ta ohay tawon† hi numpapto'an Asa an alid
Judah ya ente"an Omri an mumpapto' an nun'alid Israel, ya hiya ya himpulu
ta duway tawon hi numpapto'ana ti nahhun an numpapto' hi onom di
tawon hi ad Tirzah.
24 Ya hiya ya penla'na ay Shemer nan Duntug an Samaria hi napituy kiluh
silver, at impiyammanay allup den penla'na an duntug, ya numbalinonah
babluy, at nginadnana nan babluy hi Samaria an nalpuh nan ngadan
Shemer an nan ad lutah nan duntug an penla'na.

---

† **16:12** I Ki. 16:1-4. ‡ **16:15** Unu hidin 885 B.C. § **16:15** Hay nun'alianad Israel ya pituy algaw ya anggay hidin 885 B.C. * **16:22** Hay nun'alianad Israel ya hidin 885-874 B.C. † **16:23** Unu hidin 880 B.C. Hay anabayag din nunggugubatan da Omri ay Tibni ya opat di tawon (bahaom nan verses 15 ya 23).

25 Ya hi Omri ya do'ol di inatnah nappuhih numbaholanan Apo Dios, at
nidugdugah di baholna ya un din nahhun an nun'alin nehnodana.
26 An hay inatna ya umat hidin inat Jeroboam an hina' Nebat an impabun-
gotnah Apo Dios an Dios nan holag Israel, ya dumalat nan baholna ya hiya
goh di dimmalat hi numbaholan nan holag Israel ti nan nundayawandah
nan mid hulbinan bulul.
27 An amin nan ina'inat Omri hi nun'aliana ya nan numbino'ob'on an
na'na'at eden gutudna ya nitudo' hinan liblun di Nitud'an nan Na'ulgudan
nan Ina'inat nan A'alid Israel.
28 Ya natoy hi Omri ta niddum hinan a'apuna, at inlubu'dad Samaria, ya
hi Ahab an imbaluynay nihukat hi nun'ali.

Hay Nun'alian Ahab ad Israel

29 Hidin miyatulumpulu ta waluh tawon‡ hi numpapto'an Asa an alid
Judah ya hi Ahab§ an hina' Omri ya nun'alid Israel, ya numpapto' hi ad
Samaria hi duwampulu ta duway tawon.*
30 Ya hi Ahab an hina' Omri ya nidugdugah di numbaholanan Apo Dios ya
un din udumnan nahhun an nehnodanan ali.
31 Ya hiya ya ingnguhana din numbaholanan umat hinan bahol Jeroboam
an hina' Nebat an nangipabungot ay Apo Dios, mu hiya ya inahawanah
Jezebel† an hina' Ethba'al‡ an alid Sidon, ya niddum goh ta hi Ba'al an bulul
di intamuana, ya hiyay dinayawna.
32 At numpa'ammah timpluh ad Samaria hi pundayawandan Ba'al,§ ya
impiyammanay pun'onngan hidih nan timplu,
33 ya impiyammana goh di umat hi babain madayaw an hi Asherah. At
hiyaat un nidugdugah di inatnan nangipabungot hinan Ap'apun Dios nan
holag Israel ya un an amin din nahhun an a'alid Israel an nehnodana.
34 Ya heden gutud di nun'alian Ahab ya hi Hiel* an iBethel ya ninom-
nomnan ipaphod ad Jericho. Ya heden pangete"anan mangiyammah puun
di babluy ya natoy hi Abiram† an pangpangullun lala'in imbaluyna, ya
heden nunlopahanah nan pantawna ya natoy goh din udidian an lala'in
imbaluynan hi Segub, at daten na'at di nipa'annungan din impa'innilan Apo
Dios ay Joshua an hina' Nun hi ma'at ad Jericho.‡

17

Nan ay Gayang di Namangan ay Elijah*

1 Wada han propetan hi Elijah† an iTishbe hi ad Gilead, ya inalinan Ahab
di, “Dumalat hi Apo Dios an matattagun Dios nan holag Israel an ad baal ay
ha"in ya ten ibaag'un he"a an mi'id di dulnu unu udan hitun umalin duwa
unu tulun tawon ta engganay alyo' di umudan ya un mawaday udan.”
2 Ya inalin goh Apo Dios ay Elijah di,

---

‡ **16:29** Unu hidin 874 B.C. § **16:29** Hay pohdonan ibaga ya *pogtang ama.* * **16:29** Hay nun'alianad Israel ya hidin 874-853 B.C. † **16:31** Hay pohdonan ibaga ya *na'aan di anabagtuna.* ‡ **16:31** Hay intudun Flavius Josephus (37-100 A.D.) an nuntudo' hinan historyn di Hudyuh aat Ethba'al ya ni'dehhan hiyan nun'ali ya numpadih ad Sidon ya ad Tyre, ya tulumpulu ta han duway tawon din nun'aliana. § **16:32** Hiyah ne Timplun Ba'al an pina"in da Jehu hidin 841 B.C. (II Ki. 10:21-27). * **16:34** Hay pohdonan ibaga ya *mataguh Apo Dios.* † **16:34** Hay pohdonan ibaga ya *nabagbagtuh amana.* ‡ **16:34** Josh. 6:26. * **17:** Henen hamuti an ay gayang ya ma'alih *raven,* ya ongol an hamuti, ya mangmangitit di dutdutna. † **17:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya Hiyay Dios,* ya hay nuntamuana ya hidin 875-848 B.C.

3 “Makak'an ten babluy ta umuy'ah appit di buhu'an di algaw. Ya
nipo"oy'ah nan neheggon hinan Ginnaw an Kerith an appit hi buhu'an di
algaw hinan Wangwang an Jordan.
4 Ya hay inumom ya nan danum enen ginnaw, ya mandalo' nan hamutin
gayang ta diday mangidat hi onom hidi.”
5 At immuy an inunudna din inalin Apo Dios, at nihinah nan pingit di
Ginnaw an Kerith hi appit di buhu'an di algaw hinan Wangwang an Jordan.
6 Ya nan ay gayang ya gunda iyuy di tinapay ya dotag hinan helhelong ya
hinan munhinag, ya nan danum eden ginnaw di gunna inumon.

Hay Aat Elijah ya nan Babain Umu'utun ad Zarephath

7 Ya la'tot ya gun maluh di algaw ya natdu' heden ginnaw ti agguy
immud'uddan, at namaganan nan luta.
8 At himmapit goh hi Apo Dios ay Elijah an inalinay,
9 “Makak'a ta umuy'ad Zarephath an neheggon ad Sidon ta hidiy ihinam.
At ipanomnom'uh nan umu'utun‡ hidi ta hiyay mangidat hi onom.”
10 At impadeh Elijah ta immuy hi ad Zarephath. Ya unat goh nidatong
hinan pantaw hinan babluy ya wah di din umu'utun an babain mamateng,
ya mun'alih nan umu'utun an alyonay, “Mabalin an iyalim di danum ta
uminuma'?”
11 Ya unat goh wan umuy an humwo' hi danum ya nun'ali goh hi Elijah an
inalinay, “Pi'yalam ni' goh ah itang hi tinapay ta ono'.”
12 Ya tembal den umu'utun an inalinay, “Hi Apo Dios an adi matmattoy
an Diosmu ya inilanan mi'id ahan ah niyammah tinapay, an anggay han
hinggamal an alena an wah nan ongol an tibung ya han itang an mantikan
wah nan galapon. At hiyaat unna' mamateng ta umuy'u ihaang ta ononmin
hin'ina ya un ami matoy ti mi'id di ma'an an batel.”
13 Ya inalin Elijah hinan umu'utun di, “Adi'a mun'od'od. Eka ta ihaangmuy
ononyun hin'ina. Mu hay mahhun ya ihaangmuy itang hinan wan he"a an
alena ta malutu, ya inyalim ta ono', ta nalpah ay ya unmu ihaang di ononyun
hin'ina.
14 Ti umat hinay inalin Apo Dios an dayawon nan holag Israel an inalinay,
Adi mapuh nan alenan wah nan ongol an tibung, ya adi goh mapuh nan
mantikan wah nan galapon ta nangamung un madatngan nan algaw hi
pangipa'udanan Apo Dios ta mahibugan tun luta.”
15 At immuy heden umu'utun an inunudna din inalin Elijah hi atona. At
nete"an de ya waday gunda onon ay da Elijah hi abigabigat.
16 Din alenan nittuh nan ongol an tibung ya agguy napuh, ya agguy goh
napuh din mantikan nittuh din galapon, at nipa'annung din inalin Apo Dios
ay Elijah.
17 Ya palpaliwan ya nundogoh han lala'in imbaluy den umu'utun an ad
bagih nan abung, ya henen dogohna ya gunna iyal'alla ta la'tot ya gun
maguyud di hodohdana, ya na'umhutan.
18 Ya inalin nan umu'utun ay Elijah di, “He"an baal Apo Dios ya anaad ta
umat hituy inatmun ha"in? Un'a mah immali ta patayom nan imbaluy'u ta
hiyay molta' an dumalat nan bahol'u?”
19 Ya inalin Elijah hinan umu'utun di, “Iyam hitun ha"in han imbaluymu.”
At inawit Elijah din ung'ungngan hinaha'lin inana, ya inyuynah nan
kuwaltun olo'anah bagtuna, ya impalo'nah nan kamana.
20 Ya init'u' Elijah an nunluwalun Apo Dios an inalinay, “O Apo Dios
an dayawo', anaad ta umat hituy inatmuh nan umu'utun? Hiya ya

‡ **17:9** Hiya ya Hentil.

ma'ma'ullay an manalimun ay ha"in, mu ten unmuat goh patayon nan lala'in imbaluyna!"
21 At hi Elijah ya numpitlun gun nunlu'bub eden odol nan ung'ungnga, ya init'u'nan nunluwalun Apo Dios an inalinay, "O Apo Dios an dayawo', taguom ni' heten ung'ungnga ta ipabangngadmun hiya nan lennawana!"
22 Ya dengngol Apo Dios nan luwalun Elijah, at numbangngad di lennawan den ung'ungnga, at timmagun pinumhod di odolna.
23 Ya inawit Elijah heden ung'ungngah nan olo'ana, ya inluh'unan iyuy ay inana. Ya inalin Elijah hinan umu'utun di, "Tigom an timmagu nan imbaluymu!"
24 Ya tembal nan umu'utun an inalinay, "Hinamad'u an he"ay makulug an baal Apo Dios, ya he"ay punhapitonah nan tatagu! At immannung an nalpun Apo Dios an amin di hapitom!"

18

Hay Aat Elijah ya nan Do'ol an Propetan Ba'al

1 Wa han ohay algaw eden miyatlun tawon hi ugaw ya himmapit hi Apo Dios ay Elijah an inalinay, "Umuy'ah wadan Ahab an ali ta alyom ay hiyay ipa'ali' di udan hinan luta."
2 At immuy hi Elijah hinan wadan Ahab.
Henen gutud ya nidugah di batel ad Samaria.
3 Ya hi Ahab ya impa'ayagnah Obadiah* an mangipapto' hinan palasyun di ali. (Ya hi Obadiah ya ohah nan nahamad di pangulugnan Apo Dios.
4 Ya heden pangipapatayan Jezebel an amin hinan propeta ya hi Obadiah ya inayagana nan hinggahut an propeta, ya initnudna dida ta inyuynan nun'ipo"oy didan hinnanalemay nihinah nan ohan maluhung an liyang, ya induulana didah ononda ya danum hi inumonda.)
5 Ya inalin Ahab ay Obadiah di, "Umuyta tigon an amin nan obob an buhu'an nan danum ya an amin nan giginginnaw hitun numbabluyan tu'u ta anapontay wadan di holo' hi mun'olog hi onon nan kabayu ya muls† ta adi mahapul hi un tu'u patayon, ya ta adi ma'ubah di udumnah nan a'animal."
6 At nunhapitda ta umuy di ohah nan pangngelna, ya nan ohah pangngelna goh, at way ohaan immuydah nan na'alin lugal.
7 Ya unat goh wan mundaldallanan hi Obadiah ya hin'alina ya dinamunah Elijah. Ya inimmatunan Obadiah hiya, at nunluung ta apngaona, ya inalinay, "Immannung an he"ah Elijah, Apu?"
8 Ya tembalna an inalinan hiyay, "Immannung an ha"in. At umuy'a ta eka ibaag hinan apum an ali ta alyom ay hiyay, Ihnah Elijah."
9 Ya tembal Obadiah an inalinay, "Undan way numbahola' hi inat'uh nappuhi ta pohdom hi unna' ipapatoy hinan Alin hi Ahab?
10 Ihapata' hinan ngadan nan wagwada ta nangamung an Ap'apun Diosmu an nan ali ya he"ay impa'ana'anapnah an amin hinan abablubabluy hitun luta! Ya wa ay goh udot ta alyon nan ohan ali an mi'id'an den babluyna ya pilitonan punhapataon hi un makulug an mi'id'an nen babluy!
11 Ya ten ad ugwan ya alyom di umuya' ta ibaag'un hiyay, Wah dih Elijah!
12 Ya awni ta makaka' ta tayna' he"a ya enekak da'ah nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya inyuy da'ah nan lugal an mi'id ah nanginnila. Ya gulat ta umuy'u ibaag ay Ahab an wada'ah tu ta adi da'a ah'upan at alyonay unna'

* **18:3** Hay pohdonan ibaga ya *baal Apo Dios*. † **18:5** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat nan muls.

bumalbali, at patayona' ay hiya! Ya nomnomom an ha"in ya mahmahlua' an mundayaw ay Apo Dios an nete"ah din a'ung'ungnga'!

13 Ya unmu dan agguy ininnilay inat'uh din nangalyan Jezebel hi unna pumpatoy nan propeta, ya initnud'un inyuy an impo"oy nan hinggahut an linala'in hinnanabongledah nan ohan maluhung an liyang, ya induula' didah tinapay hi ononda ya danum hi ininumda?

14 Ya anaad ta honogona' an umuy mangibaag hinan alih un'a wah tu? Adi ahan mibahhaw an patayona'!"

15 Ya tembal Elijah an inalinay, "Dumalat hi Apo Dios an adi matmattoy an abalinanan amin di logom an Hiyay gun'u itamutamuan ya ihapata' an mumpattiga' hinan alid ugwan an algaw!"

16 At hi Obadiah ya immuy hinan Alin hi Ahab ta imbaagnay awadan Elijah. Ya impadeh kogoh Ahab ta umuyna tigon hi Elijah.

17 Ya unat goh tinnig Ahab hi Elijah ya inalinay, "Wah na'a gayam, he"ay na"appuhin dumalat hi aguguluwan ad Israel!"

18 Ya tembal Elijah an inalinay, "Bo'on ha"in di dimmalat hi aguguluwan ad Israel an he"a ya hi amam ti din'ugyu nan Tugun Apo Dios, ya nundayaw ayuh nan bulul an hi Ba'al!

19 Ad ugwan ya amungom an amin nan holag Israel ta mun'a'ah'up tu'uh nan Duntug an Carmel, ya pi'yaliom nan opat di gahut ya han naleman propetan Ba'al, ya nan opat di gahut an propetan Asherah an gun panganon han ahawam an hi Jezebel."

20 At inayagan Ahab an amin nan tatagud Israel ya din do'ol an propetan Ba'al ta na'amungdah nan Duntug an Carmel.

21 Ya immuy hi Elijah hinan hinagang di tatagu, ya inalinan diday, "Nom-nomonyuh nahamad! Gulat ta nan punnomnomyu ya nan Ap'apu di Hiyay nahamad an Dios ya Hiyay dayawonyu, mu gulat ta hay punnomnomyu ya hi Ba'al di madayaw ya hiyay dayawonyu."

Mu mid ah himmapit hinan tatagu.

22 Ya inalin Elijah hinan tataguy, "Ta"on hi unna' oh'ohhan na'angang an propetan Apo Dios mu da'yun propetan Ba'al ya opat di gahut ta han nalema ayun linala'i.

23 Iyaliyuy duwah manilhig hi baka. Ya indatyuy ohah nan propetan Ba'al ta goltonda, ya binu'lida, ya numpuhitda, ya inhinadah nan tu'yap di ayiw an tungu, mu adida apuyan. Umat goh hinay ato' hinan oha.

24 Ya ta nalpah ay an nun'idadaan ya un ayu munluwalu ta bugwaonyuy ngadan nan dayawonyu, ya nunluwalua' goh ta bugwao' nan ngadan di Dios'u. Ya nan Dios an mambal hi mangidat hi apuy di immannung hi Dios."

Ya tembal an amin nan tatagun inaliday, "Maphod henen inalim."

25 Ya inalin Elijah hidin propetan Ba'al di, "Pilionyuy pohdonyuh nan manilhig an baka ta mahhun ayun mangidadaan ti nen do'ol ayu, ya ta bugwaonyun ayagan nan dayawonyu, mu adiyu apuyan."

26 At innalda din bakan nidat ay dida, ya pinaltida, ya nun'iyuhundah din natpun an ayiw, ya nunluwaluda ta bugwaondan ayagan di ngadan Ba'al an ente"adah helhelong ta nangamung nuntonga nan algaw. Ya inaliday, "O Ba'al, donglom ni' ta tabolom tun luwalumi!" Mu mi'id ah al'ali, ya mi'id ah tumbal. Ya gunda manayaw hinan nunlene'woh hinan pun'onngan an din inyammada.

27 Ya unat goh nuntonga nan algaw ya ente"an Elijah an ilayahan didan alyonay, "Ol'oltonyun mangit'u' an munluwalu ti hiya akkay di immannung an madayaw! Mid mapto' ya un munnomnomnom, unu un way nahiwana, unu un numbaat, unu un nolo', at mahapul an bangunonyu!"

28 At inyal'allan nan propetan Ba'al an ahititu'u' an munluwalu, ya
hinugatdah uwah unu yu'uyu di odolda ta nangamung un numpangadala
an hiyah ne ugalida.
29 Ya unat goh wan mayob din algaw ya ahida ngangalawngaw an
mid poto' di hapitonda an umatdah mun'angaw hi engganay gutud di
pun'onngan hinan onong di mahilip. Mu mi'id ah himmapit, ya mi'id ah
tinumbal, ya mi'id ah nanaghaggung.
30 Ya inalin Elijah an amin hinan tataguy, "Umali ayu ta meheggon ayun
ha"in." Ya an amin din tatagu ya immuyda ta meheggondan hiya. Ya
impaphodnan inyam'amma din pun'onngan ay Apo Dios an napa"i.
31 Ya innal Elijah din himpulu ta duwan batu ta mepong hinan hinohhah
nan himpulu ta duwan holag Jacob an din himmapitan Apo Dios an inalinay,
"Hi Israel mahkay di ngadanmu."‡
32 Ya hanan batuy impiyammana goh hi pun'onngan hi pundayawan ay
Apo Dios, ya impiyammanay uwaleng hi nunlene'woh hinan pun'onngan,
ya hay mun'olog hi mittuh nan danum enen uwaleng ya hi'itangan opat di
galon.
33 Ya pinanuhna din ayiw an nun'iyuhunah nan pun'onngan, ya pinaltina
din uyaw an baka, ya numpuhitna, ya nun'iyuhunah din ayiw. Ya inalinay,
"Punuwonyuy opat hi galon hinan danum, ya nun'ihiityuh nan Onong an
Moghob ya nan ayiw an mitungu."
34 Ya unat goh nalpah ya inalinay, "Ipidwayu!" At inatda.
Ya inalina goh di, "Ipitluyu!" Ya inatda goh hi pitluna.
35 Ya immayuh di danum hinan nunlene'woh hinan pun'onngan ta
nangamung un napnu din uwaleng hi danum.
36 Ya heden gutud di pun'onngan hinan mahilip ya hi Elijah an propeta ya
immuy neheggon hinan pun'onngan, ya nunluwalun Apo Dios an inalinay,
"O Apo Dios an dayawon da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob, ipa'innilam
ad ugwan an algaw an He"ay immannung hi Dios an dayawon nan holag
Israel, ya ta ma'innila an ha"in di baalmu, ya inat'un amin hatu ti hiyah ne
immandalmu.
37 Tabolom ni' ahan, O Apo Dios! Tabolom ni' nan luwalu' ta way
panginnilaan tun tatagun He"ah Apo Dios an madayaw, ta way aton daten
tatagun mumbangngad ay He"a!"
38 Ya limmun Apo Dios nan apuy an nalpud abuniyan, ya himbumagga
ya nun'oghob din wah nan pun'onngan an din ne'nong an baka, ya ayiw, ya
din batu, ya nan luta, ya natdu' goh din danum hinan uwaleng!
39 Ya unat goh tinnig an amin nan tataguh den na'at ya numpunlu'bubda,
ya inaliday, "Hi Apo Dios di immannung an Dios! Hi Apo Dios di immannung
an Dios!"
40 Ya inalin Elijah ay diday, "Pundopapyu nan propetan Ba'al! Ya tigonyu
ta mi'id ah lumayaw!" Ya dempapdan amin din propetan Ba'al, ya inamung
Elijah didah nan Nundotal an Kishon, ya numpatoynan amin didah di.

Hay Nalpahan di Batel

41 Ya inalin Elijah hinan Alin hi Ahab di, "Eka ta mangan'a ya imminum'a
ti nen madngol di udan an munggongaah!"
42 At immuy hi Ahab an nangan ya imminum, mu hi Elijah ya nunti'id
ta immuy hinan tulid den Duntug an Carmel, ya inyappuhuna, ya in-
yungyungna, ya endengatnay ulunah nan numbattanan di lulugna.
43 Ya inalinah nan baalnay, "Amangom nan baybay."§

‡ **18:31** Gen. 32:28. § **18:43** Nan Duntug an Carmel ya neheggon hinan Mediterranean an Baybay.

Ya unat goh nunti'id ta inamangna ya inalinay, “Mi'id ah tinnig'u.”
Ya inalin goh Elijah di, “Ipidwam an amangon.”
At numpapituh Elijah an nangalih din baalna ta amangona nan baybay.
44 Ya heden apitun di inayana ya inalin nan baalnay, “Waday tinnig'un
itang an bunut an umat hi ngamay di tagun bimmuhu' hinan baybay.”
Ya inalin Elijah di, “Alyom ay Ahab ta idadaana nan kalesanan punlu-
ganan di mi'gubat, ya nunlugan an mundadyun umanamut ti mah'u' hinan
udan, ya gulat ta maladaw an makak at mid mabalin.”
45 Ya unat goh na'amtang ya naldom ad dayan hemmelong di bunut, ya
middum di puo', ya inongolnay udan. Ya nunnaudon Ahab an nunlugan, ya
immuy ay Jezreel.
46 Ya impabi'ah Apo Dios hi Elijah, at binalikisana din lubungna, ya
imbi'ahnan immuy, ya iniwanganah Ahab an ali, at hiyay nahhun an
nidatong hinan siudad ad Jezreel.

19

Hay Immayan Elijah hinan Duntug an Sinai

1 Hi Ahab ya inulgudnan amin ay Jezebel din ina'inat Elijah an hay aat di
numpamatayanah din propetan Ba'al.
2 At hi Jezebel ya impehnagnay hapitnan Elijah an inalinay, “Ta"on hi
unna' patayon hinan bulul an dayawo' ya nan at hitun olas hi ma'et hi un'u
adi iballoh an aton ay he"a nan umat hidin inatmuh nan propetan Ba'al!”
3 At timma'ot hi Elijah, ya nunligud an nakak ta way atonan adi matoy, ya
initnudna din baalna ta immuydad Beersheba ad Judah, ya tinaynana din
baalnah di.
4 Mu hiya ya un oh'ohhan nangiyal'algaw an nundaldallanan an umuy
hinan mapulun ya unna palpaliwan ya nidatong hidin puun di ayiw an
ma'alih broom, ya inumbun, ya nunluwalu ti hiya ya penhodnan matoy.
Ya hay inluwaluna ya inalinay, “O Apo Dios, ammuna! Nidugah ahan tun
ma'ma'at ay ha"in! At ta"on ya pinogpogmu tun pi'tagua' ta umata' hidin
o'ommod'u!”
5 At nolo' hinan puun nan ayiw.

Ya hin'alina ya immuy han Anghel,* ya binangona hiya, ya inalinan hiyay,
“Bumangon'a ta mangan'a.”
6 Ya unat goh inta'wadna ya tinnigna han ongol an tinapay an wah nan
ullugwan di nolo'ana an nihaang hinan bimmalan uleng, ya wada goh di
danum an nittuh alewahhang. At nangan, ya ininumna din danum, ya nolo'
goh.
7 Ya immuy goh nan Anghel Apo Dios hi pidwana, ya binangona goh, ya
inalinay, “Bumangon'a ta mangan'a ta way iyi'ilogmu ti nan dalanom ya
adagwi, at ma"ab'ablay'a.”
8 At bimmangon hi Elijah, ya nangan, ya ininumna din danum. At
nun'olog heden inanah inyi'ilognan dimmaladalan hi napat di algaw ya labi
ya un dumatong hinan Duntug an Horeb an duntug Apo Dios.†
9 Ya nidatong hinan way liyang, at immiyan hidi.
Ya hin'alina ya himmapit hi Apo Dios ay hiya, ya inalinay, “Hay ngadan di
atom hitu, Elijah?”
10 Ya tembalna an inalinay, “Ha"in ya mahmahlua' an mangat hinan
ipatamum, O Apo Dios an madayaw an nidugah di abalinana! Ti nan
holag Israel ya din'ugda nan Uldinmu, ya numpa"ida nan pun'onngam, ya

* **19:5** Mid mapto' ya hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament. † **19:8** Unu Duntug an Sinai.

numpatoydan amin din propetam an unna' anggay hi na'angang, ya ten
ha"in di ana'anaponda ta patayona'!"‡§
11 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Lumahun'a, ya timma'dog'ah nan duntug
hinan hinagang'u ti maluha' hidi.”
Ya palpaliwan ya waday mabi'ah an tuyup, ya nun'anga' nan aduntudun-
tug, ya nun'aphal nan batu, mu mi'id hi Apo Dios hinan tuyup. Ya unat goh
dimminong din mabi'ah an tuyup ya nihukat nan alyog ti immalyog, mu
mi'id hi Apo Dios hinan alyog.
12 Ya unat goh nalpah nan alyog ya nihukat goh nan apuy, mu hi Apo Dios
ya mi'id hinan apuy. Ya unat goh nalpah nan apuy ya waday mun'alumium.
13 Ya unat goh dengngol Elijah henen mun'alumium ya inhophopna
din lubungnah angahna, ya bimmuhu' hinan liyang, ya timma'dog hinan
pantawna. Ya hin'alina ya waday dengngolnan himmapit ay hiya an
inalinay, “Hay at'atom hitu, Elijah?”
14 Ya tembal Elijah an inalinay, “Ha"in ya mahmahlua' ay He"a, O Apo
Dios an madayaw an nidugah di abalinana! Ti nan holag Israel ya din'ugda
nan Uldinmu, ya numpa"ida nan pun'onngam, ya numpatoydan amin din
propetam an unna' anggay hi na'angang, ya ten ha"in di ana'anaponda ta
patayona'!”*
15 Ya inalin Apo Dios ay hiyay, “Mumbangngad'ah nan Mapulun an
Damascus,† ya immuy'ah nan babluy, ya indawatmun iluwaluan hi Hazael‡
ta hiyay alid Aram.
16 Ya indawatmu goh an iluwaluan hi Jehu§ an hina' Nimshi ta hiyay
alid Israel, ya hi Elisha* an hina' Shaphat† an nalpud Abel Meholah di
idawatmun iluwaluan ta hiyay propetah nan babluymu ta hiyay mihukat
ay he"a.
17 Ya ta wada ay di na'angang hi limmayaw an agguy pinatoy Hazael ya
patayon Jehu, ya ta wada ay di lumayaw hi adi patayon Jehu ya hi Elisha di
mamatoy.
18 Mu ma'innila an wada pay di hinlibuh nan tatagud Israel an din
un'unnud ay Ha"in, ya din agguy nundayaw ay Ba'al, ya an amin din agguy
nangungngun hiya.”‡

Hay Na'ayagan Elisha

---

‡ **19:10** Rom. 11:3. § **19:10** Hay pohdonan hapiton ya immuy hi Elijah hinan Duntug an Horeb ti hiyah ne ni'tulagan Apo Dios ay didan Hudyu ta numbalindah tatagunah din amatagun Moses (Ex. 19:1-31:18). Mu gapu ta ninomnom Elijah an oh'ohha hiyan tagun Apo Dios an na'angang an mangunud hinan Uldin an indat Apo Dios eden duntug at mid hulbin nan nuntulaganda, at penhodnan pogpogon eden timpu, ya pohdonan moltaon Apo Dios nan i'Israel ta ma'ubahda an umat hi aton nan puo', unu alyog, unu apuy an mama"ih gina'u. Mu gapu ta ay mun'alumium di alin Apo Dios at pohdonan hapiton an ul'uludyon Apo Dios an umal'alu' hinan i'Israel ti agguy nagtud di apa"ianda, at mahapul an itulturuy Elijah an munhulbin Apo Dios. * **19:14** Manu ay impidwan Apo Dios nan hanhanana ti penhodnay un hukatan Elijah di pambalna ta muntutuyuh nan inatnan immuy hinan Duntug an Horeb, mu mattig an agguy hinukatan Elijah ti agguyna innaynayun an bumadang ay Apo Dios ta al'alu'onda nan i'Israel. At paddungnay abuluton Apo Dios ta duminong hi Elijah an munhulbin Hiya. † **19:15** Hiyay kapitulyud Aram (unu ad Syria). ‡ **19:15** Hay pohdonan ibaga ya *abalinan Apo Dios an muntigaw*, ya hay nun'alianad Aram ya hidin 841-798 B.C. § **19:16** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di immannung an Dios*, ya hay nun'alianad Israel ya hidin 841-814 B.C. * **19:16** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumaliw*, ya hay nuntamuana ya hidin 848-797 B.C. † **19:16** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di manumalya*. ‡ **19:18** Rom. 11:4.

19 At nakak hi Elijah hidi, ya inah'upanah Elisha an hina' Shaphat an
mun'al'aladu, ya waday himpulu ta duwan palis§ an nun'ipakun bakan
pun'aladuon da Elisha ya nan i'ibbana, ya nan namingngit an palis di
manmandalon Elisha an mun'aladu. Ya unat goh wan maluh hi Elijah
eden puntamuana ya inaana din adu"oy an lubungna, ya impa'wahnay
lubungnan hiya.*
20 At tinaynan Elisha din bakan pun'aladuona, ya nangunud an pindug-
nah Elijah, ya inalinan hiyay, “Mumbangngada' ni' ta umuy'u alyon ay da
ama ay inay okodda ya unna' mumbangngad ya inunud'u he"a!”
Ya inalin Elijah ay hiyay, “Oo aga, mumbangngad'ah tu ta adim aliwan tun
inat'un he"a.”
21 At numbangngad hi Elisha hidin pun'al'aladuana, ya pinaltina din
palisnan baka, ya nun'ihaangna, ya din pakun ayiw di nanunguna ta nalutu,
ya nun'iwanahna din dotag hinan tatagu ta nun'ihdada. Ya unat goh nalpah
hene ya nakak ta inunudnah Elijah ta hiyay intamuanah badangana.

20

Hay Nangubatan Ben-Hadad ad Samaria

1 Hi Ben-Hadad* an alid Aram ya inamungnan amin din tindaluna.† Ya
niddum ay hiya din tulumpulu ta duwan a'ali, ya din do'ol an kabayuda,
ya nan kalesan punluganan di mi'buhul, at nalammungdan nunti'id ta
umuyda li'ubon ad Samaria, ya ginubatda.
2 Ya impehnag Ben-Hadad di hapitnah nan baalna ta umuyda alyon ay
Ahab an alid Israel di, “Umat hituy pohdon nan Alin hi Ben-Hadad
3 an alyonay, Idatmun hiya nan pihhum, ya nan balitu'mu, ya nan
a'ahawam, ya nan imbabaluymu ta bagi'.”
4 Ya tembal nan alid Israel an hi Ahab an inalinay, “Alyonyuh nan Alin hi
Ben-Hadad an apu' di abuluto' an idat an amin nan odowona, ya mabalin
an idat'u tun odol'u, ya an amin nan gina'un wan ha"in.”‡
5 La'tot ya numbangngad goh din baal Ben-Hadad, ya inaliday, “At hituy
hinapit Ben-Hadad an inalinay, Ha"in ya nunhonaga' hi mangalah nan
silver, ya nan balitu'mu, ya nan a'ahawam, ya nan imbabaluymu.
6 At hi ma'et hi umat hitun olas ad ugwan ya honogo' nan baal'u ta
alikaponda nan abungmun ali ya nan numpunhituwan nan baalmu ta an
amin nan way tigondah nan amnawanda ya alanda.”
7 At nan alid Israel ya inayaganan amin din a'ap'apuh nan abablubabluy,
ya inalinay, “Innilaonyu an henen tagu ya un dumaladalat hi gulu! An
waday hennagnah immalin ha"in an alyonay un'u idat nan a'ahawa', ya nan
imbabaluy'u, ya nan silver, ya balitu"u, ya inabulut'u!”
8 Ya an amin din a'ap'apu ya an amin din tatagu ya inalidan hiyay, “Adim
ahan dongdonglon henen tagu, ya adim unudon di alyona!”
9 At inalin nan Alin hi Ahab hinan baal Ben-Hadad di, “Alyonyuh nan
Aliyun hi Ben-Hadad di, Inabulut'u nan penhodnan odowon, mu adi' ahan
abuluton nan miyadwan odowona!”§ At nakak daden nahnag an baal ta
immuyda imbaag ay Ben-Hadad nan nambal Ahab.

---

§ **19:19** Hiyah ne 24 an baka, at adangyanda. * **19:19** Pohdonan hapiton an hi Elisha di mipallog ay Elijah hi tamuna. * **20:1** Bahaom nan footnote di I Ki. 15:18, mu heten tagu ya hi Ben-Hadad II. † **20:1** Na'at hidin 857 B.C. ‡ **20:4** Hay na'awatan Ahab ya mun'akak da Ben-Hadad hi unna abuluton, at mabaliwan nan babluyda. § **20:9** Manu ay agguy inabulut Ahab ti agguyna penhod an humukuh nan i'Aram ta humigupdah nan babluyna.

10 Ya hi Ben-Hadad ya nunhonag goh ta alyondan Ahab di, “Hay ihapata'
hinan bulul'un dayawo' ya pa"io' ahan nan babluymud Samaria, ya mid
ah ma'angang hina an ta"on nan hupu', ya mabalin an patayona' hinan
bulul'uh un adi ma'at!”
11 Ya hay nambal nan alid Israel ya inalinay, “Alyonyun hiyay, Nan
mangidadaan an mangegtom hinan gina'un di mi'buhul ya adina hunnon
an ipabagtuy odolna ta awni ta nangamung malpah di gubat hi un hiyay
mangabak!”
12 Ya heden gutud di umin'inuman da Ben-Hadad ya nan ni'yibbanan
a'alih nan tuldada, ya impa'inniladan hiya din nambal Ahab hi inalina.
At hiya ya minandalna din tindalun inalinay, “Mundadaan ayu ta gubaton
tu'u!” At nundadaanda ta umuyda gubaton nan babluy.

Hay Nangabakan Ahab ay Ben-Hadad

13 Ya immuy han propetan Ahab an alid Israel, ya inalinay, “Hi Apo Dios ya
inalinay, Tinnigmu hadin do'ol ahan an tindalu? Adim ita'ot dida ti Ha"in ya
idat'uy abalinam, at abakom didad ugwan an algaw ta way panginnilaam
an Ha"in di immannung an Dios!”
14 Ya inalin Ahab hinan propetay, “Hay mangipangpangulun da'mih nan
umuy mi'buhul?”
Ya tembalna an inalinay, “Hay inalin Apo Dios hi mangipangulu ya nan
ungungan a'ap'apun nan tindalun ipapto' nan a'ap'apun di numbino'ob'on
an provincia.”
Ya inalin Ahab goh di, “Hay mangipanguluh nan do'ol an mangete"ah nan
gubat?”
Ya tembalna an inalinay, “Mi'id udum an he"a.”
15 At inamung Ahab nan ungungan a'ap'apun nan tindalun ipapto' nan
a'ap'apun di numbino'ob'on an provincia, ya duway gahut ta han tulumpulu
ta duwa. Ya inamungna goh an amin nan udumnan tindalun holag Israel,
ya pituy libu.
16 At impadehdah din nuntongay algaw hidin gutud di umin'inuman da
Ben-Hadad ya din tulumpulu ta duwan a'alin din bumadang ay hiyan wah
didah nan tuldadan nun'abutong.
17 Ya hay nahhun hi nangipangpangulu ya din ungungan a'ap'apun nan
tindalun ipapto' nan a'ap'apun di numbino'ob'on an provincia.
Ya impa'innilan din hennag Ben-Hadad an immuy nunhi'im an inalidan
hiyay, “Na'uy nan tatagun nalpud Samaria!”
18 Ya inalin Ben-Hadad di, “Tigonyu ta unda ay umali an mi'gadyum ya
tiniliwyu, ya adiyu patayon dida! Ya wa ay ta unda umalin mi'gubat ya
tiniliwyu dida, ya adiyu patayon!”
19 Ya din ungungan a'ap'apun nan tindalun ipapto' nan a'ap'apun di
numbino'ob'on an provincia ya impanguludan bimmuhu' hinan babluy, ya
nitnudda din udumnan tindalun di i'Israel ay dida.
20 Ya unat goh nundidittumda ta intagandan numpapattoy ya an amin
din hinohhan tindalud Israel ya numpatoyda din ni'gubatda, at numpan-
galayaw nan tindalun i'Aram, ya numpudug nan tindalud Israel dida. Mu
hi Ben-Hadad an alin di i'Aram ya nunligud an nuntakay hinan kabayu, ya
limmayaw, ya nitnudda din tindalunan numpungkabayu.
21 Ya immuy din alid Israel, ya nunhamhamda din kabayu ya din kalesan
punluganan di mi'gubat, ya nidugah an do'ol di numpatoynah nan tatagun
i'Aram.
22 Ya unat goh nalpah hana ya immuy goh nan propetah nan alid Israel,
ya inalinan hiyay, “Adalom hi nahamad ta udmam nan tindalum, ya

inhamadmun munnomnom hi atom ta midadaan'a ti heten umalin tawon ya gubaton da'yu goh hinan alid Aram."

Hay Pidwan di Ni'gubatan nan i'Aram hi ad Israel

23 Ya nan u'upihyal nan alid Aram ya inalidan Ben-Hadad di, "Nan do'ol an dayawon di i'Israel ya madayaw hinan dudunduntug, at hiyaat unda mabi'ah, ya inabak ditu'u. Mu gulat ta nan nundotal di pangubatan tu'u at ditu'uy mabi'bi'ah ya un dida!

24 At atom ni' ta anom an amin nan a'ali an mangipangpanguluh nan gubat ta ihukatmu nan a'ap'apun di tindaluda.

25 Hay atom ya mahapul an udmam nan tindalum ta umat hidin ado'ol din na'ubah an nun'atoy, ya udmam goh nan kabayu ya nan kalesan punluganan di mi'gubat ta umat hi uyap din kabayu ya lugan an nun'a'ubah hidin hopapna. At atom ay hana ya mabalin an gubaton tu'u nan i'Israel hinan nundotal, at umannung an abakon tu'u dida mahkay!" At inabulutna din inalida, ya inatna.

26 Ya unat goh nadatngan heden miyadwan tawon ya inamung Ben-Hadad din tatagunan i'Aram ta nunti'iddah ad Aphek ta umuyda gubaton ad Israel.

27 Ya nundadaan goh damdama nan holag Israel, at na'amungda, ya nidatandah nan gina'un di mi'gubat, ya immuydan manamuh nan buhulda. At nan holag Israel ya nungkampudah nan hinagang nan binuhulda, ya itangdan umatdah nan duwan pampun hinan i"itang an gandeng, mu nan i'Aram ya lennapanda nan babluy.

28 Ya nan propeta ya immuy hinan alin di i'Israel, ya inalinay, "Umat hituy inalin Apo Dios: Gapu ta nan i'Aram ya inaliday, Hi Apo Dios ya Dios hinan dudunduntug ya bo'on Dios hinan nundotal at Ha"in ya ipa'abak'un da'yun amin hadin nidugah an do'ol an i'Aram ta way panginnilaanyun Ha"in di immannung an Dios!"

29 Ya numpundinammang di nungkampuan nan hinohhan i'Aram hinan hinohhan i'Israel hi himpiptuy algaw. Ya heden apitun di algaw ya intaganday gubat, ya hay pinatoy nan holag Israel hinan ohay algaw hinan tindalun di i'Aram ya hinggahut di libu.

30 Ya din udumnan agguy natoy ya numpangalayawda ta immuydah nan babluy ad Aphek, mu natu"in din hamintun allup nan babluy, ya nagatnan di duwampulu ta pituy libun dida. Ya hi Ben-Hadad ya limmayaw goh ta immuy nipo"oy hinan nali"udan an kuwaltuh nan ohan abung hinan babluy.

31 Ya immuy ay hiya nan u'upihyalna, ya inalidan hiyay, "Hay dengn-golmih aat nan a'alid Israel ya ma'ahhimo'da, at iyabulutmu ni' ta umuy amih nan alin di Israel an pun'iyalewa'ohmi nan nun'apa"i an lo'ob hi gitangmi ya nun'elepotmiy talin hi ulumi ya un ami umuy hinan alin di Israel, at olom ni' ya adi da'a patayon!"

32 At inabulutna, at nun'iyalewa'ohda nan nun'apa"in lo'ob hi gitangda, ya nun'elepotday talin hi uluda ya unda umuy ay Ahab an alid Israel, ya inalidan hiyay, "Hi Ben-Hadad an baalmu ya mumpahpahmo' ay he"an alyonay, Adia' ni' patayon!"

Ya inalin han Alin hi Ahab di, "Undan wah na mah an matagu? Maphod ta matagu, at ibilang'u hiyah agi'!"

33 Danen u'upihyal Ben-Hadad ya hehennodday maphod hi pangimmatu-nan, at unat goh inalin Ahab di, "Agi'," ya nunnaudondan nambal an alyonday, "Oo, hi agim an hi Ben-Hadad ya matagu."

At inalinay, "Umuyyu awiton ta iyaliyuh tu." Ya unat goh nidatong hi Ben-Hadad ay hiya ya inayagana ta mi'lugan hinan kalesan punluganana.

34 Ya inalin Ben-Hadad ay hiyay, “Nan babluy* an din penloh ama† ay
amam ya ibangngad'un he"a, at mabalin goh an mun'amma'ah palengked
Damascus hi puntendaanyu an umat hidin inat amah ad Samaria.”
Ya inalin Ahab di, “Iyabulut'uy akakam an dumalat hinan maphod an
inalim.” At inhamaddan inyammay nuntulaganda ta nalpah ya pinakakna.

Hay Impa'innilan nan Propetah Amoltaan Ahab

35 Ya heden gutud ya wada han ohan propetan nangalih nan ligwanay,
“Hay inalin Apo Dios hi atom ay ha"in ya hudpa'ona'.” Mu adi pohdon den
ibbanan manudpa' ay hiya.
36 At inalin nan propetan hiyay, “Dumalat nan agguymu nangunudan
hinan inalin Apo Dios at awni ta makak'an ha"in at waday ah'upam hi layon,
ya pinatoy da'a!” Ya immannung an unat goh nakak ya dinamuna din layon,
at pinatoyna hiya.
37 Ya henen propeta ya immuy goh hinan ohan tagu, ya inalinan hiyay,
“Hudpa'ona' ni'!” Ya nunhudpa' den tagu, ya nidugah di nanugatnan hiya.
38 At nakak heden propeta ta immuy hinan pingit di kalata ta hodonay
maluh hinan alin di i'Israel, ya dinu'panay angahnah lo'ob ta adi
ma'immatunan.
39 Ya unat goh wan maluh han ali ya mun'alih hiyan alyonay, “Ha"in an
baalmu ya immuya' hinan gagwan di nunggugubatanda, ya inyalin nan
ohan tindalun ha"in han ohan buhul an tiniliwda, ya inalinay, Iyadugmu ta
adi lumayaw, mu gulat ta ipalayawmu ya he"ay mapatoy hi bayadna, unu
unmu bayadan hi tulumpulu ta opat an kiluh silver.‡
40 Ya ha"in an baalmu ya mi'id poto' di inat'u, at agguy'u tinnig, ya
nunligud, ya limmayaw! At hay maphod mah hi ma'at ay ha"in nin?”
Ya inalin han alid Israel ay hiyay, “Nen he"ay nangipa'innilah nan
numbaholam, at mahapul an mamolta'a.”
41 Ya inaan din propeta din lo'ob an nihophop hi angahna, at inimmatu-
nan han alin hiyay ohah nan propeta.
42 Ya inalinah nan aliy, “Umat hituy hinapit Apo Dios an inalinay, Dumalat
di nangabulutam hi nangipakakam hinan tagun inali' hi mahapul an
mapatoy at nan pi'taguam di pumbayadmu ta he"ay mapatoy, ya nan
tatagum di mibayad hinan tatagun numpangalayaw an ingnganuymun
agguymu inunud ta numpatoymu.”
43 Ya heden alin nan holag Israel ya maguguluy punnomnomanan im-
manamut hi palasyunad Samaria ti ma'allungdaya ya ma'abbungot goh.

21

Nan Greyp Naboth

1 Wada han galden an puntanoman hi greyp an neheggon hinan palasyun
nan Alin hi Ahab hidid Jezreel, ya henen luta ya bagin Naboth.
2 Wada han ohay algaw ya inalin Ahab ay Naboth di, “Idatmun ha"in
nan galdenmun natamman hi greyp ta way puntamma' hi halawhaw ti
maphod an neheggon hinan palasyu, ya palga' hi ma"aphod hi galden ta
hiyay tammam hi greyp. Unu pohdom ay ya un'u pola'on hi pihhu.”
3 Ya inalin Naboth ay Ahab di, “Adi iyabulut Apo Dios hi un'u idat ay he"a
nan banoh amah din a'apumi!”

---

* **20:34** Hay ngadan daten babluy ya ad Ijon, ya ad Dan, ya ad Abel Meth Maacah, ya an amin di ablubabluy ad Kennereth ya ad Naphtali (I Ki. 15:20), ya mid mapto' ya ad Ramoth Gilead goh (I Ki. 22:3). † **20:34** Unu hi Ben-Hadad I (900-895 B.C.). ‡ **20:39** Hiyah ne do'ol ahan an pihhu, at mid olog nan tindalun mumbayad hi umat hina.

4 At hi Ahab ya immanamut hi abungna an maguguluy nomnomnan
bumubungot ya ma'allungdaya ti dumalat nan inalin Naboth an iJezreel
ay hiya. Ya immuy hinan kamana, mu agguy nolo' ti nan dedeng di
hinagangna, ya adina pohdon an mangan.
5 Ya immuy hi ahawanan hi Jezebel, ya inalinan hiyay, “Anaad ta
magugulu'a? Ya anaad ta adi'a mangan?”
6 Ya inalin Ahab ay ahawanay, “Oo, ti ni'hapita' ay Naboth ta pola'o' nan
lutan puntammanah greyp, unu un'u hukatan hi umat enen luta, ya adina
pohdon an inalinay adi mabalin.”
7 Ya inalin ahawanan hi Jezebel di, “Anaad? Un'a dan bo'on ali? Buman-
gon'a ta mangan'a, ya immamlong'a! Ha"in ya ala' henen galden Naboth!”
8 At hi Jezebel ya nuntudo', ya impelmanay ngadan Ahab, ya impado'olna
din tudo', ya nuntimlianah nan timlin di ali, ya impiyuynan impiyapong
hidin mumpangipangpanguluh nan tatagu ya din e'gonan nan tataguh nan
ni'hituh nan babluy an wadan di nunhituwan Naboth.
9 Umat hituy nitudo' an inalinay,
“Iyuldinyu ta an amin ayu ya ilungdayaanyun munluwalu, ya impabun-
yuh Naboth hinan me'gonan an umbunan.
10 Ya impabunyuy duwah* tatagun munlayah hinan hinagangna, ya
ta diday munlumun mangipabahol ay hiyan alyonday, He"a ya inidutam
hi Apo Dios ya nan ali![†] At hiyay dumalat hi pangawitanyun hiya, ya
imbuhu'yu,[‡] ya nundotnayyuh batu ta matoy.”
11 At din mumpangipangpanguluh nan tatagu ya din e'gonan nan tatagun
ni'hituh nan babluy Naboth ya inatda din inalin di tudo' an impiyuy Jezebel
ay dida.
12 Ya nunnaudondan pento' di ohay algaw an punlungdayaanda, at
impabundah Naboth hinan me'gonan an umbunan di nabagtun tagu.
13 Ya immuy din duwan munlayah, ya inumbundah nan hinagangna, ya
daden duwan munlayah ya limmuday bahol Naboth ti impa'inniladah nan
tatagun na'amung an inaliday, “Hi Naboth ya inidutanah Apo Dios ya nan
ali!” At inawitda hiya, ya imbataandah nan babluy, ya nundotnaydah batu
ta natoy.[§]
14 At impa'inniladan Jezebel an inaliday, “Hi Naboth ya nundotnaymih
batu, at natoy.”
15 Ya unat goh dengngol Jezebel an nundotnaydah Naboth ta natoy ya
inalinan Ahab di, “Natoy hi Naboth! At eka mahkay ta hakupom nan galden
an adina ila'un he"a!”
16 Ya unat goh dengngol Ahab an inalinay natoy hi Naboth ya nala"uy, ya
nunnaudonan immuy hinan galden Naboth, ya inalinay bagina mahkay.
17 Ya himmapit hi Apo Dios ay Elijah an iTishbe an inalinay,
18 “Mala"uy'a, ya nundadyu'a ta eka damuwon nan Alin hi Ahab an
mumpapto' ad Samaria! Hiya ya wah dih nan galden Naboth ti inalinay
hiyay ad galden.
19 Ya alyom ay hiyay, Umat hituy inalin Apo Dios ay he"a: Undan wa ay ta
nalpah an pinatoymu nan tagu ya inalim di lutam nan lutana? Ya alyom goh
ay hiyay, Hay hinapit goh Apo Dios ya inalinay, Nan lugal an nanildilan nan

---

* **21:10** Inyuldin Apo Dios an mahapul di duwan mun'ihtigu ya un mabalin an mapatoy nan numbahol (Num. 35:30; Deut. 17:6; 19:15). † **21:10** Hay inyuldin Apo Dios hi ma'at hinan mangidut ay Hiya ya ta madotnaydah batu (Lev. 24:15-16). ‡ **21:10** Inyuldin Apo Dios an hay lugal hi pamatayandah nan mapatoy ya hinan niyadagwih nan siudad (Lev. 24:14). § **21:13** Itudun nan II Ki. 9:26 an ni'patoy goh nan imbabaluy Naboth an linala'i, ya manu ay inatda ta mid ah mamnoh hi lutana.

ahuh dalan Naboth ya hiya goh di panildilan nan ahuh dalam!* Ya bo'on
nan udumnan dala ti nan dalam mahkay!"
20 Ya inalin Ahab ay Elijah di, "Inah'upana' damdama ay he"a an buhul'u!"
Ya tembal Elijah an inalinay, "Immannung an inah'upa' he"a ti he"a ya
paddungnay unmu inla'uy odolmuh nan nangatam hinan na"appuhin adi
pohdon Apo Dios!
21 At umat hituy inalin Apo Dios an inalinay, Idat'uy na"appuhih punli-
gatam, ya ubaho' he"a ya an amin nan linala'in holagmu an ta"on hi unda
himbut unu bo'on himbut!
22 Hay ma'at hinan pamilyam ya mipaddung hinan na'at hi pamilyan
Jeroboam an hina' Nebat, ya umat goh hinan pamilyan Baasha an hina'
Ahijah an dumalat nan nangipabungtam ay Ha"in ti dimmalat nan nangi-
panguluam hi numbaholan nan holag Israel.
23 Ya hay inalin Apo Dios hi ma'at ay Jezebel ya onon di ahuy odolnah nan
allup ad Jezreel.†
24 Ya an amin nan nitulang ay Ahab hi matoy hinan babluy ya onon nan
ahu, ya nan matoy hinan nibataan hinan babluy ya pun'a'an di hamuti."
25 (Ma'innila an mi'id ah ohah umat ay Ahab an inyohhanah nan
na"appuhin adi pohdon Apo Dios di inatna ti enetlod han ahawanan hi
Jezebel.
26 Hiya ya na"appuhin umipabain di inatnan ni'dayaw hinan bulul an
umat hi inat din himpampun an holag Amor an din pinakak Apo Dios enen
babluy hidin nidatngan nan holag Israel.)
27 Ya unat goh nalpah an dengngol Ahab din hinapit Apo Dios an imbaag
Elijah ya henekheknay lubungna, ya nunlubung hi langgut, ya nun'ulat
an adi mangan. Ya agguyna ina"aan din langgut an inlubungna, ya nan
panalana ya agguyna impabagtuy odolna.
28 Ya himmapit goh hi Apo Dios ay Elijah an inalinay,
29 "Inilam nan aat di inat Ahab an nangipa'ampah odolnan Ha"in?
Dumalat enen numpa'ampaanan Ha"in ya adi' ipa'aliy mama"in hiyan ten
gutud di ataguna, ta awni ta matoy ya un'u moltaon nan holagna."

22

Hay Namadanan Micaiah ay Ahab (II Chron. 18:1-27)

1 Ya heden tuluy tawon ya maphod an agguy nunggugubat nan i'Aram
hinan i'Israel.
2 Mu heden miyatlun tawon* ya hi Jehoshaphat† an alid Judah ya immuy
hinan alid Israel.
3 Ya nan alid Israel ya inalinah nan u'upihyalnay, "Unyu dan agguy
ininnilan ad Ramoth Gilead ya hakup tu'u, ya ten un tu'u didindinong an
mi'id di aton tu'u ta way aton tu'un mamloh hinan alid Aram?"‡
4 Ya inalinan Jehoshaphat di, "Pohdom ta middum ayun da'mi ta umuy
tu'u gubaton ad Ramoth Gilead?"
Ya inalin Jehoshaphat hinan alid Israel di, "Ha"in ya midduma' hi un'a
nundadaan, ya ta"on nan tindalu' ya nan kabayuda ya nidadaan, at okod'an
mummandal ay dida."

---

* **21:19** Nan godwa ya nipa'annung hi I Ki. 22:38, mu nan godwa ya nipa'annung hidin nun'alian nan imbaluynan hi Joram (II Ki. 9:25-26) ti dimmalat nan nuntutuyuan Ahab (I Ki. 21:29). † **21:23** Nipa'annung hi II Ki. 9:34-37. * **22:2** Unu hidin 853 B.C. † **22:2** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di manumalya*, ya hay nun'alianad Judah ya hidin 872-848 B.C. ‡ **22:3** Bahaom nan footnote di I Ki. 20:34 ta innilaom di anaad ta hakupda.

5 Ya wada goh di inalin Jehoshaphat hinan ali an inalinay, “Hay mahhun
hi atonta ya mahapul an innilaontay alyon Apo Dios.”
6 At hi Ahab an alid Israel ya impa'ayagnan amin din propeta§ ta
na'amungda, ya hi'itangan opat di gahut di uyapdan linala'i, ya inalinan
diday, “Mabalin an umuymi gubaton ad Ramoth Gilead, unu adimi?”
Ya tembaldan inaliday, “Mabalin an umuyyu gubaton ti umannung an
badangan da'yun Apo Dios ta da'yuy mangabak ay dida!”
7 Mu hi Jehoshaphat ya inalinay, “Undan mi'id di propetan Apo Dios hi
mabalin an pangibagan?”
8 Ya inalin nan alid Israel ay Jehoshaphat di, “Ihnay ohah mabalin an
pangibagan hinan inalin Apo Dios an hi Micaiah* an hina' Imlah, mu adi'
ahan pohdon hiya ti an amin nan imbaagnah aat'u ya mi'id ah maphod an
un hay nappuhin amin!”
Ya inalin Jehoshaphat di, “Adi mabalin an hapitom di umat hina!”
9 At nan alid Israel ya inayagana nan u'upihyalna, ya inalinay, “Eka
ayagan hi Micaiah an hina' Imlah, ya nunnaudom an iyali!”
10 At nan alid Israel ya hi Jehoshaphat an alid Judah ya numpunlubung-
dan duwah lubung di ali, ya inumbundan duwah nan umbunan di alih
nan way pun'elekan hinan pantaw ad Samaria, ya an amin din propeta ya
wadadah nan hinagangdan gunda ibaag nan ma'ma'at hi nipa'innilan dida.
11 Nan ohan didan propetan hi Zedekiah† an hina' Kenaanah ya impiyam-
mana din gumo' hi umat hi ha'gud, ya inalinay, “Umat hituy inalin Apo Dios:
Heten ha'gud di pangubatyu, at abakonyu nan i'Aram ta engganay unyu
aminon an pumpatoy dida!”
12 Ya umat goh hinay nangalin din udumnan propetan inaliday, “Umuyyu
gubaton ad Ramoth Gilead, at umannung an abakonyu dida ti hiyah ne
inalin Apo Dios an nan alid Israel di pangabakona.”
13 Ya din baal an hennagnan immuy nangayag ay Micaiah ya inalinan
Micaiah di, “An amin nan udumnan propeta ya numpapaddung di imbaag-
dan hay umabakan nan Alin hi Ahab ya nan tindaluna, at ma'ahhapul an
iyunnudmu ni' ta mumpapaddung!”
14 Mu unat goh tembal Micaiah, ya inalinay, “Ihapata' ay Apo Dios an adi
matmattoy an nan immannung an impa'innilanan ha"in di hiyay ibaag'u ya
anggay!”
15 Ya unat goh nidatongdah nan wadan di ali ya inalin han alin hiyay,
“Micaiah, mabalin an umuymi gubaton ad Ramoth Gilead, unu adi ami
umuy?”
Ya tembalna an inalinan hiyay, “Aga mabalin an umuymu gubaton, at
umannung an he"ay pangabakon Apo Dios!”
16 Ya inalin han Alin hi Ahab ay hiyay, “Intugtuga' an nangalin he"a an nan
immannung ya anggay di ibaagmun ha"in an dumalat hi Apo Dios!”
17 Ya inalin Micaiah ay hiyay, “Ha"in ya tinnig'u nan tatagun holag
Israel an nun'iwa'atdah nan dudunduntug an umatdah nan kalnilun mi'id
mangipahtul ay dida. Ya inalin Apo Dios di, Hatun mi'id di ap'apuda ya
ipa'anamutmu didan hinohhah nan numpunhituwanda, ya mi'id di al'alin
dida.”
18 Ya inalin Ahab ay Jehoshaphat di, “Tigom an immannung din inali' ay
he"a an hi Micaiah ya mi'id ah mapmaphod hi ma'at ay ha"in hi ibaagnan
un hay nappuhin amin!”

---

§ **22:6** Hatun propeta ya diday adi makulug an propeta ti bo'on diday propetan Apo Dios. * **22:8** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya mid ah nipaddungana.* † **22:11** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya nahamad.*

19 Ya inalin Micaiah di, “Donglom nan Hapit Apo Dios ti tinnig'uh Apo
Dios an inumbun hinan nabagtun umbunanad abuniyan, ya an amin nan
a'anghelna ya numpangata'dogdah appit di agwana ya wadhongna.
20 Ya imbagan Apo Dios ay diday, Ngadan di mamhod ay da'yun umuy an
mamalbalin Ahab ta way atonan umuy ad Ramoth Gilead ta way atonan
matoy hidi? Ya numbino'ob'on di inalidah maphod hi atona.
21 Mu la'tot ya immuy han spiritu,‡ ya timma'dog hinan hinagang Apo
Dios, ya inalinay, Ha"in di umuy an mamalbalin hiya.
22 Ya imbagan Apo Dios ay hiyay, Gulat ta umuy'a ya hay atom? Ya
inalinay, Hay ato' hi unna' umuy ya ipanomnom'un amin hinan propetan
Ahab ta hay layah di ibaagda. Ya inalin Apo Dios di, Oo, umuy'a, ya hiyah te
atom ti immannung an ma'at nan inalim an punlayahom dida.
23 At hi Apo Dios ya hennagnah nen spiritu ta nunlayahonan amin nan
propetam. Ya hinimung Apo Dios an nangalih aat di a'ubaham.”
24 At hi Zedekiah an hina' Kenaanah ya immuy an neheggon ay Micaiah,
ya tinapa'nay angah Micaiah, ya inalinay, “Undan udot mabalin an makak
nan Na'abuniyanan an Lennawan ha"in ta umalin humapit ay he"a?”
25 Ya inalin Micaiah di, “Innilaom hi awnih din ayam an mipo"oy hinan
nali"udan hi bunol di ohan abung!”
26 Ya inalin nan Alin hi Ahab hinan u'upihyalnay, “Dapopom hi Micaiah,
ya impiyuymun da Amon an nan mumpapto' hinan babluy ya hi Joash§ an
imbaluy'u,
27 ya inaliyun diday, Umat hituy inalin nan ali: Ibaludyuh ten tagu,
ya mi'id di udumnah ma'an hi idatyuh onona (mu ammunay tinapay ya
danum) ta nangamung unna' mumbangngad an malpuh nan gubat an mi'id
di al'alih ma'at!”
28 Ya inalin Micaiah di, “Gulat ta mumbangngad'a ya mi'id di na'at ay he"a
ya ma'innilan bo'on ha"in di ni'hapitan Apo Dios!” Ya intuluynan himmapit
an inalinay, “Da'yun amin an tatagu ya donglonyu tun alyo' ta tigonyuh un
makulug!”

Hay Natayan Ahab
(II Chron. 18:28-34)

29 At da Ahab an alid Israel ay Jehoshaphat an alid Judah ya nuntunuddan
nunti'id an immuy ad Ramoth Gilead.
30 Ya inalin Ahab ay Jehoshaphat di, “Ano' di lubung'un lubung di ali, ya
immuya' hinan punggugubatan ta he"a ya anggay di munlubung hi lubung
di ali.” At hi Ahab ya inaanay lubungnan lubung di ali, ya immuy hinan
punggugubatan.
31 At nan alid Aram ya minandalna din tulumpulu ta duwan a'ap'apun
nan mumpunlugan hinan kalesan punluganan di mi'buhul, ya inalinay,
“Adiyu gubaton nan malgom an tagu an ta"on hi unda na'ampa unu nabagtu
an ammuna nan alid Israel di gubatonyu.”
32 Ya unat goh tinnig nan ap'apun di kalesan punluganan an mi'buhul
hi Jehoshaphat ya ninomnomday un hiyay alid Israel. At nunligguhda ta
gubatonda, mu unat goh nuntu'u' hi Jehoshaphat
33 ta inhamad nan ap'apun nan kalesan punluganan di mi'buhul an bo'on
hiyay alid Israel ya indinongdan mamdug ay hiya.

---

‡ **22:21** Do'ol di mangulug an heten spiritu ya ohan dimunyu ti ta"on un nan nappuhin lennawa ya ta"on goh hi Satanas ya ipapto' Apo Dios didah unna pohdon an mamaal ay dida (Job 1:6-12; 2:1-6).

§ **22:26** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di nangidat*.

34 Mu wada han ohan tindalud Aram, ya pinanana nan Alin hi Ahab, ya
ne'nah din numbattanan nan hanin di palagpagna. Ya nun'alih Ahab hidin
mummunihuh nan luganan inalinay, "Ten nahugatana', at imunihum tun
lugan ta ibataana' hitun punggugubatan!"
35 Ya nan gubat ya gun mitutuluy eden algaw, ya hi Ahab an ali ya wah di
an nihahadag hinan luganan hinahagangnay ad Aram. Ya gun immayuh di
dalanah nan dotal di lugana, at hidin nahilip ya natoy.
36 Ya unat goh wan hi'itangan ma'unug din algaw ya waday nun'alin inali-
nay, "An amin nan hinohhan tindalun di Israel ya wadiyonan immanamut
hinan babluyna!"

37 At natoy nan ali,* ya inyuydad Samaria ta hidiy nangilubu'anda.
38 Ya inulahanda nan kalesan punluganan di mi'gubat hinan pun'amhan
di putah ad Samaria, ya nundildilan nan ahu din dalan nan ali, at
nipa'annung din hinapit Apo Dios an din inalinah ma'at.†
39 Nan udumnan ina'inat Ahab hidin numpapto'ana, ya din
numbino'ob'on an na'na'at eden gutudna, ya niddum goh an amin din
inatnan impiyammanay abungnan ali ya inal'altianah nan ivory,‡ ya nan
impiyammanan allup nan numbino'ob'on an babluy, ya nitudo' hinan
liblun di Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
40 Ya unat goh natoy hi Ahab ya han imbaluynan hi Ahaziah di nihukat hi
nun'ali.

Hi Jehoshaphat an Alid Judah
(II Chron. 20:31—21:1)

41 Hi Jehoshaphat an hina' Asa ya ente"anan numpapto' hi ad Judah din
miyapat an tawon§ hi numpapto'an Ahab an alid Israel.*
42 Ya hi Jehoshaphat ya tulumpulu ta lemay tawonah din nangete"anan
numpapto', ya duwampulu ta lemay tawon hi numpapto'anah ad Jerusalem
an kapitulyuda. Ya hay ngadan inana ya hi Azubah† an hina' Shilhi.
43 Hi Jehoshaphat ya inunudnan amin din ina'inat amanan hi Asa an ag-
guyna ahan imbahhaw an gun nangat hinan nahamad an mangipa'amlong
ay Apo Dios. Mu heden numpapto'ana ya agguyna pina"i nan pundayawan
nan tataguh nan bagtun di duntug, at intultuluydan gun nun'onong hi-
nan Onong an Moghob, ya gunda genhob nan incense an maphod di
hunghungna.
44 Ya hi Jehoshaphat ya ni'bayaw hinan alid Israel.

45 Nan udumnan na'na'at hidin atagun Jehoshaphat, ya nan abalinandan
impattigda, ya hay aat di ni'gubatanda ya nitudo' hinan liblun di Nitud'an
nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
46 Ya an amin din linala'in putan muntamuh nan pundayawandah nan
adi makulug an madayaw an na'angang hidin gutud amanan hi Asa ya
numpakakna didan amin hinan babluyda.
47 (Ya mi'id di alid Edom eden gutud ti un nan na'ampan upihyal di
nangipapto' ay dida.)

---

* **22:37** Natoy hidin 853 B.C. † **22:38** I Ki. 21:19 (bahaom goh nan footnotena ti un godway nipa'annung eden timpu). ‡ **22:39** Hiyah ne ha'gud di elepante. Ya ad ugwan ya na'ah'upan nan do'ol an ivory hidin napa"in palasyun Ahab ad Samaria. § **22:41** Unu hidin 869 B.C. Hiyah ne tawon hidin nipogpogan din ne'dehhananan nun'ali ay amanan hi Asa (910-869 B.C.). * **22:41** Hay nun'alianad Judah ya hidin 874-853 B.C. † **22:42** Hay pohdonan ibaga ya *ha"in ya inganuya' ay dida.*

48 Ya hi Jehoshaphat ya impiyammanay pupul hi punluganan di umuy
hidid Ophir‡ an luma'uh balitu', mu agguyda intuluy an immuy ti nun'apa"i
din pupul hi ad Ezion Geber.
49 At hi Ahaziah an hina' Ahab ya inalinan Jehoshaphat di, “Iyabulutmu
ta mi'yuy nan tatagu' hinan tatagum ta mi'lugandah nan pupulmu!” Mu hi
Jehoshaphat ya agguyna inabulut.
50 Ya natoy hi Jehoshaphat, at nilubu' hi ad Jerusalem hinan Babluy David
an hi apuna. Ya hi Jehoram an imbaluynay nihukat hi nun'ali.

Hi Ahaziah an Alid Israel

51 Hi Ahaziah§ an hina' Ahab di numbalin hi alid Israel hidid Samaria
hidin miyapulu ta pituh* numpapto'an Jehoshaphat hi ad Judah, ya
numpapto' hi ad Israel hi duway tawon.†
52 Ya inatnay nappuhi, at numbahol ay Apo Dios ti inatna goh din inat
amana, ya hi inana,‡ ya din inat goh Jeroboam an hina' Nebat an hiyay
dimmalat hi numbaholan nan holag Israel.
53 Ya intamuana ya dinayawnah Ba'al, at impabungotnah Apo Dios an nan
Dios di i'Israel an umat hidin inat amana.

‡ **22:48** Bahaom nan footnote di Gen. 10:29 ta innilaom di awadan ten lugal. § **22:51** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya eyedona.* * **22:51** Unu hidin 853 B.C. † **22:51** Hay nun'alianad Israel ya hidin 853-852 B.C. ‡ **22:52** Hi Jezebel (I Ki. 16:31).

II Kings

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid nanginnilah ngadana, mu mid mapto' ya hiyay ohan Hudyun nipiyuy ad Babylon ta himbut hidi.

Hay Nangitud'anan ten Liblu: nan Hudyu.

Hay Aat ten Liblu: nan Liblu an I Kings ya nan Liblu an II Kings ya na'ohhan libluh din penghana, ya hi Jerome an ohan lala'in nangibalin hi Hapit Apo Dios hinan hapit di iRome di nangilahhin ta nagodwa.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan a'ali.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 597 B.C. hi engganah din 538 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay inat nan a'alid Israel ya nan a'alid Judah an nangunud (unu agguy nangunud) ay Apo Dios.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat nan a'alih appit hi IGGID hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan nagodwaan di pumpapto'anda (1:1—17:41)
- Nan Alin hi Ahaziah (1:1-18)
- Nan Alin hi Joram (2:1—8:15)
- Nan Alin hi Jehu (9:1—10:36)
- Nan Alin hi Jehoahaz (13:1-9)
- Nan Alin hi Jehoash (13:10-25)
- Nan Alin hi Jeroboam II (14:23-29)
- Nan Alin hi Zechariah (15:8-12)
- Nan Alin hi Shallum (15:13-16)
- Nan Alin hi Menahem (15:17-22)
- Nan Alin hi Pekahiah (15:23-26)
- Nan Alin hi Pekah (15:27-31)
- Nan Alin hi Hoshea (17:1-41) — napa"ih ten pumpapto'an hidin 722 B.C.

Hay aat nan a'alih appit hi AGWAN hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan nagodwaan di pumpapto'anda (8:16—25:30)
- Nan Alin hi Jehoram (8:16-24)
- Nan Alin hi Ahaziah (8:25-29)
- Nan Queen an hi Athaliah (11:1-21)
- Nan Alin hi Joash (12:1-21)
- Nan Alin hi Amaziah (14:1-22)
- Nan Alin hi Azariah/Uzziah (15:1-7)
- Nan Alin hi Jotham (15:32-38)
- Nan Alin hi Ahaz (16:1-20)
- Nan Alin hi Hezekiah (18:1—20:21)
- Nan Alin hi Manasseh (21:1-18)
- Nan Alin hi Amon (21:19-26)
- Nan Alin hi Josiah (22:1—23:30)
- Nan Alin hi Jehoahaz (23:31-35)
- Nan Alin hi Jehoiakim (23:36—24:7)
- Nan Alin hi Jehoiachin (24:8-17)
- Nan Alin hi Zedekiah (24:18—25:30) — napa"ih ten pumpapto'an hidin 586 B.C.

Hay Aat da Elijah ya nan Alin hi Ahaziah

1 Ya unat goh natoy hi Ahab* an alid Israel ya ni'gubat nan tataguh ad
Moab hinan i'Israel.
2 Ya heden nihukat an alid Israel an hi Ahaziah† an imbaluy Ahab ya
nagah hinan miyadwan galaduh nan abungnah ad Samaria, ya nipuhit
hinan way al'altin nan abung, at nidugah di hugatna. At hennagna nan
baalnan inalinan diday, “Umuy ayun Ba'al-Zebub‡ an dayawon di i'Ekron
ta hamadonyun hiyah un umadaog tun hugat'u.”
3 Mu hede goh an gutud ya inalin nan anghel Apo Dios hinan propetan
hi Elijah§ an iTishbe di, “Umuy'a ta eka damuwon daden baal han Alin
hi Ahaziah ta alyom ay diday, Anaad ta umuyyu bagan hi Ba'al-Zebub an
madayaw ad Ekron? Un mah mi'id di Dios ad Israel?
4 At dumalat henen inat nan Alin hi Ahaziah ya umuymu alyon ay hiyay,
Hay inalin Apo Dios ya adi umadaog nan hugatmu ta hiyay iyatoymu.” At
immuy mah hi Elijah an nanamun dida.
5 Ya unat goh numbangngadda din hennag nan ali ya inalin han alin diday,
“Anaad ta numbangngad ayu?”
6 Ya inaliday, “Wada han lala'in immalin nanamun da'mi, ya inalinay,
Mumbangngad ayuh nan alin nannag ay da'yu ta alyonyun hiyay, Hiyah te
hinapit Apo Dios an inalinay, Un mah hay nomnomom ya un mi'id di Dios
ad Israel, at hiyaat un'a munhonag hi umuy an mangibagah aatmun Ba'al-
Zebub an madayaw ad Ekron? At dumalat nan inatmu ya adi umadaog nan
hugatmu, at umannung an matoy'a.”
7 Ya inalin nan alin diday, “Hay umatan ne udot han lala'in immalin
nanamun da'yu?”
8 Ya inalidan hiyay, “Hay aat di lubungna ya nadutdutan* ya lalat di
bol'ohna.”
Ya inalinay, “Henen lala'i ya inila' an hi Elijah an iTishbe!”
9 At hennag goh nan aliy ohah nan kapitan ya naleman tindaluna ta
umuydan Elijah. At nunti'iddan immuy, ya inah'upandan inum'umbun
hinan duntug, ya inalidan hiyay, “He"an muntudtuduh nan Tugun Apo Dios
ya inalin nan ali ta mundadyu'a ti impa'ayag da'a!”†
10 Ya tembal Elijah din inalin nan kapitan an inalinay, “Gulat ta ha"in ya
muntudtudua' hinan Tugun Apo Dios at malmuy apuy an malpud daya ta
gohbon da'a ya nan naleman tindalum!” Ya nalpu tatagwad daya din apuy,
at genhobna hiya ya din naleman tindaluna.
11 Ya hennag goh nan aliy ohah kapitan ya din naleman tindaluna ta im-
muyda goh ay Elijah. Ya inalin din kapitan ay hiyay, “He"an muntudtuduh
nan Tugun Apo Dios ya inalin nan alin he"a di, Punnaudom an mundadyu
ti impa'ayag da'an hiya!”

---

* **1:1** Natoy hidin 853 B.C. Hay nun'alianad Israel ya hidin 874-853 B.C. † **1:2** Hay nun'alianad Israel ya hidin 853-852 B.C. ‡ **1:2** Hiyay ohan bulul di iPhilistia (bahaom nan footnote di Judg. 10:6 ta innilaom di udumnan bululda). Hay immannung an ngadan ten bulul ya hi *Ba'al-Zebul* an hay ibalinana ya *hi Ba'al ya imbaluy di ali*, mu hinukatan nan Hudyuy ngadana ta hi *Ba'al-Zebub* ta hinhannulonda nan bulul di iPhilistia ti hay ibalinana ya *apun di lalog*. Palpaliwan ya naluman goh di ngadanah nan Hudyu ti nan ugalin di lalog ya gunda umuy hi ta"i at numbalin hi *apun di ta"i* (bahaom nan Mat. 12:24). § **1:3** Hay nuntamuanad Israel ya hidin 875-848 B.C. * **1:8** Itudun Zech. 13:4 an hiyah ne lubung di propeta (bahaom goh nan Mat. 3:4 ti hiyah ne goh di lubung John an Mumbonyag). † **1:9** Kinulug nan tataguh din penghana an gulat ta waday mangidut hinan ohan tagu mu mapilitan ya binangngadnay idutna at ma'aan, at mid nappuhih ma'at hinan na'idutan, at mid al'ali. Unu gulat ta adina ibangngad at patayonda hiya ta paddungnay mapatoy goh nan idutna, at mid al'alih nan na'idutan. Mid mapto' ya penhod Ahaziah an ipapatoy hi Elijah ta ma'aan di paddungnay idutna ta adi matoy hiya.

12 Mu tembal Elijah an inalinay, “Gulat ta ha"in ya muntudtudua' hinan
Tugun Apo Dios at malmuy apuy an malpud daya ta gohbon da'a ya
nan naleman tindalum!” At nalpu tatagwad daya din apuy Apo Dios, ya
genhobna din kapitan ya din naleman tindaluna.
13 Ya hennag goh nan aliy din miyatlun kapitan ya din naleman tindaluna,
ya nunti'iddah wadan Elijah, ya immuy an nunhippih nan inayungan Elijah,
ya pimagmagoh an inalinay, “He"an muntudtuduh nan Tugun Apo Dios ya
ehmo'ana' ni' ya tun nabonglen tindalu' ta adi da'mi patayon!
14 Inila' an din apuy an nalpud daya di numpanghob hidin duwan kapitan
ya din hinnanaleman tindaluda, at hiyanan ad ugwan ya hom'on da'mi ni'
ahan ta adi da'mi patayon!”
15 Ya inalin nan anghel Apo Dios ay Elijah di, “Mi'dadyu'an hiya, ya adi'a
tuma'ot.” At nala"uy mah hi Elijah ta ni'dadyu ay hiya ta umuydah nan ali.
16 Ya unat goh nidatongda ya inalin Elijah hinan aliy, “Umat hituy hinapit
Apo Dios an inalinay: Anaad ta nunhonag'ah nan baalmu ta umuyda bagan
hi Ba'al-Zebub an madayaw ad Ekron? Undan mi'id di Dios ad Israel hi
pangibagam? At dumalat henen inatmu ya adi umadaog nan hugatmu an
hiyay iyatoymu!”
17 At natoy mah din Alin hi Ahaziah an nipa'annung din inalin Apo Dios
ay Elijah an propetana. Ya dumalat di ami'id di lala'in imbaluy Ahaziah
ya hi Joram‡§ an hi aginay nihukat hi nun'alih din miyadwan tawon* hi
numpapto'an Jehoram an hina' Jehoshaphat an alid Judah.
18 Ya an amin din ina'inat Ahaziah ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.

2

Hay Timmuluwan Elijah hi ad Abuniyan

1 Ya nadatngan di algaw hi pangawitan Apo Dios ay Elijah hidid abuniyan,
mu hay mangekak ay hiya ya din mun'alibuddabud an dibdib. Ya heden
gutud ya wah di da Elijah ay Elisha* hinan dalan an nalpudah ad Gilgal.
2 Ya inalin Elijah ay Elisha di, “Al'alu'o' ni' he"a ta mihina'ah tu ti ten
honogona' ay Apo Dios ta umuya' hi ad Bethel.”
Mu inalin Elisha ay hiyay, “Intulag'un Apo Dios ya umat goh ay he"a an adi'
ahan he"a taynan!” At nuntunudda mah an duwan nundadyuh ad Bethel.
3 Ya na'amungda din do'ol an propetan den babluy, at immuydan Elisha,
ya inalidan hiyay, “Inilam nin an ad ugwan an algaw di pangawitan Apo
Dios hinan ap'apum ay he"a?”
Ya inalinay, “Oo, inila'. Mu bo'on hene ul'ulgudon tu'ud ugwan.”
4 Ya inalin goh Elijah ay Elisha di, “Mihina'ah tu ti ten honogona' ay Apo
Dios ta umuya' hi ad Jericho.”
Mu inalin Elisha ay hiyay, “Intulag'un Apo Dios ya umat goh ay he"a an
adi' ahan he"a taynan!” At nuntunudda goh an immuy ad Jericho.
5 Ya na'amung goh din do'ol an propetad Jericho, ya immuyda goh ay
Elisha, ya inalidan hiyay, “Inilam nin an ad ugwan an algaw di pangawitan
Apo Dios hinan ap'apum ay he"a?”

---

‡ **1:17** Nan ohan spellingna ya *Jehoram*. Mu gapu ta wada goh di ohan Jehoram an ali an nibaag eten verse (an nan imbaluy nan Alin hi Jehoshaphat ad Judah) at ma'usal heten spelling ta ma'innilay nun'abhiwanda. Hay pohdon daten duwan ngadan an ibaga ya *nabagbagtuh Apo Dios*. § **1:17** Hay nun'alianad Israel ya hidin 852-841 B.C. Ya hiyay pogtang Ahaziah an natoy. * **1:17** Unu hidin 852 B.C. * **2:1** Hay nuntamuana ya hidin 848-797 B.C.

Ya inalin Elisha ay diday, “Oo, inila'. Mu bo'on hene ul'ulgudon tu'ud ugwan.”

6 Ya inalin goh Elijah ay Elisha di, “Mihina'ah tu ti ten honogona' ay Apo Dios ta umuya' hinan Wangwang an Jordan.”

Mu inalin Elisha goh di, “Intulag'un Apo Dios ya umat ay he"a an adi' ahan he"a taynan!” At nuntunudda mah an duwan umuy.

7 Ya waday naleman propetan nangunud ay dida, ya timma'dogdah nan dammang di timma'dogan da Elijah ay Elisha hinan pingit di Wangwang an Jordan.

8 Ya inaan Elijah din lubungna, ya lini'upna ta inhaplatnah din danum, at natob'a' an nunhiyan an nun'ida'ligdah nan numpinangngel, at nan mamagan lutay dinalan da Elijah ay Elisha an bimmad'ang.

9 Ya unat goh nalpah an bimmad'angda ya inalin Elijah ay Elisha di, “Hay pohdom hi idat'un he"a ya unna' makak?”

Ya inalin Elisha di, “Ipabnohmun ha"in nan haadmun propeta, mu ta dubliy† abalina' ya un nan abalinam!”

10 Ya inalin Elijah di, “Naligat nan imbagam! Mu gulat ta tigona' hi pangngalandan ha"in ya midat ay he"a. Mu gulat ta adim tigon at adi ma'at nan pohdom.”

11 Ya heden gunda pundaldallanan hi punhaphappitananda ya hin'alina ya immuy han ay kalesan mundalang an ginuyud din kabayun mundalang goh, ya niholda' hinan numbattananda, ya nunhiyanona didan duwa, at nipatulud abuniyan hi Elijah an inyuy din mun'alibuddabud an tuyup.‡

12 Ya tinnig Elisha din na'at, at nuntu'u' an inalinay, “Ama! Ama! He"ay bi'ah ya baliw ad Israel!” Ya tinnigna, ya mi'id mahkay hi Elijah.

Ya enedonah din lubungna, ya nunhekhekna ta nun'apa"i.

13 At innalna mah din magayad an lubung an din enggah Elijah, ya numbangngad hinan Wangwang an Jordan, ya timma'dog hinan pingitna.

14 Ya din lubung Elijah ya inhaplatnah nan danum, ya himmapit an inalinay, “Hay wadan mah nin Apo Dios an Dios Elijah?” Ya himbumagga ya nunhiyan an natob'a' din danum, ya nida'lig hi numpinangngel, at nan mamagan lutay nange'wan Elisha an bimmad'ang.

15 Ya inamang din naleman propetan nalpud Jericho nan na'at, at way ohaan inaliday, “Nan abalinan Elijah ya bennoh Elisha!” At immuydan amin an nanamun hiya, ya nun'iluungda ta e'gonanda hiya.

16 Ya inalidan hiyay, “Wah tu amin naleman linala'in mun'abi'ah an baalmu! At da'mi honogom ta umuymi anapon din apum ti mid mapto' ya un enekak nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya tinaynanah nan udumnan duntug unu nan way malgom an nundotal!”

Mu tembal Elisha, ya inalinay, “Adiyu ahan honogon dida!”

17 Mu inluluddan nangal'alu' ay hiya, at la'tot ya bimmain an agguy nangiyabulut, at inalinan diday, “Ta"omman ya hennagyu dida.” At immuyda an immanna'annapan eden tuluy algaw, mu mi'id ah inah'upanda.

18 Ya unat goh numbangngaddan Elisha hi ad Jericho ya inalin Elisha ay diday, “Undan tuwali agguy'u inalih adiyu dida honogon?”

Nan Duwan Umipanoh'an Inat Elisha

† **2:9** Nan pangpangullu ya mipabnoh ay hiyay mumpidwah inadangyan amana (Deut. 21:17), at gapu ta hi Elijah di ay espiritual an hi aman Elisha at penhod Elisha an hiyay paddungnay pangpangullun imbaluyna ta ituluynay tamun Elijah. ‡ **2:11** Na'at hidin 848 B.C.

19 Wada han ohan algaw ya immuy nan u'upihyal den babluy ay Elisha, ya
inalidan hiyay, “Tigom adyah ten babluy an ma"aphod, Apu, mu nan danum
ya na"appuhi, ya nan luta ya adi tummol di mitanom.”
20 Ya inalinay, “Alanyu nan pa"amman malukung an duyu, ya inittuyuy
ahin, ya inyaliyuh tun ha"in.” At inatda an inyuydan hiya din duyu.
21 Ya inyuy Elisha hidin obob an buhu'an di danum, ya inhabuagna din
ahin hinan danum, ya inalinay, “Umat hituy hinapit Apo Dios an inalinay,
Malenehan'a an danum ta adi'a umidat hi dogoh ta adi dumalat hi atayan
di tatagu, ya mabalin an tummol mahkay di mitanom.”
22 At nete"an de ya pinumhod din danum ta engganad ugwan ti hiyah ne
din inalin Elisha.§
23 Ya nakak hi Elisha ad Jericho ta umuy ad Bethel. Ya heden pundaldal-
lanana ya dinamuna din i'iwoy an nalpuh nan babluy, ya linayalayahanda
hiyan inaliday, “Tumulu'ah tu an natuga'an di uluna!”*†
24 Ya unat goh nunligguh hi Elisha ta tinnigna dida ya inidutana didah
nan ngadan Apo Dios. Ya bimmuhu' han duwan bear hi inalahan, ya
numpatoyday napat ta han duwah din i'iwoy.
25 Ya intuluy Elisha an immuy hinan Duntug an Carmel, ya nonong hidi
ya numbangngad ad Samaria.

3

Hay Nunggubatan di i'Israel hinan iMoab

1 Ya hidin miyapulu ta waluy tawon* hi numpapto'an Jehoshaphat hi ad
Judah ya hi Joram an hina' Ahab ya hiyay nun'alid Israel.† Ya himpulu ta
duway tawon di numpapto'anah di ad Samaria.
2 Ya nappuhiy ina'inat Joram an agguy immunud ay Apo Dios, mu adi ahan
tagwa umat ay amana unu hi inanan hi Jezebel an na"appuhiy inatda. At
impa'aana nan dayawondan hi Ba'al an din batun hina"ad amana.
3 Mu agguyna indinong an mangat hi nappuhin umat hidin ina'inat din
nahhun an nun'alin hi Jeroboam an hina' Nebat an hiyay nangipangpangu-
luh nan holag Israel ta omod unda numbahol.
4 Ya hi Mesha an alid Moab ya nan tataguna ya hay tamuda ya mumpah-
pahtul hi kalnilu. Ya atawotawon ya hay idatnah buwitnah nan alid Israel
ya hinggahut di libuh nan uyaw an kalnilu, ya iniddumnah dutdut nan
hinggahut di libuh nan manilhig an kalnilu.
5 Mu unat goh natoy hi Ahab an alid Israel ya nginohoy Mesha an alid
Moab nan nihukat an alid Israel, at agguyna indat di buwitna.
6 At nan Alin hi Joram ya inamungnan amin nan tindalunan holag Israel
ta nakakdad Samaria.
7 Ya impehnagnay tudo'nan Jehoshaphat an alid Judah an alyonah nan
tudo'nay, “Mungngohoy nan alid Moab an adi mun'idat hi buwitna, at
abulutom ni' ta middum'an ha"in ta umuy tu'u gubaton hiya!”
Ya nuntudo' hi Jehoshaphat an inalinay, “Oo, abuluto' an mamadang ay
he"a, ya umat goh hitun kabayu' ya tindalu'.”
8 Ya inalin goh Jehoshaphat di, “At hay pange'wan tu'u mah hi umayan
tu'un gumubat?”

---

§ **2:22** Ta"on ad ugwan an gutud ya wagwadah did Jericho nan maphod an danum an nalpuh obob an alyonday Obob Elisha. * **2:23** Hay pohdonan hapiton ya alyonday mi'tuluh Elisha ad abuniyan an umat hidin na'at ay Elijah an timmulu (II Ki. 2:11). † **2:23** Manghan di natuga'an hidin penghanah nan Hudyu, at nidugah di namahiwan nan i'iwoy ay Elisha an propetan Apo Dios. * **3:1** Unu hidin 852 B.C. † **3:1** Hay nun'alianad Israel ya hidin 852-841 B.C.

Ya tembal Joram an inalinay, “E'wa tu'uh nan Mapulun an Edom.”
9 At impadeh nan alid Israel ya nan alid Judah, ya niddum ay dida nan alid
Edom. Ya unat goh naluh di pituy algaw hi nundalananda ya napuhandah
danum, at mi'id di inumon din tindalu ya nan kabayuda.
10 At inalin nan alid Israel di, “Hay aton tu'u mah? Undan hennag ditu'un
tulun ali ay Apo Dios hitu ta ipa'abak ditu'uh nan alid Moab?”
11 Mu inalin Jehoshaphat an alid Judah di, “Undan mi'id ah propetan Apo
Dios hitu ta hiyay pangibagan tu'u ta mi'hapit ay Apo Dios ta itudunay aton
tu'u?”
Ya tembal han ohan upihyal nan alid Israel an inalinay, “Wah nah Elisha
an hina' Shaphat an hiyay bimmadang ay Elijah hidin hopapna.”
12 At inalin Jehoshaphat di, “Immannung an hiyay propetan Apo Dios, at
hiyay mangihapit ay ditu'u!” At nuntunud din tulun ali ta nundadyudan
immuy ay Elisha.
13 Ya unat goh nidatongda ya inalin Elisha hinan alid Israel di, “Anaad ta
mumpabadang'an ha"in, ya adi'a umuy hinan numbino'ob'on an propetan
di dayawonyun nanugun ay da amam ya hi inam ta hiyay pumbaganyu?”
Mu inalin han alid Israel di, “Adia' umuy ay dida ti hi Apo Dios di nangayag
ay da'min tulun ali ta ipa'abak da'mih nan alid Moab!”
14 Ya inalin Elisha ay hiyay, “Dodonglon ahan Apo Dios an nidugah di
abalinana an Hiyay dayawo'. Ti un ahan adi dumalat hi pange'gona' ay
Jehoshaphat an alid Judah at undan alyom hi tigon da'a unu haggungon
da'a!
15 At ekayu mah umawit hi ohah nan nala'eng an muntukal hi alpa.”
Ya heden nuntuktukalandah nan alpa ya hiyay gutud di nangipiyodolan
Apo Dios hinan abalinan Elisha.
16 Ya inalinay, “Hay inalin Apo Dios ya alyonay, Pun'iyammayun ten
mamagan nundotal an lutay do'ol hi mun'aluhung an umat hi a'ala'.
17 Ya inalin goh Apo Dios di, Ta"on hi un mi'id di tigonyuh udan unu tuyup
mu malmuy danum ta mun'apnu nan tabaung eten nundotal an luta ta way
inumonyu, ya inumon goh nan kabayuyu, ya nan udumnan a'animalyu.
18 Ya bo'on hene ya anggay di nalakah aton Apo Dios ti ipa'abakna goh nan
iMoab ay da'yu.
19 At pun'abakyu dida an ta"on nan nun'ihamad di allupnan babluyda,
ya numpa"iyu, ya nunlongohyun amin nan ayiw an ma'an di bungana, ya
nunhulatyu nan obob an buhu'an di danum hi inumonda, ya numpa"iyun
amin nan payawdan puntaponanyuh batu.”
20 Ya unat goh nabiggat ta lempahdan ene'nong din magadyuh an gutud
di pangidatan hinan me'nong hi abigabigat ya hin'alina ya nawaday danum
an nalpuh appit ad Edom, at nalbong din a'ala'.
21 Ya unat goh dengngol nan iMoab an na'uy nan tulun alin mangubat ay
dida ya inayagandan amin nan tatagun mabalin an mi'gubat an mete"ah
nan u'ungunga ta nangamung hinan mina'ilog, ya nun'ipiyuyda didah nan
igad di babluyda ta hodonday pi'gubatda.
22 Ya unat goh nabiggat ya bimmangonda din tindalun di iMoab, ya
bimmuhu' goh din potang, at naptangan din danum, ya munlattiga. Ya hay
nangamangan din iMoab hidin danum ya hay nannigda ya mumbolah an
ay dala,
23 at inaliday, “Hadin mumbolah ya dala! At mid mapto' ya unda
nunggugubat nan tulun ali ya numpipinnatoyda!” At nun'ayagdan inaliday,
“Umali ayu ta umuy tu'u punhamham di gina'uda!”
24 Ya unat goh wan nidatong nan iMoab hinan nungkampuan di holag
Israel ya na'okwat din tindalun di Israel, ya ginubatda din iMoab, ya

numpatoyda dida, ya limmayaw din udum, mu numpudugda ta engganah
nan babluyda, mu numpatoyda dida eden gunda pamdugan.
25 Ya numpa"ida nan babluy nan iMoab, ya nuntaponandah batu nan
mun'aphod an payawda, ya nunhulatandan amin nan obob an buhu'an
di danumda, ya nunlongohdan amin din mun'aphod an ayiw. Ya anggay
nan babluy an ad Kir Hareseth‡ di nunnanong di tapengna, mu immuy din
numpumpaldi'it, ya ginubatda dida damdama.
26 Ya unat goh tinnig nan alid Moab an na'uy an ma'abakda ya inayagana
din pituy gahut an tindalunan numpunhanggap ta padahondan e'wah
nan wadan di tindalun nan i'Edom.§ Mu mi'id di abalinanda ti mid
pange'wanda.
27 At inawit nan alid Moab din pangpangullun lala'in imbaluyna an
din mihukat ay hiyah awnin mun'ali, ya pinatoynan ene'nong ta Onong
an Moghob hinan way allup nan babluy. Ya unat goh dengngol nan
tindalun di Israel heden inatna ya nidugah di ta'otda, at nun'ihunodda ta
numpanga'anamutdah a'abungda.

4

Hay Namadangan Elisha hinan Nawotwot an Umu'utun

1 Wada han hin'algaw ya han babain ahawan di ohah nan propeta ya im-
muy ay Elisha, ya inalinay, “Din ahawa' an ohah baalmu ya natoy, ya inilam
di aatna an hi Apo Dios di ene'gonana. Mu immali han immutangana ta
awitona anu nan duwan linala'in imbabaluy'u ta puntagalaona ta ibo'laday
inutang amada!”*
2 Ya inalin Elisha ay hiyay, “Hay ato' mah nin an bumadang ay he"a?
Ibaagmuy wadah abungyu.”
Ya inalin den babaiy, “Mi'id ahan am'amungit an anggay han itang an
mantikan wah dih nan alewahhang.”
3 Ya inalin Elisha ay hiyay, “Umuy'a bumanoh hinan heneggonmuh do'ol
ahan hi alewahhang an mi'id ah nittu, mu do'lom di banhom.
4 Ya inhigupyuh nan linala'in imbabaluymu nan alewahhang, ya
nun'itangobyu nan pantaw di abungyu. Ya ihiityu din mantikah nan ohan
alewahhang ta wa ay ta napnu ya intolmanyuh nan ohan alewahhang ta
nangamung unyu punuwon an amin.”
5 At immanamutda, ya binumnohdah do'ol hi alewahhang, ya himmigup-
dah nan imbabaluynah abungda, ya intangobda nan pantaw. Ya ente"anan
hiitan hi mantika din alewahhang ta napnu ay an inhukat nan imbaluynay
oha ta nangamung napnun amin.
6 Ya unat goh nun'apnun amin din tibung ya inalinah nan imbabaluynay,
“Iyaliyu goh di udumnah alewahhang.”
Ya inalidan inaday, “Napuh an napnun amin an mi'id di udumna!” At
natdu' din mantikan mid bumuhu'.
7 Ya unat goh nalpah ya immuy din babain Elisha, ya inalin Elisha ay
hiyay, “Eka pun'ila'uh nen mantika ta way pamallogmuh utangyu, ya nan
ma'angang ya hiyay ila'uyuh mahapulyun hini"ina.”

Hay Nanaguan Elisha hinan Imbaluy nan Adangyan an Babaih ad Shunem

---

‡ **3:25** Hiyay kapitulyud Moab eden gutud. § **3:26** Mid mapto' ya hay implanun nan alid Moab ya ta mumpabadang hiyah nan i'Edom ta olom ya taynandan i'Edom nan i'ibbadan iJudah ya i'Israel ya ta middumdan didan mangubat hinan iJudah ya i'Israel. * **4:1** Inabulut nan Uldin Apo Dios an nan waday utangna ya mabalin an nan imbabaluyday mangibo'lah nan immutanganda (Ex. 21:1-2; Lev. 25:39-41; Deut. 15:1-11).

8 Wada han hin'algaw ya immuy hi Elisha hi ad Shunem, ya wada han
nunhituh din adangyan an babain nangal'alu' ay hiya ta umuy mangan
hi abungna. Ya nete"an de ya wa ay ta umuy hi Elisha hi ad Shunem ya
mun'awa eden abung den babai ta mangan.
9 Ya inalin den babaih nan ahawanay, “Kulugo' an henen lala'in gun
umalih tu ya me'gonan an muntudtuduh nan Tugun Apo Dios.
10 At hay maphod ya ipiyammatay ohah i"itang an kuwaltuh nan way atap
di abungta ta pungkuwaltuana, ya impiyammatay kamana, ya umbunana,
ya hilawna ta nan gunna umalian hitun dita ya way umuyna olo'an.” At
inatda.
11 Ya wada han ohay algaw ya immuy goh hi Elisha hi ad Shunem, ya
immuy immiyan eden kuwaltunan impiyammada ta olo'ana.
12 Ya inalin Elisha ay Gehazi† an baalnay, “Eka ayagan han babain ad
abung ete ta mi'hapita' ay hiya.” Ya unat goh immuyna inayagan ta immuy
ya timma'dog hinan pantaw Elisha.
13 Ya inalin Elisha ay Gehazi an baalnay, “Alyom ay hiyay, Nidugah
di inatmun nanalimun ay da'mi! At hay pohdom hi atonmin he"ah
pumhodam? Pohdom ay ya ihapit'uy aatmuh nan ali unu nan ap'apun di
tindalu.”
Ya tembal den babain inalinay, “Tun pamilya' di manalimun ay ha"in, at
ammuna.”
14 Ya inalin goh Elisha ay Gehazi di, “At hay maphod hi atonta mah hi
pumhodana?”
Ya tembal Gehazi an inalinay, “Mi'id ah imbaluyna, ya den nala'ay goh
udot hi ahawana.”
15 Ya inalinan hiyay, “Alyom enen babai ta umalih tu.” Ya unat goh
inayagana ya immuy, ya timma'dog hinan way pantaw.
16 Ya inalin Elisha ay hiyay, “Hitun umalin tawon hi umat hitun gutud ya
waday ha'liom hi imbaluymun lala'i.”
Ya inalin den babain hiyay, “Apu, adia' ni' hanhanulan ay he"ah umat hina
ti he"ay muntudtuduh nan Tugun Apo Dios!”
17 Mu immannung din inalin Elisha ti nunhabih de han babai, at eden
nehnod an tawon hidin gutudnah nangalyan Elisha ya nuntungaw, ya lala'i.
18 Ya unat goh immel'ellog heden ung'ungnga ya wada han ohay algaw ya
nitnud ay amana ta immuydah payaw an numboto'.
19 Ya unat goh palpaliwan ya nun'alih den ung'ungngan amanan inalinay,
“Ananay! Munha'it di ulu'!”
At inalin amanah nan baal di, “Iyabbam han ung'ungnga ta iyuymun
inana.”
20 Ya unat goh inyuynan inana ya hina'linah de han ung'ungnga ta
engganay nuntonga nan algaw, ya hin'alina ya natoy.
21 At enehgopna mah din ung'ungngah nan kuwaltun Elisha ta im-
pali'uhnah nan kama, ya limmahun, ya intangobna.
22 Ya immuyna impa'ayag hi ahawana, ya inalinan hiyay, “Honogom di
ohah nan baalmu ta iyalinay ohah dongki ta puntakaya' ta punnaudo' an
umuy manganap hinan lala'in muntudtuduh nan Tugun Apo Dios an hi
Elisha ta mi'hapita' ya unna' mabanangngad.”
23 Ya inalin ahawanay, “Anaad ahan ta mahapul an umuy'an hiyah ad
ugwan? Undan ahan gutud nan Behtan di Akayangan unu ngilin an
Habadu?”

† **4:12** Hay pohdonan ibaga ya *nan mangimmatun hi ma'at hinan nundotal an babluy*.

Ya tembal den babaih ahawanan inalinay, “Ta"omman ya immuya' damdama.”
24 At indadaanan inap'apan nan dongki, at nuntakaydah nan ohan baalna. Ya inalinah nan baal di, “Pabibi'ahom nan dongkita, ya adim pun'ul'ullayon ta nangamung di alyo'!”
25 At impapadehda ta nangamung unda nidatong hinan wadan Elisha hinan Duntug an Carmel.
Ya unat goh wah didah nan adagwi ya tinnig Elisha dida. Ya inalinan Gehazi an baalnay, “Tigom an na'uy din babain iShunem!
26 At tagtagom an umuy manamu ta alyom ay hiyay, Logom ni' ya mi'id al'alin da'yun ahawam ya din imbaluyyu!”
Mu wa ay ta tabolon nan babain iShunem ya inalinay, “Maphod an amin di aatmi.”
27 Mu unat goh nidatong hinan duntug hi wadan Elisha ya nunhippi, ya ene'yomnah hu'in Elisha. Ya immuy hi Gehazi ta ituludna hiya ta bumataan, mu inalin Elisha di, “Okod hiya ti un waday nidugah hi ligat an na'at ay hiya, mu un agguy impa'in'innilan Apo Dios ay ha"in di aatna.”
28 Ya inalin de han babain hiyay, “Unna' dan nun'adaw ay he"a, Apu, hi lala'ih imbaluy'u? Ya un'u dan agguy inalin he"ay adia' hanhanulan?”
29 Ya inalin Elisha ay Gehazi an baalnay, “Punnaudom an bol'ohan nan lubungmu, ya innalmu din hul'ud'u ta ipadehyun umuy! Ya gulat ta waday damuwonyuh nan dalan ya adim ahan apngaon, ya gulat ta waday mangapngan he"a ya adim tabolon! Ya wa ay ta nidatong'a ya inyuhunmu nan hul'ud'uh angah han natoy an ung'ungnga!”
30 Mu inalin den inan nan ung'ungngan Elisha di, “Ihapata' ay Apo Dios an matattagu an adia' ahan umanamut hi un'a adi mi'yalin ha"in!” At nala"uy mah hi Elisha, ya nuntunuddan numbangngad.
31 Ya nangun'unnah Gehazi ta nidatong, ya inyuhuna din hul'ud hi angah din natoy an ung'ungnga. Mu adi dumolnat heden ung'ungnga, ya mi'id ah pangimmatunan hi un tumagu. At numbangngad ta immuyna dinamuh Elisha, ya inalinan hiyay, “Agguy timmagu din ung'ungnga.”
32 Ya unat goh nidatong hi Elisha ya nundapuh an himmigup hinan kuwaltuna, ya tinnigna din ungan wah din nalili'uh hinan kamanan natoy.
33 At intangobna din pantaw ta unda duwan wah dih nan kuwaltu, ya nunluwalun Apo Dios.
34 Ya unat goh nalpah an nunluwalu ya immuy hinan kama, ya inda"omnay odolnah din odol den ung'ungnga, ya impotto'nay timidnah timid den unga, ya din matanah din matan den unga, ya hay ngamaynah din ngamay den unga. Ya heden nangida"omanah odolna ya ente"an din odol den ungan dumolnat.
35 Ya bimmangon hi Elisha ta dimmanaldallanan hinan kuwaltu, ya numbangngad goh, ya inda"omnay odolnah din odol den unga, ya himma'ti din ungah numpapitu, ya diniatna.
36 Ya inayagan Elisha hi Gehazi ta immuyna inayagan hi inan de han unga. At himmigup din babaih wadanda, ya inalin Elisha ay hiyay, “Tayay imbaluymu.”
37 At nunhippih inayungan Elisha, ya inluungnah nan dotal ta ipattignay punyamanana. Ya timma'dog, at inawalna din imbaluyna, ya limmahunda.

Nan Duwan Umipanoh'ah Na'at

38 Unat goh nalpah henen na'at ya immuy hi Elisha ad Gilgal, mu waday batel eden babluy. Ya wada han ohay algaw ya na'amungda din i'ibbanan propeta ta mi'hapitdan hiya. Ya inayagan Elisha din baalna, ya inalinan

hiyay, “Ibongatmu nan ongol an banga ta ihaangmuy dotag ta ihdan hatun tatagu.”

39 Ya immuy di ohah nan ungungah payaw ta ummal hi halawhaw, ya waday inah'upanah kabatitih inalahan an do'ol di bungana, at nun'alana, ya imbi'lugnah din lubungna, ya inyanamutna. Ya nuntagipna, ya nun'ittunah din banga, ya inhaangna, mu agguyda inilay aat den inhaangda.

40 Ya unat goh nalutu ya imbanawda ta mangan nan tatagu. Mu heden angananda an tinamtamanda din ma'an ya inalidan Elisha di, “Pumatoy tun ma'an ti nabininuan!” At agguyda intuluy an nangan.

41 Ya inalinan diday, “Iyaliyuy itang hi alena.” At inyuyda, ya intubungnah din banga, ya inalinay, “Ibanawyu mahkay ta onon nan tatagu.” At maphod mahkay di tamtamna an mi'id di bininuna.

42 Wada goh han ohay algaw ya immali han lala'in nalpud Ba'al Shalishah an inyalinay adaw hi idatnan Elisha an duwampuluy nun'abi'lugan hi tinapay an hay inyammana an nalpuh hopap di inhabalna an barle. Ya iniddumna goh di pa"ala an paguy an nittuh din haku. Ya inalin Elisha hinan baalnay, “Pun'idatmuh nan propeta ta ononda.”

43 Ya inalin den baalnay, “Hay ato' an mangipiyapong ti undan umanay heteh onon nan hinggahut an tatagu?”

Ya impidwan Elisha an nangaliy, “Idatmuh nan tatagu ta ononda ti hay inalin Apo Dios ya alyonay, Mun'olog hi ononda ta mun'abhugda, ya waday mahawal.”

44 At nun'ipiyapongna mah hidin tatagu ta ononda, ya waday nahawal ti hiyah ne din inalin Apo Dios.

5

Hay Nipa'adaogan nan Unit Naaman*

1 Hi Naaman† di ap'apun di tindalun nan alid‡ Aram.§ Ya pa'appopohdon nan ali hiya ti mabi'ah ya ongol di abalinana ti hiyay dimmalat ya nangabakon Apo Dios nan tindalud Aram. Hiya ya natulid an tindalu, mu waday dogohnah unit.

2 Ya wada han namenghan ya immuyda nan tindalu ta ginubatdad Israel, ya wada han ohan babain balahang ad Israel an niddum hinan tiniliwda, ya inyuyda ta tagalan ahawan Naaman.

3 Ya wada han hin'algaw ya inalin den balahang hidin apunan babaiy, “Un adya ahan umuy han ahawam ad Samaria ta umuyna tigon nan propetah di, at ipa'adaogna nan dogohna!”

4 At unat goh impa'innilan nan ahawan Naaman din inalin nan ungan i'Israel at immuy hi Naaman hinan alin apuna ta imbaagnan hiya din inalin nan balahang an din na'alah ad Israel.

5 Ya inalin nan alid Aram ay hiyay, “Umuy'a, Naaman, mu odnam nan tudo"uh nan alid Israel.”*

At impadeh Naaman an inodnanay tuluy gahut ya han napat hi kiluh silver, ya nonom ya han waluy kiluh balitu',† ya himpuluh nan mun'aphod an lubung.

---

* **5:** Nan pangusalan hinan Hapit Apo Dios hi hapit an *unit* ya bo'on nan dogoh an palla' ya anggay ti middum goh nan numbino'ob'on an udumnan dogoh di up'up. † **5:1** Hay pohdonan ibaga ya *maphod.* ‡ **5:1** Mid mapto' ya nan Alin hi Ben-Hadad II. § **5:1** Ad Syria. * **5:5** Nan alid Israel eden gutud ya nan Alin hi Joram (852-841 B.C.). † **5:5** Bahaom nan I Ki. 16:24 ta innilaom di balul nan duntug ad Samaria, at ma'awatam an hiyah ne do'ol ahan an pihhu.

6 At inyuyna din tudo' hinan alid Israel, ya indatna. Ya umat hituy nitudo':
“Heten nangdon eten intudo"u ya han upihyal'un hi Naaman, ya hay pohdo'
ya ipa'adaogmu nan dogohna an unit.”
7 Mu unat goh binahan nan alid Israel din tudo' ya henekhekna din
lubungna ti ongol di amanoh'aanan inalinay, “Undan ha"in hi Apo Dios
ta waday abalina' an pumatoy ya mummahu? Anaad henen tagu ta
honogonay umat hitu an waday dogohnah unit, ya alyonay un'u ipa'adaog?
Mid mapto' ya un manganap hi pangidalatana ta way atondan mangubat
ay ditu'u!”
8 Ya unat goh dengngol nan propetan hi Elisha nan inat din alid Israel ya
nunhonag hi baalna ta impa'innilanah nan ali din pohdonan ibagan hiyan
alyonay, “Anaad ta tuma'ot'a? Honogom henen tagu ta umalih tun ha"in ta
way panginnilaanan waday nahamad an propetah tud Israel!”
9 At impadeh Naaman an nunlugan hinan kalesan punluganan di
mi'gubat ta nangamung un nidatong hinan pantaw di abung Elisha, ya
inta'dogda.
10 Ya hennag Elisha din baalna ta umuyna alyon ay Naaman di, “Umuy'ah
nan Wangwang an Jordan, ya nitamol'ah mumpapitu ta way aton nan
dogohmun umadaog, at pumhod di odolmu.”
11 Mu unat goh dengngol Naaman din inalin han baal ya ma'abbungot, ya
nakak an inalinay, “Alyo' at goh hi un umali ta damuwona', ya nunluwalun
Apo Dios an dayawona, ya dinapana tun odol'u ta umadaog tun unit'u!
12 Ya anaad ta hidih nan wangwang di alyonah umuy'u itamolan? Anaad
ta adi malgom hinan mapaganah an danum hi ad Damascus an umat hinan
Wangwang an Abana unu nan Wangwang an Pharpar di umuy'u itamolan
ta bo'on nan na'ibul an danum hi ad Israel? At gulat ta hay wangwang
itamola' at umanamuta' ta hidih nan wangwang hi babluymiy itamola', at
umadaoga'!”
13 Mu neheggon din baalnan hiya ta inhapihapitanda hiyan inaliday,
“Gulat ta hay naligat di alyon nan propetah atom ya unmu dan adi aton? At
unmu dan adi unudon nan alyona an nan Wangwang an Jordan di umuymu
itamolan, at umadaog nan dogohmu ta pumhod'a?”
14 At nun'innomnom hi Naaman, ya inabulutna, ya nundadyun immuy
hinan Wangwang an Jordan, ya nitabno' hi numpapitu an hiyah ne din
inalin nan propeta, at immadaog an pinumhod di odolnan umat hinan odol
di pa'ittungaw.
15 Ya numbangngad hinan propetah Naaman an didan amin hidin
ni'yibbana, ya timma'dog hinan hinagangna, ya inalinay, “Ad ugwan ya
inila' an mi'id ah Dios hitun alutaluta an anggay nan Dios di i'Israel! At
alam ni', Apu, heten adaw an idat'un he"a!”
16 Mu inalin Elisha di, “Ihapata' ay Apo Dios an matattagu an ad baal ay
ha"in an adi' ahan alan nan adaw an idatmu!” Ya ta"on un inyal'alu' Naaman
ta alana mu agguyna damdama innal.
17 At inalin mah Naaman ay hiyay, “Gulat ta adim alan nan idat'un
he"a at iyabulutmu mah ta ha"in an baalmuy umalah nan itang an lutah
tu‡ ta ipakalga' hinan duwan muls§ ta iyanamut'u ti mete"ad ugwan
ya ipogpog'un adia' mahkay mun'onong hinan moghob an onong unu
nan udumnan me'nong hi udumnan madayaw an anggay hi Apo Dios di
pange'nonga'!

‡ **5:17** Hay kinulug din tataguh din penghana ya mahapul an tuma'dogdah nan lutan di bulul an impapto'na ta way atona anun mundongol ti henen bulul anu ya mid di abalinanah nan udum an babluy. § **5:17** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat ten animal.

18 At hay ihapit'u ni' ahan ya aliwan Apo Dios heten ohan ato' an baalmu:
ti gulat ta mi'yuya' hinan apu' an alih umayanah nan Timplun Rimmon* ta
mundayaw hidi ya eh'anah nan ta'lay'u at ta"on ha"in ya iyungyung'u goh,
at aliwan ni' Apo Dios henen ato'!"
19 Ya inalin Elisha ay hiyay, "Umuy'a, at mi'id di al'alin he"a." At nakak da
Naaman ta immanamutda.
20 Ya a'adyuwan Gehazi an baal Elisha din adaw, at inalinah nomnomnay,
"Anaad udot ta un nonong ya inyabulut nan apu' an makak hi Naaman an
i'Aram, ya agguyna innal din idatna? Ihtigu' hi Apo Dios ta pudugo' hiya ta
ala' di udumnah din inyalina!"
21 At pindug mah Gehazi hi Naaman. Ya unat goh winingin Naaman ya
tinnigna han lala'in tumagtag an mangunud ay hiya. Ya limmahun hidin
kalesana ta dinamuna hiya, ya inalinay, "Anaad ta mangunud'a? Undan
way na'at?"
22 Ya inalin Gehazi di, "Mi'id di na'at. Mu hennaga' hinan apu' ta ipa'innila'
ay he"a an pa'addatongda han duwan ungungan linala'in propetan nalpuh
nan dudunduntug hinan babluy ad Ephraim. At umidat'a anuh tulumpulu
ya han opat di kiluh nan silver ya duwah mun'aphod an lubung ta idatnan
dida."
23 Ya inalin Naaman di, "Ta"on unmu alan di nanom ta han waluh kiluh
nan silver!" At inal'alu'nah Gehazi ta alana din silver an nunhe'gotanah
din duwan langgut an nangittuwana, ya inokpanah din duwan lubung, ya
impadonah din duwan baalna ta ituluddah Gehazi.
24 Ya unat goh nidatongdah nan duntug hinan nunhituwan Elisha ya
nun'alan Gahazi din inodnan din duwan baal, ya hennagna dida ta num-
bangngaddan Naaman. Ya inhigupnah baluy din pihhu ya lubung ta
impo"oyna.
25 Ya unat goh nalpah ya immuy ay Elisha an apuna.
Ya inalin Elisha ay hiyay, "Hay inayam, Gehazi?"
Ya tembal Gehazi an inalinay, "Agguya' ahan naknakkak hitu!"
26 Mu inalin Elisha ay hiyay, "Umannung an nitnud nan lennawa' ay
he"ah din limmahunan nan lala'ih din kalesan nunluganana ta immali an
nanamun he"a! Undan hiyah te maphod hi gutud hi pangabulutan hinan
midat an pihhu, ya lubung, ya olibo, ya greyp, ya kalnilu, ya baka, unu nan
baal?
27 At dumalat nan inatmu ya bonhom din dogoh Naaman an unit, ya ta"on
nan holagmu ya minaynayun hi enggana." Ya unat goh nakak hi Gehazi hi
awadan Elisha ta bimmataan ya immannung an nalmuy unitna, at nalipuh
din odolnan ma"appaha' an umat hi apoh.

6

Hay Timmapawan nan Wahay

1 Wada han ohan algaw ya immuyda nan himpampun an propeta ay
Elisha, ya inalidan hiyay, "Tigom heten abung an a'amungan tu'u an adi
umanay hi ihinan tu'u!
2 At abulutom ni' ta umuy tu'uh nan Wangwang an Jordan ti do'ol di ayiw
ta hidiy ummalanmih ayiw ta iyammamih ong'ongngol hi ihinan tu'u."
Ya tembal Elisha an inalinay, "Oo, mabalin. Umuy ayu."
3 Mu wa han ohan didan inalinay, "Al'alu'o' ni' ahan he"a ta abulutom ta
mi'yali'an da'mi!"
Ya inalinan diday, "Mabalin an mi'yalia'."

* **5:18** Duway impapto' Rimmon anu ti nan idul ya nan gubat.

4 At nitnud ay dida.
Ya unat goh nidatongdah nan wangwang ya ente"adan nunlongoh hi ayiw.
5 Mu wada han ohan didan munlongoh ya naho'tang din wahayna, ya na'awid an immuy hidin puhung. Ya nun'alin Elisha an inalinay, “Hay ato' mah nin, Apu, an un hay bennoh'u din wahay?”
6 Ya inalin Elisha di, “Hay wadan di nagahana?” At intudunan hiyay nagahana, ya binongwah Elisha din pateng, ya impa'wahnah nan nagahan din wahay, ya timmapla' an muntaptapaw din wahay.
7 Ya inalin Elisha ay hiyay, “Eka alan.” At ginawuyna, ya innalna din wahay.

*Hay Na'abakan nan Tindalud Aram**

8 Ya heden gutud di pangubatan nan alid Aram† hinan i'Israel ya inamungna din u'upihyalna ta nunhahapitda, ya nun'itudunan diday lugal hi pungkampuanda ta mundadaandan mangubat hinan i'Israel.
9 Mu nunnaudon Elisha an impiyuy di hapitnah nan alid Israel an inalinay, “Elanyu ta adiyu e'wan den lugal ti nan i'Aram ya ihnadan mundadyudah di an manod ay da'yu ta gubaton da'yu!”
10 At hennag nan alid Israel di tindaluna ta hi'imonda nan i'Aram ta panginnilaan hi un immannung din inalin Elisha, ya nepto' din inalina. Ya gun hunnon Elisha an ibaag hi un way ma'at ta way aton nan alid Israel an gun mundadaan. Ya hanan na'at ya adi un namenghan unu numpidwa ya anggay.
11 At la'tot ya bimmohol nan alid Aram ti maguguluy punnomnomanah nan gun ma'at. At impa'ayagnan amin nan u'upihyalna, ya inalinan diday, “Undan waday niddum ay ditu'uh nan alid Israel an gun mangibaag ay hiyah nan at'aton tu'u?”
12 Ya himmapit han ohan upihyalnan inalinay, “Bo'on da'mi, Apu! Ti wah did Israel hi Elisha an propetan gun mangibaag hinan alid Israel hinan way hahapiton tu'uh ma'at.”
13 Ya inalinan diday, “Ekayu anapon di wadana ta inah'upanyu ay ya nunhonaga' hi umuy an mampap ay hiya!” Ya numbangngaddan nangalin hiya an wah did Dothan‡ hi Elisha.
14 At heden nahdom ya nunhonag hi do'ol an tindalun numpungkabayu ya nan numpunlugan hinan kalesan mi'gubat ta lini'ubda nan babluy an nihinan da Elisha.
15 Ya unat goh bimmangon din baal Elisha hidin nabiggat hi helhelong ya limmahun, ya tinnignan do'ol di kabayu ya nan numpunlugan hinan kalesan mi'gubat an lini'ubda nan babluy da Elisha, at inalinay, “Apu, hay atonta mah?”
16 Ya inalin Elisha ay hiyay, “Adi'a tuma'ot ti do'do"ol tu'u ya un dida!”
17 At nunluwaluh Elisha an inalinay, “O Apo Dios, idatmuy abalinan di matan ten baal'u ta hamadonan tigon!” At dengngol Apo Dios din luwaluna. At unat goh inamang din baal nan dudunduntug ya tinnigna an do'ol di kabayu ya nan numpunlugan hinan kalesan mi'gubat an dumaladalang hinan dudunduntug an nunli'ub ay didan Elisha.
18 Ya unat goh nundadyu nan tindalun di i'Aram an wan magadyuhdah nan wadan Elisha ya nunluwalu goh hi Elisha an inalinay, “Bulawom ni'

* **6:7** Ad Syria. † **6:8** Unu hi Ben-Hadad II. ‡ **6:13** Hay inadagwin nan babluy ad Dothan ya ad Samaria an kapitulyud Israel ya himpulu ta pitu ta han godway kilomitlu.

hatun amin an tindalu!" At dengngol goh Apo Dios, at binulawnan amin
din tindalu ti hiyah ne inalin Elisha.
19 Ya immuy hi Elisha hidin tindalu, ya inalinan diday, "Nibahhaw ayu
ti bo'on hete owon an miyuy hinan babluy nan anaponyu, at umali ayu ta
itnud'u da'yu ta iyuy'u da'yuh nan tagun anaponyu!" At initnudna dida ta
inyuyna didad Samaria.§
20 Ya unat goh nidatongdad Samaria ya nunluwalu goh hi Elisha an
inalinay, "O Apo Dios, ibangngadmu ni' di pannig di matan daten tindalu!"
Ya unat goh imbangngad Apo Dios din pannig di matada ya manoh'ada ti
wadadah nan babluy ad Samaria!
21 Ya unat goh tinnig nan alid Israel dida ya imbaganan Elisha di, "Ama,
patayo' mah dida?"
22 Ya inalinay, "Adim patayon dida. Undan patayom di tagun tiniliwmuh
nan gubat? Unmuat idadaan di ma'an ya inumonda ta panganonyu dida ta
nalpah ay ya hennagmu dida ta mumbangngaddah nan alida."
23 At impidadaan nan aliy do'ol hi ma'an ta ononda, at nangandan
amin, ya imminumda ta nalpah an nun'abhugda ya hennagna dida ta
numbangngaddah nan alin nannag ay dida.
Ya nete"an de ya indinong mahkay nan udumnan i'Aram an gun umuy an
mamalpaligat hinan i'Israel.*

Hay Nunli'ubandad Samaria

24 Mu agguy nadnoy ya hi Ben-Hadad† an alid Aram ya impa'ayagna ta
ma'amungdan amin din tindaluna ta umuyda gubaton ad Israel.‡ Ya unat
goh nidatongdad Samaria ya lene'wohdan lini'ub nan babluy.
25 At hiyah ne dimmalat ya waday nidugah an batel hi ad Samaria ti
nabayag di nunli'ubandah nan babluy, at hiyanan la'tot ya ngimminay balul
di mila'u. At hay nginan di ohay ulun di dongki§ ya nawaluy namihit hi
silver, ya lemay namihit hi silver di bayad nan godwan di litron ballu an
upa' di oldeh.
26 Ya wada han ohay algaw ya nundaldallanan han alid Israel hinan
way allup nan babluy, ya wada han babain himmapit ay hiyan inalinay,
"Badangana' ni' ahan, Apu' an nabagtun Ali!"
27 Ya tembalnan inalinay, "Gulat ta adi da'a badangan ay Apo Dios at
iyal'allanan ha"in an mi'id di abalina' an mamadang ay he"a ti mi'id bogah'u
ya bayah'uh idat'un he"a!"
28 Mu la'tot ya inalin nan alin hiyay, "Hay na'at tuwalin he"a?"
Ya tembal din babain inalinay, "Wada han babain ni'hapit ay ha"in, ya
inalinay un'u idat han lala'in imbaluy'u ta ihdamid ugwan, ta hi ma'et ya
unmi ihda han lala'in imbaluyna.
29 At pinaltimi din imbaluy'u, ya inhaangmi ta inihdami. Ya unat goh
nabiggat ya inali' ay hiyay, Iyalim din imbaluymu ta paltion tu'u, mu unnaat
goh impo"oy!"
30 Ya unat goh dengngol nan ali din inulgud nan babai ya ma'abbungot,
at linapditna din lubungna ta nahekhek. Ya tinnig din tatagu an unat goh
napi"i din lubung nan ali ya waday langgut hi nundalinat hi inlubungnah
pangipattigana an munlungdayah nan ma'ma'at.

---

§ **6:19** Agguy nunlangkak hi Elisha ti initnudna didad Samaria, at hiya an anaponda ya wah di. * **6:23** Hay pohdonan hapiton ya indinongdan immuy nangubat hi ad Israel *eden timpu*, mu palpaliwan ya nunggugubatda goh (verse 24). † **6:24** Hi Ben-Hadad II. ‡ **6:24** Na'at nin hidin 850 B.C. § **6:25** Nan dongki ya paniaw hi ihdan di Hudyu ti agguy nadi"ang di dapanda, ya adida gag'alon di ononda (Lev. 11:2-7; Deut. 14:4-8).

31 Ya nunhapata nan alin Apo Dios an inalinay, “Inyal'allanay ma'at ay ha"in hi ma'et hi un'u adi ipa'aan di ulun Elisha an hina' Shaphat ad ugwan an algaw!”
32 Ya wah dih Elisha hi abungnan inum'umbundah din tatagud Israel an nun'anomnoman an immuy ni'hapit ay hiya. Ya unat goh magadyuh midatong hi wadan Elisha din hennag nan ali ya hinunnan Elisha an nangalih din tatagun nun'anomnoman di, “Tigonyu adyay pangat nen pumatopatoy an alin nunhonag hi umalin mamutul hi ulu'! Ya amtanyu ta wa ay ta midatong nan nahnag ya intangobyu nan pantaw ta adi humigup hitu! Ti adi hinnuud at donglonyuy gopa' han apunan mangun'unud ay hiya!”
33 Mu agguy impada'puh Elisha din alyona ya nidatong din nahnag ya din ali. At himmapit din alin Elisha an inalinay, “Heten alulugluanmi ya hi Apo Dios di nalpuwana! At anaad mah ta ituluy'un hodon di badangna?”

7

1 Ya inalin Elisha hinan aliy, “Donglom tun Hapit Apo Dios an inalinay, Hi ma'et hinan umat hitun gutud ya nan lemay kilun alena unu himpuluy kilun bogah di barle an umat hi paguy ya un himpulu ta ohay gramos an silver di la'unah dih nan pungkumilduan hi ad Samaria.”
2 Ya heden upihyal nan alin nangabegwol ay hiya ya inalinah nan propetay, “Adi ahan makulug nan inalim an ta"on un hi Apo Dios di manimung an mumpanggah hinan ma'an an malpud abuniyan!”
Mu inalin Elisha ay hiyay, “Tigom an ma'at hatun amin hi ma'et, mu adim tamtaman nan ma'an!”
3 Ya heden gutud ya inum'umbun han opat* an linala'in nun'a'unit hi humigupan eden babluy,† ya way ohaan inalinah nan ibbanay, “Un tu'u mah u'umbun hitu ta nangamung un tu'u matoy?
4 Gulat ta humigup tu'uh nan babluy mu nen unda nabtel at mi'id di ma'an hidi, at matoy tu'u damdamah di! Ya gulat goh ta alyon tu'uy u'umbun tu'uh tu at matoy tu'u goh damdama! At hay maphod ya umuy tu'uh dih nan wadan di kampun nan i'Aram ta humuku tu'un dida! Ya gulat ta igohgohan ditu'u at adi ditu'u patayon! Ya gulat ta patayon ditu'u ya ta"ongkay ti mamattoy tu'u damdama!”
5 At impadehdah din munhinag ta immuydah nan nungkampuan din tindalun di i'Aram. Mu unat goh nidatongdah nan pogpog di kampu ya tinnigda, ya mi'id ah ohah taguh wah di.
6 Ti hay inat Apo Dios ya impadngolnah nan tindalun nan i'Aram nan madngol an ay gopa' di do'ol an tumagtag an ay kalesan punluganan di mi'buhul, ya gopa' goh di do'ol an gumanitu' an kabayu, ya nan demog di do'ol an tindalun na'uydan midatong hinan nungkampuanda. At way ohaan inalinah nan ibbanay, “Mid mapto' ya un binayadan nan alid Israel nan tindalun nan holag Heth ya nan tindalun di i'Egypt ta nalammungdan umalin mangubat ay ditu'u!”
7 At hiyaat unda timma'ot an amin din nungkampu, ya numpangalayawdah din nahdom, ya nuntaynanda din tuldada, ya kabayuda, ya dongkida. Un nonong ya numpangalayawda an mi'id ah enekakdah nan gina'uda.

---

* **7:3** Do'ol di mangali an mid mapto' ya hi Gehazi an din baal Elisha di ohan date (II Ki. 5:27). † **7:3** Nan nundogoh hi unit ya mahapul an nan niyadagwih nan siudad di punhituwanda (Lev. 13:36; Num. 5:2-3), mu gapu ta lene'woh nan i'Aram nan siudad ad Samaria at inggohgohan nan iSamaria daten nun'apalla' ta nan hogpan hinan babluy di punhituwanda. Mu paniaw damdama ti mabalin an miwa'at nan dogohda.

8 At hiyanan heden dimmatngan din nun'a'unit hinan kampu ya himmigupdah nan tulda, ya waday ma'an ya ma'inum, at nangananganda, ya imminu'inumda, ya nun'alada din pihhun silver, ya balitu', ya din lubung, ya immuyda nun'ipo"oy. Ya inohha'ohhadan henggop an amin din kampu, ya nun'alada goh di numbino'ob'on an gina'uh di, ya nun'iyuydan nun'ipo"oy.

9 Mu la'tot ya ninomnomda, ya inaliday, “Adi maphod heten aton tu'u! Heten maphod an na'at ad ugwan an algaw ya mahapul an ipa'innila tu'u, ya adi tu'u ohhaan! Ya gulat ta hodon tu'u ta mawa'ah ya un tu'u umuy ibaag at mid mapto' ya waday nappuhih ma'at ay ditu'u! At umuy tu'ud ugwan ta umuy tu'u iyulgud heten na'at hinan u'upihyal nan ali!”

10 At numbangngaddah nan babluy, ya immuyda nun'ayagan nan mungguwalyah nan pantaw di allup, ya inalidan diday, “Immuy amih nan kampun nan i'Aram, ya mi'id ah ohah taguh dih inah'upanmi! Ya un anggay nan kabayu ya nan dongkih wah di an nun'ehebod, ya nonong ya tinaynanda nan tuldada, at nunnonong an wah din amin din gina'uda!”

11 Ya init'u' din guwalya nan dengngolnan na'at, at waday nangngol hinan tatagu ya nan muntamuh nan palasyun di ali, at impa'inniladah nan ali.

12 At heden nahdom ya bimmangon nan ali, ya inalinah nan u'upihyalnay, “Un hay pamalbalin nan i'Aram ay ditu'uh nen inatda ti iniladan mi'id di onon tu'u, at hiyanan tinaynanda nan kampuda, ya bimmataandan nipo"oy ti alyondah nomnomday, Bumuhu' man dane hinan babluyda! At wa ay ta bumuhu' tu'uh nan babluy ta umuy tu'u manganap hi onon tu'u at dapopon ditu'u, ya nun'ibalud ditu'u, ya himmigupdah tun babluy tu'u!”

13 Mu inalin nan ohan upihyalnay, “Honogom ni' di udumnah nan linala'i ta umuyda hamadon nan na'at an muntakaydah nan kabayun din na'angang! Ti gulat ta way ma'at ay didah di ya adida ma'adyuwan ti mi'yatoyda damdaman ditu'uh tu!”

14 At piniliday duwah nan kalesan punluganan di mi'gubat, ya intayundah nan kabayu, ya hennag nan aliy udumnan dida ta umuyda unudon nan tindalun di i'Aram an inalinan diday, “Umuyyu hamadon di inayan din tindalun di i'Aram!”

15 At immuy din linala'i, ya inunudda din nange'wanda ta engganah nan Wangwang an Jordan, ya mi'id di tinnigdah tindalu ti hay tinnigdah nun'iwallang hinan dalan ya do'ol hi lubung ya gina'un di mi'gubat an hay intapal din tindalun nan i'Aram hidin limmayawanda. Ya numbangngad din nahnag ta immuyda ibaag hinan aliy tinnigda.

16 At an amin din tatagud Samaria ya immuyda, ya nun'aladan amin din gina'un wah nan kampun din tindalun nan i'Aram. At nipa'annung an hay la'un nan lemay kiluh nan alena ya hay la'un nan himpuluy kiluh nan barle an umat hi paguy ya un himpulu ta ohay gramos hi silver, ti hiyah ne din inalin Apo Dios.

17 Ya pento' nan ali din upihyal an gun nangabegwol ay hiya ta hiyay mangipanuh hinan tagun humigup hinan pantaw di allup. Mu nun'ilait din do'ol an tatagu hiya ti numpupudditdan bimmuhu' hinan allup, at nun'igatinda hiya ta natoy. Ya nipa'annung din inalin nan propetah din inayan nan alin mamutul hi uluna

18 ti hi Elisha ya hinunnana tuwali an inalih nan ali an hi ma'et hinan umat hitun gutud ya nan lemay kilun alena unu himpuluy kilun bogah di barle an umat hi paguy ya un himpulu ta ohay gramos an silver di la'unah dih nan malkadud Samaria.

19 Mu hay nambal din upihyal ya inalinay, “Adi ahan makulug hana nan inalim an ta"on un hi Apo Dios di manimung an mumpanggah hinan do'ol

an ma'an an malpud abuniyan!" Ya hay nambal nan propeta ya inalinay,
"Hamadom an tigon, mu adim tamtaman nan ma'an!"
20 Ya ten immannung an hiyay na'at hidin upihyal din ali an nun'igatin
nan tataguh nan pantaw di allup, at natoy, at immannung an agguy ne"an.‡

8

Hay Numbangngadan nan Babain iShunem

1 Hi Elisha ya pinadanana din babain ad imbaluy hidin tinaguna an
inalinan hiyay, "Da'yun pamilya ya makak ayu ta umuy ayuh nan udum
an babluy, ya ni'hitu ayuh di ti imbaag Apo Dios an lumuwonay batel eten
babluy hi pituy tawon."
2 At inunud din babai nan inalin Elisha, at numbunagdan pamilya ta
immuydan ni'hitud Philistia hi pituy tawon.
3 Ya heden gutud di nalpahan den miyapitun tawon ya numbangngad din
babaid Israel. Ya immuy hinan ali ta al'alu'ona ta ibangngadnan hiya din
abungna ya din payawna.
4 Ya heden gutud ya wah din munhapit nan ali ya hi Gehazi* an din
baal Elisha, ya inalin nan alin hiyay, "Ibaagmun amin nan nidugah an
umipanoh'an ina'inat Elisha!"
5 Ya heden pangulgudanah nan alih din inat Elisha an nanaguh din natoy†
ya hin'alina ya himmigup din babain ad imbaluy hinan tinagun Elisha ta
mi'hapit hinan ali ta ibangngaddan hiya din abungna ya din payawna.
Ya unat goh tinnig Gehazi din babai ya inalinay, "Apu' Ali, hiyah te din
babai! Ya naya goh din lala'in imbaluynan din tinagun Elisha!"
6 Ya inalin din alih nan babaiy, "Undan immannung henen na'at?" Ya
inalin nan babai an immannung nan inalina.
At pento' nan aliy ohah nan upihyalnah mangipapto' hinan imbagan nen
babai ta ibangngadan amin din bagina, ya iniddumda goh di nginan din
na'alan bungan di nihabal hinan payawnan mete"ah din nanaynana ta
nangamung ad ugwan.

Da Elisha ay Ben-Hadad an Alid Aram

7 Ya immuy hidid Damascus hi Elisha,‡ ya nipaddeh, ya nundogoh hi Ben-
Hadad§ an alid Aram. Ya impa'inniladah nan ali an nidatong han propetah
nan babluyda.
8 At inalin nan ali ay Hazael* di, "Odnam ah adaw, ya immuy'ah nan
propeta, ya inalim ta mi'hapit ay Apo Dios ta ibaganah un umadaog tun
dogoh'u unu adi."
9 At nun'alan Hazael di numbino'ob'on an mun'aphod an gina'ud Damas-
cus, ya impikalganah nan napat an kamilu, ya impadehnan umuy ay Elisha.
Ya unat goh inah'upana nan propeta ya inalinan hiyay, "Hennaga' hinan
baalmun hi Ben-Hadad an alid Aram ta umalia' an mangibagan he"a ta
mi'hapit'an Apo Dios hi un umadaog nan dogohna."
10 Ya inalin Elisha ay hiyay, "Umuy'an hiya, ya inalim an umannung an
umadaog. Mu impa'innilan damdama Apo Dios ay ha"in an matoy."

---

‡ **7:20** II Ki. 7:1-2. * **8:4** Hi Gehazi ya na'unit (II Ki. 5:27), at paniaw an middum hinan tatagun mid dogohnah unit. Mu gapu ta niddum hinan ali at mid mapto' ya immadaog din lewohona. Ya gulat ta hiyay ohah nan opat an nun'a'unit an nangulgud hinan iSamaria hi aat nan limmayawan nan i'Aram (II Ki. 7:3-10) at nomnomon nan udumna an inyadaog Apo Dios hiya ta hiyah ne lagbuna. Mu mid mapto'. † **8:5** II Ki. 4:8-37. ‡ **8:7** Na'at hidin 843 B.C. § **8:7** Unu hi Ben-Hadad II. * **8:8** Hi Hazael di ohan baal nan ali. Ya hay pohdon nan ngadan an ibaga ya *abalinan Apo Dios an muntigaw*.

11 Ya inhamhamad Elisha an teten'ol hi Hazael ta engganay un bimmain
hi Hazael. Ya limmugwah Elisha.
12 Ya inalin Hazael ay hiyay, “Anaad ta lumugwa'a, Apu?”
Ya inalinan hiyay, “Manu ay lumugwaa' ti inila' di nappuhin atom
hinan holag Israel ti gohbom nan na'allup an babluyda, ya pumpatoymu
nan mumpangilog an linala'i, ya numpuhitmu nan ung'ungungnga, ya
numbughim di putun nan binabain numpunhabi!”
13 Ya inalin Hazael di, “Undan ay ahua' an baalmu ta ato' hanan atata'ot
an inalim?”
Ya inalin Elisha ay hiyay, “Atom mahkay ti hi Apo Dios ya impa'innilanan
ha"in an he"ay mehnod hi alid Aram.”†
14 Ya nakak hi Hazael an tinaynanah Elisha ta numbangngad ay Ben-
Hadad. Ya inalin Ben-Hadad ay hiyay, “Hay inalin Elisha ay he"a?”
Ya inalin Hazael ay hiyay, “Hay inalina ya umannung an umadaog'a.”‡
15 Mu unat goh nabiggat ya innal Hazael din ma'ugtul an uloh, ya
intamolnah din danum ta nangumumnah angah nan ali ta nangamung un
natoy. At hi Hazael di nun'alin nihukat ay Ben-Hadad.§

Hi Jehoram an Alid Judah
(II Chron. 21:5-10, 20)

16 Hidin miyalemah tawon* hi nun'alian Joram an hina' Ahab hi ad Israel
ya hiyah ne tawon hi nangete"an Jehoram† an imbaluy Jehoshaphat ya
mun'alid Judah.‡
17 Ya tulumpulu ta duway tawonah din nangete"anan nun'ali, ya waluy
tawon di nun'alianad Jerusalem an kapitulyuda.
18 Ya inyunnudnay atonan mumpapto' hidin ina'inat din a'alid Israel
an umat hinan na"appuhin inat Ahab ti inahawana han babain imbaluy
Ahab.§ At hiyanan nan pumbaholan di gunna inat an mangipabohol ay Apo
Dios.
19 Ya ta"on un umat hinay ina'inat nan ali mu agguy damdama pina"in Apo
Dios ad Judah ti dumalat nan intulagnah din baalnan hi David an inalinay,
“Nan holagmuy manginaynayun an mumpapto' hi enggana.”*
20 Ya heden pumpapto'an Jehoram ya nunlahhin din tatagun i'Edom
hinan hakup Judah, at numpiliday alidan mumpapto' ay dida.
21 At immuy hi Jehoram an nun'itnudnan amin din kalesan punluganan
di mi'gubat ta immuydad Zair, mu lini'ub nan tindalun di i'Edom dida, at
mi'id di inatdan nangubat ay dida. At heden nahdom ya inah'upanday
nange'wandan limmayaw, at way ohah din tindalun Jehoram ya nuntatay-
nanda hiya ta numpangalayawdan numpanga'anamutdah abungda.
22 At nunlahhinda nan i'Edom an agguyda nihakup hi ad Judah hi
engganad ugwan. Ya agguy nadnoy ya inunud nan iLibnah din inat nan
i'Edom, at nunlahhinda goh hinan hakup Judah.
23 Ya nan udumnan ina'inat Jehoram ya wah nan nitudo' hinan liblun
Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.

---

† **8:13** Hay ohan impatamun Apo Dios hidin hi Elijah ya ta hiitanah Hazael ta hiyay alid Aram (I Ki. 19:15), mu natoy ya unna aton. At hiyaat un inat Elisha di umat hitu. ‡ **8:14** Hay pohdonan hapiton ya adi pumatoy nan dogohna. § **8:15** Hay nun'alianad Aram (unu ad Syria) ya hidin 842-796 B.C. * **8:16** Unu hidin 848 B.C. † **8:16** Bahaom nan footnote di II Ki. 1:17 ta innilaom di aat ten spelling ya ta innilaom goh di pohdon nan ngadanan ibaga. ‡ **8:16** Hay nun'alianad Judah ya hidin 848-841 B.C. § **8:18** Unu hi Athaliah. Ya palpaliwan ya numbalin hiyah babain alid Judah (841-835 B.C.). * **8:19** II Sam. 7:11-16.

24 Ya natoy hi Jehoram, at nilubu' hidin nilubu'an amanah nan Babluy
David. Ya hi Ahaziah an lala'in imbaluynay nihukat ay hiyah nun'ali.

Hi Ahaziah an Alid Judah
(II Chron. 22:1-6)

25 Ya hidin miyapulu ta duway tawon† hi nun'alian Joram an hina' Ahab
hi ad Israel di nangete"an Ahaziah‡ an hina' Jehoram an nun'alid Judah.§
26 Ya un duwampulu ta duway tawon Ahaziah hidin nangete"anan
nun'ali, ya numpapto' hi ad Jerusalem hi ohay tawon. Ya hay ngadan inana
ya hi Athaliah an ap'apun Omri an din nun'alid Israel.
27 Ya inunudna din ugalin nan holag amanan hi Ahab an nangapun hiya,
at nun'appuhiy gunna inat an nangipabohol ay Apo Dios an umat hidin
ina'inat nan holag di niyapuwanan da Ahab.
28 Ya nitnud hi Ahaziah ay Joram* ta immuyda ginubat hi Hazael an alid
Aram hidid Ramoth Gilead. Ya hinugatan nan i'Aram hi Joram.
29 At numbangngad hi Joram hi ad Jezreel ta hidiy numpa'agahanah
apoyanan nan hugatna. Ya hidin wadanad Jezreel ya immuy hi Ahaziah
an alid Judah ta immuyna indungaw hi Joram.

9

Hay Nidawatan Jehu an Alid Israel

1 Ya wada han hin'algaw ya impa'ayag Elisha an propeta di ohah nan
ungan propeta, ya inalinan hiyay, “Mundadaan'a ta umuy'ah ad Ramoth
Gilead, ya ita'inmuh ten alewahhang an nittuwan nan lanan di olibo.
2 Ya wa ay ta immatam'ah di ya inanapmuh Jehu* an hina' Jehoshaphat an
ap'apun Nimshi, ya inayagam ta umuy ayuh nan ohan kuwaltu ta mibataan
hinan i'ibbana.
3 Ya innalmu nan alewahhang an nittuwan di lana, ya inhiitmuh uluna, ya
inalim ay hiyay, Hay inalin Apo Dios ya hiita' he"ah lana ta he"ay alid Israel!
Ya nalpah ay ya imbughulmu nan pantaw, ya nunnaudom an makak.”
4 At immuy heden ungan lala'in propetad Ramoth Gilead.
5 Ya unat goh nidatong hidi ya tinnignah Jehu an ni'yamung hidin udum
an a'ap'apun di tindalun inu'umbun. Ya neheggon ay dida, ya inalinay,
“Hennaga' ta wada han ibaag'un he"a, Apu.”
Ya inalin Jehu ay hiyay, “Ngadan nin di pi'hapitam?”
Ya inalinay, “He"a, Apu.”
6 At nala"uy hi Jehu, ya nitnud ta himmigupdan duwah nan ungan
propetah nan ohan kuwaltu. At innal din propeta nan lanan di olibo, ya
inhiitnah ulun Jehu, ya inalinan hiyay, “Inalin Apo Dios an Dios nan holag
Israel an hiita' he"ah lana ta he"ay mehnod an alin mangipapto' hinan
tatagu' ad Israel.
7 At mahapul an patayom nan holag Ahab an apuna ta balloh nan
namatayan Jezebel hinan propeta ya nan udum an baal'u.
8 At mahapul an ma'ubah an amin nan holag Ahab ti pogpogo' an amin
nan linala'in holagnan ta"on un himbut unu bo'on himbut ta mid ah
ma'angang hitud Israel.
9 Ya hay ato' hinan holag Ahab ya ipaddung'uh din inat'uh din holag
Jeroboam an hina' Nebat, ya umatda goh hidin holag Baasha an hina'
Ahijah.

---

† **8:25** Unu hidin 841 B.C. ‡ **8:25** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya eyedona.* § **8:25** Hay nun'alianad Judah ya hidin 841 B.C. * **8:28** Hi Joram an alid Israel ya ulitaon Ahaziah. * **9:2** Hay pohdonan ibaga ya *hi Jehovah ya Hiyah Apo Dios.*

10 Ya hay ma'at goh ay Jezebel ya matoy, at pun'ihdan di ahuy odolnah nan
lutan hakup ad Jezreel ta mi'id ah mangilubu' ay hiya." Ya unat goh nalpah
an inalina hana ya imbughulna nan pantaw, ya timmagtag an nakak.
11 Ya unat goh limmahun hi Jehu ta immuy hidin i'ibbanan u'upihyal
ya inalin din ohan hiyay, "Olom ni' ya maphod di inalina? Anaad nin ta
inayagan da'an nen tagun ay mun'angaw?"
Ya inalinan diday, "Inilayuy aat di umat hinan tagun munhalembaway
hapitona!"
12 Ya inaliday, "Layah ahan hene! Ibaagmun da'miy inalina!"
Ya inalinan diday, "Umat hituy inalinan ha"in an alyonay, Hay inalin Apo
Dios ya hiita' he"ah lanan di olibo ta he"ay alid Israel."
13 At way ohah din u'upihyal ya nunnaudondan nun'aan din lubungda,
ya inyaplagdah nan agdan ta way tuma'dogan Jehu, ya impagangohda nan
talampet, ya init'u'dan nangalih, "Ad ugwan ya hi Jehu di ali!"†

Hay Natayan Joram an Alid Israel
(II Chron. 22:7-9)

14 Ya nunnomnom hi Jehu an hina' Jehoshaphat an ap'apun Nimshi hi
atonan mamatoy ay Joram. Ya heden gutud ya binadangan Joram nan
i'Israel an nangubat ay da Hazael an alid Aram ta adida hakupon ad Ramoth
Gilead.
15 Mu nahugatan nan Alin hi Joram, at hiyanan numbangngad ad Jezreel
ta hidiy panodanah apoyanan din hugatnan hinugatan nan i'Aram hidin
ni'gubatanan Hazael an alid Aram. At inalin mah Jehu hinan i'ibbanay,
"Gulat ta umat hinay ninomnomyu an ha"in di aliyu at mahapul an
hamadonyu ta mi'id ah umuy ad Jezreel hi mangibaag eten na'at!"
16 At nunlugan hi Jehu hinan kalesanan punluganan di mi'gubat, ya
impadehnan immuy hi ad Jezreel‡ hi wadan Joram. Ya nipaddeh ya wah
dih Ahaziah an alid Judah an nundadyun immuy nangidungaw ay Joram.
17 Ya wada han guwalyan timmata'dog hidin ata'nang an pun'adugan
ad Jezreel, ya inamangna din nabulog an da Jehu ya din ni'yibbana, at
numbugaw an inalinay, "Ihna han inamang'un nabulog an umali!"
Ya imbugaw Joram an inalinay, "Honogom di ohah mungkabayun umuy
manamun dida ta bagana didah unda umalin mi'ligwa!"
18 At immuy dinamun din nungkabayuh Jehu, ya inalinan hiyay, "Pohdon
nan ali an innilaon hi un ayu umalin mi'ligwa!"
Ya inalin Jehu ay hiyay, "Hay inilam hi aat di ligwa? Ma'aat ta mitnud'an
ha"in!"
Ya nan oha goh an mungguwalyan wah nan ata'nang an pun'adugan
ya immuynan imbaag hinan alin inalinay, "Inamang'u, ya nidatong din
nahnag, mu ten mi'id di mumbangngad!"
19 At nunhonag goh din alih miyadwah umuy. Ya unat goh nidatong ay
dida ya inalina goh di, "Hay inalin nan ali ya pohdonan innilaon hi un ayu
umalin mi'ligwa!"
Ya inalin Jehu ay hiyay, "Hay inilam hi aat di ligwa? Ma'aat ta mitnud'an
ha"in!"
20 Ya din mungguwalyan wah nan ata'nang an pun'adugan ya immuy
goh hinan ali, ya inalinay, "Inamang'u, ya immatam, mu ten mi'id di
mumbangngad! Mid mapto' ya henen immali ya hi Jehu an hina' Nimshi
ti mabi'ah di panguy nan kabayuna!"

† **9:13** Hay nun'alianad Israel ya hidin 841-814 B.C. ‡ **9:16** Hay inadagwin nan babluy ad Ramoth Gilead ya ad Jezreel ya napitu ta han duwan kilomitlu.

21 Ya inalin Joram di, “Idadaanyu nan kalesa' hi punlugana'.” Ya unat goh
nidadaan ya nuntakay hi Joram an alid Israel hinan kalesana, ya nuntakay
goh hi Ahaziah an alid Judah hinan kalesana, ya impadehda ta umuyda
damuwon hi Jehu, ya nun'a'ah'updah nan lutan hakup Naboth an iJezreel.
22 Ya unat goh tinnig Joram hi Jehu ya inalinan hiyay, “Olom ni' ya hay
lenggop di mawadad ugwan an immaliam, Jehu!”
Ya inalin Jehu di, “Hay aton tu'un malenggop hi un munnonong an
nalinala'i ya mumbuyun hi inam an hi Jezebel?”
23 Ya unat goh dengngol Joram nan nangalin Jehu at inligguhna din
kabayuna ta lumayaw, ya nun'alih Ahaziah an inalinay, “Lumayaw'a ti
patayon dita!”
24 Mu hinu'nut Jehu din tuggong, ya pinananah Joram, ya nepto' an
nuntongah bonogna, ya himmawang ta na'alay puhuna, at nagah hidin
kalesan nunluganana, ya natoy.
25 Ya inalin Jehu ay Bidkar an baalnay, “Umuy'a, ya lina"uymu, ya
impa'bawmuh nan payaw an hakup Naboth an iJezreel. Adya nomnomom
din ni'luganam ay ha"in hidin pangun'unudantah lugan Ahab an hi amana
ti hiyah te inulgud Apo Dios hi ma'at ay hiyan inalinay,
26 Ad ugga ya tinnig'uy namatayandan Naboth ya nan imbabaluyna.
Ihapata' an he"ay mangiballoh enen inatdan dida ete han lutan Naboth!
At eka la"uyon nan odol Joram, ya impa'bawmuh nan lutan Naboth ta
mipa'annung din inalin Apo Dios.”§

Hay Natayan Ahaziah an Alid Judah

27 Ya unat goh tinnig Ahaziah an alid Judah heden na'at ya limmayaw
ta immuy hi ad Beth Haggan. Mu pindug Jehu hiyan gun mumbugaw
an alyonay, “Panaonyu goh hiya!” Ya pinanada hiyah nan punti'idanah
pumpa'ayanad Gur an neheggon hinan babluy ad Ibleam, mu limmayaw
ta immuy ad Megiddo an hidiy natayana.
28 At inlugan din baalnay odolnah din kalesanan punluganan di mi'gubat
ta inyuyda hiyad Jerusalem, ya inlubu'dah din nilubu'an amanah nan
Babluy David.
29 Ya din miyapulu ta ohan tawon* hi nunhaadan Joram an hina' Ahab ya
hiyay nangete"an Ahaziah an numpapto' hi ad Judah.

Hay Napatayan Jezebel

30 Ya unat goh dengngol Jezebel an dimmatong hi Jehu hi ad Jezreel at
penentolanay odomna, ya enephodna din buu'na, ya inum'umbun hinan
way tawan di abungna.
31 Ya unat goh tinnig Jezebel an nidatong hi Jehu ya imbugawnan
nangalih, “He"a, Zimri,† un'a dan umalin mi'ligwa? He"ay namatoy hinan
ap'apuyu!”
32 Ya intangad Jehu, ya tinnignah Jezebel hidin tawa, ya imbugawnan
nangalih, “Da'yun wah nan abung, hay mamhod an bumadang ay ha"in?”
Ya indungaw han duwa unu tuluh nan nakapun an u'upihyal‡ hinan tawan
hiya.
33 Ya imbugaw Jehu an mangalin diday, “Ipa'bawyuh nan tawah nen
babai!” At impa'bawdah Jezebel. Ya unat goh nipuhit hidin luta ya

§ **9:26** I Ki. 21:19. * **9:29** Unu hidin 841 B.C. † **9:31** Manu ay impingadan Jezebel ay hiyah *Zimri* ti hi Zimri ya pinatoynah apuna an nan Alin hi Elah hidin 885 B.C. ta hiyay nihukat hi nun'ali, at waday nipaddunganah din inat Jehu ay apunan nan Alin hi Jehoram (I Ki. 16:8-20). ‡ **9:32** Manu ay nabahiganda ta adida elo' di a'ahawan di ali ya nan imbabaluydan binabai.

nun'ipalaghi' di dalanah nan da'lig di abung ya ta"on din kabayu ti nun'igatinday odolna.
34 Ya himmigup hi Jehu hinan ongol an abung di ali, ya nangan ya imminum ta nalpah ya unna alyon hidin tataguy, “Umuyyu ipapuut di odol din natoy an babain na'idutan ta iyuyyu ilubu' ti imbaluy tatagway ali.”
35 Mu unat goh pimmitaw din umuy mangilubu' ay hiya ya mi'id ah inah'upandah lamohna an un anggay din tungal di uluna, ya ngamayna, ya nan hu'inah inaladah ayda inlubu'.
36 Ya unat goh numbangngadda ya inulguddan Jehu nan tinnigda, at inalinan diday, “Nipa'annung din inalin Apo Dios hidin ni'hapitanah nan baalnan hi Elijah an iTishbe an inalinay, Pun'ihdan di ahuy lamoh Jezebel hidih nan lutan Jezreel.§
37 Ya nun'iwahwahit nan tungalnah nan luta, at mi'id ah mangimmatun un hiyah Jezebel.”

10

Hay Nun'apatayan nan Holag Ahab

1 Nan napitun linala'in holag Ahab ya wah didan numpunhitud Samaria. Ya waday tudo' Jehu an impiyuynah nan mumpumpapto' ad Samaria, ya nan a'ap'apuh nan babluy, ya nan manalhalimun hinan holag Ahab. Ya umat hituy inalinah nan tudo' ay dida:
2 “Manu ay da'yuy tinud'a' ti da'yuy mangipapto' hinan pamilyan nan aliyu, ya da'yu goh di ne'kodan nan kalesan punluganan di mi'gubat, ya nan kabayu, ya nan do'ol an almas, ya da'yu goh di manalimun hinan babluy an nihamad di allupna.
3 Ya mumpili ayuh nan ma"aphod di ugalinah nan holag di aliyun hi Ahab ta hiyay aliyuh mihukat an umbun hinan inumbunan amana. Ya ihamadyun mi'gubat ta baliwanyu dida.”
4 Mu nidugah di ta'otda, at nunhahapitda, ya inaliday, “Din duwan ali ya agguyda inabalinan an ginubat hi Jehu, ya undan udot ditu'u ya un tu'u abalinan hiya?”
5 At nuntudo' din u'upihyal an mangipapto' hinan abung di ali, ya nan mumpumpapto' hinan babluy, ya ta"on din nun'anomnoman ya din manalimun hidin ung'ungungngan imbaluy Ahab, ya impiyuydan Jehu an inaliday:
“Da'miy baalmu, at atonmin amin nan way ipa'atmun da'mi. Mu adi ami mumpoto' hi ali, at atom di inilam hi maphod.”
6 At nuntudo' goh hi Jehu an didan inalinay:
“Gulat ta immannung an da'yuy baal'u ya nidadaan an mangunud hinan pohdo' at putulanyu mah di u'ulun nan imbabaluy nan aliyu, ya inyaliyun ha"in hituh ad Jezreel hinan at hitun gutud hi ma'et.”
Mu wah did Samaria nan imbabaluy din ali an napitudan halimunan nan a'ap'apuh di ta diday mangipa'ilog ay dida.
7 Ya unat goh nidatong ay dida din tudo' ta binahan din a'ap'apu ya inunudda din inalina, at numputulanda din napitun imbabaluy din ali, ya nun'ittudah din bahkit, ya impiyuydan Jehu hi ad Jezreel.
8 Ya unat goh nidatongda din nangiyuy ya nunhonagdah nangibaag ay Jehu an inaliday, “Inyalida nan u'ulun din imbabaluy Ahab!”
Ya minandal Jehu didan inalinay, “Punduwa"onyun tupunon hinan numpinangngel an pantaw di allup nan babluy ta mihinadah dih engganah ma'et hi helhelong.”

§ **9:36** I Ki. 21:23.

9 Ya heden nabiggat hi helhelong ya limmahun hi Jehu hi abungna, ya
timma'dog hinan wadan din u'ulu, ya inalinah din tatagun na'amung di,
“Da'yu ya mi'id di baholyu ti ha"in di ad nomnom an mamatoy ay Joram an
ali. Mu goh nin di numpamatoy an amin ay date?
10 At innilaonyun adi mibahhaw nan hinapit Apo Dios hi atonah nan holag
Ahab ti impa'annungnan amin din intulagnan imbaag Elijah an baalna!”*
11 At nun'ipapatoy Jehu an amin din na'angang an tutulang Ahab hi ad
Jezreel, ya din nun'abagtun u'upihyalna, ya din liligwana, ya din papadin
Ba'al ta nangamung un mi'id ah na'angang ay dida.
12 Ya unat goh nalpah hana ya tinaynan Jehu ad Jezreel, ya impadehnan
immuy ad Samaria. Ya hidih nan dalan ad Beth Eked hinan way kampun di
mumpahtul hi kalnilu
13 ya dinamuna din udumnan holag Ahaziah an alid Judah, ya inalinan
diday, “Hay ngadanyu?”
Ya inaliday, “Da'miy tutulang Ahaziah. Ya un ami umuy ad Jezreel ta
umuymi idungaw nan ali, ya hi Jezebel an hi inana, ya nan pamilyana.”
14 Ya inalin Jehuh nan ni'yibbanay, “Dopoponyu dida!” At nundopapda
din tatagu, ya inyuydah din way bubun hi ad Beth Eked ta numpatoyda dida.
Ya hay bilang din numpatoydan linala'i ya napat ta han duwa an mi'id ah
na'angang an ta"on ah oha.

Hay Apatayan an Amin nan Na'angang an Tutulang Ahab

15 Ya impadeh Jehu ta nakak hidi, ya hidih nan dalan ya dinamunah
Jehonadab† an hina' Rekab an umuy an manamun hiya, ya inapngan Jehu
hiyan inalinay, “Edeggopmu dan nan nomnommun ha"in an umat goh
hinan ato' ay he"a?”
Ya tembal Jehonadab an inalinay, “Immannung an ato'.”
At inalin Jehu ay hiyay, “Gulat hi un immannung at idawdawmuy
ngamaymu.” At indawdawnay ngamayna, at ginuyud Jehu hiya ta ni'lugan
hidin kalesanan punluganan di mi'gubat.
16 Ya inalinan hiyay, “Maphod ta mi'yali'an ha"in ta tigom di anahamad di
pangata' hinan tamu' ay Apo Dios!” At nuntunuddan immuy ad Samaria.
17 Ya unat goh nidatongdah ad Samaria ya numpatoynan amin din
na'angang an nalpuh holag Ahab hidi ta engganay un mi'id ah na'angang
ti hiyah ne din inalin Apo Dios hi ma'at an hinapitnan Elijah an propeta.‡

Hay Apatayan nan Mundayaw hinan Bulul an hi Ba'al

18 Ya impa'ayag Jehu an amin din tataguh ad Samaria ta na'amungda, ya
inalinan diday, “Agguy nihamad di inat Ahab an nundayaw hinan bulul an
hi Ba'al, mu ha"in ya nidugdugah di ato' an mundayaw ay hiya!
19 At ipa'ayagyun amin nan propetan Ba'al, ya an amin din gun mundayaw
ay hiya, ya an amin nan papadin Ba'al. Ya mahapul an mi'id ah ma'angang
ta umalidan amin ti waday do'ol hi e'nong'un Ba'al! Ya nan adi umali ya
mapatoy!” Mu un hay pamalbalin Jehu ay dida ta way atonan mumpamatoy
hinan mundayaw ay Ba'al.
20 Ya inalin Jehu ay diday, “Pot'onyuy ohah algaw hi pundayawan tu'un
Ba'al.” Ya unat goh pento'dah den algaw

---

* **10:10** I Ki. 21:20-24, 29. † **10:15** Hiyay ap'apun di himpampun ad Israel an ni'laban hinan nundayawan nan tatagun Ba'al, ya hiya ya nan membron di pampuna ya agguyda inyammay a'abungda ti un nan tuldan abung di nunhituwanda, ya agguyda nunggalden, ya agguyda imminum hi bayah. Ya ta"on un maluh di duway gahut an tawon hi gutud di amatagun Jeremiah ya i"ihnada damdaman himpampun (Jer. 35:6-10). ‡ **10:17** I Ki. 21:21.

21 ya impehnag Jehu an impiwa'at di hapitna ta nundongol an amin hinan
tataguh ad Israel hinan mundayaw ay Ba'al ta na'amungdan amin an mi'id
ah na'angang hi agguy ni'yamung. Ya himmigupdan amin din tataguh nan
Timplun Ba'al§ an pundayawanda, at na"apnu.
22 Ya inalinah din manalimun hinan lubung di, “Pun'ipabuhu'mun amin
nan lubung din propeta ya papadin Ba'al ta ilubungda.”
23 Ya himmigup da Jehu ay Jehonadab an hina' Rekab hinan Timplun Ba'al,
ya inalinah nan mundayaw ay Ba'al di, “Tigonyu ta mahapul an mi'id ah
baal Apo Dios hi niddum an ni'yamung ay ditu'u ta un tu'u ma'annig an
mundayaw ay Ba'al.”
24 At himmigup nongkay da Jehu ay Jehonadab ta umuyda e'nong nan
onong ya nan Onong an Moghob ay Ba'al. Mu minandal Jehu nan nawalun
linala'i ta mihinadah dola. Ya inalinan diday, “Ihamadyun iyadug nan
tatagu ti gulat ta waday lumayaw at nan nangiyadug di hiyay mihukat an
mapatoy!”
25 Ya unat goh nalpah an ene'nong Jehu din Onong an Moghob ya
pimmitaw, ya inalinah din mungguwalya ya din u'upihyalnay, “Humgop
ayu, ya numpatoyyu din tatagun mundayaw ay Ba'al, mu tigonyu ta mi'id
ah lumayaw ay dida!” At nunhu'nutday hanggapda, ya hinumgopda,
ya numpatoydan amin din tatagu, ya nungguyudda din nun'atoy, ya
nun'ipalahundah nan timplu. Ya unat goh himmigupdah nan kuwaltuh nan
Timplun Ba'al an wadan Ba'al
26 ya nun'ilahunda din nilahhin an batu an dayawondan Ba'al,* ya
ginimu'da.
27 Ya pina"ida goh din Timplun Ba'al, ya numbalinondah kahhelyan di
tataguh engganad ugwan.
28 Umat hinay inat Jehu, at mi'id mahkay ah nundayaw ay Ba'al ad Israel
29 Mu hay inat Jehu ya inunudna din numbaholan Jeroboam an hina'
Nebat ti dinayawna din balitu' an bakan wad Dan ya ad Bethel an hiyah
ne goh di dumalat hi numbaholan nan i'Israel.
30 Ya unat goh nalpah hana ya inalin Apo Dios ay Jehu di, “Dumalat nan
nahamad an inatmuh nangunudam hinan inali' an ubahom nan holag Ahab
ti hiyah ne penhod'uh ma'at at itulag'u an nan holagmuy mun'alid Israel hi
engganah nan miyapat an a'apum† ta diday gun umbun hinan umbunan di
ali.”
31 Mu agguy inhamad Jehu an inunud nan Tugun Apo Dios an Dios
nan holag Israel ti agguyna din'ug din nappuhin inat Jeroboam an hiyay
dimmalat hi numbaholan nan tataguh ad Israel.

Hay Natayan Jehu

32 Ya heden gutud ya hiyay nangete"an Apo Dios an nangaan hinan
udumnan babluy ta unda nahnot di mihakup, at hiyanan inabak da Hazael‡
an alid Aram dida, at hinakupdan amin ad Israel
33 an mete"ah appit di buhu'an nan algaw hinan Wangwang an Jordan ta
nangamung hidih appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya
hinakupdan amin nan lutah ad Gilead (an hiyah ne babluy nan holag Gad,
ya nan holag Reuben, ya nan babluy di holag Manasseh), ya mete"ad Aroer

---

§ **10:21** Hiyah ne timplun impiyamman din Alin hi Ahab (I Ki. 16:32). * **10:26** Bahaom nan footnote di I Ki. 14:23 ta innilaom di aat ten na"appuhin batu. † **10:30** Hay ngadandan a'alin holagna ya da Jehoahaz (814-798 B.C.), ya hi Jehoash (798-782 B.C.), ya hi Jeroboam II (793-782 B.C.), ya hi Zechariah (753 B.C.). ‡ **10:32** Hay nun'alianad Aram (unu ad Syria) ya hidin 842-796 B.C.

an neheggon hinan Wangwang an Arnon ta nangamung ad Gilead ya ad Bashan.
34 Nan udumnah din ina'inat Jehu hidin nun'aliana ya nan anatulidna ya
nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
35 Ya unat goh natoy hi Jehu ya inlubu'da hiyah ad Samaria. Ya han
imbaluynan hi Jehoahaz§ di nihukat ay hiyah nun'ali.
36 Ya duwampulu ta waluy tawon hi nun'alian Jehu hi ad Israel hidid
Samaria.*

11

Hay Namlohan Athaliah hinan Pumpapto'an nan Aginah ad Judah (II Chron. 22:10—23:21)

1 Ya unat goh ininnilan Athaliah* an natoy din imbaluynan hi Ahaziah an
alid Judah ya immuy ta nun'ipapatoyna goh an amin nan pamilyan Ahaziah.
2 Mu hi Jehosheba† an babain imbaluy han Alin hi Jehoram‡§ an pogtang
Ahaziah,* ya inawitnah Joash† an ohah nan linala'in imbaluy Ahaziah, ya
immuyna impo"oy ta adi middum hinan udum an linala'in a'aginan na'uy
an patayonda. At inyuyna din ung'unga ya din manalimun ay hiyah din
ohan kuwaltun olo'an ta impo"oyna didah di ta agguy napatoy heden unga.
3 Ya nenekkop ay hiyah onom di tawon an nipopo"oy hinan bunol di
kuwaltuh Timplun Apo Dios. At onom di tawon di nangipopo"oyandah nan
unga ya din manalimun ay hiya ede han gutud di numpapto'an Athaliah.
4 Mu heden miyapitun tawon‡ hi numpapto'an Athaliah ya hi Jehoiada an
Nabagtun Padi§ ya impa'ayagna din a'ap'apun di tindalu,* ya nan tindalun
nalpud Caria,† ya nan guwalyan di ali ta na'amungdah nan wadanah nan
Timplun Apo Dios. Ya waday nuntutullaganda, ya nunhapataona didah nan
Timplun Apo Dios ta nalpah henen inatda ya impattignan dida din lala'in
imbaluy din Alin hi Ahaziah.
5 Ya inalin Jehoiada ay diday, "Umat hituy atonyu: hay mahapul ya
mun'atlu ayu ta tuluy himpampun di mungguwalyah nan ngilin an Habadu.
At nan ohan pampun ay da'yu ya guwalyaanda nan palasyu,
6 ya nan ohan pampun ya diday mun'adug hinan Pantaw di Allup an Sur,
ya nan ohan pampun di mihinadah nan pantaw di allup hi pangngel nan
wadan di guwalya ta maguwalyaan nan Timplun Apo Dios.
7 Mu nan duwan pampun an adi muntamuh nan Habadun ngilin di
mungguwalyah nan Timplun wadan nan ali.

---

§ **10:35** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya eyedona*, ya hay nun'alianad Israel ya hidin 814-798 B.C. * **10:36** Hay nun'alianad Israel ya hidin 841-814 B.C. * **11:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 841-835 B.C. Hiya ya anggay di babain nun'alid Judah (mu mid ah ohan babaih nun'alid Israel). † **11:2** Hay pohdonan ibaga ya *nan udumna ya munhapatadah nan ngadan Apo Dios*. Ya inahawana nan Nabagtun Padin hi Jehoiada (verse 4; II Chron. 22:11). ‡ **11:2** Hay ohan ngadana ya *Joram*, mu adi ma'usal heten miyadwan ngadanah nan Hapit Apo Dios ti waday ohan alin mungngadan hi Joram, at maphod hi un *Jehoram* nan oha, ya *Joram* di oha. § **11:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 848-841 B.C. * **11:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 841 B.C. † **11:2** Nan ohan ngadana ya *Jehoash*. Ya hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di nangidat*. ‡ **11:4** Unu hidin 835 B.C. § **11:4** Ta"on un mid inalinan ten verse an hiyay Nabagtun Padi mu hiyah ne inalinah nan II Chron. 24:6, at hiyaat un niddum eten nibalin. * **11:4** Lemada an hay ngadanda ya da Azariah an hina' Jeroham, ya hi Azariah an hina' Obed, ya hi Ishmael, ya hi Maaseiah, ya hi Elishaphat (II Chron. 23:1). † **11:4** Diday bunag an tindalun nalpud Caria hinan Asia (unu ad Turkey), ya immuydah abablubabluy an nuntindalu ta bumo'lada.

8 Ya li'ubonyun guwalyaan nan Alin hi Joash, ya way hinohhan da'yuan
ino'odnanay hanggapna. Ya gulat ta waday umalin meheggon ay da'yu ya
pinatoyyu. Ya meheheggon ayuh nan alih an amin di umayana."
9 At inunud nan u'upihyal din immandal Jehoiada hi atonda. At way
ohah din u'upihyal ya initnudna din tatagunan mungguwalya, ya din adi
mungguwalya eden ngilin an Habadu ya immuydan amin ay Jehoiada.
10 Ya nun'ipiyapong din Nabagtun Padih nan u'upihyal din gayang ya din
hapiaw David an nitalepon hinan Timplun Apo Dios.
11 At way ohah nan guwalya ya nun'odnanda din hanggapda, ya numpan-
gata'dogdah nan nunlene'woh an nihinan nan ali, ya nan udum hinan
way pun'onngan, ya lene'wohda din Timplun mete"ah nan ohan dugu ta
engganah nan ohan dugu.
12 Ya impabuhu' Jehoiada hi Joash‡ an imbaluy di ali, ya impiyuklupnan
hiya din uklup di ali, ya indatna din liblun nitud'an nan Uldin an hay aat
di tulag.§ Ya hiniitan nan papadiy ulunah lana ta ipa'innilanah din tatagun
hiyay ali, ya inaliday, "Mid al'ali ta mi'tagu nan ali tu'u!"
13 Ya unat goh dengngol Athaliah di tungog din guwalya ya din tatagu ya
immuy hinan Timplun Apo Dios an awadan nan tatagu.
14 Ya unat goh nidatong hidi ya tinnigna an wah dih Joash an alin
timmata'dog hinan way nabagtun lugal hinan way Timplu ti hiyah ne
tuwaliy atondah nan mahiitan an ali.* Ya din u'upihyal ya din nangdon
hi talampet ya numpangata'dogdah nan numpinangngel hinan ali, ya an
amin nan tataguh nan babluy ya umamlo'amlongda, ya gunda ipagangoh
nan talampet. At henekhek Athaliah din lubungna, ya nuntu'u' an inalinay,
"Unna' binalbaliyan! Unna' binalbaliyan!"
15 Ya minandal Jehoiada nan u'upihyal nan tindalun inalinan diday,
"Ibataanyuh tun Timpluh nen babai, mu wada ay di mangunud hi umalin
mamaliw ay hiya ya pinatoyyu. Mu tigonyu ta bo'on hituy pamatayanyuh
tun bunol di Timplun Apo Dios!"
16 At dempapda mah hi Athaliah, ya inlahundah nan pantaw di allup
an pange'wan nan kabayun humigup hinan gettaw di palasyu, at hidiy
namatayandan hiya.

Hay Nunlumanan Jehoiada

17 Ya unat goh nalpah hana ya inyamman Jehoiada an Nabagtun Padiy
nuntutulagandan da Apo Dios, ya nan ali, ya nan tatagu ta hi Apo Dios di
unudonda mahkay, ya umat goh hinan ali ya nan tatagun nunhapataona
dida ta nun'u'unnudanda.
18 At numpapanguy an amin din tataguh nan Timplun Ba'al, ya
numpa"ida. Ya nundotnaydan amin din bulul ya din pun'onngan ta
nun'agimu'da, ya pinatoyda hi Mattan† an padin Ba'al hinan way hinagang
di pun'onngan.
Ya nun'ihinan Jehoiada din guwalyah nan Timplun Apo Dios ta
guwalyaanda.
19 Ta nalpah ya din a'ap'apun di guwalyan di ali, ya nan tindalun
nalpud Caria, ya nan guwalya, ya an amin din tatagu ya nuntutunnuddan
nangitnud an nangekak hinan alih nan Timplun Apo Dios ta inyuydah
nan palasyu. Ya unat goh nidatongdah di ya ene'wadah nan pantaw di

‡ **11:12** Hay nun'alianad Judah ya hidin 835-796 B.C. § **11:12** Inyuldin Apo Dios an ma'ahhapul di hinohhan aliy baginah libluh nan Hapit Apo Dios (Deut. 17:18-20). * **11:14** Hay awadan ten lugal ya wah nan nubattanan di duwan ata'nang an tu'ud an mungngadan hi Boaz ya hi Jakin (I Ki. 7:15-22). † **11:18** Hay pohdonan ibaga ya *adaw*.

allup nan babluy an ihinan nan guwalya, ya himmigupdah nan palasyu, ya impabundah Joash hinan umbunan di ali.
20 At an amin din tataguh nan babluy ya nun'am'amlongda. Ya mete"an
de ya mi'id mahkay al'alih nan babluydah din nalpahan di namatayandan
Athaliah hinan palasyu.
21 Ya un pituy tawon Joash hidin nangete"anan nun'alid Judah.

12

Hay Nun'alian Joash
(II Chron. 24:1-14; 24:23-27)

1 Ya heden miyapitun tawon* hi nun'alian Jehu hi ad Israel di nangete"an
Joash an mun'alih ad Judah, ya napat di tawon hi numpapto'anad Jerusalem
an kapitulyuda.† Ya hay ngadan inana ya hi Zibiah‡ an hay babluyna ya ad
Beersheba.
2 Ya heden atagun Joash ya nan nahamad di ina'inatna ti inunudnah Apo
Dios ti hi Jehoiada an Nabagun Padi ya intuduwana hiyah nan maphod hi
atona.
3 Mu agguyna pina"i din pundayawan hinan adi makulug an madayaw,
at hiyanan innaynayun din tatagun nun'onong hinan moghob an onong
unu nan udumnan me'nong hinan adi makulug an madayaw hidih nan
nabagtun lugal.
4 Ya wada han hin'algaw ya impa'ayag Joash nan papadi, ya inalinan
diday, “Amungonyun amin nan pihhun iyalin nan tatagun e'nong hinan
Timplu,§ ya nan pihhun idat nan tataguh buwitda, ya nan idatdan nalpuh
nomnomdan ibadang, ya nan pihhun itulagdah idatda.
5 At an amin nan hinohhan papadi ya amungona nan midat eden lugal
an puntamuana ta ma'amung, ya waday ipabo'ladah nan way mahapul hi
mipaphod hinan Timplun pundayawan.”*
6 Mu naluh di duwampulu ta onom hi tawon† hi nun'alian Joash ya agguy
impipaphod nan papadi din nun'apa"ih nan Timplu.
7 At impa'ayag nan Alin hi Joash hi Jehoiada an Nabagtun Padi ya din
udumnan papadi, ya inalinan diday, “Anaad ta uya'a ya adiyu ipipaphod
nan nun'apa"ih nan Timplu? At mete"ad ugwan ya bo'on da'yuy mangdon
hinan pihhun mipabo'lah nan mangipaphod hinan Timplu!”
8 At inabulut nan papadin adida alan nan pihhun malpuh nan tatagu, ya
bo'on mahkay diday mangitalepon hinan mipabo'lah nan way mapa"ih nan
Timplu.
9 At nun'ammah Jehoiada hi kahon, ya imbutnay alubna, ya inhinanah
nan delloh di pun'onngan hinan appit di agwan hinan way owon di tatagun
humgop hinan Timplu, at hidiy nangittuwan nan papadin mun'adug hinan
pihhun idat nan tatagun umuy mundayaw ay Apo Dios.
10 Ya wa ay ta iniladan do'ol di na'amung hi pihhuh nan kahon ya immuy
nan puntudtud'on nan ali ya nan Nabagtun Padi ta uyaponda nan pihhu, ya
inittudah nan luyu, ya hene'gotanda.

---

* **12:1** Unu hidin 835 B.C. † **12:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 835-796 B.C. ‡ **12:1** Hay pohdonan ibaga ya *gasel* an ohan kalahin di ulha. § **12:4** Nan linala'in muntawon hi duwampulu ya mahapul an umuydah nan Timplu ta mumpatudo'dah ngadandah nan Liblun Nitud'an di Titindalud Judah, ya bayadanda goh nan onom di gramos an pihhun palatan me'nong ta ma'usal hinan Timplu (Ex. 30:11-16). * **12:5** Hay anabayag nan Timplun Apo Dios eden timpu ya hinggahut ta han duwampulu ta opat di tawon, at do'ol nin di pa"ina. † **12:6** Unu hidin 814 B.C.

11 Ya wa ay ta nalpah an na'yap di pihhu ya indatdah nan mangipapto'
hinan muntamuh nan Timplu ta diday mangidat hi bino'lan nan muntamuh
Timplu, ya nan udum an bumadang ay didah nan tamuda,
12 ya nan muntapeng, ya nan munhelhel an mumpeleng hi batu, ya
hay minginah ayiw, ya nan batun miyammah nan mahukatan hinan way
napa"ih nan Timplu, ya nan udum an mala'uan an mahapulda.
13 Mu nan pihhun nidat hinan Timplu ya bo'on hiyay nalpuwan di gina'un
nan Timplun umat hinan ongol an duyu, ya ipit di bala, ya malukung an
duyu, ya talampet, unu malgom an gina'un balitu' unu silver di niyamma.
14 Ti an amin nan na'amung ya un nidat hinan nuntamuh nan Timplu ya
anggay ta way atondan mangipaphod hinan napa"ih nan Timplu.
15 Ya adi mahapul unda tigon di lehtaan nan pihhun imbayad nan nangi-
papto' hinan nuntamu ti iniladan nahamad di aatdan adida munlayah.
16 Ya nan pihhun nidat ta Onong di Nibahhawan ya nan pihhun nidat ta
Onong di Bahol ya agguy niyuy hinan Timplu ti bagin nan papadi.
17 Ya henen gutud ya immuy ginubat da Hazael‡ an alid Aram nan tatagud
Gath, ya inabakda, at hinakupda. Ya ninomnom goh Hazael an umuyda
gubaton nan tatagud Jerusalem.
18 Mu hay inat Joash an alid Judah ya innalnan amin din gina'un
nun'idawat nan a'alin din a'apunan da Jehoshaphat,§ ya hi Jehoram,* ya hi
Ahaziah† an hi amanan alid Judah. Ya an amin din gina'un nidat ay hiyan
nun'idawatnan Apo Dios, ya an amin din balitu' an wah nan Timplu, ya
nan wah nan palasyu ya nun'ipiyuynan amin hana ay Hazael an alid Aram.
Ya innal Hazael nan gina'u, at agguyna intuluy an ginubat nan tatagud
Jerusalem.
19 Ya nan udumnan na'at hidin nun'alian Joash ya an amin di inatna ya
nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
20 Mu din u'upihyalna ya hinahapitday atondah nappuhih nan ali,‡ at
nala"uyda, ya pinatoydah Joash an alidad Beth Millo an wah nan dalan an
midadyun miyuy hi ad Silla.
21 Ya hay ngadan danen u'upihyal an namatoy hinan alida ya da Jozabad§
an hina' Shimeath, ya hi Jehozabad* an hina' Shomer. At inlubu'da hiyah
din nilubu'an amanah nan Babluy David. Ya hi Amaziah an imbaluyna di
nihukat ay hiyah nun'ali.

13

Hay Aat Jehoahaz an Alid Israel

1 Ya heden miyaduwampulu ta tuluy tawon* hi numpapto'an Joash an
hina' Ahaziah an alid Judah ya hiyay nangete"an Jehoahaz† an hina' Jehu
an numpapto' ad Israel hidid Samaria, ya himpulu ta pituy tawon di
nun'aliana.‡
2 Ya nidugah an nappuhiy ina'inatnan agguy immunud ay Apo Dios an
umat ay Jeroboam an din nahhun an nun'alin hiyay nangipangpanguluh

‡ **12:17** Hay nun'alianad Aram (unu ad Syria) ya hidin 842-796 B.C. § **12:18** Hay nun'alianad Judah ya hidin 872-848 B.C. * **12:18** Hay nun'alianad Judah ya hidin 848-841 B.C. † **12:18** Hay nun'alianad Judah ya hidin 841 B.C. ‡ **12:20** Manu ay hinahapitda ti agguyda penhod nan inat Joash an nangipapatoy ay Zechariah an Nabagtun Padi (II Chron. 24:25). § **12:21** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangidat hi abalinan.* * **12:21** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangidat.* * **13:1** Unu hidin 814 B.C. † **13:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya eyedona.* ‡ **13:1** Hay nun'alianad Israel ya hidin 814-798 B.C.

nan tatagud Israel hinan numbaholanda. Hi Jehoahaz ya agguyna impog-pog an gun nangat hinan nun'appuhi.
3 At hiyah ne dimmalat hi bimmungtan Apo Dios hinan holag Israel,
at minoltana didan gunna impa'abak didan Hazael§ an alid Aram, ya
impa'abakna goh dida ay Ben-Hadad* an imbaluy Hazael.
4 Ya nunluwaluh Jehoahaz ay Apo Dios, ya dengngol Apo Dios di luwaluna
ti tinnigna nan pangipaligligatan nan alid Aram hinan tatagud Israel.
5 At hennag Apo Dios di bumadang ay dida† ta hiyay nangipanguluh
nan tatagud Israel ta way inatdan nangabak hinan i'Aram, at malenggopda
mahkay hinan numpunhituwan din tatagud Israel an umat hidin hopapna.
6 Mu hihidyan numbaholda damdama ti innaynayundan nangat hi
nun'appuhih din numbaholan din holag Jeroboam an hiyay dimmalat hi
numbaholan nan tatagud Israel. Ya hay oha goh ya agguyda pina"i din
babain bulul an hi Asherah an wagwah dih ad Samaria.
7 At hiyah ne dumalat hi anahnotan di na'angang hinan tindalun Jehoa-
haz an anggay din naleman numpungkabayun tindalu, ya din himpulun ay
kalesan punluganan di mi'gubat, ya nan himpuluy libun tindalu ti ginubat
nan tindalun nan alid Aram dida, ya do'olday nun'atoy an umatdah nan
hupu' hinan way pun'elekan.
8 Ya an amin din ina'inat Jehoahaz hidin nun'aliana ya nan anatulidna ya
nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
9 Ya unat goh natoy hi Jehoahaz ya inlubu'dad Samaria hinan nilubu'an
din o'ommodna. At hi Jehoash‡ an lala'in imbaluynay nihukat ay hiyah
nun'alih ad Israel.

Hay Aat Jehoash an Alid Israel

10 Ya heden miyatulumpulu ta han pituy tawon§ hi numpapto'an Joash an
alid Judah ya hiyay nangete"an Jehoash an hina' Jehoahaz an nun'alih nan
holag Israel hidid Samaria, ya himpulu ta onom di tawon di nun'aliana.*
11 Mu nun'appuhiy ina'inatnan agguy immunud ay Apo Dios, ya unnaat
goh inunud din inat Jeroboam an hina' Nebat an nundayaw hi bulul an
hiyay inunud goh nan holag Israel, hiyanan numbaholda.
12 Ya an amin din inat Jehoash, ya din udum an na'at hidin nun'aliana, ya
nan anatulidnah din ni'gubatandan Amaziah an alid Judah ya nitudo' hinan
liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
13 At unat goh natoy hi Jehoash ya inlubu'dad Samaria hidin nilubu'an
din udumnan a'alid Israel. Ya nan imbaluynan hi Jeroboam† di nihukat ay
hiyan mun'ali.

Hay Natayan Elisha

14 Ya nundogoh hi Elisha an propeta‡ hi nidugah an dogoh, at hiyay
inyatoyna. Mu heden agadyuhan di atayana ya nundadyu nan Alin hi
Jehoash ta immuyna indungaw hiya. Ya unat goh tinnignah Elisha ya

§ **13:3** Hay nun'alianad Aram (unu ad Syria) ya hidin 842-796 B.C. * **13:3** Unu hi Ben-Hadad III (bahaom nan footnote di I Ki. 15:18). † **13:5** Hay ngadan ten bimmadang? Mid mapto' ya hiyah Adadnirari III (810-783 B.C.) an alid Assyria ti nan tindalunay nangameh hinan i'Aram ad Damascus hidin 806-804 B.C., at mi'id mahkay abalinan nan i'Aram an mumpapto' hinan i'Israel. ‡ **13:9** Hay ohan ngadan ya *Joash*, mu gapu ta wada goh di ohan alin mungngadan hi Joash at hay ma'usal hitu ya *Jehoash* ta ma'innilay nun'abhiwandan duwa. § **13:10** Unu hidin 798 B.C. * **13:10** Hay nun'alianad Israel ya hidin 798-782 B.C. Ya hiyay ma'alih Jeroboam *II*. † **13:13** Unu Jeroboam II. ‡ **13:14** Na'at hidin 797 B.C.

kimmilan inalinay, “Ama! Ama! Hay bumadang mah hinan tindalun di Israel hi un'a mid ti un he"ay pange'ehdolanmi?”
15 Ya inalin Elisha ay Jehoash di, “Eka ummal hi buhug ya pana.” At immuy inummal hi Jehoash.
16 Ya inalin Elisha ay hiyay, “Odnam nan buhug ya pana.” Ya unat goh inodnan Jehoash din pana ya impattu' Elisha di ngamaynah nan ngamay nan ali.
17 Ya inalinan hiyay, “Ibughulmu nan tawan nihagang hi appit di buhu'an nan algaw.” Ya unat goh imbughulna ya inalin Elisha di, “Ipanam.” At impanan Jehoash. Ya unat goh impanan nan ali ya init'u' Elisha an inalinay, “Hiyah ne panan Apo Dios an mangab'abak, at hiyah ne pangabakmuh nan i'Aram ad Aphek ta nangamung unmu ubahon ta mapogpogda.”
18 Ya inalin goh Elisha di, “Alam nan pana, ya imbowo'muh nan luta.” At inunudna an imbowo'nah numpitlu din pana, ya indinongna.
19 Ya ma'abbungot hi Elisha hinan alin inalinay, “Hay maphod hi inatmu ya imbowo'muh numpalema unu numpenom din buhug ta way atom an mangabak hinan i'Aram ta nangamung unmu pogpogon dida! Mu hay ma'at ya un mumpitluy pangabakam hinan i'Aram ya anggay!”
20 At natoy hi Elisha, ya inlubu'da hiya.
Ya atawotawon ya nan himpampun an iMoab ya hay ugalida ya umuyda gumubat hinan hakup di i'Israel hinan alpahan di lawang.
21 Ya wada han namenghan ya wada han ohan tagun i'Israel an natoy an iyuyda ilubu'. Mu unat goh immatamdah nan lubu' ya inamangda din himpampun an iMoab an umuydah nan wadanda, at un nonong ya inittuda din natoy hidin nilubu'an Elisha. Mu unat goh nedeneh di odol den natoy hidin tungal Elisha ya timmagu, at bimmangon, ya timma'dog.

Hay Nangubatan nan Holag Israel hi ad Aram

22 Ya pinaligligat Hazael an alid Aram nan tatagud Israel hidin gutud di numpapto'an Jehoahaz.
23 Mu nidugah an ma'ahhimo' hi Apo Dios, at hemmo'na ya binaliwana dida an dumalat din intulagnah din a'apudan da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob, at hiyanan agguyna inyabulut hi unda mapogpog, at engganad ugwan ya agguyna dida inubah.
24 Ya unat goh natoy hi Hazael an alid Aram ya hi Ben-Hadad§ an lala'in imbaluynay nihukat ay hiyan nun'ali.
25 At ginubat da Jehoash an hina' Jehoahaz nan tindalun Ben-Hadad, ya inabakda didah numpitlu,* at binangngadna din babluy an din penloh Hazael an ommod Ben-Hadad hidin nun'alian Jehoahaz.

14

Hay Aat Amaziah an Alid Judah
(II Chron. 25:1-4, 11-12, 17-26)

1 Hidin miyadwan tawon* hi numpapto'an Jehoash an hina' Jehoahaz an alid Israel di nangete"an Amaziah† an hina' Joash an nun'ali.
2 Ya un duwampulu ta lemay tawonan den gutud ya duwampulu ta hiyam di tawon hi numpapto'anad Jerusalem an kapitulyuda.‡ Ya hay ngadan inana ya hi Jehoaddin an iJerusalem.

---

§ **13:24** Hi Ben-Hadad III (bahaom nan footnote di I Ki. 15:18). * **13:25** Hiyah ne impa'innilan Elisha hi ma'at (verse 19). * **14:1** Unu hidin 796 B.C. † **14:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangipabi'ah ay hiya.* ‡ **14:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 796-767 B.C.

3 Ya inunud Amaziah din nangat amanan hi Joash, at hiyanan maphod di
pangatnan umunud ay Apo Dios, mu agguy nipaddung hidin nangat David
an hi apuna
4 ti agguyna pina"i din pun'onngan hinan agguy immannung an madayaw
hidih nan duntug, at innaynayun nan tatagun gun mun'onong, ya genhob-
dah di nan incense an maphod di hunghungna.
5 Ya unat goh nihamad di nun'alian Amaziah ya nun'ipapatoyna din
upihyalnan din namatoy ay amanan hi Joash an ali.§
6 Mu agguyna ni'patoy din imbaluyna ti inunudna nan nitudo' hinan
liblun nitud'an nan Uldin Apo Dios an inalinay, “Adi mapatoy nan ommod
an dumalat nan bahol di imbaluyna, ya adi goh mapatoy nan imbaluy an
dumalat nan bahol di ommod ti nan mumbahol di hiyay iballohana.”*
7 Ya waday namenghan hi ni'gubatan da Amaziah, ya himpuluy libuy
pinatoydah nan tindalun di i'Edom hinan way Nundotal an Ahin, ya
hinakupda goh ad Sela,† ya hinukatanay ngadana ta nginadnana ta ad
Joktheel, at hiyay ngadanah engganad ugwan.
8 Ya wada han hin'algaw ya nunhonag hi Amaziah hi umuy an mi'hapit
hinan alid Israel an hi Jehoash an imbaluy Jehoahaz an hina' Jehu an
inalinan hiyay, “Umali ayu ta ditu'uy mungugubat!”
9 Mu tembal Jehoash an alid Israel hi Amaziah an alid Judah an inalinay,
“Wa han hubit hi ad Lebanon, ya hennagna han umuy mi'hapit hinan
ongol an ayiw an cedar hi ad Lebanon an inalinay, Iyabulutmu han babain
imbaluymu ta ahawaon han lala'in imbaluy'u! Mu unat goh naluh din
animal hi inalahan ya nun'igatigatina din hubit, at nun'a'ipung.
10 Undan anggay unmu inabak nan i'Edom ya mumpahpahiya'a? Hay
maphod ya munlenot'ah nan immabakam, at un'a mihinah nan babluyyu!
Anaad ta un'a dumaladalat hi lummuh a'ubaham ya a'ubahan goh nan
tatagum ad Judah?”
11 Mu agguy inabulut Amaziah din inalinan hiya. At indadaan mah
Jehoash an alid Israel nan tindaluna ta immuyda ginubat hi Amaziah an
alid Judah. At nundammudad Beth Shemesh an hakup ad Judah ta hidiy
nunggugubatanda.
12 Ya inabak nan i'Israel da Amaziah an alid Judah, at hiyanan numpan-
galayaw nan tindaluna, ya numpanga'anamutdah abungda.
13 At da Jehoash an alid Israel ya dempapda nan alid Judah an hi Amaziah
an hina' Jehoash an ap'apun Ahaziah. At innayun da Jehoash an immuy ad
Jerusalem, ya hennagna din tindaluna ta pina"ida din allup di babluy ad
Jerusalem an nete"ah nan Pantaw di Allup ad Ephraim ta engganah nan
Pantaw di Dugun nan Allup. Heden napa"in allup ya onom di gahut di
umpiy inadu"oyna.
14 Ya innaldan amin din balitu', ya din silver, ya ta"on nan nun'anginan
gina'uh nan Timplun Apo Dios, ya an amin nan nun'abalul an wah nan
palasyu. Ya dempapna goh di udumnah nan tatagu, ya nun'itnudna ta
numbangngaddad Samaria.
15 Ya nan udum an ina'inat Jehoash hidin nun'aliana ya din anatulidnah
nangubatandan Amaziah an alid Judah ya niddum an ni'tudo' hinan liblun
Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
16 Ya natoy hi Jehoash, at inlubu'dad Samaria an din nilubu'an din a'alid
Israel, ya hi Jeroboam‡ an imbaluynay nihukat ay hiyan nun'ali.

---

§ **14:5** II Ki. 12:20-21. * **14:6** Deut. 24:16. † **14:7** Hay pohdon ten hapit an ibaga ya *batu*, ya hay ngadan ten babluy ad ugwan ya ad Petra. ‡ **14:16** Hi Jeroboam II.

Hay Natayan Amaziah an Alid Judah
(II Chron. 25:27-28)

17 Ya himpulu ta lemay tawon di ni'taguan Amaziah an alid Judah hidin
nalpahan di natayan Jehoash an hina' Jehoahaz an alid Israel.§
18 An amin nan ina'inat Amaziah ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
19 Ya wada han himpampun an tatagun mamhod an mamatoy ay Amaziah
hi ad Jerusalem, mu limmayaw hi Amaziah an immuy hi ad Lachish. Mu
hennagday udumnah nan i'ibbada, at inunudda ta pinatoyda hiyah di.
20 Ya intakaydah din kabayu ta imbangngaddad Jerusalem ta hidiy
nangilubu'andan hiyah din nilubu'an amanah nan Babluy David.
21 Ya pento' din tatagud Judah hi Azariah* an himpulu ta onom di tawona
ta hiyay alida ta bonhonay haad amanan hi Amaziah.
22 Hi Azariah ya binangngadnan penloh ad Elath hi nangubatana ta hi-
nakup mahkay ad Judah an din penlohdah din hopapna, at nun'ipaphodna
din nun'apa"ih din nalpahan di natayan amanan ali.

Hay Aat Jeroboam† an Alid Israel

23 Ya heden miyapulu ta leman tawon‡ hi nun'alian Amaziah hidid Judah
ya hiyay nangete"an Jeroboam§ an hina' Jehoash an nun'alih ad Samaria,
ya napat ta han ohay tawon hi numpapto'anah di.*
24 Ya nappuhi ahan din ina'inatna an agguy immunud ay Apo Dios. Ya
agguyna ahan impogpog an nundayaw hinan bulul an din dinayaw din alin
binunatnay ngadanan hi Jeroboam† an hina' Nebat an hiyay dinayaw nan
holag Israel ta omod unda numbahol.
25 Ya binangngadna din naploh an lutad Israel an nete"ah ad Lebo Hamath
ta engganah nan Ma'ahin an Baybay‡ ti hiyah ne din inalin tuwali Apo Dios
an Dios ad Israel hinan propetan hi Jonah an hina' Amittai an nalpuh ad
Gath Hepher.
26 Ti tinnig Apo Dios nan nidugah an nipaligligatan nan tatagud Israel ya
nan ami'id ah mamadang ay dida.
27 Ya mi'id tuwali inalin Apo Dios an ubahona nan tatagud Israel hitun
luta, at hiyanan binadangana nan Alin hi Jeroboam an hina' Jehoash ta
binaliwana dida.
28 Ya an amin nan na'na'at hidin numpapto'an Jeroboam, ya din anatulid-
nan ni'gubat, ya nan inatnan namloh ad Damascus ya ad Hamath hinan
iJudah ta binangngadna ta nihakup goh ad Israel ya nitudo' an amin hanah
nan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat din A'alid Israel.
29 Ya natoy hi Jeroboam, at inlubu'dah nan lubu' amana an ali. Ya hi
Zechariah an imbaluynay nihukat ay hiyah nun'alid Israel.

15

Hay Aat Azariah an Alid Judah
(II Chron. 26:3-4, 21-23)

§ **14:17** Hi Jehoash ya natoy hidin 782 B.C., ya hi Amaziah ya natoy hidin 767 B.C. * **14:21** Hay ohan ngadana ya hi Uzziah. † **14:22** Hi Jeroboam II ti duwadan alid Israel an mungngadan hi Jeroboam. Ya hidin amataguna ya matagu goh da Amos ay Hosea an propeta. ‡ **14:23** Unu hidin 782 B.C. Mu hidin 793 B.C. ya ne'dehhan ay amanan nun'ali. § **14:23** Duway pohdonan ibaga ti nan oha ya *mi'laban nan tatagu,* ya nan oha ya *dumo'ol nan tatagu.* * **14:23** Hay nun'alianad Israel ya hidin 793-753 B.C. † **14:24** Hi Jeroboam I (930-909 B.C.). ‡ **14:25** Unu Dead Sea, unu Baybay an Arabah, unu Natoy an Lobong.

1 Hidin miyaduwampulu ta han pituy tawon* hi nun'alian Jeroboam† ad
Israel ya hiyay nangete"an Azariah‡ an hina' Amaziah an nun'alid Judah.
2 Ya un himpulu ta han onom di tawonah din nangete"anan nun'ali. At
hiyay alid Jerusalem hi nalema ta han duway tawon.§ Ya hay ngadan inana
ya hi Jekoliah an iJerusalem.
3 Ya maphod di inatnan numpapto' ti inunudnah Apo Dios an umat hidin
nangat amanan hi Amaziah.
4 Mu agguyna pina"i nan pun'onngan hinan adi makulug an madayaw
hidih nan duntug, at hiyanan intultuluy din tatagun gun nun'onong, ya
genhobda nan incense hidi an maphod di hunghungna.
5 Hiyah ne dumalat ya nundoghon Apo Dios hi Azariah hi unit,*† at
inlahhinda hiyah nan ohan abung ta engganah natayana. Ya hi Jotham
an imbaluyna di nangipapto' hinan palasyu, ya hiya goh di nun'ap'apun
nangipapto' hinan tatagud Judah.
6 An amin nan ina'inat Azariah hidin nun'aliana ya nitudo' hinan liblun
Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
7 Ya unat goh natoy hi Azariah ya inlubu'dah nan nilubu'an amanan alid
Israel. Ya hi Jotham an imbaluynay nihukat ay hiyan nun'ali.

Hay Aat Zechariah an Alid Israel

8 Hidin miyatulumpulu ta waluy tawon‡ hi numpapto'an Azariah an alid
Judah ya hiyay napto'an Zechariah§ an hina' Jeroboam* an nun'alih ad
Israel, at nun'ap'apuh ad Samaria hi onom di bulan.†
9 Mu inatna nan na"appuhi an pahiwon Apo Dios an umat hidin inat
amana ti inunudna din nappuhin ina'inat Jeroboam‡ an hina' Nebat an
nangipangpanguluh nan tatagud Israel ta dinayawda din bulul ta omod
unda numbahol.
10 Ya hi Shallum an hina' Jabesh ya nunnomnom hi atonan mamatoy ay
Zechariah, at hidih nan awadan di hinagang nan tatagu ya pinalangna ta
natoy, at hiyay nihukat hi nun'ali.
11 Ya an amin nan ina'inat Zechariah ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
12 At nipa'annung din inulgud Apo Dios ay Jehu an inalinay, “Engganah
nan miyapat an holagmuy gun mun'alih ad Israel, mu mapogpog di
mun'alih nan miyapat an holag di a'apum.”§

Hay Aat Shallum an Alid Israel

13 Ya hi Shallum* an hina' Jabesh ya ente"anan nun'alih ad Israel hidin
miyatulumpulu ta hiyam di tawon† hi nun'alian Azariah‡ ad Judah, ya un
ohay bulan di numpapto'anah ad Samaria.§

---

* **15:1** Unu hidin 767 B.C. Mu ni'dehhan ay amanan nun'alih din 792 B.C., at duwampulu ta han opat di tawon hi nun'aliandan duwa ya un oha mahkay hiyan nun'ali an nete"ah din 767 B.C. † **15:1** Hi Jeroboam II. ‡ **15:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios bimmadang ay ha"in.* § **15:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 792-740 B.C. * **15:5** Heten hapit an unit ya bo'on palla' ya anggay ti middum nan numbino'ob'on an kalahin di dogoh di up'up. † **15:5** Bahaom nan II Chron. 26:16-21 ta innilaom nan na"appuhin inat Azariah an nangipabungot ay Apo Dios. ‡ **15:8** Unu hidin 753 B.C. § **15:8** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya adina aliwan.* * **15:8** Hi Jeroboam II. † **15:8** Hay nun'alianad Israel ya hidin 753 B.C. ‡ **15:9** Hi Jeroboam I. § **15:12** II Ki. 10:30. * **15:13** Hay pohdonan ibaga ya *mipabo'la.* † **15:13** Unu hidin 752 B.C. ‡ **15:13** Unu hi Uzziah. § **15:13** Hay nun'alianad Israel ya hidin 752 B.C.

14 Ya nalpud Tirzah hi Menahem an hina' Gadi, ya nunti'id an immuy ad
Samaria, ya ginubatna* nan tataguh di, ya pinatoynah Shallum an hina'
Jabesh, ya hiyay nipallog hi nun'ali.
15 Ya an amin nan ina'inat Shallum ya din inatnan namatoy ay Zechariah
ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
16 Ya heden nalpuwan Menahem ad Tirzah ya immuy ad Tiphsah, mu
agguyda inabulut hiyah di, at hiyanan numpatoyna nan tatagun den babluy
ya hinan babluy an nun'eheggon hidi ta engganad Tirzah, ya mi'id ahan
gohgohna ti nun'ipadpapna din numpunhabin binabai ta numbughiday
putuda.

Hay Aat Menahem an Alid Israel

17 Ya heden miyatulumpulu ta hiyam an tawon† hi numpapto'an Azariah
an alid Judah ya hiyay nangete"an Menahem‡ an hina' Gadi an nun'alih ad
Israel, ya numpapto' ad Samaria hi himpuluy tawon.§
18 Ya inatna nan na"appuhi an pahiwon Apo Dios ti hidin nun'aliana ya
inunudna din nappuhin ina'inat Jeroboam an hina' Nebat an nangipang-
panguluh nan tatagud Israel ta nundayawdah nan bulul ta omod unda
numbahol.
19 Ya heden numpapto'an Menahem ya immuy da Pul* an alid Assyria ta
ginubatdad ad Israel. Mu binayadan Menahem hi Pul hi tulumpulu ta waluy
gahut hi kiluh silver an pihhu ta way inatdan agguy nangubat ay hiya, ta
way inatnan nanginaynayun an nun'alid Israel.
20 At hay inat Menahem ta waday indatna ya minandalna an amin nan
adadangyan ad Israel ta umidatdah hinnanabongleh silver ta midat hinan
alid Assyria. At unat goh na'amung ya indatda, ya nakak din Alin hi Pul
ya nan tindaluna ta numbangngaddah nan babluydad Assyria, ya agguy
nihinah ad Israel.
21 Ya an amin nan udum an ina'inat Menahem hidin numpapto'ana ya
nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.
22 Ya unat goh natoy hi Menahem ya inlubu'da, ya hi Pekahiah an
imbaluynay nihukat ay hiyan nun'ali.

Hay Aat Pekahiah an Alid Israel

23 Ya heden miyanabonglen tawon† hi numpapto'an Azariah ad Judah ya
hiyay nangete"an Pekahiah‡ an hina' Menahem an nun'alih ad Israel, ya
numpapto' hidid Samaria hi duway tawon.§
24 Ya inatna han na"appuhi an pahiwon Apo Dios ti inunudna goh din
nappuhin inat din Alin hi Jeroboam an hina' Nebat an nundayaw hi bulul
an impanguluna ta dinayaw nan tatagud Israel ta omod unda numbahol.
25 Ya hi Pekah an hina' Remaliah an ohah nan ap'apun di tindalun
Pekahiah ya waday ninomnomnah nappuhih atonah nan ali. At ni'hapit
hinan nalemah nan tatagun iGilead ta nitnuddan hiya, ya immuydah abung
Pekahiah an alidah did Samaria ta pinatoyda nan ali, ya ni'yiddumda da
Argob ay Arieh. At nihukat hi Pekah ta hiyay ali.

---

* **15:14** Mid mapto' ya hi Menahem di ohan a'ap'apun di tindalun Shallum an ad Tirzah di nungkampuanda, at nan tindalun impapto'nay bimmadang ay hiyan nangubat hinan tatagud Samaria ta patayondah Shallum. † **15:17** Unu hidin 752 B.C. ‡ **15:17** Hay pohdonan ibaga ya *na'al'alu'*. § **15:17** Hay nun'alianad Israel ya hidin 752-742 B.C. * **15:19** Hay oha goh hi ngadana ya hi Tiglath-Pileser III (745-727 B.C.). † **15:23** Unu hidin 742 B.C. ‡ **15:23** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di nangibughul.* § **15:23** Hay nun'alianad Israel ya hidin 742-740 B.C.

26 Ya an amin din ina'inat Pekahiah ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.

Hay Aat Pekah an Alid Israel

27 Hidin miyalema ta han duway tawon* hi nun'alian Azariah ad Judah
ya hiyay nangete"an Pekah† an hina' Remaliah an nun'alid Israel hidid
Samaria, ya numpapto' hi duwampuluy tawon.‡
28 Ya inatna han na"appuhin pahiwon ahan Apo Dios, ya agguyna din'ug
nan nappuhin ina'inat din Alin hi Jeroboam an hina' Nebat an nundayaw
hi bulul ti impanguluna nan tatagud Israel ta dinayawda ta omod unda
numbahol.
29 Ya heden gutud di numpapto'an Pekah ya immuy da Pul§ an alid Assyria
hidid Israel ta ginubatda nan tataguh di, ya hinakupdad Ijon, ya ad Abel
Beth Maakah, ya ad Janoah, ya ad Kedesh, ya ad Hazor. Ya hinakupda
goh nan babluy ad Gilead, ya ad Galilee, ya ad Naphtali. Ya initnudda din
tatagun natiliw ta inyuydad Assyria.
30 Ya nunnomnom hi Hoshea an hina' Elah hi nappuhih atonan Pekah
an hina' Remaliah. At immuy, ya pinatoyna hiya ta hiyay nihukat an
nun'alih nan miyaduwampuluy tawon* hidin nun'alian Jotham an imbaluy
Azariah.†
31 Ya an amin nan ina'inat Pekah ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Israel.

Hay Aat Jotham an Alid Judah
(II Chron. 27:1-4, 7-9)

32 Ya heden miyadwah tawon‡ Pekah an hina' Remaliah an nun'alid Israel
ya hiyay nangete"an Jotham§ an hina' Azariah* an numpapto' an alid Judah.
33 Ya un duwampulu ta lemay tawonah din nangete"anan nun'ali, ya
himpulu ta onom di tawon hi numpapto'anad Jerusalem an kapitulyuda.†
Ya hay ngadan inana ya hi Jerusha‡ an imbaluy Zadok.
34 Ya maphod di inatnan numpapto' an tinnig Apo Dios ti hay inat Jotham
ya inunudnan amin din maphod hi inat amanan hi Azariah.
35 Mu agguyna pina"i nan pundayawan hi bulul, at hiyanan innaynayun
din tatagun gun nun'onong, ya genhobda nan incense an maphod di
hunghungna. Ya heden gutudnah nun'alian Jotham ya impipaphodna din
napa"in Pantaw di Allup nan Timplun Apo Dios.
36 Ya an amin din ina'inat Jotham ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
37 Ya heden nun'aliana ya hennag Apo Dios nan titindalun da Rezin an
alid Aram ya hi Pekah an hina' Remaliah ta ginubatdad Judah.
38 Ya unat goh natoy hi Jotham ya inlubu'dah din nilubu'an amanah nan
Babluy David. At nihukat han imbaluynan hi Ahaz ta hiyay nun'ali.

16

Hay Aat Ahaz an Alid Judah
(II Chron. 28:1-27; Isa. 7:1-17)

1 Hidin miyapulu ta pituy tawon* hi nun'alian Pekah an hina' Remaliah

* **15:27** Unu hidin 740 B.C. † **15:27** Hay pohdonan ibaga ya *bughul.* ‡ **15:27** Hay nun'alianad Israel ya hidin 752-732 B.C. § **15:29** Bahaom nan footnote di II Ki. 15:19. * **15:30** Unu hidin 732 B.C. † **15:30** Unu hi Uzziah. ‡ **15:32** Unu hidin 750 B.C. § **15:32** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya na'ahhamad.* * **15:32** Unu hi Uzziah. † **15:33** Hay nun'alianad Judah ya hidin 750-732 B.C. ‡ **15:33** Hay pohdonan ibaga ya *waday ahawa'.* * **16:1** Unu hidin 735 B.C.

ad Israel ya hiyay nangete"an Ahaz† an hina' Jotham an nun'alid Judah.
2 Ya un duwampuluy tawon Ahaz hidin nangete"anan nun'alid Jerusalem
an kapitulyuda, ya himpulu ta onom di tawon hi numpapto'ana.‡ Ya
agguyna inyunnud ay apunan hi David an maphod di nangatna ti nan
na"appuhiy ina'inatnan pahiwon Apo Dios
3 an inyunnudnah din nappuhin ina'inat nan a'alid Israel. Ya unnaat
anhan pinatoy din lala'in imbaluyna, ya genhobnan ene'nong ti inunudna
din nidugah ahan an na"appuhin ina'inat din tatagun din pinakak Apo Dios
hinan babluy ya un midatong nan holag Israel.
4 Ya nun'onong hi Ahaz, ya genhobna nan incense an maphod di
hunghungnah nan lugal an pundayawan nan tataguh nan dudunduntug,
ya hidih nan puun an amin di o"ongol an ayiw.
5 Ya initnud da Rezin an alid Aram ya hi Pekah an hina' Remaliah an alid
Israel nan tindaluda ta gubatondad Jerusalem, ya lene'wohdan lini'ub nan
babluy, mu mi'id ologdan mangabak ay da Ahaz.
6 Ya henen gutud ya binangngad Rezin an alid Aram nan babluy ad Elath
ta nihakup ad Aram, ya numpakakna nan iJudah ta immuyda din tatagud
Edom hidid Elath ta diday bimmabluy hidi hi engganad ugwan.
7 Ya hennag Ahaz an alid Judah nan baalna ta immuyda imbagan Pul§
an alid Assyria nan nipa'innilan hiyan inaliday, “Ha"in ya makuluga' an
baalmu, ya ibilanga' hi imbaluymu. At umali ayu ni' ta baliwan da'mi ti
ten gubaton da'mih nan titindalun nan alid Aram ya nan alid Israel!”
8 At nun'alan Ahaz din silver, ya din balitu' an wah nan Timplun Apo
Dios, ya din nun'abalul an gina'un wah nan pumpo"oyan hinan palasyu ta
impiyuynah nan alid Assyria ta adawna.
9 Ya inabulut Pul din inalin Ahaz, at hennagna din tindaluna ta immuyda
ginubat ad Damascus,* ya inabakda, ya nun'itnudda din tataguh di ta
impiyuyda didad Kir, ya pinatoydah Resin an alih ad Aram.
10 Ya unat goh nalpah hana ya immuy nan Alin hi Ahaz hi ad Damascus
ta mi'tiggawan ay Pul an alid Assyria. Ya tinnigna din pun'onngan ad
Damascus, at impiyammanay planun miyengngoh eden pun'onngan ad
Damascus, ya impiyuyna ay Uriah† an padi, ya ta"on nan nitudo' hi atondan
mangiyamma.
11 At impiyamman Uriah an padi din pun'onngan an inunudnan amin
din nitudo' hi atona an din impehnag nan Alin hi Ahaz ta mipaddung ahan
hinan aat din pun'onngan ad Damascus. Ya lempah Uriah an impiyamma
ya un midatong da Ahaz an nalpud Damascus.
12 Ya unat goh nidatong nan alin nalpud Damascus ya tinnignan nalpah
nan pun'onngan, at immuy ta mun'onong hidi.
13 Ya ene'nongna din Onong an Moghob ya nan Onong an Ma'an, ya
inhiitna nan bayah ta Onong an Ma'inum, ya inwalhina din dalan din Onong
di Pi'lenggopan hinan pun'onngan.
14 Ya impa'aan Ahaz din dadan an gambang an pun'onngan hinan hina-
gang di Timplun Apo Dios an wah nan numbattanan di pa'idyammadan
pun'onngan ya nan humigupan hinan Timplu ta inhinadah nan bane'leng
de han balun pun'onngan.
15 Ya inalin nan Alin hi Ahaz ay Uriah di, “Mete"ad ugwan ya heten
balbalun ongol an pun'onngan di pange'nongam hinan Onong an Moghob
hi helhelong ya nan munhinag, ya nan e'nong nan ali an nan Onong an

† **16:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya eyedona.* ‡ **16:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 735-715 B.C. § **16:7** Unu hi Tiglath-Pileser III (745-727 B.C.). * **16:9** Na'at hidin 732 B.C. † **16:10** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya ay hilaw.*

Ma'an an middum hinan Onong an Moghob, ya an amin nan moghob an e'nong di tatagu an nan Onong an Ma'inum. Ya inhiitmun amin nan dalan di me'nong an animal hinan pun'onngan. Mu din dadan an gambang an pun'onngan ya hiyay pun'onnga' hi un way pohdo' an innilaon ay Apo Dios."‡

16 Ya inunud Uriah an amin din immandal nan Alin hi Ahaz hi atona.

17 At nun'ipa'aan nan Alin hi Ahaz din gambang an tu'ud an nandol hinan duyun pun'ihuan. Ya nun'ipa'aana goh din pa"ongol an palyu' an ittuwan di danum an nipattu' hinan bonog di himpulu ta han duwan§ gambang an baka, ya nun'ipattu'nah nan way batun pognad.

18 Ya inaana goh din niyamman tuldan niyammah nan way Timplun pundayawan hinan Habadu, ya hinawanana nan pantaw an owon nan a'alid Judah an humigup hinan Timplu. Ya manu ay inatna hana ta way dumalat hi a'al'alu'an han alid Assyria.

19 Ya an amin nan ina'inat Ahaz ya wadan nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.

20 Ya natoy hi Ahaz, ya inlubu'dah nan lubu' hinan Babluy David, ya han imbaluynan hi Hezekiah di nihukat ay hiyan nun'ali.

17

Hay Aat Hoshea an Angunuh hi Alid Israel (II Ki. 18:9-12)

1 Ya heden miyaduwampulu ta duwan tawon* an numpapto'an Ahaz an nun'alid Judah ya hiyay nangete"an Hoshea† an hina' Elah an nun'alid Israel, ya numpapto' ad Samaria hi hiyam di tawon.‡

2 Ya inatna nan na"appuhin pahiwon Apo Dios, mu on'onayna hiya ya un din nahhun an nun'alih ad Israel an nehnodana.

3 Ya immuy da Shalmaneser§ an alid Assyria ta ginubatda da Hoshea, ya inabakda dida, at himmuku da Hoshea ta hinakup da Shalmaneser dida, at atawotawon ya mumbayad da Hoshea hi buwitdan Shalmaneser an alid Assyria.

4 Mu unat goh na'innilaan Shalmaneser an nunhonag hi Hoshea hi upihyalna ta mumpabadang ay So an alid Egypt ya indinongnan mumbayad hinan atawotawon an buwitnan hiya, at impadpapnah Hoshea, ya impa-baludna.

*Hay Na'abakan nan Babluy ad Samaria**

5 At ginubat goh da Shalmaneser an amin nan abablubabluy ad Israel, mu tuluy tawon† di nunli'ubandad Samaria ya unda hakupon.

6 Ya awni ta eden miyahiyam hi tawon‡ hi nun'alian Hoshea ya un hogpon nan alid Assyria di ad Samaria, at na'abak nan babluy, ya nun'itnudda nan i'Israel ta inyuydad Assyria. Ya nunhituwona didad Halah an ongol an babluy, ya nan udum ya hidih nan Wangwang an Habor ad Gozan, ya nan udum ya hidih nan abablubabluy hi awadan nan iMedia.

---

‡ **16:15** Inunud Ahaz nan ugalin di i'Assyria ti inusalday pun'onngan ta innilaonday pohdon nan bululdah atonda. § **16:17** Heten bilang di baka ya nitudo' hinan I Ki. 7:25. * **17:1** Unu hidin 732 B.C. † **17:1** Hay pohdonan ibaga ya *abaliwan*. ‡ **17:1** Hay nun'alianad Israel ya hidin 732-722 B.C. § **17:3** Unu nan Alin hi Shalmaneser V (727-722 B.C.). * **17:4** Heten na'abakan ad Samaria ya na'at hidin 722 B.C., at napa"i mahkay nan babluy ad Israel (mu agguy damdamad Judah). † **17:5** Unu hidin 725-722 B.C. ‡ **17:6** Unu hidin 722 B.C.

7 Ya manu ay umat hinay na'at ad Samaria ti dimmalat di numbaholan
nan tatagud Israel ay Apo Dios an nangekak ay didah din nambutan nan
alid Egypt an hi Pharaoh§ ti dinayawda nan udum an bulul.
8 Ya inunudda nan nappuhin ina'inat din tatagun pinakak Apo Dios eden
babluy ya unda midatong. Ya bo'on hene ya anggay di inatda ti inunudda
goh din gun inat nan nun'ahhun an a'alid Israel.
9 Ya inli"ud nan holag Israel an gun nangat hinan nun'appuhin adi pohdon
Apo Dios ti nangammadah pundayawandah nan adi makulug an madayaw
hinan abablubabluy an mete"ah nan bababbabluy ta nangamung hinan
o"ongol an babluy an nun'ihamad di allupna.
10 At an amin nan duntug ya nan nun'aliduman an puun di ayiw ya
impata'dogday bulul ya nan babain bulul an hi Asherah.
11 At nun'onongdan genhobda nan incense an maphod di hunghungnah
nan nun'iyammadan pundayawandan umat hi inat din tatagun pinakak
Apo Dios eden babluy an dinatnganda. At hanan ina'inatdan nun'appuhiy
nangipabungot ay Apo Dios.
12 Ya gunda nundayaw hi bulul damdama an ta"on hi un tinugun Apo Dios
didan inalinay, “Adiyu dayawon di bulul!”*
13 Ya intugtugan Apo Dios an pinadanan nan tatagud Israel ya ad Judah
ti hennagna nan propeta ya nan nun'ala'eng an mangimmatun hinan ma'at
ta inalidan diday, “Du'gonyu nan nun'appuhin ato'atonyu ta nan Tugun'u ya
nan inyuldin'uy unudonyu an hiyah ne indat'uh din a'apuyuh unudondan
impehnag'uh din baal'un propeta!”
14 Mu nangohoy damdama nan holag Israel an umatdah din o'ommoddah
penghanan agguyda ahan inunud hi Apo Dios an Diosda.
15 Ya din'ugda din intuguna ya din ni'tulaganah din a'apudah penghana
an ta"on unna dida pinadanan. Ya un at goh nan mid hulbinan bulul di
dinayawda, at hiyanan ta"on dida ya mi'id di hulbida, ya inunudda din
ugalin nan tatagun numpunhituh nan nunlene'woh hinan wadanda an
ta"on un tinugun Apo Dios didah din hopapnan inalinay, “Mahapul an adiyu
unudon nan ugalin di udum an tatagu!” Mu inatda damdama din ipawan
Apo Dios hi adida aton
16 ti din'ugdan amin nan inyuldin Apo Dios an agguyda inunud ti undaat
goh nunhibug hi duwan bulul an umat hi baka, ya impa'otdah nan ongol
an ayiw di angah Asherah, ya dinayawdan amin nan mattig ad daya, ya hi
Ba'al an bulul.
17 Ya genhobdan ene'nong hinan bulul nan imbabaluydan linala'i ya bin-
abai. Ya numbuyunda, ya nun'utungda goh, ya inyal'alladan nangat hinan
na"appuhin adi ahan pohdon Apo Dios, at henen inatday nangipabungot ay
Hiya.
18 At ma'abbungot hi Apo Dios hinan holag Israel, ya numpakakna didah
nan babluyda an mi'id ah na'angang an anggay nan holag Judah.
19 Mu ta"on nan tatagun holag Judah ya agguyda inunud nan Uldin Apo
Dios an Diosda ti hay inunudda ya din ina'inat nan tatagud Israel.
20 At din'ug Apo Dios an amin nan holag Israel, ya minoltana dida, ya
inabulutna ta abakon nan binuhulda dida ta nangamung unda na'amin an
nakak hinan babluyda.
21 Ya unat goh nalpah an inlahhin Apo Dios nan holag Israel hinan holag
David ya pento' nan i'Israel hi Jeroboam an hina' Nebat ta hiyay alida. Ya
denoldol Jeroboam nan holag Israel ta adida mundayaw ay Apo Dios ti

§ **17:7** Unu nan Alin hi Amunhotep II (1448-1411 B.C.). Bahaom nan footnote di Ex. 3:10 ta innilaom di aatna. * **17:12** Ex. 20:4-5.

unnaat goh dida intudul an mangat hi na"appuhi ta omod un nidugah di baholda.†
22 Mu un at goh laylaydon nan i'Israel an mangamangat hinan ina'inat
Jeroboam, ya agguyda impogpog
23 ta engganay un pinakak Apo Dios dida eden babluyda ti hiyah ne tuwali
din impadanah ma'at an din inalinah nan baalnan propeta. At hiyaat
unda nipakak hinan lutada ta niyuydah nan babluy ad Assyria ta hidiy
nihinanda.

Nan i'Assyria di Bimmabluy ad Israel

24 Ya hay inat nan alid Assyria‡ ya immuyna inawit nan tatagun nalpud
Babylon, ya ad Kuthah, ya ad Avva, ya ad Hamath, ya ad Sepharvaim ta
nunhituwona didah nan babluy ad Samaria ta diday mihukat hinan holag
Israel. At diday nunhituh nan bababbabluy ad Samaria.
25 Ya heden hopapnah nunhituwandah di ya agguyda dinayaw hi Apo
Dios, at hay inat Apo Dios ya hennagnay do'ol an layon ta diday numpama-
toy hinan udumnan dida.
26 Ya waday nangipa'innilah nan alid Assyria§ an inalidan hiyay, “Nan
tatagun inyuymu ta nunhituwom hinan babluy ad Samaria ya mi'id di
iniladan mundayaw hinan madayaw enen babluy! At henen madayaw
ya hennagnay do'ol an layon ta numpatoyday udumnan tatagu ti mi'id
nongkay di iniladan mundayaw hinan madayaw enen babluy!”
27 Ya inalin nan alin diday, “Awitonyuy ohah nan papadin di i'Israel
an dempapyu ta mumbangngad ad Samaria ta umuy an mi'hituh di ta
ituduwana nan tataguh dih aat nen madayaw enen babluy.”
28 At inawitday ohah padin i'Israel an tiniliwdad Samaria ta imbangn-
gadda ta nunhitud Bethel ta intuduwana nan tataguh atondan mundayaw
ay Apo Dios.
29 Ya ta"on unda nituduwan hi atondan mundayaw ay Apo Dios mu
nun'amma din hinohhan himpampun an bimmabluy ad Samaria hi bul-
ulda. Ya nun'ihinadah nan pundayawan an din nun'iyamman nan holag
Israel hidih nan buludna.
30 Ya nan tatagun nalpud Babylon ya dinayawda nan dayawondan
hi Sukkoth Benoth, ya nan tatagun nalpud Cuthath ya dinayawda nan
dayawondan hi Nergal, ya inyamman goh nan tatagun nalpud Hamath di
dayawon an hi Ashima,
31 ya inyamman goh nan i'Av di dayawondan hi Nibhaz ya hi Tartak, ya
nan tatagun iSepharvaim ya genhobday imbabaluyda ta ene'nongdah nan
dayawondan hi Adrammelek ya hi Anammelek.
32 Ya dinayawda goh damdamah Apo Dios, mu un malgom hinan tataguan
pento'day mumpadih nan udumnan dayawonda ta diday mun'onong hinan
e'nongdah nan pundayawandah nan bululda.
33 Ya ta"on unda dayawon hi Apo Dios mu gunda damdama inaynayun an
dayawon nan bululda goh ti inunudda din ugalin nan tataguh nan babluy
an nalpuwanda.
34 Ya ta"on ad ugwan an gutud ya din ugalidah din penghanay itutuluydan
gun unudon. Ya adida at goh dayawon hi Apo Dios, ya adida unudon nan
maphod an Uldina, ya din intuguna, ya din immandalnah nan holag Jacob
an din nginadnanah Israel.

---

† **17:21** I Ki. 12:26-33. ‡ **17:24** Numbino'ob'on di a'alid Assyria an nangawit hinan Hentil ta nunhituwonda didad Israel an da Sargon II (722-705 B.C.), ya hi Esarhaddon (681-669 B.C.), ya hi Ashurbanipal (669-627 B.C.). § **17:26** Hi Sargon II.

35 Ya hidin ni'tulagan Apo Dios hinan holag Jacob ya inalinan diday,
“Adi ayu mundayaw hinan udumnan madayaw, ya adi ayu munhippin
mange'gon ay dida, ya adiyu itamuan dida, ya adiyu dida onngan.
36 Mu hay dayawonyu ya Ha"in an Dios an din nangekak ay da'yuh nan
babluy ad Egypt an dumalat nan nidugah an abalina' ya nan bi'ah'u, at
mahapul an Ha"in ya anggay di punluunganyuh e'gonanyu, ya Ha"in di
pangidatanyuh nan e'nongyu.
37 Ya ihamadyun unudon an amin nan inyuldin'u ya nan intugun'un
impitudo"u ta unudonyu. At adi ayu mundayaw hi udum an bulul.
38 Ya hay mahapul ahan ya adiyu aliwan nan ni'tulaga' ay da'yu, at
ten ipidwa' an mangaliy, Mahapul an bo'on nan udumnan madayaw di
dayawonyu.
39 At hi Apo Dios an Diosyu ya anggay di dayawonyu, at baliwan da'yuh
nan binuhulyu.”

40 Mu adida damdama dongdonglon, ya un at goh din ugalida tuwalih
penghanay inaynayundan gun aton.
41 At daten tatagu ya ta"on unda dayawon hi Apo Dios mu dayawonda
goh damdama nan bululda. Ya engganad ugwan ya hiya goh di ato'aton
nan holagda.

18

Hay Aat Hezekiah an Alid Judah
(II Ki. 17:3-7; II Chron. 29:1-2; 31:1, 20-21)

1 Ya heden miyatlun tawon* hi numpapto'an Hoshea an hina' Elah an alid
Israel ya hiyay nangete"an Hezekiah† an hina' Ahaz an nun'alid Judah.
2 Ya duwampulu ta lemay tawonah din nangete"anan nun'ali, ya
duwampulu ta hiyam goh di tawon hi numpapto'anad Jerusalem an kapit-
ulyuda.‡ Ya hay ngadan inana ya hi Abijah§ an hina' Zechariah.
3 Ya nahamad di numpapto'ana ti nan pohdon Apo Dios di inatna an umat
hidin inat apunan hi David an ali.
4 At numpa"inan amin din pundayawan nan tataguh nan bulul, ya
numpa"ina din hinilhilandan batun bulul, ya numbangwahna din ayiw
an napa'tan hi Asherah. Ya numbangwahna goh din gambang an ulog
an inyamman Moses* an nginadnandah Nehushtan† ti gun nun'onong nan
holag Israel, ya genhobda nan incense an maphod di hunghungna.

5 Nidugah di pangulug Hezekiah ay Apo Dios an Dios nan holag Israel. Ya
mi'id ahan di ohah nan alih umat ay hiyan na'ahhamad di pangulugnan Apo
Dios an ta"on din nun'ahhun an nun'alid Judah, ya ta"on nan alin netob ay
hiya
6 ti nunnonngonan inunud hi Apo Dios an agguyna ahan binatbattanan ti
inhamadnan inunud an amin din Uldin Apo Dios an din indatnan Moses.

---

* **18:1** Unu hidin 729 B.C. † **18:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di nangipabi'ah ay ha"in.*
‡ **18:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 715-686 B.C. Ya ne'dehhan ay amanan nun'alih din 729-715
B.C. § **18:2** Unu hi Abi. Ya hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di hi ama tu'u.* * **18:4** Num. 21:4-9.
† **18:4** Tuluy pohdonan ibagah nan hapit di Hudyu: (1) *gambang*, ya (2) *ulog*, ya (3) *agguy naleneh an gina'u.*

7 At agguy ingnganuy Apo Dios hiya, at an amin di inatna ya nepto'. Ya
agguyna inunud nan alid Assyria ti impogpognan mumbayad hi buwit ay
hiya.‡
8 Ya hay oha goh ya inabakda nan iPhilistia hi ad Gaza ya an amin nan
babluy hidi an mete"ah nan it'ittang an babluy ta nangamung hidin ongol
an babluy an nihamad di allupna.
9 Ya heden miyapat hi tawon an nun'alian Hezekiah ya hiyah de miya-
pituh tawon§ hi nun'alian Hoshea an hina' Elah ad Israel, ya heden tawon
di inayan nan alid Assyria an hi Shalmaneser* ta ginubatdad Samaria, at
lini'ubda nan babluy.
10 Ya naluh di tuluy tawon ya henggop nan i'Assyria nan babluy ad
Samaria, ya hinakupda, at eden miyonom hi tawon an numpapto'an
Hezekiah di miyahiyam hi tawon† hi numpapto'an Hoshea an alid Israel.
11 At nun'ipiyuy nan alid Assyria din holag Israel ad Assyria, ya nunhitu-
wona didah nan babluy ad Halah, ya nan udumnah nan neheggon hi pingit
di Wangwang an Habor an hakup ad Gozan, ya nunhituday udumnah nan
hakup di iMedia.
12 Ya manu ay na'at hana ay dida ti agguyda inunud din intugun Apo Dios
an Diosda, ya imbahhawda din ni'tulagandan Hiya, ya an amin din Uldin
an immandal Moses an baal Apo Dios hi atonda ya agguyda inunud ti adida
ahan dongdonglon, ya adida aton.

Hay Nunnomnoman nan i'Assyria ta Gubatondad Jerusalem (Isa. 36:1-22; II Chron. 32:9-19)

13 Ya heden miyapulu ta opat hi tawon‡ an numpapto'an nan Alin hi
Hezekiah ad Judah ya ginubat da Sennacherib an alid Assyria an amin nan
nun'ihamad di allupnan babluy ad Judah, ya inabakda dida.
14 At nunhonag hi Hezekiah an alid Judah hi umuy mangibagah nan
ipa'innilanah nan alid Assyria an wah di ad Lachish an inalinay, “Inila' an
nibahhaw din inat'u, at al'alu'o' he"a ta ipadinongmu ni' nan mangubat ay
ha"in, ya abuluto' an idat nan ibagam an pohdom!”
At inalin nan alid Assyria di, “Hay pohdo' hi idatmu ya hiyam di libuy
kiluh silver ya hiyam di gahut di kiluh balitu'.”
15 Ya inabulut Hezekiah an idat hana, at nun'alanan amin din silver an
wah nan Timplun Apo Dios ya din wah nan puntalepnan hinan palasyu, ya
indatnan hiya.
16 Ya numpi'yaan goh Hezekiah din balitu' an impiyammanah nan
pantaw di Timplun Apo Dios ya din wah nan tu'ud di pantaw ta nun'idatnah
nan alid Assyria.
17 Ya wada han ohan algaw ya hennag nan alid Assyria din nabagtun
ap'apun di tindaluna, ya din upihyalna, ya din a'ap'apun di tindalun
mangipapto' hinan mi'buhul an initnudda din do'ol an tindalun nalpud
Lachish ta immuydan Hezekiah an alid Jerusalem. Ya unat goh nidatongdah
ad Jerusalem ya inta'dogdah nan kalatan neheggon hinan ala' an owon
di danum an nalpuh nan bannaw hi bagtuna ta umuy hinan payaw an
pangiloba'andah Io'ob.

---

‡ **18:7** Hay ugalidah din penghana ya wa ay ta mumbayad nan ohan alih nan alin nangameh ay hiya at mahapul goh an dayawona nan bululna, ya hiyah ne inat Ahaz an hi aman Hezekiah hinan a'alid Assyria an nangameh ay hiya. Mu hi Hezekiah ya agguyna inabulut din bululda, at hiyaat nin hi unna agguy inunud nan alid Assyria. § **18:9** Unu hidin 725 B.C. * **18:9** Unu nan Alin hi Shalmaneser V (726-722 B.C.). † **18:10** Unu hidin 722 B.C. ‡ **18:13** Unu hidin 701 B.C.

18 Ya unat goh impa'ayagda nan Alin hi Hezekiah ya hay immuy an
nanamun dida ya da Eliakim§ an hina' Hilkiah an nan manalimun hinan
abung di ali, ya hi Shebna an muntudtudo', ya hi Joah* an hina' Asaph an
muntudtudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid
Judah.
19 Ya din na'abbagtun ap'apun di tindalud Assyria di himmapit ay didan
inalinay,
"Umat hituy hinapit nan alimih nan Alin hi Hezekiah an inalinay: Hay
ngadan ne udot nan ehdolmu ta mumpahpahiya'a?
20 Unmu dan nomnomon hi un umanay nan hapit hi pangabak unu
umidat hi abalinan an mi'gubat? Hay nomnomom nin hi immannung hi
bumadang ay he"a ta way atom an mangubat ay da'min i'Assyria?
21 Undan alyoman unmu ehdol nan alid Egypt hi bumadang ay he"a?
Nan alid Egypt ya nipaddung hinan na'ipung an hul'ud, at ihul'ud ay
ya tinubli'nay ngamay di mangihul'ud! Hiyah ne ma'at hinan tagun
mumpabadang ay Pharaoh an alid Egypt!
22 Mu gulat ta alyom ay ha"in di, Unmi e'kod di odolmin Apo Dios an
Diosmih bumadang! Mu anaad mah ta numpa"in Hezekiah din pun'onngan
ay Apo Dios ya inalinan da'yun tatagud Judah ya ad Jerusalem di ammuna
nan pun'onngan an wad Jerusalem di pundayawanyu ya anggay?
23 Alyonyun Hezekiah ta umali ta mi'tulag hinan apu' an alid Assyria
ta idatnan hiyay duway libuh kabayuh un waday pangngalanyuh umat
hinay ado'ol di tataguyu ta way muntakay ay danen kabayu!
24 Undan hiya dan un way ologmun mangubat hinan nahnot an
tindalun di ohay kapitan nan apumi an ta"on un nin hi un waday badang hi
idat nan i'Egypt an kalesan punluganan di mi'gubat ya nan nun'ala'eng an
muntakay hinan kabayun da'yu?
25 Ya hay oha goh ya undan alyom hi un nonong ya immalia' an
mangubat ya mama"i eten babluyyuh un agguy inalin Apo Dios? Ti hi Apo
Dios di nangalin ha"in di, Eka gubaton henen babluy, ya numpa"im!"
26 Ya inalin da Eliakim an hina' Hilkiah ya da Shebna ay Joah hidin
himmapihapit ay diday, "Apu, hay maphod ya ihapitmuh Aramaic an hapit
ti hiyay ma'awatanmi, ya adim ihapit nan hapit di Hebrew† ti ini ya donglon
nan tatagun wah nan allup!"
27 Ya inalin den upihyal ay diday, "Agguy da'mi hennag hinan alimi ta
mi'hapit amin da'yu ya nan aliyu ya anggay ti hay pohdona ya donglon an
amin nan tataguh tud Jerusalem! Ti gulat ta adi ayu humuku at mali'ub ayu,
ya middumdan da'yun ononyuy ta"iyu, ya inumonyuy ihbuyu!"
28 Ya timma'dog heden ap'apu, ya enlotnan inhapit hi hapit di Hebrew an
inalinay, "Donglonyu tun ipa'innilan nan nabagtun alid Assyria ay da'yu!
29 Padanan da'yuh nan alimin alyonay, Adi ayu mabalbaliyan hinan alyon
Hezekiah ay da'yu ti nidugah di abalina', at mi'id di olognan mamaliw ay
da'yu!
30 Ya adiyu goh kulugon hi Hezekiah hi unna alyon di e'kodyuy odolyun
Apo Dios, at baliwan da'yu ti adina iyabulut di pangaphulan nan alid Assyria
eten babluy.
31 At adiyu ahan dongdonglon di alyon Hezekiah! Nan alyon nan alid
Assyria di donglonyu ti inalinay, Nan middum ay ha"in ya mid al'alin dida.
Ti way ohan didaan munnononggdah nan lutada, at ononda nan intanomdan
greyp, ya nan intanomdan fig, ya uminumdah nan bagidan bubun

§ **18:18** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangihina*. * **18:18** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya agi'*. † **18:26** Hapitdan Hudyu.

32 ta nangamung di pangawita' ay da'yu ta iyuy'u da'yuh nan babluy
an umat hitun babluyyun waday ma'an, ya waday miyammah bayah, ya
waday miyammah tinapay, ya waday greyp, ya waday olibon ayiw, ya do'ol
di alig ya iyu'an an munlameeh di danumna! At pot'onyuy iddumanyu an
hay pi'taguanyu unu hay atayanyu! Adiyu ahan abuluton nan pamalbalin
Hezekiah ay da'yuh unna alyon di, Hi Apo Dios ya abalinanan mangibaliw
ay ditu'u!
33 Wada dan ah ohah nan dayawon di himpamabluy hi mamaliw hinan
tatagunah nan bi'ah di alid Assyria? Mi'id ahan!
34 Hay wadan mah nan madayaw ad Hamath ya ad Arpad? Ya hay wadan
mah goh nan madayaw ad Sepharvaim, ya ad Hena, ya ad Ivvah? Goh mah
ta binaliwan daten madayaw nan babluy ad Samaria hidin namuhula' ay
dida? Agguyda!
35 Wada dan di inilayuh ohah madayaw an nangibaliw hinan tatagun
den babluy ta agguy'u inabak? At undan udot hi Apo Dios an Diosyu ya
baliwanad Jerusalem hinan ato'? Adina!"
36 Mu din tatagu ya unda didindinong an mi'id ah ohah nambal hinan
hinapitna ti pinadanan Hezekiah didan adida tabolon nan alyonda.
37 Ya unat goh nalpah hana ya henekhek da Eliakim ay Shebna ya hi
Joah di lubungdan dumalat nan punlungdayaandah nan dengngolda, ya
numbangngaddah nan Alin hi Hezekiah ta inulguddan amin din inalin nan
upihyal hi ad Assyria.

19

Nan Pangitulagan hinan Abaliwan ad Jerusalem
(Isa. 37:1-13)

1 Ya unat goh dengngol Hezekiah nan inulgud nan tindalun hennag din
alid Assyria ya henekhekna goh din lubungna, ya nunlubung hidin langgut
ya un umuy hinan Timplun Apo Dios.
2 Ya impa'ayagnah Eliakim an manalimun hinan palasyu, ya hi Shebna
an muntudtudo', ya nan ap'apun di papadi, ya inalinan dida ta mumpun-
lubungdah langgut ta umuydah nan propetan hi Isaiah* an hina' Amos.
3 Ya inalin Hezekiah ay diday, "Hiyah te alyonyu ay Isaiah: Ad ugwan di
algaw di punholtapan tu'uh ligat, ya abainan tu'u, ya amoltaan tu'un umat
hinan babain magadyuh an muntungaw, mu mi'id olognan mangipabuhu'
ti mi'id bi'ahna.
4 Ya mid mapto' ya donglon ni' Apo Dios an Diosmun amin nan hinapit
han upihyal an hennag nan alid Assyria an immalin namahapahal hinan
matattagun hi Apo Dios. At okod hi Apo Dios an mangiballoh hinan
nappuhin dengngolnan hinapitna. At hay atom ni' ya iluwaluan da'min
na'angang an agguy natoy!"
5 Ya unat goh nidatong din hennag Hezekiah ay Isaiah ya inulguddan hiya
din ipa'innilan nan Alin hi Hezekiah ay hiya.
6 Ya inalin Isaiah ay diday, "Alyonyuh nan apuyu an umat hituy hinapit
Apo Dios an inalinay, Adi'a numanomnom hinan dengngolmun namain nan
baal nan alid Assyria ay Ha"in an Dios.
7 At donglom tun alyo': Pata'to' nan alid Assyria ta wa ay ta donglona
han paad an nappuhi at mumbangngad hinan babluyna. Ya hidiy pangi-
papataya' ay hiya."

Nan Miyadwan Nana'ta'atot nan i'Assyria

* **19:2** Hay pohdonan ibaga ya *nan pamaliwan Apo Dios*, ya hay nuntamuanan Apo Dios ya hidin 740-681 B.C.

8 Ya unat goh numbangngad heden upihyal hi ad Assyria ya dengngolna
an nakak ad Lachish nan alid Assyria ta immuyda ginubat ad Libnah at
nangunuddah di.
9 Ya waday nangalin Sennacherib an alid Assyria an umuy han nalpuh
nan himpampun an Cush an hi Tirhakah an alid Egypt ta gubatonda dida.
At nuntudo' din alid Assyria, ya empehnagnah nan baalna ta umuyda goh
idat ay Hezekiah an alid Judah.
10 Ya inalinah nan tudo' di, "Ihamadmu ta adi da'a balbaliyan hinan
dayawom an pange'kodam hi unna alyon hi adi hakupon nan alid Assyria
nan babluy ad Jerusalem!
11 Inila' an dengngolmuy aat di ina'inat nan alid Assyria ti nun'abakdan
amin nan abablubabluy an inayanda. Ya un mah udot da'yu ya mabaliwan
ayu?
12 Hidin numpangabakan din a'apu' hinan babluy ad Gozan, ya ad Haran,
ya ad Rezeph, ya din tatagud Eden an nunhitud Tel Assar ya mi'id ah
madayaw hi nangibaliw ay dida!
13 Hay na'at mah hidin alid Hamath, ya nan alid Arpad, ya nan alih nan
babluy an Sepharvaim, ya nan alid Hena, unu nan alid Ivvah? Ma'innila an
mi'idda!"

Nan Luwalun Hezekiah
(Isa. 37:14-20)

14 Ya unat goh binahan Hezekiah din tudo' an indat din nahnag an baal
ya immuy hinan Timplun Apo Dios, ya bene'lagna din tudo' hidih hinagang
Apo Dios.
15 Ya nunluwaluh Hezekiah ay Apo Dios, ya inalinay, "He"a, O Apo Dios
an dayawon nan holag Israel, ya wah na an inumbun hinan umbunan di ali
an wah nan numbattanan di Kahon ya nan duwan napaya'an an cherubim.
He"a ya anggay di makulug an Dios, ya He"ay mumpapto' an amin hitun
luta, ya He"ay nunlumud abuniyan ya tun luta.
16 Ya ad ugwan ni', Apo Dios, ya donglom, ya ihamadmun tigon tun
ma'ma'at, ya donglom an amin nan hinapihapit Sennacherib an manang-
gatanggan He"an matattagun Dios.
17 Da'mi ya inilamiy, O Apo Dios, numpa"in nan alid Assyria ya nan
titindaluna danen abablubabluy, ya numbalinondah mi'id di hulbida.
18 Ya nunggohobda nan bululda ta nun'apa"i ti bo'on makulug hi ma-
dayaw an un ayiw ya batun hay inyamman di tagu!
19 At ad ugwan, O Apo Dios an Diosmi, ya ipattigmuy abalinam ta ibaliw
da'mih nan aton di i'Assyria ta way panginnilaan an amin nan tataguh tun
lutan He"a ya anggay di immannung an Dios!"

Hay Inalin Isaiah hinan Alin hi Hezekiah
(Isa. 37:21-38; II Chron. 32:20-21)

20 Ya empehnag Isaiah an hina' Amos di tudo'nah nan Alin hi Hezekiah an
inalinay, "Hi Apo Dios an nan Dios ad Israel ya dengngolna nan inluwalum
ay Hiyah aat Sennacherib an alid Assyria.
21 Ya hiyah te kogoh di hinapit Apo Dios ay Sennacherib an inalinay,

Nan tataguh nan babluy ad Zion ya pumpahal da'a,
ya tanggatanggaan da'a,
ya abatlan da'ah nan tataguh nan bababbabluy,
ya iwigiwigday uludan he"a, Sennacherib.

22 Undan mi'id inilam hidin pinahapahalmu ya din binainmu?

Ya undan mi'id di inilam goh hi ngadan nan binugabugawam ya
nan nangipattigam hinan numpabagtuam?
Hay nangatam ay dane ya Ha"in an nan Me'gonan an Dios ad Israel!
23 Hennagmu nan baalmu ta binaina' an Apo Dios ti inalim di,
Impang'u' nan do'ol an kalesa' an punluganan di mi'gubat,
ya tini'idmi nan atata'nang an aduntuduntug an ta"on nan pa"ata'nang
an aduntuduntug ad Lebanon.
Ya hinlu'mi nan ma'ugtul an inalahan ta dinatnganmi nan gag-
wana,
ya nun'ipalngol'u nan pa"adu"oy an ayiw an cedar ya nan ma"aphod an
bolbol.
24 Ya enehngelmu goh nan nun'iyammam an bubun hinan udum an babluy,
at ininummu nan danum di himpangili,
ya lintutmu nan Wangwang an Nile ta bimmad'ang nan tindalum.

25 Unmu dan agguy dengngol, Sennacherib, di aatna?
Ti hidin penghana ya Ha"in ad nomnom hitun ma'ma'at,
ya Ha"in goh di nangiyabulut an ma'at an amin hatu,
at Ha"in goh di nangiyabulut an pa"iom nan bababluy an nihamad
di allupda.

26 At nan tatagun bimmabluy hidi ya nami'id di bi'ahda,
at nadismayada, ya nabainanda.
At umatdah nan pa'intannom an paguy hinan payaw an pa'attubu
unu nan holo' an himmangaw hinan atap di abung
an wa ay ta nunheglay potang ya nun'alyawda.

27 Ya inila' an amin di aatmu,
ya ta"on nan pohdom an aton,
ya nan umayam,
ya alpuwam.
Ya ta"on din nidugah an bimmungtam ay Ha"in ya inila' goh.
28 At dumalat nan nidugah an bungotmun Ha"in ya nan tinnig'un
numpabagtuam
ya gilingo' di olongmu,
ya binungut'uy timidmu,
ya impabangngad'u he"ah nan dalan an nange'wam an immali."

29 Ya inalin goh Isaiah ay Hezekiah an aliy, "Hiyah te pangimmatunan an
ipapto' da'yun Apo Dios:

Ti ad ugwan an tawon ya nan bimmubungah inalahan di ononyu,
mu hi mehnod an tawon ya nan humangaw an malpu enen bungay
pangngalanyuh bot'onyu,
ya hinan miyatlun tawon ya muntanom ayu mahkay hi greyp ta waday
bumungah ononyu.†
30 At da'yun tatagun na'angang ad Judah an nelwang hidin buhul
ya mahlag ayuh nan babluyyu,
at dumo'ol ayu.

† **19:29** Mid mapto' ya pina"in da Sennacherib di intanom nan Hudyu, at mid bento'dah din nahhun an tawon hidin immayan nan i'Assyria. Hidin nakakan nan i'Assyria hinan miyadwan tawon ya adi mabalin an muntanomda ti bo'on gutudna. Mu nan miyatlun tawon ya mabalin an muntanomda mahkay.

31 Ya wada goh di malpuh nan Duntug an Zion hidid Jerusalem an melwang
hinan buhul,
ya ma'at hana ti hiyah ne pa'appohdon Apo Dios hi ma'at.

32 Ya umat hituy inalin goh Apo Dios hi ma'at hinan alid Assyria:
Adi ahan hogpon nan tindalum tun babluy ad Jerusalem,
ya adida panaon di malgom hinan babluy.
Ya adi goh umalin meheggon hinan babluy nan numpunhapiaw an
tindalum,
ya adida goh tababon nan allup ta pange'wandan manggop.
33 Ya alyon goh Apo Dios di,
Nan alid Assyria ya mumbangngad hi nalpuwana,
ya e'wana goh hidin enengwanan immali.
At adina ahan hogpon tun babluy
34 ti baliwa' heten babluy ta mi'id ma'at an dumalat nan anabagtu'
ya dumalat goh din baal'un hi David."

35 Ya heden nahdom ya immuy han Anghel Apo Dios‡ hinan kampun di tindalun nan i'Assyria, ya numpatoynay hinggahut ta han nawalu ta lemay libun tindalu. Ya unat goh nabiggat hi helhelong ya tinnigdan wah din awalitang di nun'atoy!
36 At tinaynan Sennacherib an alid Assyria nan nungkampuanda, ya mumbangngad hi ad Nineveh.
37 Ya wada han ohan algaw ya immuy hinan timplun mundayaw hinan bulul an hi Nisrok, ya wah di nan duwan imbabaluynan da Adrammelek§ ay Sharezer,* ya numpalangda hiya ta natoy.† Ya unat goh nalpah nan inatda ya limmayawdan hin'agi ta immuydad Ararat. Ya nan ohan lala'in imbaluynan hi Esarhaddon‡ di nihukat ay amanan hi Sennacherib ta hiyay nun'ali.

20

Hay Nundoghan nan Alin hi Hezekiah
(II Chron. 32:24-26; Isa. 38:1-8)

1 Ya heden gutud* ya nundogoh hi Hezekiah an magadyuh an matoy. Ya immuy hi Isaiah an hina' Amos an propetan nangidungaw ay hiya, ya inalinay, "Umat hituy inalin Apo Dios ay he"a: Ipapto'mun amin nan taynam ti matoy'a ti adi umadaog nan dogohmu."†
2 Ya unat goh dengngol Hezekiah henen inalina ya nunligguh hinan da'lig, ya nunluwalun Apo Dios an inalinay,
3 "Nomnomom ni', O Apo Dios, an heten atagu' ya inunud'un amin nan immandalmuh ato', ya nan nahamad an umipa'amlong ay He"ay gun'u inat!" Ya unat goh nalpah ya nidugah an enlot Hezekiah an kimmila.
4 Ya limmahun ta nakak hi Isaiah. Mu unat goh nun'aginagwah nan way gettaw di ongol an abung ya himmapit hi Apo Dios ay hiyan

‡ **19:35** Do'ol di mangali an hiyah teh Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament. § **19:37** Hay pohdonan ibaga ya *hi Adar ya ali*, ya hi Adar ya bulul nan iSepharvaim. * **19:37** Hay pohdonan ibaga ya *baliwam nan ali*. † **19:37** Anaad ta pinatoydah amada? Pento' amada nan udidian an imbaluynan hi Esarhaddon ta hiyay mipallog ay hiyan mun'ali, at mid mapto' ya danen duwan a'agina ya bimmungotda. ‡ **19:37** Hay nun'alianad Assyria ya hidin 681-669 B.C. * **20:1** Unu hidin 702 B.C. † **20:1** Hay aptan ahan hi aton nan alin magadyuh an matoy ya pot'onay mipallog ay hiya.

5 inalinay, “Mumbangngad'an Hezekiah an alin mangipapto' hinan tatagu'
ta alyom ay hiyay, Hiyah te hinapit Apo Dios an Dios nan ommodmuh
penghanan hi David an inalinay: Dengngol'uy luwalum, at ipa'adaog'u nan
dogohmu. At nan miyatluh algaw an mete"ad ugwan ya munti'id'an umuy
hinan Timplu'.
6 Ya udma' di ataguam hi himpulu ta lemay tawon. Ya baliwa' he"a, ya
ta"on heten babluy ta adi hakupon nan alid Assyria. Ya manu ay halimuna'
heten babluy ya dumalat nan anabagtu', ya dumalat goh din baal'un hi
David.”
7 Ya inalin Isaiah hinan manalimun hinan ali ta umuyda alan di tubun nan
fig, ya binayuda ta ed'opdah din poghana. Ya unat goh inatda ya napoyanan.
8 Ya inalin Hezekiah ay Isaiah di, “Hay pangimmatuna' mah hi un
immannung an ipa'adaog Apo Dios tun lewoho' ta nan miyatluh algaw ya
umuya' hinan Timplun Apo Dios?”
9 Ya inalin Isaiah ay hiyay, “Hay pohdom hi aton Apo Dios hi pangimmatu-
nan an adina ibahhaw nan intulagna? Pot'om di pohdom ay daten duwa:
pohdom an mangun'unna nan ngauh himpuluy da"ang, unu mumbangn-
gad hi himpuluy da"ang?”
10 Ya inalin Hezekiah di, “Nan ngau ya un tuwali mangun'unnah himpuluy
da"ang, at hay pohdo' ya mumbangngad di ngauh himpuluy da"ang.”
11 Ya nunluwaluh Isaiah an propeta ta atona nan pohdon Hezekiah,
at impabangngad Apo Dios din ngauh himpuluy da"ang hidin agdan an
impiyamman din Alin hi Ahaz.

Nan Nahnag an Nalpud Babylon (Isa. 39:1-8)

12 Ya henen gutud ya impehnag Marduk-Baladan‡ an imbaluy Baladan an
alid Babylon nan tudo'na ya nan adawnan midat ay Hezekiah ti dengngolna
an hi Hezekiah ya nundogoh.
13 Ya unat goh nidatong din nahnag ya ma"am'amlong hi Hezekiah
an nanamun dida, at initnudna dida ta impattignan amin din gina'unan
mun'apla'an an wah nan puntalepnan, ya impattigna goh din silver, ya
balitu', ya bangbanglu, ya nan lanan danum an ma"aphod di hunghungna.
Ya inyuyna goh dida ta tinnigdan amin din gina'un di mi'gubat, ya an amin
di wah din nun'ipo"oy, at mi'id di agguy impattig Hezekiah ay dida.
14 At immuy hi Isaiah an propetah nan Alin hi Hezekiah, ya inalinan hiyay,
“Hay nalpuwan daten linala'i, ya hay imbagadan he"a?”
Ya tembal Hezekiah hiyan inalinay, “Nalpudah adagwin babluy hidid
Babylon.”
15 Ya inalin goh Isaiah ay hiyay, “Hay ngadan di tinnigdah nan palasyum?”
Ya tembal goh Hezekiah an inalinay, “Impattig'un didan amin din
mun'apla'an an wah nan puntalepnan an mi'id ah agguy'u impattig ay dida.”
16 Ya inalin Isaiah hinan Alin hi Hezekiah di, “Donglom tun pohdon Apo
Dios an ipa'innilan he"a.
17 Udum di algaw§ at an amin nan intaleponmuh nan palasyum ya an
amin nan mun'apla'an an din nun'italepon din a'apuyuh engganad ugwan
ya pun'alada ta iyuydad Babylon an mi'id ah ma'angang.
18 Ya nan udumnan holagmu ya pumpi'yalada ta ipabahigda ta way
muntamuh nan palasyun nan alid Babylon.”

---

‡ **20:12** Hay pohdonan ibaga ya *hi Marduk an bulul ya indatnan ha"in di imbaluy'un lala'i,* ya hay nun'alianad Babylon ya hidin 721-710 B.C.
§ **20:17** Na'at hidin 586 B.C., at 115 an tawon di maluh ya un mipa'annung.

19 Ya inalin nan Alin hi Hezekiah ay Isaiah di, “Maphod nan inulgudmun
inalin Apo Dios ay ha"in.” Mu hay wah nomnomna ya heden ataguna ya
mid al'alin malenggop nan babluy.

Hay Natayan Hezekiah
(II Chron. 32:32-33)

20 Ya an amin din mun'aphod an inat nan Alin hi Hezekiah, ya din
nangipiyammaanah nan tabaung ta pinnudah danum, ya din ala' ta
nange'wan din danum an umuy hinan babluy* ya nitudo' hinan liblun
Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
21 Ya unat goh natoy hi Hezekiah ya inlubu'dah din nilubu'an amana, ya
hi Manasseh an imbaluynay nihukat hi nun'ali.

21

Hi Manasseh an Alih ad Judah
(II Chron. 33:1-10, 18-20)

1 Hi Manasseh* ya un himpulu ta duway tawonah nangete"anan nun'ali,
ya nabongle ta lemay tawon† hi numpapto'anad Jerusalem an kapitulyuda.‡
Ya hay ngadan inana ya hi Hephzibah.§
2 Hiya ya inatna nan na"appuhin pahiwon Apo Dios ti inunudna din
nidugah an nappuhin ina'inat nan tatagun din pinakak Apo Dios hinan
babluy ya un dumatong nan tatagun holag Israel.
3 Ti impiyammana goh din abung an pundayawandah nan bulul an din
pina"in amanan hi Hezekiah. Ya impiyammana goh di pun'onngandah nan
bulul an hi Ba'al ya nan tu'ud an meyengngoh ay Asherah an umat hidin
inat Ahab an alid Israel. Ya dinayawnan amin nan dumilag ad daya.
4 Ya impiyamman goh Manasseh di pun'onngan hi bulul hinan Timplun
Apo Dios, ya henen Timplu di inalin Apo Dios hi pundayawan nan tatagun
Hiya.
5 Ya hidih nan duwan gettaw di Timplun Apo Dios ya inyammanay duwan
pun'onngandah nan dumilag ad daya.
6 Ya genhobna han lala'in imbaluyna ta ene'nongna, ya numbuyun goh,
ya nunte'om, ya nun'utung, ya nunhapud. Ya nidugah an nan nun'appuhin
pahiwon ahan Apo Dios di ina'inatna, at hiyay dimmalat hi bimmungtan
Apo Dios.
7 Ya innalna goh din ayiw an napa'tan an meyengngoh hi Asherah, ya
inhinanah nan Timplun Apo Dios an hiyah ne din inalin Apo Dios ay da
David ya hi Solomon an imbaluynan inalinay, “Hitud Jerusalem an awadan
ten Timplu di pinili' hinan himpulu ta duwan numbabluyan nan holag
Israel ta hiyay lugal hi pundayawandan Ha"in hi enggana.
8 Ya gulat ta unudon nan holag Israel an amin nan immandal'u ta atondan
amin nan Uldin an din immandal din baal'un hi Moses ay dida ya ibaliw'u
dida ta adida mapakak hinan lutan indat'uh din a'apuda.” Hiyah ne inalin
Apo Dios.*

---

* **20:20** Heten ala' an ma'alih Ala' Hezekiah ya 1,700 di umpih inadu"oyna, ya batun amin di nepe'waana. Numbino'ob'on di inata'nangna ti umu'uddum ya 3.75 an umpi, ya umu'uddum ya 11.5 an umpi, ya hay a'ambilogna ya 2 an umpi. Ya i"ihnad Jerusalem an ta"on un ad ugwan. * **21:1** Hay pohdonan ibaga ya *na'aliwan.* † **21:1** Hay nun'alianad Judah unu ad Israel ya adu"oy ahan an tawon. ‡ **21:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 697-642 B.C. Ya ne'dehhan hi Manasseh an nun'alih din nun'alian amanah din 697-686 B.C. § **21:1** Hay pohdonan ibaga ya *hiyay pohpohdo'.* * **21:8** II Sam. 7:13; I Ki. 9:3.

9 Mu agguy inunud nan iJudah din inalin Apo Dios ti undaat goh inunud
hi Manasseh an nangat hinan nidugdugah an na"appuhi ya un din inat din
tatagun pinakak Apo Dios enen luta ya unda dumatong din holag Israel.
10 At la'tot ya inalin Apo Dios hinan numbino'ob'on an propetay,
11 “Nidugah di bahol Manasseh an alid Judah ti nan umipabahol an
ina'inatna an nidugdugah an na"appuhi ya un din inat nan holag Amor an
din nunhitun ten babluy hidin penghana! At dumalat hene ya dumalat goh
nan nangipanguluwanah nan tatagud Judah an nundayaw hinan bulul
12 ya hiyah te ato' an nidugah di pummolta' hinan tatagud Jerusalem ya
ad Judah ta an amin di mangngol hinan ma'at ya omogyatda.
13 Hay ato' hinan tatagud Jerusalem ya umat hidin inat'uh din tatagud
Samaria, ya umat goh hidin inat'uh nan Alin hi Ahab ad Israel ya din
holagna. Amino' nan tatagun ubahon ta malenehan ad Jerusalem an umat
hi aton nan tagun mangulah hi duyun pu'nahana ya inha"ubuna.
14 Ya inganuy'u nan way ma'angang hinan tatagu, at iyabulut'uy
a'abakanda ta hakupon nan binuhulda dida.
15 Ya manu ay ato' di umat hinah nan tatagu' ti nan nangatandah nan
na"appuhin pahiwo' ahan, ya impabungota' goh an nete"ah din nakakan
din a'apudad Egypt ta engganad ugwan.”
16 Ya do'ol ahan di numpatoy Manasseh hi tatagun mi'id di baholna,
at numpanga'ayuh di dalada ta nabla' an amin nan lutad Jerusalem,† ya
nun'i'iddum henen baholnah nan inatnah nan tatagud Judah ti impangu-
luna didan nangat hinan pahiwon ahan Apo Dios ta omod un numbahol
din tatagu.
17 Ya an amin din udumnan inat Manasseh an niddum nan numbaholana
ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid
Judah.
18 Ya unat goh natoy hi Manasseh ya inlubu'dah nan way galden hi
abungnan ali an ma'alih Galden Uzza, at hi Amon an lala'in imbaluynay
nihukat hi nun'ali.

Hi Amon an Alih ad Judah
(II Chron. 33:21-25)

19 Hi Amon‡ ya un duwampulu ta duway tawonah din nangete"anan
nun'alih ad Judah, ya numpapto' hi duway tawon hi ad Jerusalem an
kapitulyuda.§ Ya hay ngadan inana ya hi Meshullemeth* an hina' Haruz
an nalpuh Jotbah.
20 Ya nan nun'appuhiy ina'inatna an nan pahiwon ahan Apo Dios ti
inunudna din nappuhin ina'inat amanan hi Manasseh
21 ti dinayawna nan bulul an din inyamman amana.
22 Ya din'ugnah Apo Dios an Dios din a'apuna, ya agguyna goh inunud nan
Tugun Apo Dios.
23 Ya la'tot ya nunhahapit nan u'upihyal Amon hi atondah nappuhin hiya.
At wada han ohan algaw ya pinatoyda hiyah nan palasyu.
24 Mu numpatoy nan tataguh ad Judah din namatoy hinan Alin hi Amon,
ya nunhahapit nan tatagu ta inhukatda han imbaluyna an hi Josiah ta hiyay
alida.

---

† **21:16** Hay itudun nan ugalin di Hudyu ya impihinan Manasseh hi Isaiah an propetah unig nan ayiw an nalu'angan, ya impalagadina hiya an umat hinan nibaag hi Heb. 11:37. ‡ **21:19** Hiyah ne ngadan nan ohan bulul ad Egypt. § **21:19** Hay nun'alianad Judah ya hidin 642-640 B.C. * **21:19** Hay pohdonan ibaga ya *malenggop hiyad ugwan ti nipaphod din problemanah nan buhulna.*

25 Ya an amin din ina'inat Amon ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
26 Ya inlubu'dah Amon hinan lubu' an wah nan Galden Uzza. Ya hi Josiah
an imbaluynay nihukat hi nun'ali.

22

Hi Josiah an Alih ad Judah
(II Chron. 34:1-2)

1 Hi Josiah* ya un waluy tawon hi nangete"anan nun'alih ad Judah, ya
numpapto' ad Jerusalem an kapitulyudah tulumpulu ta ohay tawon.† Ya
hay ngadan inana ya hi Jedidah‡ an hina' Adaiah an nalpud Bozkath.
2 Ya maphod di ina'inatna an nan pohdon Apo Dios ti inunudnan amin
din inat apunan hi David, ya nunnonong heden nangatna an agguyna
imbahbahhaw.

Hay Na'ah'upan nan Liblun Nitud'an nan Uldin
(II Chron. 34:8-28)

3 Ya heden miyapulu ta walun tawon§ hi numpapto'an han Alin hi Josiah
ya impa'ayagna han muntudtudo' an hi Shaphan* an hina' Azaliah an
ap'apun Meshullam ta honogona ta umuy hinan Timplu, at inalinan hiyay,
4 "Umuy'a ay Hilkiah† an Nabagtun Padi, ya alyom ay hiya ta alana
din pihhun di tatagun inamung nan guwalyah nan pantaw di allup nan
Timplun Apo Dios.
5 Ya alyom ta idatna nan pihhuh nan linala'in mangipapto' hinan munta-
mun mangipaphod hinan Timplu ta waday idatdah bo'laon nan muntamu
6 an nan munhabat ya nan mumpaho' hi batu. Ya alyom goh ta luma'udah
ayiw ya nan nahilhilan an batuh miyammah nan Timplu.
7 Mu adida mahapul an itudo' nan idatdan pihhu ay daden mangipapto'
hinan muntamu ti nahamad di ugalidan adida munlayah."
8 Ya unat goh nidatong hi Shaphan an muntudtudo' hinan Timplu ya
inalin Hilkiah an Nabagtun Padin Shaphan di, "Inah'upa' han liblun ni-
tud'an di Uldin hinan Timplun Apo Dios!" At indatnan Shaphan din liblu
ta binahana.
9 Ya unat goh lempah Shaphan din inalin nan alih ibaganah nan papadi ya
numbangngad hinan ali, ya impa'innilana din na'at an inalinay, "Innal nan
baalmun amin din pihhun wah nan Timplu, ya indatnah nan mangipapto'
hinan muntamuh nan Timplun Apo Dios."
10 Ya impattig goh nan muntudtudo' an hi Shaphan nan libluh nan ali an
inalinay, "Taya han indat Hilkiah an Nabagtun Padin ha"in an liblu." At
binahan Shaphan nan liblu ta donglon nan ali.
11 Ya unat goh dengngol nan ali din inalin nan nitudo' hinan liblun di
Uldin ya henekhekna din lubungnah punlungdayaana.
12 At inayagan nan ali da Hilkiah an Nabagtun Padi, ya hi Ahikam‡ an hina'
Shaphan, ya hi Acbor an hina' Micaiah, ya hi Shaphan an muntudtudo', ya
hi Asaiah an baalnan ali, ya inalinan diday,

---

* **22:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangidat ay hiyah mahapulna.* † **22:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 640-609 B.C. Ya hay udumnan matagu goh hidin nun'aliana ya da Jeremiah (Jer. 1:2) ay Zephaniah (Zeph. 1:1). ‡ **22:1** Hay pohdonan ibaga ya *waday namhod ay hiya.* § **22:3** Unu hidin 622 B.C., ya hay tawon Josiah eden timpu ya duwampulu ta han onom. * **22:3** Hay pohdonan ibaga ya *kunihu.* † **22:4** Hay pohdonan ibaga ya *wagah Apo Dios.* ‡ **22:12** Bahaom nan footnote di Jer. 26:24 ta innilaom di udumnah aat ten lala'i, ya nan aat di ohan imbaluyna goh an hi Gedaliah.

13 "Umuy ayuh nan Timplu ta ihapit da'min amin hinan tatagud Judah
ta hanhananyuy inalin nan Uldin an nitudo' eten liblun na'ah'upan ti
ten imbaagnay un nidugah di bimmungtan Apo Dios ay ditu'un dumalat
nan agguy nangunudan din o'ommod tu'uh nan intugun ten liblu, ya hay
agguyda goh nangunudan an amin hinan inalin nan nitudo' hi ipa'atnan
ditu'u."
14 At immuy da Hilkiah an Nabagtun Padi, ya hi Ahikam, ya hi Acbor, ya
hi Shaphan an muntudtudo', ya hi Asaiah hinan ohan babluy ad Jerusalem
an ma'alih Godwan di Babluy§ ta mi'hapitdan Huldah* an babain propetan
ahawan Shallum an hina' Tikvah an ap'apun Harhas an din manalhalimun
hi ittuwan di lubung hinan Timplu.
15 Ya inalin Huldah ay diday, "Hiyah te hinapit Apo Dios an Dios di i'Israel
an inalinay, Mumbangngad ayuh nan tagun nannag ay da'yu ta ibaagyun
16 hiyah ten Hapit Apo Dios an alyonay, Pa"io' tun babluy, ya ta"on nan
bimmabluy ti hiyah ne din inali' an nitudo' hinan liblun binaham.
17 Ti din'uga' hinan tatagu' ti undaat goh udot nun'onong hinan udumnan
madayaw, at impabungota' hinan ina'inatda. At nan nidugah ahan an
bungot'uh tun babluy ya adi ma'ma"aan.
18 Mu alyonyuh nan alid Judah an nannag ay da'yuy, Umat hitu goh di
alyon Apo Dios an Dios nan holag Israel hi aat di nibahan dengngolmu:
19 He"a ya nunlungdaya'a, ya impa'ampam di odolmun Ha"in, ya nun-
hekhekmuy lubungmu, ya kimmila'ah din nangngolam hinan ato' an
mummoltad Jerusalem ya nan tatagun nunhituh di. At hay ninomnom'uh
ato' ya pumbalino' henen lugal hi atata'ot di tigawna ta hiyay ohah gun
ulgudon nan tataguh na'idutan. Mu dengngol'u din luwalum an alyon Apo
Dios,
20 at adim tigon nan pummoltaa' ad Jerusalem ti adi' aton ta engganay
un'a matoy ta mi'id al'alih nan ilubu'am."
Ya numbangngad daden linala'in nahnag, ya imbaagdah nan Alin hi
Josiah din nipa'innilan dida.

23

Hay Nangipadinngan Josiah hinan Mundayaw hi Adi Makulug an Dios (II Chron. 34:3-7, 29-33)

1 Hi Josiah an ali ya impa'ayagnan amin nan a'ap'apud Judah ya ad
Jerusalem an kapitulyuda ta immuydan amin ay hiya.
2 Ya initnudna dida ta immuydah nan Timplun Apo Dios, ya nitnudda goh
din papadi, ya din propeta, ya ta"on din tatagud Judah, ya ad Jerusalem,
ya an amin nan himpangili an ta"on nan nun'awotwot ya din adadangyan.
Ya enlot nan alin namahan amin hinan Liblun Nitud'an nan Uldin an
na'ah'upan hinan Timplun Apo Dios.
3 Ya unat goh nalpah an binahan nan ali ya timma'dog hinan delloh di
ongol an tu'ud an gun tuma'dogan nan a'alih unda umuy hinan Timplu,*
ya inhapatanan Apo Dios ta ihamhamadna ahan an unudon Hiya, ya atona
goh an amin nan niyuldin, ya inhapatana goh an ipa'annungnan amin nan
mahapul an nitudo' hinan liblu. Ya ta"on nan tatagu ya inhapatanda goh ta
ihamaddan mangunud hinan Uldin.
4 At nan ali ya hennagna da Hilkiah an Nabagtun Padi, ya nan mehnod ay
hiya an papadi goh, ya nan mun'adug hinan pantaw di Timplu ta ipitawdan

§ **22:14** Unu Second District. * **22:14** Hay pohdonan ibaga ya *weasel*, ya hay tigawna ya umat hinan o"ongol an bu'at, mu munduway a'ongolna. * **23:3** Bahaom nan I Ki. 7:15-22.

amin din inusaldah nan pundayawan hinan bulul an hi Ba'al, ya nan babain madayaw an hi Asherah, ya nan dayawondan bittuan. Ya imbataandad Jerusalem ta hidih nan lutan neheggon hinan payaw hi Hadog an Kidron di nangipaghoban nan ali ta napu, ya inamungda din dapulna ta inyuydad Bethel.

5 Ya numpakakna din papadin nan bulul an pinilin din nehnodanan alid Judah an nange'nong an nanghob hinan incense an maphod di hunghungnah nan pun'onngan hidih nan babluy ad Judah ya ad Jerusalem. Ya ta"on din papadin Ba'al an nange'nong an nanghob hinan incense an maphod di hunghungnan Ba'al, ya nan algaw, ya nan bulan, ya nan bittuan, ya an amin nan dumilag an wad daya.

6 Ya impa'aana goh hinan tu'ud din bulul Asherah ta imbataandad Jerusalem an inyuydah nan way ginnaw ad Kidron ta hidiy nangapuyanda ta noghob, ya din ulengna an nagimu' ya inyuydan nun'iwa'at hinan lubu' din himpangili.

7 Ya impapa"ina din kuwaltun wah nan Timplun nihinan din linala'in lumihog di ato'atonda ya nan binabain puta, ya hidi goh di pun'ablandah lo'ob an mipalubung ay Asherah.

8 Ya impa'ayag Josiah ta ma'amungdad Jerusalem an amin nan papadin numpunhituh nan abablubabluy ad Judah, ya nun'ipipa"inan amin nan pun'onngan hidih nan buludna an panghobandah nan incense an maphod di hunghungna an mete"ad Geba ta engganad Beersheba, ya impipa"ina goh nan pun'onngan hinan way pange'wan an umuy hinan Pantaw di Allup an Impiyamman Joshua an gobelnadol ad Jerusalem an wah appit hi iggid hinan ongol an pantaw nan allup di babluy.

9 Ya agguyda inabulut danen papadin muntamuh nan Timplu, mu mabalin an ononda nan tinapay an agguy nabino'bo'an an idat nan i'ibbadan papadi.

10 Ya impipa"in goh nan Alin hi Josiah nan pun'onngan an nangadnan hi Topheth an wah nan Nundotal an Ben Hinnom ta mi'id di pangiyayan nan tataguh nan linala'i ya binabain imbabaluyda ta e'nongdah nan dayawondan hi Molek.†

11 Ya impa'aana goh din bulul an kabayun din indawat din numpun'alid Judah hinan algaw an inhinadah nan gettaw di Timplun neheggon hinan kuwaltun nunhituwan Nathan-Melek‡ an nabagtun upihyal. Ya nunggohobna nan gumo' an kalesan punluganan di mi'gubat an nidawat hinan bululda an algaw.

12 Ya impaana goh hadin pun'onngan an wah nan nundotal an atap hinan tungul nan kuwaltun Ahaz an din nun'ipiyamman nan a'alid Judah. Ya impipa"in goh Josiah din duwan pun'onngan an impiyamman Manasseh hinan duwan gettaw nan Timplu. Ya nun'ipagimu'na, ya intapaldah nan Hadog an Kidron.

13 Ya impipa"in goh Josiah din pun'onngan an wah appit di buhu'an nan algaw an neheggon ad Jerusalem, ya niyappit hi agwan nan Duntug an Olibo an din impiyamman nan alid Israel an hi Solomon hinan pundayawandah nan mid ahan hulbinan bulul an hi Ashtoreth an dayawon di iSidon, ya hi Chemosh an dayawon nan iMoab, ya hi Molek an dayawon nan holag Ammon.

14 Ya nun'ipipa"ina goh din batun bulul ya din ayiw an bulul an hi Asherah, ya nunggabunandah nan tungal di tatagun din nun'atoy hinan lutan nipata'doganda.

---

† **23:10** Hiyay bulul di holag Ammon (verse 13). ‡ **23:11** Hay pohdonan ibaga ya *adaw an midat hinan ali.*

15 Ya nun'ipipa"ina goh nan pun'onngan an wad Bethel ya nan pun-
dayawan hi bulul an din impiyamman din Alin hi Jeroboam an hina' Nebat
an din nangipangpanguluh nan holag Israel ta omod unda numbahol. At
nun'ipagimu' Josiah din batu, ya nunggohobna din abung an pundayawan
ya din bulul Asherah ta nangamung dimmapul.
16 Ya unat goh nunligguh hi Josiah an muntiggatiggaw ya inamangna an
waday do'ol an lubu' hinan patpatatag di duntug, ya nunhonag ta immuyda
numbu'a din tungal di natoy ta inyuydan hiya. Ya nun'ipiyuhunah nan
pun'onngan hidid Bethel, ya genhobna ta ma'ubahda ti hiyah ne inalin
Apo Dios hi ma'at an impa'innilanah din propeta an hiyay nangalin danen
na'na'at.§
17 Ya inalinay, “Hay ngadan di nilubu' ede?”
Ya inalin nan tataguh nan babluy ay hiyay, “Hiyah ne nilubu'an din
propetan Apo Dios hinan tatagun nalpuh nan babluy ad Judah an hiyay
nangibaag an amin hinah nan inatmun numpama"ih nan pun'onngan ad
Bethel.”
18 At inalinan diday, “Adiyu eh'eholon nan tungalna!” At agguyda
eneh'ehal, ya umat goh hinan tungal din propetan din nalpud Samaria.
19 Ya an amin hinan hinohhan babluy ad Israel ya nun'ipipa"in nan Alin
hi Josiah an amin din lugal an pundayawan nan tataguh nan adi makulug
an madayaw an din inyamman nan a'alin di i'Israel an din dimmalat hi
nangipabungot ay Apo Dios. Ya hanan inatnah nan pun'onngan ya umat
hi inatna goh hi ad Bethel.
20 Ya nun'ipipatoynan amin din papadin nan adi makulug an dayawondah
nan pun'onngan an nuntamuanda, ya genhobna din tungal di tatagun amin
hinan numbino'ob'on an pun'onnganda. Ya unat goh nalpah hanan inatna
ya numbangngad ad Jerusalem.

Hay Numbehtaan Josiah hinan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana
(II Chron. 35:1, 18-19)

21 Ya minandal nan Alin hi Josiah an amin nan tatagun inalinan diday,
“Ebehtaanyu nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Peng-
hana ta mipabagtu nan Dios tu'u ti hiyah ne inalin nan nitudo' hinan Liblu
an Nitud'an nan Uldin.”
22 Ya ma'innila an mi'id ah nangat eten behta an mete"ah din gutud nan
numpapto'an din do'ol an numbino'ob'on an huwis ad Israel ta engganah
din numpapto'an nan a'alid Israel ya nan a'alid Judah.
23 At heden miyapulu ta waluh tawon* hi numpapto'an Josiah di
nangete"andan nangat enen behtan Apo Dios hidid Jerusalem.

Nan Udumnan Maphod hi Inat Josiah

24 Ya gapu ta penhod nan Alin hi Josiah an ma'unud nan nitudo' an Tugun
hinan liblun inah'upan din Nabagtun Padin hi Hilkiah hinan Timplu at
numpakaknan amin din munhapud ya nan mangibaag hi ma'at hi nitaguan
di tagu, ya inaana goh nan bulul an dayawondan wah nan a'abung nan
tatagu, ya nan udumnan bulul, ya an amin di ma'usal hi pundayawan
nan tatagud Judah ya ad Jerusalem an kapitulyudah nan adi makulug an
madayaw.
25 An amin din nun'ahhun an a'ali ya ta"on nan nangunud ay Josiah
ya mi'id ahan ah ohah nipaddung ay hiyah nan nangunudanan Apo Dios

§ **23:16** I Ki. 13:2. * **23:23** Unu hidin 622 B.C. Ya gapu ta hay Abib (March-April) 14 di bulan ya algaw di nangiyuldin Apo Dios hi ma'at heten behta at mid mapto' ya na'at hede.

ti din'ugna din ina'inat nan nahhun an a'ali, at inhamhamadna ahan an
nangunud ay Apo Dios, ya inunudna goh an amin nan Uldin Apo Dios an
din indatnan Moses.
26 Mu ta"on un umat hinay na'at ya wagwada damdama nan nidugah an
bungot Apo Dios hinan tataguh ad Judah an dumalat din inat nan Alin hi
Manasseh hidin hopapna, at ninaynayun di bungotna.
27 Ya inalin Apo Dios di, “Hay ato' hi ad Judah ya umat hidin inat'uh ad
Israel. At pakako' ta payo' hinan adagwin lugal nan tataguh ad Judah, ya
du'go' ad Jerusalem an nan babluy an din pento"u, ya du'go' goh nan Timplu
an hiyah ne lugal hi inali' an pundayawandan Ha"in.”†

Hay Napogpogan di Numpapto'an Josiah
(II Chron. 35:20—36:1)

28 Ya an amin din udumnan ina'inat nan Alin hi Josiah ya nitudo' hinan
liblun Nitud'an nan Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
29 Ya heden gutud hi nun'alian Josiah ya immuy da Pharaoh Neco‡ an alid
Egypt ya nan tindalunah dih nan Wangwang an Euphrates ta badanganda
nan alih ad Assyria.§ Ya immuy goh nan Alin hi Josiah ya nan tindaluna ta
ginubatda daden tindalun di Egypt, mu pinatoy da Pharaoh Neco hi Josiah
hi nundadammuandad Megiddo.
30 At innal nan upihyal Josiah din odolna, ya inluganah nan kalesan
punlugan di mi'gubat, ya enekakdah ad Megiddo ta imbangngadnan inyuy
ad Jerusalem. Ya unat goh nagtud di algawna ya inlubu'da hiyah din lubu'
di a'ali. Ya hiniitan nan tatagud Judah hi lana han imbaluy Josiah an hi
Jehoahaz ta hiyay nihukat ay amana hi mun'alin mumpapto' ay dida.

Hay Nun'alian Jehoahaz ad Judah
(II Chron. 36:2-4; Jer. 22:10-12)

31 Hi Jehoahaz* ya un duwampulu ta tuluy tawonah din nangete"anan
nun'alih ad Judah, ya tuluy bulan di numpapto'anad Jerusalem an kapit-
ulyuda.† Hay ngadan inana ya hi Hamutal‡ an hina' Jeremiah an nalpud
Libnah.
32 Ya nan nappuhiy ina'inatnan pahiwona ahan hi Apo Dios an umat hidin
ina'inat din a'apunah hopapna.
33 Ya napogpog din pumpapto'ana ti impabalud Pharaoh Neco an alid
Egypt hiyad Riblah hidid Hamath ta adi mumpapto' ad Jerusalem. Ya
numbayadon nan alid Egypt nan tatagud Judah hi tuluy libu ta han pituy
gahut ya han nabongleh kiluh silver, ya tulumpulu ta opat di kilun balitu'
hi midat hi buwitda.
34 Ya hay inhukat Pharaoh Neco hi nunhaadona ya hi Eliakim§ an ohah
nan lala'in imbaluy Josiah ta mun'alih ad Judah ta mihukat ay Josiah an hi
amana. Ya hinukatanay ngadana ta hi Jehoiakim.* Ya enekakdah Jehoahaz
ta inyuydad Egypt ta hidiy nibaludana, ya hidi goh di natayana.

Hay Aat nan Alin hi Jehoiakim ad Judah
(II Chron. 36:5-8)

---

† **23:27** I Ki. 8:29. ‡ **23:29** Hay nun'alian Neco II ad Egypt ya hidin 610-595 B.C. § **23:29** Unu nan Alin hi Ashur-Uballit II (611-608 B.C.). * **23:31** Hay ngadanah abung ya *Shallum* (I Chron. 3:15; Jer. 22:11), mu nahukatan di ngadanah din numbalin hi ali ta hi *Jehoahaz*. Ya hiyay miyapat an udidian an imbaluy Josiah. † **23:31** Hay nun'alianad Judah ya tuluy bulan hidin 609 B.C. ‡ **23:31** Hay pohdonan ibaga ya *hi aman nan ahawana ya ay dulnu.* § **23:34** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangihina.* * **23:34** Hay pohdonan ibaga ya *hi Jehovah di mangihina*, at ihnay itang hi nun'abhiwanah nan nahhun an ngadana.

35 Ya hay inat Jehoiakim an alih ad Judah ta waday mun'olog hi midat an
silver ya balitu' ay Pharaoh Neco ya numbuwitona din tatagud Judah. Ya
hay idatdah buwitda ya hay abalinan di hinohha.
36 Ya un duwampulu ta lemay tawon Jehoiakim hidin nangete"anan
nun'ali, ya himpulu ta ohay tawon hi numpapto'anad Jerusalem an kapitu-
lyuda.† Ya hay ngadan inana ya hi Zebidah‡ an hina' Pedaiah an iRumah.
37 Ya nan nappuhiy ina'inat Jehoiakim an pahiwona ahan hi Apo Dios an
umat hidin ina'inat din a'apunah hopapna.

24

1 Ya heden gutud di nun'alian Jehoiakim ya binuhul Nebuchadnezzar* an
alid Babylon di ad Judah, ya na'abak nan Alin hi Jehoiakim, at numbayad
goh hi buwit hi tuluy tawon.† Mu la'tot ya ma'angohhoy, at agguy immidat.
2 Ya hennag Apo Dios nan iBabylon, ya nan i'Aram, ya nan iMoab, ya
nan holag Ammon ta umuyda gubaton da Jehoiakim ad Judah. Ya manu
ay hennagna dida ya ta pumpa"idad Judah ta mipa'annung din inalina an
Dios an imbaag din baalna.
3 Ya mahapul an ma'at hanad Judah ti hi Apo Dios di ad mandal ta way
aton nan tatagud Judah an mun'a'ubah ta adina dida tigon an dumalat nan
do'ol an bahol nan Alin hi Manasseh ya nan ina'inatnan nun'appuhi.
4 Ya namamah din inatnah nan tatagun mi'id di baholda, mu pinatoyna
dida ta nan dalada ya benla'na nan lutad Jerusalem, at hi Apo Dios ya adina
ahan aliwan henen nappuhin numbaholan Manasseh.
5 Ya an amin din ina'inat Jehoiakim ya nitudo' hinan liblun Nitud'an nan
Na'ulgudan di Ina'inat nan A'alid Judah.
6 Ya unat goh natoy hi Jehoiakim ya han imbaluynan hi Jehoiachin di
nihukat ay hiyah nun'ali.
7 Ya agguy mahkay naknakak nan alid Egypt hinan babluyna‡ ti wah
nad ugwan nan alid Babylon, ya hinakupdan amin nan lugal an din
hinakupna tuwalih din hopapnan mete"ah nan Wangwang an Euphrates
ta nangamung hidih nan wangwang an igad ad Egypt.

Hay Aat nan Alih ad Judah an hi Jehoiachin (II Chron. 36:9-10)

8 Hi Jehoiachin§ ya un himpulu ta waluy tawonah din nangete"anan
nun'alih ad Judah, ya tuluy tawon di numpapto'anad Jerusalem an kapitu-
lyuda.* Hay ngadan inana ya hi Nehushta an hina' Elnathan an iJerusalem.
9 Ya nan nappuhiy ina'inatnan pinahiwnah Apo Dios ti inunudna din
ina'inat din hi amana.
10 Ya heden gutud di nun'alian Jehoiachin ya immuy nan tindalun
Nebuchadnezzar an alid Babylon ta gubatondad Jerusalem, at lini'ubda nan
babluy.
11 Ya nidatong hi Nebuchadnezzar an alid Babylon hinan babluy an lini'ub
nan tindaluna.
12 At himmuku mah hi Jehoiachin an alid Judah, ya hi inana, ya nan
tatagalana, ya nan u'upihyalna, ya nan nun'abagtun tataguna.

---

† **23:36** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. ‡ **23:36** Hay pohdonan ibaga ya *nidat*.
* **24:1** Hay pohdonan ibaga ya *he"a Nabu ya halimunam nan imbaluy'un lala'i!*, ya hi Nabu di ohan bulul nan iBabylon. Ya hay nun'alian Nebuchadnezzar ad Babylon ya hidin 605-562 B.C. † **24:1** Unu hidin 604-602 B.C. ‡ **24:7** Manu ay ti inabak nan iBabylon nan i'Egypt ad Carchemish hidin 605 B.C. (Jer. 46:2). § **24:8** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangidat hi abalinana ta minaynayun.*
* **24:8** Hay nun'alianad Judah ya hidin December, 598-March 16, 597 B.C.

Ya heden miyawalun tawon† hi numpapto'an Nebuchadnezzar di himmukuan Jehoiachin ay hiya.
13 At nun'alan Nebuchadnezzar an amin nan nun'anginan gina'un wah
nan Timplu ya nan nun'anginan gina'un wah nan palasyu ta nun'iyuydad
Babylon, ya numpa"idan amin din inusaldah nan Timplun hay balitu' di
nammaanda an din impiyamman Solomon an din alid Israel, ya manu ay
na'at di umat hina ta nipa'annung din inalin Apo Dios.
14 Ya enekakna nan nun'ala'eng an tatagud Jerusalem an niddum an amin
nan a'ap'apuda, ya an amin nan linala'in tindalun mun'abi'ah, ya an amin
nan nun'ala'eng an mun'ammah abung, ya mumpumbohal hi gumo'. Ya
hay uyapdan amin ya himpuluy libu. Ya anggay nan nun'awotwot ahan
an tataguh nan babluyda di inangangda.
15 At impiyuy Nebuchadnezzar da Jehoiachin, ya hi inana, ya nan
a'ahawana, ya din upihyalna, ya an amin din nun'abagtuy haadnan tataguh
ad Judah ta impibaludna didad Babylon.
16 Ya nun'itnudda goh din linala'in nun'atulid an tindalu an hay uyapdan
amin ya pituy libu, ya din hinlibun nun'ala'eng an mun'ammah abung, ya
nan mumpumbohal hi gumo', ya an amin nan linala'in mabi'ah an mabalin
an muntindalu.
17 Ya pento' nan alid Babylon hi Mattaniah‡ an hi ulitaon Jehoiachin
ta hiyay alid Judah, ya hinukatanay ngadana ta hay impingadana ya hi
Zedekiah.§

Hay Aat nan Alih ad Judah an hi Zedekiah
(II Chron. 36:11-16; Jer. 52:1-3)

18 Ya hi Zedekiah ya duwampulu ta ohay tawonah din nangete"anan
nun'alid Judah. Ya numpapto' hi ad Jerusalem an kapitulyudah himpulu
ta ohay tawon.* Ya hay ngadan inana ya hi Hamutal an hina' Jeremiah an
hay babluyna ya ad Libnah.
19 Ya nan nappuhiy ina'inatnan pahiwon Apo Dios ti enyengngohnah din
nappuhin ina'inat nan Alin hi Jehoiakim.
20 Ya manu ay na'at ay dida hatu ti dumalat nan bungot Apo Dios hinan
tatagud Jerusalem ya ad Judah, at hiyanan la'tot ya numpakakna dida ta
mi'id di na'angang enen babluyda.

Hay Na'abakan ad Jerusalem
(II Chron. 36:17-20; Jer. 39:1-10; 40:7-9; 41:1-3, 16-18; 52:4-27)

Ya palpaliwan ya nan Alin hi Zedekiah ya din'ugna nan alid Babylon.†

25

1 At heden miyahiyam an tawon hi numpapto'an Zedekiah hidin miyapulun bulan hinan miyapulun algaw eden bulan* ya initnud Nebuchadnezzar
an alid Babylon nan do'ol an tindaluna ta immuyda ginubat ad Jerusalem,
ya nun'iyammaday kampudah nan nunlene'woh ta lini'ubda nan babluy.
2 At linili'ubdan ginuwalyaan ta nangamung himpulu ta ohay tawon†
eden numpapto'an nan Alin hi Zedekiah.
3 Ya heden miyahiyam an algaw eden miyapat an bulan‡ ya napuhandah

† **24:12** Unu 597 B.C. ‡ **24:17** Hay pohdonan ibaga ya *hiya ya adaw an indat Apo Dios.* § **24:17** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya na'ahhamad.* * **24:18** Hay nun'alianad Judah ya hidin 597-586 B.C. † **24:20** Anaad ta din'ugna nan alid Babylon? Hay kulugon nan udum ya hidin 589 B.C. ya ente"an Pharaoh Apries (unu Hophra) an nun'alid Egypt, at ninomnom Zedekiah nin an mumpabadang ay hiya ta olom ya abakonda nan iBabylon. * **25:1** Unu Tabeth 10, 588 B.C. (unu January 15, 588 B.C.). † **25:2** Unu 586 B.C. ‡ **25:3** Unu Tammuz 9 (unu July 18).

ma'an, at nete"ay batel hidih nan babluy ti mi'id di pangngalandah ononda.
4 Ya waday tinnig nan Alin hi Zedekiah hi naguhngaw hinan allup, ya
nunhahapitda din tindalu ta lumayawda, mu linili'ub nan iBabylon nan
babluyda, at henodda ta nahdom ya unda lumayaw an amin din tindalun
Zedekiah. Ya hay nange'wanda ya din pantaw di allup an nedelloh hinan
numbattanan nan duwan natpeng an allup hinan way galden nan ali, ya
inipluydah dih nan way Nundotal an Jordan.
5 Mu numpudug nan tindalun di iBabylon ta nangamung unda inah'upan
nan Alin hi Zedekiah, ya dempapda hiyah nan way nundotal an lutan
neheggon hi ad Jericho. Mu an amin nan tindaluna ya tinaynanda hiya,
at limmayawda.
6 At dempapda nan ali, ya inyuydah nan alid Babylon an wah di ad Riblah
ta hidiy nanumalyaan nan Alin hi Nebuchadnezzar ay hiya.
7 Ya numpatoyda nan imbabaluynah nan way hinagangna ta nalpah ya
binulawday matana, ya binangkilinganda hiya ya unda iyuy ad Babylon.

Hay Nama"iandah nan Timplun Apo Dios

8 Ya heden miyalemay bulan hinan miyapitun algaw eden miyapulu
ta hiyam an tawon§ hi numpapto'an nan Alin hi Nebuchadnezzar hi ad
Babylon ya immuy hi ad Jerusalem nan upihyal nan alid Babylon an
ap'apun goh di tindalu an hay ngadana ya hi Nebuzaradan.*
9 Ya genhobna din Timplu, ya din palasyu, ya an amin din a'abung nan
nun'abagtun tatagu.
10 Ya hay inat goh nan tindaluna ya numpa"idan amin din natpeng an
allup ad Jerusalem.
11 Ya initnud Nebuzaradan an amin din tatagun wah nan babluy an din
na'angang, ya nan udum an tataguh di, ya din nangiyuy an agguy ni'pattoy
ay Nebuchadnezzar ta inyuyna didah ad Babylon.
12 Mu inangang nan ap'apun di tindalun hi Nebuzaradan nan tatagun
na'agwotwot ahan an mi'id di banohda ta nunhitudad Judah ta diday okod
an mangitamuh nan nun'itanom an greyp ya manamuh nan payaw.
13 Ya numpuhit din iBabylon nan gambang an tu'ud nan Timplu, ya din
gambang an nipattu'an din pa"ongol an gambang an palyu' an ma'alih Nan
Baybay ta nun'iyuydan amin hi ad Babylon.
14 Ya ni'yalada goh din banga, ya daludun di dapul, ya nan ittuwan di
dapul, ya din ipattu'an di hilaw, ya din duyu, ya an amin din usalon nan
muntamuh nan Timplu.
15 Ya innaldan amin goh din gina'un balitu' ya silver di niyamma an
o"ongol an duyu ya din pangittuwan hinan bala.
16 Mu din duwan gambang an tu'ud, ya din pa"ongol an palyu', ya din
tu'ud an ipattu'ana an din impiyamman Solomon an alih nan Timplu ya
mun'adamotda, at adida pa'akkilu.
17 Ti nan duwan tu'ud ya numpaddung di inata'nangdan duwampulu ta
han pituy umpi, ya waday na'imul an gambang an nipattu' eden utdu' nan
duwan tu'ud an pitu ta han godway umpih inata'nangda. Ya na'al'altian
di nunlene'woh daden duwan na'imul an gambang hi pomegranates, ya
waday nun'itayun hi nun'a'imul an gambang an al'altida.

Hay Nangiyayandah nan Tatagud Judah hi ad Babylon

§ **25:8** Unu August 14, 586 B.C. (mu waday nob'on an petsan nitudo' hi Jer. 52:12, at bahaom nan footnote hidi ta innilaom di aatna). * **25:8** Hay pohdonan ibaga ya *hi Nebo ya waday enelo'na ta mawaday holagna*, ya hi Nebo di ohan bulul di iBabylon.

18 Ya initnud den ap'apun di tindalu da Seraiah an Nabagtun Padi, ya
hi Zephaniah an mehnod ay hiyan padi, ya nan tulun mun'ad'adug hinan
pantaw nan Timplu.
19 Ya ni'yalada goh din na'angang hinan babluy an mangipapto' hinan
tindaluh unda umuy mibuhul, ya din leman manugtugun hinan ali, ya ta"on
din puntudtud'on di tindaluh ngadan an amin nan mamhod an muntindalu,
ya din nanom an nabagtun tatagun inah'upandah nan babluy.
20 Ya initnud Nebuzaradan didan amin, ya inyuynah nan alid Babylon an
wah dih nan babluy ad Riblah.
21 Ya unat goh nidatongdad Riblah hinan babluy ad Hamath ya
nun'ipapatoy nan ali didan amin.
Umat hinay na'at hinan tatagud Judah an nun'ekakdah nan babluyda.

Hay Aat Gedaliah an Gobelnadol hi ad Judah
(Jer. 40:13—41:15)

22 Ya pento' Nebuchadnezzar an alih ad Babylon hi Gedaliah an hina'
Ahikam an ap'apun Shaphan ta hiyay gobelnadol hi ad Judah hi mangi-
papto' hinan tatagun inangang nan alid Babylon.
23 Ya unat goh dengngol din u'upihyal ad Judah ya din tindalun din
agguy himmuku an pento' Nebuchadnezzar hi Gedaliah ta gobelnadol ya
immuyda niddum ay hiyah did Mizpah. Hiya hatuy u'upihyal: Hi Ishmael
an hina' Nethaniah, ya hi Johanan an hina' Kareah, ya hi Seraiah an hina'
Tanhumeth an nalpuh nan babluy ad Netophath, ya hi Jaazaniah an nalpud
Maakah, ya nan holagna.
24 Ya inalin Gedaliah ay diday, “Adi ayu tuma'ot hinan u'upihyal ad
Babylon. At mabalin an mi'hitu ayuh tu, mu mahapul an itamuanyu nan
alid Babylon, at mid ma'at ay da'yu.”
25 Mu unat goh naluh di pituy bulan eden tawon† ya nidatong ad Mizpah
hi Ishmael‡ an hina' Nethaniah an ap'apun Elishama an hiyay niddum
hinan pamilyan di ali, ya immuy ad Mizpah an didan amin hinan himpulun
tataguna ta patayondah Gedaliah, ya ni'patoyda goh din tataguna an ta"on
nan iJudah ya iBabylon an wah di an ni'yibbana.
26 Ya unat goh dengngol an amin din na'angang an iJudah an din
nun'awotwot, ya din adadangyan, ya nan a'ap'apun di tindalu ya
timma'otda, at numpangalayawdan amin ad Egypt ti timma'otdah aton nan
iBabylon ay dida.

Hay Nibo'tanan Jehoiachin hi Nibaludana
(Jer. 52:31-34)

27 Ya heden miyatulumpulu ta pituy tawon eden nibaludan Jehoiachin
an alih ad Judah ya nihukat hi Awel-Marduk§ an nun'alih ad Babylon, ya
heden hopap di tawon an nun'aliana ya inggohgohanah Jehoiachin an alih
ad Judah, at imbo'tanah nan nabaludana eden miyapulu ta duwan bulan
hidin miyaduwampulu ta pituy algawna.*
28 Ya ma'ma'ullay hi Awel-Marduk ay Jehoiachin hidin nibo'tanana, ya
nidugdugah di inatnan nanalimun ay hiya ya un din inatnah din udumnan
a'alin imbo'tana an din i'ibban Jehoiachin ad Babylon.

---

† **25:25** Unu October 586 B.C. ‡ **25:25** Hay pohdonan ibaga ya *donglon Apo Dios.* § **25:27** Hay ohan ngadana ya hi *Amel-Marduk,* ya hay pohdonan ibaga ya *nan lala'in hi Marduk* (hi Marduk di ohan bulul ad Babylon). Ya hay nun'alianad Babylon ya hidin 562-560 B.C., ya hiyay imbaluy Nebuchadnezzar. * **25:27** Unu March 22, 561 B.C.

29 At na'abulut an inaan Jehoiachin din lubung di balud ta nunhukat hi
maphod an lubung. Ya inyabulutna goh ta abigabigat ya gun mi'yibun hinan
lamehaan di alid Babylon ta me"an ay hiya eden ataguna.
30 Ya heden amataguna ya gun idat nan aliy pihhuh mun'olog hi maha-
pulnah abigabigat, ya na'at hene ta engganay natoy hi Jehoiachin.

I Chronicles

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid mapto' ya da Shemaiah ay Iddo (II Chron. 12:15).

Hay Nangitud'an da Ezra eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Aat ten Liblu: nan Liblu an I Chronicles ya nan Liblu an II Chronicles ya na'ohhan libluh din penghana.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan patad.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 458 B.C. hi engganah din 433 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'at hidin nalmuwan di tataguh tun luta ta engganah din numpapto'an nan Alin hi David ad Israel, ya nan udumnan aptan an tatagu ya nitudo' di napatadanda.

Hay Outline ten Liblu:

Hay PATAD nan Hudyu (1:1—9:34)
- Hay patad Adam (1:1-3)
- Hay patad Noah (1:4-27)
- Hay patad Abraham (1:28-37)
- Hay patad Edom (1:38-54)
- Hay patad Israel (2:1—7:40)
- Hay patad Saul (8:1-40; 9:35-44)
- Hay patad nan udumnan iJerusalem (9:1-34)

Nan A'ALIN nan Hudyu (10:1—29:30)
- Nan Alin hi Saul (10:1-14)
- Nan Alin hi David (11:1—29:30).

Hay Napatad an Nete"ah Holag Adam ta Engganan Abraham

Hi Adam hi Engganah nan Holag Noah

1 Hi Adam ya nunholag ta hi Seth,
ya nunholag hi Seth ta hi Enosh,
2 ya nunholag hi Enosh ta hi Kenan,
ya nunholag hi Kenan ta hi Mahalalel,
ya nunholag hi Mahalalel ta hi Jared,
3 ya nunholag hi Jared ta hi Enoch,
ya nunholag hi Enoch ta hi Methuselah,
ya nunholag hi Methuselah ta hi Lamech,
ya nunholag hi Lamech ta hi Noah.
4 Ya tuluday linala'ih imbabaluy Noah an da Shem, ya hi Ham, ya hi Japheth.

Nan Holag Japheth
(Gen. 10:2-5)

5 Nan linala'in holag Japheth ya da Gomer, ya hi Magog, ya hi Madai, ya hi Javan, ya hi Tubal, ya hi Meshek, ya hi Tiras.
6 Nan linala'in holag Gomer ya da Ashkenaz, ya hi Riphath, ya hi Togarmah.
7 Nan linala'in holag Javan ya da Elishah, ya hi Tarshish, ya hi Kittim, ya hi Rodanim.

Nan Holag Ham
(Gen. 10:6-20)

8 Nan linala'in holag Ham ya da Cush, ya hi Mizraim, ya hi Put, ya hi Canaan.
9 Nan linala'in holag Cush ya da Seba, ya hi Havilah, ya hi Sabta, ya hi Raamah, ya hi Sabteka.
Ya nan linala'in holag Raamah ya da Sheba ay Dedan.
10 Ya immimbaluy hi Cush ta hi Nimrod. Ya unat goh immilog ya hiyay nangam'ameh hidin gubat hi an amin hitun alutaluta.
11 Ya hi Mizraim di ommod nan tatagun holag Lud, ya holag Anam, ya holag Lehab, ya holag Naphtuh,
12 ya holag Pathrus, ya holag Kasluh (ya diday napu'agan nan iPhilistia), ya holag Caphtor.
13 Ya hi Sidon di pangpangulluh imbaluy Canaan ya un hi Heth,
14 ya hay holagna goh ya nan iJebus, ya nan holag Amor, ya nan holag Girgas,
15 ya nan holag Hiv, ya nan holag Ark, ya nan holag Sin,
16 ya holag Arvad, ya holag Zemar, ya nan holag Hamath.

Nan Holag Shem
(Gen. 10:21-31; 11:10-27)
17 Nan linala'in holag Shem ya da Elam, ya hi Ashur, ya hi Arphaxad, ya hi Lud, ya hi Aram.
Ya nan imbabaluy Aram ya da Uz, ya hi Hul, ya hi Gether, ya hi Meshek.
18 Ya immimbaluy hi Arphaxad ta hi Shelah, ya immimbaluy hi Shelah ta hi Eber.
19 Ya duway linala'ih imbabaluy Eber an hay oha ya hi Peleg* ti heden nitungawana ya din *nagogodwaan* nan tataguh tun luta, ya hay ngadan han agina ya hi Joktan.
20 Ya hi Joktan di hi aman da Almodad, ya hi Sheleph, ya hi Hazarmaveth, ya hi Jerah,
21 ya hi Hadoram, ya hi Uzal, ya hi Diklah,
22 ya hi Obal, ya hi Abimael, ya hi Sheba,
23 ya hi Ophir, ya hi Havilah, ya hi Jobab. An amin daten linala'i ya imbabaluy Joktan.
24 Nan himpangapun holag Shem ya da Arphaxad, ya hi Shelah,
25 ya hi Eber, ya hi Peleg, ya hi Reu,†
26 ya hi Serug, ya hi Nahor, ya hi Terah,
27 ya hi Abram (ma'innila an hiyah ne hi Abraham).

Nan Holag Abraham
28 Ya nunholag hi Abraham ta duwaday linala'i an da Isaac ay Ishmael.

Nan Holag Hagar an hi Ishmael
(Gen. 25:12-16)
29 Hiyatuy holag Ishmael: hi Nebaioth di pangpangullu, ya un hi Kedar, ya hi Adbeel, ya hi Mibsam,
30 ya hi Mishma, ya hi Dumah, ya hi Massa, ya hi Hadad, ya hi Tema,
31 ya hi Jetur, ya hi Naphish, ya hi Kedemah.
Didanay linala'in imbabaluy Ishmael.

Nan Holag Keturah
(Gen. 25:1-4)

---

* **1:19** Hay pohdonan ibaga ya *nagogodwaan*. † **1:25** Hiyah te pa'ahho'ho'dod an verse hinan Old Testament hinan hapit di English.

32 Didatuy holag Keturah an inyahawan Abraham: hi Zimran, ya hi Jokshan, ya hi Medan, ya hi Midian, ya hi Ishbak, ya hi Shuah.
Ya hay linala'ih imbabaluy Jokshan ya da Sheba ay Dedan.
33 Ya nan linala'in holag Midian ya da Ephah, ya hi Epher, ya hi Hanok, ya hi Abida, ya hi Eldaah.
An amin daten linala'i ya holag Abraham ay Keturah.

Nan Holag Sarah an hi Isaac
(Gen. 36:10-14)
34 Ya nunholag hi Abraham ta hi Isaac. Ya hay linala'ih imbabaluyna ya da Esau ay Israel.‡

Nan Napatadan di Holag Esau
35 Ya didatuy linala'ih holag Esau an da Eliphaz, ya hi Reuel, ya hi Jeush, ya da Jalam ay Korah.
36 Ya hay holag Eliphaz ya da Teman, ya hi Omar, ya hi Zepho, ya da Gatam ay Kenaz.
Ya waday imbaluyna ay Timna an hi Amalek.
37 Ya hay holag Reuel ya da Nahath, ya hi Zerah, ya da Shammah ay Mizzah.

Nan Tatagun iSeir an Numpunhitud Edom
(Gen. 36:20-28)
38 Ya nan linala'in holag Seir ya da Lotan, ya hi Shobal, ya hi Zibeon, ya hi Anah, ya hi Dishon, ya hi Ezer, ya hi Dishan.
39 Ya nan linala'in holag Lotan ya da Hori ay Homam. Hi Timna ya babain pogtang Lotan.
40 Ya nan linala'in holag Shobal ya da Alvan, ya hi Manahath, ya hi Ebal, ya hi Shepho, ya hi Onam.
Ya hay linala'ih holag Zibeon ya da Aiah ay Anah.
41 Ya nan lala'in holag Anah ya hi Dishon.
Ya hay linala'ih holag Dishon ya da Hemdam, ya hi Eshban, ya da Ithran ay Keran.
42 Ya hay linala'ih holag Ezer ya da Bilhan, ya da Zaavan ay Akan.
Ya hay linala'ih holag Dishan ya da Uz ay Aran.

Nan A'ap'apud Edom
(Gen. 36:31-43)
43 Didatuy a'alin nahhun an numpapto' hinan babluy ad Edom ya un mawada din alin numpapto' hi ad Israel: da Bela an hina' Beor an hay babluyna ya ad Dinhabah.
44 Ya unat goh natoy hi Bela ya nihukat hi Jobab an hina' Zerah an nalpuh nan babluy ad Bozrah ta hiyay nun'ali.
45 Ya unat goh natoy hi Jobab ya nihukat hi Husham an nalpuh nan babluy nan iTeman ta hiyay nun'ali.
46 Ya unat goh natoy hi Husham ya hi Hadad an hina' Bedad an nangabak hinan iMidian hidih nan babluy ad Moab di nihukat an nun'ali. Ya hay babluy hi ni'babluyana ya ad Avith.
47 Ya unat goh natoy hi Hadad ya hi Samlah an nalpuh nan babluy ad Masrekah di nihukat hi nun'ali.
48 Ya unat goh natoy hi Samlah ya hi Shaul an nalpuh nan babluy ad Rehoboth an wadan di wangwang di nihukat an nun'ali.
49 Ya unat goh natoy hi Shaul ya hi Ba'al-Hanan an hina' Acbor di nihukat hi nun'ali.

‡ **1:34** Unu hi Jacob.

50 Ya unat goh natoy hi Ba'al-Hanan ya nihukat hi Hadad ta hiyay
nun'ali, ya hay babluy hi nalpuwana ya ad Pau. Ya hay ngadan ahawana
ya hi Mehetabel an babain imbaluy Matred an ap'apun Me-Zahab.
51 Ya hi Hadad ya natoy.
Ya didatuy a'ap'apuh numpangipapto' ad Edom: hi Timna, ya hi Alvah,
ya hi Jetheth,
52 ya hi Oholibamah, ya hi Elah, ya hi Pinon,
53 ya hi Kenaz, ya hi Teman, ya hi Mibzar,
54 ya da Magdiel ay Iram. Hiyanay numpun'ap'apuh ad Edom.

2

Nan Napatadan nan Holag Israel
(Gen. 35:23-26)
1 Hiyatuy linala'ih holag Israel: hi Reuben, ya hi Simeon, ya hi Levi, ya hi
Judah, ya hi Issachar, ya hi Zebulun,
2 ya hi Dan, ya hi Joseph, ya hi Benjamin, ya hi Naphtali, ya hi Gad, ya hi
Asher.

Nan Napatadan nan Holag Judah
(Ruth 4:18-22; Mat. 1:3-6)

Nan Holag Judah hi Engganan Azariah
3 Hi Judah ya waday tuluh linala'in holagna ay Bathshua an babain
iCanaan an hiyatuy ngadanda: da Er ay Onan, ya hi Shelah. Mu nan
pangpangullun hi Er ya nappuhi nan inatnan pahiwon Apo Dios, at
hiyanan pinatoy Apo Dios.
4 Ya duway inyimbaluyna ay Tamar an inapuna an da Perez ay Zerah.
At lemadan amin di linala'ih imbabaluy Judah.
5 Ya nan linala'in imbabaluy Perez ya da Hezron ay Hamul.
6 Ya lemaday imbabaluy Zerah an da Zimri, ya hi Ethan, ya hi Heman,
ya hi Kalkol, ya hi Darda.
7 Ya nunholag hi Karmi ta hi Achar,* ya hiyay dimmalat hi *pimmuhian*
nan holag Israel ti numbahol hidin nangipo"oyanah din gina'un nidawat
ay Apo Dios an napaniaw.
8 Ya hay lala'ih imbaluy Ethan ya hi Azariah.

Nan Himpangapun Mete"an Hezron an Ap'apun Judah ta Engganan David
9 Ya hay linala'ih holag Hezron ya da Jerahmeel, ya da Ram ay Caleb.
10 Nunholag hi Ram ta hi Amminadab,
ya nunholag hi Amminadab ta hi Nahshon an numpapto' hinan tatagun
holag Judah,
11 ya nunholag hi Nahshon ta hi Salmon,
ya nunholag hi Salmon ta hi Boaz,
12 ya nunholag hi Boaz ta hi Obed,
ya nunholag hi Obed ta hi Jesse.
13 Ya nunholag hi Jesse ta hi Eliab an pangpangullu, ya otob hi Abinadab,
ya atlu hi Shimea,
14 ya miyapat hi Nathanel, ya miyalema hi Raddai,
15 ya miyonom hi Ozem, ya miyapitu† hi David.

* **2:7** Unu hi Achan (bahaom nan footnote di Josh. 7:26 ta innilaom di aat nan tulun spellingna). Hay pohdonan ibaga ya *pimmuhian*. † **2:15** Mu hi David ya miyawalu an bo'on miyapitu (I Sam. 16:10-11). Mu mid mapto' ya natoy nan oha, at hiyaat un agguy niddum eten nitudo'. Unu bo'on ay ya hi Elihu di ngadana (I Chron. 27:18).

16 Ya nan agidan binabai ya da Zeruiah ay Abigail. Ya nan tulun linala'in
holag Zeruiah ya da Abishai ay Joab, ya hi Asahel.
17 Hi Abigail ya ni'yahawa ay Jether an holag Ishmael ta nawaday
imbaluydan lala'in hi Amasa.

Nan Himpangapun Holag Hezron

18 Ya hi Caleb an hina' Hezron ya duway ahawana an da Azubah ay
Jerioth. Ya tuluday inyimbaluyna ay Azubah an da Jesher ay Shobab, ya
hi Ardon.
19 Ya unat goh natoy hi Azubah ya numbentan hi Caleb ay Ephrath ta
nunholagda, ya lala'i an hi Hur.
20 Ya nunholag hi Hur ta hi Uri, ya nunholag hi Uri ta hi Bezalel.
21 Ya hidin nunnanom di tawon Hezron ya numbentanana han babain
agin Gilead an babain imbaluy Makir, ya nunholagda ta hi Segub.
22 Ya nunholag hi Segub ta hi Jair an hiya ya duwampulu ta han tuluy
babluy hi impapto'nah nan babluy an hakup ad Gilead.
23 (Mu da Geshur ay Aram ya kinaphulda nan nanom an abablubabluy
an hakup ad Havvoth Jair ya ad Kenath, ya ta"on nan abablubabluy an
wah nan nunlene'woh ta nanom an amin di lammung nan abablubabluy
an penlohda. Ya an amin daten babluy ya hakup nan holag Makir an hi
aman Gilead.)
24 Ya unat goh nalpah an natoy hi Hezron hidid Caleb Ephrathah ya
nuntungaw din ahawanan hi Abijah hi lala'in nginadnanda ta hi Ashhur
an hi aman Tekoa.

Nan Holag Jerahmeel

25 Hi Jerahmeel an pangpangullun imbaluy Hezron ya nunholag ta da
Ram an pangpangullu, ya hi Bunah, ya hi Oren, ya hi Ozem, ya un hi
Ahijah.
26 Ya numbentan goh hi Jerahmeel hi ohah babain hi Atarah an hiyay
hi inan Onam.
27 Ya hi Ram an pangpangullun imbaluy Jerahmeel ya nunholag ta da
Maaz, ya hi Jamin ay Eker.
28 Ya nunholag hi Onam, ya linala'ida an da Shammai ay Jada.
Ya nunholag hi Shammai ta da Nadab ay Abishur.
29 Ya hay ngadan di inahawan Abishur ya hi Abihail, ya nunholagda, ya
linala'i an da Ahban ay Molid.
30 Ya nunholag hi Nadab ta da Seled ay Appaim. Ya hi Seled ya bahig, at
natoy an mi'id ah imbaluyna.
31 Ya nunholag hi Appaim ta lala'i an hi Ishi. Ya nunholag hi Ishi, ya
lala'i an hi Sheshan. Ya nunholag hi Sheshan ta hi Ahlai.
32 Ya hi Jada an hi agin Shammai ya linala'i nan imbabaluyna an da
Jether ay Jonathan. Ya hi Jether ya bahig, at natoy an mi'id imbaluyna.
33 Ya nunholag hi Jonathan, ya linala'i an da Peleth ay Zaza. Ya didanan
amin di holag Jerahmeel.
34 Ya hi Sheshan ya mi'id di imbaluynah lala'i an un binabain amin. Ya
wada han tagalanan i'Egypt an hay ngadana ya hi Jarha.
35 Ya hi Sheshan ya impi'ahawana han babain imbaluyna ay Jarha an
tagalana, ya nunholagda ta hi Atai.
36 Ya nunholag hi Atai ta hi Nathan,
ya nunholag hi Nathan ta hi Zabad,
37 ya nunholag hi Zabad ta hi Ephlal,
ya nunholag hi Ephlal ta hi Obed,

38 ya nunholag hi Obed ta hi Jehu,
ya nunholag hi Jehu ta hi Azariah,
39 ya nunholag hi Azariah ta hi Helez,
ya nunholag hi Helez ta hi Eleasah,
40 ya nunholag hi Eleasah ta hi Sismai,
ya nunholag hi Sismai ta hi Shallum,
41 ya nunholag hi Shallum ta hi Jekamiah,
ya nunholag hi Jekamiah ta hi Elishama.

Nan Udumnan Holag di A'apun Caleb

42 Ya nan pangpangullun imbaluy Caleb an hi agin Jerahmeel ya nginadnanda ta hi Mesha.
Ya nunholag hi Mesha ta hi Ziph,
ya nunholag hi Ziph ta hi Mareshah,
ya nunholag hi Mareshah ta hi Hebron.
43 Ya hi Hebron ya opatday linala'ih imbabaluyna an da Korah, ya hi Tappuah, ya da Rekem ay Shema.
44 Ya nunholag hi Shema ta hi Raham,
ya nunholag hi Raham ta hi Jorkeam.
Ya nunholag hi aginan hi Rekem ta hi Shammai,
45 ya nunholag hi Shammai ta hi Maon,
ya nunholag hi Maon ta hi Beth Zur.
46 Ya inyimbaluy Caleb ay Ephah an din oha goh an ahawana da Haran, ya hi Moza ay Gazez.
Ya nunholag hi Haran ta hi Gazez an binunatnay ngadan ulitaona an hi Gazez.
47 Ya hay imbabaluy Jahdai ya da Regem, ya hi Jotham, ya hi Geshan, ya hi Pelet, ya hi Ephah ay Shaaph.
48 Ya wada goh di linala'ih inyimbaluy Caleb hinan oha goh an ahawana an hi Maakah ta da Sheber ay Tirhanah.
49 Ya hiya goh ya inyimbaluyna goh da Shaaph an hi aman Madmannah ya hi Sheva an hi aman da Makbenah ay Gibea. Ya wada goh di ohah babain imbaluy Caleb an hi Aksah.

Nan Holag Hur an Hina' Caleb

50 Didatun amin di nalpuh holag Caleb:
Nan linala'in holag Hur an pangpangullun imbaluy han ahawan Caleb an hi Ephrathah ya da Shobal an hi aman Kiriath Jearim,
51 ya hi Salma an hi aman Bethlehem, ya hi Hareph an hi aman Beth Gader.
52 Ya hi Shobal an hi aman Kiriath Jearim ya wada goh di linala'ih imbabaluyna an hi Haroeh, ya nan godwan nan iManahath,
53 ya nan himpangapun ma'alih Kiriath Jearim, ya nan holag Ithri, ya nan holag Puth, ya nan holag Shumath, ya nan holag Mishra. (Hatun ahim-pahimpangapu ya diday nalpuwan nan tatagun numpunhituh nan babluy ad Zorath ya ad Eshtaol, at dida ya niddumda ay dane an himpangapu.)
54 Hi Salma ya nunholag ta hi Bethlehem an hiyay napu'agan di a'apun nan tatagun wad Netophath, ya ad Atroth Beth Joab, ya nan godwan di holag Manahath, ya nan holag Zor,
55 ya nan numpanginnilan mangitudo' ya muntudo' hinan na'na'at an nitudo' hinan pepel ya inhinadah nan babluy hi ad Jabez. Ya tuluy himpangapun nalpuh di an nan holag Tirath, ya nan holag Shimeath, ya

nan holag Sucath. (Dida ya holag Ken an nalpud Hammath, ya hi Hammath di ommod nan holag Rekab.)

3

Nan Linala'in Holag nan Alin hi David
(II Sam. 3:2-5; 5:14-16; I Chron. 14:4-7)

1 Hiyatuy linala'in holag David an nitungaw hi ad Hebron hi wadandah di:
Hay pangpangullu ya hi Amnon an inyimbaluyna ay Ahinoam an nalpuh ad Jezreel,
ya hay otob ya hi Daniel an inyimbaluyna ay Abigail an nalpuh ad Carmel,
2 ya nan miyatlu ya hi Absalom an inyimbaluyna ay Maakah an babain imbaluy nan Alin hi Talmai hi ad Geshur,
ya nan miyapat ya hi Adonijah an inyimbaluyna ay Haggith,
3 ya nan miyalema ya hi Shephatiah an inyimbaluyna ay Abital,
ya nan miyonom ya hi Ithream an inyimbaluyna ay ahawanan hi Eglah.
4 Ya danen onom an imbabaluy David ya ad Hebron di nalmuwandah nitungawandah din numpapto'anah pituy tawon ta han onom di bulan.
Ya numpapto' an nun'alih David ad Jerusalem hi tulumpulu ta han tuluy tawon,
5 at hiyah ne gutudnah nun'almuwan nan imbabaluynan nun'itungaw hidi an do'olday linala'i:
Hiya ya opatday linala'ih inyimbaluyna ay Bathsheba an hina' Ammiel,
ya hay ngadanda ya hi Shammua, ya hi Shobab, ya da Nathan* ay Solomon.†
6 Ya wada goh di hiyam an linala'in inyimbaluy David hinan udumnan binabai, ya hay ngadanda ya hi Ibhar, ya hi Elishua, ya hi Eliphelet,
7 ya hi Nogah, ya hi Nepheg, ya hi Japhia,
8 ya hi Elishama, ya da Eliada ay Eliphelet.
9 Ya an amin hatu ya diday imbabaluy David, mu wada goh di udumnah inyimbaluynah nan binabain ahawana. Ya wada goh di babain imbaluynan hay ngadana ya hi Tamar.

Hay Napatadan nan Holag Solomon an Ali

10 Ya nunholag hi Solomon ta hi Rehoboam,
ya nunholag hi Rehoboam ta hi Abijah,
ya nunholag hi Abijah ta hi Asa,
ya nunholag hi Asa ta hi Jehoshaphat,
11 ya nunholag hi Jehoshaphat ta hi Jehoram,‡
ya nunholag hi Jehoram ta hi Ahaziah,
ya nunholag hi Ahaziah ta hi Joash,
ya nunholag hi Joash ta hi Amaziah,
12 ya nunholag hi Amaziah ta hi Azariah,§
ya nunholag hi Azariah ta hi Jotham,
13 ya nunholag hi Jotham ta hi Ahaz,
ya nunholag hi Ahaz ta hi Hezekiah,
ya nunholag hi Hezekiah ta hi Manasseh,
14 ya nunholag hi Manasseh ta hi Amon,
ya nunholag hi Amon ta hi Josiah,

* **3:5** Hiyah ne ommod Mary an hi inan Jesus. † **3:5** Hiyah ne ommod Joseph an hi aman Jesus.
‡ **3:11** Hay ohan ngadana ya *Joram.* § **3:12** Unu hi Uzziah.

15 ya nunholag hi Josiah ta hi Johanan an pangpangullu, ya otob hi
Jehoiakim, ya atlu hi Zedekiah, ya miyapat hi Shallum.*
16 Ya hay nihukat ay Jehoiakim ya duwaday linala'i an da Jehoiachin ay
Zedekiah.

Hay Napatadan nan Holag Jehoiachin an Ali

17 Didatuy holag Jehoiachin an din nakaphul an nibalud hi ad Babylon:
Hay imbabaluynan linala'i ya da Shealtiel,
18 ya hi Malkiram, ya hi Pedaiah, ya hi Shenazzer, ya hi Jekamiah, ya hi
Hoshama, ya hi Nedabiah.
19 Ya nunholag hi Pedaiah, ya duwaday linala'i an da Zerubbabel ay
Shimei.
Ya nunholag hi Zerubbabel, ya duwaday linala'in da Meshullam ay
Hananiah, ya waday ohah ibbadan babain hay ngadana ya hi Shelomith.
20 Ya wada goh di lemah linala'in imbabaluyna an da Hashubah, ya hi
Ohel, ya hi Berekiah, ya da Hasadiah ay Jushab-Hesed.
21 Dida hatuy linala'in holag Hananiah: hi Pelatiah, ya hi Jeshaiah, ya
nan linala'in holag Rephaiah, ya hi Arnan, ya hi Obadiah, ya hi Shekaniah.
22 Ya hi Shekaniah ya un ohay lala'in holagna an hi Shemaiah.
Ya nunholag hi Shemaiah, ya lemaday imbabaluynan hi Hattush, ya hi
Igal, ya hi Bariah, ya da Neariah ay Shaphat.
23 Ya nunholag hi Neariah, ya tuluday linala'in hi Elioenai, ya da Hizkiah
ay Azrikam.
24 Ya nunholag hi Elioenai ta pitudan linala'in da Hodaviah, ya hi
Eliashib, ya hi Pelaiah, ya hi Akkub, ya hi Johanan, ya da Delaiah ay Anani.

4

Hay Udumnan Napatadan nan Holag Judah

1 Didatuy napatad hi nahlagan Judah: hi Perez, ya hi Hezron, ya hi
Karmi, ya hi Hur, ay Shobal.
2 Ya nunholag hi Shobal ta hi Reaiah,
ya nunholag hi Reaiah ta hi Jahath,
ya nunholag hi Jahath ta da Ahumai ay Lahad.
Didanay himpangapuh napu'agan nan tatagun numpunhituh ad Zo-
rath.
3-4 Ya nunholag hi Hur an pangpangullun imbaluy Ephrathath ta didana
nan numpunhitud Bethlehem.
Ya tuluday imbabaluyna an da Etam, ya hi Penuel, ya hi Eber.
Ya nunholag hi Etam ta hi Jezreel, ya da Ishma ay Idbash, ya hi
Hazzelelponi an ohan babai.
Ya nunholag hi Penuel ta didana nan wad Gedor.
Ya nunholag hi Ezer ta didana nan wad Hushah.
5 Hi Ashhur di ommod Tekoa, ya duway ahawana an da Helah ay
Naarah.
6 Ya nunholag hi Ashhur ay Naarah ta opatday linala'in hi Ahuzzam, ya
hi Hepher, ya da Temeni ay Haahashtari.
7 Ya da Ashhur an himbaluy ay Helah ya opatday linala'ih imbabaluyda
an da Zereth ay Zohar, ya da Ethnan ay Koz.
8 Hi Koz di ad holag ay da Anub ay Hazzobebah. Ya hay napu'agandan
himpangapu ya nan holag Aharhel an hina' Harum.

* **3:15** Unu hi Jehoahaz.

9 Ya wada han ohan lala'in hi Jabez an hiya ahan di me'gonan ay didan
hina"ama. Ya hi inana ya nginadnana ta hi Jabez* ti din nangitungawana
ya nidugah di dinumgohana ya un bumuhu'.
10 Ya nunluwaluh Jabez hinan Dios an dayawon nan holag Israel, ya
inalinay, “Wagahana' ni', O Apo Dios, ta idatana' ni' hi udumnah luta
ta dumo'do'ol di pumpapto'a'! Ya mimiddum'a ni' ay ha"in ta baliwana'
hinan way malgom hi mangidat hi *munha'it* ay ha"in.” At hi Apo Dios ya
inabulutna nan luwaluna.

Nan Udumnan Nitud'an di Hina"ama

11 Ya hi Kelub an lala'in agin Shuhah ya waday ohan imbaluynan hi
Mehir,
ya nunholag hi Mehir ta hi Eshton,
12 ya nunholag hi Eshton, ya tuluday linala'in hi Beth Rapha, ya da
Paseah ay Tehinnah,
ya nunholag hi Tehinnah ta hi Ir Nahash.
Ya nan holag daten linala'i ya bimmabluydah ad Rekah.
13 Ya nunholag hi Kenaz, ya duwaday linala'i an da Othniel ay Seraiah.
Ya nunholag hi Othniel, ya duwada goh di linala'i an da Hathath ay
Meonothai.
14 Ya nunholag hi Meonothai ta hi Ophrah.
Ya hi Seraiah ya nunholag ta hi Joab,
ya nunholag hi Joab ta hi Ge Harashim an diday nahhun an bimmabluy
hinan nundotal an din numpunhituwan di tatagun numpanginnilan
mun'ammah nan mahapul an gina'u.
15 Ya hi Caleb an hina' Jephunneh ya tuluday imbabaluyna an hi Ira, ya
da Elah ay Naam.
Ya nunholag hi Elah ta hi Kenaz.
16 Hi Jehallelel ya opatday linala'i an hay ngadanda ya hi Ziph, ya hi
Ziphah, ya da Tiria ay Asarel.
17-18 Hi Ezrah ya opatday linala'i an holagna an da Jether, ya hi Mered,
ya da Epher ay Jalon.
Ya hi Mered ya inahawana han babain hi Bithiah an imbaluy nan Alin
hi Pharaoh ad Egypt, ya nawaday holagdan babain hi Miriam, ya waday
duwah linala'in holagda goh an da Shammai ay Ishbah.
Ya nunholag hi Ishbah ta hi Eshtemoa.
Ya numbentan goh hi Mered hinan ohan babain nalpuh nan holag
Judah, ya nunholagda ta tuluy linala'i: Hi Jered an napu'agan nan iGedor,
ya hi Heber an napu'agan nan iSoko, ya hi Jekuthiel an napu'agan nan
iZanoah.
19 Ya hi Hodiah ya inahawana han babain hi agin Naham, ya nunho-
lagda ta da Keilah an nalpud Garm, ya hi Eshtemoa an nalpud Maacath.
20 Ya nunholag hi Shimon, ya opatday linala'i an da Amnon, ya hi
Rinnah, ya da Ben-Hanan ay Tilon.
Ya hi Ishi ya duwaday linala'i an da Zoheth ay Ben-Zoheth.

Nan Napatad an Holag Shelah

21 Hi Shelah ya hiyay ohan nalpuh nan holag Judah. Ya didatuy holag
Shelah: hi Er di aman Lecha, ya hi Laadah di aman Mareshah an diday
a'apun nan mun'ab'abol hinan lo'ob an linen hinan babluy hi ad Beth-
Ashbea,

* **4:9** Hay pohdonan ibaga ya *munha'it*.

22 ya hi Jokim, ya nan tatagun bimmabluy hinan babluy ad Kozeba,
ya da Joash ay Saraph an numpapto' hi ad Moab ya ad Jashubi Lehem.
(Ma'innila an hete ya nabayag an na'ulgud hidin penghana).
23 Ya numpanginnilada an munduwin, ya hay babluyda ya hi ad Netaim
ya ad Gederah, at hidiy nihinanda ta intamuanda nan ali.

Hay Napatadan nan Holag Simeon
(Josh. 19:2-10)

24 Ya nunholag hi Simeon ta lemaday linala'i an da Nemuel, ya hi Jamin,
ya hi Jarib, ya da Zerah ay Shaul.
25 Ya nunholag hi Shaul, ya lala'i an hi Shallum, ya wada han a'apunan
hi Mibsam an hiyay ommod Mishma.
26 Ya nunholag hi Mishma ta hi Hammuel,
ya nunholag hi Hammuel ta hi Zakkur,
ya nunholag hi Zakkur ta hi Shimei,
27 ya hi Shimei ya himpulu ta onom di linala'i ya onomday binabaih
holagna. Mu nan tutulangna ya nun'ahnot di holagda, at nan holag
Simeon ya manghan di dimmo'olanda an adida umat hinan ado'ol di
holag Judah.
28-31 Ya nete"ah din gutud nan Alin hi David ya din do'ol an holag Simeon
ya hiya hatuy babluy hi bimmabluyanda: ad Beersheba, ya ad Moladah, ya
ad Hazar Shual, ya ad Bilhah, ya ad Ezem, ya ad Tolad, ya ad Bethuel, ya ad
Hormah, ya ad Ziklag, ya ad Beth Markaboth, ya ad Hazar Susim, ya ad Beth
Biri, ya ad Shaaraim.
32 Ya wada goh di lemah ahigihigib hi bimmabluyanda an ad Etam, ya ad
Ain, ya ad Rimmon, ya ad Token, ya ad Ashan,
33 ya niddum goh an hinakupda nan nunlene'woh an i"itang an babab-
babluy ta engganah dih ad Ba'alath. Hiyatuy nitudo' hi napatad ay didan
hinohhan himpangapu:
34 da Meshobab, ya hi Jamlech, ya hi Joshah an hina' Amaziah,
35 ya hi Joel, ya hi Jehu an hina' Joshibiah an hina' Seraiah an hina' Asiel,
36 ya hi Elioenai goh, ya hi Jaakobah, ya hi Jeshohaiah, ya hi Asaiah, ya hi
Adiel, ya hi Jesimiel, ya hi Benaiah,
37 ya hi Ziza an hina' Shiphi an hina' Allon an hina' Jedaiah an hina' Shimri
an hina' Shemaiah.
38 Ya gapu ta didan nitudo' hi bagtunay mumpapto' hinan holagdan gun
dumo'do"ol
39 at dida ya niwa'atdan immuy hi magadyuh hi ad Gedor ta ipahtulda nan
a'animaldah nan nundotal hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di
algaw hinan awadan nan babluy.
40 Ya inah'upanda nan abellog ya malumong an luta, at maphod hi pahtu,
ya maphod goh an mi'id al'alih di. Ya hay tataguh nahhun hi bimmabluy
hidih din hopapna ya nan a'apun Ham.
41 Ya din gutud di nun'alian Hezekiah hi ad Judah ya nan linala'in nitudo'
di ngadandah bagtuna ya immuydah ad Gedor, ya numpa"ida nan abung
ya tuldan nan holag da Ham ay Meun an numpunhituh di, ya numpakakda
dida ta diday nihukat an numpunhituh di ta nangamung ti hidi ya do'ol di
pumpahtulandah nan kalniluda.
42 Ya waday udumna an lemay gahut hi a'apun Simeon mu immuydah
nan dudunduntug hi appit nan buhu'an di algaw hi ad Edom. Ya hay
nangipangulun dida ya hi Pelatiah, ya hi Neariah, ya da Rephaiah ay Uzziel,
an didanan amin di imbabaluy Ishi.

43 Ya hidi ya numpatoydan amin din na'angang an matagun holag Amalek
ta diday nihukat an numpunhituh di enen timpuh engganad ugwan.

5

Hay Napatadan nan Holag Reuben

1 Didatuy napatad hi holag Reuben an nan pangpangullun didan linala'in
holag Israel. (Ma'innila an hay dimmalat hi agguy nibilangan Reuben hi
apangpangulluna ya nan nangelo'anah nan ohan ahawan amana, at nidat
di biyang di pangpangullu ay Joseph
2 an ta"on hi un nan holag Judah di numbalin hi ma'abbi'ah ay didan
amin, ya ta"on goh hi un diday numpun'ap'apun nangipapto' an amin hinan
ahimpahimpangapu.*)
3 Ya hi Reuben an pangpangullun holag Israel ya nunholag, ya opatday
linala'i an hi Hanok, ya hi Pallu, ya da Hezron ay Karmi.
4 Hiyatuy numpunholag an nalpuh holag Joel:
Hi Shemaiah di imbaluyna,
ya nunholag hi Shemaiah ta hi Gog,
ya nunholag hi Gog ta hi Shimei,
5 ya nunholag hi Shimei ta hi Micah,
ya nunholag hi Micah ta hi Reaiah,
ya nunholag hi Reaiah ta hi Ba'al,
6 ya nunholag hi Ba'al ta hi Beerah. Ya nan alih ad Assyria an hi
Tiglath-Pileser† ya tiniliwnah Beerah ta impiyunad Assyria an hiyay ohan
mumpapto' hinan ohan himpangapun holag Reuben.
7 Ya nan liblun nitud'an nan napatad an hina"ama ya nitudo' nan
a'ap'apun mangipapto' hinan himpangapun holag Reuben, ya hi Jeiel di
hiyay nahhun an ap'apundan hina"ama, ya hi Zechariah,
8 ya hi Bela an hina' Azaz an nalpuh holag Shema an nalpuh holag Joel.
Ya hay bimmabluyan daten himpangapu ya hidih ad Aroer ya an amin nan
hinakupnan nete"ah dih nan alimuhan di algaw ta nangamung hidid Nebo
ya ad Ba'al Meon.
9 Ya gun dimmo'ol di a'animaldah ad Gilead, at la'tot ya hinakupda nan
lutah engganah nan mapulun hi appit di buhu'an di algaw ta engganah un
niyatam hinan Wangwang an Euphrates.
10 Ya din gutud di nun'alian Saul ya ginubat di holag Reuben nan tataguh
ad Hagar, ya inabakda dida, ya numpatoydan amin din tataguh nan gubat.
At hinakupda nan lutadah appit di buhu'an di algaw ta nangamung ad
Gilead.

Hay Napatadan nan Holag Gad

11 Ya nan holag Gad ya bimmabluydah ad Bashan ta engganah ad Salekah
hinan appit di buhu'an di algaw hinan wadan di bimmabluyan nan holag
Reuben.
12 Ya hi Joel di nahhun an nundongol an nangipapto' ay didan hina"ama,
ya hi Shapham di nehnod hi nundongol an numpapto', ya da Janai ay
Shaphat di nangipapto' hinan udumnan hina"amah ad Bashan.
13 Ya nan udumnan nitulang ay didan himpangapu ya nan holag da
Michael, ya hi Meshullam, ya hi Sheba, ya hi Jorai, ya hi Jakan, ya da Zia
ay Eber, at pitudan amin.

---

* **5:2** Gen. 35:22; 49:4. † **5:6** Unu hi Tiglath-Pileser III (unu hi Pul). Hay nun'alianad Assyria ya hidin 745-727 B.C.

14 Ya date ya nalpudah nan holag Abihail an hina' Huri an nalpu ay daten
holag an himpangapu.
Ya hay ngadan aman Huri ya hi Jaroah,
ya hay ngadan aman Jaroah ya hi Gilead,
ya hay ngadan aman Gilead ya hi Michael,
ya hay ngadan aman Michael ya hi Jeshishai,
ya hay ngadan aman Jeshishai ya hi Jahdo,
ya hay ngadan aman Jahdo hi Buz,
15 ya hay ngadan aman Buz ya hi Abdiel.
Ya hi Ahi an imbaluy Abdiel an hina' Guni di ap'apun didan himpan-
gapu.
16 Ya dida ya bimmabluydah ad Gilead, ya ad Bashan, ya an amin hinan
ahigihigib an neheggon ad Bashan, ya hinakupda goh an amin nan lutan
pumpahtulan ad Sharon.
17 An amin hatun napatad ya napanuh an nitudo' hinan libluh din gutud
di numpapto'an nan Alin hi Jotham‡ hi ad Judah ya nan gutud goh di
numpapto'an nan Alin hi Jeroboam§ hi ad Israel.
18 Ya nan holag Reuben ya hi Gad ya nan godwan nan holag Manasseh
ya waday napat ya han opat di libu ya han pituy gahut ta han nanom
an tindaludan numpanginnilan mangusal hinan hapiaw ya hanggap, ya
nala'engda goh an pumana, ya inadalday aton an mi'gubat, at numpangin-
nilada.
19 At dida ya ginubatda nan holag Hagar, ya nan numpunhituh ad Jetur,
ya ad Naphish, ya ad Nodab.
20 Ya heden nunggugubatanda ya binadangan Apo Dios dida, at inabakda
nan holag Hagar ya nan liligwadan tindalun bimmadang ay didan ni'gubat.
Ti heden nunggugubatanda ya inyal'alu'dan nunluwalun Apo Dios ta
numpabadangdan Hiya, at inabulut Apo Dios din luwaluda ti dida ya
ene'koddan Hiya.
21 Ya hay hinamhamdah nan a'animal di holag Hagar ya nabongley libuh
kamilu, ya duway gahut ta han nabongley libuh kalnilu, ya duway libuh
dongki. Ya tiniliwda goh di hinggahut di libuh nan tindalun ayda balud.
22 At do'ol di numpatoydah nan binuhulda ti hi Apo Dios di bimmadang
ay dida. At nunhitudan ne han lugal hi engganah din napakakanda ta
numbalindah himbut ad Babylon.

Nan Napatadan nan Godwan nan Holag Manasseh

23 Ya nan godwan nan holag Manasseh ya dimmo'olda, at hay
bimmabluyanda ya mete"ah ad Bashan ta engganah nan Duntug an Ba'al
Hermon (unu Duntug an Senir an ma'alih nan Duntug an Hermon).
24 Ya didatuy a'ap'apuh numpumpapto' hinan hinohhan hina"aman hay
ngadanda ya da Epher ay Ishi, ya hi Eliel, ya hi Azriel, ya hi Jeremiah, ya
hi Hodaviah, ya hi Jahdiel. Ya dida ya numpanginniladan mi'gubat, ya nat-
ulidda, ya nundongol goh an diday numpumpapto' ay didan himpangapu.
25 Mu nan tatagu ya mi'id di pangulugdah nan Dios din a'apuda ti
din'ugdah Apo Dios ta way inatdan nundayaw hinan abulubulul di iCanaan
an ta"on un hi Apo Dios ya minoltana didan nen babluy.
26 At hi Apo Dios ya impanomnomnah nan Alin hi Pul hi ad Assyria (an
hay oha goh hi ngadana ya hi Tiglath-Pileser*) ta umuyda gubaton nan
babluyda. Ya hi Apo Dios ya nun'ipa'abakna dida, at nun'ipalayawda din

‡ **5:17** Hay nun'alianad Judah ya hidin 750-735 B.C. § **5:17** Hiya hi Alin hi Jeroboam II (793-753 B.C.). * **5:26** Bahaom nan footnote di I Chron. 5:6 ta innilaom di aatna.

holag Reuben, ya hi Gad, ya din bimmabluy hi appit di buhu'an nan algaw an din a'apun Manasseh. Ya nan babluy ad Assyria di inhukat Apo Dios hi nunhituwonah dih ad Halah, ya ad Habor, ya ad Hara, ya nan way neheggon hinan Wangwang an Gozan ta hidiy bimmabluyandah enggana.

6

Nan Napatadan nan Holag Levi

Nan Napatadan nan Nun'abagtun Papadi

1 Ya nunholag hi Levi ta tuluday linala'i an da Gershon, ya hi Kohath ay Merari.
2 Ya nunholag hi Kohath, ya opatday linala'i an hi Amram, ya hi Izhar, ya da Hebron ay Uzziel.
3 Ya nunholag hi Amram, ya duwaday linala'in da Aaron ay Moses, ya ohay babain hi Miriam.
Ya nunholag hi Aaron, ya opatday linala'i an hi Nadab, ya hi Abihu, ya da Eleazar ay Ithamar.
4 Didatuy nahonhonod hi nahlagan nan nete"ah holag Eleazar. Didatuy ngadanda an hi Phinehas, ya hi Abishua,
5 ya hi Bukki, ya hi Uzzi,
6 ya hi Zerahiah, ya hi Meraioth,
7 ya hi Amariah, ya hi Ahitub,
8 ya hi Zadok, ya hi Ahimaaz,
9 ya hi Azariah, ya hi Johanan,
10 ya hi Azariah (an hiyay nangitamuh nan Timplun din impiyamman din Alin hi Solomon hi ad Jerusalem),
11 ya hi Amariah, ya hi Ahitub,
12 ya hi Zadok, ya hi Shallum,
13 ya hi Hilkiah, ya hi Azariah,
14 ya hi Seraiah, ya hi Jehozadak.
15 Ya hi Jehozadak ya nan udumnan tataguh ad Judah ya ad Jerusalem ya nun'ipakak Apo Dios dida an umatdah balud an dumalat di inat nan Alin hi Nebuchadnezzar.*

Hay Napatadan nan Udumnan Holag Levi

16 Ya nunholag hi Levi, ya tuluday linala'in hi Gershon, ya da Kohath ay Merari.
17 Ya didan tulu ya numpunholagda goh, at hi Gershon ya nunholag ta da Libni ay Shimei.
18 Ya nunholag hi agina an hi Kohath ta hi Amram, ya hi Izhar, ya da Hebron ay Uzziel.
19 Ya nunholag nan miyatlu an hi Merari ta da Mahli ay Mushi.
20 Didatuy nahonhonod an nalpuh holag Gershon an da Libni, ya hi Jehath, ya hi Zimmah,
21 ya hi Joah, ya hi Iddo, ya da Zerah, ay Jeatherai.
22 Didatuy nahonhonod an nalpuh holag Kohath an da Amminadab, ya hi Korah, ya hi Assir,
23 ya hi Elkanah, ya hi Ebiasaph, ya hi Assir,
24 ya hi Tahath, ya hi Uriel, ya hi Uzziah, ya hi Shaul.
25 Ya nunholag hi Elkanah ta da Amasai ay Ahimoth.

* **6:15** Na'at hidin 586 B.C.

26 Ya nunholag hi Ahimoth ta hi Elkanah,
ya nunholag hi Elkanah ta hi Sophai,
ya nunholag hi Sophai ta hi Nahath,
27 ya nunholag hi Nahath ta hi Eliab,
ya nunholag hi Eliab ta hi Jeroham,
ya nunholag hi Jeroham ta hi Elkanah,
ya nunholag hi Elkanah ta hi Samuel,
28 ya nunholag hi Samuel, ya duwaday linala'in hi Joel di pangpangullu,
ya otob hi Abijah an udidian.
29 Didatuy nahonhonod an nalpuh holag Merari an da Mahli, ya hi
Libni, ya hi Shimei, ya hi Uzzah,
30 ya hi Shimea, ya hi Haggiah, ya hi Asaiah.

Nan Numpanginnilan Mungkantah nan Timplu

31 Didatuy linala'ih pento' David an nangipapto' hidin nungkantah nan
pundayawan hidih ad Jerusalem hi nalpahan di nangihinandah nan
Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios,
32 ya inuhi'uhigday gutud di gun pangitamuan nan himpampun an
mungkantah nan Tuldan Abung an pundayawan ay Apo Dios. At hiyah ne
gunda inat ta engganay un nalpah an impiyamman nan Alin hi Solomon
nan Timplun Apo Dios, ya inunudday uldin an nitud'an di atondan
mangikantah Timplu.
33 Nan hina"ama an napto' an nidatan hi haad ya dida hatu. Nan nalpuh
holag Kohath ya didatuy nahlaganda, ya date an himpangapu ya napatad
an nipabangngad hidin napu'agandan hi Levi an didatuy ngadanda an hi
Heman an kumakanta an hina' Joel, an hina' Samuel,
34 an hina' Elkanah, an hina' Jeroham, an hina' Eliel, an hina' Toah,
35 an hina' Zuph, an hina' Elkanah, an hina' Mahath, an hina' Amasai,
36 an hina' Elkanah, an hina' Joel, an hina' Azariah, an hina' Zephaniah,
37 an hina' Tahath, an hina' Assir, an hina' Ebiasaph, an hina' Korah,
38 an hina' Izhar, an hina' Kohath, an hina' Levi, an hina' Israel.
39 Ya binadangan Heman hi Asaph, ya hiyay ap'apun mangipangpangu-
luh nan miyadwan himpampun an kumakanta. Ya date an himpangapu
ya napatad an nipabangngad hidin napu'agandan hi Levi an didatuy
ngadanda: an hi Asaph an hina' Berekiah, an hina' Shimea,
40 an hina' Michael, an hina' Baaseiah, an hina' Malkijah,
41 an hina' Ethni, an hina' Zerah, an hina' Adaiah,
42 an hina' Ethan, an hina' Zimmah, an hina' Shimei,
43 an hina' Jahath, an hina' Gershon, an hina' Levi.
44 Ya hi Ethan an holag Merari ya hiyay ap'apun mangipangpanguluh
nan miyatlun himpampun an kumakanta. Ya date an himpangapu
ya napatad an nipabangngad hidin napu'agandan hi Levi an didatuy
ngadanda: an hi Ethan, ya hi Kishi, ya hi Abdi, ya hi Malluk,
45 ya hi Hashabiah, ya hi Amaziah, ya hi Hilkiah,
46 ya hi Amzi, ya hi Bani, ya hi Shemer,
47 ya hi Mahli, ya hi Mushi, ya hi Merari, ya hi Levi.
48 Ya nan i'ibbadan holag Levi ya diday napto' an mangitamuh nan
udumnan ma'at hinan Tuldan Abung hi pundayawan.

Hay Napatadan nan Holag Aaron

49 Ya hi Aaron ya nan holagnay nange'nong hinan incense an maphod
di hunghungna, ya diday nange'nong hinan moghob an me'nong hinan
pun'onngan. Ya diday okod an amin hi mangitamuh nan Nidugah an

Me'gonan an Kuwaltuh nan pundayawan, ya dida goh di mange'nong hinan onong ta way aton Apo Dios an mangaliw hi bahol nan holag Israel. Ya manu ay inatdan amin hana ta miyunnudan hinan inyuldin Moses an baal Apo Dios.

50 At didatuy napatad an holag Aaron an hi Eleazar,
ya nunholag hi Eleazar ta hi Phinehas,
ya nunholag hi Phinehas ta hi Abishua,
51 ya nunholag hi Abishua ta hi Bukki,
ya nunholag hi Bukki ta hi Uzzi,
ya nunholag hi Uzzi ta hi Zerahiah,
52 ya nunholag hi Zerahiah ta hi Meraioth,
ya nunholag hi Meraioth ta hi Amariah,
ya nunholag hi Amariah ta hi Ahitub,
53 ya nunholag hi Ahitub ta hi Zadok,
ya nunholag hi Zadok ta hi Ahimaaz.

Nan Lugal an Bimmabluyan nan Holag Levi (Josh. 21:4-39)

54 Nan a'apun Aaron an nan holag Kohath ya diday nahhun an nidatan hinan lutah bimmabluyanda.

55 Hay nidat hi bingayda ya ad Hebron hidih ad Judah ya nan nunlene'woh an pahtu.

56 Mu nan payaw ya nan bababbabluy an hinakup nan babluy ya nidat ay Caleb an hina' Jephunneh.

57 At hiyatuy babluy hi nidat hinan holag Aaron: ad Hebron an hiyay ma'alih nan Babluy di Punhi'ugan (ya niddum nan pahtu), ya ad Libnah (ya niddum nan pahtu), ya ad Jattir (ya niddum nan pahtu), ya ad Eshtemoa (ya niddum nan pahtu),

58 ya ad Hilen (ya niddum nan pahtu), ya ad Debir (ya niddum nan pahtu),

59 ya ad Ashan (ya niddum nan pahtu), ya ad Juttah (niddum nan pahtul), ya ad Beth Shemesh (ya niddum nan pahtu).

60 Ya nan hinakup di holag Benjamin ya nidat ay diday ad Gibeon (ya niddum nan pahtu), ya ad Geba (ya niddum nan pahtu), ya ad Alemeth (ya niddum nan pahtu), ya ad Anathoth (ya niddum nan pahtu). Ya hay uyap an amin nan babluy an bimmabluyan danen himpangapu ya himpulu ta han tulu.

61 Ya himpuluy babluy hinan hinakup di godwan holag Manasseh an wah appit di alimuhan nan algaw di nidat hinan udumnan himpangapun holag Kohath.

62 Ya nan holag Gershon ya nidat ay diday himpulu ta tulun babluy an hinakup di holag Issachar, ya hi Asher, ya hi Naphtali, ya nan godwan di holag Manasseh an numpunhitud Bashan.

63 Ya umat goh hinay nidatan nan himpulu ta duwan babluy hinan hinakup di holag Reuben, ya da Gad ay Zebulun.

64 At hay aatna ya nan tatagun holag Israel ya indatanda nan holag Levi hinan babluy, ya niddum goh nan pahtu.

65 At nan babluy an hinakup di holag Judah, ya da Simeon ay Benjamin an nan wah bagtuna ya nidat goh ay dida ti hiyah ne binunutda.

66 Ya nidat hinan udumnan holag Kohath nan babluy, ya niddum nan pahtuh nan hinakup di holag Ephraim.

67 Ya dida ya hinan dudunduntug an hinakup ad Ephraim ya nidatandah nan babluy ad Shechem an ma'alih Babluy an Punhi'ugan (ya niddum nan pahtu), ya ad Gezer (ya niddum nan pahtu),
68 ya ad Jokmeam (ya niddum nan pahtu), ya ad Beth Horon (ya niddum nan pahtu),
69 ya ad Aijalon (ya niddum nan pahtu), ya ad Gath Rimmon (ya niddum nan pahtu).
70 Ya nan wah appit di alimuhan di algaw hinan hinakup nan godwan holag Manasseh ya nidat hinan udumnan holag Kohath di babluy ad Aner (ya niddum nan pahtu), ya ad Bileam (ya niddum nan pahtu).
71 Ya nidat hinan holag Gershon nan babluy an inaandah nan hakup nan godwan holag di Manasseh (ya niddum goh nan pahtu). Ya nidat goh ad Golan hinan lugal ad Bashan (ya niddum goh nan pahtu), ya nidat goh ad Ashtaroth (ya niddum nan pahtu).
72 Ya nan hinakup di holag Issachar ya nidat ay diday numbino'ob'on an babluy ad Kedesh (ya niddum nan pahtu), ya ad Daberath (ya niddum nan pahtu),
73 ya ad Ramoth (ya niddum nan pahtu), ya ad Anem (ya niddum nan pahtu).
74 Ya nan hinakup di holag Asher ya nidat ay diday babluy ad Mashal (ya niddum nan pahtu), ya ad Abdon (ya niddum nan pahtu),
75 ya ad Hukok (ya niddum nan pahtu), ya ad Rehob (ya niddum nan pahtu).
76 Ya na'aan goh hinan hinakup di holag Naphtali ta ad Kedesh hidid Galilee (ya niddum nan pahtu), ya ad Hammon (ya niddum nan pahtu), ya ad Kiriathaim (ya niddum nan pahtu).
77 Ya hay nidat hinan udumnan holag Merari ya na'aan hinan hinakup di holag Zebulun an ad Jokneam (ya niddum nan pahtu), ya ad Kartah (ya niddum nan pahtu), ya ad Rimmono (ya niddum nan pahtu), ya ad Tabor (ya niddum nan pahtu).
78 Ya nan hinakup Reuben hinan appit di buhu'an nan algaw hinan Wangwang an Jordan hinan dappuh ad Jericho ya nidat hinan holag Levi nan babluy ad Bezer (ya niddum nan pahtu an wadah nan mapulun), ya ad Jahzah (ya niddum nan pahtu),
79 ya ad Kedemoth (ya niddum nan pahtu), ya ad Mephaath (ya niddum nan pahtu).
80 Ya nan hinakup di holag Gad ya nidat ay diday babluy hi ad Ramoth hidih ad Gilead (ya niddum nan pahtu), ya ad Mahanaim (ya niddum nan pahtu),
81 ya ad Heshbon (ya niddum nan pahtu), ya ad Jazer (ya niddum nan pahtu).

7

Hay Napatadan nan Holag Issachar

1 Ya hi Issachar ya nunholag, ya opatday linala'in hay ngadanda ya hi Tola, ya hi Puah, ya da Jashub ay Shimron.
2 Ya nunholag hi Tola, ya onomday linala'in hi Uzzi, ya hi Rephaiah, ya hi Jeriel, ya hi Jahmai, ya da Ibsam ay Samuel. Ya hatun holagda ya diday a'ap'apun mangipangpanguluh nan holag Tola. Ya dida ya nundongol di aatda ti nala'engdan mi'gubat, ya hay lammung di uyapdan himpangapuh din gutud di numpapto'an nan Alin hi David ya duwampulu ta han duway libu ya han onom di gahut.

3 Ya hi Uzzi ya un oha han lala'in holagnan hi Izrahiah. Ya nunholag
hi Izrahiah, ya opatday linala'in hi Michael, ya hi Obadiah, ya da Joel ay
Isshiah, ya gulat ta niddum hi amada at lemadan mumpapto' hinan i'ibbada.
4 Ya do'ol di a'ahawada, at do'ol goh di holagda an hay lammung di uyapda
ya tulumpulu ta onom di libu, at mun'ologdah tindalu ta midadaandah un
way gubat.
5 Ya nan tutulangdan linala'in numpanginnilan mi'gubat an nalpuh nan
holag nan numbino'ob'on an holag Issachar ya hay uyapda ya nawalu ta
han pituy libun amin di nitudo' hi nalammunganda.

Hay Napatadan nan Holag Benjamin

6 Ya nunholag hi Benjamin, ya tuluday linala'in hi Bela, ya da Beker ay
Jediael.
7 Ya nunholag hi Bela, ya lemaday linala'in hi Ezbon, ya hi Uzzi, ya hi
Uzziel, ya da Jerimoth ay Iri, ya diday a'ap'apun mangipapto' ay danen
himpangapu, ya hay uyapdan himpangapun nitudo' ya duwampulu ta han
duway libu ta han tulumpulu ta opat di linala'in numpanginnilan mi'gubat.
8 Ya nunholag hi Beker, ya hiyamday linala'in hi Zemirah, ya hi Joash, ya
hi Eliezer, ya hi Elioenai, ya hi Omri, ya hi Jeremoth, ya hi Abijah, ya da
Anathoth ay Alemeth an aminda hatu ya diday holag Beker.
9 Ya hay na'yap hi nitudo' ay didan hinohhan himpangapu ya duwampu-
luy libu ta han duway gahut di linala'in numpanginnilan mi'gubat.
10 Ya hi Jediael ya un ohay lala'in holagnan hi Bilhan. Ya nunholag hi
Bilhan, ya pituday linala'in hi Jeush, ya hi Benjamin, ya hi Ehud, ya hi
Kenaanah, ya hi Zethan, ya da Tarshish ay Ahishahar.
11 Ya an amin hana nan holag Jediael ya diday a'ap'apuh nan hinohhan
didan himpangapu. Ya dida ya numpanginniladan mi'gubat, ya hay uyapda
ya himpulu ta pituy libu ta han duway gahut di lammungdan amin.
12 Ya nan holag da Shup ay Hup ya diday holag Ir, ya nan holag Hush ya
diday holag Aher.

Hay Napatadan nan Holag Naphtali

13 Nan imbabaluy Naphtali an linala'i ya da Jahziel, ya hi Guni, ya da Jezer
ay Shillem. Dida ya nalpudah nan holagna ay Bilhah.

Hay Napatadan nan Holag Manasseh

14 Ya nunholag hi Manasseh hinan i'Aram an nan ohan ahawana ta hi
Makir an hina' Gilead an hina' Asriel.
15 Hi Makir ya pento'nay ahawanah nan holag da Hup ay Shup, ya hay
ngadan han aginan babai ya hi Maakah. Ya waday ap'apun Makir an hi
Zelophehad, mu binabain amin di holagna.
16 Ya hi Makir ya nunholagda ay ahawana an hi Maakah, ya duwadan
linala'i, ya nginadnanda nan oha ta hi Peresh, ya nan oha an agina ta hi
Sheresh.
Ya nunholag hi Peresh, ya duwaday linala'i an da Ulam ay Rakem.
17 Ya nunholag hi Ulam, ya un ohan lala'i, ya nginadnanda ta hi Bedan.
Ya an amin hatu ya nalpudah nan holag Gilead an hi Makir di
napu'aganda an didanay holag Manasseh.
18 Ya nunholag han pogtang Gilead an babain hi Hammoleketh, ya tuluday
linala'in hi Ishhod, ya da Abiezer ay Mahlah.
19 Ya nunholag hi Shemida, ya opatday linala'i an hi Ahian, ya hi Shechem,
ya da Likhi ay Aniam.

Hay Napatadan nan Holag Ephraim

20 Didatuy nahonhonod hi nahlagan nan himpangapun mete"an Ephraim:
Hi Shuthelah,
ya nunholag hi Shuthelah ta hi Bered,
ya nunholag hi Bered ta hi Tahath,
ya nunholag hi Tahath ta hi Eleadah,
21 ya nunholag hi Eleadah ta hi Tahath,
ya nunholag hi Tahath ta hi Zabad,
ya nunholag hi Zabad ta hi Shuthelah.
Ya wadada goh di duwan linala'in da Ezer ay Elead an din pinatoy nan linala'in iGath hidin immuyda nangakawan hi a'animalda.
22 Ya hi Ephraim an hi amada ya inibi'ibilana didah abigabigat, at nan a'agina ya tutulangna ya immuyda ta inal'alu'da hiya.
23 Ya unat goh nalpah an nginuhuna ya immuy ta enelo'nah ahawana, ya nunhabi, ya unat goh nuntungaw ya lala'i, ya nginadnanda ta hi Beriah* ti *adyu'ay* na'at ay didan hina"ama.
24 Ya hi Ephraim ya waday ohah holagnan babain hay ngadana ya hi Sheerah an hiyay nahhun an bimmabluy hinan bagtuna ya nan ampanah ad Beth Horon ya ad Uzzen Sheerah.
25 Ya nunholag hi Ephraim ta hi Rephah,
ya nunholag hi Rephah ta hi Resheph,
ya nunholag hi Resheph ta hi Telah,
ya nunholag hi Telah ta hi Tahan,
26 ya nunholag hi Tahan ta hi Ladan,
ya nunholag hi Ladan ta hi Ammihud,
ya nunholag hi Ammihud ta hi Elishama,
27 ya nunholag hi Elishama ta hi Nun,
ya nunholag hi Nun ta hi Joshua.
28 Ya hay hinakupda ya nan bimmabluyanda an ad Bethel ya niddum an amin nan bababbabluy hinan nunlene'woh ta enggana dih ad Naaran hi appit di buhu'an nan algaw, ya ninayun ta engganah dih ad Gezer hi appit hi alimuhan di algaw ya nun'iddum nan babluy ya an amin nan numpuntangngilig hinan nunlene'woh. Ya ta"on ad Shechem ya ad Ayyah ya nun'iddum nan bababbabluy an wah nan nunlene'woh.
29 Ya nan holag goh Manasseh di numpapto' hinan babluy ad Beth Shan, ya ad Taanach, ya ad Megiddo, ya ad Dor, ya an amin nan bababbabluy an wah nan nunlene'woh. Ya an amin hanan lugal ya hiya hanay numpunhituwan nan holag Joseph an didana nan holag Israel.

Hay Napatadan nan Holag Asher

30 Hiyatuy holag Asher an opatday linala'in hi Imnah, ya hi Ishvah, ya da Ishvi ay Beriah, ya waday ohan babain holagnan hay ngadana ya hi Serah.
31 Ya nunholag hi Beriah, ya duwaday linala'in da Heber ay Malkiel,
ya nunholag hi Malkiel ta hi Birzaith.
32 Ya nunholag hi Heber, ya tuluday linala'in hi Japhlet, ya da Shomer ay Hotham, ya waday ohan babain holag Heber an hay ngadana ya hi Shua.
33 Ya nunholag hi Japhlet, ya tuluda goh di linala'in hi Pasak, ya da Bimhal ay Ashvath.
34 Ya nunholag hi Shomer an hi agina, ya opatday linala'in hi Ahi, ya hi Rohgah, ya da Hubbah ay Aram.

* **7:23** Hay pohdonan ibaga ya *adyu'a*.

35 Ya nunholag hi Helem an hi agina, ya opatday linala'in hi Zophah, ya hi
Imna, ya da Shelesh ay Amal.
36 Ya didatuy holag Zophah an hi Suah, ya hi Harnepher, ya hi Shual, ya
hi Beri, ya hi Imrah,
37 ya hi Bezer, ya hi Hod, ya hi Shamma, ya hi Shilshah, ya da Ithran ay
Beera.
38 Ya nunholag hi Jether, ya tuluday linala'in hi Jephunneh, ya da Pispah
ay Ara.
39 Ya nunholag hi Ulla, ya tuluday linala'in hi Arah, ya da Hanniel ay Rizia.
40 Ya hiyatuy nahlagan di holag Asher. Ya diday a'apun numpangipangu-
lun didan himpangapu, ya dida ya nundongol di aatdan numpanginniladan
mi'gubat, ya hay uyap di napatad ay didah way abalinanan mi'gubat ya
duwampulu ta han onom di libuh linala'i.

8

Hay Napatadan nan Holag Benjamin

Hay Napatadan nan Holag Benjamin hi Engganan Sicri

1 Ya nunholag hi Benjamin, ya lemaday linala'in hi Bela di pangpan-
gullu, ya otob hi Ashbel, ya miyatluh Aharah,
2 ya miyapat hi Nohah, ya miyalemah Rapha an udidian.
3 Ya nunholag hi Bela an pangpangullu, ya hiyamday linala'in hi Addar,
ya hi Gera, ya hi Abihud,
4 ya hi Abishua, ya hi Naaman, ya hi Ahoah,
5 ya hi Gera, ya hi Shephuphan, ya hi Huram.
6 Ya didatuy holag Ehud an diday a'ap'apuh nan himpangapun
bimmabluy hidid Geba, mu napakakda ta immuydah ad Manahath:
7 hi Naaman, ya hi Ahijah, ya hi Gera an hi aman da Uzza ay Ahihud an
diday nangipangpanguluh din nakakanda.
8-9 Ya hi Shaharaim ya inhiyana din duwan ahawanan da Hushim ay
Baara. Ya agguy nadnoy hi ad Moab ya numbentan hi Shaharaim ta
inahawanah Hodesh ta nunholagda, ya pituday linala'in hi Jobab, ya hi
Zibia, ya hi Mesha, ya hi Malkam,
10 ya hi Jeuz, ya da Sakia ay Mirmah. Ya an amin nan holagna ya diday
numbalin hi a'ap'apun mangipangpanguluh nan hinohhan himpangapu.
11 Ya wada goh di duwah linala'in da Abitub ay Elpaal an imbentana ay
Hushim.
12 Ya nunholag hi Elpaal, ya lemaday linala'in hi Eber, ya da Misham ay
Shemed (ma'innila an hi Shemed di nahhun an bimmabluy hinan babluy
hi ad Ono, ya ad Lod, ya nun'iddum nan hinakupdan bababbabluy),
13 ya da Beriah ay Shema. Ya diday ap'apun nangipangpanguluh nan
holag an numpunhituh dih nan babluy hi ad Aijalon an diday nangubat
hinan bimmabluy hi ad Gath, ya nun'ipalayawda dida.
14-15 Ya didatuy holag Beriah: hi Ahio, ya hi Shashak, ya hi Jeremoth, ya
hi Zebadiah, ya hi Arad, ya hi Eder,
16 ya hi Michael, ya da Ishpah ay Joha.
17 Ya didatuy holag Elpaal: hi Zebadiah, ya hi Meshullam, ya hi Hizki,
ya hi Heber,
18 ya hi Ishmerai, ya da Izliah ay Jobab.
19 Nan nahlagan di holag Shimei ya niddum da Jakim, ya hi Zicri, ya hi
Zabdi,
20 ya hi Elienai, ya hi Zillethai, ya hi Eliel,

21 ya hi Adaiah, ya da Beraiah ay Shimrath.
22 Nan nahlagan di holag Shashak ya niddum hi Ishpan, ya hi Eber, ya hi Eliel,
23 ya hi Abdon, ya hi Zicri, ya hi Hanan,
24 ya hi Hananiah, ya hi Elam, ya hi Anthothijah,
25 ya da Iphdeiah ay Penuel.
26 Nan nahlagan di holag Jeroham ya niddum da Shamsherai, ya hi Sheharíah, ya hi Athaliah,
27 ya hi Jaareshiah, ya da Elijah ay Zicri.

Hay Napatadan ya Nahlagan nan A'apun Saul
(I Chron. 9:34-44)

28 Didatuy a'ap'apun nangipangpanguluh nan himpangapun bimmabluy hi ad Jerusalem.
29 Hi Jeiel ya nunholag ta hi Gibeon, ya hay hi bimmabluyanda ya ad Gibeon goh. Ya hay ngadan ahawana ya hi Maakah,
30 ya hay pangpangulluh imbaluynan lala'i ya hi Abdon. Ya nan udumna goh an imbabaluynan linala'i an da Zur, ya hi Kish, ya hi Ba'al, ya hi Ner, ya hi Nadab,
31 ya hi Gedor, ya hi Ahio, ya hi Zeker,
32 ya hi Mikloth, ya hiyay ad holag ay Shimeah. Ya nan holagda ya bimmabluydah ad Jerusalem an neheggon hinan wadan di bimmabluyan di tutulangda an didan amin an nalpuh nan ohan himpangapu.
33 Hi Ner di ad holag ay Kish an hi aman Saul. Ya nunholag hi Saul, ya opatday linala'in da Jonathan ay Malki-Shua, ya da Abinadab ay Esh-Ba'al.*
34 Ya nunholag hi Jonathan ta hi Merib-Ba'al† an ad holag ay Micah.
35 Ya nunholag hi Micah, ya opatday linala'in da Pithon, ya hi Melek, ya da Tarea ay Ahaz.
36 Ya hi Ahaz ya nunholag ta hi Jehoaddah,
ya nunholag hi Jehoaddah, ya tuluday linala'in da Alemeth, ya da Azmaveth ay Zimri.
Ya nunholag hi Zimri ta hi Moza,
37 ya nunholag hi Moza ta hi Binea,
ya nunholag hi Binea ta hi Raphah,
ya nunholag hi Raphah ta hi Eleasah,
ya nunholag hi Eleasah ta hi Azel,
38 ya nunholag hi Azel, ya onomday linala'i an hiyatuy ngadanda: hi Azrikam, ya hi Bokeru, ya hi Ishmael, ya hi Shearíah, ya da Obadiah ay Hanan. Ya an amin hana ya diday holag Azel.
39 Ya hi Eshek an hi agin Azel ya tuluday imbabaluynan linala'in hi Ulam di pangpangullu, ya otob hi Jeush ya un hi Eliphelet.
40 Ya nan holag Ulam di mun'a'i'hi' an mi'gubat, ya numpanginniladan pumana. Ya do'ol di holagda ya a'ap'apuda an hay uyapdan amin ya hinggahutda ta han nabongle. Ya an aminda hana ya nalpudah holag Benjamin.

9

Nan Tatagun Din Numbangngad
(Neh. 11:3-19)

* **8:33** Hay oha goh an ngadana ya hi Ish-Bosheth. † **8:34** Hay oha goh an ngadana ya hi Mephibosheth.

1 Ya an amin nan holag Israel ya nitudo' nan napatadandah nan Liblun
nan A'alih ad Israel.
Ya hay na'at ya nan tataguh ad Judah ya kinaphulda dida ta inyuydah ad
Babylon ti dida ya agguyda inunud hi Apo Dios, at hiyah ne moltada.
2 Ya hay nahhun hi numbangngad an immuy nunhituh nan lutan
banohdan wah nan babluy ya nan udumnan i'Israel, ya nan udumnan
papadi, ya nan udumnan holag Levi, ya nan udumnan baal an muntamuh
nan Timplun Apo Dios.
3 Nan nalpuh holag Judah, ya nan holag Benjamin, ya nan holag Ephraim,
ya nan holag Manasseh an bimmabluy hidih ad Jerusalem ya dida hatu:
4 hi Uthai (an hina' Ammihud, an hina' Omri, an hina' Imri, an hina' Bani,
an nalpuh nan holag Perez, ya hina' Judah).
5 Nan nalpuh holag Shilon: hi Asaiah di pangpangullu ya nan holagnan
linala'i.
6 Nan nalpuh holag Zerah: hi Jeuel.
Ya hay lammungdan nalpud Judah ya onom di gahut ta han nahiyam.
7 Nan nalpuh holag Benjamin: hi Sallu (an hina' Meshullam, an hina'
Hodaviah, an hina' Hassenuah),
8 ya hi Ibneiah (an hina' Jeroham), ya hi Elah (an hina' Uzzi, an hina'
Mikri), ya hi Meshullam (an hina' Shephatiah, an hina' Reuel, an hina'
Ibnijah).
9 At nan tatagun nalpuh holag Benjamin an nitudo' di napatadanda ya
hiyam di gahut ta han nalema ta han onom di lammungda. Ya an amin
hana ya diday mangipangpangulun amin ay didan hinohhan holag hidin
penghana.
10 Nan nalpuh holag nan papadi: da Jedaiah, ya hi Jehoiarib, ya hi Jakin,
11 ya hi Azariah (an hina' Hilkiah, an hina' Meshullam, an hina' Zadok, an
hina' Meraioth, an hina' Ahitub an hiyay napto' an manalimun hinan Baluy
Apo Dios),
12 ya hi Adaiah (an hina' Jeroham, an hina' Pashhur, an hina' Malkijah), ya
hi Maasai (an hina' Adiel, an hina' Jahzerah, an hina' Meshullum, an hina'
Meshillemith, an hina' Immer).
13 At nan papadin nangipangpangulun didan hinohhan holag ya hinlibu
ta han pituy gahut ta han nanom di lammungda. Ya dida ya waday
abalinandan mangipapto' an muntamuh nan Abung Apo Dios.
14 Nan nalpuh holag Levi: da Shemaiah (an hina' Hasshub, an hina'
Azrikam, an hina' Hashabiah an lala'in holag Merari),
15 ya hi Bakbakkar, ya hi Heresh, ya da Galal ay Mattaniah an hina' Mika
(an hina' Zikri, an hina' Asaph),
16 ya hi Obadiah (an hina' Shemaiah, an hina' Galal, an hina' Jeduthun), ya
hi Berekiah (an hina' Asa, an hina' Elkanah an hay bimmabluyana ya nan
ahigihigib hi awadan nan holag Netophath).
17 Nan mangipapto' an mun'adug hinan pantaw: da Shallum, ya hi Akkub,
ya hi Talmon, ya da Ahiman ya nan a'agidan hi Shallum di hiyay hi apudan
mangipangpangulun dida.
18 Ya diday nanginaynayun an nun'adug hinan Pantaw di Ali an wah appit
di buhu'an nan algaw hi engganad ugwan. Dida hanay nun'adug hinan
hinakup nan nungkampuan di holag Levi.
19 Ya hi Shallum (an hina' Kore, an hina' Ebiasaph, an hina' Korah),
ya nan tutulangnan didan himpangapun Korah ya diday nanalimun an
nangipapto' hinan pantaw nan Tuldan Abung an umat hidin inat din
a'apudah din hopapnan diday okod an gun nangipapto' an nun'adug hinan
pantaw nan Tuldan wadan Apo Dios.

20 Ya din penghana ya hi Phinehas an lala'in holag Eleazar di okod an
nangipapto' hinan tatagun numpumpapto' hinan pantaw, at hi Apo Dios ya
niniddum ay hiya.
21 Ya din hopapna ya hi Zechariah (an hina' Meshelemiah) di nanalimun
an nangipapto' hinan pantaw an pange'wan an umuy hinan Tuldan Abung
an pummimitingan.
22 At hay uyap hana nan napto' an nangipapto' hinan pantaw an humigu-
pan ya lumahunan ya duway gahut ta han himpulu ta duwa. Ya dida ya
nitudo' nan napatadandah nan bimmabluyanda. Ya da David ay Samuel an
propetay okod an nangidat hi biyang din a'apuda ay daten haad.
23 At dida ya nan a'apuday nanginaynayun an nangipapto' an nun'adug
hinan pantaw hinan Abung Apo Dios an nan ma'alih Tuldan Abung.
24 Ya nan nangipapto' an nun'adug hinan pantaw ya nun'opat di
na'uhigandan himpampun, at nan nahhun di nun'adug hi appit di buhu'an
nan algaw, ya nan miyadwan pampun ya diday nun'adug hi appit di
alimuhan nan algaw, ya nan miyatlun pampun ya diday nun'adug hi appit
hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nan miyapat an pampun
ya diday mun'adug hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.
25 Ya nan tutulangdan wah nan bababbabluyda ya gunda bimmadang ti
nahinhinukatdan nun'adug. Ya hay aatna ya pituy algaw di pun'adugan nan
hinohhan himpampun ya unda mahukatan ta mihukat di udumna.
26 Ya nan opat an a'apun di mun'adug hinan pantaw an nalpuh holag Levi
ya diday okod an manalimun an amin hinan kuwaltun nan Abung Apo Dios,
ya dida goh di manalimun hinan kuwaltun nitalepnan di nun'anginan wah
nan Abung Apo Dios.
27 Ya gunda timmu'al hinan mahdom an mun'adug hinan nunlene'woh di
Abung Apo Dios, ya diday nangdon hinan tulbo' ta diday gun manulbo' an
mangibughul hinan pantaw hi abigabigat hinan helhelong.

Hay Tamun nan Udumnan Holag Levi

28 Ya nan udumnan holag Levi ya diday okod an manalimun hinan gina'un
ma'usal hinan Timpluh nan gutud di pundayawan, at gunda uyapon nan
gina'uh un mibuhu', ya gunda goh uyapon hi unda ibangngad an italepon.
29 Ya nan udumnan didan holag Levi ya diday napto' an manalimun hinan
udumnan gina'un umat hinan furniture, ya nan me'gonan an mahapul
an alena, ya bayah, ya lanan olibo, ya incense, ya nan middum an
mangipaphod hi hunghung nan mihaang.
30 Mu nan udumnan papadi ya diday okod an mangilamut hinan middum
an mangipaphod hi hunghung nan mihaang.
31 Ya hi Mattithiah an ohah nan holag Levi an pangpangullun lala'in holag
Shallum an nalpuh holag Korah di napto' ta hiyay okod an mangihaang
hinan tinapay.
32 Ya nan udumnan tutulangdan nalpuh holag Kohath di napto' ta diday
okod an mangidadaan hinan tinapay an ma'usal hinan aHabahabadu.
33 Ya nan udumnan holag Levi di ad biyang an gun mungkanta an hay
nihinanda ya nan kuwaltun nan Timplu ta midadaandah nan way ma'at an
pundayawan an ta"on un nan mapatal ya mahdom, ya diday ad tamuh gun
ma'ayagan. Ya agguy nidat ay diday udumnan tamu ti umda nan tamuda
tuwali.
34 Ya an amin hana ya diday mangipangpanguluh nan holag Levi an hiyah
ne nitudo' hinan napatadanda. Ya hay nunhituwanda ya ad Jerusalem.

Hay Napatadan ya Nahlagan nan A'apun Saul
(I Chron. 8:28-38)

35 Hi Jeiel di hi aman Gibeon, ya hay nunhituwana ya ad Gibeon goh. Ya
hay ngadan ahawana ya hi Maakah.
36 Ya hay imbabaluynan linala'i ya da Abdon an pangpangullu, ya hi Zur
an netob, ya hi Kish, ya hi Ba'al, ya hi Ner, ya hi Nadab,
37 ya hi Gedor, ya hi Ahio, ya da Zechariah ay Mikloth.
38 Ya hi Mikloth di ad holag ay Shimeam. Ya nan holagda ya bimmabluy-
dah nan neheggon hinan babluy di tutulangdad Jerusalem.
39 Ya hi Ner di ad holag ay Kish,
ya nunholag hi Kish ta hi Saul,
ya nunholag hi Saul ta da Jonathan, ya hi Malki-Shua, ya da Abinadab
ay Esh-Ba'al.*
40 Ya nunholag hi Jonathan ta hi Merib-Ba'al,†
ya nunholag hi Merib-Ba'al ta hi Micah,
41 ya nunholag hi Micah ta da Pithon, ya hi Melek, ya da Tahrea ay Ahaz.
42 Ya nunholag hi Ahaz ta hi Jadah,
ya nunholag hi Jadah ta hi Alemeth, ya da Azmaveth ay Zimri.
Ya nunholag hi Zimri ta hi Moza,
43 ya nunholag hi Moza ta hi Binea,
ya nunholag hi Binea ta hi Rephaiah,
ya nunholag hi Rephaiah ta hi Eleasah,
ya nunholag hi Eleasah ta hi Azel.
44 Ya hi Azel ya onomday linala'in holagna, at hiyatuy ngadanda: hi
Azrikam, ya hi Bokeru, ya hi Ishmael, ya hi Sheariah, ya da Obadiah ay
Hanan. Dida hanay holag Azel an linala'i.

10

Hay Natayan nan Alin hi Saul
(I Sam. 31:1-13; II Sam. 1:4-12)

1 Nan iPhilistia ya ginubatda nan holag Israel hidih nan Duntug an
Gilboa.* At do'ol di nun'atoy hinan holag Israel, ya numpangalayawday
udumna ti na'abakda.
2 Mu nan iPhilistia ya numpudugda da Saul ya nan linala'in imbabaluyna,
ya pinatoydah Jonathan, ya da Abinadab ay Malki-Shua.
3 Ya gun niyal'alla din gubat hinan nunlene'woh hinan wadan Saul.
At unat goh inah'upan nan tindalun di iPhilistia hi Saul ya pinanada, at
nidugah an himmalom di hugatna.
4 At hi Saul ya inalinah nan lala'in mun'od'odon hinan hapiaw di,
“Hu'nutom nan hanggapmu ta unguhona' ta bo'on nan buhul an agguy
nakugit di mamatoy ay ha"in!”
Mu heden unga ya nidugah di ta'otna, at agguyna pinatoy hi Saul, at la'tot
ya hinu'nut Saul din hanggapna, ya tinubli'nay odolna ta natoy.
5 Ya unat goh tinnig de han ungan mun'od'odon hi hapiawna an natoy hi
Saul ya innalna goh din hanggapna, ya tinubli'nay odolna ta natoy goh.
6 At natoy hi Saul ya din tulun linala'in imbabaluyna, at an amin din
pamilyana ya nun'atoyda.
7 Ya unat goh dengngol an amin din holag Israel an numpunhituh nan
nundotal an numpangalayawda nan tindalu ya natoy da Saul ya nan imba-
baluyna at timma'otda, ya agguyda inaguhan nan babluyda, ya tinaynanda.
Ya immuy nan iPhilistia ta diday nihukat an bimmabluy hidi.

---

* **9:39** Hay oha goh an ngadana ya hi Ish-Bosheth. † **9:40** Hay oha goh an ngadana ya hi Mephibosheth. * **10:1** Na'at hidin 1010 B.C.

8 Ya unat goh nabiggat hi nalpahan di nunggugubatanda ya immuy
nan iPhilistia ta tigonday gina'un din nun'atoy ta hamhamonda. Ya
inah'upandah Saul ya nan imbabaluynan nun'atoydah nan Duntug an
Gilboa.
9 At pinutulanday ulun Saul, ya nun'aandan amin di gina'una, ya hen-
nagda din baalda ta immuyda impa'innila nan maphod an na'at ta innilaon
nan tatagun amin hi ad Philistia, ya ta innilaonda goh nan badang di
bululda.
10 Ya inyuyda din armas Saul ta inhinadah nan timplun wadan nan
bululda, ya intayunda din ulun Saul hinan Timplun Dagon an bululda.
11 Mu unat goh dengngol din tatagun numpunhitud Jabesh Gilead din inat
nan iPhilistia ay da Saul ya nan imbabaluyna
12 at an amin din mun'a'ihi' an linala'i ya immuyda innal din odol Saul ya
din odol din imbabaluyna ta inyuydad Jabesh, ya inlubu'dah nan hiluk di
ongol an ayiw hidi, ya pinungpungday pituy algaw hi nunlungdayaanda.
13 Ma'innila an natoy hi Saul an dumalat di agguyna nangunudan ay
Apo Dios, ya agguyna goh inunud nan Uldina, ya immuy an ni'hapit hinan
medium an mun'utung ta mumpabaliw,
14 ya bo'on at goh hi Apo Dios di numbagana. At hiyaat un impapatoy Apo
Dios hiya, ya impabanohna nan pumpapto'ana ay David an hina' Jesse.

11

Hay Nun'alian David hi ad Israel
(II Sam. 5:1-3)

1 At an amin nan holag Israel ya immuydan David hidih ad Hebron,*
ya inaliday, “Da'miy immannung hi tutulangmu ti ditu'uy himpangapu an
holag Israel, at un ohay napu'agan tu'u.
2 Ya din hopapnah numpapto'an Saul an hiyay ali tu'u ya he"ay ohah
nangipapto' hinan tindalun nan holag Israel hidin gunda ni'gubatan. Ya
heden timpu ya intulag Apu tu'un nan Diosmu an he"ay munhaad an
mun'ap'apu ta ipapto'mu nan holag Israel.”†
3 Ya unat goh na'amungdan amin nan a'ap'apun nan holag Israel hidih ad
Hebron an wadan nan ali ya hi David ya waday inyammanah nuntutulla-
gandah dih wadandah ad Hebron hinan wadan Apo Dios. At hiniitanday
ulun David, ya indawatda ta hiyay alih ad Israel an umat hidin inalin Apo
Dios ay Samuel hidin hopapna.

Hay Nanakupan David ad Jerusalem
(II Sam. 5:6-10)

4 Hi David ya an amin din linala'in holag Israel ya immuyda lini'ub ad
Jerusalem, ya hay ngadan ad Jerusalem hidin hopapna ya ad Jebus an hiyah
ne bimmabluyan nan iJebus an diday nahhun an bimmabluy hidi.
5 Ya inalin nan iJebus ay David di, “Mi'id di ologmun manggop ay da'mih
tu!” Mu unat goh palpaliwan ya henggop David, ya hinakupna nan nihamad
an na'allup an ad Zion, at nginadnandah Babluy David.
6 Waday inalin David hi aatnan inalinay, “Nan mahhun an umuy man-
gubat hinan iJebus ta waday pumpatoyna ya hiyay mumbalin hi ap'apun
di tindalu.” Ya hi Joab an hina' Zeruiah di nahhun an immuy an nangubat
hinan iJebus, ya nangabak, at hiyay numbalin hi ap'apun di tindalu.
7 Ya dimmalat nan nanggopan David hinan nihamad an na'allup ya
nunhituh di, at nginadnandah Babluy David.

---

* **11:1** Na'at hidin 1003 B.C. Mattig an agguy nitudo' di aat nan nun'alian David ad Hebron hidin 1010-1003 B.C. † **11:2** I Sam. 16:1.

8 Ya hi David ya pinaphodna nan nunlene'woh an allupnan babluy. Ya
ente"ana nan natpeng an ha'dol ta nangamung hinan nahamintun allup
hinan nunlene'woh. Ya hi Joab di nangituluy an nangipaphod hinan
udumnan napa"ih nan babluy.
9 Ya hi David ya gun bumi'bi'ah an gun ma'ud'udman di abalinana ti hi
Apo Dios ya niniddum ay hiya.

Nan Ma'abbi'ah an Tindalun David
(II Sam. 23:8-39)

10 Hiyatuy a'ap'apun di tindalun David an numpanginnilan mun'abi'ah an
mangibaliw hinan pumpapto'ana, ya niddum goh an amin nan holag Israel
an diday namto' ay hiyan mun'ali an hiyah ne din inalin nan Hapit Apo Dios
hi ma'at hinan holag Israel.
11 Ya hiyatuy nabilang hi mun'a'i'hi' an tatagun David:

Nan Tulun Nun'atulid an Tindalu‡

Hi Jashobeam ya nalpuh holag Hakmon an hiyay ap'apun mangipangpan-
guluh nan a'apun di tindalu, ya hiya ya un hay gayangnay numpamatoynah
din tuluy gahut an linala'in tindalu, ya numpatoyna didan amin ede han
namenghan an nunggugubatanda.
12 Ya hay nehnod ay hiyan daten Tulun Nun'atulid an linala'i ya hi Eleazar
an hina' Dodai an holag Ahoh.
13 Ya hiyay ni'yibban David an nangubat hinan iPhilistia hidih ad Pas
Dammim. Ya heden timpu ya nan payaw ya nun'atamman hi barle an umat
hi paguy hidin gutud di numpangipalayawan nan iPhilistia hinan holag
Israel,
14 mu hi Eleazar ya inta'dognah nan gagwan di payaw an agguy lim-
mayaw, an didan amin hinan tindaluna ta ginubatda nan iPhilistia, ya hi
Apo Dios di wagwadan niniddum ay hiyan nangibaliw ay dida, at nidugah
di inatdah nangabakanda.
15 Ya wada han ohay algaw ya immuy daden tulu an nalpuh din Tu-
lumpulun Mun'a'i'hi' an a'ap'apun nan tindaluh din batu an wadan di
nihinan David an neheggon hinan liyang hi ad Adullam, ya nan iPhilistia
ya nungkampu dih nan Nundotal an Rephaim.
16 Ya henen timpu ya wadah David hinan duntug an nihamad an na'allup,
ya nan tindalun di iPhilistia ya hinakupdad Bethlehem.
17 Ya hi David ya munhapul hi danum ta inumona, ya inalinay, “Maphod
hi way humagub hi inumo' hi danum an malpuh nan bubun an wah nan
neheggon hinan pantaw ad Bethlehem!”
18 At din Tulun Nun'atulid an linala'i ya inhuyu'da, ya immuydah nan
nungkampuan nan iPhilistia ta immuyda himmagub hinan bubun an
neheggon hinan pantaw ad Bethlehem ta imbangngaddan inyuy ay David ta
inumona. Mu hi David ya agguyna ininum, ti unnaat goh inhiit an ene'nong
ay Apo Dios,
19 ya inalinay, “Adi ahan mabalin hi un'u inumon henen danum! Ti
gulat ta inumo' at paddungnay un nan dalan danen tulun mun'a'i'hi' an
nangihuyu' hi nitaguanday ininum'u!” At agguyna ininum din danum. At
hiyah ne ohah te"an di umih'i'hi'an dane han Tulun Nun'atulid an tindalu.

Nan Mangipangpanguluh nan Tulun Nun'atulid an Tindalu

‡ **11:11** Hinan II Sam. 23:8-17 ya nitudo' di tulun ngadan an da Josheb-Basshebeth an iTahkemon, ya hi Eleazar an hina' Dodai, ya hi Shammah an hina' Agee, mu hitun I Chron. 11:11-19 ya un duway nitudo', ya nob'on di ngadan nan nahhun. Anaad ta umat hinay aatna? Mid mapto' ya gun nahukatan nan membron ten pampun.

20 Ya hi Abishai an hi agin Joab di ap'apun mangipangpanguluh nan Tulun
Nun'atulid an linala'i. Hiya ya hay gayangnay namatoynah din tuluy gahut
an linala'i, ya numpatoyna didan amin. Ya dimmalat henen inatna ya hiyay
numbalin hi ma'al'ali ya un danen Tulun Nun'atulid.
21 Ya hiyay nidugdugah di ame'gonana, at hiyay numbalin hi ap'apuda,
mu nan tulu ya nahamhamad di nundongolanda ya un hiya.

Nan Ap'apun nan Guwalyan David

22 Ya hi Benaiah an hina' Jehoiada di ohan nala'eng an mi'buhul, ya hiya ya
iKabzeel. Ya nidugah an do'ol di impattignah aat di ama'ihi'na, ya pinatoyna
din duwan iMoab an nundongol. Ya nundadyu goh ta immuy hidin way
bitu, ya pinatoyna din layon hidin algaw an gutud di lawang an do'ol di
dalallu.
23 Ya pinatoyna goh han i'Egypt an hay inata'nangna ya pitu ya han
godway umpi. Ya henen i'Egypt ya waday ino'odnanah o"ongol an gayang hi
usalona. Mu hi Benaiah ya un han pang'ul di inodnana, ya nundammudah
din i'Egypt, ya numpattoyda, ya penlohna din gayang han i'Egypt ta hiyay
namatoynan hiya.
24 Hiya hanay aat di inat Benaiah an hina' Jehoiada, ya hiya ya nundongol
goh an umat ay daden Tulun Nun'atulid an linala'i.
25 Hiya ya nundongol di aatna an nidugdugah di a'e'gonana ya un danen
Tulumpulu, mu hiya ya agguy niddum ay dane han Tulun Nun'atulid. Ya hi
David ya pento'na hiya ta hiyay ap'apun nan mun'adug ay hiya.

Nan Ma'alih Nan Tulumpulu§

26 Hiyatuy nanginnila ya mun'a'ihi' an linala'in tindalu:
Hi Asahel an hi agin Joab,
ya hi Elhanan an hina' Dodo an iBethlehem,
27 ya hi Shammoth an iHaror,
ya hi Helez an iPelon,
28 ya hi Ira an hina' Ikkesh an iTekoa,
ya hi Abiezer an i'Anathoth,
29 ya hi Sibbekai an iHushath,
ya hi Ilai an i'Ahoh,
30 ya hi Maharai an iNetophath,
ya hi Heled an hina' Baanah an iNetophath,
31 ya hi Ithai an hina' Ribai an iGibeah an holag Benjamin,
ya hi Benaiah an iPirathon,
32 ya hi Hurai an nalpuh nan mati'id an aduntuduntug ad Gaash,
ya hi Abiel an i'Arba,
33 ya hi Azmaveth an iBahurim,
ya hi Eliahba an iShaalbon,
34 ya nan imbabaluy Hashem an iGizon,
ya hi Jonathan an hina' Shagee an iHarar,
35 ya hi Ahiam an hina' Sakar an iHarar,
ya hi Eliphal an hina' Ur,
36 ya hi Hepher an iMekerath,
ya hi Ahijah an iPelon,
37 ya hi Hezro an iCarmel,
ya hi Naarai an hina' Ezbai,

§ **11:25** Anaad ta nahuluk hi tulumpuluy niddum hinan ma'alih Nan Tulumpulu? Bahaom nan footnote di II Sam. 23:39 ta innilaom di aatna.

38 ya hi Joel an agin Nathan,
ya hi Mibhar an hina' Hagri,
39 ya hi Zelek an holag Ammon,
ya hi Naharai an iBeroth an hiyay mun'od'odon hinan hapiaw Joab an hina' Zeruiah,
40 ya hi Ira an i'Ithri,
ya hi Gareb an i'Ithri,
41 ya hi Uriah an holag Heth,
ya hi Zabad an hina' Ahlai,
42 ya hi Adina an hina' Shiza an holag Reuben an hiyay ap'apun nan tindalun nan holag Reuben (an hiya ya waday tulumpulun tindalunan nitnud ay hiya),
43 ya hi Hanan an hina' Maakah,
ya hi Joshaphat an iMithni,
44 ya hi Uzzia an i'Ashterath,
ya da Shama ay Jeiel an dana' Hotham an i'Aroer,
45 ya da Jediael an hina' Shimri,
ya nan aginan hi Joha an iTiz,
46 ya hi Eliel an iMahav,
ya da Jeribai ay Joshaviah an dana' Elnaam,
ya hi Ithmah an iMoab,
47 ya nan tulun iMezoba an da Eliel ay Obed, ya hi Jaasiel.

12

Din Numpanginnilan Mi'gubat ya Niddumdan David

Nan Nahhun an Niddum ay David

1 Hiyatuy linala'in immuy niddum ay David hidin wadanad Ziklag hidin napakakanah nan awadan Saul an hina' Kish. (Ma'innila an mun'a'i'hi'da, ya nanginniladan linala'in mi'gubat an diday gun bimmadang ay Saul hinan gunna ni'gubatan,
2 ya nanginniladan pumana ya pumaldi'it an madadawoh di atonda an ta"on un hay agwanda ya wadhongda ya mun'ibannoh di atondan pumana ya pumaldi'it, ya nalpudah nan holag Benjamin an hiyay nalpuwan goh Saul, at didan amin an himpangapu.)
3 Hiyatuy ngadanda:
Hi Ahiezer (an hiyay ap'apuda), ya hi Joash (an dana' Shemaah an iGibeath), ya da Jeziel ay Pelet (an dana' Azmaveth), ya hi Berakah, ya hi Jehu (an i'Anathoth),
4 ya hi Ishmaiah (an nalpuh holag Gibeon an hiyay ohah lala'in natulid ay didan Tulumpuluy tindalu, at hiyay ohah ap'apuda), ya hi Jeremiah, ya hi Jahaziel, ya hi Johanan, ya hi Jozabad (an iGedera),
5 ya hi Eluzai, ya hi Jerimoth, ya hi Bealiah, ya hi Shemariah, ya hi Shephatiah (an iHaruph),
6 ya hi Elkanah, ya hi Ishiah, ya hi Azarel, ya da Joezer ay Jashobeam (ya daten lema ya holag Korah),
7 ya da Joelah ay Zebadiah (an dana' Jeroham an nalpud Gedor).

Nan Niddum an Nalpuh Holag di A'apun Gad

8 Waday mun'a'i'hi' ya numpanginnilan tindalun nalpuh nan holag Gad an immuy niddum hinan tatagun David hidin nihamad an nihinanah nan mapulun. Ya mun'a'i'hi'dan agguyda timma'ot an ni'gubat, ya nanginnilada goh an mangdon hinan hapiaw ya gayang. Ya hay aat di tigaw nan

angahda ya atata'ot an umat hi layon, ya mun'abi'ahdan umatdah nan
ulhah inalahan.
9 Ya umat hituy aat di nahonhonod an haadda:
Hi Ezer di ap'apuda,
ya hi Obadiah di mehnod an mumpapto',
ya hi Eliab di miyatlu,
10 ya hi Mishmannah di miyapat,
ya hi Jeremiah di miyalema,
11 ya hi Attai di miyonom,
ya hi Eliel di miyapitu,
12 ya hi Johanan di miyawalu,
ya hi Elzabad di miyahiyam,
13 ya hi Jeremiah di miyapulu,
ya hi Makbannai di miyapulu ta oha.
14 Ya dane han holag Gad ya diday a'ap'apun nan tindalu. Ya nan
na'ampay haadna di way abalinanan mangabak hinan hinggahut an bin-
uhulnan tindalu, ya nan nabagtuy haadna di way abalinanan mangabak
hinan hinlibu.
15 Ya diday namad'ang hinan Wangwang an Jordan hidin gutud di datong
hidin hopap di bulan* eden tawon ta bimmad'angdah nan dammangna, ya
nun'ipalayawda ta nun'iwa'atda din tatagun numpunhituh nan nundotal an
luta, ya numpapanguydah appit di buhu'an di algaw ya appit di alimuhana.

Nan Niddum an Nalpuh Holag Benjamin ya Holag Judah

16 Ya nan udumnan linala'in nalpuh nan holag Benjamin ya hi Judah ya
immuyda goh hinan nihamad an na'allup an wadan David.
17 Ya limmahun hi David ta dinamuna dida, ya inalinan diday, “Un
ayu immali ta way atonyun mi'gadyum ta un ayu bumadang ay ha"in ya
mun'am'amlong amin mangabulut ay da'yu ta middum ayun da'mi! Mu
gulat ta unna' balbaliyan ta unna' ipapatoy hinan binuhul'un ta"on hi un
mi'id di inat'un da'yu ta innilaon Apo Dios an din Dios din a'apu tu'u at
moltaon da'yu.”
18 Ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan Amasai (an hiyay ap'apun
nan Tulumpulu), ya inalinay,
“O David an hina' Jesse, da'mi ya mibilang amih hakupmu!
Ya maphod un mi'id al'ali ahan ay he"a,
ya mi'id goh al'alih nan bumadang ay he"a
ti hi Apo Dios ya wagwadan mamadang ay he"a!”
At hi David ya inabulutna dida, ya indatnay haadda ta diday a'apun nan
tindaluna.

Nan Niddum an Nalpuh Holag Manasseh

19 Ya nan udumnan linala'in tindalun Manasseh ya immuyda niddum
ay David hidin immuyna nidduman hinan iPhilistia hidin nangubatandan
Saul. (Mu hi David ya agguy bimmadang hinan iPhilistia ti nan ap'apun
nan iPhilistia ya numbangngadonda dida ti mun'ilomda an inalidah nom-
nomday mid mapto' ya unna balbaliyan dida, ya hi Saul di badanganan din
apunah din hopapna.)
20 Ya unat goh immuy hi David hi ad Ziklag ya didatuy linala'in tindalun
Manasseh an immuy an niddum ay hiya: hi Adnah, ya hi Jozabad, ya hi
Jediael, ya hi Michael, ya hi Jozabad, ya da Elihu ay Zillethai an diday
ap'apun nan hinlibun tindalun Manasseh.

* **12:15** Unu Abib/Nisan (March-April).

21 Ya diday bimmadang ay David an numpun'ap'apun mangipapto' hinan
tindaluna ti mun'a'i'hi'dan amin an tindalu, at diday numpapto' an num-
mandal an amin hinan tindalu.
22 Ya abigabigat ya waday gun immuy an niddum ay David hi bumadang
ay hiya ta la'tot ya do'olda ahan an ay ihunay un umat hinan tindalun Apo
Dios.

Nan Nitudo' an Uyap nan Niddum ay David

23 Hiyatuy uyap nan numpanginnilan tindalun immuy niddum ay David
hi ad Hebron ta bumadangda ta way aton David an munhaad hi ali ta
mihukat ay Saul an hiyah ne din inalin Apo Dios hi ma'at:
24 Nan linala'in nalpuh holag Judah an numpunhapiaw ya numpung-
gayang ya onom di libu ta han waluy gahut di tindalu.
25 Ya nan nalpuh holag Simeon an numpanginnilan nangipa'enghah
gubat hinan buhul ya pituy libuda ta han hinggahut an tindalu.
26 Ya nan nalpuh holag Levi ya opat di libu ta han onom di gahut.
27 Ya nan tindalun Jehoiada an nalpuh holag Aaron ya hay initnudna ya
tuluy libu ta han pituy gahut.
28 Ya han ungan hi Zadok an ma'ihi' ya nanginnilan mi'gubat, ya
duwampulu ta han duway a'ap'apun di tindalun nalpuh nan tutulang nan
initnudna.
29 Ya nan nalpuh holag Benjamin an nan tutulang Saul ya tuluy libudan
tindalu, ya ma'innila an do'do"ol ay diday nahamad an niniddum an
bimmadang ay Saul ya unda du'gon hiya.
30 Ya nan nalpuh holag Ephraim ya duwampuluy libu ta han waluy
gahut di mun'a'i'hi' ya numpanginnila an nundongol an tindalu ay didan
himpangapu.
31 Ya nan nalpuh godwan holag Manasseh ya himpulu ta waluy libuh
nan napilin linala'in immuy ta hi David di punhaadondah ali.
32 Ya nan nalpuh holag Issachar an nan linala'in numpanginnilah nan
mahapul an ma'at hinan timpun a'atanay nanginnilah nan mahapul hi
aton nan holag Israel, at duway gahutdan a'ap'apu, ya niddum an amin
nan tutulangdan ipapto'da.
33 Ya nan nalpuh holag Zebulun an numpanginnilan nangipa'enghah
nan aat di tindalu ya nun'ita'inda nan gina'un di mi'gubat ta badangandah
David an adida munduwaduwa ya nabonglen libuda.
34 Ya nan nalpuh holag Naphtali ya hinlibuy a'ap'apu, ya niddum
din tulumpulu ta pituy libun tindalun numpanginnilan mangdon hinan
hapiaw ya gayang.
35 Ya nan nalpuh holag Dan ya duwampulu ta waluy libu ta han onom
di gahut di nunggigina'uh nan gina'un di mi'gubat hinan gubat.
36 Ya nan nalpuh holag Asher ya napat di libun tindalun nidadaan an
mi'gubat.
37 Ya nan nalpuh holag da Reuben, ya hi Gad, ya nan godwah nan holag
Manasseh an nalpuh nan appit di buhu'an nan algaw hinan Wangwang
an Jordan ya hinggahut ta han duwampuluy libun tindalun numpun'odon
hinan gina'un di mi'gubat.
38 Ya an amin hanan tindalu ya immuydad Hebron ta nidadaandan
mi'gubat ti penhodda ahan an hi David di mun'ali ta hiyay mangipapto' an
amin hi ad Israel. Ya an amin nan tatagud Israel ya nun'u'unnud an un ohay
ninomnomdah ma'at an hay pun'alian David.
39 Ya niniddumdah di ay David hi tuluy algaw ta didan amin an gun
mangan ya manginum hinan ma'inum an indadaan nan tutulangda.

40 Ya ta"on un nan nun'iyadagwin himpangapuh nan neheggon ay da Issachar ya da Zebulun ay Naphtali ya inyalin nan tataguy dongki, ya kamilu, ya muls,† ya nan bakan numpangitakayandah nan do'ol an numbino'ob'on an ma'an an tinapay, ya nan alena, ya bayah, ya nan mantikan nalpuh nan olibo. Ya inta'inda goh nan baka ya nan kalnilu ta mapaltih ihdada. Ya an amin hanan na'at ya nidugah di nun'am'amlongan an amin nan tataguh nan abablubabluy ad Israel.

13

Hay Nangibangngadandah nan Kahon an Nittuwan nan Uldin (II Sam. 6:1-11)

1 Ya hi David ya ni'hahapit an amin hidin a'ap'apun nan mumpangipapto' hinan hinlilibu ya nan mumpangipapto' hinan hinggagahut an tindalu.

2 Ya inalin David hidin do'ol an na'amung an holag Israel di, "Gulat ta pohdonyu, ya gulat goh ta hiyay pohdon Apu tu'un Dios tu'u ya mahapul an ipa'ayag tu'un amin nan tutulang tu'un numpunhituh nan abablubabluy an hinakup ad Israel, ya ta pun'itnudda nan papadi ya nan holag Levi an wah nan babluy an wadan di pumpahtulan ta umalida ta middumdan ditu'u.

3 Ya umuy tu'u alan din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios an ingnganuy tu'uh din gutud di nun'alian Saul."

4 Ya an amin din tatagun na'amung ya inabulutdan aton ti hay aatnah nan nangngolan nan tatagu ya ma"aphod heneh atonda.

5 At hay aatna ya impa'ayag David an amin nan holag Israel an nan numpunhitun amin hinan babluy an hinakup nan babluy ad Israel an nete"ah nan Wangwang an Shihor hidid Egypt ta engganah dih ad Lebo Hamath, ya na'amungda ta alanda din Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios an wah dih nan babluy hi ad Kiriath Jearim.

6 Ya da David ya an amin nan holag Israel ya immuydad Ba'alah (an hiyah ne damdamay babluy ad Kiriath Jearim an hinakup ad Judah) ta alanday Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios an mangipa'innilah nan na'abbagbagtun wadan di inumbunan Apo Dios hi bagtun nan duwan nipa'ot an anghel an ma'alih cherubim.

7 At innalda din Kahon an Nittuwan di Uldin hinan abung Abinadab, ya inlugandah din balbalun kalesa, ya da Uzzah ay Ahio di nangipaguyud hinan kalesa.

8 Ya heden gun umamlongan da David an didan amin hinan holag Israel an gunda mungkanta ya inusalday ongol an alpa, ya nan it'ittang an alpan ma'alih lyre, ya tambourines, ya cymbals, ya talampet hi pundayawdan Apo Dios.

9 Ya unat goh palpaliwan ya nidatongdah nan wadan di pun'elekandah nan paguy hidih ad Kidon ya nitu'dud din baka an wan matu"in, mu pendon Uzzah din Kahon an Nittuwan nan Uldin.

10 At nidugah di bimmungtan Apo Dios ay hiya, ya pinatoyna hiyah di an dumalat di namdonanah nan Kahon an Nittuwan nan Uldin,* at natoy hinan wadan di hinagang Apo Dios.

11 At ma'abbungot hi David an dumalat nan bimmungtan Apo Dios ay Uzzah. Ya dimmalat henen na'at ya nginadnandah nen lugal hi Perez Uzzah,† ya hihidyay ngadanah engganad ugwan.

---

† **12:40** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25. * **13:10** Hay inyuldin Apo Dios ya anggay nan papadin holag Aaron di way biyangdan mangdon hi Kahon an Nittuwan nan Uldin, at paniaw ay Apo Dios hi un mittuh nan kalesa (Ex. 25:12-15), ya paniaw goh hi un way manapa (Num. 4:15). † **13:11** Hay pohdonan ibaga ya *na'ubahan Uzzah*.

12 Ya nidugah di timma'tan David ay Apo Dios enen algaw an na'atana, at
inalinay, “Hay ato' mah an mangiyuy hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin
Apo Dios hinan babluy hi wada' ad Jerusalem?”
13 At agguy mah inyuy David din Kahon an Nittuwan di Uldin hinan Abung
David. At inyuyda inhi'ug hi abung Obed-Edom an holag Gitti.
14 Ya nihinah di din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios hi tuluy bulan,
at hi Apo Dios ya winagahana nan pamilyan Obed-Edom ya an amin nan
gina'unan mahapulna.

14

Nan Inat David ad Jerusalem
(II Sam. 5:11-16; I Chron. 3:5-8)

1 Hi Hiram an alih ad Tyre ya nunhonag hi baalna ta immuydan David, ya
impidagahnan dida din ayiw an cedar. Ya impitnudna goh din numpangin-
nilan muntapeng ya din numpanginnilan karpentero ta iyammaday abung
di Alin hi David.
2 Ya dumalat henen na'at ya ininnilanan hi Apo Dios di namto' an
nangidat hi haad nan mun'alin mangipapto' hinan holag Israel, ta way
atonan mangipaphod hinan ma'ma'at, ya ta pumhod nan babluy ad Israel
an dumalat hinan inatnan tatagunan holag Israel.
3 Ya inahawan David di udumnan binabaid Jerusalem, at do'ol di imba-
baluynah linala'i ya binabai.
4 At hiyatuy ngadan nan imbabaluynan nalmud Jerusalem: hi Shammua,
ya hi Shobab, ya hi Nathan, ya hi Solomon,
5 ya hi Ibhar, ya hi Elishua, ya hi Elpelet,
6 ya hi Nogah, ya hi Nepheg, ya hi Japhia,
7 ya hi Elishama, ya da Beeliada ay Eliphelet.

Hay Nangabakan David hinan iPhilistia
(II Sam. 5:17-25)

8 Ya unat goh dengngol nan iPhilistia an hi David di napto' an alih
mangipapto' an amin hinan babluy ad Israel at an amin nan tindaluda ya
nunti'idda ta umuyda anapon hi David ti penhoddan dapopon hiya. Ya
unat goh dengngol David henen inatda ya initnudna nan tindaluna, ya
bimmuhu'da ta umuyda damuwon dida.
9 Ya unat goh nidatong nan iPhilistia hinan Nundotal an Rephaim ya
ente"adan manganap hi hamhamonda.
10 Ya imbagan David ay Apo Dios an inalinay, “Mabalin mah an umuymi
gubaton nan iPhilistia, ya mabalin goh an badangan da'mi ta abakonmi
dida?”
Ya inalin Apo Dios ay David di, “Mabalin an umuy ayu ti badanga' da'yu
ta abakonyu dida.”
11 At initnud David din tindaluna, ya nunti'iddad Ba'al Perazim ta ginu-
batda, ya inabak da David didah di. Ya inalin David di, “Unna' inusal ay
Apo Dios an umat hinan datong di inat'un un na'amtang ya *ay nun'iyanud*
di na'abakan nan binuhul!” At hiyah ne dimmalat hi nangadnan ne han lugal
hi Ba'al Perazim.*
12 Ya nan iPhilistia ya nun'iwallangdah di din nun'ita'indan bulul an
dayawonda, at hennag David din tindaluna ta nunggohobdan amin din
bulul.

* **14:11** Hay pohdonan ibaga ya *ay nun'iyanud di na'abakan nan buhul.*

13 Ya agguy nadnoy di naluh ya numbangngad nan iPhilistia hinan
Nundotal an Rephaim, ya ente"ada goh an manganap hi hamhamonda.
14 At ni'hapit goh hi David ay Apo Dios, ya tembal Apo Dios an inalinay,
“Adi ayu munti'id an manamun dida, mu hay atonyu ya unyu li'ubon dida
ta nan appit hi bonogday pangete"anyun mangubat ay didah nan wadan di
balsam an ayiw.
15 Ya wa ay ta donglonyu nan dimalmogdah nan bagtun nan balsam an
ayiw ya un ayu mahkay bumuhu', ya ginubatyu dida ti hay ma'at ya Ha"in
an Dios di mangipangpangulun da'yu ta pumpatoyyu nan tindalun nan
iPhilistia.”
16 At inunud David din inalin Apo Dios ay hiya, at ente"adan nangubat
hinan iPhilistia, ya nun'ipalayawda didan nete"ah ad Gibeon ta engganah
ad Gezer.
17 At nan abalinan David ya niwa'at an nundongol an amin hinan
abablubabluy, ya numbalinon Apo Dios nan tataguh di ta ta'tanda hiya.

15

Hay Nidadaanan nan Kahon an Miyuy ad Jerusalem

1 Ya unat goh nalpah an impiyamman David nan numbino'ob'on an
a'abung hi punhituwanah nan ma'alih Babluy David ya impiyammana goh
di ihinan din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios, at indadaanda an
inyamma nan Tuldan Abung hi ihinana.
2 Ya unat goh nalpah an nidadaan ya inalin David di, “Nan holag di a'apun
Levi ya anggay di mangdon hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ti
diday pento' Apo Dios hi mangdon, ya dida goh di gun munhulbin Apo Dios
hi enggana.”
3 Ya impa'ayag David an amin nan holag Israel ta na'amungdad Jerusalem
ta umuyda alan din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ta iyuydah nan
lugal an indadaanah ihinana,
4 ya impa'ayagna goh nan holag Aaron ya nan holag Levi ta na'amungda.
5 Ya hay nalpuh holag Kohath ya hi Uriel an impanguluna din hinggahut
ta han duwampulun tutulangna.
6 Ya hay nalpuh holag Merari ya hi Asaiah an impanguluna din duway
gahut ta han duwampulun tutulangna.
7 Ya hay nalpuh holag Gershon ya hi Joel an impanguluna din hinggahut
ta han tulumpulun tutulangna.
8 Ya hay nalpuh holag Elizaphan ya hi Shemaiah an impanguluna din
duway gahut an tutulangna.
9 Ya hay nalpuh holag Hebron ya hi Eliel an impanguluna din nawaluy
tutulangna.
10 Ya hay nalpuh holag Uzziel ya hi Amminadab an impanguluna din
hinggahut ta han himpulu ta duwan tutulangna.
11 At impa'ayag David da Zadok ay Abiathar an papadi, ya nan holag
Levi an da Uriel, ya hi Asaiah, ya hi Joel, ya hi Shemaiah, ya da Eliel ay
Amminadab.
12 Ya inalinan diday, “Da'yuy a'ap'apun nan holag Levi, at mahapul an
idawatyuy odolyun Apo Dios ya nan odol di tutulangyu ta way atonyun
umuy mangngal hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios an nan Dios
an dayawon tu'un holag Israel ta iyaliyuh nan wadan nan impidadaan'uh
ihinana.
13 Ya manu ay alyo' hene ti mi'id ayuh din hopapnan agguy ayu ni'yodon,
at hi Apo Dios an dayawon tu'u ya minolta ditu'u ti dumalat nan agguy tu'u

nangunudan hinan niyuldin hi ma'at hinan Kahon an Nittuwan di Uldin, ya
agguy tu'u imbagan Hiyay nepto' hi aton tu'u."
14 At nan papadi ya nan holag Levi ya nunlenehanda nan paddungnay
lugit hi odolda ta way inatdan immuy nangngal hidin Kahon an Nittuwan
nan Uldin Apo Dios an dayawondan holag Israel.
15 At inummal nan holag Levi hi ulpit di Kahon ta way nangipi'ugandan
umat hidin inyuldin Moses an hiyah ne inalin nan Hapit Apo Dios hi ma'at.*
16 Ya minandal David nan a'ap'apun nan holag Levi ta pot'onda nan
nanginnilan tutulangda ta way mungkanta ya manukal hinan umat hinan
alpa, ya nan it'ittang an alpan ma'alih lyre, ya cymbals ta ma"adngol ya
ma"aphod nan aat di kantan pun'am'amlongan.
17-21 Ya nan nalpuh nan ahimpahimpangapun kumakantay pento'da, at
didatuy linala'in numpanginnilan manukal hi cymbals: hi Heman (an hina'
Joel), ya hi Asaph (an tulangna an hina' Berekiah), ya hi Ethan (an tulangna
an hina' Kushaiah an nalpuh holag Merari). At hiyatuy pinilida an holag
Levi hi bumadang ay didan muntukal hinan i"ittang an alpan ma'alih lyres:
hi Zechariah, ya hi Jaaziel, ya hi Shemiramoth, ya hi Jehiel, ya hi Unni, ya
hi Eliab, ya hi Benaiah, ya hi Maaseiah, ya hi Aziel. Didatuy holag Levi an
pinilida an muntukal hinan mumbungug an gangoh di alpa: hi Mattithiah,
ya hi Eliphelehu, ya hi Mikneiah, ya hi Azaziah, ya da Obed-Edom ay Jeiel
an mun'adug hinan Tuldan Abung Apo Dios.
22 Ya hi Kenaniah an ap'apun di holag Levi di napili goh an mangipapto'
hinan kumakantan holag Levi, ya manu ay nidat ay hiya ti nala'eng an
inilanay aat di kanta.
23 Ya da Berekiah ay Elkanah di napilih mun'adug hinan pantaw di Tuldan
Abung an nihinan nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios.
24 Ya da Shebaniah, ya hi Joshaphat, ya hi Nathanel, ya hi Amasai, ya hi
Zechariah, ya da Benaiah ay Eliezer an papadiy gun mangipagangoh hinan
talampet ta gunda ipangpang'u ya un miyunud nan Kahon an Nittuwan nan
Uldin. Ya da Obed-Edom ay Jehiah di mun'adug goh hinan pantaw hi wadan
nan Kahon an Nittuwan di Uldin.

Hay Nangiyayandah nan Kahon ad Jerusalem (II Sam. 6:12-19)

25 Hi David, ya nan mangipangpanguluh nan holag Israel, ya din
a'ap'apun mangipapto' hinan hinlilibu ya impadehda ta immuyda innal din
Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios an wah abung Obed-Edom. Ya
heden ayanda ya nidugah di inatdan gun mun'am'amlong.
26 Ya hi Apo Dios ya binadangana nan holag Levi an nangdon hinan Kahon
an Nittuwan nan Uldina, at ene'nongday pituh nan manilhig an baka ya
pituh manilhig an kalnilu.
27 At hi David ya nunlubung hinan ma"aphod an lubung an linen, ya
umat goh hinan holag Levi an numpunlubungdah nan maphod an lubung
an din nangdon hinan Kahon, ya umat goh hinan kumakanta, ya hi
Kenaniah an mangipapto' hinan kumakanta an numpunlubungdan amin
hinan mun'aphod an lubung. Ya hi David goh ya inlubungna nongkay nan
lubung an linen an ma'alih ephod.
28 Hay na'at ya nitnuddan amin nan holag Israel an ni'bulogdah nan nang-
don hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin hidin nangiyayandad Jerusalem,
ya gunda it'u' di amlongdan mungkanta, ya ahigagangoh nan tangguyub,
ya talampet, ya cymbal, ya nan i"ittang an alpan ma'alih lyres, ya nan ongol
an alpa, ya nan udumnan miyammah nan pungkantaan.

* **15:15** Ex. 25:12-15.

29 Ya unat goh indatongdah nan babluy din Kahon ya hi Michal an
imbaluy Saul ya indungawnah nan tawa, ya tinnigna nan Alin hi David an
gun manaytayaw ya yimmagtuyagtutuh amlongna. At pinahiwnah David
hi nomnomna.

16

1 Ya heden nangidatngandah din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios
ya impahigupdan impatang hidin balbalun Tuldan Abung an impiyamman
David hi ihinana. Ya ene'nongda nan Onong an Moghob ya nan Onong di
Pi'lenggopan.
2 Ya unat goh lempah David an ene'nong nan Onong an Moghob ya Onong
di Pi'lenggopan ya winagahana nan tataguh ngadan Apo Dios,
3 ya indatana didan amin an linala'i ya binabain holag Israel hi
numbino'ob'on an onondah tinapay, ya nan mamagan greyp.*
4 Ya pinilin David nan udumnan holag Levi ta diday mangipangpanguluh
nan pundayawan ay Apo Dios an dayawon nan holag Israel hinan way
hinagang di Kahon an Nittuwan nan Uldin hi aton an munluwalu, ya
munyaman, ya panapitan hi a'al'alyana.
5 At hi Asaph di napto' hi mangipangpangulu, ya hi Zechariah di mehnod
an bumadang ay hiyah nan ma'at. Ya da Jeiel, ya hi Shemiramoth, ya hi
Jehiel, ya hi Mattithiah, ya hi Eliab, ya hi Benaiah, ya da Obed-Edom ya nan
oha goh an hi Jeiel di mangipagangoh hinan alpa ya nan i"itang an alpan
ma'alih lyre. Ya hi Asaph di mangipagangoh hinan cymbals,
6 ya nan duwan padin da Benaiah ay Jahaziel di gun mangipagangoh
hinan talampet hi abigabigat hinan way hinagang nan Kahon an Nittuwan
di Uldin.

Nan Kantah Punyamanan
(Psa. 105:1-15; 96:1-13; 106:1, 47-48)

7 Hiyah ne hopap di nangidatan David ay da Asaph ya nan tutulang nan
holag Levi hi mehnod an mikantah punyamanan ay Apo Dios:
8 "Mundenol ayun Apo Dios,
ya Hiyay gunyu hapiton di anabagtuna,
ya nun'iwa'atyun ipa'innilah nan tataguh nan abablubabluy nan na-
hamad an inatna.†
9 Ya ikantayu nan pundayaw ay Apo Dios an dumalat nan inatnan umi-
panoh'a,‡
10 ya mun'am'amlong ayun nihakup ay Hiya,
ya maphod unda umamlong an amin nan mundayaw ay Hiya.§
11 Ya hi Apo Dios di pange'kodanyu ta Hiyay pun'adawanyuh badang,
ya Hiyay inaynayunyun gun dayawon.*
12-13 Da'yun holag Jacob an baal an pento' Apo Dios
ya nomnomonyu nan umipanoh'an inatna
ti Hiya ya na'ahhamad di panumalyana
an hiyah ne inalinah nan Uldin an indatna.†

14 Ya Hiyah Apo Dios an Dios tu'u,
ya hay punhulbian nan Uldina ya an amin nan tataguh tun alu-
taluta.‡

---

* **16:3** Unu raysins. † **16:8** Psa. 105:1. ‡ **16:9** Psa. 105:2 § **16:10** Psa. 105:3. * **16:11** Psa. 105:4. † **16:12-13** Psa. 105:5-6. ‡ **16:14** Psa. 105:7.

15 Hi Apo Dios ya adina aliwan nan Tulagna ti minaynayun an mi'id di
apogpogana.
Ya henen Tulag an immandalna ya munhulbin amin hinan ho-
lagyu,
ya minaynayun an adi mapogpog.§
16 Nan Tulag an din intulagnan Abraham
ya hiya goh din inhapatanan intulagnan Isaac,*
17 ya intulagna goh ay Jacob,
ya adi ahan mapogpog ti mahapul an minaynayun di punhul-
bianah nan holag Israel.†
18 Ya inalin Apo Dios ay didan hinohha di,
Idat'un da'yu nan babluy ad Canaan ta banohyu.‡

19 Din hopapna ya nahnotda din tatagun Apo Dios
an unda bunag hi ad Canaan.§
20 Ya gunda nun'ennewel hinan numbino'ob'on an babluy
an gunda malpuh nan ohan babluy,
ya nakakda goh ta umuydah nan oha.*
21 Mu imbaliwna dida ta mi'id ah nangipaligat ay dida,
ya pinadana nan a'ali ta mi'id al'alih nan tataguna,†
22 ya inalinah nan a'aliy,
Adiyu ahan paligaton nan pento"un baal'u,
ya adiyu goh ipa'dam nan ngamayyuh nan propeta'.
Hiyah ne inalina.‡

23 At an amin ayun Hentil hitun alutaluta ya ikantaanyuh Apo Dios,
ya abigabigat ya gunyu ipa'innila nan maphod an ulgud hi namali-
wanan ditu'u.§
24 Ya ipa'innilayuh nan numpunhituh nan babluy di aat nan anabagtuna,
ya nun'ipa'innilayuh nan tatagun umipanoh'a nan ina'inatna.*
25 Ya manu ay alyonyuh ne ti hi Apo Dios
ya nidugah di anabagbagtuna ya un nan udumnan madayaw†
26 ti an amin nan dayawon di Hentil ya un hay inyamman di tatagu an bulul,
mu hi Apo Dios ya Hiyay nunlumud abuniyan.‡
27 Ya nan benang ya nahamad an nunle'woh ay Hiya,
ya nan abalinana ya amlong di mun'onan hinan ihinana.§
28 Da'yun amin an Hentil hitun luta ya hi Apo Dios di dayawonyu,
ya impabagbagtuyu nan aat di benangna ya nan nidugah an
abalinana!*
29 Ipabagtuyuh Apo Dios an nidugah di anabagtuna,
ya ita'inyuy e'nongyu,
ya inyuyyuh nan Timpluna,
ya dayawonyu Hiya ti Hiya ya na'ahhamad di a'e'gonana!†
30 At nomnomonyuy aatna ta wumogwog ayu
ti makulug an hi Apo Dios ya Hiyay nunlumuh tun luta,
at mi'id ah mangipahlig.‡

§ **16:15** Psa. 105:8. * **16:16** Psa. 105:9. † **16:17** Psa. 105:10. ‡ **16:18** Psa. 105:11. § **16:19** Psa. 105:12. * **16:20** Psa. 105:13. † **16:21** Psa. 105:14. ‡ **16:22** Psa. 105:15. § **16:23** Psa. 96:1-2. * **16:24** Psa. 96:3. † **16:25** Psa. 96:4. ‡ **16:26** Psa. 96:5. § **16:27** Psa. 96:6. * **16:28** Psa. 96:7. † **16:29** Psa. 96:8-9. ‡ **16:30** Psa. 96:9.

31 Ya umamlong ayun wad abuniyan ya tun luta,
ya ipa'innilayuh nan Hentil an hi Apo Dios di ali!§
32 He"an baybay ya gumongagongaah'a ya an amin nan wan he"a,
ya da'yun payaw ya umamlong ayu ya an amin nan nalmun wan da'yu.*
33 Ya tum'u' nan ayiw an wah nan inalahan an dumalat di amlongdah
un umalih Apo Dios an mumpanuh hinan tataguh tun luta.†
34 At mundenol ayun Apo Dios ti Hiya ya ma"aphod
an adi mapogpog di pamhodna.‡
35 Ya alyonyun Hiyay,
Ibaliw da'mi, O Dios an baliwmi!
Ya amungon da'mi ta ibaliw da'mih nan nappuhin aton di Hentil hitun luta
ta way atonmin mangedenol ay He"a,
ya ta nan na'ahhamad an ngadanmuy gunmi hapiton.
Hiyah ne alyonyun Hiya.§

36 Ya hay dayawonyu ya hi Apo Dios an Dios nan holag Israel,
at Hiyay inaynayunyun gun dayawon hi mi'id pogpogna."*

Ya inalin an amin di tataguy, "Amen!" ya "Madayaw hi Apo Dios!"

Hay Nundayawandad Jerusalem ya ad Gibeon

37 Ya hi David ya tinaynana da Asaph ya nan tutulangnan holag Levi ta diday manginaynayun an mangipapto' hinan pundayawan hinan wadan nan Tuldan Abung an nihinan nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios, ya gunda aton hi abigabigat ti hiyah ne nidat hi tamuda.
38 Ya tinaynana goh da Obed-Edom ya din nanom ta walun tutulangna ta mi'tamun dida. Ya hi Obed-Edom an hina' Jeduthun ya hi Hosah di okod an mun'adug hinan pantaw.
39 Ya inhinan David hi Zadok an padi† ya din i'ibbanan papadi ta diday okod an mangipangpanguluh nan pundayawandan Apo Dios hinan Tuldan Abung an wah nan nabagtun lugal ad Gibeon,
40 at diday nangitamuh nan Onong an Moghob an me'nong ay Apo Dios hinan pun'onngan, ya gunda inat hinan ahelhehelhelong ya amahdomah-dom an hiyah ne inalin din nitudo' an Uldin hi inyuldinah nan holag Israel an adi mapogpog.
41 Ya hay ni'yibbadah di ya da Heman ay Jeduthun ya din udumnan napilin mangikantah nan punyamanan ay Apo Dios an dumalat hinan adi mapogpog an pamhodna.
42 Ya da Heman ay Jeduthun di okod an nangipapto' an nangipagangoh hinan talampet, ya cymbals, ya nan udumnah nan pungkantaan hi pun-dayaw. Ya nan linala'in holag Jeduthun di nangipapto' hinan mun'adug hi pantaw.
43 At an amin din tatagu ya numpanga'anamutdah nan abungda, ya hi David ya immanamut hi abungna ta wagahana nan pamilyana.

---

§ **16:31** Psa. 96:10. * **16:32** Psa. 96:11-12. † **16:33** Psa. 96:12-13. ‡ **16:34** Psa. 106:1. § **16:35** Psa. 106:47. * **16:36** Psa. 106:48. † **16:39** Paddungnay hiyay Nabagtun Padin numpapto' ad Gibeon, ya hi Abiathar di Nabagtun Padin numpapto' hinan Tuldan Abung ad Jerusalem (bahaom nan footnote di II Sam. 8:17 ta innilaom di anaad ta duwadan Nabagtun Padi).

17

Nan Intulag Apo Dios ay David
(II Sam. 7:1-17)

1 Ya unat goh nihinah David an alih nan abungna ya impa'ayagnah
Nathan an propeta, ya inalinan hiyay, “Ad ugwan ya ten nihinaa' hitun
palasyu an cedar di niyamma, mu nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo
Dios ya nihinah nan Tuldan Abung!”
2 Ya tembal Nathan an inalinay, “An amin nan ninomnommuh atom ya
mabalin an atom ti hi Apo Dios ya wagwadan bumadang ay he"a.”
3 Ya heden nahdom ya numpa'ilah Apo Dios ay Nathan an inalinay,
4 “Umuy'ah nan baal'un hi David, ya inalim ay hiyay, Hay inalin Apo
Dios ya bo'on he"ay mangipiyammah Timpluh ihina'.
5 Ti Ha"in ya nete"ah din namaliwa' hi nangekaka' hinan holag Israel
hi ad Egypt ya agguya' nihinah nan Timplu an nan Tuldan Abung di gun'u
nihinan, ya gunna' enyennewel hinan numbino'ob'on an lugal.
6 Ya din gun nangiyinniwilan nan holag Israel ay Ha"in ya undan wada
ah ohah nan pento"un ap'apun nan tatagu' hi nangalya' hi iyammayu ah
Timplun hay ayiw an cedar di miyamma?
7 At alyom hinan baal'un hi David di, Hay hinapit Apo Dios an nidugah
di abalinana ya inalinay, Ha"in di nangayag ay he"ah din awadam hinan
pumpahtulan hidin panalimunam hinan kalnilu ta pento"u he"a ta he"ay
ap'apun mangipangpanguluh nan tatagu' an holag Israel.
8 Ya Ha"in ya wagwadaa' an niniddum ay he"ah nan malgom an im-
mayam, ya an amin din binuhulmu ya gun'u imbaliw da'yu ta way inatyun
gun nangabak ay didah din nunggugubatanyu. At ad ugwan ya pumbalino'
he"ah umat hinan nidugah di abalinanan a'ap'apun mangipapto' hitun
alutaluta ta mundongol'a an umat ay dida.
9 Ya indadaan'u nan babluy hi ihinan nan tatagu' an holag Israel,
ya punhituwo' dida ta an aminda ya waday lutah bagida, ya ta mi'id ah
mangipaligligat ay didah nan na"appuhin tatagun umat hidin na'at ay didah
din hopapna
10 ta nangamung ad ugwan hinan gutud di namto'a' hi ap'apun mangi-
papto' hinan tatagu' an holag Israel. Ya Ha"in di paddungnay mi'gubat an
amin hinan binuhulyu.
Ya itulag'u an minaynayun nan holagmu ta gunda dumo'ol.
11 Ya hi awnih gutud di atayam at middum'a an milubu' hidin nilubu'an
din nun'atoy an a'apum, ya pumbalino' di ohah nan holagmuh ali, ya idat'uy
abalinana ta na'ahhamad di pun'alianan pumpapto'ana.
12 Ya hiyay mangipiyammah Timplu an ihina', ya pumbalino' nan
holagna ta diday manginaynayun an mumpapto' hi enggana.
13 Ya ta Ha"in di hi amana, ya hiyay mibilang hi imbaluy'u. Ya adi'
ipogpog an gun mamadang ay hiya ta adi umat hidin inat'un namogpog hi
agguy'u namadangan ay Saul an inaan'uy haadnan ali ta he"ay pento"uh
mihukat ay hiyah ali.
14 Ya idat'uy abalinana ta hiyay okod an mumpapto' hinan tatagu' hi
pun'alia', ya nan holagnay gun manginaynayun an gun mumpapto' hi mid
pogpogna.”
15 Hi Nathan ya imbaagnan David an amin din impa'innilan Apo Dios ay
hiya.

Nan Luwalun David ya nan Nunyamanana
(II Sam. 7:18-29)

16 At nan Alin hi David ya immuy hinan Tuldan Abung an wadan Apo Dios,
ya inumbun, ya nunluwalun inalinay,
"Ha"in ya adia' miyummat hinan inatmu, O Apo Dios, ya ta"on nan
inatmuh nan pamilya'!
17 Ya ta"on ad ugwan ya nen iyal'allanay atom hi maphod an nen
intulagmuy aat di maphod an ma'at hinan holag'uh udum di algaw, ya He"a,
O Apo Dios, ya nen ibilanga' hi umat hinan nidugah di abalinanan tagu.
18 At hay ngadan di udumna mah hi ibaga' ay He"a? I'innilam di aat'un
baalmu,
19 ya He"ay ad nomnom an mangat hinan pohdom hi atom ay ha"in, ya
nen impa'innilam di anidugah di ipabagbagtua' hi udum di algaw.
20 At mi'id ahan ah umat ay He"a, O Apo Dios, ya mi'id di udum hi Dios
an anggay He"ah immannung an madayaw!
21 Ya mi'id ah udumnah nan tataguh tun alutalutah umat hinan holag
Israel an din imbaliwmuh nan paddungnay nahbutanda ta numbalinom
didah tatagum. Ya nan nidugah an abalinam ya nan numbino'ob'on
an umipanoh'an inatmun dida ya niwa'at an nundongol an amin hinan
abablubabluy hitun luta. Ti He"a ya enekakmu nan tatagum hi ad Egypt,
ya nun'ipakakmu nan udumnan tataguh nan inayan nan tatagum.
22 Ya pento'mu nan tatagun holag Israel hi tatagum hi mi'id pogpogna
ta He"a, O Apo Dios, di numbalin hi Diosda.
23 At hay ma'at ni', O Apo Dios, ya ipa'annungmu nan intulagmuh ma'at
ay ha"in an baalmu, ya ma'at goh hinan holag'u ta minaynayun hi mi'id
pogpogna,
24 ya ta way aton nan anidugah di aatmu an mipabagbagtuh mi'id di
pogpogna. At nan tatagu ya alyonday, Hi Apo Dios an nidugah di abalinana
ya hiyay Dios an mangipapto' ad Israel! Ya ta idadaanmu nan holag'u ta
diday manginaynayun an mumpapto' hi enggana.
25 Ya mun'amlonga' an munluwalun He"a, O Apo Dios, ti manu ay ya
ten He"ay nangipa'innilan ha"in an baalmun inalim di pumbalinom nan
holag'u ta diday mun'ali.
26 O Apu, He"ay makulug an Dios! Ya He"ay nangitulag hinan
mun'aphod an ma'at hinan baalmu.
27 At odowo' ay He"a ta wagaham ni' nan holag'u ta minaynayun ni' di
pumhodandan dumalat nan badangmun dida. O Apu, nen winagaham dida
at henen wagahmu ya minaynayun ay didah mi'id di pogpogna."

18

Hay Nangabakan da David hi Gunda Ni'gubatan
(II Sam. 8:1-14)

1 Ya agguy nadnoy ya ginubat da David ad Philistia, ya inabakda dida, at
hinakupda nan babluy ad Gath ya an amin nan wah nan nunlene'woh an
bababbabluy.
2 Ya inabakda goh nan iMoab, ya hinakupda, at hi David di nangipapto'
ay dida ta hiyay nangidatandah nan buwitda.
3 Ya hay nehnod hi ginubat da David ya nan tindalun nan Alin hi
Hadadezer* an numpapto' ad Zobah, at ginubatda didah engganad Hamath.
Ti hi Hadadezer ya waday planunah din hopapnan manakup hinan lutan
wah nan Wangwang an Euphrates.

* **18:3** Hay pohdonan ibaga ya *hi Hadad ya bumadang*, ya hi Hadad di na'abbagtun bululdad Aram (unu ad Syria).

4 Ya hinamham da David din hinlibun kalesan punluganan di mi'gubat,
ya nan pituy libuh tindalun numpuntakay hinan kabayu, ya duwampuluy
libuh tindalun din nanaldalan an mi'id di kabayuda. Ya enyapnay mun'olog
hinan kabayun manguyud hinan hinggahut an punluganan, ya numpilayna
din udumnan na'angang.
5 At nunhonag nan i'Aram an iDamascus ta immuyda binadangan hi
Hadadezer an alid Zobah, mu ginubat da David dida, at hay numpatoyda
ya duwampulu ta han duway libuh tindalun nan i'Aram.
6 At hi David ya nun'ipiyammanay kampun di tindaluh nan lutan nan
i'Aram hi ad Damascus, ya numbalin nan tatagud Aram hi baal David, at
hiyay pangidatandah buwitda. Ya hi Apo Dios ya gunna nangabakon da
David an amin hinan gunda ni'gubatan,
7 at nun'alan David din balitu' an hapiaw din u'upihyal Hadadezer, ya
nun'iyuynad Jerusalem.
8 Ya nete"ad Tebah ya ad Kun an babluy hi numpapto'an Hadadezer ya
nun'alan David din do'ol an gambang, ya inusal Solomon din gambang hi
impiyammanah ongol an tangkin ma'alih nan Baybay, ya tu'ud, ya nan
udumnah gina'un miyammah nan Timplu.
9 Ya unat goh dengngol Tou an alid Hamath an da David ya ginubatda nan
tindalun Hadadezer an alid Zobah ya inabakda dida
10 ya hennagna han imbaluynan hi Hadoram ta immuyna inapnga hi
David an ali, ya ta impa'innilanay anidugah di amlongnan dumalat nan
nangabakandan da Hadadezer, ti manu ay ya un gun nunggubat da Tou ay
Hadadezer hidin hopapna. Ya hi Hadoram ya inta'inay nun'anginan gina'un
balitu', ya silver, ya din gambang.
11 At nan Alin hi David ya ene'nongnan Apo Dios an amin din gina'u, ya
nun'iddum din silver ya balitu' an din innalnan nahamham hinan babluy hi
ad Edom, ya ad Moab, ya ad Ammon, ya ad Philistia, ya nan abablubabluy
hi awadan nan holag Amalek.
12 Ya nan amono'on David an hi Abishai an hina' Zeruiah ya hay uyap di
pinatoyna ya himpulu ta waluy libun i'Edom hinan way Nundotal an Ahin.
13 At hiya ya nun'ipiyammanay kampun di tindaluh nan lugal an amin
hinan babluy ad Edom, ya hi David di nangipapto' ay dida, at numbalindah
baalna. Ya an amin nan way pi'gubatan da David ya diday nangabakon Apo
Dios.

Nan U'upihyal David
(II Sam. 8:15-18)

14 At hi David di nun'alin nangipapto' ad Israel, ya inhamadnan nanal-
imun hinan tatagu, ya numpapaddung di inatna, ya inunudnay Uldin ta
mi'id ah imbahhawna.
15 Ya nan amono'on David an hi Joab an hina' Zeruiah ya hiyay ap'apun
di tindalu,
ya hi Jehoshaphat an hina' Ahilud di nanalimun hinan pepel hi gun
nangitudo' hinan way ma'at unu mahapul hinan babluy,
16 ya hi Zadok an hina' Ahitub ya hi Ahimelek an hina' Abiathar di
Nabagtun Padi,†
ya hi Shavsha di nuntudtudo',
17 ya hi Benaiah an hina' Jehoiada di ap'apun nan duwan himpampun
an mun'adug hinan ali an nan Himpampun an Kereth ya nan Himpampun
an Peleth,

† **18:16** Bahaom nan footnote di II Sam. 8:17 ta innilaom di anaad ta duwadan Nabagtun Padi.

ya nan imbabaluy David an linala'i di bimmadang ay amadan umal'alu' ta nepto' di gunna inat.

19

Hay Nangabakan David hinan holag Ammon ya nan i'Aram (II Sam. 10:1-19)

1 Unat goh agguy nabayag ya hi Nahash* an alin di holag Ammon ya natoy, ya han lala'in imbaluynay nihukat ay amanah nun'ali.

2 Ya hi David ya inalinah nomnomnay, “Ha"in ya ipattig'uy ama'ma'ullay'u ay Hanun† an hina' Nahash ti hi amana ya nahamad di impattignah ni'gadyumanan ha"in.” At hennagna din baalna ta immuyda impa'innilan hiyay aat di pi'lungdayaanan dumalat di natayan amana.

Ya unat goh nidatong din baal an hennag David hinan wadan Hanun hinan bimmabluyan nan holag Ammon ta ni'hapitdan hiya

3 ya nan mumpangipangpanguluh nan holag Ammon ya inalidan Hanun di, “Kulugom mah an un hennag David hatun tatagu ta immalidan mi'lungdayan he"ah natayan amam? Manu ay hennagna didah tu ya ta wanwanonda tun luta ya un ditu'u goh hi'imon ta way atondan mangabak ay ditu'u!”

4 At hi Hanun ya nun'ipadpapna din baal David, ya nun'ih'ihana din hamayda, ya numbongwahnay lubungda ta nipotto' hi tipada, ta nalpah ya pinakakna dida.

5 Ya waday immuy ay David an nangipa'innilah nan inatdah din linala'in hennagna. At unat goh ininnilana nan na'at ya nunhonag hinan udumnan baalna ta immuyda dinamu ti danen linala'i ya nidugah di bainda. At inalin nan Alin hi David ay diday, “Mihina ayud Jericho ta nangamung un tumubu nan hamayyu ya un ayu umanamut.”

6 Ya unat goh ininnilan nan holag Ammon an nipa'innilay namoholandan David at hi Hanun an ali ya nan tatagunan holag Ammon ya impiyuyday tulumpulu ta tuluy libu ta han onom di gahut an kiluh silver hi punlagbudah nan kalesan punluganan di mi'gubat ya din tindalun nan i'Aram Naharaim,‡ ya nan i'Aram Maakah, ya nan iZobah.

7 At nidatong din tulumpulu ta han duway libun kalesan punluganan di mi'gubat, ya din alih ad Maakah an initnudnay tindaluna ta immuyda nungkampuh nan neheggon hi ad Medeba, ya nan tindalud Ammon ya nundadaandan nun'akak hinan babluyda ta immuyda ni'gubat.

8 Ya unat goh dengngol David henen inatnan pi'buhulna at hennagnah Joab ta initnudnan amin din tindalun numpanginnilan mi'gubat.

9 Mu nan holag Ammon ya bimmuhu'da ta immuyda nundadaan hinan owon an miyuy hinan babluy, ya nan tindalun din a'alin din immuy an bumadang hinan holag Ammon ya immuyda nundadaan hinan nibataan an babluy.

10 Ya unat goh tinigaw Joab an lini'ub nan binuhulda didan numpundadaandah nan appit di hinagangda ya appit hi bonogda at pinilina din numpanginnilan tindalun holag Israel ta diday immuy an nangubat hinan i'Aram.

11 Ya nan udumnan tindalu ya impitnudnan Abishai an hi agina ta hiyay apudah mummandal ta diday umuy an mangubat hinan holag Ammon.

---

* **19:1** Hay pohdonan ibaga ya *ulog*. † **19:2** Hay pohdonan ibaga ya *nawagahan*. ‡ **19:6** Ohan hakup ad Mesopotamia.

12 Ya inalin Joab ay hiyay, “Gulat ta tigom an abakona' hinan i'Aram ya
immali ayu ta badangan da'mi. Ya umat goh ay he"a an wa ay ta tigo' an
abakon da'yuh nan holag Ammon ya immali ami ta badanganmi da'yu.
13 At tumulid tu'u ta ipabi'ah tu'uy punnomnoman tu'un mi'gubat ta
ibaliw tu'u nan tatagu ya nan babluy an wadan din pundayawan ay Apo
Dios! Ya maphod un ni' nan pohdon Apo Dios di ma'at.”
14 At hi Joab ya din tindalun nitnud ay hiya ya impadehdan immuy an
mangubat hinan binuhuldan i'Aram. Ya unat goh intagandan nunggugubat
ya na'abak din i'Aram, at numpangalayawda.
15 Ya unat goh tinnig nan holag Ammon an mumpangalayaw din i'Aram at
timma'otda, ya numpangalayawda goh ta tinaynanda da Abishai an hi agin
Joab ta immuydah nan babluyda. At da Joab ya numbangngadda mah ad
Jerusalem.
16 Mu unat goh ininnilan nan i'Aram an inabak nan holag Israel dida ya
hennagda nan baal ta immuyda inayagan nan udumnan tindalun i'Aram an
wah nan neheggon hinan Wangwang an Euphrates, ya pento'dah Shophak
hi ap'apun mangipangpanguluh nan tindalun Hadadezer ta bumadang ay
dida.
17 Ya waday nangipa'innilan David enen inatda, at hi David ya
impa'ayagnan amin nan tindalun holag Israel, ya binad'angda nan
Wangwang an Jordan ta nidatongdah nan wadan nan pi'gubatanda, ya
nun'ihamaddan nundadaan. Ya unat goh nalpah an indadaan David nan
tindaluna ya ente"ada mahkay an ginubat nan buhuldan i'Aram.
18 Ya nun'ipalayaw nan holag Israel nan tindalun di i'Aram, ya hay
uyap nan tindalun di i'Aram hi numpatoy da David ya pituy libuh din
mangimunmunihuh nan kalesan punluganan di mi'gubat, ya napat di libuy
tindalun din nanaldalan an mi'id di kabayuda, ya pinatoyda goh hi Shophak
an nan nangipangpanguluh nan tindaluda.
19 Ya unat goh ininnilan nan a'ali an din bumadabadang ay Hadadezer an
inabak nan holag Israel dida at himmukudan David, at numbalinon David
didah baalna. At mete"an den timpu ya adi mahkay pohdon nan i'Aram an
bumadang hinan holag Ammon.

20

Hay Nanakupan David hi ad Rabbah
(II Sam. 11:1; 12:29-31)

1 Ya heden tiyalgaw an gutud di gun ayan nan a'alin mi'gubat ya impan-
gulun Joab din tindalu ta immuyda ginubat nan tatagun wah nan babluy ad
Ammon, ya inabakda dida, ya innayundan immuy ta lini'ubda nan babluy
ad Rabbah.* Mu hi David ya nataynan an wah did Jerusalem. Ya ginubat
Joab ad Rabbah ta numpatoyday tindaluh di, ya numpa"idan amin nan wah
di.†
2 Ya nan Alin hi Milkom‡ ad Rabbah ya waday uklupnan balitu' an hay
damotna ya hi'itangan tulumpulu ta opat di kilu an na'al'altian hinan
na'angnginan batu. At innal David din uklupna, ya inyuklupdah uluna. Ya
hi David ya do'ol di mun'apla'an an gina'uh hinamhamnah nan babluy.
3 Ya enekakna nan tataguh nan babluy, ya indatnay numbino'ob'on an
tamuda ta usalonday lagadi, ya gabyun, ya wahay. Ya umat hina goh
di inat David hinan tataguh nan abablubabluy ad Ammon. Ya unat goh

* **20:1** Hiyay kapitulyud Ammon, ya hay ngadanad ugwan ya Amman an kapitulyu goh hinan Kingdom of Jordan. † **20:1** Hidin nangabakan Joab ad Rabbah ya immuy hi David an niddum ay hiya (II Sam. 12:26-29). ‡ **20:2** Hay ohan ngadana ya *Molek* an nan bululda.

nalpah hana ya hi David ya an amin din tindaluna ya numbangngaddah ad Jerusalem.

Hay Ni'gubatan da David hinan iPhilistia
(II Sam. 21:15-22)

4 Ya agguy nadnoy di naluh ya ginubat nan iPhilistia nan tindalun David
hi ad Gezer, ya hay na'atan nen gubat ya din gutud di namatayan Sibbekai
an holag Hushath hinan ohan holag Rapha an hay ngadana ya hi Sippai. Mu
na'abak nan iPhilistia.
5 Ya hin'alina ya wada goh di ohah nunggugubatan nan holag Israel ya
nan iPhilistia. Ya hi Elhanan an hina' Jair ya pinatoynah Lahmi an hi
agin Goliath an iGath an hay nipa'aw hi gayangna ya umat hinan ongol an
hapayan an pangabol nan binabai.
6 Ya wada goh di ohah gubat an na'at hidid Gath. Ya hidi ya wada han
ongol an tagun hiya ya nalpu goh hinan holag Rapha, ya nahin'o'nom di
galaygay nan duwan ngamayna, ya umat goh hinan dapana an nahin'o'nom
di galaygayna, at hay uyap an amin di galaygayna ya duwampulu ta han
opat.
7 Ya inangi'angitna nan holag Israel ta munggugubatda, ya unat goh wan
intaganday gubat ya pinatoy Jonathan an hina' Shimea an hi agin David.
8 Ya danen tulu ya nalpudah holag Rapha an iGath an pinatoy David ya
nan tataguna.

21

Hay Nangyapan David hinan Tindaluna
(II Sam. 24:1-25; I Chron. 27:23-24)

1 Hi Satanas* ya penhodnan guluwon ad Israel, at hiyaat unna impanom-
nom ay David ta uyapona nan tatagun holag Israel.†
2 At inalin David ay Joab ya nan udumnan a'ap'apun di tindalunay,
“Umuyyu hidhidon an uyapon nan tatagud Israel an mete"ad Beersheba ta
nangamung ad Dan,‡ ya nalpah ay ya immali ayu ta ipa'innilayun ha"in di
uyapda ta innilao'.”
3 Mu tembal Joab an inalinay, “Maphod ni' un udman Apo Dios nan
tataguh mumpahinggahut di hinggahut hi ado'ol nan uyap nan holag Israel,
ya he"a, Apu Ali, ya baalmu didan amin! Mu anaad ta umat hinay atom ta
dumalat hi pumbaholan an amin nan holag Israel?”§
4 Mu hi David ya impilitnan Joab di mahapul an unudona nan inalina.
At nakak mah hi Joab ta immuyna lene'od an amin nan babluy ad Israel ta
hinidhidnan inuyap nan tatagu ta nalpah ya numbangngad ad Jerusalem.*
5 Ya indatna din uyap nan tatagun David, ya hay uyap an amin nan
holag Israel ya ohay milyon ya han hinggahut di libuh linala'in mabalin
hi muntindalu, ya opat di gahut ta han napituy libuh nan holag Judah di
mabalin an muntindalu.
6 Mu hi Joab ya agguyna iniddum an enyap nan holag Levi ya nan holag
Benjamin an imbahhawna din immandal nan alin hiya ti hay inilana ya
umipapuhi nan immandalnan hiya.

---

* **21:1** Mu itudun nan II Sam. 24:1 an hi Apo Dios di nangipanomnom ay David an bo'on hi Satanas. At bahaom nan footnote di II Sam. 24:1 ta innilaom di aatna. † **21:1** Na'at hidin 980 B.C. ‡ **21:2** Bahaom nan footnote di II Sam. 3:10 ta innilaom di aat daten duwan lugal. § **21:3** Anaad ta na"appuhiy impa'at David? Bahaom nan footnote di II Sam. 24:10. * **21:4** Hay anabayag Joab an numbilang hi tagu ya hiyam di bulan ta han duwampulun algaw (II Sam. 24:8).

7 Ya henen na'at ya umipapuhi goh ay Apo Dios, at minoltana nan holag
Israel.
8 Ya inalin David ay Apo Dios di, “Ha"in ya nidugah di numbahola' an
dumalat henen inat'u, mu al'alu'o' He"a ta aliwam ni' nan numbahola' an
baalmu ti ha"in ya unna' ay nabongang an na"appuhiy inat'u!”
9 Ya hi Apo Dios ya ni'hapit ay Gad an propetan inalinay,
10 “Umuy'a ay David, ya inalim ay hiyay umat hituy ma'at hi inalin Apo
Dios an inalinay, Idat'uy tuluh pumpiliana, ya ato' nan malgom an pilionan
danen tulu.”
11 At immuy hi Gad ay David, ya inalinan hiyay, “Umat hituy inalin Apo
Dios ta piliom di pohdom.
12 At hay pohdom mah ya nan tuluy tawon an batel an mi'id ah ma'an,
unu tuluy bulan hi aguguluwam an gun lumayaw hinan pumpangipdugan
nan binuhulmuh nan hanggapdan he"a, unu nan tuluy algaw an pumpa-
matayan Apo Dios ay da'yu, ya lumuwonay nidugah an punligatan hinan
babluyyu ta honogona nan Anghelna† ta Hiyay mangiyalih nan dumalat hi
pun'atayan nan tatagun amin hinan abablubabluy ad Israel? At hay piliom
mah ay daten tulu ta hiyay ibangngad'u ta iyulgud'uh nan nannag ay ha"in?”
13 Mu umat hituy nambal David an inalinan Gad di, “Ha"in ya nidugah
di holtapo' an ten mi'id di inila' hi ato', at hay pohdo' ya hi Apo Dios di
mummoltan mamatoy ay ha"in ti Hiya ya nidugah di homo'na, mu ta bo'on
nan tataguy mamatoy ay ha"in.”
14 At hi Apo Dios ya limmunay ma'abbi'ah an dogoh hi nummoltanah nan
tatagud Israel, at hay uyap di nun'atoy ya napituy libuh nan linala'id Israel.
15 Ya hi Apo Dios ya hennagna han ohan Anghelna ta umuyna pumpatoy
nan tatagud Jerusalem. Mu unat goh wan hi'itangan an ete"anan mumpam-
atoy hinan tatagu ya linuman Apo Dios din ninomnomna, at inalinah din
Anghel an pumatoy di, “Ammuna, ya indinongmu!” At heden Anghel Apo
Dios ya timmata'dog hinan way pun'elekan Araunah an iJebus.
16 Ya unat goh intangad David ya tinnigna din Anghel Apo Dios an
timma'dog hinan numbattanan di lutah ad abuniyan an ene'eldongnah ad
Jerusalem din hanggap an inodnana. Ya hi David ya nan a'ap'apun di
tindalu ya nunlubungdah din langgut, ya numpunlu'bubdah nan luta.
17 Ya nunluwaluh David ay Apo Dios an inalinay, “O Apo Dios, immannung
an ha"in di numbahol ti impa'yap'u nan tatagun ay kalnilu, at nidugah di
nibahhawa'! At iluwalu', O Apo Dios an dayawo', ta ha"in ya nan holag'uy
moltaom, ya adim ni' nan tatagum ti bo'on diday numbahol!”‡
18 At heden Anghel Apo Dios ya minandalnah Gad ta umuyna alyon ay
David ta umuyna ipiyammay pun'onngan hi pundayawan ay Apo Dios
hinan wadan di pun'elekan Araunah an iJebus.
19 At hi David ya inunudna nan inalin Apo Dios, at immuy ta atona din
inalin Gad ay hiya an ipa'at Apo Dios.
20 Ya heden timpu ya wah dih Araunah ya din opat an imbabaluynan
mun'el'elek hinan wheat an umat hi paguy, ya tinnigda din Anghel, at din
opat an imbabaluy Araunah ya immuydan nun'ipo"oy.
21 Ya unat goh nidatong hi David hinan wadan Araunah ta tinnig Araunah
hi David an na'uy ya tinaynana nan elekona, ya immuy ta dinamuna ya
nunlu'bub hinan hinagang David ta impattignay nange'gonanan hiya.

† **21:12** Mid mapto' ya hi Jesu Kristun nipattig hinan gutud di Old Testament. ‡ **21:17** Agguy na'awatan David an ta"on un nan i'Israel ya numbaholdan Apo Dios an ta"on un agguy nitudo' di ngadan nan numbaholanda (II Sam. 24:1).

22 Ya inalin David ay Araunah di, “Idatmun ha"in nan lugal an pun'elekam
ta la'ua' ta hiyay pangiyamma' hi pun'onngan hi pundayawan ay Apo Dios,
ta way aton nan punligatan nan tatagun duminong. Ya nan mun'olog hi
bayadnay alyom hi idat'u.”
23 Ya inalin Araunah ay David di, “Mabalin an idat'un he"an nabagtun ali
an ta"on hi unmu adi bayadan! Ya mabalin an atom an amin nan pohdom,
ya wah tuy bakah e'nongmuh nan Onong an Moghob, ya nan tablan wah
nan pun'elekan ya mabalin an hiyay panungum, ya nan wheat an umat hi
paguy di e'nongmu an ma'an. At idat'un amin hana.”
24 Mu nan Alin hi David ya tembalna an inalinay, “Adi ahan mabalin
hi un'u adi bayadan! Hay mahapul ya idat'uy mun'olog hi pola'na ti adi
mabalin hi e'nong'un Apo Dios nan bagim, ya ta"on nan Onong an Moghob
ya adi mabalin an e'nong'uh un'u agguy binayadan!”
25 At hi David ya binayadanan Araunah hi pituy kiluh balitu' an pihhu,§
26 ya nun'idadaana an nun'iyuhun din Onong an Moghob ya Onong di
Pi'lenggopan hi i'ibba, ya nunluwalun Apo Dios. At inabulut Apo Dios nan
inluwaluna, at nalmuy apuy an nalpud abuniyan ta genhobna din onong
an wah nan pun'onngan.
27 Ya inalin Apo Dios hinan Anghel ta ipabangngadnan eh'ot din hang-
gapna. Ya inunud nan Anghel, at eneh'otna din hanggapna.
28 Ya dumalat henen na'at ya ininnilan David an inabulut Apo Dios
nan inluwalunah wadan nan lugal an pun'elekan Araunah an iJebus, at
nun'onong hiyan Apo Dios hidi.
29 (Ma'innila an din Tuldan Abung an wadan Apo Dios an din inyamman
Moses hidin wadanah nan mapulun ya din pun'onngan an pange'nongan
hinan Onong an Moghob ya wah dih nan nabagtun lugal ad Gibeon enen
timpu.
30 Mu hi David ya tuma'ot an umuy hidi an mundayaw ay Apo Dios ti
timma'ot hinan hanggap nan Anghel Apo Dios.)

22

1 At hi David ya inalinay, “Hituy pangiyamman hinan Timplun Apu tu'un
hi Apo Dios, ya hitu goh di wadan nan pun'onngan hi pange'nongan nan
holag Israel hinan Onong an Moghob!”*

Hay Pundadaanandah nan Miyammah nan Timplu

2 Hi David an ali ya immandalna ta ma'amungdan amin nan bunag an
ni'hituh nan hinakup nan babluy ad Israel ta indadaana didan munhelhel
hinan batuh miyammah nan Timplun Apo Dios.
3 Ya hi David di numpangidat hidin do'ol an gumo' hi miyammah lanha ta
miyammah nan pantaw, ya umat goh hinan gambang an do'ol di indatna,
ya mi'id ah ohah nangikilu, at agguy na'innilay uyap di kiluna.
4 Ya nan iSidon ya iTyre ya do'ol an adi ma'yap di ayiw an cedar an tablah
impiyuydan David.
5 Ya inalin David hi nomnomnay, “Nan Timplun ipiyamman han im-
baluy'un hi Solomon ya nundongol, ya ma'ahhapul an hiyay gun ma'ulgud
an amin hinan abablubabluy hitun luta. Mu hiya ya un unga pay,† at mi'id

§ **21:25** Heten ongol an pihhuy binayadan David hi an amin an lugal hinan duntug, ya nan un itang an pihhun nitudo' hinan II Sam. 24:24 ya binayadanah nan pun'elekan Araunah ya anggay. * **22:1** Hiyah ne goh di lugal hidin nangipadahan Abraham an nange'nong ay Isaac hinan Duntug an Moriah (Gen. 22:1-19). † **22:5** Mid mapto' ya duwampulu ta ohay tawonah din nangete"anan nun'alih din 970 B.C. ti nitungaw nin hidin 991 B.C., at 991-970=21.

di ene'damna, at mahapul an idadaan'un amin di miyammah nan Timplu."
At hi David ya do'ol di nun'idadaanah nan miyammah Timplu ya un matoy.
6 Ya impa'ayagna han imbaluynan hi Solomon, ya intugunan hiya ta
ipiyammana nan Timplun Apo Dios an dayawon nan holag Israel.
7 Ti inalin David ay hiyay, "He"an imbaluy'u ya donglom tun alyo' ti
ha"in an hi amam ya ninomnom'uh din hopapnan ipiyamma nan Timplun
pundayawan ay Apo Dios an dayawo'.
8 Mu hi Apo Dios ya inalinan ha"in di do'ol di tataguh pinatopatoy'u,
ya do'ol di ni'gubata', at adina pohdon un ha"in di mangipiyammah nan
Timplun pundayawan ay Hiyan dumalat nan dalan di tatagun pinatoy'un
nun'ibugha' hitun luta.
9 Mu inalinay, He"a ya mawaday lala'ih imbaluymun mumpapto', ya
mi'id di al'alih nan babluy ti ipadinong'un amin nan mi'buhul an wah nan
nunlene'woh. Ya hi Solomon‡ di ngadana, ya Ha"in ya halimuna' nan holag
Israel ta *mi'id di al'alin* didah nan gutud di pumpapto'anah udum di algaw.
10 Ya hiyay mangipiyammah nan Timplun pundayawandan Ha"in. Ya
hiyay paddungnay imbaluy'u, ya Ha"in hi amana. Ya Ha"in ya ipinay-
nayun'uh nan holagna ta diday gun mumpapto' hi enggana."
11 Ya intuluy David an inalinay, "He"an imbaluy'u ya maphod un hi Apo
Dios di wagwadan he"a ta Hiyay Diosmu, ya maphod unna ipa'annung
nan intulagnan he"ay mangipiyammah nan Timplun Apo Dios an Hiyay
dayawom an hiyah ne inalinah atom.
12 Ya maphod ni' hi un idat Apo Dios di abalinam ya la'engmuh
un da'a punhaadon an mumpapto' hinan holag Israel ta way atom an
mangipa'annung an mangat hinan inyuldin Apo Dios an dayawom.
13 At maphod di ma'at ay he"ah unmu ihamad ta atom an amin nan
niyuldin an indat Apo Dios ay Moses, ta way unudon nan holag Israel. At
pabi'ahom di punnomnomam, ya tumulid'a ta adi'a tuma'ot ya munlung-
daya.
14 Ya inhamhamad'un nangidadaan hinan miyammah nan Timplun Apo
Dios an tuluy milyon ta opat di gahut ta han hiyam di libu ta han nahiyam
hi kiluh damot nan balitu', ya tulumpulu ta opat di milyon ta han nahiyam
di libu ta han hiyam di gahut di kiluh damot nan silver, ya nan do'ol an
gambang ya gumo' an mi'id abalinan di mangilu hi ado'olna, ya nan ayiw,
ya batu, at unmu udman hana.
15 Ya do'olda nan tatagun mabalin hi puntamuom an ihnay nala'eng
an munhelhel hi batu, ya muntapeng, ya karpentero, ya nan do'ol an
numpanginnilan manamuh nan numbino'ob'on an matamuan
16 an waday ad tamuh nan balitu', ya waday ad tamuh nan silver, ya
gambang, ya gumo', ya didan amin ya adi mabilang di uyapda. At ete"am
nan tamu, ya maphod un wagwadah Apo Dios an mimiddum ay he"a."
17 Ya hi David ya minandalnan amin din a'ap'apun nan tatagun holag
Israel ta badangandah Solomon.
18 Ya inalinan diday, "Wagwadan da'yuh Apo Dios an dayawonyu, at
Hiyay bimmadang ay da'yu ta impadinongna nan binuhulyun wah nan
nunlene'woh ta way atonyun mun'eblay. Ya binadangana' ta inabak'u nan
tatagun bimmabluy eten luta, at ad ugwan ya nidat nan lutan Apo Dios ya
nan tataguna ta diday ad hakup.
19 Ya ad ugwan ya ihamadyuy punnomnomanyu ta hi Apo Dios di
itamuanyu ya dayawonyun paddungnay unyu e'nong di odolyu ta bagina.
At ete"ayun mangiyammah nan Timplun pundayawan ay Apo Dios, ya ta

‡ **22:9** Hay pohdonan ibaga ya *mid al'ali.*

way pangihinanyuh nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ya nan udumnan gina'un bagin Apo Dios."

23

Hay Tamun nan Holag Levi

1 Ya unat goh na'alla'ay hi David ya han imbaluynan hi Solomon di nun'aliona ta hiyay mangipapto' hinan holag Israel.*
2 Ya impa'ayag David an amin nan a'ap'apun mangipangpanguluh nan holag Israel, ya din papadi, ya nan holag Levi.
3 Ya enyapna din linala'in holag Levi an nete"ah nan muntawon hi tulumpulu ta han nahuluk, ya hay uyapda ya tulumpulu ta waluy libudan linala'i.
4 Ya hi David an ali ya pinilinay duwampulu ta han opat di libu ta diday manalimun an mannig hinan aton di muntamuh nan Timplun Apo Dios, ya nan onom di libu ya diday mumpapto' hinan ma'ma'at an umat hi aton an mangipanuh hinan way diklamuh mahumalya.
5 Ya pinilinay opat di libu ta diday gun mun'adug hinan pantaw di Timplu, ya pinilinay opat goh di libu ta diday mungkantan mangipabagtun Apo Dios an mangusal hinan miyammah nan pungkantaan an din inyammana ta way miyammah nan pangipabagtuan ay Apo Dios.
6 Ya hi David ya nun'atluonan inuhig nan holag Levi ta annigona nan hinohhan holag, at da Gershon, ya da Kohath ay Merari.

Hay Napatadan nan Holag Gershom

7 Nan holag Gershom ya da Ladan ay Shimei.
8 Ya nunholag hi Ladan, ya tuluday linala'in hi Jehiel an hiyay ap'apu ay didan hina"ama, ya otob hi Zetham, ya hi Joel di miyatlu an udidian.
9 Ya nunholag hi Shimei an pogtang Ladan, ya tuluday linala'in hi Shelomoth, ya da Haziel ay Haran. At didanay a'ap'apun nalpuh holag Ladan.
10 Ya opatday linala'in holag Shimei an hi Johath, ya hi Ziza, ya da Jeush ay Beriah.
11 Ma'innila an hi Johath di pangpangullu, ya hi Ziza di otob, mu da Jeush ay Beriah ya manghan di holagda, at mibilangdah ohay hina"ama, at un ohay tamuh nidat ay dida.

Hay Napatadan nan Himpangapun Holag Kohath

12 Ya nunholag hi Kohath ta hi Amram, ya hi Izhar, ya hi Hebron, ya un hi Uzziel an udidian. Ya opatdan amin.
13 Ya nunholag hi Amram ta da Aaron ay Moses. Ya nilahhin da Aaron ya nan holagna ta diday manalimun hinan me'gonan an gina'uh enggana, ya ta diday mange'nong hinan me'nong ay Apo Dios, ya ta itamuanda Hiya, ya ta diday mangusal hinan ngadan Apo Dios hi punwagahdah nan tatagu.
14 Ya nan holag Moses an tatagun Apo Dios ya nibilangdan niddum hinan holag Levi.
15 Hay holag Moses ya da Gershom ay Eliezer.
16 Ya hay holag Gershom ya hi Shubael an pangpangullu.
17 Ya hay holag Eliezer ya hi Rehabiah an pangpangullu. Mu hi Eliezer ya un oh'ohhah Rehabiah, mu unat goh nunholag ya do'olday linala'in holagna.

* **23:1** Na'at hidin 970 B.C.

18 Hay holag Izhar ya hi Shelomith an pangpangullu.
19 Ya nunholag hi Hebron, ya opatday linala'in hi Jeriah di pangpangullu, ya otob hi Amariah, ya atluh Jahaziel, ya miyapat hi Jekameam an udidian.
20 Ya nunholag hi Uzziel, ya duwaday linala'in hi Micah di pangpangullu, ya otob hi Isshiah.

Hay Napatad an Holag Merari

21 Ya duway linala'in holag Merari an da Mahli ay Mushi.
Ya nunholag hi Mahli ta da Eleazar ay Kish.
22 Ya hi Eleazar ya mi'id ah lala'ih holagna, ya natoy an unda na'annig di binabai. At penghan di a'agida an dana' Kish, ya nun'iyahawada dida.
23 Ya nunholag hi Mushi, ya tuluday linala'in hi Mahli, ya da Eder ay Jeremoth.

24 Hiyanay napatad an holag di a'apun Levi an na'uhi'uhig nan hinohhan numpunholag ay didan himpangapuy inatdan nangyap an nangitudo', at napanuh an ma'innilay ad holag hi nun'alpuwan nan hinohhan nunhina"aman mete"ah nan duwampulu ta han nahuluk di tawona, ya mabalin an bumadangdan muntamuh nan Timplun Apo Dios.
25 Ya manu ay na'uhi'uhigda ti ina'allin David di, “Hi Apo Dios ya impalenggopna nan tatagunan holag Israel, ya ad Jerusalem di pento'nah ihinanah mi'id di pogpogna,
26 at adi mahkay gun iyattang nan holag Levi nan Tuldan Abung ya nan me'gonan an baginan gina'un miyammah nan pundayawan ay Apo Dios.”
27 Ya miyunnud hinan angunuh an inalin David an mahapul di ma'yap ta mitudo' an amin nan holag Levi an mete"ah nan muntawon hi duwampulu unu nahuluk.
28 Ya hay tamun nan holag Levi ya diday mamadang hinan holag Aaron an papadi ta diday mangat hinan ma'at hi pundayawan hinan Timplun Apo Dios, ya diday manalimun hinan gettaw nan Timplu ya nan numbino'ob'on an kuwaltun nan Timplu, ya diday manalimun an amin hinan me'gonan an gina'un ma'usal, ya diday mangat hinan udumnan tamuh nan Timplun Apo Dios.
29 Ya diday okod an mangidadaan hinan tinapay an me'nong ay Apo Dios, ya diday mangidadaan hinan alena ta ma'an an me'nong, ya nan tinapay an agguy nabino'bo'an, ya nan udum an ma'an an umat hinan hakkek. Ya dida goh di mangikilu ya munlukud hinan ado'ol unu a'ongol nan me'nong hinan Timplu.
30 Ya diday gun tuma'dog an munyaman an mangipabagtun Apo Dios hi abigabigat hinan helhelong ya nan mahdom,
31 ya an amin nan Onong an Moghob an me'nong ay Apo Dios hinan Habadu, ya nan Behtan di Akayangan di Bulan, ya nan udumnah nan way ma'at an behta. Ya miyunnudan hinan na'alih uyap nan holag Levi an mangitamu, ya diday manginaynayun hi engganan gun mundayaw ay Apo Dios.
32 At didan holag Levi ya hinalimunanda nan Tuldan Abung, ya nan Me'gonan an Kuwaltuh bunolna, ya nan Timplun Apo Dios. Ya diday gun bumadang hinan tutulangdan papadin holag Aaron hinan pundayawandan Apo Dios.

24

Nan Tamun Niwanah hinan Papadin Apo Dios

1 Nan na'uhig an himpampun an nalpuh nan holag Aaron:
Hay holag Aaron ya hi Nadab, ya hi Abihu, ya da Eleazar ay Ithamar.
2 Ya da Nadab ay Abihu ya natoyda an mi'id ah holagda, at da Eleazar ay
Ithamar di nangitamun numpadi.
3 Ya da Zadok* an holag Eleazar ya hi Ahimelek an holag Ithamar ya bim-
madangdan David ta ginodwagodwada nan holag Aaron ta impiyapongday
tamuda.
4 Ya himpulu ta han onom di himpampun hi na'uhigan nan holag Eleazar,
ya waluy himpampun hi na'uhigan nan holag Ithamar. Ya manu ay ma'at di
umat hina ti do'do"olday a'ap'apuh nan holag Eleazar.
5 Ya hay inatdan nangidat hinan tamudan u'upihyal nan Timplun Apo
Dios ya unda inyu'nuh ta nidat di tamun nan papadin holag da Eleazar ay
Ithamar.
6 Ya unat goh nalpah hanan na'at ya intudo' Shemaiah an hina' Nathanel
an holag Levi di ngadanda, ya heden gutud di nangitud'anda ya waday
nangihtigu an nan ali, ya nan u'upihyal an da Zadok an padi, ya hi Ahimelek
an hina' Abiathar, ya nan mangipangpanguluh nan hina"aman papadi, ya
nan hina"aman holag Levi, ya ohay hina"amah na'alah nan holag Eleazar,
ya oha goh hinan holag Ithamar.
7 Ya didatuy numbubunnutan hi tamudan duwampulu ta han opat di
ahimpahimpampun an hina"ama:
Hay nahhun hi nabunut ya hi Jehoiarib,
ya miyadwah Jedaiah,
8 ya hay miyatlu ya hi Harim,
ya miyapat hi Seorim,
9 ya miyalemah Malkijah,
ya miyonom hi Mijamin,
10 ya miyapituh Hakkoz,
ya miyawaluh Abijah,†
11 ya miyahiyam hi Jeshua,
ya miyapuluh Shekaniah,
12 ya miyapulu ta ohah Eliashib,
ya miyapulu ta duwah Jakim,
13 ya miyapulu ta tuluh Huppah,
ya miyapulu ta opat hi Jeshebeab,
14 ya miyapulu ta lemah Bilgah,
ya miyapulu ta onom hi Immer,
15 ya miyapulu ta pituh Hezir,
ya miyapulu ta waluh Happizzez,
16 ya miyapulu ta hiyam hi Pethahiah,
ya miyaduwampuluh Jehezkel,
17 ya miyaduwampulu ta ohah Jakin,
ya miyaduwampulu ta duwah Gamul,
18 ya miyaduwampulu ta tuluh Delaiah,
ya miyaduwampulu ta opat hi Maaziah.
19 Ya nitudo' an amin hatun linala'in na'uhig di nidat hi tamudan hinohha
ta wa ay ta humigupdah nan Timplu ya way ohaan atona nan nidat an

* **24:3** Hiyay ohan Nabagtun Padi, ya hi Ahimelek an hina' Abiathar di ibbanan Nabagtun Padi (verse 6; bahaom nan footnote di II Sam. 8:17 ta innilaom di anaad ta duwadan Nabagtun Padi).
† **24:10** Nan gutud di New Testament ya hiyay himpampun hi nidduman Zechariah an hi aman John an Mumbonyag (Lk. 1:5).

tamuna ta miyunnud hidin inalin Aaron an ad holag ay dida, an umat hinan pangunudandah nan Uldin Apo Dios an dayawondan holag Israel.

Hay Nitud'an nan Udumnan Holag Levi

20 Didatuy udumnan mangipangpanguluh nan numpunhina"aman nalpuh nan holag Levi:
An mete"a ay Amram an nunholag ta hi Shubael, ya nunholag hi Shubael ta hi Jehdeiah.
21 Ya hi Ishiah ya nalpuh holag Rehabiah.
22 Ya hi Jahath ya nalpuh holag Shelomoth an nalpuh holag Izhar.
23 Ya nan holag Hebron an linala'i ya hi Jeriah di pangpangullu, ya hi Amariah di otob, ya miyatluh Jahaziel, ya miyapat hi Jekameam.
24 Ya hay lala'in holag Uzziel ya hi Micah, ya nunholag hi Micah ta hi Shamir.
25 Ya nan pogtang Micah an hi Isshiah ya nunholag ta hi Zechariah.
26 Ya hay linala'in holag Merari ya da Mahli ay Mushi. Ya nunholag hi Jaaziah ta hi Beno.
27 Ya nunholag hi Jaaziah an holag Merari ya da Beno, ya hi Shoham, ya da Zakkur ay Ibri.
28 Ya nunholag hi Mahli ta hi Eleazar an bahig an mi'id di holagna.
29 Ya nunholag hi Kish ta hi Jerahmeel.
30 Ya hay holag Mushi an linala'i ya hi Mahli, ya da Eder ay Jerimoth.
Didanay linala'in holag di a'apun Levi an miyunnud hinan napatad hi nahlagan nan hinohhan hina"ama.
31 Ya nan mumpangipangpanguluh nan hinohhan hina"ama ya nan udidian di ni'binnunut ta innalnay poto'dah tamun umat hidin inatnan tutulangdan din papadin nalpuh nan holag Aaron. Ya heden inatda ya teten'ol nan Alin hi David, ya hi Zadok, ya hi Ahimelek, ya din mumpangipangpanguluh nan numpunhina"ama an papadin holag Levi. Ya numpapaddung din inatdan binnunut an ta"on hi unda pangpangullu unu udidian.

25

Nan Kumakanta ya Muntukal hinan Timplu

1 Ya hi David ya didan a'ap'apun nan tindalu ya inuhigda nan udumnan holag da Asaph ay Heman, ya nan holag Jeduthun goh ta diday mangihapit an mangibaag hinan itudun Apo Dios, ya miyunnud hinan mangipagangoh hinan alpa, ya nan i"itang an alpan ma'alih lyres, ya cymbals. At didatuy linala'in napilih mangat hinan nidat an tamuda:
2 Hay nalpuh nan holag Asaph ya hi Zakkur, ya hi Joseph, ya da Nethaniah ay Asarelah. Ya hi Asaph di ap'apudah mangibaag hinan itudun Apo Dios hinan way puntugunan nan ali.
3 Ya onom hinan imbabaluy Jeduthun an da Gedaliah, ya hi Zeri, ya hi Jeshaiah, ya hi Shemei, ya da Hashabiah ay Mattithiah. Ya hi amadan hi Jeduthun di mangipangpangulun didan mangihapit hinan itudun Apo Dios, ya inyunnud nan muntukal an mangipagangoh hinan alpah nan pungkantaan, at kinantada nan pundayaw ya punyamanan ay Apo Dios.
4 Ya hay holag Heman ya da Bukkiah, ya hi Mattaniah, ya hi Uzziel, ya hi Shubael, ya hi Jerimoth, ya hi Hananiah, ya hi Hanani, ya hi Eliathah, ya da Giddalti ay Romamti-Ezer, ya hi Joshbekashah, ya hi Mallothi, ya da Hothir ay Mahazioth.

5 Ya an amin hatu ya diday holag Heman an propetan nan ali. Dida ya
himpulu ta han opat an linala'i, ya tuluday binabai. Hiyah te intulag Apo
Dios hidin hopapna ta mawaday abalinan Heman.
6 Ya an amin hatun linala'i ya hi amaday mangipangpanguluh nan
puntukalandah nan pungkantaan ta middum hi umipa'amlong hinan pun-
dayawan ay Apo Dios hinan Timplu, ya inusalday cymbals, ya nan i"itang
an alpan ma'alih lyres, ya nan ongol an alpa. Ya hi Asaph ya da Jeduthun ay
Heman ya diday baal nan ali ta diday mangat hinan way ituguna.
7 Ya daten linala'i ya nala'engdan amin an umatdah nan tutulangdan
holag Levi an impa'enghadan muntukal hinan kantan pundayaw ay Apo
Dios. Ya hay uyapdan amin ya duway gahut ta han nawalu ta walu.
8 Ya manu ay numbibinnunutda ya ta ma'innila nan tamun di hinohha an
mi'id di nun'abhiwan nan unga unu nala'ay, ya ta"on un nan nala'eng unu
nan pa"iddum.
9 Dida hatu nan duwampulu ta han opat an a'ap'apun nan ahimpahim-
pampu ya duwampulu ta han duway hinakup nan ohan himpampun. Ya
umat hituy inatdan nangidadaan ay didah atondan muntamu:
Hay nahhun ya hi Joseph an hina' Asaph ya nan holagna ya tutulangna,
ya hay miyadwa ya hi Gedaliah ya nan holagna ya nan tutulangna,
10 ya miyatluh Zakkur ya nan holagna ya nan tutulangna,
11 ya miyapat hi Izri ya nan holagna ya nan tutulangna,
12 ya miyalemah Nethaniah ya nan holagna ya nan tutulangna,
13 ya miyonom hi Bukkiah ya nan holagna ya nan tutulangna,
14 ya miyapituh Jesarelah ya nan holagna ya nan tutulangna,
15 ya miyawaluh Jeshaiah ya nan holagna ya nan tutulangna,
16 ya miyahiyam hi Mattaniah ya nan holagna ya nan tutulangna,
17 ya miyapuluh Shimei ya nan holagna ya nan tutulangna,
18 ya miyapulu ta ohah Azarel ya nan holagna ya nan tutulangna,
19 ya miyapulu ta duwah Hashabiah ya nan holagna ya nan tutulangna,
20 ya miyapulu ta tuluh Shubael ya nan holagna ya nan tutulangna,
21 ya miyapulu ta opat hi Mattithiah ya nan holagna ya nan tutulangna,
22 ya miyapulu ta lemah Jerimoth ya nan holagna ya nan tutulangna,
23 ya miyapulu ta onom hi Hananiah ya nan holagna ya nan tutulangna,
24 ya miyapulu ta pituh Joshbakashah ya nan holagna ya nan tutu-
langna,
25 ya miyapulu ta waluh Hanani ya nan holagna ya nan tutulangna,
26 ya miyapulu ta hiyam hi Mallothi ya nan holagna ya nan tutulangna,
27 ya miyaduwampuluh Eliathah ya nan holagna ya nan tutulangna,
28 ya miyaduwampulu ta ohah Hothir ya nan holagna ya nan tutu-
langna,
29 ya miyaduwampulu ta duwah Giddalti ya nan holagna ya nan
tutulangna,
30 ya miyaduwampulu ta tuluh Mahazioth ya nan holagna ya nan
tutulangna,
31 ya miyaduwampulu ta opat hi Romamti-Ezer ya nan holagna ya nan
tutulangna.

26

Nan Mun'adug hinan Timplu

1 Ya umat hituy inatdan nanguhig hinan mun'adug hinan pantaw nan Timplu:
Hay nalpuh nan holag Korah ya hi Meshelemiah an hina' Kore an hiyay ohah nan holag di a'apun Asaph.
2 Ya nunholag hi Meshelemiah, ya pitudan linala'in hi Zechariah di pangpangullu, ya otob hi Jediael, ya miyatluh Zebadiah, ya miyapat hi Jathniel,
3 ya miyalemah Elam, ya miyonom hi Jehohanan, ya miyapituh Eliehoenai.
4 Ya hi Obed-Edom ya waluday holagnan linala'in hi Shemaiah di pangpangullu, ya otob hi Jehozabad, ya miyatluh Joah, ya miyapat hi Sakar, ya miyalemah Nathanel,
5 ya miyonom hi Ammiel, ya miyapituh Issachar, ya miyawaluh Peullethai. (Mattig an winagahan Apo Dios hi Obed-Edom.)
6 Hi Shemaiah di pangpangullun holag Obed-Edom, ya nan holagnan linala'i ya nundongol di aatdan dumalat nan ado'ol di abalinanda.
7 Hay holag Shemaiah ya da Othni, ya hi Rephael, ya hi Obed, ya hi Elzabad, ya nan tutulangnan numpanginnilan linala'i ya da Elihu ay Semakiah.
8 An amin hatu ya diday holag di a'apun Obed-Edom an niddum nan holagda ya nan tutulangdan linala'in waday abalinandah nan tamu. Ya hay bilangda ya nanom ta han duwa an nalpuh nan a'apun Obed-Edom.
9 Ya hay nalpuh holag Meshelemiah ya himpulu ta han walu, ya dida ya impa'enghadan muntamu.
10 Ya hi Hosah ya nalpuh holag Merari, ya nunholag ta hi Shimri (an hiyay nun'ap'apu, mu ta"on un bo'on hiyay pangpangullu ya hiyay pento' amanah mun'ap'apu),
11 ya hi Hilkiah di otob, ya hi Tabaliah di atlu, ya un miyapat hi Zechariah. At himpulu ta tulun amin nan nalpuh nan holag ya tutulang Hosah hi napto' ta diday niddum hinan mun'adug hi Timplu.
12 Ya henen na'uhigan nan mun'adug hi pantaw ya nan mangipangpangulun didan himpangapuy mangipapto' ay dida ya nidat di tamudan umat hinan inat nan tutulangdan holag Levi hi pangitamuandan Apo Dios hinan Timplu.
13 Ya numbibinnunut nan numpunhina"ama an ta"on unda nahnot unu do'ol, ya numpapaddung an atonda ta ma'innilay pantaw hi poto'dan iyadug.
14 Ya hay namunut hinan Pantaw hi Appit hi Buhu'an di Algaw ya hi Shelemiah. Ya han imbaluyna an hi Zechariah ya nahamad di atonan muntugun, ya nan Pantaw hi Appit hi Iggid hi un Hagangon di Buhu'an di Algaw di inu'nuhna.
15 Ya hay namunut hinan Pantaw hi Appit hi Agwan hi un Hagangon di Buhu'an di Algaw ya hi Obed-Edom, ya nan imbabaluyna ya diday napto' an mun'adug hinan puntalepnan an kuwaltu.
16 Ya hay nabunut hi nidat ay da Shuppim ay Hosah ya nan Pantaw hi Appit di Alimuhan di Algaw, ya nan Pantaw Shalleketh an wah nan numbagtun dalan.
Ya nagodwagodwada ta nidat nan gutud hi pun'adugan nan hinohhan himpampun.
17 Ya hay mun'adug an holag Levi hinan wah appit hi buhu'an di algaw ya mahin'o'nomdah abigabigat, ya nan mun'adug hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ya mahin'o'patdah abigabigat, ya nan mun'adug hi

appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya mahin'o'patda goh hi abigabigat, ya mahindudwadan mun'adug hinan kuwaltun puntalepnan.
18 Ya nan mun'adug hinan linyan di allup hi appit di alimuhan di algaw
ya opat di mun'adug hinan dalan, ya duwaday mun'adug hinan linya.
19 Hiyah te umatan di na'uhigan nan manalimun an mun'adug hinan
pantaw an nan nalpuh holag Korah ya nan holag Merari.

Nan Udum an Ma'at hinan Timplu

20 Ya nan udumnan i'ibbadan holag Levi di okod an manalimun hinan
pangitalepnan hinan nun'anginan gina'un nan Timplu, ya nan pangitalepnan hinan nidat an netbal hi bagin Apo Dios.
21 Ya hi Ladan an nalpuh holag Gershom di do'do"ol hi nalpuwan nan
ahimpahimpampun an pamilya, ya niddum nan pamilyan Jehieli,
22 ya hay holag Jehieli ya da Zetham ay Joel. Ya nidat di tamuda ta diday
okod an manalimun hinan puntalepnan hinan Timplun Apo Dios.
23 Ya hay nalpuh holag Amram, ya hi Izhar, ya hi Hebron, ya hi Uzziel ya
nidatanda goh hi tamuda:
24 Ya hi Shubael an nalpuh holag Gershom an imbaluy Moses di
nabagbagtun mangipapto' hinan puntalepnan hinan Timplu.
25 Ya waday nitulangan Shubael an dumalat hi Eliezer:
Nunholag hi Eliezer ta hi Rehabiah,
ya nunholag hi Rehabiah ta hi Jeshaiah,
ya nunholag hi Jeshaiah ta hi Joram,
ya nunholag hi Joram ta hi Zikri,
ya nunholag hi Zikri ta hi Shelomith.
26 Hi Shelomith ya nan tutulangna ya diday ad biyang an manalimun
an amin hinan ne'nong an nidat ay Apo Dios an din ene'nong nan Alin hi
David, ya nan mangipapto' ay didan hina"ama, ya nan numbino'ob'on an
ap'apun mangipapto' hinan tindalu.
27 Ya innalda din udumnan hinamhamdah nan gina'un din
ni'gubatanda, ya indawatda ta enetbalda ta ep'ephodda nan Timplun
Apo Dios.
28 Ya an amin din indat Samuel an propeta, ya hi Saul an hina' Kish,
ya hi Abner an hina' Ner, ya hi Joab an imbaluy Zeruiah, ya an amin
nan numbino'ob'on an nidat ya da Shelomith ya nan tutulangnay okod an
manalimun.
29 Ya hinan holag Izhar ya napto' da Kenaniah ya nan linala'in imbabaluyna ta diday mumpapto' hinan way ma'at (mu bo'on nan ma'at hinan Timplun Apo Dios), ya dida goh di mangipanuh hinan way mundidiklammuan hinan holag Israel.
30 Ya nan holag Hebron ya napto' da Hashabiah ya nan tutulangdan hinlibu ta han pituy gahut an linala'in waday abalinandan mangat hinan way ma'at ta diday okod an mangipapto' hinan holag Israel an wah nan appit hi alimuhan di algaw hinan Wangwang an Jordan, ya dida goh di mangipapto' an amin hinan munhulbin Apo Dios ya nan way ipatamun nan ali.
31 Ya hi Jerijah di a'ap'apun mangipangpanguluh holag Hebron hidin
miyanapat di tawon hidin nun'alian David,* ya hinamaddan hinumalya
nan pamilyan nalpuh nan holag Hebron, ya inah'upanda an waday
mun'a'i'hi' an tindaluh nalpun didan hina"aman himpangapun numpunhituh did Jazer hinan babluy an hinakup ad Gilead.

* **26:31** Unu hidin 970 B.C.

32 Ya hi Jerijah ya waday duway libu ta han pituy gahut an tutulangnan
waday abalinandan linala'i, ya dida goh di a'ap'apuh nan pamilya, ya nan
Alin hi David ya diday pento'na ta diday okod an mangipapto' hinan holag
Reuben, ya hi Gad, ya nan godwan holag Manasseh ta okoddan mannig
hinan way ma'at an dumalat hi Apo Dios ya nan way pohdon nan alih
ipatamu.

27

Nan Tindalu ya nan Na'uhiganda

1 Hiyatuy nitudo' an mangipapto' hinan tindaluh nan holag Israel, ya
numbino'ob'on di na'uhi'uhiganda ti waday mumpumpapto' ay didan umat
hinan ap'apun di pamilya, ya waday u'upihyal an mumpapto' hinan hinlibu
ya hinggahut ta itamuanda nan ali. Ya duwampulu ta opat di libuh nan
linala'ih nan ohan himpampun an ipapto' nan ohan ap'apu. Ya hay ma'at
ya un ohay bulan di puntamuan nan ohan himpampun hinan hintawon.

2 Nan nangipapto' hinan nahhun an himpampun hinan hopap di bulan* ya hi Jashobeam an hina' Zabdiel, ya duwampulu ta han opat di libudan linala'i.

3 Ya hiya ya nalpuh nan holag Perez, ya hiyay ap'apun an amin nan
a'ap'apun nan tindaluh nan himpampun an mahhun an nuntamuh nan
hopap di bulan.

4 Ya hay nangipangpanguluh nan miyadwan bulan† ya hi Dodai an
i'Ahoh, ya hi Mikloth di nehnod hinan haadnan mangipangpangulun
didan himpampun. Ya didan himpampun ya duwampulu ta han opat di
libudan linala'i.

5 Ya nan miyatlun ap'apun di tindalun nangipangpanguluh nan munta-
muh nan miyatlun bulan‡ ya hi Benaiah an hina' Jehoiada an padi. Ya
hiyay ap'apun nangipapto' hinan duwampulu ta han opat di libun linala'i
ya didan himpampun.

6 Ya hi Benaiah di way abalinanan nundongol di aatnan didan ma'alih
Nan Tulumpulu, ya hiyay apudan numpapto' ay dida. Ya han imbaluynan
hi Ammizabad di nihukat an nangipapto' ay didan himpampun.

7 Ya nan miyapat an bulan§ ya hi Asahel an hi agin Joab, ya han
imbaluynan hi Zebadiah di nihukat ay hiyan numpapto'. Ya dida an
himpampun ya duwampuluda ta han opat di libu.

8 Ya nan miyaleman bulan* ya hi Shamhuth an nalpuh nan holag Izra di
nangipangpangulu, ya duwampuluda ta han opat di libudan himpampun.

9 Ya nan miyonom an bulan† ya hi Ira an hina' Ikkesh an iTekoa
di nangipangpangulu, ya duwampuluda ta han opat di libun linala'in
himpampun.

10 Ya nan miyapitun bulan‡ ya hi Helez an holag Pelon an nalpud
Ephraim di nangipangpangulu, ya duwampuluda ta han opat di linala'in
himpampun.

11 Ya nan miyawalun bulan§ ya hi Sibbekai an nalpuh nan babluy ad
Hushath an nalpuh holag Zerah di nangipangpangulu, ya duwampuluda
ta han opat di libuh linala'in himpampun.

---

* **27:2** Duway ngadan ten bulan an Abib unu Nisan, ya hiyay March-April hinan calendar tu'ud ugwan. † **27:4** Unu Ziv/Iyyar (April-May). ‡ **27:5** Unu Sivan (May-June). § **27:7** Unu Tammuz (June-July). * **27:8** Unu Ab (July-August). † **27:9** Unu Elul (August-September). ‡ **27:10** Unu Ethanim/Tishri (September-October). § **27:11** Unu Bul/Marcheshvan (October-November).

12 Ya nan miyahiyam an bulan* ya hi Abiezer an nalpud Anathoth an
holag Benjamin di nangipangpangulu, ya duwampuluda ta han opat di
libuh linala'in himpampun.
13 Ya nan miyapulun bulan† ya hi Maharai an nalpuh ad Netophath an
holag Zerah di nangipangpangulu, ya duwampuluda ta han opat di libun
linala'in himpampun.
14 Ya nan miyapulu ta ohan bulan‡ ya hi Benaiah an iPirathon an nalpuh
nan holag Ephraim di nangipangpangulu, ya duwampuluda ta han opat
di libun linala'in himpampun.
15 Ya nan miyapulu ta duwan bulan§ ya hi Heldai an iNetophath an
nalpuh nan holag Othniel di nangipangpangulu, ya duwampuluda ta han
opat di libun linala'in himpampun.

Nan Mumpapto' hinan Hinohhan Himpangapun Holag Israel

16 Hiyatuy nun'apilin u'upihyal hi mangipapto' hinan holag Israel:
Hay napilih nan holag Reuben ya hi Eliezer an hina' Zikri,
ya hay ap'apun mangipapto' hinan holag Simeon ya hi Shephatiah an
hina' Maakah,
17 ya hay napilih nan holag Levi ya hi Hashabiah an hina' Kemuel,
ya hay napilih nan holag Aaron ya hi Zadok,*
18 ya hay napilih nan holag Judah ya hi Elihu† an hi agin David,
ya hay napilih nan holag Issachar ya hi Omri an hina' Michael,
19 ya hay napilih nan holag Zebulun ya hi Ishmaiah an hina' Obadiah,
ya hay napilih nan holag Naphtali ya hi Jerimoth an hina' Azriel,
20 ya hay napilih nan holag Ephraim ya hi Hoshea an hina' Azaziah,
ya hay napilih nan godwan holag Manasseh ya hi Joel an hina' Pedaiah,
21 ya hay napilih nan godwan holag Manasseh ad Gilead ya hi Iddo an
hina' Zechariah,
ya hay napilih nan holag Benjamin ya hi Jaasiel an nalpuh nan holag
Abner,
22 ya hay napilih nan holag Dan ya hi Azarel an imbaluy Jeroham.
Hiyanay napilin mangipapto' hinan ahimpahimpampun an holag Is-
rael.
23 Nan Alin hi David ya agguyna ni'yuyap nan muntawon hi duwampulu
unu nan nakudang hi duwampulu ti hi Apo Dios ya intulagna an hay uyap
nan holag Israel ya nidugah an do'olda an umatdah nan bittuan ad daya.‡
24 Ya hi Joab an hina' Zeruiah ya ente"anan uyapon nan tatagun linala'i,
mu agguyna lempah an inuyap ti minoltan Apo Dios nan holag Israel an
dumalat henen nun'uyapanda.§ At hiyaat un agguy nagtud nan uyap di
tatagu, at agguy nitudo' nan udumnan tataguh nan liblun nitud'an nan
tataguh din numpapto'an nan Alin hi David.

Nan Napilin Manalimun hinan Gina'un nan Ali

25 Hiyatuy napilin manalimun hinan gina'un di alin nitudo' di ngadanda:
Hi Azmaveth an hina' Adiel di manalimun hinan numbino'ob'on an
puntalepnan hi gina'uh nan kuwaltun wah nan palasyu,

---

* **27:12** Unu Kislev (November-December). † **27:13** Unu Tebeth (December-January). ‡ **27:14** Unu Shebat (January-February). § **27:15** Unu Adar (February-March). * **27:17** Manu ay hiyay numpapto' ti hiyay Nabagtun Padi (bahaom nan footnote di II Sam. 8:17). † **27:18** Mid mapto' ya hiyay ngadan nan agin David an agguy nitudo' hinan I Chron. 2:10-17 unu bo'on ay ya hiyay oha goh an ngadan Eliab an pangpangullu. ‡ **27:23** Gen. 15:5. § **27:24** I Chron. 21:1-22:1.

ya hi Jonathan an hina' Uzziah di manalimun hinan numbino'ob'on an puntalepnan an wah nan nibataan hi babluy ya an amin nan nun'ibataan an puntalepnan hinan babluy ya nan pun'adugan,
26 ya hi Ezri an hina' Kelub di manalimun hinan muntamuh payaw,
27 ya hi Shimei an iRamath di manalimun hinan itamman di greyp,
ya hi Zabdi an nalpud Shiph di manalimun hinan italepnan di bayah,
28 ya hi Ba'al-Hanan an iGeder di manalimun hinan ayiw an olibo ya nan ayiw an sicamor an fig di bunganah nan nundotal an wah nan puun di dudunduntug hi appit di alimuhan di algaw,
ya hi Joash di manalimun hinan puntalepnan hinan mantikan malpuh nan olibo,
29 ya hi Shitrai an iSharon di manalimun hinan bakah ad Sharon,
ya hi Shaphat an hina' Adlai di manalimun hinan bakan wah nan nundotal,
30 ya hi Obil an holag Ishmael di manalimun hinan kamilu,
ya hi Jehdeiah an iMeronoth di manalimun hinan dongki,
31 ya hi Jaziz an nalpuh nan holag Hagar di manalimun hinan kalnilu ya nan gandeng.
An amin hana ya diday u'upihyal an manalimun hinan a'animal ya nan gina'un nan Alin hi David.

Nan Bumadang an Mangituduh Maphod hi Aton David

32 Ya hi Jonathan an hi ulitaon David di ohan nala'eng an muntuduh nan maphod hi ma'at, ya wada goh di abalinanan muntudo' hinan na'na'at. Ya hi Jehiel an hina' Hakmoni di manalimun hinan pun'adalan nan imbabaluy di ali.
33 Ya hi Ahithophel di bumadang an mangituduh maphod hi aton nan ali. Ya hi Hushai an i'Ark di ligwana, ya hiyay mamagbagah nan ali.

34 Ya unat goh natoy hi Ahithophel* ya hay nihukat hinan haadna ya da Jehoiada an hina' Benaiah ay Abiathar. Ya hi Joab di ap'apun manalimun hi mummandal hinan tindalun nan ali.

28

Hay Intugun David hi Atondan Mangiyammah nan Timplu

1 Hi David ya impa'ayagnan amin din u'upihyal ad Israel ta na'amungdah ad Jerusalem, ya diday u'upihyal an mangipangpanguluh nan himpangapu, ya u'upihyal an mumpapto' hinan tindalu, ya u'upihyal an manalimun hinan gina'u, ya a'animal, ya imbabaluy di ali, ya an amin goh din u'upihyal hinan abungnan ali, ya nan nundongol an tindalu, ya din mun'a'i'hi' an tindalu.
2 Ya heden na'amunganda ya timma'dog nan Alin hi David hinan hinagangda, ya inalinay, “Da'yun pohpohdo' an tatagun ni'babluya' ya donglonyu ni' tun ibaga'. Hidin hopapna ya ninomnom'un ipiyammay nahamad an Timplu ta way pangipatangan hinan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ta way paddungnay pangidah'ayan Apu tu'un hi Apo Dios. Ha"in ya implanu' an ipiyamma,
3 mu hi Apo Dios ya inalinan ha"in di, Adi mabalin hi un he"ay mangipiyammah nan Timpluh ihina' ti he"a ya nan tindalum ya gun ayu immuy ni'gubat, at he"a ya do'ol di pinatopatoymu.
4 Mu ma'innila an hi Apo Dios an dayawon nan holag Israel ya pinilia' ta ha"in ya nan holag'u ya minaynayun amin mun'alin mangipapto' hinan

* **27:34** II Sam. 17:23.

holag Israel. Ya Hiya ya pinilina nan holag Judah hi alpuwan di mangipang-pangulu, ya ten nan holag Judah di nalpuwanmin pamilya, at dumalat nan pamilyan ama ya waday pamhod Apo Dios ay ha"in ti ten ha"in di pinilinah alin mangipapto' an amin ay ditu'un holag Israel.

5 Ya hi Apo Dios ya indatnay do'ol hi holag'u, ya Hiya ya pento'na han imbaluy'un hi Solomon ta hiyay umbun hinan umbunan di alih nan pumpapto'an Apo Dios hinan babluy ad Israel.

6 Ya Hiya ya inalinan ha"in di, Hi Solomon an imbaluymu di mangipiyammah nan Timplu' ti hiyay pinili' hi imbaluy'u, ya Ha"in di hi amana.

7 Ya badanga' hiya ta minaynayun di pumpapto'anah engganah unna inaynayun an mangunud hinan Uldin'u ya nan Tugun'un umat hinan ma'ma'at ad ugwan.

8 At ad ugwan ya ten hapito' ay da'yuh tun wadan di hinagang tu'un holag Israel, ya wada goh hi Apu tu'un ni'yamung, ya dodonglon goh Apo Dios an Hiyay gun tu'u dayawon. At ihamadyun mangunud an amin hinan intugun Apu tu'un Hiyay Dios tu'u ta way atonyun manginaynayun an manakup eten maphod an luta, ya ta ipabanohyuh nan imbabaluyyu, ya minaynayun an boltanon nan a'apuyuh pidwa."

9 Ya himmapit hi David hinan imbaluynan inalinay, "He"a, Solomon an imbaluy'u, ya ten itugun'un atom nan pohdon Apo Dios an Hiyay dayawo' an hi amam. Ya mahapul an Hiyay itamuam ta e'kodmun amin di nitaguam, ya nomnommu, ya nan pangatmu ti Hiya ya inilanan amin di pohdon hi nomnomon hi aton. Ya gulat ta Hiyay anapom hi ayam at abuluton da'a, mu gulat ta adim abuluton ta du'gom Hiya at ma'abohhol, ya din'ug da'ah enggana.

10 At mahapul an nonomnomom an hi Apo Dios di namto' ay he"a ta he"ay mangipiyammah nan me'gonan an Timpluna. At ad ugwan ya pun'ohhoom di punnomnomam ta ipiyammam."

11 Ya unat goh nalpah ya hi David ya indatnah nan imbaluynan hi Solomon nan planun umatan di miyamma an Timplu an hay umatan nan numbino'ob'on an kuwaltun puntalepnan, ya nan gettawna, ya nan udumnan kalahin di kuwaltu, ya nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltuh nan pundayawan an lugal hi a'aliwan di bahol.

12 Ya indatna goh di planun an amin nan ninomnomnah atondan mangiyammah nan gettaw di Timplun Apo Dios, ya an amin nan nun-lene'woh an kuwaltu, ya nan kuwaltun puntalepnan hinan gina'un nan Timplu, ya nan kuwaltun puntalepnan hinan midat an onong Apo Dios. Ya an amin hanan planu ya hiyay impanomnom nan Na'abuniyanan an Lennawan hiya.

13 Ya indatna goh di planuh atondan manguhig hinan tamun nan papadi, ya nan holag Levi, ya an amin nan atondan muntamuh nan Timplun Apo Dios, ya nan atondan manalimun hinan gina'un nan Timplun miyammah nan way ma'at.

14 Ya imbaagna goh di aat nan damot di balitu' an miyammah an amin hinan way mabalitu'an hinan miyamman gina'un ma'usal hinan Timplu, ya imbaagna goh nan damot di silver an miyammah nan numbino'ob'on an gina'un ma'usal hinan Timplu.

15 Umat hinan kilun nan balitu' ya silver an miyammah nan hilaw, ya nan ipattu'an nan hilaw,

16 ya nan lamehaan an hay balitu' di miyammah pangipatangan hinan tinapay an me'nong ay Apo Dios, ya nan udumnan lamehaan an hay silver di miyamma,

17 ya nan ado'ol nan balitu' hi miyammah nan tuwi' an tinidor, ya nan
miyammah duyun malukung, ya nan silver an duyuh miyammah nan
gina'un nan Timplu,
18 ya nan umatan goh di ado'ol nan namahmah an balitu' an miyammah
nan pun'onngan hi panghoban hinan incense, ya nan cheribim an balitu'
an nan anghel an pinapayadday paya'da an ay punluganan di mi'gubat di
tigawna ta tudnganda nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios.
19 Ya inalin David di, “Nitudo' an amin hana nan planuh ma'at an
miyunnudan hinan inyuldin Apo Dios hi inalinah ato'.”
20 Ya inalin goh David hinan imbaluynan hi Solomon di, “Pabi'ahom di
punnomnomam ta adi'a humiga, at ete"am an muntamu, ya adi'a tuma'ot,
ya adi'a munlungdaya ti hi Apu tu'un hi Apo Dios an itamua' ya wagwadan
he"an bumadang ta nangamung unmu lopahon an ipiyammay Timpluna.
21 At nagodwagodway tamun nan papadi ya nan holag Levi, at nidadaan-
dan mangitamun amin hinan tamuh nan Timplun Apo Dios, ya nidadaan
goh an bumadang ay he"a nan linala'in numpanginnilan mangat an amin
hinan matamuan. Ya an amin nan tatagu ya nan a'ap'apuda ya mabalin an
unudondan amin nan imandalmuh atonda.”

29

Nan Ma'amung an Midat hi Miyammah nan Timplu

1 At nan Alin hi David ya inalinah din tatagun na'amung di, “Han
imbaluy'un hi Solomon ya hiyay pento' Apo Dios, mu hiya ya unga pay,
at mi'id di ene'damna. Ya henen tamun ma'at ya na'alligat ti bo'on hiyay
nidugdugah an punhituwan nan tagu ti henen Timplu ya bagin Apu tu'un
hi Apo Dios!
2 Ya indadaan'un amin nan mahapul hi miyammah nan Timplun Apo
Dios an nan balitu', ya silver, ya gambang, ya gumo', ya ayiw, ya nan
nun'anginan batun middum hinan miyamman al'altin di gina'un umat
hinan ma'alih onyx* ya turquoise,† ya nan udumnan nanginan batun
miyammah al'alti, ya nan do'ol an batun ma'alih marble.
3 Ya bo'on hana ya anggay di indadaan'u ti idat'ud ugwan goh di udumnan
pihhu' ya balitu"u, ya manu ay ato' di umat hina ti popohdo' ahan an
bumadang hinan pangiyammanyuh nan Timplun Apo Dios.
4 Ya hay indat'u ya hinggahut di libuy kiluh namahmah an balitu' an
nalpud Ophir, ya ohay gahut ta han napitu ta duway libu ta han pituy gahut
ta han duwampulu ta pituy kiluh nan namahmah an silver ta miyammah
nan al'altin di da'lig nan Timplu.
5 Ya wa ay ta hay balitu' di mahapul hi iyamman nan numpanginnilan
mun'amma ya mabalin an hay balitu' di miyamma, ya wa ay ta hay silver ya
mabalin an hiyay miyamma. At ad ugwan ya ngadan nin mah di mamhod
an mangidat hinan midat ay Apo Dios an malpuh nomnomna ta mibadang
goh hinan pangiyammaan hinan Timplun Apo Dios?”
6 At nan mangipangpanguluh nan hina"ama, ya nan u'upihyal hinan
numbino'ob'on an himpampun an holag Israel, ya nan ap'apun mangipapto'
hinan hinlibun tindalu, ya nan ap'apun mangipapto' hinan hinggahut an
tindalu, ya nan ap'apun mangipapto' hinan manalimun hi gina'un nan ali
an nan puntamuona ya immamlongdan nangidat.
7 Ya hiyatuy nidadaan an miyammah nan Timplun Apo Dios an indatda:
hinggahut ta han napitu ta han duway libu ta han nawalu ta han himpulu
ta ohay kilun balitu', ya tuluy gahut ta han napat ta han nahiyam di gahut

* **29:2** Mangmangitit di kololna. † **29:2** Nan blue an middum hinan munlangtay kololna.

ta han hiyam di kiluh silver, ya onom di gahut ta han himpulu ta tuluy libu
ta han onom di gahut ta han tulumpulu ta onom di kiluh nan gambang, ya
tuluy milyon ta han opat di gahut ta han hiyam di libu ta han nahiyam di
kiluh nan gumo'.
8 Ya an amin nan tatagun awadan nan nun'anginan batu ya nun'iyuydah
nan kuwaltun pangipo"oyan hi pihhuh nan Timplun Apo Dios ta ene'kodda
ay Jehiel an nalpuh nan holag Gershom.
9 At nan tatagu ya nidugah di nun'am'amlonganda ti do'ol di nidat ay Apo
Dios, ya mid ah namilit hi immidatanda. Ya nan Alin hi David ya nidugah
di ni'yam'amlongana goh.

Hay Nun'amlongan David an Nangidaydayaw ay Apo Dios

10 Hi David ya impattignah nan do'ol an na'amung an tataguy nangipabag-
tuanan Apo Dios an inalinay:
"O Apu an dayawon apumin hi Jacob,
maphod un He"ay gun madaydayaw hi mid pogpogna!
11 He"a, O Apu, di nidugah an na'abbagbagtu,
ya nidugah di abalinam ya nan benangmu,
ya He"ay mangam'ameh ya me'gonan,
ya an amin nan wad abuniyan ya nan wah tun luta ya bagim,
ya He"ay na'abbagbagtun alih mangipapto' an amin hi logom!
12 Ya He"ay alpuwan an amin di dumalat hi umadangyanan ya nan mahapul
an gina'u,
ya He"ay mangipapto' an amin an dumalat nan bi'ahmu ya nan
abalinam an me'gonan,
ya He"ay nangidat an amin hi bi'ah.
13 At ad ugwan ya munyaman amin He"an Diosmi,
ya He"ay dayawonmih gunmi ipabagbagtu.
14 Mu ha"in ya nan tatagu' ya mi'id di mabalinmih idatmin He"a ti hatun
na'amung an nidat ay He"a ya bagim an indatmun da'mi, at paddungnay
unmi ibangngad nan bagim.
15 Ya paddungnay un ami immiyan hitun lutan ay ami bunag ya mangilih
pannigmun umat amih din o'ommodmih penghana, ya hay aat di nitaguan-
mih tun luta ya umat amih nan ngau an ag'aga ya ma'ubah.
16 O Apu an Diosmi, inamungmi hatun gina'u ta miyammah nan Timpluh
pundayawan hinan me'gonan an ngadanmu, mu hanan na'amung ya He"an
amin di nalpuwana, ya He"ay ad hakup an amin hi logom.
17 Ya inila' an He"an Dios'u ya unmu tapngan di nomnom nan tatagum an
na'amung an nangiyalih nan gina'un midat ay He"a. Ya mid ah namilit ay
ha"in hidin nangidata' ay He"a, ya inila' an mid goh namilit ay didan tatagu
ti penpenhodmin umidat.
18 O Apo Dios an dayawon da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob an ad
holag ay da'mi, inaynayunmu ni' an ipaphod di nomnom nan tatagum
ta mawaday pumpopohhodandah mi'id pogpogna, ya inaynayunmu ni' di
pamhoddan mangunud ay He"a.
19 Ya idatam ni' han imbaluy'un hi Solomon hinan maphod an pun-
nomnomana ta way atonan mangihamad an mangunud an amin hinan
inyuldinmu, ya ta way atonan mangipiyammah nan Timplun indadaana'
hi miyamma."
20 Ya unat nalpah hana ya inalin David hi an amin hinan na'amung di,
"Hi Apo Dios an Dios tu'un dayawonyu ta Hiyay ipabagbagtuyu!" At an
amin din tatagu ya dinayawdah Apo Dios an dayawon din o'ommodda, at

nunluungdan nundayaw ta impattigday nange'gonandan Apo Dios ya nan nange'gonanda goh hinan alida.

Hi Solomon ya Ete"anan Mangat hi Tamun di Ali
(I Ki. 1:28-53)

21 Ya unat goh nabiggat ya numpaltidah a'animal ta ene'nongdan Apo
Dios, at nun'ipulu'da din nun'a'imul an agguy nabu'lih onong Apo Dios. Ya
hay a'animal an naglot hi ene'nongda ya hinlibun manilhig an baka, ya
hinlibuh nan buta'al an kalnilu, ya hinlibuh nan uyaw an kalnilun linala'i,
ya niddum din bayah ya nan udumnan a'animal ta way ihdan an amin nan
tatagun holag Israel.
22 Ya henen algaw ya nidugah di amlong nan tatagun nangan ya nang-
inum hidin bayah hinan wadan Apo Dios.
Ya unat goh nalpah hene ya impidwadan numpilin Solomon an hina'
David ta hiyay alida, at indawatda hiyan Apo Dios ta way mangipapto' ay
dida, ya umat goh ay Zadok ta hiyay mumpadi.‡
23 At hi Solomon ya inumbun hinan umbunan di ali ta hiyay nihukat ay
amanan hi David. Ya hiya ya maphod di inatnan numpapto', at an amin nan
tatagun holag Israel ya inunuddan amin nan immandalna.
24 Ya an amin din u'upihyal, ya din numpanginnilan tindalu, ya ta"on din
udumnan holag David ya intulagdan un'unnuddan Solomon an alida.
25 Ya hi Apo Dios ya indatnay pange'gonan an amin nan tatagun Solomon,
ya numbalinona hiyah na'ahhamad an mi'id ah ohah din numpun'alih ad
Israel hi nipaddung ay hiya.

Hay Natayan David
(I Ki. 2:10-12)

26 Ya hi David an hina' Jesse ya hiyay nun'alin nangipapto' an amin hi ad
Israel.
27 Ya hay numpapto'anah ad Israel ya napat di tawon ti pituy tawon
di numpapto'anah ad Hebron, ya tulumpulu ta han tuluy numpapto'anad
Jerusalem.
28 Ya hiya ya maphod di aatnan na'alla'ay ya un matoy, ya hiya ya
maphod an adu"oy di ni'yam'amlonganah ni'taguana, ya adangyan goh, ya
me'gonan. Ya heden nalpahan di natayana ya hi Solomon an imbaluynay
nihukat ay hiyan nun'ali.
29 Hay mangipa'innilah nan aat di numpapto'an nan Alin hi David an
mete"ah din hopapna ta nangamung di angunuhna ya wah nan intudo'
Samuel an propeta, ya intudo' goh nan ohan propetan hi Nathan, ya intudo'
goh Gad an oha goh an propeta.
30 Ya hay inulgudda ya nan aat di inatnan numpapto', ya hay aat di
bi'ahnan nun'ali, ya an amin di na'na'at ay hiya, ya hay na'at hinan holag
Israel ya an amin nan abablubabluy an wah nan nunlene'woh.

‡ **29:22** Hay pohdonan hapiton nin ya impabagtuda hiya ta hiya ya anggay di Nabagtun Padi ti inaan Solomon hi Abiathar hinan haadna an Nabagtun Padi (I Ki. 2:26-27; bahaom goh nan footnote di II Sam. 8:17).

II Chronicles

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid mapto' ya da Shemaiah ay Iddo (12:15).

Hay Nangitud'an da eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Aat ten Liblu: nan Liblu an I Chronicles ya nan Liblu an II Chronicles ya na'ohhan libluh din penghana.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan pidwan di patad.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 458 B.C. hi engganah din 433 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'at hidin nun'alian nan Alin hi Solomon ad Israel ta engganah din nilayawan nan Hudyu ta niyuydad Babylon.

Hay Outline ten Liblu:

Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI SOLOMON (1:1—9:31)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI REHOBOAM (10:1—12:16)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI ABIJAH (13:1-22)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI ASA (14:1—16:14)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI JEHOSHAPHAT (17:1—20:37)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI AHAZIAH (22:1-9)
Hay na'at hidin nun'alian nan QUEEN AN HI ATHALIAH (22:10—23:21)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI JOASH (24:1-27)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI AMAZIAH (25:1-28)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI UZZIAH (26:1-23)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI JOTHAM (27:1-9)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI AHAZ (28:1-27)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI HEZEKIAH (29:1—32:33)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI MANASSEH (33:1-20)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI AMON (33:21-25)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI JOSIAH (34:1—36:1)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI JEHOAHAZ (36:2-4)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI JEHOIAKIM (36:5-8)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI JEHOIACHIN (36:9-10)
Hay na'at hidin nun'alian nan ALIN HI ZEDEKIAH (36:11-23).

Hay Nunluwaluan Solomon ta Idat Apo Dios di La'engna
(I Ki. 3:4-15; 10:26-29; II Chron. 9:25-28)

1 Hi Solomon an imbaluy din hi David ya nahamad mahkay di
pun'ap'apuwanad Israel ti winagahan Apo Dios an dayawona ya numbali-
nona ta ongol di abalinanan mun'ap'apu.
2 Ya la'tot ya impa'ayagnan amin nan a'ap'apun mangipapto' hinan
linibun tindalu ya nan mangipapto' hinan ginahut, ya nan huhuwis, ya an
amin nan a'ap'apud Israel, ya an amin nan mumpumpapto' hinan hinohha
ay didan himpangapu.
3 Ya initnud Solomon an amin nan tatagun na'amung ta immuydah nan
nabagtun lugal hi ad Gibeon ti hidiy wadan nan Tuldan Abung Apo Dios an
din impiyamman Moses an baalnah din wadandah nan mapulun.*

* **1:3** Ex. 25:1-31:11, 35:4-40:38.

4 Mu ma'innilan impitolman din hi David din Kahon an Nittuwan nan
Uldin Apo Dios hi ad Kiriath Jearim ta impiyuynad Jerusalem ta nihinah
di.†
5 Mu nunnonong an wah did Gibeon hinan hinagang nan Tuldan Abung
Apo Dios din gambang an pun'onngan an din inyamman Bezalel an imbaluy
Uri an ap'apun Hur. At hidiy nundayawan da Solomon ya an amin din
tatagun nitnud ay hiya.
6 At hidiy nange'nongan Solomon hinan hinlibun animal ta Onong an
Moghob.
7 Ya henen nahdom ya numpattig hi Apo Dios ay Solomon, ya inalinan
hiyay, “Ibagam nan pohdom hi idat'un he"a.”
8 Ya tembal Solomon an inalinan Apo Dios di, “Gunmu impattig di nidugah
an homo'mun David an hi ama, ya ten ad ugwan ya nunhaadona' hi ali ta
ha"in di mihukat ay hiyan mumpapto'.
9 At ipa'annungmu mahkay, Apo Dios, din intulagmun ama ti ten nun-
haadona' hi ali an mumpapto' hitun tatagun do'ol ahan an umat hinan hupu'
hitun luta.
10 At idatmuy ananomnoma' ya la'eng'u ti hiyay mahapul'u ta mihamad di
pangipapto'a' ay daten tatagu. Ti undan udot way abalina' an mangipapto'
hinan umat hitun do'ol ahan an tatagum?”
11 Ya tembal Apo Dios hi Solomon an inalinay, “Ma"aphod ahan hene
han endawmu ti bo'on at goh nan gina'uh tun lutay penhodmu, unu hay
umadangyanam, unu nan a'al'alyam, unu hay atayan nan buhulmu, ya
bo'on goh hay umadu"ayan di pitaguam! An un nan anomnomam, ya nan
la'engmu an mangipapto' hinan tatagu' an nangihaada' ay he"ah pun'aliam!
12 At idat'un he"ay ananomnomam ya la'engmu, ya pa'adangyano' he"a,
ya idat'uy nidugah an do'ol hi gina'um, ya nan a'e'gonam ta mi'id ah ohah
mipaddung ay he"a an ta"on din nun'ahhun an nun'ali unu hay mun'alih
pidwa.”
13 Ya unat goh nalpah henen na'at ya nakak hi Solomon hidih nan
nabagtun lugal an awadan nan Tuldan Abung Apo Dios hi ad Gibeon ta
immuy ad Jerusalem. Ya hidiy numpapto'anah nan holag Israel.
14 Ya hinayup Solomon di himpulu ta opat di gahut an kalesan pun-
luganan di mi'gubat ya din himpulu ta duway libun kabayu. Ya inhi-
nanay udum hinan numbino'ob'on an babluy, ya nan udum ya wan hiyad
Jerusalem.
15 Ya heden nun'alianad Jerusalem ya dimmo'ol di silver ya balitu' an
umatdah ado'ol nan batu, ya nidugah an do'ol goh di ayiw an cedar an umat
hinan ayiw an sicamor hinan buludna.
16 Ya hay nalpuwan nan kakabayun Solomon ya hidih nan adagwin
babluy ad Egypt, ya ad Kue‡ an lina'uan nan baalnan mungkumildu.
17 Ya limma'uda goh ad Egypt hinan kalesan punluganan di mi'gubat an
pituy kiluh silver di balulna, ya hay la'un nan ohan kabayu ya ohay kilu ta
han nahuluk hi godwah kiluh silver. Ya ingkumildudah nan udumnan a'alin
nan himpampun an holag Heth ya nan a'ali goh ad Aram.§

2

Hay Nundadaanandan Mangiyammah nan Timplu
(I Ki. 5:1-16)

† **1:4** II Sam. 6:1-23; I Chron. 15:1-16:43. ‡ **1:16** Hiyah ne ad Cilicia an provinciah nitungawan Apostoles Paul. § **1:17** Unu ad Syria.

1 Ninomnom nan Alin hi Solomon an ete"an iyamma nan Timplu ta way
pundayawan ay Apo Dios, ya nan palasyun di ali ta way punhituwana.
2 At pento'nay napituy libuh linala'i ta diday mun'ub'ubuh nan ma'usal, ya
nawaluy libu goh an munhelhel hinan batu, ya pento'na goh di tuluy libu ta
han onom di gahut ta diday mangipapto' hinan muntamu.
3 At nuntudo' ta impiyuyna ay Hiram an alid Tyre an inalinay,
"Maphod din inatmun David an hi ama ti binadangam hiya ti indatam
hi ayiw an cedar hi impiyammanah palasyu ta nunhituwana, ya atom ni'
goh ay ha"in.
4 Ti ten ipiyamma' di Timpluh pundayawan ay Apo Dios an Dios'u
ta idawat'un Hiya ta hidiy panghoban hinan incense, ya pange'nongan
hinan tinapay an me'nong ay Hiya, ya nan Onong an Moghob hinan
ahelhehelhelong ya amahdomahdom, ya hinan gutud di ngilin an Habadu,
ya Behtah nan Akayangan di Bulan, ya hinan udumna an algaw an napto' an
ngilin hi pundayawan ay Apo Dios. Ti hiyah ne tugun hi unudonmin holag
Israel hi enggana.
5 Ya nan Timplu an ipiyamma' ya ongol ahan ti nidugah di
ana'abbagbagtun nan Diosmi ya un an amin nan udumnan madayaw.
6 Mu undan waday way abalinanan mangiyammah ongol an Tim-
pluh ihinan Apo Dios? Ti ad abuniyan ya nidugah an abellog ahan,
at adi damdama umdah ihinana! Ya undan way abalinan udot an
mangipiyammah nan Timpluna? Han ipiyamma' an Timplu ya un hay
panghoban hinan onong an me'nong ay Hiya.
7 At honogom ni' di ohah lala'in nala'eng an munhibug hi balitu', ya
silver, ya gambang, ya gumo', ya nan nala'eng goh an mangiboldah nan
hinulid an munggudla* ya mumpugagaw.† Ya ta middum hiyan mi'tamuh
nan nala'eng hinan umat hinan tamu an iJudah an din pinilin aman hi
David.
8 At ipiyalim ni' goh di ayiw an cedar, ya ayiw an bolbol, ya nan ayiw
an algum hinad Lebanon ti inila' an nan baalmu ya iniladan munlagadih
nan ayiw ta tablaonda. Mu umalida nan baal'uh na ta bumadangdah nan
baalmu
9 ta didan amin di mangidadaan hinan do'ol ahan an tablan mahapul'u
ti heten Timplu an ipiyamma' ya ongol ahan ya ma"aphod.
10 Ya hay ipiyali' hi midat hi lagbun nan puntamuom an munlagadi ya
opat di libu ya han onom di gahut hi kaban hi wheat‡ ya umat goh hinan
barle§ ya hinggahut ya han himpulu ta lemay libuh galon hi bayah, ya umat
goh hinan lanan olibo."
11 Ya nuntudo' hi Hiram an alid Tyre ta tabolona nan tudo' Solomon ay
hiya, ya impiyuynan inalinay,
"Dumalat nan pamhod Apo Dios hinan tataguna ya he"ay nunhaadona
ta alida!"
12 Ya hay intudo' goh Hiram ya inalinay,
"Madayaw di Diosyu an holag Israel an nunlumud abuniyan ya tun luta
ti indatana nan Alin hi David hi imbaluyna an nanomnoman ya nala'eng!
Ya ten ad ugwan ya pohdonan ipiyamma nan Timplun pundayawan ay
Apo Dios, ya ipiyammana goh nan palasyun punhituwana an ali.
13 At ten honogo' ad ugwan hi Huram-Abi an do'ol di inilanah tamu.
14 Ya hi inan Huram ya nalpuh nan holag Dan, mu hi amana ya nalpud
Tyre. Ya impa'enghanan muntamuh nan balitu', ya nan silver, ya nan
gambang, ya gumo', ya nan batu, ya ayiw, ya nala'eng goh an mangiboldah

* **2:7** Unu purple. † **2:7** Unu blue. ‡ **2:10** An umat hi paguy. § **2:10** An umat goh hi paguy.

nan hinulid an munggudla, ya mumpugagaw, ya nan linen. Ya nala'eng goh an mumpa'ot, ya abalinanan aton an amin nan way mipiyamman hiya. Ya mabalin an middum hiyan mi'tamuh nan nala'eng an tatagum ya ta"on un hinan nala'eng an nuntamuon din alin hi amam.

15 At ta"on ni' ya ipiyalim, Apu, nan wheat, ya nan barle, ya nan lanan olibo, ya bayah an din inalim hi idatmu.

16 Ya li'ayonmiy do'ol an ayiw an cedar hinan inalahan hitud Lebanon ta nan mahapulmu ya impa'anudmih baybay ta engganay unna iyalih nad Joppa. At okod'a mahkay an mangubuh nad Jerusalem."

Nan Pangiyammandah nan Timplu
(I Ki. 6:1-29)

17 Ya hi Solomon ya impa'uyapna din tatagun bunag an ni'hituh nan babluy ad Israel an umat hidin inat amanan din hi David.* Ya hay uyapda ya hinggahut ta nabongle ta tuluy libu ya han onom di gahut.

18 Ya pinilin Solomon di napituy libu ay dida ta diday mangub'ubuh nan ma'usal, ya nawaluh libu di munhelhel hinan batuh nan dudunduntug, ya tuluy libu ta han onom di gahut di mangipapto' hinan tatagu ta itududay tamuanda.

3

1 Ente"an Solomon an impiyamma nan Timpluh ad Jerusalem hinan buludna an nangadnan hi Moriah* an hiyah ne din numpattigan Apo Dios ay David an hi amana.† Ya hiyah ne goh din pun'el'elekan Araunah an nalpuh holag Jebus.

2 At heden nangete"andan nangiyamma ya hidin miyadwan algaw eden miyadwan bulan hidin miyapat di tawon hi nunhaadanan nun'ali.‡

3 Ya nan bohwatondan Timplun Apo Dios ya nahiyam di umpih inadu"oyna, ya tulumpuluy umpih inabellogna.

4 Ya nan salas hinan pantaw ya nipaddung hinan inabellog nan Timplu an tulumpuluy umpi, ya hay inata'nangna ya hinggahut ta han nawaluy umpi, ya na'amyudan hinan namahmah an balitu' di da'lig hi bunolna.

5 Ya heden Me'gonan an Kuwaltu ya nada'ligan hinan ayiw an cedar, at hiyanan impa'otda nan al'altina an umat hi ayiw an palma, ya umat hi kawod, ya unda amyudan hinan namahmah an balitu'.

6 Ya na'al'altian goh nan Timpluh nan na'angnginan batu, ya balitu' an din nalpud Parvaim.§

7 Ya impiyamyudnay balitu' hinan hamba, ya tu'ud, ya nan da'lig, ya nan pantaw nan Timplu. Ya nipa'ot goh hinan da'lig nan cherubim.

8 Ya impiyammana goh nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya hay inadu"oyna ya nipaddung hi inadu"oy nan Timplu an tulumpuluy umpi, ya tulumpulu goh di umpiy inabellogna. Ya hay niyamyud hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu ya duwampuluy libu ta han hiyam di gahut di kiluh nan namahmah an balitu'.

9 Ya hay damot nan balitu' an inyamyuddah nan lanha ya nahuluk hi godwah kilu, ya na'amyudan goh hi balitu' nan nammagtu an akuwakuwaltuh nan way da'lig an niyappit hi agwan ya iggid.

10 Ya impiyamana goh nan duwan cherubim an na'amyudan hi balitu' hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu.

---

* **2:17** I Chron. 22:2. * **3:1** Bahaom nan footnote di Gen. 22:2 ta innilaom di udumnan na'at eten buludna. † **3:1** II Sam. 24:18-25; I Chron. 21:14-22:1. ‡ **3:2** Unu 966 B.C. § **3:6** Mid mapto' ya ad Arabia.

11 Ya pinayad nan ohan cherubim di paya'na ta nitumu' nan ohah nan
dedeng nan Timplu, ya nan ohan paya'na ya nitumu' hinan paya' nan
miyadwan cherubim. Ya hay lammung di lukud di inadu"oy di paya' nan
duwan cherubim ya tulumpuluy umpi, at hay inadu"oy di ohah nan paya'
di hinohhan dida ya pitu ta han godway umpi.
12 At numpaddung di lukuddan duwa
13 an hay lammung di lukud di paya'dan duwa ya tulumpuluy umpi. Ya
timmata'dogda an hinahagangday pantaw di Timplu.
14 Ya impiyamman goh Solomon nan kultinan nan Nidugah an Me'gonan
an Kuwaltu an nan munggudla,* ya mumpugagaw,† ya mumbolah, ya nan
maphod an linen. Ya naboldaan hi cherubim.

Nan Duwan Gambang an Tu'ud
(I Ki. 7:15-22)

15 Hidih nan way hinagang nan Timplu di nangipiyammanah duwah
tu'ud an hay inata'nangda ya nabongle ta han duway umpi. Ya waday
inhu"updah nan duwan tu'ud an pitu ta han godway umpih inadu"oynah
16 pangipa'otandah nan al'alti an umat hi kawod, ya nan hinggahut an
umat hi pomegranate an hay niyamma ya gambang.
17 Ya nipata'dog din tu'ud hinan hinagang nan Timplu ta nan oha ya wah
appit hi agwan, ya nan oha ya wadah nan appit hi iggid. Ya heden wah appit
hi agwan ya nginadnana ta hi Jakin,‡ ya nan oha an wah appit hi iggid ya
nginadnana ta hi Boaz.§

4

Nan Gina'un nan Timplu
(I Ki. 7:23-26, 38-51)

1 Impiyamman goh Solomon nan pun'onngan an gambang an hay
inadu"oyna ya tulumpuluy umpi an nipaddung hinan inabellogna an
tulumpulu goh di umpi, ya hay inata'nangna ya himpulu ta lemay umpi.
2 Ya impiyammana goh nan gambang hi ongol ahan ya na'imul an tangki,
ya pitu ta han godway umpiy linuhungna, ya himpulu ta lemay umpih
inabellogna, ya napat ta han lemay umpi nan lukud di nunlene'woh an
na'imulana.
3 Ya nan ampan di ngalab nan tangki ya waday duwah ni'al'altih nabala-
toy an umat hi manilhig an bakah nan nunlene'woh. Ya hay lukud nan ohan
baka ya oha ya han godwah umpi.
4 Ya impabunda din ongol ahan an tangkih nan bonog di himpulu ta
duwan umat hinan manilhig an baka an gumo' ta nan tulu ya hinagangday
appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nan tulu ya hina-
gangday buhu'an di algaw, ya nan tulu ya hinagangday appit hi alimuhan
di algaw, ya nan tulu ya hinagangday appit hi agwan hi un hagangon di
buhu'an di algaw.
5 Ya hay inugtul den tangki ya tuluy pulgada. Ya hay ngalab nan tangki ya
umat hi ngalab di bahu an naliyad an umat hinan habhabung di ha'ha'lung.
Ya hay mittuh danum ya himpulu ta pituy libu ta han lemay gahut hi galon.
6 Ya impiyammada goh di himpuluh pamahan ta way pun'ulahan, ya
inhinada nan lemah appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw,
ya inhinaday lemah appit hi iggid. Ya hanan nidadaan ya hiyay pun'ulahan

---

* **3:14** Unu purple. † **3:14** Unu blue. ‡ **3:17** Hay pohdonan ibaga ya *hiyay mangiha"ad.* § **3:17** Hay pohdonan ibaga ya *hiyay mangipabi'ah.*

hinan me'nong an animal an Onong an Moghob. Ya nan danum hinan tangki ya hiyay pun'ihuan nan papadi.
7 Ya impahibug Solomon di balitu' hi himpuluh ipattu'an di hilaw an inyunnuddah nan na'alih aatda, ya inhinadah nan Timplu ta lemah nan appit hi agwan, ya lemah goh hinan appit di iggid.
8 Ya impiyammana goh di himpuluh lamehaan, ya inhinadah nan Timplu ta lemah appit hi agwan, ya nan lema goh hi appit hi iggid. Ya impiyammana goh di hinggahut hi malukung an duyun balitu' an mahapul hinan way mawalhian.
9 Ya impiyammanay gettaw ta ihinan nan papadih nan Timplu, ya impiyammana goh di belbellog an gettaw hinan pangngelna, ya waday pantaw nan duwan gettaw an nan tangobda ya na'amyudan hi gambang.
10 Ya din tangki ya impiha"adnah nan immapit hi agwan an neheggon hinan dugun nan Timplu an niyappit hinan buhu'an di algaw.
11 Ya impiyammana goh din banga, ya pala, ya malukung an duyun balitu' an mahapul hinan way mawalhian.
At lempah Huram an tinamuan an amin din gina'un ma'usal hinan Timplun Apo Dios an hiyah ne din impiyamman nan Alin hi Solomon ay hiya
12 an nan duwan tu'ud an gumo',
ya nan duwan umat hi malukung di tigawna an nipattu' hinan tu'ud,
ya nan duwan kawod an ni'al'altih nan duwan duyun nipattu' hinan tu'ud,
13 ya nan opat di gahut an ay pomegranate an gambang an nun'itayun hinan duwan kawod an nunle'woh hinan ay malukung an duyu,
ya hindudway nunggoppong hi natuntunud hinan tu'ud,
14 ya nan himpulun pamahan,
ya nan himpulun ipattu'anda,
15 ya nan ongol ahan an tangki,
ya nan himpulu ta duwan umat hi manilhig an bakan nipabunana,
16 ya nan banga,
ya pala,
ya nan tuwi'.
An amin hana nan udum an gina'u ya hi Huram an nala'eng di nangiyammah nan mahapul hinan Timplun Apo Dios, at an amin hanan inalin nan Alin hi Solomon hi iyammana, ya nan munletaa' an gambang di niyamma.
17 Ya hidih nan nundotal an Jordan hinan wadan di uklit an lutah nan numbattanan ad Sukkoth ya ad Zarethan di nangipiyamman Solomon.
18 Ya nidugah an do'ol ahan di niyammah gambang, at hiyanan adida pa"innilah atnay damot nan gambang an niyamma.
19 Ya impiyamman goh Solomon nan udum an gina'un mahapul hinan Timplu,
an nan balitu' an pun'onngan,
ya nan lamehaan an pangihinan hinan tinapay an me'nong ay Apo Dios,
20 ya nan namahmah an balitu' an ipattu'an di hilaw,
ya nan punhilawan ta way matolgan hi dumaladalang hinan way hinagang di pantaw nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya hay inyammada ya niyunnudan hidin nitulag hi atonda,
21 ya nan balitu' an al'altina,
ya nan udum an punhilawan,
ya nan ipit,
22 ya nan umat goh hinan pun'olhangan,

ya nan malukung,
ya nan duyu,
ya nan pangittuwan hinan bala,
ya nan tangob an wah nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu,
ya nan pantaw hinan balkon.

5

1 Nalpah an amin nan impatamun nan Alin hi Solomon hinan Timplun
Apo Dios, at innalnan amin din gina'un indawat amanan hi David ay Apo
Dios an din balitu', ya din silver, ya din udumnan gina'u,* ya inhigupnah
nan kuwaltun puntalepnan an wah nan Timplu.

Hay Nangiyayandah nan Kahon an Nittuwan di Uldin hinan Timplu (I Ki. 8:1-21)

2 At impa'ayag Solomon an amin nan a'ap'apud Israel an didan amin
hinan mangipangpanguluh nan ahimpahimpangapu ta ma'amungdad Zion
an Babluy David ta umuyda alan din Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo
Dios.†
3 Henen gutud ya behta‡ hinan miyapitun bulan.§
4 Ya hay nangiyattang hinan Kahon ya nan holag Levi an papadi,
5 ya ni'yalada goh din Tuldan Abung, ya an amin nan me'gonan an
gina'una.
6 Ya hidin dimmatongda an inta'inda din Kahon ya na'amung da Solomon
ya an amin nan holag Israel, ya nun'onongdah kalnilu ya bakah nan way
hinagang di Kahon, ya do'ol ahan di ene'nongda an adi ma'yap.
7 At inyattang nan papadi din Kahon ta enehgopdah dih nan Nidugah an
Me'gonan an Kuwaltuh nan Timplu, ya inhinadah nan numbattanan din
duwan cherubim.
8 Ya din paya' nan cherubim ya pinapayaddah nan tungul nan Kahon ta
ina'allunganda ya ta"on un din attang.
9 Ya adu"oy din attang, at mamattig di ngamngamnah nan pantaw di
Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, mu adi mattig hinan udum an kuwaltu,
ya engganad ugwan ya nunnanannong an wah di din attang.
10 Ya nan Kahon ya mi'id ah nittu an anggay din duwan batun ikab an
inittun Moses hidin wadandah nan Duntug an Sinai hidin ni'tulagan Apo
Dios hinan holag Israel hidin nalpuwandad Egypt.*
11 At limmahun din papadih nan Me'gonan an Kuwaltu.
Ya hay na'amung hidi ya an amin nan papadi an din nangidawat hi
odoldan Apo Dios an ta"on un nat'on an himpampun di niddumanda.
12 Ya an amin din holag Levi an nun'ala'eng an mungtukal an da Asaph,
ya hi Heman, ya hi Jeduthun, ya nan imbaluyda, ya nan tutulangda, ya

---

* **5:1** II Sam. 8:11-12. † **5:2** Nan Tuldan Abung ya nihinad Gibeon (II Chron. 1:3), mu nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios ya nihinad Jerusalem hinan oha goh an tuldan abung an impiyamman David (II Chron. 1:4), ya napat di tawon di nihinanah di. At nilahhin nan Kahon hinan ustun Abungnah nabayag. ‡ **5:3** Hiyah ne Behtan di A'ab'abbung. § **5:3** Unu Tishri (hinan hapit di Hudyu) unu Ethanim (hinan hapit di iCanaan), 959 B.C. Ya hene ya September-October hinan calendar tu'ud ugwan. * **5:10** Nan Kahon ya tuluy nittuh din penghana an (1) nan duwan batun ikab, ya (2) nan hul'ud Aaron an himmalepeng, ya (3) nan tibung an nittuwan di manna an ay tinapay an nalpud daya (Heb. 9:4). Mu gapu ta mi'id nan hul'ud ya tibung eden gutud hidin amatagun Solomon at mid mapto' ya inakaw nan udum an linala'id Beth Shemesh, hiyaat un pinatoy Apo Dios nan napitun dida (I Sam. 6:19-20).

numpunlubungdah nan linen, ya nun'odnanday ma'usal hinan pungkantaan an nan cymbals, ya alpa, ya nan lyres,† ya timma'dogdah nan way pun'onngan hi appit hi buhu'an di algaw an didan amin hidin hinggahut ta han duwampulu an papadin din nun'ala'eng an muntalampet.

13 Ya nundedehhan nan muntalampet ya nan kumakanta an nangipadngol hinan kantadan mundayaw ya munyaman ay Apo Dios. Ya unat goh ente"adan mungkanta ya impagangohda din talampet, ya cymbals, ya nan udumnan ma'usal hinan pungkantaan ta ipabagtudah Apo Dios an umat hituy ingkantada,

"Madayaw hi Apo Dios an dumalat nan anahamadna!
Ya nan munnanong an pamhodna!"

Ya himbumagga ya naho'napan hi bunut nan Timplun Apo Dios,

14 at mi'id di aton nan papadin manginayun hinan tamuda an dumalat nan bunut an paddungnay benang Apo Dios ta hino'napana nan Timplu.

6

1 Ya nunluwaluh Solomon an inalinay, "Apo Dios, ina'allim di mihina'ah nan ma'ugtul an bunut,*

2 mu ad ugwan ya ten impiyamma' di na'ahhamad an Timplu ta hiyay ihinam hi enggana."

Hay Himmapitan Solomon hinan Tatagu

3 At hinagangna din tatagun na'amung, ya winagahana didan

4 inalinay,

"Madayaw hi Apo Dios an Dios tu'un holag Israel ti impa'annungna din intulagnan aman hi David ti inalinay,

5 Hidin nangekaka' hinan tatagu' ad Egypt ya mi'id ah pento"uh nan babluy an idat'un didah pangiyamman hi Timplu ta way pundayawandan Ha"in, ya mi'id goh ah pento"uh mangipapto' ay dida.

6 Mu ad ugwan ya pento"ud Jerusalem ta hidiy ihinan nan Timplu,† ya pento"u he"a, David, hi mumpapto' hinan tatagu'.‡

7 Hi ama ya pepenhodnah din ataguna an ipiyamma nan Timpluh pundayawan ay Apo Dios an Dios tu'un holag Israel.

8 Mu inalin Apo Dios ay hiyay, Ma"aphod nan ninomnommu an ipiyamma nan Timplu ta way pundayawanyun Ha"in.

9 Mu ta"on un umat hinay ninomnommu ya bo'on he"ay mangipiyamma ti awni ta hay holagmuy mangipiyamma.§

10 Ya ten impa'annung Apo Dios din intulagna, at ha"in di nihukat ay amah mangipapto' hitud Israel. Ya ten impiyamma' nan Timpluh pundayawan ay Apo Dios an Dios tu'un holag Israel.

11 Ya inhina' hinan Timplu nan Kahon an Nittuwan nan Duwan Batun Ikab an Nitud'an nan Uldin Apo Dios ay ditu'un holag Israel."

Hay Nunluwaluan Solomon
(I Ki. 8:22-53; Psa. 132:8-10)

12 Ya immuy hi Solomon hinan hinagang di pun'onngan ay Apo Dios hinan way na'amungan nan holag Israel, ya inta'nangnay ngamayna an nunluwalu.*

---

† **5:12** Hiyah ne i"itang an alpa. * **6:1** Ex. 19:9. † **6:6** Deut. 12:5. ‡ **6:6** I Sam. 16:1-13. § **6:9** I Chron. 28:2-3. * **6:12** Manu ay inta'nangnay ngamayna ti hiyah ne ugalin di Hudyun munluwalu an ta"on un ad ugwan an gutud.

13 Mu nahhun an impiyammanay gambang hi tuma'dogan an hay
inadu"oyna ya waluy umpi, ya walu goh di umpih inabellogna, ya hay
inata'nangna ya lemay umpi, ya inyuyna an inhinah nan gagwan di gettaw
ta hiyay nunhippianan nunluwalu.
14 An inalinay,
"He"a, Apo Dios an dayawonmin holag Israel, mi'id ah Dios hi umat
ay He"a an ta"on nan wad abuniyan ya tun luta! Ya ipa'annungmu nan
itulagmun nidugah an pamhodmuh nan baalmun un'unnud ay He"a.
15 At engganad ugwan ya an amin din intulagmun aman hi David ya
nipa'annung.
16 At nomnomom ni' goh Apo Dios an dayawonmin holag Israel din
inalim ay Ama an nan holagnay manginaynayun an mangipapto' ay
da'min holag Israel hi unmi ihamad an mangunud hinan Uldin an umat
hidin inat aman hi David.†
17 At ipa'annungmu ni' din intulagmun hiya!
18 Mu undan nin umannung an mi'hitu'a, Apo Dios, hinan tataguh tun
luta? Gulat ta adi umdad abuniyan hi ihinam at namamah ten Timplun
impiyamma' an adi umda!
19 Donglom ni' tun luwalu' an baalmu ta abulutom ni' nan odawo' ay
He"an Diosmi.
20 At halimunam ni' heten Timpluh abigabigat ya amahdomahdom ti
hiyay inalim hi pundayawanmin He"a. At donglom ni' tun iluwalu' hi ma'at
eten Timplu.
21 Ya donglom ay ni' goh nan luwalumin tatagum hinad abuniyan an
nunhituwam hi un ami umalin munluwalun te han Timplum, ya aliwam di
baholmi!
22 Gulat ta waday alyondah nangat hi nappuhih nan ibbana ya mahapul
an umalin ten pun'onngan eten Timplu ta ihapatanan mi'id di baholna,
23 ya donglom ni' goh hinad abuniyan ta He"ay okod an manu-
malyah nan baalmu, ya mummoltah nan numbahol ta balloh di nappuhin
ina'inatna, ya nan mi'id di baholna ya wagaham.
24 Ya gulat ta abakon da'min tatagum hinan buhul an dumalat hinan
numbaholanmin He"a ta hiyay dumalat hi apakakanmi, mu wa ay ni' ta
umali amin ten Timplu an munluwalu ta itutuyumin He"an amin nan
ina'inatmin nun'appuhi
25 ya donglom ni' hinad abuniyan ta aliwam di numbaholanmin
tatagum, ya ibangngad da'mih nan luta an din indatmuh din o'ommodmi.
26 Ya gulat ta adim ipa'aliy udan hi malpud abuniyan an dumalat nan
numbaholanmin tatagum ay He"a, mu wa ay ta ihagangmin ten Timplun
munluwalu ta itutuyumin amin nan numbaholanmin He"a, ya din'ugmi
ti nagilat amih nan nangipaligligatam ay da'mi
27 ya donglom ni' hinad abuniyan ta aliwam di numbaholanmin baalmu
an tatagum an holag Israel. Ya itudum ni' ay da'mi nan makulug an
ma'at ta hiyay atonmi ta miyunnudan hinan pohdom. Ya ipa'udanmu ni'
ta mahebnaan tun luta an indatmun da'min tatagum ta minaynayun an
banohmi.
28 Ya wada ay di batel hitun babluy, unu naligat an dogoh, unu nan
dudun an uman hi mihabal, unu gubaton nan buhul nan tatagum hinan
babluyda, unu nan malgom an dumatong an punligatan,
29 mu wa ay ta mumpahpahmo' amin tatagum an holag Israel ta iha-
gangmin ten Timplun mangita'nang hi ngamaymin munluwalu an dumalat
nan holholtaponmi

† **6:16** II Sam. 7:13, 15.

30 ya donglom ni' nan luwalumih nan nunhituwam ad abuniyan ta
aliwam di numbaholanmi. Ti He"a ya anggay di nanginnilah nomnommin
tatagu, at idatam da'min hinohhah abalinanmi
31 ta way atonmin tatagum an mangita'ot ay He"a. At inaynayunmin
gun mangunud hinan pohdom hi gutud di punhituwanmih nan lutan
indatmuh din o'ommodmi.
32 Ya umat goh hinan mangili ti dumalat hinan nangngolanah nan
nidugah an anabagtum, ya nan anidugah di pangatmu, ya nan anidugah
di bumadangam at wa ay ta umalin munluwaluh nan hinagang nan
Timplu,
33 ya donglom ni' hinad abuniyan. Ya an amin nan ibagan nan mangilin
He"a ya ipa'annungmu ta way aton nan tatagun amin hitun lutan mangin-
nilah nan anidugah di abalinam. Ya ta way atonda goh an mangita'ot ay
He"a an umat hi pangita'tanmin tatagum an holag Israel ay He"a, ya ta
innilaondan heten impiyamma' an Timplu ya hiyay pundayawan ay He"a.
34 Ya wa ay ta umuy ami mi'gubat an tatagum hinan buhulmih nan
malgom an pannagam ay da'mi, ya wa ay ta munluwalu amin ihagangmih
tun Timplu an impiyamma' an pundayawanmin He"ah tun babluy an
pento'mu,
35 ya donglom ni' hinad abuniyan nan luwalumi, ya badangan da'mi ta
mangabak ami.
36 Ya gulat ta way numbaholanmin He"a ti undan way taguh adi
mumbahol ta hiyay dumalat hi adim panalimunan ay da'mih pangabakan
nan buhulmin da'mi ta miyuy amih nan adagwi unu neheggon an babluy,
37 ya gulat ta henen babluy an niyayanmi ya ninomnommin itutuyu nan
nappuhin inatmi ta munluwalu amin alyonmiy, Immannung an numbahol
ami!
38 Ya gulat goh ta hinan babluy an niyayanmi ya immannung an
muntutuyu ami, ya munluwalu amin He"a an ihagangmih nan Timplu an
impiyamma' an pundayawan ay He"ah nan babluy an pento'muh nan lutan
indatmuh din o'ommodmi,
39 ya donglom ni' ahan hinad abuniyan nan luwalumi ta igohgohan ni'
da'mi, ya aliwam ni' an amin nan numbaholanmin He"a.
40 At amaphod ni' ahan Apo Dios hi un an amin nan umalin
munluwalun ten Timplu ya ihamadmun donglon!
41 At umali'a, Apo Dios,
hitun Timplun abungmun awadan nan Kahon an Nittuwan nan
Uldin
an mangipattig hinan nidugah an abalinam!
Ya wagaham an amin di aton nan papadin baalmu,
at umamlo'amlong amin tatagum an dumalat nan ama'ma'ullaymun
da'mi!‡
42 Adia' ni' du'gon, Apo Dios an pento'mun ali, an dumalat hidin
intulagmu
an nan nidugah an pamhodmuh din baalmun hi aman hi David!"§

7

Hay Nidawatan nan Timplu
(I Ki. 8:62-66)

1 Unat goh nalpah heden nunluwaluan Solomon ya himbumagga ya
waday apuy an nalpud abuniyan, ya genhobnan amin din ne'nong an wah

‡ **6:41** Psa. 132:8-9. § **6:42** Psa. 132:10.

nan pun'onngan, ya nabenangan an amin nan Timpluh din benang Apo
Dios ti wadah di Hiya.
2 At mi'id di aton din papadin humigup hidi ti nunheglay benangna.
3 Ya heden nannigan an amin nan holag Israel hinan apuy an nun'ohop
an nalpud abuniyan ya nan benang Apo Dios hinan bagtun di Timplu
ya nunhippida, ya nunluungda an niyatam di angahdah nan luta, ya
nundayawdan Apo Dios an inaliday,
"Madayaw'a, Apo Dios, an dumalat nan amaphodmu
ya nan ami'id di pogpog di pamhodmu!"
4 Ya nan ali ya an amin din tatagu ya nun'e'nongda nan onongdan Apo
Dios.
5 At hay indat Solomon an alih ene'nongna ya duwampulu ta duway
libuh baka, ya hinggahut ta han duwampulu ta libuh kalnilu ya gandeng
ta idawatda nan Timplun Apo Dios.
6 Ya din papadi ya innayunda din tamuda, ya umat goh hinan i'ibbadan
holag Levi an innayundan nuntukal hinan gina'un ma'usal hinan pungkan-
taan an din impiyamman David hi pundayaw ay Apo Dios, ya na'usal hidin
nunyamanan David hi nangalyanay, "Adi mapogpog nan pamhodmu!" At
impagangoh nan papadi din talampet, ya numpangata'dog din tatagu.
7 Ya indawat Solomon nan gagwan nan gettaw an hinagang nan Timplun
Apo Dios, ya intaduna, ya ene'nongnah di nan Onong an Moghob, ya
din taban nan Onong di Pi'lenggopan ti nan gambang an pun'onngan an
impiyamman Solomon ya adi umdah ihinan nan Onong an Moghob, ya nan
Onong an Ma'an, ya nan taba.
8 At na'apituy algaw di nangatan da Solomon hinan behta. Ya do'ol ahan
nan holag Israel an ni'yamung an waday nun'alpuh nan Bihhang hi ad
Hamath* hi engganah nan igad† ad Egypt.
9 At heden angunuh hi nun'am'amlongandah nan nalpahan di pituy
algaw hinan nidawatan nan pun'onngan ya nan pitu goh an algaw hi
numbehtaanda ya nundayawda.
10 Ya heden miyaduwampulu ta tulun algaw hinan miyapitun bulan‡ ya
impa'anamut Solomon din tatagu. Ya ma"am'amlongda nan tataguh nan
ma"aphod an inat Apo Dios ay da David ay Solomon, ya didan amin an holag
Israel.

Hay Ni'hapitan Goh Apo Dios ay Solomon (I Ki. 9:1-9)

11 Unat goh nalpah an impiyamman Solomon nan Timplun Apo Dios ya
nan palasyuna an na'unud an amin din ninomnomnah ipiyammanah aat
nan Timplu ya nan abungna,
12 ya eden nahdom ya inalin Apo Dios ay Solomon di,
"Dengngol'u nan luwalum, at abuluto' heten Timplu ta hiyay
pange'nonganyuh nan e'nongyun Ha"in.
13 Ya gulat ay ta adi' ipa'udan, unu way ipa'ali' hinan dudun an mama"ih
nan mihabal, unu nan way punligatanyun tatagu',

---

* **7:8** Unu ad Lebo Hamath. † **7:8** Unu wangwang, ya mid mapto' ya hiyah ne nan Wangwang an Nile. ‡ **7:10** Nan nangidawatandah nan Timplun Apo Dios ya na'at hidin Tishri/Ethanim 8-14, ya numbehtadah nan Behtan di A'ab'abbung hidin Tishri/Ethanim 15-21. Ya na'at nan ngilinda an Algaw hi Ahanian di Bahol hinan Tishri/Ethanim 10 an ta"on un agguy nibaag hinan texto (Lev. 16:1-34). Ya impa'anamut Solomon nan tataguh din Tishri/Ethanim 23. Henen bulan ya September-October hinan calendar tu'ud ugwan.

14 mu wa ay ta munluwalu ayu ta itutuyuyu nan nun'appuhi ta du'gonyu
at donglo' hitud abuniyan, ya inaliwa' nan numbaholanyu, ya impaphod'u
nan ihabalyu.
15 At dodonglo' di munluwalun ten Timplu.
16 Ti ad ugwan ya heten Timplu di pento"u, ya nidawat ta hiyay
pundayawanyun Ha"in, ya gun'u halimunan hi enggana.
17 Ya gulat ta Ha"in di unudom, Solomon, an umat hidin inat amam an hi
David ta atom an amin nan immandal'u, ya unudom an amin nan intugun'u
ya inyuldin'un he"a
18 at mihamad di pumpapto'am. Hiyah te goh din intulag'un amam an
hi David hidin nangalya' ay hiyay, Minaynayun an waday holagmu ta hiyay
mangipapto' ad Israel.§
19 Mu gulat ta ibahhawyu nan Uldin ya nan mandal'un da'yu ta un at
goh nan bulul di dayawonyu,
20 at amino' da'yun holag Israel an pakakon hinan babluy an indat'un
da'yu. Ya inganuy'uh ten Timplun indawatyuh pundayawanyun Ha"in, at
innilaon ay nan tataguh nan abablubabluy ya pahiwonda.
21 Ya ta"on un umat hituy amaphodnad ugwan mu gulat ta mapa"i at an
amin nan maluh an mannig ya manoh'ada an alyonday, Anaad nin ta umat
hituy inat Apo Dios hitun babluy ya nan Timplu?
22 Ya waday mambal an alyonday, Manu ay ya un din'ug nan holag Israel
hi Apo Dios an Dios din o'ommodda an nangekak ay didad Egypt ta nan bulul
di dinayawda. Hiyah ne dumalat hi aligligatanda."

8

Nan Udumnan Tamun Solomon
(I Ki. 9:10-28)

1 Heden angunuh di duwampuluh tawon hidin nangipiyamman Solomon
hinan Timplun Apo Dios ya nan palasyuna
2 ya impipaphodna mahkay nan abablubabluy an din indat Hiram ay hiya
ta nunhituwona nan holag Israel hidi.
3 Ya immuy ginubat da Solomon ad Hamath Zobah, ya hinakupda.
4 At impipaphodna ad Tadmor hinan mapulun ya nan udum an siudad an
puntalepnan ad Hamath.
5 Ya impipaphodna goh nan babluy ad Beth Horon an nan wah nan
bagtuna ya ampana ta na"allup ya na'ammaan hi gumo' nan pantaw di
allup.
6 Ya umat goh hinan babluy ad Baalath an impipaphodna, ya an amin
goh nan babluy an wadan di abung an puntalepnana, ya nan abablubabluy
an ihinan nan kabayuna ya nan kalesa. Ya impiyammanan amin nan
penhodnan ipiyammad Jerusalem, ya ad Lebanon, ya an amin hinan babluy
an hinakupna.
7 Ya an amin nan ahimpahimpampun an bo'on holag Israel an nan holag
Heth, ya nan holag Amor, ya nan holag Periz, ya nan holag Hiv, ya nan iJebus
8 ti didana nan holag din na'angang hinan babluy an agguy pinatoy nan
holag Israel, at numbalinon Solomon didah baalna ta diday muntamuh nan
naligat an tamu, ya ninaynayun henen tamudah engganad ugwan.
9 Mu agguyna numbalinon nan holag Israel hi baalna ti diday tindaluna,
ya diday mangipangpanguluh nan kakapitan an tindaluna, ya kakapitan
hinan kalesan punluganan di mi'gubat.

§ **7:18** II Sam. 7:12-16.

10 Ya wada goh di pento'na an duway gahut ta han nabongle an u'upihyal
ta way mumpapto' an amin hinan way mipatamu.
11 Ya ta"on un din ahawan Solomon an imbaluy nan alid Egypt ya
enekaknah nan ma'alih Babluy David ad Jerusalem ta inyuynah din
impiyammanan punhituwan ahawana. Ti inalinay, “Adi mabalin hi un
mihina han ahawa' hinan abung din alin nan holag Israel an hi David ti
hidi din nihinan nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios.”
12 Ya hidih nan impiyamman Solomon an pun'onngan hinan way hina-
gang nan Timplu di nange'nonganah nan Onong an Moghob.
13 Ya gun nun'onong an inunudna nan Uldin Apo Dios an din indatnan
Moses hi ma'at hinan pun'onngan, at nun'onong hinan ngilin an Habadu,
ya hinan Akayangan di Bulan, ya hinan tulun behtah tinawon an nan
Behtan Panganan hinan Tinapay an Agguy Nabino'bo'an, ya nan Behtah
nan Ahiboto', ya nan Behtan Punnomnoman hinan Tuldan A'ab'abbung.
14 Ya innaynayun Solomon an inunud din inat amanan hi David an
nanguhig hinan gun aton nan papadin muntamu, ya nan aton nan udum
an holag Levi an mangipangpanguluh nan pungkantaan, ya nan bumadan-
gandah nan papadih nan tamudah abigabigat. Ya umat goh hinay inatna an
nanguhig hinan mun'adug hinan apantapantaw hinan Timplu ta na'unud
din intugun David an baal Apo Dios.
15 Ya na'unud an amin an mi'id ah nibahhaw hinan immandal David
hi aton nan papadi, ya nan i'ibbadan holag Levi, ya nan ma'at hinan
puntalepnan hi gina'u.
16 At inhamad Solomon an impiyamma din Timplu an nete"ah nan
nipabunan di tu'udna ta engganay un nalpah.
17 Ya la'tot ya immuy hi Solomon hi ad Ezion Geber ya ad Elath hinan
pingit di baybay* ad Edom.
18 Ya hi Hiram an alid Tyre ya impiyuyna nan pupul hinan do'ol an
pumpapto'onan nanginnilan mummanihu ay Solomon. At nitnudda nan
baal Solomon ta immuydah ad Ophir. Ya heden numbangngadanda ya
indatday himpulu ta lemay libu ta han pituy gahut ya han napituh kiluh
balitu' hi idatdan Solomon.

9

Hay Numbihhitaan nan Queen ad Sheba ay Solomon
(I Ki. 10:1-13)

1 Ya wada han babain queen ad Sheba an nangngol hinan abalinan
Solomon, at immuy ad Jerusalem ta do'ol di minahmahanah nan nun'aligat
ta han napto' di pambalna. Ya do'ol di initnudnah nan taguna, ya kamilunan
nun'iluganan nan do'ol an gina'un umat hi bangbanglu, ya nan do'ol an
balitu', ya nan batu an nun'angina. Ya unat goh nidatong ya nundammudan
Solomon ya imbaganan amin din ninomnomnah mahmahanan hiya.
2 Ya nepto' an amin di nambal Solomon hinan minahmahan nan queen
ay hiya.
3 At hinamad den queen an nanomnoman hi Solomon ya nan aat di
palasyun impiyammana,
4 ya tinnigna goh di aat di ma'an hinan lamehaana, ya nan ihinan nan
u'upihyalna, ya nan pun'u'unnudandan muntamuh nan palasyuna, ya nan
numpapaddung an gina'uda, ya tinnigna goh an wadaday mun'id'idat hi
ma'inum an numpapaddung goh di gina'uda, ya tinnigna goh nan Onong

* **8:17** Unu Red Sea hinan Gulf of Aqaba. Ya manu ay immuy hidi ta mumpa'ammah pupul (I Ki.
9:26-28).

an Moghob an me'nong. Ya unat goh tinnigna hana ya nidugah ahan di amanoh'aana.
5 Ya inalinah nan aliy, “Immannung din inulguddan ha"in hinan babluymi an ina'inatmu ya nan ananomnomam!
6 Mu agguy'u kinulug nan inulgudda ta engganad ugwan an ten immalia' ta hinamad'u. Ya ten un agguy nigodwa tun nidugah an ina'inatmu ya ananomnomam an inalidan ha"in!
7 At mipadenol nan linala'in puntamuom ya nan baalmun mimiddum ay he"an gun mangngol hinan anala'engmu.
8 At mipabagtuh Apo Dios an Diosmuh nan namto'anan he"ah alin nan tataguna. Ti dumalat nan minaynayun an pamhodnan da'yun tatagunan holag Israel at hiyanan he"ay numbalinonah ali ta nahamad di atom an munhumalya ya mumpapto'.”
9 Ya indat den queen hinan Alin hi Solomon di nahuluk hi tuluy libuh kiluh balitu', ya nan udum an nun'anginan batu, ya nan do'ol an bangbanglu an mi'id ah umat hinah ado'ol di adaw hi nidat hinan a'ali an nihipun hidin hopapna.
10 Ya wada goh din innal nan tatagun Hiram ya nan tatagun Solomon hi ad Ophir an balitu', ya algum an ayiw, ya nan nun'anginan batuh indatdan Solomon.
11 At impiyammana nan algum an ayiw hi agdan nan Timplun Apo Dios ya nan agdan nan palasyuna, ya hiya goh di impiyammanah alpa ya lyres* ta usalon nan mungkanta. At mi'id ah nipaddungandah nan wad Judah.
12 Ya indat Solomon an amin di penhod nan queen ad Sheba, at do'do'ol di indatna ya un din impa'daw nen babain hiya. At numbangngad din babaih babluyda an didan amin hidin baalna.

Nan Inadangyan Solomon
(I Ki. 10:14-29; II Chron. 1:14-17)

13 Hay gun midat ay Solomon hi atawotawon ya duwampulu ta duway libu ta han pituy gahut ya han duwampulu ta pituy kiloh balitu',
14 ya agguy ni'bilang nan buwit nan mumpungkumildu, ya ta"on un nan silver ya balitu' an gun idat nan gobelnadol ya nan a'alih ad Arabia.
15 At impiyamman Solomon di duway gahut hi dadamuna an hapiaw, ya hinohhah nan hapiaw ya niyamyud di tulu ta han godway kiluh nan namahmah an balitu'.
16 Ya impiyammana goh di tuluy gahut hi i"itang an hapiaw, ya hinohhah nan hapiaw ya niyamyud di oha ta han godway kiluh nan namahmah an balitu'. Ya inhinanan amin din hapiaw hinan way Palasyuna an hay Ayiw an Nalpud Lebanon di Niyamma.
17 Ya impiyammana goh di ongol ahan an tronon di ali an na'al'altian hi ivory,† ya inamyudandah nan namahmah an balitu'.
18 Ya waday onom hi agdan ya un midatong hinan tronon di ali, ya waday balitu' hi niyamma an pangida"angan. Ya hidih nan numpinangngel nan trono ya waday duwah niyammah pangipattu'an hi ngamay, ya wada goh di umat hi layon di tigawna an nedelloh.
19 At heden onom an agdan nan trono ya waday niyamma an himpulu ta duwan umat goh hi layon an nun'ipata'dog hinan numpinangngel. Ya henen tronon di ali ya mi'id ah nipaddunganah nan tronoh nan udum an pumpapto'an.
20 Ya ta"on un nan bahun nan Alin hi Solomon ya namahmah an balitu' di niyamma, ya balitu' goh an amin nan gina'u an wah nan Palasyuna an hay

* **9:11** Hiyah ne i"itang an alpa. † **9:17** Hiyah ne ha'gud di elepante.

Ayiw an Nalpud Lebanon di Niyamma. Ya mi'id ah gina'u an hay niyamma
ya silver ti mi'id di balulna eden gutud di numpapto'an nan Alin hi Solomon.
21 Ya wada din pupul nan ali an mungkumildun umuy hi ad Tarshish,‡
ya din baal Hiram di nangipapto' eden pupul. Ya un mamenghan eden
tuluy tawon di pumbangngadan nan pupul an malpud Tarshish, ya waday
inyanamutdah balitu', ya silver, ya ivory, ya nan o"ongol an bullang, ya nan
bubulbullang.
22 At nidugah di inadangyan nan Alin hi Solomon ya nan anala'engna ya
un nan a'alih nan abablubabluy hitun luta.
23 Ya an amin nan a'alih tun luta ya gunda umuy ay Solomon an mi'hapit
ta donglonda nan aat di la'engnan indat Apo Dios ay hiya.
24 Ya atawotawon ya an amin nan a'alin umuy mi'hapit ay Solomon ya
waday gunda idat an adawna an nan numbino'ob'on an gina'un silver, ya
balitu', ya lubung, ya nan gina'un di mi'gubat, ya nan bangbanglun middum
hi ma'an, ya nan kabayu, ya nan muls.§
25 Ya waday opat di libu an niyammah ihinan nan kabayun Solomon
ya nan kalesana. Ya wada goh di himpulu ta duway libun kabayuh
nun'ihinanah nan numbino'ob'on an babluy, ya inhinanad Jerusalem di
udumna.
26 At nan Alin hi Solomon di ap'apuh an amin hinan a'alin mete"ah nan
Wangwang an Euphrates ta engganad Philistia, ta engganah nan igad ad
Egypt.
27 Ya heden nun'alian Solomon ya nan silver ya nunheglan do'ol ad
Jerusalem an umat hi ado'ol di batuh di, ya nan ayiw an cedar ya nidugah an
do'ol goh an umat hinan ayiw an sicamor an wah nan aluhadhad di duntug.
28 Ya hi ad Egypt ya hinan numbino'ob'on an babluy di namla'anah nan
do'ol an kabayuna.

Hay Natayan Solomon
(I Ki. 11:41-43)

29 Nan udumna an na'ulgudan di aat di numpapto'an Solomon an nete"ah
din nangete"ana ta engganah din angunuhna ya nitudo' hinan Na'ulgudan
Nathan an propeta, ya hinan Imbaag Ahijah an iShiloh, ya hinan Nipattig
ay Iddo an propeta an nitud'an goh di aat nan numpapto'an Jeroboam an
alid Israel.
30 At napat di tawon hi nangipapto'an Solomon hi ad Israel.
31 Ya hidin natoy,* ya nilubu' hidih nan Babluy David an hi amana. At hi
Rehoboam an imbaluynay nihukat hi nun'ali.

10

Hay Namoholan nan Holag Israel ay Rehoboam
(I Ki. 12:1-24)

1 Hi Rehoboam ya immuy hidid Shechem ti hidiy na'amungan an amin
nan holag Israel ta punhaadonda hiyah alida.*
2 Ya wagwah dih Jeroboam an hina' Nebat ad Egypt ti hidiy
nangihi'uganah din pamatayan nan Alin hi Solomon ay hiya.† Ya unat goh
dengngolna an hay ali ya hi Rehoboam at nakak hidid Egypt ta immanamut
hi ad Israel.

---

‡ **9:21** Ohan babluy ad Spain. § **9:24** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat ten animal. * **9:31** Natoy hidin 930 B.C. * **10:1** Na'at hidin 930 B.C. Hay nun'aliana ya hidin 930-913 B.C. † **10:2** I Ki. 11:26-40.

3 Ya impa'ayag nan holag Israel hi Jeroboam ta niddum ay dida ta
immuydan ni'hapit ay Rehoboam. Ya inalidan hiyay,
4 “Hi amam ya nunholtapon da'mih din numpapto'ana an paddungnay
unna impapipi'ug nan madamot ay da'mi. Mu gulat ta manghanom di atom
an mangetlod ay da'mih nan tamu at umannung an he"ay itamuanmi.”
5 Ya tembal Rehoboam an inalinan diday, “Awni ta nomnomo' hi tuluy
algaw ya un ayu mumbangngad hitu.” At nun'akakdan amin din tatagu.
6 At immuy numpabadang nan Alin hi Rehoboam hinan mina'ma'ilog
an nun'anomnoman an din gun bimmadang ay amanan hi Solomon hidin
atagunan inalinay, “Hay maphod hi itugunyuh pambal'uh nan tatagu?”
7 Ya inaliday, “Gulat ta ma'ma'ullay'a ay daten tatagu, ya ipattigmuy
homo'mu, ya ipa'amlongmu dida at umannung an diday baalmuh enggana.”
8 Mu pinahiw Rehoboam din intugun nan mina'ma'ilog, at immuy hidin
linala'in ungungan din papaddungna an manugtugun ay hiya ta diday
numpabadangana.
9 Ya inalinan diday, “Hay maphod hi itugunyun ha"in hi pambal'uh nan
tatagu? Ti hay alyondan ha"in ya manghano' din nidugah an namaligat
aman dida.”
10 Ya inalin din ungungan linala'in papaddungnay, “Hiyah te pambalmuh
nan inalin nan tatagu: Tun ek'ekengngan'u ya mabi'bi'ah ya un nan gitang
ama!‡
11 Nidugah ay di nangat aman da'yu at iyal'allana an nidugdugah di ato'
ay da'yu! Hi ama ya hinumplit da'yuh nan haplat, mu hay panaplat'un da'yu
ya nan napagatan!”
12 Ya unat goh naluh di tuluy algaw ya numbangngad ay Rehoboam da
Jeroboam ya an amin nan tatagu ti hiyah ne din inalina.
13 Mu na"appuhi din nambalnah din tatagu ti agguyna inunud nan
intugun din mina'ma'ilog
14 an hay inunudna ya nan intudun din ungungan linala'ih alyona, at
inalinan diday, “Hi ama ya un da'yu hinaplat, mu hay panaplat'un da'yu
ya nan napagatan.”
15 At agguy inunud nan ali din pohdon nan tatagu. Mu hi Apo Dios
di nangiyabulut an umat hinay ma'at ta mipa'annung din inalinah aat
Jeroboam an hina' Nebat an din impa'innilana ay Ahijah an iShiloh.§
16 Ya unat goh ininnilan an amin nan holag Israel an adi abuluton nan ali
din inalidan hiya ya inaliday,

“At taynan tu'uat henen holag David
ti undan tuwali niddum tu'uh imbaluy Jesse?
At an amin tu'un hinohhan i'Israel ya mumpanga'anamut tu'u.
At un ayu okod an holag David mahkay!”

At numpanga'anamutday udum.
17 Mu nan holag Israel an numpunhitud Judah ya nunnanong an hi
Rehoboam di nangipapto' ay dida.
18 Ya hennag nan Alin hi Rehoboam hi Adoniram an gun mangetlod hinan
nidugah an tamu* ta immuy ad Israel, mu nan tataguh di ya nundotnayda
hiya ta engganay un natoy. Ya dimmalat henen na'at ya nunnaudon han
Alin hi Rehoboam an nangipidadaan hinan kalesa, ya nunlugan ta immuy
ad Jerusalem.

---

‡ **10:10** Bahaom nan footnote di I Ki. 12:10 ta innilaom di aat ten proverb. § **10:15** I Ki. 11:29.

* **10:18** Hiyah ne tamuna goh hidin nun'alian Solomon (I Ki. 4:6; 5:14), at nala'ay hiya an adi umat hinan tawon Rehoboam.

19 At ninaynayun di namoholan nan udum an holag Israel hinan holag di
a'apun David hi enggana.†

11

Hay Imbaag Shemaiah an Propeta
(I Ki. 12:21-24)

1 Unat goh nidatong hi Rehoboam ad Jerusalem ya inamungnan amin
nan holag Judah ya nan holag Benjamin. Ya pinilinay hinggahut ta han
nawaluy libuh din linala'in nun'ala'eng an mi'gubat ta umuyda gubaton nan
i'ibbadad Israel ta mumbangngaddan hiya ta hiyay mangipapto' ay dida.
2 Mu ni'hapit hi Apo Dios ay Shemaiah an propetan inalinay,
3 "Umuy'an mi'hapit ay Rehoboam an hina' Solomon an alid Judah, ya an
amin hinan holag Israel an wad Judah ya ad Benjamin ta alyom ay diday,
4 Hay inalin Apo Dios ya adiyu umuy gubaton nan tutulangyu an holag
Israel! Mumpanga'anamut ayun amin ti manu ay na'at hana ti Ha"in di
nangiyabulut."
Ya inununda nan hinapit Apo Dios, at numpanga'anamutda an agguyda
intuluy an nangubat ay Jeroboam.

Hay Nangipiyamman Rehoboam hinan Allup nan Babluy

5 Ya nunhituh Rehoboam ad Jerusalem, ya impihamadnay allup nan
udum an babluy hi ad Judah ta ihanianda
6 an ad Bethlehem, ya ad Etam, ya ad Tekoa,
7 ya ad Beth Zur, ya ad Soko, ya ad Adullam,
8 ya ad Gath, ya ad Mareshah, ya ad Ziph,
9 ya ad Adoraim, ya ad Lachish, ya ad Azekah,
10 ya ad Zorah, ya ad Aijalon, ya ad Hebron. Hiya hanay nun'a'allup an
babluy ad Judah ya nan babluy nan holag Benjamin.*
11 Ya enepongnay hinohhah kapitan di tindalu ay danen babluy, ya
nun'ipiyuyna goh di do'ol hi ma'an, ya lana, ya bayah,
12 ya nan usalondan mi'gubat an umat hi hapiaw ya gayang. At nidugah
di abalinanda mahkay ad Judah ya ad Benjamin.
13 Ya ta"on un an amin nan papadi ya nan i'ibbadan holag Levi an
numpunhitud Israel ya nun'akakda ta immuydan amin an niddum ay
Rehoboam hidid Judah
14 ti adida ibilang hi padih Jeroboam ya nan lala'in imbaluyna an munta-
muh nan ipatamun Apo Dios. At tinaynanda nan lutada ya nan gina'uda ta
immuydan numpi'hitud Jerusalem ya hinan udum goh an babluy ad Judah.
15 Ti hi Jeroboam di namto' hinan papadinah nan lugal an pundayawan-
dah nan dimunyu ya nan bulul an impiyammana an umat hi baka.

---

† **10:19** Na'at heneh din 930 B.C. ta na'uhig nan numpapto'an nan i'Israel ta nagodwada ta waday ohan pumpapto'an hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an ma'alih *Israel* ya waday ohah appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw an ma'alih *Judah*. * **11:10** Hay awadan nan asiudasiudad ad Judah ya ad Benjamin an din impa'allupna ya nan wah appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nan wah a'anugan di algaw, ya nan wah buhu'an di algaw mu mi'id ah inatnan nangipa'allup hinan appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan igad di pumpapto'an nan i'Israel. Anaad ta umat hinay inatna? Mid mapto' ya namnamaonan munlammung nan duwan pumpapto'an hi udum di algaw ta ma'ohhada goh an umat hidin numpapto'an amanan hi Solomon ya hi apunan hi David.

16 Ya wadada goh di holag Israel an nalpuh nan numbino'ob'on an himpangapu an mamamhod an mundayaw ay Apo Dios an Dios din o'ommodda, at inunudda nan holag Levi hidid Jerusalem ta idatday onongdan Apo Dios.
17 Ya hiyah ne bimmi'ahan di pinumhodan ad Judah an pumpapto'an Rehoboam an imbaluy Solomon. At tuluy tawon† di nangunudandan Apo Dios an umat hidin inatdan nangunud hidin numpapto'an da David ay Solomon.

Nan Pamilyan Rehoboam

18 Hi Rehoboam ya inahawanah Mahalath an imbaluy Jerimoth an hina' David. Ya hi inana ya hi Abihail an imbaluy Eliab an hina' Jesse.
19 Ya tuluy linala'ih imbaluyda an da Jeush, ya hi Shemariah, ya hi Zaham.
20 Ya hin'alina ya inahawan Rehoboam goh hi Maakah an imbaluy Absalom,‡ ya opat di linala'ih imbabaluyda an da Abijah, ya hi Attai, ya da Ziza ay Shelomith.
21 At hay uyap di ahawan Rehoboam ya himpulu ta waluda. Ya wadaday nanom hi udum hi imbilangnah ahawana. Mu hay pa'appohpohdonan didan amin ya hi Maakah. Ya hay uyap di imbabaluynan linala'i ya duwampulu ta han walu ya nanom hi binabai.
22 At pento' Rehoboam hi Abijah an inyimbaluyna ay Maakah ta hiyay ap'apudan amin an hina"agi ta hiyay mihukat ay hiyan mun'ali.
23 Ya nala'eng hi Rehoboam ti inwa'atnay udumnah nan imbabaluynah ad Judah ya ad Benjamin ta nepongdah dih nan nun'a'allup an babluy.§ Ya indatnay ma'an hi mahapulda. Ya inyanapana didah do'ol an binabaih ahawaonda.

12

Hay Nangubatan Shishak ad Jerusalem
(I Ki. 14:21, 25-31)

1 Unat goh nihamad di pumpapto'an nan Alin hi Rehoboam ya naliwana din Uldin Apo Dios, ya an amin nan holag Judah ya niddumdan hiyan numbahol.
2 Ya dumalat nan adida pangunudan ay Apo Dios ya immuy ginubat da Shishak* an alid Egypt ad Jerusalem hidin miyaleman tawon hi numpapto'an Rehoboam.†
3 Ya hay tindalun impanguluna ya hinlibu ta han duway gahut an numpunlugan hinan kalesa. Ya nanom di libuh nan numpungkabayu. Ya do'ol ahan di niddum ay dida an tindalun nalpud Libya ya ad Sukki,‡ ya ad Cush.§
4 At hinakupda din nun'ihamad di allupna an babluy hi ad Judah ta engganad Jerusalem.

† **11:17** 930-928/927 B.C. ‡ **11:20** Mid mapto' ya hiyay *ap'apun* Absalom an bo'on imbaluyna ti hi Tamar an holag Absalom di hi inana nin (II Sam. 14:27; 18:18), ya hi Uriel di hi amana (II Chron. 13:2). Mu agguy nibahhaw nan Biblia damdama ti hiyah ne panapit di Hudyu. § **11:23** Mid mapto' ya waday inadal Rehoboam hinan nappuhin na'at hidin nun'alian David an apuna ti wagwada da Absalom ay Adonijah hinan palasyu, ya ta"on un pento' David hi Solomon ta hiyay mihukat ay hiyan mun'ali mu nagulu damdama ti impadah da Absalom ay Adonijah an nun'ali. * **12:2** Hay nun'alianad Egypt ya hidin 945-924 B.C. † **12:2** Unu 925 B.C. ‡ **12:3** Mid mapto' ya diday ohan tribud Libya, ya immuydah abablubabluy an bimmadang hinan mamhod an mangubat hinan oha goh an babluy, ya manu ay niddumdan didan ni'gubat ya ta way inatdan bimmo'la ti hiyah ne tamuda tuwali. § **12:3** Hiyah ne lugal ad Ethiopia.

5 Ya la'tot ya immuy nan propetan hi Shemaiah hinan Alin hi Rehoboam
ya hinan i'ibbanan mangipangpanguluh nan iJudah hi na'amungandad
Jerusalem ti tuma'otdan Shishak, ya inalinan diday, “Umat hituy inalin Apo
Dios ay da'yu: Ingnganuya', at hiyanan inganuy'u goh da'yu ta abakon
da'yun Shishak.”
6 At din a'ap'apud Judah ya din ali ya inabulutdan numbaholdan Apo Dios,
at inaliday, “Abuluton tu'u nan inat Apo Dios ay ditu'u ti numbahol tu'u.”
7 Ya unat goh tinnig Apo Dios nan numpa'ampaanda ya inalina goh ay
Shemaiah di, “Dumalat nan nuntutuyuanda ya nan numpa'ampaanda at
adi' ubahon dida ta un'uat baliwan dida. At adi' iyabulut an pa"ion Shishak
ad Jerusalem an dumalat di bungot'u.
8 Mu iyabulut'u an hakupon Shishak dida ta panginnilaandan
mapmaphod hi un Ha"in di unudonda an bo'on nan udum an alih tun
luta.”
9 Ya unat goh ginubat da Shishak ad Jerusalem ya nun'aladan amin nan
mun'apla'an an gina'un wah nan Timplun Apo Dios, ya din mun'apla'an an
gina'uh nan palasyu. Ya ni'yalada goh an amin din balitu' an hapiaw an din
impiyamman Solomon.
10 At hinukatan Rehoboam hi gambang an hapiaw. Ya impahalimunah
din a'apu an mungguwalyah nan pantaw di palasyu.
11 Ya wa ay ta umuy nan alih nan Timplun Apo Dios ya nitnud nan
guwalya an itata'ina din hapiaw ta nalpah adyaan imbangngaddah nan
kuwaltun nan guwalya.
12 Ya dumalat nan numpa'ampaan Rehoboam ya na'udyaan din bungot
Apo Dios ay hiya, at agguyna inubah hiya, at hiyanan waday pinumhodan
ad Judah.

Hay Aat di Numpapto'an Rehoboam

13 Napat ta han ohay tawon Rehoboam hidin nangete"anan nun'ali ya
himpulu ta pituy tawon hi numpapto'ana eden babluy an pinilin Apo Dios
ay danen amin an abablubabluy ad Israel ta way pundayawan ay Hiya.
Hi inana ay ya hi Naamah an nalpuh holag Ammon. Manu ti waday
abalinanan mumpapto',
14 mu nappuhiy inatnan numpapto' an agguyna inhamad an inunud hi
Apo Dios.
15 Ya nan ina'inat Rehoboam ya nan holagnan nete"ah din hopapna ta eng-
ganah din angunuhna ya nitudo' hinan Liblun nan Propeta an hi Shemaiah,
ya nan Liblun Iddo an oha goh an propeta an diday muntudtudo' hinan
patad.* Da Rehoboam ay Jeroboam ya innaynayundan gimmubagubat
hidin numpapto'anda.
16 Hidin natayan Rehoboam† ya nilubu' hinan lubu' an wah nan Babluy
David. Ya hi Abijah an imbaluynay nihukat hi nun'ali.

13

Hay Nunggubatan da Ahijah ay Jeroboam (I Ki. 15:1-2, 6-8)

1 At ente"an Abijah an nun'alid Judah* hidin miyapulu ta waluy tawon hi
nun'alian Jeroboam hi ad Israel.†

---

* **12:15** Mid mapto' ya diday nuntudo' hinan I Chronicles ya II Chronicles. † **12:16** Natoy hidin 913 B.C. * **13:1** Unu 913 B.C. Hay nun'aliana ya hidin 913-910 B.C. † **13:1** Hay nun'alian Jeroboam I ya hidin 930-909 B.C.

2 Ya un tuluy tawon di numpapto'anad Judah. Hay ngadan inana ya hi
Maakah an imbaluy Uriel an iGibeah.
Ya hidin numpapto'ana ya nunggugubat da Ahijah ay Jeroboam.
3 Ya hay initnud Abijah hinan tindalun nun'ala'eng an mi'gubat ya opat
di gahut hi libu, ya hi Jeroboam ay ya waluy gahut hi libuy nun'ala'eng an
tindaluh initnudna goh.
4 Ya nunti'id hi Abijah, ya timma'dog hinan Duntug an Zemaraim‡ hinan
madinuntug ad Ephraim, ya nuntu'u' an inalinay, “Da'yu, Jeroboam ya an
amin ayun tatagud Israel, ya donglonyu tun hapito'!
5 Unyu dan agguy inilan ni'tulag hi Apo Dios an Dios tu'un holag Israel
an hay pento'nan manginaynayun an mun'ali ay ditu'u ya hi David ya nan
holagna?
6 Hi Jeroboam an hina' Nebat an upihyal din hi Solomon an hina' David
ya binuhulna din apuna.
7 At inamungna din adi mangngol an linala'i ta niddumdan hiya ta
binoholdah Rehoboam an hina' Solomon. Ya un ungah Rehoboam,§ at mi'id
di olognan mamaliw hi odolna.
8 Ya ten ad ugwan ya penhodyun buhulon nan pumpapto'an Apo Dios an
indatnah nan holag David!
Manu ti nidugah an do'ol ayu, ya wadan da'yu nan balitu' an baka an din
impiyamman Jeroboam ta hiyay dayawonyu.
9 Mu pinakakyu din papadi an holag Aaron ya din i'ibbayun holag Levi ta
un da'yuan pento'yuy papadiyu an umat hinan aton nan udum an tataguh
tun ablubabluy. Ti malgom hinan umalin waday inta'inah baka ya pitun
kalnilun mun'onong ya numbalinonyuh padiyu ta munhulbih nan bululyu.
10 Mu da'mi ya hi Apo Dios di Diosmi ti agguymi din'ug Hiya. Ya nan
imbabaluy Aaron an papadiy munhulbin Apo Dios, ya nan i'ibbadan holag
Levi di mamadang ay dida.
11 Ya ahelhehelhelong ya amahdomahdom ya gunda nun'onong ay Apo
Dios hinan Onong an Moghob ya nan incense, ya gunda goh ipattu' din tina-
pay hinan abuluton Apo Dios an ma'usal an lamehaan. Ya amahdomahdom
ya gunda tolgan din hilaw an wah nan balitu' an ipattu'ana. At gunmi inat
nan pohdon Apo Dios, mu da'yu ya inaliwanyu Hiya!
12 At hi Apo Dios di mangipangulun da'mi. Ya nan papadi goh di nidadaan
hi mangipagangoh hinan talampet an mangipa'innilah pangubatanmin
da'yu. At da'yud Israel ya adiyu gubaton hi Apo Dios an Dios din o'ommod
tu'u ti adi ayu mangabak damdama!”
13 Mu hi Jeroboam ya agguyna inyal'ali, ya hennagna din udumnan
tindaluna ta immuydah appit hi bonog nan iJudah, ya nan udumna ya
immuydah appit hi hinagangda.
14 Ya unat goh nunligguh nan iJudah ya tinnigda an lini'ub nan buhulda
dida, at nunluwaludan numpabaliw ay Apo Dios, ya impagangoh din papadi
din talampetda.
15 Ya endehhan din iJudah an tumanu'u', ya heden nuntu'u'anda ya
impa'abak Apo Dios da Jeroboam ya nan tindalun di i'Israel ay da Abijah
an didan amin hinan iJudah.
16 At numpangalayaw din tindalun i'Israel, mu impa'abak damdama Apo
Dios didah nan iJudah.

---

‡ **13:4** Mid nanginnilad ugwan hi ustun lugal hi awadan ten duntug, mu mid mapto' ya wadah nan igad nan duwan pumpapto'an ad Israel ya ad Judah. § **13:7** Mu hay immannung hi tawona ya napat ta han oha (II Chron. 12:13)!

17 At numpatoy da Abijah ya nan tindaluna din do'ol an tindalun i'Israel
an hay uyap di nun'atoy ya lemay gahut di libuh din nun'ala'eng an tindalu.
18 Ya manu ay nangabakda ti nan Dios an dayawon din o'ommodday
nange'kodanda goh hidin ni'gubatanda.
19 Ya innayun Abijah an gun nangubat ay Jeroboam, at hinakupnad
Bethel, ya ad Jeshanah, ya ad Ephron, ya niddum nan babababbabluy hi
nunlene'woh eden babluy.
20 At nete"an de ya mi'id mahkay din abalinan Jeroboam eden nun'alian
Abijah. Ya la'tot ya minoltan Apo Dios, at natoy.
21 Mu hi Abijah ay ya gun na'ud'udman di abalinana. Ya hay bilang di
ahawana ya himpulu ta opatda, ya hay holagna ya duwampulu ta duway
linala'i ya himpulu ta onom di binabai.
22 Ya nan udumna an mangipa'innilah aat di numpapto'an Abijah, ya din
udum an ina'inatna, ya hinapitna ya nitudo' hinan Liblun Na'ulgudan di
Ina'inat Iddo an propeta.

14

1 Hidin natoy hi Abijah an ali* ya inlubu'dah nan lubu' hinan Babluy
David ad Jerusalem. Ya han imbaluynan hi Asa di nihukat hi ali.

Nan Alid Judah an hi Asa
(I Ki. 15:11-12)

Hi Asa† ya maphod an mi'id al'alin de han babluy eden gutud di
numpapto'anah himpuluy tawon.
2 Ya impa'amlongnah Apo Dios an dayawonah nan nahamad an pangatna
ya nan a'un'unnudna
3 ti nun'itapalna din pun'onngandah nan nat'on an dios ya nan pun-
dayawanda, ya numpipa"ina din dayawonda an batun bulul ya din bulul
an Asherah.
4 Ya tinuguna nan tatagud Judah ta hi Apo Dios an dinayaw din
o'ommodday dayawonda, ya ta nan Uldina ya nan Tugunay unudonda.
5 At hiyanan nun'ipa'aan Asa nongkay an amin nan pundayawan nan
agguy immunud ay Apo Dios ya nan pun'onngandah incense hinan
abablubabluy hi ad Judah,‡ at heden gutud di numpapto'ana ya mi'id di
al'alin dida.
6 At nun'ipiyammanay allup hi ad Judah ti heden gutudna ya mi'id di
al'alih nan babluyda, ya hadin tawon ya mi'id ah nangubat ay dida ti hi
Apo Dios di nangiyabulut.
7 Ya inalinah din tatagud Judah di, “Ipaphod tu'un amin nan
abablubabluy, at allupon tu'u nan numpunlene'woh, ya iyamma tu'u nan
ata'nang an abung an pun'adugan, ya nan pantawda an gumo' di tangobda.
Ti heten babluy ya ditu'uy ad bagi ti inunud tu'u nan pohdon Apo Dios,
ya ten indatna goh tun napinpinangngel an babluy.” At pinaphodda nan
ababababbabluy, at pinumhod di nitaguanda.

---

* **14:1** Natoy hidin 910 B.C. † **14:1** Hay nun'aliana ya hidin 910-869 B.C. ‡ **14:5** Mu itudun I Ki. 15:14 an agguyna nun'ipa'aan an amin nan pundayawan nan agguy immunud ay Apo Dios, at hay aatna mah ti itudun ten verse an immannung an nun'ipa'aana? Mu ta"on nan nuntudo' eten verse ya intudo'na goh hinan mehnod an chapter an agguyna nun'ipa'aan (II Chron. 15:17), at mid mapto' ya umat hituy na'at: (1) Ninomnomnan pun'ipa'aan, ya ente"ana, at immannung an waday nun'ipa'aana (II Chron. 14:5; 15:8); (2) mu gapu ta mabi'ah ahan di agguy immunud an mundayaw hinan bulul at paddungnay mid hulbin nan nun'ipa'aana, at hihidyada damdama (I Ki. 15:14; II Chron. 15:17). At adi tu'u alyon an nibahhaw nan Biblia!

8 Ya waday tindalun Asa an tuluy gahut di libu an iJudah an napongdah
o"ongol an hapiaw ya gayang, ya wada goh di duway gahut ta han nawaluy
libun tindalun nalpuh nan holag Benjamin an napongda goh hi i"itang
an hapiaw ya pana. Ya daten linala'i ya nun'atulidda ya nun'ala'engdan
mi'gubat.
9 Mu wa han ohan algaw ya da Zerah an iCush§ ya immuyda ginubat
nan iJudah an linibuy tindaluda, ya tuluy gahut di kalesah punluganan nan
mi'gubat, ya immuyda ta engganah unda nidatong ad Mareshah.
10 Ya immuy da Asa ta mi'gubatdan dida, at nidadaandan nunhood hinan
way Hadog an Zephathah an neheggon hi ad Mareshah.
11 Ya nunluwaluh Asa ay Apo Dios an Diosna an inalinay, “He"a ya anggay
di Dios, ya mi'id ah udum hi mamadang hinan mi'id di abalinanah nan
nidugah an way abalinana! Badangan ni' da'mi, Apo Dios an Diosmi, ti
He"ay pange'kodanmin ten pi'gubatanmi! Ya He"ay dumalat, hiyanan mi'id
di ta'otmin mangubat ay daten nidugah an do'ol an tindalu! At adim ni'
iyabulut an abakon da'ah nan tatagu!”
12 Ya unat goh intagandan nunggugubat ya binadangan Apo Dios da Asa
ya nan i'ibbanan holag Judah ta inabakda nan iCush, at numpangalayawda.
13 Mu da Asa ya nan tindalunan ni'yibbana ya numpudugda dida ta
nangamung ad Gerar, ya do'olday nun'atoy, at mi'id aton nan iCush an
lumaban. Hanan na'at ya dimmalat di badang Apo Dios hinan tindaluna.
At nan tindalun Asa ya nun'iyanamutday do'ol an hinamhamdah gina'u.
14 Ya numpa"idan amin nan bababbabluy hinan nunlene'woh ad Gerar ti
impata'ot Apo Dios nan tataguh di. Ya nunhamhamdan amin din do'ol an
nun'anginan gina'u.
15 Ya ginubatda goh an amin din kampun nan mumpahtul hi a'animal, at
do'ol di nun'aladah din kamilu, ya kalnilu, ya gandeng.
Ya unat goh nalpah hana ya numbangngaddad Jerusalem.

15

Hay Nunlumanan Asa hinan Atonda
(I Ki. 15:13-16)

1 Ya la'tot ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan Azariah an hina'
Oded,
2 at immuy ta ni'hapit hinan Alin hi Asa, ya inalinan hiyay, “He"a, Asa, ya
da'yun amin an holag Judah ya holag Benjamin ya donglonyu tun hapito'! Hi
Apo Dios ya wadan da'yuh un Hiyay unudonyu, ya gulat ta Hiyay anaponyu
at ah'upanyu! Mu wa ay ta du'gonyu Hiya ya du'gon goh da'yu!
3 Ti nadnoy di nangaliwan tu'un holag Israel ay Apo Dios, ya mi'id goh
di padin muntudun ditu'u,* ya paddungnay mi'id goh di Uldin tu'u ti agguy
tu'u inilay aatna.
4 Mu wa ay ta mahapul tu'uy badang ya un tu'u mahkay nomnomon hi
Apo Dios an Dios tu'u, ya immannung an badangan ditu'u.
5 Ya heden gutud ya atata'ot di numbaatan tu'uh nan malgom an lugal ti
an amin nan tataguh nan abablubabluy ya mi'id di pun'u'unnudanda.
6 Ti gumanugubatday tataguh nan abablubabluy ti hi Apo Dios di
nangiyabulut hinan do'ol an nunligatanda.
7 Mu ad ugwan ya mahapul an pabi'ahonyuy punnomnomanyu, ya adiyu
higanan ti henen atonyu ya malagbuan ayu.”

§ **14:9** Unu nan i'Ethiopia. * **15:3** Hay ohan aptan ahan an tamun nan padi ya ta muntudtuduh nan Tugun Apo Dios hinan tatagu (Lev. 10:11).

8 Ya unat goh dengngol Asa henen hinapit Azariah an hina' Oded ya adi
mahkay tuma'ot, at nun'ipa'aanan amin din bulul an abobohol ahan ay Apo
Dios hi an amin hinan babluy hi ad Judah an ta"on un nan awadan di holag
Benjamin ya an amin hinan babluy an penlohdah dih nan madinuntug
an babluy ad Ephraim. Ya impipaphodna din pun'onngan ay Apo Dios an
nihagang hinan salas di Timplu.

9 Ya palpaliwan ya impa'ayag Asa an amin nan tatagud Judah, ya ad
Benjamin, ya ta"on un nan holag Ephraim, ya hi Manasseh, ya hi Simeon an
immuy ni'hituhdin dida. Ti hidin tinnigday inat Apo Dios an gun bumadang
hinan ali an hi Asa ya do'ol ay diday immuy ni'hitud Judah,
10 at na'amungdan amin hinan kapitulyudad Jerusalem hidin miyatlun
bulan eden miyapulu ta leman tawon hi numpapto'an Asa.†
11 At ene'nongdan Apo Dios di pituy gahut hi baka ya pituy libuh kalnilu
ya gandeng an din hinamhamdan inyanamut.
12 Ya intulagdan amin an ammunah Apo Dios an Dios din o'ommoddah
nomnomondah dayawon,
13 ya intulagda goh ta an amin nan adi mundayaw ay Apo Dios ya mahapul
an mapatoyda an ta"on unda ung'ungnga unu mina'ilog.‡
14 At nun'ibugawdan intulag ay Apo Dios, ya nun'ipagangohda nan
talampet ya nan tangguyub.
15 Ya an amin nan tatagud Judah ya nidugah di amlongda ti mid ah
nun'ad'adih nan inatdan nangitulag ay Apo Dios, ya ongol di namhodandan
nanginnilah aat Apo Dios, ya immannung an nipa'innilan dida. At an amin
nan babluy hinan nunlene'woh ya mi'id al'ali.

16 Ya inaan nan Alin hi Asa goh di haad apunan hi Maakah an ahawan
di ali an dumalat nan inyammanah nan lumihog an bulul an Asherah. Ya
tinu"in Asa heden nipata'dog an bulul, ya numputungna, ya intungunah
nan apuy hidih nan Hadog an Kidron.
17 Ya ta"on hi un agguy nun'ipa'aan Asa an amin nan pundayawan
nan agguy immunud ay Apo Dios ad Judah§ mu nahamad di pangulugna
damdama ti hi Apo Dios ya anggay di inunudnah nan nitaguanah enggana.
18 Ya nun'iyuynan amin hinan Timplun Apo Dios din gina'un ene'nongdan
amana an bagin Apo Dios an din silver, ya din balitu', ya din udumnan
gina'u.

19 Ya napogpog an mi'id mahkay ah gubat ta nangamung un nuntu-
lumpulu ta lemay tawon* hi numpapto'an Asa.

16

Hay Nangubatan nan Holag Israel ad Judah
(I Ki. 15:17-22)

† **15:10** Unu hidin 895 B.C. Nan Behtan di Boto' (unu Behtan di aDumiduminggu unu Pentecost) di na'at hinan gun miyatlun bulan hi hintawon (Lev. 23:15-21), at mid mapto' ya hiyay dimmalat hinan na'amungandan den gutud. Hiyah ne September unu October hinan calendar tu'ud ugwan.
‡ **15:13** Henen intulagda ta mapatoyda ya niyunnudan hinan Uldin an nidat ay Moses (Ex. 22:20; Deut. 13:6-9). § **15:17** Bahaom nan footnote di II Chron. 14:5. * **15:19** Unu 875 B.C.

1 Heden miyatulumpulu ta onom an tawon hi numpapto'an Asa ad Judah*
ya immuy ginubat nan alid Israel an hi Baasha ya nan tindaluna nan
iJudah, mu nungkampudad Ramah hi nahhun ta impa'allupda ta mi'id ah
pange'wan an humgop unu bumuhu' ad Judah.
2 Ya hi Asa ya nun'alana din silver ya din balitu' hinan puntalepnan hinan
Timplun Apo Dios ya din wah nan palasyuna, ya impehnagna ta inyuydan
Ben-Hadad an alid Aram an mumpapto' ad Damascus, ya impaadna ta
alyondan hiyay,
3 "Hay maphod ni' ya mumbaddanganta an umat hidin inat da ama ay
amam! Ya ten impiyali' ay he"a nan silver ya nan balitu' hi adawmu. At
hay maphod ni' ya pogpogom nan nuntulaganyun Baasha an alid Israel† ta
taynan da'mi."
4 Ya inabulut Ben-Hadad din inalin Asa, at hennagna din ap'apun di
tindaluna ta immuyda ginubat ad Israel. At inabakda nan iDan, ya nan
i'Abel Maim, ya umat goh hinan i'Ijon an hakup ad Naphtali, ya nan udum
goh an babluy an nun'italepnan di gina'uh did Naphtali.
5 Ya unat goh dengngol Baasha nan na'at at impadinongna din
mun'ammah nan allup ad Ramah.
6 Ya initnud Asa din linala'id Judah ta immuyda nun'ala din batu ya ayiw
an pun'allup Baasha hi ad Ramah ta hiyay nangallupdad Geba ya ad Mizpah.

Nan Propetan hi Hanani

7 Henen gutud ya hi Hanani an propeta ya immuy ay Asa, ya inalinan
hiyay, "Dimmalat nan numpabadangam hinan alid Aram an bo'on at goh hi
Apo Dios at hiyanan tinaynan da'ah nan tindalun nan alid Aram!
8 Ti unmu dan naliwan an ta"on un do'ol ya mun'abi'ah din tindalun nan
iCush‡ ya nan iLibya an do'ol di kalesadan punluganan di mi'gubat ya nan
kabayuda. Mu unat goh ene'kodmun Apo Dios ya nangabakon da'a.
9 Ti titiggon Apo Dios an amin di ma'ma'at hitun luta ta nan nahamad an
un'unnud ay Hiya ya badangana dida. Mu nappuhi din inatmu, at mete"ad
ugwan ya minaynayun an waday pi'gubatmu!"
10 At ma'abbungot hi Asa hidin nangngolanah nan inalin nen propeta, at
impibaludna hiya. Ya hiyah ne di nangete"an Asa an nangipaligat hinan
udumnan tatagu.

Hay Angunuh di Numpapto'an Asa (I Ki. 15:23-24)

11 An amin nan ina'inat Asa hidin numpapto'ana ya nitudo' hinan Liblu
an Na'ulgudan nan A'alid Judah ya ad Israel.
12 Ya heden miyatulumpulu ta hiyam di tawon hi numpapto'ana ya waday
dogoh di hu'ina. Mu ta"on un nidugah di nunligatana ya agguy damdama
numpabadang ay Apo Dios ti un at goh nan mun'agah di nange'kodana.
13 At natoy eden miyanapat ta han ohay tawon hi numpapto'ana.§

---

* **16:1** Mu itudun I Ki. 15:33 ya I Ki. 16:8 an na'aan nan nun'alian Baasha hinan *miyaduwampulu ta opat* an tawon hi numpapto'an Asa, mu itudun ten verse di *miyatulumpulu ta onom*, at hay aatna mah? Hay alyon nan udum ya nibahhaw nan ohan secretary an nuntudo' hinan nahhun an nali'up an pepel an nitud'an ten verse, at hay immannung an ituduna ya nan number an nitudo' hinan Liblu an I Kings. Mu hay alyon nan udum ya mid ah nibahhawana ti nan nuntudo' eten II Chronicles ya nob'on di inatnan numbilang hi numpapto'an Asa ti hay na'uhigan nan babluy ad Israel ya ad Judah hidin nun'alian Rehoboam di nangete"ana an bo'on hay te"an di nun'aliana tuwali. Ya gulat ta nepto' hene ya immannung nan *miyatulumpulu ta onom* an tawon hi numpapto'ana. † **16:3** Hay nun'alian Baasha ad Israel ya hidin 908-886 B.C. ‡ **16:8** Unu i'Ethiopia. § **16:13** Unu hidin 869 B.C.

14 Ya impalo'dah nan lungun an maphod di ammana, ya nunhiitandah
nan numbino'ob'on an lanan ma"aphod di hunghungda, ya inlubu'dah din
impiyammanan lubu' hinan Babluy David ad Jerusalem, ya nun'apuydah
ongol ahan di dalangna ta ipattigday aat di punlungdayaandah nan
natayana.

17

Nan Alid Judah an hi Jehoshaphat

1 Hi Jehoshaphat ya nihukat ay amanan hi Asa ta hiyay nun'ali,* ya
inatnan amin di abalinana ta baliwana nan babluyna ta mid aton nan
i'Israel an mangubat ay dida.
2 At hennagna nan tindaluna ta immuyda inyadug an amin nan
nun'a'allup an babluy ad Judah ya ad Ephraim an din penloh amana.
3 Ya binadangan Apo Dios hiya eden hopap di tawon an numpapto'ana
ti inyunnudnah din nangat apunan hi David ti agguy numpabadang hinan
do'ol an bulul an Ba'al.
4 Ya hay dinayawna nongkay ya hi Apo Dios an Dios din o'ommodna, ya
Hiya goh intamuana, ya inunudnan amin nan Uldina an agguyna inyunnud
hinan nappuhin nangat nan i'Israel.
5 Ya impaphod Apo Dios di nangat Jehoshaphat an numpapto', at
pinumhod nan babluy ad Judah. Ya an amin nan tatagud Judah ya
nun'iyuyday adawdan hiya, at immadangyan ya nundongol di a'e'gonana.
6 At ene'kodnan Apo Dios an amin nan inatna, at numpa"inan amin din
wah nan nabagtun pundayawan nan agguy immunud ay Apo Dios ya nan
bulul an Asherah hi ad Judah.†
7 Ya heden miyatlun tawon an numpapto'ana‡ ya nuntudtuduwona din
u'upihyalna an da Ben-Hail, ya hi Obadiah, ya hi Zechariah, ya hi Nethanel,
ya hi Micaiah hidid Judah.
8 Ya impitnudnan dida din holag Levi an da Shemaiah, ya hi Nethaniah,
ya hi Zebadiah, ya hi Asahel, ya hi Shemiramoth, ya hi Jehonathan, ya
hi Adonijah, ya hi Tobijah, ya hi Tob-Adonijah, ya nan duwan padin da
Elishama ay Jehoram.
9 Ya heden immuyda nuntudtuduwan ya inta'inda din Liblu an Nitud'an
nan Uldin Apo Dios ta bina'eldan amin nan bababbabluy ad Judah ta
intudtududah din tatagu.

Hay Nipabagtuan Jehoshaphat

10 Ya impata'ot Apo Dios an amin nan Hentil hinan abablubabluy an wah
nan nunlene'woh ad Judah ta adida gubaton da Jehoshaphat.

---

* **17:1** Hay nun'aliana ya hidin 872-848 B.C. Mu gapu ta natoy hi amanah din 869 B.C. at mattig an nundehhan da Asa ay Jehoshaphat an nun'alih tuluy tawon. Ya mattig goh an itudun II Chron. 20:31 an duwampulu ta han lemay tawon di numpapto'an Jehoshaphat, mu itudun II Ki. 3:1 an waday duwampulu ta duway tawon hi numpapto'ana, ya mahapul an middum nan opat an tawon (II Ki. 8:16), at duwampulu ta han onom di uyapnan amin. Ya manu ay agguy numpaddung di alyonda nin ti nundehhandan nun'alih din nundoghan Asa (II Chron. 16:12). † **17:6** Ta"on un tene"an Jehoshaphat an nama"in amin hi pundayawan nan agguy immunud ay Apo Dios an itudun ten verse mu mabi'ah damdamay lelehyon di mundayaw hi bulul, at hihidya damdama, at paddungnay mid inatna (II Chron. 20:33). ‡ **17:7** Mid mapto' ya pa'attoy hi amana, at hiyah ne hopap di tawon hidin nun'alianan un oha hiya an ta"on un hiyay miyatlun tawon hi numpapto'ana ti ne'dehhan an nun'ali ay amana. At mid mapto' ya 869 B.C. di tawona.

11 Ya nan udumnan iPhilistia ya inyuyday do'ol hi silver ay Jehoshaphat
ya nan udumnan ipa'dawda. Ya hay inyuy nan Arabo ya pituy libu ta han
pituy gahut di buta'al an kalnilu ya pituy libu ta han pituy gahut di gandeng.
12 At gun niyal'allay abalinan Jehoshaphat, ya nun'ipihamadnay ihinan di
tindalu, ya umat goh hinan puntalepnan
13 hinan do'ol an gina'uh did Judah. Ya hidih ad Jerusalem an kapitulyu-
day nangihinanah nan nun'atulid ya nun'ala'eng an tindaluna.
14 Ya hiyatuy napatadan nan ahimpahimpangapun tindalu:
Hay ap'apun nalpuh holag Judah an numpapto' ya hi Adnah an tuluy gahut
di libu an tindalun mun'abi'ah di ipapto'na,
15 ya hay ap'apun nehnod ay hiya ya hi Jehohanan an duway libu ta han
waluy gahut di tindaluy ipapto'na,
16 ya hay nehnod an miyatlu ya hi Amasiah an hina' Zikri an hiyay namhod
an mi'tamuh nan tamun Apo Dios, ya hay ipapto'nah tindalu ya duway
gahut di libu.
17 Ya hay ap'apun nalpuh nan holag Benjamin ya hi Eliadah an natulid an
tindalu an hay ipapto'na ya duway gahut di libuh nan numpun'odon
hi pana ya hapiaw,
18 ya hay nehnod ay hiya ya hi Jehozabad an nangipangpanguluh nan
hinggahut ta han nawaluy libuh nan nidadaan an mi'gubat.
19 An amin hanan titindalu ya intamuanda nan alih ad Judah. Ya nan
udum an titindaluna ya impihinanah nan nun'a'allup an babluy ad Judah.

18

Hay Impadan Micaiah an Propetan Ahab
(I Ki. 22:1-28)

1 Immadangyan hi Jehoshaphat, ya nundongol an me'gonan. Ya
nun'apuda ay Ahab* an alid Israel ti nun'ahawa nan imbabaluyda.†
2 Ya unat goh naluh di tawon ya immuy hi Jehoshaphat hi ad Samaria ta
binihhitanah Ahab. At impaltian Ahab hiyah do'ol an kalnilu ya baka. Ya
inal'alu'nah Jehoshaphat ta middumdan iJudah ay didan i'Israel ta umuyda
gubaton ad Ramoth Gilead
3 an inalinan hiyay, "Pohdom an mitnud ay ha"in ta umuy tu'u gubaton ad
Ramoth Gilead?"
Ya tembal Jehoshaphat an inalinay, "Nun'aputa, at nan tatagu' ya bagim
goh! At nan tindalu' ya nidadaanda, at bumadang amin da'yun mi'gubat."
4 Ya inalina goh hinan alin di i'Israel di, "Mu hay mahhun hi atonta ya
mahapul an ibagatad ugwan ay Apo Dios di aat ten ma'at."
5 At impa'ayag Ahab di opat di gahut an linala'in propeta,‡ ya binagana
didan inalinay, "Mabalin an umuymi gubaton ad Ramoth Gilead, unu adi?"
Ya tembalda an inalidan hinohhay, "Umuy ayu ta gubatonyu dida, at
da'yuy pangabakon Apo Dios!"
6 Mu imbagan goh Jehoshaphat an inalinay, "Undan mi'id hituy propetan
Apo Dios ta hiyay pangibagan tu'u?"

---

* **18:1** Hay nun'alian Ahab ad Israel ya hidin 874-853 B.C. † **18:1** Hi Athaliah ya babain imbaluy da Ahab ay Jezebel an numpapto' ad Israel, ya impi'ahawan nan Alin hi Jehoshaphat ad Judah nan lala'in imbaluynan hi Jehoram ay hiya. Ya na"appuhih ten babai ti pinadahnan ubahon an amin nan holag David (II Chron. 22:10), at makulug an hiyah ne atata'ot ti nan Alin Pento' Apo Dios ya malpuh nan holag David (II Sam. 7:16). ‡ **18:5** Mid mapto' ya diday propetan Ba'al an bulul Ahab.

7 Ya tembal Ahab an inalinay, “Ihnay oha an hay ngadana ya hi Micaiah
an hina' Imlah. Mu abohla' ahan hiya ti mi'id ah imbaagnah pumhoda' an
hay gunna ibaag ya nan nun'appuhin ma'at!”
Ya tembal Jehoshaphat an inalinay, “Adi ni' umat hinay panapitmun hiya.”
8 At impa'ayag Ahab an alid Israel di ohah nan upihyalna, ya inalinay,
“Umuy'a ta eka ayagan hi Micaiah an hina' Imlah, ya nunnaudom an itnud
ta umali ayuh tu.”
9 Ya nan duwan a'ali an da Ahab ay Jehoshaphat ya numpunlubung-
dah nan lubung di ali, ya inumbundah nan duwan tronodah nan way
pun'elekan hi paguy an wah nan gettaw an pange'wan an humigup hi ad
Samaria. Ya an amin din propeta ya wah didah nan way hinagangda an
mumbabbaagdah ma'at hi udum di algaw.
10 Ya wada han ohan didan propetan hi Zedekiah an hina' Kenaanah,
ya inyammanay gumo' hi ha'gud. Ya unat goh impattignan didan a'ali ya
inalinay, “Umat hituy inalin Apo Dios: Heten ha'gud ya hiyay attigan di
pana'guha'gudanyun amin hinan i'Aram ta nangamung unda ma'amin an
matoy!”
11 Ya an amin nan udumnan propeta ya numpapaddung di nangalidan in-
aliday, “Umuyyu gubaton ad Ramoth Gilead, at abakonyu dida ti badangan
da'yun Apo Dios!”
12 Ya palpaliwan ya nidatong nan upihyal an din immuy an nangayag ay
Micaiah, ya inalinan hiyay, “Hay imbaag an amin nan propeta ya mangabak
nan ali, at mahapul an umat goh hinay ibaagmu ta miyunnud hinan
imbaagda.”
13 Mu hay nambal Micaiah ya inalinay, “Ihapata' ay Apo Dios an adi
matmattoy an hay ibaag'u ya nan ipa'innilanan ha"in ya anggay!”
14 Ya unat goh immuydah nan wadan nan Alin hi Ahab ya binagana hiyan
inalinay, “Micaiah, mabalin nin an umuy amin duwan ali ya nan titindalumi
ta gubatonmid Ramoth Gilead, unu adi ami umuy?”
Ya tembal Micaiah an inalinay, “Mabalin an umuyyu gubaton, at uman-
nung an mangabak ayu ti hi Apo Dios di mamadang ay da'yu!”§
15 Mu inalin nan alin hiyay, “Uya'ay nangalya' ay he"a an ihapatam ay Apo
Dios an hay immannung di ibagam ay ha"in!”
16 At tembal Micaiah an inalinay, “Hay immannung hi tinnig'u ya an amin
nan i'Israel ya mun'iwa'atdah nan dudunduntug an umatdah kalnilun mi'id
di mangipahtul ay dida. At inalin Apo Dios di, Daten tatagu ya mi'id di
ap'apudah mangipapto' ay dida, at way ohan didaan umanamutda an mi'id
di al'ali.”
17 Ya inalin nan alid Israel ay Jehoshaphat di, “Tigom adya an immannung
din inali' ay he"a an mi'id ahan ah imbaagnah maphod hi ma'at ay ha"in! Ti
an amin di ibaagna ya un hay nappuhi!”
18 Ya innaynayun Micaiah an himmapit an inalinay, “Donglom nan alyon
Apo Dios! Tinnig'uh Apo Dios an inumbun hinan trononad abuniyan, ya an
amin din a'anghelna ya numpangata'dogdah appit hi agwana ya iggidna.
19 Ya himmapit an inalinay, Hay umuy an mangitudul ay Ahab an alid
Israel ta umuyda gubaton ad Ramoth Gilead ta way atondan matoy hidi? Ya
numbino'ob'on di nambaldan Hiya ti way ohaan nat'on di nambalda.
20 Ya la'tot ya immuy nan ohan anghel an timma'dog hinan hinagang Apo
Dios, ya inalinay, Ha"in di umuy an mangitudul ay hiya. Ya imbagan Apo
Dios di, Hay aat di atom?

§ **18:14** Hay panapit Micaiah ya nan malabagan an hapit, at ma'awatan ahan nan pohdonan hapiton.

21 Ya inalinay, Umuya' ta pumbalino' an amin nan punhapiton Ahab hi
ahilalayah ta mun'ibahhaw di ibaagda. Ya inalin Apo Dios ay hiyay, Umuy'a
ta balbaliyam hiya, at ma'unud an ma'at nan ibagam."
22 At inalin Micaiah goh di, "At ad ugwan ya inyabulut Apo Dios ta nan
layah di hapiton nan propetam! Ti hi Apo Dios di nangiyabulut hinan ma'at
ay he"ah nappuhi."
23 Ya immuy ay Micaiah nan propetan hi Zedekiah an hina' Kenaanah, ya
tinapa'nay apengna, ya inalinay, "Anuud di nakakan nan Lennawan Apo
Dios ay ha"in ta immalin ni'hapit ay he"a?"
24 Ya tembal Micaiah an inalinay, "Ma'innilaam di aatnah nan algaw hi
ayam an mipo"oy hinan kuwaltu!"
25 Ya minandal Ahab nan tindalunan inalinay, "Dopoponyuh Micaiah! Ya
imbangngadyu ay da Amon an gobelnadol hinan babluy ya hi Joash an
imbaluy di ali,
26 ya alyonyun diday, Hiyah te inalin nan ali: Ibaludyuh ten tagu, ya
adi malgom di idatyun hiyah ma'an an ammunay tinapay ya danum ta
nangamung di pumbangngada' hi alpuwa' an mi'gubat!"
27 Ya inhamad Micaiah an nangalih, "Gulat ta mumbangngad'a an mi'id
ma'at ay he"ah nan pi'gubatam ya agguy immannung an ni'hapit hi Apo Dios
ay ha"in!"
Ya inalina goh hinan tataguy, "Nonomnomonyuh ten inali' ta adiyu
aliwan!"

Nan Natayan Ahab ad Ramoth Gilead (I Ki. 22:29-36)

28 Ya nuntunud da Ahab an alid Israel ya hi Jehoshaphat an alid Judah an
initnudda nan tindaluda ta umuyda gubaton ad Ramoth Gilead.
29 Ya inalin Ahab ay Jehoshaphat di, "Hay nat'on di ilubung'u an umuy an
mi'gubat ta adia' immatunan hi un ha"in di ali, mu he"a ya munlubung'ah
nan lubung di ali." At nan alid Israel ya nat'on di inlubungnan immuy
ni'gubat.
30 Ya nan alid Aram ya tinuguna din a'ap'apun nan tindalunan numpun-
lugan hinan kalesa an inalinay, "Adiyu gubaton nan udum an tatagu an
ammuna nan alid Israel."
31 At unat goh tinnig din a'ap'apun nan tindaluh Jehoshaphat ya inaliday,
"Hiyah te alin di i'Israel!" At pindugda ta gubatonda. Mu numpabadang
hi Jehoshaphat ay Apo Dios, at binadangan Apo Dios hiya, at inhegwenay
nange'wan nan mangubat ay hiya.
32 Ti unat goh tinnig nan a'ap'apun di tindalu an bo'on hiya nan alid Israel
ya indinongdan namdug ay hiya.
33 Mu wada han ohan tindalun malgom di panaonah nan titindalun nan
i'Israel. At pinananay numbattanan di hapiaw nan alid Israel an nepto'
hinan nunda"itan di hapiawna, ya himmawang ta nepto' hi odolna, at
nahugatan. Ya inalin Ahab hinan nangimunihuh nan kalesa di, "Mahapul
an ibataana' hitun wadan di mungguguba t ti ten nahugatana'!"
34 Ya henen algaw ya inyal'algawdan nunggugubat, mu nan alid Israel
ya un nihahadag hidin nunluganana an hinahagangna nan i'Aram ta
nangamung na'ahom.

At unat goh mun'a'ahom ya natoy hi Ahab.*

* **18:34** Na'at hidin 853 B.C.

19

Hay Nangamuyuan Jehu an Propeta ay Jehoshaphat

1 Hi Jehoshaphat an alid Judah ya mi'id al'alin hiyah din gubat, at
immanamut hinan palasyunad Jerusalem.
2 Ya hi Jehu an hina' Hanani an propeta* ya immuyna dinamu, ya inalinan
hiyay, “Anaad ta binadangam nan mangamangat hinan pumbaholan, ya
penpenhodmu nan mi'bohhol ay Apo Dios? At dumalat henen inatmu ya
hiyay bimmungtan Apo Dios ay he"a!
3 Mu ta"on un umat hinay inatmu ya wada damdamay maphod an
inatmu an nan numpama"iam hi an amin hinan bulul an Asherah, ya nan
nangunudam ay Apo Dios.”

Hay Namto'an Jehoshaphat hinan Huhuwis

4 Ta"on un nunhituh Jehoshaphat ad Jerusalem mu immuyna bina'el an
amin nan tataguh nan babluy an nete"ad Beersheba ta nangamung hinan
madinuntug an babluy ad Ephraim,† ya inal'alu'na nan tataguh di ta hi Apo
Dios di dayawonda an din Dios nan o'ommodda ta mumbangngadan Apo
Dios.
5 Ya pento'nay huhuwis ta enepongnah nan nun'a'allup an babluy hi ad
Judah.
6 Ya tinuguna didan inalinay, “Ihamadyuy atonyuh nan punhumalyaanyu
ti nomnomonyu an bo'on hay taguy ipadenolyuh nan pumpanuhanyu ti hi
Apo Dios an wagwadan da'yuh nan pangibaaganyuh un numbahol nan tagu
unu agguy.
7 Hay maphod hi atonyu ya ita'otyuh Apo Dios, ya emayaanyu an
munhumalya ti hi Apo Dios ya adina pohdon di layah an punhumalya, unu
mipangngel, unu midatan hi mili"ud an lagbu.”
8 Ya hidid Jerusalem goh an kapitulyuda ya pento' Jehoshaphat nan
udumnan holag Levi, ya nan udum an papadi, ya nan himpangapu an holag
Judah ta diday mangipanuh hinan way pumbaholan, ya nan adi mangunud
hinan Uldin Apo Dios, ya nan way adi pun'u'unnudan nan tataguh nan
babluy. Ya hidid Jerusalem di numpunhituwanda.
9 Ya tinuguna didan inalinay, “Mahapul an ihamadyun mangat hinan
nidat ay da'yuh tamuyu ta hi Apo Dios di ita'otyu ta iyunnudyun amin hinan
inalinah atonyu!
10 Ya an amin nan way diklamuh iyalin nan tatagun ni'babluyanyu an
nan pimmatoy an agguyna ginulat, unu nan agguy nangunud hinan Uldin,
unu Mandal, unu nan udum an ma'unud ya padananyu didah nan atonda
ta adida mumbahol ay Apo Dios! Ti gulat ta adiyu aton di umat hina at
bumungot hi Apo Dios ay da'yu, ya ta"on un hinan i'ibbayu! At mahapul
an atonyu hana ta adi ayu mumbahol.
11 At he"a, Amariah an Nabagtun Padi, di mangipapto' hinan
mumpumpanuh hi an amin hinan way midiklamun dumalat nan adida
umunudan ay Apo Dios, ya he"a, Zebadiah an hina' Ishmael an ap'apu tu'un
holag Israel, di way haadnan mangipapto' hinan mumpumpanuh hinan
adi umunud ay ha"in an ali. Ya nan holag Levi di bumadang an mannig

---

* **19:2** Hi aman Jehu an hi Hanani ya nipaddung di napadanana ay Asa an hi aman Jehoshaphat (II Chron. 16:7-9), mu hi Jehoshaphat ya agguyna inunud ti palpaliwan ya inatna damdama (II Chron. 20:35-37). † **19:4** Hay impapto' Jehoshaphat ya nan tatagud Judah, mu hay immayana goh ya ad Ephraim an hiyah ne hakup di pumpapto'an nan a'alid Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. Mu dida ya holag Israel damdama ti Hudyudan amin.

hinan mihumalya ta adi mibahhaw. At hay maphod ya ihamadyuy atonyu, at wagahan Apo Dios nan tagun na'ahhamad di pangatna."

20

Hay Nangabakan Jehoshaphat hinan holag Moab ya nan holag Ammon

1 Agguy nadnoy ya nan tindalun iMoab, ya nan i'Ammon, ya nan udum-
nan holag Meun* ya immuyda ta gubatonda da Jehoshaphat an alid Judah.
2 Mu waday linala'in immuy an nangibaag ay Jehoshaphat an inaliday,
"Na'uyday do'ol ahan an titindalun holag Edom an mangubat ay ditu'un
nalpudah nan dammang nan Natoy an Lobong!† Ya wah didad ugwan ad
Hazezon Tamar!" (Ma'innila an hay ohah ngadana ya ad En Gedi.)
3 Ya timma'ot hi Jehoshaphat, at nunluwalun Apo Dios an numpabadang.
Ya nun'ipa'innilanan amin hinan iJudah ta way ohaan mahapul an
munlangduda.
4 At nan tatagud Judah ya nunnaudondan na'amung ta numpabadangdan
Apo Dios. Nan udum ay dida ya nun'alpudah nan numbino'ob'on an
bababbabluy ad Judah, ya numpapanguydad Jerusalem an kapitulyuda ta
munluwaluda.
5 Ya timma'dog hi Jehoshaphat hinan wadan di hinagang nan na'amung
an iJudah hidih nan Timplun Apo Dios hinan pa'idyamman gettaw hidid
Jerusalem,
6 ya enlotnan nunluwalun inalinay,
"He"a, Apo Dios an Dios din o'ommodmi, ya undan bo'on He"ay Dios
ya anggay hi ad abuniyan? He"a goh di mangipapto' hi an amin hinan
abablubabluy, ya nidugah di abalinam, at mi'id ah ohah way abalinanan
mangameh ay He"a!
7 Ya undan bo'on He"a nan Diosmi an din numpamakak hidin tatagun
numpunhitun ten babluy ya un ami mipallog an holag Israel? Ya undan
agguymu indat heten babluy hinan holag nan ligwam an hi Abraham ta
diday ad bagih enggana?
8 At hiyay bimmabluyanmi, ya inyammamih ten Timplu ta way
a'amunganmin mundayaw ay He"a, ya inaliday,
9 Wada ay di nappuhih ma'at an punligatanmi an umat hinan gubat,
unu dogoh, unu batel, ya umali amin tuma'dog hinan way hinagang
di Timplu ta munluwalu amin mumpabadang ay He"a ya donglom di
luwalumi, ya baliwan da'mi!
10 Mu ten ad ugwan ya gubaton da'mih nan i'Ammon, ya nan iMoab,
ya nan numpunhituh nan madinuntug an Seir! An didana din babluy
an agguymu inyabulut an gubatonmin holag Israel hidin nalpuwan din
o'ommodmid Egypt, at linauhanda dida ta agguyda inubah!
11 Ya tigom di aatdad ugwan an hiyah ne balloh nan inatmin dida an
ten umalidan mangubat ay da'mi ta way atondan mamakak ay da'mih tun
babluymi an indatmu!
12 At He"a ni' an Diosmiy mummoltan dida! Ti mi'id di abalinanmin
manangga ay daten nidugah an do'ol an titindalun mangubat ay da'mi! Ya
ten mi'id di inilamih atonmi, mu He"ay pangidenlanmi!"
13 Ya an amin nan linala'id Judah, ya nan a'ahawada, ya nan imbabaluy-
dan ung'ungungnga ya numpangata'dogdah dih nan way Timplu.

---

* **20:1** Hay nunhituwan nan holag Meun ya hinan Duntug an Seir hi ad Edom (II Chron. 20:10).
† **20:2** Unu nan Dead Sea.

14 Ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan Jahaziel an ohah nan
linala'in na'amung hidi an hina' Zechariah an imbaluy Benaiah an hina'
Jeiel an imbaluy Mattaniah an holag Asaph an ohah nan holag Levi.
15 At inalinay, “Donglonyu an da'yun numpunhitud Jerusalem ya nan
udum an hinakup ad Judah, ya ta"on un he"an Alin hi Jehoshaphat ti hiyah
te hinapit Apo Dios ay da'yu an inalinay, Adi ayu tuma'ot, ya adi ayu
munlungdayan dumalat nan ado'ol di tindalu ti bo'on da'yuy mi'gubat ti
okoda' an Dios!
16 At hi ma'et ya mundadyu ayu ta umuyyu hodon dida ti hidih nan
Bihhang an Ziz di pangiti'idanda, at ah'upanyu didah nan pogpog di
nundotal an lutan mipluy hinan Mapulun an Jeruel.
17 Ya adiyu dida gubaton ti hay atonyu ya un ayu mundadaan hinan
wadanyu ta unyu hodon, at tigonyuy ato' an Dios ti pangabako' da'yu! At
adi ayu nongkay tuma'ot, ya adi ayu munlungdaya, at hi ma'et ya umuyyu
hodon dida ti Ha"in an Dios ya wagwadaa' ay da'yu!”
18 At inyungyung Jehoshaphat, ya an amin nan iJudah ya nan tatagud
Jerusalem an kapitulyuda ya nun'iyungyungda goh ta dayawondah Apo
Dios.
19 Ya nan udumnan holag Levi an holag da Kohath ay Korah ya
timma'dogda, ya init'u'dan nangipabagtun Apo Dios an Diosda.
20 Ya heden helhelong hi nabiggat ya nala"uy din tatagu ta impadehdan
immuy hinan Mapulun an Tekoa. Ya heden nangipadihanda ya timma'dog
hi Jehoshaphat, ya inalinan diday, “Donglonyun i'ibba tun hapito' ay da'yu:
E'kod tu'un Apo Dios, at abalinan tu'un mananggah nan mi'buhul, ya
kulugon tu'u nan hapiton nan propeta, at ditu'uy mangabak!”
21 Ya heden nalpahan di ni'hapitan nan alih nan tatagu ya pento'nay
linala'i ta ikantaday pundayawdan Apo Dios an dumalat nan anidugah di
anahamadna. Ya impangpang'uda ta gun mangunud nan tindalu, at umat
hituy ingkantadah din nundaldallanandan inaliday,

“Madayaw hi Apo Dios
ti adi mapogpog di pamhodna!”

22 Ya unat goh nungkantada ya ginulun Apo Dios nan tindalun i'Ammon,
ya nan iMoab, ya nan numpunhituh nan madinuntug an Seir an immuy
nangubat ad Judah ta un didaan numpapattoyda.
23 At hay na'at ya nan tindalun i'Ammon ya nan tindalun iMoab ya
ginubatda nan tindalun nalpuh nan madinuntug an Seir. Ya unat goh
nalpah an numpatoydan amin dida ya inlanungdaan nunggugubatda.
24 Ya unat goh nidatong nan tindalun di iJudah hinan lugal an panga-
mangan hinan mapulun ya inamangda din nidugah an do'ol an titindalu,
ya tinnigda an nun'atoydan amin.
25 At immuy hi Jehoshaphat ya din tataguna ta hinamhamda din gina'u.
Ya do'ol di numbino'ob'on hi inah'upandah nan nun'abalul an gina'un nan
nun'atoy an umat hi malgom an usalonda, ya lubung, ya nan udumnan
nun'anginan gina'u. Ya nunheglan do'ol nan gina'un hinamhamda, at
hiyanan tinuluy algawda an nun'amung.
26 Ya heden miyapat an algaw ya na'amungdah nan way Hadog an
Berakah,‡ ya *impabagtudah* Apo Dios. Hiyah te dimmalat ya nginadnanda
nan lugal hi Hadog an Berakah ta engganad ugwan.
27 Ya impang'un Jehoshaphat an amin din iJudah ta numbangngaddad
Jerusalem, ya nidugah di amlongda ti nangabakon Apo Dios dida.

‡ **20:26** Hay pohdonan ibaga ya *ipabagtu.*

28 Ya unat goh nidatongdah nan kapitulyuda ya waday nangipagangoh hi
alpa, ya nan gitala,§ ya nan talampet hidin immayandah nan Timplu.
29 At timma'ot an amin nan Hentil hinan abablubabluy hi nangngolandah
nan inat Apo Dios an nangubat hinan buhul nan holag Israel.
30 At pinumhod, ya mi'id al'alih nan pumpapto'an Jehoshaphat ti nan
Diosda ya binaliwana hiyah nan abablubabluy an wah nan nunlene'woh.

Hay Angunuh di Pumpapto'an Jehoshaphat
(I Ki. 22:41-50)

31 Hi Jehoshaphat ya ente"anan numpapto' ad Judah hidin tulumpulu ta
lemay tawona, ya numpapto' ad Jerusalem an kapitulyudah duwampulu ta
lemay tawon.* Ya hay ngadan inana ya hi Azubah an hina' Shilhi.
32 Ya maphod di nangatna an enengohnah amanan hi Asa, ya agguyna
imbahbahhaw, at impa'amlongnah Apo Dios hinan nahamad an nangatna.
33 Mu agguyna impapa"i nan nabagtun lugal an pundayawan nan adi
umunud,† at nan tatagu ya agguy nihamad di nangulugdan Apo Dios an
dayawon din o'ommodda.
34 Ya nan udum an ina'inat Jehoshaphat hidin numpapto'ana an nete"ah
hopapna ta engganah angunuhna ya nitudo' hinan Liblun Inulgud Jehu an
lala'in imbaluy Hanani an ohah nan na'ulgud hinan Liblun di A'alin nan
Holag Israel.
35 Mu hidin agadyuhan di alpahan di nun'alian Jehoshaphat hi ad Judah
ya ni'tulag ay Ahaziah an nappuhiy pangatnan alid Israel.
36 At didan duway numpa'ammah pupul hidid Ezion Geber‡ ta punlu-
ganan an umuy hi ad Tarshish.§
37 Ya dumalat henen inatna ya hi Eliezer an hina' Dodavahu an iMareshah
ya pinadananah Jehoshaphat an inalinay, “Dumalat nan ni'yohhaam ay
Ahaziah ya pa"ion Apo Dios nan nun'ipiyammayu an pupul!” At palpaliwan
ya nun'apa"i din pupul, at agguyda mah immuy ad Tarshish.

21

1 Hidin natoy hi Jehoshaphat,* ya inlubu'dah nan nilubu'an din
o'ommodnah dih nan Babluy David an ad Jerusalem, ya han imbaluynan
hi Jehoram di nihukat ay hiyah nun'ali.

Hay Nun'alian Jehoram ad Judah
(II Ki. 8:16-24)

2 Hi Jehoram ya onomday linala'in a'agina an hay ngadanda ya hi Azariah,
ya hi Jehiel, ya hi Zechariah, ya hi Azariahu, ya da Michael ay Shephatiah.
An amin hana ya didanay linala'in imbabaluy din hi Jehoshaphat an alid
Judah.
3 Hiya ya impaboltanay do'ol an balitu', ya silver, ya nan udumnan
mun'apla'an an gina'u, ya indatana goh didan hinohhah nun'a'allup an
babluy hi ad Judah. Mu pinilina tuwalih Jehoram ta mihukat ay hiyan
mun'ali ti hiyay pangpangullun lala'in imbaluyna.

---

§ **20:28** Heten instrumento ya ma'alih *lute*, ya hiyah ne nan i"itang an gitala. * **20:31** Bahaom nan footnote di II Chron. 17:1. † **20:33** Bahaom nan footnote di II Chron. 17:6. ‡ **20:36** Heten babluy ya wah nan Mumbolah an Baybay (unu Red Sea) hinan ma'alih Gulf of Aqaba. § **20:36** Mid mapto' ya ad Spain di awadan ten babluy. * **21:1** Natoy hidin 848 B.C.

4 Mu unat goh pinumhod an mi'id al'alih nan pumpapto'an Jehoram ya
nun'ipapatoyna din a'agina, ya nun'iddumna din udumnan u'upihyal hi ad
Israel.†
5 Tulumpulu ta duway tawon Jehoram hidin nangete"anan nun'ali, ya un
waluy tawon di numpapto'anad Jerusalem an kapitulyuda.‡
6 Ya inyunnudnay aatnah din nangat nan a'alih ad Israel, at nidugah an
nappuhiy nangatnan umat hinan inat din Alin hi Ahab ti inahawana han
ohan babain imbaluy Ahab.§ At na"appuhiy nangibilangan Apo Dios ay
hiya.
7 Mu ta"on un umat hinay na'at ya agguy inyabulut Apo Dios an ma'ubah
nan holag David an dumalat nan intulagnan David ti intulagna an nan
holagna ya nan a'apunay manginaynayun an mumpapto' hi enggana.*
8 Ya heden gutud di numpapto'an Jehoram ya ni'bohhol nan holag Edom
hinan iJudah, at nunlahhinda, ya numpoto'dah alida.
9 Ya immuy da Jehoram ya an amin nan titindalunan nunluganday udum
hinan kalesa ta gubatonda nan holag Edom, mu diday lini'ub nan tindalun
nan holag Edom. Mu heden nahdom ya numpunliguddan limmayaw ti
helong.
10 Ya nete"an ne han gutud ta nangamung ad ugwan ya adi pohdon nan
holag Edom an nan iJudah di mangipapto' ay dida.
Ya ni'bohhol goh ya nunlahhin nan iLibnah ay Jehoram ti dumalat nan
nangaliwanan Apo Dios an Dios din o'ommodda.
11 Ya nun'ipiyammana goh nan nabagtun lugal an pundayawan nan
agguy immunud hidid Judah, ya intuduwana goh nan tatagud Judah ta nan
pumbaholan di gunda aton.
12 Ya nan propetan hi Elijah† ya nuntudo' ay Jehoram an inalinay,
"Inalin Apo Dios an dayawon apum an hi David di, He"a ya agguymu
inyunnud hinan mun'aphod an nangat amam an hi Jehoshaphat unu hi
apum an hi Asa an din a'alih nad Judah!
13 Mu hay enengngohmu ya din nun'appuhin ina'inat nan a'alid Israel,
ya he"ay nangituduh nan i'ibbam an iJudah ti dinayawyu nan bulul an umat
hidin inat Ahab an ali! Ya pinatoymu goh udot din a'agim an mapmaphod
di aatda ya un he"a!
14 At dumalat henen aatmu ya nidugah di pummoltan Apo Dios hinan
tatagum an ipapto'mu, ya nan imbabaluymu, ya nan a'ahawam, ya ubaho-
nan amin nan wan he"a an nan gina'um ya nan banohmu.
15 Ya nidugah di holtapom ti lumuwonay dogoh hi putum, at bumuhu'
di putum."
16 Ya palpaliwan ya impanomnom Apo Dios hinan iPhilistia ya hinan
Arabo an numpunhituh nan neheggon hidid Cush‡ ta umuyda gubaton da
Jehoram.
17 At immuyda lini'ub ad Judah, ya ginubatda ta engganay unda
nangabak, ya nun'aladan amin din mun'aphod an gina'uh nan palasyun
Jehoram, ya nun'iddumdan enekak nan imbabaluyna ya nan a'ahawana.

† **21:4** Manu ay impapatoynay a'agina ta mid ah udumnan umamnaw an mun'ali, ya manu ay impapatoynay udumnan u'upihyal hi ad Israel ti mid mapto' ya pinahiwda nan ni'tulagan ya ni'ligwaan Jehoshaphat an iJudah hinan i'Israel. Ya mid mapto' ya didan i'Israel ya ad Judah damdamay nunhituwanda. ‡ **21:5** Hay nun'aliana ya hidin 853-841 B.C. Ya ni'dehhan hiyan nun'alin amanan hi Jehoshaphat ti natoy hi amanah din 848 B.C. § **21:6** Hi Athaliah di ngadan ten ahawana (II Chron. 22:10). * **21:7** II Sam. 7:11-16. † **21:12** Hay tawon hidin nuntamuana ya hidin 875-848 B.C. ‡ **21:16** Unu ad Ethiopia.

At mi'id ah na'angang hinan linala'in imbabaluynan anggay hi Ahaziah an
udidian.
18 Ya unat goh nalpah an amin hana ya indat Apo Dios di atata'ot an dogoh
hi putun nan Alin hi Jehoram an adi ma'agahan.
19 Ya heden agadyuhan di angunuh den miyadwan tawon hi nundoghana
ya bimmuhu' tatagwa din putuna, at natoy. Ya heden natayana ya agguy
nunlungdaya nan tatagunah pangipattigandah homo'dan hiya an adi umat
hinan inatdah din nahhun an o'ommodna an a'ali.§
20 Tulumpulu ta duway tawon Jehoram hidin nangete"anan nun'ali, ya
numpapto' ad Judah hi waluy tawon. Ya mi'id nongkay di nunlungdayah
din natayana,* ya nilubu' hinan Babluy David an ad Jerusalem, mu agguyda
nongkay iniddum hinan nilubu'an din a'ali.

22

Hay Nun'alian Ahaziah ad Judah
(II Ki. 8:25-29; 9:21-29)

1 Hi Ahaziah an udidian an imbaluy Jehoram di inhukat nan tataguh alida
ti an amin nan nun'ahhun an linala'in a'agina ya pinatoy nan Arabo an
nangubat ay dida.
2 Ya duwampulu ta duway tawon Ahaziah hidin nangete"anan nun'ali,
mu un ohay tawon di numpapto'ana.* Hay ngadan inana ya hi Athaliah an
ap'apun nan Alin hi Omri.†
3 Ya nappuhiy nangatna an inyunnudnah din inat nan holag Ahab ti hi
inanay nangitudun hiyan mangat hi nappuhi,
4 at nan adi pohdon Apo Dios di ina'inatna. Ti unat goh natoy hi amana
ya nan nappuhin nangat din Alin hi Ahab di inunudna nongkay ti hiyah ne
gun nitugun ay hiya. At diday dimmalat hi pimmuhiana.
5 At inunudna nongkay nan nanugundan hiya, at niddumdan Joram‡ an
alid Israel ta immuyda ginubat da Hazael an alid Aram§ hidid Ramoth
Gilead. Ya nahugatan hi Joram hinan nunggugubatanda,
6 at numbangngad ad Jezreel ta hidiy nun'eblayanah nan hugatna.*
Ya unat goh dengngol Ahaziah an nadinul hi Joram at nundadyun immuy
hidid Jezreel ta immuyna hinamad di aatna.
7 Mu ingga'id Apo Dios hidin immayan Ahaziah an nangidungaw ay
Joram di nangubahanan hiya. Ti heden immayanah di ya initnud Joram
hi Ahaziah ta immuyda dinamuh Jehu an hina' Nimshi an hiyay pento' Apo
Dios an mangubah hinan holag Ahab.†
8 Ya nipaddeh eden pamatayan da Jehu hinan holag Ahab ya wadada nan
u'upihyal ad Judah ya nan linala'in a'amuna'on Ahaziah an mangidungaw
ay Ahaziah, at numpatoyda didan amin.
9 Ya immuy impa'anap Jehu hi Ahaziah, ya inah'upan nan tindaluna hiyan
nipo"oy hi ad Samaria. At dempapda ta inyuydan Jehu ya unda patayon.
Ya enephodda hiyan inlubu' ti alyonday, “Hiya ya ap'apun Jehoshaphat an
nahamad di pangulugnan Apo Dios.”

---

§ **21:19** Bahaom nan II Chron. 16:14, ya Jer. 34:5, ya Am. 6:10 ta innilaom di ugalidah un way matoy. * **21:20** Natoy hidin 848 B.C. * **22:2** Unu 841 B.C. † **22:2** Hay nun'alian Omri ad Israel ya hidin 885-874 B.C. ‡ **22:5** Hay nun'alian Joram ad Israel ya hidin 852-841 B.C. § **22:5** Unu ad Syria. * **22:6** Mid mapto' ya immandal nan Alin hi Joram ay General Jehu an hina' Nimshi an ohan mumpapto' hi tindaluna ta hiyay ma'angang hi mumpapto' ad Ramoth Gilead. † **22:7** Bahaom nan II Ki. 8:28-9:28 ta innilaom di namto'an Apo Dios ay General Jehu an na'angang ad Ramoth Gilead.

Mu mi'id ah ohah nan holag Ahaziah hi na'angang an mabi'ah an manginayun an mumpapto' hinan babluyda.

Hay Nun'alian Athaliah ad Judah
(II Ki. 11:1-3)

10 Hi Athaliah ya unat goh dengngolna an pinatoyda din imbaluynan hi Ahaziah at nun'ipapatoyna goh an amin din holag di pamilyan nan alid Judah ta hiya tuwali mun'ali.‡
11 Mu hi Jehosheba an babain agin Ahaziah an imbaluy nan Alin hi Jehoram ya nunligud, ya inawitnah Joash an ohah nan imbabaluy Ahaziah an wah din niddum hinan udum an imbabaluy nan ali an magadyuh di pamatayanda. Ya enekaknah Joash ya nan tumungaw ay hiya ta inyuynan impo"oy hinan ohan kuwaltuh nan Timplu. At agguy pinatoy Athaliah din unga ti impo"oy nongkay Jehosheba an ahawan nan Nabagtun Padin hi Jehoiada.§
12 Ya onom di tawon hi nipopo"oyan den ungah nan Timplun Apo Dios hidin numpapto'an Athaliah.

23

Hay Nunlahhinan nan Tatagun Mamuhul ay Athaliah
(II Ki. 11:4-16)

1 Heden miyapitun tawon hi nun'alian Athaliah* ya ninomnom nan Nabagtun Padiy† maphod hi atona. At immuy ni'tulag hinan leman a'ap'apun nan tindalu an da Azariah an hina' Jeroham, ya hi Ishmael an hina' Jehohanan, ya hi Azariah an hina' Obed, ya hi Maaseiah an hina' Adaiah, ya hi Elishaphat an hina' Zikri.
2 At immuyda lene'od an amin nan abablubabluy hi ad Judah ta hinayupdan amin nan holag Levi ya an amin nan hinohhan mumpapto' hinan himpangapuh nan holag Israel an numpunhituh nan abablubabluy ad Judah, ya initnudda ta immuydad Jerusalem.
3 Ya na'amungdah nan way Timplun Apo Dios ta hidiy nangitulagandah nan ungan Alin hi Joash an badanganda hiya.
Ya inalin Jehoiada ay diday, “Wah tu han imbaluy din natoy an ali, at ad ugwan ya mahapul an hiyay mun'ali ti hiyah ne intulag Apo Dios an hay holag David di mumpapto' ay ditu'u.‡
4 At ad ugwan ya umat hituy atonyu: nan papadi ya nan i'ibbadan holag Levi an mangitamuh nan tamudah nan ngilin an Habadu ya mun'atluda ta nan miyatlun godwan dida ya iyadugdan amin nan pantaw di allup nan Timplu.
5 Ya nan ohan miyatlun godwa ya diday mun'adug hinan palasyu, ya nan oha goh an miyatlun godwa ya diday mun'adug hinan Buhhu'an an Pantaw hinan Allup an miyuy hinan babluy. Ya an amin nan udum an linala'i ya mihinadah nan gettaw nan Timplun Apo Dios.
6 Ya mahapul an adi malgom di humigup hinan Timplun Apo Dios an ammuna nan papadi ya nan i'ibbadan holag Levi an muntamuh di ti nidawatda, at me'gonanda. Mu an amin nan udumnan linala'i ya mahapul an unudonda nan intugun Apo Dios ay didah atonda an adida humigup.

‡ **22:10** Hay nun'alian Athaliah ad Judah ya hidin 841-835 B.C. Hiya ya anggay di queen an numpapto' ad Judah, ya mid ah queen an numpapto' ad Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. § **22:11** Ta"on un mid inalinan ten verse an hiya ya Nabagtun Padi mu hiyah ne inalinah nan II Chron. 24:6, at niddum eten translation. * **23:1** Unu 835 B.C. † **23:1** Bahaom nan footnote di II Chron. 22:11. ‡ **23:3** II Sam. 7:11-16.

7 Ya nan holag Levi di mun'adug hinan ali, at an amin di ayana ya mimitnuddan hiyan adida taytaynan. Ya mahapul an o'odnanda nan hanggapda ta wa ay di nat'on an tagun humigup hinan Timplu ya pinatoyda."
8 Ya inunud nan holag Levi ya an amin nan tatagud Judah din immandal Jehoiada. At way ohah din a'ap'apu ya nunhayupda nan linala'in ipapto'da an muntamuh nan ngilin an Habadu, ya agguy goh impa'anamut Jehoiada din nangelpah hi poto'dan nuntamu ta niddumdah nan mihukat ay didan mangitamuh nan poto'da.
9 Ya indat Jehoiada hinan a'ap'apu din gayang ya nan o"ongol ya i"itang an hapiaw an din gina'un David an alin nun'italepon hinan Timplu.
10 Ya impiyadugnah nan linala'in numpangdon hi hanggapda nan ali, at nun'ihinadah nan nunlene'woh hinan Timplu ta baliwanda hiya.
11 Ya unat goh nalpah hana ya initnud da Jehoiada ya din linala'in imbabaluynah Joash an imbaluy di ali, ya impiyuklupda din uklup di ali, ya indatda din nitud'an di uldin hinan pumpapto'an,§ at indawatda hiyan Apo Dios, ya inalidan amin di, "Minaynayun di pumpapto'am an ali!"
12 Ya unat goh dengngol Athaliah din tumanu'u' an tatagun mangipabagtuh nan ali ya nunnaudonan immuy ay didah nan Timplun Apo Dios.
13 Ya tinnigna nan balu an alin timmata'dog hinan ihinan di ali an delloh nan tu'ud hinan pantaw.* Ya nan a'ap'apun nan tindalu ya nan mangipagangoh hinan talampet ya linili'ubda nan ali, ya an amin nan tataguh nan abablubabluy ya umamlo'amlongda, ya gunda ipagangoh nan talampet. Ya nan mungkanta ya impagangohda nan gina'un ma'usal hinan pungkantaan ta impangpanguluda nan tatagun mungkantan mangipabagtun Apo Dios. Ya ma'abbungot hi Athaliah, ya pini"inay lubungna, ya init'u'nan inalinay, "Linayahana'! Linayahana'!"
14 Ya impa'ayag Jehoiada din a'ap'apun mangipapto' hinan tindalu, ya inalinan diday, "Ekakyu hiya ta ibataanyuh tun Timplu ta bo'on hituy pamatayanyun hiya. Ya patayonyu goh nan mamadah an mamaliw ay hiya!"
15 At initnudda hiya ta inyatamdah nan Pantaw an Owon di Kabayu an miyuy hinan palasyuna ta hidiy namatayandan hiya.

Hay Nangipaphodan Jehoiada hinan Ma'ma'at (II Ki. 11:17-21)

16 At hi Jehoiada an Nabagtun Padi, ya nan Alin hi Joash, ya nan tatagu ya intulagda ta hi Apo Dios di dayawonda.
17 At an amin din tatagu ya immuydah nan wadan di Timplun Ba'al ta numpa"ida. Ya nunggimu'da din do'ol an pun'onngan ya din abulubulul, ya pinatoydah Mattan an padin Ba'al hinan hinagang di do'ol an pun'onngan.
18 Ya ene'kod Jehoiada hinan udum an i'ibbanan papadi ya nan i'ibbadan holag Levi nan matamuan hinan Timplu ti hiyah ne tuwali din indat nan Alin hi David hi itamuda.† Ya dida goh di manghob hinan midat an onong ay Apo Dios ti hiyah ne nan nitudo' hinan Uldin Moses.‡ Ya dida goh di okod an mangipapto' hinan mikantah nan pundayawan ti hiyah ne immandal David.§
19 Ya wada goh di mun'adug hi an amin hinan pantaw di Timplun Apo Dios ta mi'id ah humigup hi tagun alyon di Uldin hi pimmuhiy aatna.

---

§ **23:11** Henen uldin ya nitudo' hinan Deut. 17:18-20. * **23:13** Bahaom nan footnote di II Chron. 34:30 ta innilaom di aat ten tu'ud. † **23:18** I Chron. 23:1-26:32. ‡ **23:18** Lev. 1:1-7:38. § **23:18** I Chron. 23:5; 25:1-31.

20 Ya initnud Jehoiada nan a'ap'apun nan tindalu, ya nan mun'a'e'gonan
an tatagu, ya nan mumpumpapto' hinan tatagu, ya an amin nan tataguh
nan babluy ta iyuyda nan Alin hi Joash hinan palasyu. Ya ene'wadah nan
Nammagtun Pantaw di Allup, ya impabunda hiyah nan tronon di ali.
21 Ya an amin nan tataguh nan ablublubabluy ya nidugah di immamlon-
ganda. Ya mi'id di al'alih nan babluy ti natoy hi Athaliah.

24

Hay Nun'alian Joash ad Judah
(II Ki. 12:1-16)

1 Hi Joash ya un pituy tawonah din nangete"anan nun'alid Judah, at napat
di tawon di numpapto'anad Jerusalem an kapitulyuh di.* Ya hay ngadan
inana ya hi Zibiah an iBeersheba.
2 Ya maphod di nangat Joash, at immamlong hi Apo Dios hinan gunna
ina'inat eden gutud di atagun Jehoiada an Nabagtun Padi.†
3 Ya hi Jehoiada di numpilih duwah binabai ta impa'ahawanan Joash. Ya
palpaliwan ya nahlagda, at waday linala'i ya binabai.
4 Ya wada han ohay algaw ya ninomnom nan Alin hi Joash an ipipaphod
nan Timplun Apo Dios.
5 At hay inatna ya impa'ayagna nan papadi ya nan i'ibbadan holag Levi,
ya inalinan diday, “Umuy ayud ugwan hinan ablublubabluy ad Judah ta
amungonyu nan pihhuh nan tatagu an din gunda idat hi tinawon ta ma'usal
hi ipaphodan nan Timplun Apo Dios.” Mu nan holag Levi ya agguyda inat.
6 At impa'ayag nan alih Jehoiada, ya inalinan hiyay, “Anaad ta agguymu
hennag nan i'ibbam an holag Levi an umuy mangngal hinan buwit nan
tatagu ta iyalidah tud Jerusalem an kapitulyu tu'uh tud Judah ti hiyah ne
din inyuldin Moses an baal Apo Dios hidin o'ommod tu'un holag Israel ta
ma'usal hinan Abung an pundayawan ay Apo Dios?”‡
7 Mu mahapul an mipaphod damdama nan Timplu ti nan linala'in
imbabaluy nan nabaholan an babain hi Athaliah di nama"ih nan Timplun
Apo Dios, ya inusalda goh nan nun'e'nong an gina'uh nan nundayawandah
nan abulubulul an hi Ba'al!
8 At immandal nan ali ta iyammaday kahon an pangiyamunganda, ya
inhinadah nan way pantaw di allup nan Timplun Apo Dios.
9 Ya impa'inniladah an amin hinan ablublubabluy ad Judah ta an amin
nan tatagu ya mahapul an iyuyda din buwitdan Apo Dios an hiyah ne din
inyuldin Moses an baal Apo Dios hi idat nan holag Israel hidin awadandah
nan mapulun.§
10 Ya din a'ap'apu ya nan tatagu ya mun'am'amlongda, at an aminda ya
nun'iyuyday buwitda, ya nun'ittudah din kahon ta nangamung un napnu.
11 Ya abigabigat ya gun iyuy nan holag Levi din napnun kahon hinan
u'upihyal di ali ta idatdah nan manalimun hinan pihhu ya nan ohan baal
nan Nabagtun Padi ta etanda nan pihhu, ya imbangngadda goh din kahon
hinan nihinana. Hiyah ne aat di inatdah abigabigat ta nangamung un
dimmo'ol nan pihhu.
12 Ya nan ali ya hi Jehoiada di mangidat hinan pihhuh nan mangipapto'
hinan mangiyammah nan napa"ih nan Timplu, ya impabo'ladah nan

* **24:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 835-796 B.C. † **24:2** Bahaom nan footnote di II Chron. 22:11.
‡ **24:6** Agguy nibaag di anaad ta agguyda inat, mu hay alyon di udum ya mid mapto' ya agguyda penhod an ma'usal di buwit hi ipaphodan nan Timplu ti nob'on di pangusalandan nen pihhuh nan Timplu. § **24:9** Ex. 30:16.

nala'eng an ad tamuh nan batu, ya karpentero, ya nan ad tamuh nan gumo' ya gambang ta diday mangipaphod hinan napa"ih nan Timplu.
13 Ya hinalimunan nan mumpapto' nan mumpuntamu, at inhamaddan nun'iyamma nan Timplu ta umat hidin aatnah din hopapnan nihamad.
14 Ya unat goh nalpah an nipaphod nan Timplu ya nidat din na'angang an balitu' ya silver hinan ali ya hi Jehoiada. Ya impiyamman Jehoiada hi gina'un ma'usal hinan Timplun Apo Dios an nan ma'usal hinan pun-dayawan, ya nan ma'usal hinan pun'onngan hi onong, ya nan duyu, ya nan udumna. Ya heden amatagun Jehoiada ya innaynayundan nange'nong hinan Onong an Moghob hinan Timplun Apo Dios.
15 Ya na'alla'ay ahan hi Jehoiada an hinggahut ta han tulumpuluy tawona ya un matoy.
16 Ya inlubu'da hiyah nan Babluy David an ad Jerusalem hidih nan ilubu'an nan a'ali ti maphod di inatnah nan holag Israel ya hi ay Apo Dios.

Hay Numbaholan Joash
(II Ki. 12:17-21)

17 Unat natoy hi Jehoiada ya immuy din a'ap'apud Judah ay Joash an ali ta inal'alu'da, ya inabulutna nan inalida.
18 At indinongdan mundayaw hinan Timplun Apo Dios an Dios din o'ommodda ta nundayawdah nan bulul an Asherah ya nan udumnan abulubulul. Ya hanan numbaholanday dimmalat hi bimmungtan Apo Dios hi nummoltaanad Judah.
19 Ya ta"on un waday do'ol an propetan hennag Apo Dios an nangal'alu' hinan tatagu ta way atondan mumbangngad ay Hiya mu agguyda inunud nan hinapitda.
20 Ya wa han ohan algaw ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan Zechariah an hina' Jehoiada an din Nabagtun Padi. Ya immuy an timma'dog hinan hinagang nan tatagu, ya inalinay, “Hiyah te inalin Apo Dios: Anaad ta adiyu unudon nan Uldina? Adi pumhod di nitaguanyu ti inaliwanyu Hiya, at aliwan da'yu goh ay Hiya!”
21 At nunhahapit din tatagu ta patayondah Zechariah. At immandal nan ali ta patayonda, at nundotnaydah batu ta natoy hinan way gettaw nan Timplun Apo Dios.
22 At naliwan nan Alin hi Joash din nahamad an nangat Jehoiada an hi aman Zechariah ay hiya ti unnaat goh impipatoy hi Zechariah. Mu unat goh wan ma'umhutan ya inalinay, “Maphod ni' un tigon Apo Dios nan ato'atom, ya minolta da'a!”
23 Ya heden te"an di balbalun tawon ya immuy nan tindalun nan i'Aram ta ginubatda da Joash, at inabakdad Judah an niddum ad Jerusalem an kapitulyuda, ya numpatoyda din a'ap'apun nan tatagu. Ya do'ol di hinamhamdan gina'u, ya impiyuydah nan alidad Damascus.
24 Ya ta"on unda itang nan tindalud Aram mu inyabulut Apo Dios an abakonda nan nidugah an do'ol an tindalud Judah ti dumalat nan nan'ugan nan tatagun Apo Dios an Dios din o'ommodda. At hiyah ne moltan Joash.
25-26 Ya heden nakakan nan buhulda ya nataynan hi Joash an nidugah di hugatna. Ya waday duwan upihyalnan da Zabad an hina' Shimeath an babain i'Ammon ay Jehozabad an hina' Shimrith an babain iMoab, ya nunhahapitda ta patayonda hiya ta awit din impapatoyna an lala'in imbaluy Jehoiada an din Nabagtun Padi. At pinatoyda hiyah nan nolo'ana.
At inlubu'dah Joash hinan Babluy David an ad Jerusalem, mu bo'on nan lubu' an din nun'ilubu'an din a'ali.

27 Ya din na'ulgud hinan linala'in imbabaluyna, ya din nibaag an na'at
ay hiya, ya nan nangipaphodanah nan Timplun Apo Dios ya nitudo' hinan
Liblun Na'ulgudan nan A'ali.
Ya hi Amaziah an imbaluynay nihukat ay hiyan nun'ali.

25

Hay Nun'alian Amaziah ad Judah
(II Ki. 14:1-6)

1 Hi Amaziah ya duwampulu ta lemay tawonah din nangete"anan nun'ali,
ya numpapto' hiyad Jerusalem an kapitulyud Judah hi duwampulu ta hiyam
di tawon.* Ya hay ngadan inana ya hi Jehoaddin an iJerusalem.
2 Ya waday nahamad hi inatna an umipa'amlong ay Apo Dios, mu agguy
nahamad di udum.
3 Ya unat goh nihamad di pumpapto'ana ya impapatoyna din u'upihyal an
namatoy ay amana.†
4 Mu agguyna iniddum an ni'patoy din imbabaluydan linala'i ti inunudna
nan intugun Apo Dios an inyuldin Moses an inalinay,
"Adi mapatoy nan ommod an dumalat nan nappuhin inat nan im-
baluyna,
ya adi goh mapatoy nan imbaluynan dumalat di nappuhin inat nan
ommodna,
ti hay mipapatoy ya anggay ya nan tagun numbahol an dumalat nan
nappuhin inatna."‡

Hay Nangubatan Amaziah hinan Holag Edom
(II Ki. 14:7)

5 Ya hay inat goh Amaziah ya impa'ayagna nan linala'id Judah ta
na'amungda, ya inuhi'uhignan amin nan ahimpahimpangapu, ya umat
goh hinan holag Benjamin. Ya linammulammungna didah hingagahut ya
hinlilibu, ya pento'nay a'ap'apuda ta waday mangipangpangulun dida. Ya
unat goh nalpah ya inlahhina nan linala'in muntawon hi duwampulu unu
nahuluk ya hay uyapdan amin ya tuluy gahut di libu. Ya nun'ala'engdan
mi'gubat, ya mangusal hinan gayang ya hapiaw.
6 Ya nun'ayag goh hiyah hinggahut di libuh nan nun'ala'eng an mi'gubat
an nalpud Israel, ya linagbuana didah tuluy libu ta han opat di gahut di
kiluh silver.
7 Mu wada han propetan Apo Dios an immuy hinan ali, ya inalinay, "Apu
Ali, hay maphod ya adida mitnud ay da'yu nan tindalun nalpud Israel hi
umuyyu pi'gubatan ti din'ug Apo Dios didan amin.
8 Mu ta"on un ayu do'ol ya mabi'ah an umuy mi'gubat mu ipa'abak da'yun
Apo Dios damdama! Ti hi Apo Dios ya abalinanan bumadang ta mangabak
ayu unu adi."
9 Ya inalin Amaziah hinan propetay, "Mu hay ato' mah hidin tuluy libu
ta han opat di gahut di kilun silver an nunlagbu' hinan tindalun nalpud
Israel?"
Ya tembal nan propetan inalinay, "Hi Apo Dios ya idatnan he"ay do'do'ol
ya un henen indatmu!"
10 At impa'anamut Amaziah hinan a'abungda nan nalagbuan an tindalun
nalpud Ephraim. Ya nidugah di boholdah din umanamutanda, at bim-
mubungotdah nan holag Judah.

---

* **25:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 796-767 B.C. † **25:3** Da Zabad ay Jehozabad (II Chron. 24:26).
‡ **25:4** Deut. 24:16.

11 At impabi'ah Amaziah di punnomnomana, ya impanguluna din tindaluna ta immuydah nan Hadog an Ahin ta hidiy nunggugubatanda, ya pinatoyday himpuluy libuh nan tindalun holag Edom.
12 Ya nat'on goh din himpuluy libun kinaphul nan tindalud Judah an initnuddah nan ata'nang an daplah ta hidiy numpangipa'akbawandan dida, at nun'a'ipung di tungalda.
13 Ya din titindalun i'Israel an din agguy initnud Amaziah an immuy ni'gubat ya immuyda ginubat nan ahigihigib ad Judah an nete"ad Samaria ta engganad Beth Horon. Ya pinatoyday tuluy libuh din tatagu, ya do'ol di hinamhamdah nan gina'uda.
14 Ya unat goh numbangngad hi Amaziah hidin nalpahan di nangabakandah nan holag Edom ya waday innalnah numbino'ob'on an bulul an dayawon nan tataguh di. Ya impaphodnan nun'ipatang ta diday dayawonda, ya inonnganda.
15 Ya nidugah di bimmungtan Apo Dios ay Amaziah an dumalat henen inatna, at hennagna han propetan immuy ay hiya, ya inalinay, “Anaad udot ta dayawom nan numbino'ob'on an bulul nan holag Edom an mi'id di ologdan namaliw ay didah din nangabakam?”
16 Ya otog di gun humaphapitan nan propeta ya inalin han alin hiyay, “Undan he"ay pento"uh manugun ay ha"in? Idinongmun humapihapit hi unmu adi pohdon an patayon da'a!”
Mu waday itang an hinapitna pay ya unna idinong an humapit an inalinay, “Inila' an immannung an moltaon da'an Apo Dios ti nan nappuhin inatmu ya nan adim pangngolan hinan intugun'u!”

Hay Nangubatan Amaziah ad Israel (II Ki. 14:8-20)

17 Ya palpaliwan ya nun'ipa'ayag Amaziah an alid Judah nan gun manugun ay hiya ta nunhahapitda. Ya unat goh nalpah ya nunhonag hi immuy nun'angit ay Jehoash§ an hina' Jehoahaz an hina' Jehu an din alid Israel an inalinay, “Umali'a ta mumpatoyta!”
18 Ya hay nambal Jehoash an alid Israel ay Amaziah an alid Judah ya inalinay, “Hidih nan duntug ad Lebanon ya wada han hubit an holo' an nunhonag ta umuyda alyon hinan ayiw an cedar ad Lebanon di, Iyabulutmu han babain imbaluymu ta ahawaon han lala'in imbaluy'u! Ya hin'alina ya wada han animal hi inalahan ad Lebanon an naluh, ya nun'igatigatina din hubit an holo'.
19 At he"a, Amaziah, hay ninomnommu ya un'a mabi'ah an dumalat di nangabakam hinan holag Edom. At numpahiya'a! Mu hay maphod hi atom ya un'a mihinah nan abungmu! Un'a ay mun'anap hi mama"in he"a, ya adim ilagat nan tatagum ad Judah?”
20 Mu agguy ahan inunud Amaziah nan inalina ti hi Apo Dios ya pepenhodnan ipa'abak hiyan Jehoash an dumalat nan nundayawanah nan numbino'ob'on an dayawon nan holag Edom.
21 At immuy da Jehoash an alid Israel ta nundammuda ay da Amaziah an alid Judah hidid Beth Shemesh ad Judah, ya nunggugubatda.
22 Ya inabak nan i'Israel nan tindalud Judah, at numpangalayawda, at numpanga'anamutda.
23 Ya dempap Jehoash an alid Israel hi Amaziah an alid Judah an imbaluy Joash an hina' Ahaziah. Ya inyuynad Jerusalem, ya pina"ina nan allup nan babluy an nete"ah nan ma'alih Ephraim an Pantaw ta engganah nan Pantaw

§ **25:17** Hay nun'alianad Israel ya hidin 798-782 B.C.

di Dugun di Allup. Ya hay lukud di inadu"oy nan pina"ina ya hi'itangan onom di gahut hi umpi.

24 Ya nun'ipa'alanan amin din balitu', ya silver, ya an amin din gina'un wah nan Timplun Apo Dios an din impapto' nan holag Obed-Edom.* Ya nun'iddumnan numpi'yala din nun'anginan gina'un wah nan palasyu, ya nun'itnudna din tatagun nundopapda ta inyuynad Samaria.

25 Ya himpulu ta lemay tawon hi naluh hidin natayan Jehoash an alid Israel ya un matoy hi Amaziah an hina' Joash an din alid Judah.

26 Ya nitudo' hinan Liblun Na'ulgudan nan A'alid Judah an amin nan udum an ina'inatnah din numpapto'ana an nipalpuh din nangite"aana ta engganay angunuhna.

27 Mu hidin gutud din nangidinngan Amaziah an mangunud ay Apo Dios ya hiyay dimmalat hi namoholandan hiyad Jerusalem. At limmayaw ta immuy ad Lachish, mu waday hennagdah linala'in nangunud ay hiyah di ta pinatoyda.

28 Ya intakaydah nan kabayu ta imbangngadda ta inlubu'dah din nilubu'an din o'ommodnah nan babluy ad Judah.†

26

Hi Uzziah an Alid Judah (II Ki. 14:21-22; 15:1-3)

1 Hidin natoy hi Amaziah ya nan imbaluynan hi Uzziah* an himpulu ta onom di tawonay impallog nan tatagud Judah hi alida.

2 At hinakupnad Elath, ya impipaphodna.

3 Ya un himpulu ta onom di tawon Uzziah nongkay hidin nangete"anan nun'ali, ya numpapto' ad Jerusalem an kapitulyudad Judah hi nabongle ta han duway tawon.† Hay ngadan inana ya hi Jekoliah an hay babluyna ya ad Jerusalem.

4 Ya nahamad di ina'inat Uzziah an umipa'amlong ay Apo Dios an umat hidin ina'inat amanan hi Amaziah.

5 Ti hi Zechariah‡ di nanugun ay hiyah aat Apo Dios. At heden nangunudanan Apo Dios ya winagahana hiya ta pinumhod di nitaguana.

6 Ya immuy da Uzziah ta ginubatda nan iPhilistia, ya numpa"ida nan allup ad Gath, ya ad Jabneh, ya ad Ashdod. At nun'ipaphodna nan ahigihigib hinan neheggon ad Ashdod ya nan udumnan babluy ad Philistia.

7 Ti binadangan Apo Dios hiya ya nan tindalunah din nangubatandah nan iPhilistia, ya ta"on goh nan Arabo an din numpunhitud Gur Ba'al, ya din holag Meun.

8 Ya ta"on un nan holag Ammon ya gunda idat di buwitdan Uzziah. At nuntembag di haadnah nan abablubabluy ta engganad Egypt ti nidugah di abalinana.

9 Ya impiyamman goh Uzziah nan atata'nang an abung an pun'adugan ad Jerusalem hidih nan way Pantaw di Dugun nan Allup, ya hidih nan Pantaw di Allup hinan Hadog, ya hidih nan Pantaw hinan Nuntikkuan di Allup.

---

* **25:24** I Chron. 26:15. † **25:28** Natoy hidin 767 B.C. * **26:1** Duway ngadana an hi Uzziah (ya mid mapto' ya hiyah ne na'ahhamad an ngadanan impingadandan hiyah din nun'aliana) ya hi Azariah (ya mid mapto' ya hiyah ne hopap di ngadanah abungda). † **26:3** Hay nun'alianad Judah ya hidin 792-740 B.C. Ya ne'dehhan hiyah din nun'alin amanan hi Amaziah hidin 792-768 B.C. ‡ **26:5** Mid ah udumnah alyon nan Bibliah aat ten lala'i, ya nob'on hi Zechariah an nibaag hinan II Chron. 24:20-22 an napatoy.

10 Ya impiyammana goh di atata'nang an abung an pun'adugan hinan
mapulun, ya do'ol di impiyammanah bubun ti do'ol di a'animalnah nan
aluhadhad di duntug ya hinan way nundotal an luta. Ya do'ol goh di tataguh
puntamuonah nan payawna, ya wadada goh di manalimun hinan greypnah
nan way madinunduntug ya hinan malumong an luta ti pa'appohdonan
munhabal.
11 Ya nidugah an do'ol di nun'ala'eng hi mi'gubat an tindalun Uzziah an
nidadaan an na'uhi'uhig an umuy mi'gubat an ipangpangulun Hananiah an
ohah nan upihyalna an ali.§ Ya da Jeiel an secretary ay Maaseiah an ohan
upihyal di nanguhi'uhig ay dida ya nangipanuh hi atonda.
12 Ya hay uyap nan a'ap'apuh nan ahimpahimpangapun mangipapto'
hinan tindalu ya duway libu ta han onom di gahut.
13 Ya hay uyap di ipapto'dah nan tindalu ya tuluy gahut ta han pituy libu
ya han lemay gahut di nun'ala'eng an mi'gubat an tindalu, at mabi'ahdan
mamaliw hinan alidah nan buhulna.
14 At nun'idatan Uzziah an amin din tindaluh gina'udan umuy mi'gubat an
nan hapiaw, ya gayang, ya uklup, ya hanin di palagpag an gumo', ya pana,
ya nan paldi'it.
15 Ya hidid Jerusalem ya waday nun'iyamman nan nun'ala'eng an linala'in
mangawid hinan pana ya batu, ya nun'ihinadah nan way ata'nang an abung
an pun'adugan ya hinan way nuntikkuan nan allup. At ma'al'alih nan
adadagwin babluy ti binadangan Apo Dios, at niyal'allay abalinana.

Hay Amoltaan Uzziah an Dumalat nan Pumbagtuana (II Ki. 15:5-7)

16 Mu unat goh immal'allay anidugah di abalinan Uzziah ya numpahiya,
at hiyay dimmalat hi nipa'ampaana. Ti numbahol ay Apo Dios an Diosnah
din himmigupanah nan Timplu ta gohbona din incense hinan pun'onngan.
17 Mu inunud Azariah an Nabagtun Padi* ya din nawalun nun'atulid an
papadi hiya.
18 Ya inhingaldan inalidan hiyay, “Apu Ali, mi'id biyangmun manghob
hinan incense ta e'nongmun Apo Dios! Ti da'min papadin holag Aaron di
nidawat hi manghob! At lumahun'a ni' eten Timplu ti numbahol'an Apo
Dios, at adina abuluton nan inatmu!”
19 Ya ma'abbungot hi Uzziah an nidugah di nanapitnah nan papadih
din nanangdonanah din e'nongnan incense an wagwah didan timmata'dog
hinan way pun'onngan hi incense. Ya himbumagga ya nalmuy dogohnan
unit† hi tu'pawna.
20 Ya unat goh tinnig Azariah ya nan udumnan papadin waday dogohnan
unit hi tu'pawna ya nun'ituludda hiyan pumitaw. At napannitaw din ali ti
enelanan minoltan Apo Dios.
21 Ya ninaynayun henen unit Uzziah ta engganay un natoy. Ya nilahhin
din nunhituwana ti na'unit nongkay, ya agguy ahan niyabulut an humigup
hinan Timplun Apo Dios, ya agguy goh hiya numpapto', at han imbaluynan
hi Jotham di nihukat hinan palasyun di ali ta hiyay mangipapto' hinan
tataguh nan babluyda.

---

§ **26:11** Impitudo' nan Alin hi Tiglath-Pileser III ad Assyria an hidin 743 B.C. ya ni'gubat ay hiya “hi Azriau an Yaudi” (unu “Azariah an Hudyu,” an hiyah ne ohan ngadana an nibaag hinan footnote di II Chron. 26:1). * **26:17** Bahaom nan II Chron. 26:20 ta innilaom di aatna an Nabagtun Padi. † **26:19** Hay pohdon ten hapit hinan Biblia an hapiton ya malgom an dogoh hi up'up an bo'on nan palla' ya anggay.

22 Ya nan udumnan ina'inat Uzziah hi nangete"anan numpapto' ta eng-
ganah nan angunuhna ya intudo' nan propetan hi Isaiah an hina' Amoz.‡
23 Ya hidin natayan Uzziah§ ya inlubu'dah nan lutan nan ali, mu dumalat
hinan dogohnan unit ya agguyda iniddum an inlubu' hidin nun'ilubu'an din
a'ali tuwali. At han imbaluynan hi Jotham nongkay di nihukat ay hiyah
nun'ali.

27

Hay Nun'alian Jotham ad Judah
(II Ki. 15:33-38)

1 Hi Jotham ya duwampulu ta lemay tawonah din nangete"anan nun'ali,
ya himpulu ta onom di tawon hi numpapto'anad Judah.* Ya hay ngadan
inana ya hi Jerusha an hina' Zadok.
2 Ya nahamad di pangatna an umipa'amlong ay Apo Dios an umat hidin
ina'inat amanan hi Uzziah, mu agguy himmigup hinan Timplun Apo Dios
an adi umat ay amana. Mu nan tatagu ya innaynayundan nanganangat hi
nappuhi.
3 Ya impipaphod Jotham an impiyamma nan Nammagtun Pantaw hinan
Timplun Apo Dios, ya impipaphodna nan allup ad Ophel.
4 Ya numbabluyanda nan dudunduntug ad Judah, ya nun'ipiyammanay
na'allup an pungkampuan ya nan atata'nang an abung an pun'adugan hidih
nan inalahan.
5 Ya impapto'nay tindalunan immuy nangubat hinan tindalun impapto'
nan alin nan holag Ammon, ya inabakda dida. Ya tuluy tawon di gun
nangidatan nan holag Ammon ay hiyah buwitda, ya hay indatdah ohay
tawon hi bayad di buwitda ya tuluy libu ta han opat di gahut di kiluh silver,
ya hinggahut di libuy kaban hi wheat, ya hinggahut di libuy kaban hi barle.
6 At nidugah di abalinan Jotham ti un'unnud ay Apo Dios an Diosna.
7 Ya an amin nan ina'inat Jotham hidin numpapto'ana ya din ni'gubatana
ya nitudo' hinan Liblun Na'ulgudan nan A'alid Israel ya ad Judah.
8 Ya duwampulu ta lemay tawona nongkay hidin nangete"anan nun'ali,
ya numpapto' ad Judah hi himpulu ta onom di tawon.
9 Ya hidin natayana† ya nilubu' hinan Babluy David an ad Jerusalem. At
han imbaluynan hi Ahaz di nihukat ay hiyah ali.

28

Hay Nun'alian Ahaz ad Judah
(II Ki. 16:1-4)

1 Hi Ahaz ya duwampuluy tawonah din nangete"anan nun'ali, ya
numpapto' hi ad Judah hi himpulu ta onom di tawon.* Ya agguyna inanung
nan maphod an ina'inat apunan hi David an umipa'amlong ay Apo Dios.
2 Ti inyunnudnah din nun'appuhin ina'inat nan a'alid Israel, at
numpahibug hi abulubulul an Ba'al ta way dayawona.
3 Ya nun'onong hiyah dih nan Hadog an Ben Hinnom, ya ene'nongnan
genhob goh nan linala'in imbabaluyna an inunudna din gun ina'inat din

‡ **26:22** Bo'on nan Liblu an Isaiah di nitud'ana ti habaliy libluna. § **26:23** Natoy hidin 740 B.C.
* **27:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 750-735 B.C. Ya ne'dehhan hiyan nun'alin amanan hi Uzziah an na'unit hidin 750-740 B.C., ya ne'dehhan goh an nun'alih din nun'alian nan imbaluynan hi Ahaz hidin 735-732 B.C. † **27:9** Natoy hidin 732 B.C. * **28:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 732-715 B.C. Mu ne'dehhan hiyan nun'alin amanan hi Jotham hidin 735-732 B.C. an agguy niddum enen nun'alianah himpulu ta onom di tawon.

tatagun pinakak Apo Dios hinan numbabluyanda ya un midatong nan holag
Israel.
4 Ya nun'onong hi Ahaz, ya genhobna goh nan incense hinan nun'abagtun
lugal an pundayawan ya hinan way puun nan o"ongol an ayiw.

Hay Nangubatan nan i'Aram ya nan i'Israel ad Judah
(II Ki. 16:5)

5 Dumalat henen numbaholan Ahaz ya impa'abak Apo Dios hiyah nan
i'Aram, ya do'ol di nundopapdah nan tataguna ta initnuddan inyuy hi ad
Damascus.
Ya ginubat goh nan alid Israel ya nan titindaluna hiya, ya impa'abak goh
Apo Dios, at do'ol di numpatoydah nan tatagun Ahaz.
6 Ti un ohay algaw ya hinggahut ta han duwampuluy libuh nan iJudah
di pinatoy nan i'Israel an impangulun Pekah an hina' Remaliah. Ya manu
ay na'at hana ti dumalat nan nan'ugan nan iJudah ay Apo Dios an Dios din
o'ommodda.
7 Ya nan tindalu an hi Zikri an i'Ephraim ya pinatoyna da Maaseiah an
imbaluy di ali, ya hi Azrikam an ap'apuh nan palasyu, ya hi Elkanah an
mehnod di haadnah nan ali.
8 Ya nundopap nan i'Israel di duway gahut di libun tutulangdan iJudah an
nun'alhin an binabai ya nan inung'ungungnga. Ya do'ol goh di hinamham-
dan gina'u ta nun'iyuydad Samaria.

Nan Propetan hi Oded

9 Wah did Samaria han propetan Apo Dios an hi Oded, ya immuy an nana-
muh nan tindaluh din numbangngadandad Samaria, ya inalinan diday,
“Dumalat di bimmungtan Apo Dios an dayawon din o'ommod tu'un iJudah
ya inyabulutna ta abakonyu dida. Mu nidugdugah di bimmungtanyuh
numpamatayanyun dida, at henen inatyu ya inilan Apo Dios ad abuniyan!
10 Ya ad ugwan ya hay wah nomnomyu ya unyu ibilang hi baalyu nan
linala'i ya binabain iJudah ya iJerusalem an kapitulyuda. Mu undan agguy
ayu goh numbahol ay Apo Dios an Diosyu!
11 At donglonyu tun alyo'! Hanan nundopapyu ya tutulangyu damdama,
at pa'anamutonyu dida ti ini ya bumungot hi Apo Dios ay da'yu!”
12 Ya nan udumnan a'ap'apud Ephraim an da Azariah an hina' Jehohanan,
ya hi Berekiah an hina' Meshillemoth, ya hi Jehizkiah an hina' Shallum, ya
hi Amasa an hina' Hadlai ya agguyda goh penhod nan inat danen tindalu.
13 At inaliday, “Hay mahapul ya adiyu iyalih tu hanan nundopapyu ti
mumbahol tu'un Apo Dios! Unyu dan pohdon an udman nan numbaholan
tu'u? Ti nidugah di numbaholan tu'un Apo Dios, at hiyanan bimmubungot
ay ditu'un i'Israel!”
14 At nuntaynan din tindalu nan tatagu, ya din hinamhamdah dih nan
u'upihyal, ya nan na'amung an tatagu.
15 Ya waday pinilidan linala'i ta badanganda din nun'adpap, at nun'alada
din gina'un nun'ahamham ta nun'ipilubungdah din mid lubungda. At
nun'idatanda didah lubung, ya hapatus, ya hay ononda, ya inumonda, ya
nun'agahanda nan way hugatna. Ya nuntakayondah nan dongki din mi'id
olognan dumalan ta imbangngadda didah nan wadan nan i'ibbadad Jericho
an ma'alih Siudad an Palma, ta nalpah ya numpanga'anamutdad Samaria.

Hay Numpabadangan Ahaz ad Assyria
(II Ki. 16:7-9)

16 Henen gutud ya binagan nan Alin hi Ahaz han alid Assyria ta bumadang
17 ti immuy goh ginubat nan holag Edom ad Judah, ya nun'ekakda nan
nundopapda.

18 Ya ginubat nan iPhilistia nan babluy hinan puun di duntug ya ad Negev
hidid Judah. Ya penlohda nan babluy ad Beth Shemesh, ya ad Aijalon, ya
ad Gederoth, ya ad Soko, ya ad Timnah, ya ad Gimzo, ya nan babluy an
nunlene'woh hidi, at numpunhitudah di.
19 Ya manu ay inyabulut Apo Dios an umat hinay ma'at hi ad Judah ti hi
Ahaz an alida ya hiyay mangipangpanguluh nan tatagunan mumbahol ta
adida unudon hi Apo Dios.
20 Ya da Tiglath-Pileser an alid Assyria ya immuyda ta badanganda dida,
mu undaat goh binuhul da Ahaz an agguyda binadangan dida.
21 Ya ta"on un nun'alan Ahaz din udumnan gina'un nun'anginah nan
Timplun Apo Dios, ya nan gina'uh nan palasyuna, ya nan gina'uh nan
a'abung nan a'ap'apun nan tatagu ta indatnah nan alid Assyria mu agguyda
damdama dida binadangan.†

Nan Do'ol an Bahol Ahaz
(II Ki. 16:6, 10-20)

22 Heden nunligligatan nan Alin hi Ahaz ya unnaat goh inyal'allan
bumahobahol ay Apo Dios.
23 Ti inonngana nan do'ol an dayawondad Damascus an din nangabak
ay dida ti hay ninomnomna ya alyonay, "Gapu ta binadangan nan
numbino'ob'on an bulul an dayawon nan a'alin di i'Aram dida at diday
onnga' ta way atonda goh an bumadang ay ha"in!" Mu un at goh hiyay
dimmalat hi na'abakana ya nan i'ibbanan holag Israel.
24 Ya hay oha goh hi inat Ahaz ya innalnan amin nan gina'uh nan Timplun
Apo Dios, ya numpa"ina, ya nun'itangobna nan pantaw di Timplu, ya
impiyammana nan pun'onngandah bulul hi an amin hinan lugal hi ad
Jerusalem.
25 Ya an amin nan abablubabluy ad Judah ya nun'ammadah
pun'onngandah nan dayawonda, at hiyah ne dimmalat hi bimmungtan
Apo Dios an Dios din o'ommodda.
26 Ya nitudo' hinan Liblun Na'ulgudan nan A'alid Judah ya ad Israel nan
udumnan na'na'at hinan numpapto'an Ahaz an nete"ah din nangete"ana ta
nangamung di nalpahan di numpapto'ana.
27 Ya hidin natayan Ahaz‡ ya inlubu'dad Jerusalem, mu bo'on nan lubu'
din a'aliy nilubu'ana. Ya han imbaluynan hi Hezekiah di nihukat ay hiyah
nun'ali.

29

Hay Nun'alian Hezekiah ad Judah
(II Ki. 18:2-3)

1 Hi Hezekiah ya duwampulu ta lemay tawonah din nangete"anan nun'ali,
ya numpapto' ad Judah hi duwampulu ta hiyam di tawon.* Ya hay ngadan
inana ya hi Abijah an hina' Zechariah.
2 Ya nahamad di ina'inatnan umipa'amlong ay Apo Dios an umat hidin
inat apunan hi David.
3 Heden hopap di bulan eden hopap di tawon hi numpapto'ana† ya

† **28:21** Mu itudun II Ki. 16:9 an binadangan da Tiglath-Pileser nan iJudah ti inabakdad Damascus, ya enekakda nan iDamascus ta impiyuydah nan adagwin babluy, ya impapatoyda nan Alin hi Rezin an alidah di. At hay pohdonan hapiton nin ya ta"on un binadangan nan i'Assyria nan iJudah mu nappuhiy na'at ay dida damdama, at paddungnay mid ah bimmadang ay dida. ‡ **28:27** Natoy hidin 715 B.C. * **29:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 715-686 B.C. Niddum hinan nun'alianay himpulu ta leman tawon an niddum nan nun'aliana an agguy nibaag hinan Liblu an II Chronicles (II Ki. 20:6). † **29:3** Unu 715 B.C.

nun'ibughulna din pantaw nan Timplun Apo Dios,‡ ya nun'ipipaphodna din
nun'apa"i.
4 Ya impa'ayagnan amin din papadi ya nan i'ibbadan holag Levi ta
na'amungdah nan gettaw hi appit hi buhu'an di algaw, ya inalinay,
5 "Da'yun holag Levi ya donglonyu tun alyo'! Mahapul an idawatyuy
odolyud ugwan, ya idawatyu goh tun Timplun Apo Dios an dayawon din
o'ommod tu'u! Ya inaanyun amin nan pumuhih nan Me'gonan an Kuwaltu.
6 Din o'ommod tu'u ya agguyda inunud hi Apo Dios an Dios tu'u, at num-
baholda ti nan nappuhin ina'inatda, ya din'ugda goh Hiya, ya ingnganuyda
nan lugal an pundayawan ay Hiya.
7 Ya nun'itangobda nan pantaw nan Timplu, ya endopda nan apuy hinan
punhilawan, ya agguyda goh nunggohob hinan incense, ya agguyda goh
nun'onong hinan Onong an Moghob eten Timplun Apo Dios an Dios tu'un
holag Israel.
8 At dimmalat henen inatda ya bimmungot hi Apo Dios ay ditu'un tatagud
Judah, at hiyanan inyabulutna nan nidugah an nappuhin na'at ay ditu'u ti
nunholholtapon ditu'u, ya nabainan tu'u, ya nipa'ampa tu'u an titinnigyuy
na'na'at ay ditu'u.
9 At hiyah te dimmalat ya nun'atoy din o'ommod tu'uh nan gubat, ya
nundopapda goh nan imbabaluy tu'u ya nan a'ahawa tu'u, ya enekakda.
10 At ad ugwan ya ninomnom'un mi'tulag ay Apo Dios an Dios tu'un holag
Israel ta way aton nan nidugah an bungotnan ditu'un ma'udyaan.
11 At da'yun imbabaluy'u an holag Levi ya adiyu inganuy nan tamuyu
ti da'yuy pinilin Apo Dios an manghob hinan incense, ya da'yu goh di
mangipangpanguluh nan tatagun mundayaw ay Hiya ta Hiyay itamuanyu."

12 Didatuy holag Levi an wah din muntamu:§
Hay nalpuh nan holag Kohath ya hi Mahath an hina' Amasai, ya hi Joel
an hina' Azariah;
ya hay nalpuh nan holag Merari ya hi Kish an hina' Abdi, ya hi Azariah
an hina' Jehallelel,
ya hay nalpuh nan holag Gershon ya hi Joah an hina' Zimmah, ya hi
Eden an hina' Joah,
13 ya hay nalpuh nan holag Elizaphan ya da Shimri ay Jeiel,
ya hay nalpuh nan holag Asaph ya da Zechariah ay Mattaniah,
14 ya hay nalpuh nan holag Heman ya da Jehiel ay Shimei,
ya hay nalpuh nan holag Jeduthun ya da Shemaiah ay Uzziel.

15 Ya unat goh nalpah ya immuyda nun'ayagan nan tutulangdan holag
Levi ta indawatday odoldan amin at nahamad di aatda. Ya unat goh nalpah
ya indawatda nan Timplu ta pinumhod an alyon di Uldin ti hiyah ne inalin
nan ali an immandal Apo Dios hi atonda.
16 At himmigup nan papadih nan Me'gonan an Kuwaltu ta idawatda ta
pumhod an alyon di Uldin. At nun'ibuhu'dan amin din gina'un adi iyabulut
di Uldin an ma'usal ta inyuydah nan gettaw di Timplu, ya nun'alan nan
holag Levi din gina'u ta inyuydah nan Hadog an Kidron.

---

‡ **29:3** Manu ay inatna ti intangob amanan hi Ahaz (II Chron. 28:24). § **29:12** Nan tulun linala'in nibaag hinan verse 12 an hi Kohath, ya da Merari ay Gershon ya imbabaluy Aaron (I Chron. 6:1). Ya hi Elizaphan an nibaag hi verse 13 ya ohan nundengwan holag Kohath an numpapto' hinan i'ibbana (Num. 3:30). Ya nan tulun linala'in nibaag hinan verses 13-14 an hi Asaph, ya da Heman ay Jeduthun ya tuludan pamilyan holag Levi an nungkantah nan Tabernacle hidin amatagun din Alin hi David (I Chron. 6:31-48; 25:1-31).

17 Ya heden hopap di algaw hinan hopap di bulan* ya ente"ada nan
tamudah nan gettaw di Timplun Apo Dios, ya heden miyawaluy algaw†
ya niyatamdah nan salas. Ya himmigupdah nan Nidugah an Me'gonan an
Kuwaltu ya nan Me'gonan an Kuwaltuh nan Timplu ta waluy algaw goh
di nangipaphodanda, at heden miyapulu ta onom di algaw eden hopap di
bulan‡ ya nalpah mahkay.

Hay Nidawatan Nan Timplu

18 Ya immuy din holag Levi hinan Alin hi Hezekiah ta umuyda alyon din
inatda. At inalidan hiyay, "Lempahmin lenenehan nan Timplun Apo Dios,
ya nan pun'onngan hinan Onong an Moghob, ya nan gina'un ma'usal hidi,
ya nan lamehaan an pangihinan hinan me'gonan an tinapay, ya an amin
nan ma'usal hidi.
19 Ya imbangngadmin amin din nun'itapal nan Alin hi Ahaz hidin
numpapto'anah nan'uganan Apo Dios, at wah didan amin hinan way
hinagang nan pun'onngan ay Apo Dios."

20 Ya heden nabiggat hi helhelong§ ya nun'ipa'ayag nan Alin hi Hezekiah
nan a'ap'apuh nan babluy ta na'amungda, ya immuydah nan Timplun Apo
Dios.
21 Ya inyuyday pituh manilhig an baka, ya pituh buta'al hi kalnilu, ya
pituh buta'al an uyaw an kalnilu, ya pituh buta'al an gandeng hi Onong di
Bahol ta ma'aliwan di bahol nan pamilyan nan ali, ya nan tatagud Judah, ya
nan Me'gonan an Kuwaltu.* Ya hennag nan ali nan papadin holag Aaron ta
ene'nongda hanan a'animal hinan pun'onngan.
22 At hinunnada an genlot din manilhig an baka, ya inwalhin nan papadi
din dalah nan pun'onngan. Ya inehnoddan genlot nan buta'al an kalnilu, ya
inwalhida goh nan dalah nan pun'onngan ya unda goh ehnod an golton nan
uyaw an kalnilu, ya nun'iwalhida goh nan dalanah nan pun'onngan.
23 Ya hay angunuh hi inatda ya innalda din do'ol an gandeng, ya inyuydah
nan wadan nan ali ya nan na'amung an tatagu ta an aminda ya nun'eh'aday
ngamaydah nan a'animal.
24 At genlot nan papadi din gandeng, ya inyuydan inhiit nan dalanah nan
pun'onngan ta Onong di Bahol ta way a'aliwan di bahol an amin nan holag
Israel ti hiyah ne immandal nan ali an mahapul an mun'onongdah nan
Onong an Moghob ya Onong di Bahol ta onong an amin nan holag Israel.
25 Ya pento' nan Alin hi Hezekiah nan holag Levi ta diday mihinah nan
Timplun Apo Dios ta diday muntukal hinan cymbals, ya nan ongol an alpa,
ya nan i"itang an alpan ma'alih lyres. Ya inyunnuddah din immandal da
David ya nan duwan propetanan da Gad ay Nathan ti hiyah ne impa'innilan
Apo Dios hi mahapul an ma'at.
26 At timma'dog din holag Levi an nun'odnanda din gina'un ma'usal hinan
pungkankantaan an din impiyamman nan Alin hi David,† ya numpan-
gata'dog goh din papadin numpangdon hi talampet.
27 Ya immandal Hezekiah ta e'nongda nan Onong an Moghob hinan
pun'onngan, ya hidin nangete"an nan tatagun nungkantah nan pundayaw-
dan Apo Dios ya ni'pagangohda din talampet ya din gina'un ma'usal hinan
pungkankantaan an din impiyamman David an alid Israel.

---

* **29:17** Unu Nisan/Aviv 1, 715 B.C. Hiyah ne March-April hinan calendar tu'ud ugwan. † **29:17** Unu Nisan/Aviv 8, 715 B.C. ‡ **29:17** Unu Nisan/Aviv 16, 715 B.C. § **29:20** Unu Nisan/Aviv 17, 715 B.C. * **29:21** Anaad udot ta mahapul nan Me'gonan an Kuwaltuy Onong di Bahol? Manu ay ya mid abalinan nan kuwaltun mumbahol, mu mahapulna damdama ta malenehan an dumalat nan numbaholan nan papadin gun muntamuh di. † **29:26** I Chron. 23:5.

28 Ya an amin din na'amung ya nundayawda, ya din kumakanta ya
impagangohda nan talampet, ya innaynayunda ta engganay un nalpah an
nun'oghob din ene'nongda.
29 Ya unat goh nalpah heden nun'onnganda ya numpunhippidan nun-
dayaw ay Apo Dios nan ali ya an amin nan tatagun wah di.
30 Ya inalin goh nan Alin hi Hezekiah ya nan a'ap'apuh nan babluy nan
holag Levi ta ikantaandah Apo Dios hinan kantan pundayaw an intudo' da
David ya hi Asaph an propeta. At gunda nun'am'amlong an nungkanta eden
numpunhippiandan nundayaw ay Apo Dios.
31 At inalin Hezekiah ay diday, "Ten indawat tu'un Apo Dios di odol tu'u,
at ad ugwan ya mabalin an iyaliyuy a'animal hinan Timplu ta ipe'nongyu
nan Onong di Punyamanan ay Apo Dios."
At din tatagu ya inyuyday Onong di Punyamanandan Apo Dios, ya nan
udum ya unda tuwali inumdat hi animal hi Onong an Moghob.
32 At hay lammung nan Onong an Moghob ya napituh manilhig an baka,
ya hinggahut an buta'al an kalnilu, ya duway gahut hi buta'al an uyaw an
kalnilu.
33 Ya nan a'animal an nidawat an ne'nong di udum ya nihday udum ya
onom di gahut hi baka ya tuluy libuh kalnilu ya gandeng.
34 Ya unda nahnot nan papadi, at mi'id ologdan munlalat an amin hinan
do'ol an ne'nong hi Onong an Moghob, at binadangan nan tutulangdan
holag Levi dida ta nangamung un nalpah ta way aton din udum an
papadin midawat ta mibilang an nahamad di ugalida. Ti nan holag Levi
ya mahmahludan mangipaphod hi ugalida ya un nan i'ibbadan papadi.‡
35 At nidugah an do'ol ahan di ene'nongdan Onong an Moghob, ya nan
taban di Onong hi Pi'lenggopan, ya nan Onong an Ma'inum an middum
hinan Onong an Moghob.
At nipabangngad mahkay nan aton din tatagun mundayaw hinan Tim-
plun Apo Dios.
36 At ma"am'amlong hi Hezekiah ya an amin nan tatagunah nan inat Apo
Dios an bimmadang ti agguy nadnoy ya na'at din ninomnomda.

30

Hay Nangidadaanan Hezekiah hinan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Holag Israel

1 Ya impa'ayag nan Alin hi Hezekiah nan tatagud Israel* ya ad Judah,
ya namamah nan holag Ephraim ya nan holag Manasseh ta umuydah nan
Timplun Apo Dios ad Jerusalem ta middumdah nan Behtan di Namaliwan
nan Anghel Apo Dios hinan Holag Israel.
2 Ya manu ay ninomnomnay umat hina ti hinahapitdah nan u'upihyalna
ya nan tatagun na'amung ad Jerusalem an ibehtaanda nan Namaliwan nan
Anghel Apo Dios hinan Holag Israel hinan miyadwan bulan.

‡ **29:34** Paniaw hi un mumpadi nan holag Levi hi unda bo'on immannung an holag Aaron goh, mu inatda damdama, at inaliwan Apo Dios ti inggohgohana dida (Ex. 28:1; 29:9; Num. 3:10, 38; 4:15, 19-20; 18:1-7; 25:10-13). * **30:1** Nalpah di nangekakan nan i'Assyria hinan i'Israel, at mid mahkay nan Pumpapto'an di i'Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ti napa"ih din 721 B.C. an nibaag hinan II Ki. 17:1-41. Mu hihidya damdama nan Pumpapto'an di iJudah hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. Nan na'ayagan an i'Israel ya nan na'angang an tatagun agguy ne'yekak (II Chron. 30:6).

3 Ya manu ay agguyda numbehtah din bulan an pangatanda ti nahnotda
nan papadin nidawat, ya agguyda goh na'amung nan tatagud Jerusalem.†
4 At ma"amlong nan ali ya nan tataguh nan hinahapitdan ma'at.
5 At ninomnomdan ipa'innilah an amin hinan holag Israel an mete"ad
Beersheba ta engganad Dan‡ ta umuydan amin hi ad Jerusalem ta middum-
dah nan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Holag Israel. Ya
anggay heneh numbehtaandah ado'ol di tatagun adi umat hidin gun na'at.
6 At hennag nan ali nan baalna ta umuydah nan ablubabluy ad Israel
ya ad Judah ta iyuyda din tudo' nan ali ya nan u'upihyalna. Ya umat hituy
nitudo' an inalinay,

"Da'yun i'ibban holag Israel an na'angang an nelwang hinan abalinan
nan alid Assyria ya mumbangngad tu'u ni' ay Apo Dios an Dios din a'apu
tu'un da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob ta way atonan mamadang goh
ay ditu'u!
7 Ya adi tu'u unudon din ina'inat din a'apu tu'un holag Israel an agguy
nangunud ay Apo Dios ti hiyah ne dumalat ya nidugah di hinoltapdah ligat
an tinnig tu'u!
8 At adi tu'u ngumhay an umat hinan aatda, mu hay maphod hi aton
tu'u ya hi Apo Dios di unudon tu'u! At umali ayuh nan Timplunan nidawat
ta me'gonan hi munnononnong! Ya Hiyay dayawon tu'u ta way aton nan
bungotnan ditu'un ma'udyaan!
9 At adya haggungon tu'uh Apo Dios ta Hiyay unudon tu'u at mal-
muy gohgohnah nan nampap hinan i'ibba tu'u ya imbabaluy tu'u, at
ipa'anamutna didah tun babluy tu'u! Ti hi Apo Dios ya nidugah di homo'na,
ya ma'aggohgoh, ya gulat ta mumbangngad tu'un Hiya at abuluton ditu'u!"
10 At din nahnag, ya bina'eldan amin nan abalubaluy an nete"ah nan
babluy nan holag Ephraim, ya nan holag Manasseh, ya ta"on nan holag
Zebulun. Mu nan tataguh di ya undaat goh ab'abatlan, ya linayalayahan
dida.
11 Mu wadaday udumnah nan holag Asher, ya holag Manasseh, ya holag
Zebulun an nangabulut an umuy ad Jerusalem.
12 Ya winadan Apo Dios di pamhod nan iJudah ta atonda nan immandal
nan ali ya nan u'upihyalna ta unudonda.

Hay Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Holag Israel

13 At heden miyadwan bulan ya do'ol ahan di tataguh na'amung
ad Jerusalem ta mi'yamlongdah nan Behtan di Tinapay an Agguy
Nabino'bo'an.
14 Ya nun'aandan amin din nappuhin pun'onngan hinan moghob an
onong ya nan panghoban hi incense ta inyuydan intapal hinan way Hadog
an Kidron.
15 Ya nan miyapulu ta opat di algaw eden miyadwan bulan§ ya genlot
nan tatagu din kalnilun onong di Behtah Namaliwan nan Anghel Apo Dios
hinan Holag Israel. Ya nabainan nan papadi ya nan i'ibbadan holag Levi ti
agguy nahamad di ugalida, at indawatday odoldan Apo Dios ya unda iyuy
an e'nong nan Onong an Moghob hinan Timplu.

---

† **30:3** Hay ustuh bulan hi pumbehtaandan ten behtah atawotawon ya nan mahhun an bulan an Nisan/Aviv an bo'on nan miyadwan bulan an Ziv (Ex. 12:2; Deut. 16:1). Ya ta"on un panaiw ay Apo Dios nan inatda mu inaliwan Apo Dios damdama (bahaom goh nan footnote di II Chron. 29:34).

‡ **30:5** Bahaom nan footnote di II Sam. 3:10 ta innilaom di aat daten duwan lugal. § **30:15** Unu Ziv 14 (hiyah ne April-May hinan calendar tu'ud ugwan).

16 Ya itamuda mahkay din tamudan inyuldin Moses an baal Apo Dios hi
atonda.* Ya indat nan holag Levi din dalan di a'animal hinan i'ibbadan
papadi ta nun'iwalhidah nan pun'onngan.
17 Ti nan tatagun na'amung ya do'olday agguy nangat hinan niyuldin
ta pumhodda, at hiyanan din holag Levi di nanglot hinan kalniludan
me'nong.†
18 Ya hay ado'lan hi agguy nangat hinan niyuldin hi alenehanda ya nan
tatagun nalpuh holag Ephraim, ya nan holag Manasseh, ya nan holag
Issachar, ya nan holag Zebulun, mu ne"andah din ne'nong hinan Behtan di
Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Holag Israel.‡ Mu inluwaluan nan
Alin hi Hezekiah didan inalinay, “He"a ni' Apo Dios an ma'ahhimmo' ya
aliwam di baholdan amin
19 an mamhod an mundayaw ay He"an Diosmi an ta"on ni' hi unda
mapahiw!”
20 At dengngol Apo Dios din inluwalun Hezekiah, at inaliwanay bahol nan
tatagu.§
21 At umat hinay na'at an imbehtaan nan tatagun na'amung ad Jerusalem
din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan holag Israel ya unda inayun
an ibehtaan nan Tinapay an Agguy Nabino'bo'an hi pituy algaw.* At nan
holag Levi ya nan papadi ya kimmantakantadah abigabigat, ya gunda
goh impagangoh din gina'un ma'usal hi pundayawdan Apo Dios. At
nun'am'amlong an amin din holag Israel an na'amung ad Jerusalem.
22 At hi Hezekiah ya inalinah nan papadi ya nan tulangdan holag Levi an
ma"aphod di inatdan nangipangpanguluh nan pundayawan ay Apo Dios.
At heden pituy algaw ya indawatday e'nongdan Apo Dios an nan Onong di
Pi'lenggopan, ya inanda nan nun'e'nong an ma'an, ya dinayawdah Apo Dios
an dinayaw goh din o'ommoda.
23 At nunhahapit goh nan tatagu ta innaynayunda nan behtah pitu goh di
algaw.†
24 Ya indat Hezekiah an alih ad Judah hinan na'amung di hinlibuh
manilhig an baka ya pituy libuh kalnilu, ya bimmadang goh di a'ap'apu ta
indatday hinlibuh manilhig an baka ya himpuluy libuh kalnilu ya gandeng.
Ya do'olday papadin nangidawat hi odolda ta pinumhod di ugalida ti hiyah
ne niyuldin.
25 At an amin din na'amung an iJudah ya nidugah di amlongda, ya ta"on
nan papadi, ya nan holag Levi, ya an amin din ni'yamung an nalpud Israel,
ya nan ni'yamung an bunag an ni'hitud Israel ya ad Judah.
26 At nidugah di amlongdah nan na'at an behtad Jerusalem. Ya mi'id ah
na'at hi umat hinah nun'amlongan din tataguh atagun Solomon an hina'
David an alid Israel.
27 At timma'dog nan papadi ya nan holag Levi ta winagahanda nan tatagu,
ya dengngol Apo Dios din inluwaluda.

---

* **30:16** Bahaom nan footnote di II Chron. 29:34. † **30:17** Intudun nan Uldin an nan lala'in mumpapto' hi pamilyanay manglot hi uyaw an kalnilu (Ex. 12:6; Deut. 16:6), mu inaliwan Apo Dios hene ti nan pa"ali an nalpuh nan abablubabluy ya agguyda ni' nidawat ay Apo Dios. ‡ **30:18** Paniaw ay Apo Dios hi un way me"an hinan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Holag Israel hi un hiya ya agguy nidawat ya naleneh (Num. 9:6-13; Jn. 11:55). § **30:20** Intudun Jesu Kristu an ta"on un aptan nan inyuldin Apo Dios hidin penghana mu iyal'allanan aptan ahan nan pangulug di tagu, at abakon nan pangulug nan Uldin (Mk. 7:1-23; Jn. 7:22-23; 9:14-16). * **30:21** Unu Ziv 15-21. † **30:23** Unu Ziv 22-28.

31

1 Unat goh nalpah heden na'at ya nan holag Israel an din wah di ya
immuyda bina'el an amin nan babluy ad Judah, ya numbangwahda nan
bulul, ya nuntu"indan amin din tu'ud an batun bulul an Asherah, ya
numpa"ida nan nabagtun lugal an pundayawanda, ya numpa"ida goh an
amin din pun'onngan, ya ta"on un nan pun'onngan goh hidih nan babluy
nan holag Benjamin, ya nan holag Ephraim, ya nan holag Manasseh ya unda
mahkay mumpanga'anamut.

Hay Aat di Nidat ay Apo Dios (II Ki. 18:5-7)

2 Ya inuhig Hezekiah nan tamun nan papadi ya nan holag Levi ta way
ohan didaan inatday tamuda. At diday mange'nong hinan Onong an
Moghob, ya nan Onong di Pi'lenggopan hi i'ibba, ya mangipangpanguluh
nan pundayawan ay Apo Dios hinan way Timplu.
3 Ya hay enetbal nan alih idatnah malpuh nan pahtuna ya nan animal an
Onong an Moghob hi gunda e'nong hi abigabigat hinan helhelong ya nan
mahdom, ya nan me'nong hinan Habadu, ya nan Behtan di Akayangan di
Bulan, ya nan udumnan behta an nitudo' hinan Uldin Apo Dios.
4 Ya inyuldin nan alih nan tatagun nunhitud Jerusalem ta gunda idat di
adaw an midat tuwalih nan papadi ya nan i'ibbadan holag Levi ta way
atondan mangihihi'al an mangitamuh nan tamuda tuwali an bo'on hay
udumnan tamu.
5 Unat goh dengngol nan tataguh den niyuldin ya way ohan didaan
inyuyda nan ammungdan midat an nan hopap di ma'alah nan inhabalda an
paguy, ya nan pa"apgot an bayah, ya nan lanan olibo, ya nan danum an alig,
ya an amin nan nalpuh nan inhabalda. Ya nun'idatda din mun'iyapuluh
nan way bino'lada, at do'ol ahan di na'amung.
6 Ya nun'iyuyda goh nan mun'iyapuluh nan a'animalda an baka, ya
kalnilu, ya nan udum goh an ammungda an nan onongdan Apo Dios an
dayawonda.
7 At hay nangete"aandan nun'amung ya hidin miyatlun bulan* ta eng-
ganah din miyapitun bulan† ya un malpah.‡
8 Ya hidin tinnig nan Alin hi Hezekiah ya nan u'upihyalna nan do'ol an
na'amung hi nidat ya impabagbagtudah Apo Dios, ya ta"on un nan i'ibbadan
holag Israel.
9 Ya hinanhanan nan alih nan papadi ya nan holag Levi hi aat nan
na'amung,
10 at tembal Azariah an Nabagtun Padin nalpuh holag Zadok an inalinay,
“Nete"ah din nangamungan nan tataguh nan ammungdah nan Timplu ya
nun'olog di ma'an, ya do'ol goh di nahawal. Ya wadan amin hatu ay ditu'u
ti dumalat nan nungwagahan Apo Dios hinan tataguna.”
11 At immandal Hezekiah ta iyammaday kuwaltuh nan Timplun Apo Dios
ta way pangitalepnan. At inatda.
12 Ya nun'ipahigupdan amin din ammung ya din mun'iyapulun indatda.
Ya pento'da nan ohan holag Levi an hay ngadana ya hi Konaniah ta hiyay
manalimun hinan puntalepnan, ya hi aginan hi Shimei di mehnod ay hiya
ta way bumadang.
13 Ya pento' da Hezekiah an ali ay Azariah an Nabagtun Padih nan Timplu
di bumadang ay da Konaniah ay Shemei. At hay pento'da ya da Jehiel, ya

---

* **31:7** Unu Sivan (May-June). Waday Behtan di Pentecost an na'at eten bulan (Lev. 23:15-22).
† **31:7** Unu Tishri/Ethanim (September-October). ‡ **31:7** Waday Behtan di A'ab'abbung an na'at hinan miyapitun bulan (Lev. 23:33-43).

hi Azaziah, ya hi Nahath, ya hi Asahel, ya hi Jerimoth, ya hi Jozabab, ya hi Eliel, ya hi Ismakiah, ya da Mahath ay Benaiah.

14 Ya hi Kore an hina' Imnah an ohah nan holag Levi di mangipangpanguluh nan mun'adug hinan Pantaw hi Appit di Buhu'an di Algaw hinan Timplu, ya hiya goh di manawat ya mangipiyapong hinan iyalidan me'nong ay Apo Dios.

15 Ya hay bumadang ay hiya ya hi Miniamin, ya hi Jeshua, ya hi Shemaiah, ya hi Amariah, ya hi Shekaniah. At diday nangipiyapong hinan pamilyan di papadih nan numbino'ob'on an babluy. Ya numpapaddung di nidat hinan u"unga ya ta"on un hinan nun'ala'ay.

16 Ya ni'yidatda goh di datag nan udum an linala'in tuluy tawona unu nahuluk an ni'patad ay didan himpangapu an gun mi'yuy hinan o'ommoddah nan Timpluh abigabigat an mangitamuh nan numbino'ob'on an nidat an itamuda.

17 At indatanda nan papadin nun'itudo' di ngadandan hina"amah nan napatadandan himpangapu, ya umat goh hinan holag Levi an muntawon hi duwampulu unu nahuluk an na'uhi'uhig di itamuda.

18 Ya ni'yiddumda goh an indatan nan imbabaluy ya nan a'ahawan an amin nan na'amung an nitudo' di ngadandah nan napatadanda. Ti inunudda nan Uldin hi ma'at hi alenehanda.

19 Ya umat goh hinay na'at hinan nun'itudo' di ngadandah nan napatadandan himpangapun holag Levi an numpunhituh nan punhabalan hinan nunlene'woh hinan babluy unu hinan nunhituh nan udum an babluy. Ti waday pento'dah nan linala'i ta diday mangidat hi datag an amin nan linala'ih nan pamilyan nan papadi.

20 At umat hinay inat nan Alin hi Hezekiah hinan abablubabluy ad Judah an impaphodna ya impapto'na, ya inhamadnay nangatna an impattignan Apo Dios an Diosna.

21 Ti numpabadang ay Apo Dios ta way inatnan nangihamad an nangipapto' hinan tamuh nan Timplu, ya nan Uldin, ya nan Mandal. At madadawoh di nangitamuanan amin.

32

Hay Nangipali'uban nan Alid Assyria hi ad Jerusalem
(II Ki. 18:17-35; 19:35-37; Isa. 36:1—37:38)

1 Mu ta"on hi un nahamad di nangun'unudan Hezekiah hinan Diosna mu immuy da Sennacherib an alid Assyria ta hinakupda nongkay ad Judah.* At minandalna nan tindaluna ta li'ubonda an amin nan abablubabluy an nun'a'allup hi atata'nang ti hay punnomnomna ya hakupona nongkay dida.

2 Ya unat goh tinnig Hezekiah an immuy da Sennacherib an mangubat ad Jerusalem

3 at impa'ayagna din a'ap'apu ya nan titindaluna ta numpabadang ay dida ta nan danum an malpuh nan obob ya ipawadah bunol di lutan umuy hinan babluy.

4 At do'ol di linala'in immuy an nangipawah nan danum hi bunol di lutan malpuh an amin hidin obob ya hidin giginginnaw an umayuh hinan babluy. Ti alyonday, “Hene ta mi'id di ah'upan nan alid Assyria ya nan titindalunah danum.”

---

* **32:1** Na'at hidin 701 B.C. hinan miyapulu ta opat di tawon hi nun'alian Hezekiah (II Ki. 18:13; Isa. 36:11).

5 At impihamadnan nun'ipiyamma nan nun'apa"in allup hinan babluy, ya
nun'ipiyammana goh di atata'nang an abung an pun'adugan, ya impiyam-
mana goh di miyadwah allup ta nigottap, ya nun'ipipaphodna goh din
tapeng ad Millo hidih nan Babluy David ad Jerusalem. Ya impiyammana
goh di do'ol ahan an gayang ya hapiaw.
6 Ya pento'nay titindalun mangipapto' hinan tatagu. Ya impa'ayagna
didan amin ta ma'amungdah nan wadanah nan gettaw an neheggon hinan
pantaw di allup nan babluy, ya inalinan diday,
7 "Tumulid ayu, ya pabi'ahonyuy punnomnomanyu, ya adi ayu tuma'ot
unu madismayah nan alid Assyria unu nan do'ol an tindaluna ti ditu'uy
nidugah di abalinana ya un dida!
8 Ti hay abalinanda ya un hay nalpuh nan abalinan di tatagu, mu hay
wadan ditu'u ya hi Apo Dios an Dios an dayawon tu'u, at Hiyay bumadang
hinan pi'gubatan tu'u!" At munlenot din tataguh nangngolandah din inalin
han alid Judah an hi Hezekiah.
9 Ya heden nunli'uban nan alid Assyria ad Lachish ya wadaday hennag-
nah umuy ad Jerusalem an mangipa'innilah nan ibaganan da Hezekiah an
alid Judah ya an amin nan tataguh di.
10 An inalinay:
"Hay mangidat hi anatulidyu an mihinah nad Jerusalem an ten lini'ub
di tindalu?
11 Henen inalin Hezekiah an baliwan da'yun Apo Dios an Diosyuh
nan abalinan di alid Assyria ya un da'yu balbaliyan! Ti hay pohdona ya
mun'atoy ayuh hinaangyu ya inuwawyu!
12 Undan bo'on hi Hezekiah di numpama"ih din pundayawan hinan
nabagtun lugal ya nan pun'onngan? Ya inalinah nan tatagud Judah di
un oha ya anggay di pundayawanda, ya un oha goh di pun'onngan hi
pange'nongan hinan Onong an Moghob?
13 Unyu dan agguy inilay inat'u ya nan ina'inat din o'ommodmih an
amin hinan tataguh nan udumnan babluy? Ya undan way bululyuh
namaliw hinan tataguh din ina'inatmi?
14 Ya undan way bulul hinan do'ol an babluy an pina"in din
o'ommodmin namaliw hinan tataguh nan abalinanmi? At undan udot way
abalinan nan Diosyuh nan abalinanmi?
15 At ihamadyu ta adi ayu mabalbaliyan ay Hezekiah hinan
panaphapitna! Ya adiyu goh ahan hiya kulugon ti mi'id ahan di bulul
hinan malgom an babluy unu pumpapto'an an namaliw hinan tataguh
nan abalina' unu nan abalinan din o'ommod'u! Ya alyonyu udot di un nan
Diosyu ya abalinanan mamaliw ay da'yuh nan abalina'?"
16 Ya inyal'allan din nahnag an namahipahiw ay Apo Dios ya hi Hezekiah
an baalna.
17 Ya wa'adyaan nuntudo' nan Alin hi Sennacherib hi pamahiwnan Apo
Dios an Dios nan holag Israel an inalinay, "Agguy binaliwan nan bulul di
tataguh nan udumnan babluy nan tatagunah nan abalina', at umat goh
hinan Dios Hezekiah an mi'id di abalinanan mamaliw hinan tatagunah nan
abalina'!"
18 Ya danen nahnag ya nan hapit di Hebrew di nanapitdah din imbahadan
tudo', ya hiya goh di nanapitdah din nan'u'andah din tatagud Jerusalem an
wah nan neheggon hinan allup ta ta'ta'tonda dida ta way atondan manakup
hinan babluy.
19 Ya inalida an nan aat di Dios ad Jerusalem ya nipaddung hinan aat nan
bulul di tataguh tun lutan hay taguy nangiyamma.

20 Ya dumalat heten na'at ya da Hezekiah an ali ya nan propetan hi Isaiah† an hina' Amoz ya nunluwaludan Apo Dios ta badangana dida.
21 At hennag Apo Dios han Anghelna‡ ta numpatoynan amin din nun'atulid an linala'in mi'gubat, ya din a'ap'apu, ya din u'upihyal hinan way nungkampuan nan alid Assyria.§ At nidugah di bain nan alin numbangngad hinan babluydad Assyria. Ya palpaliwan ya immuy hinan timplun nan diosna, ya nan udum an linala'in imbabaluyna* ya pinagitda hiya ta natoy.†
22 Hiyah ne inat Apo Dios an nangibaliw ay da Hezekiah ya nan tatagud Jerusalem hinan abalinan da Sennacherib an alid Assyria ya an amin nan udumnan buhulda. At binaliwana dida ta malenggopdan nunhituh di.
23 Ya do'ol di tatagun nangiyuy ad Jerusalem hi e'nongdan Apo Dios ya nan nun'anginan gina'uh ipa'dawdan Hezekiah an alid Judah. Ya mete"an de ya hi Hezekiah di e'gonan an amin nan Hentil an wah nan abablubabluy.

Hay Nundoghan Hezekiah
(II Ki. 20:1-11; Isa. 38:1-22)

24 Heden gutud ya nundogoh hi Hezekiah, ya hi'itangan an matoy. Ya nunluwalun Apo Dios, at dengngolna nan inalin Hezekiah, at wada han umipanoh'an inatna ta panginnilaana an umadaog.‡
25 Mu numpahiyah Hezekiah an agguy nunyaman ay Apo Dios hi immadaogana, at hiyah ne dimmalat ya nunholtapon Apo Dios hiya, ya nan iJudah, ya nan tatagud Jerusalem an kapitulyuda.
26 Mu intutuyun Hezekiah din inatna, at numpa'ampa, ya umat goh hinan tatagud Jerusalem. At agguy nunholtapon Apo Dios dida eden gutud di numpapto'an Hezekiah.

Hay Inadangyan ya nan A'e'gonan Hezekiah
(II Ki. 20:12-19; Isa. 39:1-8)

27 Nidugah di immadangyanan Hezekiah, ya me'gonan goh hiya. Ya impiyammanay o"ongol an abung ta pangitalepnanah nan balitu', ya silver, ya nan nun'anginan batu, ya bangbanglun lana, ya hapiaw, ya an amin nan udumnan numbino'ob'on an nun'anginan gina'u.
28 Ya impiyammana goh di o"ongol an alang hi ihinan nan paguy, ya bayah, ya nan lanan olibo, ya impiyammana goh di a'ab'abbung ta ihi'ugan nan numbino'ob'on an a'animalna an baka ya kalniluna.
29 Ya binabluyana goh nan ahigihigib ta ihinan nan do'ol an bakana ya kalniluna ti indat Apo Dios nongkay di nidugah hi inadangyana.
30 Nan Alin hi Hezekiah di nangipiyammah din owon di danum hinan obob an numpa'uy ad Gihon ta enewelnah appit di alimuhan di algaw an mipluy hinan Babluy David an ad Jerusalem. At an amin din inatna ya maphod di numbalinana.
31 Mu unat goh nidatongda din baal an hennag nan ap'apud Babylon ta ibagadan hiya nan aat nen umipanoh'an na'at hinan babluyna ya agguy bimmadang hi Apo Dios ay hiya ta tapngana ta innilaonan amin di wah nomnomna.

Hay Napogpogan di Numpapto'an Hezekiah
(II Ki. 20:20-21)

---

† **32:20** Hay amataguna ya hidin 740-681 B.C. ‡ **32:21** Do'ol di mangali an hiyah teh Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament. § **32:21** Hay bilang nan nun'a'atoy ya 185,000 (II Ki. 19:35). * **32:21** Hay ngadandan duwa ya da Adrammelek ay Sharezer (II Ki. 19:37). † **32:21** Natoy hi Sennacherib hidin 681 B.C., ya nan nangubatanad Jerusalem ya na'at hidin 701 B.C. At mattig an naluh di duwampuluy tawon ya un matoy. ‡ **32:24** II Ki. 20:9-11; Isa. 38:7-8.

32 Nan udumnan ina'inat Hezekiah hidin numpapto'ana ya nan ana-
hamad di inatna ya nitudo' hinan nitud'an nan nipa'innilah nan propetan
hi Isaiah an hina' Amoz hinan Liblun Na'ulgudan nan A'alid Judah ya ad
Israel.
33 Ya hidin natayana§ ya nilubu' hinan duntug an neheggon hinan
nun'ilubu'an din i'ibbanan a'alin holag David, ya an amin din tatagud Judah
ya ad Jerusalem an kapitulyuda ya impattigday nange'gonandan hiya. At hi
Manasseh an imbaluynay nihukat hi nun'ali.

33

Hay Nun'alian Manasseh ad Judah
(II Ki. 21:1-10)

1 Hi Manasseh ya un himpulu ta duway tawonah din nangete"anan
nun'ali, ya numpapto' ad Jerusalem an kapitulyud Judah hi nabongle ta han
lemay tawon.*
2 Ya numbahol hiyan Apo Dios an dumalat nan nangunudanah nan
nun'appuhin ato'aton nan iCanaan an din pinakak Apo Dios hinan babluy
ya un dumatong nan holag Israel.
3 Ya impaphodna din nabagtun lugal an pundayawan an din numpa"in
amanan hi Hezekiah, ya impiyammana goh nan pun'onngan hinan do'ol
an bulul an Ba'al, ya impiyammanay bulul an Asherah, ya nundayaw goh
hinan numbino'ob'on an bittuan.
4 Ya ta"on un hinan Timplun Apo Dios an hiyah ne din nangalyan Apo Dios
hi adayawan di ngadanah enggana ya nun'ammadah dih pun'onnganah
nan bulul.†
5 Ya hidih nan duwan gettaw nan Timplun Apo Dios di nangipiyammaana
goh hinan pun'onngan hinan numbino'ob'on an bittuan.
6 Ya ene'nongna nan linala'in imbabaluynah dih nan Hadog an Ben
Hinnom,‡ at impulu'na didah nan apuy, ya numba'i, ya numpabadang
hinan mumbuyun, ya nun'utungdah nan lennawan di nun'atoy. At nidugah
di baholnan Apo Dios ta hiyay dimmalat hi bimmungtan Apo Dios ay hiya.
7 Ya inyuy Manasseh nan bulul an impiyammana ta inhinanah nan
Timplun Apo Dios an lugal hi nangalyan nongkay Apo Dios ay da David
ya hi Solomon an imbaluyna di, "Heten Timpluh tun ad Jerusalem di
pento"u ay daten himpulu ta duwan babluy nan holag Israel di lugal hi
pundayawanyun Ha"in hi enggana.
8 Ya gulat ta atonyun amin an holag Israel nan immandal'u ya unudonyun
amin nan intugun'u ya nan inyuldin'u an indat'un Moses at adi' abuluton an
mapakak ayun ne han lutan din indat'uh din a'apuyu."§
9 Mu agguyyu inunud an inyal'allanan Manasseh ti hiyay nangipangpan-
guluh nan iJudah ya nan tatagud Jerusalem an kapitulyuda ta nidugdugah
di numbaholanda ya un din inat nan tatagun din pinakak Apo Dios ya un
midatong nan holag Israel.

Hay Nuntutuyuan Manasseh

10 Ta"on un ni'hapit hi Apo Dios ay Manasseh ya nan tataguna* mu
agguyda inunud Hiya.

§ **32:33** Natoy hidin 686 B.C. * **33:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 697-642 B.C. Nan nun'alianay na'abbayag ya un nan nun'alian nan a'alin numpapto' ad Judah. † **33:4** I Ki. 9:3. ‡ **33:6** Hiyah ne goh inat apunan hi Ahaz hidih nan Hadog an Ben Hinnom (II Chron. 28:3). § **33:8** II Sam. 7:10; II Chron. 7:16. * **33:10** Hay inat Apo Dios an ni'hapit ay da Manasseh ya inusalna nan propeta ta hiyay nunhapitona (II Ki. 21:10-15).

11 At inyabulutna ta immuy nan a'ap'apun nan tindalun nan alid Assyria
ta dempapdah Manasseh, ya hinulitday olongnah gumo', ya binoboddah
nan kanhel an gambang, ya inyuydad Babylon.
12 Ya heden nunligligatan Manasseh ya nunluwalun Apo Dios an Diosna,
ya impa'ampanay odolna ta nunluwalun numpahpahmo' ay Apo Dios an
dayawon goh din o'ommodna.
13 At dengngol Apo Dios nan luwaluna, at hemmo'na, ya inabulutna ta
numbangngad hiyah did Jerusalem ta numpapto' goh. Ya ininnilan mahkay
Manasseh an hi Apo Dios ya Dios.
14 Ya na'at hana ya ninomnom Manasseh an ipiyamma nan gottap di
allup nan Babluy David an ad Jerusalem an nete"ah appit di alimuhan nan
algaw ad Gihon an wadan di obob hidih nan nundotalana ta engganah nan
buhu'an hinan way Pantaw di Ekan, ya nunlikkakuh nan Duntug an Ophel.
Ya inata'nangnah de han allup. Ya an amin nan nun'a'allup hinan babluy
ad Judah ya nun'ihinana nan a'ap'apun di tindalu.
15 Ya nun'ipa'aana din do'ol an dayawon nan tatagun bunag, ya din
bulul an din inhinanah nan Timplun Apo Dios, ya din pun'onngan an wad
Jerusalem, ya ta"on un din impiyammanah nan Timplu ya nun'ipaana goh.
Ya impitapalnah nan nibataan hinan babluy.
16 Ya impipaphodna nan pun'onngan ay Apo Dios, ya nun'onongdah
Onong di Pi'lenggopan ya Onong di Punyamanan. Ya tinuguna din i'ibbanad
Judah ta hi Apo Dios an dayawondan holag Israel di dayawonda.
17 Mu din tatagu ya bo'on nan Timpluy immuyda nun'onngan ti gunda
immuy hinan nabagtun lugal an ta"on un hi Apo Dios di inonnganda ya
anggay.

Hay Nalpahan di Numpapto'an Manasseh
(II Ki. 21:17-18)

18 An amin din ina'inat Manasseh hidin nun'aliana, ya din nunluwalua-
nan Apo Dios an Diosna, ya din hinapit nan propetan nahnag ta padananda
hiya ya nitudo' hinan Liblun Na'ulgudan nan A'alid Israel ya ad Judah.
19 Ya nitudo' goh hinan Liblun di Propetan amin din numbaholana, ya din
agguyna immunudan ya un muntutuyu, ya din nambal Apo Dios. Ya nitudo'
goh din nun'ipiyammanan pundayawan nan adi umunud ay Apo Dios hinan
nabagtun lugal, ya din numbino'ob'on an bulul, ya nan bulul an Asherah.
20 Ya hidin natoy† ya inlubu'dah nan palasyuna, at hi Amon an imbaluy-
nay nihukat hi nun'ali.

Hay Nun'alian Amon ad Judah
(II Ki. 21:19-24)

21 Hi Amon ya duwampulu ta duway tawonah din nangete"anan nun'alid
Judah, ya duway tawon di nun'alianah di.‡
22 Ya umat hiya goh ay amanan hi Manasseh an numbahol ay Apo Dios ti
dinayawnan amin nan bulul an din dinayaw amana, ya enonngana dida.
23 Mu agguy immat hiya ay amana ti agguy nuntutuyun Apo Dios ti
nidugdugah di numbaholana ya un hi amana.
24 Mu nan u'upihyal Amon ya waday ninomnomdah atondan hiya, at
nunhahapitda ta pinatoyda hiyah nan palasyuna.§
25 Mu nan tatagud Judah ya numpatoyda din namatoy ay Amon an ali, ya
inhukatdah Josiah an imbaluyna ta hiyay nun'ali.

† **33:20** Natoy hidin 642 B.C. ‡ **33:21** Hay nun'alianad Judah ya hidin 642-640 B.C. § **33:24** Natoy hidin 640 B.C.

34

Hay Nun'alian Josiah ad Judah
(II Ki. 22:1-2)

1 Hi Josiah ya un waluy tawonah din nangete"anan nun'alid Judah, ya
numpapto' hidih tulumpulu ta ohay tawon.*
2 Ya nahamad di ina'inatnan umipa'amlong ay Apo Dios an inyunnudnah
din maphod an inat apunan hi David ti inunudnan amin nan Uldin Apo Dios
an agguyna imbahbahhaw.

Hay Nangipadinngan Josiah hinan Mundayaw hi Bulul
(II Ki. 22:4-20)

3 Heden miyawalun tawon hi numpapto'ana† ya ta"on un unga hiya mu
ente"anan nundaydayaw ay Apo Dios an din Dios apunan hi David. Ya unat
goh naluh di opat hi tawon‡ ya ente"anan numpama"ih nan nabagtun lugal
an pundayawan nan adi umunud ay Apo Dios, ya nan bulul an Asherah, ya
nan abulubulul an nahibug, ya nan udumna.
4 Ya immandalna ta numpa"ida nan pun'onngandah nan bulul an hi
Ba'al, ya nan pun'onngandah incense an neheggon hinan bulul an Ba'al, ya
numbongwahda goh nan bulul an Asherah,§ ya nan abulubulul an nahibug,
ya nan udumna. An amin hana ya nunggimu'da, ya inyuydan nun'ihabuag
hidin nilubu'an din nundayaw ay danen bulul.
5 Ya impaghob goh Josiah din tungal din papadin nun'onong hinan bulul.
Ya an amin hanan inatda ya hiyay pinumhodan ad Judah ya ad Jerusalem
an kapitulyuda.
6 Ya hidi goh hinan babluy ad Manasseh, ya ad Ephraim, ya ad Simeon,
ta engganah nan babluy ad Naphtali, ya nan nun'apa"in babluy hinan
nunlene'woh
7 ya nun'ipapa"in Josiah an amin din pun'onngan, ya nan tu'ud an Asherah
ya nun'ipagimu'na nan batun bulul ta numbalin hi hupu', ya pina"ida nan
pun'onngandah incense. At na'at an amin hanad Israel ya unda mahkay
mumbangngad da Josiah ad Jerusalem.

Hay Nangah'upan Josiah hinan Liblun Nitud'an di Uldin
(II Ki. 22:3-20)

8 Heden miyapulu ta waluh numpapto'an Josiah* hidin nunlenehandah
nan Timplu ya nan babluy ti hiyah ne niyuldin ya hennagna da Shaphan
an hina' Azaliah, ya hi Maaseiah an ap'apuh nan babluy, ya hi Joah an hina'
Joahaz an muntudtudo' hinan ma'ma'at ta umuyda mahkay ipaphod nan
nun'apa"ih nan Timplun Apo Dios.
9 Ya impadeh daden tulun immuy ay Hilkiah an Nabagtun Padi, ya
indatdan hiya din pihhun na'amung hinan Timplun Apo Dios an din
inamung nan holag Levi an mun'ad'adug hinan pantaw. Heden pihhu ya
hay indat nan holag Manasseh, ya nan holag Ephraim, ya nan i'ibbadad
Israel, ya nan iJudah an ta"on un nan holag Benjamin.
10 Ya indat Hilkiah din pihhuh nan linala'in napto' an mangipapto' hinan
muntamuh nan Timplun Apo Dios. Ya danen linala'iy okod an mangidat hi
bo'laon nan muntamun mangipaphod hinan nun'apa"ih nan Timplu.

---

* **34:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 640-609 B.C. † **34:3** Unu 632 B.C. ‡ **34:3** Unu 628 B.C. Hay tawon Josiah ya duwampulu. § **34:4** Manu ay numbongwahda ti heten babain bulul ya nipa'ot hinan tu'ud. * **34:8** Unu 622 B.C. Hay tawon Josiah ya duwampulu ta han onom.

11 Ya indatday udumnah din pihhuh nan karpentero ta diday luma'uh nan
batun nahilhilan ya ayiw an ma'usal hinan akuwalkuwaltuh nan Timplu
din ingnganuy din a'alid Judah.
12 Ya inhamad din mumpuntamun nangat hinan tamuda. Ya hay man-
gitudtuduh nan tamuanda ya da Jahath ay Obadiah an nalpuh nan holag
Merari an holag Levi, ya da Zachariah ay Meshullam an nalpuh nan holag
Kohath an holag goh Levi. Ya nan holag Levi an nun'ala'eng an muntukal
13 ya diday okod an mangipapto' hinan mumpuntamu ya nan matamuan.
Ya nan udumnan holag Levi ya diday muntudtudo' ya mun'adug hinan
pantaw.
14 Ya heden pangibuhu'andah din pihhun nitalepon hinan Timplu ya
inah'upan Hilkiah an Nabagtun Padi din Liblun Nitud'an di Uldin Apo Dios
an din indatnan Moses.
15 Ya inalin Hilkiah ay Shaphan an muntudtudo' di, “Tigom an inah'upa'
hitun Timplu nan Liblun Nitud'an nan Uldin Apo Dios!” At indatnan
Shaphan heden liblu.
16 At inodnan Shaphan din libluh immayanah nan ali, ya inalinan hiyay,
“An amin nan u'upihyalmu ya inatdan amin din inalim.
17 Ti inamungda din pihhun niyuy hinan Timplun Apo Dios, ya indatdah
nan a'ap'apu ya nan numpuntamu.”
18 Ya inalina goh hinan aliy, “Wah tu goh han liblu an indat Hilkiah an
Nabagtun Padi ay ha"in.” At binahanah den nitudo' ta dengngol nan ali.
19 Ya unat goh dengngol nan ali din Uldin ya henekheknay lubungna.
20 Ya inalinan da Hilkiah, ya hi Ahikam an hina' Shaphan, ya hi Abdon an
hina' Micah, ya hi Shaphan an muntudtudo', ya hi Asaiah an baalnay,
21 “Umuyyu ni' hanhanan di pohdon ten nitudo' an ibagan ditu'un iJudah!
Ti immannung an nidugdugah di bimmungtan Apo Dios ay ditu'u ti din
o'ommod tu'uh din penghana ya agguyda inunud an amin nan nitudo' eten
liblu!”
22 At immuy da Hilkiah ya din opat an linala'in ni'hapit ay Huldah† an
babain propetan ahawan Shallum an imbaluy Tokhath an hina' Hasrah.
(Ma'innila an hi Shallum ya hiyay manalimun hinan lubung di ali, ya hay
nunhituwandan himbaluy ya hidih nan Miyadwan Hinakup ad Jerusalem.)
Ya minahmahandan Huldah di aat nan nitudo'.
23 Ya tembalnan inalinay, “Hiyah te ibagayuh nan nannag ay da'yu ti umat
hituy hinapit Apo Dios an Dios tu'un holag Israel an inalinay,
24 Moltao' heten babluy ya nan tatagun numpunhitu, ya hay pummolta'
ya an amin nan nitudo' hinan liblun nibahah nan alid Judah!
25 Ti inaliwana', at nan nibahhaw an madayaw di nange'nongandah
nan genhobdan incense, ya nidugah di bungot'u an dumalat hanan
nun'iyammadan dayawonda, at nan bungot'un ten babluy ya adi
ma'udyaan!”
26 Ya inalin goh Huldah di, “Alyonyuh nan alin nannag ay da'yu an inalin
goh Apo Dios di,
27 Dumalat nan nuntutuyuam, ya nan numpa'am an mange'gon ay Ha"in
an hi Apo Dios, ya pina"im di lubungmu, ya limmugwa'an Ha"in hidin
nangngolam hi pummoltaa' ad Jerusalem ya nan tatagun bimmabluy hidi
at dengngol'un amin din numpahmo'am.

† **34:22** Mattig an nan duwan propetan da Jeremiah ay Zephaniah di mabalin hi nangibaganda ti mataguda goh eden timpu, mu nan nahnag ya pento'dah Huldah.

28 At hay ato' ya iddum da'ah nan o'ommodmu ta adim tigon hatu nan
ma'ma'at hi un'u moltaon tun babluy ya nan nunhituh di ta mi'id al'alih
atayam."
At numbangngad din nahnag, ya imbaagdah nan ali nan nambal din
babain propeta.

Hay Nangitulagan Josiah ta hi Apo Dios di Unudonda
(II Ki. 23:1-3)

29 At impa'ayag nan Alin hi Josiah an amin din mumpangipangpangulud
Judah ya ad Jerusalem an kapitulyuda.
30 Ya immuy nan alih nan Timplun Apo Dios an didan amin hidin tatagud
Judah an ta"on un din nun'awotwot unu adadangyan, ya din papadi, ya nan
i'ibbadan holag Levi. Ya enlot nan ali an imbaha din nitudo' hinan Liblun
Nitud'an di Uldin an na'ah'upan hinan Timplun Apo Dios.
31 Ya immuy timma'dog hi awadan nan tu'ud an tuma'dogan di ali,‡ ya
inhapatanan Apo Dios an Hiyay unudona, ya an amin din nitudo' an nan
Mandal, ya nan Uldin, ya nan Tugun.
32 Ya minandalna an amin nan tatagud Jerusalem ya nan holag Benjamin
ta itulagda an ta"on un dida ya atonda goh. At an amin din tatagu ya
inunuddan amin nan Uldin Apo Dios an Dios din a'apuda.
33 Ya ta"on un hidid Israel an numpama"ianah nan bululda ya hidiy
nangalyana goh hinan tatagu ta hi Apo Dios di dayawonda. At heden
ataguna ya agguyda ahan imbahhaw an nangunud ay Apo Dios an Dios din
o'ommodda.

35

Hay Numbehtaan da Josiah hinan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Holag Israel
(II Ki. 23:21-23)

1 Ya ninomnom da Josiah an ibehtaandad Jerusalem din Namaliwan di
Anghel Apo Dios hinan Holag Israel, at pinaltida din do'ol an kalnilu ta
onong eden miyapulu ta opat hi algaw eden hopap di bulan.*
2 Ya pento'na nan papadi ta indatnay numbino'ob'on hi tamudah nan
Timplun Apo Dios eden gutud di behta.
3 At imbaganah nan holag Levi an pento' Apo Dios hi munhulbin Hiya
ya nan muntudtuduh nan i'ibbadan holag Israel di, "Iyuyyu mahkay nan
Kahon Apo Dios hinan Timplun impiyamman Solomon an imbaluy din Alin
hi David ta hidiy punonngana an adi mahkay ibinna'el.†
4 Ya an amin nan hinohhan da'yun himpangapu ya atonyu nan nidat an
tamuyu ta unudonyu din intudo' din hi David an alid Israel ya hi Solomon
an imbaluyna.
5 At malammung ayun hinohhah nan Timplu ta midadaan ayu, ya
badanganyuy hinohhah nan i'ibbayun himpangapun holag Israel.
6 Ya paltionyu nan do'ol an uyaw an kalnilun me'nong, ya atonyu nan
ma'at hi alenehan an din inyuldin Apo Dios an indatnan Moses ta midadaan
ayun bumadang hinan i'ibbayun holag Israel an mi'yamung."

---

‡ **34:31** Mid mapto' ya hiyah ne tu'ud an mungngadan hi Jakin unu hi Boaz ti duwadan especial an tu'ud (I Ki. 7:15-22). * **35:1** Unu Nisan/Aviv 14 (an hiyah ne umat hi March-April hinan calendar tu'ud ugwan). Hiyah ne ustuh algaw ya bulan hi numbehtaanda an adi umat hinan inat nan Alin hi Hezekiah (bahaom nan foonote di II Chron. 30:3). † **35:3** Mid mapto' ya intata'inda nan Kahon an Nittuwan nan Uldin Apo Dios hidin na"appuhin nun'alian da Manasseh ay Amon ta adida pa"ion.

7 At indat nan Alin hi Josiah hinan tataguy tulumpuluy libuh kalnilu
ya gandeng ta onongda, ya tuluy libu goh di bakah iniddumnan indat an
nalpuh nan pahtuda.
8 Ya immidat goh nan u'upihyalnah ammungda. Hi Hilkiah an Nabagtun
Padi, ya da Zechariah ay Jehiel an a'ap'apuh nan Timplun Apo Dios ya
immidatda goh hinan papadih duway libu ta han onom di gahut hi uyaw
an kalnilu ya tuluy gahut hi baka ta me'nong hinan Behtah Namaliwan nan
Anghel Apo Dios hinan Holag Israel.
9 Ya ta"on daten a'ap'apun nan holag Levi an da Konaniah, ya nan duwan
a'aginan da Shemaiah ay Nethanel, ya hi Hashabiah, ya da Jeiel ay Jozabad
ya immidatda goh hinan i'ibbadan holag Levi hi lemay libuh uyaw an
kalnilu ya lemay gahut hi baka ta way e'nongdan den gutud di Behtan di
Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Holag Israel.
10 Ya nidadaan an amin nan mahapul eden gutud di behta, at immuy nan
papadi ya nan holag Levi hinan lugal an ihinanda, ya way ohaan inatda din
napto' an itamudan inalin Josiah an ali.
11 At nunggolot nan holag Levi din a'animal, ya indatda din dalah nan
papadi ta inwalhidah nan pun'onngan, ya nan holag Levi goh di nunlalat
hinan a'animal.
12 Ya inlahhindan amin din Onong an Moghob, ya inwa'atdah din ahim-
pahimpangapu an na'uhi'uhig ta e'nongdan Apo Dios ti hiyah ne nitudo'
hinan Liblun Moses hi atonda.‡ Ya umat goh hinay inatdah nan baka.
13 Ya nun'ipulu'da din nunggolotdan a'animal an umat hi inalin nan
niyuldin an atonda,§ ya inhaangda din udum an onong hinan banga, ya
palyu', ya kawali ta nalutu, ya nunnaudondan inwanah hinan tatagu.
14 Ya unat goh nalpah hana nan na'at ya nunhaangdah ononda ya onon
nan papadi ti mi'id inat nan papadin nunhaang ti unda immono'onong
hinan Onong an Moghob ya nan me'nong an taba ta engganay nahdom. At
nan holag Levi di nangidadaan hinan ononda ya nan papadin holag Aaron.
15 Ya din nun'ala'eng an mangipagangoh hinan ma'usal hi pungkantaan
an holag Asaph ya nihihinnadah din inalin David hi ihinanda an da Asaph,
ya hi Heman, ya hi Jeduthun an propetan puntamuon nan ali. Ya din
mun'adug hinan apantapantaw di allup ya agguyda nakak hinan nihinanda
ti indatan nan i'ibbadan holag Levi didah ononda.
16 Ya inatdan amin din immandal nan alih atonda eden behta ti
nun'onongdah Onong an Moghob hinan pun'onngan ay Apo Dios.
17 At an aminda nan holag Israel an na'amung ad Jerusalem ya niddum-
dan den nagtud an Punnomnomandah Namaliwan di Anghel Apo Dios
hinan Holag Israel. At inayundan ngilinon hi pituy algaw* nan Tinapay an
Agguy Nabino'bo'an.
18 Nete"ah din atagun Samuel an propeta ya mi'id di umat hinah na'at. Ti
henen inat da Josiah an nungngilin hinan Punnomnomandah Namaliwan
di Anghel Apo Dios hinan Holag Israel ya anggay di nidduman an amin nan
papadi, ya nan i'ibbadan holag Levi, ya nan tatagud Judah ya ad Israel.
19 Ya heden numbehtaanda ya din miyapulu ta waluy tawon hi
numpapto'an Josiah an ali.†

‡ **35:12** Inlahhinda nan ma"aphod an alimatung di uyaw an kalnilu an mihdah nan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Holag Israel, ya nan na'angang an dotag ya numbalinondah Onong di Pi'lenggopan an niyunnudan hinan Lev. 3:1-17. At nan hinohhan uyaw an me'nong ya paddungnay nunduway aatda. § **35:13** Ex. 12:2-11. * **35:17** Unu Nisan/Aviv 15-21. † **35:19** Unu 622 B.C. Ya hay tawon Josiah ya duwampulu ta han onom.

Hay Natayan nan Alin hi Josiah
(II Ki. 23:28-30)

20 Unat goh lempah nan Alin hi Josiah an amin nan inatnah nan Timplu
ya initnud Neco‡ an alid Egypt nan tindaluna ta umuyda gubaton ad
Carchemish an neheggon hinan Wangwang an Euphrates, ya initnud Josiah
din tindaluna ta umuyda damuwon dida ta mi'gubatda.§
21 Mu hennag Neco nan baalna an umat hituy impa'innilanan inalinay,
“Undan way numbohholantan duwa an he"an alid Judah? Bo'on he"ay
gubato' ad ugwan, mu nan pi'buhul'u!* Ti hi Apo Dios di nangalin ha"in
hi punnaudo' an umuy mangubat ay dida, at adia' padinnongon ta adi da'a
moltaon ay Hiya!”
22 Mu agguy inunud Josiah din impa'innilan Neco an ta"on un hi Apo
Dios di nangimandal. Ya unnaat goh inlubung din lubung di tindalu ta adi
ma'immatunan at inluludnan immuy ni'gubat ay Neco hinan way nundotal
an babluy an neheggon ad Megiddo.†
23 Ya heden nunggugubatanda ya napana hiya, ya inalinah nan baalnay,
“Ekaka' ta ibataana' hitu ti ten nidugah di hugat'u!”
24 At inekakdan den nililuganana ta inyeweldah nan ohan kalesa an
inta'inda, ya inyuydad Jerusalem, at hidiy natayana.‡ Ya an amin nan
tatagud Judah ya ad Jerusalem an kapitulyuda ya nunlungdayada eden
natayana. Ya inlubu'da hiyah din nilubu'an din a'apuna.
25 Ya nan propetan hi Jeremiah§ ya waday intudo'nah ebel ay Josiah, ya
ta"on ad ugwan ya an amin nan kumakantan linala'i ya binabai ya heden
ebel di hiyay panginomnomandan Josiah. Ya henen ebel an kanta ya nitudo'
hinan Liblun Ebel,* at nan tatagud Israel ya gunda kantaon.
26 Ya an amin din inat Josiah hi numpapto'ana, ya nan inatnan nangunud
hinan Uldin Apo Dios,
27 ya an amin din ina'inatnan nete"ah hopapna ta engganay angunuhna
ya nitudo' hinan Liblun Nitud'an di Na'ulgudan din A'alid Israel ya ad Judah.

36

1 At hidin natayan Josiah ya pento' nan tatagud Judah han imbaluynan hi
Jehoahaz ta hiyay nihukat hi alida.

Hay Nun'alian Jehoahaz ad Judah
(II Ki. 23:31-34)

2 Hi Jehoahaz ya un duwampulu ta tuluy tawonah din nun'aliana, mu un
tuluy bulan ya anggay di nun'ap'apuwana.*
3 Ti imbalud nan alid Egypt hiya, at immandalnah nan tatagud Judah ta
idatday tuluy libu ta han opat di gahut di kiluh silver, ya tulumpulu ta opat
di kiluh balitu' hi buwitda.

---

‡ **35:20** Hay nun'alian Neco II ad Egypt ya hidin 610-595 B.C. § **35:20** Hene ya 609 B.C. * **35:21** Heden timpu ya nan Alin hi Necro ya nan titindaluna ya binadanganda nan i'Assyria ta olom ya abakonda nan iBabylon. Ya nan Alin hi Nabopolassar di alid Babylon, ya nan imbaluynan hi General Nebuchadnezzar di numpapto' hi titindaluna. † **35:22** Heten lugal di awadan nan oha goh an nidugah an gubat hi angunuh di Punligatan di Tatagun ma'alih Gubat ad Armageddon (Rev. 16:16). ‡ **35:24** Natoy hidin 609 B.C. § **35:25** Hay amataguna ya hidin 626-585 B.C. * **35:25** Mu bo'on henen libluy Liblu an Lamentations (unu Ebel) an nitudo' hinan Biblia ti nob'on. * **36:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609 B.C.

4 Ya pento' Neco an alid Egypt han agin Jehoahaz an hi Eliakim ta hiyay
alid Judah, ya hinukatanay ngadana ta hi Jehoiakim.† Ya impiyuy Neco hi
Jehoahaz ad Egypt.

Hay Nun'alian Jehoiakim ad Judah
(II Ki. 23:36—24:6)

5 Hi Jehoiakim ya duwampulu ta lemay tawonah din nangete"anan
nun'alid Judah, ya himpulu ta ohay tawon di numpapto'anah di.‡ Ya nan
nun'appuhiy gunna inat an umipabohol ay Apo Dios an Diosna.
6 Ya wa han ohan algaw ya da Nebuchadnezzar an alid Babylon ya
ginubatda nan iJudah, at dempapdah Jehoiakim, ya kinanhilanda, ya
impiyuydad Babylon.§
7 Ya do'ol di mun'apla'an an gina'uh nun'alan Nebuchadnezzar hinan
Timplun Apo Dios ta nun'iyuynad Babylon, ya nun'italeponah nan timplun
di bululnah di.*
8 Ya nan nun'appuhiy ina'inat Jehoiakim hidin nun'aliana ya nitudo' hinan
Liblun Na'ulgudan nan A'alih ad Israel ya ad Judah. At han imbaluynan hi
Jehoiachin di nihukat ay hiyah nun'ali.

Hay Nun'alian Jehoiachin ad Judah
(II Ki. 24:8-17)

9 Hi Jehoiachin ya un himpulu ta waluy tawonah din nun'alianad Judah,
ya un tuluy bulan ya han himpuluy algaw di numpapto'ana.† Ya un goh nan
pumbaholan an umipabungot ay Apo Dios di gunna inat.
10 Ya heden te"an di tawon‡ ya nunhonag han Alin hi Nebuchadnezzar ta
immuyda dempap hi Jehoiachin, ya nun'alada din nun'anginan gina'uh nan
Timplun Apo Dios ta iniddumdan Jehoiachin an inyuy hi ad Babylon. Ya hi
ulitaon Jehoiachin an hi Zedekiah di pento' Nebuchadnezzar hi alid Judah.

Hay Nun'alian Zedekiah ad Judah
(II Ki. 24:18-20; Jer. 52:1-3)

11 Hi Zedekiah ya un duwampulu ta ohay tawonah din nun'alianad Judah,
ya un himpulu ta ohay tawon di numpapto'anah di.§
12 Ya nan nappuhiy gunna inat an umipabohol ay Apo Dios an Diosna an
agguyna inunud nan padan Jeremiah an propeta.
13 Ya ni'buhul goh ay Nebuchadnezzar an alid Babylon an ta"on hi un
nunhapatah ngadan Apo Dios ta hi Nebuchadnezzar di unudona. Mu
imbahhawna, ya agguy nuntutuyu, ya adina goh pohdon an mumbangngad
ay Apo Dios an Dios nan holag Israel.
14 Ya ta"on goh nan a'ap'apun nan papadi ya an amin nan tatagu ya
inyal'alladan din'ug hi Apo Dios ti undaat goh inyunnud hi ugalin nan
tatagun adi umunud. Ya nan Timplu an din indawatdan Apo Dios an
me'gonan ya pinuhida an dumalat nan nun'appuhin ina'inatdah di.

Hay Napa"ian ad Jerusalem
(II Ki. 25:1-21; Jer. 52:4-27)

† **36:4** Manu ay hinukatanay ngadana ta way inat nan alid Egypt an nangipattig hi anabagtunan hiya ti ta"on hi un hi Eliakim ya alid Judah mu mahapul an nomnomona an waday nabagbagtun alin mumpapto' ay hiya an nan alid Egypt, at na'ampa hiya damdama. ‡ **36:5** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. § **36:6** Na'at goh ay da Daniel ay Shadrach, ya da Meshach ay Abednego (Dan. 1:1-7). * **36:7** Hay itudun nan udum an nabayag an nali'up an pepel ya hay palasyunay nangihinan Nebuchadnezzar an bo'on nan timplun di bululna. † **36:9** Hay nun'alianad Judah ya hidin December, 598-April, 597 B.C. ‡ **36:10** Unu 597 B.C. § **36:11** Hay nun'alianad Judah ya hidin 597-586 B.C.

15 Mu hohom'on Apo Dios an Dios din o'ommodda nan tataguna ya nan
Timplun pundayawanda, at gunna hennag nan propeta ta umuyda gun
padanan nan tatagu ta way atondan mangidinong hinan pumbaholan an
gunda aton.
16 Mu nan tatagu ya undaat goh hinhannulon nan propeta, ya gunda
abatlan nan pohdon Apo Dios hi ibagana. Ya la'tot ya nidugah di nangi-
pabungtandan Apo Dios an adi ahan ma'udyaan.
17 At hennagna nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar ya nan titin-
daluna ta immuyda ginubat ad Judah.* Ya numpatoyda din ungungan
linala'in wah nan Timplu an mi'id ah inadyuwanda an ta"on un nan linala'i
unu binabai, ya ungunga unu nun'ala'ay ya numpatoyda. Ti hi Apo Dios di
nangiyabulut an nangipipatoy hinan tataguh nan babluy.
18 At nun'alan Nebuchadnezzar an amin din gina'un na'angang hinan
Timplu, ya nan wah din kuwaltun puntalepnan, ya nan gina'un nan ali, ya
ta"on din gina'un nan u'upihyalna. Ya nun'iyuydad Babylon.
19 Ya inapuyanda nan Timplun Apo Dios, ya numpa"ida nan allup ad
Jerusalem, ya nunggohobdan amin din a'abung nan a'ali, ya numpa"idan
amin din mun'apla'an an wah di.
20 Ya din tatagun na'angang an agguy napatoy ya nun'iyuydad Babylon
ta numbalindah baal nan ali ya baal nan imbabaluyna ta engganay un
bimmi'ah di abalinan nan pumpapto'an nan iPersia.
21 At ad Judah ya mi'id ah bimmabluy hi napituy tawon ta mipa'annung
din impa'innilan Apo Dios ay Jeremiah an propeta.†

Hay Inyuldin Cyrus an Alid Persia hi Aat nan Umanamutan nan Hudyu (Ezra 1:1-3)

22 Ya unat goh naluh di napituy tawon‡ ya nun'alih Cyrus ad Persia,§ ya
hidin hopap di tawon hi nun'aliana ya impanomnom Apo Dios ay hiya ta
mangammah uldin, ya intudo'na ta mipa'annung din intulag Apo Dios ay
Jeremiah ta miwa'at hi abablubabluy.
23 Hay intugun Cyrus ya inalinay,
"Hi Apo Dios an Ap'apud abuniyan ya indatnan ha"in an amin nan
pun'ap'apuwan hitun luta. Ya ha"in goh di pento'nah mangipata'dog hi
Timplunad Jerusalem hidid Judah. At wada ay di namhod ay da'yun
mumbangngad ya numbangngad ayud Judah. At hi Apo Dios di bu-
madang ay da'yu."*

---

* **36:17** Ente"adan nunli'ub ad Jerusalem hidin 588 B.C., ya duway tawon di nangedpolan nan iJerusalem ta engganay na'abakdah din tiyalgaw hidin 586 B.C. † **36:21** Jer. 25:11-12; 29:10. ‡ **36:22** Nan nahhun an nangekakan nan iBabylon hinan Hudyu ya nete"ah din 605 B.C., ya nan miyatlun nangekakandah nan Hudyu ya 538 B.C., at hi'itangan napituy tawon. § **36:22** Unu March, 538 B.C. Nan Alin hi Cyrus ya inabak nan tindaluna nan Pumpapto'an nan iBabylon hidin October, 539 B.C., ya hay nun'alianad Persia ya hidin 559-530 B.C. * **36:23** Matuluy nan inyuldinah nan Ezra 1:4.

Ezra

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid mapto' ya hi Ezra an padi.

Hay Nangitud'an Ezra eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Aat ten Liblu: nan Liblu an Ezra ya nan Liblu an Nehemiah ya na'ohhan libluh din penghana.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan bumadang.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 458 B.C. hi engganah din 433 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'at hidin numbangngadan nan Hudyud Israel an nalpud Babylon.

Hay Outline ten Liblu:

Hay nangipangpanguluwan ZERUBBABEL hinan Hudyuh din HOPAP di numbangngadandad Israel hi nalpuwandad Babylon (1:1—6:22)

Hay nangipangpanguluwan EZRA hinan Hudyuh din MIYADWAN numbangngadandad Israel hi nalpuwandad Babylon (7:1—10:44).

Hay Nangiyuldinan Cyrus ta Numbangngad nan Hudyuh ad Jerusalem (II Chron. 36:22-23)

1 Ya heden hopap di tawon* hi numpapto'an Cyrus† an alid Persia‡ ya impanomnom Apo Dios ay Cyrus ta way atonan mangiyammah nan uldin ta mibahan amin hinan lugal eden babluy an pumpapto'ana. Ya manu ay na'at di umat hina ya ta mipa'annung din impa'innilan Apo Dios hinan propetanan hi Jeremiah.§

2 Ya umat hituy inalin Cyrus an alid Persia:

"Hi Apo Dios an madayaw ad abuniyan ya Hiyay namto' ay ha"in ta ipapto"un amin tun alutaluta. Ya pento'a' goh ta ipiyamma' nan Timplun pundayawan ay Hiyad Jerusalem hidid Judah.

3 At hi Apo Dios di mimiddum hinan mamhod an mumbangngad ad Jerusalem ta bumadangdan mun'ammah nan Timpluna. Hiyay Dios nan holag Israel ya Dios hi ad Jerusalem.

4 Ya malgom hinan tataguna an din na'angang an numpunhitud Babylon an munhapul hi badang ta way atonan mumbangngad ya mahapul an badangan nan heneggona ta idatandah silver, ya balitu', ya nan udumnan mahapul. Ya iddumyu nan a'animal ta way mun'odon, ya pi'yidatyu goh nan mahapul hinan Timplun Apo Dios hidid Jerusalem."

5 Ya nan mumpangipangpanguluh nan ahimpahimpangapud Judah, ya ad Benjamin, ya nan papadi, ya nan holag Levi, ya nan tatagun nangipanomnoman Apo Dios ya nundadaandan umuy an mangiyammah nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem.

6 At an amin nan heneggonda ya bimmadangdan immidatdah nan mahapul an silver, ya balitu', ya nan gina'u, ya a'animal ta way mungkalga, ya nan udumnan nun'anginan gina'u, ya nan midat hinan Timplu.

7 Ya impa'alan goh nan Alin hi Cyrus din gina'un nan Timplun Apo Dios an hinamham Nebuchadnezzar hi ad Jerusalem an inyuynan inhinah nan timplun nan bulul.

---

* **1:1** Unu 538 B.C. † **1:1** Hay nun'alianad Persia ya hidin 538-530 B.C. ‡ **1:1** Gapu ta inabak da Cyrus nan iBabylon at hinakupday babluyda goh, mu nan pumpapto'an Cyrus ya ma'alih Pumpapto'an di Media-Persia. § **1:1** Jer. 25:11-12; 29:10.

8 Ya hi Mithredath* an mangmangdon hi pihhun nan babluy di
nangipa'alaana ta enyapna, ya unna idat ay Sheshbazzar† an ohan ap'apun
Judah.
9 Hay uyap di nidat ya tulumpuluy malukung an balitu' di niyamma, ya
hinlibuy malukung an hay silver di niyamma, ya duwampulu ta hiyam di
duyu,
10 ya tulumpuluy i"itang hi malukung an hay balitu' di niyamma, ya opat
di gahut ta han himpuluh pamahan an hay silver di niyamma, ya hinlibu
goh hinan udumnan gina'u.
11 Ya hay lammung an amin nan gina'un hay balitu' ya silver di niyamma
ya lemay libu ta han opat di gahut. At inta'in Sheshbazzar din gina'u ta didan
amin hidin tatagun natiliw di numbangngad ad Jerusalem.‡

2

Hay Uyap din Natiliw an Numbangngad (Neh. 7:6-73)

1 Ya hiya hatu din tatagun tiniliw din Alin hi Nebuchadnezzar ta inyuynad
Babylon ta hidiy nihinanda, at nakakda ta numbangngaddad Jerusalem ya
ad Judah, ta an amin nan hinohha ya numpapanguydah nan babluy an
nalpuwanda tuwali.
2 Ya hay nangipangpangulun dida ya hi Zerubbabel, ya hi Jeshua, ya hi
Nehemiah,* ya hi Seraiah, ya hi Reelaiah, ya hi Mordecai, ya hi Bilshan, ya
hi Mispar, ya hi Bigvai, ya da Rehum ay Baanah.
Hiya hatuy uyap nan holag Israel an nan hinohhan ahimpahimpangapuh
numbangngad:
3 Nan holag Parosh ya duway libu ya han hinggahut ta han napitu ta
duwa,
4 ya nan holag Sephatiah ya tuluy gahut ya han napitu ta han duwa,
5 ya nan holag Arah ya pituy gahut ya han napitu ta han lema,
6 ya nan holag Pahath-Moab an nalpuh holag da Jeshua ay Joab ya
duway libu ya han waluy gahut ta han himpulu ta duwa,
7 ya nan holag Elam ya hinlibu ya han duway gahut ta han nabongle ta
opat,
8 ya nan holag Zattu ya hiyam di gahut ya han napat ta han lema,
9 ya nan holag Zakkai ya pituy gahut ta han nanom,
10 ya nan holag Bani ya onom di gahut ya han napat ta han duwa,
11 ya nan holag Bebai ya onom di gahut ya han duwampulu ta han tulu,
12 ya nan holag Azgad ya hinlibu ya han duway gahut ta han
duwampulu ta duwa,
13 ya nan holag Adonikam ya onom di gahut ya han nanom ta han onom,
14 ya nan holag Bigvai ya duway libu ya han nabongle ta han onom,
15 ya nan holag Adin ya opat di gahut ya han nabongle ta han opat,
16 ya nan holag Ater an nalpuh holag Hezekiah ya nahiyam ta han walu,
17 ya nan holag Bezai ya tuluy gahut ya han duwampulu ta han tulu,
18 ya nan holag Jorah ya hinggahut ya han himpulu ta han duwa,

---

* **1:8** Hay pohdonan ibaga ya *indat Mithra,* ya hi Mithra ya ohan bulul di iPersia. † **1:8** Hay pohdonan ibaga ya *Sin, baliwam hi amam!* Ya hi Sin ya ohan bulul nan iBabylon, ya hay bulan anuy impapto'na. Mu hi Sheshbazzar ya Hudyu nin an ta"on un hay ngadana ya ngadan di iBabylon.

‡ **1:11** Hay numbangngadan Sheshbazzar ad Judah ya na'at hidin 537 B.C. * **2:2** Nob'on an tagun nangitudo' hinan Liblu an Nehemiah.

19 ya nan holag Hashum ya duway gahut ya han duwampulu ta han tulu,
20 ya nan holag Gibbar ya nahiyam ta han lema.

21 Ya nan tatagun din numpunhitud Bethlehem ya hinggahut ya han duwampulu ta han tulu,
22 ya nan tatagun din numpunhitud Netophah ya nabongle ta han onom,
23 ya nan tatagun din numpunhitud Anathoth ya hinggahut ya han duwampulu ta han walu,
24 ya nan tatagun din numpunhitud Azmaveth ya napat ta han duwa,
25 ya nan tatagun din numpunhitud Kiriath Jearim, ya ad Kephirah, ya ad Beeroth ya pituy gahut ya han napat ta han tulu,
26 ya nan tatagun din numpunhitud Ramah ya ad Geba ya onom di gahut ya han duwampulu ta han oha,
27 ya nan tatagun din numpunhitud Mikmash ya hinggahut ya han duwampulu ta han duwa,
28 ya nan tatagun din numpunhitud Bethel ya ad Ai ya duway gahut ya han duwampulu ta han tulu,
29 ya nan tatagun din numpunhitud Nebo ya nabongle ta han duwa,
30 ya nan tatagun din numpunhitud Magbish ya hinggahut ya han nabongle ta han onom,
31 ya nan tatagun din numpunhituh nan oha goh an babluy an mungngadan ad Elam ya hinlibu ya han duway gahut ta han nabongle ta opat,
32 ya nan tatagun din numpunhitud Harim ya tuluy gahut ta han duwampulu,
33 ya nan tatagun din numpunhitud Lod, ya ad Hadid, ya ad Ono ya pituy gahut ta han duwampulu ta lema,
34 ya nan tatagun din numpunhitud Jericho ya tuluy gahut ta han napat ta lema,
35 ya nan tatagun din numpunhitud Senaah ya tuluy libu ya han onom di gahut ta han tulumpulu.

36 Hiya hatuy uyap nan ahimpahimpangapun papadin numbangngad:
Nan holag Jedaiah an nalpuh holag Jeshua ya hiyam di gahut ta han napitu ta tulu,
37 ya nan holag Immer ya hinlibu ta han nabongle ta duwa,
38 ya nan holag Pashhur ya hinlibu ya han duway gahut ta han napat ta pitu,
39 ya nan holag Harim ya hinlibu ta han himpulu ta pitu.

40 Hiya hatuy uyap nan holag Levi an numbangngad:
Nan holag da Jeshua ay Kadmiel an nalpuh holag Hodaviah ya napitu ta opat,
41 ya nan kumakanta an nan holag Asaph ya hinggahut ta han duwampulu ta walu,
42 ya nan mun'adug hinan pantaw di Timplu an nan holag da Shallum, ya hi Ater, ya hi Talmon, ya hi Akkub, ya da Hatita ay Shobai ya hinggahut ta han tulumpulu ta hiyam.
43 Ya nan muntamuh nan Timplu ya didana nan holag di himpangapun da Ziha, ya hi Hasupha, ya hi Tabbaoth,
44 ya hi Keros, ya hi Siaha, ya hi Padon,

45 ya hi Lebanah, ya hi Hagabah, ya hi Akkub,
46 ya hi Hagab, ya hi Shalmai, ya hi Hanan,
47 ya hi Giddel, ya hi Gahar, ya hi Reaiah,
48 ya hi Rezin, ya hi Nekoda, ya hi Gazzam,
49 ya hi Uzza, ya hi Paseah, ya hi Besai,
50 ya hi Asnah, ya hi Meunim, ya hi Nephussim,
51 ya hi Bakbuk, ya hi Hakupha, ya hi Harhur,
52 ya hi Bazluth, ya hi Mehida, ya hi Harsha,
53 ya hi Barkos, ya hi Sisera, ya hi Temah,
54 ya da Neziah ay Hatipha.

55 Dida hatuy holag din baal Solomon, an da Sotai, ya hi Hassophereth, ya hi Peruda,
56 ya hi Jaala, ya hi Darkon, ya hi Giddel,
57 ya hi Shephatiah, ya hi Hattil, ya da Pokereth-Hazzebaim ay Ami.
58 Ya an amin nan holag din hinohhan baal Solomon ya tuluy gahut ta han nahiyam ta duwa.

59 Ya wada goh di udumnah ni'bangngad an nalpud Tel Melah, ya ad Tel Harsha, ya ad Kerub, ya ad Addon, ya ad Immer, mu agguy na'innilah unda nitulang hinan holag Israel.
60 Ya nan holag da Delaiah, ya hi Tobiah, ya hi Nekoda ya onom di gahut ta han nabongle ta duwa.
61 Ya nan holag din papadi an da Hobaiah, ya hi Hakkoz, ya hi Barzillai (an din nangahawah nan ohan babain imbaluy Barzillai an iGilead an namunat hidin ngadan din ommod nan ahawana ta hiyay ngadana).
62 Ya mi'id di impa'inniladah nan a'apudah ad holag ay dida, at adida middum an mumpadi.
63 At nan gobelnadol ya adina abuluton di panganandah nan ne'nong ay Apo Dios ta engganay un waday padin nanginnilan mangitamuh nan Urim ya Thummim.
64 Ya hay uyap an amin nan numbangngad ya napat ya han duway libu ta han tuluy gahut ya han nanom.
65 Ya nat'on nan linala'i ya binabain baalda an pituy libu ya han tuluy gahut ta han tulumpulu ta pitu, ya wada goh di duway gahut an linala'i ya binabain kumakanta.
66 Ya hay uyap di kabayuda ya pituy gahut ta han tulumpulu ta onom, ya nan muls† ya duway gahut ta han napat ta lema,
67 ya nan kamiluda ya opat di gahut ta han tulumpulu ta lema, ya nan dongkida ya onom di libu ya han pituy gahut ta han duwampulu.
68 Ya unat goh nidatongda nan udum an mangipanguluh nan Timplud‡ Jerusalem ya immidatdah nan udumnan mahapul hi ma'usal an miyammah nan Timplun Apo Dios.
69 Ya indatdan amin di mabalin an idatdah ma'usal hinan Timplu an lemay gahut di kilun balitu', ya duway libu ya han pituy gahut ta han duwampulu ta pituh kilun silver, ya hinggahut hinan lubung di papadi.
70 Ya nan papadi, ya nan holag Levi, ya nan kumakanta, ya nan mun'adug hinan pantaw di Timplu, ya nan baal hinan Timplu ya immuydan numpun-hituh nan babluyda ta didan amin hinan tatagu. At an amin nan holag

† **2:66** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat nan muls. ‡ **2:68** Mid pay niyammah Timplun Apo Dios ad Jerusalem, at hay itudun te ya nan napa"in lugal hi awadana.

Israel ya immuydan numpunhituh nan babluy an din nunhituwandah din hopapna tuwali.

3

Nan Hopap di Nun'onngandah nan Balun Pun'onngan

1 Ya heden gutud di miyapitun bulan eden tawon* hi numpunhituwandah
nan babluy ya immuyda ta na'amungdah di.
2 Ya hi Jeshua an hina' Jozadak, ya nan i'ibbanan papadi, ya hi
Zerubbabel an hina' Shealtiel, ya nan tutulangna ya diday nangiyammah
din pun'onngan ay Apo Dios an dayawon nan holag Israel ta way
pange'nongandah nan Onong an Moghob ta miyunnudan hinan nitudo' an
inyuldin Apo Dios an indatnan Moses.†
3 Ya ta"on unda tuma'ot hinan tatagun wah nan nunlene'woh hinan
babluy ya inyammada damdama nan pun'onngan an ihinadah din nihi-
nanah hopapna. Ta nalpah ya ene'nongdan Apo Dios nan Onong an Moghob
hinan helhelong ya nan mahdom.
4 Ya imbehtaanda nan Behtan di A'ab'abbung ta ma'unud nan niyuldin hi
ma'at hi abigabigat ya nan uyap di me'nong.‡
5 Ya hay udumna goh hi niddum hinan Onong an Moghob hi abigabigat
ya nan onong hinan Behtan di Akayangan di Bulan, ya nan onong hinan
udumnah nan a'amungan hi pundayawan hinan me'gonan an behtan Apo
Dios. Ya immidatda goh hi onong Apo Dios hinan mipanomnom ay didah
pohdondan idat.
6 At heden hopap di algaw hinan miyapitun bulan§ ya ente"adan
nange'nong ay Apo Dios hinan Onong an Moghob an ta"on un agguy nete"ay
pangiyammandah nan tu'ud nan Timplu.

Hay Nangiyammandah nan Timplun Apo Dios

7 Ya immidat nan tataguh pihhu ta way midat hi bo'laon nan muntapeng
ya nan karpentero. Ya immidatda goh hi ma'an, ya ma'inum, ya lanan di
oliboh ad Sidon ya ad Tyre ta way atondan mangiyalih nan ayiw an cedar an
malpud Lebanon an ipa'anuddah nan baybay ta dumatong ad Joppa. Na'at
an amin hanan dumalat di nangiyabulutan Cyrus an alid Persia.
8 Ya nan miyadwan bulan eden miyadwan tawon hi nalpahan di gun
immayan nan holag Israel hinan lugal an wadan din niyamman nan
Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya hi Zerubbabel an hina' Shealtiel, ya
hi Jeshua an hina' Jozadak, ya nan tutulangda, ya ta"on nan papadi, ya
nan holag Levi, ya an amin din numpumbangngad ad Jerusalem an din
nakaphul ya ente"adan nuntamu. Ya pinilida nan holag Levi an muntawon
hi duwampulu ta diday manalimun an mannig hinan matamuan hinan
Timplun Apo Dios.
9 Ya hi Jeshua, ya nan imbabaluyna, ya nan tutulangna, ya hi Kadmiel, ya
nan imbabaluyna an nalpudah nan holag Hodaviah ya diday mangipapto'
hinan mumpuntamu. Ya niddumda goh an bimmadang hinan holag Levi
an a'apun Henadad, ya an amin nan imbabaluyda, ya nan tutulangda.
10 Ya unat goh ente"adan nun'ammah nan ipabunan di tu'ud nan Timplun
Apo Dios ya timma'dog nan papadi, ya numpunlubungdah nan lubung di
padih nan wadan di nidat hi ihinanda. Ya an aminda ya nun'odnanday
talampet. Ya nan holag Levi an nalpuh nan holag Asaph ya wada goh di
nun'odnandah nan cymbals an ma'usal hinan pungkantaan ta didan amin

---

* **3:1** Unu Tishri/Ethanim (September-October), 537 B.C. † **3:2** Lev. 1:1-17; 6:8-13. ‡ **3:4** Lev. 23:33-43. § **3:6** Unu Tishri/Ethanim 1, 537 B.C. Hiyah ne te"an di Behtan di Talampet (Lev. 23:23-25).

ya impabagtudah Apo Dios an miyunnud hidin inyuldin David an alid Israel hi mahapul an ma'at.
11 Dida ya ingkankantaday pangipabagtuan ya punyamanandan Apo Dios an inaliday:
"Hi Apo Dios ya na'ahhamad,
ya minaynayun di pamhodnah nan holag Israel!"
Ya nidugah di inatdan nangit'u' hi nangipabagtuandan nundayaw ay Apo Dios ti nalpah an niyamma nan ipabunan di tu'ud nan Timpluna.
12 Ya do'ol din nun'ala'ay an papadi, ya holag Levi, ya din mumpangipang-panguluh nan hinohhan himpangapuh nannig hidin nahhun an Timplu. At unat goh tinnigdan nalpah an niyamma nan ipabunan di tu'ud nan Timplu ya enlotdan kimmila. Mu nan udumnan do'ol an tatagu ya init'u'day amlongda.
13 Nan tu'u'da ya kilada ya mi'id poto'nah donglon, ya nidugah an ma"adngol hinan adagwin lugal.

4

Hay Agguy Namenhodan nan Tataguh nan Babluy

1 Ya unat goh dengngol nan mi'buhul ad Judah ya ad Benjamin an din numbangngad an holag Israel an din nakaphul an ente"adan nun'ammah nan Timplun Apo Dios an dayawon nan holag Israel
2 ya immuydan Zerubbabel ya nan a'ap'apun nan hinohhan himpangapu, ya inaliday, "Da'mi ya pohdonmin bumadang ta iyamma tu'u nan Timplu ti hi Apo Dios an Hiyah ne han dayawonyuy dayawonmi goh! Ya gun ami nun'onong ay Hiyan nete"ah din nangiyalian Esarhaddon* an alid Assyria ay da'mih tu."†
3 Mu da Zerubbabel ay Jeshua ya nan udumnan a'ap'apun nan ahim-pahimpangapun holag Israel ya tembaldan inaliday, "Adimi mahapul di badangyuh nan pangiyammanmih nan Timplun Apo Dios an dayawonmi! At okod amin mangiyammah nan Timpluna an Hiyay dayawon nan holag Israel ti hiyah ne immandal Cyrus an alid Persia ay da'mi."‡
4 Ya nan tatagun numpunhituh nan babluy ya gunda ipalungdaya, ya gunda ta'ta'ton nan holag Judah ta way atondan adi mangituluy an mun'ammah nan Timplu.
5 Ya inli"uddan binayadan nan u'upihyal ad Persia ta way atondan mamo-hol hinan holag Judah. Hiyah ne gunda inat hidin gutud di numpapto'an Cyrus§ an alid Persia ta engganah din nun'alian Darius.*

Nan Bumuhul hinan Ipaphodan ad Jerusalem

6 Ya heden te"an† di numpapto'an Xerxes‡ ya waday diklamun nan mi'buhul hi pamahiwdah nan tatagud Judah ya ad Jerusalem an kapitu-lyuda.

---

* **4:2** Hay nun'alianad Assyria ya hidin 681-669 B.C. † **4:2** Hidin nangabakan nan i'Assyria hinan i'Israel hidin 722 B.C. ya inyuyday do'ol ay didad Assyria ta hidiy nunhituwanda, at inyuyda nan numbino'ob'on an agguy kimmulug an Hentil an nalpud Mesopotamia (unu ad Babylon) ya ad Aram (unu ad Syria) ad Israel ta diday mipallog hinan Hudyu ta munhitudah dih nan lutada. Hay inat daten Hentil ya inabulutday Dios nan Hudyu ta Hiyay dinayawda, mu intultuluyda damdaman nundayaw hinan bubululda, at paddungnay numbino'ob'on di aat nan balbalun lelehyonda (II Ki. 17:24-41). ‡ **4:3** II Chron. 36:22-23; Ezra 1:1-4. § **4:5** Hay nun'alianad Persia ya hidin 559-530 B.C. * **4:5** Unu nan Alin hi Darius I. Hay nun'alianad Persia ya hidin 522-486 B.C. † **4:6** Unu hidin 486 B.C. ‡ **4:6** Hay ngadanah nan hapit di Hudyu ya *Ahasuerus*, ya hay nun'alianad Persia ya hidin 486-465 B.C.

7 Ya ta"on heden gutud di numpapto'an Artaxerxes§ an nun'ali goh ad
Persia, ya da Bishlam ay Mithredath,* ya hi Tabeel, ya nan i'ibbada ya
na'amungda ta nuntudo'da ay Artaxerxes. Ya hay hapit hi nanapitdan den
tudo' ya hapit di Aramaic ta unda itolman hi hapit di Persia hi un mibaha.†
8 Ya hi Rehum an ap'apun di tindalu ya hi Shimshai an muntudtudo' ya
umat hituy intudo'dah inalidah nan Alin hi Artaxerxes hi aat ad Jerusalem:
9 "Heten tudo' ya nalpu ay da Rehum an ap'apun di tindalu, ya hi
Shimshai an muntudtudo', ya didan amin hinan udumnan i'ibbadan
huwis, ya an amin nan u'upihyal an diday tono' hinan babluy ad Tripolis,
ya ad Persia, ya ad Uruk, ya ad Babylon, ya ad Susa hinan babluy ad Elam,‡
10 ya nan udumnan tatagun din pinilit nan nidugah di abalinana ya
nundongol di aatnan hi Ashurbanipal§ an enekakda ta immuyda numpun-
hituh nan siudad ad Samaria ya nan ablublubabluy hinan Provinciad Trans-
Euphrates.
11 (Hiyah te inalin nan tudo'.)
He"a Ali Artaxerxes an e'gonanmi.
Heten tudo' ya nalpun da'min baalmun tataguh nan numbino'ob'on an
babluy an wah nan Provinciad Trans-Euphrates.
12 Ya hay pohdonmin ipa'innilan he"an nabagtun ali ya nan aat di
Hudyun din nakak hinan numbino'ob'on an babluy hinan hinakupmu ta
numbangngaddan immuy nunhitud Jerusalem. Ya den ipaphodda goh
nan babluy an umipapuhi ya unda ngumhay an adida mi'yunnudan.
Ya ente"adan nun'ammah nan ipabunan nan a'abung ya nan allup nan
babluy, ya den na'uy an malpah.
13 He"an nabagtun ali ya maphod hi unmu innilaon di aatna. Ti gulat ta
malpah an mihamad nan allup ya nipaphod nan babluy at mi'id midat hi
buwitda, at ini ya umitang di pihhun ma'amung hituh babluy tu'u!
14 Ya manu ay ibaagmin he"a hana ti do'ol di mun'aphod hi inatmun
da'mi. At hay pohdonmi ya an amin nan hinohha ya he"ay e'gonanda.
15 At maphod hi unmu ipa'anap din nitudo' hinan liblun din intalepon
din a'apum, ya gulat ta atom at innilaom an nan tatagun nen babluy ya
ngumhayda. Nete"ah din penghana ya gunda ni'bohhol, ya intuduanday
udumna ta ni'bohholdah nan ali ya nan tataguh nan babluy. At naligat da-
nen himpangilin numpunhitun nen babluy hi ipapto', at hiyah ne dimmalat
hi napa"ian ad Jerusalem.
16 Ya gulat ta malpah an matalemaan ad Jerusalem ya nalpah goh nan
allupna at adi mabalin hi ipapto'mu nan babluy an wah nan Provinciad
Trans-Euphrates."

Hay Nambal nan Ali

17 Hiyah te nambal nan alih impiyuyna:
"He"a Rehum an ap'apun di tindalu an edenol'u, ya ta"on hi Shimshai an
muntudtudo', ya nan tatagun numpunhitud Samaria, ya nan udumnan
tatagun numpunhituh nan Provinciad Trans-Euphrates ya ten baga'
da'yun amin.

---

§ **4:7** Unu nan Alin hi Artaxerxes I. Hay nun'alianad Persia ya hidin 465-424 B.C. * **4:7** Bahaom nan footnote di Ezra 1:8 ta innilaom di pohdon ten ngadan an ibaga. † **4:7** Nan Ezra 1:1-4:7 ya nitudo' hinan hapit di Hudyu an Hebrew, mu hay mehnod an verses an nitudo' hinan Ezra 4:8-6:18 ya nitudo' hinan hapit an Aramaic. La'tot ya nan hapit an na'usal hinan Ezra 6:19-10:44 ya nibangngad an nitudo' hinan hapit di Hudyu. ‡ **4:9** Unu ad Iran. § **4:10** Hay udumnan ngadana ya *Osnapper* ya *Ashurbanipal*, ya hay nun'alianad Assyria ya hidin 669-627 B.C.

18 Din tudo' an impiyaliyu ya nibaha, ya intolmandah nan hapitmi, at
na'awata'.
19 At inyuldin'uy pamahaandah nan liblu, ya immannung an
na'ah'upan an nete"ah din penghana ya gun nginumhay ya ni'bohhobohhol
nan tatagud Jerusalem hinan udumnan ali ya nan tataguh nan udumnan
babluy.
20 Ya nidugah di abalinan nan a'alin numpapto' ad Jerusalem an
diday numpapto' an amin hinan babluy an wah nan Provinciad Trans-
Euphrates. Ya gunda nunhengel hi buwit, ya nan udumnan ma'at ya diday
pumbayadan.
21 At ad ugwan ya mandalonyu nan tatagu ta umuyda ipadinong nan
Hudyun muntamu ta adida ituluy an mangitalemaan hinan babluy ta
engganay un way iyuldin'uh ma'at.
22 At punnaudonyun aton ta adi gun ma'udman di nappuhin ma'at hitun
babluy."
23 Ya unat goh niyuy din tudo' nan Alin hi Artaxerxes ta imbahada ay da
Rehum an gobelnadol, ya hi Shimshai an muntudtudo', ya nan udumnan
i'ibbada at nunnaudondan immuy ad Jerusalem ta pinilitdan ipadinong nan
Hudyun muntamu.
24 Hiyaat un nipadinong din iyammandan Timplun Apo Dios ad
Jerusalem, ya mid ah nuntamuh di ta nangamung hidin miyadwan tawon*
hi nun'alian Darius an alid Persia.

5

Hay Nangete"andan Muntamuh nan Timplu

1 Ya nan propetan da Haggai ay Zechariah an hina' Iddo ya inulgudday*
aat Apo Dios an mumpapto' hinan holag Israel.
2 At hi Zerubbabel† an hina' Shealtiel ya hi Jeshua an hina' Jozadak ya
ente"ada goh an muntamuh nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya nan
propetan Apo Dios ya niddumdan bimmadang ay dida.
3 Ya henen timpu ya hi Tattenai an gobelnadol hinan Provinciad Trans-
Euphrates, ya hi Shethar-Bozenai, ya nan i'ibbadan u'upihyal ya nun-
naudondan immuy hidid Jerusalem ta inaliday, "Hay nangalin da'yu ta
iyammayu goh heten Timplu ya nun'ihinayu nan gina'una?"
4 Ya imbagada goh di ngadan nan gun bumadang hinan pun'ammandah
nan Timplu.
5 Mu hi Apo Dios ya hinalimunanan imbaliw din a'ap'apun Hudyu. At nan
gobelnadol ya nan i'ibbanan u'upihyal ya ninomnomdan adida ipadinong
nan tatagun muntamuh nan Timplu ta engganay unda ibagan Darius ta
hodonday pambalna.
6 Ya nuntudo' da Tattenai an gobelnadol hinan Provinciad Trans-
Euphrates, ya hi Shethar-Bozenai, ya nan i'ibbadan u'upihyal ta impiyuy-
dah nan Alin hi Darius.
7 Nan intudo'dan impiyuydah nan ali ya umat hitu:

---

* **4:24** Unu hidin 520 B.C. * **5:1** Hidin August 29, 520 B.C. ta engganah din December 18, 520 B.C. ya intudun Haggai nan Hapit Apo Dios hinan Hudyu ta olom ya ituluydan mangiyammah nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem (Hag. 1:1; 2:1, 10, 20). Ya hidin October-November, 520 B.C. ya niddum hi Zechariah ay Haggai ta duwadan nuntudtuduh nan Hudyu (Zech. 1:1). † **5:2** Hay pohdonan ibaga ya *nitungaw ad Babylon*. Ya hi apuna ya din Alin hi Jehoiachin (I Chron. 3:17) an numpapto' ad Judah hidin December, 598 hi engganah din March 16, 597 B.C.

“He"a, Ali Darius an e'gonanmi, ya inilami an nahamad di pumpapto'mu!
8 Da'mi ya immuy amih nan babluy ad Judah hinan wadan di Timplun nan na'abbagbagtun Dios. Ya nan tatagu ya gunda mun'amma an hay o"ongol an batuy iyammada, ya ayiw di olengnan nitumu' hinan allup. Ya egemohdan muntamu, at do'ol di malpah hi tamuandah abigabigat.
9 Ya binaganmi nan mangipangpangulun didan inalimiy, Hay nangalin da'yuh unyu iyamma nan Timplu ya impaphodyu nan allup?
10 Ya imbagami goh di ngadanda ta way ipa'innilamin he"ah nan mangipangpanguluh nan tamu.
11 Ya umat hituy nambaldan inaliday: Da'mi ya baal nan Dios ad abuniyan ya tun luta. Ya iyammami din napa"in Timplun din inyamman din nala'eng an alid Israel.‡
12 Mu un dimmalat di nangipabungtan din a'apumin Apo Dios ad abuniyan at impa'abakna didan Nebuchadnezzar an alid Babylon an iChaldea an hiyay dumalat hi nama"in ten Timplu, ya tiniliwna din tatagu ta impiyuynad Babylon ta nihinadah di.
13 At din hopap di tawon§ hi nun'alian Cyrus hi ad Babylon* ya inyuldina ta miyamma nan Timplun Apo Dios.
14 Ya nun'ipibangngadna goh din balitu' ya silver an gina'un nan Timplun Apo Dios hitud Jerusalem an din nun'alan Nebuchadnezzar ta impiyuynah nan timplunad Babylon. At din Alin hi Cyrus ya nun'idatna hana nan gina'uh nan lala'in hay ngadana ya hi Sheshbazzar an din pinilinah gobelnadol
15 an inalinan hiyay, Alam hatun gina'u ta iyuymu ta italeponmuh nan Timplud Jerusalem. Ya inalina goh di mahapul an iyammami nan Timplun Apo Dios hinan lugal an din niyammaana tuwali.
16 At hi Sheshbazzar ya ente"anan inyamma nan tu'ud di Timplun Apo Dios ad Jerusalem. Ya nete"an nen algaw ta engganad ugwan ya waday nangitamu, mu agguy pay nalpah.
17 Ya gulat ta hay umamlongam an ali at mahapul an ipa'anapmu din nitudo' hinan libluh nan babluy ad Babylon ta innilaon tu'uh un immannung an waday inyuldin nan Alin hi Cyrus an iyammada nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. Ta nalpah ay ya impa'innilam ay da'mi nan penhodmuh ma'at hi apanuhan ten ma'ma'at.”

6

Hay Na'ah'upan nan Inyuldin Cyrus

1 Nan Alin hi Darius ya inyuldina ta bahaonda nan aliblulibluh nan upihhinan nitalepon hinan puntalepnan ad Babylon.
2 Ya na'ah'upan din nitud'anah nan babluy ad Ecbatana* hinan Provinciad Media. Ya umat hituy nitudo' an inalinay:
3 “Heden hopap di tawon† hi numpapto'an nan Alin hi Cyrus ya inyuldinan miyamma goh nan Timpluh did Jerusalem ta hiyay lugal an pangiyayandah nan midat an me'nong. Ya nan Timplu ya mahapul an mihamad di ipabunan di tu'udnan umat hidin hopapna. Ya hay

‡ **5:11** Unu nan Alin hi Solomon (970-930 B.C.). § **5:13** Unu hidin 538 B.C. * **5:13** Bahaom nan footnote di Ezra 6:22 ta innilaom di anaad ta inalinah tu an hiyay alid *Babylon* an bo'on hiyay alid *Persia*. * **6:2** Opatda an kapitulyud Persia: ad Ecbatana (an hiyah ne napa"in siudad ad Iran ad ugwan an ma'alih ad Hamadan), ya ad Babylon, ya ad Persepolis, ya ad Susa. Umat hitud Pilipinas ti duwada an kapitulyu an ad Manila ya ad Quezon City. † **6:3** Unu hidin 538 B.C.

inata'nang nan Timplun miyamma ya nahiyam di umpi, ya nahiyam di umpih inabellogna.

4 Ya hay umatan di miyammah nan allupna ya gun mibattan an miyamma nan ayiw hinan gun miyatlun aldoh hinan batun netpeng. Ya an amin nan mahapul an mipabo'la ya nan ma'usal ya gun bayadan nan mun'amung hi pihhuh nan babluy.

5 Ya din balitu' ya silver an gina'un nan Timplun Apo Dios an din innal Nebuchadnezzar hinan Timplud Jerusalem ta inyuynad Babylon ya mahapul an mibangngaddan mipatang hidin nipatangandah nan Timplun Apo Dios.

6 At he"a, Tattenai an gobelnadol hinan Provinciad Trans-Euphrates, ya da'yun Shethar-Bozenai, ya nan i'ibbayun u'upihyal ya mahapul an bataananyu nan Timplu.

7 Ya adi ayu mi'biyang hinan muntamu ta okod nan gobelnadol ya nan a'ap'apun nan Hudyun mangiyamma goh hinan Timplun Apo Dios hinan niyammah hopapna.

8 At mandalo' da'yu ta mahapul an badanganyu dida ta nan mahapul danen linala'in muntamu ya bayadan nan mun'amung hi pihhuh nan babluyyu. Ya hay alpuwan nan pumbayadna ya nan buwit nan tataguh nan Provinciad Trans-Euphrates, ta way aton nan muntamun adi mangidinong.

9 Ya mahapul goh an idatyuh abigabigat an amin di mahapul nan papadih nad Jerusalem an umat hinan buta'al an kalnilu, ya uyaw an kalnilu, ya manilhig an bakah Onong an Moghob ta me'nong ay Apo Dios ad abuniyan. Ya middum nan ma'an, ya ahin, ya nan bayah, ya lanan olibo.

10 Ya mahapul an ma'at hana ta way e'nongdah mangal'alu' ay Apo Dios ad abuniyan ya ta way atondan munluwalu ta ibagada ta wagahana' an ali ya nan imbabaluy'u.

11 Ya hay iyuldin'u goh ya gulat ta wadan da'yuy adi mangunud hinan niyuldin ya mahapul an ma'aan di ohah nan dinangal di abungna ta tulidanday bongwahna ta hiyay panubli'dan hiya.‡ Ya mapa"iy abungna, ya napanuh an umat hinan na'amung an galut.

12 Ya maphod un moltaon Apo Dios an namilid Jerusalem ta hiyay lugal an pundayawan nan tatagunan Hiya nan ali unu nan tatagun munnomnom an adi mangunud eten uldin unu nan mama"ih nan Timplu.

Ya ha"in an hi Darius an aliy nangiyuldin an mahapul ahan an mipa'annung an hiyay ma'unud."

Hay Nidawatan nan Timplu

13 At nan gobelnadol hinan Provinciad Trans-Euphrates an hi Tattenai, ya hi Shethar-Bozenai, ya nan i'ibbadan u'upihyal ya hinumludan nangunud an amin hidin inyuldin nan Alin hi Darius.

14 At din a'ap'apun nan Hudyu ya inatday maphod hi nuntamuandah nan Timplu, ya gun goh impa'amlong nan propetan da Haggai ay Zechariah an holag Iddo an dimmalat din inulgudda. At lempahda nan Timplun miyunnudan hidin immandal nan Dios di holag Israel ya nan a'alid Persia an da Cyrus ay Darius ya hi Artaxerxes hi ma'at.

15 At nan Timplu ya nalpah hidin atlun di algaw hidin bulan an ma'alih Adar hidin miyonom an tawon§ hi numpapto'an nan Alin hi Darius.

---

‡ **6:11** Hidin nangabakan Darius I hinan siudad ad Babylon ya impatubli'nay tuluy libun iBabylon hinan poste, at heten nitudo' ya immenghan hiya. § **6:15** Unu hidin March 12, 516 B.C. Hi'itangan umuy hi napituy tawon din na'ammaana.

16 At an amin din holag Israel, ya nan papadi, ya nan holag Levi, ya din
udumnan numbangngad an din natiliw ya nun'am'amlongdan nangidawat
hinan Timplu.*
17 Ya hay ene'nongda ya hinggahut hi manilhig an baka, ya duway gahut
hi manilhig an kalnilu, ya opat di gahut hi uyaw an kalnilu. Ya ene'nongda
goh di himpulu ta duwan gandeng an Onong di Bahol ta miyunnudan hinan
hinohhan holag Jacob.
18 At inuhi'uhigda nan himpampun an papadi ya nan holag Levi an
mangitamuh nan ma'at hinan Timplud Jerusalem an miyunnudan hidin
nidat an itamudan inalin nan nitudo' hinan Liblun Moses.†‡

Nan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana

19 Ya heden miyapulu ta opat hi algaw eden hopap di bulan§ ya din
tatagun numbangngad an nalpud Babylon ya imbehtaanda din Namaliwan
nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghanad Egypt.
20 Ya an amin nan papadi ya nan holag Levi ya lenenehanday odolda
ta way atondan mibilang hi maleneh an hiyah ne inalin nan Uldin. At
nan holag Levi ya diday numpaltih din uyaw an kalniluh ene'nongdah
din Namaliwan nan Anghel Apo Dios ta ma'usal hinan holag Israel an din
numbangngad, ya nan i'ibbadan papadi, ya dida goh.
21 At din numbangngad an din nakaphul an holag Israel ya inihdada
nan dotag an didan amin hidin tataguh nan babluy an nan'ug hinan
nun'appuhin impa'enghada ta hi Apo Dios an dayawon nan holag Israel di
dayawonda.
22 Ya pituy algaw* de han nun'am'amlongandah nan Behtan di Tinapay
an Agguy Nabino'bo'an. Ya manu ay nidugah di amlongda ti hi Apo Dios
di nangidat hi maphod hi punnomnoman nan alid Assyria† ta way inatnan
bimmadang hi nangiyammandah nan Timplun Apo Dios an dayawon nan
holag Israel.

7

Hay Dimmatngan Ezra hi ad Jerusalem

---

* **6:16** Hay intudo' Flavius Josephus (37-100 A.D.) an ohan Hudyun nangitudo' hi historyn di Hudyuh din penghana ya nabau nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltuh nan Timplun Apo Dios ti inlayaw nan iBabylon hidin 586 B.C., ya mid nibangngad hinan Hudyu. At hay inat nan Hudyuh nan Algaw di Pun'onngan hi Hanin di Bahol (Lev. 16:1-34) ya inyuy nan Nabagtun Padiy duyuh di, ya inwallangnah dotal. Mu nan Me'gonan an Kuwaltu ya hihidya damdama anu nan tulun gina'una an nan lamehan an ipattu'an di tinapay, ya nan hilaw, ya nan pun'onngan hi incense. Mu ta"on un mid nan Kahon, ya ta"on goh an it'ittang heten Timplu ya un din hopap an Timplu mu nun'am'amlong nan Hudyu damdama ti waday Timpluda mahkay. † **6:18** Waday duwampulu ta opat an himpampun an papadi (I Chron. 24:1-19), ya hay intudo' Moses hi aatda ya nitudo' hi Ex. 29:1-46, ya Lev. 8:1-36, ya Num. 3:1-51, ya Num. 8:5-26, ya Num. 18:1-32. ‡ **6:18** Hiyah te negpongan nan hapit di Aramaic, at ninaynayun hinan hapit di Hudyu an Hebrew. § **6:19** Unu hidin Nisan/Abib (March-April) 14, 516 B.C. * **6:22** Unu Nisan/Abib 15-21, 516 B.C. † **6:22** Anaad ta nitudo' hitu an nan Alin hi Darius I ya alid *Assyria* ti hiyay alid *Persia*? Nan a'alid Persia ya inabulutday haad ti numbino'ob'on an a'alin inabakda ta hinakupda tuwali, ya gapu ta inabak nan iPersia nan iBabylon at inabulutnay haadda ta hiyay alid Babylon (Ezra 5:13; Neh. 13:6), ya gapu ta inabak nan iBabylon nan i'Assyria at inabulutna ta hiya goh di alid Assyria (Ezra 6:22).

1 Ya unat goh nadnoy* ya hidin gutud di nun'alian Artaxerxes† ad Persia
ya wadaa' an hi Ezra.‡ Ha"in ya nalpuh holag Aaron an Nabagtun Padi. Ya
umat hituy nahonhonod hi nahlagan di nalpuwa': Ha"in ya holag Seraiah,
an hina' Azariah, an hina' Hilkiah,
2 an hina' Shallum, an hina' Zadok, an hina' Ahitub,
3 an hina' Amariah, an hina' Azariah, an hina' Meraioth,
4 an hina' Zerahiah, an hina' Uzzi, an hina' Bukki,
5 an hina' Abishua, an hina' Phinehas, an hina' Eleazar, an hina' Aaron an
Nabagtun Padi.
6 Nalpuwa' goh ad Babylon, ya nala'enga' an muntudo' hinan Uldin Apo
Dios an indatnan Moses, ya hinamad'un na"innilaon goh nan udumnan
Uldin an indat Apo Dios an dayawon di holag Israel. Ya dimmalat nan
nunwagahan Apo Dios ay ha"in at an amin nan mahapul'un odowon hinan
ali ya nidat ay ha"in.
7 At nakaka' ad Babylon ta immuya' hi ad Jerusalem, ya nitnud ay
ha"in din do'ol an tatagun holag Israel an nan papadi, ya nan holag Levi,
ya din kumakantah nan Timplu, ya din mun'adug hinan Timplu, ya din
mumpuntamu. Ya hay na'atana ya din miyapitun tawon§ hi numpapto'an
nan Alin hi Artaxerxes.
8 Ya nidatong amid Jerusalem hidin miyaleman bulan hidin miyapitun
tawon hi numpapto'an nan ali.
9 Ti da'mi ya nakak amid Babylon eden hopap di algaw eden hopap di
bulan,* ya nidatong amid Jerusalem hidin hopap di algaw eden miyaleman
bulan.† Ya nan Dios an dayawo' ya hehemmo'a' ay Hiya
10 ti inhamad'un inada'adal ya inunud nan Uldin Apo Dios, ya intudtudu'
hinan holag Israel ta unudonda.

Hay Nangidatan Artaxerxes hi Tudo' ay Ezra

11 Ha"in ya padin nala'eng hi aat nan Uldin Apo Dios an indatnan Moses ya
nan udumnan Uldin an din indat Apo Dios hinan holag Israel. Ya wada han
ohay algaw hidin agguymi ni' numbangngadan ad Jerusalem ya impiyali
nan Alin hi Artaxerxes han tudo' ay ha"in an inalinay:

12 "Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Artaxerxes an nan nidugah di
abalinanan ali ta midat ay Ezra an padin nala'eng hinan mitudtudun
nalpun Apo Dios ad abuniyan.‡

13 Ya imandal'u ta an amin nan holag Israel an wah tun babluy an
pumpapto'a', ya ta"on nan papadi, ya nan holag Levi an mamhod an
mitnud ay he"a ta umuy ayud Jerusalem ya mabalin an mitnudda.

14 Ya ha"in an ali ya nan pitun bumadang an mangibabbaag hinan ato'
ya inyabulutmin umuy'a ta hamadom nan ma'ma'at ad ugwan ad Jerusalem
an kapitulyu ya ad Judah, ya ta tigom hi un immannung an unudonda nan
impahalimun'un he"a an Uldin nan Dios an dayawom.

15 Ya mahapul an ita'inmu din indatmin balitu' ya silver ti penhod-
min idat hinan Dios an dayawonyun holag Israel an wah nan Timplud
Jerusalem.

---

* **7:1** Hay na'ulgud hinan Liblun Esther ya na'at hi numbattanan nan Ezra 6 ya Ezra 7. † **7:1** Unu hi Artaxerxes I, ya hay nun'alianad Persia ya hidin 464-424 B.C. ‡ **7:1** Ha"in pohdonan ibaga ya *badang*. Ya hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 458-446 B.C. § **7:7** Unu hidin 458 B.C. * **7:9** Unu Nisan/Abib 1, 458 B.C. (unu April 8, 458 B.C.). † **7:9** Unu Ab 1, 458 (unu August 4, 458 B.C.). Mattig an opat di bulan nan numbiyaheanda ti hay inadagwin nan dimmalananda unu nuntakayanda ya 1,440 an kilomitlu. ‡ **7:12** Heten verse 12 hi enggana hi Ezra 7:26 ya nitudo' hinan hapit di Aramaic an bo'on nan hapit di Hudyu.

16 Ya iniddummun amin din silver ya balitu' an idat nan tataguh nan
babluy ad Babylon, ya nan holag Israel, ya nan papadida ta ma'usal hinan
Timplun nan Dios an wah did Jerusalem.
17 Ya henen pihhu ya ila'um hinan manilhig an baka, ya buta'al an
kalnilu, ya nan uyaw an kalnilu, ya nan Onong an Ma'an, ya Onong an
Ma'inum ta way e'nongmuh nan pun'onngan ay Apo Dios hinan Timplud
Jerusalem.
18 Ya he"a ya nan i'ibbam an Hudyu ya mabalin an usalonyuh nan way
mahapulyu nan ma'angang an pihhu ya balitu' an miyunnudan hinan
pohdon nan Diosyu.
19 Ya mahapul an e'nongmuh nan Dios ad Jerusalem nan gina'un din
nidat ay he"a ta ma'usal hinan Timplun pundayawan.
20 Ya malgom hinan way mahapul hi ma'usal hinan Timplun nan
Diosmu ya mahapul an alam hinan muntalepon hi pihhun nan babluy ta
pumbayadmu.
21 Ya iyuldin'un amin hinan muntalepon hinan pihhun nan babluy
an wah nan Provinciad Trans-Euphrates ta ag'agay atondan mangidat
hinan malgom an mahapul hi odowon Ezra an nan padin nala'eng an
mangitudo' hinan Uldin Apo Dios ad abuniyan.
22 Ya mahapul an do'ol di idatda an hay kilun di silver, ya tuluy libu ta
han pituy gahut ya duwampulu ta han onom di kaban hi wheat, ya onom
di gahut hi galon an bayah, ya onom di gahut hi galon an lanan di olibo. Ya
hay ahin ya mi'id di lukudna, at gunyu idat.
23 Ya wada ay di mahapul hi ibagan nan Dios ad abuniyan ya mahapul
an idadaan nan muntalepon hi pihhun mangidat ta ma'usal hinan Timplu,
ta way aton Apo Dios an adi bumungot ay ha"in an ali,§ ya ta"on nan
imbabaluy'u.*
24 Ya pohdo' goh an ipa'innilan dida an nan papadi, ya nan holag Levi,
ya nan kumakanta, ya nan mun'adug hi pantaw, ya nan baal an muntamuh
nan Timplu, unu nan udumnan mumpuntamu ya mahapul an adiyu ahan
pumbayadon didah buwitda.
25 Ya he"a, Ezra, ya usalom nan la'engmun indat nan Diosmu, at
pumto"ah mumpapto' ya huwis ta diday okod an mangipapto' an amin
hinan tatagun numpunhituh nan Provinciad Trans-Euphrates an din
nangipa'enghan nanginnilan amin hinan Uldin nan Diosmu. Ya mahapul
goh an itudum henen Uldin hinan tatagun agguy nanginnila.
26 Ya gulat ta waday adi mangunud hinan Uldin nan Dios an dayawom
unu nan uldin di ali ya mahapul an mamolta, unu mapatoy, unu un mipakak
hinan babluy, unu un ma'alan amin nan gina'una, unu un mibalud."†

Hay Nangipabagtuan Ezra ay Apo Dios

27 Ya ha"in an hi Ezra ya inali' di, "Mipabagbagtuh Apo Dios an din
dinayaw din a'apu tu'u ti Hiya ya impa'unaynay nomnom nan ali ta way
inat nan alin mange'gon hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem!
28 At madayaw hi Apo Dios ti impa'unaynay nomnom nan ali, ya nan
bumadang ay hiya, ya nan nidugah di abalinandan upihyalna ta way
inatdan nangipattig hinan nahamad an nangatdan ha"in.

---

§ **7:23** Mid mapto' ya ninomnom nan alid Persia nan na'at hinan titindalunad Egypt hidin 459 B.C. ti numpabadang nan i'Egypt hinan iGreece, ya pinakakda nan iPersia, at na'awatana nin an bimmungot hi Apo Dios ay hiya. * **7:23** Hay intudo' Ctesias an ohan doktul ad Greece an nuntudo' hi historyn di na'at ad Persia an waday himpulu ta waluy imbabaluynan linala'i. † **7:26** Hiyah te negpongan nan hapit di Aramaic, at nituluy hinan hapit di Hudyuh nan mehnod an verse.

Gapu ta binadangana' ay Apo Dios at natulida' an nangamung hi do'ol an a'ap'apun di Hudyu ta didan amin di mumbangngad an umuy hi ad Jerusalem."

8

Hay Nitudo' an A'ap'apun nan Pamilyan Ni'bangngad ay Ezra

1 Ha"in an hi Ezra ya dida hatuy nitudo' an a'ap'apun nan ahimpahimpangapun din nakak an initnud'u ta numbangngad amid Jerusalem hidin gutud di numpapto'an nan Alin hi Artaxerxes:

2 Nan holag Phinehas ya hi Gershom,
ya nan holag Ithamar ya hi Daniel,
ya nan holag David ya hi Hattush
3 (ya hiya goh di holag Shekaniah),
ya nan holag Parosh ya hi Zechariah (ya hay niddum ay hiyah nitudo' di ngadana ya hinggahut ta han naleman linala'i).
4 Ya nan holag Pahath-Moab ya hi Eliehoenai an hina' Zerahiah (ya hay niddum ay hiyah nitudo' di ngadana ya duway gahut an linala'i).
5 Ya nan holag Zattu ya hi Shekaniah an hina' Jahaziel (ya hay niddum ay hiyah nitudo' di ngadana ya tuluy gahut an linala'i).
6 Ya nan holag Adin ya hi Ebed an hina' Jonathan (ya niddum ay hiya din naleman linala'i).
7 Ya nan holag Elam ya hi Jeshaiah an hina' Athaliah (ya niddum ay hiya din napitun linala'i).
8 Ya nan holag Shephatiah ya hi Zebadiah an hina' Michael (ya niddum ay hiya din nawalun linala'i).
9 Ya nan holag Joab ya hi Obadiah an hina' Jehiel (ya niddum ay hiya din duway gahut ta himpulu ta walun linala'i).
10 Ya nan holag Bani ya hi Shelomith an hina' Josiphiah (ya niddum ay hiya din hinggahut ta han nanom an linala'i).
11 Ya nan holag Bebai ya hi Zechariah an hina' Bebai (ya niddum ay hiya din duwampulu ta walun linala'i).
12 Ya nan holag Azgad ya hi Johanan an hina' Hakkatan (ya niddum ay hiya din hinggahut ta han himpulun linala'i).
13 Ya nan holag Adonikam ya da Eliphelet ay Jeuel, ya hi Shemaiah (ya niddum ay dida din nanom an linala'in diday angunuh ya unda mangunud an mumbangngad).
14 Ya nan holag Bigvai ya da Uthai ay Zakkur (ya niddum ay dida din napitun linala'i).

Hay Nakakan da Ezra hi Immayandad Jerusalem

15 Ya ha"in an hi Ezra ya inamung'un amin din ahimpahimpangapun din natiliw ta nungkampu amih nan wangwang an nipluy an ene'wanah babluy ad Ahava hi tuluy algaw.* Ya unat goh hinamad'un tinnig din tatagu ya nan papadi ya ininnila' an mi'id ah niddum ay didah nan holag Levi.

16 At impa'ayag'u din hiyam an a'ap'apun da Eliezer, ya hi Ariel, ya hi Shemaiah, ya hi Elnathan, ya hi Jarib, ya nan oha goh an hi Elnathan, ya hi Nathan, ya da Zechariah ay Meshullam. Ya impa'ayag'u goh nan duwan nala'eng hinan Uldin an da Joiarib ya nan oha goh an hi Elnathan.

* **8:15** Unu Nisan/Abib (March-April) 9-11, 458 B.C.

17 Ya hennag'u dida ay Iddo an a'ap'apud Kasiphia ta alyondan hiya,
ya nan i'ibbana, ya nan muntamuh nan Timplu ta munhonagdah umuy
muntamuh nan Timplun Apo Dios.
18 Ya dumalat nan homo' Apo Dios ay da'mi ya hennagda ta immalih
Sherebiah an nanginnila ya nan holag goh Levi an nalpuh nan holag Mahli.
Ya nitnud din himpulu ta walun imbabaluyna ya a'agina.
19 Ya hennagda goh da Hashabiah ay Jeshaiah an nalpudah nan holag
Merari, ya niddumda din ba'intin a'agida ya a'amono'onda.
20 Ya wada goh di niddum an duway gahut ta han duwampulun holag nan
baal an diday pinilin David ya din u'upihyalna ta diday itamuan nan holag
Levi. Dida ya nitudo' di ngadandan amin.

Hi Ezra ya Imbaganah nan Tatagu ta Ilungdayaandan Munluwalu

21 Ya hidih nan pingit di ala' an nangadnan hi Ahava ya imbaga' hinan
tatagu ta ilungdayaanmin munluwalu, ya ta ipa'ampamiy odolmih nan hi-
nagang Apo Dios ta ibagamin Hiya ta ibaliw da'mih nan pundaldallananmi
an da'min amin hinan imbabaluymi, ya nan a'animalmi, ya gina'umi.
22 Ti bumaina' an nangibagah nan ali ta ipitnudnay tindalunah man-
gibaliw ay da'mih un way aton nan binuhulmih nan dalan ti niluh an inali'
ay hiyay, “Wagahan Apo Dios an amin nan tatagun mange'kod hi odolnan
Hiya, ya boholona ya minoltana nan man'ug ay Hiya.”
23 At hiyaat unmi inlungdayaan an nunluwalu ta imbagami nan penhod-
mih atonan da'mi. At hi Apo Dios ya inabulutnay inluwalumi.

Nan Nidat an Na'amung hi Ma'usal hinan Timplu

24 Ya ha"in an hi Ezra ya pinili' di himpulu ta duwan nun'abagtun papadin
da Sherebiah ya hi Hashabiah, ya din himpulun a'agidan papadi.
25 Ya kinilu' din silver, ya balitu', ya din gina'un din indat nan ali, ya din
bumadang an mangituduh atona, ya din upihyalna, ya an amin din indat
nan holag Israel ta ma'usal hinan Timplun nan Dios an dayawonmi.
26 Ya unat goh kinilu' ya duwampulu ta duway libu ta han pituy gahut ta
han duwampulu ta pituy kiluh silver, ya tuluy libu ta han opat di gahut ta
han hiyam di kiluh nan gina'un silver, ya tuluy libu ta han opat di gahut ta
han hiyam di kiluh nan balitu',
27 ya duwampuluy balitu' hi malukung an hay kiluda ya walu ta han
godwa, ya duway malukung hi gambang an hay balulda ya umat hinan balul
di balitu'.
28 Ya inali' hinan pinili' di, “Da'yu ya nilahhin ayun da'yuy hakup Apo Dios,
ya umat goh hinan gina'u ta bagin Apo Dios. Ya nan silver ya balitu' ya
nidat an nalpuh nipanomnom hi indat nan tatagu ta bagin Apo Dios an din
dinayaw din o'ommod tu'u.
29 At mahapul an ihamadyun halimunan ta nangamung un ayu dumatong
hi ad Jerusalem. Ya enehgopyuh nan Timplun Apo Dios hinan kuwaltun nan
nun'abagtun papadi, ya ingkiluyu ya unyu idat hinan a'ap'apun nan papadi,
ya nan holag Levi, ya nan a'ap'apun nan holag Israel hi ad Jerusalem.”
30 At nan papadi ya nan holag Levi ya hinalimunandan inyuy din silver,
ya balitu', ya din gina'uh nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem.

Hay Nangituluyandan Mumbangngad ad Jerusalem

31 Ya heden miyapulu ta duwan algaw eden hopap di bulan† ya nakak
amih nan pingit di ala' an nangadnan hi Ahava ta ituluymin umuy ad
Jerusalem. Ya nan Dios an dayawonmi ya wagwadan niniddum hinan pun-
daldallananmi ta imbaliw da'mih nan binuhulmi ta agguy da'mi ginubat.

† **8:31** Unu Nisan/Abib (March-April) 12, 458 B.C.

32 Ya unat goh nidatong amid Jerusalem ya nun'eblay amih tuluy algaw.‡

33 Ya din miyapat an algaw§ ya immuy amih nan Timplun Apo Dios ta kinilumi goh din silver, ya din balitu', ya din gina'u. Ta nalpah ya unmi mahkay idat hinan padin hi Meremoth an hina' Uriah an dida ay Eleazar an hina' Phinehas an hay ni'yibbana ya nan duwan holag Levi an hi Jozabad an hina' Jeshua ya hi Noadiah an hina' Binnui.

34 At na'yap ya nikilun amin din nidat, ya nitudo' an amin di uyapda ya kiluda.

35 At an amin amin tatagun numbangngad an din natiliw ya ene'nongmi nan Onong an Moghob hinan Dios an dayawonmin holag Israel. Hay ene'nongmi ya himpulu ta duway manilhig an baka ta munhulbih nan holag Israel, ya nahiyam ta han onom di buta'al an kalnilu, ya napitu ta han pituh buta'al an uyaw an kalnilu, ya himpulu ta duwan buta'al an gandeng ta Onong di Bahol. Ya an amin hana ya Onong an Moghob hi ene'nongdmin Apo Dios.

36 Ya din tudo' an inyuldin nan ali ay da'mi ya indatmih nan gobelnadol ya nan upihyal hinan babluy hinan Provinciad Trans-Euphrates ta diday bumadang hinan tatagu ya nangidat hinan na'usal hinan Timplun Apo Dios.

9

Hay Nanginnilaan Ezra hi Ni'yahawaan nan Hudyuh nan Hentil

1 Ya unat goh palpaliwan ta naluh di algaw ya do'ol di immalin ha"in hinan a'ap'apun nan holag Israel. Ya imbaagdan inaliday, "Nan holag Israel, ya nan papadi, ya nan holag Levi ya ne'yatdah nan gun aton nan tataguh nan udumnan babluy an na"appuhin pumbaholan an umat hinan aton nan iCanaan, ya nan himpampun an holag Heth, ya holag Periz, ya nan iJebus, ya nan holag Ammon, ya nan holag Amor, ya nan iMoab, ya nan i'Egypt.

2 Ti nan udumnan linala'in holag Israel ya inahawada nan binabain Hentil, ya ta"on nan imbabaluyda ya inyunnuddan inatda goh. Ya nan u'upihyal tu'u ya nan a'ap'apu tu'uy nahhun an nangat hinan na"appuhin pumbaholan. At ditu'un nilahhin an tatagun Apo Dios ya nilamut tu'uh nan Hentil."

3 Ya unat goh dengngol'uh nen na'at an inulgudda ya hiyay nangipabungot ay ha"in, ya henekhek'uy lubung'u, ya numbu'nut'uy buu"u ya hamay'u, ya inumbuna' ti na'etota' hi bohol'uh nan nappuhin inatda

4 ta nangamung hi napuyaw hidin gutud di pun'onngan hinan mapuyaw.* Ya ente"an din tatagun na'amung an nunli'ub ay ha"in ti timma'otdah din impadan nan Dios an dayawonmin holag Israel an inalinay, Bataananyu nan bo'on Hudyu ta adi ayu middum ay dida.†

Hay Nunluwaluan Ezra

5 Heden gutud di pun'onngan hinan mapuyaw ya timma'doga' eden inumbuna' ti munlungdayaa' an nun'apa"iy lubung'u. At nunhippia', ya inta'nang'uy ngamay'u ta nunluwalua' ay Apo Dios.

6 An inali' di,

"O Apo Dios, ha"in ya nidugah di bumaina' an mangihagang hi angah'un He"a! Da'mi ya nidugah di baholmin hene'nobnay malauh hi ulumin umat hi lobong an umatam ad abuniyan!

7 Ya nete"ah din gutud din a'apumih din penghana ya nidugah di gunmi numbaholan! At hiyaat un da'mi, ya nan a'alimi, ya nan papadi ya gun inabak nan udumnan a'ali. Ya numpatoyday udumnan da'mi, ya

‡ **8:32** Unu Ab (July-August) 1-3, 458 B.C. § **8:33** Unu Ab (July-August) 4, 458 B.C. * **9:4** Unu 3:00 pm. † **9:4** Deut. 7:1-6.

nuntiliwlday udumna, ya nunhamhamday gina'umi, ya gun da'mi binain an umat hinan na'at ay da'mid ugwan.

8 Mu ad ugwan, O Apo Dios, ya indatmuy na'amtang hi timpuh pangi-
pattigmuh homo'mun da'mi ti dumalat hinan nangiyabulutam hinan
udumnan da'mi ta waday na'angang ay da'mi, ya ta imbangngad da'mih
nan me'gonan an lugal, ya nan namadangam ay da'mih din gutud di
natiliwanmi.
9 Ya din paddungnay nahbutanmi ya agguy da'mi din'ug ay He"a ti
nidugah di pamhodmun da'mi ti He"ay dimmalat ya un da'mi badangan
hinan alid Persia.‡ Ya He"ay dimmalat hi pinumhodanmi ta way inatmin
nangipiyammah nan Timplun Apo Dios an madayaw ta mephod nan napa"i
ta mi'id di al'alin da'min munhituh tun ad Judah ya ad Jerusalem an
kapitulyuna.
10 Mu ad ugwan, Apo Dios, ya hay ngadan nin di hapitonmih nalpahan
an amin nan na'at? An da'mi ya agguymi inunud an amin nan inyuldin-
mun
11 indatmuh nan baalmun propetan inalidan da'miy, Nan lutan dumat-
nganyu ta hakuponyu ya nalugit an napnuan di bahol, ya nun'appuhin
umipabain di gun aton nan tataguh di.
12 Ya imbagam ay dida ta adida mahkay ahawaon nan bo'on Hudyu,
ya adida goh badangan didah pumhodanda unu hay umabakandah unmi
pohdon an hakupon nan luta, ta way ipabanohmih nan holagmi ta bagidah
enggana.§
13 Ya He"a ya minolta da'mi ti dimmalat nan nidugah an numba-
holanmi. Mu minanghanmuy nummoltam ay da'min bo'on din immannung
an ma'at hi moltami, ya unmuat goh impabangngad an impa'anamut nan
udumnah abungda.
14 Ya ngadan nin di pambalmih unmi goh adi unudon nan Uldinmu
ta inayunmin mi'yahawah nan gun mangamangat hinan nun'appuhin
pumbaholan? Ya gulat ta atonmi goh at umannung an bumungot'a, ya
inubah da'mi ta mi'id mah ah ohah ma'angang.
15 O Apo Dios an dayawonmin holag Israel, He"a ya na'ahhamad di
aatmu! Ti da'mi ya numbahol amin He"a, mu ta"on ya inyabulutmu an
waday ma'angang ay da'mi. Ya immannung an numbahol amin He"a, at
henen baholmiy mangipabain ay da'mih pi'hagganganmin He"a."

10

Hay Mahapul an Aton nan Nangahawah nan Hentil

1 Ya heden gutud di nunhihippia' hinan hinagang nan Timplun Apo Dios
an gun lumugwalugwan munluwalun mangitutuyuh nan numbaholan nan
holag Israel ya do'olda ahan di linala'i, ya binabai, ya din ung'ungungngan
na'amung hinan wada', ya nidugah di kimmilaanda.
2 Ya hi Shekaniah an hina' Jehiel an ohan nalpuh nan holag Elam ya
inalinan ha"in di, "Da'mi ya numbahol amin Apo Dios an dayawon tu'un
dumalat di nangahawaanmih nan binabain Hentil hinan babluy! Mu ta"on

‡ **9:9** Nan a'alid Persia ya immannung an binadanganda nan Hudyu: (1) nan Alin hi Cyrus (539-530 B.C.) ya inyuldina ta mabalin an umanamutdad Judah (Ezra 1:1-4), ya (2) nan imbaluynan nan Alin hi Cambyses (530-522 B.C.) ya penpenhodna nan Hudyu, ya (3) nan Alin hi Darius I (522-486 B.C.) ya pinilitna ta ma'at nan inyuldin nan Alin hi Cyrus (Ezra 6:1-12), ya (4) nan imbaluynan nan Alin hi Xerxes (486-465 B.C.) ya binaliwana nan Hudyu (Esth. 8:1-10:3), ya (5) nan imbaluynan nan Alin hi Artaxerxes I (465-424 B.C.) ya bimmadang ay da Ezra ay Nehemiah (Ezra 7:1-28; Neh. 2:1-8). § **9:12** Deut. 11:8-9; Isa. 1:19; Ezek. 37:25.

un umat hinay na'at ya wada damdamay namnaman nan tatagun holag Israel.
3 At ad ugwan ya itulagmin Apo Dios an pun'ihiyanmi nan a'ahawamin Hentil, ya pinakakmi dida, ya ta"on nan imbabaluyda ya pun'itnudda.* Ya immannung an unudonmi nan itugunmu ya nan itugun di udumnah nan nangunud hinan Uldin Apo Dios, ya atonmin amin nan mahapul hi ma'at an niyuldin.
4 At tuma'dog'a, Ezra, ti he"ay ad biyang an mangat, at badanganmi he"a! At agaat itulidmu ya inatmu!”
5 At ha"in an hi Ezra ya nala"uya', ya ni'tulago' din a'ap'apun di papadi, ya nan holag Levi, ya an amin din holag Israel ta inatda din inalin Shekaniah hi atonda.
6 Ya unat goh nalpah hana nan na'at ya tinayna' nan Timplun Apo Dios ta immuya' an immiyan hinan kuwaltun Jehohanan an hina' Eliashib. Ya heden wada' hidi ya agguya' ahan nangan, ya agguya' immin'inum ti innaynayun'un nunlungdayah nan nun'appuhin gun inat din tatagun numbangngad an natiliw.
7 Ya hin'alina ya nundongol an niwa'at ad Judah ya ad Jerusalem an kapitulyu an ma'ayagan an amin din nalpud Babylon ta ma'amungdad Jerusalem.
8 Ya wada ay di adi umalih engganay tuluy algaw di maluh ya mahapul an ma'alan amin nan banohna ya gina'una an hiyah ne nahahapit ya inabulut nan u'upihyal ya nan a'ap'apun di tataguh mahapul an ma'at. Ya ma'aan di biyangnan mibilang ay danen na'amung an din numbangngad an natiliw.
9 Ya heden gutud di tuluy algaw eden miyaduwampuluy algaw hinan miyahiyam an bulan† ya an amin din tatagun numpunhituh babluy an hinakup ad Judah ya ad Benjamin ya immalidan amin hitud Jerusalem ta na'amung amih nan gettaw di Timplu. Ya heden timpu ya nidugah an ongo'ongol di udan. Ya dumalat heden aat di timpu ya nan ama'ahhapul de han pummimitinganmi ya unmi intulid di hen'awmi ti ahi'o'oyog ami.
10 Ya ha"in an padi ya timma'doga', ya inali' ay diday, “Da'yu ya imbah-hawyuy Uldin Apo Dios an dumalat nan nangahawaanyuh nan binabain Hentil, at unyu mah inudman di bahol nan holag Israel!
11 At ad ugwan ya mahapul an muntutuyu ayun Apo Dios an dayawon din a'apu tu'u, ya inunudyu nan Uldina, ya inhiyanyu nan a'ahawayun Hentil, ya binataananyu nan tatagun numpunhituh nan babluy an ni'hituwanyu.”
12 Ya an amin din tatagun na'amung ya init'u'day nambaldan ha"in an inaliday, “Immannung nan inalim, at hiyay atonmi.
13 Mu ten nidugah an do'ol ami, ya ten gutud di lawang, ya undan mabalin hi un ami mihihinnah tun gettaw? Ya nidugah di numbaholanmi, at adi mabalin an mipanuh hi oha unu duway algaw heten bahol.
14 Ya undan adi mabalin hi unyu ihinah tud Jerusalem nan upihyalmi ta diday okod an mangipanuh hinan nun'abaholan? Ya an amin nan hinohhan numbahol an dumalat nan nangahawaandah nan Hentil an ni'hituh tun babluy tu'u, ya ta awni ta madatngan nan gutud di ahumalyaanda ya unda umali, ya nitnud nan ap'apuda ya nan huwisdan den babluy an nunhituwanda. Ya gulat ta mahalimunan di umat hinan ma'at at duminong nan nidugah an bungot Apo Dios ay ditu'u.”

---

* **10:3** Hay ugalin nan iBabylon ya mitnud nan ung'ungungnga ay inadah un munhiyan nan o'ommodda, ya inunud goh nan Hudyuh nen ugali. Mu ad Greece ya mitnud nan ung'ungungnga ay amada. † **10:9** Unu Kislev (November-December) 20, 458 B.C.

15 Ya mi'id di namahiw enen ninomnomdan ma'at, an anggay da Jonathan
an hina' Asahel ay Jahzeiah an hina' Tikvah, ya hay bimmadang hi niddum
ay didan da Meshullam‡ ay Shabbethai an holag Levi.
16 Ya an amin din hinohhan din numbangngad an din natiliw ya
inabulutda din ninomnomdah ma'at. At ha"in ya pinili' din linala'in
din mumpangipangpanguluh nan hinohhan himpangapu, ya intudo"uy
ngadanda ta diday munhumalya, at ente"adan inat hidin hopap di algaw
eden miyapulun bulan§
17 ta nalpah hidin hopap di algaw hinan hopap di bulan eden mehnod an
tawon.*

Nan Lehtan nan Linala'in Numbahol

18 Hiya hatuy nitudo' hi ngadan nan linala'in numpangahawah nan bo'on
Hudyu:

Nan Papadi

Nan papadi ya na'uhig di lehtaan nan hinohhan himpangapu. Hay
nahhun an nalehta ya nan holag Jeshua ya nan a'aginan imbabaluy
Jozadak an da Maaseiah, ya hi Eliezer, ya da Jarib ay Gedaliah.
19 Ya dida ya intulagdan ihiyan nan a'ahawada, ya ene'nongdan hino-
hha nan buta'al an kalnilu ta way a'aliwan di baholda.
20 Ya da Hanani ay Zebadiah an nalpuh nan holag Immer.
21 Ya hi Maaseiah, ya hi Elijah, ya hi Shemaiah, ya da Jehiel ay Uzziah
an nalpudah nan holag Harim.
22 Ya hi Elioenai, ya hi Maaseiah, ya hi Ishmael, ya hi Nethanel, ya da
Jozabad ay Elasah an nalpudah nan holag Pashhur.

Nan Holag Levi

23 Ya nan holag Levi an da Jozabad ay Shimei, ya hi Kelaiah an
nangadnan goh hi Kelita, ya hi Pethahiah, ya da Judah ay Eliezer.
24 Ya nan kumakanta an hi Eliashib.
Ya nan mumpun'adug hinan pantaw hi Timplu an hi Shallum ya da
Telem ay Uri.

Nan Udumnan Hudyu

25 Ya hiyatu goh di lehtaan nan udumnah holag Israel an numbahol:
An hay nalpuh nan holag Parosh ya da Ramiah ay Izziah, ya hi Malkijah,
ya hi Mijamin, ya hi Eleazar, ya da Malkijah ay Benaiah.
26 Ya hay nalpuh nan holag Elam ya da Mattaniah ay Zechariah, ya hi
Jehiel, ya hi Abdi, ya da Jeremoth ay Elijah.
27 Ya hay nalpuh nan holag Zattu ya da Elioenai ay Eliashib, ya hi
Mattaniah, ya hi Jeremoth, ya da Zabad ay Aziza.
28 Ya hay nalpuh nan holag Bebai ya da Jehohanan ay Hananiah, ya da
Zabbai ay Athlai.
29 Ya hay nalpuh nan holag Bani ya da Meshullam ay Malluk, ya hi
Adaiah, ya hi Jashub, ya da Sheal ay Jeremoth.
30 Ya hay nalpuh nan holag Pahath-Moab ya da Adna ay Kelal, ya hi
Benaiah, ya hi Maaseiah, ya hi Mattaniah, ya hi Bezalel, ya da Binnui ay
Manasseh.

---

‡ **10:15** Hiyay ohan numbahol ay Apo Dios ti ni'yahawah nan Hentil (verse 29). § **10:16** Unu Tebeth (December-January) 1, 458 B.C. (unu December 29, 458 B.C.). * **10:17** Unu Nisan/Abib (March-April) 1, 457 B.C. (unu March 27, 457 B.C.).

31 Ya hay nalpuh nan holag Harim ya da Eliezer ay Ishijah, ya hi
Malkijah, ya hi Shemaiah, ya hi Shimeon,
32 ya hi Benjamin, ya da Malluk ay Shemariah.
33 Ya hay nalpuh nan holag Hashum ya da Mattenai ay Mattattah, ya hi
Zabad, ya hi Eliphelet, ya hi Jeremai, ya da Manasseh ay Shimei.
34 Ya hay nalpuh nan holag Bani ya da Maadai ay Amram, ya hi Uel,
35 ya hi Benaiah, ya hi Bedeiah, ya hi Keluhi,
36 ya hi Vaniah, ya hi Meremoth, ya hi Eliashib,
37 ya hi Mattaniah, ya da Mattenai ay Jaasu.
38 Ya hay nalpuh nan holag Binnui ya da Shimei
39 ay Shelemiah, ya hi Nathan, ya hi Adaiah,
40 ya Maknadebai, ya hi Shashai, ya hi Sharai,
41 ya hi Azarel, ya hi Shelemiah, ya hi Shemariah,
42 ya hi Shallum, ya da Amariah ay Joseph.
43 Ya hay nalpuh nan holag Nebo ya da Jeiel ay Mattithiah, ya hi Zabad,
ya hi Zebina, ya hi Jaddai, ya da Joel ay Benaiah.
44 Dida hanay linala'in nangahawah nan binabain Hentil, ya nan udum-
nan dida ya waday imbabaluyda.

Nehemiah

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Nehemiah an gobelnadol ad Jerusalem.

Hay Nangitud'an Nehemiah eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Aat ten Liblu: nan Liblu an Ezra ya nan Liblu an Nehemiah ya na'ohhan libluh din penghana.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan umal'alu'an Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 445 B.C. hi engganah din 433 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'at ay Nehemiah hidin numbangngadan nan Hudyud Israel hi nalpuwandad Babylon.

Hay Outline ten Liblu:

Hay INLUWALUN Nehemiah hi aat ad Jerusalem (1:1-11)
Hay NUMBANGNGADAN Nehemiah hi ad Jerusalem (2:1-10)
Hay PROJECT Nehemiah hi ad Jerusalem (2:11—7:3)
- Hay nangihamadanah nan projectna an nan pangipaphodandah nan allup ad Jerusalem (2:11-20)
- Hay nun'ammah nan projectna an nan pangipaphodandah nan allup ad Jerusalem (3:1-32)
- Hay problemanah nan projectna an nan pangipaphodandah nan allup ad Jerusalem (4:1-23; 6:1-14)
- Hay nalpahan nan projectna an nan pangipaphodandah nan allup ad Jerusalem (6:15—7:3)

Hay HIMMINGALAN Nehemiah hi ad Jerusalem (5:1-19)
Hay IMPAPTO' Nehemiah hi ad Jerusalem (7:4-73)
Hay NI'MIHAAN Nehemiah hi ad Jerusalem (8:1—10:39)
- Hay inatnan ni'miha ya ni'bahah nan i'ibbanan Hudyuh nan Hapit Apo Dios (8:1-18)
- Hay inatnan ni'miha ya ni'tutuyuh nan i'ibbanan Hudyuh nan baholda (9:1-37)
- Hay inatnan ni'miha ya ni'tulag hinan i'ibbanan Hudyun Apo Dios (9:38-39)

Hay NI'YIBBAN Nehemiah hi ad Jerusalem (11:1—12:47)
- Hay ni'yibbana ya nan iJerusalem (11:1-36)
- Hay ni'yibbana ya nan papadi (12:1-47)

Hay IMMANDAMANDAL Nehemiah hi ad Jerusalem (13:1-31)
- Waday immandalnah aat nan bunag (13:1-3)
- Waday immandalnah aat nan Timpluda (13:4-9)
- Waday immandalnah aat nan pihhuda (13:10-14)
- Waday immandalnah aat nan ngilinda (13:15-22)
- Waday immandalnah aat nan a'ahawada (13:23-31).

Nan Luwalun Nehemiah

1 Ha"in hi Nehemiah* an hina' Hakaliah,† ya ibaag'un ten libluy aat di inat'u.‡

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di umal'alu'* (bahaom goh nan footnote di Nah. 1:1). † **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hodonyuh Apo Dios.* ‡ **1:1** Heten tudo' ya mid mapto' ya nitudo' hidin 430 B.C.

Ya heden bulan an Kislev hidin miyaduwampuluy tawon hi numpapto'an
Artaxerxes hi ad Persia§ ya ha"in ya wah dia' hinan na'allup an babluy hi
ad Susa*
2 hidin immalian agi' an hi Hanani† ya didan amin hidin linala'in nalpud
Judah. At imbaga' ay diday aat din ibbamin Hudyun numbangngad an
nalpud Babylon an din niyayandan mataguh din natiliwanda. Ya imbaga'
goh ay diday ma'ma'at hinan babluy ad Jerusalem.
3 Ya inalidan ha"in di, "Hidin na'angang hinan natiliwandan numbangn-
gad ya nidugah an ongol di ligat hi hinoltapda, ya pihupihulon nan tatagun
numpunhituh nan babluy an neheggon ay dida." Ya inalida goh di, "Uya'a
ya adi mipaphod nan batun allup ad Jerusalem an nun'apa"i, ya nun'oghob
nan pantawna!"‡
4 Ya unat goh dengngol'u hana nan inulgudda ya inumbuna', ya limmug-
walugwaa' ti munha'it di punnomnoma'. Ya do'ol di algaw hi naluh hi
nunlungdayaa' hi agguy'u nanganan, at nunluwalua' ay Apo Dios.
5 Ya inali' di:
"Apu an Dios ad abuniyan, He"a ya nidugah di anabagtum, ya He"ay
ita'otmi, ya He"a ya ipa'annungmu nan itulagmuh nan tatagun mamhod
ay He"an mangunud hinan Uldinmu.
6 Tigona' ni', Apo Dios, ya donglom ya inatmu nan inluwalu' hinan
mapatal ya nan mahdom hi nangiluwalua' hinan tatagun holag Israel.
Abuluto' an numbahol an amin nan tatagun holag Israel, ya ta"on un ha"in
ya nan pamilya' ya numbahol ami!
7 Na"appuhi ahan di ina'inatmin agguymi inunud nan inyuldinmun
Moses an baalmu!
8 Ya hay iyal'alu"u ya nomnomom ni' din intulagmuh nan baalmun
hi Moses an inalim di, Da'yun holag Israel ya gulat ta adiyu ihamad di
pangunudanyun Ha"in ya iwa'at'u da'yuh nan udumnan numbino'ob'on
an babluy.§
9 Mu gulat ta muntutuyu ayu ta Ha"in di unudonyu ya un'u ibangngad
da'yuh nan babluy an pinili' hi pundayawanyun Ha"in an ta"on hi un ayu
wah nan adadagwin numbino'ob'on an babluy.*
10 O Apo Dios, didatuy baalmun tatagum an din binaliwam an dumalat
nan bi'ahmu ya nan nidugah an abalinam.
11 O Apo Dios, donglom ni' nan luwalu' an baalmu ya nan luwalun nan
udumnan baalmun umanlan mundayaw ay He"a! Ya badangana' ni', Apo
Dios, ta idatmuy ama'ma'ullay nan alin† ha"in ta way atona ni' an mangat
hinan way ibaga' ay hiya."
(Ha"in di manalimun hinan inumon nan ali eden gutudna.)‡

2

Hay Umayan Nehemiah hi ad Jerusalem

---

§ **1:1** Unu hidin November-December, 446 B.C. * **1:1** Hiyay kapitulyun nan Pumpapto'an nan iPersia (mu ad Iran di awadanad ugwan). † **1:2** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya ma'ahhimo'*. ‡ **1:3** Pina"in nan tindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar ad Jerusalem hidin 586 B.C. § **1:8** Lev. 26:33. * **1:9** Deut. 30:1-5. † **1:11** Unu nan Alin hi Artaxerxes I (464-424 B.C.) an numpapto' ad Persia. Ya waday ohah ngadanan hi *Adu"oy an Ngamay* ti waday dogoh di agwan an ngamayna. ‡ **1:11** Hay atonah mahhun ya unna idat nan bayah hinan ali ya mahapul an inumona ti hin'umu'uddum ya waday mangittuh bininuh bahuna ta matoy nan ali, at mahapul an tigon nan alih mahhun nan baalnan imminum ta innilaonah un matoy.

1 Heden bulan di Nisan hidin miyaduwampuluy tawon hidin nun'alian
Artaxerxes* ya waday niyuy hi bayah hi inumon nan ali, mu ha"in di
nangidat hidin bayah ay hiya. Ya mi'id ah namenghan hi nanniganah
nunlungdayaa' hi ni'hagganga' ay Hiyah din naluh an algaw.†
2 At binagana' hinan ali an inalinay, “Anaad ta ad ugwan ya mattig hinan
angahmu an munlungdaya'a an ta"on un mi'id di dogohmu? Mid mapto' ya
un waday nappuhih nomnomnomom.”
Ya ma'atta'ota' an mid inila' hi pambal'u,
3 mu tembal'un inali' ay hiyay, “Maphod hi un'a matattagu ta minaynayun
di pun'aliam! Manu ay munlungdayaa' ti nan babluymi an nilubu'an din
o'ommodmi ya nun'apa"i, ya an amin din tangob di pantaw nan allupna ya
nun'oghob.”
4 Ya inalin nan aliy, “Hay pohdom hi ato'?”
Ya agguya' tinumbal ta awni ta nunluwalua' ay Apo Dios an wad
abuniyan.
5 At inali' hinan aliy, “Apu, gulat ta pohdona' ay he"a ya ta abulutom
di pohdo' an aton ya iyabulutmu ni' di pumbangngada' hidid Judah ta
banguno' ta iyammamin ipaphod nan babluy an napa"i.”
6 Ya wah di nan ahawan‡ nan alin inumbun an nedelloh ay hiya. Ya
imbagan nan alin ha"in di, “Atnay algaw hi ihinam hidi, ya anuud di
pumbangngadam hitu?” At nan ali ya penhodna nan inyal'alu"u, at
inabulutnay akaka', ya inali' ay hiyay gutud di pumbangngada'.§
7 Ya inali' goh hinan aliy, “Maphod ni' ahan, Apu Ali, hi unmu ipiyam-
may tudo' hi idat'uh nan gobelnadol di Provinciah ad Trans-Euphrates ta
badangana' ay dida ta mi'id di nappuhih ma'at ay ha"in ta nangamung unna'
umatam ad Judah.
8 Ya muntudo"a ni' goh ay Asaph an mumpapto' hinan inalahan ta way
atonan mangidat hinan ayiw hi mahapulmih miyammah tu'ud di pantaw
nan pallatang an pun'adugan hinan Timplu, ya nan miyammah allup nan
babluy, ya hay miyammah abung hi punhituwa'.” Ya inabulut nan ali an
amin din endaw'un hiya ti dumalat nan homo' Apo Dios ay ha"in.
9 Ya immuya' hinan do'ol an gobelnadol hinan Provinciad Trans-
Euphrates, at idat'un dida din tudo' di ali. Ya impitnud nan alin ha"in
nan udum hinan a'ap'apun di tindalunan numpuntakay hi kabayun mung-
guwalyan ha"in.
10 Mu unat goh dengngol da Sanballat* an iBeth Horon ya hi Tobiah† an
upihyal di tindalun di holag Ammon henen ato' ya nidugah di bimmung-
tanda ti adida ahan pohdon un way umalin mamadang hinan holag Israel.

Hay Immayan Nehemiah an Nanamad hinan Allup ad Jerusalem

11 Ya unat goh nidatonga' ad Jerusalem at mihinaa' hidih tuluy algaw.

---

* **2:1** Unu hidin March-April, 445 B.C. Mattig an opat di bulan di naluh hidin nunluwaluan Nehemiah hi engganan den timpu. Mid mapto' ya nihina nan alih udumnan palasyunah opat an bulan ti timpun di lawang, unu tinnig Nehemiah an adi maphod di le'nan nan alin den timpu, at agguy nagtud. † **2:1** Hay ugalida ya mahapul an adi munlungdaya nan baal di alih hinagangna. ‡ **2:6** Unu nan Queen an hi Damaspia. § **2:6** Himpulu ta duway tawon din nunggobelnadolan Nehemiah ad Jerusalem hinan hopap di numpapto'ana (Neh. 2:1; 5:14), at mid mapto' ya imbaganay himpulu ta duwan tawon di ami'idnah dih nan palasyud Susa. * **2:10** Hay pohdonan ibaga ya *indat Sin di pi'taguan,* ya hi Sin ya bulul an hay bulan anuy ipapto'na. Ya hi Sanballat goh ya gobelnadol hinan Provinciad Samaria. † **2:10** Hay pohdonan ibaga ya *maphod hi Apo Dios.* Mid mapto' ya hiyay gobelnadol hinan Provinciad Trans-Jordan.

12 Mu mi'id ah ohah nangibaaga' hinan impanomnom Apo Dios ay
ha"in hinan ato' hi pumhodan ad Jerusalem. At heden tongan di labi ya
bimmangona', ya initnud'u din udumnan linala'in ni'yibba'. Mu agguyda
nuntakay hi kabayu ti un oha nan kabayun nuntakaya'.
13 Ya nakak amin den labi, ya bimmuhu' amih nan babluy hi Pantaw
hinan Hadog, ya linauhanmi nan Obob di Jakal,‡ ya inayunmin immuy ta
nangamung nidatong amih nan Nagalutan an Pantaw. Ya hidin nuntakaya'
ya hinamad'un tinnig din nun'apa"in allup den babluy an ad Jerusalem ya
din pantaw nan allup an nun'oghob.
14 Ya intuluymin immuy ta nangamung nidatong amih nan Pantaw an
Obob ya nan wadan di Tibbug di Ali. Mu mi'id di mabalin hi pange'wan
nan kabayu' ti nagulitan nan dalan.
15 At ene'wamih nan Hadog an Kidron, ya hinamad'un tinnig nan allup
hidi. Ya impadehmin numbangngad hinan Pantaw hinan Hadog, ya
himmigup ami goh hinan babluy.
16 Ya mi'id ahan inilan nan u'upihyal hi immaya' ya nan ninomnom'uh
ato' ti mi'id goh di nangibabbaaga' hinan Hudyu, ya nan papadi, ya nan
nun'abagtun a'ap'apu, ya nan u'upihyal, ya ta"on nan udumnan Hudyu an
nan bumadang an mi'tamu.
17 Mu la'tot ya inali' ay diday, “Agogohgoh tu'u ti nun'apa"i tun allup ad
Jerusalem, ya nun'oghob goh nan pantaw di allup! At mahapul an ipaphod
tu'un iyamma nan napa"in allup di babluy tu'u ta adi tu'u mabainan!”
18 Ya imbaag'u goh ay dida nan maphod an inat Apo Dios an namadang
ay ha"in ya nan inalin nan alin ha"in.
Ya tembalda an inaliday, “Mabalin an ete"a tu'un iyammad ugwan!”
At nun'idadaandan amin din mahapul, ya ente"adan muntamu.
19 Mu unat goh dengngol da Sanballat an nalpud Beth Horon, ya hi
Tobiah an upihyal nan holag Ammon, ya hi Geshem an Arabo nan atonmi
ya ente"adan namahal ay da'mi, ya inaba'abatlan da'min alyonday, “Hay
pumbalinan ne han at'atonyu? Unyu dan ipatpattig di ngohoyyuh nan ali?”
20 Ya tembal'un inali' di, “Nan Dios ad abuniyan di mamadang ay
da'min mangat eten tamu, at lopahonmi. At da'min baalnay mangete"an
mangiyammah nan napa"in allup, mu da'yu ya mi'id di bibiyangyun
mi'babluy hitud Jerusalem ti mi'id ah hakupyuh bagiyuh tu!”

3

Hay Inyammadan Allup ad Jerusalem

1 Umat hituy aat di na'amman di allup ad Jerusalem:

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah nan Pantaw di Kalnilu

Nan Nabagtun Padin hi Eliashib ya nan udumnan i'ibbanan papadiy
nangiyammah nan Pantaw di Kalnilu. Ya inyammaday tangobna ya
unda idawat ay Apo Dios. Ya ituluydan iyamma nan napa"in allup ta
engganah nan Ata'nang an Pun'adugan di Hinggahut ya nan Ata'nang an
Pun'adugan Hananel, at indawatdan impawagah damdama ay Apo Dios.
2 Ya nan linala'id Jericho di nehnod an nuntamuh nan hu"up di allup.
Ya nehnod hi Zakkur an hina' Imri an nuntamun nangipaphod hidin
hu"up den allup.

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah an Pantaw an Ekan

3 Ya nan holag di pamilyan Hassenaah di nangiyammah nan Pantaw an
Ekan. Ya ni'yammada goh di hamba, ya tangob, ya nan da'igna an gumo'.

‡ **2:13** Nan jakal ya umat hinan atata'ot an ahu an wah inalahan.

4 Ya hi Meremoth an hina' Uriah an ap'apun Hakkoz di nangiyammah
nan hu"upna.
Ya nan hu"upna goh ya hi Meshullam an hina' Berekiah an ap'apun
Meshezabel di nangiyamma.
Ya hi Zadok an hina' Baana di nangiyammah nan nehnod an hu"upna.
5 Ya nan nehnod an hu"up di allup ya nan tatagud Tekoa di nangitale-
maan hi nangiyamma, mu nan nabagtun a'ap'apuda ya adida pohdon an
tamuan nan nidat hinan mun'endog an poto'da.

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah nan Pantaw Jeshanah

6 Hi Joiada an hina' Paseah ya hi Meshullam an hina' Besodeiah
di nangiyammah nan Pantaw Jeshanah. Ya inyammaday hamba, ya
tangobna, ya inyammada goh di gumo' hi punda'igan ya nan da'igna.
7 Ya hay nehnod ay didan nuntamu ya hi Melatiah an nalpud Gibeon,
ya hi Jadon an nalpud Meronoth, ya din linala'in nalpud Gibeon ya
ad Mizpah. Inyammada nan nehnod an hu"up di allup ta nangamung
un nidatong hinan wadan di nunhituwan nan gobelnadol hidih nan
Provinciad Trans-Euphrates. Ya ma'innila an hanan abablubabluy ya nan
gobelnadol hidiy nangipapto'.
8 Ya hi Uzziel an hina' Harhaiah an munhibhibug hi balitu' di nangipa-
phod hinan hu"upna.
Ya hi Hananiah an mun'am'ammah bangbangluy nangipaphod hinan
hu"upna ta nangamung un nidatong hinan Abellog an Allup.
9 Ya hi Rephaiah an hina' Hur an hiyay ap'apun nan godwan di tatagud
Jerusalem di nangephod hinan hu"upna.
10 Ya hi Jedaiah an hina' Harumaph di namangon an nangiyammah nan
nehnod an hu"up di allup an neheggon hinan abungna.
Ya hi Hattush an hina' Hashabneiah di nangiyammah nan nehnod an
hu"up di allup.
11 Ya hay nangephod hinan hu"upna ya hi Malkijah an hina' Harim ya
hi Hasshub an hina' Pahath-Moab, ya ni'yammada goh nan Ata'nang an
Pun'adugan hi Punhaangan.
12 Ya hi Shallum an hina' Hallohesh an hiyay ap'apun nan godwan di
iJerusalem di nangephod hinan hu"up di allup an numbabaddangandah
nan binabain imbabaluyna.

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah nan Pantaw hinan Hadog

13 Ya hi Hanun ya nan tatagun numpunhituh ad Zanoah di nangephod
hinan Pantaw hinan Hadog. Ya ni'yammada goh di tangobna, ya nan
gumo' an punda'igan, ya gumo' an da'igna. Ya enephodda goh di udum
hinan allup ta nangamung nidatong hinan Nagalutan an Pantaw. Ya hay
inadu"oy nan tinamuanda ya hinlibu ta han lemay gahut di umpi.

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah nan Nagalutan an Pantaw

14 Ya hi Malkijah an hina' Rekab an ap'apuh ad Beth Haccerem di
nangephod hinan Nagalutan an Pantaw. Inyammanay tangobna, ya
gumo' hi punda'igan, ya nan da'igna.

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah nan Pantaw an Obob

15 Ya hi Shallum an hina' Kol-Hozeh an ap'apuh nan babluy ad Mizpah
di nangephod hinan Pantaw an Obob. Ya inatapana, ya inyammanay
tangobna, ya nan punda'igan, ya da'igna goh. Ya ni'paphodna goh din
allupnan Tibbug Siloam an nedelloh hinan Galden di Ali ta engganah un
nitumu' hinan dalan an numpadadyun nalpuh nan Babluy David.

16 Ya hay nehnod ya hi Nehemiah an hina' Azbuk an ap'apun nan
godwan di tatagu ad Beth Zur di nangephod hinan hu"upna ta engganah
un nidatong hinan way lubu' David ta ninayun hinan way a'amungan di
danum ta immatam hinan Nungkampuan di Tindalu.
17 Nan holag Levi di nehnod an nuntamun nangephod hinan allup an
da Rehum an hina' Bani.
Ya hay nehnod ay hiya ya hi Hashabiah an ap'apun nan godwan di
tatagud Keilah, ya hiyay nangipaphod hinan hu"upna.
18 Hay nehnod an nuntamu ya nan tatagun ni'babluyana an impang-
pangulun han imbaluy Henadad an hi Binnui an ap'apun nan godwan di
iKeilah.
19 Ya hi Ezer an hina' Jeshua an ap'apud Mizpah di nangiyammah
nan nehnod an hu"up di allup an nete"ah nan hinagang di pantaw nan
puntalepnan hi almas ta engganah nan nuntikkuan nan allup.
20 Ya hi Baruch an hina' Zabbai di nehnod, ya immanla hiyan nuntamu
an ente"anah nan nuntikkuana ta engganah nan way hinagang di pantaw
di abung nan Nabagtun Padin hi Eliashib.
21 Ya hay nanamuh hu"upna ya hi Meremoth an imbaluy Uriah an hina'
Hakkoz, ya hiyay nangephod ta engganah potto' nan dedeng di abung
Eliashib.
22 Nan nehnod an nangephod hinan hu"up di allup ya nan papadin
numpunhituh nan nunlene'woh ad Jerusalem.
23 Ya da Benjamin ay Hasshub di nehnod hinan papadin nangephod
hinan allup an nipotto' hi abungda.
Ya hay nehnod ay dida ya hi Azariah an imbaluy Maaseiah an ap'apun
Ananiah, ya enephodna nan allup an nipotto' hinan abungna.
24 Ya hi Binnui an hina' Henadad di nehnod an nangephod hinan hu"up
di allup an nete"ah nan abung Azariah ta engganah un nidatong hinan
puntikkuan di allup.
25 Ya hi Palal an hina' Uzai di nehnod an nangephod hinan hu"up
di allup an nete"ah nan puntikkuan ta engganah nan ata'nang an
pun'adugan di allup hinan bagtun nan palasyu an neheggon hinan ihinan
di guwalya.
Ya hi Pedaiah an hina' Parosh
26 ya nan mumpuntamuh nan Timplu an nunhituh dih nan Duntug an
Ophel ya diday nehnod ay Palal an nangephod hinan allup ta engganah nan
Pantaw hinan Way Buhu'an di Danum, ya ninayun ta engganah appit di
buhu'an di algaw ya nan atata'nang an pun'adugan.

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah nan Pantaw hinan Way Buhu'an di Danum

27 Ya nan tatagun linala'in nalpuh ad Tekoa di nehnod ay didan
nangephod hinan hu"up di allup an nete"ah nan pangngel di atata'nang
an pun'adugan ta nangamung un nidatong hinan allup an neheggon ad
Ophel.

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah nan Pantaw di Kabayu

28 Ya mete"ah nan bagtun di Pantaw di Kabayu ya an amin din papadin
nunhituh nan neheggon di allup hinan potto' di abungna ya enephodday
hu"up di allup.
29 Ya hi Zadok an hina' Immer di nehnod ay hiya an nangephod hinan
hu"up di allup an hinagang di abungna.

Hay Inyammadan Allup an Nete"ah nan Pantaw hi Appit hi Buhu'an di Algaw

Ya hi Shemaiah an hina' Shekaniah di mun'adug hinan Pantaw hi Appit
hi Buhu'an di Algaw, ya hiyay nehnod ay Zadok an nangephod hinan
hu"up di allup.
30 Ya nehnod ay hiya ya da Hananiah an imbaluy Shelemiah ya hi
Hanun an miyonom an imbaluy Zalaph di nangiyammah nangephod
hinan nehnod an hu"up di allup.
Ya hay nehnod ay hiya ya hi Meshullam an hina' Berekiah di nangephod
hinan hu"up di allup ta engganah nan potto' di abungna.

Hay Inyammadan Allup an Neheggon hinan Mipaphod an Waday Guwalya

31 Hay nehnod ya hi Malkijah an munhibhibug hi balitu', ya hiyay
nangiyammah nan nehnod an hu"up di allup ta engganah nan nunhi-
tuwan nan muntamuh nan Timplu ya nan mungkumeldun wah nan
neheggon hinan Pantaw an Waday Guwalya an mipluy hinan Timplu ta
engganah nan bagtun di kuwaltuh nan puntikkuan nan allup.

Hay Inyammadan Allup an Neheggon hinan Pantaw di Kalnilu

32 Ya mete"an den puntikkuan di allup ta engganah nan Pantaw di
Kalnilu ya nan munhibhibug ya nan mungkumelduy nangephod hinan
hu"up nan allup ta nangamung dimma'puh hi angunuhna.

4

Nan Umamoh an Bumuhul hinan Tamun da Nehemiah

1 Unat goh dengngol Sanballat an iyammami nan allup ad Jerusalem ya
nidugah an bimmungot, at pahapahalona nan Hudyu.
2 Ya hidih nan way hinagang di i'ibbana ya nan tindalun di iSamaria
ya alyonay, “Hay nomnomon nin daten agogohgoh an Hudyuh atonda?
Unda dan alyon hi unda ammuna ya enephoddan iyamma nan allupda? Ya
nomnomonda nin an dumalat nan pange'nongandah nan onong ya ag'aga
ya lopahonda nan tamuda! Ya alyonda nin un mabalin an ibangngaddan
itapeng nan nun'atpun an batun nun'oghob!”
3 Hi Tobiah an holag Ammon ya wah din timmata'dog an nedelloh ay
Sanballat, ya inalinay, “Tigonyu nan tapeng an allup an bangunondan
iyamman mi'id di hulbina ti ta"on un nan jakal* di umayat at mun'ikihul!”
4 Mu nunluwalua' hi nangngola' hinan inalida, at inali' ay Apo Dios
di, “Donglom ni' tun luwalu' ay He"a ti ten nidugah an na"appuhiy gun
pamahal daten tatagu ay da'mi! At al'alu'o' He"a ta abulutom ni' nan luwalu'
ta mumbaliyang nan ato'atonda ya diday a'atana! At ipakaphulmu didah
buhul ta miyuydah udum hi babluy an mun'ibalud!
5 Ya adim aliwan nan nappuhin gunda namahapahal hinan nuntamuh
nan allup!”
6 At intuluymi damdaman nuntamun nangephod hinan allup ta engganah
un nun'aginagway nalpah ti ongol di namhod nan tatagun muntamu.
7 Mu da Sanballat, ya hi Tobiah, ya nan numbino'ob'on an Arabo, ya nan
numbino'ob'on an holag Ammon, ya din tatagun nalpuh nan babluy ad
Ashdod, ya unat goh ininniladan intuluy nan Hudyun muntamuh nan allup
an magadyuh midittum an miyamma ya nidugah di bimmungtanda.
8 At nuntutulagda ta iyal'alladan guluwon, ya pohdondan buhulon ad
Jerusalem.
9 Mu da'mi ya un ami nunluwalun Apo Dios, ya indadaanmi goh di
mun'adug hi abigabigat ya amahdomahdom.

* **4:3** Nan jakal ya umat hinan ahu an wah nan inalahan.

10 Ya inalin nan tatagud Judah di, “Nablay nan mumpuntamu ti nidugah
an naligat nan tamu! Ya nidugah an do'ol nan batuh ma'ubu, at hiyaat un
ami maligatan an mangiyammah nan allup!”
11 Ya hay oha goh ya hay inalin nan binuhulmi ya adimi tigon dida unu
agguymi inila nan ma'ma'at ta engganah unda umali ta patayon da'mi ta
mapogpog an adi mitutuluy nan tamumi.
12 Ya gun umali nan ibbamin Hudyun ni'hituh nan binuhulmi an
mangipa'innilan da'mih nan implanun nan binuhulmih atondan da'mi.
13 At indata' nan tataguh gina'un di mi'buhul an nan hanggap, ya gayang,
ya pana, ya inuhig'u nan ahimpahimpangapu, ya hennag'u didah nan
na'ampa ahan an lugal an din agguy nalpah an allup ta iyadugda.
14 Ya ininnila' an omogyatda nan tatagu, at inali' hidin a'ap'apu, ya nan
u'upihyal, ya din udumnan tatagu di, “Adi ayu tuma'ot ay dida ti adya
nomnomonyuy aat Apo Dios an Hiya ya nidugah di abalinana ya atata'ot!
At mi'papattoy ayu ta baliwanyu nan tutulangyu, ya imbabaluyyu, ya
a'ahawayu, ya nan a'abungyu!”
15 Ya unat goh na'innilaan nan binuhulmi an inilamiy pohdondah aton
ay da'mi at indinongda ti hi Apo Dios di nama"ih planuda, at intuluymin
nuntamuh nan allup.
16 Ya nete"an de ya ginodwa' nan linala'i ta nuntamuy godwa ya nun'adug
di godwan numpunggina'uda nan gina'un di mi'gubat an nan gayang, ya
hapiaw, ya pana, ya numpunhanggapda. Ya nan a'ap'apu ya binadanganda
nan nuntamun
17 nangitalemaan hinan allup. Ya an amin nan hinohha ya inodnan
nan ohan ngamaynay usalonan muntamu, ya nan ohan ngamayda ya
inodnanay almasna.
18 At an amin nan numpuntamu ya nun'eh'otday hanggapda, ya waday
ohan nedelloh ay ha"in an nangdon hi talampet ta way ipagangohnah
panginnilaan nan tataguh nan way ma'at.
19 Ya inali' hinan tatagu, ya nan u'upihyalda, ya nan a'ap'apuday, “Adu"oy
tun allup an puntamuan tu'u an ten mumbabattan tu'un hinohha.
20 Mu gulat ta donglonyuy gangoh nan talampet ya nunnaudonyun
umalih tu ta ma'amung tu'un amin. Nan Dios tu'u ya Hiyay mamadang ay
ditu'un mangubat hinan binuhul tu'u!”
21 At innaynayunmin gun muntamu, mu nan godwan di tatagu ya
numpungayangdan mete"ah helhelong ta nangamung bumuhu' di bittuan.
22 Ya intadun'un de, ya inali' goh hinan tataguy, “An amin nan linala'i ya
nan baalda ya mahapul an umiyandah tud Jerusalem ta hinan mahdom ya
iyadug da'mi, ya nuntamudah nan mapatal.”
23 Ya ta"on un ha"in ya adi' anon nan lubung'uh unna' malo' hinan
mahdom, ya umat goh hinay inat nan ni'yibba', ya nan baal'u, ya nan
mun'adug ay ha"in. Ya da'mi ya gunmi inheheggon di gina'umih odolmi
an ta"on hinan aymi humaguban.

5

Hay Namadangan Nehemiah hinan Nun'awotwot

1 Agguy nadnoy ya nidugah di lilin din linala'i an ta"on nan a'ahawadan
dumalat nan gun aton nan i'ibbadan adadangyan an Hudyu.
2 Ti nan udumna ya inaliday, “Do'ol amin hina"ama, at mahapulmiy do'ol
hi bogah hi ononmi ta way atonmin adi mun'atoy!”

3 Ya inalin goh din udumnay, “Din gutud di batel ya impedonmiy
payawmi, ya galdenmi, ya nan abungmi ta way ingginamih bogah hi
inanmi!”
4 Ya inalin din udumnay, “Da'mi ya mahapul an umutang amih pihhu ta
way pumbuwitmih* nan payawmi ya galdenmi!
5 Da'mi ya Hudyu ami goh an umat ay dida, ya nan imbabaluymi ya
undan adida maphod goh an umat hinan imbabaluyda? Mu anaad ta
nan imbabaluymi ya mahapul an mihbutda, ya nan udumnan binabain
imbabaluymi ya ninihbutda? Da'mi ahan ya mi'id ah abalinanmi ti nan
payaw ya galdenmi ya binoltan di udumna!”
6 Ya unat goh dengngol'u nan nidugah an lilida ya ma'abbungota'.
7 At hay ninomnom'uh ato' ya pinahiw'u din a'ap'apu ya din u'upihyal an
inali' ay diday, “Anaad ta da'yu ya paligligatonyu nan tutulangyun dumalat
hi numpatakapanyun didah unda umutang hi pihhuyu?”†

At impa'ayag'un amin din tatagu ta impanuhmiy lilida.
8 Ya inali' di, “Pinadah tu'uy abalinan tu'u, at binangngad tu'u nan i'ibba
tu'un nihbut hinan udumnan babluy hi awadan nan Hentil. Mu ad ugwan
ya pilitonyu nan tutulangyun ila'uy odoldan da'yu!”‡ Ya din u'upihyal ya
a'ap'apu ya agguyda himmaphapit ti iniladan immannung henen inatda.
9 Ya intuluy'un inali' di, “Nan inatyu ya nappuhi! Hay maphod ya hi Apo
Dios di ita'ot tu'u, ya nan maphod di hiyay atonyu ta way aton nan binuhul
tu'un Hentil an adi mamihul ay ditu'u!
10 Ti da'mih nan a'agi' ya nan puntamuo' ya impa'utanganmi goh nan
tataguh pihhu ya ma'an, mu agguy ami numpatakap ay dida! At iyal'alu"un
da'yu ta adi ayu goh mumpatakap!
11 At ad ugwan ya ipabangngadyun dida nan payawda, ya nan pun-
tanomandah greyp ya olibo, ya umat goh hinan abungda. Ya ibangngadyu
goh nan innalyun takap di pihhuyun impa'utangyun dida, ya nan ma'an, ya
bayah, unu nan lana ta adiyu pahukat.”
12 Ya tembal din a'ap'apun inaliday, “Unudonmi nan inalim hi atonmi. At
ibangngadmi nan innalmin dida, ya adimi goh ipabayad di takapna.”

At nunhapatao' din a'ap'apuh nan hinagang di papadi ta ipa'annungda
nan intulagdan aton.
13 Ya yinagyag'u din inlulubung'u, ya inali' di, “Umat hituy aton Apo
Dios an yagyagona goh di gina'un nan way adi mangat hinan intulagna ta
mami'id nan gina'una!”

---

* **5:4** Hay alyonda ya nan alid Persia ya impa'amungnay 5 bilyon an palatan pihhu (unu US $100,000,000) hi hintawon an nalpuh buwit, ya manghan di impabangngadnah nan projects di tataguh nan aproviprovinciah pumpapto'ana ti unna ipahibug hanan palata ta mitalepondad Susa an kapitulyuna. Ya hidin nangabakan nan Alin hi Alexander an Nidugah an iGreece hinan iPersia ya inah'upanad Susa nan balitu' an nipo"oy an hay 309,091 an kiluy damotna, ya inah'upana goh hidi nan silver an hay 1,363,636 an kiluy damotna. Ya gapu ta gun ipo"oy nan alid Susa nan palatan pihhun ma'usal hinan ababbabluy hi pumpapto'ana at mid mapto' ya manghan di pihhuh usalon nan tatagu, at hiyaat un ngimminay balul di hinohhan mila'u an ma'alih inflation. Ya alyonda an waday 50% inflation hidin gutud din numpapto'an nan a'alid Persia. † **5:7** Paniaw hinan Hudyuh unda mumpatakap hinan ibbadan Hudyu (Ex. 22:25-27; Lev. 25:35-36; Deut. 23:19-20). ‡ **5:8** Ay didan nawotwot an Hudyu ya mabalin an mumbalindah baal unu tagalan nan ibbanan Hudyu, mu paniaw ahan hi unda ila'uy odolda ta mumbalindah himbut (Lev. 25:39-42). Ya mapidway apaniawnah unda ila'uy odolda ta mumbalindah himbut di Hentil (Ex. 21:8).

At inabulut an amin nan tatagun wah di, ya impabagtudah Apo Dios an inaliday, “Ipa'annungmin aton nan itulagmi.”§ At hi Apo Dios di impabagtuda, ya impa'annungdan inat din intulagda.

Nan Ama'ahhimo' Nehemiah

14 Ma'innila an duwampulu ta han duway tawon hi nunhaada' hi gobelnadol hi ad Judah. Ya hay nangete"a' an nunhaad ya din miyaduwampuluh tawon an numpapto'an Artaxerxes an ali ta nangamung nuntulumpulu ta han duway tawona.* Ya henen gutud di himpulu ta duway tawon ya ha"in ya nan i'ibba' ya agguymi inan din ma'an an midat ta onon nan gobelnadol.
15 Ya din nahhun an nunggobelnadol an nehnoda' ya pinaligatda nan tatagu ti gunda pabayad nan ononda ya nan bayah an inumonda an gunda mumbagah napat hi silver an pihhu. Ya ta"on nan u'upihyalda ya pinaligatda goh nan tatagu. Mu hi Apo Dios di e'gona', at adi umat hinay inat'u.
16 Ya inat'un amin di abalina' an nangipapto' hinan allup, ya mi'id ah lina'ua' hi banoh'u. Ya an amin nan tatagu' ya niddumdan ni'tamun nangiyammah nan allup.
17 Ya hay inat'u goh ya abigabigat ya gun'u pinangan nan hinggahut ta han naleman tatagun ibbamin Hudyu ya nan a'ap'apuda, ya agguy nibilang nan tatagun mangilin nalpuh nan udumnan babluy hinan nunlene'woh.
18 Ya abigabigat ya gunna' numpapaltih ohay baka, ya onom hinan mi'id di ganitnan kalnilu, ya do'ol di manu'. Ya nan gun miyapuluy algaw ya gun'u idat di numbino'ob'on an do'ol hi bayah ta inumonda. Ya ta"on un at hinay ma'at ya agguy'u innal nan midat ay ha"in an gobelnadol ti inila' an maligatan nan tatagu.
19 At nunluwalua' ay Apo Dios an inali' di, “Nomnomom ni' tun maphod an nan ina'inat'uh nan tatagu!”

6

Nan Gunda Nunnomnoman an Mamatoy ay Nehemiah

1 Nipa'innila ay da Sanballat, ya hi Tobiah, ya hi Geshem an Arabo, ya nan udumnan binuhulmi an nalpah din inyammamin allup an mi'id natewangan (mu agguy ni' niyamma nan tangob di pantaw nan allup).
2 At impaad da Sanballat ay Geshem an inalidan ha"in di, “Umali'a ta mundadammu tu'uh nan ohan babluy hinan nundotal ad Ono.”*
Mu ininnila' an unna' balbaliyan ta way atondan mamatoy ay ha"in.
3 At un'u impaad ta umuyda ibaga ay diday, “Ha"in ya do'ol di ato' hi tamu', at mi'id di ato' an umalih na. Adi' pohdon an taktakon nan tamu' hinan umalia' ay da'yu!”
4 Dida ya numpepat di gunda nangipa'ayagan ay ha"in, mu agguya' immuy an umat hidin nambal'uh hopapnay gun'u nambal ay dida.
5 Mu heden miyaleman tudo' an impehnag goh Sanballat ya nan baalnay nangepehnagana, ya henen tudo' ya agguy niyammid.
6 Ya inalin nan nitudo' di,
“Hay inalin Geshem ay ha"in ya wada anuy ulgud an niwa'at hinan ablubabluy an he"a ya nan i'ibbam an Hudyu ya unyu ninomnom an mi'buhul ti dumalat nan nangephodanyuh nan napa"in allup. Ya hay alyonda goh ya penhodmun mun'ali ta he"ay mangipapto' ay dida,

§ **5:13** Unu *amen* hinan hapit di Hudyu. * **5:14** Unu hidin 445-433 B.C. * **6:2** Hay awadan ten babluy ya himpulu ta ohan kilomitluy inadagwina an wah appit di buhu'an di algaw an mipalpud Joppa.

7 at hiyaat unmu pento' di numbino'ob'on an propeta ta way atondan
mangibaag ad Jerusalem an he"ay alid Judah. Ya naligat hi un donglon
nan alid Persia di aatna, at mahapul an punnaudom an umalih tu ta
mundammuta ta punhapitantay aatna."

8 Ya impehnag'uy nambal'uh nan inalin Sanballat an inali' di,
"An amin nan inalim ya un layah an hay nalpuh nomnommu!"

9 Nan binuhulmi ya unda padahon an mana'ta'atot ay da'mi ti alyondah
nomnomday, "Mangluydah ta'otda, at adida ituluy an muntamuh nan
allup." Mu nunluwalua' ay Apo Dios ta pabi'ahonay nomnom'u.
10 Ya wada han ohan algaw ya immuya' hi abung Shemaiah† an hina'
Delaiah an ap'apun Mehetabel ta idungaw'u hiya ti wah abungnan adi
makmakkak. Mu inalinan ha"in di, "Umuytah nan Timplun Apo Dios
ta mipo"oytah di, ya intangobta nan pantaw ti waday umalin linala'in
mamatoy ay he"a! Mid mapto' ya ad ugwan an mahdom di umaliandan
mamatoy ay he"a!"
11 Mu inali' ay hiyay, "Undan lumayaw di umat ay ha"in an lala'i ta umuy
an mipo"oy? Undan alyom hi umuya' hinan Timplu ta hidiy ipo"oya' ta olom
ya matagua'? Adia' ahan umuy mipo"oy!"
12 Ya nanginomnoma' an bo'on hi Apo Dios di nannag ay hiya ti un
binayadan da Sanballat ay Tobiah ta way atonan mamalbalin ha"in.
13 Ya manu ay inatnah ne ya ta way ato' an tuma'ot ya inunud'u hiya. Ya
gulat ta inat'uh ne at mumbahola',‡ ya napa"i nan maphod an aat'u.
14 Ya inluwalu' goh ay Apo Dios an inali' di, "Adim ni' aliwan heten inat da
Tobiah ay Sanballat ay ha"in ta moltaom dida! Ya moltaom goh han babain
propetan hi Noadiah§ ya nan udumna goh an propetan gun mana'ta'atot ay
ha"in."

Hay Nalpahan nan Tamu

15 Heden miyaduwampulu ta lemay algaw hidin bulan di Elul ya natale-
maan nan allup,* at un nabongle ta duway algaw ya nalpah.
16 Ya unat goh na'innilaan nan binuhulmi ya nan tataguh nan nun-
lene'woh an nalpah nan allup ya nabainanda ti iniladan nan Diosmi ya
binadangan da'min nangiyammah nan allup.
17 Ya heden gutud ya gun nuntudo' nan a'ap'apun di Hudyun Tobiah, ya
gun nuntudo' goh hi Tobiah ay dida.
18 Ya do'ol di tatagud Judah hi namhod ay Tobiah ti manu ay ya un inapun
Shekaniah an hina' Arah. Ya hay oha goh ya inahawan Jehohanan an
imbaluyna han babain imbaluy Meshullam an hina' Berekiah.
19 Ya do'olday tatagun nangulgud ay ha"in hinan amaphod di ina'inat
Tobiah, ya gunda goh imbaag ay hiyan amin nan way hapito'. Ya gun
inaynayun Tobiah an nuntudo' ay ha"in ta ta'ta'tona'.

7

1 Ya nalpah nan allup, ya nun'iyamma goh nan tangob di pantaw. Ya
nan mungguwalya, ya nan mungkankanta, ya nan holag Levi ya nun'idat'uy
tamuda.

---

† **6:10** Hay pohdonan ibaga ya *dengngol Apo Dios*. ‡ **6:13** Waday numbino'ob'on an kuwaltuh nan delloh di gettaw nan Timplun Apo Dios, mu anggay nan papadi di way biyangnan humigup hidi. Gapu ta bo'on padih Nehemiah at paniaw hi un humigup ti mumbahol hi unna aton. § **6:14** Hay pohdonan ibaga ya *mi'hapit hi Apo Dios ay hiya*. * **6:15** Unu hidin October 2, 445 B.C.

2 At pento"uh agi' an hi Hanani ya hi Hananiah an ap'apun nan guwalyah
nan Timplu ta diday mangipapto' ad Jerusalem* ti hi Hananiah ya un'unnud
ya e'gonanah Apo Dios ya un nan udum an tatagu.
3 Ya inali' ay diday, “Mahapul an adiyu ibughul nan tangob di pantaw di
allup ad Jerusalem ta engganah un munta'dang di algaw,† at nan mung-
guwalya ya inhamadda ta midada'ig nan pantaw hinan pun'aduganda.
Ya pot'onyu nan tatagud Jerusalem ta bumadangdan manguwalya ta nan
udum ya mun'adugdah nan lugal an pun'adugan, ya nan udumna ya
mun'adugdah nan neheggon hi abungda.”

Nan Lehtaan di Tatagu (Ezra 2:1-70)

4 Ma'innila an ambilog nan babluy ad Jerusalem, mu nahnot di tatagun
nunhituh di, ya mahngan di abung hi niyamma.
5 Ya impanomnom Apo Dios ay ha"in ta way inat'un nangamung hinan
tatagu, ya nan a'ap'apu, ya nan u'upihyal ta hamadonmin innilaon nan
nitudo' an uyap nan himpangapu. Ya inah'upa' din liblun nitud'an di
ngadan din nahhun an numbangngad hidin nun'akaphul.‡ Hiya hatuy
inah'upa':
6 “Dida hatuy tataguh i'ibbamin holag Israel hi numbangngad an
nalpuh nan nangiyayan Nebuchadnezzar an alid Babylon ay dida. Ya
hinohhan dida an numpumbangngaddad Jerusalem ya ad Judah ya
numpapanguydah nan babluy an nunhituwandah din hopapna.
7 Ya ni'bangngad goh nan a'ap'apuda an da Zerubbabel, ya hi Jeshua, ya
hi Nehemiah, ya hi Azariah, ya hi Raamiah, ya hi Nahamani, ya hi Mordecai,
ya hi Bilshan, ya hi Mispereth, ya hi Bigvai, ya da Nehum ay Baanah.

Nan nitudo' an linala'in holag Israel:
8 Nan holag Parosh ya duway libu ya han napitu ta duwa,
9 ya nan holag Shephatiah ya tuluy gahut ta han napitun duwa,
10 ya nan holag Arah ya onom di gahut ta han nabonglen duwa,
11 ya nan holag Pahath-Moab (an diday nalpuh nan holag Jeshua ay
Joab) ya duway libu ta waluy gahut ya han himpulu ta walu,
12 ya nan holag Elam ya hinlibu ta duway gahut ya han nabongle ta opat,
13 ya nan holag Zattu ya waluy gahut ya han napat ta lema,
14 ya nan holag Zakkai ya pituy gahut ya han nanom,
15 ya nan holag Binnui ya onom di gahut ya han napat ta walu,
16 ya nan holag Bebai ya onom di gahut ya han duwampulu ta walu,
17 ya nan holag Azgad ya duway libu ya han tuluy gahut ta duwampulu
ta duwa,
18 ya nan holag Adonikam ya onom di gahut ya han nanom ta han pitu,
19 ya nan holag Bigvai ya duway libu ya han nanom ta pitu,
20 ya nan holag Adin ya onom di gahut ta han nalema ta lema,
21 ya nan holag Ater (an diday nalpuh nan holag Hezekiah) ya nahiyam
ta walu,
22 ya nan holag Hashum ya tuluy gahut ta han duwampulu ta walu,

---

* **7:2** Hay pohdonan hapiton ya impapto'da nan duwan upihyal an numpapto' hinan duwan barangay ad Jerusalem an da Rephaiah ay Shallum (Neh. 3:9, 12). † **7:3** Gangayna an mibughul nan pantaw di allup hi helhelong, mu penhod Nehemiah an maladaw di pangibughulanda ta tigondah mahhun hi un way buhuldan nipo"oy hi luwal an gumubat ay dida. ‡ **7:5** Numbangngaddah din 537 B.C., ya da Sheshbazzar ay Zerubbabel di nangipangngulun dida (Ezra 1:11-2:2).

23 ya nan holag Bezai ya tuluy gahut ta han duwampulu ta opat,
24 ya nan holag Hariph ya hinggahut ta han himpulu ta duwa,
25 ya nan holag Gibeon ya nahiyam ta lema.

26 Ya numbangngad goh di tatagun hay nunhituwan di a'apuda ya ad Bethlehem ya ad Netophah an hinggahut ta nawalu ta walu,
27 ya nan tatagun din numpunhitud Anathoth ya hinggahut ya han duwampulu ta walu,
28 ya nan tatagun din numpunhitud Beth Azmaveth ya napat ta duwa,
29 ya nan tatagun din numpunhitud Kiriath Jearim, ya ad Kephirah, ya ad Beeroth ya pituy gahut ya han napat ta tulu,
30 ya nan tatagun din numpunhitud Ramah ya ad Geba ya onon di gahut ya han duwampulu ta oha,
31 ya nan tatagun din numpunhitud Mikmash ya hinggahut ya han duwampulu ta duwa,
32 ya nan tatagun din numpunhitud Bethel ya ad Ai ya hinggahut ya han duwampulu ta tulu,
33 ya nan tatagun din numpunhitud Nebo ya nabongle ta duwa,
34 ya nan tatagun din numpunhitud Elam ya hinlibu ya han duway gahut ta nabongle ta opat,
35 ya nan tatagun din numpunhitud Harim ya tuluy gahut ta han duwampulu,
36 ya nan tatagun din numpunhitud Jericho ya tuluy gahut ya han napat ta lema,
37 ya nan tatagun din numpunhitud Lod, ya ad Hadid, ya ad Ono ya pituy gahut ya han duwampulu ta oha,
38 ya nan tatagun din numpunhitud Senaah ya tuluy libu ya han hiyam di gahut ta tulumpulu.

39 Didatuy papadin numbangngad:
Nan holag Jedaiah (an holag di pamilyan Jeshua) an dida ya hiyam di gahut ya han napitu ta han tulu,
40 ya nan holag Immer ya hinlibu ya han nabongle ta han duwa,
41 ya nan holag Pashhur ya hinlibu ya han duway gahut ta han napat ta pitu,
42 ya nan holag Harim ya hinlibu ta han himpulu ta pitu.

43 Nan himpangapun holag Levi an numbangngad: nan holag da Jeshua ay Kadmiel an dida ya nalpudah nan holag Hodaviah ya napituda ya han opat.

44 Dida hatu nan kumakanta: nan holag Asaph ya hinggahut ya han napat ta walu.

45 Dida hatu nan mun'adug hinan pantaw: nan holag Shallum, ya hi Ater, ya hi Talmon, ya hi Akkub, ya da Hatita ay Sobai ya hinggahut ta han tulumpulu ta walu.

46 Hiyatuy baal hinan Timplu: nan holag Ziha, ya nan holag Hasupha, ya nan holag Tabbaoth,
47 ya nan holag Keros, ya nan holag Sia, ya nan holag Padon,
48 ya nan holag Lebana, ya nan holag Hagaba, ya nan holag Shalmai,

49 ya nan holag Hanan, ya nan holag Giddel, ya nan holag Gaher,
50 ya nan holag Reaiah, ya nan holag Rezin, ya nan holag Nekoda,
51 ya nan holag Gazzam, ya nan holag Uzza, ya nan holag Paseah,
52 ya nan holag Besai, ya nan holag Meunim, ya nan holag Nephussim,
53 ya nan holag Bakbuk, ya nan holag Hakupha, ya nan holag Harhur,
54 ya nan holag Bazluth, ya nan holag Mehida, ya nan holag Harsha,
55 ya nan holag Barkos, ya nan holag Sisera, ya nan holag Temah,
56 ya nan holag da Neziah ay Hatipha.

57 Hiyatuy holag din baal Solomon: nan holag Sotai, ya nan holag Sophereth, ya nan holag Perida,
58 ya nan holag Jaala, ya nan holag Darkon, ya nan holag Giddel,
59 ya nan holag Shephatiah, ya nan holag Hattil, ya nan holag Pokereth-Hazzebaim, ya nan holag Amon.

60 Nan baal an muntamuh nan Timplu ya nan holag din baal Solomon ya tuluy gahut ya han nahiyam ta duwa.

61 Ya wada goh di numbangngad an nalpudah nan babluy ad Tel Melah, ya ad Tel Harsha, ya ad Kerub, ya ad Addon, ya ad Immer, mu dida ya mi'id di ipattigdah panginnilaan an diday holag Israel:
62 nan holag da Delaiah, ya nan holag Tobiah, ya nan holag Nekoda ya onom di gahut ya han napat ta duwa.

63 Dida hatuy udumnah himpangapun an papadi: nan holag da Hobaiah, ya nan holag Hakkoz, ya nan holag Barzillai (mu nan ommodna an hi Barzillai ya inahawana han ohan holag Barzillai ad Gilead, ya inyapuliduna nan ngadan di ommod nan babain ahawana).
64 Dida ya inah'upanda nan ad holag ay didan pamilya an nitudo' hinan liblun mangipa'innilah uyap nan himpangapu, mu agguy na'ah'upan.
65 At hiyaat un inalin nan gobelnadol ay dida ta adida ahan onon nan ma'an an ne'nong ay Apo Dios ta engganay un waday padih mangitamuh nan Urim ya Thummim.
66 Ya hay lammung an amin nan numbangngad ya napat ta duway libu ya han tuluy gahut ta han nanom.
67 Ya nat'on di baaldan linala'i ya binabai an agguy ni'yuyap an pituy libu ya han tuluy gahut ya han tulumpulu ta pitu. Ya agguy goh ni'yuyap nan kumakantan linala'i ya binabai an duway gahut ta han napat ta lema.
68 Ya initnudda goh nan pituy gahut ta han tulumpulu ta onom an kabayuda, ya nan duway gahut ta han napat ta leman muls,§
69 ya opat di gahut ta han tulumpulun leman kamilu, ya onom di libu ta han pituy gahut ta han duwampulun dongki.
70 Ya waday udum hinan a'ap'apun nan himpangapu an nan bimmadang hinan tamu. Ya immidat nan gobelnadol hi walu ta han godway kiluh balitu', ya nabongley duyun balitu', ya lemay gahut ta han tulumpulun lubung di papadi.
71 Ya wada goh di udum hinan a'ap'apuh nan himpangapu an nangidat hinan tuhhiniluh hinggahut ta han napituy kiluh balitu', ya hinlibu ta han duway gahut ya han himpulu ta han ohay kiluh silver.

§ **7:68** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat ten animal.

72 Ya hay lammung di indat an amin nan udum an tatagu ya hinggahut
ta han napituy kilun balitu', ya hinlibu ta han hinggahut ta han tulumpulu
ta onom an silver, ya nanom ta han pitun lubung nan papadi.
73 At an amin nan papadi, ya nan holag Levi, ya nan guwalyah nan
pantaw di allup, ya nan kumakanta, ya nan baal an muntamuh nan
Timplu, ya nan udum an nat'on an tatagun niddum, ya an amin nan
udumnan holag Israel ya numpunhitudan amin hinan numbabluyanda.”

Hay Nangibahaan Ezra hinan Uldin Apo Dios hinan Tataguh nan Behtan di Talampet

Pituy bulan di naluh* ya nalpah an numpunhitu nan holag Israel hinan babluyda.

8

1-2 Ya nan penghan di algaw enen bulan* ya inamungmin† amin din tatagud Jerusalem hidih nan gettaw an nipotto' hinan Pantaw hinan Way Buhu'an di Danum. Ya inyal'alu'min Ezra ta alana din liblun nitud'an din Uldin an indat Apo Dios ay Moses ta way unudon nan holag Israel. At innal Ezra din liblu, ya immuy hidin awadan din do'ol an na'amung an tatagun linala'i, ya binabai, ya din ung'ungungngan nanginnilan mangngol hi hapit.
3 Ya enlotnan binaha nan Uldin an ente"anah din helhelong ta engganah nuntongay algaw hinan gettaw an potto' di Pantaw hinan Way Buhu'an di Danum hi hinagang di tatagun linala'i, ya binabai, ya nan ung'ungungngan nanginnilan mangngol. At an amin amin tatagu ya inhamadmi nan Uldin an nitudo' hinan liblu.
4 Hi Ezra ya wah din timma'dog hidin nabagtun niyamman tuma'dogan nan humapit hinan way a'amunganmi, ya didatuy tatagun timma'dog hi appit di agwana: hi Mattithiah, ya hi Shema, ya hi Anaiah, ya hi Uriah, ya hi Hilkiah, ya hi Maaseiah. Ya nan timma'dog hi appit di wadhongna ya hi Pedaiah, ya hi Mishael, ya hi Malkijah, ya hi Hashum, ya hi Hashbaddanah, ya hi Zechariah, ya hi Meshullam.
5 Ya heden timma'dogan Ezra ya nabagtu, at hiyanan pa'atiggon an amin nan hinohhan tatagu hiya. Ya heden name'laganah din liblu ya timma'dog amin amin an tatagu.‡
6 Ya inalin Ezra di, “Madayaw hi Apu tu'un hi Apo Dios an nidugah di anabagbagtuna!”

Ya an amin amin tatagu ya inta'nangmiy ngamaymin§ nangalih, “Amen! Amen!”* Ya inluungmin nidatong di angahmih nan luta ta ipattigmiy pundayawmin Apo Dios.
7 Ya ni'ta'dog goh nan holag Levi an hi Jeshua, ya hi Bani, ya hi Sherebiah, ya hi Jamin, ya hi Akkub, ya hi Shabbethai, ya hi Hodiah, ya hi Maaseiah, ya hi Kelita, ya hi Azariah, ya hi Jozabad, ya da Hanan ay Pelaiah, ya impa'inniladay aat din Uldin ay da'min timmata'dog.
8 Ya binahada nan nalpuh din liblun nitud'an din Uldin Apo Dios, ya imbaagday aatna, ya impa'inniladay pohdonan itudu ta na'awatanmi.
9 Ya unat goh dengngolmiy aat di itudun nan Uldin Apo Dios hi mahapul an atonmi ya ente"amin ahikikila. At ha"in an gobelnadol, ya hi Ezra

---

* **7:73** Unu hidin Tishri/Ethanim (September-October), 445 B.C. * **8:1-2** Unu Tishri/Ethanim 1, 445 B.C. (unu October 8 eden tawon). Hiyah ne Behtan di Talampet (Lev. 23:23-25; Num. 29:1-6). † **8:1-2** Niddum hi Nehemiah ay dida (verse 9). ‡ **8:5** Heten verse di nalpuwan nan ugalin di udumnan kimmulug an tuma'dogdah himba'andah unda ibahay Hapit Apo Dios. § **8:6** Hiyah ne ugalin di Hudyuh unda munluwalu. * **8:6** Hay pohdon ten hapit di Hudyun ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!*

an padin nangituduh nan Uldin, ya nan i'ibbamin holag Levi an din gun nangituduh nan tatagu ya inalimin amin ay diday, “Heten algaw ya me'gonan an ngilin Apu tu'un hi Apo Dios, at adi ayu munlungdaya, ya adi ayu kumila!” (Heden kumilaanmi ya dodonglonmi nan nabaha an Uldin.)
10 Ya inali' ay diday, “Umanamut ayu, ya numbehta ayu ta mun'am'amlong ayuh nan maphod an ma'an ya nan bayah an inumonyu, ya idatanyuh nan ma'an ya bayah nan i'ibbayun mi'id ah pangngalandah idadaanda. Heten algaw ya me'gonan ay Apo Dios, at adi ayu munlungdaya ti nan pun'am'amlonganyun Apu tu'u di hiyay mangipabi'ah ay da'yu!”
11 Ya inal'alu' nan holag Levi an amin nan tatagun i'ibbadan holag Israel an inalidan diday, “Heten algaw ya me'gonan, at adi ayu numanomnom, ya adi ayu goh munlungdaya.”
12 Ya unat goh numpanga'anamut amin tatagu ya nun'am'amlong amin nangan hinan indadaanmin ma'an ya ma'inum, ya imbingayanmi din ma'ma"idan ti ininnilami din nibahan da'mi.

Nan Behtan di A'ab'abbung

13 Heden miyadwan algaw[†] ya immuy din a'ap'apun nan ahimpahimpangapu, ya niddum din papadi, ya nan holag Levi hinan wadan Ezra ta adalonda goh di aat nan Uldin.
14 Ya na'innilaandah nan nitudo' hinan Uldin an din impitudo' Apo Dios ay Moses an nan ab'abbung di punhituwanmih nan gutud di pumbehtaanmih nan miyapitun bulan.[‡]
15 Ya mahapul an ipa'innilamih ten ma'at an atonmih an amin hinan abablubabluy ya ad Jerusalem ta honogonmi nan tatagu ta umuy amih nan inalahan ta ummal amih nan hapang di ayiw an olibo, ya oliboh nan inalahan, ya myrtles, ya palma, ya nan hapang an do'ol di tubuna ta way miyammah nan ab'abbung.
16 At numpapanguy amin tataguh nan inalahan ta nun'alami din hapang di ayiw, ya nun'iyanamutmi, ya inyamman di udumnan da'miy a'ab'abbungdah nan way nundotal an atap di abungda, ya nan udum ya hidih nan gettawda, ya nan udum ya hidih nan gettaw nan Timplu, ya nan damunan gettaw an neheggon hinan Pantaw hinan Way Buhu'an di Danum, ya nan neheggon hinan Pantaw di Allup Ephraim.
17 At an amin din tatagun holag Israel an numbangngad hidin natiliwanda ya numpunhitudah din a'ab'abbung an nun'iyammada. Ya nete"ah din gutud di atagun Joshua an hina' Nun ta nangamung di behtada ya mi'id ah umat hituh na'at. Ya heden behta ya nidugah di nun'am'amlongan amin tatagu.
18 Ya heden hopap di algaw nan behta ta nangamung hidin angunuhna ya binigat an gun imbahan Ezra din liblun nitud'an nan Uldin Apo Dios. Ya pituy algaw hi behtada,[§] ya din miyawalu[*] ya na'amung ami ta nundayaw amin Apo Dios ti hiyah ne inalin di Uldin.[†]

9

Hay Nangitutuyuan nan Tataguh Baholda

[†] **8:13** Unu Tishri/Ethanim 2, 445 B.C. (unu October 9 eden tawon). [‡] **8:14** Lev. 23:33-43; Num. 29:12-39; Deut. 16:13-17. [§] **8:18** Unu Tishri/Ethanim 15-21. [*] **8:18** Unu Tishri/Ethanim 22. [†] **8:18** Lev. 23:36; Num. 29:35-38. Mi'id ah alyonah tu an numbehtada goh hinan Gutud di Pun'onngan hi Hanin di Bahol an mahapul an gun ma'at hi gutud di Tishri/Ethanim 10 (Lev. 16:1-34; 23:26-32; Num. 29:7-11), at mid mapto' hi unda inat.

1 Heden miyaduwampulu ta opat di algaw eden bulan* ya na'amung amin
holag Israel ta mun'ulat amin adi ami mangmangan, ya numpunlubung
amih langgut, ya nun'iloglogmiy hupu' hi ulumi ta mipa'innilay aat di
punlungdayaanmi.
2 Ya nilahhin amin holag Israel hinan bunag. Ya timma'dog ami, ya
nunluwalu ami ta itutuyumiy baholmi ya nan bahol din a'apumi.
3 Ya tuluy olas di timmata'doganmin nundongol hinan nibahan Uldin
Apo Dios an Diosmi, ya tulu goh di olas di nangitutuyuanmih baholmi ya
nundayawanmin Apo Dios an Diosmi.
4 Ya nan holag Levi an da Jeshua, ya hi Bani, ya hi Kadmiel, ya hi
Shebaniah, ya hi Bunni, ya hi Sherebiah, ya hi Bani, ya hi Kenani ya
timma'dogdah nan nabagtun tuma'dogan, ya enlotdan nunluwalun Apo
Dios an Diosmi.
5 Ya nan holag Levi an da Jeshua, ya hi Kadmiel, ya hi Bani, ya hi
Hashabneiah, ya hi Sherebiah, ya hi Hodiah, ya da Shebaniah ay Pethahiah
ya inalidan da'miy, "Tuma'dog tu'u ta dayawon tu'uh Apo Dios an Dios tu'u
an Hiya ya mi'id te"ana ya mi'id goh pogpognan Dios!"
Ya intuluyda goh an inaliday,
"Madayaw di ngadanmu an na'ahhamad an nabagbagtuh an amin
hinan madayaw!
6 Apo Dios, He"a ya anggay di ap'apun nunlumud abuniyan ya an amin
nan bittuan ad daya, ya limmum nan luta ya nan wah di, ya nan baybay ya
nan wah di, ya He"ay nangidat hi ataguan an amin di logom an matagu. Ya
an amin nan a'anghel ad abuniyan ya dayawon da'a.
7 He"a, Apo Dios an Apumiy namto' ay Abram,† ya enekakmud Ur ad
Babylon,‡ ya hinukatam di ngadana ta hi Abraham.§
8 Ti hinamadmun hiya, ya nahamad di pangulugnan He"a, at ni'tulag'an
hiyan idatmuh nan holagna nan babluy di iCanaan, ya nan himpampun an
Heth, ya nan holag Amor, ya nan holag Periz, ya nan iJebus, ya nan iGirgas.
Ya impa'annungmu nan intulagmun hiya ti He"a ya nahamad di aatmu.
9 Ya tinnigmu goh din nipaligligatan din a'apumid Egypt, ya dengn-
golmu goh din numpahpahmo'andan He"ah din wadandah nan Mumbo-
lah an Baybay.*
10 Ya hennagmuy umipanoh'an ligat hinan Alin hi Pharaoh ad Egypt, ya
nan u'upihyalna, ya nan tataguna ti inilam di ina'inatdan nangipaligligat
hinan o'ommodmi. Ya dumalat hanan inatmu ya nundongol di ngadanmuh
engganad ugwan.
11 Ya hidih nan way hinagangda ya nunhiyanom di danum hinan
baybay ta nan mamagan lutay dinalandan bimmad'ang. Mu din namdug
ay dida ya nun'altenganda, at umatdah nan batun nunlonong hinan bunol
di danum.†
12 Ya nan mapatal ya linidumam didah nan ma'ugtul an bunut, ya
nan mahdom ya wada goh di mabnang an apuy hi nundilagdah nan
enengwada.‡
13 Ya pimmahad'ah nan Duntug an Sinai an nalpu'a ad abuniyan ta hidiy
ni'hapitam hinan tatagum, ya indatmun diday Mandal ya nan maphod an
Uldin an nahamad ya nepto' di itududa.§

---

* **9:1** Unu Tishri/Ethanim 24, 445 B.C. (unu October 30 eden tawon). Hene ya agguy na'ali ta nitudo' an behta. † **9:7** Hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *nabagtun ommod an hi ama.* ‡ **9:7** Unu ad Chaldea. § **9:7** Hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *ommod an hi aman di do'ol an tatagu.* * **9:9** Unu Red Sea. † **9:11** Ex. 1:1-15:21. ‡ **9:12** Ex. 13:21-22. § **9:13** Ex. 19:1-31:18.

14 Ya impa'inilam ay dida an ngilinonda nan algaw an pun'eblayan, ya indatam didah Mandal ya Uldin an din indatmun Moses an baalmu.
15 Ya din nunhinaanganda ya indatam didah ma'an an nalpud abuniyan. Ya hidin na'uwawanda ya impa'inumam hidin danum an nalpuh nan daplah.* Ya inalim ay diday umuyda ta hakuponda nan intulagmuh ipaboltanmun didah luta.
16 Mu din a'apumi ya nanghoydan impahelotday nomnomda, ya agguyda inunud nan Uldinmu.
17 Ya adida ahan pohdon an mundongol, ya inaliwandan amin din umipanoh'an gunmu inat an tinnigda. Ya dumalat di anangohoyda ya pento'day ap'apuda ta way mangibangngad ay dida ta himbutda goh ad Egypt. Mu He"an Dios ya nidugah di homo'mu, at aliwam di bahol, ya ma'ahhimo"a goh, ya nidugah di pamhodmu, ya adi'a ag'agan bumungot. At hiyah ne dumalat ya agguymu ingnganuy dida†
18 an ta"on unda nunhibug hi bululdan umat hi baka, ya inaliday, Hiyah te dayawon tu'uh nangekak ay ditu'ud Egypt! Ya ta"on goh un nidugah ahan di inatdan nangipabain ay He"a.‡
19 Ya dumalat nan nidugah an homo'mu ya agguymu ingnganuy didah din awadandah nan mapulun ti linidumam didah nan ma'ugtul an bunut ta way nangipangulun didah nan mapatal, ya nan mabnang an apuy hinan mahdom ta ipangulunan benangan di owonda.
20 Ya nan ma'ma'ullay an Na'abuniyanan an Lennawa di nangituduh atonda. Ya gunmu pinangan didah ma'an an ma'alih manna, ya limmum goh di danum hi ininumda.
21 Ya hinalimunam didah napat di tawon hidin awadandah nan mapulun, ya gintudmun amin di mahapulda. Ya agguy napa'pa"i din lubungda, ya agguy goh binumlal di hu'ida.§
22 Ya indatam goh didah abalinanda, at hiyanan inabakda nan do'ol an numbino'ob'on an pun'alian, ya hinakupda nan babluyda. Ya ta"on nan babluy ad Heshbon an nun'alian Sihon* ya nan babluy ad Bashan an nun'alian Og ya ni'hakupda.†
23 Ya impado'olmuy holagda ta umatdah nan ado'ol di bittuan ad daya, ya inyuymu didah nan lutan din intulagmuh din a'apudah boltanonda.
24 At hiyanan immuy mah nan imbabaluyda ta henggopdad Canaan, ya ginubatda nan tatagun numpunhituh di, ya binaliwam dida ta inabakda nan tataguh di ya ta"on nan alida. Ya ene'kodmu nan tatagun dida ta okoddah nan penhoddan aton ay dida.
25 Ya nunhakupda din nun'ihamad di allupdan babluy, ya din malumong di nihabal an luta, ya nan a'abung an nun'apnuh din mun'apla'an an gina'u, ya din bubun an nalhu'an, ya din nun'itanom an ayiw an olibo, ya din do'ol an ayiw an ma'an di bungada. At do'ol di ma'an hi ononda, at nun'abhugda, ya numpangatabada. Ya nidugah di nun'an'anlaandah nan mun'aphod an indatmun dida.‡
26 Mu adida damdama dumngol ya umunud ti din'ugda nan Uldinmu. Ya pinatoyda nan propetan hennagmun namadan ay dida ta way atondan mumbangngad an mundayaw ay He"a, mu undaat goh intugtugan namahipahiw ay He"a.
27 At hiyah ne dumalat ya impa'abakmu didah nan binuhulda ta pinaligligatda dida. Mu heden ipaligligatanda ya inal'alu' da'a ta badangam

* **9:15** Ex. 16:1-17:7. † **9:17** Num. 14:1-25. ‡ **9:18** Ex. 32:1-1-35. § **9:21** Deut. 8:4; 29:5.
* **9:22** Num. 21:21-31. † **9:22** Num. 21:32-35. ‡ **9:25** Josh. 1:1-24:33.

dida, ya dengngolmud abuniyan din luwaluda, ya dumalat nan nidugah an homo'mu ya indatam didah ap'apuda ta way mamaliw ay didah nan pangipaligligatan nan binuhuldan dida.

28 Mu unat goh mi'id ah al'alin dida ya numbaholda goh ay He"a, at hiyaat unmu impa'abak didah nan mamuhul ay dida ta numbalinda goh hi himbut. Mu wa ay goh ta muntutuyudah nan baholda ya dengngolmu goh hinad abuniyan di pumpahpahmo'anda, ya binaliwam goh dida an dumalat nan nidugah an homo'mu.

29 Ya pinadanam dida ta nan Uldinmuy bangngadondah unudonda, mu undaat goh mumpabagtu, hiyanan adida unudon nan immandalmu, ya numbaholdah agguyda nangunudan hinan inyuldinmu an wa ay ta unudon di tagu ya idatnay pi'taguana. Mu nalot di nomnomda, at din'ug da'a, ya nidugah an adida mangngol, ya adida goh umunud.

30 Ya do'ol di tawon hi nanga'anuham ay dida, ya indatmu nan Na'abuniyanan an Lennawah nan propeta ta diday ni'hapit ta pinadanana dida. Mu adida damdama donglon an ayda napu'it, at hiyanan impa'abakmu goh didah nan tataguh nan udumnan babluy an nun'eheggon ay dida.

31 Mu dumalat nan mi'id di pogpognan homo'mu ya agguymu inubah dida unu ingnganuy dida ti He"an Dios ya nidugah di homo'mu ya gohgohmu.

32 O Apo Dios an Diosmi, na'abbagbagtu'a, ya nidugah di abalinam, ya atata'ot'an Dios an mangipahuhunung hidin intulagmu an dumalat nan nidugah an pamhodmu. Ya adim ni' hintigtigon tun na'at ay da'mih nipaligligatanmi an ta"on din a'alimi, ya nan a'ap'apumi, ya nan papadimi, ya nan propetami, ya nan o'ommodmi, ya an amin tun tatagum an nete"ah din gutud di numpapto'an nan a'alid Assyria§ ta nangamung ad ugwan.

33 Ya ma'andong hanan inatmun nummoltan da'mi ti He"a ya immannung di inatmun da'mi, mu nappuhiy inatmi.

34 Ti ta"on nan a'alimi, ya nan a'ap'apumi, ya nan papadimi, ya nan o'ommodmi ya agguyda inunud nan Uldinmu. Ya adida goh dongdonglon nan itugunmu, ya ta"on nan pamadanmun dida.

35 Ya ta"on hi unda wadah nan maphod an lutan malubong di mitanom an mun'aphod an indatmun dida ya agguy da'a damdama dinayaw ay dida, ya agguyda goh indinong din ato'atondan nappuhi.

36 Mu ten un ami baal hi engganad ugwan eten lutan indatmuh din a'apumi ta diday mangitanud hinan bungan nan nihabal. Mu mi'id atog di abalinanmi ti ten un ami baal.

37 Mu dumalat nan baholmi ya an amin nan do'ol an ma'alah nan mihabal ya midat hinan alin inabulutmuh mangipapto' ay da'mi. Ya atonda nan pohdondan aton ay da'mi, ya umat goh hinan a'animalmi an nonong ya innalda. Nidugah ahan heten holholtaponmi!"

Nan Nuntutulagan nan Tatagu

38 Ya intuluydan himmapit an inaliday, "Dumalat hanan gun ma'ama'at ay da'min holag Israel ya nun'amma amih nahamad hi puntutulaganmi, ya intudo'mi ta pelmaan nan a'ap'apumi, ya nan i'ibbamin holag Levi, ya nan papadi."

---

§ **9:32** Hay ngadan nan udumnan dida an nitudo' hinan Biblia ya nan Alin hi Tiglath-Pileser III (unu hi Pul; I Chron. 5:26), ya nan Alin hi Shalmaneser V (II Ki. 18:9), ya nan Alin hi Sargon II (Isa. 20:1), ya nan Alin hi Sennacherib (II Ki. 18:13), ya nan Alin hi Esarhaddon (Ezra 4:2), ya nan Alin hi Ashurbanipal (Ezra 4:10).

10

1 Dida hatuy numpelmah nan nitudo' an nuntutulaganmi:

Numpelma nan Gobelnadol

Ha"in an hi Nehemiah an gobelnadol an hina' Hakaliah.

Numpelma nan Papadi

Da Zedekiah,
2 ya hi Seraiah, ya hi Azariah, ya hi Jeremiah,
3 ya hi Pashhur, ya hi Amariah, ya hi Malkijah,
4 ya hi Hattush, ya hi Shebaniah, ya hi Malluk,
5 ya hi Harim, ya hi Meremoth, ya hi Obadiah,
6 ya hi Daniel, ya hi Ginnethon, ya hi Baruch,
7 ya hi Meshullam, ya hi Abijah, ya hi Mijamin,
8 ya hi Maaziah, ya da Bilgai ay Shemaiah ya dida hanay papadin numpelmah nan nitudo' an nuntutulaganmi.

Numpelma nan Holag Levi

9 Didatuy holag Levi an numpelma: hi Jeshua an hina' Azaniah, ya hi Binnui an nalpuh holag Henadad, ya hi Kadmiel.
10 Ya hiyatuy tutulangda: hi Shebaniah, ya hi Hodiah, ya hi Kelita, ya hi Pelaiah, ya hi Hanan,
11 ya hi Mika, ya hi Rehob, ya hi Hashabaiah,
12 ya hi Zakkur, ya hi Sherebiah, ya hi Shebaniah,
13 ya hi Hodiah, ya da Bani ay Beninu.

Numpelma nan A'ap'apun di Tatagu

14 Nan a'ap'apun di tatagun numpelma: da Parosh, ya hi Pahath-Moab, ya hi Elam, ya hi Zattu, ya hi Bani,
15 ya hi Bunni, ya hi Azgad, ya hi Bebai,
16 ya hi Adonijah, ya hi Bigvai, ya hi Adin,
17 ya hi Ater, ya hi Hezekiah, ya hi Azzur,
18 ya hi Hodiah, ya hi Hashum, ya hi Bezai,
19 ya hi Hariph, ya hi Anathoth, ya hi Nebai,
20 ya hi Magpiash, ya hi Meshullam, ya hi Hezir,
21 ya hi Meshezabel, ya hi Zadok, ya hi Jaddua,
22 ya hi Pelatiah, ya hi Hanan, ya hi Anaiah,
23 ya hi Hoshea, ya hi Hananiah, ya hi Hasshub,
24 ya hi Hallohesh, ya hi Pilha, ya hi Shobek,
25 ya hi Rehum, ya hi Hashabnah, ya hi Maaseiah,
26 ya hi Ahiah, ya hi Hanan, ya hi Anan,
27 ya hi Malluk, ya da Harim ay Baanah.

Numpelma nan Udumnan Tatagu

28 Nan udumnan holag Israel an nan papadi, ya nan holag Levi, ya nan mun'adug hinan pantaw di allup, ya nan kumakantah nan Timplu, ya nan mumpuntamuh nan Timplu, ya an amin din nangilahhin hi odoldah nan heneggondan babluy an dumalat nan pangunudandah nan Uldin Apo Dios, ya niddum goh nan a'ahawada, ya an amin nan imbabaluydan way abalinandan manginnilah aat di donglonda
29 at an aminda ya niddumdah nan a'agidan nan a'ap'apuda ta in-hapatadan mangunud hinan Uldin Apo Dios an din indatnan Moses an

baalna ta ihamaddan mangunud hinan inalin nan Uldin hi ma'at. Mu nan mangibahhaw ya ma'idutan.

Hay Inhapatami

30 Hiyah te inhapatami:
"Adimi ipa'ahawa nan imbabaluymin binabaih nan linala'in Hentil an
ni'hituh tun numbabluyanmi, ya ta"on nan imbabaluymin linala'i ya
adimi goh ipa'ahawah nan binabain imbabaluyda.
31 Ya wa ay di iyalin nan bunag hi gina'un ikumildu, unu nan bogah
hinan ngilin an Habadu, unu nan udumnan algaw an mangilin ya adimi
ahan la'uan. Ya wa ay ta madatngan nan miyapitun tawon ya adimi lia'on
an tamman nan lutami, ya adimi ipahukat nan impa'utangmi.
32 Ya tinawon ya gunmi idat di opat* hi gramos an pihhumi ta ma'usal
hinan Timplun Apo Dios
33 an umat hinan nilahhin an tinapay, ya Onong an Ma'an, ya Onong
an Moghob, ya nan me'nong hinan ngilin an algaw, ya nan Behtan di
Akayangan di Bulan, ya nan algaw an napilin behta, ya nan Onong di Bahol
ta manandih bahol an amin nan holag Israel, ya an amin nan usalon di
muntamuh nan Timplu.
34 Ya da'min papadi, ya nan i'ibbadan holag Levi, ya nan tatagu
ya inyu'nuhmi ta ma'innilay mahonhonod hinan hinohhan pamilyah
mangiyuy hinan ayiw eden na'alin algaw hi tinawon ta way miyapuy
hinan pun'onngan Apu tu'un Dios, ti hiyah ne inalin nan nitudo' hinan
Uldin.†
35 Ya tinawon an gunmi iyuy hinan Timplun Apo Dios nan hopap di
ma'alah bungan an amin nan inhabalmi ya nan hopap di bungan nan
nitanom an ayiw an ma'an di bungana.‡
36 Ya iyuymi goh hinan papadin muntamuh nan Timplu nan pangpan-
gullun lala'in imbabaluymi ta midawat ay Apo Dios, ya nan manilhig an
uyaw hi hopap di i'lum nan bakami, ya nan buta'al an hopap di i'lum nan
kalnilumi, ya nan buta'al an kilaw hi hopap di i'lum nan gandengmi ta
miyunnudan hinan inalin nan nitudo' an Uldin.§
37 Ya iyuymi goh hinan papadin wah nan Timplun Apo Dios nan
mahhun hi nageleng an ma'an, ya nan udumnan e'nongmi, ya nan
mahhun an bungan di numbino'ob'on an ayiw, ya nan pa'idyamman
bayah, ya nan lanan di olibo. Ya idatmi goh nan mun'iyapulun ma'alah
nan payawmi ay danen holag Levi ti diday umuy an mun'am'amung
hinan mun'iyapulun idatmih nan abablubabluy an puntamuonmi.
38 Ya mahapul an mitnud di ohan padin nalpuh nan holag Aaron hinan
holag Levi hi unda alan nan mun'iyapulu, ya nan holag Levi di mangiyuy
hinan na'amung hidih nan kuwaltun puntalepnan hinan Timplun Apo Dios.
39 At nan holag Israel an nan holag Levi ya mahapul an iyuyda nan
idatdan ma'an, ya nan bayah, ya nan lanan di oliboh nan kuwaltun
puntalepnan hinan gina'uh nan Timplun Apo Dios an ihinan nan pa-
padin muntamuh nan Timplu, ya nan mun'adug hinan Timplu, ya nan
kumakanta.

---

* **10:32** Hay inyuldin Apo Dios hi idatda ya *onom* an gramos an pihhu an bo'on *opat* (Ex. 30:13-14), mu mid mapto' ya inaananda ti adida olog ti nun'awotwotda (Neh. 5:1-13). Ya hihidyan onom an gramos an ta"on hinan gutud di New Testament (Mat. 17:24). † **10:34** Mid di ustun verse an mangituduh atondan mangiyuy hi ayiw hi Timplun Apo Dios ad Jerusalem, mu gapu ta inyuldin Apo Dios ta gunda e'nong hi abigabigat (Lev. 6:12-13) at mattig an hiyay mahapulda goh. ‡ **10:35** Ex. 23:19; Num. 18:13; Deut. 26:1-11. § **10:36** Ex. 13:12-13.

Atonmi hana ta adimi inganuy nan Timplu an Abung Apo Dios an Diosmi."

11

Nan Tatagun Numpunhitud Jerusalem
(I Chron. 9:1-17)

1 Nan a'ap'apu ya numpunhitudad Jerusalem, ya din udumnan tatagu ya numbibinnunutda ta pilionda nan hinohhan pamilyan malpuh nan hinohhan himpupulun pamilya ta diday umuy munhitud Jerusalem an pinilin Apo Dios an babluyna, ya nan i'ibbada ya nunnanongdah nan numbabluyanda tuwali.

2 Ya ipabagtumi nan udumnan tatagun mamamhod an munhitud Jerusalem.

3 Nan udumnan holag Israel, ya nan udumnan papadi, ya nan holag Levi, ya nan mumpuntamuh nan Timplu, ya nan holag din baal Solomon ya numpunhitudah did Judah hinan hakupdan lutadah nan numbino'ob'on an babluy. Didanay a'ap'apuh nan provinciah numpunhitud Jerusalem.

Nan Holag Judah

4 Hay nalpuh holag Judah ya nan holag Benjamin: hi Athaiah (an hina' Uzziah, an hina' Zechariah, an hina' Amariah, an hina' Shephatiah, an hina' Mahalalel, an holag Perez),

5 ya hi Maaseiah (an hina' Baruch, an hina' Kol-Hozeh, an hina' Hazaiah, an hina' Adaiah, an hina' Joiarib, an hina' Zechariah, an hina' Shelah).

6 Nan holag Perez an nunhitud Jerusalem ya opat di gahut ya han nanom ta han walu, ya nun'atuliddan amin an linala'i.

Nan Holag Benjamin

7 Nan holag Benjamin: hi Sallu (an hina' Meshullam, an hina' Joed, an hina' Padaiah, an hina' Kolaiah, an hina' Maaseiah, an hina' Ithiel, an hina' Jeshaiah).

8 Ya waday duwan tulangda an da Gabbai ay Sallai. Hay uyapdan amin ya hiyam di gahut ta han duwampulu ta waluy holag Benjamin an nunhitud Jerusalem.

9 Ya hi Joel an imbaluy Zikri di hiyay apuda, ya hi Judah an imbaluy Hassenuah ya hiyay nehnod hi upihyal hinan ma'alih Godwan di Babluy.*

Nan Papadin Nunhitud Jerusalem

10 Nan papadin nunhitud Jerusalem: hi Jedaiah, ya oha goh an mungngadan hi Jedaiah (an hina' Joiarib), ya hi Jakin,

11 ya hi Seraiah (an hina' Hilkiah, an hina' Meshullam, an hina' Zadok, an hina' Meraioth, an hina' Ahitub an hiyay nabagtun ap'apuh nan Timplun Apo Dios),

12 ya nan udum an i'ibbadan muntamuh nan Timplu (an hay uyapdan amin ya waluy gahut ta han duwampulu ta duwa), ya hi Adaiah (an hina' Jeroham, an hina' Pelaliah, an hina' Amzi, an hina' Zechariah, an hina' Pashhur, an hina' Malkijah),

13 ya nan i'ibban Adaiah an ommod nan papamilya (an duway gahut ta han napat ta duwa), ya hi Amashai (an hina' Azarel, an hina' Ahzai, an hina' Meshillemoth, an hina' Immer),

* **11:9** Unu Second District.

14 ya nan i'ibban Amashai (an hinggahut ta han duwampulu ta waluy
nun'atulid an tindalu). Ya hay nangipangpangulun dida ya hi Zabdiel an
hina' Haggedolim.

Nan Holag Levi

15 Nan holag Levi an nunhitud Jerusalem: hi Shemaiah (an hina'
Hasshub, an hina' Azrikam, an hina' Hashabiah, an hina' Bunni),
16 ya da Shabbethai ay Jozabad (an a'apun nan holag Levi an mangi-
papto' hinan tamuh nan gettaw nan Timplun Apo Dios),
17 ya hi Mattaniah (an hina' Mika, an hina' Zabdi, an hina' Asaph an
hiyay mangipangpanguluh nan mungkanta ya luwaluh nan punyamanan
ay Apo Dios), ya hi Bakbukiah (an nan netob ay Mattaniah), ya hi Abda (an
hina' Shammua, an hina' Galal, an hina' Jeduthun).
18 Ya duway gahut ta han nawalu ta opat nan holag Levi an ni'hituh nan
me'gonan an babluy ad Jerusalem.

Nan Mun'adug hinan Timplu

19 Nan mun'adug hinan Timplu: da Akkub ay Talmon, ya nan i'ibbada
(an hinggahut ta han napitu ta duway tatagu).

Nan Udumnan Tatagu

20 Ya nan udumnan holag Israel ya niddumdah nan udum an papadi ya
nan holag Levi, ya wah didan numpunhituh nan babluy ad Judah an din
numbabluyan din o'ommodda.
21 Nan numpuntamuh nan Timplu ya numpunhitudah nan Duntug an
Ophel, ya hay nangipapto' ay dida ya da Ziha ay Gishpa.
22 Hay ap'apun nan holag Levi ad Jerusalem ya hi Uzzi (an hina' Bani,
an hina' Hashabiah, an hina' Mattaniah, an hina' Mika). Ya hi Uzzi di
ohah nan a'apun Asaph an mungkankantah nan pundayawan ay Apo
Dios hinan Timplu.
23 Ti waday inyuldin nan alih mangituduh tamuan di hinohhan didah
abigabigat.
24 Ya hi Pethahiah (an hina' Meshezabel an nalpuh holag Zerah, an
nalpuh holag Judah) di gun punhapiton nan ali ta nan tataguy itamuana.
25 Hay numpunhituwan nan udum an tatagud Judah ya hidih nan
neheggon hinan payawda: hidi nan babluy ad Kiriath Arba (ya nan
udumnan babluy hidi), ya ad Dibon (ya nan udumnan babluy hidi), ya
ad Jekabzeel (ya nan bababbabluy hidi),
26 ya ad Jeshua, ya ad Moladah, ya ad Beth Pelet,
27 ya ad Hazar Shual, ya ad Beersheba (ya nan udumnan babluy hidi),
28 ya ad Ziklag, ya ad Mekonah (ya nan udumnan babluy hidi),
29 ya ad En Rimmon, ya ad Zorah, ya ad Jarmuth,
30 ya ad Zanoa, ya ad Adullam (ya nan bababbabluy hidi), ya ad Lachish
(ya nan papayaw hidi), ya ad Azekah (ya nan udumnan babluy hidi). At
hay numpunhituwanda ya nete"ad Beersheba ta engganah nan Hadog an
Hinnom.
31 Ya nan tatagun a'apun Benjamin ya numpunhitudah nan babluy ad
Geba, ya ad Mikmash, ya ad Aija, ya ad Bethel (ya nan bababbabluy hidi),
32 ya ad Anathoth, ya ad Nob, ya ad Ananiah,
33 ya ad Hazor, ya ad Ramah, ya ad Gittaim,
34 ya ad Hadid, ya ad Zeboim, ya ad Neballat,
35 ya ad Lod ya ad Ono, ya nan nundotal an babluy nan nun'ala'eng an
mumpumpa'ot an linala'i.

36 Ya nan udumnah nan himpangapun holag Levi an nalpud Judah ya
numpi'hitudah nan holag Benjamin.

12

Nan Nitud'an di Papadi ya nan Holag Levi

1 Hiyatuy papadi ya nan holag Levi an din numbangngad* an nalpud
Babylon an initnud da Zerubbabel an imbaluy Shealtiel ay Jeshua: hanan
papadi an da Seraiah, ya hi Jeremiah, ya hi Ezra,†
2 ya hi Amariah, ya hi Malluk, ya hi Hattush,
3 ya hi Shekaniah, ya hi Rehum, ya hi Meremoth,
4 ya hi Iddo, ya hi Ginnethon, ya hi Abijah,
5 ya hi Mijamin, ya hi Maadiah, ya hi Bilgah,
6 ya hi Shemaiah, ya hi Joiarib, ya hi Jedaiah,
7 ya hi Sallu, ya hi Amok, ya hi Hilkiah, ya nan oha goh an mungngadan
hi Jedaiah. Didanay a'ap'apun nan papadih din amatagun Jeshua.
8 Nan holag Levi ya hi Jeshua, ya hi Binnui, ya hi Kadmiel, ya hi
Sherebiah, ya da Judah ay Mattaniah. Dida ya nan i'ibbaday okod hinan
mungkankantah nan pundayawan ay Apo Dios hinan Timplu.
9 Ya nan ibbadan da Bakbukiah ay Unni ya diday mi'tobbalan hinan
pungkantaanda.
10 Didatuy napatad an holag Jeshua: nunholag hi Jeshua ta hi Joiakim, ya
nunholag hi Joiakim ta hi Eliashib,‡ ya nunholag hi Eliashib ta hi Joiada.
11 Ya nunholag hi Joiada ta hi Jonathan, ya nunholag hi Jonathan ta hi
Jaddua.
12 Hidin amatagun Joiakim ya didatuy numpangipangpanguluh nan
hinohhan himpangapun papadi:
Hay nangipangpanguluh nan pamilyan Seraiah ya hi Meraiah,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Jeremiah ya hi Hananiah,
13 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Ezra ya hi Meshullam,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Amariah ya hi Jehohanan,
14 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Malluk ya hi Jonathan,
ya hay nangipangpanguluh pamilyan Shekaniah ya hi Joseph,
15 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Harim ya hi Adna,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Meremoth ya hi Helkai,
16 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Iddo ya hi Zechariah,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Ginnethon ya hi Meshullam,
17 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Abijah ya hi Zikri,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan da Minjamin ay Moadiah ya
hi Piltai,
18 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Bilgah ya hi Shammua,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Shemaiah ya hi Jehonathan,
19 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Joiarib ya hi Mattenai,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Jedaiah ya hi Uzzi,
20 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Sallu ya hi Kallai,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Amok ya hi Eber,
21 ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Hilkiah ya hi Hashabiah,
ya hay nangipangpanguluh nan pamilyan Jedaiah ya hi Nethanel.

---

* **12:1** Numbangngaddad Judah hidin 538 B.C. † **12:1** Bo'on hiyah Ezra an din nuntudo' hinan Liblu an Ezra. Ti henen Ezra ya wada pay di nawalun tawon ya un mumbangngad ad Judah. ‡ **12:10** Hiyay Nabagtun Padi (Neh. 3:1, 20-21).

22 Hay numpangipangpanguluh nan holag Levi hidin atagun da Eliashib
ay Joiada, ya da Johanan ay Jaddua, ya niddum din papadin nitudo' di
ngadandah din nun'alian Darius hi ad Persia.§
23 Ya nan ngadan di a'ap'apun numpangipapto' hinan hinohhan pamilyan
Levi ya nitudo' hinan itud'an di na'na'at ta engganah din gutud di atagun
Johanan an ap'apun Eliashib.
24 Hay ap'apun nan holag Levi ya da Hashabiah, ya hi Sherebiah, ya hi
Jeshua an hina' Kadmiel. Ya din i'ibbadan holag Levi goh an timma'dog
hinan hinagangda an mundayaw ya munyaman ay Apo Dios di mambal
hinan pungkantaanda an umat hidin inyuldin nan Alin hi David an baal
Apo Dios.
25 Ya da Mattaniah, ya hi Bakbukiah, ya hi Obadiah, ya hi Meshullam, ya
da Talmon ay Akkub ya diday mun'adug hinan pantaw nan puntalepnan an
neheggon hinan pantaw di Timplu.
26 Ya nuntamudah din gutud di atagun Joiakim an hina' Jeshua an imbaluy
Jozadak, ya din gutud di atagu' an hi Nehemiah an gobelnadol, ya din gutud
di atagun Ezra an padin muntudtuduh nan Uldin Apo Dios an indatnan
Moses.

Hay Nangidawatan Nehemiah hinan Allup ad Jerusalem

27 Heden gutud di pangidawatan hinan allup ad Jerusalem ay Apo Dios
ya nipa'ayag an amin din holag Levi hinan abablubabluy ad Judah ta
middumdan mi'yamung ay da'mid Jerusalem ta mi'yam'amlong amih nan
idawatan nan allup ta gunda ikantay punyamanan, ya gunda goh tukalon
nan cymbals, ya nan ongol an alpa, ya nan i'"itang an alpan ma'alih lyre.
28 Danen holag Levi an kumakanta ya nipa'ayagda goh an nalpudah
nan numbabluyandan neheggon ad Jerusalem, ya nalpuy udumnah nan
bababbabluy di Netophah,
29 ya waday nalpud Beth Gilgal, ya wada goh di nalpuh nan babluy ad
Geba, ya ad Azmaveth an bimmabluyan nan kumakantah nan nunlene'woh
ad Jerusalem.
30 Ya nahhun nan papadi ya nan ibbadan holag Levi an nangidawat
hi odoldan Apo Dios ta paddungnay malenehanda ya unda aton hinan
udumnan da'min tatagu, ya nan numbino'ob'on an pantaw, ya nan allup.
31 Ya hennag'u din a'ap'apud Judah hinan tu'yap di allup. Ya nunggodwo'
ta duway linya nan kumakanta ta lewngonda nan babluy an gun munya-
man ay Apo Dios. Nan ohan himpampun an kumakanta ya inipluydah
appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan tu'yap di allup
ta engganah nan Nagalutan an Pantaw.
32 Hi Hoshaiah ya nan godwan a'ap'apud Judah ya niyunuddan dida
33 ya un goh miyunud nan papadin da Azariah ay Ezra, ya da Meshullam
34 ay Judah, ya da Benjamin ay Shemaiah, ya da Jeremiah
35 ya nan udumnan papadin muntalampet, ya hi Zechariah goh (an hina'
Jonathan, an hina' Shemaiah, an hina' Mattaniah, an hina' Micaiah, an hina'
Zakkur, an holag Asaph),
36 ya niyunud mahkay nan i'ibbana an da Shemaiah ay Azarel, ya da
Milalai ay Gilalai, ya da Maai ay Nethanel, ya da Judah ay Hanani. At diday
gun manukal hinan pungkantaandan intudun David an baal Apo Dios. Ya
hi Ezra an nuntudtuduh nan Uldin di nangipangulun didan himpampun.

§ **12:22** Mid mapto' hi un hiyay Alin hi Darius II Nothus (423-404 B.C.) unu nan Alin hi Darius III Codomannus (336-331 B.C.).

37 Ente"adah nan Pantaw hinan Way Buhu'an di Danum, ya innayundan
nunti'id hinan agdan an mipluy hinan Babluy David, ya innaynayunda
ta ene'wadah nan bagtun nan abung di Alin hi David, ya linauhanda ta
nangamung unda nidatong hinan Pantaw hinan Way Buhu'an di Danum
an niyappit hi buhu'an di algaw.
38 Ya nan miyadwan himpampun an kumakanta ya inipluydah nan
pangngelna. Ya niyunuda' ay didan da'min amin hinan godwan a'ap'apun
Judah ya din udumnan tatagu. Ya ene'wamih nan wadan di Ata'nang an
Pun'adugan hi Punhaangan, at linauhanmi ta nundapuh amih nan Abellog
an Binattun Allup.
39 Ya innayunmih nan Pantaw di Allup Ephraim, ya Pantaw Jeshanah,
ya nan Pantaw an Ekan, ya nan Ata'nang an Pun'adugan Hananel, ya nan
Ata'nang an Pun'adugan di Hinggahut, ya innayunmi ta nangamung un
ami nidatong hinan Pantaw an Kalnilu, ya nidatong amih nan Pantaw nan
Mun'adug, ya hiyay nangita'doganmi.
40 Ya nidatong din duwan himpampun an kumantah punyamanandan
Apo Dios hinan Timplu, ya ha"in, ya din ni'yibba' an din godwan di a'ap'apu,
41 ya niddum din papadin da Eliakim ay Maaseiah, ya da Mijamin ay
Micaiah, ya da Elioenai ay Zechariah, ya da Hananiah an nangdon hi
talampet ay
42 Maaseiah goh, ya da Shemaiah ay Eleazar, ya da Uzzi ay Jehohanan, ya
da Malkijah ay Elam, ya hi Ezer. Ya nungkanta date an impangpangulun
Jezrahiah.
43 Heden algaw ya do'ol di ene'nongmin Apo Dios, ya nidugah di
amlongmi ti impa'amlong Apo Dios da'mi an ta"on nan binabai ya
ung'ungungnga. Ya nidugah di tungogmin mun'am'amlong ad Jerusalem,
ya ma"adngol hinan adagwin lugal.

Nan Midat an Ma'usal hi Pundayawan hinan Timplu

44 Henen gutud ya napiliday linala'i ta diday mumpapto' an manalimun
hinan kuwaltuh nan Timplun puntalepnan hinan mipa'daw, ya nan mah-
hun an ma'alah nan mihabal, ya nan mun'iyapuluh nan pihhu. Danen
napilin linala'iy okod an mun'amung hinan idat di tatagun malpuh nan
apayapayaw hinan abablubabluy ta talepnonda ta way onon nan papadi
ya nan holag Levi ti hiyah ne inalin nan Uldin hi ma'at* ti an amin amin
tatagud Judah ya pohdonmiy pangat nan papadi ya nan holag Levi hinan
tamuda.
45 Ya inatda din inalin Apo Dios hi atonda an hay ma'at ta way atondan
mibilang hi maleneh, ya inat goh nan kumakanta ya nan mun'adug hinan
Timplu ti inunudday inalin David† ya din imbaluynan hi Solomon.‡
46 Ti hidin penghanah atagun da David ay Asaph ya waday napto' an gun
nangipangpanguluh nan mungkantah nan pundayaw ya punyamanan ay
Apo Dios.
47 Ya din gutudmin duwan Zerubbabel ya an amin amin tatagun holag
Israel ya immidat amih badangmih mahapul nan kumakantah nan Timplu
ya nan mun'adug hinan Timplu. Ya immidat ami goh hi mahapul nan
udumnan holag Levi, ya nan holag Levi ya immidatda goh hinan papadin
holag Aaron.

13

Hay Nilahhinan nan Bunag

* **12:44** Lev. 27:30; Deut. 18:1-8. † **12:45** I Chron. 23:1-5. ‡ **12:45** II Chron. 8:14.

1 Henen algaw ya imbahami nan liblun nitud'an nan Uldin Moses ta
dengngol an amin nan tatagu, ya waday inah'upanmih nan Uldin hi
nangalyanah adi mabalin an miyabulut an middum nan holag Ammon ya
nan holag Moab hinan ahayupan nan tatagun Apo Dios.
2 Manu ay adida mi'yamung ti agguyda indat di ma'an ya danum hinan
holag Israel hidin nakakandad Egypt ti undaat goh linagbuan hi Balaam ta
idutana dida.* Mu hay inat Apo Dios an Dios tu'u ya numbalinonah den idut
hi wagah.†
3 Ya unat goh dengngol nan tatagu din Uldin Apo Dios an indatnan Moses
ya ente"adan mumpamakak an amin hidin bunag di a'apuda.

Wada Goh di Inat Nehemiah hi Pumhodan

4 Din hopapna ya nan padin hi Eliashib‡ di napto' an manalimun hinan
puntalepnan an kuwaltuh nan Timplun Apo Dios. Tulang Eliashib hi
Tobiah,
5 at hiyanan inyabulutnan mihinah Tobiah hinan ohan ongol an kuwal-
tun din italepnan an amin nan numbino'ob'on an na'amung hi nidat an
paguy, ya incense, ya nan gina'un ma'usal hinan Timplu, ya nan nidat an
mun'iyapulun nalpuh nan nabto' an paguy, ya bayah, ya nan lanan di olibon
hiyah ne inalin nan inyuldin Apo Dios ay Moses an midat hi usalon nan
holag Levi, ya nan kumakanta, ya nan mun'adug hinan Timplu, ya nan nidat
hi bagin nan papadih din hopapna.

6 Mu hay na'atan ne ya mi'ida' hidid Jerusalem ti hidin miyatulumpulu
ta duway tawon§ hi numpapto'an nan Alin hi Artaxerxes hi ad Babylon* ya
numbangngada' ay hiya ta ibaag'uy na'na'at.† Ya agguy nadnoy ya inyabulut
nan alin
7 mumbangngada' ad Jerusalem.‡ Ya unat goh nidatonga' hidi ya ininnila'
an na"appuhy inat Eliashib hinan nangiyabulutanah ihinan Tobiah hinan
ohan kuwaltuh nan Timplu!
8 Ya ma'abbungota', at nun'ipa'wah'uh gettaw an amin din gina'un Tobiah
hinan kuwaltuna.
9 Ya inali' hi idawatda hadin kuwaltun Apo Dios ta paddungnay maleneh
goh ta nalpah ya unda pun'ipabangngad din gina'un ma'usal hinan Timplun
Apo Dios, ya din paguy an onong, ya din incense.

10 Ya ininnila' goh an nan holag Levi ya din kumakanta an mangipangpan-
guluh nan mundayaw hinan Timplu ya nun'akakda ta numbangngaddan
muntamuh nan payawda ti agguy nidnidat din nilahhin an midat ay dida
tuwali.
11 Ya impa'ayag'u din a'ap'apu ta na'amungda, ya nun'ihingal'u dida, ya
inali' ay diday, “Anaad ta ninganuy nan Timplun Apo Dios?” At nun'ayaga'
nan holag Levi ya din kumakanta ta mumbangngadda ta ituluydan aton
nan tamuda tuwalin mumpapto' hinan Timplu.

---

* **13:2** Deut. 23:3-6. † **13:2** Num. 23:11; Deut. 23:4-5. ‡ **13:4** Agguy tu'u inilah un hiyay Nabagtun Padi (Neh. 3:1, 20-21; 13:28) unu nob'on an padi. § **13:6** Unu hidin 433 B.C. * **13:6** Bahaom nan footnote di Ezra 6:22 ta innilaom di anaad ta nitudo' hitu an hiyay alid *Babylon* ti hiyay alid *Persia* tuwali. † **13:6** Mid mapto' ya hi Hanani an agin Nehemiah di nipallog ay hiyan nunggobelnadol ad Judah eden ohay tawon ti indat Nehemiah ay hiyay biyangnan numpapto' ad Jerusalem (Neh. 7:2). ‡ **13:7** Numbangngad hidin 432 B.C. At ohay tawon din ami'idan Nehemiah ad Judah. Ya impidwan Nehemiah an nunggobelnadol, mu agguy tu'u inilay negpongana (mu inila tu'u an ente"an Bagohi an nunggobelnadol hidin 407 B.C., at mahapul an mapogpog nan nunggobelnadolan Nehemiah).

12 At an amin nan tatagud Judah ya nun'iyuyda din mun'iyapulun nalpuh
nan inhabaldan paguy, ya bayah, ya din lanan di olibo ta inyuydah nan
kuwaltun nan Timplun puntalepnan.
13 Ya pento"u din tulun linala'in nun'ahamad di ugalida ta diday okod an
mangidat hinan mahapul di i'ibbada, ya hay ngadanda ya hi Shelemiah an
padi, ya hi Zadok an nuntudtuduh nan Uldin, ya hi Pedaiah an holag Levi. Ya
pento"u goh han bumadang ay dida an hi Hanan an hina' Zakkur an ap'apun
Mattaniah.
14 Ya inluwalu' ay Apo Dios an inali' di, “Apo Dios, adim aliwan hanan
mun'aphod an inat'uh nan Timplum ya nan atonmin mundayaw hidi.”

Hay Aat di Algaw an Ngilin

15 Wada han ohan algaw ya tinnig'u nan tatagud Judah an gunda
mumpolpolegoh hinan greyp hi miyammah bayah hinan Habadun ngilin.
Ya waday udumnan mangikalkalgah nan bogah, ya bayah, ya greyp, ya figs,
ya nan udumna goh an mila'u, ya nun'itakaydah nan dongkida ta iyuydah
did Jerusalem an ila'u, mu heden algaw ya Habadun ngilin. At pinadana'
didan inali' di, “Mahapul an adi ayu umuy an munla'uh nan gutud den
algaw!”
16 Ya wadaday iTyre an ni'hitud Jerusalem an nangiyuy hi ekan ya nan
numbino'ob'on an mila'u ta ila'udah nan tatagun iJudah hinan algaw di
Habadun ngilin.
17 At nun'ihingal'u nan a'ap'apud Judah an inali' ay diday, “Anaad ta
atonyuh nen na"appuhi an paddungnay adiyu e'gonan nan ngilin an
Habadu?
18 Undan bo'on hiyah ne din inat nan o'ommod tu'u, at hiyah ne dimmalat
hi bimmungtan Apo Dios hi nummoltaanan ditu'u ya nama"ianan ten
babluy tu'u? Ya da'yu ya unyu ud'udman di bumungtan Apo Dios an
dumalat nan adiyu pange'gonan hinan Habadun ngilin!”
19 Ya immandal'u an mahapul an mitangob nan numbino'ob'on an tangob
hinan Alemanah mahdom, ya adi mibugbughul ta nangamung un malpah
henen ngilin an Habadu. Ya impiyadug'uh nan udumnan tatagu' nan
pantaw ta ipawaday way mangihigup hi mila'uh nan gutud di Habadun
ngilin.
20 Ya namenghan unu namidwa nan mungkumeldun immiyan hinan
gettaw di allupnan babluy ad Jerusalem an munla'uh nan numbino'ob'on
an mila'u,
21 mu pinadana' didan inali' di, “Anaad ta hituy umiyananyuh tun gettaw
di allup? Gulat ta ipidwayun aton at gilato' da'yu!” At nete"an de ya adida
mahkay umuy an mungkumelduh nan gutud di Habadun ngilin.
22 Ya tinugun'u nan holag Levi ta idawatday odoldan Apo Dios ya unda
umuy an mangiyadug hinan pantaw ta way aton nen algaw an Habadun
ngilin hi me'gonan.
At nunluwalua' an inali' di, “Adim ni' goh ahan aliwan Apo Dios tun inat'u,
ya hom'ona' ay He"a an dumalat nan nidugah an pamhodmu!”
23 Ya henen gutud goh ya tinnig'un do'ol di linala'in iJudah an nanga-
hawah din binabain i'Ashdod,§ ya nan holag Ammon, ya nan holag Moab.
24 At nan godwah nan imbabaluyda ya nan hapit ad Ashdod di hapitda,
unu nan hapit di udumnan tataguy inilada, ya mi'id at goh iniladan
mangihapit hinan hapit ad Judah.
25 At inhingal'u ya numpadngola' dida, ya nunhaplat'uy udum ay didan
linala'i, ya nun'inat'uy buu' di udumnan dida. Ya nunhapatao' dida ta

§ **13:23** Ohan babluy ad Philistia.

inhapatadan Apo Dios an adida ahan ipidpidwan ipa'ahawa nan imbabaluydan binabaih nan linala'in nalpuh nan udumnan babluy, ya adida goh iyahawa nan binabain nalpuh nan udumnan babluy unu ipa'ahawa nan imbabaluydan linala'ih nan binabaida.
26 Ya inali' di, “Undan agguyyu inila an umat hinay numbaholan Solomon? Hi Apo Dios ya penpenhodnah Solomon an alid Israel, at indatnay nidugah an la'engna ya abalinana ta hiyay nabagtun alih tun luta.* Mu unat goh inahawan Solomon din babain bunag ya hiyay dimmalat hi numbaholana!†
27 At hay pohdonyu mah hi donglonmi ya ta"on da'yu ya atonyuh nen nappuhin ma'at ya adiyu haggungon hi Apo Dios hinan pangahawaanyuh nan binabain bunag?”
28 Hi Joiada an imbaluy nan Nabagtun Padin hi Eliashib ya wada han imbaluynan nangahawah nan babain imbaluy Sanballat an iBeth Horon,‡ at pinilit'un pinakak hidid Jerusalem.
29 Ya nunluwalua' goh ay Apo Dios an inali' di, “Nomnomom ta adim aliwan henen inatda, O Apu! Ti linugitda nan tamudan papadi, ya nan Tulagmun dida, ya ta"on nan ibbadan holag Levi!”
30 At hay inat'u ya leneneha' an amin nan papadi ya nan holag Levi ti pinakak'un amin nan bunag hidi, ya impiyapong'uy tamudan amin, ya inhamad'u ta iniladan manamuh nan tamuda.
31 Ya impapto"u nan mangiyuy hinan mitunguh nan pun'onngan hinan gutud di ahapulanda. Ya impapto"u goh nan mangamung hinan idat di tataguh nan hopap di ma'alah nan bungan an amin nan inhabalda.
Ya nunluwalua' ay Apo Dios an inali' di, “Apo Dios an Dios'u, wagahana' ni' hinan inat'u an mun'aphod!”

* **13:26** I Ki. 3:13, 16-28; II Chron. 1:12. † **13:26** I Ki. 11:1-8. ‡ **13:28** Nan Nabagtun Padi ya anggay nan balahang an Hudyuy mabalin hi ahawaona (Lev. 21:13-15). At adi mabalin an hi Joiada an ohan imbaluynan mipallog ay amanah un matoy ti inahawana nan Hentil an iSamaria.

Esther

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid nanginnilah ngadana, mu alyon nan udumna an hi Mordecai nin (Esth. 9:20).

Hay Nangitud'anan ten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan bittuan (nan ngadan Esther ya ngadan di iPersia, mu wada goh di ngadanah hapit di Hudyu an Hadassah, ya hay pohdonan ibaga ya myrtle an ohan kalahin di ayiw hidi).

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: gapu ta hi Esther di queen hidin 486 B.C. hi engganah din 465 B.C. at mid mapto' ya hay 465 B.C. nin di nangitud'ana.

Hay Teman ten Liblu: hay inat Apo Dios an namaliw hinan Hudyuh din amatagun Esther.

Hay Outline ten Liblu:

Hay numpaltian DA ALIN HI XERXES (1:1—2:23)
- Hay hopap di numpaltianda ya hi Vashti di queen (1:1-22)
- Hay miyadwan numpaltianda ya hi Esther di queen (2:1-23)

Hay numpaltian DA QUEEN AN HI ESTHER (3:1—9:17)
- Hay hopap di numpaltianda ya agguy numpabadang hi Esther ay Xerxes ta baliwana nan Hudyu (3:1—5:8)
- Hay miyadwan numpaltianda ya numpabadang hi Esther ay Xerxes ta baliwana nan Hudyu (5:9—9:17)

Hay numpaltian NAN HUDYUH ALUTALUTA (9:18—10:3).

Hay Numbehtaan nan Alin hi Xerxes

1 Hiyah ne na'at hidin gutud di nun'alian Xerxes* an ohah nan a'alid Persia ya ad Media. Hay impapto'na ya hinggahut ta han duwampulu ta pitun provincia an nete"ad India ta engganad Ethiopia.
2 Ya hidid Susa di awadan di nunhituwana.†
3 Ya heden miyatlun tawon hi numpapto'ana‡ ya indadaanay ongol an gotad, at inayaganan amin nan u'upihyalna an nan a'ap'apun di titindalunad Persia ya ad Media, ya nan gogobelnadol, ya nan a'ap'apuh di.§
4 Ya heden nunggotadana ya immuy hi hinggahut ta han nawaluy algaw ta pangipattiganah nan inadangyana ya nan ipabagbagtuan nan babluy an pumpapto'ana.
5 Ya unat goh nalpah hanan na'at ya nundadaan goh hi gotad hi hinduminggu hinan gettaw di palasyunad Susa, ya inayaganan amin nan tataguh di an nan nun'awotwot ta nangamung hinan adadangyan.
6 Nan gettaw di palasyunah di ya ma"aphod an nakultinaan hi mumpugagaw* ya mumpaha', ya nan mumbolah an linen† di go'odna. Ya nun'ihu'lub danen go'od hinan natalegonggong an silver an nun'itayun hinan tu'ud an

---

* **1:1** Hay ohan ngadana ya hi Ahasuerus, ya hay nun'aliana ya hidin 486-465 B.C. † **1:2** Adi tu'u nomnomon an ad Susa di kapitulyun di numpapto'ana ti waday opat an nabagtun siudad hi nunhituwan nan ali an ad Ecbatana (Ezra 6:2), ya ad Babylon, ya ad Persepolis, ya ad Susa. Mu ad Susa di nunhituwanah nan gutud di tungnin ti maphod di climah di. ‡ **1:3** Unu 483-482 B.C. § **1:3** Gapu ta ni'gubat nan titindalun nan Alin hi Xerxes ad Greece hidin 482-479 B.C. at mid mapto' ya inayagan Xerxes dida ta way atondan munnomnom hi atondan mi'gubat ay didah di. * **1:6** Unu blue. † **1:6** Hiyah ne mundongngol an lo'ob an nalpuh flax an ay paguy.

marble. Ya hay marble, ya pearl,‡ ya nan udum an nanginan batuy nida'da' hinan gettaw, ya nan umbunan ya hay balitu' ya silver di niyamma.
7 Ya nan balitu' an bahu an numbino'ob'on an mi'id di niyengngohanay nun'inumandah nan do'ol an bayah an indadaan nan ali.
8 Ya inyuldin nan alih nan baalna an adida topngon di ipa'inumda ta okod nan tataguh pohdondah inumon.
9 Ya hi Vashti§ an ahawan nan ali ya enegtadana goh damdama nan binabaih dih nan palasyu.
10 Ya heden miyapituh algaw ya na'alewot nan Alin hi Xerxes, ya impa'ayagna din pitun baalna an nun'abahigan* an da Mehuman, ya hi Biztha, ya hi Harbona, ya hi Bigtha, ya hi Abagtha, ya da Zethar ay Karkas,
11 ya inalinan dida ta umuyda ayagan nan ahawanan hi Vashti ta iyuydah nan wadana an iyuklupna nan uklup di ahawan di ali. Ya heden ahawana ya nidugah an ma"apgohan, at hiyanan pohdonan ipattig hinan u'upihyalna ya nan mangilinay amaphodna.
12 Mu unat goh immuy inalin daden baalnan Vashti din inalin nan ali ya adina ahan pohdon an umuy, at henen inatnay dimmalat hinan nidugah an bimmungtan nan ali.
13 At himbumagga ya inayagana nan u'upihyalna an nanginnilan amin hinan uldin ya nan pangatdad Persia ta innilaonay ngadan di maphod hi ma'at ti wa ayan munhanhan nan ali ay didah aat di punnomnomdah aat danen ma'unud an uldin.
14 Danen gunna punhanhanan ya da Karshena, ya hi Shethar, ya hi Admatha, ya hi Tarshish, ya hi Meres, ya da Marsena ay Memukan. Didana nan pitun nun'abagtun a'ap'apun pangiyokodana eden babluydad Persia ya ad Media.
15 Ya inalinan diday, “Ha"in an Alin hi Xerxes ya hennag'u nan babaal'u ta immuyda inalih nan ahawa' din inali', mu agguyna inunud. At ad ugwan ya hanhana' ay da'yuy ngadan di aton tu'un hiya an miyunnudan hinan uldin tu'u.”
16 Ya inalin Memukan hinan ali ya hinan u'upihyalnay, “Immannung an numbahol hi Vashti an ahawam, ya bo'on he"a ya anggay an ahawanay numbaholana ti ta"on un hinan a'ap'apuh tun bababluy tu'u ya an amin hinan i'ibba tu'un linala'i!
17 Ya awni ta innilaon an amin nan binabaih nen inat Vashti at hiyay dumalat hi adida pange'gonan hinan a'ahawada! Ya mid mapto' ya alyonday, Inyuldin nan Alin hi Xerxes an umuy ay hiya nan ahawana, mu agguyna inunud.
18 Ya innilaon ay nan a'ahawamin u'upihyalmuh tud Persia ya ad Media ad ugwan an algaw nan inat Vashti at iyunnuddan hiya an adida e'gonan nan a'ahawada!
19 At hiyanan pohdom ay ya iyuldinmu ta adi mahkay mumpatpattig ay he"an ali nan ahawam an hi Vashti. At iddummuh nan nitud'an di uldin tu'uh tud Persia ya ad Media ta adi nonongan nahukatan.† Ya nannig'ah udumnah ma"aphod an ahawaom hi mihukat ay hiya.
20 Ya wa ay ta mipa'innilah tun babluy tu'uh nen uldinmu at e'gonan nan binabaiy a'ahawada an ta"on un adangyan unu nawotwot.”

---

‡ **1:6** Hiyah ne ma'alih ukit an wah nan baybay. § **1:9** Hay ngadanah nan hapit di iGreece ya hi Queen an hi Amestris. Ya nan iGreece an nuntudo' hi historyn di na'na'at hidin penghana ya intudo'day aatna. * **1:10** Impakapunday baal di alih din penghana ta adida me'yelo' hinan a'ahawada. † **1:19** Hay ugalin di iMedia ya iPersia ya adi ahan mahukatan nan uldinda, ya ta"on un nan alin ad uldin ya mid ah abalinana goh an mangaan (Esth. 8:8; Dan. 6:8).

21 Ya penhod an amin nan u'upihyal ya ta"on nan alih nen inalin
Memukan, at ta"on un hiya ya inunudna goh.‡
22 At impiyuynay tudo' hi an amin hinan abablubabluy an nibalin an amin
hinan numbino'ob'on an hapit nan tatagu. Ya hay hinapitnah nan tudo'na
ya inalinay, “An amin nan linala'i ya hiyay ma'unud ay didan pamilya.”

2

Hay Numbalinan Esther hi Ahawan nan Ali

1 Unat goh niyupoh din bungot nan Alin hi Xerxes ya ninomnomnah
Vashti an ahawanah din hopapna, ya din inat Vashti, ya nan inyuldinan
ma'at ay hiya.*
2 Ya inalin nan babaalnay, “Hay maphod hi atom, Apu, ya mumpa'anap'ah
nan ma"apgohan an balahang an mi'id ah nangelo'.
3 At pot'om di udumnan u'upihyal hinan hinohhan provincia ta mumpili-
dah nan mun'a'apgohan an babalahang, ya inyalidan amin hituh palasyud
Susa, ya impipapto'mu didan Hegai an baalmun nabahigan an mumpapto'
hinan binabain a'ahawam ta hiyay mangipaphod hi tigawda.
4 Ya he"ay mumpilih nan babain pa'appohdom hi mihukat ay Vashti an
ahawam.” At penhod nan Alin hi Xerxes nan inalida, ya inunudna.
5 Ya hidid Susa ya wada han Hudyun hi Mordecai† an hina' Jair an imbaluy
Shimei an hina' Kish an nalpuh holag Benjamin,
6 ya hi Mordecai di ohah nan niddum hidin tatagun nun'ipadpap nan Alin
hi Nebuchadnezzar hi ad Jerusalem hidin nangilayawandah din alid Judah
an hi Jehoiachin ta impiyuyna didad Babylon an babluyna.‡
7 Ya wada han penghan di agin Mordecai an hay ngadanah Hebrew ya
hi Hadassah§ an ma'apgohan ya ma'amnawan di pangod'odolna, ya hay
ohah ngadana ya hi Esther.* Ya hidin natayan nan o'ommodna ya inawit
Mordecai ta hiyay nangipa'ilog an imbilangnah imbaluyna.
8 Ya dumalat heden uldin nan ali ya do'olday mun'a'apgohan an babala-
hang an niyuy hinan palasyun nan alid Susa, ya hi Esther di ohan niddum
ay dida. Ya hi Hegai di napto' an mangipapto' an amin hinan binabai.
9 Ya heden nannigan Hegai ay Esther ya pa'appopohdona hiya, at
hiyay nunnaudonan impaphopaphod di tigawna, ya hay mapolhat di
impa'apa'anan hiya. Ya pinilinay pituh nan binabaih dih nan palasyu ta
diday manalimun ay hiya, ya nidat nan ma"aphod an kuwaltuh ihinana.
10 Ya pinadanan Mordecai hi Esther ta adina ahan ibabbaag an hiya ya
Hudyu.
11 Ya abigabigat ya gun umuy hi Mordecai hinan gettaw an mumbinangn-
gadan hi hinagang di awadan Esther ta innilaonay ma'ma'at ay hiya.

---

‡ **1:21** Na'aan nan Queen an hi Vashti hidin 484 unu 483 B.C. Ya nitudo' hinan history an hidin na'aanana ya nuntungaw ta hi Artaxerxes. Ya hidin nuntawon hi Artaxerxes hi himpulu ta walu ya natoy hi amanan hi Xerxes, at hiyay nipallog ay hiya. Himbumagga ya nipabangngad anuh Vashti hi palasyu ti hiyay hi inan nan ali, at nidugah di nanugunanah nan imbaluynan mumpapto'. Ya hi Vashti ya natoy hidin 424 B.C. * **2:1** Manu ay inaliwan nan Alin hi Xerxes nan dadan an ahawanah nabayag ti do'ol di impapto'nah nan numbino'ob'on an gubat ad Greece (bahaom nan footnote di Esth. 1:3 ta innilaom di udumnah aat ten numbino'ob'on an gubat ad Greece). † **2:5** Hiyah ne Hentil an ngadana, mu agguy nibaag hinan Bibliay ngadanah nan hapit di Hudyu. Ya hay nalpuwan ten ngadan ya nan bulul di iBabylon an hi Marduk. ‡ **2:6** II Ki. 24:8-17; II Chron. 36:9-10. § **2:7** Hay pohdon ten ngadana an ibaga ya *myrtle* an ohan kalahin di ayiw. * **2:7** Hay pohdon ten ngadana an ibaga ya *bittuan*.

12 Ya hintawon di pangipaphopaphodah tigaw nan babalahang. Nan
onom di bulan ya hiyay gunda pangiyamyudan hinan lanan myrrh, ya
onom goh di bulan hi pangiyamyudandah nan bangbanglu ya nan udum
an miyamyud. Ya wa ay ta nalpah hanan ma'at ya ma'ohha'ohhadan miyuy
hinan ali.
13 Ya malgom hinan gina'un pohdon nan babalahang hi igina'u di hiyay
idatdah nan gutud di ayandah nan palasyun di ali.
14 Ya nan mahdom di umayandan hinohhah nan ali, ya nan mabiggat
ya umuydah nan nat'on an kuwaltun ihinan di binabain udum an inya-
hawana,† ya hay mangipapto' ay dida ya hi Shaashgaz an oha goh an
nabahigan an baal nan ali. Ya adi mabalin an mumbangngad hinan wadan
di ali an ammuna nan pohdon nan ali ti bugwaonay ngadanah di di hiyay
mumbangngad hi umuy hinan ali.

15 Ya unat goh nadatngan di pangiyayandan Esther hinan ali ya inusalna
din inalin Hegai an mangipapto' ay didah usalona. (Hi Esther ya imbaluy
Abihail an inagawit Mordecai an ommodona.) Ya an amin nan nannig ay
Esther ya pa'appopohdonda hiya.
16 Ya inyuydah Esther hinan Alin hi Xerxes eden miyapuluy bulan an
ma'alih Tebeth, ya hiyah ne miyapitun tawon hi nun'alian Xerxes.‡

17 Ya nidugdugah di pamhodnan Esther ya un nan udumnan babalahang.
At impiyuklupnan Esther nan uklup di ahawan di ali ta hiyay ahawanan
ma'alih queen ta bo'on mahkay hi Vashti.
18 Ya indadaan nan aliy ongol an gotad hi a'e'gonan Esther, at
impa'ayagnan amin nan u'upihyalna ya nan ma'al'alin tatagu. Ya
impa'innilanan amin hinan tataguh nan provincian hinakup di
pumpapto'ana an ngilinondah den algaw, ya waday mun'apla'an an
ipa'dawnah nan tatagu.

Hay Namaliwan Mordecai hinan Ali

19 Ya waday pidwan di na'amungan din babalahang, ya ohah Mordecai hi
pento' nan alih upihyalna, ya hay pun'upihhinaana ya wah nan way pantaw
di allup.§
20 Ya agguy inal'alin Esther an hiya ya Hudyu ti hiyah ne intugun
Mordecai. At inunudna an umat hidin nangun'unudanan hiyah din
a'ung'ungnganah nangipapto'anan hiya.

21 Ya heden puntamuan Mordecai hinan way pantaw di allup ya waday
duwan guwalyah nan pantaw di kuwaltun nan ali an hay ngadanda ya da
Bigthana ay Teresh. Daden duwan guwalya ya waday boholdah nan ali, at
ninomnomdan patayon hiya.
22 Mu ininnilan Mordecai henen ninomnomdah aton, at imbaagnan
Esther an queen an ahawan nan ali ta hi Esther nangipa'innilah nan alih
nan inalin Mordecai.
23 Ya unat goh minahmahan nan Alin hi Xerxes an immannung henen
imbaag Mordecai at impapatoyna daden duwan u'upihyalnan linala'i an

† **2:14** Didan binabai ya ma'alih concubine ti diday legal an a'ahawan di ali, mu paddungnay unda hay miyad'adwa an a'ahawana ti manghan di biyangda, ya nan imbabaluyda ya adida middum hinan ipaboltan amada. ‡ **2:16** Unu December 479 B.C., unu January 478 B.C. § **2:19** Hay pantaw di allup di awadan nan mumpun'endog an mumpumpapto', ya nan huhuwis hi kulti, ya nan udumnan mungkumeldu ti gun maluh di tataguh di.

impitayuna.* Ya hanan na'at ya impitudo' nan alih nan liblun itud'an nan ma'ma'at hinan babluy.

3

Hay Nunnomnoman Haman an Mamatoy hinan Hudyu

1 Agguy nadnoy* ya impabagtun nan Alin hi Xerxes di haad Haman
an hina' Hammedatha an nalpuh holag Agag† ta hiyay na'abbagbagtuy
haadnah nan pumpapto'an nan ali.
2 Ya an amin nan u'upihyal hinan pantaw di allup nan ali ya nunhippida,
ya inyungyungdah hinagang Haman an hiyah ne immandal nan alih
atonda. Mu hi Mordecai ya agguyna inunud.
3 Ya nan udum an u'upihyal hinan pantaw di allup ya hinanhanandan
hiyay dumalat ta adina unudon nan immandal nan ali,
4 ya abigabigat ya gunda alyon ta unudona nan immandal nan ali, mu
agguyna damdama inunud. At la'tot ya inalinay dumalat an inalinay, “Ha"in
ya Hudyua', at hiyanan adi mabalin an munhippia' ay Haman.”‡
At inalidan Haman hede han inalina ta innilaondah unna abuluton henen
ato'aton Mordecai.
5 Ya unat goh tinnig Haman an adi munhippi ya munluung hi Mordecai
ay hiya ya ma'abbungot.
6 Ya hidin nanginnilaanan Hudyuh Mordecai ya ninomnomnan adi un
ohah Mordecai hi mipapatoy ti mahapul an mapatoy an amin nan Hudyun
numpi'hituh nan babluy an hinakup nan pumpapto'an Xerxes.
7 Ya heden miyapulu ta han duwan tawon hi numpapto'an nan Alin
hi Xerxes eden hopap di bulan an ma'alih Nisan§ ya immandal Haman
an mumbibinnunutda ta panginnilaandah gutud di algaw ya bulan hi
pangatanan den ninomnomnah ma'at. At hay nabunut hi gutudna ya nan
miyapulu ta han tulun algaw* di ma'alih Adar an miyapulu ta han duwan
bulan.†
8 Ya inalin Haman hinan aliy, “Ihnaday udumnan tatagun ni'hituh nan
numbino'ob'on an provinciah nan hinakup di pumpapto'am an hinnat'on
di ugalida an adi meyengngoh hi ugalin di udumnan tatagu, ya adida goh

---

* **2:23** Inila tu'u an nan ilanhaanah nan krus di nahamad an moltan di iRome hinan adi mangngol, mu nan iPersia ya adi umat hina ti unda impitayun nan adi mangngol hinan ongol an poste. Ya na'ah'upan hidid Persia di do'ol an latlatun mangituduh aat ten molta. * **3:1** Ma'innila an naluh di opat an tawon (Esth. 3:7; 2:16-17). † **3:1** Mid mapto' ya hiya ya nan Alin hi Agag an agguy impapatoy nan Alin hi Saul, mu pinatoy Samuel (I Sam. 15:20, 32-33). Nan nabagtun ommodnah din penghana ya hi Amalek (Gen. 36:12), ya nan do'ol an holag Amalek di ni'gubat hinan Hudyuh din nunle'le'dandah nan mapulun hidin immayandad Canaan (Ex. 17:8-16; Deut. 25:17-18; I Sam. 14:47-48), hiyaat un ma'abbungot hi Apo Dios ay didah engganah apogpoganda (Ex. 17:16). Ya hidin dimmatong nan Hudyud Canaan ya immandal Apo Dios ay dida ta ginubatda dida ta ubahonda didan holag Amalek (Deut. 25:19), mu agguy na'at hidin amatagun Joshua. At hidin nun'alian Saul ya impidwan Apo Dios an immandal ta ubahonday holag Amalek, mu wada damdamay agguy natoy (I Chron. 4:42-43). At palpaliwan ta naluh di hi'itangan lemay gahut an tawon an mataguh Haman ya gun ninaynayun damdamay ni'bohholan nan holag Amalek hinan Hudyu. ‡ **3:4** Adi paniaw hinan Hudyun munhippih nan nabagtun upihyal unu ali (I Sam. 24:8; II Sam. 14:4; I Ki. 1:16), at bo'on heney dalatnah agguy nunhippian Haman. Manu ay agguy nunhippi ti hiya an Hudyu ya binoholnan amin di holag Amalek an umat hinan amabungot Apo Dios ay dida. § **3:7** Unu March-April, 475 B.C. Ya nan bulan an Nisan ya nipaddung hinan bulan an Aviv. * **3:7** Hiyah ne nitudo' hinan verse 13. † **3:7** Unu April-May, 474 B.C. At waday himpulu ta ohan bulan hi pundadaanandah un ma'at.

unudon di uldin hitun babluy tu'u. At hiyanan adi maphod hi un tu'u abuluton di umat hina!
9 Ya abulutom ay ya iyuldinmu ta mipapatoydan amin. Ya atom ay ya itulag'un he"a an idat'uy tuluy gahut ta han napat di libu ya han hiyam di gahut ta han hiyam hi kiluh silver ta mitalepon hinan puntalepnam hi pihhun tun babluy tu'u."‡
10 Ya inabulut nan ali, at linuh'upna din henghengnan din gunda pummalkah nan miyuldin, ya indatnah nan buhul di Hudyun hi Haman an hina' Hammedatha an nalpuh holag Agag.
11 Ya inalin nan ali ay Haman di, "Okod'ah atom ay danen tatagu, ya intaleponmu nan pihhum."§
12 Ya hidin miyapulu ta han tulun algaw eden hopap di bulan* ya impa'ayag Haman din puntudtud'on nan ali, at nun'alinan amin nan uldin, ya gunda itudo', ya imbalindah numbino'ob'on an hapit nan tatagu ta midat hi an amin hinan gogobelnadol ya nan u'upihyal hinan babluy. Ya hanan tudo' ya nitudo' di ngadan nan Alin hi Xerxes, ya immalkada nan henghengna.
13 At hennagday mumpangiyuy hinan tudo' hinan numbino'ob'on an babluy. Ya hay nitudo' ya mipapatoy an amin nan Hudyu an ungunga, ya mina'ilog, ya nan nun'ala'ay unu nun'a'in'inna, ya ta"on nan ung'ungungnga. Ya un hin'algaw di apatayanda an nan miyapulu ta han tuluy algaw hinan bulan an Adar.† Ya mahamham an amin nan gina'uda ya banohda.
14 Ya mahapul an mipa'innilan amin hinan abablubabluy nan nitudo' ta way atondan mundadaan enen algaw an a'atana.
15 Dumalat heden immandal nan ali ya nunnaudon din nahnag an immuy nangipa'innilah nan tatagud Susa ya un mahkay mipa'innilan amin hinan abablubabluy. Ya heden gutud ya hiyay numanomnoman nan tatagud Susa.
Ya wan da Haman ya nan ali ya wah didan mun'am'amlong an mun'in'inum.

4

Hay Numpabadangan Mordecai ay Esther

1 Unat goh ininnilan Mordecai nan aat di nitudo' hi ma'ma'at ya numpi"inay lubungna, ya nunlubung hi langgut, ya nun'iloglognay dapul, ya lene'odna nan babluy an gunna it'u' an kumilah punha'itan di punnomnomana
2 ta nangamung hinan way pantaw di allup hinan palasyun di ali. Mu agguy hinumgop ti adida pahgopon nan nunlubung hi langgut.
3 Ya unat goh nipa'innilan amin hinan babluy din inyuldin nan ali ya nidugah an way ohah nan Hudyu ya emmebeldan kimmila, ya nunlangduda, ya numpunlubungdah langgut, ya numpumpu'upu'dah nan dapul.
4 Ya unat goh imbaag din babain baal Esther ya nan nun'abahigan an baalna nan gun inat Mordecai ya numanomnom hi Esther. At impiyuynay

‡ **3:9** Intudo' Herodotus an hay uyap di pihhun na'amu'amung hi hintawon hinan Pumpapto'an ad Persia ya lemay gahut ta han himpuluy libu ya han hiyam di gahut ta han himpulu ta tuluh kilu ta mitalepon hinan puntalepnan hi pihhuda. Ya gulat ta nepto' hene at mattig an 2/3 di uyapnan indat Haman! Mid mapto' ya hay pangngalanah ongol an pihhuna ya nan inadangyan nan Hudyun abakona. § **3:11** Gapu ta agguy inabulut nan aliy pihhun indat Haman at implanun Haman ta midat hinan mangipapatoy hinan Hudyu (verse 13). * **3:12** Unu April 17, 474 B.C. † **3:13** Unu March 7, 473 B.C.

maphod an lubung ay Mordecai ta hukatana din langgut an inlubungna, mu adi ahan abuluton Mordecai.
5 At hennagnah Hathak an din pento' nan alih baalnan bahig ta umuy hi awadan Mordecai ta hanhananay dumalat ta atonay umat hina.
6 At immuy hi Hathak hi awadan Mordecai hinan way plasa an hinagang nan pantaw di allup di palasyu.
7 Ya unat goh minahmahana ya imbaag Mordecai ay hiyan amin di na'na'at, ya imbaagna goh nan pihhun intulag Haman an idatnah nan babluy ta mipapatoy an amin nan Hudyu.
8 Ya indatnan hiyay ohah nitud'an din uldin nan alid Susa hi apatayan an amin nan Hudyu ta idatnan Esther, ya inalinan hiyay, “Ibaagmun Esther tun ma'ma'at, ya alyom ay hiya ta umuy mumpahpahmo' hinan ali ta hom'ona nan i'ibbanan Hudyu!”
9 At numbangngad hi Hathak ay Esther, ya imbaagnan amin din inulgud Mordecai.
10 At hennag goh Esther hi Hathak an inalinan hiyay umuyna alyon ay Mordecai an inalinay,
11 “Waday uldin nan ali an wa ay di tagun un nonongan immuy hinan gagwan di palasyun nan ali an umuy mannig ay hiya an agguy na'ayagan ya mamolta ta mipapatoy.* Ya ininnilan an amin di tataguh nen uldin an mete"ah nan u'upihyalna ta engganah nan tataguh nan babluy. Ya hay adi mapatoy hi umuy ya ammuna nan pangidongdongan nan alih nan balitu' an ho'ho'dod an hul'udna.† Mu ten himbulan di agguy nangayagan nan alin ha"in.”
12 Ya unat goh inninnilan Mordecai henen inalin Esther
13 ya impaadna goh di nambalnan Esther an inalinay, “Adim ehdol an gapu ta wah na'ah nan palasyu ya mabaliwan'a an ta"on un'a Hudyu.
14 Ya gulat ta un'a dindinong ad ugwan ya waday udum an bumadang hitun i'ibba tu'un Hudyu ta mabaliwanda. Mu he"a ya nan i'ibbata ya mapatoy tu'un amin. Ya maphod ta ad ugwan an gutud di umat hituh ma'at ya he"ay ahawan nan ali, ya ta waday ma'atmu!”
15 Ya impehnag goh Esther di nambalnan Mordecai an inalinay,
16 “Amungom an amin nan Hudyun numpi'hituh tud Susa, ya inalim ay dida ta ilangduana' an iluwaluan. At mahapul an adi ayu mangan, ya adi ayu umin'inum hi tuluy algaw hinan mapatal unu mahdom. Ya ta"on un ha"in ya nan baal'un binabai ya atonmi goh. Ta nalpah ay ya unna' mahkay umuy hinan alin ta"on hi un adi iyabulut di uldin, ya wa ay ta hiyay apataya' ya ta"ongkay.”
17 At inunud Mordecai an amin din intugun Esther hi atona.

5

Hay Nangayagan Esther hinan Ali ya hi Haman ta Me"andan Hiya

1 Hidin miyatlun algaw hi nangilangduandan nunluwalu ya inlubung Esther din lubung di queen, ya immuy timma'dog hinan salas hi bunol di palasyun nihagang hinan kuwaltun awadan di tronon di ali. Ya heden

* **4:11** Intudun nan nuntudo' hi history an hi Herodotus hinan libluna (chapter 3, section 118, verse 140) an immannung an mapatoy nan agguy na'ayagan. † **4:11** Henen balitu' an hul'ud nan ali ya bo'on hay pundaldallanay pangusalana ti ho'ho'dod, at adi mabalin. Mu hay pangusalana ya hiyah ne ohan mangipattig hi aat di haadna an ali an ma'alih scepter, ya idongdongnah nan umuy an agguy na'ayagan ta way atonan manapah nan ngamngamna.

gutud ya wah di nan alin inumbun hinan umbunanan hinahagangna nan pantaw.
2 Ya unat goh tinnignah Esther an tuma'ta'dog hinan dola ya indong-dongna din balitu' an ho'ho'dod an hul'udna. At immuy hi Esther an neheggon, ya dinapana nan ngamngam din hul'ud.
3 Ya inalin han alin hiyay, “Anaad udot ta immali'a? Hay ibagam an ahawa'? Alyom di pohdom ta idat'u an ta"on un nan godwan tun babluy an pumpapto'a'!”
4 Ya tembal Esther an inalinay, “Apu, pohdom ay ni' ya ayaga' da'yun Haman hinan wada' ta me"an ayun ha"in ad ugwan ti idadaana' da'yuh ma'an.”
5 Ya inabulut nan ali, at nunnaudonan impa'ayag hi Haman ta umuyda me"an hinan iyayag Esther.
At immuy nan ali ya hi Haman.
6 Ya heden gutud di pun'in'inumandah bayah ya inalin goh nan alin Esther di, “Ibaagmu mahkay di pohdom ta idat'u! Ya ta"on un nan godwan tun babluy an pumpapto'a' di ibagam at idat'u!”*
7 Ya inalin Esther di, “Hiyah te pohdo' hi ibaga',
8 Apu an nabagtun ali. Gulat ta immannung an waday pamhodmuh nan ibaga' ya ipa'annungmun aton nan pohdo', at ayaga' goh da'yu ta umali ayun Haman hi ma'et ta idadaana' da'yu goh hi ma'an ta hiyay pangibaaga' hinan pohdo' an ibagan he"a.”

Hay Nunnomnoman Haman an Mangipapatoy ay Mordecai

9 Nidugah di amlong Haman hidin pimmitawanah nan palasyu. Mu unat goh tinnignah Mordecai hinan pantaw di allup nan palasyun di ali an agguy nunluung hi pange'gonanan hiya ya ma'abbungot.
10 Mu enedpolnay bungotna, ya immanamut.
Ya impa'ayagna din liligwana ya hi Zeresh an ahawana.
11 Ya hiyah ne nangipahiyaanah inadangyana, ya nan ado'ol di imba-baluynan linala'i,† ya nan nangipabagtuan nan alih haadna, ya impahiyana goh an na'abbagbagtuy haadna ya un nan udumnan u'upihyal nan ali.
12 Ya bo'on hana ya anggay di inalinan dida ti inalina goh di, “Ha"in ya anggay di inayagan nan Queen an hi Esther ta inibbaa' nan ali, ta immuy ami ne"an hinan indadaana! Ya hi ma'et ya umuy ami goh an me"an!
13 Mu hana ya mi'id di hulbidah un wagwada han Hudyun hi Mordecai an u'umbun hinan way pantaw di allup nan palasyun di ali!”
14 At inalin nan ahawana ya nan liligwanay, “Goh mah ta mumpa'amma'ah napitu ta han lemay umpih inata'nang di pangitayunan ay hiya? Ya alyom hinan alih ma'et ta ipitayunah Mordecai ta umamlong'an umuy me"an!”
Ya ma"am'amlong hi Haman eden inalida, at numpa'ammah itayunan di tagu.

6

Hay Nange'gonan nan Alin Mordecai

---

* **5:6** Inilan nan Alin hi Xerxes an waday aptan ahan an ibagan Esther ay hiya, at hiyanan immuy ay hiya an ta"on un hiyay apatayana. † **5:11** Da Haman ay Zeresh ya himpuluy imbabaluydan linala'i (Esth. 9:7-10). Ya intudo' Herodotus an ohan nuntudo' hi history hidin penghanay aatda (an nitudo' hinan chapter 1, section 136) an nan iPersia ya ipahiyada ya lagbuanday pamilyan do'ol di imbabaluynah linala'i.

1 Heden nahdom ya timmu'al han ali, at impa'alana din liblun nitud'an an
amin di na'na'at hinan babluy, at imbahadan hiya.
2 Ya nadatngan din nitud'an di inat Mordecai hi nangipa'innilaanah nan
alih aat di pamatayan da Bigthana ay Teresh ay hiya an didana din linala'in
guwalyah nan pantaw an ihinan di ali.*
3 Ya unat goh dengngol nan alih nen imbahada ya inalinay, “Ngadan nen
lagbun nidat ay Mordecai hi namaliwanan ha"in?”
Ya inalin din babaalnay, “Mi'id ah nidat, ya mi'id ahan ah na'at hi
nangipa'amlong ay Mordecai.”
4 Ya inalin nan aliy, “Ngadan de han wah nan gettaw?” Ya nipaddeh ede
ya hinumgop hi Haman ta umuy mi'hapit ay hiyah aat di pangitayunandan
Mordecai hinan impiyammana.
5 Ya tembal nan babaalnan inaliday, “Wah dih Haman an timma'ta'dog
hinan gettaw.”
Ya inalin nan aliy, “Pahgoponyu.”
6 Ya unat goh himmigup hi Haman ya inalin nan alin hiyay, “Hay maphod
nin hi ato' an mangipattig hi a'e'gonan nan tagun penhod'un ipabagtu?”
Ya hay inolman Haman ya alyonah nomnomnay, “Ngadan udot nan
pohdon nan alin ipabagtu? Ha"in nin ahan an mi'id udum!”
7 At inalinay, “Gulat ta pohdom an ipabagtuy ohan tagu ya umat hituy
atom:
8 ipa'alam di ohah nan lubung di ali, ya nan kabayun nuntakayam an
napngotan hi nabalul an pongot,
9 ya impa'ayagmuy ohah nan nabagtun upihyalmu ta ipilubungna nan
lubung di ali enen tagu,† ya nuntakayonah nan kabayum, ya initnudnan
iyuy hinan kulhah nan babluy an gunna it'u' an alyonay, Hiyah te umatan
di aton nan alin mangipabagtuh nan tagun pa'appohpohdona!”
10 Ya tembal nan alin inalinay, “At punnaudom ta eka alan nan lubung'u
ya nan kabayu' ta usalon Mordecai an Hudyu an wah nan pantaw nan allup
di palasyu' an mun'adug!”
11 At innal Haman din lubung di ali, ya impilubungnan Mordecai, ya
nuntakayonah din kabayu, ya enle'odna hiyah nan babluy, ya gunna it'u'
an alyon di, “Tigonyuy pangat nan alih nan tagun pohdonan ipabagtu!”
12 Ya unat goh nalpah ya numbangngad hi Mordecai hinan puntamuanah
nan pantaw di allup nan palasyu, mu hi Haman ay atog ya nunnaudonan
immanamut hi abungna an hinophopanay uluna ti nidugah di baina.
13 Ya inulgud Haman an amin nan na'na'at ay ahawana ya din liligwana.
Ya inalin ahawana ya nan liligwanay, “Gapu ta hi Mordecai an nangidat
hi abainam ya Hudyu at hiyanan adi'a pa"abak ay hiya! At hiyah te te"an di
apa"iam!”
14 Ya heden gunda punhahapitan ya dimmatong daden bahig an baal nan
ali, ya inawitdah Haman ta umuy me"an hinan indadaan Esther.‡

* **6:2** Henen nitudo' ya lemay tawon di naluh ya un mibahah nen pamatayanda (Esth. 3:7; 2:16).
† **6:9** Hay ninomnom nan do'ol an tataguh din penghana ya gulat ta waday munlubung hinan lubung di ibbanan tagu at mitolman nan udumnan aatna ya anabagtunan hiya. Nan opat an na'atana ya hi Elisha (II Ki. 2:13-14), ya nan Nabagtun Padin hi Joshua (Zech. 3:1-10), ya nan babain agguy natdu' di matyamna (Mk. 5:27), ya nan tatagun Apo Dios hinan Hinlibuy Tawon (Isa. 61:3, 10). Mu bo'on heney umipa'amlong hinan mangilubung ya anggay ti umipa'amlong goh hinan ad lubung ti iyamlongna hiya. ‡ **6:14** Hay ugalidah din penghana ya waday mangawit hinan me"an an ta"on un nalpah an na'ayagan. Nan duwan na'atana ya nan a'agin Joseph (Gen. 43:15-26) ya nan middum hinan way kasal (Mat. 22:1-14).

7

Hay Nangipapatayan nan Ali ay Haman

1 Immuy goh da Haman ya nan ali an me"an hi awadan Esther.
2 Ya unat goh wan umin'inumandah bayah ya inalin goh nan ali ay Esther di, “Ibagam mahkay di pohdom hi alyon ta idat'u, ti inali' ay he"ay idat'un he"ay godwan tun babluy an pumpapto'a' hi un hiyay pohdom!”
3 Ya tembal Esther an inalinay, “Gulat ta immannung an hom'ona' ya badangana' at abulutom tun pohdo' an ibagan he"a! Ya hiyatuy ibaga': adim ni' ahan iyabulut an matoya', ya ta"on un nan i'ibba' an Hudyu!
4 Ti ha"in ya nan i'ibba' an Hudyu ya nabayadan di nitaguanmi* ta mipapatoy ami! Ya gulat ta un ami nahbut ta numbalin amih baal at unna' didindinong an adi' ibagan he"a ta adi'a mahaliwa, mu ten magadyuh an mapatoy ami an amin!”
5 Ya inalin nan ali ay Esther di, “Hay ngadan nen tagun natulid an mangat hi umat hina?”
6 Ya tembal Esther an inalinay, “Henen buhulmin Hudyun mangipahol-holtap ay da'mi ya heten na"appuhi ahan an tagun hi Haman!”
Ya ma'atta'ot hi Haman hinan ali ya hinan ahawanan queen.
7 At ma'abbungot nan ali, ya nakak ta immuy hinan way galden hidih nan palasyu. Ya inolman Haman an nan ali ya ipapatoyna hiya, at hiyaat un agguy nakak ta numpahpahmo' hinan Queen an hi Esther ta adi mapatoy.
8 Ya unat goh numbangngad nan alih nan kuwaltu ya wah din nunhihip-pih Haman an inye'eddonah nan way inumbunan Esther. Ya nuntu'u' nan alin inalinay, “Nen unmu goh alyon ta elo'mu nan ahawa' hitun palasyu'?”
Ya unat goh hinapit nan alih ne ya hinophopan nan baal di ulun Haman.†
9 Ya hi Harbona an ohan nabahigan an baal nan ali ya inalinay, “Hi Haman ya ihnay impiyammana an napitu ta han lemay umpiy inata'nangnan wah din nedelloh hinan abungna, ta way pangitayunana ay Mordecai an din namaliw ay he"a!”
Ya immandal nan alin inalinay, “Itayunyuh Haman enen impiyammana!”
10 At intayundah Haman hinan impiyammanah pangitayunana ay Mordecai.
Ya unat goh nalpah hanan na'at ya na'udyaan mahkay din bungot nan ali.

8

Hay Inyuldin nan Alih Aton nan Hudyu

1 Henen algaw ya indat nan Alin hi Xerxes hinan ahawanan amin din inadangyan Haman an buhul nan Hudyu.* Ya inyuydah Mordecai hinan wadan di ali ti inalin nan Queen an hi Esther ay hiya an ommodonah Mordecai.
2 Ya linuh'up nan ali din henghengnan pummalka an din binangngadna ay Haman, ya indatna ay Mordecai. Ya ene'kod Esther ay Mordecai ta hiyay manalimun an amin hinan inadangyan Haman.

---

* **7:4** Esth. 3:9. † **7:8** Manu ay hinophopan nan baal di ulun Haman ya na'awatana an mapatoy hi Haman ti hiyah ne implanun nan alih ma'at ay hiya (verse 7). Ya hay ugalin di udumnah din penghana ya hophopanday ulun di mapatoy ta adida tigon nan angah di alin mumpapto' ay dida. Mu adi umat hinay ma'at ad abuniyan ti mid mangipawah nan kimmulug an mannig hinan angah Jesus (Rev. 22:4). * **8:1** Hi Herodotus an nuntudo' hi history hidin penghana ya intudo'na an bagin nan ali nan inadangyan nan tagun namalbalih nan ali (chapter 3, verses 128-129), ya ta"on hi Flavius Josephus (37-100 A.D.) an oha goh an nuntudo' hi history hidin penghana ya intudo'nah ne (*Antiquities* chapter 11, verse 17).

3 Ya immuy goh nunhippih Esther hi inayungan nan ali ta ni'hapit
an limmugwalugwan nangiyal'alu' ay hiya ta adina ituluy din nappuhin
ninomnom Haman an ma'at hinan Hudyu.
4 Ya indongdong nan ali din balitu' an hul'udna, at timma'dog hi Esther.
5 Ya inalinay, “Gulat ta pa'appohpohdona' ya wa ay ta abulutom heten
alyo' ya iyuldinmu ni' ahan ta adi ma'unud din inyuldin Haman an hina'
Hammedatha an nalpuh holag Agag an apatayan an amin di Hudyu an
numpi'hitun amin hinan babluy an pumpapto'am!
6 Ti adia' ahan pa"edpol hi panniga' hinan pun'apatayan nan i'ibba' an
Hudyu ya nan pamilya'!”
7 Ya inalin nan ali ay da Esther ay Mordecai di, “Dan hay nu-
manomnomanyu? Ya wan impitayun'uh Haman ya indat'un he"an amin
din gina'unan dumalat nan nappuhin ninomnomnah pangipapatayanan
da'yun Hudyu!
8 Mu hana ay an uldin'un namalkaan hi hengheng'u ya adi nonongan
mahukatan! Mu mabalin an iyammayuy uldin hi abaliwan nan i'ibbayun
Hudyu, ya minalkaanyuh nan hengheng'u, ya impiwa'atyu.”
9 At heden miyaduwampulu ta han tuluh algaw hinan miyatlun bulan an
ma'alih Sivan† ya impa'ayag Mordecai nan puntudtud'on nan ali, ya impi-
tudo'nay tudo'nah nan Hudyu, ya hinan gogobelnadol, ya an amin hinan
u'upihyal hinan hinggahut ya han duwampulu ta han pitun provincian
mete"ad India ta nangamung ad Ethiopia. Henen tudo' ya nibalin hinan
numbino'ob'on an hapit hinan babluy an ipiyayana, ya namaman nitudo'
hinan hapit di Hudyu.‡
10 Ya hanan tudo' an impiyuy Mordecai ya napelmaan hi ngadan nan
ali, ya namalkaan goh hinan henghengna. Ya impehnagdah din baal an
numpuntakay hidin mun'abi'ah an tumagtag an kabayun nan ali.
11 Ya nipa'innilah nan tudo' an iyabulut nan ali an mabalin an ma'amung
nan Hudyun wah nan hinohhan babluy ta ibaliwday odolda, ta wada ay
di mangubat ay dida, ya nan a'ahawada, ya imbabaluyda ya mabalin an
pumpatoyda dida, ya mabalin an hamhamonda nan gina'un nan buhulda.
12 Ya nan uldin ya ma'unud hi an amin hinan abablubabluy an
pumpapto'an Xerxes hidin nagtudan di algaw an apatayan an amin nan
Hudyuh din miyapulu ta han tulun algaw hinan miyapulu ta han duwan
bulan an ma'alih Adar.§
13 Niyammah ten uldin, ya nipa'innilan amin hinan Hudyun mi'gubat
hinan buhuldah nan agtudan nan algaw an a'atana.
14 Ya nunnaudon nan nangiyuy hinan tudo' an numpuntakay hinan
mabi'ah an kabayun nan ali, ya ta"on un ad Susa ya nipa'innilah den uldin.
15 Ya pimmitaw hi Mordecai hinan palasyu an nunlubung hinan umat
hi lubung di ali an mumpugagaw* ya mumpaha', ya inggottapna nan
mumbobollah an magayad an lubung an linen,† ya nun'uklup hi balitu', at
nidugah di haadna.

---

† **8:9** Unu June 25, 474 B.C. Mattig an naluh di duway bulan ya han himpulun algaw an nipalpuh din nangiyuldinan Hamon ta engganad ugwan hi nangiyuldinan Mordecai (Esth. 3:13). ‡ **8:9** Hiyah te adu"oy ahan an verse hinan Biblia. Ya heten verse di teman nan ohan mensahen intudo' Rev. Dr. Lenard Newell hidin hopapnah din nangibaaganah nan tataguh un anaad ta ibalinay Hapit Apo Dios hinan hapit di iBatad ti ta"on un anu waday uldin an mamaliw ay didan Hudyu mu gulat ta mid nangibalin hinan uldin hinan hapitda tuwali at mapatoyda damdama ti agguyda na'awatan di aatna.
§ **8:12** Unu March 7, 473 B.C. * **8:15** Unu blue. † **8:15** Hiyah ne mundongngol an lo'ob an nalpuh nan nitanom an flax an ay paguy.

Ya unat goh nalpah an nipa'innila din uldin ad Susa ya ma"am'amlong an amin din tatagu.
16 At nidugah di immamlongan nan Hudyu, ya e'gonan nan tatagu didan Hudyuh nan abablubabluy.
17 Ya an amin nan Hudyun wah nan babluy an nipa'innilaan nan uldin di ali ya ma"am'amlongdan den algaw, at nunggotadda. Ya wadaday udum an tatagun nangabulut hinan unudon nan Hudyu ti tuma'otdah nan Hudyu.

9

Hay Nangabakan nan Hudyuh nan Buhulda

1 Unat goh nadatngan nan miyapulu ta han tuluh algaw hidin miyapulu ta han duwah bulan an ma'alih Adar* an hiyay algaw hi pangabakan nan buhul di Hudyun dida mu agguy na'at ti un at goh numbaliang ta nan Hudyuy nangabak ay dida.
2 Ya an amin nan Hudyun ni'hituh nan babluy eden pumpapto'an nan Alin hi Xerxes ya nun'u'unnudanda ta midadaandah un way mangubat ay dida. At hiyanan nan udum an tatagu ya tuma'otdan dida, ya mi'id ah mangitulid an mangubat ay dida.
3 At an amin nan a'ap'apuh nan abablubabluy, ya nan mumpumpapto', ya nan gogobelnadol, ya nan u'upihyal ya hay badanganda ya nan Hudyu ti ta'tandah Mordecai.
4 Ti nundengwah nan abablubabluy an hi Mordecai, ya nipabagtuy haadna, ya gun umal'allay abalinana.
5 Ya numpatoy nan Hudyuy buhulda, ya inatday penhoddah nan bumobohhol ay dida.
6 At hay pinatoy nan Hudyuh did Susa an babluy nan ali ya lemay gahut an tatagu.
7 Ya ni'patoyda goh da Parshandatha, ya hi Dalphon, ya hi Aspatha,
8 ya hi Poratha, ya hi Adalia, ya hi Aridatha,
9 ya hi Parmashta, ya hi Arisal, ya hi Aridai, ya hi Vaizatha
10 an nan himpulun linala'in imbabaluy Haman an holag Hammedatha an buhul nan Hudyu. Mu agguyda hinamham di gina'un nan numpatoyda.†
11 Ya henen algaw ya waday nangipa'innilah nan alih bilang nan tatagun nun'apatoy hi ad Susa.
12 Ya inalin nan ali ay ahawanan nan Queen an hi Esther di, “Ammunad Susa ya lemay gahut di tataguh napatoy ya un at nan himpulun linala'in imbabaluy Haman, at mid mapto' ya inyal'allanay na'at hinan udum an babluy! Ya hay udumnah pohdom goh hi ma'at? Ibaagmun ha"in, at ma'at an amin nan pohdom!”
13 Ya tembal Esther an inalinay, “Un ay ni' goh pohdom ya iyabulutmu ta aton nan Hudyu goh hi ma'et din inatdad annad. Ya pun'itayunda nan odol din himpulun nun'apatoy an imbabaluy Haman.”
14 At immandal nan ali an ma'at an amin hanad Susa. At nun'ipitayuna din odol nan imbabaluy Haman.
15 Ya heden miyapulu ta han opat hi algaw den bulan an ma'alih Adar‡ ya na'amung goh nan Hudyu ta ni'gubatda goh ad Susa, ya pinatoyda

* **9:1** Unu March 7, 473 B.C. † **9:10** Ta"on un inabulut nan ali ta hamhamonday gina'un nan buhulda mu nan Hudyu ya agguyda inat ti immandal Apo Dios hidin amatagun nan Alin hi Saul ta adida ahan hamhamon nan gina'un di holag Amalek (I Sam. 15:3). ‡ **9:15** Unu March 8, 473 B.C.

goh di tuluy gahut an tatagu. Mu agguyda hinamham di gina'un nan numpatoyda.§
16 Ya nan Hudyun wah nan udum an babluy ya na'amungda goh ta himbabaliwda, ya pinatoyday napitu ta lemay libuh nan buhulda. Mu umat goh an agguyda hinamham nan gina'uda.*
17 Ya heden nangatanda ya nan miyapulu ta han tuluh algaw den bulan an ma'alih Adar. Ya heden nabiggat hi miyapulu ta han opat an algaw ya nun'eblayda ta nun'am'amlongda ya nunggotadda.
18 Mu nan Hudyun wah did Susa ya nan miyapulu ta han lemay algaw di nun'am'amlonganda ya nunggotadanda ti hidin miyapulu ta han tulu ya miyapulu ta han opat an algaw di numpamatayandah nan buhulda.
19 At engganad ugwan ya nan miyapulu ta han opat an algaw di bulan an ma'alih Adar di punggotadan ya pun'am'amlongan nan Hudyuh atawotawon an numpunhituh nan bababbabluy.†

Nan Gotad di Purim

20 Ya intudo' Mordecai an amin din na'na'at,‡ ya impiwa'atnan amin hinan Hudyun wah nan numbino'ob'on an babluy an pumpapto'an nan Alin hi Xerxes.
21 Ya hay intudo'na ya inalinan dida ta egtadanda nan miyapulu ta han opat ya hinan miyapulu ta han lemah algaw hi bulan an ma'alih Adar di pun'am'amlongandah atawotawon
22 ti danen algaw di nangabakan nan Hudyuh nan buhulda, at adida mahkay munlungdaya ta undaat umamlong an munggotad, ya mun'i'iddatandah ma'an, ya idatandah adaw nan nun'awotwot.
23 At inunudda din intudo' Mordecai hi ma'at, ya inabulutdan wa ay ta madatngan danen algaw ya hiyay gutud di gunda punggotadandah atawotawon
24 ti hi Haman an hina' Hammedatha an nalpuh holag Agag an buhul nan Hudyuy nunnomnom hi mangubah ay dida. At *inyu'nuhda*§ ta panginnilaandah gutud di pumpangipapatayanah nan Hudyu.
25 Mu immuy ni'hapit hi Esther hinan Alin hi Xerxes ta ibaliwna nan tataguna. At impiyuyna din nitudo' an uldin an mangibaag hi ma'at ay da Haman ya nan imbabaluyna an numbaliang din ninomnom Haman an atonah nan Hudyu ta hiya ya nan imbabaluynay na'atana ti diday nun'itayun hidin nun'ipiyammana.
26 Ya danen algaw an pun'am'amlongan nan Hudyu ya nginadnandah Purim (an hay pohdonah ibaga ya *miyu'nuh*). Ya dumalat hinan intudo' Mordecai ya nan na'na'at ay didan Hudyu
27 at numbalinon nan Hudyuh uldinda an ta"on nan imbabaluyda, ya nan holagdah pidwa, ya ta"on goh nan namhod an mumbalin hi Hudyu. Ya atawotawon eden agtudan nan duwan algaw eden bulan ya munggotadda ta pun'am'amlonganda ta atonda nan intugun Mordecai.
28 At mahapul an atondan amin an Hudyu, ya ta"on un nan holagdah udum hi algaw, ya an amindan numpunhituh nan abablubabluy heden gotad di ma'alih Purim.

---

§ **9:15** Bahaom nan footnote di verse 10 hi bagtuna. * **9:16** Bahaom nan footnote di verse 10 hi bagtuna. † **9:19** Ta"on ad ugwan an timpu ya waday duwan algaw hi punggotadan nan Hudyud Israel ti munggotaddah nan miyapulu ta opat an algaw di bulan an Adar, mu nan iJerusalem ya hay miyapulu ta leman algaw di punggotadanda. ‡ **9:20** Hiyaat un alyon nan udum an hi Mordecai di nangitudo' eten Liblu an Esther, mu mid mapto'. § **9:24** Hiyah ne *pur* hinan hapit di Hudyu, hiyaat un *Purim* di ngadan ten gotad.

29 At da Esther an hina' Abihail ya nan aginan hi Mordecai ya pinel-
maanda nan miyadwan tudo' hi aat nan gotad di ma'alih Purim.
30 Ya impiyuy Mordecai heden tudo' hinan Hudyun numpi'hitun amin
hinan hinggahut ta han duwampulu ta han pitun provincian hinakup di
pumpapto'an nan Alin hi Xerxes ta ipa'innilanan dida an malenggopda
mahkay.
31 Ya immandalda goh an mahapul an waday punlungdayaanda an
middum hinan gutud di gotad di Purim hi atawotawon hi un madatngan
heden algaw an umat hinan pangunudandah nan punlangduanda.
32 Ya intudo'dah nan libludah den uldin nan ahawan di ali an hi Esther an
din ma'unud hi gutud di gotad nan ma'alih Purim.

10

Hay Anabagtun nan Alin hi Xerxes ya hi Mordecai

1 Immandal nan Alin hi Xerxes an mumbuwitdan amin nan tataguh nan
abablubabluy an ta"on nan nun'iyadagwin numpunhituh nan pingit di
baybay.
2 Ya an amin din mun'aphod an ina'inat nan Alin hi Xerxes ya nan
nangipabagtuanah haad Mordecai ya nitudo' an amin hinan liblun nitud'an
nan ina'inat din a'alid Media ya ad Persia.
3 Ya hi Mordecai an Hudyuy nehnod di haadnah nan ali, ya hiyay
nidugah an e'gonanda, ya pa'appohdon nan i'ibbadan Hudyu ti impapto'nay
ipaphodanda ya lumenggopanda.

Job

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid nanginnilah ngadana, mu hay kulugon nan udum ya hi Moses di nangitudo', ya wada goh di mangulug an hay ohan tagun mataguh din amatagun nan Alin hi David di nangitudo', ya mabalin goh an hi Job tuwaliy nangitudo'. At mid mapto'.

Hay Nangitud'anan ten Liblu: gapu ta nunhituh Job hi ad Uz hidid Arabia at mid mapto' ya nan i'Arabia di nangitud'anan ten liblu. Mu nan Hudyu damdamay nangitud'ana.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: duway pohdonan ibaga ti hay pumbangngadan di oha, ya hay puntutuyuan di oha.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid nanginnilah gutudna, mu mid mapto' ya nabaybayag an na'at ya un mitungaw hi Abraham.

Hay Teman ten Liblu: hay ituduna ya anaad udot ta mundogoh nan nahamad an tagu?

Hay Outline ten Liblu:

Hay AAT nan nahamad an tagun hi Job (1:1-5)
Hay PROBLEMAN nan nahamad an tagun hi Job (1:6—2:8)
Hay NI'LIGWAAN nan nahamad an tagun hi Job (2:9—42:6)
  Hay ni'ligwaan nan ahawan Job ay hiya (2:9-10)
  Hay ni'ligwaan Eliphaz ay hiya (2:11—7:21; 15:1—17:16; 22:1—24:25)
  Hay ni'ligwaan Bildad ay hiya (8:1—10:22; 18:1—19:29; 25:1—28:28)
  Hay ni'ligwaan Zophar ay hiya (12:1—14:22; 20:1—21:34)
  Hay ni'ligwaan Elihu ay hiya (32:1—37:24)
  Hay ni'ligwaan Apo Dios ay hiya (38:1—42:6)
Hay IMMADAOGAN nan nahamad an tagun hi Job (42:7-17).

Hay Nanapngan Satanas ay Job

1 Wada han lala'in nunhituh nan babluy ad Uz* an hay ngadana ya hi Job.† Hiya ya maphod ya makulug an tagu, ya ene'gonanah Apo Dios, ya adina aton di nappuhi.

2 Ya waday imbabaluynan pituday linala'i ya tuluday binabai.

3 Ya waday a'animalna an pituy libuh kalnilu, ya tuluy libuh kamilu, ya hinlibuy bakan abalinandan mun'aladu, ya lemay gahut di dongki.‡ Ya do'ol ahan di tagalana, ya hiya ahan di pa"adangyan ay didan himpamabluy an nunhituh appit hi buhu'an di algaw.

4 Ya daden linala'in imbabaluy Job ya nahinhinukkatdan nunggotad hinan nunhituwanda, ya gunda impa'ayag din a'agidan tulun binabai ta niddumdan didan ne"an.

5 Ya nepong hinan alpahan di gotadday nangipa'ayagan Job ay dida ta lenenehanay numbaholanda, at hay inat Job ya nangag'aga an bimmangon hinan nabiggat ta ene'nongnay hinohhah Onong an Moghob hi a'aliwan di bahol nan imbabaluyna. Ya hiyah ne gunna inat ti inalin Job di, “Ini ya waday bahol nan imbabaluymi, ya inidutandah Apo Dios hi nomnomda!”

---

* **1:1** Heten babluy ya wah appit hi Wangwang an Jordan an mipluy hinan bumuhu'an di algaw. † **1:1** Duway pohdonan ibaga: (1) *hay pumbangngadan*, ya (2) *hay puntutuyuan*. ‡ **1:3** Hay itudun ten hapit hinan hapit di Hudyu ya nan tenna an dongki, at nabalbalul nan tenna ya un nan buta'al ti mabalin an umimbaluy, at dumo'ol di dongki.

6 Ya wada han ohan algaw ya immuy nan a'anghel hi wadan Apo Dios, ya
immuy hi Satanas an niddum ay dida.
7 Ya inalin Apo Dios ay Satanas di, “Hay nalpuwam?”
Ya tembal Satanas an inalinay, “Nalpuwa' an lene'od'un amin nan
ablubabluy hinan luta ta tigo' di ma'ma'at hidi.”
8 Ya inalin Apo Dios ay Satanas di, “Hay pannigmuh aat nan baal'un hi
Job? Mi'id ah ohah taguh nan lutan nipaddung di aatnan hiya ti hiya ya
maphod, ya makulug an tagu, ya ene'gonana', ya adina aton di nappuhi.”
9 Ya inalin Satanas ay Apo Dios di, “Un da'a dan dayawon nin ay Job hi un
mi'id ah lagbunah dumalat?
10 Undan agguymu hiya impapto' an hinalimunan, ya umat goh hinan
pamilyana, ya an amin nan gina'una? Ya gunmu goh wagahan an amin nan
itamuna ta gun pumhod, at hiyanan do'ol ahan nan a'animalnan nunhinap
hinan babluy!
11 Mu padahom an ubahon an amin hanan gina'una at idutan da'a man
ahan.”
12 Ya inalin goh Apo Dios ay Satanas di, “At aga mah ta okod'ah atom ay
hiyah nan inadangyana, mu mahapul an adim patayon hi Job.” At nakak hi
Satanas hinan wadan Apo Dios.

Hay Na'ubahan nan Inadangyan ya nan Pamilyan Job

13 At wada han ohan algaw ya nan linala'i ya binabain imbabaluy Job ya
wah didan mi'yam'amlong hinan gotad hi abung han pangpangullun lala'in
agida.
14 Ya hidih nan abung Job ya nidatong han ohan baalna, ya inalinay, “Din
baka an mun'al'aladuh payaw, ya din dongki ya wah nan heneggonmin
mangmangandah din holo',
15 ya hin'alina ya immali din tatagun nalpud Sabe,§ ya nun'ilayawda din
baka ya dongki, ya numpatoyda din udumnan baalmu, at anggay ha"in hi
limmayaw ta umalia' an mangibaag ay he"a!”
16 Ya heden gun humapitan nan baal ya nidatong goh din ohan baal, ya
inalinay, “Waday apuy Apo Dios an nagah an nalpud daya, ya nepto' hidin
kalnilu ya nan baalmu, at nun'oghobda! Ya ten unna' oha ya anggay hi
limmayaw ta umalia' an mangibaag ay he"a!”
17 Ya hidin wan ipada'puh din miyadwan baalnay alyona ya nidatong goh
din ohan baal, ya inalinay, “Waday tulun himpampun an nalpud Chaldea*
an immali ta ginubat da'mi, ya nun'akawda nan kamilu, ya pinatoyday
udum an baalmu! Ammunaa' an na'angang hi limmayaw an umalin
mangibaag ay he"a!”
18 Ya hidin wan ipada'puh goh din baalnay alyona ya nidatong goh di ohan
baal an miyapat, ya inalinay, “Nan linala'i ya binabain imbabaluymu an
mangmangan hinan way abung din agidan pangpangullu,
19 mu himbumagga ya waday mabi'ah an puo' an nalpuh nan mapulun,
ya dinalapuhna nan abung ta natu"in, at nun'a'ipitda, ya nun'atoyda, ya
anggay ha"in hi agguy natoy, at ten immalia' an mangibaag ay he"a!”
20 Ya natana'dog hi Job, ya linapditna ta nahekhek din lubungna, ya
minukmukanay buu' hi uluna, ya nunlu'bub hinan luta ta dayawonah Apo
Dios
21 an inalinay,
“Ha"in ya nangiw'iwadyaa' hidin nangitungawan inan ha"in,
at mangiw'iwadyaa' goh hi ataya'.

§ **1:15** Mid mapto' ya heten babluy ya nan babluy ad Sheba (unu ad Yemen). * **1:17** Hiyah ne ohan lugal ad Babylon.

Nan Ap'apuy nangidat, at Hiya goh di mamangngad.
Mipabagtu nan Ap'apu!"
22 Ya ta"on un umat hinay na'at mu agguy ahan numbahol hi Job ti
agguyna impabahol ay Apo Dios.

2

Hay Nanapngan Goh Satanas ay Job

1 Ya nadatngan heden algaw hi immayan nan a'anghel hinan Ap'apu, ya
nitnud goh hi Satanas ay dida ta mipattig goh ay Apo Dios.
2 Ya inalin Apo Dios ay Satanas di, "Hay nalpuwam?"
Ya tembalnan inalinay, "Un'u immuy an lene'od tun luta ta tigo' di
ma'ma'at."
3 Ya inalin Apo Dios ay Satanas di, "Hay pannigmuh aat nan baal'un hi Job?
Mi'id ah ohah taguh tun lutan nipaddung di aatnan hiya ti hiya ya maphod
an makulug an tagu, ya ene'gonana' an Dios, ya adina aton di nappuhi. Ya
ta"on hi unna' al'alu'on ay he"a ta abuluto' di atom an mama"ih nitaguana
an ta"on un mi'id di dumalat mu munnanannong an nahamad damdamay
aatna."
4 Ya tembal Satanas an inalinay, "Hay tagu ya idatnan amin di wadan hiya
ta way atonan adi matoy.
5 At un adya pundoghom hiya at idutan da'a."
6 Ya tembal Apo Dios an inalinan Satanas di, "Aga mah ta okod'ah atom ay
hiya, mu mahapul an adim ahan patayon."
7 Ya nakak hi Satanas hinan wadan Apo Dios ta immuyna numpoghaan
di odol Job,* at numpunlutngingiy up'upna an nete"ah ulunah engganah
dapana.
8 At numpu'upu' hi Job hidin dapul, ya innalna din itang an pohal di banga
ta pangaanah din tu"ab di poghana.
9 Ya immuy hi ahawana, ya inalinan hiyay, "Undan engganad ugwan ya
inaynayunmuy pangulugmu? Idutam hi Apo Dios ta way atom an matoy!"
10 Ya tembal Job an inalinay, "Nan panapitmu ya umat hi panapit nan
munhalembawan babai. Undan wa ay ta maphod di idat Apo Dios ya
abuluton tu'u, ya wa ay ta nappuhiy idatna ya adi tu'u abuluton?"
Mu ta"on hi un umat hinay hinoltap Job mu mi'id ahan ah nappuhih
hinapitna.

Nan Tulun Liligwan Job

11 Ya unat goh dengngol nan tulun liligwan Job nan nidugah an nappuhin
na'at ay hiya ya na'amungda. Hi Eliphaz† ya nalpud Teman,‡ ya immuy goh
hi Bildad an holag Shuah§ ya hi Zophar an iNaamah, at nunhahapitdan tulu
ta umuyda idungaw hi Job ta al'alu'ondan pa'amlongon.

---

* **2:7** (1) Bo'on hay pogha ya anggay di aat nan dogoh Job ti (2) nan odolna ya nalipuh hi gulid (7:5), ya (3) nabigihan ya nun'abhi nan poghah up'upna (7:5), ya (4) numpangabuhu' di nonana (7:5), ya (5) atata'ot nan enenapna (7:14), ya (6) mangmangitit di up'upna (30:28), ya (7) limmahuy odolna (30:30), ya (8) naluman di tigawna at adi immatunan nan tatagu hiya (2:12), ya (9) mun'agub nan hodohdana (19:17), ya (10) nidugah an na'ung'ung (17:7; 10:20), ya (11) adi tummig di matana (17:7), ya (12) adi umadaog di munha'it hi odolna (30:17), ya (13) adi molo' (30:17), ya (14) hi'ihi'itangan matoy (19:20).
† **2:11** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya umat hinan namahmah an balitu'*. ‡ **2:11** Ohan higib hinan babluy ad Edom. § **2:11** Hi Shuah di udidian da Abraham ay Keturah (Gen. 25:2).

12 Ya unat goh wan midatongda ya inamangdah Job, mu agguyda in-
immatunan, at nun'a'agah di lugwada, ya ngimmulnguldan kimmila, ya
henekhekda din lubungda, ya nun'iloglogday hupu'.
13 Ya ni'yi'ibbundan hiyah nan lutah pituy algaw ya pituy labi. Ya mi'id ah
ohah ni'hapit ay hiya ti nan nannigandah nan nidugah an holholtaponan
dogoh.

3

Hay Immamuyuan Job ay Apo Dios

1 Ya la'tot ya himmapit hi Job, ya inidutanah de han algaw an gutud di
nitungawanan
2 inalinay,

3 "Hay maphod ya mami'id din algaw an nitungawa'
ya din labin nangalyandah nalmuwa'!
4 Ya henen algaw ya pumbalinom ni' hi helong,
ya maphod ni' un aliwan Apo Dios ta un homehellong ta adi
mapatalan!
5 Ya maphod hi un paddungnay maliduman, ya mahehelngan, ya
munnonong nan ma'ugtul an bunut
ta way atonan adi mapmaptangan!
6 Ya humehellong ta adi mibilang hi ohay algaw eden bulan
unu ta adi goh mi'yuyap hi ohay algaw eden tawon!
7 Hay maphod ya ibilangyuh nen mahdom hi mi'id di hulbina
ya mi'id ah amlong!
8 Ya nan tume'om an abalinandan mummandal hinan atata'ot an animal
an wah nan baybay an ma'alih leviathan* ta unudonda
ya maphod hi unda idutan henen algaw an nitungawa'!
9 Ya adi ni' bumbummuhu' nan bittuan hinan helhelong
ta adi ni' goh mapatpatalan,
10 ta ma'idutan henen nahdom ti tuwali ta inyabulutnay nitungawa'
ta omod unna' munholtap hi nidugah an ligat!

11 Anaad ta agguya' tuwali natoy hidin nangipabuhu'an inan ha"in
ta hidin nitungawa' ya nami'ida'?
12 Anaad tuwali ta hinaha'lia' ay ina,
ya hinalimunana' an impa'inuman hi huhuna?
13 Ti unna' at nin natoy hidin nitungawa',
at mid al'alin ha"in,
at ihnaa' at an unna' molmolo' an me'yeb'eblay
14 hidin a'ali ya nan u'upihyal hitun luta an din numpangiyammah
nan o"ongol an palasyuh din ataguda (an ta"on un napa"id ugwan),
15 ya din numpumpapto' an adadangyan
an nun'apnuy abungdah balitu' ya silver.
16 Onaynah unna' nitungaw ya nanattoya' ta inlubu'a'
ya ta agguy'u tinnig di mapatal!
17 Gulat ta nilubu' nan tagu ya hiyay apogpogan di pangatandah nappuhi,
ya hiyah ne pun'eblayan nan na'ab'ablay an tatagu!
18 Ya ta"on nan nibalud ya mi'id di al'alin didah di
ti mi'id mahkay mangihingal ay dida.

* **3:8** Bahaom nan footnote di Job 41:1 ta innilaom di udumnah aat ten animal.

19 Ya an amin din nun'awotwot ya adadangyan ya wah dida,
ya din baal ya liblida mahkay hinan apuda.

20 Anaad udot ta ipa'alin Apo Dios di patal hinan tagun munligligat an umat ay ha"in,
ya anaad ta adina pogpogon di nitaguan di tagun hay lungdayay wan hiya ya anggay?
21 Ti iyahupanday atayanda mu adida matmattoy,
ya iyod'odolnada nan lubu' ya un nan mapla'an an gina'u.
22 Ya nidugah di pundenolanda ya umamlonganda
hi unda ah'upan nan lubu'.
23 Anaad ta inaynayun Apo Dios an taguon nan agogohgoh di nitaguanan
mi'id di hulbina ti mi'id di namnamana?
24 Ya ten unna' umale'alengeng,
at hiyanan mid ato' an mangan,
ya tun ungi' ya ay danum an mun'ihiit.
25 Ya an amin di ita'ot'u ya nipa'annung ay ha"in,
ya nan iyogyat'u ya na'at ay ha"in.
26 Ha"in atog ya mi'id ah lenggop'u,
ya mi'id ato' an mun'eblay
an adi ahan mapogpog tun punligata'!"

4

Hay Nahhun hi Inalin Eliphaz ay Job

1 Ya hi Eliphaz an nalpud Teman* ya inalinay,

2 "Job, akkay adim pahiwon ta humapita'?
Ti ten adia' pa"edpol hi unna' didindinong!
3 Adya nomnomom din inatmun nuntugun an inal'alu'mu din nadismaya,
at hi Apo Dios di nange'kodanda,
ya binadangam din adi umday pangulugda.
4 Ya dumalat nan tugunmu ya din ad'addiy pangulugda ya pinumhod,
ya inal'alu'mu nan munduwaduwan mihamad.
5 Mu ten ad ugwan an he"ay a'atan di ligat,
ya nen adim edpol an nen madismaya'a.
6 He"a ya nahamad di aatmun hi Apo Dios di e'gonam,
ya mi'id ah numbaholam
at mahapul an nidugdugah di denolmu ya namnamam!

7 Nomnomom adya,
undan waday taguh nahamad di aatnan na'ubah?
Ya undan waday ma"aphod an tagun napa"i?
8 Hay inila' hi tinnig'u ya nan tagun mangamangat hi nappuhi
ya miballoh an hay nappuhi goh di ma'at ay hiya.†
9 Ya mun'apa"idah nan yahyah Apo Dios,
ya mun'a'ubahdah nan bungotna.
10 Hanan nun'appuhin tatagu ya umatdah nan layon hi bubulung
an atata'ot an humeeheel an manganap hi patayona ta ihdana.

---

* **4:1** Hiyah ne babluy hi awadan nan nun'ala'eng an tatagu (Jer. 49:7). Mu ta"on un nala'eng hi Eliphaz an muntugun mu agguyna na'awatan nan aat din nunhapitan da Apo Dios ay Satanas ad abuniyan, at hiyaat un nun'apikuy do'ol an intugunan Job. † **4:8** Gal. 6:7-8.

Mu hi Apo Dios ya pumpulupulna ta mun'a'aan nan babada.
11 Ya umatda goh hinan layon an mi'id ah panganana,
at matoy,
at la'tot ya nun'iwa'at an amin nan imbabaluyna.

12 Ya wada han himmapit ay ha"in
an unna inyab'abu'ab an hi'itangan an adi' donglon
13 an umat hinan enap di taguh un nimogmog di enlo'na.
14 At ha"in ya wimmogwoga' hi ta'ot'u,
15 ya enela' nan lennawan naluh hi angah'u,
ya mamgal an amin di dutdut'u.
16 Ya hin'alina ya inta'dogna,
mu adia' pa'immatun hi aatna.
Mu la'tot ya dengngol'un mun'ab'abu'ab an himmapit an inalinay,
17 Undan hay taguy nahamhamad ya un hi Apo Dios?
Un mah nan taguy nahamhamad di atona ya un nan nunlumun hiya?
18 Hi Apo Dios ya inilanan agguy nahamad di aat nan baalnad abuniyan
ti ta"on nan a'anghelna ya waday ibahhawanda,‡
19 at iyal'allanah nan tagun nunhituh nan abung an uklit an hay hupu' di nalmuwana§
an nalakan megpa'dan umat hinan ul'ulappuy
20 Ti ta"on un mataguh nan helhelong ya mid mapto' ya matoy hi mapuyaw,
ya na'ubah,
at mi'id hi enggana.
21 Ya matoyda an adi umday la'engda,
ya an amin di wadan dida ya mi'id an alan di udum."

5

1 Ya intuluy Eliphaz an himmapit an inalinay,

"Mun'ayag'a akkay tuwali, Job, hi bumadang ay he"a
ta mapto' hi un way mambal ay he"a?
Ta"on hi un'a mun'ayag hinan anghel ya mi'id di umalin mamadang ay he"a!
2 Nan nunheglan bungot di hiyay dumalat hi atayan nan adi mangngol,
ya hay amoh ya patayona nan tagun mi'id inilana.
3 Ha"in ya hinamad'un tinnig han munlayah an ay ihunay un nahamad di nitaguana,
mu hi Apo Dios ya inidutanay pamilyana.
4 At mi'id pohod ya lenggop di pi'taguan nan imbabaluyda,
ya mi'id ah bumadang ay didah nan way punhumalyaan.
5 Ya nan mumpunhinaang an tatagu ya aminondan pun'a'an nan inhabal hanan munlayah,
ya ta"on nan himmangaw hinan way hubit ya ni'yalada,
ya pun'alan nan mangakaw nan mun'apla'an an gina'uda.
6 Nan ligat ya bo'on tun lutay nalpuwana,
ya adi goh ahan humangaw hitun lutay anawotwot.
7 Mu nan tagun mitungaw ya hiyay munlumuh ligatna
an umat hinan mumbanigit an malpuh nan apuy ya matu"ug.

‡ **4:18** Isa. 14:12-15; Ezek. 28:12-17; Rev. 12:7-10. § **4:19** Unu hay odolna.

8 Gulat ta ha"in di na'atana
at ibaga' ay Apo Dios ta Hiyay manumalyan ha"in.
9 Ti Hiya ya atona nan umipanoh'an adi olog di tagun mangat,
ya henen umipanoh'a ya adi ma'yap.
10 Ya ipa'alinay udan hitun luta
ta madanuman nan payaw.
11 Immannung an hi Apo Dios ya ipabagtuna nan tagun mangipa'ampah odolna,
ya al'alu'ona nan munlungdaya.
12 Ya bahibahonay ato'aton nan bumalbali
ta adida aton nan ninomnomdan ma'at.
13 Ya paddungnay bituona didah nan anala'engda
ta adi ma'at an amin nan way pohdondan aton.*
14 Ta ta"on un mapatal ya homelong hinan wadanda,
ya ta"on un muntongay algaw ya ahida ap'apu'ap an ay nahdom.
15 Hi Apo Dios ya ibaliwna nan nun'awotwot hi atayanda,
ya ibaliwna goh didah aton nan nidugah di abalinandan mangi-paligligat ay dida.
16 Hiyay mangidat hi namnaman nan nun'awotwot,
ya ipadinongnay hapit nan mangamangat hi nappuhi.

17 Mundenol nan tagun tugunon Apo Dios,
at adim pahalon nan panugun nan Nidugah di Abalinanan Nabag-bagtu.†
18 Ti hi Apo Dios ya humugat, mu du'pana goh,
ya pumaligat, mu ipa'adaogna.
19 Ya hi Apo Dios ya ibaliw da'ah nan way nappuhin ma'at,
ya ta"on un do'ol di ma'at hi aguluwam mu mi'id di ma'at hi nappuhin he"a.
20 Ya gulat ta waday batel ya pawadaonay tanudmu ta adi'a matoy,
ya ibaliw da'ah nan way gubat ta adi'a mapatoy.
21 Ya baliwan da'ah nan way hapitondah mamuhin he"a,
at adi'a tuma'ot hi un way dumalat hi apa"ian.
22 Adi'a goh tuma'ot an ta"on un atata'ot di ma'at ya batel,
ya adim ta'tan nan atata'ot an animal hi bubulung an agguy na'amu.
23 Ti nan animal hi bubulung ya ma'ma'ullaydan he"a,
ya mi'id ah batuh nan payaw hi aladuom.
24 At mi'id al'alih nan abungmu,
ya gulat ta uyapom nan kalnilum at mi'id ah ohah na'utaw.
25 Ya innilaom an dumo'ol di imbabaluymu,
ya gun dumo'ol di a'apum an umat hi ado'ol nan holo' hitun luta.
26 Ya adu"oy di pi'taguam,
at mabimabi'ah di odolmuh engganah nan algaw an gutud di atayam
an umat hinan paguy an hodon ta matong un ma'ala.

27 Da'mi ya inadalmiy aat date,
at ene'dammi,
ya immannung an ma'at hatu.

* **5:13** I Cor. 3:19. † **5:17** Unu *Shaddai* an ohan ngadan Apo Dios hinan hapit di Hudyu.

At he"a, Job, ya mahapul an donglom ya innilaom ta way pumhodam."

6

Hay Nahhun hi Inalin Job ay Eliphaz

1 Ya tembal Job an inalinay,

2 "Gulat ta makilu tun ligat'u ya tun holholtapo'
3 ya madamdamotda ya un nan panag hinan pingit di baybay.
At adi ayu manoh'ah un anaad ta umat hituy panaphapit'u
ti ha"in ya adi' nomnomon di hapito' ya hinapit'u.
4 Nan panan Apo Dios ya paddungnay ne'nan ha"in,
ya nunhawang hi odol'u,
ya niwa'at hi odol'uy habidungna.
Ya paddungna goh unna hinonhonod nan numbino'ob'on an atata'ot an ma'at ay ha"in.
5 Un mah mi'id di biyang'un munlili?
Ta"on nan dongki ya baka ya mungngoo'dah un mi'id di holo' hi ononda!
6 Ya undan way mamhod an mangihdah nan mihdan mi'id di ahina?
Wada mah di polhat nan mumpaha' hinan itlog?
7 Ha"in ya adi' pohdon an onon di umat hinan ma'an ti lummuh dogoh'u!
8 Anaad nin ta adi idat Apo Dios nan odowo' ay Hiya?
Ya anaad nin ta adina abuluton nan inluwalu' ay Hiya?
9 Ti hay pohdo' ya abulutona ta unna' ni' ubahon,
at nonong ya pinatoya'.
10 Un adya inila' an patayona' ay Hiya at nunheglay amlong'u
an ta"on hi un nidugah di ligat'u
ti inila' an agguy'u ahan imbahhaw din inyuldina an na'ahhamad an Dios.

11 Ya mi'id mahkay bi'ah'u, at hay namnamao' mah?
Ya anaad ta ma'ud'udman tun pi'tagua'
an ten mi'id damdamay maphod hi hahalimido'?
12 Undan umat hinan batuy bi'ah'u,
unu umat hinan gambang di odol'u?
13 Ha"in ya ten mi'id di bi'ah'u,
at adi' abalinan an mamadang hi odol'u,
ya ten mi'id goh di mabalin hi ay'u pumpabadangan.

14 At un adya makulug an ligwa' da'yu,
at mabalin an badangana' hitun nidugah an ligat'u
an ta"on unyu alyon hi un'u din'ug nan na'abbagbagtun Dios?
15 Mu da'yun liligwa' ya adia' mundenol ay da'yu
16 ti umat ayuh nan ginnaw an wa ay ta ma'anang nan dalallu ya mundatong,
17 mu wa ay ta nan gutud di ugaw ya natdu' an ma'ammaganan.
18 Ya umat ayu goh hinan himpamulog an mumbaat
an ehegweday pange'wandan dumalat di panganapandah danum hi inumonda,
at mi'id poto' di le'dondah nan mapulun,
at la'tot ya nun'atoyda.

19 Mun'anap hi danum din mumbaat an nalpud Tema ya ad Sheba,
20 mu gapu ta mi'id di inah'upandah nan ginnaw an mamaga
at mi'id ahan di namnamada.
21 Da'yu ya umat ayuh na ti mi'id ibadangyu
ti hidin nanniganyuh tun holholtapo' an ligat'u
ya immogyat ayuh ta'otyu.
22 Undan way nun'adawa' hi nangalya' hi idatana' ay da'yu?
23 Unu undan way inali' hi bayadanyuy binuhul'u ta way ato' an mabaliwan?
24 Ya undan way nibahhaw hi inat'uh nappuhi?
Ibaagyu ta way ato' an duminong!

25 Nan nahamad an panapit an gumilat ya munha'it hi donglon,
mu nan panaphapityu ya layah,
at mi'id di hulbina!
26 Ya anaad ta alyonyuh unyu andongon tun hapito' an munligligat,
ya inaliyuh un umat hi tuyup nan hinapit'un un maluh ya anggay?
27 Ya da'yu ya iyu'nuhyu ta way atonyun mangawit hinan nguhu,
ya ta"on nan ligwayu ya inihbutyu ta mumbalindah baal ta nan
hubutday umadangyananyu!

28 Mu ad ugwan ya ihamhamadyu ni' an mannig ay ha"in!
Undan waday nunlayaha' ay da'yu?
29 Nidugah nan gunyu ipa'leh an nappuhin ha"in!
Hay maphod ya ipogpogyu,
ya adia' pabaholon ti ha"in ya mi'id di numbahola'.
30 Undan waday nappuhih hinapit'u?
Mid mapto' ya unyu nin alyon di un'u adi immatunan di aat nan
maphod ya nan nappuhi!"

7

1 Ya intuluy Job an himmapit an inalinay,

"Undan adi tuwali naligat* di nitaguan di tagu?
Munholholtap tuwaliy tagun umat hinan baal an naligat di
nitaguana,
2 ya umat hinan himbut an pohpohdona ahan an milidum,
ya umat goh hinan bumo'la an un hay bino'lanay hodhodona.
3 Ya umat goh ay ha"in ti naluh di do'ol hi bulan ya mi'id di hulbin tun
nitagua',
ya amahdomahdom ya un hay lungdayay nawadan ha"in.
4 Ya wa ay ta molo'a' hinan mahdom ya unna' patu'alon hinan nolo'a'
ti adukkoy di labi,
ya adi umali enlo"u,
at unna' bumanallibalin ta engganah mawa'ah.
5 Ya tun odol'u ya nalipuh hi gulid,
ya nabigihan ya nun'abhi nan poghah tun up'up'u,
ya numpangabuhu' di nona.

6 Ya ten munnaud di alpahan di algaw'u
ya un nan apuhan di hinulid an nitalunay hinan tantan an pan-
gugut.

* **7:1** Hay itudun ten hapit hinan hapit di Hudyu ya nan nidugah an ligat di tindalun umuy gumubat.

7 Nomnomom ni', O Dios, an heten nitagua' ya un umat hinan mumpenghan
an yahhiyah,
ya ten nalpah an mi'id mahkay di amlong'u ti magadyuh di pogpog
tun nitagua'.
8 At nan mamannig ay ha"in hi ad ugwan ya adia' mahkay tigon,
at gulat ta anapona' mu mi'id di ah'upanda.
9 Nan bunut an miho'nap ya un na'amtang ya na'ubah,
ya umat hinay tagun matoy ya nilubu' ti mami'id.
10 Ya adi ahan mumbangbangngad hi abungna,
at la'tot ya inaliwan nan nanginnilan hiya.

11 At hiyanan adi mabalin hi unna' dindinong
ti mahapul an ibaag'un he"ay aat tun nunheglan holholtapo'
an hiyah ne dumalat hi punlilia'.
12 Anaad ta iya'aduga' ay He"a?
Unna' dan umat hinan atata'ot an animal hinan baybay an mahapul
miyadug?
13 Ya alyo' di molo'a' ta mun'eblaya',
ya ta way aton nan holholtapo' an malengleng,
14 mu gunna' ipata'ot ay He"a an dumalat nan gunmu ipa'enap ay ha"in.
Do'ol kangan di impattigmun ha"in an atata'ot!
15 At on'onaynah unna' mumbet'ol ta matoya'
ya un nan atagua' an munholholtap!
16 Pahiwo' di umat hitun pi'taguan ti ten himmigaa',
at adia' bagbagan ti mi'id di hulbin damdamay pi'tagua'!

17 Anaad udot ta un ami tagu ya anggay,
ya nomnomon da'mi ta halimunan da'mi?†
18 Ti gunmu hamadon an tigon hi abigabigat hinan ahelhehelhelong,
ya gunmu goh tapngan.
19 Maphod nin hi unna' adi tigon ay He"a an ta"on hi un na'amtang‡
ta way ato' an mun'eblay!
20 Gulat ta numbahola' ya undan way inat'un He"an mun'ad'adug hi tagu?
Anaad ta ha"in di popot'om hi punholtapom?
Undan ha"in di umidat hi aligatam?
21 Undan adi ahan mabalin an aliwam di bahol'u?
Ti hi awniat milubu'a',
at anapona' ay He"a,
mu mi'ida' mahkay."

8

Hay Nahhun hi Inalin Bildad ay Job

1 Ya tembal Bildad an holag Shuah an inalinay,

2 "Anuud di alpahan nan panapihapitam hinan mi'id di upidna
an ay tuyup an mabi'ah ya naluh?
3 Un mah mabalin an pikuwon Apo Dios nan nahamad an mihumalya?
Ya undan pikuwon nan Na'abbagbagtu nan makulug?
4 Nan imbabaluymu ya unda numbahol ay Apo Dios,

† **7:17** Psa. 144:3; Heb. 2:6. ‡ **7:19** Hay immannung hi itudun ten hapit hinan hapit di Hudyu ya *ta way lugal'un mangu'mon hi tukpa' hi timid'u.*

at hiyaat unna minolta dida ta balloh nan nappuhin inatda.
5 Mu gulat ta hi Apo Dios an nidugah di abalinanay pange'kodam
ta Hiyay pumpahpahmo'am,
6 ya gulat ta immannung an mi'id ah numbaholam ay Hiya,
at immannung an igohgohan da'a,
at ipabangngadnan he"a din aatmuh hopapnah nan nunhituwam!
7 At adi miyummat hidin na'ubah an inadangyanmuh din hopapnay
idat Apo Dios ay he"ah udum di algaw hi hukatna!

8 Din tataguh penghana ya nun'ala'engda,
at mahapul diday pangibagam hi pun'adalam.
9 Ti ditu'ud ugwan ya un tu'u pa'itunnu,
at hiyanan manghan di inila tu'u.
Ya heten ihinan tu'uh tun luta ya paddungnay un tu'u ay ngaun un malmaluh.
10 Mu ta"on ya donglom di itudtudun din o'ommod tu'uh din penghana
ta way atom an manginnila.
11 Nan atlibong ya adi humangaw hinan mamagan luta
ti hay humangawana ya nan bumanabaha.
12 Ya gulat ta mamaganan nan luta
at diday mahhun an malangu an ta"on unda agguy natong,
at mi'id di hulbida ti adida ma'usal.
13 Ya umat hinay nitaguan di tatagun aliwandah Apo Dios
ti mun'a'ubah di panahalimidda.
14 Ya nilalahaw nan gegemhonda ya nan pangehdolanda
ti umat hinan buut di a'agwan mapanpana"i,
15 ya matu"in hiyah un miyulhud hinan buut ti mun'apogtang.
16 Nan adi mangunud ay Apo Dios ya umatdah nan nitanom
an niwa'at di lamutnah nan way mamaptangan ya nadadanuman
an nidugah di lamutnan himmale'ad'ad hinan luta.
17 Ya nan lamutna ya umaladap hinan mabatu
ta unudona nan nundengtan nan batu.
18 Mu unat goh mabu'nut ya aliwan nan tataguy himmangawana,
19 at heden nitanom ya na'ubah,
ya nihukat di udumnan himmangaw hidin nabu'nutana.
20 Immannung an adi inganuy Apo Dios nan tatagun mangunud ay Hiya,
mu nan tatagun mangamangat hi nappuhi ya adina badangan dida.
21 At he"a, Job, ya awniat ipa'amlong da'an Apo Dios,
ya pakikiyon da'a,
22 ya bainona nan mamohol ay he"a,
ya mun'a'ubah nan numpunhituwanda.”

9

Hay Nambalan Job ay Bildad

1 Ya tembal Job an inalinay,

2 “Inila' an immannung nan inalim,
mu hay aton mah di tagun mihamad di aatnah pannig Apo Dios?
3 Ya mi'id goh ah ohah way abalinanan mi'tutut ay Hiya,
ya mi'id di ohah pambalnah nan linibun imbagana.
4 Hi Apo Dios ya inilanan amin di logom,
ya nidugah di abalinana,

ya mid ah namohol ay Hiyah adi mamolta.
5 Hi Apo Dios ya abalinanan mangipahlig hinan aduntuduntug,
ya pa"ionah un bumungot.
6 Hiya ya ipa'alyogna tun luta
ta mumpange'ehang nan nipognadana.
7 Ya abalinanan mandalon nan algaw ta adi pumtang,
ya haniana nan abittubittuan ta adida dumilag.
8 Ya unna inohhaan an name'lag hi ad daya,
ya anggay Hiyah dimmalan hinan tu'yap di dalluyun hinan baybay.
9 Limmunan amin di abittubittuan an ma'alih Bear,* ya Orion,† ya Pleiades,‡
ya nan udum goh ta inhinana didah did daya.
10 Ditu'u ya adi tu'u pa"innilah nan nidugah an gunna aton hinan logom,
ya mi'id pogpog nan umipanoh'an gunna aton.
11 Ya ta"on hi un maluh hi Apo Dios hinan wada' mu adi' tigon Hiya,
ya ta"on hi un meheggon ay ha"in ya adi' elan.
12 Gulat ta idatnay atoy hinan ohan tagu ya mi'id ah mangipadinong ay Hiya,
ya mi'id goh ah ohah tagun mangitulid an mangalin Hiyay,
Anaad ta umat hinay atom?
13 Hi Apo Dios ya adi ahan ma'al'alu' hi un bumungot.
Hiya ya pa"ionan amin di mi'buhul ay Hiya
an ta"on nan ma'abbi'ah an mi'hanggan Hiya
an umat hinan atata'ot an animal an wah nan baybay.

14 Hay ato' mah an mambal ay Hiya,
ya hay pambal'un Hiya?
15 Ya ta"on hi unna' agguy numbahol ay Hiya mu mi'id di inila' hi pambal'un Hiya,
at hay ato' ya un'u iyal'alu' ta ehmo'ana' ay Hiyan na'abbagbagtun Huwis.
16 Mu ta"on hi unna iyabulut an humapita'
mu adi' kulugon hi unna abuluton di hapito'.
17 Ya ipa'alinay puo' ta way mama"in ha"in,
ya inudmana tun holholtapo' an ta"on un mi'id di dimmalat.
18 Ya nunnaud an mahonhonod di ipa'alinan ligat ay ha"in
an adina ahan battanan.
19 Ya gulat ta usalo' di bi'ah'u ya adi ahan mipaddung hinan bi'ahna ti Hiya ya nidugah an ma'abbi'ah,
ya gulat ta idiklamu' mu mi'id ahan ah mabalin hi umihtiguh pangabak ay Hiyah nan mihumalya.
20 Ya ta"on hi un mi'id di bahol'u mu hay aat nan panapit'u ya ay ihunay unna' numbahol,
at an amin nan panapit'u ya hiyay mangipa'annung hi mihumalyan ha"in.

21 Ha"in ya agguya' numbahol,
mu ta"on ya paddungnay mi'id hulbinan ha"in nan nitagua'.
22 An amin tu'u ya numpapaddung di aat tu'u,

---

* **9:9** Hay tigaw ten pampun an bittuan ad daya ya umat hinan animal an bear. † **9:9** Hay tigaw ten pampun an bittuan ad daya ya umat hinan lala'in mungngadan hi Orion. ‡ **9:9** Hay bilang di bittuan an niddum eten pampun an wad daya ya pituda, mu mattig nan onom ya anggay hi un mid di telescope. Ya daten pitu anu ya nan pitun babain imbabaluy Atlas an ohan agguy immannung an dios di iGreece.

at hiyaat un'u alyon di,
Nan mi'id di baholna ya nan numbahol ya numpapaddung ti ubahon ditu'un amin hi udum di algaw.
23 Ma'akikkih Apo Dios hi un himbumagga
ya natoy nan mi'id di baholnan tagu.
24 Indat Apo Dios nan abablubabluy hitun lutah nan nappuhiy pangatdan tatagu,
ya lini'dupanay matan an amin nan huhuwis.
Ya gulat ta bo'on hi Apo Dios di nangat at hay nangat mah?

25 Nan algaw an gutud ten amatagu' ya ag'agan maluh ya un nan mi'tagtag,
at hiyanan maluh ya mi'id di pohpohodna.
26 Ya umat goh hinan pupul an mabi'ah an umuy,
ya nan agila an un himbumagga ya nayaynop,
ya hene'matna nan tigonan onona.
At mi'id ah ohah way abalinanan mi'hanggan Hiya ta abakona.
27 Ya gulat ta alyo' di,
Adia' munlili, ya linglingo' nan holholtapo',
at hukata' nan punlungdayaa' ta umemeha'!
28 Mu heten holholtapo' ya hiyay mangipata'ot ay ha"in
ti inila' an hi Apo Dios ya adia' ibilang hi mi'id baholna.
29 Ina'allin Apo Dios an nabaholana',
at mi'id hulbinah un'u alyon di agguya'.
30 Ta"on hi unna' mun'amoh ta hobono' di odol'u
ya inihu'a' di ngamay'uh nan ma'abbi'ah an hobon
mu adia' damdama pa"aan hi bahol'u.
31 Hi Apo Dios ya itapala' hinan bitun ma"agub ta ilamut'uy lugit
an ta"on nan lubung'u ya iyabaina'.
32 Maphod un umat hi taguh Apo Dios,
at mabalin an tabolo' nan alyona.
Ya mabalin an iyuymih nan huwis nan diklamumi ta way aton nan lilimin mipanuh.
33 Mu mi'id ah ohah way abalinanan mangipanuh
ay da'min duwah nan lilimi!
34 Ya maphod goh un waday ohah way abalinanan mamogpog ay Apo Dios
hinan gunna pummoltaan ay ha"in ya ta adia' ta'tan.
35 At mabalin an humapita',
ya adia' mahkay tuma'ot ay Hiya.
Mu ad ugwan ya adi mabalin an humapita'."

10

1 Ya intuluy Job an himmapit an inalinay,

"Ten unna' himmigan ten nitagua',
at un nonong ya nun'ibaag'uy punlilia',
ya hapito' ti ten un munha'it hi punnomnoma'.
2 At hay ilili' ay Apo Dios ya alyo' di,
Adia' abohlan,
mu ibaagmuh un way inat'uh dumalat hi iboboholmun ha"in.
3 Undan umamlong'ah unna' paligligaton,
ya numpahalmu nan limmum?
Ya unmu dan abuluton nan at'aton nan tatagun nappuhiy pangatda?

4 Undan nan matam ya umat hi matan di tagu,
ya undan nan pannigmu ya umat hi pannigmi?
5 Undan he'he'dod di pi'taguam
unu nan tawonmu ya umat hi tawon di tagu
6 ta mahapul an pa'atiggom hay way ibahhawa',
ya hinamadmu nan pumbahola'?
7 He"a ya i'innilam an mi'id di numbahola',
ya inilam goh an mi'id ah ohah way abalinanan mangibaliw ay ha"in hinan aat di abalinam an nidugah.

8 He"ay nunlumuh tun odol ya aat di tigaw'u,
at undan He"ay manimung an mangubah ay ha"in an limmum?
9 Nomnomom ni' ahan an hay pito' di inyammam ta limmuwa',
at undan goh pumbalinona' hi hupu' goh?
10 Ya unna' dan adi umat hi gatas an nihiit hi putun ina
ta nap'ola' hidin na'amma'?
11 Ya numpun'ummumom di tungal'u,
ya numpa'unudam hi ulat,
ya inudmam hi lamoh,
ya bini'lugam hi up'up.
12 Ya He"ay nangidat hi nitagua',
ya impattigmuy namhodmun ha"in,
ya innaynayunmun nanalimun ay ha"in,
at matagua'.
13 Mu hiyah ne ninonomnommu tuwalih
inila' hi pohdom hi atom ay ha"in
14 an unmu hahalepatan ta tigom unna' mumbahol,
ta way pangidalatam an adi mangaliw hi numbahola'.
15 Ya wa ay ta mumbahola' ya atata'ot di ma'at ay ha"in,
ya gulat ta nan maphod di ato' ya ay mi'id di hulbinan He"a damdama.
Ya ten ihtun mahmahmo'a'!
16 Ya wa ay ta mapmaphod di nitagua' ya bota'ona' hinan aya'
an umat'ah nan mabi'ah an layon an manganup ay ha"in
ta pangipattigam hinan ongol an abalinam nan punligata'.
17 Ya gun'a mun'anap hi nat'on an mun'ihtigun ha"in
ta ud'udmam di bumungtam ay ha"in,
ya numbino'ob'on di gunmu ipabahol ay ha"in.

18 Mu anaad mah ta inyabulutmuy nitungawa'?
Maphod hi unna' natoy hidin nitungawa' ta mi'id nannig ay ha"in!
19 Ta unna' dinawat ya innayundan nangilubu' ay ha"in
ta agguya' ni' an timmagu.
20 Undan adi magadyuh an malpah tun algaw hi pi'tagua'?
Butiwona' ni' ta mun'am'amlonga' an ta"on un na'amtang
21 ya unna' umuy eden lugal an awadan di tatagun adi mumbangbangngad
ti umuya' hinan lutan helong an mi'id di amlong.
22 Ya henen luta ya pa'ahhelong,
ya mi'id di pohod nan wah di
ti ta"on un nan patal hidi ya ay helong."

11

Hay Nahhun an Inalin Zophar ay Job

1 Hi Zophar an iNaamah ya himmapit an inalinay,

2 "Un mah ta"on un do'ol nan hinapitmu ya mi'id ah nambal?
Undan hay ado'ol di hapiton di taguy panginnilaan an mi'id di baholna?
3 Undan hay ninomnommu ya un mi'id di ologmin mambal hinan hapitom an mi'id upidna?
Ya undan mabalin an ipadinong da'mih nan pahal an panapitmu?
4 Inalim hi un nan makulug di unudom,
ya mi'id ah baholmun Apo Dios.
5 Mu hay nomnomo' ya maphod hi un humapit hi Apo Dios
ta tabolona nan ibagam
6 ta ipa'innilanan he"a nan do'ol an numbino'ob'on an aat di la'eng!
Do'ol man di agguy tu'u inila ya nan adi tu'u ma'awatan!
At innilaom an moltaon da'an Apo Dios,
mu nahnot di pummoltanan he"a ya un din na'alin moltam.

7 Undan udot ma'awatam nan agguy impa'innilan nan na'abbagbagtun Apu tu'un Dios?
Undan udot abalinam an manginnilan amin hi aatna?
8 Adi mabalin! Ti adi ma'awatan nan aat Apo Dios
an umat hi inadagwin tun luta ya ad abuniyan an adi malukud,
ya umat goh hi amaluhung tun lutan adi malukud.
Undan udot nipaddung di inilam hi inilan Apo Dios?
9 Ya ongol di anabagtun Apo Dios ya un tun luta,
ya ambilog ya un nan baybay.

10 Ya gulat ta ipadpap da'an Apo Dios ta iyuy da'ah nan punhumalyaan
ya undan udot waday way abalinanan mangipadinong ay Hiyah nan atona?
11 Ya i'innilanay aat nan mi'id di hulbidan tatagu,
ya ihamadna goh an tigon an amin di pumbaholanda.
12 Undan mabalin an ma'lum nan dongki ta tagu?
Umat hina goh an adi mabalin an manomnoman ya luma'eng nan tagun nakudang di nomnomna.

13 Gulat ta maphod di wadah nomnommu ya puhum
at munluwalu'an Apo Dios,
14 ya gulat ta itutuyum nan baholmu,
ya impogpogmun mangat hi nappuhi
15 at mabalin mahkay an adi'a bumain,
ya mahalimunan'a an mi'id di ita'otmu.
16 Ya aliwam an mapogpog nan holholtapom
an umat hinan datong an maluh hinan hiluk di langtay.
17 Ya ma"ap'aphod ahan ya un nan amaphod di tongan di algaw nan pi'taguam,
ya umat'ah nan helhelong an mi'id di al'ali.
18 At mi'id di al'alih nan pi'taguam,
ya wada mahkay di namnamam,
ya mabalin mahkay an halimunan da'an Apo Dios,

at pumhod di punle'nam,
ya mun'eblay'a mahkay.
19 Ya mi'id mahkay di tuma'tam hinan olo'am,
ya do'ol di umalin mumbagah badang ay he"a.
20 Mu nan nun'abaholan an tatagu ya mi'id di namnamadan mabaliwan,
an anggay di atoy hi namnamaonda."

12

Hay Nambal Job ay Zophar

1 Ya tembal goh Job an inalinah nan ligwanay,

2 "Anakkayah an immannung an nala'eng'a an nen impa'innilam udot an amin!
Nunhegla hi un'a matoy ti mi'id di udum an taguh nala'eng!
3 Mu ha"in ya wada goh di nomnom'un umata' ay he"a!
Undan alyom un nakudang di inila' ya un he"a?
Undan way agguy nanginnilan dane?
Ha"in man goh ya inila' hanan inalim!

4 Ad ugwan ya gunna' aba'abatlan hinan liligwa'
an ta"on hi un mi'id numbahola'.
Mu din hopapna ya wa ay ta mi'hapita' ay Apo Dios
ya mabalin an abulutona nan iluwalu' ay Hiya.
5 Ya hay nomnom nan tagun mi'id di ligatna ya undaat goh bainon nan tagun ta"on un agogohgoh,
ya minamada ta enggay matu"inda.
6 Mu mi'id di al'alih nan pi'taguan nan mumpangakaw ya nan adi mangita'ot ay Apo Dios
an hay bulul di pange'ehdolandah dayawonda.

7 Ya gulat ta pohdom an innilaon
at umuy'ah nan hamuti ya hinan a'animal at ituduwan da'a,
8 unu hinan habhabung an nitanom hitun luta,
unu hinan ekan hi baybay ta ituduwan da'ah nan anala'engda.
9 Ti undan way ohan didah agguy nanginnila
an hi Apo Dios di nangat ay danen amin?
10 Ya hi Apo Dios goh di manalimun an amin hinan limmuna,
ya Hiya goh di nangdon hi ataguan an amin nan tatagu.
11 Ya Hiya goh di nangiyammah timid ta panamtam hi ma'an,
ya umat hi ingan mangngol hi hapit.
12 Din tataguh penghana ya numanomnomda,
ya nan tatagun ma'alla'ay ya na'alla'engda.
Mu hi Apo Dios ya nidugdugah di anala'engna ya abalinana.

13 Ya nan nun'ala'ay ya madadawoh di atondan manginnila,
mu hi Apo Dios ya inyal'allanan madadawoh,
at ahan di atonan manginnila,
ya abalinanan mangat hinan pohdonan aton.
14 Ya gulat ta way pa"ion Apo Dios ya adi mabalin an mipabangngad ta miyamma,
ya gulat ta ibaludna nan tagu ya mi'id ahan di way abalinanan mangipabuhu'.

15 Ya gulat ta adi ipa'udan Apo Dios at mabtel tun luta,
ya gulat goh ta ipa'alin Apo Dios di udan at mundatong hitun luta,
ya nalbong.
16 Hi Apo Dios ya ma'abbi'ah ya mangam'ameh,
ya Hiyay okod hinan bumalbali ya hinan mabalbaliyan an tatagu.
17 Ya pumbalinona nan nun'ala'eng ya nun'anomnoman an a'ap'apuh mi'id
di inilada,
18 ya impa'aanay haad nan a'alih nan pumpapto'anda,
ya numbalinona didah baal an ayda himbut.
19 Ya nun'aanay haad nan papadi
ya nan nun'abagtuy haadnan mumpapto',
20 ya pogpogona nan nun'ala'eng an muntugun an pangedenolan nan
tatagu,
ya guluwonay nomnom nan nun'ala'eng.
21 Bainona nan nun'abagtun haadda,
ya pinogpognay abalinan nan mumpapto'.
22 Ya pumbalinona nan helong an wadan di natoy ta pumatal
an ta"on un nidugah an pa'ahhelong.
23 Ya pabi'ahona nan tataguh nan ohan babluy,
mu awni damdama ya impa'abakna dida.
Ya impado'olna goh nan tatagu,
mu awniat iwa'atna dida.
24 Ya pumbalinona nan mangipangpanguluh ay mi'id di nomnomda,
ya ingnganuyna dida,
at mi'id di iniladah atondan umat hinan tagun na'utaw hinan mapulun.
25 An ay paddungnay unda wah nan helong an ahi'ap'apu'ap,
ya ayda nun'abutong an munhinaggaw."

13

1 Ya intuluy Job an himmapit an inalinay,

"Ha"in ya hinamad'un tinnig an amin hana,
ya dengngol'un amin nan inalim,
ya na'awata' di aatna.
2 Ya adim alyon hi un'a nala'la'eng ya un ha"in
ti an amin hanan inilam ya i'innila' goh.
3 At hay pohdo' hi pi'hapita' ya hi Apo Dios an na'abbagbagtu an bo'on da'yu,
ta way ato' an mangipa'innilan Hiya an mi'id di anappuhi'.
4 Ya unna' ahan inlayalayahan ay da'yu
an umat ayuh nan duktul an mi'id di ipa'adaogna.*
5 At hay maphod hi atonyu ya un ayu didindinong
ta olom man ya waday munnomnom an mangalih nala'eng ayu!
6 Unyu donglon nan ibaga',
ya pa'innilaonyuy umatan tun hapito'.
7 Undan hay nappuhi ya layah di hapitonyuh pangihtiguyun Apo Dios?
8 Undan da'yuy way biyangnan mangihtiguh aat di amaphodan Apo Dios,
ya undan da'yuy huwisnah nan punhumalyaan?
9 Undan makulug an mi'id ah mattig Apo Dios hi nappuhin aatyu?
Undan alyonyuy un mabalin an ilayahanyuh Apo Dios
an umat hinan pangilayahanyuh nan tatagu?

* **13:4** Hiyah ne umatan an amin di nappuhin lelehyon ya kulto an wah tun luta.

10 Ta"on hi unyu ipo"oy nan atonyun mangipangngel hi pangihtiguyuh aat Apo Dios
mu abohlan da'yu damdama.
11 Ya undan adi da'yu ipata'ot hinan nidugah an ana'abbagbagtuna,
ya undan adi da'yu ipa'ogyat hinan ta'otyun Hiya?
12 Nan panapityu an nipa"el ya mi'id di ibadangna
an umat hi dapul an umalihbu' ya na'ubah,
ya umat goh hi hapiaw an pananggayu an un hay uklit di niyamma.

13 At duminong'a ta okoda' an mi'hapit
ta nangamung di ma'at ay ha"in.
14 Ha"in ya adia' tuma'ot,
at okoda' an ta"on hi un way ma'at ay ha"in.
15 Ya ta"on hi unna' patayon ay Apo Dios ya Hiya damdamay kulugo',
ya ta"on un'u adi namnamaon an badangana'
mu hapito' damdama nan ilili' ay Hiya.
16 At olom man ya hiyay dumalat hi abaliwa' ti inila' an mi'id di bahol'u,
ya adi ahan mabalin nan nabaholan hi mi'haggangan ay Apo Dios.
17 At ihamadyun donglon nan hapito' ta innilaonyuy alyo':
18 Ha"in ya indadaan'uy aat nan idiklamu'
ti manu ay ya inila' an mi'id di numbahola',
at mabaliwana'.
19 Wada mah di mabalin an mi'hannun ha"in an dumalat ete?
Gulat ta waday ma'ah'upanyuh panginnilaan hi nibahhawa'
mu ta"on ya unna' didindinong hi engganah unna' matoy.

20 Un duwa ya anggay di mahapul hi ibaga' ay He"an Dios'uh adim aton ay ha"in,
ya gulat ta tabolom at adia' mipo"oy ay He"a:
21 Idinongmu ni' nan pummoltaam ay ha"in,
ya ipogpogmu ni' nan pana'ta'atotmun ha"in.
22 At humapit'an ha"in ta tabolo',
unu ha"in di humapit ta tabolom!
23 Undan atnay inat'uh nibahhaw hi numbahola'?
Ipa'innilam ay ha"in nan bahol'u!
24 Anaad ahan ta adi'a mipattig ay ha"in
an imbilanga' ay He"ah buhulmu?
25 Ya anaad ta ta'ta'tona' an ten mi'id di hulbi' an umata' hinan paya' an nalyaw an punggilitam,
ya umata' goh hi dugi an mun'iyaddib an pudugom?
26 Nidugah nan ipabaholmun ha"in
an ta"on nan numbahola' hidin nete"ah a'ung'ungnga.
27 Paddungnay unmu hinawid di hu'i',
ya inhamadmun titinnig an amin di umaya',
ya ta"on nan gopa'o' ya inun'unudmu ti minalkaam di dapan'u.

28 At hay aatna mah ya unna' mun'ulay an matoy an umat hinan nadunut an ayiw,
ya umata' goh hinan lubung an nun'im'iman di la'oy."

14

1 Ya intuluy Job an himmapit an inalinay,

“Numpapaddung an hehe'he'dod ya maguguluy aat di pi'taguan an amin nan tatagun
2 umat hinan humangaw an habhabung an maphod di tigawna,
mu un na'amtang ya nalyaw,
ya umatda goh hinan ngau an ag'aga ya na'ubah.
3 Un ammunah umatan di taguh na ya hinahalepatam ta way humalyaom?
4 Mi'id ahan ah ohah agguy nabaholan hi tatagu,
at undan way tagun mi'id ah pahalna?
5 Nan pi'taguanmih tun luta ya na'i'innilan nahnot,
ya nan uyap di algaw ya nalpah an lempongmuy agtudanan adi malumluman.
6 At hay maphod ya adim titiggon ta okod ami
ta mi'id al'alin da'mih na'amtang hinan pangelpahanmih nan naligat an tamumih tun luta.

7 Gulat ta malngoh nan ayiw ya mabalin an humalepeng,
ya himmapang,
ya gun tumubu,
ya immongol.
8 Ya ta"on un nadunut di tungodnah nan luta
9 mu adya waday danum an ta"on hi un pa"itang hi manebna
at humalepeng an umat hinan pa'attubun nitanom.
10 Mu adi umat hinay tagu
ti wa ay ta natoy ya hiyah ne apogpogan di nitaguana,
at ma'aliwan
11 an umat hinan danum hi lobong an matdu',
unu umat hinan wangwang an namaganan.
12 Nan matoy an tagu ya adida ahan tumagu,
ya ta"on un mapogpog ad abuniyan ya adida damdama tumagu.

13 Mu ha"in ay, Apo Dios, ya on'onaynah unna' matoy ta ipo"oya' ni' ay He"ah nan lubu'
ta mihinaa' hidi ta engganay ma'aan nan bungotmu!
Mu adia' ni' aliwan ta idadaanmuy gutud di pamaliwam ay ha"in.
14 Ya gulat ta matoy nan tagu ya undan goh mumbangngad ta tumagu?
Mu ha"in ya heten algaw an punligligata'
ya waday halimido' hi pumhoda' hi duminngan tun ligat'u.
15 Ya wa ay ta ayagana' ay He"a ya tabolo',
ya umamlong'an ha"in an limmum.
16 Ya wa ay ta ma'at hene ya ihamhamadmun manalimun ay ha"in,
mu adim ni' gun uyapon hay way pumbahola'.
17 Ya aliwam nan bahol'un paddungnay itapalmu,
ya paddungnay pumpu'naham an amin nan nun'appuhin inat'u.

18 Mu waday gutud di pun'egdayan nan duntug,
at mun'apulig di o"ongol an batu.
19 Nan mabi'ah an datong hinan ginnaw ya pun'iyanudna nan batu,
ya numbulubulna nan luta.
Ya umat hinay atom an mama"ih hehemlon di tataguh tun luta.
20 He"a ya abakom dida,
ya pumbalinom an maluman di tigawda ti matoyda,
ya impiyuymu didah nan wadan di ihinandah enggana.

21 Ya gulat ta mipabagtu nan imbabaluyda ya adida innilaon,
ya gulat goh ta mipa'ampada ya adida tigon
22 ta ammuna nan dogoh di odolday le'le'naonda,
ya nan punlungdayaanday hihi'alonda.”

15

Hay Miyadwah Himmapitan Eliphaz

1 Ya tembal Eliphaz an nalpud Teman an inalinay,

2 “Undan hiyah ne pambal nan nala'eng an tagun un mi'id hulbin nan hinapitna?
Ti nan panaphapitmu ya mid upidna an mi'id ahan hulbina!
3 Adi maphod hi un nan hapiton ya mi'id hulbina
ti nan umat hinan hapit ya mi'id ibadangna!
4 Nan nanapitmu ya hiyay dumalat hi pan'ugan nan udumnan tatagun Apo Dios,
ya dumalat goh hi adida punluwaluan ay Hiya.
5 Nan baholmu ya hiyay panginnilaan hi nangipahapit ay he"a
an unmu hanian nan numbaholam.
6 Ya bo'on ha"in di nangipa'innilah nan baholmu ti nalpuh timidmu,
ya nan panapitmuy mangipa'innilah aatmu!

7 Undan he"ay nahhun an nitungaw hidin penghana?
Ya undan he"ay nahhun hi nalmu ya un lumuwon Apo Dios nan dudunduntug?
8 Ya un'a dan wagwada ta ne'e'edngol'ah nan planun Apo Dios?
Un mah he"a ya anggay di waday inilana?
9 Ngadan di inilam an agguymi inila,
ya undan way ma'awatam hi adimi ma'awatan?
10 Hay nun'adalanmih la'engmi ya din nun'ala'ay
an din nun'a'ubanan an nahhun an nitungaw ya un hi amam.
11 Undan adi umda nan pangal'alu' Apo Dios ay he"a
an nan ma'ma'ullay an intugunmi?
12 Anaad ta paddungnay na'utaw di nomnommu ta omod un'a mabungot?
Nan aguguluwan di punle'nam ya hiyay mangipabungot ay he"ah nan pannigmun da'mi.
13 Ya un at goh hi Apo Dios di Hiyay nangipuhayam hi bungotmu ta omod un umat hinay hinapitmu?
Mi'id ah ohah taguh nahamad, ya mi'id ah baholna!

14 Undan way taguh mi'id am'amungit hi baholna,
ya undan way ohah tagun nitungaw an na'ahhamad di aatna?
15 Ya ta"on nan a'anghel ya adi goh ibilang Apo Dios didah na'ahhamad,*
ya ta"on nan udum an wad abuniyan ya adida goh mibilang hi nahamad,
16 at inyal'allanah nan tagun na'abbaholan an iyom'omodnan mangat hi nappuhi!

17 At hay mahapul ya donglom ta ibaag'uy aat di tinnig'u ya nan inila'
18 an hiyanay intudun nan nun'ala'eng
ti nan intududa ya makulug an din inadaldah din o'ommodda

* **15:15** Bahaom nan footnote di Job 4:18.

an mi'id ah inhautda.
19 An dida ya anggay di nidatan hinan luta,
ya mi'id ah bunag hi ni'hitun dida,
at mi'id di mangipabataan ay didah nan pangunudandan Apo Dios.
20 Nan tagun nappuhiy pangatnan mangipaligligat hi i'ibbanah tagu
ya nidugah di holholtaponah ligat hi engganay un mapogpog di nitaguana.
21 Ya waday donglonah atata'ot an hapit,
ya hogpon nan adi mangngol an mumpangakaw di abungnah
unna nomnomon an mi'id di al'alih nitaguana.
22 Ya adi goh umuy hinan munhehellong
ti tuma'ot ti ini ya waday mamatoy ay hiya!
23 Ya nan bannug ya hohoddonda ta ihdaday lamohna,
at inilanan magadyuh hiyan umuy hinan helong.
24 Ya nidugah di ta'otnah nan ma'at ay hiyah awni
an umat hi ta'otnah nan pangubatan di alin hiya
25 ti hiyah ne ma'at hinan tagun mananggatangga ya ma'angohhoy ay Apo Dios.
26 Ituliddan mi'hanggan Hiya
an umatdah nan tindalun mi'gubat an nahamad di hapiawna.

27 Nan nappuhiy pangatdan tatagu ya mun'atabada ya adadangyanda,
28 mu diday bumabluy hinan nataynan ya natawan an babluy hi awni.
29 At mun'a'ubah nan mun'apla'an an gina'uda ya nan inadangyanda,
ya adi mahkay mihinap di inadangyandah nan babluy.
30 Ya adi mabalin an lumayawda ta taynanday atayanda,
ya umatdah nan napa"in ayiw an genhob di apuy
ti hodohdaan Apo Dios dida ta ma'ubah.
31 Mahapul an adida edenol nan inadangyanda
an mi'id di hulbinah udum di algaw ti mi'id di lagbuda
32 an umat hinan ayiw an mun'agah di bungana ya un malum,
ya adi bumalluy tubuna.
33 Ya umatda goh hinan greyp an mun'agah di bungana ya un madatngan nan gutud di alumana,
ya umatda goh hinan olibon mun'agah di habhabungna.
34 Ya mi'id di holag nan tatagun mi'id di Diosda,
ya mun'oghob di abung nan tagun mangabulut hi lagbun mili"ud.
35 Dida hanay tatagun hay nappuhiy wah nomnomda
an gun mangat hi pumbaholan.
Ti hay nun'onan hi nomnomda ya nan gunda bumalbaliyan.”

16

Hay Nambal Job ay Eliphaz

1 Tembal Job an inalinay,

2 “Ha"in ya gun'u dengngol hanan hapit,
ya mi'id ah maphod hi umal'alu' an umipa'amlong ay ha"in!
3 Uya'a ya adi ayu duminong an humapihapit!
Ngadan di problemayu?
4 Ya gulat ta da'yuy mihukat ay ha"in an maligligatan
at abalina' goh an hapiton ay da'yu nan umat hinan inaliyu,

ya abalina' goh an hapiton di do'ol hi aatyu ya gunna' munwigwigiwig
ay da'yu!
5 Mu ha"in ay ya adi umat hinay ato'
ti nan hapito' ya umal'alu' ay da'yu!

6 Mu gulat ta humapita' ya adi damdama ma'aan di dogoh'u,
ya gulat goh ta unna' didindinong
ya hihidya damdama tun holholtapo' an ligat'u.
7 O Apo Dios, anaad ta umat hituy inatmun ha"in an ten nidugah an
paligligatona'
ya inubahmun amin din pamilya'?
8 Ya ten paddungnay hinawida' ay He"a,
ya te an mamattig ti ten na'ung'unga' an nun'iyamit di up'up'u,
at hiyay panginnilaan anuh unna' numbahol.
9 Ya nidugah ahan di bungot Apo Dios ay ha"in
an ay ihunay unna' pumbangwah ay Hiya
ti nan babana ya ay nun'ipato' hi lamoh'u,
ya nan buhul'u ya atata'ot di matadah unna' tigon.
10 Hinhannulona' ya inabohlana' hinan tatagu,
ya hin'umu'udduman inalulungana' ya tinapa'day apeng'u.
11 Ya ene'koda' ay Apo Dios hinan adi mangngol an tatagu,
ya indata' hinan tatagun mi'id di gohgohna.
12 Hidin hopapna ya mi'id di al'alin ha"in,
mu ginuluna ti enedon Apo Dios hi bagang'u,
ya nun'ihuplita',
ya ha"in di pento'nah panaon.
13 At pinananay numpinangngel hi odol'u
an mi'id ahan di homo'na ti nun'ibu'lay di putu'.
14 Ya unna ahan itugtugan mamaligat ay ha"in
ti un nonong ya hinugatana' an umat hi aton nan tindaluh nan
buhulna.

15 At nunlubunga' hi langgut,
ya numpu'upu'a' hinan hupu' ta ipattig'uy punlungdayaa'.
16 Ya binumlah di mata' hi limmugwalugwaa',
at numpangalatunnu' tun mata',
at mattig an waday nappuhih na'at.
17 Ti ta"on un ha"in ya immannung an mi'id ah bahol'u,
ya nahamad nan luwalu' ay Apo Dios.

18 He"a ni' an luta ya adim ni' ahan aluban tun dala'
an hiyay mangipa'innila ay daten na'at ay ha"in!
19 Ya ta"on ad ugwan ya wah did abuniyan di mun'ihtigun ha"in
an Hiyay mangibaag hi aat'u.
20 Ya henen mun'alun di nahamad an ligwa'
ti donglonay luwalu' an ta"on hi unna' kumila.
21 Ya maphod ni' hi un waday ohah tagun mangihapit ay ha"in ay Apo Dios
an umat hi aton nan ohan taguh nan nahamad an ligwana an hiyay
mangihapit.

22 Ti ten nahnot di tawon hi pi'tagua',
at dalano' nan dalan an miyuy hinan lugal an adi mabalin hi unna'
goh mumbangngad.”

17

1 Ya intuluy Job an himmapit an inalinay,

“Ha"in ya ma'allungdayaa' ti un nahnot di nitagua',
ya nan lubu' ya nidadaan an mamannod ay ha"in.
2 Ya ten lini'uba' hitun mamohol ay ha"in,
ya titiggo' didan pahapahalona'.

3 O Apo Dios, ibaliwa' ni' ahan ay He"a ta ibaagmun mi'id di bahol'u
ti mi'id di udum hi mangibaliw ay ha"in!
4 Nan nomnomda ya hinaniam,
at hiyanan adida ma'awatan,
at nan atondan ha"in ya adim ni' ahan iyabulut an ma'at.
5 Gulat ta han tagun malagbuan ta pabaholonay ligwana
ya nan moltan den tagu ya miyewel hinan imbabaluyna.

6 Mu hi Apo Dios ya inyabulutnay pangul'ulgudan nan tataguh apahiwa',
at nuntukpaanda tun angah'u.
7 Ya dumalat tun nidugah an punlungdayaa' ya adi tummig tun mata',
ya tun odol'u ya un tungal ya anggay.
8 At nan mangalih un mi'id di inatdah nappuhi ya manoh'ada,
ya nan mangalih mi'id baholda ya alyonday un mi'id di Dios'u.
9 Ya nan mangalih un nahamad di aatda
ya iyal'alladan mangiyamlah nan anahamadda.

10 Mu gulat ta umalidan amin hinan way hinagang'u
at mi'id di ohan didah alyo' hi nala'eng.
11 Nagtud tun algaw'u,
ya agguy nipa'annung din ninomnom'uh ato' hitun atagu',
at mi'id di namnama'.
12 Ya daten liligwa' ya ta"on hi un helong ya inalidah un mapatal,
ya ta"on hi un hehellong ya inaliday na'uy an pumatal!
Mu ha"in ya inila' an immannung an wagwadaa' hinan helong.
13 Hay hodhodo' hi namnamao' ya nan lubu' an paddungnay babluy nan nun'atoy
ta hidiy ihina' an molo' hinan munhehellong.
14 Gulat ta alyo' di nan lubu' di hi ama'
ya gulat goh ta alyo' di nan begeh di hi ina' unu a'agi'
15 at undan mah nin way nahamad hi hehemlo'?
Gulat ta wada at hay mangibaag nin?
16 Ya undan mitnud ay ha"in henen hehemlo' hidin gutud di ataya'?
Adi, ti ma'ubah hi unna' matoy!”

18

Hay Miyadwah Himmapitan Bildad

1 Ya tembal Bildad an holag Shuah an inalinay,

2 “Anuud mah di pangidinngam an gun humapihapit?
Hay maphod ya idinongmu ta way atonmin mi'haphapit ay he"a!
3 Anaad ta un da'mi ibilang hi paddungnay animal?
Ay ihunay un ami munlayah hi pannigmu!
4 Ya unmu pa"ion di odolmun dumalat nan bungotmu.

Mu undan mabalin ta dumalat hene ya mahukatan tun luta ta
mahlig nan duntug?

5 Makulug an ag'agan ma'ubah nan nappuhin tagun umat hinan hilaw an
mun'adop
6 ta homelong nan abung ti adi mipabnang nan hilaw.
7 Din panalan hidin hopapna ya mabi'ah,
mu ad ugwan ya un miyoh'oha ti mitalupinay di hu'ina,
at nan nappuhin pangatnay manalibdud ay hiya.
8 Ya adina elan ya ene'wanah nan wadan di hulu,
at egpa'na ya nahuluy hu'ina,
9 at mahulu nan mu'udna,
ya impa'ud nan hulu hiya.
10 Ya waday nahophopan an bituh mangna ay hiyah nan dalan an
pange'wana,
11 ya an amin nan pange'wana ya mimitnud nan nidugah an umipata'ot
ay hiyan paddungnay unda pudugon.
12 Hiya ya adangyan hidin hopapna,
mu ad ugwan ya munhinaang.
Ya nan nidadaan an mamannod ay hiya ya nan punligatan.
13 Atata'ot di dogohnan nalipuh di odolna,
ya mun'abulu' an amin di up'upna,
at hay atayanay hodhodona.
14 Hay atoy di mangilayaw ay hiyah nan abungnan awadan an amin di
gina'una,
ya nungguyudna ta iyuynah nan alin di atata'ot.
15 Ya nan abungna ya ma'ubah ti gohbon nan mundalang an budbuda,
16 at hiya ya umat hinan ayiw an mete"ah lamutnan mamaganan ta
engganah nan hapangna.
17 At ma'ubah di panginomnomandan hiyah tun luta,
ya ta"on un nan ngadana ya mi'id hitun luta.
18 Ya mapakak hiyah nan wadan di mapatal
ta miyuy hinan munhehellong ta ma'ubah hitun luta.
19 Ya mi'id ahan ah holagnah taynana,
ya hidih nan punhituwanan babluy ya mi'id ah ohah mataguh nan
pamilyana.
20 Ya an amin nan mangngol hinan nappuhin ma'at ay hiya
an mete"ah buhu'an di algaw ta engganah nan a'unugan di algaw
ya umogyatda,
ya wumogwogdah ta'otdah nan ma'at.
21 Hiyah ne ma'at hi moltan nan mangamangat hinan pumbaholan,
at umat hinay ma'at hinan man'ug an adi mange'gon ay Apo Dios.”

19

Hay Nambal Job ay Bildad

1 Ya tembal Job an inalinay,

2 “Anuud nin di pangidinnganyun mangipaligat ay ha"in?
Ti ten unyu mamaon tun punholholtapa',
3 ya ten papulunad ugwan hi gunyu pamahapahalan ay ha"in!
Un ayu dan adi bumain enen gunyu aton?

4 Ta"on ahan un immannung an numbahola' mu mi'id di biyangyu ti ha"in
di okod,
5 ya ta"on hi unyu alyon hi un ayu nabagbagtu ya un ha"in
ya imbilangyu tun punligligata' hi mangipa'innilan ha"in ya num-
bahola'
6 mu undan mi'id inilayun hi Apo Dios di nangat hi umat hitu?
Hiya ya paddungnay hinulua' ta pampapnan ha"in.

7 Ya nunlilia',
mu mi'id ah managgung an mangngol ay ha"in,
ya numpabadanga',
mu mi'id di mamadang ay ha"in an ta"on ah oha.
8 Hiya ya hinawananay dalano' ta mi'id di pange'wa',
ya impahelongnay dalano' ta adi mattig.
9 Ya inubahnan amin di inadangyan'u
ya din anabagtu' an pange'gonan nan tatagun ha"in.
10 Hiya ya pinaligata',
at nalipuh di odol'uh dogoh ta engganay unna' ubahon,
ya nan namnama' ya ay ayiw an nabu'nut, ya niwallang, at nalyaw.
11 Hiya ya nidugah di bungotnan ha"in,
ya imbilanga' hi nidugah an buhulna.
12 Ya hennagna nan tindaluna,
at nundadaanda ta gubatona' ya lini'ubday abung'u.

13 Ya hennagna nan a'agi' ta umadagwidan ha"in,
ya an amin din liligwa' hidin hopapna ya indinongdan mi'ligwa
mahkay ay ha"in.
14 Ya tinaynana' hinan tutulang'u,
ya umat goh hinan liligwa'.
15 Ya din minangili' ya naliwana',
ya din baal'u ya hay pannigdan ha"in ya unna' ay bunag.
16 Ya unat goh mun'ayaga' hidin baal'u
ya adia' udot haghaggungon mahkay ad ugwan,
ya adia' ahan igohgohan.
17 Ya ta"on hi ahawa' ya adi pa"edpol hinan hunghung di hodohda',
ya an amin nan a'agi' ya din'uga' an binataanana'.
18 Ya ta"on nan ung'ungungnga ya pahiwona'
ti wa ay ta tigona' hi unna' meheggon ay dida ya abatlana'.
19 Ya an amin din nahamad an liligwa' ya din pohpohdo' ya din'uga'.
20 Ya ten na"ung'unga' ahan,
at mattig tun tungal'u,
ya un hi'ihi'itangan at matoya'.

21 At da'yun liligwa' ya hom'ona' ni'
ti manu ay ya unna' indatan ay Apo Dios hi ligat'u!
22 Ya anaad ta paligatona' ay da'yun umat hinan aton Apo Dios?
Un ayu dan adi humigan gun mangipaligat ay ha"in?

23 Maphod hi un waday mangitudo' hitun hapito' ta iyammadah liblu,
24 unu ihelheldah nan batu ta way atonan minaynayun ta adi ma'aliwan!
25 Hay inila' ya matattagu nan Baliw'u,
at hitun apogpogana ya umalih tun lutan mumpapto',

at Hiyay okod ay ha"in.
26 Ya ta"on unna' matoy ta mapitay tun odol'u
mu tigo' damdamah Apo Dios.
27 Immannung an hamado' an tigon hi Apo Dios,
ya umamlonga' ahan an mannig ay Hiya.

28 Mu ad ugwan ya numanomnom ayun liligwa' hi ipabaholyun ha"in,
ya ipaha'ityuy nomnom'u ti alyonyuy un hay bahol'uy dimmalat
hitun ma'ma'at ay ha"in.
29 Mu nomnomonyun awni ta madatngan di algaw
at mahumalya ayun ne han aat di punnomnomyu
ta way panginnilaanyun waday munhumalyah tagu!”

20

Hay Miyadwah Hinapit Zophar

1 Hi Zophar an nalpud Naamah ya tembalnan inalinay,

2 “Ten un maguguluy punnomnoma',
ya ten adia' pa"edpol hi aat nan nanapitmu,
at mahapul an tabolo' he"a!
3 Nan hinapitmu ya umipapahal ay ha"in,
mu inila' di pambal'u.

4 Undan agguymu inilan hidin penghana ya hay taguy nahhun hi nihinah
tun luta
5 ya adi madnoy di pangabakan hinan nappuhiy pangatna?
Ya un na'amtang di umamlongan nan mi'id di dayawonda.
6 Ya ta"on un umatam ad abuniyan di pumpahiyaana
ya mitu'dud hinan bunut di uluna
7 mu ma'ubah hiyah enggana damdaman umat hinan analugitna an
umuyna ipo"oy.
At din nangin'innilan hiya ya alyonday,
Hay immayana nin?
8 At ma'ubah an umat hinan enap hi mahdom an ma'utaw,
at mi'id an adi mahkay tigon hi enggana.
9 At din liligwana ya nan pamilyana ya adida ahan ipidwan tigon hiya,
ya ta"on un din lugal an nunhituwana ya mi'id goh mattig ay hiyah
di.
10 At nan imbabaluyna ya mahapul an diday mangibangngad hinan way
innalnah nan nun'awotwot,
ya ta"on hi un hiya ya mahapul goh an bayadanan dida.
11 Hidin a'ungana ya mabi'ah di odolna,
mu hi awniat mumbalin hi hupu'.

12 Nan nun'appuhi ya paddungnay munlameeh di panaphapitna
ti ipo"oynah nan inogban nan dilana.
13 Ya adina abalinan an ibula an unnaat goh iya'amel ti pohdonay tam-
tamna.
14 Mu nan inana ya pumait hi putuna
an ay bininun di ulog hi odolna.
15 Ya nan inadangyanan nalpuh akaw ya ad ugwan ya paddungnay utaona
ti ta"on hi un wah putuna mu ipa'utan Apo Dios damdama.

16 Umat hi habidung di nun'u'muna
an ay habidung di ulog an pumatoy.
17 At nan adi mahkay tumagu ya adina pun'am'amlongan nan do'ol an idat Apo Dios
an umat hi lanan di olibo, ya gatas, ya danum di alig.
18 At nan intamuana ya mi'id di gunuhana
ti nan nunla'ula'uana ya adina hiya ipa'amlong.
19 Ti manu ay ya unna hiniwihiwitan ya linayalayahan nan nun'awotwot,
ya penlohna nan abung an inyamman di udumna.

20 Ya ta"on un hiya ya pimmunghapunghan mu adi damdama mahengla,
at hiyanan an amin din innalnan pohdona ya mi'id ahan inangangda.
21 Ya mi'id ahan ah na'angang ti innaldan amin,
at napogpog di inadangyana.
22 Ti hidin immadangyanana ya nawaday ligatna,
at napa"in amin,
at nun'a'ubah din inadangyana.
23 Ya hidin inanan amin din pohdona ta na"abhug
ya un moltaon Apo Dios hiyah nan nidugah an bungotna.
24 Ya ta"on un melwang nan hanggap ay hiya
mu nan gambang an panay me'nan hiya.
25 At munhawang nan panah odolna,
ya nan tulid di panan umela'elat ya nunhawang hi akbuna,
at nidugah di ta'otna!
26 Ya din mun'aphod an gina'una ya ubahon nan helong,
ya nan nidugah an gimmagaban apuy di manghob ay hiya,
at mumpe'yeghob an amin din gina'unan na'angang hinan abungna
27 ta nan wad abuniyan ya wah tun lutay mangipanuh an henen tagu ya numbahol.
28 Ya an amin nan wah abungnan inadangyana
ya mun'apa"i eden algaw an bumungtan Apo Dios an ay mabi'ah an datong.
29 At hiyah ne ma'at hinan numbahol
ti hiyah ne indadaan Apo Dios hi lagbuda."

21

Hay Nambal Job ay Zophar

1 Ya tembal Job an inalinay,

2 "Gulat ta pohdom an umal'alu' at mahapul donglom tun hapito'.
3 Anuham ni' ta humapita' ta engganah un'u lopahon
ya unmu goh ete"an mamahipahiw ay ha"in!

4 Undan nan tataguy punlilia' an un hi Apo Dios?
Ti manu ay ya un waday dimmalat an adi' abalinan an ma'anuhan.
5 Un adya tigonyuy aat'u at manoh'a ayu,
ya umogyat ayu,
at upuponyuy timidyu.
6 Ya wa ay ta nomnomo' di aat nan na'at ay ha"in
ya nidugah di ta'ot'un wumogwoga'.

7 Mu anaad ta nan tatagun nun'appuhiy ato'atonda ya mi'taguda ta engganay unda mun'ala'ay,
ya gun ma'udman di inadangyanda?
8 Ya tigonda nan imbabaluydan mun'ahlag,
ya tigonda goh nan a'ap'apudan mumpanga'ilog.
9 Ya mi'id di al'alih nan numpunhituwanda,
ya mi'id di tuma'tanda ti adi idat Apo Dios di ligatda.
10 Nan manilhig an bakada ya maphod di pangundulda,
ya nan obay an bakada ya mi'id al'alih nan a'lumanda.
11 Ya tuminnagtag an umanay'ayam nan imbabaluyda
an umat hinan uyaw an kalnilu.
12 Ya gunda mungkantan iyunnuddah nan tukal di tambourine ya alpa,
ya umamlongdah nan ipagangohdan tungngali.
13 Ya maphod di nitaguanda ti adangyandah tun ataguda,
ya umat goh hinan atayandan mi'id ligatda ya natoyda.
14 Ti alyondan Apo Dios di,
Adi da'mi halimunan ta okod ami!
Da'mi ya adimi pohdon an innilaon nan pohdom hi ma'at hinan nitaguanmi!
15 Undan hay aat nen Dios ta mahapul an itamuanmi Hiya?
Undan way lagbumih un ami munluwalun Hiya?
16 Inaliday un nan immadangyananda ya hay nalpuh nan intamuanda,
mu henen aat di punnomnomanda ya hay inila' ya nahihinnu ahan.

17 Anaad mah ta adi moltaon Apo Dios dida?
Ya uya'a mah ta agguyda nunligat?
Ya gulat goh ta ipa'alin Apo Dios di ligat an dumalat nan bungotna ya adina ilagat dida.
18 Ya anaad mah ta adina moltaon dida
an umat hi aton nan mabi'ah an tuyup hinan dagamin pun'iyaddibna?
Adina!
19 Ya inalim un moltaon Apo Dios nan ung'ungungngan dumalat nan numbaholan amana,
mu anaad ta bo'on at goh nan numbahol di moltaona ta way atonan manginnilah aat di numbaholana?
20 Maphod hi un holtapon nan gun mumbahol di moltada
ta male'naday aat di bungot Apo Dios an nidugah di abalinana!
21 Ti gulat ta malpah an matoyda
at undan mabalin an nomnomonay un way ma'at hinan imbabaluyna?

22 Undan way abalinan di tagun mangitudun Apo Dios?
Mi'id!
Ti hi Apo Dios di munhumalyah nan tatagun ta"on hi un nan na'abbagbagtuy haadna.
23 Nan udumnan tatagu ya mi'id di al'alih ma'at ay didah engganah atayanda,
24 ya mun'am'amlongda ti wadan amin di mahapuldah nitaguanda,
at umamlo'amlongdah engganay atayanda.
25 Ya nan udumnan tatagu ya nun'awotwotda
an unda ago'agogohgoh ta engganay unda matoy.

26 Mu waday apogpogan tu'un amin ti mun'atoy tu'u ya nun'ilubu' tu'u,
ya numpapaddung an pun'a'an ditu'un amin hi begeh.

27 Inila' di nappuhin wah nan nomnommu an pamihulmun ha"in
28 ti hay ibagam ya alyom di,
Undan mamolta nan adangyan an tagun hay nappuhiy ato'atona?
29 Mu gulat ta baganyu nan numbaat
at ibaagday makulug hi aatna
30 an nan tatagun nappuhiy gunda aton di maliblih nan gutud di bumungtan
Apo Dios hi pummoltaanan amin hi tatagu.
31 Ya mi'id di mamahiw hinan numbaholanda,
ya mi'id di mummoltan dida.
32 Ya wa ay ta iyuyda ilubu' hinan ilubu'ana an ma'a'adugan
33 ya nidugah an do'ol di mitnud an umuy munlabun,
ya do'ol di mange'gon hinan natoy an ul'ulodyondan ipali'uh hinan luta,
ya inul'ullayda goh an gabunan.

34 At hay atom an mangal'alu' ay ha"in hinan mi'id hulbinan panapitmu?
An amin din nambalmun ha"in ya mi'id ah maphod ti un layah an amin!”

22

Hay Pitlun di Himmapitan Eliphaz ay Job

1 Tembal Eliphaz an iTeman an inalinay,

2 “Undan nan tagu ya waday punhulbianan Apo Dios?
Ta"on nan nala'eng an tagu ya un hay odolnay punhulbiana ya anggay!
3 Ya undan mipa'anlah Apo Dios hinan pangatam hi nahamad?
Undan way pulimyunah un'a adi mumbahol?

4 Undan nan anahamadmuy
dumalat hi panugunanan he"a ya panumalyaanan he"a?
5 Bo'on ahan, ti nan nappuhin ato'atom,
at nan numbaholam an adi mapogpog di dumalat!
6 Ti impa'utangam nan i'ibbam hi pihhu,
mu mahapul an waday pamatangda.
Ya adida ay pa'abbayad hidin pihhun inutangda
ya adim ibangngad din namatangda,
at nangiw'iwadyada an mi'id di ilubungda.
7 He"a ya agguymu indat di inumon din na'uwaw,
ya agguymu pinangan din nun'ahinaangan.
8 Ta"on hi un'a nidugah an adangyan,
ya me'gonan'a,
ya ongol di abalinam,
9 mu agguymu binadangan din nun'abalun u'umutun,
ya penlohmuy gina'un din nguhu,
ya pinaligatmu dida.
10 At hiyay dimmalat hi nawadaan nan paddungnay bitun nale'woh ay he"a,
at hiyaat un himbumaggay timma'tam
11 an paddungnay un'a wadah nan helong,

ya ay'a nahe'nob hinan lobong.

12 Undan bo'on ad abuniyan an na'abbagbagtuy wadan Apo Dios?
Ya unna dan adi uh'uhdungan nan bittuan?
13 Mu hay pambalmu ya alyom di,
Hay aton Apo Dios an mannig hinan ato'ato'?
Hay atonan munhumalyah un nahahanian hinan ma'ugtul an bunut?
14 Hay punnomnommu ya un adi tigon Apo Dios
ti nali'dupan hinan ma'ugtul an bunut
ti Hiya ya wah dih nan ata'nang ad abuniyan
an hidi ya anggay di dumanaldallanana.
15 Unmu dan inaynayun an mangat hinan nun'appuhi
an umat hidin ina'inat din tataguh penghanan nun'abaholan?
16 Ti agguy nadatngan di gutud di atayanda,
mu ay nun'iyanud din datong ay dida,
at nun'a'ubahdan amin.
17 Ya inalidan Apo Dios di,
Taynan da'mi ta okod ami!
Hay ngadan di aton nan Nidugah di Abalinanan ditu'u?
Hiyah ne inalida
18 an ta"on un hi Apo Dios di numpangidat hinan do'ol an mahapulda!
Mu tagwan an mi'id di inila' hi umatan di punnomnoman nan nun'abaholan.

19 Mu nan nahamad an mi'id di baholda ya umamlongdah
unda tigon di amoltaan nan nun'abaholan hi a'ubahanda.
20 Ya alyonday,
Immannung an nan buhul tu'u ya nun'a'ubahda,
ya din na'angang an agguy napa"in gina'uda ya noghob an amin!
21 At he"a, Job, ya mahapul an mi'pohhodan'a ay Apo Dios,
ya indinongmun mi'bohhol ay Hiya.
At gulat ta atom at wagahan da'a,
ya waday pumhodam hi udum di algaw.
22 At abulutom nan ituguna ya an amin nan hapitona,
ya italeponmuh nomnommu ta adim aliwan.
23 Ya gulat ta bangngadom hi Apo Dios ta du'gom nan nun'appuhin pumbaholan
at halimunan da'an Hiya,
ya an amin di ma'at ay he"a ya pumhod.
24 At mahapul an bo'on hay pihhuy pa'anhanom hi am'amon,
ya nun'iwidwidmu nan balitu'mun nalpud Ophir
25 ta nan Nidugah di Abalinanay ibilangmuh inadangyanmu,
ya Hiyay na'ahhamad hi silvermu.
26 At ipa'amlong da'ah nan Nidugah di Abalinana,
ya mabalin mahkay an tangadom hi Apo Dios.
27 At wa ay ta munluwalu'an Hiya ya donglonay ibagam,
ya inatna,
at mahapul an ipa'annungmu din inhapatam ay Hiya.
28 At an amin nan nomnomom hi atom ya madadawoh an ma'at,
ya an amin di umayam ya mahalimunan'a
an paddungnay waday dilag an mangipangpangulun he"a.
29 Ya gulat ta waday tagun mi'id ah namnamana
ta wa ay ta mumpabadang ay Apo Dios

at immannung an mabadangan.
30 Ya ta"on nan nabaholan an tagu ya baliwana
ti dumalat nan nahamad an aatmu.”

23

Hay Nambal Job ay Eliphaz

1 Ya tembal Job an inalinay,

2 “Ta"on un ad ugwan ya nidugdugah di punlilia',
ya gun ma'udman di ligat'u an ta"on hi un nidugah di dogoh tun holtapo'.
3 Ya gulat nin hi un'u inilay wadan Apo Dios
at umuya' hinan wadan di inumbunana ta mi'hapita' ay Hiya
4 ta ipa'innila' nan aat di punligligata',
ya ta pun'ibaga' ay Hiyay aat di umatan di ato' hi nitagua',
5 ya ta donglo' di pambalna,
ya hinamad'un innilaon nan alyonan ha"in.
6 Undan adina ahan donglon di alyo' ay Hiya
an dumalat nan nidugah an abalinana?
Adi ahan umat hina ti Hiya ya donglonay hapito'!
7 Ha"in ya mi'id ah inat'uh nappuhi,
at mabalin an mi'hapita' ay Hiya,
at ibaagnan ha"in an alyonay liblia' an mi'id ah bahol'u.

8 Mu agguy'u inilay awadan Apo Dios!
Ta"on hi ngadan di umuy'u panganapan ay Hiya ya mi'id di ah'upa'.
9 Ti manu ay ya inila' an wadah Apo Dios,
mu unna' adi pa"ah'up ay Hiya ti mi'id hidi.
10 Mu hi Apo Dios ya inilanan amin di aat'u,
at inilanay umaya' ya nan ato'.
Ya wa ay ta padahona' an hamadon at umata' hinan nahamad an balitu' an natanag hi apuy,
at Hiya ya ibaagnan mi'id ah bahol'u.
11 Nan intugun Apo Dios di gun'u aton an miyunnud hinan pohdona,
ya Hiyay inunud'uh enggana
ti agguy'u ahan din'ug.
12 Ya agguy'u goh binataanan nan immandalna
ti nan hinapitna ya intalepon'uh nomnom'un paddungnay nahamad an banoh'u.

13 Mu hi Apo Dios ya adi malumluman di aatna,
ya mi'id ah ohah way abalinanan mangipawah nan pohdonah ma'at.
14 At ipa'annungna nan ninomnomnan ma'at ay ha"in,
ya do'ol di planunan nitalepon.
15 At hiyaat unna' wumogwog hi ta'ot'uh nan wadan di hinagangna,
ya wa ay ta nomnomo' an amin hanan aatna ya Hiyay ita'ot'u.
16 Hi Apo Dios di nangipa'unay hi nomnom'u,
ya nan nidugah an abalinanay nangipata'ot ay ha"in.
17 Hay tuma'ta' ya hi Apo Dios ya bo'on nan helong
an ta"on hi un pa'ahhelong an mi'id ahan ah mattig.”

24

1 Ya intuluy Job an himmapit an inalinay,

“Anaad nin ta agguy intulag Apo Dios di algaw hi gutud di ahumalyaan?
Ya anaad ta un hohoddon nan tatagun nanginnilan Hiyay algaw hi a'atana,
at anuud mah nin?
2 Ti nan tatagun nun'abaholan ya akawonday luta
an pun'ipahligda nan mahon an niyammah nan igad ta dumamunay lutada,
ya akawonday animal di ibbada ta iddumdah animalda.
3 Ya polhonda nan dongkin di nguhu,
ya nun'alada nan bakan nan umu'utun an binabai ta patang nan inutangda.
4 Ya ibilangda nan nun'awotwot hi mi'id di hulbina,
ya pun'ipata'otda nan agogohgoh an tatagu,
at mapilitandan umuy mipo"oy.
5 At nan nun'awotwot ya mibilangdah umat hinan agguy na'amun animal
an hidih nan mapulun di panganapanah onona,
ya hidi goh di panganapanah ma'an hi pananudnah nan imbabaluyna.
6 Ya mapilitandan umuy me'eb'ebto' hinan payaw di udum
ta umuyda alan nan iniwangan nan numboto' hinan payaw di nun'abaholan ta way ononda.
7 Ya molo'dah nan amahdomahdom an mi'id ah lubungda,
ya mi'id goh di ulohdah mangipadolnat ay didah nan tungnin.
8 Ya wa ay ta madloh di udan ya ma'potda,
at mumpapanguydah nan liyang hinan duntug ta hiyay ihi'ugandah pun'abunganda.
9 Ya nan nun'abaholan ya alanda nan nguhun ungungan natoy hi amada ta pumbalinondah himbutda,
ya nan imbabaluy nan nun'awotwot ya alanda ta bayad di inutangda.
10 Nan nun'awotwot ya mapilitandan muntamuh payaw an mi'id ah lubungda ti mid atog di pangngalanda,
ya ta"on goh atog unda munhinaang ya gunda muntamu ti mi'id di pangngalandah ononda.
11 Manu ti mumpogpogohdah nan olibon miyammah lana,
mu adida tamtaman,
ya mangammadah bayah an greyp,
mu ma'uwawda.
12 Ya hidih nan babluy ya madngol di kilan nan mun'agadyuh an mun'atoy
ya nan kilan nan nun'ahugatan an mumpabadang,
mu adi damdama donglon Apo Dios di luwaluda.

13 Ya nan nun'abaholan an tatagu ya ngohoyondah Apo Dios,
ya adida ahan abuluton di itudtudunan mangipapatal hi nomnom,
ya adida aton nan pohdona.
14 Ya nan pumapatoy ya bumuhu' ta pumpatoyna nan nun'awotwot ya un mahkay tumalanu,
ya hinan lumabi ya umuy mangakaw.
15 Ya nan gun umilugtap ya hohoddonay ahdomanana ti alyonay,
Olom man ya mi'id ah mannig ay ha"in!
Ya hophopanay angahna ta mi'id ah mangimmatun ay hiya.

16 Ya wa ay ta mahdom ya punhogopday a'abung ta mangakawda,
mu wa ay ta nawa'ah ya immuyda nipo"oy an molo' ti adida pohdon di patal.
17 Hay pa'appohpohdonda ya nan munhehellong an bo'on hay mapatal
ti impa'enghada nan nun'appuhin ma'ma'at hinan munhehellong.

18 Mu mun'a'ubahdah tun lutan umatdah nan upag hinan danum,
ya nan lutada ya ma'idutan,
at hiyanan mi'id ah umuy an muntamuh nan galdenda.
19 Ya nan atoy di nangpuh hinan nun'abaholan
an umat hinan lumahun potang hinan tiyalgaw
an punnaudonan anangon nan immodhol an dalallu.
20 Ta"on un hi inada ya inaliwanda,
at amnawan nan begeh an mumpangan hi lamohda.
Umatdah nan nalngoh an ayiw an nun'a'ipung!
21 Ya manu ay umat hinay ma'at ay dida ti na"appuhiy gunda inat hinan binabain bahig
ti agguyda ahan hemmo' nan maligligat an umu'utun.
22 Mu nan nidugah di abalinan Apo Dios ya ubahona nan mun'abi'ah
an ta"on hi un nundongol di anahamadda
ti mun'atoydan amin nan gun mangat hi nappuhin adida ahan mi'tagu.
23 Olom ya iyabulut Apo Dios an mi'tagudah mi'id al'ali,
mu titiggonay ato'atonda.
24 Nan nappuhiy pangatda ya manu ti ag'agadan umadangyan,
mu un na'amtang di a'e'gonanda,
ya napogpog an umat hinan na'at an amin hinan tatagu
ti umatdah nan paguy an nakumpay ya nalyaw.

25 Undan way mangihaut an mangalih un nibahhaw?
Ya undan goh way nanamad hi un agguy immannung nan hinapit'u?”

25

Hay Miyatluh Hinapit Bildad

1 Ya himmapit hi Bildad an holag Shuah an inalinay,

2 “Hi Apo Dios ya na'ahhamad an nidugah di abalinana,
at Hiyay ita'ot ti Hiyay nangdon hi an amin hinan wad abuniyan.
3 Undan waday way abalinanan mangyap hinan wad abuniyan an tindaluna?
Ya undan way lugal hi adi benangan nan patalna?
4 Wada dan di ohah na'ahhamad di ugalinah nan hinagang Apo Dios?
Undan way mitungaw an tagun na'ahhamad di atona?
5 Ya hay pannignah nan bulan ya adi umday benangna,
ya umat goh hinan bittuan an adida mibilang hi na'ahhamad hi pannigna,
6 at inyal'allanah nan tagun un umat hi begeh unu aggit'it di pannignan dida!”

26

Nan Himmapitan Job hi Nambalnan Bildad

1 Ya tembal goh Job an inalinay,

2 “Hay inatmu udot ta binadangam nan mi'id di abalinana?
Ya hay inatmu goh udot an nangibaliw hinan tagun mi'id di bi'ahna?
3 Ya hay umatan nan tugun an nanugunmuh nan tagun mi'id ahan di la'engna?
Ya hay umatan nan nidugah an la'eng an impattigmu?
4 Hay nangadalam hinan nahamad an nanapitmu?
Ya hay ngadan nan lennawan nangipa'innilan he"a?

5 Wumogwog nan lennawan di nun'atoy an wad dolom hinan ampan di danum,
6 ya nan lugal ad dolom an wadan di nun'atoy ya titiggon Apo Dios
ti nan a'ubahan ya agguy nahanian ay Hiya.
7 Hi Apo Dios ya enabellognad daya an mi'id di namdon,
ya tun luta ya ay nitayun,
mu mi'id ah nitayunana.
8 Ya imbi'lugnah nan bunut di danum,
mu adi magah nan bunut an ta"on hi un madamot nan danum.
9 Ya abalinanan manophop hinan timmaban bulan
ti hu'munanah nan bunut.
10 Ya nan pogpog di baybay an nan paddungnay nundittuman ad daya ya nan danum hi un amangon
di inyamman Apo Dios hi igad hi numbattanan di patal hi helong.
11 Ya nan aduntuduntug an ay tu'ud an namdon ad abuniyan
ya womogwogdah unna mandalon an umat hi atata'ot an tagu.
12 Ya dumalat di abalinana ya impadinongna nan dalluyun hinan baybay,
ya dumalat di la'engna ya inabakna nan atata'ot an animal hinan baybay.
13 Ya un anggay di hodohdana ya pimmatal ad daya,
ya nan ngamaynay namatoynah nan nabaluhubuh an ulog.
14 Hiyatuy umipanoh'an ditu'u,
mu un pa"itang di attigan nan ongol an abalinana.
Mi'id ahan ah nanginnilah aat di anidugah di abalinana!”

27

1 Ya innaynayun Job an himmapit an inalinay,

2 “Immannung an ihapata' ay Apo Dios an adi matmattoy
an Hiyay nangaan hinan biyang'uh amaphoda',
ya Hiya an nidugah di abalinanay nangidat hitun nidugah an hol-holtapo' eten nitagua'.
3 Mu heten atagu' hi engganah unna' matoy
4 ya adi' ahan hapiton di nappuhi,
unu adi' hapiton di layah.
5 Ya ta"on hi un ngadan di atonyu ya adi' damdama alyon hi un ayu makulug,
mu heten atagu' ya ibilang'u damdaman mi'id di bahol'uh engganay un mapogpog tun nitagua'.
6 Ya halimuna' nan amakulug'u,
ya abigabigat ya mipanomnom ay ha"in
an mi'id ah bahol'uh engganay un mapogpog tun nitagua'.

7 Hay maphod ni' ya mun'amoltada nan mi'buhul ya nan mamahapahal ay ha"in

an umat hi amoltaan nan gun mumbahol an mangamangat hi
nappuhi.
8 Hay namnamaon nin nan adi mangulug ay Apo Dios
hinan gutud di pamogpoganah nitaguanda?
9 Undan donglon udot Apo Dios nan kilada
an mumpabadang hi un madatngan di aguguluwanda?
10 Undan mabalin hi unda mi'yam'amlong ay Apo Dios an nidugah di
abalinana?
Ya undan mabalin hi unda mumpabadang ay Hiyah nan malgom
an gutud?

11 At ihamadyun donglon ta itudu' di aat nan nidugah an abalinan Apo Dios,
ya ibaag'u nan ina'inat Apo Dios an adi' ihaut.
12 Mu hatun na'at ya hinamadyun tinnig an amin,
mu nen ta"on ya gunyu hapiton nan mi'id hulbina.

13 Hiyah te indadaan Apo Dios hi moltan nan gun mangat hi nappuhi
ta lagbun nan umipaligligat an idat nan nidugah di abalinana.
14 Ta"on un dumo'ol di holagda ya mun'atoyda damdamah
nan gubat unu hinan batel.
15 Ya nan ma'angang an adi matoy ya mun'atoyda damdaman dumalat nan
naligat an dogoh,
at mun'ilubu'da,
ya mi'id di ngumulngul ay dida an ta"on hi un nan a'ahawada.
16 Ya nan nun'abaholan an gun mangat hi nappuhi ya manu ti adadan-
gyanda
an do'ol ahan di pihhuda ya lubungdan nitalepon,
17 mu la'tot ya nan nahamad di ugaliday mangilubung hinah nan lubungda,
ya diday mangngal an mangogodwah nan pihhuda.
18 Ya nan abung an nunhituwan nan nun'abaholan
ya adi madnoy an umat hinan abung di bibbiang
unu umat hinan allung an ihi'ugan nan muntamuh payaw.
19 Ya henen gutud di nolo'anda ya adangyanda,
mu awni ta bumangonda at tigonda an nun'a'ubah din inadan-
gyanda.
20 Mawaday atata'ot hi holholtaponda
an umat hi alian di puo',
ya albongan di luta,
at mun'a'anuddah nan mahdom.
21 At nan puo' an malpuh buhu'an di algaw ya pun'iyaddibna dida,
at mun'a'ubahdan mun'itapal hi adagwi.
22 Ya ta"on hi unda ilulud an mamaliw hi odolda
mu mi'id damdamay homo' nan mabi'ah an puo' ay dida.
23 At nan puo' ya mabi'ah an gun mun'apalin mipyud ay dida
ta ipata'otna didah nan gunda lumayawan,
ya nun'itayapna dida,
at mun'a'ubahda."

28

1 Ya intuluy Job an himmapit an inalinay,

"Waday lugal an awadan di silver hi maminas,
ya wada goh di lugal hi puntanagan hi balitu'.

2 Nan gumo' ya ma'ah'upan hi un mabo"an,
ya nan gambang an malpuh nan mageleng an batu ya matanag.
3 Ya inilan nan tatagun mangiyammah nan dilag ta iyuydah pa'ahhelong
hi bunol di luta ta bo"anda nan nun'abalul an batu.
4 Ya munluhu'dah nan maluhung an minas hi bunol tun lutah nan adagwin
mi'id ah taguh nunhitu,
ya un hay talin di gun pange'eddonan nan umuy mumminas hi
bunolna
an ta"on hi un gun mumbinangngad nan talin an bumawobawoy.
5 Nan ma'an ya malmuh tun tu'yap di luta,
mu nan bunol di luta ya mun'abungbung ta mun'agimu' nan batu.
6 Ya hanan batun mun'agimu' ya waday nanginan batun sapphires,*
ya waday balitu' an nilamut.
7 Mi'id ah mangah'up enen dalan hi bunol nen minas,
ya ta"on un nan hamutin nawi an nala'eng an mun'anap ya mi'id di
olognan mannig.
8 Ya henen minas ya maluhung ahan,
at an amin nan animal hi inalahan ya agguyda pinadah an gempa',
ya ta"on un nan mumpahiyan layon ya agguyna gempa'.
9 Nan tatagu ya iniladan mumpamhal hinan batun wadan di balitu',
ya abalinandan pumbo"an nan aduntuduntug ta engganay un
mabunhian di puuna.
10 Ya abalinandan minason ta engganay unda ah'upan nan nun'anginan
batu,
11 ya gunda tuntunon nan nipalpuwan di wangwang
ta way atondan mangngal hinan nun'anginan gamong ta ibuhu'da.

12 At hay alpuwan mah nan anomnoman,
ya hay wadan di panganapan hi la'eng?
13 Mi'id ahan ah ohah nanginnilah wadana
ti adi ma'ah'upan hinan wadan di matagu.
14 Ya adi ahan ma'ah'upan an ta"on hi un hinan bunol di baybay,
15 ya adi mapla'an hinan na'ahhamad an balitu' unu do'ol an pihhu
16 ti nidugdugah nan balul di la'eng ya un nan ma"aphod an balitu' an
nalpud Ophir
unu nan nun'angina ahan an batun ma'alih onyx† unu sapphire.‡
17 Nan la'eng ya nidugah ahan di balulna ya un nan balitu',
ya adi ahan umday bayad nan balul di nun'anginan gina'u
unu nan nahibug an namahmah an balitu'.
18 Ya nidugdugah an na'angnginay la'eng ya un nan mun'apla'an an
nun'abalul hitun luta
an umat hinan na'angnginan batun ma'alih jasper,§ unu ruby,* unu
coral.†
19 Nan topaz‡ an nalpud Ethiopia an na'angngina ya adi umdah bayad di
la'eng,
ya ta"on un nan namahmah an balitu' ya adi umdah bayad di la'eng.

20 At hay alpuwan mah di anomnoman,

* **28:6** Hay kololna ya blue. † **28:16** Hay kololna ya mangmangitit ahan. ‡ **28:16** Bahaom nan footnote di Job 28:6. § **28:18** Hay kololna ya mumbolah unu brown. * **28:18** Hay kololna ya mumbolah. † **28:18** Hay kololna ya mumbolah unu muntitiba an waday niddum hi pink. ‡ **28:19** Hay kololna ya muntitiba, unu brown, unu mumbolah an waday niddum hi pink.

ya hay pangah'upan mah goh hi la'eng?
21 Adi pa'attig an amin nan mataguh la'eng,
ya ta"on un nan hamutin tumayap ad dayan mabi'ah di matada ya adida pa"ah'up.
22 Ya alyon nan Na'ubah an Natoy di,
Waday dengngolmi,
mu un ulgud ya anggay!
23 Hi Apo Dios ya anggay di nanginnilah wadan di pangah'upan hi la'eng
ya hay aton an manginnila
24 ti Hiya ya amangona nan pogpog di pingit tun luta,
ya tigonan amin nan wah tun lutan ampan ad abuniyan.
25 Ti unat goh indat Apo Dios di bi'ah nan puo'
ya tempongnay mun'olog hi udan an magah,
26 ya hidin nangiyuldinanah gutud di udan,
ya indadaanay pange'wan di ilat,
27 ya unat goh lempahnan amin hana ya ninomnomnay aat di la'eng,
ya hinamadnay aat di balulna,
at impa'innilanay aatna.
28 At inalinah nan tataguy,
Hay aat di nala'eng ya e'gonanah Apo Dios,
ya nan nanomnoman ya du'gonay nappuhi."

29

1 Ya innaynayun Job an himmapit an inalinay,

2 "Un ni' ahan tun atagu' ad ugwan
ya umat hidin hopapna an hi Apo Dios di nanalimun ay ha"in!
3 Ti binadangana' ay Hiyah din hopapna,
ya impapatalnay helong hinan pange'wa'!
4 Ya mibangngad ni' goh din a'unga' an amaphod di nitagua',
ya pa'ahhalimunana' ni' ay Hiyan nidugah di abalinana ti nahamad di nunligwaanmi!
5 Hidin ninidduman Apo Dios ay ha"in ya wadada goh din imbabaluy'un neheheggon ay ha"in,
6 ya do'ol di gatas an malpuh nan baka' ya nan gandeng'u,
ya do'ol goh di lanan ma'ala' hinan intanom'un olibon mumpun-lutbu
an ta"on hi un hinan mabinatuy nitammanda.
7 Ya wa ay ta na'amung din nun'anomnoman an mumpangipangpangulu
ya immuya' an mi'yamung ay dida.
8 Ya wa ay goh ta tigona' hidin ungunga ya mun'ahligda ta wayaana',
ya ta"on un din nun'anomnoman ya mumpangata'dogda ta ipattig-day pange'gonandan ha"in.
9 Ya wa ay goh ta tigona' hidin mumpangipangpanguluh nan tatagu ya timma'dogda,
ya dimminongdan mi'id ah humaphapit.
10 Ya ta"on un din u'upihyal hinan babluy an nun'abagtuy haadda
ya tuma'dogda ya unda didindinong an mi'id ah humaphapit.
11 An amin din nangngol hinan hinapit'u ya ene'gonana',
ya an amin din nannig hidin ina'inat'u ya maphod di nan-gul'ulgudandah aat'u.
12 Ti manu ay ya binadanga' nan nun'awotwot hinan mahapulda,

ya binadanga' goh nan nguhun mi'id ah mamadang ay dida.
13 Ya din mun'agadyuh an matoy ya binadanga' goh dida,
at ene'gonana' ay dida.
ya ta"on un din umu'utun ya binadanga' ta impa'amlong'u dida.
14 Ya nan ina'inat'u an nahamad di paddungnay lubung'u,
ya nan nahamad an panumalya' di paddungnay lubung'un magayad.
15 Ya binadanga' nan nun'abulaw ya nan nun'apilay
an paddungnay un ha"in di matada ya hu'ida.
16 Ya ha"in di paddungnay hi aman nan nun'awotwot,
ya ha"in goh nanalimun an nangipapto' hinan bunag hinan punhumalyaan.
17 Ya pinogpog'uy bi'ah nan tatagun mangamangat hi pumbaholan,
ya impadinong'u nan pangipaligligatandah nan tatagu.

18 Hay ninomnom'u ya matubayana',
ya hinahalimid'u an malenggopa' hi ataya' an wagwadaa' hinan pamilya'.
19 Ya umata' hinan ayiw ta nan lamut'u ya umatam hinan way danum
ti munnonong di dulnuh nan mahdom.
20 At nan ipabagtua' ya minaynayun,
ya umat goh hidin bi'ah'u.

21 Ti wa ay ta himmapita' an muntugun ya didindinongda nan tuguno'
an ihamaddan donglon nan itugun'u.
22 Ya wa ay ta lempah'un nuntugun ya mi'id ah mangdum
ti makulug an amin din intugun'un mi'id ah kudangna.
23 Hin'umu'udduman hehennodday humapita' goh ay dida
an umat hi punhoodandah umalian di udan hinan tiyalgaw.
24 Ya wa ay ta munlungdayada ya inimiha' dida
ya hay pannigandah nan ma'emeh an angah'uy mangipa'amlong ay dida.
25 Ha"in ya intudu' di maphod hi atondan paddungnay un ha"in di pangu-luda
an umat hi aton nan alin mangipangpanguluh nan tindalu,
ya umat hinan mangal'alu' hinan way munlungdaya."

30

1 Ya innaynayun Job an himmapit an inalinay,

"Mu ad ugwan ya ten unna' ilayalayahan hinan ungungan nahnot di tawonda ya un ha"in,
ya nan o'ommodda ya minaynayun di ami'id di hulbida,
at agguy'u inyabulut hi unda badangan nan ahu' an mun'adug hinan kalnilu'.
2 Mi'id di hulbida ti mi'id di maphod hi atondah ibadangdan ha"in,
ya na'ubah damdama nan bi'ahda.
3 Ya nidugah ahan di wumigwigandah hinaangda,
at umuydah nan mapulun hinan mahdom an munle'le'od ta mun'anapdah ononda.
4 Ya pumbu'nutda hay way himmangaw hinan mapulun,
ya nun'a'anda an ta"on hi un nan mi'id di tamtamnan lamut di talagaddaw ya numpe"anda.

5 Ya numpakak nan tatagu didah nan ni'babluyanda,
ya numbugawanda didan ayda nangakaw.
6 Hay nunhituwanda ya nan liyang hinan daplah,
ya nan nalut'u'an an daplah,
ya nan udum ya napilitandan nunhituh nan mamagan ginnaw.
7 Ya hidih nan mapulun ya ayda animal atog an ahida bubugaw,
ya gunda ma'amung hinan hiluk di nayobyoban an bilau ta mihi'ugda.
8 Mi'id ah hulbida an adida mibilang hi tagu
ti napakakdah nan numbabluyandah tun luta.

9 Mu ad ugwan ya ten ikankantaana' hi layah hinan imbabaluyda
an ibilanga' hi mi'id di hulbinan dida.
10 Ya pahiwona' ti adida ahan meheggon ay ha"in,
ya wa ay ta meheggonda ya nuntukpaanday angah'u!
11 Manu ay ya ten unna' numbalinon ay Apo Dios an na'akkapuy an mi'id di abalina',
at hiyaat unda mahkay aton an amin di pohpohdondan ha"in.
12 Ya hanan nun'appuhiy ugalida ya adida idinong an mamohol ay ha"in,
ya inyammaday ay huluh nan pange'wa',
ya impatagtaga' ta way ato' an ma'na.
13 Ya hinawananda nan dalan an pange'wa'
ta way atondan mangat an amin hinan pohdondan aton hi pangabakdan ha"in
ti iniladan mi'id ahan di mamadang ay ha"in.
14 Ya numpanga'alidan ha"in
an paddungnay nun'e'wadah nan nabut hinan allup ta atonday nappuhin ha"in.
15 At dumalat hana ya nidugah di ta'ot'u,
ya ten na'ubah din a'e'gona' an un himbumagga ya inyuy di tuyup,
ya din inadangyan'u ya ay bunut an nun'a'ubah.
16 Ya ten magadyuh di ataya' ti ten adi duminong tun holholtapo',
17 ya ilablabinan dumogodogoh tun lewoho',
at tumutu'ala' ti adi ahan duminong
an ay ngumutngungutngut di tungal'u.
18 Paddungnay un linapdit Apo Dios di lubung'u
an paddungnay unna' punho'ol.
19 Ya paddungnay impa'waha' hinan pito',
at umata' ahan hi agaga"ihaw an lugit.
20 Mu gunna' munluwalun He"a, O Apo Dios,
mu agguymu tembal.
Ya ta"on hi unna' tuma'dog hinan wadam
mu unna' butiwon ay He"a.
21 Nidugah di bumobohholam ay ha"in
ti dumalat nan nidugah an abalinam ya nunholholtapona'.
22 Ya paddungnay unna' at goh lina"uy,
ya impa'waha' hinan tuyup,
ya inongolmuy puo' ta enlewolewonga'.
23 Inila' an hay pohdom ya patayona'
ta umuya' hinan lugal an umayan an amin di matagu.

24 Immannung ahan an mi'id ah mamohol hi mangat hi nappuhih

nan tagun mumpabadang an maligligatan!
25 Mu unna' dan agguy ni'kilah nan way holholtapona,
ya unna' dan agguy ni'lungdayah nan way maligligatan?
26 Ya hay maphod di dedenno' hi ma'at mu bo'on ti un at goh hay nappuhiy na'at,
ya umat goh hinan patal an hiyay hohoddo',
mu bo'on ti un at goh hay helong di nawada.
27 Ya ten adi duminong di aguguluwan di punnomnoma',
ya heten gutud di nitagua' ya un hay ligat di holholtapo'.
28 Munlungdayaa' ti ten ngumitita',
mu bo'on hay potang di dumalat.
At immuya' an timma'dog hinan a'amu'amungan di tatagu ta numpah-pahmo'a',
29 mu imbilanga' hi agin di ahuh nan inalahan an ma'alih jakals,
ya ibban di ongol an hamutin bannug.
30 Ya ten ngumitit di up'up'u,
ya nidugah an lumahuy odol'u.
31 Ya din hopapna ya hay mun'aphod an tukal di dongdonglo',
mu hay donglo' ad ugwan ya un hay kila ya ebel."

31

1 Ya intuluy Job an himmapit an inalinay,

"Ya intulag'un butiwo' nan babalahang,
ya adi' dida amnawan.
2 Ti ngadan han midat an malpuh nan Dios an wad abuniyan,
ya nan ipabanohnan malpuh nan nidugah di abalinanan wad abuniyan?
3 Undan adina moltaon nan gun mumbahol?
Ti nan gun mangat hi nappuhi ya anaad ta bo'on mah diday munholholtap?
4 Inilanan amin di ato'ato',
ya titiggonan amin di gun'u pundalanan.

5 Ya gulat ta waday inlayaha' unu way ohah binalbaliya'
6 ya hi Apo Dios di okod an mangihamad an munhumalyan ha"in,
mu agguy'u inat,
at inilanan mi'id ah numbahola'.
7 Ya gulat hi un'u inhingngi ta agguy'u inunud nan ma'andong an dalan,
unu inamnawa' ta nidduma' an nangat hinan pumbaholan,
unu gulat ta waday udumnah inat'uh nappuhi,
8 ya hay molta' ya maphod hi un nan udumnan tataguy mamto' hinan inhabal'u,
ya mahapul an mun'abu'nut an amin nan nun'itanom'u.

9 Ya gulat hi un way inamnawa' hi babai,
unu penhod'un umuy hinan ahawan di heneggon'u ta elo"u,
10 at maphod hi un nan ahawa' ya mihakup hinan udumnan linala'i,
ya maphod hi un nan udumnan linala'iy mangelo' ay hiya.
11 Ti umipabain ahan di umat hinan bahol,
at mahapul an mahumalya nan mumbahol ya mamolta.

12 Ya gulat ta ma'at di umat hina ya an amin di wan ha"in ya maphod hi un mun'apa"i
an umat hinan apuy an gohbonan amin.

13 Ya gulat ta way ililin nan baal'un lala'i unu babain ha"in
ya adi' ipanuh,
14 at hay ato' mah hi unna' bagan ay Apo Dios,
ya hay pambal'uh unna mahmahan di inat'u?
15 Ti numpaddung an hi Apo Dios di nunlumun ha"in,
ya Hiya goh di nunlumuh nan baal'u,
at mi'id di nun'abhiwanmi.

16 Ya agguy'u ahan hiniganan an gun namadabadang hinan nun'awotwot
ya nan umu'utun an binabain umalin mumpabadang hi un way mahapulda.
17 Ya undan pinunghan'uy ma'an
ta agguy'u indatan nan mumpunhinaang an nguhu?
18 Agguy'u ahan!
Ti nete"ah din a'unga' ya umat hi panalimun di ommod di nanalimun'uh nan nguhu,
ya heten nitagua' ya gun'u hinalimunan nan umutun an binabai.
19 Ti wa ay di tigo' hinan nawotwot an tatagun mi'id di lubungda
20 ya indat'uy lubungdah nan lubung an nalpuh nan dutdut di kalnilu'
ta way ilubungda ta adida mah'aw,
at hiyaat unda hapiton di amaphod'u.
21 Ya gulat ta un nonong ya hinudpa"u nan nguhu
ti inila' an waday abalina' hinan punhumalyaan,
22 ya abuluto' hi un ma'ipung tun ta'lay'u
ya maphod hi un mun'akumhu tun pu'ol'u.
23 Ti ha"in ya tuma'ota' hinan nidugah an pummoltan Apo Dios,
mu dumalat nan ta'ot'uh nan anabagtuna ya agguy'u ahan inat hana.

24 Immannung an agguy'u ahan ene'kod di nitagua' hinan inadangyan'u
an umat hinan namahmah an balitu' an agguy'u inaliy,
Hiyay pange'koda' hi baliw'u!
25 Ya agguy'u goh enehdol di a'e'gona' hinan inadangyan'u
ya an amin hinan gina'un wan ha"in.
26 Ta"on hi un'u tinnig di amaphod di algaw ya bulan
mu agguy'u dinayaw dida,
27 ya agguya' ahan na'al'alu' an ni'dayaw ay dane han dayawon nan udumnan tataguh tun luta.
28 Ya gulat ta nan umat hinay numbahola'
at maphod hi unna' moltaon an ipapatoy hinan huwis
ta way mangipa'innilah un'u din'ug hi Apo Dios an abalinanan amin di logom.
29 Ha"in ya agguya' immamlong hidin nipaligligatan nan mi'buhul ay ha"in,
ya agguya' goh nundenol hidin naguguluwandah nan nappuhin na'at ay dida.
30 Agguya' ahan numbahol ti mi'id ah ohah iniduta',
unu hay way namhoda' hi unda ma'ubah.
31 Ya an amin nan baal'u ya iniladan gunna' nun'am'amlong an nummangilih nan bunag,

at mi'id ah ohah nunhinaang.
32 Ya impahi'um'un amin di mangilin nalpuh udum an babluy,
at mi'id ah immiyan hinan dalan.
33 Agguy'u inhaut nan bahol'u an umat hi aton di udum an tatagu,
34 ya agguya' timma'ot hi inalin nan tatagu,
ya agguy'u goh inta'ot di pangabohlan nan tutulang'un ha"in hi nangalyandah unna' didindinong an adia' lumahlahun.

35 (Un mah mi'id di mangngol hi hapito'?
Ha"in ya ihapata' an immannung an amin tun hapito'!
Mu maphod hi un tabolon Apo Dios an nidugah di abalinana ta Hiyay mangipa'innilah unna' nibahhaw,
ya maphod hi un nan mi'bohhol ay ha"in ya itudo'dan amin nan ipabaholda,
ya indatdan ha"in,
36 at ala',
ya natulida' an tuma'dog ta tabolo' nan ipabaholda
ta donglon an amin nan tatagu.
37 Ya ipa'innila' ay Apo Dios an amin nan ina'inat'u
ti adia' bumain an mi'haggangan ay Hiya.)

38 Ya gulat ta un'u penloh nan lutan punhabala'
an ta"on hi un iyadin nan ad luta,
39 unu gulat ta inan'u nan nabto' an agguy'u binayadan
ta hiyay dumalat hi atayan nan nangihabal,
40 ya abuluto' kaymu an hay holo' an nun'ahbitan di ipahangawmun nen luta
ta bo'on nan wheat ya nan barle an umat hi paguy."

Hiyah te da'puh di hinapit Job.

32

Hay Ni'hapitan Elihu hinan Liligwan Job

1 Nan tulun liligwan Job ya unda didindinong an agguyda tembal din inalin Job ti agguyna inabulut hi un waday baholna.
2 Mu hi Elihu* an hina' Barakel an nalpud Bus† an holag Ram ya ma'abbungot ay Job hi numpahiyaana, ya bo'on at goh hi Apo Dios.
3 Ya ma'abbungot goh hiyah nan tulun liligwan Job ti mi'id ah ninomnom-dah maphod hi nambaldan hiya, mu pinahiwdah Job damdama.
4 Ya hehennod Elihu ta diday mahhun an humapit ay Job ti mina'ma'ellogda ya un hiya.
5 Mu unat goh ininnilanan mi'id ah ohan didah mambal ya ma'abbungot ay dida.
6 At hi Elihu an hina' Barakel an nalpud Bus ya inalinay,

"Da'yu ya mina'ma'ellog ayu,
at hiyaat un'u hehennod an agguy'u imbaag din ninomnom'uh pambal'u.
7 Alyo' at goh hi nomnom'uy,

* **32:2** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya Hiyay Dios'u.* † **32:2** Hiyah ne ohan babluy ad Aram (unu ad Syria).

Da'yun mina'ma'ellog di humapit ti nan mina'ilog ya
nun'anomnomanda.
8 Mu immannung an nan Na'abuniyanan an Lennawan miyo'odol hinan
tagu
an nalpuh nan Nidugah di Anabagtuna ya Hiyay mangipala'eng ay
dida.
9 At bo'on nan mina'ma'ellog ya anggay di way la'engna,
ya bo'on goh dida ya anggay di nanginnilah aat di nahamad an
napto'.

10 At donglonyu ni' ahan ta ulgudo' an amin nan wah nomnom'u.
11 Ha"in ya inanuha' an nundongol hinan nanahapitanyuh
atonyun mangipadah hinan abalinanyun mangal'alu' ay Job,
12 ya dedengngol'u nan nunhahapitanyu,
mu mi'id ah ohan da'yuh nambal hinan hinapitna.
13 Ya hay umatan mah nan pangalyanyuh unyu inah'upan di la'eng?
Mu ta"on ya inaliyu goh di mahapul an hi Apo Dios di okod an
mambal ay Job ti nen mi'id di ologyu.
Hiyah ne inaliyu!
14 Mu gulat un ha"in di ni'hapit ay Job
at adi umat hinan nambalyuy ato' ti waday nat'on hi pambal'u.

15 Nan tulun liligwam, Job, ya manoh'adan mi'id di pambalda
an unda didindinong ti mi'id ah nomnomondah pambaldan he"a.
16 At ngadan di ato'?
Un'u mah hodhodon di humapitanda,
unu nonong ya unna' didindinong?
17 Mu adi umat hina ti mahapul an humapita' damdama
ta ibaag'uy inila' an wah nomnom'un pambal'u.
18 Adia' ahan pa"edpol hi unna' adi humapit
ti do'ol di ninomnom'uh pambal'u!
19 Adi' ay hapiton tun do'ol an inila'
at umata' hinan nittuwan di pa"alhag hi bayah an na"apnu,
at bumdu'!
20 At mahapul an humapita'
ti ten adia' mehodan ta alyo' tun pambal'u.
21 Ya mi'id di ohan da'yuh pangipangngila' unu ipahiya'
22 ti gulat ta ato' hene at ummannung an moltaona' hinan nunlumun ha"in.”

33

1 Ya intuluy Elihu an himmapit an inalinay,

“He"a Job,
ya ihamadmun donglon tun hapito'
2 ta ipabuhu"un amin di wah nomnom'u.
3 Ha"in ya makulug an amin tun hapito'
an mi'id ah layah.
4 Nan Na'abuniyanan an Lennawa di nunlumun ha"in,
ya nan hodohdan nan na'abbagbagtuy nangidat hi nitagua'.
5 Mabalin an tabolona', Job, hi unmu abalinan,
at idadaanmuy hapitom hi pambalmun ha"in,
ya inhamadmu.

6 Ti numpaddung di aattah nan hinagang Apo Dios
ti ha"in ya nan uklit di nalmuwa' an umat goh ay he"a.
7 At adi'a tuma'ot ay ha"in
ti adia' umat hinan udumnan nabagtun tagun umipawogwog an umipata'ot ay he"a.

8 Mu he"a, Job, ya himmapit'a,
ya inhamad'un dengngol an amin din hinapitmun inalim di,
9 Ha"in ya nahamad di aat'u,
ya mi'id ah bahol'u,
ya maleneha' ti mi'id ah inat'uh nappuhi.
10 Mu hi Apo Dios ya un manganap hi pumbahola' ta pangiga'idana,
ya imbilanga' hi buhulna.
11 Ya paddungnay unna kinanhilan tun hu'i',
ya hinamadnan titinnig an amin di panalan'u ya nan gun'u aton.

12 Mu hay pambal'uh nan inalim, Job, ya nibahhaw'a
ti hi Apo Dios ya nidugah an na'abbagbagtu ya un hay tagu.
13 Ya anaad ta munlili'a ta amuyuam Hiya
an inalim hi unna adi donglon di ibagan nan tagu?
14 Hi Apo Dios ya numbino'ob'on di atonan mi'hapit hinan tatagu,
mu un hin'ing'ingaon nan tataguy alyona.
15 Ti mi'hapit hinan enap
unu un mumpa'ilah nan labih nan alenggopan di tagun molo'.
16 Ya unna goh iyab'abu'ab an ipaeng hi ingadan mi'hapit,
at tuma'otdah unda donglon nan pamadanan dida.
17 Manu ay atonah na an mi'hapit ya ta al'alu'ona dida
ta hukatanday ugalida,
ta adida gun mumbahol,
ya ta adida goh mumpahiya.
18 Ya hawanana didah nan umayandah lubu',
at elwangna dida ta adida mapatoy.
19 Hin'umu'uddum ya hay dogoh di panugun Apo Dios hinan tatagu,
ya nidugah di ha'itnan ta"on nan tungal ya ahihaha'it
20 ta omod unda adi pohdon an mangan,
ya ta"on un nan mapolhat an ma'an ya adida ahan pohdon an patnaan.
21 At ma'ung'ungdan mun'iyamit di up'updah nan tungal,
at mun'attig di talagatagda.
22 At magadyuh di atayanda,
at miyuydah lubu' an ilubu'an di matoy.

23 Mu gulat ta waday mangihapit ay dida
an ta"on hi un ohah nan hinlibun anghel ad abuniyan
ta hiyay bumadang an mangibaag hinan nahamad hi aton nan tatagu,
24 ya gulat ta igohgohana dida ti ma'ahhimo' ta alyonay,
Adiyu patayon ti waday ihandi' ay dida!
25 At pumhod di odolnan tumaba,
at ay ungay tigawna,
ya mabi'ah mahkay an umat hidin a'ungana.
26 Ya wa ay ta munluwalu ya abuluton mahkay Apo Dios,
at ipa'amlongna hiya ti numbalinon Apo Dios an nahamad di aatna.

27 At ibaagnah nan tatagun alyonay,
Ha"in ya numbahola' an nan nun'appuhiy ina'inat'u,
mu hemmo'a' ay Apo Dios ta inaliwanay bahol'u.
28 Hi Apo Dios ya binaliwana' ta agguya' impiyuy hinan wadan di nun'atoy,
at ten ad ugwan ya mi'yam'amlonga' ti maphod di nitagua' mahkay!

29 Makulug an hi Apo Dios ya adi un namenghan unu namidway nangatana
ti gunna aton hinan tatagu
30 ti binaliwana didah nan atayanda,
ya indatnay maphod hi pun'am'amlongandah nan pi'taguanda.
31 Ihamadmun mundongol, Job, at ingaom tun hapito',
ya dindinong'a ta udma' di hapito'.
32 Mu gulat ta waday pohdom an alyon ya aga ta alyom ta donglo'.
Nidadaana' an mangabulut hi un nan alyom ya nepto'!
33 Mu gulat ta mi'id di pambalmu at duminong'a ta donglona'
ta ituduwa' he"a ta way atom an luma'eng.”

34

1 Ya himmapit goh hi Elihu an inalinay,

2 “Da'yun nun'anomnoman ya nun'ala'eng ya donglonyu tun hapito'!
3 Nan inga ya hiyay mangimmatun hinan maphod an hapit,
ya umat hinan timid an hiyay manamtam hinan maphod an ma'an.
4 At un ditu'uy manamad hi immannung,
ya ditu'uy manahapit hinan maphod di aatna
5 ti inalin Job di,
Mi'id di bahol'u,
mu adi abuluton Apo Dios di aat'u!
6 Ya inalina goh di,
Ta"on hi un nahamad di aat'u mu imbilanga' hi munlayah,
ya ten nidugah di indat Apo Dios hi dogoh hi holholtapo' an ta"on hi un
mi'id di inat'uh nappuhi!
7 Waday tinnigyuh taguh umat ay Job
an pahiwonah Apo Dios an adina ahan e'gonan?
8 Ti nan i'ibbana ya nan tatagun nun'appuhiy pangatda,
ya mimiddum goh hinan gun nun'abaholan.
9 Ya inalina goh di,
Mi'id ahan di lagbun di tagun mangunud hinan pohdon Apo Dios!

10 At da'yun numpanginnila ya donglonyu tun hapito'
ti an amin di tatagu ya iniladan hi Apo Dios ya adi ahan mumbahol,
ya Hiya an Nidugah di Anabagtuna ya adi ahan mibahbahhaw.
11 Nan tagun mangat hi maphod ya idat Apo Dios di maphod hi lagbuna,
ya nan mangat hi nappuhi ya nappuhi goh di midat hi lagbuna.
12 Immannung ahan an hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya adina aton
di nappuhi,
ya adina ahan ipangngel di panumalyana.
13 Undan way nat'on hi nangidat hi abalinan Apo Dios,
ya undan way namto' ay Hiya ta Hiyay mangipapto' hitun tatagu?
14 Gulat hi unna pohdon ta bangngadona nan amatagun inhodohdana ay
ditu'un tatagu
15 at munnaud an mun'atoy tu'un amin ta mumbalin tu'uh hupu'.

16 At gulat ta waday la'engmu at donglom hete,
ya ingaom ta ihamadmun innilaon.
17 Undan mabalin an mumpapto' nan mamahiw hinan nahamad an panumalya?
Adi ahan mabalin!
At undan mabalin an boholom, Job, nan munhumalya an nahamad di pangatna ya nidugah di abalinana?
18 Hi Apo Dios ya boholona nan a'ali ya nan a'ap'apuh tun lutan nun'appuhiy pangatdan mumpapto'
19 ti Hiya ya adina itigaw hinan aat di abalinan nan tagu,
ya adina goh ipangngel di pangatnah nan adangyan ya nan nawotwot
ti Hiyay nunlumun amin ay dida.
20 Ditu'un tatagu ya un na'amtang at mun'atoy tu'uh tongan di labi,
at mun'a'ubah tu'u.
Hay udum ya awiton Apo Dios dida,
at mami'idda.
Ta"on nan a'ap'apu ya matoyda an dumalat hi Apo Dios an bo'on hay taguy mamatoy.

21 Ya ihamad Apo Dios an titiggon di aat di nitaguan nan tatagu
ya an amin nan gunda aton.
22 Hiya ya mapatal di pannigna
an mi'id ah helong hi mabalin an mananih ipo"oyan nan nun'abaholan an mangamangat hi nappuhi.
23 Ya adi mahapul hi unna ibaag di algaw hi gutud di ahumalyaan nan tatagu
24 ya adi mahapul hi unna ipa'innilay pangaananah nan ohan ap'apu
ta ihukatnay udum hi mumpapto'
25 ti Hiya ya i'innilanay gunda aton an nappuhi,
at anona didah nan haadda,
ya nun'ipapatoyna didah nan tongan di labi.
26 Ya paligatona danen nun'abaholan hinan wadan di hinagang di do'ol an tatagu
27 ti din'ugda Hiyan unudon
ti agguyda ahan inat nan miyunnudan hi pohdona.
28 Ya diday gun dumalat hi punlilian nan nun'awotwot ay Apo Dios,
at donglona nan ililin nan maligligatan an mumpabadang.
29 Mu gulat ta un didindinong hi Apo Dios
at undan way biyang nan mamahal ay Hiya?
Mi'id di abalinan di tataguh un adi haggungon Apo Dios.
30 Ya atona hana ta ibaliwnay pumpapto'an nan tagun agguy kimmulug
hinan atondan mamalbalih nan tatagun paddungnay unda iyammay huluda.

31 He"a, Job, ya unmu dan inalin Apo Dios di,
Ha"in ya immannung an numbahola',
mu adi' mahkay ipidpidwan mabaholan.
32 At itudum nan inat'un agguy'u inila,
ya gulat ta numbahola' at adi' ipidpidwan aton.
33 Un mah mabalin an abuluton Apo Dios nan odowom ay Hiyah un'a adi muntutuyuh baholmu?

At hay maphod ya he"ay okod an munnomnom hi atom ta bo'on
ha"in,
at ibaagmuy maphod hi inilam.

34 An amin di mundongol ay ha"in an ta"on hi un nan nun'anomnoman ya
nan nun'ala'eng an mangngol
ya abulutonday alyo',
ya alyonday,
35 Manu ay umat hinay panaphapit Job
ya un mi'id di inilanah ibalbalinah nan al'alyona.
36 At pa"innilaonyu adya nan inali'alin Job
ta innilaonyu an nan panaphapitna ya umat hinan panaphapit di
nun'appuhin tatagu.
37 Ma'innila an nidugah di boholna ti gunna itugtugan humapihapit,
ya din'ugna goh hi Apo Dios ti gunna pihulon Hiyah hinagangna."

35

1 Ya innaynayun goh Elihu an inalinay,

2 "Adi maphod, Job, hi unmu alyon ay Apo Dios
hi un mi'id di baholmun Hiya!
3 Ya anaad ta alyom goh ay Hiyay,
Mi'id di hulbin di pangun'unuda' ay He"a,
ya hay lagbu' an agguy numbahol?

4 Ya hay pambal'un he"a enen inalim ya hi an amin hinan liligwam ya alyo'
di,
5 Tangadom ad daya,
ya nuntiggatiggaw'a,
ya inhamhamadmun mannig hinan bunut hi bagtun nan wadam.
6 Gulat ta mumbahol'a ya undan way ma'at ay Apo Dios?
Ya ta"on hi unmu iyal'allan gun mumbahol ya undan pumuhih Apo
Dios?
7 Ya undan way ibadang nan maphod an inatmun Apo Dios?
Ya undan way mahapulnan he"a!
8 Hay ilagat nan maphod unu nappuhin inatmu ya nan tatagu ya anggay.

9 Nan tatagun mipaligligat ya la'tot ya kumiladan dumalat nan nidugah an
holholtaponda,
ya ngumulngulda ta mabaliwandah nan pangat nan nidugah di
abalinanda.
10 Mu bo'on hi Apo Dios an nunlumun diday pumpabaddanganda
an ta"on hi un Hiyay gun mangal'alu' hinan tatagu ta way atondan
mungkanta
an ta"on hi un hinan mahdom.
11 Dida ya adida e'kod ay Apo Dios an nangidat hi anala'eng tu'u
ta ditu'uy nala'la'eng ya un nan animal ya an amin hinan
numbino'ob'on an tumayap.
12 Ya manu ay adi badangan Apo Dios didah unda mun'adaw hi badangna
ti nan pumpahiyaanda ya nan gunda pangatan hi nappuhi.
13 At mi'id di hulbin di pun'adawandah badang Apo Dios an nidugah di
abalinana
ti adina donglon di ibagada.

14 Ya inyal'allanan adi da'a donglon, Job, hi unmu alyon di adim tigon Hiya,
mu nalpah an nidat nan diklamun Hiya at mahapul an mehodan'a.
15 Undan hay ninomnommu ya adi tigon Apo Dios nan mumbahol,
at adina moltaon?
16 He"a, Job, ya mi'id di hulbin nan gunmu hapiton
ti ma"innilan ay nakudang di nomnommu!”

36

1 Ya intuluy Elihu an himmapit an inalinay,

2 “Anuham an donglon ta ituluy'un humapit
ta ipa'innila' ay he"ay udum hi aat Apo Dios.
3 Heten nipa'innilan ha"in ya makulug an nalpun Apo Dios an nunlumun ha"in,
at itudu' an nan nunlumun ha"in ya na'ahhamad di ato'atona.
4 Ha"in ya makulug an amin di hapito' ay da'yu an mi'id di layah
ti ha"in ya nala'enga' ya nanomnomana'.

5 Nidugah di abalinan Apo Dios ti mi'id ah ohah pahiwona,
ya nidugah di abalinana ti adina ibahhaw nan planuna ti ma'at damdama.
6 Ya hontona nan pi'taguan nan gun mumbahol,
mu Hiyay mammo' an mangidat hi amaphodan nan nun'awotwot.
7 Ya halimunana nan nahamad di pangatda,
ya punhaadona didan umat hinan ali ta diday me'gonan hi enggana.
8 Mu gulat ta way abaludan nan tatagu ta mipaligligatda an dumalat nan nappuhin inatda
9 at ipa'innilan Apo Dios ay dida nan numbaholanda ya nan numpahiyaanda.
10 Ya ihamadna ta donglonda nan tugunan dida,
ya ta itutuyuda nan baholda.
11 Ya gulat ta donglonda ya inunuddah Apo Dios ta Hiyay itamuanda at lumenggopda,
ya mawaday amlong hi nitaguanda.
12 Mu gulat ta adida umunud at mun'a'ubahdah nan tadom di hanggap,
ya mun'atoydan dumalat di ami'id di inilada.

13 Ya nan nun'abaholan an agguy kimmulug ay Apo Dios ya bumubungotda,
ya ta"on hi unda mipaligligat hinan amoltaanda mu adida pohdon an mumpahpahmo' ay Hiya.
14 Ya ta"on unda ungunga mu mun'atoydah
nan nun'appuhi ya hinan umipabain an ina'inatda.
15 Ya manu ay punligaton Apo Dios nan tatagu ta way atondan mituduwan,
ya punholholtapona dida ta way atondan mangipadutu' hinan alyonan dida.

16 Hay planun Apo Dios ya ibaliw da'ah nan ligatmu,
ya palenggopon da'a,
ya idatnay na'ahhamad hi nitaguam.
17 Mu nan aton Apo Dios an mummoltah nan udumnan tatagun mumbahol
di hiyay atona goh an mummoltan he"a.
18 At halimunam nan aatmu ta adim amnawan tun gina'uh tun luta,

ya tigom ta adi'a mumbahol an dumalat nan do'ol an pihhun
mili"ud an midat ay he"a.
19 Undan baliwan da'ah nan inadangyanmu ta adi'a munholtap,
ya undan abalinan di bi'ahmun mamaliw ay he"a?
20 At adim dedennon di adatngan nan mahdom an gutud di a'ubahan nan
tatagu.
21 Halimunam di aatmu ta adim aton di nappuhi
ti hay dumalat hi pangipa'alian Apo Dios hi punligligatam
ta way atom an adi mangat.

22 Ihamadmun innilaon an hi Apo Dios ya nidugah di abalinana,
ya Hiyay na'abbagbagtu ya un an amin nan mumpuntudtudu.
23 Ya mi'id ah ohah mangitudun Hiyah atona,
ya mi'id goh ah ohah tagun mangalih un nibahhaw di inatna.
24 Ipabagbagtun nan tatagu Hiyah nan ikantada,
at nomnomom ta ita"engmuy intamuna.
25 Tinnig an amin di tataguy umatana,
mu nibataan,
at agguyda inimmatunan.
26 Hi Apo Dios ya nidugah ahan di abalinanan adi tu'u pa"innila,
ya adi tu'u pa"uyap hi ado'ol di tawona.

27 Hiya ya ipatuluna nan dulnun danum hi ad daya,
ya numbalinonah udan,
28 ya nun'ogahna an malpuh nan bunut
ta way pumhodan nan tatagu.
29 Mi'id ahan di nanginnilah nan atonan mumpangiwa'at hinan bunut,
ya nan atonan mangipa'idul ad daya.
30 Ya mattig an umilat ya mabenangan nan nunlene'woh hi wadana,
mu pahelongonay bunol di baybay.
31 Hiyah ne atonan mangipapto' hinan tatagu,
ya idatnay do'ol hi tanudda.
32 Hiyay nangdon hi ilat,
at Hiyay mangipa'ilat ta mepto' hinan pohdonan pangepto'an.
33 Nan idul ya ipa'innilanay umalian di madloh an udan,
ya ta"on nan animal ya umat goh an inilada.”

37

1 Ya intuluy Elihu an himmapit an inalinay,

“Pumagpapagpag di puhu' hi umalian di puo'
an mi'id di inila' hi ato'!
2 Ihamadyun donglon nan hapit Apo Dios
an umat hinan idul an malpuh nan timidna,
3 Ya wa ay ta ipa'ilatna ta mabnangan an amin ad abuniyan
ya mabnangan goh an amin tun luta
an mete"ah nan pingitna ta engganah nan pingitna goh hi pangngelna.
4 Ya malpah ay hanan ilat
ya ma"adngol nan ay idul an hiyah ne alin Apo Dios,
5 ya umipa'ogyat an ay idul di panapitna,
ya do'ol di nahamad hi ina'inatnan adi tu'u pa"innila.
6 Ti alyonah nan dalalluy,

Mun'agah ayuh nan luta!
Ya umat goh hinan udan an alyonay,
Dumloh ayu!
7 At an amin nan tatagun limmuna ya impadinongna didah na'amtang hinan tamuda
ta way atondan manginnilah aat di anidugah di abalinanah nan tamuna.
8 Nan agguy na'amun animal hi bubulung
ya umuyda mihi'ug hinan liyang an abungda.
9 Ipa'alinay puo' ya nan nidugah an tungnin,
10 ya un anggay di hodohdan Apo Dios ya nalmuy dalallu,
ya an amin nan tu'yap di lobong ya mumpanga'odholda ta ay halmeng.
11 Ya hayupona nan dulnuh nan ma'ugtul an bunut
ta hidiy alpuwan di gun umilat an Hiyay dumalat.
12 Hi Apo Dios di mangituduh nan bunut hi punle'le'danda
ya ta unudonda nan pohdonah atondah tun luta.
13 Ya ipa'alinay bunut an mangiyalih udan
ta pummoltanah nan tatagu unu panebnanah tun luta,
ya ta ipattigna goh di aat di pamhodna.

14 At he"a, Job, ya duminong'a ta donglom,
ya ta hamadom an innilaon nan umipanoh'an aton Apo Dios.
15 Inilam dan di aton Apo Dios an mummandal hinan ilat
ta bumuhu' hinan bunut ya mumbanigit?
16 Ya inilam dan di inatnan nangipatapaw hinan bunut hi ad daya?
Hene ya tamun di nahamad di la'engna!
17 Ya he"an munholtap hinan mun'ohab hi un umaliy tuyup an mangipadol-nat hitun luta
18 ya undan abalinam an mamadang ay Apo Dios an mangibe'lag ad daya
ta pumbalinom an umat hi daggal?

19 Hay ninomnommu ya do'ol di inilam,
at itudtuduwan da'mih alyonmin Apo Dios
ti ten mi'id di inilamih hapitonmi!
20 Undan mabalin an alyon ay Apo Dios di,
Pohdo' an mi'hapit ay He"a.
Undan udot way taguh mangedpol an mi'haggangan ay Hiya ya adi udot matoy?
21 Adi pa"attig di taguh nan algaw an humilid daya
hi un pundondon di tuyup nan bunut ta ma'aanda.
22 Ya hidih appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw di alpuwan
Apo Dios an nan mumbenang an humili,*
ya maphod ahan di tigawna.
23 Nan Nidugah an Na'abbagbagtun adi abalinan di tagun hegnon
ya nahamad di abalinana ya panumalyana,
at adi nonong ya pinaligat ditu'u.
24 At hiyanan adi umipanoh'ah un an amin nan tatagu ya e'gonanda Hiya
ti nomnomona nan tatagun nanomnoman."

* **37:22** Hay pohdonan hapiton ya na'uy hi Apo Dios an nalpuh nan Duntug an Zion ad Jerusalem.

38

Hay Himmapitan Apo Dios hi Nambalanan Job

1 Ya tembal Apo Dios hi Job an hay adngolan di hapitna ya hinan puo' an inalinay,

2 “Ngadan ne han mummahmah hi aat di la'eng'u?
Mi'id ahan di inilanah aat di hapitona!
3 Idadaanmuy odolmu, Job, an umat hi aat di lala'i ti baga' he"a,
ya mahapul an tabolom di alyo'.

4 Hay wadam nin hidin gutud di nunlumuwa' hitun luta?
Mahapul an tabolom ta ibaagmuh unmu inila!
5 Hay nampong hi aat di inongol tun luta,
ya hay nunlukud hi inabellogna?
Ibaagmu mah hi unmu inilay ngadana!
6 Hay namdon mah hi nipabunanan tun luta,
ya hay nangiyammah nan batun pognad
7 hidin immanlaan an amin nan mamigat an bittuan
ya hidin nun'am'amlongan an amin nan a'anghel?

8 Ya hay nanawan mah hinan danum ta waday ipogpogandah din nabhiyan tun luta
ta numpangabuhu' di danum?
9 Henen timpu ya hinophopa' nan baybay hinan ma'ugtul an bunut,
at paddungnay inulha' hinan pa'ahhelong an mangmangitit an bunut.
10 Ya inyamma' di ipogpogan nan danum ta unda munnononnong hinan inyamma' an igad.
11 Ya inali' goh enen timpu di,
Hiyah te igad hi egpongam,
ya adi mabalin an lauham nan igad an inyamma',
ya hiyah te goh di egpongan nan atata'ot an dalluyunmu.

12 Undan he"ay nummandal ta mawaday helhelong,
unu he"ay nangalih bumuhu' nan potang?
13 Ya undan he"ay nangalih nan potang an patalanan amin tun luta ta engganah nan pingitna
ta pumbudhana ta mun'attigda nan mangamangat hi nappuhih nan helong?
14 Ya mattig di aat tun lutah un mapatalan
an umat hinan map'ol an uklit an ul'ulodyon ya pumbalinon nan munduwin hi panginnilaan an gina'u
unu umat hinan lo'ob an palpaliwan ya pumbalinon nan munda'it hi panginnilaan an lubung.
15 At abakon nan patal nan gun mangat hi nappuhi,
ya ipadinongna dida ta mi'id ologda.

16 Undan immuymu tinnig nan obob an nalpuwan nan danum hi baybay,
unu immuymu dan lene'od nan dotal di maluhung an baybay?
17 Ya wada dan di nangitudun he"ah awadan di pantaw di nahelngan an awadan di nun'atoy,
18 ya ininnilam mah goh di inan'ongol ya inabellog tun luta?

At ulgudom ay Ha"in di aatnah un immannung an inilam!

19 Hay nalpuwan mah di patal,
ya hay ayan mah di helong?
20 Abalinam dan an mangitnud ay dida ta iyuymuh nan nihinanda,
ya inilam dan di owom an umuy hidi?
21 Mabalin nin an abalinam ti limmu da'ah nahhun ya un mawadan amin
tun nalmu,
ya ten na'alla'ay'a,
at do'ol di inilam!

22 Ya immuy'a dan ta himmigup'ah nan nitalepnan di dalallu,
at tinnigmu dan di niyammana ya hay nitalepnana?
23 Hana ya nun'italepon'u ta engganah tun gutud di algaw an pumpapat-
tayan nan munggugubat.*
24 At hay wadan mah di dalan an miyuy hinan lugal an wadan di bumnan-
gan nan mumbanigit an ilat,
unu nan lugal hi alpahan di tuyup?
25 Ya hay nunlumuh nan ginnaw an pange'wan nan ongol an udan,
ya hay nangituduh pange'wan di ilat?
26 Ya hay nangidat mah hi udan hinan lutan mi'id ah nunhitu,
27 ya hay mangipa'udan mah hi manepnah nan mamagan nun'abhin luta
ta way aton nan ayiw ya holo' an tumubu?
28 Wada dan di ommod di udan ya nan dulnu,
29 ya hay ngadan mah di ommod di dalallu?
Hay nangitungaw mah hinan napinun dalallun magah an malpud
dayah
30 un umodhol nan danum an umat hi ama'odhol di batu
ta nan tu'yap nan lobong ya umodholda?

31 Abalinam dan an punhuhu"upon nan natuntunud an bittuan an Pleiades†
unu punhiyanon nan na'amung an bittuan an Orion?‡
32 Ya abalinam dan an mangituduh nan numbino'ob'on an bittuan§ ta way
atondan bumuhu',
ya abalinam dan an mangituduh dalanon nan abittubittuan an
Bear*
ya nan paddungnay imbabaluynan bittuan ad daya?
33 Inilam dan di uldin hi ma'unud ad abuniyan
ya nan aton Apo Dios an mangipapto' hitun luta?

34 Ya abalinam dan an tu'u'an an mandalon nan bunut
ta way atonan mangipa'alih udan ta lobngona tun luta?
35 Ya abalinam dan an honogon nan ilat
ta unudonday pohdom hi ayanda an alyondan he"ay,
Tiya an immali ami!
36 Hay nangidat hi abalinan di tagu ta mawaday pun'awat ya ananomno-
manda?

---

* **38:23** Hay nipaddungana ya nitudo' hi Ex. 9:23-26, ya Josh. 10:11, ya Rev. 16:21. † **38:31** Bahaom nan footnote di Job 9:9 ta innilaom di aat ten abittubittuan. ‡ **38:31** Bahaom nan footnote di Job 9:9 ta innilaom di aat ten do'ol an bittuan. § **38:32** An ma'alih constellations. * **38:32** Bahaom nan footnote di Job 9:9 ta innilaom di aat ten do'ol an bittuan.

37 Wada dan di nala'eng an mangyap hinan bunut,
unu ngadan di way abalinanan mangihiit hinan nittuwan di danum ad dayah
38 un mumpanga'odhol nan hupu' ya nun'ap'ol nan luta?

39 Ya abalinam dan an iyanupan nan layon ta bubuhgom
nan i"itang an imbabaluydan munhinaang
40 hi unda mipo"oy hinan liyang
unu unda munhood hinan wadan di nipo"oyanda?
41 Ya ngadan di mangidadaan an mangidat hi onon nan gayang
hi un mumpabadang nan imbabaluydan Ha"in
hi unda munhinaang an mi'id di pangngalandah ononda?”

39

1 Ya intuluy Apo Dios an himmapit an inalinay,

“Inilam dan di na'luman nan agguy na'amun gandeng hinan duntug hi inalahan,
ya hinamadmu dan an tinnig di ni'luman nan agguy na'amun ulha?
2 Inilam dan hi un atnay bulan hi alu'unanda ya unda ma'lum,
unu inilam di algaw hi gutud di a'lumanda?
3 Ya mundu"undah un dumgoh nan putuda ta way atondan mangi'lum hinan imbaluyda,
4 ya home'on nan imbabaluydah nan inalahan,
at agguyda na'amu,
ya taynanda nan ommodda,
ya adida mumbangngad ti mabi'ahda.

5 Hay nangabulut hinan agguy na'amun dongki ta okoddah ayanda?
6 Indat'un dida nan mapulun ta ihinanda,
at Ha"in ya nunhituwo' didah nan lutan mi'id ahan ah humangaw.
7 Ya miyadagwidah nan babluy
ta adida ma'amu ta puntamuonda dida.
8 Nan inalahan di panganapandah ononda,
at manganapdah nan timmubun holo' hi mungmungandah ononda.

9 Mabalin dan an itamum nan agguy na'amun nuwang,*
ya undan mabalin an mihinah nan kolalmu ta molo' hidih nan mahdom?
10 Mabalin dan an eg'odmuy aladuh nan agguy na'amun nuwang
ta aladuona nan payaw unu pungguludon?
11 Ya mabalin dan an e'kodmuh nan amabi'ahna ta hiyay manamuh nan tamum?
12 Ya kulugom dan an okod hiya ya inyanamutna nan paguy an nagapas,
ya inyuynah nan wadan di pun'elekan ta amungona?

13 Nan animal an ostrich ya maphod di atonan mangipayagpag hi paya'na,
mu agguy nipaddung hinan amaphod di paya' nan hamuti an kulung.
14 Ya hay umitlugan nan ostrich ya unna ipu'upu' hinan luta ta nan hupu' di mangipadolnat,

* **39:9** Unu tamaraw.

15 ya adina iyod'od hi un way mangigatin hi mamhal hinan itlugna,
unu nan agguy na'amun animal di mamhal ay dida.
16 Ya adina halimunan nan imbabaluyna an paddungnay unna bo'on imbaluy,
ya adina nomnomon di nunligatana an ta"on un way ma'at ay dida
17 ti agguy'u indatan an Dios hiyah la'eng unu ta"on un ah itang hi nomnom.
18 Mu wa ay ta tumagtag ya abakona nan mabi'bi'ah an kabayu ya nan nuntakay.

19 He"a mah, Job, di nangidat hi bi'ah di kabayu
unu nan maphod an adudu"oy an buu' an nihophop hinan tangodna?
20 Ya undan mabalin an ipalattu'mu hiyan umat hi aton nan dudun an mabi'ah an lumattu'?
Wa ay ta ipagangohna nan olongna ta munhodohda ya ipata'otnay tatagu,
21 ya ehi'adnay hu'inah nan luta ta ipa'innilanay aat di amabi'ahna,
ya mi'puddugan an mi'yuy hinan nuntakay an umuy mi'gubat.
22 Ya mi'id di inilanan tuma'ot unu mun'od'od,
ya adi tuma'ot hinan hanggap,
at hodonan adi lumayaw.
23 Ya nan gina'un di mi'gubat an nitayun hinan bane'engna
ya ahikekeleng ya ahi'e'elat nan hanggap ya hapiaw.
24 Ya dumalat nan nidugah an umiyahupana ya nun'alu"ungan nan lutah atona ti umelah,
ya wa ay ta donglona nan gangoh di talampet ya umiyahup an umuy mi'gubat.
25 Ya gun ma'agumuhan an homodohdah nan pangngolanah nan gumanghan di talampet,
ya mabalin an hunghungonay awadan di gubat an ta"on hi un adagwi,
ya pa"adngolona goh di aton nan a'ap'apun mummandal hinan tindaluda.

26 Undan he"ay nangitudtuduh nan gayang† hi atonan tumayap
ta umuy hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw?
27 Undan he"ay mummandal hinan ongol an hamutin agila
ta tumayap an umuy hinan ata'nang an duntug ta hidiy pangiyammanah agabana?
28 Ya nan ata'nang an daplah di punhituwana
ta nan mahdom ya nan maluhung an lingab di punhaniana.
29 Ya hidih nan awadana ya unna am'amangon
an ta"on hi un adagwih un way mabalin hi umuyna alan hi onona.
30 Ya nan bunun an imbabaluyna ya wada ay di mapatoy
ya immuy ta pun'inumnay dalana."

40

1 Ya intuluy Apo Dios an inalina goh ay Job di,

2 "Unmu dan inaynayun an mi'hongngel ay Ha"in an nidugah di abalinana?
He"a ya alyom hi un Ha"in di nibahhaw,

† **39:26** Hiya ya ma'alih hawk. Heten hamuti ya bo'on ad Israel di nunhituwana, mu hidiy pange'wanah tinawon.

at ologmu dan an tabolon nan alyo'?"

Hay Himmapitan Job ay Apo Dios

3 Ya tembal Job din inalin Apo Dios an inalinay,

4 "Ha"in ya mi'id ahan di biyang'u
at hay pambal'un He"a?
Ten mi'id di olog'un mambal,
at un nonong ya empop'uy timid'u.
5 Ha"in ya nalpah an hinapit'un amin di alyo',
at mi'id di udumnah hapito' an anggaynana!"

Hay Himmapitan Goh Apo Dios ay Job

6 Ya tembal Apo Dios din inalin Job hidih nan way puo' an inalinay,

7 "Hagangona', Job, ti waday ibaga' ay he"a,
ya mahapul an tabolom nan alyo'!

8 Undan nan punhumalya' ya alyom hi un nibahhaw,
at Ha"in mah di pabaholom ta he"ay nahamad?
9 Un'a dan mabi'bi'ah ya un Ha"in,
ya undan nan alim ya ay idul an umat ay Ha"in?
10 Gulat ta umat hinay aatmu at ipattigmuy dayawmu ya nan pumpahiyaam
ta paddungnay ilubungmu nan dayawmu ya nan anabagtun di haadmu!
11 Ya ipattigmuy nidugah an bungotmu
ta tigom nan mumpahiya ta ipa'ampam dida.
12 At hamadom an tigon di aat nan mumpumpahiya ta ipa'ampam dida,
ya numpatoymu nan mangamangat hi pumbaholan hinan wadan di timma'doganda.
13 Ya nun'ilubu'mu didan amin
an paddungnay unmu ibalud didad dolom hidih nan wadan di nun'atoy.
14 Gulat ta atom di umat hina at mabalin an ta"on un Ha"in ya ipabagtu he"a
ti nan bi'ahmuy mamaliw ay he"a!

15 Tigom adya nan ongol an animal an behemoth* an ni'lumu' ay he"a
an hay onona ya nan holo' an ay baka.
16 Mu henen animal ya nidugah an ma'abbi'ah di odolna ya hu'ina,
17 ya nan iwitna ya ma'andong an umat hinan ayiw an cedar,
ya ma'odhol di lamoh di ulpuna.
18 Ya umat hi gambang di tungalnan ma'odhol,
ya ay gumo' goh di hu'ina.
19 Hiya ya anggay di umipanoh'ay aatna ya un an amin hinan limmu',
at anggay nan nunlumun hiyay way abalinanan mamatoy.
20 Ya hidih nan dudunduntug an pun'ay'ayaman di udum an animal
di awadan di mun'aphod an onon nen limmu' an agguy na'amun a'animal.

* **40:15** Hay kulugon nan udum hi ngadan ten behemoth ya hiyay hippopotamus, mu alyon di udum an hiyah ne elepante. Mu nibahhawda ti hiyah ne ohan ongol an kalahin di dinosaur an mid mapto' ya tyrannosaurus rex, ya umihdah tagu. Hay nomnomon nan agguy kimmulug ya nun'atoydah din pengpenghanan mi'id pay di taguh tun luta, mu mattig an matagudah din amatagun Job.

21 Ya hiya ya un mali'li'uh an mihi'hi'ug hinan puun di ayiw an wadan di
do'ol an hubit
ya hanian nan atata'nang an holo' hiyah nan pingit di wangwang.
22 Ya nan ayiw an humangaw hinan pingit nan unit di nunli'ub ay hiya,
ya nan hapangday munlidum ay hiya.
23 Ya hiya ya adi tuma'ot an ta"on hi un mundatong nan Wangwang an
Jordan,
ya ta"on hi un gun mahuyatan di angahna ya un damdama didindi-
nong an adi omogyat.
24 Undan way abalinan di tagun mamulaw hi matana ta dapopona,
unu huluona hiya ta tol'onay olongna ta go'dana?"

41

1 Ya intuluy Apo Dios an himmapit an inalinay,

"Abalinam dan an mampap hinan leviathan* hi un hay lawid di usalom,
unu abalinam an mamobod hi hungahungna?
2 Ya abalinam dan an huliton di olongna,
unu ubuton di pangalnah nan angngul?
3 Ya al'alu'on da'a dan ta hom'om hiya,
unu ma'ma'ullay dan di panaphapitnan he"a?
4 Hiya dan hi un mi'tulag ay he"a ta awitom
ta hiyay baalmuh engganah un matoy?
5 Ya ibilangmu dan hiyah ohah ay'ayupmun ay hamuti,
unu go'dam ya indatmuh nan ung'ungngan binabai ta mi'ligwadan
hiya?
6 Pohdon dan nan mungkumeldun la'uan hiya ta paltionda
ya nunggogodda ta ila'udah nan malkadu?
7 Ya abalinam dan an punggayang di up'upnan nahbitan,
unu panaon di uluna?
8 Ya gulat ta dinihom hiyah mamenghan at manomnommuy aat di pumpat-
tayan,
at adim ahan ipidwan aton!
9 Adi ahan mabalin an madpap
ti matu"in nan tagun mannig an dumalat hi ta'otna.
10 Ya mi'id ah ohah way olognan mangihtulbun mamangon ay hiya,
at hay ngadan mah di way abalinanan mi'haggangan ay Ha"in?
11 Undan udot waday mangipadah an mungngohoy ay Ha"in hi adi
mamolta?
An amin di wah tun luta ya bagi'![†]

12 Ha"in ya adi' idinong an gun manapihapit hi aat di umatan nan leviathan,
ya nan aat di amabi'ahna,
unu nan aat di amaphod di odolna.
13 Ya mi'id ah ohah way abalinanan munlalat hinan up'upna
unu mangayang ta munhawang hinan ma'ugtul an up'upnan ay
gumo'.
14 Wada dan di mabalin an umuy mana'ang hinan pangalna?

---

* **41:1** Hay kulugon nan udum hi ngadan ten ongol an animal ya nan buwaya unu baniah, mu adi ahan mabalin ti ongol di nun'abhiwanda. Hiyay ohan kalahin di dinosaur an humalug hi danum, ya matagudah din amatagun Job. Nibaag goh di aatnah nan Job 3:8, ya Psa. 74:13-14, ya Psa. 104:25-26, ya Isa. 27:1. † **41:11** Rom. 11:35.

Mi'id ahan ti atata'ot di babana!
15 Nan lahip di bonogna ya nalu"ilu"ip,
at paddungnay un hiyay hapiawna.
16 Danen lahip ya nihamad di nalu"ilu"ipanda,
at adi mabalin an luhgon di tuyup nan numpunda"itanda.
17 Nihamad di nalu"ilu"ipan di nundada"itanda,
at adi mabalin an madi"ang di lahipna.
18 Ya wa ay ta huma'ti ya waday bumuhu' hi olongnan mun'elat,
ya nan matana ya mabnang an umat hinan potang an pa'abbuhu' hinan mawa'ah.
19 Ya gun munggeladaw nan apuy an bumuhu' hi timidna,
20 ya gun bumuhu' di ahu' hi olongna
an umat hinan uhap an bumuhu' hinan bangan nibongat hinan tu'yap di na'apuyan an holo'.
21 Ya nan hodohdana ya ipabalana nan uleng,
ya bumuhu' di apuy hi timidna.
22 Ya nidugah an mabi'ah di bagangna,
at tuma'ot an amin nan manamun hiya.
23 Ya ma'odhol an amin di lamohna
an mi'id ah muymuyammi,
24 ya ma'odhol di puhuna
an umat hinan ngalab di batun adi ahan tuma'ot.
25 Ya wa ay ta bumangon ya tuma'otdan amin nan waday nidugah di abalinana,
ya mi'id di poto' di punnomnomandan dumalat di ta'otda.
26 Nan hanggap an pamagitdan hiya ya un mede'leh,
ya umat goh hi gayang, ya nan pana, unu nan hinalung.
27 Nan leviathan ya ibilangnan ay dagami nan gumo',
ya umat goh hinan gambang an ay nadunut hinan ayiw.
28 Hiya ya adina elan nan me'nan pana,
at adi lumayaw.
Ya nan batun ipaldi'itdan hiya ya hay pun'le'nana ya un ay dagami.
29 Adina goh ma'elan nan pang'ul an ibilangnah umat hinan ohan dagami,
ya abatlana nan gayang an ihimug nan tatagun hiya.
30 Ya nan lahip hi putuna ya mun'atadom an umat hinan tadom di naphal an alewahhang,
at ma'aladu nan lutan pange'wana.
31 Ya ipaluwagna nan danum hi baybay an umat hinan nihaang hi banga,
ya mabalin an kiwalona nan maluhung an baybay.
32 Ya humilin umupag nan baybay an alauhana,
ya pumaha' an lumuwag nan dalanona.
33 Ya mi'id ah ohah nalmuh tun lutah nipaddung ay hiya
an mi'id ahan ah ita'otna.
34 Ya an amin nan nun'abagtun animal hitun luta ya hay pannignan dida ya na'ampada,
at hiyay apun an amin nan mumpumpahiyan animal."

42

Hay Nambal Job ay Apo Dios

1 Ya tembal Job din hinapit Apo Dios ay hiya an inalinay,

2 "Immannung an He"a, Apo Dios, ya abalinam an aton an amin di logom,

ya mi'id ah ohah way abalinanan mangipawan He"a!
3 Hay inila' hi imbagam, Apo Dios, ya inalim di,
Ngadan nen tagun mi'id am'amungit hi inilana,
mu mahmahana udot di anala'eng'u?
Henen tagu ya ha"in an hi Job!
Nan hinapihapit'u ya un malgom an agguy'u inilay aatna
ya umipanoh'an mi'id di olog'un manginnila!

4 Ya inalim goh di,
Donglom ta humapita' an waday ipatbal'u,
mu mahapul an tabolom an amin!
5 Din hopapna ya dengngol'uy aatmu, Apo Dios,
mu ten ad ugwan ya hinamad'un tinnig He"a.
6 At ha"in ya bumaina' ahan an amin hinan hinapihapit'u,
ya ten mumpu'upu'a' an umbun hitun hupu' ya dapul
ta ipattig'uy aat di pangitutuyua' hinan hinapit'u!”

Hay Nalpahana ya Winagahan Apo Dios hi Job

7 Ya hidin nalpahan di himmapitan Apo Dios ay Job ya inalinan Eliphaz an nalpud Teman di, “Bumungota' ay he"a ya nan duwan ligwam ti da'yu ya agguy immannung nan inaliyuh aat'u an agguy niyummat hinan inat Job an baal'u!
8 Ad ugwan ya alanyuy pituh nan manilhig an baka ya pitu goh hinan buta'al an kalnilu ta iyuyyu ay Job an baal'u ta idawatyuh Onong an Moghob ta munhulbin da'yu. Ya ta iluwaluan da'yun Job an baal'u, at Ha"in ya abuluto' nan luwaluna ta way ato' an adi mamain ay da'yun dumalat nan inatyu. Ti manu ay ya agguy immannung din inaliyuh aat'u an agguy niyummat hinan inat nan baal'un hi Job.”
9 At inunud da Eliphaz an iTeman, ya hi Bildad an nalpuh nan himpampun an Shuah, ya hi Zophar an iNaamah din inalin Apo Dios hi atonda, at hi Apo Dios ya inabulutna din inluwalun Job.
10 Ya heden nalpahan di nangiluwaluan Job hinan tulun liligwana ya winagahan Apo Dios hiyan impabangngadna din inadangyana an nundubli, at inyal'allanay inadangyana ya un din hopapna.
11 At an amin din a'aginan linala'i ya binabai ya din nahamad an liligwana ya immuydan hiya ta ni'yam'amlongdan nangan hidih abungna. Ya inyul'ulgudanda hiya ta ipa'amlongda ti manu ay ya din nidugah an nampong Apo Dios ay hiyan hinoltapna. Ya an amin din hinohhan didan immuy ya waday indatdah adawnan pihhu ya balitu' an hengheng.
12 Ya winagahan Apo Dios hi Job eden godwan di nitaguana. Mu nidugdugah an do'do"ol di nidat ay hiya ya un din hopapna. Hiya ya waday himpulu ta opat di libuh kalniluna, ya onom di libuh kamilu, ya duway libuh baka, ya hinlibun dongkina.
13 Ya indatna goh di holag Job an pituday linala'i ya tuluday binabai.
14 Ya hay ngadan nan pangpangullun babain imbaluyna ya hi Jemimah,* ya nan netob ya hi Keziah,† ya nan miyatlu ya hi Keren-Happuch.‡
15 Ya an amin tun luta ya mi'id ah babaih ma"aphod hi umat hinan imbabaluy Job. Ya indatan Job didah banohdan umat hinan banoh nan linala'in a'agida.

* **42:14** Hay pohdonan ibaga ya *balug.* † **42:14** Hay pohdonan ibaga ya *cassia* an ohan ngadan di ayiw. ‡ **42:14** Hay pohdonan ibaga ya *nan tagun mamadang hi udumnan tagu ta pumhod hiya.*

16 Ya hidin nalpahan nen na'at ya ni'taguh Job hi engganay hinggahut ta
han napat di tawon, at tinnignay pepat di a'apuna.
17 Ya hiya ya na'alla'ay ya un matoy, mu hay aat di nitaguana ya ma"aphod.

Psalms

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: do'ol di nangitudo' ti numbino'ob'on an psalms.

1. Intudo' nan Alin hi David di 73 (unu nahuluk) an psalms. At gapu ta do'do'ol di intudo'na ya un nan udumna at do'ol di mangali an nan Alin hi David di nangitudo' hinan Liblu an Psalms.
2. Intudo' Asaph di 12 an psalms (Psa. 50; Psa. 73-83).
3. Intudo' nan linala'in holag Korah di 11 an psalms (Psa. 42; Psa. 44-49; Psa. 84-85; Psa. 87-88).
4. Intudo' nan Alin hi Solomon di 2 an psalms (Psa. 72; Psa. 127).
5. Intudo' Heman di oha an psalm (Psa. 88).
6. Intudo' Ethan di oha an psalm (Psa. 89).
7. Intudo' Moses di oha an psalm (Psa. 90).
8. Mid nanginnilah ngadan hinan nangitudo' hinan na'angang an psalms.

Hay Nangitud'andan ten Liblu: nan Hudyu (ti hiyah ne Pungkantaanda, at ingkantaday psalms hinan pundayawandan Apo Dios).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan do'ol an kanta.

Hay Gutud hi Nangitud'andan ten Liblu: hidin numbattanan di 1290 B.C. (ti hiyah ne gutud hidin nakakan da Moses ad Egypt) hi engganah din 931 B.C. (ti hiyah ne tawon hidin natayan nan Alin hi Solomon).

Hay Teman ten Liblu: nan numbino'ob'on an kantan mabalin an usalon nan kimmulug an mundayaw ay Apo Dios. Mu waday teman di hinohhan psalm tuwali an umat hinan nitudo' hi ampana:

1. Waday psalms an mangipabagtun Apo Dios (Psa. 96; Psa. 98; Psa. 100; Psa. 103; Psa. 107; Psa. 136; Psa. 145; Psa. 148-150).
2. Waday psalms an meyebel (Psa. 2; Psa. 6; Psa. 137).
3. Waday psalms an mangituduh aat di umalian nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu (Psa. 2; Psa. 8; Psa. 16; Psa. 22-24; Psa. 40-41; Psa. 45; Psa. 55; Psa. 68-60; Psa. 72; Psa. 89; Psa. 102; Psa. 110; Psa. 118; Psa. 132).
4. Waday psalms an mangituduh aat nan alin di Hudyu (Psa. 45; Psa. 72).
5. Waday psalms an hay te"an di hapitna unu hay angunuh di hapitna ya Halleluyah (Psa. 146-150).
6. Waday psalms an ingkantan nan Hudyun nunti'id an immuy ne'egtad ad Jerusalem (Psa. 120-134).
7. Waday psalms an mangituduh maphod an aton tu'u (Psa. 37; Psa. 73).
8. Waday psalms an bumohol hinan buhul di Hudyu (Psa. 35; Psa. 58-59; Psa. 69; Psa. 83; Psa. 109).
9. Waday psalms an mangituduh aat di abaholan di tagu ya nan puntutuyuandan Apo Dios (Psa. 6; Psa. 10; Psa. 14; Psa. 32; Psa. 36; Psa. 38; Psa. 51; Psa. 55; Psa. 59; Psa. 102; Psa. 130).
10. Waday psalms an ma'usal hinan Behtan di Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana (Psa. 113-118).
11. Waday psalms an mangituduh aat nan Hapit Apo Dios (Psa. 19; Psa. 119).

Hay Outline ten Liblu: nitudo' nan leman pampun di psalms hinan Liblu an Psalms, at gapu ta numbino'ob'on nan teman di hinohhan pampun at naligat di pun'outlinenan, at ma'usal hi ampanay outline an nitudo' hinan Liblu an Psalms tuwali.

Nan NAHHUN an pampun di psalms (1-41)

Nan MIYADWAN pampun di psalms (42-72)
Nan MIYATLUN pampun di psalms (73-89)
Nan MIYAPAT an pampun di psalms (90-106)
Nan MIYALEMAN pampun di psalms (107-150).

1

Hay Aat nan Mawagahan an Tagu

1 Mawagahan nan tagun adi mangunud hinan itugun nan tatagun nun'appuhiy pangatda,
ya adina goh unudon nan atondan nappuhi,
ya adi goh mimiddum hinan tatagun un hay pumahpahal.
2 Ti hay pa'appohpohdona ya nan pangunudanah nan Tugun Apo Dios
an hiyay ada'adalonah abigabigat ya amahdomahdom.
3 At umat hiyah ayiw an himmangaw hinan pingit di ginnaw an adi malyaw,
ya pupumhod di bunganah atawotawon.
Ya an amin di atona ya mawagahan.

4 Ya adi umat hinay ma'at hinan tagun nan nun'appuhiy gunda aton
ti nipaddungdah nan dugi an pun'iyaddib nan tuyup!
5 Ya awni ta hay gutud di punhumalyaan Apo Dios at immannung an moltaona dida,
ya adida middum hinan tatagun nahamad di aatna.

6 At nan tagun nahamad di aatna ya hi Apo Dios di manalimun an mangipapto' ay hiya.
Mu nan tagun nappuhiy pangatna ya ma'ubah.

2

Nan Alin Pento' Apo Dios[*][†]

1 Anaad ta ninomnom nan tatagun mi'bohhol?
Undan hay ipatukan nan ninomnomda?[‡]
2 Ti nuntutulag nan a'alih tun luta ya nan tatagun ipapto'day
atondan mamuhul ay Apo Dios ya nan Pento'nan Nidawat[§]
3 an alyonday,
"Pogpogon tu'uy abalinandan mamaligat ay ditu'u
ta bo'on mahkay diday mun'ap'apun mangipapto' ay ditu'u!"

4 Mu abatlan nan mumpapto' ad abuniyan didah nan aat di ninomnomdan aton,
5 ya nidugah an ma'abbungot hi Apo Dios ay dida,
ya pinadanana didan inalinay,
6 "Nunhaado' nan Pento"un Ali
ta Hiyay mumpapto' ad Jerusalem an nan me'gonan an siudad."

7 Ya inalin nan Baal Apo Dios an alid Jerusalem di,
"Ipa'innila' nan inalin Apo Dios ay Ha"in an inalinay,

---

[*] **2:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). [†] **2:** Intudun Apostoles Peter an nan Alin hi David di nangitudo' eten psalm (Ac. 4:25). [‡] **2:1** Ac. 4:25. [§] **2:2** Ac. 4:26. Nan ma'alih Pento'nan Nidawat ya hi Jesu Kristu.

He"ay Imbaluy'u, at mete"ad ugwan ya Ha"in hi Amam.*
8 At wa ay di odowom hinan Hentil hinan ablublubabluy
at umannung an idat'un He"a ta hiyay umat hi banohmu,
ya bagim an amin nan wah tun luta.
9 Ya nidugah di abalinam an mun'ap'apun dida,†
ya ag'agay pangabakam ay didan umatdah nan bangan luta an
ag'agah maphe'." ‡

10 At hiyanan ihamadyun manginnilah nan ipadan'un da'yun a'alih tun luta,
11 ya mahapul an itamuanyu ya e'gonanyuh Apo Dios,
ya mumpa'ampa ayun mangunud hinan pohdona!
12 Ya mahapul an e'gonanyu Hiya
ti ngohoyonyu ay at bumungot ya un himbumaggay atonan
mumpamatoy ay da'yu.
Immannung an mundenol nan tatagun mumpabaliw ay Hiya!

3

Hay Kantan David hidin Limmayawana
Hete ya psalm an intudo' David, ya intudo'nah din nakakana ta in-
layawanah Absalom an imbaluyna.
(II Sam. 15:1—19:8)
1 O Apo Dios, ten do'ol di buhul'u,
ya do'ol goh di mi'bohhol ay ha"in!
2 Ya do'ol di mangalih,
"Adi badangan Apo Dios hiya!"

3 Mu He"a, Apo Dios di baliw'u
ti He"ay mangidat hi bi'ah'u,
ya umabaka'.
4 Ya init'u"u an numpabadang,
ya immannung an binadangana' hidih wadanah nan me'gonan an
duntug.

5 Ya hinan ali'li'uha' ta molo'a' ya mi'id ah al'alin ha"in,
ya bumangona',
ya maphod ti hi Apo Dios ya wagwadan manalimun ay ha"in.
6 At adia' tuma'ot hinan do'ol an buhul an mamatoy ay ha"in!

7 At ihi'almu ni' anhan ta baliwana' ni', Apo Dios, ti He"ay Dios'u!
Ta ipa'abakmun amin nan buhul'u,
ya inubahmun amin nan gun mangat hi pumbaholan.
8 Ti He"a, Apo Dios, di dumalat hi abaliwan,
at wagaham nan tatagum.

4

Luwaluh nan Mahdom hi Pun'adawan hi Badang
Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di
muntudtuduh nan kanta. Ya mahapul di instrumenton way gadengna ya
un tukalon.
1 Donglona' ni' hi unna' mumpabadang ay He"an na'ahhamad an Dios'u!

* **2:7** Ac. 13:33; Heb. 1:5; 5:5. † **2:9** Rev. 19:15. Mipa'annung heten psalm hinan angunuh di Punligatan di Tatagu. ‡ **2:9** Rev. 2:27.

Ya badangana' ni' hinan aguguluwa',
at hom'ona' ni' ta abulutom nan luwalu'!

2 Ya da'yun tatagun munha'it di panaphaphapitnan ha"in ya idinongyu!
Ya ipogpogyu nan nappuhin ugaliyu ya nan bubululyu!
3 Mahapul an nomnomonyu an hi Apo Dios ya piliona nan nahamad di aatnah mihakup ay Hiya,
ya donglona' hi unna' munluwalun Hiya.

4 Ya wa ay ta bumungot ayu ya elanyu ta bo'on hiyay dumalat hi pumba-holanyu,*
ya pa'annomnomonyuy aat neh nan olo'anyuh nan mahdom.

5 Ya mundenol ayun Apo Dios,
ya adi malgom di e'nongyun Hiya.
6 Ya wadaday tatagun mangalih,
"Undan waday bumadang ay da'mi?"
At hiyanan ipattigmu ni' ahan di ama'ulaymun da'mi, Apo Dios!
7 Ya nidugdugah di amlong hi impa'dammun ha"in
ya un nan pun'am'amlongan nan do'ol di inhabalna ya inyam-manah ma'inum!
8 At hiyaat unna' malenggop hinan mahdom an olo'a'
ti halimunana' an ipapto' ay He"a, Apo Dios, ta mid nappuhih ma'at ay ha"in.

5

Luwaluh Pun'adawan hi Abaliwan

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya mahapul di do'ol an tungngali ya un tukalon.

1 Apo Dios, donglom' ni' ahan di luwalu'
ta hamadom nan nidugah an holtapo'!
2 Ya He"a ya anggay di pumbaga' hi badang
ti He"ay Ali' ya Dios'u, ya mi'id udum!
3 At abigabigat hinan helhelong ya gunmu ni' donglon nan luwalu' ay He"a,
ti hodo' di pambalmu.

4 Ya He"a, Apo Dios, ya adim pohdon nan nun'appuhin pangat,
ya adim abuluton an middum ay He"a nan gun mumbahol.
5 Ya adim pohdon an tigon nan mumpumpahiyan tatagu,
ya abohlam an amin nan gun mangat hi nappuhi.
6 Ya ubahom nan tatagun mumpunlayah,
ya boholom nan pumatoy ya nan bumalbali.

7 Mu dumalat nan nidugah an homo'mu ya mabalin an umalia'
an munluung ay He"ah nan Timplum an awadam.
8 Ituduwana' ni', Apo Dios, ta nan pohdom di ato',
ti do'olda nan mi'buhul ay ha"in!

9 Ya adi makulug nan gunda hapiton ti un hay puma"ianday pa'appohpohdondan aton.
Ya mipaddung di timidah nan nibughul an lubu' an ma"agub

* **4:4** Eph. 4:26.

ti nan nun'appuhiy gunda hapihapiton,
ya layalayahanday ibbadan tagu.*

10 At moltaom didan nun'abaholan, Apo Dios!
Ya pumbalinom nan planudan nappuhih apa"ianda,
ya numpakakmu didah tun wadam ti ngohoyon da'a an nan pumbaholan di gunda aton!

11 Mu nan mundenol an mangihi'ug ay He"a ya minaynayun di gunda umamlongan an mungkanta,
ya ibaliwmu dida ti pa'appohpohdon da'a,
ya He"ay dumalat hi umamlonganda.

12 Ti immannung an He"a, Apo Dios, di mungwagah hinan nun'ahamad di aatda,
ya nan pamhodmuy paddungnay hapiawda.

6

Luwaluh Pun'adawan hi Badang hinan Way Ligat

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan muntudtuduh kanta, ya mahapul an matukal nan instrumenton way gadengna, ya hay sheminith* di stylena.

1 Apo Dios, adia' ni' ihingal hi un'a bumungot,
ya adia' ni' goh moltaon hinan nidugah an bungotmu!

2 Ya unna' at ni' hom'on ay He"a ti ten lumungtuya',
at badangana' ta idatmuy bi'ah'u.

3 Ya ten nidugah di numanomnoma',
at anuud, Apu, di duminngana?

4 Umali'a ni', Apo Dios, ta baliwana'
an dumalat nan nidugah an pamhodmu

5 ti mi'id di munnomnom ya mundayaw ay He"a
hinan awadan di natoy.

6 Ya ten magugulua' an amahdomahdom ya lumugwalugwaa'
an mama'pot di pungan'uh lugwa'.

7 Ya adi umday pannig'u ti numpangalatunnu' di mata'
an dumalat nan limmugwalugwaa' hi pangat nan buhul'un ha"in.

8 At da'yun nun'appuhiy pangatna ya mun'akak ayu
ti dengngol Apo Dios nan kila'

9 ya nan pumpahmo'a' hi badangna,
at inabulutna!

10 At an amin ni' nan buhul'u ya nidugah di abainanda,
at mid papto'ananda ya numpangalayawda.

---

* **5:9** Rom. 3:13. * **6:** Nan hapit an *sheminith* ya hapit di Hudyu, ya ituduna an mahapul an nababa nan music ta mibagay hinan boses di linala'in mungkanta.

7

Luwaluh Pumpahmo'an ta Mawaday Makulug an Pangat

Hete ya psalm an intudo' David an ingkantanan Apo Dios hi aat Cush an holag Benjamin.* Ya hay stylenah matukal ya shiggaion.†

1 Apo Dios an dayawo', kulugo' an He"ay manalimun ay ha"in,
at ibaliwa' hinan do'ol an umalin mamdug ay ha"in.
2 Ya gulat ta adia' baliwan at patayona' ya numpuhita'
an umat hinan aton di layon hinan way patayona an mi'id di mamaliw ay ha"in.

3 Apo Dios an dayawo',
gulat ta numbahola' hi ibba' an tagu,
4 ya gulat goh ta binaliya' nan ligwa',
unu hinamham'uy gina'un nan buhul'u an ta"on hi un mi'id dumalat
5 at abulutom di pumpamdugan nan buhul'un ha"in ta ah'upana',
ya ta"on hi unna' pun'igatin ta nangamung hi unna' matoy ya tinaynana' hinan nataya'!

6 Ihi'almu ni', Apo Dios, ta badangana',
ya bumungot'a ta hanggaom nan buhul'u,
ya minoltam dida.
7 Ya amungom ni' nan tataguh nan abablubabluy
ta He"ay mangipapto' ay didah nad abuniyan
8 ti He"a, Apo Dios, di munhumalyan amin hinan tatagu,
ya ta"on un ha"in ya pi'humalyam ta way a'innilaan di anahamad di aat'u an mi'id numbahola'.
9 Ya He"a an na'ahhamad an Dios ya i'innilam an amin di nomnomon nan tataguh tun luta.
At pogpogom nan numbino'ob'on an nun'appuhin gun aton nan tatagu,
ya halimunam nan tatagun nahamad di pangatda.

10 He"a, Apo Dios an na'abbagbagtu, di paddungnay hapiaw'u
ti baliwam an amin nan umunud ay He"a.
11 Ya na'ahhamad di panumalyanan adina ipangngel,
at hiyanan immannung an moltaona nan nun'appuhiy pangatnan tataguh abigabigat.
12 Ya gulat ta adi iyuyan Apo Dios nan nappuhin gun aton nan tatagu
at paddungnay ihamadnan haiton nan hinalungna,
ya indadaana nan panana.
13 Ya immannung an idadaanan amin nan almasna
ya nan pananan dumaladalang.

14 Elanyuat ti nan tatagun nappuhiy pangatda
ya hay nappuhiy iplanudah atonda
ta way ibahhawan nan tatagu ya lumayalayahda.
15 Ya munlut'u'dah bitu ta way abituan nan tatagu,

---

* **7:** Mid intudun nan Bibliah aat ten tagun hi Cush, mu mid mapto' ya hiyay ohan tulang nan Alin hi Saul. † **7:** Nan hapit an *shiggaion* ya hapit di Hudyu, ya ad ugwan ya mid nanginnilah pohdonan ibaga, mu mid mapto' ya hiyay ohan aat di aton an muntukal an umat hinan panglotan, unu mahaluyud, unu ul'ulodyon, unu gagalan.

mu didaat di mabitu.
16 Ya nan nun'appuhin pangatda ya mumbangngad ay dida ta holtaponda.

17 Mu munyamana' ay Apo Dios ti na'ahhamad di pangatna,
ya ikanta' di ipabagbagtuan nan ngadan Apo Dios an nidugah di anabagbatuna!

8

Nan Anabagtun Apo Dios ya nan Abalinan di Tagu[*]

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya gittith[†] di style hi matukal.

1 Apo Dios an Apumi, nidugah di anabagbagtum an nundongol hi an amin an tataguh tun luta,[‡]
at idaydayaw da'a ti mid nipaddungan nan anabagbagtum an ta"on hinad abuniyan!

2 Ya ta"on nan ung'ungungnga ya nan pa'ittungaw ya idaydayaw da'a goh[§]
ti pinogpogmu nan buhulmu an ngungumhay ay He"a.

3 Ya wa ay ta tangado' ad daya ta tigo' nan limmum
an nan bulan ya nan bittuan an inhinam hinan wadanda
4 ya manoh'aa' ti anaad ta pa'annomnomom ya pa'ipapto'om
nan tataguh tun luta an un mi'id di hulbida?[*]
5 Limmum dida an na'ampa ya un nan a'anghelmu,
ya indatmuy a'e'gonanda[†]
6 ti indatmuy biyangda ta diday okod an mangipapto' hinan numbino'ob'on an limmum[‡]
7 an umat hinan kalnilu, ya baka, ya gandeng, ya nan udumnan a'animal,
8 ya nan hamuti, ya an amin nan numpunhituh nan danum an umat hinan ekan,
ya dolog, ya dalit, ya nan udumnan munhituh nan danum.

9 Apo Dios an Apumi, immannung an nidugah di anabagbagtum an nun-dongol
hi an amin hinan tataguh tun luta!

9

Hay Punyamanan ay Apo Dios an Dumalat di Amakulugna[*†]

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay tunena ya “Hay Natayan nan Imbaluy'un Lala'i.”

---

[*] **8:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). [†] **8:** Nan hapit an *gittith* ya hapit di Hudyu, ya ad ugwan ya mid nanginnilah pohdonan ibaga. Mu mid mapto' ya hiyah ohan aat di aton an muntukal an umat hinan panglotan, unu mahaluyud, unu ul'ulodyon, unu gagalan. [‡] **8:1** Psa. 8:9. [§] **8:2** Mat. 21:16. [*] **8:4** Psa. 144:3; Heb. 2:6. [†] **8:5** Heb. 2:7. [‡] **8:6** I Cor. 15:27; Heb. 2:7-8. [*] **9:** Hinan Biblian di iGreece ya nalammung nan Psalm 9 ya Psalm 10 ta ma'ohha an psalm. [†] **9:** Nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan mahhun an verse, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di letradah nan miyadwan verse. Ya umat hinay aat ten Psalm 9 ya 10 ti mahayhaynod nan hinohhan letran di alphabetda an mete"ah *A* ta engganah nan negpongana, ya ta"on un 22 di letran nan alphabetda mu anggay nan 20 an letray na'usal eten psalm.

1 Ipabagbagtu' He"a ahan, Apo Dios,
ya ul'ulgudo' an amin nan inatmun mun'aphod.
2 Ma"am'amlonga' an gapun He"a,
ya ikankanta' nan pundayaw'un He"a, Apu an na'abbagbagtu.

3 Wa ay ta He"ay mihanggah nan buhul'u
ya un himbumaggaan nun'atu"inda ya nun'atoyda.
4 Ya nahamad an makulug di punhumalyam
ti impa'innilam an mi'id di numbahola'.
5 Mu hanan nun'appuhiy pangatdan Hentil hinan abablubabluy an adi umunud ay He"a
ya immannung an ubahom dida ta ma'aliwandah enggana.
6 Ya pinogpogmu mahkay nan buhulmi ya ta"on nan babluyda,
at mi'id ah panginomnoman hi aatdah enggana.

7 Mu He"a, Apo Dios, di Alih enggana,
ya wagwada'ah nan umbunam an munhumalyah nan tatagu,
8 ya umannung an nahamad di atom an manumalyah nan tatagu,
ya umat goh hinan atom an mumpapto'.
9 Ya He"a, Apo Dios, di bumaliw hinan ma'abohlan,
ya He"ay bumadang goh hinan gutud di ipaligligatan.
10 Nan nanginnilan He"a di mangiyokod hi nitaguandan He"a
ti mi'id ah din'ugmuh mamhod an middum ay He"a.

11 Mungkanta tu'uh nan pundayaw tu'un Apo Dios an Alid Jerusalem,
ya ulgudon tu'uy numbino'ob'on an mun'aphod an ina'inatnah nan Hentil hinan abablubabluy
12 ti adina al'alliwan nan maligligatan,
ya adina goh aliwan nan pumpahpahmo'andan Hiya,
ya moltaona nan pumatopatoy.
13 At hom'ona' ni', Apo Dios,
ta baliwana' hinan pangipaligligatan nan buhul'un ha"in ta adia' matoy
14 ta way ato' an mangipattig hinan pangipabagbagtua' ay He"ah nan hinagang di tatagud Jerusalem,
ya ta ipattig'uy pun'am'amlonga' hi namaliwam ay ha"in.
15 Ti nan Hentil hinan abablubabluy an adi mangulug ay He"a, Apo Dios,
di nun'abituh nan inyammadah a'naan di ibbadan tagu.
16 Mu impattig Apo Dios di ana'ahhamadna an dumalat nan maphod an panumalyana,
at hiyanan nan nun'abaholan an tatagu ya diday mun'a'nah nan linut'u'andan bitu.

17 Ya an amin nan nun'appuhiy pangatna ya hay atoy umayana,
ya umat goh hinay ma'at hinan Hentil hinan abablubabluy an nan'ug ay Apo Dios.
18 Mu nan nun'awotwot an tatagu ya adida ma'aliwan,
ya midat goh ay dida nan hahalimidonda.

19 At adim ni' iyabulut an ngohoyon da'ah nan Hentil
ta unmuat humalyaom dida ta pun'alim nan numbaholanda,
20 ya pata'ton dida, Apo Dios,
ta way panginnilaandan dida ya unda tagu ya anggay.

10

Hay Luwaluh Pumpabadangan ay Apo Dios[*]

1 Apo Dios, anaad ta bataanan da'min He"a,
ya anaad ta paddungnay un'a mipo"oy hinan awadan di ligatmi?

2 Ti mumpahpahiya nan nun'appuhiy pangatdan tatagu,
ya paligligatonda nan nun'awotwot,
mu didaat di mun'abituh nan inyammada.
3 Ti iyamlongdan ipabagtu nan nun'appuhin ninomnomdan aton,
ya pohpohdondan umam'am,
ya idutandah Apo Dios.
4 Ya adida ibilang hi diosda unu nomnomon hi Apo Dios
an dumalat nan nidugah an pumpahpahiyaanda.
5 Mu gun pumhod damdamay nitaguanda,
ya mumpahpahiyada an adida nomnomon nan Uldinmu,
ya undaat goh udot ngongohhoyon an amin nan buhulda.
6 Ya hay ninomnomda ya alyonday,
"Mi'id di nappuhih ma'at ay da'mi an hay amlongmiy wadah enggana
ti mi'id ahan nappuhih ma'at ay da'mi!"
7 Ya hiya ya an amin di hapitona ya idut, ya layah, ya nan atata'ot,[†]
ya nan nomnomonah ma'at ya nan gulu ya nan nappuhin ma'at.
8 Ya mipo"oydah nan nibataan ta mumbota'dah maluh hi patayonda
an ta"on un nan mi'id ah baholna.
9 Ya umatdah nan layon an mumbota' hi dapopona,
ya hohoddona nan agogohgoh ta wa ay di paddungnay ma'na ya nungguyuddan ilayaw.
10 Ya matu"in nan ma'na ti mabi'bi'ahda ya un hiya,
11 ya alyon hanan nappuhiy pangatday,
"Mi'id inilan Apo Dios hinan at'aton tu'u ti nahanian di angahna,
at adi ditu'u tigon!"

12 At, Apo Dios, moltaom hanan tatagu,
ya adim ni' aliwan ta badangam nan agogohgoh!
13 Anaad nin ta hanan nappuhiy pangatda ya pihulon da'a?
Ti hay ninomnomda ya alyonday,
"Adi ditu'u moltaon ay Apo Dios!"
14 Mu He"a, Apo Dios, ya i'innilam nan umipaligligat ya umipalungdaya,
at humalyaom dida!
Ya He"ay pangidenolan nan mi'id di abalinanda,
ya He"a goh di bumadang hinan nguhu!
15 At pogpogom di abalinan nan tatagun mangat hi nappuhi,
ya moltaom didan dumalat nan nappuhin gunda aton ta nangamung unda ma'amin an mapogpog!

16 He"ay Alih mi'id pogpogna,
mu nan tatagun mundayaw hi udum an dios ya mapogpogdah tun babluymu.

---

[*] **10:** Bahaom nan duwan footnotes di title di Psalm 9 ta innilaom goh di aat ten psalm. [†] **10:7** Rom. 3:14.

17 Apo Dios, inila' an donglom di luwalun nan mahmo' an tatagu ti al'alu'om dida,
ya abulutom nan odowonda.
18 Ya baliwam nan nguhu ya nan ma'abohlan,
at mi'id mahkay di mana'ta'atot ay dida.

11

Hay Pange'kodan ay Apo Dios

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Hi Apo Dios di paddungnay ihi'uga' hi bumaliw.
At nibahhaw ayun mangalin ha"in hi unna' umuy hinan duntug an umat hinan hamutin umuy mihi'ug hidi
2 ti nan nappuhiy ugalida ya indadaanda nan panadah
pamatoydah nan tatagun nahamad di ugalida!
3 At hay atonmin tatagun nahamad di ugalina mah un
adi umunud nan tatagun nappuhiy ugalidah nan Uldin?

4 Mu hi Apo Dios an wagwadah nan me'gonan an Timpluna ya hinan umbunanan wad abuniyan di mumpapto' an amin hi logom.
Ya i'innilanan amin di ato'aton nan tataguh tun luta!
5 Ya Hiya ahan di manamad hinan tatagun nahamad di ugalida,
mu boholonan amin nan mangamangat hi nappuhi!
6 At Hiyay dumalat hi pumpanggahanah nan gun mundalang an balah pummoltanan dida!

7 Immannung an na'ahhamad di aat Apo Dios,
ya pa'appohpohdona nan nahamad an pangatna,
at nan tatagun nahamad di pangatda ya diday middum ay Hiya!

12

Luwaluh Pumpabadangan

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya sheminith* di style nan musicna.

1 Bumadang'a ni', Apo Dios ti ten mi'idday na'angang hi mangunud ay He"a
an nun'a'ubahdah tun luta!
2 Ti an amin nan na'angang ya gunda ilayahan nan heneggonda,
ya manu ti maphod di panaphapitda mu un hay pamalbalida.

3 Pogpogom ni', Apo Dios, hanan maphod di panaphapitda mu nappuhiy wah nomnomda,
ya pogpogom goh nan mumpahpahiya!
4 Ti alyonday, “Mahapit ami, at hiyanan nalakan ihapitanmi nan malgom an tagu ta abakonmi dida,
at undan way abalinandan mangipadinong ay da'mih nan pohdonmin aton?”

5 Mu inalin Apo Dios di,
“Hinamad'un tinnig nan na'na'at hinan mahmo' ya nun'awotwot an tatagu,

* **12:** Bahaom nan footnote di title nan Psalm 6 ta innilaom di aat ten hapit.

ya dengngol'u nan pumpahpahmo'andah nan ipaligligatanda,
at ad ugwan ya baliwa' dida ti hiyah ne hohoddondah ato'!"
6 Immannung an nan Tulag Apo Dios ya na'ahhamad ya makulug
an umat hinan namahmah an silver an nahibuhibug ta na'ahhamad.
7 At kulugonmi, Apo Dios, an He"ay manalimun ay da'mi,
at ipapto' da'mih enggana an ta"on hi un way mangat hi nappuhin da'mi
8 an ta"on hi un ay nonononongnay panaldalanda an e'gonan nan tataguy nappuhin ato'atonda.

13

Luwaluh Pumpahmo'an hi Badang

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Apo Dios, unna' dan ahan aliwan hi enggana?
Ya unna' dan goh ahan adi haghaggungon ay He"a?
2 Ya anuud mah di apogpogan tun punholholtapa' hi punlungdayaa' hi abigabigat?
Adim ni' iyabulut di gun pangabakan nan buhul'un ha"in!

3 Apo Dios, donglom ni', ya abulutom di luwalu',
ya pabi'ahona' ni' ta adia' matoy
4 ta adi alyon nan buhul'uy unna' inabak,
ya ta adida umamlong!

5 Mu ehdol'u nan nidugah an pamhodmu,
ya mun'am'amlonga' an dumalat nan pamaliwam ay ha"in.
6 At ikantaa' He"a, Apo Dios,
ti immannung an maphod di inatmun ha"in!

14

Nan Anappuhin di Tatagu

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

(Psa. 53:1-6)

1 Hay punnomnom nan mangamangat hi nappuhi ya mi'id di Dios.
At nidugah an na"appuhiy wah nomnomda ya nan pangatda,
ya mi'id ah ohan didah mangat hi maphod.*

2 Hi Apo Dios ad abuniyan ya u'uhdungana nan tataguh tun luta ta innilaonah un
waday oha ay didah nanomnoman an adi manghop an manginnilan Hiya.†
3 Mu mi'id, ti din'ugda Hiya
an mi'id ahan ah ohah maphod di pangatna.‡

4 Ya inalin Apo Dios di,
"Mid ahan inilan danen mangamangat hi nappuhi
ti unda hay pumpumloh hinan tatagu' hi itanudda,

* **14:1** Psa. 53:1; Rom. 3:10. † **14:2** Psa. 53:2; Rom. 3:11. ‡ **14:3** Psa. 53:3; Ecc. 7:20; Rom. 3:12.

ya adida munluwalun Ha"in!"§
5 Mu nidugah an ta'tandah Apo Dios
ti ipattignay atonan mamadang hinan nahamad an mangunud ay Hiya.*
6 Ya ta"on hi unda ipadah an mama"ih nan planun di nun'awotwot
mu hi Apo Dios di mangipapto' an manalimun ay dida.†

7 Hay luwalu' ahan ya baliwan ni' Apo Dios an wad Zion nan i'ibba' an holag Israel hinan buhulda!
At mundenol nan holag Jacob an nan holag Israel hi un pumhod di aatdan amin!‡

15

Hay Maphod hi Aton an Mangunud hinan Pohdon Apo Dios
Hete ya psalm an intudo' David.
1 Apo Dios, hay ngadan di mabalin hi middum ay He"ah nan Timplum
hidih nan me'gonan an duntug an wadam?

2 Hay inila' hi middum ya nan nahamad an un'unnud hinan pohdom,
ya nan maphod di pangatna,
ya nan makulug di hapitona,
3 ya nan adi manapihapit hi ibbanah tagu,
ya nan adi mangat hi nappuhih nan ni'tunglubna,
ya nan adi manapit hi umipab'on hi ibbana,
4 ya nan mamahiw hinan na"appuhiy pangatnan tagu mu e'gonana nan tagun mange'gon ay Apo Dios,
ya nan mangipa'annung hinan itulagna an ta"on hi un maligatan an mangat,
5 ya nan mumpa'utang hi ibbanan tagu an adi mumpatakap,
ya nan adi mangabulut hi lagbuna an mun'ihtiguh nan agguy immannung hinan mid baholna.

Ya hanan tagun umat hinay pangatna ya adi nalakan ma'abak!

16

*Luwaluh Pange'kodan ay Apo Dios**
Heten psalm an intudo' David ya miktam.†
1 Baliwana' ni', Apo Dios, ti He"ay ehdol'u.

2 Ya inali' ay Apo Dios di,
"He"ay Apu' ti an amin nan mun'aphod an wadan Ha"in ya He"ay nalpuwana!"
3 Ya nan nahamad di atonan mangunud ay Apo Dios
di pa'appohdo' hi pi'haphapita' ya idduma',

§ **14:4** Psa. 53:4. * **14:5** Psa. 53:5a. † **14:6** Psa. 53:5b. ‡ **14:7** Psa. 53:6. * **16:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). † **16:** Nan hapit an *miktam* ya hapit di Hudyu, ya ad ugwan ya mid nanginnilah pohdonan ibaga. Mu mid mapto' ya hiyah ne ohan aat di aton an muntukal an umat hi panglotan, unu mahaluyud, unu ul'ulodyon, unu gagalan.

4 mu nidugah an gun ma'ud'udman di lumungdayaan nan tatagun mun-
dayaw hinan bulul.
Mu Ha"in ya adia' middum ay didah nan onnganda,
ya adi' goh dayawon nan bululda.

5 He"a, Apo Dios, di paddungnay tawid'u,
ya idatmun amin di mahapul'u,
ya He"ay okod hi nitagua'.
6 Ya do'ol di amaphoda' hi impabnohmun Ha"in
ti maphod di indatmuh nitagua'.

7 At idaydayaw'uh Apo Dios an mangitudtuduh nan maphod hi ato'
an ta"on hinan mahdom ya gunna ipanomnom ay Ha"in nan
Tuguna.
8 Ya inila' an hi Apo Dios ya wagwadan Ha"in,
at malenggopa' an mi'id al'alin Ha"in.‡

9 At hiyaat unna' mun'am'amlong
ti minaynayun di alenggopa' an mi'id ah ma'at hi nappuhi§
10 ti inila' an adim iyabulut di ataya',
ya umat goh an adim iyabulut di idduma' an baalmuh nan wadan
di lennawan nan nun'atoy.*
11 Ya gunmu ipa'innilan Ha"in di ato' an mi'tagun He"ah mid pogpogna,
ya nidugah di pun'am'amlonga' ti wagwagda'an Ha"in.†

17

Hay Luwalun David

Hete ya psalm an inluwalun David.
1 Donglom ni' ahan di luwalu', Apo Dios.
Iluwalu' an badangana' ni' ahan ta nan nahamad di ma'at ay ha"in,
ya immannung an nan inluwalu' ya makulug an hay nalpuh nomnom'u
ya puhu'.
2 Ya ibilanga' ni' an mi'id di bahol'u
ti He"a ya inilam nan tatagun nahamad di aatda.

3 Ya i'innilam di wah puhu' ya nomnom'u ti ta"on hinan mahdom ya
tapngana',
mu mi'id di inah'upam hi nappuhih aat'u,
ya topngo' di ato' an humapit ta adia' mumbahol.
4 Ya inunud'u nan Tugunmu,
at agguy'u inyunnud hinan ato'aton nan tatagun mi'pattoy ya nan
mangamangat hinan numbino'ob'on an nappuhi
5 ti inaynayun'un mangun'unud ay He"a,
ya mi'id ah imbahhaw'uh nan Tugunmu.

6 Ya manu ay munluwalua' ay He"a, Apo Dios, ti inila' an abulutom,
at ihamadmu ni' an donglon nan iluwalu'.
7 At ipattigmu nan nidugah an pamhodmuh nan pamaliwam ay ha"in,
ya dumalat goh nan abalinam ya baliwam nan mumpabadang ay
He"a

‡ **16:8** Ac. 2:25. § **16:9** Ac. 2:26. * **16:10** Ac. 2:27; 13:35. † **16:11** Ac. 2:28.

ta mi'id di nappuhih aton nan buhuldan dida!
8 At halimunana' an ipapto' ahan,
ya baliwana' an umat hi aton di hamuti an paddungnay obobana'
9 hinan mamohol ay ha"in
an nan buhul'un wah nan nunlene'woh an mamhod an mamatoy ay ha"in.

10 Ti mi'id di homo'da,
ya mumpahpahiyadan humapit.
11 Ya wagwadada an unu'unudona'
ta hahalepatanday pampapandan ha"in.
12 Ti umatdah nan munhinaang an layon an mamannod ay ha"in ta pumbi"ia'.

13 At umali'a ni' ahan, Apo Dios, ta hanggaom tun buhul'u ta abakom dida,
ya usalom nan hanggapmu ta baliwana' hi aton hanan nappuhiy pangatdan tatagu!
14 Baliwana' an dumalat nan nidugah an abalinam, O Apo Dios,
hinan tatagun hay gamgamonda ya an amin nan numbino'ob'on an wah tun luta ya anggay.

Mu inila' an idatam nan tatagun nahamad di ugalidah tanudda ta adida munhinaang,
ya ta"on un nan imbabaluyda ya mun'olog di tanudda ti mipabnoh ay diday inadangyanda.
15 Ya ha"in ya mundenola' hi un'u tigon nan angahmu ti mi'id di inat'uh nappuhi,
ya wa ay ta mamahuana' ya mun'am'amlonga' an mamannig hi aatmu.

18

Hay Ingkantan David hidin Nangabakana

Hete ya psalm an intudo' David an baal Apo Dios, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay ipa'innilana ya nan namaliwan Apo Dios ay hiyah an amin hinan buhulna ya hinan Alin hi Saul. An inalinay:
(II Sam. 22:2-51)

1 Pa'appohpohdo' He"a, Apo Dios, an nangidat hi bi'ah'u!

2 Hi Apo Dios ya ay batun nahamad hi ipo"oya' ta mabaliwana'.
Hiya an nangibaliw ay ha"in hinan buhul'u ya umat goh hinan nahamad an allup unu hapiaw an mananin ha"in.
Nidugah di abalinanan mangibaliw ay ha"in ti umat nongkay hi batu an nahamad hi ipo"oyan!*
3 At hi Apo Dios an nahamad hi madayaw di numpabadanga',
ya immannung an binaliwana' ay Hiyah nan buhul'u.†

4 Ti hidin hi'ihi'itangan ataya' ya paddungnay unna' inloblob hinan do'ol an puma"i,‡
5 ya paddungna goh di tali an nibobod ay ha"in
unu hulu ta nahulua' an mi'id di ato' an lumayaw.§

* **18:2** II Sam. 22:2-3. † **18:3** II Sam. 22:4. ‡ **18:4** II Sam. 22:5. § **18:5** II Sam. 22:6.

6 At gapuh nan nidugah ahan an numanomnoma' ya numpahpahmo'a' ay Apo Dios,
at dengngolnay luwalu' hidih nan Timpluna.*

7 Ya gapuh boholnah nan buhul'u ya immalyog tun luta,
ya ta"on nan nipognadan di duntug ya niwogot.†
8 At paddungnay mun'ahu' di olongna,
ya waday apuy hi bimmuhu' hi timidna an gumhob.‡
9 Ya piniwa'nad daya ta nun'ohop an inggatinah nan ma"ang'angingitit an bunut.§
10 At nilugan hinan muntadyapan an cherubim an pun'iyaddib di mabi'ah an tuyup.*
11 An nale'woh di odolnah nan ma"ang'angitit an bunut an napnuh udan.†
12 Mu dumalat nan nidugah an humiliana ya nidugah an umanilat,
ya nun'a'agah di o"ongol an dalallu ya nan mundalang an apuy.‡
13 Hiya an na'abbagbagtun Dios ya hay oha goh hi umatan di bungotna ya ay idul,§
14 at nun'ipalayawna nan buhul an dumalat hinan ilat an paddungnay nun'ipananan dida.*
15 Ya namaganan nan baybay ta ma"attig di dopona,
ya ta"on nan pognad tun luta ya nun'abudhan an dumalat goh nan nidugah an boholna!†

16 Ya ta"on un wad abuniyan ya paddungnay nunluung ta ginuyuda' hinan bunol di danum.‡
17 Ta binaliwana' ay Hiyah nan mun'abi'ah ya nan ma'abohhol an buhul'u an nidugah di abalinanda ya un ha"in.§
18 Ti hidin gutud di nunligligata' ya immaliday buhul,
mu binaliwana' ay Apo Dios.*
19 Ya manu ay binadangana' ya binaliwana' ay Hiyah nan atata'ot an ma'at ay ha"in
ti umamlong ay ha"in.†

20 Ti miyunnudan hinan nahamad ya maphod an pangat'uy inatnan ha"in‡
21 ti inunud'u nan Tuguna an agguy'u inat nan nappuhi ta agguy'u din'ug Hiya.§
22 Ya an amin din inyuldina ya immannung an inunud'u an agguy'u nginohoy,*
23 ya inilanan mi'id di numbahola' ay Hiya.†
24 At hiyanan indatna an Dios di lagbu' an miyunnudan hinan nepto' an aat'u
ti maphod di nangibilanganan ha"in.‡

---

* **18:6** II Sam. 22:7. † **18:7** II Sam. 22:8. ‡ **18:8** II Sam. 22:9. § **18:9** II Sam. 22:10. * **18:10** II Sam. 22:11. † **18:11** II Sam. 22:12. ‡ **18:12** II Sam. 22:13. § **18:13** II Sam. 22:14. * **18:14** II Sam. 22:15. † **18:15** II Sam. 22:16. ‡ **18:16** II Sam. 22:17. § **18:17** II Sam. 22:18. * **18:18** II Sam. 22:19. † **18:19** II Sam. 22:20. ‡ **18:20** II Sam. 22:21. § **18:21** II Sam. 22:22. * **18:22** II Sam. 22:23. † **18:23** II Sam. 22:24. ‡ **18:24** II Sam. 22:25.

25 Ti minaynayun di pangipapto' Apo Dios hinan tatagun mangedenol ay Hiyah enggana,
at maphod di atonah nan maphod di pangatda.§
26 Ti nahamad di atonah nan maphod di ugalina,
mu moltaona nan mangat hi nappuhi.*
27 Ya nan mumpa'ampa ya baliwana,
mu nan mumpahiya ya diday mipa'ampa.†
28 Ya nipaddung hi Apo Dios hi dilag'u
ti ipapatalna nan adi maphod an punnomnom'u.‡
29 Ya Hiya ay di bumadang ay ha"in ya abalina' an abakon nan mangubat ay ha"in,
ya Hiya ay di pi'yibba' ya abako' dida an ta"on un na'allup di babluyda!§

30 At Hiyay ay hapiaw an mananin amin hinan mihi'ug ay Hiya
ti na'ahhamad nongkay di aatna an ipa'annungnan amin di ibagana.*
31 Hiya ya anggay di Ap'apu,
ya Hiya ya anggay di mipaddung hinan batu an abaliwan tu'u.†
32 Hiyay Dios an alpuwan di bi'ah'u,
ya Hiyay mangipaphod hi aat'u ta nahamad.‡
33 Ya Hiya nongkay di mangidat hi abalina' an tumagtag an umat hi amabi'ah di ulha
ta umuya' mipo"oy hinan ata'nang an duntug ta mabaliwana'.§
34 Ya idatnay abalina' an mi'gubat ta olog'un oladon di gambang an pana.*
35 At hiyanan nangabakona',
ya impabagtua' an gapuh badangnan ha"in.†
36 Ya gapuh nangipapto'anan ha"in at paddungnay agguya' nihungpul hinan dalan!‡

37 Mu ha"in di numpamdug ay dida ta engganay un'u numpatoy didan amin.§
38 At hiyanan mid mangiballoh*
39 ti indatnay bi'ah'un ni'gubat ta inabak'u nan buhul'u.†
40 Ya impata'otna dida ta limmayawda,
at numpatoy'u didan ma'abohhol ay ha"in.‡
41 Ya hidin nanganapandah bumadang ay dida ya mi'id,
ya ta"on unda numpahpahmo' ay Apo Dios mu agguyna binaliwan dida.§
42 At hiyanan numpatoy'u dida an paddungnay un'u nunggumu' dida
ta engganay unda numbalin hi hupu' unu pito' hinan kalata!*

43 At immannung an binaliwana' ay Apo Dios hinan nangohoy an tatagu

§ **18:25** II Sam. 22:26. * **18:26** II Sam. 22:27. † **18:27** II Sam. 22:28. ‡ **18:28** II Sam. 22:29.
§ **18:29** II Sam. 22:30. * **18:30** II Sam. 22:31. † **18:31** II Sam. 22:32. ‡ **18:32** II Sam. 22:33.
§ **18:33** II Sam. 22:34. * **18:34** II Sam. 22:35. † **18:35** II Sam. 22:36. ‡ **18:36** II Sam. 22:37.
§ **18:37** II Sam. 22:38. * **18:38** II Sam. 22:39. † **18:39** II Sam. 22:40. ‡ **18:40** II Sam. 22:41.
§ **18:41** II Sam. 22:42. * **18:42** II Sam. 22:43.

ta numbalinona' hi ap'apun di tataguh nan abablubabluy an ta"on
hinan agguy nanginnilan ha"in.†
44 Ya an amin di ibaga' ya unudonda‡
45 ti din buhul'u ya wumogwogdan mumpangabuhu' hinan nipo"oyanda
ta umalidan mumpa'ampan ha"in.§

46 At madayaw hi Apo Dios an wagwadah enggana!
Hiyay ay batu an nahamad hi ihi'ugan an mamaliw ay ha"in!*
47 Hiya nan Dios an mangiballoh hinan buhul'u,
at numbalinona' hi ap'apuh nan abablubabluy†
48 ti binaliwana' hinan aton nan mun'abungot an buhul'u,
at impabagtua'.‡
49 At hiyanan nan anabagtun Apo Dios di hapihapito' hinan tataguh nan
abablubabluy,
ya ikankanta' goh di pundayaw'un Hiya§
50 ti nangabakona' an alin pento'na,
ya impattignay anidugah di homo'nan ha"in an hi David ya hinan
holag'uh enggana!*

19

Hay Nipattigan di Anabagtun Apo Dios an Dumalat nan Limmuna

Hay intud'an David eten psalm ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.
1 Nan wad abuniyan an limmun Apo Dios di mangipa'innilah nan anabag-
bagtuna
ya nan udumnan numbino'ob'on goh an limmuna.
2 Ya abigabigat ya amahdomahdom ya wagwah didan mangipa'innilah nan
anabagbagtuna,
3 ya madngol di hapitonda an amin hi alutaluta
4 ti nan aatday panginnilaan an amin nan tataguh tun lutah anabagbagtun
Apo Dios,
mu paddungnay gunda humapit ta nangamung hinan pingit tun
luta.*

Ya limmun Apo Dios ad daya ta way ihinan nan algaw
5 an gun bumuhu' hi abigabigat an umat hi lala'in malhin an ma"amlong
unu umat hinan mi'yabbak an ihihi'alnay tumagtagana.
6 Ya bumuhu' nan algaw hinan buhu'ana,
ya innaynayunan mahlimahlig ta nangamung hinan a'unugana,
ya wa ay ta pumtang ya mi'id ah ohah adi munle'nah nan lahuna.

7 Nan Uldin Apo Dios ya na'ahhamad an ipaphodnay punnomnoman nan
tagu,
ya nan tudtuduna ya medenol ti hiyay anomnoman nan tagun
nakudang di nomnomna.
8 Makulug nan Tugun Apo Dios ya umipadenol,
ya makulug nan Mandalna ti paphodonay punnomnoman.
9 Hay pundayawan ay Apo Dios ya ma"aphod,

---

† **18:43** II Sam. 22:44. ‡ **18:44** II Sam. 22:45. § **18:45** II Sam. 22:46. * **18:46** II Sam. 22:47.
† **18:47** II Sam. 22:48. ‡ **18:48** II Sam. 22:49. § **18:49** II Sam. 22:50; Rom. 15:9. * **18:50** II Sam. 22:51. * **19:4** Rom. 10:18.

ya mid ahan apogpogana,
ya immannung nan intuguna an na'ahhamad.
10 Ya nabalul ahan hanan Tuguna ya un nan namahmah an balitu',
ya paddungnay ma'allameehda ya un nan namahmah an danum di iyu'an.
11 At nan Tugunmu ya hiyay namadan ay ha"in an baalmu, Apo Dios,
ya nan pangun'unada' ya ongol di alagbua'.

12 Mu umu'uddum ya mid ma'amtanmin taguan nibahhaw ami,
at aliwam ni' di bahol'u an nipo"oy.
13 Ya badangana' ta adi' aton nan inila' an ibahhawa',
ya adim ni' iyabulut an hanan impa'engha' an pumbaholan ya munnononnong ay ha"in
ti pohdo' ahan an mapogpog nan gun'u pangatan hi nappuhi!

14 Apo Dios an paddungnay batu an punhi'uga' ya baliw'u,
nan hapihapito' ni' ya nan gun'u nomnomnomon ya miyunnudan hinan pohdom an mangipa'amlong ay He"a.

20

Hay Luwaluh Umabakan

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.
1 Hi Apo Dios ni' di bumadang ay he"ah nan gutud di aguguluwam,
ya Hiya ni' an Dios Jacob di mamaliw goh ay he"a.
2 Ya hidih nan Timplunah nan Duntug an Zion ya Hiya ni' di bumadang ay he"a.
3 Ya olom ni' ya nomnomonan amin nan ene'nongmun Hiya,
ya namama ni' an umamlong hinan Onong an Moghob an ene'nongmun Hiya.
4 Ya idatna ni' an amin nan pohdom,
ya iyabulutna ni' an amin nan ninomnommuh ma'at
5 ta it'u'min umamlong hinan pangabakam,
ya umanla amin mangipabagbagtun Apo Dios an dumalat di pangabakam.
Abuluton ni', Apo Dios, an amin nan odowom ay Hiya.

6 Ad ugwan ya inila' an hi Apo Dios ya halimunanan ibaliw nan alin pento'na,
ya hidih nan wadanad abuniyan ya donglonay luwalun nan pento'nan ali,
ya badangana hiyan amin hinan pi'gubatana an dumalat nan nidugah an abalinana.
7 Nan udumna ya mumpahiyadan ehdolda nan kalesadan mi'gubat,
ya nan udum goh ya ehdolda nan kabayuda,
mu hay ehdolmi ya nan abalinan Apo Dios an Diosmi!
8 At hanan tatagun mangehdol hinan umat hina ya umatdah nan nun'atu"in an mid ologdan tuma'dog,
mu da'mi ya gun ami bumi'ah.

9 Apo Dios, pangabakom ni' nan alimi,
ya badangan da'mih nan pumbaganmih badangmu!

21

Hay Punyamanan hi Umabakan[*]

Hete ya psalm an intudo' David, ya intud'ana nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Apo Dios, umamlong nan ali[†] an dumalat nan nidugah an abalinam
ti He"ay bumadang ay hiyan mangabak hinan buhulna.
2 Ya inabulutmu din inluwalunan He"a,
ya indatmun amin nan penhodna.
3 Ya do'ol di wagahmun hiya,
ya inuklupam hiyah namahmah an balitu'.
4 Endawnan He"ay dumu'du"oyan di ataguana,
ya inabulutmu ti indatmuy adu"oy hi ataguanah enggana.
5 Ya me'gonan ahan henen ali,
ya nundongol di aatna ti hiyay nangabakom.
6 Ya immannung an munnononnong nan wagahmun hiya,
ya nan i'iddumam ay hiyay anidugah di umamlongana.
7 Ti He"an na'abbagbagtun Dios di ehdol nen ali ti nidugah di pamhodmun hiya,
at mid al'alin hiyah enggana.

8 Ya He"a, Apo Dios,[‡]
ya tiliwom an amin nan buhulmu an dumalat nan abalinam,
9 ya nan gutud di umaliam, Apo Dios,
ya aminom an ubahon dida an umat hinan aton di ongol an apuy
an gohbonan amin dida.
Ya umannung an ubahom dida an dumalat nan nidugah an bungotmu,
10 ya ta"on goh nan holagdah udum hi algaw ya ubahom dida
ta mi'id ah ma'angang hitun luta.
11 Ya ta"on hi unda mumplanuh nappuhih atondan He"a
mu mi'id di ologda damdaman mangabak
12 ti mumpangalayawdah nan pamanaam ay dida.

13 At He"ay ipabagbagtumi, Apo Dios, an dumalat nan umipanoh'an ina'inatmu,
ya idaydayaw da'a an dumalat nan nidugah an abalinam!

22

Hay Pumpahpahmo'an ya Pundayaw ay Apo Dios[*]

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay tunena ya “Nan Babain Ulhah Helhelong.”

1 Anaad ahan, Apo Dios an Dios'u, ta inganuya'[†]
an adia' badangan,
ya adim dongdonglon tun pumpahpahmo'a'?

---

[*] **21:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). [†] **21:1** Nan Alin hi David di humapit, ya hapitonay aat di Diosna ya nan odolna (verses 1-7). [‡] **21:8** Nan tataguy humapit hi aat nan alida, mu nan alin hapitonda ya nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu (verses 8-13). [*] **22:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). [†] **22:1** Mat. 27:46.

2 Ya gunna' munluwalun mumpahmo' ay He"ah nan mapatal ya nan mahdom,
mu adia' badangan, at ten numanomnoma'.

3 Mu He"a damdama an me'gonan an Dios di idaydayawmin holag Israel
4 ti He"ay enehdol din o'ommodmih din penghana,
at binaliwam dida.
5 Ya din gunda numpahmo'an ay He"a ya binaliwam dida,
at agguyda nadismayah nangehdolandan He"a.

6 Mu Ha"in ya umata' hi olang an bo'on tagu
ti unna' atog pahipahiwon ya langkalangkakan.
7 Ya an amin nan mannig ay Ha"in ya unna' hinhannulon,
ya pumpadngolan,
ya wimmigiwigiwigdan Ha"in‡
8 an alyonday, “Nundenol ay Apo Dios,
at okod hi Apo Dios an mamaliw ay Hiya ti Hiyay pa'appohpohdona!”§

9 Mu He"ay nanalimun ay Ha"in an nete"ah din nitungawa',
ya din a'eppola"u ya pinilia' ta He"ay ehdol'u.
10 Ya He"ay nanalimun ay Ha"in an nete"ah din nitungawa',
at He"ay Dios'u.
11 At adia' ni' taynan ti mi'id di bumadang ay Ha"in hinan gutud di punligata' an anggay He"a,
12 ya ten li'ubona' hinan do'ol an buhul'u
an umatdah nan atap an a'animal hi inalahan,
13 ya umatda goh hinan humeeheel an layon
an nidadaandan umihabhab.
14 Ya ten mi'id ah bi'ah'u an paddungnay danum an nehepyat,
ya ay nun'akumhun amin di tungal'u.*
Ya na'utaw di nomnom'u an ay lilin an ma'anang.†
15 Ya namaganan di bagang'u‡ an umat hi hupu',
ya tun dila' ya nipuyut hi tangngutangngu' ti ingnganuya' ay He"a ta matoya'.
16 Ya li'ubona' hinan buhul'u
an umatdah ahuh inalahan an puntupigday ngamay'u ya hu'i'.§
17 At mun'attig di tungal'u,
ya umamlong nan buhul'un mamannig ay Ha"in.
18 Ya pun'alada nan lubung'u an unda iyu'nuh ta nangamung di mangngal.*
19 At adia' ni' taynan ay He"a, Apo Dios, ta unmuat ni' idat di bi'ah'u,
ya punnaudom ni' an mamadang ay Ha"in.
20 Ya baliwana' ta adia' patayon hinan buhul'u
an umatdah ahuh inalahan,
21 ya ibaliwa' ni' goh hinan atata'ot an layon
ya hinan manilhig an bakah inalahan
22 ta way ato' an mangulgud hinan aat di ina'inatmuh nan i'ibba',
ya hinan way a'am'amungan nan tatagun mundayaw ay He"a.†

‡ **22:7** Mat. 27:39. § **22:8** Mat. 27:43. * **22:14** Psa. 34:20. † **22:14** Jn. 19:34. ‡ **22:15** Hay pohdonan ibaga ya mid bi'ahna. § **22:16** Jn. 19:37. * **22:18** Lk. 23:34; Jn. 19:23-24. † **22:22** Heb. 2:12.

23 Ya alyo' goh di,
“Da'yun mundayaw ya un'unnud ay Apo Dios,
ya ulgudonyuy a'al'alyana ya nan a'e'gonana!
24 Ti agguyna hiniganan unu ingnganuy nan maligligatan,
ya agguyna goh din'ug dida,
ya badangana nan mumpabadang ay Hiya.”

25 At hinan gutud di a'amungan nan tatagun mundayaw ay He"a
ya He"ay idaydayaw'u ya ipa'annung'u din intulag'un e'nong ay He"a
26 ta mangan nan nun'awotwot, ya mun'abhugda,
ya mundenol an amin nan mundayaw ay He"a.
At hay amlong ni' di munnononnong ay dida!
27 Ya an amin ni' nan Hentil hinan abablubabluy hitun luta ya nomnomonda ta He"an Dios di dayawonda
28 ti He"ay okod an mumpapto' an amin hinan tataguh tun abablubabluy hitun luta.

29 Ya an amin nan adadangyan an tataguh tun luta ya ta"on nan magadyuh di atayana
ya munhippida ta dayawondah Apo Dios.
30 Ya dayawon ya innilaonday aatnah nan numbino'ob'on an holag di tatagu,
ya ta"on nan a'apudah pidwa.
31 At ta"on un hanan agguy nitungaw ya mipa'innila goh ay diday aat di bimmaliwan Apo Dios.

23

Hi Apo Dios an ay Mumpahtul
Hete ya psalm an intudo' David.
1 Hi Apo Dios di manalimun ay ha"in,
at idatnan amin di mahapul'u.
2 Ya hinan wadan di mumballun do'ol an holo' di paddungnay pun'eblaya'
an neheggon hinan ginnaw an awadan di maphod an danum.
3 Ya gunna idat di bi'ah'u,
ya gunna' ipadutu' ta nan nepto' di unudo' ta way ipabagbagtuana.
4 Ya ta"on hi unna' munligligat an hi'ihi'itangan hiyay ataya' mu adia' tuma'ot ti wagwada'a,
at nan hul'udmuy mamaliw ay ha"in.

5 Ya indadaanana' hinan ma'an ya ma'inum an titiggon nan buhul'u.
Ya hiniitam nan ulu' hi lana,
ya indatmuy do'ol hi inumo'.
6 Immannung ahan an dumalat di amaphodmu ya nan pamhodmun ha"in
ya minaynayun an wagwagda'ah abigabigat hitun atagu',
ya minaynayun an gunna' mundayaw ay He"ah nan Timplum.

24

Hi Apo Dios di Na'abbagbagtun Ali[*]
Hete ya psalm an intudo' David.

[*] **24:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece).

1 Tun luta ya an amin nan wah tun luta ya hakup Apo Dios,†
2 ya hanan limmuna ya nipognad hinan baybay.

3 At ngadan udot di way biyangnan umuy hinan me'gonan an duntug Apo Dios,
ya ngadan di way biyangnan humigup hinan Timpluna?
4 Hay miyabulut ya ammuna nan nahamad di aatnan tagu an maphod di pangatna ya nomnomna,
ya nan adi mundayaw hi bulul,
ya nan adi munhapatah nan agguy immannung.
5 Ya nan tagun mangat hi umat hina ya hiyay wagahan Apo Dios ta baliwana,
ya ibilangnah maphod,
6 at nan tagun umat hinay aatna di middum ay Apo Dios an din dinayaw Jacob.

7 Ibughulyu hanan pantaw hidin penghana ta humigup nan na'abbagbagtun Ali!‡
8 Mu hay ngadan ne han nabagbagtun Ali?
Hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya mangab'abak!
9 At ipidwa' an mangalih ibughulyu hanan pantaw hidin penghana ta humigup nan na'abbagbagtun Ali!
10 Mu ngadan ne han nabagtun Ali?
Hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya mangab'abak!

25

*Hay Luwaluh Pumpabadangan ay Apo Dios**
Hete ya psalm an intudo' David.
1 Apo Dios, He"ay gun'u punluwaluan ya dayawon,
2 ya He"ay pangiyokoda' an Dios'u.
Ya adim ni' iyabulut di pangabakan nan buhul'un ha"in,
ya adim ni' iyabulut an mabainana'.
3 Ta mi'id ni' di ohah nan mundayaw ay He"ah mabainan,
mu hay bainom ya nan adi mangngol an nangohoy ay He"a.

4 Ituduwana' ni', Apo Dios, ta nan pohdom di hiyay ato',
5 ya ituduwana' ta unudo' nan amakulugmu ti He"ay Dios an mamaliw ay ha"in,
ya He"ay gun'u pundenolan.
6 Nomnomom ni', Apo Dios, din ama'uyam hinan tatagum
ya din anidugah di pamhodmun didah din hopapna,
7 at adim ni' nomnomon nan do'ol an numbahola' ya din adi' pangngolan hidin a'unga',

† **24:1** I Cor. 10:26, 28. ‡ **24:7** Nan ohan nidugah an pantaw ad Jerusalem an ma'alih nan Pantaw hi Appit hi Buhu'an di Algaw ya agguy nibughul hi nabayag ti paddungnay nahamintu ta adi mabalin an mibughul. Ya henen pantaw ya miyuy hinan gettaw di Timplun Apo Dios. Mu ihnay ugalin nan Hudyu an mitatangngob ta engganah un umali nan Alin Pento' Apo Dios. * **25:** Nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan mahhun an verse, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di letrah nan miyadwan verse. Ya minaynayun nan mahayhaynod an hinohhan letran di alphabetda an mete"ah *A* ta engganay *taw* hi egpongana, ya duwampulu ta han duway letran di alphabetda.

ya adia' ni' aliwan, Apo Dios, an dumalat nan nidugah an
pamhodmu ya nan amaphodmu.

8 Immannung ahan an maphod'a, Apo Dios, ti nahamad di pangatmu,
ya ituduwam nan nun'abaholan hi maphod hi unudonda.
9 Ya ituduwam goh nan mumpa'ampan tataguh nan maphod an atonda ta
nan pohdom di unudonda.
10 An amin di atom ya ma'ulay'a,
ya munnanannong nan pamhodmuh nan mangunud hinan Uld-
inmu.
11 Apo Dios, ipa'annungmu din inalim
ta aliwam ni' nan do'ol an bahol'u ta way ipabagbagtuam.
12 Ya ta"on un nan tagun mange'gon ay He"a, Apo Dios,
ya ituduwam hi maphod hi unudona.
13 At gunmu wagahan hiya ta pumhod di nitaguana,
ya tawidon nan imbabaluyda nan luta an din nitulag hi midat ay
dida.
14 Ya ligwam nan tatagun mundayaw ay He"a,
ya diday pangipa'innilaam an immannung nan Tulagmu.
15 Ya He"ay gun'u pumbagan hi badang
ti He"ay gun mangibaliw ay ha"in hinan pangatandah nappuhin
ha"in.

16 At nomnomona' ni' ay He"a, Apo Dios, ta igohgohana'
ti ten mid bumadang ay ha"in an ten maligligatana'!
17 Ya ten nidugah an gun ma'ud'udman di numanomnoma',
at ibaliwa' ni' hitun punholholtapa'!
18 At tigom ni' tun numanomnoma' ya tun punholholtapa',
ya aliwam ni' goh an amin nan bahol'u!
19 Ya tigom goh an gun dumo'ol nan mi'buhul ay ha"in
ya nan anidugah di atondan mamohol ay ha"in!
20 At baliwana' ni' ay He"a ta mid al'alin ha"in,
ya adim ni' iyabulut an mabainana' ti He"ay paddungnay ihi'uga'.
21 Ya inila' an na'ahhamad'a ya ma"aphod'a,
at ipapto'a' ni' ti He"ay edenol'u.

22 At baliwan ni' ahan da'min amin an holag Israel
hinan numbino'ob'on an ligatmi, Apo Dios!

26

Hay Luwalun David hi Aat di Anahamadnan Apo Dios

Hi David di nangitudo' eten psalm.

1 Apo Dios, ipa'innilam di aat di anahamad'u ti nan immannung di ina'inat'u,
ya adia' ahan munduwaduwah nan pangehdola' ay He"a.
2 At tapngana' ya hamadona', Apo Dios,
ta innilaom di aat'u ya nan wah nomnom'u
3 ti inila' an minaynayun nan nidugah an pamhodmun ha"in,
ya ten inaynayun'un unudon nan Tugunmu.
4 Ya adia' ahan middum hinan ahilalayah ya hinan bumalbali,
5 ya pahiwo' nan tatagun nun'appuhiy pangatda,
at adia' ahan umuy mi'yib'ibun ay dida.
6 Apu, ihua' di ngamay'u ta pangimmatunan an mid ahan inat'uh nappuhi,

ya unna' umalih nan pun'onngan an mundayaw ay He"a.
7 Ya it'u"uy kanta' hi pangipabagbagtua' ay He"a,
ya ulgudo' nan numbino'ob'on an mun'aphod an inatmu.
8 Immannung an pa'appohpohdo' nan Abung an ihinam, Apo Dios,
ti hidiy pannigan nan tataguh anidugah di abalinam.

9 Ya adia' ni' itagam an pi'yubah hinan nun'abaholan,
ya adia' goh iddum hinan amoltaan nan pumatopatoy
10 ti hanan gun mangat hi nun'appuhi ya mumpalagbudah nan pangatandah nappuhi.
11 Mu ha"in ya maphod di ina'inat'u,
at hom'ona' ni' ta baliwana'.
12 At ihamad'un umunud ay He"a an ta"on un way ma'at,
at hinan a'amungan nan tatagum an mundayaw ay He"a ya He"ay idaydayaw'u.

27

Hay Luwaluh Ipabagbagtuan Apo Dios

Hi David di nangitudo' eten psalm.
1 He"a, Apo Dios, di mamatal an mangipapto' ay ha"in,
ya He"a goh di baliw'u, at hiyanan mi'id ta'ta'.
Ya He"ay ihania' hitun atagu', at hay ta'ta' mah?
2 Ya wa ay ta umali nan nun'appuhiy pangatdan mamatoy ay ha"in
mu un at goh diday paddungnay mapulig.
3 Ya ta"on hi unna' li'ubon hinan do'ol an tindalu ta buhulona'
mu adia' tuma'ot ti He"a, Apo Dios, di ehdol'u.

4 Wada ahan han pohdo' an ibaga ay He"a, Apu:
iyabulutmu ni' di punnononnga' hinan Abungmun mundayaw ya munluwalun He"a eten atagu'
ta innilao' nan nidugah an amaphodmu ya nan umipanoh'aam.
5 At nan ipaligligata' ya halimunana',
ya ipo"oya' hidih nan Timplum,
at mid al'alin ha"in an paddungnay unna' ipattu' hinan pa"ata'nang an batu.
6 At an amin nan buhul'u ya apputo' dida.
Ya it'u"u nan pun'am'amlonga' an mun'onong hinan Timplum,
ya ikantaa' an ipabagbagtu He"a an Dios.

7 At donglom ni' tun luwalu', Apu,
ya hom'ona' ta abulutom nan ibaga'.
8 Ya inali' hi nomnom'uy,
"Mahapul an hi Apo Dios di pangiluwalua'!"
Ya immannung an hiyay ato' ta Hiyay pangiluwalua'!
9 At adia' ni' du'gon an baalmu,
ya adia' boholon ti He"ay gun bimmadang ay ha"in!
Ya He"ay Apu' an mamaliw ay ha"in,
at adia' ni' taynan.
10 At ta"on hi unna' inganuy ay da aman ina
mu He"a, Apo Dios, di manalimun ay ha"in.
11 At, Apo Dios, itudum ay ha"in di pohdom hi ato',
ya ipanguluwa' ta madadawoh di pundalana'

ti nidugah an do'olda nan mamuhul ay ha"in!
12 Ya adim ni' iyabulut an aton nan buhul'u nan pohdondan aton ay ha"in ti
ulgudon nan tataguy layah hi aat'u,
ya nidugah an nappuhi nan pana'ta'atotdan ha"in.

13 Mu inila' ahan an matagua' ta tigo' di amaphodmu, Apu,
ad ugwan eten atagu',
14 at ehdol tu'uh Apo Dios,
ya adi tu'u tuma'ot ya numanomnom ta Hiyay edenol tu'u!

28

Hay Luwaluh Pun'adawan hi Badang

Hi David di nangitudo' eten psalm.

1 Apo Dios an paddungnay batun punhi'uga', He"ay punluwalua',
at donglom ni' tun ibaga' ti gulat ta adim aton at la'tot ya natoya',
at midduma' hinan nun'ilubu'.
2 At donglom ni' nan pumpahmo'a' hi badangmuh pangita'nanga' hi ngamay'u
an munluwaluh appit di Timplum.

3 Ya adia' ni' itagam an pi'moltah nan ahilalayah,
ya nan mangamangat hi nappuhi,
ya nan ay ma'ma'ullay di panapitdah nan heneggonda mu hay wah
nomnomda ya bumobohholda.
4 At moltaom dida ta balloh nan gunda inat an nappuhi ya nan anappuhin
di inatday pummoltam ay dida!
5 At dumalat nan adida pangulugan hinan ina'inatmu, Apo Dios, ya nan
limmum
ya hiyanan ubahom didah munnananong!

6 Idaydayaw da'a, Apo Dios, ti dengngolmuy luwalu' hi pumpabaddanga' ay
He"a.
7 Immannung an He"ay mangidat hi bi'ah'u,
ya He"ay paddungnay hapiaw'u,
ya heten nitagua' ya He"ay ehdol'u,
at hiyanan binadangana',
ya nidugah di amlong'u,
at ikanta' di punyamana' ay He"a.
8 Ya He"a goh di mangidat hi bi'ah nan tatagum,
ya He"ay mamaliw ya manalimun hinan alin pinilim.
9 At ibaliw ya wagahan da'min tatagum an holag Israel,
ya He"ay paddungnay mumpahtul hi mangipapto' ay da'mih enggana.

29

Nan Hapit Apo Dios an Wah nan Puo'

Hi David di nangitudo' eten psalm.

1 Da'yun a'anghel ya idaydayaw ya e'gonan tu'uh Apo Dios
ti nidugah di abalinana.
2 Ya e'gonan tu'u nan ma"aphod an ngadana,
ya munluung tu'un mundayaw ay Hiya an na'ahhamad an mid
nipaddungana.

3 Ya wa ay ta humapit hi Apo Dios ya madngol hinan baybay ti ay idul.
4 Nidugah di abalinan nan hapit Apo Dios,
ya ma'innilah nan panaphapitna an Hiya ya madayaw.
5 Ya nan hapit Apo Dios ya puntomangna nan ayiw an cedars
ya ta"on nan ayiw an cedar ad Lebanon ya punggupungna.
6 Ya paddungnay ipalattu'na an umat hinan uyaw an baka nan Duntug an
Sirion* ad Lebanon.
7 Ya humapit ay hi Apo Dios ya umilat ad daya,
8 ya miwogot goh nan mapulun,
ya ta"on nan Mapulun an Kadesh.
9 Ya humapit ay goh hi Apo Dios ya etelona nan ayiw an oaks,
at mun'agah nan tubun di ayiw hi inalahan,
ya an amin nan tatagun wah nan Timpluna ya gunda it'u' an mangalih,
"Madayaw hi Apo Dios!"

10 Hi Apo Dios di mumpapto' hi an amin an ta"on un hidin lobong,†
at Hiyay alih mid pogpogna.
11 Immannung an hi Apo Dios di mangidat hi abalinan nan tataguna,
ya wagahana dida ta malenggopda.

30

Hay Luwaluh Punyamanan
Hiyah te kantan David an nikantah din idawatan nan Timplun Apo Dios.
1 Ipabagbagtu da'a, Apu, ti He"ay namaliw ay ha"in hinan ataya'
ta agguya' inabatlan hinan buhul'u.
2 Apu an Dios'u, inluwalu' ay He"a ta badangana',
ya immannung an impa'adaoga' hitun lewoho'.
3 Ti ta"on hi unna' magadyuh an matoy mu tinagua',
4 at da'yun amin an tatagun Apo Dios ya ikantayuy pundayawyun Apu tu'u,
ya e'gonanyu nan me'gonan an ngadana!
5 Ti nan bungotna ya un na'amtang,
mu nan gohgohna ya minaynayun hi engganah atayan.
Ya ta"on un ami lumugwalugwah ohay mahdom mu mun'am'amlong
ami damdamah nan mabiggat.

6 Ya wa ay ta malenggopa' ya alyo' hi nomnom'uy,
"Mi'id mangabak ay ha"in!"
7 O Apu, hidin nanalimunam ay ha"in ya impapto'a'
an umat'ah nan nahamad an allup,
mu unat goh ingnganuya' ya nalmuy ta'ot'u.

8 Ya hidin nunluwalua' ay He"a, Apu, ta numpahpahmo'a' ta badangana'
ya inali' ay He"ay,
9 "Undan way ma'agayan ha"in hi unna' matoy ya inlubu'a'?
Ya undan mabalin an dayawon da'ah unna' numbalin hi hupu'?
At hay ato' mah an mangipabagbagtun He"a unu mangulgud hinan
maphod an ina'inatmun ha"in?
10 At donglom ni', Apu, tun ibaga' ta igohgohana',
ya badangana' ay He"a, Apu!"

* **29:6** Unu Duntug an Hermon. † **29:10** Hiyah ne lobong hidin amatagun Noah (Gen. 6-8).

11 At ten linumanmu tun lungdaya' hi amlong,
at yumagtutua',
ya inaanmu goh nan langgut an lubung'u
ta linubungana' hinan lubung an umidat hi amlong.
12 At ten ikanta' di pangipabagbagtu'a' ay He"a, Apu an Dios,
ya He"ay gun'u punyamanan hi mid pogpogna!

31

Hay Luwaluh Pange'kodan ay Apo Dios

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.
(Psa. 71:1-4)

1 O Apu, He"ay ihi'uga' hi mamaliw ay ha"in,
ya adim ni' ahan iyabulut an mabainana'
ti He"a ya nahamad di pangatmun Dios,
at baliwana'.*
2 At donglom ni' tun iluwalu' ta punnaudom an mamaliw ay ha"in
ti He"ay umat hinan batun pangihi'uga',
ya umat'a goh hinan nihamad an allup an mamaliw ay ha"in.†
3 He"a, Apu, di paddungnay batun punhi'uga' ya baliw'u,
at ipanguluwa' ta ituduwana' hinan pohdom ta way adayawan nan ngadanmu.‡
4 Ya adim ni' iyabulut an paddungnay mahulua' hinan nidadaan an huluh pangnadan ha"in
ti He"a ya anggay di manalimun ay ha"in.§
5 At e'kod'un He"ay nitagua'*
ti He"ay baliw'u an makulug an Dios.

6 Abohla' nan mundayaw hinan bulul
ti He"a ya anggay di makulug.
7 At mundenola' ya umamlonga' hinan adi mapogpog an pamhodmun ha"in
ti hinalimunana' hidin nunligligata'.
8 Ya agguya' impatiliw hinan buhul'u ti binaliwana'.

9 O Apo Dios, hom'ona' ni' ti ten maligligatana',
ya ten numpangalatunnu tun mata' an lumugwalugwa,
ya ten ahihaha'it di odol'u.
10 Ya ten munlunglungtuya' hitun nidugah an aligligata',
ya ta"on un tun tungal'u ya limmungtuyda goh.
11 Ti an amin nan buhul'u ya pihupihulona',
ya inyal'allanah nan heneggon'u.
Ya nan liligwa' ya tuma'otdan ha"in ti wa ay ta tigona' hinan kalata ya inhingngiday pange'wanda,
12 at inaliwana' ay dida an paddungnay unna' natoy
an umata' hinan naphal an bangan nitapal.
13 Ya gun'u donglon di hapihapiton nan do'ol an buhul'un ha"in,
ya tuma'ota' ti ninomnomdan mamatoy ay ha"in.

14 Mu He"ay pange'koda' an amin, Apu, ti He"ay Dios'u,
15 ya He"ay okod hinan ma'ma'at hitun nitagua',

* **31:1** Psa. 71:1-2a. † **31:2** Psa. 71:2b-3. ‡ **31:3** Psa. 71:3. § **31:4** Psa. 71:4. * **31:5** Lk. 23:46.

at baliwana' hinan aton nan buhul'un mamaligat ay ha"in.
16 Tigona' ni', ya igohgohana' an baalmu,
ya baliwana' an dumalat nan nidugah an pamhodmu,
17 ya adim ni' abuluton di abaina', Apu, ti ten munluwalua' an mumpabadang ay He"a.
Mu hay bainom ni' ya hanan mangamangat hi nappuhi ta enggánah unda middum hinan wadan di nun'atoy
18 ta mun'apogpog nan pumpahpahiyaandan lumayalayah,
ya nan pumihupihulandah nan tatagun nahamad di aatda.

19 Immannung an nidugah an mun'aphod nan indadaanmun pumhodan nan mundayaw ay He"a.
Ya inilan nan tataguy anahamad di pangipapto'mu ya nan pamaliwam hinan mange'kod hi nitaguandan He"a.
20 Ya He"ay ihi'uganda,
at gunmu dida halimunan hinan nappuhin nomnomon nan tatagun aton ay dida,
ya ili"udmu didah nan pamihupihulan nan buhuldan dida.

21 Madayaw hi Apo Dios ti impattignan ha"in nan nahamad an pamhodnah din nunli'uban nan buhul'un ha"in.
22 Ya hidin timma'ta' ya alyo' hi unna' ingnganuy ay He"a,
mu maphod ni' ahan ta dengngolmu nan numpahpahmo'a' hidin numpabadanga'.

23 At da'yun mundayaw ay Apo Dios ya ipattigyuy pamhodyun Hiya ti baliwana nan tatagun un'unnud ay Hiya,
mu nidugah di pummoltanah nan mumpahpahiyan tagu.
24 At mahapul an ditu'un amin an manahalimid ay Apu tu'u
ya pabi'ahon tu'uy punnomnoman tu'u.

32

*Hay Pangaliwan Apo Dios hi Bahol nan Tagun Muntutuyu**
Hi David di nangitudo' eten psalm, ya maskil† di style nan tunena.
1 Mawagahan nan tagun ina'alliwam di baholna ya nan ina'inatna.‡
2 Ya mipadenol nan tagun adim ibilang an Dios hi nabaholan
ti hiya ya adi munlayah.§

3 Ya hidin agguy'u nangitutuyuan hi bahol'u ya nidugah di lumugwalugwa'a'
4 ti abigabigat ya amahdomahdom ya gunna' moltaon ay He"a, Apo Dios,
at la'tot ya mi'id di bi'ah'u an paddungnay minaganan nan nidugah an potang hinan tiyalgaw.
5 At la'tot ya inabulut'un numbahola' ay He"a,
ya adi' ihaut ta ibaga' an amin ay He"a an muntutuyua', Apu, hi an amin an numbahola' ay He"a,
at ten inaliwam an amin di bahol'u.

---

* **32:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Mangal'alu' hi A'aliwan di Bahol an Psalm* ti waday muntutuyuh baholnan Apo Dios. † **32:** Nan hapit an *maskil* ya hapit di Hudyu, ya ad ugwan ya mid nanginnilah pohdonan ibaga. Mu mid mapto' ya hiyah ne ohan aat di aton an muntukal an umat hi panglotan, unu mahaluyud, unu ul'ulodyon, unu gagalan. ‡ **32:1** Rom. 4:7.
§ **32:2** Rom. 4:8.

6 At an amin nan na'na'unnud an tatagum, Apo Dios, ya gunda munluwalun
He"a,
ya namamah nan gutud di punligatanda,
at immannung an mi'id di ma'at ay dida.
7 He"ay punhi'uga', Apu, ta ibaliwa' hinan nappuhin ma'at,
at ikanta' di pun'am'amlonga' hi namaliwam ay ha"in.

8 Inalin Apo Dios di,
"Ituduwa' he"ah atom ta hiyay unudom,
ya tuguno' he"a,
ya halimuna' he"a goh."
9 At hiyanan maphod hi un ayu un'unnud ta adi ayu umat hinan kabayu unu
mul*
an mid nomnomda an gahin un guyudon nan gumo' hi timidda ya
unda umunud.
10 Nan mangamangat hi nappuhi ya do'ol di punligatanda,
mu nan mange'gon ay Apu tu'u ya mahalimunandah nan
munnananong an pamhodna.

11 At umamlong ayun nahamad di pangatna,
ya it'u'yuy umamlonganyu an dumalat nan maphod an inatna!

33

Nan Kantan Pundayaw

1 An amin ayun nahamad di pangatna ya idaydayawyuh Apo Dios
ya umamlong ayu an dumalat nan inatna ti hiyah ne mahapul hi
aton.
2 At usalonyu nan alpa ya lyre* an himpuluy gadengnah nan pungkan-
taanyu,
3 ya ikantaanyu Hiyah balbalun kanta,
ya ihamhamadyun muntukal,
ya it'u'yuy pundenolanyu
4 ti makulug nan Hapit Apu tu'u,
ya ipa'annungnan amin nan itulagnah atona.
5 Ya pa'appohdon Apo Dios nan nahamad di pangatna ya nan matpong an
tagu
ti munnononnong di pamhodnah nan tatagu.

6 Ya un ammunay hapit Apo Dios ya nalmud abuniyan,
ya unna immandal ya nawada nan numbino'ob'on an wad daya an
nan algaw, ya bulan, ya nan bittuan.
7 Ya inamungna nan danum hinan maluhung an baybay.
8 At an amin ayun wah tun luta ya ta'tanyuh Apu tu'u,
ya Hiyay e'gonanyu
9 ti un ammunay hapitna ya nalmu tun luta,
ya unna immandal ya nawadan amin di logom!
10 Ya abalinanan pa"ion di hinahapit nan tataguh nan abablubabluy hi ma'at
ta adi matuluy,
11 mu nan ninomnom Apu tu'uh ma'at
ya mipa'annung an minaynayun hi enggana.

* **32:9** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat nan mul. * **33:2** Nan it'ittang an alpa.

12 Mipadenol nan babluy an hi Apo Dios di dayawonda,
ya mipadenol nan pento'nah tataguna.
13 Ya hidid abuniyan ya uhdungan Apu tu'un amin nan tataguh tun luta,
14 ya wah dih nan pumpapto'ana an tigtigonan amin nan wah tun luta.
15 Ya Hiyay nunlumuh punnomnomda,
at inilanan amin di aat nan ato'atonda.
16 At nan pangabakan nan alih nan gubat ya bo'on nan ado'ol di tindalunay dumalat,
ya umat goh hinan tindalu an bo'on nan amabi'ahnay dumalat hi pangabakana.
17 Ya adiyu ehdol di abaliwanyuh nan bi'ah di kabayuh nan pi'gubatanyu
ti ta"on hi unda mabi'ah mu mid ologdan bumaliw.
18 Mu halimunan Apo Dios nan mangunud ay Hiya
ya nan mangedenol hinan nidugah an pamhodna
19 ta baliwana dida ta adida mun'atoy
an ta"on un hinan gutud di batel.

20 At He"a, Apo Dios, di ehdolmi
ti He"ay umat hi hapiaw an bumadang ya mumpapto' ay da'mi.
21 Ya He"ay dumalat hi umamlonganmi,
at ehdolmi He"a ti me'gonan'a.
22 At, Apo Dios, gunmu ni' inaynayun nan pamhodmun da'mi
ti He"a ya anggay di ehdolmi.

34

Hay Pangidaydayawan ay Apo Dios *

Hete ya psalm an intudo' David hidin namalbaliyanan Abimelek ti hin'ango'angowona, at hiyanan pinakak Abimelek hiyah nan babluyna.
(I Sam. 21:10-15)

1 Inaynayun'un munyaman ay Apo Dios,
ya gun'u ipabagbagtu Hiyah enggana.
2 Ya hapihapito' di adayawanah enggana ti nan amaphodna,
at da'yun mipaligligat ya donglonyu Hiya ya umamlong ayu.
3 At middum ayun ha"in an mangipabagbagtun Apu tu'u
ta an amin tu'u ya dayawon tu'u Hiya.

4 Ti nunluwalua' ay Apu tu'u ya immannung an dengngola',
at nami'id an amin din ta'ot'u.
5 Ya an amin nan mange'kod hi nitaguanan Hiya ya umamlongda ti adida ahan mabainan.
6 Ti wa ay ta mumpahpahmo' nan nawotwot ya donglon Apu tu'u,
at badangana didah nan numbino'ob'on an punligatanda.
7 Ya nan anghel Apo Dios di manalimun hinan mange'gon ay Apo Dios,
at elwangna dida.

8 At padahonyu ta innilaonyuy amaphod Apu tu'u
ti immannung an mipadenol nan tagun Hiyay paddungnay ihi'ugana.

* **34:** Nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan mahhun an verse, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di letrah nan miyadwan verse. Ya mahayhaynod nan hinohhan letran di alphabetda an mete"ah *A* ta engganah egpongana an *taw*, ya duwampulu ta duway letran di alphabetda.

9 At e'gonanyuh Apu tu'u an da'yun tataguna
ti an amin nan mange'gon ay Hiya ya idatnan amin di mahapulda.
10 Ti ta"on un nan layon ya hin'umu'uddum ya munhinaangda ti mi'id di ononda,
mu nan un'unnud ay Apu tu'u ya adida ahan makudangan hi mahapulda.

11 At umali ayun paddungnay imbabaluy'u
ta donglonyu nan itudu' hi atonyun mange'gon ay Apu tu'u!
12 Ya pohdonyu ay an umad'adu"oy di itaguanyu ya nan umamlonganyu†
13 ya mahapul an adi ayu humapihapit hi nappuhi,
ya ipogpogyun lumayalayah,‡
14 ya ipogpogyun mangat hi nappuhi ta hay maphod di atonyu,
ya inaynayunyuh ne ta mi'id al'alih nitaguanyu.§

15 Halimunan Apu tu'u nan nahamad di ugalida,
ya dodonglonay punluwaluandan Hiya.*
16 Mu nan mangat hi nappuhi ya boholon Apu tu'u,
ya ubahona didan amin hitun luta ta ma'aliwanda.†

17 Donglon Apu tu'uy luwalun nan tatagunan nahamad di ugalida,
ya badangana didah nan malgom an punligatanda.
18 Ya igohgohan Apu tu'u nan munlungdaya,
ya badangana nan mi'id di namnamadah nan nitaguanda.

19 Do'ol di ligat hi holholtapon nan tatagun nahamad di ugalida,
mu badangan Apu tu'u didah an amin ay danen ligatda
20 ti halimunana dida ta ta"on nan tungalda ya mi'id ah ohah ma'ipung.‡

21 Nan nun'appuhin ugalin nan tatagu di dumalat hi atayanda,
ya nan mamohol hinan nahamad di ugalina ya mamolta.
22 Mu gun baliwan Apo Dios nan tataguna,
at mi'id di mamoltan dida an un'unnud.

35

*Hay Luwaluh Pumpabaddangan ay Apo Dios**
Hi David di nangitudo' eten psalm.
1 O Apu, He"a ni' di mangubat hinan buhul'u ta He"ay mi'pattoy ay dida.
2 At alam nan gina'un di mi'buhul,
ya inta'inmu nan hapiawmu ta umali'a ni' ta badangana',
3 ya inta'nangmu nan pahulmu ta gayangom nan buhul'un gun mamdug ay ha"in!
Ya intulagmu an baliwana'.

4 Ya maphod unmu bainon nan munnomnom an mamatoy ay ha"in,
ya pa"iom di nappuhih ninomnomdah aton ay ha"in ta mid poto'na.

† **34:12** I Pet. 3:10. ‡ **34:13** I Pet. 3:10. § **34:14** I Pet. 3:11. * **34:15** I Pet. 3:12. † **34:16** I Pet. 3:13. ‡ **34:20** Jn. 19:36. * **35:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Pun'adawan hi Balloh an Psalms* ti ibagan nan ad psalm ay Apo Dios hi unna iballoh di nappuhin na'at ay hiya. Mu hi Apo Dios ya anggay di way biyangnan mangiballoh (Deut. 32:35; Rom. 12:19), hiyaat un imbagan nan nunluwalu ta adina aliwan an aton.

5 Ya ta umatdah nan dugi an iyaddib di tuyup hi pumpamdugan nan
anghelmu, Apo Dios, ay dida,
6 ya homelong ni' nan pange'wanda ya mundongngol hinan pumpamdugan
nan anghelmun dida.
7 Ti ta"on hi un mi'id ahan di dumalat ya un nonong ya unna' huluon ay dida,
ya mid goh di dumalat ya nonong ya unna' bituon ay dida,
8 mu un himbumagga ni' di nappuhih ma'at ay dida ta diday mun'a'nah nan
huluda,
ya dida goh di mun'abituh nan bituda!
9 At umamlonga' ay He"a, Apo Dios,
ya mundenola' hinan namaliwam ay ha"in,
10 ya it'u"un mangalih,
"Mi'id ahan di nipaddung ay He"a, O Apu,
ti ibaliwmu nan mi'id abalinanah nan way aton di nidugah di abali-
nanda,
ya nan agogohgoh hinan mangipaligat ay dida."

11 Ya ihtiguana' hinan tatagun nappuhiy pangatda
an ipa'lehday unna' numbahol an ta"on hi un mid inat'u.
12 Ya nappuhih unda iballoh di nappuhih nan maphod an inat'u,
at ten nidugah di punlungdayaa'.
13 Ti din nundoghanda ya nunlubunga' hi langgut ta ni'lungdayaa' ay dida,
ya nunlangdua' goh ta inluwalua' dida
14 an paddungnay nahamad an liligwa' unu a'agi' dida
ti nidugah di limmugwalugwaa'
an paddungnay un natoy hi ina.
15 Mu unat goh ha"in di nunligat ya mun'amlongda ya ininga'ingalana',
ya na'amungdan mangat hi nappuhin ha"in an agguy'u inila,
ya gunna' hiniwihiwitan.
16 Ya nidugah an unna' pinadngopadngolan,
ya ngumolongolot di babadah boholdan ha"in.

17 Apu, unna' mah hintigtigon?
Baliwana' ni' hinan pama"iandan ha"in
an umatdah nan atata'ot an layon!
18 Ya munyamana' ay He"ah nan a'amungan di do'ol an tatagum,
ya He"ay idaydayaw'uh nan wadanda.
19 Ya adim ni' iyabulut an amlongan nan buhul'uy a'abaka',
ya adim ni' goh iyabulut an umamlong nan buhul'uh unna'
munlungdaya.†
20 Ya mi'id di maphod hi hapitonda ti layah di hapitondah
pama"idah nan tatagun mid al'alih nitaguandan nunhituh nan
babluy.
21 Ya un nonong ya unna' pabaholon an alyonday,
"Tigom an inatmu ti da'miy nanimung an nannig!"

22 O Apu, titinnigmun amin hatun ma'ma'at!
At adi'a ni' umu'ugong,
ya adi'a ni' umadagwin ha"in!
23 At punnaudom an umali ta badangana',
ya baliwana' ay He"a an Dios'u!

† **35:19** Jn. 15:25.

24 Ti na'ahhamad'an Dios'u,
at ipa'innilam hinan tatagu an mi'id ah bahol'u,
ya adim abuluton nan pangabatlandan ha"in.
25 Ya adim ni' goh abuluton an umat hituy nomnomonda:
"Aton tu'uy penhod tu'un aton ay hiya,
at aga ta punnaudon tu'un mamatoy ay hiya!"

26 Ya unmuat ni' iyabulut ta hanan mangaba'abatol ay ha"in hinan punligligata' ya diday mabainan,
ya mid poto' goh di nomnomonda.
Ya hanan mumpahpahiya an mangalih on'onaynada ya un ha"in ya ipa'ampam dida ta mabainanda.
27 Ya hana ni' an mun'am'amlong hi pangabaka' ya ibugawday anladan gunda alyon di,
"Nidugah di amaphod Apu tu'u ti badangana nan baalna ta pumhod di itaguana!"
28 At gun'u ulgu'ulgudon hinan tataguy ana'ahhamadmu
ya inyal'algaw'un mangidaydayaw ay He"a.

36

Nan Anappuhin di Pangat nan Tatagu

Hi David an baal Apo Dios di nangitudo' eten psalm, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Nan nababaholan an tatagu ya adida e'gonan hi Apo Dios,
ya nan nun'appuhiy nun'onan hi nomnomda.*
2 Ti hay punnomnomdah odolda ya nabagtu,
at hiyanan adida nomnomon di pumbaholanda unu pahiwon nan nappuhin gunda aton.
3 Ya an amin nan hapitonda ya agaga"ihaw ya ma'allangkakda,
at napogpog din ananomnomanda ya din maphod an pangatda.
4 Ya ta"on hinan mahdom ya adida molo' an gun munnomnom hi nappuhih atonda,
at impa'enghada nan nappuhin ato'atonda,
hiyanan adida ipogpog.

5 Mu nan pamhodmu, O Apu, ya mi'id di pogpogna,
ya nan anahamad di pumpapto'am ay da'mi ya adi malukud an umat ad daya.
6 Ya nan anahamadmu ya umat hinan do'ol an duntug,
ya nan ma'andong an pamanuhmu ya umat goh hinan ama'alluhung nan baybay.
Ya He"ay manalimun hi managun amin hinan nun'almu an nan tatagu ya nan numbino'ob'on an animal.
7 Ya adi ahan maluman nan pamhodmu, Apo Dios,
ya He"ay pangihi'ugan an amin nan tatagun nun'abagtu ya nun'a'ampa.
8 Ya mun'am'amlong amin mangan hinan do'ol an ma'an an limmum,
ya idatmuy inumonmi an malpuh nan ma"aphod an wangwang
9 ti He"ay nalpuwan di ataguan an amin di matagu,
ya nan patalmuy mamatal ay da'mi.

* **36:1** Rom. 3:18.

10 At inaynayunmu nan nidugah an pamhodmuh nan tatagun nanginnilan He"a
ya nan pamaliwam hinan tatagun nahamad di ugalida.
11 Ya adim ni' iyabulut an ilumdita' hinan mumpahpahiyan tatagu
unu palayawona' hinan tatagun nappuhiy ugalida.
12 At tigonyu adya nan tatagun nappuhiy pangatda an nun'a'abakda ya nun'atu"inda
an mid abalinandan bumangon hi enggana!

37

*Hay Umatan nan Maphod ya Nappuhin Tatagu**

Hi David di nangitudo' eten psalm.
1 Adi ayu numanomnom an dumalat nan nappuhin pangat nan tatagu,
ya adiyu amohan dida
2 ti umatdah nan holo' an ag'aga ya nun'alyawda ya nalanguda,
at mun'atoyda.

3 Ehdolyuh Apu tu'u ta atonyuy maphod,
at malenggop ayuh nan babluy an punhituwanyu.
4 Atonyu nan pohdon Apo Dios,
at idatnan amin nan popohdonyun mahapulyu.

5 An amin di atonyu ya eyokodyun Apo Dios,
ya Hiyay ehdolyuh bumadang.
6 At nan anahamadyu ya nan pamapaddunganyun mumpanuh di attigan di amaphodyu
an umat hinan mabnang an potang.
7 At anuhanyu, ya e'kodyun amin ay Apo Dios,
ya adi ayu numanomnom hi umadangyanan nan udumnan tatagu
ti atonday nappuhi ta hiyay pangngalanda.
8 Ya adi ayu bumubungot,
ya adi ayu goh bumobohhol
ti hiyay dumalat hi pumbaholanyu,
9 ti nan mangamangat hi nappuhi ya mapogpogda,
mu nan mange'kod hi nitaguandan Apo Dios ya diday mamnoh hinan luta.

10 Ya hanan nappuhiy pangatda ya adi madnoy at mun'a'ubahda,
ya anaponyu dida,
mu adi ayu pa"ah'up.
11 Mu nan ma'uya di mamnoh hinan luta,
ya diday pumhod di nitaguanda,
ya mid al'alin dida.

12 Ti nan munnomnom hi nappuhih atonah nan maphod di pangatna,
ya nan mamohol ay dida
13 ya abatlan Apo Dios dida ti inilanan adi madnoy at mamoltada.

---

* **37:** Nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan mahhun an verse, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di letrah nan miyadwan verse. Ya mahayhaynod nan hinohhan letran di alphabetda an mete"ah *A* ta engganah egpongana, ya duwampulu ta duway letran di alphabetda.

14 Nan tagun agguy kimmulug an gun mangat hi nappuhi ya
nun'idadaanday hanggapda ya panada
ta patayonda nan nun'awotwot,
ya nan agogohgoh,
ya nan nahamad di pangatda.
15 Mu diday mapatoy hinan hanggapda,
ya mun'a'ipung hinan panada.

16 Nabalbalul nan itang an gina'un nan nahamad di ugalina
ya un nan inadangyan nan do'ol an nun'appuhiy ugalida
17 ti nan abalinan nan nun'appuhiy ugalida ya ma'ubah,
mu ipapto' Apo Dios nan nahamad di ugalida.

18 Ya inilan Apo Dios nan un'unnud ay Hiya,
at nan impabnohnan dida ya bagidah enggana.
19 Ti mahalimunandah nan gutud di way punligatan,
ya ta"on hi un waday batel ya adida mapuhan hi ononda.

20 Mu nan nappuhiy ugalida ya ma'ubahda,
ya nan buhul Apo Dios ya umatdah nan habhabung di holo' an
mun'a'ubahda an umatdah ahu'.

21 Nan nappuhiy ugalida ya umutangda ya adida bayadan,
mu nan nahamad di pangatda ya ma'abbadangda ya
ma'an'anidatda.
22 Ya an amin nan tatagun wagahan Apo Dios ya diday mamnoh hinan luta,
mu nan inidutana ya mun'apatoyda.

23 Mun'am'amlong hi Apo Dios an manalimun hinan tatagun nahamad di
pangulugdan Hiya,
ya itudunay maphod hi atonda,
24 at ta"on hi un waday topong ay dida
mu adida ma'abak ti halimunan Apo Dios dida.

25 Nete"ah din a'unga' ta nangamung ad ugwan an nala'aya'
ya mi'id ah tinnig'uh nan nahamad di pangulugnah ninganuy,
unu mi'id goh ah tinnig'uh nan imbabaluyda an immuy nun'ad'adaw
hi ononda.
26 Ti diday gun omehmo' hinan udumnan tatagu an dumalat hi awagahan
nan imbabaluyda.

27 At du'gonyu nan nappuhin gunyu aton ta nan maphod di atonyu
ta way atonyun mi'hituh tun lutayuh enggana
28 ti pa'appohpohdon Apo Dios nan tagun nepto' di pangatna,
ya adina inganuy nan un'unnud ay Hiya.

Ya ipapto'na didah enggana,
mu nan imbabaluy nan nappuhiy ugalida ya mun'a'ubahda.
29 At nan nahamad di ugaliday mamnoh hinan luta ta hidiy punhituwandah
enggana.

30 Nan nahamad di ugalidan tatagu ya tumugun di hapitonda,
ya nepto' di panapitda.
31 Ya nunnonong hi nomnomda nan Tugun Apo Dios,

at adida mibahhaw an mumbahol ay Hiya.

32 Nan nappuhiy ugalida ya gunda bota'on nan tatagun nahamad di ugalida
ti pohdondan mamatoy ay dida.
33 Mu wagwadah Apo Dios ay dida,
at adi ma'at henen ninomnom nan nun'appuhiy pangatdan dida
unu baliwana didah nan way idolomanda.

34 Gunyu ehdol hi Apo Dios,
ya gunyu unudon nan Tuguna,
at ipaboltanan da'yu nan luta,
ya tigonyuy amoltaan nan nun'appuhiy pangatdah a'ubahanda.

35 Hinamad'un tinnig nan adi mangngol an tagu ya nan nappuhiy ugalina
an mumpahpahiyan ipaddungnay aatnah nan o"ongol an ayiw,
36 mu agguy nadnoy ya natoy an na'ubah ti pun'anap'u,
ya mi'id ah inah'upa' ay hiya.

37 At tigonyu adya nan aat di tagun nahamad di ugalina ya nan adi
munlayah
ti immannung an mapmaphod di ma'ma'at hinan nitaguanah
udum di algaw.
38 mu an amin nan mumbahol ya mun'atoyda,
ya ta"on nan holagdah pidwa.

39 Baliwan Apo Dios nan tatagun nahamad di ugalida,
ya Hiyay pangihi'ugandah nan gutud di way aligatanda.
40 Ya badangana goh didah nan nappuhin aton nan nun'appuhiy ugalidan
tatagu ay dida,
ya baliwana dida ti Hiyay pangehdolandah bumaliw.

38

*Hay Luwalun nan Tagun Maligligatan**
Heten psalm ya luwalun intudo' David ay Apo Dios.
1 O Apu, adia' ni' ihingal unu titildon hinan bumungtam
2 ti paddungnay pinanaa' ya tinubli'a'.
3 Ya dumalat nan bungotmu ya ten nidugah di dogoh'u,
ya ten ahihaha'it an amin di alimatung di odol'un dumalat nan
bahol'u
4 ti nidugah ahan an umat hinan ma'addamot an adia' pa'appi'ug.

5 Ya nalipuh tun odol'uh pogha,
at ahi'a'agubda an dumalat nan adi maphod an inat'u.
6 Ya ten unna' pumi"upi"ut'ut hi ha'itna,
ya abigabigat ya umale'alengenga',
7 ya ten nidugah an munha'it di bonog'u
ti dumalat nan nidugah an dogoh'u.
8 Ya ten mangluya' ahan an mid am'amungit hi bi'ah'u,
ya umale'alengenga' ti adia' pa"edpol hitun dogoh'u.

* **38:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Mangal'alu' hi A'aliwan di Bahol an Psalm* ti waday muntutuyuh baholnan Apo Dios.

9 Apo Dios, inilam an amin di wah nomnom'u,
ya immat hinan umungi'ungiya',
10 ya umob'o'ob'ob di puhu',
ya munlunglungtuya',
ya ta"on tun mata' ya ma'unabbaan an adi mittig.
11 Ya dumalat heten dogoh'u ya adia' idungaw hinan liligwa' ya nan
ni'tunglub'u ti tuma'otda.
12 Ya hanan mamhod an mamatoy ay ha"in ya inyammaday pamitudan
ha"in,
ya hanan mama"in ha"in ya adida idinong nan nappuhin ninom-
nomdah atondan ha"in.

13 Mu unna' ay napu'it an adi' donglon nan pana'ta'atotdan ha"in,
ya paddungnay unna' goh natumum an unna' didindinong.
14 Ti onaynah un'u adi donglon ya tabolon di alyondan ha"in.
15 Mu He"ay pundenola', Apo Dios,
ti inila' an He"ay bumadang ay ha"in.
16 Ti hay inluwalu' ya inali' di,
"Adim ni' abuluton an abatlana' hinan buhul'u,
unu adim ni' goh iyabulut an umamlongdah nan way nappuhin ma'at
ay ha"in!"

17 Ya ten paddungnay matu"ina' ti ten adi duminong nan ligat'u,
18 at itutuyu' tun bahol'u ti hiyay mangipaligligat ay ha"in.
19 Ya do'ol nan mun'abi'ah an buhul'un mamohol ay ha"in
an ta"on un mi'id ah dumalat,
20 ti ta"on un maphod di inat'u mu nappuhiy pamallohda ti nan nahamad
di ato'.

21 Apo Dios, adia' ni' ahan inganuy,
ya adia' ni' du'gon ay He"an Dios'u,
22 at punnaudom ni' an mamadang ay ha"in, O Apu an Baliw'u!

39

*Hay Nuntutuyuan nan Tagun Maligligatan**

Hete ya psalm an intudo' David, ya intud'anah Jeduthun an ap'apun di muntudtuduh kanta.
1 Alyo' hi nomnom'uy,
"Halimuna' an amin di ato',
ya emayaa' di hapito' ta adia' mabaholan,
ya iyumo' ta adia' humaphapit hi un waday niddum hinan tatagun
nappuhiy pangatda."
2 Mu unat goh didindinonga' an ta"on hi un nan humapita' hinan maphod
mu un at goh namamay punligata'.
3 Ya la'tot ya bimmohola',
ya nan gun'u numanomnoman ya unnaat goh iyal'allay bungot'u,
ya himmapita' mahkay, ya inali' di,

4 "O Apu, ipa'innilam ni' ay ha"in hi un anuud di apogpoga'
ya nan uyap di algaw hi pi'tagua' ta innilao' di agadyuhan di ataya'!

* **39:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Mangal'alu' hi A'aliwan di Bahol an Psalm* ti waday muntutuyuh baholnan Apo Dios.

5 Ti hay indatmuh atagua' ya un ahan ho'ho'dod an mi'id hulbinan He"a.
Ya immannung an hay nitaguan di tagu ya un na'amtang an umat hi ngau.
6 Ya ta"on un mahmahluy tagun muntamu mu mi'id di hulbina,
ya ta"on un gun mun'amung hi inadangyana mu nob'on di mamnoh hinan inadangyana.

7 Mu ad ugwan Apu, ya hay hahalimido' mah?
Un anggay He"ah pangehdola'!
8 Ibaliwa' ni' hi an amin an bahol'u,
ya adim ni' iyabulut an hinhannulona' hinan tatagun mid nom-nomna.
9 Ya agguya' ahan himmaphapit an unna' dimmidinnong
ti inila' an He"ay nangidat hi nunholholtapa'.
10 At idinongmu ni' an mummoltan ha"in
ti nidugah ahan an mangluya' hi nangatmu.
11 Ya moltaom ya gilatom nan tatagun dumalat di baholda,
ya ubahom nan inadangyanda an umat hinan pama"in di la'oy,
at immannung an nan nitaguan di tagu ya un hinhapud ya nami'idda.

12 O Apu, donglom ni' tun luwalu' hi pumpahpahmo'a' ay He"a
ti ha"in ya unna' ay bunag an niddum ay He"a an umat hidin a'apu' hidin penghana an unda bunag.
13 At idinongmu ni' an mangilat ay ha"in ta way ato' an mi'yam'amlong
ya unna' mahkay matoy."

40

*Hay Mikantah Pangipabagtuan ay Apo Dios**
Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.
(Psa. 70:1-5)
1 Inanuha' an nanannod hi pamadangan Apu ay ha"in,
ya la'tot ya hinaggunga',
at dengngolmu nan pumpahpahmo'a' ay He"a.
2 Ti ginuyuda' hidih nan ma"ibluh an bitu an napnuh luyo' ta impata'doga' hinan batu,
at nabaliwana' mahkay,
ya ten ma'andong di pundaldalana'.
3 Ya intuduwana' hi balbalun kanta ta way mikantah pangulguda' hinan maphod an inatmun ha"in, Apo Dios,
at do'ol nan tatagun mannig hinan inatmu,
at omogyatda,
ya e'gonan da'a,
ya ehdolday nitaguandan He"a.

4 Mawagahan nan tagun hi Apu tu'u di pangehdolanah nan nitaguana,
ya du'gona nan mumpahpahiya,
ya adi middum an mi'dayaw hinan bulul.

* **40:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece).

5 O Apu an Diosmi, nidugah an do'ol ahan di ina'inatmuh mun'aphod ya
umipanoh'a an mid olog di tagun mangat,
ya do'ol goh nan ninomnommun atom ay da'mi,
ya mi'id ahan nipaddung ay He"ah un'u ipadah an mangul'ulgud hinan
ado'ol di inatmu
ti do'ol ahan an mi'id di tu'dudna.

6 Ya bo'on nan animal an me'nong ay He"ay pohdom,
ya bo'on goh nan Onong an Moghob unu nan Onong di Bahol di
mangipa'amlong ay He"a
ti hay pohdom ya hay pamhoda' ahan an mangngol ta paddungnay
natlo' di inga'† ya nan pangunuda' hinan Tugunmu.‡
7 At hiyanan tayaa' an immali ta ipa'annung'u nan aat'un inalin nan nitudo'
hinan Uldinmu.§
8 At mun'am'amlonga' an mangat hinan pohdom, O Apo Dios'u,
ti wah tun nomnom'u nan Tugunmu.

9 Ya inul'ulgud'uh nan na'amungan di do'ol an tatagum nan aat di
ana'ahhamadmu,
ya inilam an Apu' an agguya' timma'ot hinan pun'ul'ulguda'
10 ti adi' ahan pohdon an italepon ya anggay hi nomnom'u nan maphod an
ina'inatmu,
at hiyanan nun'ibaag'uh din na'amung nan nangipa'annungam
hinan intulagmu,
ya nan pamaliwam ay da'mi,
ya nan mid pogpogna an pamhodmu,
ya nan amakulugmu goh.

11 At adim ni' ahan pogpogon, Apu, nan homo'mun ha"in
ti nan mid pogpogna an pamhodmu ya nan amakulugmu di hiyay
manalimun ay ha"in!
12 Ti ten lene'woha' hitun nidugah an adi mabilang tun ligat'u ya tun
bahol'un adida ma'yap
ti do'ol ahan ya un nan uyap di buu',
at hiyanan mid inila' hi ato'.
Ya dumalat hene ya nami'id di denol'u.

13 At baliwana' ni' ahan Apu,
ya punnaudom an umalin mamadang ay ha"in!*
14 Ya lugluom di punnomnom nan buhul'un adi manghop an mamatoy ay
ha"in ta la'tot mungngohngohpelda,
ya nan mangabatol ay ha"in hinan punligata' ya ibangngadmun
dida ta diday mabainan.†
15 Ya bainom ya palungdayaom daden amin an mangalin ha"in di,
"Tigonyu adyay aatnad ugwan!"‡
16 Mu ipadenolmu ni' an amin nan mundayaw ay He"a ta umamlongda,
ya an amin nan mangiyamlong an mamhod hinan nabaliwanda ya
gunda alyon di,
"Immannung an na'abbagbagtuh Apo Dios an abalinanan amin!"§

† **40:6** Hiyah ne uldin di Hudyu an nibaag hinan Ex. 21:5-6. ‡ **40:6** Heb. 10:5, 6, 8. § **40:7** Heb. 10:7, 9. * **40:13** Psa. 70:1. † **40:14** Psa. 70:2. ‡ **40:15** Psa. 70:3. § **40:16** Psa. 70:4.

17 Ya ta"on unna' nawotwot ya do'ol goh di mahapul'u mu nonomnomona'
damdama ay Apu.
Ya He"a, O Dios'u, di badang'u ya baliw'u,
at punnaudom ni' an umali ta way ato' an mabaliwan!*

41

*Hay Luwaluh nan Way Mundogoh**
Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.
1 Mawagahan nan tatagun mammo' hinan tagun mid abalinana
ti baliwan Apo Dios didah un way aligatana.
2 Ya immannung an halimunan Apo Dios dida ta mi'taguda,
ya ipa'amlongna didah nan babluy an pi'hituwanda,
ya baliwana goh dida ta adi abakon nan mi'buhul ay dida.
3 Ya wa ay ta mundogohda ya halimunan Apo Dios,
at ipa'adaogna dida.

4 Ya inali' ay Apo Dios di,
"Hom'ona' ni' ta iyadaogmu tun lewoho'
ti nidugah di numbahola' ay He"a!"
5 Nan pi'buhul'u ya na"appuhi ahan nan hapitondah aat'u
an alyonday,
"Anuud mah di atayana ta ma'aliwan nan ngadanah tun luta?"
6 Ya umalidan mangidungaw ay Ha"in an ay ligwa' dida,
mu unda hay umalin mundongol hi way nappuhih na'at ta wa ay
ta bumataanda
ya nun'iyalidan ulgudon di anappuhi' hinan tatagu.

7 Ya an amin nan mi'bohhol ay ha"in ya gunda iyab'abu'ab di nappuhih
aat'u,
ya hay gunda nomnomon ya hay pumuhia',
8 at alyonday,
"Nidugah an atata'ot nan lewohona, at undan umadaog!"
9 Ya ta"on nan nahamad an ligwa an hiyay ehdol'u ti gun ne"an ay Ha"in ya
din'uga'.†

10 O Apu, hom'ona' ni',
ya impa'adaoga' ta way ato' an mangiballoh ay didah nan gunda
aton ay ha"in an nappuhi!
11 Ti inila' an pohdona' ay he"a ti binadangana' ta agguya' impa'abak hinan
mi'bohhol ay ha"in.
12 Ya immannung an binadangana' ay He"a ti mid bahol'u,
at hiyanan inaynayunmun manalimun ay ha"in.

13 Madayaw'a, Apu an Dios nan holag Israel hi mid pogpogna!
Amen. Amen.

---

* **40:17** Psa. 70:5. * **41:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). † **41:9** Jn. 13:18. Hay ituduna ya hi Judas Iscariot.

42

Hay Luwalun nan Tagun Nekak ta Niyuy hi Nat'on an Babluy[*]

Hete ya intudo' nan linala'in holag Korah, ya hay intud'anda ya nan ap'apun nan muntudtuduh kanta. Ya maskil[†] di stylena.

1 Paddungnay umata' hinan ulha an mun'anap hi ayhugin danum hinan ginnaw
di ato' an manganap ay He"a, O Apo Dios,
2 ti nidugah ahan an paddungnay na'uwawa' ay He"a, Apo Dios, an matattagu.
Ya anuud nin di umaya' an mundayaw ay He"a?
3 Abigabigat ya amahdomahdom ya gunna' lumugwalugwa an paddungnay hiyay itanud'u,
ya un at goh udot gun alyon nan buhul'un ha"in di, “Hay wadan nan Diosmu?”
4 Ya iyal'allanay lumugwaa' hi un'u nomnomon din gun'u nangipangpanguluan hidin do'ol an tatagun umuy mundayaw hinan Timplum, Apo Dios,
ya nidugah di amlongmin pun'it'u'miy kantamih pundayawmi ya punyamananmin He"a.

5 Ya anaad nin ta munlungdayaa'?
Ya anaad goh nin ta numanomnoma'?
Mu He"a, Apo Dios, damdamay pundenola' ya ipabagbagtu'
ti He"ay bumadang ay ha"in,
ya He"ay baliw'u
6 ya Dios'u.[‡]

Immannung an nidugah di lungdaya',
at He"ay nonomnomo' hitun wada' ad Jordan ta engganah nan Duntug an Hermon ya hinan Duntug an Mizar.
7 At tun punligata' ya paddungnay punhe'noba' hinan mabi'ah an dalluyun hinan baybay
unu nan mumpuyuu' an danum an pun'ilobloba'.

8 Mu abigabigat ya nidugah di pamhodmun ha"in,
ya hinan mahdom ya gun'u ikantaan He"a,
ya gunna' munluwalun He"an Dios an nangidat hi atagua'.
9 At He"an Dios an paddungnay Batun ihi'uga', ya anaad ta inaliwana'?
Ya anaad ta paligligatona' hinan buhul'u ta omod unna' lumungdalungdaya?
10 Ya ten ta"on tun tungal'u ya huma'it an dumalat nan paniwihiwitandan ha"in an gunda alyon di,
“Hay wadan nan Diosmu?”

11 At anaad nin ta munlungdayaa'?
Ya anaad goh ta numanomnoma'?
Mu He"a, Apo Dios, damdamay pundenola' ya ipabagbagtu'
ti He"ay bumadang ay ha"in,
ya He"ay baliw'u ya Dios'u.[§]

---

[*] **42:** Hinan Biblian di Hudyu ya nalammung nan Psalm 42 ya Psalm 43 ta ma'ohhay psalm. [†] **42:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit. [‡] **42:6** Psa. 42:11; 43:5. [§] **42:11** Psa. 42:5-6a; 43:5.

43

*Hay Luwalun nan Napilit an Niyuy hinan Udum an Babluy**

1 O Apo Dios, ipa'innilam ni' hinan tatagun adi kumulug ay He"a an mi'id di bahol'u,
ya baliwana' hinan ahilalayah an tatagun nappuhiy pangatda!
2 Ti He"ay Dios an baliw'u, mu anaad ta din'uga'?
Ya anaad ta gunna' paligligaton hinan buhul'u ta omod unna' lumungdalungdaya?
3 Ipa'alim di patal ya nan makulug an pumpapto'mun ha"in
ta ipadutu'a' an mumbangngad hinan wadam hinah nan Duntug an Zion an wadan nan Timplun punhituwam.
4 Ya ta umalia' hinan pun'onngan ay He"a, Apo Dios, an Dios'un mangidat hi nidugah an amlong'u,
ya pagangho' nan alpah pangipagbagtua' ay He"a, Apo Dios an Dios'u.

5 Ya anaad nin ta munlungdayaa'?
Ya anaad goh nin ta numanomnoma'?
Mu He"a, Apo Dios, damdamay pundenola' ya ipabagbagtu'
ti He"ay bumadang ay ha"in,
ya He"ay baliw'u ya Dios'u.†

44

Hay Luwaluh Pumpabaddangan

Nan linala'in holag Korah di nangitudo' eten psalm, ya hay intud'anda ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya maskil* di stylena.

1 Apo Dios, dengngolmi nan inulgud din o'ommodmi an mun'aphod an inatmun didah
din nitaguandah din penghana.
2 Ti numpakakmu ya pinaligatmu din udum an tatagun adi umunud an nunhituh nan babluy
ta impaboltanmuh nan o'ommodmi nan luta.
Ya winagaham didan tatagum,
at pinumhod di nitaguanda.
3 Ya bo'on nan ni'pattayan din o'ommodmiy dumalat hi namoltanandah nan luta unu bo'on nan abalinanday nangabakanda
mu dumalat nan badangmun dida ya nan nidugah an abalinam ya amabi'ahmu di nangipattigam an pohpohdom dida.

4 Ya He"ay Ali' ya Dios'u goh hi bumadang
ta mangabak amin holag Israel,
5 ya dumalat nan nidugah an abalinam ya abakonmi nan buhulmi,
ya dumalat nan pangehdolanmin He"a ya abakonmi dida.
6 At adi' ehdol nan pana' ya ta"on nan hanggap'uh pamaliw'uh odol'u,
7 mu He"ay way abalinanan umabak hinan buhulmi,
ya He"a goh di dumalat hi abainanda.
8 Apo Dios, He"ay gunmi iyamlong hi abigabigat,
ya He"ay ipabagbagtumih mid pogpogna!

---

* **43:** Hinan Biblian di Hudyu ya nalammung nan Psalm 42 ya Psalm 43 ta ma'ohhay psalm. † **43:5** Psa. 42:5-6a, 11. * **44:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit.

9 Mu ad ugwan ya din'ug da'mi ya binain da'mi
ti adi'a mahkay mitnud hinan umayanmin mi'gubat!
10 Ya hay inatmu ya impalayaw da'mih nan buhulmi
ta omod unda nun'ala nan gina'umi ya lutami!
11 Ya inyabulutmun numpattoy da'min ay ami kalnilu,
ya impiwa'at da'mih nan babluy di udumnan tatagu!
12 Ya inla'u da'min tatagum an un nalakay pallogmi
an ay mi'id di balulmin He"a!

13 At hiyanan hiwihiwitan ya inaba'abatlan da'mih nan tatagun heneggonmi
an dumalat nan inatmun da'mi!
14 Ya ta"on nan wah adadagwin babluy ya un dami hinhannulon,
ya mungwigiwigdah nan aatmih nangatmun da'mi!
15 At ten unna' malulugluh abigabigat,
ya immugtul tun angah'uh bain'u
16 ti gun'u da'mi hiwihiwitan ya pahapahalon hinan buhulmi
an gunda nonomnomon an umiballoh!

17 Ya na'at hatun amin ay da'mi an ta"on unmi agguy He"a inaliwan
unu agguymi goh imbahhaw nan ni'tulaganmin He"a.
18 Hay nomnommi ya agguymi He"a din'ug,
ya agguymi goh imbahhaw nan Tugunmu.
19 Mu pinaligat da'mi,
ya ingnganuy da'mih nan awadan di do'ol an atata'ot an animal hi inalahan
ta paddungnay un ami wah nan nidugah an pa'ahhelong.

20 Gulat ta naliwanmi an mundayaw ay He"an Diosmi
unu nan bulul an dios nan bunag di dinayawmi,
21 ya undan udot hene ya adim innilaon an Dios
an He"a ya inilam an amin di mipo"oy an wah nomnnom di tagu?
22 Mu dumalat nan pangunudanmin He"a ya waday gun mapatoy hi abigabigat
an umat amih nan kalnilun mapalti![†]

23 At ihi'almu ni', Apo Dios, ta baliwan da'mi!
Anaad ta un'a ay nonollo'?
Adi ni' ahan da'mi du'gon hi enggana!
24 Ya paddungnay un da'mi ipo"oyan,
at adim anhan inganuy tun ligat an holholtaponmi!

25 Paddungnay un ami natu"in hinan luta
an nun'luluppulup hinan hupu'.
26 At badangan ni' ahan da'mi
ta ipattigmu nan nidugah an pamhodmun adi mapogpog hinan pamaliwam ay da'mi!

[†] **44:22** Rom. 8:36.

45

*Hay Kantan Mikantah nan way Malhin**

Nan linala'in holag Korah di nangitudo' eten adyoga, ya hay intud'anda ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya ma'innila an maskil† nan stylena, ya mikantah nan way mun'ahawa, ya hay tunena ya “Nan Habhabung an Ma'alih Lilies.”

1 Do'ol di mun'aphod hi ninomnom'un itudo' ta mikantah nan ali,
ya umata' hinan nala'eng an muntudo' hi ulgud.

2 Ya he"a ya anggay di maphod di alala'ina,
ya madadawoh nan panaphapitmu ti winagahan da'an Apo Dios hi mid pogpogna.
3 Ya eh'otmuy hanggapmu an he"an nidugah di abalinana an ma'al'ali ya me'gonan!
4 Ya muntakay'ah kabayu ta panginnilaan an mangab'abak'a
ti dumalat nan amakulugmu, ya nan pumpa'ampaam, ya nan anahamadmu.
Ya atom di umipata'ot an dumalat nan nidugah an bi'ahmu.
5 Ya pun'ipanam nan mun'atadom an panam hinan buhulmu ta mun'atibi' di puhuda,
ya abakom nan Hentil hinan abablubabluy.

6 O Apo Dios, nan pumpapto'am ya minaynayun hi enggana,
ya nahamad ya makulug di pumpapto'muh nan tatagum.‡
7 Ti pa'appohdom nan makulug an pangat,
ya abohlam nan nappuhi,
at hiyanan He"ay pento' Apo Dios an Diosmu ay da'yuh nan i'ibbam an a'alih mumpapto' ya me'gonan ya mipa'amlong.§
8 Ya nan magayad an lubungmu ya nabangbangluan hi myrrh, ya aloe, ya cassia,
ya ikantaan da'ah nan nun'ala'eng an muntukal hinan palasyum an na'al'altian hi ivory*
9 Ya nan udum an ibilangmun ahawam ya imbabaluy nan a'ali,
ya hinan appit di agwanmuy timma'dogan nan ahawaom an nung-gigina'uh nan namahmah an balitu' an nalpud Ophir.

10 Ihamadmun mangngol hitun itugun'un he"an ahawaon nan ali
ti mahapul an adim mahkay nonomnomon nan tatagum, ya nan o'ommodmu, ya nan a'agim.
11 Ti nidugah di nangamnaw nan alin he"a an dumalat nan ama"aphodmu,
at e'gonam hiya ti hiyay apum.
12 Ya umali nan babain imbaluy di alid Tyre an waday adawnan he"a,
ya ta"on goh nan adadangyan an tatagu ya idatan da'ah adawmu.

---

* **45:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). Ya ta"on un nan do'do"ol an verses eten psalm ya itududay aat nan kasal an na'at hidin amatagun nan linala'in ad psalm mu waday ipaddungan nan udumnan verses hinan Alin Pento' Apo Dios an umali. † **45:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit. ‡ **45:6** Heb. 1:8. § **45:7** Heb. 1:9. * **45:8** Hiyay ba'git di elepante.

13 At wah dih nan kuwaltuna nan babain imbaluy di ali an ma"aphod di tigawna
an nalubungan hi na'al'altian hi balitu'!
14 At nidugah an ma"aphod di inlubungnah pangiyayandan he"an ali,
ya wadaday babalahang an mangun'unud ay hiya.
15 Ya nidugah di umamlongandah nan umaliandah nan palasyum.

16 Ya nan imbabaluymun linala'iy mipallog an mun'alih udum di algaw an umat hidin o'ommodmu
ta diday mumpumpapto' hinan abablubabluy.
17 At ipinaynayun'uh nomnom di tatagu nan nidugah an inatmu
ta he"ay gunda ipabagtuh enggana.

46

Wadah Apo Dios an Niddum ay Ditu'u

Heten kanta ya intudo' nan linala'in holag Korah, ya hay intud'anda ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya ma'innila an hay stylena ya alamoth.*
1 Hi Apo Dios di baliw tu'u ya mangidat hi bi'ah tu'u
ti Hiyay wagwadan bumadang hinan way aligatan tu'u.
2 At adi tu'u tuma'ot an ta"on hi un maluman di aat tun luta,
ya ta"on un mun'egday nan duntug ta mumpapanguy nan lutah nan baybay,
3 ya ta"on goh un nidugah di tungog nan danum hinan baybay,
ya umalyog nan do'ol an duntug hi aton nan ma'abbi'ah an dal-luyun.

4 Ya waday wangwang an umipa'amlong hinan tatagun den babluy an pundayawandan Apo Dios
an nan me'gonan an babluy an awadan nan Timplun Apo Dios an punhituwana.
5 At mi'id ma'at hi nappuhi enen babluy
ti wagwah dih Apo Dios an mamaliw.
6 Ya mun'abungotda nan tataguh nan abablubabluy,
ya mun'a'abak nan do'ol an pumpapto'an di ali,
ya ammuna nan humapitan Apo Dios ya nidugah di ta'ot nan tatagu.

7 Ya wagwadah Apu tu'un nidugah di abalinanan ditu'u
an nan Dios Jacob ya Hiyay hapiaw tu'u.†

8 At nomnomon tu'u nan numbino'ob'on an ina'inat Apu tu'u
an nan do'ol an lugal an ingganuynah tun luta.
9 Ti ipadinongnan amin di mumbubuhul hitun luta,
ya nun'ipungna nan panada ya nan gayangda,
ya nunggohobna nan hapiawda.
10 Ya inalin Apo Dios di,
"Duminong ayu ta way atonyun manginnila an Ha"in di Dios,
ya Ha"in di ipabagbagtun nan Hentil hinan abablubabluy hitun luta!"

11 Ya wagwadah Apo Dios an nidugah di abalinanan ditu'u

* **46:** Nan hapit an *alamoth* ya hapit di Hudyu, ya ad ugwan ya mid nanginnilah pohdonan ibaga. Mu mid mapto' ya hiyah ne ohan aat di aton an muntukal an umat hi panglotan, unu mahaluyud, unu ul'ulodyon, unu gagalan. † **46:7** Psa. 46:11.

an Dios Jacob ya Hiyay hapiaw tu'u.‡

47

Nan Dios an Na'abbagbagtun Mumpapto'

Heten psalm ya intudo' nan linala'in holag Korah, ya hay intud'anda ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Tumalpu' ayun amin an Hentil,
ya it'u'yun mungkantah umamlonganyun mundayaw ay Apo Dios!
2 Ti nidugah an mata'tan hi Apu tu'u an na'abbagbagtu,
ya nidugah di abalinana an Alin amin hitun luta!
3 Hiya ya binadangan da'min Hudyu ta inabakmin amin nan buhulmin tataguh nan abablubabluy,
4 ya pinilin Apo Dios nan maphod an babluy hi banohmi
an nan iyamlong nan holag Jacob an popohdona.

5 Ya hidin timmuluwan Apo Dios ya init'u' nan tataguy pun'am'amlonganda,
ya denedehhandan impagangoh din talampet
ya inaliday,
6 "Ikanta tu'uy ipabagbagtuan Apo Dios an Ali tu'u,
ya ikantaan tu'u Hiyan mumpapto' an amin hinan tataguh tun luta!
7 ti hi Apo Dios di Alin amin hitun luta,
at ikanta tu'uy ipabagbagtuana!"
8 At wah din inumbun hinan me'gonan an umbunanan mumpapto' hinan tataguh tun luta,
9 at na'amung an amin nan a'ap'apun Hentil ta middumdah nan tatagun mundayaw hinan Dios Abraham
ti an amin nan a'alih tun luta ya nipihakupdan Apo Dios,
at Hiya ya anggay di mipabagbagtu.

48

Ad Zion an Babluy Apo Dios

Hete ya kantan intudo' nan linala'in holag Korah.

1 Nidugah di abalinan Apu tu'u,
at Hiya ya anggay di ipabagbagtu tu'uh dih nan babluynah nan duntug an me'gonan.
2 Ya ma"aphod ahan di tigawna ti wah nan nabagtun duntug hi appit di buhu'an di algaw.
At an amin nan tataguh tun alutaluta ya popohdondan tigon,
ya henen Duntug an Zion di ihinan nan na'abbagtun Ali.
3 Ya wagwah dih nan Abungnah Apo Dios,
at Hiyay manalimun hi mamaliw hinan wah di.

4 Ya nunlalammung an amin nan a'alih tun lutah din nangubatandah nan babluy,
5 mu unat goh tinnigda nan babluy ya timma'otda,
at limmayawda,
6 ya nidugah di wimmogwoganda
an umatdah nan babain muntungaw an womogwog hi ha'it di puntungawana!

‡ **46:11** Psa. 46:7.

7 Nan inatmu ya umat hi inat nan mabi'ah an puo' an nalpuh appit hi buhu'an di algaw
an numpa"ina nan do'ol an pupul ad Tarshish.

8 Hidin nadnoy ya dengngolmiy na'at eten babluy,
mu ad ugwan ya ten hinamhamadmin tinnig di na'at hitun babluy
Apo Dios an nidugah di abalinana ete han babluy nan Dios tu'u.
Heten babluy ya baliwan Apo Dios hi mid pogpogna.

9 Hitun Timplum, Apo Dios, ya wa ay ta humigup amin mundayaw ay He"a
ya gunmi nomnomon nan nidugah an adi malumluman an pamhodmu.
10 Ya nundongol di aat nan ngadanmu, Apo Dios,
at ipabagbagtu da'an amin hitun lutah gunmu pangabakan hinan bumuhul.
11 Ya dumalat nan ama'andong nan pumpanuhmu ya nipadenol nan tataguh nan Duntug an Zion
ya nan tataguh nan ahigihigib ad Judah.

12 At umuy ayu ta le'donyu nan Duntug an Zion,
ya le'wohonyu nan babluy,
ya enyapyu nan do'ol an atata'nang an abung an pun'adugan,
13 ya ihamadyun tigon an nihamad an allup ya nan nun'ihamad an abung an ipo"oyan nan tatagu
ta way ulgudonyuh nan holagyuh udum di algaw!
14 Ti hiyah ne pangat Apo Dios an Dios tu'uh mid pogpogna,
ya Hiyay mangipapto' ay ditu'uh enggana.

49

Hay Ami'id Hulbin nan Pange'kodan hinan Inadangyan

Heten psalm ya intudo' nan linala'in holag Korah, ya hay intud'anda ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Da'yun amin an tatagun wah tun luta
ya ihamadyun donglon tun hapito',
2 an da'yun na'ampa unu nabagtun tagu,
ya da'yun adangyan unu nawotwot.
3 Ti nan hapito' ya bo'on hay atugunanyu ya anggay
ti an amin nan wah nomnom'u ya ipa'innila',
4 ya tukalo' nan alpa ta un'u ikanta nan tugun an ipa'innila' ay da'yuh innilaonyu.

5 Adia' tuma'ot hinan gutud di atapnga' hi punli'uban nan nun'abaholan an mamuhul ay ha"in,
6 ya ta"on hi unda ehdol hinan inadangyanda ya ehngelda goh hinan ado'ol di inadangyanda
ya adia' damdama tuma'ot.
7 Ya mi'id ahan di taguh mamla' hi ataguan di ohah tagu
unu mamayad ay Apo Dios hi ataguana
8 ti nabalul di pola' di ataguan nan tagu an mi'id ahan di pa"apla'
9 ta way atonan mi'taguh enggana ta adi matoy.

10 Ya inila tu'un ta"on nan tatagun nun'anomnoman ya matoy,

ya umat goh hinan manangpah ya nan agguy nanomnoman,
at puntaynanda nan inadangyandah tun luta,
at bonhon di udumna.
11 At nan lubu'da di munnonong hi abungda
an ta"on hi waday lutadah din amataguda an ningadan hi ngadanda mu mihukat di udumna ay dida.

12 Ya ta"on hi un adangyan ahan nan tagu mu ma'ubah damdama
ti matoy hiya an umat hinan a'animal an mun'atoyda.
13 At hiyah ne ma'at hinan tagun mangehdol hinan abalinana,
ya umat goh hinan tagun mangehdol hinan hapihapitona.
14 Ti mapogpogda an umatdah nan kalnilun mapalti an hi atoy di mangitnud ay didah lubu',
at abakon nan nahamad didah nan apitayan di odolda,
at taynanda nan abungda.
15 Mu baliwana' ay Apo Dios hinan ataya',
ya alana' ay Hiya.

16 At adi ayu numanomnom hi un umadangyan nan udum
an ta"on hi un do'ol di mun'apla'an hi gina'udah abungda.
17 Ti awni ta matoyda at mi'id di ita'inda
an adi mitnud ay dida nan inadangyandah nan lubu'da.
18 Ya ta"on hi un munlenot hinan inadangyana ya gun ita"eng nan udum an tagu
19 mu matoy hiya damdaman umat hidin o'ommodna,
at adida mahkay tigon di patal.

20 At ta"on hi un adangyan ahan nan tagu mu ma'ubah damdama
ti matoy hiya an umat hinan a'animal an mun'atoyda.

50

Nan Makulug hi Aton an Mundayaw ay Apo Dios
Hete ya psalm an intudo' Asaph.
1 Impa'ayag Apo Dios an nidugah di abalinanan amin di tataguh tun luta ta mi'hapit ay dida
an nete"ah appit di buhu'an di algaw ta nangamung hinan al-imuhana.
2 Ya hidid Zion an nan nidugah an ma"aphod an babluy
ya mattig di benang Apo Dios an umat hinan potang.
3 Ya ma'innilay umalian Apo Dios ti waday apuy an mammang ya un Hiya,
ya waday mabi'ah an puo' hinan lene'wohna.
4 Ya ayagana nan wad abuniyan ya nan wah tun luta
ta diday mun'ihtiguh nan punhumalyaanah nan tataguna.
5 Ya inalinay,
“Amungonyu nan un'unnud an tatagu',
ya ma'amung ayuh tun wada' an da'yun ni'tulag ay Ha"in hidin nun'onnganyu.”
6 At nan wad abuniyan di nangipa'innilah anahamadna
an hi Apo Dios ya anggay di mumpanuh hinan tatagu.

7 Ya inalin Apo Dios di,
“Donglonyun tatagu' an holag Israel

ti Ha"in an Dios di ihtiguyu an Diosyu.
8 Ya adi' da'yu ihingal hinan gunyu e'nong
unu nan moghob an gunyu e'nong ay Ha"in
9 ti adi' mahkay mahapul nan manilhig an baka
unu gandeng an malpuh nan impahtulyu
10 ti an amin nan do'ol an animal hi inalahan ya bagi',
ya umat goh hinan bakah nan dudunduntug.
11 Ya an amin nan numbino'ob'on an hamutin wah nan aduntuduntug
ya nan wah nan punhabalan ya bagi'.
12 Ya gulat ta nahinaangana' ya adi mahapul hi un'u ipa'innila ay da'yu
ti hakup'un amin tun luta ya an amin nan wah tun luta.
13 Ya undan ihda' nan dotag di baka unu inumo' nan dalan di gandeng?
14 Hay pohdo' hi e'nongyun Ha"in an Dios ya nan pangalyanyuh punya-
mananyu,
ya impa'annungyun amin nan intulagyun Ha"in an na'abbagbagtu.
15 Ya mumpabadang ayun Ha"in hinan way punligatanyu,
at baliwa' da'yu,
ya Ha"in e'gonanyu."

16 Mu inalin Apo Dios hinan nun'abaholan an tataguy,
"Mid hulbin nan gunyu pangulgu'ulgudan hinan Uldin'u ti adiyu
damdama unudon!
17 Ya adiyu pohdon an matuduwan
ti unyuat goh du'gon nan intugun'u.
18 Ya wa ay di mangakaw ya unyuat goh idoldol,
ya middum ayuh nan umilugtap.
19 Ya niyay'ayan un nan nun'appuhiy gunyu hapiton,
ya nidugah an munlayah ayu.
20 Ya gunyu hapihapiton di nappuhih aat nan a'agiyuh pamuhiyun dida
an ta"on un agguy immannung.
21 Ya amin hanan inatyu ya unna' didindinong,
at hay ninomnomyu ya umata' ay da'yu,
mu adi ti ad ugwan ya pabaholo' da'yu.

22 At nomnomonyun nangaliw ay Ha"in an Dios ti la'tot ya numbi"i' da'yu,
at undan way mamaliw ay da'yu?
23 At nan gun munyaman di hiyay onong hi mange'gon ay Ha"in,
ya nan mangunud hinan Tugun'u ya baliwa' dida."

51

Hay Nuntutuyuan David hi Baholna[*]
Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya manu ay intudo'na ti inhingal nan propetan hi Nathan hiya an dimmalat nan nangilugtapanan Bathsheba.
(II Sam. 11:1—12:14)
1 Hom'ona' ni', Apo Dios, ta aliwam di bahol'u
an dumalat nan mid pogpogna an pamhodmu ya nan ama'ulaymu!
2 At paddungnay ulaham an amin di bahol'u ta mihamad di ugali' mahkay.

[*] **51:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Mangal'alu' hi A'aliwan di Bahol an Psalms* ti waday muntutuyuh baholnan Apo Dios.

3 Ya i'innila' an numbahola',
an ten nun'o'onan hi nomnom'u.
4 Ya numbahola' ahan ay He"a,†
ya inat'uy adim pohdon,
at umannung an humalyaona' ta ibaagmu an nibahhawa'.‡
5 Ti nipalpuh din nitungawa' ya nababaholana'
an nete"a tuwalih din nihabiya' hi putun ina.
6 Mu hay pa'appohpohdom ya nan maphod an pangat di tagu,
at ituduwana' ni' hinan aatmun nahamad ta luma'enga'.

7 Ya ulaham ni' di bahol'u ta pumhod tun ugali'§
an paddungnay ma"appaha'a' ya un nan dalallu.
8 Ya pawadaom ni' di amlong'u an ta"on hi unna' minolta,
9 ya aliwam ni' nan numbahola' ay He"a,
ya butiwom an amin nan nun'appuhin ina'inat'u.

10 Ya idatana' ni' hi baluh nomnom, Apo Dios,
ta nan nahamad ya nepto' di ìpanomnommun ha"in.
11 Ya adia' ni' du'gon ay He"a
unu pakakon nan Na'abuniyanan an Lennawan niyodol ay ha"in.
12 Ya pa'amlongona' an umat hidin nangabuluta' ay He"a,
at badangana' ta nan pohdom di hiyay gun'u aton.
13 Ta ituduwa' nan nun'abaholan hinan pohdom hi atonda ta He"ay un-
udonda.

14 At elwanga' ni' ta adia' patayon, Apo Dios an Dios'un namaliw ay ha"in,*
at ikanta' nan mangipa'innilah nan maphod an ina'inatmun ha"in.
15 Ya badangana' an humapit ta way ato' an mangul'ulgud hinan a'al'alyam,
O Apu.
16 Ya bo'on nan me'nong an midat di pohdom
ti gulat un hiyah ne pohdom at indat'u,
ya adim goh abuluton nan Onong an Moghob.
17 At hay abulutom, O Apo Dios, hi e'nong'un He"a ya tun malpuh nom-
nom'uh puntutuyua'
ya nan nihamad an pangipa'ampaa' hi odol'u.

18 Ya igohgoham ni', O Apo Dios, nan babluy ad Zion ta pumhod
ta mibangngad an mipaphod nan nun'apa"in allup ad Jerusalem.
19 Ya malpah ay ya e'nongmi mahkay ay He"a nan nepto' an e'nongmin
moghob hinan pun'onngam.

† **51:4** Mabalin goh nan translation an *He"a ya anggay di numbahola' an mid di udum.* Gulat ta nepto' an translation at hay pohdonan ibaga ti numbahol goh hi David ay da Bathsheba ya nan ahawanan hi Uriah! Gapu ta agguy inunud David nan Uldin Apo Dios at paddungnay hi Apo Dios ya anggay di numbaholana ti Hiyay ad Uldin ta adi umilugtap ya adi goh pumatoy. ‡ **51:4** Rom. 3:4. § **51:7** Hay nangusalan nan papadih din penghana ta lenehanda nan nalugit ya nan hapang an hyssop (Ex. 12:22; Lev. 14:3, 6, 49, 51-52; Num. 19:6, 18), ya hiyah ne goh di imbagan David hitu ta maleneh hiya.

* **51:14** Mabalin goh nan translation an *At aliwam ni' din namataya' hinan tagun mid baholna.* Gulat ta nepto' an translation ya ninomnom David nin hi Uriah an ahawan Bathsheba an impapatoyna (II Sam. 11:6-27).

52

Nan Panumalyan Apo Dios ya nan Homo'na

Heten psalm ya maskil* an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya intudo'nah din immayan Doeg an i'Edom hinan Alin hi Saul ta ipa'innilanan hiyay immayan David hi abung Ahimelek.
(I Sam. 22:6-23)

1 He"an nundongol an tagu,
anaad ta gunmu iting'i nan ina'inatmun nappuhih nan tatagun Apo Dios?
2 Ya munnomnom'ah atom an mama"ih nan ibbam,
at nan layah an hapitom ya umat hi tadom di uwah an humugat.
3 Ya pa'appohpohdom an aton di nun'appuhi ya un nan maphod,
ya nidugah an do'ol di punlangkakam ya un nan humapitam hi makulug.
4 Ya he"an ma'allangkak, umanla'an mun'ulgud hi layah hi aat di ibbam
ta paha'itom di nomnomna.

5 Mu pa"ion da'a goh ay Apo Dios ta mapogpog'ah enggana,
at alan da'ah nan abungmu ta un himbumagga ya nami'id'a,
at ubahon da'ah tun punhituwan di tatagu.
6 Ya tinnig din nun'ahamad di pangatda nan na'at at manoh'ada,
mu inabatlanda hiya an inaliday,
7 "Tigonyu an hiyah te din tagun agguyna ene'kod ay Apo Dios di nitaguana ta mabaliwan!
Ti enehdolna nan do'ol an inadangyanah mamaliw ay hiya,
at ta"on unna aton di nappuhi!"

8 Mu umata' kogoh hinan munlutbun ayiw an olibon wah nan gettaw di Timplum, Apo Dios,
at nan homo'mu, Apo Dios, di pange'koda' hi enggana.
9 Ya adi' idindinong an munyaman hinan maphod an inatmun ha"in, Apo Dios,
ya ulgu'ulgudo' nan a'al'alyam ya nan amaphodmuh nan a'amungan nan tatagum.

53

Hay Anappuhin nan Tagu

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya ma'innila an mahalath* ya maskil† di style nan tunena.
(Psa. 14:1-7)

1 Nan manangpah ya alyonday, "Mi'id di Dios."
At mid di hulbida ti un hay umipabohol di gunda aton,
ya mi'id di ohan didah mangat hi maphod.‡
2 Mu wah did abuniyan hi Apo Dios an uh'uhdungana nan tataguh tun luta
ta innilaonay un waday nanomnoman an mundayaw ay Hiya.§

---

* **52:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit. * **53:** Nan hapit an *mahalath* ya hapit di Hudyu, ya ad ugwan ya mid nanginnilah pohdonan ibaga. Mu mid mapto' ya hiyah ne ohan aat di aton an muntukal an umat hi panglotan, unu mahaluyud, unu ul'ulodyon, unu gagalan. † **53:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit. ‡ **53:1** Psa. 14:1; Rom. 3:10. § **53:2** Psa. 14:2; Rom. 3:11-12.

3 Mu mi'id! Ti an amin nan tatagu ya din'ugdah Apo Dios
an numpapaddungdan hay umipabohol di gunda aton,
at mi'id di ohah maphod di atona.*

4 Ya inalin Apo Dios di,
"Undan mid ahan nomnom danen mangamangat hi nappuhih nan
tatagu' an unda upohon,
ya adida munluwalun Ha"in?"†
5 Mu awniat madatngan nan nidugah an tuma'tanda an agguyda ene'e'dam
ti pun'iwa'at Apo Dios di tungal nan buhul di tataguna,
ya bainon Apo Dios dida ti pahiwona dida.‡

6 At hay luwalu' ya umali ni' nan mamaliw hinan i'Israel an malpud Zion.
Ya awni ta wagahan Apo Dios nan tataguna at an amin nan holag
Jacob ya umanlada mahkay.§

54

Nan Pumpabaddangan hi Abaliwan hinan Aton di Buhul

Heten psalm ya maskil* an intudo' David hi aat di immalian nan tatagud Ziph hi awadan Saul an mananhan hi nipo"oyan David. Ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya ma'innila an mahapul an tukalonyu nan instrumenton way gadengna.
(I Sam. 26:1-25)
1 Baliwana' ni', O Apo Dios, an dumalat nan abalinam,
ya He"ay mangipa'annung hinan amakulug'u.
2 Ya donglom ni' di luwalu', Apo Dios,
at ingaom tun hapito'
3 ti ten abohlana' hinan mumpahpahiyan tatagu,
ya tun adi mangngol ya pohdondan mamatoy ay ha"in ti adi da'a
ahan e'gonan an Dios.

4 Mu immannung an hi Apo Dios di mamaliw ay ha"in
ti Hiyay Apu' an manalimun ay ha"in.

5 Hi Apo Dios di mangiballoh hi nappuhih nan mamuhul ay ha"in,
ya pogpogona dida ti nahamad Hiya.

6 At umamlonga' an mun'onong ay He"a, Apu,
ya ipabagbagtu' He"a ti nan amaphod di nangatmu
7 ti binadangana' hi an amin hinan nunligata',
ya tinnig'uy nangameham hinan buhul'u.

55

Hay Luwaluh Pun'adawan hi Badang Apo Dios

Heten psalm ya maskil* an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya mahapul an hay instrumenton way gadengnay tukalonyu.
1 O Apo Dios, donglom ni' tun luwalu' ta badangana',

* **53:3** Psa. 14:3; Ecc. 7:20; Rom. 3:12. † **53:4** Psa. 14:4. ‡ **53:5** Psa. 14:5-6. § **53:6** Psa. 14:7:
* **54:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit. * **55:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit.

2 at donglom ni' ta ehmo'ana' ti ten nidugah an numanomnoma'.
3 Ti ten tumata'ota' hinan pana'ta'atot nan buhul'u,
ya numanomnoma' hinan nun'appuhin gunda aton ay ha"in ti nidugah an aboholana' ahan.

4 Ya nidugah an ten umob'o'ob'ob di puhu' ti ini ya matoya',
5 ya nidugah di wumogwoga' hi ta'ot'u an ten lumungtuya'.
6 At ninomnom'un alyo' di,
"Un ni' unna' umat hi kalapati an waday paya'na
at tumayapa' ta umuya' mun'anap hi pun'eblaya'!
7 Ya umuya' hinan adagwin lugal ta mihinaa' hinan mapulun,
8 ya nunnaudo' an mun'anap hi ihi'uga' hi un way mabi'ah an puo' ya tuyup!"

9 Apu, guluwom nan buhul'u ta mid poto' di hapitonda
ti inila' an nan tataguh nan babluy ya nidugah an unda mumpap-attoy ya mumbobohhol.
10 Ya abigabigat ya amahdomahdom ya gunda wanwanon nan allup di babluy,
ya wah diday pumanapattoy ya mumbobohhol.
11 Ya do'ol goh hidih nan babluy di gun mangamangat hi nappuhi,
ya do'ol di umipalewah ya bumalbalih nan way a'am'amungan nan tatagu.

12 Gulat ta nan buhul di mamahiw ay ha"in at edpol'u,
ya gulat goh ta nan buhul di mi'hongngel ay ha"in at ipo"oya' hiya.
13 Mu he"a ahan an nahamad an ligwa an ni'yi'ibba' di nangat,
14 ya nahamad di gunta dimmanudugwaan ya immanul'ulgudan,
ya gunta duwan gun immuy hinan Timplun Apo Dios an nundayaw.

15 Himbumagga ni' ya nun'atoy hanan buhul'u an ta"on unda matattagu ya nun'ilubu'da
ti nan nun'appuhi damdamay gunda ato'aton an ta"on un hinan numpunhituwanda.

16 Mu ha"in ya mumpabadanga' ay Apo Dios ta baliwana',
17 ya hinan helhelong, ya hinan tongan di algaw, ya hinan mahdom ya numpabadanga' ay Hiya,
at donglonay ibaga'.
18 Ya gunna' halimunan ta mid al'alin ha"in hinan nun'appuhin gun aton nan buhul'un ha"in
19 ti hi Apo Dios an mi'id pogpog di pumpapto'ana ya donglonay luwalu',
ya ipa'abakna dida ti adida hukatan nan nappuhin ugalida,
ya adida goh ta'tan Hiya.

20 Ya din imbilang'un nahamad an ligwa' ya numbalin an buhul'u
ti imbahhawna din nuntulaganmi.
21 Ya ma'ulay din panaphapitna an umat hinan middum hi ma'an, mu hay wah nomnomna ya un bumobohhol,
ya nan panugun ya umat hinan lana,
mu pumatoy an umat hinan matadom an hinalung.

22 At e'kodyuy ligatyun Apo Dios,
at halimunan da'yu,

ya adina ahan iyabulut nan tatagun nahamad di ugalidan ma'abakda.
23 Mu nan lumayalayah ya nan pumatopatoy hi tagu ya agagom di atayanda,
Apo Dios,
ya nun'ipiyuymu didad imbelnu.

Mu ha"in ya He"ay pange'koda' hi nitagua'.

56

Hay Luwaluh Pangehdolan ay Apo Dios

Heten psalm ya mikitam* an intudo' David an aat di naniliwan di iPhilistia ay hiyad Gath, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Hay tunena ya “Hay Aat nan Kalapatih nan Niyadagwin Ayiw an Oak.”
(I Sam. 21:10-15)

1 Hom'ona' ni', Apo Dios, ti ten pohdon tun tatagun mangubah ay ha"in,
ya abigabigat ya unna' e'englan hinan buhul'u!
2 Ya iyal'algawdan mamihupihul ay ha"in,
ya do'olda ahan di mamohol ay ha"in!

3 Mu wa ay ta tuma'ota' ya He"ay pange'koda',
4 at hi Apo Dios an ipabagbagtu' di ehdol'u,
ya adia' tuma'ot hinan aton di tagun ha"in.†

5 Inalgaw an nan hapito' di hahalepatandah un
way ibahhawa' ta pangiga'idandan mangat hi nappuhin ha"in.
6 Ya muntitilopdan amin ta mipo"oyda ta gunda tigon di malgom hi umaya'
ta bota'ona' ta way atondan mamatoy ay ha"in.

7 At moltaom dida, Apo Dios, an dumalat nan pangata'atandah nappuhi,
ya ubahom nan tatagu an dumalat di bungotmu!
8 Ya i'innilam din gun'u nunlungdayaan ya din limmanugwaa',
ya undan agguy nitudo' daten amin hinan liblum?

9 Ya wa ay ta madatngan nan gun'u pumpabadangan ay He"a ya pun'ihunod
nan buhul'u,
ya hiyah ne panginnilaa' an hahalimunana'.
10 At iyamlong'u, Apo Dios, nan Tulagmu,
ya iting'i', Apu, nan hinapitmu.
11 Ya He"a, Apo Dios, di ehdol'u,
ya adia' tuma'ot hinan aton di tagun ha"in.‡

12 Ya ipa'annung'un aton nan intulag'un He"a, Apo Dios,
an e'nong'u nan onong hi punyamana' hinan do'ol an badangmu.
13 Ti He"ay gun nangelwang ay ha"in ta agguya' natoy,
ya binadangana' ta agguya' goh na'abak,
at ad ugwan ya He"ay nahamad hi unudo' hi mid pogpogna.

---

* **56:** Bahaom nan gloss di Psalm 16 ta innilaom di aat ten hapit. † **56:4** Psa. 56:11. ‡ **56:11** Psa. 56:4.

57

Hay Luwaluh Pumbabaddangan

Heten psalm ya miktam* an intudo' David hidin limmayawanah nanay-nanan Saul ta immuy hinan liyang. Ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay tunena ya “Adi Pa"ion.”
(I Sam. 24:1-22; Psa. 108:1-5)

1 Hom'ona' ni', Apo Dios, ta igohgohana'
ti He"a ya anggay di pumpabadanga' ta mihania' hinan ay paya'mu,
at halimunana' ta engganay un malpah hanan atata'ot an ma'ma'at!

2 Ya He"an Dios an na'abbagbagtuy gun'u pumbagan
ti He"ay mangidat hi an amin an mahapul'u.

3 Ya donglom hinad abuniyan an awadam di luwalu' ta ibaliwa' hinan mangubat ay ha"in,
ya abakom dida ta pangipattigam hinan munnananong an pamhod ya nan pangipapto'mun ha"in.

4 Ya ten lini'uba' hinan mangi'ingol ay ha"in an umatdah layon an uman hi tagu,
ya mun'atadom nan babada an ay papana ya gagayang,
ya nan dilada ya umat hinan matadom an hinalung.

5 Ipattigmuy anabagtum, Apo Dios, hinad abuniyan
ya nan a'e'gonam hitun alutaluta†

6 ti indadaan nan buhul'u nan huluda ta pangnadan ha"in,
ya ten nidugah di ta'ot'u.
Ya nunluhu'da goh hi pamitudan ha"in,
mu didaat di nun'abitu.

7 Mundenola' ahan ay He"a, Apo Dios,
at ikanta' di pundayaw'un He"a.‡

8 Ya gunna' midadaan an mangipagangoh hinan alpa ya lyre§
ta tukalo' hi engganay mawa'ah.*

9 Ya ipabagbagtu' He"a, Apo Dios,
ya ikanta' di punyamana' ay He"ah nan a'amungan di tatagu.†

10 Ti nan nidugah an pamhodmu ya nan panalimunmun ha"in
ya mitu'dud hi ad abuniyan.‡

11 Ipattigmuy anabagtum, Apo Dios, hinad abuniyan
ya nan a'e'gonam hitun alutaluta!§

---

* **57:** Bahaom nan gloss di Psalm 16 ta innilaom di aat ten hapit. † **57:5** Psa. 57:11. ‡ **57:7** Psa. 108:1. § **57:8** Nan it'ittang an alpa. * **57:8** Psa. 108:2. † **57:9** Psa. 108:3. ‡ **57:10** Psa. 108:4. § **57:11** Psa. 57:5; 108:5.

58

*Hay Luwaluh Pangibagan hi Amoltaan nan Buhul**

Heten psalm ya miktam† an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay tunena ya "Adi Pa"ion."

1 Da'yun mumpumpapto', nahamad mah di pamanuhyu?
Ya napapaddung dan di panumalyayuh nan tatagu?

2 Mu adi umat hinay inatyu ti un hay nappuhiy nonomnomonyu
ti nan nihallan nanumalyayuy dimmalat hi natayan di do'ol!

3 Nan nappuhiy pangatna ya nan lumayalayah an tatagu
ya nete"a tuwalih din nihabianda.

4 Ya nan hapitda ya pumatoy an umat hinan habidung di cobra,
ya umatda goh hinan cobra an ulog an napu'it

5 an adina donglon nan manungngali
ta way atonan bumangon an inyunnudnah nan aton nan manungngalin umiwi
an ta"on un nanginnila.‡

6 At pumpengawam, Apo Dios, nan babada,
ya nun'ipungmuy pangel hana nan ay layon.

7 Ya ubahom didan umat hi danum an matdu',
ya ihallam ni' nan buhugdah unda ipana.

8 Ya umatda ni' goh hi bahikul an mapitay, at ma'ubah,
ya umatda goh hinan ung'ungngan maballun mitungaw an adida tigon di patal.

9 Apo Dios, punnaudom an mangubah ay dida ta umatdah nan nagabutan an holo',
ya dumalat nan nidugah an bungotmu ya paddungnay pun'iyaddibmu dida an ta"on unda matattagu.

10 At mun'am'amlong nan nahamad di ugalidah unda tigon an mamolta nan nabaholan,
at paddungnay ma'ulahan di hu'idah nan dalan di buhulda.

11 At alyon nan tatagun mannig di,
"Immannung ihi"a an waday lagbun nan nahamad di ugalida,
ya immannung goh an waday Dios an manumalyah nan tataguh tun luta!"

---

* **58:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Pun'adawan hi Balloh an Psalms* ti ibagan nan ad psalm ay Apo Dios hi unna iballoh di nappuhih nan nangat hi nappuhin hiya. Mu hi Apo Dios ya anggay di way biyangnan mangiballoh (Deut. 32:35; Rom. 12:19), hiyaat un ibagan nan munluwalu ta adina aliwan an mangat. † **58:** Bahaom nan gloss di Psalm 16 ta innilaom di aat ten hapit. ‡ **58:5** Ta"on un ad ugwan hinan nasyon ad India ya ihnay manungngalih nan cobrah nittuh nan bahkitda ta paddungnay dongdonglon nan ulog di gangohna, at paddungnay manayaw an tuma'dog. Ya nan ad cobra ya atonah ne ta olom ya mumbayad nan tatagun mannig ay dida.

59

Hay Luwaluh Pun'adawan hi Abaliwan *

Heten psalm ya miktam an intudo' David hi aat di nannagan Saul hinan tindalunan mumbota' ay hiyah abungna ta patayonda. Hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay tunena ya “Adi Pa"ion.”
(I Sam. 19:11-17)

1 Baliwana' ni', Apo Dios, hinan buhul'u,
ya ehwanga' hinan nappuhin atondan ha"in,
2 ya baliwana' ni' hinan nun'appuhin nomnomon nan tatagu,
ya ehwanga' goh hinan mamatoy ay ha"in.

3 Ya tigom adya an mun'ipo"oyda ta hodona' ya pinatoya',
ya nan mun'abi'ah an tatagu ya ma'amungda ta buhulona' an ta"on
hi un mi'id di bahol'u, Apo Dios.
4 Ya ta"on un mi'id ah inat'uh nappuhi mu den nundadaandan mangubat ay
ha"in,
at badangana' ni' ta tigom tun ma'ma'at ay ha"in!
5 At He"a, Apu an nidugah di abalinanan Dios an Dios di i'Israel,
tigom ni' ta moltaom nan Hentil an adi umunud ay He"a,
ya adim ahan igohgohan danen nappuhiy pangatda!

6 Ya wa ay ta nahdom ya numbangngaddah nan nihinanda
an ayda ahu an lumane'le'od hinan babluy.†
7 At donglom adya nan pana'ta'atotda ya nan pangang'angitda
an ay ihunay un hinalung nan panaphapitda,
ya hay alyonda ya mid mangngol ay dida.
8 Mu inila' an abatlam dida, O Apu,
ya ngohoyom nan Hentil an umat hina.

9 Ya e'kod'uh nan abalinam ti He"an Dios di baliw'u,
10 ya inila' an badangana' ay He"a, Apo Dios, an dumalat nan
ama'ahhimo'mun ha"in
ta abako' nan buhul'u.
11 Mu adim pumpatoy dida, O Apu an baliwmi, ta way aton nan ni'babluya'
an adi mangaliw hinan na'at,
ta unmu ipiwa'at dida an dumalat nan nidugah an abalinam ta
hiyay ipa'ampaanda!
12 Ti nun'appuhi nan hapihapitonda an hiyay gunda abaholan,
ya paddungnay mana'dah nan pumbagtuanda an ay hulu ti
mun'idutda ya munlayahda goh.
13 At pumpatoymu dida an dumalat nan bungotmu ta engganay unda
ma'amin,
ya muntembag hi an amin hinan tataguh tun luta an He"a an Dios
di immannung an mangipapto' hinan holag Jacob.

14 Ya wa ay ta mahdom ya mumbangngaddah tun babluy
an tumungog an ayda ahu an lumane"odan hinan babluy.‡
15 Ya munhamma'andah ma'an,

---

* **59:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Pun'adawan hi Balloh an Psalms* ti imbagan nan ad psalm ay Apo Dios hi unna iballoh di nappuhih nan nangat hi nappuhin hiya. Mu hi Apo Dios ya anggay di way biyangnan mangiballoh (Deut. 32:35; Rom. 12:19), hiyaat un ibagan nan munluwalu ta adina aliwan an mangat. † **59:6** Psa. 59:14. ‡ **59:14** Psa. 59:6.

ya wa ay ta un itang di ah'upandah ma'an ya munlilida.
16 Mu ahelhehelhelong ya gun'u ikantay aat di abalinam ya nan aat di homo'mu
ti He"ay baliw'uh pangihi'uga' hinan gutud di aguguluwa'.
17 Ya ikanta' di pundayaw'un He"an baliw'u,
at He"a, Apo Dios, di pangihi'uga'
ti nidugah di pamhodmun ha"in.

60

Luwaluh Pun'adawan hi Abalinan

Heten psalm ya miktam* an intudo' David hi aat din ni'gubatana ad Aram Naharaim ya ad Aram Zobah ya hay aat di nibangngadan Joab ta pinatoynay himpulu ta duwan libun i'Edom hinan Nundotal an Ma'ahin. Hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta ta mitudtuduwan nan mundongol, ya hay tunena ya "Nan Habhabung an Lily an Ma'usal hinan Tulag."
(II Sam. 8:3-8, 13-14; Psa. 108:6-13)

1 Ingnganuy da'mi, Apo Dios, ta inabak da'mi,
ya bimmungot'an da'mi,
at baliwan da'mi ni' ad ugwan!
2 Ya impa'alyogmu tun luta ta nun'adnga',
at ipaphodmu ni' ti ten mamaman mun'apa"i.
3 Ya nidugah di impaholtapmuh nan tatagum,
at ten un ay ami nabutong an munhinaggawan hi ligatmi.

4 Mu waday inatmuh nangitigan nan tatagun umunud ay He"a ta agguyda na'abak,
5 at elwang ni' anhan da'mi an dumalat nan nidugah an abalinam
ta mabaliwan an amin nan pohpohdom an tatagum!†

6 Ya himmapit hi Apo Dios hinan wadanah nan Timplunan inalinay,
"Umabaka' ta gogodwo' ad Shechem,
ya ta"on nan Nundotal an Sukkoth ta ipiyapong'uh nan tatagu',‡
7 ya hakupo' ad Gilead ya ad Manasseh,
ya puntindaluo' nan i'Ephraim,
ya pun'alio' nan iJudah.§
8 Ya nan holag Moab di baal'u,
ya nan holag Edom di himbut'u,
ya it'u"uy nangabaka' hinan iPhilistia."*

9 Mu hay mangitnud udot ay ha"in an umuy eten nihamad di allupnan babluy?
Ya hay mangipangulun ha"in an umuy hinan holag Edom?†
10 Undan tatagwa ahan ingnganuy da'mi, Apo Dios,
ta adi'a mitnud hinan titindalumih un way gubat?‡
11 Badangan da'mi ni' ahan an mangubat hinan buhulmi
ti mid hulbin di ibaddang nan tatagu.§
12 Mu He"a ay, Apo Dios, di bumadang
at nidugah an mangabak ami ti abakom nan buhulmi.*

---

* **60:** Bahaom nan gloss di Psalm 16 ta innilaom di aat ten hapit. † **60:5** Psa. 108:6. ‡ **60:6** Psa. 108:7. § **60:7** Psa. 108:8. * **60:8** Psa. 108:9. † **60:9** Psa. 108:10. ‡ **60:10** Psa. 108:11. § **60:11** Psa. 108:12. * **60:12** Psa. 108:13.

61

Luwaluh Pumpabaddangan hi Abaliwan

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya mahapul an matukalan hinan instrumenton way gadengna.

1 Donglom ni' di luwalu', Apo Dios, hi pumpahpahmo'a'
2 ti ta"on hi unna' umuy hinan adagwin babluy ya gunna' damdama munluwalun He"a
ta mumpabadanga' hi un mid abalina',
at ipangulua' ta iyuya' hinan lugal an mid al'alin ha"in.

3 Ti He"a ya anggay di gun'u ihi'ugan
ti He"ay umat hi nihamad an ata'nang an pun'adugan an mangibaliw hi buhul.
4 Iyabulut mu ni' ahan an mimidduma' ay He"ah nan Timplum hi mid pogpogna
ta baliwana' an paddungnay hophopana' hinan paddungnay paya'mu.
5 Ya dengngolmun amin din inhapata' hi ato', Apo Dios,
ya indatmun ha"in nan mipabnoh hinan tatagun mange'gon ay He"a.

6 Ya udmam di pi'taguan nan ali ta do'ol di holag hi ipaluhna,
7 ya badangam ni', Apo Dios, hiya ta minaynayun di pun'ap'apuwana,
ya halimunam hiyah nan nidugah an pamhodmu ya nan amakulugmu.

8 At gun'u ikantay ipabagbagtuam,
ya ipa'annung'u din intulag'u an gunna' mun'onong hi abigabigat ay He"a.

62

Hay Pange'kodan ay Apo Dios ta hiyay Mangipapto' ay Ditu'u

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya hi Jeduthun an ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Hi Apo Dios ya anggay di hohoddo' hi mamaliw ay ha"in,
2 ya Hiyay umat hi batun ihi'uga' ya mangibaliw ay ha"in,
ya Hiyay bumadang an mananggah nan buhul'u ta adia' ahan ma'abak.*

3 Mu anuud mah nin di pangidinnganyun mangi'ingol ya mama"in ha"in?
Ten mid ahan bi'ah'u an umata' hinan allup an nabu'ut an magadyuh an matu"in!
4 Ya unyu ahan pohdon an pa"iona' ta mipa'ampa nan haad'u,
at hiyanan do'ol di alyonyuh layah hi aat'u,
ya ma'ulay di panapityun ha"in,
mu idutyun ha"in di wah nomnomyu.

5 Mu hi Apo Dios ya anggay di ehdol'uh mamaliw ay ha"in,
6 ya anggay goh Hiyah umat hi batun ihi'uga' ya mangibaliw ay ha"in,

* **62:2** Psa. 62:6.

ya Hiyay bumadang an mananggah nan buhul'u ta adia' ahan
ma'abak.†
7 Immannung an hi Apo Dios ya anggay di mamaliw ay ha"in,
ya Hiya goh dumalat hi a'e'gona' ti Hiyay umat hi batun ihi'uga'.
8 At da'yun tatagu ya gunyu e'kod ay Apo Dios ta Hiyay pangibaganyuh nan
way aguguluwanyu
ti Hiyay na'ahhamad hi ihi'ugan tu'u.

9 Ditu'un tatagu ya umat tu'uh yahhiyah,
ya nan adangyan unu nawotwot an tagu ya numpapaddung an
mi'id abalinan tu'u
ti makilu tu'u ay ya mi'id di damot tu'u an umat tu'uh nan dibdib.
10 Ya adiyu ehdol nan inaka'akawyu unu nan namlohanyuh gina'un di
udumnan tatagu
an ta"on hi un ayu gun umadangyan,
ya adi maphod hi un hiyay ehngelyu.

11 Adi un namenghan ya anggay di nangngola' hi nangalyan Apo Dios
di Hiya ya anggay di nidugah di abalinana,
12 ya adi maluman di pamhodna.
Immannung an lagbuam nan hinohhan tagu an mipalpuh nan
ina'inatna!

63

Nabalbalul nan Pamhod Apo Dios ya un nan Pi'taguan hitun Luta
Intudo' David heten psalm hidin immayanah nan mapulun ad Judah.
(I Sam. 23:29—24:2)
1 O Apo Dios, He"ay Dios'u an gun'u nomnomon,
ya gun'u He"a hapuhapulon an umata' hinan lutan nadnga' an
munhapul hi danum.

2 Ipattigmu ni' ay ha"in di aatmu an Dios hinan Timplum
ti tinnig'uy anidugah di abalinam ya nan a'e'gonam.
3 Ya dayawo' He"a, Apo Dios,
ti nan pamhodmun adi malumluman di nabalbalul ya un nan
ataguan.
4 Ya gunna' munyaman ay He"ah enggana eten atagua',
ya ita'nang'uy ngamay'u an munluwalun He"a.*
5 Ya munlenota' ahan an aya' nangan hinan mumpolhat an ma'an,
at mun'am'amlonga' an mangipabagbagtun He"a.

6 Ya He"ay gun'u nonomnomon hi olo'a' hinan mahdom
7 ti He"ay gun bumadang ay ha"in.
At ikanta' di pun'am'amlonga' ti mundenola' hinan panalimunam
ay ha"in.
8 Ya He"ay gun'u ehdol hi mangipapto' ay ha"in,
at immannung an halimunana' ta mi'id di nappuhih ma'at ay ha"in.

9 Mu nan mamhod an mamatoy ay ha"in
ya kulugo' an didaat goh di mun'ahhun an mun'ilubu'
10 ti mun'atoydah nan gubat,

† **62:6** Psa. 62:2. * **63:4** Hiyah ne ugalin di Hudyun munluwalu.

ya pun'a'an di jakal† hi inalahan di odolda.

11 Mu ha"in an ali ya mundenola' ahan, Apo Dios,
ya umat goh hinan waday intulagdan He"a an ipabagbagtu da'a,
mu nan munlayah ya duminongda.

64

Hay Luwaluh Pun'adawan hi Abaliwan

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Apo Dios, donglom ni' ahan tun luwalu'
ta elwanga' hinan aton nan atata'ot an buhul'u.
2 At baliwana' hinan nappuhin ninomnom nan tataguh atondan ha"in.

3 Ya nidugah di gunda hapiton an mipaddung di diladah nan matadom an hanggap,
ya umat hinan pumatoy an pana nan panaphapitda.
4 Ya bota'onda nan tatagun maphod di ugalida
ta himbumagga ya pinanada an mid ta'otda.
5 Ya ihapitanday i'ibbadan mangat hi nappuhi,
ya punhahapitanday pangiyammaandah huluh a'naan di buhul-dan alyonday,
"Undan way mannig hi iyamma tu'un hulu?"
6 Ya wa ay di ninomnomdah nappuhian inaliday,
"Nahamad ahan heten ninomnom tu'uh aton!"
At immannung an adi ma'innilay wah nomnom ya puhun di tagu.

7 Mu paddungnay panaon Apo Dios dida,
at himbumagga ya nun'atoyda.
8 At nan hinapitdan nappuhiy mama"in dida,
at an amin di mannig hinan na'at ay dida ya pumpahalda dida.
9 At an amin nan tataguh tun luta ya tuma'otda,
ya nomnomonda mahkay nan umipata'ot an gun aton Apo Dios,
ya hiyay gunda ul'ulgudon di aatna.

10 Ya umamlong an amin nan umunud ay Apo Dios
an paddungnay mihi'ugdan Hiya,
ya ipabagbagtuda an dumalat nan inatna.

65

Hay Pundayawan ay Apo Dios

Heten psalm ya kantan intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 Apo Dios, hay atonmi ya dayawon da'ah nan wadam ad Zion,
ya atonmi nan intulagmin He"a
2 ti donglom di luwalumin He"a,
at an amin nan tataguh tun abablubabluy ya umalidan mundayaw ay He"a.
3 Ya nidugah di numbaholanmi,
mu inaliwam.

† **63:10** Hiyah ne atata'ot an animal hinan inalahan an umat hinan ahu.

4 At mipadenol an amin nan tatagun pento'mu ta munhitu amih nan Timplum
ti idatmuy do'ol an wagah ay da'mi an malpuh nan Timplum.

5 Apo Dios, gunmu inabulut di luwalumi an dumalat hi nangabakanmi,
ya do'ol di umipanoh'ah inatmu ta binaliwan da'mi,
at hiyaat un He"ay pangedenlan an amin di tataguh tun abablubabluy,
ya ta"on goh nan wah nan adadagwin babluy hinan pingit di luta
ya He"ay pundenolanda.
6 Ya limmum nan aduntuduntug an dumalat di abalinam
an diday nangipattig hinan anidugah di bi'ahmu,
7 ya ipadinongmuy gongaah nan dalluyun hinan baybay,
ya ta"on goh nan tu'u' di tatagu.
8 At wumogwog hi ta'ot an amin nan tatagun numpunhituh nan abablubabluy
an mete"ah pingit di lutah nan buhu'an di algaw ta nangamung di
alimuhan di algaw hinan nidugah an inatmu,
ya hiyah ne dumalat hi tum'u'andah amlongda.

9 Halimunam tun luta ti ipa'alim di udan ta way mananum hinan numbino'ob'on an mitanom hitun luta ta pumhodda,
ya punnonngom di danum hinan ginnaw ta tumaguy mihabal
hitun luta ti hiyah ne implanum hi ma'at.
10 Ya ipa'udanmu ta umunay nan lutan punhabalanmi,
ya wagaham nan mitanom ta pumhod.
11 Ta dumo'ol di ma'alamih nan ihabalmi an dumalat nan amaphodmu, Apo Dios,
an ta"on hi un malgom di pumbabluyanmi.
12 Ya ta"on un nan mapulun ya do'ol di pumpahtulan,
at paddungnay nidugah di amlong hinan dudunduntug,
13 ya ninapnapan nan kalniluy pumpahtulan,
ya nalonapan nan numpundotal hi paguy,
at an amin ya ahi'ap'aphodda an umat hinan tatagun muntu'u'da ya
kumantadah amlongda.

66

Nan Kantan Pundayaw ya Punyamanan
Heten psalm ya kanta, ya midat hinan ap'apun di muntudtuduh kanta.
1 Da'yun amin an tatagu ya ibugawyuy umamlonganyun Apo Dios!
2 Ya ikantayuy ipabagbagtuan di ngadana ya nan pundayawyun Hiya,
3 at alyonyun Apo Dios di,
"Umipata'ot nan ina'inatmu,
ya nidugah di abalinam,
at hiyanan mumpunhippi nan buhulmun He"an dumalat di ta'otda!
4 Ya an amin nan wah tun luta ya He"ay dayawonda,
ya ikantaday pangipabagbagtuandan He"a,
ya ikantada goh di pundayawdah nan ngadanmu."

5 Nomnomonyu adya nan umipata'ot an ina'inat Apo Dios hi pumhodan nan tatagu

6 ti nunhiyanona nan danum hinan Mumbolah an Baybay* ya nan Wang-
wang an Jordan†
ta way nange'wan din tatagunan bimmad'ang,
at hiyanan nidugah di amlongmi ahan hinan inatna.
7 Ya Hiyay mun'ap'apuh mid pogpogna an dumalat nan nidugah an abali-
nana,
ya hahalepatay ato'aton nan Hentil hinan ablubabluy ta nan adi
umunud ya adida mahkay mi'bohhol ay Hiya.

8 At an amin tu'un tatagu ya ipabagbagtu tu'uh Apo Dios,
ya olton tu'un mangipabagbagtun Hiya
9 ti punnonngonay ataguan tu'u,
ya adina iyabulut di a'abakan tu'u.
10 Tinapngan da'min tatagum, O Dios,
an umat hi ahibugan nan silver di inatmun da'mi.
11 Ya inyabulutmuy nibaludanmi,
ya nan nidugah an dedemmotmih hinolholtapmi.
12 Ya inyabulutmun abakon da'mih buhulmi ta omod un nidugah di nangi-
paligligatandan da'mi,
mu ten inyali da'mih tun malumong an lutan wadan an amin di
mahapulmi.

13 Umalia' hinan Timplum ta mun'ononga' hi Onong an Moghob
ta ipa'annung'u din intulag'un He"a
14 an hiyah ne din inali' hidin gutud di naguguluwa'.
15 At e'nong'un He"ay mataban kalnilu, ya nan baka, ya nan gandeng ta
Onong an Moghob
an umipa'amlong ay He"ay angilitna.

16 At umali ayun amin an tatagun mundayaw ay Apo Dios
ta ulgudo' ay da'yuy ina'inatnan ha"in!
17 Ti numpabadanga' ay Hiya,
ya impabagbagtu' Hiyan dumalat nan do'ol an kinanta'.
18 Mu gulat ta laylaydo' an mumbahol at adia' donglon ay Apo Dios,
19 mu immannung an dengngola' ay Apo Dios,
ya inabulutna din inluwalu'.
20 At dayawo' hi Apo Dios ti agguyna ingnganuy din inluwalu'
unu pinogpog di pamhodnan ha"in!

67

Hay Kantah Punyamanan ay Apo Dios

Heten psalm ya kantan midat hinan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya matukalan hinan instrumenton way gadengna.

1 Apo Dios, hom'on ni' da'mi,
ya wagahan da'mi,
ya halimunan da'mi!*
2 Ya ta innilaon an amin di tataguh tun luta nan pohdom hi ma'at,
ya innilaonda goh an He"ay way abalinanan bumaliw.

3 Ya maphod ni', Apo Dios, hi un da'a dayawon hinan tatagu,

* **66:6** Ex. 13:17-15:21. Unu Red Sea. † **66:6** Josh. 3:1-24. * **67:1** Hiyah ne luwalun nan Nabagtun Padi (Num. 6:25).

ya maphod goh hi un da'a ipabagbagtu![†]
4 Ya maphod hi un umamlong nan Hentil hinan abablubabluy,
ya ikankantaday amlongdan He"a
ti nan pamanuhmuh nan tatagu ya nan pangipapto'am ay dida.
5 At maphod ni', Apo Dios, hi un da'a dayawon hinan tatagu,
ya maphod goh hi un da'a ipabagbagtu![‡]

6 Ya pinumhod an amin di nihabal
ti winagahan ditu'un Apo Dios an nan dayawon tu'u.
7 Ya immannung an winagahan ditu'un Apo Dios,
ya olom ni' ya e'gonan an amin nan tatagu Hiya ta nangamung di pingitna!

68

Hay Mikantah nan Babluy hinan Pangabakan[*]
Heten psalm ya kantan intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.
1 Bumungot'a ni', Apo Dios, ya nun'iwa'atmu nan buhulmu,
ya nan mangabohol ay He"a ya pun'ipalayawmu dida ta mun'a'abakda!
2 Ta umatdah nan ahu' an pun'iyaddib di tuyup,
ya umatda goh hinan lilin an ma'anang hi apuy,
at umat goh hinay ma'at an ma'ubahda nan mamohol ay Apo Dios.
3 Mu nan tagun nahamad di ugalida ya diday mun'am'amlong hinan wadan Apo Dios,
ya pun'it'u'day gunda umanlaan.

4 Ya ikantaan tu'uh Apo Dios ta ipabagbagtu tu'u Hiya,
ya idadaan tu'uy pange'wan nan umalin middum hinan bunut an hay ngadana ya hi Apo Dios,
at umamlo'amlong tu'uh nan wadana.
5 Hi Apo Dios an wah nan Timpluna ya baliwana nan umu'utun,
ya halimunana nan nguhu.
6 Ya waday indadaan Apo Dios hi pamilyada ta adida munlungdaya,
ya ipabuhu'na nan nun'ibalud ta umamlongda.
Mu nan mi'bohhol ay Hiya ya punhituwona didah nan mapulun an awadan di batel.
7 Apo Dios, hidin nangipanguluwam hinan tatagum hi numbaatanyu ya ene'wayuh nan mapulun,
8 ya immalyog tun luta,
ya enlotnay udan ti He"an Dios nan holag Israel ya immali'ah nan Duntug an Sinai.
9 Ya impa'udanmu, O Dios, ta pinumhod din nun'a'ugaw an babluy,
10 at hidiy numpunhituwan nan tatagum,
ya He"a, O Dios, di nangidat hi tanud nan nun'awotwot.

11 Waday impa'innilan Apo Dios an hinapitna,
ya do'ol di immuy an nangipa'innila,
12 an inaliday,

[†] **67:3** Psa. 67:5. [‡] **67:5** Psa. 67:3. [*] **68:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece).

"Numpangalayaw din a'ali† ya din titindaludah dih nan numpapat-
tayanda,
at din linala'in wah nan nungkampuanday‡ nangogodwah din na-
hamham.
13 Ya ta"on un hinan olo'anyuh nan wadan di iyapuyyu ya nan paya' di
kalapati'§
ya humili an na'amyudan hi silver an hay dutdutna ya ay balitu' di
tigawna."*
14 Ya hidin numpangiwa'atan nan nidugah di abalinan Dios hinan a'ali
ya umatdah nan nun'iwa'at an dalalluh nan Duntug an Zalmon.

15 Nidugah an o"ongol nan aduntuduntug ad Bashan ya atata'nang,
16 at anaad udot ta uma'amoh ayuh nan Duntug an Zion
an pento' Apo Dios hi ihinanah mid pogpogna?
17 Ya do'ol an adi mabilang di uyap nan mun'abi'ah an kalesan punluganan
nan titindalu
an nitnud ay Apo Dios hi nalpuwanah nan Duntug an Sinai ta
immuy hinan me'gonan an Timpluna!†
18 Ya din timmuluwanad abuniyan ya initnudna din nun'a'abak an buhulna,
ya do'ol di adawnah indat nan tataguǂ ya ta"on nan adi umunud.
Ya hidid abuniyan di nunhituwan Apo Dios.

19 Mipabagbagtuh Apu tu'u an Dios ti Hiyay bumadang ay ditu'uh nan
punligatan tu'uh abigabigat,
ya Hiyay mamaliw ay ditu'u!
20 Hiya an Dios tu'u ya bumaliw,
ya Hiyay na'abbagbagtun Apu tu'u an mangelwang ay ditu'uh atoy!

21 Ya immannung an punggumi' Apo Dios di ulun nan buhulna
an manginaynayun an gun mangat hi nappuhi.
22 Ya inalin Apo Dios di,
"Ibangngad'u nan buhulyu an wad Bashan
an paddungnay ilpu' didah bunol di baybay
23 ta gawaonyu nan mumpanga'ayuh an dalada,
ya pundildilan nan ahuyuy udumna ta nangamung hi unda ma-
hengla."

24 O Apo Dios an Ali', tinnig an amin nan tataguy
nangipanguluwam hinan tatagum hi inayanyuh nan Timplum.
25 Ya hay nangipangpangulu ya nan kumakanta,
ya netob nan muntukal hinan miyunnudan hinan kanta,
ya nehnod ay dida nan babalahang an gunda tukalon nan tambourine.
26 Ipabagbagtuyuh Apo Dios hinan a'amungan di tataguna,
ya ta"on un da'yun holag Israel ya ipabagbagtuyuh Apo Dios hinan
a'amunganyu!
27 Ya nan nahnot an himpangapun holag Benjamin di mangipangpangulu,

---

† **68:12** Nan a'alid Canaan. ‡ **68:12** Nan tindalun di Hudyu. § **68:13** Hete ya nipa"el, ya hay pohdon ten kalapati' ibaga ya nan tatagun Apo Dios an Hudyu. * **68:13** Hidin agguy ni' bimmad'ang nan Hudyuh nan Wangwang an Jordan ta umuydad Canaan ya impa'innilan Apo Dios ay dida an paddungnay nalpah an na'abak nan a'alid Canaan, ya manu ay umat hinay aatna ti an amin di itulag Apo Dios hi ma'at ya makulug an ma'at. † **68:17** Diday a'anghel Apo Dios. ‡ **68:18** Eph. 4:8.

ya un miyunud nan a'ap'apu an holag Judah ya didan himpangapu,
ya un miyunud nan a'ap'apuh nan holag Zebulun ya nan holag Naphtali.

28 Ipattigmu nan nidugah an abalinam, Apo Dios,
ya nan bi'ahmu an din namaliwmun da'mi
29 an nalpuh nan awadam hinan Timplum hi ad Jerusalem
an pangi'alian nan a'alih adawdan He"a.
30 Moltaom nan buhulmin i'Egypt an umatdah nan ongol an atap an animal hi inalahan,
ya ihingalmu goh nan a'ap'apun nan tatagun adi umunud
an dida nan umat hinan manilhig an babaka ya nan u'uyaw ta engganah unda mumpa'ampa,
ya idatda nan adawmu an silver.
Ya pun'iwa'atmuh nan abablubabluy nan tatagun mamamhod an gumubat.
31 Ya umalin He"a nan a'ap'apun malpud Egypt,
ya awniat dayawon da'ah nan i'Ethiopia an munluungdan He"a.

32 At da'yun tataguh nan numbino'ob'on an pumpapto'an hitun luta
ya ikantayuy pundayawyun Apo Dios
33 an umalin paddungnay munlugan hinan bunut ad daya an limmuna tuwali!
At donglonyu Hiya an paddungnay idul di alina,
34 ya pun'ipa'innilayu nan anidugah di abalinana an Dios,
ya Hiyay mumpapto' ad Israel ya ad daya!
35 Nan nidugah an umipanoh'a an Dios ya na'abbagbagtu an wah nunhituwana,
ya Hiyay Dios nan i'Israel an mangidat hi abalinan ya bi'ah hinan tataguna.

Mipabagbagtuh Apo Dios!

69

*Hay Luwaluh Pun'adawan hi Badang**

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay tunena ya “Nan Do'ol an Habhabung an Lilies.”

1 O Dios, badangana' ti ten mahe'noba' an ten negpong hi bagang'uy danum!
2 Ya ten munlononga' hitun maluhung an luyo' an ten mi'id di ma'odhol hi pangegpa'a',
ya wah tua' hitun bunol di danum an ten mahe'noba' hi dalluyun!
3 Ya nablaya' an munha'it di bagang'un umaya'ayag hi badang,
ya numpangalatunnu' di mata' an limmugwalugwan mamannod hi badangmu, Apo Dios!
4 Nan mamohol ay Ha"in an mid di dumalat ya do'do"olda ya un nan uyap di buu"u,†

* **69:** Heten psalm ya niddum hinan duwan kalahin di psalms: (1) nan ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) ya *Kristu* (hinan hapit di iGreece); ya (2) nan ma'alih *Pun'adawan hi Balloh an Psalms* ti imbagan nan ad psalm ay Apo Dios hi unna iballoh di nappuhih nan nangat hi nappuhin hiya. Mu hi Apo Dios ya anggay di way biyangnan mangiballoh (Deut. 32:35; Rom. 12:19), hiyaat un ibagan nan munluwalu ta adina aliwan an mangat. † **69:4** Jn. 15:25.

ya hanan mamohol ay Ha"in hi mid gapuna ya pohdonday unna'
patayon.
Ya pilitona' an mangibangngad hinan gina'u an ta"on hi un mi'id ah
inakaw'u.

5 He"a, Apo Dios, ya inilam an amin di nun'appuhin ina'inat'u
ti mi'id di mipo"oy ay He"a.

6 Ya adim ahan iyabulut an Ha"in di dumalat hi abainan nan tatagun
umunud ay He"a, Apo Dios an na'abbagbagtu,
ya bo'on ni' goh Ha"in di dumalat hi abainan nan mundayaw ay
He"an Dios di i'Israel.
7 Ti He"ay dimmalat hi namahipahiwandan Ha"in,
ya ten nidugah di bain'u.
8 Ya nan i'ibba' ya nan pamilya' ya ibilanga' hi mangili,‡
9 ya nidugah ahan di pamhod'uh nan Timplum an hiyay nonomnomo',
ya nan pamihupihulandan He"a ya paddungnay Ha"in di pini-
hulda.§
10 Ya hinan punluwalua' ay He"a ya ilangdua' ya nidugah di pamahiwandan
Ha"in,
11 ya wa ay goh ta munlubunga' hi langgut hinan punlangdua' ya
aba'abatlana' hinan tatagu.
12 Ya Ha"in goh ulgu'ulgudonda,
ya nan aat'uy iyad'adyogan nan mababutong.

13 Mu gunna' munluwalun He"a, Apo Dios, ta badangana' hinan gutud di
pamhodam,
ya abulutom di luwalu' an dumalat nan nidugah an pamhodmu ti
adim ibahhaw nan inalim an baliwana'.
14 Badangana' hinan a'unuga' ta adim iyabulut an munlononga',
ya baliwana' hinan aton nan buhul'u.
15 Halimunana' ni' ta adia' maltengan an munlonong hinan maluhung an
danum,
unu adim ni' iyabulut an patayona' ta milubu'a'.
16 At abulutom ni', O Apo Dios, nan luwalu' an dumalat di anidugah di
pamhodmu,
ya dumalat nan ama'ahhimo'mu ya baliwana'.
17 Ya adia' ni' du'gon an baalmu
ta unmuat punnaudon an mangabulut hinan imbaga' ti ten
nidugah di aligligata',
18 at umali'a ni' ta baliwana' hinan aton nan buhul'u.

19 I'innilam an amin nan namihupihulandan Ha"in,
ya gunna' goh binain,
ya tinnigmun amin nan ina'inat nan buhul'un Ha"in.
20 Ya nan nidugah an namahapahaldan Ha"in di punha'itan di punnom-
noma',
ya nidugah an munlungdayaa'.
Ya nanniga' hi mammo' ay Ha"in, mu mi'id,
ya umat goh hi mangipa'amlong ay Ha"in, mu mi'id ahan di
inah'upa'.
21 Ya linamutanday ono' hi mumpa'it an paddungnay bininu,

‡ **69:8** Jn. 7:5. § **69:9** Jn. 2:17; Rom. 15:13.

ya hidin na'uwawa' ya nan mun'aklit di impa'inumda.*
22 At maphod hi un nan behtaday dumalat hi a'ubahanda,
ya nan panganandah nan ne'nong ay He"a an Dios di paddungnay
a'naanda an umatdah nan animal.†
23 Ya maphod unmu bulawon dida ta adida tummig,
ya bu"ungom dida.‡
24 At bumungot'a ta moltaom dida,
ya pumpudugmu dida an dumalat nan nidugah an bungotmu.
25 Ya mun'abukawan ni' nan numpunhituwanda ta mi'id ah ma'angang hi
munhitu§
26 ti undaat goh mamaon an paligaton nan minoltam,
ya gunda goh ulgudon nan holholtapon danen minoltam.
27 At hahalepatam ta adim aliwan an amin nan numbaholanda
ta adim iddum didan pi'baliw ta adida mi'tagun He"a.
28 Ya ma'ubah ni' nan ngadandah nan Liblun Nitud'an nan Mi'taguh Mid
Pogpogna
ta adida middum hinan nitud'an nan tatagun nahamad di ugalida.

29 Mu ten nidugah di punholholtapa' ya lungdaya,
at baliwana' ni', Apo Dios.
30 Ya ikanta' di pangipabagbagtu'a' ay Apo Dios,
ya ipa'innila' nan nidugah an anahamadna an dumalat di punya-
mana' ay Hiya.
31 Ya inila' an hiyah ne pa'appohdon Apo Dios ya un nan me'nong ay Hiya
an uyaw an baka
unu nan manilhig an baka.
32 At tigon ay nan mipaligligat heten ato' ya mipa'anlada,
ya umat goh hinan mundayaw ay Apo Dios an umamlongda!
33 Ti abuluton Apo Dios di luwalun nan mahmo' an tatagun mumpabadang
ay Hiya,
ya adina aliwan nan tatagunan paddungnay nun'ibalud.

34 At da'yun wad abuniyan, ya nan wah tun luta, ya ta"on goh nan wah nan
baybay, ya an amin nan nalmu
ya ipabagbagtuyuh Apo Dios!
35 Ti hi Apo Dios ya baliwana nan tatagud Jerusalem,
ya ipaphodna nan nun'apa"in babluy ad Judah ta way punhituwan
nan tataguna.
36 Ya nan holagday mamnoh hinan luta,
ya nan mamhod ay Apo Dios di munhituh di.

70

Luwaluh Pun'adawan hi Badang Apo Dios
Heten psalm ya luwalun intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di
muntudtuduh kanta.
(Psa. 40:13-17)
1 Apo Dios, punnaudom ni' ta baliwana',
at badangana' ni' ahan.*
2 Ya hana ni' an adi manghop an mamatoy ay ha"in ya ma'abakda,

* **69:21** Mat. 27:34, 48. † **69:22** Rom. 11:9. ‡ **69:23** Rom. 11:10. § **69:25** Ac. 1:20. Hay itudun ten verse ya hay aat Judas Iscariot. * **70:1** Psa. 40:13.

ya guluwom dida ta mid poto' di nomnomonda,
ya dane ni' han umamlong hi punligata' ya diday a'atana ta mabainanda,†
3 ya dane ni' han mangaba'abatol ay ha"in ya ma'abakda ta mabainanda.‡
4 Mu hana ni' nan umunud ay He"a ya ipadenolmu ta umamlongda,
ya an amin ni' nan mamhod hinan abaliwandan He"a ya gunda alyon di,
"Na'abbagbagtuh Apo Dios!"§

5 Mu ha"in ay atog ya nawotwota' ya mid abalina',
at punnaudom ni', Apo Dios, an mamadang ay ha"in
ti He"a ya anggay di mangibaliw ay ha"in.*

71

Luwalun han Lala'in Nala'ay
(Psa. 31:1-4)

1 Apo Dios, He"ay paddungnay ihi'uga',
at adim ni' iyabulut an mabainana'.*
2 Ya baliwana' an dumalat nan mid nipaddungan nan aatmu,
at donglom tun luwalu' ta badangana' ya elwanga'.†
3 He"a nan ay batu an punhi'uga' hi gun'u ayan,
at ibaliwa' ni' ti He"ay paddungnay ihi'uga' ya mangipapto' ay ha"in.‡
4 Baliwana' ni' an Dios'uh nan aton nan nun'appuhiy ugalidan tatagun mun'abungot ya atata'ot§
5 ti He"a an na'abbagbagtun Dios di nangehdola' hi nitagua' an nete"ah din a'ung'ungnga'.
6 Ya nete"ah din awada' hi putun ina ta engganad ugwan
ya anggay He"ah namnamao' hi manalimun ay ha"in,
at hiyanan He"ay ipabagbagtu' hi enggana.

7 Ya hay nitagua' di pangiyunnudan nan tatagu ti He"ay mabi'ah an ihi'uga',
8 at hiyaat un'u adi ipogpog an gun mangipabagbagtun He"a,
ya gun'u ulgudon nan anabagtum!

9 At adia' ni' ahan inganuy hi unna' mala'ay an mid mahkay olog'u
10 ti nan mi'buhul ay ha"in ya nappuhiy hapihapitondan ha"in,
ya pohdondan mamatoy ay ha"in.
11 Ti alyonday,
"Ingnganuy Apo Dios hiya,
at patayon tu'u ti mi'id mahkay mamaliw ay hiya!"
12 O Apo Dios, adia' ni' nongkay inganuy ta punnaudom an bumadang ay ha"in,
13 ya olom at ni' ya mabainan hanan buhul'u an munnonomnom an mamatoy ay ha"in ta diday ma'ubah!

14 Mu He"ay gun'u ehdol hi mamadang ay ha"in,
at hiyanan adi' idindinong an mangipabagbagtun He"a.
15 Ya gun'u ulgudon hinan tataguy aat di amaphod nan ina'inatmu

† **70:2** Psa. 40:14. ‡ **70:3** Psa. 40:15. § **70:4** Psa. 40:16. * **70:5** Psa. 40:17. * **71:1** Psa. 31:1.
† **71:2** Psa. 31:1-2. ‡ **71:3** Psa. 31:2-3. § **71:4** Psa. 31:4.

ya nan namaliwam hinan tatagum an ta"on hi un do'ol di agguy'u
inila.
16 At dumalat nan nidugah an abalinam an na'abbagbagtun Dios
ya gun'u ulgudon hinan tataguy aat di amaphod nan ina'inatmu,
ya He"a ya anggay di umat hina.
17 Ya nete"ah din a'ung'ungnga' ya intuduwana' an dumalat nan mun'aphod
an ina'inatmu,
at engganad ugwan ya gun'u ulgudon nan aat di mun'aphod an
ina'inatmu.
18 Ya ta"on hi unna' mala'ay ya ma'ubanan ya adia' ni' ahan inganuy, Apo
Dios,
ta engganah un'u ulgudon hinan ungungah pidway aat nan
nidugah an abalinam ya nan umipanoh'an inatmu.

19 Apo Dios, ta"on un ad daya ya na'innilay amaphodmu,
ya do'ol di umipanoh'an inatmu.
Mi'id ahan di udum hi umat ay He"a an Dios!
20 Ya inyabulutmuy nunholtapa' hinan nunligligata',
mu impa'adaoga' goh damdama
ti ta"on hi un magadyuh di ataya' hi iyaya' hinan lubu' mu agguymu
inyabulut an matoya'.
21 Ya nidugdugah di indatmuh a'e'gona'
ti halimunana' mahkay.

22 At ikanta' ya ipagangoh'u nan alpa ya lyre* hi pangipabagbagtua' ay He"a
ti nan nangatam hi ipaphoda',
at ipabagbagtu' He"an Dios an dayawon nan i'Israel.
23 Ya it'u"un mungkanta ti umamlonga' an mangipabagbagtun He"a
ti dumalat nan namaliwam ay ha"in.
24 Ya iyal'algaw'un ipa'innila nan mun'aphod an inatmun namaliw ay ha"in
ti impa'abakmu ta nabainan hanan mamamhod an mamatoy ay
ha"in.

72

*Luwaluh nan Ali**
Hi Solomon di nangitudo' eten psalm.
1 Apo Dios, iluwalu' an ituduwam nan ali ta nahamad ya mapapaddung di
panumalyana
an miyunnudan hinan pangatmu.

2 Ya ta nahamad di pun'ap'apuwanah nan tatagum
an namamah nan mahmo' an tatagu
3 ta pumhod ya umadangyan nan babluy
ti dumalat nan maphod an pangat nan ali.
4 At badangam nan ali ta mapapaddung ni' di panumalyanah nan
nun'awotwot an tatagu,
ya ibaliwmu nan imbabaluyda,
ya punholtapom nan mangipaligligat ay dida.

* **71:22** Nan it'ittang an alpa. * **72:** Haten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). Ya hay gutud hi a'atan ten psalm ya nan Hinlibuy Tawon.

5 Ya minaynayun ni' di pangipapto'muh nan tatagum an un'unnud ay He"a
an umat hinan punnonngan nan bulan ya algaw.
6 Ya pumbalinom nan ali an mabmabadang
an umat hi aton nan udan an bumadang hinan nitanom hitun luta.
7 Ta henen gutud di pun'ap'apuwana ya mun'aphod di ugalida,
ya hay lenggop di mawada ta nangamung di apogpogan nan bulan.

8 Ya mumpapto' Hiya an mete"ah nan pingit di baybay ta engganah nan
pingitna goh,
ya mete"a goh hinan Wangwang an Euphrates ta engganah nan
pogpog di luta.
9 Ya ta"on nan numpunhituh nan mapulun ya mumpunhippidan mange'gon
hinan ali,
ya umat goh hinan buhulna an mumpunluungdan mange'gon ay
Hiya.
10 Ya nan a'alid Tarshish ya hinan adadagwin babluy ya umidatdah adaw-
dah nan ali,
ya umat goh hinan a'alid Sheba† ya ad Seba‡ an umidatdah adaw
nan ali.
11 At an amin nan a'ali ya munhippidan mange'gon ay Hiya,
ya an amin nan Hentil hinan abablubabluy ya Hiyay punhul-
bianda.

12 At baliwana nan agogohgoh an tataguh unda mumpabadang,
ya umat goh hinan ninganuy an mi'id ah mamadang ay dida.
13 At hom'ona nan mid abalinana ya nan nun'awotwot,
ya baliwana dida ta mi'id ma'at ay dida.
14 Ya baliwana didah nan way mangipaligat ya mamatoy ay dida
ti nidugah an nabalul di nitaguandan Hiya.

15 Ya ud'udmam di ataguana ta matubayan Hiya!
Ya idatan ni' nan iSheba Hiyah nan balitu'da,
ya iluwaluan goh ni' nan tatagu Hiya,
ya gun ni' goh mawagahan.
16 Ya wagaham nan nihabal hinan dudunduntug ta malumongda,
ya dumo'ol di bungada an umat hinan ayiw ad Lebanon.
Ya dumo'olda goh nan tataguh nan babluy
an umat hinan ado'ol di holo' hitun luta.
17 Ya minaynayun ni' hi engganah nen ali an adi ma'aliwan di ngadana
an umat hinan patal di potang an munnonong.

Ya an amin nan Hentil an wah nan abablubabluy ya mawagahandan
Hiyay dumalat,
at an amin nan tataguh tun luta ya e'dawanda Hiyan Apo Dios ta
wagahanda Hiya.

18 At ipabagbagtu tu'uh Apo Dios an Dios nan holag Israel
ti anggay Hiyah way abalinanan mangat hinan umipanoh'a!
19 Ya mipabagtu nan ngadanah mi'id di pogpogna,
ya mipattig ni' di anabagtunah an amin hitun luta.
Amen! Ipidwa' an mangalih, Amen!

† **72:10** Ad Yemen. Mu nan tatagud Ethiopia ad ugwan ya alyonday hiyah ne babluyda tuwali an bo'on ad Yemen. ‡ **72:10** Ad Sudan.

20 Hiyah ne angunuh hi luwalun David an hina' Jesse.§

73

Nan Ana'ahhamad Apo Dios

Hi Asaph di nangitudo' eten psalm.

1 Immannung an hi Apo Dios ya maphod di pangatnah nan holag Israel,
ya iyal'allanah nan namahig an ma"aphod di nomnomda.

2 Mu ha"in ya hi'itangan an ma'ubah di denol'u ya pangulug'un Apo Dios
3 an dumalat nan immamoha' hinan nun'appuhiy ugalidan mumpumpahiya
ti didaat goh di umadangyan.

4 Hay pannig'u ay dida ya mid punligatanda,
ya mun'abi'ahdan mi'id ah dogohda.
5 Ya mid punholtapanda an adida umat hinan udum an tatagu,
ya mid numanomnomanda an adida umat hinan udum.
6 At hiyanan nidugah di pumpahpahiyaanda an ayda imbuung,
ya nidugah an mid homo'da an paddungnay hiyay lubungda.
7 Ya mumpangalatunnu' di matadah tinabada,
at un hay atondah nappuhiy nomnomnomonda an mid ogondan mangat.
8 Ya hinhannulondan abatlan nan i'ibbadan tatagu,
ya numpadngolanda dida,
ya paligligatonday ibbadan tatagu an dumalat nan pangipabagtuandah odolda.
9 Ya numpahaldah Apo Dios an wad abuniyan,
ya pummandalda nan tataguh tun luta.
10 At hiyaat un ta"on nan tatagun kimmulug ya unudonda dida
ya ayda natangan mangunud an amin hinan hapitonda.
11 Ya alyonday,
"Undan innilaon Apo Dios?
Ya undan hay panginnilaan nen na'abbagbagtu?"

12 Umat hinay nun'appuhiy ugalida an adida maligatan,
ya didaat goh udot di gun umadangyan.

13 At mid hulbin nin an amin di gun'u inat an agguya' numbahbahol
ti nappuhi damdamay gun ma'at ay ha"in!
14 Ya a'alga'algaw ya gunna' punholholtapon ay He"a, Apo Dios,
ya gunna' goh gilaton!

15 At gulat nin ta umat hinay nomnomnomo' ya nibahhaw
ti adi umat hinay pangat di tatagum!
16 Ya ninomnonomnom'uy dumalat ta ma'at an amin hana ay ha"in,
mu adia' ahan pa"innila,

§ **72:20** Anaad ta hiyah ne negpongan nan luwalun *David* hi un nan imbaluynan hi *Solomon* di nangitudo' eten psalm? Manu ay ti hinan udum an Biblia ya numbino'ob'on di alimatung ten Liblu an Psalms ti nan Psalms 1-41 di ohan alimatungna, ya Psalms 42-72 di miyadwan alimatungna, ya Psalms 73-89 di miyatlun alimatungna, ya Psalms 90-106 di miyapat an alimatungna, ya Psalms 107-150 di angunuh an alimatungna. Ya gapu ta do'do'ol di psalms an intudo' David eten miyadwan alimatungna at paddungnay hiyay nangitudo' an ta"on hi un waday udum goh.

at la'tot ya himmigaa'
17 ta engganah unna' immuy an nundayaw hinan Timplum
ya un'u mahkay innilaon di ma'at hinan nun'appuhiy pangatdan tatagu.

18 Ti immannung an nan mundongngol an dalan di pangipa'wam ay dida
ta un hi'itanganan mun'iyodlehda ta mun'agahdah nan a'ubahanda.
19 Ya himbumagga ya nun'a'ubahda an mamengpenghan ya napogpogda,
20 at ma'ubahda, Apu, ya ma'aliwanda
an umat hinan enap an wa ay ta inggibo' ya nami'id.

21 Ya hidin punlungdayaa' ya punha'itan di punnomnoma'
22 ya umata' hi nabongang ya manangpah,
at din inat'un He"a ya umata' hi animal.

23 Mu ta"on damdama ya inaynayun'un middum ay He"a ta halimunana',
24 ya itudum di ato' ta hay umangunuh ya abulutona' ta midduma' ay He"ad abuniyan.
25 At mi'id di udumnah hapulo' hi amnawa' hitun luta ya ta"on ad abuniyan,
an anggay He"a.
26 Ya ta"on hi un mami'id di bi'ah tun odol'u ya nomnom'u mu He"a, Apo Dios, di mangipabi'ah ay ha"in,
ya He"a ya anggay di mahapul'uh enggana.

27 Mu hanan tatagun man'ug ay He"a ya milahhinda,
ya nan adi umunud ay He"a ya ubahom dida.
28 Mu ha"in ya pohpohdo' an mimiddum ay He"an na'abbagbagtun Dios ti He"ay Apu' hi ihi'uga',
at hiyaat un'u ul'ulgudon an amin nan aat di ina'inatmu.

74

Hay Pangiluwaluan hinan Tataguh nan Abablubabluy ta Mabaliwanda

Heten psalm ya maskil* an intudo' Asaph.
1 Anaad ahan ta inganuy da'mih enggana, Apo Dios?
Undan punnonngom nan bumubungtam ay da'min tatagum?
2 Nomnomom an da'mi nan pento'muh tatagum hidin penghana
an da'miy himpangapuh binaliwam hidin nihbutanmi,
ya adim aliwan ad Jerusalem an numbabluyam hitun luta!

3 Un adya ihamadmun tigon nan numpa"in danen buhulmu
ti nidugah an inamindan pina"i nan gina'uh nan Timplum.
4 Ya wah didan tumanu'u' nan buhulmuh nan Timplum an dumalat di nangabakanda,
ya hina"adda nan bantiladah mangipa'innilah nan nangabakanda.
5 Ya hay tigawda ya umatdah nan linala'in mumpalngoh hinan ayiw hi inalahan an hay wahay palngohda,
6 ya nungwahayda ya nummattilyuda an amin nan nal'altian an dedeng,
7 ya pinuulanda nan Timplum,
ya pinuhidan nan lugal an pundayawan ay He"a.

* **74:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit.

8 Ya hay ninomnomda goh ay alyonday,
“Pa"ion tu'un amin,
at pinuulandan amin nan lugal an pundayawanmin He"a an Dios hinan babluy!”

9 Ya ten mi'id di pangitiganmih un da'mi baliwan,
ya mi'id an amin nan propeta,
at mi'id di nanginnilah gutud di duminngan ten ma'ama'at.
10 Anuud mah nin di pangidinngan daten buhul an mamihupihul ay He"a, Apo Dios?
Unmu dan iyabulut di pamahipahiwandan He"ah enggana?
11 Anaad ta adi da'mi badangan an mid alyonan moltaom dida ta mun'a'ubahda?
At pogpogom ni' dida!

12 Mu He"a damdamay alimi, Apo Dios, an nete"ah din penghana ta engganad ugwan,
ya He"ay gun namaliw ay da'mi!
13 Ya He"a goh nangodwah danum hi baybay† an dumalat nan nidugah an abalinam,
ya inamehmuy atata'ot an animal hinan baybay ti gimmi'muy uluna!
14 Ya nunggumi'mu goh nan ulun nan alyondan Leviathan,‡
ya nun'ipa'anmuh nan a'animal hinan mapulun!
15 Ya limmum di danum hinan obob ya hinan ginnaw,§
ya tindu'mu nan danum hinan o"ongol an wangwang an din agguy ahan natnatdu'.*
16 Ya He"ay nunlumuh nan patal ya nan mahdom,
ya inhinam nan potang ya nan bulan hinan awadanda,†
17 ya He"a goh di nangiyammah nan igad an pogpog tun luta,
ya limmum di tiyalgaw ya nan lawang.
18 Mu adya nomnomom ni', Apo Dios, nan gun pangaba'abatlan nan buhul ay He"a
ti nidugah di pamihuldan He"a,
19 ya adim ni' ahan du'gon daten mid abalinanan tatagum hinan aton nan atata'ot an buhul ay dida,
ya adim ni' aliwan an mipaligligat nan tatagum hi enggana.
20 Ya nomnomom din intulagmun da'mi
ti ten nunhinap hitun lutay gun mangamangat hi nun'appuhi.
21 Ya adim ni' abuluton di abainan danen maligligatan
ta danen nun'awotwot ya nan maligligatan di mangipabagtun He"a.

22 At ihi'almu ni', Apo Dios, ta atom di pohdom hi ma'at ta ipadinongmu nan ato'atondan He"a
ti adya nomnomom an abigabigat ya gun da'a pahapahalon hinan mungngohoy an tatagu!
23 Ya adim aliwan nan namadngopadngol nan buhulmun He"a
an dumalat nan bungotda ti nidugah di ngohoydan He"a!

† **74:13** Ex. 14:1-15:21. Hiyah ne Mumbolah an Baybay (unu Red Sea). ‡ **74:14** Hiya ya dinosaur an humalug hinan baybay (bahaom nan Job 41:1-34 ta innilaom nan udumnan aatna). § **74:15** Ex. 17:1-7; Num. 20:1-13. * **74:15** Ex. 14:29; Josh. 2:10. † **74:16** Gen. 1:1-19.

75

Hi Apo Dios di Munhumalya

Heten psalm ya kantan intudo' Asaph, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay tunena ya “Adiyu Pa"ion.”

1 Munyaman amin He"a, Apo Dios,
ya gunmi ibaag di aat di abalinam ya nan nidugah an umipanoh'an ina'inatmu!

2 Ya inalim di,
“Waday gintud'uh punhumalyaa',
ya nahamad ya ma'andong di panumalya'.
3 Ya wa ay ta umalyog tun luta ya wumogwog nan tataguh ta'otda
mu halimuna' nan pognad tun luta ta munnonong.
4 Ya alyo' hinan mungngoy di,
Ipogpogyun mumpahiya!
Ya alyo' goh hinan nun'appuhiy ugaliday,
Adiyu ipahiyay abalinanyu,
5 ya adiyu nomnomon hi un ayu nabagtu ya un Ha"in,
ya ipogpogyu nan malgom an hapihapitonyu.”

6 Immannung an nan munhumalya ya adi malpuh nan buhu'an di algaw,
unu hinan a'unugan di algaw,
unu hinan mapulun
7 ti anggay hi Apo Dios di munhumalya,
at okod Hiyan mangipanuh hi un numbahol di tagu unu agguy.
8 Ya inodnan Apu tu'uy howo' an mangipa'innilah panumalyaanah nan mangamangat hi nappuhi,
ya henen howo' ya napnuh nan na"apgot an bayah an hiyah ne bungotna.
Ya ihiitna ta inumon an amin nan tatagun nun'appuhiy pangatnah engganay un matidtidan.

9 Mu ha"in ya gun'u ipa'innilay aat di amaphod Apo Dios,
ya gun'u ikantay anabagbagtuna an Dios an nan dinayaw din hi Jacob.
10 Ya ipadah'uy abalina' an mamogpog hinan abalinan nan tatagun nun'appuhiy pangatda
ti kulugo' an udman Apo Dios di abalinan nan tatagun umunud ay Hiya.

76

Hi Apo Dios an Mangab'abak

Heten psalm ya kantan intudo' Asaph, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya matukalan hinan instrumenton way gadengna.

1 Hi Apo Dios ya nundongol ad Judah,
ya nidugah an me'gonan di ngadanad Israel.
2 Ya hay nunhituwana ya ad Jerusalem hidih nan Duntug an Zion,
3 ya nun'ipungnah di din mun'elat an panan nan buhulna,
ya ta"on din hapiawda,
ya hanggapda,
ya an amin din gina'un di mi'gubat.

4 Nidugah ahan di anabagbagtum, Apo Dios,
ya un nan mun'aphod an aduntuduntug an nido'lan di a'animal!
5 Ya inabakmu nan mun'abi'ah an tindaluda ta nunhamhammiy gina'uda,
ya ad ugwan ya nun'atoyda,
at mi'id mahkay hulbin nan bi'ahda ti adida usalon nan almasda.
6 Ya un ammuna nan nangihingalam ay dida, O Dios an dayawon din hi Jacob,
ya himbumagga ya nun'atoy din numpuntakay ya kabayuda.
7 At hiyah ne attigana, Apo Dios, an nidugah an mata'tan'a,
at mi'id di way abalinanan He"ah un'a bumungot!
8 Ya hidin nangipa'innilaam hidid abuniyan an mahumalya nan tataguh tun luta an dumalat nan baholda
ya dimminong an amin din tatagu ti nunheglay ta'otda
9 ti humalyaom nan nun'appuhiy pangatda
ta ibaliwmu nan mipaligligat an tataguh tun luta.

10 Ya immannung an wa ay ta bumungot'ah nan tatagu ya hiyay dumalat hi ipabagbagtuam,*
ya nan na'angang an namadah hinan bungotmu ya umunudda mahkay ay He"a.

11 At ipa'annungyun aton nan intulagyun Apo Dios an dayawonyu,
ya umidat ayun tataguh nan abablubaluy hi adawyun Hiyan mata'tan
12 ti mi'idonay tulid nan a'ap'apu,
ya pata'tona nan a'alih tun luta.

77

Hay Pangal'alu'an Apo Dios Hinan Maliligatan

Heten psalm ya kantan intudo' Asaph, ya hay intud'ana ya hi Jeduthun an ap'apun di muntudtuduh nan kanta.

1 Inhamad'un nunluwalu, Apo Dios,
ya enlot'u ta way atom an mangngol ta badangana'.
2 Ya hidin maliligatana' ya nunluwalua' ay He"a,
ya intata'nang'uy ngamay'un den limmanablabin lim-muwaluwalua',
mu tagwan an adi ahan lumenggop di nomnom'u.

3 Ya wa ay ta ninomnom da'a, Apo Dios, ya munlilia',
mu unat goh ato' hene ya ma'abak di nomnom'u.

4 At ten unna' timmu'al an agguy'u ahan inim'imit,
ya nidugah di lungdaya',
at unna' pumeggepeggeng,
hiyanan mid inat'un nunluwalu,
5 ta omod un'u ninomnom'u din numbino'ob'on an mun'aphod an na'at hidin nadnoy.
6 Ya heden nahdom ya kimmantakantaa' ya nanginomnoma' hitun ma'ma'at hi ad ugwan ya inali' hi nomnom'uy,

* **76:10** Wada goh di ohan mabalin an translation ten verse: "Immannung an nan amabungot nan tataguh tun luta ya hiyay dumalat hi pangulgudan hinan a'al'alyam, ya nan bungotda ya paddungnay hanggapmu."

7 “Undan inaynayunmu, Apo Dios, an gun manginganuy ay ha"in?
Unna' mah adi ahan igohgohan ay He"a?
8 At hiyah te mah di pogpog nan adi malumluman an pamhodmun ha"in?
Ya unmu mah goh adi ipa'annung din intulagmu?
9 Un mah inaliwam an Dios nan nidugah an homo'mu?
Ya un mah nan bungotmuy dumalat hi nangipogpoganah nan ama'ahhimo'mu?”

10 Ya intuluy'un nunnomnom, ya inali' mah di,
“Hay nonomnomo' ahan ya nan punnononnongan Apo Dios an na'abbagbagtu!”
11 At adi' al'alliwan din ina'inatmu, O Apo Dios,
an din umipanoh'an gunmu inat hidin nadnoy,
12 ya ten adi ma'ma"aan hi nomnom'u dade nan ina'inatmu,
ya gunda mipapanomnom hi enggana.

13 O Apo Dios, He"a ya na'ahhamad di pangatmu,
ya mi'id ah udum hi dios an nipaddung ay He"an Diosmi!
14 Ti He"a ya anggay di way abalinanan mangat hi umipanoh'a,
ya impattigmuh nan tataguh nan abablubabluy di aat nan nidugah an abalinam,
15 ya binaliwam nan tatagum an nan holag da Jacob ay Joseph
an dumalat nan bi'ahmu ya nan nidugah an abalinam.

16 Ya unat goh paddungnay tinnig da'ah nan danum, O Apo Dios, ya nidugah di ta'otda,
ya ta"on nan mun'aluhung an baybay ya womogwogdah ta'otdan He"a.
17 Ya hemmelong nan bunut,
ya enlotnay udan,
ya gun mun'idul ad daya,
ya gun umila'ilat goh,
18 ya pimmuo' an niddum hidin gunna umidulan,
ya gun benangan nan ilat an amin tun luta,
ya immalyog tun luta.
19 Ya ene'wam hinan baybay,
at indalanmuh din danum an nidugah di dalluyuna ta bimmad'ang'ah nan dammangna,
mu adi mattig nan gopa'mu,
20 ya impangulum nan tatagum an umat hi kalnilu,
mu da Moses ay Aaron di nanalimun ay dida.*

78

Hi Apo Dios ya nan Tataguna

Heten psalm ya maskil* an intudo' Asaph.
(Ex. 4:29-31; 8:1-11; 9:13—10:20; 11:1-10; 12:29-30; 13:20—15:21; 16:1—17:14; Num. 11:1-35; 20:1-13; I Sam. 4:1-11, 21-22)
1 Da'yun i'ibba, donglonyu nan itudtudu',
ya igongahanyun ingaon nan hapito'
2 ti hay ulgudo' ya nan nipa"el

* **77:20** Ex. 14:1-15:21. * **78:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit.

ta innilaonyuy aat din agguy na'innilah din penghana ta nanga-
mung ad ugwan†
3 an nan na'ulgud an dengngol tu'u,
ya na'innilaan tu'u an hiyanay inulgud din o'ommod tu'u.
4 At adi tu'u ipo"oy date hinan imbabaluyda ta innilaon nan holagdah awni
nan nidugah an ina'inat Apo Dios,
ya nan abalinana,
ya nan inatnan umipanoh'a.
5 Hi Apo Dios di nangidat hinan Tugunah din ommod tu'un hi Jacob,
ya indatnay Uldin hidin o'ommod tu'uh did Israel ta itudtududah
nan imbabaluyda,
6 ya ta innilaon goh nan mehnod an holagda,
ta way itududa goh hinan holagda an uwanin agguy nitungaw,
ya ta hi pidwa ya itududa goh hinan holagda nan Uldin.
7 Ya manu ay umat hinay ma'at ta way atondan mangehdol goh ay Apo Dios,
ya ta adida al'alliwan nan ina'inatna,
ya ta gunda goh inaynayun an aton nan inyuldina,
8 ya ta adida umat hidin o'ommoddan adida ahan matugun ti ngumhayda
an tatagu
ti agguyda inunud nan Tugun Apo Dios,
ya agguyda goh kinulug Hiya.

9 Ya umatdah nan holag Ephraim an immuy ni'gubat an ta"on hi unda
enegtom di gina'uda an umat hinan panada
mu unat goh wan mete"ay gubat ya limmayawda
10 ti agguyda ahan inunud nan intulag Apo Dios ay dida,
ya agguyda goh inunud nan inyuldina,
11 ya inaliwanda nan immipanoh'an gun inat Apo Dios an gunna impattig
ay dida.
12 Ya do'ol goh di gunna impattig hidin o'ommoddah nangatanah nan
umipanoh'ah
din wadandah ad Zoan hidid Egypt,‡
13 ya nunhiyanona nan danum hinan Mumbolah an Baybay ta ay nun'ida'lig
hi numpinangngel
ta way inatdan bimmad'ang.§
14 Ya nan mapatal hidin gunda numbaatan ya waday ma'ugtul an bunut an
nunlidum ay didan gun mangipangpanguluh owonda,
ya nan mahdom ya waday apuy ad daya ta dilaganay owonda.*
15 Ya binhina din daplah hinan mapulun ta bimmuhu' di do'ol an danum
an umat hinan obob an adi matdu' ta way ininumda,
16 at do'ol ahan nan danum,
at ay wangwang an immayuh hinan daplah.†

17 Ya undaat goh inyal'allan nangipabungot ay Apo Dios an na'abbagbagtuh
din wadandah nan mapulun
18 ti tinapnganda goh hi Apo Dios hidin numbagandah nan numbino'ob'on
hi ma'an
an pohpohdondan onon.
19 Ya nappuhiy nanapitdan Apo Dios ti nunlilidan inaliday,

† **78:2** Mat. 13:35. ‡ **78:12** Ex. 4:29-31. § **78:13** Ex. 14:1-15:21. * **78:14** Ex. 13:20-22. † **78:16** Ex. 17:1-7; Num. 20:1-13.

“Undan tuwali way abalinan Apo Dios an mangidat hi onon tu'uh
tun mapulun?”
20 Ya inalida goh di,
“Immannung an pinaguhna din daplah,
ya bimmuhu' nan do'ol an danum an gun umayuh an umat hinan
wangwang,
mu undan way abalinanan munlumuh tinapay ya dotag hi onon
tu'u?”
21 Ya unat goh dengngol Apo Dios henen inalida ya ma'abbungot,
at limmunay apuy ta genhobna nan holag Jacob an tatagud Israel
22 ti mi'id di pangulugdan Apo Dios,
ya agguyda ene'kod di panalimunanan dida.
23 Mu ta"on ya minandalnad daya ta mibughul nan pantaw ad abuniyan
24 ta nun'agah nan ma'an an ma'alih manna ta way ononda,
at indatnan dida nan ma'an an nalpud abuniyan,‡
25 at impa'anah nan tataguy onon di a'anghel,
ya nidugah an do'ol nan ma'an an nun'ogahna,
at inanda ta nun'abhugda!
26 Ya hennag goh Apo Dios nan tuyup an nalpuh appit di buhu'an nan algaw,
ya nan oha goh an tuyup an nalpuh appit hi agwan hi un hagangon
di buhu'an di algaw
27 ta impituyupna nan do'ol ahan an hamuti
an umat hi ado'ol di panag hinan pingit di baybay,
28 ya nun'ogahna din ay hamutih nan wadan di abungdan tulda,
ya an amin hinan nunlene'woh hinan numpuntuldaanda.
29 At nanganangan din tatagu ta nangamung unda nun'abhug
ti indat Apo Dios an amin nan amnawandan onon,
30 ya unat goh wan nahenglada ta u'munonda din angunuh an inya'ameldan
onon
31 ya ma'abbungot hi Apo Dios ay dida,
ya numpatoyna din nun'atulid an linala'in holag Israel ya din
mun'abi'ah an ungungan mumpangilog.§

32 Mu ta"on hi un umat hinay na'at hinan udumnan dida mu numbaholda
damdama,
ya ta"on hi unda tinnig nan numbino'ob'on an umipanoh'an inatna
mu agguyda damdama kinulug Hiya.
33 At hiyaat unna pinogpog di pi'taguandah tun luta,
ya nunligatona didah nidugah.
34 Ya unat goh nun'ipapatoy Apo Dios din udumnan dida
ya hiyay dimmalat hi nanapulandan Hiya ta muntutuyudah ba-
holda,
ya hi Apo Dios mahkay di haggungonda.
35 Ya ninomnomda mahkay an Hiyay punhi'uganda,
ya Hiyay na'abbagbagtun mamaliw ay dida.
36 Mu un pangpang'ali din hinapitdan Apo Dios
ti unda Hiya linayahan hinan inalidah atonda
37 ti undan tuwali nihamad di pangulugdan Hiya,
ya adida goh ipa'annung an unudon din intulagna.
38 Mu ta"on ya ma'ahhimo' hi Apo Dios,

‡ **78:24** Jn. 6:31. § **78:31** Ex. 16:1-17:7; Num. 11:1-35.

at hemmo'na dida damdama
ti inaliwanay baholda,
ya agguyna inubah dida.
Ya unna ene'edpol di bungotnan dida ti gun na'uyah ta manghan di na'at hi nappuhin dida.
39 Ti ninomnomnan dida ya unda tagu ya anggay
an umatdah nan maluh an tuyup an un maluh ya na'ubah.

40 Ya gunda din'ug Hiyah din wadandah nan mapulun,
at gunda impalungdaya Hiya.
41 Ya gunda tinapngatapngan Hiya,
ya gunda din'ug Hiya an me'gonan an Dios nan holag Israel.
42 Ya naliwanda nan aat di abalinanan namaliw ay didah nan buhuldan nangipaligligat ay dida
43 ya din nangatanah nan numbino'ob'on an umipanoh'ah din wadandad Egypt hinan lugal hi ad Zoan.
44 Ti numbalinonah dala din danum hi wangwang ya ginnaw ad Egypt,
at adi ahan mabalin hi ma'inum.*
45 Ya limmuna goh di do'ol an lalog†
ya din nidugah an do'ol an tu'a' an nangipaligligat ay dida,‡
46 ya nun'im'iman din do'ol ahan an begeh ya dudun an amin di inhabalda,§
47 ya nun'ogahnay o"ongol an dalallu ta numpa"inan amin din intanomdan greyp ya figs an ma'alih sicamor,*
48 ya ta"on nan bakada ya numpatoy nan dalallu,
ya numpatoy goh nan ilat di kalniluda.
49 Ya hidin bimmoholan Apo Dios hinan i'Egypt ya impuhaynan diday nidugah an bungotna,
at hennagna din a'anghelna ta pinaligligatda dida.
50 At impuhayna nongkay nan nidugah an bungotnan dida,
ya agguyna inadyuwan di nitaguan nan i'Egypt,
at impiyuynay dogoh ta numpundogohda,
51 ya nun'ipapatoyna nan papangpangullun linala'in holag di i'Egypt
an diday holag di pamilyan Ham.†
52 Ya initnudna nan tataguna an umat hinan na'uyug an kalnilu,
ya hinalimunana didah nan mapulun.
53 Ya hinalimunana dida ta agguyda timma'ot,
mu nun'addumona din danum hinan Mumbolah an Baybay,
at numpunlonong din namdug ay dida.‡
54 Ya impadutu'na din tataguna ta nangamung unda nidatong hinan nilah-hin an babluy
an nitulag hi midat ay dida an hiyah ne babluy hi inabakna an dumalat nan abalinana.§
55 Ya numpakakna din tatagun tono' an numpunhitun nen babluy hi dimmatngan nan tataguna,
ya ginogodwana ta impiyapongnah nan holag Israel ta banohda.
Ya numpunhituwona didah di ta hiyay babluyda.*

---

* **78:44** Ex. 7:14-24. † **78:45** Ex. 9:20-32. ‡ **78:45** Ex. 8:1-15. § **78:46** Ex. 10:1-20. * **78:47** Ex. 9:13-35. † **78:51** Ex. 11:1-10; 12:29-30. ‡ **78:53** Ex. 14:1-15:21. § **78:54** Num. 20:1-36:13; Deut. 1:1-34:12. * **78:55** Josh. 1:1-24:33.

56 Ya ta"on un umat hinay inatna mu gunda damdama tinapngan hi Apo Dios an nabagbagtu,
ya binoholda goh,
ya agguyda inunud nan Uldina.
57 At umatdah din o'ommoddah din penghanan din nan'ug ay Apo Dios,
ya umatda goh hinan napiku an buhug di pana an adi mehdol.
58 Ya impabungotdah Apo Dios an dumalat nan nangiyammandah din pun'onngan,
at nidugah di immamohanah din inyammadan bulul an dinayawda.
59 Mu unat goh tinnig Apo Dios henen inatda ya nidugah di bimmungtana,
at din'ugna ahan nan holag Israel,
60 ya ingnganuyna dida,
ya tinaynana nan Tuldan Abung an nihinanad Shiloh hidin niddumanah nan tataguna.
61 Ya inyabulutnay nangilayawan nan buhuldah nan Kahon an Nittuwan di Uldin,
at adida mahkay hapiton nan a'al'alyan Apo Dios hi ad Israel.
62 Ya nidugah di bimmungtanah nan tataguna an ay tawidna,
at ingnganuyna dida ta numpatoy nan binuhulda dida.
63 At nun'atoy din ungungan linala'ih din nunggugubatanda,
at mi'id di inahawan nan binabai.
64 Ya numpatoyda goh din papadi,
mu nan a'ahawadan nun'abalu ya agguy niyabulut an ibilanda dida.†

65 Ya la'tot ya inhi'al Apo Dios an paddungnay umat hinan nonollo',
ya numbugaw an umat hinan na'abbutong an lala'in himbumagga ya nabangon.
66 At inabakna nan buhulna,
ya nun'iwa'atna didah nan adagwin babluy ta binaina didah enggana.
67 Ya din'ugna nan holag Joseph,
ya agguyna goh pinili nan holag Ephraim ti hiyay ohah nan holag Joseph,‡
68 ti hay pinilina ya nan holag Judah,
ya nan Duntug an Zion di pento'nah pohpohdonah ihinana.
69 At hidiy nangipiyammaanah nan Timplunan ata'nang an umat hinan ata'nang an duntug,
ya na'ahhamad an umat hi nihamadan tun luta an adi malumluman hi enggana.
70 Ya hi David an mumpahpahtul hinan kalniluy pento'na ta hiyay baalna
71 ta umat hi inatnan mumpahtul hinan kalnilu di atonan manalimun hinan tatagunan holag Israel
ti diday immannung hi tatagun Apo Dios.§
72 At inhamad David an nangipapto' ay dida
ti pinapaddungnay nangatnah nan hinohhan dida.

† **78:64** I Sam. 4:1-11, 21-22. ‡ **78:67** Ad Shiloh hinan babluy nan holag Ephraim di awadan nan Tuldan Abung Apo Dios (verse 60), mu gapu ta inabulut Apo Dios nan napa"ian nan iPhilistia enen babluy at paddungnay din'ugnah Joseph an hi aman Ephraim ta ad Judah di nipallog (verse 68).
§ **78:71** I Sam. 16:1-13.

79

Hay Pangiluwaluan hinan Tatagu ta Mabaliwanda

Hete ya psalm an intudo' Asaph.

1 O Apo Dios, nan tatagun nalpuh nan numbino'ob'on an babluy an agguy kimmulug ya ten inameh da'mi,
ya penlohda tun babluy an banohmu,
ya ten pinuhida nan me'gonan an Timplum,
ya numpa"ida nan a'abu'abung hitud Jerusalem,
at pimmuhi ahan.
2 Ya nun'ipahbatday odol din baalmun numpatoydah nan hamuti,
ya nan odol di udum ya impa'andah nan atata'ot an animal hi inalahan.
3 Ya nan dalan din tatagun nun'atoy ya hino'napana nan lutad Jerusalem,
ya mi'id ah na'angang hi mataguh mangilubu' hinan nun'atoy.
4 At nan tatagun wah nan nunlene'woh hinan wadanmi ya gun da'mi hinhannulon,
ya gun da'mi abatlan.

5 O Apo Dios, unmu dan inaynayun nan bungotmun da'mih mid pogpogna?
Ya undan adi duminong nan annelmu an umat hi apuy an adi madmaddop?
6 Hay pangipuhayam hinan nidugah an bungotmu ya nan Hentil an adi mange'gon ay He"a
ya nan babluy an bo'on He"ay dayawonda
7 ti numpatoyda nan tatagum,
ya numpa"ida tun babluymu.
8 Ya bo'on da'mi ni' di pangiballoham hinan bahol din o'ommodmi,
mu hom'on ni' da'mi ti ten agogohgoh ami ahan!

9 Badangan da'mi ni', O Apo Dios, ta mi'id al'alin da'mi,
ya elwang da'mi ta mabaliwan ami, ta way atom an ma'ul'ulgud,
ya aliwam ni' nan baholmi ta way ipabagbagtuam.
10 Ta mi'id lummuh pangalyan udot nan agguy kimmulug an bunag ay da'miy,
"Hay wadan mah nan Diosdan mamaliw ay dida?"
At punnaudom ni' an mangiballoh ta tigonmiy awit din numpatoydan baalmu.
11 Donglom ni' di alengeng nan nun'abalud an i'ibbami ti nahahapit an mapatoyda,
mu nidugah di abalinam,
at baliwam dida ta mibo'tandah nan baludan.

12 O Apu, iballohmuh mumpapituh nan tatagun nunhituh nan heneggonmi an gun namahapahal ay He"a ta mapahalda goh.
13 At da'min immannung an tatagum an ay kalnilum an ipapto'mu ya munyaman amin He"ah enggana,
ya ta"on un nan holagmin mitungaw hi udum di algaw ya inaynayunmin ul'ulgudon nan ipabagbagtuam!

80

Hay Luwalu ta Mipabangngad di Pumhodan nan Babluy

Hete ya psalm an intudo' Asaph, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay tunena ya "Tulag an Habhabung an Lilies."

1 He"an Pahtul nan holag Israel an mangipangpanguluh nan holag Joseph
ya donglom ni' tun iluwalumin He"a an inumbun hinan numbattanan nan duwan anghel an ma'alih cherubim,
ya mumpattig'ah
2 nan holag da Ephraim, ya hi Benjamin, ya hi Manasseh
ta ipattigmu ni' nan nidugah an abalinam,
ya umali'a ta baliwan da'mi.

3 Haggungon ni' goh da'mi, O Dios,
ya ipattigmu nan pamhodmun da'mi,
at mabaliwan ami!*

4 O Apo Dios an na'abbagbagtu,
uya'anah bimmubungtam hinan luwalun nan tatagum?
5 Nan paddungnay impitanudmun dida ya nan nunlungdayaanda,
ya nan lugwada di hiyay impa'inummun dida,
6 ya henen inatmun da'mi ya ten hinhannulon da'mih tun tatagun heneggonmi,
ya gun goh da'mi aba'abatlan hinan buhulmi.

7 Haggungon ni' goh da'mi, O Dios an nidugah di abalinana,
ya ipattigmuy pamhodmun da'mi,
at mabaliwan ami!†

8 Ya umat amih nan greyp an inuwalmud Egypt ta indalhinmu an intanom hinan adagwin luta
an numpakakmu nan tatagun bimmabluy hidi ta da'miy nihukat.
9 Ya leneneham nan babluy,
ya pinaphodmu ya un da'mi iyuy an ihinah di,
ya ten linumhod di lamutmi,
at nunhinap ami mahkay hitun babluy an indatmu.
10 Ya himmapang henen intanommu,
at linidumana nan aduntuduntug,
ya ta"on nan pa"ongol an cedar ya lenengbawan nan hapangna.
11 Ya immatam nan hapangnah dih nan baybay,‡
at nan pa'attubun hapangna ya lenengbawanda nan Wangwang an Euphrates.

12 Mu anaad nin ta numpa"im nan nunlene'woh an allupmi
ta omod un an amin nan way maluh ya nun'akawda nan bungan di greyp?
13 Ya tigom adya an paddungnay nun'a'an nan laman ya nan udumnan a'animal nan intanommin greyp,
ya nun'igatinda goh!
14 O Apo Dios an na'abbagbagtun wad abuniyan,
al'alu'onmi He"a ni' ta tigom tun aatmi!
Ya uhdungan da'mih nad abuniyan,
ya ihamadmun tigon ta igohgoham tun ay greyp!
15 Ya hinalimunam tun intanommu an ten dimmo'ol di hapangna,
ya nidugah di bi'ahda ti hinalimunam ya binaliwam dida!

* **80:3** Psa. 80:7, 19. † **80:7** Psa. 80:3, 7. ‡ **80:11** Nan Mediterranean Sea.

16 Mu ten nun'alngoh ya nun'oghob tun greyp,
at ten mun'a'ubahda an dumalat nan bumungotmuh nangihingalam ay dida.
17 Ya ipapto'mu ni' nan pento'mun tatagum an pohpohdom
an din hinalimunam an intanom,
18 ta way atonmin adi mahkay man'ug ay He"a,
at pabi'ahon da'mi ta way atonmin gun munluwalun He"a.

19 O Apumin Dios an na'abbagbagtu, haggungon ni' goh da'mi
ta ipattigmun da'mi nan pamhodmu,
at mabaliwan ami!§

81

Hay Mikantah nan Way Behta

Hete ya psalm an intudo' Asaph, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta, ya hay stylena ya gittith.*

1 Ikantaan tu'uh Apo Dios ti umipa'amlong an mangipabi'ah ay ditu'u,
at olton tu'un mangit'u' hi pundayaw tu'un Hiya an Dios Jacob!
2 At ete"ayun mungkanta,
ya tukalonyu nan tambourine ya nan maphod di gangohna an lyre†
ya alpa.

3 Ya ipagangohyu nan talampet hinan Akayangan di Bulan ya nan tumabaana goh
hinan gutud di algaw di behta tu'u
4 ti hiyah ne ohah nan uldin hi mahapul an aton tu'un holag Israel an inyuldin nan Dios Jacob.‡
5 Ya inyuldinah ne ta way unudon nan holag Joseph hidin nakakandad Egypt
an hiyah ne din nangngolanmih nan hapit an agguymi na'awatan§
6 an inalinay,
"Len'ah'u nan madamot an impipi'ugyu,
ya pinogpog'u nan papangdonanyuh nan madamot an bahkit.
7 At hidin na'unglanyu ya numpahmo' ayu,*
ya binaliwa' da'yu,†
ya tembal'u da'yuh din wada' hidih nan ma'ugtul an mangmangitit an bunut.‡
Ya agguy nadnoy ya tinapnga' di pangulugyuh din wadanyud Meribah.§

8 At da'yun tatagu' ya ihamadyun donglon tun pamadan'un da'yu!
O Israel, maphod ni' hi unyu ihamad an donglon!
9 Ma'ahhapul an adiyu dayawon nan bulul,
ya adiyu goh dayawon nan dios di udum an babluy!

---

§ **80:19** Psa. 80:3, 7. * **81:** Bahaom nan gloss di Psalm 8 ta innilaom di aat ten hapit. † **81:2** Nan it'ittang an alpa. ‡ **81:4** Num. 10:10. Mid mapto' ya hiyah ne tulun nahayhaynod an behta: (1) Behtan di Talampet (Lev. 23:23-25), ya (2) Algaw hi Ahanian di Bahol (Lev. 23:26-32), ya (3) Behtan di A'ab'abbung (Lev. 23:33-43). § **81:5** Hay alyon nan udum hi pohdonan ibaga ya nan hapit di i'Egypt, hiyaat un pinaligat Apo Dios didah nan numbino'ob'on an ligat (Ex. 7:14-12:30). Mu inalin din udum di hiyay alin Apo Dios an dengngoldah nan Duntug an Sinai (Ex. 19:16-19; 20:18). * **81:7** Ex. 3:7-10. † **81:7** Ex. 12:17-22. ‡ **81:7** Ex. 19:16-19. § **81:7** Ex. 17:1-7.

10 Ti Ha"in ya anggay hi Apo Dios hi immannung an Diosyuh nangibaliw ay
da'yud Egypt ta enekak'u da'yu,
at Ha"in di pun'adawanyuh badang hi un way mahapulyu,
at umannung an idat'un da'yu.

11 Mu nan tatagu' an holag Israel ya agguyda inunud din inali' ay dida
ti unna' at goh din'ug ay dida.
12 At okodda ta atonda nan pohpohdondan aton,
ya nan itugunda ya hiyay unudonda.

13 Gulatna ahan ta donglona' ay da'yun tatagu' an holag Israel
ta unudonyu nan pohdo' hi atonyu
14 at punnaudo' an ipa'abak nan buhulyu ta diday pangidalhina' hinan
pummolta' ay da'yu.
15 Ta hanan bumobohhol ay Ha"in ya dayawona' mahkay an dumalat di
ta'otda,
mu nan moltada ya mi'id di apogpogana.
16 Mu da'yu ya nan ma"aphod an ma'an di ipa'an'u,
ya pa'inuma' da'yuh nan danum di iyu'an an ma'allameeh an
nalpuh nan daplah ta nangamung hi un ayu mahengla."

82

Hi Apo Dios di Ap'apun an Amin nan A'ap'apu

Hete ya psalm an intudo' Asaph.

1 Hi Apo Dios di mumpapto' hi un ma'amung nan mumpumpapto'
ti Hiyay waday biyangnan manumalyan didan a'ali, ya gogobel-
nadol, ya huhuwis
an waday nipaddungandan Hiya an Dios* an alyonan diday,
2 "Anuud nin di pangidinnganyuh nan nibahhaw an panumalyayu
ti un at goh nan tatagun nappuhiy pangatday pangipangngilanyu?

3 Unyuat ni' baliwan nan tatagun mid abalinandan umat hinan nguhu,
ya nan nun'awotwot,
ya nan munhapul hi badang!
4 At hay mahapul hi badanganyu ya nan nun'awotwot ya nan munhapul hi
badang
ta baliwanyu didah nan aton di nappuhiy pangatdan tagu.

5 Mu da'yun munhumalya ya mid ahan di inilayun mumpanuh,
ya adi da'yu goh ma'awatan ti mibahhaw di pamanuhyu,
at hiyanan adi maphod di ma'ma'at hitun luta.
6 At hiyanan inali' di,
Umat ayun Apo Dios† ti da'yuy imbabaluy nan na'abbagbagtu.
7 Mu da'yu ya matoy ayu an umat ayuh tagu damdama,
ya mapogpog di nitaguanyun umat hinan udumnan ap'apun
mumpapto'."

8 At ihi'almu ni', Apo Dios, ta ipapto'mun ipanuhmu nan tataguh tun luta
ti He"ay ad hakup an amin hitun tatagun Hentil!

---

* **82:1** Hay nipaddungandan Apo Dios ya waday haaddan hinohhan manumalyah nan tatagu.
† **82:6** Jn. 10:34.

83

Hay Iluwalu ta Ma'abak nan Binuhul di i'Israel[*]

Heten psalm ya kantan intudo' Asaph.

1 O Apo Dios, adi'a ni' umu'ugong!
2 Ti un adya tigom an daden mi'bohhol ay He"a ya bumubungotda,
at iyal'allanah nan mangabohol ay He"a an ngohoyon da'a.
3 Ya waday nili"ud an hinahapitdah nappuhih atondah nan tatagum an
pa'appohpohdom,
4 ya hiyah te hinanapitda:
"Umuy tu'u pumpatoy an amin nan holag Israel ta mi'id ah
ma'angang hinan babluyda
ta ma'aliwan nan ngadan Israel hitun luta!"

5 Ya inabulut daden nunhahapit nan hinahapitdan atondan da'yu
6 an danen nunhahapit ya nan holag Edom, ya nan holag Ishmael,
ya nan holag Moab, ya nan holag Hagar,
7 ya nan holag Gebal, ya nan holag Ammon, ya nan holag Amalek,
ya nan iPhilistia, ya nan tatagud Tyre.
8 Ya niddum goh nan i'Assyria an din namadang hinan holag Lot.

9 At mahapul an atom din inatmuh nan iMidian[†]
ya din inatmu goh ay da Sisera ay Jabin hidih nan Wangwang an
Kishon,
10 an numpatoymu didad Endor,
at nun'apitay di lamohda,
at ayda galut hitun luta.[‡]
11 Hay atom hinan a'ap'apuda ya umat hidin inatmu ay da Oreb ay Zeeb,
ya numpatoymun amin nan imbabaluy nan a'ali an umat hi inatmu
ay da Zebah ay Zalmunna
12 an din nangaliy,
"Polhon tu'u nan lutan Apo Dios ta hakupon tu'u!"[§]

13 O Apo Dios an dayawo', pun'iwa'atmu didan ay da hupu',
ya pun'iyaddibmu didan ayda dugi.
14 An umat goh hinan apuy an manghob hinan bubulung,
ya umat goh hinan munggeladaw an apuy hi mihunul hinan
duntug,
at gumiyab.
15 Ya pata'tom didah nan mabi'ah an puo' ta mumpangalayawda,
ya impata'otmu didah nan mun'apalin udan,
16 ya bainom didah nidugah ta engganah un da'a haggungon ta mundayaw-
dan He"a, Apo Dios.

17 Ya pun'abakmu dida ta way atondan tuma'ot hi enggana,
ya mun'atoyda an nidugah di bainda

---

[*] **83:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Pun'adawan hi Balloh an Psalms* ti imbagan nan ad psalm ay Apo Dios hi unna iballoh di nappuhih nan nangat hi nappuhin hiya. Mu hi Apo Dios ya anggay di way biyangnan mangiballoh (Deut. 32:35; Rom. 12:19), hiyaat un imbagan nan munluwalu ta adina aliwan an mangat. [†] **83:9** Judg. 7:1-8:21. Hene ya na'at hidin amatagun Gideon. [‡] **83:10** Judg. 4:1-5:31. Hene ya na'at hidin amatagun da Deborah ay Barak. [§] **83:12** Daten opat an tatagu ya a'alin di iMidian an inabak da Gideon (Judg. 7:25-8:21).

18 ta way panginnilaanda an He"a ya anggay di ma'alih Dios,
ya He"a ya anggay di na'abbagbagtun mumpapto' an amin hitun luta.

84

Mipa'amlong nan Mi'hituh nan Timplon Apo Dios

Hete ya psalm an intudo' nan linala'in holag Korah, ya hay intud'anda ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya hay stylena ya gittith.*

1 Nidugah an ma"aphod nan Timplu an ihinam,
Apo Dios an nidugah di abalinana!
2 At hiyaat un'u pa'appopohdon ya ihihi'al an umuy hidih nan Timplum
ta umuya' an mungkantah nan pun'amlonga' ay He"an Dios an matattagu tuwali.

3 Ya ta"on nan budeng ya pippiwong ya umuydan mangammah agabandah di
ta hidiy pun'itlugandah nan wadan di pun'onngandan He"a, Apu an nidugah di abalinanan Ali' ya Dios'u.
4 Ya mipadenol nan wah din nihinah nan Timplum
ti gunda ikankantay pundayawdan mangipabagbagtun He"a.

5 Ya mipadenol goh nan tatagun He"ay pangededenolandah alpuwan di bi'ahda
ya munnonomnom an umuy hinan Timplum.
6 Ti heden aluhandah nan Hadog an Baca ya hin'alina ya un mumpanga'ayuh di danum hinan obob,
ya umudan, at mun'apnu nan ginnaw hi danum.
7 Ya heden pundaldalananda ya gun ma'ud'udman di bi'ahda an mundalan an umuy ad Zion
ta nangamung unda dumatong hidid Zion ta tigon da'a, Apo Dios.

8 O Apo Dios an nidugah di abalinana an Dios Jacob, donglom ni' di luwalu',
9 ya halimunam ni' ta wagaham nan alimin mangipapto' ay da'mi.

10 Immannung an ta"on un ohay algaw di pundayawan ay He"ah nan Timplum ya nabalbalul ya un nan hinlibun algaw.
Ya on'onaynah un hay tamu' ya unna' mun'adug hinan pantaw di Timplum ya un nan idduman hinan abung di nappuhiy pangatna.
11 Ti He"a, Apu, di patalmi ya baliwmi,
ya He"a goh di mangidat hi wagah ya ahaphapitanmi,
ya nidadaan'an mangidat hi mun'aphod hinan mangun'unud hinan pohdom.

12 O Apu an nidugah di abalinana, mawagahan nan mangehdol ay He"a!

85

Hay Luwaluh Pumhodan nan Tatagu

Hete ya psalm an intudo' nan linala'in holag Korah, ya hay intud'anda ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

* **84:** Bahaom nan gloss di Psalm 8 ta innilaom di aat ten hapit.

1 Impattigmuy homo'muh tun lutam, Apo Dios,
ya binadangam goh nan holag Jacob ta pinumhod di aatda mahkay.
2 Ya inaliwam an amin di nappuhin inat nan tatagum,
at hinaniam an amin di baholda.
3 Ya inaliwam din nidugah an bungotmu,
ya pinogpogmu din boholmu goh ay dida.

4 At haggungon ni' da'mi, Apo Dios an baliwmi,
ya idinongmu ni' an bumobohhol ay da'mi.
5 Unmu mah inaynayun di bungotmun da'mih enggana?
Unmu mah ahan adi pogpogon ya adi idinong nan bungotmun da'mih enggana?
6 Un da'miat ni' idatan hi bi'ahmi ta ipa'amlongmu nan tatagum
at nonongnan ulgudonmiy amaphodmu?
7 At ipattigmu nan nidugah an pamhodmun da'mi, Apo Dios,
ya baliwan goh da'mi!

8 Ya inhamhamad'un dengngol din inalin nan Ap'apu an Dios
ti intulagna an mi'id ah al'alih nan tatagunah unda inaynayun di pangunudandan Hiya.
At hiyanan adi tu'u mahkay aton di nappuhi.
9 At immannung an dedennonan mamaliw hinan tatagun mange'gon ay Hiya,
at hay maphod di ma'ulgu'ulgud hitun babluy tu'u.

10 Ya mun'unnudan ay nan pamhod hinan nahamad an pangat
at hay ma'at ya mihamad di ugali, ya waday lenggop.
11 At nan makulug an pangat ya hitun lutay attigana,
ya nan nahamad an pamanuh ya malpud abuniyan.
12 Immannung an hi Apo Dios ya ipaphodna tun nitaguanmi,
at pumhod di bungan nan itamumih tun babluymi.
13 Ya nan nahamad an ugalinay ipattigna,
at nahamad di itudunah unudon tu'u.

86

Hay Luwaluh Pun'adawan hi Badang

Hete ya luwalun David.
1 Donglom ni', Apo Dios, ta tabolom tun luwalu' ti mid abalina',
at mahapul'uy badangmu.
2 Halimunana' ta mid ma'at ay ha"in ti un'unnuda' ay He"a,
at baliwana' ti ha"in an baalmu ya He"ay pange'koda' an Dios'u.
3 Hom'ona' ni', Apu, ti ten abigabigat ya gunna' munluwalun He"a.
4 Idatmu ni' di amlong'u, Apu, ti He"ay pange'koda' hi nitagua'.

5 O Apu, He"a ya ma"aphod di aatmu,
ya nidadaan'a an mangaliw hi bahol,
ya nidugah di pamhodmun amin hinan munluwalun mumpabadang ay He"a.
6 Ihamadmu ni' ta donglom tun luwalu', Apo Dios,
ya atom ni' nan iyal'alu"uh pun'adawa' hi badangmu.
7 Ya He"ay gun'u pumpabaddangan hi un way nappuhih ma'at ay ha"in
ti inila' an abulutom nan ibaga'.

8 Immannung an mi'id ahan hinan udumnan dios di umat ay He"a, Apu,
ya mi'id ah oha ay didah mangat hi umipanoh'a an umat hinan inatmu!
9 Ya an amin nan atagutaguh tun lutan limmum ya munhippidan mundayaw ay He"a, O Apu,
ya ulgudonday ahaphapitam
10 ti anggay He"ah nidugah di abalinanan mangat hi umipanoh'a,
ya He"a ya anggay di immannung an Dios.

11 At itudum, O Apu, nan aatmun ha"in ta nan immannung an itudum di hiyay unudo',
ya badangana' ta un'unnuda',
ya waday ta'ot'un He"a.
12 Ti nalpuh tun puhu' tun hapito' an a'al'alyam, Apu an Dios'u,
ya ulgudo' di ahaphapitam hi enggana
13 ti nidugah di pamhodmun ha"in,
at ten binaliwana' ta matagua'.

14 O Apo Dios, daten tatagun mumpabagtu ya ten buhulona',
ya nan adi mangngol ya patayona',
ya danen tatagu ya adida pohdon an innilaon di aatmu.
15 Mu inila', Apu, an He"ay Dios an ma'aggohgoh ya ma'ahhimo,
ya adi'a ag'agan bumungot ti nidugah di pamhodmu,
ya adim ibahhaw nan inalim.
16 At haggungona' ni', ya hom'ona', ya idatmuy bi'ah'u an baalmu,
at baliwana' an lala'in imbaluy di babain baalmu.
17 Ya ipattigmuy panginnilaan hinan amaphodmun ha"in ta mabainanda nan tatagun mamohol ay ha"in
ti He"a, O Apo Dios, di namadang ya nangal'alu' ay ha"in.

87

Hay Pangulgudan hinan A'al'alyan ad Jerusalem

Heten psalm ya kantan intudo' nan linala'in holag Korah.

1 Ya heden me'gonan an duntug di pinilin Apu tu'uh numbalinonah babluyna,
2 ya pa'appohpohdonan mihinah ad Jerusalem ya un nan udumnan babluy nan holag Jacob.
3 At hiyaat un do'ol di mun'aphod an na'ulgud hi aat nan babluy Apo Dios.
4 Ya iddum'u ad Egypt ya ad Babylon hi un'u itudo' di ngadan nan babluy an nanginnilah aat'u,
ya daten babluy an ad Philistia, ya ad Tyre, ya ad Sudan ya alyon nan tataguh di an nihakupdad Jerusalem ti nitungawdah di.

5 Ya hay ulgudondah aat ad Zion ya alyonday,
"Heten tagu ya heden tagu ya hidiy napu'agana!"
Ya makulug an hi Apo Dios an na'abbagbagtu ya wagahana dida.
6 Ya bilangon Apo Dios di ngadan nan tatagunah nan pangitud'ana, ya inalinay,
"Heten tagu ya ad Jerusalem di napu'agana."
7 At nan tatagun wah di ya nan muntuktukal ya manayawda an iyamlongdan ikankantay,
"Hituy alpuwan an amin di awagahan tu'u!"

88

Hay Luwalun nan Mumpabadang

Heten psalm ya kantan intudo' nan lala'in holag Korah an hi Heman an hina' Ezra, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya duway stylena ti mahalath leannoth* di oha ya maskil† di oha.

1 O Apo Dios an Dios an namaliw ay ha"in,
He"ay gun'u punluwaluwan hi abigabigat ya amahdomahdom,
2 at donglom ni' nan iluwalu' ay He"a ta badangana'
3 ti ten nidugah an maligligatana' hinan do'ol an nappuhin ma'ma'at ay ha"in,
ya ten un ay magadyuh goh di ataya'.

4 At ten midduma' ay daten munhood hi ilubu'anda ti ten mi'id bi'ah'u,
5 ya umata' hinan nun'atoy an mid nomnomda
an umat hinan napatoy ya nilubu' an inaliwam,
at adim mahkay halimunan.

6 Ya impiyuya' hinan ma'alluhung an bitu an helong ahan di bunolna.
7 Ha"in di nangipuhayam hinan nidugah an bungotmun
paddungnay unna' nun'iloblob hinan lobong,
8 at hiyanan nuntaynana' hidin nahamad an liligwa',
ya ten an aminda ya pahiwona' ay dida,
at paddungnay unna' nabalud,
at mid ato' an lumayaw.
9 Ya ten adi tummig tun mata' ti mamaphung hi lugwa' an dumalat nan punlungdayaa'.

Ya gun'u itata'nang di ngamay'un munluwalun He"ah abigabigat.‡
10 Undan nin nan nun'atoy di pangipattigam hinan atom an umipanoh'a?
Ya undan goh mabalin an bumangon nan nun'atoy ta ipabagbagtu da'a?
11 Un mah mabalin an ul'ulgudon nan nun'atoy an wah nan lubu' di aat nan nidugah an pamhodmu?
Ya nan lugal an wadan di punligatan ya undan goh mabalin an ul'ulgudonday aat nan anahamad di pangatmu?
12 Ya undan mabalin an tigon nan wah helong ya inul'ulgudda nan umipanoh'an atom?
Ya undan goh ma'ulgud nan aat di anahamad di ugalim hidid dolom an nihinan nan dimminong di nomnomda?

13 Mu ha"in, Apu, ya gunna' mumpabaddang ay He"a,
ya gunna' munluwaluh ahelhehelhelong.
14 Anaad ahan, Apu ta inganuya' ay He"a?
Ya anaad ta adi'a mumpattig ay ha"in an un'a mipopo"oy?

15 Nete"ah din a'unga' di nunholholtapa' an hi'ihi'itangan di ataya',
at himmigaa' ahan an nange'edpol hinan ligat'uh nummoltam ay Ha"in.

---

* **88:** Nan hapit an *mahalath leannoth* ya hapit di Hudyu, ya ad ugwan ya mid nanginnilah pohdonan ibaga. Mu mid mapto' ya hiyah ne ohan aat di aton an muntukal hi umat hi panglotan, unu mahaluyud, unu ul'ulodyon, unu gagalan. † **88:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit. ‡ **88:9** Hiyah ne aat di aton nan Hudyun munluwalu.

16 Nan nidugah an bungotmuy nangipaligligat ay ha"in,
ya nan pana'ta'atotmuy mangubah ay ha"in.
17 Ya unna' linili'ub hi abigabigat hinan mangipaligligat ay ha"in
an umatdah nan danum an hene'noba'.
18 At hiyanan nuntaynana' hidin liligwa' ya din pamilya',
at anggay nan helong hi na'angang hi ibba'.

89

Hay Mikantah nan Gutud di Punligligatan[*]

Heten psalm ya maskil[†] an intudo' Ethan an holag Ezra.

1 Ikankanta' nan nidugah an pamhodmu, Apo Dios an mi'id di pogpogna,
ya gun'u ipa'innila nan adi mibahbahhaw an pangatmuh nan aholaholag hi enggana.
2 Ya inila' an nan nidugah an pamhodmu ya minaynayun hi enggana,
ya nihamad an adi mibahbahhaw nan pangatmu an umat hi anahamad nan pumpapto'am ad abuniyan an adi mapogpog.

3 Ya ni'tulag'a ay David an baalmu ya nan pento'mu an tatagum ti inalim di,
4 "Hay holagmuy mun'alih enggana,
ya ipapto"u ta minaynayun di pun'ap'apuwandah enggana."[‡]

5 Nan numbino'ob'on an wad abuniyan ya ulgudonday ina'inatmun umipanoh'a, O Apu,
ya ta"on nan a'anghelmu ya ulgudonda goh nan gunmu pangipa'annungan hinan intulagmu.
6 Ti mi'id di nipaddung ay He"a, Apu, hinan wad daya,
ya mi'id goh di nipaddung ay He"ah me'gonan an ta"on nan a'anghel.
7 Ya wa ay goh ta ma'amungda nan a'anghel hinan way hahapitonda ya nidugah an ta'tan da'a, Apo Dios,
ya nidugdugah di a'e'gonam ya un an amin nan wah nan nunlene'woh ay He"a.
8 O Apo Dios an nidugah di abalinana, undan nin way nipaddung ay He"a?
Immannung an abalinam an aton an amin,
ya minaynayun di pumpapto'mu!

9 Ya ta"on nan baybay an nundatong ya abalinam an mandalon,
ya wa ay goh ta umata'nang nan dalluyun ya padinngom,
at tumalenanongda.
10 Ya He"ay nama"i ay Rahab,[§] at ay tindalun napatoy,
ya dumalat nan nidugah an bi'ahmu ya nun'iwa'atmu nan nangubat ay He"a.
11 Immannung an He"ay ad hakup an amin hinan wad abuniyan ya an amin nan wah tun luta
ti He"ay nunlumun amin ay dida,
12 ya He"ay nunlumuh nan buhu'an ya alimuhan di algaw,

---

[*] **89:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). Hay verses an mangituduh aat ten Messiah ya verses 4, 14-29, ya 36-37. [†] **89:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit. [‡] **89:4** II Sam. 7:8-16. [§] **89:10** Itudun nan hudhud an hi Rahab ya ohan agguy immannung an atata'ot an animal an humalug hinan maluhung an baybay.

at ikantaan da'ah nan Duntug an Tabor ya nan Duntug an Hermon,
ya mun'am'amlongdah nan pangikantaandah nan aatmu.
13 Ti nidugah di abalinam, Apo Dios,
ya mi'id ahan di adim abalinan hi aton!
14 Nan anahamad di ugalim ya nan adi mibahhaw an panumalyam di pamanuhmuh nan pumpapto'am,
ya nan pamhodmu ya nan pangipa'annungam hinan way itulagmu di mangipa'innilan amin hi aatmu.
15 Ya mipa'amlong nan tagun nanginnilah aatmu
ti He"a, Apu, di unudonda,
at nan pamhodmuy panalimunmun dida.
16 At hiyanan iyal'algawdan gun mangulgud hinan nangatmun dida,
ya iyamlongda nan mid nipaddunganan nangatmun dida.
17 Ya He"ay nangidat hi bi'ahda,
at hiyanan nangaba'abakda.
At dumalat nan nangatmun maphod ay da'mi ya wada mahkay di abalinanmi.
18 Ti He"an Apumiy nahamad an baliwmi,
ya He"a an e'gonan di i'Israel di alimi.

Hay Aat nan Alin Pento' Apo Dios

19 Hidin nadnoy ya numpa'enap'ah nan un'unnud an tatagum, ya inalim ay diday,
"Indat'uy bi'ah nan ohan tagun natulid
ti Hiyay pinili' ay didan amin an tatagu ta Hiyay mun'ali.
20 Ya nan baal'un hi David di pento"u,*
at hiniitanday ulunah nan nidawat an lana'.
21 At munnonong di badang'un Hiya,
ya idat'u goh di bi'ahna,
22 ya ta nan mamuhul ay Hiya ya mid ologdan mangabak ay Hiya,
ya ta"on nan nun'appuhiy pangatda ya adida Hiya ipa'ampa.
23 Ya pun'ipa'abak'un Hiya an amin nan mamuhul ay Hiya,
ya numpatoy'u goh an amin nan mamohol ay Hiya.
24 Ya adi mapogpog nan nahamad an pamhod'un Hiya,
ya idat'uy abalinana ta Hiyay gun mangab'abak.
25 Ya Hiyay pumpapto'o' an mete"ah nan Baybay an Mediterranean
ta engganah nan Wangwang an Euphrates.
26 At alyonan Ha"in di, He"ah Ama,
ya He"ay Dios'uh mamaliw ay Ha"in,
ya nahamad an ihi'uga'.
27 Ya Hiyay ibilang'uh pangpangulluh imbaluy'u,
ya Hiyay na'abbagbagtun ali ya un nan a'alih tun luta.
28 Ya nan adi malumluman an pamhod'un Hiya ya minaynayun hi enggana,
ya nan ni'tulaga' ay Hiya ya adi ahan mapogpog.

29 Ya nan holagna goh di mahinhinukat an mun'alih engganan umat hi ad abuniyan an mid pogpogna.
30 Mu gulat ta adi unudon nan holagnay Uldin'u,
ya adida goh aton nan niyuldin,
31 ya gulat goh ta ilahulahda nan Uldin'u,
ya adida goh unudon nan immandal'u

* **89:20** Hi David di ittigan nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu.

32 at nidugah di pummolta' ay didan dumalat di baholda,
ya punligato' dida goh an dumalat nan ibahhawanda.
33 Mu adi' pogpogon nan pamhod'un David,
ya adi' goh ibahhaw an ipa'annung din intulag'un hiya,
34 ya adi' ahan pa"ion nan ni'tulaga',
ya adi' goh ahan lumonon an ta"on un ohah nan hinapit'uh din nuntulaganmi.
35 Ha"in an me'gonan ya inhapata' hidin ni'tulaga',
at adi ahan mabalin hi un'u layahan hi David
36 ti minaynayun an nan holagnay mumpapto' hi enggana
an umat hinan potang an munnanong ad daya,
37 ya nihamad nan pumpapto'ana,
at munnononnong an umat hinan bulan an nahamad an ihtiguh dih ad daya."

Hay Lilin Ethan hi Aat nan Alida

38 Mu ingnganuymu ya ma'abbungot'ah nan pento'mun ali,
at din'ugmu hiya!
39 At nabahibah din intulagmun hiyan baalmu,
at na'aan din haadnan ali ti pimmuhi.
40 Ya numpa"im nan allup di babluyna,
ya ta"on nan atata'nang an ihinan di mungguwalya.
41 Ya an amin din naluh ya nunhamhamda nan gina'uh di,
at nan babluy hinan heneggona ya pahipahiwonda hiya.
42 Ya nangabakom nan buhulnan din nangubat ay hiya
ya un at goh hay impa'amlongmu ya nan mamohol ay hiya.
43 Ya numpikum din gina'udan mi'gubat,
at mid hulbida,
ya agguymu dida binadangan hidin ni'gubatanda.
44 Ya pinogpogmu goh nan a'e'gonana,
ya intapalmuh nan luta din umbunanan mun'ali.
45 Ya un na'amtang di nun'aliana,
ya pinogpogmu,
at nidugah di namainmun hiya.

46 O Apu, anuud di pangipogpogam hi adim pumpattigan ay da'mi?
Ya anuud mah di duminngan nan nidugah ahan an bungotmu?
47 Nomnomom ni', Apu, an he'he'dod di pi'tagua',
ya nomnomom an nan tatagun limmum ya matoydan amin.
48 Mi'id ahan ah ohah matattaguh enggana
ti an amin di tagu ya matoy an mi'id ah adi milubu'.
49 O Apu, uggoh mah din adi malumluman an nidugah an pamhodmun da'mi tuwali
an din intulagmun David an inhamadmun inalim di adim ibahhaw?
50 Adim ni' aliwan, Apu, ta tigom tun pamahipahiwandan ha"in an baalmu
ti ten nidugah di pange'edpola' hinan pamahapahalan nan Hentil hitun abablubabluy ay ha"in.
51 Ya hiyah te inat nan namuhul ay He"a, Apu,
an namahapahal hinan pinilim an alih nan gunna inat.

52 At hay maphod ya un hi Apo Dios di idaydayaw tu'uh enggana!

Amen. Ipidwa' an alyon di, Amen!

90

Hay Inluwalun Moses an Baal Apo Dios

Hete ya luwalun nan baal Apo Dios an hi Moses.

1 O Apo Dios, nete"ah din penghana ta nangamung ad ugwan ya He"ay
nanalimun ay da'mi.
2 Ta"on hidin ami'idan tun duntug unu hidin agguymu nunlumuwan hitun
luta
ya He"ay Dios an munnananong an mid di te"ana ya mid pogpogna!

3 Ya inalim ay da'min tataguy,
"Mumbangngad ayuh nan lutan na'ammanyu!"
at immannung an na'at.
4 Nan hinlibun tawon ay da'mi ya un hin'algaw ay He"a,
ya ad ugga an naluh ya un ay hin'olas hinan mahdom ay He"a.
5 Ya un himbumaggay apogpoganmi an un ami ay mun'en'enap,
ya umat ami goh hinan holo' an humangaw hinan helhelong,
6 ya ag'aga ya immongol,
mu unat goh mahdom ya nalyaw.

7 Umat hinay atom an mangubah ay da'mih nan bumungtam,
at hiyaat un nidugah di tuma'tanmi.
8 Ya i'innilam an amin di baholmi
an ta"on un nan nili"ud an mid nanginnila.
9 Ya dumalat nan bungotmu ya hemme'he'dod di pi'taguanmi ya
umale'alengeng ami,
ya mid poto' di gutud hi apogpogan di pi'taguanmi an ay yahyah.
10 Ya un napitu unu nawalu ya anggay di tawonmih un mabi'ah di odolmi,
mu heten pi'taguanmi ya waday lungdaya ya ligat hi hol-
holtaponmi ya anggay,
ya napogpog di nitaguanmi.

11 Ya mid nanginnilah aat nan nidugah an bungotmu
ti nan boholmu ya nipaddung hinan pangita'tandan He"a.
12 At un ni' at da'mi ituduwan ta nan pohdom di hiyay atonmi eten he'he'dod
an ataguanmi.

13 Apo Dios, adim ni' punnonngon di bumubungtam ay da'mi,
mu hom'on at ni' da'mi an tatagum!
14 Ta hay ipattigmun da'mih abigabigat ya nan mid pogpogna an pamhodmu
ta umamlong ami eten nitaguanmid ugwan.
15 At ipa'amlong da'mi ta mihukat hinan gunmi nunligatan an inyabulutmu,
16 ya ipattigmun da'min baalmuy nidugah an abalinam hinan imbabaluymi.

17 O Apo Dios an Apumi, maphod ni' un minaynayun di wagahmun da'mi
ta an amin di gunmi aton ya maphod di pumbalinana.

91

Hi Apo Dios di Baliw nan Tatagu

1 Nan tagun mangiyokod ay Apo Dios an nidugah di abalinana ta Hiyay
ehdolnah humalimun

2 ya mundenol an mangalih,
“Apu, He"ay okod an mangipapto' ya mangehwang ay ha"in,
ti He"a ya anggay di Dios'u an pundenola'!”

3 Ya umat ay hinay atom at umannung an baliwan da'an Apo Dios
hinan nipo"oy an hulu ya hinan pumatoy an dogoh
4 ti paddungnay hophopan da'ah nan paya'na ta halimunan da'a,*
ya nan panalimunay paddungnay hapiawmu.
5 At hiyanan mi'id ta'tam hi ma'at ay he"ah nappuhih nan mahdom unu
hinan mapatal,
6 ya mid goh ta'tam hinan atata'ot an dogoh hinan mahdom unu hinan
mapatal.
7 Ya ta"on hi un way linibuh mun'atoy hinan way heneggonmu
mu mi'id ah nappuhih ma'at ay he"a.
8 Ya hay atom ya unmu tigon di amoltaan nan tatagun nun'appuhiy
pangatda.

9 Ya gapu ta nan nidugah an na'abbagbagtuy nihi'ugam
ya pangedenolam an mangipapto' ay he"a
10 at makulug an melwang'a,
ya ta"on goh nan pamilyam hinan nappuhin ma'ma'at.
11 Ti honogon Apo Dios nan a'anghelna ta halimunan da'ah an amin an
umayam,†
12 ya ta"on hinan agaham ya odnan da'a ta adi mihuplit di hu'im.‡
13 Ya wa ay ta ah'upam nan atata'ot an layon unu cobra ya abalinam an
patayon dida.

14 Ti alyon Apo Dios di,
“Halimuna' ya baliwa' nan tagun mangunud ya mamhod ay Ha"in,
15 ya wa ay ta mumpabadang ay Ha"in ya badanga' hiya.
Ya baliwa' hiya,
ya idat'uy ipabagtu'ana,
16 ya idat'uy du'du"oy hi pi'taguana ta engganah unna pohdon,
at tigonay panalimun'un hiya.”

92

Nan Kantan Pundayaw ay Apo Dios

Heten psalm ya kantan ma'usal hi pundayawan.
1 Ma"ap'aphod ahan hi un munyaman ya mungkantah pundayaw ay He"a,
Apo Dios an na'abbagbagtu.
2 Ya ipa'innilah awe'wewe'weet nan adi malumluman an pamhodmu
ya nan panalimunmuh amahdomahdom.
3 Ya maphod hi un me'dehhan an mipagangoh nan alpa ya nan lyre* hinan
pungkantaan.

4 Apo Dios, ma"amlonga' hinan do'ol an inatmun ha"in,
at mun'am'amlonga' an mungkankanta ti dumalat nan inatmu.

---

* **91:4** Adi madutdutan hi Apo Dios, ya mid goh di paya'na. Mu hay pohdonan ibaga ya nan duwan cherubim an paddungnay mun'obob hinan Himpulun Uldin an wah nan Kahon an Nittuwan di Uldin Apo Dios ya penpenhod nan nuntudo' eten psalm hi un hay paya'day manalimun goh ay hiya.
† **91:11** Mat. 4:6; Lk. 4:11. ‡ **91:12** Mat. 4:6; Lk. 4:11. * **92:3** Nan it'ittang an alpa.

5 O Apu, nidugah an umipanoh'ay inatmu,
ya nunheglan mi'id di nipaddungan di punnomnommu!
6 Mu nan tatagun mid di nomnomda ya agguyda inila,
ya umat goh hinan manangpah an adida ma'awatan,
7 an ta"on un dumo'ol nan adi mangngol an umatdah nan holo' ya pumhod di nitaguanda,
mu hay ma'at ay didah angunuhna ya ma'ubahdah enggana.

8 Mu He"a, Apo Dios, ya munnonong'a,
ya mipabagbagtu'ah mi'id di pogpogna!

9 Ya nan mangubat ay He"a, Apo Dios, ya mun'atoyda,
ya an amin nan mangamangat hi nun'appuhi ya mun'iwa'atda.
10 Mu ha"in ya indatmuy bi'ah'u an umat hi bi'ah nan atap an manilhig an baka,
at nidugah di umamlonga' ti winagahana'.
11 Ya tinnig'uy na'abakan nan buhul'u,
ya dengngol'uy tu'u' hanan nun'appuhiy ugalidah nan na'apputanda.

12 Mu hanan na'na'unnud ya pumhod di nitaguanda an umat hinan ayiw an palma,
ya domo'oldan umatdah nan ayiw an cedar hi ad Lebanon.
13 Ya pumhodda an umatdah nan a'ayiw
an nitanom hinan Timplun Apo Dios an Dios tu'u
14 an gun bumunga an ta"on unda nun'ala'ay
ti ma'odhol di odolda,
ya mumballuy paya'da.
15 At ipa'inniladay aat Apo Dios an alyonday,
“Makulug an amin di aton Apo Dios,
ya Hiyay nipaddung hinan batun ihi'ugan tu'u,
ya mid ah nibahhawana!”

93

Hi Apo Dios di Ali

1 Hi Apo Dios di Ali!
Ya nidugah an mid nipaddungan nan pumpapto'na,
ya nidugah di abalinana,
at inhamadnay nipabunan tun luta an adi ma'iw'iwal.
2 Ya gun'a tuwali nun'ap'apu,
ya wagwada'a tuwalih enggana.

3 Nidugah di datong ya gongaah nan danum hinan baybay, Apo Dios,
ya o"ongol goh nan dalluyun an malupilupig.
4 Mu ma'abbi'ah'a, Apo Dios an wad abuniyan,
ya un hanan o"ongol an gumongagongaah an dalluyun hinan baybay!

5 Apo Dios, nan Uldinmu ya minaynayun an adi malumluman,
ya ta"on nan me'gonan an Timplum ya minaynayun hi enggana.

94

Hi Apo Dios di Manumalyah nan Tatagu

1 O Apu an Dios an munhumalyah tatagu,
ipattigmuy bungotmuh nan pummoltaam hinan numbahol
2 ti He"ay manumalyah nan atagutaguh tun luta
ta iballohmuy ina'inat nan mumpahpahiyan tatagu.

3 Apo Dios, anuud di pamogpogam hinan ato'aton nan nun'appuhiy pangatnan tatagu
ta adida mahkay umamlong?
4 Ti gunda mumpahpahiyah nan nun'appuhin ina'inatda,
5 ya diday mangipaligligat hinan tatagum an mangun'unud ay He"a, Apo Dios.
6 Ya patayonda goh nan balu,
ya nan nguhu,
ya ta"on nan bunag an nihituh tun babluymi!
7 Ti alyonday,
"Undan tigon Apo Dios
an nan dayawon Jacob nan nappuhin ato'atonmi?"

8 Emayaanyun manangpah ya da'yun adi mangngol
ti uya'a ya adi ayu manomnoman!
9 Undan nan nangiyammah inga ya adina donglon?
Ya undan nan nangiyammah mata ya adina tigon?
10 Ya undan Hiya an munhumalya ya adina moltaon?
Ya undan Hiya an muntudtuduh nan tatagu ya mi'id di inilana?
11 Inilan Apo Dios an amin di wah nomnom di tatagu,
ya inilanan mi'id di hulbin di punnomnomda.*
12 At mipadenol nan tatagun tugunom, Apo Dios,
ya nan tuduwam hinan Uldinmu,
13 ya ipadenolmu didah nan gutud di aligligatanda
ta engganah adatngan di amoltaan danen nappuhiy pangatdan tatagu.
14 Ti adi ahan inganuy Apo Dios nan tataguna an mipaddung hi banohna,
15 at mawada mahkay di nahamad an pamanuh,
ya hitun a'atan hana ya umamlong an amin nan tatagun nahamad di pangatda.

16 Mi'id ahan di bimmadang ay ha"in hi nananggaa' hinan tatagun nun'appuhiy pangatda!
17 Ya gulat hi unna' agguy binadangan ay He"a, Apo Dios,
at immannung an nalpah an nanattoya'.
18 Mu hidin nangalya' hi magadyuh an ma'abaka' ya binadangana' ay He"a, Apo Dios,
an dumalat nan adi maluman an pamhodmu.
19 Ya wa ay goh ta numanomnoma'
ya He"ay mangipalenggop ya mangipa'amlong ay ha"in.

20 Adim abuluton hanan nappuhiy pangatdan a'ap'apu an middum ay He"a, Apo Dios,

* **94:11** I Cor. 3:20.

ti diday mangiyammah napiku an uldin hi ipaligligatan nan tatagu.
21 Ya muntitilupdan amin an munnomnom hi pangipapatayandah nan tatagun maphod di ugalida,
an ta"on hi un mi'id ah baholda.
22 Mu mundenola' ti ipapto'a' ay He"a, Apo Dios
an Dios'un mipaddung hinan batun ihi'uga'.
23 At He"ay mummoltah an amin hinan tatagun nun'appuhiy pangatna
ta mun'a'ubahda an dumalat nan nun'appuhin ato'atonda.

95

Hay Mikantah Pundayaw ay Apo Dios

1 Umali ayu ta dayawon tu'uh Apo Dios,
ya ikanta tu'uy umamlongan tu'un Hiya
an umat hi batu an ihi'ugan ya mamaliw ay ditu'u.
2 At humigup tu'uh nan Timpluna ta ikanta tu'uy punyamanan tu'u
ya nan amlong tu'un mundayaw ay Hiya
3 ti nidugah di abalinan Apo Dios,
ya Hiyay na'abbagbagtun Ali,
ya mid di udum hi nipaddung ay Hiya!
4 Hiyay Ap'apun amin hitun luta,
ya ta"on hinan wad dolom ya hinan aduntuduntug.
5 Ya an amin di wadah baybay ya hitun luta ya bagina ti Hiyay nunlumun amin.

6 At aga ta mumpunhippi tu'u ta dayawon tu'uh Apo Dios an nunlumun ditu'u
7 ti Hiyay Dios tu'u,
ya ditu'uy umat hinan kalnilunan ipapto'na.

At ad ugwan ya donglonyuh Apo Dios an alyonay,*
8 "Adi ayu nangohoy ta adiyu iyunnud hidin inat din o'ommodyuh
dih nan mapulun ad Meribah† ya ad Massah‡§
9 ti nginohoya', ya tinapngana' ay dida
an ta"on hi unda gun tinnig din ina'inat'un umipanoh'a.*
10 At heden napat di tawon ya nidugah di bungot'un dida,
at inali' di,
Daten tatagu ya un ahan mid di nomnomda,
ya adida unudon di Tugun'u!†
11 At hiyanan dumalat nan nidugah an bungot'u ya inhapata' an inali' di,
Adida ahan umatam hinan babluy an indadaan'un pun'eblayanda!"‡

96

Hi Apo Dios an Nidugah di Abalinanan Ali
(I Chron. 16:23-33)

1 Ikantaan tu'uh balbalun kantah Apo Dios,
at an amin tu'un tataguh tun luta ya ikantaan tu'u Hiya.*

* **95:7** Heb. 3:7, 15; 4:7. † **95:8** Hay pohdonan ibaga ya *amuyu* (Ex. 17:1-7). ‡ **95:8** Hay pohdonan ibaga ya *tapngan* (Ex. 17:1-7). § **95:8** Heb. 3:8. * **95:9** Heb. 3:9. † **95:10** Heb. 3:10. ‡ **95:11** Heb. 3:11; 4:3, 5. * **96:1** I Chron. 16:23a.

2 At ikanta tu'uy pundayaw tu'un Hiya,
ya ipa'innila tu'uh abigabigat nan maphod an inatnan namaliw ay ditu'u.†
3 Ya ipa'innila tu'u goh hinan Hentil hi abablubabluy nan nidugah an anabagtuna
ya nan umipanoh'an ina'inatnah nan tatagu.‡

4 Ti hi Apo Dios ya na'abbagbagtu,
at hiyanan idaydayaw tu'u,
ya Hiyay e'gonan tu'u ta bo'on nan udum an dios.§
5 Ti hanan dios an dayawon nan Hentil hinan abablubabluy ya un hay inyamman di tagu,
mu hi Apo Dios ya Hiyay nunlumud abuniyan.*
6 At wagwadan Hiya nan a'e'gonana ya anabagbagtuna,
ya nan nidugah an abalinana ya hidih nan Timplunay attigana.†

7 At da'yun amin an Hentil ya ipabagbagtuyuh Apo Dios,
ya e'gonanyuy anabagbagtuna ya nan nidugah an abalinana.‡
8 At ulgudonyuy ipabagbagtuan di ngadana,
ya iyuyyuh nan Timplunay e'nongyun Hiya.§
9 Ya ditu'un amin an tataguh tun luta ya munhippi tu'un mundayaw ay Apo Dios,
ya wumogwog tu'un amin an tataguh tun luta an dumalat di ta'ot tu'un Hiya.*

10 Ya ipa'innila tu'un amin hinan Hentil hinan abablubabluy an hi Apo Dios mahkay di mun'ali!
At nahamad di nangipabunanah tun luta an adi ma'iwal ya punhu-malyanah nan tatagu.†
11 At mun'am'amlong ayun amin an wah tun luta,
ya da'yun wad daya,
ya da'yun wah nan baybay,
ya an amin an matagun wah di,‡
12 ya ta"on nan payaw ya an amin nan nun'itanom hidi ya mun'am'amlongda goh,
ya nan a'ayiw hi bubulung ya ahitutu'u'dah amlongda.§
13 At mungkantadah umamlongandah umalian Apo Dios an mun'ap'apuh tun luta,
at Hiyay mumpanuh hinan tatagu.
Ya nahamad di atonan mumpanuh an adina ipangngel di panu-malyanah nan tatagu.*

97

Hi Apo Dios di Na'abbagbagtun Ali

1 Hi Apo Dios mahkay di Ali,
at mun'am'amlong ayun tataguh tun luta,

† **96:2** I Chron. 16:23b. ‡ **96:3** I Chron. 16:24. § **96:4** I Chron. 16:25. * **96:5** I Chron. 16:26.
† **96:6** I Chron. 16:27. ‡ **96:7** I Chron. 16:28. § **96:8** I Chron. 16:29. * **96:9** I Chron. 16:29-30.
† **96:10** I Chron. 16:31. ‡ **96:11** I Chron. 16:31-32a. § **96:12** I Chron. 16:32b-33a. * **96:13** I Chron. 16:33b.

ya ta"on nan wah nan adagwin babluy hinan baybay ya mi'yamlong
ayu goh!

2 Nan bunut ya helong di nunle'woh ay Hiya,
ya nahamad ya makulug di pumpapto'na.
3 Ya ipa'alina nan apuyna ta hiyay panghobnah nan napinpinangngel an
buhulna,
4 ya ipa'ilatna ta benanganan amin tun luta,
at tigon an amin nan tatagu,
ya wumogwogdah ta'otda.
5 Ya mun'a'anang nan duntug an ayda lilin hi unda mi'haggangan ay Apo
Dios an Ap'apuh tun luta,
6 ya ipa'innilan nan wad abuniyan nan nahamad an aatna,
at innilaon an amin nan tataguy anabagbagtuna.

7 At hanan mundayaw hi bulul ya diday mabainan an nan mangipahiya ay
danen bulul
ti danen diosda ya dayawondah Apo Dios!

8 Ya donglon nan tatagud Zion,
ya umamlongda,
ya mi'yamlong goh nan tatagun bimmabluy hinan bababbabluy ad
Judah
ti dumalat nan nahamad an panumalyam, Apo Dios.
9 Ti He"a, Apu, ya nidugah di anabagbagtum hi an amin hitun luta,
ya He"ay na'abbagbagtun amin hinan numbino'ob'on an dios.

10 Ya da'yun mamhod ay Apo Dios ya du'gonyu nan nun'appuhin ma'at
ti halimunana nan tatagun un'unnud ay Hiyah nan malgom an
nappuhin aton nan tatagu.
11 Ya nan umunud ay Apo Dios ya mabaliwanda,
ya mipa'amlongda.
12 At hiyanan an amin ayun nahamad di pangatna ya umamlong ayu,
ya dayawonyuh Apo Dios,
ya nomnomonyun Hiya ya anggay di na'ahhamad.

98

Hi Apo Dios di Mumpapto' hitun Luta

Hete ya psalm.

1 Ikantaan tu'uh Apo Dios hi balbalun kanta an dumalat nan do'ol an
inatnan nidugah an umipanoh'a
ti nangabak an dumalat nan nidugah an abalinana,
ya inabaknay buhulna.
2 Ya ipattig Apo Dios hinan Hentil hinan abablubabluy hitun lutay
nangabakana
an dumalat di abalinanan bumaliw ya nan nahamad an pangatna.
3 Ti agguyna imbahhaw din intulagnah nan holag Israel an pa'appohdona
dida,
mu ipa'annungna din inalinah pumhodanda.
Ya tinnig an amin nan tataguh tun lutay nangabakan nan Dios tu'u.

4 An amin ayun tataguh tun luta ya it'u'yun mangikantah amlongyun Apo
Dios,

ya hay kantaonyu ya nan umipa'amlong ay Hiya.
5 Ya hay ikantayuh ipabagtuan Apo Dios
ya tukalonyu nan alpa ta miyunnudan hinan kantayu.
6 Ya iddumyu goh an paganghon nan talampet ya nan tangguyub,
ya oltonyun mangikantah pundayawyun Apo Dios an Ali.

7 Ya ta"on un nan baybay, ya an amin nan wah din matagu,
ya nan luta, ya an amin nan numbino'ob'on an numpunhituh nan luta ya middumdan mi'yamlong,
8 ya ta"on goh da'yun wangwang ya tumalpu' ayuh amlongyu,
ya immat goh ay da'yun aduntuduntug an mungkanta ayu an dumalat di amlongyu.
9 At mahapul an dayawonyuh Apo Dios ti umalin manumalyah nan tataguh tun luta,
ya makulug di atona an adina ipangngel di panumalyana.

99

Hi Apo Dios di Na'abbagbagtu

1 Hi Apo Dios di Ali an inumbun hinan pun'ap'apuwanah nan numbattanan di cherubim,
at wumogwog nan Hentil hitun luta,
ya umalyog tun luta ti nidugah di abalinana.
2 Nidugah di abalinan Apo Dios ad Zion,
ya Hiyay Ap'apun an amin nan babluy hitun luta.
3 Ya dayawon an amin di tataguy ngadanan madayaw ya umipanoh'a ti me"gonan ahan Hiya!

4 He"an Ali an abalinam an amin ya pa'appohpohdom di ma'andong ya nan makulug
an hiyah ne din inatmuh nan holag Jacob ti napapaddung di inatmun dida.
5 At dayawon tu'u nan Ap'apu an Dios tu'u,
ya munhippi tu'uh hinagangna ti nidugah an me'gonan!

6 Ti ta"on da Moses ay Aaron an papadina ya hi Samuel an ohah nan baalna ya gunda nunluwalun Apo Dios,
ya numpabadangdan Hiya,
at binadangana dida.
7 Ya hidih nan ma'ugtul an bunut hi wadam an Dios ya ni'hapit'an dida,
ya dengngolda nan inalim,
ya inunudda.

8 Apo Dios an Diosmi, inatmu din imbagan nan tatagum
ta nangipattigam an inaliwam di baholda an ta"on hi unmu minolta didah nan nibahhawanda.
9 At ipabagbagtu tu'uh Apo Dios an Dios tu'u,
ya dayawon tu'u Hiyah nan me'gonan an duntugnad Jerusalem ti Hiya an Dios tu'u ya me'gonan!

100

Hay Mikantah Pundayaw ay Apo Dios

Hete ya psalm an punyamanan.

1 An amin tu'un tataguh tun luta ya mun'amlong tu'un mungkantah pun-
dayaw tu'un Hiya,
2 ya umamlong tu'un mundayaw ay Hiya,
at it'u' tu'uy pundayaw tu'un Hiya.
3 Ya innilaon tu'u an hi Apo Dios ya Dios,
ya Hiyay nunlumu ay ditu'u,
at hakup ditu'u,
ya ditu'uy tataguna an paddungnay kalniluna.

4 Munyaman tu'un Hiyah nan humigupan tu'uh nan pundayawan tu'un
Hiyah nan Timpluna,
at maphod hi un tu'u munyaman ya ipabagbagtu tu'u Hiya!
5 Ti hi Apo Dios ya maphod,
ya nan pamhodna ya minaynayun hi enggana,
ya umat goh hinan atonan mangipa'annung hinan itulagna an minay-
nayun hi enggana!

101

Hay Kantan David

Hi David di nangitudo' eten psalm.
1 Ikanta' nan aat di pamhodmu ya nan amakulug di panumalyam,
ya ikanta' di pundayaw'un He"a, Apo Dios.
2 Ya halimuna' di nitagua' ta adia' mapahpahal.
Mu anuud di pamadangam ay ha"in ta nahamad ya ma'andong di
pamapto"u?

3 Ya butiwo' nan nun'appuhin ma'at,
ya abohola' nan tatagun adi umunud ay Apo Dios,
ya adia' matalam hinan ato'atonda.
4 Ya adia' midmiddum hinan nun'appuhiy pangatnan tatagu,
ya ihamad'u ta adi' aton di nappuhi.
5 Ya wa ay di mangulgu'ulgud hi layah hi aat di ibbanan tagu ya pogpogo',
ya umat goh hinan tagun mumpahpahiya.

6 Ya nan un'unnud ya nan manginaynayun hi umunudandan He"a, Apo
Dios, di middum an mi'hitun ha"in,
ya diday baal'u.

7 Ya adi' abuluton nan bumalbali an middum an mi'hituh abung'u,
ya umat goh hinan munlayah an adi' abuluton an umalidah awada'.

8 At abigabigat ya gun'u pogpogon nan nappuhiy ugalidan tatagu
ta ma'ubahdah tun babluy Apo Dios.

102

Hay Luwalun nan Maliligatan an Tagu[*]

Hete ya iluwalun nan lala'in maligligatan, at wa ay ta adina abalinan nan holholtapona ya pun'ibagana nan ligatnan Apo Dios.
1 Apo Dios, donglom ni' nan iluwalu',

[*] **102:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece).

ya atom nan odowo' an badang ay He"a.
2 Ya adia' ni' du'gon hinan gutud di punluwalua' ta unmuat ni' ihamad an donglon,
ya nunnaudom an mamadang ay Ha"in
3 ti ten umat hinan ahu' di a'ubahan di nitagua',
ya tun tungal'u ya magbu an umat hi bimmabalan uleng.
4 At ten munlunglungtuya' an umata' hinan nalyaw an holo',
at hiyanan ahihigah angana',
5 ya ammunah unna' umale'alengeng,
ya la'tot ya na'ung'unga' an mun'attig di tungal'u.
6 At umata' hi hamutin akup an wah nan mapulun,
ya hamutin nunhituh nan nabukawa an babluy.
7 Ya unna' tumutu'al
an umata' hinan hamutin budeng an mun'oh'ohhan numpatpattu' hinan atap di abung.
8 At padngopadngolana' hinan buhul'uh abigabigat,
ya hinhanulona',
ya nan ngadan'uy pangidutda.
9 Ya nan dapul di paddungnay itanud'u,
ya nan lugwa' di paddungnay inumo'
10 ti dumalat nan nidugah an bungotmu,
ya paddungnay intapala' hinan adagwin lugal.
11 At tun nitagua' ya umat hinan ngauh nan mun'a'ahom,
ya umata' goh hinan nalyaw an holo'.

12 Mu He"a, Apo Dios, ya minaynayun an mid pogpog di pumpapto'am,
ya an amin di aholaholag ya gunda nomnomon nan aatmuh enggana!
13 At ihi'almu ta hom'om ad Jerusalem ti ad ugwan di gutud hi pammo'am hidi,
ya ad ugwan di gutud hi intulagmuh pamadangam!
14 Ti pa'appopohdonmin tatagum henen babluy an ta"on un nun'apa"i,
ya waday hom'onmi damdama.
15 Ya an amin nan Hentil hi abablubabluy ya ta'tan da'a, Apo Dios,
ya nidugah di pangita'tan an amin nan a'alih tun lutah nan nidugah an abalinam.
16 At mattig di anidugah di abalinam hi pangipaphodam ad Jerusalem,
17 ya donglom mahkay nan luwalun nan nun'awotwot an tatagu,
ya adim pahiwon nan ibagadan He"a.

18 At mahapul an mitudo' hanan na'na'at ta way panginnilaan nan agguy pay nitungaw an holag tu'u
ta dayawondah Apo Dios.
19 Ya umat hituy itudo'yu:
“Wah dih Apo Dios hinan me'gonan an wadanad abuniyan an u'uhdungana tun luta,
20 at dodonglonay alengeng nan nun'ibalud,
ya pun'ibo'tana nan magadyuh an mapatoy.”
21 At muntembag ya midayaw di ngadanad Zion hidid Jerusalem
22 hinan gutud di a'amungan nan do'ol an tatagun malpuh nan numbino'ob'on an babluy
an mundayaw ay Hiya.

23 Apo Dios, unna' ahan unga',
ya pogpogona',
ya ho'ho'dodom di pi'tagua'!
24 Mu nunluwalua' ay He"a an inali' di,
"Apo Dios, adia' ni' agagon an alan ad ugwan ti ten ungaa'
ti adia' umat ay He"a an mattataguh enggana!
25 Ti hidin penghana ya limmum tun luta,
ya ta"on ad abuniyan ya He"a goh di nangamma.†
26 Ya ma'ubahdan amin hana,
mu He"a ya minaynayun an wagwada'ah enggana,
ya madunutdan amin an umatdah nan lubung ti ubahom an amin
hatun limmum ta hukatam hi balu.‡
27 Mu He"a ya adi malumluman di aatmu,
ya adi goh mapogpog nan tawonmu.§
28 Ya nan holag nan tatagum ya minaynayundan He"a,
ya umat goh hinan a'ap'apuda ti halimunam dida."

103

Hay Aat nan Pamhod Apo Dios

Hi David di nangitudo' eten psalm.
1 Nahamad an malpuh tun puhu' di pundayawa' ay Apo Dios,
ya an amin di abalina' ya ulgudo' di anabagtun nan ngadana!
2 Ya Hiyay immannung hi dayawo',
ya adi' aliwan an amin di inatnan ha"in!

3 Ti inaliwanan amin di bahol'u,
ya iyadaognan amin di dogoh'u,
4 ya Hiya goh di mangibaliw ay ha"in ta matagua',
ya adi malumluman di pamhodna ya homo'nan ha"in.
5 Ya an amin nan mahapul'uh tun atagu' ya indatna,
at hiyaat un heten a'unga' ya mabi'aha' an umat hinan agila.
6 Hi Apo Dios ya nahamad di panumalyana an adi mipangngel,
at adi mipangngel di mihumalyah nan mipaligligat.
7 Ya impa'innilanan Moses nan pohdonah atonda,
ya impattignah nan holag Israel nan nidugah an abalinana.
8 Hi Apo Dios ya nidugah di homo'na,
ya ma'ma'ullay,
ya adi mabanbannungot,
ya adi mapogpog nan pamhodna.
9 Ya ihingal ditu'u,
mu adina itugtuga,
ya adi goh minaynayun di bumubungtana.
10 Ya wa ay ta moltaon ditu'uh nan pumbaholan tu'u ya miyane'nong
an adi mipaddung hinan aat di bahol tu'u.
11 Ti hay pamhod Apo Dios hinan tagun waday ta'otna ya mundayaw ay Hiya
ya nidugah
an adi mabalin an malukud an umat hi inata'nang di ad dayah tun
luta.
12 Ya umat goh hinay inatnan nangaliw hi bahol tu'u ti inaana ya intapalnah
nan pa"adagwi

† **102:25** Heb. 1:10. ‡ **102:26** Heb. 1:11-12. § **102:27** Heb. 1:12.

an umat hi inadagwin nan buhu'an di algaw ta nangamung di
alimuhana.
13 Ya hay ama'ma'ullay Apo Dios hinan un'unnud ay Hiya
ya umat hinan ama'ma'ullay nan ommod hinan imbabaluyna
14 ti inilanay aat tu'un hay lutay nalpuwan tu'u.
15 Nan nitaguan tu'uh tun luta ya he'he'dod an umat hinan holo',
ya umat tu'u goh hinan habhabung hinan bubulung an un
na'amtang ya nalyaw,
16 ya immali nan tuyup,
ya inyaddibna ta na'utaw,
at mi'id di pangitiganda,
at ma'aliwandah enggana.
17 Mu nan tatagun hi Apo Dios di ita'otda ya unudonda ya minaynayun di
pamhodnan dida,
ya atona goh hinan mahayhaynod an holag di imbabaluydah
18 unda unudon nan Uldina,
ya atonda goh nan intuguna.

19 Ya hidid abuniyan di nangihamadan Apo Dios hi ihinanan mumpapto',
at hiyanan Hiyay ap'apun an ami'amin!

20 At da'yun a'anghel ya ulgudonyu nan a'al'alyan Apu tu'u,
ya da'yu goh an mun'abi'ah an un'unnud hinan imandalna ya
donglonyuy alyona!
21 Ya da'yun udum an wad abuniyan ya hapitonyu goh di a'al'alyan Apu tu'u,
ya da'yun mangat hinan ipatamuna ya unudonyuy alyonan da'yu!
22 Ya an amin ayun limmuna ya ul'ulgudonyuy a'al'alyana
an ta"on hi un malgom di wadanyuh nan babluy!

At hiyanan ha"in ya pi'yulgud'uy a'al'alyan Apo Dios!

104

Hay Kantah Mikantah nan Nunlumun Amin[*]

1 Madayaw'a Apo Dios!

He"an Dios'u ya nidugah di abalinam,
at He"ay mipabagbagtu.
2 Ya nahophopan di odolmuh patal an ay inlubungmu,
ya ay tulday ad daya an unmu bene'lag.
3 Ya hidid daya an alpuwan di udan di nangiyammam hi nunhituwam,
ya nan bunut di paddungnay puntakayam,
ya mitnud'ah nan tuyup.
4 Ya mabalin goh an baalom nan tuyup[†] ya nan ilat ta atonday pohdom![‡]

5 Ya nihamad di nangipabunam hitun luta,
at adi ma'el'ewol,
6 ya pinhungmuh danum an ay linubungam,
at ta"on nan aduntuduntug ya nun'ahe'nobda.

[*] **104:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 35). [†] **104:4** Unu anghel. [‡] **104:4** Heb. 1:7.

7 Mu unat goh himmingal'a an umat hi idul di nanapitmuh nan danum ya
inunudda,
at limmayawda
8 an immayuhdah nan aduntuduntug ta numpapanguhdah nan nundotal,
ya na'amungdah din pento'muh ihinanda.
9 Ya inyamman di igad ta way atondan adi bumahhel,
at adida mahkay he'nobon tun luta.

10 Mu inyammam hi obob nan aduntuduntug,
at immayuh nan danum ta immuydah nan ginnaw an numpum-
battanan nan buludna
11 ta way inumon nan numbino'ob'on an a'animal hinan inalahan,
ya ta"on nan agguy na'inam an dongki.
12 Ya nan hamuti an numpunhituh nan hapang di ayiw an himmangaw
hinan pingit di ginnaw ya ahikakantada.
13 Impa'alim goh di udan ta danumana nan aduntuduntug,
at nawagahan tun luta.
14 At numpangahangawday numbino'ob'on an holo' an onon di baka,
ya impatubuna nan intanom nan tatagu,
ya impabungana ta way pangngalandah ononda
15 an umat hinan greyp an miyammah bayah an mangipa'amlong hinan
tatagu,
ya nan lanan di olibon ipa'anlana nan tagu,
ya nan ma'an ta way i'ilog di odol.
16 Ya ta"on nan nun'itanom an ayiw an ma'alih cedar ad Lebanon
ya nadanumanda goh hinan udan,
17 at hidiy pumbuyaan nan ahamuhamuti,
ya ta"on nan kannaway ya iyammaday buyadah nan bolbol.
18 Ya nan na'inam an gandeng ya hidih nan ata'nang an duntug di ihinanda,
ya nan linagab di punhituwan nan kunihu.

19 Ya limmum goh nan bulan ta panginnilaan hi agtudan di himbulan,
ya nan algaw ya inilanay alimuhana.
20 Ya limmum di helong ta ma'alih mahdom,
at wa ay ta hemmelong ya bimmuhu'dan amin nan a'animal hi
inalahan ta manganapdah ononda
21 an umat hinan layon an gun humeeheel an manganap hi onona an nan
limmum an Dios.
22 Ya wa ay ta na'uy an mawa'ah ya numpumbangngadda an ayda mun'olo'
hinan lingab,
23 mu nan tatagu ya hiyah ne pangete"andan muntamu ta engganah un
mahdom.

24 Uya'ana, O Dios, an do'ol ahan di limmum hitun luta!
Ya manu ay limmum dane ti dumalat nan nidugah an abalinam,
at ten nunhinapdah tun luta!
25 Ya umat goh hinan baybay an pa'addamuna
ya pa"ongol an wah didan amin di do'ol hi numbino'ob'on an ekan
an munhituh di an o"ongol,
ya i"itang di udum.
26 Ya hidi goh di owon di pupul hinan pumbaatana,

ya hidi goh di punhalhallugan nan ongol ya atata'ot an dinosaur an
ma'alih Leviathan.§

27 Ya an amin nan limmum ya He"ay pangedenlandah mangidat hi tanudda,
28 at nan idatmun dida ya hiyay ononda,
ya mundenoldah nan tanudda ti He"ay nangidadaan.
29 Mu wa ay ta inganuymu dida ya umod'o'od'odda,
ya wa ay ta bangngadom nan lennawada at matoyda,
ya mumbangngaddah nan lutan nalpuwanda.
30 Ya malmuday taguh tun luta ti idatam didah lennawada,
at umannung an waday hukat di tagu.

31 At maphod ni' hi un minaynayun di a'al'alyam, O Apu,
ya munlenot'ah nan limmum!
32 He"a ya unmu amangon tun luta at umalyog,
ya unmu dapoon nan aduntuduntug ya umahu'!

33 At hiyaat un ad ugwan an atagu' ya ikankantaa' nan Apu',
ya ulgu'ulgudo' nan a'al'alyana an Dios hi engganah ataya'.
34 Ya ipa'am'amlong ni' nan pundayaw'u Hiya ti Hiyay nalpuwan di am-
long'u,
35 ya maphod ni' hi unna pumpogpog nan nun'abaholan an tataguh tun luta,
ya mun'a'ubahda goh an amin di nun'appuhiy pangatna.
At hiyanan ha"in ya ulgu'ulgudo' nan a'al'alyan nan Apu' eten atagu'.

Madayaw nan Apu' an Dios!*

105

*Hi Apo Dios ya nan Tataguna**
(Gen. 37:18-36; 39:20; 40:1—41:43; 46:5-7; Ex. 1:7, 11-22; 7:14-24; 8:1-32; 9:13-35; 10:1-29; 11:1-10; 12:29-30, 35-36; 13:21-22; 15:26; 16:1-36; 17:1-7; 23:25; I Chron. 16:8-22)
1 Munyaman ayun Apo Dios,
ya munluwalu ayun Hiya,
ya ulgudonyu goh hinan Hentil hi abablubabluy nan ina'inatna!†
2 Ya ikantaanyu Hiya,
ya hay ikantayu ya nan a'al'alyana,
ya ipa'innilayun amin nan umipanoh'an inatna!‡
3 Iyamlongyu nan me'gonan an ngadana,
ya iyamlongyuh puhuyuy nan pundayawanyun Hiya an Dios.§
4 Ya hay hapulonyu ya hi Apo Dios ya nan pamaliwna,
ya Hiyay gunyu inaynayun an dayawon.*
5 Nomnomonyu nan umipanoh'a an inatna,
ya nan inatnan adi abalinan di tagun aton,
ya din inatna goh an nunhumalyan†

§ **104:26** Hete ya dinosaur an himmalug hinan baybay (bahaom nan Job 41:1-34 ta innilaom di udumnan aatna). * **104:35** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. * **105:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *hallel*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 45). † **105:1** I Chron. 16:8. ‡ **105:2** I Chron. 16:9. § **105:3** I Chron. 16:10. * **105:4** I Chron. 16:11. † **105:5** I Chron. 16:12.

6 da'yun holag Abraham an baalna,
ya da'yun holag Jacob an pento'na.‡

7 Hiyay Apu an Dios tu'u an manumalyah an amin hitun alutaluta,§
8 ya nonomnomonah engga'enggana din intulagna an din intulagnah nan
hinlibun aholaholag*
9 an hiyah ne din intulagnan Abraham,
ya din intulagna an inhapatanan Isaac,†
10 ya inhamadna an inyuldin goh ay Jacob
ta minaynayun an unudon nan i'Israel hi enggana.‡
11 Ya inalinan diday,
“Idat'un da'yu nan babluy ad Canaan ta hiyay nahamad hi
banohyu.”§*

12 Ya heden nangalyanan dida ya din a'itang di uyapda an tatagun Apo Dios,
ya bunagda an himpampun hi ni'hituwandad Canaan†
13 ya gunda nuntinnolman hinan numbino'ob'on an babluy,
ya nan babluy an nat'onat'on goh di nun'ap'apu.‡
14 Mu agguy inyabulut Apo Dios an waday mangipaligligat ay dida,
at hay inatnan namaliw ay dida ya pinadanana nan a'ali§
15 an inalinay, “Adiyu aton di nappuhih nan pento"un baal'u,
ya adiyu goh palewahan nan propeta'!”*

16 Ya bentel Apo Dios nan babluy ad Canaan,
at mi'id ahan ma'an hidi.
17 Mu waday ohan dida an nangun'unna an immuy ad Egypt
an hi Joseph di ngadana an din inihbutda ti inla'uda.†
18 Ya imbaludda an binobodday hu'inah kanhel,
ya pinate'landay bagangnah gumo'‡
19 ta engganay un nipa'annung din nipa'innilan ma'at,
at nan hapit Apo Dios di nangipa'annung an makulug di aat
Joseph.§
20 At nunhonag nan ali ta immuyna impibo'tan hi Joseph,
ya ta"on nan mumpapto' hinan tataguh nan abablubabluy ya
impibuhu'na goh hinan baludan.
21 Ya indatnay haad Joseph ta hiyay nangipapto' hinan palasyu,
ya hiya goh di nangipapto' an amin hinan gina'un nan ali
22 ta hiyay nummandal hinan u'upihyal,
ya hiya goh di nangituduh inat nan nun'ala'eng an gun bimmadang
hinan ali.*

23 At immuy nan holag Israel an ni'hitud Egypt,
ya ni'hitu da Jacob an bunagdah dih nan babluy nan holag Ham.
24 Ya nunhologon Apo Dios nan tatagunan holag Israel hidi,
at dimmo'olda mahkay ya un nan i'Egypt an buhulda.†

---

‡ **105:6** I Chron. 16:13. § **105:7** I Chron. 16:14. * **105:8** I Chron. 16:15. † **105:9** I Chron. 16:16. ‡ **105:10** I Chron. 16:17. § **105:11** I Chron. 16:18. * **105:11** Gen. 15:9-21. † **105:12** I Chron. 16:19. ‡ **105:13** I Chron. 16:20. § **105:14** I Chron. 16:21. * **105:15** I Chron. 16:22. † **105:17** Gen. 37:18-36. ‡ **105:18** Gen. 39:20. § **105:19** Gen. 40:1-41:36. * **105:22** Gen. 41:37-43. † **105:24** Ex. 1:7.

25 Mu inyabulutnay pamoholandah nan tataguna,
at hinahapitday atondah nappuhih nan baalna.‡
26 Mu hennagnah Moses an baalna,
ya ni'yuy hi Aaron an din pento'na
27 ta impattigda nan umipanoh'an impa'at Apo Dios ay didah nan tataguh ad Egypt,
at inatda nan adi abalinan di tagun aton hidih nan babluy ad Ham.
28 At impahelongnad Egypt ta hemmelong an amin nan babluyda,
ya manu ay inatnah ne ti agguy inunud nan i'Egypt nan immandal-nah atonda.§
29 Ya numbalinonah dala nan danum an amin hinan wangwangda,
at nun'atoy an amin di numbino'ob'on hi ekan.*
30 Ya limmuna goh di do'ol an tu'a' ta hino'napandan amin nan babluyda,
ya ta"on nan kuwaltun nan ali ya do'ol di mumpangahigup.†
31 Ya limmun goh Apo Dios nan do'ol an lalog‡
ya imu' ta hino'napandan amin nan babluy ad Egypt.§
32 Ya impa'udana, mu un o"ongol an dalallu nan nun'agah hinan babluyda,
ya gunna goh impa'ila'ilat hinan abablubabluy hidi.
33 At numpa"inan amin nan greyp ya nan ayiwda an figs,
ya nun'aluhluhan an amin di tubun nan ayiw hinan babluydad Egypt.*
34 Ya himmapit goh, ya nalmuy nidugah an do'ol an dudun ya battat an adi ahan ma'yap,
35 at nun'a'andan amin di tubun nan malgom an himmangaw,
ya ta"on nan nihabal an himmangaw hinan lutada.†
36 At numpatoynan amin din papangpangullun linala'in holag nan hino-hhan pamilyan nan i'Egypt.‡§

37 Ya impanguluna nan tataguna ta nakakdad Egypt,
ya waday nun'ita'indah silver ya balitu' hi nun'idat nan tataguh di,*
ya mun'abi'ahda goh an mi'id ah himpangapuh nundogoh ay didan amin.†
38 Ya nidugah di immamlongan nan i'Egypt hi nakakanda
ti nidugah di timma'tandah nan holag Israel.
39 Ya heden nakakanda ya liniduman Apo Dios didah nan ma'ugtul an bunut hidin pundaldallanandah nan mapatal,
ya nan mahdom ya waday ongol an apuy an pundilagdan mangi-pangpanguluh nan owonda.‡
40 Ya unat goh numbagadah dotag hi ihdada ya indatnay nidugah an do'ol an bagit,§
ya indatna goh di do'ol an tinapay an ma'alih manna an nalpud abuniyan.*

---

‡ **105:25** Ex. 1:11-22. § **105:28** Ex. 10:21-29. * **105:29** Ex. 7:14-24. † **105:30** Ex. 8:1-15. ‡ **105:31** Ex. 8:20-32. § **105:31** Ex. 8:16-19. * **105:33** Ex. 9:13-35. † **105:35** Ex. 10:1-20. ‡ **105:36** Ex. 11:4-10; 12:29-30. § **105:36** Anaad nin ta nan nangitudo' ya agguyna iniddum nan duwan ligat an impa'dam Apo Dios hinan i'Egypt hinan intudo'na an (1) nan atata'ot an pihtin di a'animal (Ex. 9:1-7), ya (2) nan poghah nan a'animal (Ex. 9:8-12)? Mid mapto' ya umda nan walun ligat ta waday mangipa'innilah nan temana. * **105:37** Ex. 11:1-3; 12:35-36. † **105:37** Ex. 15:26; 23:25. ‡ **105:39** Ex. 13:21-22. § **105:40** Ex. 16:1-12. * **105:40** Ex. 16:13-36.

41 Ya binhina goh nan daplah ta bimmuhu' nan do'ol an danum,
ya ay wangwang an umayuh an umuy hinan mapulun ta way ininumda†
42 ti ninomnomna din me'gonan an ni'tulagana ay Abraham an baalna.
43 At heden nangekakanah nan tataguna ya nidugah di nun'am'amlonganda,
ya imbugawdan nangikantah immamlonganda.
44 At indatnan dida nan lutan di udumnan tatagu
ta diday nangngal hinan bungan di intanom nan udum an tatagu.
45 Ya manu ay umat hinay na'at ya ta way aton nan tatagunan mangunud hinan Uldina,
ya ta gunda goh aton an amin nan immandalna.

Madayaw hi Apo Dios!‡

106

*Hay Amaphodan Apo Dios hinan Tataguna**
(Ex. 14:10-31; 15:1-21; 32:1—33:6; Num. 11:4-33; 13:31—14:45; 16:1-50; 20:1-13; I Chron. 16:34-36)
1 Madayaw hi Apo Dios!†

At munyaman ayun Hiya ti ma"aphod di aatna,
ya adi mapogpog nan nidugah an pamhodna!‡
2 Mi'id ah way abalinanan mangibaag hinan nidugah an umipanoh'a an gun aton nan Dios,
ya undan goh waday hay way abalinanan mangulgud hinan a'al'alyana?
3 Mipa'amlong nan tagun mangunud hinan nahamad an Tuguna
ya inaynayunan gun aton di nepto'.
4 Nomnomona' ni', O Apu, hinan gutud di pamadangam hinan tatagum,
ya idduma' ni' an pi'baliw ay dida
5 ta way ato' an mannig hinan pumhodan nan pento'mun tatagum,
ya ta mi'yam'amlonga' hinan umamlongan nan tatagum an pento'mu,
ya ta midduma' goh ay didan mangul'ulgud hinan a'al'alyam.

6 Umat amih din a'apumi an numbahol goh ti gunmi inat di nun'appuhi,
ya adi ami goh mangngol.
7 Hidin wadan din o'ommodmih ad Egypt ya agguyda na'awatan di aat nan umipanoh'an ina'inat Apo Dios,
ya inaliwanda goh nan gunna nammonammo'an ay dida,
ya undaat goh binohol hidin wadandah nan Mumbolah an Baybay.§
8 Mu ta"on hi un umat hinay aat nan tatagu mu binaliwana damdama dida ti hiyah ne din intulagna,
ta way atondan mannig hinan nidugah an abalinam.
9 At hiyanan minandalna nan danum hinan Mumbolah an Baybay,
at natob'a' an nun'aha"ad hinan numpinangngel din danum,

---

† **105:41** Ex. 17:1-7. ‡ **105:45** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah.* * **106:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 48). † **106:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah.* ‡ **106:1** I Chron. 16:34. § **106:7** Unu Red Sea (Ex. 14:10-12).

ya impanguluna din tataguna ta nan mamagah bunol di baybay di
dinalanda an bimmad'ang.
10 At binaliwana didah nan namohol ay dida,
ya hinandiana didah nan nangubat ay dida.
11 Mu din nangubat ay dida ya nun'alnongda an mi'id ah na'angang,
12 at kinulug mahkay nan tataguna din intulagna,
ya ingkankantada mahkay di nundayawdan Hiya.*

13 Mu un na'amtang ya inaliwanda din inatnan dida,
ya agguyda henod di itugunah atonda
14 ti hidin wadandah nan mapulun ya do'ol di imbagadah mahapulda ta
nampongdan Hiya.
15 At indatnan dida din imbagadan pa'appopohdonda,
mu iniddumnan ni'yidat nan atata'ot an dogoh ay dida.†

16 Ya din wadandah dih nan mapulun ya immamoh nan tatagun da Moses
ay Aaron an nidawat ta baal Apo Dios.
17 Ya dimmalat hanan aatda ya nanga' nan luta,
at na'unug hi Dathan,
ya nagabunan hi Abiram ya nan udumna an ni'yibbana,
18 ya waday nun'a'agah hi apuy an nalpud daya ta nunggohobna din i'ibbada
ya an amin din tatagun nun'appuhiy pangatda.‡

19 At nun'ammadah bulul an umat hi bakah din wadandah nan Duntug an
Sinai§
ta dinayawda an hay balitu' di niyamma.
20 At inhukatda nan immannung an Dios hinan bulul an umat hi manilhig
an baka an holo' di tanudna.*
21 Ya inaliwanda nan Diosda an namaliw ay dida an din nangat hi
numbino'ob'on an umipanoh'ah din wadandad Egypt
22 ti do'ol di immipanoh'ah inatnah did Egypt,
ya nidugah goh an immipanoh'a din inatnah nan Mumbolah an
Baybay.
23 At inalin Apo Dios di ubahona nan tataguna,
mu hi Moses an pento'nah baalna di hiyay nangiyalun hinan tatagu
ay Apo Dios ta na'al'alu' Hiya,
at na'uyah din bungotna ta agguyna intuluy an inubah dida.†

24 Ya pinahiwda din ma"aphod an lutan nidat ay dida ti agguyda kinulug din
intulagna ay dida.
25 Ya undaat goh nilu'u' hinan tuldada,
ya immulu'ulu'da ti agguyda inunud hi Apo Dios.
26 At hiyaat un inhapatan Apo Dios an pumpatoyna didah nan mapulun,
27 ya pun'iwa'atnay holagdah nan adadagwin bo'onda babluy,
ya hidiy atayandah nan babluy an iwa'atanda.‡

28 Latot ya binalbaliyanday odoldah nan ni'dayawandan Ba'al an bulul hidid
Peor,
ti ne"andah nan ne'nong hinan mi'id di lennawanan bulul.

---

* **106:12** Ex. 15:1-21. † **106:15** Num. 11:4-33. ‡ **106:18** Num. 16:1-50. § **106:19** Unu Duntug an Horeb. * **106:20** Rom. 1:23. † **106:23** Ex. 32:1-33:6. ‡ **106:27** Num. 13:31-14:45.

29 At impabungotdah Apo Dios hinan nun'appuhin ina'inatda,
at hiyay dimmalat ya nundoghon Apo Dios dida.
30 Mu la'tot ya bimmungot hi Phinehas,
ya numpatoyna din numpumbahol,
at dimminong mahkay din ligatda.
31 At henen maphod an inatnay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios ay hiyah nahamad,
ya agguy na'al'alliwan henen inatnah engganad ugwan.§

32 Ya hidih nan way obob ad Meribah* ya impabungot goh din tataguh Apo Dios,
ya hi Moses di *na'amuyuan* hinan inatda.
33 At la'tot ya impah'it ahan Moses din ina'inatdan namahiw hinan Na'abuniyanan an Lennawa,
at himmapit ay didah nappuhi.†

34 Ti agguy inunud nan holag Israel din intugun Apo Dios ay didan
inalinay pumpatoydan amin nan tatagun wah nan babluy an datnganda.
35 Mu undaat goh ni'yappuan ay dida,
ya inyunnuddah nan nappuhin ugalida,
36 ya ni'dayawdah nan bululda,
at hiyay dimmalat hi nunligatanda.
37 Ya ta"on un nan imbaluydan lala'i unu babai ya ene'nongdah nan bulul ad Canaan.
38 Hay pinatoyda ya nan imbabaluydan ung'ungungngan mi'id di baholda ta ene'nongdah nan bulul hidid Canaan,
at pinuhin nan daladay lutah di.‡
39 At pimmuhiy aatdan nen nun'appuhin inatda an paddungnay unda immilugtap.

40 Ya bimmungot hi Apo Dios hinan tataguna
ti himmiga ahan hinan nun'appuhin ato'atonda.
41 At impa'abakna didah nan tataguh nan udumnan babluy
ta danen agguy kimmulug di a'ap'apuda.
42 Ya nuntamuonda dida,
ya pinalpaligatda dida,
ya an amin di alyonda ya mahapul an unudonda.
43 Ya gun intugtugan Apo Dios an namaliw ay dida,
mu agguyda damdama natugun ti binoholda damdama Hiya,
at hiyanan namaman nabaholanda.

44 Mu hemmo' Apo Dios damdama dida ti dengngolna din numpah-pahmo'anda,
45 ya ninomnomna din intulagnan dida,
at inggohgohana dida an dumalat nan adi mapogpog an pamhodna.
46 At impa'uyanay nomnom nan buhulda ta hom'onda dida.

---

§ **106:31** Num. 25:1-18. * **106:32** Hay pohdon ten hapit di babluy an ibaga ya *amuyu*. † **106:33** Num. 20:1-13. ‡ **106:38** Nan na'atana ya nitudo' hinan II Ki. 23:10 ya Ezek. 16:20-21.

47 Apo Dios an Diosmi, baliwan ni' da'mi, ta amungon da'min tatagum an
nun'iwa'at hinan abablubabluy
ta malammung ami ta way atonmin mangulgud hinan maphod an
inatmu,
ya munyaman amin He"a.§

48 At dayawon tu'uh Apo Dios an Dios nan holag Israel ad ugwan hi
engganah mi'id di pogpogna,
ya alyon tu'un amin di, “Amen!”

Madayaw hi Apo Dios!*†

107

Hay Pangulgudan hinan Amaphod Apo Dios

1 Munyaman tu'un Apo Dios ti nahamad di aatna,
ya nidugah di pamhodnan minaynayun hi mid pogpogna!*
2 Da'yun amin an binaliwan Apo Dios di mangat ete ti da'yu nan nabaliwan
hinan buhulyu
3 ti inamung da'yun inilpuh nan numbino'ob'on an babluy an nete"ah
buhu'an di algaw ta engganah nan alimuhana,
ya nete"ah appit hi agwan ya iggid hi un hagangon di buhu'an di
algaw.

4 Mu din udumna ya unda limmane'le'od hinan mapulun an mi'id di
iniladah dalan an miyuy hinan babluy an mabalin hi pi'hituwanda.
5 At hinoltapday hinaangda ya inuwawda,
at la'tot ya limmungtuyda.
6 Ya unat goh mid mahkay abalinanda ya nunluwaludan Apo Dios,
at binaliwana didah nan nunligligatanda.†
7 Ya binadangana dida,
at intuduna nan ma'andong an dalan hi nange'wanda
ta engganay unda nidatong hinan babluy an punhituwanda.
8 At hay maphod hi atonda ya munyamandan Apo Dios hinan nidugah an
homo'nan dida,
ya an amin hinan nidugah an immipanoh'an inatnan namadang ay
dida!‡
9 Ti impa'inumana din na'uwaw,
ya pinangana ta nun'abhug din munhinaang.

10 Mu din udumna ya wah didah nan hehellong an agogohgoh ti nunhol-
holtapda ya nun'akanhilanda.
11 Ya manu ay immatdahna ti agguyda inunud nan Hapit Apo Dios,
ya pinahiwda nan nanugun nan nidugah an na'abbagbagtu.
12 At hiyaat unna nunholholtapon didah nan naligat an tamu ya hinan
nida'lehanda,
ya mi'id ah bimmadang hi namohwat ay dida.
13 Mu unat goh nunluwaludan Apo Dios ya binadangana didah nan nunhol-
holtapanda
ya hemmo'na goh dida,

§ **106:47** I Chron. 16:35. * **106:48** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. † **106:48** I Chron. 16:36.
* **107:1** I Chron. 16:34. † **107:6** Psa. 107:13, 19, 28. ‡ **107:8** Psa. 107:15, 21, 31.

at binaliwana didah ligatda.§
14 At enekakna didah nan helong an nihinanda,
ya numpoghatna din kanhel an bangkeleng din nun'abalud.
15 At maphod hi unda munyaman ay Apo Dios hinan nidugah an pamhodna
ya nan nidugah an umipanoh'an inatnan dida!*
16 Ti numpa"ina nan gambang an tangob di baludan,
ya nun'ipungna din gumo' an da'igna!

17 Nan udumnan dida ya nginumhaydan dimmalat nan nappuhin ina'inatda,
ya nan udumnan dida ya nunholholtapdah ligat an dimmalat nan baholda.
18 At la'tot ya adida pohdon an mangan,
at nun'a'ung'ungdan magadyuh matoyda.
19 Ya unat goh immatdah na ya nunluwaludan Apo Dios ta binadangana dida,
at nabaliwandah nan nunligligatanda.†
20 Ya un anggay din hinapitna ya inyadaogna dida,
at pinumhodda an agguyda nun'atoy,
at nelwangdah nan nappuhin ma'at ay dida.
21 At maphod hi unda munyaman ay Apo Dios an dumalat nan nidugah an pamhodna
ya an amin nan nidugah an umipanoh'an inatnan dida!‡
22 Ya mahapul an e'nongda nan Onong an Punyamananda,
ya maphod goh hi unda iyam'amlong an ikankanta nan nahamad an inatna.

23 Ya nan udumnan dida ya nunlugandah nan pupul ti numbaatda,
ya hidih baybay di nange'wandah din nungkumilduanda,
24 at hidiy nanginnilaandah aat di umipanoh'an abalinan Apo Dios hi inatnah nan maluhung an baybay.
25 Ya minandalna nan tuyup ta bimmi'ah,
ya nuntu"ugna din danum hinan baybay,
at o"ongol di dalluyun an malupilupig.
26 At gun natu"ug din pupuldah ya gun nagah an niba'nog hinan danum,
at nidugah di timma'tan din numpunlugan.
27 Ya umatdah nan nun'abutong ti munhinaggawda,
ya nun'atu"inda,
ya mi'id ahan di abalinandah aton.
28 At nunluwaludan Apo Dios eden nunholholtapanda,
ya binadangana didah nan nunligligatanda§
29 ti impadinongna din puo',
ya dimminong goh din dalluyun.
30 At nun'am'amlongdah din dimminngan di puo' ya dalluyun,
ya binadangan Apo Dios dida ta engganay immatamdah din dimma'alan di pupulda.
31 At maphod hi unda munyaman ay Apo Dios hinan adi malumluman an pamhodna
ya an amin nan nidugah an umipanoh'an inatnan dida!*

§ **107:13** Psa. 107:8, 19, 28. * **107:15** Psa. 107:8, 21, 31. † **107:19** Psa. 107:6, 13, 28. ‡ **107:21** Psa. 107:8, 13, 31. § **107:28** Psa. 107:6, 13, 19. * **107:31** Psa. 107:8, 13, 21.

32 Ya maphod goh hi unda ipa'innilah nan a'amungan di do'ol an tatagu nan
nidugah an abalinana,
ya ipabagbagtuda goh Hiyah nan way a'amungan nan a'ap'apuh
nan abablubabluy.

33 Ya tindu' Apo Dios nan danum hinan wangwang ta na'ammaganan nan
luta,
ya tindu'na goh nan a'obo'obob ta nun'adnga' nan luta,
34 ya numbalinona nan lo'eh an luta ta umat hi ahin an pinumhaw,
at mid hulbina ti dimmalat nan nun'appuhin gun inat nan tatagun
numpunhituh di.
35 Ya numbalinona nan mapulun hi puhung,
ya limmunay obob hinan mamagan luta
36 ta hidiy nangiyayanah nan tatagun nun'abtel ta nunhitudah di,
at binabluyanda an hidiy nunhituwanda.
37 At binogayanda nan papayawda,
ya nuntanomdah do'ol hi greyp,
ya amunganda din nun'ihabalda.
38 Ya nidugah an dimmo'ol di holagda ti winagahan Apo Dios dida,
ya dimmo'ol goh di bakadan gun ma'ud'udman.

39 Mu immitang nan holag Israel,
ya numbalindan nidugah an nawotwot ti nidugah di numpahol-
holtapan di buhuldan dida.
40 Ya impattig Apo Dios di boholnah nan nangipaligligat ay dida,
at mid poto' di limmane'le'dandah nan mapulun.
41 Mu binaliwna nan nun'awotwot hinan punligligatanda,
ya impado'olnay holagdan umat hinan ado'ol di kalnilu.
42 Ya ma'innila an umamlong nan maphod di ugalidah unda tigon di umat
hitun ma'at,
mu an amin nan nappuhiy ugalida ya didindinongda.

43 At maphod hi un nan nun'ala'eng ya nomnomonda hanan na'na'at
ta nan adi malumluman an pamhod Apo Dios di amnawanda!

108

Hay Luwaluh Pumpabaddangan hi Abaliwan hinan Buhul

Heten psalm ya kantan intudo' David.
(Psa. 57:7-11; 60:5-12)

1 O Apo Dios, nahamad an He"ay ehdol'u,
at hiyanan ikanta' di pundayaw'un He"a.*
2 Ag'agaa' an bumangon,
ya tinukal'u nan alpa ya lyre,†
ya tukalo' ta engganay un mawa'ah.
3 Ya munyamana' ay He"a, Apo Dios,
ya ikanta' di pundayaw'un He"ah nan nido'lan di tatagu.
4 Ti nan pamhodmu ya mi'id di apogpogana an lauhanad abuniyan,
ya umat goh hinan aatmun ipa'annungmun amin nan itulagmu.
5 Ya He"ay mipabagbagtu ni' hi ad abuniyan,
at mattig goh di ahaphapitam hitun luta!

* **108:1** Psa. 57:7. † **108:2** Hete ya it'ittang an alpa.

6 At donglom ni' tun iluwalumin He"a ta badangan da'mih nan nidugah an abalinam
ta mabaliwan amin pohpohdom an tatagum!‡
7 Ti intulagmu an Dios hidih nan Timplum an inalim di,
"Abako' di buhul'u ta gogodwo' ad Shechem
an ta"on un nan Nundotal an Sukkoth ta iyapong'u nan tatagu'.§
8 Ya hakupo' ad Gilead ya ad Manasseh,
ya puntindaluo' nan i'Ephraim,
ya pun'alio' nan iJudah.*
9 Ya nan holag Moab di baal'u,
ya nan holag Edom di himbut'u,
ya it'u"uy nangabaka' hinan iPhilistia."†

10 Mu hay mangipangulun ha"in hinan babluy an ata'nang di allupna?
Ya hay mangitnud ay ha"in an umuy hinan holag Edom?‡
11 Undan bo'on He"a, Apo Dios, an nanginganuy ay da'mi?
Ya undan goh adi'a mitnud hinan tindalumih un way gubat?§
12 Badangan da'mi ni' an umuy mangubat hinan buhulmi
ti mi'id di hulbin nan ibadang di tatagu!*
13 Mu He"a ay di bumadang ay da'mi, Apo Dios,
at mangabak ami ti abakom nan buhulmi!†

109

*Hay Ibagan nan Tagun Maligligatan ta Badangan Apo Dios**

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.
1 Gun da'a dayawon, Apo Dios,
at adi'a ni' ahan didindinong
2 ti nidugah tun ahilalayah an tatagun do'ol di ipa'lehdah nun'appuhin ha"in,
ya inulgudday layah hi aat'u!
3 Ya do'ol goh di nun'appuhih gunda hinapit ay ha"in an ta"on un mi'id ah dimmalat,
4 ya namag ya unna' buhulon an ta"on hi un nahamad di pamhod'un dida
ti gun'u goh iluwaluan dida!
5 Ya hay pallog nan maphod an inat'un dida ya nan nun'appuhi,
ya nan pamhod'un dida ya bohol!

6 At hay atom ya nan paddungna an tagun nappuhiy pangatna di pi'pattoyna
ta hiyay mangidiklamun hiya!
7 Ya wa ay ta malpah an mahumalya ya ma'ah'upan ni' an hiya ya numbahol,
ya ta"on nan iluwalunan He"a ya ibilangmuh baholna goh!
8 Ya he'he'dodom di pi'taguana ta nan haadna ya midat hinan udumnan tagu,†

‡ **108:6** Psa. 60:5. § **108:7** Psa. 60:6. * **108:8** Psa. 60:7. † **108:9** Psa. 60:8. ‡ **108:10** Psa. 60:9. § **108:11** Psa. 60:10. * **108:12** Psa. 60:11. † **108:13** Psa. 60:12. * **109:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih Pun'adawan hi Balloh an Psalms ti imbagan nan ad psalm ay Apo Dios hi unna iballoh di nappuhih nan nangat hi nappuhin hiya. Mu hi Apo Dios ya anggay di way biyangnan mangiballoh (Deut. 32:35; Rom. 12:19), hiyaat un ibagan nan munluwalu ta adina aliwan an mangat. † **109:8** Ac. 1:20. Hay itudun ten verse ya hay aat Judas Iscariot.

9 ya ta manguhu nan imbabaluyna,
ya mabalu nan ahawana!
10 Ya hene ta nan imbabaluyna ya unda hay lumane'le'od an umuy umanad'adaw,
at la'tot ya napakakdah nan nun'apa"in abungda!
11 Ya pun'alan ni' goh nan immutanganan amin nan wan hiya,
ya nun'alan nan tagun agguyna inila an amin nan bungan di inhabalna!
12 Ya mi'id ni' goh ah ohah mammo' ay hiya,
ya mi'id di umigohgoh hinan nguhu an imbabaluyna!
13 Ya mun'atoy ni' goh an amin nan holagna ta mapogpogda,
ya ta aliwan nan mehnod an holag di ngadana!
14 Ya maphod ni' hi un adi aliwan Apo Dios di numbaholan din o'ommoddah din penghana,
ya ta"on nan bahol inana!
15 Ya adi ni' aliwan, Apo Dios, nan baholdan amin,
at la'tot ya ma'aliwandah tun luta!

16 Ti henen tagu ya nidugah an adi ahan umigohgoh
ti unnaat goh pinaligat ya numpatoy nan nun'awotwot ya nan mahmo' an tatagu.
17 Ya penhodnay un umidu'idut hinan udumnan tatagu,
mu un at ni' hiyay ma'idutan!
Ya adina goh pohdon an mawagahan nan i'ibbanan tatagu,
at maphod ni' hi un adi mawagahan hiya!
18 Ya un madadawoh tuwalin umidut an umat hi punlubungana,
at hana ni' an idutna ya etmog ni' nan odolna an ay danum an luhgona nan tungalna an ay lana.
19 Ya ay lo'ob ni' nan idutna an niyuloh ay hiya ya ay bol'oh an nelelepot ay hiyah enggana!

20 Ya umat ni' hinay pamalloh Apo Dios hinan mamuhul ay ha"in,
ya nan gun mangulgud hi nappuhih aat'u an agguy immannung!
21 Mu badangana' ni' ay He"a, Apo Dios, an na'abbagbagtu
ta ipattigmun ha"in an ma'ahhimo"a tuwali,
ya baliwana' an dumalat nan nidugah an pamhodmu!

22 Ti mahmo'a' an mahapul'uy badang,
ya ten nidugah di holholtapo'!
23 Ya umata' hi ngauh nan mapuyaw an ag'agan ma'ubah,
ya umata' goh hinan dudun an ag'agan ma'abul.
24 Ya mungwogwog di lulug'uh agguy'u nangnanganan,
at ten na"ung'unga' an mun'attig di tungal'u.
25 Ya aba'abatlana' hinan tatagun mangubat ay ha"in,
ya mungwigwigiwigdan mannig ay ha"in hi ngohoyda.

26 At badangana' ni' ahan, Apo Dios, ta baliwana' an dumalat nan nidugah an pamhodmu
27 ta way panginnilaan nan mangubat ay ha"in an He"a, Apo Dios, di namaliw ay ha"in!
28 Ya ta"on unna' idutan ay dida mu wagahana' ay He"a,
ya gulat ta gubatona' ya bainom dida!
Mu ha"in ni' ya ipa'amlonga' an baalmu.

29 Ya adim iyabulut an mangabak danen mamuhul ay ha"in ta mabainandah
enggana!

30 Mu ha"in, Apo Dios, ya ipadngol'uy punyamana' ya pundayaw'un He"ah
nan a'am'amungan nan tatagun mundayaw ay He"a
31 ti immannung an nidadaan'an bumadang hinan tatagun nun'awotwot
ta baliwam didah nan mangipapatoy ay dida.

110

*Hi Apo Dios ya nan Alin Pento'na**

Hete ya psalm an intudo' David.
1 Inalin Apo Dios hinan Ap'apu di,
"Umbun'ah appit di agwan'u ta engganah unda ma'amin an
ma'abak nan buhulmu."†
2 Ya doldolon Apo Dios di pun'ap'apuwam an mete"ad Zion ta hakupom nan
babluy di buhulmu.
3 Ya henen algaw an pi'gubatam ya mahlu nan tatagun bumadang ay He"a,
ya hiyay paddungnay pangilubungam hinan lubung di ap'apu,
ya mawaday nidugah an abalinam an umat hi buhu'an di algaw hinan
helhelong.

4 Ya din inhapatan Apo Dios ya adina ahan lumonon ti inalinay,
"He"ay padih mid pogpogna ta anungom hi Melchizedek."‡

5 Ya wagwadah Apo Dios ay He"a,
at abakonan amin nan a'alih nan algaw an gutud di bumungtana.
6 Ti Hiyay manumalyan amin hi tatagu ta mun'atoyda ta mapuulan di
odolda,
ya abakona nongkay an amin di a'alih nan abablubabluy hitun luta.
7 Mu henen Ali ya uminum hinan danum an malpuh nan ginnaw hinan way
dalan,
at bumi'ah ya mangab'abak.

111

*Hay Pangipabagbagtuan ay Apo Dios**†

1 Madayaw hi Apo Dios!‡

Munyamana' hi ongol ay Apo Dios hinan wadan di a'amungan nan
tatagunan un'unnud ay Hiya.

---

* **110:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). † **110:1** Mat. 22:44; Mk. 12:36; Lk. 20:42-43; Ac. 2:34-35; I Cor. 15:251; Heb. 1:13. Mid mapto' ya heten verse an hi Psa. 110:1 ya do'do"ol di nangipidwaanah nan New Testament ya un nan udum an verses an nitudo' hinan Old Testament ti numpenom. ‡ **110:4** Heb. 5:6; 7:17, 21. * **111:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan nahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit. † **111:** Nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan mahhun an verse, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di letrah nan miyadwan verse. Ya umat hinan aat ten psalm ti mahayhaynod nan hinohhan letran di alphabetda an mete"an *A* ta engganah negpongana. ‡ **111:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah.*

2 Ya mun'aphod an amin nan do'ol an inat Apo Dios,
at nan umanla ay dida ya nonomnomondah enggana.
3 Ya an amin di atona ya na'ahhamad ya me'gonan,
ya nan amakulug di aatna ya minaynayun hi enggana.
4 Ya adina iyabulut an ma'aliwan nan mun'aphod an inatna
ti Hiya ya ma'ma'ullay ya ma'ahhimo'.
5 Ti idatnay tanud nan mange'gon ay Hiya,
ya adina goh al'alliwan nan intulagna.
6 Ya impattigna nan nidugah an abalinanah nan tatagunan Hudyuh
din nangipaboltananan didah nan lutan di udumnan tatagu ta bagida.
7 An amin di atona ya adi mibahhaw ya nahamad,
ya an amin nan Uldina ya nahamad hi ma'unud.
8 Ya danen Uldina ya makulug ya nahamad,
ya minaynayun hi enggana.
9 Ya inatnay mahapul an atona ta mabaliwan nan tatagunah nan nihbutanda,
ya minaynayun hi engganay pi'tulaganan didah pumhodanda.
Me'gonan Hiya ahan ya madayaw di ngadana!

10 Hay pange'gonan ay Apo Dios di almuwan di anomnoman,
ya an amin nan mangunud hinan Tuguna ya manomnomanda.
Hi Apo Dios di madayaw hi enggana!

112

Hay Umamlongan nan Tagun Mangita'ot ay Apo Dios[*][†]

1 Madayaw hi Apo Dios![‡]

Pa'amlongon Apo Dios nan tatagun ipa'anhanday pangatandah nan pohdona,
ya iyamlongday pangunudandah nan Tuguna.

2 Ya wagahan Apo Dios di holag nan umat hinan tagu
ta diday way nidugah hi abalinana.
3 Ya umadangyanda an mawadan amin di mahapulda,
ya minaynayun nan anahamaddah enggana.
4 Hay maphod an tagu ya ta"on di paddungnay helong di nitaguana
ya mapatalan ti ma'ma'ullay ya maphod di atona.
5 Maphod di ma'at hinan tagun ma'an'anidat,
ya mumpa'utang,
ya maphod di pangatna.
6 Ya immannung an mid nappuhih ma'at ay hiya,
ya adi al'alliwan nan tataguy amaphodna.
7 Ya adi goh tuma'ot hinan ulgudondan hiyan nappuhi
ti nahamad di pangulugna ya pundenolanan Apo Dios.

---

[*] **112:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*lujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit. [†] **112:** Nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan mahhun an verse, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di letrah nan miyadwan verse. Ya umat hinan aat ten psalm ti mahayhaynod nan hinohhan letran di alphabetda an mete"ah *A* ta engganah negpongana. [‡] **112:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*.

8 Ya adi goh numanomnom unu tuma'ot
ti inilana an umangunuh at nan buhulnay ma'abak.
9 Ya adi umukuh an bumadang hinan nun'awotwot an tatagu,
at hiyanan munnonong di pange'gon nan tatagun hiya,§
ya waday abalinana.
10 Mu nidugah di bohol ya amoh nan nappuhin tatagun hiyan pun'itibday babada
ti adi umannung an amin nan ninomnomdan pohdondah aton.

113

*Hay Mikantah Pundayaw ay Apo Dios**

1 Madayaw hi Apo Dios!†

Da'yun baal Apo Dios ya dayawonyu Hiya,
ya dayawonyuy ngadana!
2 At dayawonyud ugwan nan ngadan Apo Dios an minaynayun hi enggana,
3 at mete"ah buhu'an di algaw ta engganah alimuhana
ya mahapul an dayawonyuh Apo Dios!

4 Hiyay Ap'apuh an amin hinan ablublubabluy hitun luta,
ya paddungnay linauhan di anabagbagtunay ad abuniyan!
5 Mi'id ahan ah ohah umat ay Apo Dios an Dios tu'u!
Hiya ya wah din inumbun hinan pumpapto'anad abuniyan,
6 mu u'uhdunganad daya ya tun luta.

7 Ya badangana nan nun'awotwot ya nan munhapul hi badang
ta adida munnononnong hinan anawotwotda,
8 at idatana didah nabagtun haad ta mumbalindah a'ap'apun nan tataguna.
9 Ya hom'ona nan bahig an babai ta idatnay holagna ta umamlong.

Madayaw hi Apo Dios!‡

114

Hay Mikantah Panginomnoman hidin Nakakan nan Hudyuh ad Egypt

1 Hidin nakakan nan holag Israel ad Egypt an ni'babluyanda ta immana-mutda
2 ya numbalinon Apo Dios ad Judah hi pundayawan ay Hiya,
ya pun'ap'apuwanad Israel.

3 Nan Mumbolah an Baybay* ya paddungnay tinnignah Apo Dios, at nunhiyan,†
ya nan danum hinan Wangwang an Jordan ya dimminong an umayuh.‡
4 Ya nan aduntuduntug ya ay paddungnay limmattu'da an umatdah nan buta'al an kalnilu,

---

§ **112:9** II Cor. 9:9. * **113:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 9). † **113:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. ‡ **113:9** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. * **114:3** Unu Red Sea. † **114:3** Ex. 14:1-15:21. ‡ **114:3** Josh. 3:1-24.

ya nan dudunduntug ya paddungnay limmattu'da goh an umatdah
nan uyaw an kalnilu.

5 Hay na'at ay he"an Mumbolah an Baybay, anaad ta nunhiyan'a?
Ya he"an Wangwang an Jordan, anaad ta dimminong'a an umayuh?
6 Ya da'yun atata'nang an duntug, anaad ta limmattu' ayu an umat ayuh nan
buta'al an kalnilu?
Ya da'yun dudunduntug, anaad ta limmattu' ayu an umat ayuh nan
uyaw an kalnilu?

7 He"an luta, umalyog'a an dumalat di ta'otmuh nan Ap'apu an Dios Jacob
hidin aliana
8 an din nangipabuhu' hi danum hinan daplah
ta nawaday ginnaw ya lobong.§

115

*Nan Immannung an Dios**
(Psa. 135:15-20)
1 Apo Dios, bo'on da'mi madayaw,
mu He"a ya anggay!
Manu ay ya munnononnong di pamhodmu ya nan pumpapto'mun
da'mi!

2 Anaad ta alyon di Hentil hinan udum an babluy di,
"Hay wadan mah nan Diosyu?"
3 Hiya an Dios ya wah did abuniyan,
ya atonan amin di pohdonan aton.
4 Hay bulul di udum an babluy
ya un hay inyamman di tagun hay silver ya balitu' di nahibug.†
5 Ya waday timidda ya matada,
mu adida humapit,
ya adida tummig.‡
6 Ya waday ingada,
mu adi medngol,
ya mi'id di yahyahda.§
7 Ya manu ti waday ngamayda, mu adida dumapa,
ya manu ti waday hu'ida, mu adida dumalan,
unu gumangoh mah ni' di alugu'ugda.
8 At an amin ni' nan mange'kod ya mangiyammah nan umat hina
ya mumbalindah umat ay danen bulul!*

9 At maphod hi un ditu'un holag Israel ya hi Apo Dios di pange'kodan tu'u
ti Hiyay bumadang ay ditu'u,
ya Hiyay paddungnay hapiaw tu'u.†
10 Ya da'yun holag Aaron an papadi ya mahapul an hi Apo Dios di
pange'kodanyu
ti Hiyay bumadang ay da'yu,

§ **114:8** Ex. 17:1-7; Num. 20:1-13. * **115:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 18). † **115:4** Psa. 135:15. ‡ **115:5** Psa. 135:16. § **115:6** Psa. 135:17a. * **115:8** Psa. 135:18. † **115:9** Psa. 135:19a.

ya Hiyay paddungnay hapiawyu.‡
11 Ya da'yun mange'gon ay Apo Dios ya mahapul an Hiyay pange'kodanyu
ti Hiyay bumadang ay da'yu,
ya Hiyay paddungnay hapiawyu.§

12 Nonomnomon ditu'un Apo Dios ta wagahan ditu'un holag Israel,
ya ta"on goh nan holag Aaron an papadi.
13 Ya wagahanan amin nan un'unnud ay Hiya
an nun'abagtu unu nun'a'ampa an tatagu.

14 At maphod ni' hi un da'yu punhologon ay Apo Dios ta dumo'ol ayu,
ya ta"on goh nan imbabaluyyu.
15 At wagahan ni' da'yun Apo Dios an nunlumud abuniyan ya tun luta!

16 Ad abuniyan ya bagin Apo Dios,
mu tun luta ya indatna ta bagin an amin nan tatagu.
17 Bo'on nan nun'atoy di mundayaw ay Apo Dios
ti immuydah nan wadan di nun'atoy.
18 Mu ditu'un matagu di mundayaw hi enggana ay Apo Dios!

Madayaw hi Apo Dios!*

116

*Hay Pundayaw nan Tagun Nabaliwan ta Agguy Natoy**

1 Pa'appohdo' He"a, Apo Dios,
ti dengngolmu ya inabulutmu nan inluwalu'.
2 Ya gapuh nan nangngolam hinan luwalu'
at He"ay punluwalua' eten atagu' hi engganay ataya'.

3 Ya ma'atta'ota' ti hi'itangan an matoya', at milubu'a'.
Ya immannung an nidugah di ta'ot'u ya numanomnoma'!
4 At nunluwalua' an inali' di,
“Apo Dios, baliwana' ni' ahan!”

5 Ma"aphod ti ma'ulay'a, Apo Dios!
Immannung an ma'ahhimo"a!
6 Ya baliwam nan tagun mi'id di abalinana,
at hiyanan hidin agadyuhan di ataya' ya binaliwana' ay He"a.

7 At hiyanan munlenota' mahkay ti ma"aphod'a an Dios ay ha"in.

8 Imbaliwa' ay He"a, Apo Dios, hi atoy,
ya pinogpogmu nan dimmalat hi limmugwalugwaa',
ya agguymu inyabulut an abakona' hinan buhul'u.
9 At ad ugwan mahkay ya He"ay aptan hi unudo' eten atagu',
10 mu innaynayun'uy pangulug'un He"a an ta"on un hidin gutud di nunholholtapa'.†

---

‡ **115:10** Psa. 135:19b. § **115:11** Psa. 135:20. * **115:18** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah.*

* **116:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 19). † **116:10** II Cor. 4:13.

11 Ya umu'uddum hinan aid di poto' di punnomnoma' ya inali' di,
“An amin nan tatagu ya munlayahda!”

12 Hay idat'u mah ay He"a, Apo Dios, hi punyamana' ay He"a
an gapuh nan amaphodmun ha"in?
13 At hay ninomnom'u ya onnga' He"ah ma'inum hi pangipattiga'
hi punyamana' ay He"ah namaliwam ay ha"in.
14 Ya ipa'annung'uh nan way hinagang nan na'amung an tatagum
an amin din inali' ay He"ah ato'.

15 Inila' an munlungdaya'ah un way matoy hinan tatagum
ti nabalul di nitaguandan He"a.
16 Ya immannung an ha"in di baalmu, Apo Dios,
at ihamad'un aton nan tamu' an umat hi nangat ina ti imbaliwa' ay
He"a.

17 At munluwalua' ay He"a,
ya e'nong'un He"ay punyamana'.
18 Ya ipa'annung'un amin nan intulag'un He"a an Dios
hinan hinagang an amin nan na'amung an tatagunah
19 nan way gettaw di Timplum Apo Dios ad Jerusalem.

Madayaw hi Apo Dios![‡]

117

Hay Pundayaw ay Apo Dios[*†]

1 Da'yun amin an Hentil hinan abablubabluy ya dayawonyuh Apo Dios![‡]
Ya ditu'un hinohhan tatagun ya dayawon tu'u
2 ti nidugah di pamhodna ya pangipapto'nan ditu'uh enggana!

Madayaw hi Apo Dios![§]

118

Hay Pundayaw ay Apo Dios[*]

1 Munyaman tu'un Apo Dios ti Hiya ya ma"aphod,
ya munnononnong di pamhodnan ditu'u![†]

2 At an amin tu'un holag Israel ya alyon tu'uy,
“Makulug an munnononnong di pamhod Apo Dios!”
3 Ya ta"on un da'yun papadina an holag Aaron ya alyonyuy,
“Makulug an munnononnong di pamhod Apo Dios!”
4 Ya an amin ayun mundayaw ay Apo Dios ya alyonyuy,
“Makulug an munnononnong di pamhod Apo Dios!”

[‡] **116:19** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. [*] **117:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *hallel*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 2). [†] **117:** Heten chapter ya ho'ho'dod ahan an chapter an wah nan Hapit Apo Dios. [‡] **117:1** Rom. 15:11. [§] **117:2** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. [*] **118:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). [†] **118:1** I Chron. 16:34; Psa. 118:29.

5 Hidin nunligligata' ya nunluwalua' an numpahpahmo'a' ay Apo Dios,
ya immannung an dengngolnay luwalu',
at binaliwana'.
6 Hi Apo Dios di bumadang ay Ha"in,
at hiyanan adia' tuma'ot hinan malgom an aton di tatagun Ha"in ti unda tagu ya anggay.‡
7 Ti badangana' ay Hiya,
at abako' nan mi'buhul ay Ha"in.

8 At hiyanan onaynah un hi Apo Dios di pangedenolan ya un hay tagu,§
9 ya on'onayna goh un hi Apo Dios di pangedenolan ya un nan ap'apuh tun luta!

10 Ta"on unna' lini'ub hinan do'ol an buhul'uh nan ablubabluy
mu inabak'u dida an dimmalat nan nidugah an abalinan Apo Dios.
11 Ya ta"on unna' lini'ub ay didah napinpinangngel
mu inabak'u dida an dimmalat nan abalinan Apo Dios.
12 Ya ta"on unda umat hi iyu'an an nabungul ay Ha"in
mu un na'amtang ya nun'atoyda an umat hinan gun ma'apuyan an hubit
ti dimmalat nan nidugah an abalinan Apo Dios.

13 Nidugah di inatdan nangubat ay Ha"in an hi'ihi'itangan an ma'abaka',
mu binadangana' ay Apo Dios,
at agguya' na'abak.
14 Hiyay mangidat hi bi'ah'u ya mangipapto' ay Ha"in,
ya Hiyay namaliw ay Ha"in.

15 Ya madngol di kantan pun'am'amlongan nan na'amung an tatagun Apo Dios an ikankantaday,
“Nangabak tu'u an dimmalat di badang Apo Dios an nidugah di abalinana!”
16 At nan abalinan Apo Dios di dimmalat hi nangabakan tu'u ti nidugah di abalinana!

17 Ha"in ya adia' matoy ta way ato' an mangipa'innilah nan inat Apo Dios,
18 ya agguya' inyabulut an matoy an ta"on un nidugah di nummoltana
ta way ato' an manomnoman.

19 At ibughulyu nan Timplun Apo Dios ta umuya' munyaman ay Hiya.
20 Hay humgop enen Timpluna ya ammuna nan maphod di atona.
21 Apo Dios, munyamana' hi nangngolam hi numpahpahmo'a' ay He"a ta binaliwana'.

22 Nan batu an namlinan nan nun'ammah abung ya hiyaat goh di nipog-nad.*
23 Hi Apo Dios di nangat hi umat hina,
ya maphod ahan hi tigon!†
24 Heten algaw di nangipattigan Apo Dios hi nangabakana,

---

‡ **118:6** Heb. 13:6. § **118:8** Heten verse ya nigagwa ahan hinan Hapit Apo Dios ti numpaddung di bilang nan verses hi Gen. 1:1 hi engganah Psa. 118:7 ya nan bilang di verses hi Psa. 118:9 hi engganah Rev. 22:21. * **118:22** Mat. 21:42; Mk. 12:10; Lk. 20:17; Ac. 4:11; I Pet. 2:4, 7. † **118:23** Mk. 12:11.

at hiyanan mun'am'amlong tu'u.

25 O Apo Dios, baliwan ni' da'mi,
ya wagaham an amin di atonmi!
26 Mawagahan ni' nan honogon Apo Dios,
ya da'min wah tun Timplum Apo Dios ti alyonmi goh di, “Madayaw'a!”‡
27 Henen Ap'apu di Dios tu'u,
ya maphod di inatnan ditu'un tataguna!
At ummal ayuh tubun di palma ta me'behta ayun le'donyu nan pun'onngan!

28 He"a an Dios'uy punyamana',
ya He"a an Dios'uy dayawo'!

29 At munyaman tu'un Apo Dios ti Hiya ya ma"aphod,
ya munnononnong nan nidugah an pamhodna!§

119

*Nan Tugun Apo Dios ya nan Punhulbianan Ditu'u**†
Nan Mahhun an Pampun ya nan Aleph

1 Apo Dios, wagaham nan tagun nahamad di atona ya un'unnud hinan Tugunmu,
2 ya umat goh an wagaham nan tagun ipa'anhanay pangun'unudanah nan Tugunmu.
3 Ya adina aton di agaga"ihaw ta nan penhodmu, Apo Dios, di atona,
4 ti idatmu, Apo Dios, nan Tugunmun da'mi ta un'unudonmih enggana.
5 Ya maphod ni' at un hiyay inaynayun'un unudon,
6 ya adia' ahan mabainan hi un'u unudon an amin nan Tugunmu.
7 Ya hinan pun'adala' hinan nahamad ya ma'andong an Tugunmu
ya pumhod di nomnom'u an mundayaw ay He"a.
8 At unudo' an amin nan Tugunmu, Apo Dios.
At adia' ni' inganuy ay He"a.

Nan Miyadwan Pampun ya nan Beth

9 Hay aton nan iwoy ta nahamad di nitaguanan mi'id di pumbaholana
ya mahapul an ihamadnan unudon nan Hapitmu, Apo Dios.
10 Apo Dios, ato' an amin di abalina' an mangat hinan pohdom,
mu mahapul'uy badangmu ta adi' inganuy nan Tugunmu.
11 Ya intalepon'uh nomnom'u nan Tugunmu ta way ato' an adi mumbahol ay He"a.
12 He"ay dayawo', Apo Dios,

‡ **118:26** Mat. 21:9; 23:39; Mk. 11:9; Lk. 19:38; Jn. 12:13. § **118:29** I Chron. 16:34; Psa. 118:1.

* **119:** Hiyah te adu"oy ahan an chapter an wah nan Hapit Apo Dios. † **119:** Malammulammung heten 176 an verses ta munwaluy verses di hinohhan pampun. Ya nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan hinohhan mahayhaynod an verses hinan hopap di pampun, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di hinohhan letrah nan verses hinan miyadwan pampun. Ya mahayhaynod nan hinohhan letran di alphabetda an mete"ah *A* ta engganah negpongana an *taw*, at duwampulu ta han duway letran di alphabetda. Ya nitudo' di letran di alphabet hinan te"an di hinohhan pampun.

at itudum ni' ahan di maphod hi ato' ta miyunnudan hinan po-
hdom.
13 Ya pun'ipa'innila' hinan udumnan tatagu nan Tugunmun impa'innilam
14 ti nidugah di amlong'uh nan pangun'unuda' hinan Tugunmu ya un nan
do'ol an umipa'adangyan.
15 At hiyaat un'u ada'adalon ya ini'ittu' hi nomnom'u nan Tugunmu.
16 Nidugah di amlong'un mangunud hinan Tugunmu,
ya adi' al'alliwan.

Nan Miyatlun Pampun ya nan Gimel

17 Atom ni' di maphod ay ha"in an baalmu ta mi'tagua',
ya unudo' nan ibagam hi ato'.
18 Ya diatom di mata' ta tigo' di amaphod ahan nan Tugunmu.
19 Unna' ahan bunag hitun luta,
at mahapul'uy Tugunmun mangipadutu' hi nitagua'.
At hiyanan badangana' ni' ahan an manginnilan danen Tugunmu.
20 Hay aptan ahan hi pohdo' ya anggay ya nan panginnilaa' hinan Tugunmu
ta unudo'.
21 Pogpogom nan na'idutan an mumpahiyan adi mangunud hi Tugunmu.
22 Ya adim ni' iyabulut didan mamain ya mamadngopadngol ay ha"in
ti inunud'u nan Tugunmu.
23 Ya ta"on nan a'ap'apu ya nunhahapitdah atondah nappuhin ha"in
mu punnonngo' an ada'adalon ya nonomnomon nan Tugunmu.
24 Umipa'amlong ahan ay ha"in hanan Tugunmu ti hiyanay manugun ay
ha"in.

Nan Miyapat an Pampun ya nan Daleth

25 Ad ugwan ya ten hi'itangan an matoya' ti ma'allungdayaa',
mu pabi'ahona' ni' ahan ti hiyah ne inalim.
26 Apu, hidin inali' ay He"an amin din ninomnom'u ya inabulutmu,
at itudum ni' di pohdom hi ato'.
27 Ya itudum di aat nan Tugunmu ta ma'awata' nan mun'aphod an inatmun
umipanoh'a.
28 Ten unna' lumungdalungdaya ahan,
mu pabi'ahona' ni' ti hiyah ne inalim hi atom.
29 Apu, badangana' ni' an mangat hi nepto' ta bo'on hay nappuhiy ato',
ya gapuh ulaymu ya itudum nongkay ay ha"in nan Tugunmu.
30 Iyod'odolna' an umunud ay He"a,
ya inyohha' hi nomnom'uy aat di Tugunmu.
31 Ti inhamad'u ahan an nangunud hinan intugunmu, Apo Dios,
at hiyanan adim ni' iyabulut an mabainana'.
32 Ya umi'ikaya' an mangunud hinan Tugunmu
ti inila' an idatmuy do'do"ol hi panginnila' hinan pohdom hi ato'.

Nan Miyaleman Pampun ya nan He

33 Apo Dios, itudum di ato' an mangunud hinan Tugunmu ta unudo' hi
enggana.
34 Ya badangana' an manginnilah nan Tugunmu
ta ipa'anhan'uy pangunuda' hi an amin ay dane.
35 At badangana' ni' ahan an mangunud ay danen Tugunmu ti
umipa'amlongdan ha"in,
36 ya idatmuy pamhod'un mangunud hi Tugunmu

ta bo'on hay umadangyana' di ay'u nomnomnomon.
37 Ya badangana' goh ta bo'on nan mi'id di hulbinay nonomnomo',
ya paphodona' an hiyah ne din inalim.
38 Ipa'annungmun ha"in an baalmu din intulagmu an pumhodan hanan
un'unnud ay He"a,
39 ya adim ahan iyabulut an ato' hanan gun'u ta'tan an ma'at hi abaina'.
Inila' an mun'aphod hanan Tugunmu,
ya mabadangana' ti gun'u unudon.
40 Pa'appohdo' ahan an unudon di Tugunmu,
at hubliam ni' di aat'u ta miyunnudan hinan anahamadmu.

Nan Miyonom an Pampun ya nan Waw

41 Apu, ipattigmu nan nahamad an pamhodmun ha"in
ta baliwana' an hiyah ne din intulagmu
42 ta way ato' mahkay an mambal hinan mamain ay ha"in
ti edenol'uh nan intulagmu.
43 Ya badangana' ta hay makulug di hapito' ti edenol'uh nan Tugunmu.
44 Inaynayun'un unudon hi enggana nan Tugunmu,
45 at malenggopa' eten atagu' ti gun'u unudon di Tugunmu.
46 Ya ipa'innila' hinan a'ali nan Tugunmu,
ya adi' iyabain
47 ti manu ay ya umamlonga' an mangunud ay danen Tugunmu ti hiyanay
pa'appohdo'.
48 Immannung ahan an e'gona' hanan Tugunmun pa'appopohdo',
ya gun'u nomnomnomon di aatda!

Nan Miyapitun Pampun ya nan Zayin

49 Apu, nomnomom ni' din inalim an pumhoda' an baalmu ti hiyanay
umidat hi namnama'.
50 Ti hanan hinamadmun intulag di mangal'alu' ay ha"in hi un way ligat'u.
51 Ya ta"on unna' pahapahalon hinan mumpumpahiyan tatagu
mu adi' idinong an umunud hinan Tugunmu.
52 Apo Dios, nonomnomo' an hanan Tugunmuh din nadnoy di mangal'alu'
ay ha"in,
53 ya wa ay ta tigtigo' nan nun'appuhiy ugalidan tatagun ngohoyonday
Tugunmu
ya nidugah di bungot'u.
54 Ya heten nahnot an nitagua' hitun luta ya ikankanta' di aat nan Tugunmu.
55 Apo Dios, ta"on un hinan mahdom ya nomnomo' He"a,
at hiyanan ipa'anhan'un unudon nan Tugunmu.
56 Ya hiyah ne gun'u aton an mangunud hinan Tugunmu.

Nan Miyawalun Pampun ya nan Heth

57 He"a ya anggay, Apo Dios, di mahapul'u,
ya ten ihamad'un alyon an unudo' di Tugunmu.
58 At ten al'alu"o' He"a ahan ta hom'ona' an hiyah ne din intulagmu,
59 ya hidin ninomnom'u din nangat'u ya iyod'odolna' an mangunud hinan
Tugunmu,
60 at hiyanan unudo' di Tugunmu an adi' inganuy.
61 Ya ta"on hi un indadaan nan tatagun nun'appuhiy ugaliday abitua'
mu adi' damdama du'gon nan Tugunmu.

62 Ya bumangona' hinan tongan di labi ta munyamana' ay He"a ti nahamad
hanan Tugunmu.
63 Ya ha"in ay ya midduma' hinan namhod an mangipa'amlong ay He"a
ya nan mangunud hinan Tugunmu.
64 Nunhinap hitun lutay nidugah an pamhodmu, Apo Dios,
at itudum ay ha"in di aat nan Tugunmu.

Nan Miyahiyam an Pampun ya nan Teth

65 Apo Dios, impa'annungmuh nan baalmuy maphod ti hiyah ne din
intulagmu,
66 at itudum ay ha"in nan mahapul an innilao',
ya pumbalinona' hi nala'eng ya nanomnoman ti kulugo' nan Tu-
gunmu.
67 Hidin hopapna ya minoltaa' ti nibahhaw di gun'u inat,
mu ad ugwan ya unudo' nan Tugunmu.
68 Ma"aphod'a ya ma'ulay'a,
ya gunmu itudun ha"in di aat nan Tugunmu.
69 Nan mumpahpahiyan tatagu ya impa'lehday layah hi aat'u,
mu hay makulug ahan ya gun'u unudon nan Tugunmu.
70 Nakudang di panginnilan hanan tatagu,
mu ha"in ay ya pun'amlonga' nan Tugunmu.
71 Ya maphod henen nummoltaam ay ha"in ti inadal'u mahkay di aat hanan
Tugunmu.
72 Nabalul ahan ay ha"in nan Tugunmu ya un nan linibun balitu' ya silver.

Nan Miyapulun Pampun ya nan Yodh

73 He"ay nunlumun ha"in,
at badangana' an manginnilah nan Tugunmu ta unudo'.
74 Ya hanan mangilulud hi pangatandah nan pohdom ya umamlongdah
pannigandan ha"in
ti kulugo' an ipa'annungmu din intulagmu.
75 Inila', Apo Dios, an maphod an amin di nomnomom hi aton
an ta"on un din nummoltaam ay ha"in.
76 At olom ni' ya ma'al'alu'a' hinan adi malumluman an pamhodmu
an hiyah ne din intulagmun ha"in an baalmu.
77 Hom'ona' ni' ta tumagua' ti pun'amlonga' nan Tugunmu,
78 ya ha"in ya ipa'anhan'un ada'adalon hanan Tugunmu,
mu hana ay ni' an mumpahpahiyay mabainan an dumalat nan
malgom an ipabaholdan ha"in.
79 Ya hana ay ni' an mange'gon ay He"a an nanginnilah nan Tugunmu ya
middumdan ha"in,
80 ya badangana' ni' ta ihamad'un mangunud hinan Tugunmu ta adia'
mabainan.

Nan Miyapulu ta han Ohan Pampun ya nan Kaph

81 Himmigaa' mahkay an mamannod hi pamaliwam ay ha"in,
mu ta"on un umat hina ya hahalimido' din inalim.
82 Ya ten manonong di mata'‡ an mamannod hidin intulagmuh atom,
mu ten himmigaa' an munhohhood, at inali' di,
"Anuud mah di pamadangam ay ha"in?"

‡ **119:82** Hay pohdonan ipa'innila ya inaynayunan mamannod.

83 Ta"on hi un mid hulbi' an umata' hinan dadan an immulhin up'up di animal an adi mabalin hi ittuwan di ma'inum
mu ta"on un umat hina ya unudo' damdama nan Tugunmu.
84 Atnay algaw mah di homehennoda'?
Ya anuud mah di pummoltaam hinan gun mangipaligligat ay ha"in?
85 Hanan mumpahiyan tatagun adi mamhod hinan Tugunmu
ya numbo"adah bituh a'naa'.
86 An amin nan Tugunmu ya madenlan,
at badangana' ni' ahan ti ten paligatona' hinan tatagun mid di dumalat.
87 Ya hi'itangan patayona' ay dida,
mu agguy'u ingnganuy an gun mangunud hinan Tugunmu.
88 At baliwana' ni' ahan ta pangipattigam hinan adi malumluman an pamhodmu
ta inaynayun'un unudon nan Tugunmu.

Nan Miyapulu ta han Duwan Pampun ya nan Lamedh

89 O Apo Dios, nan Hapitmud abuniyan ya nahamad ti minaynayun hi enggana.
90 Ya umat goh an minaynayun hi engganay panalimunmuh nan aholaholag hi udum hi algaw,
ya umat hitun lutan limmum an minaynayun hi engganah nan nipabunana.
91 Ya dumalat nan Uldinmu ya nunnonong hi engganad ugwan an amin nan limmum hinan aatda
ti an aminda ya He"ay unudonda.
92 Gulat ta mi'id di Tugunmun nangipa'amlong ay ha"in at nanattoya' ti nidugah di hinolholtap'u,
93 at adi' ahan al'alliwan nan Tugunmu ti hiyanay dimmalat ya matagua'.
94 Baliwana', Apu ti tagua' ay He"a,
ya inun'unud'uy Tugunmu.
95 Ya botabota'ona' hinan nun'appuhiy ugalidan tatagu ta patayona',
mu ta"on un umat hina ya adia' tuma'ot ti gun'u nonomnomon nan Tugunmu.
96 Ya na'innilaa' an ta"on hi un mun'aphod an amin ya wada damdamay ibahhawanda,
mu nan Tugunmu ya mi'id di kudangna ti ma"aphod ahan.

Nan Miyapulu ta han Tulun Pampun ya nan Mem

97 Nidugah ahan di namhod'uh nan Tugunmu
an hiyay gun'u nonomnomon hi enggana.
98 Immannung an nonomnomo' hi enggana nan Tugunmu,
ya gun mun'a'udman di la'eng'u ya un nan buhul'u.
99 Ya nidugdugah di nanginnilaa' hinan aatmu ya un nan muntudtudun ha"in
ti ada'adalo' di aat nan Tugunmu.
100 Ya nanomnomana' ya un nan mina'ilog ti gun'u unudon nan Tugunmu.§
101 Ya indinong'un amin di nun'appuhin pangat ta ihamad'un unudon nan Tugunmu.

§ **119:100** Nan na'atan ten duwan verses an 99-100 ya hi Elihu (Job 32:1-5).

102 Ya agguy'u din'ug ahan nan Tugunmu
ti He"ay nanimung an nangitudun ha"in.
103 Nidugah an paddungnay munlameeh nan Tugunmu ya un nan danum di alig!
104 Nanomnomana' ya limma'enga' an gapuh Tugunmu,
at ad ugwan ya pahiwo' ahan an amin di pangat an nappuhi.

Nan Miyapulu ta han Opat an Pampun ya nan Nun

105 Paddungnay dilag nan Tugunmu an patalanay owo',
106 at hiyanan punnonngo' nan inhapata' an unudo' nan maphod an Tugunmu.
107 Apo Dios, badangana' ahan ta tumagua' an hiyah ne din inalim
ti nidugah ahan tun holholtapo'.
108 Abulutom ahan ni' tun luwalu' hi punyamana' ay He"a,
ya itudum, Apo Dios, ay ha"in di Tugunmu.
109 Ya adi' du'gon an umunud hinan Tugunmu
an ta"on un hiyay dumalat hi ataya'.
110 Agguy'u din'ug nan Tugunmu
an ta"on un numbo"ah bitu nan nun'appuhiy ugalidah a'naa'.
111 Hanan Tugunmuy ibilang'uh munnananong an odon'u
ti hiyanay umipa'amlong ay ha"in.
112 Inhamad'uh nomnom'un unudo' hi enggana nan Tugunmu.

Nan Miyapulu ta han Leman Pampun ya nan Samekh

113 Ya abohola' nan munduwaduwan mangun'unud hinan Tugunmu,
mu ha"in ya popohdo' ahan nan Tugunmu.
114 He"ay ihi'uga',
ya mipaddung'an hapiaw'u,
at hiyanan denlo' nan Hapitmu.
115 Da'yun nun'appuhiy pangatnan tatagu ya adi ayu mimiddum ay ha"in
ti ha"in ay ya un'unudo' nan Tugun nan Dios'u!
116 Apu, pabi'ahona' ta tumagua' an hiyah ne din inalim,
ya adia' ni' ahan pahigoon hinan hahalimido'.
117 At badangana' ta melwanga' hinan nappuhin ma'at ay ha"in
ta way lomo"un gun mangun'unud hi engganah nan Tugunmu.
118 Mu hanan adi mangunud hinan Tugunmu ya du'gom dida
ta mid hulbin nan gunda lumayalayahan.
119 He"a ya du'gom nan nun'appuhiy ugalidan tatagun umat hi galut an mitapal,
at hiyanan penhod'u ahan an un'unudon di Tugunmu.
120 Wumogwoga' hi ta'ot'un He"a,
at inyal'allanan tuma'ota' hinan punhumalyam.

Nan Miyapulu ta han Onom an Pampun ya nan Ayin

121 Maphod an nepto' di inat'u,
at hiyanan adia' ni' ahan du'gon ta mi'id di aton nan buhul'un ha"in hinan malgom an penhoddan aton.
122 Ipapto'mu ni' ahan di pumhoda' an baalmu,
ya adim iyabulut an punholholtapona' hinan mumpahpahiyan tatagu.
123 Ya ten manonong tun mata' hi papannoda' hinan pangipa'annungam hidin intulagmu an baliwam nan tatagum,

ya uya'a ya adim ipa'annung!
124 Atom di malgom an pohdom hi aton ay ha"in an baalmu an miyunnudan
hinan nidugah an pamhodmu
ta itudum ay ha"in hanan Tugunmu.
125 Baala' ay He"a,
at hiyanan badangana' an manginnilah nan tudtudum ta innilao'
ya ta ma'awata'.
126 At ad ugwan di punhumalyaam, Apo Dios, hinan tatagu
ti adida unudon di Tugunmu.
127 Immannung an ha"in ya pa'appohpohdo' nan Tugunmu
ya un nan balitu' an ta"on hi un ahan namahmah,
128 ya gapu ta inila' an ma"aphod an amin nan Tugunmu
at hiyanan pahiwo' an amin nan nun'appuhin pangat.

Nan Miyapulu ta han Pitun Pampun ya nan Pe

129 Immannung an maphod ahan nan Tugunmu,
at hiyanan unudo' an amin.
130 Nan panginnilaan hinan Tugunmuy umidat hi anomnoman
ya pangawat hinan nakudang di inilada.
131 At hiyanan ten umi'ikaya' an manginnilah nan Tugunmu
an umat hi pamhod'uh nan danum hi unna' ma'uwaw.
132 At tigona' ni' ahan ta hom'ona'
an umat hi pangatmun amin hinan namhod ay He"a.
133 Ya ipadutu'a' ahan ti hiyah ne din inalim
ta an amin di ato' ya miyunnudan hinan Tugunmu ta adia' mum-
bahol.
134 Baliwana' hinan aton nan mangipaligligat ay ha"in
ta way ato' an mangunud hinan Tugunmu.
135 Ipale'nam di ama'ulaymun ha"in an baalmu,
ya itudum ay ha"in di Tugunmu.
136 Nidugah di lugwa' an mipaddung hinan wangwang
ti nan adi umunudan nan tataguh Tugunmu.

Nan Miyapulu ta han Walun Pampun ya nan Tsadhe

137 Apo Dios, na'ahhamad'a ahan,
ti immannung an amin nan Tugunmu
138 ti makulug ya madenlan an amin.
139 Ya nidugah di bungot'un ay apuy
ti nan binuhul'u ya adida ahan haggungon nan immandalmu.
140 Ya pa'annungom an amin di ibagam,
at hiyanan nabalulda ahan ay ha"in.
141 Ta"on hi unna' ahan pihupihulon hinan tatagu ya adia' ibilang,
mu adi' damdama du'gon nan Tugunmu.
142 Nan anahamadmu ya munnonong hi enggana,
ya makulug nan Tugunmu.
143 Do'ol di ligat'u ya numanomnoma',
mu pa'amlongona' hinan Tugunmu.
144 Badangana' ni' ahan an manginnilah nan nahamad hi enggana an
Tugunmu
ta tumagua'.

Nan Miyapulu ta han Hiyam an Pampun ya nan Qoph

145 O Apo Dios, ihamahamad'un munluwalu
ta ibaga' ahan an abulutom di luwalu' ta unudo' nan Tugunmu.
146 Ya iluwalu' goh an baliwana' ni' ta gun'u unudon nan Tugunmu,
147 ya bumangona' hinan mun'awawa'ah ta munluwalua' an mumpabadang ay He"a
ti hahalimido' nan Hapitmu.
148 Ya tumutu'ala' hinan mahdom hi punnomnoma' hinan tudtudum.
149 Apo Dios, adi maluman nan pamhodmu,
at hiyanan donglom ni' ahan di luwalu' an dumalat nan ana-hamadmu,
ya homona' ta tumagua'.
150 Nan tatagun adi mangunud hinan Tugunmu ya na'uydan meheggon ay ha"in
ta ipaligligata',
151 mu mundenola' ti wada'a, Apo Dios, an mamadang ay ha"in,
ya inila' an ma'at an amin nan Uldinmun ma'at.
152 Nabayag an ininnila' an nan Tugunmu ya adi malumluman,
ya munnononnong hi enggana.

Nan Miyaduwampulun Pampun ya nan Resh

153 Apu, tigom ahan tun punligligata' ta baliwana'
ti agguy'u indinong an mangun'unud hinan Tugunmu.
154 At badangana' ya ibaliwa' ta tumagua' ti hiyah ne din intulagmu.
155 Hanan nun'appuhiy ugalidan tatagu ya adida mabaliwan
ti adida unudon nan Tugunmu.
156 Apo Dios, He"a ya nidugah di homo'mu,
at hom'ona' ni' ahan ta baliwana'.
157 Do'ol di buhul'un mangipaligligat ay ha"in,
mu adi' damdama du'gon nan Tugunmu.
158 Abohla' ahan nan nan'ug ay He"a
ti adida unudon nan Tugunmu.
159 Apo Dios, baliwana' ahan an dumalat hinan adi maluman an pamhodmun ha"in
ti tigom adya an ongol di namhod'uh nan Tugunmu!
160 Makulug an amin nan Hapitmu,
ya na'ahhamad ya munnononnong an amin nan Tugunmu.

Nan Miyaduwampulu ta han Ohan Pampun ya nan Sin (unu Shin)

161 Nan nun'abagtuy haaddan tatagu ya paligatona' an ta"on un mid di numbahola',
mu hihidya damdaman unudo' nan Tugunmu.
162 Ya ma"am'amlonga' an dumalat nan intulagmu
an umat hi amlong nan tagun nanatong hinan mapla'an an gamong.
163 Abohla' ya pahiwo' di layah,
mu an amin ahan nan Tugunmu ya pa'appohpohdo'.
164 Dayawon da'ah mumpapituh hin'algaw an dumalat hinan mun'aphod an Tugunmu.
165 Nan tatagun namhod an mangunud hi Tugunmu ya lumenggopda,
ya mi'id di dumalat hi pumuhianda ta atonday nappuhi.
166 Apo Dios, madenola' an mamannod hinan pamaliwam ay ha"in,
at hiyanan unudo' nan Tugunmu.

167 Unudo' ahan nan Tugunmu ti nidugah di namhod'u.

168 He"a, Apo Dios, ya inilam di aat'u,
at inilam an inun'unud'uy Tugunmu.

Nan Miyaduwampulu ta han Duwan Pampun ya nan Taw

169 Apo Dios, donglom ni' ahan tun pumpahmo'a' an mumpabadang ay He"a,
ya badangana' an manginnila an hiyah ne din inalim.
170 At donglom ni' ahan di luwalu' ta baliwana' an hiyah ne din intulagmu!
171 Ipabagbagtu da'ah enggana ti itudtudum ay ha"in di Tugunmu,
172 ya ikankanta' di aat nan Tugunmu ti nahamaddan amin.
173 At mundadaan'a ni' ahan hi enggana an mamadang ay ha"in ti
inun'unud'uy Tugunmu.
174 Apo Dios, baliwana' ni' ay He"a!
Hay Tugunmu ya umipa'amlong ay ha"in!
175 Maphod ni' unna' baliwan ahan ta tumagua' ta ipabagbagtu' He"a,
ya badangana' hinan Tugunmu.
176 Umata' hinan kalnilun na'utaw an lumane'le'od,
at hiyanan umali'a ahan an manganap ay ha"in an baalmu ti
immannung an un'unudo' nan Tugunmu.

120

Hay Mikantah Punti'idan ad Jerusalem[*]

Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.

1 Hidin aligligata' ya nunluwalua' ta numpahpahmo'a' ay Apo Dios,
ya dengngolnay luwalu'.
2 Ya inali' di,
"Apo Dios, baliwana' hinan aton nan ahilalayah ya bumalbalin
tatagu!"
3 Da'yun ahilalayah, hay aton Apo Dios ay da'yu,
ya hay umatan nin nan pummoltanan da'yu?
4 Ti immannung ahan an nidugah di pummoltanan da'yu an paddungnay
panaon da'yu,
ya paddungnay ipulu' da'yu.

5 Ya gun ma'ud'udman nan punligligata' an mi'babluy hinan mun'abungot
an tatagu
an umat hi pi'babluyan hinan iMeshek[†] ya iKedar.[‡]
6 Mu himmigaa' an mi'babluy ay dida
ti adida pohdon di maphod an pun'u'unnudan.
7 Ya wa ay ta ul'ulgudo' di aat di pun'u'unnudan
mu hay gubat at goh di pohdonda.

---

[*] **120:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. [†] **120:5** Bahaom nan footnote di Gen. 10:2. [‡] **120:5** Ohan hakup ad Arabia.

121

Hay Mikantah Punti'idan ad Jerusalem[*]

Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.

1 Intigaw'uh nan dudunduntug,
ya inali' hi nomnom'uy,
"Un nin dan way bumadang ay ha"in?"[†]
2 Mu inila' an badangana' ay Apo Dios an nunlumud abuniyan ya luta!

3-4 Ya ta"on un da'yu ya badangan da'yu ay Hiya ta ma'ippapto' ayu
ti Hiya ya adi molmollo',
ya adi mabmablay,
ya nidadaan an mangipaphod ay ditu'un holag Israel.

5 Hi Apo Dios di manimung an mangipapto',
ya wagwagdan mun'adug ay ditu'u
6 ta mi'id di ma'at ay ditu'uh nan mapatal ya hinan mahdom.

7 Hi Apo Dios di mamaliw ay ditu'un amin hinan atata'ot an ma'at ta mipapto' tu'uh enggana,
8 ya immannung an ta"on un malgom di awadan tu'u ya ipapto' ditu'un Hiyah enggana!

122

Hay Kantan David an Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem[*]

Hiyah te kantan intudo' David an ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.

1 Immamlonga' ahan hidin nangalyan nan tatagun ha"in di,
"Umuy tu'uh nan Timplun Apo Dios!"
2 At ad ugwan ya wah tu amin tumata'dog hitud Jerusalem!

3 Ad Jerusalem ya ongol an babluy an nipaphod,
ya nunheheggon di a'abung hidi.
4 Ya amin di holag Israel an tatagun Apo Dios ya umuydah di an mundayaw ay Hiya
ti hiyah ne din intugunah atonda.
5 Ya hidi goh di awadan di trono' an hi David hi punhumalyaa' ya nan holag'uy
mun'ap'apuh nan holag Israel hi nahamad.

6 At maphod hi unyu iluwaluan di lumenggopan di Jerusalem,
ya pumhod ni' di itaguan nan nidugah di pamhodnad Jerusalem!
7 Maphod ni' un lumenggop ad Jerusalem an ta"on un nan nahamad an abung an nitalepnan di armas,

---

[*] **121:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. [†] **121:1** Hay ugalin di agguy kimmulug hidin penghanad Canaan ya iyammaday pun'onngandah nan bulud di dudunduntug, at hidiy pannigandah unda mumpabadang hinan bululda. [*] **122:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan.

8 ya dumalat nan i'ibba ya nan pamilya' ad Jerusalem ya alyo' di,
“Lumenggop ayun bimmabluy ad Jerusalem!”
9 Ya dumalat goh nan Timplun nan Ap'apu an Dios tu'un wad Jerusalem ya
alyo' di,
“Pumhod ayu ni'!”

123

Hay Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem[*]
Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen
immuy ad Jerusalem.
1 He"a, Apo Dios an Ap'apun wad abuniyan di tangado' hi pumbaga' hi
badang
2 an umat hinan baal an hay ap'apunay tangadona.
Umat goh ay da'min He"ay tangadaonmih mammo' ay da'mi!

3 Apo Dios, hom'on ni' da'mi
ti himmiga amih nan pamihupihulan nan buhulmin da'mi
4 ti nabayag an pahapahalon da'mih nan mumpahpahiyan bumobohhol ay
da'mi!

124

Hay Kantan David an Mikantah Punti'idan ad Jerusalem[*]
Hiyah te kantan intudo' David an ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan
numbiyahen immuy ad Jerusalem.
1-2 Ditu'un holag Israel, hay na'at nin ay ditu'uh un ditu'u agguy binadangan
ay Apo Dios?
Mahapul an abuluton tu'un
3 nidugah an pinapattoy ditu'un amin hinan buhul tu'u an dumalat nan
nidugah an boholda!
4-5 Ya paddungnay nun'ahe'nob tu'uh nan dimmo'ol an danum ta
nun'iyanud tu'u,
6 at hiyanan munyaman tu'un Apo Dios
ti agguyna inyabulut an ubahon ditu'uh nan buhul tu'u!

7 Paddungnay lenengon ditu'uh nan buhul tu'u,
mu limmayaw tu'u ti napi"i din lengonda.
8 Hay mamadang ay ditu'u ya hi Apo Dios an nunlumud abuniyan ya luta!

125

Hay Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem[*]
Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen
immuy ad Jerusalem.
1 Nan tatagun mange'kod ay Apo Dios ya adida ma'abak

---

[*] **123:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. [*] **124:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. [*] **125:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan.

ti mipaddungdah nan Duntug an Zion an munnononnong hi enggana.
2 Nan munnononnong an pangipadutu' Apo Dios hinan tataguna
ya mipaddung hinan aduntuduntug an nunlene'woh hi ad Jerusalem.

3 Ya nan nun'appuhiy ugalidan tatagu ya adida mun'ap'apuh engganah nan maphod an tatagu
ti gulat ta umat hina at iyunnud nan maphod an tataguy atondah nappuhi.

4 Apo Dios, atom di maphod hinan tatagun
maphod di ugalidan gun mangunud ay He"a!
5 Ya wa ay ta humalyaom nan nun'appuhiy ugalidan tatagu
ya pi'moltam nan adi ahan umunud ay He"a!

Hay lenggop ni' di munnononnong hitud Israel!

126

*Hay Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**
Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.
1 Hidin nangibangngadan Apo Dios ay ditu'ud Jerusalem an din paddungnay abalud
ya paddungnay un en'enap tu'u.
2 Ya nidugah din amlong tu'u an immaba'abatol,
ya gun tu'u nungkanta.
Ya inalin din udumnan Hentil hinan udum an babluy di,
"Mun'aphod ahan nan inat Apo Dios hi pumhodanda!"
3 Immannung an mun'aphod di inat Apo Dios hi pumhodan tu'u,
at hiyanan mun'am'amlong tu'u!

4 Apo Dios, ipabangngadmu ni' din aat di amaphodmih din hopapnan
umat hinan albongan di mamagan wangwang hi un way ongol an udan.
5 Wa ay ta umat hinay atom at nan muntanom an munlulugwa
ya nidugah di umamlongandan mumboto'.
6 Immannung an hanan gun umuy an muntanom an munlulugwa
ya mawagahanda ta umamlongdan mangiyanamut hinan bento'da!

127

*Hay Kantan Solomon an Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**
Hiyah te kantan intudo' Solomon an ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.
1 Adi ay bumadang hi Apo Dios hinan malgom an aton an umat hi pangiyamman hi abung

* **126:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. * **127:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan.

ya mi'id di hulbin di benlay nan nangiyamma.
Ya umat hina goh hinan babluy an wa ay ta adi ipapto' Apo Dios
ya mi'id hulbinah pangiya'adugan enen babluy.
2 Ya umat goh an mi'id di hulbina an ta"on hi un nidugah di puntamuan an
punheglaon ta itutu'al an dumalat ahan di ma'an hi un adi bumadang
hi Apo Dios.
Ya manu ay ya idatna tuwaliy mahapul nan tatagunan
pa'appohpohdona an ta"on hi unda adi tumutu'al.

3 Nan imbabaluy ya wagah an indat Apo Dios,
4 ya hay linala'in imbabaluy di ohan taguh nan ataguna ya paddungnay
diday panana.
5 At mawagahan nan tagun do'ol di imbabaluyna ti paddungnay do'ol di
panana
ta adi ma'abak hinan pi'gubatanah nan buhulna!

128

*Hay Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**
Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.
1 Mawagahan nan tagun ipa'anhanay pangatanah nan pohdon Apo Dios
2 ti nan nanablayana ya mun'olog hi pangngalanah nan mahapulna,
at hiyanan mun'am'amlong,
ya maphod di nitaguana.
3 Nan ahawana ya umat hinan nitanom an mamunga,
ya nan linala'in imbabaluydan ma'amung hinan pangananda ya
umatdah nan do'ol an hapeng di olibo.
4 Umat hinay awagahan nan tagun nahamad di umunudanan Apo Dios.

5 Maphod at ni' hi un ditu'u wagahan hi enggana ay Apo Dios an wagwadah
Zion!
Ya ad ugwan ni' an atagu tu'uh tun luta ya tigon tu'uy pumhodan
ad Jerusalem.
6 Ya umadu"oy ni' di pi'taguan tu'u ta tigon tu'uy a'ap'apu tu'uh pidwa.

Hay lenggop ni' di munnononnong hitud Israel!

129

*Hay Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**
Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.
1 Ditu'un holag Israel ya alyon tu'uy,
"Numpaligligat di buhul tu'un ditu'un nete"ah din paddungnay
a'unga tu'u,†
2 mu agguy ditu'u inabalinan an inabak!

---

* **128:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. * **129:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. † **129:1** Hay ipa"elna ya din nunhituwan nan Hudyud Egypt.

3 Ya paddungnay numpangahalom di hugat hi bonog tu'uh inatda an umat
hinan na'aladun payaw,
4 mu na'ahhamad hi Apo Dios ti pinogpognay nihbutan tu'uh nan
nun'appuhiy ugalidan tatagu!

5 An amin ni' nan bumobohhol hinan iJerusalem ya ma'abakda ta
lumayawda,
6 ya an aminda ni' ya umatdah nan holo' an himmangaw hinan atap an
ag'aga ya nalyaw,
7 ya mi'id ah managgung an mangamung ta uyunona.
8 Ya mi'id ni' mala'uh eden babluy nan buhul tu'uy mangali ay diday,
Wagahan da'yun Apo Dios!
unu, Wagahan da'yuh ngadan Apo Dios!"

130

*Hay Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**

Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.

1 Apo Dios, nidugah di numanomnoma',
at donglom ni' ahan di luwalu'.
2 Apu, donglom ni' ahan di pumpahpahmo'a' ta badangana'!

3 Apo Dios, inila' an gulatna nin ta nomnomom an amin di bahol di tatagu
ya mi'id di ohan adi mamolta.
4 Mu He"a ya aliwam di bahol,
at hiyanan e'gonan da'a.

5 Hohoddo' di pamadangan Apo Dios ay ha"in
ti hahalimido' din inalinan badangana'.
6 Immannung an hohoddo' ahan di pamadangan Apo Dios ay ha"in
ya un nan punhoodan nan mumpun'adug hi awa'ahana.

7 Ditu'un holag Israel, hahalimidon tu'uh Apo Dios ti nidugah an munnonon-
nong di pamhodnan ditu'u
ya ongol di abalinanan mangibaliw ay ditu'u.
8 Immannung an Hiya ya anggay di mangibaliw ay ditu'un holag Israel hi
an amin hi bahol tu'u!

131

*Hay Kantan David an Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**

Hiyah te kantan intudo' David an ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.

1 Apo Dios, adia' mumpahpahiya,
ya adi' ipabagtuy odol'u,

* **130:** Heten psalm ya duway niddumana ti nan oha ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. Ya nan netob hi niddumana ya nan ma'alih *Nan Mangal'alu' hi A'aliwan di Bahol an Psalms* ti waday muntutuyuh baholnan Apo Dios. * **131:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan.

ya adi' ipilit di odol'uh nan nabagtun haad unu aton nan adi' abalinan.
2 Maphod tuwalih ten nitagua' an umat hinan naphun ung'ungnga
an adina mahkay hapulon di inumonan inana.

3 At ditu'un holag Israel an tatagun Apo Dios,
Hiyay edenol tu'uh enggana!

132

*Hay Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**
Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyun din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.
(II Chron. 6:41-42)
1 Apo Dios, nomnomom hi David
ya ta"on an amin nan hinolholtapna.

2 Ya adim goh aliwan nan inhapatanan He"an Ap'apu
an nidugah di abalinanan Dios Jacob an inalinay,
3 "Adia' umanamut,
ya adia' goh umuy an mali'li'uh an mun'eblay,
4 ya adia' molo'
5 ta engganay un'u bohwaton di ihinam an Ap'apu
an nidugah di abalinanan Dios Jacob."†

6 Wada amid Bethlehem Ephrathah‡
ya dengngolmi an umuymi alan nan Kahon an Nittuwan di Uldin
Apo Dios hinan payaw ad Jaar.§
7 At inalimiy,
"Umuy tu'uh Abung Apo Dios ta umuy tu'u mundayaw ay Hiya!
8 At Apu, umali'ah tuh nan balbalun ihinam,
ya mi'yali'ah nan Kahonmun attigan di nidugah an abalinam ta
mihina'ah tuh enggana!*
9 Maphod ni' hi engganay aton nan papadim,
ya mungkanta ni' nan tatagum an dumalat di amlongda!"†

10 Adim ni' ahan du'gon hi David an baalmu
an pento'mu an mun'ap'apuh nan tatagum.‡

11 Immannung an inhapatam ay David an inalim di,
"Ha"in an hi Apo Dios ya awniat pumbalino' hi Aliy ohan holagmu
ta Hiyay mun'ap'apu an umat ay he"a,§
12 ya gulat ta punnonngon di holagmun unudon din ni'tulaga' ay he"a,
ya gulat goh ta unudonday Tugun'u

---

* **132:** Heten psalm ya duway niddumana ti nan oha ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. Ya nan netob ya niddum hinan ma'alih *Messianic an Psalms* an mangituduh aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece). † **132:5** II Sam. 6:1-2. ‡ **132:6** Gapu ta duway Bethlehem ad Israel (ti waday ohad Zebulun ya wada goh di ohad Judah) at iniddum nan tataguy ngadan di ohan nundengwan lala'in iBethlehem hi ad Judah an hi Ephrathah ta immatunanda. § **132:6** Unu ad Kiriath Jearim (II Sam. 6:2). * **132:8** II Chron. 6:41a. † **132:9** II Chron. 6:41b. ‡ **132:10** II Chron. 6:42. § **132:11** Ac. 2:30.

at munnononnong an hay holagmuy manginaynayun an mun'alih enggana.”*

13 Umat hituy inalin Apo Dios ti pento'nay Zion an ihinanan inalinay,
14 “Hituy pohdo' hi ihina' hi enggana!
Hituy pohdo' an pun'ap'apuwan!
15 Wagaha' heten babluy an Zion ta umadangyan goh
ya ta adi makudangan nan nawotwot hi ma'an.
16 Ya wagaha' nan papadih tu ta waday abalinandan mangipa'innilah nan tataguy aat di pamaliwa' ay dida.
Nan tatagu ya awniat mungkantada ya muntu'u'da an dumalat di amlongda.
17 Idat'uy abalinan David an mun'ap'apuh tu,
ya nan pot'o' hi udum di algaw an mun'ali ya mipaddung an hilaw hinan tatagu.†
18 Ipabagtu' nan pot'o' hi mun'ali,
mu nan buhulna ya pumbalino' didah mababainan.”

133

*Hay Kantan David an Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**

Hiyah te kantan intudo' David an ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.

1 Immannung an ma"ap'aphod ya umipa'amlong
hi un mun'u'unnudan di tatagun Apo Dios!
2 Nipaddung hinan nanginan lanan inhiitdah ulun Aaron
ta immayuh hinan hamayna ya lubungna.†
3 Nipaddung goh hinan dulnu an malpuh nan Duntug an Hermon an mananum hinan Duntug an Zion‡
ti hidiy nangalyan Apo Dios hi wagahana
an hiyah ne nan pi'taguan hi mid pogpogna.

134

*Hay Mikantah nan Punti'idan ad Jerusalem**

Hiyah te kantan ingkantan nan Hudyuh din nunti'idandan numbiyahen immuy ad Jerusalem.

1 Dayawonyuh Apo Dios an da'yun amin an baalna
an pun'adugonah nan mahdom hinan Timpluna.
2 Ya ita'nangyuy ngamayyuh nan punluwaluanyu†
ya pundayawanyun Hiyah nan Timpluna.

---

* **132:12** II Sam. 7:11-16. † **132:17** Hi Jesu Kristu. * **133:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. † **133:2** Bahaom nan Ex. 29:7 ya Lev. 21:10 ta innilaom di aat ten lanan nihiit hinan ulun nan Nabagtun Padi. Ya hay ipa"el ten lanan immayuh hinan uluna, ya hamayna, ya lubungna ya an ami'amin hinan alimatungna ya nidawat ay Apo Dios ta bagina. At gulat ta waday pun'u'unnudan nan kimmulug at itudunay nidawatandan hinohhan Apo Dios. ‡ **133:3** Do'ol di dulnuh nan Duntug an Hermon, ya manghan hinan Duntug an Zion. * **134:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Kantan di Munti'id* ti hidin nunti'idan nan Hudyun immuy ad Jerusalem an mi'gotad ya hiyah te kalahin di kantan nundedehhandan nangikantah nan dalan. † **134:2** Hiyah ne aat di Hudyun munluwalu.

3 Ya hi Apo Dios ni' an wadah Zion an nunlumud abuniyan ya luta ya
wagahan da'yu!

135

*Nan Kantan Pundayaw ay Apo Dios**
(Psa. 115:4-6, 8-11)

1-2 Mipabagtuh Apo Dios!†

An amin ayun baalna ya da'yun mumpuntamuh Abungna
ya hinan dolah nan Abungna ya dayawonyuy ngadana!

3 Ipabagbagtu tu'uh Apo Dios‡ ti Hiya ya ma"aphod,
ya ikantayuy pundayawyuh ngadana ti Hiya ya ma'ulay.
4 Ti pento'nay holag Israel an imbilangnan tataguna,
ya dida goh di paddungnay na'ahhamad an gamongna.§

5 Inila' an na'abbagbagtuh Apo Dios an Ap'apu tu'u
ya un nan udum an madayaw.
6 Atonan amin di pohdonah aton ad abuniyan,
ya hinan luta, ya hinan baybay, ya ad dolom.
7 Iyalinay bunut an ilpunah pingit tun luta,
ya ipa'alinay ilat an middum hi udan,
ya ipabuhu'nay dibdib an ilpunah nan nihinanda.

8 Pinatoynan amin nan papangpangullun imbabaluy nan tatagud Egypt
an ta"on nan nun'ahhun an imbabaluy di a'animalda.*
9 Inatnad Egypt di umipanoh'a ta pummoltanah nan ali ya nan tatagu,†
10 ya nun'amehna nan do'ol an tataguh nan abablubabluy,
ya numpatoyna din a'ali an nidugah di abalinanda.
11 Umat ay Sihon an alin nan holag Amor,‡
ya hi Og an alid Bashan,§
ya an amin nan a'alid Canaan.*
12 At indatnah nan tatagunan holag Israel di numbabluyanda
ta hiyanay ma"aphod an banohda.

13 Apo Dios, mipa'innila ta engganay anabagbagtum hi an amin hinan
tatagu,
an ta"on un hinan mahayhaynod an holagda ya mundongol di
ngadanmu.
14 He"a, Apo Dios, ya baliwam ya hom'on di tatagum an baalmu.

15 Nan bulul di Hentil ya un hay inyamman di tagun hay silver ya balitu' di
nahibug.†
16 Ya waday timidda ya matada,

---

* **135:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*lujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 21). † **135:1-2** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. ‡ **135:3** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. § **135:4** Ex. 19:5. * **135:8** Ex. 11:1-10; 12:29-30. † **135:9** Ex. 7:14-14:31. ‡ **135:11** Num. 21:21-31. § **135:11** Num. 21:32-35. * **135:11** Nitudo' di ngadan nan tulumpulu ta ohan a'alin inabakda (Josh. 12:1-24). † **135:15** Psa. 115:4.

mu adida humapit,
ya adida tummig.‡
17 Ya waday ingada,
mu adi medngol,
ya mi'id di yahyahda.§
18 Ya hanan gun mangiyamma ya mundenoldan danen bulul
at mumbalindah umat ay dida.*

19 Da'yun holag Israel ya ipabagbagtuyuh Apo Dios,
ya da'yun papadina ya dayawonyu goh Hiya!†
20 Ya da'yun holag Levi ya ipabagbagtuyuh Apo Dios,
Ya da'yun ipa'anhanay pangatanah nan pohdon Apo Dios ya ipabagbagtuyu goh Hiya damdama!‡
21 Ipabagtuyuh Apo Dios ad Zion ya ad Jerusalem an babluyna!

Mipabagbagtuh Apo Dios!§

136

Hay Mikantah Punyamanan

1 Munyaman tu'u ay Apo Dios ti Hiya ya ma"aphod!
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
2 Ya munyaman tu'uh nan na'abbagbagtun Dios.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
3 Ya munyaman tu'un Hiya an Ap'apun amin di a'ap'apu.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
4 Hiya ya anggay di nangat hinan umipanoh'a an adi abalinan di tagu.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
5 Limmunad abuniyan an dumalat di la'engna.*
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
6 Inyammanay nipabunan tun lutah nan bunol di baybay.†
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
7 Limmunay bulan ya algaw.‡
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
8 Numbalinonay algaw an umat hi ap'apuh nan mapatal.§
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
9 Numbalinonay bulan ya bittuan an umat hi ap'apuh nan mahdom.*
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
10 Pinatoynay papangpangullun imbabaluy di i'Egypt.†
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
11 At enekakna nan holag Israel ad Egypt!‡
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
12 Inusalnay nidugah an abalinanan nangipangulun didan tatagunan holag Israel an nakak hidi.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
13 Ya nunhiyanonay danum hinan Mumbolah an Baybay!§*

---

‡ **135:16** Psa. 115:5. § **135:17** Psa. 115:6. * **135:18** Psa. 115:8. † **135:19** Psa. 115:9-10. ‡ **135:20** Psa. 115:11. § **135:21** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. * **136:5** Gen. 1:1. † **136:6** Gen. 1:2, 6-10. ‡ **136:7** Gen. 1:14-15. § **136:8** Gen. 1:16. * **136:9** Gen. 1:16-19. † **136:10** Ex. 11:1-10; 12:29-30. ‡ **136:11** Ex. 13:21-22. § **136:13** Unu Red Sea. * **136:13** Ex. 14:21.

Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
14 Ya initnudna nan tatagunan bumad'ang.†
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
15 Mu inanudna nan tindalun di i'Egypt ya nan alida.‡
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
16 Ya impanguluna goh nan tatagunan holag Israel an ene'wahdah nan mapulun.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
17 Ya numpatoyna nan a'ali an nidugah di abalinanda.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
18 Ya ta"on un din nundongol an ali ya pinatoyda.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
19 An didana da hi Sihon an alin nan holag Amor.§
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
20 Ya hi Og an alid Bashan.*
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
21 At impaboltanay babluydah nan tataguna.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
22 Indatnah den babluy hinan tatagunan holag Israel ta numbabluyanda.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
23 Agguy ditu'u din'ug an tatagunah din na'abakan tu'u.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
24 Binaliwan ditu'un Hiyah nan buhul tu'u.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
25 Ya indadaanay onon an amin di limmuna.
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!
26 At hiyanan munyaman tu'un Hiya an Dios ad abuniyan!
Nan nidugah an pamhodna ya munnononnong hi enggana!

137

Hay Ebel din Napakak an Holag Israel

1 Hidin inu'umbunanmih nan pingit di numbino'ob'on an wangwang ad Babylon
ya kimmilakila amin munnomnomnom hinan babluymi an Zion.
2 At inhabluymih din ayiw an poplar din alpami
3 ti adimi pohdon an ikantaan nan buhulmin nangiyalin da'mih tu ta numbalin amin balud.
Ya wa ayan inalidan da'miy,
“Ikantaan da'mih aat di Zion!”

4 Mu hay atonmin mangikantah pundayawmin Apo Dios
hituh nan babluy di udum an tatagu?
5 Ta"on atog hi un mami'id di la'eng'un muntukal hi alpah
un'u du'gon he"a, Jerusalem an babluymi!
6 Ya ta"on hi un mipuyut di dila' hinan tangngutangngu'
hi un'u aliwan di aat ad Jerusalem an babluymih
un hay udum an babluy di umipa'amlong ay ha"in!

† **136:14** Ex. 14:22. ‡ **136:15** Ex. 14:23-31. § **136:19** Num. 21:21-31. * **136:20** Num. 21:32-35.

7 Apo Dios, nomnomom ni' din inat nan holag Edom* hidin nangidoldolandah nan iBabylon ad Jerusalem
an nuntu'u'dan inaliday,
"Ubahonyuh nen babluyda! Ya pa"ionyun amin di a'abungdah engganah nipabunanda!"

8 Da'yun tatagud Babylon, awniat mun'a'ubah ayu!
At umamlong nan tagun mangiballoh hinan inatyun da'mi!

9 Immannung an umamlong nan tagun mangibitug hinan imbabaluyyu ta matoyda!

138

Hay Kantan David
Hi David di nangitudo' eten psalm.

1 Apo Dios, munyamana' ay He"ah puhu' ya hi nomnom'u,
ya ikanta' di pundayaw'un He"ah hinagang an amin nan abulubulul.

2 Ya ihagang'uh appit hi Timplum,
ya nunluunga' hi pundayaw'un He"a.
Manu ay ya nidugah di pamhodmu,
ya adim ibahhaw an aton di pumhodanmi
ti impattigmun He"ay na'abbagbagtu,
ya ma"aphod nan Tugunmu.

3 Ya hidin nunluwalua' ay He"a ya dengngolmu,
at indatmuy tulid'u.

4 Apo Dios, dayawon da'a ni' an amin hinan a'alih nan abablubabluy
ti dengngolday Hapitmu.

5 Ya ikantaday aat di inatmu ti nidugah di anabagbagtum.

6 He"a an Ap'apu ya na'abbagbagtu'a,
mu ipapto' da'min na'ampan tatagu.
Mu hana ay an mumpahiya ya bataanam dida.

7 Ya ta"on hi unna' li'ubon hinan buhul'u ya wada'an bumadang ta mid di ma'at ay ha"in hi nappuhi.
Ya wa ay ta mi'pattoy nan mun'abungot an buhul'u ya abakom dida
an dumalat nan nidugah an abalinam ta baliwana'.

8 He"a, Apo Dios, di nangamung an mangipadutu' ay ha"in ta umannung din ninomnommun ma'at hi nitagua'.
Ya nan nidugah an pamhodmu ya munnononnong,
at hiyanan adia' ahan inganuy ti He"ay nunlumun ha"in.

---

* **137:7** Nan i'Edom ya hina"agidah nan Hudyu ti nan o'ommoddan duwa ya da Isaac ay Rebekah, ya nunduppel di holagda an da Jacob ay Esau. At ta"on un ginilat Apo Dios nan holag Jacob hidin nama"ian nan iBabylon ay didah din 586 B.C. ya adi maphod damdamah un mundenol nan holag Esau hidin nannigandah na'at ti hina"agida.

139

Hay Numbino'ob'on an Aat Apo Dios *

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.

1 O Apo Dios, inilam an amin di aat'u ti hinamada' ay He"a,
2 ya inilam an amin di gun'u aton,
ya ta"on hi un'a adagwi ya inilam tuwali nan wadah nomnom'u.
3 Ya titiggom hi unna' muntamu unu unna' mali'li'uh
ti ini"ilam nongkay an amin di gun'u aton.
4 Ya inilam goh an amin di hapito'
an ta"on hi un'u agguy pay hinapit.

5 He"a ya wagwada'an ha"in hi enggana ta ipapto'a'
ti nidugah di abalinam.
6 Ya adi' ma'awatan hi un anaad ta ini"ilaa' ay He"a.
7 At hay umaya' ta adia' tigon ay He"a?
Ya hay umaya' ta miyadagwia' ay He"a? Mi'id ahan!
8 Ti gulat ta umuya' ad abuniyan ya wah di'a,
ya gulat goh ta umuya' hinan wadan di nun'atoy at wah di'a goh damdama.
9 Ya ta"on hi unna' tumayap ta umuya' hinan niyadagwi
an ta"on hi un hinan buhu'an di algaw unu a'unugan di algaw
10 ya wada'a damdama an mangipadutu' ya bumadang ay ha"in.
11 Ya ta"on hi unna' mipo"oy hinan hehelong
unu ta"on hi un mumbalin di mapatal hi helong ta haniana'
12 ya hiya damdama an mapatal di pannigmu
ti nan helong ya mapatal ya numpaddung di pannigmu.

13 He"ay nunlumun amin hi alimatung di odol'uh din awada' hi putun ina,
14 ya maphod ahan di inatmun nunlumun ha"in,
at hiyanan ipabagbagtu' He"a.
Ya inila' an ma"aphod ya umipanoh'an amin di inatmu!
15 Ya din home'na' hi putun ina ya i'innilam an wadaa'
16 ti i'innilaa' tuwalin He"a ya unna' mitungaw.
Ya an amin nan algaw an pi'tagua' hitun luta ya intutudo'mu tuwalih nan liblum.

17 Apo Dios, do'ol ahan di nomnomnomom hi umatan di aat'u,
ya naligat hi innilaon di aat hana!
18 Gulat ta ma'yap at do'do"ol ya un nan panag hinan pingit di wangwang!
Mu He"ay makulug hi wagwadan ha"in hi pi'yibba' an ta"on un hinan bumanguna'.

19 Apo Dios, ubahom ni' ahan nan nun'appuhiy ugalidan tatagu,
ya nan pumatopatoy ya mibataanda ta miyadagwidan ha"in.
20 Ti nidugah di pamilhuldan He"a,

* **139:** Heten psalm ya na'abbagbagtun psalm an mangituduh aat Apo Dios ti (1) Hiya ya inilanan amin di logom (verses 1-4), ya (2) Hiya ya wagwadan amin hinan logom (verses 5-12), ya (3) Hiya ya ma'abbi'ah (verses 13-15), ya (4) Hiya ya mid apogpogana (verse 16), ya (5) Hiya ya waday pamhodna (verses 17-18a), ya (6) Hiya ya adi malumluman (verse 18b), ya (7) Hiya ya na'ahhamad ti humalyaonay numbahol (verse 19), ya (8) Hiya ya umamoh hi un way mangunud hi bulul (verses 21-22).

ya mi'id di pange'gondah nan ngadanmu.
21 Apo Dios, abohola' nan mamohol ya nan mi'buhul ay He"a,
22 ya ibilang'u nan buhulmun buhul'u goh.

23 Apo Dios, tigom di nomnom'u ya hay pangat'u,
24 ya itudum hi un waday adim pohdon ay ha"in ta hukatam hi maphod,
ya itudum di ato' an middum ay He"ah mid pogpogna.

140

*Hay Pamaholan David hinan Buhulna**

Hete ya psalm an intudo' David, ya hay intud'ana ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta.
1 Apo Dios, baliwana' ni' ahan hinan tatagun nappuhiy ugalidan unda hay pumatpatoy!
2 Dida ya numomnonomnomdah engganah nappuhin atonda,
ya diday mamahhun hi dumaladalat hi pumpapattayan di tatagu.
3 Nan hapitonda ya umat hinan gitan di ulog an pumatoy,
ya umat goh hinan gitan di ipi'ipit.†

4 Apo Dios, baliwana' ahan hinan nappuhin aton di tatagun pumatopatoy
ti pohdonda ahan an patayona'!
5 Hanan mumpumpahpahiyan tatagu ya paddungnay nun'idadaanday huluh a'naa',
ya ta"on un malgom di aya' ya wah di nan nun'idadaandan a'naa'.

6 Apo Dios, alyo' di,
"He"ay Dios'u!"
At donglom ni' ahan di luwalu' an mumpahpahmo' ay He"a!
7 Apu an na'abbagbatun Dios an nidugah di abalinana
an namaliw ay ha"in hidin gun'u ni'gubatan,
8 adim ni' iyabulut an ma'at di pohpohdon nan nun'appuhiy ugalidan tatagu,
mu unmuat pa"ion nan ninomnomdan aton
ti gulat ta umannung hanan ninomnomda at mumpahpahiyada!

9 Pumbalinom an diday a'atan nan nun'appuhin ninomnomdah pama"idan ha"in,
10 ya ogohom didah nan apuy unu ogohom didah nan bitun ma'alluhung
ta mid abalinandan bumuhu'!
11 Ya pumbalinom an adi ma'at di ninomnom nan mumpabahol hi layah hi ibbada,
ya hanan pumatpatoy ya hana ni' an nun'appuhin ato'atonday mama"in dida!

12 Apo Dios, inila' an He"a ya badangam nan mipaligligat,
ya halimunam nan nun'awotwot.
13 At immannung an dayawon da'ah nan un'unnud ay He"a,
ya mimiddumdan He"a!

---

* **140:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Pun'adawan hi Balloh an Psalms* ti imbagan nan ad psalm ay Apo Dios hi unna iballoh di nappuhih nan nangat hi nappuhin hiya. Mu hi Apo Dios ya anggay di way biyangnan mangiballoh (Deut. 32:35; Rom. 12:19), hiyaat un ibagan nan munluwalu ta adina aliwan an mangat. † **140:3** Rom. 3:13.

141

*Hay Pamaholan David hinan Buhulna**

Hete ya psalm an intudo' David.

1 Apo Dios, He"ay punluwalua',
at donglom ni' ahan di luwalu' ta punnaudom an mamadang ay ha"in!
2 Abulutom ni' di ibaga' hinan punluwalua' an ita'nang'uy ngamay'u
an umat hi pangabulutam hinan incense an me'nong ay He"a,
ya umat hinan me'nong hinan mun'a'ahom.

3 Apo Dios, badangana' ta halimunam di panapit'u ta adi malmalgom di hapito',
4 ya badangana' ta adi' nomnomon an aton di nappuhi
unu middum hinan nappuhiy ugalidan tatagu.
Ya adia' ni' goh mi'yam'amung hinan way do'ol hi tatagun mangan.

5 Abuluto' di pummoltaan unu pamoholan di maphod an tagun ha"in
ti hiyah ne pumhoda' an paddungnay lanan nihiit hi ulu'.

Mu hana ay an nun'appuhiy ugalidan tatagu ya gun'u iluwaluy amoltaanda.
6 Hitun adatngan di itapalan nan ap'apudah daplah
ya kulugon mahkay nan tataguy ibaga'.
7 At alyonday,
"Nan nun'appuhiy ugalidan tatagu ya nidugah an adi milubu' di tungalda an un mun'iwa'at
an umat hinan niwa'at an batuh nan na'aladun luta."

8 Mu He"a, Apo Dios an na'abbagbagtu, di pundenola' hi ihi'ugan,
ya adia' ahan ni' iyabulut an matoy!
9 Apu, tigom ahan ta adia' ma'nah nan indadaan nan tatagun nappuhiy ugalida
10 ta mi'id di ma'at ay ha"in.
Mu hanan tatagu ni' an nun'appuhiy ugaliday ma'nah nan bitun enehoddah a'naa'!

142

Hay Inluwalun David hidin Awadanah nan Liyang

Heten psalm ya maskil* an inluwalun David, ya intudo'nah din nipo"oyanah nan liyang.
(I Sam. 24:1-22)

1 Mumpahpahmo'a' ay Apo Dios ta badangana',
2 ya ibaag'un Hiya an amin di diklamu' ya nan punligligata'.

3 Wa ay ta mi'id di poto' di punnomnoma' ya wadah Apo Dios an mangituduh ato' ta mabadangana'
ti indadaan nan buhul'uy bitun a'naa'.

---

* **141:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Pun'adawan hi Balloh an Psalms* ti imbagan nan ad psalm ay Apo Dios hi unna iballoh di nappuhih nan nangat hi nappuhin hiya. Mu hi Apo Dios ya anggay di way biyangnan mangiballoh (Deut. 32:35; Rom. 12:19), hiyaat un ibagan nan munluwalu ta adina aliwan an mangat. * **142:** Bahaom nan gloss di Psalm 32 ta innilaom di aat ten hapit.

4 Muntiggatiggawa',
mu mi'id ahan di bumadang ya mangibaliw ay ha"in hi humal-imun!

5 At mumpahpahmo'a' ay He"an alyo' di,
“Apo Dios, He"ay mangibaliw ay ha"in,
ya He"a ya anggay di mahapul'uh nitagua'!”
6 At donglom ni' ahan tun luwalu' ti ten mahmo'a',
ya ibaliwa' hitun aton tun buhul'u ti mabi'bi'ahda ya un ha"in!
7 Pabi'ahom di nomnom'u ta adi minaynayun di punligligata' ta way ato' an mundayaw ay He"a.
Wa ay ta ma'at di umat hina at nan tatagum an mangun'unud ay He"a
ya middumdan mi'yam'amlong ay ha"in an dumalat nan amaphodmun ha"in.

143

Hay Kantan David
Hi David di nangitudo' eten psalm.
1 Apo Dios, donglom ahan di luwalu'!
Badangana' ahan ti He"a ya ma"aphod'a,
ya munnononnong di pumpapto'mu!
2 Adia' ni' humalyaon an baalmu ti abuluto' an numbahola'
ti immannung an mi'id ah ohah na'ahhamad hi agguy nabaholan.

3 Inabaka' hi buhul'un namdunamdug ay ha"in ta imbaluda' hinan helong ahan
an umata' hidin nun'atoy hidin hopapna.
4 At hi'ihi'itangan an mami'id di namnama' ti nidugah di punlungdayaa'!

5 Ha"in ya ninomnom'u din naluh an algaw hidin nabayag,
ya ninomnom'uy aat din nidugah an ina'inatmu,
ya gun mipanomnom an amin din gunmu inat.
6 At ten ita'nang'uy ngamay'un munluwalun He"a,*
ya nan panapula' ay He"a ya umat hinan panapulan di mamagan lutah udan.

7 Apo Dios, punnaudom ni' an mangat hinan ibaga' ta badangana'!
Ya ten mi'id di namnama',
at hiyanan adia' ahan inganuy
ti gulat ta inganuya' ta matoya' at umuya' hinan babluy di natoy.
8 Ipanomnommu ni' ay ha"in hinan helhelong di aat nan pamhodmun munnononnong ti He"ay pundenola',
ya ipadutu'muy nitagua' ti hiyah ne iluwalu' ay He"a.
9 Apo Dios, ibaliwa' ahan hinan buhul'u
ti He"ay ehdol'uh punhi'uga'.
10 Ituduwana' ni' an mangat hi pohdom ti He"ay Dios'u,
ya nan Lennawam ni' di mangipadutu' hi nitagua' ta mi'id di nappuhih ma'at ay ha"in.

11 Apo Dios, ibaliwa' ta mipabagbagtuy ngadanmu,

* **143:6** Hiyah te aat di Hudyun munluwalu.

ya dumalat nan ana'ahhamadmu ya badangana' ahan ti ten mali-
gatana'!
12 Abakom nan buhul'u an dumalat nan nidugah an namhodmun ha"in,
ya ubahom dida ti ha"in di baalmu.

144

Hay Kantan David

Hi David di nangitudo' eten psalm.

1 Dayawon da'a, Apo Dios, an paddungnay batun ihi'uga'!
He"ay nangitudun ha"in an mi'gubat,
ya He"ay nangidat hi abalina'.
2 He"a goh di ligwa' an mamadang ya mangibaliw ay ha"in,
ya He"ay ihi'uga',
ya numbalinona' an ap'apun di tataguh nan abablubabluy.

3 Apo Dios, ngadan di ni'atan di tagu
ta pa'ippapto'om an halimunan?*
4 Hay nitaguanda ya umat hinan yahyah ya anggay
unu umat hinan maluh an ngau!

5 Apo Dios, uggoh mah ta ibughulmud abuniyan ta mun'ohop'a
ta dapoom nan aduntuduntug ta way atondan umahu'!
6 Ya ipa'ilatmu ta miwa'atda nan buhulmu,
ya pumpanam dida ta lumayawda.
7 Uggoh mah ahan ta He"an wad abuniyan ya uyadom nan ngamaymu
ta baliwana' hi aton di buhul'un nalpuh udum an babluy,
ya ten paddungnay wadaa' hinan maluhung an danum!
8 Danen tatagun nalpuh nan udum an babluy ya ma'aladyahda
an ta"on unda nunhapata ya munlayahda damdama.

9 Ikantaa' He"a, Apo Dios, hinan balbalun kanta,
ya iddum'un tukalon nan lyre† hi pundayaw'un He"a.
10 Ti dumalat nan badangmu ya nangabak di a'alih nan gubat,
ya He"ay nangibaliw hidin baalmun hi David.

11 Apu, baliwana' hinan aton di buhul'un nalpuh nan udum an babluy ta
adia' patayon!
Ma'aladyahdan tatagu!
Ya ta"on hi unda nunhapata an hay makulug di hapitonda
mu wa ay ta humapitdaan un hay layah.

12 Nan holagmi ni' an linala'in ung'ungungnga ya umilogdan umatdah nan
malubong an nitanom,
ya nan imbabaluymin binabai ya umilogdan ahi'ap'aphod an
umatdah nan napa'ot
an mun'aphod an tu'ud an ni'al'altih nan abung di ali.
13 Ya mamapnu ni' di a'alangmih nan bot'onmi,
ya mapnu ni' goh nan pumpahtulanmih nan linibu an kalnilu,
14 ya nan bakami ya madamot di guyudondah nittuh nan kalesa.
Apu, adim ni' ahan iyabulut an hogpon di buhulmi tun babluymi,

* **144:3** Job 7:17; Psa. 8:4; Heb. 2:6. † **144:9** Hete ya it'ittang an alpa.

ya adim ni' goh iyabulut an waday ilayaw di buhulmi ay da'mi,
ya mi'id ni' di atata'ot an ma'at hitun babluymin dumalat hi pumkawan di tatagu.

15 Wa ay ta ipa'annungmun ma'at an amin hanah nan ohan babluy
at nidugah an mawagahan nan bimmabluy,
ya umamlong nan tatagun hay Diosda ya nan Ap'apu.

145

*Hay Kantan David hi Pundayawnan Apo Dios**

Intudo' David heten psalm an mangipabagtun Apo Dios.
1 Apo Dios, dayawo' He"a an Dios'u ya Ali',
ya idaydayaw'uh mid pogpogna nan ngadanmu.
2 Immannung an dayawo' He"ah abigabigat,
ya idaydayaw'uh mid pogpogna nan anabagbagtum.

3 Apo Dios, na'abbagtu'a,
ya He"ay immannung hi madayaw!
Mi'id ah ohah nanginnilah nan aat di ana'abbagbagtum!
4 Awniat mada'da'watan an mipa'innilah nan mahayhaynod an holag nan umipanoh'an ina'inatmu,
at diday mangipa'innilah nan tatagu ay danen inatmu an dumalat nan nidugah an abalinam.
5 Ya ipa'innilada goh nan anabagbagtum,
ya ha"in ya nonomnomo' nan mun'aphod an ato'atom.
6 Ya gunda ibabbaag goh nan nidugah an umipanoh'an gunmu ato'aton,
ya ta"on un ha"in ya hiyah ne goh di ibabbaag'u.
7 Ya ibabbaagda goh di aat di amaphodmu,
ya umamlongdan mangikankantah aat di anahamadmu.

8 Apo Dios, makulug an ma'ulay'a ya ma'ahhimo"a.
Adi'a mabanbannungot,
ya adi maluman di pamhodmu.
9 Maphod di atom hi an amin hi tagu,
ya ma'ulay'an amin hinan limmum.
10 Apo Dios, dayawon da'an amin hinan limmum,
ya an amin nan un'unnud ay He"a ya munyamandan He"a.
11 Ya gunda goh hapihapiton di anabagbagtun nan pumpapto'am
ya nan anidugah di abalinam,
12 ya ta innilaon an amin nan tataguy anidugah di abalinam
ya nan anabagbagtun nan pumpapto'am.
13 Munnononnong hi engganay pun'ap'apuwam ta He"ay Alih enggana.

Hi Apo Dios ya ipa'annungnan amin di alyona,
ya mipattig di ama'ulaynah an amin hinan atona.
14 Hiya ya bumadang an amin hinan maligligatan,

* **145:** Nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan mahhun an verse, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di letrah nan miyadwan verse. Ya mahayhaynod nan hinohhan letran di alphabetda an mete"ah *A* ta engganah negpongana an *taw*. Ya duwampulu ta han duway letran di alphabetda, ya ta"on hi un anggay di duwampulu ta han ohan verses ten psalm mu magodway verse 13 hinan Biblian di Hudyu ta munduwan verses, at duwampulu ta duwa damdama.

ya pabi'ahonay nomnom nan munlungdaya.
15 He"ay pangitangadan an amin nan matagun limmum hi mahapulda,
ya idatmuy itanuddah nan gutud di panapulanda.
16 Ya adida makudangan hi malgom an mahapulda ti idatmun amin.

17 Hi Apo Dios ya maphod an amin di atona,
ya nidugah di homo'na.
18 Ya donglona nan luwalun nan makulug an mumpahpahmo' ay Hiya,
19 ya idatnan amin di mahapul nan un'unnud ay Hiya,
ya donglonay pumpahpahmo'anda ta ibaliwna dida.
20 Ipapto'na nan nidugah di pamhoddan Hiya,
mu nan mangamangat hi nappuhi ya ubahona dida.

21 Dayawo' hi Apo Dios!
At an amin tu'un limmuna ya dayawon tu'uy ngadanah enggana!

146

Hay Pangipabagbagtuan ay Apo Dios an Mangibaliw hi Tagu[*]
1 Madayaw hi Apo Dios![†]

Ha"in ya dayawo' hi Apo Dios.
2 Ad ugwan an atagu' ya dayawo' nan Ap'apu an Dios'u,
ya ikanta' di pundayaw'un Hiyad ugwan an matagua'.

3 Mundenol ayu ni' ay Hiya ta bo'on hay taguy pundenolanyu
ti ta"on hi un nabagtuy haadda ya mid abalinandan mangibaliw ay da'yu.
4 Manu ay ya matoyda damdama ta mumbalindah luta,
at mi'id di hulbin an amin di ninomnomdan aton.

5 Mawagahan nan tagun badangan Apo Dios an Dios Jacob,
ya immannung an umamlong nan tagun hi Apo Dios di pangedenolanah nitaguana
6 an nunlumud abuniyan, ya luta,
ya baybay, ya an amin nan matagun wah di.
Hiya an Dios ya pa'annungonan amin di alyonan aton.
7 Hiyay bumadabadang hinan tatagun mipaligligat hi mi'id dumalat,
ya idatnay tanud nan mahinaangan.
Hi Apo Dios ya ibo'tana nan nun'ibalud,
8 ya anonay bulaw di nabulaw ta tummig di matada,
ya pabi'ahonay nomnom nan munlungdaya,
ya nidugah di pamhodnah nan tatagun un'unnud ay Hiya.
9 Ya ipapto'na nan nalpuh udum an babluy an mi'hitun ditu'u,
ya ipapto'na goh nan nguhu ya nan umu'utun.
Mu pa"iona nan ninomnom nan tatagun nappuhiy pangatda.

10 Da'yun iZion, pa'annomnomonyun hi Apo Dios di Alih mi'id pogpogna,

---

[*] **146:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 10). [†] **146:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*.

ya Hiya an Diosyu ya munnononnong hi engganay
pun'ap'apuwana!

Madayaw hi Apo Dios![‡]

147

Hay Pundayaw ay Apo Dios an Nidugah di Abalinana[*]

1 Madayaw hi Apo Dios![†]

Maphod un tu'u ikantay pundayaw tu'uh nan Dios tu'u!
Immannung an maphod hi un tu'u dayawon Hiya!

2 Hi Apo Dios ya pun'ipiyammana din nun'apa"id Jerusalem
ti ibangngadnah di nan tatagunan nibalud hinan udum an babluy.
3 Al'alu'ona nan munlungdaya,
ya paphodona nan hugatda.

4 Hi Apo Dios ya ninomnomna tuwaliy uyap di bittuan an ihinah ad daya,
ya nginadnana didan amin.
5 Na'abbagbagtu ya nidugah di abalinan nan Ap'apu tu'u,
ya inilanan amin,
ya adi malukud di anala'engna.
6 Hi Apo Dios ya pa'abbaddangana nan nun'awotwot,
mu hana ay an mumpahpahiya ya ipa'ampana dida.

7 Mungkanta ayuh punyamanan,
ya iddumyun tukalon nan alpah pundayawyun Hiya an Dios tu'u.
8 Inhaninay bunut ad daya,
ya limmunay udan an pananum hi luta,
ya limmunay holo' hinan dudunduntug.
9 Idatnay tanud di a'animal
ya nan imbabaluy di gayang hi unda pumiyapiyak.

10 Adi umipa'amlong ay Apo Dios di mabi'ah an kabayu
ya nan natulid an titindalu
11 ti hay umipa'amlong ay Hiya ya nan tatagun ipa'anhanday pangatandah
nan pohdona
ya nan mundenol hinan adi maluman an pamhodna.

12 Da'yun iJerusalem,
dayawonyu nan Ap'apu an Dios tu'u
13 ti pa'ahhalimunan ditu'un tatagunan paddungnay inhamadnay pantaw
di babluy tu'ud Jerusalem
ta adi mabalin an hogpon ditu'uh nan buhul tu'u.
Ya winagahan ditu'un tataguna,
14 ya palenggoponay babluy tu'u,
ya paphodonay inhabal tu'u an umat hi paguy ta do'ol di bot'on tu'u.

[‡] **146:10** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah.* [*] **147:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*lujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 20). [†] **147:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah.*

15 Wa ay ta impiyuynay Uldinan amin hinan babluy hitun luta
ya un mamengpenghan ya ma'unud nan inyuldina.
16 Ya pun'ogahnay dalalluh tun luta ta ay na'ap'apan hi uloh
ya ay nagab'unan hi dapul.
17 Ya paddungay i"itang an batu nan dalallun pun'ogahna,
ya mi'id di pa"edpol hi a'ayhugin nan ipa'alina.
18 Wa ay ta imandalna ya umaliy dibdib
ta ma'ubah nan dalallu ta mangenolwang nan wangwang.

19 Impa'innilanay Tuguna ya tudtudunah nan holag Israel an tataguna.
20 Dida ya anggay di nangatanah umat hina,
at hiyanan agguy inilan di udum an tatagu hanan Tuguna.

Madayaw hi Apo Dios![‡]

148

Hay A'ayagan an Amin nan Nalmuh tun Luta ta Mundayawdan Apo Dios[*]

1 Madayaw hi Apo Dios![†]

Dayawonyuh Apo Dios an da'yun wad abuniyan!
2 Da'yun a'anghel ya da'yun udum an wad abuniyan ya dayawonyuh Apo Dios!
3 Dayawonyuh Apo Dios an da'yun algaw, ya bulan, ya bittuan,
4 ya he"an ad dayan wah bagtuna,
ya da'yun danum an wah di ya dayawonyuh Apo Dios!
5 Dayawonyuh Apo Dios an da'yun amin an limmuna
ti un ammunay hapitna ya nawada ayu.
6 Ya immandalnay penhodnan ihinanyuh enggana, at na'at,
ya hiyah ne mandalnah ya mahapul an adi maluman.

7 Ya da'yun wah tun luta, ya ta"on un da'yun wad dolom,
ya da'yun o"ongol an humalug hinan baybay ya dayawonyuh Apo Dios!
8 Dayawonyuh Apo Dios an da'yun ilat, ya dalallu, ya bunut,
ya puo', ya dibdib an un'unnud hi alyona!
9 Ta"on un da'yun aduntuduntug, ya dudunduntug,
ya a'ayiw an ma'an di bungana, ya da'yun ayiw an ma'alih cedar ya dayawonyuh Apo Dios!
10 Da'yu goh an atap an a'animal, ya mapangan an animal, ya da'yun ahi'ada'adap,
ya an amin ayun numbino'ob'on an hamuti ya dayawonyuh Apo Dios!
11 Da'yun a'ali, ya da'yun amin an Hentil,
ya a'ap'apu, ya da'yun huhuwis ya dayawonyuh Apo Dios!
12 Da'yun ungungan linala'i ya binabai,
ya da'yun nun'ala'ay ya ung'ungungnga ya dayawonyuh Apo Dios!

[‡] **147:20** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. [*] **148:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 14). [†] **148:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*.

13 Maphod un an amin ayu ya dayawonyuh Apo Dios ti Hiyay
na'abbagbagtun amin!
Paddungnay lenehan di anabagtuna tun luta ya ad abuniyan.
14 Pento' Apo Dios di alih mumpapto' hinan tatagunan holag Israel an
e'gonandan amin.

Madayaw hi Apo Dios!‡

149

*Nan Kantan Pundayaw**
1 Madayaw hi Apo Dios!†

Ikantaanyuh baluh kantan pundayawyun Hiyah nan
a'am'amunganyun tatagunan un'unnud ay Hiya.

2 Da'yun holag Israel ya umamlong ayun dumalat hinan Diosyun nunlumun
da'yu
ya maphod ahan un ayu mun'am'amlong an iZion an dumalat
hinan Aliyu.
3 Ya manayaw ayu, ya paganghonyu nan ganghayu,
ya nan tambourine, ya nan alpah pundayawyun Hiya.
4 Hi Apo Dios ya pun'amlongana nan tataguna,
ya pangabakona nan mumpa'ampa.
5 Mun'am'amlong ayun mangun'unud ay Hiya an dumalat hi
nangabakanyu,
ya mun'am'amlong ayun mungkantah nan mahdom.

6 Dayawonyuh Apo Dios an o'odnanyuy hinalungyun
7 usalonyun mangabak hinan abablubabluy ya nan mummoltah nan tatagu
8 ta bangkilinganyuy alida ya a'ap'apuda,
9 ya moltaonyuy tataguh nan abablubaluy ti hiyah ne moltadan nitudo'.
Hiyah ne ipabagbagtuan nan tatagunan mangun'unud ay Hiya.

Madayaw hi Apo Dios!‡

150

*Hay Pundayaw ay Apo Dios**
1 Madayaw hi Apo Dios!†

Dayawonyuh Apo Dios hinan Timpluna,
ya dayawonyu goh Hiyah nan nidugah an lugal ad abuniyan!
2 Dayawonyuh Apo Dios an dumalat nan inatnah nangipattiganah nan
nidugah an abalinana,
ya dayawonyu ti mi'id di nipaddungan di anabagbagtuna.

---

‡ **148:14** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. * **149:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 9). † **149:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. ‡ **149:9** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*. * **150:** Heten psalm ya niddum hinan kalahin di psalm an ma'alih *Hallel an Psalms* ti *hallel* (unu *halle*ujah) di mahhun an mahapit hinan mahhun an nalammung an hapit (verse 1) unu hiyay angunuh an mahapit hinan angunuh an nalammung an hapit (verse 6). † **150:1** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah*.

3 At ipagangohyuy talampetyu,
ya ta"on nan alpa ya nan lyre‡ hi pundayawyun Apo Dios.
4 Ya dayawonyu Hiya an tukalonyu nan tambourine, ya nan gitala, ya nan tungngali,
ya tinayawanyu Hiyah pundayawyun Apo Dios.
5 At pun'ipagangohyu nan gangha ta pundayaw tu'un Apo Dios.

6 At an amin tu'un matagu ya dayawon tu'uh Apo Dios!

Madayaw hi Apo Dios!§

‡ **150:3** Hete ya it'ittang an alpa. § **150:6** Hete ya hapit di Hudyu an *hallelujah.*

Proverbs

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: do'ol di nuntudo' eten liblu (1) an nan Alin hi Solomon (Prov. 1-29), ya (2) nan nun'ala'eng an tatagu (Prov. 22:17—24:34), ya (3) nan baal nan Alin hi Hezekiah (25:1—29:27), ya (4) hi Agur (Prov. 30), ya (5) nan Alin hi Lemuel (Prov. 31:1-9). Ya mid mapto' ya wada pay di udumnan nuntudo'. Mu waday nangali an nan Alin hi Lemuel ya hiyah Alin hi Solomon ti duway ngadana anu, mu mid mapto'.

Hay Nangitud'andan ten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hay ipaddungan unu nan tumugun an hapiton.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 971 B.C. hi engganah din 931 B.C.

Hay Teman ten Liblu: ma'ahhapul an ihamhamad nan tatagun mangunud hinan do'ol an ipaddungan nan nitudo' eten liblu ta matpongda ya manomnomanda goh (Prov. 1:1-7).

Hay Outline ten Liblu:

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo' NAN ALIN HI SOLOMON (1:1—29:27)
- Nan nipa"el hi aat nan duwan binabai an da Anomnoman ay Umilugtap (1:1—9:18)
- Nan hoho'dod an proverbs (10:1—29:27)

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo' NAN NUN'ALA'ENG AN TATAGU (22:17—24:34) — mid mapto' ya didanay opat an nun'ala'eng an linala'in nitudo' hinan I Ki. 4:31 an da Ethan ay Heman, ya da Calcol ay Darda

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo' NAN BAAL NAN ALIN HI HEZEKIAH (25:1—29:27) — hiyah ne proverbs an intudo' nan Alin hi Solomon mu naladaw an niddum hinan Liblu an Proverbs, at nan Alin hi Hezekiah di nangipiddum (Prov. 25:1).

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo' AGUR (30:1-33)

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo' NAN ALIN HI LEMUEL (31:1-9)

Nan numbino'ob'on an proverbs an intudo' NAN UDUMNAN TAGU (31:10-31).

Nan Puun di Na'ahhamad an Tugun

1 Date ya na'ahhamad an tugun* Solomon an alih ad Israel an imbaluy
David.†

2 Daten tugun ya ipa'inniladay aton tu'un manomnoman hi un tu'u unudon
nan itududa,
at innilaon tu'u nan na'ahhamad an puun di mitudtudu.
3 Ya ipa'innilada goh nan aton an mangabulut hinan nahamad an pangat,
ya nan makulug an aton hinan i'ibba,
ya ta mapapaddung di ma'at ay dida.
4 Ya ipaphodda goh di nomnom nan agguy nanomnoman,

* **1:1** Hiyah te nalpuwan nan ngadan ten liblu ti nan na'ahhamad an tugun ya ma'alih *proverb*.
† **1:1** Do'ol ahan di proverbs an intudo' din Alin hi Solomon ta manomnoman nan ipapto'na (Ecc. 12:9), ya hay uyapdan amin ya tuluy libu (I Ki. 4:32).

ya ipala'engna nan ungunga ta iniladan mangat hi nahamad.
5 Ya ta"on nan nanomnoman an tagu ya maphod damdamah unda adalon
daten tugun ta ma'ud'udman di la'engda,
ya ta gun pumhod di ato'atonda
6 ti mid ah tagun nanginnilan amin hi itudun daten na'ahhamad an tugun
ti nan panapit nan nun'anomnoman ya nan nun'ipa"el.

Hay Mitugun hinan Ungan Lala'i

7-8 Inte"an Solomon an nanugun hinan imbaluynan‡ inalinay,

"Hay pange'gon ay Apo Dios§ di hiyay te"an di panginnilaan
ti ammuna nan adi dumngol di mamahiw eten na'ahhamad an tugun
an mangituduh aton an manomnoman hi un ma'unud di itududa.
At he"an imbaluy'u ya donglom,
ya adim aliwan nan itugun da amam ay inam
9 ti danen tugunda ya ay memepngot hi ulum,
ya mibuung hi bagangmu.

10 Imbaluy'u, wa ay ta awiton da'ah nan nun'abaholan ya adi'a middum ay
dida.
11 Ti gulat ta alyondan he"a di,
Mitnud'an da'mi ta umuy tu'u mumbota' hinan tagun mi'id di
baholna ta patayon tu'u!
12 Ya manu ay aton tu'uh ne ya ta way atondan milungun hi abungda ya
unda milubu',
13 ya ta iyanamut tu'u nan numbino'ob'on an nun'anginan gina'uda
ta punuwon tu'uy abung tu'uh nan mapla'an an gina'u an inakaw
tu'u!
14 At middum'an da'mi ta datagon tu'un papaddungon nan akawon tu'u!
Hiyah ne inalin nan nun'abaholan.
15 Ya adi'a ahan umuy middum hinan tagun umat hinay atonda ta bataanam
dida
16 ti umiyahupda ahan an mangat hinan nappuhin pumbaholan
ti pohpohdondan pumatopatoy.
17 Inilam an mid ahan di mangakaw hi bangkuh un way do'ol an pulis hi
mamannig,
18 mu ta"on un waday mamannig ay dida ya atonda damdama,
at umannung an madpapda,
ya mabaludda goh,
at nan atonday dumalat hi punligatan nan odolda!
19 Hiyah ne ma'at hinan mangakaw hi gina'un di ibbada
ti ta"on hi un dumo'do'ol di gina'udah alanda mu mapa"ida
damdama ti matoyda,
at mid hulbin nan inakawda."*

‡ **1:7-8** Hay immannung hi itudun ten verse ya *oh'ohhay* imbaluy Solomon hi itudtuduwana. Mu waday udum an verses hinan chapters 1-9 an hay *imbabaluynay* intudtuduwana ti do'oldan mundongol. Ya gapu ta mapa"iy pamahaan hinan chapter hi un oh'ohhay itudtuduwanah nan ohan verse ya do'oldah nan mehnod an verse, ya oh'ohhah nan miyatlun verse at un *oh'ohhay* mibaag hinan translation. Mu nan verses an mangituduh aat nan do'ol an holagnan mundongol ya ihnah nan Prov. 4:1; 5:7; 7:24. § **1:7-8** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan pange'gon ay Apo Dios: Prov. 1:29; 2:1-5; 8:13; 9:10; 10:27; 14:16, 26-27; 15:16, 33; 16:6; 19:23; 22:4; 23:17-18; 28:14. * **1:19** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan mangakaw: Prov. 6:30-31; 9:17; 10:2; 13:23; 14:9; 17:19; 19:26; 24:15-16; 28:24; 29:24; 30:7-9.

Hay Umaya'ayagan nan Nanomnoman an Tagu†

20 Intuluy Solomon an nanungun hinan imbaluynan inalinay,
"Hi Anomnoman ya ay babain umaya'ayag hinan tatagun wah nan kulha ya nan malkadu,
21 ya bumugabugaw hinan wah nan pantaw di allup nan babluy
ya nan malgom an wadan di a'am'amungan nan tatagu,
ya alyonan diday,
22 Da'yun nakudang di punnomnomana ya anuud di pangidinnganyuh nan umat hinan aatyu an adi ayu luma'eng?
Ya anuud di pangabulutanyuh nan nahamad an ma'adal an pahi-wonyu?
23 Gulat ta donglonyu nan hingal'un da'yu at immannung an udma' di itugun'un da'yu,
ya idat'un da'yu nan mun'aphod an nomnom an wan ha"in!
24 Mu din nangayaga' ay da'yu ya adia' dongdonglon,
ya din nangipadaha' an bimmadang ay da'yu ya din'uga'.
25 Ya dumalat hinan agguyyu ahan nangngolan hinan intugun'un da'yu,
ya dumalat goh hinan agguyyu namenhodan hi un'u pahalon nan nappuhin ugaliyu
26 at abatla' da'yuh un way ligatyu,
ya hinhannulo' da'yuh un madatngan nan atata'ot an ma'at ay da'yu.
27 Ya ta"on hi un way nappuhin ma'at ay da'yu an umat hinan atata'ot an puo'
ta pa"ionay itaguanyu mu alyo' damdamay, Awahyu!

28 Inila' an mumbaga ayuh anomnoman, mu adi' abuluton,
ya ta"on hi unna' anapon hinan malgom an lugal ya adi ayu pa"anap ay ha"in.
29 Immannung an adiyu pohdon an luma'eng,
ya immannung goh an adiyu pohdon an e'gonan hi Apo Dios.
30 Ya immannung an agguyyu inabulut nan tugun'u,
ya immannung goh an agguyyu dengngol nan hingal'u.
31 At hay balloh nan inatyu ya malagbuan ayuh holtaponyu ti pento'yuy na"appuhi,
at mahapul an elanyu nan atata'ot an ibalinana!
32 Matoy nan manghan di inilana ti adida pohdon an manomnoman,
ya nan manangpah an tagu ya mapogpogda ti ma'angohhoyda.
33 Mu an amin nan mangngol hinan tugun'u ta unudonda ya malenggop di pi'taguanda,
ya adida wumogwog hinan malgom an ma'ma'at ay dida ti mi'id ta'tanda."

2

Hay Awagahan nan Nanomnoman

1 Intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el hinan imbaluynan inalinay,
"Imbaluy'u, abulutom nan itudu',

† **1:19** Mete"an te ta engganah egponganah nan Prov. 9:18 ya ohan adu"oy an nipa"el, ya itudunay aat nan duwan ay babain mi'hapit hinan tatagu ta olom ya diday unudonda. Nan ohan babai ya hi Anomnoman di ngadana, ya hay ipa"elna ya nan aat Apo Dios ya an amin nan mun'aphod. Nan netob an babai ya hi Umilugtap di ngadana, ya hay ipa"elna ya nan aat Satanas ya an amin nan nappuhi.

ya adim ahan aliwan nan itugun'un he"a!
2 Ya adalom di aton an luma'eng
ta ipadahmuy abalinam an manginnilah aat Anomnoman.
3 Amnawam ahan Hiya ta luma'eng'a
ta way abalinam an manginnilah nan na'ahhamad.
4 Ipadahmuy abalinam an manganap hi luma'engam
an umat hinan atom an manganap hi balitu' hinan luta,
unu nan mapla'an an gina'un nipo"oy hi luta.
5 Ya gulat ta atom hanan amin at innilaom mahkay di aat Apo Dios
ya hay aton an mange'gon ay Hiya.
6 Ya manu ay umat hina ti hi Apo Dios ya anggay di alpuwan Anomnoman,
ya Hiya goh di alpuwan nan i'ibana an da Panginnila ay Pun'awat.
7 Ya Hiya ya anggay di bumadang hinan tagun nahamad di pangatna,
ya Hiya goh di bumaliw hinan nahamad an tagu.
8 Ya Hiya goh di mangipapto' hinan maphod di pangatna,
ya Hiyay manalimun hinan un'unnud ay Hiya.

9 Ya gulat ta unudom tun tugun'u at immannung an innilaom di nahamad an pangat,
ya nan makulug an aton hinan i'ibba,
ya ta mapapaddung di atom ay dida.
10 At he"a ya maphod hi un'a middum ay Anomnoman ta luma'eng'a,
ya maphod goh hi un'a mitnud ay Panginnila ta hiyay mangipa'amlong ay he"a,
11 ya ta"on un hi Abalinan an Manginnilah nan Na'ahhamad ya nan aginan hi Pun'awat
ya diday mun'adug an bumaliw ay he"a.

12 Hi Anomnoman ya itudunay maphod hi atom ta adim aton di nun'appuhin pumbaholan,
ya ibataan da'ah nan wadan di tatagun nappuhiy atondan humapit an umipagulu
13 an nan tatagun nan'ug hinan nahamad an pi'taguan
ta nan helong an wadan di pumbaholan di pohdonda.
14 Didan tatagu ya hay nappuhin ato'atonday iyamlongda,
ya ta"on nan numbino'ob'on an pangatdan lumihog ya iyamlongda.
15 Immannung an paddungnay napiku an numbino'ob'on di dalan hi dalanonda
ti mi'id ahan di nahamad hi egponganda.

16 Hi Anomnoman di bumadang ay he"a
ta adi'a mabalbaliyan hinan pangal'alu' nan babain nangilugtap hi ahawana
17 ti ta"on hi un waday nabayag an ahawana mu tinaynana hiya,
at agguyna inunud din intulagnan hiyah din nun'ahawaandah hinagang Apo Dios.
18 Ya gulat ta umuy'ah abungna at umannung an umuy'ah nan babluy an mungngadan ad Atayan
ti neheggon hidih nan babluy di nun'atoy.
19 Ya mi'id ahan ah ohah nan umuy an mangelo' ay hiyah mumbangngad hinan ay paddungnay nepto' an dalan,
ya manu ay adida ti mid ologdan manganap hinan dalan an mipluy hi wadan di pi'taguan.

20 At he"a ya mahapul an mitnud'ah nan mun'aphod an tagu
an paddungnay mundaldallanan hinan nepto' an dalan,
at nahamad di pi'taguam
21 ti nan tatagun nahamad di pangatda ya anggay di mumpunhituh tun luta,
ya minaynayunda.
22 Mu ma'innila an nan mangamangat hi nappuhi ya mapogpogdah tun luta,
ya nan adi mangipa'annung hinan intulagda ya ma'ubahda goh."

3

Hay Mitugun hinan Ungungan Linala'i

1 Intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el an inalinay,
"He"an imbaluy'un lala'i ya adim ahan al'alliwan tun itudu' ay he"a
ti mahapul an italeponmuh nomnommu ta hiyay inaynayunmun un-
udon.
2 At atom ay hana ya maphod di nitaguam hitun luta,
ya dumu'du"oy di ataguam.

3 Ya adim idinong an gun mangipattig hi pamhodmu ya ulaymuh nan
i'ibbam an tagu
ti didan duwa ya ma'ahhapul ahan an paddungnay ibuungmuh
bagangmu,
ya paddungna goh hi unmu itudo' hi nomnommu ta adida ma'aliwan.
4 Ti gulat ta umat hinay atom at umannung an umamlong hi Apo Dios an
mannig ay he"a,
ya ta"on nan tatagu ya maphod di pannigdah aatmu.

5 Hi Apo Dios ya anggay di pange'kodam an amin hinan way ma'ma'at hi
nitaguam,
ya adim edenol hinan inilam.
6 Ya an amin di atom ya mahapul an nomnomom hi Apo Dios
ta Hiyay mangituduh nan makulug an pangatmu.

7 Ya adim alyon hi nomnommuy unmu inilan amin di logom!
Ti hay atom ya hi Apo Dios di pangehdolam,
ya Hiyay e'gonam!
Ya adim aliwan an man'ug hi nappuhi!
8 Ya manu ay alyo' hene ti hanan unudom di mangipabi'ah hi odolmu,
at pumhod di nitaguam.

9 Adim aliwan an mangidawat ay Apo Dios an amin hi gina'um,
ya namama nan mun'aphod an bungan nan inhabalmu.
10 Ti gulat ta atom at ma"apnuy alangmu,
ya mitapal goh di udumnah nan lipog hinan do'ol an tibungmu ti
ma"apnuda goh.

11 He"an imbaluy'u, adi'a madismayah un da'a ihingal ay Apo Dios hinan
ibahhawam,
ya adi'a goh ngumaya ti od'odolnah unmu hamadon nan aatmu.*
12 Ti gilaton Apo Dios an amin nan tatagun pohdona
an umat hinan aton di ommod an mangilat hinan imbaluynan
pohpohdona.†

* **3:11** Heb. 12:5. † **3:12** Heb. 12:6.

13 Immannung an mawagahan nan taguh unna damuwon hi Anomnoman
ti waday panginnilana
14 ti henen ay babai ya nidugdugah di hulbina ya un nan silver unu balitu'.
15 Hi Anomnoman ya aptan ahan ya un nan na'angnginan batu an ma'alih
ruby,‡
ya ta"on goh an amin nan mun'a'amnawan ya mi'id ah nipaddun-
gana.
16 Hi Anomnoman ya Hiyay dumalat hi dumu'du"oyan di ataguan hitun luta,
ya ta"on goh nan umadangyanan ya a'e'gonan.
17 Immannung an hi Anomnoman ya ipa'amlongnay nitaguam,
ya Hiyay dumalat hi alenggopan di nitaguam goh.
18 Mipadenol nan tagun nanginnila
ti hi Anomnoman di mangidat hi dumu'du"oyan di ataguanah tun
luta.

19 Dumalat hi Anomnoman ya limmun Apo Dios tun luta ya ad daya,
20 ya dumalat nan ay aginan hi Pun'awat ya limmuna goh
nan danum hinan wangwang ya nan udan an nalpuh nan bunut.

21 He"an imbaluy'u,
pohdo' hi un minaynayun di anomnomam ya nan abalinam an
manginnilah nan na'ahhamad,
ya adim abuluton an mami'id hanan abalinan an wan he"a
22 ti pumhod di ataguam hi unmu aton hana
an umatdah nan buung an umipaphod hi tigaw.
23 Ya mi'id al'alin he"ah nan pundaldallanam hinan umayam ti adi'a
mahalibdud,
24 ya adi'a tuma'ot hi un'a molo' ti immannung an ma'allenggop'a.
25 Ya adi'a goh tuma'ot hinan malgom an himbumaggan umipaligat
ti hiyah ne lagbun nan tatagun nappuhiy ato'atonda ya anggay,
ya adi'a umat ay dida.
26 Ya hi Apo Dios goh di dumalat hi anatulidmu ti Hiyay mumpapto' ay he"a,
at makulug an paddungnay adi'a ma'nah nan hulu.

27 Ya adim iyukuh an bumadang hinan way munhapul hi badangmuh unmu
abalinan,
28 at wada ay di umalin he"ah mumpabadang
(ya gulat ta waday imbolham hi pihhum),
ya adim ahan alyon ay hiyay,
Mun'adaw'an ha"in hi ma'et!
hi un way mabalin hi idatmud ad ugwan!

29 Makulug an adi ahan maphod hi unmu nomnomon an aton di nappuhih
nan heneggonmu
ti dida ya he"ay edenolda.
30 Ya adim pumbaholan nan taguh un mi'id ah dimmalat,
ya namamah un mi'id di inatnah nappuhin he"a.

31 Ya adim amohan nan tagun mangat hi nappuhih nan ibbana,
ya adim iyengngoh hinan malgom an pangatna.

‡ **3:15** Heten batu ya mumbolah di kololna.

32 Ya manu ay adim aton ti hi Apo Dios ya nidugah di boholnah nan tagun
nappuhiy atonda,
mu nan adi ma'innila ya ipa'innilanah nan tagun nahamad di
pangatda.

33 Idutan Apo Dios nan mumpunhituh abung di tagun nappuhiy pangatna,
mu wagahana nan mumpunhituh nan abung di nahamad di pan-
gatda.
34 Boholon Apo Dios nan tagun mangipabagtuh odolda,
mu nan mangipa'ampah odolda ya diday ipadutu'na.§
35 At nan immannung an nala'eng ya nanomnoman an tatagu ya malag-
buandah a'e'gonan nan tatagun dida,
mu nan tatagun nakudang di nomnomda ya diday bainona."

4

Hay Idat nan ay Babain hi Anomnoman

1 Ya intuluy goh Solomon an nangulgud hi nipa"el an inalinay,
"He"an imbaluy'u,*
hay maphod ya ihamadmun donglon nan itugun amam ta luma'eng'a.
2 Nan itudu' ay he"a ya ma"ap'aphod,
at mahapul an adim inganuy.
3 Hidin a'ung'ungnga' hi wada' hi abung ama ya unna' oh'ohhan imbaluy
ina,†
ya pa'ahhalimunana' ay dida,
4 ya intudtuduwana' ay ama an inalinan ha"in di,
Adim al'alliwan nan itudu',
ya mahapul an unudom tun itudu' ta umadaog'a ya matagu'a.
5 At adim al'alliwan unu du'gon nan hinapihapit'u,
at innilaom di atom ta paddungnay mi'ligwa'ah nan babain hi
Anomnoman ta manomnoman'a
ya ta abalinam an innilaon nan na'ahhamad.
6 Ya adim inganuy hi Anomnoman ti Hiyay mangibaliw ay he"a,
ya gulat ta pohpohdom Hiya at Hiya goh di manalimun ay he"a.
7 At hay ma'ahhapul hi atom ya pot'om hi Anomnoman ta Hiyay engham,
ya ta"on hi un nidugdugah di balul nan bunungna mu bayadam
damdama
ta abalinam an innilaon nan na'ahhamad.
8 Ti gulat ta pohdom Hiya at umannung an ipabagtu da'a,
ya gulat goh ta lo'mom Hiya at umannung an Hiyay mange'gon ay
he"a.
9 Ya Hiyay mangidat ay he"ah mapmaphod an pulimyum an ay uklup di ali
an iyuklupnah ulum.
Hiyah ne intudun aman ha"in.

10 At he"an imbaluy'u, donglom nan hapito',
ya ihamadmun mangunud ta dumu'du"oy di pi'taguam hitun luta.
11 Intuduwa' he"ah atom an paddungnay mi'yahawa ay Anomnoman,
ya intudu' goh nan nahamad an atom eten atagum.
12 At hay pundalanam ya mi'id ah humaliwan he"a,

§ **3:34** Jac. 4:6; I Pet. 5:5. * **4:1** Bahaom nan footnote di Prov. 1:7 ta innilaom di aat ten translation.
† **4:3** Hay o'ommod nan Alin hi Solomon ya da Alin hi David ya hi Bathsheba an ahawana (II Sam. 12:24).

ya gulat ta tumagtag'a at adi'a munlu'bub.
13 Ya ihamadmu ta adim al'alliwan hanan intugun'u
ti hiyay dumalat hi pi'taguam.
14 Ya mahapul an adi'a mitnud hinan way ayan nan tatagun nappuhiy ato'atonda,
ya adim goh eng'enghon nan nappuhin ato'atonda.
15 Mahapul an du'gom dida ta adim ahan aton nan nappuhi,
ya butiwom ta nan nahamad di unudom.
16 Ti adi umali enlo'da ta engganay unda aton di nappuhi,
ya adida molo' ta nangamung hi un way atondah nappuhih nan ibbada.
17 Ya hay amnawandah ato'atonda ya nan nappuhi,
ya hay laylaydonda ya unda gun pumatoy.

18 Mu nan dalan an pange'wan nan nahamad di pangatda
ya umat hinan pa'abbuhu' an potang an gun pumatpatal ta nangamung hi un muntonga.
19 Mu nan dalan an pange'wan nan mangamangat hi nappuhi ya pa'ahhelong,
at adi mattig di pange'wanda,
at himbumagga ya mun'ahalibdudda.

20 He"an imbaluy'u, ihamadmun ingaon tun hapito',
ya pa'addonglom tun itugun'u
21 ta adim hin'ing'ingaon,
ya ihihi'almu ta humalatom hi nomnommu.
22 Ti nan mangabulut hitun itugun'u ya hiyay dumalat hi pi'taguanda ya pumhodanda,
23 at hay mahhun ahan hi atom ya hay panalimunam hinan nomnomom
ti hiyay alpuwan di ataguam.
24 Ya adim ahan hapiton nan agguy immannung,
ya du'gom nan layah an hapit.
25 Ya adim abuluton an mataktak nan ninomnommuh atom hinan nitaguam
an umat hinan tagun hay dalanonay papuutanan tigon,
26 ya mahapul an ihamadmuy aatmu ta an amin nan atom ya adi mibahhaw,
at waday punhulbiana.‡
27 Ya mahapul an adiyu ihingngih nan nibahhaw an dalan,
ya du'gonyu nan nappuhin ma'ma'at ta nan ma'andong an dalan di pange'wanyu.”

5

Hay Adi Pangelo'an hinan Bo'on Ahawa

1 Ya intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el an inalinay,
“He"an imbaluy'u,
ihamadmun ingaon tun hapito' an nanomnoman ya nan maphod an tudtudu'
2 ta way atom an matugun,
at mihamad di pangatmu,
ya nala'eng'an mamilih nan hapitom.
3 Emayaam nan babain hi Umilugtap di ngadana
ti munlameeh an ay danum di alig nan timidna,

‡ **4:26** Heb. 12:13.

ya umal'alu' di hapitona.
4 Mu gulat ta ihi'almu hiya ya hay pumbalinanah umangunuh ya un hay
punholholtapam
an umat hinan imminum hinan mun'aklit an akbu ya nan natubli'
hinan hinalung.
5 At henen inatnay mangipiyuy ay hiyah nan wadan di nun'atoy,
ya he"a goh di mi'yuy ay hiyah nan wadan din nun'atoy!
6 Nan umat hinan babai ya mi'id nomnomonah nan ay owon an umuy hi
pi'taguan di tagu
ti ta"on hi un na"appuhiy pangatna mu mi'id ma'awatanah aatna
tuwali.

7 At hiyaat un hay alyo' ay he"an imbaluy'u*
ya mahapul an ihamadmun donglon heten itugun'u ta adim du'gon:
8 Bataanam hi Umilugtap an ta"on hi un nan nunhituwana,
ya adi'a meheggon ay hiya.
9 Ti undan pohdom an idat hi pamhodmuh nan umat hina an kalahin di
tagu?
10 Undan pohdom hi un way tagun agguymu inilay paddungnay man-
amham hinan inadangyanmu?
Adi ahan maphod hi un hay intamum di bumadang hinan tagun
mid ah pamhodnan he"a!
11 Hay adi' ahan pohdon hi ma'at ay he"ah agadyuhan di atayam
ya nan a'ulatam an mattig di tungalmu,
ya nan nidugah an punlungdayaam.
12 Ya alyom di,
Anaad ta ben'on'u nan nihingala',
ya anaad ta adi' pohdon an matugun?
13 Immannung an agguy'u inunud nan tugun din nun'anomnoman an
nuntudtudun ha"in,
ya agguy'u inabulut din namhod an bumadang ay ha"in!
14 At ten ad ugwan ya mid hulbi' an tagu,
ya nidugah an bumaina' an amin hinan tatagu!
Hiyah ne inila' hi alyonyu!

15 Agguyyu dengngol nan nahamad an hapit an alyonay,
Uminum ayuh danum hinan bagiyu an obob an bo'on hinan obob
di udumnan tagu?
Makulug ahan nan ituduna, at nan ahawayuy pa'appohpohdonyu, ya
adiyu ilugtap.
16 Ti undan abulutonyu an miwa'at nan danum di obobyuh nan kalata
ya umayuh nan danumyuh nan lugal an a'amungan di tatagu?
17 Adi, ti dane ya bagiyu ya anggay,
at adi mabalin hi pahagubonyuy udumna.
18 Maphod at ni' hi unmu wagahan din inahawam hidin a'ungam,
ya maphod hi un'a umamlong ay hiya!
19 Ti hiya ya mapmaphod an umat hinan mahunghung an habhabung,
ya olom man ya nan tigaw di odolnay mangipa'amlong ay he"ah
enggana,
ya gun da'a ipa'anlah nan pamhodnan he"a!
20 At he"an imbaluy'u ya adim ahan amnawan di udumnan babai,

* **5:7** Bahaom nan footnote di Prov. 1:7 ta innilaom di aat ten translation.

ya adim ihihi'al nan babain way ahawana.

21 Ti nomnomom an hi Apo Dios ya titiggonan amin di ato'aton nan tagu,
ya i'innilanay malgom hi umayana.
22 Nan nappuhin ato'aton nan taguy paddungnay bituh mangna ay dida,
ya nan baholda ya ay talin an mamobod ay dida.
23 Ya matoyda ti adida patugun,
ya ma'ubahda ti nakudang di nomnomda."

6

Hay Itudun nan Ulha ya Hamuti

1 Ya intuluy Solomon an nanugun hinan imbaluynan inalinay,
"He"an imbaluy'u,
gulat ta intulagmu an he"ay mumbayad hinan utang di ligwam hi un mi'id olognan mamayad,
2 mu gulat ta hi awni ya muntutuyu'ah nan inatmu
ti immannung an agguy nihamad di nunnomnommuh aatna,
ya na"appuhi goh di punle'nam an umat'ah na'nah nan hulu
3 at hay ma'ahhapul hi atom, imbaluy'u, ya punnaudom an umuy ay hiya ta munhapit ayu
ta olom man ya abulutona ta aliwana din intulagmun hiya.
Ma'ahhapul an ipa'ampam di odolmu,
ya ihamhamadmun mangipa'innilan hiyay aat nan problemam.
4 Ya adi ahan maphod hi unmu imiton di matam,
ya adi'a goh molo' unu mun'eblay ta nangamung hi un malpah di humapitanyu.
5 Immannung an ma'ahhapul an maluh'up'ah nan paddungnay na'naam
an ay'a ulhan nehwang hinan manganup
unu nan aton di hamutih nan munlengon ay hiya."

Hay Itudun nan Anggugulom

6 Ya inalin goh Solomon di,
"Da'yun tagun napayad,
un adya itigawyuh nan aton di anggugulom ta hiyay atonyu
7 ti ta"on hi un mi'id ap'apuda an mumpapto' ay dida
8 mu muntamuda damdama ti mun'amungdah onondah nan tiyalgaw,
ya idadaanday onondah nan gutud di lawang.
9 Mu da'yun napayad, uya'ay alili'uhanyu,
ya anuud di bumangunanyuh nan nonollo'anyu?
10 Ti wa ay ta alyonay un ay molo' anuh na'amtang,
unu na'amtang di pun'eblayana,
unu adi muntamuh ohay algaw,
unu mumbakahyun hi atnay algaw,
11 mu hay makulug hi ma'at ya palpaliwan ya mawotwot ayu ahan
an umat hinan ami'idan nan gina'un di lala'in nahod'ap,
ya munhinaang ayu goh, at mid mapto' ya mahapul an mun'adaw ayuh ononyu!"

Hay Aat nan Nappuhin Tagu

12 Ya inalin goh Solomon di,
"Hay aat nan nappuhin nomnom nan tagu ya mid hulbina,
ya layah di gunna haphapiton.
13 Iked'engnay matana,

ya inyunudnay ngamayna ya hu'ina ta pamalbalinah nan i'ibbana.
14 Ya hay aatna goh ya iplanuday atondah nappuhi ta mabalbaliyan nan tatagu,
ya itudulda dida ta way aton nan tatagun munhohongngel.
15 At hiyanan un himbumaggay dumatngan nan lagbuanda an diday maligatan,
at ma'ubahdan matoy."

Nan Pitun Pangat an Boholon Apo Dios

16 Ya inalin goh Solomon di,
"Waday pitu an pangat hi adi ahan pohdon Apo Dios:
17 Hay oha ya nan mumbagtun tagu,
ya hay miyadwa ya nan munlayah.
ya hay miyatlu ya nan pumatoy hinan tagun mid baholna,
18 ya hay miyapat ya nan tagun mangiplanuh nappuhin bumalbalih nan tatagu,
ya hay miyalema ya nan tagun umiyahup an mangat hi nappuhi,
19 ya hay miyonom ya nan agguy immannung an ihtigun hay layah di hapitona,
ya wada goh di miyapitun pangat hi adi ahan pohdon Apo Dios an nan mangitudul hinan ommodna ya a'agina
ta way atondan munhohongngel ta nangamung un mapa"i nan pun'u'unnudandan hina"ama."*

Hay Padan hinan Umilugtap

20 Ya inalin goh Solomon di,
"Imbaluy'u,
mahapul an unudom nan tugun amam,
ya adim aliwan nan itudun inam.
21 Ya maphod hi unmu nomnomon hanah abigabigat ta adida ahan ma'aliwan hi enggana.
22 Ta henen itugunday ay paddungnay mangitudun he"ah nan malgom an ayam,
ya hiyay mangipapto' ay he"ah nan alo'am,
ya hiya goh di gun mangipanomnom ay he"ah nan bumangunam hinan mapatal.
23 Ti henen itugundan he"a ya umat hinan mabnang an dilag an itudunay pumhodan,
ya nan paneteldandan he"a di mangituduh maphod hi nitaguam.
24 Ya hanan itugunda ya itududay atom an mibataan hinan nappuhin binabain hi Umilugtap
ya nan binabain ahawan di udumna an mangal'alu' ay he"a ta way atom di paniaw.
25 At mahapul an adim amnawan nan ma"aphod an tigawna,
ya wa ay ta ked'engan da'a ya adi'a ma'agay'ayan.
26 Nan nginan di pe'yelo'am hinan puta ya umat hinan nginan di tinapay,
mu nan pe'yelo'am hinan babain way ahawana ya hay nginana ya nan apa"ian di nitaguam.
27 Un mah mabalin an alan nan lala'iy bala ya impattu'nah ulpuna ya adi moghob nan pantalona?

---

* **6:19** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan pamoholan: Prov. 10:12, 18, 26; 11:1, 20; 12:8, 22; 13:5, 14:17, 35; 15:8-9, 17, 26; 16:5, 11-12, 27; 17:15; 20:10, 23; 21:27; 25:21-22; 26:28; 27:6; 28:9; 29:10, 27.

28 Ya undan mabalin an igatinay bala ya adi maluyungan di dapana?
29 At umat hinay ma'at hinan lala'in mangelo' ay Umilugtap an bo'on ahawana
ti umannung an magilat.

30 Ta"on hi un tu'u adi ahan abuluton di aton nan mangakaw
mu adi tu'u pahiwon nan pangatna damdamah unna aton an dumalat di punhinaangana.
31 Mu ta"on un hiya ya gulat ta ma'ah'upan at moltaonda ta pumbayadonda hiyah mumpapitu
an ta"on hi un ma'amin nan gina'una.
32 Mu iyal'allanah nan umilugtap an lala'in ay mi'id di nomnomna
ti nan mangat hi umat hina ya unna pa"ion di nitaguana.
33 Ti mi'pattoy nan ahawanan hiya, at madinul,
ya mapa"i goh nan pange'gonan di tatagun hiya,
at mabainan hi enggana.
34 Ti manu ay umat hinay aatna ti dumalat di annel nan ahawan nen babai,
at hiyay dumalat hi un bumubungtana,
at heden algaw an pangiballohana ya adi umigohgoh.
35 Ya adina ahan abuluton di gibuhna,
ya du'gonay lagbun midat ay hiya an ta"on hi un do'ol ahan.”

7

Hay Udumnan Padan hinan ay Babain hi Umilugtap di Ngadana

1 Ya intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el hinan imbaluynan inalinay,
“Mahapul an nomnomom ya adim al'alliwan an he"an imbaluy'u
an mangat hinan intugun'uh atom.
2 Ya mahapul an ihamadmun unudon nan intugun'u ta matagu'ah maphod,
ya halimunam tun itudu' an umat hinan ato'atom an manalimun
hinan na'angnginan gina'um.
3 Ya paddungnay ihe'gotmu tun itudu' hinan galaygaymu,
ya ay itudo'muh nomnommu ta ipahalatommu.
4 Ya amnawam nan ay babain hi Anomnoman di ngadana,
ya amnawam goh nan ay aginan hi Pun'awat
5 ti diday mangibaliw ay he"ah nan babain hi Umilugtap di ngadana
an nan mangibalbalih nan pangal'alu'na.

6 Wa han ohay algaw ya indungaw'uh nan nibughul an tawan di abung'u,
7 ya waday tinnig'uh do'ol an mumpangilog an linala'in mi'id ah endamda,
mu waday inimmatuna' hi oha an immannung an nakudang di nomnomna.
8 Hiya ya ene'wanah nan nuntikkuan di kulhan neheggon hinan abung Umilugtap,
ya nunle'le'od an nundaldallanan an immuy hinan kulhan miyuy
hi abung nen babai.
9 Hay olas ede ya munhinag an na'uy an mahdom an homelong.

10 Ya himbumagga ya nabanuhu' heden babain immuy nanamun hiya,
ya hi Umilugtap ya immannung an nunlubung hi lubung di puta
ti waday nappuhih ninomnomnah aton.
11 (Henen babai ya mango"ongol an humapit,
ya mi'id baina ya un munhenad hinan abungna an adi um'umbun

12 ti awnian wah dih nan kulha an munhood,
unu hinan way a'amungan di tataguh nan malkadu,
unu hinan nuntikkuan di kulha.)
13 Ya unat goh tinnignah den ungan lala'i ya len'omna hiya, ya inungnguna,
ya agguy bimmain an ni'hapit ay hiya, an inalinay,
14 Wadah abung'ud ugwan nan ene'nong'un dotag!
15 At hiyaat unna' limmahun an manamun he"a ti he"ay nomnomo' hi anapo',
ya ten ad ugwan ya inah'upa' he"a!
16 Ya impaphod'un inap'apan nan olo'a' hi naginnulitan hinan mundongngol an lo'ob an nalpud Egypt,
17 ya winalhia' hinan numbino'ob'on an maphod di hunghungna!
18 At umali'a ta ilablabitan ipuhay di le'natan mumpohhodan ta mun'am'amlongta!
19 Ya adim nomnomon nan ahawa' ti mi'id hidih abungmi ti numbaat hi adagwi.
20 Ya numbalun hiyah do'ol an pihhu,
at awni ta tumabay bulan ya un umanamut!
Hiyah ne inalina.

21 At henen babai ya nan ma"aphod an nanapitnay nabalbaliyan han ungan lala'i.
22 At la'tot ya na'al'alu',
at nitnud eden babai an umat hinan bakan ginuyuddan iyuy hinan way pumpaltian
unu umat hinan ulha an mundapuh an umuy hinan bitu
23 ta engganay un matubli' hi pana ta humawang hinan puhuna,
unu umat goh hiyah nan hamutin na'nah nan hulu mu agguyna inilah un hiyay dumalat hi atayana.

24 At he"an imbaluy'u* ya donglom tun alyo',
ya ihamadmun innilaon tun hapito' an itugun'u!
25 Adim ahan iyunnud nan nomnommuh pangat nan umat hinan babai,
ya ta"on nan numbino'ob'on an kulhah wadana ya adi'a mumpahhiyal hidi.
26 Ya manu ay alyo' hene ti hiyay dimmalat hi nun'atayan nan do'ol an linala'in adi mabalin an ma'yap.
27 Ya nan abung nen babai ya paddungnay ongol an pantaw an mipluy hinan wadan din nun'atoy!"

8

Paddungnay Mun'ayag nan ay Babain hi Anomnoman

1 Ya intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el hinan imbaluynan inalinay,
"Mu wadah Anomnoman an paddungnay umaya'ayag ay da'yu,
ya Hiyay gun humapit an mangipa'innilah atonyu.
2 Ya numbino'ob'on di tuma'dogana ti tuma'dog an mangayag ay da'yuh nan ata'nang an duntug
ya hidih nan way nunhappangan di dalan,
3 ya hidih nan delloh di pantaw hinan pange'wan an umuy hinan babluy,
ya hidi goh hinan way pantaw.

* **7:24** Bahaom nan footnote di Prov. 1:7 ta innilaom di aat ten translation.

Ya olto'oltonan umaya'ayag an alyonay,
4 Da'yun linala'i ya ta"on un da'yun ami'amin an tatagu,
5 ya namama ay da'yun nakudang di nomnomna unu manangpah,
ya donglona' ni' ta luma'eng ayu ta manomnoman ayu!
6 Donglonyu ahan heten nahamad an tugun'u
ti an amin nan itudu' ay da'yu ya makulug.
7 Immannung an amin di alyo' ya ma"akkulug
ti ha"in ya pahiwo' di layah.
8 An amin di hapito' ya immannung an mi'id ah nibahhawana
ti adi' ahan hapiton di layah unu napiku.
9 Ya inila' an nan nanomnoman ya nan nanginnila ya abulutonday alyo'
ti immannung an nepto' an madadawoh hi innilaon.
10 Hay alyo' ay da'yu ya pa'appohdonyu nan tugun'u ya un nan silver,
ya pot'onyuy bumadang hi luma'enganyu ya un nan na'ahhamad an balitu'.
11 Ti nahamhamad hi Anomnoman ya un nan mapla'an an batu,
ya mi'id ah udumnah amnawanyuh nipaddung ay Anomnoman.

12 Ya humapit hiya, ya inalinay, Ha"in an hi Anomnoman ya ihnay mi'hitun
Ha"in hi abung'u an da Pun'awat ay Panginnila,
ya hi Abalinan an Manginnilah nan Na'ahhamad.
13 Ya kulugonmi an hay pange'gonan ay Apo Dios di hiyay pamahiwan hinan nappuhin pangat,
ya abohlanmi da Mumpahpahiya ay Munlayah,
ya hi Mangamangat hi Nappuhi, ya Hi Nibahhaw di Panapitna.

14 Ya Ha"in di mangipanomnom hi maphod an punnomnoman ya nan maphod an tugun,
ya Ha"in goh di alpuwan di panginnila ya nan nidugah an abalinan.
15 Ha"in di mangidat hi abalinan nan a'alih nan punhaadanda,
ya badanga' goh nan a'ap'apun mangiyammah nan makulug an uldin.
16 An amin di mumpapto' eten luta ya Ha"in di bumadang ay didah nan tamuda
an ta"on un nan linala'in imbabaluy di ali unu nan malgom an a'ap'apu.
17 At Ha"in an hi Anomnoman ya hay pohdo' ya nan immannung an mamhod ay Ha"in,
ya an amin nan manganap ay Ha"in ya ah'upana'.
18 Ya ma"aphod nan gun mitnud ay Ha"in an da Umipa'adangyan ay Me'gonan,
at maphod di itaguan nan mangunud ay da'mi,
ya ta an amin di gunda aton ya nahamad di pumbalinana.
19 Ya hay ato' an munwagah ay da'yu ya mapmaphod ya un nan na'ahhamad an balitu'
unu nan silver an mi'id ahan di nilamut.
20 Ya hay gun'u aton ya nan na'ahhamad,
ya hay pohpohdo' ya nan ma'andong an ma'at.
21 Ya manu ay munle'le'oda' hidi ya ta way ato' an mangidat hi ma"aphod an ataguan hinan mamhod ay Ha"in
ta nan ataguanda ya umat hinan alang an na"apnuh paguy.

22 Ha"in ya wagwadaa' ay Apo Dios hidin nangete"anan nuntamu

ti Ha"in di nahhun ya un nan udumnan limmuna an wadad ugwan.
23 Ya pepento'a' tuwalih nahhun hidin hopapna ya un malmu tun luta.
24 Ha"in ya wagwadaa' tuwali ya un mawada nan baybay ya nan obob an
bumuhubuhu' di danumna.
25 Ya wagwadaa' goh ya un ma'amman nan atata'nang an aduntuduntug unu
nan i"ittang an dudunduntug,
26 unu nan payaw an wah tun luta, unu ta"on un nan hupu'.
27 Ya binadanga' hi Apo Dios an nunlumud daya,
ya immannung an tinnig'u Hiyan nunlumuh nan igad hi nun-
dammuwan ad daya ya tun luta.
28 Ya tinnig'u goh nan inatnan nangammah bunut ta inhinanad daya,
ya ta"on un nan inatnan nun'ammah nan numbino'ob'on an obob
hinan baybay.
29 Ya wagwadaa' hidin nangiyammanah ihinan di baybay ta adi middum
hitun luta,
ya wagwadaa' goh hidin nangiyammanah nan pognad tun luta.
30 Makulug ahan an wadaa' hinan delloh Apo Dios
ta bimmadabadanga' ay Hiyah din nunlumuwanan amin hinan
nun'almun wadad ugwan,
ya abigabigat ya immamlo'amlonga' hinan way hinagangna.
31 Ya mun'am'amlonga' an dimmalat an amin hinan nunlumuwana an ta"on
nan tatagu.

32 At Ha"in an hi inayun hi Anomnoman ya alyo' ay da'yun imbabaluy'u ta
ihamhamadyun donglon nan itugun'u
ti immannung an mawagahan nan mangunud ene.
33 Makulug an manomnoman ayuh unyu unudon nan tugun'u ta adiyu
inganuy an aton.
34 Ya mawagahan nan tatagun binigat ya gunda umalih nan pantaw di
abung'u ta donglona' hi unna' lumahun
35 ti nan manganap ay Ha"in ya hiyay mangah'up hinan pi'taguana,
ya iyam'amlong Apo Dios hiya.
36 Mu nan adi manganap ay Ha"in ya un hay odolnay pina"ina,
ya nan tagun mamohol ay Ha"in ya paddungnay hay atayanay
penhodna.
Hiyah ne inalin Anomnoman."

9

Nan Maphod an Pangayagan nan ay Babain hi Anomnoman hinan Tatagu

1 Ya intuluy Solomon an nangulgud hi nipa"el hinan imbaluynan inalinay,
"Hi Anomnoman ya paddungnay impiyammanay abungna an
pituy tu'udnah appit
hi dola ta way mamdon hi atap.
2 Ya indadaanay ma"aphod an gotad ti impipaltinay animal,
ya hinubulana nan bayah,
ya impaphodna nan lamehaan hi pangananda.
3 Ya unat goh nidadaan an amin ya hennagna nan binabain tagalana ta
umuydah nan
atata'nang an lugal eden babluy an mangayag hinan tatagu ta
ibugawdan alyonday,
4 Da'yun nawongwong ya da'yun nakudang di nomnomna!
Ma ayu ta me"an ayun Ha"in hi abung'u

5 ti impidadaan'u nan mapolhat an ma'an,
ya wada goh di hinubula' an bayah!
6 Maphod ahan hi unyu taynan nan nawongwong
ti umannung an ma"aphod di nitaguanyuh un ayu manomnoman
ta way atonyun manginnilah maphod hi atonyu!

7 Gulat ya tugunonyu nan ma'angohhoy an tagu at da'yuy angadnana,
ya wa ay goh ta ihingalyu nan tagun nappuhiy ato'atona at ipa-
bangngadnay nappuhin da'yu.
8 At adiyuat ni' tugunon nan ma'angohhoy an tagu ti abohlan da'yu.
Mu nan nanomnoman an tagu ya adi umat hina ti ta"on hi unyu
ihingal hi un way ibahhawana ya un da'yuat pa'appohdon.
9 Immannung an od'odolnah unyu itudtuduwan nan nanomnoman an tagu
ti iyal'allanan manomnoman,
ya ta"on hi unyu itudtuduwan nan tagun nahamad di pangatna ta
ma'ud'udman di inilana.

10 Ya gulat ta pohdonyun luma'eng at hay mahhun hi atonyu ya e'gonanyuh
Apo Dios
ti nan tagun nanginnilah aat nan nahamad an Dios ya hiyay
nanginnilah nan nepto'.
11 Innilaonyu an nan anomnoman di dumalat hi pi'taguanyu ta
ma'ud'udman di algawyuh tun luta.
12 Ya gulat ta manomnoman ayu at umannung an waday lagbuyu,
mu gulat ta pahiwonyuy luma'enganyu at hiyay dumalat hi
pumuhianyu.
Hiyah ne inalin Anomnoman."

Hay Pangibagan nan ay Babain hi Anomnoman hi Aat nan Nappuhin Ayag nan ay Babain hi Umilugtap hinan Tatagu

13 Ya intuluy goh Solomon an inalinay, "Wada han ay babain putan hi
Umilugtap di ngadana
an mango"ongol an humapit, ya nawongwong,
ya mi'id ahan di baina.
14 Hiya ya un u'umbun hinan pantaw di abungnan wah nan nabagtun lugal
hinan babluy,
15 ya umaya'ayag hinan way maluh an manapdapuh hinan ayanda.
16 Ya al'alu'ona nan nawongwong an alyonan diday,
Humigup ayuh tun abung'u!
Ya alyonah nan nakudang di nomnomnay,
17 Munlameeh nan na'akaw an danum hi inumon,
ya maphod di tamtam nan na'akaw an tinapay hi onon hi un mi'id
di mannig!
Hiyah ne hapitona.
18 Mu Ha"in an hi Anomnoman ya alyo' ay da'yuy,
Ihamhamadyu ni' ti danen gun ma'ayagan ya agguyda inilah un an
amin di umuy hinan abung Umilugtap
ya mun'atoydan wah didah nan maluhung an wadan di nun'atoy!"
Hiyah ne angunuh ten nipa"el an intugun Solomon hinan im-
baluyna.

10

Nan Numbino'ob'on an Tugun Solomon

1 Hiya hatuy numbino'ob'on an tugun an intudun Solomon.

Nan nanomnoman an unga ya umipa'amlong ay amana,
mu nan nakudang di nomnomna ya umipalungdayan inana.

2 Nan na'akaw an mapla'an an gina'u ya mid hulbinah awni,
mu gulat ta nahamad di pi'taguan ya umannung an waday hulbinah munnanannong.

3 Hi Apo Dios ya adina iyabulut an mahinaangan nan tatagun maphod di ato'atonda,
mu nan tatagun nappuhiy ato'atonda ya ipawan Apo Dios ta mi'id ologdan mangngal hinan amnawanda.*

4 Nan humigan muntamu ya immannung an manghan di gina'una,
mu nan mahmahlun muntamu ya makulug an dumo'ol di gina'una.†

5 Nala'eng nan ungan mahmahlun mumboto' hi muntupin paguyna,
mu bainonay ommodnah un gun momollo' eden abto'ana.

6 Ma'ud'udman nan wagah di tagun nahamad di pangatna,‡
mu hay hapiton di tagun nappuhiy pangatnay dumalat hi apa"ianda.

7 Wa ay ta matoy nan tagun maphod di ugalina ya adi ma'al'alliwan nan maphod an inatna,
mu unat goh matoy nan tagun nappuhiy pangatna ya adi madnoy at ma'aliwan di ngadana.§

8 Nan nanomnoman an tagu ya abulutonay maphod an mitugun ay hiya,
mu nan tagun nakudang di nomnomna an logmonay hapitona ya ma'ubah an amin nan wadan hiya.

9 Nan tagun hay nahamad di gunna aton ya ipapto' Apo Dios,
mu nan tagun gun mangat hi nibahhaw ya mipa'ampah awni.*

---

* **10:3** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di umamnawan di tatagu: Prov. 11:6, 23; 12:12; 13:4; 21:10, 26; 23:6-8, 29-35; 25:27; 27:4, 7, 20; 28:20; 30:15-16. † **10:4** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di tamu: Prov. 4:5, 26; 12:9, 11, 14, 24, 27; 13:4; 14:4, 23, 35; 15:19; 16:26; 18:9; 19:2, 15, 24; 20:4, 13, 24; 21:5, 25; 22:13, 29; 23:4-5; 24:27, 30-34; 26:10, 13-16; 27:8, 23-27; 28:19; 30:24-28; 31:10-29. ‡ **10:6** Waday udumnan verses ten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan wagah: Prov. 10:22; 11:11, 28; 12:3; 13:21; 14:21; 16:20; 18:22; 20:7; 21:21; 22:9; 24:23-25; 28:14, 20; 29:18. § **10:7** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di matoy: Prov. 10:29-30; 11:7, 10, 13; 13:22; 14:32; 15:15; 24:11-12; 30:15-16; 31:6-7.

* **10:9** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di mamolta: Prov. 10:16; 11:3-4, 8, 19, 21-23, 27, 29, 31; 12:2-3, 7, 26, 28; 13:6, 9, 14, 20-22; 14:1, 11-12, 14, 25, 27, 32; 15:3, 10-11, 24; 16:5, 18, 22-25; 17:5, 11, 13, 20, 26; 19:3, 5, 9, 16, 18; 20:17, 20, 22, 26; 21:7, 12-13, 15-16, 18, 28; 22:8, 14, 22-23; 23:10-11, 13-14, 26-28; 24:11-12, 17-22; 25:8-10, 21-22; 26:2, 27-28; 28:8, 10, 17-18; 29:1, 6, 24; 30:10, 17, 32-33; 31:1-3.

10 Nan tagun adi mangibaag hinan makulug ya hiyay dumalat hi gulu,†
ya nan mahapit an tagun malgom di hapitona ya mabainan hi awni.

11 Nan panapit nan tagun nahamad di pangatna ya umat hinan obob an umidat hi ataguan,
mu hay hapiton di tagun nappuhiy pangatnay dumalat hi apa"ianda.

12 Nan pi'bohholan ya umidat hi gulu,
mu gulat ta waday pamhodnah nan ibbanan tagu ya aliwanan amin di nappuhin na'at.‡

13 Nan nanomnoman an tagu ya immannung an mipattig di anala'engnah nan hapitona,
mu nan nabongang an tagu ya mahapul an magilat.

14 Nan tatagun nun'anomnoman ya gunda mundongol hinan udumnan ibbada ta ma'ud'udman di inilada,
mu nan nabongang an tagun gun humapit ya hiyay dumalat hi gulu.

15 Nan inadangyan di taguy ehngeldah pamaliwnah odolna,
mu nan nawotwot ay atog ya mi'id di pangngalanah ehdolna.

16 Hay lagbun di nanomnoman ya nan maphod an nitaguana,
mu hay lagbun di mangamangat hi nappuhi ya hay amoltaana.

17 Nan tagun mangngol hinan mitugun ay hiya ya paddungnay inunudnay owon an mipluy hinan pi'taguana,
mu nan tagun adi mangngol hinan mitugun ay hiya ya paddungnay inunudnay nibahhaw an owon ta omod un mitnud goh di udumnan hiya.§

18 Nan munlangkak ya ipo"oyday pamoholandah nan ibbadan tagu ta adi mipa'innila,
ya nan nabongang ya ihudhudolday aat di ibbadan tatagu ta way atonan gun miwa'at.

19 Nan tagun mahapit ya umannung an waday ibahhawan di hapitona,
mu nan nanomnoman an tagu ya ane'nongonay hapitona ti manghanonay alyona.

20 Nan panapit di nanomnoman an tagu ya nabalbalul an umat hinan na'ahhamad an silver,

---

† **10:10** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan bumalbali: Prov. 12:5, 20; 14:17; 15:4, 32; 16:8, 29-30; 17:20; 21:8; 23:1-3, 6-8, 29-35; 24:28-29; 25:26; 26:18-19, 24-26, 28; 31:30. ‡ **10:12** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di pangaliwan hinan ibba tu'un tagu: Prov. 14:9; 16:6; 17:9; 19:11; 20:8-9, 25; 28:13; 30:20. § **10:17** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan tugun: Prov. 10:31; 12:1, 15; 13:1, 10, 13-14, 18, 24; 14:3; 15:5, 7, 10, 12, 22, 31-32; 16:20, 23; 17:10; 18:15; 19:16, 18, 20, 25, 27, 29; 20:18; 21:11, 16; 22:6, 15, 17-21; 23:9, 12, 19-28; 24:5-6; 25:4-5, 11-12; 26:3, 9; 27:5-6, 9; 28:9, 23, 25-26; 29:1, 15, 17, 19; 30:18-19; 31:26.

mu nan nomnom di tagun nappuhiy pangatna ya mi'id ahan di
hulbina.

21 Nan tagun nahamad di aatna ya do'ol di mabadangan hinan hapitona,
mu nan nabongang an tagu ya adi mabadangan hinan hapitona, at
hiyah ne dumalat hi atayana.

22 Hay wagah Apo Dios hinan tataguna ya inadangyan,
at adi mabalin hi un alyon nan taguy un hiyay nalpuwana.

23 Hay umipa'amlong hinan nabongang ya nan nun'appuhin ato'atona,
mu hay umipadenol hinan tagun nala'eng ya hay anomnomana.

24 Nan umipata'ot hinan tagun nappuhiy pangatna ya umannung an hiyah
ne goh di ma'at ay hiya,
mu nan pohpohdon nan tagun nahamad di pangatnah ma'at ay
hiya ya umannung an hiyay ma'at.*

25 Pumuo' ay ya mid ma'angang hinan nun'abaholan hi alpahan di puo',
mu nan tatagun nahamad di pangatda ya wagwah dida an adida
ma'ma"ubah ti mabaliwandah mid pogpogna.

26 Nan napayad an tagala ya umipabohol hinan apuna
an umat hinan ma'an an umalinuh babana unu umat hinan ahu'
an mun'aklit hi matana.

27 Nan mange'gon ay Apo Dios ya dumu'du"oy di pi'taguana,
mu he'he'dodon Apo Dios di pi'taguan nan mangamangat hi nap-
puhi.

28 Nan namnamaon nan tagun nahamad di aatna ya palpaliwan ya uman-
nung an ma'at ay dida, at umamlongda,
mu nan namnamaon nan agguy kimmulug ya immannung an mi'id
hulbina ti adi ma'at.

29 Hi Apo Dios ya hanianay tagun nahamad di pangatna,
mu paligatona nan mangamangat hi nappuhi ti pa"iona dida.

30 Nan nahamad di pangatnan tagu ya adi ma'ubah an umat hinan ayiw an
nihamad an limmamut, at naligat hi mabu'nut,
mu nan tagun nappuhiy pangatna ya immannung an ma'ubah ti
paddungnay mabu'nut, at adi minaynayun hitun luta.

31 Hay hapiton nan nahamad di pangatnan tagu ya hay anomnoman,
mu nan tagun bumalbali an dumalat nan hapitona ya mipadinong
an mapogpog hi pidwa.

32 Nan hapiton nan nahamad di pangatna ya bumadang hinan mangngol,
mu nan nappuhiy pangatna ya puhion nan hapitonay punnomno-
man nan tatagu.

---

* **10:24** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan planu tu'u: Prov. 10:28; 11:5, 7; 12:5, 20; 13:16, 19; 14:12, 22; 16:1-4, 9, 33; 19:21; 21:1-2, 5, 29-31; 22:3; 26:24-26; 27:1, 12; 29:5.

11

1 Nidugah di pamoholan Apo Dios hinan agguy nepto' di pungkilunah nan
way ila'una,
mu mun'am'amlong hi un nahamad di kiluan nan mungkumildu.

2 Hay ma'at hinan tagun mangipabagtuh odolna ya mipa'ampah awni,
mu nan tagun mumpa'ampa ya hiyay nanomnoman.*

3 Gapu ta maphod di ugalin nan nahamad an tatagu at adida mibahhaw
hinan ato'atonda ti nan maphod an ugaliday mangituduh atonda,
mu gapu ta nappuhiy pangat nan adi mangngol at hiyay dumalat
hi apa"ianda.

4 Nan inadangyan ya mi'id ah ibadangnah nan gutud di punhumalyaan Apo
Dios hinan tataguh tun luta,
mu nan anahamad di tagu ya wada ahan di ibadangna ti hiyay
mangibaliw ay hiyah mi'id pogpogna.

5 Nan ugalin di tagun nahamad di pangatnay dumalat hi pumhodan di
ato'atona,
mu nan ugalin di tagun nappuhiy pangatnay dumalat hi gun
apa"ian nan planuna.

6 Immannung an nan nahamad an pangat nan taguy dumalat hi abaliwana,†
mu nan tagun nappuhiy ugalina ya paddungnay na'nah hulu an
dumalat nan a'amnawana.

7 Wa ay ta matoy nan nappuhiy pangatna at mi'yatoy goh an amin di
planuna,
ya ta"on an amin nan namnamaonah ma'at an dumalat nan
numbino'ob'on an abalinana.‡

8 Nan tagun maphod di pangatna ya hiyay mibaliw hi gulu
ta nan tagun nappuhiy pangatnay a'atana ta awahna.

9 Nan ulgu'ulgudon nan tagun mid diosnay mamuhih nan heneggona,
mu nan nahamad an tatagun nanomnoman ya diday mabaliwan.

10 Wa ay ta maphod di ma'at hinan tagun nahamad di pangatna ya
mun'am'amlong nan ni'babluyana,
ya wa ay goh ta matoy nan tagun nappuhiy pangatna ya ibugawday
pun'am'amlonganda.
11 Ya wa ay ta nan nahamad di pangatday munwagah hinan babluy at
pumhod,
mu nan ulgu'ulgudon nan nibahhaw di pangatday dumalat hi
apa"ian nan babluy.

---

* **11:2** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan mumpahiya ya nan mumpa'ampa an tagu: Prov. 12:9, 15, 23; 13:10; 14:19; 15:25, 33; 16:5, 18-19; 18:12; 20:14; 21:4, 24; 22:4; 25:6-7, 27; 26:12, 16; 27:2, 21; 28:11, 23; 29:23; 30:13, 29-33. † **11:6** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan abaliwan: Prov. 13:14; 14:25; 18:10; 24:11-12; 30:5-6, 12. ‡ **11:7** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan namnama: Prov. 11:23; 13:12; 18:14; 23:17-18; 24:13-14.

12 Nan tagun nakudang di nomnomna ya pahalonay ni'tunglubna,
mu nan tagun nanomnoman ya ane'nongonay hapitona.

13 Nan tagun ma"ulgud ya wa ay di dengngolnaan immuyna inulgu'ulgud,
mu nan tagun nanomnoman ya adina ibabbaag nan na'alin adi mipa'innila.

14 Gulat ta mibahhaw di aton nan mumpapto' hinan tatagu at ma'abakdah un way gubat,
mu wa ay di do'ol hi mumbabaddangan an muntugun hinan mumpapto' at immannung an diday mangabak.

15 Nan tagun mangita'dog hinan umutang hinan tagun agguyna in'innila ya muntutuyuh umangunuhna,
mu nan adi mangabulut an mangita'dog hinan umutang ya mi'id al'alin hiya.

16 Nan babain ma'ma'ullay ya e'gonan nan tatagu hiya,
mu nan linala'in atata'ot ya ammunay inadangyanday wan dida.

17 Nan lala'in ma'ma'ullay ya hay odolnay binadangana,§
mu nan malmaligit an lala'i ya un hay nitaguanay pinuhina.

18 Nan bino'lan di mangamangat hi nappuhi ya un na'amtang ya na'ubah,
mu nan bino'lan di mangamangat hi maphod ya immannung an waday hulbina.

19 Nan tagun manginaynayun an mangat hi maphod ya pumhod di nitaguana,
mu nan manginaynayun an mangat hi nappuhi ya un hay atayanay ah'upana.

20 Boholon Apo Dios nan tagun agaga"ihaw di nomnomona,
mu umipa'amlong ay Hiya nan tagun makulug di pangatna.

21 Nan tatagun hay nappuhiy gunda aton ya umannung an moltaon Apo Dios dida,
mu nan nahamad di pangatda ya mabaliwanda.

22 Nan ma'amnawan ahan an babai ya mi'id di hulbin nan amaphodnah un agguy nanomnoman
an hay ipaddungan di amaphodna ya umat hinan hengheng an balitu' an nihulit hinan hungahung di babuy.

23 Hay gamgamon nan maphod an tagu ya maphod di pumbalinana,
mu nan nappuhiy pangatnan tagu ya mi'id di hulbin an amin di namnamaona an un nan nidugah an bungot Apo Dios di mamannod ay hiya.

24 Nan udum an tatagu ya mun'am'amlongdan umidat hinan mibadang hinan i'ibbada mu ta"on ya ma'ud'udman di inadangyanda damdama,

§ **11:17** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan odol di tagu: Prov. 11:22; 12:4; 13:3, 25; 14:10, 13, 30; 15:13; 16:17, 24, 31; 17:22; 18:14; 19:8; 20:11-12, 29; 22:5; 24:13-14; 25:16, 27; 27:7, 12, 19; 31:6-7.

mu wadada goh di udumnan ukuhandan umidat hi badangda mu
gun miyal'allay awotwotanda.

25 Nan tagun mabanbanadang ya pumhod di nitaguana
ti immannung an nan bumadang hi ibbanan tagu ya hiya goh di
mabadangan.

26 Idutan nan tataguy mangipo"oy hi bogahnah un way batel ta awni ta
nguminay la'una ya unna ukaton,
mu mawagahan nan tagun mamhod an mangila'un dida.

27 Nan tagun hay maphod an ma'at di anapona ya maphod goh di ma'at ay
hiya,
mu nan tagun hay nappuhiy anapona ya hay nappuhi goh di ma'at
ay hiya.

28 Nan tagun hay inadangyanay pangehdolana ya umat hinan nalangun
tubuh nan tiyalgaw an magah,
mu nan tagun nahamad di pangatna ya hiyay nonongnah mawa-
gahan, at umat hinan mumballun tubuh nan lawang.

29 Nan tagun hay pamilyanay gunna guluwon ya mi'id ah punhulbianah
umangunuh
ti hiya ya nakudang di nomnomna, at mumbalin hi baal nan
nanomnoman.

30 Nan maphod an aton nan nahamad di ugalina ya umat hinan maphod an
bungan nan ayiw an dumalat nan pi'taguan,
ya nala'eng nan tagun gun mangal'alu' hinan i'ibbanan tagu ta way
atondan mabaliwan an mi'tagun Apo Dios.

31 Gulat ta hi Apo Dios ya idatnay lagbun nan maphod di pangatnan tagu ad
ugwan an awadanah tun luta
at nidugah ahan di pummoltaanah nan nabaholan an tagun nap-
puhiy pangatna.*

12

1 Nan tagun mamhod an ma'udman di inilana ya abulutonan mumpatugun,
mu nan tagun adi mangabulut an mumpatugun ya un nabongang
an adi umday nomnomna.

2 Nan tagun maphod di pangatna ya umipa'amlong ay Apo Dios,
mu nan nangipa'enghan mangat hi nappuhi ya moltaon Apo Dios.

3 Nan tagun hay nappuhiy pangehdolana ya umat hinan ayiw an mabu'nut
hi umangunuh,
mu nan tagun maphod di pangatna ya adi ahan mabu'nut.

4 Miyamlong nan lala'in ad ahawah nan babain nahamad di ugalina,
mu nan babain unna bainon hi ahawana ya umat hinan dogoh an
gumbuh tungalna.

* **11:31** I Pet. 4:18.

5 Nan tagun nahamad di pangatna ya mepto' di ibadangnah nan ibbanan tagu,
mu nan nappuhiy pangatnan taguh nan ibbana ya un bumalbali ya anggay.

6 Nan hapiton nan nappuhiy pangatnan tagu ya umat hinan hod'apel an pumatoy hi ibbanan tagu,
mu nan hapiton nan tagun maphod di pangatna ya bumadang an bumaliw ay hiya.*

7 Nan tatagun hay nappuhiy gunda aton ya la'tot at miballoh ay dida, at mabahbah di holagdan mi'id ah ma'angang,
mu nan pamilyan nan maphod di pangatda ya minaynayun an mi'id al'alin dida.

8 Nan nanomnoman an tagu ya miyamlong an mipabagtu,
mu nan nabongang an nakutikut di nomnomna ya abohlan nan tatagu.

9 On'onaynah nan na'ampan tagun mahlun muntamu ti waday tanudna
ya un nan tagun munlayah an mangipattig hi un ay adangyan, mu nilahaw di tanudna.

10 Nan maphod di nitaguana ya gunna hahalimunan nan animalna,
mu nan tagun nappuhiy pangatna ya inganuynay animalna.

11 Nan tagun mahlun muntamuh nan lutana ya hiyay mahawal di tanudna,
mu nan tagun mi'id ah poto' di atona ya un nabongang ti mid tanudnah awni.

12 Nan mangakaw ya pohdondan alan nan hinamham nan i'ibbadan mangakaw,
mu nan maphod di pangatdan tatagu ya mumbabaddanganda.

13 Mabainan nan tagun na"appuhiy pangatna ti mipa'innilah awniy agguy immannung an hapitona,
mu adi mabainan nan tagun nahamad di pangatna ti ep'ephodnay panapitna.

14 Umipadenol nan tagun maphod di panapitna,
ya maphod ay nan tagun munhabal ya maphod goh di alanah bungan di inhabalna.

15 Nan nabongang an tagu ya hay nomnomona ya do'do"ol di inilana ya un nan udumnan tatagu,
mu nan tagun mangihamad an mangngol hinan mitugun ay hiya ya immannung an hiyay nanomnoman.

16 Nan nakudang di nomnomna ya nalakan mabanbannungot,

* **12:6** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di pi'ligwaan: Prov. 12:26; 14:7, 9, 17, 20, 22; 15:30; 16:28; 17:9, 17; 18:1, 20; 24; 19:4, 7; 22:24-25, 28; 23:10-11; 24:1; 25:17-20; 26:18-19, 28; 27:5, 9-10, 14, 17; 28:7.

mu nan tagun nanomnoman ya ta"on hi unda gun bainon hiya ya
ene'edpolnan adi bumungot.†

17 Nan tagun nahamad di pangatna ya makulug di pangihtiguna,
mu nan adi makulug an mun'ihtigu ya langkak di hapitona.

18 Nan panapit nan tagun un nonongan himmapit ya umat hinan matadom
an hinalung an humugat,
mu nan panapit nan nala'eng ya ay agah an umipa'adaog.

19 Nan immannung an malpuh nan timid ya minaynayun nan amakulugnah
enggana,
mu nan layah an hapiton ya ag'agan ma'ubah.

20 Umipaligat hi punnomnoman nan tatagun bumalbalih ibbadan tagu,
mu umipadenol nan tatagun hay puntamuanda ya hay alenggopan
di i'ibbada.

21 Nan tatagun nahamad di pangatda ya mi'id ah nappuhih ma'at ay dida,
mu nan tatagun na"appuhiy pangatda ya immannung an mi'id
pogpog di ligat hi ma'at ay dida.‡

22 Hi Apo Dios ya abohlana nan tatagun ahilaylayah,
mu pohpohdona nan tatagun makulug di hapitonda.

23 Nan tagun nanomnoman ya adina iyamlong an iyal'aliy anala'engna,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya humapihapit an ta"on hi
un hay anakudang di nomnomnay pun'ipa'innilana.

24 Nan mahlun tagu an anuhanay tamuna ti umangunuh at hiyay mangi-
pangpanguluh nan i'ibbanan tatagu,
mu nan napayad an tagu ya udum di algaw at mumbalin hi tagalan
nan udum an tatagu.

25 Nan numanomnom hinan way ma'at di dumalat hi mangubah hi am-
longna,
mu nan ma"aphod an panapit di mangal'alu' hi mangipa'amlong ay
hiya.

26 Nan maphod an tagu ya ihamhamadnan mamilih liligwana ta bo'on diday
dumalat hi pumuhiana,
mu nan tagun nappuhiy pangatna ya malgom di gagadyumna an
ta"on hi un diday dumalat hi apa"iana.

27 Nan tagun napayad ya adina ipulu' nan dotag an inanupana,
mu nan tagun mahmahlu ya ihamhamadnan ihaang ti an amin di
ahapulana ya ibilangnah nabalul.

---

† **12:16** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan bungot: Prov. 11:12; 14:16-17, 29; 15:1, 18; 16:14, 32; 19:11-12, 19; 20:2; 21:14, 19; 22:8, 24-25; 25:23, 28; 27:4; 29:9, 11, 22; 30:33. ‡ **12:21** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan aligatan tu'u: Prov. 12:24; 13:13, 15; 17:3; 24:10, 15-18; 25:19; 27:12, 22; 28:3, 14.

28 Nan dalanon nan tagun nahamad di aatna ya nan mipluy hinan wadan
di pi'taguan hi mi'id di pogpogna,
ya immannung an henen dalan an pange'wana ya adi ahan mipluy
hinan wadan di ilahhinan hi mid pogpogna.

13

1 Nan nanomnoman an unga ya donglonay itugun amana,
mu nan mapahal an unga ya adina ahan donglon di mitugun ay
hiya.

2 Nan maphod an tagun maphod di hapitona ya maphod goh di mumbangn-
gad ay hiya,
mu nan bumalbalin tagu ya hay pohpohdona ya un hay papattoy.

3 Nan tagun mamhod an manalimun hi nitaguana ya hiyay mangane'nong
hi hapitona,
mu nan tagun adi mangane'nong hi hapitona ya hiyay mama"ih
nitaguana.

4 Nan napayad ya adi pa"alah nan way a'amnawanan alan,
mu nan mahmahlun muntamu ya mabalin an nalakay pangn-
galanah nan pohdona.

5 Nan tagun nahamad di pangatna ya boholonay layah,
mu nan tagun nappuhiy pangatnay dumalat hi abainana.

6 Nan maphod an ugaliy paddungnay tindalun mun'adug hinan tagun
maphod di pangatna,
mu nan nabaholan ya paddungnay binuhul an mangubah hinan
tagun nappuhiy ato'atona.

7 Bo'on hay tigaw di taguy pangipattigan hi aatna tuwali ti nan udum an
tagu ya ipattignay un adangyan mu hay immannung ya mi'mi"idan,
mu nan udum an tagu ya ipattignay un nawotwot mu hiyaat goh di
adangyan.

8 Wa ay ta madpap nan adangyan an tagu ya mahapul an bayadanay
nitaguana ta baliwanay odolna,
mu nan nawotwot an tagu ya mi'id ah mamhod an mampap ay hiya
ti ma'innila an mi'id ah pihhuna.

9 Nan tagun maphod di pangatna ya umat hinan bubumnang an dilag an
adi madmaddop,
mu nan tagun nappuhiy pangatna ya paddungnay dilag an
mun'ud'udimit an magadyuh madop.

10 Nan pumpahiyaan nan taguy dumalat hi do'ol an pi'hongngilana,
mu nan tagun nanomnoman ya donglonay tugun nan i'ibbana.

11 Nan pihhun nalakan ma'ala ya ag'agan ma'ubah,
mu nan pihhun malpuh nablayan ya gun ma'ud'udman.

12 Nan tagun nabaybayag di way namnamaona mu adi damdama ma'at ya
hiyay munlungdaya,
mu wa ay goh ta mipa'annung nan namnamaona an mawada at
nidugah di pun'am'amlongana.

13 Nan tagun mamahal hinan maphod an mitugun ay hiya ya mipaligligat,
mu nan tagun mangihamad an mangunud enen tugun ya malag-
buan.

14 Nan itudtudun nan nanomnoman ya umat hinan danum an bu-
muhubuhu' hinan obob an waday ibadangnah itaguan,
at nan mangunud enen mitudtuduy dumalat hi abaliwanah nan
atayan.

15 Nan tagun do'ol di inilana ya e'gonan nan tatagu,
mu mid mange'gon hinan munlayah an tagu, at un mipaligligat nan
nitaguana.

16 Hay aton nan nanomnoman an tagu ya pa'annomnomonah mahhun nan
ma'at ya unna aton,
mu nan nakudang di nomnomna ya ma"attig an mi'id ahan di
nomnomna.

17 Nan munlayah an mahnag ya lummuh gulu,
mu nan mahnag an makulug di iyalina ya lummuh lenggop.

18 Hay pumbalinan nan tagun adi mumpatugun ya un hay lummuh awot-
wotana ya abainana,
mu nan tagun mangngol hinan mitugun ay hiyah un way nibah-
hawana ya hiyay ma'alih me'gonan an tagu.

19 Ma"am'amlong nan taguh un mipa'annung nan penhodnah ma'at,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya adina ahan idinong nan
nappuhin gunna aton ti nipa'enghan hiya.

20 Nan tagun gun mitnud hinan nun'anomnoman ya la'tot ya manomnoman
goh,
mu nan tagun gun mitnud hinan adi mangngol ya la'tot ya pumuhiy
ma'at ay hiya.

21 Hay lagbun nan tagun mangamangat hi nappuhi ya nappuhiy ma'at ay
hiya,
mu nan nahamad di pangatnan tagu ya mawagahan.

22 Nan nahamad an tagu ya wa ay ta matoy ya ipaboltanah nan a'apunay
banohna,
mu nan banoh nan tagun nappuhiy pangatna ya miyewel hinan
udum an tatagun nahamad di pangatda.

23 Ta"on hi un way do'ol hi ihabal nan nawotwot mu adyu'a damdama
ti polhon nan abogadun nala'eng an mangakaw.

24 Nan adi mangilat hinan imbaluyna ya immannung an mi'id ah pamhod-
nan hiya,

mu nan ommod an waday pamhodna ya ihamadnan manugun ta
way aton nan imbaluynan matugun.*

25 Nan nahamad di pangatnan tagu ya mun'olog di tanudna,
mu nan nappuhiy pangatnan tagu ya gun mahinaangan ti adi
umday tanudna.

14

1 Nan babain nanomnoman ya inilanay atonan mangipaphod hi ma'ma'at
hi punhituwanda,
mu nan babain nakudang di nomnomna ya unnaat goh pupuhion
nan ma'ma'at hidi.

2 Nan tagun nahamad di pangatna ya e'gonanah Apo Dios,
mu nan tagun nappuhiy pangatna ya pihulona Hiya.

3 Nan hapiton di tagun nakudang di nomnomnay dumalat hi agilatanah
pidwa,
mu nan hapiton nan nala'eng an taguy dumalat hi mangehwang ay
hiyah nan nappuhin ma'at.

4 Gulat ta mi'id di nuwang hi pun'aladu ya mi'id ah paguy hi miyalang,
mu wada ay at mapnuy alang.

5 Nan nahamad di ugalinan mun'ihtigu ya immannung an adi munlayah hi
pangihtiguna,
mu nan nappuhiy ugalinan mun'ihtigu ya layah ya anggay di
hapitona.

6 Nan mapihul an tagu ya mid anomnomana an ta"on hi unna adalon,
mu nan nanomnoman an tagu ya nalakay luma'engana.

7 Maphod nan tagun man'ug hinan udumnan tagun nakudang di nom-
nomna
ti mi'id maphod hi adalonan hiya.

8 Nan nala'eng an tagu ya inilanay maphod hi ato'atona,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya hay inilana ya maphod
di atona, mu nahihinnu.

9 Nan nakudang di nomnomda ya abatlanday pumbaholanda an adidaat
goh ipaphod,
mu nan tatagun nahamad di ugalida ya pohdondan ag'agan aliwan
Apo Dios di baholda.

10 Nan nidugah an punlungdayaan di ohan tagu ya anggay hiyah munle'na
ti adi mabalin an mitolman hinan ibbanan tagu,
ya umat goh hinan umamlongana an adi mabalin an mi'godway
udum.

11 Nan nunhituwan di nappuhiy pangatna ya ag'agan ma'ubah,

* **13:24** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat di disciplina: Prov. 17:10; 19:25; 20:30; 22:15; 23:13-14; 26:3; 27:22; 29:15, 19; 30:5-6.

mu munnanannong di nunhituwan nan tagun maphod di pangatna.

12 Nan udumnan tatagu ya hay nomnomonda ya maphod di nitaguanda,
mu hay angunuhna ya milahhindan Apo Dios hi mi'id pogpogna.

13 Ta"on hi un mi'yab'abatol nan udumnan tagu mu munha'it di punnomnomanda an adi mattig,
mu wa ay ta malpah di pi'yam'amlonganda ya wagwada damdama nan punlungdayaanda.

14 Hay lagbun nan man'ug ay Apo Dios ya nan nappuhi goh an miyunnudan hinan inatna,
ya hay lagbun nan tagun maphod di pangatna ya mipabangngad goh nan maphod ay hiya.

15 Nan tagun nakudang di nomnomna ya kulugonan amin di ibagadan hiya,
mu nan nala'eng an tagu ya hamadonah mahhun hi un immannung ya unna abuluton.

16 Nan nanomnoman an tagu ya elana, at du'gonay nappuhin ma'ma'at,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya ag'agan bumungot an adina nomnomon hi un maphod hi aton unu nappuhi.

17 Umamu'amungaw nan tagun nalakan bumungot,
ya mapahiw nan tagun bumalbalih nan ibanan tagu.

18 Hay lagbun nan nawongwong an tagu ya mipaddung hinan ato'atona an mi'id di poto'na,
mu nan nanomnoman an tagu ya hay a'ud'udman di la'engnay lagbuna.

19 Nan tatagun nappuhiy ato'atonda ya mipa'ampadah awni
ti la'tot ya umuydah wadan nan mumpapto' ay dida an nan tatagun nahamad di pangatda ta mumpahmo'dan dida ta mumpabadangda.

20 Nan tagun nawotwot ya mi'id di mamhod ay hiya an ta"on nan heneggona,
mu do'ol di mamhod an mi'ligwah nan adangyan an tagu.

21 Mumbahol nan tagun mamahiw hinan hennegona,
mu nan mammo' hinan nawotwot ya immannung an mawagahan.

22 Undan agguy nibahhaw di planun nan munnomnom an mangat hi nappuhi?
Mu nan munnomnom hi maphod an pangat ya hiyay midatan hi pamhod nan liligwanah enggana.

23 Hay lagbun nan mahmahlun muntamu ya nan itaguana,
mu nan tagun un hay humapihapit an mi'id ah tinamuana ya hiyay mi'id di tanudna.

24 Nan nanomnoman an tagu ya ma'ud'udman di inadangyana,

mu nan manangpah ya gun miyal'allay amanangpahna.

25 Nan nahamad an mangipa'annung hi pangihtigunay mamaliw hi ataguan
nan tatagun mi'id inatdah nappuhi,
mu nan munlayah an ihtiguy dumalat hi amoltaanah nappuhi.

26 Nan mange'gon ay Apo Dios ya maphod di punnomnomana ti hi Apo Dios
di pangehdolana,
ya ta"on un nan pamilyana ya alyonday hi Apo Dios di ihi'uganda.

27 Immannung an nan pange'gonan ay Apo Dios ya umat hinan obob an
umidat hi ataguan,
ya hiya goh di mangibaliw hi adi atayan.

28 Nan do'ol ahan an tatagun ipapto' nan aliy dumalat hi ipabagtuana,
mu gulat ta gun umitang di tataguna at la'tot ya mi'id hulbin di
pumpapto'ana.*

29 Nan tagun ma'uya ya madpol ya makulug an nanomnoman,
mu nan tagun mabanbannungot ya nakudang di nomnomna.

30 Malenggop ay di nomnom di tagu ya maphod goh di punle'nana,
mu nan tagun umamoh hi ibbana ya nipaddung hinan dogoh an
bumulu' hi odolna.

31 Nan tagun mamaligat hinan nun'awotwot ya paddungnay hi Apo Dios an
nunlumun diday pinihulna,†
mu nan ma'ulay hinan nun'awotwot ya e'gonanah Apo Dios.

32 Nan tatagun nappuhiy pangatda ya henen ato'atondan nappuhiy dumalat
hi a'abakanda,
mu nan tatagun nahamad di pangatda ya mahanianda an ta"on hi
unda matoy.

33 Nan nanomnoman an tagu ya gun luma'eng,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya mabalin goh an
luma'eng hi unna adalon nan aat di anomnoman.

34 Nan nahamad an pangat nan tataguy dumalat hi ipabagtuan nan him-
pampun an tatagu,
mu ababain ahan hi un hay pumbaholan di ato'atonda.

35 Nan ali ya mun'am'amlong hi un nan u'upihyalna ya iniladay maphod hi
atondah nan tamuda,
mu pahiwona nan mungngohoy an adi mangat hinan ipatamuna.

---

* **14:28** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan ali an mumpapto': Prov. 14:35; 16:10, 12-15; 20:2, 8-9, 26-28; 21:1; 22:11, 29; 24:21-22; 25:1-7; 28:2, 12; 30:29-31; 31:4-5.
† **14:31** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan mamihul hinan i'ibbadan tagu: Prov. 15:5, 12, 20; 17:5; 18:3; 19:13, 29.

15

1 Nan pambal di ma'ma'ullay an taguh un way bimmungot ya uyahonay bungotna,
mu wa ay tuwali ta idalatnay pambalna ya miyal'allay bungotna.

2 Nan itudun nan nala'eng an tagu ya do'ol di maphod hi ma'adal hinan hapitona,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya mi'id di poto' di hapitona.

3 Hi Apo Dios ya titiggonan amin di ma'ma'at,
at Hiya ya inilanan amin nan mangamangat hi maphod ya nan gun mangat hi nappuhi.

4 Nan umal'alu' an hapiton ya immannung an hiyay dumalat hi ataguan nan mangngol,
mu nan hapiton nan nala'eng an bumalbalih nan ibbana ya umipab'on ay hiya.

5 Nan ungan mamahal hinan itugun amana ya un nakudang di nomnomna,
mu nan tagun mangabulut hinan hingalda ya nanomnoman.

6 Nan tagun nahamad di pangatna ya pumpumhod an amin di ato'atona an umat hinan abung an gun ma'ud'udman di numbino'ob'on an gina'unan mapla'an,
mu nan mangamangat hi nappuhi ya gun pumuhiy ato'atona an umat hinan bumo'la an gun mamanghan di bo'laona.

7 Nan nanomnoman an tagu ya gunna hapiton nan way ibadangnah nan i'ibbana,
mu adi umat hinay aton nan tagun nakudang di nomnomna.

8 Umipabohol goh ay Apo Dios nan e'nong nan tagun mangamangat hi nappuhi,
mu umipa'amlong ay Hiya nan luwalun nan tagun maphod di pangatna.

9 Umipabohol goh ay Apo Dios nan pangat di tagun mangamangat hi nappuhi,
mu pohpohdona nan tatagun nahamad di pangatda.

10 Nan tagun nanginnilah nan nepto' an umat hinan dalan mu mihalla damdamah dalanona ya nidugah di moltana,
ya gulat goh ta adina abuluton nan mitugun ay hiya ta hay mepto' di dalanona at hay angunuhna ya matoy.

11 Hi Apo Dios ya adi mabalin hi un waday mili"ud ay Hiya ti inilanan amin di logom an ta"on nan aat di wadan di nun'atoy,
at inyal'allanan ditu'un matagu ti inilanan amin di wah nomnom tu'u!

12 Nan mapihul an tagu ya adina pohdon an matugun,
at adi ahan mumpatugun hinan nun'anomnoman an tatagu.

13 Nan tagun waday amlongna ya ma'immatunan hi angahnan umeme'emeh,
mu nan tagun munlungdaya ya ma'immatunan an nidugah di problemana.

14 Nan nanomnoman an tatagu ya pohdondan ma'udman nan inilada,
mu nan tatagun nakudang di nomnomda ya adida pohdon an ma'udman nan inilada, at paddungnay galut di gunda gag'alon.

15 Umipalungdaya nan nitaguan nan tagun do'ol di ligatnah abigabigat,
mu umipa'amlong nan nitaguan nan tagun gun munyaman hinan ma'ma'at an umat hinan tagun gun me'egtad hi behta.

16 Onaynay nitaguan nan tagun manghan di gina'una ya gunna e'gonan hi Apo Dios
ya un nan tagun do'ol di gina'una mu awalitang.

17 Onayna goh hi un me"an nan taguh nan udumnan tagun pohpohdona an ta"on hi un halawhaw di ihdada ya anggay
ya un me"an hinan udumnan tagun pahiwona an ta"on hi un way do'ol an dotag hi ihdada.

18 Nan tagun mabanbannungot di dumalat hi pumpapattayan nan tatagu,
mu nan ma'ma'ullay an tagu ya padinngona nan mumpapattoy.

19 Nan napayad an muntamu ya immannung an do'ol di ligat hinan ataguna,
mu nan nahamad di pangatna ya nahamad di nitaguana.

20 Nan nanomnoman an unga ya umipa'amlong ay amana,
mu nan nakudang di nomnomna ya umipalungdayan inana.

21 Nan nakudang di nomnomna ya ma"am'amlong an mangat hinan nappuhin mi'id di hulbina,
mu nan nanomnoman an tagu ya ammunay maphod hi pa'appohpohdonah ipadenolna.

22 Nan tagun adi mundongol hinan maphod an tugun ya mi'id di pumbalinan di ninomnomnah aton,
mu nan tagun mumpatugun hinan nun'anomnoman ya maphod di pumbalinan nan way nomnomonah aton.

23 Ma"am'amlong nan tagun hay immannung di hapitonan waday ibadangnah nan mangngol
ti nan umal'alu' an hapit ya ongol di ibadangnah nan tatagu.

24 Hay ipaddungan nan nanomnoman an tagun mangun'unud hi aat di pi'taguan
ya melwang hi wadan din nun'atoy an ad imbelnu.

25 Pa"ion Apo Dios di nunhituwan nan mangipabagtuh odolna,
mu halimunanay igad di lutan nan umu'utun ta mi'id ah mangipahlig.

26 Umipabohol ay Apo Dios nan punnomnoman nan tagun mangamangat hi nappuhi,
mu umipadenol ay Hiya nan hapit nan tagun nahamad di pangatna.

27 Nan umam'am an bumalbalih nan heneggonay dumalat hi guluh nan pamilyana,
mu nan tagun adi mangabulut hi mili"ud an bayad ta atonay nappuhi ya malenggop di nitaguana.

28 Nan tagun nahamad di pangatna ya nomnomonah mahhun ya unna tabolon nan ibagadan hiya,
mu nan tagun nappuhiy ato'atona ya atobatobal, at nappuhiy panapitna.

29 Adi ihi'al Apo Dios di luwalun nan tagun nappuhiy pangatna,
mu donglonay luwalun nan tagun nahamad di pangatna.

30 Nan tagun umemeh ya pa'amlongonay i'ibbana,
ya namamah un hay ma"aphod di ulgudonan dida.

31 Maphod hi un abuluton nan taguy mitugun ay hiya,
at immannung an hiyay mibilang hinan nun'anomnoman an tatagu.
32 Ya nan tagun adina pohdon an mituduwan ya un hay odolnay binalbaliyana,
mu nan tagun mangabulut hinan maphod an hingal ya immannung an luma'eng.

33 Hay ma'at hinan tagun mange'gon ay Apo Dios ya umannung an luma'eng ta manomnoman
ti nan nanginnilan mangiyulay an mumpa'ampa ya hay umangunuh ya mipabagtun me'gonan.

16

1 Hay tagu ya mabalin an hiyay okod an munnomnom hi ato'atona,
mu gahin damdamay un iyabulut Apo Dios ya un mipa'annung an ma'at.

2 Hay punnomnom di tatagu ya nahamad an amin di ato'atonda,
mu hi Apo Dios ya hamadonay pangatdah un maphod unu nappuhi.
3 At hay mahapul hi atonda ya e'koddan amin ay Apo Dios nan nomnomondah atonda,
at umannung an ma'at.

4 Hi Apo Dios ya ninomnomnay ma'at an amin hinan limmuna,
ya hay ninomnomnah ma'at hinan tatagun nun'appuhiy pangatda ya nan a'ubahanda!

5 Boholon Apo Dios nan tagun mangipabagtuh odolda,
at umannung an moltaon Apo Dios dida!

6 Wada ay di pamhodmu ya iyulaymuh nan i'ibbam, at mabalin an aliwan-
day baholmu,
ya gulat ta e'gonam hi Apo Dios at mi'id ah nappuhiy ma'at ay he"a.

7 Wa ay ta nan pangat di ohan tagu ya umipa'amlong ay Apo Dios
at ta"on nan binuhulna ya maluman di nomnomda ta ma'ulaydan
hiya, ya mid al'alin dida.

8 Od'odolnah un itang di pihhun nan tagu mu ta nahamad di na'alana
ya un nan do'ol di pihhu an agguy nahamad di na'alana.

9 Ta"on hi un way abalinan nan tagun munnomnom hi ato'atona
mu hi Apo Dios damdamay okod an mangiyabulut hi un ma'at
henen ninomnomnan aton unu adi.

10 Nan mandal di ali ya mibilang hi mandal Apo Dios ti hiyay baal Apo Dios
an mumpapto',
at ma'ahhapul an adina ipangngel di ipanuhna.

11 Hi Apo Dios ya pohdona ahan nan nepto' an pungkilu ya punlukud hinan
mingina
ta mapapaddung an amin di la'uda.

12 Umipabohol hinan a'ali nan numbino'ob'on hi pumbaholan
ti immannung an hay nahamad hi aton an mangipanuh hinan
tatagu di mangipabi'ah hinan pumpapto'anda.

13 Umipa'amlong hinan a'ali nan immannung an hapit,
ya pohpohdonda goh nan tagun adi munlayah.

14 Umipata'ot hi un mabungot nan ali ti abalinanan mangipapatoy hi tagu,
mu nan tagun nanomnoman ya ephodnan mangal'alu' ay hiya ta
mabayuyay bungotna.
15 Ti nan maphod an ipattig nan ali
ya umat hinan udan an taguonay nitanom hinan tiyalgaw.

16 On'onaynah un nan tagu ya nanomnoman ya nala'eng
ya un nan ado'ol di pihhuna unu balitu'na!

17 Nan tagun nahamad di pangatna ya bata'anana nan nappuhih nan ay
kulhan dalanona
ti nan mangipapuut hi umayana ya hay odolnay hinalimunana.

18 Nan pumbagtuan di tagu ya immannung an lummuh a'ubahana,
ya nan tagun munnomnom an hiyay na'abbagbagtu ya un nan
i'ibbanan tagu ya immannung goh an lummuh ipa'ampaana.

19 Onaynah unta nawotwot ya mumpa'ampa ya mi'hituh nan nawotwot
ya unta mi'bingay hinan mumpumbagtun taguh nan hinamhamda.

20 Nan tagun mangihamad an mangunud hinan nitudun hiya ya maphod di
pumbalinana,
ya umat goh hinay ma'at hi unna e'kod di nitaguanan Apo Dios ti
mawagahan.

21 Nan nanomnoman an tagu ya hiyay way abalinanan manginnilah nan na'alligat,
ya gulat goh ta ma'ma'ullay di puntuduna at ma'ud'udman di pangipabagtuandan hiya.

22 Nan nanomnoman an tagu ya umat hinan obob an adi matmatdu' ti idatnay amaphodan di nitaguan,
mu mi'id hulbin nan puntudtuduwan nan tagun nakudang di nomnomna.

23 Nan nanomnoman an tagu ya pa'annomnomonah mahhun di alyona ya un humapit,
at hiyaat un ma"aphod hi pangngolan nan tataguh nan ituguna.

24 Nan ma'ma'ullay an panapit ya ay alig an munlameeh hi pangngolan,
at ipabi'ahnay nitaguan.

25 Nan udumnan tagu ya hay nomnomonda ya maphod di nitaguanda,
mu hay umangunuhna ya milahhindan Apo Dios hi mi'id pog-pogna.

26 Nan ahinaangan di dumalat hi pangibi'ahan nan bumo'lan muntamu,
at mahmahlun muntamu ta adi munhinaang.

27 Nan tagun nappuhiy ato'atona ya un hay pi'bohholanay an'anapona,
ya umat goh hinan hapitona an ay apuy an gumhob.

28 Nan tagun nappuhiy pangatna ya ihudhudolnay nappuhih aat di ibbanan tagu ta way atonan miwa'at,
ya hiyay dumalat hi gulu, ya pa"ionay nahamad an punggagadyu-manda.

29 Nan tagun gun mi'papattoy ya balbaliyanay heneggona ta middum ay hiyan mangat hi nappuhi.

30 Nan tagun komod'eng hi ibbana an ta"on hi un adi humapit
mu waday ninomnomnah atonah nappuhi.

31 Waday pulimyun nan nala'ay an tagun nahamad di ataguna
ti hiya ya na'ubanan di buu'na an umat hinan ma"aphod an uklup di ali.

32 Onayna nan tagun ma'ma'ullay ya un nan mabi'ah an mangam'ameh hinan himpapangili,
ya onayna goh nan tagun mangedpol ta adi mabanbannungot ya un nan mangabak hinan babluy.

33 Ta"on hi un ditu'uy ad nomnom hinan aton tu'u
mu hi Apo Dios damdamay okod an mamto' hi ma'ma'at.

17

1 On'onaynah un hay dalangdang di onon mu ta wadaat di lenggop ya mid al'ali
ya un nan panganan hinan numbino'ob'on an ma'an ya mihda an unta hay munhohongngel.

2 Nan nanginnilan tagala ya la'tot ya hiyay mumpapto' hinan umipabain an
imbaluy di ap'apuna,
at la'tot ya ibilangda hiyah ohan hakup di pamilyada, at me'ebnoh
hinan banohdan hina"agi.

3 Nan silver ya balitu' ya hay apuy di mun'anang ta mamahmahda,
ya umat hina goh di aton Apo Dios an mangihamad hinan aat di
tagu ta mipattig di anahamadna.

4 Nan tagun nappuhiy ato'atona ya pohpohdonan donglon nan agaga"ihaw
an hapiton nan i'ibbana,
ya umat goh hinan munlayah an tagu ti wa ay ta nan layah di
ma'ulgud ya ihamadnan donglon.

5 Nan tagun mamihul hinan nawotwot ya hi Apo Dios an nunlumun hiyay
pinihulna,
ya nan tagun mun'am'amlong hi un waday na'at hi nappuhih nan
udumnan tagu ya umannung an mamoltah pidwa.

6 Nan nun'ala'ay ya iyamlongday a'apuda,
ya umat goh hinay pangiyamlongan nan ung'ungungngah nan
o'ommodda.

7 Nan tagun mumpahiya ya mi'id hulbin di panapitna,
at iyal'allana nan punlayahan nan ap'apu!

8 Nan tagun bayadanay udum an tagu ta way aton nan pohdonan nibahhaw
an ma'at
ya umat hinan hiwang an wan hiya ti gun ma'ma'at nan pohpohdo-
nan aton.

9 Nan tagun mamhod hi un minaynayun di pamhod nan tatagun hiya ya
aliwanah un way atondah nappuhin hiya,
mu nan tagun hay numbaholanay nonomnomona ta ulgudonay
aat nan nappuhin inat di ibbana at hiyay mamahbah hinan
punliligwaandan duwa.

10 Mamenghan ya anggay di uyap di pangihingalandah nan tagun nanom-
noman ya un matugun,
mu adi umday hinggahut hi panoplatandah bonog di tagun naku-
dang di nomnomna ya un matugun.

11 Nan tagun nappuhiy pangatna ya un hay guluy umuyna ana'anapon,
mu la'tot ya waday atata'ot an pulis an mahnag ay hiya ta magilat
mahkay.

12 Onaynah un nan mabmabbungot an animal hinan dalan an naplohan hi
imbaluynay damuwon
ya un nan tagun nakudang di nomnomnan un malgom di atona.

13 Gulat ta hay nappuhiy pamalloh nan taguh nan maphod an inat nan
ibbanan hiya
at mipabangngad goh nan nappuhih nan pamilyanah enggana.

14 Ete"an ay han tagun mi'tututut ya umat hinan muntudun naltut an
danum an la'tot ya nadoldol, at mapa"i,
at maphod hi unna ipogpog an mi'hahannun ay hulatona ta adi
mamaman umongol an ay mi'pattoy.

15 Umipabohol ay Apo Dios nan huwis an mangibo'tan hi baludan hinan
nabaholan an tagu,
ya impibaludna nan tagun mi'id ah inatnah nappuhi.*

16 Ma'adyuwan nan pihhun mibayad hinan adi mangngol hi pun'adalana
ti adina damdama pohdon an mituduwan!

17 Nan nahamad an gadyum ya minaynayun di pamhodna an ta"on un
malgom di ma'at,
ya umat goh hinan pogtang an wada ay di munligat hi agina ya
immannung an maphod di atona an ta"on hi un na'alligat di
aatna.

18 Nan tagun adi umday punnomnomana ya nonongan ihapatana
an hiyay mamayad hi utang nan heneggonah un adi pa'abbayad.

19 Nan tagun hay pumbaholan di pohpohdona ya un hay pi'hohongngilanah
nan tataguy pohpohdona,
ya nan tagun mangipiyammah ata'nang an pantaw di allupna ya
un hay mangakaw di paddungnay awitona.

20 Nan tagun nappuhiy nomnomnomona ya adi pumhod di nitaguana,
ya umat goh hinan tagun nala'eng an bumalbalih nan ibbanan tagu
ti atata'ot di ma'at ay hiya damdama.

21 Munlungdayay ommod di ungan nakudang di nomnomna
ti nan adi dumngol ya mi'id di umamlongan di ommodna.

22 Nan pun'am'amlongan di tagu ya ay agah an mangipaphod hi odolna,
mu nan tagun nidugah di punlungdayaana ya la'tot ya hiyay
lummuh pundoghana.

23 Nan huwis an nappuhiy ato'atona ya abulutonay mili"ud an bayad hi
midat ay hiya ta adi mamotta nan numbahol.

24 Nan nanomnoman an tagu ya gunna nomnomon di makulug hi ato'atona,
mu nan nakudang di nomnomna ya mi'id poto' di nomnomonah
atona.

25 Nan nakudang di nomnomnan imbaluy ya umipaligat,
ya umipalungdayah nan o'ommodna.

26 Adi ahan maphod hi un nan mi'id di baholnan taguy mamolta,
ya nibahhaw ahan hi un magilat nan tagun nahamad di atonah nan
udumnan tagu.

---

* **17:15** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan huwis an mumpapto': Prov. 17:23, 26; 18:5, 17-18; 21:15; 24:23-25; 28:21; 29:14.

27 Nan nanginnilan tagu ya adi nonongan himmapit,
ya adi mabanbannungot ti hihidyay panapitna.

28 Ti ta"on un nan nakudang di nomnomnan tagu ya gulat ta dindinong
at mabalin an alyonday un nanomnoman ti ane'nongonay hapitona.

18

1 Nan tagun mangilalahhin hi odolna ya un hay odolnay nomnomnomona,
ya henen pan'uganah nan maphod an itugun nan liligwanay dumalat hi akudangan di nomnomna.

2 Nan tagun nakudang di nomnomna ya adina donglon di hapiton nan i'ibbanan nun'anomnoman
ti hay pohdona ya hiya ya anggay di ma'unud.

3 Wa ay di mangat hi pumbaholan ya mapahiw,
ya adi me'gonan, at mabainan.

4 Nan panaphapit di nanomnoman an tagu ya umat hinan maluhung an baybay,
ya umat goh hinan umayuh an danum hinan obob an umipa'amlong hinan manginum.

5 Adi ahan maphod hi un ipangngel nan huwis di atonan munhumalya ta adina moltaon nan numbahol
an un at goh nan mi'id di baholnay mamolta.

6 Nan hapiton di nakudang di nomnomnay dumalat hi pi'hongngilanah nan i'ibbanan tagu,
ya la'tot ya hiya goh di dumalat hi do'ol an gulu.

7 Nan hapiton di tagun nakudang di nomnomnay mama"ih odolna
ti henen hapitonay umat hi bitun mangnan hiya.

8 Nan nappuhin pamahiwda ya umat hinan mumpolhat an ma'an an nalakah ma'u'mun
ti immannung an hiyay pa'appohpohdon nan tatagun pa'addonglon.

9 Nan napayad an adi muntamu ya nipaddung hinan tagun un hay ato'atona
ya un hay puma"ih gina'un di i'ibbanan tagu.

10 Hi Apo Dios ya umat hinan nihamad an allup an punhi'ugan nan tatagun makulug di pangatda,
ya gulat ta Hiyay umayanda at mabaliwanda.

11 Hay pangehdolan nan adangyan an tataguh mamaliw ay dida ya nan inadangyanda
ti hay punnomnomandah aatna ya umat hinan mabi'ah an atata'nang an allup an hawan di babluy.

12 Nan tagun mumpahpahiya ya lummuh abahbahana,

mu nan nanginnilan mangiyulay an mumpa'ampa ya hay umangunuh at hiyay mipabagtun me'gonan.

13 Nakudang di nomnom nan tagun adina hamadon an donglon hi mahhun ya tinumbal,
ya immannung an hay odolnay binaina.

14 Gulat ta hehemlon nan tagun mundogoh an umadaog ya umannung an umadaog,
mu nan tagun mi'id ah namnamanan umadaog ya umannung an adi umadaog.

15 Nan nanomnoman an tagu ya pohdonah un ma'ud'udman pay di inilana,
at hiyaat unna pohpohdon an mundongol hinan itugun di nun'anomnoman.

16 Nan tagun mamhod an mi'hapit hinan tagun nabagtuy haadna
ya maphod hi unna idadaan di ipa'dawna ta idatnan hiya ta way pangidalatanah pi'hapitana.

17 Nan nahhun an himmapit hinan punhumalyaan an nangulgud hinan na'at ya ay ihuna peman hi un hiyay makulug an mi'id di baholna,
mu unat goh waday nangihamad an nangibagah aat din inulgudna at immannung an ma'innila mahkay di makulug.

18 Wa ay ta na'alligat hi mipanuh nan mundiklamuan ya maphod hi unda iyu'nuh
ta hiyay panginnilaan hinan mangabak.

19 Na'alligat di pi'hapitan hinan binum'on an tagu ya un hay pangabakan hinan babluy an nihamad di allupna
ti gulat ta munhohongngel nan tatagu ya naligat mahkay di pi'yunnudanda an umat hinan nitangob an pantaw an mi'id humigup.

20 Nan nahamad an hapit ya ipa'amlongnay nomnom an umat hinan maphod an bungan mangipa'amlong hi putu,
ya nan nahamad an panapit ya umipa'amlong an umat hinan nabto' an paguy an umipa'amlong hinan numboto'.

21 Nan hapiton ya mabalin an hiyay dumalat hi abaliwan unu abahbahan di ibbah tagu,
ya gapu ta umat hinan maphod an bunga unu atata'ot an bininu at maphod hi un hamadon nan tataguy nepto' hi hapitonda.

22 Nan babaiy ma"aphod an ipa'daw Apo Dios hinan lala'i an mangahawan hiya,
at hiyaat un wa ay ta malhin nan lala'i ya hiyay panginnilaan an winagahan Apo Dios.

23 Nan nawotwot ya unda mumpahpahmo' an humapit hi un way ibagada,
mu hay pambal di adangyan ya unda mabubungot.

24 Nan udumnan i'ibba ya agguy nahamad di punliligwaanda ti adi minay-
nayun,
mu waday udumnan i'ibba an na'ahhamad di punliligwaanda ya
un nan punligwaan di hin'agi.

19

1 On'onayna nan tagun nawotwot mu nahamad di pangatna
ya un nan tagun nakudang di nomnomnan un hay lumayalayah.

2 Ta"on hi un mahmahluy tagu mu mid hulbin nan tamuna damdamah un
agguy nepto' di inatnan nuntamu,
ya adi goh maphod hi un way umiyahup an muntamuh un mibah-
haw di ato'atona.

3 Immannung an nan udumnan tagu ya pa"ionday nitaguanda tuwali an
dumalat nan nappuhin gunda aton,
mu gagangayna an pabaholondah Apo Dios an gapuh nan ma'ma'at
ay dida.

4 Nan adangyan ya do'ol di mi'ligwan dida,
mu ta"on hi un do'ol di liligwan nan nawotwot mu la'tot ya
taynanda dida damdama.

5 Nan mun'ihtigu an hay nibahhaw di ulgudonah pangihtiguna ya imman-
nung an mamoltah pidwa,
ya mahapul an magilat nan munlayah.*

6 Nan tagun nabagtuy haadnan mumpapto' ya do'ol di mumpabadang ay
hiya,
ya umat goh hinan nalakan hummo' an do'ol di mi'ligwan hiya.†

7 Nan tagun na'agwotwot ya ta"on un nan a'agina ya adida ibilang hiyah
ibada, at inyal'allana an mi'id ah ligwana!
Ya ta"on hi unna atog dida ihaphapitan mu adida damdama
haggungon.

8 Nan tagun waday pamhodnah odolna ya pohdonan ma'udman di inilana
ti nan mamamhod an mun'adal ya hiyay pumhod di itaguana.

9 Nan munlayah an mun'ihtigu ya umannung an waday amoltaana,
ya nan gun munlayah ya ma'ubahnah pidwa.‡

10 Adi midipat hi un hay nakudang di nomnomnay munhituh nan abung di
ali,
ya iyal'allanan nappuhih un way himbut an mumpapto' hi apuna!

11 Nan nanomnoman an tagu ya mehodan an adi mabanbannungot,
ya immannung an idayawda hiyah unna adi haggungon nan
nappuhin inat di ibbanan hiya.

---

* **19:5** Prov. 19:9. † **19:6** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan mun'endog: Prov. 23:1-3; 25:15; 28:15-16, 28; 29:2, 4, 12, 16, 26; 31:31. ‡ **19:9** Prov. 19:5. Heten verse ya nipaddung hinan hapit di Hudyu.

12 Umipata'ot nan bungot di ali an umat hinan layon an humeeheel,
mu umipa'amlong nan homo'na an umat hinan dulnuh nan munlangtan holo'.

13 Nan lala'in ommod di ungan nakudang di nomnomna ya do'ol di problemana,
ya nan ahawa an mi'hongngehongngel hinan ahawana ya umat hinan danum an tumidtitidtid an umipahiga.

14 Nan o'ommod di mangipaboltan hi abung ya an amin nan inadangyanda,
mu hay idat Apo Dios ya nan nanomnoman an babain ahawaona.

15 Nan napayad an humigan muntamu ya unda momollo',
ya immannung an mahinaangan nan adi bomo'la.

16 Nan tagun manginaynayun an mangunud hinan Tugun Apo Dios ya immannung an halimunanay odolna,
mu nan adi mangunud an mamahiw enen Tugun ya hiyay dumalat hi atayana.

17 Nan mangidat hi badangnah nan nawotwot an tagu ya paddungnay un hi Apo Dios di nangipa'utangana,
ya umannung an paddungnay bayadan Apo Dios nan utangna ti lagbuana hiyah pidwa.

18 Nan o'ommod an waday imbaluyda ya mahapul an tugunonda hiyah nan gutud di a'ung'ungngana ti hiyah ne gutud an nalaklakan matuduwan
ti gulat ta adida aton at paddungnay unda pa"ion di nitaguana.

19 Nan tagun mabanbannungot ya okod hiyan munholtap hi balloh nan bumungtana
ti ta"on hi un way bumadang ay hiya ta way atonan mabaliwan mu ipidwapidwanan mangat damdama, at mid hulbin nan ibadangna.

20 Nan tagun mangngol hinan mitugun ay hiya ta unudona
ya la'tot hi umangunuh ya hiyay mumbalin hi manomnoman.

21 Hay tagu ya mabalin an hiyay okod an munnomnom hinan numbino'ob'on an ato'atona,
mu okod hi Apo Dios damdamah nan penhodnah ma'at.

22 Hay pohpohdon nan tagu ya nan panginaynayunan nan pamhod di tatagun hiya,
ya onaynah un nawotwot ya un nan pumpangngalanah nan logom an dumalat hinan langkak.

23 Nan tagun hi Apo Dios di e'gonanah unudona ya hiyay way makulug hi pi'taguanah tun luta,
ya hiya goh di mawaday amlongna ya mabaliwan hinan nappuhin ma'ma'at.

24 Waday udum hi tatagu an nunheglay anapayadda

ti ta"on un ah umiduhandaan higananda!

25 Gilaton nan pumihupihul ta way tigon nan manangpah, at manomnomanda.
Ya gulat ta nan nala'eng di mihingal ya abulutona, at ma'udman di inilana.

26 Umipabain nan imbaluy an mangakaw hi gina'un amana,
ya ababain goh hi unna pakakon hi inanah nan abungda.

27 At he"an imbaluy'u ya mahapul an inaynayunmun mun'adal hinan makulug an mitugun ay he"a
ti gulat ta idinongmu at la'tot ya inaliwam an ta"on din ini"ilam tuwali ya pi'yaliwmu goh.

28 Gulat ta layah di hapiton nan taguh pun'ihtiguana ya unna langlangkakan nan munhumalya
ti nan nappuhin tagu ya pohpohdonda nan nibahhaw an ato'atonda.

29 Immannung an mamolta nan pumihul,
at mahuplit di bonogna.

20

1 Nan tagun uminum hi bumutong ta nangamung un mabutong ya la'tot ya pumihul hinan i'ibbana, ya mi'pattoy goh ay dida,
at nan uminum hi umat hina ya mibilang an hiya ya nakudang di nomnomna.

2 Nan bungot di ali ya atata'ot an umat hinan layon an humeeheel,
ya gulat ta way mangipabungot ay hiya at mid mapto' ya abalinanan mangipapatoy ay hiya!

3 Nan tagun adi mamhod an mi'hongngel ya e'gonanda hiya,
mu nan nakudang di nomnomna ya immannung an ag'agaan ni'hongngel.

4 Nan napayad ya adina tamuan an gaudon nan payawnah nan ahitanom,
at awni ta madatngan di iwang at hiyay mi'id ah bot'ona.

5 Nan na'unig an nomnomon di ohan tagu ya umat hinan danum an wah nan maluhung an bubun, at adagwih how'on,
mu nan tagun abalinanan innilaon nan na'ahhamad ya mabalin an pahapitonah den tagu ta bumuhu' di wah nomnomna.

6 Nan do'ol an tatagu ya alyondah un nahamad di pumpopohhodandah nan i'ibbada,
mu hay wadan di pangah'upan hi umat hinan tagu?

7 Nan lala'in nahamad di pangatna ya maphod di gunna aton,
ya immannung an mawagahan nan imbabaluyna.

8 Wa ay ta umbun nan alih nan umbunana ta mumpanuh hinan aat nan tataguna

ya hamadonah mahhun ta innilaonay maphod ya nan agguy
immannung.

9 Ngadan nen tagun waday abalinana udot an mangalih,
“Na'ahhamad di nomnom'u ti mi'id inat'uh nappuhi, at agguya'
numbahol!”?

10 Umipabohol ay Apo Dios nan mangudang hinan pungkiluna ya nan
punlukudna.

11 Ta"on nan ung'ungnga ya nan pangatnay mangipa'innilah nan aatnah un
nahamad unu nappuhi.

12 Nan inga an pundongol di tagu ya nan mata an pannigna
ya hi Apo Dios di nunlumun daten duwa.

13 Mawotwot nan taguh unna pohpohdon an molmolo',
mu gulat ta mahlu hiyan muntamu at waday mahawal hi tanudna.

14 Munlili nan nguminah un muntawal an alyonay un nanginah nen la'uana,
mu unat goh makak ya iting'ina an nalakay nungnginana.

15 Do'ol di nun'abalul an balitu' ya nan nun'anginan batu,
mu nabalbalul nan hapit di nanomnoman an tagu, ya na'alligat goh
hi ma'ah'upan.

16 Mahapul an waday alanyuh gina'un nan tagun mangita'dog hinan tagun
umutang ta waday pamatangna,
ya iyal'allanah unyu agguy in'innilah nen tagu.

17 Immannung an mapolhat hi onon nan ma'an an na'alah linaylayah,
mu awniat mumbalin hi panag hi timid.

18 Nu waday nomnomom hi ma'at ya maphod hi un'a mumpatugun hinan
nun'ala'eng an nanomnoman hi mahhun ta adi mibahhaw,
ya iyal'allanan mahapul an mumpatugun'ah un ayu umuy
mi'gubat.

19 Nan ma"ulgud an tagu ya mi'id upid di hapitona,
at maphod hi un du'gon nan tataguy umat hinan tagu.

20 Nan tagun mangidut hi ommodna ya adi madnoy di pi'taguana
an umat hinan hilaw an madop, at pa'ahhelong.

21 Nan inadangyan an nalakay na'alana,
ya mi'id hulbinah umangunuh.

22 Adi maphod hi un way mangalih, “Iballoh'u nan inatdan nappuhin ha"in!”
Ti hay maphod ya unna e'kod ay Apo Dios ta okod Hiyah atona.

23 Umipabohol ay Apo Dios nan kumuluk hi kiluan
ya nan kumuluk hi lukud di ila'una.

24 Hi Apo Dios di mangipapuut hi at'aton nan tagu,

at anaad ta gahin hi un tu'u innilaon di ma'ma'at hi nitaguan tu'u?

25 Atata'ot hi un nonong ya nunhapata nan tagun Apo Dios an waday
idawatnan Hiya ti ini ya adi ma'at,
at maphod hi un hamadin hi mahhun ya un ihapata.

26 Nan nanomnoman an ali ya hamadonay tatagun mangamangat hi nap-
puhih pumpapto'ana
ta gilatona didan adina igohgohan.

27 Hi Apo Dios ya hamadonay wah nomnom di tagu an ta"on un nan agguy
nipa'innila.

28 Mi'id al'alih nan alin mumpapto' hi un makulug di pangatna an napapad-
dung di atonan munhumalyah nan tatagu
ya nahamad di atonan mangipanuh ay dida.

29 Hay amaphod di ungunga ya nan amabi'ahda,
ya namamah nan nun'ala'ay ti hay amaphodda ya nan
na'ubananda.

30 Nan numbino'ob'on an pangilat di dumalat hi pumhodan di tagu ta
ma'aliwan di baholna,
at nan haplat di mangipaphod hi aatna.

21

1 Hi Apo Dios di mangiyewel hinan punnomnoman nan ali
an ay wangwang an eyewelnay owonah nan pohdonan
pangipa'wan.

2 Mabalin an waday tagun hay nomnomona ya makulug an amin di
ato'atona,
mu hi Apo Dios ya hamadonay dumalat hi pangatan di taguh nan
atona.

3 Nan pangatan hi nahamad ya nan amaphod di ugaliy hiyay umipa'amlong
ay Apo Dios
ya un nan e'nong an midat ay Hiya.

4 Nan mumbagtu ya nan mangiyamlong hi odolna
ya hiyah ne pangimmatunan hi unda numbahol.

5 Nan tagun hamadonah mahhun nan pohdonah ma'at ya unna aton ya
umannung an waday gungunahna,
mu nan tagun un nonong ya inatnay ninomnomna ta mibahhaw di
ma'at at hay umangunuh ya hiyay mi'id di gungunahna.

6 Nan inadangyan an un hay layah di dalatna ya ag'agan ma'ubah
an umat hinan ahu' an ag'agan ma'ubah, ya hiya goh di lummuh
atayan.

7 Nan tagun niyay'ayan unda mi'hongngel ya mi'pattoy ya hay umangunuh
at henen atonday lummuh a'ubahanda

ti adida ahan pohdon an aton di maphod.

8 Hay pangat nan tagun nabaholan ya nahihinnuy gunna aton,
mu nan mi'id ah baholna ya ma'andong di gunna aton.

9 On'onaynah unta umuy miyohhan munhituh nan abadyaw
ya unta mi'hituh nan ahawan tumutututut.*

10 Nan nabaholan an tagu ya nun'appuhiy wah nomnomna
ti ta"on nan heneggona ya adina hom'on dida.

11 Nan nakudang di nomnomna ya matugun hi unna tigon nan pumihupihul
an tagun mamolta,
mu nan nanomnoman an tagu ya matugun hi un way manugun ay
hiya.

12 Hi Apo Dios an na'ahhamad ya titiggona nan nun'appuhin ma'ma'at hinan
numpunhituwan nan tatagun nappuhiy pangatda,
ya Hiya goh di mangubah ay dida.

13 Nan tagun adi mammo' hinan nawotwot an mumpabadang ay hiya
ya umat goh hinay ma'at ay hiyah awnih un mumpabadang ti mi'id
goh di mammo' ay hiya.

14 Nan adaw an midat an adi mipattig hi do'ol an tatagu
ya uyahonay bungot di tagun nidatana.

15 Wa ay ta mihamad di aton nan mumpapto' an mumpanuh hinan tatagu
at mun'am'amlong nan nahamad di ugalida,
mu hiyah ne umipata'ot hinan tatagun nappuhiy pangatda.

16 Nan tagun adi mangunud hinan nahamad an mitugun ay hiya
ya hiyay lummuh atayana.

17 Nan tagun un hay odolnay pa'amlongona ya hay umangunuh at mawot-
wot,
ya nan mamamhod goh hinan nun'anginan bumutong ya nan
mumpolhat an nanginan ma'an ya immannung an adi umadan-
gyan.

18 Nan tagun mamaligat hinan mangulug ay Apo Dios ya hay umangunuhna
at mumbalin ta hiyay a'atana an mipaligat goh.

19 On'onaynah unta umuy miyohhan munhituh nan nibataan an lutan mi'id
ah nunhitu
ya un henen mi'hitutah nan ahawan tumutututut ya mabmabbun-
got.

20 Nan tagun nanomnoman ya minaynayun an wagwaday numbino'ob'on
an na'angnginan gina'una,
mu nan nakudang di nomnomna ya ingalawngawnay gina'una, at
ag'agan mapuh.

* **21:9** Prov. 25:24.

21 Nan tagun maphod di pangatna ya ma'ahhimo' ya dumu'du"oy di pi'taguana,
ya pumhod di nitaguana, ya e'gonan goh di tatagu hiya.

22 Nan nala'eng an ali ya abalinanan mumpapto' hi titindaluna ta hogponda nan babluy nan mun'abi'ah an tatagu,
ya nuntu"inda ta mun'apa"i nan nihamad an allup an e'ehdoldah abaliwanda.

23 Nan tagun mangane'nong hi hapitona ta adi nonongan himmapit
ya immannung an melwang hi gulu.

24 Nan tagun ma"appihul, ya mumbagtu, ya mumpahpahiya
ya ma'innilah nan panaphapitna.

25 Nan tagun humigan muntamu ya mi'id tanudna,
at ma'ulat ti unna yoyo'non di ngamayna,
26 ya uma'amnaw ta ma'udman di gina'una.
Mu nan tagun nahamad di ugalina ya ma'an'aniddat an adi ma'ma'ukuh.

27 Umipabohol ay Apo Dios nan e'nong di tatagun mangamangat hi nappuhi,
ya namamah un nan iyuydan epe'nong ya nappuhiy dumalat hi pangatanda!

28 Nan munlayah an ihtigu ya immannung an mamoltah pidwa,
ya nan mangabulut hinan pangihtiguna ya mapa"i goh.

29 Nan tagun nappuhiy pangatna ya ipattigna kud di maphod,
mu nan tagun maphod di pangatna ya ihamadnan nomnomon hi mahhun ya unna aton.

30 Ta"on hi un alyon di taguy nanomnomanda ya nala'engda ta olom ya abakondah Apo Dios
mu mid hulbina ti hi Apo Dios damdamay mangabak.

31 Nan tatagu ya idadaanday do'ol an kabayuh puntakayandan umuy mi'gubat,
mu gahin damdamay un iyabulut Apo Dios ya unda mangabak.

22

1 Gulat ta pilionyuy amaphod di tagu ya hay maphod
hi pilionyu ya nan amaphod di ugalina ya un nan do'ol an inadangyana.

2 Nan adangyan ya nan nawotwot ya hay pannig Apo Dios ya mi'id di nun'abhiwanda
ti manu ay ya hi Apo Dios di nunlumun didan duwa.

3 Nan tagun nanomnoman ya wa ay ta olmanan waday nappuhih ma'ma'at ya halimunanay odolna ta mid nappuhih ma'at ay hiya,
mu nan tagun nakudang di nomnomna ya adina ma'awatan nan ma'ma'at, at hiyanan waday nappuhih ma'at ay hiyah pidwa.

4 Hay lagbun nan mumpa'ampan tagun mange'gon ay Apo Dios
ya hay umadangyanana, ya hay pange'gonan nan tatagun hiya, ya
hay amaphodan di nitaguanah tun luta.

5 Umipaligat di ataguan nan adi mangngol ti numbino'ob'on di atata'ot an
ma'at ay hiya,
mu nan tagun manalimun hi nitaguana ya adi midmiddum ay dida.

6 Maphod di ma'at hi un nan tagu ya itudtuduwanay imbaluyna hi maphod
an pangatna
ti ta"on hi un umilog ya adina du'gon.

7 Immannung an nan nun'awotwot ya diday ipapto' nan adadangyan,
ya umat goh hinan immutang an hiyay paddungnay himbut nan
immutangana.

8 Nan tagun paddungnay mun'oho' hi nappuhih nan i'ibbana ya nappuhi
goh di ma'at ay hiya,
ya ta"on unna ipilit di pohdona mu mid hulbina damdama ti
ma'ubah hiyah pidwa.

9 Mawagahan nan tagun ma'an'aniddat ti nan nangibingayanah ma'an
hinan nun'awotwot.

10 Pumpakakyu nan pumihul
at duminong di munhohongngel ya mumpapahhalan.

11 Nan tagun nahamad di nomnomna ya ma'ma'ullay di panapitna,
ya ta"on nan ali ya mi'ligwan hiya.

12 Halimunan Apo Dios nan makulug an panginnila,
mu guluwonay panginnilan nan agguy kimmulug ta mid hulbin
nan hapitona.

13 Nan napayad an tagu ya do'ol di pambalnan alyonay,
“Adia' makmakak hi abung'u ti ini ya ihnay layon an mamatoy ay
ha"in hinan dalan!”*

14 Nan panapihapit nan nalinala'in babai ya umat hinan maluhung an bitu,
at nan tagun mangipabungot ay Apo Dios ya paddungnay magah
eden bitu ta hiyay moltana.

15 Nan ung'ungungnga ya gangayna tuwalin nakudang di nomnomda, at
atonday nappuhi,
mu wa ay ta gilaton nan o'ommodda at la'tot ya natugunda, ya
pumhod di pangatda.

16 Nan tagun hay nun'awotwot di mamaonan punligaton ta way atonan
umadangyan
ya nan tagun gun mangidat hi ipa'dawnah nan adangyan ya la'tot
ya didan duwa ya mawotwotda.

Nan Tulumpulun Tugun nan Nun'ala'eng

* **22:13** Prov. 26:13.

17 Hay maphod hi atonyu ya ihamadyun donglon nan itudun di nun'ala'eng
ya nan nun'anomnoman ta hiyay adalonyu
18 ti maphod unyu adalon ta adiyu al'alliwan,
at ipa'innilayu goh hinan udumna.
19 Ya manu ay itudu' hatun da'yud ugwan ya ta hi Apo Dios di
pange'kodanyuh nitaguanyu.
20 Daten mehnod an tulumpulun tugun an intudo"u ya al'alu'on da'yu ta
ma'adalan ayu,
21 ya immannung an diday makulug ya nepto' an tudtudu,
ya ta way itudtuduyuh nan i'ibbayu.

Nan Mahhun an Tugun

22 Adiyu mamaon an paligaton nan nawotwot an dumalat nan nawot-
wotanda,
ya adiyu goh paligaton didah nan punhumalyaan an dumalat nan
itang an abalinanda.
23 Ya manu ay adiyu aton ti hi Apo Dios di bumadang ay dida,
at Hiyay mummoltah nan tagun mangipaligligat ay dida.

Nan Miyadwan Tugun

24 Adi ayu mi'ligwah nan tagun mabubungot,
ya adi ayu goh mitmitnud hinan tagun ak'akiddian bimmungot.
25 Ti atonyu ay at ini ya ipa'enghayu, at umat goh hinay aatyu,
ya naligat di pangidinnganyu.

Nan Miyatlun Tugun

26 Adi maphod hi unyu itulag an da'yuy okod an mumbayad hinan utang di
ohan tagu.
27 Ti gulat ta madatngan henen gutud ya mahapul an da'yuy mumbayad ya
mi'id ay di pumbayadyu
at nan gina'uyuy alanda an ta"on nan olo'anyu.

Nan Miyapat an Tugun

28 Adiyu goh ipahlig di igad hinan lutayun din inyamman din a'apuyuh
penghana
ta polhonyuy lutan nan heneggonyu.

Nan Miyaleman Tugun

29 Nan tagun nahamad di atonah nan tamun ene'koddan hiyah tamuana ya
hiyay mangitamuh nan way ipatamun nan ali,
ya bo'on mahkay nan na'ampan tataguy mangipatamun hiya.

23

Nan Miyanom an Tugun

1 Wada ay di mangayag ay he"ah nan nabagtuy haadnan tagu ta me"an'an
hiya
ya nomnomom ta ipaphodmuy atom an mangan.
2 At ta"on hi un'a na'ahhinaangan ya mahapul an ane'nongom di onom.
3 Ya adim ilomo' an pun'iya'an hinan mumpolhat an indadaana ti mid
mapto' ya un hay pampongnan he"a.

Nan Miyapitun Tugun

4 Adim idugah an paligaton di odolmun muntamu an gapuh nan pamhod-
mun umadangyan.
At nomnomom an henen atom ya bo'on hiyay aptan.

5 Ti nan inadangyan ya un himbumagga ya na'ubah an paddungnay napaya'an,
at mumpangatayapda an ayda agila.

Nan Miyawalun Tugun

6 Adi'a umuy me"an hinan tagun nunheglay ukuhna,
ya adim amnawan nan mun'aphod an ma'an hi abungna an indadaana.
7 Ya ta"on hi unna alyon ay he"ay, “Ma'a ta uminum'a ya nangan'a!”
mu henen inalina ya bo'on hay nalpuh nomnomnan un pohod ti hay nonomnomona ya nan ananginan nan ma'an an indadaana.
8 At munha'it di punnomnommuh unmu innilaon an nabalbaliyan'a,
at mid mapto' ya pohdom an utaon nan inanmu, ya mi'id hulbin goh nan nangalyam ay hiyah, “Salamat ta pinangana'!”

Nan Miyahiyam an Tugun

9 Adiyu tugunon nan tagun nakudang di nomnomna
ti pihulona damdama nan maphod an itugunyu.

Nan Miyapulun Tugun

10 Adiyu anon nan batun imbatno' din a'apuyuh din penghanan igad
ta ipahligyu nan lutayu unu polhonyu nan lutan nan nguhu
11 ti hi Apo Dios an mamaliw ay dida ya nidugah di abalinana,
at Hiyay mangiballoh hinan atonyu, at moltaon da'yu.

Nan Miyapulu ta han Ohan Tugun

12 Ihamadyun unudon nan maphod an mitudtudun da'yu,
ya pa'addonglonyuy hapiton nan nanomnoman.

Nan Miyapulu ta han Duwan Tugun

13 Adiyu higanan an mangilat hinan ung'ungngan imbaluyyu
ti gulat ta huplitonyu at adina iyatoy.
14 Ti henen atonyu ya ta way atonan man'ug hinan nappuhin ma'at an lummuh atayan.

Nan Miyapulu ta han Tulun Tugun

15 He"an imbaluy'u ya gulat ta manomnoman'a ta nahamad di pangatmu
at nidugah di pun'am'amlonga'.
16 Ya iyal'allanay amlong'uh un hay immannung di hapihapitom hi anomnoman.

Nan Miyapulu ta han Opat an Tugun

17 Adi'a umamoh an me'yat hinan nun'appuhin ato'aton nan tatagu
ti od'odolnah unmu ihamhamad an gun mange'gon ay Apo Dios.
18 Ti umat ay hinay atom at maphod di ma'at ay he"ah udum di algaw,
at nan namnamaom hi ma'at ya adi mabahbah.

Nan Miyapulu ta han Leman Tugun

19 He"an imbaluy'un lala'i ya ihamadmun donglon tun tugun'u ta manomnoman'a,
ya adim layahan di aatmu ta nan maphod an pangatmuy inaynayunmu.
20 Ya adi'a mitnud hinan tatagun mababutong ya nun'a'uklung hi ma'an
21 ti awni ya mawotwotda,

ya gapu ta malmalo'dah a'alga'algaw at hay pumbalinandah umangunuh ya hay ilubungda ya nan nun'apa"in lubung. *

Nan Miyapulu ta han Onom an Tugun

22 Donglom nan itugun amam ti hiyay dumalat ya un'a wada,
ya ta"on hi un na'in'innah inam ya adim pihulon.
23 Maphod hi un'a manomnoman ta innilaom di nahamad ya mumpatudu'a,
ya ta"on hi unmu anuhan ta engganay mawadan amin daten he"a
ya halimunam ahan ta adida mami'id.
24 Umipa'amlong ay amana nan nanomnoman an lala'i
ti nan nahamad an pangatnay mangipadenol ay hiya.
25 At olom man ya ipa'amlongmu nan o'ommodmu,
ya namama ay inam ti hiyay nangitungaw ay he"a.

Nan Miyapulu ta han Pitun Tugun

26 He"an imbaluy'un lala'i ya abulutom ahan ta ha"in di mangituduh atom,
ya gunmu nomnomon nan pangat'u ta hiyay eng'enghom.
27 Nan puta ya umat hi maluhung an bitu,
ya nan umilugtap an babai ya umat hi bubun.
28 At du'gom dida ti ay ihunay unda mumbota' an humod'ap hinan way balbaliyanda,
at hiyaat unda dumo'ol di linala'ih mumpangilugtap hi a'ahawada.

Nan Miyapulu ta han Walun Tugun

29 Hay inilayuh ngadan di maligligatan?
Ya ngadan danen tatagun mi'id amlongdah nitaguanda,
ya mi'hongngelda goh,
ya ma'allilida,
ya mun'alunggidan di odolda ti mi'papattoyda,
ya bumubutag di matada?
30 Hay ngadanda ya nan mabubutong ti uminu'inumdah numbino'ob'on an bumutong!
31 At elanyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan ma'inum
an ta"on hi un mumbolah,
ya ma'a'amnawan di tigawnah nan bahu,
ya munlameeh an ma"aphod di tamtamna an umiknu'iknul di bagangmu.
32 Ya manu ay alyo' hene ti awni ta mabiggat at nidugah an nappuhiy punle'nam
an ay da'a inalat hinan ulog an waday habidungna.
33 Ti wa ay ta mabutong'a ya nat'on di pannigmuh un way amangom,
ya maluman goh di nomnommu,
ya hinnat'on di hapitom.
34 Ya hay punle'nam ya umat hinan umuta'utan nunlugan hinan pupul an wah nan baybay an punhinnigion di puo'.
35 Ya alyom di, “Goh ya unna' nin nunhudpa', mu mi'id di munha'it!
Ya nunhaplata' nin, mu agguy'u enelan!
Goh ta mi'id olog'un bumangon ta way ato' goh an umuy uminum?”

24

Nan Miyapulu ta han Hiyam an Tugun

* **23:21** Waday udumnan verses eten Liblu an Proverbs an mangituduh aat nan bumatong: Prov. 23:29-35; 26:9; 31:4-7.

1 Adiyu amhan nan tatagun nappuhiy ato'atonda,
ya adi ayu mi'ligwan dida.
2 Ti un hay gumuluwanday nomnomnomonda,
ya hay nappuhiy gunda ulgudon an umipab'on hi ibbada.

Nan Miyaduwampulun Tugun

3 Nan nanomnoman an tagu ya nahamad di iyammanah punhituwanda
ti waday pun'u'unnudandan hina"ama.
4 Ya dumalat nan anala'engna ya punuwonay abungnah do'ol an mun'aphod
ya nan mapla'an an gina'u.

Nan Miyaduwampulu ta han Ohan Tugun

5 Nan nanomnoman an tagu ya ma"aphod di anala'engna ya un nan tagun
nidugah di bi'ahna
ti nan nanomnoman an tagu ya hiyay aptan ya un nan bi'ah di tagu.
6 Ti nan umuy mi'gubat ya mumpatugundah mahhun hinan
nun'anomnoman ya unda makak
ti inilada an hay maphod an mitugun ay diday alpuwan di abali-
nandan mangabak.

Nan Miyaduwampulu ta han Duwan Tugun

7 Nan tagun nakudang di nomnomna ya adina ma'awatan di hahapiton nan
nun'anomnoman,
at hiyaat un mahapul an dindinong hinan pi'yam'amungandah nan
way hahapitondah ma'at.

Nan Miyaduwampulu ta han Tulun Tugun

8 Nan tagun hay gunna nomnomon ya un nan nappuhin pangat,
ya la'tot ya hay alyon nan tataguh aatna ya hiyay dumaladalat hi
gulu.
9 At an amin nan nun'appuhin nomnomon nan nakudang di nomnomna ya
bahol,
ya nan tagun pihupihulonay ibbana ya abohlan di tagu hiya.

Nan Miyaduwampulu ta Opat an Tugun

10 Nan tagun adi pa"edpol hinan way aligatana ya immannung an itang di
abalinana!

Nan Miyaduwampulu ta Leman Tugun

11 Baliwanyu nan tagun mi'id ah inatnah nappuhi mu iyuyda hiya
damdama ta ipapatoyda.
12 Mu gulat ta alyonyuh nomnomyuy,
"Oo, mu undan way inilamin nen na'at?"
Mu adi umat hinay atonyu ti hi Apo Dios ya inilanan amin di wah
nomnomyu,
at Hiyay mumpanuh,
ya an amin di atonyuh nan udumnan tagu ya hiya goh di ma'at ay da'yu.
*

Nan Miyaduwampulu ta Onom an Tugun

13 He"an imbaluy'u, maphod hi unmu inumon nan danum di alig ti ipaphod-
nay odolmu,
ya munlameeh goh hi unmu tamtaman.
14 Ya umat goh hinay aat di atom an manomnoman ti immannung an
ipaphodnay nitaguam,

* **24:12** Psa. 62:12; Rom. 2:7.

ya gulat ta manomnoman'a at maphod di aatmuh udum hi algaw.

Nan Miyaduwampulu ta han Pitun Tugun

15 Adim iyunnud hi aton di mangakaw an bota'ona nan tagun nahamad di ugalina
ta wa ay ta makak ya henggopna abungna ta akawonday gina'una.
16 Ti nan tagun nahamad di ugalina ya anuhana ahan an ta"on hi un way do'ol an ligatna.
Ti ta"on hi un paddungnay maligatan an mundaldallanan ta mumpapitun magah mu gun bumangon damdama ta itultuluy-nan umuy,
mu adi umat hinay aton nan tagun nappuhiy ugalina ti un itang an ligat di mama"in hiya ya adi bumangon.

Nan Miyaduwampulu ta han Walun Tugun

17 Adi'a umamlong hi un way nappuhih ma'at hinan pi'bohholmu,
ya adim goh abatlan hi unda munligligat.
18 Ti inilan Apo Dios an amin di ato'atom,
at adina pohdon di umat hina,
ya omod unna idinong di pummoltaanan dida.

Nan Miyaduwampulu ta han Hiyam an Tugun

19 Adi'a numanomnom an dumalat nan maphod an ma'at hinan tatagun nappuhiy pangatda,
ya adim goh olman dida.
20 Ti nan tatagun nappuhiy pangatda ya immannung an mi'id maphod hi ma'at ay didah udum di algaw
ti hay nitaguanda ya umat hinan hilaw an madop hi pidwa.

Nan Miyatulumpulun Tugun

21 He"an imbaluy'un lala'i, e'gonam hi Apo Dios, ya e'gonam goh nan ali.
Ya adi'a ahan middum hinan mi'bohhol hinan gubilnu
22 ti didan duwa an inali' an me'gonan ya abalinandan mummoltan he"a,
ya mid mapto' ya numbino'ob'on an nappuhiy ma'at ay he"a!

Nan Udumnan Itugun nan Nun'ala'eng

23 Hiya hatuy udumnan intugun nan nun'ala'eng ya nun'anomnoman an tatagu:

Adi maphod hi un ipangngel nan mumpanuh hinan ohay atonah nan way mundiklammuan.
24 Ti gulat ta alyon nan munhumalyah un mi'id di bahol nan numbahol
at hiyay idutan nan tatagu, ya hiyay aboholanda.
25 Mu nan huwis an mangipa'annung an mummoltah nan nabaholan ya hiyay mawagahan,
at pumhod di nitaguana.

26 Nan tagun hay immannung di pambalnah nan way mibagan hiya
ya hiyah ne panginnilaan hi un hiyay nahamad an ligwa.

27 Awni ta munhabal'ah nan payawmu ta waday malmu ya unmu mahkay iyammay abungmu.

28 Adi'a mun'ihtiguh nan heneggonmuh un mi'id di inatnah nappuhi,
ya adim goh balbaliyan hiyah nan hapitom an layah.

29 Unu adim goh alyon di,
“Gapu ta waday inatnah nappuhin ha"in at iballoh'u din inatna!”

30 Wa han ohan algaw ya immuya' an nunle'le'od hinan payaw ya uman nan
napayad an tagun nakudang di nomnomna.
31 Ya tinnig'un natawan,
ya nun'ahu'munan hi hubit,
ya nun'agday di tapengna.
32 Ya unat goh inamang'u ya ninomnom'uy aatna,
at waday inadal'u.
33 An gulat ta palpaliwam an momollo' ya yeyen'onmuy ngamaymu ta
mun'eblay'ah na'amtang
34 at un na'amtang ya nawotwot'a
an umat'ah nan nahod'ap an nami'id an amin di mahapulna.

25

Nan Udumnan Intugun Solomon

1 Hiya hatu goh di udumnan intugun Solomon an intudo' din numbino'ob'on an tagalan nan Alin hi Hezekiah* an nunhituh nan babluydad Judah.

2 E'gonan tu'uh Apo Dios ti nan ipo"oyna ya mid nanginnilah aatna,
mu e'gonan tu'u nan a'alih un way inadaldah nan agguy pay
nipa'innila.
3 At maphod hi un hay anala'eng nan ali ya nidugah an umat hinan
inata'nang ad daya
unu umat hinan linuhung di baybay.

4 Ma'innila an gahin un mahibug nan silver ta ma'aan di lugitna ya un
maphod di tigawna
ya un waday maphod hi iyammaana.
5 Ya umat goh hinan ali an wa ay ta iyadagwiyu nan tatagun nibahhaw di
nanugundan hiya
at pumhod nan babluy an pumpapto'ana.

6 Ya wa ay ta umuy'ah nan wadan di ali ya adim ipattig an he"a ya nabagtun
tagu.
Ya adi'a goh umuy umbun hinan umbunan di nun'abagtuy haadna
7 ti onaynah un hiyay mangalih, “Umali'a mi'yibun'ah nan umbunan di
nun'abagtu!”
ya un nan pamakakanan he"ah nan inumbunam ti hiyah ne
ababain!

8 Wada ay di tinnigmuh inat di ohan tagu ya hamadom ta adi galagala ya
eka nundalom
ti ini ya waday ohah mun'ihtigun mangalih nibahhaw nan im-
bagam,
at he"ay bainona!

9 Ya gulat ta mi'hongngel'ah nan heneggonmu ya adim ahan ipa'innila nan

* **25:1** Hay aat Hezekiah ya nitudo' hinan II Ki. 18:1-20:21, ya II Chron. 29:1-32:33, ya Isa. 36:1-38:22.

nili"ud an ininnilam hi aatna.
10 Ti gulat ta donglona an imbaagmu nan nili"ud an nunhapitanyu at bainon da'a,
ya mid mangehdol ay he"ah enggana.

11 Nan mepto' an hapiton hinan gutud di punhahapitan
ya umat hinan numbino'ob'on an balitu' an bungan nihibug hinan silver an duyu.

12 Ya nan panugun di nanomnoman hinan ibbanan tagun mangabulut hinan intuguna
ya ay namahmah an balitu' an hingat, unu buung, unu hengheng.

13 Nan mabaal an makulug di atona ya umipa'amlong hinan nannag ay hiya
an umat hinan pa"ayhugin danum hi inumon nan ma'uwaw an mumboto' hinan tiyalgaw.

14 Nan tagun mangalih un waday idatnah ibadangna mu adina ipa'annung
ya umat hinan bunut ya nan tuyup an alyon unna iyali udan mu mi'id.

15 Nan tagun ma'ulay di panapitna ya mabalin an ma'al'alu' nan a'ap'apuh un hiya ya mehodan an mi'hapit ay hiya
ti immannung an nan immodhol an nomnom di tagu ya mabalin an ma'upol.

16 Gulat ta ah'upanyu nan danum di alig at ane'nongonyuy inumonyu
ti do'lonyu ay at mid mapto' ya umuta ayu.
17 Ya umat goh hinay atom an manghanom di umuymu pi'yib'ibunan hinan heneggonmu
ti la'tot ya ipahigam, at adi da'a pohdon an tigon.

18 Nan tagun un munlumuh apuhian di heneggona ya layah di pangihtigunah aatna
ya umat hinan matadom an hinalung, unu pang'ul, unu nan tulid di panan pumatoy.

19 Gulat ta e'kodmuh nan tagun adi medenol ta badangan da'ah un way ligatmu
at umat hinan mungwawod hi babay igag'almu unu umat hinan napilay an hu'iy idalanmu.

20 Gulat ta waday tagun nidugah di punlungdayaana, ya immuy'a ta ikantaam hiya
at umat hinan tagun umilayaw hi lubung nan mah'aw unu umat hinan mangiyagah hi ahin hinan hugat di nadinul.

21 Gulat ta munhinaang nan tagun mi'bohhol ay he"a ya idatmuy onona,
ya gulat goh ta ma'uwaw ya pa'inumam hi danum.†
22 Ti atom ay di umat hina at mabainan hinan nappuhin inatnan he"a,
ya wada goh di idat Apo Dios ay he"ah lagbum hi udum di algaw.‡

23 Wa ay ta pumuo' ya immannung an umiyalih udan,

† **25:21** Rom. 12:20. ‡ **25:22** Rom. 12:20.

ya wa ay ta waday mangulgud hi nappuhih aat nan i'ibbana ya
immannung an hiyah ne dumalat hi bumungtan nan i'ibbanan
hiya.

24 On'onaynah unta umuy miyohhan munhituh nan abadyaw
ya unta mi'hituh nan ahawan tumutututut.§

25 Nan maphod an ulgud an malpuh nan adagwin babluy ya anonay higa
an umat hinan ayhugin danum an umaan hi inuwaw.

26 Unudon ay nan tagun nahamad di pangatnay panugun nan tagun
nappuhiy ato'atona
ya nipaddung hiyah obob an na'anibul unu nalugit.

27 Adi maphod hi odol hi un do'lon di onon hi alig,
ya umat goh hinan a'e'gonan an adi maphod hi unmu pohdon un
he"ay gunda e'gonan.

28 Nalaklakan ma'abak nan tagun adi pa"edpol hi bungotna
an nipaddung hinan babluy an nun'apa"iy allup an hanina.

26

1 Adi maphod hi un dumalalluh nan tiyalgaw unu umudan hinan gutud di
ahi boto',
ya umat goh hinan nakudang di nomnomna an adi goh maphod hi
un way mange'gon ay hiya.

2 Mid hulbinah un way mangidut hinan tagun mi'id di baholna ti adaogna
an adi mepto' an mipa'annung ay hiya
an umat hinan ato'aton nan hamutin un muntaytadyapan an adi
mun'ohop.*

3 Nan latigo ya panuplit hinan kabayu ya nan gumo' di mipiyamel hinan
dongki ta way atondan mangunud hi pohdon,
ya waday ipaddunganda ti hay manugun hinan tagun nakudang di
nomnomna ya nan haplat.

4 Wa ay ta ipadahmuy abalinam an mambal hinan malgom an hapiton nan
tagun nakudang di nomnomna
at hiyay panginnilaan an numpaddung ayun duwa.
5 Ya gulat ta mi'id hulbin di ibagana ya enyengngohmuh nan inatna at hay
pambalmu ya mi'id goh di hulbina,
at immannung an bainom hiya ta ma'awatanay aatna an manang-
pah.

6 Gulat ta nan tagun nakudang di nomnomnay pumpaadan ya mi'id hulbina
an umat hinan tagun nonong ya pinutulanay hu'ina, unu nonong
ya imminum hi bininu.

---

§ **25:24** Prov. 21:9. * **26:2** Hay ohah mangitigan eten proverb ya nan Alin hi David ti hi Shimei ya inidutanah David. Mu agguy timma'ot hi David hinan idutna ti inilana an mid ah inatnah nappuhi, at adi mipa'annung ay hiya (II Sam. 16:5-14).

7 Mid goh di hulbin di tugun nan tagun nakudang di nomnomna
ti umat hinan napilay an hu'in adi ma'usal.

8 Mid hulbina goh hi un way mange'gon hinan tagun nakudang di nomnomna
ti umat hinan aton an mangipaut hi batun mipapan hinan kallat di paldi'it.

9 Umipata'ot hi un way nakudang di nomnomnan mangipadah an manugun hinan tatagu
an umat hinan nabutong an ino'odnanay pagal an nahbitan.

10 Umipapuhiy ma'at hi un way tagun mumpatamuh nan malgom an maluh,
ya namamah un hiya ya manangpah ti hay nipaddungana ya nan tagun un malgom di panaona.

11 Nan nakudang di nomnomna ya gunna ipidwapidwan mangat hi nappuhi an nipaddung hinan ahun immuta, ya binangngadnan onon.†

12 Nan tagun mangalih un hiya ya nala'eng an ta"on un manangpah
ya on'onaynay tagun nakudang di nomnomna ya un hiya.

13 Nan tagun napayad ya do'ol di pangalina ti alyonay,
"Ini ya waday layon an mihahawan hinan dalan, at adia' makmakkak!"‡
14 At nan humigan muntamu ya ammunah un gun bumanalliballin hinan nolo'ana
ti umat hinan tangob an un gun mibughul ya nipabangngad an mitangob.
15 Waday udum hi tatagun nunheglay anapayadda
ti ta"on un ah umiduhandaan higananda!
16 Mu ta"on un umat hinay aat nan napayad ya hay punnomnomana ya hiya ya nala'la'eng
ya un nan pitun linala'in ma"aphod di panugunda.

17 Nan tagun mid biyangna mu alyona damdamah nomnomna an mi'bibiyang hinan way munhohongngel
ya nipaddung hinan mampap hinan ahun maluh an hay inganay pangedonana.

18-19 Nan tagun munlukuh nan ibbana ya awniat alyonay, "Hene ya un'u pananhanul ay he"a!"
ya nipaddung hinan nabongang an tagun mangipapdu' hi paltug unu nan panan pumatoy.

20 Nan apuy ya madop hi un adi matunguwan,
at umat hina goh di ma'at hi un duminong nan munhohongngel an humudohudol
21 ti nan uleng di mangipabala ya nan tunguy mangipabi'ah hinan apuy.
At umat hinay nipaddungan nan bumahbah an humudohudol an tagu ti hiyay dumalat hi punhahannuan di tatagu.

† **26:11** II Pet. 2:22. ‡ **26:13** Prov. 22:13.

22 Nan nappuhin pamahiwda ya umat hinan mumpolhat an ma'an an
nalakah ma'u'mun
ti immannung an hiyay pa'appohpohdon nan tatagun
pa'addonglon.

23 Nan tagun un pohod di hapitona mu agguy immannung nan wah
nomnomna
ya nipaddung hinan nagalatto' an tibung hi penentolanda an hay
tigawna ya al'alidammuh.

24 Nan udumnan tagu ya nidugah di pahiwda,
mu unda e'edpol ti ma"aphod di bumuhu' hi timidda.
25 Ya ta"on un ma"aphod di panapitda ya adim kulugon
ti numbino'ob'on an nappuhiy wah nomnomda.
26 Ya ta"on hi unda adi ipattig nan pumbaholada mu ma'innila damdama
ti dumalat nan gunda aton an nappuhi.

27 Nan tagun munnomnom hinan atonan nappuhih nan ibbana ya hiyay
a'atana,
ya nomnomona ay an mangubah hinan udumnan tagu ya hiyay
ma'ubah.

28 Nan munlangkak ya immannung an boholonay ibbanan tagun pa"iona,
ya makulug goh an nan mangipabagtuh odol di ibbana ta olom ya
mabalbaliyan,
ya mapa"iy pangehdolan nan ibbanan hiya.

27

1 Adim iyamlong di ninomnommuh atom hi ma'et
ti agguymu inilay ma'at ay he"an den algaw.

2 Maphod hi un hay udumnan taguy mangul'ulgud hi aat di amaphod nan
pangatmu
ti adi ahan maphod hi un he"ay mangat.

3 Immannung an naligat di mumpi'ug hi batu ya panag ti mun'adamotda,
mu inyal'allanan naligat di pange'edpolan hinan gumuluguluwan
di nakudang di nomnomna.

4 Naligat an medpol di bungot,
mu iyal'allanan naligat an medpol di amoh.

5 Od'odolnah un way tagun mangihingal hi ibbanah unna aton di nappuhi
ya un nan tagun way pamhodnan hiya, mu adina ahan ipattig.

6 Ta"on un'a mah'itan an dumalat di pangihingalan nan i'ibbam ay he"a ti
ma"aphod di umat hina
ya un nan ato'aton nan pi'bohholmun mangungngun he"a.

7 Na"abhug ay nan tagu ya ta"on un nan danum di alig ya adina pohdon an
tamtaman,
mu nan nahinaangan ya ta"on un nan mumpait an ma'an ya
mapolhat di panamtamna.

8 Nan tagun manaynan an umadagwih nan nunhituwana
ya umat hinan hamutin manaynan hinan agabana, ya immuy an tumanaytadyapan an lumane'le'od.

9 Immannung an umipa'amlong nan panugun di nahamad an ligwa
an umat hinan numbino'ob'on an bangbanglu an umipa'amlong goh hinan mangusal.

10 Adim inganuy nan liligwam ya nan liligwan nan o'ommodmu ti wa ay ta mumpabadang'a
ya diday madadawoh hi ag'agan bumadang ya un nan tutulangmun wah nan adagwin babluy.

11 He"an imbaluy'un lala'i, umipadenol ay ha"in hi un'a luma'eng ta manomnoman'a,
at ta"ongkay hi un way mamihul ay ha"in ti nan maphod an ugalim di mangitudun hiyah aat'un nahamad.

12 Nan tagun nanomnoman ya immatunanah un waday nappuhin ma'at ay hiya, at halimunanay odolna ta adi ahan ma'at,
mu nan tagun nawongwong ya unnaat goh ay damuwon nan nappuhi ta hegnona mu awni ta umangunuh at muntutuyu mahkay ti maligatan.

13 Mahapul an waday alanyuh gina'un nan tagun mangita'dog hinan tagun umutang ta pamatangna,
ya iyal'allanah unyu agguy in'innilah nen tagu.

14 Gulat ta unmu ibugaw di pangapngaam hinan heneggonmuh nan pa'ahhelhelong
at mid mapto' ya alyonaan unmu hiya idutan!

15 Nan babain gun mi'hongngel hi ahawana
ya umat hinan danum hi lawang an tumidtitidtid an umipahiga.
16 Ti ta"on hi un gun ipadah nan lakaynan ipadinong hiya mu adi mabalin
ti umat hinan tuyup an adi mabalin hi mipadinong, unu umat hinan lanan adi mabalin an magamal.

17 Nan kelkel ya mabalin an kelkelona nan ibbanan gumo' ta tumadom,
ya umat goh hinan tagun hay ibbanah taguy pun'adalana ta luma'eng.

18 Nan tagun manalimun hinan nitanom an fig ya immannung an malagbuan ti ononay bungana,
ya malagbuan goh nan baal an manalimun hinan gina'un di apuna ti e'gonan nan apuna hiya.

19 Nan mapaganah an danum ya umat hinan halmeng ti ipattignay aat di angah di tagu,
ya henen angahna goh ya umat hinan halmeng ti ipattignay aat nan adi mattig an nomnomna.

20 Nan linala'i ya mid apogpogan di amnawda an umat ay da Atayan ay A'ubahan

an mid apogpogan di tatagun middum ay dida.

21 Nan apuy di mun'anang hinan balitu' ya silver,
mu hay mun'anang hinan aat di tagu ya nan hapihapiton di tataguy
amaphod di pangatna.

22 Nan tagun nakudang di nomnomna ya ta"on un way mamaligat an
manaplat ay hiya ta engganay un mun'ugung ya adi damdama
maluman di aatna
an adi umat hinan paguy an wa ay ta nabayuh nan luhung ya
mahinhin nan bogah hinan dugi.

23 Mahapul an ipapto'mun halimunan nan a'animalmun kalnilu ya gandeng
24 ti nan inadangyan ya mapogpog an umat hinan punhaadan di ali an adi
minaynayun.
25 At wa ay ta nalpah an indadaanmu nan do'ol an holo' an mumballun wah
nan dudunduntug ta waday ipa'anmuh nan a'animalyu
26 ya mabalin mahkay an ipiyammam di lubungyu an malpuh nan dutdut
di kalnilum,
ya mabalin goh an ila'um di udumnan gandengmu ta nan la'uda ya
hiyay epla'muh luta.
27 Ya nan udum an ma'angang hinan gandeng di hiyay pangngalanyuh gatas
hi inumonyun hina"ama ya an amin nan nekkop ay da'yun binabai.

28

1 Nan tagun nappuhiy pangatna ya ta"on un mi'id di mamdug ay hiya ya
nonongan un lumayaw,
mu nan nahamad di pangatna ya mi'id ah ta'otnan umat hi layon.

2 Nabaholan ay nan tataguh nan himpamabluy ta maguguluda at mahin-
hinukat di mun'ap'apun dida,
mu gulat ta nan nanomnoman an taguy mumpapto' hinan tatagu
at minaynayun an pumhod henen babluyda.

3 Nan ap'apu an mangipaligligat hinan ibbanan nun'awotwot
ya nipaddung hinan mundoloh an udan an mama"ih nan nitanom
an mi'id ang'angonah ma'an.

4 Nan tagun adina unudon di Uldin ya iyamlongnay ato'aton nan nappuhiy
pangatna,
mu nan mangunud hinan Uldin ya ipadahnan ipaway ato'atonda.

5 Nan tatagun nappuhiy ato'atonda ya adida ma'awatan nan aat di makulug
hi aton hinan udumnan tagu,
mu nan tatagun hi Apo Dios di dayawonda ya ma'awatanda
mahkay.

6 On'onaynah un nawotwot nan tagu mu ta nahamad di pangatna
ya un nan adangyan an nangipa'enghah kuluk.

7 Nan ungan un'unnud hinan Uldin ya hiyay nanomnoman an imbaluy,
mu nan mimiddum hinan mid hulbinan liligwana ta mi'yinum ya
me"an ay dida ya un hi amanay bainona.

8 Waday ma'at hinan tagun umadangyan an dumalat nan mumpatakap hi ongol hinan umutang an tatagu
ti la'tot ya nan inamungna ya umuy damdaman miboltan hinan tatagun hummo' hinan nun'awotwot.

9 Umipabohol ay Apo Dios nan adi mangunud hinan Tuguna,
ya ta"on un nan luwaluna ya adi tabolon Apo Dios.

10 Nan mangitudul hinan tagun nahamad di pangatna ta atonay nappuhi ya la'tot ya hiyay mabahbah an dumalat nan ato'atona,
mu nan tagun mi'id ah apahalana ya maphod di ma'ma'at hi nitaguana.

11 Wa ay ta nomnomon nan adangyan an tagu an hiyay na'annomnoman,
mu gulat ta waday nawotwot an tagun way abalinanan manginnilah nan na'ahhamad an mannig ay hiya at i'innilana ahan nan aat di akudangan di ugalina.

12 Gulat ta nan nahamad di pangatnay mangabak hi mun'ap'apu at nidugah di pun'am'amlongan nan himpamabluy,
mu gulat ta nan nappuhiy pangatnay mangabak ta diday mun'ap'apu at mun'ipo"oyda nan tatagu.

13 Nan tagun mangipo"oy hi baholna ya mi'id di punhulbian an amin di atona, at adi ahan pumhod di nitaguana,
mu nan mangitutuyuh baholna ya din'ugna ta adina ipidwan aton ya hiyay hom'on Apo Dios.

14 Mawagahan nan tagun gun mangita'ot ay Apo Dios,
mu nan tagun mangipahelot hi nomnomna ta adina unudon hi Apo Dios ya immannung an numbino'ob'on di ligatnah lagbuna.

15 Umipata'ot nan ap'apun nappuhiy ato'atonah nan tatagunan mid abalinanda
an umat hinan layon an munheel unu umat hinan mabungot an bear.

16 Nan ap'apun nappuhiy nomnomna ya paligatona nan tatagun ipapto'na,
mu nan ap'apun mamahiw hinan nappuhin pangat ya adina pohdon di kuluk ya hiyay madnoy di pun'ap'apuwana.

17 Umipaligat nan tagun pimmatoy mu agguy pay nadpap ti immannung an gun mipanomnom ay hiya nan inatnan nappuhi,
at minomnoman, ya gun goh anapon di pulis ta nangamung hi atayana, at maphod hi un mi'id ah mammo' ay hiyah enggana.

18 Mahalimunan nan tagun nahamad di pangatna,
mu himbumaggay aligatan nan tagun mangamangat hi lumihog.

19 Nan tagun mahmahlun munhabal ya do'ol di mahawal hi tanudna,
mu nan tagun mi'id di hulbin nan ayna ato'aton ya minaynayun an diday gun makudangan hi mahapuldah tanudda.

20 Nan na'na'unnud an nahamad di pangatnan tagu ya hiyay mawagahan,

mu nan tagun uma'amnaw an umadangyan ta adi maphod
di atonah umadangyanana ya immannung an mamoltah an-
gunuhna.

21 Nappuhi nan tagun munhumalyah un waday pangipangngilana,
mu ta"on ya hiyah ne ahan pohdon di udumna an ta"on hi un itang
di idatdah lagbudan mangat enen nibahhaw.

22 Nan nagitilan an tagu ya pohdonan munnaud an umadangyan,
mu adina ma'awatan an un na'amtang ya hiyay makudangan an
mawotwot.

23 Hay pohpohdon nan tataguh punyamanandah ma'at ay dida ya nan
pangihingalandan didah un way inatdan nappuhi
ya un nan pangngalandah nan udumnan tagun mangiyulgud hi
amaphodna an ta"on hi un agguy immannung.

24 Nan tagun mangngal hi gina'un amana unu hi inana ti hay punnomno-
mana ya bo'on bahol henen atona
ya nipaddung hinan puma"i.

25 Nan tagun ma"unguh an mumpunghan ya hiyay dumalat hi punhahan-
nuan nan tatagu,
mu nan tagun hi Apo Dios di pange'kodanah mahapulna ya hiyay
pumhod.

26 Nan tagun hay nomnomnay pange'kodana ya nakudang di nomnomna,
mu nan un'unnud hinan nahamad an itudtudun nan
nun'anomnoman ya mi'id di ita'otna.

27 Nan tagun nanginnilan hummo' hinan nun'awotwot ya adi makudangan
hi mahapulna,
mu nan mi'id di homo'nah nan mipalpaligat ya idutan nan tatagu.

28 Wa ay ta nan nappuhiy pangatnay mun'ap'apuh gubilnu ya mun'ipo"oyda
nan tatagun maphod,
mu wa ay ta ma'abakda ta hay maphod di mipallog ay didan
mun'ap'apu at bumuhu'da mahkay, ya pumpumhod di ma'ma'at
ay dida.

29

1 Nan tagun ta"on unda gun tugunon mu gunna ipahelot di nomnomna ta
gunnaat goh iyal'allan mangat hi nappuhi
ya la'tot ya ma'ubah an matoy.

2 Wa ay ta nan nahamad di pangatnay mun'ap'apuh nan ohan babluy ya
umamlongda nan tataguna,
mu wa ay ta nan munlayah an nappuhiy pangatnay mun'ap'apu ya
munlungdayaday tatagu.

3 Umipadenol ay amana nan imbaluynan mamhod an manomnoman,
mu manangpah nan lala'in gun mimiddum hinan puta ti upuhonay
pihhuna.

4 Papaddungon ay nan aliy atonah nan ipapto'na at minaynayun an gun
pumhod nan babluy an pumpapto'ana,
mu gulat ta nan ap'apu ya un hay pihhuy gamgamona at hiyay
dumalat hi apa"ian nan babluy hi pumpapto'ana.

5 Nan tagun mamalbalih nan heneggona
ya paddungnay unna idadaan an manuluh odolna ta mabal-
baliyan.

6 Nan tagun hay nappuhiy gunna aton ya hiyah ne dumalat hi abahbahana,
mu nan tagun nahamad di pangatna ya umamlong ya
mungkankanta ti mi'id mama"in hiya.

7 Nan nahamad di pangatnan tagu ya inilanay aat di nahamad hi aton hinan
nun'awotwot,
mu nan tagun nappuhiy pangatna ya mi'id di umat hinah nom-
nomona.

8 Nan tatagun pumihupihul hi i'ibbada ya unda guluwon an amin nan
ni'babluyanda,
mu nan nun'anomnoman an tatagu ya hay pumhodan nan tatagun
himpamabluy di itamuda.

9 Mi'id hulbinah un idiklamun nan nanomnoman nan adi mangngol ti nan
adi mangngol ya ngumalawngaw ya un bumungot,
at mid pohodnah punhahapitanda.

10 Nan tagun nangipa'enghan pumatoy ya ma'abbohhol hinan nahamad di
nomnomda
ti pohdonan patayon dida.

11 Nan nakudang di nomnomnan tagu ya adi bumain an mangipattig hi
bumungtana,
mu nan nanomnoman an tagu ya ma'ma'ullay, ya adi ma'innilay
bumungtana ti madpol.

12 Gulat ta nan ap'apu ya kulugonan amin nan al'alyon nan tatagunan
nibahhaw
at la'tot ya ahilalayahdan amin nan u'upihyal nan puntamuona.

13 Hay ohah numpaddungan nan nawotwot an tagu ya nan umipaligat ay
hiya
ya nan nangidatan Apo Dios hi matadan duwa.

14 Nan ap'apun mumpanuh hinan nun'awotwot ta mepto' di ato'atonan dida
ya madnoy di pun'ap'apuwana.

15 Hay pangihingalan hi panugunan hinan ung'ungungnga ya nan panetel-
dan hinan way nappuhih atonda ya ta way pumhodanda
ti nan ung'ungngan adida ihingal ta un okod hiyah nan atona at
la'tot ya hiyay lummuh abainan inana.

16 Wa ay ta nan tatagun nappuhiy ato'atonday mun'ap'apu ya iyal'allanay
ma'ma'at hi nappuhi,

mu awmat ya tigon nan maphod di pangatday abahbahan dane
han a'ap'apu.

17 Nu waday muntugun hinan imbaluyna at immannung an mid al'alih
abungda,
ya hiya goh di mangipadenol hinan ommodna.

18 Nan tatagun agguy nanginnilah nan inyuldin Apo Dios ya immannung an
atonday malgom hinan pohdondan aton,
mu nan nanginnila ya mangunud hinan Tuguna ya mawagahanda
ya mipa'amlongda.

19 Nan adi umunud an tagala ya immannung an adi umanay di hapitonyuh
panugunyun hiya,
at mahapul an gilatonyu ti ta"on unna ma'awatan di alyonyu mu
adina unudon.

20 Nan tagun un namaaggan himmaphapit an adina ahan nomnomon di
hapitona
ya on'onayna ahan nan nakudang di nomnomna ya un hiya.

21 Gulat ta iyabulut nan ad baal di malgom an pohpohdon nan baalna an
mete''ah a'ungana
at umangunuh ya henen tagalanay umidat hi punha'itan di nom-
nomna.

22 Nan tagun mabanbannungot di dumalat hi pi'hongngilana ya
pi'pattayanah nan babluy an ni'hituwana.

23 Nan tagun mumpabagtu ya umangunuh at mipa'ampan dumalat henen
atona,
mu nan mangipa'ampah odolna ya hiyay mipabagtu.

24 Nan tagun bumadang hinan mangakaw ya un hay odolnay inlumlumna.
Ti gulat ta nan makulug di ibaagnah nan punhumalyaan ya mid-
dum hinan mangakaw an mahumalya,
ya gulat ta ibahhawna ya ma'idutan ay Apo Dios.

25 Nan tagun tuma'ot hinan nomnomon nan udumnan taguh aatna ya mi'id
di abalinana,
mu nan tagun hi Apo Dios di pangehdolana ta Hiyay manalimun
ay hiya ya immannung an malenggop an mi'id di ma'at ay hiyah
nappuhi.

26 Nan do'ol an tatagu ya pohdondan mumpabadang nan mun'ap'apun dida,
mu hi Apo Dios ya anggay di way nahamad hi atonan mangipanuh
hinan tatagu.

27 Nan tagun nahamad di ugalina ya pahiwonay nappuhin pangat di tagu,
ya umat goh hinan nappuhiy ato'atona ti pahiwona nan nahamad
di ugalina.

30

Hay Hinapit Agur *

1 Hiyatuy hinapit Agur an hina' Jakeh ay da Ithiel ay Ukal† an inalinay,
2 "Ha"in ay atog ya nidugah ahan di amanangpah'un tagu!
Adia' umat hi udum an tagun waday nomnomna!
3 Makulug ahan an mi'id di inadal'uh aat di aton an manomnoman,
ya mi'id ahan di inila' hi aat di pangat Apo Dios an me'gonan!
4 Ti undan way timmulu ta immuy ad abuniyan ya numbangngad hitun luta?
Ya undan udot way nangamung hinan tuyup ya ginamalna?
Ya undan udot way nangiteplag hi lubungnah nan udan ad daya?
Ya hay nangipaphod hi nunlene'woh hinan pingit di luta?
Ya hay ngadana nin?
Inilayu ay ya hay ngadan goh di imbaluyna?
Makulug ay an waday umat hina ya ibaagyun ha"in hi unyu inila!

5 Kulugo' ahan an mid ah nibahhawan nan hapiton Apo Dios,
at an amin nan mamhod an mumpabaliw ay Hiya ya immannung an ipapto'na dida.
6 At adiyu udman nan Hapit Apo Dios ti atonyu ay ya ihingal da'yu,
at ma'innilan munlayah ayu.‡

7 He"a, Apo Dios, ya waday duwan pohdo' hi odawo' hi atom ay ha"in hi engganah unna' matoy.
8 Hay oha ya badangana' ni' ta adi' hapiton di nibahhaw an layah.
Ya hay miyadwa ya ta"on hi unna' adi ipa'adangyan mu ta adi ahan goh nunheglan ami'mi"idana'.
At hay odowo' hi idatmu ya nan mun'olog hi mahapul'u ya ammuna.
9 Ti gulat nin ta do'ol an mahawal di mahapul'u at mid mapto' ya alyo' di,
Adi' mahapul di badangmu!
Ya gulat goh ta na'agwotwota' at mid mapto' ya mangakawa',
at hiyay dumalat hi pamihulandan He"an Dios an dayawo'!

10 Da'yun i'ibba ya adiyu ihudhudol di pamahiwyuh nan tagalah aat nan apuna ti hiyay dumalat hi pangidutanan da'yu,
at miballoh an holtaponyuy inatyu.

11 Wadaday udumnah tatagun mangidut hinan ommodda,
ya adida wagahan dida.
12 Ya wadada goh di tatagun hay punnomnomanda ya maphod an amin di pangatda,
mu layahda ti un hihidya an agguy nahukatan nan nappuhin ato'atonda.
13 Ya wadada goh di udum an tatagun nidugah an mumpahpahiyada
an hay punnomnomanda ya dida ahan di ma"aphod an mi'id ah nipaddung ay didah nan udum an tatagu.
14 Ya wadada goh di udumnan tatagun hay nun'awotwot di mamaondan paligaton an amin hitun luta,
ya pilitondan polhon nan way pangngalandah ononda.

---

* **30:** Agguy tu'u inilay aat ten tagu. † **30:1** Agguy tu'u inilay aat ten duwan tagu an da Ithiel ay Ukal. ‡ **30:6** Bahaom nan footnote di Deut. 4:2.

Danen umam'am ya umatdah atata'ot an animal hi bubulung an
matadom di babadan umat hi tadom di hinalung.

15 Wadada han duwan nunduppel an binabain imbabaluy han belabel
an hay ngadan nan oha ya hi Idatana'! ya hay ngadan nan agina ya
hi Idatana' Pay!
Ya wada pay di opat hi ibaag'un mi'id iniladan mahengla,
16 ti nan wadan di nun'atoy di oha,
ya nan babain bahig di netob,
ya nan mamagan lutan nanga' an mahapulnay udan di miyatlu,
ya hay miyapat ya nan apuy an gumelageladaw an adi mabalin an
madop.

17 Nan tagun mamahal hi o'ommodna
ya awniat matoy ya nunhobatnan hamutiy matana, ya nun'a'anday
lamohna.

18 Waday opat an pohpohdo' hi adalon mu naligat an adi' ma'awatan,
at mi'id olog'un manginnila.
19 Hay oha ya nan aton di agila an tumagoy,
ya hay miyadwa ya nan aton di ulog an mabuluh hinan daplah,
ya hay miyatlu ya nan aton nan pupul an manganap hi ayanah nan
tu'yap di danum,
ya hay miyapat ya nan aton di lala'in mi'pohhodan hinan babai.

20 Nan munlayah an babai ya wa ay ta nalpah an inlugtapnay ahawana
ya mun'amoh an ihautnan alyonay,
Mi'id ah inat'uh nappuhi!

21 Wadaday opat hi na"appuhih ma'at hitun luta:
22 hay oha ya nan himbut an mumbalin hi ali,
ya hay miyadwa ya nan nakudang di nomnomna mu umadangyan
ta hiyay way maphod di tanudna,
23 ya hay miyatlu ya nan malmaligit an babain nalhin,
ya hay miyapat ya nan tagalan babain mihukat hinan ad tagalan
hiya.

24 Hitun luta ya waday opat an numbino'ob'on an ta"on unda i"itang mu
nidugah di ananomnomanda:
25 hay oha ya nan ambubuli
ti ta"on hi un pa"itang di bi'ahda mu wa ay ta tiyalgaw ya hinum-
ludan mangidadaan hi onondah nan lawang.
26 Ya hay miyadwa ya nan kunihu
ti ta"on un itang di bi'ahda ya abalinandan mangiyammah punhi-
tuwandah nan daplah.
27 Ya hay miyatlu ya nan dudun
ti ta"on hi un mi'id di apudah mangipangpangulun dida mu
mun'u'unnudandan tumayap.
28 Ya hay miyapat ya nan bulbula'ot
ti ta"on hi un mabalin an piditon mu mabalin goh an wadah nan
nunhituwan di alin ni'hitu.

29 Ya wadada goh di opat an numbino'ob'on hi limmun Apo Dios an maphod
di tigaw nan panalanda:

30 hay oha ya nan layon an mabi'bi'ah hi an amin an a'animal,
at hiyanan mi'id ah tuma'tana,
31 ya hay miyadwa ya nan awitan,
ya hay miyatlu ya nan buta'al an gandeng,
ya hay miyapat ya nan aton nan alin mangipangpanguluh nan titindaluna.

32 Gulat ta ipabagtum di odolmu unu way ninomnommuh atom hi nappuhi
ya immannung an nakudang di nomnommu,
at odolnah unmu nomnomon hi mahhun ti ini ya mabainan'a.
33 Ti immannung an wa ay ta mikiwakiwal nan maluyud an gatas at mumbalin hi mantikilya,
ya immannung goh an mahuntuk ay di olong at dumala.
At iyal'allanay un pabungton di ibba an lummuh gulu."
Hiyah ne hinapit Agur.

31

*Hay Tugun nan Alin hi Lemuel**

1 Hiyatuy hinapit han Alin hi Lemuel hi intugun inana ay hiya an inalinay,
2 "Waday numbino'ob'on an alyo' ay he"an imbaluy'un lala'i
ti immannung an nawada'an dimmalat din nangiluwalua' ay Apo Dios.
3 Bo'on hay binabaiy pangpuham hi pihhum ya bi'ahmu
ti hiyah ne dimmalat hi nun'abahbahan din udum an a'ali.

4 Hay oha goh, Lemuel, ya maphod hi un adi mun'am'aminul nan ap'apu
an uminum hi bayah ya nan numbino'ob'on an bumutong.
5 Ti gulat ta uminumda ta mabutongda
at aliwanda nan Uldin,
at inganuyda nan nun'awotwot an munhapul hi badang.
6 Hay mabalin hi uminum hinan limminun bayah ya nan tagun ay matomatoy
an adi pa"edpol hinan dogohna.
7 Ta inumonda ay at olom ya aliwanday anawotwotda ya nan nidugah an munha'it.

8 Mahapul an badangam nan tatagun adi pa'abbaliw hi odolda an umat hinan mahmo' ya nawotwot
ti gulat ta iyalida didan idiklamuh nan punhumalyaan at mahapul an ma'andong di atom an mumpanuh hinan midiklamu.
9 At mahapul an hay immannung di panumalyam ay dida ta mabaliwanda."
Hiyah ne hinapit nan Alin hi Lemuel.

Nan Nalhin an Babain Nahamad di Pangatna†

10 Naligat ahan hi anapon nan babain nahamad di pangatnan ahawaon
ti nan umat hinay aatna ya nabalbalul ya un nan do'ol an na'angnginan batu.
11 At nan ahawan nen babai ya ongol di pangedenolanan hiya

* **31:** Agguy tu'u inilay aat ten tagu. † **31:9** Hatun verses 10-31 ya hiyah ne nahayhaynod an letran di alphabet di Hudyu an hay nahhun an letran nan mahhun an hapit hi verse 10 ya *A* (unu *aleph*), ya hay nahhun an letran nan mahhun an hapit hi verse 11 ya *B* (unu *beth*), ya minaynayun nan umat hinan aatna ta engganah negpongana an *taw* hi verse 31.

ti inilanan nidugah di punhulbiana,
12 ya maphod di aton nen babain hiya,
ya minaynayun an adina paligaton hiyah an amin hinan ataguna.
13 Ya hiya ya mahlun umabo'abol hinan lo'ob,
ya mundenol hiyan muntamu,
14 ya mahlu goh an umuy manganap hi onondan hina"aman ta"on un adagwiy pangngalana.
15 Hiya ya ag'agan bumangon hinan helhelong ta idadaanay onon nan pamilyana,
ya intudunay aton nan tagalana.
16 Ya hamadonah mahhun nan lutah un maphod ya unna pola'on,
ya nan bino'lanay usalona ta tammanah greyp heden penla'na.
17 Ya hiya ya mabi'ah,
ya mahlun muntamu.
18 Ya inilana an maphod di aat di pungkumilduana,
at ta"on un nan mahdom ya gun muntamu
19 ti hiya ya gun munlubid ya mun'abol hinan lubungda.
20 Hiya ya adi na'ikot an pun'idatana nan tatagun nun'awotwot an ama'ma"idan,
21 ya adi numanomnom an ta"on hi un madatngan di lawang an tungnin
ti waday mun'a'ugtul an lubung nan pamilyana.
22 Ya iyammanay na'al'altian an abo'da,
ya hay lubungna ya ma"aphod di tigawna.
23 An amin nan tataguh nan pi'babluyanda ya e'gonandah ahawana
an hiyay ohah mangipangpangulun dida an himpamabluy.
24 Ya henen babai ya mun'ammah lubung ya balikis ta ila'unah nan mungkumildu.
25 Hiya ya mi'id al'alih aatna,
ya e'gonanda hiya,
ya adi numanomnom hi nitaguan hi udum di algaw ti waday denolna.
26 Ya dumalat di ananomnomana ya ma'ulay di panapitna,
ya nala'eng an tumugun.
27 Hiya ya ihamadnan mangipapto' hinan ma'ma'at hi abungda,
ya adi napayad hi tamuna.
28 Nan imbabaluyna ya wagahanda hiya,
ya umat goh ay ahawana an ipabagtuna hiya
29 ti alyonay, “Do'olday binabain mun'aphod di pangatdan ahawada,
mu he"ay ma"ap'aphod ya un dida!”
Hiyah ne alyona.
30 Umu'uddum ya un bumalbali nan maphod an tigaw di baba'i ya nan amaphodna ti adi munnanannong,
mu nan babain hi Apo Dios di dayawona ya hiyay mipabagtu.
31 At midatan hiyah pulimyuna ti hiyah ne bino'lana.
At nan ina'inatnay dumalat hi pange'gonan an amin di tataguh nan babluy ay hiya.

Ecclesiastes

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: nan Alin hi Solomon.
Hay Nangitud'an Solomon eten Liblu: nan Hudyu.
Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan muntudtudu.
Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 971 B.C. hi engganah din 931 B.C.
Hay Teman ten Liblu: itudun ten testimonyn nan Alin hi Solomon an mi'id hulbin nan numbino'ob'on an wah tun lutah un bo'on hi Apo Dios di itamuan tu'u.
Hay Outline ten Liblu:

Hay TEMAN ten testimonyn nan Alin hi Solomon an mid hulbin nan numbino'ob'on an wah tun lutah un bo'on hi Apo Dios di itamuan tu'u (1:1-11)
Hay NIPADDUNGAN ten testimonyn nan Alin hi Solomon an mid hulbin nan numbino'ob'on an wah tun lutah un bo'on hi Apo Dios di itamuan tu'u (1:12—4:16)
Hay ITUGUN ten testimonyn nan Alin hi Solomon an mid hulbin nan numbino'ob'on an wah tun lutah un bo'on hi Apo Dios di itamuan tu'u (7:1—12:8)
Hay HOGAT ten testimonyn nan Alin hi Solomon an mid hulbin nan numbino'ob'on an wah tun lutah un bo'on hi Apo Dios di itamuan tu'u (12:9-14).

Hay Ami'id Hulbin an Amin di Logom

1 Ha"in an nunhitud Jerusalem an Manudtudun* lala'in holag David ya
hiyatuy hinapit'u:

2 "An amin di ma'ma'at hitun luta ya hiyay gun ma'ama'at!
At paddungnay mi'id di hulbin an amin nan ma'ma'at.†

3 At hay lagbun nin di tagun tumamutamu?
Ti ta"on unna ilapotan an muntamu mu mi'id damdamay
ma'angang ay hiya.
4 Umat hinay tatagu an gunda mitungaw,
ya gunda goh matoy
ti an amin nan ma'ma'at hitun luta ya un hiyahiya.
5 Nan algaw ya gun bumuhu' ya gun ma'unug,
ya inhawangna goh hinan bimmuhu'ana.
6 Umat goh hinan dibdib an wa ayan ipluynah appit hi iggid hi un hagangon
di buhu'an di algaw
ya awni ya hi appit goh hi agwan an un lumane"odan an hihidya.
7 Ya hana ay goh an danum hinan ginnaw unu wangwang ya umuydah nan
baybay,
mu hihidya damdaman adi mapnuy baybay.

* **1:1** Nan hapit an *Manudtudu* ya *Qoheleth* hinan hapit di Hudyu ya *Ekklesiastes* hinan hapit di iGreece, at hay hapit di iGreece di nalpuwan nan ngadan ten liblu. † **1:2** Heten verse ya teman ten adu"oy an mensahen Solomon ti kinulugnan amin nan ma'ma'at hitun luta ya paddungnay mi'id di hulbinah un tu'u adi e'gonan hi Apo Dios ti Hiyay dumalat hi punhulbian di hinohha.

Awni ya nibangngad goh nan danum hinan nalpuwana.
8 Umat goh hinan amin nan ma'ma'at
an umat hinan mata ya inga an mi'id di humigaanah nan tigotigona
ya donglodonglona.
Hiyay gun ma'ma'at hinan nitaguan
9 ti an amin din na'at hidin hopapna ya hiyay gun ma'at goh ad ugwan,
at mi'id ah naluman hinan ma'ma'at hitun luta.
10 Ini ya way mangalih, Wah di han nob'on!
Mu bo'on, ti nabayag an wadah din agguy tu'u pay nitungawan.‡
11 Manu ay umat hina ya aliwan di tatagu nan na'at hidin penghana,
ya umat goh an la'tot ya aliwan ditu'un tatagun ehnodanda!”

Hay Ene'dam nan Manudtudu

12 Ha"in an Manudtudu din alin nan holag Israel hi ad Jerusalem.
13 Ya impadah'uy abalina' an mangadal ya manginnilah an amin hinan na'na'at hitun luta, ya na'innilaa' an hi Apo Dios ya nidugah di indatnah holholtapon nan tatagu!
14 Ya tinnig'un amin nan ina'inat di taguh tun luta, ya immannung an mi'id pohpohodna an un ay nan tuyup di pudpuduggon tu'u.

15 Ya umat hinan napiku an mi'id di abalinan an manguyad,
unu umat hinan mabilang hi un mi'id nan mabilang.

16 At hay ninomnom'u ya alyo' di, “Ten ha"in di nidugah hi nala'la'eng. Ti nidugah di inila' ya pinadah'u ya un nan udum an nun'ap'apuh tud Jerusalem.§
17 Ti inhamad'un inada'adal di nun'abhiwan di aat nan anala'eng ya nan amanangpah. Ya na'innilaa' an mi'id nun'abhiwanda an un ay nan tuyup di pudpuduggon.

18 Ti ta"on un nidugah di anala'eng mu dumo'do"ol goh di numanomnoman,
ya do'do"ol ay goh di innilaon at iyal'allanay punligatan.”

2

Hay Ami'id di Hulbin nan Pohpohdon di Odol

1 Inali' hi nomnom'uy, “Ad ugwan ya pohdo' an ipa'amlong di odol'u ta innilao' di aat di amlong. Mu unat goh ene'dam'u ya un mid di hulbina!
2 Ti na'innilaa' goh an nan abatol ya mid hulbina, ya nan amlong ya mid idatnah pumhodan.
3 Ya dumalat nan pamhod'un luma'eng ya impadah'un uminum hi bayah ta way ato' an mangipa'amlong hi odol'u, ti alyo' at goh un hiyah te maphod hi aton di tataguh tun na'amtang an pi'hituwandah tun luta.
4 Ya nun'ammaa' hi nun'ahamad hi do'ol an abung, ya nuntanoma' hi greyp hinan galden'u.
5 Ya tinamma' goh hinan numbino'ob'on an ayiw an ma'an di bungada.
6 Ya impiyamma' di bannaw hi a'amungan di danum ta way pananum hinan nun'itanom an ayiw.

‡ **1:10** Hay pohdon ten alyon ya ta"on unda alyon hi nat'on mu hiyah ne tuwaliy ninomnom Apo Dios.

§ **1:16** Hay ngadan di udum an nun'ap'apud Jerusalem ya un mun'alih Solomon ya (1) hi amanan hi David (II Sam. 4:9), ya (2) hi Melchizedek (Gen. 14:18), ya (3) hi Adoni-Zedek (Josh. 10:1), ya (4) hi Abdi-Khepa an agguy nitudo' hinan Biblia mu nitudo' di aatnah nan ma'alih Nan Numbino'ob'on an Tudo' an Nalpud Amarna.

7 Do'ol di himbut'uh puntamuo', ya na'udmanda ti nahlagdah tun abung'u.
Ya do'ol goh di animal'u ya un an amin din tatagud Jerusalem hi engganad ugwan.
8 Ya do'ol di inamung'uh silver ya balitu' ta bagi' an nalpuh gina'un
nan a'ali ya nan tataguh nan babluy an numpapto'a'. Ya do'olda goh nan
kumakantan linala'i ya binabaih mangipa'amlong ay ha"in. Ya do'olda goh
di udum hi ahawa'.*
9 At na'abbagbagtua' ya un din tatagud Jerusalem. Ya nunnanong
damdama an nala'enga'.

10 Ya an amin din inamnawa' ya innal'u,
ya an amin di mangipa'amlong hi odol'u ya inat'u,
ya inting'i' an amin nan tinamua', at hiyanay lagbu'.
11 Mu unat goh nomnomnomo' an amin din ina'inat'u ya din nunligata' hi
nuntamua' ya mi'id ah hulbida,
at mid ah lagbuh nan punligatan hitun luta an un ay nan tuyup di
pudpuduggon tu'u!

12 At ninomnom'uy inat nan nala'eng ya ta"on un nan manangpah,
ya hay punnomnom'u ya mi'id di agguy'u inat an aton nan mihukat
ay ha"in an mun'ali.
13 Mu inila' an nahamhamad nan la'eng ya un nan layah
an umat hinan patal an abakonay helong.
14 Nan nala'eng an tagu ya inilanay at'atona,
mu nan manangpah ya mid papto'anana,
mu numpaddung damdamay ma'at ay dida ti matoydan duwa!”

15 At hay ninomnom'u ya alyo' di,
“Nan ma'at hinan manangpah ya ma'at goh ay ha"in!
At mi'id di hulbin di anala'eng'u!
16 Mid munnomnom hinan nun'ala'eng an tagu ya nan manangpah
ti udum di algaw ya mun'a'aliwandan amin ti matoy tu'un amin!”

17 At hiyanan ha"in ya pinahiw'uh ten nitagua' ti an amin nan ma'at hitun
luta ya mi'id hulbida ti un hay ligat di indatnan ha"in an un ay nan tuyup di
pudpuduggon tu'u.
18 An amin hanan intamutamu' an nablaya' ya mi'id ahan ah nunhulbian-
dan ha"in ti inila' an tayna', at nan mihukat ay ha"in hi pidway mangdam.
19 Mu mid mapto' hi un hiya ya nala'eng unu manangpah! Mu ta"on
un umat hinay aatna ya hiya damdamay mumpapto' hinan tinamutamua'
hitun luta an dumalat nan anala'eng'u. At mid ahan di hulbin nan nablaya'!
20 At munha'it di punnomnoma' ti tayna' nan tinamutamua'!
21 Nuntamutamuy ohan tagun dumalat di adalna ya la'engna at immadan-
gyan, ya wan taynana goh udot hinan tagun agguy ne'eblay. At hay hulbin
hana?
22 At hay lagbun mah nan tagun maliligatan an muntamuh tun luta?
23 An amin di tamun di taguh tun luta ya hay ligat ya lungdayay idatna,
ya ta"on un nan mahdom ya adi molo' ti numanomnom. At ta"on un hana
ya mi'id goh hulbina!
24 Mu hay maphod hi inalin tuwali Apo Dios hi aton tu'u ya mangamangan
ya imminu'inum tu'u ta ipa'amlong tu'uy odol tu'un muntamu.

* **2:8** Hay uyapda ya 700 nan immannung an a'ahawana, ya 300 an ay paddungnay a'ahawana (I Ki. 11:3).

25 Ti gulat ta mi'id hi Apo Dios at hay mangidat mah hi tanud unu amlong?
26 Ya hay anala'eng ya pun'amlongan ya idat Apo Dios hinan tagun
mangipa'amlong ay Hiya. Mu nan tatagun nun'abaholan ya tagandah
amung hi gina'uda, at la'tot ya nan gina'un inamungda ya alan nan
tatagun mangipa'amlong ay Apo Dios. At hana ay ya un ay nan tuyup di
pudpuduggonda!

3

Waday Gutud an Amin di Logom

1 Hay kulugo' ya waday gutud hi a'atan an ami'amin di ma'ma'at hitun
luta, ya ma'atdah nan gutud di pangiyabulutan Apo Dios:

2 Waday itungawan ya atayan,
ya waday puntamman ya pamo"an.
3 Waday pumatayan ya umadaogan,
ya waday pama"ian ya pangiyamman.
4 Waday kumilaan ya umabatlan,
ya waday lumungdayaan ya panayawan.
5 Waday pangiwa'atan ya pangamungan hinan batu,
ya waday pun'a'agwalan ya punhihiyanan.
6 Waday panganapan ya pangutawan,
ya waday pangipo"oyan ya pangitapalan.
7 Waday panekhekan ya pangugutan,
ya waday dumidinngan ya humapitan.
8 Waday pamhod ya bohol,
ya waday gubat ya lenggop.

9 Umat ay hinay nitaguan ya hay ma'angang hinan tagun mangilapot an
tumamutamu?
10 At ha"in ya nonomnomo' di ngadan di penhod Apo Dios hi pumbalinan
di nitaguan.
11 Ipa'annung Apo Dios an amin nan ninomnomnan ma'at hinan nepto'
an pangatana, ya indatnay punnomnom di tagu ta way atonan manginnilah
nan adi apogpogan di lennawana. Mu adi tu'u pa"innilah nan gunna aton
an ta"on hidin hopapna ta engganah tun angunuhna.
12 At hay inila' hi ma"aphod hi aton tu'u ya un tu'uat mun'am'amlong eten
atagu tu'u!
13 Ya inila' goh an hi Apo Dios di nangiyabulut an mangan an amin di tagu
ya uminum ta tamtamanday nunligatandah intamuanda, ti an amin hana
ya adaw an nalpun Apo Dios.
14 Ya an amin nan inat Apo Dios ya munnononnong an adi ma'udman
ya ma'aanan. Ya manu ay aton Apo Dios di umat hina ya ta way aton nan
tatagun mange'gon ay Hiya.

15 An amin nan ma'at ad ugwan ya umat hinay na'at goh hidin penghana,
ya ta"on nan ma'at goh hi awni.
Ti un pumbinangngadon Apo Dios nan gun ma'at!

Hay Ami'idan di Nahamad an Panumalyah tun Luta

16 Ya tinnig'u goh an hitun luta
ya waday adi maphod hi aton nan mumpanuh
ti wadada damdamay mangat hi nappuhih niddum.

17 Ya ninomnom'un alyo' di,
“Ta"on hi un umat hina mu udum di algaw at humalyaon Apo Dios
an amin nan nangat hi maphod ya nappuhi!”

Hay Aid di Nun'abhiwan di Tagu ya Animal

18 Ya ninomnom'u goh an manu ay waday iyabulut Apo Dios hi punligatan
ya ta ipa'innilanan mi'id di nun'abhiwan nan taguh nan animal.
19 Ti nan tagu ya animal ya numpaddung di apogpoganda ti matoyda.
At undan way niyoy'onaynaan di taguh nan animal an mi'id hulbin di
nitaguandan duwa.
20 Ya nan hupu' an nalpuwanda ya hiya goh di pumbangngadandah unda
matoy.
21 Mu undan way nanginnilah un nan lennawan di tagu ya umuy ad daya,
ya nan lennawan di animal ya umuy ad dolom!
22 At hay ninomnom'uh maphod hi aton tu'u ya un tu'uat tuwali umam-
long ta tamtaman tu'uy nanablayan tu'u. Ti undan way nanginnilah ma'at
hi alpahan di atayan tu'u!

4

Hay Aat nan Numbino'ob'on an Punligatan Hitun Luta

1 Ya tinnig'u goh nan numbino'ob'on an punligatan hitun luta
ti lumugwalugwada nan mipaligligat,
ya mi'id ah bumadang ay dida ti nidugah di abalinan nan mangipaligli-
gat ay dida.
2 At hiyanan hay ninomnom'u ya alyo' di,
“On'onayna din nun'atoy ya un nan matagu!
3 Mu on'onayna goh damdama at ahan nan tagun agguy nitungaw
ti agguyna tinnig nan nun'appuhin ma'ma'at hitun luta!”

4 Ya na'innilaa' goh an manu ay ibibi'ah nan tagun tumamutamu ta
umadangyan ti dumalat nan amohnah nan gina'un nan heneggona. Mu
hana ya mi'id di hulbina an ay nan tuyup di pudpuduggon!

5 Ya alyonday,
“Nan manangpah an tagu ya unna yoyo'non di ngamayna,
at hay hinaangnay mamatoy ay hiya.”
6 Mu on'onayna damdamah un ta"on un itang di wada mu ta malenggoptaat
ya un han tumamutamu ya naliligatan an un ay nan tuyup di
pudpuduggon!

7 Ya na'innilaa' goh han ohan mi'id di hulbina,
8 an nan tagun umu'utun ya mi'id di imbaluyna,
ya mi'id ah a'agina,
mu tumamutamu an adi ahan mun'eblay an gunna udman nan inadan-
gyana.
Ti agguyna ahan ninomnom di hay pangidatanah nan intamuta-
muna,
at mid hulbin hana an un nunligligat.

Hay Amaphodan di Way Pi'yibba

9 On'onayna nan duwa ya un nan oha
ti nan duwa ya do'do"ol di tamuanda.
10 Ti gulat ta magah nan oha at wada nan ibbanan mamadang ay hiya,

mu agogohgoh nan tagun un oh'ohha ti gulat ta magah at mi'id
mamadang ay hiya!
11 Nan ahitungnin ya mundulpig nan duwan molo',
at hindodolnatda,
mu hay aton mah nan un ohan dumolnat?
12 Ya wa ay goh di dumatong hi buhul ya mi'id di mapto' hi un abakon nan
un ohan tagu,
mu wada ay di pi'yibbana ya mid mapto' ya diday mangabak.
Ya hiyah ne nan gunda alyon di,
“Nan natullun nalulug an talin ya nalot hi mapogtang.”

13 On'onayna nan nawotwot mu nanomnoman an unga ya un nan nala'ay
mu agguy nanomnoman an ali an adina unudon nan mitugun ay hiya.
14 Ti ta"on un unga ya nawotwot unu nalpuh baludan ya mabalin an
mumpapto' hinan babluyna.*
15 Ya tinnig'un amin nan aat di tataguh tun luta, ya ininnila' an waday
ohah nan ungungan mamnoh hinan haad nen ali.
16 Ya manuh hopapna ti do'olday mangunud ya bumadang ay hiya, mu
awni ta hay umangunuh at pihulonda. At mi'id di hulbina an un ay nan
tuyup di pudpuduggona!

5

Hay Pange'gonan ay Apo Dios

1 Emayaan tu'uh un tu'u humigup hinan Timplun Apo Dios, ya ihamad
tu'un mundongol hinan mitudtudu ti hiyah ne ma"ap'aphod hi aton ya un
nan e'nong nan manangpah an adi pa"immatun hinan aat di maphod ya
nan nappuhi.

2 Ya nomnomon tu'uh mahhun nan hapiton tu'u ta adi un nonong ya imbaga
tu'uy itulag tu'un Apo Dios.
Ti na'abbagbagtuh Apo Dios an wad abuniyan,
ya ditu'u ay ya un tu'u taguh tun luta.
At adi tu'u logmon di hapiton tu'u.
3 Do'ol di enapon hi nun'appuhih un do'ol di nonomnomon,
ya do'lom ay di hapitom ya iyal'allanan la'tot ya hinapitmuy
nappuhi.

4 Ya wada ay di itulagyun Apo Dios ya punnaudonyun aton ti hi Apo Dios
ya adina pohdon di munlayah, at mahapul an ipa'annungyun amin nan
itulagyun Hiya.
5 On'onaynah un mi'id tuwaliy itulag ya un nan way itulag an adi
mipa'annung.
6 At emayaan tu'u ta bo'on nan hapiton tu'uy dumalat hi pumbaholan tu'u
ta adi tu'u ihautan nan padih nan intulag tu'u. Ya ta adi tu'u pabungton hi
Apo Dios ta adina ubahon nan na'unglan tu'u.
7 Ya ta"on un do'ol di enenap tu'u ya do'ol di inat tu'u unu hinapit tu'u ta
ipattig tu'uy un tu'u nala'eng mu mid hulbin hana, at un at hi Apo Dios di
e'gonan tu'u!

Hay Adi Pangidenlan hinan Inadangyan

* **4:14** Hay ohah pangitigan ete ya hi Joseph an imbaluy Jacob (Gen. 41:14, 39-44).

8 Adi ayu manoh'ah unyu tigon an aboholan nan gubilnu nan
nun'awotwot, ya ibahhawday panumalyadan dida. Ti nan u'upihyal
ya baliwan nan a'ap'apuda, ya nan a'ap'apuda ya baliwan goh nan
nun'abagtun a'ap'apu.
9 Mu an amin di tatagu ya mabalin an alanda nan bungan di inhabalda
an ta"on un hanan a'ali.

10 Nan ma"amnaw hi pihhu ya un adi damdama mapogpog,
ya nan umi'ikay an umadangyan ya adi goh duminong hinan
alanan pihhu.
At an amin hana ya mi'id di hulbina!
11 Ya gun'a ay umadangyan ya gun dumo'ol goh di mi'haggap.
Mu mid lagbum ti un hay ninomnomnommu ya nan inadan-
gyanmu!

12 Ya nan tagun nawotwot ya maphod di pangello'na,
mu nan adangyan ya tumu'al an numomnonomnom hinan do'ol an
inadangyana.

13 Ya wada goh di nappuhin ma'ma'at hitun lutan tinnig'u:
Nan adadangyan ya unda itatalepon nan pihhuda
ta way usalondah udum hi algaw hi un way ligatda.
14 At hanan inadangyan ya ma'ubah an dumalat nan nappuhin ikumildu-
ana,
at mi'id ah ma'angang hi ipabanohnah nan imbabaluyna.
15 An amin di tatagu ya nangiw'iwadyadah din nitungawanda,
at mangiw'iwadyada goh hi unda matoy an umat hidin nitun-
gawanda,
at mi'id ahan ita'indah nan intamutamuda an ta"on ah itang ahan!

16 At immannung an nappuhiy aat di nitaguan ti mitungaw di tagu,
mu mahapul an taynana goh tun luta!
At hay lagbuna mah hinan timmamutamuana
ti un ay nan tuyup di pudpuduggona?
17 Ya henen nitaguan ya waday numanomnom,
ya do'ol di punlungdayaan,
ya waday dogoh ya pumbobohholan.

18 At hay ninomnom'u ya maphod hi un ditu'un tatagu ya un tu'uat
mangamangan ya imminu'inum ta tamtaman tu'uy nanablayan tu'uh tun
itang an nitaguan tu'uh tun luta ti hiyah ne indat Apo Dios.
19 Ya gulat ta idatan ditu'un Apo Dios hi inadangyan tu'u ya gina'u tu'u at
mundenol tu'u, ya mun'an'anla tu'un mangusal hinan bino'la tu'u ti hiyah
ne indat Apo Dios.
20 Ya dumalat nan nangidatan Apo Dios hinan umamlongan tu'u ya adi
tu'u mahkay nomnomon nan aat di ahe'he'dod nan pi'taguan tu'u!

6

1 Wada goh han na'innilaa' an na"appuhin ma'ma'at hinan tatagu:
2 an wada han ohan tagu an manu ti indat Apo Dios di inadangyana ta an
amin di ma'amnawan ya wan hiya, ya nundongol an tagu, mu hay oha ya
nob'on an taguy umamlong an mangusal hinan inadangyana! At hay hulbin
mah di inadangyan nen tagu?

3 At ta"on hi un waday hinggahut hi imbaluy nan ohan tagu, ya do'ol di
tawon hi pi'taguana an engganah un ma'alla'ay, mu gulat ta adina odamon
nan inadangyana ta mi'yam'amlong ya adi maphod di atondan mangilubu'
ay hiya, at on'onayna nan naballun nitungaw ya un hiya!
4 Ti henen nitungaw an ung'ungnga ya mid hulbina ti matoy damdama,
at milubu', ya ma'aliwan.
5 Ya ta"on hi unna agguy tinnig di patal unu endam di aat di ataguan mu
hiya ya malenggop ya un nan adangyan an tagu
6 an ta"on hi un duway libuy tawon hi ni'taguana, mu agguyna endam di
inadangyana, ya natoy, at numpapaddung di ma'at hi an amin an tatagu.

7 Hay tagu ya tumamutamu ta way pangngalanah onona,
mu ag'aga damdamaan mahinaangan.
8 Hay neyon'onaynaan nan nanomnoman ya un nan manangpah?
Ya mid lomo' nan nawotwot an tagu an ta"on unna inilay ato'atonah
ni'taguana!
9 Hay maphod ya mundenol tu'uh nan wan ditu'u,
ya adi tu'u gamgamon nan adi tu'u abalinan!
Ti hana ya mi'id di hulbina an un ay nan tuyup di pudpuduggon tu'u!

10 An amin di nalmu ya ta"on un nan ma'ma'at ya hi Apo Dios di ad nomnom,
at hiyanan mid abalinan tu'un mi'hongngel ay Hiya.
11 Ti ta"on un tagan di hapihapit mu un at goh hay adi pi'yunnudan,
at mi'id di ibadangnan ditu'u.

12 At nan nitaguan tu'uh tun luta ya nahnot an paddungnay mid hulbina
an un umat hi ngau an un na'amtang ya na'ubah. Ya undan way nanginnilah
maphod hi ma'at hi hinohhan ditu'uh alpahan di atayan tu'u?

7

Hay Punnomnoman hi Aat di Nitaguan

1 Mu nan maphod an pangat ya na'ahhamad ya un nan nanginan bangban-
glu,
ya nan algaw an atayan ya nahamhamad ya un nan algaw an
nitungawan.
2 Onaynah un nan abung an wadan di natoy di ayan ya un nan abung an
do'ol di nidadaan hi ma'an
ti nomnomnomon tu'u an nan matagu ya matoy damdama!
3 On'onaynay lumungdayaan ti waday pumhodan ya un nan umaba'abatlan
ti ta"on hi un way lumungdayaan mu waday pumhodan.
4 Nan nanomnoman an tagu ya nonomnomonay aat di atoy,
mu nan manangpah an tagu ya hay umamlonganay nonom-
nomona.
5 On'onaynah un tu'u donglon di paningal nan nanomnoman an tagun
ditu'u
ya un nan pangipahiyaan nan manangpah ay ditu'u.
6 Nan abatol nan mumpanangpah ya ay budi' di apuy,
at mi'id di hulbina.

7 Nan nanomnoman an tagun umam'am ya nipaddung hinan manangpah
an tagu,
ya nan mili"ud an lagbu ya hiyay pumuhiana.

8 On'onaynah nan pangelpahan hinan way ma'at ya un nan pangete"an,
ya on'onayna nan madpol ya un nan mumpahiya.
9 Madpol tu'u ta adi tu'u mabanbannungot
ti hay wagwadah nomnom nan manangpah ya bungot.

10 Adi tu'u alyon di,
"Anaad ta hidin penghana ya on'onaynay na'na'at ya un ad ugwan?"
Ti nakudang di nomnom nan mangalih umat hina!

11 Nan nanomnoman an tagu ya ay ihunay nidatan hi banoh,
at on'onayna hiya ya un nan udumna.
12 Nan ananomnoman ya do'ol di ibadangna an umat hi pihhu,
mu hay inyap'aphod di ananomnoman ya papuutana ta badanganay nitaguan nen tagu.

13 Ya adya nomnomon tu'uy aat di inat Apo Dios,
at undan waday abalinan tu'un mangandong hinan pinikuna?
14 Ya wa ay ta mi'id al'alih nitaguan ya waday amlong,
mu wa ay ta dumatong di ligat ya nomnomon tu'u an hi Apo Dios di nangiyabulut ay dane.
At mi'id ah taguh nanginnilah nan aat di mehnod hi ma'ma'at.

15 Hiyatuy tinnig'un ten paddungnay mi'id hulbinan nitagua' an numanomnoma'
ti anaad ta nan maphod di pangatnan tatagu ya ungadaan natoyda,
mu hanan adi maphod di pangatda ya ma'alla'ayda ya unda matoy?
16 Adi gahin un ihamhamad di pangat tu'u ya ananomnoman tu'uh pangipattigan tu'uh aat tu'u,
at anaad ta paligaton tu'uy odol tu'u?
17 Mu pohdonyu ay an ag'agan ma'agag
ya agayu ta iyal'allayun pumuhi ya lumayalayah.
18 Mu onaynah un ano'nongon di aton
ti nan tagun mangulug ay Apo Dios ya waday maphod hi pumbalinan an amin di atona
an umat hinan kiluan an mahapul mumpaddung ta adi do'do"ol di oha ya un nan oha.

19 Nan nanomnoman an tagu ya nidugdugah di abalinana
ya un nan himpulun a'ap'apuh nan babluy.

20 Ya mi'id ah ohah taguh tun luta an hay maphod di gunna aton
an adi ahan mumbahbahol.*

21 Ya adi tu'u dumongodongol hinan hapihapiton nan tatagu
ti la'tot ya waday nappuhih donglon tu'uh inulgud nan tagala tu'u.
22 Ti nomnomon tu'u an ta"on un ditu'u
ya waday gun tu'u namadngolan hinan udum an tatagu!

23 Ya hinamad'un inat an amin nan inali' ti hay inila' ya luma'enga'.
Mu unat goh impadah'u ya adi' abalinan!
24 Hay aat nin di la'eng?

* **7:20** Psa. 14:3; 53:3; Rom. 3:12.

Ti ta"on un nan nanomnoman an tagu ya mi'id abalinanan mangin-
nilah aatna!
25 At nimmomnonomnoma' ya himmanhahanhana' ta innilao' di nahamad
hi aat nan la'eng ya nan ma'ma'at,
ya ta innilao' goh di anaad ta nappuhiy ato'aton nan manangpah
ya nan munlayah.

26 Ti wada han umagay'ay an babai an nan pamhodna ya nidugdugah ya un
nan atoy,
ya nan umat hinan babai ya umat hi bitun a'naan.
Ya nan ta'laynan iyawalna ya ay bangkeleng an odnan da'a,
mu adina abalinan an odnan nan lala'in umipa'amlong hinan Dios.
Nan nabaholan an lala'iy ag'agan ma'na.

27 Mu ha"in an Manudtudu ya gun na'udma'udman di inadal'u,
ya manoh'aa' hi nanginnilaa'
28 an ta"on un hinlibun linala'i ya un ohay maphod di aatna,
mu mi'id hinan binabai.
29 Ya umat hituy aat di ininnila' an ditu'un tatagu ya limmun Apo Dios an
ma"aphod di aat tu'u.
Mu nihimung an ditu'uy nangulat an nunnomnom hinan
numbino'ob'on an nappuhin ma'ma'at.

8

1 Hay pangimmatunan hinan nanomnoman an tagun do'ol di inilanah nan
malgom
ya nan tigaw di angahna.

Hay A'un'unnud hinan Ali

2 Ya ten alyo' hi unudon tu'uy ibagan nan ali ti hiyah ne din intulag tu'un
Apo Dios.
3 Adi tu'u ngohoyon nan ali, ya adi tu'u bo'bo"on hinan alyona ti abali-
nanan aton di pohdonah aton ay ditu'u.
4 Ti nan hapiton nan ali ya mid mama'pa"iw, at mid ah mun'ad'adih nan
alyona.

5 Nan mangunud hinan hapitona ya mi'id nappuhih ma'at ay hiya,
at nan nanomnoman ya inilanay at'atona.
6 Mu ta"on hi un tu'u inilay nepto' hi pangatan
ya wada damdamay punligatan tu'u.

7 Mi'id ah nanginnilan ditu'uh ma'ma'at hi udum di algaw,
ya mi'id goh di mangipa'innilan ditu'u.
8 Ya mi'id ahan ah way abalinanan mangiyadih atayan
an umat goh hinan tuyup an adi mipadinong.
Ya nan gubat ya mid ah miyabulut hinan tindalun makak
an umat hinan nappuhin pangat an adina abalinan an baliwan nan
tagun mangamangat.

9 Ya an amin hatu ya tinnig'uh din nangihamhamada' hinan na'na'at hitun
luta ti nan udum an tatagu ya abalinandan mangipaligligat hinan ibbadan
na'ampan tatagu, mu mi'ligatda goh damdama.

10 Ya tinnig'u goh an nilubu' din nanganangat hi nappuhi an din nuntamuh nan me'gonan an lugal. Ya inyamlong din tatagu didah nan babluy ti inaliwanda din ina'inatdan nun'appuhi. At anaad nin ta waday umat hina?
11 Ya tagan nan tatagun mangat hinan nappuhi ti adi himbumaggay pummoltaan Apo Dios ay dida.
12 Mu ta"on un hinggahut di gun pumbaholan nan tatagu ya adu"oy damdamay pi'taguanda, at hay inila' ya iyal'allanah nan mange'gon ay Apo Dios an ma"aphod di ma'at ay dida.
13 Mu adi ahan pumhod di nitaguan nan gun mangat hi nappuhi ti do'ol ay diday umat hinan ngau an ag'agadan matoy ti adida e'gonan hi Apo Dios.
14 Ya waday udum an ma'ma'at hitun luta an mi'id poto'na ti hin'umu'uddum ya nan nahamad di aatda ya diday manoltap hinan holtapon nan nun'abaholan, ta nan nun'abaholan di idatan nan midat hinan tatagun nahamad di pangatda. At hiyanan mi'id di poto'na!
15 Hay maphod nongkay hi aton tu'u ya mangan ya uminum tu'u ta iyamlong tu'uy puntamuan tu'u eten nitaguan tu'un indat Apo Dios!
16 Ya unat goh impadah'uy abalina' an manginnilah aat di ananomnoman ta innilao' an amin nan ma'ma'at hitun luta ya hay ininnila' ya ta"on hi un tu'u ilablabi ya iyal'algaw an numomnonomnom
17 mu mi'id damdamay abalinan tu'un manginnilah nan ina'inat Apo Dios hitun luta. Ti ta"on hi un tu'u goh ipadah di abalinan tu'un mangadal mu adi tu'u damdama pa"innila. Ya ta"on un nan tatagun nun'ala'eng an mangalih unda inila mu mi'id ayay inilada.

9

An Amin di Logom ya hi Apo Dios di Okod

1 Inhamhamad'un ninomnonomnom di aat hatun amin an na'na'at, ya ininnila' an ta"on un nan nahamad di aatnan tagu ya nanomnoman, ya mi'id di iniladah ma'ma'at ay dida ti un anggay hi Apo Dios hi nanginnila.
2 Ti umat hina an, an amin di tagu an nahamad ya nan nappuhiy aatda, ya nan maphod ya nan nibahhaw di pangatda, ya nan tagun alyon di Uldin hi maleneh ya nan mibilang hi adi maleneh, ya nan mun'onong ya nan adi mun'onong ay Apo Dios ya numpapaddungda an agguyda inilay ma'at ay dida
an ta"on un nan nun'abaholan ya nan agguy,
ya nan munhapata ya nan adi.
3 Hiyah te nappuhih aat an amin di ma'ma'at hitun lutan napapaddung di ma'at ti nan tatagu ya nan nun'appuhiy nomnomnomondah tun ataguda an hay laylaydon di ododlay ato'atonda, mu hay umangunuh ya mun'atoyda damdama.
4 Mu ad ugwan an atagu tu'u ya waday hahalimidon tu'u, at hiyanan on'onaynay matagu ya un nan natoy an umat hi a'on'onaynaan di matagun ahu ya un nan natoy an layon!

5 Nan mun'atagu ya inilada an matoydah udum di algaw,
mu nan nun'atoy ya mi'id ah inilada.
Ya mi'id goh di maphod hi ma'at ay dida,
at la'tot ya na'aliwanda.
6 At nan pamhodda, ya nan amabungotda, ya nan apalda ya mi'yubah ay dida,
at adida me'yat hinan malgom an ma'ma'at hitun luta.
7 At hay pohdon Apo Dios nongkay hi aton tu'uh tun luta

ya umamlong tu'un mangan ya uminum,
8 at munlubung tu'uh maphod,
ya munhugud tu'u.

9 Ya mun'am'amlong tu'un middum hinan ahawan pohpohdon tu'u ya
anggay eten nahnot an naligat an nitaguan tu'u ti hiyah ne lagbu tu'un
tumamutamu.
10 Ya an amin nan abalinan tu'un aton ya ilulud tu'un mangat* ti awni ta
matoy tu'u at adi tu'u muntamu, ya adi tu'u numanomnom, ya mid hulbin
di la'eng ya ananomnoman tu'u!
11 Ya wada goh di udumnah na'innilaa' an ma'ma'at hitun luta
ti nan mungwilit an tumagtag ya bo'on dida ya anggay di gun
mangabak,
ya nan mun'abi'ah ya bo'on dida ya anggay di gun mangabak hinan way
gubat.
Ya nan nun'anomnoman ya bo'on dida ya anggay di waday
tanudna,
ya adi an amin nan nanomnoman ya umadangyan.
Ya nan way adalna ya bo'on dida ya anggay di gun munhaad hinan
nabagtun haad
ti waday gutud hi a'atan di nappuhi ya maphod hi an amin hinan tatagu.

12 Mi'id ah ohah nanginnilah un way ma'at ay hiya
an umat hinan ekan an ma'nah nan hidu',
unu umat hinan hamutin ma'nah nan hulu,
ya umat goh hinan tagun un himbumaggay ma'at hi nappuhin hiya.

13 Ya wada goh di nat'on an tinnig'un maphod hi pangipaddungan hi
umatan nan anomnoman hitun luta
14 ti wada han ohan babluy an nahnotday nunhitun lini'ub nan tindalun
nan ohan alin nidugah di abalinana, at nun'ammadah dalanonda ta hog-
ponda.
15 Mu agguyda inila an heden babluy ya wah di han tagun nawotwot, mu
nanomnoman. Ya hiyay nunnomnom hi inatdan nangibaliw eden babluy.
Mu unat goh nalpah heden na'at ya inaliwanda hiya.
16 At inali' di, “On'onayna nan ananomnoman ya un nan amabi'ah!” Mu
gulat ta nan nawotwot di nanomnoman ya adida e'gonan di hapitona!

17 Mu on'onaynah un nan tagun nanomnoman an ma'ulay di panapitnay
unudon
ya un nan tagun nappuhiy pumpapto'nan un hay tumu'utu'u'.
18 On'onaynay ananomnoman ya un nan almas di mi'gubat
ti ta"on un ohay bahol ya abalinanan pa"ion nan do'ol an amaphod.

10

1 Ya umat goh hinan un itang an ibahhawan an bahibahona nan ananom-
noman ya nan a'e'gonan
an umat hinan natoy an lalog an pa'agubonay nabanglun lana.
2 Nan tagun nanomnoman ya hay ma"aphod di nomnomonah atona,
mu nun'appuhiy nomnomon nan manangpah hi atona.
3 Ma'immatunan di aat nan manangpah
ti mattig hinan panaldalanay aid di nomnomna.

* **9:10** Col. 3:23.

4 Ya gulat ta bumungot nan ap'apuyun da'yu ya adi ayu bum'on ya nun'aan
ayuh nan tamuyu
ti awniat aliwana nan nibahhawanyu.

5 Ya wada goh han nibahhaw an tinnig'u an gun aton nan a'alih tun luta
6 ti nan manangpah ya diday midatan hinan nabagtun haad,
ya nan adadangyan di midatan hi na'ampan haad.
7 Ya tinnig'u goh an nan tatagalay nuntakay hinan kabayu,
ya wan un dinalan nan a'ap'apu an ayda tatagala.

8 Ya nan munluhu' hinan bitu ya mid mapto' ya hiyay mabitu,
ya nan mama"ih nan allup ta way atonan humigup ya mid mapto'
ya alaton nan ulog.
9 Ya nan tagun munho'tab hi batu ya hiyaat nin goh di magat'unan,
ya nan mangiha ya mid mapto' ya hiyay mahugatan hinan giniha.

10 Ya wa ay ta ngilu nan wahay at mahapul an pa"olton an mangigeto' ta
gumiha,
mu nan nanomnoman ya haitona ya unna usalon.

11 Mi'id di hulbin nan mun'amuh nan ulog hi un nahhun an na'alat!

12 Nan tugun di nanomnoman ya hiyay dumalat hi a'e'gonana,
mu nan panapit nan manangpah ya hiyay mama"in hiya.
13 Ti wa ay ta humapit ya mid upid di hapihapitona
ta la'tot ya immipab'on.
14 Ya un nonongan himmapihapit an paddungnay inilanan amin di ma'at hi
udum di algaw.
Mu undan way taguh nanginnilah ma'ma'at hi udum di algaw?
15 Ya higanan nan manangpah an muntamu,
ya ta"on un nan umanamutana ya agguyna inilay owona!

16 At hiyanan gulat ta hiyay mun'ap'apuh nan babluy at mahmo' nan
tataguh di
ti un iyalgaw nan nun'abagtun u'upihyalna an mangamangan ya
mangin'inum.
17 Mu mipadenol nan tataguh un nan mumpapto' ay dida ya nan lala'in
imbaluy di nahamad di nitaguana,
ya inilan nan u'upihyalnay gutud di angananda ta way i'ilogda,
ya adida mumbutong.

18 Wa ay ta higanan tu'un muntamu
at la'tot ya muntudu,
at matu"in nan abung tu'u.

19 Nan behta ya nan bayah ya hiyanay umamlongan di tagu,
ya wada ay di pihhu ya mawadan amin hana.

20 Hay oha goh ya ta"on un hi nomnom unu hinan kuwaltu tu'u ya adi tu'u
pihulon nan ali ya nan adangyan*
ti mid mapto' ya waday manginnilah umuy mangibaag hinan
ninomnom tu'u

* **10:20** Ac. 23:5.

an paddungnay donglon nan hamuti ta hiyay umuy mangibaag hinan tatagu.

11

Hay Pangat nan Nanomnoman an Tagu

1 Maphod un tu'u ma'an'aniddat,
at do'do"ol di mumbangngad ay ditu'uh udum di algaw.
2 Ya hay maphod goh ya do'do'lon tu'uy idatan tu'u
ti agguy tu'u inilah un udum di algaw ya ditu'u goh di munhapul.

3 Wa ay ta hemmelong nan bunut at umudan,
ya wa ay ta matu"in nan ayiw hi appit hi agwan unu hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ya hidiy punnonngana.
4 Wa ay ta un e'ehhod hinan maphod an gutud di punhabalan
ya mi'id di pi'habal unu pi'yebto'.

5 Na'alligat hi ma'innila nan inat Apo Dios an nunlumun amin
ti mi'id di nanginnilah nan owon di hodohda,
ya hay aton di tagun umong'ongngol hi putun inana.
6 Ya muntanom tu'uh nan helhelong ta engganah mahdom
ti agguy tu'u inilah un ngadan di humangaw ya adi.

Hay Mitugun hinan Ungunga

7 Ma"ap'aphod ahan hi un tu'u mi'yam'amlong eten amatagu tu'u
8 ti tun nitaguan tu'u ya waday matubayan ya waday nahnot,
at hiyanan hay maphod ya un tu'uat umamlong hi binigat.
Mu nomnomnomon tu'u goh an du'du"oy di pi'taguan hi alpahan di atayan tu'u.
Mu undan way nanginnilah aatna?

9 Da'yun ungunga ya umamlong ayud ugwan an a'ungayu,
ya atonyun amin nan pohpohdonyu ya nan amnawan di matayu ta way atonyun umamlong.
Mu nomnomonyu ti an amin nan atonyu ya hiyay ihumalyan Apo Dios ay da'yu.
10 At ipogpogyu nan nappuhin ugaliyu ya nan nappuhin impa'enghayu
ta ad ugwan at ni' an a'ungungayu an mun'abi'ah ayu ya hay maphod di atonyu.

12

1 Ya nomnomonyu nan nunlumun da'yud ugwan an a'ungayu ta Hiyay dayawonyu
ya un madatngan di algaw ya tawon an hay nun'appuhiy ma'at,
at alyonyuy,
"Mi'id ah amlong'un dane!"
2 At atonyu hana ti awni ta hay ala'ayanyu at ma'unabbaan di matayu
an ay mumbubunut di pannigyu,
3 ya wumogwog ayu,
ya mun'oyad di hu'iyu,
ya mun'apengawan ayu, at adi gumag'al,
ya ma'unabbaan nongkay di matayu, at adi mittig,
4 ya matob di ingayu,

at adiyu donglon di malgom hi humelhel, ya nan emog di mumbayu, ya nan alin di hamuti
an ta"on hi un ayu bumabangon hinan tumalanu.*
5 Ya matmata'ot ayuh nan way atata'nang an mati'id an ta"on un hinan way atata'ot an dalan,
ya ma'ubanan ayu,
at mi'id mahkay din amnawyu.
At hiyay gutud di umanamutanyuh ihinanyuh munnononnong,
at waday umebel hi atayanyu.

6 At nomnomonyu ahan nan nunlumun da'yu ya un magtud di atayanyu
an umat hinan mapogtang an silver an kanhel,
unu maphal an balitu' an duyu,
unu pangittuwan hi danum.
7 Ti nan odolyu ya mumbangngad hinan hupu' an nalpuwana,
ya nan lennawayu ya mumbangngad ay Apo Dios an nangidat.

8 At umat hinan amin di ma'ma'at hitun luta
an un hiyahiya an alyo' an Manudtudu.

Hay Hogat an Amin

9 Ha"in an Manudtudu ya immannung an nala'enga', ya do'ol di intudtudu'. Ti inhamhamad'un immada'adal ya nunnomnom hi ibalinan di inadal'u, at do'ol di impanuh'uh nitudtudu.†
10 Ya pinili' di umal'alu' an hapit ta hidin nuntud'a' ya nan makulug ahan di imbaag'u.
11 Ya nan hapit nan nun'anomnoman ya umat hinan natulidan an hul'ud an usalon nan mumpahtul, ya nan hapitonda ya umat hinan lanha an nipata'. Ya hiyanay indat Apo Dios an nan Mumpahtul.
12 At adiyu aliwan an ungunga tun inali'ali' ti gun dumo'ol di mitudo' hi aat di tugun, mu inila' ya humiga ayun umada'adal ay dane.

13 Ya hay aptan an amin ay daten dengngol tu'u ya mahapul an hi Apo Dios di e'gonan tu'u,
ya unudon tu'u nan Tuguna ti hiyah ne tuwali aton di tagu.
14 Ti an amin di gun tu'u ato'aton ya hiyay ihumalyan Apo Dios ay ditu'u
an ta"on un nan agguy na'innilan maphod unu nappuhin inat tu'u.

* **12:4** Hay oha goh an translation ten verse ya: *ya matob di ingayu, ya gun ayu bumangon hi tumalanu an ta"on hi unyu pohdon an molo' pay, ya adiyu donglon nan alin di hamutih helhelong.* † **12:9** Bahaom nan I Ki. 4:32-34.

Song of Songs

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: nan Alin hi Solomon.

Hay Nangitud'an Solomon eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan nabagtun kanta.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 971 B.C. hi engganah din 931 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay numbino'ob'on an nunhaphapitan nan nunhimbaluy an himpapattig hi pamhoddan nunhimbaluy. Ya nan mangipattig hi pamhoddan ten kanta ya nan Alin hi Solomon ya nan ahawana an nan iShunem.

Hay Outline ten Liblu:

Hay NUN'ENGHAAN da Solomon hinan iShunem (1:1—3:5)
Hay NUN'AHAWAAN da Solomon hinan iShunem (3:6-11)
Hay PI'YELO'AN Solomon hinan iShunem (4:1—5:1)
Hi Solomon ya abulutonay olo'andan duwa (4:1-15; 5:1a)
Nan iShunem ya abulutonay olo'andan duwa (4:16)
Nan liligwan nan pa"alhin ya abulutonday olo'andan duwa (5:1b)
Hay PROBLEMAN da Solomon hinan iShunem (5:2—6:12)
Hay aat nan problemadan duwa (5:2-3)
Hay aatna ya waday pamhod Solomon ay ahawana (5:2)
Hay aatna ya mi'id pamhod nan iShunem ay ahawana (5:3)
Hay nipaphodan nan problemadan duwa (5:4—6:12)
Hay inat Solomon an nangipaphod hi problemada (5:4-5)
Hay inat nan iShunem an nangipaphod hi problemada (5:6—6:2)
Hay inatdan duwa an nangipaphod hi problemada (6:3-12)
Hay NUN'AMLONGAN da Solomon hinan iShunem (6:13—8:14).

1 Hiyah te nan ma"aphod ahan an kantan intudo' nan Alin hi Solomon.

Nan Mahhun an Kantada

Hay Ingkantan nan Babai:

2 “Ungngu'ungnguona' ay he"a
ti nan pamhodmu ya nidugah an munlameeh ya un nan bayah.
3 Ya na'abbanglu ahan di hunghungmu,
ya mabugwa ay di ngadanmu ya umat hinan hunghung di nihiit an bangbanglu.
At hiyaat un an amin nan babalahang ya pa'appohpohdon da'a!
4 At itnuda' ay he"a ta padutu'antan lumayaw.
At initnuda' hinan pa'appohpohdo' hinan kuwaltuna.”

Hay Ingkantan nan Liligwan nan Lala'i:

“Umipa'amlong'a ay da'mi
ti onayna nan pamhodmuh nan engham ya un nan amaphod di bayah!”

Hay Ingkantan nan Babai:

“Immannung an ma"aphod hi un nan babalahang ya ipa'amlong da'a an lala'i!
5 Mu da'yun binabaid Jerusalem ya ma"apgohana' an ta"on hi unna' mangmangitit

an umat hinan tuldan nan holag Kedar,
mu ma"apgohana' nongkay an umat hinan kolol di ma"aphod an kultinan di abung Solomon.
6 At adia' toto'lon an dumalat nan amangmangitit'u
ti unna' impangitit hinan potang ti nan a'agi' an linala'i ya abohlana',
at nuntamuona' hinan nitamman di greyp.
At hiyanan ninganuy tun odol'u.
7 He"an engha' ya ibaagmu ni' ay ha"in di wadan nan pangipahtulam hi kalnilum,
ya hay wadan di pangihi'ugam hi pun'eblayandah nan tongan di algaw,
ya ibaagmu ni' di wadam ti adi' pohdon an alyonday
unna' putah nan pangana'anapa' ay he"ah nan wadan di i'ibbam an mumpumpahtul."

Hay Ingkantan nan Lala'i:

8 "Gulat ta mi'id di inilam hinan lugal an he"an ma"apgohan an babai
ya unudom nan do'ol an gatin nan kalnilu
ta hidiy pangipahtulam hinan gandengmuh nan neheggon hi allung an iliduman nan mumpumpahtul.
9 He"an engha', umat'ah nan ma"aphod an obay an kabayun manguyud hinan kalesan nan alid Egypt,
10 ti nan angahmu ya ma"aphod di tigawna an medeggop nan hingatmu,
ya ma"aphod di tigaw nan bagangmu an nabuungan hinan nangi-nan buung!
11 At ipiyamma' di balitu' hi hingatmu an ma'al'altian hi silver."

Hay Ingkantan goh nan Babai:

12 "Hidin ali'li'uham an ali'
ya hinunghungmu nan bangbanglu'.
13 Ya umat goh hina ay he"a an umat'ah myrrh an maphod di hunghungna
an nibi'lug hinan imbuung'u.
14 Ya mipaddung'a goh an engha' hinan nalammung an habhabung
an maphod di hunghungna
an numpangahaw hinan nitamman di greyp ad En Gedi."

Hay Ingkantan goh nan Lala'i:

15 "Ma"apgohan'a ahan an engha',
ya ma'amnawan'a ahan an inyal'allanah nan matam!"

Hay Ingkantan goh nan Babai:

16 "Ma"aphod goh di alala'im an he"an engha',
ya umipa'amnaw'a ahan.
Ya nan muymuyammi ahan an holo' di olo'antah udum di algaw!"

Hay Ingkantan goh nan Lala'i:

17 "Nan cedar* an ayiw di oleng nan abungta,
ya nan bolbol di anahalna."

* **1:17** Nan ma'alih cedar ya ohan kalahin di ayiw ad Lebanon.

2

Hay Ingkantan goh nan Babai:

1 “Umata' atog hinan habhabung* ad Sharon,
ya nan ha'ha'lung an wah nan nundotal hinan numbattanan di dudunduntug.”

Hay Ingkantan goh nan Lala'i:

2 “Umat'a hinan ha'ha'lung an engha',
ya nan udum an binabai ya umatdah nan hubit.”

Hay Ingkantan goh nan Babai:

3 “He"an engha' ya ma'amnawan'a ahan ya un nan alinalinala'i,
ya umat'ah nan mansanas hinan inalahan
an pa'appohpohdo' an milidum hinan puuna,
ya munlameeh di panamtam'uh nan bungana.
4 Ya initnuda' hinan way panganan hidih abungmu,
at impattigmu nan nidugah an pamhodmun ha"in.
5 Ya inali' ay he"a ta panganona' hi raysin,†
ya nan bungan di mansanas an ma"allameeh
ta mumbangngad din bi'ah'u ti limmungtuya' an dumalat di pamhod.
6 Ya impipunganmuy iggid an ngamaymuh ulu',
ya inyawalmu nan agwan an ngamaymun ha"in.
7 At itulagyun binabaih tud Jerusalem
an adiyu bahibahon nan numpohhodanmih enggana.”‡

Nan Miyadwan Kantada
Innaynayun nan Babai an Nungkanta:

8 “Anakkayah an na'uy nan engha'
an paddungnay unna pun'akyang nan aduntuduntug,
ya punlattu' nan buludna!
9 Nan engha' ya mabi'ah ya ma"aphod di tigawna
an umat hinan ulhan timmata'dog an mangihihiddip ay ha"in hinan way tawa.
10 Ya inalin nan engha' ay ha"in di,
Umali'an engha' an ma"apgohan ta mitnud'an ha"in!
11 Ti nalpah di lawang,
at mi'id mahkay di lomlom,
12 at humangawda mahkay nan holo',
ya hiya goh di gutud hi kumantaan nan do'ol an hamuti,
at madngol hinan abablubabluy.
13 Ya mun'alum nan bungan di fig§
ya mumpunhabungda nan greyp,
at ma'ahhunghung.
At umali'aat an ma"apgohan an engha' ta mitnud'an ha"in!”

Hay Ingkantan goh nan Lala'i:

14 “He"an engha' ya umat'ah kalapati an nipo"oy hi onga' hinan mabinatu.
At ipattigmu ni' di angahmun ha"in,
ya pohdo' goh an donglon nan hapitmu ti nan panapitmu ya ma'ulay,

* **2:1** Hay ngadan ten habhabung ya rose. † **2:5** Hiyah ne nalyaw an greyp. ‡ **2:7** Hay ohah pohdonah hapiton ya olom ni' ya adi ayu umiyahup an mi'gadyum. § **2:13** Hiyah ne ohan kalahin di bungbungaan an ayiw.

ya nan angahmu ya ma'amnawan.
15 Ta pundopapta nan ma'alih foxes* an ta"on un nan i"itang an mama"ih
nan greyp hinan galden ti mumpunhabungdan amin."

Hay Ingkantan goh nan Babai:
16 "Pa'appohpohdo' nan engha',
ya pa'appohpohdona' goh.
At te nongkay an nidugah di amlongnan mangngal hitun paddungnay
ha'ha'lung an wan ha"in
17 ta engganah un mawa'ah.
At umanamut'a an engha',
mu mahapul an padutu'am an umat hinan panguy di ulhan wah nan
dudunduntug.

3

1 Amahdomahdom hinan olo'a' ya popohdo' an wada nan engha',
ya hapuhapulo',
mu mi'id hiya.
2 At la'tot ya bimmangona' ta umuy'u le'don nan babluy
ta anapo' hiyah nan akalakalata ya hinan plasan a'am'amungan di
tatagu.
At inana'anap'u nan engha',
mu mi'id an agguy'u inah'upan.
3 Ya heden punle'le'dan nan linala'in guwalyah nan babluy ya inah'upana',
ya inali' ay diday,
Waday tinnigyuh nan engha'?
4 Ya unat goh wan linauha' dida ya inah'upa' din engha',
ya len'om'u,
ya ginogota' an agguy'u impogpogonan
ta engganay un'u inyanamut hi abungmi ta mun'ahawa ami.
5 At itulagyun da'yun binabaih tud Jerusalem
an adiyu bahibahon nan numpohhodanmih enggana!"

Nan Miyatlun Kanta an Umalian nan Lala'in Mungkasal
Hay Ingkantan nan Babai:
6 "Ngadan de han bimmuhu' an nalpuh nan mapulun an umat hinan
natupug an ahu',
ya ma"aphod di hunghungnan umat hi hunghung di myrrh, ya
incense,
ya nan udum an numbino'ob'on di hunghungnan ila'un nan mungku-
mildu?
7 Tigonyu an na'uy hi Solomon an inyattangda an nihadag hinan umbunana!
Ya nitnud nan nanom an mun'abi'ah an tindalu
an napto' hinan holag Israel ta mungguwalyan hiya.
8 Ya an aminda ya impa'enghadan mi'gubat ya numpunhanggapda
ta midadaandah un way mangubat ay didah nan mahdom.
9 Hi Solomon di nangipipaphod hidin niyattang an inumbunanan hay
impiyammana ya nan ayiw an nalpud Lebanon,
10 ya na'amyudan hi silver nan tu'udna,
ya na'allungan hinan lo'ob an naboldaan hi balitu',

* **2:15** Diday umat hinan ahuh nan inalahan.

ya hay ap'apna ya nan munggudlan* lo'ob an inal'altian nan binabaid
Jerusalem.
11 Da'yun binabaid Jerusalem,
umali ayu ta tigonyu nan Alin hi Solomon an na'uklupan hidin
uklupnah din nungkasalana
an din impiyuklup inana ay hiyah din gutud di algaw hi
nun'am'amlongana!"

4

Hay Ingkantan nan Lala'i:

1 "Ma"apgohan'a ahan an ahawa'!
Ma"apgohan'a ahan!
Ta"on hi un nahu'yungan di angahmu
mu nan matam ya ma"aphod an umat hinan kalapati!
Ya ma"aphod nan buu'mun maduyuh ya ma"ang'angitit an umat hinan
ma"ang'angitit an gandeng
an lumanatlattu' an mundadyuh nan Duntug an Gilead!
2 Nan babam ya ma'appaha' an umat hinan pa'ammoh ya pa'appukis an
kalnilu,
ya nadada"it an mi'id ah napengawan!
3 Ma"aphod ahan di timidmu ti nan pingitna an ma"ablah ya nan tamelmun
mumpepengla
ya umat hinan numpaddung di natomanganan bungan di
pomegranate!
4 Ma"aphod goh nan adu"oy an bagangmu an nabuungan hinan
numbino'ob'on an ahileletaa'
an umat hinan pa"ata'nang an din nun'ihabluyan din do'ol ahan an
hapiaw!
5 Ma"aphod goh nan huhum an umat hinan nunduppel an ulbun an ulha
an wah didah nan way ha'ha'lung!
6 At padutu'a' an umalin nen duwan duntug
an awadan nan ma"aphod di hunghungna ya un mawa'ah.
7 Ma"apgohan'a ahan
an mi'id di ganitmun ahawa'!

8 At uya'a mah ya adi'a meheggon ay ha"in ti hay punle'na' ya niyadagwi'a
an paddungnay un'a wah nan Duntug an Lebanon unu hinan
Duntug an Hermon
an nipo"oyan nan layon ya nan lepard.*
9 Nan aatmun ahawa' di nalmuwan di anidugah an pamhod'un he"a
ti gunna' liigon an tigon,
ya ta"on goh nan mun'aphod an buungmu ya umipa'amlong ay ha"in!
10 Uya'ana an nidugah ahan di pamhodmun ahawa' an nidugdugah ya un
nan bayah!
Ya ma"aphod goh di hunghung nan lanam
an nidugdugah ya un nan numbino'ob'on an ma"aphod di hunghungna
an middum hinan mihaang.
11 Ya ta"on hi un nan hunghung di lubungmu ya umat hinan hunghung di
ayiw an cedar hi ad Lebanon!
Ya nan ungngum ya umat hi danum di alig ya gatas!
12 Hi ahawa' ya umat hinan niyohhan galden ya obob

* **3:10** Unu purple. * **4:8** Hiya ya umat hinan ongol an puha, ya mabi'ah ahan.

an na'ati'ub hi allup an un ohay ad bagi.
13 Ya malubong an amin nan nitanom an umatdah nan ayiw an pomegranate,
ya mun'aphod di bungada,
ya wada goh di henna† ya nard,‡
14 ya saffron,§ ya calamus,* ya cinnamon,† ya myrrh,‡ ya aloe,§
ya wah di goh di numbino'ob'on an nitanom an ma"aphod di hunghungna.
15 Ya umat'ah nan obob an munnononnong di danumna
an gun umayu'ayuh hinan dudunduntug ad Lebanon!"

Hay Ingkantan nan Babai:
16 "Da'yun tuyup hi immapit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ya paddungnay bumangon ayu,
ya umat goh ay da'yun wah immapit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw
ta ipluyyuh nan galden'u ta mihinap nan maphod an hunghung nan nun'itanom,
ta umali ay nan ahawa' hinan galden an mangan hinan mun'aphod an bungan nan nun'itanom ya hinunghungna."

5

Hay Ingkantan nan Lala'i:
1 "Wah tua' an ahawa' hitun galden,
ya ten gunna' ummal hi myrrh ya nan udum an bangbanglu',
ya gunna' uminum hi danum di alig, ya nan gatas, ya nan bayah."

Hay Ingkantan nan Liligwan nan Babaid Jerusalem
"Da'yun nun'alhin ya nipaddung nan pamhodyuh ma'an,
at agayu ta idugahyuy ononyu ya inumonyu ta nangamung un ayu mahengla!"

Nan Miyapat an Kantada
Hay Ingkantan nan Babai:
2 "Hidin nolo'a' ya dengngol'u an mungkulkug hi ahawa' hinan pantaw.
Ya inalinay,
He"an ahawa' an pa'appohpohdo' an ay kalapatin mid nipaddungana,
ibughulmu ni' ti ten na'pot tun buu"uh dulnu!
3 Mu inali' di,
Ten inaan'uy gina'u', at unna' dan goh munlubung?
Ya ten inihua' di hu'i', at un'u mah goh lugiton?
4 Unat goh impahdun nan pa'appohpohdo' di ngamaynah
ya ma"am'amlong di le'na',
5 at immuya',
ya imbughul'u ta humigup an nalamuhan di ngamay'uh myrrh,

† **4:13** Ohan kalahin di ayiw an ma'ahhunghung ahan di habhabungna. ‡ **4:13** Ohan kalahin di nitanom an mahunghung, ya inusal nan tataguh din penghana ta miyammah agah. § **4:14** Habhabung an ma'alih crocus, ya munggudla (unu purple) di kololna. * **4:14** Ohan kalahin di lamut, ya mahunghung. † **4:14** Ohan kalahin di gudah di ayiw, ya brown di kololna, ya waday it'ittang an paktiwna. ‡ **4:14** Hiyah ne nan libu an nalpuh nan ohan kalahin di nitanom, ya ma'usal ta miyammah incense, ya na'abbanglu. § **4:14** Nalpuh nan habhabung di ha'ha'lung an ma'alih lily, ya ma'usal ta miyammah agah di dogoh di up'up.

at nilamuh hidin da'ig di tangob.
6 Ya unat goh imbughul'u ta pahigupo' hi ahawa' mu mi'id an nakak!
At nidugah ahan di nunlungdayaa',
at immuy'u inanap, mu agguy'u inah'upan,
Ya gunna' immaya'ayag ay hiya, mu mi'id di tinumbal.
7 Ya inah'upana' hinan mumpun'adug hidin punle'le'dandah nan babluy.
At pinaguha',
ya nundinula',
ya ginuyudda din lo'ob an gun'u ihabedang.
8 At da'yun binabaid Jerusalem ya itulagyun ha"in
an wa ay ta ah'upanyuh ahawa' ya inaliyu ni' ay hiya an nundogoha'
an dumalat nan pamhod'un hiya!"

Hay Ingkantan nan Liligwan nan Babaid Jerusalem:
9 "He"an ma"apgohan an babai,
hay niyod'odolnaan ne han ahawam ya un nan udumna?
Ngadan di nun'abhiwandah nan udum an linala'i ta gahin ahan hi un
ami mi'tulag?"

Hay Hinapit nan Babai:
10 "Nan ahawa' ya hiyay ma"ap'aphod ahan ya un nan himpuluy libun
linala'i!
11 Ma"aphod di angahna an umat hi balitu',
ya nan buu'na ya nakulut ya ma"ang'angitit an umat hi gayang.
12 Nan matana ya umat hinan kalapati
an wah nan pingit di ginnaw an lumaniwligwa.
13 Nan tamelna ya umat hinan ma"aphod an galden an do'ol di nitanom,
ya hay hunghung di pingit di timidna an na'amunahan hi myrrh
ya umat hi hunghung di habhabung di ha'ha'lung.
14 Ma"aphod di odolna an umat hinan napa'tan an ivory* an na'al'altian hi
sapphire†
ya ma"aphod di ngamayna an ay balitu' an nahenghengan hinan
na'al'altian hi nanginan batu.‡
15 Nan hu'ina ya ma'ikah an umat hinan tu'ud an marble§ an nipabun hinan
namahmah an balitu'.
Ya ma"aphod di tigawna an nipaddung hinan amaphod nan duntug
ad Lebanon,
ya ata'nang an umat hinan ayiw an cedar.
16 Ya ma"aphod goh di timidna,
ya an amin di atona ya umipa'amlong ay ha"in!
Umat hinay aat ahawa' an da'yun binabaid Jerusalem!"

6

Hay Ingkantan nan Liligwan nan Babaid Jerusalem:
1 "Hay inayan ahawam
an he"an babain ma"apgohan hi an amin hinan abinabinabai
ta badanganmi he"an manganap ay hiya?"

Hay Ingkantan nan Babai:

---

* **5:14** Hiya ya nan ma'alah nan ha'gud di elepante. † **5:14** Hay kololna ya blue. ‡ **5:14** Heten nanginan batu ya ma'alih chrysolite, ya munlangta (unu green) di kololna. § **5:15** Hiyah ne batu an moheng.

2 “Ten un wah tuh awada' an ha"in nan mipaddung hi galdena
an nitamman di do'ol an ma"aphod di hunghungna,
at ten ma"amlong an gun ummal hitun paddungnay ha'ha'lung an wah tu.
3 Pa'appohpohdo' nan ahawa',
ya pa'appohpohdona' goh!
At te nongkay an nidugah di amlongnan mangngal hitun paddungnay ha'ha'lung an wan ha"in!”

Nan Miyaleman Kantada
Hay Ingkantan nan Lala'i:

4 “He"an ahawa' ya *ma"apgohan'a* ahan an umat'a ad Tirzah* ya ad Jerusalem!
Ma"aphod'a ahan an umat'ah nan titindalun munlinggun nanang-don hi bantiladan umipa'amlong hi tigon.
5 At adim i'ittig ay ha"in ti nen paddungnay ipalungtuya'!
Nan buu'mu ya maduyuh ya ma"ang'angitit
an umat hinan ma"ang'angitit an gandeng an mundadyuh nan dudun-duntug ad Gilead!
6 Ya nan babam ya ma'appaha' nongkay an umat hinan pa'ammoh an kalnilu,
ya nundada"it an mi'id ah napengawan.
7 Nan nahu'yungan an tamelmun mumpepengla,
ya nipaddung nongkay hinan natomang an bungan di pomegranate.
8 Nan ali ya wadaday nanom hi a'ahawana,†
ya nawaluy ibilangna goh hi a'ahawana,‡
ya do'ol goh di e'enghana,§
9 mu he"an ahawa' an umat hi kalapati ya mid di nipaddungam,
ya un'a anggay hi babain imbaluy inam an pa'appohpohdona.
Ya nan e'enghan nan ali ya umamlongdah un da'a tigon,
ya ta"on hi un nan a'ahawana ya nan ibilangnah a'ahawana ya iyamlong da'a goh!”

Hay Ingkantan nan Liligwan nan Babai:

10 “Anakkayah heten mahenhenagan an umat hinan mamigat an bittuan
an ma"apgohan an umat hinan ma"abnang an bulan ya nan patal di algaw!”

Hay Ingkantan nan Babai:

11 “Nundadyua' hinan wadan di nun'itanom an ayiw
ta tigo' nan munlutbu an nitanom hinan nundotal,
ya ta tigo' goh hi un mumballu nan tubun nan greyp,
unu munhabung mahkay nan ayiw an pomegranate.

---

* **6:4** Hay pohdon ten ngadan di babluy an ibaga ya *mapgohan*, hiyaat un nin pento' nan Alin hi Jeroboam I heten siudad ta hiyay mahhun an kapitulyudad Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw (I Ki. 14:17; 15:21; 16:23-24). † **6:8** Henen kalahin di a'ahawana ya aptan an ahawana an ma'alih queen. ‡ **6:8** Henen kalahin di udum an a'ahawana ya bo'on diday ma'alih aptan, ya bo'on diday queen ti na'ampay haadda. § **6:8** Henen kalahin di binabai ya ma'alih velhen, ya ta"on un diday bagin di ali mu agguyna pay enelo' dida ta mumbalindah aptan ahan an ahawana (unu queen) unu udum an ahawana an okod nan alih ma'at ay dida.

12 Ya dumalat nan nidugah an pamhod'u ya hay nunle'na'
ya himbumagga ya inlugana' ay hiyah nan ohan kalesan Solomon!"

Hay Ingkantan nan Liligwan nan Babaid Jerusalem:
13 "Mumbangngad'a!
Mumbangngad'a an babain iShunem* ta tigonmi he"a!"

Hay Ingkantan nan Lala'i:
"Anaad ahan ta pohdonyun tigon hi ahawa' an iShunem
an umat hinan maman'ol hinan migagwan manayaw ad Mahanaim?

7

1 Anakkayah an ul'ulidammuh di hu'im an nahapatusan an umat'ah nan imbaluy di ali!
Nan ulpum ya umat hinan nanginan gina'un hinibug nan nala'eng an munhibug,
2 ya nan puhogmu ya nalu'angan an umat hinan malukung an adi mapmappuhan hi bayah!
Nan gitangmu ya umat hinan nabto' an dagamin lene'woh di ha'ha'lung,
3 ya nan huhum ya umat hinan nunduppel an ulbun an ulha unu gasel.*
4 Nan bagangmu ya adu"oy an ma"aphod di tigawna,
ya nan matam ya umela'elat an umat hinan lobong,
ya nan olongmu ya ma'andong!
5 Ya ma"aphod goh di tigaw nan ulum ti mahaha"ad,
ya ma"aphod nan maduyuh an buu'mu,
at hiyanan ta"on un nan ali ya ma'agay'ayan hinan inadu"oyna!
6 Nidugah ahan an ma"apgohan'a,
at ma'amnawan'an ahawa'!
7 Ya umat'ah nan ata'nang an palma,
ya nan huhum ya umat hinan bungana.
8 Ya pohdo' ahan an ayaton nan ayiw an palma ta dapoo' nan bungana
ti nan huhum ya umat hinan nabungul an bungan di greyp!
Nan hodohdam ya nabanglu an umat hinan hunghung di mansanas,
9 ya nan ungngum ya maphod an umat hi tamtam nan munlameeh an bayah."

Hay Ingkantan nan Babai:
"Maphod ni' un umayuh nan bayah
ta mundapuh hinan ahawa' ta umuy hinan timidna!
10 Nihakupa' ay ahawa',
ya ha"in di amnawana ahan.
11 Umali'a an ahawa' ta umuyta munle'le'od hinan bababbabluy,
ya immiyantah di
12 ta manelhelongtan umuy hinan nitamman di greyp
ta tigontah unda himmalepeng unu nabe'lag nan habungda,
ya tigonta goh hi unda himmabung nan ayiw an pomegranates
ta hidiy pangipa'annunga' hinan pamhod'un he"a.

---

* **6:13** Duway pohdon ten ngadan di babluy an ibaga: (1) nan oha ya *pamhod*, ya (2) nan oha ya *nan ahawan Solomon* ti nan hapit an *Shunem* ya ngadan di babai an ngadan *Solomon*. * **7:3** Hiyah ne ohan kalahin di ulha.

13 Ya ta umuyta akkay anu hunghungon nan maphod di hunghungna an
habhabung hidi,
ya ta"on un hinan nunlene'woh an ihinanta ya do'ol di indadaan'un
mun'aphod an bungbungaan an ene'ehhod'u.

8

1 Gulat ahan ta he"ay agi' an lala'in impa'inuman inah huhuna
ta ah'upa' he"ah nan owon ya inungngu' he"a,
at mi'id ah mamahal ay ha"in!
2 Ya itnud'u he"ah abung ina
ta ipa'inuma' he"ah nan munlameeh an bayah an pomegranate an
intanom'u
ta hidiy pangituduwam ay ha"in hi aat di pamhod.
3 Ya ta ipipunganmuh ulu' nan iggid an ngamaymu,
ya nan agwanmuy pangawalmun ha"in.
4 At itulagyun binabaid Jerusalem
an adiyu bahibahon nan numpohhodanmih enggana!"

Hay Ingkantan nan Liligwan nan Babaid Jerusalem:

5 "Na'uy han ungan babain nalpuh nan mapulun
an ene'eddonah nan ngamay di enghana!"

Hay Ingkantan nan Babai:

"Binangon da'ah din nolo'am hinan puun di ayiw an mansanas
an din nalmuwam ya nangitungawan inam ay he"a.
6 Ya olom ni' ahan ya un anggay ha"in hi pohdom
ti nan pamhod di paddungnay timli an umat hi atoy ya lubu' an
munnonong di milubu'.
Nan pamhod goh ya nidugdugah ya un nan gumiyagiyab an apuy.
7 Ya umat nongkay hinan gumiyagiyab an apuy
an ta"on hi un mundatong nan wangwang ya adi madop.
Ya adi manginaan di pamhod an ta"on hi un nidugah di inadangyan nan
tagu."

Hay Ingkantan nan Linala'in A'agin nan Babai:

8 "Wada han ung'ungngan agimin babain mi'id pay di nap'ol hi huhuna.
Ya gulat hi un waday me'yengha ya hay atonmi nin an mamadang
ay hiya?
9 Ti gulat hi un umat hiyah allup
at ipattu'min hiya nan ata'nang an abung an silver.
Mu gulat ta umat hiyah pantaw at iyal'altimin hiya nan tablan cedar."

Hay Ingkantan nan Babai:

10 "Ha"in di paddungnay allup,
ya nan huhu' di umat hi ata'nang an abung.
At hiyanan umamlong hi ahawa' ay ha"in,
ya mundenol ay ha"in ti waday alenggopana.
11 Hi Solomon an ahawa' ya waday punhabalanah greyp hi ad Ba'al Hamon,
ya impalia'nah nan tatagu.
Ya nan hinohhan nunlia' ya umidatdan hiyah hinlilibuh pihhuh dag-
wana.
12 Mu waday punhabala' hi greyp'u,
ya okoda' hi pangidata'.

At he"a, Solomon, ya hinlibun pihhuy idat'un he"a,
mu nan nunlia' ya un duway gahut di idat'u."

Hay Ingkantan nan Lala'i:

13 "He"a an ahawa' an wah nan galden ya humapit'a
ti ten pa'appohpohdonmih nan i'ibba' an mundongol hinan hapitom!"

Hay Ingkantan nan Babai:

14 "Punnaudom an ahawa' an umalin manamun ha"in hinan aduntuduntug
an awadan nan nitamman nan miyammah bangbanglu!"

Isaiah

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Isaiah.

Hay Nangitud'an Isaiah eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hi Apo Dios di bumaliw.

Hay Gutud hidin Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan din 740 B.C. hi engganah din 700 B.C.

Hay Teman ten Liblu: mabalin an mabaliwan nan Hudyu an dumalat nan aton Apo Dios an bumaliw ay dida.

Hay Outline ten Liblu:

Hay Nangihingalan Apo Dios hinan abablubabluy (1:1—35:10)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan Hudyu (1:1—6:13)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan i'Assyria (7:1—12:6)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan iBabylon (13:1—14:23)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan i'Assyria (14:24-27)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan iPhilistia (14:28-32)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan iMoab (15:1—16:14)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan iDamascus (17:1-14)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan i'Egypt (18:1—20:6)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan iBabylon (21:1-10)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan i'Edom (21:11-12)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan i'Arabia (21:13-17)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan iJerusalem (22:1-25)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan iTyre (23:1-18)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan tataguh tun luta (24:1—27:13)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan i'Ephraim (28:1-29)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan iJerusalem (29:1-14)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan tagun mangipo"oy hi planuda (29:15-24)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan tagun nangohoy (30:1-33)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan tagun mangehdol hinan i'Egypt (31:1—32:20)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan tagun pumatoy (33:1-24)
- Hay nangihingalan Apo Dios hinan abablubabluy (34:1—35:10)

Hay Nammo'an Apo Dios hinan Hudyu (36:1—39:8)
- Hay nammo'an Apo Dios hinan iJudah ti binaliwana dida (36:1—37:38)
- Hay nammo'an Apo Dios hinan Alin hi Hezekiah ti impa'adaogna hiya (38:1—39:8)

Hay Nangipalenggopan Apo Dios hinan Hudyu (40:1—66:24)
- Hay dumalat hinan alenggopan Apo Dios hinan Hudyu (40:1—48:22)
- Hay mangidat hi alenggopan Apo Dios hinan Hudyu (49:1—57:21)
- Hay programah nan alenggopan Apo Dios hinan Hudyu (58:1—66:24).

1 Heten libluy nitud'an nan impa'innilan Apo Dios hi ma'at hi ad Jerusalem an kapitulyu ya nan udum an babluy ad Judah. Hay nipa'innilaana ya ha"in

an hi Isaiah* an hina' Amoz hidin nun'alian Uzziah,† ya un hi Jotham,‡ ya un hi Ahaz,§ ta engganah din nun'alian Hezekiah.*

Hay Inalin Apo Dios hi Aat nan iJudah

2 Da'yun wah tun luta ya ta"on hi un da'yun wad abuniyan ya donglonyuy
hinapit Apo Dios.
Ti inalinay,
"Wadaday imbabaluy'u,
ya impapto"u didah engganay immilogda,
mu ten ngohoyona' ay dida!
3 Odolnaat goh di baka ya dongki ti iniladay ad bagin dida an gun mangi-
papto' ay dida.
Mu nan tatagu' an holag Israel ya agguya' inilan dida,
ya adida ma'awatan an Ha"in di gun mangipapto' ay dida."

4 Ya ha"in an hi Isaiah ya nomnomo' an mahmo' tu'u ahan an himpamabluy!
Ti nun'appuhiy aatyun tatagun hay pangulukanyuh i'ibbayuy ini-
layuh aton,
at din'ugyuh Apo Dios an me'gonan an dayawonyun holag Israel!†
5 Undan maphod hi unyu inaynayun di anangohoyyu?
Unyu mah pohdon an ma'ud'udman di holtaponyun dumalat di
moltayu?
Paddungnay nun'ahugatan ayu,
at hiyanan nidugah an mangluy ayu!
6 Ti an amin di odolyu an mete"ah uluyuh engganah dapanyu
ya paddungnay na'amin an nun'ahugutan ya nun'apoghaan.
Ya ninganuy an agguy ahan mah ni' nalanaan,
at ahingengela ya ahinononada!‡

7 Hay ma'at hitun babluy tu'u ya mun'apa"i
ti puulan di buhul tun babluy hitud Judah.§
At ta"on hi unyu titiggon ya pun'aladan amin di bungan di intanomyu,
at mumbalin heten babluy tu'uh mi'id di hulbina
ti abakon di tataguh udum an babluy.
8 At anggay ad Jerusalem hi ma'angang,
mu li'ubonda goh ta mumbalin hi ay allung hinan gagwan di payaw.
9 Mu gulat ta hi Apo Dios an nidugah di abalinana
ya agguy ditu'u binaliwan ta mi'id di inangangnan ditu'u
at mid mapto' ya umat tu'uh nan iSodom ya iGomorrah.*

10 At da'yun a'ap'apumi ya da'yun i'ibbah tun ad Judah
ya umat ayu goh hinan iSodom ya iGomorrah an nidugah an
nappuhiy pangatda,

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumaliw*. Ya hay amatagun Isaiah ya hidin 740-681 B.C.
† **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 792-740 B.C. Ya wada goh di ohan ngadana an Azariah. ‡ **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 750-735 B.C. § **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 735-715 B.C.
* **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 715-686 B.C. † **1:4** Isa. 5:24. ‡ **1:6** Danen hugat nan holag Israel ya bo'on makulug an hugat an un hiyah ne nipaddungan nan nun'appuhin pangatdan Apo Dios. § **1:7** Hidin amatagun Isaiah ya gun ginubat nan i'Aram (II Chron. 28:5a), ya nan i'Israel an i'ibbadan iJudah (II Chron. 28:5b-15), ya nan i'Edom (II Chron. 28:17), ya nan iPhilistia (II Chron. 28:18-19), ya nan i'Assyria (II Chron. 28:16, 20-21; 36:1-2), ya ta"on un nan iBabylon (II Chron. 36:6-7, 10, 17-20). * **1:9** Rom. 9:29.

at ihamadyun donglon tun intugun Apo Dios ta nomnomnomonyu nan
alyonan ditu'u.
11 Ti inalinay,
"Alyonyu nin di gapuh nan do'ol an gunyu e'nong ay Ha"in an Dios
ya umamlonga'.
Mu adi umat hina ti unna' at goh impahigah nan nun'e'nongyun
moghob
an kalnilu ya nan taban di impatabayun animal.
Ti bo'on nan dalan di e'nongyun baka, ya kalnilu, ya gandeng di
mangipa'amlong ay Ha"in.
12 At idinongyun gun mangiyalin danen mi'id di hulbinan idawatyun Ha"in
hinan Timplu'
ti hay immannung ya unna' inaliwan ay da'yu.
13 Danen gunyu e'nong ay Ha"in ya mi'id nongkay di hulbina,
ya ta"on un nan gohbonyun incense ya adi' pohdon an hunghun-
gon.
Ya himmigaa' hinan ato'atonyun umat hi pumbehtaanyuh nan Akayan-
gan di Bulan,
ya nan ngilin an Habadu hi pun'eblayanyu,
ya nan udum an a'am'amunganyun mundayaw.
An amin danen punnomnomanyu ya mi'id di hulbina
ti gapuh nan nidugah ahan an numbaholanyu.
14 Hanan pumbehtaanyuh nan Akayangan di Bulan
ya nan udum an behtayuh pundayawanyun Ha"in†
ya numbalindah umipabohol ay Ha"in.
15 At ta"on hi unyu ita'nang di ngamayyuh un ayu munluwalu
ya adi' da'yu damdama donglon
ti paddungnay na'amoh di ngamayyuh dalan di tatagun pinatopatoyyu.
16 At muntutuyu ayuh nan gunyu pumbahbaholan
ta ipogpogyun amin nan nun'appuhin gunyu aton.
17 Ya nan nepto' an pangat di ipa'enghayun aton,
ya badanganyu nan paligligaton di udum an tatagu,
ya baliwanyu nan nguhu ya balu."

18 Ya inalin goh Apo Dios ay diday,
"Umali ayud ugwan ta munhahapit tu'u.
Ti ta"on hi un nidugah di baholyu an umat hi mumbolah‡ an lugit ya
aliwa'
ta papaha'o' ta umat hi ma'appaha' an dalallu.
19 Ya gulat ta un'unnud ayun Ha"in
at makulug an da'yuy mangan hinan ma"aphod an bungan di
nihabal hitun babluyyu.
20 Mu gulat ta inaynayunyun man'ug ay Ha"in
at umannung an pumpatoy da'yuh nan buhulyu.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ete."

21 Ha"in an hi Isaiah ya nomnomo' an nidugah di nalumananyun tatagun
nun'ahamad di pangulugnah tun ad Jerusalem.

† **1:14** Hay aptan ahan an behtan nan holag Israel ya nan Punnomnomandah Namaliwan di Anghel Apo Dios ay dida ya nan Behtan di A'ab'abbung (Ex. 23:14-17; 34:18; Lev. 23:1-44; Deut. 16:1-17).
‡ **1:18** Anaad ta hay bahol ya nipaddung hi mumbolah an bo'on hay mangmangitit? Manu ay ya hiyah ne nilamuh hi hanggapda an pimmatopatoy (verses 15 ya 21).

Ad ugwan ya nan dayawon di udum an babluy di daydayawonyun
umat ayuh nan babain mi'lala'i.§
Ya numbalin ayuh un hay pumatpatoy,
ya wan hidin hopapna ay ya hay nepto' ya nahamad di atonyun
mangipanuh hi tatagu.
22 At mipaddung ayuh din hopapnah nan namahmah an silver an
na'abbalul,
mu ad ugwan ya numbalin ayuh mi'id di balulna.
Ya mipaddung ayuh nan pinahapah an ma"aphod hi inumon,
mu numbalin ayu mahkay hi umat hinan hubul.
23 Ya nan mumpangipangpangulun ditu'u ya ngohoyondah Apo Dios,
at nan mumpangakaw di i'iddumanda.
Ya hay nonomnomonda ahan ya nan midat ay dida ta atonday nappuhi,
ya adida badangan nan nguhu,
ya adida igohgohan nan nun'abalu.
24 At hiyanan hi Apo Dios an nidugah di abalinana
an dayawon tu'un holag Israel ya inalinay,
“Ad ugwan ya buhulo' da'yu,
ya adia' duminong hi engganah un'u ipuhay di bungot'un da'yu
ta iballoh'u nan ina'inatyu.
25 Ya makulug an nidugah di ato' an mummoltan da'yu,
at paddungnay hibugo' da'yuh engganah un mahinhin nan
nun'appuhin pangatyun
humanih pundayawanyun Ha"in.
26 Ya ibangngad'u mahkay nan nahamad di pamanuhda
ya panugundah nan tatagu ta umat hidin hopapna.
At hay angunuhna ya alyon di tataguy,
Maphod kangan ad Jerusalem
ti nahamad di pangat nan tataguh di an un'unnuddan Apo Dios!”

27 At ha"in an hi Isaiah ya inali' di,
“Umat hinay aton Apo Dios an nahamad di pamangngadanad
Jerusalem
ya ditu'un tatagun man'ug hinan pumbaholan
ti baliwan ditu'un dumalat nan makulug an pangatna.
28 Mu an amin nan mungngohoy ya manginaynayun hinan pumbaholan ta
du'gondah Apo Dios,
ya mipapatoyda ta mapogpogda.
29 Ya da'yun gun mundayaw hinan bulul di udum an babluy hinan puun di
ayiw an oak
ya mabainan ayun dumalat nan pumbahbaholan an ina'inatyuh di.
30 Ti mumbalin ayuh umat hinan nalyaw an ayiw
an mun'a'agah di tubuna.
31 Ya nan dagamin un hi'itangan napuulan,
ya umat goh hinay apa"ian nan ongol di abalinanan tagun
dumalat nan nappuhin ato'atona.”

2

Nan Munnanannong an Lenggop

§ **1:21** Ti tinaynanda ay ahawadan hi Apo Dios ta paddungnay mi'yelo'dah nan bulul.

1 Hiyah te goh di impa'enap Apo Dios ay ha"in an hi Isaiah an hina' Amoz
hi aat di ma'ma'at ad Jerusalem an kapitulyu ya nan udum an babluy hitun
ad Judah.
2 Ti udum di algaw* ya muntembag heten me'gonan
an awadan di Timplun pundayawanyun Ha"in.
At mumbalin hi na'abbagbagtun duntug ya un nan udum an adun-
tuduntug,
at nan tataguh abablubabluy ya umalidan mundayaw hitu.†
3 Ti do'ol di mangalin diday,
"Ma ayu ta umuy tu'uh nan duntug an pundayawan ay Apo Dios
an awadan nan Timplun nan Dios an dayawon di holag Jacob!
Ta wan ituduwan ditu'un mangat hi pohdona ta Hiyay unudon
tu'u."

Umat hinay alyonda ti henen gutud ya ad Jerusalem mahkay
di alpuwan nan Uldin Apo Dios an mitudtuduh nan tatagu.‡
4 Ya hi Apo Dios goh di mangipanuh hi an amin an adi pun'u'unnudanan di
tataguh abablubabluy,
ya mapogpog mahkay di gubat.
At nan almas hinan gubat an umat hi hanggap ya bohalonda mahkay
ta mumbalin hi aladu,
ya nan pahul ya pumbalinondah kumpay
ta pamutuldah nan pahalepengondan inhabalda ta maphod di bu-
mungaanda.
Ya adi ahan mahkay mun'adal hi aton an mi'gubat.

5 At hiyanan ditu'un holag Jacob
ya nomnomon tu'u ta nan pohdon Apo Dios di aton tu'u!

Hay Panumalyaan Apo Dios hinan Tatagu

6 Ya nunluwalua' an inali' di,
"Apo Dios, din'ug da'min tatagum an holag Jacob
ti gapu ta hay un'unudonmi ya nan layah an tudtudun di tatagun
nalpuh appit hi buhu'an di algaw.
Ya nundenol ami goh hinan mumpumba'i an umat hi pangat nan
iPhilistia,
at inyunnudmih nan pangat di tataguh udum an babluy.
7 Manu ti adangyan tun babluymid Judah§ hi silver,
ya balitu',
ya nan udum an nun'abalul an batu,
ya do'ol goh di kabayumi,
ya kalesan di titindalun umuy mi'gubat.
8 Mu do'ol hitun babluymiy bulul hi numbalinondah diosda,
9 at hiyay gapunah ipa'ampaanmi,
at nidugah di abainanmi.
At He"ay way biyangnan adi mangaliw hinan baholmi."

10 Ya innayun'un inaliy,
"Da'yun tatagu ya ekayu mun'ipo"oy hinan daplah hinan liyang
ta ipadahyun ilayawan nan nidugah an ma'at
an dumalat di bungot Apo Dios,

---

* **2:2** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon. † **2:2** Mic. 4:1. ‡ **2:3** Mic. 4:2. § **2:7** Hiyah ne gutud hi nun'alian Uzziah hi ad Judah.

ya nan ongol an abalinana,
ya anabagtuna.
11 Ti awniat madatngan di apogpogan nan mumpumpahiyan tatagu
ta hi Apo Dios ya anggay tuwaliy midaydayaw.
12 Ti hi Apo Dios an nidugah di abalinana
ya ipa'ampana nongkay nan mumpumpahiyan way abalinandan tatagu.
13 Ya nan o"ongol ya adudu"oy an ayiw an cedar ad Lebanon
ya nan ayiw an oak hi ad Bashan ya bu'nutona.*
14 Ya pundotalona nan atata'nang an duntug
ya nan dudunduntug,
15 ya numpa"ina goh nan atata'nang an abung an pun'adugan di tindalu
ya nan nun'ihamad di allupnan babluy.
16 Ya pumpa"ina nan pupul hi ad Tarshish
ya nan mun'aphod an bangka.
17 Ta way aton nan mun'abungot ya mumpumpahiyan mipa'ampa ta mabainanda
ti hi Apo Dios tuwali ya anggay di me'gonan an madayaw.
18 Ya mami'id mahkay nan abulubulul an numbalinondah diosda.
19 Ya hay pangipa'alyogan Apo Dios hitun luta ya umuy mun'ipo"oy nan tataguh
nan liyang unu hinan na'uhu' hinan luta
an dumalat nan nidugah an ta'otdah nan nunheglan bungotna,
ya nan ongol an abalinana,
ya nan anabagtuna.
20 Ya henen a'atana ya pun'itapalda mahkay nan bululda
an balitu' ya silver hinan ayda nun'ipo"oyan an abung di bu'at ya littalit.
21 Ti mumpangalayawda nongkay nan tatagu
an umuyda mun'ipo"oy hinan daplah ya hinan malgom an liyang
an dumalat di ta'otdah nan nunheglan bungot Apo Dios ya nan anabagtuna.
22 At hiyanan adi tu'u edenol hi tagu.
Ti undan way abalinanda?”

3

Hay Ipaligligatan nan iJudah

1 Anakkayah an na'uy mahkay
an mi'idon nan nidugah di abalinanan Dios di mahapul tu'u an ma'an ya danum
hitun ad Jerusalem ya hinan udum an babluy hitun ad Judah!
2 Ya ta"on hi un nan a'ap'apu,
ya nan titindalu,
ya nan gun mangipanuh hi tatagu,
ya nan propeta,
ya nan mumbuyun ay ditu'u ya mi'idona.
3 At mi'idona nan a'ap'apun di nabonglen titindalu,
ya nan ap'apun di gubilnu,
ya nan u'upihyalda.
ya nan wada nongkay di abalinana,

* **2:13** Hi Isaiah ya impaddungna ay daten ayiw nan mumpahiyan tatagu.

ya nan mangibaag hinan ma'ma'at.
4 Ta hay ihukat Apo Dios hi mun'ap'apu ya nan ungungan manangpah.*
5 At nan tatagu ya mumpapahhalanda an ta"on hi unda nuntutunglub,
ya adi e'gonan nan ungungay mina'ilog.
ya ta"on un nan nun'a'ampan tatagu ya ngohoyonda nan nun'abagtuy
haadda ya un dida.
6 Ya heden a'atana ya nan hina"ama ya nonongan impa'ud di ohay agina ya
inalinay,
"He"ay way lubungnan ditu'u,
at he"ay mangipangpanguluh tun napa"in babluy tu'u!"
7 Mu tabolonan alyonay,
"Adi mabalin ti mi'id di mabalin hi ibadang'un da'yu!
Ti ta"on hi un hay abungmi ya mi'id di ononmi,
ya mi'id di lubungmi.
At adi mabalin hi un ha"in di mangipangpangulun da'yu!"

8 At ma'ubah tun ad Jerusalem ya an amin tun ad Judah
ti ma"attig hinan panapitda ya pangatda an ngohoyondah Apo Dios
ya nan anabagtuna.
9 Ya ta"on hi un nan angahda ya ma"attig di numbaholanda
ti mi'id ahan di bainda an mangipattipattig hinan pangatdan
nun'appuhin umatdah din iSodom.
Mahmo'da ahan ti mamoltada,
mu diday ad bahol.

10 Mu nan tatagun nahamad di pangatda ya malenggopda
ti maphod di panganandah nan nanablayanda.
11 Mu agogohgoh nongkay nan tatagun mangamangat hi nappuhi
ti miballoh ay dida nan ina'inatda!
12 At mahmo' ayu ahan an i'ibba ti awniat nan ungungay mamalpaligat ay
da'yu,
ya nan binabaiy mun'ap'apun da'yu.†
At dumalat nan nibahhaw an itududah atonyu ya mibahhaw ayuh nan
nahamad an ma'unud,
at mid papto'ananyu.

13 Ya hi Apo Dios an nabagbagtu
ya nundadaan an manumalyan ditu'un tatagu.
14 At pahhunona nan a'ap'apu ya nan mumpangipangpanguluh nan tata-
guna ta alyonan diday,
"Da'yuy numpama"id Judah an paddungnay nuntanoma' hi greyp
ta pinnuyuy a'abungyuh inakawyuh nan nun'awotwot!
15 Mi'id ahan di biyangyun mangipaligligat hinan tatagu'
ya mamalbalih nan nun'awotwot!
Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di nanapit ete."

Hay Ma'at hinan Binabaid Jerusalem

16 Inalin goh Apo Dios di,
"Tigonyu nan binabain iJerusalem
an wa ay ta mundaldallananda ya ayda mamain ti mumpahiyada.

* **3:4** Hi Manasseh di ohan himpulu ta duway tawonah din nun'alianad Judah (II Ki. 21:1). † **3:12** Hay ugalin di Hudyu ya adi ahan mabalin an hay ungunga unu binabaiy mumpapto' hinan tatagu ti ababain.

Ya nun'ahu'luban di hu'idah ahikekeleng hi unda dumalan,
at ma"attig an mi'linala'ida an mi'id di baindan manged'eked'eng hinan linala'i.
17 At hiyanan moltao' dida ta mun'abungulan di uluda,
ya mun'a'gah di buu'da ta mamukmukanda.‡
18 Ya mi'ido' an amin nan pun'alkusdah odolda an umat hi buung, ya hingat, ya padang, ya nan alkus di buu',
19 ya ganeleng, ya nan lo'ob an mihophop hi ulu,
20 ya nan uklup, ya balikis, ya nan bangbanglu, ya nan pangagay'ayda.
21 Ya ma'aan goh nan henghengda, ya hingat di olongda,
22 ya nan mun'aphod an mun'agayad an lubungda, ya pitakada,
23 ya daggalda, ya nan linen an panyuda, ya nan hophop di pu'olda, ya nan adu"oy an hu'yungda.
24 Mu mumbalin din nabanglun hunghungdah mun'agub,
ya mumbalin din maphod an balikisdah tali.
Ya mun'a'agah din maduyuh an buu'da ta mamukmukanda nongkay,
ya din mun'aphod an lubungda ya mumbalin hi langgut,
ya din amaphod di tigawda ya mumbalin hi bilabilat di pogha.
25 Ya nan linala'i ya mun'a'atoydah gubat
an ta"on hi un nan mun'abi'ah an mi'gubat.
26 Ya mun'atu"in nan pantaw di allup ta mipaddung ad Jerusalem hinan babain nabladan
ta mumpunlungdaya ya mumpangakila nan tatagu.

4

1 Ya hitun a'atana ya pituy binabaih mumpopolloh hi ohah lala'i,
ya alyondan hiyay,
Ta"omman ya da'miy okod hi ononmi ya ilubungmi,
mu ta ibilang da'mih ahawam ta adi ami mabainan an dumalat di pun'imutunanmi!”*

Hay Pangipaphodan goh Apo Dios hi ad Jerusalem

2 Mu udum hi algaw† ya pumhod di babluy nan holag Israel, at ma"aphod di bungan di mihabal hidi, at awniat iyamlong nan na'angang an holag Israel nan ay hapang.‡
3 Ya an amin din tatagud Jerusalem an agguy ni'yatoy ya mibilangdah nidawat ay Apo Dios
4 hi alpahan di pangaliwan Apo Dios hinan nun'appuhin ina'inatda an paddungnay ulahana nan lugitdan aluluhnin ya nan immulhin dalan din pinatopatoyda. Ti moltaona didah nan ay apuy ta moghob an amin nan nun'appuhin ten babluy.
5 Ya unna mahkay allungan an amin ad Jerusalem hi bunut hinan mapatal ta malidumandan amin nan tatagun na'amung hidi, ya wa ay ta nahdom ya mumbalin hi apuy. At nan ma"aphod an benang Apo Dios ya mattig an ay mihophop eten babluy
6 ta haniana nan tataguh potang, ya puo', ya udan.

---

‡ **3:17** Hay pohdon nan mamukmukan hi ulu ya mipattig di punlungdayaan, at mid mapto' ya waday natoy. * **4:1** Hay pohdonan hapiton ya do'ol di a'ahawadan linala'in mun'atoy hi gubat, at manghan di ma'angang hi linala'id Judah. † **4:2** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon. ‡ **4:2** Hiyah ne ohan ngadan nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu (Isa. 11:1).

5

Nan Kanta an Waday Nipa"elana

1 Donglonyu ta ikantaa' nan engha'*
an waday intanomnah greyp† hinan ma'allumong an duntug.
2 At binu'ayna ta nun'aanay batu,
ya tinammanah nan pinilinan mun'aphod an greyp.
Ya impiyammanay pa"ata'nang an abung an pun'adugan hinan way gagwana,
ya numpa'amma goh hi pun'apalanah di.
At unna mahkay hodon di malum hi bungada,
mu hidin nun'alumda ya umalinu.‡

3 At inalin din engha' di,
"Da'yun iJudah an namaman da'yun iJerusalem
ya ibaagyuy dumalat ta umat hinay imbungan nan intanom'u.
4 Hay ngadan nin di agguy'u inat hinan intanom'u ta numbalin hi umalinu?
Ya wan hay namnamao' ahan ya munlameeh!
5 At hay ato' ya pun'aan'un amin di luhad nan intanom'un greyp,
ya numpa"i' di allupna ta umuydah diy animal,
ya nun'igatinda ta mun'apa"i.§
6 Ya ingnganuy'uh den intanom'u ta mumbalin hi inalahan
an hay holo' ya hubit di dumo'ol hidi.
Ya adi' iyabulut di alian di bunut ta mi'id di umudananah di."*

7 Ya hay nipaddungan nan intanom nan nidugah di abalinanan Dios
ya ditu'un holag Israel an gunna impapto'.
Ya ditu'un iJudah an namnamaonay ibunga tu'uh maphod an pangat tu'uh i'ibba tu'u
di numbalin at goh hi un hay *pumatpatoy*.
At nan namnamaonan nepto'† an pangat‡ tu'uh i'ibba tu'un tatagu,
ya un at goh hay pumpahpahmo'an nan *paligligaton* tu'uy dodonglona an Dios!

Hay Moltan nan iJudah an Nun'appuhiy Pangatda

8 Mahmo' ayun tatagun gun pumla' hi luta ya abung
hinan nun'eheggon hinan lutayu ya abungyu
ta la'tot ya mi'id di heneggonyu
ta da'yu ya anggay di mihinah nan gagwan nan ambilog an lutayu!§

---

* **5:1** Heten engha an inalin Isaiah ya hi Apo Dios. † **5:1** Hay ipa"elna ya nan babluy ad Israel ya ad Judah (verse 7). ‡ **5:2** Hay kulugon nan udum ya hatun verses di nalpuwan nan nipa"el an inyulgud Jesus hi Mat. 21:33 ya Mk. 12:1. § **5:5** Hay nipaddungan nan atap an animal ya nan i'Assyria an buhul nan holag Israel an mama"id Jerusalem. * **5:6** Hin'umu'uddum ya adi ipa'alin Apo Dios di udan ta pummoltanah nan nangohoy an tataguna (Deut. 28:23-24; II Sam. 1:21; I Ki. 17:1). † **5:7** Nunhanul hi Isaiah an ta"on un adi umipakikiy hanulna ti nan hapit an *nepto'* hinan hapit di Hudyu ya *mishpat*, ya hinapitna ti henen hapit ya neheggon hi panapitdah nan hapit di Hudyu an *mispah* (unu *pumatpatoy*). Heten kalahin di hanul ya ma'alih pun hinan hapit di English. (Bahaom nan mehnod an footnote ya nan footnote di Isa. 10:6 ta innilaom di udumnan pohdonan ibaga.) ‡ **5:7** Impidwan Isaiah an nunhanul hi ma'alih pun ti nan hapit an *pangat* (unu *sedaqah* hinan hapit di Hudyu) ya neheggon hi panapitdah nan hapit an *paligligaton* (unu *se'qah* hinan hapit di Hudyu). § **5:8** Nan holag Israel ya mabalin an edondah lutan di i'ibbada, mu adi mabalin an pumla'da unu umepla'dah luta ti ginogodwada nan luta, at nepong an nipaboltan ay dida ta bagidah enggana (Num. 27:7-11; I Ki. 21:1-3).

9 Ya dengngol'u nan hinapit Apo Dios an nidugah di abalinanan inalinay,
“Immannung an pumbalino' hi mi'id di hulbina
nan mun'aphod ya o"ongol an a'abung ti mi'id di mumpunhituh di.
10 Ya nan ambilog an nun'atamman hi greyp
ya un lemay galon ya anggay hi ma'inum hi pumbalinan di ma'alah di.
Ya nan himpulun halub an oho'
ya un hinhalub ya anggay di ma'ala.”

11 At mahmo' ayu ahan an bumuwabuwah an bumangon
an un hay inum di iyabangunanyuh engganah un mahdom
ti engganay un ayu ma'abbutong.
12 Ya manu kogoh ti nan a'am'amunganyu ay an pun'am'amlonganyu ya idadaanyuy ma'an ya ma'inum,
ya manu ti muntukal ayuh alpa, ya lyre,* ya tambourines, ya nan tungngali.
Mu adiyu ahan pi'nomnom nan ina'inat Apo Dios,
ya mid ahan pange'gonyun Hiya!
13 At hiyanan ditu'un tatagun Apo Dios ya iyuy ditu'uh nan buhul hi udum an babluy,
at ta"on hi un nan a'ap'apu ya matoydah hinaangda,
ya ado'lan ay ditu'uy mun'atoy hi inuwawda.
14 At nan lubu' ya umambilog
ta way ilubu'an di adadangyan hitun ad Jerusalem
ya nan do'ol an tatagun humehel.
15 At mabainan tu'un amin,
ya mipa'ampa nan mumpahiya.
16 Mu nan nidugah di abalinanan Dios ya imannung an midaydayaw
an dumalat nan nahamad an atonan mangipanuh hi tatagu.
17 At hay pumbalinan ten babluy mahkay ya matawan
ta way panganan di kalnilu ya gandeng.

18 At mahmo' ayun tatagun
manginaynayun hinan nun'appuhin ato'atonyu.
19 Ya da'yun mangali goh udot hi,
“Mu ta ginalon† ya nunnaudon‡ at udot Apo Dios an dayawonmin holag Israel
an aton nan ninomnomnan aton ta tigonmi!”

20 Ya mahmo' ayun nahuhunniy nomnomnan mangalih un maphod nan nibahhaw,
ya mangalih un maphod nan nappuhi.
At nan helong ya alyonyuh un mapatal,
ya nan mapatal hi helong.
Ya nan mumpait ya alyonyuh un munlameeh,
ya nan munlameeh ya alyonyuh un mumpait.

---

* **5:12** Hiyah ne it'ittang an alpa. † **5:19** Hinan Isa. 8:3 ya nginadnan Isaiah nan imbaluynan lala'i ta Maher-Shalal-Hash-Baz. Heten hapit an *ginalon* ya *hash* hinan hapit di Hudyu, ya hiyay miyatlun alimatung hinan ngadan nan imbaluy Isaiah an Maher-Shalal-*Hash*-Baz. Mid mapto' ya impingadanah ne ta mipanomnom ay didah nen nangalyanda. ‡ **5:19** Heten hapit an *nunnaudon* ya *maher* hinan hapit di Hudyu, ya hiyay nahhun an alimatung hinan ngadan nan imbaluy Isaiah an *Maher*-Shalal-Hash-Baz (bahaom nan footnote hi bagtuna).

21 Ya umat goh ay da'yun hay punnomnomyuh odolyu
ya nanomnoman ya nala'eng,
22 ya da'yun nundongol an ma'innum hi bayah,
ya da'yu goh an nala'eng an mun'ammah ma'inum,
23 ya da'yun nibahhaw di pangipanuhnah nan tatagun
dumalat hi numbayadanyuh nan numbahol
ya numbalinonyu nan mi'id di baholnah numbahol.
24 At hiyanan mipaddung ayuh dagamin namaganan an mapuulan,
ya umat ayu goh hinan holo' an matano' di lamutda ya na'leng di habungda
ta mun'iyaddibdan ayda hupu'.
Ti pahiwonyun mangunud hinan inyuldin Apo Dios an nidugah di abalinana
an nan me'gonan an Dios ad Israel.
25 At nidugah di bungot Apo Dios ay ditu'un tataguna,
at nundadaan an mummoltan ditu'u!
At umalyog nan duntug ta mun'a'atoy tu'un tataguna
ta mun'iwa'at hinan kalatay odol tu'un umat hinan galut.

Mu adi damdama ma'aan di bohol Apo Dios ay ditu'u.

26 At ayagana goh nan buhul tu'uh nan nun'iyadagwin babluy§
ta himbumagga ya immalidan mangubat ay ditu'u.
27 Ya mi'id ah ohan didah mablay unu mida'leh,
ya adida idindinong ta mun'eblayda mah ni' unu molo'da.
Ya nihamad di balikisda ya hapatusda.
28 Ya mun'atadom di panada,
at nidadaandan pumana.
Ya mun'abi'ah di kabayudan manguyud hinan kalesa an ayda tumayap.
29 Ya nan tindaluda ya umatdah layon an humeel hi un way dempapnah animal,
at pundapap ditu'un tatagun Apo Dios,
ya nun'iyuy ditu'uh nan mi'id di mabalin hi mangibaliw ay ditu'u.
30 Ya hitun dumatngan daten buhul ya nidugah an waday mumbungug hi madngol
an ay gongaah di danum hinan baybay.
At nomnomnomon tu'un nidugah di punlungdayaan tu'uh tud Judah.

6

Hay Namto'an Apo Dios ay Isaiah hi Propeta

1 Ha"in an hi Isaiah ya tinnig'uh Apo Dios eden tawon an natayan din Alin hi Uzziah.* Hiya ya inumbun hinan ma"aphod an umbunan di ali an na'abbagtu. Ya nan gayadan di lubungna ya hinophopana nan dotal di Timplu.
2 Ya hinan bagtun di inumbunana ya wadaday seraphim† an nahin'o'nom di paya'da. At nan duwa an paya'da ya nanophopdah angahda,‡ ya nan

§ **5:26** Daten buhulyu ya mabalin an nan i'Assyria an nangubat hi ad Israel ya ad Judah hidin 722 B.C. ya hidin 701 B.C. unu iBabylon an din nangubat hi ad Jerusalem hidin 605 B.C. * **6:1** Hidin natayan Uzziah hidin 740 B.C. ya naluh di 740 an tawon ya un mitungaw hi Jesu Kristu. † **6:2** Didanay ohan kalahin di anghel Apo Dios, mu agguy tu'u inilay udumnah aatda ti hitu ya anggay di nangibagan nan Hapit Apo Dios hi aatda an mi'id udum. ‡ **6:2** Hinophopday angahda ta adida tigon di angah Apo Dios.

duwa ya nanophopdah hu'ida, ya nan duwa an paya'da ya hay usalonda
an tumayap.
3 Ya pi'eng'enggandan mungkantan gunda pidwon an alyon di,
“Me'gonan hi Apo Dios!
Me'gonan hi Apo Dios!
Me'gonan hi Apo Dios!§
Anggay Hiyah na'ahhamad di aatna,
ya nidugah di abalinana!
Ya ma"attig hi an amin hitun lutay amaphodna!”

4 Ya gapuh nan gunda panglotan an mungkanta ya niwogot nan Timplu,
ya namaag, ya napnuh ahu'.
5 Ya inali' di, “Ammuna ni'! Makulug an matoya' ti nabaholana', ya nap-
puhiy hinapit'u! Ya ta"on hi un nan i'ibba' an holag Israel ya nabaholanda
goh! Ya wan numpattig ay ha"in nan Ali an Hiya nan nidugah di abalinanan
Dios!”*
6 Ya hin'alina ya immalin ha"in nan ohan anghel an intayapna han balan
ini'ipitna an innalnah nan way pun'onngan.
7 Ya endenehnah pingit di timid'u nan bala, ya inalinay, “Nedeneh heten
balah timidmu, at mid mahkay di baholmu ti na'aliwan an amin.”
8 Ya dengngol'uy hapit Apo Dios an inalinay, “Hay honogo' nin ta umuyna
ipa'innila nan penhodmin† innilaon ay danen tatagu?”
Ya tembal'un inali' di, “Apu, ha"in di honogom ta umuya'.”
9 Ya inalinay,
“At umuy'a,
mu hay alyom hinan tatagu ya alyom di,
Ta"on hi unyu donglodonglon di Hapit Apo Dios
mu nihimung an adiyu ma'awatan.
Ya gunyu tigon goh nan ma'ma'at,
mu agguyyu inilay pohdonan ipa'innila.‡
10 At paddungnay pa'odholom di punnomnomda ta adida ma'awatan,
ya paddungnay hophopam di matada ta adida pa"attig.
Ya upupom goh di ingada ta adida dumngol
ta mi'id di atondan umunud ay Ha"in ta adida mipaphod.”§

11 Ya minahmaha' an inali' di, “Apu, anuud mah di alpahan ten ma'at?”
Ya inalinay,
“Engganah un mun'apa"i nan babluy ta mi'id di munhitu,
ta mabukawan nan a'abung,
ya ninganuy nan apayapayaw.
12 Ti Ha"in an ap'apu ya ipiyuy'u nan tataguh nan nun'iyadagwin babluy
ta taynandad Judah.
13 Ya ta"on hi un way ohah ma'angang mu magubatda goh damdama,
at umatdah nan ayiw an nalngoh an un anggay di tungodnah
ma'angang.

---

§ **6:3** Manu ay impitludan nangalin ne ti tuludan persona an membron di Trinity, ya me'gonandan hinohha. * **6:5** Wa ayan mumpattig hi Apo Dios hinan tatagu ya iniladan na'abbaholanda. Ya kulugondan tigonda ay hi Apo Dios ya matoyda. Hiyanan timma'ot hi Isaiah (bahaom goh nan Ex. 33:20; Job 42:5-6; Lk. 5:8). † **6:8** Agguy inalin Apo Dios di *nan penhod'u*, mu inalinay *nan penhodmi*. Ti hete ya mipattig an nan Spirituna ya hi Jesu Kristu ya nalpuh goh ay didah den mitudtudu. ‡ **6:9** Mat. 13:14; Mk. 4:12; Lk. 8:10; Ac. 28:26. § **6:10** Mat. 13:15; Mk. 4:12; Jn. 12:40; Ac. 28:27.

Mu ta"on hi un umat hina an mipaddungdah nan tungod di ayiw
mu la'tot ya humapeng goh damdama."*

7

Hay Pohdon Apo Dios an Ipa'innilah nan Alin hi Ahaz

1 Hidin nun'alian Ahaz* an hina' Jotham† an ap'apun Uzziah‡ an alid Judah
ya immali da Rezin§ an alid Aram* ya nan alid Israel an hi Pekah† an hina'
Remaliah ya nan tindaluda ta ginubat‡ da'min iJerusalem hidid Judah. Mu
agguy da'mi inabak.
2 Ti hidin ininnilan Ahaz an nunlalammungda nan tindalun nalpud Aram
ya nan tindalun nalpud Israel ta gubaton da'min iJudah ya nidugah di
ta'otna.§ Ya umat hina goh hinan tatagunan wumogwogdah ta'otda, at
umatdah nan ayiw an pun'iwogot di dibdib.
3 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Itnudmu han imbaluymun hi Shear-
Jashub* ta umuyyu damuwon han aliyun hi Ahaz. Hay pangah'upanyun
hiya ya hinan kalatan neheggon hinan pangiyuplandah lo'ob hidih nan
pogpog di ala' an owon di danum an malpuh nan Numbagtun Lobong.
4 Alyom ay hiya ta adi numanomnom, ya adina ta'tan nan duwan ali an
da Rezin ay Pekah. Ti ta"on hi un nidugah di bungotda mu ad ugwan ya
umatdah nan na'uy an madop an apuy."†
5 Ya inalin goh Apo Dios di, "Manu ti ninomnom nan alid Aram ya nan alid
Israel an pa"ion da'yun iJudah an alyonday,
6 Gubaton tu'ud Judah ta inabak tu'u ay ya ginogodwa tu'u! Ya nunhaadon
tu'u han lala'in imbaluy Tabeel‡ hi alid Judah!
7 Mu Ha"in an nabagbagtun Dios
ya adi' mahkay iyabulut an ma'at henen ninomnomda.
8 Ti nan i'Aram ya mid ologdan Ha"in an Dios
ti mi'id di abalinan ad Damascus an kapitulyuh ad Aram
an ta"on hi un hidiy nunhituwan nan alida an hi Rezin.
Ya ad Israel ay ya mapa"i an adina ataman di nanom ta han lemay
tawon.§
9 At mid olog an amin nan babluy hi ad Israel
an ta"on hi un ad Samaria di ni'hituwan nan alidan hi Pekah.
At adiyu ay inaynayun di denolyun Ha"in ya adi ayu mabaliwan."

---

* **6:13** Hiyah ne attigana an ta"on hi unda mapogpog ya namnamaondan udum hi algaw ya ipaphod Apo Dios nan babluyda. * **7:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 735-715 B.C. † **7:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 750-735 B.C. ‡ **7:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 792-740 B.C. § **7:1** Agguy tu'u inilay ustuh tawon hidin nun'alianad Aram (unu ad Syria), mu 732 B.C. di natayana. * **7:1** Unu ad Syria. † **7:1** Hay nun'alianad Israel ya hidin 752-732 B.C. ‡ **7:1** Na'at hidin 735-734 B.C. § **7:2** Hidin hopapna ya hi Ahaz an alid Judah di inabak nan tindalun di iSyria ya i'Israel hidin nunggugubatanda (II Chron. 28:5-8). * **7:3** Hay pohdonan ibaga ya *waday tuttulun tatagun ma'angang*. † **7:4** Hi Rezin an alid Syria ya hi Pekah an alid Israel ya umatdah nan mamaddop an apuy ti mid olo'olog nan tindaluda. Na'abak da Alin hi Tiglath-Pileser III ya nan tindalunan i'Assyria di ad Syria hidin 732 B.C. Mu hidin naluh di himpuluy tawon ya inabak di i'Assyria di ad Israel, at inyuyda nan i'Israel hi ad Assyria ta numbalindah himbut hidi. ‡ **7:6** Agguy tu'u inilay aatna, mu mid mapto' ya nalpud Tob an neheggon ad Gilead hi buhu'an di algaw hi Wangwang an Jordan. § **7:8** Nan tuttulun na'angang an holag Israel an agguy nipa'uy ad Assyria ya na'abakda, at hidin naluh di 65 an tawon (669 B.C.) ya nan i'Assyria an nangabak ay dida di mun'ap'apuh nan tataguh di.

10 Mi'id di nadnoy ya hennaga' goh ay Apo Dios hinan Alin hi Ahaz. At
immuya', ya inali' di,
11 "Ibagam ay Apo Dios di pangimmatunam an Hiya ya badangan da'a ta
abakom nan buhulmu. Ya mabalin an nan adi abalinan di taguy odowom
hi atonah pangimmatunan."
12 Ya tembal Ahaz an inalinay, "Adi' pohdon an tapngan hi Apo Dios!"
13 Ya inali' mah ay hiyay, "Apu ali, ibaga' ay he"an impahigaa' mahkay
ahan ay da'yun holag din Alin hi David. Mu bo'on ha"in an tagu ya anggay
di impahigayu ti namama ay Apo Dios!
14 At Hiya an ap'apuy mangidat hi pangimmatunan. At han ungan babain
mi'id di nangelo'* ay hiya ya munhabi ta itugawna han ung'ungngan lala'i
ta ngadnanah Immanuel.†
15 Ya un hi'itang umongol an mabalin an du'gona nan nappuhi, ya inilana
mahkay an mumpilih nan maphod, ya ete"ana mahkay an mangan hinan
limminun gatas ya iyu'an.‡
16 Mu awniat innilaonan man'ug hi nappuhi ya mamto' hi maphod ya
mami'idda nan duwan alin ta'tanyun iJudah ti ma'abakda, ya niyuydah
udum an babluy."§

Hay Pama"ian di i'Assyria hi ad Judah

17 Ya inali' an hi Isaiah goh hinan ali di, "Mu hi Apo Dios ya la'tot ya
ipa'alinan ditu'un himpamabluy di nunnaud an punholholtapan tu'u. Ya
heten dumatong an punligatan tu'u ya nidugah nongkay ti nete"ah din
nilahhinan di ad Israel hi ad Judah, ya mi'id di umat hituh ene'dam nan
tatagu. At hay a'atan te ya hay pangipa'alian Apo Dios hinan alid Assyria ya
nan tindalunah tun babluy tu'u.
18 At madatngan ay ya paddungnay hulpipan Apo Dios nan titindalun
i'Egypt an ayda do'ol ahan an lalog an ma'u'uyugda, ya impa'alina goh nan
ay iyu'an an i'Assyria.
19 At umalidan amin ta mi'id di ayda ipu"ingatan hinan nun'aghang hinan
duntug, ya hinan daplah, ya hinan awadan di mapinagat, ya hinan pahtu.
20 Ya hene goh an a'atana ya bayadan Apo Dios nan alid Assyria an
pangngel nan Wangwang an Euphrates ta diday mama"ih an amin an
wah tun ad Judah, at paddungnay tagun gidgidanan amin di buu'na, ya
hamayna, ya an amin an buu' hi odolna ta engganah hu'ina.
21 Ya hay alpahan di gubat ya un *tuttuluy ma'angang hinan tatagu.** Ya
way ohan didaan taguona hay way ohan baka ya duwah nan kalnilu ta
pangngalandah itanuddan hina"ama.

---

* **7:14** Mid mapto' ya natoy nan nahhun an ahawan Isaiah an nangitungaw ay Shear-Jashub (verse 3), at awniat mumbentan hiyah balahang an mi'id ah nangelo'. Ya palpaliwan ya hay itungawna ya hi Maher-Shalal-Hash-Baz (Isa. 8:3), ya mid mapto' ya Immanuel di oha goh an ngadana (Isa. 8:8, 10). Ya hay ipa"el nan ahawana ya hi Mary an nangitungaw ay Jesu Kristu. † **7:14** Hay pohdonan ibaga ya *wadah Apo Dios ay ditu'u.* Hay inalin Apo Dios hi aat Immanuel ya duway nipa'annungana. Hay nahhun ya intungaw nan ungan babai han ung'ungnga an lala'ih din naluh di atnay tawon an nete"ah din nangalyan Apo Dios ete. Hay miyadwa ya nan intungaw Mary an hi Jesu Kristuh din nala'uh di atnay tawon an nete"ah din nangalyan Apo Dios ete. ‡ **7:15** Hay udum ya alyonday gapu ta hay onon nan iJudah ya gatas ya iyu'an at ma'innilan waday punligatanda eden gutud. Mu hay ohan ibalinana ya mahawal di ma'an ad Judah ti abakon di i'Assyriay ad Israel ya ad Syria. § **7:16** Na'at hidin 732 B.C. hidin nuntawon nan ung'ungngah 1 unu 2. * **7:21** Hiyah ne ibalinan nan ngadan Shear-Jashub (bahaom nan footnote di Isa. 7:3).

22 Mu do'ol di ma'aladah gatas danen animal, at hiyanan hay itanudda ya
nan limmanun gatas ya iyu'an.
23 Ya dane ay an nun'atamman hi greyp an gunda ni' punla'uan hi hinlibuy
pihhun silver ya numbalin hi pagat di wah di.
24 At hay manganup mahkay di umuy hidi ti nahu'munan hi holo' ya
pagat.
25 Ya hana ay an duntug an gunda ni' bu'oyon ya adi mahkay mabalin
an dumalat di anidugah di pagat hidi, at numbalin an hidiy lumayawan di
kalnilu ya baka."

8

Hay Pangubatan nan i'Assyria hi ad Damascus ya ad Samaria

1 Palpaliwan ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an inalinay, "Um-
mal'ah ambilog hi puntud'an, ya inongolmun itudo' nan ngadan an Maher-
Shalal-Hash-Baz.*
2 Ya inawitmu nan padin hi Uriah ya hi Zechariah an hina' Jeberekiah ta
ihamadan ihtiguan heten itudo'mu."
At hiyay inat'u.†
3 Ya palpaliwan ya nawadaan hi ahawa'. At hidin nitungawan den lala'in
imbaluymi ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Ngadananyu ta hi Maher-Shalal-
Hash-Baz.‡
4 An hay ipa'innilana ya adi ni' humapit nan ung'ungnga ya umalida
nan i'Assyria ta pun'aladan amin nan inadangyandad Damascus§ ya ad
Samaria* ta iyuydah babluyda."

5 Ya palpaliwan ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,
6 "Daten tatagud Judah ya adida pohdon di maphod an pangipapto"u
an umat hinan danum hinan Ginnaw an Shiloah† an mun'ul'ullay
an umayuh.
Mu undaat goh mun'am'amlong hinan bumadangan nan a'ali an da
Rezin ya nan imbaluy Remaliah.
7 Mu Ha"in an Dios ya honogo' nan ongol di abalinanan alid Assyria ya nan
titindaluna
ta umalida ta gubaton da'yun tatagud Judah.
At paddungnay mundatong nan Wangwang an Euphrates,
8 ya e'wanah nad Judah,
ya he'nobonan amin nan a'abungyuh engganah bagangyu,
ya nun'iyanudnan amin.‡
Ya mipaddungda goh hinan hamutin pinayadnay paya'na ta
mun'ohop,
ya numpatoy da'yu.
Mu Ha"in ya anggay an hi Immanuel§ di mabalin hi mangibaliw ay
da'yuh tun babluyyu."

---

* **8:1** Hay ibalinana ya *himbumaggan maploh di gina'un di tatagu.* Ya bahaom nan duwan footnotes di Isa. 5:9 ta innilaom di pohdon *maher* ya *hash* an ibaga ya anaad ta hiyay impingadana. † **8:2** Mid mapto' ya hiyah ne nungkasalan Isaiah. ‡ **8:3** Hay ipa"el nan ngadana ya nan apa"ian nan buhul Ahaz ti punnaudondan hamhamon nan babluyda. Mu mi'lagat nan babluy ad Judah ti mi'ligatda goh (verse 6-7). § **8:4** Hiyay kapitulyud Syria. * **8:4** Hiyay kapitulyud Israel. † **8:6** Hiyah ne ginnaw ad Jerusalem. ‡ **8:8** Nan gimmubatan da Sennacherib an alid Assyria ad Judah hidin 701 B.C. ya anggay nan kapitulyud Jerusalem di agguy na'abak. § **8:8** Hay pohdonan ibaga ya *wadah Apo Dios ay ditu'u* (bahaom nan verse 10).

9 At ha"in an hi Isaiah ya alyo' ay da'yun Hentil hinan abablubabluy*
hi ta"on hi un ayu munlalammung an amin an gumubat
mu da'yu damdamay ma'abak ya mun'atoy,
at mun'iwa'at ayu.
10 Ya ta"on hi un ayu ma'amung ta hahapitonyuy atonyun mangabak
mu mi'id di hulbina nongkay ti hi Apo Dios an hi Immanuel ya
wadan ditu'u.

Hay Namadanan Apo Dios ay Isaiah

11 Palpaliwan ya inhamad Apo Dios di nanapitnan ha"in an inalinay,
"Adim iyunnud hinan aat nan i'ibbam an iJudah,
12 ya adim ta'tan nan ita'otda†
13 ti Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di ita'otmu
14 ti Ha"in di mangipapto' ay he"a.
Mu nan i'ibbam an i'Israel ya iJudah
ya paddungnay Ha"in nan batun ihali'dudanda ta magahda.
Ya paddungna goh di Ha"in nan lengon an a'naanda.‡
Ya nan tataguh ad Jerusalem ya Hiyay umat hi bitu ya hulun
mumpangna ay dida.
15 At do'ol ay diday mun'agah ta mapogpogda,
ya do'ol goh ay diday matiliw."
Hiyah ne inalin Apo Dios ay ha"in.

16 At da'yun na'na'unnud an intudtuduwa'
ya halimunanyun ipapto' an amin nan impitudo' Apo Dios ay ha"in
ta gun mipa'innilah nan mahayhaynod an holag hi enggana.
17 Ad ugwan ya paddungnay din'ug ditu'un holag Israel ay Apo Dios,
mu Hiya damdama ya anggay di pange'koda' hi bumadang ay
ditu'u.§

18 Undan adiyu tigon an ha"in ya tun imbabaluy'u an indat Apo Dios*
di panginnilaan tu'un holag Israel hinan ma'at an malpuh nan nidugah di
abalinanan Dios an wadah tun Duntug an Zion!
19 Mu anaad ta nan mun'utung ya nan mumbuyun an umabu'abu'ab ya
umanut'utiyam di ayyu pummahmahan? Hi Apo Dios di pangibaganyu
ta bo'on nan lennawan di nun'atoy di namnamaonyun mangipa'innilan
da'yun mataguh nan ma'at hi udum di algaw!
20 At alyonyuat hinan tatagu ta nan tudtudun Apo Dios di donglonda ta
bo'on hay ibagan nan mun'utung unu nan udum. Ti mi'id di ibadangdan
ditu'u an dumalat hi agguy napatalan di punnomnomda.
21 At mamolta ayu ta lumane'le'od ayuh tun luta an mi'id di amlongyu,
ya munhinaang ayu. Ya dumalat nan hinaangyu at bumungot ayu ta
itangadyun mangidut hinan ali ya Dios tu'u.
22 At mi'id di nomnomnomonyuh pumpabadanganyu, ya mi'id di bu-
madang ay da'yu, at mamamay numanomnomanyu an paddungnay ni-
balud ayuh nan nidugah an munhehellong.

9

Nan Mun'ali

---

* **8:9** Unu nan duwan babluy ad Assyria ya ad Babylon. † **8:12** I Pet. 3:14. ‡ **8:14** Rom. 9:33; I Pet. 2:8. § **8:17** Heb. 2:13a. * **8:18** Heb. 2:13b.

1 Ya ha"in an hi Isaiah ya inali' hi ta"on hi un umat hinay ma'at ay da'yu,
ya ta"on hi un hidin hopapna ya nabainan nan babluy di holag Zebulun
ya nan holag Naphtali* mu udum di algaw at mipabagbagtuh nen duwan
provincia an mete"ah nan Lobong an Galilee ta engganah nan dammangna
an malauhan nan Wangwang an Jordan hi awadan nan Hentil.†
2 At nan tatagun paddungnay wadah nan munhehellong
ya tigonda nan mumbenang an patal ta mapatalanda.‡
3 At hitun a'atana ya ipado'ol da'min Apo Dios an holag Israel ta ipa'amlong
da'mi,
at umat hinan pun'amlongan di ohan taguh nan pun'apitanah
intanomna,
ya umat goh hi amlong di munggogodwah nan inabakdah gubat.
4 Ti pogpogom di abalinan nan mangipaligligat ay da'min tatagum.
At ibaliw da'mi
an umat hinan inatmun da Gideon hidin nangabakandah nan buhul-
dan iMidian.§
5 Ya hay a'atan ne ya mun'oghob an amin di hapatus
ya nan nadadala an lubung di titindalun immuy ni'gubat.
6 Ti mitungaw nan ung'ungngan lala'i,*
at Hiyay mun'ap'apun ditu'u.
Ya hay pungngadandan Hiya ya Nahamad an Muntugun,
ya Nidugah di Abalinanan Dios,
ya Mid Pogpogna an Ama,
ya Hiyay Alin Mangidat hi Lenggop.
7 Ya nidugah di abalinanan mumpapto' an adi mapogpog,
ya malenggop di pumpapto'ana.
Hiyay mihukat ay apuna an hi David hi ali.
Ya na'ahhamad di aat di pumpapto'nah mid pogpogna,
ya an amin hana ya aton Apu tu'un nidugah di abalinana.

Hay Bimmungtan Apo Dios hinan Holag Israel

8 Hi Apo Dios ya nahhun tuwalin impa'innilanan ditu'un holag Israel
di pummoltaanan ditu'u.
9 At an amin tu'un hinohhan iSamaria ya nan numbabluy hitud Israel ya
inila tu'uh ne,
ya namamah nan mungngohoy ya mumpahiyan alyonday,
10 "Nun'apa"i tun a'abung an hay niyamma ya pito',
mu hukatan tu'uh nan nahilhilan an batu ta nahamhamad.
Ya hana ay goh an nun'alngoh an ayiw an fig
ya hukatan tu'uh nan ma"aphod an ayiw an cedar."
11 Mu hi Apo Dios ya honogona nan alid Assyria an hi Rezin ya nan
titindaluna
ta gubatondah ten mumpahiyan i'ibba tu'un i'Israel.
12 Ya middum nan i'Aram† an malpuh appit hi buhu'an di algaw
ya nan iPhilistia an malpuh appit hi alimuhan di algaw
ta gubatonda nan i'ibba tu'un i'Israel ta mapogpogda.

---

* **9:1** Nabainanda ti nidugah di nipaligatan nan tindalun nan Alin hi Tiglath-Pileser III (744-727 B.C.) an i'Assyria ay didah din 734 B.C. ya hidin 732 B.C. † **9:1** Mat. 4:15. Manu ay nipabagbagtuda ti ad Capernaum di nihihinan Jesu Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios, ya henen babluy ya niha"ad hinan igad ad Zebulun ya ad Naphtali. ‡ **9:2** Mat. 4:16. § **9:4** Judg. 7:1-8:21. Ma'abak goh nan i'Assyria an mangubat ad Israel. * **9:6** Unu hi Jesu Kristu. † **9:12** Unu nan iSyria.

Mu ta"on hi un umat hina
ya adi damdama ma'udyaan di bungot Apo Dios ay dida,
at hiyanan inaynayuna damdaman mummoltan dida.‡

13 Mu ta"on hi un umat hinay ma'at ay dida
ya hihidya damdaman adida muntutuyuh baholda,
ya adida mumpabadang ay Apo Dios an nidugah di abalinana.
14 At hiyanan un penghanon Apo Dios hi ohay algaw
an pumpatoy nan a'ap'apudad Israel ya nan tataguna.
At hay ma'at ya mipaddung hinan animal an mabogwah di uluna ya iwitna,
ya nan tubun di ayiw hinan hapangna.
15 At nan a'ap'apud Israel ya diday nipaddungan di ulu,
ya nan munlayah an propeta ya nipaddungdah iwit.
16 Ti nan a'ap'apu ya nibahhaw di intudtududah unudon nan tatagu
an lummuh aid di papto'ananda.
17 Ti indinongdan umunud ay Apo Dios,
at nun'appuhiy pangatda ya hapitonda.
At hiyanan bimmungot hi Apo Dios,
ya minoltana daten tataguna.
At ta"on hi un nan mumpangilog an ungunga,
ya nan nun'anguhu,
ya nan nun'abalu ya mitaggamdan adina hom'on dida.§

18 Heten nun'appuhin pangat nan tatagu
ya umat hinan bimmi'ah an apuy hinan inalahan
an bo'on nan hubit ya anggay di gohbona
ti an amin nan dalanonah nan inalahan,
at umu'utyu' di ahu'nad daya.
19 At nan bungot Apo Dios an nidugah di abalinana
ya umat hinan bimmi'ah an apuy.
Ya nan paddungnay moghob ya nan tatagud Israel an way ohaan mumpipinnatoyda.
20 Ti wada ay di itang hi ma'an ya pumpopolhanda.
Mu hihidya damdaman mahinaanganda,
at la'tot ya ta"on hi un nan imbabaluyda ya ononda.
21 Ya hana ay an holag Manasseh ya nan holag Ephraim ya mungguguba-batda.
Mu palpaliwan goh ya munlalammungda damdama
ta gubatonda nan holag Judah.

Mu ta"on hi un umat hina
ya adi damdama ma'udyaan di bungot Apo Dios ay dida,
at hiyanan inaynayuna damdaman mummoltan dida.*

10

1 Mahmo' ayun gun mangiyammah nan nibahhaw an uldin
an mangipaligligat hi udum an tatagu.
2 Ti inubahyuy biyang di nun'awotwot,
ya nun'abalu,
ya nun'anguhu ta mabalin an kulukonyu dida.

‡ **9:12** Isa. 9:17, 21; 10:4. § **9:17** Isa. 9:12, 21; 10:4. * **9:21** Isa. 9:12, 17; 10:4.

3 At hay atonyuh un madatngan di pummoltaan Apo Dios ay ditu'u
ti pa'alionay mangubat ay ditu'un malpudah adadagwin babluy?
Ya hitun a'atana ya hay pumpabadanganyu mahkay?
Ya hay pangiyayanyuh inadangyanyu?
4 Ti hay ma'at ya adi tu'u ay matoy hi gubat
ya iyuy ditu'uh nan buhul tu'uh udum an babluy.

Mu ta"on hi un umat hina
ya adi damdama ma'udyaan di bungot Apo Dios ay ditu'u,
at hiyanan inaynayuna damdaman mummoltan ditu'u.*

Nan Alid Assyria di Usalon Apo Dios

5 Ya inalin Apo Dios di,
"Mahmo'da nan i'Assyria ti dida nan umat hi haplat
an panaplat'uh nan tatagu' an gun mangipabungot ay Ha"in.
6 Ti hanan i'Assyria di honogo' hi mangipaligligat ay da'yun tatagun nan'ug ay Ha"in.
At pun'aladan† amin di gina'uyu,‡
ya nun'igatin da'yun dida ta umat ayuh pito' hinan kalata.
7 Mu nan alid Assyria ya agguyna inilah un Ha"in di nannag ay hiya
ti hay ninomnomna ya unna tuwali pohdon an pogpogon di do'ol an babluy.
8 Ya mumpahiyan alyonay,
Adi madnoy mahkay at way ohah tun u'upihyal'u
ya mepongdan mun'alih nan babluy an inabak'u!
9 Ti inabakmid Calno,
ya ad Carchemish,
ya ad Hamath,
ya ad Arpad,§
ya ad Samaria,*
ya ad Damascus.†
10 Inabakmi danen babluy an mumpundayaw hinan do'ol an abulubulul
ya un nan dayawon di iJerusalem‡ ya iSamaria.§
11 At namama ahan di ma'at hi ad Jerusalem ya nan dayawonda
ta umat hinan inatmid Samaria ya nan bulul an gunda dayawon.

12 Mu Ha"in an Dios ya ninomnom'un malpah ay an amin nan ato' hi ad Judah an namamah nan Duntug an Zion* ya minolta' mahkay nan alid Assyria ti nidugah di pumpahiyaana ya amahapitna.
13 Ti inalinay,
Manu ay nangab'abaka' hi gubat ya gapuh nan abalina' ya la'eng'u!

---

* **10:4** Isa. 9:12, 17, 21. † **10:6** Heten hapit an *pun'alada* hinan hapit di Hudyu ya hapit an *shalal*, ya hiyah ne miyadwan alimatung di ngadan Maher-*Shalal*-Hash-Baz an ohan imbaluy Isaiah (bahaom nan mehnod hi footnote ya nan footnote di Isa. 5:7 ta innilaom di udumnan pohdondan ibaga). ‡ **10:6** Heten hapit an *gina'u* hinan hapit di Hudyu ya hapit an *baz*, ya hiyah ne miyapat an alimatung di ngadan Maher-Shalal-Hash-*Baz* (bahaom nan foonote hi bagtuna). § **10:9** Hanan opat an siudad an ad Calno, ya ad Carchemish, ya ad Hamath, ya ad Arpad ya nihakup ad Aram (unu ad Syria), ya inabak nan i'Assyria didah din 717 B.C. * **10:9** Hiyay kapitulyud Israel. † **10:9** Hiyay kapitulyud Aram (unu ad Syria). ‡ **10:10** Ad Jerusalem di kapitulyud Judah. § **10:10** Inabak nan i'Assyria nan iSamaria hidin 722-721 B.C. hidin nun'alian da Shalmaneser V (II Ki. 17:3-6) ay Sargon II an a'alid Assyria. * **10:12** Ohan barangay ad Jerusalem.

At do'ol mahkay di babluy hi inubah'uy igad di babluyda ta nun'ala' di
inadangyanda,
At umata' hi manilhig an bakan nun'igatin'uy a'ali!
14 At nun'ala' di inadangyan di tataguh abablubabluy
an umat hi inat'un nangngal hi itlog di hamutin tinaynan inanah
nan numbuyaana,
at mi'id di namadah hi nangiyadi."

15 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Umat hinay hinapitna mu undan mabalin an nan wahay
ya nidugdugah di abalinana ya un nan manglon?
Ya undan goh nabagbagtu nan lagadi ya nan munlagadi?
Ya nan huplit ya adi nonongan nihuplit hi un mi'id di ngamay hi
mangdon,
ya umat goh hinan hul'ud an adi nonongan immuy.
16 At hiyanan Ha"in an nidugah di abalinana ya ipa'ali' di nidugah hi dogoh
ta pummolta' hinan mun'abi'ah an titindalun i'Assyria.
At nidugah an hay punle'nada ya ay na'apuyan di odolda.
17 Ti Ha"in an ma'alih dilag di ad Israel
ya mipaddung goh hinan mundalang an apuy ta pogpogo' dida.
At nan i'Assyria an umat hi hubit ya himbumaggay aghobanda.†
18 At daten umat hi ma"aphod an inalahan ya payaw an titindalun i'Assyria
ya pogpogo' dida ta umat hi pama"ian di dogoh hi odol di tagu.
19 At un *tuttulu ya anggay di ma'angang*,‡
at ta"on un nan ung'ungnga ya abalinanan bilangon dida."§

Hay Atuttulun nan i'Israel an Ma'angang hi Babluyda

20 Hay umangunuh ya nan ma'angang ay da'min holag Israel
ya hi Apo Dios mahkay an madayaw tuwalid Israel di nahamad hi
pangiyokodanda
an bo'on nan mamatoy ay dida.
21 Mu unda *tuttuluy mumbangngad hinan holag Jacob**
an mangun'unud hinan nidugah di abalinanan Dios.
22 Ya ta"on hi unda do'ol ahan di holag Israel
an umat hi ado'ol di panag hinan pingit di baybay
mu unda nahnot di mumbangngad.†
Nan udum ay dida ya mapogpogda ti hiyah ne tuwali ma'at ay dida.
23 At ipa'annung Apo Dios an nidugah di abalinanay
hinapitnan apogpogan nan tataguna.‡

Hi Apo Dios ya Pogpogona nan i'Assyria

24 At hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya inalinay,
"Da'yun tatagu' an iJudah ya adi ayu tuma'ot hinan i'Assyria
hi un da'yu paligligaton an umat hidin inat nan i'Egypt ay da'yu.
25 Ti heten pummolta' ay da'yu

† **10:17** Wa han ohan nahdom hidin 701 B.C. hidin nun'alian Sennacherib ad Assyria ya pinatoy nan Anghel Apo Dios di 185,000 an titindaluna ti lini'ubdad Jerusalem hidin nun'alian Hezekiah ad Judah (II Ki. 19:35; II Chron. 32:21; Isa. 37:36). ‡ **10:19** Hiyah ne ibalinan nan ngadan di pangpangullun imbaluy Isaiah an hi Shear-Jashub (bahaom nan Isa. 7:3). § **10:19** Hay pohdon Apo Dios ya la'tot ya pogpogona nan do'ol an titindalun i'Assyria an umat hi ambilog an inalahan ta un tuttuluy ma'angang ya anggay ay dida. * **10:21** Hiyah ne goh di ngadan nan imbaluy Isaiah an hi Shear-Jashub (bahaom nan footnote di verse 19). † **10:22** Rom. 9:27. ‡ **10:23** Rom. 9:28.

ya adi madnoy at mapogpog ta diday pogpogo'."

26 At hi Apo Dios an nidugah di abalinana
ya moltaona dida ta umat hi nummoltaanah nan iMidian hinan Batud Oreb,§
ya umat goh hidin nummoltaanah nan titindalud Egypt ta nun'alnongdah nan baybay.*
27 Ya bo'on mahkay diday mun'ap'apuh nan babluyyu
ti mapogpog nongkay nan gunda pangipaligligatan ay da'yu.

28 Amangonyu adya nan buhulyun i'Assyria an na'uydan gumubat!
At henggopda mahkay ad Aiath,
ya ene'wadad Migron,†
ya ad Micmash‡ ya inhinadah di nan udum an gina'udan mi'gubat.
29 Ya nunti'idda ta linauhanda nan bihhang ta immuyda immiyan ad Geba.
At tuma'otda nan i'ibba tu'ud Ramah,§
ya limmayawda nan wad Gibeah* an babluy din ali tu'un hi Saul.
30 Ya pinumkawda nan i'ibba tu'ud Gallim hi ta'otda,
ya *mahmo'da* goh nan wad Laishah ya ad Anathoth.†
31 Ya numpangalayawda goh nan wad Madmenah,
ya ad Gebim,
32 mu ad ugwan an algaw ya dimminongda nan buhul hi ad Nob‡ ta mun'eblayda.
Mu umi'ikayda damdaman umalin mama"ih tun ad Zion.

33 Mu tigonyun hi Apo Dios an nidugah di abalinana
ya nidugah di pangatnah nan titindalun i'Assyria
an ta"on hi un nan ap'apuda ya u'upihyalda.
At paddungnay punlongohnay o"ongol an ayiw.
34 At nan nidugah di abalinanan Dios nongkay
ya pogpogona daden buhul tu'un holag Israel,
at umat hinan munlongoh hi ayiw hinan inalahan ad Lebanon.

11

Nan Holag Jesse ya nan Pun'ap'apuwana

1 Nan holag di a'apun David ya umat hinan tungod di nali'oy an ayiw
an la'tot ya himmalepeng*
ti nan balbalun mun'alih udum hi algaw ya malpuh holag David.
2 Ya miyodol ay Hiya nan Na'abuniyanan an Lennawan Apo Dios
ta idatnay ananomnomana ya la'engna
ta abalinanan mun'ap'apu ya muntugun hinan tataguna.
Ya inilana nan pohdon Apo Dios an atona ta Hiyay daydayawona.
3 Ya hay iyamlongna ahan ya nan pangun'unudanan Apo Dios.

§ **10:26** Judg. 7:25. * **10:26** Ex. 14:26-28. † **10:28** Ipa'innilan Isaiah di pange'wan nan i'Assyria an umuy ad Jerusalem, ya hay inadagwin daten duwan babluy ya 16 an kilomituh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. ‡ **10:28** Hay inadagwinad Jerusalem ya 11.2 an kilomitlu. § **10:29** Hay inadagwinad Jerusalem ya 8 an kilomitlu. * **10:29** Hay inadagwinad Jerusalem ya 4.8 an kilomitlu. Ya hiyah ne kapitulyud Israel hidin nun'alian Saul. † **10:30** Hay pohdonan ibaga ya *mahmo'*, at nunhanul hi Isaiah an ta"on un bo'on hiyay umipakiki an kalahin di hanul. ‡ **10:32** Hiyay pingit di siudad ad Jerusalem. * **11:1** Hiyah ne ohan ngadan Jesu Kristu (bahaom nan footnote di Mat. 2:23).

Nahamad di pun'ap'apuwana ti bo'on nan mattig an aat di taguy
tigona,
ya adina edenol hinan ibagan di tatagu.
4 At nahamad an nepto' di atonan mangipanuh hinan nun'awotwot
ya nan mi'id di abalinana.
Ya hana ay an tatagun nun'appuhiy ato'atonda
ya moltaona dida an un anggay di humapitana ya mun'a'atoyda.
5 Ti na'ahhamad di atonan mun'ap'apu
an mi'id di ibahhawana.

6 Ya henen a'atana ya mabalin an mitnud nan ahuh inalahan† hinan
imbaluy di kalnilu,
ya mabalin an me'yelo' nan gandeng hinan lepard.
Ya ta"on un nan layon ya mabalin an me"an hinan baka,
ya hay mangipapto' an manalimun ay dida ya nan ung'ungnga.
7 Ya ta"on un nan baka ya bear ya mundellohdan mangan,
ya ta"on un nan imbabaluyda ya munlalammungda goh an molo'.
Ya nan layon ya umatdah nan bakan mangandah holo'.
8 Ya mabalin an mun'ay'ayamda nan ung'ungungngah nan way abung di
ha'u'u‡
unu dapoonda nan abungda ti adida umalat.
9 At mi'id di nappuhi unu pumatoy hidih nan ma'alin duntug Apo Dios§
ti an amin di tataguh tun luta ya innilaondah Apo Dios.*

10 Ya henen gutud† ya pohpohdon di tataguh abablubabluy nan mun'ali
an holag David, at ma'amungdan amin nan tataguh nan babluyna, ya mid
al'alin dida.‡
11 Ya henen gutud goh di pangibangngadan Apo Dios hinan tatagunan
wad Assyria, ya ad Egypt, ya ad Pathros,§ ya ad Ethiopia, ya ad Elam,* ya ad
Babylon, ya ad Hamath,† ya nan wah pingit di baybay, ya hinan babluy an
nigagwah nan baybay. At pidwanah ne hi pangibangngadanad Israel hinan
tatagunan niwa'at.‡

12 At hiyay dumalat ya ma'amungda nongkay nan tatagunan i'Israel ya
iJudah
an niwa'at hi abablubabluy hitun luta.
13 At nan i'Israel ya adida mahkay aguhan nan iJudah,
ya umat goh hinan iJudah an adida mahkay abohlan nan i'Israel.
14 Ta undaat himbabadang an mangubat hinan iPhilistia an numpunhituh
appit hi alimuhan di algaw,
ya immuyda nun'ala nan gina'un nan tataguh appit hi buhu'an di
algaw.
Ya himbabadangda goh ta abakondad Edom, ya ad Moab, ya ad Ammon
ta diday mun'ap'apuh di.
15 Ya tud'on Apo Dios nan Mumbolah an Baybay,§

† **11:6** Unu wolf. ‡ **11:8** Unu cobra. § **11:9** Hay ibalinan ten hapit di Hebrew an *duntug Apo Dios* ya bo'on ohan duntug ya anggay mu an amin nan babluy ad Israel (Ex. 15:17). * **11:9** Hitun umalian Kristu an mun'ap'apu ya adida mahkay mata'tan nan atap an animal. Ya umat goh hinan tatagun maphod di pun'u'unnudanda. † **11:10** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon. ‡ **11:10** Rom. 15:12. § **11:11** Ohan babluy ad Ethiopia an neheggon hinan igaddad Ethiopia. * **11:11** Unu ad Iran. † **11:11** Ohan babluy ad Aram (unu ad Syria). ‡ **11:11** Nan nahhun ya hidin numbangngadan nan Hudyud Canaan an nalpud Egypt (verse 16). § **11:15** Unu Red Sea.

ya impiyuynay lumahu an tuyup,
at ta"on un nan Wangwang an Euphrates ya matdu' ta mumbalin hi pitun ginnaw,
at mabalin an bad'angon di tagu.
16 At nan na'angang an tatagun Apo Dios hi ad Assyria
ya waday maphod an kalatan dalanonda
an umat hidin inat din o'ommodah nalpuwandad Egypt.

12

Hay Kantan Pundayaw ay Apo Dios

1 At way ohah nan tatagu eden a'atana ya ikankantadan alyonday,
"He"a, Apo Dios, an dayawo',
ta"on hi un'a bimmungot ay ha"in ya munyamana' ti na'udyaan,
ya ten ipa'amlonga' goh ay He"a.
2 Immannung an He"a, Apo Dios, di nangibaliw ay ha"in,
at edenol'un He"a ta adia' tuma'ot.
He"a, Apo Dios, di mangidat hi abalina' ya bi'ah'u,
ya He"ay gun mangibaliw ay ha"in.
3 Ti nan binaliwan Apo Dios ya ongol di amlongda
an umatdah nan tagun na'uwaw an ma"amlong hinan ayhugin danum an inumona!"

4 At henen gutud ya ikankantan goh nan tatagun alyonday,
"Munyaman tu'un Apo Dios,
ya Hiyay pumpabadangan tu'u!
Ya ipa'innila tu'uh nan tataguh abablubabluy di inatna ya nan anabagtuna!
5 Ya ikantaan tu'u goh hi Apo Dios ti do'ol di mun'aphod an inatna,
ya ipa'innila tu'un amin hi tagu.
6 At ditu'un tatagud Jerusalem ya it'u' tu'un mundayaw ya mungkanta
an dumalat di amlong tu'u.
Ti hi Apo Dios an ni'babluy ay ditu'uh tud Israel ya nidugah di abalinana!"

13

Hay Nipa'innilah Amoltaan ad Babylon
(Isa. 21:1-10; Jer. 50:1—51:64)

1 Hiyah te impa'innilan Apo Dios ay ha"in an hi Isaiah an hina' Amoz hi ma'at hi ad Babylon.*
2 An inalinay,
"Itayunyu nan bantilah nan tulid di duntug
an mi'id di ayiw ta ma"attig.
Ya nun'it'u'yuh nan titindalu ta hogpondad Babylon
an babluy nan mumpahiyan tatagu.
3 Ti Ha"in an Dios di nannag hinan na'na'unnud an tindalu'

* **13:1** Mid ni' di ustuh Pumpapto'an di iBabylon eden gutud hidin amatagun Isaiah, mu ad Babylon di ohan aptan an provinciah nan Pumpapto'an di Assyria. At paddungnay ipa'innilan Isaiah nan ma'at ad Assyria.

an mun'abungot ya nun'atulid ta pa"ionda nan numpunhituh di[†]
ti nidugah di bohol'un dida."

4 At ha"in an hi Isaiah ya inali' di,
"Madngol di helhel nan do'ol an tatagun na'amung hinan duntug.
Ti nan nidugah di abalinanan Dios ya inamungna daten titindalun
nalpuh nan ablubabluy
ta midadaandan mi'gubat.
5 Dida ya nalpudah adagwin babluy
ta diday honogon Apo Dios an mama"in amin hinan babluy ad
Babylon
an gapuh nan nidugah an boholna.
6 At da'yun amin an tataguh tun luta ya oltonyuy kilayu[‡]
ti adi mahkay madnoy at madatngan nan algaw an pama"ian nan
nidugah di abalinanan Dios ay da'yu.
7 At awniat nidugah an wumogwowogwog di taguh ta'otda,
8 at mami'id di tulidda an umuy mi'gubat.
Ya nidugah di holtapondah dogoh
an umat hinan babain maligatan an muntungaw.
At gunda muntoto"olan,
ya ma"attig hi angahday ta'otda.
9 Mu anakkayah henen algaw an umalian Apo Dios
an mipattig nan nidugah ahan an bungotna ti pa"iona tun luta,
at adi mahkay mababluyan.
Ya ni'yubahnan amin nan nun'abaholan.
10 Ya nan numbino'ob'on an bittuan ad daya, ya bulan, ya algaw
ya adida mahkay bumnang."
11 Ti inalin Apo Dios di,
"Moltao' tun luta ya an amin nan tatagun nun'abaholan.
At mapogpog an amin nan mahapit ya mumpahpahiyan tatagu
ya nan mangipaligligat hi ibbadan tagu.
12 At hay gutud hi a'atana ya nahnotday ma'angang hinan tatagu
an umat hi a'itang di balitu' ad Ophir.
13 Ti Ha"in an nidugah di abalinanan Dios ya ipa'dam'uy bungot'u
ta iwogot'ud abuniyan ya tun luta ta mahlig hinan nipabunana."

14 Ya ha"in an hi Isaiah ya inali' di,
"Hanan niyuy ad Babylon ya lumayawdah babluyda
an umatdah nan ulha an anuponda dida.
Ya umatda goh hi kalnilun mi'id di mangipapto' ay dida.
15 At wa ay atog ta ah'upanda dida ya pinatoyda,
16 ya hana ay an ung'ungungngan imbabaluyda ya pumpolohda,
ya nun'ihaplatda didah hinagangda.
Ya nunhogopday a'abungda,
ya nun'aladay gina'uda.
Ya ta"on hi un nan binabain ahawada ya pilitonda didan elo'."

[†] **13:3** Hin'umu'uddum ya usalon Apo Dios di tindalun di udum an babluy an mangabak hinan nangipaholholtap hinan holag Israel. Umat ete an immandal Apo Dios hinan iMedia ta pa"ionda nan iBabylon an nangiyuy hinan holag Israel hinan babluyda ta numbalinonda didah balud hidi. Ya hay kulugon nan do'ol an evangelicals ya ipa"elna nan a'anghel Apo Dios an mi'gubat hinan tindalun AntiKristuh angunuh di Punligatan di Tatagu. [‡] **13:6** Heten pama"ian Apo Dios ya bo'on hi ad Babylon ya anggay ti udum hi algaw ya an amin hitun luta.

17 Ya inalin Apo Dios di,
“Ta"on hi un umat hinay ma'at ta pabungto' nan iMedia§ ta gubatonda nan iBabylon.
Dida ya adi mabalin hi unda mabayadan hi silver unu balitu',
18 at pumpanada nan mumpangilog an linala'i,
ya mi'id di homo'dah nan ung'ungungnga ya nan ungunga.
19 Manu ti ad Babylon di ma"aphod an babluy hitun luta,*
at hiyay ehngel nan bimmabluy hidi.
Mu Ha"in an Dios ya pa"io' ta umat hi ad Sodom ya ad Gomorrah.
20 At hiyanan mumbalin nongkay hi mapulun hi enggana,
at ta"on hi un nan Arabo an lumane'le'od ya adida mungkampuh di.
Ya umat goh hinan mumpumpapto' hi kalnilu an adida iyuy hidiy kalniluda.†
21 Mu hay umuy hidi ya nan animal hinan mapulun
an umat hi gandeng, ya kuup, ya nan udum.
22 At hay madngol mahkay hidi ya nan alawaaw di animal an ma'alih hayina ya jakal
hinan mun'aphod an a'abung hidi ti dida mahkay di munhituh di.
At heten apa"ian ad Babylon ya adi madnoy at madatngan.”

14

Hay Ibangngadan nan Holag Israel an Inyuy di Buhul hi Udum an Babluy

1 Hi Apo Dios ya awniat hom'on goh damdama ditu'un holag Israel
an ma'ali goh hi holag Jacob,
at hiyanan ditu'uy tataguna.
At ibangngad ditu'uh nan babluy tu'u tuwali,
ya wadaday tatagun malpuh udum an babluy an umalin middum ay ditu'u.
2 Ya umat hituy ma'at ay ditu'uh awni
ti do'olday babluy hi bumadang ay ditu'u
ta ibangngad ditu'uh tun babluy tu'u.
Ya nan tatagun umalin mi'babluy an linala'i ya binabai
ya mumbalindah baal tu'un holag Israel.
Ya abakon tu'u mahkay din nangipaholholtap ay ditu'u,
at ditu'un holag Israel di mun'ap'apun dida.

3 At pogpogon Apo Dios di abaal tu'un tataguna* ta duminong mahkay nan nidugah an gun tu'u punlungdayaan ya punholholtapan an dumalat nan naligat an tamun ipilitdan ipatamun ditu'u.
4 At na'at ay hana ya ditu'u mahkay di maneldelah nan alid Babylon an alyon tu'uy,
“Natoy mahkay nan nun'appuhiy pangatnan ali,

---

§ **13:17** Nan iMedia ya numbabluydah nan hakup di appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw an alyondan ad Iran ad ugwan. Nan iMedia ya niddumdah nan titindalun Cyrus an alid Persia ta inabakday iBabylon hidin 539 B.C. Ya hin'umu'uddum ya nan iMedia ya ma'alih Medes. * **13:19** Nan apayapayaw hitud Ifugao di ma'alih The Eighth Wonder of the World, ya hidid Babylon di oha goh an ma'alih Wonder of the World ti impiyamman din Alin hi Nebuchadnezzar nan galden an wah nan bagtuna (bahaom nan footnote di Dan. 4:30 ta innilaom di udumnan aatna). † **13:20** Nipa'annung heteh din 700s B.C. ti mid ah numpunhituh di. * **14:3** Ete ya inalin Apo Dios hi pogpogonay abaal nan holag Israel ad Babylon an umat hi namogpoganah abaaldad Egypt hidin hopapna.

at napogpog mahkay di pangipaholholtapanah tatagu!
5 Ti pinogpog Apo Dios di abalinana
ya nan nun'appuhin pangatna
6 an gapuh bungotna,
ya nidugah di nangipaligligatanah nan tatagun inabakdah gubat.
7 Mu maphod ta ad ugwan ya malenggopda mahkay nan tataguh abablubabluy,
at hiyanan mungkantadah amlongda.
8 Ya ta"on un nan ayiw an bolbol ya nan ayiw an cedar ad Lebanon
ya paddungnay umamlongdah natayan nan alid Babylon
ti mi'id mahkay di munlongoh ay dida.†

9 Ya nidadaan nan lubu' hi pangipahigupandah nan alid Babylon.
Ya numpundadaan nan lennawan din nun'atoy
an din mun'abi'ah an numpumpapto' hitun luta an mangapnga ay hiya,
ya ta"on hi un din a'ali ya mumpangata'dogdah nan way inumbunanda.
10 Ya an aminda ya pun'it'u'dan alyonday,
Ad ugwan ya mi'id mahkay di abalinam an umat'an da'mi!
11 Ti ta"on hi un ongol di abalinam an ikankantaan da'ah nan tatagu
ya pun'ipagangohday alpah pundayawdan he"a
mu ad ugwan ya ahigo'go'may di begeh hi olo'am,
ya umat goh hinah nan miyuloh ay he"a.

12 Uya'anah ipa'ampaam ti ta"on hi un'a ni' mipaddung hi talaw ad dayan mamigat‡
mu paddungnay malpu'ad abuniyan ta magah'ad dolom.
Ya wan he"a din do'ol di pina"inah nan abablubabluy.
13 Ti hay ninomnommu ni' ya alyom di,
Ato' an amin di abalina'
ta la'tot ya ha"in di na'abbagbagtu ya un nan bittuan Apo Dios.
Ta ha"in di mun'ap'apuh nan duntug an a'am'amungan di numbino'ob'on an madayaw.§
14 Ya inalim goh di,
Lauha' nan awadan di bunut
ta olom ya mipaddunga' hinan na'abbagbagtun Dios.*
15 Mu nen un aat goh nipiyuy hinan lubu' an wad dolom,
16 at nan mannig ay he"ah di ya ihahammad da'an tigon,
ya alyondah nomnomday,
Undan hiyah te din tagun mangipawogwowogwog
hidin a'ali ya tataguh abablubabluy?
17 An numbalinonay abablubabluy hitun lutah mapulun,

† **14:8** Nan a'alid Assyria ya ad Babylon ya nabayag ahan an impalongolongohdah nan tataguday mun'aphod an ayiw ad Lebanon ta inyuydah babluyda. ‡ **14:12** Bo'on nan alid Babylon di ituduna ti ta"on goh un hi Satanas (Ezek. 28:12-19; Lk. 10:18). § **14:13** Hay kulugon di udum ya hiyah ne Duntug Apo Dios ad abuniyan, mu alyon di udum an hiyah ne Duntug an Zaphon (unu Duntug an Casius) an wad Aram (unu ad Syria) ti kinulug nan iCanaan an hiyah ne pummitingan nan tataguh nan diosda ti hidi anuy punhituwanda. Ya hay ipaddungana ya nan Duntug an Olympus ad Greece hi awadan anu nan punhituwan ya pummitingan nan iGreece hinan numbino'ob'on an dayawonda. At mid mapto' hi makulug. * **14:14** Hi Satanas ya iyabuhanan mamloh hinan pun'ap'apuwan Apo Dios.

ya impawanay umanamutan nan imbaludnan tatagun inilpunah
nan babluy an ginubatna.†

18 An amin nan a'alih nan abablubabluy
ya mun'aphod di nun'ilubu'anda.
19 Mu he"a ya matoy'an mi'id di mangilubu' ay he"a.
At mitapal di odolmuh nan nalu"ungan hinan mabinatu,
ya nun'agat'unan di odolmuh nan odol nan titindalum an nun'atoy
hinan gubat,
at paddungnay inggatigatin da'a.
20 Ya manu ay adi'a milubu' an adi'a umat hinan udum an ali
ti numpa"im nan numbabluyam,
ya numpatoymu nan tatagum.

At hene ta mi'id di ma'angang hinan nun'appuhiy pangatdan
holagmu
ta a'aliwan di ngadanmuh enggana.
21 At agayu ta pumpatoyyu nan imbabluy nen ali
ta miballoh nan numbaholan din o'ommodda!
Ta wan mapogpog di pun'ap'apuwandah tun luta
ya nan gunda panakupan goh hi udum an babluy."

22 Ti hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya inalinay,
"Pumpa"i' ad Babylon ta mi'id di ma'angang an ta"on hi un unga.
23 Ya pumpa"i' ad Babylon ta pumbalino' hi abung di kuup
ya un mamalbong ta adi mahkay mababluyan.
At paddungnay higida' ta engganah un ma'aan an amin di wah di.
Ha"in an nidugah di abalinanay nanapit ete."

Hay Pummoltaan Apo Dios hi ad Assyria
(Zeph. 2:13-15)

24 Hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya inalina goh di,
"Umannung an mipa'annung an amin din ninomnom'uh ato'.
25 At nan i'Assyria an wah tun babluy'u ya patayo' dida
an ta"on hi un nan wah nan aduntuduntug eten babluy.
At mapogpog di gunda pangipaligligatan hinan tatagu' an numbalinon-
dah baalda.

26 Umat hituy ninomnom'uh aton hi an amin an babluy hitun luta,
at moltao' nan tataguh abablubabluy.
27 Ya mi'id di mabalin hi mangipadinong ay Ha"in an nidugah di abalinanan
Dios
ti Ha"in di ad nomnom hi amoltaan nan tatagu."‡

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan iPhilistia
(Jer. 47:1-7; Ezek. 25:15-17; Joel 3:4-8; Am. 1:6-8; Zeph. 2:4-7; Zech. 9:5-7)

28 Hidin natayan nan Alin hi Ahaz§ ya hiyah te nipa'innilan ha"in an hi
Isaiah.
29 Inalin Apo Dios di,

---

† **14:17** Nan alid Babylon ya agguyna impa'anamut nan holag Israel an imbaludna, ya umat hina goh ay Satanas hinan imbaludna. Mu hi Kristu ya immali ta imbo'tana nan imbalud Satanas (Lk. 4:18).

‡ **14:27** Hay nipa'annungan nan inalin Apo Dios ya nitudo' hi Isa. 37:21-29.

§ **14:28** Natoy hidin 715 B.C.

"Da'yun iPhilistia ya adi ayu umamlong hi natayan nan ali an
nangipaligligat ay da'yu.
Ti nan imbaluynan mihukat ay hiyan mun'ali ya inyal'alana ya un hiya.
Ti gulat ta mipaddung hi amanah ulog
ya hay ipaddungan nan imbaluyna ya nan nidugah di habidungna.*
30 Mu nan tatagu' an ta"on ahan hi unda nun'awotwot ya ipapto"u
an umat hi aton di mumpapto' hi kalnilu ta lumenggopda.
Mu da'yun iPhilistia ya ipa'ali' di batel ta mun'a'atoy ayun amin.
31 At ngumugngug ayun iPhilistia ti na'uyday do'ol ahan an titindalun†
nalpuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
an numpundadaan an mi'gubat."

32 At hay pambal tu'uh nan umalin munhanhan an malpud Philistia?‡
Alyon tu'uy,
"Hi Apo Dios an nangipata'dog hi ad Zion ya Hiyay ihi'uganmin
nun'awotwot ahan an tataguna ta mibaliw ami."

15

Hay Nipa'innilah Amoltaan ad Moab
(Isa. 25:10-12; Jer. 48:1-47; Ezek. 25:8-11; Am. 2:1-3; Zeph. 2:8-11)

1 Hiyah te impa'innilan Apo Dios hi ma'at ad Moab. Inalinay,

"Nan duwan babluy ad Moab an ad Ar ya ad Kir*
ya madatngan di apa"iandah un ohay mahdom.†
2 Ya nan iDibon hi ad Moab ya baluonda nan i'ibbadan iNebo ya iMedeba
an umuy hinan duntug an kumanilah awadan di timpluda.
Ya nummukmukanday buu'da ya hamayda ta pangipattigandah pun-
lungdayaanda.
3 Ya nan udum ya dumanallanandah nan kalatan
hay langgut di inlulubungda ta ipattigdan munlungdayada,
ya nan udum ya hinan nundotal an atap di a'abungda
ya hinan a'am'amungan di tatagu an way ohaan ahikikilada.
4 Ya ta"on un ad Heshbon ya hi ad Elealeh
ya madngol di kiladah engganad Jahaz.
At ta"on un nan na'atullid an tindalun di iMoab ya kumilada
ti nidugah an wumogwogdah ta'otda."

5 Ya ta"on hi un ha"in an hi Isaiah ya malmuy homo"uh nan iMoab
an puntaynanday numpunhituwanda
ta lumayawda ta umuydad Zoar ya ad Eglath Shelishiyah.
At gunda kumilan munti'id an umuy ad Luhith,
ya limmayawda ta umuydad Horonaim di udum an gunda mundal-
dalan an kumanila.
6 Ya nan Ginnaw an Nimrim ya natdu',
at nun'alyaw an amin di holo' ya nan nitanom.
7 Ya nan tatagun bumad'ang ta lumayawdan e'wadah nan hadog hi awadan
nan a'ayiw an ma'alih poplar‡

---

* **14:29** Hay nihukat ay Sargon III (721-705 B.C.) ya da Sennacherib (704-681 B.C.) ay Esarhaddon (680-669 B.C.), ya hi Ashurbinapal (668-633 B.C.). † **14:31** Nan i'Assyria. ‡ **14:32** Daten umalin mi'hapit an malpud Philistia ya unda mahmahan hi un immannung an agguy napa"id Judah. * **15:1** Unu ad Kir Hareseth (Isa. 16:7). Ya hiyay kapitulyud Moab eden timpu. † **15:1** Mid mapto' ya na'at hidin 715-713 B.C. hidin nangabakan da Alin hi Sargon III (721-705 B.C.) an nalpud Assyria ay dida. ‡ **15:7** Mid mapto' ya hiyay igad ad Moab ya ad Edom.

ya nun'ita'indan amin di abalinandan odnan hinan inadangyanda.
8 At nidugah di kilan nan tatagun madngol hi an amin hinan babluy ad Moab
an mete"ah nan pogpog hi ad Eglaim
ta engganah nan pogpog goh ad Beer Elim.
9 Ya nan danum hinan ginnaw hi ad Dibon§ hidid Moab
ya napnuh dalan di tatagun nun'a'atoy.
Mu hi Apo Dios ya iyal'allana damdamay pummoltana ay didan iMoab
ti nan tatagun ma'angang ya nan mangipadah an lumayaw ya
patayon damdama goh di layon.

16

1 Nan ma'angang an iMoab an lumayaw an umuy ad Sela an neheggon hinan
mapulun
ya impiyaliday do'ol an uyaw an kalniluh ipa'dawdah* nan alih tud
Judah.
2 Ya nan binabai ay atog an iMoab an bumad'ang hinan wangwang hi ad
Arnon ya ma'aladyawdan
umatdah nan na'abul an hamutih nan buyada.
3 Ya danen iMoab an nangiyalih kalnilud Jerusalem ya inalidan da'min
iJudah di,
"Ituduyu ni' di atonmih maphod!
Ya hom'on da'mi ni' ahan
ta mabalin ay ni' ya umali amin milidum hitun babluyyu
ti nidugah ahan di potang an namamah nan mapuyaw.
4 Ya abulutonyu ni' ahan ta ibaliw da'mih nan pumatoy
an buhul an nidugah di bungotda!"

Ti awniat mapogpog nan mamuhul ay da'mi,
at duminong nan punligatanmi ti ma'ubahdah tun luta.
5 At mun'ali mahkay nan holag David an dumalat di pamhodnah nan tatagu.
Hiya ya nahamad di pangatna,
ya nepto' di atonan mangipanuh hi tatagu.

6 Ya inalin din tatagud Judah di,
"Dengngolmin nidugah di pumpahpahiyaanyun iMoab ya ngo-
hoyyu,
mu ad ugwan ya mi'id di hulbin nan pumpahpahiyaanyu.
7 At hiyanan kilaanyuy napa"ian di babluyyu.
Ya miyal'allay lumungdayaanyuh unyu nomnomon din
mun'apolhat an tanudyud Kir Hareseth.†
8 Ya nan nun'itanom hinan punhabalan ad Heshbon ya mun'a'lengda.
Ya umat goh hinan nitanom an greyp hi ad Sibmah
an alpuwan din mun'aphod an miyammah bayah
an gun mamutong hinan a'ap'apuh nan abablubabluy.
Ti hay natamman hi greyp ya engganad Jazer ta numpa'uy hinan
mapulun
ya hinan Natoy an Baybay‡ an manaphapeng ya adudu"oy.
9 Mu awniat pa"ion di buhul nan natamman hi greyp.
At ta"on hi un ha"in ya kumilaa'

§ **15:9** Nunhanul hi Isaiah ti nan hapit di Hudyu an Dibon ya umat hinan hapitda an mumbolah.
* **16:1** Nan ma'abak di mangidat hi ipa'daw hinan mangabak ay dida. † **16:7** Hiyay kapitulyud Moab hidin amatagun Isaiah. ‡ **16:8** Unu Dead Sea.

ti adyu'a ahan nan greyp hi ad Sibmah, ya ad Jazer, ya ad Heshbon, ya ad Elealeh.
Ti mami'id mahkay di mapugah an bungbungaan
ya nan udum an mangipa'amlong hinan tatagu.
10 At mapogpog nan nidugah an pun'amlongan nan tataguh unda mumpugah hi greyp.
Ti mi'id mahkay din madngol an mungkanta,
ya ahi'i'ingal hinan gunda pumpogohan ni' hi greyp
ti pinogpog'u din gunda pun'am'amlongan.
11 At hiyanan kumilaa' ya munlungdayaa' hinan na'at hi ad Moab
an namamad Kir Hareseth.
12 At nan iMoab ya ta"on hi unda gun umuy hinan gunda pundayawan§
hinan do'ol an dayawondah nan awadan di pun'onnganda
ya unda hay mumbolay ya anggay.
Ti nan dayawonda ya mid abalinandan mangibaliw ay dida."

13 Ya nahhun tuwalin ina'allin Apo Dios daten ma'at hinan iMoab.
14 Mu ad ugwan ya alyonay, "Mala'uh mahkay di tuluy tawon ya mami'id an amin nan inadangyan di iMoab. Ya tuttuluy ma'angang hinan tataguh di, mu mahmo'dan mi'id di abalinanda."

17

Hay Pummoltaan Apo Dios ad Damascus
(Jer. 49:23-27; Am. 1:3-5; Zech. 9:1)

1 Hay impa'innilan goh Apo Dios hi ma'at ad Damascus an kapitulyud Aram*
ya inalinay,
"Awniat tigonyud Damascus an nidugah di apa"iana
at bo'on mahkay babluy di aatna.
2 Ya nan abablubabluy ad Aroer† ya minganuyda.
At hay baka ya kalniluy umuy hidi
ti mi'id di taguh dih mangabul ay dida.
3 At ad Damascus ya ma'abak an umat hinan na'allup an babluy ad Israel an mapa"i
ta mi'id di ipo"oyan nan tataguh di.
At nan ma'angang an tatagud Aram ya umatda nongkay hinan i'ibbayun i'Israel
an mami'id din nidugah an abalinanda.‡
Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di nanapit ete."

4 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Henen a'atana ya nan ma"aphod an aat di i'ibbayun holag Jacob ya maluman
ti mami'id mahkay di inadangyanda,
at umatdah nan ahohomo' an tagun na"ung'ung.
5 At mipaddungdah nan paguy hi payaw an nabto' ay ya ma'lengda,
at umat hinan Nundotal an Rephaim.§

§ **16:12** Hi Chemosh di bululdad Moab. * **17:1** Unu ad Syria. † **17:2** Hiyah ne igad ad Aram (unu ad Syria) hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. ‡ **17:3** Hidin 732 B.C. ya hinakup nan Alin hi Tiglath-Pileser III (744-727 B.C.) an nalpud Assyria ad Damascus, ya inabakna goh nan do'ol an siudad ad Naphtali ya ad Zebulun an hakup ad Israel, ya pinaligatna dida (Isa. 9:1).
§ **17:5** Nan Nundotal an Rephaim ya ma"ap'aphod di nitanom hidi ya un nan udumnan lugal.

6 Mu nan pumpugahan hinan bungbungaan an umat hi olibo
ya mabalin an wadaday ohha'ohhah bunganah ma'angang hi uddu'na.
Umat goh hinay ma'at hinan i'ibbayun holag Israel an awniat wadaday ma'angang.
Ha"in an hi Apo Dios an dayawonyun holag Israel di nanapit ete."

7 Ya ma'at ay hatu ya ibilang mahkay nan tatagu
nan nunlumun didan hi Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel.
At Hiya mahkay di pumpabadanganda.
8 At bo'on mahkay nan inyammadan pun'onngan hinan udum an dayawon di udum an babluy
an umat ay Asherah di pange'kodanda.
Ya adida mahkay munggohob hi incense hinan pun'onngan.
9 Ya henen a'atana ya nan nun'a'allup an babluy ya mapa"ida ta matawanda.
10 Mu da'yu ya inaliwanyuh Apo Dios an nangibaliw ya gun nangipapto' ay ditu'un
nipaddung hinan daplah an nahamad hi ihi'ugan.
Mu hay inatyu ya un ayuat goh nuntanom hinan ma"aphod an tanom
an nalpuh udum an babluy.
11 Mu ta"on hi un himbumagga ya himmangaw ya himmabungdah nan mabiggat
mu adi damdama mabalin hi pugahonyuy bungada
ti mi'id di hulbidah nan dumatngan di nidugah an punligatan ya lumungdayaan.*

12 Anakkayah di gehom nan do'ol an titindalun nalpuh nan numbino'ob'on an babluy
an paddungnay un gongaah nan mabi'ah an danum.
13 Mu ta"on hi unda umat hinan atata'ot an gongaah di do'ol an danum
mu ihingal ay Apo Dios dida ya ma'aladyawdah nan adagwi,
at umatdah dugin miwa'at hinan duntug,
unu dagamin iyaddib di tuyup.
14 At ta"on hi unda nidugah an atata'ot hinan mahdom
mu adi mawa'ah at mami'idda.
Ti umat hinay pumbalinan nan puma"i unu nan pumloh hi gina'uh tun babluy tu'u.†

18

*Hay Nipa'innilah Amoltaan ad Cush**
(Isa. 20:1-6; Zeph. 2:12)

1 Mahmo'da nan numpunhitud Cush
an neheggon hinan wangwang an awadan di ahipapayagpag an dudun.†
2 An gun mannag hi umuy hinan udum an babluy hi un way ipa'innilada
an munlugandah bangkan hay niyamma ya nan atlubong.
Ya hay pange'wanda ya nan Wangwang an Nile.
At da'yun mumpunwilit an gun mahnag

* **17:11** Hanan dumalat hinan gumubatan nan i'Assyria hinan i'Israel. † **17:14** Bahaom di Isa. 37:36-37 an ipa'annungan ten nibaga. * **18:** Ta"on un hakup ad Egypt hidin penghana mu hiyay babluy ad Ethiopia ad ugwan. † **18:1** Mid mapto' ya ipa"elday mun'abi'ah an titindalud Cush.

ya mumbangngad ayuh nan babluyyun nabattabattanan hi wangwang
an awadan di atata'nang an tatagun ul'ulidammuh di up'upda,‡
ya nat'on di hapitda an ta'tan di tataguh abablubabluy
an gapuh amabungotda ya ongol di abalinanda.

3 At da'yun tataguh abablubabluy hitun luta
ya tigonyu ta wada ay di mipatulun bantilah nan duntug
ya mipagangoh ay nan talampet ya ihamadyun donglon.
4 Ti inalin Apo Dios ay ha"in di,
“Awni akkay ta tigo' nan ma'ma'at.
Ti umata' hinan potang an mid al'ali ya bimmuhu'.”
5 Ya manu ay umat hinay inalina
ti nan ninomnomnan ma'at an pamogpoganah nan i'Assyria
ya mipaddung hinan nitanom an greyp an agguy nalum di bungada
ya numputulanay halepengda.
6 At mun'iwalatangdah nan luta ta way onon di hamutih nan duntug
hi engganah apogpogan di tiyalgaw,
ya nan ma'angang ya onon di animal hi inalahan hinan lawang.
7 Ya henen gutud di pangiyalian nan tatagun atata'nang ya ul'ulidammuh di up'updah
adaw an midat ay Apo Dios an nidugah di abalinana.
An didana din ta'tan an amin di tataguh nan nun'eheggon ya nun'iyadagwin babluy
ti mun'abi'ahda ya mangab'abakda
an hay babluyda ya nigagwah nan wangwang.
Ya henen adawda ya iyuydah nan Duntug an Zion
an nan pundayawandan Apo Dios an nidugah di abalinana.§

19

Hay Nipa'innilah Ma'at ad Egypt
(Jer. 46:2-28; Ezek. 29:1—32:32)

1 Hiyah te nipa'innilan ha"in an hi Isaiah hi ma'at hi ad Egypt.
Awniat amangonyuh Apo Dios an niddum hinan bunut
an mabi'ah an mumpa'uy ad Egypt.
At nan bubululdah di ya wumogwogdah ta'otdan Hiya,
at inyal'allanah nan tataguh di.

2 Ya inalin Apo Dios di,
“Punggugubato' nan i'Egypt ta un didaan numpapattoyda.
At mumpapattoyda nan hina"agi,
ya umat goh hinan nuntutunglub.
Ya nunggugubatda nan naheghegon an babluy hidid Egypt,
ya ta"on un nan a'alidah di ya punggugubato' dida.*
3 At malulugluy nomnomda ti bahibaho' nan ninomnomdan aton.
At mumpumbagadah badang hinan bululda,
ya nan lennawan di natoy,
ya nan mumpumbuyun,
ya nan mumpunhapud.

‡ **18:2** Waday hamay nan Hudyu, mu mi'id hinan i'Ethiopia. § **18:7** Hidin natayan nan Alin hi Sennacherib hidin 681 B.C. ya impiyuy nan i'Assyria di adawda ay Alin hi Hezekiah hi ad Judah (II Chron. 32:23). * **19:2** Na'at hene ti nan ohan pamilyad Egypt an ma'alih Libyan ya ni'gubatdah nan duwa goh an pamilyah di an nan iCush ya nan ma'alih Saites.

4 Ya iyabulut'u didah nan ap'apun mabungot ya mata'tan an ali†
ta paligligatona dida.
Ha"in an hi Apo Dios an nidugah di abalinanay nanapit ete."

5 Ya matdu' nan Wangwang an Nile,
at mun'anga'.
6 At mun'atdu' goh an amin nan ala' ya ginnaw hidid Egypt,
at ahi'a'agub ya ma'leng nan atlubong ya holo',
7 ya an amin nan numpangahangaw hinan pingit di Wangwang an Nile.
Ya nan nun'atamman an papayaw an neheggon hinan wangwang
ya mun'anga'da,
at la'tot ya mun'a'ubahda.
8 Ya hana ay an mumpanidu' hinan wangwang
ti hiyah ne pangngalandah itanudda ya numanomnomda,
at munlungdayada.
9 Ya umat goh an ma'a'amuyan nan mumpunlubid hi damuy an ma'alih flax‡
ya nan mumpun'obol hi lo'ob an linen.
10 Ya an aminda nan mumpun'ammah lubung ya nan mi'bo'bo'la
ya nidugah di lumungdayaanda.

11 Ya nan ap'apud Zoan§ ya mun'awe'we'da ti mibahhaw di itugundah alida.
Mu mumpahiyada damdamah nan alin alyonday,
"Nala'eng ami an umat amih din o'ommodmin a'ap'apuh din peng-
hana."

12 Mu uggoh mah di la'engdan muntugun ay he"an ali?
Gulat ta nala'engda at ibaagda mah di ninomnom
nan nidugah di abalinanan Dios an ma'at hi ad Egypt!
13 Mu hanan a'ap'apud Zoan ya ad Memphis* ya nun'awe'we'da nongkay
ti pimmuhi din maphod an nomnomda,
ya mid poto' di punnomnoman nan a'ap'apud Memphis.
Ti un gulat at diday nahamad an baliw hinan numbabluyanda,
mu bo'on ti un at goh diday lummuh apa"ian ad Egypt!
14 Ti hi Apo Dios ya ulawona dida
ta way ohaan mibahhaw di itugunah nan tatagu.
At hiyanan mi'id di baindan mangat hi malgom an pumbaholan an ayda
nun'abutong.
15 Ya mi'id ay didan i'Egypt di way abalinanan bumadang
an ta"on hi un nan adangyan unu nawotwot,
ya ta"on goh hi un nabagtuy ataguna unu na'ampa.

16 Ya heden pummoltaan† nan nidugah di abalinanan Dios hinan i'Egypt
ya mami'id di tulidda. At nidugah nongkay di wogwogdan lumungtuydah
ta'otda.
17 At un anggay di pangngolandah nan ngadan an Judah ya nidugah di
ta'otdan gapuh nanginnilaandah pummoltaan Apo Dios ay dida.

---

† **19:4** Nan Alin hi Esarhaddon (680-669 B.C.) an nalpud Assyria di nangabak ay didah din 670 B.C.
‡ **19:9** Mahapul nan munlubid hi flax di do'ol an danum, mu mi'id. § **19:11** Ad Zoan ya ongol an
babluy an nabayag an kapitulyud Egypt an ihinan nan a'ap'apuh di. * **19:13** Hiyah ne kapitulyud
Egypt hidin 2686-2160 B.C. † **19:16** Ma'at nin hinan Hinlibuy Tawon.

18 Ya henen agtudana ya lemay babluy ad Egypt di mabalin hi humapit
hi Hebrew,‡ ya nan nidugah di abalinanan Dios di un'unudonda. Ya ohan
danen babluy di nangadnan hi Babluy di Algaw.§
19 Ya wada goh di iyammadah nan gagwan ad Egypt hi pun'onngan hi
me'nong ay Apo Dios. Ya mipata'dog goh han panginomnomandan Apo Dios
hinan pingit di babluy.
20 At hiyah ne pangimmatunan nan tatagun bumadang nan nidugah di
abalinanan Dios ay didad Egypt. At wa ay ta mumpabadangdan Hiyah nan
ipaligligatanda ya waday honogonah mamaliw ay dida.
21 Ya hi Apo Dios ya ipa'innilanay aatnah nan i'Egypt, at mabalin an
abulutondan Hiyay immannung an Dios hi dayawonda. Ya pun'iyuyda
mahkay di e'nongdan Hiya. Ya wada ay di ibagadan Hiyah atonda ya
ipa'annungna.
22 At moltaon Apo Dios nan i'Egypt, mu badangana goh damdama didah
umangunuhna. Ti muntutuyudah nan gunda aton an pumbaholan, at Hiya
an Dios di pumpabadanganda, ya donglona, ya ipaphodna dida.
23 Ya henen a'atana ya waday kalatan mipalpud Egypt ta engganad
Assyria. At nan i'Assyria ya mabalin an umuydad Egypt, ya umat goh ay
didan i'Egypt an mabalindan umuy ad Assyria. At nan i'Assyria ya i'Egypt
ya ohay Dios hi dayawondan amin.*
24 At middumda goh hinan i'Israel ta mumbalindah wagah hinan tataguh
tun luta.
25 Ti wagahan goh Apo Dios didan alyonay, “Wagaha' da'yun tatagu' an
i'Egypt, ya da'yun limmu' an i'Assyria, ya da'yun pento"uh tatagu' an holag
Israel.”

20

*Hay Nipa'innilah Amoltaan ad Egypt ya ad Cush**
(Egypt: Jer. 46:2-28; Ezek. 29:1—32:32; Cush: Isa. 18:1-7; Zeph. 2:12)

1 Nan alid Assyria an hi Sargon† ya hennagna nan titindaluna ta immuyda
ginubaton ad Ashdod‡ an babluy ad Philistia, at inabakda.§
2 Ya himmapit hi Apo Dios ay ha"in an hi Isaiah an hina' Amos an
inalinay, “Anom nan langgut an nigottap hinan mayapit an lubungmu ya
nan hapatusmu.” At hiyay inat'un inaan'u din langgut ya din hapatus'u.
3 Ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an hi Isaiah an inalinay, “Henen
inatmun baal'un agguy'a nunlubung ya nunhapatus hi tuluy tawon di
mangipattig hi ma'ma'at hinan tatagud Egypt ya ad Cush.
4 Ti nan buhulda an nan alid Assyria ya ibaludna dida an ta"on un nan
ung'ungungnga, ya nun'ala'ay, ya nun'a'in'inna, ya iyuyda didah udum an
babluy an anonday hapatusda, ya boladanda dida ta mattig di tipada ta way
aton nan i'Egypt an mabainan.

---

‡ **19:18** Hidin nalpahan di nama"ian nan titindalud Babylon ad Jerusalem hidin 586 B.C. ya do'olday i'Israel an lumayaw ta umuyda mi'babluy ad Egypt. § **19:18** Hiyah ne ma'alih Heliopolis an centron di pundayawandah nan algaw an ohan dayawonda. * **19:23** Nadnoy di numbaholan nan i'Egypt ya i'Assyria, mu udum hi algaw ya munlalammungdan dumalat hi umunudandan Apo Dios. * **20:** Unu ad Ethiopia. † **20:1** Hay nun'alian nan Alin hi Sargon III ad Assyria ya hidin 721-705 B.C. ‡ **20:1** Ohan siudad an wah nan pingit di Baybay an Mediterranean. Hidin 713 B.C. ya nan alidan hi Azuri ya din'ugnah Sargon III. § **20:1** Na'at hidin 711 B.C.

5 At dumalat enen ma'at ya nidugah di ta'ot ya bain nan tatagun
nangiyokod hi badang nan iCush ya nan nangipahiyah niddumandah nan
i'Egypt.*
6 Ya henen a'atana ya alyon mahkay nan iPhilistia an numbabluy hinan
pingit di baybay di, Anakkayah di na'at hinan namnamaon tu'un bumadang
an mangibaliw ay ditu'uh nan alid Assyria! Ya gulat ta umat hinay na'at ay
dida at undan nin ditu'u ay ya mabaliwan?"

21

Hay Miyadwah Nipa'innilah Amoltaan ad Babylon (Isa. 13:1—14:23; Jer. 50:1—51:64)

1 Hiyah te impa'innilan Apo Dios ay ha"in hi ma'at hinan mun'ohab an
babluy hinan pingit di baybay.*
Inalinay umat hi aton di alipugpug hi appit hi a'unugan di algaw di
aton
nan umalin mangubah ay da'yun malpud Negev an babluy nan
mata'tan an tatagu.

2 Ya nipa'innilan ha"in nan nidugah an ma'at
ti waday mamalbalih nan iBabylon an dumalat hi apa"ianda.
Ti inalin Apo Dios di,
"Da'yun i'Elam† ya iMedia‡ ya ekayu ta li'ubonyu ya ginubatyud
Babylon
ti pogpogo' di gunda pangipaligligatan hinan tataguh udum an babluy."

3 Ya nidugah di ta'ot'uh nan tinnig'u ya nan dengngol'un aton Apo Dios,
at dinumgoh di putu' an umata' hinan na'uy an muntungaw.
Ya nonong ya mi'id di bi'ah'u,
at na'ulawa'.
4 Ya agguy'u inilay ato' ti wumogwoga' hi ta'ot'u,
at ihihi'al'uy ahdomanana ta molo'a',
mu unat goh nahdom ya un at goh nidugdugah di wimmogwoga' hi
ta'ot'u!§

5 Ya nipattig goh ay ha"in an hidid Babylon ya nidadaan di ma'an,
ya ma'inum, ya na'ap'apan hi ma'ugtul nan dotal an ubunan nan
mi'behta.
At hidin ang'angananda ya umanin'inumda ya himbumagga ya waday
nuntu'u' an inalinay,
"Da'yun a'ap'apu!
Punlamuhanyuh lanay hapiawyu,
ya nundadaan ayun mi'gubat!"*

Hay Ma'ma'at hi ad Judah

6 Palpaliwan goh ya inalin Apo Dios ay ha"in di,

---

* **20:5** Hidin nun'alian Hezekiah (715-686 B.C.) ad Judah ya waday do'ol an nanugun ay hiya ta mumpabadangdah nan i'Egypt (Isa. 30:1-2; 31:1). * **21:1** Hinan Hebrew ya hiyah te pangalin Apo Dios hinan babluy ad Babylon. † **21:2** Ad Elam di ohan kapitulyud Persia (unu ad Iran). ‡ **21:2** Unu ad Iran. § **21:4** Naligat an hi Isaiah an mangulug hi aat di apogpogan nan Pumpapto'an nan iBabylon ti mid ni' di ustuh pumpapto'anda an hihidya damdamay Pumpapto'an nan i'Assyria hidin amataguna. * **21:5** Nipa'annung hinan Dan. 5:1-4, 30.

“Munhonag'ah umuy mun'adug hinan way pun'adugan hinan bag-
tun di allup†
ta wada ay di tigona ya impa'innilana.
7 At wada ay di amangonah numpunlugan hi kalesa,
ya nan nahindudwan numpuntakay hi kabayu,
unu nan dongki,
unu nan kamilu ya mahapul an hamadonan tigon di atonda.”

8 At palpaliwan ya muntu'u' nan mun'adug an inalinay,
“Apu, abigabigat ya amahdomahdom ya wagwadaa'
hinan pa"ata'nang an abung an pun'adugan.
9 Mu ad ugwan ya un'u amangon nan numpunlugan hinan kalesa,
ya nan nahindudwan numpuntakay hinan kabayu!”

Ya nuntu'u' goh an inalinay,
“Na'abak mahkay ad Babylon!‡
At an amin nan bululda ya nun'agimu',
at niwa'at hinan luta!”§

10 At inali' di,
“Da'yun i'ibba' an iJudah an nipaddung hinan na'elek an paguy*
ya ibaga' an amin ay da'yud ugwan nan dengngol'un
inalin nan nidugah di abalinanan Dios tu'un holag Israel.”

Hay Nipa'innilah Amoltaan ad Edom
(Jer. 49:7-22; Ezek. 25:12-14; 35:1-15; Am. 1:11-12; Obad. 1:1-21)

11 Hiyah te goh di nipa'innilah ma'at hi ad Edom.
Palpaliwan ya dengngol'u han mun'ali ay ha"in hi ad Dumah† an
inalinay,
“He"an mun'adug, undan ahup ya un mawa'ah?”
12 Ya tembal'un inali' di,
“Na'uy an mawa'ah,
mu awniat mahdom goh damdama!‡
At gulat ta pohdom an mahmahan ya agam ta munhanhan'a ta
awni ya un'a goh umali.”

Hay Nipa'innilah Amoltaan ad Arabia
(Jer. 49:28-33)

13 Hiyah te goh di impa'innilan Apo Dios hi ibaga' hinan i'Arabia. Inalinay,
“Da'yun iDedan an gun mumbaat
ya mungkampu ayuh nan mapulun hinad Arabia.
14 Ya da'yun numpunhitud Tema ya pa'inumanyu nan i'ibbayun
nun'a'uwaw,
ya pinanganyu nan nanaynan hi babluyda.

† **21:6** Nan mun'adug ya mihinadah nan ata'nang an allup di nunlene'woh hi ad Jerusalem ta tigondah un way umalin buhul. ‡ **21:9** Ad Babylon ya na'abak hidin 689 B.C. ya hidin 539 B.C. § **21:9** Nu na'abak nan ohan pumpapto'an at pohdonan hapiton an na'abak goh nan bululdan bimmadang ay dida. * **21:10** Nan iJudah ya nipaddungdah nan na'elek an paguy ti ma'abakdah gubat, at iyuy di buhulda didad Babylon. † **21:11** Hiyay ohan babluy ad Edom, ya hay pohdonan ibaga ya *mid al'ali*. Ya un munhanul hi Isaiah ti ta"on hi unna ipa'innila an mid al'alin dida ti ma'abak nan i'Assyria an namaligat ay dida mu awni ya wada damdamay mangabak ay didah nan iBabylon (verse 11). ‡ **21:12** Hay ipa"el nan mawa'ah ya na'uy an mapogpog mahkay di pangipaligligatan nan i'Assyria hinan iJudah. Ya hay ipa"el nan mahdom ya adi madnoy at ete"an goh nan iBabylon an mangipaligligat hinan iJudah.

15 Ti unda inlayawan nan pumatoy an numpangdon hi hanggap,
ya pana,
ya an amin nan nidugah an ma'at hinan punggugubatan.”§

16 Palpaliwan goh ya inalin Apo Dios di, “Mala'uh di hintawon ya mapog-
pog mahkay an amin di a'e'gonan ad Kedar* hi ad Arabia.
17 At unda tuttuluy ma'angang hinan tindalud Kedar an nun'ala'eng an
pumana. Ha"in an Dios an gunyu dayawon an holag Israel di nanapit ete.”

22

Hay Nipa'innilah Ma'at ad Jerusalem

1 Hiyah te impa'innilan Apo Dios hi ma'at hinan ma'alih Nundotal an
Babluy an Gun Pangipattigan Apo Dios hinan Ipa'innilanah nan Tatagu.
Inalinay,
“Undan hay ilungdayaanyu ta mumpapanguy ayun amin hinan
atap di abungyu?
2 Ya anaad ta humelhel ayun mid poto'nah donglon?*
Ti nan nun'atoy ay da'yu ya bo'on hay matadom di natayanda unu
gubat.†
3 Ya an amin nan mumpangipangpanguluh nan tindalum ya numpan-
galayawda,
mu nun'atiliwda damdama an ta"on hi unda agguy numpapana
nan buhul.‡
Ya an amin ayun na'ah'upan an limmayaw ya tiniliw da'yu damdaman
ta"on hi un adagwiy nangipluyanyu.”

4 At hiyanan alyo' di,
“Unna' okod ta kilaa' tun i'ibba' an nun'atoy.
Ya adia' al'alu'on!”

5 Ti hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya waday pangiyabulutanah a'atan
daten nidugah an punholholtapan tu'uh
tun Nundotal an Babluy an Gun Pangipattigan Apo Dios hinan
Ipa'innilanah nan Tatagu,
at hiyanan ten mid inila tu'uh aton tu'u.
At mapa"ida tun allup tu'uh tun ad Jerusalem,
ya awniat madngol di ahipopokaw an mumpabadang hinan way adun-
tuduntug.
6 Ti umalida nan i'Elam§ ya iKir* an numpunlugan hi lugan di mi'gubat
ya numpuntakay hi kabayu an numpumpana ya numpunhapiaw
ta gubaton ditu'u.

---

§ **21:15** Hidin 732 B.C. ya ente"an nan i'Assyria an nangubat hinan Arabo, ya hidin nun'alian Nebuchadnezzar ad Babylon ya impagubatna goh ay dida. * **21:16** Ohan nundengwan lugal hi ad Arabia an dumalat nan kalniluda. * **22:2** Nan tatagud Jerusalem ya un hay pun'am'amlonganda ya anggay di nomnomnomonda an bo'on at goh nan pangipa'amlonganda ay Apo Dios (Isa. 5:11-12). † **22:2** Hay natayanda ya dumalat di hinaangda, unu inuwawda, unu ta'otda. ‡ **22:3** Agguy tu'u inilah un hay tindalun di i'Assyria di pohdonan hapiton an na'at hidin 701 B.C. hidin nun'alian Sennacherib (704-681 B.C.), unu hay tindalun di iBabylon an na'at hidin 588-586 B.C. hidin nun'alian Nebuchadnezzar (605-562 B.C.). Nu hay iBabylon di pohdonan hapiton ya itudunay aat di limmayawan da Alin hi Zedekiah ya nan u'uphiyalna, mu natiliwdad Jericho (II Ki. 25:4-6). § **22:6** Unu i'Iran. * **22:6** Unu iMedia.

7 At nan malumong an numpundotal an punhabalan tu'uh tud Judah ya
mapnuh lugan di buhul,
ya nan nungkakabayun titindalu ya mumpunhooddah nan way
pantaw di babluy tu'u.
8 Ya pumpa"ida nan allup hitud Judah,
at mi'id di ipo"oyan tu'u.
At umuyyu mahkay alan nan almasyuh nan nihinandah nan Palasyu
an hay Ayiw an Nalpud Lebanon di Niyamma.
9 Ya tigonyu ta mahapul an mipaphod nan allup hitud Jerusalem,
at amungonyu nan danum an malpuh nan nanginnampan lobong.
10 Ya uyaponyu goh nan nipaphod an a'abung hitud Jerusalem,
ya pina"iyuy udum
ta nan batun anonyu ya inyammayuh nan napa"in allup.
11 Ya inyammayuy ahayupan di danum hinan numbattanan nan duwan
allup
an malpuh nan Dadan an Ahayupan di Danum.
Mu an amin hanan pange'kodanyu ya mi'id di hulbina
ti agguy ayu ahan numpabadang ay Apo Dios an nunlumu.
Ya wan danen ma'at hi udum hi algaw ya Hiyay nunnomnom.

12 Mu binagan ditu'u tuwalih nan nidugah di abalinanan Dios
ta ikila tu'uy punlungdayaan tu'uh nan numbaholan tu'u,
ya numpamukmuk tu'u ya numpunlubung tu'uh langgut
ta ipattig tu'uy puntutuyuan tu'u.
13 Mu un ayuat goh udot umanla'anla ya immanin'inum
an mumpulpulutan hi dotag di baka ya kalnilu.
Ti alyonyuy,
“Aga tu'u akkay ta ipadah tu'un mangamangan ya mangin'inum
ti hi ma'et at matoy tu'u damdama!”†

14 Ya inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinana ay ha"in di, “Henen baholda ya adi ahan ma'aliwan hi engganah matoyda.”

Nan Ma'at ay Shebna

15 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
“Umuy'an Shebna‡ an mumpapto' hinan palasyu ta alyom ay hiyay,
16 Undan hay niyatam udot
ta mangamma'ah maphod an lubu'muh tun daplah an ilubu'an di
a'ali?
17 Nomnomnomom an hi Apo Dios ya itapal da'ah niyadagwin babluy
ta hidiy ibaludam an ta"on hi un waday abalinam an tagu.
18 At umat'ah nan bola an odnanda,
ya intapal da'ah nan ongol an babluy.
At hidiy atayam ta nan ipahiyam an kalesa ya mi'id di hulbida ti
mapa"ida.
At he"ay dumalat hi abainan nan ad baal ay he"a.
19 Ya anon da'ah nan nabagtun haadmu.

20 Ya ipa'ayag'uh Eliakim§ an hina' Hilkiah ta hiyay mihukat ay he"a.

† **22:13** I Cor. 15:32. ‡ **22:15** Hiya ya bunag ad Jerusalem, ya i'Egypt nin, ya nabagbagtuy haadna ti hiyay nehnod hinan Alin hi Hezekiah (Isa. 22:22; 36:3). § **22:20** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangiyamma.*

21 At hiyay mamoltan hinan lubung di ap'apu an inlubungmu, ya nan
tamum, ya nan abalinam. At hiyay paddungnay hi aman nan numpunhitud
Jerusalem ya an amin hitun ad Judah.
22 Ya pumbalino' hi Eliakim hi ap'apu ta mehnod hinan ali an holag
David. At nan ituguna ya ma'unud, at paddungnay nan ibo'tana ya mi'id
di mangitangob, ya nan itangobna ya mi'id di mangibughul.
23 Hiya ya mihamad di pun'ap'apuwana ta umat hinan pado' an mihamad
an mipado' hinan luta. At hiyay dalat di a'al'alyandan hina"ama.
24 Mu an amindan hina"ama ya nan tutulangna ya hiyay pangedenolan-
dah mahapulda ta umat hinan hallabyan an do'ol di mihabluy an umat hi
banga ya tibung.
25 Mu manuh hopapna ti umat nongkay hinan nihamad an hallabyan,
mu dumalat di damot nan mun'ihabluy ya la'tot ya naguyud, at magah,*
ya napa"idan amin nan mun'ihabluy. Ha"in an Dios di nanapit ete."

23

Hay Nipa'innilah Ma'at ad Tyre ya ad Sidon
(Tyre: Ezek. 26:1-28:26; Joel 3:4-8; Am. 1:9-10; Zech. 9:3-4; Sidon: Ezek. 28:20-26)

1 Hiyah te hinapit Apo Dios hinan tatagun mumpungkumildud Tyre. An
inalinay,
"Da'yun mumpuntamuh nan pupul di iTarshish* ya awniat
ikilayuy punlungdayaanyuh apa"ian nan duma'alan di pupulyu† ya nan
a'abungyud Tyre.
Ya hay a'atan te ya donglonyuh dumatnganyud Cyprus."

2 Ya inalin goh Apo Dios hinan iSidon‡ di,
"Duminong ayu adya ta nomnomnomonyu nan ma'at ay da'yun
iSidon
an mumpungkumildu an numpunhituh pingit di baybay
an immadangyan an dumalat di nungkumilduanyu.
3 Ti nun'iluganyuh nan pupul di ikumilduyun bogah
an nalpuh nan inliya'dah nan pingit di wangwang hi ad Shihor,§
ya inyuyyu nun'ila'uh abablubabluy.

4 Mu nan babluyyud Sidon an wah nan pingit di baybay an ma'al'ali ya
nidugah di ipa'ampaana
ti adi mahkay mabalin an umuy ayu mungkumildu
ti un gulat ta humapit nan baybay at alyonay,
Mi'id mahkay di imbabaluy'u."*

5 Ya inalin goh Apo Dios di,

---

* **22:25** Hay pohdonan hapiton ya ma'aan goh nan haad Eliakim an umat hinan ma'at ay Shebna.
* **23:1** Unu ad Spain. † **23:1** Na'at hidin 572 B.C. hidin nangabakan nan tindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar an iBabylon hinan siudad an nipingit hi Baybay an Mediterranean, mu nan tindalun nan Alin hi Alexander an iGreece di nangabak hinan nidugah an na'allup an siudad an wah nan duwan islah din 332 B.C. an wah nan godwan di kilomitluh nan pingit di baybay. ‡ **23:2** Hay inadagwin ad Tyre ta nangamung ad Sidon ya 40 an kilomitlu. § **23:3** Hay kulugon nan udum ya ad Shihor ya Egypt di ohah ngadana, mu kulugon nan udum an hiyay ohan ngadan nan ohan ala' unu ginnaw an nihu"up hinan Wangwang an Nile hidi. * **23:4** Hay pohdonan hapiton ya nan inyanud nan baybay ya adina bangngadon.

"Ya ta"on hi un nan i'Egypt ya nidugah di punlungdayaandah
pangngolandah napa"ian ad Tyre.
6 At an amin ayun numpunhituh nan pingit di baybay
ya odolnah un ayu munlugan hi pupul ta lumayaw ayu ta ekayud
Tarshish.
Ya ingkilayuy punlungdayaanyu."

7 Ya alyon nan tataguy,
"Undan hiyah ne numbalinan ad Tyre an din siudad hidin peng-
hana?†
Hidin hopapna ay ya gunda umamlong nan numbabluy hitu,
ya nonongan immuydah udum an babluy ta hidiy pungkumild-
uanda ya pi'hituwanda.
8 Mu hay nunnomnom an mama"id Tyre an babluy di ma'al'alih tun luta
an hay mumpungkumilduh di ya nan imbabaluy di ali?"

9 Ya ha"in an hi Isaiah di mambal an alyo' di,
"Hi Apo Dios an nidugah di abalinanay nunnomnom ta pogpogonay
pumpahiyaanda
ya ta way aton nan e'gonan di tataguh tun lutan mabainan!

10 At da'yun tatagud Tyre ya puntammanyu mahkay nan lutayu
ti mi'idda mahkay nan pupul an gun duma'al hinan babluyyu.
11 Hi Apo Dios ya nidugah di abalinana,
at hiyanan mabalin an pa"ionay babluy an pun'ap'apuwan di
tataguh tun luta.
Ya hiyanan iyabulutnay apa"ian ad Phoenicia‡ an wah pingit di baybay
ta mapogpog di abalinanda.
12 Ti inalin goh Apo Dios di,
Ta"on hi un da'yun iSidon hinad Phoenicia an nangipa'enghah
pun'amlongan
ya mapogpog mahkay ti munholholtap ayud ugwan.§
At ta"on hi un ayu lumayaw ta umuy ayud Cyprus ya adi ayu
damdama lumenggop hidi.

13 At tigonyuy aton nan i'Assyria hi ad Babylon* an gubatonda dida,
ya pina"idan amin nan wah din babluy
an ta"on hi un nan allup hinan nunlene'woh.

14 Da'yun gun milugan hi pupul ya awniat ikilayuy punlungdayaanyuh
apa"ian ad Tyre an pundenolanyu!

15 At ma'aliwan mahkay nan babluy ad Tyre† hi napituy tawon an hiyah
ne mabalin an pi'taguan di ohan ali. Mu awniat mababluyan goh hi alpahan
di napitun tawon at umat hinan kantan di babain mumpappabayad an
alyonay,

† **23:7** Niyammah ten siudad hidin 2000 B.C. ‡ **23:11** Ad Phoenicia ya hakupnad Tyre ya ad Sidon.
§ **23:12** Inabak nan tindalun nan Alin hi Esarhaddon (680-669 B.C.) an i'Assyria ad Sidon, ya inabak goh nan tindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar (605-562 B.C.) hidih din 587 B.C. * **23:13** Nan tindalud Assyria an impangulun Sennacherib ya numpa"idad Babylon hidin 689 B.C. † **23:15** Ad Tyre ya numbalin an adi mahkay aptan hidin nalpahan di nanakupan di tindalun Nebuchadnezzar an alid Babylon. Ya nan bimmabluy ya numbalinda mahkay hi nawotwot. Nalauh di atnay tawon ya nihukat nan iPersia an nanakup ay dida.

16 He"an babain mi'lala'i ya naliwan da'a mahkay.
At hiyanan odnam nan alpa ta mungkankanta'a goh
ta ma'agay'ayan nan linalai ta umalidan he"a.

17 Ya hay pohdonan hapiton ya hay angunuh nen napitun tawon ya haggungon mahkay Apo Dios ad Tyre, mu agguy naluman din aat nan tatagud Tyre an un hay pungkumilduanday nomnomnomonda, ya naliwandaat hi Apo Dios, at mipaddungda damdamah nan mi'lala'in hiyay bumo'laanah pihhuh tun abablubabluy hitun luta.
18 Mu hay umangunuh ya bo'on hiyay manamtam hinan bino'lana ti hi Apo Dios ya idatnah nan tataguna ta way pangngalandah do'ol an ma'an ya nan mun'aphod an lubungda.”

24

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Tataguh tun Luta

1 Nomnomnomon tu'un hi Apo Dios ya pa"iona tun luta,
at maluman di aatna,
at miwa'atda nan tatagu.
2 At hay aat te ya mi'id di adi milagat an ta"on un padi,
ya baal, ya nan ad baal ay dida,
ya nan luma'u, ya nan munla'u,
ya nan umutang, ya nan mumpa'utang,
ya nan nawotwot, ya nan adangyan.
3 At nidugah di apa"ian tun luta an paddungnay mihigid an amin di wada.
Hiyah te inalin Apo Dios.

4 Ti mamaganan tun luta,
at mun'alangun amin di nalmu.
Ya an amin di abablubabluy hitun luta ya ahihiga,
ya ta"on un nan a'ap'apu ya kumapuyda
5 ti dumalat nan adi pangunudan di tataguh nan Uldin Apo Dios
an nahahapit hi ma'unud hi enggana.*
6 At hiyanan pa"ion Apo Dios tun luta,
at mahapul an edpol nan tataguy punholholtapandah ligat an dumalat di bahol,
at unda tuttuluy ma'angang.
7 Ya mun'alyaw an amin nan greyp,
at mi'id di miyammah ma'inum an mangipa'amlong hinan tatagu,
at nidugah an mumpunlungdayada.
8 At mid mahkay di amlongdan muntukal hinan tambourine ya alpa,
9 ya mi'id mahkay goh di gun ma'amung ta kumanankantada ya immanin'inumda
ti mumpait mahkay di panamtamdah nan ma'inum.
10 Ya mid hulbin an amin nan babluy an nun'apa"i,†
ya an amin nan tatagu ya numpunda'igda ta mi'id humgop.
11 Ya mi'id mahkay nongkay di amlong di tataguh tun luta,

* **24:5** Heten nunhahapitananda ya hay aat nin din ni'hapitan Apo Dios ay Noah hidin penghana (Gen. 9:8-17). † **24:10** Mid mapto' ya nan nun'apa"in abablubabluy di pangalyanan te ya an amin din abablubabluy an nitudo' hinan chapters 13-23 an ad Babylon (13:1-14:23; 21:1-10), ya ad Assyria (14:24-32), ya ad Moab (15:1-16:14), ya ad Damascus (17:1-14), ya ad Ethiopia (18:1-7; 20:1-6), ya ad Egypt (19:1-20:6), ya ad Edom (21:11-12), ya ad Arabia (21:13-17), ya ad Jerusalem (22:1-25), ya ad Tyre ya ad Sidon (23:1-18).

at tumu'utu'u' nan tatagun mumbagah ma'inum.
12 Ya nidugah di apa"ian nongkay di babluyda
ti mapa"i nan pantaw di allup nan babluyda.
13 At umat hinay aat di ma'at hinan abablubabluy hitun luta,
at unda tuttuluy tatagun ma'angang
an umat hinan niyoh'ohan bungan di olibo
unu greyp hi alpahan di apugahan di bungada.

14 Mu wadaday tataguh appit hi alimuhan di algaw
an pun'it'u'day pundayawdah anabagbagtun Apo Dios
an dumalat di amlongda.
15 At hiyanan da'yun tatagun wah appit hi buhu'an di algaw
ya da'yun numpunhituh nan pingit di baybay
ya mahapul an dayawonyuh Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel!
16 Ya ta"on un nan nun'iyadagwin babluy ya awniat madngol di kantadan alyonday,
"Madayaw nan na'ahhamad di pangatnan Dios!"

Mu ha"in ya munha'it damdamay punnomnoma'
ti nan tatagu ya mumpipinna"ida.
17 At nidugah an atata'ot di ma'ma'at hitun luta
an mi'id di nanginnilah un magah hi bitu unu ma'nah nan hulu.
18 Ti lumayawta ay an dumalat di ta'ot ya ma'uhbungtah nan bitu.
Ya wa ay goh ta ipatna an umayat hinan bitu ya ma'nata goh damdamah hulu.

Ya madloh di udan an ay niguwang di lobong hi ad abuniyan,
ya umalyog tun luta,
19 at mun'anga'.
20 Ya gapuh bi'ah di alyog ya munhinaggaw tun luta an umat hinan nabutong
ya nan abung hi un mabi'ah di puo'.
At ma'at hatun gapuh nan nidugah an ngohoy di tatagun Apo Dios,
at hitun apa"iana ya adi mahkay mipaphod.

21 Ya henen gutud‡ ya moltaon Apo Dios nan numbahol an anghel an wad abuniyan§
ya ta"on un nan a'a'lih tun luta.
22 At amungona didah nan way nabo"an an ay baludan
ta engganah tun punhumalyaanan dida ta mamoltada.
23 Ya homelong nan bulan,
ya adi bumenang nan algaw
ti hi Apo Dios an nidugah di abalinanay mun'ap'apuh nan Duntug an Zion hi ad Jerusalem.
At madilagan an amin,
ya ta"on un nan mumpangipangpanguluh nan tatagu ya tigonday benangna.

‡ **24:21** Ma'at nin hinan te"an di Punligatan di Tatagu. § **24:21** Hiyatu nin nan nun'appuhiy pangatnan anghel an nangohoy ay Apo Dios.

25

Nan Kantah Ipabagtuan Apo Dios *

1 O Apu an Dios'u,
He"ay e'gona' ya ipabagbagtu'.
Ti umipanoh'an amin nan ina'inatmu
an hiyana tuwali din ninomnommuh din penghanan alyom hi atom.
2 At pumpa"im nan babluy† an ta"on hi un nahamad di allupna,
at midipat hinan luta.
At ma'ubah mahkay heden palasyun di tataguh udum an babluy,
at adi mahkay mabalin an mawada goh.
3 At nan tatagun ongol di abalinanda ya awniat hapitonday anabagtum,
ya nan mun'abungot an tatagu ya ta'tan da'a.
4 Ti He"ay pumpabadangan nan nun'awotwot an maligligatan,
ya He"ay paddungnay ihi'ugandah un way puo' unu ongol an potang.
Ti nidugah di pangat di buhul an umat hinan mabi'ah an puo'
5 unu nan nidugah an potang hinan mapulun,
at mun'ohab.
At He"a, Apo Dios, di ay bunut an nihanih nan potang
ti agguymu inyabulut an nan buhul di mangabak,
at impadinongmu didan mangikantah nangabakanda.

Hay Pangidadaanan Apo Dios hinan Maphod an Ma'an hi an Amin an Tatagu

6 Hi Apo Dios an nidugah di abalinana
ya idadaanah nan Duntug an Zion di mun'aphod an ma'an
an iyayagnah an amin an tataguh tun luta.
Ti piliona nan ma"aphod an mihda an nan way tabana an dotag di baka
ya nan na"apgot an bayah an ma'appaganah.
7 Ya heten duntug goh di pamogpoganah nan dumalat hi punlungdayaan
an amin nan tataguh tun luta.
8 Ya pogpogonay abalinan di atoy hi munnanannong,‡
ya paddungnay apulugonan amin di lugwan di tataguna,§
ya pogpogonay abainandah ablublubabluy hitun luta.
Hiyah ne intulag Apo Dios hi atona.

9 At awniat alyon nan tataguy,
"Immannung an hi Apo Dios di Dios tu'u ya nangedenolan tu'u,
at hiyanan binaliwan ditu'u!
At mun'amlong tu'uh nanaguanan ditu'u!"

Hay Miyadwah Nipa'innilah Pummoltaan Apo Dios hinan iMoab
(Isa. 15:1—16:14; Jer. 48:1-47; Ezek. 25:8-11; Am. 2:1-3; Zeph. 2:8-11)

10 Ya ipapto' Apo Dios heten Duntug an Zion an gapuh nan abalinana,
mu nan iMoab ya pun'igatina dida ta umatdah nan dagamin mun'ibilud hinan ta"i.

---

* **25:** Heten kanta ya ipabagtunah Apo Dios an dumalat hinan namaliwanah nan tataguh nan atata'ot an nitudo' hi chapter 24. † **25:2** Heten ongol an babluy ya ad Babylon an hay aat di tataguh di ya ngohoyondah Apo Dios. Baliwan di iBabylon an amin nan nun'appuhiy pangatnan tataguh tun luta. ‡ **25:8** I Cor. 15:54. § **25:8** Rev. 7:17; 21:4.

11 Ya ta"on hi unda ipatnan bumangon ta makakdah di mu adi iyabulut Apo Dios
an unnaat goh iyal'allan bainon dida ta mapogpog di pumpahiyaanda.
12 Ya pumpa"in Apo Dios nan allup di babluyda
ta midipatdah nan luta ta mumbalindah hupu'.

26

Nan Kantan Pundayaw ay Apo Dios

1 Awniat madatngan di pangikantaan nan tataguh tun ad Judah eten kantan alyonay,
"Nahamad tun babluy tu'u ti hi Apo Dios di mangibaliw ay ditu'u,
at mipaddung hinan allup an nunle'woh ay ditu'u.
2 At ibughulyu nan pantaw hinan allup
ta humigupdan amin nan tatagun manginaynayun hi pangulugdan Apo Dios
an dida nan imbilangnah nahamad di pangatda!
3 Ti hi Apo Dios ya palenggopona nan tagun na'na'unnud ay Hiya
ti Hiyay edenolna.
4 At hi Apo Dios di pange'kodan tu'uh enggana
ti Hiya nan paddungnay daplah an ihi'ugan tu'u ta mibaliw tu'u.
5 Hiya ya ipa'ampana nan mumpahiya,
ya pa"iona nan ma'al'alin babluyda
ta mun'egday nan allupda ta midipat hinan luta.
6 At pun'igatin nan nun'awotwot,
ya ma'abohlan an tatagu.

7 Mu nan na'na'unnud ya pundotalon nan nungngadan hi Nahamad di Pangatnay dalanonda
ta maphod hi owonda.
8 At da'mi ya pohpohdonmin hi Apo Dios di mipabagtu,
at unudonmi nan Uldina,
ya Hiyay edenolmi.
9 At abigabigat ya Hiyay nonomnomonmi.
Ti wa ay ta moltaona nan tataguh tun luta ya hiyay panginnilaandah
nan nahamad hi un'unudonda ta ipogpogda nan nun'appuhin ato'atonda.
10 Mu ta"on damdamah unmu ipattig di homo'muh nan nun'appuhiy pangatdan tatagu
ya adida damdama matuduwan an mangat hi maphod.
Ya hihidyan nan nun'appuhiy gunda aton an ta"on hi unda wah nan babluy
an hay nahamad di mitudtuduh ma'unud
ti adida pa"immatun hinan anabagtum an Dios.
11 Ya ta"on goh hi un'a nundadaan an mummoltan dida
ya paddungnay unda nabulaw an nangohoyda.
At ipattigmun didan buhulmu an He"a ya ongol di pamhodmun da'min tatagum ta mabainanda.
At moltaom,
at didah nan apuy an inalim hi pamogpogmun dida.

12 Apo Dios, iyabulutmu ni' an lumenggop ami

ti dumalat nan abalinan an nalpun He"a
ya mun'aphod di inatmi.
13 Apo Dios an Diosmi,
wadaday udum an nun'ap'apun da'mi,*
mu He"a damdama ya anggay di dayawonmi.
14 Ya danen nun'ap'apun damih din hopapna ya minoltam dida,
at nun'atoyda
at na'aliwandah nabayag.
15 He"a, Apo Dios, ya impado'ol da'min tatagum,†
ya impa'ambilogmu tun numbabluyanmi.
At hiyanan He"ay daydayawonmi.

16 Hidin nangilatam ay da'mi, Apo Dios, ya nidugah di nipaligligatanmi,
at numpahpahmo' amin He"a.
17 Ti umat amih nan babain magadyuh muntungaw
an pumkaw hi dogoh di puntungawana.
18 Mu ta"on hi un ami nunligligat ya agguymi inabalinan an nangibaliw hi babluymi,
ya bo'on hiyay dumalat hi pinumhodan nan tatagu.

19 Mu inilamin He"a ya abalinam an mamaliw ay da'mi
ya tun babluymi tuwalin paddungnay mahuam!
At awniat ikankantan nan tataguy amlongda
ti nan panaguam ay da'mi ya mipaddung hinan dulnuh nan helhelong.‡

20 At da'yun i'ibba' an holag Israel ya edenolyun Apo Dios an paddungnay umanamut ayu,
ya nun'ida'igyuy abungyu ta mipo"oy ayuh engganay un ma'udyaan di bungotna.
21 Ti umalin malpud abuniyan ta moltaona nan tataguh tun lutan dumalat di baholda.
Ya inilan Apo Dios an amin nan tatagun napatoy hi abablubabluy,
ya inilana goh nan tatagun namatoy ay dida,
at hiyanan mamoltada."

27

Hay Abaliwan nan Holag Israel

1 Henen a'atana* ya moltaon mahkay Apo Dios nan ay ulog an Leviathan†
hinan baybay,
at mi'id mahkay di aton nen munleppotan an ay ulog an mamal-
balin ditu'un tatagu.

2 Ya alyon Apo Dios di,
"Umamlong ayu mahkay ta ikankantayuy pinumhodanyu
an umat hinan natanoman hi greyp an mamunga.

---

* **26:13** Umat hinan i'Egypt, ya iPhilistia, ya iMidian, ya i'Assyria, ya nan udumna goh. † **26:15** Heten dimmo'lan nan i'Israel ya dumalat nin hi numbangngadan nan i'ibbadan nibalud ad Babylon (Isa. 54:2-3). ‡ **26:19** Nan dulnuh nan helhelong ya ma'ahhapul ad Israel hinan tumaguan di nitanom. * **27:1** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon (verses 1-6, 9, 12-13). † **27:1** Heten Leviathan ya ohan kalahin di dinosaur (bahaom nan footnote di Job 41:1), ya hiyay ipaddungan an amin nan tatagun buhul Apo Dios.

3 Ti Ha"in an Dios di manalimun hinan inatanom'un greyp ta gun'u hibugan,
ya iyadug'uh abigabigat ta mi'id di mama"i.
4 Ti adia' mahkay bumugot.
Mu wadada ay di puma"i an buhul an paddungnay pagat ya gulun
ya gubato' dida ta engganah un'u puulan dida ta ma'ubahda!
5 Mu wa ay ta pohdon nan buhul an baliwa' dida
ya mahapul an mi'pohhodandah mahhun ay Ha"in,
at adi' ubahon dida.
6 Ya udum hi algaw ya nan tatagu' an holag Jacob an hi Israel di ohah ngadana
ya mipaddungdah nan ayiw an nihamad an limmamut,
at do'ol di bungana,
at la'tot ya nihinap hi abablubabluy hitun lutay bungana."

7 Ya inali' an hi Isaiah di,
"Manu ay umat hinay ma'at
ti hi Apo Dios ya moltaon ditu'un tataguna,
mu adi umat hinan nidugah an atonan mummoltah nan buhul tu'u.
8 At pumpakak ditu'un ten numbabluyan tu'u ta iyuy ditu'uh nan buhul tu'uh udum an babluy.
At paddungnay un ditu'u itayap hi puo' an malpuh appit hi buhu'an di algaw.
9 Mu gahin hi un tu'u du'gon di gun tu'u pumbaholan ya unna aliwan di bahol tu'u.‡
At pumpa"i ya nunggimu'nan amin nan batun pun'onngan hi incense
an gun tu'u pangidawatan hinan bulul di udum an tatagu
ta engganah un mumbalin hi hupu',
ya ta"on un nan inyamma tu'un pundayawan ay Asherah.
10 Ti minganuyda nan nun'a'allup an babluy tu'u an umatdah nan mapulun.
At hidiy umayan nan babaka,
ya nun'alatda nan hapang di a'ayiw,
11 at mun'ahpa'da,
ya wa ay ta mun'alanguda ya pinateng nan binabai ta itunguda.§
Umat hituy ma'at ay ditu'u ti din'ug tu'uh Apo Dios,
at umat tu'uh nan mi'id di nomnomna.
Ya Hiyan Dios an nunlumun ditu'u ya adi ditu'u hom'on.
12 Mu udum hi algaw ya ohha'ohhaon ditu'un amungon an holag Israel an mete"ah nan Wangwang an Euphrates ta engganah pogpog di ad Egypt.
13 Ya henen a'atana ya ma"adngol nan ipagangoh tu'un talampet an pangayag tu'uh nan i'ibba tu'un mun'a'utaw hi ad Assyria ya ad Egypt. At mumpumbangngadda ta middumdan ditu'un mundayaw ay Apo Dios eden pento'nan duntug ad Jerusalem."

28

Hay Ma'at hi ad Samaria

1 Mahmo' nan maphod an babluy ad Samaria an kapitulyud Israel
an wah nan nundotal ya malumong an luta!
Ti ta"on hi un ipahiyan nan mabubutong an a'ap'apu tu'un holag Israel
ya mapa"i an ay ma'leng hinan ma"aphod an habhabung.

‡ **27:9** Rom. 11:26. § **27:11** Nan iJerusalem ya mipaddungdan ten hapang an nalangu an mi'id di iyusalana an un hay mitungu ya anggay.

2 Ti tigonyu an ipa'alin Apo Dios nan mun'abi'ah an gumubat*
an umat hi aton di mabi'ah an puo' ya udan,
at wa ay ta mundatong ya nun'iyanudnan amin di dalapuhona.
3 At henen babluy an ipahiyan nongkay nan mabubutong an holag Ephraim
ya pa"ion di buhul.
4 At mami'id mahkay di amaphodna
ta umat nongkay hinan ma"aphod an habhabung
an ta"on hi un nitanom hinan ma"aphod ya malumong an luta,
mu mun'ulay damdama ya na'leng.
Ya umat goh hinan nanahhun an nalum an bungan di ma'alih fig
an un himbumagga ya mami'id ti alan di mannig,
ya inanda.

5 Mu hitun alpahan di a'atan hana ya hi Apo Dios an nidugah di abalinana
di nahamad hi iyamlong nan ma'angang an tataguna.
6 Ti tigona ta nepto' di aton nan mangipanuh hi tatagu,
ya idatnay abalinan nan tatagunan mananggah nan mangubat ay
dida.

Nan Mabubutong an Propetah ad Judah

7 Mu ad ugwan ya nan papadi ya propeta ya mabubutongda,
at munlangngiwandan dumalan,
at mi'id poto' di nomnomda,
at mun'ibahhaw di pun'awatdah nan ipa'innilan Apo Dios ay dida,
at mibahhaw di atondan mangipanuh hinan tatagu.
8 Ya mun'iwa'at di inutadah nan lamehaan,
at nidugah an aluluhnin ya ahi'a'agub.

9 Ya inalida goh udot ay ha"in di,
"Hay punnomnom nin nen tagun ditu'u?
Ti wa ay ta humapit ay ditu'u ya ay tu'u ung'ungungnga!
10 Ti nan hapitona ya nan hapit di nun'abutong an alyonday,
Bada, bada, bada, bada!
Bada, bada, bada, bada!"†

11 At umat hina ay an ngohoyona' an muntudun didan i'ibba' an holag Israel
ya la'tot ya impa'alin Apo Dios nan buhul an nat'on di hapitda‡
ta diday manugun ay da'yu§ ta abakon ditu'u,
ta diday muntudun ditu'u.
12 Mu gulat ta donglon daten i'ibba' an holag Israel nan Tugun Apo Dios
at immannung an hitun babluy tu'uy punhituwan tu'u,
mu nihimung an nangohoyda.*
13 At hiyanan hi Apo Dios ya umat goh hinay atonan alyonay,
"Bada, bada, bada, bada an muntudtudun da'yu ta ohha'ohhaona!"
At hiyanan mun'ihupdugda,
ya nahugatanda ta nalakan alanda dida,
ya inyuyda didah udum an babluy.

---

* **28:2** Hay ipa"elna ya nan tindalun nan alid Assyria. † **28:10** Hanan hapit ya mid ah pohdondan ibaga ti un hapit di nun'abutong an ta"on hi unda humapit mu mid poto' di hapitonda. Ya hay nipaddunganah nan hapit di English ya *blah, blah, blah*! ‡ **28:11** Didanay i'Assyria. § **28:11** I Cor. 14:21. * **28:12** I Cor. 14:21.

14 At donglonyun mumpungngohoy an a'ap'apud Jerusalem nan hapit Apo
Dios
15 ti ita"engyun alyonyuy un ayu ni'tulag hi atoy ya nan lubu'.†
At hiyanan ta"on hi un waday nunnaud an ligat
ya alyonyuy mibaliw ayu an gapu ta mundenol ayuh layah.
16 Mu nan na'abbagbagtun Dios ya inalinay,
“Nomnomnomonyu an impognad'u nan batuh nan Duntug an Zion,
at nan tagun mangedenol enen batu ya adi mabainan.‡
17 Ti dida ya nahamad di pangatda,
mu nan pundenolanyun layah ya pun'iyanud di datong ya dalallu,
18 at nan ni'tulaganyuh atoy ya mid hulbina.
Ti hitun umalian nan buhul ya umannung an mun'iwalitang ayuh
luta
an paddungnay iyanud da'yuh datong
19 an dumalat nan punligligatanyuh abigabigat.”

Ya un gulat ta ma'awatanyuh te at umannung an matuduwan ayu,
at mawaday nidugah hi ta'otyu.
20 Ti adi ayu mabaliwan
an umat ayuh nan ulgud an nan mun'ammah he'he'dod an kama
an malauh di hu'inah nan kama,
ya umat goh hinan limma'uh ho'ho'dod an uloh an adi umdah iyu-
lohna.§
21 Ya wan hi Apo Dios ya mahanawang an nidugah di boholna,
at hay atonan ditu'un tataguna ya umat hi inatnah nan iPhilistia
hinan Duntug an Perazim*
ya hinan holag Amor hinan nundotal ad Gibeon.†
At atona nan umipanoh'an pummoltanah nan tataguna
an ta"on hi unda adi ma'awatan.
22 At maphod hi unyu ipogpog di ngohoyyu ta adi mamamay moltayu!
Ti inalin Apo Dios an nidugah di abalinana ay ha"in di makulug
an pa"iona tun babluy tu'u.

23 At donglonyu tun alyo' ay da'yu
24 ti undan way mumpayaw hi unna inanayun an umala'aladu
unu kumawakawal hinan payawna?
25 Ti wa ay ta nidadaan nan puntanomana ya tinammanah nan pohdonan
itanom,
at ilahhinay pangitammanah nan wheat, ya nan barle, ya nan dill,
ya nan cummim.
26 Nan mumpayaw ya inilanay atonan muntamu
ti hi Apo Dios di mangipanomnom hi atona.

27 Ti nabto' ay nan umat hinan dill ya cummin ya inilanan bo'on hay gumo'
di panaltalna
ti nan maymayappaw an ayiw di usalona.
28 Ya umat goh hinan mabto' an wheat an inilanay atonan manaltal ta adi
magmi'.
At mabalin an usalona nan pilid di kalesa an guyudon di kabayu,

† **28:15** Hay pohdonan hapiton nin ya nan pi'hapitandah lennawan di nun'atoy (verse 18). ‡ **28:16** Rom. 9:33; 10:11; I Pet. 2:6. § **28:20** Hay nipaddungan te ya nan nangiyokodandah nan i'Egypt an mid abalinandan bumadang. * **28:21** II Sam. 5:20. † **28:21** Josh. 10:10-12.

mu tigona ta adi magmu' di bogahna.
29 Ya an amin hatun la'eng di tagu ya nalpun Apo Dios an nidugah di abalinana
ti Hiya ya ma"aphod di panuguna ya nanginnila!

29

Hay Apa"ian nan Babluy David

1 Mahmo' nan babluy tu'ud Jerusalem an ma'alih Ariel*
an din numbabluyan din Alin hi David.
Manu ti atawotawon ya gun tu'u ngilinon
nan mahayhaynod an punnomnoman tu'uh nan pundayawan tu'un Apo Dios.
2 Mu pa"ion Apo Dios tun babluy tu'u an *pun'onngan* hi me'nong ay Hiya.
At awniat nidugah di kumilaan tu'u ya punlungdayaan tu'u
ti mumbalin tun babluy tu'uh ay *pun'onngan* an umayuhan di dalan di tatagu.
3 Ti ipa'alinay buhul ta li'ubonda tun babluy tu'u,
ya tababondah luta ya batuy nunlene'woh hinan allup tu'u
ta pumpattu'andan mangubat ay ditu'u.
4 At awniat nidugah di atayan tu'u an ta"on hi un tu'u mumpabadang,
ya adi madngol di hapit tu'un
umat hinan hapit di adi mattig an mid mapto' hi hapitona ti un tu'u iyab'abu'ab.

5 Mu hanan mun'abungot an buhul tu'u ya mumbalindah umat hi hupu' an mun'ipuo',†
at himbumaggadan mami'id.
6 Ti hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya ipa'alinay mabi'ah an alyog,
ya puo', ya idul, ya ilat, ya nan gumiyagiyab an apuy.
7 At pogpogonan amin nan mangubat hitun babluy tu'un pun'onngan hi me'nong ay Hiya,
at mipaddungdah nan enap an inggibo' ay ya nami'id.
8 An umat hinan tagun na'ahhinaangan an en'enaponan gun mangan,
mu unat goh inggibo'na ya hihidyan munhihinnaang.
Ya umat goh hinan na'uwaw an ta"on hi unna en'enapon an gun uminum
mu wa ay ta igibo'na ya hihidyan na'u'uwaw.
At umat hinay ma'at hinan tatagun mangubat hinan nabagtun Duntug an Zion
ti namnamaondan mangabakda,
mu adi mabalin.

9 At adi ayu manoh'ah nan gun'u ibagan da'yun i'ibba' an tataguh tun ad Jerusalem
ti undan adiyu kulugon?
Undan nun'abulaw ya nun'abutong ayu ta munhinaggaw ayun dumalan
an ta"on hi un mi'id di ininumyu?
10 Mu hi Apo Dios ya pa'enlo'on da'yu ta mid inilayuh ma'ma'at,
ya ta"on un da'yun propeta ya nan udum an baal Apo Dios

* **29:1** Heten hapit ya umat hinan hapit di Hudyu an *pun'onngan*, at munhanul hi Isaiah hi nanapitdah verse 2. † **29:5** Hay ituduna nin ya nan na'abakan nan i'Assyria hidin 701 B.C.

ya paddungnay upupon Apo Dios di matayu.‡

11 At hiyanan adiyu ma'awatan di ibalinan tun nipa'innila an la'tot ya
ma'at ti ay nitudo' ya natimlian. At ipabahayu ay nan nitudo' hinan
nanginnilan mumbaha ya alyonday, “Adi mabalin an bahao' ti natimlian!”
12 Ya wa ay goh ta ipabahayuh nan mi'id di inilanan mumbaha ya
alyonday, “Ka'manna, ti mi'id ah inilamin mumbaha.”§
13 Hiyanan inalin Apo Dios di,
“Daten tatagu ya umalidan mundayaw ay Ha"in,
mu mid napto' ya un hapit ya anggay ti nat'on di wah nomnomda.
At nan aat di pundayawdan Ha"in ya un nonong ya inun'unudda
nan itudtudun di tatagu.*
14 At hiyanan ato' di umipanoh'a ta way aton daten mumpunlayah an
tatagun umogyat.
At ipattig'un mi'id di hulbin di la'eng di tagu,
at mumbalin atog nan nidugah di anala'engnan taguh mi'id di inilana.”†

15 Mahmo' ayuat an mangalih,
“Undan tigon Apo Dios nan gun tu'u aton
an adi tu'u tuwali ibagbagan Hiya?”
16 Mu da'yuat di mi'id di nomnomna!
Ti undan mabalin ta alyon di uklit an bangah nan nanuwin ay
hiyay,
“Bo'on he"ay nanuwin ay ha"in, at agguymu inilay aat'u!”
unu alyonay,
“He"an nanuwin ay ha"in ya mi'id di ini'inilam!”‡

17 Nomnomonyuh ten immannung an ma'at an alyonay,
Adi madnoy§ at nan inalahan ad Lebanon ya mumbalin hi malu-
mong,
at maphod hi punhabalan.
Mu henen maphod an punhabalan ya mumbalin hi inalahan.*
18 At hitun adatngan nen algaw ya mabalin an donglon mahkay nan napu'it
di mibahah nan liblu,
ya nan nabulaw ya paddungnay tigonda mahkay di patal.
19 Ya nan mumpa'ampa ya nan nun'awotwot an tatagu ya mawaday
pun'am'amlongandan
malpuh nan me'gonan an Dios ad Israel.
20 Ya mapogpogda mahkay nan mangipaligligat hi i'ibbadan tatagu,
ya nan mungngohoy ay Apo Dios,
ya nan ommod hi unda mumbahol ya mapogpogda goh.
21 Ya ta"on un nan munlayah an ihtigu ta pangabakonday numbahol ya
impamoltada nan mi'id di baholna,
ya ta"on un nan manandih amoltaan nan numbahol.
22 At hiyanan hi Apo Dios an nangibaliw ay Abraham ya inalinan ditu'un
holag Israel di,

---

‡ **29:10** Rom. 11:8 § **29:12** Hay pohdonan hapiton ya ta"on hi un nan tatagun nabagtuy adalda ya adida ma'awatan nan Hapit Apo Dios hi un mid nan Na'abuniyanan an Lennawan bumadang ay dida. * **29:13** Mat. 15:8-9; Mk. 7:6-7. † **29:14** Ac. 13:41; I Cor. 1:19. ‡ **29:16** Rom. 9:20-21. § **29:17** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon. * **29:17** Hay pohdonan hapiton ya nan na'ampan tagu ya awniat hiyay mipabagtu, ya nan mumpahiyan tagu ya awniat hiyay mipa'ampa.

“Da'yun tatagu' ya adi ayu mahkay mabainan,
ya mi'id mahkay di ta'tanyu.
23 Ti tigonyu adya nan do'ol an imbabaluyyun wagah'un da'yu,
ya immatunanyu mahkay an mi'id di udum hi umat ay Ha"in an Diosyu an holag Israel.
Ya manoh'a ayu mahkay hinan aat'u,
at dayawona'.
24 Ya nan tatagun nibahhaw di unudonda ya ma'awatanda mahkay nan immannung an tudtudu,
ya din munlilih din hopapna ya abulutonda mahkay nan itudtudu',
at hiyay unudonda.”

30

Nan Padan hinan Adi Mi'yunnudan an Babluy

1 Hi Apo Dios ya inalinah nan tatagunay,
“Mahmo' ayun imbabaluy'un nangohoy ay Ha"in!
Ti pohpohdonyun umuy mumpabadang hinan i'Egypt an abohla'
ta omod unyu ud'udman di baholyu.
2 Ti agguy ayu nunhanhan ay Ha"in
an un ayuat goh immuy ad Egypt an numpabadang ta baliwan da'yuh nan alidah di.
3 Mu henen nangidenolanyun diday dumalat hi abainanyu,
ya ipa'ampaanyuh umangunuh.
4 Manu ti wadaday u'upihyal hi immuy ad Zoan
ya hi ad Hanes hidid Egypt,
5 mu mi'id ahan di imbadangdan da'yu
ti un at goh hay nabainanyu.”

6 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Nan hennagyun mumbagah badang ya nun'ipitakaydah nan dongki ya kamilu
din nun'abalul an gina'un inyuydad Egypt
an ene'wadah nan mapulun ad Negev an atata'ot ti wah diday layon ya ulog an umat hi ha'u'u,
mu ta iyuydaat ahan hanan adawdah nan tatagun mi'id di ibadangdan dida.
7 Ti nan i'Egypt ya mi'id di hulbin nan inalidan ibadangdan da'yu.
At hiyanan nginadna' heden babluy hi,
Rahab an Mi'id di Abalinana.”

8 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Itudo'muh nan libluy aat di anappuhin di ato'aton danen tatagu
ta adi ma'aliwan hi enggana
9 ti nidugah di anangohoydan
adida ahan pohdon an donglon nan itudtudu' an Dios.
10 Hay alyondah nan baal'un Dios an nan propeta ya alyonday,
Adiyu gun ulgudon ay da'mi nan alyonyun impa'innilan Apo Dios
ti hay pohdonmin donglon ya nan mun'aphod an ta"on hi un adi makulug!
11 At ipogpogyun gun mun'ulgud ay da'mih nan hinapit Apo Dios
ti adimi pohdon an donglon di malgom hi aat nan
alyonyun nahamad an Dios tu'un holag Israel!”

12 Mu hay nambal Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel ya inalinay,
“Gapu ta pihulonyu nan impa'innila' ay da'yu
ta hay kulugonyu ya nan layah ya nan ipaligligatan
13 at hiyay ma'at ay da'yu.
At mapogpog ayu ta umat ayuh nan ata'nang an allup
an nunhiyan di nete"ah puunah engganah bagtuna.
At ag'aga ya matu"in an mungkakaludukud ya nidipat hinan luta.
14 At umat hinay ma'at ay da'yu ta umat ayuh nan uklit an bangan nagah ya nun'agimu',
at adi mabalin hi un mah ni' panaluduh bala unu pana'lung hi danum.”

15 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios an dayawon tu'un holag Israel di,
“Gulat ta muntutuyu ayuh baholyu ta Ha"in di pangedenolanyuh unudonyu ya mabaliwan ayu.
Ti hay alpuwan di bi'ah ya nan dumidinnganyu ti Ha"in di nangiyokodanyu.
Mu adiyu pohdon
16 an alyonyuy,
Adimi, ti badangan da'mih nan i'Egypt
an idatday ma'uwegeng an kabayu ta itakayanmin mi'gubat!
Mu adi umat hinay ma'at ti hay ma'uwegeng ya nan buhulyun mamdug ay da'yu!
17 At un ohan tindalun buhulyu ya ipalayawnay hinlibun da'yu.*
Ti ta"on hi un anggay di lemah buhulyu ya ipalayaw da'yun amin
ta un anggay di nipado' hinan duntug an nitayunan di bantilayuy ma'angang.”

18 Mu inali' an hi Isaiah di,
“Ta"on hi un umat hinay ma'at
ya hohoddon damdaman Apo Dios di puntutuyuanyun i'ibbah baholyu
ta pangipattiganah homo'na ya nan pamhodnan da'yu.
Ti hi Apo Dios ya makulug di atonan mangipanuh hi tatagu,
at an amin di mumpabadang ay Hiya ya mipa'amlongda.
19 At da'yun i'ibba' an tataguh tun ad Jerusalem ya adi tu'u mahkay kumilah udum hi algaw.† Ti hom'on ditu'un Apo Dios hi un tu'u mumpahmo' ay Hiya! Ya abulutonay alyon tu'u, at umannung an badangan ditu'u.
20 Manu ti paddungnay ipa'inuman ditu'u, ya pinangan ditu'un Apo Dios hinan nidugah an punligatan, mu Hiya an muntudun ditu'u ya wagwadan ditu'u.
21 At donglon tu'uy hapitnan alyonay, Hiyah te owon, at hituy pange'wanyu.
22 At pumpa"iyu mahkay an amin nan bulul an dayawonyun hay silver ya balitu' di niyamma, ya nun'itapalyu an umatdah nan aluluhnin.
23 Ya wa ay ta mun'oho' ayu ya ipa'alin Apo Dios di udan ta pumhod nan ihabalyu. At dumo'ol mahkay di ma'an, ya dumo'ol di onon nan animal tu'un umat hi baka.
24 At namamah nan pun'aladuonyun baka ya dongki ti hay ipa'anyun dida ya nan namahmah an wheat ya barle.

---

* **30:17** Hiyah te nipa'annungan din inalin Moses hi ma'at hinan adi mangun'unud ay Apo Dios (Deut. 32:30). † **30:19** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon (verses 19-26).

25 Ya dumo'ol di danum an malpuh nan atata'nang an duntug ya hi-
nan dudunduntug hitun pangabakan tu'uh nan buhul tu'u, at do'olday
mun'a'atoy.
26 Ya nan bulan ya ma"abnang an umat hinan algaw. Ya nan patal di
algaw ya nidugah an ma'appattal an umat hi patal nan malammung an
pitun algaw. At umat hinay ma'at hitun pangipa'adaogan Apo Dios hi
paddungnay hugat tu'un tataguna."

Nan Pummoltaan Apo Dios hinan i'Assyria

27 Mu awniat amangonyuh Apo Dios
an paddungnay na'uy an malpuh adagwin
umat hinan mundalang an apuy di bungotna an nele'woh ay Hiyay
ma'ugtul an ahu'.
Ya nan hapitona ya umat hinan apuy an gumhob.
28 Ya mipaddung goh nan bungotnah
nan nundatong an wangwang an pun'iyanudnan amin nan
buhulna ta mapogpogda.
Ya danen mumpahiyan tataguh abablubabluy an mi'buhul ay Hiya ya
paddungnay yakayakona dida,
at umatdah nan kabayun impa'amelnay gumo' hi timidda ta iyuyna
didah nan apogpoganda.
29 Mu ditu'u ay an tatagun Apo Dios ya mun'amlong tu'un mungkanta
an umat hinan pun'am'amlongan tu'uh un waday behtan pun-
dayawan ay Apo Dios.
Ya umat goh hinan pun'am'amlongan tu'uh nan umayan tu'uh nan
nabagtuh ad Jerusalem
an ipangulu ditu'uh nan manungngali
ta umuy tu'u nongkay hi awadan nan ay Batun mamaliw ay ditu'un
holag Israel.
30 Ya ipadngol Apo Dios nan umipanoh'an hapitna ya nan atonan umubah
ta le'naon nan buhulnay bungotnan pun'agahnay apuy,
ya nidugah an idul, ya ilat, ya udan, ya dalallu, ya nan mabi'ah an puo'.
31 At nan i'Assyria‡ ya tumata'otdah pangngolandah nan hapit Apo Dios
ti nidugah di pummoltanan dida.
32 Ya an amin nan pummoltaan Apo Dios ay danen i'Assyria
ya gun ipagangoh nan i'ibba tu'un holag Israel di tambourine ya
alpah pun'am'amlonganda.
Ti hi Apo Dios di mangubat hinan buhul tu'un i'Assyria.
33 Ya nidadaan tuwalid Topheth§ hidin penghana ta pangipuulandah nan
alid Assyria.
Ya henen pangipuulandah nan ali ya ambilog
ya maluhung an naka'utan an munnononnong di apuyna ti do'ol ahan
di tunguna.
Ya nan yahyah Apo Dios di mangipadaladalang.

31

Hay Pamaliwan Apo Dios ad Jerusalem

1 Mahmo' ayun i'ibba' an umuy mumpabadang hi ad Egypt
an bo'on at goh hi Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel!

‡ **30:31** Ituduna goh di aat nan titindalun AntiKristu. § **30:33** Hiyah ne lugal hi luwal nan allup ad Jerusalem hi nanghoban nan Hudyuh imbabaluyda ay Molek an bulul di i'Ammon, at waday apuy hidi (II Ki. 23:10; Jer. 7:31-32; 19:6, 11-14; I Ki. 11:7).

Ti hay pundenolanyu ya nan mahapul hinan pi'gubatan an umat hi kabayu,
ya kalesa,
ya nan abalinan di nungkakabayun titindaluda.
2 Mu nidugah an nala'eng hi Apo Dios!
At hiyanan inilanay atona,
at ipa'alinay punholholtapan nan i'ibban nun'appuhiy pangatnan iJudah
an umuy an mumpabadang hinan i'Egypt.
Ya henen atona ya makulug an ipa'annungna ti Hiya ya adina itutuyuy inalinah amoltaan daten nun'appuhiy pangatdan tatagu.
Ya ta"on un nan i'Egypt an pundenolanda ya pogpogona goh damdama dida.
3 Ti nan i'Egypt ya unda tagu ya anggay an bo'onda Dios hi pundenolan,
ya ta"on un nan kabayuda ya mi'id di nun'abhiwandah nan udum an kabayu
ti wada goh di odolda an bo'onda lennawa.
Ya wa ay ta bumungot hi Apo Dios at mapa"i nan mabi'ah an babluy an gun bumadang,
ya ta"on nan babluy an gunna badangan at ma'ubahdan duwa.

4 Mu umat hituy inalin Apo Dios ay ha"in an inalinay,
“Ta"on hi un ahitutu'u' nan mumpumpahtul an mangabul hinan layon
mu adida tuma'ot an undaat goh inaynayun an gun mangih'ihdah nan animal.
Ya umat goh hinay ma'at an mi'id ah ohah way abalinanan mangipawan Ha"in
an mangibaliw hinan Duntug an Zion.
5 Ya umat goh hinan panalimunan nan hamutih nan buyana ta baliwana nan imbaluyna
ya umat hinay ato' an Dios an nidugah di abalina' an mamaliw hi ad Jerusalem.”

6 Ya inali' an hi Isaiah di, “Da'yun holag Israel ya ta"on hi un nidugah di numbaholanyun Apo Dios mu ad ugwan ya muntutuyu ayu ta mumbangngad ayu ta Hiyay dayawonyu.
7 Ti madatngan henen algaw* at an amin ayu ya pun'itapalyu nan inyammayu an bululyu an balitu' ya silver.
8 Ti inalin Apo Dios di,
Awniat mun'apatoy nan buhulyun i'Assyria,
mu bo'on nan hanggap di tataguy mumpamatoy ti Ha"in an Dios,
at hiyanan mumpangalayawdah nan punggugubatanda,
ya nan ungungan linala'i ya makaphulda ta mumbalindah himbut.
9 Ya ta"on un nan a'ap'apun di titindaluda ya nidugah di tuma'tanda,
at taynanda nan bantilada.
Ha"in an Dios an ma"abnang di benangnad Jerusalem di nanapit ete.”

32

Nan Nahamad di Pangatnan Ali

* **31:7** Ma'at hinan Punligatan di Tatagu.

1 Nomnomnomonyu an udum di algaw* ya waday umalin mun'ali an
nahamad di pangatna,
ya umat goh hinah nan bumadang ay Hiyan mun'ap'apu an na-
hamad di pamanuhdah nan tatagu.
2 Ti hinohha ay dida ya umatdah nan nahamad an ihi'ugan hi un way puo',
ya umatda goh hinan danum hinan ginnaw hinan mapulun
ya hinan naliduman an puun di ongol an batuh un nidugah di potang.

3 Ya paddungnay madiat mahkay di matan nan tatagun Apo Dios,
ya pohdondan donglon di hapitona.
4 Ya adi mahkay malgom di atonda ti pa'annomnomonda ta nahamad di
pangatda,
ya nan nepto' goh di hapitonda.
5 Ya bo'on mahkay nan manamanangpah di ma'alih nahamad an tagu
unu nan immadang an dumalat di nun'appuhin pangatday e'gonan
di tatagu.
6 Ti nan manangpah ya mid upid hi hapitonda,
ya nappuhiy nonomnomonda ya pangatda.
Ya layah ahan di gunda ibagabagah nan tataguh aat Apo Dios,
ya adida ahan bumadang hinan tatagun ma'ahinnaang an dumalat
hi ami'mi'idanda.
7 Ya nan adi mangngol ya nun'appuhiy pangatda
ti gunda punlayahon nan nun'awotwot an ta"on hi un makulug di
atondan mumpahpahmo'.
8 Mu nan nanomnoman an tagu ya nahamad di pangatna,
ya ta"on un nan nomnomnomonan aton ti nan makulug di ih-
tiguana.

Nan Binabaid Jerusalem

9 At da'yun i'ibba' an binabain waday pangngalana an mi'id di
pun'od'odanah mahapulna
ya donglonyu tun ibaga'!
10 Ti manud ugwan ti maphomaphod di nitaguanyu an mi'id di numanom-
nomanyu,
mu awni ta maluh di nahuluk hi hintawon at nidugah di numanom-
nomanyu
ti mi'id di ma'alayuh nan bungan di intanomyun greyp ya nan udum an
bungbungaan.†
11 At i'ibba' an binabain waday pangngalanan mi'id di pun'od'odanah
mahapulnad ugwan
ya awniat madatngan di wumogwoganyuh ta'otyu!
At odolnah unyu punluh'up nan mun'aphod an inlubungyu
ta mumpunlubung ayuh langgut ta ipattigyuy punlungdayaanyu.
12 Ya nun'ug'ugyuy palagpagyuh punha'itan di nomnomyuh
apa"ian nan papayawyu ya nan puntammanyuh greyp.
13 Tun babluy tu'ud Jerusalem ya mapa"i,
at mumpangahangaw di pagat ya pagal.
Immannung an lugwaanyuy apa"ian nan pun'am'amlonganyun
a'abung
14 ya nan palasyu,

* **32:1** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon. † **32:10** Hiyah te na'ulgud hi aat di nappuhin ma'at ti gubaton nan i'Assyria dida, ya na'at hidin nun'alian Sennacherib hidin 701 B.C.

ya an amin di wah tun babluy tu'un mamapnuh din hopanah
tatagu ya mabukawan.
At mumbalin hi ihinan di dongki ya kalnilu
15 ta engganah un honogon Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan
ditu'u,
at lumumong nan mapulun,
ya pumhod di mihabal ta umatdah nan a'ayiw hi inalahan!
16 Ya nahamad di pangat nan i'ibba tu'un mangipanuh hi tatagu ta pumhod
tun babluy tu'u
ti nahamad di pangat di hinohhan ditu'u.
17 Ya gapu nongkay hinan nahamad an pangatda
ya malenggop mahkay tun babluy tu'uh enggana.
18 Ti inalin goh Apo Dios di,
“Nan tatagu' ya malenggopda mahkay hinan numpunhituwandan
mi'id di ita'otda.
19 At ta"on hi un pa"ion di o"ongol an dalallu
nan bubulung ya nan babluy hidi
20 mu wagaha' damdama dida.
At an amin di ihabalda ya mumpangabungada,
ya umat goh an do'ol di onon di bakada ya dongkida.”

33

Hay Abaliwan nan Tatagud Jerusalem

1 Mahmo' ayun nama"ih udum an babluy!
Manu ti agguy ayu pay napogpog, mu la'tot at mapogpog ayu!
Mahmo' ayun nangibahhaw hi nunhahapitanyuh udum an tatagu!
Manu ti agguy da'yu linayahan pay hi udum an tatagu.
Mu hitun pangidinnganyun puma"i ya da'yu kogoh di mapa"i,
ya hitun pangidinnganyun mamalbalih udum ya da'yu kogoh di
balbaliyanda.

2 At nunluwalua' an inali' di,
“Hom'on da'mi ni' ahan, Apo Dios, ti He"a ya anggay di namna-
maonmi!
Ya ipapto' da'mih abigabigat,
ya ibaliw da'mih nan nidugah an numanomnomanmi.
3 Ti wa ay ta donglon nan buhulmiy hapitmu ya mumpangalayawda,
at inyal'allanah unda tigon di abalinam an mun'iwa'atda!
4 Ya nun'alamin amin di inadangyanda,
at umat hi aton di do'ol an dudun hinan nun'itanom an mi'id di
ma'angang.

5 Hi Apo Dios ya na'abbagbagtu ti ad abuniyan di nunhituwana!
Mu pumbalinona tun ad Jerusalem hi nahamad di pangipanuhdah
tatagu
ti nahamad di pangatna.
6 Ya Hiyay nahamad hi pange'kodan ti ibaliwna tun babluy tu'u,
ya Hiyay mangidat hi la'eng tu'u ya mangituduh nan maphod an
innilaon tu'u.
At hay pundayaw tu'un Apo Dios di hiyay iyadangyan tu'u.

7 Mu awni ya un ma'at hatu

mu anakkayah an ta"on hi un nan nun'atulid an titindalu ya
mumpabadangda!
Ya nan gunda hennag* an mangipa'innilah lumenggopan tun babluy
tu'u ya mumbangngaddan
nidugah di kiladah punha'itan di nomnomda.
8 At mi'id mahkay di lumane'le'od hinan kalata ti atata'ot.
Ti nan nahahapit an pi'yunnudan nan buhul ya imbahhawda†
an ta"on hi unda do'ol di nangngol hidin inalida.
9 At minganuy tun babluy tu'u ti mun'a'leng nan nun'itanom,
ya ta"on un ad Lebanon ya paddungnay un mun'alyaw nan inala-
han hidi.
Ya nan malumong an ad Sharon ya mumbalin hi mapulun,
ya ta"on hi un nan ayiw hinan inalahan ad Bashan ya ad Carmel ya
mun'a'lengda."

10 Mu tembal da'min Apo Dios an inalinay,
"Ad ugwan ya mahapul an ipattig'u nan nidugah an abalina' ya
anabagtu'!
11 At an amin nan ninomnomyun aton ya mi'id di hulbina
ti nan pangatyu nongkay di ay apuy an mamogpog hinan planuyu!
12 At mun'oghob ayu ta umat ayuh nan pagat an noghob,
ya numbalin hi dapul.
13 At an amin ayun tataguh abablubabluy an wah niyadagwi unu neheggon
ya nomnomnomonyu nan ina'inat'u,
ya inabulutyun nidugah di abalina'!"

14 Nan nun'abaholan an i'ibba tu'ud Zion ya wumogwogdah ta'otda,
ya alyonday,
"Anakkayah an ten ay apuy di pummoltan Apo Dios an mi'id ah
angangona!
At undan nin way ma'angang ay ditu'u?"

15 Mu inali' an hi Isaiah ay dida an wada nongkay di ma'angang ay ditu'u
an didana nan tatagun nangipa'enghan mangat hi maphod,
an hay makulug di hapitonda,
ya adida bumalbalih dumalat hi umadangyananda,
ya adida abuluton di lagbu ta atonday nappuhi,
ya nan adi midmiddum hinan munnomnom an pumatoy ya man-
gat hi nappuhi
16 at didana nan malenggop di nitaguanda
an paddungnay nibaliw hinan babluy an daplah di hawana!
Ya umannung an waday ononda ya inumonda!

17 At udum hi algaw ya da'yu nongkay di mannig hinan madayaw an ali an
nahamad di pangatna,
ya da'yuy middum hinan nidugah an ambilog di pun'ap'apuwana
an nun'iyadagwin babluy.
18 At din ta'tanyuh din hopapna ya gun mipanomnom ay da'yu ya anggay
an umat hinan ap'apun di tindalun nalpuh udum an babluy an
munhengel hi buwit

* **33:7** Didana nin di tulun nahnag an da Eliakim ay Shebna, ya hi Joah (Isa. 36:3, 22). † **33:8** Ni'tulag nan Alin hi Hezekiah ad Judah ay Sennacherib an alid Assyria (II Ki. 18:14).

an dida din wah nan ata'nang an pun'adugan hitun babluy tu'u.‡
19 Mu dane din mun'abungot an tatagun nalpuh udum an babluy
an nat'on di hapitdan adi tu'u ma'awatan ya mapogpogda.

20 At amangonyu adya mahkay ad Zion an babluy
an din gun tu'u a'amungan hinan punnomnomnoman tu'uh nan na'alin pundayawan tu'un Apo Dios,
ya hay mipanomnom ay ditu'u ya nan pumbalinanah nahamad ya mid al'alin punhituwan.
21 Ti hi Apo Dios an nidugah di abalinanay mumpapto' ay ditu'uh di,
ya hay ipaddungana ya nan ambilog an wangwang an adi abalinan di buhul an mamad'ang.
22 At Hiya mahkay di Ali ya mangipanuh ay ditu'un tataguna,
ya Hiyay mangibaliw ay ditu'u,
ya nan Uldinay un'unudon tu'u.

23 Mu nan buhul ya mipaddungdah nan napa"in pupul,
at an amin di inadangyanda ya pun'alan di udum an tatagu,
an ta"on hi un nan napilay ya waday pi'ya'alana.
24 Ya mi'id mahkay mangalih nan numpunhitud Zion hi un mundogoh
ti an amin di numbaholanda ya aliwan Apo Dios.

34

*Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Tataguh Abablubabluy**

1 At da'yun amin an tataguh nan abablubabluy
ya ma'amung ayu ta donglonyu tun alyo'!
2 Ti hi Apo Dios ya nidugah di boholnah an amin an tataguh abablubabluy
an namamah nan titindaluda,
at hiyanan ipapatoyna didan amin ta hiyah ne moltada.
3 At umayuh di daladah nan aduntuduntug,
ya adida milubu',
at nidugah di agubda.
4 Ya an amin nan bittuan hi ad daya ya magahdan
umatdah nan na'leng an tubun di greyp, unu fig, unu bungan di ayiw.
Ya mali'up ad dayan umat hinan nali'up an pepel.†

5 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Tun hanggap'u ya enelpahnan pinogpog an amin nan wad daya,
at ten ebaweng'ud Edom ta engganah unda matoy an amin nan tatagun wah di eden babluy."

6 At nan hanggap Apo Dios ya malamuhan hi dala ya taba
an paddungnay dala ya taban di kalnilu ya gandeng an ne'nong ay Hiya.
Ti patayonay do'ol ahan an tatagud Edom
ta paddungnay un immuy nun'onong hi ad Bozrah hidid Edom.
7 At numpatoyna nan ongol di abalinandan a'ap'apu ya linala'in mumpangilog

‡ **33:18** Didana nan titindalun di Assyria an mangubat hi ad Jerusalem, mu abakon Apo Dios dida (Isa. 17:12-14). * **34:** Ma'at hinan Punligatan di Tatagu. † **34:4** Mat. 24:29; Mk. 13:25; Lk. 21:26; Rev. 6:14.

an paddungnay pa"ilog an baka ya o"ongol an manilhig an baka.
At etmog nan lutay dalada ya tabada.

8 Ti hi Apo Dios di ad nomnom
an hiyah ne pangiballohanah nan inat danen i'Edom ay ditu'un holag Israel.
9 Ya nan danum hinan numbino'ob'on an ginnaw hi ad Edom ya mumbalin hi aspalto an mangmangitit,
ya nan hupu'da ya mumbalin hi budbuda an dumalang
ta moghob an amin heden babluy.
10 Ya adi madmaddop,
at umahu'ahu'.
At mete"an de ya minganuy an adi mababluyan hi enggana,
ya mi'id ahan di umuy hidin munle'le'od.
11 At un pumbuyaan di tu'u'an, ya kuup, ya nan udum an hamuti
ti iyabulut Apo Dios an minganuy heden babluy ta matawan hi enggana
12 ti mi'id mahkay di mun'ali,
ya an amin nan a'ap'apuh di ya mapogpogda.
13 Ya mumpango"ongol di pagat ya gulun hinan abung di ap'apu ya nan allupda,
at hay mihina nongkay hidi ya nan hamuti ya nan ma'alih jakal.
14 Ya ta"on un nan animal hi inalahan ya hidiy ihinanda,
ya wah dida goh di gandeng hi inalahan an ahingengeewdah di.
Ya hidi goh di olo'an nan animal an nan mahdom di punle'le'danda.
15 At hidiy pumbuyaan di tu'u'an hi engganay mapahda,
ya impapto'na didah di ta engganah umongolda.
Ya hidiy a'amungan nan o"ongol an hamutin madugwadugwa.

16 At ma'at hanad Edom ta wa ay di mumbaha eten Liblun Apo Dios,
at innilaonda mahkay an mi'id di ta"on hi ohan date hi mami'id,
ya way ohan dida goh ya waday pi'yibbada.
Hiyah ne inalin Apo Dios hi ma'at,
at nan Na'abuniyanan an Lennawa ya ipa'annungnan amungon dida.
17 Ti hi Apo Dios di mangipiyuy ay danen animal hinan ihinandah mid pogpogna.

35

Hay Umamlongan nan Nabaliwan

1 Nan mapulun ya paddungnay umamlongda
ti humabungda nan himmangaw hidi.
2 At do'ol di mattig hi habhabung hidi an ayda mungkantah pun'amlonganda.
At pumhod danen mapulun an umat hi ad Sharon,
ya nan munlangtan inalahan ad Lebanon,
ya nan pahtuh nan duntug hi ad Carmel.
At mattig hidi nan amaphod Apo Dios ya nan anabagtuna.

3 At ipa'innilayuh teh nan nakapuy ta bumi'ah di punnomnomanda,
ya mawaday denolda.*

* **35:3** Heb. 12:12.

4 Ya alyonyuh nan numanomnom ta pabi'ahonday nomnomda ta adida tuma'ot.
Ti undan adida tigon an hi Apo Dios an dayawon tu'u ya umali ta ibaliwna dida,
ya imballohna nan inat nan buhul tu'u?

5 Ya iyadaognay nun'abulaw ta mittig di matada,
ya umat goh hinan nun'apu'it ta medngol di ingada.†
6 Ya iyadaogna goh nan nun'apilay ta munlatlattu'dan umatdah nan ulha,
ya nan nun'awe'we' ya tum'u'dah amlongda.‡
Ya malmu goh di danum ta umayuh hinan mapulun
7 ta nan lumahu an panag ya mumbalin hi lobong,
ya dumo'ol goh di obob hinan mamagan lutan paddungnay na'uwaw.
Ya hinan mapulun an awadan nan do'ol an animal an jakal ya malmuy holo' ya nan atlubong.

8 Ya mawaday kalatan mumpa'uy hidih nan mapulun an ma'alih Dalan an Me'gonan,
mu adi mabalin an e'wan nan nun'appuhiy ugalinah di an adi umunud ay Apo Dios
ti ammuna nan umunud ay Apo Dios di mabalin hi mange'wah di.§
9 Ya mi'id goh di layon unu nan udum an atata'ot an animal hi umuy hidi,
at hay mange'wah di ya anggay nongkay nan binaliwan Apo Dios.
10 Ya nan paddungnay penla'na an umanamut hi ad Jerusalem ya mungkankantadah pundayawdan Hiya,
at amlong mahkay di wan didah enggana
an adida mahkay numanomnom ya munlungdaya.

36

Hay Nana'ta'tan nan Alid Assyria hinan iJudah
(II Ki. 18:13, 17-37; II Chron. 32:9-19)

1 Hidin miyapulu ta opat di tawon hi numpapto'an nan Alin hi Hezekiah ad Judah* ya ginubat nan alid Assyria an hi Sennacherib† ya nan tindaluna, ya inabakdan amin nan babluy an nun'a'allup hi ad Judah.

2 Ya hennag nan alid Assyria nan a'ap'apun di tindaluna ya nan do'ol an tindalunan nihinad Lachish‡ ta umuyda mi'hapit hinan Alin hi Hezekiah hi ad Jerusalem. At immuyda, ya nihinadah dih nan kalatan neheggon hinan ala' an pun'ammaandah lo'ob. Nan danum eden ala' ya hay nalpuh nan Nammagtun Lobong.

3 Ya immuyda ni'hapit ay dida da Eliakim§ an hina' Hilkiah an mumpapto' hinan palasyu, ya hi Shebna an puntudtud'on di ali,* ya hi Joah† an hina' Asaph an mumpapto' hinan nitudo' an kumintun den babluy.

† **35:5** Mat. 11:5. ‡ **35:6** Mat. 11:5. § **35:8** Hidin nadnoy ya waday udum an kulha an un mete"ah nan ohan timplu ta engganah nan miyadwan timplu ya anggay nan ma'alih maleneh an taguy mange'wah di. * **36:1** Unu hidin 701 B.C. ti hay nun'alian Hezekiah ad Judah ya hidin 715-686 B.C., at 715 - 14 = 701. † **36:1** Hay nun'alianad Assyria ya hidin 705-681 B.C. ‡ **36:2** Hay inadagwin ten siudad an mipalpud Jerusalem hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya 48 an kilomitlu. § **36:3** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangamma.* * **36:3** Hay kulugon nan udum ya hiyay umat hinan Secretary of State hi gubilnu an bo'on hay secretary an gun muntudo'. † **36:3** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di paddungnay agi' an lala'i.*

4 Ya inalin nan a'ap'apun di tindalud Assyria ay diday,

“Ipa'innilayun Hezekiah daten inalin nan alimid Assyria. Inalinay, Undan ngadan ahan nan e'ehdolmu?

5 Inalim di nunhahapit ayuh nan titindalum hi atonyun mi'gubat ay da'mi, mu undan ammunah nen nunhahapitanyu ya mangabak ayuh gubat?

6 Ma'adennol ayu ti badangan da'yuh nan i'Egypt, mu undan agguyyu inila an nan alid Egypt ya mipaddung hinan na'ipung an atlubong an tumli' hi ngamay hi un ibayug? At umat hinay aat nan alida an adi madenolan!

7 Mid mapto' ya alyonyuy, Hay pundenolanmi ya hi Apo Dios an dayawonmin holag Israel. Mu undan bo'on Hiyay ad bagih din pun'onngan an numpa"in Hezekiah hinan nun'abagtun lugal? Ya inalinay un ad Jerusalem ya anggay di pundayawanyu?‡

8 At ad ugwan ya donglonyuy inalin nan alimid Assyria ti inalinay, Mabalin an idatnan da'yuy duway libun kabayuh un waday duway libu goh hi titindaluyuh mitakay ay dida!

9 Mu ta"on hi un da'yu badangan hinan i'Egypt ta idatan da'yuh kalesa ya nan titindalun muntakay hinan kabayu mu adiyu damdama abalinan an abakon nan nun'a'ampa ahan an titindalumin i'Assyria!

10 Ya hay oha ya undan umali amin mangubat ay da'yuh un bo'on hi Apo Dios di pi'yibbami? Ya hi Apo Dios di nangali ay ha"in hi umali ami ta gubatonmi da'yu ya pina"imi tun babluyyu!”

11 Ya inalin da Eliakim, ya hi Shebna, ya hi Joah hinan upihyal di, “Ihapitmu ni' hi Aramaic, at ma'awatanmi! Ya adiyu ihapit hinan hapitmin Hebrew ta adi donglon nan tatagun wah nan allup.”§

12 Mu inalin din ap'apun di tindalu di, “Nan alimi ya pohdonan mipadngol heten da'yun amin ta bo'on da'yu ya anggay di mangngol! Ti pohdonan innilaonyun amin an da'mi ya li'ubonmih ten babluyyu, at la'tot ya ononyuy malpuh odolyu, ya inumonyuy ibhuyu!”

13 Ya un nalpah an inalin din ap'apun di tindaluh de ya init'u'nah hapit di Hebrew an inalinay,

“Donglonyuh ten ipa'innilan nan alid Assyria ay da'yun

14 inalinay, Adi ayu pedpedngolan hinan pamalbalin Hezekiah! Ti mid ahan abalinanan mamaliw ay da'yu!

15 Adiyu abuluton hi unna alyon di, Hi Apo Dios di pange'kodan tu'u, at ibaliw ditu'u. At adi mabalin an abakon ditu'uh nan i'Assyria ta hakupondah ten babluy tu'u.

16 Ya ten ipidwa an alyon di, Adiyu dongdonglon hi Hezekiah ti nan alimid Assyria ya inalinay, Mi'pohhodan ayun da'mi, ya imbughulyu nan pantaw di babluyyu, ya bimmuhu' ayu. At iyabulut'un da'yuy okod hinan inhabalyu, ya umat goh an waday inumonyun malpuh obobyu

17 ta engganay iyuy'u da'yuh udum an babluy. Ya henen babluy an umuyyu pi'hituwan ya umat goh damdamah tun babluyyun do'ol di ma'ala an bungan di nitanom an umat hi greyp ya wheat.

---

‡ **36:7** II Ki. 18:4; II Chron. 31:1. § **36:11** Nan Aramaic ya hiyay ihapit nan ohan gubilnuh unna pohdon an mi'hapit hinan oha goh an gubilnu an hay ipaddunganad ugwan ya English, mu nan Hebrew ya hiyah ne tuwali hapit di Hudyu. Mu hinan timpun di New Testament ya manghan di mangawat hi Hebrew ti hiyah ne umat hinan dadan an hapit, mu do'do'ol di nanginnilah Aramaic.

18 At adi ayu nongkay pedpedngolan hinan gun alyon Hezekiah an hi
Apo Dios di mangibaliw ay da'yu. Ti hinan udum an babluy ya mi'id hinan
dayawonday nangibaliw hi babluyda ta agguy pina"in nan alimid Assyria!
19 Ya umat hi nangubatanmid Hamath, ya ad Arpad, ya ad Sepharvaim*
an uggoh mah ta binaliwan nan bululda ta agguyda na'abak?† Ya ta"on
un ad Samaria ya agguy binaliwan nan bululdah nangubatan nan alimid
Assyria!
20 Mi'id ahan di ohah nan bulul ay danen babluy hi nangibaliw hi
babluydah din nangubatan nan alimi! At undan da'yu ay ya ibaliw Apo
Dios tun ad Jerusalem ta abakon da'min i'Assyria?"
21 Mu nan tatagu ya unda immu'ugong an agguyda temtembal ti hiyah ne
inalin nan Alin hi Hezekiah hi atonda.
22 At unat goh numbangngad da Eliakim an hina' Hilkiah, ya hi Shebna,
ya hi Joah an hina' Asaph hi awadan Hezekiah ya henekhekday lubungdan
dumalat din inalin nan ap'apun di titindalu. Ya inalida din inalin nan
ap'apun di tindalun di i'Assyria.

37

Hay Numpatugunan nan Alin hi Hezekiah ay Isaiah
(II Ki. 19:1-7)

1 Hidin dengngol han Alin hi Hezekiah nan imbagadan hiya ya
henekhekna din lubungnah bungotna. At nunlubung hi langgut, ya immuy
hinan Timplun Apo Dios.
2 Ya hennagnah Eliakim an mumpapto' hinan palasyu, ya hi Shebna an
muntudtudo', ya nan mangipangpanguluh nan papadi ta numpunlubung-
dan amin hi langgut ta umalidan ha"in an hi Isaiah an hina' Amoz.
3 At immalida, ya inalidan ha"in di, "Umat hituy inalin Hezekiah an
inalinay, Ad ugwan an algaw di punlungdayaan, ya apahapahalan, ya
abaibainan, ya ihingalan tu'un himpamabluy! At umat tu'uh nan babain
muntungaw, mu mi'id ah bi'ahnan mangipabuhu'.
4 Ti nan ap'apun di tindalun hennag nan alid Assyria ya nidugah di
namahiwnan Apo Dios an dayawon tu'u. At maphod hi un dengngol Apo
Dios ta moltaona. At munluwalu'a ni' ta badangan ditu'un na'angang an
tataguna!"
5 At hidin inalidan ha"in nan inalin Hezekiah
6 ya inali' di, "Ibaagyuh nan apuyu an umat hituy inalin Apo Dios an
inalinay, Adi'a tuma'ot hinan gun ibagan nan ap'apun di tindalun nan alid
Assyria an namihulnan Ha"in.
7 Mu donglonyu ti balbaliya' henen alid Assyria, at waday ipa'inniladan
hiya an malpuh babluyda ta umanamut. At hay umanamutanad Assyria ya
ipipatoy'u."
8 Hidin dengngol nan ap'apun di tindalud Assyria an tinaynan nan alida
ad Lachish at immuy ad Lachish, ya inah'upana nan alida an munggugu-
batdah nan iLibnah.*

---

* **36:19** Hanan tulun siudad ya nihakup ad Aram (unu ad Syria). † **36:19** Nan iSepharvaim ya impiyuy nan alid Assyria didad Samaria ta makakdah nan babluydad Aram (unu ad Syria). Ya inyuyday bululda an da Adrammelech ay Anammelech, ya ta"on hi unda numpabadang hinan bululda mu na'abakda damdama. * **37:8** Hiyay ohan babluy an hakup ad Judah, mu wadah nan igad ad Philistia an neheggon ad Lachish.

9 Hin'alina ya dengngol nan alid Assyria an nan alid Egypt an hi Tirhakah
an iCush ya impangulunay tindaluna ta gubatonda hiya.† Mu hay inatna ya
un mumbangngad ad Assyria ya hennagnay nangiyuy hi tudo'nah nan Alin
hi Hezekiah hi ad Jerusalem.
10 Hay intudo'na ya inalinay,

"Alyo' ay he"a, Hezekiah, ta adim iyabulut an baliyan da'ah nan
dayawom an pange'kodam an ta"on hi unna alyon di, Adi abakon nan
i'Assyria tun ad Jerusalem.
11 Undan agguymu inila an nidugah di inatmin nahayhaynod an alid
Assyria an numpama"ih nan abablubabluy? At undan da'yu udot ya
mabaliwan ayu?
12 Ti umat hi numpama"ian din o'ommodmid Gozan, ya ad Haran, ya
ad Rezeph an numpatoyda nan tatagud Eden an wad Tel Assar.‡
13 Ya undan inaliwam nan na'at hinan a'alih nan siudad hi ad Hamath,
ya ad Arpad, ya ad Sepharvaim, ya ad Hena, ya ad Ivvah!§ Ad ugwan ya
napogpogda mahkay!"

Hay Luwalun Hezekiah

14 Innal Hezekiah din tudo', ya binahana. Ya inyuynah nan Timplun Apo
Dios, ya bene'lagnah nan hinagang Apo Dios.
15 Ya nunluwalun inalinay,
16 "O Apo Dios an nidugah di abalinana an dayawonmin holag Israel an
inumbun an mun'ap'apuh nan anghel an ma'alih cherubim. Ya He"a goh di
okod hi an amin an pumpapto'an hitun luta ti He"ay nunlumuh tun luta ya
ad abuniyan.
17 Donglona' ni' ahan Apo Dios ta innilaom nan inali'alin Sennacherib hi
pamahiwnan He"an Dios an wagwada.
18 Manu ti immannung nan inali'alinan pina"in nan nahayhaynod an alid
Assyria di do'ol an babluy.
19 Ya nunggohobdan amin nan bulul danen tataguh nan abablubabluy ti
unda ayiw ya batu ya anggay an hay taguy nangiyamma.
20 At hiyanan odowo' ay He"a, Apo Dios, ta ibaliw da'mih nan abalinan
danen i'Assyria! Ta wan an amin di tataguh abablubabluy hitun luta ya
innilaondan He"a ya anggay di Dios an madayaw."

Hay Pamaliwan Apo Dios hi ad Judah
(II Ki. 19:20-37; II Chron. 32:20-21)

21 At ha"in an hi Isaiah an hina' Amoz ya hennag'uy immuy
nangipa'innilan Hezekiah hinan impa'innilan Apo Dios an inali' di, "Hi
Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel ya inalinay dengngolna nan
luwalum an dumalat di inat nan alid Assyria an hi Sennacherib.
22 At hiyah te nambalnan inalinay,

Da'yun tatagu' hi ad Jerusalem ya awniat pihulonyu ya in-
aba'abatlanyuh Sennacherib.
Ya mungwigwigiwig ayuh panniganyuh lumayawana.
23 Ti mi'id di udum hi pinihupihulna ya linayalayahana
hi un bo'on Ha"in an Me'gonan an Dios an dayawonyun holag
Israel.

---

† **37:9** Heten tawon an 701 B.C. ya agguy ni' ente"an Tirhakah an nun'alid Egypt ti nan aginan hi Pharaoh Shebitku di nun'alih di. Mu ente"anan nun'alih din 690 B.C. ‡ **37:12** Hanan babluy ya ad Mesopotamia di awadanda. § **37:13** Hanan babluy ya ad Aram (unu ad Syria) di awadanda.

24 Hiya ya hennagna nan baalna,
at nidugah di hinapihapitdah namaibaindan Ha"in an Dios,
ya impahiyana goh an inalinay,
Dumalat nan do'ol ahan an kalesan iluganan min mi'gubat
ya tini'idmi nan aduntuduntug hi engganah nan pa"ata'nang an duntug hi ad Lebanon.*
At nunlongohmi nan adu"oy ahan an ayiw hidi an cedar ya nan mun'aphod an bolbol,
ya immatam ami goh hinan gagwan di pa"adagwi ahan an inalahan.
25 Ya do'ol di nunluhu'anmih bubun hi udum an babluy an inabakmi ta way ininummi,
ya un anggay goh di gopa'mi ya tindu'miy giginginnaw hi ad Egypt."†

26 Mu hay nambal Apo Dios hinan ipahiyan Sennacherib ya inalinay,
"Undan agguymu inila an Ha"in an Dios ya ninomnom'u tuwalih din penghana hanan na'na'at?
Mu ad ugwan ya un'u iyabulut di a'atana,
at hiyanan pina"im nan abablubabluy hitun ad Judah an na'allup.
27 Ya hiyanan un itang di abalinan nan tatagun numpumbabluy hidi,
at nalakah nangabakam ay dida.
Ti umatdah nan pa'ahhangaw an holo' an himmangaw hinan atap di abung
an pinumtang ay ya na'leng.

28 Mu Ha"in ya inila' an amin di ato'atom ya an amin di umayam,
ya inila' goh an nidugah di bungotmun Ha"in.
29 At dumalat nan dengngol'un nidugah an bungotmun Ha"in
ya nan pumpahiyaam ya tol'o' di olongmuh kawod,
ya impiyamel'un he"ay gumo' ta ay'a kabayu.
At ibangngad da'ah nan nalpuwam an e'wam hinan nange'wam an immalin ten babluy."

30 At ha"in an hi Isaiah ya inali' ay Hezekiah di,
"Umat hituy pangimmatunam an ipapto' Apo Dios tun babluy tu'u.
Ad ugwan an tawon ya hay mabalin hi itanud tu'u
ya nan ibungan nan malgom an humangaw an ugah di nabto'.
Ya umat goh hinah nan mehnod an tawon.
Mu nan miyatlun tawon ya munhabal tu'u mahkay
ta nan bot'on tu'un bungan di itanom tu'uy onon tu'u.
31 Ya nan ma'angang ay ditu'un iJudah ya diday mihamad hitun babluy tu'u
ta munholagdah do'ol.
32 Ti hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya tigona ta hiyay ma'at,
ya adi makulug an wadaday ma'angang ay ditu'ud Jerusalem.

33 At hiyanan hiyah te inalin Apo Dios hi ma'at hinan alid Assyria an inalinay,
Adi mabalin an hogpon nan titindaluna tun ad Jerusalem,
ya adi goh mabalin an panaondah tu.
Ya adi mabalin hi unda meheggon nan numpunhapiaw hitu

* **37:24** Inusa'usal nan a'alid Assyria nan a'ayiw ad Lebanon ta impiyammaday a'abungda. † **37:25** Hay pohdonan hapiton ya adi humewol nan aginnaginnaw ad Eygpt hinan i'Assyria ti abalinandan bumad'ang.

unu muntababdah nan nunlene'woh hitun allup
ta way pange'wandan bumahhel an mangubat ay ditu'uh tud
Jerusalem.
34 At nan nange'wan nen alih immaliana di pange'wanan mumbangngad hi
babluyda goh damdama.
Ti adi humgop eten babluy.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ete.
35 Ti ipapto"uh ten babluy ta baliwa' an dumalat di ngadan'u
ya dumalat goh hinan baal'un hi David."

36 Ya heden nahdom ya immuy han Anghel Apo Dios hinan nungkampuan nan i'Assyria, ya numpatoynay hinggahut ya han nawalu ta han lemay libuh din titindalu. At hidin nabiggat ya awalitang daden titindalun nun'a'atoy hinan nungkampuanda.
37 Ya nakak mahkay nan Alin hi Sennacherib ya nan na'angang an titindaluna ta numbangngaddah nan babluydad Nineveh.‡

38 Ya wada han ohay algaw§ ya immuy hi Sennacherib hinan timplun nan bululna an hi Nisroch. Ya hidin mundaydayaw hidi ya nangunudda nan duwan imbabaluynan da Adrammelech ay Sharezer, ya pinatoyda hiyah hanggap, ya limmayawda ta immuydad Ararat. Ya nihukat nan imbaluynan hi Esarhaddon* ta hiyay ali.

38

Hay Nundoghan ya Immadaogan nan Alin hi Hezekiah
(II Ki. 20:1-11; II Chron. 32:24-26)

1 Henen gutud* ya nundogoh hi Hezekiah an magadyuh matoy. At immuya' an propetan hi Isaiah an hina' Amoz, ya inali' di, "Inalin Apo Dios di, Ipanuhmun amin ti adi'a mahkay pumhod. Ya mundadaan'a ti ag'agay atayam."
2 At nunligguh hi Hezekiah hinan way dedeng, ya nunluwalun inalinay,
3 "O Apo Dios, inilam ahan an He"ay gun'u intamuan! At inat'un amin di abalina' an nangun'unud hinan pohdom!" Unat goh nalpah an inatnay umat hina ya nidugah an adi pa"edpol hi kilana.
4 Ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an hi Isaiah an inalinay,
5 "Mumbangngad'ah awadan Hezekiah, ya inalim ay hiyay, Hi Apo Dios an Dios din hi apum an hi David ya dengngolnay luwalum, ya tinnignay lugwam. At udmana anuy pi'taguam hi himpulu ta lemay tawon.†
6 Ya baliwan da'a ya tun ad Jerusalem hinan nun'appuhin aton nan alid Assyria."
7 Ya inali' di, "Hiyah te panginnilaam an ipa'annung Apo Dios nan inalinan he"a.‡
8 Tigom nan ma'at hi au'au an ipahunod Apo Dios hi himpuluy wakang hinan agdan an impiyamman din Alin hi Ahaz."§ Palpaliwan tatagwa ya nipa'annung an himmunod nan au'auh himpulung wakang.

---

‡ **37:37** Hiyay kapitulyud Assyria. § **37:38** Naluh di 20 an tawon ti na'at hidin 681 B.C. * **37:38** Hay nun'alianad Assyria ya hidin 681-669 B.C. * **38:1** Unu 701 B.C. Ya heten na'ulgud ya na'at ya un umuy nan i'Assyria an nunli'ub ad Jerusalem an nibaag hinan chapters 36-37. † **38:5** At natoy hiyah din 686 B.C. ‡ **38:7** Hay nehnod an na'at ya intudun Isaiah di atonan mumpa'alah nan bungan di fig an ayiw ta ed'opnah nan poghana ta mapoyanan (verse 21). La'tot ya hinanhanan Hezekiah di panginnilaan hi mangipa'annung hi umayanah nan Timplun Apo Dios (verse 22). § **38:8** Hay nun'alianad Judah ya hidin 735-686 B.C.

9 Ya unat goh immadaog hi Hezekiah ya intudo'na din ene'damnan inalinay,
“Hay nomnom'u ya
10 ya inali' di,
Undan ad ugwan an ama'entog'uy ataya'
ta umuya' mahkay hi awadan di nun'a'atoy
ta mihinaa' hidih enggana?
11 At alyo' hi un'u mahkay adi tigon hi Apo Dios
unu nan i'ibba' an tatagun nunhituh tun luta!
12 At abigabigat ya ninomnomnom'uy pamogpogan Apo Dios hi nitagua'
an umat hi apa"ian di tuldan abung nan mumpahtul hi kalnilu.
Ya nan nibayat an ma'abol an agguy nalpah ya pinutulan nan mun'obol.
13 At inlablabi' an hinolholtap din nidugah an ahihaha'it hi odol'u
an paddungnay punggimu' di layon di tungal'u.
At hay punnomnom'u ya mapogpog mahkay di nitagua'.
14 Ya adi mahkay tumuluy kila' an umat hinan gumehogehom an kalapati,
ya na"ablay mahkay di mata' an mangitatangad ay Apo Dios.
At inali' hinan luwalu' di,
Badangana' ni' ahan Apo Dios ti maligligatana'!

15 Mu hay hapito' mah?
An hiyah ne inalinan ha"in hi atona,
at ten inatna.
Ya unna' atog mumpa'ampa
an ta"on hi unna' maligligatan an molo' hi ha'it di nomnom'u.
16 Nan Tugunmu, Apo Dios, di itaguanmi ya ipaphodanmi,
at inyadaoga' ti inyabulutmun mi'tagua'.
17 Immannung an din nunholholtapa' ya numbalinom hi amaphoda'.
Ti dumalat di pamhodmun ha"in ya imbaliwa' hi atoy,
ya inaliwam an amin di bahol'u.
18 Ti nan natoy ya adi mabalin an dayawon da'a,
ya adina haphapiton di anabagtum ya amaphodmu.
Ya umat goh an adi mabalin an mundenol hinan adi maluman an pumpapto'mu.
19 Ya hay mabalin hi mundayaw ay He"a ya nan matagu an umat ay ha"in hi ad ugwan,
ya nan o'ommod ya mabalin an waday atondan mangibagah nan imbabaluydah
aat nan adi maluman an pangipapto'mu.

20 Ibaliwa' ay He"a, Apo Dios,
at ikankantamiy pundayawmin He"ah nan Timpluh enggana
an iddummin ipagangoh nan maphod di gangohnan alpa.”

21 Ya inali' an hi Isaiah hinan baal nan Alin hi Hezekiah ta bo'bo'onday ohah nan bungan di fig, ya ened'opdah nan poghan nan ali, at mapoyanan.
22 Ya inalin Hezekiah di, “Hay panginnilaa' hi unna' pumhod ta mabalin an umuya' mundayaw hinan Timplun Apo Dios?”

39

Nan Nahnag an Nalpud Babylon

1 Heden immadaogan Hezekiah ya dengngol nan alid Babylon an hi
Merodach-Baladan* an hina' Baladan an nundogoh hi Hezekiah mu im-
madaog. At impiyuynay tudo'nan iniddumnay adawnan hiya.
2 Ya inapngan Hezekiah daden hennag nan alid Babylon, ya impattignan
amin ay dida nan nun'abalul an gina'una an umat hi silver, ya balitu', ya
nan ma"aphod di hunghungnan mangipaphod hi ma'an, ya nan maphod an
lana, ya nan usalondan mi'gubat. At inaminan impattig nan wah palasyuna
ya nan inadangyan di pumpapto'ana.
3 At ha"in an hi Isaiah ya immuya' ta mahmaha' ay Hezekiah an inali' di,
“Hay nalpuwan daden tatagu, ya hay inalidan he"a?”
Ya tembal Hezekiah an inalinay, “Nalpudad Babylon an niyadagwin
babluy.”
4 Ya inali' di, “Hay tinnigdah nan palasyum?”
Ya tembal Hezekiah an inalinay, “Tinnigdan amin ti mi'id ah agguy'u
impattig ay dida.”
5 Ya inali' ay hiyay, “Donglom heten hinapit nan nidugah di abalinanan
Dios ti inalinay,
6 Awniat madatngan han gutud an iyuydad Babylon an amin nan wah
nan palasyu an ta"on hi un nan gina'un din o'ommodmu, at mi'id ah ta"on
hi ohah ma'angang hitu.† Hiyah ne inalin Apo Dios.
7 Ya miyuyday udum hinan holagmud Babylon.‡ Ya mapnahanda ta
mumbalindah baal hinan palasyun nan alih di.”§
8 Ya hay nambal Hezekiah ya inalinay, “Maphod henen impa'innilam ay
ha"in an nalpun Apo Dios.” Ti hay wah nomnomnah nan inalin Isaiah ya
malenggop an mi'id ah al'alih nan pun'ap'apuwanah nan amataguna.

40

Nan Mangipadenol hinan Tatagun Apo Dios

1 Hi Apo Dios ya inalinay,
“Al'alu'onyu ni' ahan nan tatagu'.
2 At ephodyun ibagah nan wad Jerusalem an awniat malpah mahkay nan
ipaligligatanda,
ya ma'aliwan mahkay di baholda ti nidugah di pummolta' ay didah
nan numbaholanda.”

3 Ya awniat waday umuy an manudtudu an it'u'it'u'nan alyonay,
“Idadaanyuh nan mapulun di owon nan Dios an dayawon tu'un
holag Israel.
Ipaphodyu ta ma'andong hi dalanona.*
4 At paddungnay tababonyun amin di nun'aba"ungan,
ya nundotalonyun amin di duntug.
Ya andongonyu nan dalan an nun'apiku

---

* **39:1** Hay nun'alianad Babylon ya hidin 721-710 B.C., ya napogpog an nun'ali ti pinogpog nan Alin hi Sargon II an alid Assyria. Mu hidin natayan Sargon ya impidwan Merodach-Baladan an nun'alid Babylon ta nun'alih din 705-703 B.C., mu la'tot ya pinogpog Sennacherib hiya. Ya hidin 701 B.C. an din tawon hi nundoghan Hezekiah ya agguy nun'ali, at mid mapto' ya impitlunan nun'ali ta ni'gadyum ay Hezekiah ta middum ay hiyah gubat ta abakonda nan i'Assyria. † **39:6** Nipa'annung hinan Dan. 1:2.

‡ **39:7** Umat hinan Alin hi Jehoiachin an nipiyuy hidih din 597 B.C. (II Ki. 24:15). § **39:7** Umat ay da Daniel ay Shadrach, ya da Meshach ay Abednego an numbalin hi baal din Alin hi Nebuchadnezzar (605-562 B.C.). * **40:3** Mat. 3:3; Mk. 1:3; Lk. 3:4; Jn. 1:23 Hay pohdonan hapiton ya ipaphodday pangatda ta midadaandah umalian Kristu.

ta maphod an ma'andong ya nundodottal nongkay.†
5 Ya mipa'innila mahkay di anabagbagtun Apo Dios ta tigon an amin di tatagu.
Hi Apu tu'uy nanimung an nangali ete."‡

6 Palpaliwan ya dengngol'u han hapit an inalinay, "Tum'u'a!"
Ya inali' di, "Hay it'u"u?"
Ya inalinay, "It'u'mun alyom di,
An amin di tatagu ya umat hi holo',
ya nan amaphodda ya umat hinan habhabung di holo' hinan punhabalan.§
7 Ti nan holo' ya malyaw,
ya nan habungda ya magahdan dumalat di dibdib an ipa'ali'.
Ya immannung an hay tagu ya mipaddung hinan aat di holo'.*
8 Ti nan holo' nongkay ya malyaw,
ya nan habhabung ya magahda,
mu nan Hapit'u ya munnananong hi enggana."†

9 At ditu'un tatagun Apo Dios an umuy mangipa'innilah nan maphod an ulgud‡ hinan i'ibba tu'un tatagud Jerusalem
ya umuy tu'uh nan ata'nang ahan an duntug,
ya enlo'enlot tu'un mangit'u' an adi' tu'u mun'og'ogon.
An alyon tu'uy,
"Wah tu nan Dios an dayawon tu'u!"
10 Undan adiyu tigon nan na'abbagbagtun Dios an na'uy an nidugah di abalinanan mun'ap'apu?
Ya waday inta'inah idatnah nan tataguna.
11 Ya halimunana nan tataguna
an umat hinan aton di mumpahtul hi kalniluh nan kalniluna.
An wa ayan inapupuna nan imbabaluy di kalnilu
ya ma'ma'ullay an mangitnud hinan pa'attungaw an kalnilu.

Hay Aid di Nipaddungan Apo Dios an Dayawon nan Holag Israel

12 Undan waday way abalinanan munlukud hi danum hinan baybay an hay paladnay usalona?
Ya undan wada goh di way abalinanan munlukud hi inambilog ad daya?
Ya umat goh an mi'id di taguh nanginnilah damot tun luta ya nan numbino'ob'on an duntug.
13 Ya undan way nanginnilah nomnom Apo Dios ta mabalin an itudunay atona?§
14 Ya umat goh an undan way numpatudtuduwan Apo Dios hinan nahamad an atona?
Ya undan way nanugun ay Hiya ta ma'awatanay ma'ma'at?
15 Hay immannung ya mid hulbin di abablubabluy ay Apo Dios

† **40:4** Lk. 3:5. Hay ugalidah din penghanah un waday umayan nan ali ya ep'ephod nan tataguy kalatan pange'wana ta ma'andong. Ya intudun John an Mumbonyag an hay aton tu'un mangandong hi nitaguan tu'u ya nan pangitutuyuan tu'uh bahol tu'u (Mat. 3:1-8). ‡ **40:5** Lk. 3:6. § **40:6** I Pet. 1:24. * **40:7** I Pet. 1:24. † **40:8** I Pet. 2:25. ‡ **40:9** Heten maphod an ulgud di miyulgud hinan nibalud ad Babylon ya ta mabaliwanda ti umanamutdad Judah. Mu hinan New Testament ya nat'on nan Maphod an Ulgud ti hiyah ne aat di abaliwan tu'uh espiritual ta mi'tagu tu'un Apo Dios. § **40:13** Rom. 11:34; I Cor. 2:16.

ti umatdah nan hintidtid an danum ya nan itang ahan an hupu'
hinan kiluan an mi'id di damotna.
Ya un man paddungnay hinggamal an hupu' nan do'ol an babluy hinan
gagwan di baybay ay Hiya.
16 An amin nan ayiw hinan inalahan ad Lebanon ya adi umanay
hi panunguh nan pun'onngan hi me'nong ay Apo Dios,
ya ta"on hi un nan animal hidi ya adi umdah me'nong hi Onong an
Moghob.
17 Hay pannig Apo Dios hi an amin an tataguh nan abablubabluy ya mi'id di
niyatanda,
ya mi'id di hulbidan Hiya.

18 At hay ngadan mah nin di pangipaddungan tu'un Apo Dios?
Mi'id ti na'i'innilan mi'id nongkay tuwaliy umat ay Hiya.
19 Hiya ya adi umat hinan bulul an inyamman di tagu
an hay inyammada ya gumo',
ya inamyudandah balitu',
ya innal'altiandah silver an kanhel.
20 At nan nawotwot ay ya mabalin an pilionay magangan ayiw,
ya inyuynah nan nala'eng an mumpa'ot hi bulul
ta nahamad an adi un itangan natu"in.

21 Undan agguyyu inila unu dengdengngol nan hinapit Apo Dios
ya un malmu tun luta?
22 Ti Hiya an inumbun hinan pumpapto'anah nan bagtun tun lutan
hay pannignah nan tataguh tun luta ya umatdah nan battat.
Ya ad daya ay ya Hiyay nangibe'lag ta ay kultina,
ya impaphodna ta umat hinan tuldan niyatap.
23 Ya hanan a'ap'apuh tun luta ya mabalin an ipa'ampana dida,
at mi'id di hulbida.
24 At mipaddungdah nan pa'itannom an wan ete"adan lumamut ya napuo',
at malyawda,
ya mun'iyaddibda an umatdah nan dugi.

25 At hiyanan alyon nan me'gonan an Dios di,
“Mi'id di mabalin hi pangipaddunganyun Ha"in.
26 Adya tangadonyud dayah nan mahdom ta tigonyu nan bittuan
ya undan hay inilayuh nunlumu ay dida?
Nan nunlumu ay danen numbino'ob'on an wad daya
ya inohha'ohhanan ngadnan dida,
ya dumalat nan nidugah an abalinana ya mi'id di ma'utaw ay dida.”

27 At hiyanan ditu'un holag Israel ya adi tu'u alyon di agguy inilan Apo Dios
nan pumpalpaligatan tu'u,
ya adi tu'u goh alyon hi un ditu'u inganuy.
28 Ti undan agguyyu dengngol ya agguyyu inilan
hi Apo Dios ya Hiya nan munnananong hi enggana an nunlumuh
tun luta.
Ya Hiya ya adi humiga,
ya adi mablay,
ya adi mabalin an ma'innilay nomnomnomona.
29 Ya Hiyay mangidat hi bi'ah nan na"ablay
ya abalinan nan nakapuy.

30 Ti ta"on hi un nan mumpangilog ya mabanbanollayda,
ya umat goh hinan ungungan linala'in ag'agadan lumungtuy,
31 mu nan mange'kod ay Apo Dios ya bumi'ahda,
at umatdah nan agila an tumayapdah nan ata'nang.
At ta"on hi unda gun tagtagon ya adida mabmablay,
ya ta"on goh hi un adagwiy dalanonda ya adida lumungtuy.

41

Hay Pamadangan Apo Dios ad Israel

1 Inalin Apo Dios di,
"Duminong ayu ta donglonyu tun ibaga'!
Da'yun tataguh abablubabluy ya mundadaan ayun umalin mangibagah nan pohdonyu ahan an ibaga.
Ta hahapiton tu'uh nan punhumalyaan ta ma'innilah un ngadan ay ditu'uy immannung.

2 Ti undan hay nannag hinan alin nalpuh appit hi buhu'an di algaw ta umuyna gubaton nan do'ol an babluy?*
Ya hay nangidat hi abalinana ta mangab'abak hinan malgom an umayana ta nun'abakna nan a'ali ya nan tatagu?
Ya nan hanggapnay numpamatoynan dida ta umatdah nan hupu',
ya nan pananay numpangiwa'at ay dida an umatdah nan dugi an mun'iyaddib.
3 Ya himbumagga ya numpudugna dida,
ya ta"on hi unna agguy impa'engha danen babluy mu agguy ahan nahugatan.
4 Mu dan hay mabalin hi mangat ay dane?
Ya hay nangipapto' hinan nahayhaynod an holag an nete"ah din hopapna?
Mi'id di udum hi un bo'on Ha"in an Ap'apun wada tuwalih din hopapnah engganah apogpogan tun luta."

5 Ya tinnig an amin nan tataguh abablubabluy danen na'at,
at hiyanan wumogwowogwogdah ta'otda.
At hiyanan mundadaandan mi'gubat
6 an mumbabaddanganda ta pun'iyalidah nan i'ibbadan alyonday,
"Pabi'ahon tu'uy nomnom tu'u!"
7 At nan mumpa'ot ya ipahluna nan muntanag hi balitu' ya nan mummattilyuh nan niyamma
ta maphod di tigawna.
Ya ipahluna goh nan mangipata'.
Ya alyonda goh hinan mangammah ihinan den bulul an inyammada di,
"Maphod di nangatmu!"
Ya numbabaddangandan nangipata'dog eden inyammadan bulul ta ipata'da ta adi matu"in.
Ya nan mumpangiyummum hinan alimatung nan bulul ya pabi'ahonay punnomnom nan munlanha
an alyonay, "Maphod di aat di niyammaana!"

* **41:2** Unu nan Alin hi Cyrus an Nidugah (559-530 B.C.) an nun'alid Media-Persia. Hiyay nangabak hinan iBabylon hidin 539 B.C., ya hiya goh di nangipa'anamut hinan Hudyu ta mumbangngaddad Judah (II Chron. 36:22-23; Ezra 1:1-4; 6:3-5).

At inhamaddan inlanha nan bulul hinan ihinana ta adi matu"in.

8 Mu inalin Apo Dios di,
“Da'yun holag Israel an baal'u di pinili' hi tatagu'
ti da'yuy holag din ligwa' an hi Abraham.
9 At initnud'u da'yuh tu an inilpu' da'yuh nan nidagwin babluy hi pingit di luta.
At olom ya Ha"in di dayawonyuh itamuanyu
ti da'yu nongkay di pinili' hi baal'u an agguy'u da'yu din'ug.
10 At adi ayu tuma'ot ti wagwadaa' ay da'yu an Ha"in di Diosyu.
At pabi'aho' da'yu,
ya badanga' da'yu,
ya ibaliw'u da'yun dumalat nan nidugah an abalina'.
11 At an amin di mi'buhul an nidugah di boholdan da'yu ya diday ma'abak ta mabainanda,
ya nan mangubat ay da'yu ya mi'id di hulbida ti mun'atoyda.
12 At ta"on hi unyu umuy anaponyu nan buhulyu
ya mi'id mahkay an adiyu tigon dida.
13 At hiya nongkay nan adi ayu tuma'ot
ti Ha"in an Dios an dayawonyun holag Israel ya baliwa' da'yu.”

14 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Ta"on hi un mid olo'ologyu an mi'id di abalinanyu ya adi ayu tuma'ot
ti Ha"in an Me'gonan an Dios an dayawonyud Israel di mamaliw ay da'yu!
15 Ti mipaddung ayuh nan balbalun pun'elekan
an ma'ataddom nan do'ol an babana.
At mabalin an punggimu'yu nan duntug an nipaddungan nan buhulyu ta mipaddungdah dugi.
16 Ya paddungna goh di puntaapanyu dida
an pun'ipatu"ugyu ta itayap di puo'.
Mu da'yu ya mun'am'amlong ayun Ha"in an Me'gonan an Dios an dayawonyun holag Israel.

17 Ya wa ay ta mi'id di danum ta maligatan ayu an paddungnay un ayu matoy hi inuwawyu
ya Ha"in an Dios ya donglo' di luwaluyu.
Ti Ha"in an Dios an dayawonyun holag Israel ya adi' da'yu inganuy.
18 At pabuhu'o' di danum hinan tulid di duntug ta umayuh an e'wadah nan giginginnaw
ta umuydah nan numpundotal,
ya pumbalino' nan mapulun hi lobong ya nan mamagan lutah obob.
19 Ya tummolda goh hinan mapulun di numbino'ob'on an ayiw
an umat hi cedar, ya akasya, ya myrtle, ya olibo,
ya bolbol, ya fir, ya cypress, ya nan udum.
At mumbalin hi inalahan nan mapulun.
20 At tigon di tatagu daten ma'ma'at,
ya ma'awatandan Ha"in an Me'gonan an Diosyun holag Israel di nunlumun amin.”†

† **41:20** Hi Apo Dios ya inalinay idatnan amin di mahapul nan tatagunah unda mibangngad hinan babluydad Israel an malpudad Babylon an niyayanda.

21 Ya inalin goh Apo Dios an Ali tu'un holag Israel di,
“Da'yun bulul an inyamman di tagu ya umali ayu ta punhahapitan
tu'uy ililililiyu.
22 At umali ayu ta ibaagyuy ma'ma'at hi udum hi algaw
ya din na'na'at hidin hopapna ta innilaon tu'uy numbalinana.
23 At ipa'innilayuy ngadan di hohoddon tu'un ma'at hinan tatagu
ta ma'innilah un ayu madayaw.
Ya uggoh mah ta atonyuy umipata'ot unu umipanoh'a ta way
tuma'tanmi?
24 Mu na'innila tuwalin mi'id ahan di hulbiyu
ya mi'id di abalinanyu.
At nan mundayaw ay da'yu ya nidugah an nun'appuhiy pumbalinanda.

25 Mu waday pinili' an malpud Media hi appit hi iggid hi un hagangon di
buhu'an di algaw‡
ta gubatona nan ali.
Ya hiya ya malpu goh hi ad Persia hi appit hi buhu'an di algaw an
mumpabadang ay Ha"in.
Ya hay atona ya paddungnay pun'igatina nan a'ap'apu
ta umat hinan aton di munduwin hi bangan pun'igatina nan uklit ta
mapilut.
26 Un mah wadaday udum hi nangipa'innilan da'yu eteh din hopapna ya un
ma'at?
Mi'id ti Ha"in ya anggay!
Gulat ta wadaday udum hi nangipa'innilan teh nahhun ya un
mipa'annung
ya mabalin an alyonyuy, Hiya kangan!
Mu mi'id an ta"on ah oha!
27 Ha"in an Dios ya anggay di nangalih nan iZion eten maphod an ma'at hi
udum hi algaw an inali' di,
Na'uy an mumpanga'anamutda nan i'ibbayu!
28 Mu hidin nummahmaha'
ya mi'id di ta"on hi ohah nambal hinan bululyu.
29 Hiyanan tigonyun na'innilan hana tuwalin bulul ya mi'id di hulbida
an umatdah dibdib an malgom di ipluyana!”

42

*Nan Baal Apo Dios**

1 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Awniat umali nan pinili' an baal'un idata' hi abalinana
at Hiyay mangipa'am'amlong ay Ha"in.
Ya ipiyodol'u goh nan Na'abuniyanan an Lennawan Hiya
ta mihamad di atonan mangipanuh hinan tataguh abablubabluy.†
2 Hiya ya adina it'u' unu olto'olton di hapitna
ta ma"adngol hi kalata.‡
3 Ya adina mamaon an putungon nan mipaddung hi bilaun na'uy an
maptung
unu nan kingki an na'uy madop an adina odpon.

‡ **41:25** Pinapahhun Apo Dios an inalih ten alyonay honogona nan alid Persia an hi Cyrus an Nidugah ta abakona nan abablubabluy. Ya nipa'annung heteh din nalauh an hinggahut ta nabongley tawon hi nangitud'an Isaiah ete (Isa. 41:2; 44:28). * **42:** Unu nan Alin Pento' Apo Dios. † **42:1** Mat. 12:18. ‡ **42:2** Mat. 12:19.

Mu Hiya ya badangana nan mipaligligat ta engganah unna pangabakon
nan makulug.§
4 Ya adi humigan mamannod hi engganah unna tigon
an nahamad di atondan mangipanuh hinan tataguh nan
abablubabluy hitun luta.
Ya nan tataguh nan adadagwin babluy ya pohdonda ahan an donglon
nan Uldina.”*

5 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Ha"in nan Dios an nunlumud daya ta embe'lag'u ta umat hi
ambilog an tulda,
ya limmu' goh tun luta ya an amin nan wah tu,
ya Ha"in goh di nangidat hi yahyah ya nitaguan di tagu ya an amin
nan matagu.
6 At Ha"in an Dios di nangayag ay He"a,
ya impapto"u He"ah nan nidugah an abalina'.
At He"ay pi'tulaga' ta ipa'annungan din inali',
at ipattigmu nan nahamad an aat'u.
At mipaddung'ah nan dilag an mamatal hi nomnom di tataguh tun luta.
7 Ya awniat He"ay maniat hi matan nan nabulaw ta tummig
ya mangibo'tan hinan paddungnay nun'ibalud an wah nan
munhehellong.

8 Ha"in nan Dios an madayaw,
at nan amaphod'u ya adi' idat hi udum!
Ya ta"on un nan pundayawan nan tatagun Ha"in ya adi' iyabulut an
umuy hinan bulul.
9 Undan adiyu tigon an nipa'annungda din nahhun an inali' an awniat
ma'at?
At ad ugwan ya wada goh di balbalun alyo' ay da'yu ta ma'at hi
udum hi algaw.”†

Nan Kantan Pundayaw ay Apo Dios

10 Olom ni' ya an amin tu'un wah nan abablubabluy hitun luta ya ikantaan
tu'uh Apo Dios
hi balbalun kanta ta pundayaw tu'un Hiya!
Ya middum ayun amin an wah nan baybay,
ya da'yun numpunhituh nan babluy hinan gagwan di baybay.
11 Ya da'yun numpunhituh nan mapulun,
ya da'yun numpunhituh nan babluy an neheggon hidi,
ya ta"on un da'yun holag Kedar‡ ya oltonyun mungkanta.
Ya ta"on un da'yun iSela§ ya mungkanta ayuh amlongyu,
ya nuntu'u' ayuh nan tulid di duntug!
12 At an amin tu'u ya dayawon tu'uy amaphod Apo Dios,
ya impa'innila tu'uh nan nun'iyadagwin babluy hinan gagwan di
baybay!
13 Ti hi Apo Dios ya umat hinan mabi'ah an tindalun umuy mi'gubat an
nidugah di bungotna.

---

§ **42:3** Mat. 12:20. * **42:4** Mat. 12:21. † **42:9** Heten balbalun inalina ya nan ipaphodan nan babluy ad Israel, ya namamah nan pumbangngadan nan Hudyuh nan babluyda (Isa. 43:5-9, 19-21). ‡ **42:11** Didanay numpunhitud Arabia hinan mapulun, ya nundengwada an dimmalat nan do'ol an kalniluda. § **42:11** Didanay numpunhituh nan ohan kapitulyud Edom.

At ma"adngol di kiina,
ya ma'abbi'ah an umuyna pundamu nan buhulna.

14 Hi Apo Dios ya inalinay,
“Nadnoy an unna' didindinong.
Mu ad ugwan di pangipe'dama' hi bohol'u,
at umata' hinan babain nadatngan di puntungawana an pumkaw hi dogohna.
15 At pumpa"i' nan aduntuduntug ya nan i"itang an dudunduntug
ta mun'alangu kaymuy holo' ya ayiw.
Ya magana' nan wangwang ya an amin nan lobong.
16 Ya nan nun'abulaw ya ipangulu' didah nan dalan an agguyda eneng'engwa.
Ya pumbalino' hi mapatal nan munhehellong an awadanda,
ya nundotalo' nan nun'appuhin kalata.
Ya umat hituy ato' ti adi' inganuy dida.
17 Mu nan mange'kod hi nitaguandah nan bulul an alyonday hiyay daya-wonda ya milahhinda,
at nidugah di abainanda.”

Nan ay Paddungnay Nabulawan ya Napu'itan nan i'Israel

18 Ya inalin goh Apo Dios ay ditu'un holag Israel di,
“Ihamadyun ingaon tun alyo' an da'yun nun'apu'it,
ya da'yun nun'abulaw ya pa'atiggonyu akkay tuwali.
19 Ti undan hay udum hi paddungnay na'abbulaw ya na'appu'it
hi un bo'on da'yun pinili' hi baal'u?
20 Manu ti do'ol mahkay di tinnigyu,
mu mi'id di hulbinan da'yu.
Ya manu ti waday ingayu,
mu nihimung an adiyu pohdon an donglon.
21 Hi Apo Dios ya pohdonan mattig ay ditu'un baalnan holag Israel
di amaphod nan Uldinah nan pangun'unudan tu'u.
22 Mu hay na'at ay ditu'un tataguna ya penloh di buhul tu'uy gina'u tu'u,
ya imbalud ditu'un didah nan munhehellong.
Ya mi'id di ohah mamaliw ay ditu'uh umalin bumadang.”

23 At undan mi'id ahan di ohan ditu'uh way na'adalnan ten na'at?
24 Undan hay mangiyabulut an polhon di buhul nan gina'u tu'un holag Israel
hi un bo'on damdamah Apo Dios?
Ya manu ay ma'at hana ya dumalat di adi tu'u pangunudan an tatagu-nah nan Uldina.
25 At hiyanan ipa'dam Apo Dios ay ditu'u nan nidugah an bungotnan ipa'wanah gubat,
at paddungnay gumiyab di apuy ta gohbonay udum ay ditu'u.
Mu adi tu'u damdama abuluton nan pohdon den ma'at an itudun ditu'u.
Ya ay paddungnay nunggohob ditu'u,
mu agguy tu'u damdama nagilat.

43

Nan Baliw di Holag Israel

1 Mu inalin Apo Dios di,
“Adi ayu tuma'ot an da'yun holag Jacob
ti Ha"in an nunlumun da'yu ya ibaliw'u da'yun pento"uh tatagu'.

2 At ta"on hinan bumad'anganyuh nan maluhung an wangwang*
ya wagwadaa' an pi'yibbayu ta adi ayu tuma'ot.
Ya hinan himbumaggan dumalananyuh nan apuy ya adi ayu malahuan.†
3 Ti Ha"in an Dios an dayawonyun holag Israel di mangibaliw ay da'yu,
at inganuy'ud Egypt, ya ad Ethiopia, ya ad Seba‡ ta mapogpog di abaalyu.
4 Ti nabalul ayun Ha"in,
ya pa'appohpohdo' da'yu,
at hiyanan mun'a'atoyday udum hinan tatagu ay danen babluy hi pamaliwa' ay da'yu.
5 At hiyanan adi ayu nongkay tuma'ot ti wadaa' an mangipapto' ay da'yu,
at pa'anamuto' da'yu ya nan imbabaluyyu ta taynanyu nan awadanyun babluy
hi appit hi buhu'an di algaw ya appit hi alimuhan di algaw.
6 Ya umat goh hinay ato' ay da'yun miwa'at hi abablubabluy hi appit hi iggid ya agwan
hi un hagangon di buhu'an di algaw,
ya an amin nan tatagu' an miyuy hi adadagwin babluy.
7 At an amindan imbilang'uh tatagu' an limmu'
ya olom ni' ya dayawona'."

8 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Amungonyu nan tatagun waday matada mu paddungnay unda nabulaw,
ya waday ingada mu paddungnay unda napu'it.
9 Ya an amin nan tataguh nan abablubabluy ta ma'amung ayun amin
ta ibaagyuh un ngadan hinan dayawonyuy nangulgud hinan ma'ma'at hi ad ugwan.
Wada mah di mun'ihtigun alyonay,
Nahhun tuwalin impa'innilan nan dayawonmi ay da'mi daten ma'ma'at hi ad ugwan.
10 Mu Ha"in an Dios ya da'yun holag Israel di ihtigu',
ya da'yu goh di pento"uh baal'u ta innilaona' ay da'yu.
Ya Ha"in di unudonyu,
ya ma'awatanyun Ha"in ya anggay di Dios an mi'id di udum.
At nete"ah din hopapnah enggana ya mi'id di udum hi Dios an Ha"in ya anggay.
11 At Ha"in ya anggay nongkay di Dios
an mi'id di udum hi managuh tagu.
12 Ya nahhun tuwalin impa'innila' ay da'yu an ibaliw'u da'yu,
at hiyay ato'.
At ihtiguanyu an mi'id hinan dayawon di udum an tataguy nangat hi umat hitu.
13 Ya minaynayun an Ha"in di Dios hi enggana,
ya mi'id di mabalin hi manangga ay Ha"in.
Ya mi'id di mabalin hi munluman hinan ninomnom'un aton."

Nan Homo' Apo Dios ya nan Adi Umunudan nan Holag Israel

* **43:2** Nan duwan nipaddungana ya din bimmad'angan nan Hudyuh nan Mumbolah an Baybay (Ex. 14:22) ya nan Wangwang an Jordan (Josh. 3:1-17). † **43:2** Nan nipaddungana ya din nundaldallanan da Shadrach ay Meshach, ya hi Abednego hinan mabi'ah an punhaangan nan Alin hi Nebuchadnezzar (Dan. 3:1-30). ‡ **43:3** Hiyay ohan babluy an neheggon ad Ethiopia, mu agguy tu'u inilay ustuh awadana.

14 Hi Apo Dios an Baliw tu'u an nahamad di niyatanan ditu'un holag Israel
ya inalinay,
“Hay ato' an mangibaliw ay da'yu
ya honogo' di mangubat hinan iBabylon ta pumpa"iday pantaw di allupda,
ya pinilitda didan ilugan hinan pupul an ipahiyada,
at nunnaud di ipa'ampaanda.
15 Ti Ha"in an Dios an Aliyu ya nahamad di niyata'
ay da'yun holag Israel,
ya Ha"in goh di nunlumun da'yu.
16 Ya Ha"in goh din nangiyammah dalan hinan gagwan di Mumbolah an Baybay§
ta namaganan hi dinalan nan tatagu' hidin nadnoy.
17 At hidin nitnudda nan mun'abi'ah an tindalud Egypt an numpuntakay hi kabayuy udum
ya kalesay udum ya numpunlonongdah nan baybay,
at nun'atoydan umatdah nan nadop an kingki.*
18 Mu danen na'at hidin nadnoy
ya agguy nipaddung hinan ato' hi ad ugwan.
19 At heten ato' ya balbalu
ti iyamma' di dalan hinan mapulun ta dalanonyun tatagu' an umanamut.
Ya lumuwo' di wangwang hidi
20 ta waday inumonyu an pento"un tatagu' hi pange'wanyuh di.
At munyamandan Ha"in nan jakal ya kuup an nan animal hi inalahan hinan danum an inumondah dih nan mapulun.
21 Ti da'yun tatagu ya limmu'
ta da'yuy mangipa'innilah anabagbagtu' hinan abablubabluy.

22 Mu nihimung an adi ayu mumpabadang ay Ha"in
ti hiniganana' ay da'yun holag Israel.
23 Ya agguy ayu nun'onong ay Ha"in hi kalniluh Onong an Moghob,
ya mi'id goh di ene'nongyuh nan udum an me'nong an pun-dayawyun Ha"in.
Mu agguy'u da'yu pinaligat ti agguya' numbagah e'nongyuh Onong an Ma'an unu incense.
24 Ya agguya' goh inla'uan hinan ma"aphod di hunghung di ahu'nan miyammah incense,
ya agguya' impa'amlong hinan taban di animal hi Onong an Moghob.
Ti un at goh nan pumbaholan di inyal'allayun inat,
at impahigaa' ay danen nun'appuhin ina'inatyu!

25 Mu ta"on hi un umat hina ya aliwa' di numbaholanyu
an adi' mahkay nonomnomon ti umat hina tuwaliy aat'u!
26 At aga ta punhahapitanan tu'u
ta ibaagyuh un immannung an mi'id di baholyu.
27 Din nahhun an ommodyuh† din hopapna ya nan a'apuyu‡ ya din'uga'
an agguya' inunud.
28 At hiyanan ipa'aan'u nan papadih nan Timplu ta adia' itamuan,

§ **43:16** Unu Red Sea. * **43:17** Ex. 14:23-31. † **43:27** Unu hi Abraham (Gen. 12:18; 20:9). ‡ **43:27** Didanay papadi ya nan numbino'ob'on an propeta.

ya iyabulut'un mapogpog ayun holag Jacob ta mabainan ayuh tun
ad Israel."

44

Hi Apo Dios di Dios ya Anggay

1 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun holag Israel an pento"uh baal'u ya donglonyu tun ibaga' ay
da'yu.
2 Ha"in an Dios an nunlumun da'yu ya badanga' da'yu,
at adi ayu tuma'ot ti da'yu nongkay di pento"uh baal'u.
3 At ipa'ali' di danum hinan nun'anga' an babluyyu ta malbongday gigingin-
naw,
ya wagaha' nan holagyu,
at honogo' nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.
4 At maphod di pi'taguanda an umatdah nan holo'
ya nan ma'alih poplar an ayiw hinan pingit di ginnaw.
5 At way ohan dida ya alyonay,
Hi Apo Dios di ad hakup ay ha"in.
Ya nan udum ya alyonday,
Holag da'min Jacob.
Ya nan udum ya itudo'dah ngamayday ngadan'un Dios,
ya imbilangday odoldan niddum hinan holag Israel."

6 At hi Apo Dios an nidugah di abalinanan Baliw ya Alin nan holag Israel ya
inalinay,
"Ha"in nan Dios an mi'id di te"ana ya mi'id di pogpogna,
ya mi'id di udum hi Dios ti Ha"in ya anggay.
7 Wada mah di udum hi umat ay Ha"in?
Wadada ay ya ibagayu ta ipa'inniladay ma'at hi udum hi algaw
ta mipattig di abalinandan umat hinan ina'inat'u.
8 At adi ayu nongkay tuma'ot
ti undan agguy'u tuwali inalin da'yuh din nadnoy di aat di ma'ma'at
hi pidwa?
Da'yuy ihtigu' ti undan waday udum hi Dios hi un bo'on Ha"in ya
anggay?
Ya immannung an mi'id di udum hi mipaddung hinan daplah an
ihi'uganyu
ti Ha"in ya anggay."

9 At an amin nan mumpun'ammah bulul ya nibahhawda
ti danen inyammada an ibilangdah nabalul ya mi'id di hulbida.
Ya nan mundayaw ay danen bulul ya umatdah nan nabulaw an
agguyda inilay makulug,
at hiyanan hay umangunuh ya mabainanda.
10 Ti undan hay lagbun nan tagun mun'ammah
nan mi'id di abalinanan bulul ta dayawona?
11 Nomnomnomonyun an amin nan mundayaw ay danen niyamman bulul
ya mabainanda nongkay.
At ibagayu ta ma'amungda ta humalyao' dida.
Awniat nidugah di tuma'tanda ya abainanda.
12 Nan mumbohal ya idadaana nan usalona,
ya intunguna nan bohalonah nan gimmaban apuy,

ya bumibi'ah an mummattilyu ta engganah un mapolma nan iyammana.
At gapu enen tamuana ya ma'uwaw, ya mahinaangan, ya ma"ablay.
13 Ya umat goh hinan mumpa'ot an hay ayiw di iyammana an lukudonah mahhun,
ya minalkaana ta mattig nan tigon di tagu.
Ya unna mahkay pa'otan ta maphod di tigawna an ay tagu,
ya inyuyna mahkay hinan ihinana.
14 Nan ayiw an pilionan iyamma ya nan maphod an umat hi cedar,
unu cypress, unu oak, unu bolbol,
at hiyanay itanomna ta engganah un umongol an pa'ongolon di udan.
15 Ta umongol ay ya lengngohna,
ya intungunay bongwahna ta panungunah onona ya nun'aniduana.
Ya pina'otnah bulul di bongwahna ta dayawonda.
16 At panungunay bongwah nan ayiw,
ya numpulu'anah dotag hi ihdana ta mabhug.
Ya nun'aniduana goh ta dumolnat.
17 Ya pina'otnay bongwahnah bulul ta hiyay punlu'bubanah dayawona,
ya nunluwalu goh eden inyammanan bulul an alyonay,
“He"ay dios'u, at ibaliwa' ni'.”
18 Nan mangat hi umat hina ya nakudang di nomnomda
an adida ma'awatan nan ato'atonda
ti paddungnay nahophopan di matada ta adida tigon.
19 Ya adida ahan pa'annomnomon an mi'id di alyondaan,
“Anaad ta un nanunguy bongwah nan ayiw hinan inhaang'un ma'an
ya nangipulua' goh hinan dotag
ya dayawo' di bongwahna?”
20 Mi'id damdama ti nahelngan di nomnomda,
at hiyanan paddungnay unda mangan hi dapul
ti e'koddah nan mi'id di abalinanan bumadang.
Mu mi'id hi nomnomdah alyondaan,
“Un nin ahan layah heten o'odna' an alyo' hi dios'u?”

21 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Nomnomnomonyu date an da'yun holag Israel ti da'yuy baal'u.
Ha"in di nunlumu ay da'yu,
at badanga' da'yu an adi' da'yu aliwan.
22 Ya inaliwa' nan baholyu,
at mi'id mahkay an umat hi na'ubahan di bunut hinan helhelong hi un pinumtang.
At hiyanan mumbangngad ayun Ha"in ti paddungnay penla"u da'yu!”

23 At da'yun wad abuniyan ya mungkanta ayuh amlongyu,
ya tum'u' ayun wah tun luta,
ya ta"on un da'yun aduntuduntug,
ya da'yun inalahan,
ya a'ayiw ya ikankantayuy amlongyu!
Ti hi Apo Dios ya penla'na nan holag Jacob
ta mipattig di anabagbagtuna ay didan ma'ali goh hi holag Israel!

24 At hi Apo Dios an nunlumun ditu'u an namla' ay ditu'u ya inalinay,
“Ha"in nan Dios an nunlumuh an amin an wada,
ya Ha"in ya anggay di nangibe'lag hi ad daya ya an amin an wah tun luta.
25 Ya Ha"in goh damdamay mangibaag hinan mangalih unda propeta,
mu layahda.
At hay ato' ya adi' iyabulut an ma'at nan impa'inniladah ma'at
ya ta"on hi un nan mumba'i an itangadah nan bittuan, ya bulan, ya algaw
ya ibahhaw'u ta adi ma'at.
Ya hanan nala'eng an tatagu ya itugunday nibahhaw ta mipattig an mi'id di nomnomda.
26 Mu nan baal'un propeta ya pa'annungo' an amin di ibagada,
at alyonda ay di mipaphod ad Jerusalem ya an amin nan babluy ad Judah
ta mumbabluyda goh nan tataguh di ya pa'annungo'.
27 Ya alyo' ay goh di matdu' nan way danumna an umat hi wangwang ya lobong
ya umannung an mun'atdu'da.
28 Ya gulat goh ta alyo' ay Cyrus* di mun'ap'apu ya umannung an ma'at,
at atona nan ipa'at'u.
At iyuldinan mipaphod ad Jerusalem ya nan Timplu.”†

45

Hay Namto'an Apo Dios ay Cyrus

1 Hi Apo Dios ya pento'nah Cyrus* hi mun'ali,
at hiyay iyabulutnah mangabak hinan alih ablublubabluy ta mapogpog di pun'alianda.
Ti pun'ibughulday pantaw di allup nan babluy ta adi mahkay mitangob.
Ya hay inalin Apo Dios ay Cyrus ya inalinay,
2 “Mahhuna' ta idadaan'uy pange'wam
an paddungnay pundotalo' nan aduntuduntug
ya numpa"i nan gumo' ya gambang an pantaw nan babluy.
3 Ya idat'un he"a nan inadangyan an nun'abalul
an impo"oydah nan munhehellong ta adi ma'innila
ta panginnilaam an Ha"in an Dios an dayawon nan holag Israel di nangayag ay he"a ya nanginnilah aatmu.
4 Manu ay he"ay inayaga' ya ta badangam nan baal'un holag Israel an pento"uh tatagu'.
Ongol di a'al'alyam hinan inat'u an ta"on hi unna' agguy inilan he"a.†
5 Ha"in hi Apo Dios,
ya mi'id di udum hi Dios ti Ha"in ya anggay.
Ya idat'uy nidugah an abalinam an ta"on hi unna' agguy inilan he"a.
6 Ya manu ay umat hinay inat'u ya ta panginnilaan an amin nan tatagun
mete"ah appit hi buhu'an di algaw hi engganah alimuhan di algaw
an mi'id di udum hi Dios hi un bo'on Ha"in ya anggay.
7 Ti Ha"in di nunlumuh mapatal ya nan helong,

* **44:28** Hay nun'alianad Media-Persia ya hidin 538-530 B.C. † **44:28** Ezra 1:2-4; 6:3-5; II Chron. 36:23. Naluh di hinggahut ta han nabongley tawon an nete"ah na'ulgudan te ya un mun'ali hi Cyrus.

* **45:1** Hay nun'alianad Media-Persia ya hidin 538-530 B.C. † **45:4** Na'ah'upan ad ugwan nan udum an impitudo' Cyrus, ya impahiyana nan bulul di iBabylon an hi Marduk.

ya Ha"in di mangidat hi awagahan ya umat goh hinan punligatan.
At an amin hatu ya Ha"in an Dios di alpuwanda.
8 Ya Ha"in goh di mangidat hi ipaphodanyu ta nahamad di pangatyu
an umat hi udan an ipa'ali' ta tummol di nitanom.
At Ha"in an Dios di mangat ay dane.

9 Mahmo' nan tagun mi'hongngel hinan nunlumun hiya!
Ti undan mabalin ta nan uklit an banga ya alyonah nan manuwin
ay hiyay,
Idinongmuat an manuwin ay ha"in ti nihallay pangatmu an mi'id di
ko'od'u.‡
10 Ya undan way ungah mangalih nan ommodnay,
Anaad ta umat hituy inatyun nangamma ay ha"in?"

11 Hi Apo Dios an me'gonan an nahamad di niyatanan ditu'un holag Israel
ya nunlumuh an amin an wada ya inalinay,
"Undan waday biyangyun munlilih nan mahapul an ato' hinan imba-
baluy'u?
Ya adi mabalin an ituduyuy ato'!
12 Ha"in di nunlumuh tun luta ya an amin hinan tatagun numbabluy hitu,
ya umat goh an Ha"in di nunlumud abuniyan ya nan adi mabilang
an bittuan ad daya,
ya na'na'unnuddah nan imandal'un dida.
13 Ya Ha"in goh di namto' ay Cyrus ta atona nan pohdo' an ma'at,
ya Ha"in di mangitudtudun hiyah an amin an atona.
At ipaphodna nan nun'apa"in babluy'ud Jerusalem,
ya impa'anamutna nan tatagu' an inyuy di buhul hi udum an
babluy.
Mu adi malagbuan an mangat ay dane.
Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di nanapit ete."

14 Ya inalin goh Apo Dios ay ditu'un iJudah di,
"Nan inadangyan nan i'Egypt ya iCush ya midat ay da'yu,
ya nan nun'atata'nang an iSabea§ ya mumbalindah baalyu.
At mangun'unuddan da'yu an mabangkilinganda,
ya munluungdah hinagangyu ta ipattigday pumpa'ampaandan alyon-
day,
Immannung an wadah Apo Dios ay da'yu,
ya mi'id di udum hi Dios hi un bo'on Hiya ya anggay!"

15 Hiya an Dios an mangibaliw ay ditu'un holag Israel an tataguna
ya umipanoh'ay pangatna.
16 At an amin nan tatagun gun mangiyammah bulul hi dayawonda
ya mipa'ampada ta mabainanda.
17 Mu ditu'un holag Israel ya immannung an ibaliw ditu'un Apo Dios
ta adi tu'u mabainan hi mid pogpogna.
18 Ti hi Apo Dios an nunlumud abuniyan ya ta"on hi un tun luta ta waday
panuhna
ta mabalin an punhituwan di tatagu ya inalinay,
"Ha"in ya anggay di Dios an mi'id di udum.
19 Ya adi naligat di panginnilaanyuh nan pohdo' hi atonyun holag Israel

‡ **45:9** Rom. 9:20. § **45:14** Agguy tu'u inilay awadan di babluy daten tatagu, mu mid mapto' ya neheggon ad Cush.

ti inhapit'uh nan nalakan ma'awatanyu.
Ya agguy'u inalin da'yuy adi' iyabulut,
at hiyanan mabalin an mi'yunnudan ayun Ha"in hi unyu pohdon.
Ha"in an Dios ya makulug di ipa'innila'.

20 At da'yun inyuy di buhul hinan abablubabluy ya ma'amung ayu ta humalyaon da'yu.
Ti undan adi manangpah nan tagun mangitata'in hinan bulul an ayiw di niyamma
ta diday pumpabadanganyu
an ta"on hi unda adi abalinan an mangibaliw ay da'yu?
21 Ma'amung ayu nongkay ta punhahapitanyu,
ya imbaagyuh un way ibadang nan pundayawanyuh nan dayawon di udum an babluy.
Un mah udot waday udum an madayaw hi nangipa'innilah din penghana ay daten ma'ma'at hi ad ugwan?
Mi'id ti Ha"in an hi Apo Dios ya anggay!
Ya mi'id tuwaliy udum hi mangibaliw ay da'yun tatagu'
ti Ha"in ya anggay di makulug di pangatna.

22 At hiyanan an amin ayun tataguh nan abablubabluy hitun luta
ya Ha"in di pange'kodanyuh mamaliw ay da'yu.
Ti mi'id di udum hi Dios an Ha"in ya anggay.
23 Ya immannung hanan inali' an adi mibahhaw.
Ya awniat munhippin amin di tatagu ta dayawona',
ya alyonday Ha"in ya anggay di unudonda.
At immannung an hiyah ne ma'at."*

24 At hitun a'atana ya awniat alyon di tataguy,
"Hi Apo Dios ya anggay di alpuwan nan nahamad an punnomnom ya bi'ah!"
Mu an aminda nan bumobohhol ay Hiya ya mabainanda
25 ti inalinay,
"Ha"in an Dios ya ibilang'u da'yun holag Israel hi maphod,
at Ha"in di dayawonyu."

46

Nan Dayawon nan iBabylon

1 Nan dayawon nan iBabylon an da Bel* ay Nebo† ya nittudah kalesa ta guyudon di baka.
Mu nidugah an madamotda,
at maligatan nan animal an manguyud.
2 Ya danen bulul ya nan animal an manguyud ay dida ya makakdad Babylon,
at iyuy di buhulda‡ didah udum an babluy ti mi'id di abalinandan mangibaliw.

3 At hi Apo Dios ya inalinay,
"Donglonyu tun ibaga' ay da'yun na'angang an holag Israel.

* **45:23** Rom. 14:11; Phil. 2:10-11. * **46:1** Hay ohan ngadan ten na'abbagbagtun bulul ad Babylon ya hi Marduk, ya hay ipaddungan ten hapit an Bel ya *Ba'al* hinan hapit di iCanaan, ya hay pohdondan ibaga ya *apu*. † **46:1** Hiyay lala'in imbaluy Bel/Marduk, ya hay impapto'na anu ya nan mun'adal ya muntudo'. ‡ **46:2** Nan iMedia-Persia.

Ha"in ya limmu' da'yu,
ya hinalimuna' da'yun nete"ah din nitungawanyu.
4 At engganah un ayu ma'alla'ay ya mun'a'ubanan ya Ha"in damdamay
manalimun ay da'yu.
Ti Ha"in nongkay di nunlumu, ya mangipapto', ya mangibaliw ay
da'yu,
5 Undan waday udumnah pangipaddunganyun Ha"in?
Ti undan way nipaddunga'?
6 Nan udumna an tatagu ya pun'ibu'yagday balitu'da ya silverda,
ya ipiyammadah bulul hinan tatagun pabo'laanda ta way punhip-
piandah dayawonda.
7 Ta nalpah ay ya impi'ugdan iyuy hinan lugal an inyammadah ihinanda,
ya inhamaddan ipata'dog hidin adi mihmihlig.
Ya ta"on hi un kumila nan munluwalu an mumpahpahmo' ya adina
tobalon
ti mi'id di abalinanan bumadang.

8 At hiyah te nomnomnomonyu
an da'yun nun'abaholan an tatagu,
9 ya adiyu goh aliwan din ina'inat'u an nete"ah din hopapna.
Ti Ha"in nongkay ya anggay di Dios an mi'id di udum.
10 Ya hidin nadnoy ya nannahhun tuwalin impa'innila' di ma'at ya un
mahkay ten ma'at.
Ti din inali' hi ma'at ya mipa'annung an adi ahan mibahhaw.
11 At hay ato' ya ayaga' han lala'in§ niyadagwiy alpuwanah appit hi buhu'an
di algaw,
at umali ta hiyay umat hinan gayang an himbumagga ya nun'ohop
ta atona nan ninomnom'un ma'at.
At makulug an adi mibahhaw an ma'at.
12 At da'yun ma'angohhoy an tatagun nidugah an nappuhiy pangatna
ya donglonyu tun ibaga'
13 ti Ha"in ya adi madnoy at ipaphod'u da'yu.
At ibaliw'u da'yun iJerusalem an holag Israel."

47

Hay Ahumalyaan nan iBabylon

1 Hi Apo Dios ya inalinay,
"Da'yun iBabylon ya makak ayuh nan umbunan di ali ta ekayu
umbun hinan hupu'.
Manu ti hidin hopapna ya umat ayuh nan babain ma'al'ali,
mu ad ugwan ya numbalin ayuh himbut.
2 At anonyu nan inhuhu'yungyu ya nan maphod an lubungyu,
ya indadaanyu nan batun punggilingan ta gilingonyu nan alena.*
Ya lihlihonyuy pandelengyu ta bad'angonyu nan wangwang.
3 Ti paddungnay mabladan ayu
ta panigtigan di tataguy ipa'ampaanyu ya nan abainanyu.
At nan pangiballoha' hinan ina'inatyu† ya mi'id di mangipawa."

§ **46:11** Unu nan Alin hi Cyrus an nun'alid Media-Persia. * **47:2** Hiyah ne tamun di binabaih din hopapna, ya mibilang hi na'ampa ahan an tamu. Mu ta"on hi un nan linala'i ya atonda ta mamoltada. † **47:3** Nan iBabylon ya benladanda nan tiniliwda ta mabainanda, ya aton goh Apo Dios di umat hina ay dida.

4 Ya inali' an hi Isaiah di,
“Nan me'gonan an Dios ad Israel di Baliw tu'u,
ya hay ngadana ya hi Apo Dios an nidugah di abalinana!”

5 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Da'yun iBabylon ya ekayu umbun hinan way munhehellong an mi'id ahan di lenggop.
Ti nan babluyyu ya adi mahkay mibilang hi un queen hinan abablubabluy.
6 Ti impa'abak'un da'yu nan tatagu' ta minolta' didan dumalat di bohol'u.
Mu mi'id ahan di homo'yun dida
ti ta"on hi un nan nun'ala'ay ya nan nun'a'in'inna ya nidugah an pinaligatyu dida!
7 Ti hay ninomnomyu ya minaynayun an da'yuy mun'ap'apuh nan abablubabluy,
mu agguyyu ahan ninomnom an hana ya mid mapto' ya mibolloh.

8 At hiyanan da'yun hay amlong di pa'appopohdona ya donglonyu tun alyo'.
Ti hay ninomnomyu ya alyonyuy un ayu malenggop hi enggana.
At ipahiyayun alyonyuy,
Mid nipaddungan tun anabagbagtumi,
at adi mabalin hi un ami mabalu unu mun'atoy nan imbabaluymi!
9 Mu un himbumagga an un ohay algaw ya mundedehhan an ma'at ay da'yu hana,
at mun'a'atoy nan imbabaluyyu,
ya mun'abalu ayu.
Ya umannung an ma'at an amin hatun da'yu
an ta"on hi un do'ol di atonyu an umat hinan ba'i,
ya madyik,
ya nan udum an abalinanyu.
10 Ya enehdolyuh nan nun'appuhin ato'atonyu
ti pangaliyu nin hi un mi'id di mamannig ay da'yu.
Ya dumalat nan ananomnomanyu ya nan anala'engyu ya din'uga' an Dios
ti hay inilayu ya da'yuy na'abbagbagtu an mi'id di nipaddung ay da'yu.

11 At palpaliwanyuat ya waday dumatong hi punligatanyu‡
an mi'id di ologyun mangipadinong ti un himbumagga ya na'at.

12 At agayu mahkay ta mumpabadang ayuh nan bululyu
an gunyu nange'kodan an nete"ah din a'ung'ungungngayu
ta olom ya waday ibadangdan da'yu,
ya ta pata'tonda nan buhulyu!
13 At baganyun amin nan do'ol an inun'unudyu
an umat hinan nuntugun ay da'yu,
ya nan nanginnilah aat di bittuan,
ya nan gun mangulgu'ulgud ay da'yuh nan ma'at hi abulabulan
ta ibaliw da'yuh nan na'uy an ma'at ay da'yu.
14 Mu immannung an unda umat hi ulut an mapuulan.
At ta"on hi un hay odolda ya adida abalinan an baliwan hinan ay apuy an gumiyagiyab

‡ **47:11** Nan iMedia-Persia di mamaligat hinan iBabylon.

ti adi umat hinan apuy an pun'aniduan.§
15 At an amin hanan tatagun nange'kodanyu an nete"ah din a'ung'ungngayu
ya taynan da'yu an munhihiyanda,
at mi'id ahan di ohan didah mamaliw ay da'yu."

48

Nan Ngohoy di Holag Israel

1 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun holag Jacob an mungngadan hi Israel ya donglonyu tun alyo'.
Da'yuy nangali an gapu ay Apo Dios ya munhulbi ayun Hiya an dayawon tu'un holag Israel.
Mu layahyu ti un manuh panapitanyu ya adiyu ipa'annung.
2 Manu ti da'yuy numpunhituh nan ma'al'alin babluy an ad Jerusalem,
ya inaliyu goh di hi Apo Dios an nidugah di abalinanan dayawon tu'un holag Israel di pange'kodanyu."

3 Ya inalin goh Apo Dios hinan holag Israel di,
"Nete"a tuwalih din penghana ya gun'u impa'innilay ma'ma'at hi udum hi algaw,
ya ten ad ugwan ya himbumagga ya impa'annung'u.
4 Ti inila' an nangohoy ayu,
at umat ayuh nan gumo' ya gambang an naligat hi mahiu'.
5 At hiyanan ina'alli' nongkay hatuh din penghana ya un ma'at,
ya ta adiyu alyon hi un nan bululyu an ayiw unu gumo' di nangat.
6 At dengngodengngolyu din impa'innila',
ya ten ad ugwan ya tigonyun nipa'annung,
mu adiyu ahan abuluton an Ha"in di nangat!
At mete"ad ugwan ya hay ipa'innila' mahkay ay da'yu
ya nan agguyyu dengdengngol.*
7 Ya hana ya ad ugwan ya anggay di pangngolanyu
ta adiyu alyon hi unyu i'innila tuwali.
8 Ti da'yu ya nihimung an unyu adi pohdon an donglon di alyo'
ti nete"a tuwalih din a'ung'ungngayu ya nidugah an nangohoy ayu.
9 Mu dumalat di nabagtun aat'u ya nan adayawa'
ya enedpol'u nan nidugah an bungot'un da'yu
ta agguy'u da'yu inubah an amin.
10 Ya tinapnga' da'yuh nan punligatan
an umat hi atanagan di silver ta mamahmah.
11 Mu hay pohdo' di hiyay ma'at ta adia' mabainan,
unu adi mabalin an ipabnoh'uy anabagbagtu'
ti Ha"in ya anggay di madayaw."

Hay Nakakan nan Holag Israel hi ad Babylon

12 Inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun holag Jacob an mungngadan hi Israel an pento"uh tatagu'
ya donglonyuy hapito' ay da'yu.
Ha"in an mi'id di te"ana ya mi'id di pogpogna ya anggay di Dios,
13 ya Ha"in di nangiyammah nipabunan tun luta,

§ **47:14** Hay pohdonan hapiton ya gapu ta moghob nan a'ayiw hidi at mid di ma'usal hi pangam-maandah bulul. * **48:6** Hay ma'at ya ma'abak nan iBabylon (verse 14) ya mibo'tan nan Hudyun ay balud hidi ta umanamutda (verse 20).

ya Ha"in goh nangibe'lag ad daya.
Ti hidin nangalya' hi malmuda ya na'at.

14 At ma'amung ayun amin ta donglonyu tun alyo'!
Undan wadan daten bulul di nangipa'innilan daten ma'at?
Mu Ha"in ya waday pento"uh mangat hinan ninomnom'un apa"ian ad Babylon ya nan tataguh di.†
15 Ti Ha"in di namto' ay hiya,
ya indat'uy abalinanan mangat hinan pohdo' an ma'at.

16 At umali ayu nongkay ta meheggon ayun Ha"in ta donglonyu tun alyo'.
Ti nete"a tuwalih din hopapna ya impa'innila' hi nahhun an amin di ma'ma'at
ya un mipa'annung."

Nan Tagun Mangunud ay Apo Dios

Ya ad ugwan ya hi Apo Dios an nidugah di abalinana
ya impiyodolna nan Na'abuniyanan an Lennawan ha"in,
ya hennaga' ta ipa'innila' heten hinapitna.
17 Hi Apo Dios an Baliw ya me'gonan an dayawon tu'un holag Israel,
ya inalinay,
"Ha"in an Diosyu di mangitudtudun da'yuh nan ma"aphod,
ya umat goh an Ha"in di mangipangpangulun da'yuh nan makulug an pange'wanyu.
18 Ya gulat ahan hi unyu inunud nan immandal'u at do'ol di wagah'un da'yun
umat hi danum hinan adi matmatdu' an wangwang.
Ya olom goh ya abakonyu nan buhulyu an umat hinan aton di dalluyun hinan baybay.
19 Ya olom goh ya dimmo'ol di holagyu an umat hi ado'ol di panag,
ya olom at ni' ya agguy'u inyabulut di nun'atayanda."

20 Mu mapogpog di ihinanyud Babylon ta taynanyu nan iBabylon,
at awniat pun'it'u'yuy umamlonganyu.
Ya awniat ipa'innilayuh nan abablubabluy hitun luta
an hi Apo Dios ya imbaliw da'yun holag Israel an baalna.
21 At umat hidin nangitnudan Apo Dios hinan tatagunah nan mapulun an mi'id di danum,‡
mu binhina nan batu ta nawaday danum hi ininumda.§

22 Mu inalin Apo Dios di,
"Mu nun'appuhiy wah nomnomda,
ya mi'id anuy lenggop di nitaguanda."

49

Nan Paddungnay Hilaw di Tatagu

1 Da'yun tatagun wah nan adadagwin babluy hinan gagwan di baybay
ya donglonyu tun hapito' an hi Isaiah.
Ti hidin agguy'u ni' nitungawan ya pinilia' ay Apo Dios hi baalna,*
ya nginadnana' ay Hiyah din nitungawa'.

† **48:14** Henen tagun nangubat hi ad Babylon ya hi Cyrus an alid Persia. ‡ **48:21** Ex. 13:21-22.
§ **48:21** Ex. 17:6; Num. 20:11. * **49:1** Ta"on un hi Isaiah di na'ulgudan te mu ipa"elna nan udumnan baal Apo Dios an umat ay Jesu Kristu ya da Apostoles Paul ay Apostoles Barnabas (Ac. 13:46-47).

2 Ya numbalinona nan hapito' an malpun Hiyah umat hinan matadom an
hinalung,
ya binaliwana' an dumalat di abalinana.
Ya numbalinona' hi umat hinan matadom an himan di pana.
3 Ya inalinan ha"in di,
"He"a, Israel, di baal'u†
ta he"ay mangipattig hinan anabagbagtu' hinan tatagu."

4 Ya tembal'un inali' di,
"Mu timmamutamua',
ya mid di nunhulbiana,
at mid hulbin an amin di nanablaya'.
Mu iyokod'u kaymu ay He"a ta He"ay okod an mangidat hi lagbu'."

5 Ti hidin agguy'u ni' nalmuwan ya pento'a' ay Apo Dios hi baalna
ta ha"in mangipangpanguluh nan i'ibban holag Jacob an mungn-
gadan goh hi Israel
ta way atondan mumbangngad an mangun'unud ay Hiya.
Ti Hiyay nalpuwan di a'e'gona' ya bi'ah'u.
6 Ya inalina goh di,
"He"a ya awniat ibangngadmu nan i'ibbam an holag Jacob
an mungngadan goh hi Israel ya nan ma'angang ay da'yu.
Mu bo'on hene ya anggay di atom ti hay aptan ahan hi ipa'at'un
he"a,
ya pumbalino' he"ah paddungnay hilaw di Hentil ta ipa'innilam ay dida
an amin hitun luta an abalina' an mangibaliw ay dida."‡

7 Inalin goh Apo Dios an nan Baliw ya me'gonan an dayawon tu'un holag
Israel
an nan pihupihulon ya abohlan di tataguh abablubabluy ya tagalan
nan mumpumpapto' di,
"Hi awniat tigon nan a'ali ya nan a'ap'apuy pungwagah'un he"a,
ya munhippidah pange'gondan he"a
ti Ha"in an me'gonan an Dios an dayawonyun holag Israel di namto' ay
he"a,
ya ipa'annung'u nan inali'."

Hay Nipaphodan ad Israel

8 Inalin goh Apo Dios hinan tatagunay,
"Hitun adatngan di gutud hi pamadanga' ay da'yu
ya abuluto' di luwaluyu ta baliwa' da'yu,§
ya ipapto"u da'yu.
Ya dumalat ayu ya mipa'annung din inali'
an ipaphodan an amin di tatagu an nan pamaliwa' ay dida.
At hiyanan mahapul an mibangngad an mipaphod din nun'apa"in
babluy ad Israel,
at mabalin mahkay an mumbangngad ayuh di.
9 At alyonyuh nan paddungnay nibalud hinan munhehellong di,
Mumpangabuhu' ayu mahkay an paddungnay nibalud
hinan way munhehellong ta way atonyun malibli."

† **49:3** Heten inalinan baal ya bo'on ya anggay nan holag Israel ti ta"on goh un hi Kristun pento' Apo Dios an mangipapto' hi an amin an tagu. ‡ **49:6** Ac. 13:47. § **49:8** II Cor. 6:2.

Ya inalin goh Apo Dios di,
“At mipaddung ayuh nan kalnilun do'ol di ah'upanah ononah nan dalanona
ya hinan dudunduntug ti mumbalindah pahtu.
10 At adida mahkay mahinhinaangan unu ma'uwaw,
ya adida goh elan di nidugah an potang ya mun'ohab hinan mapulun.
Ti dumalat hinan ongol an homo"u ya iyuy'u didah awadan di danum.
11 Ya mangammaa' hi kalatah nan aduntuduntug
ta way dalanon nan tatagu'.
12 Ti mun'alpudah nan adadagwin babluy
ti hay udum ya malpudah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw,
ya hay udum ya malpudah appit hi a'unugan di algaw,
ya nan udum ya malpudad Aswan* hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw.”

13 At ha"in an hi Isaiah ya alyo' ay da'yun wad abuniyan ya da'yun wah tun luta ta it'u'yuy amlongyu,
ya ta"on un da'yun wah nan aduntuduntug ya mungkanta ayu goh!
Ti hi Apo Dios ya ipa'amlongna nan tataguna,
ya hom'ona nan munlungdaya!

14 Mu inalin nan tatagud Jerusalem di,
“Ingnganuy ditu'un Apo Dios ti inaliwan ditu'u!”

15 Ya inalin Apo Dios di,
“Undan mabalin an aliwan di inay ung'ungnga an intungawna ta adina igohgohan?
Mu ta"on hi un waday inah mangat hi umat hina
mu Ha"in ya adi ahan mabalin hi un'u aliwan da'yu!
16 Ti tigonyu adya an intudo"uy ngadanyuh tun palad'u,
ya ta"on un din napa"in allup di babluyyu ya adi ma'aliwan.
17 At ten magadyuh di pumbangngadan nan imbabaluyyu,
ya nan namaligat ay da'yu ya mun'akakdah tu.
18 At muntiggatiggaw ayu adyah nan nunlene'woh
ta amangonyun na'uydan amin nan imbabaluyyu!
Ti Ha"in an matattagun Dios ya ten alyo' di,
Danen imbabaluyyu ya nabalulda ahan ay da'yun
umatdah nan balitu' an igina'un di babain mungkasal ta maphod di tigawna!
19 Manu ti nun'apa"i ya nun'atawan nan babluyyu,
mu udum hi algaw ya adi umanay hi ihinan nan i'ibbayun mumpanga'anamut.
Ya nan buhulyun namaligat ay da'yu ya mun'akakda.
20 Ya nan numpanga'anamut an nitungaw hinan babluy an niyayanda
ya alyondah udum di algaw di,
It'ittang tun babluy tu'u,
at mahapul tu'uy ong'ongngol an pumbabluyan tu'u!
21 Ya unyu mahkay alyon hi nomnomyuy,
Hay numpangimbaluy ay daten tatagun inyalidah tu?
Ti na'amindan nun'atoy din imbabaluymi,

* **49:12** Wadad Egypt.

ya nan udum ya nun'iyuydah udum an babluy,
at un ami tuttulun na'angang!
Ya anaad ta wah tuday ung'ungungnga,
ya hay nangipapto' ay dida,
ya hay nun'alpuwanda?

22 Mu Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' goh di,
Undan adiyu tigon an alyo' hinan Hentil hi udum an babluy an adi mangunud ay Ha"in
ta pun'iyalida nan imbabaluyyuh tun babluyyu?
23 Ya nan a'ali ya nan a'ahawaday mumpangipato' ay da'yu ta munhulbidan da'yu,†
at okoddan amin hi mahapulyu.
Ya munhippidah hinagangyu ta mumpa'ampadan da'yu,
at hiyah ne panginnilaanyun Ha"in hi Apo Dios.
At nan mumpabadang ay Ha"in ya mabadangan."

24 Mu inalin nan tataguy,
"Ya nan gina'un hinamham nan titindaluh nangabakandah gubat
ya adi mabalin an maploh!
Ya umat goh hinan impibalud di mata'tan ahan an ap'apu
an mi'id di mabalin hi mamaliw ay hiya!"‡

25 Mu umat hituy alyo' an Dios:
"Ta"on hi un nan imbalud di mabungot ahan an tindalu ya abalina' an ipa'anamut,
ya ta"on hi un nan gina'un inabak di mun'abungot an a'ap'apuh gubat ya mabangngad.
Ti Ha"in di mananggah nan mangubat ay da'yu ta baliwa' nan imbabaluyyu!
26 Ya nan buhulyun mangipaligligat ay da'yu ya diday pumpapattayo',
ya nun'ipa'an'un diday lamohda.
At hiya mahkay di panginnilaan nan tatagun amin hitun luta
an Ha"in nan Dios an Baliwyu ya managun da'yu
ti Ha"in nan nidugah di abalinanan Dios ad Israel."

50

1 Inalin goh Apo Dios di,
"Mid mapto' ya alyonyuan un'u da'yu pakakon
an umat hinan lala'in mangihiyan hi ahawana,
ya pinakakna.
Mid mapto' goh ya alyonyuan un'u da'yu ihbut ta way pumbayad'uh utang'u.
Mu adi umat hina ti manu ay pakako' da'yu ya dumalat nan numbaholanyu!
2 Ti hidin immalia' an mangibaliw ay da'yu ya undan mi'id ayu
ta adia' tabtabolon ay da'yuh din himmapita'?
Ya undan mid abalina' an mamaliw ay da'yu?
Inilayu ahan an un anggay di hapit'u at matdu' di baybay ya wangwang,*

† **49:23** Ma'at nin hinan te"an di Hinlibuy Tawon. ‡ **49:24** Hay pohdonan hapiton ya adi kulugon nan i'Israel an umanamut nan imbabaluyda an malpud Babylon. * **50:2** Hana ya nan Red Sea ya nan Wangwang an Nile (Ex. 14:21-22).

at mun'atoyday ekan hidi![†]
3 Ya abalina' goh an pumbalinon hi helong ad daya
an paddungnay mahanian hi langgut."[‡]

Nan A'un'unnud nan Baal Apo Dios[§]

4 Nan na'abbagtun Dios ya intudunay nepto' hi hapito'
ta way ato' an mangal'alu' an mangipa'amlong hinan tatagun munlungdaya.
Ti bangunona' hi ahelhehelhelong ta donglo' nan pohdonan itudun ha"in.
5 Ya indatana' ay Hiyah panginnila'
ti hidin dengngol'uy Tuguna ya inunud'u an agguy'u nginohoy.
6 At inid'ug'uy bonog'uh nan manuplit ay Ha"in,[*]
ya inhagang'uy angah'uh nan manipdut hi hamay'u.
Ya inyu'ulay'uy namainandan ha"in
ya nan numpanukpaandah angah'u.[†]
7 Mu ta"on hi un umat hinay inatdan ha"in mu binadangana' hinan na'abbagbagtun Dios,
at paddungnay impa'ugtul'uy angah'u an mange'edpol hinan malgom
ti inila' an adia' mabainan.
8 Ya Hiya an Dios ya wagwagdan ha"in an mangipa'innila an mi'id di bahol'u.
At wa ay di mangidiklamun ha"in ya umalida
ta umuymi hahapiton hinan awadan di huwis.
9 Ti nan na'abbagbagtun Dios di bumadang ay ha"in.
At ngadan ay da'yuy mangalih unna' numbahol?
Mu an amin nan mumpabahol ay ha"in ya diday mapogpog
an umatdah nan nadunut an lo'ob an nun'ala'oy.

10 At an amin tu'un mundayaw ay Apo Dios ya mangun'unud hinan hapiton di baalna
ya ta"on hi un naligat di ma'at ay ditu'u an paddungnay un tu'u wah nan hehellong
ya ihamad tu'un mangedenol ay Apu tu'u,
at Hiyan Dios di pange'kodan tu'u.
11 Mu da'yun un hay apa"ian di udum an taguy nomnomnomona
ya awniat henen ninomnomyuy mama"in da'yu.
Ti hi Apo Dios di mummoltan da'yu,
at nidugah di punholholtapanyu.

51

Nan Minaynayun an Abaliwan ad Jerusalem

1 Inalin goh Apo Dios di,
"Donglonyun amin an namhod an mabaliwan an umalin mumpabadang ay Ha"in.
Nomnomonyu din inat Abraham
an hiya din paddungnay ongol an batun na'upinganyu ta hiyay pangiyunnudanyu.
2 Ti adya nomnomnomonyuh Abraham an hi amayu ya hi inayun hi Sarah

---

[†] **50:2** Ex. 7:17-21. [‡] **50:3** Ex. 10:21-23. [§] **50:3** Ta"on un hi Isaiah di na'ulugudan te mu hin'umu'uddum ya ipa"elnay aat Jesu Kristu, at hiyaat un ni-capital nan udumnan letra an *Hiya* unu *Ha"in.* [*] **50:6** Mat. 27:26. [†] **50:6** Mat. 26:67; Jn. 18:22.

ti hidin nangayaga' ay Abraham ya mi'id ah imbaluyna,
mu winagaha' hiya,
at dimmo'ol di holagna.*
3 At ta"on hi un mapa"id Zion ya an amin nan babluyyun holag Israel
mu makulug an Ha"in an Dios ya hom'o' da'yu.
At mipaphod an amin nan nun'apa"i,
ya ta"on hi un nan mapulun ya paphodo' ta umat hinan Galden an Eden.†
At umamlongdan amin nan tatagu,
ya ikankantaday punyamananda.

4 Ya donglona' an da'yun tatagu'
ti nan intugun'u ya mipa'innilah nan Hentil hinan abablubabluy
ta hiyay paddungnay mangipapatal ay dida.
5 At adi madnoy ya mipattig di homo"u ta ibaliw'u da'yu‡
ti Ha"in di mangabak ta Ha"in di mun'ap'apuh abablubabluy.
Ti dumalat nan abalina' ya hehemlon di tatagun numpunhituh nan gagwan di baybay an ibaliw'u dida.
6 Adya tangadonyud daya ti awniat ma'ubah an umat hi ahu',
ya inittigyuh tun luta ti awniat madunut an umat hinan dadan an lubung.
Ya mun'atoy an amin nan tatagu an umatdah lalog,
mu nan pangat'un mamaliw hi tatagu ya minaynayun hi mid pogpogna.

7 At donglona' an da'yun tatagun nanginnilah nan makulug ya mangunud hinan Uldin'u,
at adi ayu tuma'ot hi un da'yu pihupihulon,
ya nun'ipabaholday layah hi pama"idan da'yu.
8 Ti danen umat hinay pangatna ya mun'a'ubahda
an umatdah nan lo'ob an pun'a'an di la'oy.
Mu nan makulug an pangat'un mamaliw hi an amin an tatagu ya minaynayun hi enggana."

9 Ya inali' an hi Isaiah di,
"Paddungnay bumangon'a ni', Apo Dios,
ta ipattigmu nan nidugah an abalinam ta badangan da'mi!
Ta umat hidin inatmud Egypt
ti pinatoymu nan atata'ot an animal an hi Rahab hinan Wangwang an Nile.§
10 Ya He"a goh di nanob'a' hinan danum hinan Mumbolah an Baybay*
ta way nange'wan din tatagum an bimmad'ang ta nabaliwanda.†
11 At danen binaliwam an tatagum ya umanamutda mahkay,
ya mungkantadah amlongdan dumatong ad Jerusalem.
At din ene'damdan lungdaya, ya numanomnoman, ya tumata'tan
ya mahukatan mahkay hi nidugah an amlong ya denol."

12 Ya inalin goh Apo Dios di,

---

* **51:2** Gen. 12:1-3; 13:16; 15:5; 17:5; 22:17. † **51:3** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon. ‡ **51:5** Hiyah te hinamad Apo Dios an inalin Hiya ya ibaliwna nan tatagunan holag Israel an paddungnay balud ad Babylon. Hay oha goh hi ibalinana ya ibaliwna nan mangulug hinan Imbaluynan hi Jesu Kristu.
§ **51:9** Mid mapto' ya hiyah ne dinosaur an ma'alih leviathan. * **51:10** Unu Red Sea. † **51:10** Ex. 14:21-22.

“Ha"in di nangipa'amlong ay da'yu.
At hiyanan adiyu ta'tanyu nan i'ibbayun tatagu
ti unda goh tagu an umatdah nan holo' an ag'aga ya mami'idda.
13 Mu inaliwana' an nunlumu ay da'yu,
ya nangibe'lag ad daya,
ya nangipognad hi nipabunan tun luta.
At hiyanan makulug an tumata'ot ayuh abigabigat
an dumalat nan nidugah an bungot nan buhulyu an gun mangipaligligat ay ditu'u.
Mu hanan buhul ya awniat mapogpogda.
14 Ya awniat nan nun'ibalud ya mun'ibo'tanda,
ya umadu"oy di pi'taguanda,
ya mawadan amin di ononda.
15 Ti Ha"in hi Apo Dios an dayawonyun holag Israel
an gun mangehal hinan baybay
ta munggongaah nan malupilupig an dalluyun.
Ya hay ngadan'u ya hi Apo Dios an nidugah di abalinana.
16 Ya Ha"in an nangibe'lag nongkay hi ad daya ya nangihamad hi nipabunan tun luta,
ya impa'innila' ay da'yuy hapitonyuh nan tatagu,
ya hinalimuna' da'yu.
Ya inali' ay da'yun iJerusalem di,
Tagu' da'yu.”

Hay Apogpogan di Punholholtapandad Jerusalem

17 Ha"in an hi Isaiah ya inali' di,
“Da'yun iJerusalem ya paddungnay bumangon ayu,
ya timma'dog ayun paddungnay nun'abutong
an impa'inuma' hinan nittuh nan bahun bungot Apo Dios.
At munhinaggaw ayu mahkay an paddungnay na'abbutong ayu.
18 Mu mi'id di mamdong ay da'yuh bumadang
ti napogpogda nan imbabaluyyun linala'i.‡
19 At duway punligatanyu an nan gubat ya batel,
ya mi'id mahkay di mammo' ay da'yu.
20 Ti nan imbabaluyyu ya nun'ali'uhdah nan kalata
an umatdah nan na'nah an ulhah nan bitu.
At nidugah an le'naonday bungot Apo Dios.

21 At hiyanan da'yun mun'abutong an bo'on hay bayah dumalat
an un hay punholholtapanyu ya donglonyuh te.
22 Ti nan na'abbagbagtun Dios ya inalinay,
Ha"in an dayawonyun Dios an mamaliw ay da'yu ya nomnomonyu
an awniat ano' nan paddungnay namutong ay da'yu
ta omod un ayu nipaligligat an dumalat nan nidugah an bungot'u
ta adi mahkay ma'at ay da'yu hana.
23 Mu ato' hinan gun mangipaligligat ay da'yu.§
Ti awniat diday mummandal ay da'yu ta munhippi ayu,
ya nun'igatinday bonogyuh nan luta,
at umat ayuh nan dalan an migatigatin.”

---

‡ **51:18** Nan holag di manalimun hinan o'ommoddah unda mala'ay.

§ **51:23** Nan mangipaligligat ay dida ya nan iBabylon.

52

Hay Pamaliwan Apo Dios ad Jerusalem

1 Ya ha"in an hi Isaiah ya inali' goh di,
"Bumangon ayun iJerusalem ta ipattigyuy bi'ahyu
an umat hidin hopapna an da'yuy ma'al'ali.
At ipattigyuy amaphod ad Jerusalem an me'gonan an babluy
ta adi humigup nan adi umunud ay Apo Dios.
2 At tuma'dog ayu,
ya nunyagyagyu nan hupu' ti bo'on ayu mahkay himbut,
ya bo'on ayu mahkay balud!
At pun'aanyu nan paddungnay bangkelengyu,
ya immuy ayu inumbun hinan tronon di ap'apu.
3 Ti inalin Apo Dios di,
Hidin nihbutanyu ya mi'id ah hubutyuh nidat ay Ha"in,
at umat goh an mi'id di pihhuh midat hinan pamangngada' ay da'yuh."*

4 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di,
"Hidin hopapna ya immuy ayun ni'babluy ad Egypt,
mu palpaliwan ya nan i'Assyria di nangipaligligat ay da'yu.
5 Mu hay numbalinanyud ugwan?
Da'yun tatagu' ya inyuy da'yuh udum an babluy an mi'id di bayadyu,
ya hanan nangiyuy ay da'yu ya nun'it'u'day anangohoydan Ha"in.
At abigabigat ya nidugah an gunna' pinahipahiw.†
6 Mu la'tot ya mipattig mahkay di anabagtu' hi pamaliwa' ay da'yu.
At mabalin an immatunanyu mahkay an Ha"in
ya ina'alli' tuwalin da'yu hatun ma'ma'at."

7 Ya ha"in an hi Isaiah ya inali' di,
"Hitun a'atana ya umipa'amlong
hi pangamanganyuh nan umalin mangipa'innilah nan Maphod an Ulgud
an hay ipa'innilada ya hay aat di lenggop ya hay aat di abaliwan.
Ya ipa'inniladad Zion an hi Apo Dios di mun'ap'apu!‡
8 Ya din mun'adug hinan babluy ya ahitutu'u'dah amlongdah
pannigandah pumbangngadanad Zion.
9 At da'yun numpunhitud Jerusalem an mapa"i
ya mundedehhan ayun mungkantah pun'amlonganyu.
Ti hi Apo Dios ya ipabangngadna din amaphod ad Jerusalem ta umamlong ayun tataguna.
10 Ti ipattignah nan tataguh ablublubabluy nan nidugah an abalinana
ya nan pamaliwanan da'yun tataguna.
11 At punnaudonyun makak hinad Babylon
ta taynanyu nan nun'appuhin ato'atonda ti paniaw ay da'yu.§
Ya da'yun gun mangdon hinan gina'uh nan Timplu
ya mahapul an unudonyu nan nitugun an atonyu ta mibilang ayuh maphod.

---

* **52:3** Hay ipa'innilan te ya inyabulut Apo Dios an numbalinon nan tindalud Babylon nan holag Israel hi himbut an mi'id di nibayad ay Hiya. At umat goh hina an ipakakna didah nan nihbutanda an mi'id di ibayadna. † **52:5** Rom. 2:24. ‡ **52:7** Rom. 10:15. § **52:11** II Cor. 6:17. Nan Alin hi Cyrus ya inabulutna ta iyanamut nan papadid Babylon nan gina'un ma'usal hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem (Ezra 1:7-11).

12 Ya hay akakanyu ya adi mahkay mahapul an pun'itagtagyu ta lumayaw ayu
ti hi Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel di mangipangpangulun da'yu ta ipapto' da'yu."

Hay Punholtapan nan Baal Apo Dios *

13 Ya inalin Apo Dios di,
"Nomnomnomonyu an nan Baal'u ya maphod di pumbalinan di atona.
At mipabagtu ya e'gonan di tatagu Hiya.
14 Mu awniat manoh'a nan tataguh pannigandan Hiya
ti nidugah an mi'id di pohod hi pannigan hi odolna,
at adi ma'immatunan an ay bo'on taguh nangatda.
15 Mu awniat do'olda goh di manoh'a ay Hiyah ablubabluy
an ta"on un nan a'ali ya gunda mano"ol hi hinagangna.
Ti nan agguy nibaag ay dida ya tigonda,
ya ta"on hi un nan agguyda dengdengngol ya ma'awatanda mahkay."†

53

1 Nan propeta ya inaliday,
"Undan udot hay mangulug nin hinan ipa'innilami?
Ya ngadan dane nin di nangipattigan Apo Dios hinan nidugah an abalinana?"*

2 Heten Baal ya inabulut Apo Dios ta umat hinan ballu an hapeng an wah nan mamagan luta,
ya na'ampan tagu,
at hiyaat un mi'id di ma'agay'ayan ay Hiya.
3 Ya abohlan di tatagu Hiya an din'ugda Hiya,
ya nidugah di punligatana ya numanomnomana.
Ya du'gon nan tatagun adida pohdon an tigon ti nidugah di pamihuldan Hiya,
at mi'id di mangipabagtun Hiya.

4 Mu hiyaat goh di nunholholtap hinan holtapon tu'u,
ya wan imbilang tu'uh un moltan Apo Dios henen Hiya.†
5 Mu bo'on ti nan bahol tu'uy dimmalat hi nunholholtapana
ti nahaplat an dimmalat di bahol tu'u.
At dumalat enen hinoltapna ya mabalin mahkay an middum tu'un Apo Dios,
ya dumalat nan hugatna ya mabalin an mipaphod tu'u.
6 An amin tu'u ya umat tu'uh nan kalnilun na'utaw
ti way ohaan nan pohpohdonay atona.
Mu hi Apo Dios ya inabulutnan Hiyay munholtap hi bahol tu'un amin.‡

7 At nidugah di inatdan nangipaligligat ay Hiya,
mu ene'edpolna an agguy ahan himmaphapit.§
At mipaddung hinan uyaw an kalnilun umuyda golton,
ya umat goh hinan kalnilun un umu'ugong hi unda mapukihan.*

---

* **52:12** Unu hi Jesu Kristu. † **52:15** Rom. 15:21. * **53:1** Jn. 12:38; Rom. 10:16. † **53:4** Mat. 8:17. ‡ **53:6** I Pet. 2:25. § **53:7** Mat. 27:12-14; Lk. 23:8-9. * **53:7** Ac. 8:32.

8 At pinaligatda an ta"on hi un agguy numbahol,
ya hinumalyada ya inyuydah nan way atayana.
Mu nan tatagu ya agguyda ahan ninomnom an manu ay munholholtap
ti Hiyay mamoltah nan baholda ya nan bahol an amin nan tatagu.†
9 Hiya ya mi'id di baholna,
ya mi'id di layah hi hinapitna.
Mu nilagat hinan nun'abaholan hinan natayanda,
mu nan lubu' di adangyan di nangilubu'anda.‡

10 Mu hi Apo Dios di ad nomnom enen ma'at ta Hiyay punholtaponah matoy
ta Hiyay Onong di Bahol tu'u.
Ya ta tigonay mibilang hi holagna,§
ya ta dumu'du"oy di pi'taguana,*
At nan pohdon Apo Dios hi ma'at ya mipa'annung an dumalat Hiya.
11 Ya wa ay ta malpah nan punholholtapana at umamlong mahkay ti waday
nunhulbiana.
Ya alyon goh Apo Dios di,
"Heten un'unnud an Baal'u ya Hiyay mangiyatoy hi bahol di do'ol an
tatagu,
at dumalat ay Hiya ya aliwa' di baholda.
12 At idat'uy a'e'gonana ta mibilang hinan madayaw ya ongol di abalinanan
tatagu.
Ti Hiya ya abulutonan mapatoy an milagat hinan nabaholan an
tatagu.†
At Hiyay mangibo'lah baholda,
at iluwalunay a'aliwan di baholda."

54

Nan Pamhod Apo Dios hinan i'Israel

1 Ya inalin Apo Dios di,
"Da'yun iJerusalem ya umat ayuh nan bahig an babai,
mu ad ugwan ya it'u'yuy umamlonganyun mungkanta.
Ti ta"on hi unyu agguy pinadah an immimbaluy
mu ad ugwan ya da'yuy do'do'ol di imbabaluyna ya un nan udumnan
binabai!*
2 At ipa'ong'ongngolyu nan tuldan abungyu,
ya nunhu"upanyu nan hogwodna,
ya inhamadyuy pado'na.
3 Ti umambilog di hakuponyuh nan napinpinangngel hinan appit hi agwan
ya iggid,
ya hakuponyu nan numbino'ob'on an babluy an din hinakup nan
udum an tatagu.
Ya ta"on hi un din nun'apa"in babluy ya mi'id ah nunhitu ya
mababluyan.
4 At adi ayu tuma'ot ti mi'id mahkay di abainanyu,
ya ipogpogyu an munnomnom hidin nabainanyuh a'ungayu†
ya din numanomnomanyuh nunlungdayaanyu an ay ayu nabalu.‡

† **53:8** Ac. 8:33. ‡ **53:9** Mat. 27:57-60; I Pet. 2:22. § **53:10** Daten alyondan holag nan Baal Apo Dios an hi Kristu ya bo'on nan ustun imbaluyna ti didana nan kumulug ay Hiya. * **53:10** Hay ibalinan ten dumu'du"oy di pi'taguana ya nan amahuan Kristu, at munnononnong an matagu. † **53:12** Lk. 22:37. * **54:1** Gal. 4:27. † **54:4** Mid mapto' ya hiyah ne na'at ay didad Egypt. ‡ **54:4** Mid mapto' ya hiyah ne nangiyayandad Assyria ya ad Babylon.

5 Ti Ha"in an nunlumun da'yun paddungnay ahawayu
ya hay ngadan'u ya Dios an Nidugah di Abalinana
an Ha"in an Me'gonan ad Israel di Baliwyu.
Ya awniat Ha"in di dayawondan amin hinan babluy hitun luta.
6 Ya umat ayuh nan babain pa"alhin an ingnganuy di ahawana,
at nidugah di punlungdayaanyu.
Mu Ha"in an Dios ya bangngado' da'yu
7 an un na'amtang di nanginganuya' ay da'yu,§
mu nidugah di homo"u,
ya ten bangngado' da'yu.
8 Ti un na'amtang goh ya nidugah di bimmungta',
ya din'ug'u da'yu,
mu ten ipattig'un da'yu nan adi mapogpog an homo"u.
Ha"in an Dios an mamaliw ay da'yuy nanapit ete.

9 Din gutud Noah ya intulag'u an adi' ipidpidwan lobngon tun luta,*
at ad ugwan ya itulag'un adia' mahkay bumungot ay da'yu,
at adi' goh moltaon da'yu.
10 Ya ta"on hi un miwogot nan aduntuduntug ya nun'a'ubah nan dudundun-
tug
mu nan pamhod'un da'yu ya minaynayun hi mid pogpogna.
Ya adi' al'alliwan hi enggana nan intulag'u an alenggopan
ti Ha"in an Dios an nammo' ay da'yuy nanapit ete."

11 Inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun nunholholtap an mi'id ah mangal'alu'
ya ipaphod'u ta ipabangngad'uy babluyyun nun'apa"i
an hay nanginan batu an sapphires† di paddungnay pamognad'u.
12 Umat goh hinan abungyu an pun'adugan an hay iyamma' ya nan
nanginan batu an ruby,‡
ya hay iyamma' hinan pantaw di allup nan babluyyu ya nan
munletaa' an gumo',
ya hay iyamma' goh hinan allup di babluyyu ya nan udum goh an
nun'abalul an batu.
13 Ya ituduwa' ya wagaha' da'yun amin hina,
at pumhod ayun mid al'alin da'yu.§
14 Ya nan a'ap'apu an nepto' di pangatdan da'yuy dumalat hi pumhodanyu,
at mi'id mahkay di mangipaligligat ay da'yu,
ya mi'id goh di tumata'tanyu.
15 Ya wada ay di umalin mangubat ay da'yu ya bo'on Ha"in di ad nomnom,
at abakonyu dida.

16 Ti tigonyun undan bo'on Ha"in di nunlumuh nan mumbohal
an mangiyammah nan gina'un di mi'gubat?
Ya Ha"in goh di munlumuh nan mangusal hinan gina'un di mi'gubat.
17 At mi'id almas hi amman di taguh manugat ay da'yu,
ya ta"on hi un way ipabaholdan da'yu ya abalinanyun tabolon.
Ti wagwada an nidadaan di pambalyu,
ya ibaliw'u da'yu an baal'u ta da'yuy pangabako'.
Ha"in an Dios di nanapit ete."

§ **54:7** Hiyah ne napitu an tawon. * **54:9** Gen. 9:11. † **54:11** Hay kololda ya blue. ‡ **54:12** Hay kololda ya mumbolah. § **54:13** Jn. 6:45.

55

Nan Iyal'alu' Apo Dios an Homo'na

1 Inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun mumpanga'anamut ya umali ayun nun'a'uwaw ti wah tuy danum hi inumonyu!
Ya ta"on hi un mi'id di pihhuyu ya umali ayu
ta ummal ayuh ononyu ya inumonyun gatas ya bayah,
at mi'id di bayadna.
2 At bo'on nan adi bumhug di pangiyay'ayanyuh pihhuyu,
ya nan mi'id di balulnay umuyyu ibo'labo'laan.
At donglonyu ya inun'unudyu tun ibaga'
ta way atonyun mangan hinan ma"aphod an ma'an!
3 Umali ayun Ha"in ta Ha"in di donglonyu,
at waday pi'taguanyu!
Ya waday adi mapogpog an itulag'un da'yu
an da'yuy pangidata' hinan wagah an din intulag'un David.*
4 Undan adiyu tigon an numbalino' hiyah† ap'apuh abablubabluy?
At dumalat ay hiya ya nipa'innilah tataguy abalina'.
5 Ya awniat ipa'ayagyun amin nan tataguh udum an abablubabluy
an din agguy nangin'innilan da'yuh din hopapna.
At punnaudondan umalin middum ay da'yu
ti Ha"in an Diosyu an nan me'gonan ad Israel di mangat hi umat hina ta way a'al'alyanyu."

6 At ha"in an hi Isaiah ya alyo' an immannung ay an hi Apo Dios di hapulon tu'u,
ya gulat ta mumpabadang tu'un Hiyad ugwan at donglon ditu'u.
7 Ya da'yun nun'appuhiy pangatna ya ipogpogyu hanan ato'atonyu ya punnomnomyu,
at hi Apo Dios an dayawonyuy pangedenolanyu,
at hom'o' da'yu ti Hiya ya nundadaan an mangaliw hi baholyu.

8 Ti inalin Apo Dios di,
"Nan punnomnom'u ya mi'id di nipaddunganah nan punnomnomyu,
ya umat goh hi pangat'u an adi umat hinan pangatyu.
9 Umat ad abuniyan an nabagbagtu ya un tun luta,
ya umat goh hinan pangat'u an agguy nipaddung nongkay hi pangatyu,
ya nan punnomnom'u ya na'ahhamad ya un nan punnomnomyu.
10 Nan hapit'u ya umat hinan udan ya dalallu an malpud dayan mun'agah
ta madanuman tun luta,
ta way aton an amin nan nitanom an tumubu,
ya ta malmuy itanom nan munhabal.
Ya malmuy ma'an ta way onon nan tatagu.
11 Ya umat goh hina nongkay di aat nan hapito'
an adida mumbangngad ay Ha"in.
Mu mahapul an ipa'annungdan amin nan pohdo' an ipa'at
ta atondan amin di dumalat hi nannaga' ay dida.
12 Ya umamlong ayun makak hinan babluy an immayanyu,

* **55:3** Ac. 13:34. † **55:4** Hay kulugon nan udum hi pohdonan hapiton ya nan Alin hi David, mu hay kulugon nan udum ya nan holagna an hi Jesu Kristu.

ya mi'id di al'alin da'yuh nan pangipakakandan da'yu
ti ta"on hi un nan aduntuduntug ya nan dudunduntug ya paddungnay umamlongda,
ya ta"on goh nan ayiw ya paddungnay tumalpu'da.
13 Nan ayiw an bolbol ya myrtle ya mihukatdah nan himmangawan nan do'ol an hubit.
Ya hiyah ne mangipanomnom hinan ina'inat'un Dios,
ya minaynayun henen panginnilaan an adi mapogpog hi enggana."

56

Hay Abaliwan di Udum an Tatagu

1 Inalin Apo Dios ay ditu'un tataguy,
"Inaynayunyun gun mangat hi maphod ya makulug
ti magadyuh di pamaliwa' ay da'yu,
ya mipattig goh di anahamad'u.
2 Mipadenol nan mungngilin hinan algaw an Habadu an paniawondan muntamu,
ya nan manginaynayun an adi mangat hi nappuhi."

3 Ya ha"in an hi Isaiah ya ninomnom'u an
maphod hi un mi'id di mangalih nan bunag an Hentil
an niddum hinan tatagun Apo Dios hi unna ilahhin dida.
Ya nan nabahigan ya maphod goh hi unda adi munlili
ta mi'id di mangalin didah unda adi mihakup hinan tataguna.
4 Ti alyon Apo Dios ay diday,
"Gulat ta e'gonana' hinan pungngilinanyuh nan algaw an Habadu,
ya atonyu nan umipa'amlong ay Ha"in an inaynayunyun mangat hinan intulag'u,
5 at nan ngadanyu ya adi ma'aliwan hinan Timplu'.
Ya odolnah ten ato' an hay amaphodyu ya un nan awadaan nan imbabaluyyu
ti adi ayu ahan ma'aliwan.
6 Ya wagaha' nan bunag an Hentil an mange'kod hi nitaguandan Ha"in
an Ha"in di itamuanda,
ya pa'appohpohdonda nan ngadan'u,
ya Ha"in di dayawonda,
ya gunda ngilinon nan algaw an Habadu,
ya nan gun manginaynayun an mangunud hinan intulag'u.
7 Ya itnud'u goh didad Zion an nan me'gonan an duntug'u,
ya ipa'amlong'u didah dih nan Abung'u an punluwaluan,
ya abuluto' nan e'nongdah nan pun'onngan.
Ti nan Timplu' ya mangadnan hi Timplu an punluwaluan an amin di tatagu.*
8 Ya Ha"in an na'abbagbagtun Dios an nangibangngad hinan paddungnay nun'ibalud an holag Israel ya alyo' di,
Amungo' di udumnah tatagu ta middumdan da'yun holag Israel."

Hay Amoltaan nan Ap'apud Israel

9 Inayagan Apo Dios nan tataguh nan udum an babluy† ta umalida
an umatdah nan animal hi inalahan ta pun'a'anda nan tataguna.

* **56:7** Mat. 21:13; Mk. 11:17; Lk. 19:46. † **56:9** Didana nin di tindalun di iBabylon.

10 Ya nan a'ap'apu tu'un holag Israel ya paddungnay nun'abulawda an mi'id
ah abalinanda
ti umatdah nan ahun mi'id di ologdan umanup an unda hay
momollo'.
11 Ya umatda goh hinan ma'alom an ahu an unda mangamangan,
ya ta"on hi un diday a'ap'apu mu mi'id di ini'inilada.
Ya un nan pohpohdonday atonda ya un hay pumhodanday
ang'anghadonda.
12 Ya alyonday,
“Pun'ala tu'u nan bayah ta pun'inum tu'u!
Ya umat goh hituy aton tu'uh ma'et,
at iyal'allanay umamlongan tu'u!”

57

1 Ya inali' goh an hi Isaiah di,
“Wa ay ta mun'atoyda nan mun'aphod di ugalidan tatagu,
ya mi'id di munnomnom ay dida.
Ya manu ay umat hinay ma'at ya ta elwang Apo Dios didah nan
nun'appuhin ma'at.
2 Mu nan maphod di ugalidan tatagu ya diday malenggop,
at mun'eblaydah unda matoy.

3 Ti inalin Apo Dios di,
Da'yun mumpumba'i ya mabaholan ayu an umat ayuh nan puta,
at umali ayu ta mahumalya ayu.
4 Undan hay layalayahanyu ya henglahenglaon?
Undan bo'on ngohoy hanan gunyu aton an mumpunlayah?
5 Ya waday pun'elo'yuh nan hiluk di ayiw an oak hi pundayawyuh bulul,
ya gohbonyu an e'nong nan imbaluyyuh nan way liyang an neheg-
gon hinan ginnaw.
6 Ya umala ayuh nan ul'ulidammuh an batuh di,
ya inonnganyu.
Ya umihiit ayuh nan Onong an Ma'inum hi e'nongyun dida,
ya indatanyu goh didah nan Onong an Ma'an.
Ya undan hay inilayu ya umamlonga' ay danen ato'atonyu?
7 Ya hidih nan tulid di duntug di umayanyu goh hi pun'onngan
ta way pangelo'anyuh nan binabai.
8 Ya nun'itutubyun nun'ihina nan lumihog an bululyuh nan abungyu,
ya inaliwana',
ya din'uga',
ya numpumbolad ayun umuy hinan o"ongol an olo'anyun ibbayu
nan linagbuanyun elo' ta ipa'amlongyuy odolyuh di.
9 Ya munlana ayu,
ya den'olyuy bangbangluyu an umuy mundayaw ay Molek.*
Ya nunhonag ayuh umuy munhapul hi bulul an dayawonyuh nan
adadagwin babluy
an ta"on hi un hinan babluy di nun'atoy.
10 Ta"on hi un ayu ma"ablay an umana'anap hi udum hi dayawonyu
mu adiyu damdama idinong.
Ti hay inilayu ya idat nan dayawonyuy bi'ahyu,
at adi ayu mablay.

* **57:9** Hiyay bulul di i'Ammon.

11 Hay ngadan danen bulul an mana'ta'atot ay da'yu
ta omod hi unna' at goh ilangkakan ya inaliwan ay da'yu?
Undan dumalat hi dumidinnga' ya hiyay adiyu pange'gonan ay Ha"in?
12 Hay ninomnomyu nin ya ma"aphod nan ato'atonyu,
mu awniat pun'ibaag'uy aatyu,
ya mid abalinan nan bululyun mamadang ay da'yu.
13 Ya wa ay ta kumila ayun mumpabadang ya nan bululyuy pumpabali-
wanyu,
mu mun'iyaddibda.
Mu nan mange'kod hi nitaguanan Ha"in ya diday mamnoh hinan
babluy'uh
ad hakup hinan me'gonan an duntug."

Nan Intulag Apo Dios hinan Nun'abaholan

14 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Pun'aanyu nan way humalibud hinan kalata
ta midadaan hi dalanon nan mumbangngad an tatagu'.

15 Ha"in di na'abbagbagtu ya me'gonan an Dios an matattaguh enggana,
ya mihinaa' hinan na'abbagbagtu ya me'gonan an lugal.
Mu mihinaa' goh hinan tatagun mumpa'ampa ya muntutuyuh nan
baholda,
at ipaphod'uy punnomnomanda.
16 Ya adi' inaynayun an pabaholon nan tatagu'
unu bumungot ay dida an limmu' ta adida ma'ubah.
17 Ma'abbungota' hinan mumpunghan an tatagu!
Hiyanan minolta' ya din'ug'u dida,
mu undaat goh inyal'allan nanganangat hi pohpohdonda.
18 At tinnig'u nan gunda inat an nun'appuhi,
mu ta"on ya iyadaog'u ya badanga' dida ta itudu' di atonda.
19 Ya palenggopo' nan nun'iyadagwi unu nun'iheggon,
ya nun'ipa'adaog'u goh dida.
Ha"in an Dios di nanapit ete.
20 Mu nan nun'appuhiy pangatda ya umatdah nan mabi'ah an dalluyun
hinan baybay
an adi dumindinong an gun mangilewong hinan ginalubut ya pito'.
21 Ti Ha"in di mangalih nan mangamangat hi nappuhiy
mi'id di lumenggopanda."

58

Nan Immannung an Punlangduan

1 Inalin goh Apo Dios di,
"Oltom an muntu'u' ta umat hinan gangoh di talampet di atom,
ya ta ibaagmuh nan tatagu' an holag Israel nan numbaholanda!
2 Ya abigabigat ya mundayawdan Ha"in,
ya ay ihunay unda umi'ikay an manginnilah nan pangat'u,
ya mangunud hinan Uldin'u
an ay ihunay umatdah nan tatagun mangat hi maphod an adida
al'alliwan nan Tugun'u.
Ya alyonday Ha"in manugun ay dida ta dayawona',
mu layahda.
3 Ya alyonday,
Anaad ta munlangdu amih un mi'id hi Apo Dios an mamannig?

Ya anaad ta ta"on unmi ipa'ampay odolmi ya agguymu ininnila?
Ya inali' an Dios ay diday,
Nan nunlangduanyu ya un nan penpenhodyuy gunyu inat,
ya inabohlanyu nan puntamuonyu.
4 Ya hinan angunuh di gunyu nunlangduan ya gun ayu goh ni'hongngel ya ni'pattoy,
at hiyanan ta"on hi un ayu munlangdun munluwalu ya adiyu namnamaon an donglo' di luwaluyu.
5 Ti hinan nunlangduanyu ya pinaligatyuy odolyu
an nunyuyungnguyung ayun umat hinan nun'oyob an holo'.
Ya gun ayu goh nun'abo' hinan langgut,
ya inwa'atyuy dapul ta nolo'anyu.
Undan umat hinay aat di munlangdu?
Unyu dan alyon hi unna' nipa'amlong enen inatyu?

6 Hay pohdo' hi atonyun munlangduh pundayawyun Ha"in
ya nan pangidinnganyun mangipaligligat hinan mahmo' an tatagu,*
ya nan pangiyabulutanyuh akakan nan himbutyu,
ya indatyu nan midat tuwalih nan baalyu,
7 ya idatanyuh ma'an nan munhinaang,
ya pahi'umonyuh abungyu nan nun'awotwot an lumane'le'od,
ya idatyuy lubung nan mi'id di lubungna,
ya adiyu du'gon nan tutulangyun mumpabadang ay da'yu.
8 Ya gulat ta atonyu hana ya idat'uy pumhodanyu,
ya umannung an mumpanga'adaog nan numbino'ob'on an dogo-hyu.
Ya wagwadaa' an mimiddum ay da'yu ta baliwa' da'yuh an amin an umayanyu,
ya ta"on hi un nan malgom an awadanyu.
9 Ya wa ay ta munluwalu ayun Ha"in ya donglo' nan ibagayu,
ya wa ay goh ta mumpabadang ayu ya ato' nan mahapulyu.

Gulat ay goh ta ipogpogyun umipaligligat hinan mahmo',
ya nan humapitanyuh nappuhi,
10 ya gulat goh ta panganonyu nan munhinaang,
ya idatyuy mahapul nan maligligatan,
at nan helong an wah nan nunlene'woh ay da'yu ya pumatal
an umat hinan tongan di algaw.
11 Ya gun'u da'yu halimunan,
ya idata' da'yuh mahapulyu an ta"on hi un nan mapulun di wadanyu.
Ya idat'uy bi'ahyu ya alenggopanyu
ta umat ayuh nan galden an do'ol di danumna
unu nan obob an adi matmatdu'.
12 Ya da'yun tatagu' di mangipaphod hidin nun'apa"in babluy
ta da'yuy mangiyammah nan dadan an pognad,
at da'yuy ma'alih Nangipabangngad hinan Nun'apa"in Allup
nan Babluyyu, ya A'abungyu, ya nan Akalakalata.

* **58:6** Hidin nunli'uban nan iBabylon hinan allup ad Jerusalem ya imbo'tan nan Hudyuy himbutdah bunolna, mu palpaliwan ya binangngadda dida ta mumbalinda goh hi himbutda (Jer. 34:8-11).

13 Gulat ta inaynayunyun mangunud hinan Tugun'un
ma"anla ayuh pungngilinanyuh nan algaw an Habadu ta ibilangyuh me'gonan an pun'eblayan,
ya bo'on nan pohpohdonyuy pa'anhanonyun aton ta unyuat e'gonan nongkay,
ya adi malgom di ayanyu,
unu umanul'ulgud hinan mid ipatukana enen gutud an algaw,
14 at mawaday amlongyu an dumalat nan pangitamuanyun Ha"in,
ya idat'uy pange'gonan nan tataguh tun alutaluta ay da'yu,
ya umamlong ayu ti midat nan mipabanoh ay da'yun nan maphod an luta
an din indat'un Jacob an apuyuh din penghana.
Ha"in an Dios di nanapit ete."

59

Hay Nangalyan nan Propeta an Mamolta nan Tatagun Dumalat di Baholda

1 Ya ninomnom'u an hi Isaiah an wagwadah Apo Dios an gun ditu'u baliwan,
ya dodonglona goh nan luwalu tu'u.
2 Mu adi umat hina ti nan baholyuy namattan ay da'yuh nan Dios tu'u,
ya hiya goh nan'uganan ditu'u,
at hiyanan adina dongdonglon mahkay di luwaluyu.
3 Nan ngamayyu ya paddungnay un nadadala,
ya limmayalayah ayu,
ya nan nun'appuhiy malpuh timidyu,
at nabaholan ayu.
4 Ya nidugah ayu ti ta"on hi un nan punhumalyaan ya mi'id di makulug
hi hapitonyun tatagu an ahilalayah ayun amin.
At layah di pangabakanyuh diklamu,
ya hay gun mipanomnom ya nan pangatanyuh nappuhih ibbayu
ta engganay un ma'at nan ninomnomyu.
5 Nan nun'appuhin ato'atonyu ya umat hinan itlug di ulog an waday habidungna.
Ti wa ay di mangihdah nan itlug di ulog ya matoyda,
mu wa ay ta mapah at umongol, ya umalat.
6 Mu hanan nappuhin ninomnomyu ya mi'id di idatnah pumhodanyu
an umat hinan buut di a'agwa an mi'id di hulbinah un ilubung.
7 Ti dumalat nan nun'appuhin gunyu nomnomnomon
ya umi'ikay ayu goh udot an mangat.
Ya ta"on hi un mi'id di bahol nan tagu ya patayonyu,
ya wa ay goh di umayanyu ya malgom di pumpa"iyu.*
8 Ya wa ay goh ta wada ayu ya mid di pohpohodna
ti nan nun'appuhin amin di gunyu aton
an paddungnay un nan nappuhin dalan di unudonyu.
At nan tagun mange'wan ne ya mi'id di lenggopna.†

Hay Nangabulutan nan Tataguh Baholda

9 At ha"in an hi Isaiah ya impangulua' an nunluwalu
ta imbaag'uy nangabulutanmin tataguh baholmi an inali' di,
"Apo Dios, ad ugwan ya inilami mahkay di dumalat
hi adim pamaliwan ay da'mih nan mangipaligligat ay da'mi!
At paddungnay wada amih nan helong,

* **59:7** Rom. 3:15-16. † **59:8** Rom. 3:17.

mu hay hehemmonmi ya mapatalan ami.
10 At hiyaat un ami ay nun'abulaw an ahi'ap'apu'ap
an ta"on hi un mapatal ya mihungbub ami
an paddungnay un hehellong an mi'id di tigonmi
an paddungna goh hi un ami wah nan hehellong an awadan di nun'atoy.
11 Ya umat ami goh hinan animal an bear an mun'alawaaw,
ya munlungdaya amin umat amih kalapatin muntapang hi ibbana.
Ya ta"on hi un nan namnamaonmi goh an maphod hi ma'at ay da'mi ya adi ma'at,
ya hohoddonmi goh di pamaliwam ay da'mi,
mu mi'id an adim aton.

12 Nidugah ahan di numbaholanmin He"a, Apo Dios,
an hiyay dumalat hi pamoholam ay da'mi!
Mu hatun nun'appuhin ina'inatmi ya immannung an abulutonmin nibahhaw ami.
13 Ya inilami goh an binoholmi He"a, Apo Dios,
ya pinahiwmi He"a ti agguymi inunud nan pohdom,
ya din'ugmi He"a.
Ya immannung an impaligligatmi nan udumna an tatagu,
ya layah an amin nan hinapitmi.
14 Ya nan agguy immannung di pumpanuhmi,
ya nan adi makulug di atonmi.
Ya adimi goh haghaggungon nan immannung an na'at.
15 Ya napogpog mahkay din makulug
ti nan agguy nangat hi nappuhi ya diday pabaholondah nan nun'appuhin na'at.”
Hiyah ne inluwalumi.

Ya la'tot ya tinnig Apo Dios hanan na'na'at ay da'mi,
ya adi ahan umamlong hinan nun'appuhin na'at.
16 Ya manoh'ah nannigana an mi'id ah ohah mamadang hinan mipaligligat.
Mu baliwan ditu'u ta way atondan mangabak.
17 Ya paddungnay ilubungna nan na'ahhamad an pangat ta hiyay hanin di palagpagna,
ya nan abaliwan di paddungnay iyuklupna ta hanin di uluna.
Ya paddungna goh hi unna ilubung di nahamad an punnomnom
ta iballohna nan nun'appuhin hinolholtap tu'u.
18 Ya moltaona nan buhulna an hay pummoltana ya miyunnud hinan inatda,
ya ta"on goh hanan numpunhituh nan nunlene'woh.
19 Ya mete"ah nan buhu'an di algaw hi engganah alimuhana
ya ita'otda nan amaphod Apo Dios.
Ti umalin umat hinan mabi'ah an datong ya puo'.
20 Ti inalin Apo Dios di,
“Umalia' ad Jerusalem
ta baliwa' da'yun nuntutuyun nan'ug hinan baholyu!”‡

21 Ya inalin goh Apo Dios di, “Mi'tulaga' ay da'yu ta miyodol nan Na'abuniyanan an Lennawa ta nan intudtudu' ya adiyu al'alliwan hi

‡ **59:20** Rom. 11:27.

enggana. Ya mete"ad ugwan ya Ha"in di unudonyu, ya ituduyuh nan imbabaluyyu ya nan holag di a'apuyu ta Ha"in di unudondah enggana."

60

Hay Ipabagtuan nan Tatagud Jerusalem

1 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Paddungnay bumangon ayun iJerusalem ta umat ayuh nan algaw an bumnang
ti wadan da'yuy benang'u!*
2 Tigonyun hinophopan di helong tun luta ta nahelngan ayun amin,
mu nan benang'un Dios ya pinatalan da'yu!
3 At nan Hentil ya nan a'alidah nan abablubabluy ya umalidan da'yu
an dumalat nan patal an wan da'yu
an umat hinan patal hinan mahoyang.

4 At amangonyu nan nunlene'woh ti den mumpanga'anamutda nan i'ibbayu!
Ya ta"on goh nan imbabaluyyun mun'alpudah nan adagdagwin babluy
an didan amin hinan tataguh nan abablubabluy an nalpuwanda.
5 Mun'alitag di matayu ti nidugah di umamlonganyu
ti pun'ita'in nan tataguh nan udum an babluy di inadangyandah nan umalianda.
Ya ta"on hi un nan wah nan babluy hinan numpinangngel an baybay
ya pun'ita'indan iyali goh di inadangyandan da'yu.
6 Ya nidugah an do'ol ahan di numpuntakay hinan kamilu
an malpudad Midian, ya ad Ephah,† ya ad Sheba‡
an mangiyalih nan balitu' ya nan incense hi pundayawdan Ha"in.
7 Ya do'ol goh di kalnilud Kedar§ ya ad Nebaioth* hi midat ay da'yu
ta way me'nong hinan pun'onngan ta way mangipa'amlong ay Ha"in.
Ya do'ol di maphod an iyalidah mihinah nan me'gonan an Timplu'."

8 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Ngadan hadin mun'abi'ah an tumayap an umat hinan bunut,
ya umatdah nan kalapatin umanamut hinan agabanda?
9 Dida hanay pupul ad Tarshish† an mumpangiyanamut hinan tatagu'!
Ya nun'ita'inda goh nan silver ya balitu' hi pundayawdan Ha"in an me'gonan ad Israel
ti mipattig ay da'yu nan amaphod'u ya benang an malpun Ha"in.

10 Ya nan bunag an nalpuh udumnan babluy di mangipaphod an mangiyammah nan nun'apa"in allupyu,
ya nan a'aliday munhulbin da'yu.
Hidin hopapna ya minolta' da'yu an dumalat di bungot'u,
mu ad ugwan ya igohgoha' da'yu an dumalat di homo"u.
11 At nan babluyyu ya munnononnong an mibubughul
di pantaw di allupyuh abigabigat ya amahdomahdom

---

* **60:1** Ma'at hinan te"an di Hinlibuy Tawon. † **60:6** Hi Ephah di ohan imbaluy Midian (Gen. 25:4).
‡ **60:6** Unu ad Yemen. § **60:7** Hiyah ne lugal hi punhituwan nan ohan tribod Arabia. * **60:7** Hiyah ne lugal hi punhituwan nan holag di pangpangullun imbaluy Esau an ad Edom (Gen. 25:13).
† **60:9** Unu ad Spain.

ta way aton nan Hentil hi abablubabluy an mangipanguluh nan a'alidan
mangiyalih nan inadangyandan da'yu.
12 Ti nan tataguh nan babluy an adi munhulbin da'yu ya mapogpogda.

13 Ya nan mun'aphod an ayiw an bolbol, ya fir, ya cypress
an malpuh nan inalahan hi ad Lebanon ya miyali
ta way miyammah nah nan babluyyud Jerusalem ya nan Timplu'
ta pumhodan nan babluy'u.
14 At umali nan holag din nangipaligligat ay da'yu ta munluungdan da'yu
ta ipattigday pange'gonandan da'yu.
Ya ta"on goh din namahipahiw ay da'yu ya umalidan munluung ay da'yu.
Ya ngadnanda tun babluyyuh
Siudad ad Zion an Babluy nan Me'gonan an Dios di i'Israel.

15 At adi ayu mahkay minganuy ya ma'abohlan an mid managhaggung ay da'yu
ti idat'u mahkay di ipabagtuanyuh enggana
hi iyamlong nan aholaholagyuh mi'id di pogpogna.
16 Ya halimunan da'yuh nan udum an tatagu ya nan a'ali an malpuh udum an babluy
an umat hi panalimun nan babaih nan imbaluyna.
At hiyah ne panginnilaanyu an Ha"in di baliwyu
an nidugah di abalina' an Dios an dayawonyun holag Israel.
17 Ya nan balitu' di idat'un da'yu an bo'on nan gambang,
ya idat'u goh di silver an bo'on nan gumo',
ya idat'u goh di gambang an bo'on nan ayiw,
ya idat'u goh di gumo' an bo'on nan batu.
Ya ma'ulay mahkay nan mumpangipapto' ay da'yu,
ya adi da'yu mahkay paligaton,
ya nahamad ya malenggop di atondan mumpapto' ay da'yu.
18 At mi'id mahkay di guluh nan babluyyu,
ya mi'id goh di umalin mamatoy ay da'yu.
Ti halimuna' ya ibaliw'u da'yu an umata' hinan allup an mamaliw ay da'yu,
ya dumalat hinan pamaliwa' ay da'yu ya ipabagbagtua'.
19 Ya adiyu mahkay mahapul di algaw hi mangipapatal ay da'yuh nan mapatal,
unu adiyu goh mahapul nan bulan an mangipapatal ay da'yuh nan mahdom.
Ti Ha"in an Dios di mangipapatal ay da'yuh mi'id di pogpogna,
ya Ha"in goh di paddungnay benangyu.
20 At ta"on hi un mawaday algaw ya bulan ad daya mu adiyu mahapul
ti Ha"in an Dios nongkay di mangipapatal ay da'yuh mid pogpogna.
Ya mapogpog mahkay nan punlungdaanyu.
21 Ya maphod ya makulug mahkay di ugaliyun tatagu,
at hakuponyu nan lutah mi'id di pogpogna.
Ya Ha"in di paddungnay mangitanom ay da'yuh di
ta way aton nan anabagbagtu' an mipa'innila.
22 Ya nan nahnot an pamilya ya dumo'ol di holagda ta diday ma'al'ali
an umat hinan nidugah di abalinanan himpamabluy.
Ti Ha"in an Dios ya punnaudo' an ipa'annung hitun agtudana.”

61

Nan Maphod an Ulgud hi Aat di Abaliwan

1 Ya ha"in an hi Isaiah* ya inali' di,
“Wagwadan Ha"in nan na'abbagbagtun Dios
ti pinilia' an mangiyul'ulgud hinan Maphod an Ulgud hinan nun'awotwot.
Ya hennaga' an mangal'alu' hinan nidugah di punlungdayaana,
ya ta ipa'innila' di pumbangngadan din tatagun nipiyuy hi udum an babluy
ya hay ibo'tanan nan paddungnay wah nan hehellong.†
2 Ya ta ipa'innila' goh an nadatngan mahkay di pangipattigan Apu tu'uh homo'nah tagu‡
ya nan pummoltaanan amin hinan mi'buhul.
Ya umat goh an ipadenolnan amin nan minomnoman
3 an namamah nan tatagud Zion.
At adida mahkay iloglog di dapul an dumalat di punlungdayaanda,
mu undaat al'altian hi habhabung an dumalat di amlongda.
Ya umat goh an ikankantaday pundayawda
an ta"on hi un hidin hopapna ay ya mi'id di namnamadan mi'tagu.
At dida nan mipaddung hi magangan ayiw
an intanom Apo Dios hi attigan di amaphodna.
4 Ya ipaphodda mahkay nan babluydan din nun'apa"i
ya din nun'atawan.
Ya ipaphodda goh din ingnganuy din tataguh penghana.
5 Ya nan bunag di baalda ta diday mangipahtul hinan animalda,
ya diday muntamuh nan punhabalanda.
6 Ya alyonday un da'yuy papadin Apo Dios,
ya baal goh da'yu.
Ya nan malpuh nan inadangyan di udum an tatagu di hiyay itanudda ya iting'ida.
7 Ya mapogpog mahkay nan abainanda,
ya mihinada mahkay hinan nahamad an lutada.
Ya nan inadangyanda ya mumpidway ado'olna,
ya nan amlong ya minaynayun hi mi'id di pogpogna.”

8 Ya inalin Apo Dios di,
“Hay pohdo' ya nan nahamad an pangat,
ya abohla' nan mangakaw ya nan mangat hi pumbaholan.
Adi' ibahhaw an idat di lagbuyun tatagu',
ya ipa'annung'u nan intulag'un da'yu.
9 Ya nan holagyu ya nan a'ap'apuyu goh di ma'al'alih nan abablubabluy,
at an amin nan mannig ay da'yu ya iniladan da'yuy tatagu' hi winagaha'.”

10 Ya inali' an hi Isaiah di,
“Nidugah an umamlonga' hinan namaliwan ya nangibilangan Apo Dios ay ha"in hi maphod!
Ya umata' hinan lala'in nunlubung hi lubung di mungkasal
unu babain enegtomnay gina'unah nan kasalna.
11 Ya manu ay umat hina ti nan na'abbagbagtun Dios ya tigona

---

* **61:1** Ta"on un hi Isaiah di himmapit mu ipa"elnay aat nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu, at paddungnay hi Jesus di himmapit goh (Lk. 4:16-21). † **61:1** Lk. 4:18. ‡ **61:2** Lk. 4:19.

ta an amin nan tataguh ablublubabluy ya ipabagbagtuday
amaphodna.
Ta wan nan nepto' an pangatda ya umat hinan mumpangahangaw an
do'ol an neho'."

62

Nan Nunluwaluan Isaiah hi ad Zion

1 Ya inali' an hi Isaiah an dumalat hinan ongol an namhod'un da'yun i'ibba'
an iJerusalem
ya iluwalua' da'yu ta engganay un mipaphod di pangatyu
an paddungnay bumnang di amaphod di aatyu,
ya ta nan abaliwanyu ya umat hinan gun mundalang an hilaw.
2 At an aminday tatagu ya a'alih ablublubabluy ya tigonday amaphod tu'u,
ya umat goh an hukatan Apo Dios hi balu nan ngadan an babluy
tu'u,
3 at umat tu'uh nan ma"aphod an coronana.
4 Ya adi mahkay alyon di tataguy, "Ninganuy tu'u."
Ya adida goh alyon di, "Nan babluy tu'u ya umat hinan babain
ingnganuy nan ahawana."
Mu hay alyonda mahkay ya, "Da'yuy pun'am'amlongan Apo Dios!"*
Ya alyonda goh hinan babluy tu'uy, "Inahawan Apo Dios!"†
ti ditu'un himpamabluy di paddungnay ahawanan pun'amlongana.
5 Ya nan linala'in holag tu'u ya mun'am'amlongdan mangipapto' hinan
numbabluyan tu'u,
at umat hi pun'amlongan nan ungan lala'ih nan balahang an
babain inahawana.
Ya umat hinay pun'am'amlongan Apo Dios ay ditu'u.

6 Ya ta"on hi un nan i'ibba' an propeta ya umatdah nan mumpun'adug hinan
allup tu'u
ti abigabigat an ta"on hi un mahdom ya adida duminong
7 an mangipanomnom ay Apo Dios hinan ipaphodan tu'un
inalinah atona ta wan mi'id al'alin ditu'un tataguh ablublubabluy.

8 Ti hay intulag Apo Dios ya inalinay,
"Adi' ahan mahkay iyabulut an nan buhulyu unu nan tataguh
udum an babluy
di mangan hi inhabalyu ya manginum hi inyiwayu.
9 Mu da'yun nangihabal di mangan ta way i'ilogyun mundayaw ay Apo Dios,
ya da'yun nanalimun ya numpugah hinan greyp di manginum
hinan behtah nan Timplu."

10 At hiyaat un'u inalin hi Isaiah an da'yun i'ibba' hitud Jerusalem
ya umuy tu'u ipaphod nan kalata ta midadaan hi owon nan i'ibba
tu'un mumbangngad!
At pun'aan tu'uy nihawan an batu,
ya intayun tu'uy bantila ta ta"on hi un nan Hentil ya way panginni-
laandah owondan umanamut
11 ti ipa'innilan Apo Dios hinan tataguh nan ablublubabluy an alyonay,
"Ipa'innilayuh nan holag Israel an na'uy hi Apo Dios an mamaliw
ay da'yu
an initnudna din tatagun binaliwana.

* **62:4** Unu Hephzibah. † **62:4** Unu Beulah.

Ya waday inta'inah idatnan dida."
12 Ya hay pungngadan di udum an tatagun ditu'u ya,
"Da'yuy pento' Apo Dios hi tataguna!"
Ya alyonda goh di,
"Da'yuy tatagun Apo Dios an binaliwana!"
Ya hay pangalidad Jerusalem an babluy tu'u ya,
"Nan babluy an nabalul ahan ay Apo Dios!"
ya,
"Nan babluy an agguy mahkay ninganuy."

63

*Hay Nangabakan Apo Dios hinan Buhulna**

1 Ya inali' an hi Isaiah di,
"Ngadan de han na'uy an nalpud Bozrah† hi ad Edom
an nadadalay inlubungnan magayad an lubung di ali?
Ya mattig hinan panaldalanan nidugah di bi'ahna ya abalinana,
ya himmapit an inalinay,
Ha"in an Dios an nidugah di abalinanan bumaliw,
ya umalia' ta ipa'innila' an nangabaka'."

2 Ya inayun'un inali' di,
"Anaad ta nadadalay lubungmu ya ma'abbolah
an umat hinan inlubung nan tagun mumpogoh hi greyp?"

3 Ya tembal Apo Dios an inalinay,
"O ti nun'igatin'u nan tataguh abablubabluy ti nidugah di bimmungta'.
At umat hinan atondah nan pumpogohan hi danum di greyp
an miyammah ma'inum di nangat'un didan ta"on hi unna' oha.
At hiyanan nadadala tun lubung'u.
4 Ti nadatngan di pamaliwa' hinan tatagu',
ya pummoltaa' hi baholda.
5 Ya manoh'aa' ti mi'id ah ta"on hi ohah immalin bimmadang hinan tatagu'
ay Ha"in!
At hiyanan dumalat di bungot'u ya imballoh'uh nan buhul,
ya inabak'u dida.
6 At paddungnay nun'igatin'u nan tataguh abablubabluy
ta nun'iwahwahit di daladah nan luta."

Nan Amaphod Apo Dios hinan Holag Israel

7 At hiyanan ha"in an hi Isaiah ya hapito' nan nidugah an pamhod Apo Dios!
"Madayaw hi Apo Dios!
Nidugah ahan di badangnan ditu'u!
Ti winagahan ditu'un holag Israel an dumalat nan nidugah an ama'ahhimo'na
ya nan pamhodnan mi'id di pogpogna.
8 Ti inalinay,
Diday tatagu' an adi mamalbalin Ha"in.
At hiyaat un ditu'u binaliwan.
9 Ti an amin nan hinolholtap tu'u ya ni'holtap goh hi Apo Dios.
At binaliwan ditu'u an dumalat di homo'na ya pamhodna,

* **63:** Ma'at hinan Punligatan di Tatagu. † **63:1** Hiyay nundongol an babluy ad Edom ti do'do'ol di kalniluh di.

ya gun ditu'u goh hinalimunan.
10 Mu un tu'uat goh gun nginohoy,
at impahiga tu'u nan Na'abuniyanan an Lennawa.
At hiyaat un numbalin hi Apo Dios hi buhul tu'un holag Israel,
at ginubat ditu'u.

11 Mu palpaliwan ya ninomnom tu'u din na'na'at hidin o'ommod tu'un nalpud Egypt,
at alyon tu'uy,
Hay wadan ad ugwan nan Dios an nangibaliw hidin o'ommod tu'uh nan nange'wandah nan baybay‡
ya nan nangidat hinan Na'abuniyanan an Lennawa ta niyodol ay dida?§
12 Ya nunhiyanona nongkay nan baybay an dumalat nan nidugah an abalinanah
din nangita'nangan Moses hi ngamayna.
At hiyanan hiyay madayaw hi enggana.*
13 Ya uggoh mah heden Dios an nangitnud ay didah
din nange'wandah nan mamagah nan gagwan di baybay?†
At umatdah nan mabi'ah an kabayuh nan mapulun an adida mida'leh.
14 Ya impangulun nan Na'abuniyanan an Lennawa didah nan maphod an pun'eblayanda
an umatdah nan babakan iyuynahnan way mumballun holo'.
Umat hinay inatmu, Apo Dios, an nangipanguluh nan tatagum,
at hiyanan mipabagbagtu'a."

Hay Luwaluh Pumpahmo'an ya Pumpabadangan

15 Ya nunluwalua' ya inali' di,
"Uhdungan ni' da'mi, Apo Dios, an wad abuniyan
ti hidi ya me'gonan ya ma"aphod.
Mu hay wadan mah din panalimunmun da'mi,
ya din abalinam,
ya nan pamhodmu,
ya ama'ahhimo'mu?
Un mah da'mi din'ug ay He"a?
16 Mu He"a damdamah amami!
Din o'ommodmih penghana an da Abraham ay Jacob
ya mid abalinandan mamadang ay da'mi,
mu He"a an amami di gun nangibaliw ay da'mi.
17 Ya anaad ta inyabulutmuy nibahhawanmih nan pohdom an unudonmi
ya inyabulutmuy nginumhayanmin He"a?
Haggungon ni' da'mi ti da'mi nan baalmun himpangapun tatagum!
18 Ma"am'amlong amin nundayaw hinan me'gonan an Timplum,
mu ten pina"in nan buhulmu.‡
19 Mu imbilang da'mih tatagum
an ta"on hi un bo'on He"ay imbilangmih nangipapto' ay da'mi,
an ta"on goh hi unmi agguy imbilang di odolmih tagum."

64

1 Ya innayun'un nunluwalu an inali' di,

‡ **63:11** Unu Red Sea (Ex. 13:17-15:21). § **63:11** Num. 11:17, 25. * **63:12** Ex. 14:15-22. † **63:13** Josh. 3:1-24. ‡ **63:18** Didanay iBabylon.

“Gulat ta ibughulmud abuniyan ya nun'ohop'ah tun luta at nun-
hegla
an ta"on nan aduntuduntug ya wumogwogdah ta'otda
2 an umat hinan danum an gun munluwag hinan way dumaladalang an
apuy.
Mun'ohop'a nongkay ta way aton nan bubuhulmun Hentil an
wumogwog
hi pangipattiggam hinan anidugah di abalinam!
3 Ti hidin immaliam hidin penghana ya waday inatmun umipanoh'an agguy
na'at hidin hopapna
ya wimmogwog nan aduntuduntug.
4 Mi'id ahan ah ohah nangngol unu nannig hi Dios an umat ay He"a
ti He"a ya anggay di nahamad di pangipapto'nah nan tatagun
mangiyokod hi nitaguandan He"a.*
5 Ti nundadaan'an bumadang hinan tatagun ma"amlong an mangunud ay
He"a
ya inatda nan pohdom.
Mu da'mi ya unmiat goh inaynayun an mumbahol,
at hiyanan nidugah di bungotmun da'mi!
At hay atonmi mah an mabaliwan?
6 Ti an amin ami ya umat amih nan na'aluggit an dumalat nan pumbahba-
holanmi,
ya ta"on hi un nan alyonmih maphod an pangatmi
ya nipaddung hinan nidugah an agaga"ihaw.
At dumalat nan baholmi ya umat amih nan nalangun holo' an
mun'iyaddib.
7 Ya mi'id goh ahan di ohah nunluwalun mumpabadang ay He"a.
At hiyanan din'ug da'mi an dumalat di baholmi.
8 Mu He"a damdama nongkay hi Amami!
Ti an amin ami ya He"ay nunlumu ay da'min paddungnay da'mi
nan uklit,
ya He"ay mipaddung hinan munduwin.
9 At adi'a ni' ahan bumungot ay da'mi, Apo Dios!
Hom'on ni' da'mi ta adim u'unnungon di baholmi
ti da'miy tatagum nongkay,
at igohgohan ni' da'mi!
10 Nan do'ol an me'gonan an babluymu ya numbalin hi mapulun,
ya ta"on goh ad Jerusalem ya ninganuy an natawan.†
11 Ya din me'gonan an Timplu an gun nundayawan din a'apumi ay He"a ya
nun'oghob,
ya an amin din mun'aphod an wah tun babluymi ya nun'apa"i.
12 Ya undan ta"on hi un umat hituy na'at ya adi da'mi haghaggungon?
Ya un mah ahan mid abalinam ta minaynayun di nidugah hi
punholholtapanmi
an adi ami pa"edpol?”

65

Nan Ahumalyaan ya Abaliwan

1 Ya inalin Apo Dios di,
“Din nangipa'innilaa' an wah tu'a ta badanga' nan Hentil

* **64:4** I Cor. 2:9. † **64:10** Agguy ni' na'at heteh din nangitud'an Isaiah, mu impa'innilan Apo Dios ay hiyay ma'at hi udum hi algaw.

an agguy nunnomnom ay Ha"in ya kimmulugda.*
2 Mu da'yun tatagu' ya adi umat hina an ta"on hi unna' nidadaan an
mamadang ay da'yu
ti unyuat goh innaynayun nan nun'appuhin ato'atonyu an nan
pohpohdonyu.†
3 An adi ayu bumain an gun mangipabungot ay Ha"in
ti e'nongyuy onongyu ya nan incense hinan way galden
an awadan di pun'onngan nan adi umunud ay Ha"in.
4 Ya gun ayu umuy hinan mahdom hinan way lubu'
ta mi'hapit ayuh nan lennawan di nun'atoy,
ya mi'ihda ayuh nan dotag di babuy,
ya mi'huyup ayuh danum di dotag an ne'nong hinan bulul.
5 Ya inaliyu goh udot hinan tataguy,
Bataanan da'mi,
ya adi da'mi dinihon ti me'gonan ami!
Mu adi' ahan ma'anuhan nan tatagun umat hina,
ya adia' goh pa"edpol hinan nidugah an bungot'un dida
an ay apuy an mundalang an adi madmaddop.

6 At nomnomonyun intudo"u tuwalin inali' di,
Adi' e'edpol ti mahapul an iballoh'u
7 an dumalat nan baholyu ya nan bahol di a'apuyu
ti ene'nongyuy incense hinan aduntuduntug,
ya gunna' inidutan.
At nan nidugah an nappuhin inatyuy pummolta' ay da'yu."

8 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Mi'id di tagun mangamin an mangaan hinan greyp an intanom-
nah un way nappuhi,
ti wada ay di maphod hi hapangna ya adina anon,
ya umat goh ay Ha"in an adi' ubahon an amin nan tatagu'
ti baliwa' nan umunud ay Ha"in."

9 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Wagaha' da'yun holag Israel an da'yun holag Judah
ta da'yuy mihinah nan babluy'u ti da'yuy pento"un tatagu'.
10 Ya mumbalin ad Sharon ya ad Achor‡ hi pumpahtulanyuh
a'animalyun tatagu' an umunud ay Ha"in.
11 Mu nat'on di ma'at ay da'yun nan'ug ay Ha"in
ya nangaliw hinan me'gonan an duntug'ud Zion
ti dinayawyu nan bulul an da Fortune ay Destiny
an nan kulugonyun umidat hi maphod an gahat.
12 Ti mapatoy ayuh nan matadom an dumalat nan adiyu pangunudan hinan
itudtudu'
an un at goh nan nun'appuhiy gunyu inat.

13 At dumalat hanan inatyu ya Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' ay
da'yuy,
Nan baal'u an mangun'unud ay Ha"in ya do'ol di tanudda ya
inumonda,

* **65:1** Rom. 10:20. † **65:2** Rom. 10:21. ‡ **65:10** Ad Sharon di maphod an pumpahtulan ad Israel ad ugwan an timpu, mu ad Achor an neheggon ad Jericho di nappuhin pumpahtulan ti mapulun.

mu da'yu ay ya mahihinaangan ayu,
ya mi'id di inumonyu.
Dida ya ma"am'amlongda,
mu da'yu ya mabainan ayu.
14 Ya awniat ikankantan goh nan mangunud ay Ha"in di umamlonganda,
mu da'yu ya kumilakila ayu an dumalat nan lungdayayu.
15 Ya pangidut nan tatagu' di ngadanyu§
ti Ha"in an nabagbagtu ya ipapatoy'u da'yu.
Mu nan mangunud ay Ha"in di pangidata' hinan maphod an ngadan.*
16 Mu udum hi algaw ta wa ay di mumbagah wagah ay da'yu
ya Ha"in di pangibaganyu an nahamad an Dios.
Ya gulat goh ta waday munhapata ya Ha"in di punhapataanyu an nahamad an Dios.
Ti din nalpah an nangipaligligata' ay da'yu an dimmalat di baholyu ya na'aliwan mahkay."

Nan Balu an ad Abuniyan ya Balu an Luta

17 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Nomnomnomonyun lumuwo' di balbalu an ad abuniyan ya balbalu an luta,†
ya an amin din na'at hidin penghana ya ma'aliwan an adi gun mipanomnom.
18 At umamlong ayuh mi'id di pogpogna
ti lumuwo' di balun Jerusalem an awadan di nidugah an amlong.
19 Ya ta"on hi un Ha"in ya awniat umamlonga' hi umatan tun ad Jerusalem,
ya mundenola' goh hinan aatyun tatagu'
ti mapogpog mahkay di lumugwaan,
ya mi'id mahkay di maligatan.

20 Ya mapogpog goh di atoy hinan ung'ungungnga,
ya adi ma'agag nan nun'ala'ay ta engganay un madatngan
nan na'ali an gutud di atayanda ya unda matoy.
Ya an amin nan mataguh engganay hinggahut di tawona ya mibilang hi ungay aatna,
ya an amin nan ma'agag an adi huminggahut di tawona
ya hiyay panginnilaan an un'u minolta.
21 Ya pun'iyammayuy a'abung ta way punhituwanyu,
ya pun'itanomyuy greyp,
ya da'yu goh di mangan hinan bungana.
22 Ya adi mahkay umat hidin hopapna an wa ay di iyammayuh abung ya bo'on da'yuy munhitu
ti polhon di udum ta diday mihina,
unu adi mahkay mabalin an hay udum di mangan hinan ihabalyu.
Ya dumu'du"oy goh di pi'taguanyun tatagu' an umat ayuh nan ayiw,‡
ya da'yun pinili' hi tatagu' di mangitanud hi an amin hinan nablayanyu.
23 Ya maphod mahkay di ihabalyu,
ya mi'id di nappuhih ma'at hinan imbabaluyyu

§ **65:15** Nan ngadanda an Hudyu ya umipabohol an hapit hinan udum an tatagu an umat hinan Arabo. * **65:15** Hay kulugon nan udum ya hiyay balun ngadan an nibaag hinan Isa. 62:2, mu hay kulugon nan udum ya hiyay hapit an *Kristiano*. At mid mapto'. † **65:17** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon. ‡ **65:22** Nan udum an kalahin di ayiw an umat hinan olibo ya 2,000 di anabayagda an tawon.

ti da'yu nongkay di tatagu' an winagaha',
ya niddum goh an ni'wagah'u nan mehnod an holagyu.
24 Ya nundadaana' an mambal hi luwaluyu
an ta"on hi unyu agguy inda'puh di ibagayu.
25 Ya nan ahuh inalahan§ ya nan uyaw an kalnilu ya munlammung di angananda,
ya nan layon ya mabalin mahkay an ononay dagami an umat hinan baka.
Mu hay onon di ulog ya nan hupu' damdama.
At hidid Zion an mibilang hi me'gonan an duntug'u ya mi'id di ma'at hi nappuhi.
Ha"in an Dios di nanapit ete."

66

Hay Panumalyaan Apo Dios an Amin hinan Tatagu

1 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Ad abuniyan di umbuna' an mun'ap'apu,
ya hay lutay pangidah'aya' hi hu'i'.
At undan hiyadan un ayu umdan mangiyammah ihina'?*
2 Ha"in di nunlumun amin hi logom,
at an amin ya bagi'.
Ha"in an Dios di nanapit ete.

Ya umamlonga' hinan mumpa'ampa
ti tuma'otdah unda adi unudon di Hapit'u.
3 Mu nan tatagun mungngohoy ay Ha"in an nan pohpohdondan pumbaholan di hiyay atonda
ya adi' abuluton nan malgom an e'nongda.
Ya wa ay ta bakay e'nongda ya paddungnay pimmatoyda
an hiyah ne nan adi ma'abulut ay Ha"in.
Ya wa ay ta kalniluy idawatda unu ma'an an nalpuh nan bento'da
ya paddungnay ahu unu babuy di ene'nongda,
at nidugah an paniaw ay Ha"in.
Ya gulat ta nan incense di gohbonda ya paddungnay unda dinayaw nan bulul,
ya hiyanay pun'amlonganda.
4 At idat'uy nidugah hi punligatanda an nan ta'tandan ma'at
ti ta"on hi un'u bagan dida ya adia' haghaggungon
ti un at goh nidugah di ngohoyda.
Ya hay pinilida ya nan pangatandah nun'appuhi
an hiyana nan adi' ahan pohdon."

5 Ya ha"in an hi Isaiah ya inali' di,
"Ditu'un un'unnud hi Tugun Apo Dios ya donglon tu'u goh heten hinapitnan inalinay,
I'innila' an dumalat hi pangun'unudanyun Ha"in ya abohlan ya du'gon da'yuh nan udum an pamilyayu.
Ya nidugah di pangalidan da'yun alyonday,
Awni adya ta mipattig di anabagtun Apo Dios at mun'amlong ayuh pamaliwanan da'yu!
Umat hinay atondan da'yu,

§ **65:25** Unu wolf. * **66:1** Ac. 7:49.

mu awni ta hitun umangunuh at diday mabainan.
6 At awniat donglonyuy humelhel hinan way Timplu'
an dumalat di pummoltaa' hinan buhul'u.

7 Ad Jerusalem an babluy'u ya mipaddung hinan babain nuntungaw hi lala'i,
mu agguy dinumgoh.
8 Hiyadan un waday dengngolyu unu tinnigyuh umat hinah na'at
an un ohay algaw ya nawaday ongol an babluy?
Mu ad Zion ya adi madnoy di punholholtapandah di
ya mibangngad nan amaphod di aatda!
9 Ti Ha"in an Ap'apu ya adi mabalin an handia' di itungawana
hi un nagtud an mababluyan!
Ha"in an Dios di nanapit ete.
10 At mi'yam'amlong ayuh nan iJerusalem
an da'yun tatagun mi'nonomnom ya mi'lungdayan ten babluy.
11 Mi'yam'amlong ayu ti waday midat ay da'yuh nan inadangyan nen babluy
an umat hinan ung'ungngan mun'am'amlong hinan do'ol an
danum di huhun inanah inumona.
12 At mawaday lenggop ya inadangyanyu
an umat hinan wangwang an umayu'ayuh.
Ya mipaddung ayu goh hinan ung'ungnga an halimunan inana an
ipa'inuman,
ya pa'appohpohdona an iyab'abba.
13 At al'alu'o' da'yud Jerusalem
an umat hinan pangal'alu' di inah nan imbaluyna.

14 Ya awni ta tigonyuy a'atan hatu at nidugah di umamlonganyu nongkay
ti pumhod ya bumi'ah ayu.
At hiyah ne panginnilaanyu mahkay an Ha"in an Dios ya badanga' nan
umunud ay Ha"in,
mu ipa'dam'uy bungot'uh nan mi'buhul ay Ha"in.
15 Nomnomonyun hi awnih umalia',
at le'wohona' hi apuy.
Ya paddungnay munlugana' hinan mabi'ah an tuyup
ta umalia' an mummoltah nan abohla'.
16 At hay pamogpog'uh nan tataguh tun luta ya nan apuy ya nan matadom,
at do'ol di mun'atoy.

17 At pogpogo' mahkay nan umuy hinan galdendan mundayaw hinan
dayawon di udum an babluy, ya nan mangali goh hi unda pumhod an
mangan hinan mapaniaw an ma'an an umat hinan dotag di babuy, ya bu'at,
ya nan udumnan mapaniaw an ma'an ya mihda. Ha"in an Dios di nanapit
ete.
18 Ya titiggo' nan gunda aton, ya i'innila' nan wah nomnom an amin di
tataguh nan abablubabluy an numbino'ob'on di hapitda, at amungo' didan
amin ta ma'ohhada ta tigonday anabagbagtu'.
19 Ya awniat innilaonda mahkay an Ha"in di mummoltan dida. Mu
baliwa' di udum ay dida ta way honogo' hinan adadagwin lutan wadan nan
tatagun agguy nangin'innilan Ha"in, unu nan agguy nannig hi anabagbagtu'
ya nan anidugah di abalina'. Hay pannaga' ay dida ya hidid Tarshish,† ya ad
Libya, ya ad Lydia‡ (an wadan di nun'ala'eng an pumana), ya ad Tubal,§ ya

† **66:19** Unu ad Spain. ‡ **66:19** Unu ad Turkey. § **66:19** Unu ad Pontus (unu ad Turkey).

ad Greece, ya an amin danen abablubabluy an wah nan adadagwi ta hidiy pangibaagandah nan anabagbagtu'.
20 Ya pun'iyanamutdah tun me'gonan an duntug'un amin nan i'ibbayun malpuh nan numbino'ob'on an babluy, ta ay ihunay midat ta onong ay Ha"in an mumpuntakaydah nan kabayu, ya nan kalesa, ya nan mul,* ya nan kamilu. Ya ta"on goh hi un da'yun holag Israel ya umiyali ayun mun'onong hi ma'an an nittuh nan maleneh an pangittuwan.
21 Ya un'u pilion di udum ay dida ta pumbalino' hi papadi ya nan bumadang hinan papadi. Ha"in an Dios di nanapit ete.
22 Ya dumalat hinan abalina' ya minaynayun nan balbalun ad abuniyan ya nan balbalun luta, at umat goh hinah nan holagyu ya nan abugwaan nan ngadanyu an minaynayun.
23 At nan tataguh abablubabluy ya umalidan mundayaw hinan gutud di Behtan nan Akayangan di Bulan ya hinan ngilin an Habadu. Ha"in an Dios di nanapit ete.
24 Ya hinan lumahunandah akakanda† ya awniat tigonday odol di nun'atoy an din namohol ay Ha"in. Ya nan begeh an mumpangan hi lamohda ya adida ahan matmattoy, ya nan apuy an manghob ay dida ya adi ahan madmaddop.‡ At agaga"ihawon an amin nan tatagu dida."

* **66:20** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat ten animal. † **66:24** Wada han lugal hi luwal nan allup ad Jerusalem an ma'alih nan Nundotal an Hinnom, ya hidiy nangitapalan nan iJerusalem hi galutda, ya adi madmaddop nan apuy hidi. Ya hay ipa"elna ya ad imbelnu. At mabalin an lumahun nan iJerusalem ta tigonday apuy ya ahu' hidih nanitapalan di nun'a'atoy. ‡ **66:24** Mk. 9:48.

Jeremiah

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Jeremiah.

Hay Nangitud'an Jeremiah eten Liblu: nan Hudyud Judah.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hi Apo Dios di mangipa'wah.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 621 B.C. hi engganah din 580 B.C.

Hay Teman ten Liblu: ma'ahhapul an muntutuyu nan Hudyud Judah ta adi ilayaw nan iBabylon dida.

Hay Outline ten Liblu: naligat di mun'outline eten liblu ti agguy napanuh nan nahayhaynod an na'at.

Hay intudun Jeremiah hidin amatagun nan ALIN HI JOSIAH (1:1—5:31)
Hay intudun Jeremiah hidin amatagun nan ALIN HI JEHOAHAZ (22:1-17)
Hay intudun Jeremiah hidin amatagun nan ALIN HI JEHOIAKIM (6:1—20:18; 22:18-23; 25:1—26:24; 35:1—36:32; 45:1—49:33)
Hay intudun Jeremiah hidin amatagun nan ALIN HI JEHOIACHIN (22:24—24:10)
Hay intudun Jeremiah hidin amatagun nan ALIN HI ZEDEKIAH (21:1-14; 27:1—34:22; 37:1—39:18; 49:34—52:34)
Hay intudun Jeremiah hidin amatagun nan GOBELNADOL AN HI GEDALIAH (40:1—41:15)
Hay intudun Jeremiah hidin amatagun JOHANAN (41:16—44:30).

1 Heten liblu ya hay nitudo' hitu ya nan hinapit ya ina'inat'un hi Jeremiah* an hina' Hilkiah† an ohah nan papadih ad Anathoth‡ hinan babluy nan holag Benjamin.

2 Ti hi Apo Dios ya himmapit ay ha"in hidin miyapulu ta tuluh tawon§ hi nun'alian Josiah* an hina' Amon hi ad Judah.

3 Ya umat goh an ha"in gun ni'hapitan Apo Dios hidin hi Jehoiakim† an imbaluy Josiah di nun'alih ad Judah. At ninaynayun di gun'u pi'hapitan ay Hiya ta engganah din nangiyayandah nan iJerusalem hi udum an babluy hidin miyalemah bulan hinan miyapulu ta ohay tawon‡ hi nun'alian Zedekiah§ an oha goh an imbaluy Josiah.

Hay Na'ayagan Jeremiah

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangipa'wah,* ya hiyay paddungnay teman ten liblu ti ipa'innilan Apo Dios hinan tatagud Judah an paddungnay ipa'wahna dida ta hay agahanda ya ad Babylon. † **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumadang ay ha"in.* ‡ **1:1** Hay nalpuwan ten ngadan ya nan ohan bulul di iCanaan an *Anath.* Ya hay inadagwin ten babluy hinan kapitulyudad Judah an ad Jerusalem ya hi'itangan lemay kilomitluh appit di iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya hiyay babluy nan holag Levi an ta"on un wah nan babluy di holag Benjamin (Josh. 21:17-18). § **1:2** Unu 626 B.C. Hay gutud din nuntamuan Jeremiah ya hidin 626-585 B.C. * **1:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 640-609 B.C. Ya hiyay angunuh an maphod an ali an numpapto' ad Judah (II Ki. 22:1-23:30; II Chron. 34:1-35:27) ti nappuhin amin nan opat an a'alin nahayhaynod an nihukat ay hiyan nun'ali an da Jehoahaz, ya hi Jehoiakim, ya hi Jehoiachin, ya hi Zedekiah. † **1:3** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C., ya nappuhi hiya an ali (II Ki. 23:36-24:7; II Chron. 36:5-8). ‡ **1:3** Unu Ab (July-August), 586 B.C. § **1:3** Hay nun'alianad Judah ya hidin 597-586 B.C., ya hiyay nappuhi ya angunuh an alidah din nangilayawan din Alin hi Nebuchadnezzar ay dida ta nipiyuydad Babylon hidin 586 B.C. (II Ki. 24:18-25:26; II Chron. 36:11-21).

4 Hay hinapit Apo Dios ay ha"in ya inalinay,
5 “Hidin agguy'u nunlumuwan ay he"a
ya pepento"u he"a tuwalih mumbalin hi propetan
munhulbih nan tataguh nan abablubabluy.”
6 Mu inali' ay Hiyay, “Apo Dios an na'abbagbagtu, undan nin abalina' an
mangiyal'alu' ay He"a an ten unna' unga?”
7 Mu inalin Apo Dios di, “Bo'on hay a'ungam di pambalmu ta an amin nan
pannaga' ay he"a ya mahapul an umuy'a ta umuymu ibaag an amin nan
alyo' ay he"a.
8 At adi'a tuma'ot ti wagwadaa' an manalimun ay he"a.” Hiyah ne hinapit
Apo Dios.
9 Ya deneneh Apo Dios di timmid'u, ya inalinay, “Ha"in di okod an
mangibagan he"ah nan hapitom.
10 At atom ti mete"ad ugwan an algaw ya idat'uy abalinam an humapit
hinan abablubabluy ya ta"on hinan pumpapto'an nan a'ali. At hapitom di
apa"ian nan pun'alian di udum ta umatdah nan nabu'nut an nitanom. Ya
hapitom di pumhodan di pun'alian nan udum ta umatdah nan nitanom an
linumhod di lamutda.”
11 Ya la'tot ya waday impattig Apo Dios ay ha"in, ya inalinay, “Hay
tinnigmu, Jeremiah?”
Ya tembal'un inali' di, “*Nan hapang di bungbungaan an almond*.”
12 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, “Makulug nan inalim. Ya hay pohdon
nen ipa'innila ya wagwadaa' an humalimun* ta way aton nan hinapit'un
mipa'annung.”†
13 Ya wada goh di impattig Apo Dios ay ha"in, ya inalinay, “Ad ugwan ya
hay tinnigmu?”
Ya tembal'un inali' di, “Tinnig'uh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an
di algaw han nibobongat an ongol an palyu' an gun *munluwag* nan nittu. Ya
nunteggeng an ay ihunay un mibu'yag‡ nan nittuh awadanmi.”
14 Ya inalina goh ay ha"in di, “Manu ay ya hay appit hi iggid hi un hagangon
di buhu'an di algaw§ di alpuwan nan pumatoy hinan tatagun ten babluy.
15 At donglonyu tun ibaga' an
adi madnoy ya ipa'ali' di titindalun malpuh appit hi iggid an ipangulun
nan alida,
at diday mun'ap'apuh ad Jerusalem ya hinan udum an babluy ad
Judah.
16 Ya ipa'innila' an hiyah ne pummolta' hinan do'ol an nun'appuhin ato'aton
nan tatagu'
an namamah nan'ugandan Ha"in
ti immuyda nun'onong hi incense hinan bulul an inyammada.

---

* **1:12** Hiyah te ohan kalahin di hanul nan Hudyu an ta"on hi un adi umipakiki ti nan panapitdah nan hapit an *nan hapang di bungbungaan an almond* ya neheggon hinan hapitda an *humalimun*. † **1:12** Heten bungbungaan an almond ya hay ipa'innilana ya hiyah ne hopap di bumungaanah nan tiyalgaw an hay pohdonah ipa'innila ya ag'aga ya mipa'annung nan impa'innilan Apo Dios hi ma'at hi udum di algaw. ‡ **1:13** Heten hapit ya umat hinan hapit an *munluwag*, at hiyah ne goh di ohah hanul di Hudyu. § **1:14** Hay pohdonan hapiton ya nan titindalun di iBabylon. Ya ta"on hi un hay buhu'an di algaw di awadan nan babluy ad Babylon mu adi mabalin an mundapuhdan umuy ad Judah ti wah di nan ongol an mapulun an humawan, at immuydah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ya unda umuy ad Judah hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw.

17 At he"a, Jeremiah, ya makak'a ta umuymu ibagan amin din inali' ay
he"ah nan tatagu! Ya adi'a tuma'ot ay dida ti tuma'ot'a ay at inyal'allanay
ato' an mangipata'ot ay he"ah hinagang nan tatagu!
18 At dumalat nan abalina' an Dios ya mawaday tulidmun humapit ay dida
ta umat'ah nan babluy an nahamad di allupna, unu nan gumo' an tu'ud, ya
nan gambang an dedeng. At abalinam an mananggah nan tatagud Judah an
ta"on un nan alih di, ya nan u'upihyalda, ya nan papadida.
19 Ya manu ti gun da'a igihu ay dida, mu adida pa"abak ay he"a ti ipapto"u
he"a. Ha"in an Dios di nanapit ete."

2

Hay Nan'ugan nan Holag Israel ay Apo Dios

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di,
2 "Umuy'a ta ipa'innilam hinan iJerusalem daten ibaga' ay he"a:
An Ha"in an Dios ya ninomnom'uy ana'na'unnudyun tatagu' hidin
penghana
ti inunuda' ay da'yu an ta"on hi un hinan mapulun
an umat ayuh nan pa"ahawanan babain ongol di namhodnah nan
ahawana.
3 Hidin hopapna ya da'yun holag Israel di umat hinan hopap di mabto'
an Ha"in an Dios ya anggay di ne'nongana.
At hiyanan nidugah di nummolta' hidin nangipaligligat ay da'yu
an numpatoy'u dida."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

4 At da'yun holag Israel ya donglonyu goh heten hinapit Apo Dios
5 ti inalinay,
"Undan way nibahhaw hi inat'uh din o'ommodyu ta din'uga' ay dida
ta nan bulul an mi'id di hulbinay dinaydayawda?
Hiyanan numbalindah mi'id di hulbidan Ha"in an umatda ay
danen bulul!
6 Ya mi'id di alyondaan,
Anaad ahan ta bo'on hi Apo Dios di pumpabadangan tu'un nan-
gawit ay ditu'ud Egypt?
Ti initnud ditu'uh nan mapulun an atata'ot an mi'id ah mamhod an
munhituh di unu mange'wah di,
ya awadan di do'ol an bitu, ya batel, ya munhehellong?
7 Inyali' da'yun ten malumong an lutan awadan di do'ol an ma'an!
Mu hay inatyu ya pinuhiyu an dumalat nan do'ol an ato'atonyun
nappuhi!
8 Ya ta"on un nan papadi ya mi'id ahan di alyondaan,
Hi Apo Dios di pumpabadangan tu'u!
Ya nan a'ap'apun mangipangpangulun da'yu ya ngohoyona' ay dida,
ya ta"on un nan numbino'ob'on an propeta ya hi Ba'al ya nan udum
goh an bulul di nunhulbianda ya dinayawda!

9 At hiyanan Ha"in an Dios ya iballoh'un da'yuh nen numbaholanyu
an ta"on un hinan imbabaluy nan imbabaluyyu."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.
10 "Ti ta"on hi unyu ipluy hi appit hi alimuhan di algaw hi ad Cyprus
unu hi appit di buhu'an di algaw hi ad Kedar*

* **2:10** Hiyah ne ongol an mapulun ad Syria ya ad Arabia hi awadan nan numpunhituh nan tuldan abung.

ya mi'id di donglonyuh na'at hi umat hinah nunhegla!
11 Ti mi'id hinan udum an himpamabluy di umat ay da'yun nan'ug hinan
dayawonda an ta"on un nan bulul!
Mu da'yun tatagu' ya umat hinay inatyu
ti din'uga' an Dios ta nan mi'id di hulbinay gunyu dinayaw!
12 At hiyanan ibaga' hinan wad abuniyan ta way atondan manoh'a ya
womogwog hi ta'otda an dumalat nan inatyu!”
Hiyah ne hinapit Apo Dios.
13 “Ti da'yun tatagu' ya duway numbino'ob'on hi numbaholanyu:
Hay oha ya nan nan'uganyun Ha"in an paddungnay obob an
alpuwan di danum an mangidat hi itaguan.
Ya hay miyadwa ya nan nunhulbianyuh nan bulul,
at paddungnay nunluhu' ayuh bubun an nanga' ta adi mabalin an
waday ma'amung hi danum.”
14 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Da'yun holag Israel ya bo'on ayu himbut hidin nitungawanyu,
mu anaad udot ta ad ugwan ya umat hinay nangat nan buhulyun
da'yu?[†]
15 An umatdah nan layon an punheelan da'yu,
ya numpa"ida nan babluyyu,
at ninganuy an mi'id mahkay di nunhituh di.
16 At nan i'Egypt an nalpud Memphis ya ad Tahpanhes di nama"ih nan
a'e'gonanyu
ya nan abalinanyun holag Israel.
17 Ya manu ay umat hinay ma'ma'at ay da'yun holag Israel
ya dumalat nan nan'uganyun Ha"in an Dios
an ta"on ahan hi un'u pohdon an Ha"in di mangipangpangulun da'yu!
18 Mu anaad ta ad Egypt ya ad Assyria di numpabadanganyu?
Ya undan way imbadang nen inatyu?
Mi'id ti paddungnay un ayu immuy imminum hinan Wangwang an Nile
ya hinan Wangwang an Euphrates.
19 Nan nun'appuhin pangatyu di lummuh amoltaanyu.
Mu ta"omman ta way panginnilaanyu an naligat hi un Ha"in an
Dios di du'gonyu an adia' ta'tan
ti nidugah di ma'at ay da'yuh moltayu.”
Hiyah ne hinapit Apo Dios an na'abbagbagtu.

20 Ya inalina goh di,
“Da'yun holag Israel ya nadnoy tuwalin din'uga' ay da'yu
ti adiyu pohdon an Ha"in di dayawonyuh punhulbianyu.
At hay inatyun nundayaw hinan bulul ya gun ayu immuy hinan
puun di mun'alubong an ayiw
hinan aduntuduntug ta hidiy nangatanyuh nan nun'appuhi.
21 Ya wan hay nipaddunganyuh din hopapna
ya nan ma"aphod an greyp an pento"u ta impaphod'un intanom.
Mu ad ugwan ya umat ayuh nan greyp an malgom di himmangawana!
22 At hay aat di numbaholanyu ya umat hinan lugit an adi abalinan di
malgom an hobon an anon!
Ha"in an nabagtun Dios di nanapit ete.
23 Mu ihautyu damdaman alyonyuy,
Agguy immannung an hi Ba'al di dinayawmi!

[†] **2:14** Inlayaw nan i'Assyria nan Hudyuh din 722 B.C., at paddungnay himbutda.

Mu undan inaliwanyu nan ina'inatyuh nan Nundotal an Hinnom?
Ti namaag ya umat ayuh nan mangalabnay an kamilun adi dumi-
nong an umana'anap hi buta'al.
24 Ya umat ayu goh hinan dongkih inalahan an wa ay ta mangalabnay ya
hiyay manimung an manama' hi buta'al
at adida maligatan nan buta'al an mamdug ay hiya.
25 Umat ayuh na an holag Israel an na"ablay ayun lumane'le'od an umuy
mundayaw hinan malgom an bulul.
Ya ta"on ahan hi un'u inali ay da'yu ta idinongyu mu inaliyuy,
Adi mabalin ti nidugah di namhodmi ay danen bulul!”

Hay Aat di Ma'at hinan Holag Israel

26 Wada goh di inalin Apo Dios ay ha"in an inalinay,
“Nan mangakaw ya mabainan ahan hi un ma'ah'upan.
Mu da'yun holag Israel an ta"on un nan a'aliyu, ya nan u'upihyalyu,
ya nan papadiyu, ya nan numbino'ob'on an propetayu
27 ya inaliyu goh ahan hinan inyammayun bulul an ayiw ya batu di,
He"ay nanagun da'mi!
At din'uga' ahan ay da'yu!
Mu anaad ta wa ay di punligatanyu ya Ha"in an Dios di
pumpabadanganyu?
28 At anaad ta adi ayu mahkay mumpabadang hinan inyammayun bulul ta
ibaliw da'yuh unda abalinan?
Odolnaat do'olda nan dayawonyu an umat hi ado'ol nan babluyyud
Judah![‡]

29 At anaad ta munlili ayun alyonyuy un'u da'yu adi ibaliw
ya wan da'yuy nan'ug ay Ha"in?”
Hiyah ne hinapit Apo Dios.
30 “Ya ta"on hi un'u minolta da'yu ta olom ya manomnoman ayu mu mi'id
damdamay hulbina
ti hihidya damdama an adia' unudon ay da'yu.
Ya unyuat goh numpatoy nan baal'un propeta an umat hinan pangat di
layon di inatyu.

31 At hay alyo' ay da'yun holag Israel ya undan Ha"in an Dios ya ingnganuy'u
da'yuh nan mapulun
unu inyuy da'yuh nan munhehellong ya atata'ot an babluy?
Ya anaad ta da'yun tatagu' ya alyonyuy,
Libli ami mahkay an mangat hinan pohpohdonmin aton
an adi mahapul an hi Apo Dios di dayawonmi!?
32 Nan babain mungkasal ya adi mabalin an aliwanan mangilubung hinan
lubungna ya nan gina'unah nan algaw an pungkasalana!
Mu da'yun tatagu' ya inaliwana' ti ingnganuya' hi nabayag ay da'yu!
33 Anakkayah an din'uga' ta immuy ayu nannig hinan mi'id di abalinanan
bumadang ay da'yu!
Ya tinuduwanyu goh udot di udum an nappuhiy pangatdan tatagu
ta iyunnudah nan aatyu!
34 Ya umat goh an numpatoyyu nan nawotwot
an ta"on un mi'id di baholda,
ya agguyda nangakaw hi nunhituwanyu.

---

‡ **2:28** An amin nan ongol an babluy ya waday bululda, ya ta"on nan ngadan di do'ol an babluy hidid Judah ya niyunnudan hinan ngadan di bululda an umat hinan Ba'al-Berith (Judg. 8:33).

At nun'iwahit'uy daladah lubungyu.
35 Mu alyonyu damdamay mi'id di baholyu ta adi da'yu moltaon ay Apo Dios.
Mu mahapul damdaman moltaon da'yu ti numbahol ayu an ta"on unyu ihaut.
36 Hidin hopapna ya nan i'Assyria di numpabadanganyu,
ya gapu ta adi da'yu badangan ay dida ya immuy ayud Egypt.
Mu hihidya damdama goh an mi'id di imbadangdan da'yu!
37 Ya munlungdaya ayu mahkay an umanamut an hophopanyuy angahyuh bainyu
ti adi' haggungon nan tatagun pange'kodanyu.
At danen tatagun pange'kodanyu ya mi'id di ibadangdan da'yu.”

3

Hay Numbaholan nan iJudah

1 Ya inalin Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di,
“Nan lala'in inhiyanay ahawana ya awni ya numbentan heden babai
ya undan mabalin goh ta bangngadon goh nan lala'ih den babai?
Mu da'yun i'Israel ya ay ayu damdama ni'linala'ih nan do'ol an dinayawyun bulul,
mu ad ugwan ya pohdonyun mumbangngad ay Ha"in an ta"on hi un umat hinay inatyu!”
Hiyah ne hinapit Apo Dios.
2 “Amangonyu adya nan nunlene'woh eten babluy an mi'id ay daden dudunduntug
di agguyyu immuy nundayawan hinan udum an madayaw!
Umat ayuh nan babain mabayadan an munhohhood hi lala'ih nan pingit di owon,
ya umat ayu goh hinan tagun mumbota' hi patayona!
Ya dumalat ay danen nappuhi ahan an ato'atonyu an punhulbianyuy udum an madayaw ya pinuhiyuh ten babluy.
3 At hiyanan mami'id di udan an ta"on di un apu'
ti dumalat nongkay hinan nappuhin ato'atonyun mi'id ahan di bainyu.
An umat ayuh nan babain puta!
4 Mu ad ugwan mahkay ya alyonyun Ha"in di,
He"a, Ama, di gun nangipapto' ay da'mi an nete"ah din a'eppola'mi,
5 at adi da'mi ahan ihingal hi enggana!
Ya manu ti umat hinay panaphapityu,
mu inatyu damdaman amin di nun'appuhi.”

Hay Nangiyunnudan nan iJudah hinan i'Israel

6 Hidin hi Josiah di nun'alih ad Judah* ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an inalinay, “He"a ya tinnigmu din ina'inat nan ay nabongang an i'Israel. Dida ya umatdah nan babain immilugtap ti din'uga' ay dida ta nan udum an madayaw di dinayawdah nan puun di mun'alubong an ayiw hinan aduntuduntug!†
7 Ya hay alyo' at goh ya itutuyuda nan do'ol an baholda ta mumbangngaddan Ha"in, mu agguyda! Ya ta"on un da'yun i'ibbadan iJudah ya tinnigyun

* **3:6** Hay nun'aliana ya hidin 640-609 B.C. † **3:6** Pina"in Apo Dios nan pumapto'an di i'Israel hidin 722-721 B.C. an dimmalat nan nan'ugandan Hiya an Diosda.

8 amin nan inatda ya nan na'at an paddungnay inhiyan'u dida ta
pinakak'u dida ta adida mahkay middum ay Ha"in ti nan nat'on an ma-
dayaw di dinayawda. Mu da'yun iJudah ya agguy ayu damdama timma'ot
ti inyunnudyuh nan i'ibayu ta paddungnay unna' inlugtap goh damdaman
da'yu ti nan udum an madayaw di dinayawyuh nunhulbianyu!
9 Mi'id di tutuyuyun iJudah hinan numbaholanyu, at hiyanan pinuhiyuy
babluyyun dumalat nan nundayawanyuh nan eng'engoh an madayaw an
batu ya ayiw di niyamma.
10 Ya ipattigdan ayda numbangngad ay Ha"in, mu agguy immannung ti
pangal'alida." Hiyah ne hinapit Apo Dios.
11 Ya inalin Apo Dios goh ay ha"in di, "Nan i'Israel ya hiyah nen din'uga'
goh ay dida. Mu odolnada goh ya un nan iJudah an mangalih numbangn-
gaddan Ha"in an ta"on hi un layahda!
12 At umuymu pun'ipa'innilah nan i'Israel hi appit hi iggid hi un hagangon
di buhu'an di algaw
ta mumbangngaddan Ha"in an Dios.
Ti ta"on hi unna' impabungot an dimmalat di nan'ugandan Ha"in
mu nidugah di homo"u,
at mabalin an aliwa' di ina'inatda.
13 Hay mahapul ya abulutondan numbaholda ti nginohoya' an Dios
ti nan dayawon di udum an tataguy immuyda dinayaw hinan puun
di mun'alubong an ayiw."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.
14 Ya inalin goh Apo Dios di, "Da'yun mungngohoy an tatagu' ya mum-
bangngad ayun umunud ay Ha"in an umat hi lakayyu![‡] At la'tot ya
imbangngad'u da'yuh nan babluyyud Zion. Ta an amin nan babluy an
ni'hituwanyu ya waday awito' ay da'yu ta ibangngad'ud Zion.
15 Ya wadaday nala'eng an pot'o' an un'unnud ay Ha"in ta diday mangi-
pangpangulun da'yu.
16 At eden timpun[§] nihamadan di awagahanyu ya dumo'ol ayun munhi-
tun den babaluyyu, ya mi'id mahkay di al'alyon nan tataguh nan Kahon an
Nittuwan di Uldin'u. Ti adiyu mahkay nomnomnomon, ya adi mahapul an
mangamma ayuh mihukat eden Kahon.[*]
17 Ti hitu mahkay ad Jerusalem di pumpapto'a' ta an amin nan tataguh nan
abablubabluy ya hituy pundayawanyun Ha"in an Dios, ya adiyu mahkay
aton nan nappuhin pohpohdonyun aton.
18 At nan i'Israel ya nan iJudah an mun'alpuh nan udum an babluy hi
appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ya munlalammung ayun
mumbangngad hituh nan babluy an indat'uh din o'ommodyu.
19 Ha"in an Dios ya ma"amlonga' an mangibilang ay da'yuh imbabaluy'u,
ya hay pohdo' ya idat'un da'yu nan ma"aphod an babluy hitun luta
ta punhituwanyu!
Ya hay inila' ya ibilanga' ay da'yu hi Amayu an adia' du'gon ay da'yu.
20 Mu un at goh hiyay inatyu an din'uga'
an umat ayuh nan babain nangilugtap hi ahawana!
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ene."[†]

Hay Nuntutuyuan nan Tataguh Baholda

[‡] **3:14** Nan hapit di Hudyu an lakay ya *ba'al,* mu nan Hudyu ya din'ugda nan immannung an ba'alda ta dinayawdah *Ba'al* an bulul di iCanaan! [§] **3:16** Nan Hinlibuy Tawon. [*] **3:16** Hay pohdonan hapiton ya gapu ta middum ay dida nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu at adi mahapul an ipattigday niddumanda an nan Kahon an Nittuwan di Uldin. [†] **3:20** Hay itudun ten verse ya nipaddung hinan teman nan Liblu an Hosea.

21 Ya inali' goh ay diday,
“Alyon Apo Dios ay da'yuy,
At nen ma"adngol hinan tulid di dudunduntug di kilan nan i'Israel an
mumpahpahmo' ay Ha"in
ti do'ol di numbaholandan dumalat nan nangaliwandan Ha"in an
Dios.
22 At maphod hi un ayu *mumbangngad* ta Ha"in di *unudonyu*,
at *ipaphod'u*‡ da'yu.”

Ya inaliday,

“O, mumbangngad ami ta He"a tuwaliy Dios hi dayawonmi!§
23 Ti nan gunmi nundayawan hinan bululul hinan dudunduntug ya mi'id
di imbadangnan da'mi
ti He"a, Apo Dios an madayaw, ya anggay di mabalin hi bumadang
ay da'mi!
24 Mu nan umipabain an bulul an hi Ba'al an gunmi dinayaw
ya hiyay nangubah hi bino'lami, ya intangdananmi,
ya ta"on nan imbabaluymi.
25 Numbahol amin He"a, Apo Dios,
an umat ami damdamah din o'ommodmin nete"ah din a'ungamih
engganad ugwan ya nginohoymi He"a,
at hiyanan nunheglay bainmi.”

4

Hay Nuntutuyuan nan Holag Israel

1 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
“Hi Apo Dios ya inalinah nan holag Israel di,
Gulat ta immannung an pohdonyun mumbangngad ay Ha"in
ya mahapul an itapalyu hanan umipabohol ahan an bulul
ta Ha"in ya anggay di dayawonyu.
2 Ya an amin nan ihapatayuh ngadan'u ya ipa'annungyu an mi'id di
duwaduwayu,
ya mumbalin an nan tataguh udum an babluy ya dayawona'.
Ya wagaha' goh dida an umat hi ato' an mungwagah ay da'yu.*

3 At da'yun iJudah ya du'gonyu nan pumbaholan
ti nan aat di nitaguanyu ya umat hinan bimmatun luta
an nan pagat an holo' di dimmo'ol hidi.
4 At mahapul an mipaphod nan punnomnomyu ya pangatyu.†
Ti inaynayunyu ay an mungngohoy ta nan pumbaholan di gunyu
aton
ya la'tot ya ay bimmi'ah hi apuy an adi madmaddop di bohol'un da'yu
an dumalat nan adi maphod an ato'atonyu.”

Nan Puma"i an Malpuh Appit hi Iggid hi un Hagangon di Buhu'an di Algaw

5 Ya inali' goh ay diday,

---

‡ **3:22** Daten tulun hapit an *mumbangngad*, ya *unudonyu*, ya *ipaphod'u* ya hi'itangan numpapaddung di pohdondan hapiton hinan hapit di Hudyu, at hiyah ne ohan kalahin di hanul nan Hudyun adi umipakiki. § **3:22** Hiyah ne ma'at hinan Hinlibuy Tawon. * **4:2** Bahaom nan Gen. 12:3. † **4:4** Hay immannung hi intudun Apo Dios ete ya ta kugitonday puhuda, ya mid mapto' ya hiyah te ohan verse an ninomnom Apostoles Paul hidin nangitud'anah Rom. 2:29.

“Inalin Apo Dios di, Ipagangohyu nan talampet hinan
abablubabluy ad Judah,
ya nun'it'u'yu ta lumayawda nan tataguh nan babluy an nahamad di
allupna.
6 Pun'ituduyu nan dalan an miyuy ad Jerusalem ya nan udum an babluy an
nun'ahamad di allupna,
ya numpangalayaw ayu ta mabaliwan ayu
ti ipa'ali' di nidugah an puma"i an malpuh appit hi iggid hi un hagangon
di buhu'an di algaw.”

7 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' ay diday,
“Daten puma"ih nan abablubabluy ya mipaddungdah nan pangat
di layon‡
an nibo'tan hinan abungna ta pumpa"ida tun babluy tu'u
ta engganah un mi'id di ma'angang hinan tatagu.
8 At munlubung tu'uh langgut an mangipattig hi punlungdayaan tu'u,
ya ikila tu'uy pumpahpahmo'an tu'un Apo Dios
ti nan nidugah an bungot Apo Dios ay ditu'u ya agguy na'udyaan.”

9 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di,
“Hitun a'atana ya nidugah di tuma'tan nan aliyu,
ya nan u'upihyalna, ya ta"on un nan papadi ya propeta.”
10 At inali' di, “Apo Dios an na'abbagbagtu, anaad ta inalim hinan
tatagu an la'tot ya waday lenggop ad Jerusalem ya wan waday hanggap hi
mumpamalang ay da'mi?”
11 Ya inalin Apo Dios di, “Madatngan ay di apa"ianda ya ipa'innila' hinan
iJerusalem. Ta alyo' di magadyuh dumatong hitun babluyyu han lumahu
an dibdib an malpuh nan mun'ohab an mapulun. Ya heden dibdib ya adi
umat hinan dibdib an mangiyaddib hi dugi.
12 Ti heten dibdib an ipa'ali' an pummolta' hinan tatagu ya ma'abbi'ah.”

Hay Nunli'uban nan Buhul hi ad Judah

13 At ha"in an hi Jeremiah ya ten alyo' di,
“Amangonyu adya an ayda bunut nan buhul,
ya nan do'ol an kalesan nunluganan di titindaluda ya paddungnay puo'
an umali,
ya nan kabayun nitakayan di titindalu ya abakonday ma'awegeng
an muntadyapan an agila.
Anggay an mahmo' tu'un pumpatoyda!
14 Mu anaad ta adi ayu muntutuyun iJerusalem hinan numbaholanyu ta
way atonyun mibaliw?
Undan anuud ya unyu du'gon nan nappuhin punnomnomyu?
15 Ti inalin Apo Dios di,
Undan adiyu donglon an pun'ipa'inniladad Dan§
ya hinan madinuntug hi ad Ephraim* nan umalian di buhul an puma-
toy?
16 At pun'ipa'innilayuh nan tatagud Judah
an na'uyday gumubat an buhul an nalpuh adagwin babluy.

---

‡ **4:7** Hay ipa"el ten layon ya nan titindalun di iBabylon. § **4:15** Hene ya niyappit ahan hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan babluy ad Israel, at hiyay mahhun an lugal hi ah'upan nan tindalun di iBabylon. * **4:15** Hene ya neheggon ad Jerusalem, at mattig an magadyuh dumatong nan tindalun di iBabylon ad Judah.

17 Ya li'ubondad Jerusalem ta ayda mun'adug hi payaw,
ya manu ay umat hinay ma'at ya dumalat hi nan'ugan nan tatagu' ay Ha"in.
Hiyah ne hinapit Apo Dios.
18 At da'yun iJudah ya nidugah di ipaligligatanyu
ti mamolta ayuh nan ina'inatyun nun'appuhi!”

Hay Numanomnoman Jeremiah an Dumalat hi Amoltaan nan iJudah

19 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
“Anakkayah! Adia' ahan pa"edpol hi ha'it di nomnom'u!
Ya nunheglan mun'ob'ob di bala' ti paddungnay dodonglo' nan gangoh di talampet ya nan tu'u' nan na'uy an gumubat,
at hiyanan adi mabalin an un nonong ya didindinonga'.
20 Ti nonomnomo' nan mahayhaynod an atondan mama"ih tun babluymi ta engganay un mun'apa"in amin
ya un himbumaggay pumpama"iandah nan numpunhituwanmi!
21 At anuud nin di duminngan tun gubat
ta wan mi'id ni' di tigo' hi bantilan di gubat ya gangoh di talampet?”

22 Awni ya dengngol'un inalin Apo Dios di,
“Umat hinay ma'at ti nan tatagu' ya umatdah nan manangpah an agguya' inilan dida,
ya umatdah nan mid nomnomdan ung'ungungngan mi'id iniladah makulug hi atonda.
Hay punla'enganda ya anggay ya nan pangatandah nappuhi!”
Hiyah ne inalin Apo Dios ay ha"in.

23 Ya hidin inyamang'uh nunlene'woh ya paddungnay numbolad tun luta an mi'id di ohah matagu,
ya nami'idda nan dumilag hi ad daya,
at munhehellong.
24 Ya anakkayah nan aduntuduntug ya nan dudunduntug an mun'iwogotda,
25 ya mi'id ahan di taguh mattig,
ya ta"on un nan hamuti ya numpangatayapdan amin.
26 Ya dumalat nongkay hinan nidugah an bungot Apo Dios ya nun'apa"iday abablubabluy,
ya din mun'alumong an punhabalan ya numbalindah mapulun.[†]

27 Ya inalin Apo Dios di,
“Mun'apa"i tun babluy,
mu adi nunheglay apa"iana.
28 At dumalat eten inali' hi ma'at ya paddungnay munlungdaya tun luta ya humelong ad daya.
Hiyah te di ninomnom'uh ma'at an adi' lumonon.”

29 At ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
“Ya wa ay ta donglon tu'u nan gangoh di numpungkabayun titindalu

[†] **4:26** Hay kulugon nan udumnah itudun ten verses ya nan aat tun luta anuh din nunlumuwan Apo Dios ti mi'id ah nihina ti namahig an danum ya pa'ahhelong (Gen. 1:2), ya ibaagday na'at an dimmalat nan numbaholan Satanas ad abuniyan. Mu gapu ta ninomnom Jeremiah di apa"ian ad Judah an dumalat nan umalian nan titindalun di iBabylon at odolnah un hiyay nepto' an ipa'innilana.

ya nan numpangdon hi pana an tindalun mi'gubat ya mumpangalayaw
tu'u.
Ta umuy tu'u mun'ipo"oy hinan lingab, ya daplah hinan duntug, ya
hinan bubulung
ta mi'id di ma'angang hi taguh nan babluy.

30 Ti nipa'innila tuwalin da'yun iJerusalem an mamolta ayu.
Mu ta"on ya ne damdama an impaphodyun nunlubung ya
nungkulilitianyuy matayu.
Mu adi da'yu damdama haggungon hidin gun mangalin da'yuh
pa'appohpohdon da'yu
ti undaat goh pohdon an mamatoy ay da'yu.

31 Ti hay aat di punligatanyun iJerusalem
ya umat hinan kilan di babain muntungaw hinan hopap di puntun-
gawana
an paddungnay un mapogtang di yahyahna an gun mumbagah badang.
At awniat umat goh hinay aatyun iJerusalem an mumpabadang an
alyonyuy,
Ini man an ten na'una'uyday mamatoy ay da'mi!”

5

Hay Numbaholan nan iJerusalem

1 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di,
“Umuyyu le'don an amin ad Jerusalem
ta hamadonyuh un wada mah ni' di ohah nan tataguh dih maphod di
pangatna an Ha"in di unudona.
Ta wada ay di ta"on un oha ya mabalin an aliwa' nan bahol nan
tatagu ta adi' patayon dida!
2 Manu ti wadaday mangalih un Ha"in an Dios di dayawonda,
mu layahda.”

3 At inali' ay Apo Dios di,
“Inila' an hay anapom ya nan immannung an mangun'unud ay
He"a!
Ya minoltam nan tatagum an ahilalayah,
mu hihidya damdaman adida idinong nan ato'atondan pumba-
holan!
An un at goh niyal'allay ngohoyda
an adida pohdon an pumhod ta wan He"ay unudonda!
4 At hay ninomnom'u ya alyo' di manu ay nin umatdah na ti ayda manang-
pah an tatagu,
ya dumalat nan anawotwotda ya agguyda inila nan Uldin Apo Dios
ya nan pohdonah atonda.
5 At umuya' ta nan a'ap'apuy umuy'u pi'hapitan ti inilada nan pohdon Apo
Dios.
Mu ta"on un dida ya indinongdan adida unudon Hiya!
6 At hiyah ne na'at an din'ugdan amin hi Apo Dios an inyal'allanah nan
nun'appuhiy ato'atonda.
At hiyanan do'ol di buhul an umuy an mamatoy ay dida
an umatdah nan atata'ot an layon an wah inalahan,
unu umatda goh hinan atap an ahuh nan mapulun an ma'alih wolf,

ya umatda goh hinan lepard an lumane'le'od hinan babluy ta malgom
hinan tagun ah'upanda,
ya pinatoyda,
ya numpuhitda."

7 At inalin Apo Dios di,
"Anaad ta aliwa' di baholyun iJudah?
Ya wan din'uga' ay da'yu ta nan bulul di dinayawyu,
ya ta"on hi un'u indat an amin di mahapulyu
mu hay inatyu ya paddungnay inlugtapana' ta immuy ayuh nan abung
di binabain puta.
8 Mi'id di nun'abhiwanyuh nan buta'al an kabayu
an paddungnay hay ahawan nan heneggonyuy gunyu
a'ammangon.
9 At hiyanan moltao' da'yun iJudah hinan umat hinan pangatyu."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

10 Ya inalin goh Apo Dios di,
"At honogo' nan buhulyu ta umalidan mumpama"ih nan in-
tanomyun greyp ta ammunay un ohah ang'angonda,
ya nunlongohda nan hapang an nipaddungan nan tatagun agguy
niddum ay Ha"in.
11 Ti nan i'Israel ya iJudah ya din'uga' an Dios."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

12 Ya inali' an hi Jeremiah di,
"Nan tatagu ya layah di imbagadan inaliday,
Adi ditu'u moltaon ay Apo Dios,
at mi'id di ma'at ay ditu'uh nappuhin umat hi gubat ya batel!
13 Ti nan propetan Apo Dios ya ma'aladyahda an bo'on nan hinapit Apo Dios
di ipa'innilada,
at an amin di nappuhin impa'inniladah ma'at ya olom ya ma'at goh
ay dida!"

14 At inalin Apo Dios ay ha"in di,
"Dumalat nan umat hina an hinapit nan tatagu
ya pumbalino' nan ibaga' an hapitom ay didah ay apuy,
ya nan tatagu di mipaddung hi mitungu an gohbon nan apuy.
15 Ti ninonomnom'un la'tot ya ipa'ali' di mangubat ay da'yun malpuh nan
adagwin babluy,
ya danen himpamabluy ya nabayag di awadanda,* ya
mun'abi'ahda,
ya mi'id di ma'awatanyuh hapitda.
16 Ya nidugah di abalinandan mi'gubat ti pumatoy di panada,
17 ya hay umalianda ya diday mangan hinan inlia'yu,
ya nan bungan di intanomyun bungbungaan
ya ta"on nan bakayu, ya nan kalniluyu.
Ya hanan ma'ugtul di allupnan babluyyun pundedenlanyuh man-
gibaliw ay da'yu ya pumpa"ida,
ya numpatoyda nan imbabaluyyu.

* **5:15** Hay anabayag nan Hentil ad Babylon hidin amatagun Jeremiah ya nahuluk hi duway libuh tawon.

18 Mu ta"on hi un umat hinay ma'at ya wadaday ma'angang ay da'yu ta adi
ayu mami'id an amin.
19 At nan adi mi'yatoy an tatagu ya hanhanandan alyonday, Anaad ahan
ta inyabulut Apo Dios an na'at ay ditu'uy umat hitun nunhegla? Ya hay
pambalmu, Jeremiah, ya alyom ay diday, Umat hinay na'at ti din'ugyuh Apo
Dios ta nan dayawon di udum an babluy di dinayawyuh tun babluy tu'u. At
ad ugwan ya mumbalin ayuh baal di tataguh udum an babluy."

Hay Padan Apo Dios hinan Tataguna

20 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di,
"At ibagam hatuh nan holag Jacob an nunhitud Judah
21 an alyom di,
Da'yu ya nipaddung ayuh mi'id di nomnomna
an waday matada, mu adi mittig,
ya ingada, mu adi medngol.
22 Un gulat at ya Ha"in an Dios di dayawonyu ya ta'tanyuh unudonyu.
Ti undan agguyyu inila an Ha"in di nunlumuh nan panag hinan
pingit di baybay
ta way mananih nan danum an malpuh nan baybay?
At ta"on hi un wa'adyaan bumahel nan dalluyun hinan panag ya
ibangngadna damdamah nan baybay.
23 Mu nidugah di ngohoyyu
ti din'uga' ay da'yu,†
24 ya mid at goh di alyonyuan,
Dayawon tu'uh Apo Dios ti Hiyay nangipa'alih udan hinan ahapu-
lana
ta mabalin an do'ol di ma'ala tu'uh bungan di intanom tu'u!
25 Mu dumalat nan gunyu pumbaholan
ya adi' da'yu wagahan.

26 Ti hay udum ay da'yu ya nappuhiy ato'atonda
an umatdah nan munlengon hi hamuti an umuy bumotabota'.
Mu dida ya nan i'ibbayun tataguy lengnonda ta ayda na'nan hamuti.
27 Ya umat hinan hape'eng an napnuh na'nan hamutiy aat di nunhituwan-
dan napnuh inakawda ya penlohda.
At hiyanan immadangyanda an nidugah di abalinanda,
28 ya mun'atatabadan nun'aputtuda.
Mu gunda iyal'allan mangat hi nappuhi
ti adida bumadang hinan nun'awotwot ya nan nun'anguhu.
29 At hiyanan Ha"in an Dios di mummoltan dida
an dumalat enen ato'atonda ta wan iballoh'un dida.
30 Ti do'ol nan ma'ma'at eten babluy an nidugah an umipahiga ahan
31 ti layah nan ipa'innilan nan numbino'ob'on an propeta,
ya bo'on Ha"in di unudon nan papadi,
ya wan popohdonyu nan ato'atonda.
Mu hitun umangunuh ya hay pambalyu mahkay?"

6

Hay Angunuh hi Mipadan ad Jerusalem

1 Ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,

† **5:23** Hay pohdonan hapiton ya od'odolnay panag hi pingit di baybay ti unudonday inyuldin Apo Dios ay dida ya un nan iJudah ti adida unudon nan inyuldinan dida.

“Ditu'un holag Benjamin ya lumayaw tu'u ta taynan tu'ud
Jerusalem!
At *ipagangohyuy* talampet ad Tekoa*† ta panginnilaan nan tatagun
na'uy di gumubat an malpuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an
di algaw.
Ya *mun'apuy* ayud Beth Hakkerem‡ ta nan ahu' di panginnilaan§
nan tataguh din na'uyday pumatoy an nalpuh appit hi iggid.
2 Ti alyon Apo Dios di,
Pa"io' ad Jerusalem an ta"on un umat hinan ma"apgohan an
mangilog an babai.
3 At umaliday mi'buhul an a'ali ya nan tindaluda
ta *mungkampudah** nan nunlene'woh ta li'ubondah den babluy.
4 At wadadah nan owon an pun'it'u' nan a'alih nan titindaludan alyonday,
Gubaton tu'ud Jerusalem hinan muntongay algaw unu hay ma-
puyaw!†
Mu mid mapto' ya ten maladaw tu'u ti na'uy an mahilip!
5 At pumpa"i tu'uh mahdom nan nun'ihamad an allupdah nan nunlene'woh
eden babluy
ta iyal'allanan mi'id amtanda!‡

6 Manu ay umat hinay ma'at ya hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya
alyonan daden tindaluy,
Munlongoh ayuh nan ayiw,
ya nun'u'uttunonyu ta engganah un meyengngoh hinan anata'nang nan
allup ad Jerusalem ta way atonyun manggop ay dida.
Ti nan tataguh di ya nidugah an nappuhiy ato'atonda,
at hiyanan mamoltada.
7 Ti nan nun'appuhin ma'ma'at hidi ya umat hinan danum an malpuh nan
obob an mi'id di duminngana
ti immannung an wadaday mumpapattoy eden babluy.
At an aminda nan tataguh di ya paddungnay waday hugatda unu
dogohda.
8 At inalin Apo Dios di,
At hiyah te di angunuh hi itugun'un da'yu an iJudah
ti adiyu ay donglon ta adiyu ipaphod di ugaliyu, at *du'go'*§ da'yu,
ya umannung an pumbalino' tun babluyyuh mapulun.
9 At hay ma'at ya pa"ion da'yuh nan buhulyu ta engganah un mi'id di
ma'angang hi taguh nan babluyyu,
at umat hinan umuy mumpugah hi greyp an umuyna alegahhawon
an alan an amin nan na'angang.”

---

* **6:1** Heten hapit ya umat hinan panapit di Hudyu an *ipagangoh*, at hiyah ne ohah hanul di Hudyu. Ya nituluy goh hi verse 3 ti neheggon goh nan hapit an *mungkampuda*, ya minaynayun goh hinan verse 8 ti neheggon goh nan hapitda an *du'go'*. † **6:1** Hi Amos ya iTekoa an oha goh an propetan Apo Dios (Am. 1:1). ‡ **6:1** Henen babluy ya wadah appit hi agwan ad Jerusalem, ya tuluy kilomitluy inadagwina. Ya hay dalat ten babluy ya ta mun'apuydah un way umuy hi buhul di iJudah ta wa ay ta tigon nan tataguh nan ablubabluy di ahu'na at iniladan ma'ahhapul an mundadaandan mi'gubat. § **6:1** Heten hapit ya umat hinan hapit di Hudyu an *mun'apuy*. * **6:3** Bahaom nan footnote di verse 1 hi aat nan hapit an *Tekoa* ti matuluy nan hanul. † **6:4** Gapu ta gangaynah un hay helhelong di ete"an di gubat at mattig an implanun nan iBabylon an gubaton nan iJudah hinan olas an adida amtan. ‡ **6:5** Manghan di gumubat hi mahdom ti hiyah ne olas di olo'anda. § **6:8** Bahaom nan footnote hi verse 1 hi aat nan hapit an *Tekoa* ti minaynayun nan hanul.

Hiyah ne hinapit Apo Dios.

10 Ya tembal'un inali' di,
“Apu, inali' hinan tatagu nan pummoltaam ay dida,
mu undaat goh ab'abatlan an adida kulugon!
11 Ya ta"on un ha"in ya adia' pa"edpol hinan nun'appuhin ato'aton nan i'ibba' an tatagu.”

Ya inalin Apo Dios di,
“Hiya nongkay an ad ugwan ya ipa'dam'uy bungot'uh nan tatagu
ta miyuydah udum an babluy nan ung'ungungngan mun'ay'ayam hinan kalata,
ya nan ma'amu'amung an mumpangilog,
ya an amin nan numpunhimbaluy,
ya ta"on un nan nun'ala'ay ya nun'a'in'inna.
12 At nan buhulday mihukat hi a'abungda,
ya papayawda,
ya a'ahawadan binabai.
Ti Ha"in an Dios ya moltao' nongkay nan tatagun numbabluy hitu.”
Hiyah ne hinapit Apo Dios.
13 “Ti an aminda ya munhinkukulukda
an ta"on un nan nun'awotwot ya nan adadangyan,
ya ta"on goh un nan numbino'ob'on an propeta ya papadi ya umat goh hinay atonda.
14 Ti mi'id di badangdah nan tatagun nadamtan hi bahol,
at namama an paddungnay himmalom di hugatda.
Mu adida bagan dida ta du'gonda nan pumbaholan
ti undaat goh alyon di,
Malenggop tu'u aya!
Mu bo'on at aya lenggop di mawada ti nan gubat.
15 Ya gulat at ya bumainda mah hinan nidugah an baholda?
Mu mi'id ahan di nipattig hi bainda!
Hiyanan middumdah nan mun'a'atoy hitun pummoltaa' hinan tatagud Judah.”
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

16 Ya inalin goh Apo Dios hinan tatagunay,
“Wada ayu ay hinan nunhappangan di dalan*
ya hay alyo' ya unudonyu nan enengwan din o'ommodyuh din penghana
ti hiyah ne awadan di lumenggopanyu.
Mu adiyu pohdon.
17 Ya hennag'u goh di mumpapto' ay da'yu ta tugunon da'yu,
mu nihimung an adiyu pohdon an unudon nan inalida.”

18 At inalin Apo Dios di,
“Da'yun tataguh nan abablubabluy ya ihamadyun donglon
ta innilaonyuy ma'at hinan tatagu':
19 Din'uga' ay dida an adida pohdon an unudon nan Uldin'u.
At hiyanan honogo' di mamatoy ay dida
ta nan nappuhin ninomnomdah atonda ya diday a'atana.

* **6:16** Hay pohdonan ipa'innila nan dalan ya nan pangat an maphod ya nappuhi.

20 Manu man ti e'nongyun Ha"in di incense an nalpud Sheba†
ya nan udum an nabanglun na'alah adagwin babluy.
Ya do'ol nan mun'onong hi Onong an Moghob an idawatyun Ha"in,
mu adi' abuluton ti adi umipa'amlong hanan onongyu.
21 At hiyanan Ha"in an Dios ya paddungnay ihawan'uh nan owonyuy
dumalat hi ihalipdudanyu ta magah ayu.
Ta matoy ayun amin an ta"on un nan o'ommodyu, ya imbabaluyyu,
ya nan heneggonyu, ya liligwayu."

Nan Tindalun Malpuh Appit hi Iggid hi un Hagangon di Buhu'an di Algaw

22 Ya inalin Apo Dios ta alyo' goh di,
"Undan adiyu donglon an na'uyday titindalun malpuh adagwin
babluy
hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an mangubat ay
da'yu.
23 Dida ya mabungotda,
ya nundadaandan mamatoy ay da'yu
an mi'id di homo'dah malgom.
Ya nungkakabayuda ta hay madngol hi umalianda ya umat hinan
munggongaah an dalluyun hinan baybay.
At daten titindalu nongkay di umalin mamatoy ay da'yun iJerusalem."

24 Ya inalin nan tataguy,
"Dengngolmi di aat danen umalin gumubat
at hiyanan mangluy di odolmih ta'otmi!
Ya ahihaha'it di odolmin umat hinan doghon nan muntungaw an
babai.
25 At hiyanan adi ami lumahun hinan na'allup an babluymi
unu umuy mundallanan hinan kalata.
Ti nidugah an atata'ot di awadanmi an nun'a'almasday buhulmi."

26 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Odolnah un ayu munlubung hi langgut,
ya nolo' ayuh nan awadan di dapul ta pangipattiganyuh punlung-
dayaanyu
ta paddungnay natoy di oh'ohhan imbaluyyu.
At kilaanyu nan umalian di pumatoy ti himbumagga ya himmawangda.

27 At he"a, Jeremiah, ya manu ay inali' hi ibagam hinan tatagu nan imbaga'
ay he"a
ya ta innilaom hi unda unudon an paddungnay hinhinom dida
an umat hinan balitu' an mamahmahan ta innilaom di aatda.
28 Ti an aminda ya nidugah di ngohoyda,
ya umat hinan hapitondan puma"i ahan hi i'ibbada.
At na'alligatdan matudduwan an umatdah nan gambang ya gumo' an
hemmelot di nomnomda,
ya nidugah di kulukda.
29 Ya umatda goh hinan silver
an ta"on hi un bimmala nan apuy ya adi malanat an mi'id hulbina
ti adi mahinhin nan nilamut an adi maphod an gumo'.
Ti nan tatagu' ya ta"on hi un atnay pummolta' ay dida
ya adida damdama du'gon nan nun'appuhin pangatda.

† **6:20** Hete ya ohan babluy ad Arabia, ya do'ol di nungkumilduh dih nan nabanglu. Ya inalday ohan kalahin di nabanglu an ma'alih calamus an nalpud India.

30 At hiyanan du'go' mahkay dida
ta umatdah nan mid hulbinan silver."

7

Hay Nuntuduwan Jeremiah hinan Timplu

1 La'tot ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Jeremiah, umuy'ah nan way pantaw di allup hinan Timplu ta
ipa'innilam hinan tatagu tun alyo'. Alyom di, An amin ayun iJudah an
immalin mundayaw ya donglonyuh ten inalin Apo Dios.
3 Hiya an abalinanan amin an dayawon tu'un holag Israel ya inalinay,
Ha"in an Dios ya mabalin an iyabulut'un munnonong ayuh tun babluyyu.
Mu gahin hi unyu idinong nan nappuhin ato'atonyu ta nan nepto' an pangat
di mipallog.
4 At adiyu kulugon nan layah an alyonday mibaliw ayuh nan pumatoy ti
hitud Jerusalem di awadan nan Timplu'.
5 Mu immannung an ibaliw'u da'yuh unyu pallogan nan nappuhin
punnomnomyu ya pangatyu ta mattig an madenolan ayu an adiyu kulukon
di i'ibbayun tagu.
6 Ya ipogpogyu goh an mangipaligligat hinan tatagun ni'babluy ay da'yu,
ya nan nguhu, ya nun'abalu. Ya ipogpogyun pumatoy hinan mi'id di
baholnan tagu. Ya adi ayu mundayaw hinan udum an madayaw ti hiyay
dumalat hi apatayanyu.
7 At unudonyu ay dane ta maphod di ugaliyu nongkay ya iyabulut'un
immannung an munhitu ayun ten babluy an indat'uh din o'ommodyu.
8 Mu tigonyu an hay immannung ya kinulugyu din inalida an mibaliw
ayun dumalat nan awah tun nan Timplu', mu adi mabalin.
9 Ya undan hay inilayu ya ta"on hi un ayu mangakaw, ya pumatoy, ya
umilugtap, ya munlayah hinan punhumalyaan, ya mundayaw hinan bulul
an hi Ba'al ya nan dayawon nan bo'on holag Israel
10 ya un ayu mahkay umalih nan Timplu' ta dayawona'? Undan alyonyuy
ibaliw'u da'yu ta way atonyun manginaynayun hinan nappuhin ato'atonyu?
11 Undan hay punnomnomyu ya numbalin tun Abung'uh ipo"oyanyun
mumpangakaw?*† Mu Ha"in an Dios ya tinnig'un amin nan ina'inatyu!"
Hiyah ne inalin Apo Dios.
12 "Hidin hopapna ya ad Shiloh di awadan nan natuldaan an pundayawan
ay Ha"in. Mu tinnigyun pina"i' an dumalat nan nappuhin pangatyun tatagu'
an holag Israel.
13 Gun'u ahan binagan da'yu, mu nihimung an adiyu pohdon an du'gon
nan nappuhin ato'atonyu. Ya hidin nun'ayaga' ay da'yu ya adiyu pohdon.
14 At adiyu nongkay e'ehdol an nan Timplu' di mangibaliw ay da'yu. Ti
ninomnom'un pa"ion an ta"on hi un'u indat ay da'yu ya hinan o'ommodyuh
din penghana ta pundayawanyun Ha"in an umat hi nama"ia' hi ad Shiloh.
15 At pakako' da'yun iJudah hitun babluy an umat hinan inat'uh din
i'ibbayun i'Israel an holag Ephraim ta miyuy ayu goh hinan udum an
babluy."

Hay Adi Umunudan nan Tatagu

---

* **7:11** Mat. 21:13; Mk. 11:17; Lk. 19:46. † **7:11** Nan mangakaw ya mipo"oydah nan mapatal ta mid pulis an mampap ay dida, ya nan iJudah ya enehdolday Timplun Apo Dios ad Jerusalem ta hiyay umat hinan ipo"oyanda ta mid anuy iBabylon an umuy mampap ay dida.

16 Himmapit hi Apo Dios ay ha"in, ya inalinay, “He"a, Jeremiah, ya
idinongmu mahkay ta adim iluwaluan daten tatagu. Ti adi' damdama
donglon an ta"on hi unmu ikilan mumpahpahmo' ta badanga' dida.
17 Ti undan ahan agguymu inila nan nidugah an ato'aton nan tataguh nan
numbino'ob'on an babluy hinad Judah?
18 Tigom an nan ung'ungungnga ya diday umuy mun'amung hi mi-
tungu, ya hay mun'apuy ya nan o'ommoddan linala'i, ya nan binabaiy
mangiyammah tinapay ta e'nongdah nan alyondan Queen hi ad Abuniyan![‡]
Ya mun'onongda goh hi ma'inum hinan udum an madayaw ti pohdondan
bahibahona'!
19 Mu undan Ha"in di binahibahdah nan ababain an ato'atonda? Bo'on, ti
hay binahibahda ya hay nitaguanda!
20 At hiyanan Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya ipa'dam'uy nidugah an
bungot'un didan tatagud Judah, ya ta"on un hinan animal, ya ayiw, ya nan
udum an nun'itanom. Ti nan bungot'u ya nidugah an ay bimmi'ah an adi
madop an apuy.”
21 Ya inalina goh di, “Ha"in an Dios ya adi' abuluton nan e'nongyun Onong
an Moghob ya nan udum an e'nongyu. At odolnay unyu ihaang nan dotag
ta ihdayu!
22 Ti hidin nangipangulua' hidin o'ommodyuh nalpuwandad Egypt ya
mi'id di inali' hi idawatday Onong an Moghob unu nan udum an midawat
ta hana ya anggay di atonda.
23 Ti hay inali' ya unudona' goh ta Ha"in an Dios di dayawonda ta diday
tatagu'. At donglonda ay ta unudonda nan Uldin'u ya umannung an maphod
di ma'at ay dida.
24 Mu din o'ommodyu ya nginohoya' an agguya' inunud ay dida ti un at
goh nan penpenhodday inunudda an ta"on un nappuhi. Hiya nan agguyda
pinumhod an undaat goh namama.
25 Ya nete"ah din nanaynan din o'ommodyud Egypt ta engganad ugwan
ya wadaday gun'u hennag an babaal'un propetan mangihapit ay Ha"in.
26 Mu nihimung an adiyu donglon nan ibaga'! Ya inyal'alanay ngohoyyu
ya baholyu ya un din o'ommodyu!”
27 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “Ta"on ahan hi un ngadan di ibagam
ay dida ya adida damdama donglon.
28 At hiyanan alyom ay diday, Da'yun himpamabluy ya nihimung an adiyu
pohdon an unudon hi Apo Dios, ya adiyu pohdon an matudduwan. Ya ta"on
un atnay atonan mummoltan da'yu ya adi ayu damdama manomnoman.
At ad ugwan mahkay ahan ya nami'id di pangulugyu ya pangedenolanyun
Apo Dios.
29 At odolnah un ayu mumpamukmuk kaymu ta attigan di punlung-
dayaanyu! Ya immuy ayuh nan tulid di duntug an umebel an nan mikantah
nan pangilubu'an hi natoy di ikantayu! Ti da'yun holag ad ugwan ya
inganuy da'yun Apo Dios ti da'yuy nangipabungot ay Hiya.”

Hay Nangipapatayandah nan Do'ol an Tatagu

30 Ya impahapita' goh ay Apo Dios an inalinay, “Da'yun iJudah ya nidugah
an nappuhi nan ina'inatyu! Ya namamah nan ayyu nangipata'dogan hinan
bulul hinan Timplu'[§] ta omod unyu pinuhi!

[‡] **7:18** Hiya ya ohan babain bulul di iBabylon an hay ngadana ya hi Ishtar, mu hay ngadanad Canaan ya Ashtoreth. Hiyay bulul an nan pamhod ya gubat anuy ipapto'na. [§] **7:30** Hay udumnan nangatanda ya nitudo' hinan II Ki. 21:7, ya II Ki. 23:4-7, ya Ezek. 8:3, 5-6, 10, 12.

31 Ya inyammayu goh di pun'onnganyud Topheth hidih nan Nundotal an
Ben Hinnom* ta hidiy namatapatayanyuh din imbabaluyyu an genhobyu
ta ene'nongyuh nan dayawonyu! Ya wan Ha"in an Dios ya mi'id ahan di
ninomnom'uh ipa'at'un da'yuh umat hina.
32 At alyo' ay da'yu an udum hi algaw ya adiyu mahkay alyon di ad
Topheth nan wah nan way Nundotal an Ben Hinnom ti ngadnanyu ta
Nan Nundotal an Pamatayan hi Tagu. Ti hidiy atayanyu ya ilubu'anyun
mun'a'atoy hinan gubat ta la'tot ya na"apnun mi'id di ilubu'an di udum.
33 Ta awakilat ayu ta pun'a'an da'yuh hamuti ya nan animal hi inalahan
ti mi'id di ma'angang hi mangilubu' ay da'yu.
34 At mumbalin hi mapulun an amin ad Judah. Ta mapogpog mahkay
din gun ma'amung an tatagun mun'am'amlong hinan umat hi kasal ya
ay'ayam."

8

1 Ya inalin goh Apo Dios di, "Henen gutud ya pun'ibughul nan buhul
di nilubu'an nan a'ali, ya nan u'upihyal ad Judah, ya nan papadi, ya nan
numbino'ob'on an propeta, ya an amin din iJerusalem ta pun'ibuhu'da nan
tungalda.
2 At mun'iwa'at di tungalda ta mihapuydah algaw, ya bulan, ya bittuan an
gunda dinayaw, ya nunhulbian, ya numpabadabadangan hidin ataguda.*
Ya minaynayundan miwa'at ta engganah unda mumbalin hi ay allugit ta
tumgon tun luta.
3 Ya nan adi mi'yatoy an iJudah ya miyuydah udum an babluy ta hay
punle'nadah di ya odolnay unda matoy. Ha"in an Dios an nidugah di
abalinanay nanapit eten ma'at hi pidwa ay da'yun nappuhiy pangatnan
tatagu."

Nan Bahol ya nan Molta†

4 Inalin Apo Dios ay ha"in di,
"Jeremiah, alyom hinan tatagu di,
Undan nunlu'bub ayu ay ya adi ayu mala"uy?
Ya *nibahhaw* ayu ay goh hi nange'wanyu ya undan adiyu *ibangngad*
ta nan nepto' an owon di pange'wanyu?
5 Anaad mah ta ta"on hi unyu inila an *immadagwi* ayun Ha"in an Dios ya
adiyu nomnomon an *mumbangngad*?
Ya anaad ta adiyu idinong an munhulbih nan udum an madayaw
ta *mumbangngad* ayun Ha"in?
6 Inhamad'un dengngol nan inali'aliyu,
mu mi'id ah nangabulut ay da'yuh un numbahol.
Ya mi'id ah ohah nuntutuyuh baholna ta indinongna
ti un at goh way ohaan nan nun'appuhiy *iyal'allanan aton*‡
an umat hinan kabayun nitakayan di umuy mi'gubat an taganah tagtag.

---

* **7:31** Hiyah ne nangitapalan nan iJerusalem hi galutda an wah appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya hay ipa"elnah nan New Testament ya ad imbelnu ti adi mapogpog di apuy hidi.

* **8:2** Manu ay ipa'at Apo Dios hene ta mipattig an mid ah hulbin nan dinayaw nan iJudah ti mid ah abalinan nan algaw, ya bulan, ya bittuan an managun dida. † **8:3** A'alga'algaw an Ab 9 (unu July-August) ya ibahan nan Hudyuh himba'anday Jer. 8:13-9:24 ta panginomnomandah ustun algaw hidin napa"ian nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem hidin 586 B.C. ya hidin 70 A.D. ‡ **8:6** Heten hapit an *iyal'allanan aton* hinan hapit di Hudyu ya numpaddung ahan hinan hapitda an *nibahhaw* (verse 4), ya *ibangngad* (verse 4), ya *immadagwi* (verse 5), ya *mumbangngad* (mapidwah verse 5) an ta"on un nob'on di pohdondan ibaga. At hiyah ne ohah kalahin di hanul nan Hudyu.

7 Od'odolnaat goh nan hamuti an stork, ya balug, ya swift, ya thrush
ti iniladah un nadatngan di pumbaatandah udum an babluy,
ya wa ay ta nadatngan di pumbangngadanda ya mumbangngadda goh an amin.§
Mu da'yun tatagu' ya adi umat hina ti nan pohdo' hi unudonyu ya adiyu aton.

8 Alyonyuy nanomnoman ayu ti wadan da'yu nan Uldin'u,
mu un at goh linuman nan muntudtudun da'yuh layah!
9 Gulat ta nanomnoman ayu at inabulutyu nan Uldin'un Dios,
mu agguyyu, at undan nanomnoman di umat hina?
Mu madatngan di algaw an miyuy ayuh udum an babluy
ta mabainan ayun dumalat di baholyu.
10 At nan ahawayun binabai ya midat hi udum,
ya ta"on un nan lutayu ya midat hinan buhulyu.
Ti an amin ayu an ta"on un nawotwot unu adangyan ya ma"am'am hi bagiona,
at hiyanan munhinkukuluk ayu.
Ya ta"on un nan numbino'ob'on an propeta ya papadi ya umat goh hinay aatda damdama.
11 Ti ipadahdan ipadenol nan tatagu' an ta"on un paddungnay himmalom di hugatdan alyonday,
Mi'id di ita'ot tu'uh pumatoy.
Mu layahda!
12 Ti gulat at ya nidugah di bumainandah nan nappuhi ahan an ato'atonda,
mu mi'id iniladan bumain.
At hitun pummoltaa' hinan tatagud Judah ya ta"on un dida ya middum-dan mi'yatoy."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

13 "Ti agguyda inunud nan inali' hi atonda at umatdah nan nitanom an greyp
ya figs an mi'id di bungada,
ya na'leng di tubuda,
at hiyanan iyabulut'un *mami'id* an amin nan *indat'un* dida."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

14 "At hitun ipa'annungan nan ibagabaga' ya munhahapitda nan iJudah an alyonday,
Umat ay hina ya *ma ayuat** mah ta umuy tu'uh nan nihamad di allupnan babluy ta hidiy umuy tu'u atayan!
Ti makulug damdama an matoy tu'u an ay ditu'u ipa'inuman ay Apo Dios hi bininu an dumalat nan numbaholan tu'un Hiya!
15 Ti nunhohood tu'uh lumenggopan tu'u,
mu un at goh nan nidugah an atata'ot di nawada.
16 Ti ad ugwan ya dimmatongda mahkay nan buhul hinan babluy ad Dan hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw,
At an amin tu'un tatagud Judah ya wumogwog tu'uh ta'ot tu'u.

§ **8:7** Hanan kalahin di hamuti an wah nan udum an tungnin an babluy an umat ad Canada ya USA ya pahiwonday timpun di tungnin, at makakda ta umuydah nan adi tungnin an babluy. Ya wa ay goh madatngan di tungnin hinan immayandan babluy at makakda ta umuydah din babluy an nalpuwanda ti hiyah ne timpun di mun'ohab hidi. * **8:14** Heten hapit an *ma ayuat* ya neheggon hinan duwan hapit di Hudyuh verse 13 an *mami'id* ya *indat'u*, at hiyah te goh di ohah hanul di Hudyu.

Ti na'uyday nungkakabayun gumubat,
at umannung an pa"ionda tun babluy tu'u,
ya pumpatoy ditu'un amin an tatagu!"

17 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Daten ipa'ali' an mamatoy ay da'yu ya ayda ha'u'u an adida ma'amu."

Hay Limmugwaan Jeremiah hi Punnomnomanah nan iJudah†

18 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
"Apu, nidugah ahan di ha'it di nomnom'u ya nan punlungdayaa'
19 ti nan i'ibba' an niyuy hi himpapangili ya madngol di kiladan alyonday,
Undan ingnganuy mahkay Apo Dios di ad Jerusalem?
Ya undan mahkay bo'on Hiyay Alih di?"‡

Mu hi Apo Dios ya inalinay,
"Anaad ahan un nan udum an madayaw ya bulul an inyamman di tataguy dinayawyu
ta omod unna' impabungot ay da'yu?"

20 Ya inalin goh nan tataguy,
"Uya'a an ten nalpah di tiyalgaw ya ahiboto'
ya adi da'mi ahan hom'on ay Apo Dios ta baliwan da'mi!"

21 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
"Dumalat nan nidugah an ipaligligatan nan tatagu'
ya nidugah goh di ha'it di nomnom'u an ten munlungdayaa'!
22 Hi Apo Dios ya din'ugna nan tataguna ta adida pumhod
an paddungnay un mi'id ahan di mabalin hi agah ya duktul hi ad Gilead!"§

9

1 Ya inali' goh di,
"Un gulat ta adi mapuh di lugwa' ta umat hinan obob an adi matmatdu'
at mabalin an hinan mahdom ya mapatal ya kilaa' nan i'ibba' an pinatoy di buhul!
2 Maphod hi un wada ah lugal hi punhituwan hidih nan mapulun an umiyanan nan munle'le'od
ta hiyay aya' an munhitu ta tayna' nan tataguh nan ni'babluya'!
Ti gunda umilugtap,
ya adida mangngol."

3 Ya umat goh an inalin Apo Dios di,
"Nan tatagu' ya hay immenghah hapitonda ya nan layah an puma"i
ti adida pohdon an unudon nan makulug.
At hiyanan iyal'alladan mangat hinan do'ol an nappuhi,
ya adida haggungon an Ha"in hi Apo Dios.
4 Olom ni' ya way ohaan hahalepatanay heneggona,
ya ta"on nan i'ibbana ya adiat mundenol ay dida.

† **8:17** Bahaom nan footnote di Jer. 8:4 hi aat nan algaw an Ab 9. ‡ **8:19** Mattig an ipa'innilan Jeremiah nan adi ma'awatan nan iJudah hi dalat di apa"ian nan babluyda an ta"on hi un inali'alin Apo Dios ay diday gapuna. § **8:22** Ad Gilead di nalpuwan nan do'ol an tubun di ayiw ya oho' an ma'usal hi iyammadah agah.

Ti way ohan didaan hay pamalbaliyanah i'ibbanay nomnomnomona,
ya hay puma"ih ibbanan taguy hapihapitona.
5 Ta un nonongan unda hinkukuluk,
ya mi'id di mangibaag hi makulug.
Ti emmenghah un nan pumbaholan di atonda.
6 At un hay layah di impa'enghada,
ya adida pohdon an innilaona' ay dida."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

7 At hiyanan inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinanay,
"Mahapul an iyabulut'uy punligatan daten tatagu ta umat hinan mahinhin an balitu'
ta mayagyagan nan adi maphod.
8 Ti maphod di hapitondah i'ibbada,
mu un at hay pamatayandan diday nomnomnomonda.
At nan layahda ya umat hinan hulit di panan nalamutan hi bininun pumatoy hi e'naana.
9 At hiyanan Ha"in an Dios an nidugah di abalinana ya mahapul an moltao' didan himpamabluy."
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

*Hay Nunlungdayaan Jeremiah**

10 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
"Nidugah an munlungdayaa',
ya adi medpol di kila' ti nan ma'at hinan pahtuh nan aduntuduntug an mamagananda.
At mi'id di mange'wah di,
ya mami'idda nan baka, unu malgom an animal, ya hamuti ti lumayawda."

11 Ya inalin Apo Dios di,
"Manu ay ya hay ato' ya pa"io' an amin nan babluy ad Judah
an umat hi ad Jerusalem an kapitulyuna ta mumbalin hi mapulun.
At nan animal an jakal† hi inalahan ya ammunay munhituh di an bo'on hay tatagu."

Hay Dumalat hi Napa"ian ad Judah‡

12 At inali' ay Apo Dios di, "Apu, an amin ami ya adimi ahan ma'awatan nan na'at hi ad Judah an namaag ya numbalin hi mapulun. Anaad ahan ta nunheglay napa"iana ta omod un mi'id di namhod an munle'le'od hidi?"
13 Ya tembal Apo Dios an inalinay, "Manu ay na'at hana ti din'uga' hinan tatagu' an agguyda inunud din Uldin'u ya tudtudu'
14 an hay inunudda ya nan pohpohdonda. Ta nan bulul an hi Ba'al di dinayawda an hiyah ne din intudtudun din o'ommoda.
15 At hiyaat un Ha"in an nidugah di abalinanan Diosyun holag Israel ya inali' di moltao' dida ta nidugah di punligligatanda ta paddungnay ipa'inum'un diday bininun mumpait.
16 At ipiyuy'u didah adadagwin babluy an agguy in'innilan din o'ommodda ya ta"on un dida. Ya honogo' goh di mi'buhul an titindalun mamatoy ay dida ta engganah unda mun'atoy an amin."
17 Ya inalin goh Apo Dios di,

---

* **9:9** Bahaom nan footnote di Jer. 8:4 hi aat nan algaw an Ab 9.
† **9:11** Umat hinan ongol an ahu.
‡ **9:11** Bahaom nan footnote di Jer. 8:4 hi aat nan algaw an Ab 9.

“Nomnomnomonyu daten ma'at
ta ayaganyu nan binabain nangipa'enghan mun'ebel hi un way matoy.”

18 Ya inalin nan tataguy,
“Ipa'innilayu mah ay dida ta punnaudondan umali
ta ibilan da'mi ta engganah un tumuduy lugwami!
19 At madngol di ahikikilad Jerusalem,
ya hay alyondah nan kumilaanda ya alyonday,
Nidugah ahan di napa"ian tun babluy tu'u!
Nunhegla mahkay ahan di nipa'ampaan tu'u ti nun'apa"iy a'abung tu'u!
At makulug an taynan tu'uh ten babluy!”

20 At ha"in an hi Jeremiah ya alyo' ay da'yun binabaiy,
“Ihamadyun donglon nan alyon Apo Dios
ta ituduyuh nan imbabaluyyun binabai ya nan liligwayu nan mikantah un way matoy!§
21 Ti ten dimmatong di atoy hitun babluy tu'u ya nan numpunhituwan tu'u,
at nun'a'atoyda nan ung'ungungngan lumaniwligwah nan kalata,
ya ta"on un nan ungungan linala'ih nan way plasah tun babluy tu'u.”

22 Ya hi Apo Dios ya inalinay,
“La'tot ya awakilat di mun'a'atoy ta ayda galut unu bento' an niwa'at,
ya mi'id di ma'angang hi mangilubu' ay dida.”

23 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Nan nala'eng ya adina ipahiyay la'engna,
unu nan ma'abbi'ah an tagu ya adina ipahiya nan abalinana,
ya umat goh hinan adangyan an adina ipahiyay inadangyana.
24 Mu hay maphod hi ipahiyayu ya nan nanginnilaanyun Ha"in an Dios
ya nan abalinanyun manginnilah aat'u.*
Ti Ha"in an Dios ya ma'ulaya',
ya makulug di pangat'u,
ya nidugah di homo"uh nan tataguh tun luta ti hiyatuy pun'amlonga'.”
Hiyah ne hinapit Apo Dios.

25 “At ten ibaga' an magadyuh di pummoltaa' hinan tatagu an ta"on unda nakugit mu bo'on Ha"in di unudonda
26 an i'Egypt, ya i'Edom, ya i'Ammon, ya iMoab, ya nan numpunhituh nan mapulun, ya nan iJudah. An amin hanan tatagu ay danen abablubabluy ya paddungnay agguyda nakugit an numpapaddungda damdamah nan i'Israel ti bo'on nan Uldin'uy inunudda.”

10

Nan Makulug ya Nibahhaw an Pundayaw
(Jer. 51:15-19)

1 Ya ha"in an hi Jeremiah ya himmapita' goh an inali' di,
“Da'yun holag Israel ya donglonyu nan alyon Apo Dios
2 ti inalinay,

§ **9:20** Manu ay itudtuduwanda nan imbabaluyda ya liligwada ti do'ol di mun'a'atoy, at adi umday binabain mun'ebel. * **9:24** I Cor. 1:31; II Cor. 10:17.

Adiyu iyunnud hinan aton nan tataguh udum an babluy an nan aat
di mattigdad dayay
pangitigandah un ngadan di ma'at ay didah udum di algaw.
At adi ayu tuma'ot hinan ulgudondan ma'at
an ta"on hi un hiyay ta'tan nan tataguh udum an babluy.
3 Ti hanan umat hinay pangatda ya mi'id di hulbina
ti hay atonda ya li'ayonda nan ayiw hi inalahan,
ya pina'tandah bulul.
4 Ya inamyudandah silver ya balitu',
ya inhamaddan pun'ilanha ta adi magah.
5 Ya henen bulul ya umat hinan kinnahuh payaw an adi humapit,
ya gahin hi un mipi'ug ti adi dumalan.
At adiyu ta'tan dida ti mi'id di ologdan mangat hi nappuhin da'yu
unu mi'id goh ah ibadangdan da'yu."

6 Ya nunluwalua' an inali' di,
"Mu He"a, Apo Dios, ya mi'id di nipaddungam ti nidugah di
anabagtum,
ya nidugah di abalinam!
7 He"ay alih nan numbino'ob'on an himpamabluy hitun luta,
at mi'id di ohah nala'la'eng mu He"a an ta"on hi un nan papadi!
At He"ay way biyangnan dayawon di tataguh tun luta.
8 Ti an amin nan mundayaw hinan bulul ya mi'id di nomnomda an
nun'awe'we'da
9 ti na'innilan nan umat hi bulul ya un hay taguy nangiyamma an unda
pina'otan nan ayiw.
At amyudandah silver an na'alad Tarshish* ya balitu' an na'alad
Uphaz.†
Ya linubungandah nan umat hi lubung di ali an inabol di nala'eng an
mun'abol.
10 Mu He"a, Apo Dios, di immannung an Dios an munnononnong di aatna
ya alpuwan di itaguan,
ya He"a goh di alih enggana.
Ya wa ay ta bumungot'a ya umalyog tun luta ta mun'apa"iday
abablubabluy.

11 Ya inalim goh di ibaga' hinan Hentil an bo'on nan bulul di nunlumud abuniyan ya tun luta. At la'tot ya mun'apa"idan amin ta ma'ubahdah tun luta.‡

12 Ya innayun'u goh an inaliy,
Mu hi Apo Dios ya limmuna tun luta ya ad daya
an dumalat di abalinana ya ananomnomana,
13 ya wa ay ta impa'idulna ya mungkakaludukud ad daya.
Ya Hiya goh di mangipatuluh bunut,
ya awni ya impa'alinay ilat, ya udan, ya puo' an malpuh nan nangiya-
mungana.

14 At hiyatuy mangipattig an hay tagu ya mi'id di inilada

* **10:9** Ohan babluy ad Spain. † **10:9** Mid nanginnilad ugwan hi awadan ten babluy. ‡ **10:11** Heten verse ya nitudo' hinan hapit di Aramaic ti hiyah ne ma'awatan an hapit an inilan nan do'ol an Hentil. Ya wada goh di udumnan verses hinan Biblia an nitudo' hinan Aramaic (Ezra 4:8-6:18; 7:12-26; Dan. 2:3-7:28).

an adida umat hi anala'eng Apo Dios.
At nan mun'ammah nabalitu'an an bulul ya mabainanda
ti hanan gunda iyamma ya mi'id di yahyah ya abalinanda.
15 Ya mid ahan di hulbida ti unda bulul ya anggay.
Ti unda hay ma'ab'abatlan hinan adatngan di amoltaanda ti ma'ubahda.
16 Mu hi Apo Dios an Dios tu'un holag Israel ya adi umat hina
ti Hiyay nunlumun amin an ta"on un nan pento'nah tataguna.
Ya hay ngadana ya Nidugah di Abalinanan Dios.”

Nan Magadyuh an Apa"ian ad Judah

17 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' goh di,
“Da'yun iJudah ya amungonyu nan ita'inyun lumayaw
ti lini'ub da'yu damdamah buhul.
18 Ti inalin tuwalin Apo Dios an unyu palpaliwan ya nonong ya pinakak da'yu ta miyuy ayuh udum an babluy,
ya impa'alinay nidugah an punligligatanyu ta way atonyun mang-dam hi bungotna.”

19 Ya alyon nan iJerusalem di,
“Mahmo' amih tun nidugah an moltami
an umat hinan himmalom ahan an hugatmin pumatoy.
Mu mahapul an edpolmi
20 an ta"on hi un nun'apa"iy abungmi.
Ya nun'a'atoyday imbabaluymi,
at mi'id di bumadang ay da'min mangiyammah abungmi.”

21 Ya inali' ay diday,
“Ten mi'id di nomnom nan mangipangpangulun da'yu
an adida unudon di ibagan Apo Dios.
At hiyanan way ohan da'yu an ay kalnilun ipapto'da ya ninganuy ta miwa'at ayu.
22 Ya den dimmatongdah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw nan mi'buhul,
at paddungnay immalyog tun luta.
Ya adi madnoy ya umannung an mun'apa"iy abablubabluy hitud Judah,
at la'tot ya ammunay jakal§ di gun umalih tu.”

Hay Luwalun Jeremiah

23 Ya nunluwalua' goh an inali' di,
“Inila', Apo Dios, an hay tagu ya bo'on hiyay nangdon hi nitaguana,
ya bo'on goh hiyay okod hinan ma'at ay hiyah binigat.
24 At tugunon ni' da'mi, Apo Dios,
mu adim ni' ahan ipatnay bungotmun da'mi
ti atom ay ya umannung an matoy ami an amin.
25 Nan buhulmiy pangipatnaam hi bungotmu
ti dida ya adi da'a ibilang an Dios,
ya bo'on He"ay dayawonda.
Ya ten numpatoyda nan i'ibbami,
ya nidugah di nama"iandah tun babluymi.”*

§ **10:22** Umat hi ongol an ahu. * **10:25** Heten verse ya ibahan nan Hudyuh atawotawon hinan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana.

11

Hay Agguyda Nangunudan hinan Nitulag

1 La'tot ya inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di,
2 “Ipanomnommuh nan tatagud Judah din nahahapit an mahapul an
unudonda.
3 At alyom ay dida an Ha"in an Dios di nangalih, Nan tagun adina unudon
nan nitulag* ya ma'idutan.
4 Ti hay nuntutulaganmih din o'ommodyun natpong ad Egypt ta num-
balindah baal ya inali' di, Gulat ta unudona' ta atonyun amin nan inali' ya
da'yuy mumbalin hi tatagu', ya Ha"in di mumbalin hi Dios an dayawonyu.
5 At ipa'annung'u din inhapata' hidin a'apuyu an idat'un dida nan malu-
mong an lutan nan numbabluyanyud ugwan.”†
Ya tembal'u an inali' di, “Apu, nan inalim ya ato'.”
6 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “Umuymu le'don an amin nan babluy
ad Judah an mete"ad Jerusalem ta ipa'innilam hinan tatagu tun hapito':
Alyom ay dida ta unudonda nan tulag an inabulut din o'ommodyu.
7 Ya nete"ah din natpongan din o'ommodyud Egypt ta engganad ugwan
ya gun'u dida pinadanan ta Ha"in di unudonda.
8 Mu din o'ommodyu ya nangohoyda an un at goh nan pohpohdon di
odoldan pumbaholan di gunda inat. At hiyanan inyabulut'u an amin nan
idut an moltan nan adi mangunud hinan nitulag, ya na'at ay dida.”‡
9 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “Inila' an nan wad Jerusalem an
kapitulyu ya nunhahapitdah nan i'ibbadan iJudah ta du'gona' ay dida.
10 At inyunnuddah din inat din o'ommodda an bo'on Ha"in di inunudda
ti nan bulul di dinayawdah nunhulbianda. Ya wan umatda goh hina nan
i'Israel an din'ugda nan nuntutulaganmih din o'ommoddan mahapul hi
unudonda.
11 At hiyanan ipa'ali' di nidugah an mangubah hinan iJudah ta mi'id di
ma'angang ay dida! At hay a'atan hana ya kumiladan mumpabadang ay
Ha"in, mu adi' haghaggungon dida
12 ta umuyda mumpabadang hinan bulul an gunda nange'nongan hinan
incense. Mu hanan bulul ya mi'id di abalinandan mangibaliw ay didah nan
a'ubahanda.
13 Daten iJudah ya dimmo'ol di dayawonda an umat hi ado'ol nan babluy
ad Judah.§ Ya do'ol goh nan umipabain an inyammadan pange'nongandah
nan e'nongdan Ba'al an umat hi ado'ol di kalatad Jerusalem.*
14 At adim ahan iluwaluan hanan tatagu, Jeremiah, unu e'dawan dida ay
Ha"in ti adi' damdama haggungon dida an ta"on hi unda mumpahpahmo'
ay Ha"in an dumalat nan punligatanda!
15 At alyom ay diday,
Hi Apo Dios ya inalinay,
Da'yuy pento"uh tatagu' mu nidugah ahan nan ato'atonyun
nun'appuhi!
At mi'id di biyangyun umalih tun Timplu',
ya hanan inyaliyun e'nongyun Ha"in ya adi damdama mabalin an
handianday a'ubahanyu.
Ti hay pun'am'amlonganyu ya nan pangatanyuh nappuhi.

---

* **11:3** Nan Tulag ya nitudo' hinan Ex. 19:1-24:18, ya niddum nan Himpulun Uldin (Ex. 20:1-17).
† **11:5** Ex. 6:8. ‡ **11:8** Hanan idut ya nitudo' hinan Deut. 28:15-68. § **11:13** Bahaom nan footnote di Jer. 2:28. * **11:13** Impiha"ad nan Alin hi Ahaz nan pun'onngan hinan hinohhan kalatad Jerusalem (II Chron. 28:24).

16 Hidin hopapna ya impaddung'u da'yun himpamabluy hinan nitanom an olibo
an ma"aphod ya do'ol di bungana.
Mu ad ugwan ya ipa'ali' di mama"in da'yu,
ya hanan umalin buhul ya nunheglan ay mundalang an apuy di bungotda
ta paddungnay gohbon da'yu.

17 Ya Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di paddungnay nangitanom hinan olibon nipaddungan di i'Israel ya iJudah. Mu ad ugwan ya ipa'ali' di mama"in dida an dumalat nan nappuhi ahan an gunda aton. At nidugah an impabungota' ay didah nan nange'nongandah nan incense hinan bulul an hi Ba'al."

Hay Nunnomnomandah Pamatayandan Jeremiah

18 La'tot ya impa'innilan Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah an nan bumobohhol ya ninomnomdan mamatoy ay ha"in.
19 Ya wan hay agguy'u nanginnilaan ya mundenola' an umata' hinan uyaw an kalnilun iyuydah nan pumpaltianda. Mu inaliday,
"Paltion tu'u ta duminong an humapihapit,
ya ta adi ma'al'aliy ngadana ta ma'aliwan hiyah enggana!"
20 Mu nunluwalua' an inali' di,
"He"a, Apo Dios an nidugah di abalinana ya na'ahhamad,
inilam nan wah nomnommin tatagu.
At He"ay pangiyokoda' hi bumadang ay ha"in,
ya okod'an mangiballoh hi atondan ha"in."
21 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Nan udum hinan linala'in i'Anathoth† ya alyonday patayon da'ah unmu adi idinong an mangipa'innilah nan ibaga' ay he"a.
22 Mu Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di mummoltan dida ta matoydah nan gubat hanan ungungan linala'in imbabaluyda, ya nan ung'ungungngan imbabaluyda ya iyatoyday hinaangda.
23 At la'tot ya mi'id di ma'angang ay didan hina"ama."

12

Hay Nunlilian Jeremiah ay Apo Dios

1 Ya himmapita' ay Apo Dios ya inali' di,
"He"a, Apu, ya an amin nan inlili' ay He"a ya nahamad di inatmu.
Ya ad ugwan ya pohdo' an innilaon nan adi' ma'awatan
ti anaad ta nan adi maphod di ato'atona ya diday umadangyan,
ya nan agguy nepto' di pangatna ya diday gun pumhod?
2 Paddungnay intanommu dida ta limmamutda,
ya immongolda, ya bimmungabungada.
Ya He"ay idaydayawdan ulgu'ulgudon,
mu hay immannung ya un hapitda ya anggay.
3 He"a, Apo Dios, ya inilam an amin di aat'u an ta"on un nan wah nomnom'u.
At ibataanmu ni' daten mi'buhul ay ha"in ya numpatoymu dida ta umatdah nan kalnilun me'nong hi mapalti!*
4 Anakkayah di anappuhin nan tatagun numbalin hi namaganan tun luta,
ya na'lengday nitanom,

† **11:21** Hi Jeremiah ya i'Anathoth goh (Jer. 1:1), at diday ni'babluyana. * **12:3** Hay ibagan Jeremiah hi ma'at hinan buhulna ya nipaddung hinan implanudah ma'at ay hiya (Jer. 11:19).

ya ta"on un nan hamuti ya animal ya nun'a'atoyda.
Ya alyonda goh udot di,
Ta"omman, at adi tigon Apo Dios di gun tu'u aton!”

Hay Nambal Apo Dios ay Jeremiah

5 Ya himmapit hi Apo Dios ay hiyan inalinay,
“Gulat ta mablay'an mi'yapput hinan tatagu
at inyal'allana mah un nan kabayuy pi'yapputam?
Ya gulat ta mihubag'ah nan nundotal an luta
at inyal'allana mah hi un hay inalahan an neheggon hinan Wangwang an Jordan?
6 Ten alyo' ay he"a an ta"on un nan i'ibbam an linala'in da'yun pamilya ya pohdon da'an pa"ion,
at adi'a mundenol ay dida an ta"on un maphod di hapitondan he"a!”

7 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Nan holag Israel ya diday pento"uh tatagu' hi paddungnay odon'u,
mu ad ugwan ya din'ug'u mahkay dida ta indat'u didah nan buhulda.
8 Ti didan imbilang'uh odon'u ya numbalindah umat hi layon hinan inalahan an paddungnay humeeheel ay Ha"in,
at hiyanan nidugah di bohol'un dida.
9 Ti umatdah nan gayang an umipahigan Ha"in,
ya nen lini'ub di pumatoy an gayang dida.
At pa'alionyu nan a'animal hi inalahan ta middumdan mumpangan ay dida.
10 At mun'apa"i mahkay nan paddungnay galden'un natamman hi greyp ti pun'igatinda nan intanom'u,
at din ma"aphod an babluy ya mumbalin mahkay hi mapulun.
11 At minganuy an matawan ti mi'id di mangipapto',†
12 ya nan titindalun‡ umalin mama"in ten babluy ya diday pamatoy Apo Dios hinan tatagu.
13 At nan tatagu' ya muntanomdah wheat,
mu gapuh bungot'u ya hay hubit di bot'onda.
At na"ablaydan timmamutamu,
mu mi'id di hulbina.”

14 Ya inalin goh Apo Dios di, “Heten babluy ya indat'uh nan tatagu' an holag Israel. Mu la'tot ya pa"ion nan mi'buhul an heneggonda ta polhonda.§ At elanyuat ti paddungnay bu'nuto' didah nan babluyda, ya imbaliw'u nan tatagu' an holag Israel. Ya umat goh hinay ato' hinan holag Judah an paddungnay bu'nuto' dida.
15 Mu hom'o' goh damdama dida an heneggonda ta pumbangngado' didah nan numbabluyanda.
16 Mu ta"on un diday nangituduh nan tatagu' hi atondan mundayaw ay Ba'al mu gulat ta abulutondan Ha"in ya anggay di immannung an Dios ta mumpatududah atondan mundayaw ay Ha"in ya pumbalino' goh didah tatagu' ta maphod di itaguanda.
17 Mu gulat ta adia' unudon ya paddungnay bu'nuto' didan amin hinan babluyda ta ma'ubahda. Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ete.”

---

† **12:11** Hinan hapit di Hudyu ya waday pituh panapitda an *s* eten verse, ya pitu goh an panapitdah *m*, at maphod hi pamahaan. ‡ **12:12** Nan iBabylon. § **12:14** Hay ngadan nan udumnan dida ya nan i'Aram, ya nan holag Moab, ya nan holag Ammon (II Ki. 24:2).

13

Nan Lo'ob an Linen an Balikis Jeremiah

1 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, “Umuy'a luma'uh linen* an balikis, ya
imbalikismu. Mu adim ahan itamol hi danum.†
2 At limma'ua' hi linen an balikis an inunud'u nan inalina, ya imbalikis'u.”
3 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
4 “Anom nan linen an imbalikismu, ya immuy'a ad Perath,‡ ya
impo"oymuh dih nan lingab hinan daplah.
5 At inyuy'un impo"oy hidid Perath ti hiyah ne inalin Apo Dios hi ato'.”
6 Ya unat goh naluh di do'ol an algaw ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
“Mumbangngad'ad Perath ta umuymu alan din linen an balikis an din inali'
hi ipo"oymuh di.”
7 At immuya' ad Perath, ya bino"a' din nangipo"oya' hi balikis, mu tinnig'u
an nadunut, at mid hulbina.
8 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
9 “Umat hinay ato' an mangubah hinan mumpahiya an bimmabluy ad
Judah.
10 Ti hanan nun'abaholan an tatagu ya adia' unudon, ya nidugah di
ngohoyda, ya nan numbino'ob'on an bulul di dayawonda. At umatdah nan
balikis an mi'id ah hulbida.
11 Ya wan hay penhod'u ya nahamad di pangedenolandan Ha"in ta umat
hinan balikis an nibalikis hi gitang di tagu. Ya umat ay hina ya makulug an
diday tatagu'. At dumalat nan pangipapto"un dida ya e'gonana' hi tataguh
udum an babluy. Mu nihimung an adia' donglon ay dida.”

Nan Tibung an Ittuwan di Bayah

12 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “Alyom hinan holag Israel an Ha"in
di mangalih, An amin nan pangittuwan hi bayah ya bayah di mittu. Ya gulat
ta alyonday, Undan agguymi inila ta gahin hi unmu ibagan da'mi?
13 ya alyom ay diday, Umat hituy hinapit Apo Dios an inalinay, Anaad ta
da'yu ya agguyyu inilay niyatanyu? At hiyanan moltaon da'yun himpam-
abluy ti agguyyu inilay niyatanyu an paddungnay un ayu nun'abutong an
namamah nan ali an holag David, ya nan papadi, ya nan numbino'ob'on an
propeta, ya an amin nan numpunhitud Jerusalem.
14 Ya paddungnay puntetemmoogo' dida an ta"on hi unda nun'ala'ay unu
ung'ungungnga, mu mumpapaddung di ma'at ay dida. Ya adi' ahan dida
igohgohan, unu hom'on, unu adyuwan hitun pumpamataya' ay dida.”

Padan hinan Mumpahiya

15 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
“At da'yun holag Israel ya adi ayu mumpahiya
ti ma'ahhapul an donglonyu nan inalin Apo Dios.
16 Ya Hiyay ipabagtuyu ya unna ipa'ali nan pumatoy ay da'yun umat hinan
munhehellong
ta adi ayu mun'ihubag hinan lumane'le'danyuh nan duntug!

---

* **13:1** Hete ya lo'ob an na'usal hinan magayad an lubung di papadi, ya mahapul an maleneh ti hiyay attigan di niyatanda an tatagun Apo Dios ay Hiya. † **13:1** Hay ipa"elna ya nan tatagun Apo Dios, ya adida pohdon an muntutuyun Hiya, at nun'abaholanda. ‡ **13:4** Hay kulugon nan udum ya hiyay Wangwang an Euphrates, mu bo'on nin ti hay inadagwina an mipalpuh nan babluy ad Jerusalem hi awadan Jeremiah ya 640 an kilomitlu! At mid mapto' ya hiyay higib an wah nan pingit di ginnaw hi 4.8 an kilomitlu an mipalpud Anathoth, ya hay ngadan ten higib ad ugwan ya Parah.

At mumbangngad ayun Apo Dios ta adina pumbalinon hi helong nan
patal an hahalimidonyu!
17 Mu gulat ta adi ayu dumngol at umannung an lugwaa' da'yu
ti da'yun tatagun Apo Dios ya miyuy ayuh udum an babluy ta hidiy
ibaludanyu
an dumalat nan pumpahiyaanyu."

18 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
"Alyom hinan ali ya hi inana§ ta taynanda nan nabagtun haadda
ti wada damdamay mamloh hinan pumpapto'anda.
19 Ya nan abablubabluy ad Negev ya nun'itangobda,
at mi'id ah ohah mabalin hi pumitaw ya humgop.
Ya an amin nan iJudah ya miyuydah udum an babluy.

20 At tigonyun iJerusalem an na'uyda nan buhulyun malpuh appit hi iggid
hi un hagangon di buhu'an di algaw!
Ya hay immayan mah din tatagun bumadang ay da'yu an din
ehngelyu?
21 Hay punnomnomyu mah hi un iyabulut Apo Dios din hehemlonyun
bumadang ay da'yu
ya didaat goh di mangubat ay da'yu ta diday mun'ap'apun da'yu?
At hay aat di punha'itan di punnomnomanyu ya umat hi ha'it di putun
nan babain muntungaw.
22 Ya alyonyu nin hi nomnomyuy,
Anaad nin ta na'at an amin di umat hitu ay da'mi?
Manu ay ti dumalat nan do'ol an baholyu,
at hiyanan paddungnay pinilit da'yun nun'elo' hinan buhulyu.
23 Undan mabalin an hukatan nan tatagud Ethiopia nan mangmangitit an
up'upda?
Umat goh hinan labang di animal an lepard an undan mabalin ta
ma'aan?
Mabalin ay nin ya umat goh an mabalin an mahukatan hinan nepto' an
pangat nan impa'enghayun nappuhin ato'atonyu!

24 At pun'iwa'at'u da'yuh nan abablubabluy
ta umat ayuh nan dugi an mun'iyaddib ta miwa'atda.
25 At henen ninomnom'un ma'at ay da'yu ya adi mabalin hi mahukatan an
dumalat hi nan'uganyun Ha"in
ti nan nibahhaw an madayaw di endenolyu.
26 At Ha"in di paddungnay mamlad ay da'yu
ta mipattig di aatyu ta mabainan ayu
27 ti tinnig'u nan ina'inatyu an paddungnay inlugtapa' ay da'yu
ti nan abohla' ahan an udum an madayaw di dinayawyuh nan
apayapayaw ya hinan dudunduntug.
Nidugah an mahmo' ayu ahan an iJerusalem!
At anuud nin di pangipogpoganyuh nan umata'atanyuh na?"

14

Nan Nidugah an Batel ad Judah

1 Hidin ami'id di udan ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,

§ **13:18** Mid mapto' ya nan Alin hi Jehoiachin ay Queen an hi Nehushta (II Ki. 24:8). Wa ay ta makulug at 597 B.C. di tawona.

2 “Nidugah di punlungdayaan nan iJudah ti mun'alangun amin nan wah nan
babluy,
ya ta"on nan wad Jerusalem ya umbundah nan luta an ahikikilan
mumpabadang.
3 Ya nan adadangyan ya honogonda nan baalda an humagub hinan bubun,
mu mi'id di danum,
at mangiw'iwadyadan mumbangngad.
At nidugah di lungdayada ya bainda an punhophopanday uluda.
4 Ya ta"on nan mumpumpayaw ya nidugah di numanomnomanda,
ya punhophopanda goh di uluda ti mun'anga' nan luta.
5 Ya ta"on goh nan ulha ya taynanday imbaluydah nan inalahan
an dumalat di ami'id di holo' hi ononda.
6 Ya nan dongkih inalahan ya nidugah di ngahingahda an umatdah nan
jakal,
ya la'tot ya adi mittig di matada ti mi'id di holo' hi ononda.”

7 At alyon nan tatagun Apo Dios di,
“Apo Dios, nidugah di numbaholanmin He"a,
at mahapul an mamolta ami.
Mu badangan da'mi ni' ay He"a ta way panginnilaan nan tataguh
nan anabagtum.
8 Anggay He"ah ehdolmin holag Israel,
ya He"a goh ya anggay di bimmadang ay da'mi.
Mu anaad ta ad ugwan ya un'a ay mangilih tun babluy an numbaat
an un umiyan hi ohay mahdom ya anggay?
9 Un'a dan umat hinan tagun manoh'a eten nidugah an na'at?
Undan mid abalinam an managun da'mi an ta"on un'a wah tun
babluy?
Da'mi ya mibilang amih tatagum,
at adi da'mi ni' ahan du'gon!”

10 Mu hay nambal Apo Dios ya inalinay,
“Da'yun tatagu' ya hay pa'appohdonyu ya umadagwi ayun Ha"in ta
adia' unudon.
At hiyanan ad ugwan ya adi' da'yu mahkay abuluton hi tatagu',
at moltao' da'yun dumalat nan do'ol an nappuhin ina'inatyu.”

11 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, “Adim mahkay iluwaluan danen tatagu.
12 Ti ta"on hi unda munlangdu an munluwalun Ha"in ya adi' dongdonglon
di pumpahpahmo'anda. Ya ta"on goh unda e'nong ay Ha"in nan Onong an
Moghob ya nan Onong an Ma'an ya adi' damdama abuluton. Mu un'uat
pun'ipapatoy didah nan gubat, ya hinan batel, ya hinan nidugah an dogoh.”
13 Mu inali' di, “Apo Dios an na'abbagbagtu, nan numbino'ob'on an
propeta ya gunda alyon hinan tatagu an mi'id anuy ipa'alim hi gubat ya
batel! Ti hay pawadaom anu eten babluy ya hay lenggop ya anggay!”
14 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, “Hanan propeta ya layah di gunda
impa'innila an ta"on hi unda alyon an Ha"in di nangali. Agguy'u ahan
hennag dida, ya mi'id di inal'ali' ay dida! At nan alyondan paddungnay
enenapda ya bo'on ahan Ha"in di nalpuwana, at mi'id hulbin nan gunda
ipa'innila ti un hay ninomnomda.
15 At hiyanan Ha"in an Dios ya moltao' danen propetan munlayah ti
alyonday mi'id di gubat ya batel! Mu ibaga' an mi'yatoydah ipa'annungan
nan gubat ya batel!

16 Ya nan tatagun nangipa'innilaandan dane ya mun'iwalitang di odoldah
nan kalatad Jerusalem an dumalat nan gubat ya batel ti mi'id di ang'angon
nan gubat ya batel hinan pamilyadah mangilubu' ay dida. Ti iballoh'u ay
dida nan nun'appuhin ina'inatda."
17 Ya inalin Apo Dios di ibaga' hinan tatagu nan numanomnoma' ay dida,
at inali' di,
"Dumalat nan ma'at ay da'yu an paddungnay himmalom an nogod
ya hiyanan gun'u ikilay ha'it di nomnom'u.
At abigabigat ya amahdomahdom ya gunna' lumuwaluwalu
18 ti an amin di limmane'le'da' eten babluy ya awalitang di nun'a'atoy an
tatagu an dumalat nan gubat,
ya hidin immaya' hinan nun'a'allup an babluy ya nun'a'atoyda goh
damdama nan tatagun dumalat di hinaangda.
Ya nan papadi ya propeta ya hihidyan gunda aton di tamuda,
mu mid papto'ananda."

Hay Luwalun Jeremiah

19 At ha"in an hi Jeremiah ya nan i'ibba' ya inalimin Apo Dios di,
"Undan ahan din'ug da'mi mahkay an iJudah?
Ya undan abohlam nan iJerusalem?
Nidugah an paddungnay himmalom di nanggodmun da'mi an adi
ahan mapoyanan?
Hinahalimidmiy lumenggopan,
mu mi'id,
ya hehennodmiy umadaoganmi,
mu mi'id an un at goh hay tumata'tanmi.
20 Apo Dios, abulutonmin ongol di numbaholanmin He"a
an umat amih din o'ommodmi.
21 Mu nomnomom di ipabagtuam ta adi da'mi ni' ahan inganuy,
ya adim ni' iyabulut an pa"ion nan mi'buhul nan ma"aphod an
Timplum.
At nomnomom din inalim ay da'mi ta adim ibahhaw.
22 Ti undan nan bulul di mangipa'alih udan?
Ya adi mabalin an nonongan immudan ti engganay unmu ipa'ali!
Ya He"a, Apo Dios, ya anggay di pangiyokodanmih bumadang ay da'mi
ti He"a ya anggay di mabalin an mangat ay date!"

15

Nan Nidugah an Pummoltan Apo Dios hinan iJudah

1 La'tot goh ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Ta"on hi un da Moses ay
Samuel* di mumpahpahmo' ay Ha"in mu adi' damdama ahan hom'on daten
tatagu! At pakakom daden holag Judah ta makakda!
2 Ya wa ay ta alyondan he"ay, Hay umayanmi mah? ya alyom ay diday,
Umat hituy inalin Apo Dios:
Matoyday udum ay da'yun dumalat di dogoh,
ya nan udum ya matoydah gubat,
ya nan udum ya dumalat nan batel,
ya nan udum ya ilayaw di buhul hi udum an babluy.
3 Ya Ha"in an Dios ya ipa'ali' di opat hi numbino'ob'on an atata'ot hi
mamatoy hinan tatagu: ti iyabulut'un waday gubat ta mun'a'atoyda, ya

* **15:1** Daten duwan propetay nundengwa ahan an numpahpahmo' ay Apo Dios hinan historyn di Hudyu ta aliwan Apo Dios di bahol nan tatagu (Moses: Ex. 32:11-14, 30-34; Num. 14:13-23; Deut. 9:18-20, 25-29; Samuel: I Sam. 7:5-9; 12:19-25).

umaliday ahu ta pun'ilayawday odolda, ya hamuti ta punhobatda dida, ya
nan a'animal hi inalahan ta pun'a'anda nan way ma'angang.
4 Ti nidugah ahan an nun'appuhiy ina'inat Manasseh an hina' Hezekiah hi
ad Jerusalem hidin nun'alianad Judah.† At nan tataguh nan abablubabluy
ya nunheglay pamihuldan da'yu an dumalat hinan nidugah an pummolta'
ay da'yu.
5 Ya hitun a'atan hana ya undan way mammo' ay da'yun tatagud Jerusalem?
Ya undan goh way munlungdaya ay da'yu?
Ya undan goh way mananhan hi aat di na'at ay da'yu?
6 Ti din'uga' ay da'yu ta innaynayunyun agguy nangunud ay Ha"in an Dios,
at hiyanan ad ugwan ya ubaho' da'yu
an mi'id mahkay di homo"un da'yu.
7 At pun'iwa'at'u da'yuh nan abablubabluy an umat ayuh dugi an
mun'iyaddib,
ya pumpatoy'u nan imbabaluyyu ta ma'ahinut ayu
ti adiyu ipogpog nan nun'appuhin ato'atonyu.
8 Ya hay ma'at ya do'do"ol di mun'abaluh nan babluyyu
ya un nan ado'ol di panag hinan pingit di baybay.
At palpaliwanyu ya himbumagga ya himmawang di mi'gubat hinan
tongan di algaw‡ ta pumpatoyda nan ungungan linala'i,
at nidugah di punlungdayaan nan o'ommoddan binabai.
9 At nan babain ommod an amin nan pitun imbabaluynan natoy
ya ma'ulaw an ay matoy an dumalat di punha'itan di nomnomna,
at hay punle'nana ya ay munhehellong.
Ya ta"on un nan tatagun na'angang ya ipapatoy'uh nan buhulda.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ene."

Hay Nunlilian Jeremiah ay Apo Dios

10 Ya inali' di,
"Mi'id atog di amlong'u ti bumobohholday tatagun ha"in hitun
babluy tu'u,
at odolnah unna' agguy nitungaw.
Mu mi'id ahan di ay'u inutang unu immutang ay ha"in,
mu tagwan an unna' pun'idutan hinan tatagu."

11 Ya tembal Apo Dios an inalinay,
"Ha"in di mangipapto' ay he"a ti maphod di ipatamu' ay he"a.
Ya olom ni' ya waday denolmu ti hitun punligatanda
ya pumbalino' nan buhulmu ta mumpahpahmo'dan he"a."

12 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Undan way taguh abalinanan mangipung hi gumo'
unu nan gambang an nalpuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an
di algaw?
13 Ya dumalat nan do'ol an numbaholanyun himpamabluy ay Ha"in
ya idat'un amin nan inadangyanyuh nan buhulyu.
14 Ya iyabulut'un baludon da'yun dida
ta mumbalin ayuh baaldah nan babluy an agguyyu in'innila
ti nidugah mahkay ahan di bungot'un da'yu an ay apuy an dumalang."

15 Ya inali' goh di,

† **15:4** Nan Alin hi Manasseh di na"appuhin alin numpapto' ad Judah (II Ki. 21:1-18; 23:26-27; 24:3-4; II Chron. 33:1-20). ‡ **15:8** Bahaom nan footnote di Jer. 6:4.

“Apu, i'innilam di ma'ma'at,
at badangana' ni' ahan ta iballoh'un dida nan pangipaligligatandan ha"in.
Adim e'edpol ti la'tot ya pinatoya' ay dida
ti ha"in ya munligligata' an dumalat nan punhulbia' ay He"a.
16 Hidin ni'hapitam ay ha"in ya inun'unud'u an nidugah di amlong'u
an dumalat nan nidduma' ay He"an nidugah di abalinanan Dios.
17 Ya agguya' ahan nidniddum hinan way pun'am'amlongan nan tatagu
an unna' nun'o'ohhan§ dumalat di pangun'unuda' ay He"a
ti nidugah an umipabohol ay ha"in nan gunda aton an pumbaholan.
18 Mu anaad ta adi dumindinong nan punholholtapa'
an paddungnay adi mapoypoyanan nan hugat'u?
Undan adia' badangan ay He"a
an umat'ah nan ginnaw an wa ay ta timmiyalgaw ya natdu' ya nan obob an matdu'?”

19 Ya tembal Apo Dios an inalinay,
“Gulat ta itutuyum henen ninomnommu ya hinapitmu
at mabalin an mumbangngad'ah puntamuo'.
Ya gulat ta nahamad di hapitom ta bo'on nan mid hulbinan hapit
at mabalin an he"ay punhapito'.
Ti maphod hi un nan hapitom ya pangatmun nahamad di pun'innomnoman nan tatagu
ta mumbangngaddan he"a ta bo'on nan pohdonday hapitom.
20 At ta"on hi un da'a gubaton ya adida pa"abak ay he"a ti ipapto"u he"a,
ya pabi'aho' he"a ta mipaddung'ah nan gambang an allup.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ene.
21 Immannung an ibaliw'u he"ah nan tatagun nun'appuhiy pangatdan mun'abungot!”

16

Hay Nangalyan Apo Dios hi Adi Mangahawah Jeremiah

1 Palpaliwan ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 “Mahapul an adi'a ahan mangahawa ta adi'a mahlag eten babluy.
3 Ti ibaag'un he"ay ma'at hinan ung'ungungngan mitungaw eten babluy ya nan ma'at hinan o'ommodda.
4 Dida ya mun'atoydan dumalat nan pumatoy an dogoh, unu gubat, unu batel. Ya mi'id di mamalun dida, ya mi'id goh di mangilubu' ay dida, at hay odolda ya onon di hamuti ya animal hi inalahan. Ya nan ma'angang ya umatdah allugit an awalitang hinan luta.”
5 Ya innayuna goh an inaliy, “Mahapul an adi'a umuy hinan abung an awadan di natoy an umuy me"an. Ya adi'a goh middum an mi'lungdayan dida ti Ha"in an Dios ya adi' mahkay wagahan nan tatagu', ya adi' mahkay ipattig di pamhod'u ya homo"un dida.
6 Ya mun'atoyday tatagu eten babluy an adadangyan ya nun'awotwot, mu mi'id nongkay di mangilubu' ya mangebel ay dida. Ya mi'id goh di mangogod hi odolna unu mamukis hi buu'nah mangipa'innilah pamaluana.*
7 Ya mi'id ah mangidat hi ma'an ya ma'inum hinan way natayan ta ma'al'alu'da an ta"on un hinan way natoy di ommodda.”

§ **15:17** Hi Jeremiah ya agguy nalhin (Jer. 16:2). * **16:6** Ta"on un inyadin Apo Dios hinan Hudyu hanan ugalin di iCanaan (Lev. 19:28; 21:5; Deut. 14:1) mu inat nan udum an Hudyu damdama (Jer. 41:5; Ezek. 7:18; Mic. 1:16).

8 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “Adi'a umuy hinan abung an awadan
di inam'amlang an me"an ya mi'yinum.
9 Ti Ha"in an nidugah di abalinanan Dios ya la'tot ya hamadom an tigon
an pogpogo' an amin nan pun'am'amlongan di tatagu eten babluy. At la'tot
ya mi'id di madngol hi mun'am'amlong unu mungkantah nan umat hinan
way kasal.
10 Ya hitun pangipa'innilaam ay dateh nan tatagu ta hanhananda ay an
alyonday, Anaad ahan ta nidugah di pummoltan Apo Dios ay ditu'u? Undan
hay numbaholanmin Hiya an Dios?
11 Ya alyom ay diday, Manu ay umat hinay aton Apo Dios ya gapu ta din'ug
din o'ommod tu'u an agguyda inun'unud nan Uldina. Ti hay dinayawdah
nunhulbianda ya nan udum an madayaw.
12 Mu da'yu ya inyal'allanay aatyun na"appuhi ya un din o'ommod tu'u! Ti
nan pohpohdon di odolyun nun'appuhiy ato'atonyu an adiyu ahan unudon
Hiya!
13 At pakakon da'yun ten babluy ta miyuy ayuh nan adagwin babluy an
agguyyu in'innila ya ta"on un din o'ommodyu, mu adi da'yu hom'on ay
Hiya! At hidiy pundayawanyuh nan udum an madayaw an ta"on hi unyu
iyal'algaw ya ilablabi!”
14 Ya inalin goh Apo Dios di, “Magadyuh nan algaw an adi mahkay
munhapata nan tatagun Ha"in ti adida mahkay alyon di, Munhapata amih
nan ngadan di Dios an nangekak hidin o'ommodmin holag Israel hi ad
Egypt.
15 Ti mahukatan ta alyonday, Munhapata amih nan ngadan di Dios an
mangiyanamut ay da'min holag Israel hinan babluy hi appit hi iggid hi un
hagangon di buhu'an di algaw ya hinan udum an babluy an iyayanda! Ti
la'tot ya pa'anamuto' didah nan numbabluyanda an din indat'u tuwalih din
o'ommodda.†
16 Mu hay mahhun hi ato' ya honogo' nan do'ol an tatagun paddungnay
umuy manidu' ta umuyda pundapap didan i'Israel. Ya honogo' goh nan
paddungnay umuy manganup ay dida ta pun'anupanda didah nan adun-
tuduntug ya hinan liyang hinan mabinatu.
17 Ti Ha"in an Dios ya titiggo' an amin nan pangapangatda ya nan
pumbahbaholanda. Ya adi mabalin an ipo"oyana' ay dida.
18 At mumpidway pummoltaa' ay dida an dumalat di baholda ti nidugah
ahan di inatdan namuhih tun babluy. Ti pinnudah nan nidugah an
umipabohol an bululda.”

Hay Luwalun Jeremiah

19 Ya ha"in an hi Jeremiah ya nunluwalua' an inali' di,
“Apo Dios, He"ay baliw'u ya alpuwan di bi'ah'uh nan punligata'!
Olom ni' ya nan Hentil an malpuh nan abablubabluy
ya la'tot ya umalidan He"a ta alyonday,
Mi'id di udum hi bennoh din o'ommodmi
an anggay nan bulul an mi'id di hulbinan inyamman di tagu!
20 Ya undan mabalin an hay taguy mangiyammah dayawonda?
Mabalin,
mu hanan inyammada ya un bulul an mid ah hulbida.”

† **16:15** Nibaag hitu an hi'itangan 1,000 an tawon di historyn di Hudyu ti (1) nakakdad Egypt hidin 1446 B.C., ya (2) inlayaw nan iBabylon didah din 586 B.C., ya (3) ente"an Apo Dios an nangipibangngad ay didad Israel ya ad Judah hidin 538 B.C. At 1446-538=908 an tawon an nibaag eten duwan verses.

21 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Hiya nongkay nan ipattig'un dida nan aat di abalina',
at innilaonda mahkay an Ha"in nan immannung an Dios.”

17

Hay Bahol nan iJudah

1 Impahapita' ay Apo Dios, at inalinay,
“Nan bahol nan iJudah ya paddungnay niyo'odol ay dida
an niyay'ayan di hiyay atonda,
ya paddungna goh un hiyay nipa'ot hinan dugun nan pun'onnganda.
2 Ya ta"on un nan imbabaluyda ya umat goh ay dida ti inada'adalda
an hay gunda pundayawan ya hinan inyammadan pun'onngan hinan awadan nan bulul an Asherah*
hinan way mun'alubong an ayiw hinan dudunduntug.
3 At hiyanan hay ato' ya ipahamham'un amin nan inadangyandah nan buhulda
an dumalat nan pumbaholan an ato'atonda.
Ya ta"on nan duntug hi awadan nan Timplu' ad Jerusalem ya midat goh ay dida,
ya umat goh hinan nundayawandah bululda ta bagida.
4 At taynanda nan babluy an indat'un dida
ta umuyda itamuan nan buhuldah udum an babluy an agguyda in'innila.
Ti nidugah di bohol'un dida an ay apuy an dumaladalang hi enggana.”

5 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Ha"in an Dios ya moltao' nan tatagun adi managgung ay Ha"in
an hay pundenlanda ya nan abalinan di tagu.
6 Hay ipaddunganda ya nan a'ayiw an nitanom hinan mapulun,
at hiyanan mi'id di hohoddon hi pumhodandah udum hi algaw.

7 Mu mawagahan nan tagun mange'kod hi nitaguanan Ha"in an Dios,
8 at hay ipaddunganda ya nan a'ayiw an nitanom hinan neheggon hinan way ginnaw an dimmatong di lamutdah nan way danum.
At hiyanan ta"on hi un mabayag an umugaw ya hihidyan munlang-tay tubuda,
ya bumungadah nan gutud di bumungaanda.

9 Hay aat di nomnom di tagu ya nidugah an bumalbalih an amin hi logom
ti nihimung an na"appuhi.
At naligat an ma'awatan.

10 Mu Ha"in an Dios ya inila' di nomnomnomon† di tatagu ya nan pohdon-dan aton.
At hiyanan hay idat'uh lagbun nan hinohhan tagu
ya nan miyunnudan hinan pangatna.

11 Ya nan tatagun immadangyan an dumalat di kuluk

---

* **17:2** Hi Asherah ya babain bulul di iCanaan an mangidat anuh imbaluy ya nan amaphod di mihabal. † **17:10** Hay immannung hi inalinah tu ya nan *batin* ti hiyah ne kinulug nan Hudyuh awadan di punle'nan di tagu. Mu nepto' nan nibalin hitu ti kulugon nan iYadyang an hay *nomnom* di awadana.

ya umatdah nan hamuti an mangobob hinan bo'on itlogna.
At hay umangunuh ya mami'id heden inadangyanda,
ya unda mahkay innilaon an mi'id di nomnomda."

Hay Himmapitan Jeremiah

12 Ya inali' di,
"Maphod ta wah tu'ah nan Timplum an awadan di nabagtun pumpapto'am
an nete"a tuwalih din hopapna!
13 He"a, Apo Dios, di hahalimidonmin bumadang ay da'min holag Israel,
at an aminda nan manginganuy ay He"a ya nidugah an mabainanda.
Ya nan man'ug ay He"a ya hay pumbalinanda ya umat hinan nitudo' di
ngadandah nan hupu' ya anggay an ma'utawda
ti din'ug da'an Dios an alpuwan di itaguan.

14 At odowo' an ipaphoda' ni' ahan ay He"a, Apo Dios,
ti He"a ya anggay di mamaliw ay ha"in,
ya He"a ya anggay di daydayawo'.
15 Nan tatagu ya nidugah di ngohoydan alyondan ha"in di,
Uggoh mah din gunmu inalin hinapit Apo Dios hi ma'at?
Uggoh mah ta ipa'annungna?
16 Apo Dios, agguy'u ingnganuy nan tamu' an mangipapto' hinan tatagum,
ya agguy'u inyal'alu' ay He"a nan punligatanda.
Ti nan inalim ay ha"in di hiyay gun'u impa'innila.
17 At adia' ni' ahan pata'ton
ti He"ay pange'koda' hi mangibaliw ay ha"in hi un madatngan di a'ubahanmi.
18 At tigom ni' ahan ta nan mangipaligligat ay ha"in di pata'tom ya bainom ta bo'on ha"in,
ya diday ubahom ta mipa'annung ay dida nan ta'tandan ma'at!"

Nan Ngilin an Habadu

19 Palpaliwan ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Umuy'ah nan pantaw di allup an gun pange'wan nan tatagu ya nan a'alid Judah ta tuma'dog'ah di. Ya immuy'a goh hinan udum an pantaw di allup hi ad Jerusalem.
20 Ta alyom ay diday, Ihamadyun donglon heten hinapit Apo Dios an ta"on un da'yun a'alid Judah ya da'yun amin an tatagun gun mange'wan ten pantaw di allup.
21 Ti inalinay, Ipogpogyun mungkumilduh nan way pantaw di allup ad Jerusalem hinan Habadun ngilin.
22 Ya mahapul an mi'id di ilahunyuh kalgah nan abungyu, ya mi'id di muntamu enen algaw ta ngilinonyu ti hiyah te tuwali din intugun'uh din o'ommodyu.
23 Mu agguyda inunud ti ma'angohhoyda an adida umunud ya mi-tuduwan!
24 Mu gulat ta unudona' ay da'yu ta mi'id di mangita'in hi kalgayun maluh hinan pantaw di allup ad Jerusalem hinan Habadun ngilin ta unyuat ngilinon nongkay henen algaw
25 ya minaynayun di pun'ap'apuwan nan aliyun holag David hitud Jerusalem. At hiyanan mitakayda nan ap'apuyu ya da'yun iJudah hi kabayu ya nan kalesa. Ya makulug an mamapnuh tataguh tun ad Jerusalem hi enggana.

26 Ti umaliday tatagun malpuh nan abablubabluy ad Judah, ya ad Ben-
jamin, ya nan nun'eheggon hi ad Jerusalem an kapitulyuda. Ya mi'yalida
goh nan tatagun numpunhituh nan dudunduntug an wah immapit hi
alimuhan di algaw ya ad Negev. Ta pun'iyalidah nan Timplu' di e'nongdan
Onong an Moghob di udum, ya nan Onong an Ma'an, ya nan Onong hi
Pangidawatan, ya nan udum an e'nongda, ya wada goh di incense hi
e'nongdan Ha"in an Dios.
27 Mu gulat ta adia' nongkay unudon ta adiyu e'gonan nan Habadun
ngilin, ya gun ayu mun'odon hi kalgayuh nan aluhanyuh nan pantaw di
allup ad Jerusalem at gohbo' ad Jerusalem hi engganay mapu an ta"on un
nan allupna. Ti mi'id di way olognan mangdop hinan apuy."

18

Hay Nipaddungan nan i'Israel hinan Uklit

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di,
2 "Umuy'ah abung nan munduwin ti waday ipa'innila' ay he"ah di."
3 At immuya' hi abung nan munduwin, ya wah di an gun munduwin.
4 Mu wa ay ta duwinona nan uklit ta bo'on nan penhodnan bangay
pumbalinana ya linumana ta ipidwana.
5 At inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
6 "Ha"in an Dios ya waday abalina' an mangat ay da'yuh pohdo' an umat
hinan aton nan munduwin hi banga. Ti nan uklit an miyammah banga
ya okod nan munduwin hi pohdonah pangiyammaan, at umat goh hina ay
Ha"in hinan ato' ay da'yun holag Israel.
7 Ti Ha"in ya inali' ay hi ubaho' nan ohan babluy unu pumpapto'an ya ato'.
8 Mu wa ay ta muntutuyuda nan tataguh di ta du'gonda nan nun'appuhin
gunda aton ya adi' ituluy nan ninomnom'uh a'ubahanda.*
9 Ya umat goh an ta"on hi un'u inali an wagaha' di ohan babluy unu
pumpapto'an ta umongol di abalinan nan tataguh di
10 mu gulat ta danen tatagun nen babluy ta inaynayunda nan gunda
ato'aton an nun'appuhi ya adia' unudon at adi' aton nan ninomnom'un
maphod ay dida.†‡
11 At hiyanan honogo' he"a, Jeremiah, ta umuymu alyon hinan iJudah di,
Umat hituy hinapit Apo Dios an inalinay, Ninomnom'un waday nappuhih
ma'at ay da'yuh un ayu adi muntutuyuh nan nun'appuhin pangatyu ta hay
nahamad di unudonyu.
12 Mu inila' an hay pambal damdama nan tatagu ya alyonday, Mi'id di
hulbin nan inalim ti ninomnommi damdama an nan pohdonmiy hiyay
atonmi an ta"on un bahol.
13 At hiyanan inali' an hi Apo Dios di,
Henen baholyun i'Israel ya nidugah ahan.
Ti undan way gunyu donglon ni' mah hi umat hinah ma'ma'at hi udum
an babluy?
14 Hinan duntug hi ad Lebanon ya mi'id di nami'idan nan immugtul hidin
ay dalallu,
ya umat goh hinan ayhugin danum hinan ginginnaw hinan Duntug
an Hermon an mi'id di ayna natdu'an.
15 Mu danen tatagu' ya adida umat hina ti din'uga' ay dida

---

* **18:8** Hay ohah na'atan te ya nan babluy ad Nineveh an kapitulyud Assyria (Jon. 3:1-10). † **18:10** Hay ohah na'atan te ya nan duwan pumpapto'an an ad Israel ya ad Judah. ‡ **18:10** Ta"on un adi maluman nan *aat* Apo Dios (Num. 23:19; Mal. 3:6; Jac. 1:17) mu maluman di *pangatna.*

ta nan bulul di nange'nongandah nan incense an genhobda.
At paddungnay tinaynanda nan nahamad ya maphod hi dalanon
ta nan pitluy an pumbahbaholan di inunudda.
16 At hiyanan minganuy heten babluyda ta an aminday maluh ya
manoh'adah nan na'at
an himbumagga ya ninganuy,
at wumigiwigda.
17 At hitun umalian nan buhul an mangubat ay dida ya pun'ipiwa'at'u
da'yun dida
ta umat ayuh nan hupu' an pun'iyaddib nan dibdib.
Ya hay a'atan ne ya adi' da'yu haggungon."
18 Ya waday udum an tatagun alyonday, "Munnomnom tu'uh aton tu'un
mangipadinong ay Jeremiah! Odolnaat wah nada nan padi, ya propeta,
ya nan nun'anomnoman an muntudtudun ditu'u! At nomnomon tu'uy
ipabahol tu'un hiya ta adi tu'u donglon nan gunna hapitona!"
19 At nunluwalua' an inali' di,
"Badangana' ni' ahan, Apo Dios,
ta ipadinongmu nan tatagun ipabaholdan ha"in di nun'appuhi!
20 Ti undan mabalin ta nan maphod ya hay nappuhiy ballohna?
Mu ta"on un umat hina ya nunluhu'da damdamah bituh pang-
nadan ha"in!
Mu He"a ya i'innilam an ha"in di gun numpahpahmo' ta adim ni'
ubahon didan dumalat nan baholda!
21 At ad ugwan ya odowo' an mabtelda nan imbabaluyda,
unu matoydah nan gubat nan ungungan linala'i
ta mun'anguhu ya nun'abalu nan binabain a'ahawada.
Ya nan o'ommodda ya mun'a'atoydan dumalat nan pumatoy an
dogoh.
22 Ya inalim ahan di ipa'alim di mangubat ay dida,
at waday madngol an ahikikilah nan a'abungda.
Ti nunluhu'dah bituh pangnadan ha"in,
ya nun'iyammada goh di ahulua'.
23 Mu He"a, Apo Dios, ya i'innilam nan ninomnomdan penhoddan patay-
ona',
at adim ni' aliwan nan nun'appuhin gunda aton
ta unmuat ni' moltaon dida
ta ipa'dammun diday bungotmu an dumalat nan baholda."

19

Hay Apa"ian ad Israel an Umat hinan Uklit an Tibung

1 Palpaliwan goh ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Umuy'a nguminah
nan uklit an tibung hinan munduwin. Ya initnudmuy udumnah nan
mumpangipangpanguluh nan tatagu ya nan papadi
2 ta umuy ayuh nan Nundotal an Ben Hinnom an neheggon hinan Pantaw
an Ma'alih Naphal an Bangan Uklit ta hidiy pangipa'innilaam hinan alyo' ay
he"a.
3 An alyom di, Da'yun a'ali ya da'yun tatagud Jerusalem, donglonyuh ten
hinapit Apo Dios an nidugah di abalinanan Dios ad Israel ti inalinay, Ipa'ali'
di apa"ian ten babluy. At hay a'atana ya an aminday mangngol ya nidugah
an manoh'ada.
4 Ya manu ay umat hinay ma'at ti din'uga' hinan iJudah an mundayaw
ay Ha"in, ya numbalinondah ten babluy hi nundayawandah nan udum
an madayaw an nange'no'e'nongandah nan moghob hinan abulubulul an

agguyda in'innila. Ya ta"on un din o'ommodda ya din a'alid Judah ya agguyda inila hanan bulul. Ya hay oha goh ya do'ol di pinatopatoyda eten babluy an mi'id di baholda.

5 Ya nun'iyammaday pun'onnganda ay Ba'al ta panghobandah nan ung'ungungngan imbabaluydan linala'in e'nongdan hiya. Mu Ha"in ya mi'id ahan di umat hinah inali' hi atonda unu ninomnom'uh ipa'at'un dida.

6 At hiyanan la'tot ya heten ad Topheth unu Nundotal an Ben Hinnom ya mahukatan mahkay di ngadana ta Nundotal an Pamatayan hi Tatagu.

7 Ti pa"io'* nan ninomnom nan iJudah hi atondan mi'gubat. At diday ipapatoy'uh nan buhuldan umalin mangubat ay dida ta ipa'an'uy odoldah nan hamuti ya animal hi inalahan.

8 Ya nan babluy ad Jerusalem ya nidugah di apa"iana ta punhimpipihulan di tatagu. Ya an aminda nan maluh ya nidugah an manoh'ada nongkay hinan ma'at enen babluy.

9 Ti hay ma'at ya li'ubon nan buhul ta engganah un mapuh an amin di ma'an enen babluy. At dumalat nan nidugah an hinaang nan tataguh di ya ononday imbabaluyda ya i'ibbada."†

10 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Nalpah ay an inalim ay didah ne ya penhe'mu nan tibung ta tigon nan initnudmu.‡

11 Ya inalim ay diday, Umat hituy inalin Apo Dios an nidugah di abalinana: Ha"in ya pa"io' heten babluy ta umat hi napa"ian nen tibung an adi mabalin hi mipaphod. Ya hitud Topheth di pangilubu'andah nan mun'a'atoy ta engganah mapnu ta mi'id mahkay di pangilubu'an hinan udum.

12 At pumbalino' hi lubu' ad Jerusalem ta umat hi ad Topheth.

13 Ya mun'apnuh natoy nan a'abung hidi ya ta"on nan palasyun nan a'alid Judah. Ma'at hana an dumalat nan tatagu ya nan a'alida an numbalinonda nan nundotal an atap di a'abungdah pangigohbandah incense ta pundayawdah nan abitubittuan an dayawonda. Ya hidi goh di pangidawatandah bayah ta pundayawdah nan udum an madayaw."

14 Unat goh nalpah an inali' hanad Topheth ya nakaka' ta immuya' hinan gettaw di Timplun Apo Dios, ya timma'doga' hidi, ya inali' hinan tataguh diy,

15 "Donglonyuh ten inalin nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon nan holag Israel. Hidin hopapna ya impa'innilanan ditu'u an inalinay pa"ionah ten babluy ad Jerusalem ya nan nun'eheggon an babluy. Mu nangohoy ayun adiyu pohdon an donglon. At ad ugwan ya ipa'annungna."

20

Hay Nangibaludan Pashhur ay Jeremiah

1 Nan padin ap'apun mumpapto' hinan Timplun Apo Dios* an hi Pashhur an hina' Immer ya unna dengngol nan inali'

2 ya impahuplita',† ya binangkilingana' hinan way Numbagtun Pantaw Benjamin hidih nan way Timplu.

---

* **19:7** Nan hapit an *pa"ion* ya umat hinan hapit di Hudyu an *nan uklit an tibung*. Hiyaat nin hi un immandal Apo Dios ay Jeremiah ta itnudnay mumpangipangpanguluh tatagu ya nan papadih nan Pantaw an Ma'alih Naphal an Bangan Uklit ti waday maphod an itudunan dida. † **19:9** Immannung an na'at hidin 586 B.C. (Lam. 2:20; 4:10; Ezek. 5:10). ‡ **19:10** Hay ugalin nan i'Egypt ya itudo'day ngadan di buhuldah nan uklit an tibung ya duyu ta awni ya pina"ida, ya hay impa"elna ya nan apa"ian nan buhuldah awni. Mid mapto' ya inyunnud Apo Dios enen aat di ugali. * **20:1** Bo'on hiyay Nabagtun Padi mu hiyay netob an way haadna ti impapto'nay papadin pulis hinan Timplu ta mid gumuluh di. † **20:2** Mid mapto' ya inunud Pashhur nan nitudo' hi Deut. 25:2-3.

3 Ya heden nabiggat ya unna' ipibo'tan ay Pashhur. Ya inali' ay hiyay, “In-
alin Apo Dios an bo'on mahkay he"ah Pashhur ta he"ah Tagun Tuma'ta'atot.‡
4 Ti inalin Apo Dios di, La'tot ya nidugah di ta'otmuh nan ma'at, ya umat
goh hinah nan liligwam. Ya titiggom di pumpamatayan nan buhul ay didah
tun punggugubatanda ti ipa'abak'u da'yun iJudah hinan alid Babylon§ ya
hinan tindaluna. At pumpatoyday udum ay da'yu, ya nan ma'angang ya
iyuydad Babylon.
5 Ya pun'ipahamham'uh nan buhul an amin nan inadangyanyu ya an
amin nan nun'abalul eten babluyyu. Ya an amin nan balitu' di a'alid Judah
ta iyuydad Babylon.
6 Ya ta"on un he"a, Pashhur, ya an amin nan pamilyam, ya an amin nan
liligwam ya miyuy ayud Babylon* ta hidiy atayanyu ya ilubu'anyu ti layah
nan inalim ay dida an bo'on Ha"in an Dios di nalpuwana.”

Hay Nunlilian Jeremiah ay Apo Dios

7 Ya nunlilia' ay Apo Dios an inali' di,
“Apu, inhapitana' ay He"a ta numbalina' hi propeta.
Ya gapu ta nidugah di abalinam ya un ha"in ya na'al'alu'a' ya inabulut'u.
At ten ad ugwan ya nidugah di ngohoy di tatagun ha"in an ten
pumpadngolana'
8 ti an amin nan inalim hi ipa'innila' hinan tatagu ya un hay apa"ianda unu
atayanda!
At hiyanan paligligatona' ya pumbainana' ay dida!
9 Hin'umu'uddum ya inali' hi nomnom'uy,
Idinong'u mahkay an mangipa'innilah nan ipa'innilam ay Ha"in.
Mu nan hapitmu ya ay mundalang an apuy an adi mabalin hi un'u
ipo"oy!
10 Ya dengngol'un iyabu'abu'ab nan tatagun alyonday,
Niya goh di Umipata'ot!†
Odolnay un tu'u idalom hinan ap'apu ta way atonan duminong an gun
humapihapit!
Ya ta"on un didan liligwa' ya hay ibahhawa' di titiggonda
ta way atondan mangat hinan pohdondan aton ta iballohdan ha"in.

11 Mu He"a, Apo Dios, di makulug hi ibba'
an paddungnay tindalun ongol di abalinana.
At adi mabalin hi abakona' hinan bumobohhol ay ha"in ti diday
mipa'ampa ya mabainan,
ya heden ipa'ampaanda ya adi ma'aliwan hi enggana.
12 He"a, Apo Dios an nidugah di abalinana, ya na'ahhamad di atom an
mangipanuh hi tatagu
ti i'innilam nan nahamad di pangatda.
Ya He"a goh di nanginnilah wah nomnom di ohan tagu,
at He"ay okod an mangiballoh hinan ato'aton nan bumubohhol ay
ha"in
ti He"ay pangiyokoda' hitun nitagua'.

13 Ya ikanta' di pundayaw'un He"a, Apo Dios,

---

‡ **20:3** Unu Magor-Missabib. § **20:4** Nan Alin hi Nebuchadnezzar ya 605-562 B.C. di nun'alianad Babylon. * **20:6** Mid mapto' ya ag'agadan nipiyuy ad Babylon hidin 597 B.C. ti un na'amtang ya waday duwan nipallog ay Pashhur hinan Timplu an da Jehoiada ay Zephaniah (Jer. 29:26). † **20:10** Nan hapit an Umipata'ot ya ohan agguy immannung an ngadan Jeremiah.

ti He"ay nangibaliw ay ha"in hinan na"appuhin pangat nan tatagun
mangipaligligat ay ha"in!

14 Odolnay unna' agguy nitungaw,
ta maphod ni' goh un din nangitungawan ina ay ha"in ya
ma'aliwan!
15 Ya odolna goh hi un mi'id nangipa'amlong ay amah
nangipa'innilaanan lala'i nan nitungaw an imbaluyna.
16 Ya maphod tuwalih un mi'id henen tagu an umat hinan babluy an
pina"im, Apu, an agguymu enehmo'an,‡
ya maphod ni' unna donglon nan kumilah nan helhelong ya tu'u'
di tindalun gumubat hinan tongan di algaw.
17 Ti anaad ta agguya' pinatoy ay hiyah din nihabia' ta agguya' nitungaw
ta un at hay putun inay ninayun hi lubu"u?
18 Anaad nin tuwali ta nitungawa'?
Manu ay nin ya ta tigo' di nidugah an punligata' ya pamaindan
ha"in hi engganah ataya'!"

21

Hay Agguy Nangiyabulutan Apo Dios hinan Inalin Zedekiah

1 Hi Apo Dios ya himmapit ay ha"in hidin nannagan nan Alin hi Zedekiah* ay da Pashhur an hina' Malkijah† ya nan padin hi Zephaniah an hina' Maaseiah‡ ta immalidan ni'hapit ay ha"in. At immalida, ya inaliday,
2 "Innilaom man anuy pohdon Apo Dios hi ma'at ti ente"an man nan tindalun nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar§ an mangubat ay ditu'u!* Ya olom ni' ya badangan ditu'un Apo Dios an umat hidin hopapna ta atonay umipanoh'a ta olom ya pakakonah tu da Nebuchadnezzar ya nan titindaluna!"
3 Mu tembal'u didan inali' di, "Umuy ayu ay Zedekiah ta alyonyun hiyay,
4 Hay hinapit Apo Dios an dayawon tu'un holag Israel, ya inalinay, Nan almasyu ya pumbalino' hi mi'id hulbidah pangubatanyuh nan alid Babylon ya nan titindalunan nunli'ub eten babluy! At danen buhulyu ya pahgopo' damdama didah tun babluyyu!
5 Ya Ha"in an Dios an nidugah di abalinanay mangiyal'allan mangubat ay da'yu ti nidugah di inatyun nangipabungot ay Ha"in.
6 Ya ipa'ali' goh di atata'ot an dogoh ta mun'a'atoy ayun tatagu ya nan animal an wadan ten babluy.
7 Ya hay ma'at hinan aliyuh tud Judah an hi Zedekiah, ya nan u'upihyalna, ya nan udum an tatagun melwang hinan pumatoy an dogoh, ya nan gubat, ya batel ya ipadpap'uh nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar ya nan i'ibanan buhulyun namhod an mamatoy ay da'yu. At pumpatoy da'yu an mi'id di homo'na."
8 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di, "Ibaagmuh nan tatagu ta mumpilidah unda pohdon an matoy unu mi'tagu.

---

‡ **20:16** Unu ad Sodom, ya ad Gomorrah, ya ad Admah, ya ad Zeboiim (Gen. 19:24-25, 29; Deut. 29:23).
* **21:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di dumalat hinan anahamad'u.* † **21:1** Nob'on nan tagun nibaag hinan Jer. 20:1-6. ‡ **21:1** Nob'on nan tagu an propetan nuntudo' hinan Liblu an Zephaniah.
§ **21:2** Hay pohdonan ibaga ya *O Apu Nabu, halimunam ni' nan imbaluy'un lala'i ya nan igadmih tu!* Hi Nabu ya ohan bulul di iBabylon. * **21:2** Ente"anan nangubat ad Judah hidin 588 B.C. ti din'ug nan Alin hi Zedekiah hiyan den tawon (Jer. 52:3).

9 Ti an aminda nan ma'angang an mihinad Jerusalem ya matoydah gubat,
ya batel, ya dogoh. Mu nan humukuh nan iBabylon an mangubat ay da'yu
ya adida matoy.
10 Ti Ha"in an Dios ya pa"io' ad Jerusalem. At abakon da'yuh nan alid
Babylon, ya pinuulanan amin heten babluy ta mumbalin hi dapul."
11 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Alyom hinan alid Judah ya hi an
amin hinan papamilyana ta donglondah ten alyo' ay dida."
12 At inali' ay diday,
"Da'yun holag David ya ihamadyun donglon heten inalin Apo Dios
ti inalinay,
Ihamadyu ta nepto' di atonyun mangipanuh hinan tataguh abigabigat
ta badanganyu nan paligaton di udum an tatagu ya nan maplohan
hi gina'uda.
At nan nahamad di atonyu ti ibahhawyu ay ta nan nappuhiy atonyu
ya umannung an paddungnay umat hinan bimmi'ah an apuy di
pangipabungtanyun Ha"in
an mi'id di mabalin hi mangdop.
13 Ya nomnomonyun da'yun iJerusalem an numpunhituh nan nun'abagtu
ya mabinatu!
Alyonyu nin di,
Undan way umalin mangubat ay da'mi?
Ya undan way manggop hitun nihamad di allupnan babluymi?
14 Mu Ha"in an Dios di mummoltan da'yu an miyunnudan hinan gunyu
ato'aton,
ya puula' nan palasyun di aliyu ta me'eghob an amin ad Jerusalem.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ene."

22

Hay Amoltaan nan Nun'appuhin A'ali

1 Palpaliwan ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Mundadyu'ah* abung di
alid Judah,† ya inulgudmuh ten hinapit'u. An alyom di,
2 He"an alid Judah an holag David ya donglom heten hinapit Apo Dios,
ya ta"on un da'yun u'upihyal, ya da'yun amin an tatagu ya mahapul an
donglonyu.
3 Umat hituy hinapit Apo Dios an inalinay, Mahapul an nan nahamad
ya makulug di atonyu ta badanganyu nan mipaligligat ya nan naplohan
hi gina'uda. Ya ipapto'yu nan bunag, ya nan nguhu, ya nan nun'abalu ta
adiyu paligaton dida ta mi'id di mipapatoy hinan mi'id di baholnan tagu
eten babluy.
4 At ihamadyu ay an unudon daten inali' ay da'yu ya immannung an
maphod di ma'at hinan mun'ali an holag David hitud Judah. At mabalin
an maphod di humgopanda eten pantaw di palasyun di ali an milugandah
kakalesa ya kakabayu, ya nitnudda nan upihyal ya nan tataguda.
5 Mu gulat ta adiyu unudon daten imbaga' ay da'yu at umannung an
mapa"ih ten palasyun di ali."
6 Ya intuluy goh Apo Dios an inalinay,
"Nan amaphod di palasyuh ad Judah ya umat hinan amaphod nan
babluy ad Gilead

* **22:1** Nan palasyu ya wadah ampan di Timplun Apo Dios. † **22:1** Mid mapto' ya nan Alin hi Zedekiah, ya 597-586 B.C. di nun'alianad Judah (II Ki. 24:18-25:26; II Chron. 36:11-14).

ya nan atata'nang an duntug hi ad Lebanon.‡
Mu la'tot ya ninganuy ta umat hinan mapulun.
7 Ya ipa'ali' di tatagun mama"ih nan palasyun di ali
an pun'ita'inday wahayda ta pumputulanda nan mun'aphod an ayiw an cedar an nun'iyamma,
ya numpuulanda.
8 At an amin nan tatagun malpuh abablubabluy an maluh ya mumbabaggaandan alyonday, Anaad ta pina"in Apo Dios heten nundengwan babluy?
9 Ya hay pambal di udum ya alyonday, Manu ay ya unda agguy inunud din inabulutdan Tulag Apo Dios ay dida. Ya nan nat'on di dinayawda ya intamuanda."

Hay Inulgud Jeremiah hi Aat nan Alin hi Jehoahaz§

10 Ya alyo' ay da'yun iJudah di,
"Adiyu kilaan unu ilungdayaan nan natoy an aliyu,*
mu hay kilaanyu ya nan aliyun niyuy hi udum an babluy.
Ti mete"ad ugwan ya adi mahkay mumbangbangngad hitu.
11 Ti hay inalin Apo Dios hi ma'at ay Jehoahaz an hina' Josiah an nihukat ay amanan alid Judah ya miyuy hi udum an babluy an adi mahkay mumbangbangngad hitu.
12 Ti matoy hinan babluy an nibaludana ta adina mahkay tigon heten babluyna."†

Nan Inulgud Jeremiah hi Aat nan Alin hi Jehoiakim‡

13 Inalin goh Apo Dios di,
"Ma'idutan nan tagun layah di atonan mangiyammah abungna an duway galaduna goh udot
an pilitonay tataguh numbabluyanan muntamu,
mu mi'id di idatnah bo'laonda.
14 Ti hay ninomnomna ya alyonay,
Mangammaa' hi ongol an abung ta hinan miyadwan galadu ya o"ongol di kuwaltuna.
Ya umat goh an o"ongol di tawana an hay cedar an ayiw di miyamma an mapentolan hi mumbolah."

15 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Hay ibagam hinan ali ya alyom di,
Bo'on nan maphod an palasyu di dumalat hi a'e'gonam an ali!
Ti uggoh mah ta hi amam an hi Josiah di pangiyunnudam?
Hiya ya nahamad di nangatnah nan tatagu,
at hiyanan wadan amin di mahapulna,
ya maphod an amin di na'na'at hidin nun'aliana
16 ti binadangana nan nun'awotwot an munhapul hi badang.
At hiyanan maphod goh di gun na'at ay hiya ya hitud Judah

---

‡ **22:6** Nan duwan babluy an ad Gilead ya ad Lebanon ya nundengway inalahanda, ya nan ayiw an na'usal hinan palasyu ya nalpud Lebanon (I Ki. 5:6, 8-10; 7:2-3; 10:27). § **22:9** Unu nan Alin hi Shallum. *Shallum* di immannung an ngadana, mu *Jehoahaz* di balbalun ngadanah din numpapto'ana. Ya un tuluy bulan ya anggay di nun'alianad Judah hidin 609 B.C. (II Ki. 23:31-35; II Chron. 36:1-4).
* **22:10** Hay ngadan ten natoy ya hi Josiah, ya 640-609 B.C. di nun'alianad Judah (II Ki. 22:1-23:30; II Chron. 34:1-35:27). † **22:12** Hidin 609 B.C. ya impiyuy nan Alin hi Neco II (610-595 B.C.) hiyad Egypt, ya natoy hiyah di (II Ki. 23:34; II Chron. 36:4). Hay pohdon nan ohan ngadana an Jehoahaz an ibaga ya *hi Apo Dios ya ipilitnan mangngal*, at paddungnay na'at goh ay hiya. ‡ **22:12** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. (II Ki. 23:36-24:7; II Chron. 36:5-8).

ti umat hinay aat nan tagun nanginnilan Ha"in.
17 Mu he"a ya nat'on ti hay pohdom ahan ya nan bagiom an ta"on un kuluk di pangatmu.
An ta"on unda mipapatoy nan tatagun mi'id di baholda
ya gunmu goh paligligaton unu ipadildilah di udum an tatagu.
18 At hiyanan umat hituy alyo' an hi Apo Dios hi ma'at hinan alid Judah an hi Jehoiakim an hina' Josiah an inali' di,
Mi'id ahan di mangebel ay he"ah un'a matoy,
ya mi'id goh di mangadyu ay he"a,
ya mi'id goh di mangalih adyu'a han apumi ya nan amaphod di numpapto'ana.
19 Ya milubu"a an umat hinan natoy an dongki an nonong ya ginuyudda,
ya inyuyda intapal hinan pantaw di allup ad Jerusalem."§

20 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Ta"on hi un ayu munti'id an umuy ad Lebanon ta muntu'u' ayuh di
ta madngol ad Bashan di tu'u'yu
unu hi ad Abarim ta tu'u'anyu didah di,
mu mi'idda damdama nan gunyu pumpabadangan ti nun'atoydan amin.
21 Ti nihimung an adia' unudon ay da'yu
ti hidin amaphodyu an mid al'alin da'yuh tun babluyyu ya pinadana' da'yu.
Mu hihidya damdamay aatyun nete"ah din a'ungayu ya agguya' inunud.
22 At hiyanan paddungnay pun'iyaddib di puo' an amin nan a'ap'apuyun mumpangipangpangulun da'yuh udum an babluy,
Ya ta"on un nan gunyu pumpabadangan ya miyuydah udum an babluy.
At makulug an mabainan ya mipa'ampa ayu an dumalat nan nun'appuhin pangatyu.
23 At da'yun nunhituh nan ma"aphod an palasyud Jerusalem an nadedengan hi maphod an ayiw an cedar
ya manud ugwan ti malenggop ayu.
Mu hi awniat nunheglay kumilaanyuh dumatngan di punholholtapanyu
ti hay aatna ya umat hi dogoh di ung'ungngah un mitungaw."

*Hay Inulgud Jeremiah hi Aat nan Alin hi Jehoiachin**

24 Ya hay hinapit Apo Dios ay Jehoiachin an hina' Jehoiakim an alid Judah ya inalinay, "Ha"in an Dios ya du'go' he"a, Jehoiachin, an ta"on un he"ay pinili' hi ali an paddungnay hengheng an inhu'lub'uh agwan'u, mu ano' he"a damdama.
25 At idat'u he"ah nan buhulmun hi Nebuchadnezzar an ta'tam ya hinan titindalunan namhod an mamatoy ay he"a.
26 Ti iyabulut'u an da'yun inam† ya miyuy ayuh nan nat'on an babluy ta hidiy ibaludanyu ya atayanyu.‡

§ **22:19** Ta"on un agguy nitudo' hinan II Ki. 24:6 di aatna mu immannung an na'at ti hiyah ne impa'innilan Apo Dios hi ma'at ay hiya. * **22:23** Tuluy bulan ya anggay di nun'alianad Judah hidin 598 B.C. (II Ki. 24:8-17; 25:27-30; II Chron. 36:9-10). Ya duwa goh di ngadana an Jeconiah ya Coniah, ya hay pohdondan ibaga ya *hi Apo Dios di mangipa'at.* † **22:26** Unu hi Nehushta (II Ki. 24:8). ‡ **22:26** Na'at hidin 597 B.C. ti nipiyuydad Babylon (II Ki. 24:15).

27 At ta"on ahan hi unyu pohdon an mumbangngad hitu mu adi ma-
balin."§
28 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
"Undan heten hi Jehoiachin ya umat hinan uklit an bangan napa"i
ta mi'id di namhod ay hiya?
Undan hiyay dumalat hi iyayana ya nan imbabaluynah* udum an
babluy an agguyda in'innila?
29 Ti inalin Apo Dios di,
At da'yu ni' an iJudah ya donglonyu ahan tun alyo':
30 Ubahonyuh nan libluy ngadan nan imbabaluy Jehoiakim ta ay mi'id di
imbabaluyna†
ti hiya ya mi'id di maphod hi aatna.
Mi'id hinan imbabaluynay pumhod di nitaguana,
ya mi'id di mun'alin didah ad Judah.
Ha"in hi Apo Dios di nanapit ete."‡

23

Nan Maphod an Hapang

1 Ya inalin goh Apo Dios di, "Mahmo' ayun ma'alih a'ap'apun nan tatagu' ti alyon un da'yuy mumpapto' ay didan ay kalnilu mu un at goh da'yuy mama"i ya mangiwa'at ay dida!
2 Ti da'yun a'ap'apun nangiwa'at hinan tatagu' hi udum an babluy ya moltao' da'yu an dumalat nan adi maphod an inatyun dida an agguyyu impapto'.
3 Mu la'tot ya Ha"in tuwaliy mangamung hinan na'angang an tatagu' hinan babluy an niyayanda ta pa'anamuto' dida. Ya munholagda ta dumo'olda.
4 Ya pilio' di maphod hi ap'apudan manalimun ay dida. At mi'id mahkay tuma'tanda, ya mi'id ah ohah ma'utaw ay dida."
5 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Udum hi algaw ya pot'o' han mun'ali an holag David*
an hay ipaddungana ya nan nahamad an Hapang.†

---

§ **22:27** Natoy hi Jehoiachin ad Babylon an ta"on un nibo'tan hinan baludan hidi (II Ki. 25:27-30).
* **22:28** Ta"on un himpulu ta walu ya anggay di tawon nan Alin hi Jehoiachin hidin nangilayawandan hiya ta nipiyuy ad Babylon mu wada damdamay duwan a'ahawana (II Ki. 24:15), ya ni'layaw goh nan numbino'ob'on an imbabaluydan dida (bahaom nan footnote di Jer. 22:30). † **22:30** Hay imbabaluyna ya da Shealtiel ay Malkiram, ya da Pedaiah ay Shenazzar, ya da Jekamiah ay Hoshama, ya hi Pedaiah (I Chron. 3:17-18), ya mid ay diday nun'alid Judah. Nan ohan ap'apun Jehoiachin an hi Zerubbabel ya numbalin hi gobelnadol ad Judah hidin immanamutan nan Hudyud Judah (I Chron. 3:19; Hag. 1:1), mu agguy nun'ali. Nan lala'in nipallog ay Jehoiachin an nun'ali an hi Zedekiah an hi ulitaona an bo'on holagna (Jer. 37:1), ya da Zedekiah ya nan linala'in holagnay nahhun an natoy ya un hi Jehoiachin (Jer. 52:10-11), at hi Jehoiachin di angunuh ahan hinan holag David an nun'ali. Hay mehnod an mun'ali ya nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu. ‡ **22:30** Heten verse ya nidugdugah ahan an probleman di Hudyu ti alyonday hay aton nan Alin Pento' Apo Dios an umalin mun'alih un mid ah imbabaluy Jehoiachin hi mabalin an mipallog ay hiyan mun'ali ti na'idutandan hinohha anu. Mu itudun nan Jer. 23:5 an waday umali, mu hay atona nin ta Hiya ya holag David ta waday biyangnan mun'ali mu adi ma'idutan di dalana goh? Bahaom nan footnotes di Mat. 1:11 ya Lk. 3:31 ta innilaom di remedyona ti immannung an agguy na'idutan nan dalan nan Alin Pento' Apo Dios, ya wada goh di haadnan mun'ali ti holag goh da David ay Jehoiachin. * **23:5** Unu hi Jesu Kristu. † **23:5** Hay pohdon ad Nazareth an nunhituwan Jesu Kristu an ibaga ya *hapang* (Mat. 2:23).

Ti henen mun'ali ya nahamad di pangatnan mangipapto' hinan
tataguna.
6 Ya hay pungngadandan Hiya ya Hi Apo Dios di Dumalat hinan Anahamad
Tu'u‡
ti hitun pun'aliana ya mabaliwanda ya lumenggopda nan iJudah ya
i'Israel."§
7 Ya inalin goh Apo Dios di, "Madatngan ay goh henen algaw ta wada ay di
ihapatan nan tatagu ya adida mahkay alyon di ihapatadan Ha"in an Dios an
nangekak hidin o'ommoddan holag Israel hi ad Egypt.
8 Ti hay alyonda mahkay ya ihapatadan Ha"in an Dios an nangawit ay didan
holag Israel hinan babluy hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di
algaw, ya nan udum an babluy an niyayanda. Ti la'tot ya ipa'anamut'u didah
nan numbabluyandan indat'u tuwalih din o'ommodda."

Nan Inulgud Jeremiah hi Aat nan Mumpunlayah an Propeta

9 Ya ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
"Nidugah an munha'it di nomnom'u ya wumogwoga' hi ta'ot'u
an dumalat nan mumpunlayah an propeta.
An ay ihunay unna' nabutong an dumalat nan hinapit Apo Dios an
ma'at ay dida.
10 Ti danen propeta ya nunnaud an nun'appuhiy pangatda
an nan nibahhaw di nangiyatandah nan abalinanda.
Ya umat goh hinan tatagu an din'ugdah Apo Dios,
at hiyanan paddungnay munlungdaya tun luta ti namagananda
nan pahtuh nummoltan Apo Dios."

11 Ya inalin Apo Dios di,
"Agguya' ahan inunud hinan numbino'ob'on an propeta ya nan
papadi
ti ta"on un hinan Timplu' ya gunda inat di nappuhi.
12 At hiyanan moltao' didah un madatngan di amoltaanda ta mun'a'ubahda
ti paddungnay nipotto'dah nan munhehellong,
ya mundongngol an owon ta magahda ya nun'atoyda.

13 Ya ta"on un nan numbino'ob'on an propetad Samaria*
ya tinnig'u goh nan nidugah an numbaholanda
ti hay gunda impa'innilah nan tatagu ya nan impa'innilan Ba'al anu ay
dida.
Ya diday nangidoldol hinan tatagu' hi ad Israel ta din'uga' ay dida.
14 Mu inyal'allanay bahol nan numbino'ob'on an propetad Jerusalem†
ti gunda inlugtapan nan a'ahawada,
ya innaynayundan nunlayah,
ya gunda enetlod nan tatagu ta nan nun'appuhiy innaynayundan
inat an agguyda nuntutuyu.
At umatdan amin hidin tatagud Sodom ya ad Gomorrah.

15 Ya hay inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinana

---

‡ **23:6** Hiyah ne pohdonan hapiton nan ngadan nan alidan hi Zedekiah (bahaom nan footnote di Jer. 21:1). At ta"on hi un adi maphod an ngadan ay Zedekiah ti adina kulugon mu hiyay ma"aphod an ngadan ay Messiah ti makulug ahan nan aatna. § **23:6** Mu bahaom nan footnote di Jer. 22:30 ti heten impa'innilan Jeremiah ya paddungnay bo'nona nan impa'innilana, at umipa'ulaw ahan hinan Hudyu. * **23:13** Hiyay dadan an kapitulyud Israel. † **23:14** Hiyay kapitulyud Judah.

ya panganona didah nan ma'appait an ma'an,
ya impa'inuma' didah nan nabininuan an danum
ti diday dumalat hi nihinapan nan do'ol an nun'appuhin ma'ma'at."

16 Ya inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinanah nan tatagud Jerusalem di,
"Adi ayu pedpedngolan hinan paddungnay umipadenol an ibagan danen numbino'ob'on an propeta
ti un hay ninomnomda an bo'on Ha"in di nalpuwana!
17 Ti hay al'alyon danen propetah nan tatagun mungngohoy ay Ha"in ya alyonday,
Adi ayu numanomnom ti hay inalin Apo Dios ya mid al'alin da'yu!
Ya danen tatagun nan nun'appuhin laylaydon di odolday ato'atonda ya alyondan diday,
Ta"omman, at mi'id di ma'at ay da'yuh nappuhi!
18 Mu Ha"in an Dios ya alyo' ay da'yuy
mi'id di ohan daten propetah immannung an nanginnilah nan wah nomnom'u!
Ya umat goh an mi'id ay diday namhod an mangngol hinan ibaga'!
19 Mu Ha"in an Dios ya awniat nidugah di bumungta' hinan mumbahol
ti umat hinan mabi'ah an puo' di ato' an mangubah hinan tatagun nun'appuhiy pangatda.
20 Ti hay bungot'u ya adi nonong ya na'uyah an engganah un'u aton an amin nan ninomnom'u,
at ma'awatanyu mahkay an amin hanan ma'ma'at.
21 Ti bo'on Ha"in di nannag ay danen propeta,
ya agguya' goh ni'haphapit ay dida!
Mu alyonda damdamay un Ha"in di nalpuwan nan gunda alyon hinan tatagu!
22 Ti un gulat ta immannung an nan Hapit'uy dengngolda ta hiyay impa'innilada
at wan din'ug nan tatagu' nan nun'appuhin ato'atonda!"

23 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Ha"in an Dios ya wagwadaa' ay da'yu,
24 at hiyanan adi mabalin hi unna' ipo"oyan ta adi' da'yu tigon.
Undan agguyyu inilan ta"on di ad abuniyan ya hitun luta ya wagwadaa'?
Ha"in an Dios di nanapit ene.

25 At dengngol'u nan gun ibagan danen propeta an alyonday wada anuy impattig'u unu impa'enap'un dida. Ya gunda inaynayun an layalayahan nan tatagu'.
26 Mu hanan ibagabagada ya un hay ninomnomnomda. Ya uya'aat at nin ya adida idinong henen ato'atonda?
27 Mu manu ay layah an nan inen'enapday ibagabagada ya ta alyondaan ta du'gona' hinan tatagu' ta umat hinan inat din o'ommoda an hay dinayawda ya hi Ba'al.
28 Ya nan mumpunlayah an propeta ya un nan enenapday ipa'innilada, mu nan nahamad an propeta ya un anggay nan ipa'innila' di ipa'innilana. Ya ongol di nun'abhiwanda an umat hinan dagami ya paguy."
29 Ya inalin goh Apo Dios di, "Nan Hapit'u ya umat hi apuy an gohbonay lugit. Ya umat goh hi mattilyu an gimu'onay batu.

30 At hiyanan Ha"in an Dios ya nidugah di bungot'uh nan munlayah an
propetan mundongol hinan enenap nan i'ibbadan propeta, ya inaliday un
Ha"in di nalpuwana.
31 Ya umat goh an nidugah di bungot'uh nan propeta an nan ninomnom-
day gunda ipa'innila, ya inaliday un Ha"in an Dios di nangali.
32 At makulug an nidugah di bungot'uh nan propeta an hay layah an
enapday gunda ibagabagah dumalat hi pumbaholan nan tatagu'. At ibaga'
an agguy'u pento' didah propeta, ya agguy'u goh hennag dida. Dida ya mi'id
di ibadangdah nan tatagu. Ha"in an Dios di nanapit ete."

Hay Nibahhaw an Tudtudu ya Manudtudu

33 Inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di, "Wa ay di tagu,
unu munlayah an propeta, unu padi an mummahmah an alyonday, Hay
problema goh hi inalin Apo Dios ay he"a? Ya alyom ay diday, Da'yu nongkay
di problemana! At hiyanan du'gon da'yun Hiya.
34 Ti wa ay goh di malgom an tagu, ya propeta, unu padin mangalih un
wadan hiya nan inalin Apo Dios ya moltao' an ta"on un nan pamilyana.
35 Ti way ohaan munhanhan ta innilaonday pohdo' an *ipa'innilan* dida.
36 Mu adiyu ahan tobalon dida ti numbino'ob'on di hapitonyu, ya hay
nalpuh nomnomyuy hapitonyu an bo'on nan immannung an ipahapit'u an
nidugah di abalinanan Dios an dayawon nan holag Israel, at pikuwonyuy
aatna.
37 At wada ay di hanhananyuh nan propeta an alyonyuy, Hay inalin Apo
Dios?
38 Ya adiyu ahan alyon di, Hete ya *impa'innilan* Apo Dios! ti inali' ay da'yu
an adiyu ahan hapiton nan umat hina an hapit!
39 At gapu ta umat hinay pangatyu ya du'go'‡ da'yun iJerusalem ta ipiyuy
da'yuh udum an babluy ta miyadagwi ayun Ha"in. Ya inganuy'u tun babluy
an indat'un da'yu ya din o'ommodyu.
40 At ipa'ampa' da'yu, ya baibainon ya pihupihulon da'yuh nan tataguh
enggana."

24

Hay Nipattigan nan Duwan Bahkit an Napnuh Bungan di Figs ay Jeremiah

1 Palpaliwan ya waday impattig Apo Dios ay ha"in an paddungnay
enenap'u. Hay tinnig'u ya nan duwan bahkit an napnuh bungan di figs
an nipabundah hinagang nan Timplun Apo Dios hi ad Jerusalem. Na'at
heteh din nalpahan di nangiyayan da Nebuchadnezzar an alid Babylon
hinan imbaludda an alid Judah an hi Jehoiachin an hina' Jehoiakim, ya nan
u'upihyalna, ya nan nun'ala'eng an mangat hinan tamun inilada.*
2 Nan ohan bahkit ya nittuh di nan bungan di figs an maphod an pa'allum.
Mu nan miyadwan bahkit ya nun'abulu'day nittuh din bungan di figs an adi
mabalin ma'an.
3 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Hay tinnigmu, Jeremiah?"
Ya tembal'un inali' di, "Nan bungan di figs an maphodda nan udum, mu
nabulu'day udum an adi mabalin ma'an."
4 Ya inalin Apo Dios hi ipa'innila'
5 hinan iJudah te an inalinay, "Hay nipaddungan nan maphod an bungan
di figs ya nan iJudah an niyuy ad Babylon.

---

‡ **23:39** Hete ya hanul di Hudyu ti nan hapit an *du'go'* hinan hapit di Hudyu ya umat hinan hapit an *ipa'innila*. * **24:1** Na'at hidin 597 B.C. Anggay nan nun'awotwot hi na'angang ad Judah (II Ki. 24:14).

6 Ti Ha"in ya ipapto"u didah di ta udum hi algaw ya ibangngad'u didan
ten babluy.† At paddungnay itanom'u didah tu, ya hinahalimuna' dida an
adi' ubahon, ya adi' bu'nuton.
7 Ya idat'uy pamhoddan manginnilan Ha"in an Dios ta diday mibilang hi
tatagu'. Ti pohdonda an Ha"in ya anggay di dayawondah punhulbianda an
mi'id di udum.
8 Mu hay inalin Apo Dios hi nipaddungan nan nabulu' an bungan di figs
ya nan alid Judah an hi Zedekiah, ya nan u'upihyalna, ya nan tatagunan
na'angang hi ad Jerusalem, ya nan immuy ni'babluy ad Egypt.‡
9 Ti paligato' dida, at wumogwog nan tataguh abablubabluy hinan ma'at
ay dida. At anggay didah ma'ab'abatlan, ya mapihul, ya mipaligligat hinan
babluy an pangiwa'ata' ay dida.
10 Ya hay pangubah'un dida ya nan gubat, ya batel, ya nan pumatoy an do-
goh ta engganah unda mapogpog hitud Judah an indat'uh din o'ommodda."

25

Hay Ibaludan nan iJudah hi Napituy Tawon

1 Hidin ni' agguy nangubatan Nebuchadnezzar ad Judah hidin miyapat an
tawon* hi nun'alian Jehoiakim an hina' Josiah hi ad Judah ya impa'innilan
Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di ma'at ay da'min iJudah.
2 At inali' hinan tatagud Judah di,
3 "Ad ugwan ya umuy hi ba'inti ta tuluy tawon di gun'u nangipa'innilaan
ay da'yuh nan impa'innilan Apo Dios ay ha"in an nete"ah din miyapulu ta
tuluy tawon† hi nun'alian Josiah an hina' Amon hitud Judah ta engganad
ugwan.‡ Mu nihimung an adiyu dongdonglon!
4 Ya ta"on hi un intugtugan Apo Dios an gun nannag hinan numbino'ob'on
an propeta an gun immalin da'yu mu agguyyu dengdengngol dida an
5 ta"on hi unda gun inalin da'yuy, Mahapul an du'gonyu nan nun'appuhin
aatyu ya pangatyu, at mabalin an munhitu ayun ten babluy an indat Apo
Dios hidin o'ommodyuh enggana
6 ti adina pohdon an ubahon da'yu. At idinongyun mundayaw hinan bulul
ya nan udum an madayaw ta adiyu pabungton Hiya.
7 Mu agguyyu ahan inunud nan propeta an unyu at goh innaynayun an
nundayaw hinan bulul. At impabungotyuh Apo Dios, at minolta da'yu, at
hiyanan nidugah di punholholtapanyu.
8 At hiyanan hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya inalinay, Dumalat
nan agguyyu nangunudan hinan inali'ali'
9 ya honogo' an amin nan numbino'ob'on an tataguh appit hi iggid hi
un hagangon di buhu'an di algaw ta umalidan mangubat ay da'yu. At
ipangulun nan baal'un hi Nebuchadnezzar an alid Babylon. At pumpatoy
da'yu, ya pumpa"ina nan babluyyu, ya ta"on un nan babluy an nun'eheggon
ay da'yu. At an aminday mannig hinan ma'at ay da'yu ya manoh'ada, ya
tuma'otda. Mu deldeloon da'yu damdaman dida.
10 Ya pogpogo' mahkay nan gunyu a'amungan an pun'am'amlonganyu
ya nan gunyu kumanankantaan an umat hi kasal. Ya mi'id mahkay di
pumbayuan hi paguy ti mabaun amin di a'abungyu, at mi'id di al'ali, ya
munhehellong.

† **24:6** Na'at hidin 538 B.C. ‡ **24:8** Mid mapto' ya diday (1) ni'yoyon nan Alin hi Jehoahaz ad Egypt hidin 609 B.C. (II Ki. 23:31-34), ya (2) diday limmayaw an immuy nipo"oy ad Egypt hidin nangabakan nan iBabylon hinan i'Egypt hinan gubat ad Carchemish hidin 605 B.C. (Jer. 46:2). * **25:1** Unu hidin 605 B.C. † **25:3** Unu hidin 626 B.C. ‡ **25:3** Ente"an Jeremiah an nuntamuh din 626 B.C.

11 At minganuy mahkay an amin heten babluy ti pumbalinon da'yun
iJudah hi baal nan alid Babylon hi napituy tawon.§
12 Ya malpah ay nan napituy tawon ya un'u mahkay moltaon nan alid
Babylon ya nan tataguna an dumalat nan baholda.* At pumbalino' nan
babluydah mapulun hi enggana.
13 Ti ipa'annung'un amin hi ad Babylon din inali'ali' hi pummolta' ay dida
an nitudo' eten liblu ya din inali'alin Jeremiah an ma'at hi udum an babluy.
14 Ya iballoh'uh nan iBabylon din inatdah ad Israel ya nan udum an tatagu.
At mumbalinda kogoh hi baal di a'alin di udum an babluy an nidugdugah
di abalinanda ya un hiya."

Hay Aat di Bahun Napnuh Bungot Apo Dios

15 Ya wada goh di impattig Apo Dios an dayawonmin holag Israel an
paddungnay un'u enenap. At dengngol'un inalinay, "Alam tun bahun
napnuh bungot'u ta umuymu ipa'inum hinan tataguh an amin hinan babluy
an pannaga' ay he"a.
16 Ya wa ay ta inumonda ya munhinaggawda an ay ma'utaw di nomnom-
dan dumalat nan honogo' an mangubat ay dida."
17 At innal'u din bahuh ngamay Apo Dios, ya impattigna goh ay ha"in nan
babluy an pannaganan ha"in hi ay'u pangipa'inuman.
18 An ente"a' ad Jerusalem hi engganay impong'un amin nan babluy ad
Judah. Ya impa'inum'uh nan ali ya nan u'upihyal hidi ta way aton nan
babluydan ma'ubah ta mumbalin hi atata'ot. At dumalat eden ma'at ay dida
ya deldeloon nan tatagu, ya pihulonda dida an umat hi ad ugwan.
19 Ya inyuy'u goh ad Egypt ta nan alih di, ya nan u'upihyalna, ya nan
tataguna ya imminumdah nan bahu.
20 Ya ta"on un din bunag an numpi'hituh di ya imminumda goh. Ya an
aminda nan a'alid Uz,† ya nan a'alid Philistia hi ad Ashkelon, ya ad Gaza, ya
ad Ekron, ya din na'angang an tatagud Ashdod‡ ya imminumda goh.
21 Ya immuya' goh hinan alid Edom, ya nan alid Moab, ya nan alid Ammon.
22 Ya an aminda goh nan a'alid Tyre, ya ad Sidon, ya hinan a'alih nan
abablubabluy hinan pingit di baybay.
23 Ya an amin nan a'alid Dedan,§ ya ad Tema,* ya ad Buz,† ya hinan
nun'iyadagwin babluy.
24 Ya an amin nan a'alid Arabia, ya nan a'alih nan numbino'ob'on an
tataguh nan mapulun.

---

§ **25:11** Mid mapto' ya hiyah ne ma'alih *round number* ti nan nahhun an nangilayawan nan iBabylon hinan Hudyu ya na'at hidin 605 B.C. (an nipiyayan da Daniel), ya nan netob ya na'at hidin 597 B.C. (an nipiyayan da Ezekiel), ya nan miyatlu ya na'at hidin 586 B.C. (an hiyah ne napa"ian ad Jerusalem). Ya nan nahhun an immanamutan nan Hudyud Judah an nalpud Babylon ya na'at hidin 538 B.C., at 605-538 = 67 an tawon. (Mu nob'on nan napitun tawon an nibaag hinan Zech. 1:12, at bahaom nan footnotena ta innilaom di nun'abhiwana.) Mu waday miyadwan ipa'innilana, ya hay amaphodna ya ustu an napituy tawon di aatna ti nomnomonda nan duwa an tawon: (1) nan tawon hidin napa"ian ad Jerusalem an hidin 586 B.C., ya (2) nan tawon din nangidawatandah nan miyadwan Timplun Apo Dios hidin 516 B.C. At 586-516=70 an tawona. * **25:12** Na'at hidin 539 B.C. hidin nangabakan nan iMedia-Persia hinan iBabylon (Dan. 5:30-31). † **25:20** Bahaom nan footnote di Job 1:1 ta innilaom hi awadan ten babluy. ‡ **25:20** Hi Herodotus an iGreece an nuntudo' hi historyn di tataguh din penghana ya intudo'na an impipa"in nan Alin hi Psammetichus I (664-610 B.C.) an i'Egypt nan babluy ad Ashdod. Mu hidin gutud di amatagun Nehemiah ya nipaphod goh (Neh. 4:7). § **25:23** Nan iDedan ya ohan himpampun ad Arabia. * **25:23** Ohan babluy ad Arabia, ya hay inadagwinah nan babluy ad Babylon ya 640 an kilomitlu. † **25:23** Wah nan mapulun hinan appit di buhu'an di algaw.

25 Ya an amin nan a'alid Zimri,‡ ya ad Elam,§ ya ad Media.*
26 Ya an amin nan a'alih nan babluy hi appit hi iggid hi un hagangon di
buhu'an di algaw an nun'eheggon ya nan nun'iyadagwi. At impong'un amin
nan pumpapto'an hitun luta. Ya hay angunuh hi mahapul an uminum hinan
bahun napnuh bungot Apo Dios ya nan alid Babylon.
27 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Ipa'innilam hinan a'ali ta
uminumdah nan bahun napnuh bungot'u ta engganah ma'abbutongda ta
umanutada. At minaynayun an adida bumangon ti ipa'ali' di mangubat ay
dida.
28 Mu gulat ta adida pohdon an uminum hinan nittuh nan ino'odnam an
bahu ya alyom ay dida an Ha"in an Dios an nidugah di abalinanay nangalih
mahapul an uminumda.
29 Ti undan adida tigon an ente"a' hinan babluy an idaydayawan di
ngadan'uy minolta'? Ya undan dida ay ya adida mamolta? Ha"in an nidugah
di abalinanan Dios ya ipa'ali' di mangubat hi an amin an babluy hitun luta."
30 At hiyanay paddungnay impa'enap Apo Dios an nidugah di abalinanan
ha"in, ya inalinay, "Eka ipa'innila daten hapito' ay he"a, Jeremiah, ta alyom
ay diday,
Nan bungot Apo Dios ya nidugah an atata'ot
an umat hinan munheel an layon ya nan atata'ot an idul.
Ti hay atonah nan tataguh tun luta ya paddungnay pun'igatina dida
an umat hi aton di mun'apal hi greyp.
31 At donglon an amin nan atagutaguh tun luta nan inalin Apo Dios an
adina pohdon hinan abablubabluy,
at pun'ipapatoyna didah gubat."

32 Ya himmapit goh hi Apo Dios an nidugah di abalinanan inalinay,
"Undan adiyu tigon di ato' an mangubah hinan numbino'ob'on an
babluy hitun luta?
An paddungnay mabi'ah an puo' an adi duminong
ta engganah hinaponan pa"ion di abablubabluy hitun luta!"

33 At ha"in an hi Jeremiah ya inali' di, "Henen a'atana ya awalitangday
mun'a'atoy hinan abablubabluy. Ya mi'id di munlungdayah nan mun'a'atoy
unu mangilubu' ay dida an nonong ya umatdah allugit an nihinap hinan
luta.
34 Ya henen a'atana ya da'yun mangipangpanguluh nan tatagu' an paddung-
nay mumpapto' hi kalnilu
ya ahikikila ayuh numanomnomanyu,
ya mumpu'upu' ayuh nan hupu' hi aat di punlungdayaanyu.
Ti nadatngan mahkay di atayanyu,
at mipaddung ayuh nan mapmaphod an bangan uklit an awniat magah,
ya napohla'.
35 Ti mi'id di mabalin hi lumayawanyuh umuyyu ipo"oyan,
36 ya hay ma'at ya awniat donglonyuy ahipopokaw an mangipangpangulun
da'yu
ti pumpa"in Apo Dios nan babluyda,
37 at mumbalin hi mi'id di hulbida an dumalat di bungotna.
38 Ti umat hinan layon an bumuhu' hinan liyang an nunhituwanan munheel
hi bungotna,
ya numpa"inay babluyda ta mumbalin hi mi'id di hulbina."

‡ **25:25** Unu ad Iran. § **25:25** Ad Iran hinan pingit di baybay an ma'alih Persian Gulf. * **25:25** Ad Iran.

26

Hay Nangidolomandan Jeremiah

1 Ya heden hopap di nun'alian* Jehoiakim† an hina' Josiah hi ad Judah ya
inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Umuy'ah nan gettaw di Timplu, ya timma'dog'ah hinagangda, ya
himmapit'ah nan tatagud Judah an umalin mundayaw ay Ha"in hinan
Timplu'. Ya inalim an amin nan ipa'innila' ay he"a, ya tigom ta mi'id di
malauhan.
3 At olom man ya donglon nan tatagu ta du'gonda nan nun'appuhin
pangatda, at mabalin an mun'innomnoma' ta adi' moltaon didah nan do'ol
an numbaholanda.
4 At alyom ay dida an Ha"in an Dios ya alyo' di, Adiyu ay donglon ta adiyu
unudon nan Uldin'u
5 ta inaynayunyun adi mangngol hinan hennahennag'un baal'un propeta
6 ya pa"io' tun Timplu ta umat hinan inat'uh din Tuldan Abung hi ad
Shiloh. Ya tun na'at ad Jerusalem di pangidut nan tataguh tun luta."
7 At nan papadi, ya propeta, ya an amin nan tataguh dih nan Timplu ya
dengngolda danen inali'ali'.
8 Mu un hi'itangan impada'puh'u ya lini'uba' hinan papadi, ya propeta, ya
nan tatagun wah di. Ya nun'it'u'dan alyonday, "Mahapul an mapatoy'a an
dumalat nan hinapihapitmu!
9 Ti anaad ta nonong ya inalim hi un pa"ion Apo Dios tun Timplu ta umat
hinan na'at hi ad Shiloh? Ya anaad goh ta inalim hi mapa"i tun babluy ad
Jerusalem?"
At hiyah ne dumalat hi nunli'uban nan tatagun Jeremiah hidih nan
Timplu.
10 Ya unat goh dengngol din a'ap'apud Judah henen na'at ya nunnaudon-
dan immuy hinan way Timplu, ya inumbundah nan ma'alih Pa"amman
Pantaw di Timplu ta diday mangipanuh hinan ma'ma'at.
11 Ya inalin nan papadi ya nan numbino'ob'on an propetah nan u'upihyal
ya nan tatagun wah diy, "Heten tagu ya mahapul an mapatoy! Ti hinimung
tu'un dengngol nan inali'alinan apa"ian tun babluy tu'u!"
12 Ya himmapita' an inali' di, "An amin nan dengngolyun hinapit'u ya hi
Apo Dios di nalpuwana. Ti Hiyay nannag ay ha"in ta ipa'innila' ay da'yu
nan nidugah an ma'at eten Timplu, ya tun babluy tu'u, ya nan udum an
dengngolyun inali' hi ma'at.
13 Mu gulat ta ipogpogyu nan pangatyu ta ete"ayun du'gon nan pumba-
holan ta unudonyuh Apo Dios at adina aton nan inalinah ma'at ay da'yu!
14 Mu ha"in ay ya okod ayuh ninomnomyuh maphod hi atonyun ha"in.
15 Mu ten alyo' an gulat ta patayona' ay da'yu at mumbahol ayun
himpamabluy an dumalat nan pamatayanyuh nan tagun mi'id di baholna.
Ti immannung an nalpun Apo Dios an amin nan dengngolyun inali'ali'!"
16 Ya inalin nan u'upihyal ya nan tataguh nan papadi ya nan
numbino'ob'on an propeta di, "Gapu ta un anggay nan hinapit Apo Dios an
Dios tu'uy impa'innilan Jeremiah ay ditu'u at adi mabalin an mipapatoy."
17 At timma'dog din udumnan a'ap'apun ni'yamung, ya himmapitdah nan
tatagun na'amung hidi
18 an inaliday, "Hidin nun'alian Hezekiah‡ ad Judah ya himmapit din
propeta an din hi Micah an iMoresheth.§ At inalinah din tataguy, Nan

* **26:1** Unu hidin 609-608 B.C. † **26:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. ‡ **26:18** Hay nun'aliana ya hidin 715-686 B.C. § **26:18** Hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 750-686 B.C.

nidugah di abalinanan Dios ya inalinay,
La'tot ya mapa"id Jerusalem ta mi'id di hulbinan paddungnay un na'aladu,
at nan nammagtun nipata'dogan nan Timplu ya mumbalin hi inalahan.*
19 Mu agguyda pinatoy hi Micah an dumalat nan hinapitna! Ti un at goh
hay inat din Alin hi Hezekiah ya nan tatagu ya din'ugda nan ato'atondan
pumbaholan ta numpahpahmo'dan Apo Dios ta Hiya mahkay dinayawda!
At dumalat enen inatda ya agguy inubah Apo Dios dida, ya agguyna goh
pina"i tun babluy tu'u an ad Jerusalem an ta"on unna inaliy hiyay atona.
Ya umat ad ugwan an gulat ta patayon tu'uh Jeremiah at hay ma'at nin ay
ditu'u?"
20 (Ya hay oha goh ya din propetan hi Uriah† an hina' Shemaiah an iKiriath
Jearim ya inalina nan ma'at eten babluy an nipaddung goh damdamah nan
inalin Jeremiah.
21 Mu unat goh dengngol nan Alin hi Jehoiakim,‡ ya nan tindaluna, ya nan
u'upihyal heden hinapit Uriah ya penhoddan patayon. Mu dengngol Uriah,
ya timma'ot, at limmayaw ta immuy ad Egypt.
22 Mu hennag nan Alin hi Jehoiakim hi Elnathan an hina' Acbor ya din
udum an linala'i ta inunuddad Egypt.
23 Ya inawitdah Uriah ta inyuydah nan Alin hi Jehoiakim, ya impapatoyna.
Ya inyuyda intapal di odolnah nan nun'ilubu'an di nun'awotwot an tatagu.§)
24 Mu ha"in ya agguya' impapatoy ti binadangana' ay Ahikam* an hina'
Shaphan ta agguya' inyabulut hinan tatagun mamatoy ay ha"in.

27

Hay Nangibuungan Jeremiah hinan Paddungnay Paku

1 Heden nangete"an Zedekiah* an hina' Josiah an alid Judah an
mumpapto' ya himmapit hi Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah.
2 An inalinay, "Alam nan ayiw an niyammah paku, ya nan lalat, ya
inyammam hi bagangmu."
3 Ya inalina goh di, "Alyom hinan hennag nan alid Edom, ya ad Moab, ya
ad Ammon, ya ad Tyre, ya ad Sidon an immalid Jerusalem an umuy mi'hapit
ay Zedekiah an alid Judah†

---

* **26:18** Mic. 3:12. † **26:20** Agguy nitudo' hinan udumnan verses di Hapit Apo Dios, an anggay ete. ‡ **26:21** Bahaom nan footnote di Jer. 26:1 ta innilaom din nun'alianad Judah. § **26:23** Hay nangilubu'andah nan nun'awotwot ya hinan Hadog an Kidron hi appit hi buhu'an di algaw ad Jerusalem (II Ki. 23:6). * **26:24** Hiyay ohan upihyal da Alin hi Josiah (II Ki. 22:12, 14) ay Alin hi Jehoiakim (Jer. 26:21). Ya nan imbaluynan hi Gedaliah ya binadanganah Jeremiah (Jer. 39:14), ya palpaliwan ya napa"id Jerusalem ya numbalin hi gobelnadol ad Judah hidin 586 B.C. (Jer. 40:5).
* **27:1** Unu hidin 593 B.C. Hay nun'alianad Judah ya hidin 597-586 B.C. † **27:3** Mid mapto' ya nahnagda an ma'alih *ambassadors* an nalpuh nan numbino'ob'on an babluy ta mun'oh'ohhadan munnomnom hi atondan man'ug hinan Alin hi Nebuchadnezzar an iBabylon. Ti hidin 594 B.C. ya ente"an nan balbalun alid Egypt an hi Pharaoh Psammetichus II an numpapto', at hay ninomnomda nin ya badangan nan i'Egypt dida an man'ug ay Nebuchadnezzar. Ya mid mapto' ya wan dengngol Nebuchadnezzar nan aat di nunhahapitandan amin ad Jerusalem at impa'ayagnah Zedekiah an numpapto' hinan mitingda ta inhingalna (ti immannung an immuy hi Zedekiah ad Babylon hidin 593 B.C. an nibaag hinan Jer. 51:59). Mu unat goh numbangngad hi Zedekiah hi ad Judah ya din'ugnah Nebuchadnezzar (Jer. 52:3), at hiyaat un hennag Nebuchadnezzar nan titindalunad Judah ta pa"ionda nan babluy hidi (Jer. 52:4-30).

4 nan hinapit Apo Dios an alyom di, Hiyah te hinapit Apo Dios an
nidugah di abalinanan Dios ad Israel an inalinay, Mahapul an ibaagyuh ten
impa'innila' hinan a'ap'apuyu.
5 Ti dumalat nan nidugah an abalina' ya limmu' tun luta, ya nan tatagu,
ya an amin nan numbino'ob'on an animal an wah tun luta, ya mabalin an
idat'uh nan malgom an pilio' hi pangidata'.
6 Ya ad ugwan ya idat'un amin heten babluy hinan alid Babylon an hi
Nebuchadnezzar an baal'u, at iyokod'un hiya an amin an ta"on un nan
animal hi inalahan.‡
7 Ya an amin nan tataguh nan abablubabluy ya hiyay itamuanda, ya
itamuanda goh nan imbabaluyna§ ya nan a'apuna* ta engganah un madat-
ngan di a'abakan ad Babylon, ti abakon di udum an tatagu ta mumbalindah
baalda.
8 Gulat ta nan tatagun adi mangitamu unu mange'gon ay Nebuchadnezzar
an alid Babylon ya moltao'. Ya hay pummolta' ya nan gubat, ya batel, ya nan
na'alligat an dogoh ta engganah un abakon nan iBabylon dida.
9 Mahapul an adiyu donglon di ipa'innilan nan adi makulug an propetayu,
ya nan mun'utung, ya nan mangulgud hi aat di enap, ya nan mumbuyun,
ya nan way mihu'lung an mangalin da'yuh adi mabalin an mumbalin ayuh
himbut nan alid Babylon.
10 Ti nan ipa'inniladan da'yu ya layah an un da'yu balbaliyan ta way
atonyun mipakak ta taynanyu nan lutayu. Ti Ha"in ya pun'iwa'at'u da'yuh
nan udum an adagwin babluy ta mun'atoy ayu.
11 Mu gulat ta nan tataguh nan malgom an babluy ya humukudah nan alid
Babylon ta hiyay itamuanda at adi' pakakon dida enen babluyda ta diday
okod an munlia' hinan payawda, ya mihinadah dih nunhituwanda. Ha"in
an hi Apo Dios di nanapit ene."
12 At hiyanay inali' hinan hennag di alidad Jerusalem, ya hiyay
impa'innila' goh hinan alid Judah an hi Zedekiah an inali' ay hiyay,
"Humuku'ah nan alid Babylon ya nan tataguna ta diday itamuam.
13 Ti adi'a ay ya umannung an matoy ayuh nan tatagum hi gubat, ya batel,
ya nan naligat an dogoh. Ti hiyah ne inalin Apo Dios hi ma'at.
14 Adiyu donglon di hapiton nan adi makulug an propetan mangalin
da'yuh adiyu itamuan nan alid Babylon ti hanan ibaagdan da'yu ya layah
an un da'yu balbaliyan!
15 Ti gulat ta kulugonyu dida ya pumpakak da'yuh tun babluy ta hidiy
pamatayandan da'yu. Hiyah ne hinapit Apo Dios."
16 Ya immuya' goh hinan papadi, ya inali' nan hinapit Apo Dios an inali-
nay, "Adi ayu pedpedngolan hinan propetan mangalih un ag'aga mahkay di
pangibangngadandah nan gina'un ma'usal hinan Timplun Apo Dios an din
niyuy ad Babylon.† Ti agguy nongkay immannung hanan gunda alyon ay
da'yu.

---

‡ **27:6** Dan. 4:25. § **27:7** Heten hapit ya mabalin an nan *holag* di pohdonan ibaga. Natoy nan Alin hi Nebuchadnezzar hidin 562 B.C., ya numbino'ob'on di nipallog ay hiya: (1) nan Alin hi Amel-Marduk (562-560 B.C.; Jer. 52:31; II Ki. 25:27), ya (2) nan Alin hi Nergal-Shar-usar (560-556 B.C.), ya (3) nan Alin hi Labashi-Marduk (un duwa unu tuluy bulan di nun'aliana), ya (4) nan Alin hi Nabonidus (556-539 B.C.), ya (5) nan Alin hi Belshazzar (?-539 B.C.; Dan. 5:1-31). * **27:7** Hay ngadana ya hi Belshazzar an imbaluy nan Alin hi Nabonidus. Agguy tu'u inilay te"an di nun'aliana ti ni'dehhan ay amanan nun'ali, mu hay negpongana ya hidin October 29, 539 B.C. (Dan. 5:1-31). † **27:16** Nan udumnan gina'un di Timplun Apo Dios ya nipiyuy ad Babylon hidin 605 B.C. (Dan. 1:1-2), ya nan udumna ya nipiyuy hidin 597 B.C. (II Ki. 24:13), ya nan udum ya nipiyuy hidin 586 B.C. hidin napa"ian nan Timplu (Jer. 52:17-23).

17 At adiyu ahan dongdonglon dida ta un ayuat humukuh nan alid
Babylon at matagu ayu. Ya ta adi ni' mapa"i tun babluyyu.
18 Ti un gulat ta immannung an dida ya propetada at inilada nan inalin
Apo Dios, at gulat ya mumpahpahmo'dan Apo Dios an nidugah di abalinana
ta adina iyabulut an miyuy ad Babylon nan na'angang an nun'abalul an
gina'uh nan Timplu ya hinan palasyun di alih ad Judah.
19 Ti umat hituy inalin Apo Dios an nidugah di abalinanah aat nan
gambang an tu'ud hinan hinagang di Timplu, ya nan gambang an ittuwan
di danum hinan gettaw, ya an amin nan udumnan gina'un na'angang hinan
babluy
20 an agguy ni'yalan Nebuchadnezzar an alid Babylon hidin nangekakana
ay Jehoiachin an hina' Jehoiakim an alid Judah ya nan adadangyan an
inalinay,
21 Immannung an Ha"in an Dios an nidugah di abalinana an dayawonyun
holag Israel ya iyabulut'u an hanan nun'abalul an na'angang hinan Timplu'
ya hinan palasyun di ali
22 ya miyuydad Babylon.‡ Mu udum hi algaw ya ipabangngad'u goh
damdama hanan ten babluy.§ Ha"in an Dios di nanapit ete."

28

Nan Agguy Immannung an Propeta an hi Hananiah

1 Hidin miyaleman bulan eden miyapat goh an tawon an numpapto'an
Zedekiah hi ad Judah* ya inalin Hananiah† an hina' Azzur an iGibeon ay
ha"in hidin awadamih nan Timplun Apo Dios (at dengngol nan papadi ya
nan tatagun wah di nan inalina)
2 an inalinay, "Umat hituy hinapit Apo Dios an nidugah di abalinanan Dios
an dayawon di holag Israel an inalinay, Pogpogo' mahkay nan abalinan nan
alid Babylon an paddungnay pakuh bagang di tagu.
3 Ya adi munduway tawon‡ at ipabangngad'un amin din nun'abalul an
gina'un nan Timplu an din impiyuy Nebuchadnezzar ad Babylon.
4 Ya umat goh an ibangngad'uh tu nan ali tu'ud Judah an hi Jehoiachin
an hina' Jehoiakim ya nan udum an nibalud hi ad Babylon.§ Ti pogpogo'
nongkay di abalinan nan alid Babylon."
5 Ya tembal'uh Hananiah hi hinagang nan papadi ya an amin din tatagun
timmata'dog hinan Timplu an inali' di,
6 "Amen!* Olom ni' ya umat hinay aton Apo Dios! Olom ni' ya aton Apo
Dios nan inalim ta ibangngadna nan nun'abalul an gina'un nan Timplu ya
nan i'ibba tu'un nibalud ad Babylon!
7 Mu donglom nan hapito' ay he"a ya ta"on un da'yun amin an tatagun
wah tu:
8 Din nun'ahhun an propetah din penghana ya unta mawada ya
impa'innilada an ta"on un nan ongol di abalinanan babluy ya melwangdah
gubat, ya nan do'ol an pumatoy, ya nan nidugah an dogoh.
9 Mu nen ad ugwan ya alyom di maphod an lumenggop tu'u. At tigon tu'u
akkay un immannung an nalpun Apo Dios nan inalim!"

---

‡ **27:22** Na'at hidin 586 B.C. § **27:22** Na'at hidin 538 B.C. (Ezra 1:7-11). * **28:1** Unu hidin 593 B.C.
† **28:1** Hay pohdonan ibaga ya *ma'ma'ullay hi Apo Dios.* ‡ **28:3** Mu hay impa'innilan Jeremiah hi
aatna ya un *napituy* tawona (Jer. 25:11-12; 29:10), at nunhinnat'ondan duwa! § **28:4** Immuydad
Babylon hidin 597 B.C. (II Ki. 24:8-17; II Chron. 36:9-10). * **28:6** Hay pohdon ten hapit di Hudyu an
ibaga ya *olom man ya ma'at hene!*

10 Ya nonong ya innal Hananiah din paku' an imbuung'u,† ya inipungna.
11 Ya inalinay, “Inalin Apo Dios an umat hinay atonan mama"ih nan
nangipaligligatan da Nebuchadnezzar hi an amin an babluy an inabakna.
Ya adi umuy hi duway tawon ya ma'at hana.”
Ya unat goh nalpah hene ya tinayna' dida.
12 Mu agguy nadnoy ya himmapit hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,
13 “Mumbangngad'a ta umuymu ibagan Hananiah an Ha"in an nidugah
di abalinanan Dios an dayawon nan holag Israel di mangalin hiya di: He"a,
Hananiah, ya inipungmu din ayiw an paku, mu hay mihukat ene ya nan
gumo' an paku.
14 Ti paddungnay ipabuung'uh nan abablubabluy di gumo' hi padungal ta
mapilitandan mangunud hi an amin an pohdon Nebuchadnezzar hi atonda.
Ya ta"on un nan animal hi inalahan ya iyokod'un hiya.”‡
15 Ya innayun'un inalin hiyay, “Alyo' ay he"a, Hananiah, an hay imman-
nung ya agguy da'a pento' ay Apo Dios hi propetana! Mu nonong ya unmu
immuy inali'alih nan tataguy layah ya wan hiyay kulugonda.
16 At hiyanan hay inalin Apo Dios ay he"a ya inalinay, Adi madnoy
ya mi'idon da'ah tun luta! Ya adi malpah heten tawon ya matoy'a ti
intudduwam nan tatagu ta ngohoyona' an Dios!”
17 At unat goh naluh di duway bulan§ ya natoy tatagwah Hananiah.

29

Hay Nuntud'an Jeremiah hinan iJudah an Niyuy ad Babylon

1 Ha"in an hi Jeremiah ya nuntudo'a' hinan imbalud Nebuchadnezzar an
nalpud Jerusalem an impiyuynad Babylon. Ya hay nuntud'a' ya nan agguy
ni'yatoy an mumpangipangpanguluh nan tatagu, ya nan papadi, ya nan
numbino'ob'on an propeta, ya an amindan nalpud Judah.
2 At impiyuy'uh ten tudo"uh din nalpah an niyuy ad Babylon nan Alin hi
Jehoiachin, ya hi inana,* ya nan u'upihyal hi ad Judah, ya nan nun'ala'eng
an mangiyammah nan malgom.†
3 An impadon'u ay da Elasah an hina' Shaphan ya hi Gemariah an hina'
Hilkiah an hennag nan alid Judah an hi Zedekiah hi umuy mi'hapit hinan
alid Babylon an hi Nebuchadnezzar. Ya hay intudo"u ya inali' di:

4 “Hi Apo Dios an nidugah di abalinanan Dios tu'un holag Israel ya umat
hituy inalinan da'yun amin an nalpud Jerusalem, an inalinay,
5 Mumpun'amma ayuh a'abu'abung ta way punhituwanyu, ya
mumpuntanom ayu ta way itanudyu.
6 Ya mumpun'alhin ayu ta mahlag ayu, ya ipalhinyu nan imbabaluyyu
ta mumpunholagda goh. Ti hay pohdo' ya dumo'ol ayu, ya adi' pohdon hi
un ayu i'itang.
7 Ya iluwaluyu ta *lumenggop* ya *pumhod* henen babluy an nangipi'aya'
ay da'yu. Ti *pumhod* ay henen babluy ya *pumhod*‡ goh di nitaguanyu.
8 Ya innayun goh Apo Dios an nidugah di abalinanan Dios tu'un holag
Israel an inaliy, Elanyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan layah an ibagan nan

† **28:10** Jer. 27:2. ‡ **28:14** Dan. 4:25. § **28:17** Unu 593 B.C. * **29:2** Unu nan Queen an hi Nehushta (II Ki. 24:8). † **29:2** Gapu ta nipiyuydad Babylon an nalpud Judah hidin 597 B.C. (II Ki. 24:14-16; II Chron. 36:10) at heten tudo' ya nitudo' hidin 596, unu 595, unu 594 B.C. ‡ **29:7** Hanan hapit an ni-italics ya hapit di Hudyu an *shalom* (unu lenggop), ya hiyay nalpuwan nan ngadan di kapitulyudad Judah an Jeru*salem* (unu Jeru-*shalom*).

i'ibayun wah na an propeta ya nan mumpumbuyun. Ya adiyu kulugon nan alyondah nipa'enap an gapu ta hiyah ne pohdonyun donglon.

9 Ti bo'on Ha"in di nalpuwan nan gunda ipa'innilan nan mangalih unda propeta ti agguy'u ahan hennag dida.

10 Ya innayun goh Apo Dios an inalinay, Hay makulug ya mihina ayuh nad Babylon hi napituy tawon. Ta malpah ay ya un'u ipa'annung din inali' ta pa'anamuto' da'yuh nan babluyyu.

11 Ti Ha"in an Dios ya inila' nan ninomnom'uh ma'at ay da'yu an hay ninomnom'u ya nan pumhodanyu ya bo'on hay punligatanyu ti maphod di ninomnom'uh pumbalinanyuh udum hi algaw.

12 Ya hitun adatngan nen gutud ya umali ayun munluwalu, at abuluto' di luwaluyu.

13 Ya le'naonyun wadaa' hi unyu e'kod an amin di nitaguanyun Ha"in.

14 Ya immannung an le'naonyun wadaa', ya amungo' da'yuh nan numbino'ob'on an babluy an *niwa'atanyu* ta ibangngad'u§ da'yud Jerusalem.

15 Mid mapto' ya alyonyuy, Hi Apo Dios ya indatnay propetamid Babylon. Mu agguyyu ahan inunud dida.

16 At hiyanan hiyah te inalin Apo Dios hi ma'at hinan ali tu'un holag David ya an amin tu'un wah tun babluy an agguy nitnud:

17 Inalin nan nidugah di abalinanan Dios di, Iyabulut'un waday gubat, ya batel, ya nan pumatoy an dogoh ay dida. Ya pumbalino' didah umat hinan nabulu' an bungan di figs.

18 Ya ta"on un ngadan di umayanda an babluy ya wada damdamay gubat, ya batel, ya nan pumatoy an dogoh ay dida. At nidugah an manoh'an amin di tataguh abablubabluy hinan ma'at ay dida. Ya pihupihulonda dida, ya aba'abatlanda didah nan babluy an pangiyaya' ay dida.

19 Manu ay umat hinay ma'at ay dida ti adia' unudon an ta"on hi un ag'agaan impa'innilan nan baal'un propeta nan Hapit'un dida. Umatda goh damdaman da'yun niyuy hinad Babylon an agguya' inunud!

20 At hiyanan da'yun niyuy ad Babylon an nalpud Jerusalem ya donglonyuh ten ipa'innilan Apo Dios ay da'yu:

21 Ti inalin nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon tu'un holag Israel di, Hi Ahab an hina' *Kolaiah* ya hi Zedekiah an hina' Maaseiah* an mangalih nalpun Ha"in an Dios nan gunda ipa'innila mu layahda, ya hiyanan iyokod'u didah nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar ta punhintitigan di tataguy pamatayandan dida.

22 At henen nidugah an ma'at ay dida ya mumbalin hi *pangidut* nan nalpud Judah an wad Babylon ti wada ay di taguh *idutanda* ya alyonday, Maphod ni' hi un aton Apo Dios ay he"a nan umat hidin inatnan da Zedekiah ay Ahab an matattaguda ya genhob†‡ nan alid Babylon dida!

23 Ti nidugah an nun'appuhiy inatdah nan tatagu' ad Israel an nun'ilugtapanday ahawan di heneggonda. Ya inalida goh udot hi un Ha"in

---

§ **29:14** Heten hapit di Hudyu ya umat hinan hapitda goh an *niwa'atanyu*, at nunhanul hi Apo Dios. * **29:21** Bo'on dida nan duwan a'ali an numpapto' ad Israel ya ad Judah ti diday duwan munlayah an propeta. Agguy tu'u inilay udumnan aatda. † **29:22** Heten hapit ya umat hinan duwan hapit di Hudyu an *Kolaiah* (verse 21) ya *idut* (verse 22), at nunhanul goh hi Jeremiah. ‡ **29:22** Na'ah'upandah nan dadan an ma'alih *Uldin Hammurabi* an hi Hammurabi di ohan alidad Babylon hidin 1728-1686 B.C., ya ta"on un nabayag an natoy mu inunud nan iBabylon nan inyuldina damdama. Ya nitudo' hinan Section 25, ya Section 110, ya Section 157 an mabalin ahan an gohbon nan gubelnu nan mapatoy.

di nalpuwan nan layah an gunda ipa'innilah nan tatagu. Ya Ha"in an Dios ya hinimung'un tinnig hanan ina'inatda."

Nan Tudo' ay Shemaiah

24 Palpaliwan ya wada goh di impa'innilan Apo Dios hi ipa'innila' ay Shemaiah an iNehelam.
25 At umat hituy hinapit Apo Dios an nidugah di abalinanan Dios di holag Israel an inalinay, "He"a, Shemaiah, ya un nonong ya nuntudo"ah nan padin hi Zephaniah§ an hina' Maaseiah, ya inyapongmuh nan udum an papadih tu ya nan tataguh tud Jerusalem. Hay intudo'mu ay Zephaniah ya inalim di:

26 Hi Apo Dios ya pento' da'ah padi an mihukat ay Jehoiada ta he"ay mangipapto' hinan Timplu.* Ya nan tagun paddungnay nabongang an mangalih un hiyay propeta mu layahna ya mahapul an mabangkilingan, ya mago'dan hi gumo' di bagangna.
27 Ya anaad tuwali ta agguymu inat ay Jeremiah an i'Anathoth ya wan hay pangatna ya ay donongnay un hiyay propeta?
28 Ti nuntudo' ay da'mih tud Babylon an inalinay mabayag anuy ihinanmih tu. At maphod anuh un ami mun'ammah punhituwanmi ya muntanom ta way pangngalanmih itanudmi."

29 Mu hay inat nan padin hi Zephaniah hinan tudo' an nalpun Shemaiah ya imbahanan ha"in an hi Jeremiah.
30 Ya himmapit hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,
31 "Jeremiah, muntudo"ah nan nipiyuy ad Babylon ta alyom di:

Hi Apo Dios ya umat hituy impa'innilanah ma'at ay Shemaiah an iNehelam† an inalinay, Hi Shemaiah ya binalbaliyan da'yu, at kinulugyu nan inalina an ta"on hi un layahna ti agguy'u pento' hiyah propeta'.
32 At hiyanan moltao' hi Shemaiah an iNehelam ya an amin nan holagna! At mi'id di ta"on hi un ohan didah mangah'up hinan maphod an ato' hinan tatagu' ti hiya ya intudduwan da'yu ta ngohoyona'! Ha"in an Dios di nanapit ete."

30

Hay Tulag Apo Dios hinan Tataguna

1 Palpaliwan goh ya inalin Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di,
2 "Ha"in an Dios an dayawonyun holag Israel ya ipa'innila' ay he"a ta itudo'mun amin nan gun'u ipa'innilan he"a ta ma'ohhah liblu.*

---

§ **29:25** Bo'on hiyay propetan hi Zephaniah an nuntudo' hinan Liblu an Zephaniah. Hay udumnah aat ten padi ya nitudo' hinan Jer. 21:1 ya II Ki. 25:18-21. * **29:26** Bo'on hiyay Nabagtun Padi mu hiyay netob ay hiya, ya hay tamuna ya ipapto'na nan papadin pulis an mumpapto' hinan ma'ma'at hinan Timplun Apo Dios (bahaom goh nan footnote di Jer. 20:1). † **29:31** Hay pohdon ten ngadan di babluy an ibaga ya *enap*. At paddungnay munhanul hi Apo Dios ta ipa"elna an heten munlayah an propeta an taga Enap ya enap an amin di ipa'innilana, at mahapul an mamolta ti adi ahan makulug.
* **30:2** Hay aat ten liblu ya nan nali'up an pepel.

3 Nomnomonyu ti udum hi algaw† ya pa'anamuto' nan tatagu' an i'Israel
ya iJudah nan babluy an indat'uh din o'ommoda.‡ Ha"in an Dios di ad hapit
ay date."
4 Ya hiyatu goh di hinapit Apo Dios hi ma'at hinan i'Israel ya iJudah
5 an inalinay,
"Ha"in an Dios ya donglo' di kilan nan tatagu
an dumalat nan nidugah an ta'otda.
6 Ya undan muntungawday linala'i?
Mu anaad ta nan mun'abi'ah an linala'i ya paddungnay muntun-
gaw di tigawdah ha'it di nomnomdah nan na'at,
ya immuphatdan amin hi ta'otda?
7 Manu ay ya awniat nunnaud di ma'at an mi'id ah nipaddungana ahan,
ti awniat nidugah di punligatan nan tatagu' an holag Israel.
Mu hay umangunuh ya baliwa' dida.

8 At ipungo' nan paddungnay pakuh bagangda,
ya ta"on goh nan paddungnay bangkelengda,
ta adida mahkay mumbalin hi baal di udum an tataguh udum an
babluy.
9 At Ha"in mahkay an nidugah di abalinanan Dios di punhulbianda,
ya nan pot'o' goh an holag David di alida.§

10 At da'yun holag Israel ya adi ayu tuma'ot ya adi ayu numanomnom
ti la'tot ya pa'anamuton da'yu nongkay ay Ha"in
an ta"on un niyadagwin babluy di niyayanyu.
At iyanamut'u da'yu ya nan holagyu ta lumenggop ayu mahkay,
ya mi'id mahkay di mana'ta'atot ay da'yu.
11 Ti wadaa' an mamaliw ay da'yu,
at pa"io' hanan babluy an nangiwa'ata' ay da'yu.
Mu adi' da'yu nongkay ubahon an un'u da'yu gilaton ya anggay
ti adi mabalin hi nonong ya adi ayu mamolta."

12 Ya inalin goh Apo Dios hinan tatagunay,
"Nan hugatyun nidugah an himmalom ya adi umadaog
13 ti mi'id di mabalin hi pangagahyu,
ya mi'id di mangipapto' ay da'yu.
14 Ti an amin nan tataguh udum an babluy an gunyu numpabadangan*
ya inaliwan da'yu mahkay an adi da'yu nomnomnomon ay dida.
At Ha"in di paddungnay ma'abbungot an buhulyu an himmalom di
inat'un nanugat ay da'yu
ti dumalat nan do'ol an numbaholanyu ya nan nun'appuhin pan-
gatyu.
15 Ya adi ayu munlilin dumalat nan punholholtapanyu ti da'yuy ad bahol!

16 Mu nan aton nan buhulyu ya nan mamloh hi gina'u ya hiya goh di ma'at
ay dida,

† **30:3** Hay itudun ten verses 3-24 ya hay ma'at hinan duwan timpu: (1) nan Punligatan di Tatagu (verses 4-7, 12-16, 23-24), ya (2) nan Hinlibuy Tawon (verses 3, 8-11, 17-22). ‡ **30:3** Nipiyuy nan i'Israel ad Assyria hidin 722 B.C., mu agguy ni' nipiyuy nan iJudah eden timpu (mu na'at hidin 586 B.C.). § **30:9** Hay kulugon nan udum ya nan Alin hi David tuwaliy mun'alih nan Hinlibuy Tawon, mu alyon nan udum an nan holagna an hi Jesu Kristuy mun'alid Jerusalem. Mid mapto' ya mundehhandan mun'ali. * **30:14** Nan i'Egypt di oha ti numpabaddang nan Hudyun dida (Jer. 37:5-7).

at an amin nan buhulyu ya mabaludda goh ta miyuydah udum an
babluy.
17 Mu da'yu ay an iZion ya paphodo' nan hugatyu ta mumbangngad nan
maphod an punle'nayu
an ta"on hi un ad ugwan ay ya hay pannigdan da'yu ya ninganuy
ayun mi'id di managgung ay da'yu."

18 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Pa'anamuto' nan tatagu' hinan babluyda tuwali ta ipaphod'u dida
ya nan numpunhituwanda,
ya umat goh hinan numpunhituwan nan tatagu.
Ya maha"ad goh nan palasyuh din naha"adana tuwali,
at mipaphod henen babluyda.
19 At mun'am'amlongdan mungkantah punyamanandan Ha"in.
Ya tigo' ta mahlagda ta dumo'olda,
ya mawaday pange'gon di tatagun dida an adida mahkay mapihul.
20 Ya mumbangngad nan ongol an abalinanda ta umat hidin nabayag,
ya mumbangngaddan himpamabluy an mundayaw ay Ha"in,
ya moltao' an amin nan mangipadah an mamalpaligat ay dida.
21 Ya hay mun'ap'apun dida ya nan oha goh damdama ay dida,†
ya hiyay mabalin an meheggon ay Ha"in hinan awada'
ti adi mabalin an meheggon ay Ha"in hi un'u adi abuluton.‡
22 At hiyanan diday tatagu',
ya Ha"in di Dios hi dayawonda.

23 Mu Ha"in an Dios ya nidugah di bumungta' hinan mumbahol
an umat hinan mabi'ah an puo' di ato' an mangubah hinan tatagun
nappuhiy pangatda.
24 Ti hay bungot'u ya adi nonong ya na'ubah an engganah un ma'at an amin
nan ninomnom'u.
Mu udum hi algaw ya ma'awatanyu nan pohdo'."

31

Hay Pumbangngadan nan i'Israel ay Apo Dios ta Hiya Tuwaliy Punhulbianda

1 Ya impahapita' ay Apo Dios an inali' di, "Udum hi algaw* ya Ha"in
mahkay di dayawon di an amin an holag Israel ta mumbalindah tatagu'."
2 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Hay umanamutan din agguy ni'yatoy hidin gubat ya ipapto"u didah nan
owon
ta engganah un'u idatong didan ten babluy
an umat hinan inat'uh din o'ommoddah din nadnoy.
3 Ti nan impattig'un ongol an pamhod'uh din o'ommodyun holag Israel
ya munnononnong an adi malumluman.
4 At hiyanan badanga' da'yu ta mumbangngad di amaphodyun holag Israel,
ya mabalin mahkay goh an paganghonyuy tambourinesyu ta man-
ayaw ayuh amlongyu.

† **30:21** Bahaom nan footnote di Jer. 30:9 ta innilaom di ngadana. ‡ **30:21** Mahapul an mapatoy nan tagun meheggon ay Apo Dios hi unna adi abuluton (Ex. 19:20-25; 24:1-2; Lev. 16:2; Num. 8:19; 16:1-40). * **31:1** Hatun verses ten chapter ya itududay aat nan tulun timpu: (1) nan amatagun Jesus (verse 15), ya (2) nan Punligatan di Tatagu (verse 18), ya (3) nan Hinlibuy Tawon (verses 1-4, 16-17, 19-40).

5 Ya umat goh an muntanom ayuh greyp hinan dudunduntug ad Samaria,
ya da'yu mahkay mangan hi bungada.
6 Ya udum di algaw ya donglonyuy it'u' hanan mungguwalyah nan madin-
untug an babluy ad Ephraim an alyonday,
Makak ayu ta umuy tu'ud Jerusalem ta umuy tu'u mundayaw ay
Apo Dios!"†

7 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Oltonyun mungkantah pun'amlonganyun holag Israel
an gapu ta nan babluyyuy na'ahhamad hinan abablubabluy.‡
Ya ipadngolyuy pundayawyun alyonyuy,
He"a, Apo Dios, di nangibaliw ay da'min na'angang an holag Israel!
8 Ti undan adiyu tigon an pa'anamuto' da'yu ta ma'amung ayun
malpuh nan babluy hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di
algaw§
ya hinan mun'alpuh nan pingit di luta.
Ya mitnudday nun'abulaw, ya nun'apilay, ya numpunhabi,
ya ta"on un nan mun'agadyuh an muntungaw ta do'oldan umanamut.
9 At munluwalu ayu owan mungkila ayuh umanamutanyu,
ya Ha"in di mangipangulun da'yu ta e'wayuh nan nundotal an
owon hinan pingit di ginnaw
an awadan di mun'ul'ullay an danum ta adi ayu mida'leh.
Ti da'yun holag Israel ya Ha"in di hi amayu,
ya hi Ephraim di ibilang'uh pangpangullun imbaluy'u.

10 At da'yun Hentil hi abablubabluy hitun luta ya donglonyuh ten ibaga'
ta pun'ipa'innilayuh nan nun'iyadagwin babluy an alyonyuy,
Hi Apo Dios ya inwa'atna nan holag Israel hi abablubabluy,
mu amungona goh damdama dida
ti ipapto'na dida an umat hi pangipapto' di mumpahtul hi kalniluna.
Hiyah ne ipa'innilada.
11 At Ha"in an Dios ya immannung an bangngado' da'yun holag Israel
hinan buhulyun ongol di abalinanda ya un da'yu.
12 At hay umanamutanyu ya mun'am'amlong ayun mungkantah nan nam-
magtun babluy ad Zion
ti dumalat nan amaphod'un Dios.
Ya dumo'ol di ili'yu, ya inumonyu, ya lanan di oliboyu,
ya mun'atataba nan kalniluyu ya bakayu.
At mipaddung ayuh nan puntanoman an waday danumna ta adida
matoy nan nitanom,
at adi ayu mahkay numanomnom.
13 At nan ungungan binabai ya linala'i
ya ta"on un nan nun'ala'ay ya manayawdan dumalat di amlongda.
Ti hukata' hi pun'am'amlonganda nan gunda punlungdayaan,
ya adida mahkay numanomnom ti pa'amlongo' nongkay dida.

† **31:6** Hidin nun'alian Jeroboam I (930-909 B.C.) ad Israel ya immandalnah nan tatagu ta adida umuy ad Jerusalem an mundayaw ay Apo Dios ta un anggay ad Bethel unu ad Dan di umayanda (I Ki. 12:26-33). Mu hinan Hinlibuy Tawon ya umuyda mahkay nan i'Israel ad Jerusalem. ‡ **31:7** Manu ay na'ahhamad nan babluy ad Israel ya un nan udumnan babluy ti bo'on nan amaphodna mu dumalat di homo' Apo Dios (Deut. 7:6-8; 26:18-19; II Sam. 7:23-24). § **31:8** Ta"on un nan duwan babluy an nipiyayan nan Hudyu ya wadadah appit hi buhu'an di algaw (an nan babluy ad Assyria ya ad Babylon) mu gapu ta ambilog di mapulun hidi at hay nange'wandah din penghana ya hay appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.

14 Ya mun'ahawal di idat'un mahapulyun tatagu',
at do'ol di dagwan nan padih nan midawat ay Ha"in.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ene."

15 Mu agguy ni' na'at hana ya inalin goh Apo Dios di,
"Awniat ma"adngol di ahikikilad Ramah,*
at nan holag Rachel† ya nidugah di kiladan adida pohdon an ma'al'alu'
ti nun'a'atoy nan imbabaluyda.‡
16 Mu ad ugwan ya alyo' an Dios di,
Ammuna mahkay, ya dimminong ayun kumilakila!
At mumbangngaddan da'yu nan imbabaluyyun malpuh nan babluy di buhul!
17 At hahalimidonyun pumhod ayuh udum di algaw
ti umanamutda nongkay hitun babluyyu nan imbabaluyyu.

18 Ti dengngol'uy kilayun tatagu' hi puntutuyuanyun inaliyuy,
Umat amih nan agguy nangipa'enghah tamu an baka,
mu dumalat nan nidugah an gunmu nangilat ay da'mi ya ten natugun ami.
At pumbangngadon ni' ahan da'mih numbabluyanmi
ta way atonmin mumbangngad an mundayaw ay He"a an Diosmi!
19 Hidin nan'uganmin He"a ya nuntutuyu ami nongkay,
ti unat goh na'awatanmi ya nidugah di bainmih nan ina'inatmin pumbaholan an nete"ah din a'ungungami."
20 Ya inalin Apo Dios di,
"Da'yun holag Israel ya da'yu tuwaliy pa'appohpohdo' an imbabaluy'u!
Ya manu ti wa ayan hinuplit'u da'yuh un mahapul at numanomnom ayu nin damdaman Ha"in,
mu umannung an hom'o' da'yu.

21 At mun'amma ayuh pummalkayuh nan dalanonyu
ta hiya goh di dalanonyuh pumbangngadanyuh tun babluyyu!
22 Ti anakkayah ahan tatagwa ya uya'a ya adi ayu mumbangngad ay Ha"in!
Ha"in an Dios ya waday baluh ato' an nob'on ahan
ti hay ma'at ya awniat hay babai di umuy manganap hi ahawana."§

---

* **31:15** Heten babluy ya wadah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hi ad Jerusalem, ya walun kilomitluy inadagwina an mipalpud Jerusalem an hakup di holag Benjamin. Ya hiyay ohan babluy hi nange'wan nan iJerusalem hidin nangilayawan nan iBabylon ay dida ta mipiyuydad Babylon (Jer. 40:1). † **31:15** Duway holag Rachel an da Joseph ay Benjamin. Mu hi Joseph an pangpangullu ya nunholag ta da Ephraim ay Manasseh, at mattig an waday tulun tribon nalpun hiya. Mu hay ipa"el Rachel hitu ya an amin nan Hudyu. ‡ **31:15** Duway itudunan te ti (1) itudunay pangilayawan nan iBabylon hinan Hudyuh 586 B.C., ya (2) itudunay pangipapatayan nan Alin hi Herod an Nidugah hinan ung'ungungngan linala'id Bethlehem hi itungawan Jesus (Mat. 2:18).

§ **31:22** Hay kulugon nan udum hi pohdonan hapiton ya nan munhabi an hi Mary an mid nangelo' ya mun'anap hi ahawana ta adi mapatoy ya nan ihabinan ung'ungunga ya nan Alin Pento' Apo Dios (bahaom nan footnote di Mat. 1:24). Mu hay kulugon nan udum ya hiyay nipa"el, ya hay ipa"elna ya nan aton nan Hudyun ayda babai an manganap ay Apo Dios an ay ahawada (verse 32) ti mumbangngaddan Hiya an malpudah abablubabluy ta diday ay ahawanah mid pogpogna. Hay itudun nan context ten chapter ya nepto' nan miyadwan nipa'innila.

23 Ya inalin goh nan nidugah di abalinanan Dios di, “Hitun pangiyana-
muta' hinan tataguh nan numbino'ob'on an babluydad Judah an numpun-
hituwanda tuwali ya awniat alyonda mahkay di, Olom ni' ya wagahan Apo
Dios nan ma'alih awadanah ad Jerusalem an nan Timpluna!
24 At nan tatagu ya munhitudan amin hi ad Judah ta mumpunhabalday
udum ya mumpumpahtulday udum.
25 Ya idat'uy bi'ah nan nablay, ya buhgo' nan ma'ulaw hi hinaangna.”
26 Ya himbumagga ya bimmangona', ya tinnig'uy awada'. Ya immannung
an ma"aphod din enenap'u! Mu impidwa' goh an nolo',
27 ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “Immannung an udum hi algaw ya
ipado'ol'u da'yun tatagu' hitud Israel. Ya ipado'ol'u goh nan animal hitu.
28 Ti hidin hopapna ya paddungnay numbu'nut'un amin an do'ol di
hennag'un nangipaligligat ya numpamatoy ay da'yu. Mu udum hi algaw
ya halimuna' goh da'yu ta engganah un ayu dumo'ol ya pumhod.
29 At madatngan ay heden gutud ya mi'id mahkay alyon di tataguh,
Ta"on un nan o'ommodday nangan hi agguy nalum an greyp
mu nan imbabaluyday na'a'alinu.*
30 Ti hay ma'alinu mahkay ya nan tatagun mangan hi agguy nalum, ya umat
goh an nan numbahol ya diday matoy.”

Nan Balbalun Itulag Apo Dios an Ma'at hinan i'Israel ya iJudah

31 Ya impahapita' goh ay Apo Dios an inali' di,
“Udum hi algaw ya waday balbalun itulag'uh† nan i'Israel ya
iJudah.‡
32 Hete ya adi umat hinan nunhahapitanmih din o'ommoddah din
nangekaka' ay didad Egypt
ti heden nahahapit ya agguyda inunud
an ta"on hi un Ha"in an Dios an ay lakayda ya nahamad di namhod'un
dida.§
33 Ya umat hituy ato' hinan balbalun pi'tulaga' hinan holag Israel
an ihina' hi nomnomda nan Uldin'u ta paddungnay nihamad an
nitudo' hidi.
At Ha"in di Dios hi dayawonda,
ya diday tatagu'.*
34 At adi mahkay mahapul hi un way muntudun didah aat'u ta unudona' an
Dios
ti an aminda nan tatagun mete"ah nan nun'awotwotwot hi eng-
ganah nan ongol di abalinana ya innilaona' ay dida.
Ti inaliwa' mahkay di baholda ta adi' mahkay gun nomnomon.”†

35 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Ha"in an hay ngadan'u ya Nidugah di Abalinanan Dios
di nangidat hinan algaw ta dumilag hi abigabigat
ya nan bulan ya nan bittuan ta mangipapatal hinan mahdom.

---

* **31:29** Hay pohdonan hapiton ya nan tatagu ya alyonday nan bahol ay anuy o'ommod ya holtapon di imbabaluyna. Hay nalpuwan ten proverb ya nan agguy nepto' an na'awatandah nan Ex. 20:5 ya Num. 14:18 an itududay minaynayun an nan bahol di o'ommod ya mi'lagat nan holagda. At hidin gutud din amatagun da Jeremiah ay Ezekiel (Ezek. 18:2) ya kinulug nan Hudyu an bo'on nan baholda tuwaliy dumalat hinan pummoltaan Apo Dios ay dida ti nan bahol din o'ommodda. † **31:31** Nan nalammung an hapit an *balbalun itulag* di nalpuwan nan hapit tu'u an *New Testament*. ‡ **31:31** Heb. 8:8. § **31:32** Heb. 8:9. * **31:33** Heb. 8:10; 10:16. † **31:34** Heb. 8:11-12; 10:17.

Ya Ha"in goh di mabalin an mangikiwal hinan danum hi baybay ta
munggongaah nan dalluyun hidi.
36 Ya hatun aat di limmu' ya minaynayun an adi nonong ya dimminongda,
ya umat goh hinay ma'at hinan holag Israel an adi' iyabulut an un
nonong ya napogpogdan himpamabluy.
37 Ti adi ahan mabalin an du'go' nan holag Israel an dumalat nan numba-
holanda!
Mu ma'at nin hi un mabalin an malukud ad daya
ya hi un mabalin an ma'ah'upan nan nipabunan tun luta."

38 Ya inalin goh Apo Dios di, "Udum hi algaw ya maha"ad goh damdama
tun babluy ad Jerusalem ta midawat ay Ha"in. Ya hay igad ya mipalpuh nan
Pungguwalyaan ad Hananel‡ ta engganah nan way Pantaw di Allup hinan
Way Nuntikkuana.§
39 Ya minaynayun goh hinan pogpog di Duntug an Gareb ta mumpa'uy
hinan dammangnad Goah.*
40 At hay milagat ya an amin nan nundotal an punlubu'an,† ya nan
nanginnampan panghoban hi lugit, ya nan papayaw hi bagtun nan Hadog
an Kidron an niyappit hi buhu'an di algaw, ta engganah nan nuntikkuana
an ma'alih Pantaw di Kabayu. Ya heten amin ya midawat ay Ha"in an Dios,
at hiyanan mibilang hi me'gonan. At adi mahkay polhon di buhul, ya adida
pa"ion."

32

Hay Pinumla'an Jeremiah hi Payaw

1 Ni'hapit goh hi Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah hidin miyapulun tawon
hi nun'alian Zedekiah hi ad Judah, ya hiyah ne miyapulu ta waluy tawon hi
nun'alian Nebuchadnezzar ad Babylon.*
2 Ya henen timpu ya lini'ub nan tindalud Babylon ad Jerusalem. Mu ha"in
ya nabaluda' hi awadan di mungguwalyah nan palasyud Judah.
3 Ti impibaluda' ay Zedekiah an alid Judah an dumalat di nangipa'innilaa'
hinan tataguh din inalin Apo Dios ay ha"in. Ti umat hituy inalina: "Ha"in
an Dios ya magadyuh mahkay an ipa'abak'u nan tatagun ten babluy ta
hakupon nan alid Babylon.
4 Ya nan Alin hi Zedekiah ya tiliwon nan tindalu ta iyuydah nan alid
Babylon ta humalyaona.
5 Ya impiyuynad Babylon ta mihinah di ta engganah un'u aton nan
ninomnom'un aton ay hiya. Ya ibaga' ay da'yu an wa ay ta mi'pattoy ayuh
nan iBabylon ya ma'abak ayu." Hiyah ne hinapit Apo Dios.
6 Ya hidin nibaluda' ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
7 "Nan agim an hi Hanamel an imbaluy ulitaom an hi Shallum ya umalih
tu ta alyonan he"ay polo'om nan payawnad Anathoth.† At gapu ta he"ay
neheggon hi tulangna ya biyangmu an he"ay mamla' ta minaynayun ay
da'yun himpangapuh den payaw."‡

‡ **32:38** Hay awadana ya nan allup hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya niha"ad hinan duguna an wah nan appit di buhu'an di algaw. § **31:38** Hay awadana ya nan hi allup hi appit iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya niha"ad hinan duguna an wah nan appit di a'unugan di algaw. * **31:39** Mid nanginnilad ugwan hi awadan ten duwan lugal. † **31:40** Mid mapto' ya nan Nundotal an Hinnom. * **32:1** Unu hidin 587 B.C. Lini'ub nan titindalun Nebuchadnezzar ad Jerusalem an ente"adah din 588 B.C., mu agguy na'abak nan iJerusalem ta engganah din 586 B.C. † **32:7** Hiyah ne babluy hi nalpuwan Jeremiah (Jer. 1:1). ‡ **32:7** Lev. 25:23-25.

8 Ya awni tatagwa ya na'at nan inalin Apo Dios an immalih Hanamel
hinan nibaluda'. Ya inalinan ha"in di, “Polo'om nan payaw'uh ad Anathoth
hidih nan lutan di holag Benjamin. Ti he"ay way biyangnan mamla' ta
minaynayun ay ditu'un himpangapu.”
Ya gapu ta inila' an hiyay inalin Apo Dios an polo'o' ya hiyay inat'u.
9 At penla"uh den payaw han agi' an hi Hanamel hi ad Anathoth hi
himpulu ta pituy silver.
10 Ya penelmaa' nan mangipa'innila an ha"in di namla' eden payaw,
ya numpelmada goh nan wah din ihtigu. Ya impakilu' din silver an
pumbayad'u, ya indat'un Hanamel.
11 Ya innal'u din duwan pepel an nitud'an di pola' nan payaw an napel-
maan, ya nan ohan pepel ya natimlian an nitud'an nan nepla'ana ya nan
ma'unud an nuntutulagan (ya nan ohan nitud'an di nunhahapitanda ya
agguy natimlian).§
12 Ya indat'u hanan pepel ay Baruch* an hina' Neriah an ap'apun Mah-
seiah an titinnig han kasinsin'un hi Hanamel, ya an amin din ihtigu an
numpumpelma, ya an amin din Hudyu an wah dih nangidata' ay Baruch.
13 Ya inali' ay Baruch di,
14 “Nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon tu'un holag Israel ya
umat hituy hinapitnan inalinay, Alam daten pepel an nitud'an di pola' ta
ittum hinan tibung ta madnoy ya unda mapa"i.†
15 Ti inali' ay he"a an udum hi algaw ya mahukatan di luta, ya abung, ya
payaw eten babluy.”
16 Unat goh nalpah an indat'un Baruch an hina' Neriah hadi din pepel ya
nunluwalua' ay Apo Dios an inali' di,
17 “He"a, Apo Dios, di nunlumud abuniyan ya tun luta an dumalat nan
nidugah an abalinam, ya mi'id ah naligat ay He"a, ti abalinam an amin di
logom!
18 Ya impattigmu nan nidugah an pamhodmuh nan linibun holag, mu
moltaom goh di udum an tatagun dumalat di bahol din o'ommodda. He"a
ya na'abbagbagtu'a, ya nidugah di abalinam ti hay ngadanmu tuwali ya
Nidugah di Abalinanan Dios.
19 Ya nahamad an amin di ninomnommu, ya umipanoh'ay gunmu
aton. Ya tigom an amin di pangat di tatagu ya nan gunda aton, at hay
ipabangngadmun dida ya nan miyunnudan hinan gunda aton.
20 Ya nundongol'an dumalat nan ina'inatmu ti do'ol di umipanoh'an
gunmu inat ad Egypt an adi abalinan di tagu. Ya engganad ugwan ya hiyay
innaynayunmun gun aton hitud Israel ya hinan ablubabluy hitun luta.
21 An umat hidin nangipanguluam ay da'min holag Israel an do'ol di
inatmun umipanoh'an adi abalinan di tagu, at nidugah di timma'tan nan
i'Egypt.
22 Ya impaboltanmuh ten malumong an malmuy mitanom an babluy ay
da'mi ta impa'annungmu din inalim hidin o'ommodmi.

---

§ **32:11** Hay dalat hi agguy natimlian an nitud'an di nunhahapitanda ya ta gunda bahaon nan nitudo'. Hay dalat nan natimlian an nunhahapitanda ya ta mipattig hi kultih un way mangali an mahukatan nan udum an nitudo' hinan agguy natimlian. Ya daten duwan kalahin nitud'an di nunhahapitanda an hay anabayagna ya umat hinan gutud din amatagun Jeremiah an inah'upandad Judah ya ad Egypt. * **32:12** Hay pohdonan ibaga ya *hiyay winagahan Apo Dios*. Ya hiya nan puntudtud'on Jeremiah. † **32:14** Hay anabayag nan udum an puntud'an an inah'upandad ugwan ya nahuluk hi duway libuy tawon.

23 Mu hidin hinakup din o'ommodmih ten babluy ta diday nihinah tu
ya agguy da'a inunud ay dida. At hiyanan impa'alim daten pummoltam an
nidugah.
24 At ten pun'amung nan iBabylon di pito' ya batu ta mipu"ul hinan
nunlene'woh di babluymi ta pumpattu'andan mangubah hinan allupmi,
ya henggop da'mi. At waday gubat, ya batel, ya nan pumatoy an dogoh,
at immannung an hakupondah ten babluy ta miyunnudan hidin inalim
tuwalih ma'at. Ya ten ad ugwan di a'atana.
25 Mu anaad ta inalim di polo'o' nan payaw hi silver an waday ihtiguna
ya wan umat hitun polhon di iBabylon tun ad Jerusalem?"

Hay Nambal Apo Dios hinan Inalin Jeremiah

26 Ya tembala' ay Apo Dios an inalinay,
27 "Ha"in an Dios di okod hi an amin an tataguh tun luta. At undan way
naligat ay Ha"in?
28 Ya iyabulut'un abakon Nebuchadnezzar an alid Babylon heten babluy
ad Jerusalem.
29 At hogponda, ya pinuulanda ta moghobda nan a'abung hitu. Ti nidugah
di nangipabungtanyun Ha"in an Dios an dumalat nan gunyu inat hinan
nundotal an atap di a'abungyu. Ti hidiy gunyu nangigohban hi incense
ya nange'nongan hinan ma'inum ta nundayawyun Ba'al ya nan udum an
dayawonyu.
30 Ya nan nun'appuhi ahan di gunyu inat an i'Israel ya iJudah an nete"a
tuwalih din a'ungungayu an hi'i'hi'itangan pabungtona' hinan nun'appuhin
gunyu inat.
31 At nete"a tuwalih din nawadan ten babluy ta engganad ugwan ya
impabungota' ay da'yu an hiyay dumalat hi pama"ia' hitun babluyyu.
32 An amin ayun i'Israel, ya iJudah, ya nan a'ali, ya a'ap'apu, ya papadi,
ya ta"on un nan numbino'ob'on an propeta ya nun'appuhiy ina'inatyu, at
hiyanan impabungota' ahan ay da'yu.
33 Ya din'uga' ay da'yu an ta"on hi un'u intugtugan intudtuduwan da'yu.
Mu nihimung an adia' donglon an adia' ahan unudon.
34 Ya unyuat goh inyal'alan numbahol ti inyuyyu goh udot hinan Timplu'
nan abulubulul an umipahiga, ya impata'dogyuh di ta omod unyu pinuhi
nan Timplu'.
35 Ya nun'amma ayu goh hinan pundayawanyun Ba'al hidih nan Nundotal
an Ben Hinnom, at hidiy nange'nonganyuh nan imbabaluyyun Molek.‡ Mu
mi'id ahan di umat hidih inali' hi atonyu, ya mi'id ahan di ninomnom'uh
unyu aton di umat hina ahan an nidugah! At hiyanan nunnaud ahan di
numbaholanyun iJudah."
36 Ya inalin Apo Dios ay Jeremiah di, "Manu ti immannung nan hinapitmu
an ma'at ay da'yuh tun babluyyu an mumpaligligat ayun dumalat di gubat,
ya batel, ya dogoh. Mu umat hitu goh di alyo' an Dios an dayawonyun holag
Israel:
37 Umannung an amungo' da'yun tatagun nun'iwa'at'uh nan
abablubabluy an dumalat di bungot'u ta *pa'anamuto'* ta ibangngad'u
da'yuh tun babluyyu§ ta lumenggop ayu, ya mi'id ma'at ay da'yuh nappuhi.
38 Ta da'yuy tagu', ya Ha"in di Diosyu.*

‡ **32:35** Hiyah ney bulul nan holag Ammon, ya hay oha goh an ngadana ya *Milcom.* Ya hay ohah inatda ya bahaom nan II Ki. 21:6; 23:10. § **32:37** Heten hapit hinan Hudyu ya *pa'anamuto'*, at mattig an munhanul hi Apo Dios. * **32:38** II Cor. 6:16.

39 Ya idat'un da'yu nan nahamad an punnomnomyun Ha"in an Dios, at
immannung an Ha"in ya anggay di dayawonyuh enggana ta amaphodanyu
goh damdama ya nan holagyu.
40 Ya alyo' ay da'yu an Ha"in an Dios ya adi' idinong an mangat hi maphod
ay da'yuh enggana. Ya wadao' di namhodyun mundayaw ay Ha"in ta adia'
mahkay du'gon ay da'yu.
41 At umamlonga' an mangat hi amaphodanyu. Ya heten babluy nongkay
di pumbabluyanyu ta ay'u itanom da'yuh tu.
42 Ya manu ti indat'uy do'ol hi nunligatanyu mu ato' goh an amin di
pumhodanyu an hiyah ne tuwali din inali' ay da'yu.
43 At hiyanan ta"on hi unmu alyon hi ubahon nan iBabylon heten babluy
ta mumbalin hi mi'id di hulbina an mi'id di tagu unu animal hi ma'angang
hitu mu alyo' ay he"a an udum hi algaw ya mawadaday tatagu eten babluy.
At mumpola' hi payaw di udum, ya pumla' di udum.
44 Ya umat goh an wadaday ihtigun mumpelmah nan mapelmaan an
nepla'an di payaw ad Benjamin, ya hinad Jerusalem, ya nan udum an
babluy ad Judah, ya ta"on hi un ad Negev. Ti udum hi algaw nongkay ya
wagaha' nan tataguh tu ta mumbangngad din maphod an aatda tuwali.
Ha"in an Dios di nanapit ete."

33

Hay Intulag Apo Dios hi Pumbangngadan nan Tatagunah nan Numbabluyanda

1 Ha"in an hi Jeremiah ya hihidyan nabaluda' hi awadan di guwalyah* din
himmapit goh Apo Dios ay ha"in
2 an inalinay, "Ha"in hi Apo Dios an nunlumud abuniyan ya tun luta.
3 Munluwalu'an Ha"in, at tabolo' ta ipa'innila' ay he"ay umipanoh'a ahan
an agguymu inila.
4 Ti Ha"in an Dios ya wada goh di ipa'innila' an awni ya un ma'at hinan
abung hitu ya nan palasyu ti awniat mun'apa"i nan pumpattu'anda kogoh
5 an mi'gubat hinan iBabylon. Ya hay ma'at hinan abung ya awniat
mapnuh odol di mun'a'atoy an linala'in dumalat nan nidugah an bungot'u
ti din'ug'u dida. At adi' mahkay hom'on heten babluy an dumalat nan
na"appuhin gunda inat.
6 Mu ta"on un umat hina mu udum hi algaw† ya ipaphod'u damdamah ten
mapa"in babluy ya da'yun tatagu ta wan malenggop ayun mi'id di mangubat
ay da'yu.
7 Ya pa'anamuto' da'yun holag Israel an niyuy hi udum an babluy ti
ipaphod'uh ten babluy ta mumbangngad din amaphodna tuwali.
8 Ya paddungnay ulaha' an amin nan numbaholanyu, ya aliwa' an amin
nan nungngohoyanyun Ha"in.
9 At mumbangngad nan maphod an aat di ad Jerusalem ta mundongol hi
abablubabluy. At immannung an waday pun'amlonga' ya ipabagtua' eten
babluy. Ya tigon nan tataguh abablubabluy nan maphod an inat'uh nan
tatagu', ya mabalin an Ha"in di ta'tanda ya unudonda."
10 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Manu ti awniat alyonyuy un
ninganuy heten babluy ti mi'id nan tatagu ya animal, ya immannung henen
ma'at hi awni. Mu udum hi algaw ya danen ninganuy an babluy ad Judah
ya awniat madngol

* **33:1** At 587 B.C., ya wagwah din nibalud. † **33:6** Nan Hinlibuy Tawon.

11 di mun'am'amlong an tatagu, ya nan mumpungkasal, ya nan udum an
ma'at hi a'am'amungan. Ya umat goh an iyalidah nan Timpluy Onong di
Punyamanan an e'nongdan Ha"in an Dios. Ya alyonday,
Munyaman amin He"a, Apo Dios an nidugah di abalinana,
ti maphod nan inatmun da'mi!
Ya medenol ahan nan pamhodmu!
Ya Ha"in an Dios ya ipaphod'u nongkay heten babluy, at umannung an
malumong an malmuy mihabal an umat hidin hopapna."
12 Ya inalin goh Apo Dios di, "Hete nongkay ya minganuy an babluy an
mi'id di tagu ya animal, mu udum hi algaw ya waday pumpahtulandah an
amin an babluy, at wadaday mumpumpahtul hi kalnilu.
13 Ya dumo'ol goh di kalniluh nan madinuntug an babluy, ya hinan babluy
hi aluhadhad di dudunduntug, ya ad Negev, ya hinan babluy di holag
Benjamin, ya hinan nunlene'woh an babluy hi ad Jerusalem, ya an amin
hinan babluy ad Judah."
14 Ya inalin goh Apo Dios di, "Udum hi algaw ya madatngan di
pangipa'annunga' hinan inali' an pammo'a' ay da'yun holag Israel.
15 Ya henen ipa'annunganah gutudna
ya waday pilio' an mun'ali an ay Hapang‡ an malpuh nan holag
David,§
ya nahamad di pangatna,
at nahamad di pangipanuhanah nan tatagu.
16 Ya hitun pun'aliana ya mawaday lenggop hitud Judah an namamah nan
kapitulyud Jerusalem,
at hay pungngadandah tud Jerusalem ya:
Hi Apo Dios di Mangibaliw ay Ditu'u.
17 Ti hay inali' tuwalin Dios ya immannung an ohah nan holag David di
mun'alih tud Israel.
18 Ya umannung goh an wadaday papadin holag Levi an mange'nong hinan
Onong an Moghob, ya nan Onong an Ma'an, ya nan udum an me'nong ay
Ha"in."
19 Ya palpaliwan ya inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di,
20 "Ha"in ya gintud'uy pumatalan nan patal, ya umat goh hinan mahdom
an gintud'uy humelongana. At adi mabalin hi un mahukatan henen aatda.
Mu abalinanyu ay an hukatan
21 ya umat goh mah an mabalin an hukatanyu nan inali' an umannung
an ohah nan holag David di mun'alih ad Israel, ya hinan holag Levi an
umannung an diday padih munhulbin Ha"in.
22 Mu hay ato' hinan holag David an baal'u ya nan holag Levi an
munhulbin Ha"in ya do'lo' dida ta umatdah nan bittuan ad daya an adida
mabilang ya nan panag hinan pingit di baybay an adi malukud."
23 Ya innayun goh Apo Dios an inalin ha"in di,
24 "Nan tatagu ya pihulonda nan tatagu' an hay pannigda ya mid hulbida
mahkay. He"a ya dengngolmuy hinapitda an inaliday, Hi Apo Dios ya
pento'na nan i'Israel ya nan iJudah hi tataguna. Mu ad ugwan ya din'ugna
dida, at mid hulbida.
25 Mu alyo' ay he"a, Jeremiah, an Ha"in an Dios ya adi mabalin hi un'u
hukatan nan gintud'uh aat di patal ya mahdom. Ya mahapul an unudon
nan luta ya ad daya nan nagtud an aatda.

---

‡ **33:15** Bahaom nan footnote di Mat. 2:23 ti hiyah ne pohdonan hapiton nan babluy an Nazareth an din immel'elganan Jesus. § **33:15** Hi Jesu Kristu.

26 Ya umat goh an adi ahan mabalin hi un'u inganuy da'yun holag Jacob.
Ya umat goh an adi mabalin hi un'u hukatan din inali' an hay mabalin an
mun'alin da'yun holag Israel ya nan oha nongkay hinan holag David. Ti
hom'o' da'yu ta pumhod ayun umat hidin hopapna."

34

Hay Padan Jeremiah hinan Alin hi Zedekiah

1 Hi Nebuchadnezzar an alid Babylon ya initnudnan amin nan titindaluna
an nalpuh nan numbino'ob'on an babluy an hinakupna.* At hidin pangu-
batandad Jerusalem ya an amin nan nunlene'woh an babluy† ya himmapit
goh hi Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah an inalinay,
2 "Umuy'ah nan alid Judah an hi Zedekiah ta alyom ay hiyay, Inalin Apo
Dios an inyabulutnan magadyuh mahkay an abakon ditu'u ay Nebuchad-
nezzar, at gohbona tun ad Jerusalem.
3 Mu he"a ya ibalud da'a ta ipahumalya da'a ay Nebuchadnezzar ya un
da'a iyuy ad Babylon.
4 Ya donglom hete, Zedekiah, an inalin Apo Dios ay he"a. Ti inalinay, Bo'on
hay gubat di atayam
5 ti awniat maphod di atayam an baluon da'ah nan tatagum. Ya gohbon-
day incense ta pange'gonandan he"a an umat hinan inatdah natayan din
o'ommodmun nun'ali."
6 At immuya' ay Zedekiah, ya inali' ay hiya nan inalin Apo Dios.
7 Ya wan nan titindalun nan alid Babylon ya pumpa"ida nan allup ad
Jerusalem, ya ad Lachish, ya ad Azekah. Daten tulun babluy ad Judah ya
anggay ni' di agguy napa"iy allupda.

Hay Agguy Napogpogan nan Himbut hi Ahimbutda

8 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah hidin nalpahan
di ni'tulagan nan Alin hi Zedekiah hinan tatagud Jerusalem.‡ Hay nuntu-
tulaganda ya miyabulut mahkay nan himbut an i'ibbadan holag Israel ta
okodda mahkay hinan pohpohdondan aton.
9 At way ohaan mahapul an iyabulutnay himbutnan Hudyun binabai ya
linala'i ta mi'id di ohah punnonngonay himbutna.
10 At an aminda nan u'upihyal ya nan tatagu ya inabulutdah den nitulag
an iyabulutday himbutda ta adida punnonngon nan himbutda.
11 Mu agguy nadnoy ya nun'innomnomda ta immuyda binangngad din
himbutda, at hihidya an imbilangda didah baal.§
12 At ni'hapit goh hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,
13 "Ha"in an hi Apo Dios an dayawonyun holag Israel ya ni'hapita' hidin
o'ommodyuh din nangawita' ay didad Egypt hi ahimbutda.* Inali' ay diday,
14 Nalpah ay nan pituy tawon ya inyabulutyu nan i'ibbayun holag Israel
an nangihbut hi odoldan da'yu ta numbalindah himbutyu. Ti nunhulbidan

---

* **34:1** Hay tawon ya hidin 588 B.C. † **34:1** Hay ugalidah din penghana ya gulat ta umuy nan ali ya nan tindalunan gumubat ya ipilitda ta nan linala'ih nan udumnan babluy an impa'abakda ya mahnagda goh an gumubat, hiyanan bo'on nan iBabylon ya anggay di nunli'ub ad Jerusalem. ‡ **34:8** Hay tawon ya hihidyan 588 B.C. § **34:11** Manu ay nun'innomnomda ti immuy nan i'Egypt an ni'gubat hinan iBabylon, at nakak nan iBabylon ad Jerusalem ta way atondan mi'gubat hinan i'Egypt (Jer. 34:21-22; 37:5, 11). At hay ninomnom nan ad himbut ad Jerusalem ya adi mumbangngad nan iBabylon, hiyaat unda binangngad nan himbutda. * **34:13** Manu ay inyuldin Apo Dios ta ibo'tanday himbutda ti mahapul an iyunnuddah ugalina ti imbo'tana didad Egypt (Deut. 15:15).

da'yuh onom an tawon, ya mahapul an iyabulutyu mahkay dida ta okodda kogoh hi pohdonda.† Mu agguya' inunud hidin o'ommodyu.
15 Mu maphod ta ninomnomyun *mangunud* hinan makulug an Uldin'u
ta immuy ayuh nan Timplu', ya nunhahapitanyu ta abulutonyu an makak
mahkay nan himbut.
16 Mu anaad ta ad ugwan goh ya nun'innomnom ayu ta immuyyu
binangngad nan inyabulutyu‡ ta numbangngaddan himbut? Henen inatyu
ya Ha"in an Dios di binainyu!
17 At gapu ta agguya' inunud ti agguyyu inyabulut nan i'ibbayun holag
Israel an himbutyu ya umat mah hituy ato' ay da'yu: Ha"in mahkay di
mangiyabulut ay da'yu ta way ohaan okod hi atayanah un hay gubat, unu
hay batel, unu hay dogoh. At pumbalinon da'yuh umipabain hi tataguh tun
luta.
18 Da'yu ya *imbahhawyu* din inaliyu an agguyyu inat din *nitulag* hi atonyu,
at hiyanan mapatoy ayu an umat hidin namatayanyuh din bakah din
nuntutulaganyu an nunduwaonyu,§ ya nunhiyanonyu ta ene'wayuh* nan
numbatananda.†
19 At da'yun a'ap'apun di iJudah, ya iJerusalem, ya da'yun u'upihyal
hinan punhumalyaan, ya ta"on un da'yun papadi, ya an amin ayun tatagun
nange'wah numbattanan nan nagodwan odol di baka
20 ya iyabulut'u da'yuh nan buhulyu ta pumpatoy da'yu. At awalitang di
odolyuh nan luta ta onon di hamuti ya nan animal hi inalahan.
21 Ya iyabulut'u goh hi Zedekiah an alid Judah ya nan u'upihyalnah nan
tindalun nan alid Babylon an umi'ikay an mamatoy ay dida. Ad ugwan ni'
ya dimminongdan mangubat ay da'yu,‡
22 mu awniat pumbangngado' didah tun babluyyu ta gubaton da'yu, ya
genhobda, at mapa"i an amin tun babluyyud Judah ta minganuy an mi'id di
munhitu."

35

Hay Ma'adal hinan Holag Rekab

1 Hidin hi Jehoiakim an hina' Josiah di alid Judah* ya inalin Apo Dios ay
ha"in an hi Jeremiah di,
2 "Umuy'ah awadan da Rekab an hina"ama,† ya inayagam dida ta umuy
ayuh nan Timpluh nan ohan kuwaltuh di‡ ta immuy ayu ay hidi ya
indadaanmuy bayah hi ipa'inummun dida."
3 At immuya' mah ta tinnig'uh Jaazaniah§ an hina' Jeremiah an hina'
Habazziniah. Ya inayaga' hiya ya an aminda nan linala'ih nan pamilyan
Rekab
4 ta initnud'u didah nan Timpluh nan kuwaltun nan propetan hi Hanan an
hina' Igdaliah. Heten kuwaltu ya neheggon hinan kuwaltun di u'upihyal an

† **34:14** Ex. 21:2-11; Deut. 15:12-18. ‡ **34:16** Heten hapit hinan Hudyu ya umat hinan hapitda an *mangunud*, at munhanul hi Apo Dios. § **34:18** Heten hapit hinan Hudyu ya umat hinan hapitda an *nitulag*, at munhanul hi Apo Dios. * **34:18** Heten hapit hinan Hudyu ya umat hinan hapitda an *imbahhawyu*, at munhanul hi Apo Dios. † **34:18** Bahaom nan footnote di Gen. 15:17 ta innilaom di aat ten ugali. ‡ **34:21** Bahaom nan footnote di Jer. 34:11 ta innilaom di dalat din dimminngandan gimmubat hidin 588 B.C. * **35:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C., ya mid mapto' ya 605 B.C. di tawon eten chapter (bahaom nan footnote di Jer. 35:11 ta innilaom di aatna). † **35:2** Heten pamilya an gun nunle'le'od hinan abablubabluy, ya tutulangda nan holag Ken (I Chron. 2:55) ‡ **35:2** Mid mapto' ya hiyay puntalepnan hi gina'u unu punhituwan di tagu (I Ki. 6:5; I Chron. 28:12; II Chron. 31:11; Neh. 13:4-5). § **35:3** Hay pohdonan ibaga ya *donglon Apo Dios*.

wah bagtun di kuwaltun Maaseiah an hina' Shallum an mumpapto' hinan papantaw di Timplu.
5 Ya indadaan'u nan malukung an nittuwan hi bayah ya nan bahu. Ya inali' di, “Uminum tu'u ni'!”
6 Mu inaliday, “Ka'manna ti adi ami uminum hi bayah. Ti hidin hi apumin hi Jonadab* an hina' Rekab ya intugtuganan da'mi ya hinan holagmi ta adimi ipatnan uminum hi bayah.
7 Ya intugtugana goh an adi ami mun'ammah abung hi punhituwanmi, ya adi ami munhabal unu muntanom hinan bungbungaan. Ta malgom di ayanmi ya un nan tulday iyammamih ihinanmi. Ya wa ay anu ta unudonmi hanan intugunan da'mi ya umadu"oy di pi'taguanmih tun luta.
8 At hiyanan da'min himpangapu ya inunudmi hanan intugun apumin hi Jonadab. At an amin ami an ta"on nan a'ahawami ya imbabaluymin binabai ya linala'i ya adi ami uminum hi bayah.
9 Ya umat goh an adi ami mun'ammah abung hi punhituwanmi, ya adi ami munlia' unu muntanom hi greyp ya nan udum an bungbungaan.
10 At nan abung an tulday nunhituwanmi ya anggay an inunudmin amin nongkay din intugun din hi apumin hi Jonadab.
11 Mu unat goh ginubat da Nebuchadnezzar an alid Babylon ya nan titindalun di i'Aram tun babluy tu'u† ya limmayaw ami ta immali amih tud Jerusalem, at hiyanan wah tu amih tu.”
12 Ya palpaliwan ya inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah di,
13 “Ha"in an nidugah di abalinanan Dios an dayawonyun holag Israel ya ibaga' ay he"a ta umuymu ibagah nan i'ibbam an iJerusalem ya nan udum an iJudah an alyom di, Hay inalin Apo Dios ay ditu'u ya undan mi'id di inadalyuh aat di pangunudan hinan Uldin'u?
14 Ya undan adiyu tigon nan inat Jonadab an hina' Rekab an tinuguna nan imbabaluynan linala'i ta adida uminum hi bayah? Ya inunudda kangan! At engganad ugwan ya adida uminum hi bayah ti inunudda din tugun din hi apuda! Mu Ha"in ya intugtuga' an gun himmapit ay da'yu, mu agguya' damdama inunud.
15 Ya intugtuga' an gun nannag hinan propeta' ta gunda inali ay da'yu ta du'gonyu nan nun'appuhin ato'atonyu ta bo'on nan udum an madayaw di punhulbianyu. Ta way atonyun minaynayun an munhitun ten babluy an indat'un da'yu ya din o'ommodyu. Mu nihimung an adi ayu umunud!
16 Onayna at goh hinan holag Rekab ti inunudday tugun din hi apudan hi Jonadab. Mu da'yun tatagu' ya adia' unudon!
17 At hiyanan Ha"in an nidugah di abalinanan Dios an dayawonyun holag Israel ya ipa'ali' ay da'yun iJerusalem ya an amin ayun iJudah din inali' an mangubah ay da'yu. Ti ta"on unna' humapihapit ay da'yu ya adiyu donglon, ya adiyu tobalon.”
18 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in ta alyo' heteh nan holag Rekab. At inali' ay diday, “Hay inalin nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon tu'un holag Israel ya dumalat hi nangun'unudanyuh tugun apuyun hi Jonadab
19 ya immannung an waday holagyuh munhulbin Ha"in.”‡

* **35:6** Hay ohan ngadana ya *Jehonadab*. Din amataguna ya numpaddung hinan amatagun din Alin hi Jehu (841-814 B.C.) an numpapto' ad Israel, at mattig an hi'itangan 236 an tawon di naluh hidin bimmadangana ay Jehu an nama"ih nan nundayaw ay Ba'al (II Ki. 10:15, 23). † **35:11** Hidin 605 B.C. di nangete"anan gimmubat ad Jerusalem. ‡ **35:19** Hay itudun nan ugalin nan Hudyu ya nidat hinan holag Rekab nan numbino'ob'on an ma"aphod an tamudah nan balbalun Timplun Apo Dios an impiyamman da Haggai ay Zerubbabel hidin numbangngadan nan Hudyun nalpud Babylon.

36

Hay Inat Jehoiakim hinan Impitudo' Apo Dios ay Jeremiah

1 Hidin miyapat hi tawon* hi nun'alian Jehoiakim† an hina' Josiah an alid
Judah ya ni'hapit hi Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah an inalinay,
2 "Nete"ah din hi Josiah‡ di alid Judah ta engganad ugwan ya do'ol di
impa'innila' ay he"an ma'at hi ad Israel, ya ad Judah, ya nan udum an
babluy. At alam di ohah nan puntud'an ta itudo'mun amin dade din inali'ali'
ay he"a.
3 Ta mibahah nan tatagud Judah ta olom ni' ya donglonda ay nan nitudo'
an pummolta' ay dida ya idinongda nan ato'atondan pumbaholan ta aliwa'
mahkay nan nun'appuhin ato'atonda."

4 At inayaga' hi Baruch§ an hina' Neriah* ta badangana'. At inali' an amin
nan hinapit Apo Dios ay ha"in, ya intudo'nah nan nali'up an pangitud'an.
5 Ya hidin nalpah ya inali' ay Baruch di, "Ha"in ya nipawaa' ta adi mabalin
an umuya' hinan Timplu.
6 At he"ay umuy hidih un madatngan nan algaw an punlangduan di
tataguh dih nan Timplu, ya imbaham nan intudo'mun Hapit Apo Dios. At
donglon nan tatagun ma'amung an malpuh nan abablubabluy hitud Judah.
7 At olom ni' ya du'gonda nan impa'enghadan pumbaholan, ya
mumpahmo'dan Apo Dios ta adi miluh an mipa'annung nan pummoltan
Apo Dios ay didan dumalat nan nidugah an bungotnah nan gunda aton!"
8 At inat Baruch an hina' Neriah an amin din inali' an hi Jeremiah, at
immuy hinan Timplun Apo Dios, ya imbahana din hinapit Apo Dios hinan
tatagun na'amung.†
9 Ya hay na'atan te ya nan algaw an punlangduan‡ hidin miyahiyam an
bulan hidin miyalemay tawon hi nun'alian Jehoiakim.§ At an amin din
i'ibba' an iJudah ya na'amungdan nundayaw hidih nan Timplu eden algaw.
10 Ya hidin numbahaan Baruch hidin impitudo"u an hi Jeremiah ya
wah dih nan kuwaltun Gemariah* an hina' Shaphan† an din nabag-
tun mumpapto' hinan punhumalyaan di ali.‡ Heden kuwaltu ya wah
dih nan way nammagtun gettaw di Timplu an neheggon hinan ma'alih
Pa'idyamman Pantaw nan Timplu.

---

* **36:1** Unu hidin 605 B.C. Ya hiyah ne aptan ahan an tawon hinan historyn di iJudah ti hiyah ne tawon hidin nangabakan da Alin hi Nebuchadnezzar (605-562 B.C.) an iBabylon ay da Alin hi Neco II (610-595 B.C.) an i'Egypt hinan nidugah an gubatdad Carchemish an ohan babluy an wah nan pingit di Wangwang an Euphrates. Ti dimmalat henen na'abakan nan i'Egypt ya napogpog mahkay nan abalinandan bumadang hinan iJudah, at mid ah udumnan babluy hi pumpabaddangan nan Alin hi Zedekiah ta abakonda nan iBabylon an mi'gubat ay dida. Ya henen tawon ya inlayaw da Nebuchadnezzar da Daniel hidin hopap di nangilayawandah nan Hudyu (bahaom nan footnotes di Jer. 25:11, ya Jer. 27:16, ya Dan. 1:1). † **36:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. ‡ **36:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 640-909 B.C. § **36:4** Hay pohdonan ibaga ya *nawagahan.* * **36:4** Hay pohdonan ibaga ya *baginah Apo Dios an ay hilawna.* † **36:8** Hay mehnod an ma'at eten history ya nan nitudo' hinan Jeremiah chapter 45 (ti agguy nahayhaynod nan na'na'at eten Liblu an Jeremiah). ‡ **36:9** Hiyah ne nahamad an punlangduan ti mid di na'alih punlangduan eden bulan. Mid mapto' ya ma'at ti dimmalat nan nangubatan nan iBabylon ay dida. § **36:9** Unu December, 604 B.C. Hiyah ne timpun di lawang (verse 22). * **36:10** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangipa'annung.* † **36:10** Hay pohdonan ibaga ya *kunihu.* ‡ **36:10** Hiyay gun muntudtudo' hidin nun'alian Josiah (II Ki. 22:3).

11 At hidin dengngol nan imbaluy Gemariah an hi Micaiah§ an ap'apun
Shaphan din nibaha an Hapit Apo Dios
12 ya nundadyun immuy hinan palasyun di alih nan kuwaltun Elishama*
an muntudtudo'.† Ya hay wah di ya hi amanan hi Gemariah an hina'
Shaphan, ya nan i'ibbanan u'upihyal an umat ay Delaiah‡ an hina' Shema-
iah, ya hi Elnathan§ an hina' Acbor,* ya hi Zedekiah† an hina' Hananiah,‡
ya nan udum.
13 At inalin Micaiah din dengngolnan imbahan Baruch hinan tatagu.
14 Ya hennag din u'upihyal hi Jehudi§ an hina' Nethaniah* an ap'apun
Shelemiah† an holag din a'apun Cushi ta umuyna ayagan hi Baruch ta
iyuyna din nali'up an nitud'an din imbahanah nan tatagu. At immuy hi
Baruch hi awadan nan u'upihyal an inodnana din nali'up an nuntud'ana.
15 Ya inalidan hiyay, “Umbun'a ta ibaham ni' ta donglonmi.”
At imbahan Baruch ay dida.
16 Mu hidin impada'puhnan imbaha ya nidugah di numanomnomandan
alyonday, “Mahapul an ipa'innila tu'uh nan alih ten dengngol tu'u!”
17 Ya inalidan Baruch di, “Dan waday nangalin he"ah itudo'mu hana?”
18 Ya tembal Baruch an inalinay, “O wada an hi Jeremiah di nangalih
itudo"un ten nali'up daten inali'alina. At intudo"u.”
19 Ya inalin nan u'upihyal ay Baruch di, “Mahapul an umuy ayu mipo"oy
an duwa ay Jeremiah! Ya adiyu ipa'innilah malgom an taguy awadanyu!”
20 Ya intalepon nan u'upihyal din impitudo"un hi Jeremiah hinan kuwal-
tun Elishama an muntudtudo',‡ ya immuyda inalih nan ali din dengngolda.

Hay Nanghoban nan Alin hi Jehoiakim hinan Nitud'an di Hapit Apo Dios

21 Ya hennag nan ali hi Jehudi ta immuyna innal din impitudo"u an
hi Jeremiah hinan kuwaltun Elishama. Ya imbahanah nan ali an wan
numpangata'dogda nan u'upihyalnah nan dellohna.
22 Ya heden miyahiyam an bulan ya lawang,§ at nidugah an tungnin, at
nan ali ya wah din hinahagangna nan apuy an mun'anidu.
23 Ya wa ay ta binahan Jehudi di tulu unu opat an nalinyan nitudo' owan
ginogod nan ali din nalpah an nibaha, ya intungunah nan apuy. At la'tot ya
noghob an amin din nitud'an nan Hapit Apo Dios an din impitudo"u.
24 Mu mi'id di impattig nan ali ya nan u'upihyal hi puntutuyuanda unu
ta'otdah nan dengngolda.
25 Ya ta"on tuwalih un hidin numpahpahmo'an da Elnathan ay Delaiah ya
hi Gemariah hinan ali ta adina gohbon nan nitudo', mu adina dongdonglon.
26 Ti unnaat goh minandal hi Jerahmeel* an imbaluyna, ya hi Seraiah an
hina' Azriel,† ya hi Shelemiah an hina' Abdeel‡ ta umalida ta tiliwon da'mi
ay Baruch. Mu mi'id ami ti hi Apo Dios di nangipo"oy ay da'mi.

---

§ **36:11** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya mid ah nipaddungana* (bahaom nan footnote di I Ki. 22:8). * **36:12** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya donglona.* † **36:12** Hay kulugon nan udum ya bo'on hiyay muntudtudo' ti hiya anuy nabagtun mumpapto' hinan punhumalyaan. ‡ **36:12** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya ibo'tana' ay Hiya.* § **36:12** Hay pohdonan ibaga ya *indat Apo Dios.* * **36:12** Hay pohdonan ibaga ya *nan it'ittang an bu'at.* † **36:12** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di nahamad.* ‡ **36:12** Hay pohdonan ibaga ya *ma'ma'ullay hi Apo Dios.* § **36:14** Hay pohdonan ibaga ya *nan ohan Hudyu.* * **36:14** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di nangidat.* † **36:14** Hay pohdonan ibaga ya *ligwan Apo Dios.* ‡ **36:20** Bahaom nan footnote di Jer. 36:12 ta innilaom di oha goh an kulugondah nan tamuna. § **36:22** Bahaom nan footnote di Jer. 36:9 ta innilaom di aat te. * **36:26** Hay pohdonan ibaga *ya olom ni' ya igohgohan Apo Dios.* † **36:26** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumadang.* ‡ **36:26** Hay pohdonan ibaga ya *baal Apo Dios.*

27 Ya hidin nalpah an genhob nan ali din nangitud'an Baruch hidin
inali'ali' an hi Jeremiah ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
28 "Ummal'a goh hi ohah puntud'an ta ipidwam an ipitudo' an amin din
nitudo' hidin genhob Jehoiakim an alid Judah.
29 Ya inalim ay hiyay, Hay inalin Apo Dios ya manu ay genhobmu
din nitudo' ya dumalat hidin nipa'innilan pa"ion nan alid Babylon heten
babluy, ya numpatoynan amin nan tatagu ya animal.
30 At hiyanan umat hituy hinapit Apo Dios an inalinay, He"a, Jehoiakim
an alid Judah, ya mi'id di holagmuh mihukat ay he"an mun'ali§ ti pi'patoy
da'a ta mitapal di odolmu.
31 At umat hinay pummolta' ay he"a ya nan pamilyam an dumalat nan
numbaholanyu. Ya moltao' nongkay an amin nan tatagud Judah an ta"on
un nan wad Jerusalem an kapitulyuna. Ti inali'ali' tuwalin da'yu an umat
hinay pummolta' ay da'yu, mu paddungnay agguyyu dengngol."
32 At innal'un hi Jeremiah di oha goh hi puntud'an, ya indat'un Baruch an
hina' Neriah. At impidwa' mah goh an inali an wan gunna itudo' an umat
hidin hopapna ta engganah nalpah an amin. Mu do'do"ol di nitudo' eten
miyadwa.

37

Hay Nihukatan Zedekiah an Nun'alid Judah

1 Palpaliwan ya hi Zedekiah an hina' Josiah di numbalinon Nebuchadnez-
zar hi alid Judah ta nihukat ay Jehoiachin an hina' Jehoiakim.*
2 Mu ta"on damdamah un hiya, ya nan u'upihyalna, ya nan tatagud Judah
ya agguyda inunud din impa'innila' ay didan hinapit Apo Dios ay ha"in.
3 Mu waday nannagan nan Alin hi Zedekiah ay da Jehukal an hina'
Shelemiah ya nan padi an hi Zephaniah an hina' Maaseiah ta immalidan
ni'hapit ay ha"in. An inaliday, "Jeremiah, mumpahmo"a ni' ay Apo Dios an
dayawon tu'u ta badangan ditu'u!"
4 Ya heden timpu ya agguya' ni' nibalud, at mabalin an malgom di umaya'.†
5 Ya wan nan titindalud Babylon ya wah didan mangubat hinan
iJerusalem. Mu hidin dengngoldan na'uyda nan tindalud Egypt‡ an man-
gubat ay dida at tinaynandad Jerusalem.§
6 Palpaliwan goh ya himmapit hi Apo Dios ay ha"in.
7 An inalinay, "Ipa'innilam hinan alid Judah an nannag hi mummahmah
hi ma'at ta alyom di, Nan immalin tindalud Egypt* an bumadang ay he"a ya
mumbangngaddah babluyda.
8 At nan iBabylon ya umalida goh ta engganah hogponda nan babluyyu
ya genhobda.

---

§ **36:30** Un tuluy bulan ya han himpulun algaw ya anggay di nun'alian nan imbaluynan hi Jehoiachin an nun'alid Judah ti impiyuy nan Alin hi Nebuchadnezzar hiyad Babylon hidin March, 597 B.C. (II Ki. 24:15; II Chron. 36:10) ti inidutan Apo Dios hiya ya an amin nan holagna (bahaom nan footnote di Jer. 22:30). Ya nan ulitaona an hi Zedekiah di nihukat ay hiya. * **37:1** Na'at hidin 597 B.C. Hay nun'alian Jehoiachin ad Judah ya hidin December, 598-March 16, 597 B.C. (II Ki. 24:8-17; 25:27-29; II Chron. 36:9-10), ya hay nun'alian Zedekiah ya hidin 597-586 B.C. (II Ki. 24:18-25:26; II Chron. 36:11-21). † **37:4** Nibalud hi Jeremiah hi duway tawon (588-586 B.C.). ‡ **37:5** Nan Alin hi Pharaoh Hophra (Jer. 44:30). § **37:5** Na'at hidin 588 B.C. * **37:7** Manu ay immuy nan titindalun nan Alin hi Pharaoh Hophra an nangubat hinan titindalun Nebuchadnezzar ti numpabaddang nan Alin hi Zedekiah ay hiya.

9 At Ha"in an Dios ya alyo' ay da'yu ta adiyu e'ehdol hi un mi'id mahkay
nan iBabylon ti makulug an mabanangngadda.
10 Ya ta"on hi un mahlina ya inabakyun amin nan titindalud Babylon
mu itulid damdaman nan nun'ahugatan an bumangon ta gohbondah ten
babluy!"
11 At unat goh tinaynan nan iBabylon ad Jerusalem an dumalat nan
dengngoldan umalian nan titindalud Egypt
12 ya nakaka' hi ad Jerusalem ta umuy'u tigon nan lutan banoh'uh nan
babluy di holag Benjamin.
13 Mu hidin dimmatonga' hinan ma'alih Pantaw di Allup nan Holag
Benjamin ya impadinonga' hinan ap'apun di guwalyah di an hi Irijah
an hina' Shelemiah an ap'apun Hananiah. Ya inalinay, "Nen unmu nin
padahon an lumayaw ta umuy'a middum hinan iBabylon!"†
14 Ya tembal'un inali' di, "Agguy ahan immannung henen inalim ti mi'id
di ninomnom'uh umat hina!" Mu adi donglon Irijah an unna' at goh tiniliw,
ya inyuya' hinan u'upihyal di ali.
15 Ya ma'abbungotdan ha"in, ya inalidah nan titindalu ta punhaplata'. Ya
unna' ibalud hinan numbalinondan baludan an abung nan muntudtudo'‡
an hi Jonathan.
16 At hinan munhehellong an ay bitu an wah nan hiluk den abung§ di
nangibaludandan ha"in hi nabayag.
17 Palpaliwan ya impa'ayaga' hinan Alin hi Zedekiah hinan palasyuna,
mu inli"udna, at mi'id di udum hi nanginnila. Ya inalinay, "Dan way
impa'innilan Apo Dios?"
Ya inali' di, "Wada an awniat miyuy'ah nan alid Babylon."
18 Ya innayun'un hinanhanan ay hiyan inali' di, "Hay dumalat ahan
hi nangibaludam ay ha"in? Undan way numbahola' ay he"a, unu nan
u'upihyalmu, unu nan tatagu?
19 Ya undan hay na'at hinan mumpunlayah an propetam an mangalih adi
gubaton nan alid Babylon tun babluy ad Jerusalem? Dan imbaludmu dida?
20 Donglona' ahan, Apu Ali, ta adia' ipabangngad hinan nibaluda' an
abung nan muntudtudo' an hi Jonathan! Ti atom ay at hidiy ataya'!"
21 At inalin nan Alin hi Zedekiah ta hinan ihinan di mungguwalyah abung
di aliy ibaluda'. Ya inalina goh an abigabigat ya midatana' hi tinapay ta
engganah un mapuh di mihaang hidid Jerusalem.

38

Hay Nanguhbungandan Jeremiah hinan Bubun

1 Wa han ohan algaw ya dengngol da Shephatiah an hina' Mattan, ya hi
Gedaliah an hina' Pashhur, ya hi Jehucal an hina' Shelemiah, ya hi Pashhur
an hina' Malkijah nan impa'innila' hinan tatagu.
2 Ti hay impa'innila' ya nan hinapit Apo Dios an inalinay, "An amin nan
tatagun mihinad Jerusalem ya mun'a'atoydan dumalat di gubat, unu batel,
unu dogoh. Mu nan mi'yuy hinan iBabylon ya mi'taguda."
3 Ya inalin goh Apo Dios di un makulug an abakon nan titindalud Babylon
nan titindalud Jerusalem.

---

† **37:13** Hay intugun Jeremiah hinan iJudah ya ta humukudah nan iBabylon (Jer. 21:9; 38:2). Ya immannung an do'ol di iJudah an himmukun dida (Jer. 38:19; 39:9; 52:15), at hanay ninomnom Irijah. ‡ **37:15** Bahaom nan footnote di Jer. 36:12 ta innilaom di oha goh an kulugondah nan tamuna. § **37:16** Hay aat ten bitu ya ongol an pangittuwan hi danum.

4 Ya palpaliwan ya immuyda nan u'upihyal hi awadan nan ali, ya inaliday,
“Mahapul an ipapatoymuh Jeremiah! Ti dumalat nan gunna ipa'innilah
nan tatagu ya ma'aan di tulid nan na'angang an titindalum ya ta"on un nan
tatagu! Ya la'tot ya hiyay lummuh apa"ian ten babluy!”
5 Ya inalin Zedekiah ay diday, “Atonyu nan pohdonyun aton ay hiya ti adi'
ipawa.”
6 At immalidan nangngal ay ha"in ta inyuya' hinan gettaw di mung-
guwalyah nan awadan han nalhu'an an bubun nan imbabaluy di ali an
hi Malkijah. Ya gino'dana' hi tali ta inuhbunga' hidi. Mu heden bubun ya
natdu', mu ma'alluhung di luyo'na, at nilutto'a'.
7 Mu hi Ebed-Melek* an i'Ethiopia an ohan nabagtun upihyal hinan
palasyu ya dengngolnan inuhbunga' hinan bubun. Mu nan ali ya wah dih
nan punhumalyaan hinan ma'alih Pantaw di Allup nan holag Benjamin an
awadan di gunda pangipanuhan hi mahahapit.
8 At limmahun hi Ebed-Melek hinan palasyun di ali, ya immuy, ya
inalinay,
9 “Apu an Ali, hi Jeremiah ya propeta! Ya nidugah an bahol nan inat
nan linala'in hiya an nonong ya immuyda inuhbung hinan bubun! Ya
umannung an hay hinaangnay iyatoynah di ti ten magadyuh an mi'id di
ma'an eten babluy!”
10 Ya inalin nan ali ay Ebed-Melek di, “Awitom di tulumpuluh† nan
titindalu' ta umuyyu guyudon hi Jeremiah ta bo'on hidiy atayana.”
11 At initnud Ebed-Melek din titindalu, ya immuy hinan bodegah hiluk di
puntalepnan hi mun'apla'an an gina'un di ali an wah nan palasyu. Ya waday
inah'upanah nun'apa"in lo'ob, ya innalna. Ya nun'eg'odnah din bongwah
din talin, ya inuy'uydah bunol din bubun.
12 Ya nuntu'u' hi Ebed-Melek an inalinan ha"in di, “Ipitom hanan lo'ob hi
yoyo'mu ta adi'a mahugatan hinan tali!” At hiyay inat'u,
13 ya ginuyuda' hidin linala'i. At nete"ah dih engganah nan ihinan di
guwalyah nan palasyu di umatan di nangibaludandan ha"in.‡

Hay Nunhanhanan goh Zedekiah ay Jeremiah

14 Palpaliwan goh ya impa'ayaga' hinan Alin hi Zedekiah ta mundammu
amih nan miyatlun pantaw an miyuy hinan Timplu. Ya inalinan ha"in di,
“Wada goh di hanhana' ay he"a, ya nan immannung di pohdo' an innilaon.”
15 Ya inali' ay hiyay, “Gulat ta ibaag'uy makulug at ipapatoya' ay he"a. Ya
umat goh an wa ay ta tuguno' he"a ya adia' damdama donglon!”
16 Ya inalin Zedekiah di, “Ihapata' ay Apo Dios an nunlumuh an amin hi
logom ya wagwadah mid pogpogna an adi' he"a patayon! Ya umat goh an
adi' iyabulut an patayon da'ah nan namhod an mamatoy ay he"a!”
17 At inali' mah ay Zedekiah di, “Umat hituy hinapit Apo Dios an
nidugah di abalinana an dayawon tu'un holag Israel an inalinay, Gulat ta
mumpa'ampa'ah nan u'upihyal nan alid Babylon at immannung an matagu
ayun hina"ama an adi da'yu patayon ay dida, ya adida gohbon tun ad
Jerusalem.
18 Mu gulat ta adi'a mumpa'ampah nan u'upihyal di alid Babylon ya
abakon ditu'u, ya gohbonda tun babluy tu'u, ya ibalud da'an dida.”

---

* **38:7** Hay pohdonan ibaga ya *baal nan ali.* † **38:10** Anaad nin ta *tulumpuluy* inalina ti umda ahan nan *lema*? Manu ay ta mid ah aton nan buhul Jeremiah an mangipawan didah atonda ti mabalin an mi'pattoydan dida. ‡ **38:13** Gapu ta hemmo' Ebed-Melek hi Jeremiah at hemmo' goh Apo Dios hiya (Jer. 39:15-18).

19 Mu tembal Zedekiah an inalinay, “Tuma'ota' hidin i'ibba tu'un nahhun
an immuy ad Babylon! Ti ini ya iyokoda' ay didah nan i'ibba tu'un Hudyu
ta paligatona' ay dida!”
20 Ya inali' ay hiyay, “Unudom ay nan impa'innilan Apo Dios ya adi da'a
iyokod ay didah nan i'ibba tu'un Hudyu. At melwang'a, ya maphod di ma'at
ay he"a.
21 Mu gulat ta adi'a nongkay mumpa'ampa ya umat hituy impa'innilan
Apo Dios hi ma'at:
22 Ti an amin nan binabain ma'angang hinan palasyum ya mipalahunda
ta miyokoddah nan u'upihyal nan alid Babylon. Ya hay pun'ibagan danen
binabain he"a ya alyonday,
Tigom adya an linayahan da'ah nan imbilangmuh nahamad an lilig-
wam!
Ya ad ugwan an paddungnay nun'ilutto' di hu'im hinan pito',
ya mi'iddan tinaynan da'a!
23 Ya an amin nan a'ahawam ya imbabaluymu ya miyuydad Babylon. Ya
ta"on un he"a ya abakon da'an dida, ya inyuy da'ah nan alid Babylon ya
unda gohbon heten babluy.”
24 Ya inalin Zedekiah ay ha"in di, “Tigom ni' ta mi'id di manginnilan ten
nunhapitanta ta adi dumalat hi atayam!
25 Ti donglon ay nan u'upihyal an ni'hapita' ay he"a at umalidan munhan-
han hi un hay nunhapitanta. At alyonday, Adim ihaut ay da'mi ti patayonmi
he"a.
26 Ya hay pambalmun dida ya alyom di, Ni'hapita' hinan ali ta adia' ahan
pumbangngadon hi abung Jonathan ta bo'on hidiy ataya'.”
27 At palpaliwan tatagwa ya immalida din u'upihyal, ya hanhanandan
ha"in di dumalat ta impa'ayaga' hinan ali. At din inalin nan ali di hiyay
inali' ay dida.§ At nakakda an agguyda inilay immannung ti mi'id di ohah
nangngol hidin nunhappitananmih nan ali.
28 Ya ninaynayun an nibabaluda' hidih nan nihinan di mungguwalyah
nan abung di ali ta engganay un inabak nan iBabylon di ad Jerusalem.

39

Hay Na'abakan ad Jerusalem
(II Ki. 25:1-12; Jer. 52:4-16)

1 Ya umat hituy na'at hi ad Jerusalem. Hidin miyapuluh bulan hidin
miyahiyam an tawon* hi nun'alian Zedekiah hi ad Judah ya immali da
Nebuchadnezzar an alid Babylon ya nan titindaluna ta ginubat da'min
iJerusalem.
2 Mu engganah din miyahiyam hi algaw hidin miyapat hi bulan hidin
miyapulu ta ohay tawon† ya unda pa"ion nan allup hitud Jerusalem.
3 Ya hinumgopdan amin nan u'upihyal Nebuchadnezzar, ya immuyda
inumbun hinan ma'alih Nigagwan Pantaw di Allup ta mipa'innilan bagidah

§ **38:27** Nunlangkak hi Jeremiah ay dida ti bo'on hene di immannung an nunhapitanda? Mid di biyangdan manginnilah nunhapitanda, at adi ma'ahhapul an ulgudon Jeremiah. Ya hay oha goh ya hiyah ne immannung an imbaganah nan alih din hopapna (Jer. 37:20). At alyon nan do'ol an kimmulug an nepto' nan inat Jeremiah an agguy nunlangkak. * **39:1** Unu hidin January 15, 588 B.C. † **39:2** Unu hidin July 18, 586 B.C. Hay anabayag nan nunli'uban nan iBabylon hidid Jerusalem ya duway tawon ya han godwa ya anggay.

den babluy. Ya danen u'upihyal ya da Nergal-Sharezer‡ an iSamgar,§ ya hi Nebo-Sarsekim an ap'apun nan u'upihyal, ya hi Nergal-Sharezer* an nabagtun upihyal, ya an amin nan udum an u'upihyal nan alid Babylon.

4 At unat goh tinnigda hanan hinumgom hi ad Jerusalem ya limmayaw da Zedekiah an alid Judah ya nan titindaluna. At tinaynanda nan babluyda eden nahdom an ene'wadah nan galden di ali an numbattanan nan duwan allup. Ya inipluydah nan nundotal an Jordan.

5 Mu numpudug damdama nan iBabylon dida, ya inah'upanda didah nan nundotal ad Jericho. Ya tiniliwdah Zedekiah ta inyuydah awadan Nebuchadnezzar an alid Babylon hi ad Riblah hidid Hamath.† At hi Nebuchadnezzar di nangalih mamoltah Zedekiah.

6 At hidid Riblah di nangipipatayan nan alid Babylon hinan linala'in imbabaluy Zedekiah hi hinagangna. Ya ni'patoyda goh an amin din u'upihyal ad Judah.

7 Ya inukitda nan duwan matan Zedekiah ya unda bangkilingan hi gambang, ya inyuydad Babylon.

8 Ya genhobda goh nan a'abung ad Jerusalem an ta"on un nan palasyun di ali. Ya numpa"ida goh nan allup hidi.

9 Ya imbalud Nebuzaradan‡§ an ap'apun di guwalyan Nebuchadnezzar nan na'angang an tatagud Jerusalem, ya inyuyna didad Babylon, at didan amin hidin udum an i'ibbadan iJudah an niddum tuwalih nan iBabylon.

10 Mu inangang Nebuzaradan di udum hinan nun'awotwot hi ad Judah, ya indatana didah punhabalandah greyp ya nan payawonda.

11 Ya hi Nebuchadnezzar ya inalinan Nebuzaradan an ap'apun di guwalyanay,

12 “Awitom hi Jeremiah, ya impapto'mu. Ya tigom ta mi'id di ma'at ay hiyah nappuhi, ya atom an amin nan ibagana.”

13 At hi Nebuzaradan an ap'apun di guwalya, ya hi Nebushazban* an ap'apun di tindalu, ya hi Nergal-Sharezer an ohan nabagtun upihyal, ya nan udum an u'upihyal Nebuchadnezzar

14 ya hennagday immalin nangawit ay ha"in hinan nibaluda' hinan gettaw di mungguwalyah nan palasyun di ali. Ya ene'koda' ay Gedaliah† an hina' Ahikam an ap'apun Shaphan ta inyuya' ay hiyan iniddum hinan i'ibba' an na'angang an iJudah.

15 Ya hidin nibaluda' ta'wa ya wada goh di impa'innilan Apo Dios

---

‡ **39:3** Hay pohdonan ibaga ya *he"a, Nergal, ya baliwam nan ali.* Hi Nergal ya ohan bulul di iBabylon, ya ipapto'na anu nan tagun hay malgom di pa"ionda (II Ki. 17:30). Ya hi Nergal-Sharezer di inapun nan Alin hi Nebuchadnezzar ti inahawanay babain imbaluyna. Ya palpaliwan ya natoy nan ali, ya hi Amil-Marduk di nipallog an nun'ali, mu inamnawan Nergal-Sharezer nan haadna, at pinatoyna ta hiyay nehnod an nun'alih nan Pumpapto'an nan iBabylon, ya hay nun'aliana ya hidin 560-556 B.C.

§ **39:3** Hay pohdon ten ngadan di babluy an ibaga ya *hom'on da'mi.* * **39:3** Mattig an duwadan upihyal an numpaddung di ngadanda, at nan nahhun ya alyonday iSamgar hiya. † **39:5** Nan duwan babluy an ad Riblah hi ad Hamath ya wadah nan puun di Duntug an Hermon an wah nan igad ad Israel ya ad Syria, ya neheggon hinan Wangwang an Orontes (Num. 34:8, 11). ‡ **39:9** Hay pohdonan ibaga ya *munholag hi Nebo.* Hi Nebo ya ohan bulul di iBabylon, ya ipapto'na anu nan mun'ad'adal.

§ **39:9** Immali hiyad Jerusalem hidin August, 586 B.C. (Jer. 52:12). * **39:13** Hay pohdonan ibaga ya *Nebo, baliwana'!* Hi Nebo ya ohan bulul di iBabylon, ya ipapto'na anu nan mun'ad'adal. † **39:14** Hiyay imbaluy Ahikam an nan nangibaliw ay Jeremiah hidin nun'alian Jehoiachin (Jer. 26:24), at ongol di homo' ten hina"aman hiya. Ya palpaliwan ya numbalin hi Gedaliah hi gobelnadol ad Judah (Jer. 40:5).

16 an inalinay, “Umuy'a ta ibaagmu ay Ebed-Melek an i'Ethiopia ta alyom
di, Elam at ti magadyuh mahkay an ipa'annung nan nidugah di abalinanan
Dios an dayawon tu'un holag Israel din inalina an apa"ian ten babluy. At
bo'on hay pumhodanyuy ma'at.
17 Mu gapu ta Hiyay nangiyokodam‡ at mabaliwan'ah nan buhul an
tuma'tam.
18 Ti baliwan da'a ta adi'a matoy hinan gubat. Ha"in an hi Apo Dios di
nanapit ene.”

40

Hay Nangaanandah Bangkeleng Jeremiah

1 Ni'hapit goh hi Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah hidin nangaanan nan
ap'apun di guwalyan di iBabylon an hi Nebuzaradan hi bangkeleng'uh din
niyayanmid Ramah.* Ti inah'upana' ay hiya an nabangkelengan an niddum
hidin i'ibba' an iJerusalem ya nan udum an iJudah an miyuy ad Babylon.†
2 Ya hidin inimmatunana' eden ap'apun di tindalu ya inalinan ha"in di, “Hi
Apo Dios an un'unudom ya nahhun an inalinah nan tataguh ten ma'ma'at
an apa"ian di babluyyu.
3 At ad ugwan ya impa'annungna ta na'at din inalina ti nihimung
an mungngohoy ayun Hiya an agguyyu din'ug nan pumbaholan an
impa'enghayu. At hiyanan ten impa'annungna din inalinan pummoltanan
da'yu.
4 Mu ad ugwan ya ano' nan bangkeleng hi ngamaymu ta wa adya ta
pohdom an mi'yalin ha"in hi ad Babylon ya tigo' ta mipapto"ah di. Mu adim
ay pohdon an mi'yali ya okod'ah nan pohdom an umayan.”
5 Mu hidin wan umuya' ya inalin goh Nebuzaradan di, “Mumbangngad'ah
awadan Gedaliah an hina' Ahikam an ap'apun Shaphan an pento' nan alih
mumpapto' hinan babluy ad Judah ta hidiy umuymu ihinan ta da'yun amin
hinan i'ibbayun tatagun ipapto'na. Bo'on ay ya immuy'ah nan pohdom an
umayan ta okod'a.”
Umat hinay inalin Nebuzaradan. Ya indatana' hi ma'an ya adaw, ya
nakaka' hidi.
6 At immuya' hi awadan Gedaliah hi ad Mizpah,‡ ya ni'hitua' hinan
oh'ohhan na'angang an iJudah.

Hay Immanamutan nan Tindalun iJudah
(Jer. 41:1-3; II Ki. 25:22-26)

7 Ya wadaday udum an a'ap'apun di tindalud Judah ya nan tindaluda
an agguy ginubat nan iBabylon ti bo'on hinan babluy di nihinandah din
awadan di gubat. Ya awni ya dengngoldan hi Gedaliah an hina' Ahikam
di pento' nan alid Babylon hi gobelnadol. At hiyay mumpapto' hinan
nun'awotwot an agguy niyuy ad Babylon.
8 At unat goh dengngoldah de ya immuydad Mizpah ta umuyda tigon hi
Gedaliah. Ya daden immuy ad Mizpah ya da Ishmael an hina' Nethaniah, ya
da Johanan ay Jonathan an dana' Kareah, ya hi Seraiah an hina' Tanhumeth,

‡ **39:17** Hay nangipattiganah nan nangiyokodanan Apo Dios ya nan maphod an pangatnan nibaag hinan Jer. 38:7-13. * **40:1** Bahaom nan footnote di Jer. 31:15 ta innilaom an inyuyda hiyah leman kilomitlu ya anggay an nalpud Jerusalem. † **40:1** Ta"on un imbo'tan Nebuzaradan hi Jeremiah (Jer. 39:11-14) mu dimmalat nan naguguluandad Judah ya nibalud goh, ya nabangkelengan. At impidwan Nebuzaradan an nangibo'tan ay hiya. ‡ **40:6** Hay pohdonan ibaga ya *binattu an manalimun* (Gen. 31:49). Ya hay nihinana ya wadah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an himpulu ta duwan kilomitluy inadagwina an nipalpud Jerusalem.

ya nan imbabaluy Ephai an nalpud Netophath, ya hi Jaazaniah an holag Maakah, ya an amin nan tindaluda.

9 Ya inalin Gedaliah ay diday, “Adi ayu tuma'ot hinan iBabylon. At mihina ayuh tu ta itamuanyu nan alid Babylon, at maphod an lumenggop ayu.

10 Ha"in ay ya hitud Mizpah di punhituwa' ta ha"in di mangihapit ay da'yuh unda umali nan iBabylon. Ya da'yu ay ya okod ayun mumpilih nan pohdonyun ihinan hitud Judah. Ya numpugah ayuh nan miyammah bayah, ya nan miyammah lana ya nan udum an bungbungaan ya intaleponyu.”

11 Ya unat goh dengngol nan udum an Hudyu an wad Moab, ya ad Ammon, ya ad Edom, ya nan udum an babluy an nan alid Babylon ya waday inangangnah nan tatagud Judah ya pento'nah Gedaliah an hina' Ahikam an ap'apun Shapan hi gobelnadolda

12 at numpumbangngaddad Judah. Mu immuydah nahhun ad Mizpah an ni'hapit ay Gedaliah. Ya unda mahkay mumpapanguy hinan numbino'ob'on an babluy ad Judah ta umuyda mumpugah hinan bungbungaan, at do'ol di pinugahdah nan miyammah bayah ya nan udum an bungbungaan.

13 Ya palpaliwan ya immuy goh ad Mizpah da Johanan an hina' Kareah ya an amin nan u'upihyal di tindalu an didana nan agguy nihinah nan babluy hidin immalian din gumubat ta umuyda mi'hapit ay Gedaliah.

14 Ya inaliday, “Immali ami ta ipa'innilamin he"ah unmu inila an hi Ba'alis an alin nan i'Ammon ya ninomnomnan ipapatoy da'a ay Ishmael an hina' Nethaniah.” Mu adi kulugon Gedaliah heden impa'innilada.

15 Ya awni ya ohah Johanan an hina' Kareah an immuy ni'hapit ay Gedaliah hi ad Mizpah. At hidin immuy ya inalinay, “Iyabulutmu ta umuy'u patayon hi Ishmael, mu tigo' ta mi'id di manginnilan ha"in di nangat. Ti nan iJudah an na'angang hitu ya he"ay hahalimidondah bumadang ay dida. Ti hay ma'at nin goh ay da'mih un da'a patayon ay Ishmael? Umannung ahan an pumpatoy da'mi, ya na'utawda nan udum!”

16 Mu tembal Gedaliah an inalinay, “Johanan, adim aton nan ninomnommu ti adia' patayon ay Ishmael.”

41

Hay Namatayan da Ishmael ay Gedaliah

1 Mu hidin miyapituh bulan eden tawon* ya hi Ishmael an hina' Nethaniah an holag di ali ya ohah nan ap'apun di tindaluh din hopapna ya immuy ad Mizpah. Ya wadaday himpulun linala'in ni'yibbana. At hi Gedaliah an hina' Ahikam ya inayagana dida ta mangandan amin. Mu hidin angananda

2 ya natana'dog hi Ishmael ya din himpulun linala'in ni'yibbana, ya hinu'nutday hanggapda, ya pinatoydah Gedaliah an pento' nan alid Babylon hi gobelnadol ad Judah.

3 Ya numpi'patoydan amin nan Hudyu an ni'yibban Gedaliah hi ad Mizpah ya ta"on un nan titindalud Babylon.

4 Ya heden nabiggat ya mi'id di nanginnilah nan na'at.

5 Ya palpaliwan ya wadaday nawalun linala'in nalpud Shechem, ya ad Shiloh, ya ad Samaria an nun'ih'ihanday hamayda, ya numpi"iday lubungda, ya nunhugatday odolda ta pangipattigandah punlungdayaanda.

* **41:1** Unu hidin Tishri/Ethanim (September-October), 586 B.C. Hiyah ne gutud di tulu an aptan an behtan di Hudyu: (1) nan Algaw hi Ahanian di Bahol (Tishri/Ethanim 10), ya (2) nan Behtan di A'ab'abbung (Tishri/Ethanim 15-21), ya (3) nan nahamad an ngilin (Tishri/Ethanim 22).

Ya inodnanday nalpuh nan bento'da ya incense an iyuyda e'nong ay Apo Dios hinan Timplu.†

6 Palpaliwan ya immuy hi Ishmael an manamun dida an kumanila. At un
hi'itangan immatam ay dida ya inalinay, “Umali ayu ni' ta umuy tu'u tigon
hi Gedaliah an hina' Ahikam.”
7 Mu hiyah dimmatongdah nan babluy ya numpatoy da Ishmael an hina'
Nethaniah ya nan i'ibbanan linala'i dida. Ya immuyda nun'uhbung daden
pinatoydah nan bubun.
8 Mu nan himpulu ya inalidan Ishmael di, “Adi da'mi patayon! Ti waday
impo"oymih nan payaw an wheat, ya barle, ya lana, ya iyu'an an mabalin
hi idatmin he"a!” At agguyna pinatoy dida.
9 At nan bubun an nanguhbungan Ishmael hinan pinatoyna ya hiyah de
nan ongol an bubun an impalhu' din Alin hi Asa‡ hidin ni'gubatan nan Alin
hi Baasha§ hi ad Israel.* Mu ten pinnun Ishmael hi pinatoyna.
10 At numbalinonah balud nan udum an tatagud Mizpah ya nan binabain
imbabaluy di ali. Ti impipapto' Nebuzaradan an ap'apun di guwalyan
Nebuchadnezzar dida ay Gedaliah hi ad Mizpah. Mu hi Ishmael ya inyuyna
didad Ammon.
11 Mu unat goh dengngol Johanan an hina' Kareah ya nan i'ibbanan
ap'apun di tindalu nan inat Ishmael
12 ya inunudda an didan amin hinan titindaluda. Ya inah'upanda didah
nan potto' nan ongol an lobong hi ad Gibeon.
13 Ya unat goh tinnig nan tatagun imbalud Ishmael da Johanan ya nan
i'ibbanan ap'apun di tindalu ya nidugah di amlongda.
14 At numpangalayawda ta immuyda niddum ay Johanan.
15 Mu da Ishmael ya din walun† ni'yibbana ya limmayawdah nan babluy
di holag Ammon.‡

Hay Limmayawan nan Na'angang an iJudah ta Umuydad Egypt

16 Ya initnud da Johanan ya nan i'ibbanan a'ap'apun di tindalu nan
imbalud Ishmael ad Mizpah hidin nalpah di namatayanan Gedaliah. Ya
daden binaliwan Johanan an imbalud Ishmael ya didana nan nalpud
Gibeon an titindalu, ya nan binabai, ya ung'ungungnga, ya nan u'upihyal
hinan punhumalyaan di udum.
17 At innaynayundan immuy ta engganah dimmatongdad Geruth
Kimham§ an neheggon hi ad Bethlehem. Ya nun'eblaydah dih na'amtang
ta mundadaandan umuy ad Egypt.*
18 Ti ita'otday aton nan iBabylon hi unda innilaon an pinatoy Ishmael hi
Gedaliah an pento' nan alid Babylon hi gobelnadol hi ad Judah.

---

† **41:5** Ta"on un napa"i nan Timplu mu mid mapto' ya inhinaday tuldah dih nan lugal ti imbilangdah me'gonan an lugal. ‡ **41:9** Hay nun'alianad Judah ya hidin 910-869 B.C. § **41:9** Hay nun'alianad Israel ya hidin 908-886 B.C. * **41:9** I Ki. 15:22. Na'ah'upan ad ugwan nan numbino'ob'on an bubun hinan napa"in babluy ad Mizpah. † **41:15** Gapu ta wadan Ishmael nan himpulun ni'yibbanah din te"ana (verse 2) at mattig an natoy nan duwa ay dida. ‡ **41:15** Manu ay ad Ammon di limmayawanda ti nan Alin hi Ba'alis ad Ammon di nannag ay dida (Jer. 40:14), at hiyay nanalimun ay dida. § **41:17** Hay pohdon ten ngadan di babluy an ibaga ya *punhituwan Kimham*. Ya hi Kimham ya imbaluy Barzillai an nan nahamad an ligwan nan Alin hi David, ya ni'yuy hi Kimham ay David ad Jerusalem hidin nangipadahan Absalom an nun'ali (II Sam. 19:31-40), ya mid mapto' ya indatan David hiyah lutanad Bethlehem. * **41:17** Intudun Apo Dios ay didan Hudyuh din amatagun Moses an adida ahan mumbangngad ad Egypt (Deut. 17:16), at mattig an adida unudon nan Hapit Apo Dios.

42

1 Palpaliwan ya nan a'ap'apun di titindalu an umat ay Johanan an hina' Kareah, ya hi Jezaniah* an hina' Hoshaiah, ya an amin nan tatagun inawitda ya immalidan ha"in.
2 Ya inaliday, “Odowonmi ni' ay he"a, Jeremiah, ta ihapit ni' ahan da'mih nan Dios an dayawom. Ti tigom adya an nonong ya un tu'u anggay hi umat hitun na'angang, ya wan hidin hopapna ya do'do"ol tu'un iJudah.
3 At hanhanam ni' ay Apo Dios hi un hay pohdonah aton tu'u ya hay pohdonah umayan tu'u.”
4 Ya inali' ay diday, “Ta"omman ya ni'hapita' ay Apo Dios an dayawon tu'u ta nangamung di alyona, ya hiyay ipa'innila' ay da'yu.”
5 Ya inalida goh di, “Nan ipa'innilana ya hiyay unudonmi. Ti Hiya an Dios di ihtiguh nan hinapitmi ta adimi ay unudon ya waday biyangnan mummoltan da'mi.
6 Ya ta"on hi un ini ya nan ipa'innilana ya adi miyunnudan hinan pohdonmi ya hi Apo Dios an dayawon tu'u damdamay unudonmi ti hiya nongkay nan inalimin he"a ta hanhanam hi un hay alyona. Ti Hiya ay di unudonmi ya umannung an maphod di ma'at ay da'mi.”
7 At ni'hapita' ay Apo Dios ta inali' nan pohdondan hanhanan. Ya naluh di himpuluy algaw ya tembalna.
8 Ya impa'ayag'uh Johanan, ya nan i'ibbanan u'upihyal di tindalu, ya an aminda nan iJudah.
9 Ya inali' ay diday, “Inaliyun mi'hapita' ay Apo Dios an dayawon tu'un i'Israel, at hiyay inat'u. Ya hay nambalna ya inalinay,
10 Mihina ayu ay hitud Judah ya badanga' da'yu ta pumhod ayu an adi' da'yu ubahon. Ti paddungnay itanom'u da'yu an adi' da'yu bu'nuton an umat hinan holo'. Ti hohom'o' da'yun dumalat nan do'ol an nummolta' ay da'yu.
11 Ya adi ayu tuma'ot hinan alid Babylon ti Ha"in nongkay di bumadang ay da'yu ta mibaliw ayuh nan malgom an atona.
12 Ya dumalat di homo"un da'yu ya pumbalino' heden alih ma'ulay ay da'yu ta iyabulutnan hitun babluyyuy munnonong hi pumbabluyanyu.
13 Mu gulat ta alyonyuy adi ayu mihinah tu ya nanongnan adiyu unudon hi Apo Dios an dayawon tu'u.
14 Mu gulat ta iluludyun umuy ad Egypt ti pundenlanyuy hidi, ya mi'id gubat, ya batel, ya nan udum an punligatan,
15 ya umat hituy hinapit Apo Dios ay da'yun na'angang an iJudah an inalinay, Iluludyu ay an umuy ad Egypt
16 ya nan ta'tanyun gubat ya batel ya unudon da'yuh di, ya hidiy atayanyu.
17 Ti an aminda nan mangilulud an umuy mumbabluy ad Egypt ya matoydah gubat, unu batel, ya dogoh. At mi'id di ohan didah melwang hinan puma"i an ipatnud'un dida.
18 Ti nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon tu'un holag Israel ya inalinay, Umat hinan inat'un nummoltah nan iJerusalem an dumalat nan nidugah an bungot'u. Ya umat hina goh di ato' an mangubah ay da'yuh un ayu umuy ad Egypt. At mumbalin ayuh agaga"ihaw ya ababain hinan tataguh nan abablubabluy hitun luta. Ti delodeloon da'yu, ya imbilang da'yuh na'idutan. Ya adiyu mahkay ipidwan tigon heten babluyyu.”
19 Ya impidwa' goh an inaliy, “Da'yun na'angang an iJudah ya inalin Apo Dios an adi ayu umuy ad Egypt! At nomnomonyu hatun padan an inali' ay da'yud ugwan an algaw!

* **42:1** Unu hi Azariah.

20 Ti immali ayu, ya inaliyun ha"in ta hanhana' ay Apo Dios di pohdonah
atonyu. Ya inaliyuy nan ipa'innilan Apo Dios di hiyay unudonyu. Mu bo'on,
ti layahyu! Nidugah ahan heneh nibahhawanyu!
21 Ti ad ugwan an inali' ay da'yu nan hinapit Apo Dios an dayawon tu'u ya
adiyu pohdon an unudon an umat tuwalih din hopapna.
22 At hiyanan umannung an ad Egypt di atayanyu an dumalat di gubat, ya
batel, ya dogoh."

43

1 At an amin nan inalin Apo Dios ay ha"in ya hiyay inali' hinan tatagu.
2 Mu hi Jezaniah* an hina' Hoshaiah, ya hi Johanan an hina' Kareah, ya
nan udum an umat ay didan mumbagtu ya inaliday, "Munlayah'a, Jeremiah!
Ti mi'id di inalin Apo Dios hi ibagam ay da'min ipawanay umayanmid Egypt!
3 Mid mapto' ya un hi Baruch an hina' Neriah di nangalin he"ah umat
hina! Ti pohdonan ipapatoy da'mih nan iBabylon unu iyuy da'mid Baby-
lon!"
4 At da Johanan, ya nan i'ibbanan u'upihyal di tindalu, ya an amin nan
tatagu ya agguyda inunud din inalin Apo Dios an mihinadad Judah.
5 At impangulun Johanan ya nan u'upihyal di tindalu nan na'angang an
tatagud Judah an immanamut an nalpuh nan nun'eheggon an babluy.
6 Ya niddumdah nan linala'i, ya binabai, ya ung'ungungnga, ya nan
binabain imbabaluy nan ali an impipapto' nan kapitan di guwalya an hi
Nebuzaradan ay Gedaliah an hina' Ahikam an ap'apun Shaphan, ya ha"in
an propeta, ya hi Baruch an hina' Neriah.
7 At bo'on nan inalin Apo Dios di inunudmi ti unmiat goh inipluy hi ad
Egypt. At immu'immuy amid Tahpanhes ta hidiy nihinanmi.
8 Ya hidin awadanmih di ya ni'hapit hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,
9 "Ummal'ah numbino'ob'on an o"ongol an batu, ya inyuymuh nan way
pantaw hinan palasyun di alih tud Tahpanhes.† Ya inayagam nan i'ibbam
an iJudah ta tigonday pangilubu'am hi numbabattanan nan nida'da' hidin
batu.
10 Ta nalpah ay ya imbagam tun alyo' an alyom di: Hiyah te hinapit
nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon tu'un holag Israel. An
inalinay, Honogo' nan baal'un hi Nebuchadnezzar an alid Babylon hi
awadanyu.‡ At hinan potto' nan nangilubu'am hidin batu di pangihinanah
nan ma'abbungan hi tuldan ihinanan mun'ali eten babluy.
11 At umali ta gubatona tun ad Egypt ta matoyda nan matoy hi gubat, ya
mabaludda nan mabalud.
12 Ya genhobda nan timplun nan abulubulul hitud Egypt, ya innalda
daden bulul. Ya umat hinan aton di mumpapto' hi kalnilu an mun'aan hi
tumah lubungnay aton nan alid Babylon hitun ad Egypt. An engganah mi'id
di ma'angang eten babluy hi pangatna. At malpah ay hene ya immanamut
an mi'id al'ali.
13 Ya hay atonah nan impata'dogdan tu'ud an pundayawandah nan
algaw§ ya pa"iona ya genhobna nongkay nan numbino'ob'on an timplun
di bulul an dayawondad Egypt."

---

* **43:2** Unu hi Azariah. † **43:9** Numbino'ob'on di palasyun di ali, at hiyah ne oha ay date. ‡ **43:10** Na'at hidin 568-567 B.C. hidin nun'alian nan Pharaoh Amasis ad Egypt. § **43:13** Hi Ra (unu Re) di ngadan ten bulul an hay algaw anuy ipapto'na. Hay awadan ten timplu ya ad Heliopolis.

44

Hay Nummoltaan Apo Dios hinan iJudah an Immuy ad Egypt

1 Palpaliwan ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in ta inalina nan
pohdonan mipa'innilah nan i'ibba' an Hudyun ni'babluy ad Migdol, ya ad
Tahpanhes, ya ad Memphis, ya nan wah nan bagtun ad Egypt.
2 An inalinay, “Da'yu ya tinnigyuy inat'un nama"id Jerusalem ya an amin
nan babluy ad Judah. At engganad ugwan ya napa"i ta ninganuy.
3 Mu na'at hatu ti nunheglay nangipabungtanyun iJudah ay Ha"in an
dumalat nan nundayawanyu ya nan nunggohobanyuh incense hinan
mata'tan an dayawon di udum an babluy an agguyyu inilay aatda. Ya ta"on
un nan o'ommod tu'u ya mi'id di iniladah aat daten mata'tan an madayaw.
4 Ya wan gun'u hennag nan propetan baal'u ta gunda pinadanan nan
iJudah ta idinongda nan impa'enghadan lumihog,
5 mu agguyda indinong an nunggohob hi incense hinan bulul an dayawon
di udum.
6 At hiyanan la'tot mahkay ya impa'dam'un diday bungot'u ta ay gimma-
ban apuy, ya genhobnan amin nan babluy ad Judah an ta"on un ad
Jerusalem an kapitulyuna. At hiyanan nun'apa"idad ugwan.”
7 Ya nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon tu'un holag Israel ya
inalina goh di, “Anaad ta un hihidya damdamay gunyu aton ad ugwan ta
omod un dumalat hi a'ubahanyu ta mi'id ahan di ma'angang ay da'yu an
ta"on un nan ungunga ya nan ung'ungungnga?
8 Ya anaad ta pabungtona' goh ay da'yuh tud Egypt? Ti immali ayu,
ya nun'amma ayuh pun'onnganyuh incense ta pundayawyuh nan bulul
an dayawon nan i'Egypt, at mumbalin ayuh ma'ab'abatlan ya pangidut di
tataguh udum an babluy!
9 Undan inaliwanyu din nun'appuhin ina'inat din o'ommodyu, ya nan
a'aliyu, ya nan a'ahawayu ta hiyanay nangiyunnudanyuh awadanyuh nan
babluy ad Judah an umat hi ad Jerusalem?
10 Ya anakkayah an engganad ugwan ya hihidyan adia' ibilang ay da'yuh
Dios! At dumalat nan pumpahiyaanyu ya agguyyu inunud din Uldin'un
indat'un da'yu ya din o'ommodyu!
11 At hiyanan alyo' an nidugah di abalinanan Dios an dayawonyun holag
Israel di, Umannung an ubaho' da'yun amin an iJudah!
12 Da'yun na'ang'angang an iJudah ya inluludyun immalih tud Egypt. At
da'yun amin an waday abalinana unu nun'awotwot ya mun'a'atoy ayuh
tud Egypt an dumalat di gubat ya batel. At mumbalin ayuh agaga"ihaw ya
ababain hinan tataguh abablubabluy ta deldeloon da'yu, ya pumbalinon
da'yuh pangidutda.
13 Hiya nongkay nan moltao' da'yun immalih tud Egypt ta mun'a'atoy
ayun dumalat nan gubat, ya batel, ya dogoh an umat hidin nummolta' hidin
i'ibbayun iJerusalem.
14 At da'yun immalih tud Egypt ya ta"on hi unyu ninomnom an umanamut
hi ad Judah hi udum hi algaw mu un anggay ah tuttuluh mabalin hi
lumayaw ta mumbangngadda.”

Hay Inat nan Tatagun Nangidinong an Mundayaw ay Apo Dios

15 Nan i'ibba' an Hudyun wad Egypt an nangngol hinan impa'innila' an
inalin Apo Dios, ya nan nalpuh iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw,
ya nan nalpuh appit hi agwan, ya an amin din linala'in nanginnila an
nan a'ahawada ya munggohobdah incense hi pundayawdah nan bulul an
dayawon di udum an babluy ya alyondan ha"in di,
16 “Adimi ahan pohdon an donglon nan hapihapitom an nalpun Apo Dios!

17 Ti da'mi ay damdama ya atonmin amin din inalimin atonmi ta
gohbonmi nan incense ta pundayawmih nan bululmin Queen hi ad
Abuniyan.* At ene'nongmin hiyay ma'inum ta umat hi inat din o'ommod
tu'u, ya din a'ali tu'u, ya a'ap'apu tu'uh nan babluy ad Judah! Ti hidin gunda
nangatan hi umat hina ya mahawal di ma'an, ya malenggop amin maphod
di ma'ma'at.†
18 Mu nete"ah din nangidinnganmin mange'nong hi incense ya nan
ma'inum ta pundayawmih nan Queen hi ad Abuniyan ya nidugah di
impalauhmin gubat ya batel."‡
19 Ya inalin goh nan binabaiy, "Undan agguy inilan nan a'ahawami nan
gunmi nange'nongan hi ma'inum hinan Queen hi ad Abuniyan ya nan
nanghobanmih incense ta pundayawmin hiya? Ya inilada goh an gun ami
nun'ammah tinapay an pen'olmih umat ay hiya."
20 At inali' hinan na'amung di,
21 "Undan hay punnomnomanyu ya agguy inilan Apo Dios hanan
ina'inatyun nundayaw hi bulul? Hiya ya i'innilana nongkay tuwalin hiyay
ina'inat din o'ommod tu'u, ya a'ali tu'u, ya din a'ap'apu tu'uh nan babluy ad
Judah an inyal'allanad Jerusalem.
22 At hiyanan hidin adi pa"edpol hi Apo Dios hi bungotnah nan
nun'appuhin gunyu inat ya numbalinona nan babluy tu'uh mi'id di hulbina
an mi'id di nunhituh dih engganad ugwan!
23 Ya na'at di umat hinan nidugah an dumalat nongkay hi nun-
dayawanyuh nan bulul an din'ugyuh Apo Dios ti agguyyu inunud nan
Uldina ya tudtuduna!"
24 Ya innayun'un inalin amin ay dida di, "Da'yun i'ibba' an iJudah an
immalin ni'babluy hitud Egypt ya donglonyu goh heten hinapit Apo Dios.
25 Ti nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon tu'un holag Israel ya
inalinay, Da'yun numpunhimbaluy an iJudah ya inaliyuy adiyu idinong
an munggohob hi incense ya mange'nong hi ma'inum hinan Queen hi
ad Abuniyan ta pundayawyun hiya. At umat ay hina ya okod ayuh nan
inaliyun atonyu ta hiyay inaynayunyu!
26 Mu Ha"in an Dios ya adi' iyabulut an da'yun Hudyun wah tud Egypt ya
ngadanonyuy ngadan'uh un waday ihapatayuh atonyu!
27 Ti bo'on mahkay hay pangipapto"un da'yuy nomnomnomo' ti un hay
pangubaha' ay da'yu! At da'yun udum ya matoy ayuh gubat, ya da'yun udum
ya matoy ayun dumalat di hinaangyu ta engganah mun'atoy ayun amin.
28 At un tuttulun da'yuy mabalin an lumayaw ta mumbangngad hi ad
Judah. At umat hituy ma'at ta innilaonyun iJudah an ni'babluy hitud Egypt
an nan hinapit'u ya hiyay ipa'annung'u.
29 Ya hay pangimmatunanyun ma'at ay da'yu nan hinapit'un a'ubahanyuh
tud Egypt
30 ya iyokod'u nan alih tun hi Hophra§ hinan buhulna an namhod an
mamatoy ay hiya.* At umat hi nangiyokoda' ay Zedekiah an alid Judah ay

* **44:17** Bahaom nan footnote di Jer. 7:18 ta innilaom hi aat ten babain bulul. † **44:17** Hidin nun'alian da Manasseh (697-642 B.C.) ay Josiah (640-609 B.C.) ad Judah ya do'ol di amaphod den timpu. ‡ **44:18** Nuntutuyu nan tatagun Apo Dios hidin nun'alian Josiah, at indinongdan nundayaw hinan Queen hi ad Abuniyan an hi Ishtar. Mu hidin natayan Josiah hidin 609 B.C. ya pimmuhih den timpu ti waday gubat, ya nilayaw nan udumnan i'ibbadan Hudyu, ya numbuwitdan Hudyuh nan alid Egypt (II Ki. 23:33-35; 24:2, 10-16; 25:1-7). At ninomnom nan tatagu an hay nangidinngandan nundayaw ay Ishtar di dimmalat hinan do'ol an nappuhin na'at ay dida. § **44:30** Hay nun'alianad Egypt ya hidin 589-570 B.C. * **44:30** Hi Ahmose an ni'papto' ay hiya ya nan baalnay namatoy ay hiya.

Nebuchadnezzar an alid Babylon. Ha"in an Dios di nangalin te."

45

Hay Pamaliwan Apo Dios ay Baruch

1 Hidin ta'wa miyapat hi tawon* hi nun'alian Jehoiakim an hina' Josiah hi
ad Judah ya nalpah an intudo' Baruch an amin din inali' hi itudo'na,
2 ya waday inalin Apo Dios hi ipa'innila' ay Baruch.
3 An inalinay, "Munlili'a, Baruch, an alyom di, Nidugah ahan tun inat
Apo Dios ay da'mi ti inudmana nan nunheglan ay'u numanomnoman! At
himmigaa' mahkay hitun nitagua'!
4 Mu alyo' ay he"a, Baruch, an pa"io' heten babluy an limmu' an paddung-
nay intanom'u ya un'u bu'nuton.
5 At adim dedenlon di pumhodam.† Mu ibaliw'u he"ah pumatoy an ta"on
un malgom di umayam. Ha"in an Dios di nanapit ete."

46

Hay Inalin Apo Dios hi Ma'at hi Udum an Babluy

1 Hiyatuy inalin Apo Dios ay ha"in an ma'at hi udum an babluy.

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at ad Egypt
(Isa. 19:1—20:6; Ezek. 29:1—32:32)

2 Hidin miyapat hi tawon* hi nun'alian Jehoiakim† hi ad Judah ya inabak
Nebuchadnezzar an alid Babylon nan alid Egypt an hi Neco‡ hidin nung-
gugubatandad Carchemish§ an neheggon hinan Wangwang an Euphrates.
At hi Apo Dios ya umat hituy inalinah ipa'innila' hinan titindalud Egypt:
3 "Mundadaan ayun umuy mi'gubat
ta idadaanyuy hapiawyu an i"itang ya o"ongol.
4 Ya nan kabayun* itakayanyu ya inad'adanyu nan pahulyu ta umela'elat,
ya inhu'lubyu nan gumo' an lubungyu ya nan uklupyu.
Ya immuy ayu mahkay hinan na'alin ihinanyu.
5 Mu hay ma'at hi punggugubatanyu ya ma'a"abak ayun i'Egypt
ta mumpangalayaw ayun adiyu iwingwingih ta'otyu
ti nidugah an atata'ot di munli'ub ay da'yu.
6 At ta"on un nan nun'atulid ya mid ologdan mangibaliw hi odolda,
ya nan mun'abi'ah an tumagtag ya mid ologdan lumayaw.
Ti ah'upan da'yuh nan buhulyu,
ya numpatoy da'yuh nan potto' di Wangwang an Euphrates.

7 Ngadan nan babluy an nidugah di abalinana
an umat hinan nundatong an Wangwang an Nile?
8 Henen babluy ya ad Egypt!
At hiyanan alyonday,
Nidugah di abalinanmi,
at mabalin an pa"ionmiy abablubabluy hitun luta

---

* **45:1** Unu hidin 605 B.C. † **45:5** Nan agin Baruch an hi Seraiah ya waday nabagtun haadnah nan gubelnun impapto' nan Alin hi Zedekiah (Jer. 32:12; 51:59), ya mid mapto' ya inamnawan Baruch goh. * **46:2** Unu hidin 605 B.C. † **46:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. ‡ **46:2** Hay nun'alian Neco II ad Egypt ya hidin 610-595 B.C. § **46:2** Hay pohdon ten ngadan di babluy an ibaga ya *nan nahamad an binattun Chemosh,* ya hi Chemosh di na'abbagtun bulul ad Moab. * **46:4** Nan ma'abbi'ah ya nundengwan kabayuh din timpu ya nalpud Egypt (I Ki. 10:28).

an paddungnay lobngonmi tun luta ta mun'a'atoyday tatagu!
9 At aga ta umuy ayu akkay tuwali
an da'yun titindalud Egypt an numpungkabayu ya numpunlugan hi kalesay udum!
At badangan da'yuh nan tindalud Ethiopia, ya Libya, ya Lydia
an numpunhapiaw ya nun'ala'eng an pumana.
10 Mu Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di mangabak eten gubat,
at ad ugwan di pummoltaa' hinan buhul'u ta iballoh'u nan inatda.
Hay pummolta' ya nan ispada' an adi matmattupun mipalapalang hi tatagu,
at paddungnay tagun pun'inumnay dala ta engganay ma'aan di inuwawna.
At hay pamataya' hinan buhul'un i'Egypt ya hinan appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
hinan way pingit di Wangwang an Euphrates.

11 Ya da'yun i'Egypt ya mi'id di agah hi mangipa'adaog ay da'yu
an ta"on un nan maphod an lana an malpud Gilead.†
12 At donglon di tataguh abablubabluy hitun lutay kilayu
an dumalat nan nidugah an abainanyu.
Ti nan mun'abi'ah an tindaluyu ya mun'atu"inda,
at punduplugda nan udum."

13 Ya hidin immalian da Nebuchadnezzar an mangubat ad Egypt‡ ya umat hituy impa'innilan Apo Dios ay ha"in. An inalinay,
14 "Jeremiah, umuy'a nongkay ta pun'ibaagmuh nan i'Egypt ta mundadaan-dan mi'gubat
an inyal'allanah nan numpunhitud Migdol, ya ad Memphis, ya ad Tahpanhes ti na'uyday buhulda,
at pumpatoyday tataguh nan babluyda.
15 Mu nan titindaluda ya lumayawdan dumalat di ta'otda
ti mi'id di abalinanda ti Ha"in an Dios di mamdug ay dida.
16 At mun'ihubagda owan nun'aduplugda nan udum ta muntutu'unda.
Mu alyonda damdamay,
Bumangon tu'u kaymu ta umanamut tu'u
ti undan adi ditu'u patayon hinan buhul tu'u!
17 At hay pangalidah nan alid Egypt
ya hi *Manuy hapitna, ya mi'id di nun'atna.*§

18 Mu Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di immannung an Ali,
at ibaga' ay da'yun i'Egypt an na'uyda nan buhulyun nidugah di abalinanda
ya un da'yun mipaddungdad Tabor an ata'nang ahan an duntug
unu nan Duntug an Carmel an matangad hinan pingit di baybay.
19 At idadaanyuy mabalin hi ita'inyuh nan pangiyayanda ay da'yuh udum an babluy
ti pa"ionda nan ongol an babluyyu ad Memphis ta mabau
an mi'id di ta"on hi ohah taguh munhituh di.

† **46:11** Bahaom nan footnote di Jer. 8:22. ‡ **46:13** Na'at hidin 568-567 B.C. § **46:17** Hidin dengngol Nebuchadnezzar an natoy hi amanad Babylon at immanamut hidi. Mu nan i'Egypt ya mid di inatdan den timpu an nangubat hinan iBabylon.

20 At mipaddung ad Egypt hinan mapmaphod an bakan pa'ahe"on,
mu awniat waday ay lalog* an malpuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an mangalat ay hiya.
21 At ta"on un nan nabayadan an tindalun nalpuh udum an babluy ya mipaddungdah nipataban bakan mapalti
ti mi'id di abalinandan mi'gubat an nonong ya limmayawda.
Ti nadatngan mahkay di amoltaanda.
22 Ya mipaddungda goh hinan ulog† an anggay di lumayawanah ma"adngol
an dumalat di dimmatngan nan nunwawahay an buhul
an ay ihunay unda umuy munli'oy hi ayiw.
23 At paddungnay munli'oy hi do'ol an ayiw di pangatda
ti nidugah an do'do"ol nan buhul ya un hay ado'ol di dudun.
24 At nidugah di ipa'ampaan nen babluy hi pangabakan nan buhulna
an malpuh iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw."

25 Ya inalin goh nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon tu'un holag Israel di, "Adi madnoy ya paddungnay moltao' hi Amon‡ an dayawon di iThebes§ ya an amin nan bululdad Egypt ti moltao' nan alid Egypt ya an amin nan mangiyokod ay hiya.
26 At iyokod'u didah nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar ya nan titindaluna. Mu Ha"in an Dios ya ipa'innila' an udum hi algaw ya wadada goh damdamay mumbabluy ad Egypt ta umat hidin hopapna.

27 At da'yun holag Israel an baal'u ya adi ayu tuma'ot, ya adi ayu numanomnom.
Ti udum hi algaw ya iyanamut'u da'yu an ilpu' da'yuh nan nun'iyadagwin babluy,
at la'tot ya mi'id di ayyu ita'ot ta lumenggop ayu ya nan holagyu.
28 At da'yun holag Israel an baal'u ya adi ayu tuma'ot
ti wadaa' ay da'yu an ta"on hi un ayu nibalud hi udum an babluy.
Ya ta"on goh hi un'u pa"ion nan abablubabluy an nangibaluda' ay da'yu
mu ipapto"u da'yu damdama.
Mu mahapul an gilato' da'yu ta atugunanyu.
Ha"in an Dios di nanapit ete."

47

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at ad Philistia
(Isa. 14:28-32; Ezek. 25:15-17; Joel 3:4-8; Zeph. 2:4-7; Zech. 9:5-7)

1 Hidin agguy nangubatan nan alid Egypt* hinan babluy ad Gaza ya hiyah te hinapit Apo Dios ay ha"in hi ma'at hinan iPhilistia.
2 An inalinay,
"Do'ol ahan di ma'amung an buhul an malpuh appit hi iggid hi un
hagangon di buhu'an di algaw
an paddungnay nundatong an danum,
at punhe'nobna nan babluyda ta pumpa"inan amin di wah di.
Ya an amin nan tataguh nan abablubabluy ad Philistia ya ahikikiladah

* **46:20** Unu nan Alin hi Nebuchadnezzar. † **46:22** Nan cobra di attigan di aat nan a'alid Egypt. ‡ **46:25** Hiyay na'abbagbagtun bulul di i'Egypt eden timpu. Ya mid mapto' ya nginadnan nan Alin hi Manasseh nan netob an imbaluynah Amon ta e'gonanah ten bulul (II Ki. 21:18; II Chron. 33:21-22). § **46:25** Ohan kapitulyuh nan ohan babluy ad Egypt. * **47:1** Agguy tu'u inilah un nan Alin hi Neco II (610-595 B.C.) di ituduna (Jer. 46:2) unu nan Alin hi Hophra (589-570 B.C.) di ituduna (Jer. 37:5; 44:30).

3 unda donglon di gumanitu an kabayun di buhul ya nan kumanaludukud
an pilid di kalesa.
At nidugah di tuma'tan nan mina'ilog an mangluy di ngamaydan
mamadang hinan imbabaluyda.
4 Ti Ha"in an Dios ya nadatngan di pumpamataya' hi an amin an iPhilistia
an pangiyokodan nan iTyre ya iSidon hi bumadang ay dida.
At pumpatoy'u nongkay an amin nan iPhilistia an ta"on un nan
na'angang an nalpud Crete hidin penghana.
5 At an amin nan tatagud Gaza ya ad Ashkelon
ya mumpumpamulmuldah pangipattigandah punlungdayaanda.
At uya'anah pangipattiganyuh numanomnomanyu an hugatonyuy
odolyun da'yun na'angang an iPhilistia!

6 Ya kumiladan alyonday,
Undan anuud di pangidinngam, Apo Dios, hinan pumpamatayam
ay da'mi?
7 Mu adi mabalin ti Ha"in an hi Apo Dios di nangimandal an mumpamatoy
hinan tatagun numbabluy ad Ashkelon
ya an amin nan numpunhituh nan pingit di baybay."†

48

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at ad Moab
(Isa. 15:1—16:14; 25:10-12; Ezek. 25:8-11; Am. 2:1-3; Zech. 2:8-11)

1 Hiyatu goh di impa'innilan nan nidugah di abalinanan Dios an dayawon
tu'un holag Israel ay ha"in an hi Jeremiah hi ma'at ad Moab.* An inalinay,
"Mahmo' ayun iMoab hi ad Nebo ya ad Kiriathaim ti makulug an
mun'a'ubah ayu!
Ti la'tot ya abakon da'yuh nan buhulyu ti pumpa"ida nan allupyu,
at nidugah di abainanyun tatagu.
2 At mi'id mahkay di manaphapit hi amaphod ad Moab
ti nan buhul ya nonomnomonday atondan *mama"id* Heshbon† ta
mi'idon da'yun iMoab.
At ta"on un da'yun tatagud *Madmen* ya duminong‡ ayu goh mahkay ti
gubaton da'yu.
3 Ya ta"on un da'yud Horonaim ya awniat madngol di ahikikila
an dumalat di a'ubahanyu.
4 Ti mapa"i nongkay ad Moab,
at ahikikila nan ung'ungungnga.
5 At munti'id ayu ta ipluyud Luhith an adi medpol di kilayu,
ya wan madngol nongkay di ahikikilah nan kalatad Horonaim.
6 At Ha"in an hi Apo Dios ya alyo' ay da'yuy,
Umuy ayu ta mun'ipo"oy ayuh nan mapulun!
7 Ti gapu ta inyokodyuh nan abalinanyu ya nan inadangyanyu
at miyuy hi udum an babluy nan bululyu an hi Chemosh,§
ya nan padiyu, ya nan mangipangpanguluh nan pundayawanyun hiya,

† **47:7** Na'at hidin 604 B.C. ti inabak da Alin hi Nebuchadnezzar dida. * **48:1** Intudun Flavius Josephus (37-100 A.D.) an ohan Hudyun nuntudo' hi historyn di Hudyu an nipa'annung heten impa'innilan Jeremiah hidin 582 B.C. † **48:2** Heten hapit hinan Hudyu ya umat hinan hapitda an *mama"id*, at munhanul hi Apo Dios. Ya hiyay kapitulyun di iMoab (mu bahaom goh nan footnote di Jer. 48:45). ‡ **48:2** Heten hapit hinan Hudyu ya umat hinan hapitdah babluydad *Madmen*, at munhanul hi Apo Dios. § **48:7** Hi Chemosh di na'abbagbagtun bulul ad Moab.

ya da'yun amin ta hidiy ibaludanyu.
8 At mi'id di ta"on hi ohah nan babluyyud Moab hi adi mapa"i
ti Ha"in an Dios di nangalih pa"ion nan buhulyun amin nan babluy
hinan nundotal ya hinan nammagtu.

9 At alyo' hinan buhulyuy,
Pa"ionyud Moab ta mi'id di mabalin hi munhituh di!
10 At da'yun tatagun adi mangat hi ipatamu' ya nidugah di pummolta' ay da'yu!
Ya da'yun adi mumpamatoy hinan iMoab
ya umat goh an nidugah di pummolta' ay da'yu!

11 Ya Ha"in an hi Apo Dios ya alyo' goh di,
Da'yun iMoab ya mi'id di na'at ay da'yu an nete"ah din immelganyu,
at hiyanan ninaynayun di pinumhodanyu.
At umat ayuh nan bayah an nunnonong hinan tibung an nittuwana
an agguy neyew'ewel hinan udum an tibung,
ta hiyanan maphod di tamtamna ya hunghungna.*
12 Mu hay alyo' an Dios ya adi madnoy at honogo' di mi'buhul
ta paddungnay pun'ihiitda nan nun'ittuh nan atibutibung an nittuwanda ta mi'id di mittu,
ya numpohalda nan tibung.
13 At mabainan ayun iMoab ti nan bululyun hi Chemosh ya adina abalinan
an mangibaliw ay da'yu,
at umat hidin nabainan nan holag Israel hidin nangiyokodandah
nan bululdad Bethel.†

14 Ya alyo' goh ay da'yun iMoab di,
Goh mah din alyonyu an nidugah an abalinanyun mi'gubat?
15 Ti ten punggohob di buhulyu nan babluyyu an pumpatoyda nan mumpangilog an titindaluyu.
Ti Ha"in an Ali an hay ngadan'u ya Nidugah di Abalinanan Dios di
mangalih mapa"id Moab!
16 Ya hitun apa"ian di babluyyu ya adi madnoy at mipa'annung,
17 at da'yun nun'eheggon hi ad Moab an nanginnilah nundongolana ya kilaanyu.
An alyonyuy,
Nidugah ahan di napogpogan nan nundongol an ongol di abalinanan
mumpapto' hi udum an tatagu!

18 At da'yun iDibon an e'gonan din tatagu
ya umbun ayuh hupu' ti pa"ionda nan allupyu,
ya pa"iondan amin nan babluyyud Moab.
19 Ya da'yun i'Aroer ya umuy ayuh nan kalata ta malauhda ay nan lumayaw an tatagu
ya hinanhananyuh un hay na'at.
20 At dida ya alyondan da'yuy,
Nidugah an ababain di na'at ay ditu'un iMoab ti na'a"abak tu'u!

* **48:11** Nundengwa ad Moab hi ablubabluy an dimmalat nan greyp ya bayahda. † **48:13** Nabainan nan i'Israel ti nan titindalun di alid Assyria di nangabak ay didah din 722 B.C., ya impiyuyda didad Assyria, ya agguy inabalinan nan bakan bululdad Bethel an impiyamman nan Alin hi Jeroboam I (930-909 B.C.) an namaliw ay dida (I Ki. 12:28-30).

At olton tu'uy kila tu'u,
ya nun'ibaga tu'uh nan tataguh nan pingit di Wangwang an Arnon
an napa"i mahkay di babluy tu'u!
21 Ti nadatngan mahkay di amoltaan tun babluy tu'uh nan nun'abagtu
an ad Holon,
ya ad Jahzah,
ya ad Mephaath,
22 ya ad Dibon,
ya ad Nebo,
ya ad Beth Diblathaim,
23 ya ad Kiriathaim,
ya ad Beth Gamul,
ya ad Beth Meon,
24 ya ad Kirioth,
ya ad Bozrah,
ya an amin nan nun'eheggon ya nan nun'iyadagwin babluy tu'un
iMoab!

25 At Ha"in an hi Apo Dios ya alyo' di,
Mapogpog mahkay nan ongol an abalinanyun iMoab an mi'gubat!
26 Ti da'yun iMoab ya nginohoya',
at hiyanan alyo' hinan buhulyu ta paddungnay butngon da'yun
dida.
At mun'atu"in ayu ta olo'anyuy inutayu,
at mumbalin ayuh aba'abatlan di tatagu.
27 Hidin hopapna ya gunyu inaba'abatlan nan holag Israel.
Mu undan nangakawda ta wa ay ta nadalat di ngadanda
ya nungwigiwig ayuh pamihulyun dida?
28 At da'yun iMoab ya taynanyu nan babluyyu an numpunhituwanyu,
ya immuy ayuh nan awadan di daplah ta umat ayuh nan kalapati
an hay pangiyammaandah agabanda ya hinan way pantaw di liyang!

29 Immannung an dengngol'uy nidugah hi pumpahiyaanyu
ti hay punnomnomyu ya nabagtu ayu ya un nan udum an tatagu.
30 Mu Ha"in ya inila' nan pumpahiyaanyu,
mu mi'id di hulbina ti manuy hapityu,
ya mi'id di ipa'annungyu.
31 At hiyanan kilaa' da'yun iMoab,
an inyal'allanah nan linala'id Kir Hareseth an munha'it di punnom-
noma' hi atayanda.
32 Ya nidugah goh di kila' ay da'yun iSibmah ya un nan kumilaa' hinan iJazer
ti umat ayu ahan hinan nitanom an greyp an nanaphapeng hi
engganah nan Natoy an Lobong
ta nidatong hinan baybay ad Jazer.
Mu ad ugwan ya paddungnay pina"in di buhulyu nan na'allum an
bungbungaanyu ya nan greypyu.
33 At din emmenghan pun'am'amlonganyun iMoab hi un ayu mumpugah hi
intanomyu ya mami'id mahkay
ti hay madngol ya tu'u' di titindalun mi'gubat
an bo'on hay gangoh di mun'apal hi greyp.

34 Ya ma"adngol hi ad Elealeh ta engganad Jahaz nan ahipopokaw hi ad
Heshbon,

ya ad Zoar, ya ad Horonaim, ya ad Eglath Shelishiyah.
Ti ta"on un nan danum hinan ala' ad Nimrim ya natdu' mahkay.
35 Ti Ha"in an Dios ya pogpogo' nongkay nan babluyyu,
ya nan munggohob hi incense,
ya nan udum an mun'onong ta e'nongyuh nan bululyu.
36 Mu munlungdayaa' damdaman dumalat nan ma'at ay da'yu
ti mami'id nan inadangyanyu an intamutamuanyu.
Ya hay aat di lumungdayaa' ya umat hinan tukal di kantah un way matoy.
37 At an amin ayu ya ih'ihanyuy hamayyu ya buu'yu,
ya gulatonyun hugaton di ngamayyu,
ya numpunlubung ayuh langgut ta ipattigyun munlungdaya ayu.
38 Ya an amin nan nundotal an atap di a'abungyud Mo'ab
ya ta"on un hinan kalata ya wadaday mumpunlungdaya.
Ti hitun pama"ia' hinan babluyyu ya mumbalin hi umat hinan napohla' an banga an mi'id mahkay di iyusalana.
39 At nidugah ahan di napa"iana,
at ahikikila ayu an dumalat di nabainanyu.
Ti numbalin hi atata'ot di tigaw nan babluyyu
ta omod hi un aba'abatlan di tataguh nan nunlene'woh an babluy.

40 Ya Ha"in an hi Apo Dios ya waday ipa"el'un alyo' di,
Nan buhulyu ya umatdah nan muntadyapan an agila
an un himbumagga ya inlayawnay babluyyu![‡]
41 Ti polhon di buhulyu nan babluyyu an ta"on un nan nun'ihamad an nun'a'allup,
at nidugah an mi'id di bi'ah nan titindaluyu an umatdah nan babain nuntungaw.
42 At mun'apa"i mahkay nan babluyyu ti nginohoya' ay da'yu,
43 at hay hohoddonyu ya nan nidugah an umipata'ot
ya nan agahanyuh nan bitu,
ya nan ahuluanyu.
44 Ya nan lumayaw ay da'yu an dumalat di ta'otna ya magah hinan bitu,
ya gulat ta abalinanan bumuhu' hinan bitu ya mahulu damdama goh.
At umat hina nongkay di ma'at ay da'yun iMoab ti nadatngan di amoltaanyu!

45 At nan lumayaw ya mipogpogdad Heshbon an nun'alian din hi Sihon[§]
ti waday nidugah an apuy hidi.
At heden apuy di mama"in amin hinan babluyyud Moab
ya nan mumpungngohoy ay Ha"in an Dios.
46 At mahmo' ayun iMoab an nundayaw ay Chemosh ti ad ugwan ya mun'a'ubah ayu!
Ya miyuy hi udum an babluy nan imbabaluyyu ta hidiy ibaludanda!

47 Mu udum di algaw damdama ya pumbangngado' da'yun iMoab hinan babluyyu.

[‡] **48:40** Hay ipa"elna ya nan titindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar. [§] **48:45** Ta"on un ad Heshbon di kapitulyudad Moab mu hin'umu'uddum ya penloh nan holag Ammon henen siudad ta hinakupda goh an umat hinan inat nan Alin hi Sihon (Num. 21:26). Hidin amatagun Jeremiah ya hakup nan holag Ammon (Jer. 49:3).

Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ene."

At hiyah te nipogpogan nan inalin Apo Dios hi ma'at hi ad Moab.

49

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at ad Ammon
(Ezek. 21:28-32; 25:1-7; Am. 1:13-15; Zeph. 2:8-11)

1 Ya umat hituy inalin goh Apo Dios hi ma'at hinan holag Ammon an inalinay,
"Nan holag Israel ya do'ol di holagdah midatan hi luta,
at anaad udot ta da'yun holag Ammon an mundayaw ay Molek* di numbabluy hinan nidat ay Gad?†
2 At dumalat henen inatyu ya la'tot ya moltao' da'yu
ta pa"io' ad Rabbah‡ an ongol an babluyyu,
at mumbalin hi dapul.
Ya milagatdan moghob nan babluy hinan nunlene'woh,
at hay a'atan ne ya bangngadon nan holag Israel ay da'yu nan babluyda.
3 Ya alyo' goh an hi Apo Dios ay da'yun numpunhitud Heshbon§ ya ad Rabbah di,
Kilaanyud Ai* hitun apa"iana,
ya nunlubung ayuh langgut,
ya nonongan nuntinnagtagan ayuh nan na'allup an babluyyu ta pangipattiganyuh punlungdayaanyu.
Ti nan bululyun hi Molek ya iyuydah udum an babluy
an middumda nan papadina ya nan mangipangpanguluh nan pundayawanyu.
4 Ya ipahiyayu nan malumong ya nundotal an lutayu,
mu adi madnoy at mapa"ida.
Da'yun mumpungngohoy an holag Ammon ya nan inadangyanyuy pangiyokodanyu
ti hay inilayu ya mi'id di mabalin hi mama"in da'yu.†
5 Mu Ha"in an nidugah di abalinanan Dios ya honogo' di mangipata'ot ay da'yu
ta pumpakak da'yuh nan numbabluyanyu an malpudah nan nun'eheggon an babluy.
At mi'id di adiyu lumayawan,
mu mi'id di bumadang ay da'yu.

6 Mu udum hi algaw ya pumbangngadon da'yun holag Ammon hinan babluyyu.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ene."

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at hinan i'Edom
(Isa. 21:11-12; Ezek. 25:12-14; 35:1-15; Am. 1:11-12; Obad. 1:1-21)

---

* **49:1** Hiyay na'abbagbagtun bulul nan holag Ammon. Hay oha goh an ngadana ya *Milcom.* † **49:1** Hay ituduna nin ya hidin nangubatan nan Alin hi Tiglath-Pileser III (745-727 B.C.) an alid Assyria hinan holag Ammon hidin 734-732 B.C. ‡ **49:2** Hiyah ne ngadan di kapitulyudah din timpu, mu hay ngadanad ugwan ya Amman an niyunnudan hinan ngadan di babluydah din penghana, ya hihidya nan kapitulyudah nan Kingdom of Jordan. § **49:3** Bahaom nan footnotes di Jer. 48:2 ya Jer. 48:45 ta innilaom di aat ten siudad. * **49:3** Nat'on an babluy an impipa"in Joshua (Josh. 8:1-29). † **49:4** Mu intudun Flavius Josephus (37-100 A.D.) an ohan nuntudo' hinan historyn di Hudyu an impipa"in da Alin hi Nebuchadnezzar ad Ammon hidin 582 B.C.

7 Inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinana ay ha"in di umat hituy ma'at
hinan i'Edom an inalinay,
“Undan mi'id mahkay nan nun'anomnoman hi ad Teman
an mabalin an mangibaag hi nepto' hi atonyun tatagu?‡
8 Pumpatoy da'yun i'Edom!§
At da'yun iDedan ya lumayaw ayu,
ya immuy ayu nun'ipo"oy ti pa"io' ad Edom,
at milagat ayu.
9 Nan *mumpugah* hi greyp ya waday ang'angonda ta alan di nun'awotwot,*
ya ta"on un nan mangakaw hinan mahdom ya alanda nan abali-
nandan alan ya anggay.
10 Mu Ha"in ya pa"io' an amin ad Edom ta ay nabladan an mi'id di ipo"oyan
nan tatagu,
at mun'atoyday imbabaluyda, ya i'ibbada, ya heneggonda,
at mi'id di ma'angang ay dida.
11 Mu ipapto"u nan i'ibbadan nguhu ya nan nun'abalun binabai.”

12 Ya inalin goh Apo Dios di, “Nan mi'id di baholda ya milagatdan
mamolta, at inyal'allanan da'yun numbahol. Hiyanan mahapul an mamolta
ayu.
13 Ti Ha"in an Dios ya makulug an pa"io' an amin ad Edom an ta"on un ad
Bozrah†‡ an ongol an babluy ta mumbalin hi nidugah an atata'ot ta pihulon
di tatagu, ya numbalinondah pangidutdah udum. At henen apa"ianda ya
minaynayun hi enggana.”
14 Ya ha"in an hi Jeremiah ya dengngol'un inalin Apo Dios di,
“Hennag'uh nan abablubabluy di umuy mangipa'innilah nan
tatagu
ta mundadaanda ta ma'ohhadan mangubat ay da'yun i'Edom.
15 Ya pumbalino' nan babluyyuh manghan di abalinana
ta pihulon di tataguh udum an babluy.
16 At dumalat nan pumpahiyaanyu ya hay punnomnomyu ya ta'tan da'yuh
nan tataguh udum an babluy.
Manu ti nahamad an daplah di numbabluyanyu an wadah nan
ata'nang an duntug,
at umat hinan ata'nang di numbabluyan di agila.§
Mu ipa'ampa' da'yu damdama.
17 At nidugah ahan di amoltaanyun i'Edom,
at nan maluh an mannig hinan numbalinan di babluyyu ya
manongngo'dah ta'otda.
18 Ti umat hi napa"ian ad Sodom, ya ad Gomorrah,* ya nan nun'eheggon an
babluy,†

‡ **49:7** Nundongol ad Edom an dimmalat nan nun'anomnoman an tataguda (Job 1:1; 2:11; Obad. 1:8).
§ **49:8** Unu *holag Esau.* * **49:9** Hay ugalin nan mumpugah ya ang'angonday udumnan greyp, unu olibo, unu paguy hinan payaw ta alan nan nun'awotwot ti hiyah ne inyuldin Apo Dios hi atonda (Lev. 19:9-10; 23:22; Deut. 24:19-22). † **49:13** Nob'on ad Bozrah an nibaag hinan Jer. 48:24 ti hiyah ne Bozrah ad Moab, ya hiyah tey Bozrah ad Edom. Ya mid mapto' ya heten Bozrah di kapitulyud Edom hidin amatagun Jeremiah (ti wada goh di ohan kapitulyuda an ad Sela). ‡ **49:13** Heten hapit hinan Hudyu ya umat hinan hapitda an *mumpugah* (verse 9), at munhanul hi Apo Dios. § **49:16** Ad Petra ya ad Sela di duwan babluy ad Edom, ya hay ibalinandan duwa ya *batu.* Ya hidid Petra ya inyamman nan holag Edom nan numbino'ob'on an uddu' ya liyang hinan ata'nang ahan an daplah ta ihinandah di (Obad. 1:3-4). * **49:18** Gen. 19:1-29. † **49:18** Didana ad Admah ya ad Zeboiim (Deut. 29:23).

at mi'id mahkay an adi mababluyan.

19 At nomnomonyu an ipalayaw da'yun i'Edom,
at umat hi aton di layon an nalpuh nan ma'inayiw an wah nan
pingit di Wangwang an Jordan an munti'id an umuy hinan pahtu
an nonong ya nabannuhu', ya numpudugna nan kalnilu.
Mu Ha"in ya anggay di mabalin an mangat ete
ti mi'id di mabalin hi mangipalayaw ay Ha"in unu mangipawah nan
pohdo' an ma'at.
20 At donglonyu nan ninomnom'un Dios an ma'at ay da'yun i'Edom an
numpunhitud Teman:
Nidugah di amoltaanyu,
at ta"on un nan ung'ungungngan imbabaluyyu ya miyuydah udum an
babluy.
21 At hitun apa"ian nan babluyyud Edom ya ma"adngol an paddungnay
umalyog tun luta,
ya ta"on un nan kilan di tatagu ya madngol hi engganah nan
Mumbolah an Baybay.‡
22 Ti nan buhulyu§ ya umatdah nan muntadyapan an agila
an himbumagga ya immalida, ya lini'ubdad Bozrah.
Ya eden algaw ya nan titindalud Edom ya nidugah an mid poto' di
punnomnomanda,
at umatdah nan babain nadatngan di puntungawana."

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at ad Damascus (Isa. 17:1-3; Am. 1:3-5; Zech. 9:1)

23 Hiyah te goh di inalin Apo Dios ay ha"in hi ma'at ad Damascus.* An
inalinay,
"Nan tatagud Hamath ya ad Arpad ya mawaday nidugah hi ta'otdah
pangngolandah apa"ian nan babluyda,
at nidugah an mi'id di lenggopda
an umat hinan baybay hi un way puo'.
24 Ya ayda na'alenganga an nonongan limmayawda,
ya nidugah di numanomnomanda
an umatdah nan babain nadatngan di puntungawana.
25 At nan nundongol an babluy ad Damascus an do'ol di pun'am'amlongan
di tatagu ya minganuy mahkay,
26 at adi madnoy ya mun'a'atoy nan ungungan titindaluh nan kalata.
27 Ya hay ato' goh ya gohbo' nan allup ad Damascus,
at bumi'ah ya genhobna nan palasyun nan Alin hi Ben-Hadad."

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at hi ad Kedar ya ad Hazor†

28 Umat hituy inalin Apo Dios ay ha"in hi ma'at ad Kedar ya ad Hazor‡ an
umuy gubaton nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar:§
"Ha"in an hi Apo Dios ya alyo' ay Nebuchadnezzar di,
Umuy ayu ta gubatonyu nan iKedar ya nan numpunhituh appit hi
buhu'an di algaw.

---

‡ **49:21** Unu Red Sea. § **49:22** Mid mapto' ya duway ituduna: (1) nan buhulda an da Nebuchadnezzar an iBabylon, ya (2) nan Arabo an nalpud Nabatea an nangabak ay didah din 550 B.C. * **49:23** Hiyay kapitulyudad Syria (unu ad Aram). † **49:27** Hiyanay duwan babluy ad Arabia. ‡ **49:28** Nob'on ad Hazor an wah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan Lobong an Galilee (Josh. 11:1). § **49:28** Ginubat da Nebuchadnezzar didah din 599-598 B.C.

29 Ya nun'alayuy tuldada, ya kalniluda, ya kamiluda, ya an amin nan gina'uda,
ya nun'it'u'yun alyonyuy,
Na'uyday pumatoy!”

30 At inalin Apo Dios di,
“Lumayaw ayun iHazor ta umuy ayuh nan liyang ta mun'ipo"oy ayu
ti nundadaan man nan alid Babylon an mangubat ay da'yu!
31 Ti inali' ay hiyay,
Umuyyu gubaton nan tatagun pundedenlanday unda maphomaphod hi enggana!
Umuy ayu, at mi'id di allupna,*
ya mi'id di heneggondah bumadang ay dida!
32 Ya nun'alayuy kamiluda ya nan do'ol an animalda,
at lumayawdan nunhituh nan ablubabluy hitun luta.
Ti inyabulut'un do'ol di umalin mamalpaligat ay dida.
33 At mumbalin ad Hazor hi mapulun
ta ihinan nan animal hi inalahan an umat hinan ma'alih jakal.”

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at ad Elam†

34 Ya umat goh hituy inalin Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah hi ma'at hi ad Elam hidin hopap di nun'alian Zedekiah‡ hi ad Judah:
35 Hiya an nidugah di abalinanan Dios ya inalinay,
“Patayo' nan nun'ala'eng an pumana
an nangidat hi nidugah an abalinan nan tatagud Elam.§
36 Ti ipa'ali' nan buhuldan malpuh nan nunlene'woh an babluy ta mun'iwa'atda nan i'Elam
hi an amin an babluy hitun luta
37 ti pumpatoy nan buhulda dida
an dumalat nan nidugah an bohol'un dida.
38 At ipapatoy'u nan alida ya nan u'upihyalda,
ya Ha"in di mihukat hi mun'ap'apu ta pumpatoy'u dida.

39 Mu udum di algaw
ya paphodo' goh damdamah nen babluy ad Elam.”

50

Hay Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at ad Babylon (Isa. 13:1—14:23; 21:1-10)

1 Ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay ha"in an hi Jeremiah ta impa'innilanay ma'at hi ad Babylon.*
2 An inalinay,
“Pun'ipa'innilam hinan ablubabluy ta innilaon di tatagu an nan babluy ad Babylon ya ma'abak,

---

* **49:31** Nan numbino'ob'on an tribon numpunhituh nan mapulun ad Arabia ya mid ah siudadda ti unda nuntulda ya anggay, ya gunda muntolman an lumane'le'od. † **49:33** Heten nasyon ya wah nan aduntuduntug hi appit hi Wangwang an Tigris hi buhu'an di algaw an nedelloh ad Babylon. Hay kapitulyun nan i'Elam ya ad Susa, ya numbino'ob'on an triboy numpunhituh di. Ya hiyay hakup di nasyon ad Iran ad ugwan an gutud. ‡ **49:34** Hay nun'alianad Judah ya hidin 597-586 B.C., at 597 B.C. di tawon hidin nangipa'innilan Apo Dios ay Jeremiah eten ulgud. § **49:35** Nan titindalud Elam ya nundongoldan pimmana (Isa. 22:6). * **50:1** Hay tawon hidin himmapitan Apo Dios ay Jeremiah ya hidin 593 B.C.

at mun'apa"i nan bululda an hi Bel an Marduk† di ohah ngadana.
Ya mun'apa"ida goh nan udum an abulubulul‡ hidi an inyamman
nan tatagu.
3 Ya nan umalin mangubat hinan iBabylon ya malpudah appit hi iggid hi un
hagangon di buhu'an di algaw,§
at pumbalinondah mapulun ti ma"appa"ih pangatda.
Ya nan tatagun adi mi'yatoy an ta"on un nan animalda ya taynandah
den babluy,
at minganuy.

4 Ya hitun a'atan hana* ya nan i'Israel ya iJudah ya kumiladah puntu-
tuyuanda
ti mabalin mahkay an mumpumbangngaddah nan
numbabluyanda
ta Ha"in an Dios di dayawonda,
5 ya hanhanandah un hay owon an umuy ad Zion.
At hay umalianda ya middumda mahkay ay Ha"in,
ya itulagdan ipa'annungda nan punhahapitanmi ta adi ma'aliwan.

6 Da'yun tatagu' ya umat ayuh nan na'utaw an kalnilun tinaynan nan
mumpahtul,
at immuy ayu limmane'le'od hinan aduntuduntug ya dudundun-
tug,†
at inaliwanyu nan nahamad an pun'eblayan.
7 At hiyanan nan buhul an mangah'up ay da'yu ya adi tuma'ot an mamatoy
ay da'yu
ti inilada an din'uga' an Dios an alpuwan di mahapulyu ya
nangiyokodan din o'ommodyu.

8 At himbumagga ya taynanyuh nen babluy ad Babylon
ta umat ayuh nan buta'al an gandeng an mamahhun an umuy ta
ipanguluna nan i'ibbana!
9 Ti honogo' di do'ol ahan an titindalun malpuh nan ablubabluy hi appit
hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
ta gubatondad Babylon ta abakonda.
Dida ya nun'ala'engdan pumana an mi'id di mihallah nan ipanada.
10 Ya inabakda ay nan iBabylon ya nun'aladan amin nan pohdondan alan.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ene."

11 Ya inalin goh Apo Dios hinan iBabylon di,
"Da'yu ya nidugah di amlongyuh din nama"ianyuh nan babluy'u
an inyal'allanay umamlonganyu ya un nan bakan mun'elek
ya nan mumpinnaytu' an bulug an kabayu.
12 Mu nan babluyyud Babylon an paddungnay hi inayu ya mapa"i damdama

† **50:2** Hay nipaddungan ten na'abbagbagtun bulul di iBabylon ya nan Ba'al an dios di iCanaan. Ya hay pohdon nan ngadana an Bel an ibaga ya *apu*. Ya hiyay bulul an mangidat anuh pi'taguan di tatagu, ya hiya goh anuy manalimun hinan udan, ya ilat, ya idul, ya namamah nan apuy. ‡ **50:2** Nan immannung an nibalin di *abulubulul* hitu ya *nan do'ol an ta"in umat hinan numbino'ob'on an ta"in di gandeng*. At mattig an boholon Apo Dios ahan nan bululul. § **50:3** Hay nangabak hinan Pumpapto'an di iBabylon ya nan titindalun di Pumpapto'an di iPersia an na'at hidin October 29, 539 B.C. (bahaom nan footnote di Dan. 5:31). * **50:4** Ma'at hinan te"an di Hinlibuy Tawon. † **50:6** Hanay lugal hi nundayawan nan Hudyuh nan bubululda (Jer. 2:20).

ta mumbalin hi mi'id di hulbina an umipabain.
Ya mumbalin hi mapulun ta adi mahkay mababluyan.
13 Ti dumalat nan bungot'un Dios ya pa"io' nongkay ad Babylon ta mi'id di munhituh di,
at an aminday maluh ya umogyatdah ta'otdah pannigandah nan ma'at.

14 At da'yun mangubat hi ad Babylon ya mundadaan ayuh nan nunlene'woh hidi ta pumpanayu nan iBabylon
ti ongol di numbaholandan Ha"in an Dios.
15 Ya nun'it'u'yun mangubat ay dida ta tuma'otda ya numpa'ampada,
ya numpa"iyu nan allupda ya nan pungguwalyaanda.
At Ha"in an Dios ya ato' hinan iBabylon din ina'inatdah din udum an babluy ta iballoh'u.
16 At pogpogonyu mahkay nan mumpunhabal unu mumpumboto' hi ad Babylon,
ya honogonyu nan tatagun nalpuh udum an babluy an niyalih na ta mumpanga'anamutdah babluyda ta adi pi'patoy nan umalin gumubat."

17 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun i'Israel ya umat ayuh nan kalnilun numpudug di layon,
at nun'iwa'at ayu.
An hay nahhun hi paddungnay nangan ay da'yu ya nan alid Assyria‡
ya un da'yu mahkay iyangunuh ay Nebuchadnezzar an alid Babylon
an paddungnay nunggag'alnay tungalyu ta nun'agimu'.§
18 At hiyanan Ha"in an nidugah di abalinanan Dios an dayawonyun holag Israel ya minolta' nan alid Assyria,*
ya umat goh an moltao' nan alid Babylon.
19 Mu da'yun holag Israel ya pumbangngado' da'yuh nan babluyyu tuwali,†
at nan tummol an ma'an hi ad Carmel ya ad Bashan di pangngalanyuh tanudyu,
ya ta"on un nan ma'an hinan madinuntug hi ad Ephraim ya hi ad Gilead.
20 Ya heden a'atana ya da'yun tuttulun i'Israel ya iJudah an imbaliw'u
ya aliwa' di numbaholanyu."

21 Ya inalin goh Apo Dios hinan buhul di iBabylon di,
"Gubatonyud Merathaim‡ ya ad Pekod§ ta pumpudugyu ya numpatoyyu nan tataguh di ta ma'aminda,
at tigonyu ta adiyu ibahhaw hatun inali' ay da'yu.
22 At madngol di munggugubat ya nan gun apa"ian ad Babylon
23 an ta"on un didan iBabylon ya paddungnay unda mattilyu an napa"ih nan abablubabluy hitun luta.
Mu ad ugwan ya diday na"appa"i ahan,
at manoh'aday tataguh nan abablubabluy hi numbalinan ad Babylon.
24 Ti da'yun iBabylon ya inangita' an Dios,

‡ **50:17** Na'at hidin 722-721 B.C. § **50:17** Na'at hidin 586 B.C. * **50:18** Na'abak ad Nineveh an kapitulyud Assyria hidin 612 B.C., ya na'abak goh nan Pumpapto'an nan i'Assyria hidin 609 B.C. hidin nangabakan nan iMedia ya iBabylon ay dida. † **50:19** Ma'at hinan te"an di Hinlibuy Tawon.
‡ **50:21** Hay pohdonan ibaga ya *numpidwadan nan'ug ay Apo Dios*. § **50:21** Hay pohdonan ibaga ya *minoltan da'min Apo Dios*.

mu agguyyu inilan paddungnay binitu' da'yu.
25 At inukat'u nan almas'uh nan nangitalepna',
ya impattig'uy bungot'un da'yun iBabylon.
At Ha"in an nidugah di abalinanan Dios ya pumpatoy'u da'yu.
26 At da'yun malpuh nan niyadagwin babluy an buhul nan iBabylon ya umali ayu ta gubatonyu dida!
Ya pumpa"iyu nan alangda ya an aminda ta mi'id di ma'angang ay didah matagu!
27 Ya ta"on un nan titindaluda ya pi'patoyyu
ti nadatngan di amoltaanda.
28 At nan lumayaw an malpud Babylon an umuy ad Jerusalem ya ulgudonday ma'at
an alyonday nidugah di nangiballohan nan Dios tu'un holag Israel hinan inatdah nan Timpluna."

29 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun nala'eng an pumana ya umuyyu li'ubon ad Babylon ta mi'id di lumayaw ay dida,
ya atonyun dida din umat hidin ina'inatdah nan udum an babluy.
Ti nidugah an nginohoya' an Dios an me'gonan an dayawon nan holag Israel!"

30 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun iBabylon ya mun'a'atoydan amin nan titindaluyu
an ta"on un nan ungungan titindalu ya mun'atoydah nan kalata.
31 At da'yun iBabylon an mumpumpahiya ya nadatngan mahkay di pummoltaa' ay da'yu.
32 At ta"on un ayu mumpahiya ya mapatoy ayu damdama,
ya mi'id di bumadang ay da'yu.
At hay ato' ya gohbo' nan babluy ad Babylon ta mi'yoghobdan amin nan wah nan nunlene'woh."

33 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun iBabylon ya gunyu pinaligligat nan i'Israel ya iJudah,
ya an amin ayun namalud ay dida ya hinamadyu didan ginuwalyaan
an agguyyu pina'anamut dida.
34 Mu Ha"in an nidugah di abalinanan Dios ya mabi'aha' an mamaliw ay dida,
at Ha"in di mangihapit ay dida ta way atondan umanamut hi babluyda ta wan lumenggopda mahkay.
Mu da'yun iBabylon ya mi'id di alenggopanyu.

35 At alyo' ay da'yun iBabylon an Ha"in di mangubat ay da'yu,
ya nan u'upihyalyu,
ya nan nun'ala'eng an muntugun ay da'yu.
36 At mipapatoyda nan mumpunlayah an propetayu ta ipattigan di layahda,
ya nidugah di ta'ot nan titindaluyu ti pumpatoyda dida.
37 Ya mipapatoyda goh nan kabayun itakayanyun umuy mi'gubat,
ya nan kalesan iluganan di titindalu ya mun'apa"ida.
Ya ta"on un nan tinangdananyun titindalun nalpuh udum an babluy ya mipapatoyda goh
ti awniat mid ologdan umatdah binabai.
Ya nun'alan di buhulyu nan nun'abalul an gina'uyu.

38 Ya mami'id goh di danum hi babluyyu
ti napnuh ten babluy hi bulul ta numbalinonda nan tataguh ay nawe'we'.

39 At hay pumbalinan ten babluy ya awniat punhituwan di tu'u'an ya hayinas an nan animal hinan inalahan
ti adi mahkay mabalin hi pumbabluyan di tataguh enggana.
40 At umat hinan inat'un nama"id Sodom, ya ad Gomorrah,*
ya nan nun'eheggon an babluy hidi.†
At mi'id nongkay di munhituh taguh di.

41 At donglonyu an umaliday do'ol ahan an tindalun malpuh iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
ti do'olday a'ali an numpundadaan an umalin gumubat.
42 At numpun'odondah pana ya gayang,
ya mun'abungotda an mi'id di homo'da.
Ya hay gangoh nan gun umalin numpungkabayu ya umat hi gangoh di dalluyun hinan baybay.
At napanuh di inatdan numpundadaan an gumubat ay da'yun iBabylon.
43 At hidin dengngol nan alid Babylon nan inalidan ma'at ay dida ya limmungtuy hi ta'otna,
at nonong ya un umat hinan babain magadyuh muntungaw.
44 At nomnomonyu an himbumaggay a'ubahanyu
an umat hinan aton di layon hinan pahtu an nonong ya naban-nuhu',
ya numpudugna nan kalnilu.
Mu Ha"in ya anggay di mabalin hi mangat hina
ti mi'id di mabalin hi mangipapto' ay Ha"in unu mangipadinong hinan pohdo' an ma'at.
45 At donglonyun iBabylon nan ninomnom'un Dios an aton ay da'yu:
At ta"on hi un nan ungunga ti awniat punlapdu' nan buhulda dida ta iyuyda didah nan udum an babluy
ti pumpa"i' nan babluyda.
46 Ya hitun a'abakanyun iBabylon ya ma"adngol,
at paddungnay umalyog tun luta.
Ya ta"on un nan kilan di tatagu ya ma"adngol hinan abablubabluy."

51

1 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Immannung an ipa'ali' han umat hi puo'
ta pa"ionad Babylon ya pumpatoyna nan tataguh di.
2 Ti honogo' di mangubat hinan iBabylon
an malpudah udum an babluy* ta li'ubonda dida,
ya himbumagga ya numpatoyda dida ta umatdah nan dugi an itayap di dibdib.
3 At mi'id di atondan mangidadaan hi panada unu mangilubung hinan gumo' an lubung di mi'gubat.
Ya pumpatoydan amin nan tindaluda
an mi'id di ang'angngondan ta"on un nan ungungan linala'i.
4 At mun'a'atoydah nan kalatad Babylon

* **50:40** Gen. 19:1-29. † **50:40** Hanan babluy ya ad Admah ya ad Zeboiim (Deut. 29:23). * **51:2** Nan iMedia ya iPersia (verse 11).

5 ti Ha"in an nidugah di abalinanan Dios ya agguy'u ingnganuy nan i'Israel
ya iJudah
an ta"on hi un ongol di numbaholandan Ha"in
an Me'gonan an Dios an dayawonda.

6 At lumayaw ayun bo'on iBabylon ta taynanyud Babylon!
At adi ayu middum an matoy hinan pummoltaa' ay didah nan
baholda
ti nadatngan di pangiballoha' an Dios hinan ina'inatda.
7 Hay aat ad Babylon hidin hopapna ya umat hinan nabalitu'an an bahu
an napnuh nan bumutong an nipaddungan di bungot'u an Dios.
At binutongnan amin din tataguh tun luta ta paddungnay un
nun'a'utaw di nomnomda.
8 Mu ad ugwan ya makulug an mapa"i,
at hiyanan kilaanyuh nen babluy.
Ya inummal ayuh lana ta olom ya ma'agahan nan hugatda ta
pumhodda."

9 Mu alyon nan iBabylon di,
"Impadahmin inagahan din hugatda, mu adi mabalin.
At inayunyu an alyon hinan i'ibbayuy,
Ma ayuat ta un tu'u mumbangngad hinan numpumbabluyan tu'u
ti nadatngan mahkay nan nidugah an amoltaanda
an gulat ta mattig at dimmatong ad dayay aat di moltada!"

10 Ya alyon nan iJudah di,
"At iballoh Apo Dios nan inat nan iBabylon ay ditu'u!
At ma ayu ta umuy tu'u ipa'innilad Jerusalem di nangat Apo Dios hi ad
Babylon!"

11 Ya impabungota' an Dios hinan iBabylon,
at hiyanan inali' hinan iMedia di,
"Punhaityuy tadom di panayu,
ya indadaanyuy hapiawyu ta iballohyu din nama"iandah nan
Timplu!
12 Ya inta'nangyu nan bantilayu ta gubatonyu nan iBabylon,
ya udmanyu nan titindalun mungguwalyah nan nunlene'woh hi ad
Babylon.
Ti ninomnom'u nongkay an pa"ion ad Babylon,
at mi'id di mabalin hi mangipadinong ay Ha"in.
13 Da'yun iBabylon an lene'woh di wangwang†
ya immadangyan ayuh nan nun'abalul an gina'u,
mu nadatngan mahkay di apogpoganyu.
14 Ti Ha"in an Dios an nidugah di abalinana ya ninomnom'un honogon
hinan babluyyuy
do'ol ahan an titindalun mi'gubat ay da'yu.
At mapnudah nan babluyyu ta ay payaw an mapnuh dudun an
miho'nap,
at daden buhul ya pun'it'u'day pangabakandan da'yu."

15 At ha"in an hi Jeremiah ya ikanta' an alyo' di,

† **51:13** Unu nan Wangwang an Euphrates. Ya wada goh hidid Babylon nan do'ol an ala' an ipa'wan di danum an umuy hinan abablubabluy.

“Hi Apo Dios ya limmuna tun luta ya ad daya
an dumalat di abalinana ya la'engna.
16 Ya impa'idulna ay ya mungkakaludukud ad daya,
ya ipatulunay bunut hi ad daya.
Ya awni ya impa'alinay ilat, ya udan, ya puo' an malpuh nan nangiya-mungana.
17 At hiyatuy mangipattig an hay tagu ya mi'id di inilada
an adida umat hinan anala'eng Apo Dios.
At nan mun'ammah nabalitu'an an bulul ya mabainanda
ti hanan gunda iyamma ya mi'id di yahyah ya abalinanda.
18 At mi'id ahan di hulbida ti unda bulul ya anggay.
Ti unda hay ma'ab'abatlan hinan adatngan di amoltaanda ti ma'ubahda.
19 Mu hi Apo Dios an Dios tu'un holag Israel ya adi umat hina
ti Hiyay nunlumun amin an ta"on un nan pento'nah tataguna.
Ya hay ngadana ya Nidugah di Abalinanan Dios.”

20 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Manu ti da'yun iBabylon ya nipaddung ayuh *mattilyu*
an numpa"i'‡ hinan do'ol an babluy ya pumpapto'an.
21 Ya da'yuy dumalat hi nangubaha' hinan do'ol an titindalu,
ya kabayu,
ya kalesa,
ya nan numpuntakay.
22 Ya da'yu goh di dumalat hi numpamataya' hinan ungungan binabai ya linala'i,
ya ta"on un nan ung'ungungnga ya mina'ma'ilog.
23 Ya da'yuy dumalat hi namataya' hinan do'ol an kalnilu ya nan mumpumpahtul,
ya mumpumpayaw ya nan pun'aladun baka,
ya ta"on un nan gogobelnadol ya nan u'upihyalda.

24 Mu ad ugwan ya tigonyu goh damdaman iballoh'u ay da'yun amin
an numpunhitud Babylon nan ina'inatyun nun'appuhih ad Jerusalem.

25 Ya alyo' goh an Dios ay da'yun iBabylon an Ha"in di mangubat ay da'yu
an ta"on hi un ayu mipaddung hinan ata'nang an duntug an ongol di abalinana
ti da'yuy nama"ih nan do'ol an babluy hitun luta.
Mu ad ugwan ya paddungnay ituldun'u da'yuh nan daplah ta damunah dumatnganyuh puuna,
ya numbalin ayuh nan na'upun an batu.
26 Ya minganuy di babluyyuh enggana,
at ta"on un ah batuh nan awadanyu ya adi mabalin hi miyammah pognad unu tu'ud.

27 At amungonyuy do'ol ahan hi kabayu ta umatdah nan muntadyapan an dudun,
ya inta'nangyuy bantilayun umuy mi'gubat.
Ya impagangohyuy talampet hinan abablubabluy

‡ **51:20** Heten hapit hinan Hudyu ya umat hinan hapitda an *mattilyu*, at munhanul hi Apo Dios.

ta ayaganyu nan titindalu an i'Ararat,§ ya iMinni,* ya i'Ashkenaz,†
ya pento'yuy mangipangpangulun dida.
28 Ti nundadaanda nan a'alid Media,
ya nan gobelnadolda,
ya nan u'upihyaldah an amin an babluy hidi an mi'gubat.
29 Ya umalyog tun luta
ti Ha"in an Dios ya adi mibahhaw an pumbalino' ad Babylon hi mapulun
ta mi'id di mabalin hi munhituh di.
30 At nan titindalud Babylon ya duminongdan umuy mi'gubat ti *mami'id di tulidda*,
at nonong ya dimminongdah nan babluyda an nahamad di allupna
an numbalindah ay binabain‡ nangintata'ot.
Ya wan nan buhulda ya pumputungday da'ig di pantaw di allupda,
ya nunggohobday a'abung ad Babylon.
31 Ya mahinhinukatday umuy mangipa'innilah nan alid Babylon
an henggop mahkay di buhul di babluyda.
32 Ya ta"on un hinan pungguwalyaan hinan wangwang an bumad'angan
ya nan buhul di nihukat hi nungguwalya.
Ya genhobda goh nan ipo"oyan di lumayaw,
at nonong ya ayda na'alenganga nan titindalud Babylon hi ta'otda.

33 At Ha"in an nidugah di abalinanan Dios ya alyo'
an adi madnoy ya ma'at dateh nan iBabylon,
at umat hinan aton di mangidadaan hi pun'elekan di atondan dida
an pundotalonda ya hinodhodda ti nadatngan mahkay di abto'anda."

34 Ha"in an hi Jeremiah ya inali' di,
"Nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar
ya umat hinan buwaya di nangatnad Jerusalem an paddungnay inana dida.
Ti an amin nan penhodna ya innalna,
ya intapalnay udum."

35 At alyon nan iJerusalem di,
"Nan nidugah an nangat nan iBabylon ay da'mi
ya olom ni' ya miballoh kogoh ay dida
ta bayadandan amin nan pinatoyda!"

36 Ya inalin Apo Dios hinan iJerusalem di,
"Ha"in an Dios ya baliwa' da'yun tatagu'
ta nan inatdan da'yu ya iballoh'uh nan iBabylon.
At putto' nan wangwang,
ya minagana' nan obob hinan babluyda.
37 At mumbalin ad Babylon hi nipu"ul an lugit
ta ammunada nan animal hi umuy hi munhituh di.
At mumbalin hi atata'ot ya mapihul
38 ti nan iBabylon ya umatdah nan layon
an munheeldah panganandah nan pinatoyda.

---

§ **51:27** Unu ad Turkey. * **51:27** Unu ad Armenia. † **51:27** Unu ad Russia hi awadan nan ma'alih Scythians (bahaom nan footnote di Col. 3:11 ta innilaom di aat ten tribo). ‡ **51:30** Heten hapit hinan Hudyu ya umat hinan nalammung an hapitda an *mami'id di tulidda*, at munhanul hi Apo Dios.

39 Ya gapuh nan ina'inatdah nan tatagu ya iballoh'un dida
ta paddungnay ipa'inuma' didah ma'inum.
At ma'abbutongda ta umaningalda ya unda molo' hi enggana
an adida mahkay bumangon.
40 At umatdah nan imbabaluy di kalnilu unu gandeng
an iyuy'u didah nan pumpaltian.

41 At umat hinay aat di iBabylon
an ta"on hi un ene'gonan nan tataguh nan abablubabluy.
At nonong ya manoh'aday tataguh tun lutah a'abakanda.
42 Ti umuyday buhul an ay dalluyun an malpuh nan baybay,
at pa"iondah den babluy.
43 At an aminda nan babluy hidi ya mumbalindah mapulun,
at mi'id di taguh umuy munhituh di,
ya mi'id di mange'wa.
44 Ya mapa"i nan allupdah di.§
Ya an amin din innal nan iBabylon hinan udum an babluy an
ene'nongdan Bel* an bululda
ya ala' ta ipabangngad'uh nan nangngalanda,
ya ubaho' di denol di tatagun Bel ta adida mahkay dayawon.

45 At da'yun tatagu' ya makak ayuh nad Babylon
ta adi ayu milagat hi pama"ia' enen babluy an gapuh bungot'u!
46 At adi ayu numanomnom,
ya adi ayu tuma'ot hinan donglodonglonyuh atawotawon an waday
umalin gumubat.
At munggugubatdad Babylon di a'ali.
47 Ti makulug an madatngan di pummoltaa' eten babluy
ta mipattig an mi'id di abalinan nan bululda.
Ti mun'a'atoydan amin nan nunhituh di,
at nidugah di ipa'ampaan ad Babylon.
48 At an amin nan wad daya ya nan wah tun luta ya umamlongda
ti wadaday umalin titindalun malpuh appit hi iggid hi un hagangon
di buhu'an di algaw
ta pa"iondad Babylon.

49 Manu ay hi mahapul an ma'abakda nan iBabylon
ti diday numpamatoy hinan i'Israel,
ya ta"on un nan tataguh udum an babluy.
50 At da'yun tatagu' an nelwang hi atoy ya lumayaw ayu
ta adiyu palpaliwan ta taynanyud Babylon!
At ta"on hi un niyadagwin babluy di awadanyu ya mundenol ayun
Ha"in an Dios
ta nomnomonyud Jerusalem an babluyyu."

51 Ya alyon nan iBabylon di,
"Nidugah di nababainanmi ti gun da'mi pinadngopadngolan

§ **51:44** Waday duwan allup an nunlene'woh ad Babylon. Nan allup hi luwal ya himpulu ta duwan umpiy inambilogna, ya nan allup hi unig ya duwampulu ta ohan umpiy inambilogna. Ya waday ala' hi numbattanan daten duwan allup, ya hay inambilog ten ala' ya duwampulu ta tuluy umpi. Mu ta"on un nidugah mu mapa"i anu damdama. * **51:44** Bahaom nan footnote di Jer. 50:2 ta innilaom di aat ten bulul.

ti henggop di tatagun nalpuh udum an babluy nan mipawah nan
Timplun Apo Dios."†

52 Mu alyon Apo Dios di,
"Magadyuh mahkay an madatngan nan pummoltaa' hinan iBaby-
lon
ta mipattig an mi'id di abalinan nan bululda.
Ti mun'ahugatanda nan tataguh nan abablubabluy ad Babylon,
at madngol di kilada.
53 Ya ta"on hi un dimmatong ad daya nan allup ad Babylon
ya pa"ion damdama nan titindalun honogo' hidi.

54 Ti undan adiyu donglon nan ahikikilan iBabylon
an dumalat hi pumpama"ian nan buhul hinan babluyda?
55 Pa"io' nan babluyda ta way atondan duminong!
Ya hay gehom nan umalin buhulda ya mipaddung hinan gongaah
di dalluyun.
56 Ti daten umalin mangubat hi ad Babylon ya ibaludda nan titindaluda,
ya numpa"ida nan almasda.
Ti Ha"in nan Dios an mangiballoh hinan nun'appuhin inatda,
ya nidugah di pangat'un dida.
57 An paddungnay butngo' nan u'upihyalda,
ya nan nun'anomnoman an tatagu,
ya nan gobelnadolda,
ya an amin nan titindaluda an ta"on un nan a'ap'apuda.
At inayundan mun'olo' hi enggana an adida mahkay bumangbangon."

58 Ya inalin goh nan nidugah di abalinanan Dios di,
"Nan ma'ugtul an allup ad Babylon‡ ya nan pantaw di allupda§ ya
mun'atu"in
ta mi'papaddungdah nan luta ti mun'oghobda.
At mumbalin hi dapul nan tinamutamuan di do'ol an tatagun
nalpuh numbino'ob'on an babluy."

Hay Nangipadonan Jeremiah hi Tudo' hinan Holag Israel an Wad Babylon

59 Hidin miyapat hi tawon* hi nun'alian Zedekiah hi ad Judah ya ni'yuy ay hiyad Babylon† nan upihyalnan‡ hi Seraiah§ an hina' Neriah an ap'apun Mahseiah. At ha"in an hi Jeremiah ya impadon'u ay Seraiah nan tudo"u an mipa'innilah nan i'ibban iJerusalem an wadad Babylon.

60 At hay intudo"u ya nan umipata'ot an ma'at hi ad Babylon hi udum di algaw.*

61 At inali' ay Seraiah di, "Wa ay ta dumatong ayud Babylon ya tigom ta ibaham an amin nan nitudo'.

---

† **51:51** Na'at hidin 586 B.C. hidin nanggopan nan iBabylon hinan Timplun Apo Dios. ‡ **51:58** Bahaom nan footnote di Jer. 51:44 ta innilaom di aat nan ama'ugtulna. § **51:58** Nan nundongol an pantaw di allupda an ma'alih Pantaw Ishtar ya hi'itangan napat di umpiy inata'nangna. * **51:59** Unu hidin 593 B.C. † **51:59** Anaad ta niyuy ad Babylon? Bahaom nan footnote di Jer. 27:3. ‡ **51:59** Hay immannung an tamuna ya hiyay mannig hi pungkampuan nan titindaluh unda umuy hi adagwin babluy. § **51:59** Hiyay agin Baruch an puntudtud'on Jeremiah (Jer. 32:12). Ya na'ah'upan ad Israel nan niyammid an tudo', ya hay nitudo' ya *Bagin Seraiah an hina' Neriah.* Immannung an bagin ten agin Baruch! * **51:60** Mid mapto' ya hiyah ne nitudo' hi Jer. 50:1-51:58.

62 At wa ay ta inda'puhmu ya nunluwalu'a ta alyom di, He"a Apo Dios di
nangalih mapa"ih ten babluy ta mi'id di munhituh tuh tagu unu animal. At
minganuy hi enggana.
63 Ya nalpah ay an imbaham hinan tatagu ya inli'upmuh ten nitud'anah
nan batu, ya inawidmuh nan Wangwang an Euphrates.
64 Ya inalim di, Umat hinay ma'at hitud Babylon. Ti matoydan amin nan
tataguh tu, at adi mahkay mabalin hi mibangon goh."
Hiyah ne angunuh hi hinapit'un hi Jeremiah.†

52

Hay Napa"ian ad Jerusalem
(II Ki. 24:18—25:7; II Chron. 36:11-16; Jer. 39:1-10)

1 Hi Zedekiah ya duwampulu ta han ohay tawonah din nun'alianad Judah,
at himpulu ta ohay tawon di nun'alianah di* an ad Jerusalem di nihinana.
Hay ngadan inana ya hi Hamutal an hina' Jeremiah† an iLibnah.
2 Mu hi Zedekiah ya umat damdama ay Jehoiakim‡ an hay pumbaholan
ay Apo Dios di gunna inat.
3 At hiyanan bimmungot hi Apo Dios hinan iJudah, ya numpakakna dida.
At impiyuyna didah udum an babluy ti nginohoy Zedekiah nan alid Babylon
an hi Nebuchadnezzar.§
4 At impangulun Nebuchadnezzar an amin nan titindaluna ta immuyda
lini'ub ad Jerusalem hidin miyapuluh algaw eden miyapulun bulan hidin
miyahiyam an tawon hi nun'alian Zedekiah hi ad Judah.* At nungkam-
pudah pangngel nan allup ad Jerusalem, ya ente"adan nun'ammah
pumpattu'andan pumangngel hinan allup ta gubatonda dida.
5 At innaynayundan nunli'ub ad Jerusalem ta engganah din miyapulu ta
ohay tawon hi numpapto'an Zedekiah.†
6 At hidin miyahiyam an algaw hinan miyapat di bulan eden tawon‡ ya
napuhandan amin hi ma'an hi ad Jerusalem, at nidugah di nabtelanda.
7 Ya pina"in nan buhul nan allup ta henggopdad Jerusalem. Mu hi
Zedekiah ya nan titindaluna ya limmayawdah nan nahdom an ta"on unda
inilan lini'ub nan buhul heden babluyda. An ene'wadah nan pantaw nan
allup hi numbattanan nan duwan allup an neheggon hinan galden di ali.
Ya inipluydah appit hinan nundotal an babluy ad Jordan.
8 Mu numpudug damdama nan iBabylon dida, ya inah'upanda didah nan
nundotal ad Jericho. At tiniliwda, mu limmayawdan amin din titindaluna.
9 At inyuydah awadan nan alid Babylon hi ad Riblah hidid Hamath.§ At
hi Nebuchadnezzar di nangalih mamoltah Zedekiah.
10 At hidid Riblah di nangipipatayan nan alid Babylon hinan linala'in
imbabaluy Zedekiah hi hinagangna. Ya ni'patoyda goh an amin din
u'upihyal ad Judah.
11 Ya inukitda din duwan matan Zedekiah ya unda bangkilingan hi
gambang, ya inyuydad Babylon. At hidiy nibaludanah engganah natayana.

---

† **51:64** Hiyah ne intudo' nan tagun nangelpah eten liblu. Hay kulugon di udum ya hi Baruch di nangelpah. * **52:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 597-586 B.C. † **52:1** Bo'on hi Jeremiah an nangitudo' eten liblu. ‡ **52:2** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. § **52:3** Anaad ta impiyuynah udum an babluy? Bahaom nan footnote di Jer. 27:3. * **52:4** Unu hidin January 15, 588 B.C. † **52:5** Unu 586 B.C. ‡ **52:6** Unu hidin July 18, 586 B.C. § **52:9** Bahaom nan footnote di Jer. 39:5 ta innilaom di awadan ten babluy.

Hay Numpama"iandah nan Timplu
(II Ki. 25:8-21; II Chron. 36:17-20; Jer. 39:1-10)

12 Hidin miyapuluh algaw hidin miyaleman bulan eden miyapulu ta han
hiyam di tawon* hi nun'alian Nebuchadnezzar ad Babylon ya immuy ad
Jerusalem hi Nebuzaradan an ap'apun di guwalyan nan ali.
13 Ya genhobna nan Timplu, ya nan palasyu, ya an amin din a'abung hi ad
Jerusalem.
14 Ya impapa"in Nebuzaradan hinan titindalud Babylon nan allup hinan
nunlene'woh hi ad Jerusalem.
15 Ya nun'ibaludna nan na'angang ad Jerusalem an nun'ala'eng hinan
numbino'ob'on an tamu, ya nan udum an nun'awotwot, ya ta"on un nan
tatagun immuy ay Nebuchadnezzar.
16 At hay inangang Nebuzaradan ya nan nun'awotwot ya anggay ta waday
muntamuh nan natamman hi greyp ya nan payaw.
17 Ya innaldan amin nan gambang hinan Timplu an umat hinan o"ongol
an tu'ud, ya nan kalesa, ya nan ongol an palyu'. At nunggimu'da, ya
inyuydad Babylon.
18 Ya ni'yalada goh nan banga, ya nan punggaud hi dapul, ya nan
pamutul hi mitsa, ya nan batya, ya duyu, ya an amin nan ma'usal hinan
pangidawatan hi me'nong ay Apo Dios.
19 Ya nun'alan goh da Nebuzaradan nan balitu' ya silver di niyamma an
i"itang an malukung, ya din daludun di bala, ya nan batya, ya nan banga,
ya nan ipattu'an di hilaw, ya nan duyu, ya malukung an ittuan di me'nong
an ma'inum.
20 Ya nan gambang an niyammah nan duwan o"ongol an tu'ud, ya nan
kalesan di danum, ya nan ongol an palyu', ya nan himpulu ta duwan buta'al
an bakan nipabunana ya naligatdan makilu ti nidugah di damotda. Didanay
impiyamman din Alin hi Solomon ta ma'usal hinan Timplu.
21 Ya nan ohan tu'ud ya ba'inti ta han pituy umpi di inadu"oyna, ya
himpulu ta han waluy umpi di inongolna. Ya hay bunol den tu'ud ya
nalungatan, mu hay inugtul nan gambang ya tuluy pulgada.
22 Ya henen gambang an nitu'un hinan ngamngam nan tu'ud ya pitu
ta han godway umpiy inadu"oyna. Ya na'al'altian hi gambang an umat
hi bangkeleng an nele'woh, ya nibattabattan di umat hi bungan di
pomegranate. Ya umat goh hinah nan miyadwan ongol an tu'ud.
23 At hay uyap nan umat hi bungan di pomegranate an niyal'altih nan
nihu"up hi ngamngam nan tu'ud ya hinggahut an amin, mu nahiyam ta
onom ya anggay di matangad.
24 Ya imbalud Nebuzaradan hi Seraiah an Nabagtun Padi, ya hi Zephaniah
an miyadwan padi, ya nan tulun mungguwalyah nan pantaw di Timplu.
25 Ya iniddumna goh an imbalud di ohan upihyal di tindalud Judah, ya
pituh nan gun muntugun hinan ali, ya nan puntudtud'on nan ap'apun di
tindalu an hiyana nan muntudo' hi balbalun tindalu. Ya ni'baludna goh di
nanom an udum an tatagu.
26 Ya impangulun Nebuzaradan didan amin hi ad Riblah an awadan nan
alid Babylon.

---

* **52:12** Unu hidin August 17, 586 B.C. Mu gapu ta hinan II Ki. 25:8 ya nitudo' di algaw an *miyapituh algaw* (unu August 14) an bo'on *miyapuluh algaw* (unu August 17) at mattig an nibahhaw nan ohan nangitudo' hinan nali'up an pepel, at agguy tu'u inilah un nepto' nan nibaag hi II Ki. 25:8 unu Jer. 52:12. Mu adi tu'u alyon an nibahhaw nan Biblia ti bo'on nan nangitudo' hidin hopapnay nangibahhaw ti un nan nitudo' ya anggay. At nepto' damdamay hopap di nitudo'.

27 Ya impapatoy nan ali didad Riblah an babluy Hamath.
At nan iJudah ya niyuydad Babylon, at tinaynanday numbabluyanda.
28 Ya hiyatuy uyap nan iJudah an impiyuy Nebuchadnezzar hi ad Babylon:
Hidin miyapituh tawon hi numpapto'ana† ya tuluy libu ya han
duwampulu ta han tulu di Hudyu,
29 ya hidin miyapulu ta waluy tawon hi numpapto'ana‡ ya inyuyna goh di
waluy gahut ta han tulumpulu ta duwa,§
30 ya hidin nunduwampulu ta tuluy tawon hi numpapto'an Nebuchadnez-
zar* ya pituy gahut ta han napat ta lema di inyuy nan ap'apun di
guwalyana an hi Nebuzaradan.
At hay lammung an amin nan iJudah an niyuy ad Babylon ya opat di libu
ya han onom di gahut.

Hay Napogpogan di Nibaludan Jehoiachin (II Ki. 25:27-30)

31 Hidin miyatulumpulu ta pituy tawon hi nibaludan Jehoiachin† an alid Judah ya hay ali mahkay ad Babylon ya hi Evil-Merodach‡ di nihukat ay amanan hi Nebuchadnezzar.§ Ya ma'ulay hi Evil-Merodach ay Jehoiachin, at hidin miyaduwampulu ta lemay algaw hidin miyapulu ta duway bulan hidin hopap di tawon hi nun'aliana* ya impibo'tanah Jehoiachin hi baludan.
32 At an aminda nan a'alin nibalud hi ad Babylon ya hi Jehoiachin di hemmo' Evil-Merodach.
33 At indatanah Jehoiachin hi ilubungna ta bo'on mahkay nan lubung di balud di ilubungna. Ya niddum an ne"an hinan panganan di alih abigabigat hi engganah un natoy.
34 Ya waday gun indat nan Alin hi Evil-Merodach ay Jehoiachin hi inggina'unah nan mahapulnah binigat. At umat hinay na'at hi engganah natayana.

† **52:28** Unu hidin 597 B.C. ‡ **52:29** Unu hidin 586 B.C. § **52:29** Mid mapto' ya un anggay nan linala'iy niddum eten uyap ti itudun II Ki. 24:14, 16 an 18,000. * **52:30** Unu hidin 581 B.C. Mid mapto' ya inyuy Nebuzaradan ad Babylon ta iballohna nan inat da Ishmael an namatoy ay Gobelnadol Gedaliah (Jer. 40:7-41:15). † **52:31** Hay nun'alianad Judah ya hidin December 598 hi engganah din March 16, 597 B.C. ‡ **52:31** Hay nun'alianad Babylon ya hidin 562-560 B.C. Hay ohan ngadana ya Amel-Marduk. § **52:31** Hay nun'alianad Babylon ya hidin 605-562 B.C. * **52:31** Unu hidin March 20, 561 B.C. Mu nitudo' nan algaw an March 22, 561 B.C. hinan II Ki. 25:27, at nibahhaw nan ohan nangitudo' hinan Hapit Apo Dios (bahaom nan footnote di Jer. 52:12 ta innilaom di udumnan aat nan nibahhawan nan nuntudo' hinan Biblia).

Lamentations

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Jeremiah.

Hay Nangitud'an Jeremiah eten Liblu: nan Hudyud Judah.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan ebel.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 586 B.C. hi engganah din 580 B.C.

Hay Teman ten Liblu: gapu ta na'abak nan Hudyud Jerusalem hidin 586 B.C. hidin nun'alian nan Alin hi Zedekiah at nitudo' heten ebel ta way panginomnoman hi aatna.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat di ligat nan BABLUY Apo Dios ad Jerusalem (1:1-22)
Hay aat di ligat nan TIMPLUN Apo Dios ad Jerusalem (2:1-22)
Hay aat di ligat nan PROPETAN Apo Dios ad Jerusalem (3:1-66) — hi Jeremiah
Hay aat di ligat nan TATAGUN Apo Dios ad Jerusalem (4:1-22)
Hay aat di ligat nan MUNLUWALUN Apo Dios ad Jerusalem (5:1-22).

*Mahmo'da Ahan nan Tatagud Jerusalem**

1 Hidid Judah hi ad Jerusalem ya napnuh tataguh din hopapna,
mu ad ugwan ya agogohgoh ti nabukawan!
Ya umat hinan uminguhun nabalu ti din hopapna goh ya hiyay e'gonan an amin nan abablubabluy,
ya ma'al'ali goh ya un an amin nan abablubabluy hidin hopapna.
Mu ad ugwan ya paddungnay himbut!

2 Ya ilablabinan lumugwalugwa an umayu'ayuh hinan tamelna,
ya an amin din nanamhod ay hiya ya mi'id ah ohan didah immuy nangipadenol ay hiya!
Ya an amin goh din liligwana ya binalbaliyanda ta undaat goh numbalin hi buhulna!

3 Ti hay na'at hinan tatagud Judah ya inlayaw di buhul ta niwa'atdah nan adadagwin babluy,
at numbalindah himbut hidi!
At ta"on hi un nunheglan maligligatandah pangatda ay didah di mu mi'id di abalinanda
ti lini'ub di buhul dida,
at mi'id ah atondan lumayaw.

4 At ad Jerusalem ya nun'atawan nan kalatan miyuy hidih Zion an awadan nan Timplu
ti mi'id mahkay di gun maluh hi umuy mundayaw hinan gutud di behta.
Ya an amin nan apantapantaw hinan siudad ya ninganuyda,

---

* **1:** Hay nahhun an letrah nan nahhun an verse ten chapter ya nete"ah nan letra an *A* hinan alphabet di Hudyu, ya hay te"an di letrah nan netob an verse ya *B*, ya minaynayun nan umat hinan aat di ma'at hinan hinohhan verse ta engganah negpongan nan letrada an *taw*. Ya un duwampulu ta han duway letrada ya anggay.

ya an amin nan papadi ya nan ungungan binabai ya nidugah di
nunlungdayaanda,
at an amin nan tataguh di ya munha'it di nomnomda.

5 Ya hanan buhulday numbalin hi a'ap'apuda,
at pinumhod di nitaguan nan buhulda
ti inyabulut Apo Dios di nunholholtapan nan tatagud Jerusalem an
dumalat hinan do'ol an numbaholanda.
At hiyanan inlayaw nan buhulda didah udum an babluy.

6 At mi'id mahkay din ama"aphod ad Jerusalem,
ya nan a'ap'apuh di ya umatdah nan ulhan mi'id di onondah holo'
an mi'id ologdan tumagtag hi un way manganup ay dida.

7 Ad ugwan an maliligatan nan tatagud Jerusalem an mi'id di umuyda
punhituwan,
ya ninomnomda mahkay din mun'aphod an wadan didah din
hopapna.
Mu unat goh inabak nan buhulda dida ya mi'id ah bimmadang ay dida,
ya ab'abatlan nan buhulda didah na'abakanda.

8 Nidugah ahan di numbaholan nan iJerusalem, at mapahiwda.
Ya an amin din nange'gon ay dida ya pa'appahiwonda dida
ti tinnigda nan nidugah an nabainanda an paddungnay unda nabladan.
At hiyanan nan iJerusalem ya ilili"udday angahdah bainda.

9 Hay aat di numbaholanda ya umat hinan inlubungdan ma"attig ahan di
lugitna.
Mu agguyda ahan ninomnom di pumbalinan di aatdah udum di
algaw,
at hiyanan nidugah di nabainanda,
ya mi'id di nangipadenol ay dida.
At nunluwaludan Apo Dios, an inaliday,
“Hom'on ni' ahan da'mi, Apo Dios, ti ten inabak da'mih nan buhulmi!”

10 Ya hay inat nan buhul ya nun'aladan amin din nun'abalul an gina'ud
Jerusalem.
Mu tinnig nan iJerusalem di himmigupan nan buhuldah nan
Timplu
an ipawan Apo Dios hi hogpon nan Hentil an bo'on holag Israel.

11 Ya an aminda nan tatagud Jerusalem ya ta"on hi unda pumalapala' hi
hinaangda
ya immuyda damdaman nanganap hi ononda
an nun'ihukatda din nun'abalul an gina'udah ma'an ta adida mun'atoy
hi hinaangda.
At hiyanan inalidan Apo Dios di,
“Tigom ni' an ten nidugah di pangipaligligatandan da'mi!”

12 Ya inalidah nan gun maluh hidid Jerusalem di,
“Tigonyu adyay inat Apo Dios ay da'min dumalat di bungotna!
Undan way nunligatanyuh umat hitun holholtaponmi?

13 Ti impa'alinay ay apuy an nalpud abuniyan ta ipaholholtapnan da'mi,

ya ay da'mi goh ennah nan hulu ta mid ologmin lumayaw.
Ya ingnganuy da'mi ta inyal'algawmin nunligligat.

14 Ya paddungna goh di e'enyapnan amin di numbaholanmi ta nun-
huhu"upona,
ya impibuungnan da'mi.
At mangluy amih damotna ti hi Apo Dios di nangiyabulut ay da'mih nan
buhulmi,
at mi'id di ologmin mangabak ay dida.

15 Ya din'ug Apo Dios nan mun'abi'ah an titindalumi,
at hennagna nan do'ol an titindalun nan buhul ta numpatoyda
dida.
Ya nan binabaid Judah ya mipaddungdah nan greyp an inggatigatin
Apo Dios hinan pumpoghan.

16 Hiyah te dumalat hi lumugwalugwaanmi,
mu mi'id di mangipa'amlong ay da'mi,
ya mi'id ah mangipabi'ah hi nomnommi.
Ya mi'id ahan namnaman nan imbabaluymi ti ongol di abalinan
nan buhulmi.

17 At numpahpahmo' ami,
mu mi'id ahan di immalin bimmadang ay da'mi!
Ti hay inat Apo Dios ya inayaganan amin nan wah nan nunlene'woh an
tataguh nan babluy ta ginubat da'mi
ti numbalin amin iJerusalem† hi agaga"ihaw hi pannigda.

18 Hi Apo Dios ya immannung an na'ahhamad di pangatna,
mu nihimung ay da'min tatagun agguymi inunud nan Tuguna.
At donglonyun da'yun amin an tataguh nan abablubabluy ta nomnom-
nomonyuh ten hinolholtapmi
ti hanan ungungan imbabaluymi ya inlayaw nan buhulmih udum
an babluy!

19 Ya gun ami numpabadang hinan liligwami,
mu un da'miat goh linayahan ay dida!
At ta"on un din papadi ya din a'ap'apumi ya na'amindan nun'atoy hidin
ayda nangana'anapan hi ononda!

20 At tigom ni', Apo Dios, tun numanomnomanmi an ten mipaligligat ami,
ya ten mid poto' di punnomnomanmi ti dumalat nan adimi dumn-
golan.
At hiyanan pumpatoy da'mih nan buhulmi,
ya ta"on un nan a'abung ya wah diday nun'a'atoy an dumalat di
dogoh ya hinaang.

21 Ya dengngol di tataguy pumalapala'anmi,
mu mi'id di bimmadang ay da'mi,
Ya inilan nan buhulmiy ligatmi,
mu undaat goh mun'am'amlong eten impa'alim an holholtaponmi!
At hiyanan atom ni' kogoh ay dida din inalim an punholholtapanda ta
umat hinan inatmun da'mi!

† **1:17** Nan tatagud Jerusalem ya mibilangdah holag Jacob.

22 Tigom ni' an amin nan nun'appuhin ato'atonda,
ya hinumalyam kogoh dida
an umat hinan inatmun nanumalyan da'mi an dumalat hinan do'ol an numbaholanmi!
Ti nidugah ahan heten aymi pumpaligligatan an mangluy amih aymi punnomnoman!”

2

*Hay Nummoltaan Apo Dios ad Jerusalem**

1 Hi Apo Dios ya nidugah ahan di namainanah nan tatagud Jerusalem
an dumalat hinan nidugah an bungotna,
at pina"ina nan nundongol ya na'ahhamad an babluy nan holag Israel,
ya ta"on un nan Timplu ya ni'pa"ina goh.

2 Agguyna ahan hemmo' nan tatagud Judah,
at pina"inan amin nan numpunhituwanda,
ya ta"on un nan nihamad di allupna an dumalat nan nidugah an bungotna.
At inyabulutnan mabainandan amin an namamah nan a'ap'apuda.

3 Ya dumalat nongkay hinan nidugah an bungotna ya inubahnay abalinanda an holag Israel,
at agguyna binadangan didah din nangubatan din buhuldan dida
ti umat hinan aton nan apuy di nangatnan namatoy hinan holag Israel.

4 Ya umat hi Apo Dios hinan buhul an enladnay panana,
ya nundadaan goh an mi'patoy an umat hinan ma'abohhol an tagu.
Ya impapatoynah did Jerusalem an amin nan iyamlongdan imbabaluyda,
at impale'nanay nidugah an bungotna an umat hi apuy.

5 Hi Apo Dios ya numbalin nongkay hi ay buhul,
at numpatoyna nan holag Israel.
Ya ta"on un nan nun'ihamad di allupna an a'abung nan a'ap'apu ya numpa"ina goh,
at nidugah di kilada ya lungdayada.

6 Ya ta"on un nan Timplu ya inyabulutna ta pina"in nan buhulda an ay allung hinan payaw,
ya hidih Zion ya pinogpogna nan gun ma'at an behta ya nan ngilin an algaw an tungaw.
Ya dumalat goh nan nidugah an bungotna ya ingnganuyna nan ali ya nan padi.

7 Ti din'ug Apo Dios nan pun'onngandan Hiya,
at mi'id mahkay di me'nong ay Hiya
ti inyabulutna ta numpa"in di buhulda nan dedengna.
At na'amung hidi nan buhuldan mun'am'amlong hi nangabakanda an ahi'i'ingaldah nan Timplu an ay ihunay un way behta!

---

* **2:** Hay nahhun an letrah nan nahhun an verse ten chapter ya nete"ah nan letra an *A* hinan alphabet di Hudyu, ya hay te"an di letrah nan netob an verse ya *B*, ya minaynayun di umat hinan aat di ma'at hinan hinohhan verse ta engganah negpongan nan letrada an *taw*. Ya un duwampulu ta han duway letrada ya anggay.

8 Mu ninomnom tuwalin Apo Dios an pumpa"i nan allup hinan nunlene'woh
ad Jerusalem,
at impa'annungnan nama"i an mi'id di oha ahan hi batuh
na'angang.
Inyabulutnay napa"ian nongkay nan allup di babluyda ya nan miyad-
wan allupda,
at paddungnay kumila nan allup ti mi'id mahkay di hulbida.

9 At nun'atob nan o"ongol an apantapantaw nan allup ad Jerusalem,
ya nun'aputung nan da'igda.
At inlayaw nan buhul nan ali ya nan udum an ap'apudah udum an
babluy,
at mi'id mahkay di gun donglon nan tataguh nan Tugun Apo Dios,
ya ta"on nan do'ol an propeta ya mi'id mahkay gun ipattig Apo Dios ay
dida.

10 Din mun'a'e'gonan an a'ap'apud Jerusalem ya namaag ya unda inu'umbun
an didindinong hinan luta,
ya nun'iloglogday hupu',
ya numpunlubungdah nan nun'apa"in langgut ta pangipattigandah
punlungdayaanda.
Ya ta"on un din ungungan binabaid Jerusalem ya numpunlup-
pulupdah nan luta.

11 Ya ha"in ay ya numpangalatunnu' tun mata' hi limmugwalugwaa',
ya maguguluy punnomnoma',
ya namaagan milukuy di odol'uh numanomnoma' an dumalat di
nun'atayan nan ni'babluya'.
Ya nan ung'ungungnga ya nan pumpa'ittungaw ya nun'alngatdah
nan ado'lan di tagu.

12 Ya numbagadan inadah ononda ya inumonda,
ya nun'a'ulawdan umatdah nan nun'ahugatan hinan gubat,
at nonongan nun'atoydah nan nanaha'lian inadan dida.

13 Mahmo' ahan nan na'angang ad Jerusalem
an mi'id di mabalin hi pangipaddunga' hi ligatda!
Ti nidugah ahan an ta"on un ha"in ya agguy'u inilay ato' an bumadang
ay dida
ti paddungnay baybay an adi malukud di aat di napa"ianda.

14 Nan impa'innilan nan propetayu ya adi ahan makulug,
at mid hulbina.
Ti agguy da'yu intuduwan an nuntutuyuh nan numbaholanyu
ta wan agguy ayu nilayaw hinan udum an babluy.
Mu un at goh hay intududa ya nan layah.

15 Ya ad ugwan an napa"id Jerusalem ya pihupihulon nan tatagun maluh,
ya aba'abatlanda, ya inwigiwigday uludan alyonday,
“Undan hiyah te din alyondan ma"aphod an babluy
an awadan di nidugah an pun'am'amlongan di an amin an tataguh
tun luta?”

16 At un nonongan pinadngolanda didah nan buhulda an daladalatonda
dida an alyonday,

“Pina"imi mahkay nan babluyda!
Ya hiyah te nan algaw an hehennodmih a'atana!”

17 Hi Apo Dios ya inatna nan ninomnomnan aton
ta impa'annungna din inalina tuwalih din nabayag an atona.
At ten mi'id di homo'nah nama"ianad Jerusalem,
at impa'amlongna nan buhuldah din na'abakanda,
ya impabagtuna hanan ma'abohhol ay dida.

18 At hiyanan da'yun iJerusalem ya adiyu idinong an kumila
an mumpahpahmo' hi abigabigat ay Apo Dios!

19 Ya gun ayu bumangon hinan mahdom an ta"on un hinan labi ta munluwalu ayu,
ya mumpahpahmo' ayun Apo Dios ta hom'ona ni' nan imbabaluyyu
an nun'alngat hi hinaangdah nan malgom an awadanda.

20 At numpahpahmo'da mahkay an inaliday,
“Tigom ni', Apo Dios, tun ma'ma'at hitun tatagum!
Ti nidugah ahan an ta"on tun binabai ya ononday imbabaluydan impapto'da!
Ya ta"on un nan papadi ya propeta ya numpatoydah nan Timplu.

21 Ya tigom goh an awalitangday nun'atoy an ung'ungungnga ya nun'ala'ay
an pinatoy di buhul,
ya ta"on un nan mumpangilog ya pinatoyda didah matadom!
Ya gapuh nan bungotmu ya impapatoymu didan mi'id di homo'mu!”

22 At inayagam nan buhulmin amin ta na'amungda an ay ihunay way inam'amlang,
mu un at goh hiyay nangipattigam hi bungotmun da'mi,
at nah'u' amin amin an mi'id di inatmin limmayaw.
At do'ol di nun'apatoy ay da'mi
an ta"on un nan imbabaluymin gunmi impapto' ya pinatoy nan buhulmi.

3

*Hay Amoltaan, ya hay Puntutuyuan, ya hay Hahalimidon**
Nan Mahhun an Pampun ya nan Aleph

1 Ha"in nan tagun namadah hi ligat an gapuh bungot Apo Dios
2 ti inyuya' hinan pa'ahhelong ta impadalana' hidi,
3 ya gunna' pinaligligat hi a'alga'algaw.

Nan Miyadwan Pampun ya nan Beth

4 Ya paddungnay nun'aphit di lamoh'u,
ya nun'a'ipung di tungal'u.

---

* **3:** Malammulammung heten 66 an verses ta muntuluy verses di hinohhan lammung. Ya nan mahhun an letran di alphabet di Hudyu an *A* ya hiyay te"an di letrah nan hinohhan mahayhaynod an verses hinan hopap di lammung, ya nan miyadwan letran di alphabetda an *B* ya hiyay te"an di hinohhan letrah nan verses hinan miyadwan lammung. Ya mahayhaynod nan hinohhan letran di alphabetda an mete"ah *A* ta engganah negpongana an *taw*, at duwampulu ta han duway letrada. Ya nitudo' di letran di alphabet hinan te"an di hinohhan lammung.

5 At nidugah di ha'it di nomnom'uh nan nunholholtapa'
6 an paddungnay inhinaa' ay Hiyah nan munhehellong
an lubu' din nun'a'atoy hidin penghana.

Nan Miyatlun Pampun ya nan Gimel

7 Ya mi'id goh udot di ato' an lumayaw ti binangkilingana',
8 ya ta"on hi unna' numpahpahmo' ay Apo Dios
mu agguyna dengngol din inluwalu'.
9 Ya paddungnay hinawananah natpeng an batu nan owo'
ta maligatana' ahan an dumalan.

Nan Miyapat an Pampun ya nan Daleth

10 At hay punle'na' ay Apo Dios ya paddungnay layon unu bear
an nipo"oy hinan dalan ta bota'ona'.
11 At hene'mata' hinan dalan,
ya ginuyuguyuda' an inyuy hi adagwi ta nunggudunay odol'u ya unna' taynan ay Hiya.
12 Ya hay oha goh hi inatna ya paddungnay immali
ta indodongdongnan ha"in di nalad an panana.

Nan Miyaleman Pampun ya nan He

13 Ya numpanaa' ta numpangahalom hi odol'u,
14 at inaba'abatlana' hinan tatagu,
ya gunda ingkankantay pamihuldan ha"in.
15 Pinaligata' ahan ay Apo Dios
an paddungnay impa'inumana' hinan nidugah an mun'aklit.

Nan Miyonom an Pampun ya nan Waw

16 Ya paddungna goh di inggatina' ta nihubuhuba' hinan pito',
ya intemoga' hinan batu ta nun'a'aan di baba'.
17 At dumalat ay daten na'at ay ha"in ya mi'id mahkay di poto' di nomnom'u
an mi'id di inila' hi aat di amlong.
18 At alyo' di,
“Mi'id ahan di abalina',
ya adi' mahkay namnamaon di badang Apo Dios ay ha"in!”

Nan Miyapitun Pampun ya nan Zayin

19 Ya wa ay ta nomnomo' nan nunligligata' ya nan niyadagwia' hinan ni'babluya'
ya munha'it ahan di punnomnoma'
20 ti nomnomnomo' ay daten na'at ya nidugah an mangluya'.
21 Mu himmungdu ay nan maphod an punnomnom'u
ya wada damdamay namnama' ay Apo Dios.

Nan Miyawalun Pampun ya nan Heth

22 Ti nan nidugah di pamhodna ya munnononnong an adi malumluman,
ya mi'id di pogpog di homo'na
23 an paddungnay baluh abigabigat.
At mundenola' hinan anahamadna an adi mabalin hi maluman.
24 At hay ninomnom'u ya alyo' di,
“Hi Apo Dios ya anggay di mahapul'u,
at Hiya ya anggay di ehdol'u!”

Nan Miyahiyam an Pampun ya nan Teth

25 Hi Apo Dios ya ma'ulay hinan mange'kod ay Hiya,
ya Hiya ya anggay di dayawonda.
26 At hay maphod ya way ohaan mahapul an anuhanan munhood hinan
pamaliwan Apo Dios ay ditu'u.
27 Ya ma"aphod hi un way ohaan impa'enghanan mangedpol hi ligat
an ete"anah a'ungana.

Nan Miyapulun Pampun ya nan Yodh

28 At wa ay ta waday ligat ya inila tu'un mangedpol an nonong ya didindi-
nong tu'u,
ya inyokod tu'un Apo Dios.
29 Ti hi Apo Dios ay di pangiyokodan hinan ligat tu'u
ya badangan ditu'u.
30 At ta"on hi un ditu'u ipaligligat hinan buhul ta tapa'on ditu'u
mu olom ya mabainanda ahan.

Nan Miyapulu ta han Ohan Pampun ya nan Kaph

31 At hi Apo Dios ya ongol di homo'na
an adi ditu'u inganuy hi enggana,
32 ya ta"on hi unna iyabulut di punligatan tu'u mu hom'on ditu'u damdama
an miyunnudan hinan ongol an pamhodna an adi malumluman.
33 Ti adi pun'amlongan Apo Dios di ay tu'u ipaligligatan unu numanomno-
man.

Nan Miyapulu ta han Duwan Pampun ya nan Lamedh

34 Ti undan agguyna inilay aat di nunligatan tu'uh din na'abakan tu'u
ta numbalinon ditu'uh himbut hi udum an babluy?
35 Ti hi Apo Dios an na'abbagtu ya inilana an layah nan lebbengna tuwalin
ma'at ay ditu'u,
36 ya i'innilana goh an layah di pamanuhdah nan ohan tagu.

Nan Miyapulu ta han Tulun Pampun ya nan Mem

37 Ti anggay hi Apo Dios hi mangiyabulut hinan pohdonah ma'at
38 ti mabalin an ipa'at Apo Dios an na'abbagbagtu nan maphod ya nan adi
maphod.
39 Mu anaad ta munlili tu'u ya wan na'at hana ay ditu'un gapuh nan
numbaholan tu'u?

Nan Miyapulu ta han Opat an Pampun ya nan Nun

40 At mahapul an hamadon tu'uy aat tu'u ta muntutuyu tu'u
ya numbangngad tu'un Apo Dios.
41 Ti Hiya an wad abuniyan ya titiggon ditu'u,
at hiyanan mahapul an iyokod tu'un amin di nitaguan tu'un Hiya
an alyon tu'uy,
42 “Numbahol ami ahan ay He"a,
ya nginohoymi He"a,
at hiyanan agguymu inaliwan di baholmi!

Nan Miyapulu ta han Leman Pampun ya nan Samekh

43 At gapuh bungotmu ya paddungnay inunud da'mih nan immayanmi
ta pumpatoy da'min mi'id ah homo'mu.

44 Ya paddungnay nihani'ah nan ma'ugtul an bunut
ta adi dumatong nan luwalumin He"a.
45 Ya inyabulutmu an hay pannig di Hentil hi udum an babluy ay da'mi
ya ay ami galut an mi'id di hulbimi!

Nan Miyapulu ta han Onom an Pampun ya nan Ayin

46 Ya pinadngopadngolan ya binaibain da'mih nan buhulmi,
47 ya nidugah di wumogwoganmin
dumalat di ta'otmih nan inyammadan namituda ya nan nama"iandan da'mi.
48 At ha"in ay ya nidugah di lugwa' an paddungnay wangwang an umayu'ayuh
an dumalat din nun'a'ubahan nan ibba' an iJudah.

Nan Miyapulu ta han Pitun Pampun ya nan Pe

49 At namaagan limmugwalugwaa' an mi'id ah duminngana
50 ta engganah unna' hemmo' ay Apo Dios.
At Hiya nongkay ya tigon da'mi,
ya hom'on da'mi.
51 Mu tigo' ay nan inat nan buhulmih nan tatagud Jerusalem
ya nidugah an numanomnoma'!

Nan Miyapulu ta han Walun Pampun ya nan Tsadhe

52 Ya paddungnay unna' hamutin nunhu'u' nan buhul'u
an ta"on hi un mi'id di dimmalat.
53 Ya penhoddan mamatoy ay ha"in ta uhbungona' hinan bitu,
ya nun'uhunana' hi batu.
54 Ya he'ne'noba' hi danum,
at hay ninomnom'u ya hiyay apogpoga'.”

Nan Miyapulu ta han Hiyam an Pampun ya nan Qoph

55 Mu nunluwalua' ay Apo Dios
ta badangana' hi awada' hi bunol nan bitu.
56 At dengngolmu, Apo Dios, din numpabadanga' hidin nangalya' hi,
“Donglom ni' ahan nan pumpahmo'a'!”
57 Ya inabulutmu din imbaga',
ya inalim ay ha"in di,
“Adi'a tuma'ot!”

Nan Miyaduwampulun Pampun ya nan Resh

58 At immannung an binadangana' ay Apo Dios,
ya binaliwana' ta agguya' natoy.
59 Ya inali' ay Apo Dios di,
“Inilam, Apu, nan adi maphod an nangatdan da'mi,
at He"a ni' di mangiballoh ta humalyaom dida!
60 Ya i'innilam goh nan nidugah an boholda
ya an amin nan ninomnomdan adi maphod an aton ay ha"in.

Nan Miyaduwampulu ta han Ohan Pampun ya nan Sin (unu Shin)

61 Ya dengngolmu nongkay din namadngopadngolandan ha"in
ya an amin din ninomnomdan adi maphod an aton ay ha"in
62 an gunna' inulgu'ulgud ay didan buhul'uh abigabigat.

63 Ya undan adim tigon an ta"on un hinan um'umbunanda unu tuma'ta'doganda
ya gunda ikankantay pamahiwdan ha"in?

Nan Miyaduwampulu ta han Duwan Pampun ya nan Taw

64 Uggoh mah ta paligatom kogoh dida, Apo Dios,
ta miyunnudan hinan adi maphod an inatdan da'mi!
65 At punheglaom ay ni' di punligatanda,
66 ya numpudugmu ay ni' dida an dumalat nan nidugah an bungotmu
ta pumpatoymu dida!”

4

Hay Nahumalyaan di Tatagud Jerusalem[*]

1 Mipaddung nan tatagud Jerusalem hinan timmiban balitu' an adi mahkay munletaa',
ya umatda goh hinan nun'abalul an batun nun'iwa'atdah nan kalata.

2 Ya danen tatagud Jerusalem ya mipaddungdah din hopapnah nahamad an balitu',
mu anakkayah di na'at ta ad ugwan ya mipaddungdah nan lutan bangan inyamman di tagu!

3 Nan animal an jakal[†] ya ipapto'nan iduulan nan bunun an imbaluyna,
mu nan i'ibba' an tatagud Judah ya numbalindah ma'abbungot
an umatdah nan ostrich[‡] an wah nan mapulun an inganuynay imbaluyna.

4 At nan ung'ungungnga atog ya mun'ep'ot di diladah nan tangngutangnguda an dumalat di inuwawda,
ya mumbagada atog hi ononda,
mu mi'id di mangidat.

5 Ya nan adadangyan an mun'aphod di tanudda ya lubungdah din hopapna
ya numbalinda goh damdamah mahmo' an mi'id di ononda,
ya un nonongan nolo'dah nan hupu'.

6 Ti nidugdugah di moltan nan i'ibba' an tatagud Judah ya un nan moltan din tatagud Sodom
an un namengpenghan di nama"ian Apo Dios ay dida,
ya mi'id di bimmadang.

7 Ya din a'ap'apud Jerusalem ya mun'aphod di tigawda
an ma"appaha' ya un nan gatas,
ya mun'ahdol di odolda,
ya mun'abi'ahda.

---

[*] **4:** Hay nahhun an letrah nan nahhun an verse ten chapter ya nete"ah nan letra an *A* hinan alphabet di Hudyu, ya hay te"an nan netob an verse ya *B*, ya minaynayun nan umat hinan aat di ma'at hinan hinohhan verse ta engganah negpongan nan letrada an *taw*. Ya un duwampulu ta duway letrada ya anggay. [†] **4:3** Umat hinan atap an ahuh nan inalahan. [‡] **4:3** Umat hinan hamutiy tigawna, mu o"ongol an hay anata'nangna ya nipaddung hinan ongol an uyaw an baka.

8 Mu ad ugwan ya numpangangititda ya un nan uleng,
at mi'id ah ohah mangimmatun ay dida.
Ya nan up'upda ya nun'iyamit hinan tungalda,
ya na'ammaganan an umat hinan gudah di mamagan ayiw.

9 Od'odolna din nun'atoy hinan gubat ya un nan mun'atoy hi batel
ti ma'ahinutdan mun'atoy an dumalat hinan ami'id di ononda!

10 At nidugah ahan din nunholholtapanmi,
at hiyanan ta"on un nan ma'ahhimo' an binabai ya nun'ihaangday imbabaluyda ta nun'a'anda
an dumalat di ami'id ahan di ma'an.

11 At impale'nan Apo Dios di nidugah an bungotnan dida
hi namuulanad Jerusalem ta engganah un numbalin hi dapul.

12 Mu nan tataguh tun luta an ta"on un nan a'ali ya hay inilada
ya adi mabalin an hogpon di buhul nan babluy ad Jerusalem.

13 Mu na'at damdama ti dumalat nan numbaholan hanan propeta ya nan papadi
ti impapatoyday tatagun nepto' di pangatdan den babluy an mi'id ah baholda.

14 At ad ugwan ya hanan propeta ya papadi ya adida pa'anamuton dida,
at ta"on un hay panapaan ay dida ya paniaw ti nibilangdah pimmatoy
an dumalat di nangipapatayandah nan tatagu.

15 Ya pun'it'u' nan tatagun alyondan diday,
“Mun'akak ayuh tu an da'yun tatagun umat hina,
ya adi nginin di umuyyu dapoon!”
At umat hinay na'at an amin hinan babluy an immayanda an punhunihun di tatagu dida
an mi'id di mangipahi'um ay dida.

16 At hay inat Apo Dios ay daden papadi ya nun'iwa'atna didah nan abablubabluy
an agguyna mahkay impapto' dida,
ya ta"on un nan tatagu ya agguyda ene'gonan dida,
an ta"on un din nun'ala'ay an papadi ya agguyda hemmo' dida.

17 Ya la'tot ya himmiga ami mahkay an nanannod hinan babluy an in-hoghogdananmin bumadang,
mu mi'id di abalinandan mangibaliw ay da'mi.

18 Ya bebenta' da'mih nan buhulmi,
at hiyanan agguy ami nundaldallanan ti wah didan mamannod an mamatoy ay da'mi.

19 Ya danen buhulmi ya nidugah an mabi'bi'ahda ya un nan aton di agilan tumayap ad daya.
Ti ta"on un hinan aduntuduntug ya numpudug da'mi,
ya benta' da'mi goh hinan mapulun.

20 Ya din alin pento' Apo Dios§ an hiyay mabalin hi bumadang ay da'mi ya
inlayawda,
ya wan hay inilami ya hiyay mangibaliw ay da'mih nan udum an
babluy.

21 At da'yun holag Edom hi ad Uz ya agayu ta umamlo'amlong ayud ugwan!
Mu gulat at, ya adi ayu umamlong ti nan na'at ad Jerusalem ya hiya
goh di ma'at ay da'yu
an pumbalinon da'yun Apo Dios hi umat hinan nabutong an nabladan
ta abainanyu.

22 Mu ditu'un iJerusalem ya mapogpog mahkay nan pummoltan Apo Dios
ay ditu'u
ta mumbangngad tu'u mahkay hinan babluy tu'u.
Mu da'yu ay an holag Edom ya moltaon da'yun Apo Dios
an dumalat nan numbaholanyu ta mipattig an nappuhi ayu.

5

Hay Luwalun nan Tatagun Apo Dios hi Pumpahpahmo'anda

1 Ya nunluwalu ami, ya inalimin Apo Dios di,
"Nomnomom ni' nan nun'appuhin na'at ay da'mi
ti nidugah ahan di nabainanmih nangat di buhulmin da'mi!
2 At nan nipaboltan ay da'mi ya nidat hi udum an tatagun nalpuh udum an
babluy,
ya nan numpunhituwanmi ya nob'on di numpunhitu.
3 Ya numbalin amih nguhu an mi'id di hi amami
ti nun'abaluday o'ommodmin binabai.
4 Ya mahapul an la'uwanmi mahkay di inumonmi,
ya ta"on goh nan ayiw an panungumi.
5 Ya nidugah di pangidoldolan nan buhulmin da'mih tamu,
an ta"on hi un ami na"ablay mu adi da'mi pun'eblayon.
6 At hay inatmih din hopapna ya immuy ami immanad'addaw hi ononmih
nan i'Egypt ya nan i'Assyria ta olom ni' ya idatan da'mi.
7 Mu hay immannung hi numbahol ya din a'apumih penghana,
mu nun'a'atoyda.
At ten ad ugwan ya da'miy munholholtap hinan numbaholanda!
8 Ya hanan himbut hidin hopapna di numbalin hi a'ap'apumi,
ya mi'id ah mabalin hi mamaliw ay da'mih nan nidugah an
abalinanda!
9 Ya ta"on un hinan umuymi puntamuan hi pangngalanmih ononmi
ya atata'ot ti wah diday pumatoy.
10 At dumalat hinan nidugah an hinaangmi ya numpundogoh ami
an nidugah an lumahuy odolmi an umat hinan punhaangan hi
tinapay.
11 Ya nidugah ahan di nangat nan buhulmi an nonongan enelo'da nan
binabai
an ta"on un nan i'iwoy hinan babluy ad Judah.
12 Ya pinatoyda nan a'ap'apumi,
ya nun'itayunda an agguyda ahan ene'gonan dida.
13 Ya pinilitda nan ungungan linala'in imbabaluymin nunggeleng hi bogah,

§ **4:20** Nan Alin hi Zedekiah.

ya ta"on un nan ung'ungungnga ya nangayiwonda ta omodna atog
hi unda mundapiw hi damotna.
14 Ya din nun'ala'ay an gun mangipanuh hinan ma'ma'at ya adida mahkay
gun ma'amung an mumpanuh,
ya ta"on un din ungungan linala'i ya mi'id mahkay din gunda
kumantaan.
15 Ya napogpog mahkay din umamlonganmi,
at numbalin din gunmi nanayawan hi nunlungdayaanmi.
16 Ya mi'id mahkay di alimid Jerusalem,
at mahmo' ami mahkay ahan an dumalat nan numbaholanmi!
17 At hiyanan ten un ami numanomnom ya kimmilakila
ta la'tot ya ten ma'unabbaan di pannigmi.
18 Ti ninganuy mahkay di babluy ad Zion,
at hay wah di mahkay ya nan animal an jakal.*

19 Mu ta"on un umat hina ya He"a damdama, Apo Dios,
di Ap'apuh nan tatagum hi enggana!
20 Mu anaad ta ingnganuy da'mih nabayag?
Undan adi da'mi mahkay nomnomnomon?
21 Pumbangngadon da'mi ni' ahan ay He"a,
ya imbangngadmu ni' din maphod an aatmi tuwali!
22 Ti undan ahan inaynayunmuy pan'ugam
ya nan bungotmun da'mi.”

* **5:18** Umat hinan atap an ahuh nan inalahan.

Ezekiel

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Ezekiel.

Hay Nangitud'an Ezekiel eten Liblu: nan Hudyud Babylon.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hi Apo Dios di mangipabi'ah.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 593 B.C. hi engganah din 570 B.C.

Hay Teman ten Liblu: mipa'innilah nan Hudyun himbut hi ad Babylon nan na'na'at hinan babluydad Judah eden timpu ti moltaon Apo Dios didah di, mu mahapul an innilaonda goh an mipabagtu nan babluy ad Israel hi udum di gutud.

Hay Outline ten Liblu:

Hay NA'AYAGAN nan nangitudo' eten liblu (1:1—3:27)

Hay MENSAHEN nan nangitudo' eten liblu (4:1—48:35)

- Hay mensahen Ezekiel an intudunah din agguy pay napa"ian nan babluy ad Jerusalem (4:1—24:27)
  - Hay numbino'ob'on an mensahen intudunah nan miyaleman tawon an din 593-592 B.C. (4:1—7:27)
  - Hay numbino'ob'on an mensahen intudunah nan miyonom an tawon an din 592-591 B.C. (8:1—19:14)
  - Hay numbino'ob'on an mensahen intudunah nan miyapitun tawon an din 591-590 B.C. (20:1—23:49)
  - Hay numbino'ob'on an mensahen intudunah nan miyahiyam an tawon an din 588 B.C. (24:1-27)
- Hay mensahen Ezekiel an intudunah nan abablubabluy eden timpu (25:1—32:32)
  - Waday intudunah nan i'Ammon (25:1-7)
  - Waday intudunah nan iMoab (25:8-11)
  - Waday intudunah nan i'Edom (25:12-14)
  - Waday intudunah nan iPhilistia (25:15-17)
  - Waday intudunah nan iTyre (26:1—28:19)
  - Waday intudunah nan iSidon (28:20-26)
  - Waday intudunah nan i'Egypt (29:1—32:32)
- Hay mensahen Ezekiel an intudunah ma'at hi udum di gutud (33:1—48:35)
  - Hay aat di pi'taguan nan tataguh udum di gutud (33:1-33)
  - Hay aat di mumpahtul hinan tataguh udum di gutud (34:1-31)
  - Hay aat di i'Edom hi udum di gutud (35:1-15)
  - Hay aat di aduntuduntug hi udum di gutud (36:1-38)
  - Hay aat di babluy ad Israel hi udum di gutud (37:1-28)
  - Hay aat di mi'gugubat hinan Hudyuh udum di gutud (38:1—39:29)
  - Hay aat di Timplun Apo Dios hi udum di gutud (40:1—43:27)
  - Hay aat di u'upihyal hi udum di gutud (44:1-31)
  - Hay aat di lutah udum di gutud (45:1-12; 47:13-23)
  - Hay aat di e'nong hi udum di gutud (45:13—46:24)
  - Hay aat di wangwang hi udum di gutud (47:1-12)
  - Hay aat di atribotriboh udum di gutud (48:1-29)
  - Hay aat di pantaw ad Jerusalem hi udum di gutud (48:30-35).

Hay Nahhun an Nipa'innila ay Ezekiel hi Aat di Anabagtun Apo Dios

1-3 Hidin nuntawona' hi tulumpulu ta han opat an bulan ya han lemay
algaw* ya ha"in an hi Ezekiel an padin hina' Buzi ya ni'hituwa' hinan pingit
di Wangwang† an Kebar hi ad Babylon an nunhituwanmin napakak an ay
balud. Ya paddungnay nun'enapa', ya niluwat ad abuniyan, ya tinnig'uh
Apo Dios. Ya hidiy ni'hapitan Apo Dios ay ha"in, ya na'ela' nan abalinana.
(Ya heden gutud ya hiyay miyaleman tawon hi nekakan nan alid Judah an
hi Jehoiachin.‡)
4 Ya unat goh tinangad'u ya tinnig'u din mabi'ah an puo' an nalpuh appit hi
iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an umila'ilat hinan way ma'ugtul
an bunut, ya nale'woh goh hinan ma"abnang an dilag. Ya heden gagwan di
ma'ugtul an bunut ya waday humilin ay gumo',
5 ya tinnig'uh di an wadaday opat an matagun§ umat hi taguy tigawda,
6 mu nahin'o'pat di angahda ya paya'da.
7 Ya nan hu'ida ya ma'andong, mu nan dapanda ya umat hi dapan di uyaw
an bakan waday u'ubda, ya humili an umat hi gambang.
8 Ya wada goh di ngamayda an umat hi ngamay di tagu an nepong hinan
ampan di paya'da. Ya an aminda nongkay ya waday angahda.
9 Ya numpuntummu' nan hindudwan paya'da. Ya wa ay di ayanda ya
malalammungda, ya iya'andongdan umuy an adida munhighiggung.
10 Ya hay aat di angahdan hinohha ya numbino'ob'on ti nan wah hina-
gangda ya umat hi angah di tagu, ya nan niyappit hi agwanda ya umat hi
angah di layon, ya nan niyappit hi iggidda ya umat hi angah di baka, ya nan
niyappit hi bonogda ya umat hi angah di agila.*
11 Ya na'u'uyad an nita'nang di duwah nan paya'dan hinohha ta
nun'itumu' hi paya' nan nedelhanda. Ya nan hindudwa goh an paya'da ya
hiyay nanophopdah odolda.
12 Ya an aminda ya iya'andongdan umuy hinan numbino'ob'on an pohdon
Apo Dios an pangipluyan an adida ahan nongkay munhighiggung.
13 Ya hay tigaw daden opat an matagu ya unda ay gumelageladaw ya
umila'ilat.
14 Ya mabi'ahdan buminangngadan an umatdah nan ilat an un himbu-
magga.
15 Ya hinamad'un tinnig danen opat an matagu, ya waday hinohhan pilid
hinan dellohda.
16 Ya umat hituy aat danen pilid an umela'elat an umat hinan nanginan
batun ma'alih chrysolite,† ya numpapaddung di aatdan hinohha. Ya wada
goh di hinohhan mamanmannog an piliddan nibalangon hinan gagwan di
hinohhan o'ong'ongngol an pilidda.‡
17 At mabalin an ipluy nan pilid hinan pangipluyan nan opat an matagu
an adi gahin un munlewong.

---

* **1:1-3** Ete"an nan holag Aaron an mumpadih unda muntawon hi 30 (Num. 4:3), ya ta"on un adi mabalin ay Ezekiel an mumpadih nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ti magadyuh an mapa"i mu waday impatamun Apo Dios ay hiya damdama eden ustuh tawona. † **1:1-3** Hiyay ongol an ala' an nipalpuh nan Wangwang an Euphrates, at paddungnay wangwang di tigawna an ta"on un bo'on immannung an wangwang. ‡ **1:1-3** Inyuy nan iBabylon nan Alin hi Jehoiachin (December, 598-March 16, 597 B.C.) ad Babylon hidin 597 B.C., ya hi Ezekiel di ohan ni'yuy ay hiya. § **1:5** Diday ma'alih *cherubim* hinan Ezek. 10:2, ya hay tronon Apo Dios ad abuniyan di puntamuanda. * **1:10** Nan opat an angah ten cherubim ya umat hinan nilatlatuh nan opat an bantilan da Judah ay Reuben, ya da Ephraim ay Dan (bahaom nan footnotes di Num. 2:1, ya Num. 2:10, ya Num. 2:18, ya Num. 2:25). † **1:16** Hay kololna ya umat hi balitu'. ‡ **1:16** Hay ituduna ya nan aat Apo Dios an wagwadan amin hi logom.

18 Ya manoh'aa' hidin nanniga' ti nan gumo' an nun'iyunudan din pilid ya
ata'nang, ya nun'abut an paddungnay nun'amataan di nunlene'woh.§
19 Ya wa ay ta mahlig danen opat an matagu ya mi'ihlig goh daden pilid,
ya wa ay goh ta tumayapda ya mitnudda goh.
20 Ya gulat ta way pohdon Apo Dios hi pangipluyan ay daden matagu ya
mitnud goh nan pilid ti Hiyay okod.
21 At wa ay ta umiwi nan opat an matagu ya mi'yiwi goh nan pilid, ya wa ay
ta duminongda ya mi'dinongda goh, ya wa ay ta tumayapda ya mi'tayapda
goh, ti hi Apo Dios di mummandal ay didan amin.
22 Ya nan bagtun di ulun nan opat an matagu ya umipanoh'a ti waday
umat hi atap an munletaa' an umat hinan nanginan batun ma'alih crystal.*
23 Ya wah dida nongkay nan opat an matagu an pinapayadday hindudwan
paya'da, ya nan hindudwa goh an paya'day nanophopdah odolda.
24 Ya wa ay ta tumayapda ya madngol'u nan gangoh di paya'da an umat hi
gongaah di danum hinan baybay, ya umat goh hi gehom di do'ol an tindalu,
ya umat goh hi alin Apo Dios an nidugah di abalinana. Ya wa ay ta adida
tumayap ya mati'lup nan paya'da.
25 At hidin himmapitan Apo Dios hidih nan ay atap an wah nan bagtun di
uluda ya tini'lupday paya'da ta donglonda,
26 ya intangad'u, ya wada han umat hi umbunan di ali an hay niyamma
ya nan nanginan batun ma'alih sapphire.† Ya wada han umat hi tagu an
inumbun eden umbunan
27 an umat hinan lumetaletaa' an gumo' an wah nan gagwan di gumelage-
ladaw an apuy di gitangna ta engganah uluna. Ya umat hi apuy di mete"ah
nan gitangna ta engganay dapana, ya waday ma"abnang hi nunle'woh ay
Hiya,
28 ya hinan nunlene'woh ay Hiya ya umat hi abungalngal.
Hanan tinnig'u ya umat hinay aat di anabagtun Apo Dios. At hidin
tinnig'uy aatna ya nunnaudo' an nunluung. Ya hin'alina ya wada goh han
dengngol'un himmapit,

2

1 an inalinan ha"in di, “He"a, Ezekiel, ya tuma'dog'a ta mi'hapita' ay he"a.”
2 Ya himbumagga ya niyodol ay ha"in nan Na'abuniyanan an Lennawa,
ya impata'doga',
3 ya inalinay, “Honogo' he"a ta umuy'ah nan i'ibbam an holag Israel an din
nan'ug ya namohol ay Ha"in an nete"ah din a'apuda ta engganad ugwan
4 ti paddungnay un immodhol di nomnomda an adia' e'gonan. Mu ten
honogo' he"a ta ipa'innilam ay dida nan ibaga' an na'abbagbagtun Dios.
5 Ya ta"on hi un da'a donglon unu adi mu ta wadaat di propetan
nangipa'innilan dida.
6 At adi'a tuma'ot ay dida an ta"on hi unda umat hinan hubit an munli'ub
ay he"a an paddungnay un'a ni'hituh ipi'ipit an pumatoy.
7 Ti ma'ahhapul an ibaagmun amin ay dida nan hapito' ay he"a an ta"on
nongkay hi unda donglon unu adi ti ma'angohhoyda.
8 At ihamadmun donglon tun hapito' ta adim iyunnud ay dida an
mi'bohhol. At ta'angom ta onom nan idat'un he"a.”
9 Ya unat goh intigaw'u ya wada han ngamay an nidawdaw ay ha"in an
waday inodnanah nali'up an natud'an.

§ **1:18** Hay ituduna ya nan aat Apo Dios ti titiggonan amin.
* **1:22** Hay kololna ya mumpaha'.
† **1:26** Hay kololna ya blue.

10 Ya bene'lagna, ya tinnig'u an natud'an di numbinallin* hi ebel, ya
lungdaya, ya idut.

3

1 Ya inalinan ha"in di, “Ezekiel, onom heten idat'un he"a an natud'an ta
nalpah ay ya immuy'a ta mi'hapit'ah nan i'ibbam an holag Israel.”
2 At tina'ang'u, ya impiyangawna din natud'an.
3 At inan'u, ya ma'allameeh an umat hi danum di iyu'an.
4 Ya inalina goh ay ha"in di, “Umuy'a mahkay ta ibaagmu nan pohdo' an
ipa'innilan da'yun holag Israel
5 an bo'on nan tatagun naligat hi ma'awatan di hapitda.
6 Gulat ta nan tatagun adim ma'awatan di hapitday pannaga' ay he"a at
makulug an donglonda.
7 Mu hanan i'ibbam an holag Israel ya adi da'a ahan donglon ti ta"on udot
un Ha"in at adia' ahan unudon, at inyal'allanan he"a.
8 Mu ta"on ya pabi'aho' di nomnommu ya un dida,
9 at mipaddung'ah nan moheng an batu ta adi'a tuma'ot an mangilulud an
mangibaag hinan pohdo' an ipa'innilam ay dida.
10 At hiyanan ihamadmun donglon an amin tun hapito' ay he"a.
11 At umuy'ah nan i'ibbam an holag Israel ta ipa'innilam ay dida nan
hapito' an na'abbagbagtun Dios ay he"a an ta"on hi unda donglon unu adi.”
12 At impatulua' hinan Na'abuniyanan an Lennawa, ya dengngol'u din
ma"adngol an hapit hi appit di bonog'un inalinay, “Dayawon tu'u nan
na'abbagtun Dios an wad abuniyan!”
13 Ya hin'alina goh ya waday dengngol'uh gangoh di paya' nan nahin'o'pat
di angahda ya gangoh nan pilid, at paddungnay un immalyog.
14 Mu hidin nangipatuluwan nan Na'abuniyanan an Lennawan ha"in ta
enekaka' ya nidugah an munha'it di nomnom'u, ya nidugah goh di bungot'u
ti adi' pohdon an umuy, mu wagwadan ha"in nan abalinan Apo Dios.
15 Ya unat goh indatonga' hi wadan din i'ibba' ad Tel Aviv hinan Wang-
wang an Kebar an numbabluyanmih nan i'ibba' an iJudah an din napilit
an nekak hinan babluymi, ya mid papto'ana' eden pituy algaw* an dumalat
hinan na'at ay ha"in.

Hay Namadanan Apo Dios hinan Holag Israel (Ezek. 33:1-9)

16 Unat goh nalpah heden pituy algaw ya ni'hapit goh hi Apo Dios ay ha"in,
an inalinay,
17 “He"ay pinili', Ezekiel, hi mannig hinan i'ibbam an holag Israel ta wa ay
di pamadan'u ya eka impa'innilan dida.
18 At wa ay di ibaga' ay he"ah eka ipa'innilah nan nappuhin taguh matoy
an dumalat di baholna ya mahapul an eka ibaga ti adim ay ta natoy an
agguyna intutuyuy baholna at he"ay pabaholo'.
19 Mu gulat ta eka pinadanan mu hihidya an adina idinong an gun
mumbahol ya natoy at adi' he"a mahkay pabaholon ti inunudmu nan inali'
hi atom.
20 Ya umat goh hinah nan nahamad di pangatnan tagu ta atona ay di
nappuhi ti inyabulut'uy topong ay hiya ta agguy nuntutuyuh baholna ya

* **2:10** Gagangayna an anggay oh'ohhay natud'an di nali'up an pepel, mu gapu ta do'ol di ebel, ya lungdaya, ya idut an nitud'an hidi at mahapul an numbinallin di aatna ta umda. * **3:15** Pitun algaw di gutud nan pangidawatan nan padi (Lev. 8:1-33), at mid mapto' ya heten pituy algaw di pangidawatan Ezekiel ta mumbalin hi baal Apo Dios.

natoy an agguymu pinadanan ya he"ay pabaholo'. Ya mid hulbinan Ha"in
nan mun'aphod an din gunna ina'inat.
21 Mu gulat ta pinadanam ta indinongna nan gunna pumbaholan at
makulug an mi'tagu ya ta"on un he"a."
22 Ya palpaliwan ya nale'na' goh nan nidugah an abalinan Apo Dios, ya
inalinan ha"in di, "Umuy'ah nan way nundotal an luta ti wada han ibaga' ay
he"a."
23 At immuya' hidi. Ya tinnig'uh di nan benang Apo Dios an umat hidin
tinnig'uh nan pingit di Wangwang an Kebar. At innayun'un nunluppulup
hinan luta.
24 Mu immali nan Na'abuniyanan an Lennawa ta impata'doga'. Ya
inalinan ha"in di, "Umanamut'a, ya nilu'u"a, ya adi'a lumahlahun.
25 Ti he"a, Ezekiel, ya paddungnay bobodan da'a ta mi'id di atom an gun
middum hinan tatagu.
26 Ya adi' pahapiton he"a ta mi'id atom an mamadan hinan ma'angohhoy
an tatagu.
27 Mu wa ay di pohdo' hi eka ipa'innilah nan tatagu ya pahapito' he"a ta
way atom an mangibagan dida an alyom di, Donglonyu nan hapiton nan
na'abbagbagtun Dios! Ya okod ayuh unyu adi donglon ti ma'angohhoy ayu
nongkay tuwali."

4

Hay Nangipa'innilaan Ezekiel hi Ahakupan ad Jerusalem

1 Ya wada goh di nangalyan Apo Dios hi, "Ezekiel, ummal'ah nan im-
mulhin napeleng an uklit, ya inhinam hinan hinagangmu, ya inyulehmuy
mapan di Jerusalem.
2 Ya imapam nan aat di punli'ubandah nan siudad, ya nan allup hinan
nunlene'woh, ya nan ata'nang an abung an ihinan di mun'adug, ya nan
kampun di tindalu, ya nan usalondan mama"ih nan nunlene'woh.
3 Ya inummal'ah nan kawali, ya inhinam hinan numbattananyuh nan
nangiyuliham hinan mapa ta hiyay paddungnay allup hi mibattan hinan
awadam ya hinan awadan di mapan nan siudad. Ya hinagangmuh nen
siudad ta paddungnay li'ubom an gubaton ta way pangimmatunan nan
i'ibbam an holag Israel hi ma'at hi udum di algaw.
4 Ya mali'uh'a an mumpeggeng'ah appit hi iggidmu ta he"ay paddungnay
manoltap hinan moltan nan i'ibbam an holag Israel.
5 Ya henen paddungnay panoltapam hinan numbaholanda ya tuluy gahut
ta han nahiyam hi algaw. Ya nan hin'algaw an olo'am ya hiyah ne hintawon
an amoltaanda.*
6 Ya nagtud ay henen algaw ya numpeggeng'ah appit hi agwanmu ta pad-
dungna goh di holtapom di moltan nan iJudah hi napat di algaw. Ya umat
goh an nan hin'algaw an olo'am ya hiyah ne hintawon an amoltaanda.†
7 Ya gunmu ipa'innila nan nun'appuhin ma'at hi udum di algaw ad
Jerusalem. Ya gunmu lomon an aton di ma'at enen babluy hi udum hi algaw.
8 Mu mabobobod'a ta mi'id atom an bumanalliballin ta engganay un
magtud an amin nan algaw an olo'am hi appit hi iggid ya agwanmu.

* **4:5** Hanan 390 an tawon ya nete"a nin hidin nun'alian David hidin 976 B.C. hinan timpun di aguguluwan di pumpapto'ana, ya hay negpongana ya hidin napa"ian ad Jerusalem hidin 586 B.C. At 976 - 586 = 390. † **4:6** Hanan 40 an tawon ya itduduna nin di 40 hinan 55 an tawon hidin numpapto'an Manasseh (697-642 B.C.) ad Judah.

9 Ya ummal'ah nan wheat, ya barle, ya agwat, ya papallang, ya espelt.‡ Ya
nunlaladdumom an ittuh nan angang ta way iyammam hi tinapay, ti hiyah
ne onom hi tuluy gahut ta han nahiyam di algaw an pumpepeggengam.
10 Ya un itang di onom hi abigabigat an un ohay bahuh nan agtudan di
anganam.
11 Ya un duway bahuh danum goh di inumom hi abigabigat hinan agtudan
di olas hi uminumam.
12 Ya ihaangmu nan tinapay an umat hi panaang hinan barle ta onom
hinan hinagang nan tatagu. Ya hay panungum ya nan immulhin ta"in di
tagu
13 ta hiyay panginnilaan nan i'ibbam an holag Israel an la'tot ya mangan-
dah nan ma'an an mapaniaw hinan babluy an pangiwa'ata' ay dida."
14 Mu inali' di, "Na'abbagbagtun Dios! Inilam ahan an agguy'u pinuhiy
odol'un nete"ah din a'ung'ungnga' hi engganad ugwan ti mi'id ahan inihda'
hi napihti an animal, unu pinatoy di udum an animal, unu nan malgom an
ma'an an mapaniaw!"
15 Ya inalin Apo Dios di, "At ta"omman ya bo'on mah hay ta"in di taguy
panungum ta nan immulhin ta"in di baka."
16 Ya inalina goh ay ha"in di, "Ezekiel, mawaday batel ad Jerusalem, at
la'tot ya ane'nongon nan tataguy ononda ya inumonda. At umannung an
tuma'otda ya numanomnomda
17 ti umannung an mapuhandah ma'an ya ma'inum. At la'tot nongkay
ya mumpangata'otda, ya ma'ahinutdan mun'atoy di udum an dumalat di
baholda."

5

Hay Namukisan Ezekiel hi Buu'na

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "He"a, Ezekiel, alam nan matadom
an spadam ta mukmukam nan buu'mu ya nan hamaymu. Ya ingkilum ta
mapapaddung an mun'atluy agogodwaanda.
2 Ya nalpah ay an eneng'engohmu nan ma'at hi udum di algaw ta
paddungnay henggopdad Jerusalem ya innalmuy ohah din nuntuluwom, ya
genhobmuh nan gagwan nan nangiyuleham hinan mapa.* Ya innalmu goh
nan oha, ya numbongwahmu an paddungnay ele'odmuh nan nunlene'woh
eden mapa ta miwa'at hinan nunlene'wohna. Ya impa'addibmu din an-
gunuh hidin nagogodwa ti umat hinay ato' hi udum hi algaw an mangiwa'at
hinan tatagu' hi abablubabluy ti pun'ipdug nan buhulday spadada ay dida.
3 Mu ilahhinmuy itang hinan buu', ya inhinam hi lupit di lubungmu.
4 Ya innalmuy itang enen buu' an impo"oymu, ya impa'wahmuh nan
apuy ta moghob. Ti umat hinay ma'at an waday apuy hi dumala'da' ta
mun'a'atoyday udum an holag Israel.
5 Ti Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' di, Numbalino' hidin hopapnad
Jerusalem hi ma"aphod an babluy ya un nan udum, at hiyanan e'gonan nan
udum an babluy.
6 Mu ta"on hi un umat hinay inat'u mu nidugdugah di ngohoyda ya un
nan tatagun numpunhituh nan nunlene'wohda ti adida ahan unudon nan
Tugun'u.
7 At hiyanan alyo' di, Dumalat nan agguyyu nangunudan hinan Tugun'u
ya nidugah di numbaholanyu ya un nan bimmabluy hinan nunlene'wohyu,
ya namama ti ne'yat ayuh nan pangatda,

‡ **4:9** Mattig an mi'id ahan di dotag ti nen un manghan di ononda.
* **5:2** Heten 5:1 ya hiyah ne nibagah 4:1-2.

8 at himungo' an mangubat ya mummoltan da'yu ta pangintitigan an amin
nan tataguh nan abablubabluy.
9 Ti nidugah an adi ahan maphod nan gunyu aton an umat hi pun-
dayawanyuh nan bulul, at hiyanan nan pummolta' ay da'yu ya mi'id di
ipaddunganah din nummolta' hidin hopapna unu nan pummolta' hi udum
hi algaw.
10 Ya umat hinay ato' ta la'tot ya dumalat hi aid di ma'an ya ta"on hi
un nan imbabaluyda ya pun'ihdada, ya umat goh hinan imbabaluyda an
pun'ihdada nan o'ommodda. Ya nan ma'angang ay ya pun'iwa'at'u didah
nan abablubabluy.
11 Ya Ha"in an na'abbagbagtun Dios an wagwadah enggana ya ten ibaga'
an adi' da'yu hom'on, ya adi' da'yu badangan, ya adi' mahkay da'yu baliwan.
Umat hinay ato' ti nidugah an umipabohol nongkay nan gunyu aton an
umat hinan nangehgopanyuh nan bulul ya hay nundayawanyun didah nan
Timplu'.
12 At pun'atluo' da'yu ta nan mahhun an godwa ya mun'atoydah dogoh
ya hinaangdah nan babluy, ya nan miyadwan godwa ya mun'atoydah
nan gubat hinan siudad, ya nan miyatlun godwa ya pun'iwat'u didah nan
numbino'ob'on an babluy, mu pun'ipdug'u damdamay pummolta' ay dida.
13 At odamonyuy pummolta' ay da'yu ta engganay un'u idinong. Ma'at
hatu ta innilaonyun amin an Ha"in an Dios ya ipattig'uy bungot'un dumalat
nan adiyu umunudan.
14 Ya guluwo' da'yu ta an amin nan tatagun bimmabluy hinan nun-
lene'wohyu an maluh ya hinhannulon da'yu.
15 At henen pummolta' ay da'yuy pamihulandan da'yu, ya aba'abatlan
da'yu. Mu hene goh ayan tigondan ato' ay da'yu ya malmuy ta'otda. Ha"in
an Dios di nanapit ete.
16 At mahayhaynod di ipa'ali' hi pummolta' ay da'yu ta mapa"in amin di
intanomyu ta la'tot ya mi'id nongkay di ononyu ta iyatoyyuy hinaangyu.
17 At nan imbabaluyyu ya matoydah hinaangday udum, ya patayon nan
animal hi inalahan di udum. Ya ipa'ali' goh di naligat an dogoh ta hiyay
iyatoy di udum ay da'yu, ya nan udum ya matoydah nan gubat. Ha"in an
Dios di nanapit ete."

6

Hay Nipa'innilah Ma'at hinan Aduntuduntug ad Israel ya ad Judah

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "He"a, Ezekiel, amangom nan aduntuduntug ad Israel ya ad Judah, ya
impa'innilam nan hapito'
3 an alyom di, Da'yun gun umuy mundayaw hinan aduntuduntug ad Is-
rael, ya hinan dudunduntug, ya hinan numpundotal an luta ya ihamadyun
ingaon nan hapiton nan na'abbagbagtun Dios ti adi madnoy ya ipa'alinay
mangubat ay da'yu ta pumpa"idan amin nan pundayawanyuh di
4 ya ta"on un nan pun'onnganyuh nan me'nong ya nan pun'onnganyuh
incense.* Ya numpatoynah nan hinagang danen bulul† nan mundayaw ay
dida.

---

* **6:4** Na'ah'upan nan umat hitun pun'onngan an panghobandah incense ad Israel, ya duwan umpiy inata'nangda, ya lutay aatda, ya na'al'altian hi animal ya bulul di iCanaan. † **6:4** Nan immannung an hapit an na'usal hitu an nibalin hi hapit an bulul ya *ta"i an na'amman ta hay it'ittang an natalegonggong an bolay tigawda.* Hiyah ne hapit di Hudyun mamahiw hinan madayaw di iCanaan, ya mapidwapidwah nan Liblu an Ezekiel.

5 Ya pun'iwakilatnay odol nan nun'atoy an holag Israel hi hinagang nan
bulul ta mun'iwa'at di tungaldah nan nunlene'woh hinan pun'onnganda.
6 At pa"iona nongkay an amin nan babluy tu'u ta mun'apa"i nan
pun'onnganyu, ya ta"on un nan pundayawanyun wah nan nun'abagtun
lugal ya nan bululyu. Ya mun'apa"i goh nan pun'onnganyuh incense ta
ma'ubah an amin nan inyammayu.
7 At awakilat nongkay di mun'a'atoy hinan numbabluyan tu'u, at innilaon
nan ma'angang an hi Apo Dios di immannung an Dios.
8 Mu adina pi'patoy di udum ay ditu'un tatagun niwa'at hi udumnan
babluy,
9 at hinan paddungnay ibaludan tu'uh udum an babluy ya hiyah ne
panginnilaanyu an munha'it di punnomnoman Apo Dios hi nan'uganyun
Hiya ti hay udum di dinayawyu. At nonong mahkay ya nidugah di
bumungtanyuh odolyu an dumalat nan nun'appuhi ya nan umipabain an
ina'inatyu.
10 At hiyah ne nongkay di punnomnomanyun Hiya an na'abbagbagtun
Dios ya ta innilaonyun amin di ibagana ya adina ibahhaw an aton."
11 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "He"a, Ezekiel, tumalpu"a, ya
eneh'admuy hu'im, ya enlotmun kumila ta attigan di numanomnomam an
dumalat nan nun'appuhi ya nan lumihog an ina'inat nan i'ibbam an holag
Israel. At hiyanan mun'apatoydah nan gubat di udum, ya nan batel ya nan
nidugah an dogoh di iyatoy di udum.
12 At nan niyuy hi niyadagwin babluy ya mun'atoydah nan nidugah an
dogoh, ya nan bimmabluy hinan nun'eheggon ya mun'atoydah nan gubat.
Ya nan melwang ya matoyda damdamah hinaangda ta pangipattiga' hinan
nidugah an bungot'u.
13 At hiyah ne panginnilaanda nongkay an Ha"in nan na'abbagbagtun
Dios. Ti tigondan mun'iwalitang nan mun'atoy an munlaladdumdah
nan nun'iwalitang an bulul, ya nan pun'onngandah nan atata'nang an
duntug, ya hinan dudunduntug, ya hinan puun di ayiw, ya hinan lugal an
pun'onngandah incense.
14 Ya umat goh an inganuy'u nan babluyda ta matawan an mete"ah nan
mapulun hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ta engganad
Diblah‡ hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. At an amin
mahkay nan tatagu ya innilaonda nongkay an Ha"in di immannung an
Dios."

7

Hay Agadyuhan di Apogpogan ad Israel

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "He"a, Ezekiel, umat hituy ipa'innilam hinan i'ibbam an holag Israel an
alyom di, Umat hituy inalin nan na'abbagbagtun Dios an na'uy an mapogpog
ad Judah ya ad Israel!
3 At hiyah ne moltayu ti nidugah di bungot'un dumalat nan nunheglan
lumihog an ina'inatyu an dumalat hi apa"ian nan babluyyu.
4 Mi'id mahkay di homo"un da'yu. At immannung an moltao' da'yu an
dumalat nongkay nan lumihog an ina'inatyu ta innilaonyu nongkay an
Ha"in di immannung an Dios.
5 At Ha"in an hi Apo Dios ya alyo' di, Mi'id di nipaddungan nan mahay-
haynod an ligat an ipa'ali' ay da'yu!

‡ **6:14** Hiyah ne siudad ad Moab (Jer. 48:22).

6 Ya adi goh mibahhaw an ipa'ali' di nidugah an punligatanyu ta
a'ubahanyu nongkay!
7 Ti da'yun holag Israel ya na'uy an madatngan mahkay di apogpogan
nan numbabluyanyu. At nidugah di tuma'tanyu ti mi'id mahkay di
pun'am'amlonganyun umuy mundayaw hinan aduntuduntug.
8 Ti adi madnoy at holtaponyu nan nidugah an bungot'u ti moltao'
nongkay da'yu an dumalat nan ina'inatyun lumihog.
9 At adi' mahkay da'yu hom'on nongkay. Ti un'uat moltaon da'yun
dumalat nan lumihog an ina'inatyu. At hiyay panginnilaanyu an Ha"in an
Dios di nummoltan da'yu."
10 Ya inalin goh Apo Dios di, "Magadyuh mahkay di gutudna. Ti nidugah
an nen inyal'allayun mumpahiya, ya gunyu goh iyal'allan pumuhi.
11 Ti un da'yuan numpapattoy ayu ta la'tot ya mi'id di ma'angang hinan
mumpumpahiya ya nan gun mangat hi nappuhi. Ya ta"on un nan inadan-
gyanyu ya mi'id di hulbina ti mun'ami'idda.
12 At immannung an magadyuh di gutud an mi'id di mungkumildu ya
luma'u ti dumalat di bungot'u ya ma'at an amin hatu.
13 Ya nan way enepla'na ya mi'id di gutudnan mamangngad ti an amin
ayu ya holtaponyuy pummolta' ay da'yu. At mi'id di ohan da'yuh way
abalinanan mamaliw hi nitaguana.
14 Ya ta"on hi unyu ipagangoh nan talampet ya ta"on hi un ayu nundadaan
an umuy mi'gubat
15 ti wa ay di mangipadah an makak hinan babluy ya wah diday mumbota'
an mamatoy ay dida. Ya hana ay goh an mihinah nan nun'a'allup an babluy
ya matoydah hinaangda ya dogoh.
16 Ya hana ay an ma'angang an lumayaw ta umuy hinan aduntuduntug
ya umatdah nan do'ol an kalapatih nan nundotal an umuy mipo"oy. At
muntutuyuda mahkay hinan numbaholanda.
17 Ya way oha mahkay ya wumogwogdah ta'otda ya lumungtuyda.
18 Ya mumpunlubungda mahkay hi langgut. Ya mumpamukmukda, at
mattig an nidugah mahkay di bainda.
19 At hay a'atan date ya pun'itapaldah nan kalata nan nun'abalul an
gina'uda an umat hi silver ya balitu' an ayda galut. Atonday umat hina ti
ininniladan mi'id di abalinan danen gina'udan mangibaliw ay didah nan
bumungtan Apo Dios. Ya ininniladan danen inadangyanda ya mi'id di
hulbidah un way batel ti mi'id pangusalandah un mi'id di magattang hi
ma'an. Ya anggaynanaon diday dimmalat hi numbaholanda
20 ti impahiyada danen pamaphoddah odolda an umat hi balitu', ya
inyammaday udum hinan lumihog an bululda an dayawonda. At hiyanan
pumbalino' danen gina'udah mi'id di hulbinan dida.
21 Ya wadaday malpuh udum an babluy hi honogo' ta hamhamonda nan
gina'uda, at ta"on hi un waday ne'nong ay danen gina'un wah nan Timplu
ya logmonday pangusalanda.
22 At du'go' nongkay dida ta ta"on hi un hogpon di mumpangakaw ta
pun'alada nan nun'abalul an gina'un nan Timplu ya adi' haghaggungon.
23 At mundadaan ayu ti na'uy an mid pohod tun babluyyu an mumpapat-
toyday udum, ya do'ol goh di udum hi nun'appuhin ma'ma'at.
24 Ti iyabulut'u nan nidugdugah an anappuhin nan tatagu ta umali-
dan mamloh hinan numpunhituwanyu.Ya bahibahonda nan niyuldin an
atonyuh nan Timplu ta way apogpogan di pumpahpahiyaanyu.
25 At ta"on hi unyu iyanap mahkay di lumenggopanyu mu mi'id an un
ayuat tumata'ot.

26 Ti mahayhaynod di ligat an ma'at, ya do'ol goh di donglonyuh umi-
pata'ot. At ta"on mahkay hi un ayu munhanhan hinan propetah un hay
nipa'innilan hiya ya mi'id di pambalna. Ya umat goh an mi'id di itudun
nan padin da'yu, ya ta"on un nan nun'anomnoman ya mi'id di maphod hi
itugundan da'yu.
27 At ta"on un nan ali* ya nan u'upihyalna ya numanomnomda an mi'id
mahkay di hahalimidonda. Ya hanan tatagu mahkay ya wumogwogdah
ta'otda. At nan inatyun bahol di pummolta' ay da'yu ta way panginni-
laanyun Ha"in nan immannung an Dios."

8

Hay Nundayawandah nan Bulul hinan Timplun Apo Dios

1 Hidin miyaleman algaw hinan miyonom an bulan eden miyonom an
tawon* hi nibaludan nan alimin hi Jehoiachin ad Babylon an da'min amin
hinan ap'apun din iJudah hi abungmi ya hin'alinah un'u nale'na' nan
nidugah an abalinan nan na'abbagbagtun Dios.
2 Ya tinnig'u goh han ay tagu, mu gun mundalang di nete"ah gitangna ta
engganah dapana. Ya mete"a goh hinan gitangna ta engganah uluna ya un
nonong ya ay mumbalan gumo'.
3 Ya inggawuynan ha"in di ngamayna an ay ngamay di taguy tigawna,
ya enedonah buu"u. Ya lina"uya' hinan Na'abuniyanan an Lennawa an
ay ihunay unna' nun'enap, ya inyuya' ad Jerusalem hinan appit hi iggid
di pantaw an wah bunol di Timplun nihinan nan inyammadan bulul an
umipabohol ay Apo Dios.
4 Ya tinnig'u goh hidi nan benang Apo Dios an dayawonmin holag Israel
an umat hidin tinnig'uh dih nan pingit nan Wangwang an Kebar.
5 At inalin Apo Dios ay ha"in di, "He"a, Ezekiel, ittigmuh appit hi iggid."
Ya unat goh intigaw'u ya tinnig'u nongkay han nipata'dog an bulul an
neheggon hinan pun'onngan hidih nan way pantaw an hiyah ne abohlan
Apo Dios.
6 Ya inalina goh ay ha"in di, "Tinnigmu tun nidugah an ato'aton tun
i'ibbam an holag Israel? Awni adya at la'tot ya Ha"in di mahu'wit eten
Timplu. Mu bo'on hana ya anggay ti wada goh di ipattig'un he"a an
inyal'allanan umipabohol."
7 At initnuda' goh hinan way pantaw an miyuy hinan gettaw nan Timplu,
ya tinnig'u han nabut hinan nunlene'woh an allup.
8 Ya inalina goh ay ha"in di, "Ezekiel, bo"am ta umambilog nan nabut." At
bino"a', ya tinnig'u han pantaw hidi.
9 Ya inalina goh ay ha"in di, "Humigup'a ta tigom hana nan nidugah an
nun'appuhin ato'atondah di."
10 At himmigupa', ya tinnig'u nan da'lig an nun'ehelhel di latlatun di
numbino'ob'on an umadap ya nan mabuluh an animal an hiyanay nibilang
hi agaga"ihaw an animal. Ya wah diday bulul an gun dayawon nan holag
Israel.
11 Ya wah dida goh hidiy napitun mangipangpanguluh nan holag Israel
an nidduman Jaazaniah† an hina' Shaphan. Ya nun'odnandan hinohhay
panghoban hinan incense, at maphod di hunghung nan umu'utyu' an ahu'
nan incense.

---

* **7:27** Unu nan Alin hi Jehoiachin an ay balud ad Babylon.
* **8:1** Unu September 17, 592 B.C.
† **8:11** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya donglona.*

12 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “He"a, Ezekiel, tinnigmuy aat di
nun'appuhin ato'aton nan mumpangipangpanguluh nan holag Israel? An
way ohan didaan wah dih nan kuwaltuday do'ol an bulul an dayawonda ti
hay punnomnomda ya alyonday, Ta"on hi un tu'u aton hatuat undan tigon
ditu'un Apo Dios ti ingnganuyna damdama tun numbabluyan tu'u.”
13 At inalina goh di, “Wada goh di nidugdugah an lumihog hi tigom an
gunda aton ya un hana.”
14 At inyuya' goh hinan pantaw di Timpluh appit hi iggid hi un hagangon
di buhu'an di algaw, ya tinnig'u din binabain numpangabun an kilakilaan-
dah Tammuz.‡
15 At inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “He"a, Ezekiel, tigom adya hanan
gun aton danen binabai. Mu bo'on ya anggay hana ti wada goh di tigom hi
nidugdugah an lumihog ya un hana.”
16 At inyuya' goh hinan bunol di Timpluh dih nan way pantaw hinan
numbattanan nan salas ya nan pun'onngan, ya wah diday duwampulu ta
leman linala'in numpangata'dog an nanan'ug hinan Timplu an inhahagang-
dah appit di buhu'an di algaw ta dayawonda.
17 Ya inalina goh di, “Tigom adya ahan daten i'ibbam an holag Israel an
unguhanda nan lumihog an gunda aton an umat hinan pumpapattayanda
ya do'ol goh di udum an nun'appuhin gunda aton eten babluy ti ta"on hi un
hitun Timplu ya atonday umat hina, at ten nidugah an pabungtona'!
18 At hiyanan awniat ipaholtap'un diday aat di bungot'u ti adi' hom'on
dida unu baliwan an ta"on hi unda it'u' an mumpahmo' ay Ha"in.”

9

Hay Amoltaan nan Tatagud Jerusalem

1 Ya dengngol'un muntu'u' hi Apo Dios an inalinay, “An amin ayun napto'* an mummoltah tun babluy ya umali ayuh tu an pun'ita'inyuy almasyu.”
2 Ya himbumagga ya immaliday onom an linala'in nalpudah nan way
nammagtun pantaw di Timplu an niyappit hi iggid hi un hagangon di
buhu'an di algaw an way ohan didaan nun'odnanday almasda. Ya niddum
ay dida han ohan nunlubung hi linen an inta'ina nan nittuwan di pun-
tud'ana ya panudo'na. Ya immuydan amin an timma'dog hinan delloh di
gambang an pun'onngan.
3 Ya himbumagga ya timmuluy benang Apo Dios, ya niyewel hinan
pantaw di Timplu an nalpuh nan bagtun nan cherubim an wah didah nan
nihinanda tuwali. Ya inalin Apo Dios hinan nunlubung hi linen an nangdon
hinan puntud'an di,
4 “Eka malkaan† an amin di tu'paw nan ahilulungdaya ya nan ahi'e'ebel
hitud Jerusalem an dumalat nan lumihog an ma'ma'at hitun babluy.”
5 Ya dengngol'un inalin Apo Dios hidin udum an linala'i di, “Mitnud
ayun hiyah nan siudad ta an amin di umayana ya pumpatoyyu nan agguy
namalkaan di tu'pawna. Ya adiyu hom'on dida ta mi'id di ma'angang.
6 Pumpatoyyu dida an ta"on un nan lallakay ya nan mumpangilog
an linala'i ya binabai. Ya ta"on goh un nan ung'ungungnga ya nan
o'ommoddan binabai. Mu tigonyu ta adiyu pi'patoy nan nun'amalkaan di

‡ **8:14** Hiyah ne lala'in bulul di iBabylon, ya hay ipapto'na anu ya nan nitanom. Mu henen gutud ya nalyaw nan nitanom ad Judah, at ninomnom nan binabaid Jerusalem an mid mapto' ya natoy hiya, at hiyaat unda kilakilaan hiya. * **9:1** Hana ya anghel Apo Dios nin. † **9:4** Hay pohdonan ibaga ya *taw*, ya hiyay angunuh an letran di alphabet di Hudyu. Hay tigaw di panudo'na ya umat hinan *X* hi alphabet tu'u, at mid mapto' ya hiyay nalpuwan nan ugali tu'un hay *X* di itudo' tu'uh un tu'u mummalkah pepel.

tu'pawda." At ente"adan numpamatoy hidin a'ap'apun linala'in wah nan hinagang di Timplu.
7 Ya inalina goh di, "Agayu an ta"on hi un pumuhi nan na'alin ma'at hitun Timplu ta awalitang di mun'atoy hitu. Ya le'donyu goh an pumpatoy nan bimmabluy hitu." At hiyah ne inatda.
8 At hidin immuy daden hennag Apo Dios ya unna' oh'ohhan na'angang, at nunhippia', ya ingkila' an nunluwalun inali' di, "Na'abbagbagtun Dios! Undan ahan tatagwa aminom an ipapatoy nan na'angang an holag Israel an dumalat di nidugah an bimmungtam hitun iJerusalem?"
9 Ya tembal Apo Dios an inalinay, "Nidugah ahan di numbaholan tun holag Israel an wah tud Judah ti do'ol di impapatoyda, ya do'ol nan nun'appuhin ato'atonda an paddungnay napnuh ten babluy hi lugit.
10 At hiyanan adi' hom'on dida, at mi'id di baliwa' ay dida ta holtaponday balloh nan ina'inatda."
11 Ya unat goh nalpah hanan na'at ya numbangngad din nangdon hinan puntud'an, ya inalinan Apo Dios di, "Apu, nalpah an inat'u nan impa'atmu."

10

Hay Nami'idan nan Benang Apo Dios hinan Timplu

1 Unat goh intangad'u ya tinnig'un wadada goh din cherubim. Ya hinan bagtun nan ay niyatap ay dida ya wah di goh han umbunan di ali an hay niyamma ya nan nanginan batu an ma'alih sapphire.*
2 Ya inalin Apo Dios hidin nunlubung hi linen di, "Umuy'ah nan numbattanan di pilid hinan hiluk daden cherubim, ya immagup'up'ah nan gimmagaban bala ta iyuymu pun'ihabuag hinan siudad."
Ya tinnig'un immuy an ummal.
3 At hidin hinumgop hinan Timplu ya wah dida nan cherubim an timmata'dog hi appit hi agwan nan Timplu. Ya hin'alinah un naho'napan hi bunut an mumbenang hinan um'umbunan hinan bunol di Timplu.
4 Ya heden alpuwan nan benang Apo Dios an din malpuh nan bagtun di awadan din cherubim ya niyewel nongkay hinan pantaw di Timplu. Ya nun'onan nan humilin bunut hinan Timplu ya ta"on un hidih nan gettaw, at nunheglan humiliy benangna.
5 Ya hidin mundadaan din cherubim an tumayap ya madngol di pumanepek an gangoh di paya'da an hiyah ne paddungnay hapit nan nidugah di abalinanan Dios, at ma"adngol hidih nan gettaw di Timplu.
6 Ya hidin nannagan Apo Dios hidin nunlubung hi linen ta umuyna agup'upon nan balah din numbattanan di pilid hinan ampan di cherubim ya immuy timma'dog hinan delloh di ohan pilid.
7 At din ohan cherubim ya immakup hidin bala, ya indatnah din nunlubung hi linen. At innayun din lala'in limmahun ya nakak.
8 Ya tinnig'un an aminda din cherubim ya wadah ampan di paya'day umat hi ngamay di tagu.
9 Ya wada nongkay di pilid an numpumpinangngel ay daden cherubim an ahileletaa' an umatdah nan nabalul an batun ma'alih chrysolite.†
10 Ya numpapaddung di tigawda nongkay, ya hinohha ay daden pilid ya wadaday nun'ibalangon goh an pilid hi gagwana.
11 Ya numbino'ob'on di nangihagangan danen cherubim, at ta"on hi un malgom di ayanda ya nonongan immuyda an adi gahin hi unda muntelon, ya adi goh gahin hi un mumbalegwon din pilid.

* **10:1** Hay kololna ya blue. † **10:9** Hay kololna ya umat hi balitu'.

12 Ya nun'amataan nongkay danen cherubim an ta"on hi un nan nga-
mayda, ya bonogda, ya paya'da. Ya umat goh nongkay hinan opat an pilidda
an nun'amataan goh.
13 Ya wada han dengngol'un mun'ali an inalinay, “Hiyah te nan muntel-
lonan an pilid.”
14 Ya danen cherubim ya nahin'o'pat nongkay di angahda an waday ay
angah di cherub,‡ ya nan miyadwa ya umat hi angah di tagu, ya nan miyatlu
ya umat hi angah di layon, ya nan miyapat ya umat hi angah di agila.
15 At timmayap din cherubim an didana din tinnig'u nongkay hidih nan
pingit di Wangwang an Kebar.
16 Ya wa ay ta mahligda nongkay ya mahligda goh din pilid. Ya wa ay ta
tumayapda ya wagwadadan nedelloh daden pilid.
17 Ya wa ay ta idinong nan cherubim ya duminong goh daden pilid. Ya wa
ay ta tumayapda ya mi'tayap goh nan pilid. Umat hinay ma'at ti hi Apo Dios
di mummandal ay dida.
18 Ya palpaliwan ya neyewel din benang Apo Dios an nalpuh nan way
pantaw di Timplu an nitolman hinan bagtun di wadan nan cherubim.
19 Ya timmayapda din cherubim ta immuydah nan pantaw di Timpluh
appit hi buhu'an di algaw an wagwadada din pilid an nededelloh. Ya wah
di nongkay nan benang Apo Dios hinan bagtun di awadanda.
20 Ya inimmatuna' an didana din matagun nalmun tinnig'uh nan ampan
di benang Apo Dios hidih nan pingit di Wangwang an Kebar an didana din
cherubim.
21 Ti an aminda ya nahin'o'pat di angahda ya paya'da, ya hinan ampan di
paya'da ya waday ay ngamay di taguh tigawna.
22 Ya nan angahda ya nipaddung hidin angah an tinnig'uh nan pingit di
Wangwang an Kebar. Ya hinohhan didaan iya'andongday panguyda.

11

Hay Amoltaan nan Mumpangipangpanguluh nan Holag Israel

1 Palpaliwan ya inla"uya' hinan Na'abuniyanan an Lennawa, ya inyuya'
hinan pantaw di Timplun niyappit hi buhu'an di algaw. Ya wah diday
duwampulu ta han leman linala'in mumpangipangpanguluh nan holag
Israel an niddum da Jaazaniah* an hina' Azzur ya hi Pelatiah† an hina'
Benaiah.
2 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, “He"a, Ezekiel, inilam an didatu nan
linala'in gun munnomnom ya mangitugun hinan nun'appuhin ma'at hinan
tataguh nan siudad ta atonda
3 ti alyonday, Inaynayun tu'uat nan gun tu'u aton, at mi'id di pa"ion tu'u ti
nipaddung tun babluy tu'u nan banga an nah'om tu'uh bunolna, at mi'id di
way abalinanan mamatoy ay ditu'u!‡
4 Mu layahda. At hiyanan agamat ta ipa'innilam nan nun'appuhin ma'at
ay didah udum di algaw.”
5 At niyodol ay ha"in nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya impa'innilanan
ha"in nan pohdon Apo Dios an ibaga' hinan tatagun inalinay, “Da'yun holag
Israel, i'innila' nan gunyu hapihapiton ya nan ninomnomyu.

---

‡ **10:14** Inalinah nan Ezek. 1:10 an hay tigaw ten cherub ya nan baka. * **11:1** Nob'on an Jaazaniah an nitudo' hinan Ezek. 8:11. † **11:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mamaliw hi gubat.* ‡ **11:3** Hay pohdonan hapiton ya didan agguy impiyuy nan Alin hi Nebuchadnezzar ad Babylon ta ayda balud hidin 597 B.C. ya nahamad an tatagu an ayda mapolhat an dotag, mu nan Hudyun impiyuy Nebuchadnezzar an umat hinan Alin hi Jehoiachin ya da Ezekiel ya diday umat hinan napitay an mihdan mid hulbina.

6 Ya do'ol di numpatoyyun ten babluy, at awakilat hitun kalatay
nun'a'atoy.
7 At hiyanan Ha"in an nan na'abbagbagtun Dios ya alyo' goh di, Agguy
immannung nan inaliyun mi'id di ma'at ay da'yu ti nan odol nan numpa-
toyyu ya dida nan nipaddung hi dotag, ya mi'id di abalinan tun babluyyun
nipaddung hi banga an mangibaliw ay da'yu ti abakon da'yuh nan buhulyu,
at miyuy ayuh udum an babluy.
8 Ya ta"on hi unyu ta'tan di gubat mu ipiyali' damdamay mangubat ay
da'yu.
9 At abakon da'yu ta miyuy di udum ay da'yuh nan numbabluyanda ta
paligaton da'yuh di.
10 Ya pumpatoyday udum ay da'yu ta awakilat di matoy hi engganah nan
igad tun babluyyu§ ta panginnilaanyun Ha"in di immannung an Dios.
11 At adi da'yu baliwan hitun babluyyu ti mamolta ayu ta mun'a'atoy ayun
amin an wah tun numbabluyanyu.
12 At hiyah te nongkay di panginnilaanyu an Ha"in nan immannung an
mata'tan an Dios. Ya manu ay ato' hatu ti agguyyu inunud din intugun'u ti
unyuat goh inyunnud hinan nun'appuhin pangat di udum an babluy."
13 Mu hidin gun'u pangibagan hinan ma'at ya un hina'alina ya natoy hi
Pelatiah an hina' Benaiah. At nunhippia', ya ingkila' an nunluwalun inali'
di, "O Apo Dios an na'abbagbagtu, adim ni' ahan pumpatoy an amin nan
na'angang an holag Israel!"
14 At inalin Apo Dios di,
15 "He"a Ezekiel, nan i'ibbayun wad Jerusalem ya inaliday, Mi'id anuy
atonyun wah tuh tun niyadagwin babluy an mundayaw ay Ha"in, at
hiyanan alyonday un dida anu ya anggay di nangidata' eden babluy."

Nan Nipa'innilan Pumbangngadan di i'Israel

16 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "At hay ibaagmuh nan i'ibbam an
wah nan niyadagwin babluy an ta"on hi un Ha"in di nangiwa'at ay da'yu
mu ipapto"u da'yu damdama an ta"on hi un malgom di nipiyayanyu.
17 Mu la'tot ya ipabangngad'u da'yu goh hinan babluyyun holag Israel.
18 At hitun pumbangngadanyu ya da'yuy mangaan hinan umipabohol an
bululyuh nan babluyyu.
19 Ya ipaphod'uy punnomnomanyu ta adi ayu mahkay nangohoy ta
iyohhayuy pangunudanyun Ha"in.
20 At unudonyu mahkay nan Uldin'u ta ibilang'u da'yuh tatagu', ya Ha"in
goh di dayawonyun Dios.
21 Mu nan manginaynayun an mundayaw hinan umipabohol an bulul ya
moltao' dida. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

Hay Na'ubahan di Benang Apo Dios ad Jerusalem

22 Palpaliwan ya tinnig'u goh nan cherubim an pinapayadday paya'da, ya
timmayapda an wagwah di nan pilid hi dellohda. Ya wada goh nan benang
Apo Dios hinan bagtun di awadanda an Hiya din Dios an dinayaw tu'un
holag Israel.
23 Ya hin'alinah un neyewel din benang Apo Dios an wah nan siudad hidih
nan duntug* hi appit di buhu'an di algaw.

---

§ **11:10** Ad Riblah hinan igad di babluy ad Israel ya ad Syria (II Ki. 25:20-21). * **11:23** Unu nan Duntug an Olibo.

24 At na'at hana an paddungnay un'u enenap, ya imbangngada' mahkay
hinan Na'abuniyanan an Lennawah awadan nan i'ibba an ay balud ad
Babylon. At hiyah ne pogpog nan ohan impattig Apo Dios ay ha"in.
25 At impa'innila' hinan i'ibba' an holag Israel an amin din impattig Apo
Dios ay ha"in.

12

1 Palpaliwan ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in
2 an inalinay, “He"a, Ezekiel, danen i'ibbam ya ma'angohhoyda ti ihnay
matada mu paddungnay adi mittig, ya ihnay ingada mu paddungnay un
mid di donglonda ti ma'angohhoyda nongkay.
3 At hay atom ya ipattigmuh nan tatagu an paddungnay balud an mipiyuy
hi udum an babluy. At hinan mapatal an wan titiggon nan tataguy
pangidadaanam hinan ologmun odnan hinan gina'um ta makak'a ta olom
ya ma'awatanda nan gunmu aton an ta"on hi unda adi mangngol.
4 At pun'ilahunmu nan gina'um hinan mapatal ta titiggon nan tatagu. Ya
hinan na'uy an mahdom ya ipattigmun diday akakam hinan abungmu an
umat hi akakan nan mapilit an miyuy hinan udum an babluy. Ya un'a
mahkay goh humgop.
5 Ya limmahun'a an wan titiggon da'ah nan tatagu, ya ginuhngawmu nan
da'lig di abungmu ta way pange'wam, ya pangipa'buhu'am hinan gina'um.
6 Ya ipattigmun pun'ipi'ug nan gina'um, ya hinophopam di matam ta ipat-
tigmun mi'id di namnamaon nan i'ibbam an holag Israel an mumbangngad
hinan babluyda, ya ipadehmun makak hinan munhinag. Ya an amin hanan
atom ya padan hinan holag Israel.”
7 At inat'un amin hanan inalin Apo Dios. An inlahun'u nan gina'u' hinan
mapatal. Ya linungata' nan da'lig hidin mun'a'ahom. Ya impi'ug'u din gina'u'
eden mun'a'ahdom, ya impadeh'un wan titiggona' hinan tatagu.
8 Ya heden nabiggat hi helhelong ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
9 “He"a, Ezekiel, undan mi'id di hinanhanan nan i'ibbam hi un ngadan di
gunmu aton?
10 Alyom ay diday, Hiyah te aat di hinapit nan na'abbagbagtun Dios
an hanan tinnigda an inatmu ya umat hinay ma'at ay Zedekiah an alid
Jerusalem ya an amin hinan holag Israel an wah di.
11 Ya ipa'innilam goh ay dida nan ibalinan nan ina'inatmu an udum hi
algaw ya mumbalindah balud ta mipiyuydah udum an babluy.
12 An ta"on hi un nan ap'apu an hi Zedekiah ya awniat ipi'ugnay gina'una,
ya ene'wanah nan naguhngaw an da'lig hinan mahdom. Ya hophopanay
matana ta mipa'innilan adina mahkay ipidwan tigon nan numbabluyana.
13 Mu paddungnay tawango' ti ipatiliw'u ta miyuy ad Babylon, mu adina
tigon henen babluy ti pilukonda ya unda idatong hidi.* Ya hidi goh di
atayana.
14 At mun'iwa'at nan u'upihyalna ya nan titindaluna, mu ipapdug'u
damdama dida ta pumpatoyda dida.
15 At hay iwa'atan nan i'ibbadah nan ablubabluy ya hiyah ne punnom-
nomanda an Ha"in di immannung an Dios.
16 Mu elwang'uy udum ay didah nan gubat, ya batel, ya dogoh. At heden
awadandah nan udum an babluy ya la'tot ya abulutondan numbaholda an
dumalat nan umipabohol an ina'inatda. At nomnomnomona' mahkay an
Ha"in di immannung an Dios.”
17 Ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,

* **12:13** II Ki. 25:7.

18 “He"a, Ezekiel, olom ni' ya wumogwog'ah un'a mangan ya uminum an
dumalat di ta'otmu.
19 At alyom hinan tatagun i'ibbam an holag Israel an na'angang ad
Jerusalem an adi madnoy at wumogwogdah hinaangda ya ta'otda. Ti
nidugah di apa"ian nan babluydah pangat nan buhulda ta hiyah ne
moltadah nan nun'appuhin ina'inatda.
20 At mapa"i ya minganuy nongkay nan numbabluyanyu ta innilaonyun
Ha"in nan na'abbagbagtun Dios.”
21 Ya inalin goh Apo Dios di,
22 “He"a, Ezekiel, inilam nin nan gun hapiton nan i'ibbam an holag Israel
an alyonday,
Atnay tawon hi naluh ya uggoh mah di nipa'annung
hinan gun impa'innilan Apo Dios?
23 At Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya pogpogo' dida ta mi'id di gun
mahaphapit hi umat hina ti magadyuh an ipa'annung'un amin din inali' hi
ato'.
24 Ya pogpogo' goh nan layah an gun hapiton di udum an alyonday wada
anuy impa'innila' ay dida an ma'at ay da'yun holag Israel.
25 Ya immannung an da'yun holag ad ugwan di pangipa'annunga' hidin
inali' hi ato' hinan mumpungngohoy. Ha"in nan na'abbagbagtun Dios di
nanapit ete.”
26 Ya innayun goh Apo Dios an inalinay,
27 “Ezekiel, hay inalin goh nan i'ibbam an holag Israel ya ahup anu din
inali' hi ato'.
28 Mu ipa'innilam ay dida an magadyuh di pangipa'annunga' hi an amin
hidin inali' an mi'id ahan di malauhan nongkay. Ha"in an na'abbagbagtun
Dios di nanapit ete.”

13

Hay Amoltaan nan Mumpunlayah an Propeta

1 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 “Ezekiel, agam ta alyom di ma'at hi udum hi algaw hinan mumpunlayah
an propeta an i'ibbam an holag Israel ti un nonongan nunnomnomdah
ipa'innilada, mu ad ugwan ya olom ni' ya donglonda tun hapito' an Dios
3 an mahmo'da ti ta"on hi un mi'id di impa'innila' ay dida ya un nonongan
nunnomnomdah hapitonda.
4 At mipaddungdah jakal* an umuy manganap hi ononah nan
nun'inganuy an babluy.
5 Ti mi'id di alyondaan ipadinongda nan i'ibbayun mangat hi nappuhi ta
olom ya adi' ipa'ali nan atata'ot an ma'at ay da'yu.
6 Ya layah anun amin nan inaliyun waday impa'innilanan da'yu. Ya
dedennonyu goh udot an mipa'annung nan layah an impa'innilayu.
7 Ya gunyu goh udot umuy ipa'innila nan inaliyun nalpun Apo Dios, mu
layahyu ti mi'id di ni'hapitanan da'yu.
8 At hiyanan Hiya an na'abbagbagtun Dios ya moltaon anu da'yun nen
gunyu aton.
9 At adi da'yu mahkay anu ibilang hi tataguna ti anonay ngadanyuh
nan liblun nitud'an di ngadan tu'un holag Israel. Ya adi ayu mahkay anu

* **13:4** Hiyah ne animal an mundedehhan an lumane'le'od, ya dida nan umihdah animal an ta"on hi un nabayag an natoy.

mi'bangngad hinan numbabluyan tu'u tuwali. At innilaonyu mahkay an Hiya nan na'abbagbagtun Dios ya adina itilup hinan gunyu aton.

10 Ti binalbaliyan da'min tataguna an inaliyuy, Goh ya ten mi'id di al'alin ditu'u at undan goh hay hapulon ya wan ten un tu'uat maliligatan. At paddungnay nabu'ut di tempengyun allup, ya penentolanyu ta ay nahamad.
11 At inalin goh Apo Dios di adi anu madnoy at magday nan penentolanyun allup ti ipa'alina anuy punligatanyun paddungnay mabi'ah an puo' ya udan, at makulug an magday.
12 At awniat alyon anu nan tataguy, Anaad anu ta magday ya wan ten un nahamad di tigawna?

13 At hiyanan alyon nan na'abbagbagtun Dios di, Heden allup ya mipaddung hi ad Jerusalem. An dumalat di bungot'u ya ipa'ali' di mabi'ah an puo' ya nan madloh an udan an middum nan dalallu ta mapa"i nan allup.
14 At makulug an pa"io' heden napentolan an allup hi engganah un midipat hinan luta ta mattig nan nipognadana. Ya wa ay ta magday ya punggatnan da'yu ta mun'atoy ayu ta way panginnilaan an amin nan tatagu an Ha"in di Dios.
15 At ipuhay'uy bungot'u nongkay ta mun'apa"i nan allup, ya ta"on un nan mumpunlayah an propetan paddungnay nangipaphod hinan allup
16 an didana nan mangalih nan tatagu' ad Jerusalem hi mi'id al'alin dida ya waat an un layahda. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

Nan Mihumalyah nan Binabain Mumpunlayah an Propeta

17 Inalin goh Apo Dios di, "Ezekiel, ipa'innilam ni' daten alyo' hinan binabain mumpunlayah an propetan gun mangipa'innilah nan malgom an ninomnomda.
18 An alyom ay diday, Umat hituy hinapit nan na'abbagbagtun Dios an mahmo' ayu anun binabai ti mamolta ayu ti mid upid di gunyu aton ti mun'amma ayuh nan lo'ob an umagay'ay an umat hinan melepot hi ngamay ya mepngot hi ulu, ya inaliyuy un waday madyikda. Ya inaliyuy un malgom di pohdondan aton hinan tagu, ya mabalin ti pohdonyun pa"ion nan tatagu' mu ta waday lagbuyuat.
19 At hiyanan alyon Apo Dios ay da'yuy, Anakkayah ahan nan pamunghananyuh nan ma'an an ammuna nan hini"itang an idat nan tatagu ya dumalat hi namainanyun Ha"in. Ya gapu ta ag'agan mabalbaliyan nan tatagu' ya nunlayah ayu ta impapatoyyu nan mi'id di baholna, ya binaliwanyu nan numbahol.
20 At hiyanan nidugah di bungot'uh nan madyik an pamalbaliyuh tatagu an paddungnay hulu an pangnayu ta ayda hamutin ma'na. At hiyanan pogpogo' danen madyikyu ta malibli nan tatagu' an umatdah nan hamutin nibo'tan hinan ni'biyanda.
21 Ya pun'aan'u nan waday madyiknan impepngotyuh nan tatagu' ta mapogpog di ayyu nangdonan hi nitaguanda. At hiyay panginnilaanyu an Ha"in nan immannung an Dios.
22 Ya dumalat nan layahyu ya nami'id di pamhod nan umunud ay Ha"in ya wan adi' ahan pohdon an munholholtapda. Ya inaliyu goh udot hinan nun'appuhiy pangatdan tataguy un mi'id di nappuhih ma'at ay dida an ta"on hi unda inaynayun nan nun'appuhin ato'atonda mu waat an un hay a'ubahanda.
23 At hiyanan pogpogo' nongkay nan madyikyu ya nan layahyu. Ya baliwa' nan tatagu' hinan paddungnay nangdonanyuh nitaguanda ta way panginnilaanyu nongkay an Ha"in di immannung an Dios."

14

Hay Moltan nan Mundayaw hinan Agguy Immannung an Dios

1 Din udumnan a'ap'apumin holag Israel ya immalida ta nunhahhahapit ami.
2 Ya hin'alina ya himmapit hi Apo Dios ay ha"in, ya inalinay,
3 "Ezekiel, danen tatagu ya kulugonda ahan nan bubulul an inyamman di tagu an ta"on hi unda inilan pumbaholandan Ha"in. Ya wa ayan nunhanhandan Ha"in mu adi' tabolon nan ibagada.
4 At hiyanan alyom ay dida an wa ay di hanhanan nan mundayaw ay danen bulul ay Ha"in ya hay pambal'un dida ya nan pummolta' ay dida.*
5 Ya manu ay ato' hina ta olom ya ipogpogdan mundayaw hinan bulul ta Ha"in mahkay di dayawonda.
6 At hiyanan mahapul an muntutuyudah nangun'unudandah nan umi-pabohol an dayawondan inyamman di tagu!
7 Ya gulat ta wa ay nongkay di man'ug ay Ha"in ay da'yun holag Israel ya ta"on un nan bunag an ni'babluy ay da'yu ta nan bulul di dayawona ya awnian nunhanhan hinan propeta ya hay pambal'un hiya ya nan pummolta' ay hiya.
8 Mi'buhula' enen tagu ta pangitigan di udum an adi' iyunnud hinan inatna. Ya pogpogo' henen tagu† ta adi middum hinan tatagu' ta pangin-nilaanyun Ha"in nan immannung an Dios.
9 Ya gulat ta napilit nan ohan propeta ta ipa'innilanay adi makulug an dumalat hinan namnamaon nan tatagun donglon ya Ha"in an Dios di nangipa'innilan nen inalina. Mu ta"on un henen propeta ya pogpogo'.
10 At numpaddung di moltan nan tatagun gun munhanhan hinan propetan umuyda punhanhanan.
11 Ya manu ay ato' di umat hina ta way aton nan i'ibbam an holag Israel an adi man'ug ay Ha"in ya ta idinongdan mangat hinan pumbaholan. At makulug an da'yuy ibilang'uh tatagu', ya Ha"in di Dios hi dayawonyu."

Nan Maphod di Pangatda ya Mid di Abalinandan Mangibaliw hinan Nabaholan

12 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
13 "Ezekiel, donglom tun alyo' an wa ay ta mumbaholda nan ohan himpamabluy ta du'gona' ay dida ya pogpogo' an amin di alpuwan di ononda. At iyatoyday hinaangda ya ta"on un nan animalda.
14 Ya ta"on hi un gulat ta wah din niddum ay dida da Noah, ya hi Daniel, ya hi Job ya adi mabalin an mihapitana' ta mi'lagat nan udum an mabaliwan ti dida ya anggay di mabaliwan an dumalat nan amaphod di pangatda.
15 Ya gulat ta ipa'ali' di do'ol an animal hi inalahan an pumatoy ta pumpatoydan amin nan tatagun nen babluy at tuma'otday mange'wah di,
16 ya ta"on hi un wah din ni'babluy nan tulun linala'in maphod di pangatda ya dida damdamay mabaliwan ya anggay an ta"on hi un nan imbabaluyda ya adida mabaliwan, at minganuy an adi mababluyan henen babluy. Ha"in an matattagun na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
17 Ya umat goh an gulat ta iyabulut'uy mangubat enen babluy at matoy nan tatagu ya animal,

---

* **14:4** Hay pohdonan hapiton ya ipapatoy Apo Dios dida ti hiyah ne lagbun nan mundayaw hi bulul (Deut. 13:6-18). † **14:8** Bahaom nan footnote di Ezek. 14:4 ta innilaom di pohdonan hapiton.

18 ya ta"on hi un wah dida danen tulun linala'i mu dida damdama ya
anggay di mabaliwan an adi mabalin an baliwanda nan imbabaluyda.
Ha"in an matattagun na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
19 Ya gulat goh ta dumalat di bungot'u ya ipa'ali' di dogoh enen babluy at
mun'atoyda nan tatagu ya animal.
20 Ya ta"on nongkay hi unda wah di da Noah, ya hi Daniel, ya hi Job
an ni'babluy hidi mu anggay didah mabaliwan an dumalat di pangatda
an mi'id nongkay di abalinandan mamaliw hinan imbabaluyda. Ha"in an
matattagun na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
21 At idugah'uy pummolta' ta ipa'ali' nan opat an punligatan nan tatagud
Jerusalem an gubat, ya batel, ya nan atata'ot an do'ol an animal hi inalahan,
ya nan pumatoy an dogoh ta mun'atoyda nan tatagu, ya ta"on un nan
animalda.
22 Mu ta"on hi un umat hina ya wadaday mabaliwan an miyalidah tud
Babylon ta middumdan da'yu. At he"ay manimung an mannig hinan adi
ahan maphod an aatda. At dumalat ene ya ma'awatam mahkay hi un anaad
ta inat'uy umat hinad Jerusalem.
23 Ya awniat innilaom goh an, an amin nan inat'u ya waday dalatna. Ha"in
an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

15

Hay Nipa"elan di ad Jerusalem

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, hay inilam hi nun'abhiwan nan wa'al hinan malgom an ayiw hi
inalahan? An umat hinan nitanom an greyp an gulat ta napugah an amin di
bungana ya hay a'usalan di odolna? Undan waday a'usalana an umat hinan
ayiw?
3 Mi'id ti adi mabalin an iyammah pana'ul ta way punhabluyan.
4 Manu ti mabalin an mitunguh un namaganan, mu ag'agan magbu, ya
mi'id di balana.
5 At umat hinay aat nan odol di greyp an wa ay ta napugah an amin di
bungana ya mi'id mahkay di hulbina, at ta"on hi un itungu unu adi."
6 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Da'yun nunhitud Jerusalem
ya umat ayuh nan wa'al hi inalahan an hay a'usalanda ya un mitungu ya
anggay.*
7 Ti moltaon da'yu. At ta"on hi un nabaliwan di udum ay da'yuh nan
nahhun an nummolta' mu moltao' damdama dida ta mun'a'ubahda.† Ya
umat hinay ato' ta way panginnilaanyun Ha"in nan Dios an ap'apu.
8 Ya gapu ta din'uga' nongkay ay da'yu at hiyanan inganuy'u nan
babluyyu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

16

Hay Nipa"el hi Aat di Ami'id di Pangulug nan Tatagud Jerusalem

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Pahiwom ni' nan i'ibbam an iJerusalem ti nidugah an na"appuhiy
ato'atonda

---

* **15:6** Hay pohdon nan apuy an hapiton ya nan nangiyayan nan iBabylon ay da Alin hi Jehoiachin ya nan udumnan impapto'na an umat ay Ezekiel hidin 597 B.C. (II Ki. 24:10-16). † **15:7** Hay itudun ten miyadwan apuy an agguy pay na'at ya nan pangiyayan nan iBabylon hinan Hudyuh din 586 B.C.

3 ta alyom ay dida an Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' ay didan
iJerusalem di, Paddungnay nalpu ayud Canaan an ay da'yu nan holag Amor
ya holag Heth.*
4 At paddungnay mi'id di nangipapto' ay da'yuh din nitungawanyu, ya
mi'id di namuguh hi puhogyu, ya mi'id di nangamoh ay da'yu, unu mi'id
di nangilamuh hi ahin hi odolyu,† unu mi'id di lo'ob hi nami'lugdan da'yu.
5 At paddungnay mi'id ahan di nammo' ay da'yuh nangat ay dane an
paddungnay un nonong ya intapal da'yu.‡ Ti nete"ah din nitungawanyu ya
mi'id di namhod ay da'yu.
6 Ya hidin naluha' ya tinnig'un mahmo' ayun humane'he'yad an gun
kumila, ya nadadala ayu, at inggohgoha' da'yu ta adi ayu matoy
7 ti impapto"u da'yuh engganah immilog ayu, at umat ayuh nan munlut-
bun nitanom. At maphod di pangod'odolyu, mu paddungnay numbobollad
ayu damdama.§
8 Mu hidin pidwanah nanniga' ay da'yu ya mabalin mahkay an malhin
ayu, at inhophop'un da'yu din ambilog an lubung'u ta mahophopan nan
paddungnay numbobolladanyu.* Ya intulag'un pa'appohdo' da'yu, at
paddungnay bagi' mahkay da'yu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit
ete.
9 Ya paddungnay inamoh'u da'yu ta na'ulahan nan inlamutyun dala,† ya
linamuha' da'yuh lanah bangbanglu.
10 Ya paddungnay linubunga' da'yuh nanginan lubung, ya hinapatusa'
da'yuh nan nanginan lalat.
11 Ya indat'un da'yuy mun'apla'an an gina'u an umat hi ganeleng, ya
buung,
12 ya hengheng an miyammah olongyu, ya hingat, ya nan ma"aphod an
korona.
13 At paddungnay waday gina'uyuh balitu', ya silver, ya paddungna
nongkay hi un ayu nalubungan hinan nanginan lubung. Ya hay ononyu
ya nan tinapay an hay niyamma ya nan na'adyamu' an alena ya nan
mantikan di olibo. Ya nan danum di iyu'an di inumonyu. At umat ayuh
nan ma"apgohan an queen.
14 At dumalat ay danen inat'un da'yu ya paddungna nongkay hi un
ayu numbalin hi ma"apgohan an babai, ya nundongol henen aatyuh nan
abablubabluy.‡ Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
15 Mu dumalat at goh nan amaphodyu ya paddungnay numbalin ayuh
puta. At malgom di linala'ih inagay'ayanyu ta elo'yu.
16 At hay nipaddungan danen linala'in enelo'yu ya nan bulul an di-
nayawyu. Ya inusalyu nan nun'abalul an indat'un da'yu ta inyammayuh

---

* **16:3** Ta"on un da Abraham ay Sarah di immannung an o'ommod nan Hudyu (Gen. 12:1-3) mu bo'on diday itudunah tu ti itudunay aat nan nahhun an nangiyammah nan siudad ad Jerusalem an nan holag Amor ya holag Heth. Ti ta"on hidin amatagun Abraham ya i"ihna ad Jerusalem ti waday indat Melchizedek an alid Salem (unu Jerusalem) ay hiya (Gen. 14:18). † **16:4** Ta"on un mid mangat ad ugwan mu hidin 1918 A.D. ya do'ol di nannig hinan Arabo ad Palestine hi umat hina an ugali. ‡ **16:5** Hiyah ne ugalin nan do'ol an triboh abablubabluy hidin timpun din amahmahludan mumba'i, ya inatdah unda agguy penhod nan pa'ittungaw ti nan udum ya pahiwonday duppel at intapalday oha, ya nan udum ya itapalday binabai ta baliwanday linala'i, ya nan udum ya itapalday ung'ungngah un way akudangana, ya nan udum ya itapaldah un gun kumila nan ung'ungnga unu umday bilang di imbabaluyda. § **16:7** Hay pohdonan hapiton ya agguy pay nalhin. * **16:8** Hay pohdonan hapiton ya nun'ahawada. † **16:9** Hiyah ne pumpa'ahwangana an bo'on nan dalan nitudo' hi verse 6. ‡ **16:14** Nundongol di aat nan iJerusalem hidin amatagun da David ay Solomon.

pundayawanyun didah nan nun'abagtun lugal. At danen inatyu ya umi-
pabohol ahan.
17 Ya din balitu' ya silver an din indat'un da'yu ya hinibugyuh linala'in
bulul ta dayawonyu. Ya impilubungyun dida din mun'aphod an lubung an
indat'un da'yu, ya ta"on un nan lanan di olibo ya nan incense ya indawatyun
dida.
18 Ya din mun'aphod an naboldaan an lubungmu ya impilubungmun dida,
ya indawatmun dida din indat'un lana ya incense.
19 Ya umat goh hidin ma'an an umat hinan na'adyamu' an alena, ya din
mantikan olibo, ya din danum di iyu'an an indat'un da'yu ya ene'nongyu
goh ay dida ti penhodyun pa'amlongon dida. Ha"in an na'abbagbagtun Dios
di nanapit ete.
20 Mu unguhanyu pay hanan inatyu, at ene'nongyu nan indat'un imba-
baluyyuh nan bululyu ta way ononda anu.
21 At pinatoyyu nan imbilang'uh imbabaluy'u ta ene'nongyu nongkay ay
dida.
22 Ya anaad ahan ta dumalat ay danen gunyu aton ya agguyyu ninomnom
din aat di a'ung'ungngayu an mi'id di nammo' ay da'yu an un nonong ya
numbobollad ayu an humane'he'yad, ya nadadala ayu an tumana"ata"ang?
23 Mahmo' ayu ahan ti Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya moltao' da'yu.
24 Ti ingnguhanyu damdama hana ti nun'amma ayuh pundayawanyuh
nan bulul hinan way a'am'amungan di tatagu.
25 At paddungnay pinuhiyuy amaphodyu ti malgom an bulul an dayawon
di udum an babluy, ya inyammayuh nan akalakalata ta dayawonyu goh, at
umat ayu nongkay hinan putan malgom di agay'ayanyuh lala'i ta elo'yu.
26 Ya inyal'allayun nangipabungot ay Ha"in ti numbalin at goh ta nan
tataguh nan udum an babluy di nundenolanyu an umat hinan i'Egypt.
27 At hiyanan minolta' da'yu ta ginubat da'yuh nan iPhilistia, at penlohday
udum hinan lutayu.§ At ta"on un dida ya manoh'adah nan nun'appuhin
ugaliyu.
28 Ya ta"on un nan i'Assyria ya nundenlanyu. Mu hihidya damdaman
ingguhanyu dida,
29 at ta"on un nan mumpungkumildun iBabylon ya nundenolanyu, mu
ingnguhanyu goh damdama dida.
30 Uya'ana ahan hi anappuhiyu an mi'id di bainyu an umat ayuh nan
umipabain an binabain puta.
31 Ti nun'amma ayuh pundayawanyuh nan kalata, ya nun'amma ayuh
bulul an dayawonyuh nan way a'am'amungan di tatagu, at umat ayuh nan
puta, mu onayna ti pabayadday odolda ya un da'yu an undan way lagbuyun
danen inatyu.
32 At umat ayu nongkay hi babain ilugtapnay ahawana ti hay udum di
pohpohdona an bo'on hi ahawana.
33 Nan babain puta ya mumpabayad, mu da'yu ya un at goh da'yuy
umidat hinan pohpohdonyu ta pangagay'ayyun dida ta way aton nan do'ol
an linala'in malpuh nan numbino'ob'on an abablubabluy an mangelo' ay
da'yu.
34 At nat'on ahan di aatyu ti nan puta ya mumpabayadda ya unda me'yelo',
mu da'yu ya paddungnay da'yuy mumbayad ya un da'yu elo'!”

Hay Amotaan ad Jerusalem

§ **16:27** Hidin 701 B.C. an din gutud di na'abakan nan Hudyuh nan i'Assyria ya impaboltan nan Alin hi Sennacherib an alid Assyria nan udumnan lutan di i'Israel hinan iPhilistia ta hakuponda.

35 At inalin goh Apo Dios di, “Da'yun iJerusalem an mipaddung hi puta ya
ihamadyu ni' an donglon tun hapito'.
36 Gapu ta bo'on Ha"in di pundenolanyu ti hay nundenolanyu ya nan
udum an babluy, ya nundayaw ayuh nan bululda, ya inyal'allana an
pinatoyyu nan imbabaluyyu ta ene'nongyun dida.
37 At amungo' an amin din babluy an nundenolanyu ta gubaton da'yu, at
punhintitiganday apa"ianyu, at umat ayuh nan putan nabladan ta ma"attig
an amin di aatna.*
38 Ya nan pummolta' ay da'yu ya umat hi moltan di pimmatoy ya
immilugtap.† Ti dumalat hi bungot ya annel'uh nan'uganyun Ha"in ta
nundayaw ayuh bulul at hiyanan patayo' da'yu, ya iyamohyuy dalayu.
39 Ipa'abak'u da'yu ay danen babluy an nundenolanyu ta mapa"i ayu. At
pumpa"ida nan pundayawanyu ya nan pun'onnganyuh nan me'nong hinan
bulul. Ya nun'aladan amin nan balitu'yu, ya silveryu, ya nan mun'aphod an
lubungyu, at mi'id di ma'angang ay da'yu, at mipaddung ayuh nan putan
nabladan.
40 Ya mumbabaddangda nongkay daden gunyu numbayadan an babluy
ta punggayang da'yu, ya numpalang da'yu.
41 Ya pumpuulanday a'abungyu, ya paligligaton da'yuh hinagang nan
do'ol an binabai. Ato' hina ta wan midinong di pundayawanyuh nan bulul,
ya midinong goh di pumbayadanyuh nan do'ol an pundenolanyun tataguh
udum an babluy.
42 Ya ma'at date ta wan ma'udyaan nan nidugah an bungot'un da'yun
dumalat di nundayawanyuh nan bulul.
43 Ti hidin nangatanyuh nan adi maphod ya mi'id ahan di ninomnomyuh
nan gun'u nangipapto'an ay da'yuh din paddungnay a'ippola'yu. At im-
pabungota' an dumalat nan nun'appuhin gunyu inat, at hiyanan minolta'
da'yu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.”
44 Ya inalin goh Apo Dios di, “At hay gun hapiton di tatagun da'yu ya
alyonday, Undan tuwali hay anungon di imbabaluy hi un bo'on hay ommod.
45 Ya immannung an inanungyu nan paddungnay hi inayu an din'ugnay
ahawana ya imbabaluyna, ya ten umat ayu goh hinah nan i'ibbayu an
din'ugyuy ahawayu ya imbabaluyyu. Umat ayuh na ti da'yu tuwali nan
holag Heth ya holag Amor.
46 Hanan paddungnay pangpangullun binabain a'agiyu ya dida nan
nunhitud Samaria an wah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
hi ad Israel ya nan nun'eheggon an babluy hidi. Ya nan nehnod ay da'yu ya
didana nan paddungnay binabain u'udidianyu an ni'hitud Sodom an wah
appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ya nan nun'eheggon an
babluy hidi.
47 Ya hanan numbaholanday nangiyengngohanyu goh damdama, mu hay
oha ya nidugdugah di numbaholanyu ya un dida.
48 At Ha"in an matattagun na'abbagbagtun Dios ya ten alyo' di
on'onaynaat goh nan paddungnay a'agiyu an iSodom, ya ta"on un nan
numpunhituh nan nunlene'wohda ya un da'yu.
49 Ti hay numbaholan nan paddungnay a'agiyu an iSodom ya
ma'ahiggada ya mumpahiyada ti wadan amin di mahapulda, mu mi'id
di alyon hi idatanda nan nun'awotwot, ya mid alyonan badanganda nan
munhapul hi badang.

---

* **16:37** Hay ugalin nan mangabak hi buhuldah gubat ya pumboladonda didan nakaphul ta mabainanda. † **16:38** Hay pamatayanda ya puntapada dida (verse 40; Deut. 22:21-24; Jn. 8:5-7), unu bo'on ay ya gohbonda (Gen. 38:24).

50 Ya wadada goh di udum an nun'appuhin gunda aton, at hiyanan
tinnigyun inubah'u dida.
51 Mu gulat ta ipaddung di bahol nan i'ibbayun iSamaria hinan baholyu
ya agguy ahan nigodwah nan baholyu, at on'onaynada ya un da'yu.
52 At hiyanan ad ugwan ya holtaponyu nan moltayu ta mabainan ayu. Ti
nidugah ahan nongkay di numbaholanyu, at hiyanan on'onaynada ya un
da'yu.
53 Mu ta"on hi un'u pina"i nan i'ibbayun iSodom ya nan iSamaria mu
ipaphod'u dida ta mumbangngad nan maphod an aatda tuwali. Ya umat
goh hinay ato' ay da'yu an pumbangngado' goh damdama nan maphod an
aatyu tuwali.
54 Ya ma'at hana, at nidugah di bainyu an dumalat nan ina'inatyu. At
awniat alyon nan i'ibbayun iSodom ya iSamaria di, Goh ya ten on'onayna
tu'u ya un dida!
55 Mu gulat ta ipaphod'u nongkay nan i'ibbayun iSodom ya iSamaria ya
ipaphod'u goh damdama da'yu.
56 Hidin hopapna ni' ya nidugah di pamihulyuh nan iSodom,
57 mu ad ugwan an na'innilaan nan nun'appuhin pangatyu ya nidugah
at ahan di pamihul nan bimmabluy hinan heneggonyu ay da'yu an umat
hinan i'Edom ya iPhilistia.
58 At hiyah ne moltayu ti nidugah ahan an nun'appuhi nongkay di
pangatyu. Ha"in an Dios di nanapit ete."
59 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Mahapul an moltao' da'yuh
nan agguyyu nangatan hidin nuntutulagan tu'u.
60 Mu ta"on un umat hina ya adi' ibahhaw an aton din inali' hi ato' ay
da'yuh din paddungnay a'eppola'yu. Ti nan inali' ya hiyah ne ma'at hi
enggana.
61 At awniat nomnomonyu mahkay, ya bumain ayu nongkay hinan
nun'appuhin ina'inatyu. Ya pumbalino' nan paddungnay i'ibbayun iSodom
ya iSamaria hi paddungnay imbabaluyyu an ta"on hi un agguy niddum
heteh din nuntutulagan tu'u.
62 Ya ipa'annung'u nan nuntutulagan tu'u, at hiyay panginnilaanyu
mahkay an Ha"in di immannung an Dios.
63 Ya aliwa' nan numbaholanyu ta wa ay ta nomnomonyu din ina'inatyun
nun'appuhi at un nonong ya didindinong ayu ti bumain ayu. Ha"in an
na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

17

Hay Ipaddungan nan Duwan Agila ya nan Wa'al

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, ten ibaga' an na'abbagbagtun Dios an olom ni' ya ibaagmuh ten
nipa"el hinan i'ibbam an holag Israel
3 ta ma'awatanda nan pohdo' an ipa'innilan dida. At ipa'innilam an wada
han nidugah an ongol an agila* an ambilog di paya'na, ya ma"ap'aphod di
kololna, an timmayap ta immuy hinan inalahan ad Lebanon.† Ya hembatna
nan ugho' nan utdu' din ata'nang an ayiw an cedar,‡

* **17:3** Hay ipa"elna ya nan Alin hi Nebuchadnezzar (605-562 B.C.) an alid Babylon (verse 12). † **17:3** Hay ipa"elna ya ad Jerusalem (verse 12). ‡ **17:3** Hay ipa"elna ya nan pamilyan nan Alin hi David (1010-970 B.C.).

4 ya inipungna, ya inyuynad Babylon an awadan nan do'ol an
mungkumeldu ta hidiy nangitammana.§
5 Ya immuwal hidin himmangaw hinan babluyyud Israel,* ya inyuynan
intanom hinan malumong an lutah nan neheggon hinan way buman-
abaha,†
6 at hidin himmangaw ya mattig an hiyah ne nan greyp an adi umata'nang
ti ay wa'al an umaladap. Ya linumnod di lamutna, ya manalhalepeng, ya
mumballuy tubuna. Ya nan hapengna ya nun'ipyuddah appit hi awadan
nan agila.
7 Ya wada goh di ohah nat'on an nidugah an ongol an agila‡ an mabi'ah di
paya'na, ya ma'ugtul di dutdutna. Ya din nitanom an greyp ya inipluy din
lamutna ya hapengna an paddungnay mumbagadah danum.§
8 Mu henen greyp ya un tuwali nitanom hinan malumong an lutan
neheggon hinan madadamman an luta, at maphod di hemme'nana, at
nangintutubu, ya nangimbubunga.
9 At hay punnomnomyuh un minaynayun an tumaguh den greyp?
Adi man ti mabalin an din nahhun an agilay mamu'nut ta ma'leng, ya
mun'a'agah nan bungana. An adi mahapul hi un way mabi'ah an tagu unu
do'ol an tatagun mamu'nut. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
10 Ya ta"on goh damdamah un ma'uwal ta mihlig di itammana ya adi
tumagu. Ti hinan malumong an lutan na'uwalana ya ma'leng tuwalih di."*

Hay Pohdonan Ibaag nan Nipa"el

11 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
12 "Akkay tuwali hanhanam ay danen adi mangngol an i'ibbam an holag
Israel hi unda inilay ibalinan ten na'ulgud an nipa"el. At ibaagmun dida an
nan alid Babylon ya immuy ad Jerusalem, ya impadpapna nan ali ya nan
u'upihyalna ta nun'iyuyna didad Babylon.
13 Ya pento'nay ohah nan pamilyan nan ali ta numbalinonah alid
Jerusalem. Ya inhamaddan nunhapit ta nuntulagdan mahapul an ma'unud.
Ya inyuyna nongkay nan a'ap'apud Judah hinan babluydad Babylon.
14 At mi'id di mangipapto' hinan i'ibbayud Judah ta minaynayun an
ma'unud din tulaganda.
15 Mu henen pento'nan alid Judah ya nginohoynah den nunhapitanda, at
hennagna nan u'upihyalnad Egypt ta immuyda numbagah do'ol an kabayu
ya tindalu. Mu undan nin mumbalin henen ninomnomnan aton? Ya undan
nin adi mamoltah pangibahhawanah nan tulaganda?
16 Ha"in an matattagu ya na'abbagbagtun Dios di mangali an henen ali ya
matoy ad Babylon† ti imbahhawna nan tulagandah nan alid Babylon an din
namto' ay hiyan nun'ali.
17 Ti nan alid Egypt ya nan do'ol an tindaluda ya agguyda bimmadang
hinan i'ibbayun iJudah. At nan iBabylon ya nun'ammadah pange'wandan

§ **17:4** Hay ipa"elna ya nan Alin hi Jehoiachin (December, 598-March 16, 597 B.C.) an alid Judah an nipiyuy ad Babylon an ay balud (II Ki. 24:12-16). * **17:5** Hay ipa"elna ya nan Alin hi Zedekiah (597-586 B.C.) an olitaon Jehoiachin (II Ki. 24:17). † **17:5** Hay ipa"elna ya nan pamto'an nan Alin hi Nebuchadnezzar ay Zedekiah ta hiyay mihukat ay Jehoiachin an mun'alid Judah. ‡ **17:7** Hay ipa"elna ya nan alid Egypt, mu mid mapto' hi un nan Alin hi Psammetichus II (595-589 B.C.) unu nan Alin hi Hophra (589-570 B.C.) § **17:7** Hay ipa"elna ya nan pumpabaddangan nan Alin hi Zedekiah hinan alid Egypt, ya heney umipabohol hinan Alin hi Nebuchadnezzar ad Babylon (II Ki. 24:20b).
* **17:10** Hay ipa"elna ya nan titindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar. † **17:16** Nipa'annung hinan II Ki. 25:7.

humgop hinan allup ad Jerusalem. At bimmahhelda, ya numpatoyda nan
bimmabluy hidi.
18 Ya gapu ta imbahhaw nan alid Judah din tulagandah nan alid Babylon
at hiyanan adi mabalin an melwangda.
19 At hiyanan Ha"in an matattagu ya na'abbagbagtun Dios ya moltao' an
dumalat di nangibahhawanah nan tulagan an inhapatanan Ha"in hi atona.
20 At hiyanan paddungnay tawango' nan alid Judah ta ma'na. Ya inyuy'ud
Babylon ta hidiy atayana an dumalat di nungngohoyanan Ha"in.
21 Ya an amin nan lumayaw an titindaluna ya mun'a'atoydah nan gubat.
Ya nan melwang ya mun'iwa'atdan amin hinan malgom an babluy hitun
luta. At hiya mahkay di panginnilaandan Ha"in an Dios di nanapit ete.
22 Ya awniat pultu'o' di ugho' nan ata'nang ahan an cedar‡ ta iyuy'u itanom
hinan tulid di ata'nang ahan an duntug hi ad Israel.§
23 At hume'on an manaphapang, ya umipadenol an mamunga, ya mum-
balin hi ma"aphod an cedar. At nan hapangna ya hiyay pumbuyaan ya
punliduman nan numbino'ob'on an hamuti.
24 At an amin di tataguh tun luta ya innilaondan Ha"in an Dios ya abalina'
an mamogpog hi abalinan nan ongol di abalinanan tatagu, ya abalina' goh
an pumbalinon nan tatagun mi'id di abalinanda ta diday way abalinana. At
umatdah nan ongol an ayiw an longho', ya umatda goh hinan munlangtan
ayiw an languo'. Ya hana ay an mi'id di abalinanda ya umatdah nan na'leng
an taguo', ya umatda goh hinan it'ittang an ayiw an pa'ongolo'.
Ha"in an Dios di nanapit ete, at immannung an ipa'annung'u."

18

Nan Mumbahol hi Nomnomna di Munholtap

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Hay gunyu hapiton an holag Israel ya alyonyuy,
Din o'ommod anuy nangan hidin umalinu an greyp,
mu din imbabaluyday nun'a'alinu.
3 Mu Ha"in an matattagun na'abbagbatun Dios di mangali an mi'id
mahkay di gunyu donglon enen gun mibagabagan da'yu.
4 Ti Ha"in di okod hi an amin hi tagu an ta"on hi un nan o'ommod ya nan
imbabaluyda. At nan tagun mumbahol di mamolta.
5 Ya hay ma'alih maphod an tagu
ya nan nahamad di pangatna
6 an adi mundayaw hi bulul an umat hinan nunhulbian nan i'ibbayun holag
Israel.
Ya adi me"an hinan ne'nong hinan abulubulul,
ya adi umilugtap,
ya adina goh elo' nan babain waday matyamna.
7 Ya mi'id ah ohah balbaliyana unu abohlana,
ya adi mangakaw,
ya bayadana nan way inutangna,
ya panganona nan munhinaang,
ya idatnay lubung nan mi'id di lubungna.
8 Ya wa ay ta mumpa'utang ya adina ongolon di ipatakapna,
ya du'gona nan nun'appuhin ma'ma'at,

‡ **17:22** Hay ipa"elna ya nan Alin Pento' Apo Dios an holag David an hi Jesu Kristu. § **17:22** Hay ipa"elna ya nan pun'alian Kristud Jerusalem.

ya ma'andong di pamanuhnah nan way diklamu an mi'id di pangi-
pangngilana.
9 Ya adina ibahhaw an unudon nan Tugun'u,
ya atonan amin nan inyuldin'u.
Ya umat ay hinay pangatna ya waday lenggop di punnomnomna,
ya minaynayun di pi'taguana.
Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.

10 Mu adi umat hinay ma'at hinan imbaluynah un nappuhiy pangatna ti
pumatoy, ya mangakaw, ya do'ol di nun'appuhih gunna aton
11 ti gun me"an hinan ne'nong hi bulul hidih nan pundayawandah nan
duntug,
ya umilugtap,
12 ya abohlana nan nun'awotwot ya nan mumpabadang,
ya humod'ap,
ya adina ibangngad di namatang nan impa'utangana,
ya mi'dayaw hinan bulul,
ya umipabain di gunna aton,
13 ya mumpatakap hi ongol hinan ipa'utangna.

Nan umat hinan tagu ya adi munnononnong di pi'taguana ti matoy ti din
gun'u inali ya adiyu aton ya hiyanay ina'inatna. At hiyay ma'amuyuwan hi
atayana.
14 Mu gulat ta henen nappuhiy pangatna ya waday imbaluyna, mu adina
aton nan gunna tinnig an nun'appuhin ina'inat amana,
15 ya adi gun umuy me"an hinan ne'nong hi bulul hidih nan pundayawan-
dah nan duntug,
ya adi mi'dayaw hinan bulul an dayawon nan i'ibbayun holag
Israel,
ya adi umilugtap,
16 ya adina paligaton di ibbanan tagu,
ya ipabangngadnay namatang nan impa'utangana,
ya adi humod'ap,
ya idatnay onon nan nun'awotwot,
ya idatna goh di lubung nan mid lubungna
17 ti adina pohdon an mumbahol,
ya adi mumpatakap hi ongol hinan impa'utangna,
ya unudona nan Tugun'u ta ipa'annungna nan inyuldin'u
ya hiyay way lenggop di punnomnomna, ya munnonong di pi'taguana an
bo'on hiyay mamoltah nan bahol amana.
18 Mu hi amanay mapatoy an dumalat nan numbaholana ti layahanay
i'ibbana, ya do'ol di ina'inatnah nappuhi.

19 Mu alyonyu nin di anaad ta adi mi'molta nan imbaluy hi numbaholan
amana! Manu ay adi ti maphod di ugalina, ya inunudna nan Tugun'u, ya
inhamadnan nangat hinan Uldin'u, at hiya nongkay hi un waday lenggop di
punnomnomana, ya minaynayun di pi'taguana.
20 Ti nan tagun numbahol di hiyay matoy. Ya nan imbaluy ya adi mabalin
hi un mamolta an dumalat di bahol di ommod, ya adi goh mabalin hi un
mamolta nan ommod an dumalat di bahol nan imbaluyna. Ya nan tagun
nahamad di hiyay way lagbuna, mu nan tagun mangat hi nappuhi ya hiyay
mamolta.

21 Mu gulat ta itutuyun nan taguy nun'appuhin ina'inatna, ya inunudnan
amin nan Tugun'u, ya inatnan amin nan inyuldin'u, ya maphod di pangatna
at adi mamolta.
22 Ti an amin nan numbaholana ya ma'aliwan ti nahamad mahkay di
pangatna.
23 Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya adi' pohdon ahan an matoy nan
tatagun nun'abaholan ti hay pa'appohdo' ya itutuyudan amin nan numba-
holanda ta way atondan mi'tagu.
24 Mu gulat ta nan tagun maphod di pangatna, ya awni ya numbahol, ya
innaynayunan mangat hinan ato'aton nan nun'appuhiy pangatnan tatagu
at ta"on un hiya ya mamolta. Ya ma'aliwan an amin din maphod an
ina'inatna. Ya mamolta ti din'ugnan mangat hi maphod ta nan pumbaholan
di gunna inat.
25 Mu ini ya wada goh di mangalin da'yuh nibahhaw di pangat'un Dios!
Mu donglonyu ni' tun hapito' an da'yun holag Israel an makulug tun ato'ato'
an da'yuy nibahhaw.
26 Ti ta"on hi un maphod di pangat nan tagu mu awni ya numbaliang ta
nan nun'appuhiy ato'atona, at hiyanan mamolta an dumalat di baholna.
27 Mu nan tagun ta"on hi un na'abbaholan mu awni ya nuntutuyu
ya din'ugna mahkay nan gunna pumbahbaholan ya hiyay mabaliwan hi
amoltaana.
28 Ti ininnilanay aat di anappuhin nan ina'inatna, at din'ugna. Ya gapu ta
umat hinay inatna at umannung an hiya ya mi'tagu.
29 Mu alyonyu damdaman holag Israel di un Ha"in an Dios di nibahhaw
di pangatna. Mu hay makulug ya da'yuy nibahhaw!
30 At hiyanan da'yun holag Israel ya humalyao' da'yu ta nan pummolta'
ay da'yu ya miyunnudan hinan ina'inatyu. Mu idinongyu ni' nan gunyu
pumbaholan ta bo'on hiyay dumalat hi a'ubahanyu.
31 At hiyanan ipogpogyu ni' nongkay nan gunyu pumbahbaholan ta
ete"ayu goh an mangat hinan makulug an pangat. Ti undan pohdonyu ahan
tatagwan mamolta?
32 Adi' ahan pohdon hi un way ohah matoy ay da'yu! At ipogpogyu
ni' nongkay nan gunyu pumbahbaholan, at mi'tagu ayu. Ha"in an
na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

19

Hay Miyebel hi un way Matoy hinan Alid Israel

1 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Iyebelmu ni' heteh un way matoy
hinan imbabaluy nan alid Israel
2 an alyom di,
Da'yun holag Israel ya paddungnay hi inayu nan ohan mabi'ah ya
na'atullid an layon*
an impapto'nay imbabaluynah engganay unda immilog.
An ta"on hi unda wah nan nunlene'wohday mun'abungot goh an
layon.
3 Ya impapto'na nan ohan imbaluyna,†
at ma'abbi'ah,
ya intuduwana ta abalinanan umanup,

* **19:2** Hay ipa"elna ya mabalin nan i'Israel, unu nan iJudah, unu nan iJerusalem. † **19:3** Hay ipa"elna ya nan Alin hi Jehoahaz (unu hi Shallum), ya hay nun'alianad Judah ya tuluy bulan hidin 609 B.C. (II Ki. 23:31-34; Jer. 22:10-12).

ya ininnilanan umihdah tagu.‡
4 At nundongol di aatnah nan abablubabluy,
ya tiniliwda an paddungnay binituda.
Ya gino'danda,
ya inyuydad Egypt.

5 Mu hidin hehennod inana ya mi'id heden imbaluynan mumbangngad
at itudduwana goh nan ohan imbaluyna ta numbalin hi mabi'ah an layon.§
6 Ya niddum hidin i'ibbanan layon,
at natuduwan an umanup ya uman hi tagu.
7 At numpa"inay allup,
ya numpa"ina goh nan babluy nan tatagu,
at hiyanan dengngol ay nan tatagun munheel ya nidugah di ta'otda.
8 Ya waday immali goh hi tatagun nalpuh nan numbino'ob'on an babluy hinan nunlene'wohda
ta lini'ubda ya tiniliwda an paddungna goh di binituda.
9 Ya umat goh an imbaludda ya inyuydad Babylon,
at heten Alin hi Jehoiachin an nipaddung eden layon ya imbaludda,
at mi'id di gun madngol hi paddungnay heelnah nan aduntuduntug ad Israel.

10 Ya paddungna goh di hi inayu* ya nan greyp
an nitanom hinan pingit di ginnaw an punnonngan di danum,
at maphod an mumballuy tubuna,
ya mamunga.
11 Ya ma'ulhiy hapangna,
at mabalin an miyammah ma'alih scepter,†
Ya hemme'on,
ya nidugah an ata'nang,
at ma"attig ahan.
12 Mu dumalat nan nidugah an bungot'un da'yun iJudah
ya paddungnay bu'nuto' ya intapal'u da'yu.
Ti umalida nan iBabylon ta gubaton da'yu,
at ma'ubah ayu.
An diday ipaddungan nan tuyup an malpuh buhu'an di algaw,
ya umat ayun nen greyp an matuyupan ta ma'leng,
mu ta"on hi un nan hapengna ya ma'leng,
at mapuulan.
13 Mu waday hapengnan nitanom hinan mapulun
an lumahu ya mamagan luta.‡
14 Mu palpaliwan ya dimmalang§ din greyp,
at noghob an amin nan bungana ya nan hapengna,
at mi'id di mabalin hi miyammah ma'alih scepter di ali.

Hiyah ne miyebel hi un way matoy."

---

‡ **19:3** Hay ipa"elna ya nan anidugah di nappuhin ina'inatna (Jer. 22:13). § **19:5** Hay ipa"elna ya nan Alin hi Jehoiachin an hay nun'alianad Judah ya tuluy bulan hidin December, 598-March 16, 597 B.C. (II Ki. 24:8). * **19:10** Bahaom nan footnote di Ezek. 19:2 ta innilaom di pohdonan hapiton. † **19:11** Hiyah ne ho'ho'dod an ayiw an odnan nan ali. ‡ **19:13** Hay ipa"elna ya ad Babylon. § **19:14** Hay ipa"elna ya nan nun'abaholan da Zedekiah ad Judah (II Ki. 24:20b).

20

Hay Anangohoy nan Holag Israel

1 Ya hidin miyapitun tawon hidin miyalemay bulan hinan miyapu-
luy algaw* hi niyayanmid Babylon ya wadaday immalih nan udum an
a'ap'apumin holag Israel ta ni'yib'ibundan ha"in, ya hinanhananday un way
impa'innilan Apo Dios ay ha"in hi pohdonan ma'at.
2 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di,
3 "Ezekiel, alyom hinan a'ap'apuyun holag Israel an ta"on hi unda umalin
munhanhan hi un waday ibaga' mu mi'id di aplaondah pambal'un dida.
Ha"in an matattagu ya na'abbagbagtuy nanapit ete.
4 Uggoh mah ta ihingalmu dida, ya impa'innilam ay dida din umipabain
an ina'inat din a'apuyu?
5 Ya alyom ay dida an hidin pinili' da'yun holag Israel hi tatagu' ya waday
intulag'un dida. Ya impa'innila' di aat'uh din a'apuyuh din awadandad
Egypt. Ya inali' goh ay didan Ha"in an ap'apuy Diosda.
6 Ya intulag'u goh an ekak'u didad Egypt ta iyuy'u didah nan pinili'
nongkay an ma"aphod an babluy an malumong an luta, ya ma"almuy
mihabal, ya do'ol di gatas ya danum di iyu'an, ya hiya ya anggay di
ma"aphod an lutah an amin an luta.
7 Ya inali' goh ay didan pun'itapaldan amin nan bulul an dayawon nan
i'Egypt ta mi'id di dumalat hi pumuhianda ti Ha"in nongkay an ap'apuy
Diosyu.
8 Mu nginohoya' ay dida, at agguyda din'ug nan bulul ya nan udum an
dayawon nan i'Egypt. At hiyanan inali' di punheglao' di pummolta' ay didad
Egypt.
9 Mu agguy'u impa'annung hidi ti adi' pohdon an punlayahona' hinan
tatagu ti niluh an inali' di badanga' didan holag Israel ta ekak'u didad Egypt.
10 At hiyanan enekak'u dida, ya initnud'u didah nan mapulun.
11 Ya indat'un dida nan Tugun'u, ya inali' ay dida nan Uldin'u ta nan
mangunud ya hiyanay madadawoh hi atonda.
12 Ya inali' goh ay didan olom ni' ya ngilinonda nan ngilin an Habadu ta
ipattigdan un'unudonda din nuntutulaganmi ya ta mangipanonomnom ay
dida an Ha"in an ap'apuy namto' ay didah tatagu' ta nihakupdan Ha"in.
13 Mu ta"on hi unda wah nan mapulun ya nginohoya' ti agguyda inunud
nan inyuldin'u an ta"on hi un'u inaliy minaynayun di pi'taguan nan man-
gunud ay dane. Ya agguyda goh nginilin nan Habadu. At hiyay dimmalat hi
bimmungta', at hi'itangan an ubaho' didan amin hidih nan mapulun.
14 Mu agguy'u inat ta adia' pahiwon hinan tatagu ti tinnigda din nangi-
pangpangulua' ay didah din nanaynandad Egypt. Ya ini ya alyondaan manu
ay pinatoy'u dida ya un'u adi abalinan an ipapto'.
15 At hiyanan intulag'u mahkay ay didah dih nan mapulun an adi' iyatam
didah nan pinili' an ma"aphod an babluy an idat'un dida an hiyah ne
nongkay nan malumong ya ma"almuy mihabal an do'ol di gatas ya danum
di iyu'an ti ma"aphod ya un nan udum an luta.
16 Ya manu ay inali' ay dida hana ti unda ngumhay an agguyda inunud
nan inyuldin'u ya nan intugun'u, ya agguyda goh nginilin nan Habadu ti
unda nahiw an gun nundayaw hinan bululda.
17 Mu hemmo"u nongkay dida, at hiyanan agguy'u pinatoy didah dih nan
mapulun.

* **20:1** Unu hidin August 14, 591 B.C.

18 Ya pinadana' nan imbabaluydan inali' di adida iyunnud hinan
o'ommodda ta adida mundayaw hinan bulul, at adi mabahbah nan nidd-
mandan Ha"in.
19 Ya inali' goh ay dida an Ha"in nan ap'apun Diosda, at hiyanan mahapul
an ihamadda ta unudonda nan Uldin'u ya nan Tugun'u.
20 Ya ngilinonyu nan algaw an Habadu ta panginnilaan hi unda unudon
din nuntutulagan tu'u. Ta way panginnilaan an Ha"in an ap'apu di Diosda.
21 Mu ta"on un danen imbabaluyda goh ya nginohoya' ay dida ti agguyda
inunud nan Uldin'u ya nan Tugun'u an ta"on hi un'u inali di hanan
mangihamad an mangunud ay dane ya minaynayun di pi'taguanda. Ya
agguyda goh nginilin nan Habadu. At hiyanan bimmungota', ya inali' di
patayo' didah dih nan mapulun.
22 Mu agguy'u goh impa'annung ti adi' pohdon an pahiwona' hidin nannig
hi nangekaka' nongkay ay didad Egypt.
23 At intulag'u mahkay ay didah dih nan mapulun an pun'iwa'at'u didah
nan abablubabluy
24 ti nan agguyda nangunudan hinan inyuldin'u ya nan intugun'un dida,
ya nan agguyda nungngilinan hinan algaw an Habadu an undaat goh
nundayaw hinan do'ol an bulul an din dinayaw nan a'apuda.
25 At hiyanan inyabulut'un atonda nan adi maphod an tudtudu an hiyah
ne mangubah ay dida.
26 Ya inyabulut'un e'nongda nan papangpangullun linala'in imbabaluy-
dah nan udumnan dayawonda ta hiyanay dimmalat hi ibilangandah
nalugit. At la'tot ya tuma'otda goh mahkay ay danen gunda aton ya ta way
panginnilaandan Ha"in di immannung an Dios.
27 At he"a, Ezekiel, ya olom ni' ya alyom hinan i'ibbam an holag Israel an
ta"on hi un din o'ommodyu ya do'ol di hinapitdah nun'appuhin Ha"in, ya
din'uga' ay dida. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
28 Ti hidin nangidatnga' ay didah din inali' hi pangiyaya' ay dida ya un at
goh nan udumnan madayaw di nangidawatandah nan e'nongda, ya ta"on hi
un nan idawatdan moghob an incense. Ya inyuydah nan dudunduntug unu
hinan puun nan mumpumballun ayiw nan idawatda ta e'nongda ay danen
dayawonda. At hiyanan nidugah ahan di bungot'un dida.
29 At inali' ay diday, Undan way hulbin danen umuyyu pundayawan hinan
ata'nang an lugal?†
30 At hiyanan alyom goh hinan i'ibbam an holag Israel an undan ta"on hi
un dida ya pohdondan mibilang hi nalugit ta mundayawda damdama ay
danen umipabohol an bulul ya nan udum an dinayaw din o'ommodda.
31 Wa ay ta inaynayundan aton dane ta umuyda gohbon nan imbabaluyda
ta e'nongda ay danen dayawonda ya immannung an mibilangdah nalugit.
At adi mabalin hi un'u tabolon nan mahmahanda. Ha"in an na'abbagbagtun
Dios di nanapit ete.
32 Mid mapto' ya alyonyuy oo ti pohdonmi kogoh an umat hinan tataguh
nan udumnan babluy an mundayaw hinan ayiw ya nan batu. Mu henen
ninomnomda ya adi ahan ma'at.
33 Ti ten ibaga' an Ha"in an matattagun na'abbagbagtun Dios di ap'apuyu,
at dumalat nan bungot'u ya ipattig'u nan ongol an abalina' an mummoltan
da'yu.‡

† **20:29** Henen ata'nang an lugal ya ma'alih Bamah. ‡ **20:33** Hay kulugon nan udum ya ma'at hanah nan ma'angang an matagun Hudyuh nan angunuh di Punligatan di Tatagu ta anggay nan Hudyun mihamad di pangulugdan Apo Dios di miyabulut ta mi'taguda goh hinan timpun di Hinlibuy Tawon.

34 Ti amungon da'yu an ta"on hi un ayu niwa'at hinan ablublubabluy ta
tigonyu nan nidugah an abalina', ya le'naonyuy bungot'u.
35 Ya iyuy da'yuh nan mapulun ta hidiy panumalyaa' ay da'yu.
36 At minolta' din o'ommodyuh dih nan mapulun hi nalpuwandad Egypt
ya umat goh an moltao' da'yu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
37 Ya tigo' ta an amin ayu ya unudonyu din tulag ta ato' hi aton nan ohan
mumpahtul an ohha'ohhaonan tigon nan ipahtulna.
38 Mu gulat ta wadaday mungngohoy ay Ha"in ya manu ti ipakak'u didah
nan babluy an niyayayanda, mu adida mi'bangngad hi ad Israel ta hiyanay
panginnilaanyun Ha"in nan Dios an ap'apu."
39 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios ay ha"in di, "Alyom hinan
i'ibbam an holag Israel an ipilitda ay an dayawon nan bulul ya ta"ongkay.
Mu immannung an udum hi algaw at Ha"in damdamay unudonda, at
idinongdan dayawon ya onngan danen bulul, at mi'id mahkay di abaina'.
40 At Ha"in mahkay di dayawonyun holag Israel hidih nan me'gonan an
duntug ad Israel. At ibilang'u da'yu mahkay hi tatagu'. Ya alyo' mahkay di
iyaliyu nan e'nongyun Ha"in hidi an umat hinan mun'aphod an ononggyun
Ha"in, ya umat hinah nan mun'ahhun an bungan di intanomyu ya nan
udum an e'nongyun Ha"in.
41 Ya heden pangiyanamuta' ay da'yuh alpuwanyuh nan babluy an
niwa'atanyu ya awniat nidugah mahkay di amlong'u ti mipaddung ayuh
nan moghob an incense an umipa'amlong di hunghungna. At henen ato'
ay da'yuy mangipattig hinan ablublubabluy an Ha"in an Dios ya anggay di
madayaw.
42 At hitun pangiyanamuta' ay da'yud Israel an nan babluy an din
intulag'uh din o'ommodyuh idat'u ta pumbabluyanyu ya hiyah ne pangin-
nilaanyun Ha"in di immannung an Dios.
43 At hiyah ne mahkay di punnomnomanyuh nan gunyu numbaholan an
dimmalat hi pimmuhianyu. Ya awniat nidugah goh di boholyuh odolyu ay
danen inatyun nun'appuhi.
44 Un gulat at moltaon da'yu an dumalat nan nun'appuhin ina'inatyu. Mu
hom'o' da'yu ta panginnilaanyun holag Israel an Ha"in nan ap'apuyu. Ha"in
an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

Hay Nipa'innilah Ma'at hi Appit hi A'unugan§ di Algaw hi ad Judah

45 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
46 "Ezekiel, hagangom di appit hi a'unugan di algaw hi ad Judah, ya
imbaagmu nan nappuhin ma'at hidi, ya impa'innilam goh nan nappuhin
ma'at hinan numpunhitud Negev.
47 Ya alyom hinan tataguh di an Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya
gohbo' heden numbabluyanda ta moghob an amin,* at ta"on hi un hanan
paddungnay munlangtan ayiw ya mi'id di am'amungit hi ma'angang. Ya
mi'id di hay way abalinanan mangdop enen apuy, at mun'oghob an amin
henen babluy.
48 At hiyanay panginnilaan di tatagun hanan gohbo' an Dios, ya mi'id di
way abalinanan mangdop."

---

§ **20:44** Ta"on un hay immannung an inalinah tuh nan hapit di Hudyu ya appit hi *iggid* hi un hagangon di buhu'an di algaw mu maphod damdamay nibalin hitu ti appit hi *a'unugan* di algaw damdama an dumalat nan ongol an mapulun an humawan, at hay tigaw nan owon nan titindalu ya umat hinan godwan di natelegonggong an ay gapas. * **20:47** Itudunay aton nan tindalun di iBabylon an mangubat ad Judah.

49 At inali' ay Apo Dios di, “O, mu Apo Dios an na'abbagbagtu, hay inalin
goh udot nan tatagun ha"in ya unna' anu hay mun'um'uman!”

21

Hay Pummoltan Apo Dios ad Judah

1 Palpaliwan ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 “Ezekiel, hagangom ad Jerusalem ta ipa'innilam nan nappuhin ma'at
hinan pundayawandah di ya ta"on hi un nan ma'at hi an amin an babluy
hidid Judah.
3 At alyom hinan i'ibbam hidid Judah an Ha"in an Dios ya mi'buhula' ay
dida. At ten hinu'nut'u tun hanggap'u* an pamatoy'un dida an ta"on hi un
nan maphod di ugalida.
4 At patayo' didan amin an ete"a' hi appit hi agwan hi un hagangon di
buhu'an di algaw hinan numbabluyanyu ta engganah appit hi iggid hi un
hagangon di buhu'an di algaw.
5 At innilaon an amin nan tataguh nan abablubabluy an Ha"in an Dios
ya hinu'nut'u ay nan hanggap'u ya adi mabalin an meh'ot ta engganay un
malpah nan a'usalana.
6 At hiyanan ngumugngug'a ni', Ezekiel, an dumalat di punlungdayaam
ta ipattigmuy anidugah ahan di punha'itan di punnomnomam.
7 Ya wa ay ta hanhananday dumalat hi ngumugngugam ya alyom ay dida
an dumalat di nanginnilaam hinan atata'ot an ma'at. Ti hay a'atan hana ya
ta"on hi un hanan nun'atulid ya lumungtuydah ta'otda, ya mun'a'ulawda,
ya wumogwogda, ya mi'id di bumadang ay dida. Ya adi madnoy at ma'at
hanan inali' an na'abbagbagtun Dios.”
8 Ya inalina goh ay ha"in di,
9 “Ezekiel, ipa'innilam hinan tatagun alyom di,
Inalin Apo Dios di wada anu han nidadaan an nahait
ya malita' an hanggap.
10 At henen hanggap ya nihamad an nahait,
at ay ilat di atonan pumatoy hi tatagu!†

At mid ahan di umamlong hi umat hina,
ya manu ay umat hinay ma'at ti nginohoyda din inali'.
11 Ya nihamad an nahait ya malita' nongkay henen hanggap,
at matadom hi pamatoy nan pumatopatoy.
12 At he"a, Ezekiel, ya oltom an kumila,
ya nun'ug'ugmuy palagpagmu ta ipattigmu nan nidugah an pun-
lungdayaam
ti hanan hanggap ya nidadaan nongkay ta pamatoy'uh nan i'ibbam an
tatagu'
ya ta"on un nan a'ap'apuyu.

13 Ti magadyuh di pamadaha' hinan tatagu' ta adida ay muntutuyu at
umannung an ma'at an amin hana. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di
nanapit ete.

14 At he"a, Ezekiel, ya ipadanmu hatun ma'at hinan tatagu.
Ya timmalpu'a,

---

* **21:3** Hay ipa"elna ya nan Alin hi Nebuchadnezzar ya nan titindaluna. † **21:10** Hay kulugon nan udum ya hiyah ne kantan nidehhan an ikantan ya itayaw nan tindalu ya unda umuy mi'gubat.

ya innalmu nan hanggap,
ya impidwam an pun'ipagit,
ya ta"on hi unmu ipitlu.
Ti henen hanggap ya un hay panglot ya atata'ot an hanggap,
ya do'ol di patayona.
15 At nidugah an mumpunlungtuydah ta'otda,
at mi'id di namnamada.
Ti ta"on hi un malgom hinan pantaw di allup di pangipluyanda
ya wah di nan hanggap an nidadaan an mamatoy ay dida
an ay ilat an mun'ennewel.
16 At mipagit hi numpinangngel
ya hinan malgom an idongdongana.
17 Ya na'at ay hana,
ya ta"on hi un Ha"in ya tumalpu'a'
ya ma'udyaan mahkay di bungot'u.
Ha"in an Dios di nanapit ete."

Nan Hanggap di Alid Babylon

18 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
19 "Ezekiel, iyammam di pangimmatunan hinan duwan kalata an
pange'wan nan alid Babylon ta iniladay pangipluyandah nan titindaluna
eden nunhappangan nan kalata.
20 At iyammam di pangimmatunan nan alih‡ nan mipluy ad Ammon
hinan babluy ad Rabbah. Ya iyammam goh di pangimmatunan hinan
mipluy hi ad Jerusalem an ohan babluy ad Judah an na'allup,
21 ta wa ay ta dumatong nan alid Babylon hinan way nunhappangan di
kalata ya indinongna ta tobotbalona nan bululna, ya hamadonay akbun nan
ne'nong an animal ta innilaonay pangipluyana.
22 Ya la'tot ya din namalkaan hi Jerusalem di binunutna, at hidiy nangi-
pluyanda. At immuyda nunlongoh nan o"ongol an a'ayiw ta way inusaldan
nangitulud hinan pantaw di allup hidi, ya nuntababdah pito' nan allup, ya
nun'ammadah toytoy hi pange'wanda. At wa ay ta it'u' nan alih hogponda
ya nalakah humgopanda ta pumpatoyda nan tataguh di.
23 Mu nan iJerusalem ya adida kulugon nan nipa'innilan ma'at ay dida
ti hay inilada ya maphod di niddumandah nan iBabylon. Mu ma'at hatu
ta nomnomonda nan numbaholanda. At gubatonda dida ta mumbalin nan
udum ay didah balud ad Babylon.
24 At hiyanan inali' goh an Dios di, Nibahhaw an amin nan pangatyu, at
hiyanay attiganan nidugah di baholyu. Ya gapu ta nun'appuhi nan gunyu
aton at iyabulut'un mumbalin ayuh balud hi udum an babluy.
25 Ya ta"on hi un he"an alih tud Judah§ ya nadatngan mahkay di
amoltaam.
26 At anom nan inyuklupmu ya nan enepngotmuh ulum ti naluman an
amin di logom. Ti nan nun'a'ampan tagu ya diday mipabagbagtu, ya nan
nun'abagtu ya diday mipa'ampa.
27 Ya heten babluy ad Jerusalem ya minaynayun di apa"ianah engganah
un umali nan pento"un mun'ap'apu* ya un'u ipaboltan ay Hiya ta Hiyay
okod hi atona."

‡ **21:20** Nan Alin hi Nebuchadnezzar an nun'alid Babylon hidin 605-562 B.C., mu immuy ad Rabbah an kapitulyud Ammon (II Ki. 25:6).
§ **21:25** Nan Alin hi Zedekiah an nun'alid Judah (597-586 B.C.).
* **21:27** Hi Jesu Kristu.

Hay Ahumalyaan nan Holag Ammon
(Ezek. 25:1-7; Jer. 49:1-6; Am. 1:13-15; Zeph. 2:8-11)

28 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, “Ezekiel, ibaagmu nan ma'at hinan holag
Ammon an gun mamaibain ay da'yun holag Israel ta alyom ay diday,
Wada han ohan hanggap† an na'ahhait ya humilin umela'elat
an ay ilat an nidadaan an mamatoy ay da'yu.
29 Ti adi makulug nan ena'enaponyu ya nan gunyu ipa'innila.
Nidugah di anappuhiyu,
at ten nadatngan di amoltaanyu an nan apatayanyu.
Ya hay hanggap di usalo' an mumpamatoy ay da'yu.
30 Ya ipabangngadmun eh'ot nan hanggap
ta humalyaon da'yuh nan babluy an nitungawanyu.‡
31 Ya ipa'dam'un da'yu nan nidugah an bungot'un ay apuy an gumelage-
ladaw,
ya idat'un da'yuh nan mun'abungot ya nangipa'enghan pumatoy.
32 Ya gohbon da'yu ta mun'atoy ayuh nan numbabluyanyu,
ya mi'id di munnomnom ay da'yu ti Ha"in an Dios di nanapit ete.”

22

Hay Numbaholan nan Tatagud Jerusalem

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 “Ezekiel, ihingalmu nan i'ibbam an iJerusalem ti nidugah an do'ol ahan
di pinatopatoyda. Ya ulgudom ay didan amin nan nun'appuhin ina'inatda.
3 At alyom ay dida an gapu ta do'ol di pinatopatoydah nan i'ibbayu ya
umat goh an nundayawdah nan bulul at hiyay dimmalat hi pimmuhianda,
at hiyanan diday ad bahol hi amoltaanda.
4 Ya numbahol ayu nongkay an dumalat di pimmatapatayanyu ya nan
nangiyammanyuh nan dayawonyu. At hiyanan magadyuh an madatngan
di apogpoganyu, at aba'abatlan da'yuh nan tataguh nan abablubabluy.
5 Ya pihulon da'yuh nan tatagu an ta"on hi un nan wah nan nun'iyadagwi
ti nundongol di anappuhiyu. Ya mi'id mahkay di poto' di atonyu.
6 Ti nan a'ap'apuyun holag Israel ya gapu ta ongol di abalinanda ya un
nonongan impapatoyda nan pohdondan ipapatoy.
7 Ya hanan i'ibbam an holag Israel ya adida e'gonan di o'ommodda, ya
abohlanda nan bunag an ni'babluy ay dida, ya ta"on un nan nguhu ya nan
nabalu.
8 Ya adida goh e'gonan nan gunyu pundayawan ay Ha"in, ya adida
ngilinon nan algaw an Habadu.
9 Ya wadaday udum ay didan munlayah ta ipapatoyda nan pohdondan
matoy. Ya gunda me"an hinan ne'nong hinan bulul an dayawonda, ya do'ol
nan umipabain an ato'atonda.
10 Ya wadaday mangelo' hi ahawan di hi amada, ya elo'day waday
matyamna.
11 Ya elo'da goh di ahawan di udum, ya ta"on hi un nan inapuda, ya umat
goh hinan i'ibbadan binabain imbabaluy di ommoddah udum an ahawada.
12 Ya nan udum ay dida ya mumpalagbuda ta diday mamatoy hinan
pohdon nan tagun ipapatoy. Ya hay udum goh ya pumpihhuanday i'ibbada,
ya nan udum goh ya nidugah di atondan mumpatakap hi pihhuda an ta"on

† **21:28** Hay ipa"elna ya nan Alin hi Nebuchadnezzar ya nan tindaluna. ‡ **21:30** Agguy impiyuy Nebuchadnezzar nan i'Ammon ad Babylon an adi umat hinan impa'atnah nan Hudyu, at nun'atoy nan i'Ammon hi babluyda tuwali.

hi un nan i'ibbayun holag Israel. Mu hay nidugah ahan hi inatda ya din'uga' ay dida. Ha"in an Dios di nanapit ete.

13 At immannung an moltao' didan gapu ay danen nun'appuhin ato'atonda.
14 Ha"in an Dios ya wa ay di inali' hi ato' ya umannung an ma'at. Ya mid mapto' nin ya un mi'id di ta'otdan nen ato' ay dida.
15 Ya pun'iwa'at'u da'yuh nan numbino'ob'on an babluy ta way atondan mangipogpog hinan nun'appuhin gunda aton.
16 At wa ay ta mabainan ayuh nan babluy an iyayanyu ya hiyah ne punnomnomanyun Ha"in an Diosyu."

17 Ya inalin goh Apo Dios di,

18 "Ezekiel, alyo' ay he"an hanan i'ibbam an holag Israel ya mi'id ahan hulbida an umatdah nan ma'angang hinan puntanagan hi silver, unu gambang, unu gumo', unu lata an mitapal.
19 At hiyanan alyom ay dida an dumalat hi aid di hulbida ya amungo' didad Jerusalem.
20 At ato' hinan aton nan muntanag hi silver, unu gambang, unu gumo', ya lata an dumalat di bungot'u, ya amungo' da'yu ta paddungnay anango' da'yuh nan numbabluyanyu.
21 At umat hinay ato' nongkay an amungo' da'yu an dumalat di bungot'u, ya paddungnay anango' da'yu.
22 At maligatan ayu ay ya unyu mahkay nomnomon an manu ay umat hinay ma'at ay da'yu ya dumalat di baholyu, at hiyanan bimmungot hi Apo Dios, ya minolta da'yu."

23 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,

24 "Ezekiel, alyom goh heteh nan i'ibbam an holag Israel an dumalat di bungot'un dida, ya mipaddungdah nan mapulun an adi ahan ma'ud'udanan.
25 Nan layon ya munheeldah un waday pinatoydah udum an animal ta ononda. At umat hina goh nan ap'apuyu an mun'oh'ohhadan munnomnom hi patayonda ta wa ay di pinatoyda ya alyonday maphod ta natoy ta bagi tu'u nan inadangyanda. At do'ol di mun'abalu an dumalat ay dida.
26 Ya ta"on hi un nan papadi ya agguyda inunud nan Uldin'u, ya imbahhawda nan ma'at an ne'nong ay Ha"in. Ya mi'id di intududah nan tataguh aat nan mibilang hi maleneh ya adi maleneh. Ya adida ngilinon nan Habadu an un nonong ya nipaddung hinan udum an algaw, at mi'id ahan di munnomnom ay didah nan anabagtu' an Dios.
27 Ya nan a'ap'apuyu ay nongkay ya umatdah nan atata'ot an ahu an ma'alih wolves hinan inalahan an pumbetadyada nan udum an animal. Ya pumatoyda ta way atondan mamloh hi inadangyan nan patayonda.
28 Ya nan propeta ya do'ol di hapitondan alyonday impattig'u unu impa'innila' ay dida, mu layahda ti un hay pama"iwdah nan nun'appuhin ma'ma'at.
29 Ya nan udum ay goh ya paligatonda nan nun'awotwot, ya adi maphod di pangatdah nan ni'babluy ay dida. Ya kulukonday i'ibbada, ya pumlohdah luta, unu tangdan di i'ibbada.

30 Ya gunna' mannig hi ta"on hi un oha ay didah nahamad di pangatna ta pangidalata' hi adi' pangubahan ay da'yun holag Israel, mu ta"on nin ahan ya mi'id.
31 At hiyanan gapuh bungot'u ya moltao' dida ta mun'atoyda. Ha"in an Dios di nanapit ete."

23

Hay Nipaddungan nan Hin'agin Binabai

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, donglom tun ulgudo'. Wada han duwan hin'agin binabain
3 nete"ah ama'ilogdah awadandad Egypt, ya ni'lala'ida ta inyabulutday odoldah nan linala'i.
4 Ya hay ngadan nan pangpangullu ya hi Oholah,* ya nan otob ya hi Oholibah.† Paddungnay inahawa' didan duwa, ya waday imbabaluyda. Ya daten hin'agi ya diday nipaddungan di iSamaria ya iJerusalem.‡
5 Mu ta"on hi un paddungnay ahawa' nan i'Israel ya paddungnay inlugtapa' ti paddungnay gunda ne'yelo' hinan titindalun i'Assyria
6 an gapu ta paddungnay maphod di pangod'odol nan titindalu, ya nibagay ay dida nan lubungda an numpuntakay hinan kabayuda, ya nabagtuy haad di udum ay dida, ya maphod di alala'ida, at hiyanan malgom ay didaan enelo'da.
7 At paddungnay ni'lala'ida ti niddumdah nan u'upihyal nan i'Assyria, ya din'uga' an Dios an paddungnay ahawada ta ni'dayawdah nan umipabohol an bulul.
8 Ya ta"on tuwalih unda tinaynan ad Egypt ya hihidyan paddungnay innaynayunan ni'lala'i.
9 At hiyanan ingnganuy'u goh damdama didan i'Israel ta inyabulut didah nan niddumandan i'Assyria.
10 At nipaddungdan i'Israel hinan babain benladanda, ya pinatoyda, ya inyuydah nan imbabaluyna ta numbalindah baal hidih nan babluyda.§ At nundongol hinan abablubabluy heden na'at ay hiya ti baholna.
11 Mu ta"on hi un tinnig han aginan hi Oholibah di na'at ay Oholah an hi agina an hiya goh di nipaddungan di iJudah eden na'at mu unnaat goh inyal'allan ni'lala'i.
12 An paddungna goh hi un neyelo'elo' hinan numpuntakay hi kabayun mumpangilog an u'upihyal nan i'Assyria, ya ta"on hi un nan udum an titindaludan mun'aphod di alala'ida, ya maphod di lubungda.
13 At hay pannig'u ya numpaddung nan i'Israel ya nan iJudah an paddungnay mi'linala'ida.
14 Mu nidugdugah di numbaholan nan iJudah an nipaddungan Oholibah ya un nan i'Israel an nipaddungan Oholah. Ti paddungna nongkay di mi'linala'idan gapuh pundayawandah nan bulul ya nan nipa'ot an latlatun di linala'in iBabylon hinan da'lig an napentolan hi mumbolah.
15 Ya mun'aphod di balikisda ya nan uklupda an turban an umatdah nan i'ibbadan numpungkabayun u'upihyal di tindalun nan iBabylon.
16 Ti hidin tinnigna hana ya nidugah di namhodnan dida, at hennagnay umuy mangayag ay didad Babylon.
17 At numpanga'ali din iBabylon, ya paddungnay ne'yelo' ay dida, at binainay odolna. Mu la'tot ya paddungnay himmigan dida, at hiyanan indinongnan gun me'yelo' ay dida.
18 Ya mi'id ahan di baina ay danen gunna aton, at hiyanan din'ug'u goh didan iJudah an umat hi inat'uh nan i'ibbadan i'Israel.

---

* **23:4** Hay pohdonan ibaga ya *nan tulda'*. † **23:4** Hay pohdonan ibaga ya *hay awadan nan tulda' ya wan hiya.* ‡ **23:4** Hay pohdonan ibaga nan Samaria ya an amin nan i'Israel, ya nan iJerusalem an kapitulyu ya an amin di iJudah. § **23:10** Na'at hidin 722 B.C. hidin nangabakan nan i'Assyria hinan i'Israel.

19 Ti paddungnay inyal'allanan ni'lala'i ya un din abalahangnah awadanad Egypt.
20 An paddungnay nan mun'aphod di alala'ina ya nan mun'abi'ah an titindalun nan i'Egypt di popohdona ahan an pe'yelo'an.
21 Ya un gulat ta mabalin at pohdonan din punle'nanah din abalahangnah awadanad Egypt ya minaynayun ti paddungnay nidugah di namhodnan me'yelo' hi linala'i.
22 At hiyanan Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya ten alyo' di ta"on hi un humiga nan iJudah hinan paddungnay ni'lala'iana mu amungo' dida ta mi'buhuldan hiya ta li'ubonda hiya.
23 Ya amungo' nongkay nan mun'aphod di alala'inan u'upihyal, ya nan titindalun nan iBabylon an numpuntakay hi kabayu, ya an amin nan hinakupda an umat hinan iChaldea, ya nan iPekod, ya nan iShoa, ya nan iKoa, ya ta"on hi un nan i'Assyria
24 ta umalidan mangubat ay dida an malpudah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an numpun'almas, ya numpunhapiaw, ya numpun'uklup an numpunlugan hinan kalesa ta diday okod an mamogpog ay didan iJudah, ya iyabulut'un paligatonda dida an miyunnudan hinan pangatda.
25 At pumpatoyday udum hinan i'ibbam an iJudah, ya punggogodday olongda ya ingan di udum ay dida. Ya iyuydah babluyda nan imbabaluyda, ya pinuulanda nan ma'angang. At umat hinay ma'at ti nidugah di bungot'un dida.
26 At hiyah ne ipaddungan nan alyo' hi ma'at hinan iJudah an nipaddungan Oholibah an boladanda dida, ya innalday lubungda, ya ta"on hi un nan nun'abalul an silverda ya balitu'da.
27 Ya ato' hana ta pamogpog'uh nan tene"andad Egypt an paddungnay ni'linala'ianda.
28 Ti Ha"in an Dios ya nundadaana' an mangiyabulut ay didah nan buhulda.
29 At dumalat di boholdan da'yu ya paddungnay boladanda nan i'ibbam an iJudah, ya innaldan amin nan nanablayanyu. At punhintitigan di tataguh nen ma'at ay dida, at nidugah di abainanda.
30 Ya ta"on hi un umat hinay ma'at ay dida ti baholda ti din'uga' an Dios ta ni'dayawdah nan bulul an dayawonda at paddungnay inhiyana' ta ni'linala'ida, ya diday nangiyokodandah bumadang ay dida.
31 At gapu ta inyunnuddah nan i'ibbayun i'Israel an nipaddungan Oholah at hiyanan moltao' dida an umat hi inat'uh nan i'ibbayun i'Israel.
32 At gapuh bungot'u ya ato' din nummolta' hinan i'ibbayun i'Israel,
at paddungnay uminumda goh damdamah nan imminumanda.
At hiyah ne apahiwanda,
ya aba'abatlan di tatagu dida.
33 At awniat munlungdayada ya tumata'otdan dumalat ay danen ma'at ay dida
ti mapogpogda nongkay an umat hinan i'ibbayun i'Israel.
34 Ya ma'at ay hana ya awniat nidugah mahkay di boholdah odolda,
at pun'ug'ugday palagpagda.
Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.

35 Ya dumalat nongkay hi nan'ugandan Ha"in an Dios ya nundayawdah bulul. Hiyanan mahapul an moltao' dida ti umatda nongkay hinan babain tinaynanay ahawana ta ni'linala'i.

36 Ya he"a, Ezekiel, ya alyom ni' hinan i'ibbam an i'Israel ya iJudah nan
nun'appuhin ina'inatda.
37 Ya alyom an henen ma'at ay dida ya baholda ti umatda nongkay hinan
babain inlugtapnay ahawana ti din'uga' nongkay an Dios ta nundayawdah
bulul. Ya hay oha goh ya indawatda nan paddungnay imbabaluy'un dida ta
moghob an me'nong hinan dayawonda.
38 Ya pinuhida nan me'gonan an Timplu', ya agguyda goh ene'gonan nan
ngilin an Habadu.
39 At henen algaw goh udot di nange'nongandah nan imbabaluydah nan
bulul, ya hinumgopdah nan Timplu', at paddungnay pinuhida.
40 At da'yun iJudah ya i'Israel ya nipaddung ayu nongkay hinan binabain
mi'linala'i an nunhonag ayuh umuy mangayag hinan linala'ih udum an
babluy. Ya nidatong ayu ay ya paddungnay nun'amoh ayu, ya nunhukat
ayu, ya impaphodyuy angahyu, ya inggina'uyu nan nun'abalul an umat hi
balitu' an hingat ya nan udum.
41 Ya immuy ayu ni'yib'ibun ay didah nan mun'aphod an kotchon an
umbunan. Ya hinan lamehaan hi hinagangyu ya wah dida nan ne'nong ay
Ha"in an lanan olibo ya incense an idatdan daden bihhitada.
42 Ya hinan awadanyu ya madngol di helhel nan mumpanginum an
linala'i. Ya wada goh di inta'in daden linala'ih nun'abalul an idatdan da'yun
iJudah ya i'Israel an korona ya ganeleng.
43 Ya inali' an hi Apo Dios di, Wa ay ta pohdon nan linala'in elo' danen
binabain mi'linala'i ya okodda ti hiyah ne damdamay pohpohdonda.
44 Ya ta"on hi un daten linala'i ya impa'enghadan elo' nan nalinala'in
babai. At paddungnay enelo'da goh da Oholah ay Oholibah an hin'agi an
nipaddungan nan iJudah ya i'Israel.
45 Mu udum di algaw ya hanan tatagun maphod di pangatnay mangali an
numbahol daten duwan hin'agi, at mahapul an mamoltada ti paddungnay
immilugtapda ya pimmatoyda.
46 Ya hay alyo' an na'abbagbagtun Dios ya ipa'ali' di do'ol ahan an titindalu
ta gubatonda dida, at nidugah ayay ta'otda mahkay. Ya alanda goh udot an
amin nan nun'abalul an gina'uda.
47 At punggayang nan buhulda dida, ya numpalangda dida. Ya pinuu-
landa nan imbabaluyda, ya ta"on hi un nan a'abungda.
48 Ya ma'at hatu ta olom ni' ya idinongda nan nun'appuhin ato'atonda
an umat hi pundayawandah nan udum an madayaw. Ya olom ni'
goh ya tuma'otda nan udum an mangiyunnud hinan inatda. Ha"in an
na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
49 At holtaponday balloh nan ina'inatda an paddungnay ni'linala'ianda
ti nundayawdah nan bulul. Ya ma'at ay hatu ya unna' mahkay nomnom-
nomon an Dios."

24

Hay Nipaddungan nan Limmatin Banga

1 Hidin miyapuluh algaw hinan miyapuluy bulan eden miyahiyam hi
tawon hi awadanmid Babylon* ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, itudo'mu ni' heten petsa ti ad ugwan an algaw ya na'uy nan alid
Babylon an didah nan titindaluna ta gubatonda nan i'ibbayun iJudah.
3 Ya ibaagmu ay danen mumpungngohoy an tatagu' heten nipa"el an alyo'
an na'abbagbagtun Dios an alyom di,

* **24:1** Unu hidin January 15, 588 B.C.

Ittuwanyuh danum nan ongol an banga,†
ya impaluwagyu.
4 Ya intubungyu nan dotag an nan mun'aphod an umat hi ulpu ya tapi,‡
ya ni'tubungyu goh nan mun'aphod an nun'atungalan,
ya tinano'yu ta engganah un malutu.
5 Ya tinunguwanyu nongkay nan nibobongat hi do'ol an ayiw§ ta engganah un matano',
mu hay paltionyu ya nan ma"aphod an kalnilu.
6 Ya Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' di,
Mahmo' nan babluy an nido'lan di pumatopatoy an nipaddungan ten ulgud
ti heten babluy ya nipaddung hinan bangan nalatian.
Ya hanan dotag an nitubung hidi ya ma'ohha'ohhan ma'agaw hi engganah un mapuh.
7 Ti nan babluy an nipaddungan ten banga ya hinan mabinatun namatayandah nan tatagu
an unda ginulat an inyuy hidi ta adi magabunan nan dalada.
8 Ya tinnig'u nan dalada,
mu agguy'u ginabunan ti nidugah an umipabungot
an ayda mumbagah mangiyawit ay dida.

9 At hiyanan alyo' di,
Mahmo' nan babluyyud Judah
an nido'lan di pumatopatoy ti mapogpogda
ti Ha"in di paddungnay manimung hi mangupun hi ayiw ta panungu' enen babluy.
10 At agayu ta puntunguwanyu nan nibongat ta matano' nan dotag,
ya inudmanyuh mangipapolhat hi mihda.
Ya inagawyu nan lamoh,
ya inangangyu nan tungal ta engganay un moghob.
11 Ya imbongatyu nan banga an mi'id ah nittuh nan gimmagaban bala ta engganay un bumala
ta way aton nan latina an mun'a'ukal,
ya ta"on hi un nan immugtul an nun'ep'ot hinan banga.*
12 Mu ta"on hi un nibongat nan bangah nan apuy
ya agguy damdama na'aan nan immugtul an nep'ot.

13 At da'yun iJudah ya nidugah an umipabain nan gunyu aton. Impadah'un nunleneh ay da'yu, mu nihimung an adiyu pohdon. At hiyanan gapuh nan baholyu ya moltao' da'yuh engganah un mabauy bungot'un da'yu.
14 Ya ten nadatngan di pummoltaa' ay da'yu. Ya immannung an ato' ti mi'id mahkay di homo"un da'yu ti nidugah ahan nan ato'atonyu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

Hay Natayan nan Ahawan Ezekiel

15 Palpaliwan goh ya inalin Apo Dios ay ha"in di,

† **24:3** Hay ipa"elna ya ad Jerusalem. ‡ **24:4** Hay ipa"elna ya nan iJerusalem an nunnomnom an dumalat nan amaphodda ya mi'id di nappuhin ma'at ay dida ti agguyda ni'balud ay Alin hi Jehoiachin hidin 597 B.C. § **24:5** Hay ipa"elna ya nan almas ya titindalun nan iBabylon. * **24:11** Hay ipa"elna ya moghob ad Jerusalem.

16 “Ezekiel, un himbumagga ya matoy nan pohpohdom an tagu. Mu adi'
pohdon an ipattigmuy punlungdayaam, ya adi'a ni' ahan lumugwa.
17 Ya ta"on hi un'a lumugwa ya munlungdaya mu ta adim ahan ipatpattig.
Ya adim ni' an'anon nan pongotmun turban† ya nan hapatusmu.‡ Ya adim
hophopan di angahmu.§ Ya adi'a ni' mangan hinan onon di nabalu.”
18 Ya henen algaw ya immuya' ni'hahhahapit hinan tatagu, mu eden
nahdom ya natoy hi ahawa'.* At heden nabiggat ya impa'annung'un inat
din inalin Apo Dios.
19 At palpaliwan ya inalin din tataguy, “Danen gunmu impattig hidin
natayan ahawam ya undan waday pohdom an ipa'innilan da'mi?”
20 Ya inali' ay diday, “Waday impa'innilan Apo Dios an inalinay,
21 Adi anu madnoy ya pa"iona nan Timplun ipahiyayu ya paddungnay
punhi'uganyu. Ya nan imbabaluyyun wadad Judah ya mun'a'atoydah gubat.
22 At hanan tinnigyun inat'uh natayan ahawa' ya hiyay atonyu. At adiyu
ipatpattig di lumungdayaanyu, ya adiyu onon nan onon di nabalu.
23 Ya adiyu anon nan nepngot hi uluyu an turban, ya adiyu goh anon
nan hapatusyu. Mu ta"on hi unyu adi ipatpattig di lumungdayaanyu mu
ma"attig ti nun'a'ung'ung ayu. Ya manu ay ma'at hatun da'yu ya gapuh nan
nun'appuhin ato'atonyu.
24 At henen inat'u ya hiyay pangiyunnudanyu. Ya ma'at ay hana ya hi Apo
Dios mahkay di nomnomonyu.”
25 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “Ezekiel, tigom adyaat adi madnoy
man at pa"io' nan Timplu an paddungna nongkay hi ihi'ugan nan tatagu, ya
ta"on hi un nan imbabaluyda ya ipapatoy'u dida.
26 Ya henen algaw goh ya waday ohan melwang ay dida an umalih nad
Babylon an mangipa'innilah nan na'na'at.
27 Ya mabalin mahkay an humapit'a ta mi'hapit'an hiya. At hene nongkay
an ma'at ay he"ay panginnilaan nan tataguh ma'at ay didah udum hi algaw
ta olom ni' ya nomnomona' an Dios.”

25

Hay Nipa'innilah Ma'at hi ad Ammon
(Ezek. 21:28-32; Jer. 49:1-6; Am. 1:13-15; Zeph. 2:8-11)

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 “Ezekiel, aga ta ipa'innilam nan ma'at hinan holag Ammon.
3 Ya olom ni' ya donglonda tun ibaga' ti Ha"in an na'abbagbagtun Dios
ya ten alyo' an gapu ta aba'abatlanda nan tatagu' an holag Israel hi
na'abakandah nan gubat ya hay niyayandah udum an babluy ya nidugah
di umamlongandah napa"ian nan Timplu
4 at hiyanan ipa'abak'u didah nan nunhituh appit hi buhu'an di algaw*
an umalin mangubat ay dida. Ti mungkampuda nan buhuldah ad Ammon,
at diday mangan hinan inhabalda, ya diday manginum hinan inamungdan
gatas.
5 Ya pumbalino' nan kapitulyu an ad Rabbah† hi ipahtulan di kamilu, ya

† **24:17** Nan ugalin di Hudyu ya inaanday turbandah uluda ta hupu'anday uluda. ‡ **24:17** Inaan nan Hudyuy hapatusdah unda ipattig di punlungdayaanda. § **24:17** Hinophop nan Hudyuy angahdah unda bumain (Mic. 3:7) unu waday palla'da (Lev. 13:45). * **24:18** Natoy ad Babylon hidin August 14, 586 B.C. hinan algaw din nanghoban nan iBabylon hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. * **25:4** Hay kulugon nan udum ya diday nat'on an tribon numpunhituh nan mapulun, mu kulugon nan udum an didanay iBabylon. † **25:5** Hay ngadan ten babluy ad ugwan ya ad Amman an kapitulyud Kingdom of Jordan.

pumbalino' an amin nan babluy ad Ammon hi ipahtulan di kalnilu ta way panginnilaandan Ha"in di immannung an Dios.
6 Ti Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' di, Gapu ta nidugah di boholdan da'yun tatagu' an holag Israel ya nidugah di umamlonganda nongkay hinan napa"ianyu
7 at hiyanan honogo' di mangubat ay dida kogoh ta mun'a'atoyda, ya mun'apa"i nan babluyda, ya punhamhamda nan inadangyanda, ya iyuyda didah udum an babluy. At mete"an ne ya mi'id di ma'alih babluydan holag Ammon. Ya ma'at hatu ta panginnilaandan Ha"in di immannung an Dios."

Hay Nipa'innilah Ma'at hinan iMoab
(Isa. 15:1—16:14; 25:10-12; Jer. 48:1-47; Am. 2:1-3; Zeph. 2:8-11)

8 Inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Nan iMoab ya nan i'Edom ya pinihul da'yun iJudah an inaliday, Undan tuwali hay niyod'odolnaan nan iJudah hinan udum an babluy ti undan dida ay ya hay aatda.
9 At hiyanan honogo' damdamay umuy mangubat hinan babluyda ta pumpa"ida nan mun'aphod an babluy hidi an umat hi ad Beth-Jeshimoth, ya ad Ba'al Meon, ya ad Kiriathaim an wah nan nunlene'woh hi ad Moab.
10 At nan numpunhituh appit hi buhu'an di algaw‡ an mangubat hi ad Ammon ya dida goh di mangubat hinan iMoab. Ya umat goh an mete"a ene ya mi'id di ma'alih babluy nan iMoab.
11 At moltao' dida ta way panginnilaandan Ha"in di immannung an Dios."

Hay Nipa'innilah Ma'at hinan i'Edom
(Isa. 21:11-12; Jer. 49:7-22; Ezek. 35:1-15; Obad. 1:1-21; Am. 1:11-12)

12 Inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Nan i'Edom ya nidugah ahan di nangibalhandan da'yun iJudah, at hiyanan ongol di baholda.
13 Ya gapu ta umat hinay inatda ya Ha"in an na'abbagbagtun Dios di mummoltan dida. Honogo' di mangubat ay dida ta pumpatoyda dida ya ta"on hi un nan animalda. Ya mapa"i nan babluyda an mete"ad Teman ta engganad Dedan, at mumbalin heden babluy hi mi'id hulbina.
14 Ya da'yun tatagu' an holag Israel di honogo' ta gubatonyu dida ta iballohyu nan inatdan da'yu ta hiyay punle'naandah bungot'u. Ya ta hiyay panginnilaandan Ha"in di immannung an Dios."

Hay Nipa'innilah Ma'at ad Philistia
(Isa. 14:28-32; Jer. 47:1-7; Joel 3:4-8; Am. 1:6-8; Zeph. 2:4-7; Zech. 9:5-7)

15 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Hanan iPhilistia ya nidugah di boholdan da'yun tatagu' an iJudah, at hiyanan ag'agaan ginubat da'yu ti pohdonda ahan an pogpogon da'yu.
16 At ad ugwan ya Ha"in di manimung an mangiballoh hinan inatdan da'yun tatagu' ta patayo' didan amin. Ya ubaho' an amin nan holag Kereth an ta"on un nan numpunhituh nan pingit di Baybay an Mediterranean.
17 At le'naonday bungot'uh pangiballoha' hinan inatda. At innilaonda mahkay an Ha"in di immannung an Dios."

26

*Hay Nipa'innilah Ma'at ad Tyre**
(Isa. 23:1-18; Joel 3:4-8; Am. 1:9-10; Zech. 9:3-4)

‡ **25:10** Bahaom nan footnote di Ezek. 25:4. * **26:** Hiyay kapitulyud Phoenicia (unu ad Lebanon), ya hiyay ohan islah nan Baybay an Mediterranean an neheggon hinan pingit di luta.

1 Hidin miyapulu ta ohay tawon hi hopap di algaw eden bulan† hi nete"an
di niyayanmid Babylon ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, tigom an nidugah di amlong nan iTyre an alyonday, Napa"i
mahkay ad Jerusalem an awadan di o"ongol an mungkumildu an malpuh
udum an babluy! Ya maphod ta ditu'uy mihukat hi mungkumildu ta ditu'u
mahkay di umadangyan!

3 At hiyanan Ha"in an na'abbagbagtun Dios di mangali an mi'buhula' ay
dida. At honogo' di do'ol ahan an titindalun malpuh udum an babluy an
umatdah nan dalluyun hinan baybay ta gubatonda dida.
4 At pumpa"ida nan nihamad an allup nan babluyda, ya ta"on hi un
nan atata'nang an abung an pun'adugan. Ya pun'aguh'uha' nan luta ta
mabunhian nan batun nen babluyda.
5 At mumbalin hi punhapuyan nan manidu' hinan hidu'da. Ya pun'alan
di udum an tatagun amin di wah nan babluyda. Ha"in an na'abbagbagtun
Dios di nanapit ete.
6 Ya numpatoyda nan numpunhituh nan udum an babluy an hakup ad
Tyre ta way panginnilaanda an Ha"in di immannung an Dios."

7 Inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Hi Nebuchadnezzar an alid
Babylon an malpuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
di honogo' ta gubatona dida an itnudnay do'ol ahan an titindalunan
numpungkabayu ya numpungkalesa.‡
8 Ta hunnondan pumpatoy nan numpunhituh nan udum an babluy an
hakup ad Tyre. Ya unda mahkay pun'ikihul nan nun'a'allup an babluyda ta
way pange'wandan manggop hinan babluy.
9 Ya hay atondan mama"i ya unda pun'idulyun di o"ongol an ayiw, ya
numpalangda nan atata'nang an abung an pun'aduganda ta way atondan
humgop.
10 Ya nunheglay ado'ol di kabayuda an umalihbu' hi ma'ugtul an hupu',
at mun'ahu'munan nan tatagu. Ya mun'iwogot nan agguy ni'pa"i an allup
di babluydah pangat nan tuminnagtagan an kabayu ya kalesa an manggop
hinan babluy ad Tyre.
11 Ya le'don an amin nan linala'in numpuntakay hi kabayu nan kalatah
nan babluy ta pumpatoyda nan tataguh di, ya numpa"ida nan a'abung hidi
an ta"on hi un nan nun'ihamad di tu'udna.
12 Ya pun'alada nan nun'abalul an gina'uda, ya ta"on hi un nan ikumil-
duda. Ya numpa"ida nongkay nan allupda ya nan a'abungda, ya inyuydan
pun'iyanud hinan baybay nan nun'a'aan an ayiw ya batuh nan a'abungda.
13 Ya ma'at hatu ta mapogpog mahkay nan gun madngol an helhelda, ya
kantada, ya nan gangoh di alpada.
14 Ya mumbalin nongkay nan babluydah mabinatu ta punhapuyan nan
mumpumpanidu' hi hidu'da ya anggay. At mete"an ne ya mi'id di mangipa-
phod, at minganuy. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

15 Ya inalina goh di, "Hitun pangubatan nan buhuldan dida ya hana ay
an numpunhituh nan pingit di baybay ya nidugah di tuma'tandah nan
donglondan ahitutu'u' ya ahikikila an mun'a'atoy hidid Tyre.

† **26:1** Gapu ta agguy nitudo' di ustuh bulanah tu at mid mapto', mu mabalin an hiyay February 13, 586 B.C. unu bo'on ay at hiyay March 15, 586 B.C. ‡ **26:7** Ente"an da Nebuchadnezzar an nunli'ub ad Tyre hidin 586 B.C. hidin nalpahan di na'abakan nan iJerusalem, ya himpulu ta leman tawon di nunli'ubandah di. At na'abakdan iTyre hidin 571 B.C.

16 At nan a'alin nen babluy§ an wah pingit di baybay ya pun'aanda
nan inlulubungdan lubung di ali, ya numpumpu'upu'dah nan hupu'. Ya
wumogwogdah ta'otda enen nidugah an ma'at hinan iTyre.
17 Ya ikantaan nan tatagu nan iTyre hinan mikantah un way matoy an
alyonday,
Din nundongol di aatnan babluy an ad Tyre ya mi'id mahkay!
Hidin hopapna ya diday mata'tan hidih nan baybay,
ya diday nundongol hi pungkumilduan di mumpupupul an malpuh
udum an babluy.
18 Mu ad ugwan an napa"i ya wumogwogda nongkay nan tatagun nunhituh
nan pingit di baybay
an dumalat di ta'otdah nan na'at ay dida."
19 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Inganuy'u nongkay nan
babluyda ti malnong hinan baybay.
20 At paddungnay ipiyuy'u didah nan lubu' din nun'atoy, at mi'id mahkay
di ma'al'alih babluy nan iTyre.
21 At atata'ot henen ato' ay dida ta mi'id mahkay di ma'alih babluy di iTyre.
Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

27

Hay Miyebel ad Tyre

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, eyebelmu ni' nan meyebel hi ad Tyre an dumalat nan ma'at
enen babluy
3 an buhhu'an an umuy hinan baybay an pungkumilduan di
abablubabluy an alyom di,
Da'yu an iTyre ya alyon Apo Dios di ipahiyayu anuy
amaphod nan numbabluyanyu.
4 An gapu ta mapmaphod di niyamman nan babluyyu
an umat hinan ma"aphod an pupul an wah nan gagwan di baybay
5 ti hay dedengna ya bolbol an nalpuh nan Duntug an Hermon,
ya hanan tu'ud an nigagwah nan pupul ya cedar an nalpud
Lebanon.
6 Ya hana ay an punggaudyu ya hay niyamma ya nan ayiw an oak an nalpud
Bashan,
ya nan dotal di pupulyu ya nan ayiw an cypress an na'al'altian
hinan ivory* an nalpud Cyprus.
7 Ya hana ay goh han naboldaan an linen an nun'itayun an halapan di
pupulyu
ta bumadang an mangitulud hinan pupul ya nalpud Egypt.
Ya hana ay goh an punlidumanyun paddungnay bantilayu
an hay niyamma ya nan nun'anginan lo'ob an munggudla† ya
mumpugagaw‡
ya nalpuh nan pingit di baybay ad Elishah.§
8 Ya hana ay an punggaggaudonyuh nan pupulyu ya nan i'ibbayun iSidon,
ya i'Arvad,*
ya hay mangimunihuh nan pupulyu ya nan i'ibbayun iTyre.

---

§ **26:16** Mid mapto' ya didanay mumpungkumilduh nan iTyre. * **27:6** Hiyah ne ha'gud di elepante.
† **27:7** Unu purple. ‡ **27:7** Unu blue. § **27:7** Ohan babluy ad Cyprus. * **27:8** Daten duwan siudad ya ad Phoenicia goh an umat hi awadan ad Tyre.

9 Ya inawityu nan i'ibbayun iGebal† ta wada ay di napa"ih nan pupul ya impaphodda,
ya an amin nan mumpumbiyahin pupul ya umalidan luma'uh nan ila'uyu.

10 Ya nan titindaluyun numpunhapiaw ya numpunhelmet
ya nalpudad Persia, ya ad Lydia,‡ ya ad Libya ta diday mangibaliw ay da'yu.
Ya pun'ihabluyda nan helmetda ya hapiawdah nan allupyu,
at ma"aphod di tigawna.
At gapun dida ya nundongol di aatyuh nan abablubabluy.
11 Ya hana ay goh an guwalyayu ya nalpudad Arvad ya ad Helek§
an diday mungguwalyah nan allup ya nan pantaw di allup di babluyyu.
Ya hana ay goh an nalpud Gammad* ya diday mungguwalyah nan ata'nang an abung an pun'adugan.
Ya nun'ihabluyda goh nan hapiawdah nan allup,
at inyal'allanan ma"aphod di tigaw nan babluyyu.

12 Ya nan iTarshish† an umalin luma'uh nan ila'uyu ya hay pamayadda ya silver, ya gumo', ya lata, ya nan purbura.‡
13 Ya nan iGreece, ya iTubal,§ ya iMeshek* ya hay pamayadda goh ya hay himbutda, ya nan gina'udan gambang di niyamma.
14 Ya hay ibayad ay nan iBeth Togarmah† ya kabayu an mabalin an muntamu, ya nan kabayun ma'usal hi gubat, ya nan alyondan mul‡ an kabayu goh.
15 Ya ta"on hi un nan iRhodes§ ya nan bimmabluy hinan pingit di baybay ya luma'udan da'yu an hay pumbayadda ya hay ba'git di elepante an ma'alih ivory ya nan ma'ulhin ayiw.
16 Ya nan i'Aram* ya pun'iyalida nan nun'abalul an batu, ya nan mun'aphod an lo'ob an mumbolah, ya nan nun'aboldaan an lo'ob, ya umat hinan nun'abalul an batun ma'alah baybay an coral† ya nan ruby‡ ta ihukatdah nan ila'uyu.
17 Ya ta"on hi un nan iJudah ya nan i'Israel ya hay ihukatdah nan ila'uyu ya nan wheat an nalpud Minnith, ya nan danum di iyu'an, ya nan kindi, ya nan lanan olibo, ya nan mumpabangluh ma'an.
18 Ya hay pumbayad ay goh nan iDamascus§ hinan alandan ila'uyu ya nan ma'inum an malpud Helbon* ya nan dutdut di kalnilu an malpud Zahar.†
19 Ya nan mumpungkumildun holag Dan an didah nan iGreece an malpud Uzal‡ ya luma'udah nan ila'uyu an hay pumbayadda ya nan pumpabangluh ma'an§ ya nan nabohal an gina'u.

† **27:9** Unu ad Byblos an oha goh an siudad ad Phoenicia. ‡ **27:10** Ohan babluy ad Asia (unu ad Turkey). § **27:11** Unu ad Cilicia (unu ad Turkey). * **27:11** Mid nanginnilad ugwan hi awadan ten siudad. † **27:12** Unu nan iSpain. ‡ **27:12** Unu *lead* hinan hapit di mumpaha'. § **27:13** Unu nan iPontus (unu nan iTurkey). * **27:13** Hay punhituwanda ya ad Moschian Mountains an wad Asia (unu ad Turkey). † **27:14** Unu nan i'Armenia. ‡ **27:14** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25. § **27:15** Numpunhitudah nan islah nan baybay an neheggon ad Asia (unu ad Turkey). * **27:16** Unu nan iSyria. † **27:16** Hiyay batuh nalpud dolom hinan baybay. ‡ **27:16** Hiyay mumbolah an nanginan batu. § **27:18** Didanay numpunhituh nan kapitulyud Syria. * **27:18** Ohan babluy ad Syria. † **27:18** Ohan babluy ad Syria. ‡ **27:19** Mid mapto' ya ad Yemen. § **27:19** Umat hinan cinnamon ya calamus.

20 Ya hay pumbayad ay goh nan iDedan* hinan alandan ila'uyu ya nan
uloh an miyap'ap hi bonog di kabayu.
21 Ya hay ihukat ay goh nan i'Arabia an didah nan i'ibbadan a'ap'apud
Kedar† ya nan uyaw, ya nan manilhig an kalnilu, ya gandeng.
22 Ya hay pumbayad ay goh nan iSheba‡ ya iRaamah§ ya nan nun'abalul
an batu an umat hi balitu' ya nan mun'aphod an pumpabangluh ma'an.
23 Ya ta"on un nan iHaran,* ya iKanneh,† ya i'Eden,‡ ya iSheba, ya i'Ashur,§
ya iKilmad* an mumpungkumildu ya
24 pun'iyalida goh di mun'aphod an lo'ob an munggudlay kolol di udum,
ya naboldaan di udum, ya nan abo' an numbino'ob'on di kololna, ya nan
nun'ahamad an tali.

25 Ya hay pumpangilugananyuh nan do'ol an ila'uyu ya nan pupul di
iTarshish,
ya nipaddung nan babluyyun ten pupul an napnuh gina'u.
26 Mu hidin awadanyuh gagwana ya paddungnay umali nan mabi'ah an
puo',†
ya pina"ina nan pupul an niluganan yu.
27 At an amin ayun paddungnay ni'lugan hinan pupul an titindalu,
ya kalpentelo,
ya nan mumpungkumildu,
ya ta"on hi un nan mumpummunihuh nan pupul ya paddungnay
mumpunlonong ayu.
Ya paddungnay munlonong hinan baybay nan do'ol an nun'abalul an
inadangyanyun wah nan pupul.
At umat hinay ma'at hinan babluyyu.
28 At paddungnay mun'alawaaw di tu'u'yun mumpunlonong
an ay ihunay umalyog nan pingit di baybay.
29 At nan mumpuntamuh nan udum an pupul ya puntataynanda nan
pupulda
ta mumpapanguydah nan pingit di baybay ta amangondah nen
ma'at ay da'yu.
30 At dumalat enen ma'at ay da'yu ya pun'it'u'day kilada,
ya pun'iloglogday hupu' an gunda mumpunlapug hinan dapul.
31 Ya pummukmukanday uluda,
ya numpunlubungdah langgut
ti nidugah di punlungdayaandan nen ma'at ay da'yu.
32 Ya umayadyo'dah nan ma'at ay da'yu an alyonday,
Mi'id di mipaddung hi amaphod nan babluy ad Tyre,
mu namengpenghan an na'umah hinan baybay!
33 Do'ol din impa'amlongyun mumpungkumildu,
ya do'ol din impa'adangyanyun ali an dumalat nan mun'aphod an
ila'uyu.

---

* **27:20** Diday ohan tribon numpunhitud Edom. † **27:21** Nan numpunhituh nan tuldan abung hinan mapulun ad Arabia. ‡ **27:22** iYemenda. § **27:22** Didanay numpunhituh ohan siudad ad Arabia. * **27:23** Didanay numpunhitud Mesopotamia. † **27:23** Mid nanginnilad ugwan hi nunhituwanda. ‡ **27:23** Didanay numpunhitud Mesopotamia, mu bo'on nan Galden an Eden di awadanda. § **27:23** Didanay numpunhituh nan ohan siudad ad Assyria, ya henen babluyday nalpuwan nan ngadan di nasyonda. * **27:23** Mid nanginnilad ugwan hi babluy hi nunhituwanda. † **27:26** Hay ipa"elna ya nan Alin hi Nebuchadnezzar ya nan titindaluna.

34 Mu ad ugwan ya napogpog ayu an paddungnay nilubu' ayuh bunol di baybay,
ya an amin nan inadangyanyu ya ta"on hi un nan puntamuonyu ya ni'lubu'dan da'yu.
35 At awniat manoh'a nan bimmabluy hinan pingit di baybay enen ma'at ay da'yu.
At ta"on hi un nan alida ya ma"attig hi angahda
an nidugah di tuma'tandah pangngolandan nen ma'at ay da'yu.
36 Ya umat goh hinan mumpungkumilduh nan abablubabluy
an nidugah di tuma'tandah nan ma'at ay da'yu.
Umat hituy ma'at ay da'yu ta apogpoganyu nongkay an iTyre."

28

Hay Nipa'innilah Ma'at hinan Alid Tyre

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, alyom ni' hinan alid Tyre* tun ibaga' an alyom di,
Nidugah anuy pumpahiyaam
an hay punnomnommu ya dios'a hinad Tyre.
Mu hay makulug ya un'a tagu ya anggay.
3 Ya undan hay punnomnommu ya nala'la'eng'a ya un din nun'ap'apun hi Daniel?
Ya undan inilam an amin di logom?
4 Manu ti dumalat di la'engmu ya immadangyan'a
ti do'ol di balitu'mu ya silvermu.
5 Ya gapu nongkay ta na'alla'eng'an mungkumildu ya immadangyan'a,
at hiyanan nen mumpahiya'a."

6 Mu alyon nan na'abbagbagtun Dios di,
"Gapu anu ta hay punnomnommu ya nipaddung di la'engmuh dios
7 at hiyanan ipa'alinay mun'abungot an tatagun† mangubat ay da'yu.
At pumpatoy da'yu,
ya numpa"idan amin di inadangyanmu ya an amin nan mun'aphod an impiyammam.
8 At pumpatoy ay da'yu,
ya nun'ogah da'yuh nan baybay ta hidiy ilubu'anyu.
9 Ya henen umaliandan mamatoy ay he"a ya mi'id mahkay di alyoman dios'a
ti un'a tuwali tagun holtapom di atondan he"a.
10 Ya umat'ah agguy nakugit‡ an malpuh udum an babluy an mamatoy ay he"a.
Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

Hay Nipaddungan nan Alid Tyre ay Satanas (Isa. 14:12-15)

11 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
12 "Ezekiel, agam ta ibaagmu nan ma'at hinan alid Tyre.§ An alyom di,
Hidin hopapna ya ma"aphod di pangod'odolmu ya alala'im,
ya na'alla'eng'an ali.
13 Ya wadan he"an amin di logom,

---

* **28:2** Hay ngadan nan alid Tyre eden timpu ya hi Ittoba'al. † **28:7** Nan iBabylon. ‡ **28:10** Nan iTyre ya nan i'ibbadan iPhoenicia ya numpakugitda an umat hinan i'Israel ya i'Egypt goh, at imbilangda nan agguy nakugitan hi tagun mid hulbida ti mid adalda. § **28:12** Hay ipa"el Ittoba'al an alid Tyre ya hi Satanas hidin numbaholanad abuniyan.

at paddungnay nunhitu'ah nan galden Apo Dios ad Eden.
Ya wadan amin ay he"a nan numbino'ob'on an nun'abalul an batu
an umat hi ma'alih ruby,* ya topaz,† ya emerald,‡
ya chrysolite,§ ya onyx,* ya jasper,†
ya sapphire,‡ ya turquoise,§ ya beryl.*
An amin hatu ya nidadaanda tuwali ta middum hi balitu'
an umat hinan wah hengheng unu buung ya wan mitungaw'a.
14 Ya pento' da'a ta he"ay ohan anghel an ma'alih cherub
an mangiyadug hinan paddungnay ne'nong an lugal ay Ha"in an Dios
an awadan di do'ol an nun'abalul an batu ta humili.
15 Ya nete"ah din a'ung'ungngam ya maphod di pangatmu,
mu palpaliwan ya pimmuhiy pangatmu.
16 Ya gapu ta dimmo'ol di luma'uh nan do'ol an ila'um ya un hi'itangan bimmungot'a
ya nappuhi mahkay di pangatmu.
At hiyanan luludan da'an pakakon hinan lugal an nidawat ay Ha"in,
at he"an anghel an mun'adug ay Ha"in ya mapakak'ah
dih nan awadan di umela'elat an nun'abalul an batu.
17 Ya dumalat nongkay hinan amaphodmu ya la'engmu at nundongol di aatmu,
ya numpahiya'a.
At hiyanan paddungnay intapal'u he"a ta panigtigan da'ah nan alih udum hi babluy.
18 Ti dumalat nan do'ol an baholmu ya kinulukmu ya pinuhim nan pun-dayawanyu.
At hiyanan ipa'ali' han apuy ta mapuulan ayu,
ya mapuulan an amin nan wah nan numbabluyanyu.
At titiggon nan tatagun dumapul nan babluyyu.
19 At nan tataguh udum an babluy ya manoh'adah nan atata'ot an ma'at ay da'yu,
at hiyah ne apogpogan di aatyun iTyre."

Hay Nipa'innilah Ma'at ad Sidon (Isa. 23:1-18)

20 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
21 "Ezekiel, ibaagmu ni' goh nan ma'at ad Sidon.
22 Alyom ay dida an
Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya mi'buhula' ay dida.
At hitun pummoltaa' ay dida ya innilaon di tatagu an me'gonana' an Dios,
at hiyah ne dumalat ya Ha"in mahkay di dayawonda.
23 Ya ipa'ali' di atata'ot an dogoh,
at iyatoyda.
Ya ipiyali' di buhulda ta pumpatoyda dida ta madadala nan kalatada.
At hiyah ne panginnilaandan amin an Ha"in di immannung an Dios.

---

* **28:13** Hay kololna ya mumbolah. † **28:13** Hay aatna ya umat hinan halmeng an mid di kololna. ‡ **28:13** Hay kololna ya munlangta (unu green). § **28:13** Hay kololna ya muntitiba (unu yellow)
* **28:13** Hay kololna ya mangmangitit. † **28:13** Hay kololna ya mumbolah unu brown. ‡ **28:13** Hay kololna ya blue (unu mumpugagaw). § **28:13** Hay kololna ya blue an middum nan munlangta.
* **28:13** Hay kololna ya munlangta nin.

24 At ma'at ay hene ya ipogpog mahkay nan tatagun ay hubit an heneggon
nan holag Israel an mamalpaligat ay da'yu. Ya hiyah ne panginnilaanyun
Ha"in di na'abbagbagtun Dios."
25 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Hitun pangamunga' ay
da'yun tatagu' an holag Israel an ilpu' da'yuh nan babluy an nangipa'aya'
ay da'yu ya pangintitigan di tataguh nan ablubabluy an Ha"in ya anggay
di me'gonan an Dios. At mumbangngad ayuh din babluy an indat'u tuwalih
din baal'un ommodyun hi Jacob.
26 At malenggop ayu mahkay an mumpangipaphod hi a'abungyu, ya
munhabal ayu mahkay hinan lutayu. Ya hitun pummoltaa' hinan heneg-
gonyun namalpaligat ay da'yu, ya hiyah ne punnomnomanyu mahkay ay
Ha"in an Dios."

29

Hay Nipa'innilah Ma'at ad Egypt
(Isa. 19:1—20:6; Jer. 46:2-28)

1 Din miyapuluy tawon hidin miyapuluy bulan eden miyapulu ta duway
algaw* hi nete"an di niyayanmid Babylon ya himmapit goh hi Apo Dios ay
ha"in an inalinay,
2 "Ezekiel, agam ta ibaagmuy ma'at hinan alid Egypt† ya nan tataguh di
3 an alyom di, Inalin nan na'abbagbagtun Dios di,
Mi'buhula' ay he"a an paddungnay buwayah nan Wangwang an
Nile.
Ti inalim di un he"ay nangiyamma,
at hiyanan alyom anuh un bagim henen wangwang.
4 Mu lawido' he"a,
ya enep'ot'un he"a nan do'ol an ekan hidi,
ya ginuyud'u da'yu,
5 ya impiyuy'u da'yuh nan mapulun ta iwa'at da'yuh di.
Ya mi'id di umalin mangilubu' ay da'yu
ta onon di hamuti ya nan udum an animal di odolyu.

6 At hiyah ne panginnilaanyun amin an i'Egypt an Ha"in di immannung an
Dios.
Hidin hopapna ya numpabadang nan i'ibba' an holag Israel ay da'yun
i'Egypt, mu umat ayuh pateng an hul'ud.
7 At hidin paddungnay inhul'udda nan pateng ta way mandol ay dida mu
un at goh na'ipung ta nun'atu"inda, ya nun'iho'nogda, ya numpun'ahhib di
tungal di bonogda.
8 At hiyanan Ha"in an nan na'abbagbagtun Dios ya ipa'ali' di mangubat ay
da'yu ta pumpatoyday udum ay da'yu, ya ta"on hi un nan animalyu.
9 At mabukawan ad Egypt an babluyyu ta way panginnilaanyu an Ha"in
di immannung an Dios.
Ti he"an ali ya inalim anuy un he"ay nangiyammah nan Wangwang an
Nile.
10 At hiyanan mi'gubata' ay da'yu, ya boholo' mahkay heden wang-
wang. Ya pa"io' nan babluyyud Egypt ta minganuy an mete"ad Migdol ta
mumpa'uy ad Aswan hi engganad Ethiopia.
11 At mi'id di tagu unu animal hi lumane'le'od hidih napat di tawon.

* **29:1** Unu hidin January 7, 587 B.C. † **29:2** Unu nan Alin hi Hophra (589-570 B.C.).

12 Ya wadaday udum an napa"in babluy, mu mi'id di ipaddungan di
apa"ian nan babluyyud Egypt. At miwa'at ayuh nan abablubabluy hitun
luta, at minganuy nongkay nan babluyyu an adi mababluyan hi napat di
tawon."
13 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Mu malpah ay heden napat
di tawon ya amungo' mahkay da'yu an ta"on hi un malgom di awadanyu.
14 Ta ibangngad'u da'yud Egypt ta munhitu ayu mahkay hidi. Mu na'ampa
ayu mahkay an himpamabluy,
15 at mid abalinanyun mi'gubat hi udum an babluy. At mi'id di alyon hi
hakuponyuy udum an babluy.
16 At da'min holag Israel ya adi mabalin hi unmi da'yu pundenolan.
Ti un at goh hiyah ne mangipanomnom ay da'mih nan numbaholanmih
numpabadanganmin da'yu. Ya ma'at hana ta punnomnomanyun Ha"in an
na'abbagbagtun Dios."

Hay Nangabakan nan Alin hi Nebuchadnezzar ad Egypt

17 Hidin hopap di algaw eden hopap di bulan hidin miyaba'inti ta han
pituy tawon‡ hi awadanmid Babylon ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
18 "Ezekiel, inilam an hi Nebuchadnezzar an alid Babylon ya ginubat
nan tindalunad§ Tyre. Ya nuntamuonah nunnaud nan titindaluna ta
nun'aluphian di pu'oldah nami'upi'ugandah ayiw, ya namukmukan di
uludah* numpangiyagtuandah pito' hi inyammadah owondan manggop
hinan allup ad Tyre. Mu hidin henggopda ya un oh'ohha han inah'upandan
nabalul an gina'uda, at mi'id di lagbudan nangubat ad Tyre.
19 At hiyanan alyo' an na'abbagbagtun Dios di, Ipa'abak'ud Egypt ay da
Nebuchadnezzar ta alandan amin di inadangyanda ta way bino'ladah nan
titindalunah nangubatandad Tyre.
20 At ipa'abak'u nongkay ad Egypt ay dida ta way bino'ladah pangatandah
nan ipa'at'un dida. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
21 At ma'at ay hana ya un'u da'yu mahkay pabi'ahon an holag Israel. Ya
idat'uy abalinam, Ezekiel, ta abalinam an manugun ay dida ta olom ni' ya
nomnomona' an Dios."

30

Hay Pummoltaan Apo Dios ad Egypt

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, agam ta ipa'innilam tun ibaga' ay he"a ta alyom di,
Inalin nan na'abbagbagtun Dios di,
Magadyuh man an madatngan han atata'ot an ma'ma'at!"
3 At ha"in an hi Ezekiel ya alyo' an manu ay umat hinay inalin Apo Dios
ti nadatngan mahkay nan gutud an apa"ian di abablubabluy,
at mi'id ahan di namnama tu'uh nan umat hina.
4 Ti waday umalin mangubat ad Egypt ta pumpatoyday udum ay dida,
ya nun'aladay inadangyanda,
ya numpa"ida nan babluy hidi.
At nan i'Ethiopia ay ya nunheglay tuma'tandah pangngolandan nen
ma'at hinan i'ibbadad Egypt.

---

‡ **29:17** Unu hidin April 26, 571 B.C. § **29:18** Himpulu ta han leman tawon di nunli'uban nan tindalun Nebuchadnezzar ad Tyre (586-571 B.C.). * **29:18** Mid mapto' ya dumalat nan uklupda an lalat.

5 Ya ta"on hi un nan nalagbuan an titindalun di i'Ethiopia, ya iLibya, ya
iLydia,* ya i'Arabia, ya umat goh hinan i'ibbamin titindalun holag Israel ya
mun'a'atoydan den gubat.
6 Ti inalin tuwalin nan na'abbagbagtun Dios di,
"Hanan bumadang hinan i'Egypt ya mun'a'atoydah gubat
an mete"ad Migdol hi engganad Aswan.
At adida mahkay mumpahiya.
7 At heten babluy ad Egypt ya nidugdugah di apa"iana
ya inganuyana ya un nan udum.
8 Ya iyabulut'un hi Apo Dios an puulandad Egypt,
ya ipapatoy'u nan malpuh udum hi babluy an bumadang nongkay
ay dida.
At hiyay panginnilaanda an Ha"in di immannung an Dios.

9 Ya waday honogo' an munlugan hi pupul an umuy mangibagah nan
i'Ethiopia ta adida mange'el. Ya hitun amoltaandad Egypt ya nunheglay
ta'otda.

10 At Ha"in an nan na'abbagbagtun Dios
ya honogo' nongkay nan alid Babylon an didah nan titindaluna
ta umuyda gubaton ad Egypt ta pumpatoyda nan tataguh di,
ya nun'alada nan inadangyanda.
11 At awalitang di mun'a'atoy hi pangatda,
ya ta"on hi un nan babluy ya pumpa"ida.
Ti da Nebuchadnezzar ya nan titindaluna ya nundongol di aatda
tuwalin mun'abungot.
12 Ya tud'o' nan Wangwang an Nile,
ya impaboltan'u nan babluy ad Egypt hinan malpuh udum hi
babluy an nappuhiy pangatda.
At pumpa"i' nongkay henen babluy ya an amin nan wah di ta mumbalin
ad Egypt hi mi'id di hulbina.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ete."

13 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di,
"Pumpa"i' an amin nan inyamman di tagun dayawondad Memphis†
an hakup ad Egypt,
ya mi'id mahkay di mun'ap'apun dida.
Ya nunheglay ta'ot nan tataguh di.
14 Ya pa"io' ad Pathros an wah appit hi iggid did Egypt,
ya pinuula' ad Zoan an din kapitulyudad Egypt hidin hopapna.
Ya pa"io' goh ad Thebes‡ an oha goh an babluy ad Egypt,
ya impapatoy'u nan tataguh di.
15 Ya umat goh an pa"io' ad Pelusium an ihi'uganda
ti hidi ya nahamad di allupnan babluy ad Egypt.
16 At umat hinay ma'at an puula' ad Egypt,
ya punholholtapo' nan iPelusium,
ya pa"io' nan nahamad an na'allup an babluy ad Thebes,
ya patata'to' nan iMemphis.
17 Ya hanan ungungan linala'in nunhituh nan udum an babluy ad Egypt

* **30:5** Ohan babluy ad Africa. † **30:13** Hiyay kapitulyuh nan ohan provinciad Egypt. ‡ **30:14** Hiyay oha goh an kapitulyuh nan ohan provinciad Egypt, ya hay ngadanad ugwan ya Luxor.

an umat hinan iHeliopolis ya iBubastis§ ya mun'a'atoydah gubat,
ya hanan ma'angang ya miyuydah udum an babluy.
18 Ya hay apa"ian ad Tahpanhes ya paddungnay humelong nan babluyda
ti mi'id mahkay di namnaman nan i'Egypt ti miyuydah udum an babluy.
19 At umat hina goh an moltao' nan i'Egypt
ta panginnilaanda nongkay an Ha"in nan immannung an Dios."

20 Hidin miyapitun algaw hinan hopap di bulan eden miyapulu ta ohan tawon* hi niyayanmid Babylon ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
21 "Ezekiel, inilam an paddungnay inipung'uy ta'lay nan alid Egypt.† Ya paddungnay mi'id di nan'up ta way atonan mapoyanan ta way atona goh an mangdon hinan hanggapna.
22 At Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya mi'buhula' hinan alid Egypt ta ipungo' goh nan ohan ta'layna ta mi'id di atonan mangdon hinan hanggapna.
23 Ya pun'iwa'at'u nongkay nan i'Egypt hinan abablubabluy hitun luta.
24 Ya nan alid Babylon‡ ya pabi'aho' ta ipadon'un hiya nan hanggap'u. Mu henen alid Egypt ya paddungna nongkay di pun'ipung'u nan duwan ta'layna ta mundamuda ay hi gubat ya un nonong ya un pumalapala' ti mi'id di abalinanan mangdon hinan hanggapna.
25 Ya pabi'aho' nongkay nan alid Babylon, ya impadon'un hiya nan hanggap'u ta usalonan mi'gubat hinan alid Egypt an mid di abalinana. Umat hinay ato' ta panginnilaandan Ha"in nan immannung an Dios.
26 Ya pun'iwa'at'u nongkay hinan abablubabluy nan i'Egypt ta panginnilaandan Ha"in nongkay di immannung an Dios."

31

Hay Ipaddungan nan Ayiw an Cedar

1 Hidin hopap di algaw hinan miyatlun bulan hidin miyapulu ta ohan tawon* hi niyayanmid Babylon ya inalin Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, alyom hinan alid Egypt ya hinan tatagunah ten ibaga' an alyom di,
Da'yun i'Egypt ya ongol di abalinanyu
an mi'id di nipaddunganyuh nan abablubabluy.
3 Ti nan nundongol an aatyu ya umat hidin nundongol an aat ad Assyria hidin hopapna
an umat hinan ayiw an cedar ad Lebanon an manaphapang an lidumana nan inalahan,
ya nidugah an ata'nang an umatam ad daya.
4 Ya waday adi matdu' an obob† hidih nan way awadana,
at hiyanan nanginhehe'on ya ta"on hi un nan udum an ayiw eden inalahan ya nadanuman.
5 At gapu ta waday danum hinan nitammana ya immata'ata'nang nongkay,
ya nanaphapang ya un nan udum an ayiw.
6 Ya do'ol di numbino'ob'on an hamutin numbuyah nan hapangna,

§ **30:17** Hay punhituwanda ya ohan kapitulyuh nan ohan provinciad Egypt. * **30:20** Unu hidin April 29, 587 B.C. † **30:21** Hay ipa"elna ya nan nangabakan nan iBabylon hinan tindalun nan Alin hi Hophra ad Egypt hidin 588 B.C. ‡ **30:24** Unu nan Alin hi Nebuchadnezzar. * **31:1** Unu hidin June 21, 587 B.C. † **31:4** Hay ipa"elna ya nan Wangwang an Tigris ya Wangwang an Euphrates an wad Assyria.

ya do'olday animal an na'lum hinan puuna,
ya do'olday tatagun umuy milidum hinan puuna.
7 Ya manu ay nongkay ma"aphod di tigaw nen ayiw ya manaphapang
ti linumnod an numpanga'atam di lamutnah nan awadan di do'ol
an danum.
8 At hiyanan henen cedar ya mi'id di nipaddungan di amaphodna an ta"on
hi un hidih nan galden'un Dios,
ya ta"on hi un hanan bolbol ya nan udumnan kalahin di ayiw ya
adida umat enen cedar.
9 Ya manu ay umat hina ya Ha"in di nangipahapang ya nangipaphod enen
ayiw ad Lebanon,
at hiyanan an amin nan ayiw hidih nan galden'ud Eden ya pad-
dungnay umamohdan hiya.

10 Mu gapuat goh ta nangintata'nang at hiya ya anggay di ata'nang ya un
nan udum ya mumpahiya. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
11 At hiyanan iyabulut'un gubaton nan ohan nundongol an ali ta paddung-
nay malngoh ti nappuhiy pangatna. Ya din'ug'u ta okod heden alih atonan
hiya ta hiyah ne moltana.‡
12 At nan i'Assyria ya nipaddung enen ayiw an lengngoh nan immalin
mun'abubungot an nalpuh ohan babluy. At hana ay an nun'ahpa' an
hapangna ya awakilatdah nan duntug ya hinan nundotalanan natu"inana.
Ya ta"on hi un nan tatagun nalpuh udum an babluy an gun munlidum hidi
ya nuntaynanda.
13 At un punduldulmunan nan animal nan nun'aholpeng an i"itang an
hapangna ya tubuna. Ya un hay pumpatpattu'an di hamuti nan agguy
nahpa' an hapangna.
14 At hiyanan mete"an de ya mi'id mahkay di umata'nang hi ayiw ta umat
enen immata'nang an ayiw an nitu'dud hi ad daya an ta"on hi un neheggon
hi danum. Ti an amin mahkay di ayiw ya waday nagtud hi atayanda an
umat hi tagu an matoyda ta umuydad dolom hi awadan di nun'atoy."
15 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Hidin natayan den ayiw
ya paddungnay tagun natoy, ya immuy nongkay hi awadan din nun'atoy.
Ya tindu"un den gutud nan danum, at mi'id di umayuh. At gapun den
ata'nang an ayiw ya paddungnay nunlangdu nan ayiw ad Lebanon ti na'uy
an mumpumpi'yatoy nan udum an ayiw hidi.
16 At hanan wah udum an babluy ya wumogwogdah ta'otdah pangn-
golandah emog nen ayiw an matu"in. Ya umat hinan tagun matoy an
umuy hi awadan di nun'atoy. Mu an amin nan nun'ahhun an immuy
hidin umat enen ayiw an nalpud Babylon ya nan udum an nalpud Eden
ya mun'am'amlongda ti ta"on hi un hiya ya immuy hidi.
17 Ya umat goh hinah nan wah udum hi babluy an nundenol enen babluy
an nipaddungan nen ayiw ya natoyda ta nini'yuydah awadan di nun'atoy ta
niddumdah nan udum an natoy hi gubat.
18 Ya ta"on hi un da'yun i'Egypt ya mipaddung ayu anu goh enen ayiw an
ta"on hi un nundongol di amaphod di babluyyu ti adangyan ayu, ya ongol
di abalinanyu, mu ma'at ay da'yu nan nibagan na'at hinan ayiw hi ad Eden.
Ti paddungnay malngoh ayu ta umuy ayuh awadan di nun'atoy an agguy
nibilang hi tagun Apo Dios. Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ete."

‡ **31:11** Nan Pumpapto'an di i'Assyria ya nidugdugah di amabi'ahnan den gutud ya un nan udumnan pumpapto'an, mu gapuh pumpahiyaanda at hennag Apo Dios nan titindalun nan Alin hi Nabopolassar (626-605 B.C.) an nalpud Babylon ta ni'gubatdan dida, ya inabakda didad Carchemish hidin 609 B.C., at napogpogda mahkay.

32

Hay Ebel hi Miyebel hinan Alid Egypt

1 Hidin hopap di algaw hidin miyapulu ta duway bulan eden miyapulu ta
duway tawon* hi niyayanmid Babylon ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, agam ta ibagam goh tun ibaga' hinan alid Egypt an alyom di,
Hay punnomnommu ya ta'tan da'ah abablubabluy ti mabungot'an
umat'ah nan layon,
mu hay makulug ya umat'ah buwayan mi'id di abalinana
an un hay mangib'ibul hinan danum ya anggay.
3 Ti Ha"in an nan na'abbagbagtun Dios ya alyo' di,
Honogo' di do'ol an tatagu ta paddungnay hidu'on da'a,
ya inda'al da'a.
4 Ya impitapal da'ah nan mamaga,
ya inyayag da'ah nan ahamuhamuti ya nan animal hi inalahan ta
onon da'a.
5 Ya pun'iwa'at'uh nan aduntuduntug ya hinan numpundotal
nan ma'angang an lamohmu.
6 Ya etmog tun lutay dalam,
ya umayuh di udum hinan aduntuduntug ta umuy hinan wang-
wang.
7 At henen pangubaha' ay he"a ya homelong di nunlene'woh
ti hophopa' hi bunut ad daya ta mahawanan nan bittuan, ya bulan,
ya algaw.
8 Ya hawana' nongkay ad daya ta homelong an amin tun luta.
Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
9 Ya mumbalin'ah balud hinan babluy an agguymu in'innila,
at nan tataguh udum hi babluy an mangngol eten ma'at ay he"a ya
nunheglay ta'otda.
10 Ya muntembag heten ma'at ay he"a,
at numanomnomdan nen donglonda.
At paddungnay hinu'nut'u ay nan hanggap'u,
ya umogyat nan a'alih udum an babluy hi ta'otda
ti ita'otda goh damdamay nitaguanda.
11 Ti Ha"in an na'abbagbagtun Dios di mangalih
umali nan alid Babylon† an munhahanggap ta patayon da'a.
12 Ti umalida nan mun'abungot an titindaluna ta patayondan amin nan
tatagum,
ya numpa"idan amin nan wah nan babluyyun ipahiyayun i'Egypt.
13 Ya ipapatoy'un amin nan animalyun wah nan neheggon hinan way
buhu'an di danum an umat hi baka,
at mi'id mahkay di tagu unu animal hi gun manganibul hinan
danum.
14 Ya pumbalino' mahkay nan danum hi mapaganah,
ya maphod di umayuhana.
Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
15 Ya hitun a'atan date hi apa"ian ad Egypt ya matoy an amin di wah di,
at mumbalin hi mi'id di hulbinah nen babluy.
Ya hiyah ne mahkay di panginnilaan nan ma'angang an Ha"in di
immannung an Dios.

* **32:1** Unu hidin March 3, 585 B.C. † **32:11** Unu nan Alin hi Nebuchadnezzar.

16 Ya heten nipa'innilan ma'at ay dida ya awniat iyebel nan binabain
malpuh udum an babluy hitun apa"ian an amin di wad Egypt. Ha"in an
Dios di nanapit ete."

Nan Lubu' di Nun'atoy

17 Ya hidin miyapulu ta duway tawon eden hopap di bulan hi miyapulu ta
lemay algaw‡ hi niyayanmid Babylon ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
18 "Ezekiel, agam ta ipattigmun munlungdaya'an mangipa'innila an
hanan i'Egypt ya matoyda, at umuydah awadan din tatagun nundongol di
aatda, mu napogpogda, at immuydah di.
19 Ya alyom goh ay diday, Undan hay punnomnomyu ya maphod di aatyu?
Ti ta"on hi un da'yu ya matoy ayu ta umuy ayuh awadan nan nun'atoy an
agguy nibilang hi tatagu'.
20 Ya adi ayu melwang an i'Egypt ti nidadaan nan buhulyun mumpamatoy
ay da'yun amin.
21 At awniat alyon nan nun'ahhun an nun'atoy an a'ap'apun i'Egypt ya
nan udum an bimmadang ay dida di, Maphod ta immali ayuh tu ta middum
ayun da'min natoy hidin gubat an agguy nibilang hi tagun Apo Dios!
22 Ya ta"on hi un nan i'Assyria ya wah didan amin hinan titindaludan
natoy hi gubat.
23 At an amin din ta'tan di abablubabluy an natoy hinan gubat ya wah
didan nun'ilubu'dad dolom.
24 Ya din neheggon ad Assyria an i'Elam§ ya mata'tanda goh, mu hidin
nun'atoydah gubat ya immuydad dolom, at nabainanda goh aya.
25 At niddum nongkay din nun'atoy hi gubat an agguy nibilang hi tagu'.
Ya ta"on hi un ni' ta'tan nongkay di abablubabluy dida mu nabainanda
nongkay ti wah didad dolom hi awadan di nun'atoy.
26 Ya wah di goh nan iMeshek ya iTubal* an didan amin hinan titindalu-
dan nun'atoy hi gubat an nilubu'dah did dolom an niddumdah nan agguy
nibilang hi tagu'. At ta"on hi un ta'tan ni' di abablubabluy dida
27 mu ninganuy di odoldah din natayanda an adi umat hidin nun'atulid
an titindalun maphod di nilubu'anda an impunganda nan hanggapda, ya
niyuhun hi odolday hapiawdan bo'on goh tagu'. Ya dida goh din tina'tan
din tataguh abablubabluy.
28 Ya umat goh hinay ma'at ay da'yun i'Egypt hi un ayu matoy an middum
ayuh nan tatagun nun'abaholan an nun'apatoy hinan gubat.
29 Ya ta"on goh hi un nan i'Edom ya wah didan amin hinan a'alida ya nan
udum an a'ap'apuda an natoy hi gubat. Wah didad dolom an niddumdah
nan agguy nibilang hi tagu'.
30 Ya umat goh hinah nan a'ap'apun di wah appit di iggid hi un hagangon
di buhu'an di algaw, ya nan iSidon ya wah didad dolom an ta"on hi un
dida din mata'tan hidin hopapna an niddumdah din nun'atoy hi gubat, at
nabainanda.
31 Mu din alid Egypt an didah din tatagunan nun'atoy hi gubat ya
ma"am'amlongda ti muntitiggawanda, ya bo'on dida ya anggay di immuy
hidi. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
32 At ta"on nongkay hi un'u inyabulut ta tina'tan din abablubabluy didah
din awadandah tun luta mu matoyda goh ta umuyda middum hinan

‡ **32:17** Unu hidin 586 B.C. Gapu ta agguy nitudo' di bulana at agguy tu'u inilay ustuh aatna, mu nan Septuagint an Biblian di iGreece ya alyonay hiyay *mahhun* an bulan, at gulat ta makulug at hiyay April 27, 586 B.C. § **32:24** Nan i'Iran. * **32:26** Hay punhituwandan duwa ya ad Asia (unu ad Turkey).

i'ibbadan natoy hi gubat hi awadan din nun'atoy an agguy nibilang hi tagu'. Ha"in an Dios di nanapit ete."

33

Hay Tamun nan Napto' an Mun'adug

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,

2 "Ezekiel, ipa'innilam heten ibaga' hinan i'ibbam an holag Israel* an alyom di, Gulat ta honogo' di umuy mangubat hinan ohan babluy an waday pento'da tuwalih mun'adug

3 ta hiyay mangipagangoh hinan talampet hi un way tigonah umuy an mangubat ay dida ta way panginnilaan nan tatagun mundadaan,

4 mu ta"on hi unna impagangoh nan talampet mu waday ohah agguy nundadaan ta pinatoyda ya henen taguy ad bahol hi natayana.

5 Ti un gulat an nen dengngolna nan talampet ta limmayaw at olom at ni' ya nelwang, at hiyay ad bahol nongkay hi natayana.

6 Mu gulat ta tigon ay nan mun'adug an waday na'uy hi buhulda mu agguyna impagangoh nan talampet ta nun'a'atoyda nan tatagu an mid inatdan nuntutuyuh baholda ya pabaholo' goh nan mun'adug ti agguyna inat di tamuna.

7 At he"a, Ezekiel, di pento"uh mun'adug hitun i'ibbam an holag Israel. At hiyanan donglom ay nan ibaga' ya eka impa'innilan dida.

8 Ti wa ay di alyo' hi eka ibagah nan tagun mamolta ta matoy hi un adi muntutuyuh nan nun'appuhin ato'atona mu agguymu ay imbaga ta natoy ya he"ay pabaholo' hi natayana ti mi'id di inatnan nuntutuyu.

9 Mu gulat ta impa'innilam mu un mungngohoy at hiyay ad bahol hi atayana an bo'on he"a."

10 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Ezekiel, eka ta ibagam ay dida tun ibaga' an alyom di, Gunyu alyon di nidugah ahan tun moltamin dumalat nan nun'appuhin ina'inatmi. At makulug an matoy ami ti undan udot way tumaguh un umat hinay ma'at?

11 Alyom ay didan Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya adi' ahan pun'amlongan di atayan nan tatagun nun'appuhiy ato'atonda ti hay pohdo' ahan ya undaat ni' muntutuyuh baholda ta way atondan mi'tagu. At hiyanan ibagam hinan i'ibbam an holag Israel an uggoh mah ta muntutuyu-dah nan numbaholanda ta way atondan mi'tagu ta adida milahhin ay Ha"in.

12 At hiyanan ibagam, Ezekiel, hinan i'ibbam an holag Israel an ta"on hi un maphod di pangat nan ohan tagu mu gulat ta way nibahhawana ya innaynayunan mangat hi nappuhi ya bo'on nan mun'aphod an ina'inatnah din hopapnay mamaliw ay hiya. Ya umat goh hinan tagun nappuhiy pangatna an gulat ta muntutuyu ya impogpognan gun mangat ay dane ya mabaliwan.

13 Ya mabalin an alyo' hi hanan maphod di pangatnan tagu ya mi'tagu, mu gulat ta hanan amaphodnah din hopapnay ehdolna ta gunna aton di nappuhi ya hay alyo' ya an amin nan maphod an ina'inatna ya mi'id di hulbinan Ha"in. At hiyanan matoy an dumalat di baholna.

14 Ya umat goh an ta"on hi un'u alyon hi matoy nan tagun nappuhiy pangatna mu gulat ay ta muntutuyuh nan numbaholana ya nan nahamad mahkay di pangatna

* **33:2** Didanay Hudyun numpunhitud Babylon an ni'tunglub ay Ezekiel.

15 ta ibangngadna nan nangedonanah nan impa'utangna, ya ta"on hi
un nan inakawna ya ibangngadna, ya indinongnan mangat hi nappuhi ta
unudona nan Tugun ya makulug an mabaliwan hi atoy
16 ti an amin din numbaholana ya ma'aliwan ti maphod ya makulug
heden inatna.
17 Mu henen ato' ya alyon damdama nan i'ibbam an holag Israel di
nibahhaw di pangat'u. Mu hay immannung ya diday nibahhaw.
18 Mu wa ay nongkay di tagun mangidinong an mangat hinan
impa'enghanan maphod an pangat ta nan nappuhiy atona ya henen bahol-
nay iyatoyna.
19 Mu gulat ay nongkay ta nan nappuhiy pangatnay muntutuyuh nan
numbaholana ta maphod ya makulug di atona ya mabaliwan hi atoy enen
inatna.
20 Da'yun holag Israel ya alyonyuy nibahhaw di pangat'un Dios, mu hay
immannung ya da'yuy nibahhaw. Ti nan ato' ay da'yu ya miyunnudan
hinan ina'inatyu."

Hay Nipa'innilaan di Ma'at ad Judah

21 Hidin miyalemay algaw eden miyapulun bulan hidin miyapulu ta
duway tawon† hi niyayanmid Babylon ya wada han tagun limmayaw
an nalpud Jerusalem an immalin mangipa'innilan ha"in an pina"in di
buhulmid Jerusalem.
22 Mu heden nahdom hi agguy ni' nidatngan din tagun waday ipa'innilana
ya nale'na' nan ongol an abalinan Apo Dios ti adia' ni' humapit, mu henen
gutud ya impahapita' ya un midatong heden tagu.
23 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di,
24 "Ezekiel, hay gun alyon nan na'angang hidih nan napa"in babluyyu ya
un oh'ohha anuh Abraham, mu indat'uh den numbabluyanyun holag Israel.
At namamad ugwan an do'olda anu, at makulug an bagida anuh nen babluy.
25 At hiyanan alyom ay dida an Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya ten ibaga'
an gapu ta ihdaday animal an agguy na'aan di dalana, ya mundayawdah
bulul, ya patayonday ibbadan tagu at hiyanan adi mabalin hi un'u idat ay
didah nen babluy.
26 Ti pundenolanda nan almasda, ya elo'day ahawan di i'ibbada, ya do'ol
di udum an umipabohol an ato'atonda. Ya hay punnomnomda udot ya
idat'un didah nen babluy. Mu adi mabalin an idat'u!
27 At alyom goh ay diday, Inalin nan na'abbagbagtun Dios di makulug
an daden na'angang hidih nan babluyyu ya matoydah gubat. Ya hana ay
an limmayaw hinan papangngelna ya onon di animal hi inalahan dida. Ya
hana ay an nipo"oy hinan liyang ya matoyda.
28 At pumbalino' heden babluy hi mi'id di hulbina, ya pogpogo' nan ongol
an abalinandan ipahiyada. Ya minganuy nan aduntuduntug hidi, at mi'id
mahkay di mange'wah di.
29 At mumbalin ay mahkay hi mi'id di hulbina nan babluyyu, ya awniat
nomnomona' mahkay an Dios ay dida."
30 Ya inalin goh Apo Dios di, "Inilam an nundadammuda ay nan i'ibbam an
holag Israel hinan way allup unu hinan pantaw di a'abungda ya alyonday,
Ma ayu ta umuy tu'u mahmahan hi un hay impa'innilan goh Apo Dios ay
Ezekiel!

† **33:21** Unu hidin January 8, 585 B.C. (ma'innila an henen algaw ya naluh nan leman bulan hidin naghoban nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem hidin August 14, 586 B.C. ya un na'at hene).

31 At umat hinay ma'at an gunda umalin mundongol hinan ibagam, mu
adida aton. Ya manu ti maphod di ibagada, mu hay nomnomnomonda ya
un hay atondan kumuluk hi ibbada.
32 Ti hay inilada ya nipaddung'ah nan tagun maphod di pungkantana, ya
nala'eng an munggitala, at unda dongdonglon ya anggay, mu adida aton.
33 Mu hitun a'atan an amin nan ibagam ay dida ya hiyah ne panginnilaan-
dan oha'a an makulug an propeta."

34

Nan Paddungnay Mumpahtul hinan Holag Israel

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, agam ta ipa'innilam di ma'at hinan a'ap'apuyun holag Israel an
ipaddungan di mumpahtul an alyom di, Inalin nan na'abbagbagtun Dios an
mapogpog ayu anun a'ap'apun nipaddung hinan mumpahtul hinan holag
Israel ti un ammunay odolyuh ipapto'yu, ya ingnganuyyu nan paddungnay
kalnilu.
3 Ya un manuy panginumanyuh nan gatasda ya pangilubunganyuh nan
dutdutda. Ya manuy pangihdaanyuh nan mataban paltionyu, mu mi'id di
alyon hi ipapto'yu dida.
4 Ya agguyyu hinalimunan nan mun'ugung, unu agguyyu impapto' nan
way dogohna, unu pina'ad nan way na'ipung di tungalna. Ya agguyyu goh
immuy inanap nan nahihi unu nan na'utaw. Mu unyuat goh pinaligat nan
tatagun mahmo' an nipaddungan nan kalnilu.
5 At hiyaat unda nunhihiyan an niwa'at ti mi'id di nangipapto' ay dida, at
nun'a'an nan animal hi inalahan nan udum ay dida.
6 Ya immuydah nan aduntuduntug di udum, at niwa'atdah tun luta
nongkay, ya mi'id ahan immuy hi nanganap unu nanapul ay dida.
7 At hiyanan da'yun mipaddung hi mumpumpahtul ya donglonyu nan
hinapit Apo Dios an inalinay,
8 Ha"in an matattagu ya na'abbagbagtun Dios ya ten alyo' hi gapu ta mi'id
di immuy numpahtul hinan tatagun paddungnay kalnilu, at niwa'atdah
nan abablubabluy, ya inan di animal hi inalahan* di udum ay dida ti
agguy hinalimunan nan mumpahtul dida an un hay odolda ya anggay di
impapuutda,
9 at hiyanan alyo' ay da'yun mumpahtul di donglonyu tun ibaga'
10 an mi'buhula' ay da'yu ti da'yuy pabaholo' hinan na'at hinan tatagun
paddungnay kalnilu'. At bo'on da'yu mahkay di pumpahtulo' hinan kalnilu,
at adi mahkay nonongan nangan ayu ti amungo' dida ta Ha"in di mangi-
papto' ay dida. Ya adi' mahkay iyabulut an nonongan inihdayu dida."

Nan Maphod an Mumpahtul

11 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Ha"in nongkay di manga-
mung ay dida ta ipapto"u dida.
12 Ya awito' didah nan babluy an limmayawandah din nagubatanyu. At
ato' hi aton di ohan maphod an mumpahtul an wa ay ta niwa'at nan kalnilun
ipahtulna ya immuyna inamung dida.
13 Umuy'u nongkay awiton didah nan babluy an limmayawanda, ya
inyanamut'u didah nan babluyda tuwali. Ya paddungnay umuy'u ipahtul
didah nan aduntuduntug ad Israel ya hinan udum an ado'lan di ononda ya
inumonda.

* **34:8** Hay ipa"elda ya nan atata'ot an tataguh anasyonasyon.

14 Ya ipahtul'u nongkay didah nan aduntuduntug ya hinan udum an
awadan di do'ol hi ononda.
15 At malenggopda an ta"on hi un hinan ol'olo'andah dih nan pangipah-
tula' ay dida. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
16 Ya wadada ay di ma'utaw ya immuy'u inanap dida, ya wadada ay di
mahugatan ya agaha'. Mu nan mamatoy hinan nakapuy ya paltio' dida.
Umat hinay ato' ti umat hinay aton di ohan mumpahtul an nahamad di
pangatna."
17 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Da'yu ay an tatagun
nipaddungan di kalnilu ya ohha'ohhaon da'yun humalyaon ta ilahhin'u
nan maphod di pangatnah nan nappuhiy pangatna an umat hi aton nan
mumpahtul an lahhinona nan kalniluh nan gandeng.
18 Ti wadan da'yuy ma"amoh an umat ayuh nan udum an kalnilu an wa
ay ta inanda nan maphod an holo' ya nun'egpa'da nan inangangda. Ya umat
goh hinan uminumanda an manun dida ti mapaganah di ininumda, mu
hana ay atog an mangun'unud ya hay inilut hanan nahhun di inumonda.
19 Ya mapilitanda atog nan udum an mangan hinan nun'egpa' nan nahhun
ya inumon nan inilutda ti undan hay atonda atog?
20 At hiyanan Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya humalyao' di hinohha, at
umatdah nan kalnilu an lahhino' nan mamatoy hinan nakapuy.
21 Ti hanan mabmabbi'ah ya pumpudugda nan nun'akapuy, ya
nunha'gudda, at hiyanan lumayawda ta omod unda miwa'at.
22 Mu ta"on hi un umat hinay nipaddungan di na'at hinan tatagu'
mu amungo' dida, ya impapto"u dida, at mabaliwanda. Ha"in an
na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
23 Ya pot'o' mahkay di umat hidin hi David an baal'u ta hiyay paddungnay
mumpahtul ay dida.
24 Ya Ha"in an Dios di dayawonda, ya henen umat ay David di mumbalin
hi ap'apuda. Ha"in an Dios di nanapit ete.
25 Ya unna' mahkay mi'tulag ay dida ta unudonda ay nan itulag'u ya
mawaday lenggop ay dida. Ti ano' ahan nan mun'abungot an nalpuh udum
hi babluy an nunhituh nan babluyda an umatdah nan mun'abungot an
animal, at ta"on hi un malgom mahkay di awadanda ya malenggopda ti
mi'id mahkay di ita'otda.
26 Ya punhituwo' didah nan lugal an nidawat ay Ha"in, ya wagaha' dida.
Ya ipa'ali' di udan hinan gutud di punhapulanda.
27 At an amin nan bungbungaan ya pumhod di bungada. At way
ohaan malenggop mahkay an muntamuh nan lutana. Ti ipa'aan'uh di nan
namalpaligat ay didan paddungnay nihbutanda. At ma'at ay date ya unna'
mahkay nomnomon an Ha"in di Diosda.
28 Ya adi' iyabulut an hogpon di malpuh udum an babluy di babluyda ta
alanda nan nanablayanda. Ya mi'id mahkay di umalih nan tatagun umat
hi mabungot an animal hi mamaligat ay dida. At malenggopda mahkay an
mi'id di ita'otda.
29 Ya pumbalino' hi malumong nan lutada ta pumhod an amin di
itanomda ta adida mahinaangan. At adi mahkay pihulon nan tataguh udum
an babluy dida.
30 At hiyah ne panginnilaandan holag Israel an Ha"in an Dios di mangi-
pappapto' ay dida ti imbilang'u didah tatagu'. Ha"in an na'abbagbagtun
Dios di nanapit ete.
31 Ya da'yun holag Israel di mipaddung hi kalnilu' an wah tuh tun
paddungnay pahtu'. Imbilang'u da'yu nongkay hi tatagu', at Ha"in an Dios
di dayawonyu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

35

Hay Nipa'innilah Ma'at ad Edom
(Isa. 21:11-12; Jer. 49:7-22; Ezek. 25:12-14; Am. 1:11-12; Obad. 1:1-21)

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
2 "Ezekiel, agam ta ipa'innilam nan ma'at hi ad Edom
3 an alyom di, Inalin Apo Dios di mi'buhula' ay da'yu ta pa"io' nan babluyyu ta mi'id di hulbina
4 ti mi'id di umuy munhituh di ta matawan. Ya ma'at hatu ta way panginnilaanyun Ha"in di immannung an Dios.
5 Ti hidin nummoltaa' ay didan holag Israel ta nagubatdan gapuh nan nidugah ahan an nappuhin ato'atonda ya un ayuat goh niddum an ni'papatoy ay dida an gapu ta abohlanyu dida.*
6 At hiyanan Ha"in an matattagun na'abbagbagtun Dios ya alyo' di, Ta"on hi un da'yu ya mun'a'atoy ayun dumalat di pimmatapatayanyu!
7 Ya pumbalino' nan babluyyud Edom hi mapulun, ya ipapatoy'un amin di mange'wad Seir an ohan duntug hinad Edom.
8 Ya mun'a'atoy ayu nongkay hi gubat ta mun'iwa'at di odolyuh nan aduntuduntug, ya hinan nun'apih'ungan, ya hinan numpundotal hinan babluyyu.
9 Ya minaynayun an mapa"ih nen babluyyuh enggana. At hiyah ne panginnilaanyun Ha"in di immannung an Dios.
10 Mumpahiya ayun mangalih hakuponyud Judah ya ad Israel, mu agguyyu inila an Ha"in an Dios di wagwadan dida.
11 At hiyanan Ha"in an matattagun Dios di mangiballoh hinan inatyun dida. At le'naonyu kogoh nan bungot an impale'nayun didan gapuh amohyu ya boholyun dida. At hitun pangata' ay daten da'yu ya hiyah ne punnomnoman nan holag Israel ay Ha"in an Dios.
12 Ya ta"on hi un da'yu ya innilaonyu an Ha"in an Dios ya dengngol'uy namihulyun didan inaliyuy, Napa"ida mahkay an mipaddungdah nan ma'an an un nonong ya inu'mun!
13 Ya dengngol'un amin nan inali'aliyun namihulyun Ha"in.
14 At hiyanan Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya pa"io' nan babluyyu ta minganuy. At hanan tataguh abablubabluy ya nidugah di amlongdan nen ma'at ay da'yu.
15 At ma'at ay da'yu kogoh nan inatyuh napa"ian nan holag Israel. Mapa"in amin nan babluyyuh nad Edom, ya ta"on hi un nan nunhituh dih nan Duntug an Seir, at mi'id mahkay di umuy munhituh di ti minganuy ta way panginnilaan di tatagu an Ha"in di immannung an Dios."

36

Hay Nipa'innilah Ma'at hinan Holag Israel

1 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ezekiel, ipa'innilam hinan i'ibbam an holag Israel an olom ni' ya donglonda tun ibaga'.
2 Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' di, Nan buhulyu ya nidugah di pangal'alidan da'yu ti alyonday bagida mahkay anu nan babluyyu.
3 At gapu ta umat hinay pangal'alin nan numpunhituh nan nun-lene'wohyun da'yu

* **35:5** Hidin napa"ian ad Jerusalem ya himmigup nan i'Edom ad Jerusalem, ya binadanganda nan iBabylon an nama"ih nan kasinsindan Hudyu (Obad. 1:11-14).

4 at hiyanan ibaga' ay da'yun holag Israel an numpunhituh nan madinuntug, ya hinan numpundotal, ya hinan nun'apih'ungan, ya ta"on hi un da'yun numpunhituh nan nun'apa"in babluyyu
5 an nidugah di bungot'u ay daden tatagun namamah nan i'Edom ti nun'amlongandan namloh hinan babluyyu an imbilang'uh babluy'u ta innaldan amin nan pohdonda.
6 At hiyanan ibagam hinan i'ibbam an numpunhituh nan duntug, ya hinan dudunduntug, ya hinan numpundotal, ya hinan nun'apih'ungan an nidugah di bungot'u nongkay hinan namaibainan nan wah udum an babluy ay da'yu.
7 At hiyanan Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya ten alyo' di holtaponda goh henen inatdan da'yu.
8 Mu da'yun tatagu' an holag Israel ya adi nongkay madnoy at iyanamut'u da'yu.* At do'ol di itanudyuh di ti manaphapang ya mangimbubunga nan bungbungaan hidi.
9 At ipapto"u da'yu ti nidugah di homo"un da'yu. ya badanga' da'yu ta mun'atamman nan lutayu, ya pumhod di itanomyu.
10 Ya punhologo' da'yu ta dumo'ol ayu, ya ipaphodyu din nun'apa"in babluyyu ta mun'ababluyan.
11 Ya punhologo' da'yu nongkay ta dumo'ol ayu, ya umat goh hinan animalyu. Ya wagaha' da'yu ta pa"adangyan ayu ahan ya un din inadangyanyuh din hopapna ta way panginnilaanyu an Ha"in di immannung an Dios.
12 Ya pa'anamuto' nongkay da'yuh nan numbabluyanyu. Ya ipapto"u da'yuh di ta mi'id mahkay matoy hinan imbabaluyyuh hinaangda.
13 Ya Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' goh di, Hanan wah udum an babluy ya nidugah di pangalidan da'yun alyonday awniat mun'a'atoydah nan babluyda an paddungnay un pun'a'an nan babluyda dida.
14 At hiyanan badanga' da'yu ta mi'id mahkay di matoy hinan imbabaluyyuh hinaangda. Ya mi'id mahkay di ma'al'alih paddungnay un da'yu pun'a'an hinan babluyyu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
15 Ya adi' iyabulut an pihulon da'yu goh hinan tataguh udum an babluy. Ya adi' goh iyabulut an ma'abak ayuh gubat. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."
16 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
17 "Ezekiel, inilam an hidin awadanyuh nan numbabluyanyu ya paddungnay pinuhin nan i'ibbam an holag Israel din numbabluyanyu. Ti hay pannig'uh nan pangatda ya aluluhnin an umat hinan inusal di binabaih nan binulan an matyamda.
18 Ti pinatopatoyda nan i'ibbayu, ya nundayawdah nan bulul. At hiyanan dumalat di bungot'un danen ina'inatda ya minolta' dida.
19 At hiyanan nun'iwa'at'u da'yuh abablubabluy an dumalat nongkay danen ina'inatda.
20 Mu an amin nan babluy an nipiyayanyu ya adi maphod di pangalin nan tataguh din Ha"in an Dios ti alyonday, Hiyatu man nan tatagun Apo Dios, mu mi'id di abalinanan bumadang ay dida, at hiyanan umat hituy na'at ay dida!
21 Mu adi' ahan pohdon an bainona' an Dios ay dida.
22 At hiyanan alyom, Ezekiel, hinan i'ibbam an holag Israel an bo'on gapuh homo"un da'yuy dumalat hi pangiyanamuta' ay da'yu ti hay gapuna ya adi' nongkay pohdon an minaynayun an mababainana' an na'abbagbagtun Dios hinan babluy an niyayanyu.

* **36:8** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon.

23 At hanan ato' ay da'yuy mangipattig hinan anabagtu' an Dios hi-
nan babluy an namainanyun Ha"in ta way panginnilaan di tataguh nan
abablubabluy an Ha"in di immannung an Dios. Ha"in an na'abbagbagtun
Dios di nanapit ete.
24 Ti amungo' da'yu an ta"on hi un ayu niwa'at ta iyanamut'u da'yuh din
numbabluyanyu tuwali.
25 Ya paddungnay walhia' da'yuh nan mapaganah an danum ta malene-
han ayu ti aliwa' nan nun'appuhin ina'inatyu an umat hinan nun-
dayawanyuh bulul. At adiyu mahkay dayawon hana.
26 Ya hukata' hi balbalu nan nun'appuhin punnomnomanyu ta mapogpog
nan ngohoyyu ta mumbalin ayuh na'na'unnud.
27 Ya ipiyodol'un da'yu nan Na'abuniyanan an Lennawa ta way atonyun
mangunud hinan intugun'u ya nan Uldin'u.
28 Ya munhitu ayuh nan babluy an indat'uh din o'ommodyu. At ibilang'u
da'yuh tatagu', ya Ha"in an Dios di dayawonyu.
29 Ya ibaliw'un amin nan way ibahhawanyu an paddungnay lumugit ay
da'yu. Ya adi' iyabulut an mawaday batel hinan babluyyu ti badanga' da'yu
ta pumhod an amin di ihabalyu ta adi ayu makudangan hi ma'an.
30 Ya ipado'ol'uy bungbungaan, ya pumhod an amin nongkay di ihabalyu
ta mi'id mahkay di pangiga'idan nan tataguh udum an babluy an mamihul
ay da'yu ti mi'id mahkay di odamonyuh batel.
31 Ya awniat manomnomyu mahkay nan nun'appuhin ina'inatyu ta omod
un nidugah di boholyuh odolyuh nangatanyun amin ay dane.
32 Mu hay pohdo' ya innilaonyun holag Israel an bo'on da'yuy dumalat hi
nangata' ay dane. At olom ni' ahan ya bumain ayu ti adi ahan maphod nan
ina'inatyu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
33 Ya hitun paddungnay punleneha' ay da'yuh nan numbaholanyu ya
iyanamut'u da'yuh nan babluyyu ta ipaphodyu nan nun'apa"in babluyyu.
34 Ya puntammanyu nan lutayu ta adi umat hidin hopapna an un
pangintitigan di mala'uh nan nun'atawan.
35 At hana ay mahkay an mala'uh ya alyonday, Natawan ni' heten babluy,
mu ad ugwan ya te udot an ma"aphod an mipaddung hinan Galden an
Eden! Ya ta"on hi un din nun'apa"i an babluy hitu ya ten nun'ababluyan,
ya nun'ihamad mahkay udot di allupda!
36 At hiyah ne panginnilaan nan numpunhituh nan nunlene'woh ay
da'yu an Ha"in an Dios ya abalina' an ipaphod di napa"i, ya pumbalino'
hi matanoman nan lutan ninganuy an nun'atawan. Ti Ha"in an Dios ya
pa'annungo' di ibaga'. Ha"in an Dios di nanapit ete.
37 Ya ato' nan odowonyun holag Israel an punhologo' da'yu ta dumo'ol ayu
an umat ayuh ado'ol di kalnilu.
38 At nan nipaphod an nun'apa"i ni' an babluyyu ya mun'apnuh tagu.
At hay ado'ol di tagu ya umat hi ado'ol di kalnilun me'nong ay Ha"in
hidid Jerusalem hinan gutud di behta. At innilaonyu mahkay an Ha"in di
immannung an Dios."

37

*Nan Nundotal an Napnuwan di Namaganan an Tungal**

1 Nan Na'abuniyanan an Lennawa ya enela' an niyodol ay ha"in ta inyuya'
hinan way nundotal an nido'lan di tungal.

* **37:** Ta"on un agguy nitudo' di petsana mu na'at hidin nalpahan di napa"ian ad Jerusalem hidin 586 B.C.

2 Ya initnuda' ta limmane'le'od amin den nundotal an nido'lan di awalitang an tungal.
3 Ya inalinan ha"in di, “Ezekiel, undan nin mabalin an tumagu daten tungal?”
Ya inali' di, “He"an na'abbagbagtun Dios ya anggay di nanginnilan ne.”
4 At inalina goh di, “Ibagam ay daten tungal ta donglonda tun ibaga' an Dios.
5 Ti Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya pahodohdao' dida ta tumaguda.
6 At lumuwo' di ulat, ya lamoh, ya up'upda, ya impahodohda' dida ta tumaguda ta way panginnilaandan Ha"in di immannung an Dios.”
7 At impa'innila' din inalinan ha"in hi ato'. Ya heden gun'u pangipa'innilaan ya dengngol'u han ahi'a'alatung, ya nun'ihu"updan nun'iyummum din tungal.
8 Ya tinnig'un nun'almuy ulatda, ya lamohda, ya up'upda. Mu adida humodohda.
9 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “Ipa'innilam hinan dibdib an Ha"in an na'abbagbagtun Dios di mangalih umalida ta way ihodohdan daten nun'atoy ta tumaguda.”
10 At impa'innila' goh heden inalinan ha"in, ya himbumagga ya himmodohdada, at timmaguda, ya timma'dogda. Ya nidugah an do'olda ahan an umatdah ado'ol di titindalu.
11 Ya inalin goh Apo Dios di, “Ezekiel, nan i'ibbam an holag Israel ya umatda ay daten tungal ti alyonday, Ten mipaddung tu'uh nan tungal, at mi'id mahkay di namnamaon tu'u!
12 At hiyanan ipa'innilam ay danen tatagu' tun ibaga' an na'abbagbagtun Dios an ibughul'u nan nun'ilubu'andah nan udum an babluy ta ilahun'u dida, ya tinagu' dida, ya inyanamut'u didah nan babluyyud Israel.
13 At hitun pangata' ay date ya Ha"in mahkay di nomnomonda an Dios.
14 Ya ipiyodol'u nongkay nan Na'abuniyanan an Lennawa† ay dida ta tumaguda, ya inyanamut'u didah din numbabluyanyu tuwali. Ya ato' hatu ta way panginnilaanyun an amin nan inali' an Dios ya umannung an ato'. Ha"in an Dios di nanapit ete.”

Hay Pun'oh'ohhaan nan Holag Israel

15 Himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,
16 “Ezekiel, ummal'ah pateng, ya intudo'muh di, Heten pateng di paddungnay pumpapto'an ad Judah. Ya inummal'a goh hi ohan pateng, ya tinud'am hi, Heten pateng di paddungnay pumpapto'an ad Israel.
17 Ya nunhu"upom didan duwa ta ma'ohhada.
18 Ya wa ay ta hanhanan nan i'ibbam an holag Israel an alyonday, Hay pohdonan ipa'innilah nen inatmu?
19 ya alyom ay dida an Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya paddungnay punhu"upo' ad Judah ya ad Israel ta mumbalindah oha ta pun'ohhoo' didan duwa.‡
20 Ya impattigmun dida din tinud'am an pateng.
21 Ya inalim ay dida tun ibaga' an Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya amungo' da'yun holag Israel an ta"on hi un ngadan di awadanyu ta iyanamut'u da'yuh din numbabluyanyu tuwali.
22 Ya punlammungo' da'yu ta ma'ohha ayuh nan madinuntug an babluyyu ya un ohay mun'ap'apun da'yu. At mete"an de ya adi ayu mahkay magodwa unu magodway pumpapto'anyu.

† **37:14** Hinan Hebrew ya tuluy ibalinana ti hodohday oha, ya dibdib, ya Na'abuniyanan an Lennawa.
‡ **37:19** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon.

23 Ya adiyu mahkay puhion di odolyu an dumalat nan pundayawanyuh
nan bulul unu aton di dumalat hi pumuhianyu, ti ibaliw'u da'yuh nan
numbino'ob'on an pumbaholan. At paddungnay leneha' da'yu nongkay. At
ibilang'u da'yuh tatagu', ya Ha"in di Dios hi dayawonyu.
24 Ya un ohay mun'ap'apu ay da'yu an hiya nan umat hidin baal'un hi
David. Ya unudonyu mahkay nan intugun'u ya nan inyuldin'u.
25 At munhitu ayuh nan babluy an indat'uh din o'ommodyun baal'un
hi Jacob an hiyah ne din numbabluyan din o'ommodyuh din penghana.
At da'yuy munhitu mahkay hidih enggana an ta"on hi un nan holagyuh
pidwa. Ya olom ni' ya umat hinan baal'u nongkay an hi David di ap'apuyuh
enggana.
26 Ya mi'tulaga' ay da'yu an hay lenggop di mawadan da'yu. Ya punhologo'
da'yu ta dumo'ol ayu, ya wagaha' da'yu ta da'yuy ma'al'ali. Ya punnonngo'
nan Timpluh nan babluyyuh enggana.
27 Ya wadawadaa' ay da'yu ta Ha"in an Dios di dayawonyu, ya ibilang'u
da'yuh tatagu'.
28 At minaynayun nan Timpluh nan babluyyu ta way panginnilaan di
tataguh abablubabluy an da'yun holag Israel di tatagu'."

38

Hay Nipa'innilah Ma'at ay Gog

1 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,

2 "Ezekiel, agam ta ipa'innilam nan ma'at ay Gog* an alid Magog an hakup
nan pun'ap'apuwanad Meshek ya ad Tubal.†
3 Ta ibagam an Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya mi'gubata' ay hiya.
4 Ta mibahhaw nan ninomnomnan aton ti paddungnay tol'o' di pangalna
ta pilito' an iyuy hinan babluy an apogpogana. Ya mitnuddan amin ay hiya
nan do'ol ahan an titindalunan mumpungkabayu, ya mumpunhapiaw, ya
mumpun'a'almas.
5 Ya mitnuddan dida nan titindalun di iPersia,‡ ya i'Ethiopia,§ ya iPut* an
mun'al'almasda goh.
6 Ya ta"on hi un nan titindalun nan iGomer† ya iBeth Togarmah‡ ya do'ol
nan malpuh udum an babluy an mitnud ay dida goh.
7 Ya alyom ta mundadaan ti hiyay mangipangulun daden umuy mi'gubat.
8 Ti udum hi algaw ya umuyna gubaton ad Israel an din nabayag an
napa"in babluy hi nagubatanda ta niwa'atda nan tataguh di. Mu ten ad
ugwan ya numpumbangngaddah nan babluyda, ya malenggopda mahkay.
9 At da Gog, ya nan do'ol ahan an titindaluna, ya nan malpuh udum an
babluy an bumadang ay dida ya mipaddungdah nan puo' an dumatong hi
ad Israel. Ya umatdah nan bunut an lonapanan amin hidi.
10 Hitun a'atan date ya numanomnom hi Gog, at la'tot ya nipanomnom ay
hiyay nappuhih atona.

---

* **38:2** Mid mapto' ya hiyah neh AntiKristu an mumpapto' an amin di anasyonasyon hinan Punligatan di Tatagu. † **38:2** Da Magog ay Meshek ya hi Tubal di imbabaluy Japheth (Gen. 10:2), ya hay nunhituwanda ya ad Turkey. Mu waday mangulug an nan holag Magog ya didanay iRussia, ya nan holag Meshek ya didanay iRussia an numpunhitud Europe, ya nan holag Tubal ya didanay iRussia an numpunhitud Turkey. Mu mid mapto'. ‡ **38:5** Unu nan i'Iran. § **38:5** Unu nan iCush.
* **38:5** Unu nan iLibya. † **38:6** Hiyay oha goh an holag Japheth (Gen. 10:3), ya mid mapto' ya didanay nan iGermany. ‡ **38:6** Hiyay ohan holag Gomer, ya mid mapto' ya nan iTurkey unu nan i'Armenia.

11 At alyonay, Umuymi gubaton ad Israel, at nalakah hogponmi dida
ti mi'id di allup ya pantaw nan babluyda. At pundunuwanda man an
malenggopda, ya waat an hogponmi dida.
12 At hakuponmih den babluyda an wah nan gagwan§ di luta, ya
nun'alami nan nun'abalul an wah di. Ti nun'apa"i ni', at ninganuy nan
babluyda, mu ta"on udot unda niwa'at hidin hopapna mu hidin immana-
mutda ya immadangyanda, ya do'ol di animalda, at diday adangyan ahan
hinan abablubabluy.
13 Ya nan iSheba,* ya iDedan,† ya nan mumpungkumildu an iTarshish‡ ya
iyunnuddah nan aton da Gog ti ta"on hi un dida ya umi'ikaydah nan balitu',
ya silver, ya nan animal, ya nan udum an pohdondan alan ad Israel.
14 At hiyanan, Ezekiel, ibagam ay Gog an Ha"in an na'abbagbagtun Dios
ya i'innila' nan ninomnomnan aton. Ti tigona ay an malenggop nan tatagu'
an holag Israel
15 ya hiyah ne akakandah nan nun'atulid an do'ol an numpungkabayun
pi'yibbada an malpuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.
16 Ta hogpondad Israel an umatdah nan bunut an miho'nap hinan babluy.
Mu hi udum di algaw di a'atan hatu.§ Ya Ha"in di mangiyabulut an atonda
hatuh nan tatagu' ta way pangipattiga' hinan tataguh abablubabluy hinan
anabagtu' an Dios.
17 Ya alyom goh ay Gog an hiyah ne tuwali din inali' hidin propetad Israel
an umalin mangubat ay da'yun holag Israel.*
18 Ya hay ma'at ya hitun adatngan nen pangubatandad Israel ya hiyah ne
pangipattiga' hinan nidugah an bungot'u. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di
nanapit ete.
19 At ipa'ali' di nidugah an alyog hidid Israel.
20 At ta"on hi un nan ekan hinan baybay, ya hamuti, ya nan animal hi
inalahan, ya an amin nan ahi'ada'adap hitun luta, ya an amin nan tataguh
tun luta ya wumogwogdah ta'otda. Ya mun'agday nan duntug ya daplah, ya
mun'atu"in nan allup.
21 Ya hiyah ne pangalya' hi aganda ta munggugubatdah did Israel, at
midugah di ta'ot Gog ti hay ma'at ya paddungnay ma'ulaw nan titindaluna
ti un didaan numpapattoyda. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
22 Ya moltao' da Gog hinan titindaluna ya an amin nan titindalun
nalpuh udum hi babluy an bimmadang ay dida ta mumpundogohda ya
mun'a'atoyda. Ya ipa'ali' di madloh an udan, ya nidugah an puo' ya
dalallu ya un mahkay nan budbudan dumaladalang an malpud daya ta
mun'a'atoyda.
23 At hiyah te pannigan di tataguh abablubabluy hinan ongol an abalina'
ya anabagtu' an Dios. At hiyah ne panginnilaandan Ha"in di immannung
an Dios."

39

Hay Na'abakan Gog

1 Inalin goh Apo Dios di, "Ezekiel, ipa'innilam goh di ma'at ay Gog an
ap'apun di iMeshek ya iTubal an Ha"in an Dios ya mi'gubata' ay hiya.

§ **38:12** Nan hapit di Hudyu an *gagwa* ya hapitda goh an *puhog*, at kinulug nan Hudyu an nan kapitulyudad Jerusalem di gagwan di nasyonda, ya hiya goh di umat hinan puhog hi an amin di anasyonasyon an wah tun luta. * **38:13** Unu nan iYemen. † **38:13** Diday nunhituh nan ohan lugal ad Edom. ‡ **38:13** Unu nan iSpain. § **38:16** Mid mapto' ya hiyah ne ma'alih Gubat an Armageddon (Rev. 16:16). * **38:17** Rev. 20:8-9.

2 Ya mibahhaw nan ninomnomnan aton ti paddungnay tol'o' nongkay di
pangalna, ya ginuyud'un ilpu' hi appit hi iggid ta iyuy'uh nan madinuntug
ad Israel.
3 Ya pu'duyo' di ngamayna ta magah nan buhug an inodnana, ya ta"on hi
un nan panana ta mi'id di atonan mi'laban.
4 At mun'a'atoydah nan titindaluna, ya ta"on hi un nan udum an bu-
madang ay dida. Ya inyayag'u didah nan hamuti ya animal hi inalahan ta
pun'a'anday odolda
5 an nun'iwa'at hinan luta. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
6 Ya puula' nan babluydad Magog, ya ta"on hi un nan babluy hinan pingit
di baybay an numbabluyan nan bumadang ay didan iMagog.
7 At hiyanay panginnilaanyun holag Israel an mi'id di umat ay Ha"in
an Dios ta olom ni' ya adiyu mahkay ipidpidwan mamain ay Ha"in. Ya
ta wan innilaon di tataguh abablubabluy an Ha"in di immannung an
na'abbagbagtun Dios an dayawonyun holag Israel.
8 An amin daten inali' ya mi'id di bahhawnan ma'at. Ha"in an
na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
9 At hitun a'atan hatu ya awniat amungonyu nan buhug, ya pana,
ya hapiaw, ya nan gayang nan buhulyu ta panunguyu. At mabalin an
panunguyu hanah pituy tawon.
10 At adi mahkay mahapul hi un ayu umuy mangayiw ti do'ol mahkay
nongkay di panunguyu. At mibahhaw nongkay nan ninomnom nan buhu-
lyun aton ti pohdondan polhon di inadangyanyun holag Israel, mu da'yuat
di mumpangngal hinan nun'abalul an inta'inda. Ha"in an na'abbagbagtun
Dios di nanapit ete.
11 Ya hitun a'atan hana ya waday lutan* iyabulut'un Dios an ilubu'an nan
tungal da Gog ya nan titindalunah did Israel hidih nan way owon an miyuy
hi appit hi buhu'an di algaw hinan way potto' nan ma'alih Na'ahinan an
Baybay.† At mi'id mahkay di mange'wah di ti nahawanan nan owon. At hay
pungngadandan ne ya Hamon Gog.‡
12 At umuy hi pituy bulan ya un mabalin hi ilubu' nan holag Israel daden
amin ta way aton nan babluydan malenehan.
13 At an aminda ya mumbabaddanganda, at henen algaw an pangipattiga'
hinan nidugah an abalina' ya anabagtu' an Dios ya ta"on hi un dida ya
ma'al'alida. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
14 Ya malpah ay henen pituy bulan ya wadaday linala'in mabo'laan hi
umuy munle'od hi an amin hinan babluyda ta tigondah un way udum an
agguy nilubu'.
15 At wa ay di ah'upanda ya pinat'anda ta pangimmatunan nan umalin
i'ibbada ta iyuydah nan nangilubu'andah nan i'ibbadad Hamon Gog
16 ta malenehan nan babluyda. Ya awniat ngadnan nan neheggon hidih
Hamonah§ an miyunnudan henen ngadan hinan na'at eden lugal.
17 At hitun a'atan hatu ya inalin nan na'abbagbagtun Dios di ayaga'
anu nan hamuti ya nan animal hi inalahan ta umalidah nan awadan di
idadaana. Ti do'ol di dotag hi ononda ya dalah inumonda.
18 At pun'a'anda nan odol, ya inumonda nan dalan nan titindalu, ya ta"on
hi un nan a'ap'apuda. At umatdah nan napaltin uyaw an kalnilu, ya nan
manilhig an kalnilu, ya baka, ya gandeng an nalpud Bashan.

---

* **39:11** Hay kulugon nan udum ya hiyay Nundotal an Ma'alih Jehoshaphat (bahaom nan footnote di Joel 3:2 ta innilaom di aatna). † **39:11** Unu Dead Sea. ‡ **39:11** Hay pohdonan ibaga ya *nan do'ol an titindalun Gog hinan way nundotal.* § **39:16** Hay pohdonan ibaga ya *nan do'ol an titindalu.*

19 Ya hitun paddungnay pamaltia' ay danen tatagun paddungnay me'nong
ya awniat onon nongkay di ahamuhamuti ya animal ta engganah unda
ma"abhug. Ya pun'inumday dalada ta engganah paddungnay mabutongda.
20 At henen a'atana ya paddungnay indadaan'uh nan lamehaan di do'ol
an dotag di tagu ya kabayu. Ha"in an Dios di nanapit ete.
21 At hiyah ney pannigan di tataguh ablublubabluy hinan nidugah an
abalina' ya anabagtu' an Dios hitun pummoltaa' ay dida.
22 Ya mete"an ne ya Ha"in mahkay an Dios di mipanomnom hi daya-
wonyun tatagu' an holag Israel.
23 Ya hiyah ne goh di panginnilaan nan tataguh ablublubabluy an manu
ay ingnganuy'u da'yuh din hopapna an holag Israel ta nagubat ayu ya
nun'a'atoyday udum ay da'yu ya niwa'atdah ablublubabluy di udum ya
dumalat di numbaholanyu.
24 Ya manu ay nongkay ingnganuy'u da'yu ta omod un umat hinay na'at
ay da'yu ya dumalat nongkay hinan nun'appuhin ina'inatyu.
25 Mu ad ugwan ya Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya ibaga' an hom'o'
da'yun holag Jacob ta amungo' da'yun ta"on hi un malgom di niwa'atanyu
ya inyanamut'u da'yuh din babluyyu tuwali. Ya wagaha' da'yu ta pumhod
di nitaguanyu ti adi' pohdon an mapihula' an na'abbagtun Dios.
26 At malenggop ayu mahkay an munhituh nan babluyyu ti mi'id mahkay
di ita'otyu. At adi ayu mahkay bumabain an dumalat nan nun'appuhin
ina'inatyu.
27 At hitun pangiyanamuta' ay da'yu nongkay ya hiyah ne panginnilaan
di tataguh ablublubabluy hinan anabagtu' an Dios.
28 Ya ta"on hi un da'yun tatagu' an holag Israel ya awniat innilayun Ha"in
nan Dios an madayaw. Ti ta"on hi un'u inyabulut hidin hopapna ta niyuy
ayuh udum an babluy mu amungo' da'yun amin, ya inyanamut'u da'yuh din
babluyyu tuwali an mi'id di ohah ma'angang.
29 Ya adi da'yu mahkay gun inganuy an holag Israel an imbilang'uh
tatagu' ti un'uat ipiyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu. Ha"in
an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

40

Nan Balbalun Timplun Apo Dios

1 Hidin miyapuluy algaw hinan nahhun an bulan eden miyaduwampulu
ta lemay tawon* hi nihinanmid Babylon an hiyah ne miyahimpulu ta opat
an tawon hi napa"ian ya nanakupan di iBabylon hi ad Jerusalem di nangela'
goh hinan nidugah an abalinan Apo Dios.
2 At paddungnay nun'enapa', ya inyuya' hi ad Israel hidih nan tulid di
duntug.† At hidin inyamang'uh appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an
di algaw ya tinnig'u han ongol an babluy an wah diday a'abung.
3 Ya inyuya' ay Apo Dios hinan neheggon hidi. Ya tinnig'u han lala'ih‡ dih
nan way pantaw an mumbenang an ay gambang. Ya waday inodnana an
paddungnay linubid an adu"oy an lukud, ya han ayiw an lukud goh.
4 Ya inalinan ha"in di, "Ezekiel, donglom ni' tun ibaga', ya olom ni' ya
pa'attiggom an amin nan ipattig'un he"a ti hiyatuy dumalat hi niyaliam hitu.
At an amin nan tigom ya ipa'innilam hinan i'ibbam an holag Israel."

Nan Pantaw an Niyappit hi Buhu'an di Algaw

* **40:1** Unu hidin April 28, 573 B.C. † **40:2** Henen duntug ya nan pangiha"adandah nan Timplun Apo Dios hinan Hinlibuy Tawon. ‡ **40:3** Mid mapto' ya hiyay ohan anghel Apo Dios.

5 Ya tinnig'u han na'allup an nele'woh eden awadan di Timplu. Ya innal
den tagu din punlukudna ta linukudna din allup, ya himpuluy umpih
inata'nangna ya inugtulna.
6 Ya nunti'id hinan pala'ad, ya linukudnay inata'nang den pantaw an wah
appit hi buhu'an di algaw, ya himpuluy umpi.
7 Ya heden hulig di pantaw ya waday tulun nundinammang an kuwaltun
di mungguwalya. Ya numpapaddung di lukudda an himpupuluy umpi di
inadu"oyda, ya himpuluy umpi di inabellogda. Ya hay numbattanan danen
kuwaltun di guwalya ya hiyam di umpih inugtulna. Ya nan da'puh di
kuwaltun hanan guwalya an nan humigupan hinan way salas ya himpuluy
umpi goh.
8 Ya linukudnah nen salas an nihagang hinan way Timplu,
9 ya himpulu ta opat di umpih inata'nangna, ya opat di umpiy inugtul di
da'ligna.
10 At numpapaddung di lukud nan akuwakuwaltun pungguwalyaan an
nundidinammang. Ya umat goh an numpapaddung di inugtul nan da'ligna
an holda' daden kuwaltu.
11 Ya linukudna goh nan humigupan hinan way pantaw, ya hay lukudna
ya himpulu ta pituy umpih benellogna, ya duwampulu ta duway umpiy
dinu"oyna.
12 Ya hinan kolhoddan nan hinohhan kuwaltun pungguwalyaan ya wa-
day hoho'ho'dod an dedengnan himbaba'intiy pulgada di inata'nangda ya
inugtulda. Ya hanan kuwaltu ya numpapaddung di lukudda an himpupuluy
umpi nongkay di benellogda ya inadu"oyda.
13 Ya ente"an goh den tagun linukud di hinagang nan ohan kuwaltuh
engganah nan hinagang nan dammangnan kuwaltu, ya umuy hi napat ta
han tuluy umpi di numbattananda.
14 Ya linukudna goh nan salas, ya hay benellogna ya tulumpulu ta opat di
umpi.
15 Ya linukudnay inadu"oy nan owon an ente"anah nan da'lig nan nahhun
an humigupan ta engganah nan pogpog di salas, ya nawalu ta han pitu ya
han godway umpi.
16 Ya waday i"itang an tawan nan hinohhan kuwaltun pungguwalyaan hi
niyappit hi dola. Ya umat goh an wadaday tawadah dih bunolna. Ya hinan
pangngel nan pantawda ya waday niyal'altih nan da'lig hi latlatun di ayiw
an palma.

Nan Gettaw di Timplu

17 Ya initnuda' goh ta inyuya' hinan gettaw di Timplu. Ya tinnig'u han
tulumpulun kuwaltun nele'woh hinan gettaw nan Timplu an nun'ido'opdah
nan allup. Ya nan papantawda ya nihagangdah dih nan gettaw an
nada'da'an hi batu.
18 Ya heden gettaw ya wah nan nanginnompa an nawalu ta han lemay
umpih benellogna.
19 Ya hay lukud di numbattanan nan pantaw di allup nan nanginnompan
gettaw hi engganah nan pantaw di allup nan nammagtun gettaw an wah
bunolna ya hinggahut ta han nanom ta waluy umpi.

Nan Pantaw di Allup an Niyappit hi Iggid

20 Ya immuyna goh linukud di inadu"oy ya benellog nan pantaw di allup
hi appit hi iggid an humawang damdamah nan gettaw di Timplu.
21 Ya wadada goh di hintutlun kuwaltun pungguwalyaan an nundidi-
nammang. Ya hay lukud daden kuwaltu ya ta"on hi un hay lukud nan
nun'iholda' ay daden kuwaltu ya umat hi lukud nan wah dih nan pantaw di

allup hi appit hi buhu'an di algaw. Ya umat goh an nawalu ta han pitu ya han godway umpiy inadu"oy nan owon an numpumbattanan daden kuwaltu ta engganah nan way ongol an kuwaltun salas an wah nan pogpogna an napat ta han tulu ya han nahuluk hi godway umpih benellogna.

22 Ya ta"on hi un nan humigupan, ya nan tawa, ya nan kuwaltu, ya nan niyal'alti an latlatun di palma ya nipaddung goh di lukuddah nan wah dih nan pantaw di allup hi appit di buhu'an di algaw. Ya wada goh di pitun pala'ad ya unta dumatong hinan pantaw di allup, ya umat goh an waday salas an wah nan pogpogna an nihagang hinan gettaw di Timplu.

23 Ya hinan dammang di pogpog nan kuwaltun nihagang hinan gettaw ya wah di goh han nammagtun pantaw di allup an miyuy hi bunol di Timplu an umat goh damdamah nan wah dih nan nammagtun pantaw di allup hi appit di buhu'an di algaw. Ya linukud nen taguy numbattanan danen nundinammang an pantaw di allup, ya hinggahut ta han napitu ya han lemay umpi.

Nan Pantaw di Allup an Wah Appit hi Agwan

24 Ya initnuda' goh eden tagu ta inyuya' hinan way pantaw di allup an wah appit hi agwan. Ya linukudna nan pantaw di allup, ya nan da'lig hi bunolna, ya nan kuwaltun hogpan, ya nipaddung di lukuddah nan wah nan duwan pantaw di allup.

25 Ya wah dida goh di akuwakuwaltu an waday tawada. Ya hay inadu"oy nan owon ya nawalu ta han pitu ya han godway umpi, ya napat ta han tulu ya han nahuluk hi godway umpi di benellogda.

26 Ya wada goh di pituh pala'ad ya unta dumatong hinan ongol an kuwaltun salas an nihagang hinan gettaw di Timplu. Ya umat goh an wadaday niyal'altih nan da'lig an latlatun di palmah nan nundinammang an da'lig hi appit hi bunolna an nihagang hinan owon.

27 Ya hidih nan dammang den pantaw di allup ya wah di nan nammagtun pantaw an miyuy hi bunol di Timplu an nihagang hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. At linukudna goh di numbattanan danen pantaw, ya hay lukudna ya hinggahut ta han napitu ya han lemay umpi.

Nan Nammagtun Pantaw di Allup hinan Nammagtun Gettaw hi Bunolna

28 Ya initnuda' goh eden tagu ta immuy amih nan nammagtun gettaw hi bunolna an ene'wamih nan nammagtun pantaw di allup hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya linukudnah den nange'wanmin pantaw di allup, ya nipaddung di lukudnah nan udum an nammagtun pantaw di allup.

29 Ya nan akuwakuwaltuh di, ya nan tawada, ya nan holda' di akuwakuwaltu, ya nan ongol an kuwaltun salas ya nipaddung di lukuddah nan udum.

30 Mu nan o'ong'ongngol an kuwaltun salas hinan wah nan nammagtun pantaw an allup ya hay benellogdan hinohha ya napat ta han tulu ya han nahuluk hi godway umpi, ya waluy umpiy inadu"oyda.

31 Ya nan ongol an kuwaltun salas ya nihagang hinan nammagtun gettaw hi bunolna. Ya wadaday niyal'altih nan nundinammang an da'lignah latlatun di ayiw an palma. Ya waday walun pala'ad hi mumpati'id an niyatam hinan pantaw.

32 Ya initnuda' goh ta immuy amih nan nammagtun gettaw hi bunolna an ene'wamih nan nammagtun pantaw di allup an niyappit hi buhu'an di algaw. Ya linukudnah den nange'wanmi, ya nipaddung goh di lukudnah nan udum.

33 Ya umat goh hinan hinohhan kuwaltun pungguwalyaan hidi, ya
nan holda' danen kuwaltu, ya nan tawada, ya nan ongol an kuwaltun
salas an nipaddung goh di lukuddah nan udum. Ya hay lukud goh nan
owon ya nipaddung hinan udum an nawalu ta han pitu ya han godway
umpiy dinu"oyna, ya napat ta han tulu ya han nahuluk hi godway umpih
benellogna.
34 Ya nan ongol an kuwaltun salas ya nihagang hinan nammagtun gettaw.
Ya umat goh an wadaday niyal'altih nan nundinammang an da'lignah
latlatun di ayiw an palma. Ya waday walun pala'ad hi mumpati'id an
niyatam hinan pantaw.
35 Ya initnuda' goh enen taguh nan nammagtun pantaw di allup hi appit
di iggid. Ya linukudna, ya nipaddung goh damdamay lukudnah nan udum.
36 An umat hinan hinohhan kuwaltun pungguwalyaan ya nan holda'
danen kuwaltu, ya nan tawada, ya nan ongol an kuwaltun salas ya
nipaddung di lukuddah nan udum. Ya umat goh an nawalu ta han pitu
ya han godway umpiy dinu"oyna, ya napat ta han tulu ya han nahuluk hi
godway umpiy benellogna.
37 Ya nan ongol an kuwaltun salas ya nihagang goh hinan nammagtun
gettaw. Ya umat goh an wadaday niyal'altih nan nundinammang an da'lig
hi latlatun di ayiw an palma. Ya wada goh di waluh pala'ad an mumpati'id
an niyatam hinan pantaw.

Nan Kuwaltun Pangidadaanan hinan Me'nong

38 Ya hinan ongol an kuwaltun salas hi appit hi iggid hinan nammagtun
pantaw di allup hi bunolna ya waday nida"it an kuwaltun pangiyulahandah
nan paltiondah Onong an Moghob.
39 Ya wadaday lamehaan hinan ongol an kuwaltun salas an hindudway
nundinammang. At hiyanay pangipaltiandah nan animal hi Onong an
Moghob, ya nan Onong di Bahol, ya nan Onong di Nibahhawan.
40 Ya wadada goh di opat an lamehaan hinan nammagtun gettaw an
nahindudwan numpinangngel hinan pala'ad den ongol an kuwaltun salas
hinan nammagtun pantaw di allup hi bunolna.
41 At walun amin daden lamehaan, at hidiy pangipaltianda nongkay
hinan onong. Ti opat hinan way ongol an kuwaltun salas, ya opat goh hinan
nammagtun gettaw an wah nan numpinangngel den pala'ad di ongol an
kuwaltun salas.
42 Ya hanan opat an lamehaan an pangipaltiandah nan Onong an Moghob
ya batuy nahilhilan hi niyamma. Ya hay inadu"oyda ya benellogda ya
tulumpulu ta duway pulgada, ya hay inata'nangda ya duwampulu ta ohay
pulgada. Ya hanan lamehaan di pangipattu'andah nan mun'atadom an
pamaltidah nan animal an Onong an Moghob ya nan udum an me'nong.
43 Ya hinan da'lig ya wah diday pata' an hintutluy pulgaday inadu"oyda.
At hiyanay pumpangihabluyandah nan udum an dotag. Ya hinan lamehaan
nongkay di pangipattu'andah nan dotag an me'nong.

Nan Kuwaltun di Padi

44 Ya initnuda' goh eden taguh dih nan nammagtun gettaw hi bunolna. Ya
wadaday duwan kuwaltuh di an nan oha ya neheggon hinan nammagtun
pantaw di allup hi appit hi iggid an nihagang di pantawnah appit hi agwan.
Ya nan oha ya neheggon hinan nammagtun pantaw di allup hi appit hi
agwan an nihagang di pantawnah appit hi iggid.
45 Ya inalinay, “Hanan kuwaltun nihagang di pantawnah appit hi agwan
ya hay ihinan nan papadin mungguwalya ta nan maphod di ma'ma'at hinan
Timplu.

46 Ya nan kuwaltun nihagang hi appit hi iggid ya hay ihinan nan papadin
mungguwalyah nan way pun'onngan hi me'nong. Didatu nan holag Zadok.
Dida ya anggay di holag Levi hi mabalin an munhulbin Apo Dios hidih nan
nammagtun gettaw."
47 Ya innayunan linukud goh nan nammagtun gettaw hidih bunolna, ya
napapaddung di lukudda an hinggahut ta han napitu ya han lemay umpi di
benellogna. Ya waday pun'onngan an nihagang hinan kuwaltun Apo Dios.

Nan Timplun Apo Dios

48 Ya initnuda' goh ta immuy amih nan salas di Timplu, at linukudna,
ya duwampulu ta han opat ya han godway benellog di pantawna, ya
hingwaglu ta han nahuluk hi godway umpiy inugtul di nundinammang an
da'ligna, ya hay benellog danen nundinammang an da'ligna ya nahuluk hi
lemay umpi.
49 Ya waday himpulun pala'ad an mumpati'id an niyatam hinan pantaw
di salas nan Timplu. At hay dinu"oyna ya tulumpulu ta han opat di umpi, ya
duwampuluy umpiy benellogna. Ya hinan pantaw ya waday duwan tu'ud
an nundinammang.§

41

1 Ya initnuda' goh eden lala'i ta inyuya' hinan Me'gonan an Kuwaltu. Ya
linukudna nan numbinnangwah an da'lig hinan pantaw, ya hay inugtulda
ya himpupulu ta han godway umpi,
2 ya danen da'lig ya hay benellogda ya hingwaglu ta han nahuluk hi
godway umpi. Ya hay benellog nan pantaw ya himpulu ta han pitu ya han
godway umpi. At hay benellog den kuwaltu ya tulumpulu ta han lemay
umpi, ya napituy umpiy dinu"oyna.
3 Ya himmigup* goh hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya
linukudna nan pantaw, ya himpulu ta han nahuluk hi duway umpiy
dinu"oyna, ya himpulu ta han godway umpi di benellogna. Ya tulu ya han
godway umpiy inugtulna.
4 Ya linukudna nan kuwaltu, ya tulumpulu ta han lemay umpiy benel-
logna ya inadu"oyna. Ya inalinan ha"in di, "Hiyah te nan Nidugah an
Me'gonan an Kuwaltu."
5 Ya palpaliwan goh ya immuyna linukud nan da'lig di Timplu, ya himpulu
ta han godway umpih inugtulna.Ya hinan da'lig di Timplu ya wadaday
i"itang an kuwaltun nele'woh an himpiptuy umpih benellogda.
6 Ya hanan kuwaltu ya hintutluy galadu. Ya hinohhah nan galadu ya wah
diday tulumpulun kuwaltu. Ya du'du"oy di dinangal nan miyadwan galadu,
at belbellog ya un nan nahhun an galadu. Ya umat goh hinah nan miyatlun
galadun du'du"oy di dinangalna, at belbellog goh ya un nan miyadwan
galadu. Ya daten dinangal ya unda nida"it ya anggay hinan da'lig di Timplu
an agguy niyohhay dinangaldah nan dinangal di Timplu.
7 At daten nun'ida"it an kuwaltuh nan nunlene'woh ya gun umambilog
hi engganah bagtuna. Ya waday pala'ad an mumpati'id an miyuy hinan
miyadwan galadu, ya umat goh hinan miyatlun galadu.

---

§ **40:49** Hay ngadan daten duwan tu'ud hinan Timplun impiyamman Solomon ya da Boaz ay Jakin (I Ki. 7:21). * **41:3** Mattig an anggay nan lala'in anghel Apo Dios di himmigup hinan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya agguy ni'yuy hi Ezekiel ti anggay nan Nabagtun Padiy way biyangnan humigup, ya hene ya mamenghan hi hintawon (Lev. 16:1-34; Heb. 9:7).

8 Ya henen Timplu ya nammagtuy nipabunana an himpulu ta han godway
umpih inata'nangna, ya hiyah ne goh di nipognadan nan nun'ida"it an
kuwaltuh di.
9 Ya nan da'lig danen kuwaltu an niyappit hi dola ya walu ta han nahuluk
hi godway umpiy inugtulda. Ya wada han mi'id di bolda'na an nibattan ay
danen kuwaltu.
10 Ya nan akuwakuwaltun di papadi ya tulumpulu ta han lemay inadag-
widan danen kuwaltu.
11 Ya wadaday pantaw an pange'wan an humigup ay danen kuwaltun
puntalepnan an nan oha ya wah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an
di algaw, ya nan oha ya wah appit hi agwan. Ya hay benellog nan batun
nipabunan daten kuwaltu an nidawdaw hi dola ya walu ta han nahuluk hi
godway umpi.
12 Ya wada goh di ohan abung an nipata'dog hi hinagang nan Timpluh
appit hi alimuhan di algaw an hinggahut ta han nabongle ya han pitu ta han
godway umpiy dinu"oyna, ya hinggahut ta han duwampulu ta han duwa ya
han godway umpih benellogna, ya walu ta han nahuluk hi godway umpih
inugtul di da'ligna.
13 Palpaliwan ya linukudna goh di luwal nan Timplu, ya hinggahut ta han
napitu ya han lemay umpiy dinu"oyna. Ya umat goh hinay lukud di mete"ah
agwid nan Timplu an la'uhana nan nammagtun gettaw hi engganah un
dumatong hinan nipata'dog an abung hi appit di alimuhan di algaw an
hinggahut ta han napitu ya han lemay umpi goh.
14 Ya hay benellog nan nammagtun gettaw nan Timpluh appit hi buhu'an
di algaw hi engganah nan hinagangna ya hinggahut ta han napitu ya han
lemay umpi goh.
15 Ya linukudna goh di inadu"oy den nipata'dog hinan way hinagang
nan Timpluh appit hi alimuhan di algaw an middum nan kuwaltuh nan
numbinnangwah, ya umat goh an hinggahut ta han napitu ya han lemay
umpi.
Nan Me'gonan an Kuwaltu, ya nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu, ya
nan salas an nihagang hinan nammagtun gettaw,
16 ya ta"on hi un nan apantapantaw, ya nan atawatawa, ya nan tulun
kuwaltun nida"it ya nagottapandan amin hi ayiw an mete"ah nan dotal hi
engganah nan tawa. Ya natangban goh nan atawatawah ayiw.
17 Ya hana ay goh an da'lig hi bunol di Timplu ya nagottapan goh hi ayiw
18 an na'al'altian hi latlatun di ayiw an palma ya nan cherubim† an
nibetabeta'da. Ya hinohhan danen cherubim ya duway angahdah niyal'alti
19 an angah di taguy ohan inhagangnah nan niyal'altin ayiw an palma, ya
angah di layon di ohan inhagangna goh hinan nehnod an niyal'altin ayiw
an palma. At umat hinan amin di niyal'altih nan nunlene'woh hi bunol di
Timplu.
20 At mete"ah nan dotal hi engganah bagtun di pantaw ya umat hinay
niyal'altih nan Me'gonan an Kuwaltu.
21 Ya nan hamban di pantaw nan Me'gonan an Kuwaltu ya nipaddung
hinan hamban di pantaw nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu.
22 Ya hinan hinagang di Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu ya wada
han pun'onngan an hay niyamma ya ayiw an nahuluk hi lemay umpiy
amaluhungna, ya tulu ta han godway umpih benellogna. Ya inalin nen
tagun ha"in di, “Hiyah te mangipanomnom an wagwadah Apo Dios hinan
tataguna.”

† **41:18** Didanay ohan kalahin di anghel Apo Dios, ya mun'adugda.

23 Ya nan pantaw nan Me'gonan an Kuwaltu ya nan Nidugah an Me'gonan
an Kuwaltu
24 ya nadugway tangobdan hinohha an un munhiyan di ibughulanda.
25 Ya niyal'altin danen tangob di latlatun nan cherubim ya nan ayiw an
palma an umat hinan da'lig. Ya waday ayiw an nidawdaw ta atap nan
pantaw.
26 Ya nan salas ay goh ya wadaday i"itang an tawana an na'al'altian hi
latlatun di ayiw an palma.

42

Nan Ihinan di Papadih Appit hi Iggid

1 Initnuda' goh eden tagu, ya limmahun amih nan nanginnampan gettaw
an niyappit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. At immuy amih
nan awadan di abung hinan delloh di nammagtun allup an niyappit hi iggid.
2 Henen abung an nihagang hi iggid ya hinggahut ta han napitu ta lemay
umpiy dinu"oyna, ya nawalu ta han pitu ya han godway umpiy benellogna.
3 Ya waday nundidinammang an kuwaltu. Ya hay benellog nan
akuwakuwaltun niyappit hinan Timplu ya tulumpulu ta lemay umpi an
mipalpuh nan da'lig. Ya umat goh hinay lukud nan akuwakuwaltun wah
dammangna an nihagang hinan nanginnampan gettaw. Ya danen nundid-
inammang an akuwakuwaltu ya tuluy galadu, mu agguyda numpopotto'.
4 Ya hinan gagwan numpumbattanan nan nundinammang an
akuwakuwaltu ya waday dalan an himpulu ta pitu ta han godway umpiy
benellogna, ya hinggahut ta han napitu ta lemay umpiy dinu"oyna. Ya
an amin di pantaw danen kuwaltu ya nihagang hi appit hi iggid hi un
hagangon di buhu'an di algaw.
5 Ya nan akuwakuwaltuh nan miyadwan galadu ya mamannog ya un nan
akuwakuwaltuh nan hopap di galadu, ya umat goh hinan miyatlun galadu
an mamanmannog ya un nan akuwakuwaltuh nan miyadwan galadu.
6 Ti daten tulun galadu ya mi'id di tu'ud nan miyadwa ya nan miyatlu, at
hiyaat un nan miyatlun galadu ya it'ittang ya un nan miyadwan galadu, ya
umat goh hinan miyadwan galadu an it'ittang ya un nan hopap di galadu
ti unda nun'ipattu' an agguyda niyummat hinan udum an a'abung hinan
gettaw.
7 Ya hinan hopap di galadu ya waday allup an neheggon hinan
akuwakuwaltu, ya niyappit hinan nanginnampan gettaw an hay dinu"oyna
ya nawalu ta han pitu ya han godway umpi.
8 Ya hanan akuwakuwaltuh appit hi luwal hinan nanginnampan gettaw
ya nawalu ta pitu ta han godway umpiy inadu"oyda. Mu nan akuwakuwal-
tun nihagang hinan Timplu ya hinggahut ta han napitu ta lemay umpiy
inadu"oyda.
9 Ya nan mahhun an duwan nundinammang an kuwaltuh nan hopap di
galadu ya waday pantawda an niyappit hi buhu'an di algaw an mipalpuh
nan nanginnampan gettaw.

Nan Ihinan di Papadih Appit hi Agwan

10 Ya umat goh an waday akuwakuwaltuh appit hi agwan an nedelloh
hinan allup ya niyappit hinan nanginnampan gettaw. Ya napapaddung di
inatdan nangiyamma ay daten kuwaltu an nipaddung hinan akuwakuwal-
tuh appit hi iggid.
11 Ya hinan gagwan numpumbattanan nan nundinammang an
akuwakuwaltu ya waday dalan an nipaddung hinan wah appit hi iggid. Ya
hay lukudda ya nipaddung goh hinan akuwakuwaltun wah appit hi iggid.

12 Ya wada goh di papantaw hanan kuwaltun niyappit hi agwan ya hinan
buhu'an di algaw hi nete"an di allup hi humigupan.
13 At inalin nen tagun ha"in di, “Nan akuwakuwaltuh appit hi iggid
ya agwan an nihagang hinan nammagtun gettaw ya hiyanay ihinan nan
papadi an hidiy panganandah nan me'gonan an onong Apo Dios hi unda
mi'dammun Hiya. Ya gapu ta me'gonan an kuwaltu at hidiy pangipatangan-
dah nan me'gonan hi midat an onong an nan Onong an Ma'an, ya Onong di
Bahol, ya Onong di Nibahhawan.
14 Ya wa ay ta humigup nan papadih nan duwan kuwaltu an nan
Me'gonan an Kuwaltu ya nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu ya adi
mabalin an lumahun ta umuy hinan nammagtun gettaw hi engganay
un munhukat hi lubungna. Ti mahapul an hukatana nan inlubungnah
nunhulbianan Apo Dios ti me'gonan.”
15 Ya unat goh lempah nen tagun linukud an amin di bunol nan Timplu
ya initnuda' ta limmahun amin ene'wamih nan pantaw di allup an niyappit
hi buhu'an di algaw, ya linukudnan amin nan nunlene'woh.
16 Ya hidin linukudna nan pangngel di Timplu an niyappit hi buhu'an di
algaw ya waluy gahut ta han napitu ta lemay umpiy dinu"oyna.
17 Ya numpaddung di lukudnah niyappit hi iggid hi un hagangon di
buhu'an di algaw,
18 ya nan niyappit hi buhu'an di algaw,
19 ya hinan niyappit hi agwan hi pangngelna.
20 At linukudna nan opat an napinpinangngel hinan nunlene'woh. Ya
waday allupnah nan nunlene'woh an hay dinu"oyna ya hinggahut ta han
napitu ta lemay umpi, ya waluy gahut ta han napitu ta lemay umpiy
benellogna. Ya henen allup di niholda' hinan me'gonan an lugal ya hinan
adi me'gonan.

43

Hay Namnangan Goh Apo Dios hinan Timplu

1 Ya inyuya' goh eden taguh nan pantaw an niyappit hi buhu'an di algaw.
2 Ya tinnig'uy benang Apo Dios an dayawon tu'ud Israel an na'uy an
malpuh appit hi buhu'an di algaw an hay gangoh di hapitna ya umat
hinan gongaah nan dalluyun hinan baybay, ya pinapatalana tun lutah nan
benangna.
3 Ya henen tinnig'u ya umat hidin tinnig'uh din immalianan nama"id
Jerusalem, ya umat goh hidin tinnig'uh nan Wangwang an Kebar. At
nunnaudo' an nunluung ta ene'gona'.
4 Ya ene'wan nen benang Apo Dios hinan pantaw an niyappit hi buhu'an
di algaw, ya himmigup hinan Timplu.
5 Ya inyuya' hinan Na'abuniyanan an Lennawah nan nammagtun gettaw
di Timplu. Ya tinnig'u nan benang Apo Dios an nun'olog hinan Timplu.
6 Ya hidin timma'dogan nan tagun nedelloh ay ha"in ya waday dengn-
gol'uh ni'hapit ay ha"in an nalpuh bunol di Timplun
7 alyonay, “Ezekiel, hiyah tey pumpapto'a' an paddungnay pangidah'aya'
hi hu'i'. Ya hiyah te goh di paddungnay punhituwa' ta mimidduma'
ay da'yun holag Israel hi enggana. At da'yu ya ta"on hi un nan aliyu
ya adiyu mahkay puhion nan me'gonan an ngadan'u an dumalat hinan
pundayawanyuh nan bulul an paddungnay ilugtapana' ay da'yu.
8 Ti endellohyuy pantawyuh nan pantaw di Timplu', ya endellohyu goh
nan tu'udyuh nan tu'ud'u. At nan da'lig ya anggay di numbattanan tu'u.

Ya pinuhiyu nan me'gonan an ngadan'u an dumalat nan umipabain an ina'inatyu. At hiyaat unna' bimmungot ya inubah'u da'yu.
9 Ya ad ugwan ya mahapul an ipogpogyu nan ato'atonyu an umat hi aton
nan mi'lala'i ta pa"ionyu nan bulul nan aliyu. At Ha"in ya mi'hinaa' ay
da'yuh enggana."
10 Ya intuluy Apo Dios an inalin ha"in di, "Ezekiel, ulgudom di aat ten
Timpluh nan i'ibbam an holag Israel, at bumainda ti nan numbaholanda.
11 Ya gulat ta bumainda an dumalat nan numbino'ob'on an nun'appuhin
ina'inatda ya impa'innilam ay dida nan aat di napanuhan tun Timplu
an umat hinan tigawna, ya aatna, ya pantawna, ya nan pange'wan an
lumahun, ya ibagam goh ay didan amin nan ma'unud an atondah nan
Timplu. Ya itudo'mun amin hatu ta way unudonda.
12 Ya hay aptan ahan hi unudonyu ya mahapul an mi'id di umalih an amin
hinan nunlene'woh an nabagtun awadan tun Timplu ti wah tua'."

Hay Aat nan Pun'onngan

13 Ya inalin goh Apo Dios di, "Umat hituy aat di lukud nan pun'onngan an
nan ayiw di inusalna (ma'innila an nan ayiw an lukud ya duwampulu ta
ohay pulgada di dinu"oyna). Ya hay inata'nang di nunliniblib an puun di
pun'onngan ya duwampulu ta ohay pulgadah inata'nangna, ya duwampulu
ta ohay pulgada goh di benellogna. Ya an amin nan nunliniblib an pingit di
pun'onngan ya waday balina an hiyam di pulgaday benellogna. Hiyah ne
aat di inata'nang nan pun'onngan.
14 Ya mete"ah nan dopona an nan nitumu' hinan luta ta engganah nan
ampan nan paddungnay balina ya tulu ta han godway umpih inata'nangna.
Ya mete"ah nan it'ittang an paddungnay bali ta engganah nan ong'ongngol
ya pituy umpiy inata'nangna, ya duwampulu ta ohay pulgada di benellogna.
15 Ya hay inata'nang nan pun'onngan ya pituy umpi. Ya waday ay ha'gud
an nepong hinan opat an duguna.
16 Ya numpapaddung di napinpinangngel an duwampulu ta ohay benel-
logna, ya duwampulu ta oha goh di dinu"oyna.
17 Ya nan gagwana ya napapaddung di lukudna an duwampulu ta opat ta
han godway umpiy dinu"oyna ya benellogna. Ya waday paddungnay balina
hinan nunliniblib an himpulu ta han godway pulgaday benellogna. Ya nan
niyamma an umayuhan di mitapal ya duwampulu ta ohay pulgada. Ya nan
pala'ad hinan pun'onngan ya nihagang hi buhu'an di algaw."
18 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ezekiel, hiyah te alyo' an nan
na'abbagbagtun Dios: Wa ay ta niyamma nan pun'onngan ya mahapul
an idawatmu. Ya umat hituy uldin an ma'at hi atom an mange'nong hinan
Onong an Moghob, ya nan pangiwalhiam hinan dalah nan pun'onngan.
19 Hay atom ya nan pa"ilog an bakay idatmuh nan papadih Onong di
Bahol. Ya anggay nan holag Levi an papadin holag Zadok di munhulbin
Ha"in.
20 Ya ummal'ah dalan di baka, ya inlamuhmuh nan opat an ay ha'gud di
pun'onngan, ya hinan opat an dugunah nan tu'yapna, ya hinan paddungnay
balih nan nunliniblib ta malenehan di paddungnay lugit nan pun'onngan.
21 Ya ummal'ah nan bakah Onong di Bahol ta gohbom hinan lugal an
na'alih panghoban hi dola an neheggon hinan Timplu.
22 Ya hinan mabiggat ya iyalim di buta'al hi gandeng an nan mi'id ah
ganitna ta e'nongmu ta Onong di Bahol ta malenehan nan pun'onngan an
umat hidin inatmuh nan manilhig an pa'ongngol an baka.
23 Ya wa ay ta malpah hene an punleneham hinan paddungnay lugit ya
innalmuy pa'ongngol an baka ya nan buta'al an kalnilun mi'id ah ganitda

24 ta e'nongmu dida ay Ha"in. Ya mahapul an iwalhin nan papadi nan
ahin hinan me'nong ta nalpah ay ya unda mahkay gohbon ta onong'u.
25 Ya abigabigat hi pituy algaw ya mahapul an gunmu e'nong nan buta'al
an gandeng, ya nan uyaw an baka, ya nan buta'al an kalniluh Onong di
Bahol. Mu hanan animal ya mahapul an mi'id ahan ah ganitda.
26 At pituy algaw di pangidawatan nan papadih nan pun'onngan ta
paddungnay malenehan ta midadaan.
27 Ya wa ay ta nalpah henen pituy algaw ta hinan miyawaluy algaw ya
mahapul an nan papadi ya e'nongdah nan pun'onngan di Onong an Moghob
ya nan Onong hi Pi'lenggopan ay Apo Dios. At abuluto' hanan me'nong.
Ha"in an hi Apo Dios di nanapit ete."

44

Nan Pantaw an Niyappit hi Buhu'an di Algaw ya Nitangob

1 Ya initnuda' goh hidin taguh nan way nammagtun pantaw di allup
an nihagang hinan Me'gonan an Kuwaltuh appit di buhu'an di algaw, ya
nitangob.
2 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Heten pantaw ya mitatangngob, ya adi
mibugbughul. Ya mi'id ah ohah mange'wan humigup ti Ha"in an Dios an
dayawonyun holag Israel ya hiyah tey nange'wa'.
3 Mu anggay nan alid Israel di mange'wan umuy mangan hinan me'gonan
an ma'an hi hinagang'u. Mu mahapul an nan pange'wanan salas hinan
pantaw di nammagtun allup di owona goh an lumahun."
4 Ya initnuda' goh enen taguh nan hinagang di Timplu an ene'wamih nan
way nammagtun pantaw hi appit hi iggid. Ya unat goh intigaw'u ya tinnig'u
han benang Apo Dios an nun'onan hinan Timplu. At nunlu'buba' ta e'gona'
Hiya.

Nan Tatagun Muntamuh nan Balbalun Timplu

5 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Ezekiel, ihamadmun tigon ya donglon an
amin tun ibaga' ay he"ah aat an amin nan niyuldin hi mahapul an ma'unud
ya nan mahapul an ma'at hinan Timplu'. Ya ihamadmun nomnomon nan
ibaga' an nan miyabulut ya nan adi miyabulut an humigup eten Timplu'.
6 Ya ibagam hinan ma'angohhoy an i'ibbam an holag Israel an alyom di,
Hiyah te aat di hinapit nan na'abbagbagtun Dios an inalinay, Ammuna ya
impogpogyun holag Israel nan na"appuhin umipabain an ato'atonyu!
7 Ti hay nappuhih inatyu goh ya pinuhiyu nan Timplu' ti inyabulutyuy
nalpuh nan udum an babluy an humigup an ta"on hi un agguy nakugit unu
mi'bohhol ay Ha"in hinan gutud di pun'onnganyu. At hiyah ne dimmalat hi
numbaholandan Ha"in an ta"on unda nun'onong hinan ma'an, ya taba, ya
nan dala. Ya imbahhawda nan ni'tulaga' ay da'yu.
8 Ya agguyyu inunud nan intugun'uh aat di atonyu an mangitamuh nan
me'gonan an ma'ma'at an unyuat goh pento' di udumnan tatagu ta diday
mangipapto' hinan Timplu'.
9 At hiyaat un Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya alyo' di, Adi miyabulut
nan nalpuh udum an babluy an agguy nakugit ya nan ma'angohhoy ay
Ha"in an humgop hinan Timplu' an ta"on hi unda bunag an ni'hitun da'yun
holag Israel.
10 Ya moltao' nan udumnan holag Levi an nan'ug ay Ha"in hidin
nan'uganyun holag Israel ay Ha"in hi nundayawandah nan bulul.
11 Mu hay mabalin hi atonda ya diday mungguwalyah nan apantapantaw
hinan Timplu'. Ya diday mamaltih nan Onong an Moghob ya nan onong di
tatagu. Ya bumadangda goh hinan tatagun umalin mundayaw.

12 Mu mamoltada damdama an dumalat nan nundayawandah nan bulul
ta omod un hiyay dimmalat hi numbaholanyun holag Israel. Ha"in an
na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
13 Ya adi' ahan abuluton an itamuana' ay didan umat hi padi, ya adida
goh ahan meheggon hinan malgom an ibilang'uh me'gonan an namamah
nan me'nong ay Ha"in ti mahapul an holtaponday bainda an dumalat nan
umipabain an ina'inatda.
14 Mu dida damdamay mangat hinan udum an matamuwan hinan Tim-
plu'.
15 Mu nan papadin holag Levi an nan holag Zadok di nanginaynayun
an nanalimun hinan Me'gonan an Kuwaltuh din nan'ugan nan udumnan
da'yun holag Israel ay Ha"in. Ya mabalin an Ha"in di itamuanda ta diday
mange'nong hinan taba ya dala. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit
ete.
16 At anggay didah humigup hinan Me'gonan an Kuwaltu ta dida nongkay
di mangitamuh nan ipatamu'.
17 Ya wa ay ta humigupdah nan pantaw an mipluy hinan gettaw hi bunol
nan Timplu ya mahapul an munlubungdah nan linen, ya adida ilubung di
nalpuh nan dutdut di kalnilu.
18 Ya mahapul goh an nan linen an turban di iyuklupda, ya linen goh di
mundalinat hi ilubungda. Ya adida ahan igina'uy umipalengot ay dida.
19 Ya wa ay ta lumahundah nan gettaw an wadan di tatagu ya mahapul
an anonda nan inlubungdan nuntamuh nan Timplu, ya impatangdah nan
Me'gonan an Kuwaltuda, ya nunhukatda ta adi dopoon nan tatagu nan
me'gonan an lubungda ta mi'id di ma'at ay didah nappuhi.
20 Ya mahapul an adida ih'ihan di buu'da,* ya adida goh ipa'adu"oy† ta un
matpong an gun ma'oltan.
21 Ya mahapul an adida uminum hi bayah hi unda humigup hinan
nammagtun gettaw an wah bunolna.
22 Ya mahapul an adida ahawaon nan babain nabalu unu nan ni'hiyan
ta hay ahawaonda ya nan babain holagyun Israel an mi'id ah nangelo' unu
nan nabalu an ahawan di padin natoy.
23 Ya mahapul an itududan da'yun tatagu' an mangimmatun hi aat di
me'gonan ya nan adi me'gonan, ya nan mibilang hi maleneh ya nan adi
maleneh.
24 Ya diday manumalya ya mangipanuh hi an amin an diklamu ta diday
mangilitung hi un niyunnud hinan Uldin'u. Ya mahapul an unudonda
nan inyuldin'uh ma'at hinan way behta ya nan ngilin an Habadu ta Ha"in
dayawonda.
25 Ya adi mabalin an umuy meheggon nan papadih nan way natoy an tagu
ta adi mibilang hi nalugit, mu mabalin an meheggon hi un nan natoy ya hi
amana, unu hi inana, unu imbaluyna, unu lala'in agina, ya nan agguy nalhin
an babain agina.
26 Mu wa ay ta meheggon ay daten natoy ta nalpah an nalenehan‡ ya
mahapul an hodona ta engganay maluh di pituy algaw
27 ya un humigup hinan nammagtun gettaw hi bunol di Timplu an
muntamuh nan Me'gonan an Kuwaltu, mu hiya ya iyuynay e'nongna ta
malenehan. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
28 Ya Ha"in di mangidat hi mahapulda, at mi'id di midat hi lutan dida.

---

* **44:20** Nan mun'ebel ya ih'ihanday buu'da, at impawan Apo Dios hinan holag Levi di umat hina ti adi umipalungdayay tamudah Timplu. † **44:20** Ti hiyah ne aton nan munhapata ta mumbalindah Nazirite. At bo'on diday Nazirite. ‡ **44:26** Num. 19:11-13.

29 At hay itanudda ya nan Onong an Ma'an, ya nan Onong di Bahol, ya nan
Onong di Nibahhawan. Ya diday mangngal hi an amin an ilahhinyun holag
Israel hi idatyun Ha"in.
30 Ya bagida nan mun'aphod an mahhun an ma'alan bungan nan mihabal,
ya an amin nongkay nan ilahhinyun me'nong an midat ay Ha"in. Ya an amin
nan punhaanganyuh tinapay ya idatyun dida nan mahhun an malutu an
umat hi onong, at wagaha' da'yu ta pumhod ayu.
31 Mu adi ahan mabalin an ihdan nan papadiy malgom an hamuti unu
animal an un nonong ya natoy unu nan way pinatoy di udumnan animal."

45

Hay Nagogodwaan nan Luta

1 Inalin goh Apo Dios di, "Wa ay ta gogodwonyu nan luta ta midatan
nan hinohhan da'yun himpangapun holag Israel ya mahapul an waday
milahhin hi bagi' an hay dinu"oyna ya napat ta han tuluy libu ya han pituy
gahut ta nabongley umpi, ya tulumpulu ta lemay libuy umpiy benellogna.
Ya an amin henen midat ay Ha"in ya mibilang an me'gonan.
2 Ya henen lutan milahhin ya mapapaddung di lukudnan waluy gahut
ta han napitu ta lemay umpiy dinu"oyna ya benellogna ta hiyay aha"adan
di Timplu. Ya nan nunlene'woh ya nawalu ta han pitu ta godway umpiy
gettawna.
3 Ya hay dinu"oy nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltuh maha"ad ya
napat ta han tuluy libu ta han pituy gahut ta nabongley umpi, ya himpulu
ta pituy libu ta han lemay gahut di umpiy benellogna.
4 Ya nan godwan nan me'gonan an luta ya midat hinan papadin munta-
muh nan Timplu ta way pangiha"adandah a'abungda. At hiyah ne ihinanda
ya aha"adan nan Timplu.
5 Ya nan na'angang an hay dinu"oyna ya napat ta han tuluy libu ya han
pituy gahut ta nabongley umpi, ya himpulu ta pituy libu ta han lemay gahut
di umpiy benellogna, ya hiyay hakupon nan holag Levi an mumpuntamuh
nan Timplu. Midat ay dida ta pumbabluyanda.
6 Ya lahhinonyu goh hinan neheggon hinan aha"adan di Timpluy pum-
babluyanyun amin an holag Israel an hay benellogna ya waluy libu ta han
pituy gahut ta han nabongley umpi, ya napat ta han tuluy libu ta han pituy
gahut ta nabongley umpiy dinu"oyna."

Nan Hakupon di Ap'apu

7 Inalin goh Apo Dios di, "Ya lahhinonyu goh di hakupon di ap'apuyun
mumpapto'. An hay hakupona ya mete"ah nan igad hinan Timpluh
engganah appit di alimuhan di algaw hinan Baybay an Mediterranean, ya
mete"a goh hinan igad hinan hakup di Timpluh appit di buhu'an di algaw ta
engganay un umatam hinan igad di babluy. Ya hay dinu"oyna ya nipaddung
hinan nidat ay da'yun holag Israel.
8 Umat hinay aat di lutah hakupon nan ap'apu an mumpapto' ay da'yun
holag Israel ta way atonan adi mangipaligat ay da'yun tatagu', at iyabulut-
nan idatan da'yun hinohhah luta."

Nan Aton di Mumpapto'

9 Ya inalin nan na'abbagbagtun Dios di, "Da'yun mumpumpapto' hi-
nan holag Israel ya nabayag an gun ayu mumbahol. At ipogpogyu nan
nun'appuhin ato'atonyu ya nan bumobohholanyuh nan tatagu ta hay
maphod ya makulug di atonyu. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit
ete.

10 At nan makulug an kiluan, ya hupa, ya lukud di usalonyuh pungkiluyuh
umat hi bogah, ya danum, ya lana, ya pitulyu.
11 At numpaddung di lukud nan kiluan ya nan hupah usalonyuh nan
mamaga unu nan umat hi danum ta makulug di punlukudyu. Ya nan hupa
an ayiw ya nan halmon an lata ya numpaddung an hin'o'nom di hupa ya un
hinhalub.
12 Nan oha an ma'alih shekel* ya duwampuluy gerah.† Ya nan oha an
ma'alih mina‡ ya nanom hi shekel."

Nan Aton an Mundayaw

13 Ya inalin goh Apo Dios di, "Ya hay ma'amung hi idatyun Ha"in ya nan
bot'onyun wheat,§ at ilahhinyuy ohay kaban hinan nanom an kaban an
bot'onyu, ya umat goh hinay atonyuh nan bot'onyun barle.
14 Ya nan lana ay an olibo ya ilahhinyuy duwampulu ta duwan litloh nan
hinggahut an litlon inamungyu.
15 Ya ilahhinyuy ohah nan uyaw an kalniluh nan duwampuluy gahut
an kalnilu an malpuh nan maphod di danumna an pumpahtulanyun
holag Israel. Hiyatuy Onong an Moghob, ya Onong an Ma'an, ya Onong
di Pi'lenggopan ay Ha"in an Dios ta a'aliwan di baholyu. Ha"in an
na'abbagbagtun Dios di nanapit ete.
16 Ya iyuyyu goh an da'yun amin an tono' an tatagun holag Israel di
ammungyuh midat hinan mumpapto' ay da'yu.
17 At okod nan mumpapto' an mangidat hinan Onong an Moghob, ya nan
Onong an Ma'an, ya nan Onong an Ma'inum ta way usalonyun amin an
holag Israel hinan abehtabehta an nan Behtah nan Akayangan di Bulan,
ya nan ngilin an Habadu, ya an amin hinan na'abulut an gutud di a'atan di
behtayun holag Israel. At idadaana goh nan Onong di Bahol ya Onong hi
Pi'lenggopanyun holag Israel ay Ha"in ta way a'aliwan di baholyu."
18 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Nan hopap di algaw hinan
hopap di bulan ya ummal ayuh uyaw an manilhig an baka an mi'id ah
ganitna ta e'nongyu ta way alenehan nan Timplu.
19 Ya alan nan padiy udumnan dalan nan Onong di Bahol, ya inlamuhnah
nan pantaw di Timplu, ya hinan opat an dugun nan pun'onngan hinan
tu'yapna, ya hinan pantaw nan nammagtun gettaw hinan Timplu.
20 Ya umat goh hinay ma'at hinan miyapitun algaw ene an bulan* ta onong
nan malgom an mumbahol an agguyna ginulat. At umat hinay atonyu an
paddungnay unyu bayadan ta minaynayun nan amaleneh nan Timplu ta
way pi'pohhodanyun Ha"in.
21 Ya nan miyapulu ta opat hi algaw hinan hopap di bulan ya ibehtaanyuh
pituy algaw nan Namaliwan di Anghel hinan Tatagu. Ya henen pitun algaw
ya hiyah ne algaw hi adiyu panganan hinan nabino'bo'an an tinapay.
22 Ya henen hopap di algaw ya idadaan nan ap'apu nan uyaw an manilhig
an baka ta e'nongna ta Onong di Baholna ya nan baholyun amin an tatagu.
23 Ya henen pitun algaw an behta ya abigabigat ya gun ayu mun'onong ay
Ha"in an Dios hi Onong an Moghob, ya hay me'nong ya pituy manilhig hi
uyaw an bakan mi'id di ganitna, ya ohah nan buta'al an gandeng ta Onong
di Bahol.
24 Ya an amin nan hinohhan baka ya nan kalnilun me'nong ya iddumnay
godwah halub an bogah ya opat di litloh nan lanan oliboh nan Onong an
Ma'an ta to'op hana nan me'nong.

---

* **45:12** Hiyah ne ohan kalahin di kiluan, at nan ohan shekel ya 11.5 grams. † **45:12** Ohan kalahin di kiluan. ‡ **45:12** Ohan kalahin di kiluan. § **45:13** Umat hi paguy. * **45:20** Unu Nisan/Abib 14.

25 Ya hana ay an Behtan di A'ab'abbung ya mete"ah nan miyapulu ta
lemay algaw hinan miyapituy bulan.† Ya hene an a'atana ya nipaddung di
aton nan ap'apu an mumpapto' hinan atonah nan Behtan di Namaliwan di
Anghel hinan Holag Israel an idadaana goh nan Onong di Bahol, ya Onong
an Moghob, ya Onong an Ma'an, ya nan lanan olibo."

46

Nan Ap'apu ya nan Ma'at hinan Behta

1 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Nan nammagtun pantaw
di allup hinan nammagtun gettaw hi bunolna an niyappit hi buhu'an
di algaw ya mahapul an mitatangngob hi onom di algaw an gutud di
algaw an puntamuan, mu mibughul hinan algaw an pundayawan ya hinan
Akayangan di Bulan an behta.
2 Ta e'wan nan ap'apun mumpapto' hinan nanginnampan gettaw, ya
himmigup hinan salas, ya nihinah nan way tu'ud di pantaw eden gutud
di pange'nongan nan padih nan Onong an Moghob ya nan Onong di
Pi'lenggopan ay Ha"in. Ta mundayaw ay Ha"in an Dios eden nihinana ta
malpah ya un mumbangngad hinan nalpuwana. Mu adi mitangob henen
nammagtun pantaw di allup hi engganay mahdom.
3 Ya hene goh an pantaw di ihinanyun amin an mundayaw ay Ha"in hinan
ngilin an Habadu, ya nan gutud di behtah nan hopap di Akayangan di Bulan,
ya mahapul an mundayaw goh nan tatagun nen babluy ay Ha"in an Dios
hinan way hinagang di pantaw.
4 Ya wa ay ta ngilin an Habadu ya e'nong nan ap'apun Ha"in an Dios di
onom an uyaw an kalnilun mi'id ah ganitna, ya oha goh hinan manilhig an
kalnilun mi'id goh di ganitna ta Onong an Moghob.
5 Ya udmana nan manilhig an kalniluh duway halub an malpuh nan
Onong an Ma'an, ya nan hinohhan uyaw an kalnilu ya okod hiyah nan
malgom hi pohdonah idat hi to'op. Ya idatna nan ohay galon an lanan olibo
an middum hinan godway halub an Onong an Ma'an.
6 Ya nan hopap di algaw hinan Akayangan di Bulan ya hay Onong an
Moghob ya nan ohah nan pa"ilog an baka, ya onom hi uyaw an kalnilu, ya
ohah nan ongol an manilhig an kalnilun mi'id ah ganitda di e'nongna.
7 Ya hinohhah nan baka ya nan buta'al an kalnilu ya mato'pan hi godway
halub hinan Onong an Ma'an ya nan ohan galon an lanan olibo. Ya nan
onom hi uyaw an kalnilu ya okod hiyan man'op hinan Onong an Ma'an.
8 Ya wa ay ta humigup nan ap'apu ya nan pantaw di salas di pange'wana,
ya hidi goh di pange'wanan lumahun.
9 Wa ay ta umuy ayun mundayaw ay Ha"in hinan gutud di behta ya
an amin nan mange'wah nan pantaw an niyappit hi iggid ya mahapul an
hay pange'wanyuh akakanyu ya nan pantaw an niyappit hi alimuhan di
algaw. Ya nan mange'wah nan pantaw an niyappit hi alimuhan di algaw ya
mahapul an hay pange'wanah akakana ya nan pantaw an niyappit hi iggid.
Ya adi ahan miyabulut an ibangngadyuh nan nange'wananyun himmigup
ta hiyay pange'wanyun lumahun, ti mahapul an hay akakanyu ya nan ohan
pantaw di pange'wanyun lumahun.
10 Ya mahapul an mimiddum ay da'yu nan ap'apuh nan humigupanyu ya
nan lumahunanyu.
11 Ya an amin hinan gutud di behta ya mahapul an mato'pan hi godwah
halub nan Onong an Ma'an hinan hinohhan pa"ilog an manilhig an baka
unu kalnilu, ya godwa goh hi halub di to'op nan hinohhan uyaw an kalnilu.

† **45:25** Unu Nisan/Abib 15.

Mu hay to'op nan uyaw an kalnilu ya okod nan ap'apuh pohdonan idat. Ya mahapul an ohay galon hinan lanan olibo di middum hinan godway halub an Onong an Ma'an.

12 Ya wa ay ta pohdon nan ap'apu an idadaan di e'nongnan Ha"in an Dios
ya okod hiyah pohdonah un hay Onong an Moghob di e'nongna unu nan
Onong an Ma'an. Ya ibughulyu nan pantaw an niyappit hi buhu'an di algaw
ta way pange'wanan humigup. Ya e'nongna nan Onong an Moghob ya nan
Onong hi Pi'lenggopan ay Ha"in an umat hinan gunna aton hinan ngilin an
Habadu ta wa ay ta nalpah ya mitangob nan pantaw.

13 Ya abigabigat hinan helhelong ya idatyuy uyaw an kalnilun ohay
tawona an mi'id ah ganitna ta me'nong ay Ha"in an Dios hi Onong an
Moghob.

14 Ya abigabigat goh ya epe'nongyuy ohay kiloh ma'an ya ohay litloh lanan
olibo ta way milamut hinan alena. Ya hiyah ne Onong an Ma'an hi midawat
ay Ha"in an Dios. Ya heten itugun'un ma'at hinan pun'onngan ya gunyu
unudon hi enggana.

15 At midadaan nan uyaw an kalnilu, ya nan Onong an Ma'an, ya nan
lanan oliboh abigabigat hinan ahelhehelhelong ta minaynayun hi Onong
an Moghob."

16 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, "Gulat ta nan ap'apu ya
ipabnohna nan udumnan lutanah nan ohan imbaluyna ya munnononnong
an bagin nen imbaluyna.

17 Mu gulat ta idat nan ap'apu di udumnah nan lutanah nan ohan tagalana
ya henen idatnan luta ya bagin nan tagalah engganah un madatngan nan
Tawon di Pumpangibangngadan ya un mibangngad hinan ap'apu. Ti nan
imbabaluyna ya anggay di mamnoh hinan lutana.

18 Ya adi ahan mabalin an alan nan ap'apuy malgom an banoh nan tatagu,
ti ammuna nan banohnay ipabnohnah nan imbabaluyna ta adi pumloh hi
banoh di udum."

Nan Kuhhinah nan Timplu

19 Palpaliwan ya initnuda' goh hinan taguh nan pantaw di kuwaltun nan
papadi an neheggon hinan pantaw an niyappit hi iggid. Ya impattignan
ha"in nan ohan lugal an niyappit hi alimuhan di algaw.

20 Ya inalinay, "Hiyah tey punhaangan nan papadih nan Onong di Nibah-
hawan ya Onong di Bahol. Ya hitu goh di pangihaangandah nan Onong
an Ma'an ti adi mabalin an milahun hinan nihagang hinan nanginnampan
gettaw, ti ini ya way manapah dumalat hi pumuhian nan tatagu."

21 Ya initnuda' goh ta inyuya' hinan nanginnampan gettaw, ya lene'odmi
nan opat an duguna. Ya tinnig'u an nan hinohhan dugun nan gettaw, ya
waday i"itang an gettawda.

22 Ya hanan i"itang an gettaw ya nanom di umpiy inadu"oyda, ya napat ta
han lemay umpiy benellogda.

23 Ya na'allup di nunlene'woh, ya waday nepong an pun'apuyan an nida"it
hinan way allupda.

24 At inalin nan tagun ha"in di, "Hiyatuy kuhhinah punhaangan nan
muntamuh nan Timpluh nan e'nong di tatagu."

47

Nan Umat hi Obob an Malpuh nan Timplu

1 Henen tagu ya imbangngada' hinan pantaw di Timplu, ya tinnig'u nan
danum an nalpuh nan hiluk di pantaw an umayu'ayuh an mumpa'uy hi
appit hi buhu'an di algaw an hinagang nan Timplu. Ya henen danum ya

malpuh nan Timpluh appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw,
ya ene'wanah nan way pun'onngan an niyappit goh hi agwan.
2 Ya limmahun amin nen taguh nan pantaw an niyappit hi iggid, ya
inlikawmi ta immuy amih nan nanginnampan pantaw an niyappit hi
buhu'an di algaw. Ya waday danum hidi an nalpuh appit hi agwan.
3 Ya immuy heden taguh appit hi buhu'an di algaw, ya linukudnay lemay
gahut hi mitlus hinan gun mun'ayuh an danum an gunna' ninitnud hi
engganay un mibuhuy.
4 Ya innaynayunan linukud goh di lemay gahut hi mitlus hi engganay un
milulug nan danum, ya umat goh an linukudnay lemay gahut hi mitlus hi
engganay un migitang nan danum.
5 Ya innanayunan linukud goh di lemay gahut di mitlus, mu dimmo'ol din
danum, at mi'id aton an bumad'ang an gahin hi un halugon.
6 Ya inalinan ha"in di, “Ezekiel, pa'annomnomom an amin hanan na'at.”
Ya initnuda' goh enen tagu, ya imbangngada' hinan pingit di wangwang.
7 Ya unat goh nidatong amih di ya tinnig'u nan do'ol ahan an ayiw hinan
nundinammang eden wangwang.
8 Ya inalinan ha"in di, “Heten danum an mipluy hi appit hi buhu'an di
algaw ya ninayun an mumpa'uy hinan nundotal an lutah nan Wangwang
an Jordan, ya ninayun goh an mumpa'uy hinan Natoy an Baybay.* Ya wa ay
ta midatong nan danum hinan Natoy an Baybay ya ipaphodnay tamtam di
danum hidi.
9 At an amin di malgom an umayuhan ten danum ya mawaday do'ol hi
numbino'ob'on an ekan ti adi mahkay ma'ah'ahin nan danum. Ya mi'idonay
ahin hinan Natoy an Baybay, at an amin di umayuhana ya mawaday
ataguan.
10 At mete"ad Engedi hi engganad Eglaim ya wadaday mumpanidu' hinan
pingit di baybay an awalitang di hidu'da. Ya numbino'ob'on di ekan hidi an
umat hinan Baybay an Mediterranean.
11 Mu nan pingit di baybay ya nunnanong an un damdama ahin di
tamtamna ta way pangngalan nan tataguh pangahinda.
12 Ya an amin nan numbino'ob'on an bungbungaan an ma'an di bungada
ya do'ol di numpangahangaw hinan nundinammang hi pingit nen wang-
wang. Ya nan tubuda ya adi malmaltag, ya adida goh magmaggah ta way
aton di bungadan dumo'ol. Ya binulan di gunda bumungaan, ya ma"aphod
di bungada ti dumalat nan danum an nalpuh nan Timplun umayuh ay dida.
Ya hanan bungada ya ma"aphod hi onon, ya nan tubuda ya miyagah hi
dogoh.”

Hay Agogodwaan nan Babluy

13 Ya inalin goh nan na'abbagbagtun Dios di, “Hiyatuy igad nan luta an
punggogodwonyun himpulu ta duwan holag Israel. Mu duway midat hi
banoh Joseph.
14 Ya mahapul an pumpapaddungonyuy banohyun hinohha ti heten luta
ya intulag'uh din o'ommodyun da'yuy ad banoh.
15 At umat hituy aat di agogodwaan tun luta:
Mete"ah nan Baybay an Mediterranean hi appit hi iggid ta engganah
nan kalatad Hethlon ya ninaynayun an mumpa'uy ad Lebo Hamath ta
engganad Zedad,
16 ya minaynayun goh ta engganad Berothah ya ad Sibraim (an hiyay
numbattanan nan igad ad Damascus ya ad Hamath), ya minaynayun goh
nan igad ta engganad Hazer Hattikon an neheggon hinan igad ad Hauran.

* **47:8** Unu Dead Sea.

17 Ya mete"ah appit hi iggid hinan igad an mipalpuh nan Baybay an
Mediterranean ya minayun ta engganad Hazar Enon hinan igad an num-
battanan di ad Hamath an niyappit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di
algaw ya ad Damascus an niyappit hi buhu'an di algaw.
18 Ya nan niyappit hi buhu'an di algaw an igad ya minayun an mete"ah
nan numbattanan di igad ad Hauran ya ad Damascus, ya minaynayun
ta engganah nan Wangwang an Jordan an numbattanan ad Gilead ya
ad Israel ta engganah nan Natoy an Baybay ta mumpa'uy ad Tamar.
19 Ya nan niyappit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw an igad
ya minayun an mete"ad Tamar ta engganah appit di alimuhan di algaw
hinan way malubong an holo' ad Meribah Kadesh, ya hinan pingit di
igad hi ad Egypt ta engganah nan Baybay an Mediterranean.
20 Ya hinan appit di alimuhan di algaw di awadan di igad an mete"ah
nan Baybay an Mediterranean ta mumpa'uy hinan niyappit hi iggid ta
engganah nan buludna an miyuy ad Lebo Hamath.
21 At maphod hi unyu gogodwon hanan babluy an miyunnud ay da'yun
himpangapun holag Israel
22 ti hiyah ne banohyuh enggana. Ya ta"on hi un nan bunag an ni'babluy
ay da'yu an nunholag hinan babluyyu ya idatanyu didah banohda. Ya
ibilangyu didah i'Israel ta mabalin an mi'bibinnunutdah nan gogodwonyun
luta.
23 At nan banoh nongkay di bunag ya miyalah nan banoh di ohan
himpangapun ni'babluyana. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

48

Hay Pangogodwan nan Holag Israel hinan Luta

1 Ya himmapit goh hi Apo Dios an inalinay, "Hiyatuy ngadan nan holag
Israel ya nan babluy an hakuponda: Nan babluy an hakupon Dan ya
niyappit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya nan igad di
hakupona ya niyu'unud hinan kalata ad Hethlon ta engganad Lebo Hamath,
ya mumpa'uy ad Hazar Enan hinan igad ad Damascus an mete"ah appit hi
buhu'an di algaw ta engganah appit hi alimuhan di algaw.
2 Ya hay hakupon Asher ya mehnod hinan hakupon Dan an niyappit goh
hi buhu'an di algaw ta engganah appit hi alimuhan di algaw.
3 Ya hay hakupon Naphtali ya mehnod hinan hakupon Asher an mete"a
goh hi appit di buhu'an di algaw ta engganah appit hi alimuhan di algaw.
4 Ya hay hakupon Manasseh ya mehnod hinan hakupon Naphtali an
mete"a goh hi appit di buhu'an di algaw ta engganah appit hi alimuhan di
algaw.
5 Ya hay hakupon Ephraim ya mehnod hinan hakupon Manasseh an
mete"a goh hi appit di buhu'an di algaw ta engganah appit hi alimuhan di
algaw.
6 Ya hay hakupon Reuben ya mehnod hinan hakupon Ephraim an mete"a
goh hi appit di buhu'an di algaw ta engganah appit hi alimuhan di algaw.
7 Ya hay hakupon Judah ya mehnod hinan hakupon Reuben an mete"a
goh hi appit di buhu'an di algaw ta engganah appit hi alimuhan di algaw.
8 Nan lutan mehnod hinan hakupon Judah ya milahhin ti waday a'usalana
an hay benellogna ya himpulu ta duway kilomitlu an mete"ah appit hi iggid
ta engganah appit di agwan, mu hay dinu"oyna ya ni'papaddung hinan
banoh di holag Israel an nete"a goh damdamah appit hi buhu'an di algaw ta
engganah appit hi alimuhan di algaw, ya hinan gagwana ya hiyay aha"adan
di Timplu.

9 Ya henen nilahhin an luta ya idawatyun Ha"in an Dios ta way aha"adan
di Timplu' an hay dinu"oyna ya nahuluk hi himpulu ta duway kilomitlu, ya
lemay kilomitluy benellogna.
10 Ya hinan gagwan di lutan midawat ay Ha"in di ihinan nan Timplu'
ya awadan di miyokod hinan papadi an nahuluk hi himpulu ta duway
kilomitlu an mete"ah appit hi buhu'an di algaw ta engganah appit hi
alimuhan di algaw. Ya hay benellogna ya lemay kilomitlu.
11 Mu anggay nan papadin holag Zadok di idatana ti diday nangunud ay
Ha"in ti adida umat hinan udum an holag Levi ti agguyda inyunnud hinan
nun'appuhin inat nan i'ibbam an holag Israel.
12 At hiyaat un diday midatan hinan me'gonan an lutan nedelloh hinan
hakup di i'ibbadan holag Levi.
13 Ya nan uddum nen lutan midat hinan papadiy hakupon nan udum an
holag Levi an hay dinu"oyna ya himpulu ta duway kilomitlu an mete"ah
appit hi buhu'an di algaw ta engganah appit hi alimuhan di algaw, ya lemay
kilomitluy benellogna an mete"ah iggid ta engganah appit hi agwan.
14 Ya adi ahan mabalin an ila'uda unu ihukat an ta"on ah itang an hakup
nen luta. Ya adi goh mabalin an idatdah nan udumnan tataguh nen
ma"aphod an me'gonan an luta'.
15 Ya nan na'angang an luta an hay dinu"oyna ya himpulu ta han godway
kilomitlu, ya duwa ta han godway kilomitluy benellognay punhituwan ya
pumpahtulan. Ya hinan gagwanay awadan di siudad
16 an hay benellogna ya dinu"oyna ya mumpapaddung an pituy libu ta
han waluy gahut ya han napitu ta lemay umpi.
17 Ya nan pumpahtulan hinan nunlene'woh eten babluy ya mumpaddung
goh di dinu"oyna ya benellogna an opat di libu ta han tuluy gahut ya han
napitu ta lemay umpi.
18 Ya nan na'angang an niyappit hi buhu'an ya alimuhan di algaw di
punhabalan nan tataguh nan babluy an napapaddung goh di benellogna
ya dinu"oyna an lemay kilomitlu.
19 Ya malgom hinan numbabluy enen siudad di mabalin an munhabal.
20 Ya an amin heten nilahhin an lutan nagodwagodwa ya hay lammung
di benellogna ya dinu"oyna an niddum nan awadan di siudad ya napat ta
han tuluy libu ya han pituy gahut ta han nalemay umpi.
21 Ya an amin nan ma'angang an wah appit hi buhu'an di algaw ya nan
wah appit hi alimuhan di algaw an wah nan numbinnangwah di me'gonan
an luta ya nan siudad ya hakupon nan ap'apu
22 an nedelloh hinan hakupon Judah an wah appit hi agwan ya nan
hakupon Benjamin an wah appit hi iggid.
23 Ya hay hakupon Benjamin ya nan mehnod hinan nilahhin ta bagin Apo
Dios an mete"ah igad an niyappit hi buhu'an di algaw ta engganah appit di
alimuhan di algaw.
24 Ya umat goh hina ay Simeon an mida"it ay Benjamin.
25 Ya umat goh ay Issachar an mida"it ay Simeon.
26 Ya umat goh ay Zebulun an mida"it ay Issachar.
27 Ya umat goh ay Gad an mida"it ay Zebulun an mete"ah appit hi buhu'an
di algaw ta engganah appit hi alimuhan di algaw.
28 At hay igad di hakupon Gad hi appit hi agwan ya mete"ad Tamar hi
engganah nan way danum ad Meribah Kadesh, ya minaynayun ta engganah
nan ginnaw hi ad Egypt, ya minaynayun goh ta engganah nan Baybay an
Mediterranean.

29 Hiyanay lutah gogodwonyun midat ay da'yun ahimpahimpangapu an
holag Israel. Ha"in an na'abbagbagtun Dios di nanapit ete."

Nan Pantaw di Allup ad Jerusalem

30 Ya inalin goh Apo Dios di, "Hiyah te pange'wan an umuy hinan siudad
ad Jerusalem: Hay lukud nan niyappit hi iggid ya onom di gahut di libu ta
han pituy gahut ya han nabongley umpiy inadu"oyna.
31 Ya himpulu ta duwa nan pantaw ad Jerusalem, ya mangadanan nan
himpulu ta duwan ahimpahimpangapun holag Israel. Ya nan tulun pantaw
an niyappit hi iggid ya nangadnan ta nan oha ya Pantaw Reuben, ya nan
oha ya Pantaw Judah, ya nan oha ya Pantaw Levi.
32 Ya hay lukud nan niyappit hi buhu'an di algaw ya pituy gahut di libu
ta han waluy gahut ya han napitu ta lemay umpiy inadu"oyna. Ya nan
tulun pantaw an niyappit hi buhu'an di algaw ya nangadnan ta nan oha
ya Pantaw Joseph, ya nan oha ya Pantaw Benjamin, ya nan oha ya Pantaw
Dan.
33 Ya hay lukud nan niyappit hi buhu'an di algaw ya pituy gahut di libu
ta han waluy gahut ya han napitu ta lemay umpiy inadu"oyna. Ya nan
tulun pantaw an niyappit hi buhu'an di algaw ya nangadnan ta nan oha
ya Pantaw Simeon, ya nan oha ya Pantaw Issachar, ya nan oha ya Pantaw
Zebulun.
34 Ya hay lukud nan niyappit hi alimuhan di algaw ya pituy gahut di libu
ta han waluy gahut ya han napitu ta lemay umpiy inadu"oyna. Ya nan
tulun pantaw an niyappit hi alimuhan di algaw ya nangadnan ta nan oha ya
Pantaw Gad, ya nan oha ya Pantaw Asher, ya nan oha ya Pantaw Naphtali.
35 Ya hay lukud an amin nan nunlene'woh hinan babluy ya duwampulu
ta han pituy libuy umpi di inadu"oyna.
Ya mete"an nen algaw ya hay ngadan nen babluy ya WADAH APO DIOS
ENEN SIUDAD."

Daniel

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Daniel.

Hay Nangitud'an Daniel eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hi Apo Dios di munhumalyan ha"in.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 605 B.C. hi engganah din 535 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay aton Apo Dios an mumpapto' an amin hinan pumpapto'an hidin amatagun Daniel ta engganah nan angunuh an pumpapto'an.

Hay Outline ten Liblu:

Hay NA'AT AD BABYLON hidin amatagun Daniel (1:1—6:28)
- Hay na'at ya inadal Daniel nan ugalin di iBabylon (1:1-21)
- Hay na'at ya impa'innilan Daniel din hopap di enenap nan Alin hi Nebuchadnezzar (2:1-49)
- Hay na'at ya namolta nan liligwan Daniel hinan pun'apuyan nan Alin hi Nebuchadnezzar (3:1-30)
- Hay na'at ya impa'innilan Daniel din netob an enenap nan Alin hi Nebuchadnezzar (4:1-37)
- Hay na'at ya impa'innilan Daniel nan nitudo' hinan da'lig hidin nun'alian nan Alin hi Belshazzar (5:1-31)
- Hay na'at ya nitapal hi Daniel hinan way do'ol an layon (6:1-28)

Hay MA'MA'AT HITUN LUTAH alpahan di atayan Daniel (7:1—12:13)
- Hay ma'ma'at ya nan enenapnah aat nan opat an animal (7:1-28)
- Hay ma'ma'at ya nan enenapnah aat nan butu'al an kalnilu ya nan butu'al an gandeng (8:1-27)
- Hay ma'ma'at ya nan enenapnah aat ad Jerusalem (9:1-27)
- Hay ma'ma'at ya nan enenapnah aat nan numbino'ob'on an a'ali (10:1—12:13).

Hay Nanginaynayunan da Daniel ya nan Liligwanah nan Pangulugdan Apo Dios

1 Hidin miyatluh tawon* hi numpapto'an nan Alin hi Jehoiakim† hi ad Judah ya impangpangulun nan alid Babylon an hi Nebuchadnezzar‡ ta ginubatdad Jerusalem.

2 Ya inyabulut Apo Dios ta inabakda nan iJudah, at nunhamhamda nan udumnan gina'uh nan Timplun Apo Dios ta inyuydad Babylon,§ ya inhinadah nan kuwaltun puntalepnandah gina'uh nan timplun awadan nan bululda.

3 Ya hennag nan Alin hi Nebuchadnezzar nan ap'apun di u'upihyalna an hi Ashpenaz ta umuy mumpilih nan holag di i'Israel an imbabaluy di a'ali unu nan imbabaluy nan nun'abagtun tatagud Israel

---

* **1:1** Unu 605 B.C. † **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 609-598 B.C. ‡ **1:1** Hay nun'alianad Babylon ya hidin 605-562 B.C. Ya hay pohdon nan ngadana an ibaga ya *Nabu, baliwam nan imbaluy'un lala'i!* unu, *Nabu, halimunam nan igad'u!*, ya hi Nabu ya ohan bululdad Babylon. § **1:2** Hete ya hopap di nangilayawan nan iBabylon hinan Hudyu an na'at hidin 605 B.C., ya ni'yuy da Daniel (bahaom nan footnotes di Jer. 25:11 ya Jer. 27:16 ta innilaom di aat nan netob ya miyatlu).

4 an hay piliona ya nan ungungan linala'in mi'id di dogohda, ya maphod
di pangod'odolda, ya nala'engda, ya nan ag'agan mituduwan ta innilaonday
tamuh nan palasyu. Ya hi Ashpenaz di mangitudtudun didah nan hapit di
iBabylon ya nan nitudo' an aatdah di.
5 Ya inalin nan ali an hay idatdah onon ya inumon danen linala'ih
abigabigat ya ma'alah nan onona. Ya tuluy tawon di pangituduwandah nan
atondan mangat hi tamuda ya unda mahkay mabalin an itamuan nan ali.
6 Ya niddum hinan ungungan iJudah an napili da Daniel ay Hananiah, ya
da Mishael ay Azariah.*
7 Ya nunhukatan Ashpenaz di ngadanda ta hay ngadan di iBabylon di
impingadanan dida, at hay impingadanan Daniel ya hi Belteshazzar, ya hi
Hananiah ya hi Shadrach, ya hi Mishael ya hi Meshach, ya hi Azariah ya hi
Abednego.†
8 Ya ninomnom Daniel an adina onon nan ma'an‡ ya inumon nan bayah§
an ma'alah nan onon di ali an paniawon di Uldin, at imbaganah nan ap'apun
nan u'upihyal an hi Ashpenaz ta adida ipilit.
9 Ya impa'ulay Apo Dios nan upihyal, at inalinan Daniel di,
10 “Tuma'ot amih nan Apumin Ali an nangalih nan midat hi ononyu ya
inumonyun bayah ti gulat ta tigona an ma'ung'ung ayu an adi ayu umat
hinan udumnan ungungan papaddungyu at mid mapto' ya ipaputulna tun
ulu'!”
11 Ya pento' nan ap'apun di u'upihyal di ohan guwalyah manalimun ay
da Daniel, ya hi Hananiah, ya hi Mishael, ya hi Azariah. Ya inal'alu' Daniel
heden manalimun ay didan inalinay,
12 “Padahonyu ni' an hay hamu' di ipa'anyun da'mi, ya nan danum di
idatyuh pangiyinumanmih himpuluy algaw.
13 Ya magtud ay henen himpuluy algaw ya impaddung da'mih nan
ungungan linala'in mangan ya manginum hinan bayah an ma'alah nan
onon di ali. Ya tinnigmuy aatmih un waday nun'abhiwanmin dida.”
14 Ya inabulut den manalimun ay dida nan inalin Daniel, at hiyah ne
pinadahnah inat ay didah himpuluy algaw.
15 Ya unat goh nagtud henen himpuluy algaw ya da Daniel di pinumhod di
odolda ya un din ungungan gun nangan hinan ma'an an na'alah nan onon
di ali.
16 At nete"an de ya nan pohdon da Daniel hi onon ya inumon di indat nan
manalimun ay dida an bo'on nan ma'alah nan onon di ali.
17 Ya indatan Apo Dios danen opat an ungungah la'engda, ya abalinandan
manginnilah nan numbino'ob'on an nitudun dida. Ya bo'on hene ya anggay

---

* **1:6** Hay pohdon hanan ngadan an ibaga? Nan ngadan Daniel ya hay pohdonan ibaga ya an *hi Apo Dios di munhumalyan ha"in*, ya nan ngadan Hananiah ya *hi Apo Dios ya ipattignay homo'na*, ya nan ngadan Mishael ya *hay nanginnilah aat Apo Dios?*, ya nan ngadan Azariah ya *hi Apo Dios di bumadang*.
† **1:7** Hay pohdon hanan ngadan an ibaga? Nan ngadan Belteshazzar ya hay pohdonan ibaga ya an *hi Bel di manalimun ay hiya!*, ya nan ngadan Shadrach ya *hi Aku di mummandal ay hiya*, ya nan ngadan Meshach ya *hay nanginnilah aat Aku?*, ya nan ngadan Abednego ya *baal Nego*. Ya hi Bel (unu hi Marduk), ya da Aku ay Nego (unu hi Nebo, unu hi Nabul) di tulun bulul ad Babylon, ya hi Nego ya impapto'na anu nan mun'adal hi science.
‡ **1:8** Nan iBabylon ya (1) inlahhinday udumnan dotag an ihdada ta e'nongdah mahhun hinan bululda, ya (2) hin'umu'uddum ya nun'onongdah mapaniaw an animal hinan Hudyu an umat hi babuy unu littalit, ya (3) nan iBabylon ya agguyda hinamad an tinidtidan nan dalan di animal ya inhaangda. An amin hana ya umipabohol hinan Hudyu.
§ **1:8** Nan bayah di iBabylon ya nilahhin di udum ta mihiit hinan pun'onngan di bululda ta way atondan mundayaw ay dida.

di inat Apo Dios ti indatanah Daniel hi abalinanan manginnilah ibalinan di ma'enap ya nan mipa'innilan ma'at.

18 Ya unat goh nagtud heden tuluy tawon an din inalin nan alih
pangiyayandah nan ungungan linala'in hiya ya initnud din ap'apun di
upihyal dida ta inyuynah nan Alin hi Nebuchadnezzar.
19 Ya inohha'ohhan nan alin ni'hapit ay didan amin, ya ininnilana an
mi'id ah ohan didah nipaddung hinan anala'eng Daniel an didan amin ay
da Hananiah, ya hi Mishael, ya hi Azariah. At niddumdah nan puntamuon
nan ali.
20 Ya an amin di way ibagan nan alin dida ya mattigna an mumpipuluy
amaphod nan panugun danen opat ya un nan mumpumbuyun ya nan
mangat hi madyik an wah nan babluy an pumpapto'ana.
21 At nunnonong hi Daniel hidin nuntamu an ta"on un hinakup nan Alin
hi Cyrus ad Babylon.*

2

Nan Enenap nan Alin hi Nebuchadnezzar

1 Hidin miyadwan tawon* hi numpapto'an Nebuchadnezzar ya waday
enenapna. Ya nidugah an nimmanomnom an agguy nolo'.
2 At impa'ayagnan amin nan mangat hi madyik, ya nan munhapud, ya nan
mumbuyun, ya nan mangimmatun hi bittuan ta ibaagdan hiyay aat nan
enenapna. Ya unat goh dimmatong an amin din na'ayagan ya immuydah
nan ali.
3 Ya inalin nan alin diday, “Wada han enenap'un numanomnoma', at
pohdo' an ibaagyuy pohdonan ipa'innila.”
4 Ya tembalda nan ali an inhapitdah Aramaic an inaliday,† “He"an Ali,
ya matubayan'a ni'! Ya wa ay di enenapmu ya ipa'innilam ta ibaagmiy
pohdonan ipa'innila!”
5 Ya inalin nan alin diday, “Hay ninomnom'uh ato' ya gulat ta adiyu ibaag
nan enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila ya immannung an pun'ipapatoy'u
da'yu ta mun'aphit ayu, ya pun'ipapa"i' nan a'abungyu!
6 Mu gulat ta ibaagyuh nen enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila at
idat'uy ma"aphod hi lagbuyu ya a'e'gonanyu. At agayu ta ibaagyu nan
enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila!”
7 Ya tembalda goh an inaliday, “Nabagtun Ali, undan adi mabalin
an ibaagmun da'min baalmu nan enenapmu ta ibagamiy pohdonan
ipa'innilan he"a?”
8 Mu inalin nan alin diday, “Inila' an un hay panaktakyuh nan olas ti
ininnilayu an ato' ay da'yu din inali'!
9 At gulat ta adi ayu pa'ibbaag hinan enenap'u at ma'at nan inali' ti un ayu
nunhahapit ta ilayalayahana' ta olom man ya lumono' nan inali'! At aga ta
ibaagyu nan enenap'u ta innilao' hi unyu abalinan an ibaag di pohdonan
ipa'innila!”
10 Ya tembalda goh an inalidah nan aliy, “Mi'id ahan ohah taguh tun lutan
way abalinanan mangat hinan inalim! Ti mi'id ahan ah ohah nidugah di
abalinanan alih nangibagah nan malgom an mangimmatun hi bittuan, unu
mumbuyun, unu mun'utung ta atonday umat hina

---

* **1:21** Unu hidin 539 B.C. * **2:1** Unu hidin 604 B.C. † **2:4** Mete"an te ya bo'on nan hapit di Hudyuy nitudo' ti nan hapit di Aramaic, ya ninaynayun ta engganah nan negponganah nan Dan. 7:28.

11 ti na'alligat ahan! At hiyanan mi'id di ohah way abalinanan mangibaag
ay he"a, an anggay nan udumnan madayaw, mu mi'idda an agguyda
niddum hinan tagun matagu!"
12 At hiyah ne dimmalat ya nidugah an ma'abbungot nan ali, at imman-
dalna ta mapatoy an amin danen linala'in waday abalinanah ad Babylon.
13 At inyuldin nan ali ta mapatoy an amin nan linala'in waday abalinana
an ta"on un da Daniel ya nan i'ibbana, ya immuyda inanap ta pi'patoyda
dida.
14 At immuy nan ap'apun di guwalyan nan ali an hi Arioch ta umuyna
pumpatoy nan way abalinanan linala'id Babylon, mu enep'ephod Daniel an
ni'hapit ay hiyan inalinay,
15 "Anaad ta inyuldin nan aliy umat hina?" At inulgud Arioch an amin di
aatnan Daniel.
16 At nunnaudon Daniel an immuy hinan ali, ya inal'alu'na ta munhood
ni' at ibaagna nan enenap nan ali.
17 At immanamut hi Daniel hi abungda, ya impa'innilana nan na'at hinan
i'ibbanan da Hananiah, ya hi Mishael, ya hi Azariah.
18 Ya pimagmagoh ay dida ta mumpahmo'dan Apo Dios an dumalat nan
umipanoh'an enenap nan ali ta ipa'innilanan dida, ta way atondan adi
middum an mi'yatoy hinan linala'in way abalinanah ad Babylon.
19 Ya heden nahdom ya paddungnay nun'enap hi Daniel ta nipa'innilan
hiya nan nipa'enap hinan ali. At impabagbagtun Daniel hi Apo Dios ad
abuniyan
20 an inalinay,
"Minaynayun an madayaw nan ngadanmu, Apo Dios,
an alpuwan di ananomnoman,
ya nan nidugah an abalinan!
21 He"ay okod an amin hi ma'at hitun luta,
at He"ay mangidat hinan haad di mun'ali,
ya He"a goh di mangaan hinan nun'ali!
Ya an amin di la'eng nan tatagu ya He"ay alpuwana!
22 Ya ipa'innilam nan na'alligat ya nan adi ma'innila,
ya inilam nan wah nan helong
ti wagwadan He"a nan patal hi enggana!
23 Ya mundenola' ahan ya dayawon da'a an Dios din o'ommod'u
ti He"ay nangidat hi ananomnoma' ya abalina'!
Ya ten ad ugwan ya impa'innilam ay ha"in din endawmin He"a
ti impa'innilam ay da'mi din enenap nan ali!"

Hay Nangibaagan Daniel hinan Enenap di Ali ya nan Pohdonan Ipa'innila

24 Numbangngad hi Daniel ay Arioch an din pento' nan alih mamatoy ay
dida, ya inalinay, "Adim ni' patayon nan way abalinanan linala'id Babylon
ta unna' at itnud ta umuytah nan ali ta ibaag'un hiya nan enenapna ya nan
pohdonan ipa'innila."
25 Ya nunnaudon Arioch an initnud hi Daniel ta umuydah nan Alin hi
Nebuchadnezzar. Ya inalinah nan aliy, "Wah tuy initnud'uh ohan napilit
an nekak ad Judah an abalinanan mangibaag hinan enenapmu ya nan
pohdonan ipa'innila."
26 Ya inalin nan alin Daniel (an nangadnan ta hi Belteshazzar) di, "Undan
udot abalinam an mangibaag hinan enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila?"
27 Ya inalin Daniel ay hiyay:

“Mi'id ah ohah nan way abalinanan umat hi mangat hinan madyik, ya nan mumbuyun, ya nan mangimmatun hi bittuan hi mangibaag hinan umipanoh'a an pohdom an alih innilaon!

28 Mu ihna han Dios ad abuniyan an mangibaag hinan adi ma'innila, ya nun'enapon da'a ta ipattignan he"an Nabagtun Ali nan ma'ma'at hi udum di algaw.

29 At din nolo'am ya nun'enap'a, ya tinnigmuy ma'ma'at hi udum di algaw ti heden mangipa'innilah nan umipanoh'a ya impattignan he"a nan ma'at.

30 Ya ha"in di nangipa'innilaana an bo'on hay ananomnoma' ya un nan udumnan tatagu di dumalat, ti manu ay ya ta way atom an manginnilah nan pohdon nan enenapmu.

31 Ti hay tinnigmuh nan enenapmu ya wada han ongol an bulul hinan way hinagangmu. Ya henen bulul ya mabnang an umela'elat, ya atata'ot di tigawna.

32 Ya hay ulun nen bulul ya namahmah an balitu' di niyamma, ya nan palagpagna ya ta'layna ya silver, ya nan putuna ya ulpuna ya gambang,

33 ya nan hu'ina ya gumo', ya hay niyammah nan dapana ya nunlammung di gumo' ya uklit.

34 Ya heden papannigam eden bulul ya nonong ya un na'upeng han batuh nan buludna, ya napulig, ya nepto' hinan gumo' ya uklit an dapan den ongol an bulul, at nun'agimu'.

35 Ya ta"on nan gumo', ya nan uklit, ya nan gambang, ya nan silver, ya nan balitu' ya nun'agimu' ta umatdah dapul hinan tiyalgaw an wah nan pun'elekan. At nun'iyaddib an amin an mi'id ah na'angang hi pangimmatunnan. Mu din batun ne'nah din bulul ya numbalin hi ongol an duntug ta nun'onan hitun luta.

36 Hiyah ne aat di enenapmu an ali, at ad ugwan ya ibaag'un he"ay umatan di ipa'innilana.

37 He"ay Nabagtun Ali ya un nan udum an a'ali, ya hi Apo Dios di nangiyabulut hi pumpapto'am, ya abalinam, ya amabi'ahmu, ya nan a'e'gonam.

38 Ya he"ay pinilinah mangipapto' an amin hinan tataguh tun abablubabluy, ya ta"on un nan a'animal hitun luta, ya an amin nan numbino'ob'on an muntaytadyapan. At he"ah nen ulun balitu'.

39 Ya hi awni ta malpah nan gutud di pumpapto'am ya waday oha goh an pumpapto'an an mehnod an hiyah ne nan silver, mu na'ampa.

Ya wa ay goh ta malpah henen miyadwan pumpapto'an ya wada goh di miyatlu an hiyah ne nan gambang an hiya goh di mumpapto' an amin hinan abablubabluy.

40 Ya waday mehnod an miyapat an pumpapto'an an ma'abbi'ah an umat hinan gumo' an punggimu'na, ya numpa"inan amin di logom, at umat hinay aton nan miyapat an pumpapto'an an mumpama"i ya mumpangimu' hidin nun'ahhun an pumpapto'an.

41 Ya heden tinnigmu goh an dapana ya galaygayna an uklit di udum ya gumo' di udum ya hay ipa'innilana ya magodwa nan pumpapto'an, mu waday abalinanan umat hi gumo' ti heden dapan ya nunlammung di gumo' hinan uklit.

42 At heden pumpapto'an ya ma'abbi'ah nan godwana an umat hinan gumo', ya nan godwana ya mi'id di bi'ahna an umat hinan uklit.

43 Ya hay ipa'innilan nan tinnigmun gumo' ya uklit ya ta"on unda paddungnay mumpun'ah'ahawa mu adida damdama mun'u'unnudan an umat hi gumo' ya nan uklit an adida ahan munlammung.

44 Ya heden gutud di pumpapto'an danen a'ali ya lumuwon Apo Dios an
wad abuniyan di pumpapto'ana an adi ahan mapa'pa"i ya ma'ab'abak, at
adi hakupon di udum hi tagu. At pun'abakna ya numpa"inan amin nan
udumnan pumpapto'an ta Hiya ya anggay di manginaynayun hi enggana.
45 At hiyah ne ibalinan din tinnigmun batun un nonong, ya na'upeng,
ya nagah ta nun'agimu' din gumo', ya gambang, ya din uklit, ya silver, ya
balitu' an nan bulul.
Ya impa'innilan nan Dios an na'abbagbagtu ay he"an ali nan ma'ma'at
hi udum di algaw ti henen enenapmu ya nan ibalinana ya immannung
an ma'at."
46 At nunhippi nan Alin hi Nebuchadnezzar, ya inyungyungna ta impat-
tignay nange'gonanan Daniel, ya inalinah nan tatagu ta mun'onongda, ya
genhobday incense an dumalat nan inat Daniel.
47 Ya inalin nan alin Daniel di, "Immannung an nan Diosmu ya
na'abbagbagtun Dios, ya Hiyay ap'apun an amin nan a'ali, ya Hiya goh di
mangibaag hinan umipanoh'a ti Hiyay nangidat hi abalinam an nangibaag
hinan enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila!"
48 At impabagtun nan aliy haad Daniel, ya indatnay do'ol hi mun'aphod
an adawna, ya pento'na hiyah ap'apuh nan Provinciad Babylon,‡ ya ta"on
un nan linala'in waday abalinanda ya hiyay ap'apuda.
49 Mu imbagan Daniel hinan ali ta pot'ona da Shadrack ay Meshach, ya hi
Abednego hi mumpapto' hinan Provinciad Babylon ta way aton Daniel an
munnonong an muntamuh wadan nan ali.

3

Nan Balitu' an Bulul Nebuchadnezzar

1 Nan Alin hi Nebuchadnezzar ya numpa'ammah balitu'* an bululna† an nahiyam hi umpiy inata'nangna, ya hiyam hi umpiy inongolna. Ya impata'dognah nan way Nundotal an Dura hidih nan Provinciad Babylon.‡
2 Ya impa'ayagna nan do'ol an gobelnadol, ya nan konsehal, ya nan mun'am'amung hi pihhu, ya nan huwis, ya nan udum an u'upihyal ta ma'amungdah nan pangidawatandah nan bulul an impiyammana.
3 At na'amungda, ya numpangata'dogdah nan way hinagang nan ongol an bulul ta idawatda.
4 Ya nuntu'u' nan baal di alin inalinay, "Da'yun amin an tatagun nun'alpuh nan numbino'ob'on an babluy an numbino'ob'on di hapitna ya donglonyu tun alyon nan ali!
5 Ya wa ay ta donglonyuy gangoh nan talampet, ya tungngali, ya lyre,§ ya alpa, ya nan udumnan numbino'ob'on an mipagangoh* ya numpunluung ayu ta dayawonyuh ten balitu' an bulul an impiyamman nan Alin hi Nebuchadnezzar.
6 Mu nan adi munluung an adi mi'dayaw ya munnaud an mipa'wah hinan awadan di apuy an dumaladalang!"

---

‡ **2:48** Do'ol di provinciah nan babluy (unu pumpapto'an) ad Babylon, ya hay ngadan nan ohan provinciah di ya ad Babylon goh. Hay impapto' Daniel ya nan provincian mungngadan hi Babylon.
* **3:1** Nan numbino'ob'on an ongol an bulul an inah'upandad Babylon ya batu an na'amyudan hi balitu', at mid mapto' ya heten bulul ya na'amyudan goh. † **3:1** Mid mapto' ya hay tigaw ten bulul ya hi Nabu ti hiyay bulul hi nalpuwan nan ngadan *Nebu*chadnezzar (ti hay ngadanah nan hapit di Akkadian ya *Nabu*-kudurri-usur), ya hay pohdonan ibaga ya *Nabu, baliwam nan imbaluy'un lala'i!* unu *Nabu, halimunam nan igad'u!* ‡ **3:1** Bahaom nan footnote di Dan. 2:48 ta innilaom di aat ten provincia. § **3:5** Hiyah ne it'ittang an alpa. * **3:5** An umat hinan ma'alih pipes ya zither.

7 At unat goh dengngol nan tatagu an impagangohda nan numbino'ob'on
an mipagangoh ya an amin nan tatagun nalpuh nan abablubabluy an
numbino'ob'on di hapitda ya numpunluungda ta dayawonda din balitu' an
bulul an impiyamman nan Alin hi Nebuchadnezzar.

8 Ya unat goh nalpah henen na'at ya nan udum an iBabylon an nan
mangimmatun hi bittuan ya paboholonda nan Hudyu.

9 At inalidah nan Alin hi Nebuchadnezzar di, “Matubayan'a an Ali!

10 Ya hay inyuldinmu ya wa ay ta donglon an amin nan tatagu nan mipa-
gangoh an nan numbino'ob'on an mipagangoh ya mahapul an munhippi ya
munluungda ta dayawonda nan balitu' an bulul

11 ti nan adi munhippi ya munluung an mundayaw hinan balitu' an bulul
ya mipa'wahdah nan wadan di apuy an dumaladalang.

12 Ya wadaday agguy nangunud hinan inyuldinmu an didana din Hudyun
pento'mun mangipapto' hitun provincia tu'u an da Shadrach, ya hi Me-
shach, ya hi Abednego. Ya daten linala'i, Apumi Ali, ya agguy da'a inunud ti
agguyda ene'gonan nan udum an diosmu, ya umat goh an agguyda dinayaw
nan balitu' an impiyammam!”

13 At nidugah di bimmungtan Nebuchadnezzar, ya impa'ayagna da
Shadrach, ya hi Meshach, ya hi Abednego. Ya unat goh inyuyda daten
linala'ih nan wadan di ali

14 ya inalinan diday, “Undan immannung, Shadrach, ya he"a Meshach, ya
he"a Abednego, an adiyu dayawon nan dios'u, ya adi ayu goh munluung
hinan balitu' an bulul an impiyamma'?

15 At padana' da'yuh mamenghan ta wa ay ta donglonyu nan gangoh di
numbino'ob'on an mipagangoh ya mahapul an munhippi ayu ya munluung
ayu ta dayawonyu nan bulul an impiyamma', at mi'id ma'at ay da'yu. Mu gu-
lat ta adi ayu mundayaw at punnaudo' da'yun ipa'wah hinan dumaladalang
an apuy! Ya undan udot waday umalih nan udum an madayaw hi mamaliw
ay da'yuh nan ato'?”

16 Ya tembaldan inaliday, “Adimi abalinan an mangibaliw hi odolmi!

17 Ti gulat ta ipa'wah da'mih nan dumaladalang an apuy at nan Diosmin
dayawonmiy way abalinanan mamaliw ay da'mi ti baliwan da'mih un way
atom hi nappuhi.

18 Mu gulat ta adi da'mi baliwan ya pohdonmin ipa'innilan he"an Apumin
Ali an adimi ahan damdama dayawon nan dayawom an ta"on un nan balitu'
an bulul an impiyammam!”

19 Ya binumlah di angah nan alih bungotnan dida, at inalina ta
ud'udmanda nan nitungu ta mumpapituy bumi'ahan di gumabaan nan
apuy ya un din gabana tuwali.

20 Ya inalinah nan mun'abi'ah an tindaluna ta bobodonda dida ta
ipa'wahda didah nan dumaladalang an gimmaban apuy.

21 At daden tulun linala'in numpunlubung hi magayad ya numpun'uklup
ya nabobodda, at nipa'wahdah nan apuy.

22 Ya din guwalyan nan alin nangipa'wah ay daden tulun linala'i ya
nun'atoyda an dumalat nan nidugah an lahun din ongol an apuy!

23 Mu da Shadrach ya wah didah nan apuy an nunnonong di bobodda.

24 Ya hin'alina ya natana'dog hi Nebuchadnezzar, ya manoh'an nangalih
nan u'upihyalnay, “Goh kan ya un tulu ya anggay din linala'in nabobod an
nipa'wah hinan apuy?”

Ya tembalda hiya, ya inaliday, “Immannung henen inalim, Apumi an Ali!”

25 Mu inalin nan alin diday, “Mu hay mattig'u ya opatday linala'in
dumanaldallanan hinan apuy an agguyda nabobod, ya adida moghob! Ya
hay tigaw den miyapat an lala'i ya umat hinan imbaluy nan madayaw!”†
26 At immuy hi Nebuchadnezzar hinan way pantaw di awadan nan
dumaldalang an apuy, ya imbugawnan mangalih, “Bumuhu' ayu, Shadrach,
ya he"a Meshach, ya he"a Abednego an baal nan nidugah di anabagbagtu-
nan Dios ta umali ayuh tu!”
At bimmuhu'da.
27 Ya na'amung din do'ol an gobelnadol, ya nan konsehal, ya nan udum
an u'upihyal ta inhahamaddah un waday naluyungan hi odol nan tulun
linala'i. Mu mi'id ah naluyungan, ya ta"on din lubungda ya agguy noghob,
ya adida ma'ah'ahu'.
28 Ya inalin nan Alin hi Nebuchadnezzar ay diday, “Mipabagbagtu nan
Dios da Shadrach! Ti hennagnay Anghelna ta binaliwana nan baalna an
agguyda inunud nan inyuldin'u, ya nidadaanda an mapatoy hinan adida
pundayawan unu pange'gon hinan udum an dios ti anggay nan Diosdah
dayawonda.
29 At iyuldin'uh an amin hinan tatagu an ta"on un hinan numbino'ob'on
an holag ya hinan numbino'ob'on di hapitda an mamahiw hinan Dios
da Shadrach ya mapatoyda, ya mun'apa"i goh nan abungda. Ti mi'id ah
udumnah Dios hi umat hinay pamaliwna!”
30 At impabagtun nan aliy haad da Shadrach, ya hi Meshach, ya hi
Abednego hinan Provinciad Babylon.

4

Nan Miyadwan Enenap Nebuchadnezzar

1 Waday tudo' nan Alin hi Nebuchadnezzar an impiyuynah nan tataguh
nan abablubabluy an hay nitudo' ya inalinay:

Hay Te"an di Tudo'

“Mi'id ni' di al'alin da'yun amin.
2 Mun'am'amlonga' an mangipa'innilan da'yuh nan umipanoh'an inat
nan na'abbagbagtun Dios ay ha"in
3 ti nidugah ahan di impattigna
ya nan inatnan mid abalinan di udum!
Ya nan pumpapto'ana ya mid pogpogna
ti Hiyay mumpapto' hinan aholaholag hi enggana!
4 Ha"in an hi Nebuchadnezzar ya wadaa' hitun palasyu' an maphod di
itagua', ya mid al'alin ha"in.
5 Mu wada han ohan nahdom ya waday enenap'u an nidugah an
umipata'ot.
6 At hiyaat un'u impa'ayag an amin nan way abalinanan linala'id
Babylon ta ibaagdan ha"in nan ipa'innilan nan enenap'u.
7 Ya unat goh immalidan amin din mangat hi madyik, ya din mum-
buyun, ya din mangimmatun hi bittuan ya imbaag'un dida din enenap'u,
ya mi'id di ologdan mangibaag ay ha"in hinan ipa'innilan nan enenap'u.
8 At la'tot ya immalih Daniel an nangadnan ta hi Belteshazzar an
ngadan nan dayawo',* ya niyodol ay hiya nan lennawan nan madayaw.
Ya imbaag'un hiya nan enenap'u, an inali' di,

† **3:25** Hay kulugon nan do'ol an evangelicals ya Hiya ya hi Jesu Kristun nipattig hinan Old Testament.
* **4:8** Hay ngadan nan bululna ya hi *Bel* an ohan ngadan di bululda an hi Marduk.

9 He"a, Belteshazzar an ap'apun nan mangat hi madyik, inila' an
niyodol ay he"a nan lennawan nan madayaw, at ta"on nan umipanoh'a
an adi ma'innila ya abalinam an ibaag. Hiyah te enenap'u, at ibaagmuy
ipa'innilana.
10 Umat hituy tinnig'uh nolnolo'a' hinan kama': wada han ongol an ayiw
an nigagwah tun luta, ya nidugah an ata'nang.
11 Ya immongol heden ayiw, ya ma'ulhi, ya immadu"oy ta engganah un
nidatong ad daya, at mattig hi engganah pingit tun luta.
12 Ya mumballu nan tubuna, ya mamunga, at umdah onon an amin
di nalmu. Ya han puunay punliduman an amin nan a'animal, ya nan
hapangnay punhituwan an amin nan ahamuhamuti.
13 Ya heden nun'enapa' ya tinnig'u goh han anghel an nun'ohop an
nalpud abuniyan.
14 Ya imbugawnan mangalih, Abulunyu nan a'animal an nihi'ug hinan
ayiw, ya nun'abulyu goh nan hamutin numpumpattu' hinan hapangna! Ya
lini'oyyu nan ayiw, ya nun'aanyu nan hapangna, ya nunluhluhanyu nan
tubuna, ya nun'iwa'atyu nan bungana!
15 Mu ang'angonyu nan tungodna ya nan lamutna ta le'wohonyuh
gumo' ya gambang, ya tinaynanyu, at henen tagun nipaddung hinan ayiw
ya mataynan hiyah di ta madulnuan an middum hinan a'animal ya holo'!
16 Ya maluman nan nomnomna ta umat hinan punnomnom di animal
hi engganay ma'apituy tawon di maluh!
17 Ya manu ay hennag da'mi an mangipa'innilah nan na'at ya ta an amin
nan matagu ya innilaonda an nan na'abbagbagtun Dios ya Hiyay okod hi
ma'ma'at hinan abablubabluy, ta Hiyay okod an mamto' hinan pohdonan
mun'ap'apu an ta"on hi unda na'ampan tagu.
18 Ya immannung an hiyah ne aat di enenap'u, at he"a, Belteshazzar,
ya ibaagmun ha"in nan pohdonan ipa'innila ti an amin nan waday abali-
nanan linala'ih tun pumpapto'a' ya mi'id ahan abalinandan mangibaag
hinan pohdonan ipa'innila. Mu he"a ya abalinam ti nan lennawan nan
madayaw di niyo'odol ay he"a!"

Hay Nangibaagan Daniel hinan Enap

19 Intuluy Nebuchadnezzar an nuntudo' an inalinay, "Agguy tinumbal
hi Daniel (an mungngadan goh hi Belteshazzar) hi na'amtang ti nu-
manomnom. Mu ha"in an ali ya inali' ay hiyay, Belteshazzar, adi'a tuma'ot
hi aat nen enenap'u ya nan pohdonan ipa'innila!
Ya inalin Belteshazzar di, He"an Apu' an Ali, henen enenapmu ya
od'odolna ni' hi un nan buhulmuy a'atana ya nan mamohol ay he"ay
ipa'innilaana!
20 Ti nan tinnigmu an ayiw an immongol, ya ma'ulhi, ya immadu"oy an
nidatong hi ad daya ta mattig an amin hinan abablubabluy hitun alutaluta,
21 ya mumballu nan tubuna, ya do'ol ahan di bungana an umda hi
ma'an, ya an amin nan a'animal ya hidiy ihi'uganda, ya numpun'agaban
nan hamutih nan hapangna,
22 ya He"ay nipaddung, Apu an Ali, hinan ayiw an immongol ti imman-
nung an nundongol'a, ya nidugah di abalinam ta paddungnay immatam ad
daya, ya nan pumpapto'am ya engganah nan pingit tun luta.
23 Ya nan tinnigmu goh an anghel an nun'ohop an nalpud abuniyan an
nangalih, Li'ayonyu nan ayiw, ya numbongwahyu, mu ang'angonyu nan
tungod ya lamutna, ya lene'wohyuh gumo' ya gambang, ya tinaynanyu ta
okod hiyah di ta madulnuan ta middum hinan a'animal hi engganay maluh
di ma'apituy tawon.

24 Ya umat hituy ibalinanah impa'innilan nan na'abbagbagtun Dios hi
ma'at ay he"a, Apu Ali.
25 Pakakon da'a ta milahhin'ah nan tatagu ta middum'ah nan a'animal
hinan bubulung, ya me"an'ah nan holo' an umat hi baka.† Ya madul-
nuan'a, ya ma'apituy tawon di maluh hi umatam hina ta engganay unmu
abuluton mahkay an nan na'abbagbagtun Dios di okod hi ma'ma'at hinan
abablubabluy, ya ta Hiyay okod an mamto' hinan pohdonan mun'ap'apu an
ta"on hi unda na'ampan tagu.
26 Ya nan tungod ya nan lamut an na'angang ya hay pohdonan ipa'innila
ya mabalin an mipabangngad'an mun'alih unmu abuluton mahkay an nan
wad abuniyan di mumpapto' an amin.
27 At he"a, Apu an Ali, ya donglom ni' tun itugun'u ta ipogpogmun gun
mumbahol ta hay maphod di atom, ya ipogpogmun gun mangipaligligat
hinan nun'awotwot ta unmuat hom'on dida, at olom man ya minaynayun
nan umadangyanam."

Hay Nipa'annungan nan Enenap nan Ali

28 Intuluy Nebuchadnezzar an nuntudo' an inalinay, "An amin hatu ya
nipa'annung an na'at ay ha"in an nan Alin hi Nebuchadnezzar.
29 Ti unat goh naluh di hintawon ya nundaldallanana' hinan nundotal
an atap di palasyu' ad Babylon
30 ya inali' di, Undan bo'on heten ma"aphod an ad Babylon di
impiyamma' hi me'gonan an babluy hi pannigan hinan nidugah an abalina'
ya nan anabagtu'?‡
31 Ya otog di punhaphapita' ya wada han himmapit hi ad abuniyan an
inalinay, He"a, Nebuchadnezzar, ya donglom tun ibaga' ti nan haadmun
ali ya na'aan!
32 At pakakon da'a ta milahhin'ah nan tatagu ta middum'an mi'hituh
nan agguy na'amun a'animal, ya me"an'ah nan holo' an umat hinan bakah
engganay maluh di pituy tawon ta engganay unmu abuluton mahkay an
nan na'abbagbagtun Dios di okod hi ma'ma'at hinan abablubabluy, ya ta
Hiyay okod an mamto' hinan pohdonan mun'ap'apu.
33 At agguy nadnoy ya nipa'annung an na'at ay ha"in ti numpakaka'
hinan tatagu, ya inan'uy holo' an umata' hi baka, ya nadulnuana' goh.
Ya immadu"oy di buu"un ay dutdut di agila, ya numpanga'adu"oy goh di
u"ulung'un umat hinan u"ulung nan ongol an hamuti."§

Hay Nundayawan Nebuchadnezzar ay Apo Dios

---

† **4:25** Hiyah ne goh intudun Jeremiah hi ma'at (Jer. 27:6). ‡ **4:30** Nan apayawpayaw hitud Ifugao an niyamma anuh din gutud din nitungawan Jesus di ma'alih The Eighth Wonder of the Ancient World, mu ngadan nen nahhun an pitu? Hiyatuy ngadanda: (1) nan pyramids ad Egypt, ya (2) nan Timplun Artemis ad Ephesus (Ac. 19:35), ya (3) nan bulul an Zeus, ya (4) nan lubu' Mausolos an wad Halicarnassus, ya (5) nan gumo' an ay lala'i an wad Rhodes, ya (6) nan binattud Alexandria hi ad Egypt an waday ongol an apuy hi tulidna an mamatal, ya (7) nan ongol an galden an impiyamman Nebuchadnezzar ad Babylon an bagin nan ohan ahawana an ma'alih the hanging gardens of Babylon. Henen galden ya paddungnay nihinad daya ti nan nangipiha"adanah nan bagtun di luta ya napitu ta han lemay mitlus, ya mahapul di do'ol an himbut an mangiyuy hi bagtunah danum an malpuh nan Wangwang an Euphrates ta danumana nan a'ayiw ya habhabung an nitanom hidi. Ya manoh'a nan tatagun nannig eten galden ti mid ah udum hi umat hina an galden hitun luta. Mid mapto' ya hiyah ne ohan ninomnom Nebuchadnezzar hidin nangipahiyaanah odolnan te. § **4:33** Heten dogoh Nebuchadnezzar ya ohan dogoh di nomnom, ya na'at goh hinan udum an tagu an ta"on un manghan di a'atanah nan tataguh tun luta.

34 Intudo' goh Nebuchadnezzar di, “Ha"in an hi Nebuchadnezzar
ya unat goh nagtud heden pituy tawon ya intangad'ud abuniyan, ya
hin'alina ya numbangngad din maphod an punnomnom'u. At impabagtu'
hi Apo Dios, ya ene'gona' ya dinayaw'u Hiyan matattaguh mid pogpogna.
Immannung an Hiyay mumpapto' hinan aholaholag hi enggana,
35 ya an amin nan tataguh tun luta ya ibilang Apo Dios an mid hulbida!
Ya abalinanan aton di pohdonah nan a'anghel ad abuniyan ya nan
tataguh tun luta
ti mi'id ah ohah way abalinanan mangipawah nan atona unu mangalih,
Anaad ta umat hinay atom?
36 Ya unat goh pinumhod mahkay di punnomnom'u ya nibangngad din
pumpapto'a', at ene'gonana' goh. Ya an amin din muntugtugun ay ha"in
ya inanapa' ta imbangngaddan ha"in din haad'un mun'ali, at inyal'allanay
abalina' ad ugwan ya un din hopapna.
37 At ad ugwan ya ha"in an hi Nebuchadnezzar ya dayawo' ya ipabag-
bagtu' nan Alid abuniyan ti an amin di atona ya na'ahhamad, ya makulug
di aatna, mu nan tagun mumpahiya ya ipa'ampana.”

5

Nan Nitudo' hinan Da'lig
(Jer. 51:39)

1 Ya hidin hi Belshazzar* di nun'ali† ya wa han ohan algaw‡ ya
impa'ayagnay hinlibuh nan u'upihyalna ta nanganda ya nun'i'inumda.
2 Ya heden pun'i'inumanda ya immandal nan Alin hi Belshazzar ta
umuyda alan din balitu' ya silver an bahu an din hinamham apunan hi
Nebuchadnezzar hidih nan Timplud Jerusalem ta hiyay pun'inumandah
nan u'upihyalna, ya nan a'ahawana,§ ya nan udumnan a'ahawana.*
3 At nunnaudondan immuy nun'ala din bahun balitu' ya silver, ya
inyuydah nan way angananda, at hiyay nun'inumanda.
4 Ya heden pun'in'inumandah nan bayah ya nundayawdah nan
numbino'ob'on an bululda an balitu', ya silver, ya gambang, ya gumo',
ya ayiw, ya batu.
5 Ya hin'alina ya waday ngamay di tagun muntudo' hinan da'lig nan
palasyu an neheggon hidin wadan di nipattu'an di hilaw, at tinnig nan ali
nan ngamay an muntudo'.
6 Ya immuphat di angahna ti nidugah di ta'otna an ahiwowogwog din
lulugna.
7 Ya impa'ayag nan ali din mumbuyun, ya nan mangimmatun hi bittuan,
ya nan mun'utung, ya inalinan didan amin an waday abalinanad Babylon
di, “Ngadan di way abalinanan mamahah nan nitudo' ya imbaagnan ha"in
di pohdonan ipa'innila ya punhaado' hiyah miyatlun mumpapto' hitun
pumpapto'a'† ta lubunga' hi munggudla,‡ ya buunga' hinan balitu'!”

---

* **5:1** Hay pohdonan ibaga ya *olom ya baliwan Bel nan ali*, ya hi Bel di ohan bululdad Babylon. Agguy tu'u inilay te"an din nun'aliana ti ne'dehhan ay amanan nun'ali, mu hay negpongana ya din October 29, 539 B.C. † **5:1** Bahaom nan duwan footnotes hi Jer. 27:7 ta innilaom di aat nan nahayhaynod an nun'alid Babylon hidin natayan nan Alin hi Nebuchadnezzar. ‡ **5:1** Unu October 29, 539 B.C. § **5:2** Diday immannung an a'ahawana an waday haadda an queen ti paddungnay aptandan a'ahawana. * **5:2** Dida nan udum an a'ahawana, mu na'ampada ya un nan aptan an a'ahawana, ya mi'id di haadda an mumbalin hi queen. † **5:7** Manu ay miyatlu hiya an bo'on miyadwah nan pumpapto'ana ti duwadan nundehhan an nun'alin den timpu an nan Alin hi Nabonidus (an immuy ad Arabia an numpapto') ya nan imbaluyna an hi Belshazzar (an numpapto' ad Babylon). ‡ **5:7** Unu purple.

8 Mu unat goh nidatongdan amin din nun'a'ayagan an waday abalinanda
ya mi'id ah ohan didah mamahah din nitudo' unu mangibaag hinan
pohdonan ipa'innila.
9 At inyal'allan din alin immuphat hi ta'otna, ya ta"on din u'upihyalna ya
mi'id di iniladah atonda.
10 Ya dengngol inana an queen din munhahhahapit an nan ali ya
nan u'upihyalna, at himmigup hinan awadanda. Ya inalinan diday,
“Matubayan'a ni' an Ali! Adi'a tumata'ot ta adi'a umu'uphat!
11 Ti ihna han lala'ih nan pumpapto'am an niyodolan nan lennawan nan
madayaw. Ya hidin numpapto'an Nebuchadnezzar an hi apum§ ya henen
lala'iy nala'eng ya nanomnoman an umat hinan dayawon tu'u. At hiyaat
un hiyay pento' apum an din Alin hi Nebuchadnezzar ta hiyay nangipang-
pangulun amin hinan mangimmatun hi bittuan, ya nan mumbuyun, ya nan
mun'utung hi ad Babylon.
12 Henen tagu ya hi Daniel an nginadnan nan ali ta hi Belteshazzar. Ya
nidugah di abalinanan mangibaag hi pohdonan ipa'innila nan enap ya nan
nipa"el, ya abalinana goh an mamanuh hinan na'alligat an problema. At
ipa'ayagmu hiya ta ibaagnan he"a nan pohdon nan nitudo' an ipa'innila.”

Hay Nangipa'innilaan Daniel hi Ipa'innilan nan Nitudo'

13 At immuyda inayagan hi Daniel ta inyuydah nan ali. Ya inalin nan
alin hiyay, “Undan he"ah Daniel an ohah nan Hudyun din tiniliw apu an
hi Nebuchadnezzar hidid Judah?
14 Ya dengngol'u an tiniliw ay he"a nan lennawan di madayaw, at hiyanan
nala'eng'a ya nanomnoman'a.
15 Ya wah tu han nitudo' an mi'id di nanginnilah pohdonan ibaga an ta"on
un nan way abalinanda an umat hinan mumbuyun.
16 At hiyanan impa'ayag da'a ti dengngol'un abalinam an mangibaag
hi ipa'innilan di umat hitu, ya nala'eng'an mangipanuh hinan naligat an
problema. Ya gulat ta bahaom heten nitudo' ta ibaagmun ha"in nan
pohdonan ipa'innila ya punhaado' he"a an miyatlun mumpapto' hitun
pumpapto'a', at lubunga' he"ah munggudla, ya buunga' he"ah balitu'.”
17 Ya tembal Daniel an inalinay, “Ta"on un mi'id idatmun ha"in, Apu' an
Ali, ya henen ipalagbum ay ha"in ya idatmu ni' hinan udum, at bahao'
damdama tun nitudo', ya ibaag'u nan pohdonan ipa'innila.
18 Ti indat nan na'abbagbagtun Dios ay apum an hi Nebuchadnezzar di
pumpapto'ana, ya nidugah an abalinana ya anabagtuna,
19 at an amin nan tatagun nunhituh tun ablublubabluy an numbino'ob'on
di hapitda ya wimmogwogdah ta'otdan hiya. Ti nan pohdon nan ali
an patayon ya impapatoyna, ya nan pohdonan baliwan ya binaliwana,
ya nan pohdonan ipabagtuy haadda ya impabagtuna, ya umat goh an
impa'ampanay pohdona.
20 Mu unat goh numpahiya ya adi dumngol hi tugun ya na'aan hinan
pumpapto'ana, at mi'id mahkay din a'e'gonana.
21 At pinakak nan tatagu hiyah nan babluyda, ya numbalin nan punnom-
nomnah umat hi nomnom di animal, at immuy niddum hinan a'animal
hi inalahan an dongki, ya ay baka an inanay onon di baka, ya nadudulnu
hiyah nan dulnun malpud daya. At umat hinay na'at ay hiya ta engganay
unna inabulut an nan nidugah an na'abbagbagtun Dios di mumpapto' hi an
amin hinan tataguh tun ablublubabluy, ya Hiyay way abalinanan mamto' hi
mumpapto'.

§ **5:11** Hay numpapto'ana ya hidin 605-562 B.C.

22 Mu he"a, Belshazzar an ap'apuna, ya agguy'a numpa'ampa an ta"on hi unmu inilan amin hanan na'at
23 ti un aat goh numpahiya ay Apo Dios ad abuniyan, ya impa'alam nan bahuh nan Timpluna ta nun'i'inumanyuh bayah hinan u'upihyalmu, ya nan a'ahawam,* ya nan udumnan a'ahawam.† Ya nundayaw ayuh nan numbino'ob'on an bululyun balitu', ya silver, ya gambang, ya gumo', ya ayiw, ya batu an adi tummig di matada, unu medngol di ingada, ya mi'id ah nomnomda. Mu agguymu ene'gonan hi Apo Dios an namdon hinan nitaguam ya okod hinan ma'at ay he"a.
24 At hanay dumalat ya hennag Apo Dios nan ngamay ta itudo'nay,
25 MENE, MENE, TEKEL, PARSIN.‡
26 Ya umat hituy ibalinan nan nitudo' nan MENE ti hay ibalinana ya uyap§ ti hi Apo Dios ya e'enyapnay algaw hi pumpapto'am, ya pinogpogna mahkay.
27 Ya hay ibalinan goh nan TEKEL ya damot an hay ipa"elna ya nan atom an mumpapto' an adi umda.
28 Ya hay ibalinan goh nan PARSIN ya godwa ti hay ma'at hinan pumpapto'am ya magodwa ta hakupon nan iMedia di godwana ya nan iPersia di godwana."
29 At inalin Belshazzar ta punhaadonah Daniel hi miyatluh nan pumpapto'ana, at linubungandah munggudla, ya binuungandah nan balitu'.
30 Ya heden nahdom ya napatoy hi Belshazzar an alid Babylon.
31 At hi Darius* an iMedia di nihukat an numpapto' hinan pumpapto'an ad Babylon an nanom ta duway tawona.†

6

Hay Nipa'wahan Daniel hinan Wadan di Layon

1 Hi Darius ya ginodwagodwanah hinggahut ta han duwampulu din babluy ad Babylon, ya pento'nay hinohhah munggobelnadol,
2 ya numpoto' hi tulun a'ap'apun dida, ya dida goh di mumpapto' hinan gina'u ya nan pihhun nan ali. Ya ohah Daniel hinan napto'.
3 Ya agguy nadnoy ya nattig di amaphod di pangat Daniel ya un nan duwan i'ibbana ya an amin nan gobelnadol, at hiyanan ninomnom nan ali an ipabagtuy haad Daniel ta hiyay mun'ap'apun amin hinan babluy ad Babylon.
4 At din ibbanan a'ap'apu ya din gobelnadol ya nanganapdah hay way ibahhawan Daniel hinan inatnan numpapto'. Mu mi'id ah inah'upandah nibahhawana unu numbaholana ti nahamad di pangatna an ipa'annungna nan tamuana.
5 At la'tot ya inaliday, "Mi'id ah ah'upan tu'uh pangidalatan tu'un mangidiklamun Daniel, at iyanap tu'uh nan uldin nan Diosna!"
6 At na'amung din a'ap'apu ya din gobelnadol, ya immuydah nan ali, ya inaliday, "Matubayan'a ni' an Ali!

---

* **5:23** Dida nan immannung an a'ahawana an waday biyangdan mumbalin hi queen. † **5:23** Diday udum an a'ahawana an mid di biyangdan mumbalin hi queen. ‡ **5:25** Hana ya hapit di Aramaic an bo'on hapit di iBabylon. § **5:26** Wada goh di ohan pohdonan ibaga an *mina* an hiyah ne pihhuda. At hay ibalinana ya paddungnay waday mumbilang hi pihhuda, at mapuh. * **5:31** Hay ohan ngadana ya hi Gubaru, ya hiyay ohan a'ap'apun di tindalun nan Alin hi Cyrus (538-530 B.C.), ya impabagtun Cyrus hiya ta numbalin hi gobelnadol ad Persia. Ya na'amtang di numpapto'ana. † **5:31** Na'at hidin October 29, 539 B.C., at na'abak nan Pumpapto'an di iBabylon. Henen nahdom ya nete"a nan Pumpapto'an di iMedia-Persia.

7 Da'min amin nan a'ap'apu, ya gobelnadol, ya muntugtugun ya nunhahapit ami an maphod hi unmu iyammay uldin tu'u an mipaway mundayaw hinan udum an madayaw hi tulumpuluy algaw ta anggay he"an Nabagtun Aliy madayaw. Ya wada ay di adi mangunud hinan miyuldin ya mipa'baw hinan nipu'u'an nan layon.
8 At ad ugwan ya maphod hi unmu itudo' nan uldin, Apumin Ali, ya penelmaam ta uldin tu'uh tud Media ya ad Persia an adi mahukhukatan mahkay."*
9 At inunud nan Alin hi Darius din inalida, ya penelmaana mah din niyamma an uldin.
10 Ya unat goh dengngol Daniel an napelmaan din uldin ya immanamut hi abungna, ya immuy hinan kuwaltunan nihagang di tawanah ad Jerusalem. Ya nunhippi ta nunluwalun Apo Dios, ya nundenol ay Hiyan umat hidin gunna tuwali aton an mumpitluh ohay algaw di punluwaluana.
11 Ya din u'upihyal ya nunhahapitda ta umuydah kuwaltun Daniel, ya inah'upanda hiyan munluwaluh nan Diosna.
12 At numbangngaddah nan ali, ya inaliday, "Penelmaam mah nan uldin an tulumpuluy algaw ya anggay, he"an Alimi, di punluwaluanmi, at wada ay di munluwaluh nan udumnan madayaw ya mipa'baw hinan wadan di nipu'u'an nan layon!"
Ya inalin nan aliy, "Immannung an umat hinay uldin hitud Media ya ad iPersia an adi ahan malumluman."
13 Ya inalidah nan aliy, "Mu hi Daniel an ohah nan natiliw an nalpud Judah ya agguyna inunud nan niyuldin an penelmaam ti numpitluh ohay algaw an gun nunluwaluh nan Diosna!"
14 Ya ma'allungdaya nan alih nangngolanah nan inalida. At inyal'algawnan nimmomnonomnom hi atonan mangibaliw ay Daniel.
15 Ya unat goh nahdom ya immuy daden buhul Daniel hinan ali, ya inaliday, "Adya nomnomom, an he"an Alimi, an hay alyon nan uldin tu'uh tud Media ya ad Persia ya adi ahan maluman nan way inyuldin di ali!"
16 At inalin nan ali ta umuyda awiton hi Daniel ta ipa'bawdah nan nipu'u'an nan layon. Ya heden nangipa'bawandan hiya ya inalin han alin hiyay, "Baliwan da'a ni' hinan Dios an dayawom ta mid di ma'at ay he"a!"
17 Ya inyalubday batuh nan pantaw nan nipu'u'an di layon, ya minalkaan nan ali din batuh nan henghengna ta mi'id ah umuy mamaliw ay Daniel, ya ta"on nan u'upihyalna ya minalkaanda goh hinan henghengda.
18 Ya immanamut nan alih nan palasyuna, ya inlablabinan nunlangdu an agguyna penhod hi un waday mangipa'amlong ay hiya.
19 Ya heden nabiggat hi helhelong ahan ya bimmangon nan ali, ya nunnaudonan immuy hinan wadan di nipu'u'an nan layon.
20 Ya numanomnom nan ali, at unat goh nidatong hidi ya numbugaw ay Daniel an inalinay, "He"an baal nan matattagun Dios, olom ni' ya binaliwan da'ah nan Diosmun dayawom ta mid nappuhih inat nan layon ay he"a!"
21 Ya inalin Daniel di, "Matubayan'a ni' an Ali!
22 Nan Dios'u ya hennagna nan anghelna ta impapto'a' ta mid nappuhih inat nan layon ay ha"in ti mi'id ah numbahola' ay Apo Dios, ya mi'id goh numbahola' ay he"an Ali!"

* **6:8** Hay nun'abhiwan nan ugalin di iBabylon ya nan ugalin di iMedes ya iPersia ya adi ahan mabalin an mahukatan nan uldin an inyuldin nan alida an ta"on un hiya an aliy mamhod an manukat. Mu nan a'alid Babylon ya mabalin ahan an hukatanday uldindah unda pohdon.

23 Ya nidugah di amlong nan ali, at inalina ta guyudondah Daniel hinan
way nipu'u'an nan layon. Ya unat goh bimmuhu' ya tinnigda an mi'id ah
naluh'ian hi odolna an dumalat nan pangulugnah nan Diosna.
24 Ya inalin goh nan ali ta dapopondan amin din u'upihyal an nangidik-
lamun Daniel, ya nun'i'ipipa'bawna didah nan nipu'u'an nan layon an
numpi'yiddumda din imbabaluyda ya a'ahawada. Ya agguyda nibona'
hinan luta ya hene'mat nan layon dida ta nunggimu'da dida.
25 Ya nuntudo' nan Alin hi Darius, ya impiyuynan amin hinan tataguh tun
abablubabluy an numbino'ob'on di hapitdan alyonay:
"Minaynayun ni' di amaphodyu!
26 At ad ugwan ya nun'ammaa' hi uldin ta an amin nan tataguh nan
abablubabluy an hinakup tun pumpapto'a' ya mahapul an ta'tanda ya
e'gonanda nan Dios Daniel
ti matattagu Hiya,
ya minaynayun hi enggana.
Ya nan pumpapto'ana ya adi ahan mapa'pa"i,
ya adi goh mapogpog di pumpapto'na,
27 ya bumadang Hiya, ya bumaliw,
ya atonay umipanoh'ah ad abuniyan ya tun luta,
ya Hiyay namaliw ay Daniel ta agguy pinatoy nan atata'ot an layon."
28 At hi Daniel ya ninaynayun di pinumhodan di nitaguanah din
numpapto'an nan Alin hi Darius, ya umat hidin numpapto'an Cyrus† an
iPersia.

7

Nan Paddungnay Enenap Daniel hi Aat nan Opat an Animal

1 Hidin agguy ni' nun'alian Darius ad Babylon ya hi Belshazzar di nun'ali.
Ya heden hopap di tawon* hi nun'aliana ya ha"in an hi Daniel ya nun'enapa',
ya waday nipattig ay ha"in. Ya unat goh bimmangona' ya intudo"u nan aat
di tinnig'u.
2 An hay intudo"u ya inali' di, "Hay enenap'un nen nahdom ya tinnig'u
han opat an puo' an nalpuh buhu'an di algaw, ya a'unugan di algaw, ya
hinan appit di iggid ya agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw an
punhinnigionda nan danum hinan baybay.
3 Ya waday opat an o"ongol an animal an dimma'al an nalpuh nan baybay
an numbino'ob'on di tigawda.
4 Hay tigaw den nahhun ya umat hi layon, mu waday paya'na an umat
hi paya' di agila. Ya unat goh tinnig'u ya nun'abetadya din paya'na, ya
timma'dog an ay tagu, ya nidatan goh hi nomnom di tagu.
5 Ya tinnig'u goh nan miyadwan ongol an animal an hay tigawna ya umat
hinan bear. Ya inumbun an inyamelnay tulun tungal di palagpag. Ya waday
nangalin hiyay, Aga ta pun'ihdam nan dotag ta nangamung un'a mahengla!
6 Ya unat goh tinnig'u ya bimmuhu' di ohah umat hi lepard di tigawna,
mu waday opat hi paya'nan umat hi paya' di hamuti. Ya wada goh di opat
hi uluna, ya nidat ay hiyay abalinanan mumpapto'.
7 Ya enenap'u goh han miyapat an animal an mabungot ya atata'ot ti
nidugah an ma'abbi'ah. Ya o"ongol di babanan ay gumo', at mun'agimu'
di gag'alona, ya nun'u'muna, ya wada ay di ma'angang ya nun'igatina. Ya

† **6:28** Hay nun'alianah nan Pumpapto'an di iMedia ya iPersia ya hidin 538-530 B.C.
* **7:1** Unu hidin 553 B.C. Mattig an nahhun heten chapter an na'at ya un din chapters 5-6.

heden animal ya nat'on di aatna ya un din tinnig'un nun'ahhun ti waday
himpuluh ha'gudna.
8 Ya heden nangihamhamada' hidin ha'gud ya hin'alina ya bimmuhu' di
it'ittang an ha'gud hinan numpumbattanan din ha'gud. Ya nun'ahu'nut nan
tuluh nan ha'gud tuwali. Ya henen it'ittang an ha'gud ya waday matana ya
timidnan umat hi tagun humapihapit an mumpahiya.
9 Ya heden papanniga'
ya wada han nihinan umbunan di ali,
at han Adi Matmattoy an Wagwadah din Penghana ya inumbun hidi.
Nan lubungna ya ma'appaha' an umat hinan dalallu,
ya umat goh hinan buu'na an ma'appaha' an umat hi dutdut di kalnilu.
Ya din umbunana ya dumaladalang,
ya ta"on nan pilidna ya umela'elat.
10 Ya gun dumala'da' heden apuy,
ya wah diday linibun a'anghel an baalnan numpangata'dog hinan
way hinagangna.
Ya ente"ana mahkay an munhumalya,
at wadaday libluh bene'lagna.
11 Ya heden it'ittang an ha'gud di titinnig'u ti gun mumpahiyan humapit.
Ya teten'ol'u goh ta nangamung un napatoy din miyapat an ongol an animal
ya nipa'wah din odolnah nan dumaladalang an apuy.
12 Ya manu ay na'abulut an mataguda din udum an o"ongol an animal ti
na'aan damdamay abalinanda ya nahnot nan gutud di ataguanda.
13 Ya enenap'u goh an waday umat hi lala'in imbaluy di tagun† nali'mut
hinan bunut an mun'ohop,‡ ya inyuydah nan Adi Matmattoy an Wagwadah
din Penghana.§
14 At nidat ay Hiya nan biyangna, ya nan a'e'gonana, ya nan haadnan
mumpapto' ta Hiyay mangipapto' an amin hinan tataguh nan ablubabluy
an numbino'ob'on di hapitda ta Hiyay unudonda. Ya nan biyangna ya
minaynayun ta mi'id pogpog di pumpapto'ana."

Hay Ibalinan nan Paddungnay Enenap Daniel

15 Ya intuluy'u an hi Daniel an nuntudo' an inali' di, "Impata'ota' hinan
tinnig'u, at numanomnoma'!
16 At immuya' neheggon hidin ohah nan numpangata'dog hidi, ya
inal'alu"u ta ibaagnay umatan di ibalinan an amin hana. At inulgudnay
aatna an inalinay,
17 Hay ibalinan nan opat an o"ongol an animal ya waday opat an
pumpapto'an hitun luta.*
18 Mu hay umangunuh ya ipaboltan nan nidugah di ana'abbagbagtunan
Dios nan pumpapto'an hinan tataguna ta diday mumpapto' hi enggana.
19 Ya penhod'u ahan an innilaon di aat nan miyapat an o"ongol an animal
an nat'on di tigawna, ya nidugah an atata'ot. Ya o"ongol di babanan
ay gumo', ya nan u"ulungna ya ay gambang ti wa ay di dapopona ya
nunggimu'na, ya wada ay di ma'angang ya nun'igatigatina.
20 Ya penhod'u goh an innilaon di ibalinan din himpulun ha'gud hinan
uluna. Ya din oha goh an ha'gud an bimmuhu' an waday matana ya

† **7:13** Hiyah ne na'ahhamad an pangali ay Jesu Kristu (bahaom goh nan Mat. 9:6 ya Rev. 1:13).
‡ **7:13** Rev. 1:7. § **7:13** Mat. 26:64. * **7:17** Hay ngadanda ya (1) nan pumpapto'an di iBabylon (626-539 B.C.), ya (2) nan pumpapto'an di iMedia ya iPersia (539-330 B.C.), ya (3) nan pumpapto'an di iGreece (330-63 B.C.), ya (4) nan pumpapto'an di iRome (63 B.C.-476 A.D.).

timidnan gun humapit hi nappuhi, ya atata'ot ya un din udumna an hiyay dumalat hi nun'agahan din tulun ha'gud.
21 Ya heden papanniga' eden ha'gud ya ginubatna din tatagun Apo Dios, ya inabakna dida,
22 mu unat goh nidatong nan Adi Matmattoy an Wagwadah din Penghana at Hiyay nunhumalya ya nangabakona nan tataguna an hiyah ne gintudnah nangidatanah biyangda ta dida mahkay mumpapto'.
23 Ya inalina goh ay ha"in di, Mu henen miyapat an animal ya hiyah ne nan miyapat an pumpapto'an hitun luta,† ya waday nun'abhiwanah nan udumnan pumpapto'an ti hakuponan amin nan abablubabluy hitun luta, ya nun'igatigatina ta mun'apa"ida.
24 Ya nan himpulun ha'gud ya didana nan himpulun a'alin mun'alin den pumpapto'an. Ya waday ohan alin mehnod ay dida, ya nat'on di pangatna ti gubatona nan tulun a'ali, ya abakona dida.
25 Ya hapitonay na"appuhih aat nan Nidugah an Na'abbagbagtu, ya pihupihulona nan tatagun Apo Dios, ya pohdonan hukatan nan Uldin ya nan algaw di behta. Ya ta"on un nan tatagun Apo Dios ya inabulutna an hiyay okod an mumpapto' ay didah tuluy tawon ta han godwa.
26 Mu madatngan ay nan punhumalyaan ya mapogpog di abalinanah enggana.
27 At an amin nan abalinan ya nan anabagbagtun wah tun luta ya bonhon nan tatagun nan Nidugah an Na'abbagbagtu. Ya minaynayun an adi mapogpog nan pumpapto'an nen Nidugah an Na'abbagbagtu ta an amin nan a'ap'apu ya Hiyay unudonda.
28 At hiyah ne angunuh di enenap'un hi Daniel, ya nidugah di numanom-noma' ti timma'ota', at hiyaat unna' immuphat, mu agguy'u imbabbaag."‡

8

*Nan Paddungnay Enenap Daniel hi Aat nan Duwan Animal**

1 Hidin miyatlun tawon† hi numpapto'an nan Alin hi Belshazzar ya ha"in an hi Daniel ya nun'enapa' goh.
2 Ya enenap'u an wadaa' hinan na'alad an babluy hi ad Susa hidih nan Provinciad Elam‡ an timmata'doga' hinan pingit di ala' an Ulai.
3 Ya unat goh inta'wad'u, ya tinnig'u han buta'al an kalnilun wah nan hi-nagang'un timmata'dog hinan pingit di ala' an duway ha'gudnan adudu"oy, mu du'du"oy din oha, mu naladaw hi na'amtang an bimmuhu'.
4 Ya tinnig'u din buta'al an kalnilun pun'ihawagina din ha'gudnah appit hi alimuhan di algaw, ya hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. Ya mi'id ah ohah din animal hi way abalinanan mangipadinong ay hiya, ya mi'id goh di way abalinanan mamaliw hinan ha'gudona. Ya hiya ya nidugah di abalinana, at atonan amin di pohpohdona.
5 Ya heden punnomnomnoma' eden tinnig'u ya hin'alina ya bimmuhu' hi appit hi alimuhan di algaw han buta'al an gandeng an hay ha'gudna ya wah nan numbattanan di matana. Ya mungwilit an manguy an ay adi megpa' hinan lutay hu'ina.
6 Ya tinnig'un ma'abbungot din gandeng, ya immuy hidin kalnilun duway ha'gudna an din tinnig'un timmata'dog hinan pingit di ala'.

---

† **7:23** Nan pumpapto'an AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu). ‡ **7:28** Hiyah ne negpongan nan nitudo' hinan hapit di Aramaic. * **8:** Heten Dan. 8:1 ya mapidwa goh an nitudo' hinan hapit di Hudyu. † **8:1** Unu hidin 551 B.C. ‡ **8:2** Unu ad Iran.

7 Ya unat goh immatam din bimmubungot an gandeng hinan kalnilu
ya hina'gudna ta nun'a'ipung din duwan ha'gud din kalnilu. Ya mi'id di
olognan mi'pattoy, at tinu"in din gandeng, ya nun'igatigatina. Ya mi'id di
way olognan immuy an namaliw hinan kalnilu.
8 At na'ud'udman di abalinan din gandeng, ya hidin a'ud'udman di
abalinan nan gandeng ya nun'aputulan din ha'gudna. Ya din naputulana
ya timmubu goh di opat an ha'gud an numbino'ob'on di tinududa.
9 Ya nan ohan daden opat an ha'gud ya waday timmubun it'ittang an
ha'gud, mu gun umongo'ongol, ya immatam di abalinanah appit hi agwan
hi un hagangon di buhu'an di algaw ya hi appit di buhu'an di algaw ta
engganah nan babluy di tatagun Apo Dios.
10 Ya immatam nan nidugah an abalinanad abuniyan ta ginubatna nan
wah di. At nun'ogahnay udumnan didah tun luta, ya nun'igatigatina dida.
11 Ya numpahiyah nan Ap'apud abuniyan. Ya impadinongna goh nan
me'nong an e'nongdah abigabigat hinan Timplun Apo Dios, ya pinuhina din
Timplu.
12 At dumalat nan na'at ya mi'id mahkay di mun'onong hidin tatagu,
ya din'ugdah Apo Dios. Ya heden ma'alih ha'gud ya abalinanan amin di
pohdona.
13 Ya dengngol'u han duwan anghel an munhaphapit, ya inalin nan oha di,
“Anuud nin di duminngan nan ma'ma'at an tinnig Daniel? Ya anuud nin di
dumingan nan nappuhin ma'ma'at an mihukat hinan onong hi abigabigat?
Ya anuud goh di duminngan nan pumuhian nan Timplu ya nan alpahan di
pangubatan nan buhul hinan tatagun Apo Dios?”
14 Ya dengngol'un tembal nan ohan inalinay, “Mabayag an engganay un
magtud di hinlibu ta han hinggahut ya han nalemay algaw§ ya un mahkay
mipabangngad an midawat goh nan Timplu ya un ma'at din gun ma'at hi
hopapnah nan Timplu.”*

Hay Pohdonah Ibaag nan Paddungnay Enap

15 Ya heden punnomnomnoma' hinan aat nan enenap'u ya nan pohdonan
ipa'innila ya hin'alina ya waday tinnig'un umat hi lala'in timma'dog hinan
hinagang'u.
16 Ya waday dengngol'un mumbugaw an wah nan dammang di ala' an
Ulai an inalinay, “Gabriel,† ibaagmun nen lala'i nan pohdonan ipa'innila din
enenapna.”
17 At immalin nedelloh ay ha"in, ya nidugah di ta'ot'u, at nunluunga', ya
inalinan ha"in di, “Ta"on un'a tagu ya mabalin an innilaom di ipa'innilan
nan enenapmu an hay ma'at hi apogpogan tun luta.”
18 Ya heden pi'haphapitanan ha"in ya ninayun an nolo'a', ya nunlu'buba',
mu binangona', ya impata'doga'.
19 At inalinan ha"in mahkay di, “Ibaag'un he"ay ma'at hi udum di algaw
hi bumungtan Apo Dios ya nan ma'at hi gutud di apogpogan tun luta.

§ **8:14** Hay nitudo' hinan Biblia ya *2,300 an mahdom ya mapatal* (unu *2,300 di onongdah mahdom ya mapatal*), at un 1,150 an algaw ti duway onongdah nan hinohhan algaw. * **8:14** Inyuldin Antiochus IV Epiphanes ta ipadinongda nan Hudyun mun'onong ay Apo Dios hinan Timplud Jerusalem ti hiya tuwali anuh Dios, ya impihinanay pun'onngan di bulul hidih din bulan an Kislev 25, 168 B.C. (unu December 25, 168 B.C.). Mu ginubat nan Hudyu hiya ya nan tindaluna, at palpaliwan ya inabak da Judas Maccabeus an Hudyu dida. Ya hidin December, 165 B.C. (unu Kislev 25, 165 B.C.) ya indawatday Timplun Apo Dios ta maleneh mahkay. Hay nun'abhiwan daten duwan algaw ya 1,150. † **8:16** Hay pohdonan ibaga ya *nan mangunud ay Apo Dios*.

20 Ti nan tinnigmun buta'al an kalnilun duway ha'gudna ya dida nan a'alid
Media ya ad Persia.
21 Ya nan buta'al an gandeng ya hiyah ne nan alid Greece, ya nan ongol
an ha'gud an wah nan numbattanan di matana ya hiyah ne nan nahhun an
alid Greece.‡
22 Ya din ongol an ha'gud an naputulan ya waday timmubuh opat
an ha'gud ya hay pohdonan ipa'innila ya mun'opat di pumpapto'an
hinan babluy, mu agguy nipaddung di abalinandah nan nahhun an
pumpapto'an.§
23 Ya heden umangunuh hi pumpapto'anda ya nidugah ahan an hay
pumbaholan ato'atonda, ya waday mun'ali an atata'ot, ya nala'eng an
bumalbali.*
24 Ya nidugah di abalinana an bo'on hiyay nalpuwana. Ya do'ol di
pumpa"ina an atonan amin di pohdona an ta"on un hinan nidugah di
abalinanan tatagu ya abakona, ya umat goh hinan tatagun Apo Dios.
25 Ya dumalat nan abalinanan bumalbali ya hay inilana ya hiyay nabag-
bagtu ya un nan udumna. Ya dumalat nan maphod an ipattigna ya hiyay
atayan nan tatagu, ya ta"on un nan na'abbagbagtun Ali ya hanggaona, mu
ma'abak an bo'on hay abalinan di taguy dumalat."†
26 Ya inalin goh nan anghel ay ha"in an hi Daniel di, "Din enenapmuh aat
nan hinlibu ta han hinggahut ta han nabonglen algaw ya makulug ahan
hana. Mu adim ibabbaag ad ugwan ti mabayag di ipa'annungana."
27 Ya ha"in an hi Daniel ya nundogoha', at unna' nonollo' hi atnay algaw.
Ya unat goh bimmangona' ya immuya' nuntamuh nan impatamun nan alin
ha"in, mu numanomnoma' hinan aat di enenap'u ti adi' ma'awatan.

9

Hay Nangiluwaluan Daniel hinan Tataguh nan Ni'babluyana

1 Ad Babylon di hopap di tawon* hi nun'alian Darius an hina' Xerxes an
iMedia†
2 ya ha"in an hi Daniel ya binaha' hinan liblun nitud'an nan Hapit Apo
Dios an intudo' nan propetan hi Jeremiah nan ligat an holtapon di tatagud
Jerusalem hi napituy tawon.‡
3 At nunlangdua', ya nunlubunga' hi langgut, at inumbuna' hinan dapul
ta nunluwalua' ay Apo Dios ta numpabadanga'.
4 Ya umat hituy inali':
"He"a, Apo Dios, ya ongol di abalinam, ya mid nipaddung ay He"a an
manginaynayun hinan ongol an pamhodmuh nan mamamhod ay He"a
ya hinan mangunud hinan Tugunmu.

---

‡ **8:21** Unu nan Alin hi Alexander an Nidugah (unu Alexander the Great, 356-323 B.C.). § **8:22** Hidin natayan Alexander an Nidugah ya nagodwagodway pumpapto'ana ta numbalin hi opat an pumpapto'an: (1) impapto' da Antipater (398-319 B.C.) ay Cassander (356?-315? B.C.) nan abablubabluy ad Macedon ya ad Greece, ya (2) impapto' Lysimachus (361-281 B.C.) nan abablubabluy ad Thrace ya ad Asia Minor, ya (3) impapto' Seleucus I (358-281 B.C.) nan babluy ad Syria, ya (4) impapto' Ptolemy I (367-280 B.C.) nan abablubabluy ad Palestine ya ad Egypt. * **8:23** Hay ngadana ya hi Antiochus IV Epiphanes (175-164 B.C. di timpun di nun'aliana). Ya hay ipa"elna ya hi AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu) ti numpaddung di atona goh ad Jerusalem. † **8:25** Natoy hi Antiochus IV Epiphanes ad Tabae hi ad Persia hidin 164 B.C., mu mid ah namatoy ay hiya ti un nundogoh, unu bo'on ay ya un way na'at. At paddungnay hi Apo Dios di nangipapatoy ay hiya. * **9:1** Unu hidin 539 B.C. † **9:1** Hay nun'alianad Media ya hidin 539-538 B.C. ‡ **9:2** Jer. 25:11-12; 29:10.

5 Immannung an numbahol ami, ya gunmi inat di nappuhin nan
penpenhod di odolmi. Ya din'ugmi goh nan Tugunmu ya nan inyuldinmu.
6 Ya agguymi goh kinulug di hinapit nan baalmun propetan gun
nangibaag hinan hinapitmuh nan a'alimi, ya nan numpumpapto' ay da'mi,
ya din a'apumih din penghana, ya ta"on un da'min amin an bimmabluy.
7 At He"a, Apo Dios, ya immannung an na'ahhamad'a, mu da'min
tatagud Jerusalem ya an amin nan babluy ad Judah, ya an amin nan
i'ibamin nun'iwa'atmuh nan abablubabluy, ya nidugah di bainmih eng-
ganad ugwan an dumalat nan agguymi nangunudan ay He"a.
8 At da'mi, Apo Dios, ya nan a'alimi, ya nan mumpumpapto', ya din
a'apumih penghana ya bumain ami ti numbahol amin He"a.
9 Mu inila' an He"a, Apo Dios an Diosmi, ya nidugah di homo'mu an
gunmu aliwan di baholmi an ta"on hi unmi din'ug He"a
10 ti agguy da'a inunud an Dios an imbahhawmi din inyuldinmun da'mi
an indatmuh nan baalmun propeta.
11 At umat hinay na'at ti an amin ami an holag Israel ya agguymi inunud
nan Uldinmu ti din'ug da'a an adimi pohdon an donglon nan Hapitmu.
At dumalat nan numbaholanmin He"a ya nunholtapon da'mi, ya mi-
nolta da'mi an miyunnudan hinan intudo' Moses an baalmu.§
12 At ten impa'annungmun inat din inalim hi atom ay da'mi, ya umat
goh hinan a'ap'apumi, mu heten punligatanmi ya nete"ah din hopapna ta
engganad ugwan, ya mi'id ah umat hinah na'at ad Jerusalem.
13 Ya ta"on hi un nitudo' nan moltah nan inyuldinmun Dios ay Moses mu
engganad ugwan ya agguymi inat nan pun'amlongam an nan pan'uganmih
nan pumbaholan ta unudonmi nan Makulug an Tudtudum.
14 At hiyanan impiyalim, Apo Dios, din indadaanmun nappuhin ma'at
ay da'mi ti an amin nan atom ya nahamad, mu unmi ginulat an agguymi
inunud nan Hapitmu.
15 Ya impattigmu, Apo Dios an Diosmi, nan nidugah an abalinam hi
nangekakam hinan tatagum hi ad Egypt, ya ten engganad ugwan ya
ma'al'ali'a. Ya abulutonmi an numbahol amin He"a.
16 Ya nattig, Apo Dios, di homo'mun da'mih din hopapna, at pogpogom
ni' ahan nan nidugah an bungotmun da'mid Jerusalem an awadan nan
me'gonan an duntug.* Ti nan baholmi ya ta"on un din nun'appuhin
ina'inat din o'ommodmih penghanay dumalat hi pamihupihulandan
da'mid Jerusalem.
17 At ad ugwan, He"an Diosmi, ya donglom ni' ahan tun luwalu' an
baalmu, ya atom tun iyal'alu"un He"a an ipabagtuam, at igohgoham nan
Timplum an nun'apa"i!
18 At donglom ni' ahan, Apo Dios, ya tinnigmu tun nun'apa"in babluy
an bagim! Ya bo'on nan anahamadmiy dumalat hi punluwaluanmin He"a,
ti hay dumalat ya nan ama'ahhimo'mu.
19 At, O Apu, aliwam ni' di baholmi ta badangan da'mi. Ya adim ni'
bayagon di pangatam, at ipabagtu da'a an Dios ti da'mi ya nan babluy ya
bagim."

Hay Nangibaagan Gabriel hinan Impa'innilan Apo Dios hi Ma'at

20 Heden gun'u punluwaluan hi puntutuyua' hi bahol'u, ya nan bahol nan
i'ibba' an holag Israel, ya nan pangibaga' ay Apo Dios hi ipaphodan nan
me'gonan an Timpluna

§ **9:11** Lev. 26:33; Deut. 27:9-26. * **9:16** Hiyah ne duntug hi awadan nan napa"in Timplun Apo Dios.

21 ya nun'ohop din lala'in hi Gabriel eden nahdom an gutud di
pun'onngan, ya inolyabana'. (Hiya din tinnig'uh nun'enapa'.)
22 Ya inalinan ha"in di, “Daniel, manu ay immalia' ya ta idatan da'ah la'eng
ya ananomnoman.
23 Ti unat goh ente"am an nunluwalun Apo Dios ya inabulutna nan
imbagam, at ten immalia' an mangibaag ay he"ah aatna ti hi Apo Dios
ya nidugah di pamhodnan he"a. At ad ugwan ya ihamadmun donglon ta
innilaom di ipa'innilan nan enenapmu:
24 hay aatna ya mumpapituy napitu an tawon hi maluh ya un mapogpog
nan ipaligligatanyun tatagu ya nan babluyyun nidawat ay Apo Dios. Ya
nalpah ay ya ma'aliwan nan baholyu, ya nan maphod an pangatyu ya
minaynayun hi enggana ta mipa'annung din nipa'enap ya nan impa'innilan
Apo Dios hi ma"at, ya idawatyu goh nan Timplun Apo Dios.
25 Ya nomnomom hete ti mete"ah din iyamman di uldin hi pangipa-
phodandah nan napa"id Jerusalem† ta engganah umalian nan Alin Pento'
Apo Dios‡ an mumpapto' ya malpah di mumpapituy pitun tawon. Ya
mipaphod, at miyammay kulha ya nan kanal, at adi mapa'pa"id Jerusalem
hi mumpapitu di nanom ta han duway tawon, mu hiyah ne gutud di
aguguluwan nan tatagu.
26 Ya henen apogpogana ya mapatoy nan Alin Pento' Apo Dios,§ mu mi'id
di mihukat ay Hiyan mun'ali. Ya waday mangipapto' hinan tatagu an hiyay
mumpama"ih nan babluy ya nan Timplu. Ya henen apogpogana ya umat
hinan mabi'ah an danum ti munggugubatda ta engganah un malpah nan
mumpapitu an nanom ta han duwa an na'alih a'atana.
27 Ya henen mun'ap'apu ya mi'tulag hinan do'ol an tatagu eden pituy
tawon.* Mu unat goh mun'aginagwah den pituy tawon ya ipadinongna
nan Onong an Moghob ya nan mun'onong. Ya ihinanah nan Timplu han
na"appuhiy pangatnah engganah un madatngan nan gutud di pama"ian
Apo Dios hinan ap'apu.”†

10

Hay Nangenapan Daniel hinan Lala'i

1 Hidin miyatlun tawon* hi numpapto'an nan Alin hi Cyrus hi ad Persia
ya wada goh di enenap'un hi Daniel (an mungngadan goh hi Belteshazzar).
Henen nipa'innilan ha"in ya makulug an hay aat di atata'ot an gubat an
ma'at hi udum di algaw. Ya na'awata' nan enenap'u ti nipa'innilan ha"in
din nun'enpa'.
2 At hidin nanginnilaa' ya nun'ulata' hi tuluy duminggu.
3 An agguy'u tinamtamtaman nan ma'an an mapolhat an umat hinan
dotag ya nan bayah. Ya agguya' goh numbangbangluh engganay nalpah.
4 Ya heden miyaba'inti ta han opat di algaw eden hopap di bulan hidin
timmata'doga' hinan pingit di ongol an Wangwang an Tigris
5 ya intangad'u, ya tinnig'u han lala'in nunlubung hi linen,† ya waday
balikisna an nahamad an balitu'.
6 Ya hay tigaw di odolna ya munhenel an umat hi chrysolite,‡ ya nan
angahna ya umat hinan ilat, ya nan matana ya umat hinan dumaladalang

† **9:25** II Chron. 36:23; Ezra 1:2-4. ‡ **9:25** Hi Jesu Kristu. § **9:26** Natoy hi Jesu Kristuh nan krus ad Calvary. * **9:27** Hi AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu). † **9:27** Mat. 24:15. * **10:1** Unu hidin 539 B.C. † **10:5** Hiyah ne mumpaha' an lo'ob an nalpuh dutdut di kalnilu, ya na'angngina. ‡ **10:6** Hiyah ne nan nabalul an batu, ya munlangta (unu green) di kololna.

an apuy, ya nan ta'layna ya hu'ina ya lumetaletaa' an umat hinan na'ad'ad an gambang. Ya wa ay ta humapit ya umat hinan gehom di do'ol an tatagu.
7 Ya anggay ha"in hi nannig enen nipattig an agguy tinnig din linala'in ni'yibba' ti undaat goh numpangalayaw an immuy nun'ipo"oy.
8 Ya anggay ha"in hi nipattigan han nidugah an umipanoh'a. At limmungtuya', ya immuphata', ya mi'id ah abalina'.
9 Ya unat goh dengngol'uy hapitna ya na'allo'ana', at nunlu'buba' hinan luta.
10 Ya hin'alina ya wada han ngamay an nunla"uy ay ha"in, ya ahiwowogwog di ngamay'u ya lulug'u.
11 Ya himmapit din lala'i, ya inalinan ha"in di, "He"a, Daniel an pa'appohpohdon Apo Dios, ya tuma'dog'a ta ihamadmun donglon tun ibaga' ti nahnaga' an mi'hapit ay he"a." At natana'doga' an wimmogwowogwog.
12 Ya inalinan ha"in di, "Adi'a tuma'ot, Daniel. Ti nete"ah din hopap di algaw hi nunnomnomam an midatan'ah abalinan an manginnila ya din numpa'ampaam ay Apo Dios ya dengngolna, at hiyaat unna' immali ta ipa'annung'u nan luwalum.
13 Mu unna' hinahawanan hinan adi mattig an ap'apud Persia§ hi tuluy duminggu.* Mu immalih Michael† ta binadangana' an ohah nan ap'apun di anghel ti unna' oh'ohha an na'angang hi ad Persia.
14 Ya ten immalia' ta ulgudo' ay he"a nan aat di ma'ma'at hinan tatagun ni'babluyam hi udum di algaw an miyunnudan hinan enenapmu."
15 Ya heden pangul'ulgudanan ha"in ya inyungyung'uh nan luta, ya mano"ola'.
16 Ya wada goh di oha an hay tigawna ya umat hi lala'i, ya denenehnay timid'u, ya himmapita' mahkay an inali' di, "Apu, nan enenap'u ya hiyay dumalat hi wumogwoga' hi ta'ot'u, ya ten limmungtuya'.
17 At hay ato' mah an baalmun mi'hapit ay he"a ti ten mi'id ah bi'ah'u an maligatana' an homodohda?"
18 Ya dinapaa' goh eden umat hi taguy tigawna, at wada mahkay di bi'ah'u.
19 Ya inalinay, "He"an pa'appohpohdon Apo Dios ya adi'a tuma'ot, ya mid ni' di al'alin he"a!"
Ya unat goh hinapitna hanan ha"in ya himbumagga ya pinumhod di punle'na', ya inali' ay hiyay, "Apu, mabalin an ibaagmu nan pohdom an ibagan ha"in ti ten pinumhoda' mahkay."
20 At inalinay, "Inilam nin hi un anaad ta immalia' ay he"a? At ad ugwan ya mumbangngada' ta mi'pattoya' hinan adi mattig an ap'apud Persia.‡ Ya nalpah ay ya mehnod nan adi mattig an ap'apud Greece§ an mi'pattoy ay ha"in,
21 ya mid ah mamadang ay ha"in an anggay hi Michael an manalimun goh ay da'yu. Mu ten wada ni' di ibaag'un he"a an nitudo' hinan Liblun Na'ahhamad ya unna' umuy."

11

1 Ya intuluy din lala'in himmapit an inalinay, "Ha"in damdamay gun bimmadang ay Michael an nete"ah din hopap* di nun'alian Darius an iMedia hi engganad ugwan.

§ **10:13** Hiyah ne nan nappuhin lennawa. * **10:13** Unu duwampulu ta ohan algaw. † **10:13** Hay pohdonan ibaga ya *undan way umat ay Apo Dios an mid ah nipaddungana?* ‡ **10:20** Hiyah ne nan nappuhin lennawa. § **10:20** Hiyah ne nan nappuhin lennawa. * **11:1** Unu hidin 539 B.C.

2 At ad ugwan ya pa'addonglom, Daniel, tun ibaag'u ti waday opat an
aptan hinan mahayhaynod an mun'alid Persia, mu henen miyapat† ya
nidugah di abalinana ya un danen tulu‡ an dumalat nan inadangyana, at
abalinanan honogon nan tatagu ta umuyda gubaton ad Greece.
3 Ya wada goh di ohan nidugah di abalinanah did Greece an mun'ali, at
atonan amin di pohdona.§ Ya do'ol di hakuponah pumpapto'ana.
4 Mu himbumagga ya ma'abak, at mun'opat an magogodwa nan
pumpapto'ana.* Mu bo'on nan holagnay mangipapto',† ya adi goh umat
hidin pumpapto'anay ma'at ti maploh nan pumpapto'ana ta midat hinan
udumna.
5 Ya nan alih appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw hi ad
Egypt‡ ya ongol di abalinana mu nan ohan upihyalna,§ ya nidugdugah di
abalinana ya un hiya, at umuy mumpapto' hinan udum an babluy.*
6 Mu unat goh maluh di atnay tawon ya ipiyahawan nan alid Egypt† han
babain imbaluynah‡ nan lala'in imbaluy din upihyalna an nan alid Syria§ ta
way atondan mun'unnudan. Mu la'tot ya mapogpog din pun'u'unnudanda,
at mapatoy nan babai, ya nan ahawana, ya hi amana, ya ta"on nan
tagalada.*
7 Mu la'tot ya waday ohah nan tutulang din babaih mun'alid Egypt† hi
mangubat hinan titindalud Syria,‡ at abakona dida.§
8 Ya pun'ibangngadnad Egypt nan numbino'ob'on an bululda, ya nan
numbino'ob'on an miyammah nan nun'anginan gina'u, ya nan silver, ya
balitu'.* At adina mahkay gubaton ad Syria.
9 Mu hin'alina ya nan alid Syria ya nomnomonan gubaton ad Egypt, mu
adi dumatong, ya numbangngad.
10 Mu nan imbabaluy den alid Syria† ya mundadaandan umuy mangubat
ad Egypt, at amungonday do'ol ahan an tindaluda, ya manapdapuhdan
umuy hinan na'allup an babluy.‡
11 Mu nidugah di bungot nan alid Egypt,§ at honogonay do'ol ahan an
tindaluna, at abakona dida.*

---

† **11:2** Hay ngadana ya hi Xerxes I (486-465 B.C.). ‡ **11:2** Hay ngadanda ya (1) hi Cambyses (530-522 B.C.), ya (2) hi Pseudo-Smerdis (522 B.C.), ya (3) hi Darius I (522-486 B.C.). § **11:3** Hay ngadana ya hi Alexander an Nidugah (unu Alexander the Great, 336-323 B.C.). * **11:4** Bahaom nan footnote di Dan. 8:22 ta innilaom di ngadanda. † **11:4** Ti nan opat an general an numpapto' hi tindalunay nangipapto'. ‡ **11:5** Hay ngadana ya hi Ptolemy I Soter (323-285 B.C.). § **11:5** Hay ngadan ten upihyalna ya hi Seleucus I Nicator (311-280 B.C.). * **11:5** Hay babluy hi impapto'na ya ad Babylon. † **11:6** Hay ngadana ya hi Ptolemy II Philadelphus (285-246 B.C.). ‡ **11:6** Hay ngadan nan babain imbaluyna ya hi Berenice. § **11:6** Hay ngadana ya hi Antiochus II Theos (261-246 B.C.). * **11:6** Hay na'at ya impapatoy Laodice (an nan nahhun an ahawan Antiochus II Theos ya un mumbentan hi Antiochus II ay Berenice) da Berenice ay Antiochus II Theos. Hi aman Berenice an hi Ptolemy II Philadelphus ya natoy goh eden timpu (mu agguy nipapatoy). † **11:7** Nan lala'in agin Berenice an hi Ptolemy III Euergetes (246-221 B.C.). ‡ **11:7** Didanay titindalun Seleucus II Callinicus (246-226 B.C.). § **11:7** Nan lala'in agin Berenice an hi Ptolemy III Euergetes ya pinatoynah Laodice ti impapatoynah Berenice ya nan ahawana. * **11:8** Na'at hidin 525 B.C. hidin nangabakan Cambyses an iPersia ay dida. † **11:10** Hay ngadanda ya da Seleucus III Ceraunus (226-223 B.C.) ay Antiochus III an Nidugah (223-187 B.C.). Ya hay ngadan amadan mumpapto' ad Syria ya hi Seleucus II. ‡ **11:10** Heten babluy ya ad Raphia hinan Palestine. § **11:11** Hay ngadana ya hi Ptolemy IV Philopator (221-203 B.C.). * **11:11** Hay na'abak ya da Antiochus III an Nidugah (223-187 B.C.) an numpapto' ad Syria, ya na'abakdad Raphia hidin 217 B.C.

12 Ya mumpahiya an dumalat nan pangabakana ya nan pamatayanah nan
do'ol an tindalu.† Mu adi minaynayun henen gunna pangabakan
13 ti nan alid Syria ya amungona goh di do'do"ol an tindalu ya un din
hopapna. Ya awni ta maluh di do'ol hi tawon at ipanguluna dida an way
ohaan waday almasda.
14 Ya henen gutudna ya do'olday mamuhul hinan alid Egypt‡ an ta"on un
nan adi umunud hi Uldin an nan i'ibbam an holag Israel an dumalat nan
nomnomnomondan pumhodanda,§ mu adida damdama mangabak.*
15 Ya hi awni ya honogon nan alid Syria nan titindaluna ta li'ubonda nan
na'allup an babluy.† Ya nan titindalud Egypt ya mi'id di ologdan mangabak
ay dida an ta"on un nan mun'abi'ah an titindaluda ya ma'abakda.
16 At henen alid Syria‡ ya atonan diday pohdona, ya mi'id ah way
abalinanan mangipadinong ay hiya. Ya ta"on nan babluy nan tatagun Apo
Dios ya hakupona goh, at pa"iona.
17 Ya hay nomnomon goh nan alid Syria ya honogona nan titindaluna ta
umuyda mi'tulag hinan alid Egypt ta way atondan mun'u'unnudan ta ipiya-
hawanay ohah nan babain imbaluynah§ nan alid Egypt,* mu henen babain
imbaluyna ya adina unudon hi amana ti nan ahawanay pangiyunnudana.
18 At nan alid Syria ya hidih nan babluy hinan pingit di baybay di
immuyda ginubat, ya hinakupday do'ol an babluy. Mu wada han ap'apun
di tindalun mangabak ay dida,† at mapogpog nan pumpahpahiyaana ti
mumbangngad ay hiya nan ina'inatna.
19 Ya heden pumbangngadanah nan na'allup an babluyna ya waday
nappuhih ma'at ay hiya, at hiyah ne apogpogan di nitaguana.‡
20 Ya heden alin mihukat ay hiya§ ya munhonag hinan tataguna ta
mun'amungdah buwit* ta middum hinan inadangyanah nan abungna. Mu
adi madnoy ya waday mamatoy ay hiya."†
21 Ya intuluy nan anghel an himmapit an inalinay, "Waday mihukat
ay hiyan mun'ali‡ an nappuhiy pangatna, at hiyanan mid namnamanan
mun'ali, mu himbumagga ya nun'ali an dumalat di layahna
22 ti pun'abakna nan do'ol an tindalun buhulna, ya nun'ipapatoyna dida
an ta"on nan Nabagtun Padi.§

† **11:12** Hi Polybius an nuntudo' hinan na'na'at hidin nangubatanda ya inulgudnan nun'a'atoy nan 10,000 an titindalunan mundaldallanan. ‡ **11:14** Hay ngadana ya hi Ptolemy V Epiphanes (203-181 B.C.). § **11:14** Dida ya Hudyun niddum ay Antiochus III an Nidugah (223-187 B.C.). * **11:14** Nan general an impapto' nan titindalun Ptolemy V Epiphanes an hi Scopas ya inabakda nan ni'bohhol hidin 200 B.C. † **11:15** Hiyah ne siudad ad Sidon. ‡ **11:16** Hay ngadana ya hi Antiochus III an Nidugah (223-187 B.C.). Hidin 197 B.C. ya inabaknay Hudyud Palestine. § **11:17** Hay ngadan nan babain imbaluyna ya hi Cleopatra I. * **11:17** Hay ngadan nan alid Egypt ya hi Ptolemy V Epiphanes (203-181 B.C.), ya inahawanah Cleopatra I hidin 194 B.C. † **11:18** Hay ngadan nan ap'apun di tindalun Antiochus III an Nidugah ya hi Lucius Cornelius Scipio Asiaticus an iRome, ya inabakna nan apunan hi Antiochus hidin gubat ad Magnesia hinan Provinciad Asia Minor hidin 190 B.C. ‡ **11:19** Hidin 187 B.C. ya impadah Antiochus III an nan Nidugah an nama"ih nan ohan timpluh nan Provinciad Elymais ta hinamhamnay gina'uh di, mu natoy hidin nama"iana. § **11:20** Nan imbaluy Antiochus III an Nidugah an hi Seleucus IV Philopator (187-175 B.C.) di nipallog ay hiyan nun'ali. * **11:20** Hay ngadan nan lala'in mumpapto' hi pihhuna ya hi Heliodorus. † **11:20** Impapatoy Heliodorus hi Seleucus IV Philopator. ‡ **11:21** Hay nihukat ay hiya ya nan aginan hi Antiochus IV Epiphanes (175-164 B.C.) § **11:22** Mi'id di biyang Antiochus IV Epiphanes an mihukat an mun'ali ti waday lala'in imbaluy Seleucus IV Philopator an hi Demetrius I, mu gapu ta ung'ungnga at pinilit Antiochus ta hiyay nun'ali. Hay ngadan nan Nabagtun Padi eden timpu ya hi Onias III, ya pinatoyda hiyah din 170 B.C.

23 Ya do'ol di babluy hi mi'lammung ay hiya ti pun'ilayahana didah nan
puntutulaganda. At ta"on un itang di mamhod ay hiya mu nidugah di
abalinana.
24 Ya nonongan hinakupna nan numbino'ob'on an adadangyan an provin-
cia,* mu din o'ommodnah din penghana ya mid ahan umat hinah inatda.
Ya pun'ipiyapongnah nan mangiyunnud ay hiya nan nun'anginan gina'un
hamhamona. Ya ta"on un nan nun'ahamad di allupna an babluy† ya
nomnomonan gubaton ta abakona. Mu la'tot ya mapogpog hanan gunna
ato'aton.
25 Ya amungona nan do'ol an tindaluna ta umuyda gubaton ad Egypt. Mu
nan alid Egypt‡ ya nan do'ol an tindaluna ya nidadaandan mangubat ay
dida, ya natultulidda, ya mun'abi'ahda. Mu ma'abakda ti mabalbaliyanda
26 ti ta"on hanan gun me"an ay hiyan ali ya patayonda hiya. Ya do'ol di
mun'atoy hinan tindaluna, at ma'ubahda.
27 Ya daden duwan ali§ ya mangandan duwah nan ohan lamehaan,
mu way ohaan nappuhiy nomnomnomona. Mu adi mipa'annung hanan
ninomnomdan ma'at ti agguy nadatngan heden gutudnah a'atana.
28 Ya mumbangngad heden alid Syria hinan babluyna an do'ol di
pun'ita'inah nan nun'anginan gina'un hamhamonah nan gubat. Mu hay
ninomnomnah mahhun ya e'wanad Jerusalem ta pa"ionay pangulug di
tatagun Apo Dios hidi ya un mahkay mumbangngad hinan babluyna.*
29 Ya awni ya madatngan nan umuyna goh gumubatan ad Egypt, ya nat'on
di ma'at ay hiya an adi umat hi ma'at hi hopapna.
30 Ti umuy nan iKittim an mumpunlugandah nan pupul† ta diday ma-
muhul ay hiya, at tuma'ot ay dida. At mumbangngad an e'wana goh ad
Jerusalem ta ipuhaynay bungotnan dida ta inaynayunan pa"ion di pangulug
nan tatagun Apo Dios, ya ipattignay pamhodnah nan tatagun man'ug hinan
pangulugda.
31 Ya ta"on un nan tindaluna ya adida e'gonan nan me'gonan an Timplu,
ya ipadinongda nan onong an ma'at hi abigabigat ta ihukatda han nidugah
an atata'ot an puma"i.‡
32 At umat hinay aton nen ali an balbaliyana nan tatagu, at du'gonda
nan me'gonan an tulag ta middumdan hiya. Mu nan tatagun nahamad di
pangulugdan Apo Dios ya adida ahan unudon hiya.
33 Mu nan udum an paligaton nan alih na'amtang ya hanan
nun'anomnoman an mumpangipangpangulu ya nan manugun hinan
do'ol an tatagu. Mu mun'apatoyda nan udum hinan gubat, ya makaphul
di udum, ya moghob di udum, ya mahamham di gina'un di udum, ya
mibaludday udum.

---

* **11:24** Hatun babluy ya ad Palestine ya ad Egypt. † **11:24** Ad Egypt. ‡ **11:25** Hay ngadana ya hi Ptolemy VI Philometor (181-146 B.C.). § **11:27** Hay ngadanda ya da Antiochus IV Epiphanes ay Ptolemy VI Philometor. * **11:28** Hidin 169 B.C. ya impahamham Antiochus IV Epiphanes nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya impapatoyna nan do'ol an Hudyuh di, ya impadinongna nan titindalu ta mid mamohol ay hiyah di. † **11:30** Hay numpapto' hinan do'ol an pupul ya hi Popilius Laenas. ‡ **11:31** Impipata'dog Antiochus IV Epiphanes nan pun'onngan di bululna an hi Zeus Olympius hidin 168 B.C., ya hay nangipipata'dogana ya hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. Ya waday nangali an ene'nongnay babuy enen pun'onngan ta puhiona nan Timplu. Henen na"appuhin inatna ya ipa"elna nan ma'at hi udum di algaw hinan Punligatan di Tatagu ti aton goh AntiKristu (Mat. 24:15; Lk. 21:20).

34 Ya un itang di bumadang ay dida,§ mu ta"on hi un way do'ol hi mamhod
an middum ay dida ya layahda ti unda pangal'ali.
35 Ya danen nun'anomnoman ya mun'apatoyda ta hiyay dumalat hi
ipaphodan di ugalida. Ya ma'at an amin hanan punligatan ta engganay
magtud di ninomnom Apo Dios hi a'atana.
36 Mu henen alid Syria* ya umat hinay gunna aton an nan pohpohdonay
atona. Ya mumpahpahiya ti alyonay un nidugdugah di abalinana ya un an
amin nan madayaw an ta"on nan na'abbagbagtun Dios. Ya inaynayunan
aton hana ti hiyah ne inyabulut Apo Dios hi ma'at tuwali ta engganah un
ma'udyaan di bungot Apo Dios hinan tataguna.
37 Ya hene goh an alid Syria ya adina haghaggungon an e'gonan nan
dinayaw din o'ommodna, ya adina kulugon nan malgom an ta"on un nan
binabaiy mangal'alu' ay hiya ti mumpahiya hiya.
38 Mu un ohay kulugona an nan adi mattig anu an mun'adug hinan
nun'ahamad an allup ta hiyay pange'nonganah nan balitu', ya silver, ya
nan nanginan batu, ya nan nun'anginan gina'u. Mu hana ya agguy ahan
dinayaw din o'ommodna.
39 Mu henen kinulug nan udum an tataguh nan udum an babluy di
pumpabadangana anu ta gubatona nan abablubabluy an nun'ahamad di
allupna. Ya hanan mangiyunnud ay hiya ya pun'ap'apuona didah nan
tatagu, ya idatana didah luta.
40 Ya heden agadyuhan di apogpogan di pumpapto'an nen ali ya gu-
baton nan alid Egypt hiya. Mu amungon den alid Syria nan do'ol an
tindalun mumpunlugan hinan gumo' an kalesan punluganan di mi'gubat,
ya nan mumpungkabayu, ya nan mumpunlugan hi pupul ta pa"ionday
numbino'ob'on an abablubabluy an paddungnay unda pun'ilayud.
41 Ya ta"on un ad Israel ya gubatonda goh. Ya do'ol ahan di pumpatoyda,
mu nan babluy ad Moab, ya ad Edom, ya nan na'angang an holag Ammon
an mumpumpapto' ya diday adi ma'abak
42 ta hakuponan amin nan do'ol an babluy an umayana an ta"on ad Egypt.
43 Ya hamhamonan amin nan mun'apla'an an gina'ud Egypt an nan balitu',
ya nan silver, ya nan udum an nabalul. Ya nan iLibya, ya nan iSudan ya
humukuda ta mumbalindah baalna.
44 Mu mipa'innilan hiyan waday hapit an malpuh appit hi buhu'an di
algaw, ya appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an mangipata'ot
ay hiya. At nidugah di bumungtana, ya umuydan mumpamatoy hinan do'ol
an tatagu.
45 Ya iyammaday do'ol an tuldan abung hinan numbattanan nan Baybay
an Mediterranean ya hinan awadan di Timplun Apo Dios ti adina ahan
ta'tan hi Apo Dios. Mu heden adatngan di atayana ya mi'id ah ohah
mamadang ay hiya."

---

§ **11:34** Ma'abbungot nan Hudyuh din nangipita'dogan Antiochus IV Epiphanes hinan pimmuhin pun'onngan hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, at ente"adan nangubat ay hiya ya nan titin-daluna. Hay babluy hi na'amunganda ta munnomnomdah atondan gumubat ya ad Modein an wah nan duwampulu ta han pitun kilomitluh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an mipalpud Jerusalem. Hay a'ap'apuda ya da Mattathias Maccabeus ya nan imbaluynan hi Judas Maccabeus, ya hidin 165 B.C. ya inabakda da Antiochus IV Epiphanes. Ya hidin December 25, 165 B.C. ya indawatday balbalun maleneh an pun'onngan ay Apo Dios.

* **11:36** Heten ali ya bo'on hi Antiochus IV Epiphanes mu hay ipa"elna ya hi AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu). Ya manu ay bo'on hi Antiochus IV Epiphanes ti nan nehnod an nibaag di aatna an nitudo' hinan Dan. 11:36-45 ya agguy na'at ay hiya an ta"on un waday nipaddungana (II Thess. 2:3-12; Rev. 13:5-8).

12

Nan Gutud di Pogpogna

1 Intuluy nan anghel an himmapit an inalinay, “Heden gutudna ya umalih
Michael an nabagbagtun anghel an mamaliw hinan tatagum. Ya mawaday
nidugah an ligat an agguy na'na'at hidin te"an di nalmuwan nan tataguh
engganan nen gutudna. Mu henen gutudna ya an amin ayun Hudyun
nitudo' di ngadanah nan liblun Apo Dios ya da'yuy mabaliwan.
2 Ya an amin nan nun'atoy an nun'ilubu' ya mun'amahuanda. Ya nan
udumnan dida ya mi'tagudah mi'id di pogpognan Apo Dios, mu nan udum
ay dida ya minaynayun an mababainanda.
3 Ya nan nun'anomnoman an mumpanudtuduh nan maphod hinan tatagu
ya diday humenehenel hi enggana an umatdah nan bittuan.
4 Mu hay alyo' ay he"a, Daniel, ya ti'lupom henen nitud'an nan hapit, ya
tinimliam ta engganay un madatngan nan gutud di pogpogna. Ya olom ni'
ya do'ol di tatagun umuy lumane'le'od ta anaponday atondan manginnilah
nan ma'ma'at.”
5 Ya ha"in an hi Daniel ya tinnig'u han duwan anghel, ya nundinammang-
dan timma'dog hinan pingit di wangwang.
6 Ya himmapit nan ohan dida, ya inalinah nan ohan nunlubung hi linen an
wah nan bagtunah nan pingit nan wangwang di, “Anuud mah nin di gutud
di ipa'annungan ten umipanoh'a an ma'ma'at?”
7 Ya inta'nang den anghel an nunlubung hi linen nan duwan ngamay-
nad abuniyan, ya dengngol'u an inhapatanah nan ngadan Apo Dios an
matattaguh engganan inalinay, “Wa ay ta maluh di tulu ta han godway
tawon ta malpah di punligligatan nan tatagun Apo Dios ya ma'at an amin
hatu ta mipa'annung.”
8 Ya dengngol'u nan inalina, mu agguy'u inilay pohdonan ipa'innila, at
hiyanan inali' ay hiyay, “Apu, hay pumbalinan mah daten ma'ma'at?”
9 Ya tembalnan inalinay, “Umanamut'a, Daniel, ti hatun inali' ya mahapul
an adi mipa'in'innila ti nati'lup an natimlian ta engganay un madatngan nan
gutud di pogpogna.
10 Ya do'olday tatagun pumhod di ugalida, mu nan mangamangat hi
nappuhi ya inaynayunda. Ya mi'id ahan di ohan didan manginnilah aat di
nahamad an pangat, mu nan nanomnoman ya diday manginnila.
11 Ya mete"an de han algaw an ipadinngan nan me'nong hi abigabigat ya
mala"uh ay di hinlibu ya han duway gahut ta han nahiyam di algaw ya un
mahkay mipallog nan atata'ot an puma"i.*
12 Ya mipadenol nan tatagun adi malumluman di pangulugda ta nanga-
mung malpah heden hinlibu ta han tuluy gahut ta tulumpulu ta lemay
algaw.
13 At hiyanan he"a, Daniel, ya inaynayunmu nan amakulug di aatmuh
engganah nan gutud di pogpogna. Ya wa ay ta matoy'a mu hidin amahuan
di tatagu ya mamahuan'a ta midat ay he"a nan lagbum!”

* **12:11** Mat. 24:15.

Hosea

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Hosea (unu hi Hoshea).

Hay Nangitud'an Hosea eten Liblu: nan Hudyud Israel.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan abaliwan.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 755 B.C. hi engganah din 722 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay aton Apo Dios an mangitultuluy an mamhod hinan Hudyun ay paddungnay ahawana an ta"on hi unda gun aton di nappuhi.

Hay Outline ten Liblu:

Hay INTESTIMONYN Hosea (1:1—3:5)
- Hay intestimonyna ya inahawanah Gomer (1:1-3a)
- Hay intestimonyna ya nunholagda (1:3b—2:1)
  - Hay ohan holagda ya hi Jezreel (1:3b-5)
  - Hay ohan holagda ya hi Lo-Ruhamah (1:6-7)
  - Hay ohan holagda ya hi Lo-Ammi (1:8—2:1)
- Hay intestimonyna ya inlugtalugtap Gomer hiya (2:2-23)
- Hay intestimonyna ya inaliwanay bahol Gomer (3:1-5)

Hay IMPA"EL Hosea (4:1—14:9)
- Hay impa"elna ya paddungnay immilugtap nan Hudyuh nan ay paddungnay ahawadan hi Apo Dios ti numbaholdan Hiya (4:1—12:14)
- Hay impa"elna ya bimmungot hi Apo Dios hinan Hudyu an ay paddungnay ahawana (13:1-16)
- Hay impa"elna ya mahapul an itutuyun nan Hudyuy baholdah nan ay paddungnay ahawadan hi Apo Dios ta mumbangngaddan Hiya (6:1-3)
- Hay impa"elna ya waday pamhod Apo Dios hinan Hudyu an ay paddungnay ahawana an ta"on hi paddungnay inlugtalugtapanda Hiya (11:1)
- Hay impa"elna ya mabalin an aliwan Apo Dios nan bahol di Hudyu an ay paddungnay ahawana (14:1-9).

1 Hiyah te impa'innilan Apo Dios ay ha"in an hi Hosea* an hina' Beeri
hidin numpapto'an da Uzziah,† ya un hi Jotham,‡ ya un hi Ahaz,§ ya un hi
Hezekiah* hi ad Judah, ya hidin numpapto'an Jeroboam† an hina' Joash hi
ad Israel.

Nan Pamilyan Hosea

2 Hay nahhun hi inalin Apo Dios ay ha"in ya inalinay, “Malhin'a, mu nan
babain iyahawam ya mahapul an adina iyohhan he"ay namenhodna. At
hiyanan nan udum an imbabaluyna ya imbabaluy di udum an linala'i. At
hiyah te nipaddungan di aatyun tatagu' an holag Israel an agguyyu innay-
nayun di namhodyun Ha"in ti nan udum an madayaw di dinaydayawyu.”

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan abaliwan.* Ya hay udumnan propetan mataguh din amataguna ya da Isaiah ay Amos, ya hi Micah goh. † **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 792-740 B.C. ‡ **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 750-732 B.C. § **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 735-715 B.C.
* **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 729-686 B.C. † **1:1** Hiya ya nan Alin hi Jeroboam *II* an bo'on *I*, ya hay nun'alianad Israel ya hidin 793-753 B.C.

3 At inyahawa' hi Gomer an hina' Diblaim. At hidin nunhabi ta nuntungaw, ya lala'i.
4 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Ngadnam hi Jezreel‡ nan imbaluyyu ti ag'aga ya moltao' nan alid Israel ta iballoh'u din pinatopatoy din hi apunan hi Jehu§ ad Jezreel.* Ya pogpogo' goh nan pumpapto'an ad Israel.†
5 Ya henen algaw ya ubaho' nan mun'abi'ah an tindalun di i'Israel hinan Nundotal an Jezreel."
6 Ya palpaliwan goh ya intungaw Gomer han babai. Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Ngadnam hi Lo-Ruhamah‡ ti *adi' mahkay hom'on* ya aliwan di bahol nan i'Israel.
7 Mu da'yu ay an iJudah ya hom'o' da'yu. Mu adia' mun'usal hi pana ya hanggap, ya adi' goh baalon nan tindalun numpuntakay hi kabayu ta umuyda gubaton nan buhulyu, mu dumalat nan ongol an abalina' ya baliwa' da'yu."§
8 Ya hidin naphuh Lo-Ruhamah ya nawada'an goh hi Gomer, ya nuntungaw goh, ya lala'i.
9 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, "Ngadnam hi Lo-Ami.* Ti adi' mahkay ibilang nan i'Israel hi tatagu', ya bo'on mahkay Ha"in di Diosda!"

Hay Na'ohhaan nan iJudah ya nan i'Israel

10 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Nan i'Israel ya gunda dumo'ol an umatdah nan panag hinan pingit di baybay an mi'id di bilangna. Ya manu ti inali' an adi' ibilang didah tatagu' mu awniat madatngan di pangalya' ay didan Ha"in an Dios an wagwadah enggana di ad imbabaluy ay dida.†
11 At ma'ohha‡ ayu mahkay an i'Israel ya iJudah ya unyu pot'on di ohah mun'ap'apun da'yu. Ya taynanyu nan babluy an immayanyu ta mumbangngad ayu mahkay hinan babluyyu, ya mun'am'amlong ayu ti ipaphod'uy nitaguanyu. At hiyah ne ma"aphod hi ma'at hinan babluy ad Jezreel."

2

1 Ya innayun goh Apo Dios an inali ay ha"in ta ibaga' hinan i'ibba' an i'Israel di, "Ditu'uy tatagun* Apo Dios an pa'appohpohdona."

Hay Nangipaddungan Apo Dios hi ad Israel hinan Babain Puta

2 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
"Umat hinan inatmu ay ahawam an inalim hi bo'on mahkay ahawam di ato' ay da'yun i'Israel.
Ti mahapul an idinongyun mumpabadang hinan udum an madayaw.
3 Ti gulat ta adi ipogpog ahawam an me'yengha at la'tot ya benladam
ta umat hidin nitungawanan agguy nalubungan.†

---

‡ **1:4** Duway pohdonan ibaga ti (1) nan oha ya *nan ipahangaw Apo Dios* (Hos. 2:22-23), ya (2) *hay numpangiwa'atan Apo Dios hinan tatagu.* § **1:4** Hay nun'alianad Israel ya hidin 841-814 B.C. Nan Alin hi Jeroboam II an numpapto' ad Israel eden timpu ya holagna. * **1:4** Nete"ah nan numpapto'an Jehu hi ad Jezreel (II Ki. 9:14-37). † **1:4** Na'at hidin 753 B.C. (II Ki. 15:8-10). ‡ **1:6** Hay pohdonan ibaga ya *mid mammo'.* § **1:7** Binaliwan Apo Dios nan iJudah hinan titindalun di i'Assyria hidin 722-721 B.C., ya impidwana goh an namaliw ay didah din 701 B.C. (II Ki. 19:32-36). * **1:9** Hay pohdonan ibaga ya *bo'on diday tatagu'.* † **1:10** Rom. 9:26. ‡ **1:11** Heten hapit ya nibalin hinan hapit an *Jezreel* an hay ohan pohdonan ibaga ya *hay numpangiwa'atan Apo Dios hinan tatagu.* * **2:1** Hiyah ne nibalin an ngadan Lo-Ammi. † **2:3** Hay ugalin di Hudyu ya nan lala'i di mangidat hi lubung di ahawana (Ex. 21:10; Ezek. 16:10), at hay pohdonan hapiton ya idinong Hosea an manalimun ay Gomer ta okod hiyan mumputah udum an linala'i.

At umat hinay ato' ay da'yuh unyu adi ipogpog an mundayaw hinan
bulul.
Ti pumbalino' tun lutayud Israel hi mapulun,
at la'tot ya matoy ayuh inuwawyu.
4 Ya paddungnay imbabaluy da'yuh udum an lala'i,
at hiyanan adi' da'yu hom'on.
5 Undan adi ahan ababain an hiyah ne nawadaanyu.
Ti paddungnay mitnud hi inayuh nan linala'in namhod ay hiya
ti dida anuy mangidat hi onona, ya inumona, ya iyulohna,
ya nan mun'aphod an ilubungna, ya bayah, ya lana.‡
6 At hiyanan hawana' nan owonah hubit,
ya ihamad'un dedengon di nunlene'woh
ta mi'id mahkay di atonan lumahun.
7 At ta"on hi unna ilulud an mitnud hinan e'enghana
ya mi'id di atona ta umuyna anapon dida,
mu mi'id di abalinana.
At la'tot mahkay ya alyonay,
Unna' at mumbangngad hidin ahawa' tuwali
ti od'odolnay nitagua' hidin hopapna ya un ad ugwan!"
8 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Mu engganad ugwan ya adina ahan abuluton an Ha"in
di nangidat ay hiyah paguy, ya bayah, ya lanan di olibo,
ya ta"on un nan silver ya balitu' an inyammadah nan bululdan hi Ba'al.

9 At hiyanan bangngado' nan nun'idat'un paguy hidin ahiboto'
ya nan pinahapah an bayah,
ya ta"on un nan mun'aphod an lo'ob ya lubung an indat'un panophop-
nah odolna.
10 Ta paddungnay bolada' hi hinagang nan e'enghana
an mi'id di mabalin hi mangipawan Ha"in.
11 Ya pogpogo' an amin nan pun'amlongana
an umat hinan tinawon ya binulan an behta,
ya ta"on un nan Habadun ngilin.
12 Ya pumpa"i' nan intanomnan greyp ya nan ayiw an fig
an alyonah imbayad nan linala'in nangelo' ay hiya.
Ya pahangawo' di do'ol an holo' eden nuntammana ta panganan nan
atap an animal."
13 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Moltao' hiyan dumalat di nan'uganan Ha"in
ti nun'onong hi incense hinan do'ol an bulul an Ba'al
ya hay nangusalanah nan nun'abalul an umat hi hengheng
ta nangagay'aynah nan paddungnay e'enghana ta inaliwana' ay hiya."

Hay Pangipaphodan Apo Dios hinan Holag Israel

14 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Ta"on un umat hinay nipaddunganyu mu awniat ihapita' da'yu
ta itnud'u da'yuh nan mapulun ta ephod'un mi'hapit ay da'yu
ta way atonyun mumbangngad ay Ha"in.§
15 At ibangngad'u da'yuh babluyyu,
ya pogpogo' mahkay di punligatanyu.

---

‡ **2:5** Kinulug nan tatagu an hi Ba'al di nangidat ay dane ti hiya anuy nangipiyalih udan.

§ **2:14** Hatu ya ma'at hinan Hinlibuy Tawon.

At mun'am'amlong ayu an umat hidin o'ommodyuh nanaynandad
Egypt.
16 At hitun a'atan ne ya adiyu mahkay alyon hi un hi Ba'al*
di paddungnay *ahawayu* ti Ha"in ya anggay di unudonyu.
17 At pogpogo' hi punnomnomanyuh Ba'al
ta adi gun mahaphapit.
18 At malenggop di pi'taguanyu ti mi'id di aguhanyu
ti ta"on un nan atap an animal, ya nan hamuti,
ya nan mabuluh an dumalan ya mi'id di nappuhih atondan da'yu.
Ya umat goh an mi'id di mangubat ay da'yu
ti pa"io' an amin nan ma'usal hi gubat an umat hi hanggap ya pana.
19 Ya abuluto' da'yu ta ato' ay da'yuy maphod,
ya ipa'dam'u nan pamhod† ya homo"un da'yuh enggana.
20 Immannung an adi' ibahhaw tun inali' an da'yuy tatagu'
ta wan abulutonyu an Ha"in hi Apo Dios.
21 Ya henen algaw ya donglo' mahkay di luwaluyu ta ipa'ali' di udan,
22 at humangaw di itanomyun paguy, ya greyp, ya olibo.
At hay pangalidah nan babluyyu ya ad Jezreel‡ an dumalat di ado'ol
di *ipahangaw'u*.
23 At hitun pangibangngada' ay da'yuh nad Israel ya Ha"in mahkay di okod
ay da'yu.
At da'yun nangalya' hi adi' pohdon§ di pangipattiga' hi pamhod'u,
ya da'yun nangalya' hi bo'on'u tatagu* di pangalya' hi tatagu' da'yu
mahkay.†
Ya awniat alyonyu nongkay di Ha"in hi Apo Dios."

3

Hay Namangngadan Hosea ay Ahawanan hi Gomer

1 Palpaliwan ya inalin Apo Dios ay ha"in di, "Eka bangngadon nan
ahawam hinan ne'yenghaana. At ta"on un umat hinan mi'linala'i ya
ipattigmuy namhodmun hiya an umat hinan munnananong an namhod'un
da'yun i'Israel ti ta"on unna' din'ug ay da'yu ta dinayawyuy bulul, ya umat
goh an pohpohdonyun onon nan ne'nong an raysin an niyammah tinapay
ay danen bulul."*
2 At inunud'u din inalin Apo Dios ta binayada' nan ahawa'† hinan
ne'yenghaana hi himpulu ta leman silver ya pituy halub an barle.‡§
3 Ya inali' ay hiyay, "Mahapul an idinongmun mumputa, ya adi'a mahkay
umuy me'yelo' hi udum an linala'i, ya mihina'ah tun abung'u an ta"on un
madnoy di adita pun'ohhaan an molo'."

---

* **2:16** Hay pohdon ten ngadan di bulul an ibaga ya *apu* unu *ahawa*. Hiyah ne hanul di Hudyu. † **2:19** Heten hapit an pamhod ya nitudo' hinan hapit di Hudyu, mu gulat ta nitudo' hinan hapit di iGreece at immannung an *agape* di nitudo' hitu an bo'on nan pamhod an *phileo* unu *eros* ti heten kalahin di pamhod ya minaynayun an madpol an ta"on un way malgom an ma'at. ‡ **2:22** Hay pohdonan ibaga ya *nan ipahangaw Apo Dios*. § **2:23** Unu Lo-Ruhamah (Hos. 1:6). * **2:23** Unu Lo-Ammi (Hos. 1:9). † **2:23** Rom. 9:25. * **3:1** Heten tinapay ya Onong hi Punyamanan an nidat ay Ba'al. † **3:2** Hi Gomer ya numbalin hi himbut ti mid mapto' ya napuh di pihhuna, at nila'uh palengke. ‡ **3:2** Hiyah ne umat hi paguy. § **3:2** Nan pihhun silver an indat Hosea ya godwan di balul nan himbut (Ex. 21:7, 32). Mu gulat ta middum di balul nan onom hi kaban an barle at hiyah ne ustuh balul nan himbut.

4 At umat hinay inalin Apo Dios hi ato' ti mipaddung ay ditu'un i'Israel
an mabayag ya mi'id di mun'ali ay ditu'u. Ya mabayag goh an mi'id di
mange'nong hinan e'nong tu'u, ya mi'id mahkay goh din bulul.
5 Mu la'tot mahkay ya mumbangngad tu'un i'Israel an mundayaw ay Apo
Dios ta unudon tu'u nan ali an holag David. At ta'tan tu'u mahkay hi Apo
Dios, at hiyanan umunud tu'un Hiya ta wagahan ditu'u.*

4

Nan Inalin Apo Dios hi Bahol nan i'Israel

1 Ya inali' an hi Hosea di,
"Donglon tu'un holag Israel heten ipabahol Apo Dios ay ditu'u
an mi'id anuy denol nan tatagun ditu'u,
ya mi'id di pamhod tu'uh i'ibba tu'u,
ya din'ug tu'u anuh Apo Dios.
2 Ti un tu'uat goh mun'idut, ya kumuluk, ya pumatoy,
ya mangakaw, ya me'yelo' hi bo'on ahawa,
at paddungnay limmuwag nan adi maphod an ma'ma'at,
at hiyanan minaynayun di mipapatoy ay ditu'u.*
3 At hiyanan mumbalin hi mapulun tun babluy tu'u
ta mun'atoydan amin nan wah tu
an ta"on un nan animal, ya nan hamuti,
ya ta"on un nan wah nan baybay."

Hay Namadanan Apo Dios hinan Papadi

4 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Mu adi ayu mumpipinnabahol
ti hay pabaholo' ya da'yun papadi.†
5 Ti gun ayu bumahobahol hi abigabigat an da'yun amin hinan mumpun-
layah an propeta,
at hiyanan pa"io' hinad Israel an nipaddung hi inayu.
6 Ubaho' nan tatagu' ti agguya' inunud ay dida,
mu da'yun papadi di pabaholo' ti adiyu pohdon an unudon di
Uldin'u.
At hiyanan du'go' da'yu an ta"on un nan imbabaluyyu.
7 Ti alyon at goh ta dumo'ol ayun papadi
ya un at goh miyal'allay pumbahbaholanyu
ti impalloga' an Dios hinan inyammayun dayawonyu.
8 Ti pohpohdonyuh un bumahobahol nan tatagu'
ta dumo'ol di iyalidah e'nongdan dumalat di baholda
ya wan da'yuat di umadangyan.
9 At hiyanan moltao' nan tatagun dumalat nan baholda,
ya umat goh hinay ato' ay da'yun papadi."

---

* **3:5** Hiyah ne ma'at hinan Hinlibuy Tawon. * **4:2** Hidin nalpahan di natayan nan Alin hi Jeroboam II ad Israel hidin 753 B.C. ya waday namatoy hinan opat an a'alid Israel an (1) nan Alin hi Zechariah (an un onom di bulan hi nun'aliana ya un matoy; II Ki. 15:8-12), ya (2) nan Alin hi Shallum (an un oh'ohhay bulan hi nun'aliana ya un matoy; II Ki. 15:13-15), ya (3) nan Alin hi Pekahiah (an un duway tawon di nun'aliana ya un matoy; II Ki. 15:23-26), ya (4) nan Alin hi Pekah (II Ki. 15:27-31). Ya eden timpu ya waday ohan alin agguy napatoy an nan Alin hi Menahem, mu hiyay nangipapatoy hinan impapto'na, ya impabu'lina nan numpunhabi (II Ki. 15:16). † **4:4** Mid mapto' ya waday udum an papadin namhod an mangidiklamuh nan tatagu ta alyonday hay tataguy dumalat hi pimmuhian nan nasyonda, mu hay inalin Apo Dios ya ta"on un dida goh.

10 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Ta"on goh hi unyu gun anon di dagwayun e'nong nan tatagu
mu mahinaangan ayu damdama.
Ya ta"on hi un ayu gun me'yelo' hinan binabain puta
mu adi ayu mahlag ta mi'id di atonyun dumo'ol
ti nginohoya' ay da'yu.”

Hay Nundayawan di i'Israel hi Udum an Ibilangdah Diosda

11 Ya inalin goh Apo Dios ay ditu'uy,
“Nen unyuat goh ilaputan an uminum hi bayah,
an ta"on un nan napgot ya iniddumyu ta mabutong ayu,
ya mid poto' di punnomnomyu.
12 Ya nan goh udot bubulul an ayiw di ayyu pummahmahan hi un waday
pohdonyun innilaon,
ya usalonyuy pintung unu hul'ud an pumbuyun ta innilaonyuy aat
di ma'at.
Ya pohpohdonyun umuy me'yel'elo' hinan binabain puta,
at hiyanay dimmalat hi nan'uganyun Ha"in an Dios.
13 Ya hidih nan tulid di duntug di ayyu pangidawatan hinan e'nongyu
ya panghoban hinan incense hinan puun di atata'nang an ayiw an
manaphapang an maphod hi punliduman.
At mahawanan nan adi maphod an atonyu an ipabayad nan imba-
baluyyuy odolda
ya ilugtapan nan inapuyuy ahawada.

14 Mu adi' moltaon nan binabain imbabaluyyu ya inapuyun nangat hi umat
hina
ti da'yun linala'iy gun umuy hinan mangila'uh odoldah nan way
pun'onngan,
ya innayunyun mun'onong hinan dayawonda.
Mu undan agguyyu inilan henen gunyu aton di dumalat hi
a'ubahanyu?‡
15 Da'yun i'Israel ya nipaddung ayu damdamah nan babain nangilugtap hi
ahawana.
Mu olom ni' ya adiyu talamon nan iJudah ta adida iyunnud ay
da'yu.
Ya idinongyun gun umuy mun'onong ad Gilgal§ ya ad Beth-Aven* an
napnuwan di adi maphod an ma'ma'at.
Ya adi ayu gun munhapatah ngadan'u an Dios an wagwadah
enggana.
16 Da'yun i'Israel ya umat ayu goh hinan bakan nalot an maguyud.
Pohdo' an ipapto' da'yun umat hinan aton nan mumpahtul
an iyuyna nan kalniluh nan ambilog an pumpahtulan,
mu nihimung an adiyu pohdon.
17 Ti nunheglay namenhodyun i'Israel an mundayaw hinan bulul,

‡ **4:14** Manu ay adi moltaon Apo Dios di pumbaholan nan binabai ti inilanan nan linala'i ya moltaonda nan binabaih unda ilugtapan dida an ta"on un dida goh an linala'i ya middumdah nan putan di timplu. § **4:15** Hete ya babluy an neheggon ad Jericho, ya impiyamman nan Hudyuh di nan ma"aphod an pundayawandah bululda (Hos. 9:15; 12:11). * **4:15** Hay pohdonan ibaga ya *babluy di pumbaholan.* Mu hay immannung an ngadan ten babluy ya ad Bethel an hay ibalinana ya *punhituwan Apo Dios* (bahaom nan footnote di Gen. 28:19). Mu pimmuhih ten lugal ti nan nahhun an alid Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an nan Alin hi Jeroboam I (930-909 B.C.) ya impiyammanah di nan oha goh an ma"aphod an pundayawan hinan bulul (I Ki. 12:28-33).

at un ayu kaymu okod!
18 Ya pohpohdonyun umin'inum
ta wa ay ta nabutong ayu
ya innayunyun umuy manganap hinan binabain puta
ti pa'appopohdonyun gun mangat ay danen ababain.
19 At hiyanan ma'ubah ayuh pangat han paddungnay alipugpug ta mabainan ayu
ti mi'id di ibadang nan bubulul an gunyu onngan."

5

Hay Moltan nan i'Israel ya iJudah

1 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Donglonyuh ten alyo' an da'yun papadi, ya da'yun i'Israel, ya ta"on un da'yun pamilyan di ali
ti un gulat at ya da'yuy maphod di pangipanuhnah nan malgom,
mu un ayuat goh numbalin hi hulun a'naan di tatagud Mizpah,*
ya tawang an nebe'lag hinan Duntug an Tabor ta omod unda do'ol di tatagun ma'na.
2 Ti hanan pumbahbaholanyu ya paddungnay limmamut hi nitaguanyu,
at hiyanan moltao' da'yuh udum di algaw.
3 Ti i'innila' an amin nan ina'inatyun i'Israel.
Ya hay pannig'un da'yu ya umat ayuh nan babain din'ugnay ahawana ya immuy ne'yengha,
at hiyanan adi' da'yu abuluton.
4 Ti hanan nun'appuhin ato'atonyuy adiyu namhodan an mumbangngad ay Ha"in an Dios.
Ti popohdonyu ahan an dayawon nan udum an dayawonyu,
at hiyanan adia' abuluton an Ap'apun Diosyu.
5 Ya nan adiyu pumpa'ampaan an i'Israel di attiganan nibahhaw ayu.
At hiyanan matoy ayu an ta"on goh un da'yun iJudah.
6 At ta"on hi unyu e'nong di baka unu kalnilu ay Ha"in
ya mi'id di hulbina ti adi' abuluton
ti din'ug'u nongkay da'yu.
7 Ti mi'id di denolyun Ha"in an Dios an un at goh nan udum an madayaw di nundenlanyu.
At hiyanan ta"on un nan imbabaluyyu ya mi'id hulbidan Ha"in,
at ma'ubah ayun amin an ta"on un nan pahtuyu."

Hay Amoltaan di iJudah ya i'Israel

8 Hin'alina goh ya inalin Apo Dios di,
"Mundadaan ayun holag Benjamin ta ipagangohyu nan talampet
ta madngol ad Gibeah, ya ad Ramah, ya ad Beth Aven† ta mipa'innilan waday gubat.‡
9 Ti nadatngan mahkay di a'ubahanyun amin an i'Israel,
at adi ayu dumenodenol
ti umannung nan inali' an ubaho' nongkay da'yu.
10 Ya ta"on un nan a'ap'apud Judah

---

* **5:1** Duway Mizpah ad Israel ti (1) waday ohah nan babluy ad Gilead hi appit hi buhu'an di algaw (Gen. 31:43-49), ya (2) waday oha ad Benjamin (I Sam. 7:5-6; 10:17). Agguy tu'u inilay awadan ten Mizpah. † **5:8** Unu ad Bethel (bahaom nan footnote di Hos. 4:15). ‡ **5:8** Hay kulugon nan udum ya ipa'innilanay gubat an nitudo' hi II Ki. 16:5-9 ya Isa. 7:1-9.

ya umatdah nan tagun unna gulaton an mangipahlig hi igad,§
at hiyanan nan bungot'u ya ay danum an ihiit'un dida.
11 Ya da'yun i'Israel ya nidugah di punligatanyu
ti hiyah ne lagbuyun nundayaw hinan mi'id di hulbinan bulul.
12 At ad ugwan ya hay pummolta' ay da'yun i'Israel
ya umat hi pangat di la'oy an mama"ih nan lubung.
Ya hay pangat'uh nan iJudah ya umat hi pangat di lu'lu' hinan ayiw.
13 At hidin le'naonyun i'Israel an mid ologyu
ya nan iJudah an dumalat di hugatda
ya umuy ayu mumpabadang hinan alid Assyria.*
Mu mi'id di abalinandan bumadang ay da'yu.
14 At mi'id di mabalin an mamaliw ay da'yun i'Israel ya iJudah hinan pummolta'
an umat hi pangat di layon an mangilayaw ay da'yu ta ma'ubah ayu.
15 At du'go' da'yun tatagu' ta engganah muntutuyu ayuh baholyu,
at mumpahpahmo' ayun mumpabadang ay Ha"in
ti gapun nen holtaponyu ya hapulona' mahkay ay da'yu."

6

Hay Agguy Namhodan nan i'Israel an Muntutuyuh Baholda

1 Ya inali' an hi Hosea di,
"La'tot man ya alyon tu'uy,
Mumbangngad tu'u mahkay an mundayaw ay Apo Dios
ti pina"i ditu'u ni' ay Hiya,
mu ipaphod ditu'u!
Ya paddungnay hinugatan ditu'u,
mu agahan ditu'un Hiya goh damdama!
2 At ag'aga ya ipaphodnay niyatan tu'un Hiya
ta minaynayun an ibbaan ditu'uh tun pi'taguan tu'u.
3 At hiyanan mahapul an aton tu'uy abalinan tu'un manginnilah aatna.
Ti nundadaan tuwalin bumadang ay ditu'u
an umat hinan algaw an un tuwali mingemel hinan helhelong,
ya umat goh hinan udan an un tuwali magah hitun luta
ta humangaw ya pumhod di mitanom."

4 Mu inalin Apo Dios di,
"Unman mi'id di pangi'ata' ay da'yun i'Israel ya iJudah
ti i'innila' an henen pamhodyun Ha"in
ya umat hinan bunut ya dulnuh nan mun'awawa'ah an ag'aga ya na'ubah.*
5 At hiyanan hennag'u nan propeta' an mangipa'innilan ubaho' da'yu.
Ti hay ninomnom'un ten ato' ya ta ma'awatanyuh un madatngan nan a'ubahanyu
an umat hi dumatngan di ilat.
6 Ti hay pohdo' ya nan nahamad an pamhodyun Ha"in
an bo'on nan animal an e'nongyun Ha"in.†
Ti nan pangunudanyun Ha"in an Dios di nabalul ya un hanan go-hbonyun e'nong ay Ha"in."

---

§ **5:10** Penloh nan iJudah nan udumnan babluy ad Israel (I Ki. 15:16-22). * **5:13** Unu nan Alin hi Tiglath-Pileser III (II Ki. 15:19-20; 17:3). * **6:4** Ta"on hi un paddungnay nuntutuyu nan i'Israel hinan verses 1-3 mu inilan Apo Dios an agguy nahamad nan inatdan nuntutuyu. † **6:6** Mat. 9:13; 12:7.

7 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Mu hay immannung ya umat ayu ay da Adam
an imbahhawda nan nunhahappitananmi.‡
8 Mu umat goh hidin i'ibbayud Gilead an adi ahan maphod di ina'inatda,
ya do'ol di tatagun pinatopatoyda.
9 Ya ta"on un da'yun papadi ya mumpangakaw ya mumpunhod'ap ayu
ti matutunud ayun umuy mumbota' hinan kalatan miyuy ad Shechem§
hi maluh ta hod'aponyu ya pinatoyyu.
At nidugah ahan an adi maphod hanan ato'atonyu!
10 At hidin do'ol di gun'u tinnig an nappuhin ina'inatyud Israel
ti umat ayu nongkay hinan babain din'ugnay ahawana ta immuy ne'ye'engha,
ya hay pannig'un da'yu ya nalugit ayu.
11 Ya ta"on un da'yun iJudah ya waday gintud'uh panumalyaa' ay da'yu
ta miyunnudan hinan inatyuy pummolta' ay da'yu.
Mu ongol di namhod'un bumadang ay da'yu ya mangipaphod hinan numbabluya'!”

7

1 Ya inalin Apo Dios di,
“Mu nihimung an nappuhiy gunyu aton
an namamad Samaria* ti layahanyuy i'ibbayu,
ya wada goh ay da'yuy mangakaw ya humod'ap.
2 Ya hay punnomnomyu ya agguy'u inilan amin nan nun'appuhin gunyu aton,
mu hay immannung ya i'innila' an nan pumbaholan gunyu aton.
3 Ti ta"on tuwalih un nan aliyu ya nan u'upihyalna
ya pun'amlonganda nan layahyu ya nan nun'appuhin ato'atonyu.
4 Ya umat ayu goh hinan babain din'ugnay ahawana ta immuy ne'yengha.
Ti dumalat nan namenhodanyun gun mumbahol
ya niyummat hinan mabi'ah an apuy hinan punhaangan hi tinapay an adi dumoldolnat.
5 Ya wa ay goh ta nadatngan nan behtan nan aliyu†
ya ni'bubutong hinan u'upihyalna‡
an me'me'yat hinan gun aton nan tatagun mumpungngohoy.
6 Ya nan bungotyu ya umat hinan apuy an bumalabalah nan mahdom
ya wa ay ta yupyupan hinan helhelong ya madanalang.
7 At dumalat enen nidugah an bungotyu ya mi'id di ogonyun mamatoy hinan a'ap'apuyu.
Mu ta"on un umat hinay na'na'at ya mi'id di ohah nan tataguh
numpahmo' an mumpabadang ay Ha"in.”

8 Inalin goh Apo Dios di,
“Da'yun i'Israel ya nipaddung ayuh nan tinapay
an nalutuy balina ya agguy di balina.
9 Ti nan nidugah an nundenolanyuh nan tataguh nan nunlene'wohyu

‡ **6:7** Gen. 3:1-7. § **6:9** Ad Shechem di ma'alih Siudad an Pangihi'ugan ti mabalin an hiyay pange'wan nan tatagun lumayaw hi un way mamatoy ay dida (Josh. 20:1-9, ya namamah nan verse 7). * **7:1** Hiyay pento' nan Alin hi Omri ta hiyay kapitulyudad Israel (I Ki. 16:24). † **7:5** Mid mapto' ya hiyah ne algaw hi nitungawan di ali. ‡ **7:5** Hay na'atan te ya nan Alin hi Elah an numpapto' ad Israel ti nabutong hiyah din natayana (I Ki. 16:9-10).

ya unyu pinalpaliwan ya mid mahkay ologyu
ti nun'a'in'inna ayu unu nun'ala'ay ayu.
10 Mu ta"on un ayu umat hina ya adi ayu mumpa'ampa ta mumbangngad
ayun Ha"in.
At hiyah ne attiganan nibahhaw ayu.

11 At hiyanan umat ayuh nan kalapati
an ag'agan mabaliyan ti mid poto' di punnomnomna.
At mumbi"ahan ayun umuy mumpabadang hinan i'Egypt§ ya
i'Assyria.*
12 Mu alyo' ay da'yu an ta"on un ngadan di ayanyu
ya umata' hinan tagun manawang hi hamuti ta tawango' da'yu
ta ipa'annung'u din inali' an moltao' da'yu.
13 At hiyanan mahmo' ayu ti hay ligat ya a'ubahanyuy
lagbuyun nan'ug ay Ha"in.
Ti un gulat at ya baliwa' da'yu,
mu adi ti inlayalayahana' ay da'yu.
14 Ya hinkilkilaonyun munluwalu,
mu bo'on Ha"in di punluwaluanyu ti hi Ba'al.
Ya hugatonyuy odolyu ta olom ya donglona ya winagahana nan in-
tanomyu.
15 Mu Ha"in an nuntudtudu ya nangipabi'ah ay da'yu
di pumbalinonyun mi'buhul.
16 Ti ngohoyona' an na'abbagbagtun Dios,
at hiyanan umat ayuh nan napikun panan adi mepto' hinan
panaona.
Ya manuy panapit nan a'ap'apuyu,
mu patayon nan buhulyu dida.
At awniat un da'yu ab'abatlan hinan i'Egypt."

8

Hay Nan'ugan nan i'Israel ay Apo Dios

1 Ya inalin Apo Dios di,
"Ipagangohyu nan talampet ta mangipa'innila
an na'uyday umat hi agila an mangubat hitun numbabluya'*
ti agguyyu inat din nunhahappitanan tu'u,
ya nginohoyyu nan Uldin'u.
2 Manu ti munluwalu ayu
ti inaliyuy inilaa' an Ha"in hi Apo Dios.
3 Mu layahyu ti agguyyu inunud nan Uldin'u,
at hiyanan na'uyda mahkay di buhulyu ta pumpudug da'yu.
4 Ti hay oha goh ya numpili ayuh aliyu ya ap'apuyu† an agguyyu inyal'alin
Ha"in.
Ya inyammayu goh nan silver ya balitu' hi bulul ta dinayawyu,

§ **7:11** Numpabadang nan Alin hi Hoshea hinan alid Egypt (II Ki. 17:4). * **7:11** Numpabadang nan Alin hi Menahem hinan alid Assyria (II Ki. 15:19-20), ya umat goh ay da Alin hi Ahaz (II Ki. 16:7-9) ay Alin hi Hoshea (II Ki. 17:4). * **8:1** Hay ipa"elna ya ad Assyria. † **8:4** Natoy nan Alin hi Jeroboam II hidin 753 B.C., ya hidin nehnod an himpulu ta tulun tawon an naluh ya waday leman nahayhaynod an a'alid Israel: (1) hi Zechariah (II Ki. 15:8-12), ya (2) hi Shallum (II Ki. 15:13-16), ya (3) hi Menahem (II Ki. 15:17-22), ya (4) hi Pekahiah (II Ki. 15:23-26), ya (5) hi Pekah (II Ki. 15:27-31).

at hanay dumalat hi a'ubahanyu.
5 Da'yun iSamaria,
adi' ahan pohdon nan inyammayun umat hi kilaw di baka ta dinayawyu![‡]
Nidugah di bungot'un da'yu!
At anuud nin di pumhodan di ugaliyu?
6 Henen gunyu dayawon ya un hay inyamman di i'ibbayun holag Israel damdama!
Mu Ha"in ya anggay di immannung an Dios,
at hiyanan henen gunyu dayawon ya mapa"i ta mun'agimu'.
7 Ya mi'id di hulbin nan ato'atonyu ti ta"on hi un ayu munhabal ya ma'upohda.
Ya wa ay goh di nalamhanan ya nan buhulyuy mangan.
8 At napa"i ayu mahkay an i'Israel
ti ad ugwan ya hay pannig nan tataguh nan abablubabluy ya mi'id di hulbiyu.
9 Ti umat ayuh nan atap an dongki an un okod hi umay'ayana.
At ta"on un ad Assyria ya immuy ayun numpabadang,
ya immuy ayu goh numbayad hi udum an babluy hi mangibaliw ay da'yu.
10 Mu ta"on un ayu gun mumpabadang hi udum an babluy ya amungo' damdama da'yu
ta iyabulut'u ta paligligaton da'yuh nan ali ya ap'apun di Assyria.[§]
11 Manu ti do'ol di inyammayuh pange'nonganyuh a'aliwan di baholyu,
mu un at goh hay a'ud'udman di pumbahbaholanyu.
12 Ti nan me'nong ya nan aton an mange'nong ya impitudo"u,
mu agguyyu inunud.
13 At hiyanan ta"on hi unyu e'nong ay Ha"in nan ma"aphod an animalyu ya gunyu inan danen ene'nongyu
mu adi' abuluton hana ti mipapanomnom ay Ha"in nan baholyu.
At hiyanan moltao' da'yu ta ipiyuy'u da'yu goh ad Egypt[*] ta mumbalin ayuh himbut.
14 Ya mahiw ayun i'Israel an gun mangiyammah a'abung nan aliyu,
mu inaliwanyu nan nunlumun da'yu.
Ya ta"on un da'yun iJudah ya taganyuy paphod hinan nun'ihamad an allup nan numbabluyanyu,
mu ipa'ali' di apuy ta moghob an amin nan gunyu inyamma."

9

Hay Aat Nongkay nan Pummoltan Apo Dios hinan i'Israel

1 Ha"in an hi Hosea ya alyo' di,
"Da'yun i'ibba an holag Israel ya idinongyu nan behtan pun-dayawanyu
ta adiyu iyunnud hinan udum an babluy.
At adiyu pun'amlongan nan do'ol an bento'yu
an hay punnomnomyu ya hiyanay bayad di pundayawanyun Ba'al.

[‡] **8:5** Hiyah ne duwan bulul an impiyamman nan Alin hi Jeroboam I (930-909 B.C.) ad Bethel ya ad Dan (I Ki. 12:28-33). [§] **8:10** Duway mabalin hi ngadana ti (1) nan Alin hi Shalmaneser V, unu (2) nan Alin hi Sargon II (bahaom nan footnote di Hos. 10:6 ta innilaom di aatdan duwa). [*] **8:13** Nan Alin hi Jehoahaz (unu Shallum) an nun'alih tuluy bulan ad Judah hidin 609 B.C. ya nipiyuy ad Egypt hidin Alin hi Neco (II Ki. 23:33-34; Jer. 22:11-14).

Ti umat ayuh nan babain din'ugnay ahawana ta immuy
numpabayad hi odolna.*
2 Mu ta"on un do'ol di ma'an ya ma'inum
ya makudangan ayuh ma'an damdamah udum di algaw.
3 Ti adi tu'u munnonong hitun babluy Apo Dios
ta mumbangngad tu'u goh ad Egypt† ya ad Assyria,
at ta"on un nan mapaniaw an ma'an hidi ya pe"an tu'u.
4 Ya ipawan nan tataguh di nan umuy tu'u pun'onngan hi ma'an ya bayah
ay Apo Dios.
Mu ta"on ya adina damdama abuluton
ti hay pannignah nan ma'an eden babluy ya nipaddung hinan ma'an
hinan way natoy.‡
At hanan mangan ay dane ya mibilangdah nalugit hi hinagang Apo
Dios,
ya adi mabalin an mehgop danen ma'an hinan Timplu.

5 Ya idinong tu'un ibehtaan nan behtan pundayaw ti numbalin tu'uh
himbut,
at mi'id di abalinan tu'un mangat hinan pohdon tu'u.
6 Ya ta"on hi un tu'u alyon di nabaliwan tu'uh nan ay tu'u atayan
mu mah'u' tu'u damdamad Egypt,
at hidiy atayan tu'u ya ilubu'an tu'u.
At hanan nun'abalul an gina'u tu'u ya ma'utawda,
ya nan a'abung tu'u ya mahu'munan hi wa'al.
7 Ya ag'agay adatngan di pummoltaan Apo Dios ay ditu'un holag Israel,
at ipa'innila tu'u tuwalih ne an dumalat nan nun'appuhin ina'inat
tu'u.
Ti ta"on un da'min propeta ya inaliyuy nun'abongang ami,
at adi da'mi ahan pohdon an dumalat nan nidugah an adi maphod
an aatyu.
8 Ti hennaga' ay Apo Dios ta ipa'innila' ay da'yun i'ibban holag Israel di
pumhodanyu,
mu unna' at goh pahiwon ay da'yu
an umata' hi hamutin unna' at goh huluwon an ta"on un hinan Timplu.
9 Ya nidugah di anappuhiyu an umat ayu ahan hinan iGibeah,§
at hiyanan adi aliwan Apo Dios danen gunyu aton,*
at moltaon da'yun Hiya."

10 Ti inalin Apo Dios di,
"Hidin penghanah namto'a' hidin o'ommodyu
ya nipaddung hi panganapan hinan bungan di greyp hinan mapulun
ti hidin penghanah nanniga' ay dida ya umat hi pannigan
hinan hopap di bungan di fig an umipa'amlong.
Mu hidin immuydah nan Duntug an Peor ya ni'dayawda ay Ba'al
an inyamman di tagu,

* **9:1** Hin'umu'uddum ya umuy nan putah nan pun'elekan hi paguy ti linala'in amin di umiyan hidih amahdomahdom ta engganay un malpah ti mahapul an waday mun'adug hinan elek (Ruth 3:2-3). † **9:3** Hay ipa"el ad Egypt ya ad Assyria ti mid di i'Israel an nibalud hidid Egypt (bahaom nan footnote di Hos. 8:13 ta innilaom di na'at hinan ohan alin nibalud hidi, mu iJudah hiya an bo'on i'Israel, at nob'on). ‡ **9:4** Bahaom nan Num. 19:14-15 ta innilaom di ma'at hinan ma'an hinan abung hi awadan nan natoy. § **9:9** Bahaom nan Judg. 19:1-20:48 ta innilaom nan aat di tatagud Gibeah. * **9:9** Manu ay adina aliwan di baholda ti agguyda intutuyun Hiya.

at umipaboholda an umatdan danen gunda dayawon.†
11 At hiyanan nan nabalul ay da'yun i'Israel ya umahpuyaw an ay hamutin tumayap
ti nan a'ahawayu ya adida mahkay mawadaan,
at adi ayu mahlag.
12 Mu ta"on goh hi un alyon hi un way imbabaluyyu
ya bangngado' di nitaguanda ta numanomnom ayu.
Ya mahmo' ayu ti du'go' da'yu!
13 Hidin hopapna ya maphod di nitaguanyun i'Israel
an umat ayuh nan maphod an ayiw an himmangaw hinan ma'allumong an luta.
Mu ad ugwan ya ma'ubah ayu ti patayon nan buhul nan imbabaluyyu."

14 Ha"in an hi Hosea ya alyo' di,
"Hay odowo' ahan ay He"a, Apo Dios, hi atom
ya olom ni' ya adida munholag nan binabai."

15 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun i'Israel ya nete"a tuwalid Gilgal di bimmubungta' ay da'yu an dumalat nan nun'appuhin ina'inatyu.‡
At hiyanan pumpakak'u da'yu ta makak ayuh nan babluy an indat'u.
Ya mi'id mahkay di pamhod'un da'yu
ti ta"on un nan ap'apuyu§ ya *ngohoyona'*.
16 Ti da'yun i'Israel ya umat ayuh nan wa'al an mi'id di bungana ti mamaganan nan lamutna.
At umat hinay ma'at nongkay ay da'yun i'Israel an adi ayu mahlag
ti ta"on hi un alyon ta waday imbabaluyyu ta pa'appohpohdonyu dida mu bangngado' damdamay nitaguanda."

Hay Nangibaagan Hosea hi Ma'at hinan i'Israel

17 Ya ha"in an hi Hosea ya alyo' di,
"Da'yun i'ibba' an holag Israel ya agguyyu inunud hi Apo Dios,
at hiyanan du'gon da'yun Hiya ta umuy ayu lumane'le'od hinan abablubabluy hitun luta."

10

1 Ya inali' goh di,
"Ditu'un holag Israel ya umat tu'u ni' hinan greyp an nangim-bubunga.
At un tu'u umadangyan,
mu unyuat goh tagan di ammah pun'onnganyu ya pundayawanyuh nan inyamman di tagu.*
2 At nan impa'enghayun layah ya ngohoy di pummoltan Apo Dios ay da'yu,
at ta"on un nan pun'onnganyu ya nan dayawonyu ya pumpa"ina.
3 At la'tot ya alyonyuy,
Din'ug tu'uh Apo Dios,
at hiyanan din'ug ditu'u mahkay ay Hiya,

† **9:10** Bahaom nan Num. 25:1-5 ta innilaom nan na'at ad Ba'al Peor. ‡ **9:15** Bahaom nan footnote di Hos. 4:15 ta innilaom di aat ten umipabohol an lugal. § **9:15** Heten hapit ya umat hinan hapit di Hudyu an *ngohoyon.* At inusal Apo Dios nan hanul ta mipa'innilay aatda. * **10:1** Gun immadangyan nan i'Israel hidin timpun di nun'alian Jeroboam II (793-753 B.C.).

at mi'id di ali tu'u.
Mu ta"on hi un wada ya adi ditu'u badangan damdama.
4 Ti do'ol di inaliyun hinohha, mu agguyyu inat.
At hiyanan mundidiklammuan ayu
an umat ayuh nan puma"i an holo' hinan payaw unu uma.
5 Ya da'yud Samaria ya inyammayuy balitu' an baka† hi bululyud Beth Aven,‡
mu la'tot ya ilayaw nan buhulyu,
at hiyanan kumila ayu ya tuma'ot ayun ta"on un nan papadi
6 ti iyuydad Assyria heden bululyu ta idatdah nan nidugah an alida.§
At da'yun i'ibba' an holag Israel ya mabainan ayuh nan nun-dayawanyuh nan inyammayun bulul
an hay ayiw di udum hi niyamma.
7 Ya ta"on goh nan aliyud Samaria ya miyuy hi udum an babluy
an umat hinan it'ittang an hapang an gun miyanud hinan danum.
8 Ya umat goh an mapa"i nan pundayawanyuh nan duntug an Beth Aven*
ta mahu'munan hi wa'al
ti didatuy dimmalat hi numbaholan tu'un holag Israel.
Ya alyon tu'u mahkay di,
Anaad ta adi matob nan duntug ta magabunan tu'u kaymu?"†

9 Ya inalin Apo Dios di,
"Engganad ugwan ya gun ayu bumahobahol
an umat ayuh din o'ommodyud Gibeah.
At hiyanan mun'a'atoy ayuh nan gubat ad Gibeah.‡
10 Ti iyal'allayun mangat hi adi maphod ya nginumhay ayu,
at hiyanan iyabulut'u ta ma'amungday tatagun nalpuh udum hi babluy
ta megobdan mangubat ay da'yu ta baludon da'yu
ta mumbalin ayu goh hi himbut.
11 Ya manuh din hopapna ti na'na'unnud ayu
an umat ayuh nan na'na'unnud an baka an mahlun mun'ili'.
Mu ad ugwan ya paddungnay ipaku' ay da'yu han madamot,
at Ha"in di manguyud ay da'yun i'Israel ya iJudah,
ya da'yuy mun'aladuh nan paddungnay ma'ulhin luta.§
12 At uggoh mah tatagwa ta idinongyu nan nun'appuhin ato'atonyu
ta mumbangngad ayun mundayaw ay Ha"in
ta way ato' an munwagah ay da'yu?
Paddungnay umat ayuh nan na'aladun payaw an maphod di humangaw hi nitanom
ta way atonyun mun'apit hinan munnananong an pamhod.
Ya ibangngadyun mundayaw ay Ha"in
ta way ato' an mangipa'alih nan paddungnay udan an wagah'un da'yu.
13 Mu gapu ta nuntanom ayuh nan adi maphod
at hiyanan umat goh hinay ma'at ay da'yu,

† **10:5** I Ki. 12:28-33. ‡ **10:5** Hay pohdonan ibaga ya *babluy hi pumbaholan* (bahaom nan footnote di Hos. 4:15 ta innilaom di aat ten lugal). § **10:6** Unu nan Alin hi Shalmaneser V (726-722 B.C.) an imbaluy nan Alin hi Tiglath-Pileser (II Ki. 17:3-5; 18:9-11). Hi Shalmaneser ya natoy hidin nunli'ubandah nan siudad ad Jerusalem, at nan Alin hi Sargon II (722-705 B.C.) an nipallog ay hiyay nangelpah hi tamunah nangilayawandah nan Hudyu ta nipiyuydad Assyria (Isa. 20:1). * **10:8** Hay pohdonan ibaga ya *babluy hi pumbaholan*. † **10:8** Lk. 23:30. ‡ **10:9** Judg. 19:1-20:48. § **10:11** Hay pohdon nan ma'ulhin luta an hapiton ya nan babluy ad Assyria ya ad Babylon.

at paddungnay inu'munyuy bungan di layahyu.
Ya hay oha goh ya nundenolanyuy bi'ahyu ya nan ado'ol di tindaluyu.
14 Mu hay immannung ya abakon da'yuh nan buhulyu,
at ta"on un nan allupyu ya pumpa"ida.
At umat hi nama"ian nan Alin hi Shalman* ad Beth Arbel† hi nangubatanan nen babluy
an ta"on un nan binabai ya ung'ungungnga ya nunhaplatda dida ta nun'a'atoyda.
15 At umat hinay ma'at ay da'yun i'Israel an nundayaw ad Bethel‡
ti nidugah ahan di numbaholanyu.
At hinan pangigib'anyuh nan helhelong ya patayonda nan aliyu,
at hiyah ne pogpog di pun'alianyu."

11

Nan Nidugah an Pamhod Apo Dios hinan Holag Israel

1 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Nidugah di namhod'un da'yun holag Israel
an nete"ah din penghanah namto'a' ay da'yu.
Ya imbilang'u da'yuh imbabaluy'u,
at hiyanan enekak'u da'yud Egypt.*
2 Mu ad ugwan ya wa ay ta ayagan da'yu ya unyuat goh iyal'allan umadagwin Ha"in.
Ti adiyu idinong an onngan nan Ba'al
ya manghob hi incense hinan udum an bulul.
3 Paddungnay Ha"in di namdon ya nangipadalan ay da'yu,
mu adiyu nomnomnomon an Ha"in di gun nangipapto' ay da'yu,
ya ta"on un nan dogoh ya nelwang ayu.
4 Ma'ma'ullaya' ay da'yu ti nidugah di namhod'u nongkay ay da'yu,
at ipaddung'uy odol'uh nan tagun inaanay pakuh nan bakana ta munluung ta panganona.†
5 Mu ta"on un umat hinay nangat'u ya gagangayna an nan i'Egypt di pundenolanyu‡
an mi'id di alyonyuan mumbangngad ayun Ha"in.
At hiyanan ad ugwan ya nan i'Assyria di mun'ap'apu ay da'yu.
6 Ti na'uyday buhulyun mangubat ay da'yu ta mun'apa"i nan numbabluyanyu,
at mi'id di mipa'annung hinan do'ol an ninomnomyun aton.
7 Ti ta"on at nundadaan ayu tuwalin man'ug ay Ha"in
ta ihukata' hinan mi'id di abalinanan bulul
at hiyanan ta"on un ayu mumpahmo' ay Ha"in ya adi' da'yu badangan.

---

* **10:14** Agguy tu'u inilay aat ten tagu. † **10:14** Agguy tu'u inilay awadan ten babluy. ‡ **10:15** Hiyah ne immannung an ngadan nan babluy ad Beth Aven (bahaom nan footnote di Hos. 4:15).

* **11:1** Mat. 2:15. † **11:4** Hidin nangekakan Apo Dios hinan Hudyud Egypt ya inaanay nidugah an ligatdan paddungnay madamot an pakudah bagangda, ya hidih nan mapulun ya paddungnay hinalimunana dida an paddungnay inadalday inatdan dimmalan (verse 3), ya pinangana goh didah nan ma"aphod an ma'an, ya dotag, ya ma'inum (Ex. 16:1-17:7). ‡ **11:5** Bahaom nan footnote di Hos. 9:3.

8 Mu ta"on un ayu umat hina ya adi ahan mabalin an du'go' da'yu.§
Ti adi mabalin an ato' ay da'yu nan na'at hinan i'Admah ya iZeboiim,*
ti ta"on hi un nidugah di bungot'un da'yu
mu mi'polloh nan nidugah an pamhod ya homo"un da'yu.
9 Ya ta"on un nidugah di bungot'u nongkay ya adi mabalin an ubaho' da'yun i'Israel.
Ti adia' umat ay da'yun tatagu
ti Ha"in an Dios ya maphod di pangat'u an adi minaynayun di bungot'u.
10 Udum hi algaw ya humapita' an umata' hi layon,
at ta"on un nan imbabaluy'u an wadah nan way alimuhan di algaw ya donglonda ay di hapit'u ya unudona'.
11 At umat ayu mahkay hi hamutin tumayap an umi'ikay an umanamut
an malpud Egypt ya ad Assyria
ti ibangngad'u da'yuh nan numbabluyanyu tuwali.
Ha"in an Dios di nangalin te."

Hay Numbaholan Nongkay nan i'Israel ya iJudah

12 Ya inalin Apo Dios di,
"Da'yun i'Israel ya nidugah di layahyu
ti nala'eng ayun bumalbali.
Ya umat goh ay da'yun iJudah an ngohoyona'
an ta"on un ma"aphod ahan di pangat'u."

12

1 "At hiyanan mi'id di hulbin nan gunyu aton hi binigat
ti anggay nan patoy ya layah di pun'amlonganyun aton.
Ti mi'yunnudan ayu ihi"ah nan i'Assyria,
ya mi'ligwa ayu goh hinan i'Egypt an buhul di i'Assyria
an gunyu idatan hi lanan di olibo."

2 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Nidugah di adi' namhodan hinan gunyu aton an iJudah ya i'Israel,
at hiyanan moltao' da'yu.
3 Ti ta"on tuwalih din awadan da Jacob an hin'agih putun inada ya ni'pattoy ay aginan hi Esau.*
Ya hidi goh hidin a'ungana ya ni'pattoy ay Apo Dios
4 ti ni'yagwit hinan Anghel,
ya nangabak.
Mu hidin angunuhna damdama ya kimmila,
at numpahmo'† an numbagah wagah ay Apo Dios.
At ad Bethel‡ goh di ni'hapitan Apo Dios ay hiya
5 an inalinay,
Ha"in nan Dios an nidugah di abalinana.§

---

§ **11:8** Itudun nan Uldin an mahapul an mapatoy nan mungngohoy an ung'ungngan adi matugun an hay atonda ya unda punggayang hi batu (Deut. 21:18-21), mu mattig an hi Apo Dios ya adina olog an mumpampah nan lala'in imbaluynan hi Ephraim. * **11:8** Hatun duwan babluy an ad Admah ya ad Zeboiim ya ni'pa"i goh hidin nama"ian Apo Dios ad Sodom ya ad Gomorrah (Deut. 29:23). * **12:3** Gen. 25:21-26. † **12:4** Gen. 32:22-32. ‡ **12:4** Hay pohdonan ibaga ya *punhituwan Apo Dios* ti hiyah ne lugal hidin ni'dammuwan Jacob ay Apo Dios. Mu nan babluy ad Bethel hidin amatagun Hosea ya hiyah ne gagwan nan lugal hi nundayawan nan i'Israel hinan bululdan ay baka, at numbalin hi punhituwan nan bulul. § **12:5** Gen. 28:12-22; 35:1-15.

6 At hiyanan mumbangngad ayun Ha"in ta Ha"in an Dios di pundenolanyu,
ya an amin di atonyu ya ipattigyuy pamhod ya nahamad an pangat.
7 Ti da'yun mumpungkumildu ya pun'amlonganyun balibaliyan nan i'ibbayu
ti ta"on un nan atonyun mungkilu ya nibahhaw.
8 Ya alyonyu goh udot di,
Immadangyan ami ti mahlu ami,
ya mi'id ahan di mangalih immadangyan amin dumalat di kuluk!

9 Mu Ha"in an hi Apo Dios an nangibaliw ay da'yuh din nihbutanyud Egypt
ya i'innila' an amin di numbaholanyu,
at hiyanan ipiyuy'u da'yuh nan mapulun ta umuy ayu goh mun'al'allung hidi
an umat hinan gunyu aton hinan nagtud an pundayawanyun Ha"in hinan mapulun.*
10 Ti uya'ay gun'u ni'hapitan hinan propeta ya nangipattiga' hinan pen-hod'un ipa'innila ta ibagadan da'yu,
mu gagangaynan agguyyu inunud.
At hiyanan ma'ubah ayu."

11 Ya ha"in an hi Hosea ya alyo' di,
"Undan bo'on bahol nan gun aton nan i'ibbayud Gilead?†
Ya undan waday hulbin nan gunda pumbahbaholan?
Ya undan abuluto' nan baka an gunda e'nong ad Gilgal?‡
Adi'.
At hiyanan mapa"i nan na'allup an pun'onnganda
ta matuputupugdan mepong hinan apayapayaw.
12 Hidin ommod tu'un hi Jacob ya inlayawanah aginan hi Esau§ ta immuy ad Aram.*
At hidiy nangahawaana,
mu gahin un numpahtul hi kalnilu† ta imbo'lanay nangiyahawaanan den babai.‡
13 Mu impapto' damdaman Apo Dios din o'ommod tu'u
ti hidin awadandad Egypt ya hennag Apo Dios han propeta§
an nangipangulun dida ta tinaynandah den babluy.
14 Mu ad ugwan ya moltaon da'yun i'Israel ay Apo Dios
an dumalat di nabainanah nan adi maphod an ina'inatyu."

13

Nan Bungot Apo Dios hinan i'Israel

1 Ya inalin Apo Dios di,
"Hidi ni' ya mahnag nan ap'apuyu
at hiyanan wa ay ta himmapitda ya unudon an amin nan i'ibbadan holag Israel.
Mu la'tot ya ente'te"an danen a'ap'apun nundayaw ay Ba'al,
at hiyanan nun'a'atoyda.
2 Ti engganad ugwan ya inaynayunyun bumahobahol

---

* **12:9** Hiyah ne Behtan di A'ab'abbung (Lev. 23:42-44). † **12:11** Agguy tu'u inilay na'at hitud Gilead, mu heten lugal di nahhun an na'abak hinan i'Assyria ti na'at hidin 734-732 B.C. ‡ **12:11** Bahaom nan footnote di Hos. 4:15. § **12:12** Limmayaw ay Esau (Gen. 27:41-28:5). * **12:12** Unu ad Syria. † **12:12** Gen. 30:31; 31:41. ‡ **12:12** Gen. 29:16-30. § **12:13** Hi Moses.

ti gun ayu mun'ammah silver hi kilaw an paddungnay baka ta
diday onnganyu,
ya pun'awalyu goh udot danen inyammayu.
Ya e'nongyu anuy tatagu ay danen bulul,
ya inungnguyu didan ay bakay tigawda!
3 At hiyanan udum hi algaw
ya umat ayuh nan bunut ya dulnuh nan helhelong an ag'agan
ma'ubah,
ya umat ayu goh hinan dugih nan pun'ili'an,
ya ahu' an ag'aga ya niyaddib.

4 Mu Ha"in an Dios an ap'apuyu tuwali di nangibaliw ay da'yuh din
nihbutanyud Egypt.
Ya un gulat at ya Ha"in di dayawonyu ya anggay
ti undan way abalinan di udum an mangibaliw ay da'yu?
5 Ha"in di gun nangipapto' ay da'yuh din awadanyuh nan mapulun
an nidugah di mun'ohab.
6 Mu hidin immuy ayuh nan ma"aphod an babluy ta pinumhod di
nitaguanyu
ya nginumhay ayun Ha"in,
at inaliwana' ay da'yu.
7 At hiyanan umalia' an mangubah ay da'yu
an umat hi pangat di layon unu lepard* an mumbota' hi ononah
nan pingit di dalan.
8 At pumbu'li da'yun umat hi pangat di bear hi un way inlayawdah
imbaluyna.
Ya ipidwa' an alyon an hay pangat'u ya umat hi pangat di layon
unu nan mun'abungot an animal hinan inalahan ta pun'a'an'u da'yu.

9 Ha"in di gun bumadang ay da'yu,
mu gulatonyun mi'buhul ay Ha"in,
at hiyanan mun'a'ubah ayu.
10 Din o'ommodyu ya inluluddan mumbagah mun'ali ay da'yu.
At uggoh mah ta abalinan nan aliyu ya a'ap'apuyun mangibaliw ay
da'yu?
11 At dumalat nan bungot'u ya inyabulut'un waday aliyu,†
mu dumalat damdama goh hi bungot'u ya bangngado' di
nitaguana.‡
12 At an amin nan numbaholanyun i'Israel ya adi ma'aliwan
ti nitudo' ya nitalepon.
13 Da'yun holag Israel ya inyabulut'uy pangipaphodanyuh nitaguanyu,
mu adiyu pohdon.
At umat ayuh nan ung'ungngan adina pohdon an bumuhu' hi putun
inana
ti nangohoy an agguy nanomnoman.

14 Mu baliwa' da'yuh nan aligatanyu,
ya hinan lubu'yu,

---

* **13:7** Hiyah ne atata'ot ya ongol an puha an wah nan inalahan, ya pumatoy. † **13:11** Adina ituduy aat nan Alin hi Saul ti nan Alin hi Jeroboam I (930-909 B.C.) an nan nahhun an alih nan Pumpapto'an ad Israel hidin nagodwaan nan babluyda. ‡ **13:11** Ta"on un agguy ni' nitungaw nan Alin hi Hoshea (732-722 B.C.) mu impa'innilan Hosea nan akakanad Israel hidin 722 B.C. ta mibalud ad Assyria (II Ki. 16:4-6).

ya hinan atayanyu.
At adi ayu tuma'ot hi atoy ti adi mahkay mabalin an matoy ayu.§

Mu adi' damdama da'yu igohgohan
15 an ta"on hi un da'yuy adangyan* ya un nan udum.
Mu Ha"in an Dios ya ubaho' da'yu
an umat hi pangat di addib an lumahu† ta mamaganan an amin di obobyu,
ya mi'addib an amin nan gina'uyu.
16 Ya ta"on un nan i'ibbayun iSamaria ya mamoltada,
at mun'a'atoydah nan gubat an dumalat hi nan'ugandan Ha"in.
Ya ta"on un nan u'ungungan imbabaluyda ya a'ahawada
ya punhaplat nan buhulda dida ta engganah unda mun'atoy,
ya mun'abughiy putun nan numpunhabi.”

14

Hay Inalin Hosea hinan I'ibbanan Holag Israel ta Mumbangngaddan Mundayaw ay Apo Dios

1 Ya ha"in an hi Hosea ya alyo' di,
“Da'yun i'ibba' an holag Israel,
hay baholyuy dimmalat hi nungngohoyanyun Apo Dios!
At uggoh mah ta mumbangngad ayuh nan Ap'apu tu'u tuwalin hi Apo Dios
2 ta alyonyun Hiyay,
Aliwam ni' ahan di numbaholanmi,
at abulutom tun pundayawmi.
3 Ti ad ugwan ya nale'nami mahkay an mi'id di abalinan nan i'Assyria
ya nan kabayumin mun'abi'ah an mi'gubat an mangibaliw ay da'mi.
Ya idinongmi goh an dayawon nan gunmi inyamman alyonmih dayawonmi.
At mumpahmo' ami mahkay ay He"a, Apo Dios,
ti inilamin He"a ya anggay di mabalin an hummo' hi tagu.”*

Hay Pangaliwan Apo Dios hinan Bahol nan Holag Israel

4 Ya inalin mahkay Apo Dios di,
“Awniat ipaphod'u da'yun holag Israel ti ongol di namhod'un da'yu.
Ya ma'aan mahkay nan bungot'un da'yu.
5 At umata' hi dulnu ay da'yun i'Israel an gun da'yu honngon
ta umat ayuh nan habhabung an mapmaphod.
Ya umat ayu goh hinan ayiw an cedar ad Lebanon an gun lumnod di lamutna,
6 at manaphapang,
ya na'abbanglu.
At nan amaphodyu ya umat hinan ayiw an olibo.

---

§ **13:14** I Cor. 15:55. * **13:15** Heten hapit ya umat hinan hapit di Hudyu an *Ephraim* an hay pohdonan ibaga ya *netob an holag*, mu hay ipa"elna ya iyal'allanan ma"aphod di ma'at ay hiya (bahaom nan footnote di Gen. 41:52). At paddungnay munhanul hi Hosea. † **13:15** Hay ipa"elna ya nan babluy ad Assyria. Ya ma'innila an ente"an nan titindalun di i'Assyria an nangubat hinan i'Israel hidin 734 B.C., ya intuluydan namaligat hinan Hudyu ta engganah unda inabak didah din 722 B.C.
* **14:3** Hay ipa"el nan mahmo' an tagu ya nan nguhu ya nan i'Israel an muntutuyu.

7 At mun'am'amlong ayu mahkay hinan pangipapto"un da'yu,
at umat hi un ayu mun'eblay hinan na'alliduman an puun di ayiw,
ya pumhod di nitaguanyu an umat hinan pimmaguy an nilia'.
Ya umat ayu goh hinan mamyog an greyp,
at mundongol ayun umat hi nundongolan din ma"aphod an ma'inum
ad Lebanon.
8 At hiyanan da'yun i'Israel ya idinongyun mundayaw hinan inyamman di
tagun dayawonyu
ta way ato' an mambal hi luwaluyu,
ya ta ipapto"u da'yu.
Ti Ha"in di umat hinan maphod an bolbol an alpuwan di ibungayu."

9 Ya ha"in an hi Hosea ya inali' di,
"Gulat ta nomnomnomon tu'u,
ya ma'awatan tu'u,
ya unudon tu'u daten Tugun Apo Dios an makulug di pangatna
at mibilang tu'uh nanomnoman.
Mu nan nangohoy an tatagu ya adida donglon daten Tuguna,
at hiyanan mun'a'ubahda."

Joel

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Joel.

Hay Nangitud'an Joel eten Liblu: nan Hudyud Judah.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hi Apo Dios ya Dios tuwali.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 814 B.C. hi engganah din 798 B.C.

Hay Teman ten Liblu: umannung an mamolta nan Hudyuh din amatagun Joel an dumalat nan pama"ian nan dudun hinan paguyda, mu iyal'allanan ma'at goh ay didah udum di gutud.

Hay Outline ten Liblu:

Hay IMMANNUNG an dudun ya didana nan tumayap an nama"ih nan babluydah DIN AMATAGUN JOEL (1:1—2:27)

Hay IPADDUNGAN nan dudun ya didana nan titindalun mama"ih nan babluydah UDUM DI GUTUD (2:28—3:21)

Waday ma'at hinan ngilin di Hudyu an Pentecost (2:28-29)

Waday ma'at hinan Punligatan di Tatagu (2:30—3:8)

Waday ma'at hinan Hinlibuy Tawon (3:9-21).

1 Hiyah te hinapit Apo Dios an impa'innilanan ha"in an hi Joel* an hina' Pethuel.

Hay Niho'napan nan Do'ol an Dudun

2 Ya inali' di,
“Da'yun mumpumpangipangpangulu ya an amin tu'un nunhitud Judah
ya ihamad tu'un mundongol ti mi'id ah na'at hi umat eten alyo' ay ditu'u
ya ta"on un hidin o'ommod tu'uh umat eten na'at ay ditu'ud ugwan!
3 At mahapul an ulgudon tu'uh nan imbabaluy tu'u
ta ibaag tu'un dida hatun na'at ta ibaagda goh hinan imbabaluyda,
ya minaynayun an ma'ulgu'ulgud hinan holagdah pidwa.
4 Ti nidugah an nahonhonod di immalih nan do'ol ahan an dudun,
at gunda hino'napan ya nun'a'an nan inhabal tu'u.
Ya nan inangang nan nahhun an dudun ya nun'a'an nan nehnod an dudun.

5 At da'yun ma'abbutong ya ihi'alyu ta kilaanyu nan nun'apa"i an in-tanomyun greyp
ti mi'id mahkay di iyammayuh bayah!
6 Ti hadi din dudun ya nipaddungdah nan do'ol an titindalun di buhul an numpama"ih tun numbabluyan tu'u.
Nipaddungda goh hinan layon an mun'atadom di babada,
7 at nun'a'anday greyp tu'u,
ya nun'a'anda nan gudah nan bungbungaan an fig an ayiw,
at mun'attig an ahipapaha' ta engganah nan hapangda.

8 Oltonyun mun'ebel an umat hinan aton nan babain balahang
an mangebel hinan natoy an iyahawana.
9 Ya ta"on un da'yun papadin munhulbin Apo Dios ya umebel ayu goh

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya Dios tuwali.*

ti mi'id di Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum hi me'nong hinan
Timplu.†
10 Ti nun'apa"i nongkay din nitanom,
at mi'id di mephod hi alena, ya ma'inum, ya lana,‡
11 at hiyanan munlungdaya tu'u nongkay an numpuntanom
ti nun'apa"in amin din intanom tu'un wheat ya barle.
12 Ya nun'a'leng nan greyp ya nan fig an ayiw,
ya umat goh hinan pomegranate, ya nan palma, ya nan apple,
ya an amin nan a'ayi'ayiw hinan punhabalan.
At mi'id mahkay di amlong nan tatagu!"

Hay Ama'ahhapul di Puntutuyuan

13 Ya inali' goh di,
"At da'yun papadin ad tamuh nan me'nong ya munlubung ayuh
langgut,
ya immuy ayuh nan Timplu ta munlungdaya ayu an ilablabiyun kumila
ti mi'id mahkay di alena ya ma'inum an e'nongyuh di.
14 Ya ipa'ayag tu'un amin nan tatagun ta"on un nan a'ap'apu ta ma'amung
tu'uh nan Timplu,
ya munlangdu tu'un mumpahmo' ay Apu tu'un Dios.
15 Ti magadyuh an madatngan nan algaw an punhumalyaan Apo Dios an
nidugah di abalinana§ ta moltaon ditu'u,
ya henen a'atana ya atata'ot ahan!

16 Ya mi'id di abalinan tu'u ti hiyah ne tuwaliy ma'at an mapa"i nan inhabal
tu'u,
at mi'id mahkay di iyuy tu'uh nan Timpluh pi'yam'amlongan tu'uh
di!
17 Ya umat goh an mun'amaganan nan punhabalan tu'u,
at adi tummol di itanom tu'u,
at mun'abukawan ya mun'apa"i nan alang tu'u.
18 Ya nan abakabaka ya humanagwanganda,
ya umali'alida ti mi'id di ononda,
ya umat goh hinan kalnilu.

19 Apo Dios, mumpahpahmo'a' an mumpabadang ay He"a
ti ten mi'id ah pumpahtulanmi
an ten nun'alyaw nan holo' ya ayiw an ay genhob di apuy!
20 Ya ta"on nan a'animal hi inalahan ya paddungnay mumpahpahmo'da goh
ay He"a
ti nun'atdu' nan giginginnaw,
at mun'a'leng di holo'."

2

Nan Titindalun Umat hi Ado'ol di Dudun

1 Ya inali' goh di,

† **1:9** Manu ay mi'id e'nongdan Apo Dios ti pina"in nan dudun nan nitanom. ‡ **1:10** Dumalat nan batel hidi. § **1:15** Unu *Shaddai* an ohan ngadan Apo Dios hinan hapit di Hudyu.

“Ipagangohyu nan talampetyuh* nan nabagtun ad Zion† an ma'alih
Babluy Apo Dios
ta wumogwog tu'un amin hi ta'ot tu'u‡
ti magadyuh an madatngan nan punhumalyaan Apo Dios.§
2 Ya henen a'atana ya mihinap nan titindaluh nan aduntuduntug
an ayda dudun an humelong an ay mumbubunut.
Ya humili nan armasdan umat hinan tumuluwan di algaw di tigawnah
nan duntug,
at mi'id di umat hinah na'at hidin penghana,
ya mi'id goh di umat hinah ma'at hi udum di algaw.

3 Ya umatdah* nan apuy an am'amungitanda nan nitanom.
Ya ta"on hi un maphod nan babluy an umat hi ad Eden
ya mumbalin hi umat hinan mapulun hi umayandah di!
4 Ya umatdah kabayu an mun'abi'ahdan lumayaw,
5 ya danen mi'gubat an titindalu ya wa ay ta maluhdah nan duntug
ya madngol di demogdan umat hinan demog nan kalesa.
Ya umat goh hinan lumanilintii' hinan ma'apuyan an nalangun holo'.
6 Ya nidugah an atata'otda,
at umuphatday mannig ay dida.
7 Ya umayo'ayot'otdan mi'gubat,
ya nun'ala'engdan umayat hinan allup,
Ya matutunuddan manguy,
8 ya adida mumpopolloh an umuy
an un way ohaan inunudnay linyana,
ya ta"on hi unda hogpon nan allup ya adida damdama pa"ion nan
linyada.
9 Ya punnaudondan umuy hinan siudad,
ya pun'awada nan allup,
ya punhogopda goh nan a'abung an umatdah nan mangakaw an
pun'e'wadah nan tawa.
10 Ya wa ay ta manguyda ya umalyog tun luta ya ad daya,†
ya homelong nan algaw, ya nan bulan, ya nan bittuan.‡
11 Ya ay idul nan hapit Apo Dios an mummandal ay daden nidugah an do'ol
an mun'abi'ah an tindaluna,
at nidugah an atata'ot di ma'at enen algaw an pumpapto'an Apo
Dios,
at mi'id ahan ah melwang.”§

Hay Pangalyan Apo Dios hinan Tatagu ta Muntutuyuda

12 Ya innayun'un inali goh di,
“Inalin Apo Dios an agguy naladaw di ay tu'u puntutuyuan ta
mumbangngad tu'un Hiya,
at mahapul an ikila tu'un munlangdu!

---

* **2:1** Nan talampetdah din penghana ya nan tangguyub an ha'gud di buta'al an kalnilu, ya ma'usal ta mipa'innilay aat di atata'ot an ma'at an umat hinan umalin mi'gubat ay dida (Num. 10:9; Jer. 4:5; 6:1; Ezek. 33:3). † **2:1** Hi ad Zion di ohan ngadan ad Jerusalem. ‡ **2:1** Gangayna an womogwog nan tataguh unda donglon nan gangoh di talampet an mangipa'innilah un way gubat (Am. 3:6). § **2:1** Duwan gutud di ituduna: (1) nan gutud hidin amatagun Joel (ti waday immannung an dudun an mama"ih nan nitanom), ya (2) nan Punligatan di Tatagu (ti nan titindalun AntiKristu ya umatdah nan dudun an mama"ih tun luta). * **2:3** Didana nan mun'abi'ah an tindalu. † **2:10** Rev. 6:12-13. ‡ **2:10** Rev. 9:2. § **2:11** Rev. 6:17.

13 At ipattig tu'u ni' an makulug nan puntutuyuan tu'u
ti adi umda nan pami"ian hi lubung tu'u!
Hiya nongkay nan mumbangngad tu'un umunud ay Apo Dios an Apu tu'u
ti Hiya ya hom'on ditu'u ti ma'ulay!
Ya adi ag'agan bumungot,
ya adi maluman di pamhodna,
at nidadaan an mangaliw hi bahol tu'u ta adi tu'u mamolta!
14 At olom at ni' ya un ditu'u hom'on ta un ditu'uat wagahan
ta way e'nong tu'un Hiyah Onong an Ma'an ya Onong an Ma'inum!

15 At ipagangoh tu'u nongkay nan talampet hidih Zion*
ta ma'amung tu'un amin ta munlangdu tu'u.
16 Ya ta"on un nan a'am'ama, ya nan ungunga,
ya nan ung'ungungnga, ya nan pumpa"alhin
ya mi'yamungdan mundayaw.
17 Ya ta"on un nan papadin munhulbin Apo Dios ya mahapul
an ikiladan munluwaluh nan way pun'onngan hinan Timplun alyonday,
Elwang da'min tatagum, Apo Dios!
Ya adim ni' iyabulut an pihupihulon ya baibainon da'mih nan tataguh nan udumnan babluy an alyonday,
Hay wadan mah nan Diosda?
Hiyah ne alyonda.
18 Ya gulat ta ma'at hana ya immannung an hom'on ditu'un Apo Dios
ta pumhod tun babluy tu'u!"

19 At tembal Apo Dios di luwaludan inalinay,
"Ta"omman ya idat'uy mun'olog an mahapulyun ma'an, ya ma'inum, ya nan lanan olibo,
ya adi da'yu mahkay pihupihulon hinan tataguh nan udumnan babluy!
20 Ya pun'ipipakak'u nan mi'gubat an malpuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw
ta payo' didah nan mapulun.
Ya nan nammang an himpamulog ya payo' didah nan Natoy an Lobong,†
ya nan nehnod an himpamulog ya payo' didah nan Baybay an Mediterranean.
At mun'atoydan amin,
ya ahi'a'agubdah nan babluy an dumalat nan mun'abulu' an odolda
ti nan na"appuhin inatdan da'yu."

At ha"in an hi Joel ya kulugo' an ma"aphod nan aton Apo Dios ay ditu'u!
21 At inali' di,
"Adi tu'u tuma'ot ta un tu'uat umamlong
an dumalat nan do'ol an mun'aphod an ina'inat Apo Dios ay ditu'u!
22 Ya ta"on un nan a'animal hi inalahan ya adida tuma'ot ti tumubu nan holo' hi ononda,
ya umat goh hinan bungbungaan an mumpangabungada,
ya umat goh hinan fig an ayiw ya nan greyp!
23 At umamlong tu'ud Zion ti ipa'alin Apo Dios di udan hi punhapulan tu'u,

* **2:15** Hay dalat ten gangoh di talampet ya bo'on hay ipa'innilaan di gubat mu mipa'innilay a'amungan di Hudyu ta way atondan muntutuyun Apo Dios. † **2:20** Unu Dead Sea.

at munyaman tu'uh nan amaphodna!
24 At dumo'ol di ihabal tu'u,
ya mun'ahawal di ma'inum ya nan lana.

25 Ti waday ipa'innilan Apo Dios an inalinay,
Ipabangngad'u din inhabalyun nun'a'an din nahinhinukat an do'ol an dudun
an hennag'un numpangan hidin inhabalyu.
26 Ya ad ugwan ya do'ol mahkay di ononyu,
at adi ayu mahinhinaangan.
Ya Ha"in an Diosyuy ipabagbagtuyu an dumalat nan inat'un umipanoh'an da'yu,
at adi ayu mahkay mababbainan.
27 At hiyay panginnilaanyun holag Israel an wagwadaa' ay da'yu,
ya Ha"in hi Apo Dios an Diosyun mi'id ah udum.
At hiyanan mi'id mahkay abainanyu."

Hay Pumpapto'an Apo Dios
(Ac. 2:17-21)

28 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Joel di,
"Awniat‡ honogo' nan Na'abuniyanan an Lennawa' ta miyo'odol hi an amin an tatagu
ta nan a'apuyun linala'i ya binabai ya ibaagda nan ipa'innila' ay dida.
Ya nan mina'ma'ilog an linala'i ya paddungnay ipa'enap'un dida nan immannung an ma'at,
ya nan ungunga ya waday ipattig'u ay dida.§
29 Ya umat goh hinah nan baal'un linala'i ya binabai
an ipiyodol'u nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.*
30 Mu awniat waday umipanoh'a an ipattig'uh tun luta ya ad abuniyan
ti hay mipattig ya dala, ya apuy, ya nan ma'ugtul an ahu'.†
31 Ya humelong nan algaw,
ya bumlah an ay dala nan bulan ya un madatngan nan punhumalyaan Apo Dios.‡
32 Mu an amin nan mumpabadang ay Ha"in an hi Apo Dios ya diday mabaliwan.§
Ya ta"on un nan wad Zion ya waday mi'tagun dida ti niddumdah nan pento'na."

3

Hay Panumalyaan Apo Dios hinan Tatagu

1 Ya wada goh di impa'innilan Apo Dios ay ha"in an inalinay,
"Awni ta madatngan di gutudna*
at ipabangngad'un amin nan maphod an nitaguanyud Judah ya nan kapitulyu an ad Jerusalem.
2 Mu nan malpuh an amin hinan udum an babluy

‡ **2:28** Duwan gutud di ituduna: (1) nan immalian nan Na'abuniyanan an Lennawah tun luta (Ac. 2:1-21), ya (2) nan Punligatan di Tatagu. § **2:28** Ac. 2:17. * **2:29** Ac. 2:18. † **2:30** Ac. 2:19. ‡ **2:31** Ac. 2:20. § **2:32** Ac. 2:21; Rom. 10:13. * **3:1** Itudunay ma'at hinan te"an di Hinlibuy Tawon.

ya ma'amungdah nan Nundotal an Ma'alih Jehoshaphat† an panu-
malyaa' ay dida
an dumalat hinan nangiwa'atandan da'yun tatagu' an holag Israel
hinan abablubabluy
ta nunggogodwonda nan babluy'ud Israel.
3 At numbibinnunutda ta nangamung di mangngal hinan tatagu',
ya nun'ihbutda nan ung'ungungnga ta way pumbayaddah nan
putan binabai,
ya ta way ila'uda goh hi inumonda.‡

4 Ya da'yun tatagud Tyre, ya ad Sidon, ya da'yun amin hinan abablubabluy
ad Philistia undan way iballohyun Ha"in hi nappuhih inat'u? Gulat ta waday
iballohyun Ha"in ya elanyuat ti un himbumaggay ato' an mangiballoh an
amin hinan inatyu!
5 Ti nun'alayuy silver'u ya balitu"u, ya din udumnan mun'apla'an an
inadangyan'u ta nun'iyuyyuh nan timplun di dayawonyu.
6 Ya nun'ihbutyu nan iJudah hi ad Greece ta nun'iyadagwidah nan
babluyda!
7 Mu ad ugwan ya bangngado' didah nan nangihbutanyun babluy, ya ato'
ay da'yu nan umat hi inatyun dida!
8 At ipihbut'u nan imbabaluyyuh nan iJudah ta ahida goh ihbut didah nan
tatagud Sheba an niyadagwin babluy.§ Hiyah ne inalin Apo Dios."

Hay Awagahan nan Tatagun Apo Dios

9 Ya ha"in an hi Joel ya inali' di,
"Ipa'innilayuh nan Hentil hinan abablubabluy ta mundadaanda
ta amungondan amin nan nun'ala'eng an mi'gubat!
10 Ya alyonyu goh ta bohalonda nan aladudah ispadada,
ya bohalonda goh nan pahuldah bangidda.*
Ya ta"on un nan nalogoy ya alyonday,
Mabalin an mi'gubat ami goh damdama!
11 At punnaudonyu an da'yun Hentil an wah nan nunlene'woh an
abablubabluy
ta ma'amung ayun amin hidih nan Nundotal an Ma'alih Je-
hoshaphat!"

Ya inali' ay Apo Dios di,
"Ipiyalim ni' nan tindalum ta gubatonda dida!"

12 Ya inalin goh Apo Dios di,

---

† **3:2** Hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *hi Apo Dios an munhumalya.* Nan Alin hi Jehoshaphat ya nan tataguna ya tinnigday inat Apo Dios an nanumalyah nan buhuldan Hudyu an nan tindalun di holag Ammon ya nan iMoab (II Chron. 20:1-30), ya impa"el Apo Dios ta umat hinay atona goh an manumalyah nan tataguh tun lutah udum di algaw. Nan Nundotal an Ma'alih Jehoshaphat ya mid di umat hinan ngadan di lugal ad ugwan ad Israel, mu do'ol di mangulug an hiyah ne nin di lugal an ma'amman hi un mun'ohop hi Jesu Kristuh nan Duntug an Olibo hi angunuh di Punligatan di Tatagu, ya milahhin nan duntug (Zech. 14:4). Nan udumna ya alyonday hiyay Hadog an Kidron ti hiyay awadan nan lubu' Jehoshaphat. ‡ **3:3** Hiyah ne na'at hinan iJudah hidin 586 B.C. an nibaag hinan Obad. 1:11. § **3:8** Hay alyon di udum hi awadan ten babluy ya ad Ethiopia, mu alyon di udum an ad Yemen. * **3:10** Heten verse ya naballin hinan Isa. 2:4 ya Mic. 4:3 ti intudun da Isaiah ay Micah ta bohalon nan tataguy hanggapda ta iyammadah aladuda ya nan gayangda hi gaudda.

“Mahapul nongkay an umalidah nan Nundotal an Ma'alih Je-
hoshaphat
nan nalpuh nan abablubabluy ta humalyao' dida
13 ti adi ahan maphod nan ato'atonda!
At hiyanan pumpalang'u dida ti nadatngan di pummoltaa' ay dida
an umatdah nan paguy an natong, at mabto',
ya umatda goh hinan greyp an ma'apal ta maheptan!”

14 Ya ha"in an hi Joel ya inali' di,
“Linibuan linibuy tatagun umalih dih nan punhumalyaan Apo Dios
ay dida!
15 Ya mipaddeh an adi bumnang di bulan,
ya algaw,
ya bittuan.
16 Ya umat hi alin di layon di alin Apo Dios hi ad Zion,
ya umalyog di luta,
ya miwogot ad abuniyan.
Mu ditu'un holag Israel ya paddungnay mihi'ug tu'un Apo Dios an
Apu tu'u!”

17 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Dumalat ay daten ato' ya innilaonyun Ha"in an Dios an Apuyu,
ya wagwadaa' hinan nammagtud Zion an me'gonan,
at nihakup ad Jerusalem ay Ha"in.
At hiyanan adi mahkay mabalin an hakupon nan tataguh udum an
babluy.

18 Henen a'atana ya maho'napan nan duntug hi nitanom an greyp,
at do'ol di ma'inum,
ya do'ol di lumane'le'od hi baka,
at do'ol di gatas.
Ya waday malpuh nan Timplu' an Dios an danum
hi mananum hinan namaganan an awadan nan a'ayiw an akasya,†
at do'ol di danum ad Judah.
19 Mu ad Egypt ya mumbalin hi mapulun,
ya ad Edom ay ya minganuy ta matawan
ti nidugah di nangatdan da'yun holag Judah an numpatoydan ta"on un
mi'id di baholyun dida.
20 Mu minaynayun mahkay hi engganay tatagun mumpunhituh nan kapit-
ulyud Jerusalem
ya an amin hinan babluyyud Judah.
21 Mu nan buhul an pimmatoy ya moltao' mahkay dida.
Ya Ha"in an Dios an Apuyu ya mi'hitua' ad Zion!”‡

† **3:18** Nan akasya ya gagangayna an hiyay ayiw hinan mapulun, at mattig an do'ol di danum hinan mapulun ti bumi'ahda. ‡ **3:21** Hay ohah ngadana ya Jerusalem.

Amos

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Amos.

Hay Nangitud'an Amos eten Liblu: nan Hudyud Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hi Apo Dios di mami'ug.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 760 B.C. nin.

Hay Teman ten Liblu: gapu ta gun impa'annung Apo Dios din intulagnah nan Hudyu at mahapul an ipa'annungda goh nan intulagdan Hiya.

Hay Outline ten Liblu:

Waday WALUN IMPA'INNILAN Amos an imbaagnah aat nan abablubabluy (1:1—2:16)

Waday TULUN MENSAHEN Amos an imbaagnah aat ad Israel (3:1—6:14)

Waday ONOM AN ENENAP Amos an imbaagnah aat nan aligatan di Hudyu (7:1—9:10)

Waday OHAN INTULAG Amos an imbaagnah aat di pumhodan ad Israel (9:11-15).

1 Hiyatuy impa'innilan Apo Dios ay ha"in an hi Amos* an ohan mumpah-
tul hi kalniluh ad Tekoa.† Impa'innilana nan ma'at ay da'min holag Israel
hidin duway tawon di nalauh ya un mawada din alyog.‡ Eden gutud ya hi
Uzziah§ di alih ad Judah, ya hi Jeroboam* an hina' Jehoash di alid Israel.

2 At ha"in an hi Amos ya inali' di,
“Hidin himmapitan Apo Dios hidih nan Timpluh dih Zion hidid
Jerusalem
ya himbumagga ya nun'alangun amin din holo' hinan pahtu
ya nan ayiw hinan Duntug an Carmel.”

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Tatagud Damascus†
(Isa. 17:1-3; Jer. 49:23-27; Zech. 9:1)

3 Ya inalin Apo Dios ay ha"in di,
“Gun numbahol nan tatagud Damascus,
at hiyanan moltao' dida an dumalat nan nidugah an bungot'u!
Ti nidugah di nangatdah nan tatagu' ad Gilead an umat hi a'ili'an
di paguy.

4 At ipa'ali' nan apuy‡ ta gohbona nan abung nan Alin hi Hazael,§
ya mapa"i goh nan nun'ihamad an allup an impiyamman din hi
Ben-Hadad.*

---

* **1:1** Henen ngadana ya unda hene'he'dod ti hay immannung an ngadana ya *Amasiah*, ya hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mami'ug*. Ya hay gutud hidin nuntamuana ya hidin 760-750 B.C. nin. Ya ta"on un iJudah mu ad Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw di nuntamuana. † **1:1** Hay inadagwinah nan babluy ad Bethlehem ya hi'itangan umuy hi himpuluy kilomitlu, ya hay inadagwinah nan babluy ad Jerusalem ya nahuluk hi himpulu ta pituy kilomitlu. ‡ **1:1** Agguy tu'u inilay ustuh tawon hidin alyog hidin nun'alian Uzziah, mu hiyay nidugah an alyog ti ta"on un hi Zechariah an propeta ya imbaagnay aatna goh (Zech. 14:5). § **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 792-740 B.C. * **1:1** Hiya ya hi Jeroboam II, ya hay nun'alianad Israel ya hidin 793-753 B.C. † **1:2** Hiyah ne kapitulyud Aram (unu ad Syria). ‡ **1:4** Hay itudun ten apuy ya nan aton nan mangabak hi gubat hinan ma'abak ti gohbonday siudadda. § **1:4** Hay nun'alianad Damascus ya hidin 842-796 B.C. * **1:4** Hiyay imbaluy nan Alin hi Hazael an nipallog ay hiyan nun'ali, ya hay nun'alianad Damascus ya hidin 796-775 B.C.

5 Ya pumpa"i' goh nan atangotangob di pantaw nan siudad ad Damascus,
ya ubaho' nan numpunhituh nan Nundotal an Aven.†
Ya nun'ipadpap'u nan tatagud Damascus ya nan alid Beth Eden‡ ta
miyuydad Kir§ ta mumbalindah balud hidi.
Hiyah ne hinapit Apo Dios."

*Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Tatagud Gaza**
(Isa. 14:28-32; Jer. 47:1-7; Ezek. 25:15-17; Joel 3:4-8; Zeph. 2:4-7; Zech. 9:5-7)

6 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
"Gun numbahol goh nan tatagud Gaza,
at hiyanan nidugah an moltao' didan dumalat nan nunheglan bungot'u
ti do'ol ahan hinan tatagu' di inihbutdah nan holag Edom.
7 At hiyanan ta"on un hidi ya ipa'ali' goh di apuy
ta mun'oghob nan nun'ihamad an allupda.
8 Ya ubaho' nan a'ap'apud Philistia an nan wad Ashdod ya ad Ashkelon,
ya ta"on ad Ekron ta mi'id di ma'angang ay didan amin.
Hiyah ne hinapit nan na'abbagbagtun Dios."

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Tatagud Tyre†
(Isa. 23:1-18; Ezek. 26:1—28:19; Joel 3:4-8; Zech. 9:3-4)

9 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
"Gun goh numbahol nan tatagud Tyre ti inihbutda nan holag Israel
hinan holag Edom.
Ya imbahhawda goh udot din nunhahapitandan himbabadangda,
at hiyanan nidugah an moltao' didan dumalat nan nunheglan
bungot'u.
10 At hiyay dumalat hi pangipa'alia' hi apuy hidi
ta moghob nan nun'ihamad an allupdad Tyre."

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Holag Edom
(Isa. 21:11-12; Jer. 49:7-22; Ezek. 25:12-14; 35:1-15; Obad. 1:1-21)

11 Impa'innilan goh Apo Dios ay ha"in di,
"Gun numbahol nan holag Edom,
at hiyanan nidugah an moltao' didan dumalat nan nunheglan bungot'u.
Ti nidugah di nangatdan da'yun i'ibbadan holag Israel ti pinatoy-
day udum an agguyda enehmo'an.
12 At hiyay dumalat hi pangipa'alia' hi apuy
ta mapa"in amin nan babluydad Teman ya ad Bozrah."‡

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Holag Ammon
(Jer. 49:1-6; Ezek. 21:28-32; 25:1-7; Zeph. 2:8-11)

13 Inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
"Gun numbahol goh nan tatagud Ammon,
at hiyanan nidugah an moltao' didan dumalat nan nunheglan bungot'u.
Ti hidin ginubatda nan tutulangyun iGilead ta hakuponda nan
babluy
ya ta"on un nan numpunhabi ya ginulatdan numbughiy putuda.

† **1:5** Hay pohdonan ibaga ya *na"appuhin nundotal an luta.* ‡ **1:5** Mid mapto' ya oha goh an ngadan nan siudad ad Damascus. § **1:5** Mid mapto' ya ohan siudad hi ad Elam (unu ad Iran). * **1:5** Waday leman siudad hi ad Philistia an ad Gaza, ya ad Ashdod, ya ad Ashkelon, ya ad Gath, ya ad Ekron, ya napapaddung di haaddan hinohhah di ti mid di ohan didah ay kapitulyuna. At hay itudtuduwan ten Am. 1:6-8 ya nan tatagud Philistia. † **1:8** Hene ya nabagtun siudad ad Phoenicia an wah nan pingit di Baybay an Mediterranean. ‡ **1:12** Hiyanay duwan nundengwan siudad ad Edom.

14 At hiyay dumalat goh hi pangipa'alia' hinan buhulda
an ahititu'u' an mumpanghob ad Rabbah§
ta mapa"i an umat hi pangat di mabi'ah an puo'.
15 Ya umat goh an alanda nan alida ya nan u'upihyal
ta miyuydah nan udumnan babluy ta mumbalindah balud hidi.
Hiyah ne hinapit Apo Dios."

2

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Holag Moab
(Isa. 15:1—16:14; 25:10-12; Jer. 48:1-47; Ezek. 25:8-11; Zeph. 2:8-11)

1 Umat hituy hinapit Apo Dios ay ha"in hi aat nan holag Moab an inalinay,
"Gun numbahol goh nan holag Moab
an umat hinan nangngalandah nan tungal din alin nan holag Edom
an do'ol di tawon hi naluh hi natayana ya genhobda ta numbalin hi dapul.
2 At hiyanan ipa'ali' nan mi'gubat an ahititu'u' ya nan muntalampet
an manghob hinan nun'ihamad di allupna an ad Kerioth*
ya an amin hinan holag Moab.
3 Ya ta"on un nan a'ap'apuh di ya nan u'upihyal ya mun'a'atoyda.
Hiyah ne hinapit Apo Dios."

Hay Inalin Apo Dios hinan Holag Judah

4 Umat goh hituy hinapit Apo Dios ay ha"in hi aat tu'un holag Judah:
"Ta"on un da'yun holag Judah ya gun ayu goh numbahol,
at hiyanan nunheglan moltao' da'yu an dumalat nan nidugah an bungot'u.
Ti nabaliyan ayuh nan mundayaw hi bulul an umat hinan dinayaw din o'ommodyu
ti unyuat goh din'ug nan tudtudu'.
5 At hiyah ne dumalat ya ipa'ali' di apuy ad Jerusalem
ya an amin hinan holag Judah ta moghob."

Hay Inalin Apo Dios hinan i'Israel

6 Umat goh hituy hinapit Apo Dios ay ha"in hi aat nan i'Israel an inalinay,
"Gun ayu goh numbahol an i'Israel,
at hiyanan nunheglan moltao' da'yu an dumalat nan nidugah an bungot'u.
Ti inihbutyu nan mid baholnan tatagun dumalat nan pamhodyuh pihhu,
ya inihbutyu goh nan nun'awotwot an dumalat di inutangdah hapatus ay da'yu an adida pa'abbayad.
7 At paddungnay pun'igatinyu nan nun'awotwot ti ibahhawyuy nahamad an pamanuhyun dida,
ya bainonyu goh nan ngadan'u ti nan nunhin'aman da'yu
ya munhinukkatdan mangeyelo' hinan himbutyun babai.
8 Ya an amin nan awadan di pun'onnganyun Ha"in ya hidiy olo'anyu
an ilulubungyu nan lubung nan nun'awotwot an namatangdah utangdan da'yu.
Ya hidi goh di umin'inumanyuh nan ma'inum an innalyuh nan immutang ay da'yuh pihhu.

§ **1:14** Hiyah ne nabayag an ngadan ad Amman an kapitulyud Kingdom of Jordan ad ugwan. * **2:2** Ohan babluy nan holag Moab.

9 Undan adiyu manomnom an tatagud Israel an hidin immayan nan
o'ommodyud Canaan
ya inubah'u nan holag Amor an atata'nang ya mun'abi'ah an
nipaddungdah nan ayiw an cedar ya oak?
At paddungnay inubah'u nan bungada ya lamutda.

10 Ya ta"on un hidin nanaynan nan o'ommodyud Egypt
ya Ha"in di nangekak ay dida ta impapto"u didah nan mapulun hi
napat di tawon
ya un'u mahkay ipaboltan din babluy nan holag Amor ay dida.
11 Ya pento"uy udumnah nan linala'in imbabaluyyu ta diday propeta,
ya nan udumnah nan ungunga ta diday ma'alih Nazirite[†]
Da'yun i'Israel ya inilayun immannung hatu.
12 Mu hay inatyu ya impa'inumanyuh bayah nan Nazirite,
ya pinadananyu nan propeta ta adida ibabbaag di impa'innila' ay
dida.

13 At hiyah ne dumalat ya ubaho' da'yu
an umat hi kalesa an napnuh paguy an mama"ih nan dalanda.
14 At ta"on un hanan mabi'ah an lumayaw ya mid ologdan lumayaw,
ya ta"on unda mun'abi'ah mu mami'id di bi'ahda,
ya ta"on un nan tindalu ya mid ologdan mamaliw hi odolda.
15 Ya ta"on goh nan nun'ala'eng an pumana ya humunodda,
ya nan mun'abi'ah nongkay an tumagtag ya mid ologda,
ya ta"on un nan nun'ala'eng an muntakay hinan kabayu ya mi'id goh di
ologdan mamaliw hi odolda.
16 At eden a'atana ya ta"on un nan nun'atulid an tindalun mi'gubat
ya pun'iwallangday almasda ta lumayawda.
Hiyah ne hinapit Apo Dios."

3

Hay Pummoltaan Apo Dios hinan Holag Israel ti nan Nun'appuhin Ato'atonda

1 Umat goh hituy hinapit Apo Dios ay ha"in hi aat tu'un holag Israel an
holag din enekaknad Egypt
2 an inalinay,
"An amin nan tataguh tun luta ya da'yu ya anggay di pento"uh
tatagu',
mu ta"on un umat hina ya moltao' da'yun dumalat nan numbaholanyu."

3 At ha"in an hi Amos ya inali' di,
"Undan namaag ya nuntunud di duwan taguh unda agguy nuntu-
lag?
4 Ya undan namaag ya mun'ali nan layon hi bubulung hi un mi'id ah
dempapnah onona?
Ya undan mun'ali goh nan bu'tot an layon hi un mi'id ah dem-
papna?
5 Ya umat goh hinan hamuti an adi namaag ya na'nah un mi'id di tappang
nan lengon,
ya adi goh namaag ya nalad nan lengon hi un mi'id di ma'na.

[†] **2:11** Nan ma'alih Nazirite ya paniaw ay didah unda dapoon nan natoy, ya adida gidgidan di buu'da, ya adida uminum hi bayah. Ya manu ay atonda hana ya ta milahhindan tagun Apo Dios (Num. 6:1-21).

6 Ya gulat ta mipagangoh nan talampet an mangipa'innilan waday gubat
ya undan udot adi tuma'ot nan tataguh nan siudad?
Ya umat goh hinah un namaag ya waday ligat an undan bo'on hi Apo
Dios di nangiyabulut?

7 Ya immannung an hi Apo Dios an na'abbagbagtu ya ipa'innilanah nan
baalnan propeta
an amin nan ninomnomnan aton ya un ma'at.
8 Nan layon ya mun'ali ta way aton nan tatagun tuma'ot,
ya umat goh an gahin un ipa'innilan nan propeta nan Hapit Apo
Dios
ta way aton nan adi mangunud an tuma'ot.

9 At da'yun a'ap'apud Egypt ya ad Ashdod ya inalin Apo Dios ay da'yu
ta ipa'innilayuh an amin hinan tatagu
an mahapul an umuydan amin hinan aduntuduntug ad Samaria
ta amangonda nan nidugah an pangatdah nan i'ibbadah di.
10 Ti inalin Apo Dios di,
Daden tataguy amangonyu an punuwonday a'abungdah nan in-
akawda,
ya hinan penlohda,
ya hinan nun'alada an dumalat nan inatdan nappuhi!
11 At hiyanan awniat umali nan buhulyu* ta li'ubonda nan babluyyu,
ya pumpa"ida nan nun'ihamad an allupyu
ta punhamhamda nan nun'abalul an gina'uyu.
12 Ya inalin goh Apo Dios di,
Nahnot hinan iSamaria di mabalin an lumayaw,
mu ta"on un umat hina ya hay ma'angang hi ilayawda ya un anggay di
pungan ya hu'in di kama.
At mi'id di hulbin hanan ilayawda an umat hinan mumpahtul
hinan kalnilu an mi'id di hulbin di bumaliwana
ti umu'uddum ya un anggay di inga unu hu'iy gunna' ah'upan an
ma'angang."

13 Ya inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinana ay ha"in di, "Donglom hete ta ibagam hinan i'ibbam hi ad Israel di,
14 Nan gutud di pummoltaa' ay da'yud Israel an dumalat nan baholyu
ya pumpa"i' nan pun'onngan hi ad Bethel† ta magahda nan pad-
dungnay ingan nan pun'onngan.‡
15 Ya pumpa"i' goh nan mun'aphod an abungda an ihinandah un tungnin
unu tiyalgaw
an ta"on hi un nun'a'al'altian hi ivory§ unu ongol an abung.

---

* **3:11** Hiyah ne immalian nan i'Assyria an nama"ih nan babluydah din 722 B.C. † **3:14** Impiyamman nan Alin hi Jeroboam I an nun'alid Israel hidin 930-909 B.C. nan pun'onngan ad Bethel ta adi umuy nan i'Israel ad Jerusalem an mun'onong hinan immannung an pun'onngan hidi. At nan adi makulug an pun'onngan ad Bethel di nundayawandah nan bululda an Ba'al an ay buta'al an bakay tigawna, ya hiyah ne dimmalat hi nan'ugan nan i'Israel an wah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ay Apo Dios (I Ki. 12:26-33). ‡ **3:14** Waday opat an ha'gud an ay ingan nan pun'onngan, ya umu'uddum ya tumagtag nan pimmatoy ta ognanay ha'gudna ta olom ya mid mamatoy ay hiyah di ti e'gonan nan tatagu nan pun'onngan, at hiyanan adida patayon nan taguh di, at mabaliwan hidi (I Ki. 1:50-53). Mu intudun Amos an ta"on hi unda ognan nan ay ingan di pun'onngan mu adida mabaliwan damdama. § **3:15** Hete ya nalpuh nan ha'gud di elepante.

Hiyah ne hinapit Apo Dios."

4

Hay Nan'ugan nan i'Israel ay Apo Dios

1 Ya ha"in an hi Amos ya intuluy'un himmapit an inali' di,
"Da'yun mun'atataban binabaid Samaria ya donglonyu
ti da'yuy umat hinan mamabhug an mun'ataban bakah ad Bashan,
ya da'yu goh di mangipaligligat hinan tatagun mahmo' an nun'awotwot.
Ya mannag hinan ahawayu ta umiyalih inumonyu.
2 Ya hi Apo Dios an na'abbagbagtu an na'ahhamad ya inalinay,
Immannung an la'tot ya umat ayuh tilapia an bungwiton da'yu
ta iyuy da'yuh nan udum an babluy.*
3 An hay ma'at ay da'yu ya pun'iguyud da'yu ta mun'iluhbut an mun'apa"i nan allupyu
ta iyuy da'yuh nangappit ad Harmon."†

4 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Agayun i'Israel ta pun'udmanyuy baholyuh nan umuyyu pun'onngan hi ad Bethel ya ad Gilgal,
ya ta"on hi un ayu gun mun'onong hi ahelhehelhelong
ya iyuyyu nan miyapuluh nan bino'layuh un malauh di tuluy algaw,
5 ya e'nongyu nan nabino'bo'an an tinapay hi Onong di Punyamananyun Ha"in.‡
Mu waat an un hay pumpahpahiyaanyuy pohpohdonyun ipattig.
6 Ya ten alyo' ay da'yuy,
Ha"in di nangiyabulut hi batel hi an amin hinan abablubabluy ta mi'id ononyu,
mu agguy ayu damdama nuntutuyu ta mumbangngad ayun Ha"in.

7 Ya agguy'u inyabulut di udan hidin panapulan nan inhabalyu,
mu inyabulut'uy umudananah nan udum an babluy,
ya agguy'uh nan udum.
At nadanuman di udum an payaw,
mu mamagah nan udum,
at nun'atoy an amin di wah di.
8 Ya dumalat di aid di danum ya himmanagwangan nan tataguh umuyda humaguban hi inumonda,
mu adi mun'olog ti un itang di danum.
Mu ta"on un umat hinay na'at ya agguy ayu damdama nuntutuyu ta mumbangngad ayun Ha"in!

9 Ya impa'ali' goh di puma"ih inhabalyu,
at nun'alyaw ya nun'abegeh,
ya impa'ali' goh di dudun ta nun'a'anda nan bungbungaan an ayiw an fig ya nan bungan di greyp.

---

* **4:2** Ihnay latlatun mangipattig hidin inat nan i'Assyria an nangilayaw hinan tiniliwda an waday bungwit hinan olong unu timid di natiliw. † **4:3** Mid nanginnilad ugwan hi awadan ten babluy. ‡ **4:5** Paniaw ahan hinan Hudyuh un way mun'onong ya iddumnay nabino'bo'an an tinapay hinan e'nongnah un bo'on hiyay Onong di Pi'lenggopan (Lev. 6:17; 7:12-13).

Mu ta"on un umat hinay na'at ya agguy ayu damdama nuntutuyu
ta mumbangngad ayun Ha"in!

10 Ya impa'ali' goh din nidugah an nunligatanyu an umat hidin inat'ud Egypt
ti nun'ipapatoy'u din ungungan linala'in imbabaluyyuh din gubat
an nun'iddum an nun'ahamham din kabayuda,
at nidugah an ahi'a'agub an amin nan numpungkampuanyu.
Mu ta"on un umat hinay na'at ya agguy ayu damdama nuntutuyu ta
mumbangngad ayun Ha"in!

11 Ya umat goh an inubah'uy udumnan da'yu an umat hidin inat'ud Sodom
ya ad Gomorrah,§
ya nan nelwang ya umatdah nan gun mundalang an ayiw an
nabaliwan hi apuy.*
Mu ta"on un umat hinay na'at ya agguy ayu damdama nuntutuyu ta
mumbangngad ayun Ha"in!

12 At hiyanan moltao' da'yun i'Israel,
at mundadaan ayun mi'haggangan ay Ha"in an Diosyu!

13 Ha"in di Dios ya nidugah di abalina',
ya Ha"in di mun'ap'apuh an amin hitun luta!
Ti Ha"in din nunlumuh nan aduntuduntug ya dibdib,
ya ta"on un nan patal ya helong,
ya ipa'innila' nan ninomnom'un da'yun tatagu."†

5

Hay Lumugwaan ya A'al'alu'an nan i'Israel an Muntutuyu

1 Ya ha"in an hi Amos ya inali' di, "Da'yun i'ibba ad Israel ya donglonyuh
ten kantan mikantah nan way matoy an ikanta' ay da'yu:
2 Da'yun i'ibba' ad Israel an pohpohdo'
ya mipaddung ayuh nan nagah ya nunnonong hinan nagahana
ti mi'id di bumadang hi mamangon ay da'yu!

3 Ya manu ay umat hinay ikanta' ti nan Dios an na'abbagbagtu ya inalinay,
Nan i'Israel di mannag hinan hinlibun tindalun umuy mi'gubat
mu un hinggahut di ma'angang hi mumbangngad.
Ya honogonda ay goh di hinggahut an umuy mi'gubat
ya un himpuluy ma'angang hi mumbangngad.

4 At hiyanan mahapul an mumbangngad ayu ta Ha"in di unudonyu,
at matagu ayu!
5 Mu adi mahapul an umuy ayud Bethel, ya ad Gilgal, unu ad Beersheba an
umuy mundayaw
ti ad Bethel ya mapa"i, at mi'id hulbin nen babluy.
Ya nan bimmabluy ay ad Gilgal ya miyuydah udumnan babluy!"

6 At ha"in an hi Amos ya ten alyo' di,
"At hiya nongkay an mahapul an mumbangngad tu'un Apo Dios,
at matagu tu'u!

§ **4:11** Gen. 19:24-25. * **4:11** Jude 1:23. † **4:13** Hay kulugon di udum ya heten verse ya ho'ho'dod an kanta (an umat hinan udumnan ho'ho'dod an kantan nitudo' hinan Liblu an Am. 5:8-9 ya Am. 9:5-6).

Ti adi tu'u ay umunud ay Hiya at umali an ay apuy ta ubahon ditu'u,
mu mi'id hinan dayawonyud Bethel di way olognan mangdop enen ay apuy!

7 At da'yun nappuhiy pangatna an numbalinonyuy immannung hi layah
ya adi maphod di pangatyuh nan nun'awotwot an mipaligligat!
Ya nomnomnomonyu an hi
8 Apo Dios an nunlumuh nan bittuan an mungngadan hi Pleiades* ya Orion†
ya Hiya goh di mangipapatal hinan hehellong,
ya umat goh an Hiyay mangipahelong hinan mapatal.
Ya ta"on un nan danum ya akuponah baybay,
ya enggahnah tun luta.
9 At undan adi hin'emat di pumpama"ianah
nan nun'ihamad di allupna an babluy‡
10 ti da'yun i'ibban holag Israel ya abohlanyu nan tatagun makulug di pamanuhna
ya nan mangibaag hi makulug.
11 Ya hay oha goh ya paligatonyu nan nun'awotwot ti pilitonyu didan umidat hi inhabaldan da'yu.
At hiyanan ta"on hi un nihamad nan mun'aphod an binattun a'abungyu
ya adi ahan miyabulut an munhitu ayun dane.
Ya ta"on hi un ayu nuntanom hi greyp an ma"aphod di tigawna
mu bo'on da'yuy manginum hinan miyamman ma'inum an malpun danen intanomyu
12 ti inila' an nidugah di baholyu ti nan do'ol an gunyu ina'inat an nun'appuhih nan i'ibbayu.
Ya abohlanyu goh nan tatagun makulug di pangatda,
ya abulutonyu nan mili"ud an lagbuyu,
ya pikuwonyuy makulug an pamanuhdah nan nun'awotwot.
13 At hiyanan da'yun adi me'yat hinan nun'appuhi
ya maphod un nonong ya didindinong ayu.

14 At hay itugun'un da'yu ya nan maphod di atonyu ta bo'on nan nun'appuhi ta way atonyun tumagu!
At umannung an hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya mimid-dum ay da'yu
an hiyah ne din gunyu inali!
15 At pahiwonyu nan nun'appuhi ta nan maphod di pa'appohpohdonyu,
ya nan makulug di pangabakonyuh nan punhumalyaan!
At olom man ya hom'on ditu'un holag Israel an na'angang ay Apo Dios an nidugah di abalinana.

16 Mu dumalat nan numbaholanyu ya umat goh hituy hinapit Apo Dios an inalinay,
Do'olday nidugah an umanebel an kumanilah nan akalakalata ya hinan plasa,
at ta"on nan munhabal ya middumdan ahi'e'ebel.

---

* **5:8** Bahaom nan footnote di Job 9:9 ta innilaom di aat ten do'ol an bittuan. † **5:8** Bahaom nan footnote di Job 9:9 ta innilaom di aat ten do'ol an bittuan. ‡ **5:9** Hay kulugon di udum ya Am. 5:8-9 ya ohan ho'ho'dod an kanta (bahaom nan footnote di Am. 4:13 ta innilaom nan duwa goh an kantan nitudo' hinan Liblu an Amos).

17 Ya umat goh hinan tatagun mumpuntamuh nan galden an
ahipopokawda.
An amin hatu ya ma'at hi pummoltaa' ay da'yu!
Hiyah ne hinapit Apo Dios."

Nan Gutud di Algaw Apo Dios

18 Ya ha"in an hi Amos ya inali' di,
"Mahmo' ayun manahalimid hi adatngan di algaw an punhu-
malyaan Apo Dios!§
Ti henen gutud ya umipata'ot ahan an ay helong an adi mapatal!
19 Ti henen gutud goh ya umat ayuh nan tagun lumayaw ta melwang hinan
layon,
mu unnaat damuwon goh nan mata'tan an bear!
Ya ta"on goh un hay abungnay lumayawana
mu wa ay ta eh'anay ngamaynah nan da'lig ya inalat di ulog!
20 Ya henen gutud goh an punhumalyaan Apo Dios
ya nidugah an paddungnay pa'ahhelong nongkay an mi'id di
amlong!"

21 Ya hay hinapit goh Apo Dios ya inalinay,
"Ma'abbungota' hinan ngilinyun a'am'amunganyu an alyonyuh
pundayawanyun Ha"in!
22 Ti wa ay ta onngana' hinan Onong an Moghob ya Onong an Ma'an ya adi'
ahan abuluton,
ya umat goh hinan animal an impatabayun e'nongyun Ha"in hi
Onong di Pi'lenggopan!
23 At idinongyu nan malgom an kantayu,
ya ta"on un nan gangoh di bi'ungyu* ti adi' pohdon an donglon!
24 Mu hay pa'appohpohdo' ya nan nahamad ya ma'andong an pangat di
inaynayunyu
an umat hinan danum hinan wangwang an adi matmatdu'!

25 Da'yun i'Israel,
bo'on Ha"in di nange'nongan din o'ommodyuh nan gunda ene'nong
hidin awadandah nan mapulun an mid ah nunhituh din napat an
tawon.†
26 Ti henen bulul an hi Molek‡ di ngadanan nihinan nan balballuy an
inta'ita'inyu di dinayawyu,
ya dinayawyu goh nan umat hi bittuan an hi Rephan!
Didanay bulul hi inyammayu ta dinayadayawyu an bo'on at goh
Ha"in!§*
27 At agayu ta diday odnanyuh nan pangipa'aya' ay da'yuh nan niyadagwin
babluy an malauhan ad Damascus.†
Hiyah ne hinapit Apo Dios an nidugah di abalinana."

---

§ **5:18** Mid mapto' ya hay Punligatan di Tataguy ituduna. * **5:23** Unu alpa. † **5:25** Ac. 7:42. ‡ **5:26** Bahaom nan footnote di Jer. 32:35 ta innilaom di aat ten bulul. § **5:26** Hay oha goh hi mabalin an translation ten verse ya *Mu nidugah ayu ti ad ugwan ya un at goh da Sakkuth di alyonyuh aliyu, ya nan bittuan an hi Kaiwan di onnganyu, ya nun'amma ayuh bulul an eng'engoh din bittuan an hi Kaiwan.* * **5:26** Ac. 7:43. † **5:27** Ac. 7:43. Hay intudun Stephen eten verse hi Ac. 7:43 ya ad Babylon di nangiyayanda.

6

Hay Apa"ian ad Israel

1 Ya ha"in an hi Amos ya inali' di,
"Mahmo' ayun malenggop an ma'al'alin* tatagud Jerusalem†
ya ad Samaria‡ an pumbagan di tataguh badang!
2 Nomnomonyuy na'at hinan siudad ad Calneh,§ ya ad Hamath,* ya ta"on hi
un ad Gath hidid Philistia.
Ta"on ahan unyu alyon di nidugdugah di abalinanyu ya un danen
babluy
mu undan adi ayu goh mapa"i?
3 Ya manu ti adiyu pohdon an nomnomnomon nan umalin ligat ay da'yu,
mu hay immannung ya ag'agan madatngan nan punhumalyaan
Apo Dios ay da'yun
dumalat nan nun'appuhin ato'atonyu.
4 At da'yun adadangyan an nun'angina ya mun'aphod di kamana
an un hay mali'li'uh an mangih'ihdah nan mun'ataban kalnilu ya
baka
ya nidugah di ma'at ay da'yu.
5 Ya ta"on goh un da'yun malgom di ikankantana ya pina'unudanah nan
alpa,
ya wa ayan nun'amma ayuh kantayun ay ayu nala'eng an umat hi
anala'eng din Alin hi David.
6 Ya inumonyun amin di ma'inum an pohdonyun inumon,
ya mun'usal ayuh nan na'angnginan bangbanglu,
mu awniat munlungdaya ayuh a'ubahanyun i'Israel.
7 At hiyanan da'yuy mahhun an miyuy hinan adagwin babluy an ay ayu
balud hidi,
at mapogpog din gunyu umamlo'amlongan.
8 Ti nan na'abbagbagtun Dios ya inalinay,
Adi' ahan pohdon nan pumpahiyaan nan tatagu' an i'Israel ya an
amin nan ipahiyada.
At hiyanan idat'uh nan buhulda nan kapitulyuda ya an amin nan wah
di."

9 At ha"in an hi Amos ya inali' di, "Gulat ta waday himpuluh nan tatagun na'angang hinan ohan abung ya matoyda goh.
10 Ya gulat ta umuy nan tulang nan natoy an napto' an mangipapto' an manghob hi odolna† ya hanhananah nan ohan na'angang an alyonay, Waday na'angang hi agguy natoy hi ibbam? ta alyonay, Mi'id! ya alyon nen ibanan hiyay, Dindinongta ta adita haphapiton nan ngadan Apu tu'u ta adina innilaon hi unta wah tu!
11 Mu wa ay ta hi Apo Dios di humapit
at umannung an mun'apa"i nan o"ongol unu i"itang an a'abung!

---

* **6:1** Bahaom nan footnote di Jer. 31:7 ta innilaom di aat te. † **6:1** Hiyah ne kapitulyud Judah an wah appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. ‡ **6:1** Hiyah ne kapitulyud Israel an wah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw. § **6:2** Hiyah ne ohan babluy ad Babylon (Gen. 10:10). * **6:2** Hiyah ne ohan babluy ad Aram (unu ad Syria). † **6:10** Hay nomnomon nan udumnah aat di atona ya iyammanay apuy ta waday panginomnomandah nan nun'atoy an umat hinan a'alin di Hudyu (II Chron. 16:14; 21:19; Jer. 34:5) ti hay ugalida ya adida ahan gohbon nan natoy. Mu alyon di udum an gapu ta do'olday nun'a'atoy at ag'agah miwa'at nan begeh an adi mattig, at hiyanan genhobda dida ta ma'ubah nan begehda.

12 Ya nomnomonyu an undan mabalin an bumi'ah nan kabayuh nan
mabinatu unu ma'aladu?
Mi'id ahan di nomnom nan mangibagah umat hina!
Mu umat hina ayu an mi'id di nomnomyun pumbalinonyuy nepto' an
pangat hi umat hi bininu,
ya pumbalinyu goh di maphod hi adi.
13 Ya nidugah di pangiyamlonganyuh nan nanakupanyud Lo Debar‡
ya inaliyu goh di *mabi'ah* ayu tuwalih din nanakupanyud Kar-
naim."§

14 Mu inalin Apo Dios an nidugah di abalinanay,
"Da'yun i'Israel ya ag'aga mahkay at ipa'ali' di tindalun malpuh
udum an babluy
ta hakuponday babluyyud Lebo Hamath hi engganah nan Nundotal an
Arabah hi appit hi agwan."

7

Nan Paddungnay Nipa'enap an Dudun

1 Waday impattig Apo Dios an na'abbagbagtu ay ha"in. Ya enen gutud ya
na'ali tuwalin ipa'alinay do'ol ahan an dudun hi alpahan di boto' an midat
di dagwan nan ali, ya wan na'uy goh an pumngol di mehnod.
2 Ya unat goh tinnig'u an onon nan dudun an amin nan nitanom hinan
babluy ya inali' di, "Apo Dios an na'abbagbagtu, aliwam ni' di numbaholan-
min tatagum! Ti gulat ta adim at hay atonmin tumagu ya wan nahnot ami,
ya mi'id di ologmi!"
3 At nun'innomnom hi Apo Dios ya inalinay, "Adi ma'at din tinnigmu."

Nan Paddungnay Nipa'enap an Apuy

4 Hay oha goh hi impattig nan na'abbagbagtun Dios ay ha"in ya nan
pummoltana an nan pandu'anah danum hi bunol di luta an dumalat nan
nidugah an lumahu ta ilagatna tun luta, at moghob.
5 Ya inali' goh di, "Na'abbagbagtun Dios, adim ni' ahan ipa'annung an aton
hana! Ti mahmo' ami nongkay ti un ami nahnot, ya mi'id ologmi!"
6 At nun'innomnom goh hi Apo Dios, ya inalinay, "Ta"omman ya adi'
ipa'annung."

Nan Nipattig an Naga'dan an Lukud

7 Mu wada goh di ohan impattig Apo Dios ay ha"in. Ede ya tinnig'u Hiya
an timma'dog hinan delloh di allup an inodnana han naga'dan an lukud* ta
tigonah un ma'andong di ammana.
8 Ya inalinan ha"in di, "Amos, ngadan di tinnigmu?"
Ya tembal'u an inali' di, "Nan naga'dan an lukud."
Ya inalin Apo Dios goh di, "Hiyah te pangipattiga' an nan tatagu' ad Israel
ya umatdah nan adi ma'andong an allup, at hiyanan adi ahan mibahhaw
din ninomnom'un amoltaanda!
9 At mapa"in amin di pundayawanda,
ya nan pamilyan nan Alin hi Jeroboam† ya mipapatoyda
ta mapogpog di pun'ap'apuwanda."

---

‡ **6:13** Hay pohdonan ibaga ya *mi'id.* At paddungnay munhanul hi Amos an inalinay ta"on hi unda inabak ad Lo Debar mu *mi'id* damdamay inatda. § **6:13** Hay pohdonan ibaga ya *ha'gud,* ya hay itudunah nan Hudyu ya *bi'ah.* At munhanul goh hi Amos. * **7:7** Hene ya plambab. † **7:9** Nan Alin hi Jeroboam II (793-753 B.C.) an bo'on nan Alin hi Jeroboam I (930-909 B.C.).

Da Amos ay Amaziah

10 Ya intuluy'un hi Amos an nun'ulgud an inali' di, “Wada han padin hi
Amaziah hi ad Bethel an nuntudo' ay Jeroboam‡ an alid Israel an inalinay,
Un man waday ninomnom Amos hi atonah nappuhin he"a ya hitun
babluy! Ya nan gunna alyon ya puma"ih an amin hi tataguh tun babluy!
11 Ti inalinay,
Mapatoy ayun pamilya anuh hanggap,§
ya pun'alada nan tatagud Israel ta iyuydah udum an babluy an ayda
balud.”
12 Ya la'tot ya inalin Amaziah ay ha"in di, “Onaynah un'a mumbangngad
ad Judah ta hidiy pangibaagam hinan impa'innilan Apo Dios ay he"a ta hidiy
pi'bo'laam, at immannung an abuluton da'ah di!
13 At bo'on hitud Bethel an pundayawan nan alih bulul di gunmu pan-
gibaagan ay dane!”
14 At inali' di, “Bo'ona' propeta an mun'ulgud ta bayadana' ti unna' hay
mumpahpahtul ya muntanom hi bungbungaan an fig ya anggay.
15 Mu impadinonga' ay Apo Dios ay danen tamu' ta hennaga' an umalin
mangipa'innilan da'yun i'ibba' an i'Israel hinan inalina.
16 Ya alyom udot ay ha"in di adi' ipa'innila nan nun'appuhin ina'inatyun
i'Israel.
17 Mu hay maphod ya donglom heten inalin Apo Dios ay he"a, Amaziah, ti
inalinay,
Nan ahawam ya mumbalin hi putah nan babluy,*
ya mun'atoyda nan imbabaluymuh nan gubat!
Ya he"a ay goh ya matoy'a damdamah nan babluy di udum an tatagu,
at hanan lutam ya punggogodwon di udum an tatagu!
Ya an amin ayud Israel ya miyuy ayuh udum an babluy!”

8

Nan Paddungnay Nipa'enap an Nalum an Bunga

1 Wada goh di impattig Apo Dios an na'abbagbagtun ha"in. At hay tinnig'u
ya han bahkit an napnuh din nun'alum an bunga.
2 Ya inalinan ha"in di, “Amos, ngadan di tinnigmu?”
Ya inali' di, “Nan bahkit an napnuh nan nun'alum an bunga.”
Ya inalin Apo Dios di, “Manu ay ya nadatngan mahkay di amoltaanyun
tatagu' an holag Israel. Ti mipaddung ayuh nan nalum an bungan di ayiw
an nadatngan nan amoltaanyu ti adi' mahkay bayagon an aton.
3 At henen algaw an a'atana ya mumbalin nan kantah nan Timpluh
kantan mikantah nan way matoy. Ti do'ol di tatagun matoy, at awakilatda
an mi'id di al'ali!”

4 At inali' di,
“Da'yun mangipaligligat hinan mahmo' an nun'awotwot
5 ya iyahupanyuy alpahan di Behtan di Akayangan nan Bulan ya nan udum
an behta
ta umuyyu goh lugion dida ti usalonyuy agguy immannung di
lukudnan kiluan!

‡ **7:10** Bahaom nan footnote di Am. 7:9. § **7:11** Ta"on un agguy napatoy nan Alin hi Jeroboam II (II Ki. 14:29) mu napatoy nan imbaluyna an nan Alin hi Zechariah (II Ki. 15:8-10). * **7:17** Manu ay mumputa hiya ti hi Amaziah an ahawana ya mipiyuy hi adagwin babluy, ya nan imbabaluyda ya mun'atoydah gubat. At mumputa hiya ta pangngalanah pihhuna ti mid ah udumnan bumadang ay hiya.

6 Ya ta"on un nan adi maphod an bogah ya ila'uyun dida,
ya nan nawotwot an adi pa'alla'uh ohah palis hi hapatusna ya hubutonyu ta mumbalindah himbutyu!"

7 Mu hi Apo Dios ya inalinay,
"Adi' ahan al'alliwan nan nun'appuhin inatda an ta"on unda ipahiyay aatdan Ha"in!
8 At hiyanan waday mabi'ah an alyog ta tuma'otdan amin ti nidugah an miwogot tun lutan
umat hinan Wangwang an Nile an nidugah di dalluyuna,
ya wa adyaan na'geng.*
9 Ya henen algaw an gutud† di pangipattiga' hi bohol'u,
ya humelong di luta an ta"on un hinan muntongay algaw,
ya umanal'algaw di helong.
10 Ya pumbalino' nan umamlonganyun mumbehtah lungdaya,
at ta"on un nan kantayu ya umipakila.
At munlubung ayuh langgut,
ya mumpamukmuk ayu an umat hinan aton di natoy di oh'ohhan imbaluyna
ti nidugah ahan di ma'at enen algaw."

11 Ya inalin goh Apo Dios an na'abbagbagtuy,
"Henen agtudana ya ta"on un ahan pohdon nan tatagun donglon nan Tugun'u ya nihimung an mi'id mahkay,
an umatdah nan tagun na'uwaw ya nahinaangan ahan,
mu mi'id di ah'upandah ma'an ya ma'inum.
12 At humanagwangan nan tataguh abablubabluy an munhapul hi humapita',
mu mi'id nongkay.
13 At ta"on un nan mina'ma'ilog ya mun'a'ulawda ya mun'a'uwawda
an dumalat di panapulandah humapita'.
14 Mu naladaw an bo'on Ha"in di dinayawdah ad Samaria, ya ad Dan, ya ad Beersheba,‡
at hiyanan nipaddungdah nan mihubag an mid olognan bumangon."

9

Hay Punhumalyaan Apo Dios hi Amoltaan nan Holag Israel

1 Impattig goh Apo Dios ay ha"in an timma'dog Hiyah awadan nan pun'onngan. Ya inalinan ha"in di,
"Masuom di ngamngam an amin nan tu'ud di Timplu* ta mun'a'iwalda ta mun'agatnan nan tatagu,

---

* **8:8** Atawotawon hinan timpun di umudananad Cush (unu ad Ethiopia) hi awadan nan te"an di Wangwang an Nile ya mundatong, at nan do'ol an danum hinan wangwang ya mumpa'uy ad Egypt ta bumuhu' hinan Baybay an Mediterranean. Mu unat goh dumatong hinan nundotal ad Egypt at malbong, ya tinawon an gun dumo'ol nan danum hinan wangwang hidih duwampulu ta lemay umpi (feet). Mu palpaliwan ya ma'nad goh nan danum, at mumbangngad hinan aatna tuwali. At hay tigaw nan Wangwang an Nile eden timpu ya umat hinan miwogot. † **8:9** Nan Punligatan di Tatagu nin. ‡ **8:14** Bahaom nan footnote di II Sam. 3:10 ta innilaom di aat nan lugal ad Dan ya ad Beersheba.

* **9:1** Mid mapto' ya nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem an ta"on un way mangulug an hiyah ne timplun di bulul ad Bethel. Mu mid ah alyon nan Hapit Apo Dios an waday timplud Bethel an ta"on hi un way pun'onngandah bulul.

ya hanan ma'angang ya pun'ipapatoy'u didah nan gubat.
2 Ti ta"on hi unda munluhu' ta engganay atamanday awadan di nun'atoy
unu ta"on hi unda tumulud abuniyan ya anapo' damdama dida.
3 Ya wa ay goh ta umuyda mipo"oy hinan tulid di Duntug an Carmel
ya anapo' goh damdama didah di.
Ya ta"on goh hi unda umuy mipo"oy hinan dopon di baybay
ya honogo' nan mata'tan an ulog ta patayona didah di.
4 Ya ta"on hi un inlayaw nan buhulda dida
ya pun'ipapatoy'u didah di ti adi' badangan dida."

5 Ya ha"in an hi Amos ya alyo' di,
"At hi Apo Dios an Ap'apu ya un ammunay panapaanah tun luta ya
umalyog,
at nidugah di ta'ot nan tatagu ti umatdah nan Wangwang an Nile an
nidugah di dalluyuna,
ya wa adyaan na'geng.†
6 Ya abalinana hana ti Hiya tuwaliy nangipaphod hi ad abuniyan ya tun luta,
ya akupona nan danum hi baybay,
ya enggahnah tun luta ta hiyah ne udan."

7 Ya Hiya an Dios ya inalinay,
"Da'yun holag Israel ya numpaddung di pangibilanga' ay da'yu ya
nan tatagud Cush.‡
Ya undan bo'on Ha"in di nangilpu ay da'yud Egypt?
Nan iPhilistia ya inilpu' didad Caphtor,§
ya nan i'Aram* ya inilpu' didad Kir.†
8 Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya inila' di numbaholanyun holag Israel,
at ubaho' da'yu.
Mu adi' da'yu ubahon an amin!
9 Ti paddungnay yakayako' da'yuh awadanyuh nan ablublubabluy an ay ayu
alena
ta nan na'adyamu' ya ma'ala,
at mi'id ah ohan da'yuh adi ma'ala.
10 Mu an amin nan numbahol an ayda agguy na'adyamu' an alena ya
paddungnay mitapalda ta matoydah nan gubat,
ya umannung an ma'at an ta"on unda alyon di,
Adi man iyabulut Apo Dios an ma'at ay ditu'uy adi maphod!"

Hay Pangipapto'an Apo Dios hinan Tataguna

11 Ya innayun Apo Dios an himmapit ay ha"in an inalinay,
"Udum hi algaw‡ ya mumbangngad ayu ta ma'ohha ayun
umat hidin nun'ap'apuwan din hi David
an mipaddung hinan nun'apa"in abung an mipaphod ta umat hidin
aatna tuwali.§
12 At hakuponyu goh nan babluy nan holag Edom
ya an amin nan babluy an niddum hinan nun'ap'apuwan din hi
David.
Ti Ha"in an hi Apo Dios di mangipa'at.*

† **9:5** Bahaom nan footnote di Am. 8:8. ‡ **9:7** Unu ad Ethiopia. § **9:7** Unu ad Crete. * **9:7** Unu ad Syria. † **9:7** Bahaom nan footnote di Am. 1:5. ‡ **9:11** Ma'at hinan Hinlibuy Tawon. § **9:11** Ac. 15:16. * **9:12** Ac. 15:17.

13 Ya ma'at ay hana ya ag'agaan umong'ongngol di paguy ta do'ol di bot'onyu,
at adi ayu pa"abto'.
Ya wan madatngan goh di pun'aladuanyu ya umat goh an adi maplag
an amin di greyp,
ya wan madatngan goh di puntanomanyu ta mahawal di ma'inum.
14 At umat hinay ma'at an ibangngad'u nongkay nan tatagu'
ta ipaphodda goh nan babluydan napa"i ta pumbabluyanda.
Ya muntanomdah greyp ta waday inumonda,
ya munlia'da ta way itanudda.
15 At paddungnay itanom'u nan tatagu' hinan babluy an idat'un dida,
ya mi'id mahkay di paddungnay mamu'nut ay dida.
Hiyah ne inalin Apo Dios an Diosyu.”

Obadiah

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Obadiah.

Hay Nangitud'an Obadiah eten Liblu: nan i'Edom.

Hay Aat ten Liblu: hiyah ne ho'ho'dod ahan an libluh nan Old Testament ti un 21 di versesna ya anggay.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan baal Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 586 B.C. nin.

Hay Teman ten Liblu: gapu ta nitulang nan i'Edom hinan Hudyu (ti hin'agi da Esau ay Jacob) at mahapul an mamoltada ti agguyda inggohgohan nan Hudyuh din nangilayawan nan iBabylon ay didah din 586 B.C.

Hay Outline ten Liblu:

Hay AWADAN di apa"ian ad Edom (1:1-9) — hay awadana ya nan kapitulyudad Sela (unu ad Petra)

Hay DUMALAT hi apa"ian ad Edom (1:10-14) — hay dumalat ya agguyda inggohgohan nan tutulangdan Hudyu

Hay AAT di apa"ian ad Edom (1:15-21) — hay aatna ya ma'abak nan i'Edom ti abakon nan Hudyu dida.

1 Ha"in an hi Obadiah* ya hiyah te paddungnay enenap'uh inalin Apo Dios
an ma'at ad Edom.

Hay Pummoltaan Apo Dios ad Edom
(Isa. 21:11-12; Jer. 49:7-22; Ezek. 25:12-14; 35:1-15; Am. 1:11-12)

An inali' di,
"Dengngolmi nan impa'innilan Apo Dios an na'abbagbagtu
an waday hennagnah baal ta umuydah nan ablubabluy
ta ipa'inniladah nan tatagu ta mundadaandan amin an umuy
mangubat ad Edom!

2 Ti hiyah te inalin Apo Dios:
Honto' nan nidugah an bi'ahyu ta mahngan di abalinanyu,
at an amin nan tatagu ya pahalon da'yu.
3 Mumpahiya ayu ti inyammayuy abungyuh nan uddu' di duntug ya daplah
di numpinpinangngel,
at alyonyuy, Mi'id umalin mangubat ay da'mi!
Mu nabaliyan ayu
4 ti ta"on hi unyu iyammay punhituwanyuh nan nabagtu
an umat hi anabagtun di pun'agabanan nan agila ta migoppong
ayuh nan bittuan†
mu umalia' ta guyudo' da'yu ta ipa'ampa' da'yuh tun luta.
Hiyah te inalin Apo Dios.
5 Ya inalina goh di,
Gulat ta nan mahdom ya umali nan mangakaw hinan abungyu ya
ammuna nan pohdonday pun'alada,
ya umat goh hinan mumpugah hi greyp an wada goh di ang'angonda.
Mu da'yun i'Edom ya nidugah di aton nan binuhulyu
ti am'amungitandan alan an amin nan gina'uyu.

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan baal Apo Dios*. Ya matagu hiyah din nangabakan da Alin hi Nebuchadnezzar hinan Hudyud Jerusalem hidin 586 B.C. † **1:4** Bahaom nan footnote di Jer. 49:16.

6 Ya pun'anapday nipo"oy an gina'uyu,‡
ya nunhamhamdan amin.
7 Nan tataguh nan udum an babluy an ehdolyun bumadang ay da'yu
ya diday mamakak ay da'yuh nan babluyyu.
Ya alyonda goh hi mi'id al'alin da'yu,
mu undaat goh nomnomon di atondan mangubah ay da'yu.
Ya din liligwayun gun me"an ay da'yu ya diday mangibalbalin da'yu,
mu agguyyu inilah nen atonda.

8 Henen algaw an pummoltaa' ad Edom
ya pun'ipapatoy'un amin nan nun'ala'eng an tatagun numpunhitun
nen babluy.§
9 At din nun'atulid an tindalud Teman ya nidugah di ta'otda
ti mun'ahewat an amin nan tatagun wah nan aduntuduntug ad
Edom."

Hay Dumalat hi Amoltaan nan Holag Edom
(Psa. 137:7)

10 Ya impahapita' an hi Obadiah goh ay Apo Dios, at inalinay,
"Ya manu ay ma'at henen da'yu
ti dumalat nan na"appuhin inatyuh nan tutulangyun holag Jacob,
at mapa"iy nitaguanyu,
at nidugah di abainanyuh enggana.
11 Ti unyu hintigtigon dida ya anggay,
ya agguy ayu bimmadang hinan tutulangyuh din nanggopan nan
tindaluh nan babluyda!*
Ya nun'ilayawda nan mun'apla'an an gina'uh di,
ya ginodwagodwada,
ya nipaddung ayun dida ti henen inatyu!
12 Goh tuwali ta inyamlongyu nan nappuhin na'at hinan tutulangyu?
Ya goh tuwali ta immamlong ayuh din agogohgohanda?
Ya goh tuwali ta inabatlanyu nan nunholholtapanda?
13 At goh tuwali ta immuy ayuh nan abung nan tatagu',
ya immabatol ayuh nan nunholholtapanda?
Ya inam'amungitanyun nun'ala nan gina'uda ta hiyay
nangipa'adangyan ay da'yu!
14 Ya goh tuwali ta immuy ayuh nan nunhappangan di dalan,
ya nundopapyu nan way limmayaw,
ya numpatoyyu dida,
ya inyuyyu goh din agguy nun'atoy hinan binuhulda eden nunhol-
holtapanda?"

Nan Gutud di Punhumalyaan Apo Dios

15 Ya ha"in an hi Obadiah ya ituluy'un himmapit an inali' di,
"Impa'innilan Apo Dios an magadyuh di algaw hi panumalyaanah
an amin hinan tataguh nan abablubabluy!
At da'yun i'Edom ya nan inatyun nappuhiy hiya goh mibolloh an ma'at
ay da'yu,
at holholtaponyu goh nan umat hi impaholtapyu.

‡ **1:6** Hi Diodorus Siculus an ohan iGreece an nuntudo' hi history ya intudo'na an impo"oy nan i'Edom nan mun'apla'an an gina'udah nan uddu' di daplah. § **1:8** Bahaom nan footnote di Jer. 49:7. * **1:11** Na'at hidin 586 B.C. hidin nangabakan nan titindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar an iBabylon hinan iJerusalem.

16 Immannung an nidugah di nunholholtapan nan tatagu',
mu iyal'allanay punholholtapan di tataguh nan abablubabluy hi-
nan nunlene'woh hi pummoltaa' ay dida
ta la'tot ya nun'a'ubahda,
at ma'aliwanda.”

Hay Nangabakan nan Holag Israel

17 Ya intuluy'u goh an hi Obadiah an inali' di,
“Mu inalin Apo Dios an wadaday melwang an umuy mihi'ug hidih
nan Duntug an Zion,
at henen duntug ya milahhin ta ihinan nan tatagun Apo Dios.
At danen tatagun holag Jacob an mumpumbangngad ya
hakuponda goh henen lutan banohda.
18 Nan tatagud Israel ya umat hi apuy di atondan mumpama"ih nan tatagud
Edom ti pumpatoyda dida,
at ayda nalangun dagamin mun'oghob.
Ya mi'id ah ohah ma'angang ay didan tatagud Edom.
Hiyah te hinapit Apo Dios.
19 At nan tatagun numpunhituh ad Negev hidid Judah ya hakuponda nan
aduntuduntug ad Edom,
ya nan tatagun numpunhituh nan aluhadhad nan dudunduntug
hinan appit di alimuhan di algaw ya hakuponda nan lutan di
iPhilistia.
Ya hakuponda goh nan lutad Ephraim ya ad Samaria,
ya hakupon nan holag Benjamin nan lutad Gilead.
20 Ya din nun'akaphul an holag Israel hidin hopapna ya mumpumbangn-
gadda
ta hakuponda nan lutad Canaan an wah nan pingit di baybay ta
engganad Zarephath,
ya din nakaphul goh an tatagud Jerusalem an wah did Sepharad ya
hakuponda nan babluy ad Negev.
21 Nan nun'atulid ya mun'abi'ah an linala'in malpuh nan Duntug an Zion ya
gubatondad Edom,
ya abakonda dida ta diday mumpapto'.
At hi Apo Dios di mun'ali.”

Jonah

Hay Aat Ten Liblu
Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Jonah.
Hay Nangitud'an Jonah eten Liblu: nan Hudyu.
Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: balug.
Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 760 B.C. nin.
Hay Teman ten Liblu: waday homo' Apo Dios hinan Hentil an numpunhituh nan abablubabluy, at bo'on nan Hudyu ya anggay di pangipattiganah homo'na.
Hay Outline ten Liblu:
Hay aat di NIPAAD ay Jonah (1:1-2)
Hay aat di LIMMAYAWAN Jonah (1:3)
Hay aat di MOLTAN Jonah (1:4-17)
Hay aat di INLUWALUN Jonah (2:1-9)
Hay aat di NABALIWAN Jonah (2:10)
Hay aat di NIMANDAL ay Jonah (3:1-2)
Hay aat di MENSAHEN Jonah (3:3-10)
Hay aat di BUNGOT Jonah (4:1-11).

Hay Limmayawan Jonah ay Apo Dios

1 Wa han ohay algaw ya himmapit hi Apo Dios ay Jonah* an hina' Amittai†
2 an inalinay, "Umuy'ad Nineveh‡ an ongol an babluy ta padanam nan
tataguh di ti nan gunda pangatan hinan nappuhi, ya inila' nan ina'inatda."
3 Mu hi Jonah ya inlayawanah Apo Dios, at immuy ad Joppa, ya waday
inah'upanah pupul an umuy ad Tarshish.§ Ya indatnay punlugana, at
ni'lugan hinan pupul.
4 Mu unat goh impadehda ta immuydah nan gagwan di baybay ya hennag
Apo Dios nan mabi'ah an puo' an atata'ot an punhinnigiona din pupul an
hi'ihi'itangan an mapa"i.
5 At daden muntamuh nan pupul ya ma'atta'otda, at way ohan didaan
mumpabadangdah nan diosda. Ya nun'itapaldah nan baybay din udum an
kalgada ta way aton nan pupul an yumapaw ta adi munlonong.
Mu hi Jonah ya wah nan hiluk di pupul an na'allo'an.
6 Ya immuy nan kapitan di pupul ay hiya, ya inalinan hiyay, "Anaad
udot ta wah tu'an momollo'? Bumangon'a ta munluwalu'ah nan Dios an
dayawom ta olom ni' ya elwang ditu'u ta adi tu'u mun'atoy!"
7 Nan muntamuh nan pupul ya inaliday, "Mumbubunnutan tu'u ta
innilaon tu'uy ngadan ay ditu'uy dumalat eten holtapon tu'u." At numbibinnunutda, ya nabunut di ngadan Jonah.
8 Ya inalidan hiyay, "Ibaagmun da'mih un he"ay dumalat hitun umat hitun
atata'ot an ma'ma'at! Hay tamum? Ya ngadan di babluy hi nalpuwam? Ya
hay ngadan di ad holag hi nalpuwam?"

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *balug.* Ya hay babluy hi nalpuwana ya ad Gath Hepher hinan babluy ad Zebulun (II Ki. 14:25; Josh. 19:10, 13), ya hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 800-750 B.C. Ya mid mapto' ya heten ulgud ya na'at hidin 764-763 B.C. (bahaom nan footnote di Jon. 3:6 ta innilaom di agutudna). † **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *na'na'unnud.* ‡ **1:2** Hiyah ne kapitulyun nan i'Assyria. Ya ongol di pamaholan nan Hudyuh nan i'Assyria ti Hentilda, ya immannung an magadyuh di tawon hi pama"ian nan i'Assyria ad Israel an na'at hidin 722 B.C. § **1:3** Mid mapto' ya hiyah ne siudad ad Tartessus hi ad Spain.

9 Ya tembalna an inalinay, “Ha"in ya holaga' hi Hudyu* an hay dayawo' ya
hi Apo Dios an wad abuniyan an Hiyay nunlumuh nan baybay ya tun luta.”
10 At ma'atta'otda ahan, ya inalidan hiyay, “Hay inatmu tuwali?” (Mu
inilada an unna ilayawan hi Apo Dios ti hiyah ne inalinan dida.)
11 Ya gunna iyal'alla din puo', ya gun umongol di dalluyun hinan baybay.
At inalin daden mumpuntamuh nan pupul ay hiyay, “Hay atonmi mah ay
he"a ta way aton nan puo' an duminong?”
12 Ya inalin Jonah di, “Itapala' hinan baybay ta way aton nan puo' an
duminong, at mi'id di al'alih nan baybay. Ti inila' an ha"in di dimmalat hi
immalian ten mabi'ah an puo' an nilagatanyu.”
13 Ya ta"on un umat hinay inalin Jonah ya impadah nan muntamuh pupul
an gun munggaud ta pohdondan ipada'al nan pupul hinan pingit di baybay.
Mu mi'id di abalinanda ti gun umal'alla din puo'.
14 At hay inatda ya ingkiladan numpabadang ay Apo Dios an inaliday,
“Hom'on ni' da'mi, O Apo Dios, ta adi ami mamolta an dumalat hi atayan
ten tagu, ya adi da'mi goh pabaholon ti He"ay nangipabi'ah eten puo'!”
15 At lina"uydah Jonah, ya impa'bawdah nan baybay. Ya himbumagga ya
maphod an mi'id al'alih nan baybay.
16 Ya henen na'at ya nidugah ahan di ta'ot nan mumpuntamun Apo Dios,
at nun'onongdan Hiya, ya inhapatadan Hiyay itamuanda.
17 Mu hi Apo Dios ya indadaanay ongol an ekan, at inu'munah Jonah. At
hiya ya nihinah nan putun di ekan hi tuluy algaw ya tuluy labi.†‡

2

Hay Nunluwaluan Jonah

1 Ya hidin wadan Jonah hi putun nan ekan ya nunluwalun Apo Dios an
dayawonan
2 inalinay,
“Nan punligligata' ya wa ay ta munluwalua' ay He"a, Apo Dios, ya
dengngolmu,
ya hidin paddungnay awada' hinan maluhung an lubu' ya dengngolmu.
3 Ya impipa'bawa' ay He"ah nan maluhung,
ya nunlononga' hi bunol nan baybay,
ya gunna' punhinnigiyon hinan dalluyun.
4 Ya alyo' hi unna' inyadagwin He"a ta adi da'a tigon,
mu hemmo'a' ay He"a ta mabalin an tigo' goh nan me'gonan an
Timplum.
5 Ya hene'noba' hinan danum ta linumnonga' hi ad dolom,
at linibutana' hi holo' hinan baybay.
6 Ya immuya' hinan bunol di baybay hinan puun di aduntuduntug an
nahe'nob,
ya alyo' di mid mapto' ya munnanonga' hidih nan lugal

---

* **1:9** Unu Hebrew. † **1:17** Ta"on un ad ugwan an timpu ya ihnay ulgudondah aat nan ongol an ekan an mangu'mun hi tagu. ‡ **1:17** Hay pohdon nan tuluy algaw ya tuluy labi an ituduh nan ugalin di Hudyu ya ohay algaw (an 24 di olas), ya na'udman hinan olas di duway algaw (an waday oha mah ni' an olas hinan hin'algawan). At adi tu'u nomnomon an nihinah Jonah nan ekan hi 72 an olas (ti 24+24+24 = 72) ti mabalin an un 26 an olas ya anggay (24+1+1=26). At umat goh ay Jesus an nihinad dolom hi tuluy algaw ya tuluy labi (Mat. 12:40) ti mabalin an un 37 an olas ya anggay (ti gulat ta natoy hidin Alemanah din 5 PM at wada pay di ohan olas eden algaw ya un umaliy Habadu hidin 6 PM, ya nan 6 PM hidin Habaduh engganah nan mehnod an 6 PM ya 24 an olas, ya gulat ta namahuan hidin 6 AM hidin Duminggu at ma'udman goh hi 12 an olas, at 1+24+12=37).

an adi ahan mabalin an mibughul di pantawna!
Mu He"a, O Apo Dios an dayawo', di nummahun ha"in ta timmagua'!

7 Ya unat goh magadyuh an matoya' ya ninomnom'u He"a, Apo Dios, at nunluwalua' ay He"a,
ya dengngolmuh nan way awadam hinan me'gonan an Timplum.

8 Mu nan man'ug ay He"a an nan mundayaw hi bulul an mi'id ahan di hulbina
ya adida mumpahmo' ay He"a an ta"on hi unmu pa'ahhom'on dida.
9 Mu ha"in ya He"ay pangikantaa' hinan pundayaw'u,
ya pangiyalia' hi e'nong'u ta ipa'annung'u nan intulag'un He"a
ti He"a ya anggay di alpuwan di pi'taguan."

10 At hi Apo Dios ya minandalna din ongol an ekan ta umuyna utaon hi Jonah hinan pingit di baybay. At na'at.

3

Hay Nangunudan Jonah hinan Inalin Apo Dios

1 Ya impidwan goh Apo Dios an himmapit ay Jonah
2 an inalinay, "Umuy'ah nan ongol an babluy an ad Nineveh ta umuymu ipa'innilan dida din inali' ay he"ah hopapna."
3 At hi Jonah ya inunudna din inalin Apo Dios, at immuy ad Nineveh. Ya heden babluy ya pa"ongol an babluy an tuluy algaw di panalanan.*
4 Ya heden hopap di algaw hi nanadalanan Jonah hinan babluy ya enlotnan himmapit an inalinay, "Awni ta maluh di napat hi algaw at mapa"i tun ad Nineveh!"
5 Ya unat goh dengngol nan tatagud Nineveh ya kimmulugdan† Apo Dios. At hinahapitday algaw hi punlungdayaandan munluwalu ya nan punlubungandah langgut an ta"on un nan adadangyan unu nan nun'awotwot ta ipattigday aat di pangitutuyuandah nan baholda.
6 Ya unat goh dengngol nan alid Nineveh nan inulgud Jonah ya nala"uy hinan umbunan di ali,‡ ya inaana din lubungnan ali, ya nunlubung hi langgut, ya immuy nun'udu'ud hinan dapul ta ipattignay puntutuyuanah baholna.
7 Ya unat goh nalpah henen inatna ya waday inyammanah uldin an alyonay:
"Hiyah te inyuldin nan ali ya nan u'upihyalna an inaliday:
An amin ayun tatagu ya mun'ulat ayu, ya ta"on goh nan numbino'ob'on an a'animal.

---

* **3:3** Hay lukud nan allup an nunle'woh enen siudad ya himpulu ta tulun kilomitlu. Ya waday 120,000 an numpunhituh di (Jon. 4:11). Ya bahaom goh nan footnote di Nah. 2:5 ta innilaom di aat nan ala' an nele'woh enen siudad. † **3:5** Agguy tu'u inilah un nahamad di nangulugdan Apo Dios. ‡ **3:6** Mid mapto' ya nan Alin hi Ashur-Dan III (772-755 B.C.). Hidin June 15, 763 B.C. hinan gutud di nun'alianad Assyria ya waday ma'alih eclipse ti hemmelong ad daya, ya hiyah ne miyadwan eclipse ti wada goh di na'at hidin 784 B.C. At gulat ta 763 B.C. di ustun tawon hidin nuntudtuduwan Jonah ay dida at makulug an immogyatda, ya wah ohaan inaliday, "Ini! Wada nin di ipa'innilan Apo Dios ay ditu'u?" Ya unat goh tinnigday up'up Jonah an ma'appaha' nin an dimmalat nan danum an wah nan putun nan ekan an nama"ih odolna at niyal'allay immogyatanda. Hiyaat unda nunnaudon an numpuntutuyun Apo Dios hidin nangngolandah nan tudtudun Jonah.

8 Ya mahapul an mumpunlubung nan tataguh langgut, ya hophopanyu
goh nan animal. Ya mahapul an way ohaan iyulatanan munluwalun
Apo Dios ta way ohaan din'ugna nan nappuhin ato'atona ya nan gunna
dumaladalatan.
9 Ta olom ni' ya hom'on ditu'un Apo Dios ta adina ituluy an mangubah
ay ditu'u an dumalat nan bungotna!"
10 At heden nannigan Apo Dios hinan inatda an nan nan'ugandah nan
nun'appuhin ugalida ya hemmo'na dida.§

4

Hay Bimmungtan Jonah ay Apo Dios

1 Mu hi Jonah ya nidugah an mi'id amlongna, ya bimmubungot ti
dimmalat nan na'at!
2 At nunluwalun Apo Dios, ya inalinay, "He"a, O Apo Dios, undan bo'on
hete din inali' hidin wada' hinan babluymih adi' pohdon hi atom? At hiyaat
un'u nunnaudon an limmayaw ad Tarshish! Ti inila' an He"a ya nidugah
di pamhodmu, ya ma'abbadang'a, ya ma'ahhimo"a, ya gun'a mehodan an
ma'ma'ullay'a, ya gun'a midadaan ta hiyanan adim ituluy an mummoltah
nan tatagun ten babluy!
3 At hay pohdo' ad ugwan, Apo Dios, ya onaynah unna' matoy ya un han
matagu!"
4 Mu tembal Apo Dios an inalinay, "Undan way biyangmu ya abalinam an
bumungot?"
5 At hi Jonah ya nakak an tinaynana nan babluy ta bimmataan hinan
appit di buhu'an nan algaw hinan babluy. At inyammanay allung hi
punlidumanah di. Ya inumbun an nilidum ta a'ammangonay ma'at hinan
babluy.
6 Ya hi Apo Dios ya impahangawna han ayiw ta hiya goh di niliduman
Jonah. Ya ma"am'amlong hi Jonah an dumalat eden ayiw.
7 Mu unat goh din nabiggat hi helhelong ya minandal Apo Dios nan begeh
ta nun'im'imanda din himmangaw an ayiw, at nalyaw, ya natoy.
8 Ya unat goh pinumtang di algaw hidin helhelong ya hennag Apo Dios
nan lumahun tuyup an nalpuh nan buhu'an di algaw, ya hinohogta' din
potang, at munha'it di ulun Jonah, ya hi'itangan an ma'ulaw. At penhodnan
matoy ti inalinay, "Onaynah unna' matoy!"
9 Mu inalin Apo Dios ay hiyay, "Undan maphod hi un'a bumungot an
dumalat hinan na'at enen ayiw?"
Ya tembal Jonah an inalinay, "Oo, waday biyang'un bumungot ti pohdo'
an matoy!"
10 Ya inalin Apo Dios di, "Anaad ta adyuwam nan ayiw an himmangaw
ti undan hay na'unglam unu hay intanommu? Heten himmangaw ya un
tumaguh ohay algaw, ya hi mabiggat ya na'ubah.
11 Undan adi mapmaphod di pangadyuwa' hi ad Nineveh an ongol an
babluy an didah di ya do'oldan hinggahut ta han duwampuluy libun
tatagun agguy nanginnilah aat di maphod ya nappuhi, ya middum goh nan
a'animal an do'ol?"

§ **3:10** Manu ay hemmo'na dida ya nitudo' hinan Jer. 18:7-10. Ya nabayag ya un moltaon Apo Dios ad Nineveh ti namoltah din 612 B.C., at hay anabayagna ya hi'itangan 151 an tawon (ti 763-612=151).

Micah

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Micah.

Hay Nangitud'an Micah eten Liblu: nan Hudyun numpunhitud Israel unu ad Judah.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: ngadan nen tagun umat ay Apo Dios?

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 742 B.C. hi engganah din 687 B.C.

Hay Teman ten Liblu: nan tagun way pangulugnan Apo Dios ya atonay maphod hinan i'ibbana ti kulugonay anahamad Apo Dios an mumpapto' ay hiya.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aton Apo Dios an MUMMOLTAH nan Hudyu (1:1—2:11; 3:1-12; 4:9-12; 6:1—7:13)
- Hay moltaon Apo Dios ay dida ya nan tataguh di (1:1-7; 6:1—7:13)
- Hay moltaon Apo Dios ay dida ya nan asiudasiudad (1:8—2:5)
- Hay moltaon Apo Dios ay dida ya nan agguy immannung an propeta (2:6-11)
- Hay moltaon Apo Dios ay dida ya nan iJerusalem (4:9-12)

Hay aton Apo Dios an BUMALIW hinan Hudyu (2:1-13; 4:1-8, 12-13; 5:1-15; 7:14-20)
- Baliwan Apo Dios didah nan hopap di umalian Kristu (5:1b-2)
- Baliwan Apo Dios didah nan pidwan di umalian Kristu
  - An nan Punligatan di Tatagu (5:3, 5b-15)
  - An nan Hinlibuy Tawon (2:12-13; 4:1-8, 12-13; 5:1a, 4-5a; 7:14-20).

1 Ha"in an hi Micah* an iMoresheth† hidin nahayhaynod hi nun'alian da
Jotham,‡ ya hi Ahaz,§ ya hi Hezekiah* hidid Judah ya umat hituy hinapit
Apo Dios ay ha"in hi aat di ma'at ad Samaria ya ad Jerusalem.† At inali' di,
2 “Donglonyun amin an tatagu,
ya ihamadyun ingaon
ti nan nidugah di abalinanan Dios an wah nan me'gonan an Timplunay
mangihtiguh nan baholyu.”

Hay Amoltaan ad Samaria ya ad Jerusalem

3 Ya inali' goh di,
“Tigonyu an umalih Apo Dios an taynana nan me'gonan an
awadanad abuniyan
ta mundadyu an e'wanah nan tulid di atata'nang an duntug.
4 Ya paddungnay mun'a'anang nan aduntuduntug an umat hinan lilin hi un
meheggon hinan apuy,

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *ngadan nen tagun umat ay Apo Dios?* (Bahaom nan footnote di Mic. 7:18). † **1:1** Ohan babluy hi ad Judah. Hay ohan ngadana ya *Moresheth Gath* (verse 14), ya hay pohdonan ibaga ya *adaw ad Gath* (bahaom nan footnote di verse 14). ‡ **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 750-735 B.C. (II Ki. 15:32-38; II Chron. 27:1-4, 7-9). § **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 735-715 B.C. (II Ki. 16:1-20; II Chron. 28:1-27). * **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 715-686 B.C. (II Ki. 18:1-20:21; II Chron. 29:1-2; 31:1, 20-21; 32:9-33; Isa. 36:1-39:8). † **1:1** Ad Samaria di kapitulyud Israel, ya ad Jerusalem di kapitulyud Judah.

ya numpanga'ayuhda an umat hinan danum an nihiit hinan
daplah,
ya nan nundodottal ya munhiyan ta munduwa.

5 Ya ma'at hanan amin ti dumalat nan numbaholan nan holag Israel ya nan
nan'ugandan Apo Dios.
At hay ma'amuyuan hinan numbaholan nan holag Israel?
Undan bo'on nan tatagud Samaria an kapitulyuda?
Ya hay awadan nan nabagtun nundayawan nan tatagud Judah
hinan bululda?
Undan bo'on ad Jerusalem an kapitulyuda?

6 At hiyanan inalin Apo Dios di,
Ha"in an Dios ya pa"io' ad Samaria ta mumbalin hi galden an
puntamman hi greyp,
ya pumpulig'u nan batuh nan nundotal ta mun'abunhiyan nan ni-
pabunana.

7 Ya an amin nan bululda ya mun'agimu',
ya an amin di nipa'daw hinan timpluda ya mun'apuulan.
Ti hanan adawda an innalda ya un hay nalpuh bayad di puta,‡
ya hana goh an bayad nan puta ya hiya goh di ma'usal."§

8 Ya inali' goh an hi Micah di,
"Hiyanay dumalat ya numanomnoma'
ya dumanaldallanana' an mi'id di hapatus'u* ya numbobollada'.†
Ya kumilaa' an umata' hinan animal an jakal,‡
ya mumpala'a' an umata' hinan kuup.

9 Ti paddungnay himmalom nan hugat di tatagud Samaria an adi ahan
ma'agahan,
ya umat goh hinay ma'at ad Judah,
ya ta"on goh ad Jerusalem an kapitulyu an numpunhituwan nan
tatagu'.

10 Ya adiyu *ibabbaag* hinan buhulyun tatagud Gath§ nan na'abakan tu'u,
ya adiyu ipattig di *kumilaanyuh* nan i'Acco,*
mu mumpulligan ayuh nan *hupu'* an tatagud Beth Ophrah† ta ipattigyuy
punlungdayaanyu.

---

‡ **1:7** Hay ugalidan mundayaw hinan udum an bululdah nan timpluda ya elo'day putan di bulul, ya nan bayadna ya umuy hinan timplu. § **1:7** Heten impa'innilan Micah ya na'at hidin 722-721 B.C. hidin nama"ian nan i'Assyria ad Samaria (II Ki. 17:6), ya matagu ni' hi Micah hidin na'atana. Ti nan bayad di putah nan timpludad Samaria ya innal goh nan i'Assyria, ya inyanamutda ta usalondah nan pundayawandah nan do'ol an bululda. * **1:8** Hay pohdonan hapiton nan adi munhapatus ya ipattignay punlungdayaana. † **1:8** Ta"on un hi Isaiah an propeta ya nunle'le'od ad Jerusalem an numbobollad ta ipattignay a'aanan di lubung nan nakaphul an Hudyuh awni (Isa. 20:2). Mu alyon di udum an ma'ahhapul di wanoh da Micah ay Isaiah, mu mid mapto'. ‡ **1:8** Hiya ya umat hinan atata'ot an ahuh nan inalahan. § **1:10** Hay pohdonan ibaga ya *ibabbaag.* Hiyah ne ohan kalahin di hanul an ma'alih pun ti ma'alah nan pohdon an hapiton di ohan hapit ta ma'usal hinan tudtudu.
* **1:10** Hay pohdon ten ngadan an ad Philistia an ibaga ya *kumila.* Hay ngadan ten babluy ad ugwan ya Acre. † **1:10** Hay pohdonan ibaga ya *abung hi awadan di hupu'.*

11 Ya da'yun tatagud Shaphir‡ ya maluh ayu an numbobollad ya ababain di aatyu,
ya mi'id ah *pumitaw* hinan himpangilih nan babluy ad Zaanan.§
Ya awniat donglonyu nan ahi'e'ebel ad Beth Ezel* ti nan bumaliw ya nekak ay da'yu.
12 Ya nan tatagud Maroth† ya hehemmonday abaliwandah nan aton di buhulda,
mu umod'o'od'odda ti mi'id bumadang ay dida
ti inyabulut Apo Dios nan apa"ianda an magadyuh hinan babluy ad Jerusalem.
13 Ya da'yun tatagun numpunhitud Lachish‡ ya punnaudonyun *pun'ipaku nan kabayuyuh*
nan kalesan di punluganan di mi'gubat ta lumayaw ayu.
Ti da'yuy nahhun an nangitudtuduh nan numbaholan nan tatagud Zion,
ya inyunnudyuh nan inat di tatagud Israel an gunda numbahol ti gunda nundayaw hi bulul.
14 At hiyanan da'yun tatagud Jerusalem ya idatyuy *adawyun* da'min iMoresheth Gath§ hinan ay tu'u punhihiyanan
ti abakon da'mi mahkay hi buhul,
ya inyuy da'mih udum an babluy.
Ti mi'id di hohoddon nan ali tu'un holag Israel hi badang nan i'Aczib* ti *ilayahanda* hiya."

15 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Ipa'abak da'yun iMareshah† hinan buhulyu ta hakuponday babluyyu,
at nan a'ap'apuyun holag Israel ya umuyda mun'ipo"oy hinan lingab hi ad Adullam.
16 At da'yun Hudyu ya mumpamukmuk ayu ta hiyay mangipa'innilah nan punlungdayaanyu
ti iyuyda nan imbabaluyuh udum an babluy.
At mi'id mahkay tigonyun dida."‡

2

Hay Pumbalinan nan Pamilupiluh hinan Nun'awotwot

‡ **1:11** Hay pohdonan ibaga ya *maphod.* Hiyah ne oha goh an kalahin di hanul ti na'alah nan ballin nan pohdon an hapiton di ohan hapit ta ma'usal hinan tudtudu. Ya hay ituduna ya mumbobollad nan Hudyun matiliw hi pidwa ti impapilit nan mangabak hinan ma'abak ta mumboladda ta mabainanda. § **1:11** Hay pohdonan ibaga ya *pumitaw.* * **1:11** Hay pohdonan ibaga ya *nan nedelloh an abung.* At ta"on hi un way bumaliw ay didah nan denellohda mu adida baliwan dida ti mapakakda. † **1:12** Hay pohdonan ibaga ya *mun'aklit.* At hanan umipaligat an ma'at hinan iMaroth ya umat hinan mun'aklit ay dida. ‡ **1:13** Hay pohdonan ibaga ya *duwa (unu nahuluk hi duwa) an kabayun mundehhan an manguyud hi aladyu unu kalesa.* § **1:14** Hay pohdonan ibaga ya *adaw ad Gath* (bahaom nan footnote di verse 1). Hiyah ne babluy hi nalpuwan Micah an himmapit. Ya hay itudun ten hanul ya hakupon nan i'Assyria nan babluy ad Moresheth Gath. * **1:14** Hay pohdonan ibaga ya *ilayahan.* † **1:15** Hay pohdonan ibaga ya *nan mangab'abbak* (bahaom nan footnote di Mic. 1:11 an mangituduh aat ad Shaphir ta innilaom di aat ten kalahin di hanul.) ‡ **1:16** Inabak ya impihbut nan i'Assyria nan Hudyuh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hidin 722-721 B.C., ya hidin 586 B.C. ya inabak ya impihbut nan iBabylon nan Hudyuh appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw.

1 Ya ha"in an hi Micah ya inali' goh di,
“Nan tatagun tumu'al an mumplanuh atondah nappuhi ya mahmo'da!
Ya hinan mabiggat hi bumangunanda ya inatda nan implanuda
ti hiyah ne an implanuda ya abalinandan aton.
2 Ya wada ay di lutah amnawanda ya nonong ya hinakupda,
ya wada ay goh di abung hi amnawanda ya un nonong ya penlohda.
At un nonong ya nunhamhamda nan gina'u ya tawid nan i'ibbada!”

3 At inalin Apo Dios di,
“Idadaan'uy nidugah hi punligatanyun tatagu ta mi'id ah melwang ay da'yu,
at mapogpog nan panaldalanyun mumpahiya ti hiyah ne gutud di punligligatan.
4 At henen a'atana ya ikankantan di buhulyuy paneldeladan da'yun alyonday,
Nidugah ahan di nummoltan Apo Dios ay dida!
Ya penlohnay lutada ta indatnah nan namalud ay dida.
(Mu un hanulda.*)”

5 Ya ha"in an hi Micah ya inali' di,
“Henen algaw hi pangipabangngadan Apo Dios hinan tatagunah nan babluyda
ya mi'id di midat hi tawidyu† an anggay nan tataguna.”

Nan Nibahhaw an Propeta

6 Ya inalin nan mumpunlayah an propetan ha"in di,
“Ammunah nen gunmu ipa'innila!
At adim hapiton hanan amin ay da'mi
ti immannung an adi iyabulut Apo Dios di abainanmi!”

7 Mu inali' ay diday,
“Undan hi Apo Dios di numbalin hi buhul nan holag Israel ta iyabulutna hanan ma'at?
Gadya an waday hapiton Apo Dios ay da'yun inalinay,
Undan agguyyu inilan maphod di ato' hinan tagun mangat hi maphod?
8 Da'yu ahan di numbalin hi buhul nan tatagu' an bo'on Ha"in!
Ti innalyu nan lubungdan pamatangdah nan bennohdan pihhun da'yu,
ya umat ayuh nan mangakaw
ti ini ya adiyu ibangngad nan innalyun lubungdah nan gutud di pangibangngadanyu!
9 Gadya an pumpakakyu goh nan binabain nan tatagu' hinan ma"aphod an nunhituwanda,
ya penlohyu nan imbabaluyda an nan wagah'un didah mid pogpogna!‡
10 At mala"uy ayu ta makak ayu!
Ti bo'on heten lugal di pun'eblayanyu ti paddungnay linugityu,
at nun'apa"i an dumalat nan baholyu!

---

* **2:4** Nan munhanul ya nan i'Assyria an mangabak ay didah pidwa. † **2:5** Hay pangibaagan Micah ya nan Hudyun mamaligat hinan i'ibbadan Hudyu. ‡ **2:9** Hay wagahda kuma ya nan biyangdan mumpunhitud Israel ya ad Judah, ya nan biyangda goh an mumpundayaw ay Apo Dios hinan Timpludad Jerusalem.

11 Ya gulat ta umali nan munlayah an propetan bumalbali ta alyonan da'yuy,
Ipa'innila' an mawaday do'ol hi bayahyu!
Gadya an nan umat hina an propetay pohpohdonyu!"

Hay Pangamungan Apo Dios hinan Holag Israel ta Baliwana Dida

12 Ya inali' an hi Micah di wada pay di hinapit Apo Dios ay ditu'un inalinay,
"Amungo' damdama da'yun amin an holag Israel an na'angang an
din nipiyuy hi udum an babluy,
ta umat hinan kalniluh nan kolal an malammung.
At dumo'ol ayuh nan babluyyu.
13 Ya paddungnay ibughul Apo Dios di pantaw nan babluy ta hiyay
pange'wan tu'u.
At Hiya an Ali tu'u ya ipangulu ditu'u ta mumbangngad tu'uh nan
babluy tu'u."§

3

Hay Ahumalyaan nan A'ap'apud Israel

1 Ya ha"in an hi Micah ya inali' goh di,
"Da'yun a'ap'apumin holag Israel an mumpumpapto' ya don-
glonyuy alyo':
Undan agguyyu inilay aat di nahamad an pangat tu'un holag Israel?
2 Ti un at goh hay penpenhodyu ya nan nappuhi an bo'on nan maphod!
Ti paligatonyu nan i'ibba tu'un tatagun Apo Dios
an paddungnay punlalatyuy up'upda an ta"on unda matattagu,
3 ya paddungnay unyu punggunitan dida,
ya numbongwahyuy tungalda,
ya nuntadtadyu goh an umat hinan dotag an mihaang!

4 At wada ay di gutud hi pumpabadanganyun a'ap'apun Apo Dios
ya adina ahan dongdonglon nan luwaluyu
ti ipo"oynay angahnan da'yu an dumalat nan nun'appuhin ina'inatyu."

5 Ya waday hinapit Apo Dios an inalinay,
"Da'yun mumpunlangkak an propetan gun mamalbalih nan tatagu'
ta omod unda mibahhaw
ti wa ay di mamangan ay da'yuh ma"aphod an ma'an ya alyonyuy,
Mawaday lenggop ay da'yu!
Mu wa ay ta adi da'yu panganon ya ente"ayun bumohol ay dida!

6 At hiyanan da'yun ma'aladyah an propeta ya magadyuh di apogpoganyu
an paddungnay mahelngan ayu,
at mapogpog nan paddungnay gunyu enapon
ti gunyu binalbaliyan nan tatagu' hinan gunyu impa'innilan dida.
7 At hanianyuy angahyu ti mabainan ayuh nan adi' pangipa'annungan
hinan gunyu ibaag an ma'at hi udum di algaw
ti immannung an adi' tabolon nan ibagayu!"

8 Mu ha"in an hi Micah ya propetan niyo'odolan nan Na'abuniyanan an
Lennawa,
at hiyanan waday abalina' an mangat hi nahamad,
ya hiyaat goh un way tulid'un mumpangibaag hinan nun'appuhin inat
nan ibba tu'un holag Israel ya nan baholda.

§ **2:13** Itududay ma'at hinan Hinlibuy Tawon.

9 At donglonyun a'ap'apumin holag Israel
an namahiw hinan nahamad an pangat ya namikuh nan makulug!
10 Manu ay gun ayu numpa'ammah a'abung hinan siudad ad Jerusalem
ti dumalat nan pimmatapatayanyu ya nan gunyu numbaholan
an hiyay nalmuwan di pihhu ya abalinanyu!
11 Ti da'yun huhuwis ya malagbuan ayuh un way ipanuhyu,
ya da'yun papadi ya gahin un way helduyu ya unyu itudtuduy Uldin,
ya da'yun propeta ya ibaagyuy ma'at hi udum di algaw hi un da'yu lagbuan.
Mu ta"on un umat hinay aatyun amin ya inaliyu damdamay,
"Edenol tu'un Apo Dios ti hiyaat un mi'id ah nappuhih ma'at ay ditu'u
ti wagwadah Apo Dios ay ditu'u!"
12 At hiyanan da'yuy dumalat ya paddungnay ma'aladud Jerusalem an umat hinan payaw,
at mapa"id Jerusalem,
ya nan Timpluh nan nammagtun pundayawan ya mumbalin hi inalahan.*

4

*Hay Pumpapto'an Apo Dios hi Udum di Algaw (Isa. 2:2-4)**

1 Ha"in an hi Micah ya inali' goh di,
"Udum di algaw† ya nan duntug an awadan di Timplun Apo Dios
ya miyal'allan ata'nang ya un nan udum an aduntuduntug.
At do'olday tatagun malpuh nan abablubabluy an umuy hidi
an umatdah nan danum hi wangwang an umayuh.‡
2 Ya do'olday Hentil hinan abablubabluy an mangalih,
Umali ayu ta munti'id tu'un umuy hinan duntug Apu tu'uh nan Timpluna an Dios di holag Israel
ta ituduna nan pohdonah aton tu'u ta nan pohdonay unudon tu'u!
At immannung an heden algaw ya miwa'awa'at hi abablubabluy nan Hapit Apo Dios an mete"ad Jerusalem.§
3 Ya ipanuh Apo Dios an amin nan tataguh nan abablubabluy hinan adida pun'u'unnudan
an ta"on hi un nan way abalinanan babluy unu nan adadagwin babluy.
At pumbohalda nan hanggapda ta iyammadah tadom di aladu,
ya inyammadah kumpay nan gayangda.
Ya mi'id mahkay di munggugubat hinan abablubabluy,
ya mi'id mahkay di mundadaan ay didah gubat.*
4 Ya an amin mahkay nan hinohha ya malenggopdah nan numpunhituwanda,
ya malmuy bungan nan greyp ya nan ayiw an fig an inhabalda.
Ya mi'id mahkay di mana'ta'atot ay dida ti hi Apo Dios an nidugah di abalinanay nanapit ete.

---

* **3:12** Jer. 26:18. Mid mapto' ya gapu ta waday nangibaag hinan Alin hi Hezekiah eten verse an intudun Micah an ta"on hi un nabayag an natoy at hiyay dimmalat hinan nuntutuyuan nan i'Israel ay Apo Dios (Jer. 26:17-19; II Ki. 18:1-6; II Chron. 29:1-31:21). * **4:** Napapaddung ahan nan nitudo' hi Mic. 4:1-3 ya Isa. 2:2-4, ya mid mapto' ya hi Isaiah di nahhun an nuntudo', ya hiyay nangngalan Micah ta ituduna goh. † **4:1** Mipa'annung hinan Hinlibuy Tawon. ‡ **4:1** Isa. 2:2. § **4:2** Isa. 2:3. * **4:3** Isa. 2:4.

5 At an amin nan Hentil hinan nunlene'woh hitud Israel
ya wadiyononan nundayaw hinan dayawonda.
Mu ditu'un Hudyu ya hi Apo Dios di unudon tu'u ya dayawon tu'uh mi'id
di pogpogna."

Hay Pumbangngadan nan Holag Israel hinan Babluyda

6 Ya inali' an hi Micah di,
"Hi Apo Dios ya inalinay,
Immannung an minolta' nan tatagu,
ya numpakak'u dida an ayda balud hinan udumnan babluy ta hidiy
nunholholtapanda.
Mu magadyuh nan algaw an gutudnah† pangamunga' mahkay ay dida.
7 Ya danen na'angang an din napakak an nipiyuy hi udum an babluy
ya pumbalino' didah ma'abbi'ah an himpamabluy,
ya Ha"in an Dios di mumpapto' ay didad Jerusalem hi mi'id pogpogna.
8 At da'yun tatagud Jerusalem ya halimuna' da'yu
an umata' hinan mumpahtul hinan way pun'aduga',
ya pabangngado' din pumpapto'anyun babluy an ad Jerusalem an
awada' an ali."

9 Mu alyo' goh di,
"Anaad ta pumkaw ayun kumila?
Undan mi'id di aliyu?
Ya undan nun'atoy din gun manugun ay da'yu
an umat ayuh nan babain dinumgoh di putunan muntungaw?
10 Umannung an awniat nunheglay holholtaponyun iJerusalem
ti umat ayu nongkay hinan babain nidugah di ha'it di putunan
muntungaw!
Ti mahapul an makak ayu ta taynanyuh ten babluyyu ta matiliw ayun
mipiyuy ad Babylon!‡
Mu ta"on ya hidiy pamaliwan Apo Dios ay da'yuh nan nappuhin
aton nan buhulyu.§

11 Mu ad ugwan ya do'ol di buhul an Hentil hinan abablubabluy
an nunlalammung an mangubat ay da'yun alyonday,
Gubaton tu'ud Jerusalem ta mun'apa"i ya un tu'u mahkay alyon di
awahyun iJerusalem!
12 Mu agguyda inilay ninomnom Apo Dios.
Ti umannung an amungona dida ta mamoltada
an umatdah nan paguy an miyuy hinan pun'elekan."

13 At inalin Apo Dios di,
"Da'yun tatagud Jerusalem ya umuy ayu ta moltaonyu nan buhu-
lyu!
Ya pumbalino' da'yuh ma'abbi'ah an umat hinan manilhig an animal
an paddungnay waday ha'gudyun gumo' ya u'ubyun gambang,
at paddungnay punggimu'yu nan Hentil hinan abablubabluy!"

At inali' an hi Micah ay da'yun iJerusalem di,
"Pun'alayun amin din nappuhin nun'aladan inadangyanda
ta idawatyun Apo Dios an mumpapto' hi an amin hitun luta."

---

† **4:6** Mipa'annung mahkay hinan Hinlibuy Tawon. ‡ **4:10** Na'at hidin 586 B.C. § **4:10** Ente"an Apo Dios an namaliw hinan Hudyud Babylon hidin 538 B.C.

5

Nan Malpud Bethlehem an Nitulag hi Mumpapto'

1 Ya ha"in an hi Micah ya alyo' ay da'yun i'ibba' an iJerusalem
ta amungonyu nan tindaluyu ta mundadaan ayu
ti awniat li'ubon ditu'uh nan buhul,
at abakon ditu'u,
ya ta"on un nan ali tu'un mumpapto' hitud Israel ya nidugah di abainana.*

2 Ya inalin Apo Dios di,
"Ya ta"on hi un umat hinay ma'at hinan aliyun iBethlehem ad Ephrathah hi ad ugwan
mu awniat mipabagtuh nen babluy
ti hidiy alpuwan nan Alin Pento"un Dios an mumpapto' ad Israel an holag din alih penghana."

3 Ya ha"in an Micah ya inali' goh di,
"Mu hi Apo Dios ya awniat iyokod ditu'un holag Israel hinan buhul tu'u ta engganah un mitungaw heden ali.
Ya hana ay mahkay an i'ibba tu'un inyuy di buhul hi udum an babluy ya umanamutda.

4 Ya Hiyay mangipapto' ya manalimun hinan tataguna
an umat hi pumpapto' di mumpahtul hi kalniluna,
mu hay alpuwan di abalinanan mumpapto' ya hi Apo Dios an Diosna.
Hiya goh di alpuwan di anahamad di pun'ap'apuwana,
at malenggopda mahkay
ti an amin nan tataguh nan abablubabluy ya e'gonanday anabagtun Apo Dios.
5 At immannung an Hiya mahkay di mangidat hi alenggopanda."

Hay Ma'at hi Angunuhna

Ya inali' goh an hi Micah di,
"Wa ay ta gubaton ditu'uh nan i'Assyria† an pumpa"ida nan nun'ihamad an a'abung tu'u
ya inhangga tu'u nan mun'abi'ah an a'ap'apun mangipangulun ditu'u.
6 At abakon nan mun'abi'ah an tindalu tu'u dida
ta diday mihukat an mumpapto' hi ad Assyria,
ya ibaliw ditu'uh nan pangubatan nan i'Assyria ay ditu'u.

7 Ya nan na'angang an i'ibba tu'un holag Israel an niwa'at hinan abablubabluy an hakup di Hentil
ya umatdah nan dulnun nalpun Apo Dios,
ya umatda goh hinan apu' an udan an manebnah nan nitanom ya nan holo'.
Ya bo'on mahkay nan taguy pangiyokodanda ti hi Apo Dios.
8 At middumdah nan tataguh tun luta,
mu mun'abi'ahdan umatdah nan layon hinan inalahan.

---

* **5:1** Nan Alin hi Zedekiah di angunuh an alid Judah ti napogpog nan numpapto'anah din 586 B.C., ya binulaw nan iBabylon hiya (II Ki. 25:7). † **5:5** Hay kulugon nan udum ya hiya ya hi AntiKristun mangitnud hinan titindalunan mi'gubat hinan Hudyuh nan godwan di gutud nan Punligatan di Tatagu (Ezek. 38:1-39:29).

Ya paddungnay diday imbabaluy di layon hinan awadan di do'ol an kalnilu
an namaag ya numpudugda dida,
ya numpatoyda ti mi'id di mangibaliw ay dida.‡
9 At umatdah na nan i'ibba tu'un holag Israel
an abakondan amin nan buhulda!”

10 Ya inalin goh Apo Dios di,
“Henen gutud ya ubaho' an amin nan kabayuyun puntakayanyun mi'gubat,
ya pumpa"i' goh nan kalesan punlugananyun mi'gubat.
11 Ya pumpa"i' nan babluyyu an ta"on un nan nun'ihamad di allupna,
12 ya ubaho' goh an amin nan mumpun'utung
ya nan mumbabbaag hi ma'ma'at hi udum di algaw.
13 Ya pumpa"i' nan pina'tanyun bulul ya nan batu
ta mapogpog di pundayawanyuh nan inyammayu,
14 ya ta"on un nan bululyu an hi Asherah.
Ya pumpa"i' nongkay goh nan babluyyu
15 ti nidugah di bungot'u,
at iballoh'uh an amin hinan tatagun agguy nangunud ay Ha"in.”

6

Nan Ipabahol Apo Dios ad Israel hi Kulti

Hay Mun'ihtiguh Kulti

1 Ya ha"in an hi Micah ya inali' di,
“Donglon tu'u nan ipabahol Apo Dios ay ditu'un holag Israel ti inalinay,
Mundadaan ayun holag Israel ta ipa'innilayuy pambalyun Ha"in hi kulti
ta paddungnay ihtiguan nan aduntuduntug ya nan dudunduntug nan alyonyu.
2 At da'yun aduntuduntug ya donglonyu nan ipabahol'un Dios hinan holag Israel,
ya middum ayun nipabunan tun lutan adi mapogpog* ti idiklamu' nan tatagu'.”

Hi Apo Dios di Mahhun an Humapit hi Kulti

3 Ya inalin Apo Dios di,
“Mahhuna' an humapit hi kulti, ya alyo' di,
Da'yun tatagu', ngadan di inat'uh nappuhin da'yu?
Undan pinaligat'u da'yu?
Agayu ta tabolona'!
4 Ha"in di nangekak ay da'yud Egypt,
ya binaliwa' da'yuh din nahbutanyuh di.
Ya la'tot ya hennag'u da Moses ay Aaron, ya hi Miriam goh ta impangulu da'yu.

---

‡ **5:8** Hay ituduna nin ya nan anidugah an pangabakan nan Hudyuh nan titindalun AntiKristuh nan angunuh di Punligatan di Tatagu. * **6:2** Manu ay nan aduntuduntug, ya nan dudunduntug, ya nan nipabunan tun luta di tulun ma"aphod an kalahin di ihtiguh nan diklamun Apo Dios hinan Hudyu ti (1) nabayag di aatdan hinohha, ya (2) adida mapogpog, ya (3) adida goh munlangkak, ya (4) paddungnay dengngolda din ni'tulagan Apo Dios hinan Hudyuh din penghana ti i"ihnadan hinohha an agguyda nalumluman.

5 Da'yun tatagu' ya nomnomonyu din aat di ninomnom Balak an alid Moab
hi atonan da'yu
ya nan nambal Balaam an hina' Beor.†
Ya nomnomonyu goh din na'na'at hinan dalan an nete"ah nan siudad
ad Shittim‡ ta engganad Gilgal§
ta innilaonyuy aat di nahamad an inat'un Dios an namaliw ay
da'yu!"*

Nan i'Israel di Mehnod an Humapit hi Kulti

6 Ya nan holag Israel di mehnod an humapit hi kulti,
ya inalidan Apo Dios di,
"Hay e'nongmi mah ay He"an wad abuniyan hinan umuymi pun-
dayawan ay He"a?
Mabalin nin an hay uyaw an bakan ohay tawonay idatmih Onong
an Moghob?
7 Mu undan nin umamlong'ah unmi idat an e'nong di linibuh nan buta'al an
kalnilu
ya nan do'ol an lanan olibo an umat hinan do'do"ol an wangwang?
Ya umamlong'a mah hi unmi e'nong nan pangpangullun imbaluymi ta
way a'aliwan di baholmi?"†

Hi Micah di Mehnod an Humapit hi Kulti

8 Ya ha"in an hi Micah di miyatlun humapit hi kulti,
ya tabolo' nan i'ibba' an holag Israel an alyo' di,
"Da'yu ya adi ahan umat hinay panapityu
ti hi Apo Dios ya impa'innilanan ditu'un tatagu nan ma"aphod hi
aton tu'u!
Ya umat hituy pohdonah aton tu'u:
Mahapul an nan makulug di aton tu'u,
ya mahapul an minaynayun di pamhod tu'un Apo Dios ya hinan tatagu,
ya mahapul an impa'ampa tu'uy odol tu'u ta nan pohdon Apo Dios
di aton tu'u!"

Hi Apo Dios di Mehnod an Humapit hi Kulti

9 Ya hi Apo Dios di mehnod an humapit hi kulti ta ituluynan idiklamu nan
tatagunan alyonay,
"Da'yun tatagud Jerusalem ya donglona' hi un ayu nanomnoman
ti honogo' ay da'yu nan i'Assyria ta diday manuplit ay da'yu,‡
at ihamadyu ta Ha"in di ita'otyu!
10 Mu un'u dan aliwan nan nangatyun tatagu'
an hay nalpuh nan kinulukyu
ya nan nibahhaw an kiluanyuy immadangyananyu?
11 Ti undan aliwa' di bahol nan tagun mungkumildun
mangusal hinan adi makulug an halub ya nan kiluan?
12 Ya mabubungot goh udot nan adadangyan ay da'yu,
ya an amin ayun iJerusalem ya impa'enghayun munlayah!
13 At hiyanan ad ugwan ya ete"a' an mummoltan da'yu

† **6:5** Num. 22:1-24:25. ‡ **6:5** Josh. 3:1. § **6:5** Josh. 4:19. * **6:5** Hay umipanoh'an inat Apo Dios eden timpu ya impadinongna nan danum an wah nan Wangwang an Jordan ta way inat nan Hudyun bimmad'ang an immuy ad Canaan. † **6:7** Inaliwan nan holag Israel nan Uldin Moses ti bagin Apo Dios nan pangpangullun linala'i (Ex. 13:1-16; Num. 18:14-19), ya paniaw nan inat nan udumnan didan nange'nong hi pangpangullun lala'in Hiya (Deut. 12:29-31; II Ki. 3:27). ‡ **6:9** Hay ituduna ya ipalayaw nan i'Assyria nan Hudyu ta himbutda, ya na'at hidin 722 B.C.

ta mun'a'ubah ayu an dumalat nan baholyu!
14 Ya ta"on hi un ayu mangamangan mu adi ayu mabmabhug,
at huminahinaang ayu damdama.
Ya ta"on hi un way italeponyu mu mi'id an ma'u"ubah damdama
ti nan italeponyu ya hiyay hamhamon nan umalin mi'gubat ay da'yu!
15 Ya muntanom ayu ay mu bo'on da'yuy mangngal hi bungana,
ya mumpugah ayu ay hinan olibo mu bo'on da'yuy mangusal hinan lana,
ya mun'iwa' ayu ay hi greyp mu bo'on da'yuy manginum.
16 Ya manu ay ma'at hana ti inyunnudyuh din na"appuhin ugalin din Alin hi Omri,§
ya nan imbaluyna an din Alin hi Ahab,* ya din tutulangna goh.†
At hiyanan moltao' da'yu ta mabainan ayu an hinhannulon da'yu,
ya ngohoyon da'yun amin hinan tatagu."

7

Hi Micah di Mehnod an Humapit hi Kulti

1 Ya ha"in an hi Micah ya ipidwa' goh an humapit hi kulti an alyo' di,
"Do'ol di umipalungdaya ahan ay ha"in!
Ti umata' hinan huminahinaang an tagun umuy mannig hi na'angang an bungan di a'ayiw ya greyp,
mu mi'id di inah'upa' ti na'amin an nun'apugah nan pa'appohdo' an bungan di greyp ya figs!
2 Ti mi'id ah ohan da'yun tataguh ma'ah'upa' hi makulug di pangatnah nan babluy,
ya mi'id ah nahamad hi mangunud ay Apo Dios!
Ti an amin ayun tatagu ya mumpumbota' ayun munhood hi patayonyu,
ya ta"on un didan himpamabluy ya mumpipinnatoyda!
3 Ya nala'eng ayun mangat hi agaga"ihaw ti mundehhan nan ngamayyun mangat hi nappuhi!
Ya da'yun u'upihyal ya huhuwis ya mumpabayad ayuh nan pangatanyuh agaga"ihaw,
ya da'yun adadangyan ya mandalonyuy tatagun mangat hi pohpohdonyun ma'at,
ya an amin ayu ya mumbabaddangan ayun mumplanun mangat hi agaga"ihaw!
4 Mu ta"on un waday mibilang ay da'yuh maphod ya umatda damdamah nan hubit.
At umannung an magadyuh an madatngan nan algaw hi pummoltaan Apo Dios ay da'yu,
at ad ugwan ya mid poto' di punnomnomanyu!
5 Ya adiyu goh kulugon nan heneggonyu,
ya adi ayu mundenol hinan nahamad an ligwayu!

---

§ **6:16** Hay nun'alianad Israel ya hidin 885-874 B.C. (I Ki. 16:21-28). * **6:16** Hay nun'alianad Israel ya hidin 874-853 B.C. (I Ki. 16:29-22:40). Ya da Omri ay Ahab ya do'do'ol di numbaholandan duwan ali ya un din nun'ahhun an a'alid Israel. † **6:16** Nan ahawan Ahab an nan Queen an hi Jezebel di ohan tulangna, ya na"appuhi hiya ti hiyay nangedlod an nangitudtuduh nan i'Israel hi atondan mundayaw ay Ba'al. Ya waday ohan imbaluydan nun'alid Israel an hi Ahaziah (unu hi Joram; 852-841 B.C. di nun'alianad Israel), ya nappuhi goh hiya (I Ki. 22:51-53; II Ki. 3:1-3).

Ya ta"on goh hinan ahawayu ya mid mapto' ya mibahhaw di hapitonan
da'yu!
6 Ya nan lala'in imbaluy ya mi'id pange'gonan amana,
ya umat goh hinan babain imbaluy an boholonah inana!
Ya nan babain na'apu ya boholona nan babain ommod ahawana,
at hay buhulyu ya hanan tutulangyu!
7 Mu ha"in ya hi Apo Dios di pange'koda',
ya Hiyay hahalimido' hi mamaliw ay ha"in!
Ya kulugo' an hi Apo Dios an dayawo' ya donglonay luwalu'."

Nan Tatagun Apo Dios di Mehnod an Humapit hi Kulti

8 Ya nan tatagun Apo Dios ya ipidwadan humapit hi kulti an alyonday,*
"Da'yun buhul† ya adi da'mi abatlan
ti ta"on hi paddungnay nun'atu"in ami mu kulugonmin bumangon ami
damdama,
ya ta"on hi paddungnay nahelngan ami mu kulugonmin hi Apo
Dios di mangipapatal ay da'mi.
9 Immannung an numbahol amin Apo Dios,
at ta"on un nidugah di bimmungtanan da'mi ya abulutonmi ti
awahmi.
Mu hitun umangunuh at baliwan da'mi ta nahamad di ma'at ay da'mi,
ya immannung an nan ipaligligatanmi ya mumbalin hi lenggop,
at tigonmi nan anahamad di pamaliwanan da'mi.
10 At da'yun buhulmi ya innilaonyuh awni nan abaliwanmi,
at nidugah di bumainanyuh nan ina'inatyu,
ya hinapihapityu ti inaliyuy,
Undan tuwali baliwan da'yuh nan Diosyu?
Mu tigonmih awni an da'yuy ma'abak ti mun'amolta ayu
an umat ayuh nan tatagun mun'igatin hinan kalata!"

Hi Micah di Mehnod an Humapit hi Kulti

11 Ya ha"in an hi Micah ya ipitlu' an humapit ti waday ipa'innila' an alyo' di,
"Da'yun i'ibba an holag Israel ya magadyuh nan gutud di ipapho-
dan nan babluy tu'u,
ya mipahlig nan igad ta umambilog nan lutan hakupon tu'u.
12 Ya henen gutud ya umalida nan malpud Assyria,
ya hinan numbino'ob'on an siudad ad Egypt,
ya hinan abablubabluy an neheggon hinan Wangwang an Euphrates,
ya hinan udumnan adadagwin babluy an malauhan di baybay,
ya hinan abulubuludna.
13 Mu hay mahhun an ma'at ya un mabalin an ma'at hana
ya mun'atawan nan abablubabluy an nunhituwan tu'u
an dumalat nan baholyun i'ibba' an numpunhituh tu."

14 Ya mi'hapita' ay Apo Dios hi kulti an alyo' di,
"Apu, halimunan ni' anhan da'min pento'mun tatagum ta mihakup
amin He"a,
at iyabulutmu ni' ta umuy ami munhituh nan lutan ma"almuy mihabal
hi ad Bashan ya ad Gilead
an umat hidin inatdah din nadnoy!"

---

* **7:8** Hinan verses 8-10 ya paddungnay muntutuyun Apo Dios nan tataguna ti abulutonday pumbaholanda ya nan amoltaandah awni an dumalat nan anappuhida. † **7:8** Nan buhul di Hudyud Israel ya nan i'Assyria an immuy hidin 722 B.C., ya nan buhul di Hudyud Judah ya nan iBablyon an immuy hidin 586 B.C.

Hi Apo Dios di Mehnod an Humapit hi Kulti

15 Ya tobolona' ay Apo Dios an alyonay,
“Umat hidin nangekaka' hidin o'ommodyud Egypt di ato' an ma-
madang ay da'yuh
nan pangata' ay da'yuh nan do'ol an umipanoh'a.”

Hi Micah di Miyangunuh an Humapit hi Kulti

16 Ya ha"in tuwali an hi Micah di miyangunuh an humapit an alyo' di,
“Nan Hentil ya wa ay ta tigonda hanan ma'at at mabainanda,
ya madismayada,
at ma'etotda an adida humapit,
ya adi dumngol di ingada.
17 Ya mumpullu'bubdah nan hupu' an umatdah nan ulog,
ya umatda goh hinan ahi'ad'addapan hinan luta,
ya ahida wowogwog hinan numpunhituwandah ta'otda.
Ya manu ay atonda ti nidugah di tuma'tandan Apo Dios an Dios tu'u,
ya tuma'otda goh ay da'yu.”

18 At inali' ay Apo Dios di,
“*Ngadan nen tagun umat ay He"a*‡ an mangaliw hi bahol nan
na'angang an tatagum?
Mi'id! He"a ya nidugah di pamhodmun da'mi!
19 Ya gunmu ipattig di pamhodmun da'mi
ti paddungnay pun'igatinmu nan baholmi,
ya intapalmuh nan baybay ta munlonong!
20 Ya inilami goh an ipattigmuy nahamad an pamhodmu
ya homo'mun da'min tatagum
ta mipa'annung din hinapitmuh din hi apumin da Abraham ay Jacob.”§

‡ **7:18** Hete ya hanul Micah ti imbaagnay ngadana tuwali an *Micah* ti hay pohdonan ibaga ya *ngadan nen tagun umat ay Apo Dios?* (bahaom nan footnote di Mic. 1:1 ta innilaom di aatna). Ya ta"on un adi umipakiki nan hanulnan ditu'u mu hanul di Hudyu damdama. § **7:20** Hay intulag Apo Dios ay dida ya ta dumo'do'ol di holagda an umatdah nan uyap di hupu' ya panag an wah tun luta (Gen. 17:5; 28:14).

Nahum

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Nahum.

Hay Nangitud'an Nahum eten Liblu: nan iNineveh (unu nan i'Assyria). Mu nuntudtuduh Nahum hi mensahenad Judah an bo'on hi ad Nineveh an kapitulyud Assyria. Mid mapto' ya dengngol nan nahnag an ma'alih ambassador an nalpud Assyria an nunhitud Jerusalem nan mensahena, at impiyuynah nan babluyna ta donglon nan alin nannag ay dida.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: umal'alu'.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 664 B.C. hi engganah 612 B.C.

Hay Teman ten Liblu: hay aton Apo Dios an mummoltah nan tatagud Nineveh hidid Assyria.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat nan MUMMOLTAH ad Nineveh (1:1—2:2)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya umamoh (1:1-2)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya iballohna (1:2)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya adina punnaudon an bumungot (1:3)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya nidugah di abalinana (1:3-5)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya bumungot (1:6)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya maphod (1:7)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya bumadang (1:7)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya ma'ma'ullay (1:7-11)
- Hay aat ten mummoltan hi Apo Dios ya bumaliw (1:12—2:2)

Hay aat nan MOLTAN di iNineveh (2:3—3:19)
- Hay aatna ya abakon Apo Dios dida (2:3-13)
- Hay aatna ya bainon Apo Dios dida (3:1-19).

1 Hiyah te impa'innilan Apo Dios hi umatan ad Nineveh* an paddungnay
nipa'enap ay ha"in an hi Nahum† an propetan i'Elkosh.‡

Hay Bimmungtan Apo Dios hinan iNineveh

2 Ya alyo' di,
“Hi Apo Dios ya mabungot
an adina pohdon an waday udum hi dios an madayaw an anggay Hiya.
Moltaona nan bumuhul ay Hiya ta iballohna an pumpa"i dida.
3 Hi Apo Dios ya adi mabanbannungot,
ya nidugah di abalinana,
mu adina iyulay ti mahapul an moltaona nan nun'abaholan.
Nan abalinana ya umat hinan puo',
ya nan bunut ya umat hinan hupu' an ipa'ahu' di hu'inah un dumalan.
4 Ya mandalona ay ta mamaganan an amin nan baybay ya nan ginnaw ya
immannung an ma'at,
at mun'alangu nan holo' hinan pahtuh ad Bashan ya ad Carmel,

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya an amin nan babluy ad Assyria, mu manu ay *Nineveh* di nabugwa ti hiyay kapitulyuda. † **1:1** Hay pohdon ten ngadana an ibaga ya *umal'alu'*. Ya gapu ta hay teman ten liblu ya nan a'abakan nan Pumpapto'an nan i'Assyria at hiyah ne mangal'alu' hinan Hudyu ti mi'buhulda. Hay gutud din nunhulbianan Apo Dios nin ya hidin 663-612 B.C. (Ya nan ngadan *Nahum* ya neheggon hinan ngadan *Nehemiah* an hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di umal'alu'*.) ‡ **1:1** Agguy tu'u inilad ugwan di awadan ten babluy.

ya umat goh hinan habhabung hinan inalahan ad Lebanon.
5 Ya Hiya goh di mangipa'alyog ta mun'a'ubah nan aduntuduntug,
at nan tataguh nan abablubabluy ya nidugah di tuma'tandan Apo Dios.
6 At undan way melwang hi un bumungot hi Apo Dios
ti nan bungotna ya ay mundalang an apuy an punggimu'na nan batu ta mumbalin hi dapul!

7 Manu ay ti maphod hi Apo Dios an Hiyay ihi'ugan nan mangedenol ay Hiya,
ya badangana didah nan punligatanda.
8 Mu ta"on hi un umat hina mu nidugah di atonan mamogpog hinan binuhulnan iNineveh
an umat hi apa"ian nan mahe'nob an lobong.§

9 At din numplanuh nappuhi ay Apo Dios ya namengpenghan di namogpogan Apo Dios ay dida,
at mi'id di nangipidwaanda.*
10 Ti didan iNineveh ya nun'abutongda,
at umatdah nan nalangun ayiw an na'amung ta ma'apuyan
11 ti din ohan ap'apud Nineveh di numplanuh nan nun'appuhin Apo Dios.†

12 Hi Apo Dios ya hiyah te alyonah nan tatagud Judah an inalinay,
Ta"on hi un do'ol ahan di middum an bumadang hinan iNineveh,
ya ta"on hi un nidugah di amabi'ahda mu ma'abakda,
ya mun'a'ubahda ta pamalloh'uh nan nidugah an inatdan da'yu.
Ya manu ti inyabulut'u an ipaligligat da'yun tatagu',
mu adi' mahkay ipidpidwan aton.
13 Ya paddungnay pumpogtang'u nan imbangkelengdan da'yu
ta mapogpog nan punholholtapanyu."

14 Ya wada goh di alyon Apo Dios hinan i'Nineveh an alyonay,
"Mapogpog di imbabaluyyu ta mi'id di mamunat ay da'yu.
Ya paddungnay Ha"in mangidadaan hi ilubu'anyu ti nidugah nan anappuhiyu,
at hiyanan ubaho' da'yu,‡
ya pumpa"i' goh an amin nan inyammayun bulul an dayawonyun wah nan ihinanda."

15 Ya wada goh di hapiton Apo Dios hinan iJudah an alyonay,
"Waday tigonyun umalin e'wanah nan buludnan mangibaag hinan maphod an ulgud hi alenggopanyu

---

§ **1:8** Hidin nuntudtuduwan Jonah ad Nineveh hidin 763 B.C. ya inaliwan Apo Dios din ninomnomnan pama"ianah di, mu unat goh naluh di 151 an tawon ta nadatngan din 612 B.C. ya unna mahkay moltaon dida. * **1:9** Namengpenghan ya anggay di nangabakan nan i'Assyria hinan Hudyu ti na'at hidin 722 B.C. hidin nangilayawandah nan i'Israel hinan babluyda. Mu ta"on un immuy da Alin hi Sennacherib (705-681 B.C.) ad Judah hidin 701 B.C. hidin nun'alian nan Alin hi Hezekiah (715-686 B.C.) mu agguyda inabak dida, at mattig an agguy impidwan nan i'Assyria (II Ki. 18:13-19:37; Isa. 36:1-37:38). † **1:11** Mid mapto' ya nan Alin hi Ashurbanipal (669-627 B.C.) ti impa'ampan nan Alin hi Manasseh (697-642 B.C.) an alid Judah hiya ti napilitan an midat ay hiyay buwit (II Chron. 33:11-13). ‡ **1:14** Inusal Apo Dios nan titindalun di iBabylon an impapto' din Alin hi Nabopolassar (626-605 B.C.), ya nan iMedia an impapto' Cyaxares, ya nan atata'ot an tribon ma'alih Scythians ta ubahona nan i'Assyria.

ti mapogpog mahkay din buhulyu.§
At mahapul an ipa'annungyu mahkay din inaliyun e'nongyuh
un mapogpog nan iNineveh an mangipaligligat ay da'yu.
Ya mabalin goh an mumbehta ayuh nan Timplu,
at mid mahkay mangipawan da'yu."

2

Hay Apogpogan nan iNineveh

1 Ya ha"in an hi Nahum ya inali' goh di,
"Da'yun iNineveh ya mundadaan ayun mi'gubat ti na'uyda nan
mangubat ay da'yu!*
At mumpumbota' ayun amin hinan kalata ta hodonyuy umali,
ya guwalyaanyu nan allupyu!

2 Ti hi Apo Dios ya ipabangngadnay a'e'gonan ad Judah ta umat hinan
amaphod di Israel hidin hopapna
ti ad ugwan ya pina"iyuh din nunggugubatanyu,
at ninganuy an numbalin hi mapulun an ay adi mababluyan.

3 Hanan buhulyun iNineveh ya ahibobollah di hapiawda,
ya umat goh hinan lubungda.†
Ya malita' an omela'elat nan gumo' an kalesadan punluganan di
mi'gubat,
ya gunda eyela'elat goh din pahulda.
4 Ya mumpupuddug nan kalesadah nan kalata an omela'elat nongkay
an umat hinan dilag ya nan ilat.

5 At nun'ayagan din alid Nineveh nan u'upihyalna,
mu nun'ihubagday udum ti nunnaudondan immuy hinan allup ta
mun'ammadah pananggada.‡
6 Mu naladawda ti nan pantaw hi appit hi wangwang ya nibughul,§
at numpangahigupda din buhulda.
At pina"ida din palasyu.
7 Ya niyuldin an miyuy nan iNineveh hinan udum an babluy ta mibaluddah
di,
at hiyanan din tatagalan binabai ya nun'ug'ugday boga'da,
ya ma'angngugngugda an umat hi alin di balug.
8 At ad Nineveh ya umat hinan muntudun tangkin gun matdu' di danum hi
nittu

§ **1:15** Rom. 10:15. Nan maphod an ulgud hi alenggopan nan iJudah hidin amatagun Nahum ya nan a'abakan nan i'Assyria hi awnih 612 B.C. Mu nob'on nan maphod an ulgud hi alenggopan nan tataguh gutud di New Testament an intudun Apostoles Paul ya nan Maphod an Ulgud Jesu Kristu ti hiyah ne nan pi'taguan hi munnanannong. * **2:1** Bahaom nan footnote di Nah. 1:14 ta innilaom di ngadanda. † **2:3** Manu ay mumbobollahda ti na"apnuy dalan di tagun nitapal. ‡ **2:5** Nan iNineveh ya inyammaday damunan ala' an nele'woh hinan siudadda, ya 150 an umpiy inambilogna. Ya nan allup ad Nineveh ya waday himpulu ta leman ongol an pantawna, ya himpulu ta tuluy kilomitlu di lukud ten allup. Ya nan ni'gubat hinan iNineveh ya pinnudah nahhun nan ala' ta mapnu ya unda meheggon hinan allup. § **2:6** Waday ohan nuntudo' hi historyn di i'Assyria, ya intudo'nah nan libluna an *Babylonian Chronicles* an impa'aan nan buhulda nan numbino'ob'on an ongol an batu an nanawan hi danum hinan Wangwang an Khoser ya Wangwang an Tigris an mumpa'uy hinan siudad ad Nineveh ta napa"i nan allupna, at hiya anuy nange'wan nan buhulda.

ti numpangalayaw din bimmabluy.
Mu waday nun'ali an inalinay,
Adi ayu lumayaw!
Mu adida dongdonglon an undaat goh gun ipadeh.
9 Ya muntu'u' goh din titindalun nan buhul an inaliday,
Adangyan heten babluy an do'ol di silver ya balitu',
at punhamham tu'un amin!
10 At pimmuhid Nineveh ti mi'id mahkay din inadangyana,*
at hiyanan din tatagu ya wumogwogda,
ya numpanga'uphatdah ta'otda.

11 Daad mahkay din babluyda
an nipaddung hinan layon an ta'tan din tataguh nan abablubaluy?
12 Ti hidin hopapna ya umat hinan atata'ot an layon
an wada ay di dapoponah nan animal ya pinatoyna,
ya numbetadyana ta ipihdanah nan imbaluyna ya nan i'ibbana.
Ti manu ay ya do'ol din impibaludda an nalpuh nan udumnan babluy,
ya pinnuda goh nan babluydah din nahamham an gina'un nan udumnan tatagu.

13 Mu hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya alyonan da'yun iNineveh di,
Ha"in di buhulyu!
At punggohob'u nan kalesayun punluganan di mi'gubat,
ya numpatoy'u nan ungungan linala'in imbabaluyyuh nan way gubat!
Ya ta"on un din hinamhamyuh nan abablubabluy an ginubatyu ya ubaho',
ya mapogpog mahkay nan abalinanyu ti adi da'yu unudon hinan tatagu!”

3

Hay Amoltaan nan iNineveh

1 Ya ha"in an hi Nahum ya alyo' goh di,
“Mahmo' nan tatagud Nineveh an pumatopatoy ya ma'allayah
ti awniat pumpoloh nan udum an tataguy inadangyanyu!
2 Ya mahmo' ayu goh ti awniat waday donglonyuh humanupek,
ya nan ahikakaludukud an kalesan punluganan di mi'gubat ya nan gumanitu' an kabayu
an didanay umalin mangubat ay da'yu!
3 Ya mungwilit nan numpuntakay hinan kabayu,
ya umanelat nan hanggapda ya nan pahulda,
at do'olda ahan di mun'a'atoy an mun'ahalibdudan nan tatagun maluh!*
4 Ya manu ay ma'at hanah nan iNineveh ti nipaddungdah nan puta an do'ol di balbaliyana.

---

* **2:10** Nitudo' hinan *Babylonian Chronicles* an hidin na'abakan ad Nineveh ya hinamham nan buhuldah di do'ol ahan an gina'uh di. * **3:3** Hay inting'in nan Alin hi Shalmaneser III (859-824 B.C.) ya tinu"utu"ulna nan do'ol an ulun di nun'aputulan an tatagun tiniliwna ta umatdah nan ata'nang an binattu, ya impihinanah luwal di siudad di buhulna ta pa'atiggonda. Ya nan udum an a'alid Assyria ya nundidittumonday odol di nun'a'atoy hinan pantaw di allup di buhulda ta umatdah nan mitungu an mibantag hi gettaw di abung.

Umat hinay inat nan iNineveh ti do'ol di tataguh udum an babluy
an binalbaliyanda
ta niddumdan dida an ni'dayaw hinan bululda.

5 At hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya alyonan da'yuy,
Ha"in ya numbalina' hi buhulyu an iNineveh,
at moltao' da'yu.
Paddungnay pumbolado' da'yu ta panigtitigan da'yuh nan tataguh
nan abablubabluy ta mabainan ayu.†
6 Pumbalino' da'yuh na'allugit an paddungnay pumpekla'a' da'yuh nan lugit
ta panigtigan da'yuh nan tatagu.
7 At an amin di mannig enen babluy ya pahiwonda an alyonday,
Ninganuy mahkay nan iNineveh!
At hiya dan un way mammo' ay dida?"

8 Ya ha"in an hi Nahum ya alyo' di,
"Da'yun iNineveh ya unyu dan alyon hi un da'yuy on'onaynan
malenggop
ya un nan tatagud Thebes‡ an ohan siudad ad Egypt?
Hay baliwda ya nan Wangwang an Nile an paddungnay hiyay
allupda.
9 Ya hinakupna goh ad Ethiopia§ ta middum ad Egypt,
at nidugah di abalinana,
ya nan tatagud Put* ya ad Libya di bumadang ay dida.
10 Mu hinakup di udum an babluy ad Thebes,
at niwa'at din tataguh nan udum an babluy, ya nun'ibaludda dida.
Ya nun'iyuy din buhulda nan ung'ungungngah nan akalakalata, ya
numpatoyda.
Ya numbangkilinganda din a'ap'apud Thebes,†
ya imbibinnutday mangngal ay dida.

11 Umat hitu goh damdamay ma'at ay da'yun iNineveh an waday umalin
mangubat ay da'yu,
at mid poto' di punnomnomanyu an paddungnay un ayu nabutong
ti ta"on un ayu mipo"oy mu adi ayu damdama mabaliwan!
12 Ya ta"on un din nun'ihamad an ihanianyu ya mun'apa"i
an umatdah nan ayiw an ma'alih fig an wa ay ta nalum di bungana
ya un pun'iwogot ya nun'a'agah.
13 Ya nan tindaluyu ya mid ologda an ayda binabai an agguyda immenghan
mananggah nan buhulyu!
Ya mun'apa"i nan pantaw,
at nalakah humgopan nan buhulyu ti noghob.‡

† **3:5** Hay ugalin nan nangabak hidin penghana an ta"on un malgom an nasyon di awadanda ya pumboladonday nun'atiliw ta mabainandah nan dalan an miyuy hi adagwin babluy. Ya gapu ta umat hinay inat nan i'Assyria at hiyah ne goh di aton Apo Dios ay dida. ‡ **3:8** Hiyay kapitulyuh nan ohan lugal ad Egypt, ya inabak nan i'Assyria heten siudad hidin 663 B.C. § **3:9** Unu ad Cush. * **3:9** Mid mapto' ya ad Somalia. † **3:10** Hay impitudo' nan Alin hi Ashurbanipal (669-627 B.C.) hi aat nan ohan a'ap'apun tiniliwna ya inalinay, "Impibuung'uh bagangna nan bangkeleng di ahu, ya impa'unig'u hiyah it'ittang an abung di ahu ta hiyay ihinana, ya henen ihinana ya impipatang'uh nan pantaw di allupdah appit hi buhu'an di algaw ta tigon nan maluh." ‡ **3:13** Inah'upandad ugwan nan napa"i an siudad ad Nineveh, ya mattig an un noghob.

14 At agayu akkay tuwali ta idadaanyuy do'ol hi danum ta way inumonyuh
nan pangubatandan da'yu!
Ya ihamadyu nan ihanianyu,
ya pilingonyu nan uklit ta way iyammayuh nan napa"in allupyu!
15 Mu ta"on hi ngadan di atonyun mundadaan ya ta"on hi un atnay ado'olyu
ya mun'atoy ayuh gubat unu apuy§ damdama ta ma'ubah ayu,
at da'yuy umat hinan nitanom an ma'ubah ti pun'a'an di dudun.
16 Manu ti umatdah ado'ol di bittuan di adadangyan hitun babluyyu,
mu taynan da'yu an umatda goh hinan dudun an pun'a'andan amin
di nitanom ya unda taynan.
17 Ya manuman ti do'ol nan a'ap'apuyu
an umatdah nan dudun an wa ay ta lawang ya ma'a'amungda.
Mu wa ay ta pinumtang ya numpangalayawdan amin
an mid poto' di numpangayanda.*

18 At he"an alid Assyria,† wa ay ta ma'at hatu ya mi'id mahkay din
u'upihyalmu,
at nan tatagu ya nun'iwa'atdah nan aduntuduntug ti mi'id ah
mangipapto' ay dida.
19 At da'yun i'Assyria ya paddungnay mun'ahugatan ayu,
ya adi ma'agahan an hiyay iyatoyyu.‡
At nan mangngol hinan ma'ma'at ay da'yu ya umamlongda
ti dumalat nan nidugah an pangipaligligatanyun dida.”

§ **3:15** Nan angunuh an alid Nineveh an nan Alin hi Sin-Shar-Ishkun ya noghob hinan palasyuna.
* **3:17** Hidin nalpahan di napa"ian ad Nineveh hidin 612 B.C. ya mid nanginnilah awadana ti nagab'unan hi panag, mu na'ah'upan mahkay hidin 1845 A.D. † **3:18** Unu nan Alin hi Sin-Shar-Ishkun. ‡ **3:19** Nan do'ol an nun'apa"in siudad hidin penghana ya palpaliwan ya impaphodda goh ta ninaynayun. Mu mid ah nangipadah an nangipaphod hinan siudad ad Nineveh, hiyaat un nagab'unan hi panag.

Habakkuk

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Habakkuk.

Hay Nangitud'an Habakkuk eten Liblu: nan Hudyud Judah.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: ngadan di ohan kalahin di nitanom hi galden.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 605 B.C. nin.

Hay Teman ten Liblu: hay aligatan tu'un mangulug ay Apo Dios hi un way nidugah an problema tu'u.

Hay Outline ten Liblu:

Hay NUNLILIAN Habakkuk ay Apo Dios (1:1—2:20)
- Manu ay nunlilih Habakkuk ti agguy impawan Apo Dios nan nappuhi (1:1-11)
- Manu ay nunlilih Habakkuk ti inabulut Apo Dios nan pangabakan nan iBabylon hinan Hudyu (1:12—2:20)

Hay NANGEHDOLAN Habakkuk ay Apo Dios (3:1-19)
- Manu ay enehdol Habakkuk hi Apo Dios an ta"on hi un way nidugah an problemana ti dimmalat nan abalinan Apo Dios (3:1-16)
- Manu ay enehdol Habakkuk hi Apo Dios an ta"on hi un way nidugah an problemana ti dimmalat nan anabagtun Apo Dios (3:17-19).

1 Hiyah te impa'innilan Apo Dios ay ha"in an hi Habakkuk* an propeta.

Hay Hopap di Nunlilian Habakkuk ay Apo Dios

2 Ya inali' di,
"O Apo Dios, anaad ahan ta uya'a ya adi da'mi badangan?
Ti ta"on ahan un'u ikiyol an mangali an nunheglay ato'atondan da'mi mu adi dami ahan baliwan?
Ehwang ni' da'mi ta adi ami mapatoy!
3 Anaad anhan ta iyabulutmun titiggo' hatun nun'appuhin ma'ma'at ta omod unda agogohgoh nan tatagu?
Ya bo'on hana ya anggay di titiggo' hi ma'ma'at ti bumahibahda goh,
ya numpapattoy di udumnah nan tatagu,
at hiyanan munhahannuda ya mumbobohholda!
4 At un mah mi'id di hulbin nan Uldin an adi ma'unud
ti nan maphod an pamanuh ya adi mipa'annung?
Ti paddungay inipit nan nun'appuhiy pangatdan tatagu nan makulug di pangatda,
at hiyanan hunnionda nan maphod an pamanuh!"

Nan Nambal Apo Dios

5 Ya tembal Apo Dios an inalinan ha"in di,
"Tigonyu adya hanan abablubabluy hinan nunlene'woh hinan wadanyu,
at manoh'a ayun mannig hinan ato' hi ad ugwan an ataguyu!
Ya henen ato' ya ta"on unda ipa'innilan da'yu ya adiyu damdama kulugon.†

---

* **1:1** Heten ngadan ya bo'on hapit di Hudyu ti hapit di iBabylon, ya hiyah ne ngadan di ohan kalahin di nitanom hi galden. Ya hidin amataguna ya agguy ni' inabak nan iBabylon nan iJudah, at hay nunhulbianan Apo Dios nin ya hidin 610-597 B.C. † **1:5** Ac. 13:41.

6 Mu Ha"in ya pundadaano' nan iBabylon‡
ta pumbalino' an nidugah di abalinandan mangabak an amin hinan abablubabluy.
Dida ya mun'abungotda,
ya mid ogondan manakup an amin hinan babluy an bo'on lutada.
7 Ya dumalat di amabungotda at hiyanan nidugah an ta'tan nan tatagu dida,
ya nidugah an mumpahiyada ti an amin nan pohdonda ya hiyay ma'unud.
8 Ya nan kabayuda ya mabi'bi'ah ya un nan lepard,§
ya nidugah goh an atata'otda ya un nan wolves an ayda ahuh inalahan hinan mahdom.
Ya nan numpungkabayu ya malpuh nan adagwin babluy,
ya umatdah nan tumayapan nan bannug an unda dag'uhon an dapopon nan ononda.
9 Ya umalidan mangat hinan na"appuhi
an un himbumagga ya nidatongda ta pungkaphulda nan tatagun ibaludda
an umat hi ado'ol di panag an adida mabilang.
10 Ya ngongohhoyondan hinhannulon nan a'ali ya nan u'upihyalda,
ya ngongohhoyonda nan nihamad an allup nan abablubabluy ti tababondah luta nan puun di allup
ta hiyay pange'wandan manggop hinan babluy ta kaphulonda nan tataguh di.
11 Ya himbumaggaan nakakda an umat hi tuyup,
at danen nappuhiy pangatdan tatagu ya nan amabi'ahday pange-denlanda an ay hiyay diosda."

Hay Pidwan di Nunlilian Habakkuk ay Apo Dios

12 Ya himmapita' goh ay Apo Dios an inali' di,
"O Apo Dios, wagwada'a tuwalih din penghana ta enggana!
He"ay Dios an na'ahhamad,
ya adim iyabulut an mapogpog ami ti He"ay umat hinan batun punhi'uganmi!
Ya indatmuy biyang nan iBabylon ta diday manumalyan da'mi
an dumalat hinan nidugah an numbaholanmi!
13 Na'ahhamad ahan di aatmu ti adim pohdon nan nun'appuhi!
At anaad udot ta iyabulutmu nan na"appuhiy pangatdan gun bumalbalih nan tatagu
ta diday mangabak ay da'min manghan di baholna ya un dida?
14 Unmu mah ibilang nan tatagum hi umat hinan ekan
unu nan nalmuh nan baybay an mi'id ah ap'apudah mangipapto' ay dida?
15 Unmu mah iyabulut nan iBabylon ta pumbungwitan da'mi,
ya nunhidu' da'min pundopap an ay ami ekan an pun'alada,
ya ahida goh udot tum'u' hi umamlonganda?
16 Ya onnganda nan hidu'da an gohbonda nan maphod di hunghungna an incense
ti heden hidu'day dimmalat hi nangidat hi inadangyanda,
at mahawal di mun'aphod an ononda.

---

‡ **1:6** Nan iBabylon ya inaba'abakda nan Pumpapto'an nan i'Assyria hidin 626 hi engganah din 605 B.C. hinan numbino'ob'on an gubat, ya hidin 605 B.C. ya diday nangabak mahkay. Ya ninaynayun di numpapto'andah engganah din 539 B.C. (ti heden tawon ya inabak nan iPersia dida).

§ **1:8** Nan lepard ya umat hinan o"ongol an puha, ya mabi'ah ahan an tumagtag.

17 Ya unmu mah iyabulut an gunda iyal'allan mumpamatoy
hinan tataguh nan abablubabluy an mi'id ah homo'da?”

2

1 Ha"in an hi Habakkuk ya umuya' hinan ata'nang an ihinan di mung-
guwalya
ta hodo' nan alyon Apo Dios ay ha"in ya hay pambalnah din inlili'
ay Hiya!

Hay Nambal Apo Dios ay Habakkuk

2 At hiyah te nambal Apo Dios ay ha"in an inalinay,
“Ipaphodmun itudo' hinan ikab an batu nan ipa'innila' ay he"a
ta madadawoh hi pamahaan nan umuy an mangipa'innilah nan udum
an tatagu.
3 Ya manu ay alyo' di itudo'mu nan ipa'innila' ay he"a ti madnoy di adatngan
nan ipa'annungana
ti hay pohdonan ipa'innila ya hay ma'ma'at hi angunuhna.*
Ya immannung an ma'at hana ti bo'on layah,
at anuhanyun hodon an ta"on un madnoy
ti hay gutud di a'atana ya immannung an ma'at an adi mibahhaw.†

4 At itudo'mu hatu:
Immannung an mumpahiya nan iBabylon,
ya immannung goh an nappuhiy amnawanda,
mu makulug damdama an nan tagun ibilang Apo Dios an nahamad
di ugalida
an dimmalat nan pangulugda ya diday mi'tagun Apo Dios hi
munnononnong.‡
5 Ya bo'on hene ya anggay di aton nan mumpabagtu
ti adida mahenglah nan uminu'inumandah bayah,
at punlayahona dida,
at hiyanan adida ipogpog di pangipabagtuandah odolda.
Ya pohdondan am'amon an amin nan abablubabluy ta kaphulondan
amin nan tatagu
an adida ipogpog nan ato'atondan nappuhi
an umatdah lubu' an adi mapogpog di matoy hi gun milubu'.

6 Mu danen tatagun makaphul ya hinhannulondan alyonday,
Mahmo' ayun nangamung hi inadangyan di udum!
Anuud nin di pangidinnganyun mangamangat hi umat hina
ta omod un ayu umadangyan hinan pamalbaliyanyuh nan tatagu?
Hiyah ne hanulda.
7 Undan adi la'tot ya ginubat da'yuh nan tatagu ti bumungotda,
ya mipanomnom ay dida nan ina'inatyu?
At ipata'ot da'yu,
ya nunhamhamadan amin nan gina'uyu,
at da'yu goh di tiliwonda.
8 Ya manu ay atondah ne ti nunhamhamyun amin di gina'un nan tataguh
nan abablubabluy hitun luta,

---

* **2:3** Ipitudo' Apo Dios ay Habakkuk nan a'abakan nan Pumpapto'an nan iBabylon ti na'abak hidin October 29, 539 B.C. (Dan. 5:31). † **2:3** Heb. 10:37. ‡ **2:4** Rom. 1:17; Gal. 3:11; Heb. 10:38. Hiyah te verse an teman di Protestant hidin gutud di Nipaphodan nan Doctrina an ma'alih Protestant Reformation hidin amatagun Martin Luther ad Germany.

ya numpatoyyu nan tatagu,
ya numpa"iyuy babluyda.
Mu nan na'angang an agguy natiliw ya diday mangiballoh ay da'yu
ta hamhamonda nan gina'uyu!

9 Mahmo' ayu ti ma'itudan ayun tatagun hay kuluk di immadangyananyu,
ya henen inadangyanyuy dimmalat hinan immong'ongollanyu!
Ya ipadahyuy abalinanyun mangiyammah abungyuh nan lugal an
alyonyuh mi'id di al'alih ma'at.
10 Mu dumalat nan inatyu an do'ol di numpa"iyuh nan abablubabluy ya
da'yun hina"amay nabainan,
at mi'id mahkay di namnamayun mi'tagu.
11 Ya ta"on nan batun nidedeng hinan abungyu ya nan daladag hinan way
atap
ya diday paddungnay mangit'u' an mun'ihtiguh nan ina'inatyun
nun'appuhi!

12 Mahmo' ayun bumabluy hinan ohan lugal
an dumalat di pumatayanyu ya nan kuluk an ato'atonyun
nun'appuhi!
13 Impa'annung'un Dios an nan aton nan nun'appuhin tatagu
ya mi'id ahan di hulbina an umat hinan dapul!
Mamablaydah nan puntamuanda,
mu mi'id ahan di pumbalinanah maphod
14 ti udum di algaw ya mipa'innila an munhinap hinan tataguh nan
abablubabluy nan anabagbagtu' an Dios
an umat hinan danum an mane'nob hinan baybay.

15 Mahmo' ayun tatagun nidugah di pangiholholtapanyuh nan i'ibayun
tatagu
an dumalat hinan punhinaggawanda an ayda nabutong,
ya unyuat goh pun'am'amlongan an tigon nan ayda numbobolladan!
16 Mu ma'at goh damdamay umat hina ay da'yu ta mabainan ayu!
Ya nan pummolta' an Dios di paddungnay inumonyu,
at munhinnigi ayu.
17 Da'yuy nangpuh hinan ayiw ad Lebanon§ ya numpatoyyu nan a'animal
hidi,
at hiyaat un hi awni ya nidugah di ta'otyu ti ma'at goh damdama ay
da'yu hanan ina'inatyun dida
ti numpatoyyu nan tataguh abablubabluy,
ya pina"iyuy babluydah punhituwanda an mi'id ah homo'yun dida.

18 Mi'id di hulbin nan bulul* ti nan tagu ya anggay di nangiyamma,
at anaad udot ta dayawon di umat hina an umituduh layah?
Ya anaad ta nan nangiyamman nen bulul ya hiyay pangedenolana an
ta"on un adi humapit?
19 At mahmo' ayun mumpabaliw hinan ayiw an bulul
ya umat goh hinan mumbagah batuh atona!
Ti undan hanan neyengngoh ya mi'hapitdan Ha"in an Dios?

§ **2:17** Paddungnay pinnun nan iBabylon nan a'ayiw an cedar ad Lebanon ta ma'usal hinan timpluda ya palasyudad Babylon. * **2:18** Hay immannung hi itudun ten hapit hinan hapit di Hudyu ya *nan ami'id.* At ta"on hi un way mipattig an bulul mu paddungnay mi'idda damdama ti mid ah udumnan Dios an anggay hi Apo Dios.

Dida ya unda na'amyudan hi balitu' ya silver an adida humodohda!
20 Mu Ha"in an hi Apo Dios ya wagwadaa' hinan me'gonan an Timplu'
at mahapul an Ha"in pangedenolan an amin di tataguh tun alutaluta."

3

Hay Luwalun Habakkuk

1 (v 1, 19b) Ha"in an hi Habakkuk an propeta ya hiyah te luwalu', ya hay intud'a' ya nan ap'apun di muntudtuduh kanta. Ya mahapul an hay aat di ma'alih shigionoth* di usalonyuh unyu tukalon nan waday gadengnan umat hinan gitala. Ya inali' di:
2 "He"an Apu an Dios, dengngol'uy aatmu,
at manoh'aa' an amin hinan inatmu!
Mu ta"on ni' un'a bumobohhol ya hom'on da'mid ugwan ta atom nan umipanoh'a
an umat hidin inatmuh hopapna ta ibaliw da'mi!

3 He"an Dios an na'ahhamad ya impattigmuy aatmun da'mid Teman,†
ya umat goh hinan Duntug an Paran,‡
ya immannung an nan benang di anabagbagtum,
ya hinophopanad abuniyan,
ya He"ay dinayaw an amin nan tataguh tun abablubabluy hitun alutaluta.
4 Nunheglay benangmun humili
an umat hinan ma"aphod an benang nan algaw an bumuhu' hi helhelong,
ya nan potang ya malpuh nan ta'laymu
an hiyay awadan nan nidugah an abalinam.
5 Impiyalim nan numbino'ob'on an dogoh,
at nun'atoyda nan tatagu.
6 Ya wa ay ta tuma'dog'a ya umalyog tun luta,
ya wa ay goh ta amangom nan babluy ya gumayonggong nan tatagu.
Ya wa ay ta dumalan'ah nan aduntuduntug ya mun'egdayda,
mu nan nidugah an abalinam ya adi kumapuy an un hihidyay aatna.
7 At tinnig'u nan tatagud Cushan ya ad Midian an wumogwogdah ta'otda.

8 Apu an Dios, undan hay bungotmuy dimmalat hi nanaplatam hinan wangwang ta dimminong?
Ya undan goh dimmalat hinan bungotmuy nanaplatam hinan baybay ya un matob'a'?
Bo'on! Manu ay ti unmu impa'ali nan mangibaliw hinan tatagum!§
9 Nan nidugah an abalinam ya umat hinan pana an mepto' hinan luta ti paddungnay manga',
at mawaday numbino'ob'on an wangwang.
10 Ya wa ay ta tigon da'ah nan aduntuduntug ya wumogwogda,

* **3:1** Mid nanginnilad ugwan hi aat ten kanta. † **3:3** Ohan babluy ad Edom. ‡ **3:3** Mid mapto' ya ohan duntug an wah nan mapulun an nange'wan nan Hudyuh din nalpuwandad Egypt. At hay pohdonan hapiton ya niddum hi Apo Dios ay didah din nakakandad Egypt. § **3:8** Hay ituduna ya nan na'at ad Egypt hidin nangekakan Apo Dios hinan Hudyuh di (Ex. 7:20-24; 14:15-31) ya nan bimmad'angandah nan Wangwang an Jordan hidin immayandad Canaan (Josh. 3:15-17).

ya gun mumbungug nan dalluyun hinan baybay an hin'alinaan
immongol an tumulu.
11 Ya nan bulan ya algaw ya dimminongda
ti hinanian di benang nan nidugah an umanelat an panam ya nan
gayangmuh nan egayanganda.*
12 Hay nundalanam hitun luta ya nidugah di bungotmu,
at hiyanan nun'igatigatinmu nan tataguh tun abablubabluy.
13 Mu hay immaliam ya imbaliwmu nan tatagum an pento'mu,
ya numpatoymuy a'ap'apun nan numbino'ob'on an tatagun
nun'appuhiy pangatda,
at inaanmuy abalinanda an ayda nabladan.†
14 Ya ginayangmu nan a'ap'apun nan tindalu an nan gayangday inusalmu,
ya himbumaggay inatdan immalin nangubat hinan tatagum ta
nun'iwa'at ami,
ya undaat goh udot umamlong hi nangabakandah nan mi'id abali-
nanda.
Mu agguy na'at ti pinanam nan a'ap'apun nan tindalu an nan
panaday inusalmu.
15 He"a ya impa'wam nan kabayum hinan baybay an nunheglay dal-
luyuna.‡

16 Ya unat goh dengngol'un amin hana ya mumpagpag di puhu',
ya pumalewpew di timid'uh ta'ot'u,
ya limmungtuy di odol'u,
ya ta"on di hu'i' ya ahigagayonggong,
at hiyaat un mi'id di olog'un tuma'dog.
Mu un'u anuhan an hohoddon di pummoltaam, Apo Dios, hinan
binuhulmin nangubat ay da'mi.
17 Ya ta"on hi un adi humabung nan ayiw an fig,
ya ta"on goh hi un adi bumunga nan greyp ya nan ayiw an olibo,
ya nan mihabal ya ta"on hi un napuh di paguy,
ya mi'id ah kalnilu ya bakah nan kolal,
18 mu mun'am'amlonga' damdama an mangidaydayaw ay Apo Dios an
namaliw ay ha"in!

19 (v 19a) Immannung an nan na'abbagbagtun Dios ya Hiyay mangidat hi
bi'ah'u,
ya ihamadnay panalimunah nan pangigatina'
an umat goh hinan pangigatinan nan ulha ta mabalin an ti'ido' nan
duntug."

* **3:11** Hay ituduna ya nan na'at ad Gibeon hidin amatagun Joshua (Josh. 10:12-13). † **3:13** Hay ituduna ya nan nangabakan nan Hudyuh nan iCanaan. ‡ **3:15** Hay ituduna ya nan na'at hinan Mumbolah an Baybay (Ex. 14:15-31).

Zephaniah

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Zephaniah.

Hay Nangitud'an Zephaniah eten Liblu: nan Hudyud Judah.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: duway pohdonan ibaga ti nan oha ya hi Apo Dios di mangipo"oy, ya nan miyadwa ya hi Apo Dios di manalimun.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 640 B.C. nin.

Hay Teman ten Liblu: hi Apo Dios di mumpapto' hitun luta an ta"on hi un way magugulu ti Hiyay munhumalyan amin hinan tataguh tun luta an ta"on hi unda Hudyud Judah.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat di MOLTAON Apo Dios (1:1—3:7)
- Hay moltaona ya nan iJudah (1:1—2:3)
- Hay moltaona ya nan iPhilistia (2:4-7)
- Hay moltaona ya nan iMoab ya nan i'Ammon (2:8-11)
- Hay moltaona ya nan iCush (2:12)
- Hay moltaona ya nan i'Assyria (2:13-15)
- Hay moltaona ya nan iJerusalem (3:1-7)

Hay aat di PUMPAPTO'AN Apo Dios (3:8-20)
- Hay aatna ya abakon Apo Dios nan tatagu ta mihamad di pumpapto'ana (3:8)
- Hay aatna ya baliwan Apo Dios nan tatagu ta mihamad di pumpapto'ana (3:9-13)
- Hay aatna ya ipapto' Apo Dios nan tatagu ta mihamad di pumpapto'ana (3:14-17)
- Hay aatna ya ipaphod Apo Dios nan tatagu ta mihamad di pumpapto'ana (3:18-19).

1 Hiyah te hinapit Apo Dios hi impa'innilanan ha"in an hi Zephaniah* hidin gutud di nun'alian Josiah† an hina' Amon hidid Judah. Ha"in ya nalpua' hinan holag Cushi an hina' Gedaliah an imbaluy Amariah an hina' Hezekiah.‡

Nan Gutud di Punhumalyaan Apo Dios

2 Inalin Apo Dios ay ha"in an hi Zephaniah di,
"Ha"in an hi Apo Dios ya ubaho' an amin nan wah tun luta
3 ti ubaho' an amin nan tatagu,
ya nan animal,
ya ta"on nan do'ol an hamutid daya,
ya nan wah baybay
ta way aton nan adi umunud ay Ha"in an mun'a'ubah."

Hay Panumalyaan Apo Dios ad Judah

4 Ya innaynayun Apo Dios an himmapit ay ha"in an hi Zephaniah an inalinay
"Ha"in an hi Apo Dios ya moltao' nan tatagud Judah ya ad Jerusalem
an kapitulyuda,

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di mangipo"oy* unu *hi Apo Dios di manalimun.* † **1:1** Hay nun'alianad Judah ya hidin 640-609 B.C. Ya hay udumnan mataguh din nun'aliana ya hi Jeremiah, ya da Nahum ay Habakkuk an propetadan tulu. ‡ **1:1** Hay nun'alian Hezekiah ad Judah ya hidin 715-686 B.C. At hi Zephaniah ya ohan holag di ali.

ya ubaho' goh nan way na'angang hinan mundayaw hi bulul an Ba'al
eten babluy
ta mi'id di gun umuy an mundayaw ya ta"on hanan papadi.
5 Ya ubaho' goh nan tagun umuy hi atap di abungdan mundayaw hinan
abittubittuan ad daya,
ya nan mundayaw an mangihapatah nan amakulugdan Apo Dios,
ya nan munhapata goh hinan bulul an hi Molek.§
6 Ti ubaho' nan nangidinong an umunud ay Ha"in
ya nan adi mamhod an umalin mumpabaddang ay Ha"in.

7 Ha"in an na'abbagbagtun Dios ya magadyuh an madatngan di gutud hi
punhumalyaa' ay da'yu,
at duminong ayu ti ay paddungnay e'nong'un da'yun iJudah
ti ayaga' nan buhulyun iBabylon ta way atondan mamatoy ay da'yu
an ayda me"an hinan me'nong.
8 Ya henen gutud an punhumalyaan ya moltao' an amin nan mumpangi-
pangpangulu,
ya nan linala'in imbabaluy nan ali,
ya an amin nan mangiyengngoh hinan ugalin nan bunag.
9 Makulug an moltao' nan middum an mi'dayaw hinan dayawon nan agguy
kimmulug,
ya nan lumayalayah,
ya nan pumatopatoy ta punuwonda nan timplun nan diosdah nan
hamhamonda."

10 Ya inalin goh Apo Dios di,
"Henen gutud ya donglonyu nan nidugah an kumanilah nan way
Pantaw an Ekan hidid Jerusalem,
ya ahi'e'ebel hinan Balbalun Barangay* hidid Jerusalem,
ya wada goh di ahingungulngul hinan nunlene'woh an dudundun-
tug.
11 Da'yun numpunhituh neheggon hinan way palengke ya kumila ayu
ti an amin nan mumpungkumildu ya mun'atoyda!
12 Ya paddungnay tolga' di dilag ta pundilaga' ad Jerusalem†
ta moltao' nan u'umbun an hay nomnomonda ya malenggopdan
inaliday,
Hi Apo Dios ya mi'id maphod unu nappuhih atonan ditu'u!
Hiyah ne inalida.
13 Mu mun'ahamham damdama nan mun'apla'an an inadangyanda,
ya mun'apa"i nan a'abungda.
Ya gunda munha"ad hi abungda,
mu bo'on diday munhitu.
Ya muntanomdah greyp,
mu bo'on diday manamtam."

Nan Atata'ot an Gutud Apo Dios

14 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Zephaniah di,

---

§ **1:5** Hi Molek di bulul nan i'Ammon. Hay udum an ngadana ya Molok, ya Milcom, ya Malcam. Ya hay pohdonan ibaga ya *nan mun'ali.* * **1:10** Unu New Quarter. † **1:12** Hay alyondah na'at hidin nangamehan nan iBabylon hinan iJudah ya hidin 586 B.C. ya inhamhamaddan nanganap hinan iJudah hinan nipo"oyandah nan abung, unu kulha, unu lubu', unu ad dolom, ya inusalday dilag ta tigonday awadanda.

“Magadyuh ahan an madatngan di algaw hi pummoltaa' hinan
tatagu,
ya nidugah an atata'ot di ma'at,
at ta"on nan nun'atulid an tindalu ya kumilada.
15 Ya henen pangipuhaya' hinan nidugah an bungot'u
ya hiyah ne goh di punligatan nan tatagu,
ya numanomnomanda,
ya apa"ianda,
ya a'ubahanda,
ya henen gutud goh ya nidugah an munhehellong.
16 Ya henen timpu ya madngol di gangoh di talampet hi ipa'innilaan di gubat,
ya madngol di bugaw nan titindalun manggop hinan nahamad an
allupna an siudad
ya nan ata'nang an abung an pungguwalyaan hinan babluy.
17 Ya paligato' hi nidugah nan tatagu ta ayda nabulaw an ahi'ap'apu'ap ti
numbaholdan Ha"in,
at hiyanan mun'ibu'yag di daladan ay danum,
ya mabulu' di odoldah nan luta.
18 Ya henen gutud an pangipattiga' hinan ay apuy an bungot'u
ya hanan adadangyan ya adi ibaliw nan silver ya balitu'da dida
ti mamengpenghan an pogpogo' an amin nan wah tun luta.”

2

Hay Pangiyal'alu'andah Puntutuyuan

1 Ya ha"in an hi Zephaniah ya inali' di,
“Ma'amung ayu an da'yun mi'id ah bainan tatagu
2 ti la'tot ya umat tu'u tatagwah nan dugin itayap di dibdib eden gutud
an pangipattigan Apo Dios hi ongol an bungotnan ditu'u!
3 At ditu'uh tun babluy an mumpa'ampa nongkay ya mangunud hinan
mandal Apo Dios
ya ma'ahhapul an dayawon tu'u Hiya,
ya aton tu'uy maphod,
ya ipa'ampa tu'u goh di odol tu'u
ta olom ya melwang tu'un den timpun pangipuhayanah nan nidugah
an bungotna!”

Hay Ahumalyaan nan iPhilistia
(Isa. 14:28-32; Jer. 47:1-7; Ezek. 25:15-17; Joel 3:4-8; Am. 1:6-8; Zech. 9:5-7)

4 Ya ha"in an hi Zephaniah ya inali' nan ma'at hinan babluy ad Philistia an
inali' di,
“Nan siudad ad Gaza ya mabukawan,
ya mun'apa"i goh ad Ashkelon,
ya ma'amin an mun'apatoy nan tatagud Ashdod hi tongan di algaw,
ya mun'akaphul an amin nan tataguh ad Ekron an babluyda.
5 Ti ma'idutan ayun numpunhituh nan pingit di baybay* an da'yun holag
Kereth
ti da'yuy a'atan nan inalin Apo Dios an inalinay,
Pumpatoy'u da'yu ta engganay un mi'id ah ma'angang!
Hiyah ne inalina.

6 At henen babluyyuh nan pingit di baybay

* **2:5** Unu nan Mediterranean Sea.

ya mumbalin hi pumpahtulan ya pu'od di kalnilu,
7 ya nan agguy natoy an holag Judah di ad bagih nan pumpahtulanyu.
Ya wa ay ta mahdom ya umuyda molo' hinan a'abung ad Ashkelon
ti hi Apo Dios an Diosda ya ipapto'na dida,
at ipabangngadna dída ta hakuponda din babluyda."

Hay Amoltaan nan iMoab ya nan i'Ammon
(Moab: Isa. 15:1-16:14; 25:10-12; Jer. 48:1-47; Ezek. 25:8-11; Am. 2:1-3; Ammon: Jer. 49:1-6; Ezek. 21:28-32; 25:1-7; Am. 1:13-15)

8 Hi Apo Dios ya inalinan ha"in an hi Zephaniah di,
"Dengngol'u nan munha'it an panaphapit nan iMoab ya nan
i'Ammon hinan tatagu'
ti mumpahiyada ahan an alyonday,
Polhonmi nan babluyyu!
9 Mu Ha"in an matattagun Dios an Diosyun holag Israel
ya ihapata' an mapatoy nan tatagud Moab an umatdad Sodom,
ya nan tatagud Ammon an umatdad Gomorrah
ti mumbalin danen babluy an adi tummol di mitanom hi enggana.
Mu nan tatagu' hi pidwa ya hidiy pumbabluyanda!"

10 Ya ha"in an hi Zephaniah ya inali' goh di,
"Hiyah ne aat di pummoltan Apo Dios an nidugah di abalinanah
nan tatagud Moab ya ad Ammon
an dumalat nan pumpahiyaanda ya nan pamihupihulandah nan tataguna.
11 At nidugah an atata'ot di ipaholtap Apo Dios ay dida,
ya pumbalinona an amin nan abulubulul an inyamman di tataguh
tun lutah mi'id di hulbida.
At la'tot ya an amin di tataguh nan abablubabluy an awadan nan lutada
tuwali ya hi Apo Dios di dayawonda."

Hay Amoltaan nan iCush†
(Isa. 18:1-7; 20:1-6)

12 Ya alyo' goh an hi Zephaniah di,
"Da'yun iCush ya ipa'alin goh Apo Dios nan titindalun nan buhulyu‡
ta pumpatoy da'yu."

Hay Amoltaan nan i'Assyria
(Isa. 14:24-27)

13 Ya alyo' goh an hi Zephaniah di,
"Usalon Apo Dios nan nidugah an abalinana an mama"ih nan
babluy ad Assyria
an wah immapit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw,
ya ta"on ad Nineveh an kapitulyuda ta mumbalin hi mapulun an
mi'id danum ta mun'amaganan nan luta.§
14 At hiyay a'amungan nan animal hi inalahan ya nan numbino'ob'on an
animal,
ya nan guup, ya tu"u'an, ya akup ya mumpunhitudah nan nun'apa"i
an timpluda,
ya ma"adngol di alidah nan do'ol an tawa.
Ya humelhelda goh hinan bunol di abung,

† **2:11** Unu nan i'Ethiopia. ‡ **2:12** Mid mapto' ya nan iBabylon. § **2:13** Gapu ta napa"id Nineveh hidin 612 B.C. at mahapul an hidin gutud din impa'innilan Zephaniah ya ahi ma'at 612 B.C.

ya mun'a'aan an amin nan ayiw an cedar an niyammah nan a'abung.*
15 Umat hinay ma'at hinan a'abung hinan siudad
ti nan tatagu ya nidugah di pumpahiyaandah nan abalinanda
ti hay ninomnomda ya malenggopda.
Ya hay ninomnomda goh ya nan siudadday ma'abbi'ah hi an amin
an asiudasiudad hitun luta,
mu ad ugwan ya nun'apa"i an hiyay punhituwan nongkay nan
numbino'ob'on an animal hi inalahan.
At an amin nan maluh an mannig hi aatna ya abatlanda ya
mungwigiwigdan mannig."

3

Hay Aat nan Bahol ya nan Abaliwan ad Jerusalem

1 Ya alyo' goh an hi Zephaniah di,
"Mahmo' tu'un iJerusalem ti nan babluy tu'u ya ma'idutan ya
mapa"i
ti hiyay nido'lan nan nun'appuhiy pangatda
ti ta"on nan a'ap'apu tu'u ya paligaton ditu'u.
2 Ya mi'id ahan denol tu'un Apo Dios,
ya adi tu'u mumpabadang ay Apo Dios.
Ya adi tu'u goh mumpatugun,
ya adi tu'u ahan umunud.
3 Ya nan u'upihyal hitu ya umatdah nan atata'ot an layon,
ya nan huhuwis ya nipaddungdah nan wolves* an nabukang
an mid ah ang'angondah onondah nan mabiggat.
4 Ya nan propetah tu ya mumpahiyada ya ahilalayahda,
ya nan papadih tu ya agaga"ihaw an umipabain di atondah nan
Timplu
an adida unudon nan Uldin Apo Dios.
5 Mu wagwadah Apo Dios an niniddum ay ditu'u
an na'ahhamad di gunna pangipapto' hinan tataguna an adina
ipangngel.
Mu adi damdama bumain hanan gun mangamangat hinan
nun'appuhi."

6 Ya inalin Apo Dios di,
"Pumpatoy'u nan Hentil hi abablubabluy,
ya pumpa"i' nan nun'ihamad an allupda ya nan pungguwalyaanda,
at mi'id ah ohah nan tataguh mundaldallanan hinan kalatada eden
babluy.
7 At hay ninomnom'u ya olom ya hiyah ne mangipata'ot ay da'yud Jerusalem
ta abulutonyu nan itugun'un mipadan ay da'yu,
ta way aton nan numbabluyanyun adi mun'apa"i
unu ta way ato' an adi mangituluy an mummoltan da'yu!
Mu unyuat goh inyal'alla an gun nangat hinan nidugdugah an
na"appuhi!

8 At hodonyu nan gutud di punhumalyaa'
ti ninomnom'un amungon nan anasyonasyon hitun alutaluta
ta ipuhay'un da'yu nan nidugah an bungot'u ti mamolta ayun amin,

* **2:14** Nabayag an na'aliwan nan lugal hi awadan din napa"in siudad ad Nineveh, mu ad ugwan ya inah'upanday awadana. * **3:3** Umatdah nan atata'ot an ahu, mu o"ongolda ya un nan ahu.

ya mapa"in amin nan wah tun lutah nan ay apuy an bungot'u.

9 Ya alpahan nen a'atana ya ipaphod'u mahkay nan panapit an amin nan tatagu
ta an amindan hinohha ya ma'amungdan mundayaw ay Ha"in,
ya mundedehhanda goh an munhulbin Ha"in.
10 Ya ta"on din nun'iwa'at an tatagu' an immuy numpunhituh nan dammang
di pingit di numbino'ob'on an wangwang hidid Cush†
ya iyalida nan e'nongdan midat ay Ha"in.
11 Ya adida mahkay mabainan an dumalat nan nun'appuhin ina'inatda
ti pogpogo' an amin eten babluy nan umamlong an mumpahpahiya
ta adida munle'le'od hinan me'gonan an Timplu'.
12 Mu waday ang'ango' hi middum ay da'yu an nan na'na'unnud ya
mumpa'ampa
an mange'kod hi nitaguanan Ha"in.
13 Ya nan ma'angang ay da'yun holag Israel ya adida mahkay aton di
nappuhi,
ya adida munlayah unu bumalbali.
At unda mahkay mangmangan ya nolnolo'
ti mi'id al'alin dida mahkay ti mi'id di mangipata'ot ay dida."

14 At ha"in an hi Zephaniah ya inali' di,
"Ditu'un tatagud Zion ya umamlong tu'un mungkanta,
ya olton tu'un mangit'u' hinan amlong tu'un tatagud Israel.
Ya mundenol tu'u ya umamlong tu'u ahan an numpunhitud
Jerusalem!
15 Ti impadinong Apo Dios nan amoltaan tu'u ya nan mi'buhul ay ditu'u,
ya hi Apo Dios mahkay di mun'alin ditu'un holag Israel,
at mimiddum ay ditu'u.
At badangan ditu'u ta adi tu'u mahkay tuma'ot.
16 Ya awni ta madatngan henen gutud at alyon nan tatagun ditu'un
iJerusalem di,
Adi ayu tuma'ot an wad Zion,
ya adi ayu munlungdaya.
17 Ti mimiddum ay da'yuh Apo Dios an Diosyu,
ya nidugah di abalinanan mamaliw ay da'yu,
at umabak ayu!
Ya nidugah di pangiyamlonganan da'yu,
at idatnay baluh pi'taguanyu an dumalat nan nidugah an pamhodna
ti dumalat nan pangipa'amlonganyun Hiya ya it'u'nan kumantah
pun'am'amlongana!"

18 Ti inalin Apo Dios di,
"Pogpogo' di punholholtapanyuh pangatanyuh behtayu
ta adi ayu mahkay munlungdaya ya mabainan.
19 Ti immannung an awni ta madatngan henen gutud
at moltao' an amin nan mangipaligligat ay da'yu.
Ya baliwa' an amin nan nun'apilay,
ya amungo' an amin din nun'iwa'at hinan udumnan babluy,
ya idat'uy ipabagbagtuanda ya nan a'e'gonandah nan babluy an din
gunda nabainan.

† **3:10** Unu ad Ethiopia. Heden amatagun Zephaniah ya ad Cush di a'adagwian an lugal an i'innilan nan Hudyu, at hay nipaddunganan ditu'ud ugwan ya ad Papua New Guinea.

20 Ya hene goh an gutudna ya amungo' nongkay da'yu
ta iyanamut'u da'yuh nan tono' an babluyyu.
Ya idat'uy ipabagbagtuanyu ya a'e'gonanyuh an amin hinan tataguh tun luta
ti ibangngad'uy pumhodanyu.
Ha"in an Dios di nanapit ete.”

Haggai

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Haggai.

Hay Nangitud'an Haggai eten Liblu: nan Hudyun numbangngad ad Jerusalem an nalpud Babylon.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: behta.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 520 B.C. nin.

Hay Teman ten Liblu: mahapul an hi Apo Dios di mahhun hi nonomnomon tu'u ta bo'on nan numbino'ob'on an wah tun lutay mahhun hi nonomnomon tu'u.

Hay Outline ten Liblu:

Hay intudun Haggai hinan HOPAP DI MENSAHENA ya mahapul an itultuluydan mangiyammah nan Timplun Apo Dios (1:1-15)

Hay intudun Haggai hinan MIYADWAN MENSAHENA ya iyal'allanan maphod nan Timplun Apo Dios an iyammadan den timpu ya un din Timplun Apo Dios an impiyamman nan Alin hi Solomon (2:1-9)

Hay intudun Haggai hinan MIYATLUN MENSAHENA ya maligatan nan Hudyuh puntamuanda an dumalat nan nabaholanda (2:10-19)

Hay intudun Haggai hinan MIYAPAT AN MENSAHENA ya abakon Apo Dios an amin nan buhulna (2:20-23).

Hay Nahhun hi Intugun Apo Dios ay Haggai ta Mabohwat nan Timplu

1 Hidin miyadwan tawon hi nun'alian Darius* ad Persia hidin hopap di algaw eden miyonom di bulan† ya impa'innilan Apo Dios ay ha"in an hi Haggai‡ an propeta nan penhodnan ibaga' ay Zerubbabel an gobelnadol ad Judah an ap'apun§ Shealtiel ya hi Joshua an hina' Jehozadak* an Nabagtun Padi.

2 At inali' ay diday, “Inalin Apo Dios an nidugah di abalinanay, Ditu'un tatagu anuy mangalih bo'on ad ugwan di gutud hi pangiyamman hinan Timpluna.†

---

* **1:1** Hay nun'alianad Persia ya hidin 522-486 B.C. † **1:1** Unu August 29, 520 B.C. ‡ **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *behta*, at mid mapto' ya nitungaw hinan gutud di ohan behtan di Hudyu. § **1:1** Hinan hapit di Hudyu ya numpaddung di hapitda an *hina'* ya *ap'apu*, mu hay ustuh translation hitu ya *ap'apu* ti hiyah ne alyonah nan I Chron. 3:17-19. * **1:1** Impalayaw nan Alin hi Nebuchadnezzar hiyah din 586 B.C. ta immuy ad Babylon (I Chron. 6:15). † **1:2** Hay historyn di nangalyandan ne ya hidin 538 B.C. ya immandal nan Alin hi Cyrus ta mabalin an umanamut ad Israel nan Hudyun nalpud Babylon, ya mabalin goh an iyammaday Timplun Apo Dios (Ezra 1:2-4; 6:3-5). At initnud Zerubbabel nan 50,000 an tatagu, at ente"adan nun'ammah nan Timplu, ya hidin 536 B.C. ya enelpahday puuna, ya nun'am'amlongdan nangidawat ay Apo Dios (Ezra 3:8-10). Mu nan iSamaria ya nan udumnan Hentil an ni'hituh nan babluyda ya timma'otdah un bumi'ah goh nan Hudyu ti ini anu ya abakonda dida, at impadinongday ituluyan nan tamun den tawon, at mid ah nuntamuh Timpluh himpulu ta onom an tawon (Ezra 4:1-5, 24). Mu nan balbalun ali an nan Alin hi Darius ya inabulutnay pangituluyandan muntamuh din 520 B.C., mu napayad nan Hudyu damdama ti un hay abungday ihihi'aldan ipaphod, at hiyaat unda inaliy, “Bo'on ad ugwan di gutud hi pangiyamman hinan Timplun Apo Dios.” At hennag Apo Dios nan duwan propetan da Haggai ay Zechariah ta ihingalda dida ta olom ya nomnomonday anappuhida (Hag. 1:1; Zech. 1:1). Ya maphod di na'at an ta"on un do'ol di humewol ay dida (ti nan gobelnadol hinan provinciada an Trans-Euphrates ya nan udumnan liligwana ya indinongday tamuda, mu nan Alin hi Darius ya gunna inabulut di tamuda; Ezra 5:3-6; 6:6-12), at hidin 516 B.C. ya inelpahday Timplu, ya nidawat mahkay (Ezra 6:15-18).

3 Ya inalina goh di,
4 Anaad ta da'yun tatagu' ya nun'ihamad nan a'abungyu an hay
mun'aphod an ayiw‡ di da'ligyu,§ ya wan nunnanannong nan Timplu' an
napa"i an adi mipaphod?
5 Unyu mah adi nomnomon hi un anaad ta
6 do'ol nan inhabalyu, mu un itang di mabto'yu? Ya ta"on hi un waday
ononyu mu adi ayu mabhug. Ya waday bayahyu, mu ma'uwaw ayu
damdama. Ya ta"on hi un do'ol di gina'uyuh ilubungyu mu mah'aw ayu
damdama. Ya gun ayu bumo'la, mu adi umda damdama.
7 Unyu dan adi ma'immatunan hi un anaad ta umat hinay ma'ma'at?
8 At hiyanan hay atonyu ya umuy ayun ummal hi inalahan hi ayiw ta
ipaphodyun iyamma nan Timplu' ta way atonyun mangat hinan nahamad
an din atonyu tuwalin mundayaw ta way ato' an umamlong!
9 Ti hay ninomnomyu ya do'ol di mabto'yu, mu tigonyu adya an hay gutud
di pumbot'anyu ya un itang di ma'alayu! Ya wa ay goh ta iyanamutyuh
abungyu ya un mi'id di poto'nah pangananyu ya napuh ti hinapuda'. Ya
manu ay ato' di umat hina ti nan Timplu' ya nunnanannong an napapa"i ti
un way ohan da'yuan hay abungnay ipaphopaphodna an iyamma.
10 Hiyah ne dumalat hi adina umudanan ta omod un adi tummol nan
itanomyu.
11 At pumbalino' hi mamaga nan inalahanyuh nan aduntuduntug, ya nan
apayapayaw, ya nan punhabalanyuh greyp, ya olibo, ya nan udumnan
itanomyu ta mahinaangan ayu, ya ta"on nan animalyu, ya mun'apa"in amin
nan tinamutamuanyun nabnablayanyu."

Hay Nangunudan nan Tataguh nan Intugun Apo Dios

12 La'tot ya an amin nan tatagu, ya ta"on da Zerubbabel an hina' Shealtiel
ya hi Joshua an ap'apun Jehozadak an Nabagtun Padi ya inunudmi nan
inalin Apo Dios an Diosmi. Ya tina'tanmi, at an amin nan impa'innila' ya
inunudda ti propetaa' ay Apo Dios.
13 La'tot goh ya waday impa'innilan Apo Dios ay ha"in an hi Haggai ta
ipa'innila' hinan tatagu an inalin Apo Dios di, "Ten ihamad'un alyon an
badanga' da'yu!"
14 At impa'amlong Apo Dios da Zerubbabel an gobelnadol ad Judah, ya hi
Joshua an Nabagtun Padi, ya an amin din na'angang an numbangngad an
nalpuh nan udum an babluy. Mu an amin ami ya immuy ami ta ete"amin
muntamuh nan Timplun Apo Dios an na'abbagbagtun Diosmi.
15 Ya henen gutud ya miyaduwampulu ta opat an algaw hidin miyonom
an bulan eden miyadwan tawon hi nun'alian Darius.*

2

Nan Miyadwan Impa'innilan Apo Dios ay Haggai

1 Ya heden miyaduwampulu ta ohay algaw hidin miyapituy bulan eden
tawon* ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an hi Haggai an inalinay,
2 "Hanhanam ay da Zerubbabel an gobelnadol, ya hi Joshua an Nabagtun
Padi, ya an amin nan tatagu an alyom ay diday,

---

‡ **1:4** Mid mapto' ya hiyah ne cedar an nalpud Lebanon an miyammah nan Timplun Apo Dios (Ezra 3:7). § **1:4** Anggay nan palasyu di awadan nan ma"aphod an ayiw an cedar di da'ligna. * **1:15** Unu September 21, 520 B.C. * **2:1** Unu October 17, 520 B.C. Hiyah ne angunuh an algaw di Behtan di A'ab'abbung an Nisan/Ethanim 21 (Lev. 23:34-43).

3 Wada dan ay da'yuy munnomnom hi aat di amaphod din Timpluh
hopapna?† Hay aat di umatan nan pannigyud ugwan?‡ Hay tigawnad
ugwan ya ay mi'id di hulbina.
4 Mu ad ugwan ya pabi'ahonyuy punnomnomyu ti Ha"in an nidugah di
abalinanan Dios ya wagwadaa' an bumadang ay da'yu.
5 Ti hiyah ne din inali' tuwalih din o'ommodyuh din nangilpuwa' ay didad
Egypt ta nakakda an inali' di inaynayun'uy pangipapto"un da'yu. At hiyanan
adi ayu tuma'ot, ya adi ayu mun'ogon an mangiyammah nan Timplu."
6 Ya ha"in an hi Haggai ya intuluy'un himmapit an inali' di, "Hi Apo Dios
an nidugah di abalinana ya inalinay, Ag'aga ya iwogot'ud abuniyan, ya tun
luta, ya nan baybay.§
7 Ta mapilitan nan tataguh nan abablubabluy at iyaliday inadangyanda
ta mawadan amin di mahapul nan Timplu'.
8 Ta bagi' an amin di inadangyan nan tataguh nan abablubabluy hitun
luta an umat hinan silver ya balitu'.
9 At nidugdugah di amaphod nan Timplu' an miyamma ya un nan aatnah
din hopapna.* Ya palenggopo' goh heten babluy."

Hay Miyatluh Impa'innilan Apo Dios ay Haggai

10 Hede goh an miyaduwampulu ta opat di algaw hidin miyahiyam di
bulan eden miyadwan tawon hidin nun'alian Darius† ya himmapit goh hi
Apo Dios ay ha"in an hi Haggai an propetan inalinay,
11 "Ha"in an nidugah di abalinanan Dios ya alyo' ta hanhanam hinan
papadi di inalin nan Uldin hi ma'at.
12 Ti gulat ta umala han taguh nan ne'nong an dotag, ya imbi'lugnah
nan magayad an lubungna, ya gulat ta medeneh henen lubungnah nan
tinapay, unu hinan ma'an, unu hinan bayah, unu hinan lanan olibo, unu
hinan udum an ma'an ya henen me'gonan an dotag an nidawat ay Ha"in ya
pumbalinona mah nan nedenehanah me'gonan goh?"
Ya tembaldan inalidan ha"in di, "Adi ahan!"‡
13 Ya ha"in an hi Haggai ya inali' goh di, "Gulat mah ta nan tagu ta nedeneh
hi odol di natoy ya undan adi miyabulut an dapoona nan ma'an?"
Ya tembal goh nan papadin inaliday, "Adi."§
14 At inali' di, "Hay inalin Apo Dios ya umat goh hinay ma'at hinan tatagun
ten babluy ti an amin nan bot'onda ya nun'alugit, at adi ma'abulut an amin
nan e'nongdah nan pun'onngan.*
15 At nomnomonyun amin nan hinolholtapyuh din hopapna ta engganah
nangete"aanyun nangipaphod hinan Timplu.

---

† **2:3** Hiyah ne Timplun Apo Dios an impiyamman nan Alin hi Solomon hidin 965-959 B.C., mu pina"in nan iBabylon hidin 586 B.C. ‡ **2:3** Nan Timplun Apo Dios an tinnigdan den timpu an agguy ni' nalpah ya ma'alih nan Timplun Impiyamman Zerubbabel. § **2:6** Heb. 12:26. * **2:9** Na'at heneh din himmigupan Jesu Kristun ten Timplu. † **2:10** Unu December 18, 520 B.C. ‡ **2:12** Itudun nan Uldin an nan lubung an nedeneh hinan dotag an nidawat ay Apo Dios ya numbalin hi maleneh goh (Lev. 6:27), mu makulug an henen lubung an nibi'lugan di dotag ya mid ah abalinanan mangitolman hi analenehnah nan udumnan medeneh ay hiya. § **2:13** Num. 19:11-13, 22. Mattig an ag'agan mitolman nan nalugit ya un nan maleneh. * **2:14** Hay pohdonan hapiton ya ta"on un numbangngad nan Hudyuh nan ay paddungnay naleneh an babluydad Judah ya waday puun di Timpluh di ta mun'onongda mu hanan me'gonan an luta ya puun di Timplu mu mid ologdan mangidat hi analenehdah nan tatagun mihinah di, at nalugitda damdama. Ya mahapul an ituluydan iyamma nan Timplu ta way atondan maleneh.

16 Ti hay gun na'at ya namnamaonyun waday duwampuluy langgut hi
bot'onyu, mu numbalin hi un himpulu ya anggay. Ya namnamaonyu goh
an nalemay alewahhangon tu'uh bayah, mu numbalin hi un duwampulu.
17 Ya impa'ali' di puma"ih nan inhabalyu an umat hi begeh, ya dangaw, ya
dalallu an nama"in amin hinan way intanomyu, mu agguy ayu nuntutuyu
ta mumbangngad ayun umunud ay Ha"in.
18 At ad ugwan an algaw nongkay an miyaduwampulu ta opat eten
miyahiyam di bulan† an nangiyammanyuh nan ipabunan di tu'ud nan
Timplu ya ihamadyu ta innilaonyuy aatna:
19 Wada mah di nahawal hi paguy hinan alangyuh itanomyu? Ya nan
intanomyun greyp, ya figs, ya pomegranate, ya olibo ya wada mah di pin-
ugahyu? Wada, unu mi'id? Mu gapu ta abulutonyuy panginaynayunanyun
mun'ammah nan Timplu' at mete"ad ugwan ya immannung an wagaha'
da'yu ta mawadada."

Hay Miyapat an Impa'innilan Apo Dios ay Haggai

20 Ya impidwan Apo Dios an himmapit ay ha"in an hi Haggai eden
miyaduwampulu ta opat an algaw eden bulan‡ an inalinay,
21 "Alyom ay Zerubbabel an gobelnadol ad Judah an iwogot'u nongkay ad
abuniyan ya tun luta
22 ta mun'a'ubah nan a'alih nan pumpapto'anda ya pumpa"i nan kalesada.
Ya pumpapapattayo' nan tindaluda ta himungondaan numpipinnatoyda.§
23 Mu he"a, Zerubbabel an baal'u, ya hitun a'atan hatu ya he"ay pum-
balino' hi ap'apu ta mipaddung'ah nan hengheng an pummalka'.*
Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di nangalin te."

† **2:18** Bahaom nan footnote di Hag. 2:10 ta innilaom di aat ten gutud. ‡ **2:20** Bahaom nan footnote di Hag. 2:10 ta innilaom di aat ten gutud. § **2:22** Mid mapto' ya ma'at hinan Punligatan di Tatagu.

* **2:23** Anaad nin ta impabagtun Apo Dios hi Zerubbabel an gobelnadol? Manu ay ya hiyay ap'apun nan Alin hi Jehoiachin (Mat. 1:11-12), mu gapu ta inidutan Apo Dios hi apunan hi Jehoiachin at mid ah holagnan manginaynayun an mun'alih nan tronon nan Alin hi David (Jer. 22:24) at mid ah biyang Zerubbabel an mun'ali an ta"on un hiyah ne haadna tuwalih un agguy na'idutan (I Chron. 3:17-19). Ya i'innilan nan tatagu an nan Alin Pento' Apo Dios an ma'alih Messiah ya holag Jehoiachin, mu agguyda na'awatan di atonan mun'alih nan tronon David hi un na'idutan goh. Mu impabagtun Apo Dios hi Zerubbabel ta innilaona ya innilaon goh nan udumnan holag Jehoiachin an umannung an umali nan Messiah an mun'ali an ta"on hi unda agguy na'awatan di a'atana (bahaom nan footnote di Lk. 3:31 ta innilaom di ma"aphod an na'at ta agguy na'idutan hi Messiah an ta"on hi un Hiya ya immannung an holag Jehoiachin).

Zechariah

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Zechariah.

Hay Nangitud'an Zechariah eten Liblu: nan Hudyun numbangngad ad Jerusalem an nalpud Babylon.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hay nunnonomnoman Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 520 B.C. nin.

Hay Teman ten Liblu: ta"on hi un way numbino'ob'on an Hentil an mumpapto' hinan Hudyu ya paligatonda dida goh mu adi ma'ubah nan Hudyu ti hi Apo Dios di manalimun ay didah enggana.

Hay Outline ten Liblu:

Hay intudun Zechariah hidin NUN'AMMAANDAH nan Timplun Apo Dios (1:1—8:23)
- Hay hopap di intuduna ya nan aat di puntutuyuan nan Hudyun Apo Dios (1:1-6)
- Hay miyadwan intuduna ya nan aat di hiyam an enenapna (1:7—6:15)
- Hay miyatlun intuduna ya nan aat di punlangduan nan Hudyu (7:1—8:23)

Hay intudun Zechariah hidin NANGELPAHANDAH nan Timplun Apo Dios (9:1—14:21)
- Hay hopap di intuduna (9:1—11:17)
- Hay miyadwan intuduna (12:1—14:21).

Hay Pun'ayagan Apo Dios hinan Tataguna ta Mumbangngaddan Hiya

1 Hidin miyawaluy bulan eden miyadwan tawon* hi nun'alian Darius ad
Persia ya umat hituy hinapit Apo Dios ay ha"in an propeta an hi Zechariah†
an hina' Berekiah an ap'apun Iddo, an inalinay,
2 "Nidugah di bimmungta' hinan a'apuyuh din penghana.‡
3 Mu da'yu ay ya hay alyo' ya wa ay ta Ha"in di unudonyu ya wagaha' da'yu.
4 At adiyu anungon din aat di a'apuyuh din penghana an din
nangipa'innilaan din nun'ahhun an propetah§ nan hinapit'un inaliday,
Umat hituy hinapit Apo Dios an inalinay, Ipogpogyu an gun mangat hi
nappuhi, ya itutuyuyu nan baholyu! Mu agguya' ahan inunud.
5 At hiyaat un nun'atoy din a'apuyuh din penghana ya din numbino'ob'on
an propeta.
6 Mu din Uldin ya din padan an immandal'uh din propeta ta imbaagdah
din a'apuyu ya immannung an nipa'annung, mu tagwan an din a'apuyu ya
agguyda ahan inabulut, at hiyay dumalat hi nunholtapanda."

---

* **1:1** Unu October-November, 520 B.C. † **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di nonomnomona* (bahaom nan footnote di Zech. 10:9). ‡ **1:2** Impattig Apo Dios di bimmungtanah nan Hudyuh din 586 B.C. ti hennagna nan tindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar ta pina"idad Jerusalem an ta"on un nan Timplun Apo Dios hidi, ya inyuyday do'ol an Hudyud Babylon ta himbutdah di. Hi Zechariah ya nitungaw ad Babylon, ya hidin numbangngadan da Zerubbabel ay Joshua ya ni'yuy ay didah din 538 B.C., at agguy ene'dam Zechariah din amabungot Apo Dios ay didan Hudyu. § **1:4** Nan nun'ahhun an propeta ya da Isaiah ay Jeremiah, ya hi Ezekiel.

Mu palpaliwan ya nuntutuyu nan tatagun inaliday, “Hi Apo Dios an
nidugah di abalinanay nangat an niyunnud hidin nun'appuhin ina'inat tu'u
an hiyah ne tuwali din inalinah atona!”*

Nan Hopap di Paddungnay Nipa'enap hi Aat nan Kabayu

7 Ya hidin goh miyaduwampulu ta han opat di algaw eden miyapulu ta
ohay bulan an ma'alih Shebat hidin miyadwan tawon† hi nun'alian Darius
ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an paddungnay unna' nun'enap eden
nahdom hi ma'ma'at hi udum an algaw‡
8 ti impattigna han anghel an nuntakay hidin mumbolah an kabayu, ya
inta'dognah nan wadan din nido'lan di ayiw an myrtle hinan way nundotal.
Ya wadaday udum an nitnud ay hiyan numpuntakay hinan kabayu an
mumbolah, ya mangmangitit, ya mumpaha'.
9 Ya wah di goh han ohan anghel an hennag Apo Dios, at inali' ay hiyay,§
“Anaad ta wah tuday kabayu?”
Ya tembalnan inalinay, “Mipa'innila ay he"ay aat di umatan hana.”
10 At tembal din anghel an timmata'dog hidin wadan di nido'lan di ayiw
an myrtle, ya inalinay, “Dida hanay hennag Apo Dios hi umuy lumane'le'od
an mannig hi an amin hitun luta ta innilaonday aat di ma'ma'at.”*
11 At din numpuntakay hinan kabayu ya inalidah nan anghel di, “O immuy
amih nan abablubabluy hitun luta, ya tinnigmi an mi'id mahkay gubat.”†
12 Mu nan anghel ya nunluwalun inalinay, “He"an nidugah di abalinanan
Dios, anuud mah nin di adatngan nan pammo'am hinan iJudah an ten
napituy tawon‡ di bimmubungtam ay dida?”
13 Ya ma'ma'ullay an umal'alu' di nambal Apo Dios hidin inalin nan anghel
an din ni'hapit ay ha"in.
14 At inalin din anghel di, “Ibaagmuh ten hinapit'u an alyom di, Umat
hituy hinapit Apo Dios an inalinay, Nidugah di pamhod'u ya panalimun'ud
Jerusalem an babluy'u.
15 Mu nidugah di bungot'uh nan tataguh nan abablubabluy an mumpah-
pahiya an malenggop ti nidugah di nangipaholholtapandah nan tatagu' ya
un nan ninomnom'uh pummolta' ay dida.§
16 At hiyanan mumbangngada' ad Jerusalem ta ehmo'a' dida ta mipa-
phod an miyamma nan Timplu'. At mihamad an mipaphod an amin ad
Jerusalem.”
17 Ya inalin goh nan anghel ay ha"in ta ibaag'uh nan tataguh ten hinapit
Apo Dios an nidugah di abalinanan inalinay, “Badanga' goh nan tatagu'
ad Jerusalem ta mun'ahawal di inadangyanda, ya ibilang'u goh henen
babluydah babluy'u.”

---

* **1:6** Hidin ahimbut nan Hudyud Babylon ya na'awatan nan udum an Hudyuy aatda tuwali an nun'abaholanda, at intutuyuday baholdan Apo Dios. † **1:7** Unu February 15, 519 B.C. Mattig an tuluy bulan di naluh an nipalpuh Zech. 1:1. ‡ **1:7** Waday walun enenap Zechariah eden nahdom an nitudo' hinan Zech. 1:7-6:8 an hiyah ne din nahhun an enenapna. § **1:9** Bo'on hiyay anghel an nuntakay. * **1:10** Mid mapto' ya diday baal Apo Dos an nan a'anghelna. † **1:11** Nan Pumpapto'an nan iPersia ya mid al'alin dida, mu wada damdamay namaligat hinan Hudyu (verse 12). ‡ **1:12** Heten napitun tawon ya nob'on nan napitun tawon an nibaag hinan Jer. 25:11-12 (bahaom nan footnote di Jer. 25:11). Hay nete"ana ya hidin 586 B.C. ti hiyah ne napa"ian nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya hay negpongana ya hidin 516 B.C. hidin nalpahan di nangiyamman da Zerubbabel hinan mehnod an Timplu, at 586-516=70 an tawon. § **1:15** Ta"on un inusal Apo Dios nan Pumpapto'an nan i'Assyria ya nan Pumpapto'an nan iBabylon ta paligatonda nan Hudyu an dimmalat nan numbaholandan Hiya mu nidugah di inatda ti nan udum ay dida ya impadahdan mangubah ay dida.

Nan Miyadwan Paddungnay Nipa'enap hi Aat di Ha'gud ya nan Mumbohal

18 Palpaliwan ya wada goh di nipattig ay ha"in an hi Zechariah hi opat an ha'gud!*

19 Ya imbaga' di aatnah din anghel an din ni'hapit ay ha"in an inali' di, “Hay umatan di aat dane?”

Ya tembalnan inalinay, “Hay ipa'innilan danen ha'gud ya abalinanda nan opat an nidugah di abalinandan numpapto' hitun luta an numpangiwa'at hinan tatagud Judah, ya ad Israel, ya ad Jerusalem an kapitulyud Judah.”†

20 Ya impattig goh Apo Dios ay ha"in din opat an mumbohal‡ an nun'odnanday mattilyu.

21 Ya hinanhana' goh an inali' di, “Undan hay itamun daten immali?”

Ya tembal nan anghel an inalinay, “Manu ay immali danen mumbohal ya ta atonday atata'ot ay danen opat an pumpapto'an an nangipaligligat ya numpangiwa'at hinan iJudah.”

2

Nan Miyatlun Paddungnay Nipa'enap hi Aat di Linulug an Punlukud

1 Unat goh intigaw'u ya tinnig'u han lala'in waday inodnanah linulug an punlukud.

2 Ya inali' ay hiyay, “Hay umayam?”

Ya tembalnan inalinay, “Umuy'u lukudon ad Jerusalem ta innilao' nan aat di inabellogna.”

3 Ya unat goh tinnig'un nakak din anghel an din gun ni'hapit ay ha"in ya wada goh han ohan anghel an immuy nanamun hiya.

4 Ya inalinan hiyay, “Punnaudom ta umuymu alyon eden unga* an lala'in nangdon hinan lukud di, Adi mahapul hi un ma'allup ad Jerusalem ti udum di algaw at dumo'ol di tatagu ya a'animal hidi.

5 Ti intulag Apo Dios an Hiyay paddungnay apuy hinan allup nan nunlene'woh hinan siudad an mangibaliw ti mihinah di, at henen siudad ya na'abbagbagtu.”†

6 Palpaliwan ya inalin goh Apo Dios hinan tatagunay, “Punnaudonyun makak hinan babluy ad Babylon ya hinan numbino'ob'on an babluy an numpangiwa'ata' ay da'yu ta umali ayuh tu!

7 At da'yun iJerusalem an nipiyuy ad Babylon ya lumayaw ayun ne ta umanamut ayuh babluyyu!‡

8 Ti immannung an nan mamaligat hinan tatagu' an pa'appohpohdo' ya paddungnay un Ha"in nangatanda. At hiyaat un'u honogon ay da'yu nan Alin Pento"u ta Hiyay mangipabagtun Ha"in hinan abablubabluy. At wa ay ta malpah hene ya

---

* **1:18** Hay ipa"el nan ha'gud ya nan abalinan nan ad ha'gud ti nan buta'al an kalnilu unu baka ya mabalin an ha'guha'gudonda nan animal unu tagu ta patayonda dida. † **1:19** Daten opat an ha'gud ya didana nan babluy ad Assyria, ya ad Egypt, ya ad Babylonia, ya ad Media-Persia. ‡ **1:20** Hay ibalinana nin ya nan opat an babluy an ni'buhul hinan Hudyu an nibaag hinan footnote di Zech. 1:19. * **2:4** Hi Zechariah nin. † **2:5** Hete ya ma'at hinan Hinlibuy Tawon (Ezek. 11:23; Hab. 2:14). ‡ **2:7** Ta"on hi un numbangngad ad Judah nan udumnan Hudyun nipiyuy ad Babylon mu do'ol damdamay na'angang hidi. Anaad nin? (1) Nan udum ya impa'enghadan mi'hitud Babylon, at mid pamhoddan makak, ya (2) nan udum ya din'ugday pangulugdan Apo Dios, at adida pohdon an unudon nan Tuguna, ya (3) nan udum ya iniladan napa"id Judah, at humigadan bumadang an mangephod, ya (4) nan udum ya tuma'otdan mi'laban hinan do'ol an bulul di Hudyud Judah.

9 Ha"in di manimung an mangubat ay dida, at din himbutdah din
penghana di mumpangngal hinan gina'uda. At innilaonyu mahkay an
Ha"in an nidugah di abalinanan Dios di nannag ay Hiya.
10 At da'yun iJerusalem ya mungkanta ayuh umamlonganyu ti umalia' ta
midduma' ay da'yu!
11 Ya henen gutud ya do'ol di Hentil hinan ablublubabluy an middum an
mangunud ay Ha"in ta mumbalindah tatagu'. Ya umannung an midduma'
an mi'hitun da'yun tatagu', at ma'innilayu mahkay an Ha"in di nannag
hinan Alin Pento"u ay da'yu.
12 Ya nan tatagud Judah di pa'appohdo' hi tatagu', ya ad Jerusalem an
kapitulyuh diy pento"uh ihina'.
13 At an amin ayun hinohha ya dindinong ayuh nan wadan di hinagang'un
hi Apo Dios ti umannung an umalia' an malpud abuniyan!"

3

Nan Miyapat an Paddungnay Nipa'enap hi Aat nan Nabagtun Padi

1 Paddungnay nun'enapa' goh, ya impattig Apo Dios ay ha"in nan Nabag-
tun Padin hi Joshua* an timma'dog hinan hinagang nan Anghel Apo Dios.†
Ya wadah Satanas‡ an timma'dog hinan appit hi agwan Joshua an nidadaan
an *mangipabahol* ay Joshua.
2 Ya inhingal nan Anghel Apo Dios hi Satanas an inalinay, "Satanas, du-
minong'a ti hi Apo Dios an mangalih babluynad Jerusalem di mummoltan
he"a! Ya Hiyay namaliw eten tagu an umat hinan ayiw an nalapdu' hinan
gun mundalang an apuy!"§
3 Ya wagwah dih Joshua an timmata'dog an na'aluggit di lubungna.
4 Ya inalin nan Anghel hidin baalnay, "Luh'uponyu nan nalugit an lubung
ten tagu."
Ya unat goh nalpah hene ya inalin nen Anghel ay Joshua di, "Tigom an
inaliwa' di baholmu ta nan mun'aphod an lubung di padi di ipilubung'un
he"a!"
5 Ya ha"in an hi Zechariah ya himmapita' an inali' di, "Iyammayu goh nan
turban* hi ulun Joshua! At inatdah din awawaddan din Anghel Apo Dios an
impilubung din baal nan ma"aphod an lubung, ya inyammana din turban
hi ulun Joshua."
6 Ya inhamad nan Anghel Apo Dios an inalin Joshua di,
7 "Umat hituy hinapit Apo Dios an inalinay, Gulat ta unudom nan Tugun'u
ya atom an amin nan ipatamu' ay he"a at he"ay mangipapto' hinan Timplu'
ya nan gettawna. Ya idat'u goh di haadmun mi'hapit ay Ha"in an umat hi
pi'hapitan daten a'anghel ay Ha"in.
8 At donglom hi nahamad tun alyo', Joshua an Nabagtun Padi, ya ta"on un
da'yun udum an i'ibbanan papadi ti da'yuy pangitigan hinan pangipa'alia'
hinan oha goh an padin ma'alih Hapang† an baal'u.

---

* **3:1** Unu *Jeshua*, ya hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di bumaliw*. Ya hay ipaddunganan ten ngadan hinan hapit di iGreece ya *Jesus*. † **3:1** Mid mapto' ya hi Jesu Kristun nipattig hinan gutud di Old Testament. ‡ **3:1** Hay pohdonan ibaga ya *mumpabahol*. § **3:2** Hay ipa"el Joshua ya nan tatagun Apo Dios an Hudyu, ya hay ipa"el nan apuy ya ad Babylon ti pinaligat nan iBabylon nan Hudyu, ya hay ipa"el nan namaliwan Joshua hinan apuy ya nan namaliwan nan Hudyud Babylon.

* **3:5** Hay pohdonan ibaga ya nan melepot hi ulu an mangipattig hinan nabagtun haad di padi, ya waday nitudo' hinan turban an inalinay, "Me'gonan hi Apo Dios" (Ex. 28:36; 39:30). † **3:8** Hiyah ne ohan ngadan nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu (Isa. 4:2; 11:1; Jer. 23:5; 33:15; Zech. 6:12).

9 Ya tigonyu ti ihina' nan ma"aphod an Batuh‡ nan hinagang Joshua, ya
henen Batu ya un oha an waday pituh matana.§ Ya waday ihelhel'un itudo'
ene, ya un ohay algaw di pangaana' hi bahol di tataguh tun babluy* ti Ha"in
nan way nidugah di abalinanan Dios.
10 Ya madatngan henen algaw ya an amin ayu ya ayaganyu nan heneg-
gonyu ta middumdan mi'yam'amlong ay da'yuh nan alenggopanyu ya nan
maphod an itaguanyu."

4

Nan Miyaleman Paddungnay Nipa'enap hi Aat nan Ipattu'an di Hilaw ya nan Ayiw an Olibo

1 Din anghel an gun ni'hapit ay ha"in ya immali an namangon ay ha"in an
paddungnay unna' nonollo'.
2 Ya inalinan ha"in di, "Ngadan di mattigmu?"
Ya tembal'un inali' di, "Hay tinnig'u ya nan namahmah an balitu' an
ipattu'an di hilaw, ya wadaday malukung an duyun nipattu' an ittuwan di
lanah punhilaw,* ya an amindan hinohha ya waday himpiptu an ipattu'an
di kandila.
3 Ya daden pangipattu'an hi hilaw ya nibattan hinan duwan ayiw an
olibo."†
4 Ya hinanhana' hidin anghel an din ni'hapit ay ha"in an inali' di, "Hay
pohdon nin hana an ipa'innila, Apu?"
5 Ya tembalnan inalinay, "Undan mi'id inilam hi aat hana?"
Ya tembal'un inali' di, "Mi'id inila', Apu."
6 At inalinan ha"in di, "Umat hituy hinapit Apo Dios ay Zerubbabel an
inalinay,‡ Hay umabakan ya bo'on hay bi'ah unu abalinan di taguy dumalat,
mu dumalat hinan abalinan nan Lennawa',
7 at ta"on un nan nidugah an humewol an umat hi a'ongol di duntug ya
ma'ubah ay he"a. Ya ha"adom goh nan Timplu'. Ya heden pangiyammam
hinan angunuh an Batu ya it'u' nan tataguy, Wagahan ni' Apo Dios!
Wagahan ni' Apo Dios!"
8 At himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,
9 "Hi Zerubbabel di nangiyammah nipabunan di tu'ud ten Timplu,§ ya
hiya goh di munlopah.* At hiyay panginnilaanyu mahkay an Ha"in an Dios
an nidugah di abalinanay nannag ay he"a.
10 Ya immannung an munlungdaya nan tatagu ti un itang di natamuan,
mu ma"am'amlongdah unda tigon nan naga'dan an lukud an o'ognan
Zerubbabel ti itudunay ituluyan nan a'ammaan nan Timplu."

---

‡ **3:9** Oha goh an ngadan nan Alin Pento' Apo Dios (Psa. 118:22-23; Isa. 8:13-15; 28:16; Dan. 2:35, 45; Mat. 21:42; Eph. 2:19-22; I Pet. 2:6-8). § **3:9** Hay itudun te ya inilan nan Alin Pento' Apo Dios an amin di logom ti an amin di ma'ma'at ya titiggona. * **3:9** Ta"on un mabalin an na'aliwan di bahol nan Hudyuh din hopap di ma'alih Maphod an Alemanah din natayan Jesus mu ma'aliwan di baholdan amin hinan pumbangngadanah pidwana. * **4:2** Hay ipa"el nan lanan punhilaw ya nan abalinan nan Na'abuniyanan an Lennawa. † **4:3** Hay ipa"el nan ohan ayiw ya nan muntamuh gubelnud Judah an hi Zerubbabel an gobelnadol, ya hay ipa"el nan ibbanan ayiw ya nan muntamuh nan lelehyonda an hi Joshua an Nabagtun Padi (verse 14). Ya hay alpuwan di abalinandan duwa ya nan Na'abuniyanan an Lennawa. ‡ **4:6** Hi Zerubbabel ya gobelnadol ad Judah (Hag. 1:1). § **4:9** Na'at hidin 537-536 B.C. (Ezra 3:8-11). * **4:9** Hay nalpahana ya na'at hidin 516 B.C. (Ezra 6:14-16).

(Ya ma'innila ta'wa an henen pitun hilaw ya hay ipa'innilada ya nan matan Apo Dios an pannignan amin hinan ato'aton nan tataguh nan abablubabluy hitun luta.)

11 Inali' goh hinan anghel di, “Hay pohdonan ipa'innila nan ayiw an olibo an wah nan appit hi agwan ya iggid di ipattu'an di hilaw?”

12 Mu mid nambalna. At impidwa' an inaliy, “Hay pohdonan ipa'innila nan duwan hapang di ayiw an olibo an wah nan pangngel di balitu' an galipu an muntidtid hi lanan di olibo?”

13 Ya inalin nan anghel di, “Dan agguymu inilay aat date?”

Ya tembal'un inali' di, “Mi'id inila', Apu.”

14 At inalina goh ay ha"in di, “Dida hana din duwan pento' Apo Dios ta itamuanda Hiyah tun luta.”

5

Nan Miyonom an Paddungnay Nipa'enap hi Aat nan Nitayap an Nali'up an Papel

1 Ha"in an hi Zechariah ya wada goh di paddungnay enenap'u ti tinnig'u han nali'up an puntud'an an gun muntadyapan.

2 Ya inalin goh nan anghel ay ha"in di, “Ngadan di tinnigmu?”

Ya tembal'un inali' di, “Tinnig'u han muntadyapan an nali'up an puntud'an an tulumpuluy umpiy inadu"oyna, ya himpulu ta lemay umpih inabellogna.”

3 Ya inalinan ha"in di, “Hay nitudo' enen nali'up an puntud'an ya idut hi an amin hinan tataguh nan abablubabluy hitun luta. Ti hay nitudo' ya inalinay, An amin nan mumpangakaw ya mapatoy ta mapogpog hinan babluy, ya hay nitudo' hinan pangngelna ya inalinay, An amin nan mumpunlayah ya mapatoy goh ta mapogpog.

4 Ti inalin nan nidugah di abalinanan Dios di, Payo' nan idut hinan a'abung nan mumpangakaw ya nan mangihapatah layah hinan ngadan'u, ya munnonong nan idut hinan a'abungda an hay niyamma ya nan tabla ya batu ta mun'apa"i.”

Nan Miyapitun Paddungnay Nipa'enap hi Aat nan Babain Nittuh nan Bahkit

5 Ya neheggon goh din anghel an din gun ni'hapit ay ha"in ya inalinan ha"in di, “Itangadmud daya ta tigom han bumuhu'.”

6 Ya inali' di, “Hay umatan ne?”

Ya tembalnan inalinay, “Hene ya dram an punlukud hi bahol ta mipattig an tun luta ya napnuh bahol di tatagu.”

7 Ya unat goh nalo'wab din madamot an alub din dram ya wah di han babain inu'umbun hi bunolna.

8 Ya inalin nan anghel di, “Hay nipaddungan ten babai ya nan nidugah an nappuhin aat di tatagu.” At inyalubna din dram.

9 Ya intangad'u goh, ya tinnig'u han duwan binabai* an umatdah nan ongol ahan an hamuti an adudu"oy di paya'da an gunda muntaytadyapan an umalih nan wada', ya inla"uyda din dram ya intayapda.

10 Ya hinanhana' hinan anghel an inali' di, “Hay pangiyayandan den dram?”

---

* **5:9** Mid mapto' ya duwan a'anghel Apo Dios. Hiyah te ya anggay hinan Bibliay mangituduh aat nan babain anghel.

11 Ya tembalnan inalinay, “Iyuydad Babylon ta hidiy pangiyammandah
nan abung hi pangihinana. Ya wa ay ta nalpah ya inhinada mahkay hidi.”†

6

Nan Miyawalun Paddungnay Nipa'enap an Opat an Punluganan di Mi'gubat

1 Wada goh di nipattig ay ha"in an hi Zechariah an opat an kalesan
punluganan di mi'gubat an ginuyud di hindudwa an kabayu an na'uydan
malpuh nan numbattanan nan duwan gambang an duntug.*
2 Ya ginuyud nan mumbolah an kabayu nan nahhun an kalesa, ya din
miyadwa ya ginuyud nan ahi'ang'angitit an kabayu,
3 ya din miyatlu ya ginuyud nan mumpumpaha' an kabayu, ya din
miyapat ya ginuyud din nun'alabangan an kabayu. Ya mun'abi'ahdan amin.
4 Ya hinanhana' goh hidin anghel di ngadan di ibalinan dane.
5 Ya tembalnan inalinay, “Dida hanay opat an lennawad abuniyan an tim-
mata'dog hinan hinagang Apo Dios an Ap'apun an amin nan abablubabluy
hitun luta.
6 Ya nan kalesan ginuyud nan ahi'ang'angitit an kabayu ya hiyay mangi-
pluy hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw,† ya nan ginuyud
nan mumpumpaha' an kabayu ya hiyay mangipluy hi appit hi a'unugan di
algaw, ya nan ginuyud nan nun'alabangan an kabayu ya diday mangipluy
hi appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw.”‡
7 Ya unat goh limmahun danen mun'abi'ah an kabayu ya umi'ikaydan
umuy an munwanwan hitun luta. At inalin nan anghel ay diday, “Umuyyu
wanwanon nan luta ta tigonyuy ngadan di ato'aton nan numpunhituh di.”
8 Ya hidin nakakda ya mun'ali nan anghel ay ha"in an inalinay, “Tigom
hadin immuy hinan babluy hi appit hi iggid an impadinongda nan bungot
Apo Dios.”

Hay Aat nan Midat ay Joshua an Uklup di Ali

9 Ya himmapit goh hi Apo Dios ay ha"in an inalinay,
10 “Amungom nan silver ya balitu' an inyalin nan nalpud Babylon an da
Heldai, ya hi Tobijah, ya hi Jedaiah an idat nan holag Israel an din niyuy ad
Babylon ta inayunmun iyuy hi abung da Josiah an hina' Zephaniah
11 ta iyammam hi koronan di ali,§ ya impiyuklupmuh nan Nabagtun
Padin hi Joshua an hina' Jehozadak.
12 Ya ulgudom ay hiya an alyom di, Umat hituy hinapit Apo Dios an
inalinay, Nan tagun ma'alih Hapang ya paddungnay manaphapang an
Hiyay mangipiyammah nan Timplu'.

---

† **5:11** Penhod Apo Dios hi un maleneh nan babluy ad Judah, at impa"elna ta an amin nan anappuhina ya mitolman ta mihinad Babylon hi awadan nan do'ol an na"appuhin bulul. Ya hi Apostoles John ya impa"elna goh ta ad Babylon di awadan nan na"appuhin Punligatan di Tatagu (Rev. 17:1-18:24). * **6:1** Hay ipa"el ten duwan duntug ya nan Duntug an Moriah an nihinan nan Timplun Apo Dios ya nan Duntug an Olibo. † **6:6** Ta"on un hay appit hi buhu'an di algaw nan babluy ad Babylon mu hay appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw di nange'wan nan iBabylon an nangabak hinan Hudyu. Umat goh hi nange'wan nan i'Assyria ya nan iMedia-Persia an buhulda. ‡ **6:6** Nan i'Egypt di buhul nan Hudyuh nan appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw. § **6:11** Nob'on di turban an niyuklup hi uluna (Zech. 3:5).

13 Ti immannung an hiya ya anggay di mangitalemaan hinan Timplun
Apo Dios, ya hiyay idatan di haad di alih mumpapto'. At wada mahkay di
padih nan pumpapto'ana an waday pun'u'unnudandan duwa.*
14 Ya nan korona ya mihinah nan Timplu ta way panginomnoman ay da
Heldai, ya hi Tobijah, ya hi Jedaiah, ya hi Hen† an hina' Zephaniah.
15 Ya waday umalin malpuh nan adadagwin babluy an mangiyammah
nan Timplun Apo Dios. Ya ma'at an amin hanah unyu ihamad an unudon
nan mandal Apo Dios an Diosyu, at hiya mahkay panginnilaanyu an hi Apo
Dios an nidugah di abalinanay nannag ay ha"in an propetan hi Zechariah."

7

Hay Aat di Punlangduan

1 Hidin miyapat an algaw hinan miyahiyam an bulan an ma'alih Kisleb*
an miyapat hi tawon hi nun'alian Darius ya himmapit goh hi Apo Dios ay
ha"in.
2 Ya manu ay himmapit hi Apo Dios ya ta tabolona nan hennag nan
iBethel an da Sharezer, ya hi Regem-Melech, ya nan baalda ta umuydah
nan Timplun Apo Dios an mumpahmo',
3 ya ta wada goh di hanhanandah nan papadi ya nan numbino'ob'on an
propetan alyonday, "Unmi dan inaynayun an munlungdaya ya munlang-
duh un madatngan nan miyaleman bulan† hi atawotawon hi panginomno-
manmih napa"ian nan Timplu an umat hidin gunmi inat hi atawotawon?"
4 At hiyanan inalin nan nidugah di abalinanan Dios ay ha"in di,
5 "Ibagam an amin hinan tataguh nan abablubabluy ya hinan papadi
di, Manu ti gun ayu nunlungdaya ya nunlangduh din gun miyalema ya
miyapitu‡ an bulan§ hi atawotawon hidin naluh an napitun tawon.* Mu
undan immannung an Ha"in di dumalat hi nangatanyu?
6 Ya hinan gunyu goh anganan ya uminuman ya undan bo'on hay odolyuy
impa'amlongyu?
7 Ya undan agguy'u tuwali ina'alli hatuh din nun'ahhun an propeta' hidin
gutud di immadangyanan ya ado'lan di tatagud Jerusalem, ya nan udum an
babluy ad Judah, ya ad Negev, ya nan babluy hinan aluhadhad di duntug
ad Judah?"
8 Ya innayun Apo Dios an ni'hapit ay ha"in an inalinay,
9 "Mahapul an nahamad di atonyun munhumalya, ya ipattigyuy
ama'ahhimo'yu ya nan ama'ma'ullayyun hinohha.
10 Ya adiyu abohlan nan umu'utun, ya nan nguhu, ya nan bunag an
ni'babluy ay da'yu, unu nan nun'awotwot, ya adi ayu munnomnom hi
apa"ian di i'ibbayu.
11 Ya ta"on hi un umat hinay inali'ali' hidin o'ommodyuh din penghana
mu nginohoyda.

---

* **6:13** Agguy na'awatan nan Hudyu an duway haad nan Alin Pento' Apo Dios an umali ti Hiya ya ali (II Sam. 7:16) ya padi (Psa. 110:4), at ninomnomda an duwadan Alin Pento' Apo Dios nin. Mu bo'on ti na'ohha. At hay ipa"el Joshua ya hi Jesus-an-Ali-an-Padi. † **6:14** Mid mapto' ya ohan ngadan Josiah (verse 10). * **7:1** Unu December 7, 518 B.C. At hi'itangan duway tawon di naluh hidin nangenapan Zechariah hinan walun nipa'enap ay hiya. † **7:3** Unu Ab (July-August). ‡ **7:5** Unu Ethanim unu Tishri (September-October). § **7:5** Bahaom nan footnote di Zech. 8:19 ta innilaom di na'at eden duwan bulan. * **7:5** Hiyah ne ma'alih round number ti hay immannung an tawon an naluh an nipalpuh din napa"ian nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem hidin 586 B.C. ta engganan den gutud an 518 B.C. ya 68 an tawon ya anggay.

12 Ya paddungnay unda impa'odhol di puhuda an umat hinan moheng
an batu ta adida ahan donglon nan mitudtudun impehnag nan Lennawa'
hidin numbino'ob'on an nun'ahhun an propeta. At hiyanan nidugah di
bimmungta' ay dida.
13 At dumalat nan agguyda nangunudan hinan inali' at Ha"in an Dios ya
adi' goh donglon di luwaluda.
14 Ya umata' goh hinan mabi'ah an puo' an nun'iwa'at'u didah nan
adadagwin babluy an agguyda inila, at umatdah nan mangili. Ya din
tinaynandan babluyda ya natawan, at mi'id ah umuy munle'le'od unu
mundaldalan ti numbalin hi mapulun."

8

Hay Intulag Apo Dios an Wagahanad Jerusalem

1 Ya himmapit goh hi Apo Dios an nidugah di abalinanan ha"in an hi
Zechariah
2 an inalinay, "Halimuna' ahan ad Jerusalem ti nidugah di pamhod'uh nan
tataguh di, at hiyanan nidugah di bohol'uh nan buhulda.
3 At mumbangngada' ad Jerusalem an babluy'u ta hidiy punhituwa'. Ya
maluman nan ngadan ten babluy ta hiyay ma'alih Babluy an Awadan nan
Amakulug, ya maluman goh nan ngadan di duntug an awadan di Timplu'
ta mangadnan hi Me'gonan an Duntug."
4 Ya inalina goh di, "Henen gutud ya dumo'ol di mumpangabun an
nun'a'in'inna ya nan nun'ala'ay hinan kalata an mumpunhul'ud ti dumalat
di anala'ayan ya ana'in'innaanda.
5 Ya do'olday ung'ungungnga an umanin'innanguh nan kalatah di."
6 Ya inalin goh Apo Dios di, "Mid mapto' ya hay nomnomon nan na'angang
an tatagu ya naligat an mipa'annung hanan amin. Mu undan way adi'
abalinan an aton?
7 Ti ibaliw'u nan tatagu' an nipiyuy hinan udumnan babluy hi appit hi
buhu'an di algaw ya hinan appit hi a'unugan di algaw
8 ta ibangngad'u didah nan tono' an babluyda tuwali. At diday tatagu', ya
Ha"in di Diosda, ya nahamad di pangipapto'a' an adi mipangngel.
9 At hiyanan pabi'ahonyuy punnomnomanyu an da'yun nangngol hidin
hinapit'uh din propetah penghana* an wagwagdah din niyammaan di
nipabunan di tu'ud nan Timplu'.
10 Ya henen gutud ya mi'id di way olognan mumpabo'lah puntamuonah
tagu unu animal, ya atata'ot di lumane'le'od unu mungkumildu an dumalat
nan buhul ti numbalino' an mumbubuhul an amin nan tatagu.†
11 Mu ad ugwan ya Ha"in an Dios ya itulag'u an adi' aton di umat hina ay
daten na'angang an tatagu.
12 Ta malenggopdan munhabal, ya pabungao' an amin nan itanomdan
greyp ya nan udum an itanomda. Ya adida makudangan hi danum ti gun'u
ipa'udan, ya idat'un amin hana ta hiyay paddungnay banoh nan na'angang
an tatagu'.
13 At umat hina an din hopapna ya na'idutan ayun iJudah ya i'Israel hinan
tataguh nan abablubabluy. Mu ad ugwan ya baliwa' da'yu ta da'yuy dumalat
hi awagahan nan udum. At hiyanan adi ayu tuma'ot ta un ayuat tumulid!"
14 Ya inalin goh Apo Dios di, "Hidin nangipabungtan din a'apuyuh
penghanan Ha"in ya ninomnom'un moltaon dida, at nipa'annung.

* **8:9** Da Haggai ay Zechariah. † **8:10** Hay ohan na'atana ya nitudo' hinan Ezra 4:1-5.

15 Mu ad ugwan ya waday ninomnom'uh maphod hi ato' hinan iJudah. At
hiyanan adi ayu tuma'ot!
16 Mu hay pohdo' hi atonyu ya nan makulug di hapitonyuh i'ibbayu, ya
ihamadyu ta ma'andong di pamanuhyuh nan way mundiklammuan,
17 ya adi ayu munnomnom hi nappuhih pama"iyuh nan i'ibbayu, ya adiyu
ihapatay layah ti adi' ahan pohdon di umat hina." Hiyah ne hinapit Apo
Dios.
18 Ya inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinanan ha"in di,
19 "Da'yun iJudah ya pumbalinonyu nan punlangduanyuh hi pun-
dayawanyun Ha"in hinan miyapat,‡ ya miyalema,§ ya miyapitu,* ya hinan
miyapulun bulan† hi pun'am'amlonganyu. Mu tigonyu ta mi'id di dumalat
hi pumpapattayanyu ta minaynayun an maphod di punhina"agianyu."
20 Ya inalin goh Apo Dios di, "Udum di algaw at do'ol di tatagun malpuh
nan udumnan abablubabluy an umalih tud Jerusalem.
21 Ti nan tataguh nan hinohhan babluy ya mumbabaggaandan alyonday,
Umuy tu'ud Jerusalem an mundayaw ya munluwalun Apo Dios an nidugah
di abalinana ta wagahan ditu'u, at umali ayu ta umuy tu'u!
22 At do'ol di Hentil an nalpuh nan abablubabluy an ta"on un nan tataguh
nan ma'al'alin babluy ya umalidad Jerusalem ta mundayawdan Ha"in an
nidugah di abalinanan Dios ta wagaha' dida.
23 Ya way oha ay da'yun Hudyu ya wadaday himpulun‡ umalin
numbino'ob'on di nalpuwanda ya hapitda ta alyonday, Anaad mah ta adi
ami mi'hitu an amin ay da'yu ti dengngolmin pa'abbadangan da'yun Apo
Dios. Ha"in nan nidugah di abalinan Dios di nangalin te."

9

Hay Amoltaan nan Buhul di Holag Israel

(Damascus: Isa. 17:1-3; Jer. 49:23-27; Am. 1:3-5; Tyre ya Sidon: Isa. 23:1-18; Ezek. 26:1—28:26; Joel 3:4-8; Am. 1:9-10; Philistia: Isa. 14:28-32; Jer. 47:1-7; Ezek. 25:15-17; Joel 3:4-8; Zeph. 2:4-7)

1 Ya inalin goh Apo Dios an titiggonan amin di hinohha an inyal'allanan
ditu'un holag Israel,
ya impa'innilanay amoltaan nan tataguh nan siudad ad Hadrak* ya
ad Damascus.†
2 Ya ta"on goh nan iHamath‡ an wah nan pingit din duwan siudad,

‡ **8:19** Hay nunnomnomandah nunlangduandah nan miyapat an bulan an Tammuz (unu June-July) ya nan nama"ian di tindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar hinan nidugah an allup ad Jerusalem (II Ki. 25:3-4; Jer. 39:2; 52:6-7). § **8:19** Hay nunnomnomandah nunlangduandah nan miyaleman bulan an Ab (unu July-August) ya nan nama"ian ya nanghoban di tindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya nan udumnan aptan ahan an a'abung hidi (II Ki. 25:8-10; Jer. 52:12-13). * **8:19** Hay nunnomnomandah nunlangduandah nan miyapitun bulan an Ethanim/Tishri (unu September-October) ya nan algaw hidin nangipapatayandan Gedaliah an gob-elnadol ad Jerusalem (II Ki. 25:22-25; Jer. 41:1-3). † **8:19** Hay nunnomnomandah nunlangduandah nan miyapulun bulan an Tebeth (unu December-January) ya nan te"an din nangabakan di tindalun nan Alin hi Nebuchadnezzar an ni'gubat hinan siudad ad Jerusalem (II Ki. 25:1; Jer. 39:1; 52:4; Ezek. 24:1-2). ‡ **8:23** Heten himpulun uyap ya adi makulug ti mi'id di napto' hi un atna. * **9:1** Ohan babluy an nipingit hinan Wangwang an Orontes an wah nan nasyon ad Syria. Hay ngadanad ugwan ya Hatarikka. † **9:1** Kapitulyud Syria (unu ad Aram). ‡ **9:2** Ohan babluy an nipingit hinan Wangwang an Orontes an wah nan nasyon ad Syria. Hay ngadanad ugwan ya Hamath. Ya ma'innila an hiyay niyappit ahan hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw an igad di babluy ad Israel an indat Apo Dios ay dida (Num. 34:8).

ya mi'molta goh nan iTyre ya nan iSidon§ an ta"on unda
nun'ala'eng.
3 Ya ta"on hidid Tyre* ya nun'ihamad nan *ata'ta'nang an allupda*,
ya do'ol goh hidiy silver an umat hinan hupu',
ya do'ol goh di balitu'da an gumalut hinan kalata.
4 Mu umahon Apo Dios an amin nan inadangyanda ti pun'itapalnah nan
baybay,
ya nunggohobnah nan babluyda.†
5 At nan tatagud Ashkelon, ya ad Gaza, ya ad Ekron ya wumogwogdah
ta'otdan mannig hi a'atan hana‡
ti mi'id mahkay namnamada.
Ya awniat mipapatoy mahkay nan alidad Gaza,
ya ad Ashkelon ay ya la'tot ya mi'id di mumbabluy hidi.
6 Ya hakupon nan bunag nan babluy ad Ashdod an diday mumpunhituh di,
at hiyah ne pamogpog Apo Dios hinan pumpahiyaan nan iPhilis-
tia.§
7 Ti alyon Apo Dios di,
"Nan ma'angang an iPhilistia an umat hinan i'Ekron ya mibilangda
mahkay hi tatagu' an umatdah nan holag Judah,
ya adida mahkay ihda nan dotag an agguy na'aan di dalana,
ya adida onon nan ma'an an mapaniaw.
At abuluto' nongkay dida an tatagu' an umatdah nan iJebus.*
8 Mu ihamad'un iyadug tun babluy'u ta adi hogpon nan mangubat,†
at mi'id mahkay di mangipaholholtap hinan tatagu' ti iyadug'u
nongkay dida,
ya ini"ila' di ma'ma'at."

Hay Umalian nan Mapto' an Alin Pento' Apo Dios hi ad Zion

9 At inalin goh Apo Dios ay ha"in an hi Zechariah di,
"At an amin ayun iJerusalem ya it'u'yuy umamlonganyu ti na'uy
nan Aliyu!
Hiya ya makulug,
ya abalinanan bumaliw,
ya ma'ma'ullay,
ya mumpa'ampa ti nuntakay hinan uyaw an dongki."‡

Hay Pangibangngadan Apo Dios hinan Tatagunah nan Numbabluyanda

10 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di,
"Pogpogo' ad Israel ya ad Jerusalem nan ma'usal hi gubat an umat
hi kalesa ya kabayu.
Ya pa"io' goh nan papanada.

---

§ **9:2** Nan duwan babluy an ad Tyre ya ad Sidon ya nipingit hinan Mediterranean an Baybay, ya hakup ad Phoenicia hidin penghana, mu hakup ad Lebanon ad ugwan. * **9:3** Hay pohdonan ibaga ya *nan ata'nang an allup*. † **9:4** Na'at hidin 332 B.C. hidin nama"ian nan tindalun nan Alin hi Alexander an Nidugah enen siudad. ‡ **9:5** Immannung an timma'ot ahan nan ablubabluy ad Philistia hinan gimmubatan nan Alin hi Alexander an Nidugah ya nan tindalunad Tyre ti hay ninomnomda ya diday mehnod hi gubatonda. § **9:6** Gapu ta do'olda an iPhilistia ad Canaan at palpaliwan ya mangadnan nan babluy ad Israel hi *Palestine* an miyunnudan hinan ngadanda. * **9:7** Nan iJebus di nahhun an nunhitud Jerusalem, mu inabak da David dida, at la'tot ya paddungnay numbalindah Hudyu. † **9:8** Nan tindalun nan Alin hi Alexander an Nidugah ya agguyda pina"i nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya ta"on goh nan siudad an awadana. ‡ **9:9** Mat. 21:5; Jn. 12:15.

At henen ali ya mun'ap'apuh ablublubabluy an mete"ah nan pingit
nan baybay ta engganah nan pogpog tun luta.
Hiya ya wadaona nongkay di lenggop hi ablublubabluy hitun luta.
11 Ya ipabangngad'u nan i'ibbayun tatagun nipiyuy hinan udum an babluy
an ayda balud
an dumalat nan ni'tulaga' ay da'yun tatagu'
ya nan dalan nan animal an gunyu ene'nong.
12 Ya da'yun paddungnay balud hinan udum an babluy an gun manahalimid
ay Ha"in an Dios
ya mumpumbangngad ayu mahkay hinan babluyyu,
ya mumpidway ado'ol di pungwagah'un da'yu
an umat hinan ado'ol di tatagu an dumalat nan nunholholtapanyu.
13 At da'yun linala'id Judah ya ad Israel di paddungnay pana' ya spada' an
pangubat'ud Greece.”§

14 Ya ha"in an hi Zechariah ya inali' di,
“Hi Apo Dios ya ay bunut an mumpattig hinan bagtun di tataguna,
ya umelat di panana an umat hinan ilat.
Hiya an na'abbagbagtun Dios ya ipipagangohna nan talampetna,
ya wa ay ta gumubat ya umat hinan mabi'ah an alipugpug an malpuh
appit di buhu'an di algaw.
15 Ya ibaliw ditu'un tatagun Apo Dios an nidugah di abalinana ta abakon
tu'u nan buhul tu'u
an nan paldi'it di pumpamatoy tu'un didan amin.
At dumalat di pangabakan tu'u ya it'u' tu'u mahkay di
pun'am'amlongan tu'u.
Ya munggotad tu'u ta ma"abhug tu'u
ta umat tu'uh nan ma"apnu an duyun ma'usal hinan pun'onngan hi
moghob.
16 At henen gutud ya ibaliw ditu'u nongkay ay Apo Dios an tataguna
an umat hinan mumpahtul an ipapto'nay kalniluna ta mi'id di
ma'at ay didah nappuhi.
At mumbalin tu'un nabalul ay Hiya
an paddungnay munletaa' an balitu' an mihinah nan koronan di ali
ti ma'al'ali tu'u.
17 At nidugah di pumhodan tu'u
an namamah nan ungunga ti do'ol di ma'an ya ma'inum.”

10

Hay Panalimunan Apo Dios hinan Tataguna

1 Ha"in an hi Zechariah ya inali' di,
“Hinan puntamman tu'u ya mahapul tu'uy udan.
At hiyanan ibaga tu'un Apo Dios ta pa'alionay udan
ti Hiyay nunlumuh bunut an alpuwan di udan.
Ti pumhod ay di itanom tu'u ya pumhod tu'un amin.*
2 At adiyu edenol hinan bulul ya nan mangibaag hi aat di en'enap
ti layah an amin nan ibagadan mi'id ipatukana,
ya nan pangal'alu'da ya mid hulbina.

§ **9:13** Itudun nan history an impapto' nan Hudyun pamilyan Maccabees an ni'gubat hinan Seleucids ad Syria an nipallog hinan Alin hi Alexander an Nidugah ad Greece hidin natayana. * **10:1** Hay kinulug nan do'ol an tatagu ya hi Ba'al an bulul di iCanaan di mangipa'alih udan ta tumagu nan inhabalda, mu bo'on ti hi Apo Dios.

At hiyanan mid poto' di ayanyu an umat ayuh nan na'utaw an
kalnilun maligligatan
ti mi'id di manalimun ay da'yu."

3 Ya inalin Apo Dios di,
"Nidugah ahan di bungot'uh nan paddungnay mangipahtul ay
da'yun tatagu',
at moltao' didan amin ti da'yun tatagud Judah ya bagi',
ya halimuna' da'yu,
at da'yuy mumbalin hi umat hinan mun'abi'ah an kabayun mi'gubat.
4 Ya hay alpuwan nan paddungnay Batu† an miyammah nan dugun di abung
ya hinad Judah,
ya hina goh di alpuwan nan paddungnay Pado' di tuldan abung,‡
ya alpuwan goh nan Panan mangipa'wah hinan ayiw an mipana,§
ya hina goh di alpuwan nan mun'ap'apu an numbino'ob'on di
ipapto'da.
5 Ya awniat da'yuy mangab'abak
an umat ayuh nan nun'atulid an tindalun pun'amehyu nan buhu-
lyu
an ta"on nan mumpungkabayu ti wagwadaa' ay da'yu.

6 Idat'uy bi'ahyun tatagud Judah ya ad Israel,*
ya ibaliw'u goh da'yu ti hom'o' da'yu ta pa'anamuto' da'yuh nan
babluyyu
ti nidugah di pammo'a' ay da'yu.
At paddungnay agguy'u ingnganuy da'yuh din hopapna
ti Ha"in an Apu an Diosyu ya donglo' mahkay di luwaluyu.
7 At da'yun holag Israel ya nun'atulid ayu an umat ayuh nan titindalu,
ya umamlong ayu an umat ayuh nan imminum hi bayah.
Ya wa ay ta tigon nan imbabaluyyuy umamlonganyun o'ommodda
at nidugah di umamlongandah nan inat'un Diosyu.
8 Ya amungo' nongkay da'yun tatagu',
ya ibaliw'u da'yu ta dumo'ol ayu an umat hidin ado'olyuh din
hopapna.
9 Ti ta"on hi un'u nun'iwa'at da'yuh nan numbino'ob'on an abablubabluy
mu nonomnomona'† damdama ay da'yu an ta"on hi un ayu wah nan
adagwin babluy.
At baliwa' da'yu nongkay ya nan imbabaluyyu ta mumpumbangngad
ayuh nan babluyyu.
10 At ekak'u da'yud Egypt ya ad Assyria ta iyanamut'u nongkay da'yu,
ya ipado'ol'u da'yu ta umuy di udum an mi'hitud Gilead ya ad
Lebanon.
11 Ya melwang ayuh nan nidugah an punligatan
an paddungnay baybay an bad'angonyu ti padinngo' nan dalluyun,

† **10:4** Hay ipa"elna ya nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu (Psa. 118:22; Mat. 21:42; Mk. 12:10; Lk. 20:17; Ac. 4:11; I Pet. 2:4, 7). ‡ **10:4** Hay ipa"el nan tuldan abung ya nan nasyon ad Israel, ya hay a'usalan nan pado'na ya ta way mandol ta adi matu"in. Hiyah ne goh di tamun nan Alin Pento' Apo Dios. § **10:4** Hay ituduna ya nan Alin Pento' Apo Dios an manalimun ay dida ti gubatonay buhulda. * **10:6** Munlammung nan Hudyud Judah ya nan Hudyud Israel an ta"on unda nilahhin hidin numpapto'an din Alin hi Rehoboam hidin 930 B.C. ta duwadan pumpapto'an. † **10:9** Hay pohdon nan ngadan Zechariah an ibaga ya *hi Apo Dios ya nonomnomona.* At mattig an inusal Apo Dios nan ngadan Zechariah ta mapolhat di panudtuduna.

ya tud'o' nan Wangwang an Nile an ta"on un ma'alluhung.
Ya pogpogo' di pumpapto'an di i'Assyria ya nan i'Egypt ay da'yun
tatagu' ta adida mahkay mumpahpahiya.
12 Ya Ha"in an Dios di dumalat hi bumi'ahanyun tatagu',
at un'unnud ayu mahkay ay Ha"in,
at nan immandal'uy atonyu."

11

Hay Na'abakan nan Mangipaligligat hi Ibbadan Tagu

1 Inalin goh Apo Dios di,
"Da'yun iLebanon ya adiyu hawanan nan buhhu'an di inalahanyu
ta umali nan apuy an mumpanghob hinan a'ayiwyu an cedar!
2 Ya kumila ayun bolbol ti nun'atu"in mahkay nan mun'aphod an ayiw an
cedar!
Ya ta"on goh da'yun a'ayiw an oak ad Bashan ya kumila ayu
ti nan tatagu ya punlongohda nan a'ayiw hinan inalahan!
3 Ya nidugah di lumugwaan nan mumpumpahtul ti mi'id mahkay pumpah-
tulanda,
ya ta"on goh nan layon ti nun'apa"i nan a'ayiw hinan pingit di
Wangwang an Jordan an punhituwanda!"*

Nan Duwan Kalahin di Mumpahtul

4 Ya inalin goh Apo Dios an Dios'u di, "Ipapto'mu nan tatagu' an umat'ah
nan mumpahtul hinan kalnilun nadedennan an mapalti.
5 Ti ini ya nan luma'u ay dida ya paltionda dida, mu adida mamolta. Ya
inalin goh nan nangila'un diday, Madayaw hi Apo Dios ti immadangyan tu'u
mahkay! At danen mumpahtul ay dida ya mi'id ahan di homo'dan dida!
6 At hiyanan idinong'un mammo' hinan tatagun numpunhitun nen
babluy, at pun'ipapatoy'u didah nan heneggonda ya hinan mumpumpapto'
ay dida.† Ya nidugah an mipaligligatda, mu adi' damdama baliwan dida.
Ha"in an Dios di nanapit ete."
7 At inunud'un hi Zechariah nan intudun Apo Dios ay ha"in ta impahtul'uy
kalnilun nidadaan an mapalti.‡ Ya innal'u han duwan hul'ud, ya nginadna'
nan oha ta hi Mahmo', ya nan oha ya nginadna' ta hi Pun'u'unnudan.
8 Ya un himbulan di naluh ya impa'aan'u din udum an tulun mumpahtul
an namohol ay ha"in.§
Mu nan kalnilu' ya palpaliwan ya binohola' ay dida, ya nidugah goh an
impahigaa'.

---

* **11:3** Hay itudun ten verses 1-3 ya mapa"i nan tulun babluy an ad Lebanon, ya ad Bashan, ya nan babluy an wah nan pingit di Wangwang an Jordan ti du'gon nan Hudyu nan Alin Pento' Apo Dios an umuy ay dida (verses 4-14). Ya immannung an na'at ti pina"in nan iRome hanan lugal hidin nama"iandah nan siudad ad Jerusalem hidin 70 A.D. ya nan nundengwan babluydad Masada hidin 73 A.D. † **11:6** Nan Gobelnadol an hi Pontius Pilate (26-36 A.D.) di oha ay dida, ya umat goh hinan a'alid Rome eden timpu an da Caesar Augustus (44 B.C.-14 A.D.; Lk. 2:1), ya hi Caesar Tiberius (14-37 A.D.; Lk. 3:1), ya hi Caesar Caligula (37-41 A.D.), ya hi Caesar Claudius (41-54 A.D.; Ac. 11:28; 18:2), ya hi Caesar Nero (54-68 A.D.; Phil. 4:22), ya hi Caesar Galba (68-69 A.D.), ya hi Caesar Otho (69 A.D.), ya hi Caesar Vitellius (69 A.D.), ya hi Caesar Vespasian (69-79 A.D.), ya hi Caesar Titus (79-81 A.D.), ya hi Caesar Domitian (81-96 A.D.). ‡ **11:7** Hay ipa"el Zechariah ya nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu. § **11:8** Mid mapto' ya itudunay aat nan tulun kalahin di tagu an nan propeta, ya padi, ya nan huwis (unu nan mumpapto' hi gubilnu).

9 At inali' ay diday, “Bo'on mahkay ha"in di mumpahtul ay da'yu! At
wada ay di magadyuh an matoy ya hene ta awahyu, ya hanan ma'angang
ya awahyun mangihdah nan odol di ibbayun tagu!”*
10 At innal'u din hul'ud an nipa"elan di ulay'u an din nangadnan hi
Mahmo', ya inipung'u ta ipattig'un pinogpog Apo Dios nan ni'tulaganan
da'min holag Israel.†
11 At henen algaw di napogpogan nan intulag'un dida, at din ay
nun'aligatan an kalnilun nanannig ay ha"in ya inninnilada mahkay an nan
ato'ato' ya hiyah ne penhod Apo Dios an mipa'innilan dida.
12 Ya inali' ay diday, “Gulat ta pohdonyu ya idatyuy bino'la'. Mu adiyu ay
ya ta"ongkay.” At indatday bino'la' an tulumpuluy palatan silver.‡
13 At inalin Apo Dios ay ha"in di, “Ipa'wahmu hanah nan munduwin§ ti
na'ampaa' ahan anun tagu!” At inah'upa' han munduwin an wah nan gettaw
di Timplun Apo Dios, ya impa'wah'un hiya din silver.*
14 Ya inipung'u goh din miyadwan hul'ud an din nangadnan hi
Pun'u'unnudan. Ta mipa'innila an mi'id mahkay di pun'u'unnudan nan
iJudah ya nan i'Israel.†
15 Ya inalin goh Apo Dios ay ha"in di, “He"a goh di mumpahtul, mu ad
ugwan ya umat'ah nan nakudang di nomnomna an mumpahtul.
16 Ti ad ugwan ya pot'o' di ohan mangipahtul‡ hinan kalnilu eten babluy
an manginganuy hinan kalnilu an magadyuh an matoy, unu adi manganap
hinan way ma'utaw, unu adi mangagah hinan way mahugatan, unu adi
mamangan hinan na'angang an wah di. Mu unnaat goh pun'ihda nan
lamoh di mun'ataban kalnilu, ya nunluh'ubna nan u'ubda.§

17 At mamolta ahan nan nappuhiy ugalinan mumpahtul
an manginganuy hinan kalnilu ta omod un mapatoy!
Ya olom ni' ya mami'id di bi'ah di ngamayna ya nan amaptag di matana
an dumalat nan gubat ta madahay ya mabulaw goh nan agwan an
matana!”

---

* **11:9** Immannung an na'at hene ti intudun Flavius Josephus (37-100 A.D.) an ohan Hudyun nuntudo' hidin na'at hidin penghana an hidin nunli'uban nan iRome hinan siudad ad Jerusalem hidin 70 A.D. ya inihdan nan Hudyuy lamoh di ibbadan tagu ti napuh di ononda. † **11:10** Hay ituduna ya mabalin an umalid Israel nan iRome ta pa"ionday babluyda ti mid aton Apo Dios an manalimun hinan Hudyu ta mabaliwanda. ‡ **11:12** Hiyah ne balul di himbut an naha'gudan hi baka (Ex. 21:32), at un itang ahan an pihhu. Hay ipaddunganan ditu'ud ugwan ya gulat ta bumo'lay ohan nala'eng an karpenteroh ohan algaw ay ditu'u mu un leman pihhuy idat tu'un hiyah bino'lana at munha'it di punnomnomana. At hay ituduna ya penpenhod nan ay kalniluy apogpogan nan niyatandan Zechariah an umat hinan pamhodan nan a'ap'apun di Hudyuh apogpogan nan niyatandan Jesus an nan Alin Pento' Apo Dios. § **11:13** Manu ay hay munduwin nin di nangipa'wahana ti nan balul di palatan impa'wahna ya umat hinan balul di do'ol an duwinona an ag'agadan mapa"i. * **11:13** Mat. 27:10. † **11:14** Hidin napa"ian nan siudad ya Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya nipiwa'at nan Hudyuh anasyonasyon hi awadan nan Hentil, at napogpog mahkay nan nasyonda. Ya agguy nunlammung nan iJudah ya i'Israel ta engganah din May 15, 1948 A.D. hidin na'amman nan nasyon ad Israel. ‡ **11:16** Hay ohan nipa'annungan ten nipa'innila ya hi Simeon bar Kosiba an ohan Hudyun nangitnud hinan tindalunan gimmubat hinan iRome hidin 132-135 A.D., ya hiyay intudun nan ohan muntudtuduh nan Hudyu an hi Rabbi Akiba an Alin Pento' Apo Dios an immali. Mu hay oha goh hi impa'innilana ya hi AntiKristu an mi'bohhol ay Jesu Kristuh nan Punligatan di Tatagu. § **11:16** Heten mumpahtul ya na'ekkotan ahan ti adina halimunan nan ipapto'na ti un anggay di odolnay nomnomona. At ta"on un nan u'ub di kalnilu ya usalona ti waday amaphodnan hiya.

12

Hay Pamaliwan Apo Dios ad Jerusalem hi Udum di Algaw

1 Hiyah te goh impa'innilan Apo Dios an nabagtun Dios an nangebe'lag
ad daya, ya nunlumuh nan nipabunan tun luta, ya nangidat hi ataguan di
tagun inalinay,
2 "Pumbalino' ad Jerusalem an hakup ad Judah hi umat hinan bahu
an napnuh bayah. Ya an amin nan tatagun wah nan nunlene'woh ya
uminumdan ne, ya ta"on un da'yun iJudah ya uminum ayu goh ta omod
un ayu me'deggop hinan buhul an munli'ub hi ad Jerusalem.
3 Ya hene goh damdaman gutud ya pumbalino' ad Jerusalem hi umat
hinan ma'addamot an batu ta mid olog nan tatagun manlig. At wa ay di
manlig ya mahugatanda."
4 Ya inalin goh Apo Dios di, "Hene goh an gutud ya iyadug'u ta baliwa'
da'yun iJudah, mu bulawo' ya ipata'ot'u nan kabayun nan buhulyu, at mid
poto' di punnomnoman nan mumpuntakay.
5 At nan mumpangipangpanguluh nad Judah ya alyondah nomnomday,
Da'min tatagud Jerusalem ya mun'abi'ah ami an dumalat ay Apo Dios an
nidugah di abalinanan Diosmi!
6 Ti henen gutud goh ya pumbalino' nan mumpangipangpanguluh nad
Judah ta umatdah nan gun mundalang an kawalih nan way natpun an
ayiw unu umatdah nan gun mundalang an dagamih nan punhabalan an
pun'ehelatdan amin nan abablubabluy an wah nan nunlene'woh. Mu nan
tatagud Jerusalem ya malenggopda.
7 At umat hinay ma'at an mangabak ayun amin an bimmabluy ad Judah
ta bo'on nan ma'alih babluy David an ad Jerusalem ya anggay di ma'al'ali.
8 Ya henen gutud goh ya baliwa' nan tatagud Jerusalem, at nan i'ibbadan
mi'id di ologda ya bumi'ahda an umatdah nan nidugah an amabi'ah David.
At da'yun holag David ya umat hi pumpapto"un Dios di atonyu, ya umat ayu
goh hinan Anghel'u an mangituduh owonda.
9 Ya henen algaw ya pumpa"i' an amin nan abablubabluy an mangubat
ad Jerusalem.
10 Ya pawadao' ay da'yun holag David di hummo'anyu ya nan punluwalu-
anyu. At wa ay ta tigona' an tinudlu'yu* ya nidugah di punlungdayaanyu
an umat ayuh nan ommod an munlungdayan dumalat hi natayan nan
oh'ohhan imbaluyna unu pangpangullun imbaluynan lala'i.
11 At henen a'atana ya nidugah di ahikikilad Jerusalem an umat hi kilan
din numpunhitud Hadad Rimmon† hinan nundotal an babluy ad Megiddo.‡
12 Umannung an kumilada an numpunhina"ama, mu nan binabai ya
milahhindan kumilah nan a'ahawada.§ Ya hay kumila ya an amin nan
numpunhina"ama an nan holag David, ya hi Nathan di ohah imbaluyna,*

---

* **12:10** Rev. 1:7. † **12:11** Hiyah ne ohan babluy an neheggon ad Megiddo hi anidugah di kimmilaan nan Hudyuh din natayan nan Alin hi Josiah hidin ni'gubatanah nan Alin hi Pharaoh an nalpud Egypt, ya an amin nan numpunhina"ama ya nun'ebelda ti adyu'ay na'at ay hiya (II Chron. 35:20-27). ‡ **12:11** Hiyah ne ohan lugal ad Israel hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hiyah ne awadan nan gubat ad Armageddon hinan Punligatan di Tatagu (Rev. 16:16). § **12:12** Manu ay milahhin nan binabaih nan a'ahawadan kumila ti nidugah di kumilaanda goh, at adida nomnomnomon nan ahawada. * **12:12** Hi Nathan di imbaluy nan Alin hi David (II Sam. 5:14), ya hiyay ommod Mary an hi inan Jesu Kristu (Lk. 3:31). At mattig an nan holag din Alin hi David di ohan grupun mangipangpanguluh nan puntutuyuan nan Hudyuh pumbangngadan Kristuh pidwana.

13 ya nan holag Levi, ya hi Shimei an ohah nan ap'apuna,†
14 ya an amin nan udum an numpunhina"ama ya nan a'ahawada."

13

Nan Paddungnay A'ulahan di Bahol

1 Inalin goh Apo Dios an na'abbagbagtuy, "Mawaday bumuhu' an paddungnay obob an pun'ulahanyun holag David ya an amin nan numpunhitud Jerusalem hi baholda.
2 At ubaho' an amin nan bulul ad Jerusalem ta mapogpog an mi'id ah munnomnom ay dida. Ya pogpogo' goh nan annabin an propeta an waday abalinanda an nalpuh nan nappuhin spirituh tun luta.
3 Ya gulat ta waday manginaynayun an mangeng'engoh hinan aton nan immannung an propeta ya alyon da amana ay inanay mahapul an mapatoy ti bimmalbali an alyonay un hay inalin Apo Dios di gunna ibaag, mu bo'on ti langkak nan imbagana. At da amana ay inanay manudlu' an mamatoy ay hiya."*
4 Ya inalin goh Apo Dios an henen gutud ya nan hinohhan agguy immannung an propeta ya bumainda. Ya adida ipahiyay nipa'en'enap ay dida, ya adida ilubung di lubung nan immannung an propeta an way dutdutna.†
5 Ya hay hapitondaat tuwali ya alyonday, "Bo'ona' propeta an unna' mumpayaw an nete"ah din a'unga' ta enggana!"
6 Ya gulat ta way munhanhan ay hiyan alyonay, "Anaad hana nan beklat hi odolmu?"‡ ya hay pambalna ya alyonay, "Nahugatana' hi abung nan liligwa'."§

Hay Pamatayandah nan Paddungnay Mumpahtul

7 Ya inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinanay,
"He"a an paddungnay hanggap'u ya mala"uy'a ta paligatom nan pumpahtulo' an nan pi'yib'ibba'!*
Ya guniham, at mun'iwa'atda nan paddungnay kalnilu
ti himungo' an mummoltah nan tatagu'†
8 ta mapogpog ya mapatoy di nahuluk hi ingkatluh nan tataguh nan babluy,
mu waday ingkatluh ma'angang.
9 Ya paddungnay iyuy'uh nan apuy danen himpampun an ingkatlu ta hibugo' dida
an umatdah nan silver ya balitu' an mamahmahan.
At abuluto' nan iluwaluda,
ya alyo' di, Diday tatagu'!
ya alyonday, Ha"in di Diosda!"

14

Hay Umalian Apo Dios an Mumpapto' hitun Luta

† **12:13** Hi Shimei di ap'apun Levi (Num. 3:17-18, 21). At mattig an nan holag Levi di ohan grupun mangipangpanguluh nan puntutuyuan nan Hudyuh pumbangngadan Kristuh pidwana. * **13:3** Miyunnudandah nan Deut. 13:6-9. † **13:4** Hiyaat un hiyah ne inlubung da Elijah (II Ki. 1:8) ay John an Mumbonyag (Mat. 3:4). ‡ **13:6** Nan agguy immannung an propeta ya tinudlu'day odolda ta mumpabadangdah nan bululda (I Ki. 18:28; Lev. 18:28; 21:5; Deut. 14:1; Jer. 16:6; 41:5; 48:37). Mu gapu ta pahiwon nan tataguy agguy immannung an propeta eden timpu at ihaut nan natudlu' an propeta. § **13:6** Gapu ta pahiwon nan tataguy agguy immannung an propetan den timpu at ihaut nan natudlu' an propetay natudlu'anda ta olom ya adida patayon dida. * **13:7** Nan mumpahtul ya hi Jesu Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios. † **13:7** Mat. 26:31; Mk. 14:27.

1 Ya inalin goh Zechariah di, “Inalin goh Apo Dios di ag'aga ya madatngan
di punhumalyaana ay ditu'un iJerusalem, at gogodwon nan buhul tu'uy
inadangyan tu'uh nan hinagang tu'u.
2 At amungonan amin nan tataguh nan abablubabluy ta gubatondad
Jerusalem, ya abakonda, ya hinakupda ta hamhamonda nan mahamham
hinan a'abung, ya nun'elo'da nan binabai. Ya nan godwan di tatagu ya
miyuydah udum an babluy, mu nan udum an tatagu ya ma'angangdah nan
babluy.
3 At umalih Apo Dios ta gubatona hanan tataguh nan abablubabluy an
umat hidin inatnah din nabayag.
4 At henen gutud goh ya tuma'dog hi Apo Dios hinan Duntug an Olibo* 14:4
hidih appit di buhu'an di algaw ad Jerusalem, ya munhiyan henen duntug
ta magodwa an mete"ah appit hi buhu'an di algaw ta engganah appit hi
a'unugan di algaw ta mumbalin hi abellog an nundotal. Ya mahlig nan
godwan di duntug hi appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw,
ya nan godwana ya mahlig hinan appit hi agwan.†
5 Ya lumayaw tu'u ta e'wa tu'un nen nundotal an lutan numbattanan
nan nagodwan duntug ti abellog an nidatong ad Azel.‡ Ya lumayaw tu'u
nongkay an umat hidin inat din a'apu tu'uh din a'ongol di alyog hi nun'alian
Uzziah§ hi ad Judah. At umalih Apo Dios an Dios tu'u an itnudnan amin nan
a'anghelna.
6 Ya henen algaw goh ya mi'id di patal, ya mi'id goh di tungnin
7 ti malmu nan balbalu an kalahin di algaw, ya un anggay hi Apo Dios
di nanginnilan nen aat di ma'at hi un anuud di adatngan di mapatal ya
mahdom.
8 Ya munnonong an waday danum hinan ginnaw an malpud Jerusalem
an ta"on un hinan tiyalgaw ya hinan lawang.* Ya munggodwa nan danum
an mipluy di udum hinan Natoy an Lobong,† ya mipluy di godwanah nan
Baybay an Mediterranean hi appit hi a'unugan di algaw.
9 Ya hi Apo Dios di mun'ali an mangipapto' an amin hinan abablubabluy
hitun luta, ya un oh'ohha Hiya an Dios, at Hiyay Dios an dayawon an amin
di tatagu.
10 Ya nundotal nan luta an hakup ad Judah an mete"ah nan babluy ad
Geba‡ ta engganad Rimmon.§ Mu ad Jerusalem ya hihidya an nammagtu,
ya hakupona nan mete"ah nan Pantaw Benjamin ta engganah nan way
Pantaw di Allup hinan Nuntikkuana an awadan din Nahhun an Pantaw di
Allup, ya mete"a goh hinan Ata'nang an Baluy Hananel ta engganah nan
way pumpogohan hi greyp nan ali.*

---

* **14:4** Hay anata'nang ten duntug an nipalpuh nan nundotal hi awadan nan Mediterranean an Baybay ya duway libu ta han pituy gahut an umpi, mu hay anata'nangna ya duway gahut an umpi ya anggay ya un nan anata'nang nan Timplun Apo Dios hinan Duntug an Moriah. † **14:4** Mid mapto' ya hiyah ne ma'alih Nundotal an Ma'alih Jehoshaphat ti mid ad ugwan di umat hinan nundotal (Joel 3:2, 12). ‡ **14:5** Mid nanginnilad ugwan hi awadan ten babluy hi appit hi buhu'an di algaw. § **14:5** Hay nun'alianad Judah ya hidin 792-740 B.C. * **14:8** Intudun Ezekiel an hay alpuwan ten danum ya nan tronon Apo Dios hinan Timpluna (Ezek. 47:1-12). † **14:8** Unu nan Dead Sea. ‡ **14:10** Hay inadagwin ten babluy an nipalpud Jerusalem ya himpuluy kilomitluh appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nihinah nan igad ad Judah ya ad Benjamin (II Ki. 23:8). § **14:10** Hay inadagwin ten babluy an nipalpud Jerusalem ya nabongle ta han onom an kilomitluh appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya nihinah nan pingit di dudunduntug ya nan mapulun an Negev. * **14:10** Hana ya an amin di babarangay an nihakup ad Jerusalem.

11 At malenggop mahkay nan tatagun mumpunhituh did Jerusalem ti
mi'id mahkay di umuy mangubat hi mama"ih nan babluyda.
12 Ti idat Apo Dios di atata'ot an dogoh hinan tatagun mangubat ad
Jerusalem ta mun'apitay di lamohda, ya nan matada, ya dilada an ta"on hi
unda matattagu.†
13 Ya idat goh Apo Dios di punhinnumnongan di punnomnomda ta mid
poto' di atonda, at un didaan numpapattoyda.
14 Ya ta"on nan iJudah ya mi'gubatda ta ibaliwdad Jerusalem an ka-
pitulyuda. Ya ta punhamhamdan amin nan nidugah an do'ol an balitu',
ya silver, ya nan do'ol ahan an lubung, ya nan mun'apla'an an gina'un
nan tataguh nan abablubabluy hinan nunlene'woh an neheggon hinan
babluyda.
15 Ya idat goh Apo Dios di atata'ot an dogoh di a'animal ta mun'apihti
nan kabayu, ya muls,‡ ya kamilu, ya nan dongki, ya an amin nan udumnan
animal an wah nan nungkampuan nan buhulda.
16 At la'tot ya an amin nan nelwang an agguy natoy an tatagun amin hinan
abablubabluy an buhul ad Jerusalem ya umuyda mahkay hi atawotawon
an mundayaw ay Apo Dios an nidugah di abalinana an alin amin hitun
matigaw. Ya mi'yam'amlongda goh hinan Behtan di A'ab'abbung.
17 Ya wa ay di tatagun adi umuy ad Jerusalem an mundayaw ay Apo Dios
ya mapogpog di udan hinan babluyda.
18 Ya wa ay di i'Egypt an adi umuy me'behtah nan Behtan di A'ab'abbung
ya mapogpog goh di udan ay dida, ya payon damdama Apo Dios ay dida
nan atata'ot an dogoh an umat hidin na'at hinan udumnan tatagu an agguy
ni'yuy an ne'behta.
19 At hiyah ne aat di moltan an amin nan i'Egypt ya nan tatagun adi umuy
me'behta.
20 Ya hene goh an a'atana ya ta"on un nan kengkeng an nitayun hinan
kabayu ya matud'an hi hapit an alyonay, ME'GONAN HI APO DIOS.§ Ya nan
babangah nan Timplun Apo Dios ya milahhin ti me'gonan an umat hinan
duyun malukung an wah nan hinagang nan pun'onngan.
21 Ya an amin nan babangah ad Jerusalem ya hi an amin an abablubabluy
ad Judah ya milahhin an me'gonan ti ma'usal hi pundayawan hinan
me'gonan an Dios, ya an amin nan umuy an mundayaw ya mabalin an
usalondah nan way ihaangdah nan e'nongda. At henen gutud ya mi'id
mahkay di mungkumilduh nan Timplun Apo Dios."*

† **14:12** Hay kulugon di udum hi aat ten dogoh ya hiya anuy dogoh an dumalat nan radiation an nalpuh nan atomic unu nuclear an bomb. ‡ **14:15** Bahaom nan footnote di I Ki. 10:25 ta innilaom di aat ten animal. § **14:20** Hiyah ne goh di nitudo' hinan turban nan Nabagtun Padi ta waday panginomnomanah nan nidawatanan Apo Dios (Ex. 28:36-38). At bo'on nan Nabagtun Padi ya anggay di way panginomnomanah aat di nidawatanah nan Hinlibuy Tawon ti nan kabayu goh. * **14:21** Hay oha goh an ibalinana ya "henen gutud ya mi'id mahkay di iCanaan an middum hinan Timplun Apo Dios." Gulat ta hiyah ne immannung an translationa at hay ipa"el nan iCanaan ya nan agguy kimmulug.

Malachi

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Malachi.

Hay Nangitud'an Malachi eten Liblu: nan Hudyu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan mangipa'innila.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 460 B.C. nin.

Hay Teman ten Liblu: ma'ahhapul di anahamad nan ugalin di Hudyuh un wagahan Apo Dios dida.

Hay Outline ten Liblu:

Hay HOPAP hi hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Hay inatmun ni'popohhodan ay da'mi?" (1:1-5)

Hay MIYADWAN hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Hay inatmin namahiw hinan ngadanmu?" (1:6—2:9)

Hay MIYATLUN hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Hay inatmin numbahol hinan Tulagmu?" (2:10-12)

Hay MIYAPAT hi hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Anaad ta adim abuluton nan e'nongmi?" (2:13-16)

Hay MIYALEMAN hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Hay inatmin nangipahigan He"a?" (2:17a)

Hay MIYONOM hi hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Anaad ta mi'id aton Apo Dios hi nahamad?" (2:17b—3:5)

Hay MIYAPITUN hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Hay atonmin mumbangngad ay He"a?" (3:6-7)

Hay MIYAWALUN hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Hay inatmin nangakaw ay He"a?" (3:8-12)

Hay MIYAHIYAM hi hinanhanan nan Hudyun Apo Dios ya inaliday, "Hay hinapitmih nappuhin aatmu?" (3:13—4:6).

1 Hiyah te inalin Apo Dios ay ha"in an hi Malachi* ta ipa'innila' hinan
i'Israel.

Nan Pamhod'uh nan Holag Israel

2 At inali' hinan i'Israel di, "Hi Apo Dios ya inalinan da'yuy, Pepenhod'u
tuwali da'yu!"
Mu inalidan Hiyay, "Hay aat di umatan nan namhodmun da'mi?"
Ya tembal Apo Dios an inalinan diday, "Da Esau ay Jacob ya hin'agida, mu
da Jacob ya nan tutulangnay pa'appohdo'.†
3 Mu hi Esau ya nan tutulangna ya binohol'u,‡ ya numbalino' nan num-
babluyandah mi'id di hulbinan luta, ya ingnganuy'u nan lutan banohda ta
numbalin an hiyay punhituwan nan agguy na'amu an animal an umat hi
jakal.§
4 Ya mid mapto' ya nan tatagud Edom an holag Esau ya alyonday, Ta"on
un napa"i tun babluymi mu ipaphodmi damdama! Mu Ha"in an nan
nidugah di abalinanan Dios ya alyo' ay diday, Ta"on hi unda ipabangngad
an ipaphod mu pa"io' goh damdama! Nangadnan nan babluydah Babluy
an Na"appuhiy Pangatda ti diday tatagun ibungobungot'uh enggana.

---

* **1:1** Hay pohdon nan ngadanan ibaga ya *nan mangipa'innila* (ya hiyah ne goh di pohdon an hapiton nan hapit an *anghel*). Ya hay nunhulbianan Apo Dios ya hidin 440-430 B.C. an nipaddung hidin amatagun Nehemiah an gobelnadol ad Judah. † **1:2** Rom. 9:13. ‡ **1:3** Rom. 9:13. § **1:3** Na'at hidin 550-400 B.C. ti pinakak nan Arabo an iNabatea didah nan lutada.

5 At da'yun i'Israel ya tigonyu, at alyonyuy, Ta"on hinan udumnan babluy
an bo'on hitud Israel ya ipattig Apo Dios nan nidugah an abalinana!"

Nan Nange'nongan nan Papadih nan Way Ganitnan Animal

6 Ya ha"in an hi Malachi ya inali' hinan papadi ta donglonday ipa'innilan
Apo Dios ay dida ti inalinay, "Nan imbaluy an lala'i ya e'gonanah amana, ya
nan baal ya e'gonana nan ad baal ay hiya. Ya gulat ta Ha"in di hi amayu ya
anaad ta adia' e'gonan? Ya gulat ta Ha"in di ad baal ay da'yu mu anaad ta
adia' e'gonan goh? Da'yun papadi ya pinahiwa'!"

Mu ini an inalidan Hiyay, "Anuud di namahiwanmin He"a?"

7 Ya inalin Apo Dios ay diday, "Hay namahiwanyun Ha"in ya dumalat nan
nappuhin ma'an an ene'nongyu!"

Mu inalida goh di, "Hay inatmin namuhin nen ma'an?"

Ya inalin Apo Dios di, "Pinuhiyu ti hay ninomnomyu ya alyonyuy,
Ta"omman hi un malgom an ma'an di e'nongmi!

8 Mu gulat ta iyaliyuy waday ganitnan animal an umat hinan nabulaw,
ya nan napilay, unu nan waday dogohna ta e'nongyun Ha"in ya undan adi
nappuhih ne aton?* Gulat ta ipadahyun umidat hinan umat hinah nan
gobelnadolyu ya unna dan nin abuluton ta umamlong ay da'yu?

9 At da'yun papadi ya agayu ta munluwalu ayun Ha"in ta olom ya hom'o'
da'yu! Mu nan umat hina an aat di e'nongyun Ha"in ya alyo' an adi' ahan
abuluton nan ibagayu! Ha"in an nabagtun Dios di nanapit ene."

10 Ya intuluy Apo Dios an inalinay, "Maphod un waday ohan da'yuh umuy
mangitangob hinan apantapantaw nan Timplu ta mi'id ah umuy mun'apuy
hinan pun'onngan ay Ha"in! Ti Ha"in ya adia' umamlong hinan ato'atonyu,
at hiyanan adi' ahan abuluton nan e'nongyun Ha"in!

11 Nan ngadan'u ya mahapul an e'gonan an amin nan Hentil hitun
abablubabluy an mete"ah nan buhu'an di algaw ta engganah nan al-
imuhana! Ya an amin hinan lugal ya nan incense ya nan mi'id ganitnay
iyalidan epe'nong hi pange'gonandan Ha"in.†

12 Mu da'yu ya agguya' ene'gonan ti pinuhiyu nan pun'onngan ti inaliyuy
ta"omman un malgom di e'nongyun midat ay Ha"in.

13 Ya inaliyu goh an nidugah an bumlay di umat hinan tamu, ya mundu'ug
ayun Ha"in. Ti hay inyaliyu ya nan napilay, ya nan napilok, ya nan
nahugatan, ya nan way dogohna an animal hi empe'nongyu, at hay
ninomnomyu nin ya abuluto'.

14 Mu ma'idutan nan munlayah an nangalih waday animalna an mi'id
ganitna an enetbalnan idat, mu hinukatana ta nan waday ganitnan animal
di ene'nongnan Ha"in an hi Apo Dios!‡ Ha"in ya nidugah di anabagtu' an
ali, at an amin nan tataguh tun luta ya ma'ahhapul an e'gonana'!"

2

Hay Nipadan hinan Papadi

1 Ya ha"in an hi Malachi ya inali' goh hinan papadiy, "Donglonyu nan
ipadan Apo Dios ay da'yun inalinay,

---

* **1:8** Itudun nan Uldin an hanan kalahin di animal ya adi mabalin (Deut. 15:21). † **1:11** Penhod Apo Dios hi un waday Hentil an mun'onong ay Hiyad Jerusalem ti Hiyay Dios an amin di tataguh tun luta an bo'on Dios di Hudyu ya anggay (Lev. 22:18; Isa. 56:6-7; 60:7). ‡ **1:14** Mattig an agguy inunud nan Hudyuy Uldin Apo Dios an nitudo' hi Lev. 22:17-25; 27:9-10.

2 Bo'on Ha"in ay di donglonyuh e'gonanyu at iduta' da'yu, ya ta"on nan
wagah nan tatagun da'yu* ya ma'idutan goh! Immannung an ini'idduta'
da'yu ti bo'on Ha"in di ene'gonanyu.
3 Ya dumalat nan aatyu ya moltao' nan holagyu, ya idahidah'u nan ta"in
di a'animal hinan angahyu an epe'nongyu, ya iddum'u da'yun pi'tapal an ay
ta"i.
4 At innilaonyu mahkay an Ha"in di nangipiyalih nan mandal'un da'yu
ta adi mabahbah nan nuntulaganmin Levi. Ti Ha"in an na'abbagbagtu di
nanapit ene."
5 Ya innayun goh Apo Dios an inaliy, "Hay ninomnom'uh nangidata' ay
hiya† ya ta way atonan mange'gon ya mundayaw ay Ha"in. Ya henen algaw
an gutud ya immannung an Ha"in di ene'gonana ya inta'otna.
6 Ti nan makulug an nalpun Ha"in di intudtuduna an bo'on hay layah,
ya nan pangatna ya niyunnudan ay Ha"in, ya maphod di aatna an mi'id
al'ali, ya dumalat nan nuntudtuduwanah makulug ya do'ol di nan'ug hi
pumbaholanda.‡
7 Ti nan padi ya mahapul an nan makulug di inaynayunan itudtudu ta
hiyay umayan nan tatagu ta adalonda nan ituduna ti hiyay baal Apo Dios.§
8 Mu da'yun papadi ya inhingngiyuh nan paddungnay ma'andong an
dalan, ya nan panudtuduyuy dimmalat hi nangatan nan tataguh nappuhi,
ya pina"iyu din nuntulaganmin Levi!
9 At ipapahiw'u ya baino' da'yun amin hinan tatagu ti nan agguyyu
nangunudan hinan immandal'u, ti agguyyu numpapaddungon nan inatyun
didah inalin di Uldin."*

Nan Nangibahhawan nan Tataguh Tulag Apo Dios

10 Ya ha"in an hi Malachi ya inali' di, "Undan bo'on un ohay Ama tu'u?†
Undan bo'on Hiyay Dios an nunlumun ditu'u? Anaad ta adi tu'u unudon
nan tulag tu'uh nan i'ibba tu'u ya adi tu'u e'gonan nan nuntutullagan din
o'ommod tu'u ti ten adi tu'u ipa'annung?
11 Nan tatagun holag Judah ya imbahhawda nan ni'tulagandan Apo
Dios ti inatda nan na"appuhih ad Jerusalem ya nan udumnan babluy. Ti
pinuhida nan ma"e'gonan an Timplun Apo Dios an pa'appohpohdona ti hay
nangahawaandah nan binabain mundayaw hinan bulul.‡
12 Ya danen linala'in nangat hi umat hina an ta"on un ngadan di aatda ya
olom man ya pogpogon Apo Dios di niddumandah nan holag Judah an ta"on
unda iyuy di onongdan Apo Dios, ya adina damdama abuluton!§
13 Ya hay oha goh hi atonyu ya kumilakila ayu, ya lumugwalugwa ayu ta
mabla' nan pun'onngan hinan lugwayu ti pohdonyun abuluton Apo Dios di
onongyu.
14 Mu alyonyuy, Anaad nin ta din'ug da'mi? Manu ay ya inihtiguan
Apo Dios din intulagyuh nun'ahawaanyuh a'ungungayu an inaynayunyun
hinhahalimun, mu imbahhawyu din intulagyun Apo Dios an minaynayun
di pumpohhodanyu!

---

* **2:2** Hay ohah tamun nan papadi ya munwagahdah nan tatagu (Num. 6:23-27). † **2:5** Unu hi Phinehas an imbaluy Levi. ‡ **2:6** Nitudo' nan inat Phinehas hinan Num. 25:7-13. § **2:7** Hay ohah tamun nan papadi ya muntudtududah nan Uldin hinan tatagu (Lev. 10:11). * **2:9** Lev. 19:15. † **2:10** Ac. 17:29. ‡ **2:11** Impawan Apo Dios nan umat hina an iyahawa ti ini ya nalaka nan Hudyun ma'agay'ayan an mundayaw hinan bulul an dayawon di ahawadan agguy kimmulug (Ex. 34:15-16; Deut. 7:1-4; I Ki. 11:1-6). § **2:12** Nan duwan mangipattig hinan Hudyun nangipogpog hi ni'atandah nan a'ahawadan agguy kimmulug ya nitudo' hinan Ezra 9:1-10:44 ya Neh. 13:23-29.

15 Undan agguy da'yu nun'addumon ay Apo Dios ta ma'ohha ayuh odol ya
lennawa? Ya anaad ta ma'ohha ayu? Ta way atonyun umimbaluy ta hi Apo
Dios kulugonda! At ihamadyuy aatyu ta adiyu ibahhaw nan intulagyuh din
a'ungungayuh din nun'ahawaanyu!
16 Ti hi Apo Dios an dayawon tu'un i'Israel ya inalinay, Boholo' ahan
di hiyan! Adi' goh pohdon nan lala'in abohlanay ahawana! At alyo' ta
ihamadyu ta adiyu ibahhaw nan intulagyuh nan a'ahawayu!"

Nan Algaw an Gutud di Ahumalyaan

17 Ya intuluy'un himmapit an hi Malachi an inali' di, "Impahigayuh Apo
Dios hinan hapihapitonyu!"
Mu inaliyuy, "Hay inatmin nangipahigan Hiya?"
At inali' di, "Manu ay ti nan nangalyanyu an hi Apo Dios ya an amin ayun
mangat hi nappuhi ya maphod di pannigna an mun'am'amlong ay da'yu! Ya
inaliyu goh di, Adi tu'u mamolta ti adi damdama haggungon Apo Dios nan
nahamad!"

3

1 Ya inali' goh di, "Tabolon da'yun Apo Dios an nidugah di abalinana ti
alyonay, Tigonyu! At honogo' nan baal'u ta pundadaano' hi owo'. Ya Ha"in
an Dios an hapuhapulonyu ya himbumagga ya immalia' hinan Timplu'.* Ya
nan hohoddonyun iyahupanyun mangipa'innilah nan Tulag ya magadyuh
an umali."†
2 Ya inali' goh di, "Mu hay mangedpol nin eden algaw an umaliana?‡ Ya
hay melwang nin enen gutud di pumpattigana? Ti Hiya ya umat hinan
mabi'ah an apuy an umanang hi gumo', ya umat Hiya goh hi hobon an
humobon.
3 Ti andongona nan pangat di papadin holag Levi ti nihamad di ugalidah
nan pangiyayandah nan e'nongdan Apo Dios an umat hinan aton nan
mun'anang an hinhinona nan bo'on balitu' unu silver ta mamahmah nan
balitu' unu silver.
4 At henen onong nan iJudah ya nan wad Jerusalem an kapitulyuh di ya
ipa'amlongnah Apo Dios an umat hidin inatdah din penghana.
5 Ti alyon Apo Dios an nidugah di abalinanay, Umalia' ta humalyao'
danen mumpun'utung, ya umilugtap, ya nan layah di pangihtiguda, ya nan
mamalbalih nan bunag, ya an amin nan adi mange'gon ay Ha"in, ya nan
mangipaligligat hinan puntamuonda, ya nan umu'utun, ya nan nguhu."

Nan Paddungnay Nangakawandan Apo Dios

6-7 Waday impa'innilan Apo Dios ay ha"in an hi Malachi an inalinay, "Ha"in
an nidugah di abalinanan Dios ya adia' malumluman. At hiyanan da'yun
holag Jacob ya agguy ayu na'ubah. Ti nete"ah din a'apuyuh penghana ya
da'yun amin ya imbahhabahhawyu nan Uldin'u an agguyyu inunud! Mu
haggungona' ay ya haggungo' da'yu goh."
Mu inalin nan tatagun Hiyay, "Hay atonmi mah an managgung ay He"a?"
8 Ya inalin Apo Dios ay diday, "Undan mabalin an ma'akawana'? Mu da'yu
ya paddungnay inakawana'!"
Mu inalin goh nan tatagun Hiyay, "Hay inatmin nangakaw ay He"a?"
Ya hay nambal Apo Dios ay dida ya inalinay, "Nan adiyu pangidatan hinan
mun'iyapuluh bino'layu ya nan adaw'u!
9 Na'idutan ayun amin an himpamabluy ti inakawana'!

---

* **3:1** Nipa'annung hidin immalian nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesu Kristu. † **3:1** Mat. 11:10; Jn. 2:13-16. Hay ituduna ya nan umalian Juan an Mumbonyag. ‡ **3:2** Mipa'annung hinan angunuh di Punligatan di Tatagu ya nan te"an di Hinlibuy Tawon.

10 At hay atonyu ya iyaliyun amin nan mun'iyapulun intamuanyuh nan
Timplu' ta dumo'ol di ma'an hidi, at tigonyu adyay ato' ti ibu'yag'un da'yu
nan numbino'ob'on an do'ol ahan an wagah'u.
11 Ya halimuna' an amin nan inhabalyu ta adi mabegeh, ya pumhod an
bumungan amin nan eho'yuh nan payaw unu uma.
12 At an amin nan Hentil hi abablubabluy ya hapitonday aat di inat'un
nangipa'amlong ay da'yu ya hay aat di ama"aphod di babluyyu. Ha"in an
Dios an nidugah di abalinanay nanapit ene."
13 Ya inalin goh Apo Dios di, "Nun'appuhi din hinapihapityuh aat'u!"
Mu inalidan Hiyay, "Undan way nappuhih hinapitmih aatmu?"
14 Ya tembal Apo Dios an inalinay, "Inaliyu goh udot di, Nan pangita-
muanmin Apo Dios ya mi'id di hulbina! Ya undan way lagbumih pan-
gunudanmih nan immandalna unu nan pangipattiganmin Hiya an nidugah
di abalinanah puntutuyuanmih nan baholmi?
15 Ya mattig an nan mumpahiyan tataguy mun'am'amlong! Ya alyonyu
goh di, Nan mangat hi nappuhi ya diday umadangyan, ya ta"on nan tatagun
mampomampong ay Apo Dios ya mi'id ma'at ay dida!"
16 At ha"in an hi Malachi ya ulgudo' di inat date ti din tatagun nange'gon
ay Apo Dios ya nunhahapitdah aat di amaphodna, at dengngol Apo Dios, at
hiyanan impitudo'na nan ngadandah nan itud'an di ngadan di mange'gon
ya mundayaw ay Hiya.
17 Ya inalin Apo Dios an nidugah di abalinanay, "Diday nahamad hi tatagu'
eden algaw an pangamunga' ay dida, ya diday igohgoha' an umat hinan
ommod an pohpohdonay imbaluynan nunhulbin hiya.
18 At mabalin an tigonyu goh nan nun'abhiwan di aat nan nahamad di
pangatda ya nan mangunud ay Apo Dios, ya nan nappuhiy pangatda an nan
adi umunud."

4

Hay Adatngan nan Algaw Apo Dios

1 Hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya inalinan ha"in goh di, "Imman-
nung an madatngan heden algaw* at an amin nan nappuhiy pangatda ya
nan mumpumpahiyan tagu ya ubaho' dida an umatdah ulut an maganohob.
Ya umat hi aghoban di ayiw an mi'id ah ma'angang an ta"on ah lamutda ya
hapangda.
2 Mu da'yun mange'gon ay Ha"in ya nan abalina' an nahamad ya bumuhu'
an umat hinan algaw an bumuhu', ya ipaphod da'yun umat hinan potang
an ipaphodna goh an amin di patalana. Ya mun'am'amlong ayu an umat
hinan bu'tot an bakan pa'abbuhu' hinan kolalna an munlatlattu'.
3 Ya heden algaw an pangata' ene ya amehonyu nan mangamangat hi
nappuhi, ya umatdah nan hupu' an mipuyut hinan dapanyu."
4 Ya inalin goh Apo Dios an nidugah di abalinanay, "Nomnomonyu din
intudun din baal'un hi Moses an din indat'un hiyah nan Duntug an Horeb†
an Uldin ta way unudon nan holag Israel.
5 Ya honogo' nan propetan hi Elijah ya un madatngan nan nidugah ya
atata'ot an algaw hi punhumalyaanah nan tatagu.

* **4:1** Duway gutud hi nibaag: (1) nan Punligatan di Tatagu (verses 1, 5-6), ya (2) nan Hinlibuy Tawon (verses 2-3). † **4:4** Unu Duntug an Sinai.

6 Ta pumpopohhodona nan o'ommod ya nan imbabaluyda, ti adida ay
aton hana at hay umalia' ya puhio' nan numbabluyanda."‡

‡ **4:6** Mat. 11:13-14; 17:12-13; Mk. 9:11-13; Lk. 1:17. Nahhun din immalian nan propetan hi Elijah ya un din immalian nan propetan hi Elisha, ya hay ipa"elna ya mahhun nan propetan umat ay Elijah (an hi Juan an Mumbonyag) ya un hi Jesus. Ya kulugon nan do'ol an evangelicals an mipattig nan immannung an hi Elijah hinan Punligatan di Tatagu ta ibbaanah Moses ta idadaanday umalian Jesu Kristuh pidwana (Rev. 11:3).

Matthew

Hay Aat Ten Liblu
Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Matthew (unu hi Levi; Lk. 5:27).
Hay Nangitud'an Matthew eten Liblu: nan Hudyu.
Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan adaw an indat Apo Dios.
Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 50 A.D. hi engganah 70 A.D.
Hay Teman ten Liblu: hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios an ma'alih *Messiah* (hinan hapit di Hudyu) unu *Kristu* (hinan hapit di iGreece), at Hiyay alin di Hudyu.
Hay Outline ten Liblu:
Hay NAPATADAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (1:1-17)
Hay NITUNGAWAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (1:18—2:18)
Hay NANGIPA'INNILAH aat nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (3:1-17)
Hay NATAPNGAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (4:1-11)
Hay NUNTAMUAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (4:12—25:46)
Hay NATAYAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (26:1—27:56)
Hay NILUBU'AN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (27:57-66)
Hay NAMAHUAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (28:1-15)
Hay NIPATTIGAN nan Alin Pento' Apo Dios an hi Jesus (28:16-20).

Hay Napatadan nan Ommod Jesus an hi Joseph
(Ruth 4:18-22; I Chron. 3:10-17; Lk. 3:23-38)

1 Hiyah te napatad* hi napu'agan Jesu Kristu an himpangapu ti hi Jesus di
holag David hidin nahup an dana' Abraham:

Hi Abraham hi Engganan David
2 Hi Abraham ya nunholag ta hi Isaac,
ya nunholag hi Isaac ta hi Jacob,
ya nunholag hi Jacob ta da Judah ya nan a'aginan linala'i.
3 Ya nunholag hi Judah ta da Perez ay Zerah an hi inadah Tamar,
ya nunholag hi Perez ta hi Hezron,
ya nunholag hi Hezron ta hi Ram.
4 Ya nunholag hi Ram ta hi Amminadab,
ya nunholag hi Amminadab ta hi Nahshon,
ya nunholag hi Nahshon ta hi Salmon.
5 Ya nunholag hi Salmon ta hi Boaz an hi inanah Rahab,
ya nunholag hi Boaz ta hi Obed an hi inana ya hi Ruth,
ya nunholag hi Obed ta hi Jesse,
6 ya nunholag hi Jesse ta hi David an din ali.

Hi David hi Engganan Jehoiachin
Ya nunholag hi David ta hi Solomon† an hi inana ya ahawan Uriah hidin hopapna.
7 Ya nunholag hi Solomon ta hi Rehoboam,
ya nunholag hi Rehoboam ta hi Abijah,
ya nunholag hi Abijah ta hi Asa.
8 Ya nunholag hi Asa ta hi Jehoshaphat,

* **1:1** Nan patad an nitudo' hinan Lk. 3:23-38 ya hay napatadan Mary an hi inan Jesus. Mu nan patad an nitudo' hi Mat. 1:1-16 ya hay napatadan Joseph. † **1:6** Bahaom nan footnote di Lk. 3:31.

ya nunholag hi Jehoshaphat ta hi Joram,
ya nunholag hi Joram ta hi Uzziah.
9 Ya nunholag hi Uzziah ta hi Jotham,
ya nunholag hi Jotham ta hi Ahaz,
ya nunholag hi Ahaz ta hi Hezekiah.
10 Ya nunholag hi Hezekiah ta hi Manasseh,
ya nunholag hi Manasseh ta hi Amon,
ya nunholag hi Amon ta hi Josiah.
11 Ya nunholag hi Josiah ta da Jehoiachin‡ ya nan a'aginan linala'i. Hidin atagun Jehoiachin di nangabakan nan iBabylon hinan Hudyu, at inyuyda didad Babylon.

Hi Jehoiachin hi Engganan Jesu Kristu

12 Ya nunholag hidid Babylon hi Jehoiachin ta hi Shealtiel,
ya nunholag hi Shealtiel ta hi Zerubbabel.
13 Ya nunholag hi Zerubbabel ta hi Abiud,
ya nunholag hi Abiud ta hi Eliakim,
ya nunholag hi Eliakim ta hi Azor.
14 Ya nunholag hi Azor ta hi Zadok,
ya nunholag hi Zadok ta hi Akim,
ya nunholag hi Akim ta hi Eliud.
15 Ya nunholag hi Eliud ta hi Eleazar,
ya nunholag hi Eleazar ta hi Matthan,
ya nunholag hi Matthan ta hi Jacob.
16 Ya nunholag hi Jacob ta hi Joseph an ahawan Mary an hi inan Jesus an Hiyay ma'alih Alin Pento' Apo Dios (unu Kristuh nan hapit di iGreece).
17 Mipalpu ay Abraham ta nangamung ay David ya himpulu ta opat di napatad hi nahlanahlagan di Hudyu, ya nete"an David goh ta nangamung din nahbutandad Babylon ya himpulu ta opat di napatad hi nahlaganda, ya nete"an den nahbutandad Babylon ya un mitungaw hi Kristu ya himpulu ta opat goh di napatad hi nahlaganda.

Hay Aat di A'ung'ungngan Jesus

Hay Aat di Nitungawan Jesu
(Lk. 2:1-7)

18 Hiyah te ulgud hi aat di nitungawan§ Jesu Kristu: hi Mary* ya niyali ay Joseph† ta mun'ahawada, mu agguyda nun'addum. Ya palpaliwan ya i'innilan Mary an nawadaan, mu nan Na'abuniyanan an Lennaway nunlumun ne han inhabina.
19 Mu na'ahhamad di ugalin Joseph, ya adina pohdon an mabainan hi Mary, at hay ninomnomna ya ihiyana hiya an adina ipa'pa'innila.
20 Ya otog di punnomnomanah aatna ya nolo', ya nun'enap, ya tinnigna han anghel Apu tu'u an inalinan hiyay, “He"a, Joseph an holag David, ya adi'a bumain an mangahawan Mary ti henen inhabina ya hay limmun nan Na'abuniyanan an Lennawa.
21 At itungawna, ya lala'i, ya hay ingadanyu ya hi Jesus‡ ti Hiyay *mamaliw* hinan bahol di tatagu.”§

---

‡ **1:11** Hay ohah ngadana ya *Jeconiah*. Bahaom nan footnote di Lk. 3:31 ta innilaom di na'idutana (Jer. 22:30). § **1:18** Mid mapto' ya na'at hidin 5 unu 6 B.C. * **1:18** Unu *Miriam* hinan hapit di Hudyu. Agguy tu'u inilay pohdon nan ngadanan ibaga. † **1:18** Hay pohdonan ibaga ya *olom ni' ya udman Apo Dios*. ‡ **1:21** Hay pohdonan ibaga ya *bumaliw*. § **1:21** Psa. 130:8.

22 Ya na'at hana ta mipa'annung din inalin Apo Dios hidin propetana ti
inalinay,
23 "Munhabi han babain mid ah lala'ih nangelo' ay hiya,
ya muntungaw, at lala'i,
ya hay ipingadanda ya hi Emmanuel*
an hay pohdonan ibaga ya *wah Apo Dios ay ditu'u*."
24 Ya unat goh bimmangon hi Joseph ya inunudna din inalin di anghel, at
inahawanah Mary.†
25 Mu agguyda nundelloh an nolo' ta nangamung unna intungaw han
lala'in imbaluyna. Ya nginadnan Joseph ta hi Jesus.

2

*Nan Nun'anomnoman an Linala'in Numbihhitan Jesus**

1 Nepto' hi nun'alian Herod† di nitungawan Jesus ad Bethlehem‡ hidih nan
Provinciad Judea ya waday linala'ih nanginnilan mangimmatun hinan bit-
tuan.§ Ya agguy nadnoy hi nitungawan Jesus ya nakakdah nan babluydan
buhu'an di algaw ta immuydad Jerusalem.
2 Ya ni'hapitdah din tatagun inaliday, "Goh di wadan ne han pa'ittungaw
an mun'alih nan Hudyuh awni? Tinnigmi han bittuan an bimmuhu'
hinan buhu'an di algaw hinan babluymi an hiyay nangimmatunanmih
nitungawana, at hiyaat un ami immalih tu ta dayawonmi Hiya."
3 Ya unat goh dengngol nan Alin hi Herod hene han inalin din linala'i ya
ma"od'od, ya umat goh hinan tatagud Jerusalem.
4 Ya inayagan Herod an amin din a'ap'apun di papadi ya din muntudtuduh
nan Uldinda ta na'amungda, ya inalinan diday, "Hay itungawan nan
dedennonyun Hudyun ma'alih Alin Pento' Apo Dios an ap'apuyu?"
5 Ya tembaldan inaliday, "Hidid Judea hinan babluy ad Bethlehem, ti hay
intudo' din propeta ya inalinay:
6 Da'yun iBethlehem hinan Provinciad Judea
ya wadan da'yu han ap'apu an na'abbagbagtu ya un an amin nan
a'ap'apud Judea.
Ti waday ohan da'yun mumbalin hi mumpapto',
ya Hiyay manalimun hinan tatagu' an i'Israel."*
7 At inayagan Herod danen nun'anomnoman an linala'in mangili ta
mahmahanay anuud di hopap di nipattigan ne han bittuan, mu agguyna
impa'innilah nan tataguy nangipa'ayaganan dida.
8 Ya hennagna dida ta umuydad Bethlehem, ya pinadana didan inali-
nay, "Ihamhamadyun manama' enen ung'ungngan nitungaw, mu adya
inah'upanyu ya impaadyu ta umalia' an mi'dayaw."

---

* **1:23** Isa. 7:14. † **1:24** Ma'ahhapul an ag'agadan mun'ahawa ta adi mapatoy da Mary ya nan inhabina ti intudun nan Uldin an mapatoy nan balahang hi un munhabi (Deut. 21:20-21). Bahaom goh nan footnote di Jer. 31:22. * **2:** Mid mapto' ya na'at hidin 4 B.C. † **2:1** Hay nun'alian Herod an Nidugah ya hidin 37-4 B.C. Hi Herod ya ohah nan holag Esau, at nitulang hinan Hudyu, mu imbilang nan Hudyu hiya an bo'on Hudyu ti Hentil. Atata'ot hiyan ali ti impipatoyna nan ahawana, ya nan tulun imbabaluynan linala'i, ya hi inan ahawana, ya nan lala'in agin ahawana, ya hi ulitaona, ya nan linala'in ung'ungungngad Bethlehem (verse 16). Mu hay amaphodna ya hidin 20 B.C. ya ente"anan nangipipaphod hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya ta"on un natoy hidin 4 B.C. mu ninaynayun di nangipaphodana ta engganah din 64 A.D. hi nangelpahana. ‡ **2:1** Hay pohdon nan ngadan ten higib an ibaga ya *babluy an awadan di ma'an*. § **2:1** Mattig an mid ah itudun nan Biblia an tuludan linala'i. * **2:6** Mic. 5:2.

9 Ya unat goh dengngoldah nen inalin Herod ya nakakda. Ya hidin nun-
daldallananda ya tinnigda goh din bittuan an hiyah de goh din bimmuhu'
hi buhu'an di algaw an inyun'unnanan umuy ta itudunay owonda. Ya unat
goh nitungul hinan wadan de han ung'ungnga ya inta'dogna.
10 At ma"am'amlongda!
11 Ya unat goh himmigupdan de han abung ya tinnigdah de han
ung'ungnga ya hi inanan hi Mary. Ya nunhippidan nundayaw ay Hiya,
ya inong'alday adaw de han ung'ungnga, ya indatdan Hiya nan balitu', ya
incense, ya myrrh.†
12 Ya unat goh nolo'da ya nun'enapda, ya pinadanan Apo Dios dida ta
adida mumbangngad ay Herod, at hiyanan ene'wadah udum an dalan hidin
numbangngadandah babluyda.

Hay Nangilayawan Joseph ay Jesus ta Inyuynad Egypt

13 Unat goh nakak din nun'anomnoman an linala'i ya nolo' hi Joseph,
ya nun'enap, ya tinnigna han anghel Apu tu'un inalinay, "Bumangon'a ta
ekakmu han ung'ungnga ya hi inana ta lumayaw ayu ta umuy ayud Egypt.
Ya mihina ayuh di ta nangamung di alyo' hi akakanyu ti henen ung'ungnga
ya ipahama' Herod ta ipapatoyna."
14 At bimmangon hi Joseph eden labi, ya enekakna daden hin'ina ta
immuydad Egypt,
15 at nihihinnadah dih engganay un natoy hi Herod. Heten na'at di
nipa'annungan din impitudo' Apo Dios hidin propetan inalinay,
"Ayaga' han Imbaluy'u ta taynanad Egypt."‡

Hay Nangipapatayan Herod hinan Ung'ungungngad Bethlehem

16 Unat goh inilan Herod an imbahhaw din mangiliy inalina ya bim-
mungot. At inyuldina ta patayondan amin di ung'ungungngan linala'id
Bethlehem ya nan neheggon an babluy ad Bethlehem an mete"ah di
an pa'ittungaw ta nangamung megpong hi duway tawona ti inalin din
mangilin hiyay duway tawonah hopap di nannigandah din bittuan.§
17 Ya heden inat Herod ya hiyay nangipa'annung hidin inalin din propetan
hi Jeremiah an inalinay,
18 "Waday madngol hidid Ramah
ti wadaday mango"ongol an umanebel
an nan holag Rachel ti lugwalugwaanda nan imbabaluyda.
Ya lumugwalugwada an adida ma'al'alu'
ti natoydan amin din imbabaluyda."*

Hay Numbangngadan da Joseph an Nalpud Egypt†
(Lk. 2:39-40)

19 Unat goh nalpah an natoy hi Herod ya nun'enap goh hi Joseph hidid
Egypt, ya tinnigna han anghel Apu tu'un
20 inalinay, "Bumangon'a ta ekakmu han ung'ungnga ya hi inana ta mum-
bangngad ayud Israel ti nun'atoy din nangalih mamatoy enen ung'ungnga."
21 At bimmangon hi Joseph, ya enekakna din hin'ina ta numbangngaddad
Israel.

---

† **2:11** Hiyah ne nabalul an ma"aphod di hunghungna an nalpuh nan ayiw an mabalin an miyagah.
‡ **2:15** Hos. 11:1. § **2:16** Gapu ta it'ittang an babluy ad Bethlehem at manghan nin di napatoy hidi ya hinan neheggon an babluy hidi. * **2:18** Jer. 31:15 (bahaom goh nan duwan footnotes ten verse).
† **2:18** Mid mapto' ya na'at hidin 3 unu 2 B.C.

22 Ya unat goh dimmatongdad Israel ya dengngol Joseph an nipallog hi
Archelaus‡ ay amanan hi Herod ta hiyay nun'ali goh hinan Provinciad
Judea, at tuma'ot hi Joseph an mihinah di. Ya nun'enap goh, ya pinadanan
Apo Dios, at immuydah nan Provinciad Galilee.
23 Ya immuyda nunhituh nan babluy an ngadanay Nazareth.§ Ya heden
inatday nangipa'annung hidin inalin han propetah din penghanan inalinay
Hiya ya ma'alih nan ay *hapang*.*

3

Hay Aat di Nangul'ulgudan John hinan Hapit Apo Dios (Mk. 1:1-8; Lk. 3:1-20; Jn. 1:15-28)

1 Heden gutud* ya wadah John an Mumbonyag an muntudtuduh nan
mapulun hinan Provinciad Judea,
2 ya umat hituy intudunan inalinay, "Hay mahapul ya muntutuyu ayuh
nan ina'inatyun nappuhi ta du'gonyu ti hi Apo Dios an mumpapto' ad
abuniyan ya magadyuh di pumpapto'ana goh hitun luta!"
3 Ya hi John heden inulgud nan propetan hi Isaiah an inalinay,
"Wada han mumbugaw an muntudtuduh nan mapulun an alyonay,
Idadaanyu ta ipaphodyuy owon Apu tu'u!"†
4 Nan lubung John ya na"abol an nalpuh dutdut di kamilu,‡ ya hay
imbalikisna ya lalat, ya hay onona ya dudun§ ya nan danum di iyu'an.
5 Ya immuydan hiya nan tatagun nalpud Jerusalem, ya ni'yuyda goh din
do'ol an tatagun nalpuh nan abablubabluy ad Judea ya hinan neheggon
hinan Wangwang an Jordan.
6 Ya waday numpangitutuyuh baholda, at numbonyagan John didah nan
Wangwang an Jordan.
7 Unat goh tinnig John an do'olday Pharisees* ya nan Sadducees† an
immuy ay hiya ya inalinan diday, "Umat ayuh ha'u'u ti hay ugaliyu ya
nala'eng ayun mangat hi nappuhi! Anaad ta umali ayuh tu? Undan
alyonyuy un ayu mabonyagan at mabaliwan ayuh nan agadyuhan di
bumungtan Apo Dios?
8 Mu bo'on, ti mahapul an atonyuy maphod ta hiyay pangimmatunan hi
un makulug an nuntutuyu ayuh baholyu!
9 Alyonyu nin di mabaliwan ayu ti ditu'uy holag Abraham, mu bo'on hene
abaliwan di tagu! At adiyu ehdol hi un ditu'uy holag Abraham, ti gulat ta
pohdon Apo Dios at hatun batu ya pumbalinona ta diday holag Abraham ta
mihukat ay da'yu, at hay mamaliw mah ay da'yu?

---

‡ **2:22** Hay nun'aliana ya hidin 4 B.C. hi engganah din 6 A.D., ya impapto'nay duwan provincia an ad Judea ya ad Samaria. Ya gapu ta nidugah an atata'ot nan nun'aliana at inaanda hiyah din 6 A.D. § **2:23** Hay pohdonan ibaga ya *hapang*. * **2:23** Isa. 11:1; Jer. 23:5; 33:15. * **3:1** Mid mapto' ya hidin 26 A.D. † **3:3** Isa. 40:3. ‡ **3:4** Nan na"abol an lubung an nalpuh dutdut di animalnay immannung an lubung di propeta (Zech. 13:4). § **3:4** Hay kulugon nan udum ya hiyay ohan bungan di ayiw an ma'alih *ayiw an dudun* (unu locust tree) ti do'ol di umat hitun ayiw hinan pingit di Wangwang an Jordan. Mu alyon nan udum an hiyay insecto an dudun, ya henen insecto ya mabalin an mihda (Lev. 11:21-22). * **3:7** Unu nan Palisiu, ya hay pohdon nan ngadanda an ibaga ya *nan nilahhin*. Dida ya ak'akiddidan sectah nan lelehyon di Hudyu ti ihihi'aldan mangunud hinan Uldin Moses, mu inununudda goh nan do'ol an ugalidan nalpuh nomnomda. Ya hay bilangdah abablubabluy ad Israel ya 6,000. † **3:7** Unu nan Haduki. Dida ya adida ak'akiddin sectah nan lelehyon di Hudyu, ya agguyda inabulut nan amahuan di tagu.

10 Ti ta"on un ad ugwan ya ten nadedennan nan nangdon hi wahay an
munlongoh hinan ayiw an adi bumunga, at gulat ta da'yuy umat hinan ayiw
at mipa'wah ayuh nan apuy!
11 Ha"in ya hay pamonyag'u ya danum ta hiyay panginnilaan hi nun-
tutuyuanyuh baholyu. Mu waday umalin nabagbagtu ya un ha"in an
paddungnay adia' umdah himbutna, ya hay pamonyagnan da'yu ya nan
Na'abuniyanan an Lennawa ya nan ay apuy.
12 Ya paddungnay ino'odnanay pallungan hi panaapnah bogah ta nan
bogah ya amungona ta iyalangna, mu nan dugi ya gohbon nan apuy an adi
mabmabba!"

Hay Nabonyagan Jesus‡
(Mk. 1:9-11; Lk. 3:21-23; Jn. 1:29-34)

13 Palpaliwan ya immalih Jesus an nalpud Galilee, at immuy hinan
Wangwang an Jordan an awadan John ta mumpabonyag.
14 Ya inal'alu' John hi Jesus an inalinay, "Hay maphod ya He"ay mamonyag
ay ha"in ta bo'on ha"in di mamonyag ay He"a!"
15 Ya tembal Jesus an inalinay, "Manu ti umat hina mu ad ugwan ya
maphod hi unta unudon an amin di penhod Apo Dios hi ma'at." At inabulut
John mahkay.
16 Unat goh nabonyagan hi Jesus ya intadunan dimma'al hinan pingit di
wangwang. Ya niluwat ad abuniyan, ya tinnigna nan Na'abuniyanan an
Lennawan mun'ohop an umat hinan kalapatiy tigawna, ya numpattu' ay
Hiya.
17 Ya wada han himmapit ad abuniyan an inalinay, "Hiyah ne Imbaluy'un
pa'appohpohdo' an mangipa'amlong ahan ay Ha"in!"

4

*Hay Nampongan nan Diyablun Jesus**
(Mk. 1:12-13; Lk. 4:1-13)

1 Initnud nan Na'abuniyanan an Lennawah Jesus ta immuydah nan
mapulun ta way aton nan diyablun mampong ay Hiya.
2 Ya napat di algaw hi agguy nanganan Jesus, at ma'ahhinnaang.
3 Ya immuy ay Hiya nan diyablu, ya inalinay, "Un ay He"ay Imbaluy Apo
Dios at alyom ay danen batu ta mumbalindah tinapay."
4 Mu agguy inunud Jesus henen inalina, mu tembalnan inalinay, "Hay
impitudo' Apo Dios ya inalinay,
Bo'on hay ma'an ya anggay di aptan hi itaguan di tagu
ti mahapul an edenol hi an amin hinan Hapit Apo Dios."†
5 Ya initnud nan diyabluh Jesus hi ad Jerusalem an nan me'gonan an
babluy, ya impattu'nah nan na'abbagbagtun tulid nan Timplu,‡
6 ya inalinay, "Un ay He"ay Imbaluy Apo Dios ya iyugpahmu ti mi'id ma'at
ay He"a! Ti inalin di impitudo' Apo Dios di,
Mandalon Apo Dios nan a'anghelna ta diday manalimun ay he"a.
At he'maton da'ah nan agaham
ta adi mihuplit di hu'im hinan batu."§
7 Ya tembal Jesus an inalinay, "Adi' unudon nan inalim ti paddungnay un'u
tapngan hi Apo Dios. Ti hay impitudo'na goh ya inalinay,

‡ **3:12** Mid mapto' ya na'at hidin 26 B.C., ya tulumpuluy tawon Jesus nin (Lk. 3:23). Ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. * **4:** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. † **4:4** Deut. 8:3. ‡ **4:5** Hay inata'nangna an nipalpuh nan Hadog an Kidron hi ampana ya 100 an umpi. § **4:6** Psa. 91:11-12.

Adiyu tapngan hi Apuyun hi Apo Dios.”*
8 Ya initnud nan diyabluh Jesus ta immuydah nan ata'nang ahan an duntug ta impa'amang nan diyablun amin di numbino'ob'on an pumpapto'an hitun luta an mun'aphod ya ma'amnawan.
9 Ya inalin nan diyablun Hiyay, “Un adya munhippi'ah inayunga' ta dayawona' at an amin hadi ya idat'un He"a.”
10 Ya tembal Jesus an inalinay, “He"a, Satanas, ya taynana'! Adi' unudon henen inalim! Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
Hay mahapul ya Ha"in an Apuyun hi Apo Dios di dayawonyu ya anggay,
ya Ha"in ya anggay di itamuanyu.”†
11 At tinaynan nan diyabluh Jesus, ya nidatong nan a'anghel ta hinalimunanda Hiya.

Hay Nangete"an Jesus an Nuntudtudu (Mk. 1:14-15; Lk. 4:14-15; Jn. 4:3, 43-45)

12 Unat goh dengngol Jesus an nibalud hi John‡ hidih nan Provinciad Judea ya tinaynanah den babluy ta numbangngad hinan Provinciad Galilee.
13 Ya immuy hi abungdad Nazareth, mu agguy nunhituh di ti immuy ad Capernaum an ni'hitu. Ya henen babluy ya wah nan pingit di Lobong an Galilee, ya henen lutan nunhituwana ya hiyay nunhituwan nan holag Zebulun ya nan holag Naphtali.
14 Hay nunhituwan Jesus hidi ya hiyay nipa'annungan din inalin di propetan hi Isaiah an inalinay,
15 “Nan babluy an nunhituwan nan holag Zebulun ya nan holag Naphtali ya neheggon hinan baybay,
ya nan tataguh nan neheggon hinan Wangwang an Jordan,
ya nan babluy goh di bo'on Hudyud Galilee,
16 ya hanan babluy ya paddungnay nahelngan nan numpunhituh di ti nun'abaholanda,
ya henen helong ya pumatoy ay dida.
Mu awniat paddungnay waday Ongol an Potang,
at maptangandan ne han Potang!”§
17 Hay ni'hituwan Jesus hidid Capernaum di nangete"anan nuntudtudu an inalinay, “Muntutuyu ayuh nan inatyun nappuhi ta du'gonyu ti hi Apo Dios an mumpapto' ad abuniyan ya magadyuh di pumpapto'ana goh hitun luta.”

Hay Nangayagan Jesus hinan Manidu' (Mk. 1:16-20; Lk. 5:1-11)*

18 Unat goh mundaldallanan hi Jesus hinan pingit di Lobong an Galilee ya tinnigna han hin'agin hi Simon (an mungngadan hi Peter) ya han aginan hi Andrew an manidu'da.
19 Ya inalin Jesus ay diday, “Mitnud ayun Ha"in ta puntamuo' hi paddungnay manidu' hinan tatagu ta kulugona'.”
20 Ya nonong ya tinaynanda din hidu'da ta inunudda Hiya.
21 Ya unat goh bimmataanda ya tinnig Jesus goh han hin'agin dana' Zebedee an da Jacob† ay John an didan amin ay da amadan wah didah nan bangkan idadaanday hidu'da. At inayagana goh dida.

---

* **4:7** Deut. 6:16. † **4:10** Deut. 6:13. ‡ **4:12** Hi John an Mumbonyag. § **4:16** Isa. 9:1-2. * **4:17** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. † **4:21** Ta"on un nan ngadan an *Jacob* di nitudo' hinan hapit di iGreece hitu mu nibahhaw nan do'ol an translation di English ti intudo'day *James*. Bahaom nan introduction di Liblu an Jacob ta innilaom di gapuna.

22 Ya nonong ya tinaynanda nan bangkada ya hi amada, ya inunudda goh
hi Jesus.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan way Dogohna‡ *(Mk. 1:35-39; Lk. 4:42-44)*

23 Ya lene'od Jesus nan abablubabluy ad Galilee ta muntudtuduh nan
ahimbahimba'an di Hudyu ta imbabbaagnay Maphod an Ulgud an hay
aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan, ya nun'ipa'adaogna nan
numbino'ob'on an dogoh din tatagu.
24 Ya nundongol hinan abablubabluy hinan Provinciad Syria hanan
ina'inatna, at hiyanan nun'iyuydan Hiya din tatagun numbino'ob'on di
dogohda, ya din mun'oldah, ya din nun'adahay. At impa'adaogna didan
amin.
25 Ya do'olda ahan di tataguh mangunud ay Hiya an nalpud Galilee, ya ad
Decapolis, ya ad Jerusalem an kapitulyud Judea, ya nan udum goh an babluy
ad Judea, ya nan numpunhituh nan babluy hi dammang di Wangwang an
Jordan.

5

*Hay Intudun Jesus hinan Duntug** *(Lk. 6:20-36)*

1 Tinnig Jesus an do'ol di tatagu, at nunti'id hinan duntug, ya inumbun. Ya
unat goh lini'ub nan himpulu ta duwan intudtuduwana Hiya
2 ya ente"anan nuntudtudun dida.

Hay Aat di Wagah

Ya inalin Jesus di,

3 "Mawagahan nan tatagun iniladan adida abalinan hi un mid badang Apo
Dios
ti diday middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan!
4 Mawagahan nan munlungdaya
ti al'alu'on Apo Dios dida!
5 Mawagahan nan ma'uya
ti ipahakup Apo Dios ay dida tun luta!
6 Mawagahan nan tatagun ma"amnaw an mangat hi pohdon Apo Dios
ti ihamad Apo Dios an mangipa'annung hinan ato'atonda!
7 Mawagahan nan mammo' hi ibbada
ti hom'on goh Apo Dios dida!
8 Mawagahan nan tatagun hi Apo Dios ya anggay di nomnomondah un-
udonda
ti diday mannig ay Apo Dios!
9 Mawagahan nan mangipapanuh hinan mumbobohhol
ti ibilang Apo Dios didah imbabaluyna!
10 Mawagahan nan mipaligligat an dumalat nan pangatandah nan pohdon
Apo Dios
ti diday middum hinan pumpapto'anad abuniyan!
11 Immannung an mawagahan ayuh un da'yu hiwihiwitan hinan
tatagu, ya impaligligat da'yu, ya ipabahobahol da'yu an dumalat di pan-
gunudanyun Ha"in.

---

‡ **4:22** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

* **5:** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

12 Dumenodenol ayu ti do'ol di lagbuyuh matalepon ad abuniyan. Ya hiyah ne umat hinan ina'inat din tataguh nan do'ol an propetah din penghana."

Hay Nipa"el an Umat hi Ahin ya Hilaw

13 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Da'yun kumulug ya umat ayuh ahin ta ahinanyun amin di tataguh tun luta. Mu pinumhaw ay nan ahin ya adi mabalin an mipabangngad di tamtamna, at mitapal, ya enegpa' nan tatagu.
14 Ya umat ayu goh hinan hilaw ta hilawanyuy nomnom an amin nan tataguh tun luta. Ya umat ayu goh hinan babluy an nipattu' hinan buludnan mamallag di hilawda.
15 Tolganyu ay nan hilaw ya adiyu hanian hinan pamahan, mu unyuat ipattu' hinan nabagtu ta way aton nan tataguh nan abung an mabnangan.
16 Ya umat goh ay da'yu ti paddungnay benenanganyuy tatagu. At mahapul an atonyu ta way atondan mannig hinan maphod an ugaliyu, at hapitonday amaphodan Ama tu'ud abuniyan."

Hay Nuntugunan Jesus hinan Hudyu ta Unudonday Uldin Moses

17 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Adiyu nomnomon an manu ay immalia' ya ta mi'ido' din inyuldin Moses ya din intudtudun din propetah din penghana, ti hay aat di inalia' ya ta itudtudu' di pohdondan ibaga.
18 Heten alyo' ya adiyu al'aliwan ti adi mapogpog di inyuldin Moses ta nangamung di pogpog tun luta ya ad abuniyan, ti ta"on ah ohah kulit an pa"it'ittang ya adi magahgahnian!
19 At hiyaat un nan tagun adi mangunud hi ta"on un itang hinan Uldin ya ituduwanay udum ta adida goh unudon ya henen tagu di na'ampa ahan hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan. Mu nan tagun mangunud hinan Uldin ya ituduna goh hinan udum an tatagu ta unudonda ya hiyay nabagtuh nan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan.
20 At padana' da'yu ta mahapul an nahamad di atonyun mangunud hinan pohdon Apo Dios ya un hay aton nan mangitudtuduh nan Uldin ya nan Pharisees, ti adiyu ay aton at adi ayu middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan."

Hay Nitudtuduwan di Aat di Bungot

21 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Hay intugundah din tataguh penghana ya inaliday, Adi ayu pumatoy hi tagu ti nan pumatoy ya humalyaon di huis, ya impapatoyna.[†]
22 Mu hay alyo' ya ta"on nan tagun mabungot hi ibbana ya miyuy goh hinan huis. Ya gulat goh ta nan tagun mi'hapit hinan ibbana ta hiwitana ya miyuy hinan Konsehal[‡] ta diday mangipanuh. Ya nan tagun mangalih nan ibbanay, Mid hulbim! ya moltaon Apo Dios hiyah nan apuy ad imbelnu.
23 Gulat ta iyuyyuy onong Apo Dios hi epe'nongyu, ya henen pangiyayanyu ya nipaddeh an ninomnomyun waday umi'ingol ay da'yu,
24 at hay mahapul ya umuy ayuh nan numbaholanyu ta muntutuyu ayu ta aliwana ya unyu mahkay epe'nong nan onongyun Apo Dios.
25 Gulat ta waday mangidiklamun da'yu ya mahapul an mi'hapit ayun hiya, ti adiyu ay at idiklamu da'yuh nan huis ta nan huwis di mangipiyuy ay da'yuh nan pulis, at mibalud ayu.
26 Mu ten alyo' ay da'yu an hay mahapul hi atonyuh un ayu mibo'tan hinan baludan ya idatyun amin di bayad di moltayu an ta"on un ah hepeng."

---

† **5:21** Ex. 20:13. ‡ **5:22** Unu Kabohelya unu Sanhedrin. Hiya ya umat hinan Supreme Court di Hudyu.

Hay Nitudtuduwan di Aat nan Umilugtapan

27 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Dengngolyu goh nan tugun an alyonay,
Adi ayu umilugtap.§
28 Mu alyo' ay da'yuy, Ta"on un wah nomnom di lala'iy umamnawanah
nan babai ta penhodnan elo' ya paddungna damdamay unna enelo'.
29 At hiyanan gulat ta nan amnawan di matayu ta hiyay dumalat hi
abaholanyu ya odolnah unyu ukiton ya intapalyu, ti onaynah un ohah nen
matah mitapal ya un henen mitapal an amin di odol hi ad imbelnu.
30 Ya umat goh hinan amnawan di ngamay ti gulat ta hiyay dumalat hi
abaholanyu ya onaynah unyu putulon ya intapalyu, ti onaynah un ohah nen
ngamay hi mitapal ya un henen mitapal an amin di odol hi ad imbelnu.”

Hay Nitudtuduwan di Munhiyan an Nunhimbaluy

31 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Hay intugunda goh hidin penghana
ya inaliday, Gulat ta ihiyan nan lala'iy ahawana ya mahapul an waday
permaanah nitud'an di nunhiyananda ta idatnah nan ahawana.*
32 Mu ten alyo' ay da'yuy, Nan lala'in mangihiyan hi ahawana an bo'on
hay nangilugtapanan hiyay dumalat ya mabaholan hi un hiyay dumalat hi
umilugtapan nan babai. Ya mabaholan goh nan lala'in mamentan hinan
babain nihiyan.”

Hay Nitudtuduwan di Punhapataan hinan Way Itulag

33 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Dengngolyu goh din intugundah din
penghanan inaliday, Adiyu ibahhaw di itulagyuh unyu ihapatan Apu tu'u.†
34 Mu ten alyo' ay da'yuy, Wada ay di itulagyu ya adiyu ihapata. At adiyu
ihapatad abuniyan ti hiyay umbunan Apo Dios an mumpapto'.
35 Ya adiyu goh ihapatah tun luta ti paddungnay hiyay pangidah'ayanah
hu'ina. Ya adiyu goh ihapatad Jerusalem ti hiyay babluy nan
na'abbagbagtun Ali.
36 Ya ta"on nan odolyu ya adiyu ihapata ti hiyay limmun Apo Dios, at hi
Apo Dios di okod ya bo'on da'yu. Ti ta"on un ah ohah uban unu bo'on uban
ya mid ologyun munlumu ti Hiyay okod.
37 Hay maphod hi alyonyuh un ayu mi'tulag ya alyonyuan, Oo, ato'! ya un
ay adiyu ya alyonyuan, Adi' aton! ya ammuna. Adi ayu munlayah, at adi
mahapul hi unyu ihapatay itulagyu ti nan layah ya nalpuh nan diyablu.”

Hay Nitudtuduwan di Aat di Balloh

38 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Dengngolyu ya inilayu din tugun an
alyonay, Pilukon ay nan taguy matan di ibbana ya mahapul an mapilok goh
di matan nan pimmilok, ya pengawan ay goh nan taguy baban di ibbana ya
mahapul an mapengawan goh nan pimmengaw.‡
39 Mu ten alyo' ay da'yuy, Wa ay di aton di ibbayun da'yuh nappuhi ya
adiyu iballoh. Ya gulat ta waday manapa' hi apengyu ya adiyu iballoh.
40 Ya gulat ta waday mangidiklamun da'yu ta alanday inlubungyu ya
iddumyun idat nan jacketyu.
41 Ya gulat ta ipilit nan tindalun mangipadon hinan makutudan da'yuh
ohay kilomitlu ya ta"on ya inodnanyuh duway kilomitlu.
42 Ya an amin di mun'adaw ya adi ayu na'ekkotan, at idatanyu. Ya un ay
pohdondan bonhon di gina'uyu ya ipabnohyu.”

---

§ **5:27** Ex. 20:14; Deut. 5:18. * **5:31** Deut. 24:1. † **5:33** Ecc. 5:4. ‡ **5:38** Ex. 21:24; Lev. 24:20; Deut. 19:21.

Hay Nitudtuduwan di Pamhodan hi Buhul
(Lk. 6:27-28, 32-36)

43 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Dengngolyu din tugun an alyonay,
Pohdonyu nan mamhod ay da'yu,§ mu abohlanyu nan mi'bohhol ay da'yu.
44 Mu ten alyo' ay da'yuy, Ta"on un nan mamohol ay da'yu ya pohdonyu
goh. Ya nan mamaligat ay da'yu ya iluwaluanyu dida
45 ta hiyay attigana an imbabaluy da'yun Ama tu'ud abuniyan. Ti limmun
Apo Dios di potang ta way pun'algawan nan tatagun nahamad di ugalina ya
nan nappuhiy pangatna, ya limmuna goh di udan hi pananum an amin nan
tatagun un'unnud ya nan adi umunud hinan Uldina.
46 Gulat ta nan mamhod ay da'yuy pohdonyu ya anggay ya mid ahan
lagbuyun ne, ti ta"on un nan mapihul an tatagun mun'amung hi buwit ya
umat goh hinay atonda.
47 Ya gulat ta nan liligwayu ya anggay di apngaonyu ya umat ayu
damdamah nan agguy kimmulug ti umat hinay atonda.
48 At hay mahapul ya na'ahhamad di ugaliyu ta umat hi ugalin Ama tu'ud
abuniyan an na'ahhamad.”

6

Hay Nuntudtuduwan Jesus hi Aat di Bumadangan hinan Nawotwot

1 Innayun goh Jesus an nuntudtuduh din himpulu ta duwan in-
tudtuduwanan inalinay, “Da'yun mangunud ya emayaanyu ta bo'on hay
pannigan di do'ol an tataguy pangatanyuh maphod hinan tatagu. Ti atonyu
ay hina ya mid lagbuyun Ama tu'ud abuniyan ene.
2 At wa ay ta ehmo'anyu nan nun'awotwot ya adiyu ipatpattig hinan
tatagu ta adi ayu umat hinan tatagun unda ipatpattig di pun'idatandah nan
a'abung an a'amungan di tatagu ya hinan kulha ta way aton di tatagun
mangiting'in dida. Mu umannung heten alyo' ay da'yu ti mi'id ahan di midat
hi lagbuda ti nannalpah an nidat ay diday lagbuda.
3 At gulat ta way ipa'dawyuh nan nun'awotwot ya adiyu ipa'pa'innilah
i'ibbayu
4 ta mid ah manginnila ti hi Ama tu'un nanginnilan amin an ta"on un
hanan agguy nipa'innila ya idatnay lagbuyu.”

Hay Nitudtuduwan di Punluwaluan ay Apo Dios
(Lk. 11:2-4)

5 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Gulat ta munluwalu ayun Apo Dios ya
adi ayu umat hinan aton nan tatagun balbaliy atonda. Ti popohdondan
tuma'dog an munluwaluh nan himba'an di Hudyu ya hinan way pundit-
tuman di kulha ta pangintitigan nan tatagu. Mu umannung heten alyo' ti
nan pangiyamlaan nan tataguh atonda ya hiyay lagbuda ya anggay.
6 Mu hay atonyu ya humigup ayuh nan kuwaltuyu, ya intangobyuy
pantaw ya un ayu munluwalun Ama tu'un adi matmattig. Ti hi Ama tu'un
mannig ene han agguy na'innilan inatyu ya idatnay lagbuyu.
7 Gulat ta munluwalu ayu ya bo'on nan mid hulbinay gunyu lupiton an
alyon an umat hi aton nan adi kumulug. Ti hay inilada ya donglon Apo Dios
di luwaluda ti inadu'adu"oyda.
8 At adiyu iyunnud hinan atonda ti i'innilan Ama tu'uy mahapulyu ya
unyu ibagan Hiya.
9 At umat hituy atonyuh un ayu munluwalu:
Amamin wad abuniyan,

§ **5:43** Lev. 19:18.

e'gonan da'a ni' ahan an Dios hinan tatagu.
10 Ya He"ay mumpapto' goh hitun luta
ti nan pohdom an ma'at hitun luta ya umat goh hi ad abuniyan.
11 Idatmu ni' di itanudmih a'alga'algaw,
12 ya aliwam ni' di baholmi
ti ten aliwanmi goh di numbaholan di i'ibbamin da'mi.
13 Ya adi ni' da'mi tapngan,
ya baliwan da'mi ta adi da'mi itudul hinan diyablu.*
14 Aliwanyu ay di bahol nan tagun numbahol ay da'yu at aliwan goh Ama
tu'ud abuniyan di baholyu.
15 Mu adiyu ay aliwan di numbaholan di i'ibbayun da'yu ya adi goh aliwan
Ama tu'ud abuniyan di baholyu."

Hay Nitudtuduwan di Punlangduan

16 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Gulat ta munlangdu ayu ya ipaphodyuy
angahyu ta adi mattig di punlangduanyu an umat hi aton nan munlayah an
tagu ti ipattigdah angahda ta innilaon nan tatagu an dida ya munlangduda.†
Mu donglonyuh ten alyo' ti nan pangiyamlaan nan tatagun dida ya hiyay
lagbuda ya ammuna.
17 Hay atonyun munlangdu ya munhugud ayu, ya ipaphodyuy angahyu‡
18 ta adi ma'innilah un ayu munlangdu, at hi Ama tu'un hi Apo Dios an
nanginnilan amin an ta"on nan agguy nipa'innila ya idatnay lagbuyu."

Hay Nitudtuduwan di Aat di Umadangyanan ad Abuniyan (Lk. 12:32-34)

19 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Adiyu hayupon di umadangyananyuh tun
luta ti malu'lu', ya lumati, ya akawon di mangakaw.
20 Mu hay hayuponyu ya nan nun'abalul an pumhodanyud abuniyan ti
hidi ya mi'id di lu'lu', ya lati, ya mangakaw.
21 Ti hay awadan di inadangyanyu ya hiyay nonomnomonyu!"

Hay Nitudtuduwan di Aat di Mata

22 Innaynayun Jesus an nun'ulgud an inalinay, "Hay matay panigaw di
odol. Maphod ay di mata ya ma"aphod goh di pannig di odol,
23 mu mabulaw ay di mata ya pa'ahhelong di pannig di odol. Mu gulat
ta nibahhaw di pannig di matayu at iyal'allan di odolyun pa'ahhelong di
pannigna ya un nan nabulaw."

Hay Nitudtuduwan di Aat nan Panalimunan Apo Dios hinan Taguna (Lk. 12:22-31)

24 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Gulat ta han himbut ya adina olog an
unudon di duwah apuna ti pahipahiwonay oha, ya pohpohdonay oha. Ya
umat goh ay da'yu ti adiyu olog hi un mundehhan di pangamnawanyun
Apo Dios ya nan inadangyan hitun luta.
25 At hiyanan alyo' ay da'yuy, Adi ayu numanomnom hi tanudyu ya nan
gina'uh manophop hi odolyu. Nan odol ya nan ataguan ya bo'on hay gina'u
ya tanud ya anggay di aptan hi mahapulda ti limmun Apo Dios di odol, ya
indatnay ataguana, at idatna goh di gina'una ya tanudna.

---

* **6:13** Nan udum an dadan an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya intuluydan nangalih, "Ti pohdonmin minaynayun di pumpapto'am, ya nan abalinam, ya nan anabagbagtum hi enggana. Amen." † **6:16** Hay inat nan Hudyun namuhih angahdah unda munlangdu ya inloglogday dapul hi uluda. ‡ **6:17** Hay inat nan Hudyun nangipaphod hi angahdah unda mun'am'amlong ya nun'ihudah angahda, ya linanaandah lanan danum di uluda.

26 Nan hamuti ya adida mun'oho', ya adida goh mumboto', mu idat Ama
tu'uy ononda damdama! At iyal'allanan da'yu an da'yuy pa'annomnomon
Ama tu'uh halimunana ya un nan hamuti, at idatnay mahapulyu!
27 Adi ayu goh numanomnom hi atayanyu ti mid ologyu damdaman
mangdum hi pi'taguanyu an ta"on ah ohay olas!
28 Anaad tuwali ta numanomnom ayuh nan gina'uyu? Tigonyuy aat di
habhabung hinan payaw an umongolda, mu adida muntamu, ya adida goh
mun'abol hi gina'uda.
29 At ten alyo' ay da'yuy, Ta"on un adangyan ahan nan Alin hi Solomon an
mun'aphod di gina'una mu adi damdama mipaddung hinan ama"aphod di
tigaw nan habhabung!
30 Gulat ta umat hinay panalimun Apo Dios ay danen habhabung hi inala-
han ad ugwan ya un na'amtang at moghob, at inyal'allanay panalimunanan
da'yu. Un nin ahan itang di pangulugyu!
31 At hiyanan adi ayu numanomnom an alyonyuy, Hay ononmi? Ya hay
inumonmi? Ya hay ilubungmi?
32 Ti hanan gina'uy nonomnomon nan adi umunud hi hapulonda, mu
da'yu ya i'innilan Amayud abuniyan di mahapulyu.
33 Mu hay aptan ahan ya nan iddumanyuh nan Pumpapto'an Apo Dios ya
nan pangatanyuh pohdona, at idatnan amin di mahapulyu.
34 At hiyanan adi ayu numanomnom hi punligatanyuh udum hi algaw ti
mid damdamay ma'atyu ya ta adi mun'i'iddum hinan ligatyud ugwan."

7

Hay Nuntudtuduwan Jesus hi Adi Pamaholan hi Ibba (Lk. 6:41-42)

1 Innaynayun goh Jesus an nuntudtudun inalinay, "Adiyu ipanuh di aton
di i'ibbayuh un bahol unu bo'on ta adi da'yu humalyaon ay Apo Dios hi awni
2 ti hanan atonyuh nan i'ibbayu ya hiya goh di ma'at ay da'yu."
3 Ya inalin goh Jesus di, "Anaad ta tigonyuy paddungnay bino'neh an
immuy hi matan di ibbayu, ya adiyu nomnomon di paddungnay ongol an
tablan wah matayu?
4 At hiyanan adiyu alyon hinan agiyuy, Ma'a ta ano' han paddungnay
bino'neh hi matam! Ti inna goh di immuy hi paddungnay ongol an tablah
matayu, at mi'id tigonyu!
5 Munlayah ayu! Hay mahhun ya anonyu nan ongol an tablan immuy hi
matayu, at mapatal hi panniganyuh nan bino'neh an immuy hi matan di
ibbayu an anonyu.*
6 Alyo' goh ay da'yuy, Adiyu idat di mapla'an hinan ahu,† ya adiyu goh idat
di nabalul an buung hinan babuy ti inganuyda, at pun'egpa'dah nan pito',
ya nun'alat da'yu."

Hay Nitudtuduwan di Pangibagan hi Idat Apo Dios

7 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Ibagayu at midat, ya anaponyu at
ma'ah'upan, ya kulkugonyu at mibughul.
8 Ti nan mangibaga ya hiyay midatan, ya nan manganap ya hiyay
mangah'up, ya nan mangulkug ya hiyay mibughulan.

---

* **7:5** Hay pohdon ten verses an hapiton ya nomnomom hi mahhun di baholmu ya unmu tigon di bahol di ibbam. At hiyanan tugunom hi mahhun di odolmu ya unmu tugunon di ibbam. † **7:6** Bahaom nan footnote di Deut. 23:18 ta innilaom di aat ten animal.

9 Da'yun o'ommod, gulat ta mumbaga nan imbaluyyuh tinapay ya mi'id
nin ahan di mangidat hi batu!
10 Unu gulat ta mumbagah ekan ya unyu dan idat di ulog?
11 Ta"on ahan hi un ayu nabaholan mu inilayun mangidat hi maphod
hinan imbabaluyyu. At inyal'allanan Ama tu'ud abuniyan an idatna nan
ma"aphod hinan mumbagan Hiya!
12 Nan pohdonyuh aton di i'ibbayun da'yu ya umat goh hinay pangatyun
dida. Heten tugun ya inakamnan amin din inyuldin Apo Dios ay Moses ya
din intudtudun din propeta."

Hay Nitudtuduwan di Na'ullipit ya Ambilog an Pantaw (Lk. 13:22-24)

13 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Paddungnay na'ullipit nan pantaw an
humigupan hinan wadan di pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. Ya
paddungnay ambilog nan pantaw an humigupan hi ad imbelnu, at do'ol di
umuy.
14 Mu nidugah an na'ullipit nan pantaw an humigupan hinan wadan di
pi'taguan ay Apo Dios hi mi'id pogpogna, at manghan di umuy hidi."

Hay Nitudtuduwan di Aat nan Pangimmatunan hi Aat di Tagu (Lk. 7:43-45)

15 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Elanyuh un waday mangibalbalih man-
galih unda propeta. Ibalbaliday odolda ti hay tigawda ya ma'ma"uyadan
tagun umat hi kalnilu, mu nappuhiy wah nomnomdan umat hinan atata'ot
an ahuh‡ inalahan an pumatoy ti amhanday nahamad hi nitugun ay da'yu.
16 Ya hay pangimmatunanyuh unda immannung an propeta ya nan aatda
ya nan pangatda goh. Ti undan ibungan nan pagal di munlameeh an ma'an
an umat hi greyp, ya undan goh ibungan nan beeng di bungan di fig? Adi
ahan!
17 At nan munlutbun ayiw ya mun'aphod di bungana, mu nan munh-
agutin ayiw ya nappuhiy bungana.
18 At adi mabalin an pumuhi nan bungan di munlutbu an ayiw, ya adi goh
mabalin an pumhod di bungan nan munhagutin ayiw.
19 At nan ayiw an madangaw di bungana ya malngoh ta mitapal hinan
apuy.
20 Ya umat hina goh di pangimmatunanyuh aat nan mangibalbalih un
diday propeta ti nan pangatda."

Nan Agguy Nanginnilan Apo Dios (Lk. 13:22-30)

21 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Adi an amin di mangalih un Ha"in di
Apuda ya middumdah nan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ti ammuna
nan mangunud hinan pohdon Amad abuniyan di middum.
22 Ya heden algaw hi punhumalyaan Apo Dios ya do'olday mangalih, He"a
Jesus di Apumi, ya He"ay nangidat hi haadmi ta way inatmin nangulgud
hinan Ulgud Apo Dios! Ya He"ay nangidat hi abalinanmi ta way inatmin
nunla'ah hinan do'ol an dimunyun nun'ihu'lung hinan tatagu, ya ta way
inatmin nangat hinan umipanoh'a!
23 Mu layahda, at alyo' ay diday, Agguy'u ahan da'yu inila! At makak ayun
Ha"in ti da'yu din nanganangat hi nappuhi!"

Hay Aat di Nun'ammah Abung hinan Gungit ya hinan Panag (Lk. 6:46-49)

‡ **7:15** Unu wolves.

24 Ya intuluy Jesus an inalinay, “An amin nan mangngol hitun hapito' ta unudonda ya nipaddung hinan nanomnoman an lala'in hay gungit di pangiha"adanah abungna.
25 Ya unat goh dimmolodoloh, ya nundatong nan wangwang, ya pimmuopuo', mu agguy natu"in din abung ti nihamad di nipabunan nan tu'ud.
26 Mu nan mangngol hitun hapito' ta adina unudon ya nipaddung hinan lala'in manangpah an hay panag di pangiha"adanah abungna.
27 Ya unat goh dimmolodoloh, ya nundatong nan wangwang, ya pimmuopuo', ya natu"in din abung ya nunnaud an nun'apa"i!”

Hay Anabagtun di Haad Jesus

28 Unat goh impada'puh Jesus heden inulgudna ya manoh'a din do'ol an tatagun na'amung ti dumalat nan nanudtuduna
29 ti nan panudtuduna ya mattigda an nabagtuy haadna an adi umat hinan aton nan muntudtuduh nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses.§

8

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Napalla' (Mk. 1:40-45; Lk. 5:12-16)*

1 Unat goh nundadyuh Jesus hinan duntug an nuntudtuduwana ya do'olday tatagun nitnud ay Hiya.
2 Ya wada han napalla' an lala'in immuy ay Hiya, ya nunhippih inayungana, ya inalinay, “Apu, pohdom ay ni' ya ipa'adaogmu tun lewoho'!”
3 At dinapan Jesus heden lala'i, ya inalinay, “Oo, pohdo' an umadaog'a!” Ya himbumagga ya immadaog din lewohona.
4 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Adim ibaag heten na'at ay he"ah nan udumnan tagu, at eka ipattig di odolmuh nan padi an immadaog'a, ya empe'nongmuy onongmun Apo Dios ti hiyah ne Uldin an indatnan Moses hi aton tu'u ta way panginnilaan nan tatagun immadaog din lewohom.”†

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Himbut di Ap'apun di Tindalu (Lk. 7:1-10)

5 Immuy da Jesus ad Capernaum. Ya unat goh dimmatongdah di ya wada han ap'apun di tindalun iRome‡ an immuy nanamun Jesus, ya inyal'alu'nan mumpabadang ay Jesus an inalinay,
6 “Apu, wah abungmi han himbut'un nadahay an nidugah di punholholtapana!”
7 Ya inalin Jesus di, “Umuyta ta iyadaog'uy lewohona.”
8 Ya tembal din ap'apun di tindalun inalinay, “Apu, adi'a ni' mi'yalih abungmi ti bumaina' ahan. Mu unmu hapiton at umadaog han himbut'u.
9 Ti umat ay ha"in an waday apu' hi puntamua'. Mu wada goh di haad'u ti waday tindalu' hi mangunud hinan alyo'. At wa ay ta alyo' hinan ohay, Umuy'a! ya umuy. Ya alyo' goh ay hinan ohay, Umali'a! ya umali. Ya alyo' ay goh hinan himbut'uy, Atom hene! ya atona. At iyal'allanan He"an ma'unud di hapitom, at umipa'adaog!”

---

§ **7:29** Nan muntudtuduh nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses ya imbaagday ngadan di udumnan nundengwan muntudtudu ta ma'udman di haadda, mu hi Jesus ya agguyna inat ti nan haadna ya nalpun Apo Dios tuwali. * **8:** Nan ma'alih *napalla'* hinan hapit di iGreece ya hiyana nan malgom an dogoh di up'up. † **8:4** Lev. 14:1-32. ‡ **8:5** Hiya ya ma'alih centurion, ya impapto'nay 100 an tindalu. Ya nibaag hinan Lk. 7:1-10 an bo'on hiyay ni'hapit ay Jesus ti nan liligwanan hennagna. Mu agguy nibahhaw hi Matthew damdamah nan intudo'na ti nan centurion ya impaadnay hinapitnan Jesus, at paddungnay hiyay ni'hapit ay Jesus damdama.

10 Ya unat goh dengngol Jesus hene han inalina ya manoh'a, ya inalinah
nan tatagun nitnud di, “Donglonyuh te, ti ta"on un ditu'un Hudyu ya mi'id
dengdengngol'uh umat eten nidugah di pangulugna!
11 Adiyu al'alliwan heten alyo' ti do'olday tatagun Hentil an malpuh
nan numbino'ob'on an babluy an umuy hinan Pumpapto'an Apo Dios ad
abuniyan, ya mi'yamlongda ay da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.
12 Mu do'olday holag Israel an nan pento' Apo Dios hi tatagunay mipa'wah
hinan nahelngan an wadan di ahikikila ya ahingongolot.”
13 At inalin Jesus hinan ap'apun di tindaluy, “Umanamut'a ti dumalat nan
pangulugmu ya umadaog han himbutmu.” At immannung an henen gutud
hi nangalyan Jesus ya immadaog din lewohon han himbut nan ap'apun di
tindalu.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Numpundogoh§ *(Mk. 1:29-34; Lk. 4:38-41)*

14 Immuy da Jesus hi abung da Peter, ya tinnignah inan han ahawan Peter
an nolo' ti lumahuy odolna.
15 Ya dinapanay ngamayna, ya himbumagga ya immadaog din lewohona,
at bimmangon, ya indadaananah Jesus hi onona.
16 Unat goh napuyaw ya nun'inyuydan Jesus din do'ol an nun'ahe'pan hi
nun'appuhin lennawa, mu unna minandal din nun'appuhin lennawa ya
nun'ala'ahda. Ya an amin din way lewohona ya nun'ipa'adaogna.
17 Ya henen inatnay nipa'annungan din inalin nan propetan hi Isaiah an
inalinay,

“Impa'adaognan amin di dogoh tu'u.”*

Hay Nangitudtuduwan Jesus hi Atondan Mangunud ay Hiya (Lk. 9:57-62)

18 Tinnig Jesus an do'olday tatagun na'amung hi awadana, ya inalinah
din intudtuduwanay, “Mumbangka tu'u ta bumad'ang tu'uh tun Lobong an
Galilee ta umuy tu'uh dammangna.”
19 Ya immuy ay Jesus han muntudtuduh nan Uldin, ya inalinan Hiyay,
“Apu, an amin di umayam ya mitnuda' ay He"a!”
20 Mu inalin Jesus ay hiyay, “Oo, mu nan ma'alih fox† ya waday hawongda,
ya nan hamuti goh ya waday agabanda, mu Ha"in an Napto' an Imbaluy di
Tagu ya mi'id anhan di olo'a', at umungal.”
21 Ya wada goh di ohan kimmulug an immuy ay Jesus, ya inalinan Hiyay,
“Apu, an amin di umayam ya mitnuda' ay He"a! Mu payona' hi mahhun ta
umuy'u ilubu' hi ama.”
22 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Hay maphod ya unudona' ad ugwan.‡ Nan
adi mangunud ay Ha"in ya nanattoyda damdama, at ta"on hi un diday
mangilubu' hinan natoy.”

Hay Nangipadinngan Jesus hinan Puo'§ *(Mk. 4:35-41; Lk. 8:22-25)*

23 Nunlugan da Jesus ya nan himpulu ta duwan intudtuduwanah nan
bangka.
24 Ya unat goh impadehda ya himbumagga ya enlotnan pimmuo', ya
nahuyatan din bangka, at na'uy an malbong. Mu nolo' hi Jesus.

---

§ **8:13** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.
* **8:17** Isa. 53:4. † **8:20** Hay tigawna ya umat hi ahuh nan inalahan. ‡ **8:22** Hay inilan Jesus ya mabayag ya un matoy hi amana. § **8:22** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

25 At immuy din intudtuduwana ta binangonda Hiya, ya inaliday, “Apu,
baliwan da'mi ti ten munlonong tu'u!”
26 Ya inalin Jesus di, “Uya'anah ta'otyu? Hiyah ne a'itang di pangulugyu!”
At bimmangon, ya inhingalna nan puo' ya nan ongol an dalluyun ta
dimminong an mid al'ali.
27 Ya manoh'adan amin an alyonday, “Anagoh udot heten tagun ta"on un
nan puo' ya nan ongol an dalluyun ya unudonday alyona?”

Hay Nunla'ahan Jesus hinan Neh'op an Nappuhin Lennawa (Mk. 5:1-20; Lk. 8:26-39)

28 Unat goh nidatong da Jesus hinan dammangnah nan babluy di
iGadera.* Ya wada han duwan linala'in nanamun didan nalpudah nan
lubu'. Ya hanan linala'i ya nahe'pandah dimunyu, at atata'otda ahan, at
hiyanan tuma'ot nan tatagun mange'wah di.
29 Ya bimmugaw daden duwan linala'in inaliday, “He"an Imbaluy Apo
Dios, hay atom ay da'mi? Un'a dan immali ta moltaon da'mi ya wan bo'on
gutudnad ugwan hi amoltaanmi?”
30 Ya hidih nan way nibataan hi awadanda ya do'ol di babuy an mang-
mangan.
31 Ya inal'alu' nan dimunyuh Jesus an inaliday, “Un ay la'ahon da'mi ya
ipihu'lung da'mi ni' hidih nan babuy!”
32 Ya inalin Jesus di, “At umuy ayu mah.” At immuyda nun'ihu'lung
hidin do'ol an babuy, ya numpunyapyappahandan immuy hidin lobong, ya
nun'iloblobda.
33 Ya numpangalayawda din linala'in manalimun hinan babuy, ya im-
muydah nan babluy, ya inulguddan amin din tinnigdan na'at, ya din na'at
goh hidin duwan nahe'pan an linala'i.
34 At an amin din numpunhitun den babluy ya immuydan amin an
nanamun Jesus. Ya unat goh tinnigda Hiya ya inal'alu'da ta taynana nan
babluyda.

9

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nadahay (Mk. 2:1-12; Lk. 5:17-26)

1 Numbangka da Jesus ta bimmad'angda goh hinan Lobong an Galilee ta
immanamut hinan ni'babluyanad Capernaum.
2 Ya unat goh nidatongdah di ya inyuydan Jesus han nidayun an nadahay.
Ya unat goh inilan Jesus an nidugah di pangulugda ya inalinah din nadahay
di, “Mundenol'a, agi', ti na'aliwan di baholmu!”
3 Ya wah diday muntudtuduh nan Uldin an alyondah nomnomday, “Hay
ninomnom ten tagu nin ya Dios Hiya!”
4 Ya i'innilan Jesus din ninomnomda, at inalinan diday, “Goh ta umat
hinay nomnomyun nappuhi?
5 Mid olog di tagun mangaliw hi bahol, ya mid ologda goh an
mangipa'adaog hi dogoh ten nadahay.
6 Mu Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ipa'adaog'uy dogohna ta panginni-
laanyuh anabagtun di haad'uh tun lutan mangaliw hi bahol.”
Ya inalinah nan nadahay di, “Tuma'dog'a, ya impi'ugmu nan dayunmu ta
umanamut'a.”
7 Ya timma'dog, ya immanamut.

---

* **8:28** Heten babluy ya hakup di Hentil, hiyaat un waday babuyda ti adi paniaw ay dida.

8 Ya unat goh tinnig din tatagu ya manoh'ada, ya hinapitday anabagtun
Apo Dios ti indatnay nabagtun haad hinan tagu.

Hay Nangayagan Jesus ay Matthew *
(Mk. 2:13-17; Lk. 5:27-32)

9 Ya unat goh nakak da Jesus ya heden pundaldallananda ya tin-
nigna han ohan tagun mungngadan hi Matthew† an inum'umbun hinan
pun'am'amungandah buwit. Ya inalin Jesus ay hiyay, “Mitnud'an Ha"in.”
At nitnud hi Matthew.
10 Ya heden pangpanganan da Jesus hinan ohan abung ya numpangada-
tong din do'ol an mun'amung hi buwit ya din udumnan nun'abaholan an
tagu,‡ ya ni'yibundan da Jesus ya din himpulu ta duwan intudtuduwana ta
me"anda.
11 Ya tinnig din udumnan Pharisees din inat Jesus, ya inalidah
din intudtuduwanay, “Anaad ta me"an han muntudtudun da'yuh nan
mun'amung hi buwit ya nan nun'abaholan an tagu?”
12 Ya dengngol Jesus heden inalida, at inalinan diday, “Nan mi'id dogohna
ya adina mahapul di duktul ti nan way dogohnay manapul.
13 Ya umat ay Ha"in an immalia' ta ayaga' nan nabaholan an tatagu, ya
bo'on nan nahamad di ugalida. At un adya innilaonyuy pohdon an ibaga
nan impitudo' Apo Dios an inalinay,

Nan homo'yuh nan ibbayuy potog hi pohpohdo'
ya un nan moghob an e'nongyu.”§

Hay Nangitudtuduwan Jesus hi Aat di Adi Panganan
(Mk. 2:18-22; Lk. 5:33-35)

14 Waday intudtuduwan John an Mumbonyag an immuy ay Jesus, ya
inalidan Hiyay, “Da'mi ya unudonmiy ugali tu'u ti hin'umu'uddum ya
munlangdu ami an umat goh hinan aton di Pharisees. Mu nan in-
tudtuduwam ya anaad ta adida unudon?”
15 Ya tembal Jesus an inalinay, “Gulat ta waday mungkasal ya undan adi
mangan nan ni'yamung an inayagan nan malhin an lala'i? Immannung
an mangamanganda. Mu udum hi algaw ya heden lala'in nalhin ya mipa-
bataan ay dida, at hin'uma"algawan munlangduda ta hiyay panginnilaan hi
unda munlungdaya.
16 Adiyu itakup nan balbalun lo'ob an agguy nun'ohon hinan dadan an
lubung, ti takupanyu ay ya mun'ohon, at pa"iona nan nitakupanan lubung,
ya ipadamunanay mapa"i.
17 Adiyu goh elhag nan tanaw hinan dadan an lalat an ittuwan di
bayah, ti atonyu ay at mabughi nan lalat, ya mitapal nan bayah. At
hay pangelhaganyuh nan tanaw ya nan pa'idyamman lalat an ittuwan di
bayah.”

Hay Nanaguan Jesus hinan Imbaluy di Ap'apun di Hudyu ya nan Nanapah Lupit di Lubungna *
(Mk. 5:25-34; Lk. 8:40-56)

18 Otog di punhaphapitan Jesus ya immuy nan ohan ap'apun di Hudyun
Hiya,† ya nunhippih inayungana, ya inalinay, “Apu, igohgohan da'mi ti
pa'attoy han imbaluymi! Adya umali'a ta dapoom hiya at tumagu.”

---

* **9:8** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D. an ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. † **9:9** Hi Levi di ohan ngadana (Mk. 2:14). ‡ **9:10** Hay pohdonan hapiton ya nan puta. § **9:13** Hos. 6:6. * **9:17** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. † **9:18** Hay ngadana ya hi Jairus an ohan numpapto' hi himba'an di Hudyu (Mk. 5:22).

19 At timma'dog hi Jesus, ya nuntunuddan immuy, ya nitnud goh din
intudtuduwana.
20 Ya heden pundaldallandan umuy ya immuy nebnog ay Jesus han
babain himpulu ta duway tawon di adi atdu'an di dalah bumuhu' hi odolna.
Ya dinapanay lupit di lubung Jesus an magayad
21 ti inalinah nomnomnay, “Ammunay lubungnah dapoo' at umadaoga'.”
22 Ya nunhiggung hi Jesus, ya tinnigna hiya, ya inalinay, “Agi', mundenol'a
ti dimminong nan lewohom an dumalat nan pangulugmu!” At himbumagga
ya immadaog din lewohona.
23 Ya unat goh nidatong da Jesus hi abung din ap'apun di Hudyu ya
tinnigna din manungngali ya din tatagun humelhelda,
24 ya inalinan diday, “Pumitaw ayun amin! Heten ung'ungngan babai ya
un nolo' an agguy natoy.” Ya inabatlanda Hiya.
25 Ya unat goh pimmitawdan amin ya immuy hi Jesus hinan kuwaltun
awadan den babai, ya inodnan Jesus di ngamayna, ya timma'dog.
26 Ya heden inat Jesus ya nundongol hinan abablubabluy.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Duwan Nabulaw

27 Tinaynan da Jesus heden abung din ap'apun di Hudyu. Ya heden
nundaldallananda ya inah'upanday duwah nabulaw an linala'in man-
gun'unud ay didan gunda mumbugaw an inaliday, “He"an Ap'apun David
ya igohgohan da'mi!”
28 Ya unat goh himmigup hi Jesus hinan abung ya ni'higupda goh, ya
inalin Jesus ay diday, “Undan kulugonyun waday olog'un mangipa'adaog
ay da'yu?”
Ya tembaldan inaliday, “Oo, Apu, kulugonmi.”
29 Ya dinapan Jesus di matada, ya inalinay, “Ma'at nan penhodyu an
dumalat nan pangulugyu!”
30 At mittig mahkay di matada. Ya inhamad Jesus an nanugun ay didan
inalinay, “Adiyu iyal'alih nan tatagu tun na'at!”
31 Mu unat goh nakakda ya nun'iyalida damdamay aat Jesus hidih nan
abablubabluy an wadanda.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nahe'pan an Natumum

32 Ya unat goh nakak da Jesus ya inyunudda goh ay Hiya din lala'in
natumum an nahe'pan.
33 Ya lina'ah Jesus din nihu'lung, at humapit mahkay din lala'i. Ya
manoh'adan amin, ya inaliday, “An amin nan tataguh tud Israel ya mid
tintinnig tu'uh umat hitu!”
34 Mu nan Pharisees an nannig ya inaliday, “Nan ap'apun di nappuhin
lennaway nangidat hi haadna, at hiyanan abalinanan munla'ah.”

Hay A'itang di Muntudtudu ya Do'ol di Mituduwan‡ (Mk. 6:6)

35 Immuy da Jesus an nunle'le'od hinan o"ongol ya i"ikuy an babluy. Ya
immu'immuy nuntudtuduh nan himba'an di Hudyuh aat di Maphod an
Ulgud an hay aat di Pumpapto'an Apo Dios. Ya nun'ipa'adaog Jesus goh din
tatagun numbino'ob'on di lewohonda.
36 Ya unat goh tinnigna din do'ol an tatagu ya nidugah di homo'nan dida ti
numanomnomda, ya mid papuutandah unudondan umatdah nan kalnilun
mi'id mangipahtul ay dida.

‡ **9:34** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

37 Ya inalinah din intudtuduwanay, “Nan tatagu ya ay ihunay unda
nun'atong an paguy, mu nahnot di mumboto'.
38 At hiyanan munluwalu ayun Apo Dios an mipaddung an ad payaw ta
wadaday umuy muntudtuduh Hapit'u.”

10

Nan Himpulu ta Duwan Intudtuduwan Jesus
(Mk. 3:13-19; Lk. 6:12-16)

1 Inayagan Jesus din himpulu ta duwan intudtuduwana ta na'amungda.
Ya indatnay haadda ta abalinandan munla'ah hinan nun'appuhin lennawa,
ya abalinanda goh an mangipa'adaog hinan dogoh nan tatagu.
2 Hiyatuy ngadan nan himpulu ta duwan intudtuduwan Jesus an num-
balin hi a'apostoles: hi Simon* an mum-Peter,† ya hi Andrew‡ an pogtangna,
ya da Jacob§ ay John* an hin'agi an imbabaluy Zebedee,
3 ya hi Philip,† ya hi Bartholomew,‡ ya hi Thomas,§ ya hi Matthew* an din
nun'am'amung hi buwit hidin hopapna, ya hi Jacob† an hina' Alphaeus, ya
hi Thaddaeus,‡
4 ya hi Simon§ an niddum hinan himpampun an ma'alih Zealot,* ya hi
Judas† Iscariot‡ an mangitudun Jesus hi udum hi algaw ta dapoponda.

Hay Namaalan Jesus hinan Himpulu ta Duwan Intudtuduwana

Hay Intudun Jesus ay Dida
(Mk. 6:7-13; Lk. 9:1-6)

5 Hennag Jesus daten himpulu ta duwan intudtuduwana ta umuyda
muntudtudu, ya tinuguna dida ya unda makak an inalinay, “Adi ayu ahan
umuy hinan babluy di Hentil ya hinan babluy di iSamaria.
6 Mu hay umayanyu ya nan babluy nan i'ibba tu'un holag Israel an nan
Hudyun agguy nabaliwan ti umatdah nan kalnilun mid ah mumpapto' ay
dida.
7 Ya hay ulgudonyuh nan umayanyu ya alyonyuy, Hi Apo Dios an
mumpapto' ad abuniyan ya magadyuh di pumpapto'ana goh hitun luta!
8 Ya ipa'adaogyu nan way dogohna, ya taguonyu nan nun'atoy, ya
ipa'adaogyu nan nun'apalla', ya la'ahonyu nan nun'eh'op an nun'appuhin
lennawa. Ya adiyu ipabayad ti agguy impabayad Apo Dios ay da'yu nan
indatnan abalinanyu.
9 Ya adi ayu mun'odon hi pihhu,
10 ya adiyu odnan di makutuyu, ya nan punhukatanyuh lubungyu, ya
hapatusyu, ya hul'udyu ti nan baal ya mahapul an midatan hi mahapulnah
nan umayana.

---

* **10:2** Hay pohdonan ibaga ya *donglon*. † **10:2** Hay pohdonan ibaga ya *batu*. ‡ **10:2** Hay pohdonan ibaga ya *hay aatna ya immannung an lala'i*. § **10:2** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan, ya hay pohdonan ibaga ya *eyedonah mu'ud*, ya hay ipa"elna ya *nan bumalbali* (Gen. 27:36). * **10:2** Hay pohdonan ibaga ya *ma'ma'ullay hi Apo Dios*. † **10:3** Hay pohdonan ibaga ya *nan mamhod hinan kabayu*. ‡ **10:3** Hay pohdonan ibaga ya *nan holag Tolmai*. Hay ohan ngadana ya hi Nathanael (Jn. 1:45). § **10:3** Hay pohdonan ibaga ya *nunduppel*. * **10:3** Hi Levi di ohan ngadana (Mk. 2:14). Ya mid di pohdon nan ngadanan ibaga. † **10:3** Bahaom nan footnote di verse 2 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **10:3** Mid di pohdon ten ngadanan ibaga. Hay ohan ngadana ya Judas an hina' Jacob (Lk. 6:16). § **10:4** Hay pohdonan ibaga ya *donglon*. * **10:4** Waday planun ten himpampun an mamakak hinan iRome an numpapto' ay didan Hudyu. † **10:4** Unu hi Judah. Ya hay pohdonan ibaga ya *mipabagtu*. ‡ **10:4** Hay pohdonan ibaga ya *nan lala'in nalpud Kerioth* (bahaom nan footnote di Jn. 6:71 ta innilaom di udumnan aat te).

11 At wa ay ta umuy ayuh nan ongol ya i"ikuy an babluy ya umuyyu
hama'on nan ma'ammangili ta hiyay ihinanyu ta nangamung un ayu goh
himmumbaat.
12 Ya wa ay ta dinatnganyu nan abung ya apngaonyu didan hina"ama!
13 Ya wa ay ta mundenol danen hina"amah dimmatnganyu ya alyonyun
diday, Mid al'alin da'yuh tu! Mu adida ay ya adi mipa'annung, mu da'yuy
ipa'annungana!
14 Ya gulat ta adida abuluton unu donglon nan ituduyu ya taynanyu
dida. Ya hay akakanyu ya punyagyagyuy hupu' hinan hu'iyu ta way
panginnilaandan du'gonyu dida.§
15 Immannung heten alyo' ti heden algaw an punhumalyaan Apo Dios
hinan tataguh tun luta ya nidugdugah di pummoltanan danen tatagun nen
babluy ya un nan pummoltanad Sodom ya ad Gomorrah."

Hay Ipaligligatan nan Baal Jesus

16 Ya intuluy Jesus an inalinay, "Donglonyuh ten alyo'! Heten pannaga'
ay da'yu ya umat ayuh kalnilun ma'ma"uyan honogo' ta umuy ayuh nan
awadan di do'ol ya atata'ot an ahuh* inalahan an umihdah kalnilu. At hay
mahapul ya manomnoman ayun umat hi ulog, ya umat ayu goh hinan balug
an ma'ma'ullay.
17 Emayaanyu ti waday mamhod an mampap ay da'yuh nan Hudyu,
ya ipiyuy da'yuh nan punhumalyaanda, ya ipahaplat da'yu goh hinan
himba'an di Hudyu.
18 Ya ipiyuy da'yu goh hinan a'ap'apuda ya hinan a'alida, at humalyaon
da'yu ti Ha"in dumalat. At hiyah ne gutudnah pangul'ulgudanyun dida ya
nan Hentil hinan Maphod an Ulgud.
19 At wa ay ta iyuy da'yu goh hinan punhumalyaan ya adi ayu mun'od'od
hi pambalyu. Ti hay gutud di humapitanyu ya tuntunon Apo Dios di
alyonyu.
20 Ya henen hapitonyu ya bo'on da'yuy ad hapit ti nan Lennawan Ama
tu'un nan Na'abuniyanan an Lennawa.
21 Nan udumnan mangunud ya ta"on un nan a'agida ya dapoponda ta
iyuyda ipapatoy hinan upihyal, ya nan udumna ya umat hina goh di aton
amadan dida, ya aton goh di udumnah nan o'ommodda ti iyuyda ipapatoy.
22 Ya do'do"olday tatagun mamohol ay da'yu ti Ha"in dumalat. Mu nan
mange'edpol ta nangamung di angunuhna ya diday mabaliwan.
23 Adya paligaton da'yuh nan ohan babluy ya lumayaw ayu ta umuy ayu
goh hinan udumnan babluy. Immannung an adiyu aminon an ba'ilon nan
ablubabluy hitud Israel ya mumbangngada' an Imbaluy di Tagu.
24 Nabagbagtu nan muntudtudu ya un nan intudtuduwana, ya nabag-
bagtu nan apun di himbut ya un nan himbutna.
25 Ya ma'abohlan ay nan muntudtudu at maphod hi un abuluton goh
nan intudtuduwanay a'abohlanda, ya ma'abohlan ay nan apun di tagala at
maphod goh hi un abuluton nan tagalay a'abohlanda. Ha"in an ommod nan
Himpampun an Tagu' ya ma'abohlana' ti alyonday Ha"in hi Beelzebub† an hi
Satanas an ap'apun di dimunyu. At iyal'alladan mamohol ay da'yun tagu'!"

Hay Tuma'tan Tu'u

---

§ **10:14** Hay ugalin di Hudyuh unda makak hinan lugal hi awadan nan ma'alih nalugit an Hentil ya yagyaganday hupu' hi hu'ida. * **10:16** Unu wolves. † **10:25** Bahaom nan footnotes di II Ki. 1:2 ya Mat. 12:24 ta innilaom di aat ten ngadan Satanas.

26 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Adi ayu tuma'ot hinan mangipaligligat
ay da'yu ti udum hi algaw at an amin tu'un tatagu ya ma'innila mahkay di
ina'inat tu'u an ta"on un nipo"oy ad ugwan.
27 Nan inulgud'un da'yu ya agguy dengngol nan tatagud ugwan, mu udum
hi algaw at ulgudonyu ta donglondan amin.
28 Adi ayu tuma'ot hinan pumatoy an mid ologdan mangat hi nappuhih
nan lennawa tu'u. Mu hi Apo Dios di tuma'tanyu ti olognan pumatoy, ya
ologna goh an mangipiyuy hinan lennawad imbelnu.
29 Duwa unu tulun pihhu nin di pallog nan duwan uhhili, mu ta"on
un nahnot di nginada mu adi al'alliwan Ama tu'u dida ti mahapul an
iyabulutnah unda magah an matoy.
30 At iyal'allanan da'yu an i'innilanay aatyu ti ta"on un nan buu'yu ya
inilanay uyapna.
31 At adi ayu numanomnom ti nabalbalul di punnomnoman Apo Dios ay
da'yu ya un nan uhhili!”

Hay Mangibaag hi Iddumanan Jesus ya Hay Mangihaut

32 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Nan tagun makulug di ibaagnah nan
ibbanan tatagun alyonay, Ha"in di tagun Jesus! ya ibaag'u goh ta alyo' ay
Amad abuniyan di, Hiyah te tagu'!
33 Mu wada ay di mangihaut an mangalih nan tataguy, Bo'ona' tagun
Jesus! ya inhaut'u goh ta alyo' ay Amad abuniyan di, Bo'on hete tagu'!”

Hay Inalia' di Dumalat hi Pumbobohholan di Hina"ama

34 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Mid mapto' ya alyonyuy malenggopday
tataguh tun luta ti nan inalia', mu adida ti undaat goh mumbobohhol. Ti
nan udum ya unudona', ya nan udum ya adida umunud.
35 Dumalat di inalia' ya
mi'bohhol di linala'in amada,
ya umat goh hinan binabai ti mi'bohholdan inada ya hinan inan di
ahawada,
36 at hay pi'bohholan nan ohan tagu ya nan pamilyana.
37 Nan tagun ong'ongngol di pamhodnah nan o'ommodna ya un Ha"in
ya agguy nidadaan hi tagu', ya nan ong'ongngol di pamhodnah nan imba-
baluyna ya un Ha"in ya agguy nidadaan hi tagu'.
38 Hay mahapul ya e'edpolyuy ligatyu an ta"on hi un ayu mapatoy ta
iluludyun mangunud ay Ha"in, ti adiyu ay ya adi ayu mibilang hi tagu'.
39 Ya nan tagun hay nitaguanay pahhunonan halimunan ya din uman-
gunuh ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna. Mu nan mipaligligat unu
mapatoy ti nan pangunudandan Ha"in ya hay umangunuh ya mi'tagudan
Apo Dios hi mid pogpogna.”

Hay Aat di Lagbu Tu'ud Abuniyan

40 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Nan mundenol an mangabulut ay da'yuh
nunhituwanda ya hiyay pangimmatunan hi unda abuluton an diday tagu'.
Ya nan mangabulut an diday tagu' ya dida goh di mangabulut an diday
tagun di nannag ay Ha"in.
41 Ya nan mangabulut hinan propeta ti ininnilanan propetan Apo Dios ya
pi'yidat Apo Dios goh di lagbunan umat hinan midat hi lagbun nan propeta.
Ya nan mangabulut ay da'yun nahamad di ugalina ti inilanan immannung
an nahamad di ugaliyu ya pi'yidat Apo Dios goh di lagbunan umat hinan
midat an lagbun di nahamad di ugalina.

42 At adiyu aliwan heten alyo' ti nan tagun bumadang hinan baal'u an
ta"on hi unda na'ampa ya umannung an waday lagbuda an ta"on hi un
danum di idatda."

11

Hay Nannagan John an Mumbonyag hinan Baalnan Jesus
(Lk. 7:18-35)

1 Unat goh lempah Jesus an tinugun nan himpulu ta duwan in-
tudtuduwana ya tinaynandah den babluy ta immuy nunle'le'od hinan
neheggon an abablubabluy, ya nuntudtuduh di.
2 Ya hi John an Mumbonyag ya nibalud enen gutud. Ya unat goh dengn-
golna nan ina'inat Kristu ya hennagnay udumnah nan baalnah awadan
Jesus ta umuyda ibagay impaadna.
3 At unat goh immatamdah wadan Jesus ya imbaagda din impaad John
an inalidan Hiyay, "Undan He"ay Alin Pento' Apo Dios an honogona, unu
waday ohah hodon tu'u?"
4 Ya inalin Jesus di, "Mumbangngad ayu ta ul'ulgudonyun John tun
dengngolyu ya tinnigyu.
5 Ti ten
mittig mahkay di matan di nabulaw,
ya dumalan nan napiklud,
ya pinumhod di napalla',
ya dumngol di napu'it,
ya timmaguy natoy,
ya miyulgudan nan nawotwot hinan Maphod an Ulgud.*
6 Ya alyonyun hiyay, Mundenol nan tagun adi munhinnumnong hinan
aat'u!"
7 Ya unat goh wan nakak din hennag John ya inulgud Jesus di aat John
hinan tatagun inalinay, "Han tagun mibmiblun ya umat hinan bilau an
mumbigwabiw hi un matuyupan, mu bo'on umat hinay ekayu tinnig hinan
mapulun hidin inayanyun John.
8 Ya bo'on goh han tagun nunlubung hi mundongngol an lubung an
nanginay immuyyu tinnig ti nan umat hinan tagu ya diday mihinah nan
palasyu!
9 Hay inila' hi ekayu tinnig hidih nan mapulun ya nan propeta. Nepto'
ahan an hay propeta di tinnigyu, mu ipa'innila' ay da'yu an na'abbagbagtuh
John an Mumbonyag ya un nan udumnan propeta.
10 Ti hi John di inulgud nan impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,
Hiyah te pumbabbaago',
ya honago' ta mangun'unna ya un He"a.
Ya idadaanay tatagu ta abulutonday aliam.†
Hiyah ne hinapit Apo Dios."
11 Ya inalin goh Jesus di, "Immannung heten alyo' ti mi'id ah taguh tun
lutan nabagbagtu ya un hi John an Mumbonyag. Mu nan tagun mannig
an middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya ta"on hi un
na'am'ampay udumna mu onayna dida ya un hi John.
12 Ya nete"ah din nuntuduwan John ta nangamung ad ugwan ya mipaligli-
gat nan tagun middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ti nan
mamhod an middum ya ma'ahhapul an ihihi'alda ta nangamung hi unda
ah'upan.

---

* **11:5** Isa. 35:4-6. † **11:10** Mal. 3:1.

13 Ya nete"ah din penghana ya ina'allin tuwali din Propropeta ya nan
Uldin Apo Dios an indatnan Moses hi aat di Pumpapto'an Apo Dios ta
engganan den gutud di nun'ulgudan John.
14 At abulutonyu ay henen inulgudda ya kulugonyu an hi John henen hi
Elijah an inalida.
15 At da'yun nangngol ete ya ihamadyun nomnomon henen inali'!"
16 Ya inalin goh Jesus di, "Hay pangipaddunga' nin hinan aat di tataguh
tun lutad ugwan? Dida ya umatdah nan pumilupiluh an ung'ungungngan
um'umbun hinan malkadu! Ti nan ohan himpampun ya tu'u'anda nan
ibbadan himpampun an alyonday,
17 Nanungngali ami an umat hinan aton tu'uh nan kasal,
mu agguy ayu nanayaw!
Ya nun'ebel ami an umat hinan aton tu'uh un way matoy,
mu agguy ayu ni'kilan da'mi![‡]
18 Hi John an Mumbonyag ya hin'umu'uddum ya nunlangdu ya agguy goh
imminum hi bayah an umat hi aton di mun'ebel hinan gutud di matoy, ya
inaliyu goh di un mun'angaw!
19 Mu Ha"in an Imbaluy di Tagu ya gunna' mangamangan, ya gunna'
uminu'inum an umat hinan ma'at hi kasal, ya alyonyuy, Tigonyuh nen
tagun ma'alom ya mabubutong, at nappuhin tagun ibban di mun'amung hi
buwit ya nan udumna goh an nabaholan! Mu henen ina'inatmin duwa ya
hiyah ne impatamun Apo Dios hi atonmi, mu agguy damdama da'mi inab-
ulut. At makulug din gunda hapiton an alyonday, Hay pangimmatunanyuh
un nepto' nan ipatamun Apo Dios hinan baalna ya mattig hinan pangatda."

Hay Padan hinan Tatagun Adi Muntutuyuh Baholda

20 Henen gutud ya ente"an Jesus an bimmohol hinan tataguh nan
abablubabluy an nannig hinan ina'inatnan umipanoh'a ti agguyda din'ug
din ina'inatdan nappuhi.
21 At inalinay, "Mahmo' ayun iKorazin ya iBethsaida! Ti ina'inat'uy
umipanoh'ah nan babluyyu, mu agguy ayu damdama nuntutuyu! Mu
gulat ta ad Tyre ya ad Sidon di na'atan nan umipanoh'a at immannung an
numpunlubung nan tataguh langgut, ya nun'iloglogday dapul hi pangipat-
tigandah nuntutuyuanda!
22 Mu immannung heten alyo' ay da'yu ti heden algaw an punhu-
malyaan Apo Dios hinan tataguh tun luta ya nidugah di pummoltanah nan
nun'appuhiy pangatdan tataguh di ad Tyre ya ad Sidon, mu nidugdugah
ahan di pummoltanan da'yun iKorazin ya iBethsaida.
23 Ya da'yun iCapernaum ya mid mapto' ya alyonyuy na'abbagbagtu ayu
an da'yuy meheggon ad abuniyan ya un nan udum! Mu adi, ti mahnag
ayud dolom! Gulat ta nan tatagud Sodom di nipattigan din ina'inat'un
umipanoh'ah nan babluyyuat immannung an nuntutuyudah baholda, at
agguy inubah Apo Dios dida, at wagwadadad ugwan!
24 Nomnomonyuh te ti heden algaw an punhumalyaan Apo Dios hinan
tataguh tun luta ya nidugah di pummoltanah nan nun'appuhiy pangatdan
tataguh did Sodom, mu nidugdugah di pummoltanan da'yun iCapernaum!"

Hay Alenggopan di Mangunud ay Jesus

[‡] **11:17** Hinan timpun di pun'amlongan an umat hi kasal ya muntukal nan Hudyuh tungngali, ya hay ipa"elna ya nan ministryn Jesus. Ya hinan timpun di punlungdayaan an umat hi way matoy ya mun'ebelda, ya hay ipa"elna ya nan ministryn John an Mumbonyag. Ya intudun Jesus an ta"on hi un waday timpuh pun'amlongan ya punlungdayaan mu agguy damdama inabulut nan Hudyu nan mensahedan nuntudtudu ay John.

25 Unat goh lempah Jesus an nun'ulgud ya nunluwalun Apo Dios an
inalinay, “Ama, He"ay Ap'apud abuniyan ya tun luta, ya edenol da'a ti
lini"udam heden intudtudu' hinan mangalih unda nanomnoman ya nan
nabagtuy adalda, mu impa'innilam hinan mid adalda.
26 Mundenola' hinan inatmu, Ama, ti hiyah ne penhodmuh ma'at.”
27 Ya ni'hapit hi Jesus hinan tatagun inalinay, “Ha"in di okod an amin ti
hiyah ne endenol Aman Ha"in hi tamu'. Mid nanginnilan amin hi aat'u an
anggay hi Ama. Ya mid nanginnilan amin goh hi aat Ama an anggay Ha"in
an Imbaluyna ya nan udumnan pilio' ti ipa'innila' ay dida.
28 Da'yun do'ol di baholna ya nidugah di ligatna ya middum ayun Ha"in,
at ipalenggop'u da'yu!
29 Abulutonyuy ipatamu' ay da'yu an paddungnay un ayu mi'pakun
Ha"in hinan pakun waday duwah bakan mundehhan an manguyud hinan
aladu unu kalesa. Ya hay atonyu ya titiggona' ta ada'adalonyuy aat'u ti
ma'ma'uyaa' ya na'ampaa' an ibbayu, at malenggop ayu mahkay.
30 Ti nan ipatamu' ay da'yu ya madadawoh.”

12

Hay Aat di Ngilin an Habadu
(Mk. 2:23-28; Lk. 6:1-5)

1 Agguy nadnoy ya immuy da Jesus an nunle'le'od hinan apayapayaw,
ya henen algaw ya Habadu an ngilin di Hudyu. Ya munhinaang din
intudtuduwan Jesus, at nangultudda ta linu"ibanda ta inanda.
2 Ya waday Pharisees an nannig eden inatda, ya inalidan Jesus di, “Tigom
danen intudtuduwam an atonday mapaniaw ti ngilin an Habadu!”
3 Ya tembal Jesus an inalinay, “Dan agguyyu binaha din inat David hidin
penghanah nunhinaangandah nan ni'yibbana?
4 At himmigup hinan Tabernacle Apo Dios, ya innalna din tinapay an
ne'nong ay Apo Dios, ya inana, ya ne"onona din ni'yibbana an ta"on un
paniaw ti ammunay papadih mangan. Mu agguyyu pinahiw henen inatda,
at anaad ta pahiwon da'mi?*
5 Ya dan agguyyu goh binahah din Uldin Apo Dios an indatnan Moses an
nan papadi ya muntamudah nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem an ta"on
hi un Habadun ngilin, mu agguyda numbahol enen inatda.†
6 Ya waday nabagbagtud ugwan ya un nan Timplun Apo Dios ad
Jerusalem!
7 Hay impitudo' goh Apo Dios ya inalinay,
Nan homo'yuh nan ibbayuy pohpohdo' ya un nan e'nongyu.‡
Ya adya inilayuy itudun nan nitudo', at adiyu alyon hi un nabaholan nan
tagun mid inatdah nappuhi.
8 Ya Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ta"on un Habadu ya Ha"in di ad hakup hi
mangalih ma'at enen algaw.”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Na'akke' di Ngamayna
(Mk. 3:1-6; Lk. 6:6-11)

9 Tinaynan da Jesus heden babluy ta immuydah nan himba'an di Hudyu.

---

* **12:4** I Sam. 21:3-6. Hinan I Sam. 21:3-6 ya inalinay un ohah David hi nangan ti mi'id nan i'ibbana, mu mid mapto' ya inta'ina ta unna idat ay dida. † **12:5** Num. 28:9-10. ‡ **12:7** Hos. 6:6.

10 Ya wah di han na'akke' di ngamayna, ya inalidan Jesus di, “Undan
paniaw an mumpa'adaog hi dogoh hi un ngilin an Habadu, unu adi?”§
Inaliday umat hina ta pangidalatandah abaholan Jesus.
11 Ya tembalnan inalinay, “Gulatna ta hinan ngilin an Habadu ya nagah di
kalniluyuh nan bitu ya undan adiyu umuy alan ti paniaw?
12 At iyal'allanah nan tagun hiyay nahamad hi mabadangan, at adi
paniaw hinan ngilin an Habaduh pangipa'adaogan hi dogohna.”
13 Ya inalinah din na'akke' di ngamaynay, “Uyadom nan ngamaymu.” At
inuyadna, ya pinumhod an nipaddung hidin oha!
14 Ya nun'akakda din Pharisees ta hahapitonday atondan mamatoy ay
Jesus.

Nan Pento' Apo Dios hi Baalna
(Mk. 3:7-12; Lk. 6:17-19)

15 I'innilan Jesus heden ninomnom nan Pharisees an hay pamatayandan
Hiya, at nakak eden babluy. Ya do'olday tataguh nitnud ay Hiya, ya
impa'adaognan amin di way dogohna.
16 Ya immandalnan dida ta adida ibabbaag di aatnah nan udumna.
17 Ya hanan inatnay nangipa'annung hidin impitudo' Apo Dios hinan
propetan hi Isaiah an inalinay,
18 “Tayay baal'un pento"u,
ya Hiyay pohpohdo' ya mangipadenol ay Ha"in.
Ya honogo' nan Lennawa' ay Hiya
ta Hiyay mangibaag hinan panumalya' hi an amin hinan tatagu.
19 Mu Hiya ya adi mi'hongngel,
ya adi goh umuy hinan kulhan tumu'utu'u'.
20 Ya badangana nan mahmo' an manghan di pangulugda an ayda bilaun
ma'ipu'ipung,
ya adina goh inganuy nan tagun mid ah namnamada an ayda hilaw
an mun'ud'udimit
ta nangamung un umameh di Tuguna.
21 Ya an amin di tatagu ya namnamaonda Hiya.”*

Hay Aat Jesus ya Hi Satanas
(Mk. 3:22-30; Lk. 11:14-23)

22 Inyuy nan tatagun Jesus han nabulaw ya nawe'we' ti nahe'pan hi
dimunyu. Ya lina'ah Jesus, at humapit mahkay, ya mittig goh din matana.
23 Ya manoh'ada din tatagu, ya inaliday, “Mid mapto' ya Hiyay Alin Pento'
Apo Dios an ap'apun David an nan hohoddon tu'uh umali!”
24 Ya unat goh dengngol din Pharisees heden inalida ya inaliday, “Hi
Beelzebub† an ap'apun di nun'appuhin lennaway nangidat hi abalinan
Jesus ta way atonan munla'ah hinan nihu'lung an dimunyu!”
25 Ya unat goh inilan Jesus henen ninomnomda ya inalinan diday,
“Gulat ta han himpangili ta madughayda at mumpapattoyda, ya la'tot ya
na'ubahda. Ya umat goh hinan babluy ya hinan hina"ama, ti gulat ta
madughayda at mumpapattoyda, ya umat goh hinah nan hina"ama.

---

§ **12:10** Intudun nan muntudtudu an paniaw an mumpa'adaog hi dogoh nan taguh nan Habadu ti mabalin an atonah mabiggat. Mu gulat an magadyuh an matoy enen algaw ya mabalin an aton.

* **12:21** Isa. 42:1-4. † **12:24** Hiyay ohan ngadan Satanas (unu hi *Ba'al-Zebub*) (bahaom nan footnote di II Ki. 1:2 ta innilaom di pohdonan ibaga).

26 Ya umat goh ay Satanas ya hinan baalna ti gulat ta la'ahon Satanas di
baalna at mumpapattoyda, at hiyah ne panginnilaan hi unda nadughay, ya
la'tot ya ma'ubah nan hakup Satanas.
27 Ya gulat ta hi Beelzebub di nangidat hi abalina' an munla'ah hi-
nan dimunyu ya hay alyonyu mah hi nangidat hi abalinan nan in-
tudtuduwanyun munla'ah hinan nun'appuhin lennawa? At nan aton di
intudtuduwanyuy mangipattig an nibahhaw nan inaliyuh aat'u.
28 At gulat ta nan abalinan di Na'abuniyanan an Lennawan Apo Dios an
nidat ay Ha"in di punla'ah'uh nan dimunyu at hiyay pangimmatunan an
wah tuh tun lutay Pumpapto'an Apo Dios."
29 Ya inalina goh di, "Undan nonong ya henggop nan mangakaw di abung
nan mabi'ah an lala'i ta akawonay gina'una? Mahapul an hawidonah
mahhun ya unna akawon nan gina'un pohdona.
30 Nan tagun adi middum ay Ha"in ya hiyay panginnilaan an unna' adi
pohdon. Ya nan adi bumadang hi idduman di tatagun Ha"in ya hiyay
paddungnay mangabul ay dida.
31 At hiyanan alyo' ay da'yuy, An amin di bahol ya nan pamihupihu-
lan hi ibbah tagu ya aliwan Apo Dios. Mu nan tagun mamihul hinan
Na'abuniyanan an Lennawa ya adi ahan al'alliwan Apo Dios ta nangamung.
32 Ya aliwan goh Apo Dios di pamilupiluh nan tagun Ha"in an Imbaluy di
Tagu, mu nan tagun mamihul hinan Na'abuniyanan an Lennawa ya adina
ahan al'alliwan hi enggana."

Hay Aat di Ayiw ya nan Bungana

33 Ya inalina goh di, "Mahapul an munlutbu nan ayiw ya un maphod di
bungana ti munhaguti ay ya nappuhiy bungana. Hay bunganay panginni-
laan hi un munhaguti unu munlutbu.
34 At da'yun mangamangat hi nappuhi, mid ahan maphod hi hapitonyu
an un hay nappuhiy hapihapitonyu ti hay nun'appuhiy nomnomnomonyu,
at hiyaat un nan adi maphod di hapihapitonyu.
35 Nahamad ay di ugalin di tagu ya maphod di hapitona, mu nappuhi ay
di ugalina ya nappuhi goh di hapitona.
36 Mu umat hituy alyo' ay da'yu ti heden algaw an punhumalyaan Apo
Dios ya an amin di tatagun mid upid di hinapihapitna ya mamolta,
37 ya hanan nanapityuy ihumalyan Apo Dios ay da'yu, at Hiyay mangi-
panuh hi un nappuhi unu adi."

Hay Pumbagan nan Tatagun Jesus hi Umipanoh'a (Lk. 11:29-32)

38 Waday udum hinan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu ya hinan Phar-
isees an nangalin Jesus di, "Apu, pohdonmin tigon di atom hi umipanoh'a."
39 Ya tembal Jesus an inalinay, "Nappuhi ayu ahan an tatagud ugwan
ti mid pangulugyu! Ya mumbaga ayuh umipanoh'ah pangimmatunanyu,
mu un ohay mipattig ay da'yu an umat hidin nangimmatunan din tataguh
penghanah na'at hinan propetan hi Jonah.
40 Hiya ya inaminul din ongol an ekan, ya nihinah putunah tuluy algaw
ya tuluy labi.‡ Ya umat goh ay Ha"in an Imbaluy di Tagu ti tuluy algaw ya
tuluy labih ilubu'a', at hiyay pangimmatunan.
41 At heden algaw an agtudan di ahumalyaan di tatagu ya mahumalya
ayu, ya umat goh hinan tatagud Nineveh. Ya tuma'dogdah ahumalyaanyu ta
amuyuan da'yu ta mamolta ayu. Ti hidin nangituduwan Jonah hidin Tugun

‡ **12:40** Bahaom nan footnote di Jon. 1:17 ta innilaom di aat ten tulun algawna.

ay didad Nineveh ya kinulugda, ya din'ugday baholda.§ Mu ad ugwan
an wan da'yu han tagun nabagbagtu ya un hi Jonah, mu adiyu damdama
du'gon di baholyu!
42 Ya umat goh hidin queen ad Sheba* hidin penghana ya tuma'dog goh
ta amuyuan da'yu ta mamolta ayu. Ti hiya ya nalpuh adagwin babluy ta
donglonay nahamad an tugun Solomon.† Mu ad ugwan ya wan da'yu han
tagun nabagbagtu ya un hi Solomon, mu adiyu donglon damdama!"

Hay Numbangngadan nan Nappuhin Lennawah nan Niyo'odolana
(Lk. 11:24-26)

43 Ya inalina goh di, "Gulat ta mala'ah han dimunyuh nan niyo'odolanan
tagu at umuy munle'le'od hinan mapulun ta manama' hi ihinana. Mu gulat
ta mid ah'upana
44 ya alyonah nomnomnay, Mumbangngada' hidin niyodola' tuwali! Ya
unat goh numbangngad ya tinnignan mi'id ah niyodol an paddungnay baun
abung an nahigidan ya nidadaan.
45 At umuy mun'ayag di pituh na"appuhin lennawa ya un hiya ta
meh'opdan amin enen tagu. Ya inyal'allan nen tagun pimmuhi ya un
din hopapna! Ya umat hinay ma'at hinan tatagud ugwan an nun'appuhiy
ugalida."

Hay Aat di Tutulang Jesus
(Mk. 3:31-35; Lk. 8:19-21)

46 Otog di punhaphapitan Jesus hinan tatagu ya immuy da inana ya din
a'aginah‡ wadana ti pohdondan mi'hapit ay Hiya.
47 Ya impa'innilan di ohan Hiyay, "Tigom an wah di da inam ya nan a'agim
an pohdondan mi'hapit ay He"a."
48 Ya tembal Jesus an inalinay, "Hay immannung hi ina' ya a'agi ya nan
tatagun mangat hinan pohdon Ama an wad abuniyan. Ya tun intudtuduwa'
di immannung hi ina' ya a'agi'."
49 Ya tinuduna din intudtuduwana, ya inalinay, "Didanay hi ina' ya a'agi'!
50 Ti nan mangat hi pohdon Ama an wad abuniyan di hiyay ina' ya agi'."

13

*Hay Numbino'ob'on an Nipa"el an Intudun Jesus**

1 Unat goh nalpah hanan na'at eden algaw an dimmatngan inana ya
tinaynan da Jesus heden abung, ya immuydah nan pingit di Lobong an
Galilee, ya inumbun hi Jesus ta muntudtudu.
2 Ya do"ol ahan di tatagun na'amung an mangngol ay Hiya, at immuy
nunlugan hinan bangka ta inumbun hidi.† Ya din tatagu ya wadadah nan
pingit di baybay.
3 Ya do'ol di inulgudnan nipa"el an waday ibalinana.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nunhabuag hi Oho'
(Mk. 4:1-9; Lk. 8:4-8)

Ya inalinay, "Wa han immuy hi umanan munhabuag hi oho'.
4 Ya unat goh inhabuagna ya waday nagah hinan dalan, at immali nan
hamuti, ya nunhobatda.

---

§ **12:41** Jon. 3:1-10. * **12:42** Unu ad Yemen (mu nan i'Ethiopia ya alyonday ad Ethiopia di awadan ten lugal). † **12:42** I Ki. 10:1-13; II Chron. 9:1-12. ‡ **12:46** Hay ngadan nan a'agina ya nitudo' hi Mat. 13:55. * **13:** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. † **13:2** Hiyah ne aat di Hudyun muntudtudu ti inumbunda.

5 Ya din udum ya nagah hinan way lutan nipa'pa' hi batu, ya ag'aga ya
himmangaw ti mayapit nan luta.
6 Mu unat goh naptangan ya nalyaw, at nalangu ti mid aton di lamutnan
lumhod.
7 Ya din udumna ya nagah hinan way lamut, at ni'hangawdah nan holo',
ya na'ipit, at agguy pinumhod.
8 Mu din udumnan oho' ya nagah hinan way lo'eh an luta, at himman-
gawda, ya do'ol di bungada. At waday hinggahut hi bungan di udum, ya
nanom di bungan di udum, ya tulumpuluy bungan di udum."
9 Ya inyangunuh Jesus an nangaliy, "Da'yun nangngol eten inulgud'u ya
ihamadyun innilaon di pohdonan ibaga!"

Hay Dumalat ta nan Nipa"el di Inulgudna
(Mk. 4:10-12; Lk. 8:9-10)

10 Immuy ay Jesus nan intudtuduwana, ya inalidan Hiyay, "Anaad ta hay
nipa"el di ulgudom ay dida?"
11 Ya inalin Jesus di, "Manu ay hay nipa"el di ulgudo' ya ta da'yun
mangunud ya anggay di manginnilah aat di Pumpapto'an Apo Dios ad
abuniyan an agguy nipa'innilah din penghana ta nan udum an tatagu ya
adi mipa'innilan dida.
12 Ti nan tagun mangunud hi mitudun dida ya ma'udman di mitudun
dida, at do'do"ol di inilada. Mu nan tagun adi mangunud hi mitudun didan
ta"on hi un way itang hi mitudu ya henen nitudun dida ya mipa'aliw, at mid
iniladah aat di mitudu.
13 Manu ay ulgudo' di nipa"el ti nan itudu' ay dida ya adida damdama
innilaon. Ya ta"on unda donglon mu paddungnay agguyda dengngol ti mid
iniladah aatna.
14 Ya heten aatday ipa'annungan din inalin nan propetan hi Isaiah hidin
penghana an inalinay,

Donglodonglonyu, mu adiyu ma'awatan,
ya tigotigonyu, mu adiyu immatunan.
15 Ya umatdah na danen tatagu ti immodhol di nomnomda,
at adida hukatan di nomnomda.
Adida dongdonglon di mitugun
an paddungnay unda empop di ingada ta omod unda adi donglon.
Ya paddungnay imi'imitonday matadah nan makulug an ma'ma'at
ta omod unda adi immatunan di anahamad di ma'ma'at.
Ti gulat ta adida umat hina danen tatagu
ta innilaonday immannung hi aatna at baliwa' dida."‡

16 Ya inaynayun Jesus an himmapit, ya inalinah din intudtuduwanay,
"Odolnan da'yu ti inilayuy aat di tigotigonyu ya nan donglodonglonyu!
17 Adiyu al'alliwan heten alyo' ti do'ol di propeta ya nan udumnan tatagun
nahamad di ugalidan mamhod an mannig eten tigotigonyu, mu agguyda
tinnig, ya penhodda goh an donglon nan donglodonglonyu, mu agguyda
dengngol."

Hay Ibalinan nan Nipa"el hi Aat di Munhabuag hi Oho'
(Mk. 4:13-20; Lk. 8:11-15)

18 Ya inalina goh di, "Hiyah te ibalinan nan ulgud an hay aat di munhab-
uag hi oho':
19 nan oho' an nagah hinan dalan ya hiyah ne nan Tugun Apo Dios. Ya
nan dalan an natoptop ya umat hi nomnom di tagun mangngol hi ulgud hi
aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan, mu adida ma'awatan. Ya nan

‡ **13:15** Isa. 6:9-10.

hamutin nambat hinan oho' ya umat hinan na"appuhiy atonan hi Satanas
ti ipa'aliwnay Tugun Apo Dios ay dida.
20 Ya nan nihabuag hinan mabatun luta ya ay ihunay un nomnom
di tagun nangabulut hinan Tugun Apo Dios, ti unat goh dengngolna ya
mun'am'amlong,
21 mu agguy himmalatom ti un na'amtang di nangunudana, ti unat goh
naligatan unu nipadildilah ya idinongnan umunud.
22 Ya nan holo' an ni'hangawan nan oho' ya umat hi ligat ya amnaw di
tagun umadangyan ti amehonay Tugun Apo Dios, at adi pumhod nan tagu.
23 Ya nan lo'eh an luta ya ay ihunay un nomnom di tagun mangngol hinan
Tugun Apo Dios ya ma'awatana. At maphod di gunna aton an paddungnay
un bungan den neho' ti nan udum ya hinggahut di bungana, ya nan udum
ya nanom di bungana, ya nan udum ya tulumpulu."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Holo'

24 Inulgud Jesus di oha goh an nipa"el an inalinay, "Hay aat di
Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hi punhabalan di ohan tagun
natamman hi maphod an oho'.
25 Mu unat goh nahdom ta nun'olo'dan amin di tatagu ya immuy han
buhulna ta hinabuaganah bugwan di holo' ta niddum hinan nitanom an
paguy, ya nakak.
26 At unat goh himmangaw din paguy ta mumbuhug ya ni'hangaw din
holo'.
27 Ya immuyda din baal den ad uma, ya inalidan hiyay, Apu, maphod din
eneho'muh nan umam, mu hay nalpuwan nan do'ol an holo' an ni'hangaw?
28 Ya inalinan diday, Inila' an un nan mi'bohhol ay ha"in di immuy an
nangihabuag hinan bugwan di holo'!
Ya inalin din baalnay, Pohdom ay ya umuymi gabutan nan holo'.
29 Mu inalinay, Adiyu ti ini ya pi'gabutyuy udumnah nan paguy!
30 At ta"on un mi'yongol nan holo' ta nangamung un ma'ala, ya ibaga'
hinan mun'ala ta hunnondan anon nan holo', ya bento'da ta ipa'wahdah
nan apuy ya unda alan nan paguy, ya inamungdah nan alang'u."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Oho' an Pa"it'ittang
(Mk. 4:30-34; Lk. 13:18-19)

31 Inulgud Jesus goh di ohah nipa"el an inalinay, "Hay aat di Pumpapto'an
Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan oho' an ma'alih mustard an inyuy han
lala'ih nan galdenan eneho'.
32 Ya ta"on un hiyay pa"it'itang hi an amin hinan a'oho'oho' hitud Israel
mu unat goh himmangaw ya nidugah an ongol ya un nan udum an nitanom
hinan galdena. Ya immuy nan hamuti, ya nun'agabandah nan hapangna."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Bino'bo'
(Lk. 13:20)

33 Inulgud Jesus goh di ohah nipa"el an inalinay, "Hay aat goh di
Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan bino'bo'. Ya innal han
babai, ya inlamutnah nan tuluy halub an alena ta mun'ammah tinapay ta
hiyay nangipa'ongol hinan tinapay."

Hay Dumalat hi Nangulgudan Jesus hi Nipa"el

34 Hay nanudtudun Jesus hinan tatagu ya hay nipa"el an ulgud, ya agguy
nun'ulgud ay didah un bo'on hay nipa"el.
35 Ya hanan inatnay nangipa'annung hidin inalin din ohan propetah din
penghanan inalinay,
"Hay nipa"el an ulgud di panudtudu' ay dida,

ya din agguy na'innilah nete"ah nalmuwan tun luta ta nangamung
ad ugwan
ya ibaag'un dida.”§

Hay Ibalinan nan Nipa"el hi Aat di Holo'

36 Tinaynan Jesus nan do'ol an tatagun na'amung, ya immuy himmigup
hinan ohan abung. Ya nitnud nan intudtuduwana, ya inalidan Hiyay,
“Itudum ni' di ibalinan ne han aat di holo' hinan uma an inulgudmu.”
37 Ya inalin Jesus di, “Henen lala'in nun'oho' hi maphod an oho' ya Ha"in
an Imbaluy di Tagu.
38 Ya nan punhabalan ya hiyah ten luta, ya nan maphod an oho' an paguy
ya didanay middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan. Ya nan
holo' ya didanay tatagun middum ay Satanas.
39 Ya nan ni'bohhol ay Ha"in an nangihabuag hi holo' ya hiyah neh
Satanas. Ya henen gutudnah pumbot'andah nan paguy ya hiyah ne pogpog
tun ma'ama'at ad ugwan. Ya nan mumboto' hi paguy ya didanay a'anghel.
40 Ya din nabu'nut an holo' ta na'uyun ya ma'apuyan ya hiyah ne goh di
ma'at hinan nun'appuhiy ugalidan tataguh din pogpog tun ma'ama'at ad
ugwan.
41 Ti Ha"in an Imbaluy di Tagu ya honogo' nan a'anghel'u ta umuydan
amin hinan lutan Pumpapto'a' ta amungondan amin nan tatagun immi-
tudul hi ibbadan mangat hi nappuhi ya nan udumna goh an nappuhiy
pangatda
42 ta ipa'wahda didah nan ongol an apuy an awadan di ahikikila ya
ahi'itti'ittib di babada an dumalat hi punholholtapanda.
43 Ya hanan tatagun nahamad di ugalida ya ma'amungdah nan
Pumpapto'an Ama tu'u, ya umatdah nan algaw an humili. At
pa'annomnomonyuh ten inulgud'u!”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nanginan Gina'u

44 Ya inalina goh di, “Hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya
umat hinan nabalul an gina'un nilubu' hinan uma an mi'id nanginnila.
Ya wada han lala'in munggabut, ya otog di punggabutana ya inah'upanah
den nilubu', ya imbangngadnan ginabunan goh. Ya mun'am'amlong, at
immanamut ta inla'unan amin din gina'una ta penla'na din lutan awadan
di balitu'.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Buung

45 Ya inalina goh di, “Hay aat goh di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan
ya umat hinan buung an mapla'an. Ya wada han mungkumildu, ya immuy
nunle'le'od ta manama' hi mapla'an an buung.
46 Ya unat goh inah'upana nan na'angnginan buung ya immanamut ta
inla'unan amin di gina'una ta penla'na din buung an tinnigna.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Hidu'

47 Ya inalina goh di, “Hay aat goh di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya
umat hinan hidu' an nitamol hinan baybay, ya numbino'ob'on di mahidu'.
48 Ya unat goh napnuh den hidu' ya daden manidu' ya ginuyudda ta
inda'aldah nan pingit di baybay. Ya inumbunda ta pinilida din nahidu' an
mihda. Ya nan maphod ya hiyay inittudah nan bahkitda, ya nan nappuhi
ya intapalda.

§ **13:35** Psa. 78:2.

49 Ya umat hinay ma'at hi apogpogan tun ma'ama'at ad ugwan ti nan
a'anghel ya umuyda amungon di tatagu ta ilahhinda nan tatagun nappuhiy
ugalidah nan tatagun nahamad di ugalida.
50 Ti nan nun'appuhiy ugalida ya mipa'wahdah nan apuy an awadan di
ahikikila ya ahi'itti'ittib di babada an dumalat di punholholtapanda."

Hay Aat di Nituduh din Penghana ya Hay Pa'ituddun Jesus

51 Inalin Jesus hinan intudtuduwanay, "Dan inilayuy aat hatu tun in-
tudu'?"
Ya tembaldan inaliday, "Oo, inilami."
52 Ya inalin goh Jesus ay diday, "Nan udumnan muntudtuduh Uldin di
Hudyu an nitudtuduwan hi aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya
nipaddungdah nan tagun ap'apuh nan ohan abung an mumpangibuhu'
hinan nun'italepona an gina'un pa'angnginana ya nan dadan."

Hay Agguy Nangunudan nan iNazareth ay Jesus
(Mk. 6:1-6)

53 Unat goh lempah Jesus an nangulgud hinan nipa"el di aatna ya
tinaynanah den babluy
54 ta numbangngad hinan ni'babluyanad Nazareth. Ya immuy nun-
tudtuduh nan himba'an nan Hudyu. Ya nan mangngol hinan hapitna
ya manoh'adah din nanudtuduna, ya inaliday, "Hay nangadalanah nan
anala'engna nin ya nan umipanoh'an gunna aton?
55 Undan bo'on Hiyay imbaluy din mun'am'ammah abung? Ya undan
bo'on hi Mary hi inana? Ya undan bo'on goh da Jacob* ay Joseph,† ya hi
Simon, ya hi Judas di a'agina?
56 Ya undan bo'on hituy ni'hituwan nan a'aginan binabai? Ya hay
nangadalanah an amin ay dane?"
57 At binohol nan ni'babluyana, ya agguyda penhod Hiyan unudon.
Mu inalin Jesus ay diday, "An amin di ayan nan propetan munle'le'od ya
e'gonan nan tatagu hiya, mu anggay nan ni'babluyana ya didan hina"amay
adi mange'gon ay hiya."
58 Ya adi do'ol di inatnah umipanoh'ah di ti mi'id pangulug nan tatagun
Hiya.

14

*Hay Namatayandan John an Mumbonyag**
(Mk. 6:14-29; Lk. 3:18-20; 9:7-9)

1 Hidin nuntudtuduwan Jesus ya dengngol nan Alin hi Herod Tetrarch†
an numpapto' hinan Provinciad Galilee nan ina'inatna ti nundongol di aat
Jesus hinan himpapangili.
2 Ya inalinah nan baalnay, "Henen hi Jesus ya hiyah ne din hi John an
Mumbonyag an un namahuan, at hiyanan waday abalinanan mangat hi
umipanoh'a!"
3-4 Manu ay impapatoy Herod hi John ti nan namentanan Herod ay
Herodias an ahawan din aginan hi Philip. Ti inali'alin John an Mumbonyag

---

* **13:55** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. † **13:55** Hiya ya hi Joseph Junior. * **14:** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **14:1** Nan ma'alih Tetrarch ya nan mun'alih nan godwah nan godwan nan babluy (unu 1/4) ti hiya ya impapto'nay 1/4 an babluy an impapto' amanan nan Alin hi Herod an Nidugah. Hay immannung an ngadan ten ali ya hi Herod Antipas, ya impapto'nay duwan provincia an ad Galilee ya ad Perea hidin 4 B.C. ta engganah din 39 A.D.

di, “Adi maphod hi un boltanon di ahawan di agi!” At ben'on Herod, ya hennagnay nampap ay John, ya impabobodna, ya impibaludna.
5 Ya penhon Herod an ipapatoy hi John, mu timma'ot hinan Hudyu ti ibilangdan propetah John.
6 Mu unat goh nadatngan di algaw hi punnomnomandah nan nitungawan Herod ya nanayaw nan babain imbaluy Herodias hi hinagang nan do'ol an tatagun na'amung, ya nidugah di nangipadenolanan Herod.
7 At intulagnan hiya an idatnay malgom hi ibagan nen babai.
8 Ya henen babai ya intutuddun inanay pambalnan Herod, at inalinay, “Hay odowo' ya nan ulun John an Mumbonyag an mittuh duyu.”
9 Mu nuntutuyu nan alih nan intulagna, mu mahapul an atona ti dengngol din do'ol an tatagu. At nunhonag hi umuy mamutul hi ulun John an Mumbonyag hinan baludan.
10 At immuyda, ya pinutulanda din ulun John hinan baludan,
11 ya inittu'dah nan duyu, ya indatdan nen babai, ya inyuynan inanan hi Herodias.
12 Ya innal din intudtuduwan John di odolna ta inyuyda inlubu'. Ya unat goh inlubu'da ya immuydan nangibaag ay Jesus.

Hay Namanganan Jesus hinan Lemay Libun Tatagu‡ *(Mk. 6:30-44; Lk. 9:10-17; Jn. 6:1-14)*

13 Unat goh dengngol Jesus an pinatoydah John ya tinaynandah nen babluy an wadanda, at numbangkada ta immuydah nan babluy an mid ah tatagu. Unat goh dengngol nan tatagu an nakak da Jesus ya din intudtuduwana ya nakakda goh hinan babluyda, ya dinalandan nangunud ay Hiya.
14 Unat goh wan dimmatong da Jesus hinan babluy ya tinnigna din do'ol an tatagun mamanod ay Hiya ti diday nahhun ya un dida, ya nidugah di homo'nan dida, at impa'adaogna nan way dogohna.
15 Unat goh napuyaw ya immuy din intudtuduwanan Hiya, ya inaliday, “Mi'id nunhituh tu, at akkay mahdoman nan tatagun ninitnud ay ditu'u! At payom dida ta umuydah nan neheggon an bababbabluy ta umuyda luma'uh ononda ti ten mi'id luma'uan hitu.”
16 Ya inalin Jesus di, “Adi mahapul an makakda ti da'yuy mangidat hi ononda.”
17 Ya tembaldan inaliday, “Mu adi umanay heten tinapay ti un lema ya un duway ekan!”
18 Ya inalinay, “Iyaliyuh tu.” At inyuydan Hiya.
19 Ya impabuna din tataguh nan way holo', ya innalna din leman tinapay ya din duwan ekan, ya intangadnad daya, ya endenolnan Apo Dios. Ya inupe'upengnah den tinapay, ya indatnah nan intudtuduwana ta impiyapongdah din tatagu.
20 Ya nangandan amin, at nun'abhugda. Ya inamung din intudtuduwana din na'angang, ya himpulu ta duway bahkit hi napnu.
21 Ya mid mapto' ya lemay libuy linala'ih nangan an agguy ni'bilang din binabai ya ung'ungungnga.§

*Hay Nanalanan Jesus hinan Tu'yap di Danum** *(Mk. 6:45-52; Jn. 6:15-21)*

‡ **14:12** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
§ **14:21** Paniaw hinan ugalin di Hudyuh un me"an nan binabai ya ung'ungungngah nan ado'lan di tatagu, at nilahhinda. * **14:21** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

22 Unat goh nalpah hene ya impapilit Jesus hinan intudtuduwana ta
mumbangkada ta ipangpang'udan bumad'ang hinan dammang di Lobong
an Galilee. Ya nataynan hi Jesus ta nun'ipa'anamutna din tatagu.
23 Ya unat goh nun'akakda ya immuy hinan way buludna ta nunluwalun
Apo Dios, ya nun'o'ohha Hiyah di ta engganah nahdom.
24 Ya wah nan gagwan di lobong din bangka, ya wan gun malupilupig din
dalluyun ya gun mi'dammu din puo' ay dida.
25 Ya unat goh wan mun'awawa'ah ya immuy hi Jesus hi wadanda an
mundaldalan hinan tu'yap di danum.
26 Unat goh tinnig din intudtuduwana Hiyan mundaldallanan hinan
tu'yap di danum ya timma'otdan inaliday, “Na'uy han banig!” Ya nidugah
ahan di ta'otda.
27 Ya himmapit hi Jesus an inalinan diday, “Adi ayu tuma'ot ti Ha"in!”
28 Ya himmapit hi Peter an inalinay, “Apu, un adya He"a ya ayagana' ta
dumalana' goh hinan tu'yap di danum an umalin He"a!”
29 Ya inalin Jesus di, “Kan oo, umali'a.” At gimmawah Peter hinan danum
ta dalanona nan tu'yapna an umuy ay Jesus.
30 Mu unat goh tinnigna din mabi'ah an puo' ya timma'ot, ya na'uy an
munlonong, ya inalinay, “Apu, baliwana'!”
31 At himbumagga ya ginuyud Jesus hiya, ya inalinay, “Anaad ta
munduwaduwa'a an adia' kulugon?”
32 Ya immuydah nan bangkan nunlugan, ya namahngan din puo'.
33 Ya numpunhippida din wah nan bangkah inayungan Jesus ta daya-
wonda Hiya an inaliday, “Immannung an He"ay Imbaluy Apo Dios!”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Dogoh nan Tatagud Gennesaret (Mk. 6:53-56)

34 Unat goh bimmad'angdah dammang din Lobong an Galilee ya nida-
tongdah nan babluy ad Gennesaret.
35 Ya inimmatunan din tataguh dih Jesus, ya nun'ipa'ayagdan amin din
way dogohnan numpunhituh nan neheggon hinan babluy ta inyuydan
Jesus.
36 Ya inal'alu'da Hiya ta iyabulutna an dapoon nan numpundogoh di lupit
di lubungna. At an amin din nanapa ya immadaogda.

15

Nan Tudtudun din Tataguh Penghana (Mk. 7:1-13)

1 Waday udumnan Pharisees ya nan muntudtuduh nan Uldin di Hudyun
nalpud Jerusalem, ya immuydan Jesus, ya inalidan Hiyay,
2 “Anaad ta nan intudtuduwam ya adida unudon din intudun din a'apu
tu'uh penghana an mahapul mun'ihu ya un mangan?”*
3 Ya tembal Jesus an inalinay, “Anaad mah ta da'yu ya ngohoyonyuy Uldin
Apo Dios ta din intudun din a'apuh penghanay unudonyu?

* **15:2** Hidin immanamutan nan Hudyud Israel an nalpud Babylon ya ente"an nan muntudtuduh nan Uldin an iyammay numbino'ob'on an uldin ta middum hinan Uldin Apo Dios an indatnan Moses, ya manu ay inatda ta olom ya mihamad nan ugalin di Hudyu. Ya hanan uldin an hay taguy ad nomnom ya nitudo' ya niddum hinan libluh din 200 A.D. hinan *Liblu an Mishnah*, mu hidin amatagun Jesus ya agguy ni' niyamma.

4 Hay intugun Apo Dios, ya inalinay, Mahapul an e'gonanyu nan ommodyu."† Ya inalina goh di, "Adya hapitonyuy anappuhin di aat di ommodyu ya mahapul an mapatoy ayu.‡
5 Mu da'yun Pharisees ya nob'on di itudtuduyu ti alyonyuy, An amin nan ibadang hi ommod ya ta"on hi un adi idat ta hi Apo Dios di idatana
6 an adi mahapul e'gonanay o'ommodna. At hiyah ne attigana an din'ugyuy Uldin Apo Dios an dumalat nan tudtudun din a'apuh penghana.
7 Munlayah ayu! Immannung din inalin Isaiah hidin penghana ti da'yuy nibaaganan inalinay,
8 Da'yun tatagu ya alyonyuy un Ha"in an Dios di e'gonanyu,
mu bo'on ti unyu hinapit ya anggay an bo'on Ha"in di wah nomnomyu.
9 At mid hulbin di pundayawandan Ha"in
ti malpuh nomnom di tagu nan tugun an itudtududa."§

Hay Pumuhih Ugali (Mk. 7:14-23)

10 Inayagan Jesus nan tatagu ta meheggondan Hiya, ya inalinan diday, "Donglonyuh ten alyo' ta innilaonyuy aatna!
11 Bo'on hay u'munon di taguy mamuhih ugalina ti nan hapit an bumuhu' hinan timidna."
12 Ya immuy din intudtuduwanan Hiya, ya inaliday, "Henen inalim ya umipabohol hinan nangngol an Pharisees!"
13 Ya tembal Jesus didan inalinay, "An amin di nitanom an bo'on hi Amad abuniyan di nangitanom ya mabu'nut.
14 At okod danen Pharisees ti didanay muntuduh owon nan nabulaw! At gulat ta nan nabulaw di mangituduh owon di nabulaw goh at la'tot ya nagahdan duwah nan bitu."
15 Ya inalin Peter di, "Ibaagmu ni' di aat nen inulgudmun nipa"el."
16 Ya tembal Jesus an inalinay, "Da'yu nan intudtuduwa' ya uya'a ya adiyu ma'awatan!
17 Undan agguyyu innilay aatna? Gulat ta nan ma'u'mun ta umuy hi putu at bumuhu'.
18 Mu nan bumuhu' hi timid ya nalpuh nomnom at hiyah ne mamuhih ugalin di tagu.
19 Ti hay nomnom di alpuwan di nun'appuhi an umat hi punnomnoman an pumatoy, ya umilugtap, ya lumihog, ya mangakaw, ya layah, ya nan pangulgudan hi layah hi aat di i'ibba.
20 Hiyanay pumuhih ugalin di tagu an bo'on nan adi pangihuan hi ngamay ya un mangan."

Hay Aat nan Babain iCanaan an Ongol di Pangulugna (Mk. 7:24-30)*

21 Tinaynan da Jesus henen babluy, at immuydah nan abablubabluy an neheggon ad Tyre ya ad Sidon.
22 Ya wah di han babain iCanaan an Hentil an immuy ay Jesus, ya inalinay, "Apu, He"an Ap'apun David, ya igohgohan da'mi ni'! Nan imbaluy'un babai ya nahe'pan an paligaton nan dimunyu hiya!"

---

† **15:4** Ex. 20:12; Deut. 5:16. ‡ **15:4** Ex. 21:17; Lev. 20:9. § **15:9** Isa. 29:13. * **15:20** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

23 Mu agguy tembal Jesus. At immuy nan intudtuduwanan Hiya, ya
inal'alu'dan inaliday, “Pakakom henen babai ti te an mangun'unud ay
ditu'u, ya nen un tumungog!”
24 Ya inalin Jesus di, “Hay nahnaga' ya anggay ya nan agguy nabaliwan
hinan holag Israel an Hudyu, ya bo'on di udumnan tatagun bo'onda Hudyun
umat enen babai.”
25 Mu immuy damdama din babai, ya nunhippih inayungan Jesus, ya
inalinay, “Apu, badangan da'mi ni'!”
26 Ya tembal Jesus an inalinay, “Adi maphod hi un alan di onon di
ung'ungungnga ya impa'wah ta onon di ahu.”†
27 Mu tembal nen babai an inalinay, “Immannung henen inalim, Apu, mu
ta"on un nan ukkon ya ononday ogohon den ad ukkon hi unda mangan.”
28 Ya inalin goh Jesus di, “Inila' an ongol di pangulugmu! At henen pohdom
ya ma'at.” Ya unat goh inalin Jesus hene ya himbumagga ya immadaog din
imbaluy nen babai.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Numpundogoh

29 Nakak da Jesus goh enen babluy, ya numbangngaddah dih nan Lobong
an Galilee. Ya ene'wadah nan pingitna, ya nunti'idda ta immuydah nan
buludna, ya inumbun hi Jesus.
30 Ya do'olday tataguh immuy ay Hiya, ya nun'itnudda nan nun'apilay, ya
nan nun'abulaw, ya nan nun'awe'we', ya nan nun'adahay, ya nan udum an
way dogohna. Ya enheggondah nan inayungan Jesus, ya nun'ipa'adaogna
dida.
31 Ya manoh'ada din tatagu ti din nun'awe'we' ya humapitda, ya din
nun'adahay ya immadaogda, ya din nun'apilay ya pinumhodda at duma-
landa, ya din nun'abulaw ya mittig di matada, at impabagbagtudah Apo
Dios an dayawon di i'Israel.

Hay Namanganan Jesus hinan Opat di Libun Linala'i‡ *(Mk. 8:1-9)*

32 Inayagan Jesus din intudtuduwana ta immuydan Hiya, ya inalinay,
“Igohgoha' tun tatagu ti tuluy algaw di ni'hinandan ditu'u, at napuh di
balunda. Ya adi' pohdon an ipa'anamut dida ta nangamung un'u dida
panganon ti ini ya mahinaanganda, at ma'ulawdah nan owondan mum-
bangngad hi abungda.”
33 Ya inalin din intudtuduwanay, “Oo, mu mapulun hitu, at hay pangn-
galan tu'u mah hi ipa'an tu'un dida an den do'olda ahan?”
34 Ya inalin Jesus di, “Atnay tinapay hi wan da'yu?”
Ya inaliday, “Un pituy tinapay hi wah tu, ya tuttulun i"itang an ekan.”
35 Ya pinabun Jesus nan tatagu,
36 ya innalna din pitun tinapay ya din ekan ta endenolnan Apo Dios,
ya inupe'upengna, ya indatnah din intudtuduwana ta umuyda ipiyapong
hinan tatagu.
37 At nangandan amin ta nun'abhugda. Ya inamung din intudtuduwana
din na'angang, ya pituy bahkit di napnu.
38 Ya mid mapto' ya opat di libuy linala'ih nangan an agguy ni'yuyap din
binabai ya ung'ungungngan niddum an ne"an.

† **15:26** Bahaom nan footnote di Deut. 23:18 ta innilaom di aat nan ahu. ‡ **15:31** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

39 Ya unat goh nalpah ya impa'anamut Jesus din tatagu. Ya nunlugan da
Jesus hinan bangka ta immuydad Magadan.§

16

Hay Pumbagan nan Tataguh Pangatan Jesus hi Umipanoh'a (Mk. 8:10-13)

1 Immuy din udumnan Pharisees ya din Sadducees ay Jesus, ya tinapn-
ganda Hiya, at inaliday atonay umipanoh'ah un makulug an indat Apo Dios
di haadna.
2 Mu agguy inabulut Jesus, at inalinan diday, “Gulat ta ma'unug han
algaw ta munlattigad daya ya hiyah ne panginnilaanyuh un hi maweet ya
ma'ugaw.
3 Ya gulat goh ta nan helhelong ta munlattiga ta mungngongolbot ya hiyah
ne panginnilaanyuh un lumomlom. Inilayun mangimmatun hi itudun nan
wad daya an hay aat di maphod an algaw ya nappuhin algaw, mu adi ayu
pa"immatun hinan ma'ma'at ad ugwan!
4 Nidugah ahan di anappuhiyun tatagud ugwan ti mid ah pangulugyu!
Pohdonyun tigon di ohah pangimmatunan, mu un ohay mipattig ay da'yu
an umat hidin nangimmatunan din tataguh penghanah na'at ay Jonah.” At
nala"uy hi Jesus ta tinaynana dida.

Hay Ibalinan nan Bino'bo' di Pharisees ya nan Sadducees (Mk. 8:14-21)

5 Numbangka da Jesus ya nan intudtuduwana ta binad'angda nan lobong.
Ya inaliwan nan intudtuduwana din tinapay an balunda.
6 Ya inalin Jesus ay diday, “Emayaanyu nan bino'bo' di Pharisees ya nan
Sadducees.”
7 Ya nunhahapit din intudtuduwana, ya way ohaan inaliday, “Mid mapto'
ya nan nangaliwan tu'uh nan tinapay di nangalyah umat hina.”
8 Ya inilan Jesus henen hinahapitda, at inalinan diday, “Goh ta hay nan-
galiwanyuh din tinapay di hahapitonyu? Kayah an un itang di pangulugyu!
9 Dan agguyyu inilay aat di abalina'? Dan inaliwanyu din inat'uh din
leman tinapay an inupe'upeng'u ta nidat hinan lemay libun linala'i? Atnay
bahkit hi pinnuyuh din na'angang?
10 Ya mid mapto' ya inaliwanyu goh din inat'uh din pitun tinapay an inan
din opat di libun linala'i. Atnay bahkit hi pinnuyuh nan na'angang?
11 Anaad ta adiyu ma'awatan an bo'on nan tinapay di inali' ay da'yuh
nangalya' hi emayaanyu nan bino'bo' di Pharisees ya nan Sadducees?”
12 At na'awatan mahkay din intudtuduwanay aatna ti bo'on nan tinapay
an nabino'bo'an di inalin Jesus hi emayaanda, ti hay ibalinan nen bino'bo'
ya hay itudtudun nan Pharisees ya nan Sadducees di hiyay emayaanda.

Hay Inalin Peter hi Aat Jesus (Mk. 8:27-30; Lk. 9:18-20)*

13 Unat goh nidatong da Jesus hi ad Caesarea Philippi ya binagana din
intudtuduwanan inalinay, “Hay ma'alin nin nan tataguh aat'un Imbaluy di
Tagu?”
14 Ya tembaldan inaliday, “Nan udumna ya alyonday He"ah John an
Mumbonyag, ya din udum goh ya alyonday un He"ah Elijah, ya umat goh

§ **15:39** Hay ohan ngadan ten babluy ya *Magdala* an hiyah ne babluy hi nalpuwan Mary an iMagdala. Mid mapto' ya wada goh di ohah ngadana an *Dalmanutha* (Mk. 8:10). * **16:12** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

hinan udum an alyonday He"ah Jeremiah unu oha'ah nan propetah din penghana."
15 Ya inalin Jesus di, "Oya da'yu mah, hay alyonyuh aat'u?"
16 Ya tembal Simon Peter an inalinay, "He"ah Kristu† an nan Imbaluy Apo Dios an adi matmattoy!"
17 Ya inalin Jesus ay Peter di, "Mawagahan'a, Simon an imbaluy Jonah, ti nan inalim ya bo'on hay ninomnommu an hay impanomnom Apo Dios an wad abuniyan!
18 At alyo' ay he"a an he"ah Peter (an hay ibalinana ya *batu*). Ya he"ay paddungnay pognad hi pangulugan nan tatagun Ha"in an dumalat hinan inalim hi aat'u.‡ Ya henen pangulugdan Ha"in ya mi'id di abalinan Satanas an mangameh an ta"on un nan atoy.
19 Ya idat'un he"a, Peter, di nabagtun haadmun paddungnay tulbu' di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan, at nan iyadim hitun luta ya iyadin goh Apo Dios ad abuniyan, ya nan iyabulutmuh tun luta ya iyabulut goh Apo Dios ad abuniyan."§
20 Ya tinugun Jesus nan intudtuduwana ta adida mangupid hi ibaagdah nan tataguh un Hiyah Kristu.

Hay Nangibaagan Jesus hi Aat nan Ipaligligatana ya Atayana (Mk. 8:31-38; Lk. 9:21-27)*

21 Ente"an Jesus an nangipa'innilah din intudtuduwana an mahapul an umuy Hiyad Jerusalem ta holtapona nan do'ol an ligat hi aton nan a'ap'apun di Hudyu ya nan a'ap'apun di papadi, ya nan muntudtuduh nan Uldin. Ya mahapul an mapatoy, mu maluh di tuluy algaw at mamahuan.
22 Ya inyohhan Peter hi Jesus, ya inhingalnan inalinay, "Adi ahan umat hina, Apu! Adi mabalin an ma'at ay He"ah ne!"
23 Ya nunligguh hi Jesus, ya inalinan Peter di, "Taynana', Satanas!† Hay pohdom ya ipawam di mahapul an ato'! Heten ninomnommun inalim ya bo'on hi Apo Dios di nalpuwana ti nalpuh nomnom di tagu!"

Hay Aat di Itaguan di Tagu

24 Inalin Jesus hinan intudtuduwanay, "Pohdon ay han tagun umunud ay Ha"in ya mahapul an adina hunnon di itaguanah tun luta, ya edpolnay punholholtapanan gapuh pangunudanan Ha"in an ta"on un hiyay dumalat hi iyatoyna.
25 Nan adi umunud ti adina abuluton di ipaligligatana unu nan apatayana, mu hidin angunuhna ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna. Mu nan mipaligligat unu nan mapatoy ti dumalat di pangunudandan Ha"in ya hay umangunuh ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.
26 Ta"on un alan di tagun amin di wah tun luta ya mid hulbina damdama ti adi ay kumulug at hay umangunuhna ya milahhin ay Apo Dios hi mid

† **16:16** Hay pohdonan ibaga ya *nan Alin Pento' Apo Dios*. Hiyay hapit di iGreece, ya *Messiah* di hapitdah nan hapitdan Hudyu. ‡ **16:18** Nan paddungnay pognad di Himpampun an Tatagun Kristu ya *hi Jesus an nan Alin Pento' Apo Dios ti Hiyay nahnag ay Apo Dios*. Nan adi mangabulut ene ya adida middum hinan Himpampun an Tatagun Kristu. § **16:19** Gapu ta inabulut nan 3,000 an Hudyuh nan Behta an Pentecost an hi Jesus ya nan Alin Pento' Apo Dios at paddungnay tinolbu' Peter nan pantaw di Himpampun an Tatagun Kristu ta humigupda (Ac. 2:14-41). Ya inatna goh hinan iSamaria an mestiso (Ac. 8:14-17) ya hinan Hentil (Ac. 10:1-11:18) ta himmigupda goh. At nagtud mahkay nan Himpampun an Tatagun Kristu. * **16:20** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **16:23** Hay pohdon ten ngadan an Satanas an ibaga ya *buhul*.

pogpogna. Ti nan tagun milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna ya mid di abalinana.
27 Mu mumbangngada' an Imbaluy di Tagu an impabagbagtun Ama an
mitnuda' hinan a'anghel'u. Ta hana din nangat hi nappuhi ya hay nappuhi
goh di idat'uh lagbuna, ya din nangat hi maphod ya hay maphod goh di
idat'uh lagbuna.
28 Immannung heten alyo' ti nan udumnan da'yuh tu ya adi ayu matoy ta
nangamung unyu tigon di gutud hi Pumpapto'a' an Imbaluy di Tagu."‡

17

*Hay Numbo'onan Jesus**
(Mk. 9:2-13; Lk. 9:28-36)

1 Unat goh naluh di onom hi algaw ya immuy hi Jesus hinan ata'nang an
duntug. Ya ni'yalionah Peter, ya da Jacob† ay John an hin'agi ta miyohhada.
2 Ya heden wadandah di ya numbo'on di angah Jesus an humili an umat
hinan algaw, ya hay lubungna ya ma'appaha' an umat hinan humilin
potang.
3 Ya himbumagga ya wah di da Moses ay Elijah an ni'hapit ay Jesus.
4 Ya himmapit hi Peter an inalinan Jesus di, "Apu, maphod ta wada tu'uh
tu! At pohdom ay ya iyamma' di tuluh allung ta hinohhonyun da Moses ya
hi Elijah!"
5 Ya otog di punhaphapitan Peter ya hin'alina ya wada han humilin
bunut, ya nahlig, at nitungul ay dida. Ya waday himmapit hinan bunut an
inalinay, "Hiyah ne Imbaluy'un pohpohdo' ya mangipa'amlong ay Ha"in, at
unudonyuy alyona!"
6 Ya unat goh dengngol din intudtuduwanah den himmapit ya
ma'atta'otda, ya numpunlu'bubda.
7 Ya immuy hi Jesus, ya dinapana dida, ya inalinay, "Adi ayu tuma'ot ta un
ayuat tuma'dog!"
8 Ya unat goh inta'wadda ya anggay hi Jesus hi wah di.
9 Ya hidin nundadyuanda ya tinugun Jesus didan inalinay, "Henen
tinnigyu ya adiyu iyal'alih nan tatagu ta nangamung unna' mamahuan an
Imbaluy di Tagu."
10 Ya inalin din intudtuduwanan Hiyay, "Anaad ta nan muntudtuduh
Uldin ya alyonday mahhun an mumbangngad hi Elijah ya un umali nan
Alin Pento' Apo Dios?"‡
11 Ya tembal Jesus an inalinay, "Immannung an hay mahapul ya mahhun
an mumbangngad hi Elijah ta idadaanay ma'ma'at.
12 Mu imma'ali an agguy inimmatunan di tatagu, at pinaligligatda hiya.
Ya Ha"in an Imbaluy di Tagu ya umat goh an paligatona' ay dida."
13 Ya unat goh inalin Jesus hene ya inilada mahkay an hi John an
Mumbonyag heden inalina.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Mun'oldah
(Mk. 9:14-29; Lk. 9:37-43)

14 Numbangngad da Jesus hinan wadan di tatagu, ya immuy han lala'in
Hiya, ya nunhippih inayungana, ya inalinay,

---

‡ **16:28** Mipa'annung heten verse hinan Mat. 17:1-13. * **17:** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **17:1** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **17:10** Manu ay inalidah ne ti hiyah ne intudun Malachi hi ma'at (Mal. 4:5-6).

15 “Apu, igohgoham ni' han mun'oldah an imbaluy'u ti nidugah di punhol-
holtapana! Ya gun niga"ab hi apuy, ya gun nitabunno' hi danum!
16 Ya inyuy'u hiyah nan intudtuduwam, mu mid ologdan mangipa'adaog.”
17 Ya inalin Jesus ay diday, “Uya'a ya adi mihamad di pangulugyun tatagu
ya nan ugaliyu, ti unna' dan mimiddum ay da'yuh enggana? Ya uya'ah
pange'edpola' ay da'yu? Iyaliyuh tu han ung'ungnga!”
18 Ya minandal Jesus din dimunyun neh'op ay hiya, at nala'ah, ya
himbumagga ya immadaog din ung'ungnga.
19 Hidin niyohhah Jesus ya immuy nan intudtuduwanan Hiya, ya inaliday,
“Goh ta mid ologmin munla'ah hinan dimunyun neh'op hinan mun'oldah an
ung'ungnga?”
20 Ya tembal Jesus an inalinay, “Manu ay ya un agguy nihamad di
pangulugyu. Nomnomonyuh te, ti ta"on hi un itang di pangulugyun umat
hinan a'ongol di oho' an mustard§ ya abalinanyun mangalih nan duntug hi
mahlig, at mahlig.
21 Mu nan umat hinan dimunyu ya mahapul an ilangduanyun
munluwalun Apo Dios ya un mabalin an la'ahonyu.”*

Hay Nangipidwaan Jesus an Nangibaag hi Atayana (Mk. 9:30-32; Lk. 9:43-45)

22 Hidin nunle'le'dan da Jesus hidid Galilee ya inalinah din in-
tudtuduwanay, “Ha"in an Imbaluy di Tagu ya magadyuh an itudua' ta
dapopona' hinan linala'i.
23 At patayona' ay dida, mu maluh di tuluy algaw ya mamahuana'.”
Ya unat goh dengngol din intudtuduwanah ne ya ma'allungdayada.

Hay Pallog di Buwit hinan Timplun Apo Dios†

24 Immuy da Jesus ya nan intudtuduwanad Capernaum. Ya immuy din
mun'amung hi buwit hinan Timplun Apo Dios ay Peter, ya inaliday, “Henen
muntudtudun da'yu ya unna dan palgan di buwitna an opat di gramos an
pihhuh‡ nan Timplu, unu adi?”
25 Ya tembal Peter an inalinay, “Kan oo an palgana.”
Ya unat goh himmigup hi Peter hinan abung an awadan Jesus ya nahhun
hi Jesus an himmapit, ya inalinay, “Simon, hay punnomnommuh aat ten
alyo'? Undan hay mamallog hinan buwit di a'alih tun luta? Nan tono' an
tagu, unu nan bunag?”
26 Ya inalin Peter di, “Hay bunag di mamallog.”
Ya inalin Jesus di, “Umat ay mah hina at adi mahapul an bayadan nan
tono' di buwitda, ya paddungnay ditu'uy tono' hinan Timplun Apo Dios, at
adi mahapul an bayadantay buwitta.
27 Mu ta"on un umat hinay aatna ya ta mid di alyondan ditu'u ya umuy'ah
nan lobong, ya impa'wahmu din bungwitmu. Ya wa ay di ma'nah ekan
ya tina'angmuy timidna, at waday pihhuh di. Ya innalmu ta ibayadtah
buwitta.”

18

Hay Nabagbagtun Taguh nan Pumpapto'an Apo Dios (Mk. 9:33-37; Lk. 9:46-48)

§ **17:20** Nan oho' an mustard di pa"it'ittang hinan a'oho'oho' ad Israel (Mat. 13:32). * **17:21** Heten verse ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. † **17:23** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ‡ **17:24** Unu ma'alih duway drachmas (bahaom nan footnote di Neh. 10:32 ta innilaom di aat ten buwit di Timplu).

1 Hidin wadandah di ya immuy nan intudtuduwan Jesus ay Hiya, ya
waday imbagadan Hiyan inaliday, “Hay nabagbagtu nin an taguh nan
Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan?”
2 Ya inayagan Jesus han ung'ungnga, ya impata'dognah nan hinagangda,
3 ya inalinay, “Heten alyo' ya adiyu al'aliwan, ti hay mahapul ya
hukatanyuy nomnomyu ta umat hi nomnom di ung'ungnga, ti adiyu ay ya
adi ayu middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan.
4 At nan nabagbagtuh nan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya didanay
mangipa'ampah odolda ta mipaddungdan ten ung'ungnga.
5 Ya nan mamhod hinan umat hitun ung'ungnga ti nan pangunudandan
Ha"in ya dida goh di mamhod ay Ha"in.”

Hay Aat di Itudulanyu
(Mk. 9:42-50; Lk. 17:1-4)

6 Ya inalina goh di, “Gulat ta waday mangitudul hinan umat hitun
ung'ungngan mangunud ay Ha"in ya onaynah un meg'od di ongol an batuh
bagangna ta mipa'wah hinan baybay ta munlonong, ti nidugdugah di ma'at
ay hiya.
7 Agogohgoh nan tatagun wah tun luta ti mitudutudulda ta omod unda
mumbahol! Hitun luta ya gagangayna an mitudulda, mu nidugah di ma'at
hinan ahitutudul!
8 At gulat ta nan ngamay unu hu'iy dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah
unyu putulan, ya intapalyu. Ti onaynah un maputulan mu ta wadaat di
pi'taguanyun Apo Dios ya un henen waday duwan ngamay unu duwan hu'i,
mu ad imbelnun awadan di apuy an adi mabmabbay ayan.
9 Ya umat goh hinan amnawan di matayu ti gulat ta hiyay dumalat hi
pumbaholanyu ya onaynah unyu ukiton, ya intapalyu. Ti onaynah un ohay
matah ma'angang mu ta wadaat di pi'taguanyun Apo Dios ya un henen
waday duwah mata, mu ad imbelnuy ayan.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Na'utaw an Kalnilu

10 Ya inalina goh di, “Tigonyu ta adiyu pahiwon di umat hitun ung'ungnga.
Ti halimunan Ama dida, ya waday a'anghel di ung'ungungngan mangihapit
ay Amad abuniyan hi aatda.
11 Ya umat goh ay Ha"in ti immalia' hitun luta ta way ato' an mamaliw
hinan nibataan ay Apo Dios an paddungnay na'utawda.*
12 Gulat ta waday lala'in hinggahut di kalniluna ya bimmataan ay di oha ta
na'utaw ya hay nomnomonyuh aton nen ad kalnilu? Hay atona ya taynana
nan nahiyam ta hiyam hinan duntug ta umuyna anapon din ohan nilahhin.
13 Ya unat goh inah'upana ya immannung an nidugah di pangiyamlon-
ganan nen kalnilu ya un din nahiyam ta hiyam an agguy na'utaw.
14 Ya umat hinay aat di ung'ungungnga ti adi pohdon Ama tu'ud abuniyan
an ta"on un oha ay dida ya paddungnay ma'utaw.”

Hay Pumbaholan di Ibbayun Da'yu

15 Ya inalina goh di, “Gulat ta waday inat han agiyun da'yuh nappuhi
ya maphod un'a umuy, ya inyohham an mi'hapit ay hiya ta ipa'innilam di
inatnan he"a. Ya abulutona ay an numbahol ay he"a at mipabangngad din
maphod an pun'unnudanyun munhin'agi.
16 Mu gulat ta adina abuluton di panugunmu ya ayagam di oha unu duwa
ta mumbangngad ayu ta ipidwayun tugunon ta unudonyu din impitudo'
Apo Dios hidin penghanan inalinay,

* **18:11** Heten verse ya agguy niddum hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

Adya mibaag di bahol nan nangat hi nappuhi
ya mahapul an duwa unu tuluy mangibaag hi aatna
ta ipa'annungdan amin di inatna.†
17 Ya gulat ta adina goh donglon di panugunyu ya ipa'innilayuy aatnah nan
himba'an an a'amungan di kimmulug. Ya gulat ta adina goh donglon di
panugun nan mangunud ay Ha"in at okod hiya, ya adiyu piddumon ay da'yu
ta ibilangyu hiyah adi umunud unu umat hinan mun'amung hi buwit."

Nan Miyadi ya Miyabulut

18 Ya inalinay, "Hay alyo' ay da'yun amin ya nan iyadiyuh tun luta ya
iyadin goh Apo Dios ad abuniyan, ya nan iyabulutyuh tun luta ya iyabulut
goh Apo Dios ad abuniyan."
19 Ya inalin goh Jesus di, "Adya waday ibagayuh badang Amad abuniyan
an ta"on hi un ayu dudduwa mu mun'unnudan ayu at idat Amad abuniyan
henen ibagayu.
20 Ti ta"on hi un dudduwa unu tuttuluy ma'amung an dumalat di pangu-
lugandan Ha"in ya wadaa' an middum ay dida."

Hay Nipa"el an Hay Aat nan Baal an Adi Umaliw hi Bahol

21 Immuy hi Peter ay Jesus, ya inalinay, "Apu, gulat ta han ibba' ya itug-
tuganan mangat hi nappuhin ha"in ya bumangngabangngad an mangibaga
ta aliwa' di inatnah nappuhi. Mu la'tot akkay ya humigaa', at adi' aliwan, ya
atna mah di alyom hi pumbinnangngadana ya un'u ipogpog an mangaliw
hinan inatnan ha"in? Undan engganay miyapitu ya un'u adi aliwan?"
22 Ya inalin Jesus di, "Bo'on miyapitu, ti ta"on un mumpapituy napituh
umaliana! Mu maphod hi unmu aliwan damdamay atonah nappuhin he"a.
23 Ulgudo' di nipa"el an hay aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ta
hiyay mangituduh aat di pangaliwan. Ti wada han ali an ninomnomna an
bayadan nan baalnay utangdan hiya.
24 Ya unat goh ente"anan munhengel ya inyuydan hiya han baalnan ohay
milyon di pihhuh utangna.
25 Ya mi'id ahan abalinanan mamayad, at inalin nan apuna ta mihbutdan
hina"ama ta nan hubutdan pihhu ya hiyay pamayadna eden utangna.
26 Mu nunhippih den baalnah inayungan di apuna, ya pimagmagoh ay
hiyan inalinay, Hodom ni' ahan, ya adi'a umiyahup, at la'tot ya pinalga' an
amin heten utang'u!
27 At enehmo'an din apuna hiya, ya inalinay, Aliwa' heten utangmu, at
adim nonomnomon, at umanamut'a.
28 Ya unat goh nakak din baal ya dinamuna din ibbanan baal an
impa'utangana, mu un nin nabongley pihhuh inutangna. Ya hen'olna, ya
inalinay, Bayadam din inutangmun ha"in!
29 Ya nunhippih den ibbanan baal an immutang ay hiyah inayungana, ya
pimagmagoh an inalinay, Hodom ni' ta adi'a umiyahup, at la'tot ya pinalga'
din utang'un he"a!
30 Mu agguyna inggohgohan din ibbanan baal, at immuyna impibalud ti
gahin ahan unna bayadan din utangna.
31 Ya unat goh tinnig din ibbadan baal heden na'at at munha'it di
punnomnomanda ti igohgohandah den nabalud, at immuydah nan alin
apuda, ya inulguddan amin di inat din ohan baalna.
32 Ya impa'ayag den ali din baalna, ya inalinan hiyay, Mid hulbim an baal!
Inaliwa' di utangmun ha"in ti pimagmagoh'a,

† **18:16** Deut. 19:15.

33 at hay maphod ya enehmo'am goh henen impa'utangam an ibbam an
baal an umat hinan inat'un he"a!
34 At dumalat di bungot nen alin apuna ya impabaludna goh hiya ta
engganay unna binayadan an amin din utangna."
35 Ya inalin Jesus ay diday, "Umat hinan inat di alih nan nappuhin baalnay
aton Amad abuniyan ay da'yun amin hi unyu adi aliwan di aton di i'ibbayuh
nappuhi ti mahapul an aliwanyu ta adiyu u'unnungon."

19

Hay Aat di Hiyan
(Mk. 10:1-12; Lk. 16:18)

1 Unat goh lempah Jesus an inulgud an amin hana ya nakak hinan
Provinciad Galilee ta immuy hinan abablubabluy hinan Provinciad Judea
an wah nan dammang di Wangwang an Jordan.
2 Ya do'olday tataguh nangunud ay Hiya, ya nun'ipa'adaognan amin di
way dogohnah di.
3 Ya wadaday Pharisees an immuy ay Jesus ta tapnganda Hiya, ya inaliday,
"Iyabulut nin di Uldin an nonong ya inhiyan nan lala'iy ahawana an
dumalat nan malgom an aton nen babai?"*
4 Ya inalin Jesus di, "Dan agguyyu binaha din impitudo' Apo Dios hidin
penghanan inalinay,

> Din nalmuwan tun luta ya ni'lumun Apo Dios di tagu
> ta lala'i oha ya babai oha?†

5 Ya impitudo' goh Apo Dios di,

> Taynan nan lala'i ommodna ta way atonan mi'yaddum hinan ahawana,
> at danen duwa ya paddungnay ma'ohhadah odol.‡

6 At mun'addum ay danen duwa ya adi duway odol ti paddungnay ohadah
odol. At nan nun'addumon Apo Dios ya adi punhiyanon di tagu."
7 Ya inalin goh di Pharisees ay Hiyay, "Oo, mu anaad mah ta inyuldin
Moses hidin penghana an idat nan lala'ih nan ahawanay pepel an nitud'an
di punhiyananda ya unna hiya pakakon?§ Ya goh ta He"a ya alyom di unda
adi munhiyan?"
8 Ya tembal Jesus an inalinay, "Manu ay inyabulut Moses di pangi-
hiyananyuh nan ahawayu ti un ayu ngumhay hi mituduwan. Mu din
nunlumuwan Apo Dios hinan tatagu ya adi umat hinay na'at.
9 Ya hay alyo' ay da'yu ya gulat ta nan lala'in mangihiyan hi ahawana an
ta"on un agguy immilugtap nan babai ya ihiyana damdama ta mumbentan
at mumbahol ti umilugtap. Ya nan mangahawah nan babain nihiyan ya
mumbahol goh ti umilugtap."
10 Ya inalin di intudtuduwanan Hiyay, "Adya umat hinay aatna ya naligat
hi unudon, at onaynah un mid ah malhin!"
11 Ya inalin Jesus di, "Immannung an naligat heten itugun'u, at mid olog
di udum an mangunud. Mu wa ay ta idat Apo Dios di abalinanda at
matugunda, at unudonda.

---

* **19:3** Heden timpu ya waday duwan nundengwan muntudtuduh Uldin an da Shammai ay Hillel, ya gunda nunhongngel an dimmalat nan na'awatandah nan Deut. 24:1-4 hi aatna. Ti intudun Shammai an un ohay dalatnah pangihiyanan nan lala'ih ahawana, ya henen dalatna ya nan immilugtapana. Mu hi Hillel (60 B.C.-20 A.D.) ya intudunay malgom di dalatna an ta"on un hinan panghoban di ahawanah nan ihdana. Mu impa'innilan Jesus an nepto' nan intudun Shammai (verse 9). † **19:4** Gen. 1:27. ‡ **19:5** Gen. 2:24. § **19:7** Deut. 24:1-4.

12 Adi malhin di udumna ti nitungawda an napa"i tuwaliy bagida, ya nan
udumna goh ya un binahigan di ibbadan tagu. Mu nan udum ya adida
malhin ti inyohhaday puntamuandan Apo Dios, at nan tatagun mangabulut
eten tugun ya maphod hi unda abuluton."

Hay Namhodan Jesus hinan Ung'ungungnga[*] *(Mk. 10:13-16; Lk. 18:15-17)*

13 Waday inyuydah ung'ungungngan Jesus ta way atonan manapah uluda
ta iluwaluana dida. Mu inhingal din intudtuduwana din tatagun nangiyuy
ay dida.
14 Mu inalin Jesus di, "Adiyu ipaway ung'ungungngan umalin Ha"in ti nan
tagun middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umatdah aat
di ung'ungungnga."
15 At dinapana dida, ya inalinay, "Adaog ayu, at pumhod ayu!"
Ya unat goh nalpah ya tinaynanda dida.

Hay Aat di Adangyan an Tagu[†] *(Mk. 10:17-31; Lk. 18:18-30)*

16 Wa han ohan algaw ya immuy han lala'in Jesus, ya inalinay, "Apu, hay
maphod hi ato' ta mi'tagua' ay Apo Dios hi mid pogpogna?"
17 Ya tembal Jesus an inalinay, "Anaad ta hay *maphod* di ibagam? Un oha
ya anggay di *maphod* an hi Apo Dios! Mu gapu ta pohdom an innilaon di
atom ta mi'tagu'an Apo Dios hi munnononnong ya hay alyo' ya mahapul an
unudom nan niyuldin."
18 Ya inalin din lala'i, "Ngadan nen niyuldin hi unudo'?"
Ya inalin Jesus di, "Adi ayu pumatoy, ya adi ayu umilugtap, ya adi ayu
mangakaw, ya adi ayu munlayah,
19 ya e'gonanyuy ommodyu,[‡] ya nan pamhodyuh odolyu ya umat goh
hinay pamhodyuh i'ibbayu."[§]
20 Ya tembal din ungan lala'in inalinay, "Inunud'un amin hana nan inalim,
at hay udumna mah hi ato'?"
21 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Adya pohdom an na'ahhamad di ugalim at
umuy'a ta eka ila'un amin di gina'um ta nan pola'na ya ipiyapongmuh
nan nun'awotwot ti hidid abuniyan di umadangyanam. Ya immali'a ta
unudona'."
22 Ya unat goh dengngol din ungan lala'ih ne ya ma'allungdaya ti adangyan
ahan an tagu.[*]
23 Ya inalin Jesus hinan intudtuduwanay, "Umannung heten alyo' an
adi ag'agay adangyan an taguh middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ad
abuniyan!
24 Ya ten alyo' goh ay da'yuy, Nalaklakay humgopan di kamiluh nan
Puntalunayan hinan Tantan[†] ya un nan pumpa'ampaan nan adangyan ta
middumdah nan Pumpapto'an Apo Dios."
25 Ya unat goh dengngol din intudtuduwanah ne ya ma'annoh'ada, ya
inaliday, "Oot, hay mabaliwan mah?"

---

[*] **19:12** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
[†] **19:15** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
[‡] **19:19** Ex. 20:12-16; Deut. 5:16-20. [§] **19:19** Lev. 19:18. [*] **19:22** Inilan Jesus an nan inadangyan ten lala'iy diosna an bo'on hi Apo Dios, at agguyna inunud nan udumnan nitudo' hinan Himpulun Uldin an nibaag hi Ex. 20:3 ya Deut. 5:7. [†] **19:24** Do'ol di mangali an heten Puntalunayan hinan Tantan ya ngadan di it'ittang an pantaw ad Jerusalem, ya hiyay pange'wan nan tatagun maladaw an umanamut hi un nitangob nan ongol an pantaw.

26 Ya teten'ol Jesus dida, ya inalinay, “Nan adi olog di tagun mangat ya olog
Apo Dios ti abalinanan amin.”
27 Ya tembal Peter an inalinay, “Tigom an tinaynanmin amin di logom ta
nitnud amin He"a! At hay lagbumi mah hinan inatmi?”
28 Ya inalin Jesus ay diday, “Umannung heten alyo' an hi awnih pumho-
dan tun luta ya Ha"in an Imbaluy di Tagu ya umbuna' hinan trono,
at mumpapto'a'. Ya da'yun himpulu ta duwan mangunud ay Ha"in ya
mi'yibun ayuh nan trono ta ipapto'yu nan himpulu ta duwan himpampun
an nahlagan nan holag Israel.
29 Nan tagun taynanay abungna, unu a'agina, unu ommodna, unu imba-
baluyna, unu lutana ti Ha"in dumalat hi unudona ya do'do"ol di midat ay
hiyah ataguanah tun luta, ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.
30 At do'olday miyangunuh, mu awniat onaynan dida ya un din udumnan
nahhun.”

20

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nahhun ya nan Niyangunuh

1 Nun'ulgud hi Jesus, ya inalinay, “Hay pangipaddunga' hinan aat di
Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan galden. Immuy han ad
galden hi helhelong ta ayaganay linala'i ta umuyda muntamuh galdena.
2 Ya hinahapitda ta hay mabo'lah ohay algaw di idatnan dida, at hennagna
dida ta immuyda nuntamuh nan galdena.
3 Ya unat goh nahoyang hi alas nuebe* ya immuy heden ad galden hinan
pummalkaduan, ya tinnignay linala'in tuma'ta'dog an mid tamuda.
4 Ya inalinan diday, Umuy ayu muntamuh nan galden'u ta idat'uy
mun'olog hi bo'laonyu.
5 At immuyda nuntamu.
Ya unat goh nuntonga an alas dose ya immuy goh hinan malkadun
mun'ayag, ya immat goh hinan noyob an alas tres an immuy nun'ayag.
6 Ya unat goh na'uy an mapuyaw an alas singko ya immuy goh hi malkadu
ta ayaganay linala'in tuma'ta'dog an agguy nakak. Ya inalinan diday, Anaad
ta iyal'algawyun tuma'ta'dog hitun malkadu an adi ayu muntamu?
7 Ya inaliday, Oo, ti mid mumpabo'la.
Ya inalinay, At umuy ayu mah mi'tamuh nan galden'u.
8 Ya unat goh munhinag an alas sais ya inalin nan ad galden hinan
mun'endog di, Ayagam nan bimmo'la ta idatmuy bino'lada, mu din an-
gunuh an nuntamu di mahhun hi idatam ta engganah din nahhun.
9 At immuyda din nangete"an nuntamuh napuyaw ay hiya, ya indatana
didah bino'ladah ohay algaw.
10 Ya unat goh immatam hidin nahhun an nangete"an nuntamuh din
helhelong ya hay ninomnomda ya mid mapto' ya do'do"ol di midat ay dida.
Mu nipaddung di nidat hi bino'lada an nan mabo'lah ohay algaw.
11 Ya unat goh innalda ya amuyuanda nan mumpabo'la,

---

* **20:3** Hete ya olas di Hudyu an usalondah unda humapit hi aat nan mapatal an adi umat hinan olas di iRome (bahaom nan footnote di Jn. 1:39 ta innilaom di aat nan olas di iRome). Hay te"an ten olas ya hinan helhelong hi alas sais, ya hay angunuha ya hinan miyapulu ta duwan olas an alas sais hi mahdom. At *nan miyatlun olas* ya alas nuebe hi helhelong (Mat. 20:3; Mk. 15:25), ya *nan miyonom an olas* ya alas dose hi muntonga (Mat. 20:5; 27:45; Mk. 15:33; Lk. 12:44), ya *nan miyahiyam an olas* ya alas tres hi mapuyaw (Mat. 20:5; 27:45; Mk. 15:33-34; Lk. 23:44), ya *nan miyapulu ta han ohan olas* ya alas singko hi mapuyaw (Mat. 20:6), ya *nan miyapulu ta han duwan olas* ya alas sais hinan mahdom (Mat. 20:8).

12 ya inaliday, Date ya un na'amtang di nuntamuanda, mu da'mi ya
immanal'algaw amin nuntamu, ya nanaptangan amih ohay algaw, ya
anaad ta ni'papaddung di bino'ladan da'mi?
13 Ya tembal nan ad galden, ya inalinah nan ohan diday, Agi', agguy da'a
binalbaliyan ti hiyah ne din hinahapit tu'un hay mabo'lah ohay algaw di
idat'u.
14 At alam nan bino'lam, ya inyanamutmu ti okoda' hi ato' hi un'u pohdon
an ipaddung di bino'lan din niyangunuh an nuntamu ay da'yun nahhun.
15 Ha"in di okod hi ato' hinan pihhu'. Mid mapto' ya umamoh'ah nan
niyangunuh ti ma'an'aniddata'!"
16 Ya inalin Jesus goh di, "Nan miyangunuh ya diday mahhun, ya din
nahhun ya diday miyangunuh."

Hay Nangipitluan Jesus an Nangibaag hinan Atayana†
(Mk. 10:32-34; Lk. 18:31-34)

17 Heden nunti'idan da Jesus hi immayandad Jerusalem ya inyohhana din
himpulu ta duwan intudtuduwana, ya inalinan diday,
18 "Donglonyuh ten alyo': Hay umataman tu'ud Jerusalem ya Ha"in an
Imbaluy di Tagu ya itudua' ta dapopona', at iyuya' hinan a'ap'apun di papadi
ya hinan muntudtuduh nan Uldin ta humalyaona' ay dida, at ipapatoya'.
19 Mu hay mahhun ya idawata' hinan Hentil ta ilayalayahana', ya
haplahaplatona', ya ilanhaa' hinan krus. Mu nan miyatluh algaw ya
mamahuana'."

Hay Aat di Mun'ap'apu ya nan Mumbagtu
(Mk. 10:35-45)

20 Immuy ay Jesus din ahawan Zebedee ya din duwan imbabaluyna an
din niniddum ay Jesus, ya nunhippih nen babaih inayungana ta ibaganay
badang Jesus.
21 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Hay pohdom hi ato'?"
Ya tembalnan inalinay, "Iyabulutmu ni' an hi awnih pun'aliam ya
mi'yibun di ohah tun duwan imbaluy'uh appit hi agwanmu, ya nan ohah
appit hi iggidmu ta mi'papto'dan He"a."
22 Ya inalin Jesus ay daden linala'iy, "Mid inilayuh aat nen pohdon
inayun odowon. Undan hiya dan unyu olog an holtapon nan holtapo' hi
pangipaligligatandan Ha"in?"
Ya inaliday, "Oo, ologmi."
23 Ya inalin goh Jesus di, "Umannung an mipaligligat ayun umat ay Ha"in!‡
Mu bo'on Ha"in di mamto' hi umbun hi appit hi agwan'u unu iggid'u ti okod
hi Aman munnomnom hi pot'onan mi'yibun ay Ha"in."
24 Ya unat goh dengngol din himpulun intudtuduwan Jesus din inalin
danen duwan hin'agi ya bimmungotdan dida.
25 Ya inayagan Jesus didan amin ta ma'amungda, ya inalinay, "Inilayu
an nan a'ap'apun di tataguh tun luta ya mandalonday tatagu, ya hay
pohdonday ma'unud ti diday ap'apu.
26 Mu adi maphod un hiyah ne atonyu! Ti gulat ta waday mamhod an
mun'ap'apu ya ma'ahhapul an hiyay baal di i'ibbana.
27 Ya gulat goh ta han mamhod an bumagbagtu ya un nan ibbana ya
ma'ahhapul an ibilangnay odolnah tagalan di i'ibbanan

† **20:16** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
‡ **20:23** Ni'ligatdan Jesus ti hi Jacob ya naputulan (Ac. 12:2), ya hi John ya napakak ad Ephesus ta paddungnay nibalud ad Patmos (Rev. 1:9).

28 umat ay Ha"in an Imbaluy di Tagu. Ti bo'on hay ahalimuna' di immalia'
hitun luta ti hay panalimuna' hitun tatagu ta mihandia' hinan atayan di do'ol
an tataguh baholda ti Ha"in di pallogna."

Hay Nittigan di Matan nan Nabulaw§
(Mk. 10:46-52; Lk. 18:35-43)

29 Tinaynan da Jesus ad Jericho, ya do'olday tatagun nangunud ay dida.
30 Ya hidih nan pingit di kulha ya waday duwan linala'in nabulaw an
inum'umbun. Ya unat goh dengngoldan hi Jesus di maluh at nuntu'u'dan
inaliday, "He"an Ap'apun David, igohgohan da'mi ni'!"
31 Ya inhingal din tatagu didan inaliday, "Dindinong ayu!"
Mu inyal'alladan nuntu'u' damdaman inaliday, "Apu, He"an Ap'apun
David ya igohgohan da'mi!"
32 Ya inta'dog Jesus, ya inayagana dida, ya inalinay, "Hay pohdonyuh ato'
ay da'yu?"
33 Ya inaliday, "Apu, pohdonmin mittig tun matami!"
34 Ya inggohgohan Jesus dida, at dinapana nan matada, ya himbumagga
ya mittig, at inunudda Hiya.

21

*Hay Na'at hidin Ma'alih Palma an Dumingguh din Hopap di Simana Santa**
(Mk. 11:1-10; Lk. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Wan neheggon da Jesus ad Jerusalem an immatamdad Bethphage† an
ohan babluy an wah nan aluhadhad di Duntug an Olibo. Ya hennag Jesus
din duwah nan intudtuduwana, ya inalinan diday,
2 "Umuy ayuh nan mehnod an higib hinan dammangna, ya heden
umatamanyu ya ah'upanyu han dongki an nehebod ya ne'hebod goh han
uyaw an imbaluyna. Ya ubadonyuy go'odda, ya inyaliyuh tu.
3 Ya wa ay di mangalih, Anaad ta alanyuh ne? ya alyonyuy, Mahapul Apu
tu'u! at abulutonan ekakyu."
4 Ya hanan inatday nangipa'annung hidin inalin din propetah din peng-
hanan inalinay,
5 "Alyonyuh nan tatagud Jerusalem di,
Na'uy di aliyu an ma'ma'uyan tagun
muntakay hinan uyaw an imbaluy di dongki."‡
6 Ya immuy din intudtuduwana, ya inunudda din inalin Jesus hi atonda.
7 At inyuydan Jesus din dongki ya din imbaluyna, ya innalday ma'ugtul hi
lubungda ta enedpondah bonog din uyaw, ya nuntakay hi Jesus.
8 Ya impadehdan immuy ad Jerusalem, ya do'olday tatagun nitnud, ya
nun'aanday ma'ugtul an lubungda, ya inyannapdah nan owon din uyaw
an nuntakayan Jesus. Ya din udumnan tatagu ya innalda goh di tubun di
palman umat hi liyug, ya inyannapda goh hinan dalan. Ya manu ay inatday
umat hina ya ta pangipattigandan e'gonandah Jesus an alida.

---

§ **20:28** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

* **21:** Na'at hidin Nisan/Abib (March-April) 10, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. Ya henen algaw di namto'an nan Hudyuh uyaw an kalniluda ta milahhin hi opat an algaw (Ex. 12:1-6), at paddungnay inalin Jesus hinan tataguh din inayanad Jerusalem di, "Ad ugwan ya pot'ona' ay da'yu ta Ha"in di paddungnay Uyawyu!" † **21:1** Hay pohdonan ibaga ya *higib hi awadan nan do'ol an ayiw an figs.* ‡ **21:5** Zech. 9:9.

9 Ya din tatagun nangipangpang'u ya un hi Jesus ya din tatagun nangun'unud ay Hiya ya nundedehhandan nuntu'u' an inaliday,
"Nabagbagtu'an Ap'apun David!
Nabagtu nan Pento' Apo Dios hi Ali tu'u!
Na'abbagbagtuh Apo Dios!§
Ya ta"on nan wad abuniyan ya ipabagbagtu da'a."

10 Unat goh dimmatongdad Jerusalem ya immogyatda din tatagun numpunhituh di, ya inaliday, "Hay ngadan nen tagu?"

11 Ya tembal din do'ol an tatagun nitnud ay Hiyan inaliday, "Hiyah teh Jesus an propetan iNazareth hidid Galilee!"

*Hay Na'na'at hidin Lunes hidin Hopap di Simana Santa**

Hay Immayan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem (Mk. 11:15-19; Lk. 19:45-46)†

12 Immuy hi Jesus hinan Timplun Apo Dios,‡ ya numpakakna din munla'u ya din ngumina. Ya nuntu"ina din lamehaan din munhukhukat hi pihhun di iRome hinan pihhun di Hudyu ya din umbunan di munla'uh balug.
13 Ya inalinan diday, "Hay nitudo' hinan Hapit Apo Dios ya inalinay,
Nan Abung'u ya hiyay punluwaluanyun Ha"in.§
Ya makulug nan oha goh an nitudo' hidi an inalinay,
Pumbalinonyuh malkadu
ta way pangakawanyuh pihhun di umalin mi'miha!*
Immannung an hiyah ne inatyu!"

14 Ya immuy din nun'abulaw ya din nun'apilay ay Jesus hinan Timplun Apo Dios, ya impa'adaogna dida.
15 Ya tinnig din a'ap'apun di papadi ya din udumnan muntudtuduh nan Uldin nan inat Jesus an umipanoh'a, ya dengngolda goh di tim'u'an din ung'ungungngah nan Timplun inaliday, "He"an Ap'apun David ya nabagbagtu'a!" ya bimmungotda.
16 Ya inalidan Jesus di, "Goh ta adim ihingal nan ung'ungungnga? Dan adim donglon nan it'u'it'u'da?"
Ya inalin Jesus di, "Dengngol'uy inalida, mu mahapul an mipa'annung nan impitudo' Apo Dios. Dan agguyyu binaha din nitudo' an inalinay,
Intudtuduwam din ung'ungungnga ya din e'eppola'
ta nahamad di pangipabagtuandan He"a?"†

17 Ya nakak da Jesus ta immuydad Bethany‡ ta hidiy immiyananda.

Hay Nanomyawan Jesus hinan Ayiw an Fig (Mk. 11:12-14, 20-26)

---

§ **21:9** Psa. 118:26. * **21:11** Na'at hidin Nisan/Abib 11, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **21:11** Adi middum nan Jn. 2:13-17 ete ti hiyah ne inat Jesus hidin nete"aan di nuntamuana, mu hete ya din angunuhna. ‡ **21:12** Heten lugal ya nan Gettaw di Hentil (bahaom nan Mk. 11:15 ya nan footnotena). § **21:13** Isa. 56:9. * **21:13** Jer. 7:11. † **21:16** Psa. 8:2. ‡ **21:17** Hay pohdonan ibaga ya *higib hi awadan nan agguy nalum an figs ya dates.*

18 Unat goh nabiggat§ hi numbangngad da Jesus ad Jerusalem ya nahi-
naangan.
19 Ya tinnigna han ayiw an fig hinan pingit di kalata, ya immuy an nannig
hi bungana, mu mi'id an anggay di tubuna.* Ya inalinah nan ayiw di, “Adi'a
bumungbunga!” Ya himbumagga ya nalyaw.
20 Ya unat goh tinnig din intudtuduwanah ne han na'at ya manoh'ada, ya
inalidan Jesus di, “Hay na'at enen ayiw ta himbumagga ya nalyaw?”
21 Ya tembal Jesus didan inalinay, “Immanung heten alyo' ti wada ay di
pangulugyu ta adi ayu goh munduwaduwa at atonyu goh heten inat'uh nan
ayiw. Ya bo'on hene ya anggay di abalinanyun aton ti alyonyu ay goh eten
duntug di, Mitapal'ah nan baybay! at ma'at.
22 Ti ma'at an amin di ibagayun Apo Dios hi unyu kulugon an abalinana.”

Hay Na'na'at hidin Adwanah din Hopap di Simana Santa†

Hay Nangibagandah Aat di Haad Jesus
(Mk. 11:27-33; Lk. 20:1-8)

23 Unat goh numbangngad hi Jesus hinan gettaw di Timplun Apo Dios
ad Jerusalem ya immuy goh nuntudtudu. Ya heden puntudtuduwana ya
immuy ay Hiya din a'ap'apun di padi ya din mumpumpapto' hinan Hudyu,
ya inalidan Hiyay, “Dan hay haadmu ta ato'atom hana? Ya hay nangidat hi
haadmu?”
24 Ya tembal Jesus an inalinay, “Wada goh di ibaga' ay da'yu ta tobalonyu
ay ya ibaag'uy nalpuwan di haad'u.
25 Hay nangidat hi haad John ta numbonyag? Indat Apo Dios, unu hay
tagu?”
Ya himmanohongngelda din a'ap'apuh aat di pambalda, ya inaliday, “Hay
pambal tu'u nin? Ti gulat ta alyon tu'uy, Hi Apo Dios di nangidat, at alyonay,
Anaad mah ta agguyyu kinulug hi John?
26 Ya gulat ta alyon tu'u goh di, Hay taguy nangidat hi haad John, at
bumungot nan tatagu, at ini ya waday atondan ditu'u ti alyonday hi John
di propeta.”
27 At hay nambaldan Jesus, ya inaliday, “Mid inilamih nalpuwan di haad
John.”
Ya inalin Jesus ay diday, “Ooat adi' goh ibaag di nalpuwan di haad'un
mangamangat hitun ato'ato'.”

Hay Nipa"el hi Aat nan Nunhin'agi

28 Inalin Jesus goh hidin a'ap'apuy, “Nomnomonyu adyay aat te han
ulgudo'. Ti wada han lala'i, ya duway imbaluynah linala'i goh. Ya immuy
hi amadah din pangpangullu, ya inalinan hiyay, Umuy'a muntamuh galden
tu'u.
29 Ya tembal din pangpangullun inalinay, Adi' pohdon! Mu unat goh
nun'innomnom ya immuy nuntamuh nan galden damdama.

---

§ **21:18** Ta"on un paddungnay intudun Matthew hitu an inidutan Jesus nan ayiw an fig hi *Adwana* mu intudun Mark an inatnah din *Lunes* (Mk. 11:12), at hay nepto' mah ay daten duwa? Do'ol di mangali an hi Mark di nangulgud hinan nahayhaynod an na'na'at hidin hopap di Simana Santa ti hiyah ne aat di atona, at hiyaat un niddum di Lunes ete. Gulat ta makulug at anaad udot ta paddungnay nibahhaw hi Matthew hi algaw? Hay inhihi'al Matthew anuh ituduna ya nan doctrinan mangituduh aat Jesus an Alin Pento' Apo Dios, at impa'ampanay history ta impabagtunay doctrina. At gapu ta nob'on di temana at nob'on goh di nahayhaynod an na'na'at. * **21:19** Bahaom nan footnote di Mk. 11:13 ta innilaom di anaad ta waday tubuna mu mid pay di bungana. † **21:22** Na'at hidin Nisan/Abib 12, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus.

30 Ya immuy goh hi amadah din netob, ya hennagna goh ta umuy
muntamu.
Ya inalin den netob di, Oo ama, umuya' muntamu! Mu agguy immuy."
31 Ya inalin Jesus hinan a'ap'apuy, "Hay inilayun daden duwan imbaluy di
nangunud ay amana?"
Ya inaliday, "Han pangpangullu."
Ya inalin goh Jesus ay diday, "Da'yuy umat hinan netob! Nan nun'appuhin
tatagun umat hinan mun'amung hi buwit ya nan puta ya diday umat hinan
pangpangullu ti hay umangunuh ya inunudda, ti od'odolnada ya un da'yu
ti nalaklakadan middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.
32 Immannung an intudun John an Mumbonyag di makulug hi unudonyu,
mu agguyyu kinulug. Mu nan umat hinan mun'amung hi buwit ya nan puta
ya didaat goh di nangunud. Ya ta"on unyu tinnig mu agguyyu damdama
hinukatan di nomnomyu, at agguyyu kinulug din intudun John."

Hay Aat di Nipa"el an Munggalden (Mk. 12:1-12; Lk. 20:9-18)

33 Inalin goh Jesus di, "Ulgudo' goh di ohah nipa"el. Wada han mung-
galden an intanomnay greyp hinan lutana, ya inallupnay nunlene'woh. Ya
inyammanay maluhung hi pumpoghan hinan greyp, ya inyammana goh
di ata'nang an abung ta waday ihinan di mun'adug. Ya impalia'nah nan
udumnan tatagu, ya numbaat hi adagwin babluy.
34 Ya unat goh nadatngan di pamugahandan de han impalia'na ya hennag-
nay himbutna ta umuydah nan numpangipalia'ana ta alanday dagwana.
35 Mu dempap din numpunlia' din himbutna, ya hinuplitday oha, ya
pinatoyday oha, ya nundotnaydah batuy oha.
36 Ya impidwan nan ad galden an nunhonag goh hi do'do"ol ya un dade
han nahhun an nahnag. Ya nan numpunlia' ya hiyah de inatda goh an umat
hi inatdah din nahhun.
37 Ya la'tot ya hennagna han lala'in imbaluynan dida ti alyonay, Olom ya
e'gonanda hiya!
38 Mu unat goh tinnig nan numpunlia' han imbaluyna ya nunhahapitdan
inaliday, Hiyah te mamnoh hitun galden! At umuy tu'u patayon ta bagi tu'uh
te han galdena!‡
39 At dempapda hiya, ya enekakdah nan galden, ya pinatoyda."
40 Ya inalin goh Jesus di, "Umali ay nan ad galden ya hay atona nin hinan
numpunlia'?"
41 Ya tembaldan inaliday, "Pumpatoyna dane han nun'appuhin linala'i, ya
impalia'na goh hinan udumnan tatagun nan mangidat hi dagwana."
42 Ya inalin goh Jesus hinan a'ap'apuy, "Undan agguyyu binaha din
impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

Nan batun namlinan di mun'ammah abung
di hiyay na'alah niyammah pognad di niha"adan di abung.
Ya hi Apu tu'uy nangat ete,
ya mapmaphod di pannigan tu'uh inatna."§

43 Ya inalin goh Jesus hinan a'ap'apuy, "Danen nunlia' ya nan mun'ammah
abung ya nan Hudyuy nipa"ilanda. Bangngadon Apo Dios nan indatnan
da'yu an biyangyun ma'alih tataguna ta ipaboltanah nan tatagun man-
gunud hinan immandalna.

‡ **21:38** Bahaom nan footnote di Mk. 12:7 ta innilaom di aat nan ugalin di Hudyuh un mid di ad luta.

§ **21:42** Psa. 118:22-23.

44 An amin di midungpup enen batun namlinanda ya mun'a'ipung di
tungalda. Ya gulat goh ta magah henen batu ya mangupung nan tagun
epto'ana."*
45 Ya unat goh dengngol din a'ap'apun di papadi ya din Pharisees hana
nan inulgud Jesus an nipa"el ya inilada mahkay an diday alyona.
46 At penhoddan dapopon Hiya, mu timma'otdah din tatagu ti inalin nan
tatagun hi Jesus goh di ohan propeta. At nakakda.

22

Hay Nipa"el an Hay Aat di Gotad di Mun'ahawa

1 Nun'ul'ulgud hi Jesus hinan tatagu, ya hay nipa"el goh di inulgudna.
2 Ya inalinay, "Heten ulgudo' ya itudunay aat di Pumpapto'an Apo Dios
ad abuniyan. Ti umat hinan ali an malhin han imbaluynan lala'i, at
impidadaan nan aliy gotad.
3 Ya impa'innilan nan alih den gotad hinan pohdonan ayagan. Ya unat
goh nidadaan ya hennagnay baalna ta ayaganda mahkay dida, mu nan
na'ayagan ya adida pohdon an me'egtad.
4 At hennagna goh di udumnah baalna, ya inalinan diday, Alyonyuh nan
inayaga' di, Nidadaan nan do'ol an ma'an ti pinalti' nan manilhig ya nan
uyaw an baka, at umali ayun me'egtad ti ten malhin han imbaluy'u!
5 Mu adi haghaggungon nan na'ayagan heden inalin nan baal, at innayu-
nayundah de han tamuda ti han oha ya immuy muntamuh nan payawna,
ya nan oha ya immuy hinan punla'uana,
6 mu nan udum ya dempapda nan baal di ali, ya hinuplitda, ya pinatoyda.
7 Ya unat goh dengngol han alih de han inatda ya ma'ama'abbungot, at
hennagnay tindaluna ta pinatoyda nan namatoy hidin baalna, ya genhobda
nan babluyda.
8 Ya inayagana goh di udumnah baalna, ya inalinan diday, Nidadaan di
kasal hi pangahawaan ten imbaluy'u, mu din nahhun an inayaga' ya adida
ahan mabalin an umali ti nappuhida!
9 At umuy ayuh nan akalakalata ta ayaganyun amin nan ah'upanyuh di.
10 At immuyda nan baalnah nan akalakalata, ya inamungdan amin din
tatagun inah'upanda an ta"on hi unda nun'appuhi unu mun'aphod ta
inyuyda didah nan kasal. At do'ol ahan di tatagun ni'kasal.
11 Ya immuy heden ali ta tigona dida, ya tinnigna han lala'in agguy
nunlubung hi lubung di umuy mi'kasal.
12 Ya inalin han alin hiyay, Agi', anaad ta agguy'a nunlubung hi lubung di
mi'kasal?*
Mu agguy tembal den lala'i.
13 Ya inalin nan alih nan baalnay, Hawidonyuy ngamayna ya hu'ina, ya
impa'wahyu hiyah nan way helong an awadan di ahikikila ya ahingengelot
di babada."
14 Ya inalin goh Jesus di, "Do'ol di ma'ayagan, mu manghanday mapili."

Hay Aat di Buwit an Midat ad Rome
(Mk. 12:13-17; Lk. 20:19-26)

---

* **21:44** Isa. 8:14-15. * **22:12** Gapu ta nun'wotwot an amin di nipallog an na'ayagan hi kasal at mid di maphod hi lubungda, at mid mapto' ya indat nan alin diday nepto' an lubungda ta adida mabainan. Mu gapu ta tinnigna han ohan lala'in agguy nangabulut hinan adaw an nidat ay hiya at bimmungot ay hiya ti munha'it di punnomnomana.

15 Tinaynan din Pharisees hi Jesus ta immuyda hinahapit di ibagadan
Jesus ta wada ay di mibahhaw hi pambalna ya hiyay pangidalatandan
mummoltan Hiya.
16 At hennagday udumnan intudtuduwanda an Pharisees, ya initnudda
goh din udumnah nan Herodians† ta umuydan Jesus. Ya inalidan Jesus
di, “Apu, inilamin nahamad di nomnommu, ya nahamad di puntudtudum
hinan Tugun Apo Dios ti ta"on un nan pahiwon di tatagu ya itudum
damdama ti bo'on hay taguy nomnomom hi ipadenolmu.
17 Ya wada han ibagamin He"a. Hay punnomnommuh aat nan buwit ti
undan ipawan di Uldin tu'un Hudyuy buwit an midat hinan alid Rome, unu
adi?”
18 Mu inilan Jesus an nappuhiy wah nomnomda, at inalinan diday,
“Layahyu! Anaad ta padahonyun mamalbalin Ha"in?
19 Ipattigyun Ha"in nan palatan pihhun midat hi buwit!”
Ya impattigda han palatan Hiya.
20 Ya inalinan diday, “Ad latlatu ya ad ngadan enen nitudo'?”
21 Ya tembaldan inaliday, “Han alid Rome an hi Caesar.”‡
Ya inalin Jesus ay diday, “Nan bagin Caesar ya idatyun hiya, ya nan bagin
Apo Dios ya idatyu goh ay Hiya.”
22 Unat goh dengngoldah nen nambalna ya manoh'ada, ya tinaynanda
Hiya.§

Hay Aat di Amahuan di Tagu
(Mk. 12:18-27; Lk. 20:27-40)

23 Wada han himpampun an Sadducees di ngadanda, ya diday
muntudtudun mangalih un adi mamahuan di tagu. Ya heden algaw di
inayan din intudtuduwan di Pharisees ay Jesus ya immuy goh di udumnah
nan Sadducees ay Hiya.
24 Ya inaliday, “Apu, hay intudun Moses hidin penghana ya gulat ta matoy
nan lala'i ta waday ahawana mu mi'id imbaluyda ya mahapul an ahawaon
han agin di natoy henen babai ta waday hanat de din natoy.*
25 Ya din hopapna ya waday pitun linala'in hina"agin nunhituh tu. Ya nal-
hin heden pangpangullu, mu natoy, ya mid ah imbaluyna, at numbentanan
din aginan netob ay hiya din babai.
26 Mu la'tot ya natoy goh, ya mid imbaluyna. Ya numbentanan goh din
miyatlu, ya na'at hete ta nangamung hidin miyapitun udidian.
27 Ya la'tot goh ya natoy heden babai.
28 Ya heden algaw an amahuan di nun'atoy ya hay ad ahawa mah eden
babai ti an amindan pitu ya inahawada hiya?”
29 Ya inalin Jesus ay diday, “Nahihinnuh ne han inaliyu ti mi'id inilayuh
aat di impitudo' Apo Dios, ya mi'id inilayu goh hi aat di abalinan Apo Dios.

---

† **22:16** Unu Helodyanos. Inabulutda an waday biyang nan Alin hi Herod an mumpapto' ay didan Hudyu ti niddum hi Herod hinan Pumpapto'an nan iRome, mu nan do'ol ay didan Hudyu an umat hinan Pharisees ya agguyda ahan inabulut hene. ‡ **22:21** Nan pangngelna ya nilatlatuy angah nan Alin hi Tiberius (14-37 A.D.), ya nan pangngelna ya waday nitudo' hinan hapit di iRome an ma'alih Latin an inalinay, *Tiberius Caesar Augustus an imbaluy nan madayaw an hi Augustus*. Ya manu ay impiyamman Tiberius hanan do'ol an palatan pihhu ta way aton nan tataguh alutalutan mumbayad hi buwitdan hiya. § **22:22** Manoh'ada ti gulat ta inalin Jesus an adida idat di buwitda ay Caesar at ipa'innilan nan Herodians heneh nan gobelnadol ta ipapatoynah Jesus, mu gulat ta inalin Jesus an mahapul an idatda at ipa'innilan nan Pharisees hinan tatagu an mid di pamhod Jesus hinan Hudyu. Mu agguy nahuluh Jesus ti nob'on din inalina. * **22:24** Deut. 25:5-6.

30 Ti hay amahuan di tatagu ya umatdah nan a'anghel ad abuniyan an
adida mangahawa.
31 Mu anaad ta adi ayu pa"innilah un mamahuan di tagu? Dan agguyyu
na'awatan din impitudo' Apo Dios an inalinay,
32 Ha"in hi Apo Dios an dayawon da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob?†
Ya hay itudun te ya Hiyay Dios di matagu an bo'on hay natoy."
33 Ya unat goh dengngol din tataguh den inalina ya manoh'adan de han
panudtuduna.

Hay Aat di Ma'ahhapul an Uldin
(Mk. 12:28-34)

34 Dengngol nan Pharisees an mi'id pambal nan Sadducees ay Jesus, at
na'amungda ta hinahapitday atonda.
35 Ya waday ohan didan abugadu, ya immuy ay Jesus ta tinapngana Hiya,
at inalinan Hiyay,
36 "Apu, hay aptan nin an Uldin hi unudon ya un nan udumnan Uldin?"
37 Ya tembal Jesus an inalinay,
"Mahapul an pa'appohpohdonyuh‡ Apuyun hi Apo Dios
ya un nan pamhodyuh nan udumnan numbino'ob'on§
38 ti heten Uldin ya hiyay ma'ahhapul ya un nan udumnan ma'unud.
39 Ya hay miyadwa ya,
Pohdonyuy ibbayun tagu an umat hi pamhodyuh odolyu.*
40 Ya daten duwan Uldin di puun an amin din inyuldin Moses ya nan
intudtudun din propetah din penghana."

Hay Aat nan Alin Holag David an Pento' Apo Dios
(Mk. 12:35-37; Lk. 20:41-44)

41 Unat goh na'amung din Pharisees ya inalin Jesus ay diday,
42 "Hay inilayuh aat Kristu, ya hay ad holag?"
Ya inaliday, "Henen Alin Pento' Apo Dios an hodon tu'u ya ap'apun David."
43 Ya tembal Jesus an inalinay, "Oo, immannung hene, mu intudun nan
Na'abuniyanan an Lennaway hapiton David, at hiyanan inalinay Apunah
nen Alin Pento' Apo Dios. Ti immannung an inalin David di,
44 Hi Apo Dios ya inalinah nan Apu' di,
Umbun'ah appit hi agwan'u
ta engganay ameho' an amin nan buhulmu.†
45 Ya gulat ta alyon David di *Apuna* Hiya at undan mabalin ta alyon tu'uy
imbaluy David Hiya?"
46 Ya mid ah ohan didah nambal hinan inalin Jesus, at nete"an den algaw
ya mi'id mangitulid an mamagbagan Hiya.

23

Hay Nangibagan Jesus hinan Aat di Nuntudtuduh nan Uldin ya nan Pharisees
(Mk. 12:37-40; Lk. 20:45-47)

1 Unat goh nalpah hene ya himmapit hi Jesus hinan do'ol an tatagu ya
hinan intudtuduwana,
2 ya inalinan diday, "Nan muntudtuduh nan Uldin ya nan Pharisees di way
haaddan muntudtuduh din inyuldin Moses hidin penghana.

---

† **22:32** Ex. 3:6. ‡ **22:37** Hene ya hapit di iGreece an *agape* an bo'on *phileo*. § **22:37** Deut. 6:5.
* **22:39** Lev. 19:18. † **22:44** Psa. 110:1.

3 At hay mahapul ya unudonyun amin din intudtududan da'yu, mu adiyu
enghon nan pangatda ti adida aton nan itududan da'yu.
4 Ya do'londay itududah nan uldindah nan tatagu ta ma'ungaldan man-
gunud, mu ta"on un dida ya adida ahan pa"unud, ya wan mid homo'dah
nan tatagu.
5 Ya unda hay ipatpattig hinan tataguy atonda, ti hay atonda ya
o"ongolonday iyammadah nan uppig an ittuwan di nitudo' an Hapit Apo
Dios an mepngot hi ulu ya ngamay ta ma"attig,* ya adukkayonday ngumay
di magayad an lubungda ta ma"attig goh. Ya manu ay atondah na ya ta way
aton di tatagun mangalih nabagtudan tatagu.
6 Ya hay pohdondah umbunan ya nan umbunan di nabagtun taguh nan
way gotad ya hinan ma"aphod an umbunan hinan himba'an di Hudyu.
7 Ya pohdonda goh hi un e'gonan nan tatagu didah nan pummalkaduan
an nido'lan di tatagu, ya pohdonda goh an ngadnan nan tatagu didah Apu.
8 Mu da'yu ya adi maphod hi un mingadan ay da'yuy Apu ti da'yun amin
ya munhina"agi ayu ya un ohay Apuyu.
9 Ya adi maphod hi un way ngadanonyuh tun lutah amayu, ti un ohay hi
Ama tu'un wad abuniyan.
10 Ya adi goh maphod hi mingadan ay da'yuy Apu ti un oha ya anggay hi
Apuyun hi Kristu an pento' Apo Dios an mangipapto' hi an amin hi tagu.
11 Ya nan tagun mamhod an mun'ap'apu ay da'yu ya mahapul an ibilang-
nay odolnah baal nan i'ibbana.
12 Ya nan mumpahiya ya hiyay mipa'ampah awni, mu nan mumpa'ampa
ya hiyay mipabagtuh awni."

Hay Nangihingalan Jesus hinan Pharisees ya hinan Muntudtuduh nan Uldin

(Lk. 11:37-54)

13 Inalin goh Jesus di, "Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun
Pharisees ti un balbaliy ato'atonyu! Nan itudtuduyuh nan tatagu ya nibah-
haw, at nan mangunud enen ituduyu ya adida middum hinan Pumpapto'an
Apo Dios ad abuniyan. Ya ta"on un da'yu ya adi ayu goh middum!
14 Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un
balbaliy ato'atonyu! Adukkayonyuy luwaluyun Apo Dios ta ay ihunay
un ayu maphod, ya wan balbaliyanyu damdama nan binabain umu'utun
ta way atonyun mangngal hinan gina'uda. At iyal'allanay amoltaanyu ti
dumalat nan pangatyun umat hina![†]
15 Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un
balbaliy ato'atonyu! Gun ayu mumbaat hinan adadagwin luta ya hinan
baybay an umuy muntudtudu ta wa ay di tinudduwanyuh mangunud hinan
intudtuduyu ya unyuat goh mamaon didan umuy ad imbelnu! Ta"on un
da'yu ya nidadaan ayu goh, mu namaman dida ti unudonday ituduyu.
16 Mahmo' ayu! Ti umat ayuh nan nabulaw an mangituduh owon di
nabulaw! Ti itudtuduyuy, Gulat ta waday itulag nan taguh dih nan Timplun
Apo Dios ya ta"on unna adi ipa'annung at mid baholna. Mu gulat anu ta nan
balitu' an wah nan Timplun Apo Dios di pangihapataana ya ma'ahhapul an
ipa'annungna nan tulagna, ti adina ay ya mabaholan.
17 Ay ayu ahan nun'abulaw ya mun'anangpah! Hay nabalbalul nin? Nan
balitu', unu nan Timplun nihinan nen balitu'?

---

* **23:5** Hay nalpuwan ten ugalin di Hudyu ya nan inyuldin Apo Dios hi Ex. 13:9, ya Deut. 6:8, ya Deut. 11:18. † **23:14** Heten verse ya mid hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

18 Ya hay ituduyu goh ya alyonyuy, Gulat ta waday itulag nan tagu ta nan
pun'onngan ya anggay di pangihapataana, ya ta"on unna adi ipa'annung
at mid baholna. Mu gulat ta nan me'nong an wah nan pun'onngan di
pangihapataana ya ma'ahhapul di ipa'annungna nan tulagna, ti adi ay ya
mabaholan.
19 Nun'abulaw ayu ahan! Hay nabalbalul tuwali? Nan ne'nong, unu nan
pun'onngan an nihinan nan me'nong?
20 Ya gulat ta nan pun'onngan di pangihapataan nan tagu, mu an amin
nan me'nong an wah nan pun'onngan ya middumda damdamah nan
pangihapataan.
21 Ya umat goh hinan Timplun Apo Dios ti gulat ta hiyay pangihapataan
nan tagu mu middum goh hi Apo Dios damdamah nan pangihapataan ti
heden Timplu ya Abungna.
22 Ya gulat ta ad abuniyan di pangihapataan han tagu ya ihapatanah
nan Pumpapto'an Apo Dios ya middum goh hi Apo Dios ti hidiy awadan
di trononan mumpapto'.
23 Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un
balbaliy ato'atonyu! Ti idatyuy miyamiyapuluh nan inhabalyun mangipa-
polhat hi ma'an an ma'alih mint, ya dill, ya cumin. Mu naliwanyun aton
nan ma'ahhapul an atonyun itudun di Uldin an hay atonyun munhumalyah
nahamad ti adiyu hom'on di ibbayu, at hay adiyu punlayahan? Hiyah te
Uldin hi ma'ahhapul hi unudonyu, mu maphod goh hi unyu adi inganuy di
udum an tamuyu.
24 Nun'abulaw ayu ahan an mangituduh owon di tatagu! Ti nan Uldin an
ma'ahhapul ya din'ugyu ta nan adi ma'ahhapul an Uldin di hinaggungyu an
paddungnay umat hinan langaw an wadah nan inumonyu ti hiyay gunyu
anon,‡ mu adiyu haghaggungon nan kamilu§ ya ininumyu!
25 Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un
balbaliy ato'atonyu! Hay aatyu ya umat ayuh nan howo' an pun'inumanyu
ti ulahanyu nan mattig, mu adiyu ulahan di bunolna, at numbino'ob'on di
galut hi wah di an umat hinan pangakawanyu ya nan ana'ekkotanyu.
26 Nun'abulaw ayun Pharisees! Hay mahapulyu ya ulahanyuy bunol di
howo'yu, at mi'yulah goh di luwal!
27 Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un
balbaliy ato'atonyu! Hay aatyu goh ya umat ayuh nan batun lubu' an
hay mattig ya maphod an mumpaha' ti napentolan,* mu hay bunolna ya
nappuhi ti waday tungal ya nan napitay an lamoh di tagu!
28 Hiyah ne umatanyu goh ti hay ipattigyuh nan tatagu ya maphod, mu
layah ya nan numbino'ob'on an bahol di wah nomnomyu.
29 Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin ya da'yun Pharisees ti un
balbaliy ato'atonyu! Iyammayuy ma"aphod hi lubu' di propeta, ya
inal'altianyuy lubu' di udumnan tatagun nahamad di ugalida,
30 ya inaliyuy, Gulat ta ni'tagu amih din atagun din o'ommodmih peng-
hana at agguy ami niddum ay didah din ina'inatdan namatoy hinan
propeta!

---

‡ **23:24** Nan Pharisees ya ihamhamaddan mannig hi inumonda ta innilaondah un way langaw hidi, ya manu ay atonday umat hina ti hiyah ne pa"it'ittang an insecto an mapaniaw hi mihda (Lev. 11:20).

§ **23:24** Paniaw goh nan kamiluh mihda (Lev. 11:4). * **23:27** Gapu ta hay alyon di Uldin ya wa adyay mange'wah nan way lubu' ya mumbalin hi agguy naleneh hi pituy algaw (Num. 19:16) at numpentolan nan Hudyu nan lubu'dah mumpaha' ta ma"attig, ya namamah nan mahdom.

31 Mu henen inaliyuy panginnilaan hi un din o'ommodyuy namatoy ay
didan propeta!
32 At itagayu ta inayunyu din ina'inat din o'ommodyuh din penghana ta
mi'id ma'angang hi propeta!
33 Umat ayuh ha'u'u ya nan ap'apun di ha'u'u! Hay atonyu mah an
mabaliwan hinan amoltaanyuh ad imbelnu?
34 Hay alyo' ay da'yu ya ten honogo' ay da'yuy udumnan propeta, ya nan
nanginnilan tagu, ya nan muntudtudun da'yu. Mu hay atonyun dida ya
patayonyuy udumna, ya ilanhayuy udumnah nan krus, ya punhuplityuy
udumnah nan himba'an di Hudyu, ya nan udumna ya ipa'anapyu didah
nan aya'ayandan babluy ta paligatonyu dida.
35 At hiyah ne dumalat ya da'yuy mamoltah nan nun'atayan din tatagun
nun'ahamad di ugalidah tun alutaluta an nete"ah nan maphod an tagun hi
Abel ta nangamung ay Zechariah an imbaluy Berakiah an din pinatoydah
din numbattanan di pun'onngan ya din Timplu.†
36 At immanung heten alyo' ay da'yu ti da'yun tatagud ugwan di manoltap
hinan moltan din o'ommodyuh penghana!"

Hay Namhodan Jesus hinan Tatagud Jerusalem

37 Ya inalina goh di, "Da'yun o'ommod ya i'ibbah tud Jerusalem ya
pinatopatoyyu din propeta, ya nunggayangyuh batu din hennag Apo Dios
ay da'yu. Uya'an intugtuga' an nangiddum ay da'yu an umat hi ubuan an
obobanay imbabaluyna, mu agguya' inabulut!
38 At inganuy Apo Dios tun babluyyu!
39 Ya umannung heten alyo' ti adia' tigtiggon ay da'yu ta nangamung un
madatngan nan algaw an pangalyanyuh, Mapmaphod di umalian ten Alin
Pento' Apo Dios!"

24

Hay Nangibaagan Jesus hi Apa"ian nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem (Mk. 13:1-2; Lk. 21:7)

1 Unat goh wan makak da Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya
immuy din intudtuduwanan Hiya ti penhoddan ipattig ay Hiya nan a'abung
an numbino'ob'on an niddum hinan Timplu.
2 Ya inalin Jesus ay diday, "Tigonyu hatu tun a'abung. Umannung an udum
di algaw at an amin tun tigonyu ya mun'apa"i, at mi'id ah ohah batuh adi
magah."*

Hay Punligatan di Tataguh Awni (Mk. 13:3-13; Lk. 17:20-37; 21:7-14)

3 Nunti'id da Jesus hinan Duntug an Olibo, ya inumbun hi Jesus. Ya immuy
din intudtuduwanan Hiya ta unda anggay, ya inalidan Hiyay, "Anuud
nin di apa"ian den Timplun Apo Dios, ya hay panginnilaan hi gutud di
pumbangngadam ya hay pogpog tun ma'ama'at ad ugwan?"
4 Ya inalin Jesus ay diday, "Emay'anyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan
malgom an tagu.

---

† **23:35** Nitudo' di aat nan napatayan Abel hinan Gen. 4:8, ya nitudo' di aat nan napatayan Zechariah hinan II Chron. 24:20-22. Hinan nahayhaynod an liblun di Hudyuh nan Old Testamentda ya nahhun nan Genesis, ya niyangunuh nan II Chronicles (an bo'on nan Liblu an Malachi an umat hinan Old Testament tu'ud ugwan). At imbaag Jesus nan historyn di nangipaligligatandah din propetah din nahhun ta engganah din angunuhna.

* **24:2** Nipa'annung hidin 70 A.D. hidin nama"ian General Titus ad Jerusalem.

5 Ti awniat do'ol di mangalih un dida Ha"in an hi Kristu, at balbaliyanday
do'ol hi tatagu.
6 Ya donglonyun waday gubat ya nan punhahapitandah atondan mung-
gugubat, mu adi ayu numanomnom ene ti mahapul an ma'at hana, mu
bo'on hiyay apogpogan tun luta.
7 Ti nan ohan himpangili ya didaan nunggugubatda, ya nan ohan
himpamabluy ya didaan nunggugubatda goh, ya waday babatel, ya uma-
lyo'alyog hinan numbino'ob'on an babluy.
8 Hiyah ne ete"an di ligat.
9 Ya henen a'atan hana ya dapopon da'yu, ya ipaligligat da'yu, ya patayon
goh da'yu. Ya an amin di tataguh tun luta ya boholon da'yu ti Ha"in dumalat.
10 Ya henen gutud ya do'olday mangipogpog an mangunud ay Ha"in, ya
way ohaan idiklamunay ibbana, ya way ohaan boholona goh di ibbana.
11 Ya do'olday mangalih un diday propetan Apo Dios ta balbaliyanday
do'ol hi tatagu.
12 Ya mun'itolman hinan tatagu nan nun'appuhin ugali, at mabauy
pamhod di do'ol an mangunud ay Ha"in hinan i'ibbada.
13 Mu nan mange'edpol an manginaynayun hi pangulugda ta nangamung
di angunuhna ya diday mabaliwan.
14 Ya heten Maphod an Ulgud an ulgudo' an hay aat di Pumpapto'an Apo
Dios ya ma'ulgud an amin hinan alutaluta ta donglondan amin. Ya unat goh
malpah hana ya hiyah de mahkay di apogpogan tun luta."

Hay Aat di Umipapuhih Wadan Apo Dios
(Ezek. 39:17-20; Mk. 13:14-23; Lk. 21:20-24; Rev. 19:21)

15 Ya intuluyna goh an inalinay, "At wa ay ta tigonyuh nan way Timplu
han tuma'ta'dog an nidugah an umipabain at inilayun hiyay mamuhih
nan Timplun Apo Dios an din intudo' nan propetan hi Daniel.† At da'yun
mamahan te ya pohdo' an innilaonyuy aatna!
16 Unat goh ma'at hana ya nan wad Judea ya mahapul an mumpan-
galayawda ta umuydah nan duntug.
17 Ya nan tatagun wah nan balkon di abungda ya mahapul an adida
humgop hi abung an mangngal hi gina'uda ti nonong ya unda lumayaw.
18 Ya umat goh hinan wah payawda an adida umeet an mangngal hi
gina'uda an umat hi jacketda ti nonong ya unda lumayaw.
19 Hede han a'atana ya mahmo'day binabaih mumpunhabi ya nan
mumpumpa'inum!
20 At munluwalu ayun Apo Dios ta hay epto'an di pumpangalayawanyu
ya bo'on ni' hay lawang‡ unu nan Habadu§ an pumpaniawanyun mangat
hi logom!
21 Ti hede han a'atana ya nidugah di ligat ya un din ligat hi nete"ah din
nalmuwan tun luta ta nangamung ad ugwan. Ya ta"on hi udum di algaw ya
mi'id umat hinah na'alligat.

† **24:15** Dan. 9:27; 11:31; 12:11. Hay inat Antiochus Epiphanes IV (175-164 B.C.) hidin 168 B.C. ya impiha"adnay pun'onngan ay Zeus Olympius hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. Ya henen inatna ya intudun Jesus an ipa"elna nan duwa goh an agguy na'at hidin amatagun Jesus: (1) nan apa"ian ad Jerusalem an na'at hidin 70 A.D., ya (2) nan aton AntiKristuh nan Punligatan di Tatagun mangiha"ad hi bulul hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya alyon di udum an henen bulul ya hiya tuwali.

‡ **24:20** Bahaom nan footnote di Mk. 13:18 ta innilaom di aat nan lawang ad Israel. § **24:20** Intudun nan Pharisees an un 1.2 an kilomitluy mabalin hi pundaldallanan nan Hudyuh nan algaw an Habadu.

22 Ya gulat ta agguy ninonomnom Apo Dios an honton nan algaw an aatan
hana at mid ah melwang hinan tatagu. Mu dumalat nan homo'nah nan
pento'nan tataguna ya hennotnay algaw an punligligatanda.
23 Ya heden a'atana ya gulat ta waday mangalih, Ihnah tuy Alin Pento' Apo
Dios! unu alyonday, Wah dih Kristu! ya adiyu kulugon.
24 Ti wadaday bumalbalin alyonday diday Alin Pento' Apo Dios, ya
nan udumna goh ya alyonday propetada. Ya abalinandan mangat hi
umipanoh'a ta way atondan mangipattig an nunheglay abalinanda ta hiyay
pamalbalidah nan tatagu. Ya ta"on nan tagun pento' Apo Dios hi taguna ya
balbaliyanda goh hi unda abalinan.
25 At nomnomonyu ahan ti te an imbaag'un amin hi mahhun ya un ma'at.
26 Ya gulat ta way mangalih, Numbangngad hi Kristun wah dih nan
mapulun! ya adiyu umuy tigon. Ya gulat ta alyonda goh di, Wah tun
nipo"oy! ya adiyu goh kulugon.
27 Ti Ha"in an Imbaluy di Tagu ya hay aat di pumbangngada' ya umat
hinan ilat an himbumagga ya mumbenang hi bumuhu'an di algaw ta
nangamung di alimuhana.
28 Ya hay awadan di odol nan natoy ya hiyay a'amungan di bannug."

Hay Aat di Pumbangngadan nan Imbaluy di Tagu
(Mk. 13:24-27; Lk. 21:25-28)

29 Ya intuluyna goh an inalinay, "Wa ay ta malpah hana nan ligat an inali'
ya homelong nan algaw,
ya homelong goh nan bulan, at adi dumilag.
Ya nan bibittuan ya ayda duhduhnug an mun'agah,
ya an amin di dumilag an wad daya ya mid poto' di dalanonda.*
30 Ya unat goh ma'at hana ya waday pangimmatunan ad dayah gutud
di pumbangngada' an Imbaluy di Tagu. Ya an amin nan tataguh tun
alutaluta ya lumugwadah pannigandan Ha"in an Imbaluy di Tagun na'uya'
an midduma' hinan bunut, ya nidugah di abalina' ti na'abbagbagtua'.
31 Ya waday ongol an mun'alumium an talampet, ya honogo' di
a'anghel'uh tun luta ta nangamung di pingitna, ya amungondan amin di
tatagun pento"uh tagu' an wah tun alutaluta."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Ayiw an Fig
(Mk. 13:28-31; Lk. 21:29-33)

32 Ya intuluy Jesus goh an inalinay, "Innilaonyuy itudun nan ayiw an fig.
Ti unat goh bumallu nan tubuna ya hiyay panginnilaan hi un na'uy an
tumiyalgaw.
33 Ya umat goh hinay aat di pumbangngada', ti wa ay ta ma'at hana nan
inali' ya hiyah ne panginnilaan hi gutudnah pumbangngada' hitun luta.
34 At adiyu al'alliwan hete ti waday udumnah nan tatagud ugwan an adida
matoy ta nangamung ma'at hanan amin nan inali'.
35 Ya ma'ubah tun luta ya ad daya, mu nan Hapit'u ya adi ma'ma"ubah."

Hay Adi A'innilaan di Pumbangngadan Jesus
(Mk. 13:32-37; Lk. 17:20-37)

36 Ya inalin goh Jesus di, "Mid manginnilah nan algaw ya nan olas an
a'atan hana an ta"on nan a'anghel ad abuniyan ya Ha"in goh an Imbaluy
Apo Dios, ti anggay hi Amah nanginnila.
37 At hay pumbangngada' an Imbaluy di Tagu ya umat hidin na'na'at hi
atagun Noah.

---

* **24:29** Isa. 13:10; 34:4.

38 Ti hidin agguy nalbongan tun luta ya nanganangan nan tatagu, ya
imminu'inumda, ya numpun'ah'ahawada ta nangamung nadatngan heden
algaw an himmigupan da Noah hinan pupul,
39 ya agguyda ahan inilah un way umat hinah ma'at ta engganah un
himbumagga ya nalbong tun luta, at nun'iyanudna din tatagu.† At umat
goh hinay ma'at hi unna' mumbangngad.
40 Ti gulat ta waday duwan linala'in muntamuh nan payaw ya ma'alay
oha, ya mataynan di oha.
41 Ya waday duwan binabain mun'ahhud an mumbayu ya ma'ala goh di
oha, ya mataynan di oha.
42 At elanyuat ti mi'id inilayuh algaw ya olas hi pumbangngada' an hi
apuyu.
43 At adiyu al'alliwan hete an gulatna ta inilan han ad abung di gutudnah
umalian di mangakaw at tumu'al ta iyadugnay abungna ta mid aton nan
mangakaw an humgup.
44 Ya umat goh hinay umalia' an adiyu amtan, at mahapul di umat ayuh
nan ad abung an midadaan."

Hay Nipa"el hi Aat di Un'unnud an Baal ya nan Adi Mangngol an Baal

45 Inulgud Jesus di oha goh an nipa"el an inalinay, "Ulgudo' di aat di
un'unnud ya nan nanginnilan tagala. Nan umat hinan tagala ya hiyay
pento' han apunah mangipapto' hinan i'ibbanan tagalah nan abungna ta
hiyay mangipiyapong hi onondah nan gutudnah pangananda. At numbaat
han apuda.
46 Ya gulat ta un'unnud henen tagalan pento'na at mipadenol ahan hi
pumbangngadan nan apuna ti ah'upana hiyan tumamutamu!
47 Ya umannung ahan hete han alyo' ti idat han apunay nabagtuh haadna
ta hiyay manalimun an amin hinan gina'una.
48 Mu gulat ta nappuhiy nomnom nan tagala ti alyonay, Ahup di pum-
bangngadan di apumi!
49 at punhuplitnay i'ibbanan tagala, ya umuy me"ame"an ya ni'yinu'inum
hinan mabubutong.
50 Ya wada han algaw an adina amtan ya numbangngad han apuna,
51 ya moltaona hiyah ongol, at middum hinan ahilalayah an tatagu ta
mi'moltan dida an hidiy awadan di ahikikila ya ahingengelot di babada."

25

Hay Nipa"el an Hay Aat di Himpulun Binabai

1 Innayun goh Jesus an nun'ulgud an inalinay, "Hay aat di Pumpapto'an
Apo Dios ad abuniyan ya umat eten ulgudo': Wada han himpulun babala-
hang an innalday dilagda ta umuydan mi'hood hinan lala'in mungkasal.
2 Ya nanomnoman nan lema, mu nan lema ya manangpahda
3 ti nan leman manangpah ya agguyda inta'in di pangdumdah pitulyu,
4 mu nan leman nanomnoman ya nunta'indah pangdumda.
5 Ya heden lala'in mungkasal ya nataktak, at munyungyungot danen
binabain mamannod ay hiya, at nolo'da.
6 Ya hidin limmabi ya waday nuntu'u' an inaliday, Na'uy nan lala'in
mungkasal! At umali ayu ta damuwon tu'u hiya!
7 Ya bimmangon danen himpulun babalahang, ya impaphodday dilagda.

† **24:39** Gen. 6:1-9:19.

8 Ya inalin din leman manangpah hidin lema goh an binabain nanomnoman di, Idatan da'mi ni' ahan hi udumnah nan pitulyuyu ti gadya an madop tun dilagmi!
9 Ya inalin din nanomnoman an binabaiy, Adimi ahan idat ti natpong tun dilagmi! At umuy ayu luma'uh nan tendaan!
10 At immuy din manangpah an binabain ngimminah pitulyuda. Mu unat goh nakakda ya dimmatong din lala'in mungkasal at din leman binabain nidadaan ya nitnuddan hiya ta ne'ehgopdah nan abung an pungkasalana. Ya intangobday pantaw.
11 Ya palpaliwan ya dimmatong din leman binabain manangpah, mu nitangob din pantaw, at nuntu'u'dan inaliday, Apu, pahigupon da'mi ni'!
12 Ya tembal din lala'in mungkasal an inalinay, Mid inila' ay da'yu, at adi' ibughul nan pantaw!"
13 Ya inalin goh Jesus di, "Elanyuat ti mid inilayuh gutud di pumbangngada'."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Tulun Tagala

14 Innayun goh Jesus an nangulud hi nipa"el an inalinay, "Nan aat di Pumpapto'an Apo Dios ad abuniyan ya umat hinan lala'in mangidadaan hi pumbaatanah nan adagwin babluy. At inayagana nan tulun tagalana, ya ene'kodnan diday gina'una.
15 Ya hay indatnan dida ya hay miyunnudan hinan abalinandan hinohha. At nan oha ya indatnay lemay libuh pihhu, ya nan oha goh ya indatnay duway libuh pihhu, ya nan miyatlun tagala ya indatnay hinlibuh pihhu. Ya nakak an numbaat.
16 Ya nan tagalan nidatan di lemay libun pihhu ya nunnaudonan immuy ingkumildu, ya nuntakap heden lemay libu ta nunhimpuluy libu.
17 Ya immat goh eden tagalan nidatan hi duway libu ti nuntakap goh heden duway libu ta nun'opat hi libu.
18 Mu din tagalan nidatan hi hinlibu ya immuyna inlubu' ta impo"oynah de han pihhun di apuna.
19 Ya unat goh nadnoy ya numbangngad din apuda, ya inayagana dida ta uyaponday intu'un den pihhun indatnan dida.
20 Ya himmigup din tagalan nidatan hi lemay libuh pihhu, ya indatnah den himpuluy libun pihhu, ya inalinah din apunay, Apu, indatmun ha"in di lemay libuh pihhu, at te an ingkumildu' ta nuntakap hi lemay libu goh.
21 Ya inalin din apunan hiyay, Ma"aphod henen inatmu! He"ay maphod ya un'unnud an tagala! Mahmahlu'an nangikumildun te han itang an pihhu, at ipabagtu' di haadmu ta he"ay nangamung hi do'do"ol an gina'u'. At ma'a ta me'ehgop'an Ha"in ta mi'yamlong'ah nan wada'!
22 Ya himmigup goh heden tagalan nidatan din duway libuh pihhu, ya inalina goh hinan apunay, Apu, indatmun ha"in di duway libuh pihhu, at te an ingkumildu' ta nuntakap hi duway libu goh.
23 Ya inalin din apunan hiyay, Ma"aphod henen inatmu! He"ay maphod ya un'unnud an tagala! Mahmahlu'an nangikumildun te han itang an pihhu, at ipabagtu' di haadmu ta he"ay nangamung hi do'do"ol an gina'u'. At ma'a ta me'ehgop'an Ha"in ta mi'yamlong'ah nan wada'!
24 Ya himmigup goh heden tagalan nidatan din hinlibun pihhu, ya inalinah nan apunay, Apu, inila' an mahmahingal'an tagu ti nunhulbiam din udumnan taguh nan tinamuanda, at hay tamun di taguy immadangyanam.
25 At timma'ota' ay he"a ti ini ya mibahhaw di ato' enen pihhum, at immuy'u inlubu'. At tayay pihhum an mi'id di na'utaw.

26 Ya inalin de han apunan hiyay, Nappuhi'a an tagala ti mahmahiga'a!
Hay nanginnilaam hi un'u nunhulbian di udumnan tagu ta hiyay immadangyana'?
27 Inilam ay hene ya anaad ta agguymu inyuy henen pihhuh nan bangko
ta hay pumbangngada' ya waday takapna?
28 Ya inalin din apudah din udumnan tagalanay, Alanyuh nen hinlibun
pihhun imbangngad ten nappuhin tagala', ya indatyun ne han tagala' an
nangikumilduh din pihhu' ta himmimpuluy libu.
29 Ya inalina goh di, Nan tagun mangipapto' hinan wadan hiya ya
ma'udman ta dumo'ol, mu nan tagun adi mangipapto' hinan wan hiya ya
ta"on un ah itang ya mami'id ay hiya.
30 At dapoponyuh te han mi'id hulbinan tagala', ya intapalyuh nan
hehellong hi awadan di ahikikiyol ya ahingengelot di babada."

Hay Punhumalyaan Jesus hinan Tataguh din Pumbangngadana

31 Inalin goh Jesus di, "Ha"in an Imbaluy di Tagu ya wa adya ta mumbangngada' hitun luta an mun'ali ya mitnuddan amin nan a'anghel an wad
abuniyan, ya umbuna' hinan tronon di mumpapto'.
32 Ya an amin di tataguh tun alutaluta ya ma'amungda ta hagangona'.
Ya godwo' dida an umat hinan aton di mumpahtul hinan kalnilu ya nan
gandeng an godwona goh dida
33 ti nan umat hi kalnilu ya diday mihinah appit hi agwan'u, ya nan umat
hinan gandeng ya diday mihinah appit hi iggid'u.
34 Ya Ha"in an ali ya alyo' hinan tatagun wah appit hi agwan'uy, Umali
ayun tatagun winagahan Ama ta mihina ayuh nan midat an banohyu an
nan iddumanyuh nan Pumpapto'an Apo Dios ay da'yu an indadaanah din
nete"an di nalmuwan tun luta.
35 Ti hidin nunhinaanga' ya indatyuy inan'u, ya hidin na'uwawa' ya indatyuy ininum'u, ya hidin numpamangilia' hinan babluyyu ya impahi'uma'
hi abungyu,
36 ya hidin mid lubung'u ya linubungana', ya hidin nundogha' ya hinalimunana', ya hidin nibaluda' ya immali ayun nannig ay Ha"in.
37 Ya hana nan tatagun ibilang Apo Dios hi nahamad ya inaliday, Apu,
anuud di nunhinaangam hi nangidatanmih inanmu, ya hay na'uwawam hi
nangidatanmih ininummu,
38 ya hay numpamangiliam hinan babluymi ya impahi'um da'a, ya hay
ami'idan di lubungmu ya linubungan da'a,
39 ya hay nundogham ya hay nibaludam hi immalianmin nannig ay He"a?
40 Ya Ha"in an ali ya tobalo' an alyo' di, Immannung an din namadanganyuh din i'ibba' an ta"on hi unda na'ampan tagu ya paddungnay Ha"in di
binadanganyu!
41 Ya alyo' goh hinan tatagun wah appit di iggid'uy, Da'yun inidutan Apo
Dios ya makak ayun Ha"in ta umuy ayuh nan awadan di apuy an adi
mabmabba an nidadaan hi ihinan Satanas ya nan i'ibbanan dimunyu.
42 Ti hidin nunhinaanga' ya agguyyu indat di inan'u, ya hidin na'uwawa'
ya agguyyu indat di ininum'u,
43 ya hidin numpamangilia' hinan babluyyu ya agguya' impahi'um hi
abungyu, ya hidin mid lubung'u ya agguya' indatan hi lubung, ya hidin
nundogha' ya din nibaluda' ya agguya' hinalimunan.
44 Ya tobalondan alyonday, Apu, anuud nin di nanniganmin He"ah
nunhinaangam ya na'uwawam, ya hay numpamangiliam ya ami'idan di
lubungmu, ya hay nundogham ya nibaludam ya agguymi He"a binadangan?

45 Ya Ha"in an ali ya tobalo' an alyo' di, Immannung an din agguyyu
namadangan hidin tagun umat hituh tun inali' ya paddungnay Ha"in di
agguyyu binadangan.
46 At mapakak hana ta umuydad imbelnun ilahhinandan Apo Dios hi mid
pogpogna, mu nan tatagun ibilang Apo Dios hi nahamad ya umuydah nan
pi'taguandan Apo Dios hi munnononnong."

26

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Jesus (Mk. 14:1-2; Lk. 22:1-2)

1 Unat goh nalpah an inulgud Jesus hanan amin ya inalinah din in-
tudtuduwanay,
2 "Inilayu an un duway algaw di maluh at madatngan di gutud hi
Punnomnoman tu'uh nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hidin Tatagu,* ya
Ha"in an Imbaluy di Tagu ya hiyah ne goh di gutudnah adpapa' ta ilanhaa'
hinan krus."
3 Ya na'amung din a'ap'apun di papadi ya din udumnah nan a'ap'apun di
Hudyuh nan ongol an abung di Nabagtun Padin hi Caiaphas,†
4 ya inyohhadan nunhahapit hi atondan mampap an mamatoy ay Jesus ta
mid ah ohah manginnila.
5 Ya inaliday, "Adi tu'u epto' hinan gotad di pampapan tu'un Hiya ti ini ya
gumuluda nan tatagu!"

Hay Nangihiitan din Babaih Nanginan Lanan Danum hi Ulun Jesus (Mk. 14:3-9; Jn. 12:2-11)

6 Immuy da Jesus hidid Bethany hi abung Simon an din napalla' hidin
hopapna.‡
7 Ya wada han babain immuy ay Hiya, ya inodnana han mumpaha' an ale-
wahhang an ngadanay alabaster an nittuy lanan nabangluy hunghungnan
na'angngina. Ya unat goh din angananda ya inhiitnah ulun Jesus.
8 Ya tinnig din intudtuduwan Jesus heden inatna, ya ma'ahhingaldan
inaliday, "Adyu'a goh an unmu inam'amhan!
9 Ya gulat ta mila'uh ne at ongol di pihhuh la'unah mibadang hinan
nun'awotwot!"
10 Ya ininnilan Jesus henen inalida, at inalinan diday, "Goh ta
amuyuanyuh nen babai? Ti ma"aphod henen inatnan Ha"in
11 ti nan nun'awotwot ya wagwadadan da'yu damdama,§ mu Ha"in ya
awniat mi'ida' ay da'yu.
12 Ya manu ay inhiitnah nen bangbanglun Ha"in ya ta idadaanay odol'uh
ilubu'a'.
13 At adiyu al'alliwan heten alyo' ay da'yu, ti wa ay ta ma'ulgud nan
Tugun'uh an amin hi alutaluta ya heten inat te han babai ya ma'ulgud goh
ta adi ma'aliwan henen inatna."

*Hay Na'at hidin Atlunah din Hopap di Simana Santa** (Mk. 14:10-11; Lk. 22:3-6)

---

* **26:2** Gapu ta Nisan/Abib 14 di algaw hi Punnomnoman hinan Namaliwan di Anghel Apo Dios hidin Tatagu at heden algaw ya Nisan/Abib 12 (unu March-April hinan calendar tu'u). † **26:3** Hiyay Nabagtun Padih din 18-36 A.D., ya inahawana nan babain imbaluy Annas an oha goh an Nabagtun Padih din 6-15 A.D. (makulug ahan an paniaw hi un waday duwah matagun Nabagtun Padi; Jn. 18:13). ‡ **26:6** Agguy na'ulgud hinan Hapit Apo Dios di aat nan nundoghanah palla' hidin hopapna. § **26:11** Deut. 15:11. * **26:13** Na'at hidin Nisan/Abib 13, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus.

14 Immuy din ohah nan himpulu ta duwan intudtuduwan Jesus an hi
Judas Iscariot hinan a'ap'apun di papadi,
15 ya inalinan diday, “Gulat ta ibaag'uy awadan Jesus ta way atonyun
mampap ay Hiya ya hay idatyuh lagbu'?” At indatandah tulumpuluy
palatan silver.†
16 Ya nete"an den algaw ya tigotigonay mid do'ol hi tatagu ta hiyay
pangituduwanan Jesus ta dapoponda.

Hay Na'na'at hidin Opatnah din Hopap di Simana Santa‡

Hay Ne"anan Jesus hidin Intudtuduwana (Mk. 14:12-26; Lk. 22:7-23; Jn. 13:21-35; I Cor. 11:23-25)

17 Nadatngan di hopap di algaw hi Behtan di Agguy Nabino'bo'an an
Tinapay§ ya immuy din intudtuduwan* Jesus ay Hiya, ya inaliday, “Hay
pangidadaananmih panganan tu'uh tun Punnomnoman tu'uh din Namali-
wan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu?”
18 Ya inalinan diday, “Umuy ayud Jerusalem ta alyonyuh nan lala'ih di,
Hay inalin nan Apu tu'u ya magadyuh di gutudna, at waday ma'at ay Ha"in.
At hiyanan umali amih nan intudtuduwa' an mangan hituh abungyu eten
gutud di Punnomnomanmih din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan
Tatagu.”
19 At immuyda din intudtuduwana an inunuddah den inalin Jesus ta
indadaanday onondan de han gutud di Punnomnomandah din Namaliwan
di Anghel Apo Dios hinan Tatagu.
20 Ya unat goh napuyaw ya na'ubung da Jesus ya din himpulu ta duwan
intudtuduwanah din lamehaan ta nanganda.
21 At heden nangananda ya inalin Jesus di, “Umannung an waday ohan
da'yuh mangitudun Ha"in ta dapopona'.”
22 Ya ma'allungdayada din intudtuduwana, ya way ohan didaan inaliday,
“Apu, bo'on ahan ha"in!”
23 Ya inalinan diday, “Ihnay mi'hiwhiw ay Ha"in hinan duyu' an hiyay
mangitudun Ha"in ta dapopona'.†
24 At Ha"in an Imbaluy di Tagu ya umannung an patayona' ti hiyah ne
inalin din impitudo' Apo Dios hidin penghana.‡ Mu mahmo' henen tagun
mangitudun Ha"in! Od'odolnay un agguy nitungaw!”
25 Ya himmapit hi Judas an nan mangitudun Hiya, ya inalinay, “Apu,
undan ha"in di mangitudun He"a?”
Ya tembal Jesus an inalinay, “Oo, he"a.”
26 Ya heden nangananda ya innal Jesus din tinapay, ya nunluwalun
Apo Dios ta endenolnan Hiya, ya inupe'upengna, ya impiyapongnah din
intudtuduwana, ya inalinan diday, “Ononyuh te ti hiyah te umat hinan
odol'u.”

---

† **26:15** Hiyah ne balul di ohan himbut (bahaom nan footnote di Zech. 11:12). ‡ **26:16** Na'at hidin Nisan/Abib 14, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. § **26:17** Ta"on un hay Nisan/Abib 15-21 di ustuh algaw ten behta mu hidin amatagun Jesus ya iniddumday Nisan/Abib 14 an nan Behtan di Punnomnoman hinan Namaliwan din Anghel Apo Dios ay dida ta hiyay ma'alih Daan ti nangandah nahdom hi 14, mu 15 damdama ti nete"ay balbalun algaw ay didan Hudyu. At henen algaw ya Nisan/Abib 14. * **26:17** Hay ngadanda ya da Peter ay John (Lk. 22:8). † **26:23** Hinan ugalin di Hudyu ya Arabo ya wa ay ta me"andah nan ohan tagu ya hay pohdonan hapiton ya diday nahamad an ligwada, at mid di atondah nappuhin hiya. Mu ta"on un ne"an hi Judas ay Jesus mu inatnay na"appuhin Hiya damdama an agguy niyunnudan hinan ugalida. ‡ **26:24** Isa. 53:3-12.

27 Ya unat goh inandah den tinapay ya innalnay ohay howo' hi bayah,
ya nunluwalu goh ay Apo Dios ta endenolnan Hiya, ya indatnah din
intudtuduwana ta inib'ibbanhandan ininum. Ya inalinan diday, “An amin
ayu ya inumonyu
28 ti hiyah te umat hinan dala', ya hay dala' di mangipa'annung hinan
ni'tulagan Apo Dios hinan tataguna ti umayuh di dala' ta way aton di bahol
nan do'ol an tatagun ma'aliwan.
29 Hay alyo' ay da'yu ya adi' ipidpidwan uminum hi bayah ta nangamung
eden algaw hi iddumanyun Ha"in hinan Pumpapto'an Ama, ya henen algaw
ya umannung an mi'yinuma' ay da'yu.”
30 Ya ingkantaday pangedenolandan Apo Dios,§ at pimmitawda ta immuy-
dah nan Duntug an Olibo.

Hay Nangalyan Jesus hi Pangihautan Peter ay Hiya (Mk. 14:27-31; Lk. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

31 Inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Ad ugwan an mahdom ya taynana'
ti lumayaw ayun amin, ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

Ha"in an hi Apo Dios ya patayo' nan mumpahtul
ta miwa'at an amin nan kalniluna.*

32 Mu hidin amahua' ya mahhuna' an umuy ad Galilee ta hidiy panoda' ay
da'yu.”
33 Ya tembal Peter an inalinay, “Ta"on hi un da'a taynan hitun udumnan
i'ibba' hi un way ma'at ay He"a mu ha"in ya adi da'a ahan taytaynan!”
34 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Umannung an ihautana' hi mumpitlu ti alyom
di agguya' inilan he"a ya un tumalanu nan awitan ad ugwan an mahdom.”
35 Mu tembal Peter an inalinay, “Ta"on hi unna' mi'yatoy ay He"a mu adi'
damdama He"a ihautan, at adi' alyon di agguy da'a inila!” Ya an amindan
intudtuduwana ya umat hina goh di nangalida.

Hay Nunluwaluan Jesus hidih nan Galden an Gethsemane (Mk. 14:32-42; Lk. 22:39-46; Jn. 18:1)

36 Immuy da Jesus ya din intudtuduwanah nan lugal an ngadanay Gethse-
mane,† ya inalinan diday, “Umbun ayuh tu ta bumataana' an munluwalun
Apo Dios.”
37 Ya initnudna da Peter ya din duwan imbaluy Zebedee. Ya unat goh
nahligda ya ente"anan munlungdaya ti munha'it hi punnomnomana.
38 Ya inalinan diday, “Ma'allungdayaa', ya paddungnay iyatoy'uh te han
nomnomo', at mihina ayuh tu ta mi'tu'al ayun Ha"in.”
39 Ya immuy hinan pangngelna, ya inluppulupnah nan lutan nunluwalun
Apo Dios an inalinay, “Ama, un ay ni' mabalin ya adim iyabulut han
ipaligligata'. Mu hay pohdom di ma'at an bo'on hay pohdo'.”
40 Unat goh numbangngad hidin awadan din tulun intudtuduwana ya
nonollo'da. Ya inalinan da Peter di, “Undan adi ayu pa"edpol an mi'tu'al
ay Ha"in hi ta"on un ohay olas?
41 At mi'tu'al ayu ta munluwalu ayun Apo Dios ta way atonyun adi
mitudul! Inila' an pohdonyun unudon nan inali', mu ma'ameh di odolyu.”

---

§ **26:30** Ta"on ad ugwan ya nan Hudyu ya ikantaday Psa. 115:1-118:29 hi alpahan di panganandah nan Behtan di Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana. * **26:31** Zech. 13:7.
† **26:36** Hay pohdonan ibaga ya *nan pamayuan hi olibo ta bumuhu' di lana.* Ya ipa"elnay aton Jesus ad Calvary ti paddungnay ibayun Apo Dios nan odol Jesus ta ay ihunay bumuhu' di dalana ta mabaliwan di tatagu.

42 Ya numbangngad goh an nibataan, ya nunluwalun Apo Dios an inalinay, “Ama, wa ay ta mahapul an ma'at henen punligligata' ya nangamung'a ta hay pohdom di ma'unud.”
43 Ya unat goh numbangngad ya nonollo'da goh din intudtuduwana ti ma"ama"aliy enlo'da.
44 At tinaynana goh dida ta immuy nunluwaluh pitluna, ya din inalinah hopapnay impidwanah inali.
45 Ya numbangngad goh hidin awadan din intudtuduwana, ya inalinan diday, “Un ayu dan hay momollo'? Te an Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ad ugwan di gutud hi pampapan nan linala'in nun'appuhiy nomnomdan Ha"in.
46 At tuma'dog ayu ta umuy tu'u ti na'uy han mangitudun Ha"in ta dapopona'.”

Hay Nampapandan Jesus
(Mk. 14:43-52; Lk. 22:47-53; Jn. 18:1-11)

47 Otog di punhaphapitan Jesus ya nidatong da Judas an ohah nan himpulu ta duwan intudtuduwana. Ya nitnudda din do'ol an tatagun numpunhanggap ya numpumpang'ul an hennag din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu.
48 Mu hinunnan Judas an nangalih atona ta panginnilaandah nan tagun dapopondan inalinay, “Nan ungnguo' di Hiyay dapoponyu.”
49 Ya neheggon hi Judas ay Jesus, ya inalinay, “Maphod an nahdom ay He"a, Apu!” Ya inungnguna Hiya.
50 Ya inalin Jesus di, “Ibba', atom nan pohdom an aton.” At immuy din ni'yibban Judas, ya dempapdah Jesus.
51 Ya ay mannu'nut din ohah nan ni'yibban Jesus hi hanggapna, ya impalangna, ya hay ingan din himbut nan Nabagtun Padiy napalang.
52 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Eh'otmuy hanggapmu ti hay pumatoy hi hanggap ya hiya goh pamatoydan hiya.
53 Undan alyom hi un mahapul an he"ay mamaliw ay Ha"in? Gulat ta pohdo' an mumpabadang at ibaga' ay Ama ta honogonay himpulu ta duway pampun hi a'anghelnan bumadang ay Ha"in.‡
54 Mu hay aton mah din impitudo' Apo Dios hidin penghanan mipa'annung hi un'u aton hina?”
55 Ya ni'hapit hi Jesus goh hinan do'ol an tatagun immali an inalinay, “Mid mapto' ya alyonyuan unna' adi mangngol ti hiyaat unyu pun'odnan di hanggap ya pang'ulyun umalin mampap ay Ha"in. Mu abigabigat ya ni'yibuna' ay da'yu an muntudtuduh nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya agguya' dempap.
56 Mu ma'at hanan amin ta mipa'annung din intudo' nan propetah din penghana.”§ Ya tinaynan din intudtuduwana Hiya ti numpangalayawda.

Hay Nanumalyaan nan Konsehal Jesus*
(Mk. 14:53-65; Lk. 22:66-71; Jn. 18:19-24)

57 Din nampap ay Jesus ya inyuydah abung din Nabagtun Padin hi Caiaphas di ngadana ti hidiy na'amungan din muntudtuduh nan Uldin ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu.
58 Ya nibabataan hi Peter an nangun'unud ay dida ta nangamung hi un immatam hinan gettaw di abung din Nabagtun Padi, ya himmigup, ya ni'yibun ay daden mun'ad'adug ta innilaonay ma'ma'at.

---

‡ **26:53** Nan ohan pampun hinan iRome ya 6,000 an tindalu, at 12 X 6,000 = 72,000 an a'anghelna.
§ **26:56** Isa. 53:1-12. * **26:56** Unu Sanhedrin. Dida ya umat hinan Supreme Court di Hudyu.

59 Ya manama' din a'ap'apun di papadi ya an amin din Konsehal hi layah
an ulgudon nan tatagu ta way pangidalatandan mamatoy ay Hiya.
60 Ya do'olday immalin mumpunlayah, mu agguy damdama inumday
inulguddah layah hi pangidalatandah pamatayandan Hiya. Ya la'tot ya wa
din duwan munlayah an immali,
61 ya inaliday, “Heten tagu ya inalinay, Olog'un mama'ah hinan Timplun
Apo Dios an pundayawan tu'u, mu un tuluy algaw at ha"ado' goh.”†
62 Ya timma'dog din Nabagtun Padi, ya inalinan Jesus di, “Undan adim
tobalon henen inalin daten duwan ihtigu? Hay pambalmuh aatna?”
63 Mu immu'ugong hi Jesus.
Ya inalin goh din Nabagtun Padiy, “Mandalo' He"a ta ibaagmuy un He"ay
Alin Pento' Apo Dios an Imbaluyna, ya adi'a munlayah ti donglon Apo Dios
an adi matmattoy.”
64 Ya inalin Jesus di, “Immannung nan inalim.” Ya intuluy Jesus an
himmapit ta imbaagnay intudo' din ohan propetan inalinay, “Mu adi
madnoy at

> Ha"in an Imbaluy di Tagu ya tigona' an umbun hinan tronon di
> nabagtun mumpapto' hi appit di agwan Apo Dios an me'gonan,
> at mumbangngada' an middum hinan bunut ad daya.”‡

65 Ya henekhek§ din Nabagtun Padiy lubungna ti alyonay un nappuhih
nen inalin Jesus. Ya inalinah din tataguy, “Ten un umipabohol nan
nangalinan adina e'gonan hi Apo Dios ti inalinay un Hiyay Imbaluy Apo
Dios! Ammunana mahkay hi ihtigu ti ten dengngolyuy inalina!
66 At hay nomnomonyu mah?”
Ya inaliday, “Mapatoy ti nabaholan!”
67 Ya tinukpaanday angahna, ya nunhuntukda Hiya, ya tinapa' di udumna
goh,
68 ya inaliday, “Hay ngadan di nanapa' ay He"ah un immannung an Ali'an
Pento' Apo Dios?”

Hay Nangihautan Peter ay Jesus
(Mk. 14:54, 66-72; Lk. 22:54-62; Jn. 18:12-18, 25-27)

69 Inumbun hi Peter hinan gettaw. Ya immuy han tagalan babain hiya, ya
inalinay, “He"ay ohah ibban Jesus an iGalilee!”
70 Mu inhaut Peter an dengngol an amin din tatagun wah din neheggon
ay hiya, ya inalinay, “Mid inila' enen alyom!”
71 Ya immuy hi Peter hinan pantaw, ya wah di goh han ohan babai.* Ya
unat goh tinnigna hiya ya inalinah nan tatagun wah di, “Heten tagu ya ibban
Jesus an iNazareth!”
72 Ya inhautna goh an inalinay, “Ihapata' hinan ngadan Apo Dios an
agguy'u inilah nen tagu!”
73 Ya un na'amtang ya immuy din udumnan tatagun Peter, ya inalidan
hiyay, “Immannung kan an oha'ah din niddum ay Jesus ti ma'immatunan
hinan panaphapityu!”
74 At inalin Peter di, “Ta"on un'u patayon di odol'u mu umannung an
agguy'u innilah nen tagu!”

---

† **26:61** Pinikuday inalin Jesus hi Jn. 2:19. ‡ **26:64** Dan. 7:13. § **26:65** Mu paniaw hinan Nabagtun Padin maneknek hi lubungna (Lev. 10:6; 21:10). * **26:71** Hay ustuh nangibaag ay Peter? Intudo' Matthew hitu an hiyay oha goh an babai, mu intudo' Mark an hiyay nahhun an babain nangibaag ay Peter (Mk. 14:69), ya intudo' Luke an hiyay lala'i (Lk. 22:58), ya intudo' John an hay numbino'ob'on an himbut di nangibaag (Jn. 18:25). Hay tobalna ya didan amin ti do'olday himbut an nun'aniduh di.

Ya otog di punhaphapitana ya timmalanu din awitan.
75 Ya ninomnom Peter din inalin Jesus an inalinay, “Ihauta' hi mumpitlun
he"a ya un tumalanuy awitan.” Ya nakak hi Peter, ya limmugwalugwa.

27

*Hay Na'na'at hidin Ma'alih Maphod an Alemanah din Hopap di Simana Santa**

Hay Nangiyayandan Jesus ay Pilate
(Mk. 15:1-5; Lk. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Unat goh nabiggat hidin mun'awawa'ah† ya nunhahapit din a'ap'apun
di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu, ya inabulutdan
ipapatoydah Jesus.
2 At impahawidda Hiya, ya impiyuydah nan Gobelnadol an hi Pilate.‡

Hay Natayan Judas
(Ac. 1:15-19)

3 Unat goh dengngol Judas an nangitudun Jesus ta dempapda an nahu-
malyah Jesus ya mipapatoy ya nun'innomnom, ya inyuyna impabangngad
din tulumpulun palatan silver hidin a'ap'apun papadi ya hidin udumna goh
an a'ap'apu.
4 Ya inalinan diday, “Nabaholana' ti intudu' ta dempapyuy taguh mid
baholna ta omod un mipapatoy!”
Ya inaliday, “He"aat ti undan way inilamin ne!”
5 Ya impa'wahna din palatah nan dotal di Timplun Apo Dios, ya pimmitaw,
ya immuy numbet'ol.
6 Ya numpidit din a'ap'apun di papadi din palata, ya inaliday, “Adi mabalin
an middum heten palatah nan pihhun na'amung hitun Timplun Apo Dios ti
hiyah ne inyatoy di tagu.”
7 Ya hinahapitday atonda, at inla'uda din palatah nan lutan di munduwin
ta hiyay punlubu'andah nan mangilin matoy,
8 at hiyaat unda nginadnan nan luta ta Nibugha'an di Dala, ya hiyah ne
ngadana ta nangamung ad ugwan.
9 Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin inalin din propetan hi
Jeremiah an inalinay,
“Innalday tulumpuluy palatan silver an hiyah ne nunhahapitan di udum-
nah nan Hudyuh nginana.
10 Ya henen pihhuy nunla'udah nan lutan han munduwin ti hiyah ne
intudun Apu tu'un ha"in.”§

Hay Nanumalyaan Pilate ay Jesus
(Mk. 15:1-5; Lk. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

11 Timma'dog hi Jesus an ni'haggangan hinan Gobelnadol an hi Pilate, ya
binaganah Jesus an inalinay, “Undan He"ay Alin di Hudyu?”
Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung nan inalim.”
12 Ya do'ol di impa'leh din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an
a'ap'apun Hiya, mu agguyna tembal an un dimmidinnong.
13 Ya inalin Pilate ay Hiyay, “Undan adim donglon heten immihtigun
namiluh ay He"a?”

---

* **27:** Na'at hidin Nisan/Abib 15, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **27:1** Gapu ta paniaw hinan Konsehal hi un way mitingdah mahdom at nummitingdah nan nabiggat hi mun'awawa'ah. ‡ **27:2** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. § **27:10** Jer. 32:6-9; Zech. 11:1-13.

14 Mu agguyna ahan tembal an ta"on un ohah nan bahol an impabaholdan
Hiya, at manoh'a nan Gobelnadol.

Hay Nahahapit hi Pamatayandan Jesus
(Mk. 15:6-15; Lk. 23:13-25; Jn. 18:38-40)

15 Wa ay ta gutud di gotad di Punnomnomandah din Namaliwan di Anghel
Apo Dios hinan Tatagu ya hay gun aton den Gobelnadol an hi Pilate ya
ibo'tanay ohah nabalud hi pot'on nan tatagu.
16 Ya heden gutud ya nabalud han na"appuhin adi mangngol an ngadanah
Barabbas.*
17 Ya hidin na'amungda din tatagu ya inalin Pilate ay diday, “Hay po-
hdonyuh ibo'tan'u, hi Barabbas, unu hi Jesus an ma'alih Alin Pento' Apo
Dios?”
18 Ya manu ay penhod Pilate an ibo'tan hi Jesus ti inilanan un hay amoh
ya anggay di nangiyayandan Jesus ay hiya.
19 Ya inumbun hi Pilate hidin punhumalyaan, ya impaad din ahawanan
inalinay, “Adi'a mange'el hi atom enen tagun mid baholna ti enenap'u Hiyad
a"u, ya atata'ot di na'at, ya unna' immod'o'od'od.”
20 Mu inal'alu' din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun
nan Hudyu ta umuyda alyon di, “Hi Barabbas di ibo'tanmu ta hi Jesus di
mapatoy.” At immuyda din tatagun nangali.
21 Ya impidwan goh din Gobelnadol an namagah din tatagun inalinay,
“Hay pohdonyuh ibo'tan'un daten duwa?”
Ya inaliday, “Hi Barabbas!”
22 Ya inalina goh di, “Mu hay ato' mah ay Jesus an ma'alih Kristu?”
Ya inaliday, “Ipilanham!”
23 Ya tembal Pilate an inalinay, “Anaad? Undan way inatnah nappuhi?”
Mu enlotdan nangit'u' an inaliday, “Ipilanham!”
24 Ya inilan Pilate an adi pa"al'alu' hidin tatagu ti undaat goh inyal'allan
gumulu, at innalnay danum, ya inhagangnah din tatagu, ya nun'ihu, ya
inalinay, “Mid bahol'uh atayan tun tagu. At okod ayu.”
25 Ya denedehhan din tatagun immingal an inaliday, “Ta"ongkay un da'mi
ya nan holagmi goh di mamolta!”
26 At imbo'tanah Barabbas, mu hi Jesus ya impahaplatna, ya impa'alana
ta ilanhadah nan krus.

Hay Nunlayalayahan din Titindalun Jesus
(Mk. 15:16-20; Jn. 19:1-5)

27 Initnud nan tindalun nan Gobelnadol hi Jesus ta inyuydah gettaw di
abung nan Gobelnadol an ma'alih Praetorium, ya inamungda din udumnan
titindalun ibbada ta lini'ubda Hiya.
28 Ya nun'aanday lubungna ta impilubungdan Hiya han magayad an
lubung di ali an ma"ablah di kololna,
29 ya inapidda din pagal ta pinali'uda ta impihu'lubdah uluna, ya im-
pagamalday bilauh agwana. Ya nunhippidah inayungana ta laylayahanda
Hiyan inaliday, “He"ay Alin di Hudyu!”
30 Ya nuntukpaanda Hiya, ya innalda din bilau, ya nun'ipaguhdah uluna.
31 Ya nalpah an linayalayahanda Hiya ya inaanda din magayad an
impilubungda, ya impilubungda din lubungna tuwali, ya enekakda ta
inyuyda Hiyan ilanha.

* **27:16** Duway pohdon ten ngadan an ibaga ti *imbaluy amana* di oha, ya *bihtulu* di oha.

Hay Nilanhaan Jesus hinan Krus
(Mk. 15:21-32; Lk. 23:21-43; Jn. 19:16-27)

32 Hidin nangipitawan nan titindalun Jesus hinan allup den babluy ya
dinamuda han tagun iCyrene an ngadanah Simon, ya inluluddan nangi-
papi'ug hidin krus an ilanhaan Jesus.
33 Ya unat goh dimmatongdah nan ma'alin Golgotha (an hay ibalinana ya
Tungal di Ulu)
34 ya indatandah Jesus hi bayah an na'udman hi mun'aklit ta inumona ay
ya ta mamanghan di elanah munha'it.† Ya indawdawdan Hiya, mu unat goh
tinamtamana ya agguyna penhod, at agguyna ininum.
35 Ya inlanhada Hiyah nan krus, ya numbibinnunutda ta way inatdan
nangiyapong hidin lubungna.
36 Ya unat goh nalpah hana ya inumbunda ta iyadugda Hiya.
37 Ya inhinadah tangad di uluna han nitudo' an hiyah ne diklamudan
inaliday, “Hiyah teh Jesus an Alin di Hudyun Pento' Apo Dios.”
38 Ya wada goh di duwah linala'in adi mangngol an ni'lanhadan Hiya, ya
inhinaday ohah immapit hi agwan Jesus, ya hay immapit hi iggidnay oha.
39 Ya piniwipiwitan din tatagun nalunaluh hi Jesus, ya numpadngolanda
Hiyan
40 inaliday, “Goh din inalim an pumba'ahmu nan Timplun Apo Dios ad
Jerusalem ya un tuluy algaw ya hina"admu goh? At un adya He"ay Imbaluy
Apo Dios at lumahun'an ne han nilanhaam ta baliwam di odolmu!”
41 Ya umat hina goh di namiluh din a'ap'apun di papadi, ya din
muntudtuduh nan Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu ti
inaliday,
42 “Binaliwanay udumnah tatagu, mu mi'id olognan mamaliw hi odolna!
Dan tuwali Hiyay ali tu'un i'Israel? Ya gulat ta lumahun ad ugwan hinan
nilanhaana at kulugonmi mahkay an Hiyay Ali tu'u!
43 Hi Apo Dios di pangehdolana, at gapu ta inalinay Hiyay Imbaluyna at
tigon tu'uh un hi Amanay mamaliw ay Hiyad ugwan!”
44 Ya ta"on un nan adi mangngol an ni'lanhan Hiya ya umat goh hinay
nangalida ti piniluhda goh Hiya.

Hay Natayan Jesus
(Mk. 15:33-41; Lk. 23:44-49; Jn. 19:25-37)

45 Nete"an den tongan di algaw ya hemmelong an amin tun luta ta
nangamung napuyaw hi alas tres.‡
46 Ya unat goh noyob ya enlot Jesus an numtu'u' an inalinay, “Eli, Eli, lema
sabachthani?” ya hay ibalinana ya “He"a, Apo Dios an dayawo', anaad ta
inganuya'?”
47 Ya waday tatagun neheggon an timma'dog, ya dengngolda Hiyan
himmapit, ya inaliday, “Nen ayaganah Elijah ta baliwana Hiya!”
48 Mu din ohan dida ya timmagtag ta innalnay itang hi natpih lo'ob,
ya inhiitnay limminun bayah, ya imbobodnah din utdu' di bilau, ya
indawdawnah timid Jesus ta ipa'inumna.
49 Mu inalin din udumnay, “Adim idat ta awni ta tigon tu'uh un umalih
Elijah an mamadang ay Hiya ti hiyay inayagana!”
50 Ya impidwan Jesus an nuntu'u', ya natoy.

† **27:34** Hay ugalin di Hudyu ya nan udumnan binabain iJerusalem ya gunda iyammay mun'aklit ta midat hinan pimmatopatoy an milanhah nan krus ta mamanghan di le'naondah ha'it. ‡ **27:45** Bahaom nan footnote hi Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas.

51 Ya henen gutud di natayana ya himbumagga ya nahekhek din kultinah
nan Timplun Apo Dios hi ad Jerusalem an nete"ah dih nan nitayun ta
nundadyuh puuna. Ya immalyog goh, at nun'aphal di udum hinan batu,
52 ya nun'abhi din luta, at nun'ibo'tan di udumnah nan lubu', ya do'olday
nun'amahuan hinan tatagun Apo Dios an nanattoy,
53 ya numpangabuhu'dan nalpuh nan nilubu'anda. Ya unat goh
namahuan hi Jesus ya immuydad Jerusalem, ya do'olday tatagun nannig
ay dida.
54 Ya unat goh tinnig daden tindalun mun'adug ay Jesus din alyog ya din
udumnan na'na'at ya ma'atta'otda, ya inalin din apuday, “Immannung an
Hiyay Imbaluy Apo Dios!”
55 Ya wah di goh di do'ol an binabain gun ninitnud ay Jesus an
nipalpuh nan Provinciad Galilee an manalimun hinan mahapulna, ya
timma'ta'dogdah nan nibataan ta unda am'amangon di ma'ma'at.
56 Ya hay ngadan din udumnan dida ya da Mary an iMagdala, ya hi
Mary an hi inan da Jacob§ ay Joseph, ya hi inan da Jacob* ay John an din
imbabaluy Zebedee.

Hay Nilubu'an Jesus
(Mk. 15:42-47; Lk. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

57 Wan na'uy an mahdom ya dimmatong han adangyan an tagun
i'Arimathea† an mungngadan hi Joseph an hiya goh di ohah nangulug hidin
intudtudun Jesus.
58 Ya immuyna inalin Pilate hi un mabalin an alana din odol Jesus, ya
inabulut Pilate.
59 At innal Joseph din odol Jesus, ya teneplaganah nan mapmaphod an
mumpaha' an uloh,
60 ya immuyna inlubu' hinan lubu'nan pa'aggungat an dulmug. Ya
inulinay ongol an batu ta hiyay intanglibnah nan lubu', ya nakak.
61 Ya wah di goh hi Mary an iMagdala ya din ibbana goh an hi Mary an
inum'umbunda an hinahagangday pantaw di lubu'.

Hay Na'at hidin Habaduh din Hopap di Simana Santa‡

62 Heden nabiggat an Habadun ngilin ya na'amung din a'ap'apun di
papadi ya din Pharisees, ya immuyda ay Pilate,
63 ya inaliday, “Apu, ninomnommi nan inalin nan munlayah an hi Jesus
hidin ataguna an inalinay, Matoya', mu un tuluy algaw at mamahuana'.
64 At ipiyadugmu ni' nan lubu'na ta nangamung un tuluy algaw di maluh
ti mid mapto' ya umuy din intudtuduwana, ya binu'aday odolna ta ipo"oyda,
ya inalida kud hinan tataguy un namahuan an nalpuh nan wadan di
nun'atoy. At iyal'allanan kulugon di tataguh ten layahnan nidugdugah ya
un nan udum an layahnan inalinay un hiyay Pento' Apo Dios!”
65 Ya inalin Pilate ay diday, “Itnudyuy tindalu' ta diday mun'adug, at umuy
ayuat ta iyadugyuh ma"aphod.”
66 At immuyda ta pinunitanda din tanglibna, ya minalkaanda goh ya unda
taynan din titindalun mun'adug.

---

§ **27:56** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. * **27:56** Bahaom nan footnote di verse 56 hi bagtuna. † **27:57** Heten higib ya wadah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Jerusalem, ya hay inadagwina ya tulumpulu ta duwan kilomitlu. ‡ **27:61** Na'at hidin Nisan/Abib 16, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus.

28

*Hay Na'na'at hidin ma'alih Ister an Dumingguh din Hopap di Simana Santa**

Hay Numbihhitah nan Lubu' Jesus
(Mk. 16:1-8; Lk. 24:1-12; Jn. 20:1-18)

1 Nalpah heden Habadu. Ya heden helhelong hi Duminggu ya immuy da
Mary an iMagdala ya nan ibbana goh an hi Mary ta umuyda tigon din lubu'.
2 Ya hin'alina ya inongolnan immalyog ti nun'ohop an nalpud abuniyan
han anghel Apo Dios, ya immuy hinan lubu', ya inulina din tanglib, ya
inumbunana.
3 Ya ma'appaha' di angahnan ay ilat, ya din lubungna ya ma'appaha' an
umat hi apaha' di dalallu.
4 Ya nunheglay ta'ot din nun'adug, ya munggagalewgewdah ta'otda, ya
nun'alngatda, at nun'atu"inda an ay ihunay unda nun'atoy.
5 Ya inalin din anghel hinan binabaiy, “Adi ayu tuma'ot ti inila' an hi Jesus
an nilanhay pohdonyun tigon.
6 Mu mi'id hitu ti namahuan ti hiyah ne din inalinah atona! At ma ayu ta
umuy tu'u tigon din nangipali'uhanda.”
7 Ya inalin goh din anghel di, “Ginalonyun umuy mangalih din in-
tudtuduwanay, Namahuan hi Jesus an nalpuh nan wadan di nun'atoy! Ya
mahhun an umuy ad Galilee ta hidiy panniganyun Hiya. At adiyu aliwan
heten inali' ay da'yu.”
8 Ya timma'otda, mu ma"am'amlongda goh, ya gininalondan immuy
nangipa'innilah din intudtuduwan Jesus hidin inalin din anghel.
9 Ya himbumagga ya dinamudah Jesus, ya inalinan diday, “Mid al'alin
da'yu.” At immuydan Hiya, ya nunhippida, ya inyawaldah hu'ina, ya
dinayawda.
10 Ya inalin Jesus ay diday, “Adi ayu tuma'ot, mu umuyyu alyon hinan
i'ibba' an linala'in intudtuduwa' ta umuydad Galilee ta hidiy pannigandan
Ha"in.”

Hay Nunlayahan din Nun'adug hinan Na'at hi Odol Jesus

11 Unat goh tinaynan din binabai din lubu' ya nakak goh din udumnan
mun'adug ta immuyda inulgud hinan a'ap'apun di papadiy aat din tinnig-
dan na'at.
12 At na'amung din a'ap'apun di papadi ya din udumna goh an a'ap'apun
di Hudyu ta nunhahapitdah atonda, ya hay inatda ya linagbuandah do'ol an
pihhu din titindalun nun'adug ta alyonday,
13 “Hay alyonyuh nan tatagu ya un ayu nolo' ya immali din intudtuduwan
Jesus, ya inakawday odolna.”
14 Ya inalida goh ay diday, “Gulat ta donglon nan Gobelnadol henen
na'na'at ya da'miy nangamung an mangihudhud eten hinahapit tu'u, at adi
ayu numanomnom ti adi ayu ma'amuyuan.”
15 Ya innal din titindalun nun'adug heden pihhu, ya inatdah de din inalin
din a'ap'apuh atonda. Ya hiyah ne inulgu'ulgud din Hudyu ta nangamung
ad ugwan.

Hay Numpattigan Jesus hidin Intudtuduwana
(Mk. 16:14-18; Lk. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

16 Immuy din himpulu ta ohan intudtuduwan Jesus hinan duntug ad
Galilee an nan inalin Jesus hi panodandan Hiya.

---

* **28:** Na'at hidin Nisan/Abib 17, 30 A.D. hinan Simana Santa.

17 Ya unat goh tinnigdah Jesus ya nunhippidah inayungana ta dinayawda
Hiya. Mu din udum ya nunduwaduwada.
18 Ya immuy hi Jesus ay didan inalinay, “Indatana' hi nabagtuh haad'u ta
Ha"in nangamung an amin ad abuniyan ya tun luta.
19 At umuy ayu ta intudtuduwanyun amin nan tataguh tun luta ta
unudona', ya bonyaganyu didah ngadan Ama, ya nan Imbaluyna, ya nan
Na'abuniyanan an Lennawa.
20 Ya intudtuduwanyu dida ta an amin din intudu' ay da'yu ya kulugonda.
Ya umannung an wadawadaa' ay da'yu ta nangamung di pogpog tun
ma'ama'at ad ugwan.”

Mark

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Mark.

Hay Nangitud'an Mark eten Liblu: nan iRome.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan bulul an mumpapto' hi gubat.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 50 A.D. hi engganah 69 A.D., mu mid mapto' ya hidin 68 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hi Jesus ya baal Apo Dios (Mk. 10:45).

Hay Outline ten Liblu:

Hay NANGIPA'INNILAH aat nan baal Apo Dios an hi Jesus (1:1-8)
Hay NABONYAGAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (1:9-11)
Hay NAPTANGAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (1:12-13)
Hay NUNTAMUAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (1:14—13:37)
Hay NATAYAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (14:1—15:41)
Hay NILUBU'AN nan baal Apo Dios an hi Jesus (15:42-47)
Hay NAMAHUAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (16:1-8)
Hay NIPATTIGAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (16:9-18)
Hay NIPATULUWAN nan baal Apo Dios an hi Jesus (16:19-20).

*Hay Nun'ul'ulgudan John an Mumbonyag**
(Mat. 3:1-12; Lk. 3:1-18; Jn. 1:15-28)

1 Heten tudo' ya hiyah te nan Maphod an Ulgud an hay aat Jesu Kristun
Imbaluy Apo Dios. Ya nan te"an ten ulgud
2 ya nan propetan hi Isaiah di nangitudo', an hay intudo'na ya nan inalin
Apo Dios hinan Imbaluyna, ti inalinay,
"Waday ohah baal'uh pun'ulgudo',
ya honogo' hiya ta mangun'unna ya un'a mangunud
ta idadaanay tatagu ta abulutonday ayam ay dida.†
3 Hiyay mumbugaw an muntudtuduh nan mapulun an alyonay,
Ipaphodyuy owon Apu tu'u, mu hay aatyuy mipaphod.
Ya punlintigonyuy dalanona, mu hay aatyuy malintig!"‡
4 At nipa'annung din nitudo' ti immuy hi John hinan mapulun, ya
binonyaganay tatagu, ya inulgudnay mahapul an itutuyuday baholda ya
mabonyaganda ta panginnilaan an inaliwan Apo Dios di baholda ta adina
u'unnungon.
5 Ya do'ol di tataguh nan abablubabluy hinan Provinciad Judea ya
ad Jerusalem an kapitulyunan immuy hidih wadan John ta donglonday
ituduna. Ya waday numpangitutuyuh baholda, at numbonyagan John
didah nan Wangwang an Jordan.
6 Ya hay inlubung John ya nan na'abol an nalpuh dutdut di kamilu,§ ya hay
imbalikisna ya nan up'up, ya hay gunna onon ya nan alig ya nan dudun.*
7 Ya inulgudnah nan tatagun inalinay, "Waday mehnod ay ha"in an
muntudtudu, mu nabagbagtu ya un ha"in an paddungnay adia' umdah
himbutna.

---

* **1:** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D. † **1:2** Mal. 3:1. ‡ **1:3** Isa. 40:3. § **1:6** Bahaom nan footnote di Mat. 3:4 ta innilaom di aat ten lubung John. * **1:6** Bahaom nan footnote di Mat. 3:4 ta innilaom di aat ten dudun.

8 Hay pamonyag'un da'yu ya hay danum, mu hay pamonyagnan da'yu ya
nan Na'abuniyanan an Lennawa."

Hay Nabonyagan Jesus†
(Mat. 3:13-17; Lk. 3:21-22; Jn. 1:29-34)

9 Heden gutud di nuntudtuduwan John ya nalpuh Jesus ad Nazareth hidih
nan Provinciad Galilee, ya immuy hi wadan John ta numpabonyag hinan
Wangwang an Jordan.
10 Ya unat goh nalpah hi Jesus an nabonyagan ya dimma'al hinan pingit
di wangwang, ya intadunan de, ya tinangadnad abuniyan. Ya niluwat,
ya nun'ohop din Na'abuniyanan an Lennawan ay balug di tigawna, ya
numpattu' ay Hiya.
11 Ya wada din himmapit ad abuniyan an inalinay, "He"ay Imbaluy'un
pohpohdo', at pa'idyamlao' He"a."

Hay Natapngan Jesus‡
(Mat. 4:1-11; Lk. 4:1-13)

12 Ya nunnaudon din Na'abuniyanan an Lennawan nannag ay Jesus ta
umuy hinan mapulun.
13 Ya napat di algaw di nihinanah di, at hiyay nanapngatapngan Satanas
ay Hiya. Ya wah di goh di atap an animal an nunhituh nan mapulun, mu
immuy nan a'anghel ta hinalimunandah Jesus.

Hay Nangayagan Jesus hinan Nahhun an Intudtuduwana§
(Mat. 4:12-22; Lk. 4:14-15; 5:1-11)

14 Unat goh imbaluddah John hidid Judea ya tinaynan Jesus heden babluy
ta numbangngad hinan Provinciad Galilee. Ya inul'ulgudnay aat di Maphod
an Ulgud an nalpun Apo Dios,
15 ya inalinay, "Ad ugwan di gutud di pangipa'annungan Apo Dios hidin
intulagna ti magadyuh di pumpapto'anah nan tatagu! At muntutuyu ayuh
nan inatyun nappuhi ta du'gonyu ta adiyu ipidpidwa, ya kulugonyu nan
Maphod an Ulgud an ul'ulgudo'!"
16 Ya unat goh mundaldallanan hi Jesus hinan pingit di Lobong an
Galilee ya tinnigna han munhin'agin hi Simon ya han aginan hi Andrew
an manidu'da.
17 Ya inalin Jesus ay diday, "Ma ayu ta mitnud ayun Ha"in ta puntamuo'
da'yu ta umat hi nangamunganyuh nan ekan hinan lobong di panga-
munganyuh nan tatagu ta kulugona'!"
18 Ya himbumagga ya tinaynanda din hidu'da ta inunudda Hiya.
19 Ya innayunan nundaldallanan hi na'amtang, ya tinnig Jesus goh han
munhin'agin dana' Zebedee an da Jacob* ay John an didan amin ay da
amadan wah nan bangkan ep'ephodday hidu'da.
20 Ya unat goh tinnig Jesus dida ya inayagana dida goh, at tinaynanday
udumnan linala'in wah nan bangkadan da amadan hi Zebedee ya nan
linala'in bumo'la, ya inunuddah Jesus.

Hay Aat nan Lala'in Nahe'pan hinan Nappuhin Lennawa
(Lk. 4:31-37)

† **1:8** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus.
‡ **1:11** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus.
§ **1:13** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.
* **1:19** Ta"on un nan ngadan an *Jacob* di nitudo' hinan hapit di iGreece hitu mu nibahhaw nan do'ol an translation di English ti intudo'day *James.* Bahaom nan introduction di Liblu an Jacob ta innilaom di gapuna.

21 Immuy da Jesus ad Capernaum. Ya hinan mehnod an Habadu an
ngilin di Hudyu ya immuy hi Jesus hinan himba'an di Hudyu, ya ente"anan
nuntudtudu.
22 Ya manoh'adah din panudtuduna ti heden inatnan nuntudun dida ya
adi umat hinan panudtudun nan mangitudtuduh nan Uldin di Hudyu ti ay
ihunay un nabagtuy haadnan muntudu.
23 Ya hin'alina ya nuntu'u' din lala'in nahehe'pan an wah di,
24 ya inalinay, “Hay atom ay da'mi, Jesus an iNazareth? Dan immali'an
mangubah ay da'mi? Inila' He"a ti He"ay na'ahhamad di ugalinan hennag
Apo Dios!”
25 Ya inhingal Jesus an inalinay, “Dindinong'a, ya mala'ah'a enen tagu!”
26 Ya impagalewgew nan nappuhin lennawa din lala'i. Ya unat goh
enlotnan nuntu'u' ya nala'ah.
27 Ya manoh'ada din tatagu, ya numbabaggaandan inaliday, “Goh nin di
aat te? Un nin balbalu nan itudtudun ten tagu? Ay ihunay un nabagtuy
haadna ti ta"on un nan dimunyu ya mandalona ay ya unudonday alyona, at
mala'ahda!”
28 Ya nunnaud an niwa'at hinan abablubabluy hidid Galilee nan inulgud
nan tataguh aat Jesus.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Dogoh di Tatagu†
(Mat. 8:14-17; Lk. 4:38-41)

29 Unat goh nakak da Jesus hinan himba'an di Hudyu ya immuydah abung
da Simon ay Andrew. Ya nitnud goh ay Hiya da Jacob‡ ay John.
30 Ya wah dih nan kamanah inan ahawan Simon an lumahuy odolna, at
inhudhudoldan Jesus di aatna ta okod Hiyah atona.
31 At immuy hi Jesus ay hiya, ya inodnanay ngamayna, ya binangona. Ya
immadaog din dogohna, at induulana nan wan den abung.
32 Ya unat goh nahdom ya nun'iyuydan Jesus an amin din numpundogoh
ya din nun'ahu'lungan hi dimunyu.
33 At na'amung an amin din tatagun den gettaw di abung hi awadan Jesus.
34 At impa'adaog Jesus din do'ol an numbino'ob'on di dogohda, ya
nunla'ahna nan do'ol an nun'eh'op an dimunyu. Mu inhingalna ta adina
pahapiton din dimunyu ti iniladan Hiyay Alin Pento' Apo Dios, ti adina
pohdon un diday mangibaag.

Hay Nuntudtuduwan Jesus ad Galilee§
(Mat. 4:23-25; Lk. 4:42-44)

35 Hidin nabiggat an Dumingguh timmalanu ya bimmangon hi Jesus, ya
nakak enen abung, ya immuy an bimmataan hinan mid tagu ta nunluwalun
Apo Dios.
36 Mu la'tot ya immuy da Simon ya nan i'ibbanan nanama' ay Hiya.
37 Ya unat goh inah'upanda ya inaliday, “An amin nan tatagu ya hama-
hama'on da'a!”
38 Mu tembal Jesus an inalinay, “Mahapul an umuy tu'u goh hinan
nehegheggon an bababbabluy ti mahapul an mun'ul'ulguda' goh ay dida ti
hiyaat unna' immali.”
39 Ya lene'od Jesus nan abablubabluy ad Galilee ta nuntudtuduh nan
ahimbahimba'an di Hudyu, ya nunla'ahna din dimunyun nun'eh'op hinan
tatagu.

---

† **1:28** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

‡ **1:29** Bahaom nan footnote di verse 19 ta innilaom di aat ten ngadan.

§ **1:34** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Napalla'[*]
(Mat. 8:1-4; Lk. 5:12-16)

40 Wada han napalla' an lala'in immuy ay Jesus, ya nunhippih inayungana,
ya inal'alu'nan inalinay, “Abulutom ay ni' ya iyadaogmu tun dogoh'u.”
41 Ya inggohgohan Jesus hiya, at dinapana, ya inalinay, “Oo, pohdo', at
umadaog'a!”
42 Ya himbumagga ya immadaog din dogohna.
43 Ya nunnaudon Jesus an nangipa'anamut ay hiya, mu inhamad inalin
hiyay,
44 “Adim ahan ibaag heten na'at ay he"ah nan udumnan tatagu, mu eka
ipattig nan odolmuh nan padi, ya empe'nongmuy onong an din intudun
Moses hi aton ta panginnilaan di tatagu an immadaog din dogohmu.”[†]
45 Mu immuy henen lala'in nangulgu'ulgud hi aat Jesus, at nunnaud
an niwa'at, ya la'tot ya mid ah ohah babluy hi mabalin hi umayanah
adi pannigan di tatagun Hiya ti gunda alulungan Hiyah unda tigon. At
immuy nihinah nan lutan mid nunhitu, mu immuyda damdama ay Hiya
din tatagun nalpuh nan numbino'ob'on an babluy.

2

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nadahay
(Mat. 9:1-8; Lk. 5:17-26)

1 Naluh nin di hinduminggu ya numbangngad hi Jesus ad Capernaum. Ya
nundongol di dimmatngan Jesus hinan abung an gunna ihinan.
2 Ya do'ol di tatagun immuy hidi, at na"apnu din abung, ya ta"on hinan
way luwal di pantaw ya na"apnu goh. Ya otog di pun'ul'ulgudan Jesus hi
Hapit Apo Dios ay dida
3 ya waday linala'in nangiyuy hinan nadahay ay Jesus, ya opatdan
nangidayun ay Hiya.
4 Mu na"apnu nan abung hi tagu, at mid inatdan nangihigup hinan wadan
Jesus, at ginuhngawda din atap hinan tungul Jesus. Ya unat goh naguhngaw
nan atap ya hiyay nangipa'wandan nanguy'uy hidin nadahay.
5 Ya unat goh tinnig Jesus henen inatda ya inilanan nidugah di pan-
gulugda, at inalinah din nadahay di, “Mundenol'a, agi', ti na'aliwan di
baholmu!”
6 Ya wah diday muntudtuduh nan Uldin di Hudyu, ya alyondah nomnom-
day,
7 “Goh heten tagun umat hinay hapitona? Ti na"appuhih nen inatnan
adina e'gonan hi Apo Dios ti un anggay hi Apo Dios di mangaliw hi bahol!”
8 Ya i'innilan Jesus heden ninomnomda, at hiyanan inalinay, “Goh ta umat
hinay nomnomonyu?
9 Hay inilayuh madadawoh? Nan pangalyan hi, Na'aliwan di baholmu!
unu hay pangalyan hi, Tuma'dog'a, ya innalmu nan dayunmu ta umana-
mut'a!?
10 Mu Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ipa'adaog'uy dogohna ta panginni-
laanyuh anabagtun di haad'uh tun lutan mangaliw hi bahol.” At inalinah
nan nadahay di,
11 “Tuma'dog'a, ya innalmu nan dayunmu ta umanamut'a.”
12 Ya otog di papannigan din tatagun hiya ya natana'dog, ya innalna din
dayuna, ya nakak.

---

[*] **1:39** Nan kalahin di palla' an nitudo' hinan Biblia ya hiyana nan malgom an dogoh di up'up.
[†] **1:44** Lev. 14:1-32.

Ya manoh'adan amin, at impabagbagtudah Apo Dios an inaliday, “Mid ah tintinnigmih umat hina!”

Hay Nangayagan Jesus ay Levi[*]
(Mat. 9:9-13; Lk. 5:27-32)

13 Ya pimmitaw hi Jesus, ya immuy hinan pingit di Lobong an Galilee. Ya na'amungday do'ol hi tatagu, ya intuduwana dida.
14 Ya unat goh nalpah an nuntudu ya innaynayuna goh an nundaldallanan, ya tinnignah Levi[†] an imbaluy Alphaeus an inumbun hinan way upihhinanah pumbayadan hi buwit. Ya inalin Jesus ay hiyay, “Mitnud'an Ha"in.” At timma'dog hi Levi, ya nitnud.
15 Ya la'tot ya immuy da Jesus an ne"an hi abung Levi. Ya do'olday mun'amung hi buwit ya din nun'abaholan an tagu[‡] an mangun'unud ay Jesus. Ya immuyda ni'yibun ay da Jesus ya din intudtuduwana.
16 Ya wah di goh di udumnah din Pharisees an muntudtuduh nan Uldin. Ya unat goh tinnigdan ne"an hi Jesus hidin nabaholan an tatagu ya hidin mun'amung hi buwit ya inalidah nan intudtuduwan Jesus di, “Anaad ta me"an hi Jesus hinan mun'amung hi buwit ya nan udumna goh an nabaholan an tatagu?”
17 Ya dengngol Jesus henen inalida, at tembalnan inalinay, “Nan mi'id dogohna ya adina mahapul di duktul ti nan way dogohnay munhapul. Ya Ha"in di umat hinan duktul ti agguya' immalin umal'alu' hinan tagun nahamad di ugalina ti nan nabaholan an paddungnay diday mundogoh.”

Hay Aat di Punlangduan
(Mat. 9:14-15; Lk. 5:33-35)

18 Wada han ohan algaw ya nunlangdu din intudtuduwan John an Mumbonyag ya din udumnah nan Pharisees. Ya immuy din udumnah nan tatagun Jesus, ya inaliday, “Din intudtuduwan John ya din Pharisees ya unudonday ugali tu'u ti hin'umu'udduman adida mangan ta unda munluwalun Apo Dios. Mu nan intudtuduwam ya anaad ta adida unudon di ugali tu'u ti mangamangandah abigabigat?”
19 Ya tembal Jesus an inalinay, “Gulat ta waday mungkasal ya undan munlangdu nan ni'yamung un wan dida nan lala'in malhin? Immannung an mangamangandah un wan dida.
20 Mu udum di algaw ya heden lala'in nalhin ya mipabataan ay dida, at hin'uma"algawan adida mangan ta hiyay panginnilaan hi unda munlungdaya.”

Hay Nangituduwan Jesus hinan Nun'abhiwan din Nahhun an Nitudtudu ya nan Balun Mitudtudu
(Mat. 9:16-17; Lk. 5:36-39)

21 Inalin goh Jesus di, “Ulgudo' goh di ohah nipa"el: adiyu itakup di balu an lo'ob hinan dadan an lubung ti itakupyu ay ya mun'ohon, at pa"iona nan nitakupanan lubung, at madoldol nan napa"i.
22 Adiyu goh elhag nan tanaw hinan dadan an lalat an ittuwan di bayah ti atonyu ay at mabughi nan lalat, ya mitapal nan bayah. At hay pangelhaganyuh nan tanaw ya nan pa'idyamman lalat an ittuwan di bayah.”

Hay Aat di Ngilin an Habadu
(Mat. 12:1-8; Lk. 6:1-5)

---

[*] **2:12** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.
[†] **2:14** Hi Matthew di ohan ngadana (Mk. 3:18). [‡] **2:15** Nan puta.

23 Wa han ohan algaw ya ene'wan da Jesus hinan apayapayaw, ya henen
algaw ya Habadu an ngilin di Hudyu. Ya otog di pundaldallananda ya
nangultud din udumnah nan intudtuduwana ta linu"ibanda, ya inanda.
24 Ya waday udumnah din Pharisees an inaliday, “Anaad ta nan in-
tudtuduwam ya atondah na an un paniaw ay ditu'u ti ngilin an Habadu?”
25 Ya inalin Jesus ay diday, “Dan agguyyu binaha din inat apu tu'un hi
David hidin penghana? Ti nunhinaang, ya umat goh hidin ni'yibbana, mu
mid ah ononda.
26 At himmigup hi David hidin Tuldan Abung Apo Dios, ya nangan hidin
ne'nong ay Apo Dios, ya indatana goh din ni'yibbana,§ ya wan paniaw hi
onon ti ammuna nan padiy mangan hinan ne'nong. Na'at heteh din hi
Abiathar di Nabagtun Padi.”*
27 Ya inalin Jesus goh ay diday, “Manu ay nginilin Apo Dios nan Habadu
ya ta way pumhodan nan tatagu, ya bo'on gapu ta algaw an pun'eblayan.
28 At Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ta"on un nan ngilin an Habadu ya Ha"in
ad poto'.”

3

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Na'akke' an Ngamay (Mat. 12:9-14; Lk. 6:6-11)

1 Wa goh han ngilin an Habadu ya himmigup hi Jesus hinan himba'an di
Hudyu. Ya wah di han tagun na'akke' di ngamayna.
2 Ya toto'lon din udumnan tatagu Hiyah unna iyadaog hinan ngilin an
Habadu ta hiyay pangidalatandah pangidiklamuandan Hiya.*
3 Mu inilanay ninomnomda, at inalinah din na'akke' di ngamaynay,
“Umali'a ta tuma'dog'ah tu.”
4 Ya inalin Jesus hinan tataguy, “Wa han alyo' ay da'yu ta tobalonyu. Hay
inilayuh abuluton di Uldin tu'uh aton hi ngilin an Habadu? Hay maphod
di aton, unu hay nappuhi? Ya baliwan di tagu, unu patayon?” Mu agguyda
tembal.
5 Ya mabungot hi Jesus hi nanniganah din tatagu, ya munha'it di punnom-
nomanah aatda ti ngumhaydah mituduwan. Ya nunligguh eden na'akke' di
ngamayna, ya inalinay, “Uyadom nan ngamaymu!” Ya unat goh inuyadna
ya immadaog an nipaddung hidin oha.
6 Ya nakakda din Pharisees enen abung, ya nundapuhdan immuy
ni'yamung hidin udumnah nan Herodians† an ngadan di oha goh an
himpampun, ya hinahapitday atondan mamatoy ay Jesus.

Hay Na'amungan din Tataguh nan Pingit di Lobong (Mat. 12:15-21; Lk. 6:17-19)

7 Nakak da Jesus ya din intudtuduwanan nen babluy ta immuydah nan
pingit di Lobong an Galilee. Ya do'olday tatagun nitnud ay Hiya an nalpudah
nan Provinciad Galilee,
8 ya hinan Provinciad Judea, ya ad Jerusalem an kapitulyuda, ya hinan
Provinciad Idumea, ya hinan abablubabluy hi dammang nan Wangwang
an Jordan, ya hinan abablubabluy ad Tyre ya ad Sidon. Ya manu ay immuy
nan tatagun Jesus ti dengngolday aat di ina'inatnan umipanoh'a.

---

§ **2:26** Mi'id alyon nan Old Testament an nitudo' hinan hapit di Hudyu an Hebrew an ne"ononay ni'yibbana, mu hiyah ne damdamay inalinah nan translation di Old Testament an nitudo' hinan hapit di iGreece. * **2:26** I Sam. 21:1-6. * **3:2** Bahaom nan footnote di Mat. 12:10 ta innilaom di ugalidan Hudyuh un way mundogoh hi Habadu. † **3:6** Bahaom nan footnote di Mat. 22:16 ta innilaom di aat ten himpampun.

9 Ya nunheglan do'olday tataguh nunli'ub ay Jesus. At inalinah din
intudtuduwana ta idadaanday bangkah ihinana ta adi ipiton nan tatagu
Hiya
10 ti do'ol di impa'adaogna, at hiyaat un an amin din way dogohna
ya indulitday odoldan immuy ay Jesus ta way inatdan nanapan Hiya ta
umadaogda.
11 Ya wa ay ta tinnig nan nappuhin lennawan nun'eh'op hinan tatagu
ya numpunhippidah inayungan Jesus, ya nuntu'u'dan inaliday, “He"ay
Imbaluy Apo Dios!”
12 Ya inhamad Jesus an nummandal ay dida ta adida ibaag di aatna.

Hay Namto'an Jesus hinan Himpulu ta Duwan Apostolesna‡ (Mat. 10:1-4; Lk. 6:12-16)

13 Wada han ohan algaw ya nunti'id hi Jesus hinan duntug, ya inayagana
nan penhodnan mangunud ay Hiya. Ya unat goh na'amungdah din wadana
14 ya pento'nay himpulu ta duwan nginadananah apostoles.§ Didanay
pi'yibbana ta honogona didan umuy muntudtudu,
15 ya indatnay abalinandan munla'ah hinan dimunyu.
16 Ya hiya hatuy ngadan nan pento'na: hi Simon (an nginadnana ta hi
Peter),
17 ya dana' Zebedee an da Jacob* ay John (an nginadnan Jesus didah
Boanerges an hay ibalinana ya Imbabaluy nan Idul),
18 ya pento'na goh hi Andrew, ya hi Philip, ya hi Bartholomew,† ya hi
Matthew,‡ ya hi Thomas, ya hi Jacob§ (an hina' Alphaeus), ya hi Thaddaeus,*
ya hi Simon (an niddum hinan himpampun an ma'alih Zealot†),
19 ya hi Judas Iscariot (an mangitudun Jesus ta dapopondah udum di
algaw).

Hay Aat Jesus ya hi Satanas (Mat. 12:22-37; Lk. 11:14-23)

20 Himmigup da Jesus hinan abung, mu do'ol goh di tatagun immuy ay
Hiya, at mid aton da Jesus ya din intudtuduwanan mangan.
21 Ya unat goh dengngol din tutulang Jesus an inalin din udum an tataguy
un mun'angaw hi Jesus at immuydan mangawit ay Hiya.
22 Ya din muntudtuduh nan Uldin an nalpud Jerusalem ya inaliday,
“Neh'op ay Jesus hi Beelzebub‡ an nan ap'apun di dimunyu, at hiyanan
abalinanan munla'ah hinan neh'op!”
23 Mu i'innilan Jesus henen inalida, at inayagana din tatagu, ya inulgud-
nay nipa"el ta panginnilaandah aatna, ya inalinay, “Undan la'ahon Satanas
di dimunyuna goh? Ti diday nilammung hi hakupna!
24 Ya gulat ta nan himpangili ta mumpapatoyda nan tataguh di at mapa"i
danen himpangili!
25 Ya umat goh hinan hina"ama ti gulat ta mumpapattoyda at la'tot ya
madughayda, ya nunhihiyan danen hina"ama!

---

‡ **3:12** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.
§ **3:14** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*. * **3:17** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom
di aat ten ngadan. † **3:18** Unu hi Nathanael (Jn. 1:45). ‡ **3:18** Unu hi Levi (Mk.2:13-17). § **3:18**
Bahaom nan footnote di verse 17 ta innilaom di aat ten ngadan. * **3:18** Unu hi Judas an hina'
Jacob (Lk. 6:16). † **3:18** Waday pamhoddan mamakak hinan iRome an numpapto' ay didan Hudyu.
‡ **3:22** Bahaom nan footnote di Mat. 12:24 ta innilaom di aat ten ngadan Satanas.

26 Ya umat goh hinay aat di hakup Satanas ti gulat ta la'ahon Satanas di
dimunyuna goh at la'tot ya numpapattoyda, ya mapa"i nan hakup Satanas!
Mu adida ahan aton di umat hina.
27 Gulat ta waday mamhod an mangakaw hi gina'un nan mabi'ah an
lala'i ya hay mahhun hi aton nan mangakaw ya bobodonah mahhun henen
mabi'ah an lala'i ta way atonan mangngal hinan gina'una.
28 Nomnomonyuh te: an amin di bahol di tatagu ya nan pamihulandan
Apo Dios ya aliwan Apo Dios hanah unda muntutuyu.
29 Mu nan mamihul hinan Na'abuniyanan an Lennawa ya adi al'alliwan
Apo Dios ti nan umat hinan bahol ya adi ahan ma'al'alliwan ta nangamung."
30 Ya manu ay inalin Jesus hene ti nan nangalyandah un waday nihu'lung
hi nappuhin lennawan Hiya.

Hay Ommod ya A'agin Jesus
(Mat. 12:46-50; Lk. 8:19-21)

31 Otog di pun'ul'ulgudan Jesus ya nidatong hi inana ya din a'aginan
linala'ih§ nan wadana, ya timma'dogdah nan gettaw, ya hennagday umuy
mangayag ay Hiya.
32 Ya inalin din tatagun numpangabun an nunli'ub ay Hiyay, "Wah dih
inam ya nan a'agim an pa'ayag da'a!"
33 Ya inalinay, "Undan anggay didah a'agi' ya hi ina?"
34 Ya intigawnah din tatagun nali'ub, ya inalinay, "Dida hatu goh di a'agi'
ya o'ommod'u!
35 Ti nan mangat hi pohdon Apo Dios ya diday a'agi', ya diday ommod'u!"

4

*Hay Numbino'ob'on an Nipa"el an Intudun Jesus hinan Tatagu**
(Mat. 13:1-2)

1 Wa goh han ohan algaw ya nuntudtudu goh hi Jesus hinan pingit di
Lobong an Galilee. Ya do'odo'ol ahan di tatagun na'amung an nunle'woh
ay Hiyan mamhod an mundongol hinan ulgudona, at immuy hi Jesus hinan
bangka, ya inumbun hidi.† Ya timma'dog din tataguh nan pingit di lobong.
2 Ya do'ol di inulgudnah nipa"el, ya hana nan ulgud di nanudtudunah nan
tatagu.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nunhabuag hi Oho'
(Mat. 13:3-9; Lk. 8:4-8)

3 At inalinay, "Donglonyuh ten ulgudo': Waday immuy an nunhabuag
hinan oho'.
4 Ya hidin nangihabuagnah din oho' ya waday nagah hinan dalan, ya
immuy din hamuti, ya nunhobatdah den oho'.
5 Ya din udum ya nagah hinan lutan nipa'pa' hinan batu, at ag'aga ya
himmangaw.
6 Mu unat goh naptangan ya nalyaw ti mid aton di lamutnan lumhod.
7 Ya din udum ya nagah hinan way himmangawan di hubit, at na'ipit, ya
mi'id bungada.
8 Mu din udum ya nagahdah nan way lo'eh an luta. Ya unat goh
himmangawda ya malubongda, ya maphod di bimmungaanda. At waday
niyoh'ohay bungana, ya waday do'do'ol di bungana, ya waday mamyog di
bungana."

---

§ **3:31** Nibaag di ngadandah nan Mk. 6:3. * **4:** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. † **4:1** Manu ay inumbun hi Jesus ti hiyah ne aat di aton nan Hudyun muntudtudu.

9 Ya inalin goh Jesus di, “Hay mahapul ya ihamadyun nomnomon henen
inulgud'u!”

Hay Dumalat ta nan Nipa"el di Inulgud Jesus
(Mat. 13:10-17; Lk. 8:9-10)

10 Ya unat goh nun'akak din do'ol an tatagu ya hinanhanan din in-
tudtuduwana ya din udum an na'angang ay Hiyay ibalinan nan inulgudnan
nipa"el.
11 Ya inalin Jesus ay diday, “Manu ay hay nipa"el panudtudu' ya ta da'yun
mangunud ya anggay di manginnilah aat di Pumpapto'an Apo Dios an
agguy nipa'in'innilah engganad ugwan. Mu hanan udumnan tatagu ya hay
panudtudu' ya nan nipa"el
12 ti ta"on hi unda
tigotigon di ato'ato' mu adida ma'awatan,
ya ta"on hi unda donglodonglon mu adida pa"innilah aatna.
Ti gulat ta innilaonda at mid mapto' ya muntutuyuda,
at mahapul an aliwan Apo Dios nan ina'inatdan nun'appuhi.”‡

Hay Ibalinan nan Nipa"el an Hay Aat di Munhabuag hi Oho'
(Mat. 13:18-23; Lk. 8:11-15)

13 Inalin Jesus hinan ni'hapit ay Hiyay, “Undan agguyyu na'awatan nan
inulgud'un aat di mun'oho'? At hay atonyu mah an manginnilah udumnan
ul'ulgudo' an nipa"el?
14 Hay nipa"elan nan nunhabuag hi oho' ya hiyah ne nan umuy
mangipa'innilah nan Hapit Apo Dios.
15 Ya nan dalan an natoptop an nagahan di udumnah nan oho' ya ay
ihunay un nomnom di tagu. Ti unat goh donglonda nan Hapit Apo Dios
mu umuy hi Satanas ta ipa'aliwna nan dengngolda.
16 Ya nan lutan nipa'pa' hinan batu an nagahan di udumnan oho' ya
ay ihunay un nomnom di tagun nangngol hi Hapit Apo Dios ti unat goh
dengngolda ya mun'am'amlongda.
17 Mu agguy nihamad di pangulugda ti unat goh waday itang hi ligatda an
dumalat nan kimmuluganda ya din'ugdaat goh.
18 Ya din udumnan nagah hinan way nun'ahlo'an hi hubit ya ay ihunay
didana nan nangngol hinan Hapit Apo Dios,
19 mu inganuyda ti dumalat nan numanomnomnomandah tun
ma'ma'at hitun luta an nan uma'amnawandan umadangyan, ya nan
uma'amnawandah nan udum an gina'uh tun luta, ya na'ameh din Hapit an
dengngolda, at paddungnay mi'id di bungada.
20 Mu din oho' an nagah hinan lo'eh an luta ya ay ihunay un nomnom di
tagun nangngol hinan Hapit Apo Dios ti abulutonda, ya inunudda. At waday
nahamad di pangatna, ya na'ahhamad hi udum, ya nidugah an na'ahhamad
hi udum.”

Hay Nipa"el an Hay Aat nan Dilag
(Lk. 8:16-18)

21 Intuluy Jesus an nun'ulgud hi nipa"el an inalinay, “Tolgan ay nan taguy
dilag ya adina hanian unu ipa'ayudu' hinan kama ti unna ipattu'.
22 Ya umat goh hinay aat tu'un amin an tatagu ti awni ta udum hi algaw
at ma'innila mahkay di ina'inat tu'u an ta"on un nipo"oy ad ugwan.
23 At hay mahapul ya ihamadyun nomnomon heten inulgud'u!”
24 Ya inalin goh Jesus ay diday, “Ihamadyun donglon ya unudon heten
itudu' ay da'yu, ti umat ay hinay atonyu at ma'ud'udman di inilayu.

‡ **4:12** Isa. 6:9-10.

25 Ti nan tagun mangunud hinan maphod an nitudun hiya ya ma'udman
di inilana, mu nan tagun adi mangunud hinan maphod an nitudun hiya at
ta"on un nan itang an inilana ya mipa'aliw ay hiya."

Hay Nipa"el hi Aat di Oho' an Hemme'on

26 Nun'ulgud goh hi Jesus hi ohah nipa"el an inalinay, "Hay aat di
Pumpapto'an Apo Dios ya umat hinan tagun immuy nuntanom.
27 Ya palpaliwan ya naluh di atnay algaw ya himmangaw din intanomna.
Mu agguy inilan nen nangitanom di aat di himmangawana.
28 Mu nan lutay mangipatubu ya mangipabungah nan nitanom. Hay
mahhun ya pumngol, ya un bumuhbuh, ya un mahkay matong.
29 Ya unat goh natong ya hiyah ne gutudnah pangngalan nan tagu."

Hay Nipa"el hi Aat di Oho' an Pa"it'ittang
(Mat. 13:31-32; Lk. 13:18-19)

30 Inalin goh Jesus di, "Hay udum hi pangipaddungan tu'uh nan
Pumpapto'an Apo Dios?
31 Hay ipaddungana ya nan pa"it'ittang ahan an oho' an ma'alih mustard§
an itanomyuh nan galdenyu.
32 Mu itanomyu ay ya humangaw, ya ongol ahan ya un nan udum-
nan nitanom hinan galdenyu. Ya manalhalegagay hapangna an hiyay
pun'agabanan nan hamuti."
33 Nan numbino'ob'on an ulgud an nipa"el di hiyay nanudtudun Jesus
hinan tatagu an nan inilanan ma'awatanda.
34 Ya agguy nun'ul'ulgud hi un bo'on hay nipa"el di ulgudona, ya wa ay
ta un anggay da Jesus ya nan intudtuduwana ya imbaagnay ibalinan din
numbino'ob'on an ulgud an inulgudna.

*Hay Nangipadinngan Jesus hinan Puo'**
(Mat. 8:23-27; Lk. 8:22-25)

35 Heden algaw hi napuyaw ya inalin Jesus hinan intudtuduwanay,
"Mumbangka tu'u ta umuy tu'uh dammang tun lobong."
36 At nunlugandah din inumbunanan bangka ta tinaynanda din tatagu.
Mu nangunud goh din udumnan tatagun nunlugandah din udumnan
bangka.
37 Ya himbumagga ya enlotnan pimmuo', ya nahuyatan din bangka, at
na'uy an mapnu.
38 Mu wah Jesus hinan utdu' din bangkan numpupungan an nonollo'.
Ya immuy din intudtuduwanan Hiya ta binangonda an inaliday, "Apu,
undan mid elam an ten munlonong tu'u?"
39 Ya bimmangon, ya inhingalna nan puo' ya dalluyun an inalinay,
"Duminong ayu!" At dimminongda an mi'id al'ali.
40 Ya inalin Jesus ay diday, "Anaad ta tuma'ot ayu? Undan mi'id ah
pangulugyu?"
41 Ya nidugah an manoh'adan amin, ya way ohaan inaliday, "Ngadan di
atagun te udot han tagun ta"on un nan puo' ya dalluyun ya unudonday
alyona?"

---

§ **4:31** Nan mustard ya ohan munlangta (unu yellow) an kalahin di paktiw an mumpait, ya nan meho' ya pa"it'ittang an oho' ad Israel (mu waday pa"it'ittang an oho' hinan udum an nasyon, at bo'on hiyay pa"it'ittang an oho' an wah tun luta). * **4:34** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

5

Hay Nunla'ahan Jesus hinan Neh'op an Dimunyuh nan Lala'i
(Mat. 8:28-34; Lk. 8:26-39)

1 Dimmatong da Jesus hinan dammang nan lobong hinan babluy ad Gadera.*
2 Ya unat goh limmahun hi Jesus hinan bangka ya dinamuna han lala'in nalpuh nan lubu'. Ya waday nihu'lung hi nappuhin lennawan hiya,
3 ya hidih nan wadan di lubu' di ihihinnana, ya adida pa'abbobod ay hiya an ta"on hi unda bangkilingan.
4 Ti hin'umu'udduman binangkilinganday ngamayna ya hu'ina, mu pumpogtangna damdama, at mi'id di abalinandan mangipa'ud ay hiya ti nidugah di amabi'ahna.
5 Ya abigabigat ya amahdomahdoman limmane'le'od hinan way lubu' ya hinan aduntuduntug, ya timmu'utu'u', ya gunna alan di batuan in-yuge'ugehnah odolna.
6 Ya unat goh inamangnah Jesus ya timmagtag an immuy ay Hiya, ya nunhippih inayungana.
7-8 Ya inalin Jesus ay hiyay, “He"an neh'op ya mala'ah'ah nan lala'in neh'opam!”
Ya init'u'nan nangalih, “He"a, Jesus an Imbaluy Apo Dios an na'abbagbagtu, hay atom ay ha"in? Ihapatam ay Apo Dios ta adia' paligaton!”
9 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ibaagmuy ngadanmu.”
Ya inalinay, “Hay ngadan'u ya hi Do'ol ti do'ol amin nihu'lung!”
10 Ya intugtugan nen lala'in nangal'alu' ay Jesus ta adina pakakon didan nun'appuhin lennawan den babluy.
11 Ya wah diday do'ol hi babuy an munhu'ay hinan duntug ta manganap-dah ononda.
12 At inal'alu' nan nun'appuhin lennawah Jesus ta ipihu'lungna didah nan babuy.
13 Ya inabulutna, at nun'ala'ahda din nun'appuhin lennawa enen lala'i, ya hennagna didah din babuy. Ya numpunyapyappahanda din duway libu nin an babuy ta immuydah nan lobong, at nun'iloblobda.
14 Ya unat goh tinnig din mun'adug hi babuy henen na'at ya limmayawda, ya immuydah nan ablubabluy an mangulgud enen na'at. Ya numpapan-guy din tatagun mannig eden na'at.
15 Ya unat goh dimmatongda din tataguh din wadan da Jesus ya tinnigdan inum'umbun heden tagun nala'ahan din nappuhin lennawa, ya nalubun-gan, ya pinumhod di nomnomna. At timma'otda.
16 Ya inulgud din nannig enen na'at hinan tataguy aat di na'at enen lala'in nahe'pan ya din na'at hidin do'ol an babuy.
17 Ya inal'alu' nan tataguh Jesus ta taynana nan babluyda.
18 At nunlugan da Jesus hinan bangka ta makakda, ya inal'alu' din tagun nala'ahan di nappuhin lennawah Jesus ta mi'yuy ay Hiya.
19 Mu inalin Jesus ay hiyay, “Adi'a mitnud ta un'aat mumbangngad hi abungyu ta ulgudom ay da'yun hina"aman amin din inat Apo Dios ay he"a ya nan aat di gohgohna.”

* **5:1** Hiyah ne babluy hi awadan nan do'ol an Hentil, at hiyaat un waday babuyda.

20 At immuy mah heden lala'ih nan babluy ad Decapolis† an mangul'ulgud
an amin hinan inat Jesus ay hiya, ya manoh'an amin din nangngol eden
inulgudna.

Hay Nummahuan Jesus hinan Imbaluy Jairus ya nan Nanapah Lupit di Lubungna‡
(Mat. 9:18-26; Lk. 8:40-56)
21 Unat goh bimmad'ang da Jesus hinan dammang den lobong ya
dimma'aldah nan pingitna, ya do'olday tatagun na'amung an nunli'ub ay
Hiya.
22 Ya immuy ay Jesus han tagun hi Jairus di ngadana an ap'apuh nan
himba'an di Hudyu. Ya nunhippih inayungana,
23 ya inhamadna ahan an nangal'alu' ay Hiyan inalinay, “Han imbaluy'un
ung'ungngan babai ya magadyuh an matoy! Adya ni' umuyta ta dapoom at
inila' an umadaog!”
24 At inabulut Jesus ta nuntunuddan immuy. Ya do'ol goh di tatagun
nangunud ay dida an alulunganda Hiya.
25 Ya wah di goh ay dida han babain himpulu ta duway tawon hi adi
atdu'an di dalah bumuhu' hi odolna.
26 Ya impuhnan amin di pihhunah numpa'agahanah nan do'ol an duktul,
mu mi'id ah ohah nangipa'adaog ti un at goh namama.
27 Ya dengngolnan do'ol di abalinan Jesus, at immuy nebnog ay Hiyah nan
way do'ol an tatagu, ya dinapanay lupit di lubungna
28 ti inalinah nomnomnay, “Ammunay lubungnah dapoo', at umadaog tun
dogoh'u.”
29 Ya himbumagga ya inilanan immadaog din dogohna ti natdu' din dalan
bumuhu' hi odolna.
30 Ya enelan Jesus an waday badang an nalpuh odolna, at nunhiggung
hinan do'ol an tatagu, ya inalinay, “Goh henen nanapah lubung'u?”
31 Ya inalin din intudtuduwanan Hiyay, “Alulungan da'ah nan do'ol an
tatagu, at gun da'a dapoon, at goh ta ibagam hi un way nanapan He"a?”
32 Mu limmanigguligguh damdamah Jesus ta tigona din nanapan Hiya.
33 Ya unat goh inilan den babain immadaog din dogohna ya immuy
hi wadan Jesus, ya wimmogwowogwog, ya nunhippih inayungana, ya
imbaagnan amin di na'at ay hiya.
34 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Agi', immadaog nan dogohmu ti dumalat
nan pangulugmu! At umanamut'a an malenggop ti adi mipidpidwa din
dogohmu.”
35 Ya otog di punhaphapitan Jesus ya waday nidatong an linala'in nalpuh
abung Jairus. Ya inalidan Jairus di, “Adim itnud han Muntudtudu ti natoy
din imbaluymu.”
36 Mu agguy inabulut Jesus henen inalida, at inalinan Jairus di, “Adim
nomnomon henen na'at enen imbaluymu, mu unmuat kulugon an tumagu.”
37 Ya agguy inabulut Jesus din udumnan tatagun mitnud ay Hiya, an
anggay da Peter, ya hi Jacob,§ ya nan agin Jacob an hi John.
38 Ya unat goh immatamdah abung nen upihyal an hi Jairus ya tinnig Jesus
an mid poto' di aton din tatagu ti waday ahikikila ya ahi'e'ebel.

---

† **5:20** Hay ibalinan ten babluy an mungngadan hi Decapolis ya *Himpulun Babluy* ti waday himpulun siudad hidi, ya anggay nan Hentil di numpunhituh di. ‡ **5:20** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. § **5:37** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

39 Ya unat goh himmigup da Jesus ya inalinan diday, “Anaad ta humelhel
ayu ya ahikikila ayu? Henen ung'ungnga ya agguy natoy ti un nolo'!”
40 Ya ma'akikkidan nen inalina ti iniladan natoy.
Mu nun'ipapitaw Jesus dida, ya initnudnay o'ommod nen ung'ungnga ya
din tulun intudtuduwana ta himmigupdah nan kuwaltun awadan din unga.
41 Ya inodnan Jesus di ngamayna, ya inalinay, “Talitha koum!” (ya hay
ibalinan neh hapit tu'u ya, “Ingngi, bumangon'a!”)
42 Ya himbumagga ya timmagu, at natana'dog, ya dimmalan. Henen
unga ya himpulu ta duway tawona nin. Ya nunheglay amanoh'aandah din
tinnigdan na'at.
43 Ya minandalna dida ta adida ibabbaag hinan udumnan tataguh nen
na'at, ya inalina goh di, “Panganonyuh ten ung'ungnga.”

6

Hay Agguy Nangunudan nan iNazareth ay Jesus (Mat. 13:53-58)

1 Nakak da Jesus ya din intudtuduwana ta numbangngaddah nan
ni'babluyanad Nazareth.
2 Ya unat goh ngilin an Habadu ya immuy nuntudtuduh din himba'an
di Hudyu. Ya do'olday tatagun wah di an nangngol hidin inulgudna, ya
manoh'adah nan panudtuduna, ya inaliday, “Hay nangitudun Hiya udot
enen inilana? Anaad ta nala'eng ya abalinanan mangat hi umipanoh'a?
3 Undan bo'on Hiya din imbaluy di karpentero an imbaluy Mary, ya hi
agin da Jacob* ay Joseph, ya hi Judas, ya hi Simon? Kan ya wah tu goh
nan a'aginan binabain ni'hituh tu!” Ya binohol nan ni'babluyana Hiya ti
agguyda kinulug hi un waday haadna.
4 Ya inalin Jesus ay diday, “Nan propeta ya an amin di umuyna
punle'le'dan ya e'gonan nan tatagu hiya, mu anggay di ni'babluyana, ya nan
tutulangna, ya didan hina"amay adi mange'gon ay hiya.”
5 At hiyah ne dumalat ya agguyna mahkay inat di do'ol an umipanoh'ah
di ti hay inatna ya anggay ya unna dinapay udumnah nan way dogohna ta
impa'adaogna dida, mu nahnotda.
6 Ya manoh'ah Jesus hinan aatda ti mi'id pangulugda.

Hay Namaalan Jesus hinan Himpulu ta Duwan Intudtuduwana† (Mat. 10:1-42; Lk. 9:12-16)

Immuy da Jesus an nunle'le'od hinan bababbabluy an gun nuntudtudu.
7 Ya wada han hin'algaw ya inayagan Jesus din himpulu ta duwan
intudtuduwana, ya hinindudwana didan hennag an immuy nuntudtudu,
ya indatnay haadda ta ologdan munla'ah hinan nun'eh'op an nun'appuhin
lennawa.
8 Ya inalinan diday, “Mangiw'iwadya ayun mumbaat, at adiyu odnan di
gina'uyu, ya ononyu, ya pihhuyu an ammunay hul'udyuh odnanyu.
9 Ya munhapatus ayu, ya un ohay ilubungyu ya ammuna.
10 Ya wa ay ta umuy ayuh nan babluy ya mihina ayuh abung di mangayag
ay da'yu ta engganay unyu taynan henen babluy.
11 Ya wa ay ta umuy ayuh nan ohan babluy ta adi da'yu ayagan ya adi
da'yu donglon ya pu'pu'onyuy hupu' hi hu'iyuh nan akakanyun nen babluy
ta panginnilaanda an hiyah ne padan ay dida.”

---

* **6:3** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

† **6:6** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

12 At tinaynandah Jesus ta immuydan nuntudtuduh nan tatagu, ya hay
intududa ya mahapul an du'gon nan tataguy baholda ta way atondan
mabaliwan.
13 Ya nunla'ahday do'ol an neh'op hinan tatagu, ya innalday danum an
lana, ya nun'ilamuhdah nan way dogohna, at numpanga'adaogda.

Hay Natayan John an Mumbonyag‡ (Mat. 14:1-12; Lk. 3:18-20; 9:7-9)

14 Dengngol Herod§ an alid Galilee an amin din ina'inat Jesus ti nundongol
di aatnah nan himpapangili. Inalin din udum an tataguy, “Manu ay
abalinan Jesus an mangat hi umipanoh'a ti Hiyah John an Mumbonyag an
un namahuan.”
15 Ya din udumna ya inaliday, “Hiyah Elijah.” Ya din udum ya inaliday,
“Hiya ya propeta an umat hidin propetah din penghana.”
16 Ya unat goh dengngol Herod nan inulgudda ya inalinay, “Hiyah John an
Mumbonyag an din impaputul'uy uluna!”
17-18 Ya manu ay inat Herod ti nan gun nangalyan John ay hiya an adi
abuluton Apo Dios di pangiyahawaanan Herodias an ahawan han aginan hi
Philip! At hiyanan binum'on hi Herod, ya nunhonag hi immuy an nangngal
ay John, ya impabobodna, ya impibaludna.
19 Ya ta"on hi Herodias ya waday boholnan John, at hiyanan pepenhodnan
mapatoy hiya. Mu mid inatnan nangipapatoy
20 ti ene'gonan Herod hi John, ya inilanan maphod di ugalina, ya hiya
ya tagun Apo Dios, at hiyanan binaliwana hiya. Ya gunna dengngol
din itudtudun John an ta"on un hin'umu'udduman hiyay dumalat hi
pun'od'oddana, mu pohpohdona damdaman donglon nan itudtuduna.
21 Ya la'tot ya nadatngan nan algaw an hohoddon Herodias ti heden algaw
ya gutudnah punnomnoman Herod hinan nitungawana, at nundadaandah
do'ol an ma'an ta na'amungda din nun'abagtuy haaddan u'upihyalna, ya din
a'ap'apun di tindaluna, ya din udumna goh an ma'al'alin tatagud Galilee ta
mi'yamlongdan hiya.
22 Ya unat goh nanayaw din mumbalbalahang an imbaluy Herodias ya
impadenolnah Herod ya din bihhitan na'amung. At inalin din Alin hi Herod
hinan balahang di, “Ibagam di malgom hi pohdom, at idat'un he"a.”
23 Ya intulagnan nen nanayaw an inalinay, “Malgom di alyom hi pohdom
at idat'u an ta"on hi un nan godwan di hakup tun pumpapto'a'!”
24 Ya immuy henen balahang ay inanan hi Herodias, ya inalinay, “Ngadan
nin di ibaga' ay Herod hi pohdo' hi idatna?”
Ya inalin inanay, “Hay ulun John an Mumbonyag!”
25 Ya nabanangngad hinan Alin hi Herod, ya inalinay, “Hay ulun John an
Mumbonyag di pohdo' hi idatmun ha"in ad ugwan an mittuh nan duyu.”
26 Ya nunheglay tutuyun nan alih din inalina, mu mahapul an unudona ti
intulagnah din ado'ol di tatagun na'amung.
27 At nunnaudonan minandal nan baalna ta putulanday ulun John ya
inyuyda. At immuy din baalnah nan baludan, ya pinutulanay ulun John,
28 ya inyuynan nittuh nan duyu. Ya unat goh indat Herod hinan balahang
ya inyuyna indat ay inanan hi Herodias.
29 Ya unat goh dengngol din intudtuduwan John din na'at ya immuyda
innal din odol John ta inyuyda inlubu'.

‡ **6:13** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

§ **6:14** Hi Herod Antipas ya impapto'nay duwan provincia an ad Galilee ya ad Perea hidin 4 B.C. ta engganah din 39 A.D., ya hiyay ma'alih Tetrarch (bahaom nan footnote di Mat. 14:1 ta innilaom di aatna).

Hay Namanganan Jesus hinan Lemay Libun Tatagu[*]
(Mat. 14:13-21; Lk. 9:10-17; Jn. 6:1-14)

30 Numbangngad din nahnag an ma'alih a'apostoles ay Jesus an nalpudah
nan immuyda nuntudtuduwan ta middumda goh ay Hiya, ya inulguddan
amin ay Hiyay aat di ina'inatda ya nan intudtududa.
31 Ya do'olday tatagun pumanopolloh an pumitawday udumna ya hu-
migupday udumna, at mid inat da Jesus an nangat hinan pohdonda an ta"on
nan angananda. At inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Ma ayu ta umuy
tu'u miyohha ta way aton tu'un mun'eblay hi na'amtang.”
32 At immuydah nan way lobong an nunlugandah nan bangka, ya
immuyda niyohhah nan lugal an mid di tagu.
33 Mu unat goh tinnig din do'ol an tataguy nakakan da Jesus ya inim-
matunanda dida, at an amin din tataguh nan abablubabluy ya nakakda
ta inunuddah Jesus. Mu inlikawda ti nan lutay nange'wanda, at bim-
mani'bi"ahanda, at hiyaat un diday nahhun an dimmatong ya un da Jesus.
34 Ya unat goh dimmatong da Jesus ya limmahundah din bangka, ya
tinnigna din tatagun na'amung, ya ongol di homo'nan dida ti umatdah nan
kalnilun mid mangipahtul ay dida. Ya numbino'ob'on di intudtudunan dida.
35 Ya unat goh napuyaw ya immuy din intudtuduwanan Hiya, ya inaliday,
“Mi'id nunhituh tu, at akkay mahdoman tun tatagun ninitnud ay ditu'u!
36 At payom dida ta adida maladaw an umuy hinan nun'eheggon an
bababbabluy ta way luma'uandah ononda.”
37 Mu inalin Jesus ay diday, “Adi mahapul an makakda ti da'yuy mangidat
hi ononda.”
Ya inalin din intudtuduwanay, “Oo, mu hay pangngalanmi mah? Ti gulat
ta la'uanmi at do'ol di pihhuh mahapul hi mila'uh mun'olog hi ononda!”
38 Ya inalin Jesus ay diday, “Atnay tinapay hi wah nan tatagu? Ekayu
tigon.”
Ya unat goh tinnigda nan wah di ya numbangngadda, ya inaliday, “Waday
lemah tinapay ya han duwan ekan.”
39 Ya inalinah din intudtuduwanay, “Alyonyu ta malahhilahhindan um-
bun hinan way holo'.”
40 At inumbunda din tatagu ta waday hinggagahut di ohay pampun, ya
hinnanabongleda goh di udumnan nalammung an inumbun.
41 Ya innal Jesus din leman tinapay ya din duwan ekan, ya intangadnad
abuniyan, ya endenolnan Apo Dios, ya inupe'upengna, ya indatnah din
intudtuduwana ta impiyapongdah din tatagu. Ya ginogodwana goh din
duwan ekan, ya impiwanahnan amin ay dida.
42 At nangandan amin, ya nun'abhugda.
43 Ya inamungday na'angang, ya himpulu ta duway bahkit hi napnuh
tinapay ya nan ekan.
44 Ya hay uyap di linala'in nangan ya lemay libu.

Hay Nanalanan Jesus hinan Tu'yap di Danum[†]
(Mat. 14:22-33; Jn. 6:15-21)

45 Un ahan nalpah hanan na'at ya nunhonag Jesus din intudtuduwana ta
munlugandah nan bangka ta mahhundan umuy ad Bethsaida. Ya nataynan
hi Jesus ta nun'ipa'anamutna din tatagu.
46 Ya unat goh nakak din tatagu ya immuy hi Jesus an nun'ohhah
buludnan nunluwalun Apo Dios.

---

[*] **6:29** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
[†] **6:44** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

47 Ya unat goh wan na'uy an mahdom ya wah dih nan gagwan di lobong
din intudtuduwana, mu wagwah dih Jesus hinan buludnan nun'ohha.
48 Ya tinnig Jesus din intudtuduwanan mid ologdan mangipa'uy hidin
bangka ti waday puo' an ibangngabangngadna dida. Ya unat goh tim-
malanu ya dinalan Jesus nan tu'yap di danum ta umuy hi wadanda. Ya unat
goh wan lauhana dida
49 ya tinnigda Hiyan mundaldallanan hinan tu'yap di danum, ya
timma'otda, at pinumkawda ti inaliday un banig
50 ti wimmogwogdah ta'otdan amin hinan tinnigda.
Ya nahannapit hi Jesus ay didan inalinay, “Adi ayu tuma'ot ti Ha"in, at mid
al'alin da'yu!”
51 Ya immuy hi Jesus an ni'lugan hinan bangkan nunluganan nan in-
tudtuduwana, ya namahngan din puo' mahkay.
Ya nidugah di amanoh'aandah nan na'at, ya mid poto' di punnomnoman-
dah aatna
52 ti ta"on un nan nangipado'olan Jesus hinan tinapay mu mid inilada
damdamah aat Jesus an paddungnay immodhol di nomnomda.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Way Dogohnan Tatagud Gennesaret (Mat. 14:31-36)

53 Unat goh dimmatong da Jesus hinan dammangnad Gennesaret ya
inhebodda din bangka.
54 Ya unat goh limmahunda ya inimmatunan din tataguh Jesus.
55-56 At intagtagdan immuy an amin hinan abablubabluy ta inayaganda
din way dogohna ta nun'iyattangdan inyuy ay Jesus. Ya an amin din
inaya'ayan Jesus ya wa ay ta dengngol nan tataguan Hiyay pangiyayandah
nan way dogohna. Ya ta"on un din it'ittang an babluy unu din ongol an
babluy ya inyuyda din way dogohna ta impalo'dah nan pummalkaduan. Ya
inal'alu'da Hiya ta abulutonay umadaoganda an ta"on hi unda dapoon di
lupit di lubungna ya anggay. At an amin din nanapan Hiya ya immadaogda.

7

Hay Aat di Intudun din Tataguh Penghana (Mat. 15:1-9)

1 Nalpud Jerusalem din udumnan Pharisees ya din muntudtuduh nan
Uldin di Hudyu ta immuydan Jesus.
2 Ya tinnigday inat di udumnah din intudtuduwana an agguyda inunud
din ugalin di Hudyu an hay aat di atondan mun'ihu ya unda mangan.
3 (Ti nan Pharisees ya an amin din udumna goh an Hudyu ya unudonday
intudun din o'ommoddah din penghana, at hay atonda ya unda mangan ya
unudonday ugalidah aat di pun'ihuan.
4 Ya gulat goh ta umanamutdan malpuh nan malkadu* ya mun'ihudah
mahhun ya unda mangan. Ya unudonda goh di niyuldin an hay aat di
pangulahan hi howo', ya banga, ya duyun gumo'. Ya ihna goh di udumnah
numbino'ob'on an uldindah umat hina.)
5 Ya inalin din Pharisees ya din muntudtuduh nan Uldin ay Jesus di,
“Anaad ta nan intudtuduwam ya adida unudon din intudun din a'apu tu'uh
penghana an aat di aton tu'un mun'ihu ya un tu'u mangan?”
6 Ya inalin Jesus ay diday, “Immannung din impa'innilan din propetan hi
Isaiah hi aatyu ti munlayah ayu! Ti inalinay,

* **7:4** Kinulug nan Hudyu an hay malkaduy awadan nan adi maleneh an tatagu ti mid mapto' ya ihnay agguy nun'ihuh di, ya iyal'allanah unda wada nan Hentil hidi.

Un hay hapit daten tatagu' ya anggay di pange'gonandan Ha"in,
mu bo'on Ha"in di makulug hi nomnomondah unudonda.
7 Mid hulbin di pundayawandan Ha"in
ti malpuh nomnomday imandaldah nan tatagu,
ya alyonday un Ha"in di ad tugun, mu bo'on!"†

8 Ya inalin goh Jesus ay diday, "Unyuat goh du'gon nan Tugun Apo Dios
ta nan itudun di tagun impaboltan din a'apuyuh penghanay hiyaat goh di
ihamhamadyun unudon!"

9 Ya innaynayun Jesus an himmapit an inalinan diday, "Nala'eng ayun
man'ug hinan Uldin Apo Dios ta way atonyun mangat hinan itudtuduyun
impaboltan din a'apuyuh penghana!
10 Ti hay intugun Moses ya inalinay, Mahapul an e'gonanyu nan
o'ommodyu,‡ ya inalina goh di, Adya hapitonyuy anappuhin di aat di
o'ommodyu ya hay mahapul ya mapatoy ayu.§
11 Mu da'yu ya nob'on di ituduyu ti alyonyuy, Ta"on hi un adi idat hinan
o'ommod di ibaddang ay didah un hi Apo Dios di nangetbalan!
12 Ti hay pohdonyu ya ta adida badangan nan o'ommodda.
13 Mu hay immannung ya din'ugyuy Hapit Apo Dios an dumalat
enen tudtuduyun binoltanyuh din a'apuyuh penghana. Ya do'ol di
numbino'ob'on goh hi umat hinah nan ato'atonyu."

Hay Pumuhih Ugali
(Mat. 5:10-20)

14 Inayagan Jesus goh din tatagu ta immuydan Hiya, ya inalinan diday,
"Da'yun amin ya donglonyuh te ta ma'awatanyu!
15 Bo'on hay ma'u'mun hi timid di pumuhih ugali ti hay malpuh nomnom.
16 At mahapul an ihamadyun nomnomon nan inali'!"*

17 Ya unat goh tinaynan Jesus din tatagu ya immuy hinan abung. Ya nan-
gunud din intudtuduwana, ya hinanhanandan Jesus di aat din inulgudnan
nipa"el.
18 Ya tembal Jesus an inalinay, "Uya'a ya adiyu ma'awatan di aatna an
un ayu umat hinan udumnan mid inilada? Undan agguyyu inila an nan
ma'u'mun hi timid ya bo'on hiyay pumuhih ugali
19 ti bo'on hay nomnom di umayana ti hay putu, at la'tot ya bimmuhu'."
(Hay itudun nen inalin Jesus ya an amin di numbino'ob'on an ma'an ya adi
mapaniaw.)

20 Ya inalina goh di, "Hay malpuh nomnom di pumuhih ugali.
21 Ti hay nomnom di alpuwan di pangatan hinan numbino'ob'on an
nappuhi an nan lumihog, ya mangakaw, ya pumatoy, ya umilugtap,
22 ya umam'am, ya aton di malgom an nun'appuhi, ya munlayah, ya
mi'haluhalud, ya umamoh hi gina'un di udumna, ya pumihul, ya mumpah-
pahiya, ya nonongan inat di pohpohdon.
23 Ya an amin hanan pumuhian di tagu ya malpuh nomnom."

Nan Babain Nidugah di Pangulugna†
(Mat. 15:21-28)

---

† **7:7** Isa. 29:13. ‡ **7:10** Ex. 20:12; Deut. 5:16. § **7:10** Ex. 21:17; Lev. 20:9. * **7:16** Mi'id heten verse hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. † **7:23** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

24 Nakak da Jesus enen babluy ta immuydah nan neheggon ad Tyre.‡ Ya
immuy hi Jesus hinan ohan abung ti penhodnan adi innilaon nan tataguy
wadana. Mu ininnilan din tataguy wadana damdama.
25-26 Ya heden babluy ya wada han babain iGreece an ad Phoenicia
hinan Provinciad Syria di nitungawana an nahe'pan hi nappuhin lennaway
imbaluynan ung'ungnga. Ya unat goh dengngolna nan na'ulgud an aat Jesus
at nunnaudonan immuy ay Hiya, ya nunhippih inayungana, ya inal'alu'na
ta la'ahona nan nihu'lung hinan imbaluyna.
27 Mu inulgud Jesus di nipa"el an inalinay, “Hay mahapul hi mahhun an
midatan hi ma'an ya nan ung'ungungnga ta way atondan mabhug, ti adi
maphod hi un alan di onon di ung'ungungnga, ya impa'wah ta onon di ahu.”
28 Ya tembal nen babain inalinay, “Immannung henen inalim, Apu, mu
ta"on hi un nan ahu an umat ay da'mi ya onon nan ukkon di ogohon nan
ung'ungungngah unda mangan!”
29 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Maphod henen nambalmu! At umanamut'a ti
nala'ah din nihu'lung hinan imbaluymu!”
30 Ya immanamut din babai, ya wah di han imbaluynan nolnollo', ya
immannung an nala'ah din nihu'lung.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Napu'it ya nan Nawe'we'

31 Nakak da Jesus hinan babluy an neheggon ad Tyre, ya nundadyudah
nan Lobong an Galilee. Ya hidin numbangngadanda ya ene'wadad Sidon
ya hinan abablubabluy ad Decapolis.§
32 Ya inyuy nan tatagu han napu'it ya nawe'we' an lala'in Jesus. Ya
inal'alu'dah Jesus ta dapoona ta way aton nan dogohnan umadaog.
33 Ya inyohhan Jesus hiyah nan mi'id di tagu, ya inlukiluk Jesus nan
galaygaynah din ingan nan lala'i. Ya unat goh nalpah ya tinukpaana goh
di ngamayna, ya dinapanay dilan den lala'i.
34 Ya tinangad Jesus ad daya, ya himmodohda ta panginnilaan hi ado'ol di
gohgohnan den lala'i, ya inalinan hiyay, “Ephphatha!” (unu Umadaog'a!).
35 Ya himbumagga ya medngol di ingana, ya pinumhod mahkay di
panapitna.
36 Ya minandal Jesus din tatagun nanginnilan ne han na'at ta adida
ulgudon heden tinnigda. Mu ta"on hi unna gun iyadiy pangulgudanda mu
undaat goh inyal'allan gun mangulgud.
37 At an amin din nangngol enen na'at ya nidugah di amanoh'aanda. Ya
inaliday, “Uya'anan maphod ahan nan ato'atona! Ti ta"on un nan napu'it ya
nan nawe'we' ya nun'ipa'adaogna!”

8

Hay Namanganan Jesus hinan Opat di Libun Tatagu (Mat. 15:32-39)*

1 Heden na'atan hana ya na'amungda goh di do'ol an tataguh wadan Jesus,
ya la'tot ya napuh di ononda. Ya inayagan Jesus din intudtuduwana, ya
inalinay,
2 “Igohgoha' tun tatagu ti tuluy algaw di nihihinnandah tu, at napuh di
ononda.
3 Ya adi' pohdon an ipa'anamut dida ta nangamung unda mangan ti ini ya
ma'ulawdah nan owon ti munhinaangda ti adagwiy nalpuwan di udumna.”

‡ **7:24** Hiyah ne siudad hi punhituwan nan Hentil. § **7:31** Hay pohdonan ibaga ya *Himpulun Babluy*, ya hay Hentil di mumpunhituh di. * **8:** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

4 Ya inalin din intudtuduwanay, “Oo, mu mapulun heten wadan tu'u, at
hay pangngalan tu'u mah hi mun'olog hi ipa'an tu'un dida ti do'odo'olda?”
5 Ya inalin Jesus di, “Atnay ma'an hi wan da'yu?”
Ya inaliday, “Un pituy tinapay.”
6 Ya nun'ipabun Jesus din tatagu, ya innalna din pitun tinapay, ya
nunluwalu ta endenolnan Apo Dios, ya inupe'upengna, ya indatnah din
intudtuduwana ta immuyda impiyapong hinan tatagu.
7 Ya wada goh di tuttuluh i'itang an ekan, at endenolna goh ay Apo Dios,
ya inalinah din intudtuduwana ta ipiyapongda goh hinan tatagu.
8 At nangandan amin, ya nabhugda. Ya inamung din intudtuduwana din
na'angang, ya pituy bahkit di napnu.
9 Ya mid mapto' ya opat di libuy linala'in nangan. Ya unat goh nalpah an
nun'ipa'anamut Jesus din tatagu
10 ya immuy ni'lugan hidin intudtuduwanah nan bangka ta immuydad
Dalmanutha.†

Hay Pamhodan nan Pharisees hi Pangatan Jesus hi Umipanoh'a (Mat. 16:1-4)

11 Immuy din udumnan Pharisees ta ni'hongeldan Jesus ta tapnganda
Hiya, at inaliday atonay umipanoh'a ta panginnilaandah un makulug an
hi Apo Dios di nangidat hi haadna.
12 Ya munha'it di punnomnoman Jesus hinan aatda, at inalinay, “Anaad
ta nan tatagud ugwan ya mahapul hi unda tigon di umipanoh'a ya unda
kumulug? Mu hay alyo' ay da'yu ya adi' ahan aton di umipanoh'ah
panginnilaandah aat'u!”
13 At tinaynan da Jesus din Pharisees an nunluganda goh hidin bangka ta
bimmad'angdah dammang den lobong.

Hay Namadanan Jesus hi Pangemayaandah nan Bino'bo' nan Pharisees ya Bino'bo' Herod (Mat. 16:5-12)

14 Inaliwan din intudtuduwan Jesus an mun'odon hi udumnah tinapay hi
mun'olog hi balunda ti un oh'ohhan tinapay di wan dida ya anggay hinan
bangka.
15 Ya pinadanan Jesus didan inalinay, “Emayaanyu nan bino'bo' di Phar-
isees ya nan bino'bo' Herod.”
16 Ya hinahapit din intudtuduwanay aat nen inalina an inaliday, “Mid
mapto' ya hay nangaliwan tu'uh din tinapay di alyona.”
17 Ya inilan Jesus henen hinahapitda, at inalinan diday, “Goh ta hay
nangaliwanyuh nan tinapay di hahapitonyu? Uya'a ya adiyu innilaon di
abalina'!
18 Ihnay matayu, mu paddungnay unyu agguy tinnig nan inat'u! Ya ihnay
ingayu, mu paddungnay unyu agguy dengngol nan inali'! Dan inaliwanyu
din inat'uh
19 din leman tinapay an inupe'upeng'u ta indatyuh din lemay libun
tatagu?‡ Ya atnay bahkit hi pinnuyuh nan na'angang?”
Ya tembaldan inaliday, “Himpulu ta duwa.”
20 Ya inalin goh Jesus di, “Heden na'amungan din opat di libun tatagu§
ya inupe'upeng'uy pituh tinapay ta nangandan amin ya atnay bahkit hi
pinnuyuh nan na'angang?”
Ya inaliday, “Pitu.”

---

† **8:10** Wada goh di duwan ngadana an *Magadan* (Mat. 15:39) ya *Magdala*, ya hiyah ne babluy hi nalpuwan Mary an iMagdala. ‡ **8:19** Mk. 6:30-44. § **8:20** Mk. 8:1-13.

21 Ya inalinan diday, “Uya'ay ina'inat'u, ya goh ta hay aid di tinapay di wah
nomnomyu? Undan agguyyu pay na'awatan nan inali'?”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nabulaw an Lala'id Bethsaida

22 Nidatong da Jesus ad Bethsaida, ya inyuy nan udum an tatagun Jesus
han lala'in nabulaw, ya inal'alu'da Hiya ta dapoona ta umadaog.
23 Ya pendong Jesus nan nabulaw ta initnudna hiya ta bimmataandah
nan higib. Ya tinukpaan Jesus di matan nan nabulaw, ya dinapana goh di
matana, ya inalinay, “Olom ya mittig di matam?”
24 Ya unat goh intigawna ya inalinay, “Oo, tigo' di tagu, mu paddungnay
unda ayiw an dumalan.”
25 Ya impidwan goh Jesus an nanapah matana. Ya inhamhamad nan
lala'in inittig, ya pinumhod mahkay di pannigna, at ma"attig mahkay an
amin di tigona.
26 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Mundapuh'an umanamut, ya adim e'wah nan
higib.”

*Hay Inalin Peter hi Aat Jesus**
(Mat. 16:13-20; Lk. 9:18-20)

27 Immuy da Jesus ya din intudtuduwanah nan bababbabluy an neheggon
ad Caesarea Philippi. Ya hidin pundaldallananda ya binagana didan
inalinay, “Hay pangimmatunan nan tatagun Ha"in nin?”
28 Ya tembaldan inaliday, “Din udumna ya inaliday un He"ah John an
Mumbonyag an un namahuan, ya din udumna goh ya inaliday un He"ah
Elijah an propetah din penghana, ya umat goh hidin udumna ti inaliday
He"ay ohah din propeta.”
29 Ya inalin Jesus di, “Ya da'yu mah—hay alyonyuh aat'u?”
Ya tembal Peter an inalinay, “He"ay Alin Pento' Apo Dios.”†
30 Ya tinugun Jesus dida ta adida mangupid hi alyondah nan tataguh un
Hiyah Kristu.

Hay Nangibaagan Jesus hi Ipaligligatana ya Hay Atayana‡
(Mat. 16:21-28; Lk. 9:21-27)

31 Ente"an Jesus an nangibaag hidin intudtuduwanay ma'at ay Hiya
an inalinay, “Hay mahapul ya Ha"in an Imbaluy di Tagu ya nidugah di
ipaligligatana' ti pahalona' hinan a'ap'apun di tatagu, ya nan a'ap'apun di
papadi, ya nan muntudtuduh nan Uldin.§ Ya patayona', mu maluh di tuluy
algaw at mamahuana'.”
32 Ya inhamadnan nangulgud ta panginnilaandah aatna.
Ya inyohhan Peter Hiya, ya inhingalnan inalinay, “Adaogna, ya adi ahan
umat hinay ma'at!”
33 Mu nunligguh hi Jesus, ya intigawnah din intudtuduwana, ya inhin-
galnah Peter an inalinay, “Taynana', Satanas!* Ti henen ninomnommun
inalim ya bo'on hi Apo Dios di ad nomnom ti hay tagu!”
34 Ya inayagan Jesus din do'ol an tatagu ya din intudtuduwana ta
na'amungda, ya inalinay, “Pohdon ay nan tagun mangunud ay Ha"in ya

---

* **8:26** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
† **8:29** Hiyah ne ma'alih *Messiah* hinan hapit di Hudyu ya *Kristu* hinan hapit di iGreece.
‡ **8:30** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
§ **8:31** Nan napto' an nalpun ten tulun pampun di middum hinan Konsehal (unu Sanhedrin) an umat hinan Supreme Court di Hudyu.
* **8:33** Hay pohdon ten ngadan Satanas an ibaga ya *buhul*, at intudun Jesus an ni'buhul hi Peter ay Jesus an dumalat nan hinapitna.

mahapul an adina hunnon di itaguana. Mu ta"on hi un mapahiw unu mapatoy mu mahapul an Ha"in unudona damdama.
35 Nan adi umunud ti adina abuluton di ipaligligatana unu nan apatayana
ya hay umangunuh ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna. Mu nan
mipaligligat unu nan mapatoy ti nan pangunudandan Ha"in ya nan Tugun'u
ya hay umangunuh ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.
36 Ta"on un alan di tagun amin hi mun'aphod an gina'uh tun luta ya mi'id
hulbin hana damdama ti adi ay kumulug at hay umangunuhna ya milahhin
damdaman Apo Dios hi mid pogpogna.
37 At hanan alana ya adi pa'appallog hi pi'taguanan Apo Dios.
38 Ad ugwan ya do'olday tatagun adi umunud ya nun'abaholan, at nan
tagun mangiyabain an mangunud hinan Tugun'u ya Ha"in an Imbaluy
di Tagu ya adi' goh ibilang hi tagu' hidin pumbangngada' an da'mih nan
a'anghel hi pangipattiga' hi ipabagbagtuanmin Ama."

9

1 Ya inalina goh di, "Adiyu aliwan heten alyo'! Ti waday udumnan da'yuh
tu an adi matoy ta nangamung unda tigon di gutud di Pumpapto'an Apo
Dios ya nan anidugah di abalinanan mumpapto'."

*Hay Numbo'onan Jesus**
(Mat. 17:1-13; Lk. 9:28-36)

2 Naluh di onom hi algaw ya initnud Jesus hi Peter ya da Jacob† ay
John ta nunti'iddah nan ata'nang an duntug ta unda anggay. Ya heden
papannigandan Jesus ya numbo'on di tigawna
3 ti nan lubungna ya ma'appaha' an humili, mu mi'id hitun lutay umipa-
paha' hi lubung hi umat hina.
4 Ya himbumagga ya tinnig din intudtuduwana da Moses ay Elijah an
mi'hapitdan Jesus.
5 Ya himmapit hi Peter, ya inalinan Jesus di, "Apu, maphod ta wada tu'uh
tu! At pohdom ay ya iyammamiy tuluh allung ta hinohhonyun da Moses ya
hi Elijah!"
6 Mu mid poto' di hinapitna ti timma'otdah din tinnigda.
7 Ya waday bunut an nepto' ay dida, at nalidumanda. Ya wada han hapit
an nalpuh nan bunut an inalinay, "Hiyah te Imbaluy'un pepenhod'u, at
donglonyuy alyona!"
8 Ya mungwingngiwingngida, ya mid udum an anggay hi Jesus hi wah di.
9 Ya heden pundadyuanda ya tinugun Jesus didan inalinay, "Adiyu
iyal'alih nen tinnigyuh nan tatagu ta nangamung di amahua' an Imbaluy
di Tagu."
10 Ya inunuddah nen inalina, mu numbabaggaandan tulun inaliday, "Hay
aat nin di amahuan an inalina?"
11 Ya wada han mahmahandan Jesus, at inalidan Hiyay, "Anaad ta inalin
nan muntudtuduh nan Uldin an mahhun an umalih Elijah ya un umali nan
Alin Pento' Apo Dios?"‡
12-13 Ya tembal Jesus an inalinay, "Immannung an hay mahapul ya
mahhun an mumbangngad hi Elijah ta idadaanay tatagu. Ya wada goh di
impitudo' Apo Dios an inalinay,

Nan Imbaluy di Tagu ya mahapul an nidugah di ipaligligatana,
ya adi abuluton di tatagu Hiya.§

---

* **9:1** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
† **9:2** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **9:11** Mal. 4:5. § **9:12-13** Isa. 53:3, 5.

Mu hay alyo' ay da'yu ya nalpah an immalih Elijah, at nunholholtapun din tatagu an hiyah ne nipa'annungan din impitudo' Apo Dios."

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Mun'oldah
(Mat. 17:14-22; Lk. 9:37-43)

14 Unat goh numbangngad da Jesus hi awadan din udumnan intudtuduwana ya tinnigdan wah di do'ol an tatagun nunli'ub ay dida. Ya wah di din udumnah nan muntudtuduh nan Uldin an mi'hahannudah din intudtuduwan Jesus.
15 Ya unat goh tinnig din tataguh Jesus ya nidugah di amanoh'aanda, ya timmagtagdan immuy ay Hiya, ya inaliday, "Maphod ta immali ayu!"
16 Ya inalin Jesus hidin intudtuduwanay, "Ngadan di punhahannuanyuh nan muntudtuduh nan Uldin?"
17 Ya wada han lala'in niddum hinan tatagu, ya hiyay nambal an inalinay, "Apu, inyali' han imbaluy'u ta ipa'adaogmu ti waday nappuhin lennawan nihuhu'lung an nangipawe'we' ay hiya.
18 Ya wa ay ta mahe'pan ya matu"in, ya umupag di timidna, ya ngumelongelot di babana, ya umodhol. Ya inali' hinan intudtuduwam ta la'ahonda, mu mid ologda."
19 Ya inalin Jesus di, "Uya'a ya adi mihamad di pangulugyun tatagu! Gah'in unna' mihihinnan da'yu ta e'edpol'uy aatyu ya un waday pangulugyu! Iyaliyuh tu han ungan lala'i!"
20 At inyuydan Jesus. Ya unat goh tinnig nen nappuhin lennawah Jesus ya impagalewgewna han unga, ya natu"in, ya bimmanalliballin, ya immupag di timidna.
21 Ya inalin Jesus ay amanay, "Anuud di nangete"anah umatanah na?"
Ya inalinay, "Nete"ah din a'ung'ungngana.
22 Ya gun tu"inon nan nappuhin lennawa hiyah nan apuy ya hinan way danum ta patayona. At igohgohan da'mi ni' ta badangan da'mih un *gulat* ta abalinam!"
23 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Anaad ta alyom henen *gulat*? Mabalin an ma'at an amin di logom hi un way pangulug nan tagu!"
24 Ya nahannapit heden ommod den unga, ya enlotnan mangalih, "Waday pangulug'u, mu adi umda, at badangana' ni' ta ma'udman!"
25 Ya unat goh tinnig Jesus an na'amung nan tatagu ta alulunganda Hiya at minandalna nan nappuhin lennawan inalinay, "He"an lennawan umipawe'we' ya pumu'it ya mandalo' he"a ta mala'ah'an nen unga, ya adim ipidpidwan mihu'lung ay hiya!"
26 Ya pinumkaw nan lennawa, ya atata'ot di inatnan nangipagalewgew eden unga, ya nala'ah. Ya ay natoy di tigaw den unga, at inaliday un natoy!
27 Mu inodnan Jesus di ngamayna, ya binangonah den unga, at timma'dog, ya pinumhod.
28 Ya immuy da Jesus hinan abung, ya inalin din intudtuduwanan Hiyay, "Anaad ta mid ologmin munla'ah hinan nappuhin lennawan niyo'odol enen unga?"
29 Ya tembal Jesus an inalinay, "Nan umat hinan lennawa ya mahapul an ilangduan an munluwalun Apo Dios ya un mabalin an mala'ah."*

Hay Nangipidwaan Jesus an Nangibaag hinan Aat di Atayana
(Mat. 17:22-23; Lk. 9:43-45)

---

* **9:29** Hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya mi'id di inalinah aat di ilangduan.

30 Nakak da Jesus enen babluy, ya nun'awadah nan Provinciad Galilee. Ya
adi pohdon Jesus an innilaon nan tataguy awadana
31 ta way inatnan nuntudtuduh nan himpulu ta duwan intudtuduwana.
Ya inalinan diday, “Ha"in an Imbaluy di Tagu ya idawata' hinan buhul'u. Ya
patayona' ay dida, mu maluh di tuluy algaw at mamahuana'.”
32 Mu mi'id inilan din intudtuduwanah aat nen hinapitna, ya timma'otdan
munhanhan ay Hiyah aatna.

Nan Nabagbagtun Taguh nan Pumpapto'an Apo Dios (Mat. 18:1-35; Lk. 9:46-48)

33 Dimmatong da Jesus ad Capernaum, ya himmigupdah nan ohan abung.
Ya inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Anaad ta nunhohongngel ayuh nan
dalan?”
34 Mu bumaindan mambal ti hay dimmalat hi nunhohongngilanda ya way
ohan didaan alyonay hiyay nabagbagtu ya un nan udumnan ibbana.
35 Ya inumbun hi Jesus, ya inayagana din himpulu ta duwan in-
tudtuduwana, ya inalinan diday, “Nan mamhod an nabagtu ya un nan
ibbana ya mahapul an ibilangnay odolnah na'am'ampa ya un nan i'ibbana
ta paddungnay hiyay tagaladan amin.”
36 Ya inawit Jesus han ung'ungnga, ya impata'dognah nan hinagang din
intudtuduwana ya unna ha'lion, ya inalinan diday,
37 “Nan mamadang hi umat hituh ung'ungnga ti dumalat nan pan-
gunudandan Ha"in ya Ha"in di badanganda. Ya badangana' ay ya bo'on
Ha"in ya anggay di badanganda ti nan nannag goh ay Ha"in.”

Hay Aat di Umunud ay Jesus (Lk. 9:49-50)

38 Inalin John ay Jesus di, “Apu, tinnigmi han lala'in hay abalinam di
punla'ahnah nan nappuhin lennawa, ya inyadimi hiya ti agguy niddum ay
ditu'un himpampun.”
39 Mu inalin Jesus di, “Adiyu iyadi ti nan mangat hi umipanoh'a an
dumalat di ngadan'u ya adina hapiton di nappuhih aat'u.
40 Ti nan tagun adi mi'bohhol ay ditu'u ya hiya damdamay bumadang ay
ditu'u.
41 Immannung heten alyo' ti nan tagun bumadang ay da'yu an ta"on hi un
hinhowo' hi danum di idatnah inumonyu an dumalat di kimmuluganyun
Ha"in an hi Kristu ya waday lagbunan nen atona.”

Hay Aat di Itudulan (Mat. 18:6-9; Lk. 17:1-4)

42 Ya inalin Jesus di, “Gulat ta waday taguh mangitudul ay daten
ung'ungungngan mangunud ay Ha"in ta mumbaholda ya onaynah un
meg'od di ongol an batun luhung hi bagangna ya intapal hinan baybay.
43 Gulat ta hay ngamayyuy dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah
unyu putulan. Ti onaynah un mi'id di ohah ngamayyu mu ta wadaat
di pi'taguanyu ya un henen waday duwah ngamayyu, mu ad imbelnuy
umayanyu an awadan di apuy an adi madmaddop.
44 Ti hay aatnah di ya mun'abigihan di odol di tagu an adida matmattoy,
ya adi goh madmaddop nan apuy.†
45 Ya gulat goh ta nan hu'iyuy dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah
unyu putulan. Ti onaynah un mi'id di ohah hu'iyu mu ta waday miyadwah

† **9:44** Heten verse ya mi'id hinan ado'lan hi nabaybayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

pi'taguanyu ya un henen waday duwah hu'iyu mu ad imbelnuy umayanyu an awadan di apuy an adi madmaddop.
46 Ya hay aatnah di ya mun'abigihan di odol di tagu ya adi madmaddop nan apuy.‡
47 Ya gulat goh ta nan matayuy dumalat hi pumbaholanyu ya onaynah unyu ukiton. Ti onaynah un mi'id di ohah matayu mu ta munnanannong di pi'taguanyuh nan pumpapto'an Apo Dios ya un henen duway matayu mu ad imbelnuy umayanyu.
48 Ya hay aatnah di ya mun'abigihan di odol di tagu ya adi madmaddop nan apuy.§
49 An amin di tatagu ya paddungnay ma'ahinandah apuy.
50 Maphod di ahin, mu pinumhaw ay ya hay atonyun mangipabangngad hinan aklitna ta umahin goh? At hay maphod ya paddungnay ahin ayun maphod di tamtamna ta mundedeggop ayu."

10

Hay Aat di Hiyan
(Mat. 19:1-12; Lk. 16:18)

1 Nakak da Jesus ad Capernaum, ya ene'wadah nan Provinciad Judea. Ya binad'angday Wangwang an Jordan ta immuyda goh hinan abablubabluy hidi. Ya do'olday tatagun immuy ay Hiya, ya intudtuduwana didan umat hinan ina'inatnah din hopapna.
2 Ya wadaday Pharisees an immuy ay Jesus ta tapnganda Hiya, ya inaliday, "Undan iyabulut di Uldin tu'u an ihiyan di lala'iy ahawana?"*
3 Ya inalin Jesus ay diday, "Ngadan di inyuldin Apo Dios ay Moses hi aat di punhiyanan di nunhimbaluy?"
4 Ya inaliday, "Hay inyuldinan Moses ya mabalin an ihiyan nan lala'iy ahawana, mu mahapul an waday tudo' an mangibaag hi nunhiyananda ta idatnan nen ahawana."†
5 Ya inalin Jesus ay diday, "Manu ay intudo' Moses henen uldin ti un ayu ngumhay hi mituduwan!
6 Mu din nalmuwan tun luta ya ni'lumun Apo Dios di tagu ta lala'iy oha ya babaiy oha.‡
7 At hiyaat un taynan nan lala'iy o'ommodna ta way atonan mi'yaddum hinan ahawana,
8 at paddungnay ohay odol an adi duwa.§
9 At adi maphod hi un pakakon nan lala'iy ahawana ti hi Apo Dios di nangaddum ay dida."
10 Ya unat goh himmigup da Jesus hinan abung ya hinanhanan din intudtuduwana goh di aat di punhiyanan nan nunhimbaluy.
11 Ya inalin Jesus ay diday, "Gulat ta ihiyan nan lalaiy ahawana ta mumbentan at inlugtapnah den babain ahawanah hopapna.
12 Ya umat goh hinan babai,* ti gulat ta ihiyanay ahawana ta mumbentan at inlugtapnah den lala'in ahawanah hopapna."

---

‡ **9:46** Heten verse ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.
§ **9:48** Isa. 66:24. * **10:2** Bahaom nan footnote di Mat. 19:3 ta innilaom di aat ten saludsudda.
† **10:4** Deut. 24:1-4. ‡ **10:6** Gen. 1:27. § **10:8** Gen. 2:24. * **10:12** Bahaom nan footnote di Deut. 24:1 hi aat nan ad biyang an munhiyan.

Hay Namhodan Jesus hinan Ung'ungungnga†
(Mat. 19:13-15; Lk. 18:15-17)

13 Inyuy nan tatagun Jesus din ung'ungungnga ta ipadapadan Hiya. Mu
unat goh tinnig din intudtuduwana ya inhingalda dida.
14 Mu unat goh tinnig Jesus henen inat din intudtuduwana ya ma'ahhingal
ay didan inalinay, “Abulutonyu nan ung'ungungngan umalin Ha"in! Ya
adiyu ipawa dida ti nan tagun middum hinan Pumpapto'an Apo Dios ya
umatdah aat di ung'ungungnga.
15 Ya umannung heten alyo' ay da'yu ti adi ay mumpa'ampa nan tagu ta
adi umat hi ung'ungnga ya adi middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.”
16 Ya inawitna nan ung'ungungnga ta hina'lina dida, ya dinapana didan
amin an hinohha, ya inluwaluana dida.

Hay Aat di Adangyan an Lala'i‡
(Mat. 19:16-30; Lk. 18:18-30)

17 Nala"uy da Jesus ta bimmataanda, ya otog di pundaldallananda ya
timmagtag han lala'in immuy ay Jesus, ya nunhippih inayungana, ya
inalinan Jesus di, “*Maphod'a,* Apu! Hay ato' nin an mi'tagun Apo Dios hi
munnanannong?”
18 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Anaad ta alyom di *maphoda'*? Ti hi Apo Dios
ya anggay di *maphod!*
19 Ya hay pambal'uh nan inalim ya unudom di Uldin Apo Dios an inilam:
adi'a pumatoy, ya adi'a umilugtap, ya adi'a mangakaw, ya adi'a munlayah,
ya adim balbaliyan nan ibbam, ya e'gonam nan o'ommodyu.”§
20 Ya inalin den lala'in Hiyay, “Apu, an amin hana ya inunud'un nete"ah
din a'ung'ungnga'.”
21 Ya penpenhod Jesus hiya, at teten'olna hiya, ya inalinay, “Wada goh
di ohah mahapul hi atom. At umuy'a ta eka ila'un amin di gina'um, ya
impiyapongmuh nan nun'awotwot, at hidid abuniyan di umadangyanam.*
Umat hinay atom ya un'a umunud ay Ha"in.”
22 Ya unat goh dengngolnah nen inalin Jesus ya ma'allungdayan nakak ti
adangyan ahan an tagu.
23 Ya inwingin Jesus hidin intudtuduwana, ya inalinan diday, “Na'alligat
di adangyan an umuy hinan Pumpapto'an Apo Dios!”
24 Ya ma'annoh'a din intudtuduwanan nen inalina. Mu innayun Jesus an
himmapit an inalina goh di, “Da'yun ungunga, immannung an na'alligat
tuwaliy middum hinan Pumpapto'an Apo Dios!
25 Madadawoh nan kamilu an humgop hinan Puntalunayan hi Tantan ya
un nan idduman di adangyan hinan pumpapto'an Apo Dios.”†
26 Ya unat goh dengngol din intudtuduwanah ne ya nidugah di
amanoh'aanda, ya nunhahapitdan inaliday, “Ooat hay mabaliwan mah?”
27 Ya teten'ol Jesus dida, ya inalinay, “Mid olog di tagun mamaliw hi
odolna, mu olog Apo Dios an mangat hi an amin di logom.”
28 Ya himmapit hi Peter, ya inalinay, “Tigom an tinaynanmin amin di
gina'umi ya pamilyami ta nitnud amin He"a!”

† **10:12** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
‡ **10:16** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
§ **10:19** Ex. 20:12-16; Deut. 5:16-20. * **10:21** Bahaom nan footnote di Mat. 19:22 ta innilaom di aat te. † **10:25** Do'ol di mangali an heten Puntalunayan hinan Tantan ya ngadan di it'ittang an pantaw ad Jerusalem an hiyay pange'wan nan tatagun maladaw an umanamut hi un mitangob nan ongol an pantaw.

29 Ya inalin Jesus ay diday, “Umannung heten alyo' ti nan tagun taynanay
abungna, unu a'agina, unu o'ommodna, unu imbabaluyna, unu lutana ti
Ha"in ya nan Tugun'uy dumalat hi unudona
30 ya do'do"ol di midat ay hiyah ataguanah tun luta an paddungnay midat
di hinggahut hi abungna, ya a'agina, ya o'ommodna, ya imbabaluyna, ya
payawna. Ya middum goh di ipaligligatana. Mu hay amahuana ya hiyay
mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.
31 At do'olday mumpahiya an mangalih un diday mahhun hinan tatagu,
mu la'tot ya diday miyangunuh, ya nan na'ampad ugwan ya diday mipabag-
tuh udum di algaw.”

Hay Nangipitluan Jesus an Nangibaag hinan Aat di Atayana‡ (Mat. 20:17-19; Lk. 18:31-34)

32 Hidin awadan da Jesus hinan dalan hi immayandad Jerusalem ya Hiyay
nammang. Ya manoh'ada din intudtuduwana ya din tatagun nangun'unud,
ya timmata'otda goh. Ya inyohhan goh Jesus din himpulu ta duwan
intudtuduwana, ya inulgudnan diday aat di ma'ma'at ay Hiyah awni.
33 Ya inalinan diday, “Ten magadyuh tu'un umatam ad Jerusalem, at hay
dumatngan tu'uh di ya Ha"in an Imbaluy di Tagu ya madpapa', ya iyuya'
hinan a'ap'apun di papadi ya nan muntudtuduh nan Uldin ta humalyaona'
ay dida ta ipapatoya'. Ya midata' hinan Hentil ta diday mamatoy ay Ha"in.
34 Ya layalayahana' ay dida, ya puntukpaana', ya haplatona', ya patayona'.
Mu hinan miyatluh algaw ya mamahuana'.”

Hay Imbagan da Jacob ay John hi Aton Jesus ay Dida (Mat. 20:20-28)

35 Immuy ay Jesus da Jacob§ ay John an imbabaluy Zebedee, ya inalidan
Hiyay, “Apu, waday pohdonmih atom ay da'mi.”
36 Ya inalin Jesus ay diday, “Ngadan ne han pohdonyuh ato'?”
37 Ya tembaldan inaliday, “Hitun pumpapto'am ni' ya hay pohdonmi
ya abulutom ni' an ipabunmuy ohan da'mih immapit hi agwanmu, ya
ipabunmuy ohah immapit hi iggidmu ta mi'papto' amin He"a.”
38 Ya inalin Jesus ay diday, “Mid inilayuh aat nen ibagayu ti undan abali-
nanyun mi'yinum hinan ipa'inumdan Ha"in an paddungnay ipaligligata',
unu undan goh abalinanyu nan ipadildilaha' an ay ibonyagdan Ha"in?”
39 Ya inaliday, “Ologmin aton hana.”
Ya inalin Jesus ay dida goh di, “Umannung an paddungnay mi'yinum ayuh
nan mun'aklit an inumo' ti mipaligligat ayun umat ay Ha"in.*
40 Mu bo'on Ha"in ad poto' an mamto' hi umbun hi immapit hi agwan'u
ya iggid'u ti pepento' Apo Dios di pohdonan mi'yibun ay Ha"in.”
41 Ya unat goh dengngol din himpulun intudtuduwan Jesus heden inalin
da Jacob† ay John ya ma'abbungotda.
42 Ya inayagan Jesus didan amin ta na'amungda, ya inalinan diday,
“Inilayu an nan ma'alih a'ap'apun di Hentil ya pohdondan babbaalon nan
tatagu ta way mandalonda.
43 Mu da'yu ya adi maphod heneh aton, ti gulat ta han mamhod an
mun'ap'apu ya hay mahapul ya ibilangnay odolnah baal di i'ibbana.
44 Ya nan mamhod an mipabagbagtu ya un nan ibbana ya mahapul an
ibilangnay odolnah tagalan di i'ibbana.

---

‡ **10:31** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
§ **10:35** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. * **10:39** Bahaom nan footnote di Mat. 20:23 ta innilaom di ma'at ay daten duwa. † **10:41** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

45 Ti ta"on un Ha"in an Imbaluy di Tagu ya bo'on hay pamaala' hinan
tataguy dimmalat hi immalia' hitun luta, ti manu ay immalia' ya ta baalona'
hinan tatagu, ya ta mihandia' hinan atayan di do'ol an tataguh baholda ta
Ha"in di pallogna."

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nabulaw an hi Bartimaeus‡
(Mat. 20:29-34; Lk. 18:35-43)

46 Ene'wan da Jesus ya din intudtuduwanad Jericho. Ya unat goh
nakakdan den babluy ya nitnud goh din do'ol an tatagu. Ya wada han
lala'in nabulaw an hay ngadana ya hi Bartimaeus§ an hina' Timaeus, ya
inum'umbun hinan pingit di kalata ta mun'adaw hinan maluh.
47 Ya unat goh dengngolnan maluh hi Jesus an iNazareth at nuntu'u' an
inalinay, "He"a, Jesus an Ap'apun David, igohgohana' ni'!"
48 Ya inhingal din do'ol an tatagu hiyan inaliday, "Dindinong'a!"
Mu inyal'allanan nuntu'u' an inalinay, "He"an Ap'apun David, igohgo-
hana' ni'!"
49 Ya inta'dog Jesus, ya inalinay, "Ayaganyu hiya."
Ya inayaganda din nabulaw, ya inalidan hiyay, "Mundenol'a, at
tuma'dog'a ti awiton da'a."
50 Ya inaanay jacketna, ya natana'dog, ya immuy ay Jesus.
51 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Hay pohdom hi ato' ay he"a?"
Ya inalin din nabulaw ay Hiyay, "Apu, pohdo' an mittig tun mata'!"
52 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Umuy'a ti mittig nan matam ti hay pangulug-
muy dumalat hi immadaogam." Ya himbumagga ya mittig di matana, at
nitnud ay Jesus hinan kalata.

11

*Hay Na'at hidin Ma'alih Palma an Dumingguh din Hopap di Simana Santa**
(Mat. 21:1-11; Lk. 19:28-40; Jn. 12:12-19)

1 Magadyuh umatam da Jesus ad Bethphage ya ad Bethany an neheggon
ad Jerusalem an inayungan nan Duntug an Olibo. Ya hennag Jesus din
duwan intudtuduwana,
2 ya inalinan diday, "Umuy ayun den higib hidih dammangna, ya heden
umatamanyu ya mattigyuh di han uyaw an dongki an nigo'od an mi'id ah
nitaktakay, ya inubadyuy go'odna ta iyaliyuh tu.
3 Ya wa ay di mangalih, Anaad ta ubadonyu? ya alyonyuy, Mahapul Apu
tu'u, mu malpah ay ya punnaudonan ipibangngad. At abulutona."
4 Ya unat goh immuyda ya inah'upanda din uyaw an dongki an wah nan
kalatah nan pantaw di abung an nigo'od.
5 Ya unat goh wan ubadonda din go'od di uyaw ya inalin din tatagun
timma'dog hidiy, "Goh ta ubadonyuh nen uyaw?"
6 Ya inalida din inalin Jesus hi alyonda, at inabulutda.
7 Ya inyuydan Jesus din uyaw, ya enedpondah bonognay lubungda, ya
nuntakay hi Jesus.

---

‡ **10:45** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

§ **10:46** Hay pohdonan ibaga ya *imbaluy Timaeus*.

* **11:** Na'at hidin Nisan/Abib (March-April) 10, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. Ya henen algaw di namto'an nan Hudyuh uyaw an kalniluda ta milahhin hi opat an algaw (Ex. 12:1-6), at paddungnay inalin Jesus hinan tataguh din inayanad Jerusalem di, "Ad ugwan ya pot'ona' ay da'yu ta Ha"in di paddungnay Uyawyu!"

8 Ya do'olday tatagun nitnud, ya innalday lubungda, ya inyannapdah din
dalanon di uyaw an nuntakayan Jesus. Ya din udumnan tatagu ya innalda
goh di tubun di palman umat hi liyug, ya inyap'apda goh hinan dalan. Ya
manu ay inatday umat hina ta panginnilaan hi unda e'gonan hi Jesus an
alida.
9 Ya inyun'unnan din udumnan tatagu ya un hi Jesus, ya wada goh di
nangunud ay Hiya. Ya ente"adan amin an nuntu'u' an inaliday,
"Nabagbagtuh ten ali tu'u!
Mapmaphod heten Pento' Apo Dios hi ali tu'u![†]
10 Mipabagbagtu'an immali ti magadyuh an madatngan di pumpapto'am
ta mihukat'ah din numpapto'an apu tu'un hi David!
Mipabagbagtuh Apo Dios!"
11 Ya unat goh inataman da Jesus ad Jerusalem ya himmigupdah nan
Timplun Apo Dios, ya tinnignan amin di wah di. Mu na'uy an mahdom,
at immuydad Bethany an ibbana din intudtuduwana.

Hay Na'na'at hidin Lunes hidin Hopap di Simana Santa[‡]

Hay Nanomyawan Jesus hinan Ayiw an Fig (Mat. 21:18-22)

12 Nabiggat[§] ya nakak da Jesus ad Bethany[*] ta mumbangngaddad
Jerusalem. Ya hidin pundaldallananda ya nahinaangan hi Jesus.
13 Ya inamangna han ayiw an fig an do'ol di tubuna, at immuy an mannig
hi bungana, mu mi'id ti bo'on hiyay gutud di bumungaana.[†]
14 Ya inalin Jesus hinan ayiw di, "Mi'id ah mangal'alah bungam ta
nangamung ti adi'a bumungbunga!" Ya dengngol din intudtuduwanah nen
inalina.

Hay Namakakan Jesus hinan Munla'uh nan Timplun Apo Dios (Mat. 21:12-17; Lk. 19:45-48)

15 Unat goh immatam da Jesus ad Jerusalem ya immuy hinan gettaw[‡]
di Timplun Apo Dios.[§] Ya numpakakna din munla'u, ya din ngumina, ya
din munhukhukat hi pihhun di iRome ta hukatandah pihhudan Hudyu,
ya nun'ibukallunay lamehaanda, ya nuntu"ina din umbunan di munla'uh
balug hi me'nong hinan Timplun Apo Dios,
16 ya impawana nan tatagun mange'wah nan gettaw di Timpluh un way
inodnandah ila'uda.
17 Ya intudtuduwana din tatagu an inalinan diday, "Hay impitudo' Apo
Dios ya inalinay,

Nan Abung'u ya hiyay punluwaluan an amin di tatagun Ha"in.[*]
Mu unyuat goh numbalinon hi punla'uanyuh pangakawanyuh
pihhun di umalin mi'miha!"[†]

[†] **11:9** Psa. 118:25-26. [‡] **11:11** Na'at hidin Nisan/Abib 11, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. [§] **11:12** Bahaom nan footnote di Mat. 21:18 ta innilaom di anaad ta paddungnay intudun Matthew an henen algaw ya *Adwana* an bo'on *Lunes*. [*] **11:12** Hay pohdonan ibaga ya *higib hi awadan nan agguy nalum an figs ya dates*. [†] **11:13** Henen gutud an Nisan/Abib (unu March-April) ya ite"an nan ayiw an figs an tumubu, at gapu ta ag'agah ten ayiw an timmubu at ninomnom Jesus an mid mapto' ya ag'aga goh an bimmunga ti nan ayiw an do'ol di tubuna ya gangayna an do'ol goh di bungana. Mu hay immannung an gutud di bumungaan nan figs ad Israel ya nan bulan an Sivan (unu June). [‡] **11:15** Hiyah ne ma'alih Gettaw di Hentil ti un anggay hidiy mabalin an umayan nan Hentil ta mundayawdan Apo Dios. [§] **11:15** Adi middum nan Jn. 2:13-17 ete ti hiyah ne inat Jesus hidin nete"aan di nuntamuana, ya hete ya nan angunuhna. [*] **11:17** Isa. 56:7. [†] **11:17** Jer. 7:11.

18 Ya unat goh dengngol din a'ap'apun di papadi ya din muntudtuduh nan
Uldin din inalin Jesus ya ente"adan manama' hi pangidalatandan mamatoy
ay Hiya ti timma'otdan Hiya. Ya manu ay timma'otda ti pigaygayabandan
amin di tatagun mangngol hinan intudtuduna.
19 Ya unat goh napuyaw ya nakak da Jesus goh hi ad Jerusalem.

Hay Itudun nen Inat Jesus hinan Ayiw an Fig (Mat. 21:18-22)

20 Unat goh nabiggat‡ ya imbangngaddan enye'wah din dalan an
nange'wanda, ya tinnigda din fig an nalyaw.
21 Ya ninomnom Peter din inat Jesus eden ayiw, at inalinan Jesus di, “Apu,
tigom an nalyaw henen ayiw an inidutam!”
22 Ya inalin Jesus di, “Mahapul an waday pangulugyun Apo Dios
23 ti immannung heten alyo' ay da'yu an gulat ta alyonyuh nan duntug
di, Mitapal'ah nan baybay! at ma'at hi un ayu adi munduwaduwa ta
kulugonyun immannung an ma'at henen inaliyu.
24 At hiyanan alyo' ay da'yuy, Gulat ta waday pohdonyuh ma'at at hay
mahapul ya munluwalu ayun Apo Dios ta ibaagyun Hiya, ya kulugonyu ay
an aton Apo Dios nan ibagayu at immannung an ma'at.
25 Mu wa ay ta munluwalu ayun Apo Dios ya aliwanyu nan nonom-
nomonyun nappuhin inat nan tatagun da'yu ta way aton goh Ama tu'ud
abuniyan an mangaliw hi baholyu.
26 Mu adiyu ay aliwan din inatda ya adi goh aliwan Ama tu'ud abuniyan
di baholyu.”§

*Hay Na'na'at hidin Adwanah din Hopap di Simana Santa**

Hay Nangibagandah Aat di Haad Jesus (Mat. 21:23-27; Lk. 20:1-8)

27 Numbangngad goh da Jesus ad Jerusalem, ya immuy nunle'le'od hinan
gettaw di Timplun Apo Dios. Ya immuydan Hiya din udumnah nan
a'ap'apun di papadi, ya din muntudtuduh nan Uldin, ya din udumna goh
an a'ap'apun di Hudyu,
28 ya inalidan Hiyay, “Dan hay haadmu ta umat hinay ato'atom hinan
Timplun Apo Dios? Ya hay nangidat enen haadmu?”
29 Ya tembal Jesus an inalinay, “Waday mahhun hi ohah hanhana' ay da'yu
ya un'u ibaag di haad'u.
30 Ibaagyuy nalpuwan di haad John ta numbonyag—hi Apo Dios, unu hay
tagu ya anggay?”
31 Ya nunhahapitda nan a'ap'apu an inaliday, “Hay pambal tu'u nin? Ti
gulat ta alyon tu'uy, Hi Apo Dios di nangidat, at alyonaan, Anaad mah ta
agguyyu kinulug hi John?
32 Mu gulat ta alyon tu'uy, Nan tataguy nangidat hi haad John, at
bumungotda nan tatagu, ya ini ya waday atondan ditu'u ti kulugondan amin
an hi John ya oha goh an propeta!”
33 At hay nambaldan Jesus, ya inaliday, “Mid inilami.”
Ya inalin Jesus ay diday, “Ooat adi' goh ibaag di nangidat hi haad'un
mangamangat hituh tun ato'ato'.”

---

‡ **11:20** Bahaom nan footnote di Mat. 21:18. § **11:26** Heten verse ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios, mu ihnah nan udum. * **11:26** Na'at hidin Nisan/Abib 12, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus.

12

Hay Aat di Nipa"el hi Nunggalden
(Mat. 21:33-46; Lk. 20:9-18)

1 Ente"an Jesus an nun'ulgud hi nipa"el hinan tatagun inalinay, “Wada
han lala'in nangitanom hi greyp hinan galdena. Ya inallupna, ya bino"ana
nan lutah ipata'dogan di pun'apalan, ya inyammanay ittuwan di danum di
greyp hi un mabayu, ya inyammana goh di ata'nang hi abung hi ihinan di
mun'adug. Ya impalia'na nan galdenah nan udumnan tatagu, ya numbaat
hi adagwin babluy.
2 Ya unat goh nadatngan di apugahan de han impalia'na ya hennagnay
ohah nan himbutna ta umuy hinan numpunlia' an mangngal hi dagwana.
3 Mu dempap din numpunlia' din himbut, ya hinuplitda, ya pinakakda an
mi'id am'amungit hi indatdah dagwan nan ad galden.
4 Ya hennag goh han ad galden di ohah nan himbutna, mu pinaguhday
uluna, ya pinaligatda hiya.
5 Ya hennag damdama nan ad galden goh di oha, mu pinatoyda, ya hiyah
ne ina'inatdah din udum goh an nahnag an nunhuplitda, ya pinatoyday
udumna.
6 Ya hidin angunuhna ya un ohay lala'ih na'angang hi mahnag an han
oh'ohhan pohpohdonan imbaluyna. Mu la'tot ya hennagna hiya ti alyonay,
Olom ya e'gonanda hiya!
7 Mu unat goh tinnig nan numpunlia' din imbaluy nan ad galden at
nunhahapitdan inaliday, Hiyah te imbaluynan mamoltan hitun galden! At
umuy tu'u patayon ta bagi tu'uh te han galdena!*
8 At dempapda hiya, ya pinatoyda, ya inyuyda intapal hi pingit den
galden.”
9 Ya inalin Jesus goh ay didan nangngol di, “Hay aton nin han ad galden
hinan numpunlia'? Hay atona ya umuyna pumpatoy nan nangipalia'ana,
ya impalia'na nan galdenah nan udumnah tagu.
10 At anaad mah ta adiyu ma'awatan di aat di impitudo' Apo Dios hidin
penghanan inalinay,

Nan batun namlinan di mun'ammah abung
di hiyaat goh di niyammah pognad di abung?

11 Ti hi Apu tu'uy nangat ene,
ya mapmaphod di pannigan tu'uh nan inatna!”†
12 Ya iniladan diday nipa"elan nen inulgudna, at penhoddan dapopon
Hiyan den punhaphapitana, mu timma'otdah din tatagu ti inaliday un hi
Jesus di ohan propeta, at nakakda.

Hay Aat di Buwit
(Mat. 22:15-22; Lk. 20:19-26)

13 Waday nahnag hi udumnan Pharisees ya nan udumnan Herodians‡ hi
mamalbalin Jesus.
14 Ya heden inayandan Hiya ya inaliday, “Apu, inilamin nahamad nan
itudutudum, ya ta"on un pahiwon di tatagu ya itudum damdamay pohdon
Apo Dios hi aton tu'u ti bo'on hay taguy nomnomom hi ipadenolmu. At hay
pohdonmin innilaon ya ma'ahhapul an idat tu'un Hudyuh nan alid Rome di
buwit, unu adi tu'u?

---

* **12:7** Intudun nan uldin di Hudyu an gulat ta waday luta mu mid ad luta at mabalin an malgom di mangngal ta lutada, at ninomnom nan nunlia' an gulat ta patayonda nan ad luta at mabalin an bagionda. † **12:11** Psa. 118:22-23. ‡ **12:13** Bahaom nan footnote di Mat. 22:16 ta innilaom di aat ten himpampun.

15 Mumbayad tu'u mah, unu adi tu'u?"
Mu inilan Jesus an unda Hiya balbaliyan, at inalinan diday, "Anaad ta
padpadahona' an balbaliyan? Iyaliyu nan palatan pihhun Ha"in ta tigo'."
16 Ya unat goh indatda nan palatan Hiya ya inalinan diday, "Ad angah ene
han nitalatlatu, ya ad ngadan enen nitudo'?"
Ya tembaldan inaliday, "Hi Caesar."§*
17 Ya inalin Jesus ay diday, "Nan bagin nan alid Rome ya ibangngadyun
hiya, ya nan bagin Apo Dios ya idatyu goh ay Hiya."
Ya unat goh dengngoldah nen nambalna ya manoh'ada.

Hay Aat di Amahuan di Tagu
(Mat. 22:23-33; Lk. 20:27-40)

18 Wada han himpampun an Sadducees di ngadanda, ya diday mangi-
tudtudun adi mamahuan di tagu. Ya waday udumnan didan immuy ay
Jesus,
19 ya inaliday, "Apu, hay inyuldin Moses hidin penghana ya inalinay, Gulat
ta matoy han lala'i ta waday ahawana ta mi'id imbaluyda ya mahapul an
ahawaon han agina ta waday hanat de han natoy.†
20 Ya hidin penghana ya waday pitun linala'in hina"agi. Ya nangahawa
din pangpangullu, ya la'tot ya natoy an mid ah imbaluyna.
21 At numbentanan din aginan netob ay hiya nan babai, mu la'tot ya natoy
goh an mid imbaluyna. Ya nihukat heden miyatlu. Ya na'at hete goh eden
miyatlu
22 ta nangamung hidin miyapitun udidian, at natoy daden pitun hina"agi
an mi'id ah imbaluyda. Ya la'tot goh ya natoy heden babai.
23 Ya hidin algaw an amahuan di tagu ya hay ad ahawan den babai ti
inahawadan pitu?"
24 Ya inalin Jesus ay diday, "Nibahhaw ahan hene han imbagayu ti mi'id
inilayuh aat di impitudo' Apo Dios, ya mi'id goh inilayuh aat di abalinana!
25 Ti nan tagun mamahuan ya umatdah nan anghel ad abuniyan an adida
mangahawa.
26 Mu anaad ta adiyu ma'awatan hi unda mamahuan di tagu? Undan
agguyyu binaha din nitudo' hinan Liblun Moses? Ti heden ulgud an hay
aat din namo'gong an ayiw an intudo' Moses ya inulgudna goh din inalin
Apo Dios ay Moses an inalinay,

> Ha"in hi Apo Dios an dayawon Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob
> goh.‡

27 Mu nanattoy da Abraham ya un ahin itudo' Moses heden inalin Apo
Dios. Ya gulat ta agguy timmagu da Abraham at hi Apo Dios mah di dayawon
di nun'atoy an adi mamahuan? Bo'on, ti Hiyay dayawon di matagu! At
hay itudun te ya mamahuan nan nun'atoy. At nidugah di nibahhawan di
panudtuduyu!"

Hay Aat di Ma'ahhapul an Uldin
(Mat. 22:34-40)

28 Wadah di han lala'in muntudtuduh nan Uldin, ya dengngolnah den
nunhahapitan da Jesus. Ya dengngolnan maphod nan nambal Jesus eden
inalin di Sadducees, at inalinan Hiyay, "Hay aptan nin ahan hinan Uldin?"
29 Ya inalin Jesus di, "Hay aptan hinan Uldin ya umat hituy aatna:

---

§ **12:16** Hay pohdon ten hapit an *Caesar* an ibagah nan hapit di iRome ya *ali,* at hiyay umat hinan hapit an *Abimelek* ya *Achish* hinan hapit di iPhilistia, ya *Pharaoh* hinan hapit di i'Egypt. * **12:16** Bahaom nan footnote di Mat. 22:21 ta innilaom di aat ten palata. † **12:19** Deut. 25:5-6. ‡ **12:26** Ex. 3:6.

Da'yun i'Israel an Hudyu ya donglonyu
ti hi Apo Dios an Apu tu'u ya un oha Hiyah Apu tu'u.
30 Ya mahapul an pa'appohpohdon tu'uh Apu tu'un hi Apo Dios
ya un nan pamhod tu'uh nan udumnan numbino'ob'on.§
31 Ya wada goh di miyadwan ma'ahhapul an ma'unud:
Hay pamhod hinan odol ya maphod un umat hinay pamhod hinan
i'ibba.*
Ti daten duwan Uldin ya diday ma'ahhapul ya un nan udumnan Uldin."
32 Ya inalin nan muntudtuduh nan Uldin di, "Maphod henen inalim, Apu! Ti immannung an anggay hi Apu tu'un hi Apo Dios di dayawon tu'u, ya mid ah ohah nahamad an anggay Hiya.
33 At hay mahapul ya pa'appohpohdon tu'uh Apu tu'un hi Apo Dios ya un nan udumna, ya hay pamhod hinan odol ya maphod un umat goh hinay pamhod hinan i'ibba. Ya gulat ta gohbon tu'uy animal hinan pun'onngan ta e'nong tu'un Apo Dios unu hinan udumnan me'nong mu ma"aphod di pangunudan tu'un den duwan Uldin an inalim ya un hanan ma'at."
34 Ya unat goh dengngol Jesus din nambalna ya inilanan nala'eng hiyan tagu, at inalin Jesus ay hiyay, "Magadyuh an midadaan di iddumam hinan Pumpapto'an Apo Dios."
Ya unat goh dengngol nan tataguy aat di nambal Jesus ya mid mahkay udumnah hanhanandan Hiya ti mun'ogonda.

Hay Aat nan Alin Pento' Apo Dios (Mat. 22:41-46; Lk. 20:41-44)

35 Hidin nuntudtuduh Jesus hidih nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ya inalinay, "Nan muntudtuduh nan Uldin ya inaliday un holag David henen Alin Pento' Apo Dios hi mumpapto'.
36 Mu immannung an Hiya goh di Apun David ti intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway hapiton David an inalinay,
Nan Apu tu'un hi Apo Dios ya inalinah nan Apu tu'u goh di:
Umbun'ah immapit hi agwan'u
ta engganay un'u amehon an amin nan buhulmu."†
37 Ya inalin goh Jesus hinan tataguy, "Gadya an inalin David di hi *Apunah* Kristu, mu anaad ta alyonyuy un *holagna* goh?" Nan do'ol an tatagun nangngol hinan inul'ulgud Jesus ya pohpohdonda nan itudtuduna.

Hay Nangulgudan Jesus hinan Aat di Nuntudtuduh nan Uldin (Mat. 23:1-36; Lk. 20:45-47)

38 Ya heden nuntudtuduwana ya inalinay, "Emayaanyu nan muntudtuduh nan Uldin! Ti hay pohdonda ya munlubungdah magayad an lubung ya unda umuy munle'le'od, ya pohdonda goh hi un e'gonan di tatagu didah nan pummalkaduan,
39 ya pohdonda nan ma"aphod an umbunan hinan himba'an di Hudyu ya nan umbunan di nabagbagtun taguh nan gotad,
40 ya adukkayonday luwaluda ta way aton di tatagun mangiyamlan dida. Ya wan gunda balbaliyan nan binabain umu'utun ta way atondan mangngal hinan gina'uda! At nidugah di moltada ti dumalat nan gunda aton an umat hina!"

Hay Indat nan Nabalun Babai (Lk. 21:1-4)

§ **12:30** Deut. 6:4-5. Hiyah ne ma'alih *Nan Shema* hinan hapit di Hudyu, ya hiyay umat hinan Doctrinal Statementda. * **12:31** Lev. 19:18. † **12:36** Psa. 110:1.

41 Inumbun hi Jesus hinan dammang di kahon an pangiyamungan di
tataguh pihhudan midat hinan Timplu. Ya a'ammangona nan tatagun
pun'ittuday pihhudah di, ya do'olday adadangyan an nangittuh nan do'ol
an pihhuda.
42 Ya tinnig Jesus han babain nawotwot an nabalu an immuyna ni'yittuy
dudduwan hepeng.‡
43 At inayagan Jesus din intudtuduwana, ya inalinan diday, "Umannung
heten alyo' ti do'do"ol di inittun nen nawotwot an balu ya un din udumna!
44 Ti nan indat nan udum ya pihhudan adida mahapul, mu nan nabalu ya
na'agwotwot, mu ta"on ya inunghiwnay pihhuna."

13

Hay Nangibaagan Jesus hi Apa"ian nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem (Mat. 24:1-2; Lk. 21:5-6)

1 Unat goh wan mala"uy da Jesus hinan Timplu ya inalin di ohah din
intudtuduwanan Hiyay, "Tigom adya, Apu, an nidugah di ama"aphod nan
Timplu ya nan o"ongol an batu* an nun'iyammada!"
2 Ya inalin Jesus ay diday, "Immannung an maphod hatu, mu hi udum hi
algaw ya an amin hatu ya mun'apa"ida, at mi'id di ohan batuh mundodod-
dah nan niha"adana."

Hay Aat di Punligatan di Tatagu (Mat. 24:3-14; Lk. 17:20-37; 21:7-14)

3 Wah Jesus an inum'umbun hinan Duntug an Olibo an nedmang hinan
Timplu, ya immuy da Peter, ya hi Jacob,† ya hi John, ya hi Andrew hinan
wadana, at unda anggay hidi,
4 ya inalidan Hiyay, "Ibaagmun da'mih un anuud di a'atan hatun inalim?
Ya hay panginnilaan hi agadyuhan di a'atanan amin?"
5 Ya inalin Jesus ay diday, "Emayaanyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan
malgom an tagu.
6 Ti awniat do'ol di mangalih un didah Ha"in an Alin Pento' Apo Dios, at
balbaliyanday do'ol hi tatagu.
7 Ya donglonyuy gubat hinan abablubabluy an neheggon ya hinan
adagwi, ya adi ayu numanomnom. Ti mahapul an ma'at hana, mu bo'on
hiyay pogpogna
8 ti an amin di tataguh nan abablubabluy ya awniat munggugubatda, ya
mawaday alyog ya batel hinan numbino'ob'on an babluy. Ya hiyanay ete"an
di ligat.
9 At mahapul an mundadaan ayu ti dapopon da'yu ta iyuy da'yuh nan
a'ap'apuh nan abablubabluy ta humalyaon da'yu. Ya iyuy da'yuh nan abung
an ahayupan di Hudyu ta hupliton da'yu, ya iyuy da'yu goh hinan a'ali ya
hinan gogobelnadol an dumalat di pangulugyun Ha"in. Ya hiyay gutud di
pangibaaganyun didah nan Tugun'u.
10 At hay mahapul ya mibaag nan Maphod an Ulgud hi an amin hinan
tataguh nan abablubabluy hitun luta ya un madatngan di apogpogan tun
luta.

---

‡ **12:42** Hiyah ne umat hinan centavo.

* **13:1** Hi Flavius Josephus (37-100 A.D.) an Hudyun nuntudo' hinan historyn di Hudyuh din penghana ya intudo'nah nan *Antiquities* (section 15, verse 11.3) an mumpaha' hatun batu, ya nan udumnan dida ya 37 an umpiy inadu"oyda, ya 12 an umpiy inata'nangda, ya 18 an umpiy inambilogda.

† **13:3** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

11 Ya wa ay ta dapopon da'yu ta iyuy da'yuh nan punhumalyaan ya adi
ayu numanomnom hi pambalyun dida, ti wa ay ta madatngan di gutudnah
humapitanyu at itudun nan Na'abuniyanan an Lennaway pambalyu.
12 Ya umat hinan munhin'agi an ipadpap nan ohay agina ta ipapatoyna.
Ya nan ommod ya ipadpapnay imbaluyna ta ipapatoyna, ya nan imbabaluy
di udumnan da'yu ya diday mangipadpap hinan o'ommodda ta ipapatoyda.
13 Ya boholon da'yun amin hinan tataguh tun luta ti Ha"in dumalat. Mu
nan mange'edpol ta nangamung di angunuhna ya diday mabaliwan."

Hay Aat di Umipapuhih Wadan Apo Dios
(Mat. 24:15-28; Lk. 21:20-24)

14 Ya inalin Jesus di, "Gulat ta tigonyu nan mapaniaw an dumalat hi
pumuhianyu an ihinadah nan malgom an lugal an bo'on hene tuwaliy
ihinana‡ ya lumayaw ayun iJudea ta umuy ayuh nan aduntuduntug. At
da'yun mamahan te ya hamadonyun innilaon di aatna!
15 Ya nan tatagun wah nan atap di abungda ya mahapul an adida humgop
hi abung an mangngal hi gina'uda ti nonong ya limmayawda.
16 Ya umat goh hinan wah payawda an mahapul di adida umanamut an
mangngal hi jacketda ti nonong ya limmayawda.
17 Ya heden a'atana ya mahmo'day binabaih numpunhabi ya nan
mumpumpa'inum!
18 At munluwalu ayun Apo Dios ta hidin gutud ne han lumayawanyu ya
bo'on ni' hay lawang!§
19 Ti heden a'atan hana ya nidugah di ligat ya un din ligat hi nete"an di
nunlumuwan Apo Dios hitun luta ta nangamung ad ugwan. Mu adi mahkay
mipidpidwa hana.
20 Mu dumalat nan tatagun pento' Apo Dios ya hennotnay algaw hi
punligligatan di tagu ti gulat ta agguyna inat hina at matoy an amin di tagu.
21 Ya hede ay han gutud ta waday mangalin da'yuy, Wah tuh Kristu! unu,
Wah dih Kristu! ya adiyu kulugon
22 ti wadaday bumalbalin alyonday un didah Kristu, ya nan udum goh
ya alyonday diday propeta. Ya abalinandan mangat hi umipanoh'a ta
way atondan mangipattig an waday abalinanda ta hiyay pamalbalidah nan
tatagun Apo Dios hi unda abalinan.
23 At hiyanan ihamadyun mundadaan ti ten imbaag'un da'yun amin hi
nahhun ya un ma'at."

Hay Aat di Pumbangngadan di Imbaluy di Tagu
(Mat. 24:29-31; Lk. 21:25-28)

24 Inalin Jesus di, "Wa ay ta malpah hana nan ligat an inali' ya ma'at hatun
nitudo' hinan Hapit Apo Dios:

Adi bumnang nan algaw,
ya umat goh hinan bulan.

25 Ya mun'agah nan abittubittuan ad daya,

at an amin di dumilag hi wad daya ya mid poto' di dalanonda.*

26 Ya heden gutud ya Ha"in an Imbaluy di Tagu ya tigona' hinan tatagu ti
hay umalia' ya midduma' hinan bunut, ya ongol di abalina' ya anabagtu'.
27 Ya honogo' nan a'anghel'uh tun luta ta umuyda amungon an amin di
tagun pento"uh tagu'."

---

‡ **13:14** Dan. 9:27; 11:31; 12:11. Bahaom nan footnote di Mat. 24:15 goh. § **13:18** Hinan timpun di lawang ad Israel ya nidugah di udan, at mundatong nan wangwang, at naligat di bumad'ang ta lumayaw an umuy nan tataguh nan aduntuduntug. * **13:25** Isa. 13:10; 34:4.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Ayiw an Fig
(Mat. 24:32-35; Lk. 21:29-33)

28 Ya inalin Jesus di, “Waday nipa"el hi itudun nan ayiw an fig ti hay
aatna ya unat goh bumalu nan tubuna ya hiyay panginnilaan hi un na'uy
an tumiyalgaw.
29 Ya umat goh hinay aat di pumbangngada' ti wa ay ta ma'at hana nan
inali' ya hiyah ne panginnilaanyuh gutudnah pumbangngada' hitun luta.
30 At adiyu al'alliwan hete ti waday udumnah nan tatagud ugwan an adida
matoy ta nangamung un ma'at an amin hana nan inali'.†
31 Ya ma'ubah tun luta ya ad daya, mu nan Hapit'u ya adi ahan
ma'ma"ubah.”

Hay Ami'id di Nanginnilah Algaw ya Olas hi Pumbangngadan Jesus
(Mat. 24:36-44; Lk. 17:20-37)

32 Inalin goh Jesus di, “Mid nanginnilah nan algaw ya nan olas hi
pumbangngada' an ta"on un nan a'anghel ad abuniyan ya Ha"in an Imbaluy
Apo Dios, ti anggay hi Amah nanginnila.
33 At elanyuat ta mundadaan ayu ti agguyyu inilay gutud di pumbangn-
gada'.
34 Umat hinan lala'in mumbaat an e'kodnay abungnah nan puntamuona
ya an amin nan numbino'ob'on an tamuda. Ya inalinah nan mun'adug
hinan pantaw ta ihamadnan mun'adug.
35 At hiyanan ihihi'alyu ti agguyna innilay gutud di pumbangngadan nan
ad abung hi un hay mahdom, unu hay lumabi, unu hay tumalanu, unu hay
helhelong.
36 Ya umat goh ay Ha"in an mi'id mapto' hi pumbangngada', ya ini ya
agguy ayu nidadaan hi umalia'!
37 Ya hatun alyo' ay da'yu ya bo'on da'yu ya anggay di pangalya' mu an
amin di tagu, at hiyanan ihihi'alyu.”

14

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Jesus
(Mat. 26:1-5; Lk. 22:1-2)

1 Un duway algaw at madatngan heden gotad hi Punnomnoman di
Hudyuh nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu ya nan gotad hi
Panganandah Tinapay an Mi'id di Bino'bo'na. Ya nunhahapit din a'ap'apun
di papadi ya din muntudtuduh nan Uldin hi atondan mampap ay Jesus ta
mid ah ohah manginnila ta way atondan mamatoy ay Hiya.
2 Mu inaliday, “Adi tu'u epto' hinan gotad di pampapan tu'un Hiya ti ini ya
innilaon di tatagu, ya mabungotda, at gumuluda!”

Hay Nangihiitan nan Babaih Nanginan Bangbangluh Ulun Jesus
(Mat. 26:6-13; Jn. 12:2-11)

3 Wah di da Jesus ad Bethany hi abung Simon an din napalla' hidin
hopapna. Ya heden nangananda ya himmigup han babai, ya inodnana han
batun tibung an ma'alih alabaster an napnuh na'angnginan bangbanglun
danum an hay ngadana ya nard. Ya penhalnay alubna, ya inhiitnah ulun
Jesus.

† **13:30** Hay kulugon nan udum hi aat ten impa'innilan Jesus ya hiyay apa"ian nan siudad ad Jerusalem hidin 70 A.D., ya immannung an nan udumnan nangngol hi impa'innilana ya agguyda natoy hidin na'atana.

4 Ya ma'abohhol ay hiya din udumnan tatagun wah di, ya way ohan di-
daan inaliday, “Hay hulbin nen inatnan unna inam'amhan henen nanginan
bangbanglu?
5 Gulat hi un mingina at do'ol an pihhu ta way midat hinan nun'awotwot!”
At inamuyuandah den babai.
6 Mu inalin Jesus ay diday, “Anaad ta amuyuanyu? Okod hiyah pohdona
ti ma"aphod henen inatnan Ha"in!
7 Ti nan nun'awotwot ya mabalin an malgom hi algaw di pangidatanyuh
badangyun dida ti wagwadadan da'yu. Mu Ha"in ya hi awniat mi'ida' ay
da'yu.
8 At heten babai ya inatnay abalinana, ti manu ay inhiitnay bangbanglu
ya ta idadaanay odol'u ta maphod di hunghung'uh ilubu'a'.
9 Ya umannung heten alyo' ti wa ay ta ma'ulgud nan Tugun'uh tun
alutaluta ya ma'ulgud goh heten inat te han babaih panginomnoman ay
hiya.”

Hay Na'at hidin Atlunah din Hopap di Simana Santa[*]
(Mat. 26:14-16; Lk. 22:3-6)

10 Immuy di ohah din himpulu ta duwan intudtuduwan Jesus an hi Judas
Iscariot hinan a'ap'apun di papadi ta ni'hapit hi aat di pampapandan Jesus.
11 Ya hidin dengngoldah nen inalina ya nun'am'amlongda, ya intulagdan
idatday lagbunah pihhu. At nete"an de ya hahalepatanay pangipadpa-
panan Jesus.

Hay Na'na'at hidin Opatnah din Hopap di Simana Santa[†]

Hay Gotad hi Ne"anan Jesus hinan Intudtuduwana
(Mat. 26:17-30; Lk. 22:7-20; Jn. 13:21-35; I Cor. 11:23-25)

12 Heden hopap di algaw nan Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay
ya hiyah ne algaw hi pange'nongandah nan kalniluh Panginomnomandah
din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan i'Israel. Ya immuy din in-
tudtuduwan[‡] Jesus ay Hiya, ya inaliday, “Hay pohdom hi pangidadaanan-
mih umuy tu'u anganan ad ugwan an behta?”
13 Ya inalin Jesus hidin duwah nan intudtuduwanay, “Umuy ayud
Jerusalem, ya wada han lala'in mi'dammun da'yun ino'odnanay pannuman,
ya inunudyu hiya.[§]
14 Ya wa ay ta humgop hinan abung ya ne'ehgop ayu goh. Ya alyonyuh nan
ad abung di, Impaad Apu tu'un hi Jesus an inalinay, Hay wadan di kuwaltuh
pangananmih nan intudtuduwa' hi ad ugwan an behta?
15 At itudunan da'yuy ongol an kuwaltun wah nan miyadwan galadun
nidadaan hi panganan, ya hiyay pangidadaananyuh onon tu'u.”
16 At immuydah nan babluy, ya immannung an amin din inalin Jesus ay
dida. At denenanday onondan den behta.
17 Ya unat goh napuyaw ya nidatong da Jesus ya din himpulu ta duwan
intudtuduwanan den abung.

---

[*] **14:9** Na'at hidin Nisan/Abib 13, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. [†] **14:11** Na'at hidin Nisan/Abib 14, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. Nan Panginomnomandah din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana ya gun ma'at hi Nisan/Abib 14 (Ex. 12:6), ya nan Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay ya gun ma'at hi Nisan/Abib 15-21, mu hin'umu'uddum ya alyon nan tatagu an nan Panginomnomandah din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuy hopap di algaw nan Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay an ta"on un hay 15 di ustuh algawna.

[‡] **14:12** Hay ngadanda ya da Peter ay John (Lk. 22:8). [§] **14:13** Gagangaynah nan Hudyuh un hay babaiy humagub an bo'on nan lala'i.

18 Ya heden nangananda ya inalin Jesus di, “Umannung heten alyo' an
waday ohan da'yuh mangitudun Ha"in ta dapopona', ya wah tun me"an ay
ditu'ud ugwan.”
19 Ya ma'allungdayada din intudtuduwana, ya way ohaan inalinay, “Bo'on
ahan ha"in Apu!”
20 Ya inalin Jesus di, “Hiya ya ohan da'yun himpulu ta duwan in-
tudtuduwa' an mi'hiwhiw ay Ha"in hi tinapay eten duyu.
21 Ha"in an Imbaluy di Tagu ya umannung an patayona' ti hiyah ne
inalin din impitudo' Apo Dios hidin penghana,* mu mahmo' henen tagun
mangitudun Ha"in ta dapopona' ti odolnah un agguy nitungaw!”
22 Heden nangananda ya innal Jesus di tinapay, ya nunluwalu ta endenol-
nan Apo Dios, ya inupe'upengna, ya impiyapongnah din intudtuduwana. Ya
inalinan diday, “Alanyuh te, ya inanyu ti hiyah te ay odol'u.”
23 Ya innalna goh din howo' an nittuwan di bayah, ya nunluwalu
ta endenolna goh ay Apo Dios, ya indatnah din intudtuduwana ta
inib'ibbanhandan ininum.
24 Ya inalin Jesus ay diday, “Hiyah te ay dala' an tumidtid ta way
ipa'annungan nan balun ni'tulagan Apo Dios hi ipaphodan di tagu.” Ya
inalina goh ay diday,
25 “Ummannung heten alyo' ay da'yu an adi' ipidpidwan uminum hi bayah
ta nangamung hidin algaw an iddumanyun Ha"in hitun Pumpapto'an Ama
di hiyay pi'yinuma'.”
26 Ya unat goh nalpah hana ya ingkantaday pangedenolandan Apo Dios.†
Ya pimmitawda ta immuydah nan Duntug an Olibo.

Hay Nangalyan Jesus hi Pangihautan Peter ay Hiya (Mat. 26:31-35; Lk. 22:31-34; Jn. 13:36-38)

27 Inalin Jesus hidin intudtuduwanay, “Inganuya' ti lumayaw ayun amin.
Ti hay inalin din impitudo' Apo Dios hidin penghanan nipa"el ya:
Patayo' nan mumpahtul,
at mid poto' di lumayawan nan kalniluna.‡
28 Mu hidin amahua' ya mahhuna' an umuy ad Galilee ta hidiy panoda' hi
umalianyu.”
29 Ya inalin Peter di, “Ta"on hi un da'a inganuy hinan udumnan in-
tudtuduwam mu adi' He"a ahan inganuy!”
30 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Umannung heten alyo' ti ad ugwan an
mahdom ya mumpitluy pangihautam an alyom di, Agguya' inilan He"a! ya
un ipidwan nan awitan an tumalanu.”
31 Mu gun impilit Peter an nangalih, “Ta"on unna' mi'yatoy ay He"a mu
adi' damdama He"a ihautan, at adi' alyon hi un da'a agguy inila!” Ya an
amindan intudtuduwana ya umat goh hinay nangalida.

Hay Nunluwaluan Jesus hinan Galden an Gethsemane (Mat. 26:36-46; Lk. 22:39-46)

32 Immuy da Jesus ya din intudtuduwanah nan galden an ngadanay Geth-
semane.§ Ya inalinah din intudtuduwanay, “Umbun ayuh tu ta bumataana'
an munluwalun Apo Dios.”
33 Ya initnudna da Peter ay Jacob,* ya hi John. Hiya ya nidugah di
punlungdayaana, ya munha'it di punnomnomana,

---

* **14:21** Psa. 22:1-24; Isa. 53:5-12. † **14:26** Bahaom nan footnote di Mat. 26:30 ta innilaom din ingkantada. ‡ **14:27** Zech. 13:7. § **14:32** Bahaom nan footnote di Mat. 26:36 ta innilaom di pohdon ten hapit an ibaga. * **14:33** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

34 at inalinan diday, “Ma'allungdayaa' ahan an ten paddungnay iyatoy'u!
At mihina ayuh tu ta mi'tu'al ayun Ha"in.”
35 Ya immuy hinan pangngelna, ya inluppulupnah nan lutan nunluwalu
ta adi ma'at nan punholholtapana.
36 Ya intuluynan nunluwalun Apo Dios an inalinay, “Ama, He"a ya
nidugah di abalinam ti abalinam an aton an amin. At adim ni' iyabulut nan
na'uy an ipaligligata'! Mu adim ay pohdon ya okod'a, ti bo'on hay pohdo' di
aptan, mu nan pohdom.”
37 Unat goh numbangngad hidin intudtuduwana ya nonollo'da. Ya
inalinan Peter di, “Simon, undan nolo' ayu? Dan adi ayu pa"edpol an mi'tu'al
ay Ha"in hi na'amtang?”
38 Ya inalina goh ay diday, “Ihihi'alyu ya munluwalu ayu ta adi ayu
mitudul! Inila' an pohdonyun tumu'al, mu ma'ameh ayu.”
39 Ya numbangngad goh hi Jesus an nunluwalu, ya din inluwalunah din
hopapnay impidwana.
40 Ya numbangngad goh hi wadan din tulun intudtuduwana, ya wah din
nonollo'da goh ti nidugah di enlo'da. Ya mid iniladah pambaldah anaad ta
nolo'da goh.
41 Ya numbangngad goh an nunluwalun Apo Dios. Ya unat goh num-
bangngad hi pitlunah nan intudtuduwana ya inalinay, “Un ayu dan hay
momollo'? Ammunana ti te an nadatngan di pamatayan nan nun'abaholan
an tatagun Ha"in an Imbaluy di Tagu.
42 At ma ayu ta umuy tu'u ti den na'uy nan mangitudun Ha"in ta
dapopona'.”

Hay Nampapandan Jesus
(Mat. 26:47-56; Lk. 22:47-53; Jn. 18:1-11)

43 Otog di punhaphapitan Jesus ya nidatong da Judas an ohah din himpulu
ta duwan intudtuduwana. Ya nitnuddan hiya din do'ol an tatagun numpun-
hanggap ya numpumpang'ul ti diday hennag din a'ap'apun di papadi, ya din
muntudtuduh nan Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu.
44 Mu hinunnan Judas an hinapit di atonan mangitudun Jesus ta dapo-
ponda ya unda mahkay umuy hinan galden ti inalinan diday, “Nan ungn-
guo' ya Hiyah neh Jesus. At Hiyay dapoponyu, ya ihamadyun mangiyadug
hinan umayanyu.”
45 Ya nundapuh hi Judas an immuy ay Jesus, ya inalinay, “Immali ami,
Apu!” Ya inungnguna.
46 Ya immuy din ni'yibban Judas ta dempapda, ya inhamaddan
nangipa'ud.
47 Ya din ohah nan ni'yibban Jesus† ya hinu'nutnay hanggapna, ya
pinalangna din himbut‡ di Nabagtun Padi an hay inganay napalang.
48 Ya inalin goh Jesus hidin do'ol an tataguy, “Mid mapto' ya alyonyuan
unna' adi mangngol, at hiyaat unyu pun'ognan di hanggap ya pang'ul an
umalin mampap ay Ha"in!
49 Mu abigabigat ya niddunidduma' ay da'yu an muntudtuduh dih nan
Timplud Jerusalem, ya agguya' dempap. Mu ma'at hana ta mipa'annung
din impitudo' Apo Dios hidin penghana.”§
50 Ya tinaynan din intudtuduwana Hiya, ya limmayawda.

† **14:47** Hay ngadana ya hi Peter (Jn. 18:10). ‡ **14:47** Hay ngadana ya hi Malchus (Jn. 18:10).
§ **14:49** Isa. 53:1-12.

51 Ya wada han ungan lala'in* nitnud an mid ah lubungnan anggay han
uloh hi inhe'langna. At ne'edpapda hiya,
52 mu yinagyagna din uloh an enhe'langna, at limmayaw an
nangiw'iwadya.

Hay Nanumalyaan nan A'ap'apun di Hudyun Jesus (Mat. 26:57-68; Lk. 22:52-54; Jn. 18:19-24)

53 Unat goh nadpap hi Jesus ya inyuydah abung din Nabagtun Padi ti
na'amung hidi an amin din a'ap'apun nan papadi, ya din muntudtuduh nan
Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu.
54 Ya nibabataan hi Peter an mangun'unud ay dida ta nangamung im-
matam hinan gettaw di abung nan Nabagtun Padi. Ya immuy ni'yibun hidin
mumpun'adug ta mi'yanidu.
55 Ya din a'ap'apun di papadi ya an amin din a'ap'apun di Hudyu† ya
gunda minahmahan hinan tataguy ipabaholdan Jesus ta pangidalatandan
mamatoy ay Hiya, mu mi'id.
56 Ya do'olday nun'ihtiguh layah hi aat di inat Jesus, mu agguy
nun'u'unnud di nangalida.
57 Ya la'tot ya waday udumnah linala'in nunlayah an timma'dog, ya
inaliday,
58 "Dengngolmiy inalin Jesus an inalinay, Pa"io' nan Timplu, mu un tuluy
algaw ya inyamma' di oha an bo'on hay taguy nangiyamma."‡
59 Mu ta"on un dida ya agguy nun'u'unnud di nangalida.
60 Ya timma'dog din Nabagtun Padih§ nan gagwan di tatagu, ya inalinan
Jesus di, "Undan adim tobolon hanan nangalin nan nun'ihtigu?"
61 Mu immu'ugong hi Jesus an agguyna temtembal. Ya inalin goh din
Nabagtun Padiy, "Undan He"ah Kristu an Imbaluy Apo Dios?"
62 Ya inalin Jesus di, "Immannung nan inalim, ya an amin ayu ya awniat
tigona'

> an Imbaluy di Tagu an umbun hi appit di agwan Apo Dios an
> nidugah di abalinana.
>
> Ya tigona' goh hinan bunut hidin pumbangngada'."*

63 Ya henekhek din Nabagtun Padiy lubungnah bungotna, at inalinah din
tataguy, "Adi mahapul an waday udum an mun'ihtigu ti dengngol tu'uy
inalina!
64 Dengngolyuy nangalinan na"appuhin adina e'gonan hi Apo Dios! At hay
pohdonyu mah?"
Ya inalidan amin di, "Mapatoy ti nabaholan!"
65 Ya nuntukpaan din udumnay angahna, ya lini'dupanday matanah lo'ob,
ya hinuntukda, ya inaliday, "Ngadan nan nanuntuk ay He"a!" Ya inyuy nan
mun'adug, ya nunhaplatda Hiya.

Hay Nangihautan Peter ay Jesus (Mat. 26:69-75; Lk. 22:54-62; Jn. 18:12-18, 25-27)

66 Wadah Peter hi ampan nan gettaw. Ya naluh han babain tagalan nan
Nabagtun Padih wadana,
67 ya unat goh tinnigna hiyan mun'anidu ya inhahammadna hiya, ya
inalinay, "Tinnig'un he"a goh di ohan niddum ay Jesus an iNazareth!"

---

* **14:51** Hay ngadana nin ya hi Mark an nuntudo' eten liblu tuwali, ya agguyna intudo' di ngadana ti ababain nan na'at ay hiya. † **14:55** Dida ya membron di Konsehal, ya 71 di membroda an niddum nan Nabagtun Padi an hiyay mumpapto' hinan mitingda. ‡ **14:58** Mid ustuh inalin Jesus ene, mu waday inalinah aat nan odolnah nan Jn. 2:19. § **14:60** Hay ngadana ya hi Caiaphas. * **14:62** Dan. 7:13.

68 Mu inhaut Peter an inalinay, “Mid ahan inila' enen inalim!” At nakak hi
Peter an bimmahhel hinan allup, ya timmalanu din awitan.
69 Ya hin'alina ya tinnig goh din tagalan babaih† Peter, at inalinah din
tataguy, “Heten tagu ya hiyay ohah niddum ay Jesus!”
70 Ya inhaut goh Peter.
Ya unat goh na'amtang ya inalin nan tatagun ni'ta'dog ay hiyay, “Adim
ahan ihaut ti he"ay ohah niddum ay dida ti ma'immatunan an iGalilee'a
goh!”
71 At inalin Peter di, “Ta"on ahan unna' moltaon ay Apo Dios hi un layah
heten alyo' ti umannung an agguy'u ahan inilah nen tagun alyonyu!”
72 Nalpah an inalinah ne ya impidwan din awitan an muntalanu. Ya
ninomnom Peter din hinapit Jesus an inalinay, “Ihauta' hi mumpitlun he"a
ya un ipidwan nan awitan an tumalanu.” Ya limmugwalugwah Peter.

15

*Hay Na'na'at hidin Ma'alih Maphod an Alemanah din Hopap di Simana Santa**

Hay Nanumalyaan Pilate ay Jesus
(Mat. 27:1-2, 11-14; Lk. 23:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Hidin nabiggat an mun'awawa'ah ya din a'ap'apun di papadi, ya din
muntudtuduh nan Uldin, ya din udumna goh an a'ap'apun di Hudyu, ya
nan a'ap'apun di tatagu ya hinahapitday atondan Jesus. At impahawidda
Hiya, ya inyuydan Pilate† an gobelnadol ta okod hiyan manumalyan Jesus.
2 Ya binagan Pilate Hiyan inalinay, “Undan He"ay Alin di Hudyu?”
Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung nan inalim.”
3 Ya do'ol di indiklamun nan a'ap'apun nan papadih inat Jesus,
4 at inalin goh Pilate ay Jesus di, “Do'ol di indiklamudah inatmu! At undan
adim tobolon?”
5 Mu agguyna ahan temtembal, at manoh'ah Pilate.

Hay Nanumalyaandan Jesus hi Pamatayandan Hiya
(Mat. 27:15-26; Lk. 23:13-25; Jn. 18:38—19:16)

6 Nipaddeh ya Behtadah nan Punnomnomandah din Namaliwan di
Anghel Apo Dios hinan i'Israel, ya hay gun aton nan Gobelnadol an hi Pilate
ya ibo'tanay ohah nabalud hinan pohdon di tatagun den behta.
7 Ya wada han lala'in nibalud an hi Barabbas di ngadana, ya ni'balud ay
hiyay i'ibbana ti waday pinatoydah din ni'buhulandah nan gubilnu.
8 Ya unat goh na'amung din tatagu ya inalidan Pilate ta ibo'tanay ohah
nibalud an umat hidin ina'inatnah din hopapna.
9 Ya binagan Pilate didan inalinay, “Pohdonyu mah ta ibo'tan'uh nen
lala'in aliyun Hudyun Pento' Apo Dios?”
10 Ya manu ay penhod Pilate an ibo'tan hi Jesus ti inilanan un hay
amoh ya anggay di nangipadpapan nan a'ap'apun di papadin Jesus hi
nangiyayandan hiya.
11 Mu din a'ap'apun di papadi ya indoldolda din tatagu ta alyondaan hi
Barabbas di ibo'tana ta bo'on hi Jesus!
12 At binagan Pilate goh din tatagun inalinay, “Hay ato' mah ay Jesus an
alyonyuy alin di Hudyu?”

---

† **14:69** Bahaom nan footnote di Mat. 26:71 ta innilaom nan ngadan di ustuh nangibagan Peter.

* **15:** Na'at hidin Nisan/Abib 15, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **15:1** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D.

13 Ya denedehhandan nuntu'u' an inaliday, “Ipilanham!”
14 Ya tembal Pilate didan inalinay, “Anaad? Undan way inatnah nappuhi?”
Mu inyal'alladan nangit'u' an inaliday, “Ipilanham!”
15 Ya inunud Pilate nan pohdon din tatagu, at imbo'tanah Barabbas. Mu
hi Jesus di impahaplatna, ya ene'kodna Hiyah nan tindalun mangilanhah
nan krus.

Hay Nunlayalayahan nan Tindalun Jesus
(Mat. 27:27-31; Jn. 19:1-5)

16 Enekak din tindaluh Jesus ta inyuydah nan gettaw di abung nan
gobelnadol an ma'alih Praetorium, ya inamungda din udumnan tindalun
ibbada.
17 Ya innalday gina'un umat hi gina'un di ali an mumbolah ya magayad ta
impilubungdan Hiya, ya inapidda din pagal ta pinali'uda ya impihu'lubdah
uluna.
18 Ya linayalayahandah Jesus ti inapngada Hiya an ay ali an inaliday,
“Matubayan'a an Alin di Hudyu!”
19 Ya hinaplatday ulunah bilau, ya nuntukpaanday odolna, ya nunhippi-
dah inayungana ta tanggatanggaanda Hiya.
20 Ya unat goh nalpah an linayalayahanda Hiya ya inaanda din magayad
ya mumbolah an impilubungda, ya imbangngadda din gina'una tuwali. Ya
inyuyda Hiyan inlanhah nan krus.

Hay Nilanhaan Jesus hinan Krus
(Mat. 27:32-44; Lk. 23:26-43; Jn. 19:16-27)

21 Wada han lala'in iCyrene an hi aman da Alexander ay Rufus an hi Simon
di ngadana. Ya otog di dimmatngan Simon hinan babluy ya dinamuna da
Jesus, ya inlulud nan tindalun hiyan nangipapi'ug hidin ayiw an ilanhaan
Jesus.
22 Ya inyuydah Jesus hinan lutan ma'alih Golgotha an hay pohdonan ibaga
ya Tungal di Ulu.
23 Ya innalday bayah an na'udman hi mun'aklit an ngadanay myrrh ta
inumona ay ya olom ya manghan di elanah munha'it, mu agguy penhod
Jesus, at agguyna ininum.
24 Ya inlanhada Hiyah nan krus. Ya imbibinnunutda ta han napto' hi alan
di hinohhan didah din lubungna.
25 Ya nahoyang di algaw‡ di nangilanhaandan Hiyah nan krus.
26 Ya waday inhinadah tangad di ulunan nitudo' an hiyah ne diklamudan
Hiyan inalinay, “Hiyah te alin di Hudyu.”
27 Ya wada goh di duwan mangak'akaw§ an ni'lanhadan Hiya, ya inhina-
day ohah immapit hi agwan Jesus, ya hinan iggidnay oha.
28 Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin impitudo' Apo Dios hidin
penghanan inalinay,

“Imbilangda Hiyah niddum hinan adi mangngol.”*

29 Ya piniwipiwitan din tatagun nalunaluh hi Jesus, ya pinadngolanda goh
Hiyan inaliday, “Goh din inalim an pumpa"im nan Timplu ya un tuluy algaw
ya lempahmun iyamma?
30 Goh ta adim anon di odolmuh nan nilanhaam ta baliwam di odolmu?”

---

‡ **15:25** Hiyah ne alas nuebe (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas). § **15:27** Hinan uldin di iRome ya adi umday bahol di mangakaw ta mipapatoy, at mid mapto' ya na'udman nan baholda ti pimmatoyda nin. * **15:28** Isa. 53:12. Heten verse ya mi'id hinan udum an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

31 Ya umat goh hinay namiluh din a'ap'apun di papadi ya din
muntudtuduh nan Uldin ti inaliday, “Binaliwanay udumnah tatagu, mu
mi'id olognan mamaliw hi odolna!
32 Dan tuwali Hiyay ali tu'un i'Israel? Adya lumahun ad ugwan hinan
nilanhaana at kulugon tu'un Hiyay Ali tu'un Pento' Apo Dios!” Ya ta"on un
din duwan adi mangngol an ni'lanhan Hiya ya umat goh hinay nangalida ti
pinihulda Hiya.

Hay Aat di Natayan Jesus
(Mat. 27:45-56; Lk. 23:44-49; Jn. 19:28-37)

33 Wan nuntonga din algaw† ya hemmelong an amin tun lutah tuluy olas.
34 Unat goh napuyaw‡ ya enlot Jesus an nuntu'u' an inalinay, “Eloi, Eloi,
lama sabachthani?” ya hay pohdonan ibaga ya, “He"an Dios'un dayawo',
anaad ta ingnganuya'?”
35 Ya hanan tatagun timmata'dog an neheggon an nangngol ya inaliday,
“Gadya an ayaganah Elijah§ ta baliwana Hiya!”
36 Ya intagtag din ohan lala'in immuy nangngal hidin itang an natpih
lo'ob, ya inhiitnay limminun bayah, ya impa'awna ta ipahihipnan Jesus, at
indawdawnah timidna, ya inalinay, “Tigon tu'u akkay hi un umalih Elijah
an mamadang ay Hiya ta lumahun hinan krus!”
37 Ya enlot Jesus an nuntu'u', ya natoy.
38 Ya unat goh natoy ya nedehhan an nahekhek din kultinan nan Timplun
Apo Dios an nete"ah dih nan nitayunana ta enggah un dimma'puh.
39 Ya din kapitan di tindalun timma'dog hinan hinagang Jesus ya dengn-
golnay numbugawan Jesus ya nan na'na'at hi natayana, ya inalinay, “Im-
mannung an Hiyay Imbaluy Apo Dios!”
40 Ya wah diday binabain nibataan an mannig hi atayan Jesus, ya hay
ngadan di udumnan dida ya hi Mary an iMagdala, ya hi Mary an hi inan
da Joses ay Jacob* an unga, ya hi Salome.
41 Didanay binabaih ninitnud ay Jesus hinan inaya'ayanad Galilee, ya
diday namadabadang ay Hiyah nan mahapulna. Ya wadada goh hidi
din udumnan binabain do'ol an ninitnud goh ay Hiyah din immayanad
Jerusalem.

Hay Nilubu'an Jesus
(Mat. 27:57-61; Lk. 23:50-56; Jn. 19:38-42)

42 Henen Alemana ya alyonday Daan ti nan mabiggat ya ngilin an Habadu.
Ya heden napuyaw
43 ya immuy ay Pilate hi Joseph an i'Aramathea an mangibaga ta umuyna
alan din odol Jesus. (Ya henen lala'i ya ohah nan a'ap'apun di Hudyu
an Konsehal, ya e'gonan di tatagu. Ya hiyay ohah nan munhohhood hi
Pumpapto'an Apo Dios.)
44 Ya manoh'ah Pilate hi nangngolanah un natoy hi Jesus, at inayagana
din kapitan di tindalu ta hamadonah un immannung an natoy.
45 Ya unat goh dengngol Pilate hinan kapitan di tindalu an immannung
an natoy hi Jesus at inabulutnay pangngalan Joseph hidin odol Jesus.

---

† **15:33** Hiyah ne alas dose (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas). ‡ **15:34** Hiyah ne alas tres (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas). § **15:35** Gagangaynah nan Hudyuh unda mumpabadang ay Elijah hi un way nidugah an problemada ti kulugonda an hi Elijah di manalimun hinan munligat. * **15:40** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

46 At limma'uh Joseph hi mumpaha' an mapmaphod an lo'ob, ya immuyna
enhop ta teneplagana, ya immuyna inlubu' hinan gungit an nagungatan. Ya
inulina nan ongol an batu ta hiyay intanglibnah din lubu'.
47 Ya wah di goh da Mary an iMagdala ya hi Mary an hi inan Joses, ya
tinnigday nilubu'an Jesus.

16

*Hay Na'na'at hidin Ma'alih Ister an Dumingguh din Hopap di Simana Santa**

Hay Numbihhitah nan Lubu' Jesus
(Mat. 28:1-10; Lk. 24:1-12; Jn. 20:1-18)

1 Heden nahdom an Habadu an nalpahan di ngilin ya immuy da Mary an
iMagdala ya hi Mary an hi inan da Jacob† ay Salome an ngimminah lanan
milanah odol di natoy ta umuyda lanaon di odol Jesus.
2 Ya unat goh nabiggat an hopap di algaw de han Dumingguh nan
helhelong ya immuyda tinnig din odol Jesus.
3 Ya hidin pundaldallananda ya inaliday, “Hay mangulin nin ta'wah din
tanglib di lubu'?”
4 Ya manu ay inalidah ne ti ongol ahan din tanglib an batu.
Mu unat goh immatamda ya tinnigdan nipapangngel din tanglib.
5 Ya nahanigupda, ya tinnigda han ungan lala'in anghel an inumbun
hi immapit di agwanda, ya mumpaha' an adu"oy di inlubungna, ya
ma'atta'otda.
6 Mu inalinan diday, “Adi ayu tuma'ot ti inila' an hi Jesus an iNazareth
an din nilanhay pohdonyun tigon. Mu mi'id hitu ti namahuan! Ma ayu ta
tigonyu tun nipali'uhana.
7 At un ayuat umuy ta ipa'innilayuh din intudtuduwana, ya namama ahan
ay Peter: Mahhun hi Jesus an umuy hinan Provinciad Galilee, ya hidiy
panniganyun Hiya an hiyah ne din inalinan da'yu.”
8 At pimmitawdah din lubu', ya nun'itagtagda ti wumogwogdah ta'otda.
Ya mi'id ah ohah nangulgudandan nen na'at ti nan timma'tanda.

Hay Nipattigan Jesus ay Mary an iMagdala‡
(Jn. 20:11-18)

9 Namahuan hi Jesus eden hopap di algaw den Dumingguh timmalanu.
Ya hay nahhun hi nipattigana ya hi Mary an iMagdala an din nunla'ahan
Jesus hidin pitun nun'appuhin lennawan neh'op ay hiya.
10 Ya immuy hi Mary an iMagdala an nangalih din tinnignah din in-
tudtuduwan Jesus an lumungdalungdaya ya lumugwalugwa.
11 Ya inulgudnan namahuan hi Jesus ya tinnigna Hiya. Mu agguyda
kinulug.

Hay Nangah'upan Jesus hinan Duwan Linala'i§
(Lk. 24:13-35)

12 Unat goh nalpah hana ya nipattig goh hi Jesus hinan duwan linala'in
i'ibbanan nundaldallanan hinan kalata an mid babluy, mu numbo'on di
tigawna.

---

* **16:** Na'at nin hidin Nisan/Abib 17 (Sunday), 30 A.D. hinan Simana Santa. † **16:1** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **16:8** Heten mehnod an verses ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. § **16:11** Bahaom nan footnote di verses 9-11 hi bagtuna ti hiyah ne goh di aat Mk. 16:12-13.

13 Ya unat goh numbangngadda ya inulgudda goh heden na'at hinan
i'ibbadan nangunud ay Jesus, mu agguyda goh kinulug.

*Hay Nipattigan Jesus hinan Intudtuduwana**
(Mat. 28:16-20; Lk. 24:36-49; Jn. 20:19-23)

14 Unat goh agguy nabayag ya nipattig hi Jesus hidin himpulu ta ohan
intudtuduwanah din nangananda. Ya inhingalna dida ti mi'id pangulugda,
ya agguyda kinulug din inulgud nan nannig ay Hiyah namahuana.
15 Ya inalina goh ay diday, “Umuy ayuh nan abablubabluy ta ulgudonyu
nan Tugun'uh an amin an tatagu.
16 Ya an amin nan mangulug ay Ha"in ta mumpabonyag ya mabaliwan.
Mu nan adi kumulug ya diday pangalyan Apo Dios hi unda nabaholan, at
ipiyuyna didah nan way ligat an munnononnong.
17 Ya hay pangimmatunan hinan kimmulug ya hinan abalinandan
munla'ah hi neh'op an dumalat di pangulugdan Ha"in, ya hinan abalinan-
dan mangihapit hinan hinnat'on an hapit an agguyda inadal,
18 ya wa ay ta odnanday ulog ya adi umalat, ya gulat ta inumonday bininu
ya mi'id ma'at ay dida, ya gulat ta dapoonda nan way dogohna ya umadaog.”

Hay Nipatuluwan Jesus ad Abuniyan†
(Lk. 24:50-53)

19 Unat goh nalpah an ni'hapit hi Jesus ay dida ya nipatulud abuniyan, ya
inumbun hinan appit di agwan Apo Dios.
20 Ya immuy din intudtuduwanah nan abablubabluy an mangul'ulgud
hinan Tuguna, ya binadangan Apu tu'u dida ti indatnay abalinandan
mangat hi umipanoh'a ta panginnilaan un makulug di itudtududa.

* **16:13** Bahaom nan footnote di verses 9-11 hi bagtuna ti hiyah ne goh di aat Mk. 16:14-18. † **16:18** Bahaom nan footnote di verses 9-11 hi bagtuna ti hiyah ne goh di aat Mk. 16:19-20.

Luke

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Dr. Luke.

Hay Nangitud'an Dr. Luke eten Liblu: (1) hi Theophilus (Lk. 1:3) ya (2) nan Hentil an iGreece.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hilaw.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 60 A.D. hi engganah 70 A.D., mu mid mapto' ya hidin 60 A.D.

Hay Aat Ten Liblu: hidin penghana ya nalammung nan Liblu an Luke ya nan Liblu an Acts ta na'ohhan liblu.

Hay Teman ten Liblu: hi Jesus ya tagu.

Hay Outline ten Liblu:

Hay TUTULANG nan tagun hi Jesus (1:1-80)
Hay NITUNGAWAN nan tagun hi Jesus (2:1-38)
Hay A'UNG'UNGNGAN nan tagun hi Jesus (2:39-50)
Hay A'UNGAN nan tagun hi Jesus (2:51-52)
Hay NANGIPA'INNILAH aat nan tagun hi Jesus (3:1-22)
Hay NAPATADAN nan tagun hi Jesus (3:23-38)
Hay NAPTANGAN nan tagun hi Jesus (4:1-13)
Hay NUNTAMUAN nan tagun hi Jesus (4:14—21:38)
Hay NATAYAN nan tagun hi Jesus (22:1—23:49)
Hay NILUBU'AN nan tagun hi Jesus (23:50-56)
Hay NAMAHUAN nan tagun hi Jesus (24:1-12)
Hay NIPATTIGAN nan tagun hi Jesus (24:13-49)
Hay NIPATULUWAN nan tagun hi Jesus (24:50-53).

Hay Nuntud'an Luke ay Theophilus
(Ac. 1:1)

1 Do'olday nangitudo' an nangulgud hidin na'ana'at hi awadan tu'u.
2 Ya din numpannig hi na'ana'at hidin nete"an ten ma'ulgud ta nangamung di angunuhna an nan muntudtuduh nan Maphod an Ulgud ya imbabbaagday aatnan da'mi, at hiyanay intudo' din do'ol an tatagu.
3 Ya inhamhamad'un nanamad ta ininnila' di aat den na'ulgud an nan na'ana'at hidin te"ana ta nangamung di angunuhna, at ten intudo"u ta idat'un he"a, Apu Theophilus,*
4 ta way atom an mangihamad an manginnilan nen nitudun he"a.

Hay Aat di A'ung'ungngan da John an Mumbonyag ay Jesus

Hay Nangibaagan nan Anghel hi Nitungawan John

5 Din atagun Herod† an alih nan Provinciad Judea ya wada han padin Hudyun gun munluwalun Apo Dios an hi Zechariah‡ di ngadana, ya Abijah§

---

* **1:3** Hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *nan mamhod ay Apo Dios.* Mid mapto' ya hi Theophilus ya adangyan an ligwan Dr. Luke, ya intulagnan Luke ta hiyay mumbayad hinan a'amman ten Liblu an Luke ya nan mehnod an Liblu an Acts an intudo' Dr. Luke (Ac. 1:1) ti hay ugalidah din penghanah un way mumpa'amma ya nan nuntudo' hi liblu ya intud'ana hiya ta mattig di a'e'gonanah nan mumbaha, ya ta way atona goh an munyaman hinan ongol an ibadangna. † **1:5** Hay nun'alian Herod an Nidugah ya hidin 37-4 B.C. ‡ **1:5** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios ya adina al'aliwan.* § **1:5** Hay pohdonan ibaga ya *hi Jehovah di hi Apo Dios an hi Ama.*

di ngadan den himpampun an papadin niddumana.* Ya hay ngadan
ahawana ya hi Elizabeth,† ya hiya goh di ohan holag Aaron an ommodnah
din penghana.
6 Ya nahamad di ugalidan himbaluy ti inunuddan amin di Tugun Apo
Dios, ya agguyda imbahbahhaw nan Uldina.
7 Ya nala'aydan duwa, mu mid imbaluyda ti bahig hi Elizabeth.
8 Ya wada han ohan algaw‡ ya gopong di ohah nan himpampun hinan
nidduman Zechariah an padin an munluwalun Apo Dios.
9 Ya binunutda ti hiyah ne ugalin di papadih panginnilaandah hum-
gop hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ta iyapuyna nan umahu' an
mapmaphod di hunghungna, ya hi Zechariah di nangu'nuh.
10 Ya himmigup, ya wadah nan gettaw an amin di tatagun munluwalun
Apo Dios ti heden punluwaluanda ya hiyay gopong nan padin mangiyapuy
hinan incense.
11 Ya tinnig Zechariah han anghel Apu tu'un timma'dog hinan immapit di
agwan hinan pangiyapuyandah nan incense,
12 at immogyat hi Zechariah, ya ma'atta'ot.
13 Ya inalin din anghel ay hiyay, “Zechariah, adi'a tuma'ot ti dengngol Apo
Dios din nunluwaluam ay Hiya, at munhabi han ahawam an hi Elizabeth,
at mitungaw, ya lala'i. Ya ipingadanyuh John.§
14 Ya mun'am'amlong ayu ahan, ya iyamlan goh di do'ol an tataguy
itungawana
15 ti pumbagtuon Apu tu'u hiya. At mahapul an adina inumon di bayah
ya nan udumnan bumutong ti miyodol han Na'abuniyanan an Lennawa ay
hiyan mete"ah itungawana.
16 Ya al'alu'ona nan do'ol an tatagun i'Israel an Hudyu ta bangngadonda
nan Tugun Apo Dios an Apuda.
17 Ya hiyay baalon Apo Dios hinan tatagu, ya miyodol ay hiya nan
lennawan niyodol ay Elijah, at umat goh ay Elijah an umabak nan atona.*
Ya al'alu'onay linala'i ta hukatanday nomnomda ta halimunanday imba-
baluyda, ya al'alu'ona goh di adi umunud ta unudonda goh di aton nan
nahamad di ugalina, ya itudtuduwana nan tatagu ta midadaandah umalian
Apu tu'u.”
18 Mu nunduwaduwah Zechariah, at inalinah nan anghel di, “Hay pangin-
nilaa' hi un nahamad hete ti te an nala'aya', ya han ahawa' ya na'in'inna?”
19 Ya tembal din anghel an inalinay, “Ha"in hi Gabriel an ohah nan
apun di baal Apo Dios, ya hennaga' ta mi'hapita' ay he"a ta ulgudo' heten
mapmaphod an ulgud.
20 Mu matumum'a ta adi'a humhummapit ta nangamung un madatngan
heden algaw an umannungan ten inali' ti agguymu kinulug nan inali'.”
21 Ya manoh'a din tatagun mamannod ay Zechariah hinan gettaw ti
naladaw hiyan pimmitaw hinan Me'gonan an Kuwaltuh nan Timplun Apo
Dios.
22 Ya unat goh pimmitaw ya natumum, at agguy himmaphapit. Ya
iniladan waday tinnignah lennawah nan Timplun Apo Dios. Ya timma'dog,
ya lempongnah ngamaynan himmapit ti natumum.

---

* **1:5** Hidin amatagun din Alin hi David ya numpapto' hinan duwampulu ta opat di pampun ta muntamudah nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya hi Abijah di ngadan nan ohan padin numpapto' hinan ohan himpampun, hiyaat un nan holagna ya niyunnudan hinan ngadanan didan himpampun (Neh. 12:17; I Chron. 24:10). † **1:5** Hay pohdonan ibaga ya *hi Apo Dios di ngadan hi ihapita'*. ‡ **1:8** Mid mapto' ya na'at hidin 7-6 B.C. § **1:13** Hay pohdonan ibaga ya *adaw an indat Apo Dios*. * **1:17** Mal. 4:5-6.

23 Ya unat goh nalpah heden numpadiana ya immanamut hi abungda.
24 Ya agguy nadnoy ya nunhabi han ahawanan hi Elizabeth, ya nilulu'u'
ta engganay un nunlemah bulan.
25 Ya himmapit hi Elizabeth an inalinay, “Hiyah te gutudnah namadangan
Apu tu'un ha"in ta adia' hiwihiwitan hinan tatagu!”

Hay Nangibaagan nan Anghel hi Nitungawan Jesus

26 Hidin miyonom an bulan hi nunhabian Elizabeth ya hennag Apo Dios
nan anghel an hi Gabriel† hinan ohan babluy hinan Provinciad Galilee an
Nazareth‡ di ngadana
27 ta mi'hapit hinan balahang an mid ah nangelo' ay hiya ti velhen hiya.
Mu ne'yenghah nan lala'in hi Joseph§ an holag David* hidin nahup. Ya hi
Mary† di ngadan de han balahang.
28 Ya hinumgop han anghel hi wadana, ya inalinan hiyay, “Immalia', ya
hay maphod ya malenggop'a! Hadyo'on da'an Apu tu'u ti he"ay pento'nah
pangatanah maphod!”
29 Mu unat goh tinnigna han anghel ya immogyat hinan inalina, at
ninomnomnay pohdon an alyon den inalina.
30 Ya inalin nan anghel ay hiyay, “Adi'a tuma'ot, Mary, ti hadyo'on da'an
Apo Dios!
31 At munhabi'a, ya mitungaw, at lala'i, ya ipingadanmuh Jesus.‡
32 Ya nabagbagtu Hiya, at alyonday Hiyay Imbaluy Apo Dios an
na'abbagbagtu, ya Hiyay ihukat Apu tu'un hi Apo Dios ay apunah din
penghanan hi David an mumpapto'
33 ta Hiyay Alin di i'Israel an Hudyu, ya mid pogpog di pumpapto'ana.”
34 Ya inalin Mary di, “Oo, mu hay ato' an munhabih un mid ahawa'?”
35 Ya tembal nan anghel an inalinay, “Umalin he"a han Na'abuniyanan
an Lennawa, ya waday aton Apo Dios an na'abbagbagtun he"a ti do'ol di
abalinana. At hiyaat un ma'alih Imbaluy Apo Dios heden ung'ungngan
napilin mitungaw.
36 Ya nunhabi goh han tulangmun hi Elizabeth an na'in'inna, ya lala'iy
itungawna. Ya alyon di tataguy un bahig, mu miyonom hi bulanad ugwan.
37 Ti an amin di pohdon Apo Dios ya abalinanan aton.”
38 Ya inalin Mary di, “Malgom di pohdon Apu tu'u ya ato', at ta"on hi un
ma'at henen alyom.” Ya tinaynan nan anghel hiya.

Hay Numbihhitaan Mary ay Elizabeth

39 Nundapuh hi Mary an immuy hinan Provinciad Judea hinan babluy an
madinuntug
40 ta immuy hi abung da Zechariah. Ya hinumgop, ya inalinan Elizabeth
di, “Immalia', aunti'!”
41 Ya unat goh dengngol Elizabeth henen inalin Mary ya nun'iku'iku
din ung'ungngah putuna. Ya niyodol ay Elizabeth han Na'abuniyanan an
Lennawa,
42 ya inalinay, “He"ay pento' Apo Dios hi pangatanah maphod ya un nan
udum an abinabinabai, ya nan ung'ungngan inhabim di pento'na goh hi
pangatanah maphod!

---

† **1:26** Hay pohdonan ibaga ya *nan lala'in baal Apo Dios.* ‡ **1:26** Hay pohdonan ibaga ya *hapang* (Isa. 11:1; Mat. 2:23). § **1:27** Hay pohdonan ibaga ya *olom ni' ya udman Apo Dios.* * **1:27** Hay pohdonan ibaga ya *waday namhod ay hiya.* † **1:27** Unu *Miriam* hinan Hapit di Hudyu. Agguy tu'u inilay pohdon nan ngadanan ibaga. ‡ **1:31** Hay pohdonan ibaga ya *bumaliw* (Mat. 1:21).

43 Goh ta umali'an mumbihhitan ha"in an na'ampan tagu ti he"ah inan di
Apu tu'u?
44 Ti unat goh dengngol'uh nen hinapitmu ya nun'iku'iku han
ung'ungngah putu' ti mun'am'amlong!
45 Ya mipadenol'a ti kulugom an mipa'annung di inalin Apu tu'un he"a!”

Hay Nanapitan Mary hi Anabagtun Apu Tu'u
(I Sam. 2:1-10)

46 Inalin Mary di,
“Hapito' di anabagtun Apu tu'u,
47 ya mun'am'amlonga' ay Apo Dios an mamaliw ay ha"in
48 ti ha"in an un'unnud an amin hinan pohdona ya na'ampaa',
mu ta"on damdama ya ninonomnoma' ay Hiya!
Hapitona' hinan tatagud ugwan ta nangamung an alyonday impade-
nola'
49 ti do'ol di inat Apu tu'un ha"in an dumalat nan a'ongol di abalinana!
Ti Hiya ya na'ahhamad di ugalina,
50 ya igohgohana nan mange'gon ay Hiya ta nangamung.
51 Ya an amin di ato'atona ya hiyay pangimmatunan hi a'ongol di abalinana,
at nun'iwa'atna nan mumpahpahiyan tagu.
52 Ya amehonay udumnah nan nabagbagtun mumpapto'
ta nan na'ampay impabagtuna.
53 Ya binhugnay munhinaang hinan maphod an ma'an,
mu pinakaknay udumnah nan adangyan,
at diday mid onona.
54 Ya binadangana nan i'Israel an Hudyun baalna
ti hiyah ne intulagnah din a'apu tu'uh penghanah atona.
55 At ninonomnomna an igohgohan da Abraham
ya nan a'ap'apuna ta nangamung!”
56 Mid mapto' ya tuluy bulan di nihinan Mary hi abung da Elizabeth ya
un mumbangngad hi abungda.

Hay Nitungawan John an Mumbonyag

57 Nagtud di puntungawan Elizabeth. Ya unat goh nuntungaw ya lala'i.
58 Ya dengngol nan heneggona ya nan tutulangnah ne han pangimmatu-
nan di a'ongol di homo' Apu tu'un hiya, at ma"am'amlongdan amin.
59 Ya din awalun di algaw den pa'ittungaw ya inyuyda impakugit. Ya
inaliday ipingadanday ngadan amanan hi Zechariah,
60 mu inalin inanay, “Bo'on! Ti hi John di ipingadan tu'u.”
61 Ya inaliday, “Oo, mu mid ah mungngadan ay da'yun nen himpangapu!”
62 Ya lempongdan amanan inaliday, “Hay pohdom hi ingadana?”
63 Ya lempong Zechariah an inalinay, “Iyaliyu nan tablah pangitud'a'.” Ya
intudo'nay, “Hi John di ngadana.” Ya manoh'ada!
64 Ya himbumagga ya na'aan din natumumana, ya himmapit mahkay, ya
hinapitnay amaphodan Apo Dios.
65 Ya immogyat an amin nan heneggonda, ya inulguddah den na'at an
amin hinan abablubabluy ad Judea hinan madinuntug an babluy.
66 Ya ninomnom nan nangngol di aatna, at inaliday, “Hay umatan nin te
han ung'ungngah awnih un umilog? Ti ten wan hiyah Apu tu'un mamadang
ay hiya!”

Hay Inulgud Zechariah

67 Niyodol ay aman John an hi Zechariah nan Na'abuniyanan an Lennawa,
ya inalinay,
68 "Hi Apo Dios an hapiton di tataguy amaphodana ya Hiyay Apun di i'Israel
an Hudyu
ti immalih nan taguna ta baliwana dida!
69 Ya hennagnan ditu'u han Mamaliw an umameh di pangatna,
ya hi David an baal Apo Dios di ad holag ay Hiya.
70 Ti hiyah ne inalinah din penghana
ti intudunah din do'ol an nahamad an propetan pinilina ta inaliday,
71 Baliwan ditu'uh nan way bumuhul ay ditu'u,
ya an amin di mamohol ay ditu'u.
72 Ya nomnomonah den intulagna
ti inalinay igohgohana nan a'apu tu'u.
73-74 Ya inhamadnay tulagnan Abraham an apu tu'u ti inalinay,
Makulug an baliwan ditu'uh nan bumuhul ay ditu'u
ta adi tu'u tuma'ot hi un tu'u Hiya itamuan.
75 Ya tigonay aat tu'un un'unnud ay Hiya
ta nahamad di ugali tu'u,
at middum ay ditu'u ta nangamung di pogpog di ataguan.
76 Ya he"an imbaluy'u ya alyonday he"ay propetan di na'abbagbagtuh nan
tatagu,
ya mangun'unna'a ya un hi Apu tu'u ta denom di tatagu,
77 ya ipa'innilam hi unna baliwan dida
ti aliwanay baholda.
78 Ya ongol di homo' Apo Dios an dayawon tu'u,
ya nan ay potang ya na'uy an benangan ditu'u
79 ti nan potang ya amehonay helong ya nan lidum,
ya umat goh ay Hiyan amehonay bahol di tatagu ya nan
a'ubahanda,
ya andongonay aton tu'u ta mi'id al'alin ditu'u."
80 Ya gun umel'ellog heden ung'ungnga, ya gun pumhod di idadaananah
nan tamuna. Ya immuy nunhituh din mapulun ta nangamung di gopong-
nah umayanah nan i'Israel.

2

*Hay Nitungawan Jesus**
(Mat. 1:18-25)

1 Hede han nundedehhanan den na'at ya impiyuy han Alin hi Augustus†
han uldin ta an amin di tataguh nan himpapangilih numpapto'an di iRome
ya itudo' nan gubilnuy ngadanda.
2 Ya heden hopapnah numpatud'an di tataguh ngadanda ya hi Quirinius‡
di Gobelnadol ad Syria.
3 At way ohaan immuy hi babluy nan ad holag ay hiya ta ipitudo'nay
ngadana.
4 At ni'yuy hi Joseph an immuy hinan Provinciad Judea an nalpud
Nazareth an babluy hinan Provinciad Galilee ta ipitudo'nay ngadanah nan

* **2:** Mid mapto' ya na'at hidin 5 unu 6 B.C. † **2:1** Hay nun'aliana ya hidin 31 B.C. hi engganah din 14 A.D. ‡ **2:2** Numpidwa hiyan nunggobelnadol ad Syria, ya impidwanan impa'uyap nan tatagu: (1) hidin 6-4 B.C. (Lk. 2:2), ya (2) hidin 6-9 A.D. (Ac. 5:37).

babluy an nitungawan David an ad Bethlehem.§ At hidiy immayana ti hiyay
ohah nan holag David.
5 Ya ni'yuy hi Mary an enghanan hiya, mu nunhabi.
6 At heden wadandah di ya hiyay gutudnah puntungawana.
7 Ya nuntungaw, ya lala'in pangpangulluh imbaluyna. Ya inulhanah
numbino'ob'on an lo'ob, ya impalo'nah nan balunglung an ittuwan di holo'
ti mi'id abung hi umiyananda.

Hay Nannigan nan Mumpumpahtul ay Jesus

8 Hidih nan babluy an neheggon ad Bethlehem ya wadaday mumpumpah-
tul an iyad'adugday kalniludah nan pahtu eden ohan nahdom.
9 Ya himbumagga ya nipattig han anghel Apo Dios ay dida, ya impapatal
nan benang Apu tu'u nan wadanda. At ma'atta'otda,
10 mu inalin han anghel ay diday, “Adi ayu tuma'ot! Ti immalia' an
mangipa'innilan da'yu han maphod an ulgud an umipa'amlong an amin
hinan tatagu!
11 Ti hidih nan babluy an nitungawan David ya nitungaw ad ugwan han
Mamaliw ay da'yun hi Kristun Apuyu!
12 Ya hay panginnilaanyuh un Hiya ya na'ulhan hi numbino'ob'on an lo'ob,
ya nipalo' hinan balunglung.”
13 Ya himbumagga ya do'olday nabannuhu' hi nalpud abuniyan, ya
niddumdah nan anghel, ya hinapitday amaphodan Apo Dios an inaliday,
14 “Nabagbagtuh Apo Dios ad abuniyan an ata'nang ahan!
Ya mid al'alih nan tataguh tun lutan wagahan Apo Dios!”
15 Ya nun'akak din a'anghel an numbangngaddad abuniyan. Ya nun-
hahapit din mumpumpahtul an inaliday, “Umuy tu'ud Bethlehem ta tigon
tu'uy aat den impa'innilan Apu tu'u!”
16 At nunnaudondan immuy, ya inah'upanda da Mary ay Joseph, ya han
pa'ittungaw an nipalo' hinan balunglung.
17 Ya unat goh tinnigda Hiya ya inulguddah nan tataguy inalin din anghel
an hay aat den tinnigdan pa'ittungaw.
18 Ya manoh'a hadi nan nangngol hinan inulgud nan mumpumpahtul hi
kalnilu.
19 Mu hi Mary ya agguyna inaliwan hanan na'at ti gunna nomnomon di
aatna.
20 Ya numbangngad nan mumpumpahtul hinan numpahtulanda, ya
hinapitday anabagbagtun Apo Dios ti maphod heden dengngolda ya nan
tinnigda, ya nepto' heden inulgud di anghel ay dida.

Hay Nungngadanandan Jesus

21 Hidin awalun di algaw den ung'ungnga ya impakugitda, ya ingngadan-
dah Jesus* ti hiyah de inalin din anghel ya un mihabi.

Hay Nangiyayandan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem

22 Unat goh nagtud heden algaw an pange'nongandah numpungpungan
Mary hi nilu'u'ana an intudun nan Uldin Apo Dios an indatnan Moses ya
inyuy da Joseph ay Mary hi Jesus ad Jerusalem ta indawatdan Apu tu'u.
23 Ti hay inyuldin Apu tu'u ya inalinay,
“An amin nan linala'in pangpangullu
ya midawat ta baal Apu tu'u.”†

---

§ **2:4** Hay pohdonan ibaga ya *babluy hi awadan nan ma'an*. * **2:21** Hay pohdonan ibaga ya *bumaliw* (Mat. 1:21). † **2:23** Ex. 13:2, 12.

24 Ya immuyda goh an empe'nong di ohay palis hi balug unu kalapati ti
hiyah ne niyuldin an epe'nongda.‡
25 Ya wah did Jerusalem han lala'in mungngadan hi Simeon.§ Ya nahamad
di ugalina ti inunudnan amin di Uldin Apo Dios, ya hehennodnay pamali-
wan Apo Dios ay didan i'Israel, ya niyo'odol ay hiya nan Na'abuniyanan an
Lennawa.
26 Ya inalin den Lennawan hiyay, “Adi'a matoy ta engganay unmu tigon
han Alin Pento' Apu tu'u.”
27 Ya heden algaw ya impanomnom nan Na'abuniyanan an Lennawan
Simeon ta umuy hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. Ya enehgop nan
o'ommod Jesus Hiyah nan Timplu ta atondah den Uldin din a'apuda,
28 ya inawal Simeon Hiya, ya hinapitnay amaphodan Apo Dios an inalinay,
29 “Apu, ta"on unna' matoy an baalmu mu umanlaa'
ti ten nipa'annung din intulagmun ha"in
30 ti ten tinnig'uh tun mata' heten Bumaliw
31 an denenanmu ta ipa'innilam an amin hinan tataguh tun luta.
32 Umat hinan dilag an mangipa'innilah nan Nahamad an Tugunmuh nan
Hentil,
ya Hiyay mangipabagtuh nan tatagum an i'Israel.”*
33 Ya manoh'a nan o'ommod den ung'ungngah nan inalin Simeon hi aatna.
34 Ya inalin Simeon ay diday, “Iyadaog da'yun Apo Dios!” Ya inalina goh
ay inanan hi Mary di, “Dumalat heten ung'ungnga ya do'ol di mamoltah
nan i'Israel, mu nan udumnan dida ya mabaliwanda. Ya hay aatnay
pangimmatunanda, mu ta"on ya pahalon di udumna Hiya,
35 at mipattig di aat nan nomnomnomonda. At munha'it di punnomno-
mam hinan ma'at eten imbaluymu an paddungnay matli' hi natulidan an
hanggap nan puhum.”
36 Ya wada goh hidi han propetan babai an hay ngadana ya hi Anna†
an hina' Phanuel, ya hi Asher di ad holag ay hiyah din penghana. Ya
din a'ungan Anna ya nangahawa, mu un pituy tawon di nun'addumandan
himbaluy, ya natoy nan ahawana,
37 at nabalu hiya. Ya ta"on un ahan hiya na'in'inna ti nawalu ta han opat di
tawona mu agguy naknakkak hinan Timplun Apo Dios ta nundayaw ay Apo
Dios hi a'alga'algaw ya amahdomahdom, ya gun munlangdu ya munluwalu.
38 Ya din wadan da Joseph an hina"amah di ya immuy hi Anna hi
wadanda, ya nunluwalun mundenol ay Apo Dios, ya inulgudna goh di aat
den ung'ungngah nan tatagun mamannod hi pamaliwan Apo Dios ay didad
Jerusalem.

Hay Numbangngadan da Jesus ad Nazareth

39 Unat goh lempah da Joseph an inat an amin din intudun di Uldin
Apu tu'uh atonda ya numbangngaddah nan babluydad Nazareth hinan
Provinciad Galilee.
40 Ya immilog heden ung'ungnga, ya mabi'ah di odolna, ya manginnilan
tagu, ya inyadaog Apo Dios Hiya.

Hay Nangah'upan nan O'ommod Jesus ay Hiyah nan Timplun Apo Dios‡

‡ **2:24** Lev. 12:8. Mattig an nawotwot da Joseph ay Mary ti un anggay di ohay palis hi balug unu kalapatiy ene'nongda ti nan tagun way abalinana ya iddumda nan uyaw an kalnilu (Lev. 12:6-7).
§ **2:25** Hay pohdonan ibaga ya *waday nangngol hi luwalu'*. * **2:32** Isa. 42:6. † **2:36** Hay pohdonan ibaga ya *homo'* (ya heten ngadan ya nipaddung hinan ngadan an *Hannah*). ‡ **2:40** Mid mapto' ya na'at hidin 7 unu 8 A.D.

41 Atawotawon ya gun umuy nan o'ommod Jesus ad Jerusalem an mi'gotad
hi Punnomnomandah nan Namaliwan din Anghel Apo Dios hinan Tatagu.
42 Ya hidin himpulu ta duway tawon Jesus ya immuyda goh ne'egtad ti
hiyah ne ugalida.
43 Ya unat goh nalpah di gotad ya immanamutdah abungda, mu nataynan
han ungan hi Jesus hi ad Jerusalem, mu mid inilan nan o'ommodna
44 ti hay ninomnomda ya mid mapto' ya nitnud hinan tatagun ni'yuy ay
dida. At dimmaladalandan den ohay algaw ya unda ete"an manganap ay
Hiyah nan tutulangda ya nan ni'yibbada.
45 Mu adida pa"ah'up, at numbangngaddad Jerusalem ta anapondah di.
46 Ya naluh di tuluy algaw ya inah'upanda Hiyah nan Timplun Apo Dios
an ni'yibun hinan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu ta ing'ingaona dida,
ya binagabagana goh dida.
47 Ya manoh'adan nangngol ay Hiya ti nanginnila, at nuntobalna nan
ibagadan Hiya.
48 Ya unat goh tinnig nan o'ommodna ya manoh'ada, ya inalin inanan
Hiyay, “La'ay, goh ta inatmuh ten da'mi? Ti nunheglay punnomnomanmin
amam hi panganapanmin He"a!”
49 Ya inalinay, “Goh ta ana'anapona'? Undan agguyyu inilan wah tua'
hinan Abung Ama?”
50 Mu agguyda inilay pohdon an alyon nen inalina.
51 Ya ni'bangngad ay didad Nazareth, ya un'unnud ay dida. Ya agguy
inal'alliwan inanah den na'na'at.
52 Ya gun umilog hi Jesus, ya gun ma'udman di inilana, ya gun miyal'allay
pamhod Apo Dios ya nan tatagun Hiya.

3

Hay Nuntudtuduwan John an Mumbonyag
(Mat. 3:1-12; Mk. 1:1-8; 6:14-20; Jn. 1:15-28)

1 Hidin miyapulu ta leman tawon* hi numpapto'an nan Alin hi Tiberius
ad Rome ya heden tawon di nunggobelnadolan Pontius Pilate† hinan
Provinciad Judea, ya hi Herod an ma'alih Tetrarch‡ di numpapto' hinan
Provinciad Galilee. Ya nan aginan hi Philip an ma'alih Tetrarch§ goh di
numpapto' hinan Provinciad Iturea ya hinan Provinciad Trachonitis, ya hi
Lysanias* an ma'alih Tetrarch† di numpapto' hinan Provinciad Abilene.
2 Ya da Annas‡ ay Caiaphas§ di Nabagtun Padi eden gutud. Ya heden

* **3:1** Unu hidin 26 A.D. Ta"on un hidin 14 A.D. di nangete"an Tiberius an nun'alid Rome (ti hay nun'alianah di ya hidin 14-37 A.D.) mu hidin 11 A.D. di nangete"anan numpapto' hinan numbino'ob'on an provincia, at 11 + 15 = 26 A.D. † **3:1** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. ‡ **3:1** Hay nun'alian Herod Antipas ya hidin 4 B.C. hi engganah din 39 A.D. (bahaom nan footnote di Mat. 14:1 ta innilaom di udumnah aatna). § **3:1** Hay nun'alian Herod Philip I ya hidin 4 B.C. hi engganah din 39 A.D. * **3:1** Agguy tu'u inilay aat ten tagu, mu na'ah'upan nan ngadanah nan numbino'ob'on an batu. † **3:1** Nan ma'alih *tetrarch* ya impapto'day godwan di godwan (unu 1/4) di numpapto'an din Alin hi Herod an Nidugah an hiyay nun'alih din nitungawan Jesus. Ya gapu ta numbino'ob'on di tatagun mungngadan hi Herod an numpapto' hidi at niddum nan Tetrarch hinan ngadan nan udum ta madadawoh an ma'innilay aat nan Herod an hapitonda. ‡ **3:2** Hay nuntamuanah nan tamun di Nabagtun Padi ya hidin 6-15 A.D., ya manu ay na'aan ti hi Gratus an ohan upihyal di iRome di nangaan ay hiya ta nan imbaluynan hi Eleazar di nipallog ay hiyah din 15-18 A.D. Mu ta"on un na'aan hi Annas mu intuluy nan Hudyun nangipabagtun hiya damdama.
§ **3:2** Hay nuntamuanah nan tamun di Nabagtun Padi ya hidin 18-36 A.D. (bahaom nan footnote di Mat. 26:3 ta innilaom di udumnah aatna).

tawon ya wah nan mapulun an mid ah nunhituh John an imbaluy Zechariah, ya impa'innilan Apo Dios di Hapitnan hiya.

3 At immuyna lene'od an amin di abablubabluy an neheggon hinan Wang-
wang an Jordan. Ya nuntudtudun inalinay, “Pohdonyu ay an aliwan Apo
Dios di baholyu ya hay mahapul ya muntutuyu ayu, ya adiyu ipidpidwan
aton, at mabalin an bonyaga' da'yu.”

4 Ya heden inat John di nangipa'annung hidin intudo' nan propetan hi
Isaiah an inalinay,

“Waday mumbugaw an muntudtuduh nan mapulun an alyonay,
Ipaphodyuy owon Apu tu'u,
mu hay aatyuy mipaphod,
ya punlintigonyuy dalanona,
mu hay aatyuy malintig!

5 Tababonyun amin di nundi'ungana,
ya tu'lawanyun amin di buludna.
Ya andongonyu nan dalan an napiku,
ya pundodottalonyu nan dalan.

6 Ya an amin di tataguh tun luta
ya awniat tigonday pamaliw Apo Dios!”*

7 Ya do'ol di tatagun immuy ay John ta mumpabonyagda, mu inalinan
diday, “Ay paddungnay ha'u'u ayu ti hay ugaliyu ya nala'eng ayun mangat
hi nappuhi! Anaad ta umali ayuh tu? Undan alyonyuy un ayu mabonyagan
at mabaliwan ayuh nan agadyuhan di bumungtan Apo Dios?

8 Mu adi mabalin! Ti mahapul an atonyuy maphod ta hiyay pangimmatu-
nan hi unyu din'ug din ina'inatyun nappuhi! Alyonyu nin di mabaliwan ayu
ti ditu'uy holag Abraham. Mu bo'on heney abaliwan di tagu, at mahapul an
adiyu ehdol hi un ditu'uy holag Abraham. Ti gulat ta pohdon Apo Dios at
hatun batu ya pumbalinona ta diday holag Abraham ta mihukat ay da'yu!
At hay mamaliw mah ay da'yu?

9 Ay ayiw ayun madedennan di wahay hinan puuna ta adida ay bu-
mungah maphod at malngohda, ya mipa'wahdah nan apuy.”

10 Ya tembal din tatagun inaliday, “At hay atonmi mah?”

11 Ya tembal John an inalinay, “Nan tagun duway lubungna ya
impa'dawnay ohah nan mi'id lubungna, ya umat goh hinan waday onona
an ipa'dawna goh.”

12 Ya ni'yuy goh nan mun'amung hi buwit ta mi'bonyagda, ya inalidan
hiyay, “Apu, hay atonmi mah?”

13 Ya inalinan diday, “Adiyu pun'udman nan buwit an hengelonyu ta
ammuna nan mun'olog di alanyu.”

14 Ya inalin nan titindaluy, “Ya da'mi mah, hay atonmi kogoh?”

Ya inalinan diday, “Adiyu ta'ta'ton nan tatagu unu ilayahan didah nan
agguyda inat ta way atonyun mangngal hi pihhuda, ti un ayuat mundenol
hinan mun'olog an idatdan hilduyu.”

15 Ya na"adngolon nan tataguy inalina, at hay ninomnomdan amin ya
inaliday, “Mid mapto' ya hi John hi Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios!”

16 Mu tembal John an inalinan diday, “Bo'ona'! Ti hay pamonyag'u ya
danum, mu waday umalin nabagbagtu ya un ha"in an paddungnay adia'
umdah himbutna. Ya hay pamonyagnan da'yu ya nan Na'abuniyanan an
Lennawa ya han ay apuy.

* **3:6** Isa. 40:3-5.

17 Ya paddungnay ino'odnanay pallungan hi panaapnah nan nabayun
bogah ta nan bogah ya amungona ta iyalangna, ya ilubunay dugi ta adi
mabmabba!”
18 Ya numbino'ob'on di inulgu'ulgudnah nan Maphod an Ulgud ta pan-
gal'alu'nah nan tatagu.
19 Ya numbentanan Herod an ma'alih Tetrarch an mumpapto' hi Herodias
an ahawan han agina ti penlohna, ya wada goh di udumnah inatnan
nappuhi. At pinahal John nan inat Herod.
20 Mu inyal'allanan na'udman di baholna ti nan inatnan John ti
impibaludna hiya.

Hay Nabonyagan Jesus†
(Mat. 3:13-17; Mk. 1:9-11; Jn. 1:29-34)

21 Unat goh nabonyaganda nan do'ol an tatagu ya ni'bonyag goh hi Jesus.
Ya otog di punluwaluanan Apo Dios ya niluwat ad abuniyan,
22 ya nun'ohop nan Na'abuniyanan an Lennawan ay kalapati, ya
numpattu' ay Hiya. Ya wada han himmapit ad abuniyan an inalinay, “He"ay
Imbaluy'un pohpohdo', at pa'idyamlao' He"a.”

Hay Napatadan nan Ommod Jesus an hi Mary‡
(Mat. 1:1-17)

23 Hi Jesus ya tulumpuluy tawon nin di nangete"aanan nuntudtudu. Ya
hay inilan di tatagu ya Hiyay lala'in imbaluy Joseph an hina' Heli.
24 Hi Heli ya imbaluy Matthat an holag Levi,
ya hi Levi ya imbaluy Melki an holag Jannai,
ya hi Jannai ya imbaluy Joseph
25 an holag Mattathias,
ya hi Mattathias ya imbaluy Amos an holag Nahum,
ya hi Nahum ya imbaluy Esli an holag Naggai.
26 Ya hi Naggai ya imbaluy Maath an holag Mattathias,
ya hi Mattathias ya imbaluy Semein an holag Josek,
ya hi Josek ya imbaluy Joda
27 an imbaluy Joanan,
ya hi Joanan ya imbaluy Rhesa an holag Zerubbabel,
ya hi Zerubbabel ya imbaluy Shealtiel an holag Neri.
28 Ya hi Neri ya imbaluy Melki an holag Addi,
ya hi Addi ya imbaluy Cosam an holag Elmadam,
ya hi Elmadam ya imbaluy Er
29 an holag Joshua,
ya hi Joshua ya imbaluy Eliezer an holag Jorim,
ya hi Jorim ya imbaluy Matthat an holag Levi.
30 Ya hi Levi ya imbaluy Simeon an holag Judah,
ya hi Judah ya imbaluy Joseph an holag Jonam,
ya hi Jonam ya imbaluy Eliakim
31 an holag Melea,
ya hi Melea ya imbaluy Menna an holag Mattatha,

† **3:20** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud hi Nundadaanan Jesus.
‡ **3:22** Nan napatadan Joseph ya nitudo' hinan Mat. 1:1-17.

ya hi Mattatha ya imbaluy Nathan§ an holag David.
32 Ya hi David ya imbaluy Jesse an holag Obed,
ya hi Obed ya imbaluy Boaz an holag Salmon,
ya hi Salmon ya imbaluy Nahshon
33 an holag Amminadab,
ya hi Amminadab ya imbaluy Ram an holag Hezron,
ya hi Hezron ya imbaluy Perez an holag Judah.
34 Ya hi Judah ya imbaluy Jacob an holag Isaac,
ya hi Isaac ya imbaluy Abraham an holag Terah,
ya hi Terah ya imbaluy Nahor
35 an holag Serug,
ya hi Serug ya imbaluy Reu an holag Peleg,
ya hi Peleg ya imbaluy Eber an holag Shelah.
36 Ya hi Shelah ya imbaluy Cainan an holag Arphaxad,
ya hi Arphaxad ya imbaluy Shem an holag Noah,
ya hi Noah ya imbaluy Lamek
37 an holag Methuselah,
ya hi Methuselah ya imbaluy Enock an holag Jared,
ya hi Jared ya imbaluy Mahalaleel an holag Cainan.
38 Ya hi Cainan ya imbaluy Enos an holag Seth,
ya hi Seth ya imbaluy Adam,
ya hi Adam di limmun Apo Dios.

4

*Hay Nanapngatapngan nan Diyablun Jesus**
(Mat. 4:1-11; Mk. 1:12-13)

1 Niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan Jesus, at nakak hinan Wangwang an Jordan ti initnud nan Na'abuniyanan an Lennawa Hiya ta immuydah nan mapulun an mi'id taguh nunhitu.
2 Ya napat di algaw hi nihinanah di, at hidiy nanapngatapngan nan diyablun Hiya. Ya agguy nangnangngan ede han napat di algaw, at hiyaat un nunheglay hinaangna.
3 Ya inalin nan diyablun Hiyay, “Un ay He"ay Imbaluy Apo Dios ya alyom ay danen batu ta mumbalindah tinapay!”
4 Mu agguy inunud Jesus henen inalina, ya tembalnan inalinay, “Hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
Bo'on hay ma'an ya anggay di aptan hi itaguan di tagu.”†
5 Ya initnud nan diyablu Hiya ta nunti'iddah buludna, ya intadunan de, ya impa'amangnan amin di numbino'ob'on hi pumpapto'an hinan luta,
6 ya inalinay, “An amin hanan pumpapto'an an ma'amnawan ya idat'un He"a ta mipabagbagtu'a ti nidat ay ha"in, at okoda' hi pangidata'.

---

§ **3:31** Hi Mary an hi inan Jesus ya holag David an dimmalat nan imbaluynan hi *Nathan*, at nan dalan Jesus ya nalpuh nan dalan din Alin hi David. Mu nan ad holag ay Joseph ya oha goh an imbaluy David an hi *Solomon*, at waday biyang da Joseph ay Jesus an mun'alid Israel hi un agguy napogpog nan biyang nan Hudyun mun'alih di. Ya gapu ta na'idutan nan ohan holag Solomon an nan Alin hi Jehoiachin ta mid ah udumnah holagnan mun'ali ti ma'i'idutanda goh (Jer. 22:30) at mattig an adi mabalin ahan an mun'alih Jesus hinan tronon David ti ma'i'idutan goh Hiya ya nan dalana. Mu nala'eng hi Apo Dios, hiyaat un mahapul Jesus an velhen di hi inana ta nan *dalana* ya nalpun hiya, mu nan *biyangnan mun'ali* ya nalpun Joseph an hi amana. * **4:** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. † **4:4** Deut. 8:3.

7 Mu mahapul an dayawona' ay He"ah mahhun ya un'a mumpapto' an
amin ay dane."
8 Ya tembal Jesus an inalinay, "Adi' unudon henen inalim ti hay impitudo'
Apo Dios ya inalinay,
Hay mahapul ya Ha"in an Apuyun hi Apo Dios di dayawonyu ya anggay,
ya Ha"in ya anggay di itamuanyu.‡
Hiyah ne inalin Apo Dios, at Hiyay dayawo' ya anggay."
9 Ya inyuy nan diyabluh Jesus ad Jerusalem, ya impattu'nah nan
na'abbagbagtun tulid nan Timplun Apo Dios,§ ya inalinay, "Un ay He"ay
Imbaluy Apo Dios ya iyugpahmu at mi'id ma'at ay He"a.
10 Ti inalin di impitudo' Apo Dios di,
Mandalon Apo Dios nan a'anghelna ta diday manalimun ay He"a,
at halimunan da'a.*
11 Ya inalin goh Apo Dios di,
Ha'yuyuon da'a ta adi'a mihuplit
hinan batu an ta"on di hu'im."†
12 Ya tembal Jesus an inalinay, "Adi' unudon nan inalim ti paddungnay
un'u tapngan hi Apo Dios! Ti hay impitudo'na ya inalinay,
Adiyu tapngan hi Apuyun hi Apo Dios."‡
13 Ya unat goh lempah nan diyablun nuntudul ay Jesus ya nakak ta
nangamung goh di hay way pangatanah awni.

Hay Nangete"an Jesus an Nuntudtuduh nan Ablublubabluy (Mat. 4:12-17; Mk. 1:14-15)

14 Numbangngad hi Jesus hinan Provinciad Galilee, ya do'ol di ina-
balinanan numbino'ob'on an ma'at ti wan Hiya nan Na'abuniyanan an
Lennawa. Ya inulgu'ulgudda Hiya hi an amin hinan ablublubabluy.
15 Ya nuntudtuduh nan himba'an di Hudyu, ya an amin di tatagun
nangngol ay Hiya ya inulgudday anabagtuna.

Hay Agguy Namhodan nan Tatagud Nazareth ay Jesus ya nan Intudtuduna§

16 Immuy hi Jesus ad Nazareth an immel'elgana, ya din ngilin an Habadu
ya immuy hinan himba'an di Hudyu ti hiyah ne ugalina. Ya timma'dog an
mumbaha,
17 ya indat di oha han nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios an
intudo' din propetan hi Isaiah. Ya bene'lagna, ya inah'upanay pohdonah
bahaon an alyonay,
18 "Wan Ha"in nan Lennawan Apu tu'u.
Ya pinilia' ta umuy'u ul'ulgudon nan
Maphod an Ulgud hinan nun'awotwot an tagu
ta ibaag'un mabaliwan nan tatagun do'ol di ligatda.
Ya mittig di matan di nabulaw,
ya mabaliwan nan maligatan,
19 ya ibaag'uy gutud di pamaliwan Apu tu'uh nan taguna!"*
20 Ya lini'upna din pepel, ya imbangngadnah nan muntamun den
himba'an di Hudyu, ya inumbun an nuntudtudu.† Ya toto'lon nan tatagu
Hiya.

---

‡ **4:8** Deut. 6:13. § **4:9** Hay inata'nangna an nipalpuh nan Hadog an Kidron hi ampana ya 100 an umpi. * **4:10** Psa. 91:11. † **4:11** Psa. 91:12. ‡ **4:12** Deut. 6:16. § **4:15** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. * **4:19** Isa. 61:1-2. † **4:20** Hay ugalin di Hudyuh unda muntudtudu ya umbunda, hiyaat un inat Jesus goh.

21 Ya inalinan diday, “Te an ad ugwan di nipa'annungan nan nitudo' an
dengngolyu!”
22 Ya hinahapitday amaphodana, ya manoh'adah nan maphod an hi-
napitna. Mu inaliday, “Undan bo'on Hiyay imbaluy Joseph?”
23 Ya inalin Jesus ay diday, “Inila' an alyonyuan Ha"in hete han ab'abig an
alyonay, Duktul, impa'adaogmuy udumna, at mahapul di ipa'adaogmu goh
di odolmu! Ya hay itudun ten abig ay da'yuh tu nin ya hay dengngolyun
inat'ud Capernaum ya pohdonyu goh an ato' ay da'yuh tu.”
24 Ya inalina goh di, “Immannung hete han alyo' ti nan propeta ya adi
abuluton nan ni'babluyana.
25 Ya donglonyuh ten alyo' ti immannung an hidin atagun Elijah ya tuluy
tawon ya han godway agguyna immudanan, at waday ongol an batel hinan
abablubabluy.
26 Ya ta"on un do'ol di ligat di binabain umu'utun an ni'babluyan Elijah
mu agguy nahnag ay dida ti ad Zarephath hidid Sidon di nahnaganah nan
ohan umu'utun ya anggay.‡ Ya umat goh hinay na'at ay Ha"in.
27 Do'ol goh di napalla' ad Israel hidin atagun nan propetan hi Elisha, mu
agguyna dida impa'adaog an anggay hi Naaman an iSyria.”§
28 Ya unat goh dengngoldah ne ya ma'abbungotdan amin din wah nan
himba'an ti iniladan diday ipa"elana.
29 Ya natana'dogda, ya enekakda Hiyah nan babluyda ta inyuydah nan
buludnah nan bagtun di nunhituwanda ta ogohonda Hiyah nan way
daplah.
30 Mu agguyda inamtan, ya ene'wanah nan gagwan nan tatagu, ya
tinaynana dida.

Hay Nunla'ahan Jesus hinan Nappuhin Lennawa (Mk. 1:21-28)

31 Nakak hi Jesus hidi, ya nundadyun immuy ad Capernaum an ohan
babluy hinan Provinciad Galilee, ya nuntudtuduh din ngilin an Habadu.
32 Ya manoh'adah din panudtuduna ti hay pangngolanda ya nabagtuy
haadnan muntudu.
33 Ya wah di han lala'ih nan himba'an di Hudyun nahehe'pan hi nappuhin
lennawa, ya enlotnan bimmugaw an inalinay,
34 “Hay atom ay da'mi, Jesus an iNazareth? Dan immali'an mi'pattoy ay
da'mi? Inila' He"a ti He"ay na'ahhamad di ugalinan hennag Apo Dios!”
35 Ya inhingal Jesus an inalinay, “Dindinong'a, ya nala'ah'a!” Ya tinu"in
han nappuhin lennawa hiyah nan inayungan di tatagu, ya nala'ah, mu mi'id
ah nadinul ay hiya.
36 Ya manoh'ada, ya nunhahapitdan inaliday, “Goh udot ta umat hinay
hapitna? Ti hay aat nen inatna ya paddungnay nabagtuy haadna, ya
do'ol di abalinana ti ta"on un nan nappuhin lennawa ya mandalona ay ya
mala'ahda.”
37 Ya heden na'na'at ya nunnaud an niwa'at, ya ulgu'ulgudonda Hiyah nan
abablubabluy.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Do'ol an Tatagu (Mat. 8:14-17; Mk. 1:29-34)*

‡ **4:26** I Ki. 17:1-15. Henen umu'utun ya Hentil. § **4:27** II Ki. 5:1-14. Hiya goh ya Hentil. * **4:37** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

38 Pimmitaw hi Jesus hinan himba'an di Hudyu, ya immuy hi abung da
Simon Peter. Ya wah dih inan ahawan Simon† an lumahuy odolna, at
inalidan Jesus ta badangana.
39 Ya immuy hinan way nolo'ana, ya inhingalna nan lewohona. At
immadaog, ya nabanangon, ya immuyna induulan nan wah nan abung.
40 Ya unat goh napuyaw‡ ya nun'iyalin nan tataguy i'ibbadah way do-
gohnan numbino'ob'on, ya hen'ahen'anay uludan amin, at immadaog di
lewohonda.
41 Ya do'olday nahe'pan, ya nunla'ahna din nun'appuhin lennawan dida.
Ya otog di ala'ahanda ya bimmugawdan inaliday, "He"ay Imbaluy Apo Dios!"
Mu inhingal Jesus ta adina pahapiton dida ti iniladan Hiyah Kristu an nan
Alin Pento' Apo Dios, ya agguyna penhod hi un diday mangibaag.

Hay Nuntudtuduwan Jesus hinan Provinciad Judea§
(Mat. 4:23-25; Mk. 1:35-39)

42 Wan mawa'ah ya nakak hi Jesus, ya immuy bimmataan hinan mi'id
tagu. Mu inana'anap nan tatagu Hiya. Ya unat goh inah'upanda ya inaliday,
"Adi da'mi taynan!"
43 Mu inalinan diday, "Ta"on unna' umuy hinan udumnan babluy
an mun'ul'ulgud hinan Maphod an Ulgud an mangipa'innilah aat di
Pumpapto'an Apo Dios ti hiyaat unna' hennag."
44 Ya nuntudtuduh nan himba'an di Hudyuh nan Provinciad Judea.

5

*Hay Nahhun hi Inayagan Jesus hi Intudtuduwana**
(Mat. 4:18-22; Mk. 1:16-20)

1 Wada han ohan algaw ya timma'dog hi Jesus hinan pingit di Lobong an
Galilee,† ya do'olday tatagun mangalulung ay Hiya ta donglonday Hapit Apo
Dios.
2 Ya tinnigna han duwan bangkan wah nan pingitna, ya mi'id nan manidu'
an tinaynandan immuyda inwahwah din hidu'da.
3 Ya nunlugan hi Jesus hinan ohan bangkan bagin Simon, ya inalinan Si-
mon ta mahligdah itang. Ya unat goh nahligda ya inumbun, ya nuntudtudu
goh hinan tatagu.
4 Ya unat goh nalpah an nuntudtudu ya inalinan Simon di, "Umuy tu'uh
dih nan maluhung an danum ta uy'uyonyuy hidu'yu ta manidu' ayu."
5 Ya tembal Simon an inalinay, "Apu, inlablabimin himmiduhidu', mu
mi'id ah hinidu'mi! Mu gapu ta He"ay nangali at ipadahmi goh."
6 At inatda, ya unat goh inuy'uyda din hidu' ya do'ol di na'nah ekan, ya
hi'itangan mapa"i nan hidu'da!
7 Ya winagiyanday i'ibbada ta umuyda bumadang. At immuyda, ya
pinnuda din duwan bangka, ya hi'itangan an munlonongda.

---

† **4:38** Mattig an waday ahawan Peter an ta"on un alyon nan udum an lelehyon di mi'id. ‡ **4:40** Hinan ngilin an Habadu ya un 1.2 an kilomitluy mabalin hi pundaldallanan nan Hudyu ti gulat ta hulukanda at paniawon nan Pharisees. At hiyaat un nunhood nan tataguh engganay napuyaw ti mete"ah Dumingguh alas sais eden nahdom, ya liblidan mundaldallanan hi adagwi. § **4:41** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. * **5:** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. † **5:1** Wada goh di udumnan ngadan ten lobong ti nan *Lobong an Gennesaret* di oha (Lk. 5:1) ya *Lobong an Tiberius* di oha (Jn. 6:1) ti ad Gennesaret ya ad Tiberius di duwan babluy an wah pingit ten lobong. Ya ta"on un alyon nan ad hapit hi English hi un hiyay *Baybay an Galilee* mu adi makulug an baybay ti un lobong ti nan baybay ya ambilog ya mumpait di danum hidi.

8 Ya unat goh tinnig Simon Peter heden na'at ya nunhippih inayungan
Jesus, ya inalinay, “Apu, taynana' ti nabahobaholana', at bumaina'!”
9 Ya manoh'ada ti do'ol di ekan hi na'na,
10 ya manoh'a goh da Jacob‡ ay John an imbabaluy Zebedee an diday ibban
Simon hinan tamuna.
Ya inalin Jesus ay Simon di, “Adi'a tuma'ot ti mete"ad ugwan ya umat
hi nangamunganyuh nan ekan di pangamunganyuh nan tagu ta Ha"in
kulugonda.”
11 Ya impapingitday bangkada, ya tinaynandan amin ta nitnuddan Jesus.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Napalla'§ (Mat. 8:1-4; Mk. 1:40-45)

12 Wa han ohan algaw ya wadah Jesus hinan ohan babluy. Ya dinamuna
han nalipuh di odolnah palla'. Ya unat goh tinnignah Jesus ya nunhippin
nunluppulup hi inayungan Jesus, ya inal'alu'nan inalinay, “Apu, pohdom
ay ni' ya ipa'adaogmu tun lewoho'!”
13 At dinapan Jesus, ya inalinay, “Oo, pohdo', at umadaog'a!” At himbu-
magga ya immadaog din lewohona.
14 Ya immandal Jesus ay hiyan inalinay, “Adim ibaag heten na'at ay he"ah
nan udumnan tagu, mu eka ipattig di odolmuh nan padi, ya empe'nongmuy
mabalin hi me'nong ay Apo Dios ti hiyah ne intudun Moses hi aton tu'u ta
hiyay panginnilaan di tatagu an immadaog nan lewohom.”*
15 Mu gun umal'allan niwa'at di pangul'ulgudandan Hiya, at hiyaat unda
do'odo'ol di tataguh na'amung ta donglonday hapitna, ya nun'iyadaognay
lewohonda.
16 Ya hin'umu'uddum ya immuy hinan mapulun an mi'id ah nunhituh
tagu ta munluwalun Apo Dios.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Napiklud (Mat. 9:1-8; Mk. 2:1-12)

17 Wa han ohan algaw goh ya nuntudtuduh Jesus. Ya wah di an ni'yib'ibun
nan Pharisees ya nan muntudtuduh nan Uldin di Hudyun an lini'ubda Hiya.
Dida ya nalpudah nan abablubabluy hinan Provinciad Galilee, ya hinan
Provinciad Judea, ya ad Jerusalem an kapitulyuda. Ya niyo'odol nan abali-
nan Apo Dios ay Jesus, at hiyaat un waday abalinanan mumpangipa'adaog
hinan way lewohona.
18 Ya immuy ay Hiya nan linala'in nangidayun hinan nadahay. Ya
impadahdan ihigup ta iyuydah inayungan Jesus.
19 Mu mi'id inatdan nangihigup ti do'olday tatagu. At immuydah nan atap,
ya yinahyahanda, ya inuy'uyda nan nidayun hi inayungan Jesus.
20 Ya unat goh inilan Jesus an nidugah di pangulugda ya inalinay, “Agi',
na'aliwan di baholmu.”
21 Ya nan muntudtuduh nan Uldin ya nan Pharisees an wah di ya inalidah
nomnomday, “Goh heten tagun hapitonay na"appuhi an adina e'gonan hi
Apo Dios ti hi Apo Dios ya anggay di mangaliw hi bahol ta adi ma'u'unnung!”
22 Ya inilan Jesus henen ninomnomda, at inalinan diday, “Goh ta umat
hinay nomnomonyu?
23 Mid olog di tagun mangaliw hi bahol, ya mid ologda goh an
mangipa'adaog hi dogoh ten nadahay.

---

‡ **5:10** Ta"on un hay ngadan an *Jacob* di nitudo' hinan hapit di iGreece hitu mu nibahhaw nan do'ol an translation di English ti intudo'day *James*. Bahaom nan introduction di Liblu an Jacob ta inilaom di gapuna. § **5:11** Nan dogoh an palla' hinan hapit di iGreece ya hiyah ne nan malgom an dogoh di up'up an bo'on palla' ya anggay. * **5:14** Lev. 14:1-32.

24 Mu Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ipa'adaog'uy dogohna ta panginnilaanyuh anabagtun di haad'uh tun lutan mangaliw hi bahol." Ya inalinah din lala'in nadahay di, "Tuma'dog'a, ya impi'ugmu nan dayunmu ta umanamut'ah abungyu."
25 At natana'dog an panigtiganda, ya ay mangngalah din dayuna, ya immanamut, ya hinapitnay anabagtun Apo Dios.
26 Ya manoh'adan amin, at hinapitday anabagtun Apo Dios, ya pa"e'gonanda Hiyan inaliday, "Heten algaw ya tinnig tu'u han nob'on an umipanoh'a!"

Hay Nangayagan Jesus ay Levi[†] *(Mat. 9:9-13; Mk. 2:13-17)*

27 La'tot ya pimmitaw da Jesus, ya tinnigna han mun'am'amung hi buwit an hi Levi[‡] di ngadana an inumbun hinan upihhinana. Ya inalinan hiyay, "Mitnud'an Ha"in."
28 At timma'dog, ya tinaynanan amin, ya nitnud.
29 Ya nundadaan hi Levi hi ongol an gotad hinan abungna, at immuy hi Jesus an ne'egtad, ya ne'egtad goh nan do'ol an mun'amung hi buwit ya nan udumna goh.
30 Ya wah di goh nan Pharisees ya nan ni'yibbadan muntudtuduh nan Uldin, ya inamuyuanday intudtuduwan Jesus an inalidan diday, "Anaad ta me"an ayuh nan mun'amung hi buwit ya nan udumna goh an nabaholan an tagu?"
31 Ya tembal Jesus an inalinan diday, "Nan mi'id dogohna ya adina mahapul di duktul ti nan way dogohnay manapul.
32 Ya umat ay Ha"in ti immalia' ta al'alu'o' nan nabaholan ta hukatanday nomnomda, ya bo'on nan nahamad di ugaliday dimmalat hi immalia'!"

Hay Nangitudtuduwan Jesus hi Aat di Punlangduan (Mat. 9:14-17; Mk. 2:18-22)

33 Inalin di udumnah nan tatagun Jesus di, "Nan intudtuduwan John an Mumbonyag ya unudonday Uldin tu'u ti hin'umu'udduman adida munlangdu ta unda munluwalun Apo Dios, ya at hina goh hinan Pharisees. Mu nan intudtuduwam ya anaad ta adida unudon di ugali tu'u ti mangamanganda?"
34 Ya inalin Jesus ay diday, "Gulat ta waday mungkasal ya undan adi mangan nan na'amung an inayagan nan malhin an lala'i? Immannung an mangamanganda.
35 Mu udum hi algaw ya heden lala'in nalhin ya mipabataan ay dida, at hin'uma"algawan munlangduda ta hiyay panginnilaan hi unda munlungdaya."
36 Ya inulgudna goh han nipa"el an inalinay, "Gulat ta nan pa"amman lubung ya adiyu pa"ion di itang ta el'obyuh nan dadan an lubung. Ti atonyu ay ya ma'adyuan nan pa"amman lubung. Ti nan nel'ob ya agguy nipaddung hinan nel'obanan dadan.
37 Adiyu goh elhag nan tanaw hinan dadan an tibung an lalat. Ti atonyu ay ya bughion nan tanaw nan dadan an tibung, at mitapal, ya mapa"i nan tibung
38 ti melhag nan tanaw hinan pa'idyamman tibung an lalat.
39 Ya gulat ta inumonyu han na"apgot an bayah at adiyu pohdon di pa"alhag ti alyonyuy mapolhat heten na"apgot."

[†] **5:26** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.
[‡] **5:27** Hi Matthew di oha goh an ngadana (Mat. 9:9).

6

Hay Aat di Ngilin an Habadu
(Mat. 12:1-8; Mk. 2:23-28)

1 Naluh da Jesus an munle'le'od hinan apayapayaw, ya henen algaw ya
Habadu an ngilin di Hudyu. Ya nangultudda nan intudtuduwan Jesus, ya
linu"ibanda, ya inanda.
2 Ya inalin di udumnah nan Pharisees di, “Anaad ta atonyuh na? An un
paniaw ay ditu'u ti ngilin an Habadu!”
3 Ya tembal Jesus, ya inalinay, “Undan agguyyu binaha din inat Apu tu'un
hi David hidin penghana? Ti umat goh hinay inatna ti nunhinaang, ya umat
goh hinan ni'yibbana.
4 At himmigup hinan Tuldan Abung Apo Dios, ya nan tinapay an ne'nong
ay Apo Dios ya paniaw hi onon hi un bo'on ditu'uy papadi. Mu innalna
damdama, ya inana, ya ne"onona nan ni'yibbana.* Mu agguyyu pinahiw
henen inatda, at anaad ta pahiwon da'mi?”
5 Ya inalina goh ay diday, “Ha"in an Imbaluy di Tagu ya ta"on un hay
Habadu ya Ha"in ad poto' hi mangalih nan ma'at.”

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Na'akke' di Ngamayna
(Mat. 12:9-14; Mk. 3:1-6)

6 Wada goh han ohan ngilin an Habadu ya himmigup hi Jesus hinan
himba'an an ahayupan di Hudyu ta muntudu. Ya wah di goh han tagun
na'akke' han agwan an ngamayna.
7 Ya teten'ol din udumnah nan muntudtuduh nan Uldin ya nan Phar-
isees hi unna iyadaog hinan ngilin an Habadu ta hiyay pangidalatandah
pangidiklamuandan Hiya.†
8 Mu i'innilanah den ninomnomda, at inalinah nan na'akke' di ngamay-
nay, “Umali'a ta tuma'dog'ah tu.” Ya timma'dog, ya immuy ay Hiya.
9 Ya inalin Jesus ay diday, “Wa han alyo' ay da'yu ta tobolonyu. Hay
inilayuh abuluton di Uldin tu'uh aton hinan ngilin an Habadu—hay maphod
di aton, unu hay nappuhi? Hay pamaliwan hi tagu, unu hay pamatayan?”
10 Ya intigaw Jesus an amin hinan tatagu, ya inalinan hiyay, “Uyadom nan
ngamaymu.” At inuyadna, ya pinumhod.
11 At ma'abbungotda din mangabohol ay Jesus, at nunhahapitdah atondan
Hiya.

Hay Namto'an Jesus hinan Himpulu ta han Duwan Intudtuduwanan Ma'alih A'apostoles‡
(Mat. 10:1-4; Mk. 3:13-19)

12 Heden na'atana ya wada han ohan algaw ya immuy hi Jesus hinan
duntug an munluwalun Apo Dios, at inlablabinan nunluwalu.
13 Ya unat goh nawa'ah ya inayagana din intudtuduwana, ya pento'nay
himpulu ta han duwa ta diday nginadnanah a'apostolesna.§
14 Ya hiyatuy ngadanda: hi Simon (an nginadnana ta hi Peter), ya hi
Andrew (an pogtangna), ya hi Jacob,* ya hi John, ya hi Philip, ya hi
Bartholomew,†

---

* **6:4** I Sam. 21:1-6. Un ohah David hidin nangngalanah nan tinapay, at mid mapto' ya inta'ina ta unna idat ay dida. † **6:7** Bahaom nan footnote di Mat. 12:10 ta innilaom di ugalidan Hudyuh un way mundogoh hi Habadu. ‡ **6:11** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. § **6:13** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*. * **6:14** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. † **6:14** Unu hi Nathanael (Jn. 1:45).

15 ya hi Matthew,‡ ya hi Thomas, ya hi Jacob§ (an hina' Alphaeus), ya hi
Simon (an niddum hinan nalammung an ma'alih Zealot),
16 ya hi Judas* (an hina' Jacob†), ya hi Judas Iscariot (an mangitudun Jesus
hi udum di algaw ta dapoponda).

Hay Mensahen Intudun Jesus hinan Nundodottal‡§ (Mat. 12:15-21; Mk. 3:7-12)

17 Ni'dadyuh Jesus hinan intudtuduwana, ya timma'dog hinan way
nundodottal. Ya wah dida nan do'ol an intudtuduwana ya nan do'ol
goh an udumnan tatagun nalpuh nan Provinciad Judea, ya ad Jerusalem
an kapitulyuda, ya hinan duwan babluy an neheggon hinan Baybay an
Mediterranean an ad Tyre ya ad Sidon. Ya immuydah di ta donglonday
ulgudona, ya ta iyadaognay lewohonda.
18 Ya wada goh di udumnan immuy an waday nihu'lung hi nun'appuhin
lennawa, ya nunla'ahna dida.
19 Ya way ohah din tatagu ya impadahdan dinapa Hiya ti paddungnay
bimmuhu' nan badang hinan odolnah mangiyadaog ay dida.

Hay Ipadenolan di Udumna ya Ahmo'an di Udumnah Pidwa (Mat. 5:3-12)

20 Nunligguh hi Jesus hinan intudtuduwana, ya inalinay,
“Mawagahan ayun nawotwot
ti middum ayuh nan Pumpapto'an Apo Dios!
21 Mawagahan ayun munhinaang ad ugwan
ti awniat waday mun'olog hi ononyu!
Mawagahan ayun kumiyol ad ugwan
ti awniat umanla ayu!
22 Ya mawagahan ayuh awnih un da'yu abohlan hinan tatagu,
ya lahhinon da'yu,
ya hiwihiwitan da'yu,
ya pahiwon da'yu
ti nan pangunudanyun Ha"in an Imbaluy di Tagu.
23 Ti heden algaw ya mun'am'amlong ayun ay ayu ung'ungungngan
yumagtutu ayuh pun'am'amlonganyu ti do'ol di lagbuyuh matalepon ad
abuniyan! Ya umat ayuh din propetah din penghana ti henen aton di
tatagun da'yun nappuhi ya at hina goh di inat di ap'apudah din propeta.
24 Mu mahmo' ayun adangyan
ti ad ugwan di pun'am'amlonganyu ya anggay!
25 Ya mahmo' ayun do'ol di tanudna
ti awniat munhinaang ayu.
Ya mahmo' ayun umanlad ugwan
ti awniat munlungdaya ayu ya kumiyol ayu.
26 Ya mahmo' ayun ulgu'ulgudon nan nappuhiy ugalidan taguy amapho-
danyu
ti nan ad holag hinan mun'ulgud ya umat hina goh di inulguddah
aat di agguy immannung an propetah din penghana.”

---

‡ **6:15** Unu hi Levi. § **6:15** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.
* **6:16** Unu hi Thaddaeus (Mat. 10:3; Mk. 3:18). † **6:16** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **6:16** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. § **6:16** Ta"on un way nipaddungan ten mensaheh nan oha goh an mensahen intudun Jesus hinan bulud di ohan duntug (Mat. 5:1-7:29) mu hiyah ne oha goh an mensahe damdama.

Hay Pamhodan hinan Buhul
(Mat. 5:38-48; 7:12)

27 Ya inalin Jesus goh di, “Hiyah te itugun'un da'yun mangngol: maphod
hi unyu pohpohdon nan mamuhul ay da'yu, ya atonyuy maphod hinan
mamohol ay da'yu.
28 Ya iyadaogyu nan mangidut ay da'yu, ya iluwaluanyu goh nan
mangi'ingol ay da'yu.
29 Ya gulat ta waday manapa' hi apengyu ya adiyu iballoh, at ta"on hi
unda itapa' hi pangngelna. Ya gulat goh ta polhon nan taguy jacketyu ya
inudmanyu goh hi oha.
30 At an amin di mun'adaw ya maphod hi unyu idatan. Ya nan nangngal
hi gina'uyu ya adiyu bangngadon.
31 Ya hay pohdonyuh aton di tatagun da'yu ya hiya goh di atonyun dida.
32 Hay aton di nabaholan ya hay mamhod ay diday pohdonda ya anggay.
Ya unudonyu ay hene ta nan mamhod ay da'yuy pohdonyu goh ya anggay
ya mi'id idat Apo Dios hi lagbuyun ne.
33 Ya gulat ta hay mangat hi maphod ay da'yuy pangatanyu goh ya anggay
hi maphod ya mi'id idat Apo Dios hi lagbuyun ne, ti ta"on un nan nabaholan
ya atonda goh.
34 Ya gulat ta ipa'utanganyu ya anggay nan inilayun mamallog hinan
ipa'utangyu ya mi'id lagbuyun ned abuniyan, ti ta"on un nan nabaholan
ya pa'utanganda nan i'ibbadan nabaholan an waday pamallogda.
35 Mu da'yu ya maphod hi unyu pohdon nan buhulyu, ya atonyuy maphod
ay dida. Ya pa'utanganyu dida an adiyu namnamaon an ibangngadda.
Atonyu ay hana at nidugah di lagbuyud abuniyan, ya da'yuy imbaluy Apo
Dios an na'abbagbagtu ti ta"on un nan adi munyaman ya nan adi mangngol
ya maphod di aton Apo Dios ay dida damdama.
36 Maphod hi un ayu ma'aggohgoh ti ma'aggohgoh hi Amayun hi Apo Dios
ay da'yu.”

Hay Adi Pangipanuhan hi Aton di Ibba
(Mat. 7:1-6)

37 Ya inalin Jesus di, “Adiyu ipanuh di aton di ibbayu ta adi goh ipanuh
Apo Dios di atonyuh awni. Ya aliwanyuy bahol di ibbayu, at ma'aliwan goh
di baholyu.
38 Ya adiyu ukuhan an bumadang hi ibbayun taguh un way mahapulda,
ti hi Apo Dios ya mi'id ukuhnan bumadang ay da'yu ti do'ol di ibadangna.
Ya do'ol ay di idatyu ya do'ol goh di midat ay da'yu. Wa ay ta itang di idatyu
ya itang goh di midat ay da'yu.”
39 Ya inulgud goh Jesus nan waday ibalinana an inalinay, “Adi mabalin hi
un itudun nan nabulaw di owon nan nabulaw goh ti magahdan duwah nan
pingit di kulha.
40 Adi do'do"ol di inilan nan mitudtuduwan ya un nan muntudtudu. Mu
unat goh malpah an mituduwan ya mipaddung mahkay di inilanah nan
muntudtudu.
41 Alyo' goh heten nipa"el: Goh ta tigonyuy butah matan di ibayu, ya adiyu
nomnomon di ongol an tablah matayu?
42 Adi maphod hi unyu alyon hinan ibayuy, Agi', ma'a ta ano' han butah
matam! Mid ologyu ti wada goh di immuy hi ongol an tablah matayu, at
mi'id tigonyu! Munlayah ayu! Hay mahhun ya anonyu nan ongol an tablah
matayu, at mapatal hi panniganyuh nan itang an butah matan di ibayu.”

Hay Nitudtuduwan di Maphod ya Nappuhin Bungan di Ayiw
(Mat. 7:15-20)

43 Ya inalin Jesus di, “Gulat ta munlutbu han ayiw ya bumunga at maphod.
Mu gulat ta munhaguti han ayiw at adi maphod.
44 Nan bungan di ayiw di panginnilaan hi un munhaguti nan ayiw unu
munlutbu. Bo'on hay pagal di pangngalanyuh nan bungan di atummol, ya
bo'on hay beeng di pangngalanyuh bungan di greyp.
45 At nan tagun maphod di nomnomna ya maphod goh di atona, ya nan
tagun nappuhiy nomnomna ya nappuhi goh di atona. Ti hay aat nan wah
nomnom di tagu ya hiyah ne goh di aat di hapitona.”

Hay Aat nan Duwan Nun'ammah Abungda
(Mat. 7:24-27)

46 Ya inalina goh di, “Anaad ta lupitonyuy, Apu, hi un ayu mi'hapit ay
Ha"in, mu adiyu unudon di alyo'?
47 At an amin nan tatagun mangngol ya mangunud hinan hapito'
48 ya nipaddung hinan tagun nun'ammah abungna an numbo"ah
maluhung ta nan gungit di nangipabunanah nan tu'ud. Ti unat goh
dimmolodoloh ta nundatong ya hene'nobna nan abung, mu agguy natu"in
ti nihamad.
49 Mu nan mangngol hinan hapito' ta adina unudon ya nipaddung hiyah
nan tagun nun'ammah abungna an unna impabun di tu'udnah nan lutan
agguyna inhamad. Ti unat goh dimmolodoloh ta nundatong ya natu"in, ya
nun'apa"i.”

7

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Himbut di Ap'apun di Tindalu
(Mat. 8:5-13)

1 Dengngol din tatagun amin di inulgud Jesus. Ya unat goh nalpah ya
immuy ad Capernaum.
2 Ya wah di han ap'apun di tindalun iRome,* ya waday himbutnan
pohpohdona, mu nundogoh an magadyuh matoy.
3 Ya unat goh dengngolnan nidatong hi Jesus ya hennagnay udumnah
nan ap'apun di Hudyu ta umuyda ayagan Hiya ta iyadaognay lewohon han
himbutna.
4 At unat goh nidatongdan Jesus ya inal'alu'dan inaliday, “Atom ni' nan
pohdon den tindalu ta waday lagbun nan maphod an ina'inatna
5 ti hiya ya ta"on un Hentil mu pohdon ditu'u, ya impiyammanay himba'an
an a'amunganmin mundayaw.”
6 At ni'yuy hi Jesus ay dida.
Ya unat goh magadyuhdah nan abung ya hennag han ap'apun di tindaluy
i'ibbana ta inalidan Jesus di, “Apu, ta"on un'a adi umatam hi abungmi ti
na'ampaa', ya nabagtu'a, at bumaina' hi un'a humigup hi nunhituwa'.
7 Hiyaat unna' agguy immalin nanamun He"a. At unmu hapiton ya
ammunah nan wadam at umadaog han himbut'u.
8 Ti ha"in atog ya waday apu' hi puntamua', ya unudo' di alyona. Mu ta"on
un umat hina ya wada goh di puntamuo' an tindalu, at wa ay ta alyo' hinan
ohay, Umuy'a! at umuy, ya gulat goh ta alyo' hinan ohay, Umali'a! at umali.
Ya alyo' ay goh hinan himbut'uy, Atom hene! at atona. At iyal'allanan He"a
an unmu hapiton at umadaog.”
9 Ya unat goh dengngol Jesus hene han nangalina ya manoh'a, at nun-
ligguh hinan do'ol an tatagun nitnud ay Hiya, ya inalinay, “Donglonyuh te
ti ta"on hi un nan i'Israel an Hudyu ya mi'id dengdengngol'uh umat eten
nidugah di pangulugna!”

* **7:2** Impapto'nay 100 an tindalu.

10 Ya unat goh numbangngad din nahnag hi abungda ya inatamanda din
himbut an immadaog di dogohna.

Hay Nanaguan Jesus hinan Imbaluy han Nabalun Babai

11 Ya palpaliwan ya immuy hi Jesus hinan babluy an ngadanay Nain, ya
ni'yuy nan intudtuduwana ya nan do'ol an tatagu.
12 Ya unat goh immatamdah nan pantaw di babluy ya dinamuda han
natoy an ibuhu'da ta iyuyda ilubu'. Ya bugtung heden natoy an imbaluy
han umu'utun, ya do'olday tatagun den babluy an nitnud ay hiya.
13 Ya unat goh tinnig nan Apu tu'u nan balu ya inggohgohana, at inalinay,
"Idinongmun kumila."
14 Ya immuy hinan lungun, ya dinapana, at inta'dog din nangdon eden
lungun. Ya inalin Jesus di, "La'ay, bumangon'a!"
15 Ya bimmangon heden natoy, ya himmapit, ya hennag Jesus ta umuy ay
inana.
16 Ya manoh'a ahan an amin din tatagu, ya hinapitday amaphodan Apo
Dios, ya inaliday, "Nabagbagtuh ten propetan immalin ditu'u!" Ya inalida
goh di, "Immalih Apo Dios an mamadang hinan tataguna!"
17 At heten inatna ya nundongol an amin hinan Provinciad Judea ya nan
himpahimpapangilih di.

Hay Nannagan John an Mumbonyag hinan Intudtuduwan Jesus
(Mat. 11:1-19)

18 Inulgud nan intudtuduwan John ay hiya an amin nan ina'inat Jesus. Ya
pento' John di duwah nan intudtuduwana
19 ta umuyda hanhanan ay Jesus di, "Undan He"ay Alin Pento' Apo Dios
an honogona, unu waday ohah hodonmi?"
20 At immuy din nahnag ay Jesus, ya inalidan Jesus di, "Hennag da'min
John an Mumbonyag ta ibagamin He"a nan pohdonan ibaga, an inalinay,
Undan He"ay Kristun hennagna, unu waday ohah hodonmi?"
21 Ya henen gutud ya nun'ipa'adaog Jesus di do'ol an tatagun way do-
gohna, ya nunla'ahnay nun'appuhin lennawan nihu'lung hinan udumna,
ya impa'adaognay do'ol an nun'abulaw ta mittig di matada.
22 Ya inalinan diday, "Ekayu ul'ulgudon ay John tun tinnigyu ya dengn-
golyu. Ti ten
mittig mahkay di matan di nabulaw,
ya midalan nan hu'in di napiklud,
ya pinumhod di napalla',
ya medngol nan ingan di napu'it,
ya mamahuan di natoy,
ya miyulgudan nan nawotwot hinan Maphod an Ulgud.†
23 Ya mawagahan nan tagun adi munhinnumnong hinan aat'u!"
24 Ya unat goh nakak din hennag John ya inulgud Jesus di aat John hinan
do'ol an tatagun inalinay, "Han tagun managuhagung ya umat hinan bilau
an mumbigwabiw hi un matuyupan, mu adi umat hinay ekayu tinnig ay
John hinan mapulun.
25 Ya bo'on goh han tagun nunlubung hi mundongngol an lubung an
nanginay immuyyu tinnig ti nan umat hinan tagu ya mapmaphod an amin
di gina'uda ya nitaguanda, at diday mihinah nan palasyu!
26 Hay inila' hi ekayu tinnig hidi ya han propeta. Ya nepto' an hay propetay
tinnigyu an hi John an Mumbonyag, ya na'abbagbagtu hiya ya un nan udum
an propeta.

† **7:22** Isa. 35:4-6. Hiyah ne impa'innilan Isaiah nan aton nan Alin Pento' Apo Dios.

27 Ti hi John di inulgud di tudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,
Hiyah te pumbabaago',
ya honogo' ta mangun'unna ya un He"a,
ya idadaanay tatagu ta abulutonday aliam.‡
28 Ya donglonyuh te ti mi'id taguh tun lutan nabagbagtu ya un hi John. Mu
nan tagun middum hinan Pumpapto'an Apo Dios an ta"on hi un na'ampa
ahan mu hiyay nabagbagtu ya un hi John."
29 Ya unat goh dengngol an amin di tatagu an ta"on un nan mun'amung
hi buwit nan inalin Jesus ya hinapitday amaphodan Apo Dios ti didanay
nangabulut hi namonyagan John ay dida.
30 Mu nan Pharisees ya nan nanginnilah Uldin di Hudyu ya agguyda
inunud di penhod Apo Dios hi atonda, ya agguyda goh inabulut di pamonya-
gan John ay dida.
31 Ya inalin goh Jesus di, "Itudu' di aat nan tataguh tun lutad ugwan
32 ti umatdah nan ung'ungungngan munligligwan um'umbun hinan
pummalkaduan, ya muntutu"u'andah nan i'ibbadan alyonday,
Nanungngali ami,
mu agguy ayu nanayaw.
Ya nun'ebel ami,
mu agguy ayu ni'kilan da'mi.§
33 Nan aat John an Mumbonyag ya agguyna tinamtaman di tinapay ya
bayah, ya inaliyuy un nahe'pan hi dimunyu.
34 Mu Ha"in an Imbaluy di Tagu ya hay aat'u ya ta"on unna' manga-
mangan ya uminu'inum ya alyonyu goh damdamay, Tigonyuh nen tagun
natallubu ya ma'innum, at nappuhin tagu ti ibban di mun'amung hi buwit
ya nan udumna goh an nabaholan!
35 Mu hiyah te nomnomonyu: hay amaphod ya anala'eng Apo Dios ya
ma'immatunan nan tatagun mangabulut hi pangatmin duwa ay John."

*Hay Nangihiitan han Babaih Bangbanglun Jesus**

36 Inayagan han ohan Pharisee hi Jesus ta umuy me"an hi abungna, at
ni'yuy hi Jesus, ya ni'yubung hinan lamehaandan nangan.
37 Ya wada han putan den babluy. Ya unat goh dengngolnan ne"an hi
Jesus hidih nan abung di Pharisees ya inyuyna han danum an nanginan
bangbanglun nittuh nan alewahhang an ma'alih alabaster.
38 Ya unat goh immatam hinan awadan da Jesus ya nunhippih gopong
di hu'in Jesus, ya ma'akkila, ya nun'a'agah di lugwanah hu'in Jesus. Ya
pinu'nahanah buu'na, ya inungngu'ungnguna, ya inyapyu'apyutnay bang-
bangluh hu'ina.
39 Ya tinnig nan Pharisees an nangayag ay Jesus heden na'at, ya inalinah
nomnomnay, "Un adya makulug an propetah ten tagu at inilanay aat ten
babain nanapan Hiya ti hiya ya puta!"
40 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Simon, waday alyo' ay he"a."
Ya tembalnan inalinay, "Ngadan nan alyom, Apu?"
41 Ya inalin Jesus di, "Wada han tagun mumpa'pa'utang hi pihhuna, ya
impa'utanganay duwah linala'i. Ya lemay gahut di palatah† inutangnah nan
oha, ya nabongley palatah‡ inutangnah nan oha.

---

‡ **7:27** Mal. 3:1. § **7:32** Bahaom nan footnote di Mat. 11:17 ta innilaom di pohdonan hapiton.
* **7:35** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.
† **7:41** Hay balulna ya umat hinan heldun di ohan taguh un bumo'lah lemay gahut an algaw. ‡ **7:41** Hay balulna ya umat hinan heldun di ohan taguh un bumo'lah nabonglen algaw.

42 Ya unat goh hay gutud di pamalganda ya mi'id pihhudah pamallogda,
at agguy impapallog nan nangipa'utang ay dida. Ya hay inilam nin ay danen
duway ong'ongngol di pamhodnah nan numpa'utang?"
43 Ya tembal Simon an inalinay, "Mid mapto' ya nan tagun ong'ongngol di
inutangna."
Ya inalin Jesus di, "Makulug hene."
44 Ya inhiggungnah nan babai, ya inalina goh ay Simon di, "Tigom adyah
ten babai. Hidin himmigupa' hinan abungmu ya mi'id indatmuh danum ta
nangihu' hi hu'i', mu heten babai ya hay lugwanay nangulahnah hu'i', ya
pinu'nahanah buu'na.
45 Ya agguya' inungngun he"ah pangipattigam hi pundenolam hi immalia',
mu heten babai ya inungngu'ungngunay hu'i' hi himmigupa' ta nangamung
ad ugwan.
46 Ya agguymu linanay buu"u an hiyah ne ugali tu'u, mu heten babai ya
inyapyutnah hu'i' di bangbanglu.
47 At donglom tun alyo' ay he"a: ta"on un do'ol di bahol ten babai mu
ma'aliwan ti nidugah di pamhodnan Ha"in, mu nan tagun mangalih un
itang di baholna ya itang goh di pamhodna."
48 Ya inalinah nan babaiy, "Na'aliwan di baholmu."
49 Ya nunhahapit nan ne"an an way ohaan inaliday, "Goh udot heten tagun
olognan mangaliw hi bahol?"
50 Ya inalin Jesus hinan babaiy, "Nan pangulugmuy namaliw ay he"a. At
umuy'a, ya umanla'a mahkay."

8

Hay Nitnudan nan Binabaih Nunle'le'dan Jesus[*]

1 Wan nalpah heden na'na'at ya immuy hi Jesus hinan abablubabluy, ya
intudtudunay Maphod an Ulgud hi aat di Pumpapto'an Apo Dios. Ya ni'yuy
din himpulu ta duwan intudtuduwana,
2 ya nitnud goh din udumnan binabain nunla'ahanah nan nun'ihu'lung
an nappuhin lennawa, ya nan lewohonda. Ya niddum ay didah Mary an
nungngadan hi Mary an iMagdala an din nunla'ahan Jesus hinan pitun
nun'appuhin lennawan neh'op,
3 ya hi Joanna goh an ahawan Cuza an nun'endogon Herod, ya hi Susanna
goh, ya nan udumnan do'ol an binabai. Ya hinalimunanda da Jesus ti nan
abalinanday imbadangda.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nunhabuag hi Oho'[†]

4 Wa han ohan algaw ya na'amungday do'ol hi tatagun nalpuh nan
abablubabluy an immuy ay Jesus, ya inulgudnan dida han nipa"el.

Hay Aat ten Nipa"el
(Mat. 13:1-9; Mk. 4:1-9)

An inalinay,
5 "Wa han immuy hi umanan munhabuag hi oho'. Ya unat goh inhab-
uagna din oho' ya waday nagah hinan dalan an natoptop, at immuy nan
hamuti, ya nunhobatda nan oho'.
6 Ya nagah din udumnah nan lutan nipa'pa' hinan batu, at ag'aga ya
himmangaw. Mu unat goh naptangan ya nalyaw ti mi'id aton di lamutnan
lumhod.

---

[*] **8:** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. [†] **8:3** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

7 Ya nagah din udumnah nan way mahinubit, at na'ipit an agguy
pinumhod.
8 Mu din udumna ya nagah hinan way lo'eh an luta, ya himmangaw, ya
bimmunga, ya numbalin hi hingagahut di bungan di hinohha."
Ya unat goh nalpah henen inulgudna ya nuntu'u' an inalinay, "Hay
mahapul ya ihamadyun nomnomon heten inulgud'u!"

Hay Nangibaagan Jesus hi Anaad ta Hay Nipa"el di Ul'ulgudona (Mat. 13:10-17; Mk. 4:10-12)

9 Imbagan din intudtuduwan Jesus di, "Hay ibalinan ne han inulgudmun
nipa"el an hay aat di nunhabuag?"
10 Ya inalinay, "Mipa'innilay aat di Pumpapto'an Apo Dios ay da'yu, mu
adi mipa'innilah nan udumnan tatagu, at hiyaat un hay nipa"el di ulgudo'
ta ta"on unda
tigotigon di ato',
mu mi'id iniladah aatna.
Ya donglodonglonday alyo',
mu adida ma'awatan di pohdonan ibaga."‡

Hay Nangibaagan Jesus hi Nipaddungan din Nunhabuag hi Oho' (Mat. 13:18-23; Mk. 4:13-20)

11 At inulgud mah Jesus di ipaddungan den ulgud an hay aat di nunhabuag
hi oho' an inalinay, "Nan oho' ya hiyah ne Hapit Apo Dios.
12 Ya nan dalan an natoptop ya hiyah ne nomnom di tatagun mangngol
hi Hapit Apo Dios. Ya nan hamutin mambat hinan oho' ya hiyah ne diyablu
ti ipa'aliwnay Hapit Apo Dios ay dida ta omod unda adi unudon, at adida
mabaliwan.
13 Ya nan lutan nipa'pa' hinan batun nagahan di udumnan oho' ya
hiyah ne nomnom di tatagun nangabulut hinan Hapit Apo Dios. Ti unat
goh dengngolda ya mun'am'amlongda, mu mi'id limmamutanan dida. Ti
unudondah na'amtang, mu unat goh natapnganda ya indinongdan unudon.
14 Ya nan lamut an ni'hangawan di oho' ya hiyah ne nangngol hinan Hapit
Apo Dios, mu adida unudon ti nan pohpohdondah nitaguanday ipapto'da an
nan umadangyananda, ya nan amnawdah nan ma'ma'at hitun luta.
15 Ya nan lo'eh an luta ya hiyah ne nomnom di tatagun ma'ma'ullay ya
maphod, ya diday mangngol hi Tugun Apo Dios, ya inaynayundan kulugon,
at diday manginaynayun an mangat hi maphod an paddungnay umatdah
nan nitanom an dimmo'ol di bungana."

Hay Aat di Natolgan an Dilag (Mk. 4:21-25)

16 Nun'ulgud goh hi Jesus an inalinay, "Tolgan ay han tagu nan dilag ya
adina aluban hinan banga, ya adina goh ipa'ayudu' hinan hiluk di kama. Ti
unna ipattu' hinan nabagtu ta tigon nan humigup di patal.
17 Ya umat ay ditu'un tatagu ti awni ta udum hi algaw at ma'innila mahkay
di ina'inat tu'u an ta"on un nipo"oy ad ugwan.
18 At ihamadyun donglon. Ti nan tagun mangunud hinan mitudun hiya
ya ma'udman goh hi udum hi algaw, mu nan tagun adi mangunud hinan
mitudun hiya ya mipa'aliw ay hiya."

Hay Aat di Tutulang Jesus (Mat. 12:46-50; Mk. 3:31-35)

‡ **8:10** Isa. 6:9.

19 Immuy hinan wadan Jesus da inana ya nan a'aginan linala'i ti penhoddan mi'hapit ay Hiya, mu mi'id inatdan himmigup hi wadana ti do'ol di tatagu.
20 Ya waday nangipa'innilan Hiyan inalinay, “Wah dih inam ya nan a'agim§ an timma'dogdah nan gettaw an pohdondan mi'hapit ay He"a.”
21 Ya inalinan diday, “Nan mangngol hinan Hapit Apo Dios ta unudonda ya diday o'ommod'u ya a'agi'.”

Hay Nangipadinngan Jesus hinan Puo' (Mat. 8:23-27; Mk. 4:35-41)*

22 Wa han ohan algaw ya inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Umuy tu'uh dammang tun lobong.” At numbangkada, ya impadehda.
23 Ya heden numbangkaanda ya nolo' hi Jesus. Ya hin'alina ya inongolnay puo', at gun mahuyatan hi danum nan bangka ta engganah un napnu, ya ma'atta'otda.
24 Ya immuydah nan awadan Jesus, ya binangonda, ya inaliday, “Apu! Ten munlonong tu'u!”
At bimmangon hi Jesus, ya inhingalna nan puo' ya nan ongol an dalluyun ta duminongda. At himbumagga ya dimminongda an mi'id al'ali mahkay.
25 Ya inalinan diday, “Undan mi'id ah pangulugyu?”
Ya manoh'ada, ya timma'otda, at nunhahapitdan inaliday, “Anggoh udot hete han tagun ta"on un nan puo' ya nan ongol an dalluyun ya unudonday alyona?”

Hay Nunla'ahan Jesus hinan Neh'op an Nappuhin Lennawa (Mat. 8:28-34; Mk. 5:1-20)

26 Dimmatongdah nan babluy di iGadera† an dammang nan Lobong an Galilee.
27 Ya unat goh limmahun da Jesus hinan bangka ya dinamun han tagun nalpuh nan babluy an nahehe'pan hinan do'ol an nun'appuhin lennawa. Ya ente"anah din nabayag di agguyna nunlubungan, ya agguy imman'anamut hi abungda an un nihihinnah nan wadan di lubu'.
28 Ya unat goh tinnignah Jesus ya numbugaw, ya natu"in hi inayungana, ya inalinay, “Jesus an Imbaluy Apo Dios an na'abbagbagtu! Hay atom ay ha"in? Al'alu'o' ni' He"a ta adia' paligaton!”
29 Ya manu ay inalinah ne ti minandal Jesus an mala'ah hiyan den tagu. Hadin nappuhin lennawa ya gun meh'op eden tagu, at wa ay ta neh'opda ya kinanhilan nan tataguy ngamayna, ya binobodday hu'ina, ya inyadugda, mu ta"on damdama ya numpogtang nan neh'op nan kanhel, ya impalayawdah den taguh nan mapulun.
30 Ya imbagan Jesus ay hiyay, “Hay ngadanmu?”
Ya inalinay, “Ha"in hi Do'ol.” Ya manu ay hiyah ne ngadanda ti do'olday nun'eh'op ay hiya.
31 Ya inal'alu' din nun'eh'op hi Jesus ta adina payon didad dolom an awadan di munha'it.
32 Ya wah di do'ol hi babuy an munhu'aydah nan duntug. Ya inal'alu' nan neh'op hi Jesus ta ipihu'lungna didah nan babuy, ya inatna.
33 At nala'ah din nun'appuhin lennawah nan tagu, ya immuyda nun'ihu'lung hidin babuy, ya numpunyapyappahandah nan duntug, ya nundapuhdah din lobong, at nun'a'unugda.

---

§ **8:20** Hay ngadanda ya nibaag hi Mk. 6:3. timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. babuyda (verse 32).

* **8:21** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen

† **8:26** Nan tataguh tu ya Hentil, at hiyaat un waday

34 Ya unat goh tinnig din mun'adug hi babuy henen na'at ya timmagtagdan
immuy hinan ablubabluy an mangulgud hinan na'at.
35 Ya immuy nan tataguh awadan da Jesus ta tigonday na'at. Ya unat
goh inah'upanda dida ya timma'otda ti nan tagun nala'ahan di nap-
puhin lennawan inumbun hi inayungan Jesus ya nalubungan mahkay, ya
pinumhod di nomnomna.
36 Ya din nannig hi na'at ya inul'ulguddah din immaliy aat di nala'ahan
din nun'appuhin lennawah nan lala'i.
37 Ya an amin di tataguh nan himpapangilid Gadera ya inal'alu'dah Jesus
ta taynana dida ti timma'otdan Hiya. At nunlugan da Jesus hi bangka, ya
nakakda.
38 Ya hidin agguyda pay nakakan ya din tagun nala'ahan di nun'appuhin
lennawa ya inal'alu'nah Jesus ta mitnud ay Hiya. Mu hennag Jesus hiyan
inalinay,
39 "Mumbangngad'ah abungyu ta iyul'ulgudmun amin di inat Apo Dios
ay he"a." At immuy heden lala'i, ya inulgudnan amin hinan babluy di inat
Jesus ay hiya.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Imbaluy Jairus ya din Nanapah Lupit di Lubungna‡
(Mat. 9:18-26; Mk. 5:25-43)

40 Unat goh numbangngad da Jesus hinan dammangna ya
mun'am'amlong nan tatagun nanannod ay Hiya.
41 Ya immuy ay Jesus han tagun ngadanah Jairus an ap'apuh nan
himba'an di Hudyu. Ya nunhippih inayungan Jesus, ya inal'alu'na ta mi'yuy
hi abungda
42 ti magadyuh an matoy han oh'ohhan imbaluynan babain himpulu ta
han duwa nin di tawona. At ni'yuy hi abungna.
Mu hinan pundaldallananda ya inalulungan din tatagu Hiya.
43 Ya niddum ay dida han babain himpulu ta han duway tawon di adi
atdu'an di dalan bumuhu' hi odolna, mu mi'id di nangaan eden dogohna.§
44 Ya nebnog ay Jesus, ya dinapanay lupit di lubungna. Ya himbumagga
ya natdu' din dalah odolna.
45 Ya imbagan Jesus di, "Hay nanapan Ha"in?"
Ya inhautdan amin, at inalin Peter ay Hiyay, "Apu, do'olday tataguh
nunli'ub ay He"a!"
46 Mu inalin Jesus di, "Oo, mu wada han nanapah lubung'u ti inila' an
waday badang an bimmuhu' hi odol'u."
47 Ya unat goh inilan han babai an inilan Jesus damdama nan inatna ya
immuy hi wadana, ya gimmayogayonggong, ya nunhippi, ya inulgudnan
amin hinan tataguy dimmalat hi nanapaanan Jesus, ya inalina goh di
himbumagga ya immadaog din lewohona.
48 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Agi', dimminong nan lewohom ti dumalat nan
pangulugmu. At umuy'a ti mid mahkay al'alin he"a."
49 Ya hidin pi'haphapitan Jesus eden babai ya dimmatong han lala'in
nalpuh nan abung Jairus. Ya inalinan Jairus di, "Adim itnud han
Muntudtudu ti natoy damdama nan imbaluymu."
50 Ya dengngol Jesus hene, ya inalinan Jairus di, "Adi'a numanomnom ta
un'aat kumulug at tumagu nan imbaluymu."

---

‡ **8:39** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus.

§ **8:43** Nan udumnan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya alyonday *impuhnay pihhunah numpa'agahanah nan duktul.*

51 Ya unat goh inatamanday abung da Jairus ya agguyna ni'higupon din
udumnan tagu an anggay da Peter ay John, ya hi Jacob,* ya nan o'ommod
den ung'ungnga.
52 Ya wah diday ahikikila ya ahilulugwa. Ya inalinan diday, “Adi ayu
ahikikila ti un nolo' henen ung'ungnga an agguy natoy.”
53 Ya ma'akikkidan Hiya ti iniladan nanattoy.
54 Mu inodnan Jesus di ngamayna, ya binangonan inalinay, “Ingngi,
bumangon'a.”
55 Ya timmagu, at nabannangon, ya inalin Jesus di, “Idatyuy onona.”
56 Ya manoh'a nan o'ommodna. Ya tinugun Jesus dida ta adida ibabbaag
henen na'at.

9

*Hay Namaalan Jesus hinan Himpulu ta Duwan Intudtuduwana** *(Mat. 10:1-42; Mk. 6:7-13)*

1 Inayagan Jesus din himpulu ta duwan intudtuduwana ta na'amungda,
ya indatnay haadda. Ya binadangana dida ta ologdan mangameh hinan
nappuhin lennawa, ya ologda goh an mangiyadaog hinan lewohon nan
tatagu.
2 Ya hennagna dida ta umuyda itudtuduh nan tataguy aat di Pumpapto'an
Apo Dios, ya nan iyadaogan di lewohon nan tatagu.
3 Ya inalinan diday, “Mangiw'iwadya ayun mumbaat, at adi ayu
munhuhul'ud ya mummamakuto, ya adi ayu umdon hi ma'an ya pihhu, ya
un ohay ilubungyu ya ammuna.
4 Ya umuy ayu ay hinan ohan abung ya mihihinna ayuh di ta nangamung
un ayu himmumbaat.
5 Ya wada ay di adi umanlah dumatnganyuh babluyda ya taynanyu dida.
Ya hinan akakanyu ya pu'pu'anyu nan hupu' hi hu'iyu ta panginnilaandan
nappuhih nen inatda.”
6 Ya tinaynandah Jesus, ya niwa'atdah nan bababbabluy an mangulgud
hinan Maphod an Ulgud. Ya an amin di inayanda ya inyadaogday lewohon
nan tatagu.

Hay Agguy Nanginnilaan Herod an Ma'alih Tetrarch hi Aat Jesus† *(Mat. 14:6-12; Mk. 6:21-29)*

7 Unat goh dengngol Herod an ma'alih Tetrarch‡ an amin di ina'inat Jesus
ya mi'id poto' di nomnomonah aat Jesus. Ti nan udumna ya inaliday un hi
John an un namahuan,
8 ya nan udumna goh ya inaliday un hi Elijah an propetah din penghanan
numpatigaw ad ugwan, ya nan udumna goh ya inaliday un Hiya ya ohah
nan propetah din penghanah namahuan.
9 Ya inalin Herod di, “Impaputul'uy ulun John, mu ngadan nen tagun
dengngol'uy pangatnan umat hina udot?” Ya penhodna ahan an tigon hi
Jesus.

---

* **8:51** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. * **9:** Mid mapto' ya na'at hidin 28 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundongolan Jesus. † **9:6** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ‡ **9:7** Hay pohdon ten hapit an tetrarch an ibaga ya *godwan di godwa* (unu 1/4), ya heden ngadan ya niddum ay Herod Antipas ti impapto'nay godwan di godwah numpapto'an nan Alin hi Herod an Nidugah. Hay nun'alian Herod Antipas ya hidin 4 B.C. hi engganah din 39 A.D.

Hay Namanganan Jesus hinan Lemay Libun Tatagu[§]
(Mat. 14:13-21; Mk. 6:30-44; Jn. 6:1-14)

10 Ya hidin numbangngad nan hennag Jesus ya inul'ulguddan amin di
ina'inatda. Ya initnud Jesus dida, ya agguyda inyal'aliy immayandah nan
babluy an ad Bethsaida.
11 Mu ta"on ya dengngol damdama nan do'ol an tatagu, ya inunudda Hiya.
Ya ma"amlong hi Jesus hidin numbangngadanda, ya intudtudunay aat di
Pumpapto'an Apo Dios, ya inyadaogna nan way lewohona.
12 Unat goh na'uy mapuyaw ya immuy nan himpulu ta duwan in-
tudtuduwanan Hiyan inaliday, "Payom tun tatagu ta umuydah nan neheg-
gon an ahigihigib an mannig hi ononda ya olo'anda ti mi'id nunhituh tu."
13 Ya tembal Jesus an inalinay, "Ta"on ya da'yuy mangidat hi ononda."
Mu inaliday, "Un lemlemmay tinapay ya un dudduway ekan hi wada, at
adi umda! Mu pohdom ay ya umuy ami luma'uh onon ya ihdan tun tatagu."
14 (Ya lemay libu nin di linala'in wah di.)
Ya inalin Jesus hinan intudtuduwanay, "Pabunonyu didan amin, mu
hinnanabongley tataguh nan ohan himpampun."
15 At inatda an pinabunda didan amin.
16 Ya innal Jesus din leman tinapay ya nan duwan ekan, ya intangadnad
abuniyan, ya endenolnan Apo Dios, ya inupe'upengna, ya indatnah nan
intudtuduwana ta ipiyapongdah nan tatagu.
17 At nangandan amin, ya nun'abhugda. Ya unat goh inamung nan
intudtuduwan Jesus di na'angang ya himpulu ta duway bahkit di napnu.

Hay Inalin Peter hi Aat Jesus[*]
(Mat. 16:13-20; Mk. 8:27-30)

18 Unat goh ang'anggay hi Jesus an munluwalun Apo Dios ya immuy nan
intudtuduwanan Hiya. Ya imbaganan diday, "Hay alyon tuwali nan tataguh
aat'u nin?"
19 Ya tembaldan inaliday, "Alyon di udumnay He"ah John an Mumbonyag.
Ya nan udumna goh ya alyonday un He"ah Elijah. Ya umat goh hinan
udumna an alyonday He"ay ohah nan propetah din penghanan un'a
namahuan."
20 Ya inalin Jesus ay diday, "Ya da'yu mah, hay alyonyuh aat'u?"
Ya tembal Peter an inalinay, "He"ah Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios!"

Hay Nangibaagan Jesus hi Aat nan Ipaligligatana ya Atayana[†]
(Mat. 16:21-28; Mk. 8:31-38)

21 Inhamad ahan Jesus an tinugun nan intudtuduwana ta adida ahan
ibaag di immannung an aatnah nan tatagu.
22 Ya inalina goh di, "Ha"in an Imbaluy di Tagu ya nidugah di ipaligli-
gatana' ti pahalona' hinan a'ap'apun di Hudyu, ya nan papadi, ya nan
muntudtuduh nan Uldin. Ya patayona', mu un tuluy algaw di maluh at
mamahuana'."
23 Ya inalinan didan amin di, "Unudona' ay hinan tagu ya mahapul an
adina hunnon di itaguana, at ta"on hi un mapahiw unu mapatoy mu
mahapul an Ha"in unudona damdama.
24 Ya hay adi umunud ti adina abuluton di ipaligligatana unu nan
apatayana ya hay angunuhna ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna.

---

§ **9:9** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

* **9:17** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

† **9:20** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

Mu nan mipaligligat unu nan mapatoy ti hay pangunudanan Ha"in ya hay umangunuh ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.
25 Gulat ta abalinan di tagun mangngal an amin hi mun'aphod an gina'uh tun luta, mu mi'id hulbina damdama ti adi ay umunud at hay umangunuh ya milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna.
26 Ya nan tagun mangiyabain ay Ha"in ya nan itudtudu' an Imbaluy di Tagu ya adi' goh abuluton hiyah unna' mumbangngad an nabagbagtu ti impabagtua' ay Ama ya nan a'anghelnan pinilina.
27 At adiyu aliwan heten alyo'! Ti waday udumnan da'yuh tu an adi matoy ta nangamung unyu tigon di gutud di Pumpapto'an Apo Dios."‡

Hay Numbo'onan Jesus§
(Mat. 17:1-8; Mk. 9:2-13)

28 Naluh di waluy algaw nin hi nalpahan den nuntugunan Jesus ya initnudna da Peter ay John, ya hi Jacob* ta tini'idda han duntug ta umuyda munluwalun Apo Dios.
29 Ya heden punluwaluan Jesus ya numbo'on di angahna, ya ma'appaha' di lubungnan humili.
30 Ya himbumagga ya waday duwah linala'in ni'hapit ay Hiya an da Moses ay Elijah.
31 Ya na'abbagbagtuy tigawda, ya hinahapitday aat di atayan Jesus an ipa'annungnad Jerusalem.
32 Ya munyungyungot da Peter, mu agguyda nolo', at tinnigday anabagbagtun Jesus ya din duwa goh an linala'in ni'ta'dog ay Hiya.
33 Ya heden akakan din linala'in Jesus ya inalin Peter ay Jesus di, "Apu, mapmaphod ta wada tu'uh tu! At iyammamiy tuluy allung ta hinohhonyun da Moses ya hi Elijah." (Hiyah ne inalin Peter ti agguyna inilay hapitona.)
34 Ya otog di punhaphapitan Peter ya himbumagga ya waday bunut an nananin dida, ya ma'atta'otda.
35 Ya wada han hapit an nalpuh nan bunut an inalinay, "Hiyah te Imbaluy'un pinili', at unudonyuy alyona!"
36 Ya unat goh dimminong heden himmapit ya tinnigdah Jesus an un oh'ohhan wah di. Mu agguy imbabbaag nan intudtuduwanah nan tataguh den tinnigda.

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Mun'oldah
(Mat. 17:14-21; Mk. 9:14-29)

37 Unat goh nabiggat ya nundadyu da Jesus hidin duntug, ya do'ol di tataguh immuy nanamun Hiya.
38 Ya himbumagga ya numbugaw han lala'in niddum hinan tatagun nangal'alu' ay Jesus an inalinay, "Apu, umuymu ni' tigon han oh'ohhan imbaluy'u!
39 Ti hin'umu'udduman nahe'pan hiya, ya inumwek, ya ipagalewgewna hiya ta nangamung un umupag di timidna. Ya pun'itemognay odolna, ya mabayagan unna taynan.
40 Ya inal'alu"u nan intudtuduwam ta la'ahonda, mu mid ologda!"
41 Ya inalin Jesus di, "Uya'a ya adi mihamad di pangulugyun tatagud ugwan ti unna' dan mihihinnan da'yuh enggana? Ya uya'ay pangan'anuha' ay da'yu? Iyalim hitu han imbaluymu."

‡ **9:27** Naluh di waluy algaw ya tinnig da Peter ay John ya hi Jacob nan aat di gutud di Pumpapto'an Apo Dios (Lk. 9:28-36).
§ **9:27** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
* **9:28** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

42 Ya unat goh wan inyuyda din ung'ungngan lala'in Jesus ya tinu"in nan
neh'op hiya, ya impagalewgewna, ya immodhol. Mu inhingal Jesus han
nappuhin lennawa, ya nala'ah. At pinumhod mahkay heden ung'ungngan
lala'i, ya impa'awitnan amana.
43 Ya manoh'adan amin hinan tinnigdan do'ol an abalinan Apo Dios.

Hay Nangipidwaan Jesus an Nangibaag hinan Aat di Atayana
(Mat. 17:22-23; Mk. 9:30-32)

Heden gun amanoh'aan din tataguh nan ina'inat Jesus ya inalin Jesus
hinan intudtuduwanay,
44 "Pa'addonglonyu tun hapito' ay da'yu: Ha"in an napto' an Imbaluy di
Tagu ya awniat alana' hinan linala'in mamatoy ay Ha"in."
45 Mu mi'id inilan nan intudtuduwanah aat nen hinapitna ti un nehepa'
ay dida ta adida innilaon aatna. Ya timma'otdan nunhanhan ay Hiya.

Hay Nabagbagtun Taguh nan Pumpapto'an Apo Dios
(Mat. 18:1-5; Mk. 9:33-37)

46 Nunhohongngel nan intudtuduwan Jesus ti way ohaan inalinay hiyay
nabagbagtu ya un nan i'ibbana.
47 Ya i'innilan Jesus heden ninomnomda, at inyuyna han ung'ungnga ta
endellohnan impata'dog ay Hiya,
48 ya inalinan diday, "Hay mamhod hinan umat eten ung'ungnga ti
dumalat nan pangulugdan Ha"in ya dida goh di mamhod ay Ha"in, ya nan
mamhod ay Ha"in ya dida goh di mamhod hinan nannag ay Ha"in. Ya nan
na"ampan da'yu ya hiyay na'abbagbagtu ya un nan udumna."

Hay Aat di Umunud ay Jesus
(Mk. 9:38-41)

49 Inalin John ay Jesus di, "Apu, tinnigmi han lala'in nunla'ah hinan
nappuhin lennawa ti inalinay He"a anuy dimmalat hi nangatana! Ya
inyadimi ti agguy niddum ay ditu'u!"
50 Mu inalin Jesus di, "Adiyu iyadi ti nan tagun adi mi'bohhol ay ditu'u ya
hiya damdamay umunud ay ditu'u."

Hay Agguy Namhodan nan Ohan Babluy ad Samaria hi Ayan Jesus ay Dida

51 Wan magadyuh an mipatulud abuniyan hi Jesus ya hinumangnan
immuy ad Jerusalem.
52 Ya impiyun'unnana din linala'ih dih nan ohan higib hinan Provinciad
Samaria ta idadaanday ayanah di.
53 Mu adi pohdon nan tataguh di ti iniladan umuy da Jesus ad Jerusalem.
54 Ya unat goh ininnilan da John ay Jacob† an intudtuduwana an adida
abuluton ya inaliday, "Apu, pohdom ay ya ibagamin Apo Dios ta gohbonah
den babluy ta moghob!"
55 Ya nunhiggung hi Jesus, ya inhingalna dida.
56 Ya innayundan immuy hinan oha goh an higib.

Hay Nangitudtuduwan Jesus hi Atondan Mangunud ay Hiya
(Mat. 8:18-22)

57 Hidin nundaldallanandah nan kulha ya wada han ohan lala'in inalinan
Jesus di, "An amin di umayam ya mitnuda' ay He"a."
58 Mu inalin Jesus ay hiyay, "Oo, mu umungal ti nan foxes‡ ya waday
hawongda, ya wada goh di agaban nan hamutih umiyananda. Mu Ha"in
an napto' an Imbaluy di Tagu ya mi'id anhan di abung'uh umiyana'."

† **9:54** Bahaom nan footnote di Lk. 9:28 hi bagtuna. ‡ **9:58** Diday umat hinan ahuh nan inalahan.

59 Ya inalin Jesus hinan ohan lala'iy, “Unudona' ay he"a.”
Ya tembalnan inalinay, “Oo, mu payona' hi mahhun ta umuy'u ilubu' hi ama.”§
60 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Nan adi kumulug ay Ha"in ya ayda nanattoy damdama, at diday okod an mangilubu' hinan natoy. Mu he"a ya umuymuat ituduh nan tataguy aat di Pumpapto'an Apo Dios.”
61 Ya inalin goh din ohay, “An amin di umayam ya mitnuda', Apu! Mu payona' hi mahhun hi abungmi ta umuy'u ipa'innilah nan pamilya'.”
62 Ya tembal Jesus an inalinay, “Nan tagun adinan iyohhay nomnomnah nan ipatamun Apo Dios ya adi middum hinan Pumpapto'an Apo Dios. Ya umat hinah nan mun'aladu an mapikuy aladuonah un wumaningngiwingngin mun'aladu.”

10

Hay Nannagan Jesus hinan Napitu ta han Duwan Linala'i

Hay Intudun Jesus hi Atondan Umuy hinan Abablubabluy

1 Unat goh nalpah hana ya pento' Jesus an Apu tu'uy napitu ta han duwan tatagu,* ya hennagna dida ta inyun'unnada. Ya nun'ahindudwadan immuy an amin hinan abablubabluy hinan ninomnomnan ayan.
2 Ya inalinan diday, “Nan tatagu ya paddungnay unda muntupin paguy, mu nahnot di mumboto'. At hiyanan iluwaluyun Apo Dios an paddungnay ad payaw ta honogonay udumnan tatagu ta umuyda me'ebto'.
3 Ya honogo' da'yun umat hi imbaluy di kalnilun ma'ma'ullay ta umuy ayu muntudtuduh nan paddungnay animal an pumatoy an ma'alih wolves.†
4 Mu adiyu odnan di pitakayu, ya ha'batyu, ya hapatusyu, ya adi ayu mi'yum'uman hinan dalan.
5 Ya adya nan datnganyun abung ya hay mahhun hi hapitonyu ya alyonyuy, Hay lenggop ni' di mawadah tun nunhituwanyu!
6 Ya abuluton ay nan nunhituh nen alyonyu at mipa'annung nan inaliyu, mu adida ay ya munnonong ay da'yu.
7 Ya mihihinna ayuh dih nan ohan abung, ya ononyu ya inumonyu nan idadaandan idat ay da'yu ti hiyah ne lagbuyu ti han tagun muntamu ya mahapul an waday lagbuna. Ya adi ayu umuy hinan a'abu'abung.
8 Ya wa ay ta bumahhel ayuh nan babluy ta mun'am'amlongdah inayanyun dida ya hay iduuldah ma'an di hiyay ononyu.
9 Ya iyadaogyuy way lewohonah di, ya alyonyun diday, Magadyuh di Pumpapto'an Apo Dios ay da'yu!
10 Ya wa ay ta umuy ayuh nan babluy ta adi da'yu abuluton hinan dinatnganyu ya immuy ayuh nan akalakalata eden babluy an alyonyuy,
11 Pu'pu'anmi nan hupu' eten babluyyu an nipuyut hi hu'imi ta panginnilaanyuh un ami adi middum ay da'yu an ta"on nan hupu'yu. Mu donglonyuh nahamad ti magadyuh damdamay Pumpapto'an Apo Dios ay da'yu!
12 Ya adi ahan layah hete ti heden algaw an gutud di Pummoltaan Apo Dios ya od'odolna nan iSodom an genhobna ya un nan tatagun ten babluy.”

---

§ **9:59** Mid mapto' ya mabayag ya un matoy hi amana. * **10:1** Un *napituy* uyapda an nitudo' hinan udumnan nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios, mu nan nabayag an nali'up an pepel ya alyonday *napitu ta han duwa.* † **10:3** Nan wolves ya o"ongol ya un nan ma'alih foxes an nitudo' hinan Lk. 9:58, ya nidugah an atata'otda goh.

Hay Intudun Jesus hi aat nan Babluy an Adida Muntutuyuh Baholda (Mat. 11:21-23)

13 Ya inalin Jesus di, “Mahmo' ayun iKorazin ya iBethsaida! Ti do'ol
di umipanoh'ah inat'u, mu agguya' damdama inunud! Mu gulat ta nan
tatagud Tyre ya ad Sidon di nannig hinan umipanoh'a at wan nabayag an
numpunlubungdah langgut ya nun'iloglogday dapul hi pangipattigandan
nuntutuyudah baholda!
14 At hiyanan heden algaw an Punhumalyaan Apo Dios hinan tataguh tun
luta ya nidugah di pummoltanan da'yu ya un nan iTyre ya nan iSidon!
15 Ya da'yun iCapernaum, hay ninomnomyu nin ya na'abbagbagtu ayu ya
un nan udumna. Mu adi ti mahnag ayud dolom!”
16 Ya inalin Jesus goh hinan intudtuduwanay, “Nan tatagun mangngol hi-
nan itudtuduyu ya paddungnay nan hapit'uy donglonda, ya nan mamahiw
ay da'yu ya Ha"in di pahiwonda. Ya nan mamahiw ay Ha"in ya pahiwonda
goh nan nannag ay Ha"in.”

Hay Numbangngadan din Napitu ta han Duwan Nahnag

17 Unat goh numbangngad din napitu ta han duwan nahnag ya
ma"am'amlongdan nangalin Jesus di, “Apu, ta"on nan nappuhin lennawa ya
unudonday alyonmih unmi bugwaon di ngadanmuh punla'ahanmin dida!”
18 Ya inalin Jesus ay diday, “Tinnig'uh Satanas an ay ilat an nagah an
nalpud abuniyan!
19 Ya badabadanga' da'yu, at ta"on hi unyu egpa' di ulog ya ipi'ipit mu mid
al'alin da'yu, ya amehonyu goh nan mamohol ay da'yun hi Satanas. Ya ta"on
hi un malgom di atondan da'yu mu mi'id ah ma'at ay da'yuh nappuhi.
20 Mu ta"on ya bo'on hay pangunudan nan nappuhin lennawah alyonyuy
aptan hi edenolyu, ti hay aptan ya hay nitud'an di ngadanyud abuniyan.”

Hay Nundenolan Jesus (Mat. 11:25-27; 13:16-17)

21 Lempah Jesus heden hinapitnah nan napitu ta han duwan hennagna ya
impadenol nan Na'abuniyanan an Lennawa Hiya, at inalinay, “Ama, He"ay
Ap'apud abuniyan ya tun luta, ya edenol da'a ti lini"udam heden intudtudu'
hinan nun'anomnoman ya hinan nabagtuy adalda, mu impa'innilam hinan
mid adalna ya hinan agguy nanomnoman ti hiyah ne pohdom.”
22 Ya inalin goh Jesus hinan tataguy, “An amin di logom ya Ha"in di okod ti
hiyah ne enehdol Aman Ha"in hi tamu'. Ya mi'id nanginnilan amin hi aat'u
an anggay hi Ama. Ya mi'id nanginnila goh hi aat Ama an anggay Ha"in an
Imbaluyna ya hinan udumnan pohdo' an pangipa'innilaan hi aatna.”
23 Ya nunhiggung hi Jesus, ya ni'hapit hinan intudtuduwana, mu agguyna
impadngol hinan udumna, ya inalinay, “Mawagahan ayu ti ten tigotigonyu.
24 Ya immannung heten alyo' ti do'ol di propeta ya a'alih din penghanan
namhod an mannig eten tigotigonyud ugwan, mu agguyda tinnig. Ya
penhodda goh an donglon heten donglodonglonyu, mu agguyda dengngol.”

Hay Nipa"el an Hay Maphod hi Inat han iSamaria

25 Wa han ohan algaw ya immuy ay Jesus han nanginnilah Uldin di Hudyu.
Ya tinapnganan inalinay, “Apu, hay ato' nin an mi'tagun Apo Dios hi mid
pogpogna?”
26 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Undan hay inalinah nan Uldin tu'un nitudo'?
Hay inilam hi pohdonan alyon?”
27 Ya tembalnan inalinay,
“Hay mahapul ya pa'appohpohdon tu'uh Apo Dios

ya un an amin di nomnomon, ya aton, ya hiyan amin di pangidenolan‡
ya nan pamhod hi odol ya umat goh hinay pamhod hinan i'ibba."§
28 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Makulug henen inalim. At hiyay atom ta
mi'tagu'an Apo Dios."
29 Ya adi pohdon nan lala'in mabainan, at hiyanan inalina goh di, "Mu hay
aat mah di ibba'?"
30 Ya tembal Jesus hiya, mu hay nipa"el di inulgudnan inalinay, "Wa han
ohan algaw ya immuy han lala'id Jericho an nalpud Jerusalem, ya heden
pundaldallanana ya hinawanan nan humod'ap, ya nun'aanday lubungna,
ya nunhudpa'da, ya tinaynanda hiya, at magadyuh an matoy.
31 Ya nihippul ya wada han padin mundaldallanan eden kulha, ya
tinnigna hiyan nalili'uh, at ene'wanah nan pangngelna.
32 Ya umat hina goh hinan holag Levi* ti unat goh nidatong ta tinnigna
hiya ya ene'wana goh hinan pangngelna.
33 Ya wada goh han iSamaria† an mundaldallanan. Ya unat goh tinnigna
hiyan nalili'uh ya inggohgohana.
34 At immuy ay hiya, ya inagahanay hugatnah lana ya bayah, ya
dinu'pana, ya intakaynah nan kabayuna. Ya inyuynah nan mabayadan an
umiyanan, ya hinalimunana hiyah di.
35 Ya nabiggat ya indatnay duwah palatan silver‡ hinan ad abung hi
immiyananda, ya inalinan hiyay, Halimunam hiya, ya wada ay di udumnah
mabayadan ya awni ta hitun pumbangngada' ya un'u bayadan."
36 Ya inalin goh Jesus enen lala'in nanginnilah Uldin di Hudyuy, "Hay
punnomnommu ay danen tulun naluh hi immannung an ibban nen lala'in
nahod'up?"
37 Ya inalinay, "Henen nammo' ay hiya."
Ya inalin Jesus ay hiyay, "Umat hina goh di pangatmu."

Hay Nummangilian da Martha ay Mary ay da Jesus§

38 Innaynayun da Jesus ya nan intudtuduwanan mundaldallanan, ya
ene'wadah nan higib hi wadan han babain hi Martha di ngadana. Ya
inayagana da Jesus ta humigupdah abungna.
39 Ya wah di goh han aginan hi Mary di ngadana, ya inumbun hinan
inayungan Jesus ta dongdonglonay ul'ulgudona.
40 Mu agguy ne'edngol hi Martha ti do'ol di tamuanah nan abung, at
umulu'ulu', ya immuy ay Jesus, ya inalinay, "Apu, mid mapto' ya adia'
igohgohan ay He"a ti ten unna' nun'ohhoon hinan agi' an muntamu! At
alyom ni' ta badangana'!"
41 Ya tembal Apu tu'un inalinay, "Martha! Goh ta numanomnom'ah
42 nan do'ol an tamum? Ti un ohay aptan hi ma"aphod an aton an hiyay
pento' Mary, at minaynayun ay hiya ta nangamung."

---

‡ **10:27** Deut. 6:5. § **10:27** Lev. 19:18. * **10:32** Hay nun'abhiwan nan padi ya nan holag Levi ya an amin nan papadi ya nalpudah nan holag Levi, mu dida ya anggay di way biyangnan mumpuntamuh nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ti diday holag Aaron an nahhun an Nabagtun Padi. Nan miyadwan lala'i ya nalpu goh hi holag Levi, mu mid biyangnan mumpadih nan Timplu, mu un muntudtuduh nan Uldin Apo Dios hi abablubabluy hinan Hudyu. At nan holag Levi di neheggon ay Apo Dios, mu hay ninomnom nan tatagu ya nan papadi ya nehegheggondan Apo Dios. † **10:33** Mestiso nan iSamaria ti Hudyu-ya-Hentil di dalada. Boholon nan iSamaria nan Hudyu, ya boholon goh nan Hudyu nan iSamaria. ‡ **10:35** Mabayadan nan duway bulan an umiyanan nan nadinul. § **10:37** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

11

Hay Nituduwan di Iluwalu ay Apo Dios (Mat. 6:9-13; 7:7-11)

1 Wa han ohan algaw ya wada han immayan Jesus an nunluwalun Apo
Dios. Ya unat goh nalpah ya inalin di ohah nan intudtuduwanay, “Apu,
itudum di atonmin munluwalun Apo Dios ta umat ay John an hiyah ne
inatnah nan intudtuduwana.”
2 Ya inalin Jesus ay diday, “Umat hituy alyonyuh un ayu munluwalun Apo
Dios:
Ama,
E'gonan da'a ni' an Dios hinan tatagu,
ya He"ay mun'ap'apu.
3 Idatmu ni' di itanudmih abigabigat,
4 ya aliwam ni' di baholmi ti ten aliwanmi goh di bahol nan numbahol ay
da'mi.
Ya adi ni' da'mi tapngan.”*
5 Ya inalin goh Jesus ay diday, “Gulat ta waday ohan da'yuh umuy hinan
abung di ibbanah nan labi ya inalinay, Agi', buludo' ni' di tuluh tinapay
6 ti waday pa"alih mangili', ya ten mi'id ah ipa'an'un hiya!
7 Ya tembal nan wah abung an inalinay, Adi da'mi patu'alon! Ti
nun'itangob tun pantaw, ya ten nun'olo' amin hina"ama, ya humigaa' an
bumangon, at adi' idat henen mahapulmu!
8 Hay alyo' ya ta"on un bo'on hay niyibaanay dumalat hi bumangunana
ta idatna mu bumangon damdama ti nan nangilupitanan hiya ta idatnay
mahapulna.
9 Ya ten alyo' ay da'yuy, Ibagayu at midat, ya anaponyu at ma'ah'upan, ya
kulkugonyu at mibughul.
10 Ti nan mangibaga ya hiyay midatan, ya nan manganap ya hiyay
mangah'up, ya nan mangulkug ya hiyay mibughulan.
11 Ya da'yun o'ommod, gulatna ta mumbaga nan lala'in imbaluyyuh ekan
ya mid nin ah ohan da'yuh mangidat hi ulog.
12 Unu gulat ta ibagaday itlog ya undan hay ipi'ipit idatyu?
13 Ti ta"on hi un ayu munlayah mu inilayu damdaman umidat hi maphod
an mahapul nan imbabaluyyu. At iyal'allan Ama tu'ud abuniyan ti Hiyay
mangidat hinan Na'abuniyanan an Lennawah nan mangibagan Hiya!”

Hay Aat Jesus ya hi Satanas (Mat. 12:22-37; Mk. 3:22-30)

14 Lina'ah Jesus han nappuhin lennawan nangipawe'we' hinan lala'i. Ya
unat goh nala'ah ya himmapit, ya manoh'ada nan tatagu.
15-16 Ya nan udumnan tatagu ya inaliday maphod hi un ipattig Jesus di
pangimmatunanda ta panginnilaandah un nahamad an Hiyay hennag Apo
Dios. Mu nan udum goh ya pinahiwda Hiyan inaliday hi Beelzebub† di
nangidat hi abalinanan munla'ah hinan nappuhin lennawan nihu'lung.
17 Mu inilan Jesus henen ninomnomda, at inalinan diday, “Gulat ta nan
himpangili ta madughayda, at mumpapattoyda, ya la'tot ya ma'ubah danen
himpangili. Ya umat goh hinan hina"ama, ti gulat ta madughayda at
mumpapattoyda goh, ya ma'ubah danen hina"ama.

---

* **11:4** Nan udumnan dadan an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya intuluydan mangalih, “Mu baliwan da'mih nan tudul Satanas.” † **11:15-16** Bahaom nan footnote di Mat. 12:24 ta innilaom di aat ten ngadan Satanas.

18 Ya umat goh hinan hakup Satanas, ti gulat ta hi Satanas di mangidat
hi abalina' at hiyay mangipala'ah hinan ibbanan nappuhin lennawa, at
madughay nan hakup Satanas, at mumpapattoyda, ya la'tot ya ma'ubah di
hakupna. Mu adida ahan aton di umat hina.
19 Ya hay alyonyuh aton nan intudtuduwanyun munla'ah hinan
nun'appuhin lennawa? Ti hi Satanas ay di mangidat hi abalina' an munla'ah
at hiya goh di mangidat hi abalinan di intudtuduwanyu ti numpapaddung
di atonmi. Mu hay inila' ya gulat ta ulgudon nan intudtuduwanyuy aat'u
ya adida alyon hi un hi Satanas di mangidat hi abalina' ta adi goh ma'alih
un hi Satanas di mangidat hi abalinanda. At nibahhaw henen inaliyu.
20 Mu bo'on hi Satanas, ti hi Apo Dios di mangidat hi abalina' an munla'ah
hinan nappuhin lennawa ta hiyay panginnilaan an wah tuh nan wadanyu
nan Pumpapto'an Apo Dios.
21 Waday ulgudo' hi nipa"el: gulat ta waday mabi'ah an lala'in numpa-
pahul ya nunhoho'ot an mun'adug hi abungna at adi ma'akaw di gina'una.
22 Mu wada ay di umalih mabi'bi'ah ya un hiya at polhona nan pahulna
ya ho'otnan denlonah pamaliwna, ya nun'alanan amin di gina'un nen tagu
ta ipiyapongnah nan i'ibbana."
23 Ya inalin goh Jesus di, "Nan tagun adi middum ay Ha"in ya hiyay
bumuhul ay Ha"in, ya nan adi middum ay Ha"in an mun'amung ya hiyay
mumpangiwa'at."

Hay Numbangngadan nan Nappuhin Lennawah nan Niyo'odolana (Mat. 12:43-45)

24 Ya inalina goh di, "Gulat ta mala'ah han nappuhin lennawah nan
niyo'odolanan lala'i at umuy lumane'le'od hinan mapulun ta manganap hi
ihinana. Mu gulat ta mi'id ah'upana ya alyonay, Mumbangngada' hinan
niyodola' hi hopapna.
25 Mu unat goh numbangngad ya heden niyo'odolana ya paddungnay
nahigidan an abung, ya nigamah.
26 Ya umuyna goh ayagan di pituy nun'appuhin lennawa ta umuydan
amin an miyo'odol eden lala'i. At iyal'allanan na"appuhi ya un din
hopapna."

Hay Aat di Nahamad hi Ipadenolan

27 Otog di nangulgudan Jesus ene ya wada han babain niddum hinan
tatagu, ya enlotnan himmapit an inalinay, "Mawagahan hi inam an nangi-
habi ya nangipa'inu'inum hi huhunan He"a!"
28 Mu inalin Jesus ay hiyay, "Mu nan tatagun mangngol hinan Hapit Apo
Dios ta unudonda at diday miyal'allan mawagahan."

Hay Pangalyandan Jesus ta Atonay Umipanoh'a (Mat. 12:38-42)

29 Unat goh dimmo'olda din tatagun na'amung ya ente"an Jesus an
himmapit an inalinay, "Nan tatagud ugwan hitun luta ya nun'appuhiy aatda
ti mi'iwod pangulugda! Ti pohdondan tigon di ato' ta panginnilaandah un
hi Apo Dios di nangidat hi abalina', mu mi'id ah ohah mipattig ad ugwan hi
pangimmatunanda ti un ohay mipattig an umat hidin nangimmatunan din
tataguh penghanah na'at ay Jonah.
30 Ti heden na'at ay Jonah di dimmalat hi nanginnilaan nan tatagun
iNineveh. Ya umat hina goh ay Ha"in an napto' an Imbaluy di Tagu ti nan
ma'at ay Ha"in di hiyay panginnilaan di tatagud ugwan.
31 Heden algaw an agtudan di ahumalyaan di tatagud ugwan ya tuma'dog
din queen an nun'alih penghanan nunhituh appit hi agwan hi un hagangon

di buhu'an di algaw ta amuyuana dida ta mamoltada, ti nalpuh pingit tun luta‡ ta donglona nan tugun Solomon an do'ol di tugunona, mu ad ugwan ya wada han tagun nabagbagtu ya un hi Solomon, mu adida damdama donglon di Tuguna.
32 Ya tuma'dog goh nan tatagun iNineveh hi ahumalyaan di tatagud ugwan ta amuyuana dida ta mamoltada. Ti unat goh inul'ulgud Jonah di Tugun Apo Dios ay didah din penghana ya din'ugday baholda.§ Mu ad ugwan ya wada han tagun nabagbagtu ya un hi Jonah, mu adida damdama du'gon di baholda!"

Hay Nipa"el an Hay Aat di Panigaw nan Odol
(Mat. 5:15; 5:22-23)

33 Intuluy Jesus an nuntudtudu, ya inalinay, "Tolganyu ay di hilaw ya adiyu hanian hinan pamahan ti unyu ipattu' hinan nabagtu ta tigon nan humigup di benangna.
34 Hay matayuy pannig di odol. Maphod ay di matayu ya ma"aphod di pannig, mu nabulaw ay di matayu ya pa'ahhelong di pannigyu.
35 Ihamadyuy pannigyu ta adi homelong.
36 Ya mi'id ay helong hinan odol at ma"aphod di pannig an amin di odol an paddungnay waday hilaw an dilagan da'yu."

Hay Nangibaagan Jesus hinan Aat di Nuntudtuduh nan Uldin ya nan Pharisees
(Mat. 23:13-36)

37 Otog di punhaphapitan Jesus ya inayagan han Pharisees Hiya ta mi'yuy hi abungdan me"an. At immuyda, ya himmigupdah nan abung, ya ni'yubung* hinan lamehaan an ne"an.
38 Ya manoh'a nan Pharisees ti agguy inunud Jesus di uldinda ti agguy nun'ihu ya nangan.
39 Ya inalin Apu tu'uh din Pharisees di, "Hay aat di ugaliyun Pharisees ya umat ayuh nan howo' ya duyu ti ulahanyu nan mattig, mu nappuhiy wah nomnomyu.
40 Munlayah ayu! Ti undan agguyyu inila an hi Apo Dios ya inilanay wah nomnom di tagu. Ti undan bo'on Hiyay nunlumun amin hinan mattig ya nan adi mattig?
41 Ipaphodyu ay di nomnomyu ta atonyuy maphod hinan udumna an umat hinan nun'awotwot at hiyay attigan di a'un'unnudyun Apo Dios. Atonyuy umat hina ta abuluton da'yun Hiya.
42 Mahmo' ayun Pharisees! Manu ti gun ayu umidat hinan inhabalyu ay Apo Dios, mu adiyu aton di maphod hi ibbayun tagu ya hay a'immannungana ya adiyu pohdon hi Apo Dios. O tuwalin umidat ayuh nan inhabalyu, mu adiyu inganuy nan udum an pohdon Apo Dios hi atonyu!
43 Mahmo' ayun Pharisees! Ti pohdonyuy ma"aphod hi umbunanyuh nan himba'an an ahayupan di Hudyu, ya pohdonyu goh hi un da'yuy e'gonan nan tataguh un ayu umuy hinan pummalkaduanyu.
44 Immannung ahan an mahmo' ayu! Ti umat ayuh nan lubu' an mid pangimmatunan an gun dalanon di tatagu ti agguyda inila."†

‡ **11:31** Hiyay queen ad Sheba hidid Yemen (mu alyon nan i'Ethiopia an nalpuh nan babluyda tuwali; I Ki. 10:1-13). § **11:32** Jon. 3:1-10. * **11:37** Hay ugalin di Hudyu ya adida umbun hinan lamehaan ti unda ma'ubung. † **11:44** Numpentolan nan Hudyuy lubu'da ta ma"attig ti gulat ta waday mange'wah nan lubu' at mibilangdah agguy naleneh an tagu.

45 Ya inalin han ohan muntudtuduh nan Uldin di, “Apu, umat ay hinay
panapitmu ya un da'mi goh amuyuan!”
46 Ya inalinay, “Da'yu goh an muntudtuduh nan Uldin ya mahmo' ayu!
Ti do'lonyuy uldinyuh nan tatagu, at ma'ungaldan mangunud. Mu ta"on
un da'yu ya adiyu unudon, ya mi'id ologyun mamadang ay dida ta ologdan
mangunud!
47 Mahmo' ayu goh! Ti iyammayuy lubu' din propeta an ta"on hi un
nabayag di namatayan din a'apuyu.
48 Ya heten atonyu ya hiyay pangimmatunan hi unyu abuluton din
ina'inat din a'apuyu ti diday namatoy ta da'yuy mangiyammah lubu'da!
49 Hi Apo Dios ya i'innilana tuwalih te, hiyaat unna inalin diday, Honogo'
nan propeta' ya baal'un dida, mu patayonday udumna, ya paligatonday
udumna.
50 Nan propeta an nete"ah din hopap di luta ta nangamung ad ugwan ya
napatopatoy nan udumnan dida. Ya din natayanda ya hiyay pummoltaan
Apo Dios hitun tatagud ugwan.
51 Hi Abel di nahhun an napatoy ta nangamung ay Zechariah an napatoy
hi numbattanan di pun'onngan ya nan ihinan Apo Dios hinan Timplud
Jerusalem.‡ Ya nan natayandan amin di dumalat hi pummoltaan Apo Dios
hitun tatagud ugwan.
52 Mahmo' ayun muntudtuduh nan Uldin! Ti impawayuy nahamad an
mipa'innilan da'yu, at agguyyu inah'upan di nahamad an mipa'innila. Ya
ipawayu goh nan udumnan tatagun magadyuh di pangah'upanda.”
53 Ya hiyah de nangete"an din muntudtuduh nan Uldin ya din Pharisees
an umi'ingol ay Jesus, at do'ol di hinanhanandan Hiya ta mi'id upid di
hapitona.
54 Ya hinahalepatanday ibahhawan di hapitona ta way pangidalatandah
panumalyadan Hiya.

12

Hay Padan hinan Mumpunlayah an Tatagu
(Mat. 10:26-27)

1 Otog di punhaphapitan Jesus ya linibuy tataguh na'amung. Ya numpip-
initpitda, at nun'egpa' di udumnay hu'in di ibbada. Mu hay inat Jesus
hi nahhun ya ni'hapit hinan intudtuduwanan inalinay, “Emayaanyu nan
paddungnay bino'bo' di Pharisees ti ta"on un maphod di ugalida mu un hay
ipatpattigda ya anggay.
2 Mu awni ta udum hi algaw at ma'innila mahkay di aat di nahamad an
ugali. At an amin di tatagu ya innilaonday aat di nun'appuhin tagu an ta"on
un nipo"oy ad ugwan.
3 At hiyanan ta"on un nan mahdom di panapitanyu ya ma'innila
damdamah nan mawa'ah, ya ta"on unyu iyab'abu'ab nan alyonyuh nan
ohan taguh nan kuwaltu an mun'itangob di pantawna mu pun'iyalida
damdamah nan way a'am'amungan di do'ol an tatagu.”

Hay Tuma'tan Tu'u
(Mat. 10:28-30)

‡ **11:51** Nitudo' di aat nan napatayan Abel hinan Gen. 4:8, ya nitudo' di aat nan napatayan Zechariah hinan II Chron. 24:20-22. Hinan nahayhaynod an liblun di Hudyuh nan Old Testamentda ya nahhun nan Genesis, ya niyangunuh nan II Chronicles (an bo'on nan Liblu an Malachi an umat hinan Old Testament tu'ud ugwan). At imbaag Jesus nan historyn di nangipaligligatandah nan propetah din nahhun ta engganah din angunuhna.

4 Inalina goh di, “Donglonyuh te, a'agi', ta adi ayu tuma'ot hinan mamatoy
hi odolyu, ti malpah ay ya mi'id mahkay olognan mangat hi udumnan
nappuhi.
5 Mu ituduwa' da'yu ta innilaonyuy tuma'tanyu: hi Apo Dios di tuma'tanyu
ti olognan pumatoy, ya nalpah ay ya ologna goh an mangipiyuy ay da'yud
imbelnu. Ya immannung hete, at Hiyay tuma'tanyu!
6 Duwan pihhu nin di pallog nan leman uhhili, mu ta"on ya adi al'alliwan
Apo Dios dida.
7 At iyal'allanan halimunan da'yu ti nabalbalul ayu ya un nan nalakay
pallogdan uhhili! Ti ta"on nan buu'yu ya i'innilana goh di uyapda. At adi
ayu numanomnom!”

Hay Mangibaag hi Iddumanan Jesus ya Hay Mangihaut (Mat. 10:31-33; 12:32; 10:19-20)

8 Inalina goh di, “Umannung hete ti nan tagun makulug di ibaagnah nan
ibbanan tatagun alyonay, Ha"in di tagun Jesus an napto' an Imbaluy di Tagu!
ya ibaag'u goh ta alyo' hinan a'anghel Apo Dios di, Hiyah te tagu'!
9 Mu wada ay goh di mangihaut an mangalih nan tataguy, Bo'ona' tagun
Jesus! ya ihaut'u goh ta alyo' hinan a'anghel Apo Dios di, Bo'on hete tagu'!
10 Ya ta"on hi un way mangulgud hi na"appuhih aat'u ya ma'aliwan
henen numbaholana, mu nan tagun mangulgud hi na"appuhih aat nan
Na'abuniyanan an Lennawa ya adi ahan ma'al'alliwan henen baholna.
11 Ya wa ay ta ipiyuy da'yuh nan himba'an di Hudyu, unu mipiyuy ayuh
nan gobelnadol unu nan udumna goh an u'upihyal ya adiyu nonomnomon
di atonyun mananggan dida
12 ti hay dumatnganyuh di ya itudun nan Na'abuniyanan an Lennaway
hapitonyu.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Adangyan an Nakudang di Nomnomna

13 Wada han lala'in ne'edngol, ya inalinan Jesus di, “Apu, alyom hinan agi'
an lala'i ta pi'yodwona' hinan gina'un amamin binoltana!”
14 Mu inalin Jesus ay hiyay, “Agi', agguya' nidatan hi haad an mangipanuh
an munggodwah nan gina'uyu!”
15 Ya inalin Jesus hinan tataguy, “Papuutanyu ta adi ayu mangam'amnaw
hinan bo'on gina'uyu. Ti ta"on un do'do"ol di gina'un han tagu mu adi
pa'appallog hi pi'taguanan Apo Dios hi mid pogpogna.”
16 Ya inulgudna han nipa"el an inalinay, “Wada han adangyan an lala'i, ya
maphod di payawna ti do'ol di ma'udol hi atawotawon.
17 Ya inalinah nomnomnay, Hay ato' nin ti ten mi'id di udumnah
pangiyalanga' hitun do'ol an paguy'u?
18 Ya inalina goh hi nomnomnay, Hay ato' ya pa"io' an amin nan alang'u
ta hay o"ongol di ipiyamma' ta hiyay pangiponpona' an amin hinan paguy'u
ya nan udumna goh an gina'u'.
19 Ya alyo' mahkay di, Anakkayah an do'ol ahan tun inadangyan'u an
mun'olog hi itanud'uh atawotawon! At idinong'un muntamu ta unna'
mahkay hay mangmangan ya umin'inum ta ipa'am'amlong'u tun odol'u!
20 Mu inalin Apo Dios ay hiyay, Nakudang di nomnommu! Ti ad ugwan
an mahdom ya matoy'a, at hay mangigina'u mah hinan indadaanmu?
21 Ya umat hina goh di ma'at hinan tagun mangamung hinan gina'unah
tun luta, mu hay pannigan Apo Dios hi aatna ya mi'id inadangyanad
abuniyan.”

Hay Pangehdolan Tu'un Apo Dios hi Mahapul (Mat. 6:25-34)

22 Inalin goh Jesus hinan intudtuduwanay, “At hiyah ne dumalat hi
pangalya' ay da'yu an adi ayu numanomnom hi tanudyu ya gina'uyuh
manophop hi odolyu
23 ti heten pi'taguan ya nabalbalul ya un hay tanudyu unu lubungyu.
24 Un adya tigonyuy aat nan gayang ti adida mun'oho', ya adida goh
mumpugah, ya mid ah alangda, mu ta"on unda adi aton hana ti hi Apo Dios
mangidat hi mahapulda! At inyal'allanan nabalbalul ayun Apo Dios ya un
nan hamuti!
25 Ya gulat goh ta nonomnomonyuy pi'taguanyu ya undan way ologyu
damdama an mangdum ta olom ya dumu'du"oy di pi'taguanyu?
26 At gapu ta adiyu olog an mangipa'adu"oy hi itang hi pi'taguanyu an
ta"on un madadawoh di ma'at ya goh ta numanomnom ayuh nan udumna?
27 Ti nomnomonyuy aton nan habhabung an humangaw ti adida ilubid
ya iyabol di gina'uda, mu wagwada damdama ti halimunan Apo Dios
dida. Mu alyo' ay da'yu an ta"on un nan Alin hi Solomon an pa"adangyan
ya ma"ap'aphod ahan di tigaw nan gina'una. Mu makulug damdaman
iyal'allanan ma"ap'aphod nan tigaw danen habhabung ya un nan gina'un
Solomon!
28 Ya gulat goh ta impaphod Apo Dios nan holo' hi bubulung ta maphod di
tigawda an un matagud ugwan an algaw mu hinan mabiggat ya napuulan
at iyal'allanay atonan da'yu an ipaphodnay tigawyu! Un itang anhan di
pangulugyu!
29 At hiyanan alyo' an adi ayu numanomnom hi pangngalanyuh itanudyu
ya inumonyu
30 ti an amin hana ya hiyah ne ang'anghadon nan mid pangulugdan Apo
Dios hi alan. Mu i'innilan Ama tu'un mahapul tu'un amin hana, at Hiyay
nangamung.
31 Mu hay atonyu ya do'do'lonyuy punnomnomanyuh nan Pumpapto'an
Apo Dios, at okod Hiyan manalimun hinan mahapulyu.”

Hay Nitudtuduwan di Aat di Nahamad an Umadangyanan (Mat. 6:19-21)

32 Inalina goh di, “Ta"on un ayu nahnot an Himpampun an Tagu'
ya adi ayu tuma'ot ti ma"amlong hi Ama tu'uh nan iddumanyuh nan
Pumpapto'ana!
33 At ila'uyuy gina'uyu, ya imbadangyuh nan nun'awotwot. Ya atonyu ay
di umat hina at waday nidadaan an ay pitakan adi mapa"i ta hiyay ihayupan
nan gina'uyud abuniyan an adi makudkudangan, ya adi ma'akaw ti mid ah
mangakaw hidi, ya adi goh malu'lu'.
34 Ti hay pohdonyuh awadan di inadangyanyu ya hiya goh di nonom-
nomonyu!”

Hay Nipa"el an Aat di Tumu'alan nan Tagalah Pumbangngadan di Apuda

35 Intuluy Jesus an nuntudtudu an inalinay, “Paddungnay ipaphodyuy
gina'uyu ya dilagyu
36 ta umat ayuh nan baal an tumutu'aldan mamannod hinan apudah
pumbangngadanah alpuwanah nan way kasal. Ta dedennondan ibughulan
hiyah unna kulkugon nan pantaw.
37 Od'odolnah un agguy nolo' daden baal ti tumu'aldah un ataman nan
apuda. Umannung heten alyo' ti heden apuda ya idadaanay lubungnah
puntamuana, ya ipabuna didah nan pangananda, ya iduulana didah
ononda.

38 Immannung an maphod un agguy nolo' daden baal an ta"on un lumabi
unu mun'awawa'ah di dumatngana ta itu'aldan mamannod ay apudah
aliana!
39 Adiyu al'aliwan hete! Gulat ta inilan nan ad abung di gutudnah umalian
di mangakaw at hawananay humgopanah baluy.
40 Ya maphod hi unyu goh aton hina ta dedennonyuy pumbangngada'
ti Ha"in an napto' an Imbaluy di Tagu ya mumbangngada' hinan adiyu
panginnilaan."

Hay Nipa"el hi Aat di Un'unnud ya Adi Mangngol an Tagala (Mat. 24:45-51)

41 Ya imbagan Peter ay Jesus di, "Apu, heten inul'ulgudmun nipa"el ya
undan da'mi ya anggay di pangituduwam, unu an amin di tatagu?"
42 Ya inalin Apu tu'uy, "Ulgudo' di aat di un'unnud ya nanginnilan tagala.
Hiyay pento' han apuna ta ipapto'nay abungna, at hiyay mangipiyapong hi
onon nan ibbanan tagalah nan agtudan di pangananda. Ya numbaat han
apudan ad abung.
43 Ya gulat ta un'unnud henen tagalanan pento'na ta hay pumbangngadan
han apuna ya tumamutamun den inalin nan apuna at maphod di ma'at ay
hiya!
44 At umannung an idat han apunay nabagtuh haadna ta hiyay mannig
an amin hinan gina'una.
45 Mu gulat ta alyonah nomnomnay, Madnoy di pumbangngadan han
apumi! At ente"anan gun nanuplit hinan i'ibbanan tagala, ya nanganangan,
ya imminu'inum, at mabubutong.
46 Mu waday ohan algaw an adina amtan ya numbangngad han apuna,
ya nidugah di nanuplitanan hiya, at middum hiyah nan mi'id pangulugda
ta mi'moltan dida.
47 Immannung an nan tagalan nanginnilah penhod apuna mu agguyna
impapto' di inatna ti agguyna inunud heden apuna ya ongol di ahuplitana.
48 Mu nan agguy nanginnilah pohdon apuna mu atonay nibahhaw ya
mun'ul'ullay di ahuplitana. Ya amin di tagun do'ol di mitudtudun dida ya
do'ol goh di mahapul hi unudonda. Ya nan tagun do'do"ol di mitudtudun
dida ya do'do"ol goh di mahapul hi unudonda, ti adida ay ya mabaholanda."

Hay Inalian Jesus di Dimmalat hi Pumbobohholan di Tatagu (Mat. 10:34-36)

49 Intudun goh Jesus di, "Dumalat di immalia' ya mumbobohholday
tataguh tun luta, mu pohdo' an punnaudonda ta malpah!
50 Mipaligligata' hi ongol, ya nidugah di punlungdayaa' ta nangamung un
malpah.
51 Mi'id mapto' ya alyonyuy malenggopday tataguh tun luta ti hay inalia'.
Mu adi, ti undaat goh madughay. Ti nan udumna ya unudona', mu adia'
hinan udumna.
52 Ya mete"ad ugwan ya madughay nan hina"ama, at lemada ay ya nan
tulu ya mi'bohholdah nan duwa.
53 Ya mi'bohhol nan linala'ih nan imbabaluydan linala'i, ya umat goh
hinan binabai an mi'bohholda goh hinan imbabaluydan binabai, ya umat
goh hinan apuwonda an mi'bohholdah nan inapudan binabai."

Hay Pangimmatunandah Aat di Ma'ma'at

54 Inalin goh Jesus hinan tataguy, "Tigonyu ay nan bunut an mun'ahut an
malpuh alimuhan di algaw ya inilayun na'uy an umudan, ya ma'at.

55 Ya tigonyu ay ta tumuyup an malpuh appit hi agwan hi un hagangon di
buhu'an di algaw ya alyonyuy, Mun'ohab! ya mepto'.
56 Inilayun mangimmatun ad daya ya tun luta, mu layahyu ti adi ayu
pa"immatun hi aat di ma'at ad ugwan!
57 Goh ta adiyu nomnomon di nahamad hi atonyu?
58 Ti gulat ta waday mangidiklamun da'yuh nan huwis at alawahonyu
hiyah nan dalan ta al'alu'onyu ta adina ituluy. Ti adiyu ay ya mid mapto'
ya iyuy da'yuh nan huwis, ya nan huwis di mangipibalud ay da'yu.
59 Ya umannung heten alyo' ti wa ay ta mibalud ayu ya mahapul an
pa'abbo'laonyuy moltayu an ta"on un ohan hepeng ya un ayu mibo'tan."

13

Hay Pan'ugan hinan Bahol

1 Otog di puntudtuduwan Jesus ya waday udumnan nun'ulgud ay Hiya an
inaliday, "Waday iGalilee an nun'onong, ya unat goh heden pun'onnganda
ya impapatoy Pilate* dida, at niddum nan daladah nan ene'nongda."
2 Ya inalin Jesus ay diday, "Mid mapto' ya alyonyuy un ong'ongngol di
bahol daden iGalilee an natoy ya un nan udumnan iGalilee ti napatoyda.
3 Mu umannung heten alyo' an adi ong'ongngol di baholda ya un nan
udumna. Mu adiyu ay du'gon nan nappuhin ato'atonyu ya umat hina goh
di ma'at ay da'yu ti mapatoy ayu.
4 Ya immat goh ay didan iSiloam ti din pallatang an pumpattu'an di
mun'adug ya natu"in, ya nun'a'ipit din himpulu ta walun tatagu, ya
nun'atoyda. Ya mid mapto' ya alyonyuy na"appuhiy inatda ya un an amin
din tatagun numpunhitud Jerusalem.
5 Mu umannung heten alyo' an adi ong'ongngol di baholda ya un nan
udumna. Mu adiyu ay du'gon nan nappuhin ato'atonyu ya umat hina goh
di ma'at ay da'yu ti mapatoy ayu."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Ayiw an Fig an Mid Bungana

6 Inulgud Jesus han nipa"el an inalinay, "Wa han lala'in nangitanom hi
ayiw an fig hinan galdena. Ya immuy heden lala'in nannig hi bungana, mu
mi'id am'amungit.
7 Ya inalinah nan puntamuonah nan galdenay, Tigom an tuluy tawon
di naluh hi immali'alia' an mannig hi bungan ten ayiw an fig, mu ten adi
bumungbunga. At longhom ti unna pawpawaan heten luta!
8 Ya inalin nan puntamuonan hiyay, Adi' ni' longhon, apu, ta nangamung
hi tawon ta bo"a' nan lutah puuna, ya inabunua',
9 at olom ya bumungah tawon, ya maphod. Mu adi ay ya impalngohmu."

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nahehe'pan an Babaih din Ngilin an Habadu

10 Nuntudtuduh Jesus hinan himba'an di Hudyuh nan ngilin an Habadu.
11 Ya wah di han nahehe'pan an babai. Ya hede han neh'op ya impalewa-
hana hiyah himpulu ta han waluy tawon ti mabubu"ung an adi ma'uyad di
bonogna.
12 Ya unat goh tinnig Jesus hiya ya inayagana, ya inalinan hiyay, "Agi',
umadaog nan lewohom."
13 Ya dinapana hiya, ya himbumagga ya immandong di bonogna, at
hinapitnay anabagbagtun Apo Dios.

---

* **13:1** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D.

14 Mu ma'abohhol nan ap'apuh nan himba'an di Hudyu ti ngilin an
Habadu den nangiyadaogan Jesus. Ya inalin han ap'apuh nan tataguy,
“Onom di algaw hi puntamuan, ya logomnan den onom an algaw di
umalianyuh iyadaoganyu, mu bo'on hinan ngilin an Habadu!”†
15 Ya tembal Apu tu'un inalinay, “Munlayah ayu! Ti ta"on hi un ngilin an
Habadu mu ubadonyuy baka unu dongkiyu, ya impitawyuh nan abungna
ta iyuyyu pa'inuman.
16 At undan adi maphod hi un mipadinong di lewohon ten babain ap'apun
Abraham an nundoghon Satanas hi himpulu ta han waluy tawon an ta"on
hi un ngilin an Habadu?”
17 Ya otog di nangalyanan ne ya bimmain an amin nan namohol ay Hiya,
ya am'amlongan an amin di tatagu nan ina'inatnan maphod.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Oho' an Pa"it'ittang (Mat. 13:31-32; Mk. 4:30-34)

18 Inalin goh Jesus di, “Ulgudo' nan aat di Pumpapto'an Apo Dios, ya waday
pangipaddunga'
19 ti ipaddung'uh nan pa"it'ittang an oho' an ma'alih mustard an wah
nan galden.‡ Ya inyuy han lala'ih nan galdenan eneho', at himmangaw, ya
immongol an ayiw, ya immuy nan hamuti ta inyammaday agabandah nan
hapangna.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Bino'bo' (Mat. 13:33)

20 Inalin goh Jesus di, “Hay Pumpapto'an Apo Dios
21 ya umat hinan bino'bo' an innal han babai, ya inlamutnah din tuluy
halub an alena ta mun'ammah tinapay, at la'tot ya impa'ongolnan amin nan
ihaangnan tinapay.”

Hay Nitudtuduwan di Na'ullipit an Pantaw (Mat. 7:13-14, 21-23)

22 Innayun da Jesus an immuy ad Jerusalem, mu nundag'uhdah nan
bababbabluy an nange'wanda ta nuntudtuduh di.
23 Ya waday ohah nangalin Hiyay, “Apu, undan nahnot di mabaliwan?”
Ya inalinah nan tatagun wah di,
24 “Iluludyun humigup hinan paddungnay na'ullipit an pantaw. Ti
umannung heten alyo' ti awniat do'olday mamhod an humigup, mu mi'id
ologda.
25 Ti wa ay ta itangob nan ad abung di pantaw ya tuma'dog ayuh nan
kolhoddan ta kulkugonyu nan pantaw, ya alyonyuy, Apu, ibughulan ni'
da'mi!
Mu tobolonan alyonay, Mi'id inila' ay da'yu, ya mid goh inila' hi
nalpuwanyu!
26 Ya alyonyu goh di, Inila da'mi ti ne"an amin He"a, ya nuntudtudu'ah
nan babluymi!
27 Mu ta"on damdama ya alyonay, Makulug an mi'id inila' ay da'yu, at
makak ayun Ha"in ti da'yu din nanganangat hi nun'appuhi!
28 Ya lumugwalugwa ayu, ya umayot'ot ayu ti tigonyu da Abraham ay
Isaac, ya hi Jacob, ya an amin din propeta an wah didah nan Pumpapto'an
Apo Dios, mu da'yu ya mapakak ayu!

---

† **13:14** Bahaom nan footnote di Mat. 12:10 ta innilaom di dumalat hi nangalyandah umat hina.
‡ **13:19** Bo'on hetey pa"it'ittang an oho' an wah tun luta, mu makulug an hiyay pa"it'ittang an oho' an wah nan galden ad Israel.

29 Ya nan tataguh tun luta an ta"on nan wah adadagwin babluy hi appit hi
iggid ya agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hi appit hi alimuhan
ya buhu'an di algaw ya umalidan me"an hinan Pumpapto'an Apo Dios.
30 At nan udumnan niyangunuh an nangngol ya onaynan dida ti diday
mahhun, mu nan udumnan nahhun an nangngol ya diday miyangunuh."

Hay Pamhodan Jesus hinan Tatagud Jerusalem
(Mat. 23:37-39)

31 Otog di punhaphapitan Jesus ya immuy di udumnah nan Pharisees, ya
inalidan Hiyay, "Makak'ah tu ti pohdon Herod§ an ipapatoy da'a!"
32 Ya inalinan diday, "Hi Herod ya umat hinan fox* ti nala'eng an
bumalbali, at ekayu alyon ay hiyay, Ad ugwan ya hi ma'et di punla'aha'
hinan nun'appuhin lennawa, ya pangiyadaoga' hinan way lewohona, ya
hinan miyatlun algaw di punlopaha' hinan ato'ato'.
33 Mu ta"on ya inayun'un umuy ad Jerusalem ad ugwan, ya hi ma'et, ya
hi ohhandi goh ti adyu'ah un mapatoy han propeta an adi umatam hi ad
Jerusalem an namatapatayandah din do'ol an propeta!
34 Da'yun o'ommod ya a'agih tun ad Jerusalem ya pinatopatoyyu nan
propeta, ya nunggayangyu nan hennag Apo Dios ay da'yu! Ya intugtuga'
an namhod an nangamu'amung ay da'yu an umat hi aton nan ubuan an
obobanay imbabaluyna, mu agguya' inabulut!
35 At inganuy Apo Dios tun babluyyu! Ya umannung heten alyo' ti adia'
tigtiggon ay da'yu ta nangamung hitun algaw an pangalyanyuh, Ma"aphod
heten tagun pento' Apo Dios hi Ali tu'u!"†

14

*Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Lala'in Binumlal di Odolna**

1 Wa han ngilin an Habadu ya immuy hi Jesus an ne"an hinan abung di
ohah nan ap'apun di Pharisees, ya inhamhamad nan tatagun mamannig ay
Hiya,
2 Ya wah di han lala'in binumlal di odolna an ni'haggangan ay Hiya.
3 Ya ni'hapit hi Jesus hinan muntudtuduh nan Uldin ya nan Pharisees an
inalinan diday, "Hay inilayuh maphod hi aton? Undan paniaw nan ngilin
an Habaduh pangiyadaogan hi dogoh, unu adi?"
4 Mu agguyda tembal. At hen'ana din lala'i, ya inyadaognay lewohona, ya
impa'anamutna hiya.
5 Ya inalinan diday, "Gulat ta waday imbaluyyu unu bakayun magah
hinan maluhung an abu"ul ya ta"on hi un Habadu an ngilin ya undan adiyu
punnaudon an umuy manguyud?"
6 Ya mi'id di nambalda.

Hay Nangituduwan Jesus hi Adi Tu'u Pumpahiyaan

7 Unat goh tinnig Jesus nan na'ayagan an me"an hinan gotad an mumpil-
idah umbunandah nan umbunan di nabagtun tagu ya inulgudna han
maphod hi atonda an inalinan diday,
8 "Gulat ta ayagan da'yuh nan way kasal ya hay maphod ya adi ayu umbun
hinan umbunan di nabagtun tagu. Ti mid mapto' ya wada goh di na'ayagan
an nabagbagtu ya un da'yu,

---

§ **13:31** Hay nun'alian Herod Antipas ya hidin 4 B.C. hi engganah din 39 A.D. * **13:32** Hiya ya umat hinan ahu an wah nan inalahan, ya nala'eng an bumalbali. † **13:35** Psa. 118:26. * **14:** Heten dogoh ya ma'alih *dropsy* unu *edema*, ya hay aatna ya adi ay ma'aanan nan danum an wah odol at bumlal.

9 at umali nan nangayag ay da'yu, ya inalinay, Makak'an nen inumbunam
ti hiyah ne umbunan ten tagu. At bumain ayun umuy umbun hinan
umbunan di na'ampan tagu.
10 At wa ay ta ayagan da'yu ya umuy ayu umbun hinan umbunan di
na'ampan tagu, ya mid mapto' ya umali nan nangayag ay da'yu, ya alyonay,
Agi', umuy'ah nan ubunan di nabagtun tagu. At pabagtuon da'yuh nan
wadan di na'amung an tatagun ni'yibun ay da'yu.
11 Ti an amin di mangipahiyah odolna ya hiyay mipa'ampa, mu nan
mangipa'ampah odolna ya hiyay mipabagtu."
12 Ya inalin Jesus goh hinan nangayag ay hiyay, "Gulat ta waday niyayaw
unu ongol an gotadyu ya adiyu ayagan di i'ibbayu, unu a'agiyu, unu
o'ommodyu, unu nan adangyan an heneggonyu ti mid mapto' ya awniat
ayagan da'yu goh, at hiyay ohhongna.
13 Mu hay atonyuh un way gotadyu ya ayaganyuy nun'awotwot an tatagu,
ya nan way lewohona, ya nan nun'apilay, ya nan nun'abulaw.
14 Ti mawagahan ayuh unda adi olog an manghong ti malagbuan ayuh
nan amahuan di nun'atoy an nahamad di ugalida."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Gotad han Lala'i (Mat. 22:1-14)

15 Wada han ni'yibun ay Jesus, at dengngolna nan inulgudna, ya inalinan
Hiyay, "Mawagahan nan tagun middum an me"an hinan Pumpapto'an Apo
Dios!"
16 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Wa han ohan algaw ya wada han nunggotad
an lala'i, ya inayaganay do'ol an tatagu.
17 Ya unat goh nadenan din gotad ya hennagnay tagalana ta alyonah nan
na'ayagan di, Umali ayu ti nadenan nan gotad!
18 Mu an amin din na'ayagan ya do'ol di pamngadah aton, ti inalin din
nahhun di, Waday penla"uh luta, at mahapul an umuy'u tigon di aatna. At
ta"on ni' ya adia' umali.
19 Ya inalin goh din ohay, Lina'ua' din himpulun baka ta hinduhindudwo'
an puntamuon, at umuy'u ipadah dida. At ta"on ni' ya adia' umali.
20 Ya inalin goh din ohay, Pa'ahhawaa', at mid ato' an umali.
21 Ya numbangngad nan tagala, ya imbaagnah den inalidah nan apuna.
At bimmungot heden apuna, ya inalinah din tagalanay, Punnaudom ta
umuy'ah nan akalakalata ya hinan awantiwantih nan babluy ta ayagam
nan nun'awotwot, ya nan way lewohona, ya nan nun'abulaw, ya nan
nun'apilay ta itnudmu didah tu!
22 Ya unat goh numbangngad din tagalana ya inalinay, Apu, inat'u din
inalim, mu agguy damdama napnuy abungmu!
23 At inalin din apunay, Umuy'ah nan udumnan babluy ta umuymu
ayagan nan tataguh di ta umalida ta way aton tun abung'un mapnu!
24 Ya umannung heten alyo' ay da'yu ti adi' pe"onon din linala'in na'ayagan
hi nahhun!"

Hay Aat di Panaynan hi Gina'u (Mat. 10:37-39)

25 Do'ol din tatagun nitnud ay Jesus. At nunligguh, ya inalinan diday,
26 "Unudona' ay ya mahapul an Ha"in di mahhun hi nomnomonyu ya un
nan o'ommodyu, ya nan ahawayu, ya nan imbabaluyyu, ya nan a'agiyu, ya
ta"on un hay odolyu.
27 Ti nan tagun adi pa"edpol hinan pi'holholtapanan Ha"in ya adi middum
ay Ha"in.

28 Gulat ta han ohan da'yu ya pohdonan mun'ammah abung† ya undan adina ibun ta nomnomonah nahamad hi un mun'olog an amin di mahapulna?
29 Ti adi ay ya mid mapto' ya hay tu'udnay miyamma ya anggay an adina olog an munlopah, at an amin di mannig ya hiwitanda hiyan
30 alyonday, Anagoh ta ente"anan mun'ammah abungna, mu mi'id ologhnan munlopah!
31 Ya umat goh hinan ali, ti gulat ta umuyda mi'gubat hinan ohan ali ya undan adi mi'yibun hinan a'ap'apuh mahhun ta munhahapitda ta ano'nongondah unda olog an umameh an ta"on hi un himpuluy libuy tindaluna ya un duwam puluy libuh tindalun di oha?
32 Mu adida ay olog ya honogonday umuy mi'hapit hinan pi'gubatanda ta hahapitonday atonda ta adida inaynayun an mi'gubat.
33 Ya umat hina goh ay da'yu ti mahapul an nomnomonyuh mahhun hi un ayu nidadaan an manaynan an amin hi logom ta way atonyun mangunud ay Ha"in. Ti adiyu ay taynan ya adi mabalin an da'yuy umunud ay Ha"in.
34 Maphod di ahin, mu pinumhaw ay ya hay atonyun mangipabangngad hi tamtamna?
35 Ya adi mabalin an miyabunu, ya mi'id goh hulbinah un iddum hinan abunu, at un mitapal. At ihamadyun donglon tun ul'ulgudo'."

15

Hay Nipa"el an Hay Aat di Kalnilu (Mat. 18:12-14)

1 Immuy nan mun'amung hi buwit ya nan udumnan nabaholan ay Jesus ta donglonday ul'ulgudona.
2 Mu ma'abohholda nan udumnah nan Pharisees ya nan muntudtuduh nan Uldin, ya inaliday, "Te goh han tagu an iyabulutnay un ma'amung di nabaholan ay Hiya, ya me"an goh ay dida!"
3 Ya inulgud Jesus ay dida han waday ibalinana an inalinay,
4 "Gulat ta han ohan da'yu ya waday hinggahut hi kalniluna, ya na'utaw di oha ya undan adina taynan din nahiyam ta hiyam ta umuy hinan mapulun an manganap hidin na'utaw ta nangamung unna ah'upan?
5 Ti unat goh ah'upana ya mun'am'amlong, ya impi'ugna ta
6 ibangngadnah abungna, ya inayaganay heneggona ya nan i'ibbana ta ma'amungda. Ya inalinan diday, Mi'yan'anla ayun ha"in ti ten inah'upa' han kalnilu' an na'utaw!
7 At umat hina goh hinan tatagun nabaholan an wa ay ta du'gonday baholda ya pa'idyam'amlongondad abuniyan dida ya un nan nahiyam ta hiyam an nahamad di ugalida, ti undan gahin unda hukatan di ugalida."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Na'utaw an Palata

8 Ya inalina goh di, "Gulatna goh ta han babai ya waday himpuluh palatana,* ya inutawnay oha ya unna dan adi tolgan di hilaw ta ihigidnay abungna ta nangamung unna ah'upan?
9 At ah'upana ay ya inayaganay i'ibbana ya heneggona ta ma'amungda. Ya inalinay, Mi'yan'anla ayun ha"in ti ten inah'upa' nan pihhu' an na'utaw!
10 At umat hina goh hinan ohan tagun nabaholan an du'gona ay di ugalinan nappuhi at mun'am'amlong goh nan a'anghel Apo Dios enen inatna."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Duwan Linala'in Hin'agi

† **14:28** Unu abung an pun'adugan.
* **15:8** Hay balulna ya nan mipabo'lah himpuluy algaw.

11 Inalin Jesus di, “Wada han lala'in duway imbaluynah linala'i.
12 Ya din otob ya inalinan amanay, Ama, pohdo' an idatmuy banoh'ud ugwan. At ginodwan amaday gina'una ta nun'odwondan hin'agi.
13 Ya wada han hin'algaw ya inamung din otob an amin di gina'una, ya inla'unan amin. Ya numbaat hinan adagwin babluy, ya inam'amhanan ingngalngalawngaw din pihhuna.
14 Ya unat goh impuhnan amin din pihhuna ya nepto' an waday ongol an batel eden babluy an wadana, at mi'id pangngalanah onona.
15 Ya immuy nekkop hinan ohan tagun den babluy, ya hennagna hiya ta immuy hinan pahtu ta mumpangan hinan babuy.
16 Ya la'tot ya nunheglay hinaangna, at ne"an hinan onon di babuy ti mi'id ah mangidat hi onona.
17 Ya nimmomnonomnom, ya inalinay, Do'ol di tagalan ama, ya adida pa"a'an hinan ma'an, mu ten ihtua' hitun pa'in'inapuha' di hinaang'u, at akkay matoya'!
18 At makaka' ta mumbangngada' ay ama ta alyo' ay hiyay, Ama, nabaholana' hi ongol ay Apo Dios ya ay he"a
19 ti nappuhia'! At ta"on hi unna' adi ibilang hi imbaluymu mu ta midduma' hinan puntamuom ta mi'bo'laa'.
20 At nakak ta numbangngad ay amana.

Ya unat goh magadyuh hi abungda ya inamang amana, ya enehmo'ana hiya, at timmagtag an immuy nanamun hiya, ya inawalna han imbaluyna, ya inungnguna.
21 Ya inalin han imbaluynan hiyay, Ama, nabaholana' hi ongol ay Apo Dios ya ay he"a ti nappuhia'! At ta"on hi unna' adi ibilang hi imbaluymu.
22 Mu inalin amanah nan tagalanay, Punnaudonyun iyali han ma"ap'aphod an magayad an lubung ta ipilubungyun hiya! Ya punhinghingonyu! Ya punhapatusonyu!
23 Ya inyaliyuh tu han mataban uyaw ta paltionyu ta ihda tu'un amin ta mun'an'anla tu'u!
24 Ti ten ay natoy han imbaluy'u, mu ten timmagu! Ya na'utaw, mu ten numbangngad! Ya ente"adan umanla.
25 Ya wah payaw din pangpangullu. Ya hidin immanamutanan wan magadyuh hi abungda ya dengngolna din gangoh di gangha ya nan dimalmog din manayaw.
26 At inayagana din tagala ta munhanhan,
27 ya inalin din tagalay, Manu ay ya numbangngad din agim, at impapaltin amayuy mataban uyaw ti mi'id al'alin hiyah numbangngadana.
28 Ya ma'abbungot din pangpangullu, at agguy himmigup hi wadanda an ta"on unda al'alu'on hiya. At pimmitaw hi amanan nangal'alu' ay hiya.
29 Mu tembalna din inalin amanan inalinay, Inilam an binadabadanga' he"ah tamum hi atawotawon, ya wa ay nan al'alyoman inunud'u, mu agguya' impaltian an ta"on ah gandeng ta way ni'yan'anlaa' hinan liligwa'!
30 Ya ten immali han imbaluymun nangingalawngaw hinan gina'um ti niddum hinan do'ol an puta, ya ten impaltiam hiyah nan mataban uyaw!
31 Ya inalin amanan hiyay, Imbaluy'u, he"ay ni'hihinnan ha"in, at an amin di wan ha"in ya he"ay ad bagi.
32 Mu maphod hi un tu'u mun'an'anla damdama ya mun'amlong ti ten ay natoy han agim, mu ten timmagu, ya na'utaw, mu ten numbangngad!”

16

Hay Nipa"el hi Aat nan Adangyan ya nan Nangihtiman Puntamuona

1 Inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Wada han adangyan an tagu, ya
wada goh han puntamuona, ya hiyay nangiyokodanan amin hi gina'un han
apuna. Ya waday nundiklamun inaliday un inam'amhan han puntamuonay
pihhuna.
2 At inayagana din puntamuona, ya inalinay, Goh ta umat hina han
dengngol'un inatmu? Itudo'mun amin nan inatmun nangipapto' hinan
gina'u' ta idatmun ha"in ti bo'on mahkay he"ay mangipapto'!
3 Ya inalin din puntamuonah nomnomnay, Hay ato' mah ti ten anona'
hinan tamu' an manalimun hinan gina'un den apu'? Ya ten adia' umdan
munggaud, ya bumaina' goh an mun'adaw.
4 Mu wada han ato' ta way aton di tatagun mangekkop ay ha"in hi unna'
ma'aan hi tamu'!
5 At inohha'ohhanan inayagan nan way utangnan de han apuna, ya
imbaganah nan ohay, Atnay utangmuh nan apu'?
6 Ya inalinay, Hinggahut di tangkih mantikay innal'u.
Ya inalinan hiyay, Alam heten itud'an di utangmu, ya nunnaudom an
hukatan ta itudo'muy nabongle.
7 Ya inalina goh hinan ohay, Ya he"a, atnay utangmu?
Ya inalinay, Hinlibuy bayon an bogah.
Ya inalinan hiyay, Alam tun itud'ana, ya intudo'muy un waluy gahut.
8 Ya unat goh inilan de han ad gina'uh ne han inat han puntamuona ya
inalinan hiyay, Nala'eng'a ahan an puntamuo' ti nangihtima!”
Ya inalin Jesus hinan intudtuduwanay, “Nan tataguh tun lutan adi
mangunud ay Apo Dios ya nanginniladan mun'endog hinan gina'u ya un
nan kumulug.
9 Ya umannung hete ti hay maphod ya usalonyuy inadangyanyu ta
way atonyun mi'ligwah nan tatagu, at hay atayanyu ya miyabulut di
iddumanyuh nan punhituwan di adi matmattoy.
10 Ya un'unnud ay han tagun muntamuh madadawoh hi tamuna ya
un'unnud goh an manamuh naligat, ya nan tagun layahanay madadawoh
hi tamu ya layahana goh di naligat an tamu.
11 Ya agguyyu ay inunud ti layah di inatyuh nan gina'uh tun luta at mi'id
ah mangidat hinan nahamad an gina'un da'yu.
12 Ya agguy ayu ay immunud ti layah di inatyuh nan gina'un di ibbayuh
tagu at mi'id ah mangidat hi igina'uyu.
13 Nan himbut ya adina olog an unudon di duwah apuna ti boholonay oha
ya pinahipahiwna, ya pohdonay oha. Ya umat goh ay da'yu ti adiyu olog an
pundehhonon di punnomnomanyun Apo Dios ya nan gina'uh tun luta.”

Hay Intudun Jesus hi Aat nan Amaphodan di Tagu

14 Unat goh dengngol nan Pharisees an amin din inulgud Jesus ya
pinahiwda Hiya ti pa'appopohdonday pihhu.
15 Mu inalin Jesus ay diday, “Ipattigyuh nan tataguy aid di baholyu, mu
inilan Apo Dios damdamay nomnomyu. Ti nan udumnan aton di tatagu ya
alyon di ibbadah un mapmaphod, mu ipabungotdah Apo Dios damdama.”

Hay Intudun Jesus hi Aat nan Pumpapto'an Apo Dios

16 Ya inalina goh di, “Nan Uldin Apo Dios ay Moses ya nan intudtudun nan
propetah din penghana ya hiyay nangituduh inat din tatagu ta nangamung
hidin nuntudtuduwan John. Mu nete"ah din nitudtuduwan nan Maphod an

Ulgud an mangituduh aat di Pumpapto'an Apo Dios ya an amin din niddum hinan pumpapto'ana ya inluluddan niddum.
17 Mu ta"on hi un ma'ubah tun luta ya ad daya mu adi mitapal damdama nan Uldin Apo Dios ay Moses an ta"on ah ohah kulit ya adi magahnian."

Hay Aat nan Hiyan
(Mat. 19:1-12; Mk. 10:1-12)
18 Ya inalin Jesus di, "Nan lala'in mangihiyan hi ahawana ta mumbentan ya hiyay immilugtap, ya nan mangahawah nan babain ni'hiyan ya immilugtap goh."

Hay Aat nan Adangyan an Tagu ya hi Lazarus
19 Intuluy Jesus an himmapit, ya inalinay, "Din penghana ya wada han adangyan an tagu, ya nun'anginan amin di lubungna, ya maphod di tanudnah abigabigat.
20 Ya wada goh han nawotwot an lala'in mungngadan hi Lazarus an napoghaan an amin di odolna an malili'uh hinan pantaw den adangyan
21 ta olom ya ayaganda hiya ta ononay magah hinan lamehaan den adangyan ti munhinaang, mu agguyda inayagan. At immuy nan ahu ta nundildilanda din poghana.
22 Ya wada han ohan algaw ya natoy heden mahmo' an lala'i, ya initnud nan a'anghel di lennawanah wadan din ap'apunan hi Abraham. Ya natoy goh din adangyan an tagu, ya nilubu',
23 ya immuy di lennawanad dolom an nidugah di punholholtapana. Ya tinangadna, ya wah dih nan adagwih Lazarus an nedelloh ay Abraham.
24 Ya numbugaw an inalinay, Apu Abraham! Igohgohana'! At honogom ni' hi Lazarus ta doh'onay danum ta iyalina ta edho'nah dila' ti ten mah'itana' hitun apuy!
25 Ya inalin Abraham di, He"an imbaluy'u, nomnomom din atagum ti do'ol di na'at ay he"ah maphod, mu hi Lazarus ya nappuhiy na'at ay hiya. Mu ad ugwan ya hi Lazarus di pinumhod, ya he"ay munholholtap.
26 Ya wada damdamay damunan naghang an nihawan, at mi'id pange'wan di mamhod an umalin da'yu an malpuh tu, at adi ayu goh pa"a'wan umalin da'mih tu.
27 Ya tembal nan adangyan an inalinay, Apu, umat ay hina ya honogom ni' hi Lazarus ta umuy hi abung ama!
28 Ti wah diday lemah a'agi' an linala'i ta umuyna padanan dida ta adida goh umalih tun wadan di punholholtapan!
29 Mu inalin Abraham di, Wan dida nan intudo' Moses ya nan udumnan propeta, ya maphod hi unda bahaon din intudo'da!
30 Ya inalinah nan adangyan di, Bo'on hene, Apu! Ti wada ay di mamahuan an malpuh nan way nun'a'atoy ta umuy ay dida at du'gonday ina'inatdah nun'appuhi!
31 Ya inalin Abraham di, Adida ay unudon nan intudo' Moses ya nan udumnan propeta at adida goh unudon di alyon di tagu an ta"on un malpuh nan way natoy."

17

Hay Aat di Itudulan Tu'u
(Mat. 18:6-7, 21-22; Mk. 9:42)
1 Inalin Jesus hinan intudtuduwanay, "Immannung an gagangaynan mitudutudul di tataguh tun luta, mu mahmo' nan ahitutudul!

2 Ya gulat ta waday mangitudul hinan agguy himmalatom di pangulugna
ta atonay nappuhi at mabaholan, ya onaynah un meg'od nan ongol an batuh
bagangna ta mipa'wah hinan baybay ta munlonong, ti inyal'allanay ma'at ay
hiyah awni ya un nan ipa'wahanah nan baybay.
3 At emayaanyu!
Gulat ta waday bahol nan ibbayu ya ihingalyu hiya, ya gulat goh ta
du'gonah nen inatnan nappuhi at aliwanyuh nen inatna.
4 Ya gulat ta numpapituy nangatanah ohay algaw ya mumpapitu goh di
pumbangngadanan mangalin da'yuy, Muntutuyua', at du'go' nan inat'un
nappuhi, ya ta"on ni' ya aliwam henen inat'u! at mahapul an atonyu."

Hay Aat di Pangulug

5 Inalin din intudtuduwan Apu tu'un Hiyay, "Udmam ni' di pangulugmi!"
6 Ya inalinan diday, "Ta"on hi un pa"itang di pangulugyu an umat hinan
pa"itang ahan an oho' an wah nan galden an ma'alih mustard mu alyonyu
ay hinan ayiw an ma'alih mulberry an umat hinan udyaw di, Mabu'nut'a ta
nan baybay di itammam! at ma'unud henen inaliyu."

Hay Aat di Tamun nan Tagala

7 Intuluy Jesus an nuntudtuduh nan intudtuduwana, ya inalinay, "Gulat
ta waday puntamuonyun mun'aladuh nan payaw unu mumpahtul hinan
kalniluyu, ya gulat goh ta umanamut hiyan malpuh nan tamuna ya undan
nin alyonyun hiyay, Mundapuh'an umuy mangan?
8 Adiyu! Ti hay ibagayu nin ya alyonyun hiyay, Munhukat'a ta denom di
ono', ya induulana' ta mangana' ta malpah ya un'a mangan.
9 Ya undan munyaman ayun hiya ti maphod henen inatna? Adi nin ti
hiyah ne tamuna tuwali.
10 At umat goh ay da'yu ti awni ta lopahonyun amin di alyon Apo Dios
hi tamuanyu ya hay maphod ya alyonyuy, Baal ami tuwali, at hiyah ne
tamumi."

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Himpulun Napalla'[*]

11 Unat goh intadun Jesus an mundaldallanan an umuy ad Jerusalem ya
ene'wanah nan numbattanan di Provinciad Samaria ya hinan Provinciad
Galilee.
12 Ya unat goh bimmahhel hinan ohan higib ya waday himpuluh linala'in
nun'apalla'[†] an nanamun Hiya an adagwiy timma'doganda,
13 ya nuntu'u'dan inaliday, "Apu Jesus, igohgohan da'mi!"
14 Ya unat goh inamang Jesus dida ya inalinay, "Umuy ayu ta ipattigyuy
odolyuh nan papadi."[‡] Ya otog di pundaldallanandah umayanda ya im-
madaog din palla'da.
15 Ya unat goh tinnig din ohan dida an immadaog din lewohona at
numbangngad, ya imbugawnan nanapit hi anabagtun Apo Dios.
16 Ya nunhippin inluppulupnah inayungan Jesus, ya inalinay, "Munya-
mana' ti inyadaogmuy lewoho'!" Ya iSamaria heden lala'i.
17 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Goh ya un himpuluy niyadaog? Ya uggoh din
hiyam?
18 Anaad ta anggay heten bunag hi numbangngad ta hapitonay anabag-
bagtun Apo Dios?"

---

[*] **17:10** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
[†] **17:12** Nan hapit an palla' hinan hapit di iGreece ya hiyah ne nan malgom an dogoh di up'up an bo'on nan palla' ya anggay. [‡] **17:14** Manu ay ipattigday odoldah nan papadi ti hiyah ne itudun nan Uldin (Lev. 13:2-3; 14:2-32).

19 Ya inalinah nan bunag di, “Tuma'dog'a ta umuy'ah umayam ti nan
pangulugmuy dimmalat hi immadaogan di lewohom.”

Hay Aat di Pumpapto'an Apo Dios hitun Luta
(Ezek. 39:17-20; Mat. 24:1-51; Mk. 13:32-37; Rev. 19:21)

20 Imbagan di udumnah nan Pharisees ay Jesus di, “Anuud nin di
Pumpapto'an Apo Dios hitun luta?”
Ya tembalnan inalinay, “Adi mattig di Pumpapto'an Apo Dios hitun luta.
21 Ya mi'id mangalih, Taya an hituy Pumpapto'ana! unu, Hidi! ti wagwan
da'yu nan Pumpapto'an Apo Dios.”
22 Ya inalinah nan intudtuduwanay, “Udum hi algaw ya popohdonyun
umalia' an napto' an Imbaluy di Tagu ta midduma' ay da'yu, mu adi mabalin.
23 Ya waday mangalin da'yuy, Tigonyu an wah di! unu, Tigonyu an wah
tu! mu adi ayu umuy an mannig.
24 Ti Ha"in an napto' an Imbaluy di Tagu ya hay aat di pumbangngada' ya
umata' hinan ilat an mumbanigit, ya pumatal an amin di numpumpinangn-
gel ad daya.
25 Mu hay mahhun hi ma'at ya mipaligligata' hi ongol, ya pihupihulona'
hinan tataguh tun lutad ugwan.
26 Ya hay aat goh di pumbangngada' an napto' an Imbaluy di Tagu ya umat
hidin na'na'at hidin atagun da Noah
27 ti hidin ataguna ya nanganangan din tatagu, ya imminu'inumda, ya
numpun'ah'ahawada, ya nun'ipalhinday imbabaluyda ta nangamung hidin
algaw an himmigupan da Noah hinan pupul an nunhi'uganda. Ya nalbong
an amin tun luta, at nun'atoydan amin.§
28 Ya umat goh hidin atagun Lot ti nanganangan din tataguh nan babluy,
ya imminu'inumda, ya ngimminanginada, ya nunla'ula'uda, ya timmano-
tanomda, ya immamma'ammadah abungda.
29 Mu hidin algaw an nakakan Lot hi ad Sodom ya nun'agah di apuy an
nalpud daya an ay apul an malmalahu, at nun'oghob an amin din tatagun
den babluy.*
30 Ya umat hina goh di ma'at eden algaw an pumpattiga' an napto' an
Imbaluy di Tagu.
31 Ya heden algaw ya maphod un nan tatagun wah nan atap di abungda†
ya adida humgop hinan abungdan mangngal hinan gina'uda ya nakakda ta
nonong ya limmayawda. Ya umat goh hinan tatagun wah nan payaw an
adida umanamut.
32 At nomnomonyu din ulgud an hay aat di na'at hinan ahawan Lot!‡
33 Nan mamhod an mamaliw hi itaguana ya mi'id hulbina ti hay uman-
gunuh ya matoy damdama. Mu hay adi munnomnom hi itaguana ya hiyay
mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.
34 Ya heden mahdom an umalia' ya waday duwah lala'in molo' hinan ohan
olo'an, ya ma'alay oha, mu mataynan di oha.
35 Ya duway binabai goh hi mun'ahhud an mumbayu, ya ma'alay oha, mu
mataynan di oha.
36 Ya duway linala'i goh hi muntamuh nan payaw, ya ma'alay oha, mu
mataynan di oha.”§

---

§ **17:27** Gen. 6:1-9:17. * **17:29** Gen. 19:1-29. † **17:31** Hay aat di abung di Hudyu ya waday pala'ad hi luwal di abungdan miyuy hinan nundodottal an atapda, ya hidiy nangihinandah paguyda, ya mabalin goh an hidiy olo'anda. ‡ **17:32** Gen. 19:26. § **17:36** Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

37 Ya inalidan Hiyay, “Apu, hay wadan di punhihiyananda?”
Ya inalinan diday, “Nan wadan di odol nan natoy an hiyay a'amungan di bannug.”

18

Hay Nipa"el an Hay Aat di Umu'utun an Babai ya nan Huwis

1 Inulgud Jesus han nipa"el an mangituduh atondan munluwalun Apo Dios ta adida humiga.
2 An inalinay, “Wada han huwis an nunhituh nan ohan babluy an adina e'gonan hi Apo Dios ya nan tatagu.
3 Ya wah nan babluy goh han umu'utun an babai an immu'immuy ay hiya, ya inalinay, Moltaom han pi'diklammua'!
4 Mu ta"on un immu'immuy heden babai ya agguyna damdama inat nan inalina. Mu la'tot ya inalinah nomnomnay, Ta"on un'u adi e'gonan hi Apo Dios ya tun tatagu
5 mu moltao' han pi'diklammuan ten umu'utun damdama ti ten patu'alona', ya pahigoona' hi ali'aliana!”
6 Ya inalin Apu tu'uy, “Donglonyuh maphod nan inalin de han munlayah an huwis.
7 At undan adi moltaon Apo Dios nan tatagun mamohol hinan tagunan pinilinah unda Hiya al'alu'on hi abigabigat ya amahdomahdom? Ya undan madnoy di pangatanah nan ibagada?
8 Umannung heten alyo' ti punnaudonan moltaon di mamohol ay dida. Mu mid mapto' ya nan tatagun Apo Dios ya humigada, at undan edpolday umunudanda ta nangamung unna' mumbangngad an Imbaluy di Tagu?”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Pharisee ya nan Mun'amung hi Buwit

9 Waday udumnah nan tatagun alyondah nomnomday nahamad di ugalida, at hiyaat unda pahiwon nan udumnan tatagu. Ya diday nangulgudan Jesus eten nipa"el an inalinay,
10 “Waday duwah linala'in immuy hinan Timplun Apo Dios ta munluwaluda an Phariseey oha, ya nan mun'amung hi buwit di oha.
11 Ya immuy nun'oh'ohhan timma'dog nan Pharisee ta nunluwalun Apo Dios an inalinay, Apo Dios, munyamana' ti ten maphoda' ti agguya' nipaddung hinan udumnan tatagu ti mangakawday udumna, ya munlayah di udumna, ya umilugtap di udumna. Mu agguy'u inat dane, ya agguya' goh nipaddung ede han mun'amung hi buwit an nabaholan.
12 Ti mamidwah ohay dumingguy adi' panganan ta munlangdua',* ya ibadabadang'uy hini"itang an amin hinan gina'u' hi un wada.
13 Mu nan mun'amung hi buwit ya adagwiy timma'doganan munluwalu, ya agguyna inta'ta'wad ad abuniyan ti bumain, ya nun'ug'ugnay palagpagna ta ipattignan ongol di puntutuyuana. Ya nunluwalun inalinay, Apo Dios, hom'ona' ni' ti nabaholana'!”
14 Ya inalin goh Jesus di, “Umannung an heten tagu ya immanamut an na'aliwan di baholna, mu agguy hinan oha. An amin di tatagun mangipabagtuh odolda ya diday mipa'ampa, ya an amin di tatagun mangipa'ampah odolda ya diday mipabagtu.”

---

* **18:12** Un oh'ohhay punlangduan an inyuldin Apo Dios hi mahapul an aton nan Hudyu, ya hiyah ne ma'at hinan Algaw hi Ahanian di Bahol (Lev. 16:29, 31), mu nan Pharisees ya inyuldinda ta gunda munlangduh nan Lunes ya nan Opatna.

Hay Namhodan Jesus hinan Ung'ungungnga†
(Mat. 19:13-15; Mk. 10:13-16)

15 Inyuy nan tatagun Jesus di ung'ungungnga ta ipadapadan Hiya. Ya unat
goh tinnig nan intudtuduwana ya inhingalda dida ta adida iyuy.
16 Mu inayagan Jesus nan ung'ungungnga, ya inalinay, “Adiyu ipaway
ung'ungungngan umalin Ha"in ti nan tagun middum hinan Pumpapto'an
Apo Dios ya umatdah aat di ung'ungungnga.
17 Umannung heten alyo' ay da'yu, ti adiyu ay edenol ay Apo Dios di
nitaguanyu an umat hi pangidenolan di ung'ungungngah pangipapto' nan
ommodda at adi ayu middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.”

Hay Aat di Adangyan an Lala'i‡
(Mat. 19:16-30; Mk. 10:17-31)

18 Inalin han ap'apun di Hudyun Jesus di, “*Maphod'a*, Apu! Hay ato' nin ta
way ato' an mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna?”
19 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Anaad ta alyom di *maphoda'*? Hi Apo Dios ya
anggay di *maphod*!
20 Mu hay alyo' hinan imbagam ya mahapul an unudom di Uldin Apo
Dios an alyonay, Adi ayu umilugtap,§ ya adi ayu pumatoy,* ya adi ayu
mangakaw,† ya adi ayu munlayah,‡ ya e'gonanyuy o'ommodyu.”§
21 Ya inalin nan ap'apu di, “Inunud'un amin hana an nete"ah
a'ung'ungnga'!”
22 Ya unat goh dengngol Jesus hede ya inalinan hiyay, “Wada goh di ohah
mahapul hi atom. Umuy'a ta eka ila'un amin di gina'um, ya impiyapongmuh
nan nun'awotwot di pola'na ti awniat umadangyan'ad abuniyan,* ya umat
hinay atom ya un'a umalin mitnud ay Ha"in.”
23 Ya unat goh dengngolnah ne ya ma'allungdaya ti pa"adangyan an tagu.
24 Tinnig Jesus di aatna, ya inalinay, “Adi madadawoh di idduman nan
adangyan an tataguh nan Pumpapto'an Apo Dios!
25 Nan kamilu ya maligatan ahan an mange'wah nan Puntalunayan hinan
Tantan,† mu inyal'allanah nan adangyan an umuy hinan Pumpapto'an Apo
Dios.”
26 Ya inalin nan nangngol ene di, “Oo, at hay mabaliwan mah?”
27 Ya inalinay, “Nan adi olog di tagun mangat ya olog Apo Dios.”
28 Ya inalin Peter di, “Tigom an tinaynanmin amin di logom ta nitnud amin
He"a!”
29 Ya inalinan diday, “Umannung heten alyo' ti an amin di tagun man-
aynan hinan abungna, unu ahawana, unu a'agina, unu o'ommodna, unu
imbabaluyna ti nan pangunudanan Apo Dios an mumpapto'
30 ya do'do"ol di midat ay hiyah ataguanah tun luta, ya hay amahuana ya
hiyay mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.”

Hay Nangipitluan Jesus an Nangibaag hinan Aat di Atayana‡
(Mat. 20:17-19; Mk. 10:32-34)

---

† **18:14** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
‡ **18:17** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.
§ **18:20** Ex. 20:14; Deut. 5:18. * **18:20** Ex. 20:13; Deut. 5:17. † **18:20** Ex. 20:15; Deut. 5:19.
‡ **18:20** Ex. 20:16; Deut. 5:20. § **18:20** Ex. 20:12; Deut. 5:16. * **18:22** Bahaom nan footnote di Mat. 19:22 ta innilaom di aat te. † **18:25** Do'ol di mangali an heten Puntalunayan hinan Tantan ya ngadan di it'ittang an pantaw ad Jerusalem, ya hiyay pange'wan nan tatagun maladaw an umanamut hi un mitangob nan ongol an pantaw. ‡ **18:30** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

31 Inlahhin Jesus din himpulu ta han duwan intudtuduwana, ya inalinan
diday, “Umuy tu'ud Jerusalem ad ugwan, ya Ha"in an napto' an Imbaluy
di Tagu ya an amin di ma'ma'at ay Ha"in an intudo' din numbino'ob'on an
propeta ya mipa'annung.
32 Ti dapopona', at iyuya' hinan tatagun Hentil, ya ilayahana', ya hiwitana',
ya tukpatukpaana', ya haplahaplatona', ya patayona'.
33 Mu nan miyatluh algaw ya mamahuana'.”
34 Mu mi'id ah ohah iniladan nen inalin Jesus ti un nehepa' ay dida, at
hiyaat unda agguy inilay aat den inulgudna.

Hay Nittigan di Matan nan Nabulaw§
(Mat. 20:29-34; Mk. 10:46-52)

35 Unat goh magadyuh an ataman da Jesus ad Jericho ya wah di han
nabulaw an lala'in* inum'umbun hinan pingit di kulhan mun'adaw hinan
maluh.
36 Ya unat goh dengngolna nan maluh an do'ol an tatagu ya hinanhananay
aatna.
37 Ya inalidan hiyay, “Na'uy hi Jesus an iNazareth an e'wanah tu.”
38 Ya numbugaw an inalinay, “Jesus an Ap'apun David, igohgohana' ni'!”
39 Ya inhingal nan tatagun nangipangpang'un Jesus an inaliday, “Dindi-
nong'a!”
Mu unaat goh inyal'allan numbugaw an inalinay, “Ap'apun David, igo-
hgohana' ni'!”
40 Ya inta'dog Jesus, ya inalinay iyuydan Hiya. Ya unat goh inyatamdan
Hiya ya inalinan hiyay,
41 “Hay pohdom hi ato' ay he"a?”
Ya inalinay, “Apu, pohdo' an mittig tun mata'!”
42 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Mittig nan matam ti nan pangulugmun Ha"in.”
43 At himbumagga ya nittig din matana, ya inunudna Hiya, ya hinapitnay
anabagtun Apo Dios ti henen inatnan hiya. Ya unat goh tinnig an amin din
tatagu ya inaliday maphod heden inat Apo Dios.

19

*Nan Ulgud an Hay Aat Jesus ya hi Zacchaeus**

1 Bimmahhel da Jesus ad Jericho ti hidiy pange'wanda.
2 Ya wah di han tagun ngadanah Zacchaeus an ohah apun di
mun'am'amung hi buwit, ya adangyan an tagu.
3 Ya ay natangan umuy mannig hi aat Jesus, mu mi'id atona ti ho'ho'dod,
ya do'olday tatagu.
4 At timmagtag an nangun'unna, ya inayatna han ayiw an fig ta way
atonan mannig ay Jesus ti hidiy pange'wana.
5 Ya unat goh immatam hi Jesus hinan wadana ya tinangadna hiya,
ya inalinan hiyay, “Zacchaeus, punnaudom an lumahun ti umiyana' hi
abungyud ugwan.”
6 At nunnaudonan limmahun, ya ma"am'amlong ti mi'yuy hi Jesus hi
abungda.
7 Ya unat goh tinnig nan tataguh de ya humanapitdan, inaliday, “Anaad ta
mi'yuy hi abung han nabaholan ta mumpamangili?”

---

§ **18:34** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

* **18:35** Hi Bartimaeus di ngadana (Mk. 10:46). * **19:** Mid mapto' ya na'at hidin 30 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus.

8 Ya timma'dog hi Zacchaeus, ya inalinan Apu Jesus di, “Apu, nan godwan
di gina'u' ya idat'uh nan nun'awotwot, ya wada ay di inakaw'uh nan tatagu
ya ibangngad'u an mumpepat di atakapana.”
9 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Heten algaw ya nabaliwan nan tagun nunhitun
te han abung ti he"ay oha goh an holag Abraham!
10 Ya Ha"in an napto' an Imbaluy di Tagu ya immalia' ta way ato' an
mamaliw hinan nibataan ay Apo Dios an paddungnay na'utaw.”

Hay Nipa"el an Hay Aat di Palatan Pihhu (Mat. 25:14-30)

11 Unat goh dengngol nan tataguh nen inulgud Jesus ya innayunan nan-
gulgud hinan nipa"el ti magadyuhdan umatam ad Jerusalem, ya ninomnom
nan tatagu an magadyuh nin an mipattig di Pumpapto'an Apo Dios.
12 At inalin Jesus di, “Wada han lala'in nabagtuy haadna (ti nabagtuy
haad amanan niboltan ay hiya), ya numbaat hinan adagwin babluy ta
pun'alionda hiyah di ya un mumbangngad hi abungna.†
13 Ya inayaganay himpuluh puntamuona ya un umuy. Ya impiyapongnay
hinohinohhah palatan balitu',‡ ya inalinan diday, Ikumilduyuh ten palata'
ta nangamung hi pumbangngada'.
14 Mu inabohlan nan ni'babluyana, at hiyaat un otog di numbaatana
ya hennagday nun'alunondah nan na'abbagbagtun ali ta alyondan hiyay,
Adimi pohdon hi un hiyay pot'om ta mun'ali an mumpapto' ay da'mi!
15 Mu ta"on ya pento' nan na'abbagbagtun ali hiya damdama.
Ya unat goh nalpah an nidat ay hiya nan nabagtun haadnan de han babluy
an numbaatana ya numbangngad hinan babluyna. Ya impa'ayagna din
puntamuonan nangidatanah din palata ta innilaonay intu'unah nangiku-
milduanda.
16 Ya immali din oha, ya inalinay, Apu, ingkumildu' nan ohan palata ta
nuntakap, at nunhimpuluy palata.
17 Ya tembal nan apunan inalinay, Maphod'an puntamuo' ti maphod di
inatmu! Un'unnud'an nangipapto' hinan itang an pihhu', at ipabagtu' di
haadmu ta he"ay mangipapto' hinan himpulun babluy hi pumpapto'a'.
18 Ya immali goh din oha, ya inalinay, Apu, ingkumildu' nan ohan palata
ta nuntakap hi lema.
19 Ya inalin han apunan hiyay, Maphod, at mumpapto"ah nan leman
babluy!
20 Ya immali goh din oha, ya inalinay, Apu, tayay palatam an linibuta' hi
lo'ob.
21 Ti tuma'ota' ay he"a ti inila' an mahmahingal'a, ya nunhulbiam nan
udumnan taguh nan tamuda, at nan tamun di taguy immadangyanam.
22 Ya inalinan hiyay, Nappuhi'an puntamuo'! Heten hinapitmuy dumalat
hi pummoltaa' ay he"a! Innilam ay hi unna' mahmahingal, ya punhulbia'
nan udumnan taguh nan tinamuanda, ya hay tamun di taguy immadan-
gyana'!
23 Ya goh mah ta agguymu inyuy din palata' hi bangko ta hay pumbangn-
gada' ya waday ala' hi takapna?
24 Ya immandal apunah nan wah di an inalinay, Alanyu nan palatan
balitu' ay hiya ta idatyun de han tagun wadan di himpulun palata!
25 Ya inalidan hiyay, Oo, mu wadan hiya din himpulun palata, Apu!

---

† **19:12** Mid mapto' ya immuy ad Rome ta nan na'abbagbagtun alih dih nan Pumpapto'an di iRome an hi Caesar di mangidat hi haadnan mun'alih nan ohan provincia unu babluy. ‡ **19:13** Hay balul di hinohhan palatan balitu' ya nan heldun di ohan taguh un bumo'lah tuluy bulan.

26 Ya inalinay, Nan tagun mangipapto' hinan wadan hiya ya hiyay
ma'udman goh hi udumna, ya nan tagun adi mangipapto' hinan wan hiya
ya mamama an anon Apo Dios di wan hiya.
27 Ya daden buhul'u an agguy namhod hi pumpapto'a' ay dida ya iyaliyuh
tu ta patayonyu ta tigo'."

Hay Na'na'at hidin Ma'alih Palma an Dumingguh din Hopap di Simana Santa§

Hay Inayan Jesus ad Jerusalem
(Mat. 21:1-11; Mk. 11:1-10; Jn. 12:12-19)

28 Unat goh inalinah de ya impangpang'unan immuy ad Jerusalem.
29 Ya unat goh wan magadyuh umatamdad Bethphage ya ad Bethany
an inayungan nan Duntug an Olibo ya hennag Jesus nan duwan in-
tudtuduwanan
30 inalinay, "Umuy ayuh nan higib hi dammangna. Ya hay pangihawan-
ganyu ya hidiy pangah'upanyuh nan uyaw an imbaluy di dongkin nigo'od
an mi'id ah nitaktakay. Ya inubadyu ta iyaliyuh tu.
31 Ya wa ay di mangalih, Anaad ta ubadonyu? ya alyonyuan, Mahapul Apu
tu'u."
32 At immuy nan nahnag, ya immannung heden inalinan dida.
33 Ya unat goh inubadda din go'od din uyaw ya imbagan din ad uyaw di,
"Goh ta ubadonyuh nen uyaw?"
34 Ya inaliday, "Mahapul Apu tu'u." At inyabulutna.
35 Ya inyuydan Jesus, ya enedpondah bonog di uyaw din magayad an
lubungda, ya nuntakayondah Jesus.
36 Ya unat goh wan impadalan Jesus ya inannapan nan tataguh din
magayad an lubungda nan dalan ta panginnilaan hi unda e'gonan hi Jesus
an Alidan Pento' Apo Dios.
37 Ya unat goh wan magadyuh an umatamdad Jerusalem ya nundadyudah
nan Duntug an Olibo, ya ente"an an amin din intudtuduwanan mun'an'anla,
ya enlotdan himmapit an dimmalat nan numbino'ob'on an umipanoh'an
ina'inat Jesus an inaliday,

"Nabagbagtuh Apo Dios
ti do'ol di ina'inatnan mapmaphod!"*

38 Ya inalida goh di,

"Mi'id pogpog di panapihapitan nan tataguh amaphodan nan Ali
tu'u
an hennag Apu tu'ud abuniyan!
Nabagbagtuh Apo Dios an wad abuniyan an mi'id al'ali!"

39 Ya waday udumnah nan Pharisees an niddum hinan tatagu, ya inalidan
Jesus di, "Apu, ihingalmu nan mangunud ay He"a ta adida tumungog!"
40 Ya tembalnan inalinay, "Umannung an duminongda ay at ta"on hi un
nan batu ya diday bumugaw ta waday mangali damdamah un nabagbagtuh
Apo Dios."

Hay Limmugwaan Jesus hinan Tatagud Jerusalem

41 Magadyuh umatam da Jesus ya ma'amang ad Jerusalem, ya linugwaan
Jesus nan tatagun den babluy, ya inalinay,

---

§ **19:27** Na'at hidin Nisan/Abib (March-April) 10, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. Ya henen algaw di namto'an nan Hudyuh uyaw an kalniluda ta milahhin hi opat an algaw (Ex. 12:1-6), at paddungnay inalin Jesus hinan tataguh din inayanad Jerusalem di, "Pot'ona' kuman da'yu ta Ha"in di paddungnay Uyawyu!"

* **19:37** Psa. 118:26.

42 “Od'odolnah unyu inilay atonyu ta mi'id al'alin da'yu! Mu agguyyu inila
ti adi ayu pa"innila!
43 Ti waday udum hi algaw at umali nan mangubat ay da'yu, ya li'muton
da'yuh allup, ya munle'wohdan mangumang an manggop hi babluyyu.
44 Ya ma'ameh ayu ya nan imbabaluyyu goh. Ya ta"on un nan babluyyun
batu ya mi'id ah ohah maha"ad hinan batu ti agguyyu inimmatunan nan
inalian Apo Dios ta baliwan da'yu!”†

Hay Na'at hidin Lunes hidin Hopap di Simana Santa‡ (Mat. 21:12-17; Mk. 11:15-19)

45 Bimmahhel hi Jesus hinan allup, ya immuy hinan gettaw§ di Timplun
Apo Dios ad Jerusalem, ya numpakakna nan munla'u.*
46 Ya inalinan diday, “Hay nitudo' hinan Liblun Apo Dios ya inalinay,
Nan Abung'u ya niyamma ta hiyay punluwaluanyun Ha"in.†
Mu unyuat goh pumbalinon hi pummalkaduanyu ta way pan-
gakawanyuh pihhun di umalin mi'miha.”‡
47 Ya abigabigat ya nuntudtuduh Jesus hinan Timplun Apo Dios. Ya gun
hahalepatan nan a'ap'apun di papadi, ya nan muntudtuduh nan Uldin,
ya nan udumna goh an a'ap'apun di tataguy aton Jesus hi nappuhi ta
pangidalatandah pamatayandan Hiya.
48 Mu mi'id ah tinnigda ti an amin di tatagu ya pigaygayabandan mangn-
gol hinan ulgudona, at ta'tan nan a'ap'apu nan tatagu.

20

*Hay Na'na'at hidin Adwanah din Hopap di Simana Santa**

Hay Nangibagandah Aat di Haad Jesus (Mat. 21:23-27; Mk. 11:27-33)

1 Wada han ohan algaw ya nuntudtuduh Jesus hinan tataguh nan Timplun
Apo Dios ad Jerusalem, ya inul'ulgudnay Maphod an Ulgud. Ya immuy ay
Hiya nan udumnah nan a'ap'apun di papadi, ya nan muntudtuduh nan
Uldin, ya nan udumnan a'ap'apuda,
2 ya inalidan Hiyay, “Goh hay aat nen haadmu ta ato'atom hanah tun
Timplun Apo Dios? Hay nangidat nin ene han haadmu?”
3 Ya tembalnan inalinan diday, “Wada goh di ibaga' ay da'yu: ibaagyuy
4 nangidat hi haad John ta numbonyag. Indat Apo Dios, unu hay tagu ya
anggay?”
5 Ya hinahapit din a'ap'apuy aat di pambalda, ya inaliday, “Goh nin di
pambal tu'u? Ti gulat ta alyon tu'uy, Hi Apo Dios di nangidat, ya alyonay,
Goh mah ta agguyyu kinulug hi John?
6 Ya gulat ta alyon tu'uy, Nan tataguy nangidat hi haad John an bo'on hi
Apo Dios, at bumungotda nan tatagu, ya nunggayang ditu'u ti hay inilada
ya hi John ya oha an propeta.”
7 Ya tembaldan inaliday, “Mid inilamih nangidat hi haad John.”
8 Ya inalin Jesus ay diday, “Oot adi' goh ibaag di nangidat hi haad'un
mangamangat hitun ato'ato'.”

---

† **19:44** Hiyah ne na'at hidin 70 AD hidin nama"ian General Titus hi siudad ad Jerusalem. ‡ **19:44** Na'at hidin Nisan/Abib 11, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. § **19:45** Hete ya ma'alih Gettaw di Hentil (bahaom nan footnote di Mk. 11:15 ta innilaom di aatna). * **19:45** Adi middum nan Jn. 2:13-17 ete ti hiyah ne inat Jesus hidin *nete"aan* di nuntamuana, ya hete ya nan *angunuhna.*

† **19:46** Isa. 56:7. ‡ **19:46** Jer. 7:11. * **20:** Na'at hidin Nisan/Abib 12, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus.

Hay Nipa"el an Hay Aat di Nunggalden (Mat. 21:33-46; Mk. 12:1-12)

9 Inulgud Jesus hinan tatagu han ulgud an nipa"el an inalinay, “Wada han
lala'i an nuntanom hi greyp hinan galdena, ya impalia'nah nan udumnan
tatagu, ya numbaat hinan adagwin babluy, ya nadnoy hidi.
10 Ya unat goh nadatngan di pamugahandan den impalia'na ya hennag-
nay himbutna ta umuyna alan di dagwanah din greyp. Mu nunhuplit
nan nunlia' heden nahnag, ya pinakakda hiya, ya mi'id ah am'amungit hi
indatda.
11 Ya hennagna goh din ohan himbutna, mu nunhuplitda goh hiya, ya
binainanda, ya pinakakda, ya mi'id ah am'amungit hi indatda.
12 Ya hennagna goh di miyatlun himbutna, ya dininulda goh ya unda
pakakon.
13 Ya inalin nan ad galden di, Hay ato' mah nin? Ipadah'un mannag hi
imbaluy'un pohpohdo' ta olom ya e'gonanda hiya.
14 Ya unat goh tinnig din nunlia' han imbaluyna ya nunhahapitdan
inaliday, Hiyah te mamnoh hinan galden, at umuy tu'u patayon ta ditu'uy
ad bagin te han galdena![†]
15 At impalewahanda, ya enekakdah, nan galden nan imbaluyna, ya
pinatoyda.
Hay aton nin han ad galden hinan nunlia'?
16 Umannung an umali ta patayona nan nangipalia'ana, ya impalia'na nan
galdenah udumnah tagu.”
Ya unat goh dengngoldah nen inulgudna ya inaliday, “Logomman ya
adina ahan aton hene!”
17 Ya inhamad Jesus an nannig ay dida, ya inalinay, “Adi ay ya goh ta
impitudo' Apo Dios di,

> Nan batun namlinan di mun'ammah abung
> di hiyay na'alih niyammah pognad di abung?”[‡]

18 Ya inalina goh di,

> “Ya an amin di midungpup enen batu ya mun'a'ipung di tungalna,
> mu magah ay henen batuh nan tagu ya gupungona hiya.”[§]

Hay Aat di Buwit an Midat ad Rome (Mat. 22:15-22; Mk. 12:13-17)

19 Inilan nan muntudtuduh nan Uldin ya nan a'ap'apun di papadi an
diday nipa"elan nan inul'ulgudna, ya pepenhoddan dapopon Hiyah din
nunhaphapitana, mu timma'otdah nan tatagu.
20 Mu nanganapda damdamah atondan mampap ay Hiya, at hennagday
immuy mamalbalin Jesus, ya ay ihunay peyeng'enggandan mangngol hinan
hapitona, mu layahda ti hay pohdonda ya donglonday hay way hapitonah
dumalat hi pangiyayandah nan Gobelnadol ta okod hiyan manumalya.
21 Ya inalin nan nahnag ay Hiyay, “Apu, inilamin nahamad nan hapitom
ya nan itudtudum. Ya ta"on un nan pahiwon di tatagu ya itudum damdamay
pohdon Apo Dios hi aton tu'u ti bo'on hay taguy nomnomom hi ipadenolmu.
22 Hay pohdonmih innilaon ya undan ipawan di Uldin tu'un Hudyun
umidat hi buwit hinan Alin hi Caesar ad Rome, unu adi?”
23 Ya i'innilan Jesus an un hay pamalbalidan Hiyay dumalat hi nangalyan-
dan ne, at inalinan diday,
24 “Iyaliyu han palata ta tigo'.” Ya unat goh inyuyda ya inalinay, “Ad angah
ene han nitalatlatu, ya ad ngadan enen nitudo'?”

[†] **20:14** Bahaom nan footnote di Mk. 12:7 ta innilaom di aat nan ugalin di Hudyuh un mid di ad luta.

[‡] **20:17** Psa. 118:22. [§] **20:18** Isa. 8:14-15.

25 Ya tembaldan inaliday, “Hi Caesar.”*
Ya inalin Jesus ay diday, “Nan bagin nan Alin hi Caesar ya ibangngadyun
hiya, ya nan bagin Apo Dios ya idatyu goh ay Hiya.”
26 Ya adida pa"ah'up hay way hapitonah nappuhih nan wadan di tatagu
ti nahamad di panaphapitna, ya manoh'adah nan nambalna, at dimmi-
nongda.

Hay Aat di Amahuan di Tatagu
(Mat. 22:23-33; Mk. 12:18-27)

27 Immuy ay Jesus di udumnah nan Sadducees, ya hay itudtududa ya adi
mamahuan di tataguh unda matoy. Ya waday imbagadan Hiyan
28 inaliday, “Apu, intudo' Moses hidin penghanay unudon tu'u an gulat
ta mangahawa han lala'i mu natoy an mi'id imbaluyda ya mahapul an
ahawaon han agin di natoy henen babain nabalu ta waday hanat de han
natoy.†
29 Ya hidin penghana ya waday pitun hina"agin linala'i, ya nangahawa
nan pangpangullu, mu la'tot ya natoy, ya mi'id ah imbaluyna.
30 At numbentanan din aginan netob heden babain nabalu, ya la'tot ya
natoy.
31 Ya numbentanan de goh nan miyatlu, ya la'tot ya natoydan amin an
pitu, ya mi'id ah imbaluydah tinaynanda.
32 Ya la'tot goh ya natoy heden babai.
33 Ya heden algaw an amahuan di nun'atoy ya goh han ad ahawan den
babai ti an amindan hina"agi ya inahawadan pitu?”
34 Ya tembal Jesus an inalinan diday, “Nan tataguh tun luta ya manga-
hawada,
35 mu nan natoy an mamahuan an nidadaandah pi'hituandad abuniyan
ya adida mangahawah di.
36 Ya mipaddungdah nan a'anghel, at adida ahan matmattoy. Ya diday
imbabaluy Apo Dios ti minahuana dida.
37 Ya ta"on hi Moses ya intudunan mamahuan di natoy ti hidin nangul-
gudanah aat di nipattigan Apo Dios ay hiyah nan wadan din namo'gong an
ayiw ya inalinay,

> Nan Apu tu'u ya Hiyay dayawon Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob
> goh.‡

38 Mu nanattoy da Abraham ya un ahin itudo' Moses hete! Ya gulat ta
agguy namahuan da Abraham at hi Apo Dios mah di dayawon di *nun'atoy*
an adi mamahuan? Bo'on, ti Hiyay dayawon di *matagu!* At hay itudun te
ya mamahuan nan nun'atoy. Ya hay pannigan Apo Dios hinan natoy ya
mataguda.”
39 Ya tembal di udumnah nan muntudtuduh nan Uldin an inaliday, “Apu,
maphod henen hinapitmu!”
40 Ya ammunah neh inalidan Hiya ti mun'ogondan mangalih udumna.

Hay Aat nen Alin Holag David an Pento' Apo Dios
(Mat. 22:41-46; Mk. 12:35-37)

41 Inalin Jesus ay diday, “Hay nitudtudu ya hi Kristu an nan Alin Pento'
Apo Dios ya un nalpuh *holag* David. Mu undan mabalin hi un *Apun* David
goh hene Ali?
42 Immannung an Hiyay Apun David ti hay intudo' David hinan Liblu an
Psalms ya inalinay,

---

* **20:25** Bahaom nan footnote di Mat. 22:21 ta innilaom di aat ten palata. † **20:28** Deut. 25:5.
‡ **20:37** Ex. 3:6.

Nan Apu tu'ud abuniyan ya inalinah nan Apu tu'u goh di,
Umbun'ah immapit hi agwan'u ti hiyay umbunan di nabagtuh mumpapto'.
43 At pun'ameh'u nan mamuhul ay He"a."§

44 Ya inalin goh Jesus hinan muntudtuduh nan Uldin di, "Gadya an alyon David di *Apunah* den Alin Pento' Apo Dios! At goh ta alyonyuh un *holag* David ya anggay?"

Hay Namadanan Jesus hinan Aat di Muntudtuduh nan Uldin (Mat. 23:1-11; Mk. 12:37-40)

45 Hidin nundongdongolan din tatagun Jesus ya enlotnan mangalih nan intudtuduwana ta donglondan amin di,
46 "Emayaanyu nan muntudtuduh nan Uldin! Ti hay pohdonda ya munlubungdah magayad an lubung hi unda umuy munle'le'od, ya pohdonda goh hi un e'gonan di tatagu didah unda umuy hinan pummalkaduan, ya pohdonday ma"aphod an umbunan hinan himba'an di Hudyu ya nan umbunan di nabagbagtun tataguh nan gotad,
47 ya adukkayonday punluwaluandan Apo Dios ta ay ihunay unda mapmaphod. Mu balbaliyanda damdama nan binabain umu'utun ta way atondan mangngal hinan pihhuda. At nidugah di amoltaanda ti dumalat nan pangatdan umat hina!"

21

Hay Nangidatan han Nawotwot an Babain Nabaluh Duwan Pihhu (Mk. 12:41-44)

1 Inam'amang Jesus nan adadangyan an tatagun mangittuh badangdah nan kahon an pangiyamungandah midat hinan Timplun Apo Dios,
2 ya tinnigna goh han nawotwot an umu'utun an ni'yittunay duwan pihhu.
3 Ya inalinay, "Umannung heten alyo' ti heten nawotwot an nabalun babai ya do'do"ol di inittuna ya un nan udumna!
4 Ti dida ya do'ol di pihhudah pangngalandah nan ittuda, mu nan umu'utun ya na'agwotwot, mu ta"on ya inunghiwnay pihhuna ti indatnan amin."

Hay Nangibaagan Jesus hi Apa"ian nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem (Mat. 24:1-2; Mk. 13:1-2)

5 Hinahapit nan udumnan intudtuduwan Jesus di aat di amaphod nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ti na'al'altian hinan nun'anginan nun'aguligulitan an batun munlengaleng, ya wah di goh di numbino'ob'on an mun'aphod an gina'un ene'nong nan tatagun Apo Dios an inyal'altida.* Mu inalin Jesus ay diday,
6 "Awni ta udum di algaw at an amin hatun mun'aphod an tigonyu ya mun'apa"i, at mi'id ah batuh maha"ad."†

Hay Aat di Ligat di Tataguh Awni (Mat. 24:1-14; Mk. 13:3-13)

7 Imbagan din intudtuduwan‡ Jesus di, "Anuud mah di apa"ian den Timplun Apo Dios, ya hay pangimmatunan an magadyuh an ma'at hanan inalim?"

---

§ **20:43** Psa. 110:1. * **21:5** Bahaom nan footnote di Mk. 13:1 ta innilaom di aat ten batu. † **21:6** Na'at hidin 70 A.D. hidin nama"ian General Titus ad Jerusalem. ‡ **21:7** Hay nangibagan Jesus ya da Peter ay Jacob, ya da John ay Andrew (Mk. 13:3).

8 Ya inalinay, “Emayaanyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan malgom an
tagu! Ti awniat do'ol di umalin da'yun mangalih un dida Ha"in an Alin
Pento' Apo Dios, ya alyonday magadyuh di Pumpapto'an Apo Dios hitun
luta! Mu adiyu kulugon dida.
9 Ya wa ay ta donglonyu nan munggugubat hinan himpamabluy ya adi
ayu tuma'ot ti hana ya mahapul an ma'at hi mahhun. Mu ta"on hi un way
umat hina ya adi magadyuh di pogpogna.”
10 Ya inalina goh ay diday, “Munggugubatday ahimpahimpapangili,
11 ya nidugah di alyog, ya waday batel, ya numbino'ob'on an dogoh hinan
ahimpahimpapangili, ya waday nidugah an umipata'ot hi ma'at, ya waday
mipattig an ma'at ad abuniyan an umipanoh'a.
12 Mu hay ma'at hi mahhun ya un heten inali' ya dapopon da'yuh nan
tatagu ta paligaton da'yu, ya iyuy da'yuh nan himba'an di Hudyu, ya ibalud
goh da'yu, ya iyuy da'yuh nan a'ali ya nan gogobelnadol ti dumalat nan
nangunudanyuh nan itudtudu'.
13 Ya hiyay gutud di pangibaaganyuh nan intudtudu'.
14 Hay maphod hi nomnomonyuh atonyu ya adi ayu numanomnom hi
pananggayun dida
15 ti Ha"in manuntun hi nahamad an hapitonyu. Ya udma' di nomnomyu
ta mid olog nan mamohol ay da'yun mambal hinan hapitonyu ti adida
abakon nan hapitonyu.
16 Ya nan udumnan da'yu ya ta"on un nan o'ommodyu, unu a'agiyu, unu
tutulangyu, unu liligwayu ya itudu da'yu ta dapopon da'yu ta iyuy da'yuh
nan upihyal, at patayonday udumnan da'yu.
17 Ya an amin di tatagu ya boholon da'yu ti Ha"in dumalat,
18 mu mi'id ahan ah nappuhih ma'at ay da'yu an ta"on un ohah nan
buu'yu.
19 Ya edpolyu ay nan ma'at ay da'yu at mabaliwan ayu.”

Hay Nangibaagan Jesus hi Apa"ian ad Jerusalem (Mat. 24:15-28; Mk. 13:14-23)

20 Inalin goh Jesus di, “Wa ay ta tigonyud Jerusalem an nunle'wohday do'ol
hi tindalu ya hiyay panginnilaanyu an magadyuh di apa"iana.
21 At mahapul an nan tataguh nan Provinciad Judea ya mumpan-
galayawda ta umuydah nan duntug, ya nan wah nan siudad ya mahapul
an mumpi'layawda, ya nan wah nan bataan nan babluy ya mahapul goh an
adida mumbangngad eden siudad ta undaat mi'layaw.
22 Ti hiyah de gutudnah ipa'annungan an amin din impitudo' Apo Dios an
pangibalhana.
23 Ya hede han a'atana ya mahmo'day binabain mumpunhabi ya nan
mumpumpa'inum! Ya nunheglan atata'ot di ma'at hinan tataguh tun luta
an hiyah ne moltada.
24 Ya nan hanggap di pamatoydah nan udumnan dida, ya dapoponday
udumna ta miwa'atdah nan ahimpahimpapangili ta hidiy paddungnay
baludanda. Ya nan Hentil di mumpapto' ad Jerusalem ta nangamung
magtud heden na'alih pumpapto'anda.”

Hay Aat di Pumbangngadan nan Imbaluy di Tagu (Mat. 24:29-31; Mk. 14:24-27)

25 Ya inalina goh di, “Hay agadyuhan di angunuhna ya waday pangim-
matunan nan tatagu an mattig hinan algaw, ya nan bulan, ya nan bittuan.
At an amin nan ahimpahimpapangili ya mid poto' di punnomnomandah

atonda, ya ma'ama'atta'otda ti nan ma'ma'at hitun luta ya umat hinan ongol an gongaah di baybay ya nan ongol an tebya"ongna.
26 At umelob di puhun nan tataguh ta'otdah punnomnomandah dumatngan di ma'ma'at hitun luta ti umahegwanda nan wad daya an nan algaw, ya bulan, ya nan bittuan.
27 Ya wa ay ta ma'at hana ya tigona' an napto' an Imbaluy di Tagu ti midduma' hinan bunut, ya nidugah di abalina' ya anabagbagtu'.
28 Ya hidin a'atan hatun ma'ma'at ya dedennonyu ti inilayun magadyuh di abaliwanyu."

Hay Nipa"el an Hay Aat di Tumubuan nan Ayiw an Fig
(Mat. 24:32-35; Mk. 13:28-31)

29 Inulgud Jesus han nipa"el hinan intudtuduwanan inalinay, "Tigonyuy ayiw an fig ya an amin di ayiw
30 ti wa ay ta mumballuy tubuda ya inilayun magadyuh tumiyalgaw.
31 Ya umat hina goh hi unyu tigon heten ma'ma'at at inilayuy agadyuhan di Pumpapto'an Apo Dios hitun luta.
32 Umannung heten alyo' ti waday udumnah nan tatagud ugwan an adida matoy ta nangamung un ma'at an amin hana nan inali'.
33 Ya ta"on un ma'ubah tun luta ya ad daya mu adi ahan ma'ma"ubah nan Hapit'u."

Hay Pangemayaan hinan Bahol

34 Inalin goh Jesus di, "Emayaanyu ti ini ya ipa'enghayu nan laylaydon di odolyu, ya mumbutong ayu, ya numanomnom ayuh nan itaguanyuh tun luta. Ti un himbumagga ya dimmatong heden algaw an Punhumalyaan Apo Dios, at ma'ah'upan ayu.
35 Ya an amin di atagutaguh numpunhituh tun luta ya ma'ah'upanda goh hinan ato'atonda eden algaw an a'atana.
36 At dedennonyuh abigabigat, ya lumuwaluwalu ayun Apo Dios ta badangan da'yun mangedpol hinan holholtaponyu, at waday denolyun middum ay Ha"in an napto' an Imbaluy di Tatagu."
37 Ya abigabigat ya gun umuy hi Jesus an muntudtuduh nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, mu wa ay ta nahdom ya gun umuy an umiyan hinan Duntug an Olibo.
38 Ya hinan mawa'ah ya gun umuy an amin nan tataguh nan Timplun Apo Dios ta donglonday itudtuduna.

22

Hay Nunhahapitandah Pamatayandan Jesus
(Mat. 26:1-5; Mk. 14:1-2)

1 Magadyuh ma'ataman han Gotad hi Panganandah Tinapay an Agguy Nabino'bo'an* an hay ohah pangalida ya Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu.†
2 Ya nunhahapit nan a'ap'apun di papadi ya nan muntudtuduh nan Uldin hi atondan mangipapatoy ay Jesus, mu inhamaddan nunnomnom hi atonda ta mid ah manginnilah aatna ti tuma'otdah nan tatagu.

Hay Na'at hidin Atlunah din Hopap di Simana Santa‡
(Mat. 26:14-16; Mk. 14:10-11)

---

* **22:1** Gun ma'at hinan Nisan/Abib (unu March-April) 15-21. † **22:1** Gun ma'at hi Nisan/Abib 14.
‡ **22:2** Na'at hidin Nisan/Abib 13, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus.

3 Neh'op hi Satanas ay Judas an mungngadan hi Iscariot an hiyay ohah
nan himpulu ta duwan intudtuduwan Jesus.
4 At nakak ta immuy ni'hapit hinan a'ap'apun di papadi ya nan a'ap'apun
di pulis hinan Timpluh atonan mangituduh wadan Jesus ta way atondan
mampap ay Hiya.
5 Ya way ohaan mun'am'amlongda, ya hinahapitdan idatanda hiyah
lagbuna.
6 At inabulutna, ya nete"an den algaw ya hahalepatanay aid di do'ol hi
tagu ta hiyay pangituduwanan Jesus ta dapoponda.

Hay Na'na'at hidin Opatnah din Hopap di Simana Santa§

Hay Gotad hi Ne"anan Jesus hinan Intudtuduwana (Mat. 26:17-30; Mk. 14:12-26; Jn. 13:21-30; I Cor. 11:23-25)

7 Nadatngan heden algaw an Panganandah Tinapay an Agguy
Nabino'bo'an, ya heden algaw di pange'nongan di tataguh ukkon an
kalnilu ti hiyah de Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo
Dios hinan Tataguh Penghana.
8 Ya hennag Jesus da Peter ay John, ya inalinay, “Umuyyu idadaan di ma'an
hinan gotad hi Punnomnoman hi Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan
Tatagu.”
9 Ya imbagadan Hiyay, “Hay pohdom hi pangidadaananmi?”
10 Ya inalinan diday, “Umatam ayu ay hinan siudad ya damuwonyu han
lala'in nangipi'ug hi pannuman an napnuh danum.* Ya me'ehgop ayun
hiyah nan humgopanan abung,
11 ya alyonyuh nan ad abung di, Impaad nan Muntudtudun inalinay,
Itudum di awadan di kuwaltun nan mangili ta hidiy pangananmin in-
tudtuduwanah nan Gotad di Punnomnoman hinan Namaliwan nan Anghel
Apo Dios hinan Tatagu.
12 At itudunan da'yuy ongol an kuwaltun wah nan miyadwan galadun
nidadaan di panganan ta hidiy pangidadaananyuh onon tu'u.”
13 Ya unat goh immuyda ya nepto' din inalin Jesus ay dida, at denenanday
onondah Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan
Tatagu.
14 Ya unat goh nagtud di pangananda ya ni'yubung† hi Jesus hinan
intudtuduwanah nan lamehaan.
15 Ya inalinan diday, “Pepenhod'u ahan an me"an ay da'yuh mahhun eten
Punnomnoman hi Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu ya unna'
mahkay paligligaton
16 ti umannung an adi' ipidpidwan me"an hi umat hitun gotad ta nanga-
mung un madatngan nan gutud di Pumpapto'an Apo Dios hitun luta.”
17 At innalna han hinhowo' an bayah, ya nunyaman ay Apo Dios, ya
inalina goh di, “Alanyu ta hini"itangonyun inumon
18 ti umannung an mete"ad ugwan ya adia' umin'inum hi bayah ta
nangamung hi adatngan di Pumpapto'an Apo Dios hitun luta.”
19 Ya innalna nan tinapay, ya nunyaman goh ay Apo Dios, ya in-
upe'upengna, ya impiyapongnan dida, ya inalinay, “Hiyah te umat hinan

§ **22:6** Na'at hidin Nisan/Abib 14, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. * **22:10** Hay ugalin di Hudyu ya anggay nan binabain humagub an bo'on nan linala'i ti ad'adi ahan hi unda tigon nan lala'in mumpi'ug hi pannuman. † **22:14** Hay ugalin di Hudyun mangan ya adida mi'yibun hinan lamehaan ti unda mi'yubung.

odol'un me'nong ti hay pumhodanyu. Hiyah te ato'atonyu ta panginomnomanyun Ha"in."
20 Ya unat goh nalpah di nangananda ya hiyah ne goh di inatnah nan
bayah ti innalnay ohay howo' an bayah ya inalinan diday, "Hiyah te umat
hinan dala' an umayuh ta way pumhodanyu ti nan dala' di mangipattig an
waday pa'ittulag Apo Dios hinan tataguna." Ya indatnan dida ta inumonda.
21 Ya inalina goh di, "Mu tigonyu ti nan mangitudun Ha"in ta dapopona'
ya niddum ay ditu'un ni'yubung eten lamehaan.
22 Ti Ha"in an napto' an Imbaluy di Tagu ya patayona' ti hiyah ne
inya'abbulut Apo Dios hi ma'at ay Ha"in, mu mahmo' ahan nan tagun
mangitudun Ha"in!"
23 Ya way ohaan mumbabaggaandah un hay mangat nin enen dida.

Hay Nunhohongngilan nan Intudtuduwan Jesus hi Anabagtuda

24 Nunhohongngel nan intudtuduwan Jesus ti way ohaan alyonah un
hiyay nabagbagtu ya un nan i'ibbana.
25 Ya inalin Jesus ay diday, "Nan a'alin di Hentil ya iboholdan mangipapilit
hi popohdondan ma'at hinan ipapto'da, ya pohdonda goh hi un alyon nan
tatagun diday ma'an'aniddatdan tagu.
26 Mu adi umat hinay atonyu ti nan pangpangullun da'yu ya ibilangnay
odolnah udidian, ya nan mumpapto' ay da'yu ya maphod hi unna ibilang di
odolnah baal di i'ibbana.
27 Hay nabagbagtu nin an tagu? Nan inumbun hinan lamehaan an
idadaanan hi onona unu nan tagalan munduul hi ma'an? Manu ti immannung an nan idadaanan hi ononay nabagbagtun tagu, mu Ha"in an ninitnud
ay da'yu ya ten Ha"in di munduul ay da'yu.
28 Da'yuy nanginaynayun an niniddum ay Ha"in hidin natapngatapnga',
29 at idat'uy biyangyun mumpapto' an umat goh hidin inat Ama an
nangidat ay Ha"in hi biyang'un mumpapto'.
30 At me"an ya mi'yinum ayuh nan idadaan'un lamehaan an panganan
hidih nan Pumpapto'a'. Ya umbun ayuh nan tronon di mumpanuh ta
ipanuhyu nan himpulu ta han duwan ahimpahimpangapun holag Israel."

Hay Nangalyan Jesus hi Pangihautan Peter ay Hiya (Mat. 26:31-35; Mk. 14:27-31; Jn. 13:36-38)

31 Inalin Jesus di, "Simon, emayaam ti tapngan da'yun Satanas an umat
ayuh bogah an mataapan di dugina.
32 Mu inluwaluan da'a, Simon, ta adim idinong di pangulugmu. Mu
wa ay ta malpah di kumapuyam ya tugunom nan i'ibbam ta mihamad di
pangulugda."
33 Ya inalin Peter ay Hiyay, "Apu, dedenno' an mi'yuy ay He"a an ta"on hi
unta mibalud unu mapatoy!"
34 Ya inalin Jesus di, "Alyo' ay he"a, Peter, an adi tumalanu nan awitan ad
ugwan an mahdom ta engganah un mumpitluy pangihautam an alyom di
agguya' inilan he"a."
35 Ya imbagan Jesus ay diday, "Din nannaga' ay da'yu ya mi'id inodnanyuh
pihhuyu, ya hape"engyu, ya hapatusyu ya undan agguy nagtud an amin din
mahapulyu?"
Ya inaliday, "Nagtud."
36 Ya inalinan diday, "Mu nob'on di atonyud ugwan ti wada ay di pihhuyu
ya hape"engyu ya odnanyu. Ya wada ay di mi'id hanggapna ya ila'unay
jacketna ta way pungnginanah hanggap.
37 Ti inalin di tudo' Apo Dios di,

Nibilang an oha Hiyah nan adi mangngol.‡
Ya Ha"in di alyon nen nitudo', at mipa'annung. Ya an amin di nitudo' hinan aat'u ya magadyuh an mipa'annung."
38 Ya inalin nan intudtuduwanan Hiyay, "Tigom, Apu! Tayay duwah hanggap!"
Ya inalin Jesus ay diday, "Ammunana."

Hay Nunluwaluan Jesus hinan Galden an Gethsemane§ (Mat. 26:36-46; Mk. 14:32-42)

39 Nakak da Jesus ya nan intudtuduwana ta immuydah nan Duntug an Olibo an umat hidin gunda tuwaliy ato'aton.
40 Ya unat goh dimmatongdah nan immayanda ya inalinan diday, "Munluwalu ayu ta adi ayu mitudul."
41 Ya bimmataan hi Jesus an hay inadagwina ya hin'awid hi batu, ya nunhippi ta nunluwalun Apo Dios an inalinay,
42 "Ama, un ay ni' ahan pohdom ya adim iyabulut nan ay'u punholholtapan! Mu He"ay okod ta hay pohdom di ma'unud an bo'on hay pohdo'."
43 Ya numpattig han anghel ay Hiyan nalpud abuniyan an mangipabi'ah ay Hiya.
44 Ya nidugah an munha'it di punnomnomana, at inhamhamadnan nunluwalun Apo Dios, ya nan lengotna ya ay ihunay dalan muntidtid* hinan luta.†
45 Ya unat goh lempahnan nunluwalu ya timma'dog, ya immuy hinan wadan nan intudtuduwana, mu nolo'da ti nunheglay punlungdayaanda.
46 Ya inalinan diday, "Anaad ta nonollo' ayu? Bumangon ayu ta munluwalu ayun Apo Dios ta adi ayu ma'ameh hinan atapnganyu!"

Hay Nampapandan Jesus (Mat. 26:47-56; Mk. 14:43-52; Jn. 18:1-11)

47 Otog di punhaphapitan Jesus ya nidatongda din do'ol an tatagu, ya hay nangipangpang'un dida ya hi Judas an ohah nan himpulu ta han duwan intudtuduwan Jesus. Ya inda"angnan immuy ay Jesus, ya inungnguna Hiya.
48 Mu inalin Jesus ay hiyay, "Undan henen nangungnguam ay Ha"in, Judas, di panudum ta immatunana' an Imbaluy di Tagu?"
49 Ya unat goh tinnig nan intudtuduwanan na'uy an dapopondah Jesus ya inaliday, "Apu, pumpalangmi man dida?"
50 Ya impalang din ohay‡ hanggapna, ya nalungahan din wah agwan an ingan din himbut§ nan Nabagtun Padi.
51 Mu inalin Jesus di, "Idinongyu!" Ya dinapana din ingan din himbut, ya napoyanan.
52 Ya inalin Jesus hinan a'ap'apun di papadi, ya nan a'ap'apun di pulis hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya nan udumna goh an a'ap'apun di Hudyun immuy an mampap ay Hiyay, "Undan alyonyuh unna' adi mangngol ta pun'odnanyuy hanggapyu ya pang'ulyun umalin mampap ay Ha"in?
53 Anaad ta abigabigat di ni'yamu'amunga' ay da'yuh nan Timplun Apo Dios ya agguya' dempap? Mu ta"ongkay ti hiyah te gutud hi pangatanyuh nan pohdonyu ti hiyah te gutud hi pumpapto'an nan apuyun hi Satanas."

---

‡ **22:37** Isa. 53:12. § **22:38** Bahaom nan footnote di Mat. 26:36 ta innilaom di pohdon ten ngadan an ibaga. * **22:44** Hiyah ne alyon nan duktul hi *hematidrosis*. † **22:44** Nan udumnan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya mi'id heten verses 43-44, mu nan udum ya ihna.
‡ **22:50** Hay ngadana ya hi Peter (Jn. 18:10). § **22:50** Hay ngadana ya hi Malchus (Jn. 18:10).

Hay Nangihautan Peter ay Jesus
(Mat. 26:57-58, 69-75; Mk. 14:53-54, 66-72; Jn. 18:15-27)

54 Dempapdah Jesus, ya enekakda, ya inyuydah nan abung di Nabagtun
Padi. Ya nibabataan hi Peter an mangun'unud ay dida.
55 Ya nun'apuyda an na'amung hinan gagwan di gettaw, ya nali'ubdan
inumbun, ya ni'yibun goh hi Peter.
56 Ya tinnig han babain tagala hiyan ni'yibun hinan wadan di apuy. Ya
unat goh inhahammadnan nannig ay hiya ya inimmatunana, at inalinan
diday, “Hiyah ne ohah ibban Jesus!”
57 Mu inhautnan inalinay, “Agi', agguy'u inilah den tagu!”
58 Ya un na'amtang ya inimmatunan goh di ohan lala'i,* ya inalinay, “He"a
goh di ohan ibban Jesus!”
Mu inalin Peter di, “Agi', bo'ona' ahan!”
59 Ya unat goh naluh nin di ohay olas ya wada goh di ohan nangilulud an
nangalih, “Immannung an heten tagu ya ibban Jesus ti iGalilee!”
60 Mu inalin Peter di, “Agi', agguy'u ahan inilah nen al'alyom!” Ya otog din
punhaphapitana ya timmalanu din awitan.
61 Ya nungwingih Jesus, ya teten'olnah Peter, ya ninomnom Peter din
hinapit Apunan inalinay, “Ihautana' hi mumpitlu ya un tumalanuy awitan.”
62 At nakak hi Peter an nunheglay limmugwaanah puntutuyuana.

Hay Nunlayalayahan nan Mun'adug ay Jesus

63 Din linala'in nangiyadug ay Jesus ya linayalayahan ya hinuplihuplitda
Hiya,
64 ya hinophopanday matana goh, ya inaliday, “Akkay tuwali ngappunam
di nanapa' ay He"a?”
65 Ya innayundan pinadngopadngolan ya binaibainan Hiya.

Hay Na'na'at hidin Ma'alih Maphod an Alemanah din Hopap di Simana Santa†

Hay Nanumalyaan nan A'ap'apun di Hudyun Jesus
(Mat. 26:57-68; Mk. 14:53-65; Jn. 18:19-24)

66 Unat goh nabiggat hi nawa'ah ya na'amung nan a'ap'apun di Hudyu an
niddum nan a'ap'apun di papadi ya nan muntudtuduh nan Uldin. Ya niyuy
hi Jesus ay dida ta humalyaonda Hiya.
67 At inalidan Hiyay, “Ibaagmuh un He"ah Kristu an nan Alin Pento' Apo
Dios.”
Mu inalinan diday, “Gulat ta ibaag'u at adiyu damdama kulugon,
68 ya gulat ta waday hanhana' ay da'yu at adiyu damdama tobalon.
69 Mu mete"ad ugwan ta nangamung ya Ha"in an napto' an Imbaluy
di Tagu ya umbuna' hinan tronon di nabagtun mumpapto' hi immapit di
agwan Apo Dios an Hiyay ad poto' an amin.”
70 Ya inalidan amin di, “At He"a mah di Imbaluy Apo Dios?”
Ya inalinan diday, “Immannung an Ha"in.”
71 Ya inaliday, “Undan gahin un way udumnah humapit hi umihtigu? Ti
ten dengngol tu'uy inalinan na"appuhi!”

---

* **22:58** Bahaom nan footnote di Mat. 26:71 ta innilaom di ngadan di ustuh nangibagan Peter.
† **22:65** Na'at hidin Nisan/Abib 15, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus.

23

Hay Nanumalyaan Pilate ay Jesus
(Mat. 27:1-2, 11-14; Mk. 15:1-5; Jn. 18:28-38)

1 Inyuy mah an amin nan tatagun na'amung hi Jesus ay Pilate,*
2 ya ente"adan nangidiklamun Hiyan inaliday, “Dengngolmiy nappuhih
nanudtudunah nan tatagu, at hiyanan nginumhayda, ya tinuguna dida ta
adida idat di buwitdah nan Alin hi Caesar ad Rome. Ya inalina goh un Hiyah
Kristu an ali.”
3 Ya inalin Pilate ay Hiyay, “Undan He"ay Alin di Hudyu?”
Ya tembalnan inalinay, “Immannung nan inalim.”
4 Ya inalin Pilate hinan a'ap'apun di papadi ya din do'ol an tatagu di, “Mi'id
ah mattig'uh pangidalatan hi pamatayan eten tagu!”
5 Mu inyal'alladan nangilulud an inaliday, “Indoldodoldolna nan
tatagu ta mi'pattoydah nan gubilnu ti dumalat nan intudutudunah nan
abablubabluy an amin hitun Provinciad Judea an ente"anah nan Provinciad
Galilee ta nangamung eten babluy.”

Hay Nangiyayandan Jesus hinan Alin hi Herod

6 Unat goh dengngol Pilate nan indiklamun nan tataguh aat Jesus ya
inalinan diday, “Undan iGalilee heten tagu?”
7 Ya unat goh dengngolnan iGalilee hi Jesus ya impiyuynah awadan
Herod† an ap'apuh nan Provinciad Galilee ta hiyay munhumalyan Jesus ti
nipaddeh an wah did Jerusalem hi Herod.
8 Ya unat goh tinnig Herod hi Jesus ya ma"am'amlong ti nadnoy di
nanamhodanan mannig ay Hiya ti dengngolnay do'ol an umipanoh'an
ina'inatna, ya penhodnan tigon di udum hi atonan umipanoh'a.
9 At binagabagan Herod hi Jesus, mu agguyna hiya temtembal.
10 Ya wah di nan a'ap'apun di papadi ya nan muntudtuduh nan Uldin an
gunda pun'it'u' nan ipabaholdan Hiya.
11 Ya ta"on hi Herod ya nan tindaluna ya linayalayahanda ya pinad-
ngopadngolanda Hiya. Ya impilubungday mun'aphod an lubung an umat
hi lubung di ali ay Jesus ya unda ipibangngad hi awadan Pilate.
12 Ya nete"an nen algaw ya nunligwa mahkay da Pilate ay Herod ti din
hopapna ya numbohholda.

Hay Nahumalyaan Jesus hi Pamatayandan Hiya
(Mat. 27:15-26; Mk. 15:6-15; Jn. 18:38—19:16)

13 Inayagan Pilate nan a'ap'apun di papadi, ya nan udumna goh an
a'ap'apun di Hudyu, ya nan tatagu ta ma'amungda.
14 Ya inalinan diday, “Inyaliyuh ten tagu, ya inaliyuy indoldol ten taguy
adiyu pangunudan hinan uldin, mu dengngol'uy inalinah nunhumalyaa' ay
Hiya ya mi'id ah ohah inatnah nan impabaholyun Hiya.
15 Ya hiyah ne goh di impanuh Herod, at hiyaat unna ipibangngad ay
ditu'uh tu. At adi umdah nen inatnah dumalat hi atayana.
16 At hay ato' ya un'u ipahaplat, ya imbo'tan'u Hiya.”
17 (Mu atawotawon hinan Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan
nan Anghel Apo Dios hinan Hudyu ya mahapul an ibo'tan Pilate di ohah
nan balud.‡)

---

* **23:1** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. † **23:7** Hay nun'alian Herod Antipas ya hidin 4 B.C. ta engganah din 39 A.D. (bahaom nan footnote di Mat. 14:1 ta innilaom di udumnan aatna). ‡ **23:17** Heten verse ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios, mu ihnah nan udum.

18 At nundedehhan din tatagun nuntu'u' an inaliday, “Mapatoy heten tagu
ta hi Barabbas§ di mibo'tan!”
19 (Nibalud hi Barabbas ti hiyay ohah gimmuluh nan babluy, ya pimma-
toy.)
20 Ya ni'hapit goh hi Pilate ay dida ti penhodnan ibo'tan hi Jesus.
21 Mu nuntu'u'dan inaliday, “Ipilanham! Ipilanham!”
22 Ya impitlunan nangal'alu' ay didan inalinay, “Anaad? Undan way bahol
ten tagu? Mi'id ahan di gapunah pamatayan ay Hiya! At hiyanan un'u
ipahaplat, ya imbo'tan'u.”
23 Mu intugtugadan nuntu'u' an nangalih ipilanhanah Jesus. Ya immameh
din nuntu'u'anda.
24 At inunud Pilate din inalida, at impapatoynah Jesus.
25 Ya imbo'tana han tagun nibalud an ohah nan gimmulu ya pimmatoy ti
hiyah ne penhod nan tatagu.

Hay Nilanhaan Jesus hinan Krus
(Mat. 27:32-44; Mk. 15:21-32; Jn. 19:16-27)

26 Unat goh inyuydah Jesus ya dinamuda han tagun bumahhel hinan
siudad an hi Simon an iCyrene an nalpuh nan babluy hinan madinuntug.
Ya dempapda hiya, ya impapi'ugdan hiya han krus ta mitnud ay Jesus.
27 Ya do'olday tatagun nitnud ay Jesus an ahilulugway udumnah binabain
mammo' ay Hiya.
28 Mu nunhiggung hi Jesus, ya inalinan diday, “Da'yun binabain
iJerusalem ya adia' lugwalugwaan. Hay lugwaanyu ya hay odolyu ya nan
imbabaluyyu.
29 Ti udum di algaw at alyonyuy, Od'odolnah un bahig han babai ta mid
imbaluynan ipa'inumana!
30 Ya alyonyu goh di,
Mun'aghang ni' nan aduntuduntug ta punggabunan da'mi!
Ya mun'egday ni' tun buludna ta mun'ilubu' ami!*
31 Ti gulat ta aton nan tataguy umat hinan nappuhih nan mumballun ayiw
at iyal'alladan mangat hi nappuhih un malyaw!”
32 Ya wada goh di duwan adi mangngol an linala'in ni'yiddumdan Jesus
an pi'patoy.
33 Ya unat goh immatamdah nan duntug an ngadanay Tungal di Ulu† ya
hidiy nangilanhaandan Jesus hinan krus, ya ni'lanhada goh din duwan adi
mangngol an numpinangngilonda didah delloh Jesus.
34 Ya himmapit hi Jesus an inalinay, “Ama, aliwam ni' tun aton daten
tatagun Ha"in ti unda atog agguy inilay gunda aton.”‡
Ya inyapong din titindalu din lubung Jesus an unda imbibinnunut.§
35 Ya timma'ta'dogda din tatagu ta am'amangondah Jesus,* ya pinahiw
din a'ap'apun di Hudyu Hiyan inaliday, “Binaliwanay udumnah tagu! At
un adya Hiyay Alin Pento' Apo Dios at goh ya adina baliwan di odolna?”†
36 Ya ta"on din tindalu ya pinahiwdah Jesus, at inyuydan Hiya din
limminun lipog, ya indawdawda ta ipa'inumda,
37 ya inaliday, “Un ay He"ay Alin di Hudyu at baliwam di odolmu!”

---

§ **23:18** Hay pohdonan ibaga ya *lala'in imbaluy Abba.* * **23:30** Hos. 10:8. † **23:33** Unu *Calvaria* hinan hapit di iRome. ‡ **23:34** Nan udumnan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya agguyda imbaag nan hinapit Jesus hitu. Mu nitudo' hinan udum. § **23:34** Psa. 22:18. * **23:35** Psa. 22:17. † **23:35** Psa. 22:8.

38 Ya waday nitudo' an inhinadah tangad di uluna an umat hituy nitudo':
“Hiyah te Alin di Hudyu.”
39 Ya ta"on un heden ohan adi mangngol an ni'lanha ya pinadngopad-
ngolanah Jesus an inalinay, “Undan bo'on He"ah Kristu? At baliwan di
odolmu ta pi'baliw da'mi!”
40 Mu inhingal din ohan ibbanan ni'lanha hiyan inalinay, “Undan adim
e'gonan hi Apo Dios ta alyomdi umat hina? Ti mahumalya tu'un amin hi
awni an ta"on un Hiya,
41 mu dita ya nahamad di ahumalyaanta damdama ti hiyah ne balloh nan
nappuhin inatta. Mu heten tagu ya mi'id inatnah nappuhi!”
42 Ya inalinan Jesus di, “Apu, nomnomona' ni' hi un'a mumbangngad an
mumpapto'.”
43 Ya inalin Jesus di, “Umannung heten alyo' an mi'hina'an Ha"in ad ugwan
hinan Babluy an Awadan di Lenggop ya Pun'an'anlaan.”

Hay Natayan Jesus
(Mat. 27:45-56; Mk. 15:33-41; Jn. 19:28-30)

44 Nuntonga nin din algaw an un alas dose,‡ mu hemmelong an amin tun
luta ta nangamung hi alas tres hi napuyaw§
45 ti hemmelong nan algaw. Ya nahekhek nan kultinan di pantaw nan
kuwaltun nan Timplun Apo Dios an nete"ah din nitayun ta nundadyu.
46 Ya bimmugaw hi Jesus an inalinay, “Ama, He"ay manalimun hinan
lennawa'!”* Ya unat goh inalinah de ya natoy.
47 Ya unat goh tinnig din kapitan di tindalun amin din na'na'at ya
hinapitnay anabagtun Apo Dios, ya inalinay, “Immannung an mi'id ahan
di bahol ten tagu!”
48 Ya ta"on goh din tatagun na'amung an ni'tigaw hinan na'ana'at ya
nidugah di nunlungdayaanda an nun'ug'ugday palagpagdah din immana-
mutanda.
49 Mu nibabataan an timmata'dog an amin din ni'yibban Jesus ya ta"on din
binabain nangun'unud ay Hiyan nalpuh nan Provinciad Galilee ta tigonday
ma'ma'at.†

Hay Nilubu'an Jesus
(Mat. 27:57-61; Mk. 15:42-47; Jn. 19:38-42)

50-51 Wada han lala'in ngadanah Joseph an i'Arimathea an ohan babluy
hinan Provinciad Judea. Ya hiyay ohah nan ap'apun di Hudyu an membron
di Konsehal, ya maphod an tagu ti nahamad di ugalina, ya hiyay ohah
nanannod hinan Alin honogon Apo Dios an mumpapto' hitun luta. Ya
agguyna inabulut heden inat nan i'ibbanan Jesus.
52 Ya immuy ay Pilate an nangibagah un mabalin an alanay odol Jesus.
53 Ya unat goh inabulut Pilate ya immuyna inlahun din odol Jesus hinan
nilanhaana, ya teneplaganah nan mapmaphod an uloh an ma'alih linen, ya
inyuyna inlubu' hinan pa'aggungat an dulmug an mi'id ah nilublubu'.
54 Ya Alemanah den nangilubu'ana an hiyay algaw hi pundadaanandah
nan ma'at hinan magadyuh an Habadun ngilin.
55 Ya din binabain nangun'unud ay Jesus hidin nalpuwandah nan Provin-
ciad Galilee ya ni'yuydan Joseph ta tinnigday nilubu'ana ya hay aat goh di
nipali'uhan di odolna.

---

‡ **23:44** Bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas. § **23:44** Bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat ten olas. * **23:46** Psa. 31:5. † **23:49** Manu ay nibabataandan timmata'dog ti numbobollad nan nilanhah nan krus ta mabainanda.

56 Ya unat goh nalpah an tinnigda ya immanamutda, ya indadaanday
lana ya din numbino'ob'on an bangbanglu ta iyamyuddah odolna. Mu
agguyda inlamuh eden nahdom ti nete"ay Habadun ngilin, at nun'eblay
daden i'ibban Jesus ti inunudday Uldindan Hudyu.

24

*Hay Na'na'at hidin Ma'alih Ister an Dumingguh din Hopap di Simana Santa**

Hay Numbihhitah nan Lubu' Jesus
(Mat. 28:1-10; Mk. 16:1-8; Jn. 20:1-18)

1 Heden Dumingguh we'weet ya immuy din binabaih nan lubu' ta iyuyda
din lanan denenanda.
2 Ya na'ulin din tanglib di lubu'.
3 Mu unat goh himmigupda ya mi'id ah inah'upandah odol Apu Jesus,
4 at manoh'ada ti agguyda inilay aatna. Ya himbumagga ya waday duwah†
linala'in ni'ta'dog ay dida an ma'appaha' ya humiliy lubungda.
5 Ya ma'ama'atta'otda, ya inlu'bubdan nunhippin dida. Mu inalin din
linala'in diday, “Anaad ta umali ayuh tun mannig hi mataguh nan ilubu'an
di natoy?
6 Mid hitu ti namahuan, at matagu! At nomnomonyuh den inalinah din
wadanyuh nan Provinciad Galilee
7 ti inalinay, Nan napto' an Imbaluy di Tagu ya mipadpap hinan tatagun
nun'abaholan, ya milanhah nan krus, mu hinan miyatluh algawna ya
mamahuan.”‡
8 At ninomnomdah de din inulgudna.
9 Ya unat goh nakakdah din way lubu' ya inulguddan amin din na'at hinan
himpulu ta han ohan intudtuduwan Jesus ya hi an amin goh hidin udumnan
i'ibbada.
10 Ya danen binabain nun'ulgud hinan intudtuduwan Jesus ya da Mary
an iMagdala, ya hi Joanna, ya hi Mary an hi inan Jacob,§ ya nan udumnan
binabai.
11 Mu agguy kinulug nan intudtuduwan Jesus din inulgud nan binabai ti
inalidah unda pangpang'ali.
12 Mu limmahun hi Peter an timmagtag an immuy hinan lubu', ya
nunluung ta indungawna, ya hay teblag Jesus ya anggay di tinnigna. Ya
numbangngad, ya ninomnonomnomnay aat den na'na'at.

Hay Nangah'upan Jesus hidin Duwan Linala'in Umuy ad Emmaus
(Mk. 16:12-13)

13 Heden algaw ya immuy din duwan i'ibban Jesus hinan higib an mungn-
gadan ad Emmaus an himpulu ta oha nin di kilomitluh numbattanandad
Jerusalem.
14 Ya hidin pundaldallananda ya inulgu'ulguddan amin din na'na'at.
15 Ya heden pun'ul'ulgudanda ya way ohaan mumbabaggaandah aat di
na'na'at. Ya immuy nedelloh hi Jesus ay dida, ya nitnud an ni'daldalan ay
dida,

---

* **24:** Na'at nin hidin Nisan/Abib 17 (Sunday), 30 A.D. hinan Simana Santa. † **24:4** Anaad ta *duwada* mu hay intudun da Matthew ay Mark ya un *oh'ohha* an anghel (Mat. 28:2; Mk. 16:5)? Hay ugalin di Hudyu ya hin'umu'uddum ya anggay nan tagun munhapit di mabilang, at adi middum nan ibbana, at paddungnay oh'ohhan anghel an ta"on unda duwa. ‡ **24:7** Lk. 9:22. § **24:10** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

16 mu agguyda inimmatunan Hiya ti ay paddungnay nahanian di matada.
17 Ya inalinan diday, “Ngadan nen ul'ulgudonyu?”
Ya inta'dogda, ya mattig an nidugah di nunlungdayaanda.
18 Ya nan ohan didan mungngadan hi Cleopas ya tembalnan inalinay, “Mid mapto' ya He"a ya anggay di iJerusalem an agguy nanginnilah na'na'at hidin algaw an naluh an hiyah ten ul'ulgudonmi!”
19 Ya tembal Jesus an inalinan diday, “Ngadan nan na'na'at?”
Ya inalidan Hiyay, “Hay na'na'at ay Jesus an iNazareth ti Hiyay propeta, ya hay nannig Apo Dios ya an amin nan tataguh aat di nangatna ya umipanoh'ay ina'inatna, ya ongol di umal'alu'an di hapitna.
20 Mu dempap nan a'ap'apun di papadi ya nan udumna goh an a'ap'apumi Hiya, ya inyuydah nan gubilnu ta nahumalya, at pinatoyda ti inlanhadah nan krus.
21 Ya enehdolmin Hiyay mamaliw hinan i'Israel, mu hiyah te atlun di algaw hi natayana.
22 Ya hay oha goh ya umipanoh'ay inulgud nan i'ibbamin binabain da'mi ti immuyda anuh din lubu'nah din we'weet,
23 mu mi'id ah tinnigdah odolna. Ya inalidah din numbangngadanda an paddungnay enenapday duwah anghel an inaliday timmagu anuh Jesus.
24 At immuy nan udumnan da'mih nan lubu'na, ya tinnigda an immannung din inalin din binabai an mi'id di odolnah di.”
25 Ya inalinan diday, “Anaad ta umat ayuh na an nakudang di nomnomyu? Ah'ahhup ayun mangulug an amin hinan intudo' di propeta!
26 Undan adi mahapul an mipaligligat hi Kristu ya un mipabagtu?”
27 Ya ente"an Jesus an nangulgud ay didah nan aatna an ente"anah din intudo' Moses ya an amin hidin intudo' din propeta.
28 Ya hidin immatamdah nan higib an ayanda ya ay ihunay innayunan umu'umuy.
29 Mu inal'alu'da Hiyan inaliday, “Mi'yiyan'an da'mih tu ti den na'unug di algaw, at na'uy an mahdom.” At nitnud ay dida ta ni'yiyan.
30 Ya unat goh ni'yubung ay didah nan lamehaan hi pangananda ya innalna din tinapay, ya nunyaman ay Apo Dios, ya inupe'upengna, ya indatnan dida.
31 Ya heden nangatanah di ya paddungnay nadiat di matada, at inimmatunanda Hiya.* Mu himbumagga ya nami'id, at agguyda tinnig Hiya.
32 Ya way ohan didaan inaliday, “Mapmaphod di nangelantah ni'haphapitanan ditah nan dalan hi nangituduwanah nan nitudo' hinan Hapit Apo Dios!”
33 Tadunan de ya nakakda, ya numbangngaddad Jerusalem. Ya inah'upanda din himpulu ta ohan intudtuduwan Jesus an na'amung, ya wah dida goh din udumnah nan i'ibbadan niddum.
34 Ya inalidan diday, “Immannung an namahuan nan Apu tu'u ti nipattig ay Simon!”
35 Ya inul'ulgud goh nan duway na'at hinan dalan, ya nan numpa'innilaanah nangupenganah din tinapay.

Hay Nipattigan Jesus hinan Intudtuduwana (Mat. 28:16-20; Mk. 16:14-18; Jn. 20:19-23)

36 Otog din pun'ul'ulgudanda ya numpattig hi Jesus an timma'dog, ya niginagwan dida, ya inalinan diday, “Mid al'alin da'yu.”

* **24:31** Mid mapto' ya tinnigday hugatnah nan ngamaynah din nangidatanan didah tinapay, at hiyaat unda inimmatunan Hiya.

37 Ya immogyatda ya timma'otda ti hay ninomnomda ya banig.
38 Ya inalinan diday, “Anaad ta tuma'ot ayu, ya munduwaduway punnomnomanyuh aat'u?
39 Tigonyuy ngamay'u ya tun dapan'u, ya dapoonyuy odol'u ti nan banig ya mi'id lamohna ya tungalna, mu Ha"in ya wada.”
40 Ya unat goh inalinah ne ya impattignan diday ngamayna ya dapana.
41 Mu nidugah di amanoh'anda ya amlongda, at hiyaat unda agguy kinulug hi un Hiya, at inalinan diday, “Olom ya waday ma'an hitu?”
42 At indatdan Hiyay itang hi nalutuh ekan,
43 at innalna, ya inihdana an titiggonda.
44 Ya inalinan diday, “Hiyah te umatan din inali' hidin wada' ay da'yu ti inali' di mahapul an mipa'annung an amin din nitudo' hi ma'at ay Ha"in an nitudo' hinan aliblulíblun nitud'an di Uldin Apo Dios ay Moses, ya nan aliblulíblun intudo' nan propeta, ya nan Liblu an Psalms goh.”
45 Ya impaphodnay nomnomda ta way inatdan nanginnilah nan aat di nitudo' hidin penghana,
46 ya inalinay, “Hay nitudo' ya mahapul an mipaligligat hi Kristu, mu hinan miyatlun algaw ya mamahuan an malpuh nan wadan di natoy.†
47 Ya mahapul goh an waday mun'ulgud hi aat nan puntutuyuan di tataguh baholda ta ma'aliwan an adi ma'u'unung ti Ha"in dumalat. Ya heten ma'ulgud ya mahapul an mete"ad Jerusalem ta nangamung an amin hinan ahimpahimpapangilih tun luta.
48 Ti da'yuy nangihtiguh tun na'na'at.
49 At honogo' ay da'yu nan Na'abuniyanan an Lennawan intulag Ama,‡ at mihina ayuh tud Jerusalem ta nangamung un miyodol ay da'yu ti Hiyay mangidat hi abalinanyun malpud abuniyan.”

Hay Nipatuluwan Jesus ad Abuniyan (Mk. 16:19-20)

50 Initnud Jesus dida ta nangamung dimmatongdad Bethany, ya inuyadnay ngamayna, ya inyadaogna dida.
51 Ya otog din nangiyadaoganan dida ya tinaynana dida ti nipatulud abuniyan,
52 at dinayawda Hiya. Ya unat goh nalpah ya nun'am'amlongdan numbangngad ad Jerusalem.
53 Ya gunda umuy hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem ta ulgu'ulgudonday amaphodan Apo Dios.

† **24:46** Psa. 16:9-11; 22:1-24; Isa. 53:1-12. ‡ **24:49** Joel 2:28-29.

John

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles John.

Hay Nangitud'an John eten Liblu: an amin di tataguh tun luta.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: ma'ma'ullay hi Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 80 A.D. hi engganah 90 A.D., mu mid mapto' ya hidin 85 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hi Jesus ya Dios (Jn. 1:1).

Hay Outline ten Liblu:

Hay NALPUWAN Jesus an Dios (1:1-18)
Hay NANGIPA'INNILAH aat Jesus an Dios (1:19-34)
Hay NUNTAMUAN Jesus an Dios (1:35—12:50)
Hay NATAYAN Jesus an Dios (13:1—19:37)
Hay NILUBU'AN Jesus an Dios (19:38-42)
Hay NAMAHUAN Jesus an Dios (20:1-10)
Hay NIPATTIGAN Jesus an Dios (20:11—21:25).

Nan Ataguan an Nalpuh nan Punhapiton Apo Dios

1 Hidin hopapnah agguy ni' nalmuwan an amin di logom ya wagwada
tuwalih Kristu an ma'alih Punhapiton Apo Dios. Ya nihihinnah wadan Apo
Dios, ya Hiyah Apo Dios tuwali.
2 Ya wagwada tuwalin niniddum ay Apo Dios hidin hopapna ya un
malmun amin di logom.
3 Ya an amin di nalmu ya Hiyay nunlumuwon Apo Dios, ya mi'id ah ohah
nalmuh un bo'on Hiyay nunlumu.
4 Ya henen Punhapiton Apo Dios an hi Kristu ya Hiyay nalpuwan di
ataguan an amin nan matagu. Ya heden nalpuwan nan ataguan ya
paddungnay Potang an patalanay nomnom di tatagu ti ipa'innilanan amin
di aat nan Makulug an Ma'unud.
5 Ya paddungnay patalanay helong an hiyah ne bahol di tatagu, mu nan
helong ya adi pa"ameh hinan patalna.
6 Wada han lala'in hay ngadana ya hi John an hiyay hennag Apo Dios
7 ta itudtudunah nan tataguy aat nen paddungnay Potang an hi Kristu, ta
way aton an amin nan tatagun mangngol ya kinulugda.*
8 Ya bo'on hi John di ma'alih Potang, mu nahnag ta ipa'innilanay aat nen
ay Potang.†
9 Ti nan makulug an ma'alih Potang ya gunna patalan an amin nan
tataguh tun luta.
10 Ya immalih tun lutan limmuna, mu agguy inimmatunan nan tatagu
Hiya.
11 Ya immuy hinan babluyna, mu nan ni'babluyana ya agguyda inabulut
Hiya.
12 Mu waday udumnah nan tatagun nangabulut ya nangulug ay Hiya, ya
diday indatan Apo Dios hi biyangda ta way atondan mipiyimbaluy ay Hiya.

---

* **1:7** Na'at nin hidin 26 A.D. † **1:8** Hi John ya impa'annungna din impa'innilan din propetan hi Malachi (Mal. 4:5-6).

13 Ya henen nibilangandah imbabaluy Apo Dios ya adi umat hi pangibilang di taguh imbaluynan mitungaw, ti hay nibilanganda ya dumalat hi abalinan Apo Dios, at hiyanan Hiyay hi Amada.
14 Henen ma'alih Punhapiton Apo Dios ya numbalin hi tagu, at ni'hinah tun lutan ditu'un tatagu. Ya nidugah di homo'nah nan tatagu, ya ma'akkulug di aatna. Ya tinnig tu'uy anabagtuna an hiyah ne anabagtun han ohan Imbaluy Apo Dios.
15 Ya inulgud John di aat Kristu, ya nuntu'u' an inalinay, "Henen tagu ya Hiyah ne din inulgud'uh din hopapna an inali' di, Waday mehnod ay ha"in, mu na'abbagbagtu ya un ha"in ti wagwadah din hopapna tuwali ya unna' mawada."
16 Hay aatna ya nidugah an ma'ahhalimun, at hiyaat un ditu'u halimunan hi mid pogpogna.
17 Hi Moses hidin penghana ya hiyay dimmalat ya un waday Uldin hi unudon nan tatagu, mu hi Jesu Kristuy alpuwan di ahalimunan tu'u ya nan Makulug an Ma'unud hi unudon tu'u.
18 Mi'id ah nannig ay Apo Dios, mu han imbaluynan numpaddung di punnomnomandan Amana ya Hiyay nangipa'innilan ditu'uh aat Amana.

Hay Inulgud John an Mumbonyag
(Mat. 3:1-12; Mk. 1:1-8; Lk. 3:1-18)

19 Wada han ohan algaw ya hennag din a'apun di Hudyud Jerusalem nan papadin mun'onong hinan Timplun Apo Dios ya nan holag Levi ta umuydah wadan John an munhanhan hi aatna.‡
20 Ya inhamad John di nangalinan inalinay, "Bo'on ha"in hi Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios hi mumpapto'!"
21 At inalidan hiyay, "At hay aatmu mah? Undan he"ah Elijah an namahuan?"
Ya inalin John di, "Bo'ona'!"
Ya inalida goh di, "At he"a mah di Propetan Apo Dios an hodonmi?"§
Ya tembal John an inalinay, "Bo'ona'!"
22 Ya inalidan hiyay, "At hay aatmu mah? Mahapul an ibaagmuy aatmu ta way ibagamih nan nannag ay da'mi!"
23 At impa'innilan John din inulgud nan propetan hi Isaiah hidin penghana an inalinay,

"Ha"in di muntu'u' hinan mapulun an alyo' di,
Punlintigonyuy dalanon Apu tu'u,
mu hay aatyuy malintig."*

24 Ya wada goh di udumnan nahnag an nan Pharisees,
25 ya inalidan John di, "Un ay bo'on he"ah Kristu, unu hi Elijah, unu nan Propetan hohoddonmi ya anaad mah ta bonyagam nan tatagu?"
26 Ya tembal John an inalinay, "Oo, mumbonyaga' hi tatagu, mu danum ya anggay di ibonyag'u. Mu wada han lala'in niddum ay da'yud ugwan an agguyyu inila.
27 Ya Hiyay mehnod ay ha"in, mu na'abbagbagtu ya un ha"in an paddungnay adia' umdah himbutna."

---

‡ **1:19** Nan papadi ya nan holag Levi ya didanay holag Levi, mu anggay nan papadiy way biyangnan mun'onong hinan Timplun Apo Dios ti un anggay didah holag Aaron an hopap hi Nabagtun Padi.

§ **1:21** Henen Propetan umali ya nibaag hinan Deut. 18:14-19, ya Hiyay Alin Pento' Apo Dios.

* **1:23** Isa. 40:3. Hay ugalidah din penghana ya andongonday kulhadah unda innilaon an umali nan alidan mumbihhitan dida ta madadawoh hi dalanona.

28 Ya na'at hanad Bethany† an babluy hinan dammangnan neheggon
hinan Wangwang an Jordan an hidiy numbonyagan John hinan tatagu.

Hay Aat nan Paddungnay Uyaw an Kalnilun Me'nong ay Apo Dios ya nan Abonyagana‡
(Mat. 3:13-17; Mk. 1:9-11; Lk. 3:21-22)

29 Unat goh nabiggat ya inamang John hi Jesus an umuy hinan wadana,
at inalinay, “Daya din paddungnay Uyaw an Kalnilun Me'nong ay Apo Dios
ti Hiyay hennag Apo Dios ta way pallog di bahol di tataguh tun luta!
30 Ya henen tagu ya Hiyay inulgud'uh din pangalya' hi, Waday mehnod ay
ha"in, mu na'abbagbagtu ya un ha"in ti wagwadah din hopapna tuwali ya
un ha"in.
31 Hidin hopapna ya agguy'u inimmatunan di aatna, mu hennaga'
damdaman mangibonyag hi danum ta way ato' an mangipa'innilah nan
i'Israel an Hudyuh aat nen Pento' Apo Dios hi umalin mumpapto' hinan
tatagu, ta way atondan mangimmatun ay Hiya.”
32 Ya intuluy John an himmapit an inalinay, “Tinnig'u nan Na'abuniyanan
an Lennawa, ya hay tigawna ya umat hi balug an nun'ohop, ya nipattu' ay
Hiya.
33 Ya agguy'u inimmatunan di aatna, mu hi Apo Dios an nannag ay
ha"in ta ibonyag'uy danum ya inalinan ha"in di, Waday tigom an nan
Na'abuniyanan an Lennawan mun'ohop, ya wada han lala'in pumpattu'ana
an Hiyay mangibonyag hinan Na'abuniyanan an Lennawa. Hiyah ne inalin
Apo Dios ay ha"in.
34 Ya tinnig'uh nen inalin Apo Dios, at ihtigua' an Hiyay Imbaluyna.”

Nan Nahhun an Nitnud ay Jesus hinan Intudtuduwana

35 Unat goh nabiggat ya wah di goh da John ya nan duwah nan in-
tudtuduwana.§
36 Ya tinnig John hi Jesus an mundaldallanan, ya inalinay, “Daya din
paddungnay Uyaw an Kalnilun Me'nong ay Apo Dios!”
37 Ya unat goh dengngol din duwan intudtuduwan John henen inalina ya
tinaynanda hiya ta nitnuddan Jesus.
38 Ya nunhiggung hi Jesus, ya tinnigna didan mangunud, ya inalinay,
“Anaad ta mangunud ayu?”
Ya inaliday, “Apu, hay wadan di nunhituwam?”
39 Ya inalinan diday, “Umuy tu'u ta tigonyu.” At nitnuddan Hiya ta im-
muyda tinnig di nunhituwana. Ya ni'hinadan Hiyah din nete"ah nahoyang
an alas dyis* ta nangamung un hemmelong.

---

† **1:28** Nob'on nan babluy an Bethany an nunhituwan da Mary ay Martha, ya hi Lazarus (Jn. 11:1).
‡ **1:28** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus.
§ **1:35** Nan oha ay dida ya hi Andrew (verse 40), mu ngadan nen oha? Itudun nan nabayag an ugali an hiyah Luke, mu mid mapto'. * **1:39** Hiyah te *miyapulun olas*. Mu hi John ya agguyna inusal nan olas di Hudyun ten libluna (bahaom nan footnote di Mat. 20:3 ta innilaom di aat nan olas di Hudyu) ti hay inusalna ya nan olas di iRome ti nob'on din inatdan nangibilang hi olasda. Nan olas di iRome ya mete"ah *labi* an alas dose ta hiyay zero an olasda, ya *nan mahhun an olasda* ya ala una hi tumalanu, ya *nan miyonom an olasda* ya alas sais hi helhelong (Jn. 19:14), ya *nan miyapulun olasda* ya alas dyis hi nahoyang (Jn. 1:39). Ya *nan zero an olasda* ya alas dose hi muntonga, ya *nan mahhun an olasda* ya ala una hi mal'algaw, ya *nan miyonom an olasda* ya alas sais (Jn. 4:6), ya *nan miyapitun olasda* ya alas siyete (Jn. 4:52). At umipa'ulaw ahan ti hay aatna ya ihnay *duwan* miyonom an olasdah hin'algaw, at nan na'na'at hinan ulgud di mangituduh un 6 AM unu 6 PM di hapitona.

40 Ya hay ngadan di ohah nan nangngol hi inalin John an nitnud ay Jesus
ya hi Andrew an agin Simon Peter.
41 Ya nundapuh hi Andrew an umuy manganap ay Simon an agina. Ya
unat goh inah'upana ya inalinay, “Tinnigmi mahkay han Alin Pento' Apo
Dios an mumpapto' hinan tatagun hi Kristu!”
42 At initnud Andrew hi Simon ta iyuynah wadan Jesus. Ya tinnig Jesus
hi Simon, ya inalinay, “Hay ngadanmu ya hi Simon an imbaluy John, mu
ngadna' he"ah *Cephas* hinan hapit an Aramaic unu *Peter* hinan hapit di
iGreece.”†

Hay Nitnudan da Philip ay Nathanael ay Jesus

43 Hidin nabiggat ya ninomnom Jesus an umuy hinan Provinciad Galilee.
Ya inah'upanah Philip, ya inalinay, “Mitnud'an Ha"in.”
44 (Ma"innila an hi Philip ya iBethsaida an hiyah ne goh di babluy da
Andrew ay Peter).
45 Ya immuy hi Philip an manganap ay Nathanael.‡ Ya unat goh
inah'upana ya inalinay, “Tinnigmih nen tagun Pento' Apo Dios hi
mumpapto' an hiyah ne din intudo' Moses hinan liblun nitud'an di Uldin,
ya hiyah ne goh din intudo' nan numbino'ob'on an propetah din penghana!
Ya hay ngadana ya hi Jesus an nalpud Nazareth an imbaluy Joseph!”
46 Ya inalin Nathanael di, “Undan udot mabalin hi un way malpud
Nazareth hi umat hinah tagun maphod?”
Ya inalin Philip di, “Umuyta ta tigom!”
47 Ya unat goh tinnig Jesus hi Nathanael an umatam ay Hiya ya inalinay,
“Na'uy han nahamad an Hudyun agguy nunlayah!”
48 Ya inalin Nathanael ay Hiyay, “Goh udot ta inilaa'?”
Ya inalin Jesus di, “Inamang da'ah nan puun di ayiw an fig ya un da'a itnud
ay Philip.”
49 Ya inalin Nathanael di, “Apu, immannung an He"ay Imbaluy Apo Dios,
ya He"a goh di Alin di Hudyu!”
50 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Manu ay kinulugmu ya nan nangalya' hi tinnig
da'ah nan puun di ayiw an fig. Mu waday tigonyuh awnih iyal'allanan
umipanoh'a ya un heten na'at ay he"ad ugwan.”
51 Ya inalin goh Jesus ay diday, “Donglonyu tun hapito' ti makulug an
tigonyun mibughul ad abuniyan, ya mumbinangngadanda nan a'anghel
Apo Dios an umalin Ha"in an Imbaluy di Tagu!”

2

*Nan Kasal ad Cana**

1 Naluh di duway algaw ya nadatngan nan gutud di kasal hidid Cana
hinan Provinciad Galilee. Ya wadah dih inan Jesus,
2 ya wada goh da Jesus ya da'min intudtuduwana.
3 Ya unat goh napuh din bayah ya impa'innilan inan Jesus ay Hiyay,
“Napuh di bayah!”
4 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Okoda', ina hi ato' ti agguy nagtud di a'innilaan
di aat'uh nan tatagu.”
5 Ya ta"on un umat hina ya inalin inanah nan tagalay, “Unudonyuy
alyonan da'yu.”

---

† **1:42** Hay ibalinandan duwa ya *batu.* ‡ **1:45** Hay ohan ngadana ya Bartholomew (Lk. 6:14). * **2:** Mid mapto' ya na'at hidin 26 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus.

6 Ya waday onom an o"ongol hi pannuman hi pangittuwandah danum
ta way pun'ihuandah unda mangan ti hiyah ne ugalin di Hudyu. Ya mi'id
mapto' ya opat unu lemay gembal di mittuh nan ohan pannuman.
7 Ya inalin Jesus hinan tagalay, “Punuwonyu hanan pannuman hi danum.”
At pinnuda ta na"apnu.
8 Ya inalina goh ay diday, “How'onyu nan danum, ya inyuyyuh nan
apuyun tagalan mangipapto' eten gotad ta tamtamana.”

9 At inyuyda ta tinamtam nan apuda din danum an numbalin hi bayah,
mu agguyna inilay nalpuwan din bayah, mu inilan daden nangwo' di
nalpuwana. At impa'ayagna nan malhin an lala'i,
10 ya inalinan hiyay, “Hay ugali tu'u ya ipa'inum tu'uh mahhun nan
pinahapah ta impuh ay nan tatagu ya un alan di hubul ta hiyay ipa'inum.
Mu he"a ya goh ta unmu iyangunuh di pinahapah an ipa'inum?”

11 Ya henen numbalinan nan danum hi bayah ad Cana hinan Provinciad
Galilee ya hiyah ne hopap di umipanoh'ah nangipattigan Jesus hi anabag-
tuna, ya kinulugmin intudtuduwana Hiya.

12 Ya unat goh nalpah ya immuy da Jesus, ya hi inana, ya nan a'aginan
linala'i,† ya da'min intudtuduwana goh ad Capernaum, mu nahnot di algaw
hi nihinanmih di.

Hay Immayan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem‡§

13 Na'uy an madatngan nan Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan
nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana,* at immuy amin da Jesus
ad Jerusalem ta hidiy pi'nomnomanmi.
14 Ya hidih nan gettaw di Timplun Apo Dios ya tinnigna din munla'u ya
din nguminah baka, ya kalnilu, ya nan balug, ya tinnigna goh an wadaday
numpangabun hi way lamehaan an munhukhukat hi pihhun di iRome ta
hukatandah pihhun di Hudyu.
15 At innalnay talin ta inyammanay haplat ta panuplitnah din kalnilu ya
baka ta mumpangapitawda. Ya nun'itallu'buna din lamehaan an wadan di
pihhuh panukatda, at nun'iwa'at.
16 Ya minandalna nan mungnginah balug an inalinay, “Pun'ekakyu nan
inginayu! Goh ta pumbalinonyuh ten Abung Ama hi pummalkaduanyu?”

17 Ya ninomnommin intudtuduwana din impitudo' Apo Dios hidin peng-
hanan inalinay,

> “Hay pangamnawa' hinan Abungmu, Apo Dios,
> di hiya ahan nonomnomo' hi ilangdua'.”†

18 Ya unat goh tinnig nan Hudyuh den inat Jesus ya inalidan Hiyay, “Akkay
ipattigmun da'miy adi olog di tagun mangat ta panginnilaanmih un way
abalinam an mangat hinan ina'inatmu!”

19 Ya tembal Jesus an inalinay, “Gulat ta pa"ionyu tun Timplu at un tuluy
algaw ya ha"ado' goh, at hiyay panginnilaanyu.”

---

† **2:12** Bahaom nan Mk. 6:3 ta innilaom di ngadanda. ‡ **2:12** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. § **2:12** Hiyah te *nahhun* an nunlenehan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya agguy nitudo' di aatnah nan udum an liblun ten Biblia. Mu din *nehnod* an miyadwah nunlenehan Jesus hi angunuh di amataguna ya nitudo' hi Mat. 21:12-17, ya Mk. 11:15-18, ya Lk. 19:45-46. * **2:13** Gun ma'at hinan Nisan/Abib 14 (hiyah ne March-April hinan calendar tu'u). † **2:17** Psa. 69:9.

20 Ya inalin din Hudyun Hiyay, “Napat ya han onom di tawon‡ di
nana"adandan ten Timplun Apo Dios, ya He"a udot ya un tuluy algaw ya
hina"admu?”
21 Mu henen Timplun inalin Jesus ya hay odolna.
22 Ya hidin namahuan Jesus ya ninomnommin intudtuduwana din in-
alina, at kinulugmi mahkay nan impitudo' Apo Dios§ ya din inalin goh Jesus
hi aat di amahuana.

Hay Panginnilaan Jesus hinan Aat di Nomnom di Tagu

23 Hidih wadan Jesus ad Jerusalem ya hiyah de gutud di Behtan di
Punnomnomandah din Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, ya
do'ol di inatnah umipanoh'a an adi olog di tagun mangat, at do'ol di tatagun
kimmulug ay Hiya.
24 Mu agguy kinulug Jesus an nahamad di pangulug nan tatagun Hiya
25 ti inilanay aat di nomnom di tagu. At adi mahapul an ulgudon ay Hiyay
ugalin di tagu ti i'innilanay nomnomda damdama.

3

*Hay Immayan Nicodemus ay Jesus**

1 Wada han lala'in ap'apun di Hudyu an Pharisees an hay ngadana ya hi
Nicodemus.†
2 Ya wa han ohan nahdom ya immuy ay Jesus, ya inalinan Hiyay, “Apu,
inilamin He"ay muntudtudun hennag Apo Dios ti nan atom ya adi olog di
tagun mangat hi un adi badangan Apo Dios.”
3 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Makulug hete han alyo' ti adi ay mumpidway
tagun miyimbaluy ya adi middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.”
4 Ya inalin Nicodemus di, “Oo, mu hay aton di nala'ay an tagun mipidwan
miyimbaluy? Undan abalinan di tagun mumbangngad hi putun inana ta
way atonan mipidwan miyimbaluy?”
5 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Makulug goh hete han alyo' ti nan tagun
miyimbaluy an dumalat nan danum‡ ya nan Na'abuniyanan an Lennawa§
ya dida ya anggay di middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.
6 Ti nan tatagu ya anungonda goh nan nangiyimbaluy ay dida, mu nan
tagun iyimbaluy nan Na'abuniyanan an Lennawa ya hiya goh anungona.
7 At da'yu ya adi ayu manoh'ah nan pangalya' hi un mahapul an mipidwa
ayun miyimbaluy.
8 Gulat ta nan tuyup an malgom di tuyupana ya madngol di huuna, mu adi
mattig, at adi ma'innilay nalpuwana ya hay ipyudana. Ya umat goh hinay
aat di pangiyimbaluyan nan Na'abuniyanan an Lennawan amin hinan
tatagun iyimbaluyna.”
9 Ya inalin Nicodemus di, “Anaad ta umat hina?”
10 Ya inalin Jesus di, “He"ay nabagtun muntudtuduh nan Hapit Apo Dios
hitud Israel ya anaad ta agguymu innilay aat te?!

---

‡ **2:20** Inte"an Herod an Nidugah an numpa'amman ten Timpluh din 20 B.C., at gapu ta naluh di 46 an tawon at 20 B.C. + 46 = 26 A.D. eden tawon hidin nanapitan Jesus ene. Mu agguy ni' nalpah heten Timplu, at intuluydan nun'ammah engganah din 64 A.D. (mu adyu'a ti impapa"in General Titus hidin 70 A.D.). § **2:22** Psa. 16:10. * **3:** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus. † **3:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan mangabak hinan tatagu*. ‡ **3:5** Hiyah te aat di itungawan di tagu ti bumuhu' di danum an malpuh putun inanah puntungawana. § **3:5** Hiyah te aat di na'abuniyanan an itungawan.

11 Ya makulug heten inali' ay he"a ti hay inilamiy hapitonmi, ya hay
tinnitinnigmiy ipa'innilami, mu adiyu damdama kulugon.
12 Ya hatu nan inulgud'u ya hay ma'ma'at hitun luta, mu adim damdama
kulugon, at namamah un'u ulgudon di ma'ma'at ad abuniyan, at adim nin
goh kulugon!
13 Ya mi'id ah ohah taguh immuy ad abuniyan ya numbangngad hitun luta
an anggay Ha"in an Imbaluy di Taguy nalpud abuniyan an immalih tun luta.
14 Ya inhalangan Moses din gumo' an umat hi ulog hinan mapulun an mid
ah nunhitu, ta wa ay ta tigon nan tatagu ya umadaogda, at mabaliwanda.*
Ya umat goh hinay ma'at ay Ha"in an Imbaluy di Tagu ti mihalangana'.
15 At an amin di mangunud ay Ha"in ya mi'tagudan Apo Dios hi mid
pogpogna.
16 Hiyah ne aatna ti nidugah di pamhod Apo Dios hinan tataguh tun luta,
at hennagna han oh'ohhan imbaluynan dida, ta an amin di mangulug ay
Hiya ya adida milahhin ay Apo Dios, at mi'tagudan Hiyah mid pogpogna.
17 Ti hay nannagan Apo Dios hinan Imbaluyna ya bo'on hay pum-
moltaanah nan tataguh tun luta, ti hay dumalat ya ta baliwana dida.
18 Ya nan tatagun mangunud hinan Imbaluyna ya adida mamolta, mu
nan tatagun agguy immunud ya ina'allin Apo Dios hi mamoltada ti agguyda
inunud han oh'ohhan Imbaluyna.
19 Ya hiyah te dumalat hi amoltaan nan tatagu ti immalih tun luta han ay
Potang, mu agguyda inabulut Hiya, ti nan ay helong pohdonda ti nappuhiy
ina'inatda, at hiyaat unda mamolta.
20 Ya nan tatagun nappuhiy atonda ya boholonday ay Potang, ya adida
middum ay Hiya ti adida pohdon an mapatalan ta adi ma'innilay aatdan
nappuhi.
21 Mu nan tatagun makulug di atonda ya diday middum hinan ay
Potang ta way atondan mapatalan, at ma'innilan nan pohdon Apo Dios di
ato'atonda."

Hay Nangulgudan John an Mumbonyag hi Aat Jesus

22 Unat goh nalpah hana ya immuy amin da Jesus hinan Provinciad Judea.
Ya nihina amih di ti numbonyaganmi nan tatagu, mu agguy ami nadnoy
hidi.
23 Ya wada goh hi John ad Aenon an neheggon ad Salim an gun mum-
bonyag ti do'ol di danum hidi, at do'ol di immuy ay hiyan numpabonyag
24 ti heden nangatana ya agguyda ni' imbalud hiya.
25 Ya ni'tutut nan udumnah nan intudtuduwan John hinan ohan Hudyu ti
dumalat nan aat di pun'ihuan ya unda mangan.
26 Ya immuy din intudtuduwan John ay hiya, ya inaliday, "Apu, agguymu
nin naliwan din tagun ni'yibbam hidih nan dammang nan Wangwang an
Jordan an din inulgudmun da'miy aatna ti do'ol di tatagun umu'umuy
ay Hiyan mumpabonyag. Ya bo'on at goh ditu'un ad tamuy umaliandan
mumpabonyag!"
27 Ya inalin John di, "Manu ay ya do'ol di abalinana, mu adi mabalin an
umat hinay abalinan di taguh un bo'on hi Apo Dios di mangidat.
28 Ya inilayu din inali' an bo'on ha"in hi Kristu ti ha"in di nahhun an
nahnag ta idadaan'uy punnomnoman di tatagu ta olom ya abulutonda
Hiyah umaliana.
29 Gulat ta nan lala'in malhin ya hiyay ad poto' hinan balahang an
ahawaona, at nan ligwan ne han lala'in malhin an gun bumadang ay

* **3:14** Num. 21:8-9.

hiya† ya adi umamoh hi unna donglon an mi'hapit nan lala'ih nan babain ahawaona ti un at mun'am'amlong. Ya umat enen inulgud'uy aat'u ti Hiyay paddungnay malhin, ya ha"in di ligwana, at mun'am'amlonga' ahan hinan pangunudan nan tatagun Hiya.

30 At hiyanan Hiyay nabagbagtu an bo'on ha"in."

31 Ya inalin goh John di, "Nan nalpud abuniyan ya na'abbagbagtu ya un an amin di logom, mu nan tagun nalmuh tun luta ya unda tagu ya anggay, at hay inilada ya hay aat di wah tun luta, at Hiyay ulgudonda ya anggay. Mu nan nalpud abuniyan ya Hiyay na'abbagbagtu ya un an amin di logom.

32 Ya ul'ulgudonah nan tataguy tinnitinnigna ya dengngodengngolna, mu nahnot di mangulug hinan alyona.

33 Ya nan tagun mangulug hinan ulgudon nan nalpud abuniyan ya diday mangihtigun nan Hapit Apo Dios ya makulug.

34 Nan hennag Apo Dios an nalpud abuniyan ya hay Hapit Apo Dios di ulgudona ti Hiyay nangipidduman Apo Dios hinan Na'abuniyanan an Lennawa, at na'ahhamad di abalinana ti niyo'odol ay Hiya.

35 Ya ongol di pamhod Apo Dios hinan Imbaluyna, at hiyaat unna indat di haadnan mumpapto' an amin hinan logom.

36 Ya nan mangulug hinan Imbaluy Apo Dios ya mi'tagudan Apo Dios hi munnononnong, mu nan adi mangulug hinan Imbaluyna ya milahhindan Apo Dios ta nangamung, ya ibungobungot Apo Dios didah mid pogpogna."

4

*Hay Ni'hapitan Jesus hinan Babain iSamaria**

1 Dengngol nan Pharisees an do'do"ol di mangulug ay Jesus ya do'do"ol goh di mumpabonyag ay Hiya ya un hi John.

2 (Mu bo'on hi Jesus di numbonyag ti da'min intudtuduwana.)

3 Ya unat goh dengngol Jesus nan inalin din tatagu at tinaynanmih den babluy hinan Provinciad Judea ta numbangngad amih nan Provinciad Galilee.

4 Mu ene'wamih nan Provinciad Samaria.

5 Ya dimmatong amin da Jesus ad Sychar an ohan babluy ad Samaria an neheggon hinan lutan impaboltan Jacob ay Joseph an imbaluyna.†

6 Ya heden lutan Jacob ya waday bubun an humagubanda. Ya hidin napuyaw hi alas sais‡ ya na"ab'ablay hi Jesus an dimmaladalan, at inumbun eden bubun.

7-8 Ya un oh'ohhah Jesus ti immuy amin intudtuduwanah nan babluy an luma'uh ononda.

Ya wada han babain iSamaria an immuy himmagub eden bubun. Ya inalin Jesus ay hiyay, "Humwo"a ni' ta inumo'."

9 Ya manoh'ah nen babai ti nan Hudyu ya adida mi'yunnudan hinan iSamaria. At tembal din babain inalinay, "He"a ya Hudyu'a, mu ha"in ya iSamariaa', ya anaad udot ta mun'adaw'an ha"in hi inumom?"

10 Ya inalin Jesus di, "Gulat ta inilam nan maphod an pohdon Apo Dios an midat ay he"a, ya gulat goh ta immatunana' an mi'hapit ay he"a

† **3:29** Nan ma'alih Best Man unu abay. ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus.

* **4:** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy

† **4:5** Gen. 33:18-19; 48:21-22.

‡ **4:6** Hiyah te *miyonom an olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome hitu, at hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta hiyay olas di Hudyu at alas dose hi nuntonga (bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di aat nan nun'abhiwan nan olas di Hudyuh nan olas di iRome).

at mun'adaw'an Ha"in hi nob'on an danum an dumalat hi ataguan hi nahamad."
11 Ya inalin din babaiy, "Apu, mi'id pangwo'muh nan danum ti maluhung
nan bubun!§ At hay atom mah udot an mangwo' enen danum an dumalat
hi ataguan hi nahamad?
12 Hi Jacob an apu tu'uh din penghana ya hiyay nangiyamman ten
bubun, ya ininum din imbabaluyna ya din a'animalnah ten danum, ya ten
impaboltanan da'mi. Ya undan nabagbagtu'a ya un hi Jacob ta idatmuy
nob'on an danum ya un heten wadah tun bubun?"
13 Ya tembal Jesus an inalinay, "Nan manginum eten danum hinan bubun
ya ma'uwawda damdamah awni,
14 mu nan manginum hinan danum an idat'u ya adi ahan ma'uwaw ti
wagwadan hiyan gun bumuhu' an umat hinan obob an bumuhubuhu' nan
danum an dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi munnononnong."
15 Ya inalin din babain Jesus di, "Apu, idatana' mah enen danum ta adia'
mahkay ma'ma'ugwaw ya ta adia' mahkay mumbangbangngad eten bubun
an humagub!"
16 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Eka ayagan nan ahawam ta umali ayuh tu."
17 Ya inalin din babaiy, "Oo, mu mid ahawa'."
Ya inalin Jesus di, "Immannung henen inalim ti mi'id ahawam ad ugwan
18 ti numpalema'an nalhin,* ya nan ni'hitun he"an wah abungyud ugwan
ya bo'on ahawam, at immannung nan inalim."
19 Ya inalin din babaiy, "Apu, inila' an propeta'a ti nan inalim an aat'u!
20 At waday ibaga' ay He"a: din a'apumih din penghanan iSamaria ya
heten duntug† di pundayawandan Apo Dios, mu da'yun Hudyu ya gah'in
ahan un ad Jerusalem di pundayawanyun Apo Dios.‡ At hay nahamad mah
hi pundayawan tu'u?"
21 Ya inalin Jesus ay hiyay, "Immannung heten alyo' ti udum di algaw
at bo'on heten duntug ya bo'on goh ad Jerusalem di pundayawandan Ama
tu'un hi Apo Dios.
22 Da'yun iSamaria ya agguyyu inilah nen dayawonyu, mu da'min Hudyu
ya inilami ti da'miy nalpuwan Kristun mamaliw hinan tatagu.§
23 Ya ten nadatngan heden algaw ya makulug di pundayawan nan tatagun
Apo Dios ti hay nomnomday hiyay pundayawandan Hiya an bo'on nan
atondan mipattig. Ya nan mangat hi umat hina ya diday pohdon Apo Dios
hi mundayaw ay Hiya.
24 Mi'id odol Apo Dios, at adi mattig. Ya mahapul an umat hina goh
di makulug an pundayawan ay Hiyan adi mattig ti hay nomnom di hiyay
nahamad hi pundayawan."

---

§ **4:11** Hay amaluhungna ya 138 an umpi. * **4:18** Kinulug nan Hudyu an un duwa unu tuluy pangihiyanan hi ahawa ya anggay ti umipabain hi un nahuluk, at hay punnomnomandah aat ten babai ya nidugdugah nan inatna ti lemaday nangihiyan ay hiya. † **4:20** Unu nan Duntug an Gerizim. ‡ **4:20** Hidin 400 B.C. ya inyamman nan iSamaria hinan Duntug an Gerizim nan Timplun Apo Dios, mu hidin 128 B.C. ya pina"in nan Hudyuh den Timplu ti kinulugda an anggay ad Jerusalem di ustuh lugal hi Timplun Apo Dios. At nabaybayag di nunhohongngilan nan Hudyuh nan iSamaria hi aat nan ustuh lugal. § **4:22** Nan Biblian di iSamaria ya un anggay nan lemah libluna an nan Genesis, ya Exodus, ya Leviticus, ya Numbers, ya Deuteronomy, mu nan Biblian di Hudyu ya nagtud hi Old Testament an nan Liblu an Genesis hi engganah nan Liblu an Malachi. At manghan di inilan nan iSamaria hi aat Apo Dios.

25 Ya inalin din babain Hiyay, “Inila' an waday umalih tun luta an nan
Alin Pento' Apo Dios an hay ngadanah hapit di iGreece ya Kristu. Ya hitun
umaliana at ibaagnan amin nan agguy tu'u inilad ugwan.”
26 Ya tembal Jesus an inalinay, “Ha"in an mi'haphapit ay he"ah ne han
ulgudom!”
27 Ya otog di punhaphapitan da Jesus ya numbangngad amin in-
tudtuduwana. Ya manoh'a amih nanniganmin Jesus an mi'hapit hinan
babain iSamaria. Mu mi'id ah nummahmah ay Jesus hi un ngadan di ibagan
nan babai unu anaad ta mi'haphapit ay hiya.
28 At tinaynan den babai nan ihagubnan pannuman, ya numbangngad
hinan babluy, ya nun'iyalinah nan tatagun inalinay,
29 “Umali ayu ta umuy tu'u tigon han lala'in nangibaag an amin hi
ina'inat'u! Undan Hiyah Kristu an nan Alin Pento' Apo Dios hi mumpapto'
hi an amin hi tagu?”
30 At tinaynanda nan babluy ta immuydah wadan Jesus.
31 Ya otog di umayan nan tatagun Jesus ya inal'alu'min intudtuduwana
Hiyan inalimiy, “Mangan'a, Apu!”
32 Mu tembal Jesus an inalinay, “Wah tuy nob'on hi tanud'un mid inilayuh
aatna.”
33 Ya numbabaggaan amin intudtuduwanan inalimiy, “Wada nin di
nangiyalih inana?”
34 Ya inalin Jesus di, “Hay ono' hi amnawa' ya un nan ma'an ya hay
pangunuda' hinan pohdon nan nannag ay Ha"in, ya ta lopaho' goh nan
tamu' an inalinah ato' ti hiyay nahamad hi tanud'u.
35 Waday pangaliyun alyonyuy, Gulat ta nan paguy an nitanom ya awni ta
maluh di opat di bulan ya un mabto'. Mu ihamadyun mannig hinan tatagun
paddungnay diday paguy hinan payaw an ammunah mabto' ti natong ya
nidadaan hi ma'udol an nan kumulugandan Ha"in.
36 Nan paddungnay mun'alah paguy ya diday mangulgud hinan Tugun'uh
nan tatagu ta middumdan Apo Dios, ya idat'uy lagbuda. At nan tatagun
ma'ala ya mi'tagudan Apo Dios hi munnononnong. Ya nan paddungnay
mun'oho' an nan mahhun an mangibaag hi Hapit'u ya nan paddungnay
mun'ala goh ya mun'an'anladan amin.
37 Ya makulug nan pangaliyun alyonyuy, Waday mun'oho', mu nob'on di
mun'ala. Ya umat goh hinay aat di muntamun Apo Dios.
38 Ya ten honogo' da'yu ta da'yuy paddungnay mun'ala, mu bo'on da'yuy
nangihabal enen payaw ti nan udum, mu middum ayuh nan paddungnay
inhabalda.”
39 Ya do'olday iSamaria an nangulug hinan inalin nen babai ti inalinay,
“Imbaagnan amin di ina'inat'u!”
40 At immuy din iSamaria ay Jesus, ya inal'alu'da Hiya ta umiyan hinan
babluyda. At duway algaw di nihinanan didah di.
41 Ya do'olday nangulug ay Hiya ti nan inulgudnan dida.
42 Ya inalidan den babaiy, “Bo'on nan inalim ya anggay di nanguluganmin
Hiya mahkay ti hinamadmin dengngol henen inulgudna, at hiyaat unmi
inila an Hiyay Mamaliw hi an amin hi tatagu.”

*Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Imbaluy di Upihyal**

43 Un duway algaw di nihinanmin da Jesus hidid Samaria, ya nakak ami
ta immuy amih nan Provinciad Galilee hinan emmelgan Jesus.

* **4:42** Mid mapto' ya na'at hidin 27 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nundadaanan Jesus.

44 Ya ina'allin Jesus hidin hopapnay, “Nan propeta ya adi e'gonan nan
ni'babluyana.”
45 Mu unat goh dimmatong amid Galilee ya mun'am'amlong nan tatagu
ti hidin hopapna ya immuy amid Jerusalem hidin gutud di Punnomno-
mandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, ya tinnigday
inat'inat Jesus hidid Jerusalem.
46 Ya numbangngad amid Cana ad Galilee an wadan din nunlumananah
danum hi bayah. Ya wadah di han upihyal an waday imbaluynan lala'ih
abungdad Capernaum an mundogoh.
47 Ya unat goh dengngolnan nakak amin da Jesus hinan Provinciad Judea
ta dimmatong amih nan Provinciad Galilee ya immuy din upihyal ay Jesus,
ya inal'alu'na ta umuy amid Capernaum ta ipa'adaogna han imbaluyna ti
magadyuh matoy.
48 Mu inalin Jesus ay hiyay, “Mi'id di kumulug ay da'yu ti gah'in unyu tigon
di umipanoh'a ta way mangipattig an waday abalina' ya un ayu kumulug!”
49 Ya inalin din upihyal di, “Apu, mi'yali'a ni' ahan ay ha"in ta adi matoy
han imbaluy'u!”
50 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Umuy'a ti immadaog nan imbaluymu.” Ya
kinulugna din inalin Jesus, at nakak ta immuy hi abungda.
51 Ya palpaliwan ya dinamuna din tatagalanah nan dalan, ya inalidan
hiyay, “Immadaog nan imbaluymu!”
52 Ya inalinan diday, “Anuud di immadaogana?”
Ya inalin din tagalanay, “Ad uggah din nahdom an alas siyete† di dimmin-
ngan di lumahuh odolna.”
53 Ya ninomnom din upihyal an hiyah ne din gutud hi nangalyan Jesus
ay hiyay, “Immadaog nan imbaluymu.” At an amindan hina"ama ya
kimmulugdan Jesus.
54 Ya hiyah ne miyadwah inat Jesus hi umipanoh'ah nangipattiganah
abalinanah did Galilee hi nalpuwanad Judea.

5

Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Nundogoh an Wah nan Pun'amhan

1 Unat goh nalpah hana ya nadatngan di gutud nan ohah nan gotad hi
pundayawan nan Hudyun Apo Dios, at immuy amid Jerusalem.
2 Ya hidid Jerusalem ya waday pantaw di allup an ma'alih Bahhilan di
Kalnilu* an neheggon hinan lobong an pun'amhan an nginadnan di Hudyuh
Bethesda. Ya hinan pingit di pun'amhan ya waday lemah a'ab'abbung hi
punliduman nan tatagu.
3 Ya do'olday tataguh numpundogoh an nan nun'abulaw, ya nan
nun'apilay, ya nan nun'adahay an nun'olo'dah din a'ab'abbung ta hod-
hodonday punniwniwan nan danum
4 ti waday gun umuy hi anghel Apo Dios an mangipaniwniw eden danum.
Ya nan mahhun ay daden numpundogoh hi umuy eden danum hi un
duminong nan munniwniw ya umadaog di dogohna.†
5 Ya wadah di han lala'in tulumpulu ta han waluy tawon di nundoghana.

† **4:52** Hiyah te *miyapitun olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome hitu, at hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta hiyay olas di Hudyu at ala una hi mal'algaw (bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di aat nan nun'abhiwan di olas di Hudyuh nan olas di iRome).

* **5:2** Kulugon nan udum an heten pantaw di pangipa'wan nan tataguh nan kalnilun miyuy hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem. † **5:4** Heten verse 4 ya mi'id hinan do'ol an nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

6 Ya tinnig Jesus an nonollo' hidi. Ya unat goh nipa'innilan Hiyan nabayag
di nundoghana at inalinan hiyay, “Pohdom an umadaog?”
7 Ya tembal den lala'in inalinay, “Pohdo', Apu, mu mi'id atog di
mangiyuy ay ha"in hinan danum ti alyon ta umuya' hi un numiwniw, mu
nun'i'iwangana' hinan udumna.”
8 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Tuma'dog'a, ya innalmuy nolo'am ta du-
malan'a.”
9 Ya himbumagga ya immadaog din lewohona, at innalna din nolo'ana, ya
nakak.
Ya heden algaw hi nangatan Jesus ya Habadun ngilin,
10 at inalin din Hudyun den lala'in nipa'adaog di, “Hay uldin tu'u ya
paniaw hi unmu o'odnan nan nolo'am ti Habadun ngilin!”
11 Ya tembalnan inalinay, “Han lala'in nangipa'adaog hi lewoho' di
nangalih, Alam nan nolo'am ta umanamut'a.”
12 At inalidan hiyay, “Hay ngadan nen lala'in nangalin he"a?”
13 Mu agguy inilan din lala'in nipa'adaog di ngadan nan nangipa'adaog ay
hiya ti do'ol di nali'ub hi tataguh nan pun'amhan, at nehlam hi Jesus.
14 Ya unat goh immuy hi Jesus hinan Timplun Apo Dios ya inah'upana
goh din lala'in nipa'adaog, ya inalin Jesus ay hiyay, “Tigom an immadaog din
lewohom, at ipogpogmu nan ato'atom an nappuhi, ti adim ay at iyal'allanan
maligatan'a.”
15 Ya nakak din lala'i, ya immuy hinan Hudyu ta imbaagnan dida an hi
Jesus di nangipa'adaog ay hiya.
16 At hiyah ne dimmalat hi nangipaligligatan nan Hudyun Jesus ti hay
ngilin an Habaduy nangipa'adaogana.
17 Ya inalin Jesus ay diday, “Tumamutamuh Amah abigabigat, at mahapul
an ato' goh.”
18 At inyal'allanaat ahan an pa'appopohdon din Hudyun mamatoy ay
Jesus ti nan inalina. Ya bo'on nan agguyna nangunudan hi uldinda an
paniaw hi puntamuan hi un Habadun ngilin ya anggay dimmalat, mu nan
nangalyanah un hi Amanah Apo Dios. Ti gulat ta hi Amanah Apo Dios at
nipaddung di anabagtunan Apo Dios, mu agguyda ahan kinulug hene.

Nan Haad di Imbaluy Apo Dios

19 Inalin Jesus ay diday, “Makulug heten alyo' an Ha"in di Imbaluy Apo
Dios, at bo'on hay pohdo' di ato' ti nan tigo' hi aton Amay hiyay ato' goh. Ti
nan aton Ama ya hiya goh di anungo'
20 ti hi Ama ya pohpohdona' an Imbaluyna, ya intuduna goh ay Ha"in an
amin nan ato'atona. Ya ituduwana' goh an mangat hinan umipanoh'an adi
olog di tagun mangat, at hay ato' hi awni ya nidugdugah an umipanoh'a ya
un din inat'u.
21 Ya hi Amay mummahuh nan nun'atoy, ya umat goh ay Ha"in an
Imbaluyna ti mahua' goh di natoy hinan pohdo'.‡
22 Ya bo'on goh hi Amay manumalyah nan tatagu ti indatnan Ha"in an
Imbaluynay haad'un munhumalya.§
23 Ya manu ay inatna ya ta mumpaddung di pange'gonan nan tatagun Ama
ya Ha"in an Imbaluyna. At gulat ta adia' e'gonan an Imbaluy Apo Dios at
adida goh e'gonan hi Aman nannag ay Ha"in.”

---

‡ **5:21** Kinulug nan Hudyu an anggay hi Apo Dios an hi Amay mummahuh nan nun'atoy an mid ah udum, mu intudun Jesus an Hiya goh. § **5:22** Kinulug goh nan Hudyu an anggay hi Apo Dios an hi Amay manumalyah nan tatagu an mid ah udum, mu intudun Jesus an Hiya goh.

24 Ya inalin goh Jesus di, “Immannung heten alyo' ti nan tatagun mangunud hinan Hapit'u ya kulugonda ay goh hi Apo Dios an nannag ay Ha"in ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna. Ya adida mamolta, at adida ahan milahhin ay Apo Dios ti minaynayun di pi'taguandan Hiyah mid pogpogna.”

25 Ya inalin goh Jesus di, “Immannung heten alyo' ti udum hi algaw ya ta"on ad ugwan ya nan nilahhin ay Apo Dios ya gulat ta unudonday Hapit'u ti nan nangulugandah un Ha"in di Imbaluy Apo Dios ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.

26 Ya abalinan Aman pi'taguon nan tagunan Hiyah mid pogpogna, at hiyah ne goh di ato' ti hiyah ne abalina' hi indatnan Ha"in an Imbaluyna.

27 Ya indatna goh di haad'un munhumalyah nan tatagu ti Ha"in nan Imbaluy di Tagu.

28 Ya adi ayu manoh'an ten alyo' ti awniat waday algaw hi pangngolan an amin di nun'atoy hinan lubu' hi pangayaga' ay dida,

29 ya bumuhu'dah nan lubu'da ta nan maphod di nangatdah ataguda ya mi'tagudan Apo Dios hi munnononnong, mu nan nappuhiy inatdah ataguda ya humalyaon Apo Dios dida, ya minoltana.”

Hay Mangihtiguh Aat Jesus

30 Inalin goh Jesus di, “Bo'on hay pohdo' di ato'ato' ti nan pohdon Apo Dios. At nan itudunah panumalya' di hiyay ato', at nahamad ti nan pohdon Apo Dios an nannag ay Ha"in di unudo', ya bo'on hay pohdo'.

31 Ya gulat ta Ha"in ya anggay di mangihtiguh aat'u at adia' kulugon ti mi'id di ihtigu'.

32 Mu hi Amay ihtigu', ya inila' an nahamad di pangihtigunah aat'u.

33 Ya waday hennagyun immuy ay John an Mumbonyag ta minahmahanyuy aat'u ya nan immannung an inalina.

34 Adi mahapul an ihtiguana' ay John unu nan udumnan tatagu, mu ibaag'uh nen inalin John ta innilaonyuy inalina ta kulugonyu an dumalat nan nangihtiguna ta way atonyun mabaliwan.

35 Ya umat hinan mabnang an hilaw hi John ti inul'ulgudnay aat nan Makulug an Ma'unud, ya inunudyu, ya nun'am'amlong ayun paddungnay nabnangan ayu. Mu un na'amtang henen nabnanganyu ti ag'aga ya napogpog di nuntudtuduwana.

36 Mu wada goh di na'ahhamad an ihtigu' ya un nan nangihtigun John ay Ha"in an hanan ato'ato' an inalin Ama di hiyay paddungnay mangihtigun Ha"in ya mangipa'innila an Ha"in di hennag Ama.

37 Hi Aman nannag ay Ha"in ya Hiya goh di mangibaag hi aat'u. Mu agguyyu dengngol di hapitna, ya agguyyu goh tinnig di angahna

38 ti adiyu pohdon an donglon nan Hapitnan impehnagna ti adia' kulugon an hennagna.

39 Ya hay nomnomonyu nin ya nan pamahabahaanyuh nan impitudo' Apo Dios di dumalat hi pi'taguanyun Hiyah mid pogpogna. Mu Ha"in di inulgu'ulgud nen impitudo' Apo Dios.

40 Mu adiyu pohdon an middum ay Ha"in ta way atonyun mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna.

41 Ya adi' gamgamon nan pange'gonan nan tatagun Ha"in.

42 Mu inila' di aatyu an mi'id di pamhodyun Apo Dios, at hiyaat unna' agguy inabulut ay da'yu.

43 Ya manu ay immalia' ti hiyah ne immandal Ama. Mu adia' damdama abuluton ti nan udumnan umalin bo'on hi Amay nannag di abulutonyu.

44 Ti hay pangedenolan di ibbayun tagun da'yuy hiyay popohdonyu an
bo'on nan pangedenolan Apo Dios ay da'yu, at mahaliwa ayuh pangulu-
ganyun Hiya.
45 Ya bo'on Ha"in di mangibaag ay Amah adiyu kumulugan, ti hay man-
gibaag hi aatyu ya hi Moses an edenodenolyu ti nan agguyyu nangulugan
hidin intudo'na.
46 Mu gulat ta nahamad di nanguluganyuh nan intudo' Moses at kinuluga'
goh ti Ha"in di inulgudnah nan intudo'na.*
47 At adiyu adya kulugon nan intudo' Moses at inyal'allanay adiyu
pangulugan hinan Hapit'u."

6

*Hay Aat nan Tinapay an Umidat hi Pi'taguan ay Apo Dios**

Hay Nangipado"olan Jesus hinan Ma'an ta Mangan nan Lemay Libun Tatagu
(Mat. 14:13-21; Mk. 6:30-44; Lk. 9:10-17)

1 Unat goh nalpah hana ya numbangngad amih nan dammangna an
alyondan Lobong an Galilee an mungngadan goh hi Lobong an Tiberias.†
2 Ya do'olday tatagun nangunud ay da'min da Jesus ti tinnigday
ina'inatnan umipanoh'a ti nun'ipa'adaognay numpundogoh.
3 Ya nunti'id amin da Jesus hinan duntug, ya ni'yibun ay da'min in-
tudtuduwana.
4 Ya na'uy an madatngan di gotad nan Hudyuh nan Punnomnomandah
Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu.
5 Ya unat goh nun'am'amang amin da Jesus ya tinnigmiy do'ol an tatagun
umuy hi wadanda, at inalinan Philip di, "Hay pangngalan tu'u nin hi
mun'olog hi ipa'an tu'uh nan tatagu?"
6 Mu inilan Jesus di atona, mu unna hangpaan hi Philip ta innilaonay un
way pangulugna.
7 Ya tembal Philip an inalinay, "Mu uya'ada dih tatagu, at ta"on un ahan
ila'uy ginahut hi pihhuh tinapay ta hini"itangon an iwanah at adi damdama
umanay!"
8 Ya tembal goh nan ohan da'min intudtuduwan Jesus an hi Andrew an
agin Simon Peter an inalinan hiyay,
9 "Wah tu han ung'ungngan lala'in nitnud hinan tatagu, ya numbabalun hi
lemay tinapay ya duway ekan. Mu undan umanay an ten do'olday tatagu?"
10 Ya inalin Jesus di, "Alyonyuh nan tatagu ta umbunda." At numpan-
gubun nan tataguh nan mahinolo'. Ya hay uyap nan linala'in numpangabun
ya umuy hi lemay libu, mu agguy ni'yuyap nan ung'ungungnga ya nan
binabai.‡
11 Ya innalna din tinapay, ya nunyaman ay Apo Dios, ya indatnan da'min
intudtuduwana ta impiyapongmih nan tatagun inumbun. Ya umat goh
hinay inatnah din ekan, at nanganda ta nangamung unda nabhug.
12 Ya unat goh nabhugda din tatagu ya inalinan da'miy, "Amungonyun
amin nan na'angang ta mi'id di mitapal."
13 At hay inamungmin amin ya himpulu ta han duway napnuh bahkit an
nalpuh din leman tinapay.

---

* **5:46** Deut. 18:14-19. * **6:** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **6:1** Hay oha goh hi ngadana ya Lobong an Gennesaret (Lk. 5:1). ‡ **6:10** Bahaom nan footnote di Mat. 14:21 ta innilaom di dalatna ta agguy ni'yuyap nan udum ay dida.

14 Ya unat goh tinnig nan tataguy inatnan umipanoh'a ya inaliday, “Hiyah
te nin di Propetan hennag Apo Dios an umalih tun luta!”§
15 Ya inilan Jesus di ninomnom nan tatagu ti pohdonda Hiyan piliton
ta Hiyay alida, at tinaynana dida ta immuy hinan udumnan duntug ta
mun'oh'ohha.

Hay Nanalanan Jesus hinan Tu'yap di Danum
(Mat. 14:22-33; Mk. 6:45-52)

16 Unat goh wan mun'a'ahdom ya nundadyu amin intudtuduwan Jesus ta
immuy amih nan way lobong,
17 ya nunlugan amih din bangka ta umuy amih nan dammangnan miyuy
ad Capernaum. Ya unat goh nahdom ya agguy immalih Jesus an ni'lugan ay
da'mi.
18 Ya la'tot ya waday o"ongol hi dalluyun ti imbibi'ahnan tumuyutuyup.
19 Ya unat goh linauhanmiy lema nin di kilomitlu ya inamangmih Jesus an
mundaldallanan hinan tu'yap di danum an umali hi wadanmi, at nunheglay
ta'otmi ti agguymi inilah un Hiya.
20 Mu inalin Jesus ay da'miy, “Adi ayu tuma'ot ti Ha"in!”
21 At mun'am'amlong amih immalian Jesus ay da'mi, at ni'luganonmi
Hiya. Ya himbumagga ya immatam amih nan pingit di lobong hinan
umayanmi.

Hay Nanganapan nan Tatagun Jesus

22 Inilan nan tatagu an nunlugan amih nan bangkami ta nakak ami, mu
agguy ni'lugan hi Jesus. Ya unat goh nabiggat ya na'amung din do'ol an
tatagu,
23 ya wada goh di udumnan bangkan nalpud Tiberias, ya dimma'al nan
tataguh dih nan neheggon hinan lugal hidin nunyamanan Jesus ay Apo Dios
hinan tinapay ya din nanganan nan lemay libu ta hodondah Jesus.
24 Mu unat goh tinnigdan mi'id hi Jesus ya mid amin intudtuduwana ya
ni'lugandan den bangka ta umuydad Capernaum an manganap ay Hiya.

Nan Tinapay an Dumalat hi Anahamad di Ataguan

25 Unat goh inah'upan din tataguh Jesus hinan dammangna ya inalidan
Hiyay, “Apu, anuud di dimmatnganyuh tu?”
26 Ya inalin Jesus ay diday, “Immannung heten alyo' ti bo'on nan tinnigyun
ina'inat'un umipanoh'ay panganapanyun Ha"in ti nan tinapay an inanyu ta
nangamung un ayu nabhug.
27 Mu hay maphod hi atonyu ya bo'on hay ononyuy nomnomonyu ti
mapogpog hi awni, mu hay nomnomonyu ya nan ma'an an adi mapogpog
an hiyay dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. Ya Ha"in
an Imbaluy di Taguy mangidat enen ma'an ti hiyah ne indat Apo Dios hi
biyang'u.”
28 Ya inalidan Hiyay, “Hay atonmi mah ta way atonmin mangat hi pohdon
Apo Dios?”
29 Ya tembal Jesus an inalinay, “Hay pohdon Apo Dios hi atonyu ya
kulugona' an hennagna.”
30 Ya inalida goh ay Hiyay, “Akkay mah atom di ohah adi olog di tagun
mangat ta tigonmi ta way atonmin mangulug ay He"a?
31 Ti hay nunle'le'dan din o'ommod tu'uh din penghanah nan mapulun ya
ina'inanda din ma'an an nalpud abuniyan ti hiyah ne inalin din impitudo'
Apo Dios an inalinay,

§ **6:14** Deut. 18:14-19.

Indat Moses di ma'an an nalpud abuniyan ta hiyay inanda."*†
32 Ya inalin Jesus ay diday, "Immanung heten alyo' ti hi Moses di dimmalat
hi nidatan di inandah nan mapulun, mu bo'on hiyay dumalat hi idatan nan
nahamad an ma'an ay da'yu ti hiyah ne idat Aman da'yu.
33 Ti nan tinapay an idat Apo Dios ya hay malpud abuniyan an hiyay
dumalat hi ataguan hi nahamad."
34 Ya inalidan Hiyay, "Apu, henen inalim an tinapay ya gunmu ni' idat ay
da'mi!"
35 Ya inalin Jesus di, "Ha"in di ay tinapay an dumalat hi pi'taguan ay Apo
Dios hi mid pogpogna.‡ Ti nan tagun mangabulut ay Ha"in ya mipaleng-
gopdah mid pogpogna an paddungnay adida ipidpidwan mahinaangan ya
ma'uwaw.
36 Hidin hopapna ya inali' ay da'yuy, Ta"on unyu gun tigon nan ato'ato' ya
adia' damdama kulugon.
37 Mu nan tatagun pento' Apo Dios hi kumulug ay Ha"in ya makulug an
pohdondan middum ay Ha"in. Ya an amin nan mamhod an middum ay
Ha"in ya abuluto' dida
38 ti bo'on hay pangata' hinan pohdo' di nakaka' ad abuniyan, mu immalia'
hitun luta ta nan pohdon nan nannag ay Ha"in di hiyay ato'.
39 Ti hay pohdon nan nannag ay Ha"in hi ato' ya ta ipapto"u nan tatagun
impiddumnan Ha"in, ya mahua' didan amin hi awnih din angunuhna ta mid
ah ohan didah milahhin ay Apo Dios.
40 Ti hay pohdon Ama ya ta an amin nan tatagun nanginnilah aat'u ta
kulugona' ya diday mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. At mahua' didah
din angunuhna."
41 Ya immulu'ulu' nan Hudyun Jesus ti nan nangalyanah un Hiyay
nahamad an ay tinapay an nalpud abuniyan an immalih tun luta.
42 Ya inaliday, "Undan bo'on Hiyah neh Jesus an imbaluy Joseph? Inilamiy
o'ommodna, ya anaad ta alyonah un nalpud abuniyan?"
43 Ya inalin Jesus ay diday, "Idinongyun umulu'ulu' ay Ha"in
44 ti mi'id di olog di tagun mangulug ay Ha"in ti mahapul an hi Amay
mangal'alu' ay dida ta way atondan kumulug ay Ha"in an hennagna. Ya
kumulugda ay ya mahua' didah din angunuhna.
45 Ti hay intudo' din ohan propeta ya inalinay,

Hi Apo Dios di mangituduh aton an amin di tatagu.§

At an amin di manginnilah itudun Ama ta kulugonda at diday mangulug
ay Ha"in.
46 Mu mi'id ah nannig ay Ama an anggay Ha"in an nalpuh wadanay
nannig ay Hiya.
47 Immannung heten alyo' ti nan mangulug ay Ha"in ya mi'tagudan Apo
Dios hi mid pogpogna.
48 Ya Ha"in di nahamad an ay tinapay ti Ha"in dumalat hi pi'taguan ay Apo
Dios.
49 Ti din o'ommod tu'uh din penghanan nunle'le'od hinan mapulun ya
inanday ma'an an nalpud abuniyan, mu natoyda damdama.

---

* **6:31** Ex. 16:4; Psa. 78:24. † **6:31** Hay kinulug nan do'ol an Hudyu ya ipado'ol nan Alin Pento' Apo Dios nan manna ta onondah abigabigat. Mu ta"on un impado'ol Jesus nan tinapay mu un 5,000 an linala'iy nangan, ya namenghan din na'atana ya anggay, mu hi Moses ya hiyay dimmalat hi nangipado"olanah mannah ohay nasyon, ya ina'inatnah abigabigat hi 40 an tawon. ‡ **6:35** Ad Bethlehem di babluy hi nitungawan Jesus, ya hay pohdon nen ngadan an ibaga ya *babluy an awadan nan ma'an.* § **6:45** Isa. 54:13.

50 Mu nan inali' an nahamad an tinapay an nalpud abuniyan ya nan
tatagun mangan ene ya mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.
51 Ya Ha"in henen nahamad an ay tinapay an nalpud abuniyan an dumalat
hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. At nan mangan enen tinapay ya
mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. Ti henen tinapay an idat'u ya hiyah ne
nan odol'u ta way aton di tatagun mi'tagun Apo Dios hi munnononnong."
52 Ya nunhohongngel din Hudyun de han inalin Jesus an inaliday, "Hay
aton te udot han tagun mangidat hi odolna ta onon tu'u?"
53 Ya inalin Jesus di, "Immannung ti adiyu ay onon heten odol'u ya
inumon di dala' an Imbaluy di Tagu ya adi ayu ahan mi'tagun Apo Dios hi
munnononnong.
54 Mu nan paddungnay mangan hi odol'u ya manginum hi dala' ya diday
mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. Ya mahua' goh didah din angunuhna.
55 Ti nan odol'uy hiyay nahamad an ay ma'an, ya nan dala' di nahamad
an paddungnay inumon, ti hiyah ne mamaliw hi tagu.
56 Ti nan paddungnay mangan hi odol'u ya manginum hi dala' ya hiyay
nun'immapit ay Ha"in, ya Ha"in goh di nun'immapit ay hiya.
57 Ya hi Aman alpuwan di nahamad an ataguan di nannag ay Ha"in, at
hiyaat un nahamad di atagua'. At hiyanan wa ay di paddungnay mangan
eten odol'u ya nahamad di ataguanda, at mi'taguda goh ay Apo Dios hi mid
pogpogna ti Ha"in dumalat.
58 Ya henen inali' an nahamad an tinapay ya Ha"in an nalpud abuniyan.
Ya agguya' nipaddung hidin ma'an an nalpud abuniyan an inan din
o'ommod tu'uh penghana, at natoyda ti agguy nipaddung di aatnan nen
inali' an nahamad an ma'an. Mu nan paddungnay mangan enen inali' ya
mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna."
59 Hiyatuy intudun Jesus hinan himba'an di Hudyud Capernaum.

Nan Inulgud Jesus an Dumalat hi Pi'taguan ay Apo Dios

60 Unat goh dengngol nan nitnud ay da'min da Jesus nan inulgudna ya
do'olday agguy namhod, at inaliday, "Henen ituduna ya mipoleto' hi ingah
pangngolan! Undan way mamhod hi mangngol hinan umat hina?"
61 Ya i'innilan Jesus an umulu'ulu' nan udumnan nitnud ay Hiya, at
inalinan diday, "Undan nipoleto' hi ingayuh nen inali'?
62 Mu adiyu ay pohdon ya gulat ta tigona' an Imbaluy di Taguh pumbangn-
gada' hi nalpuwa' an ad abuniyan at hay nomnomonyu nin mah hi aat'u?
63 Nan Na'abuniyanan an Lennaway dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios, mu
nan wah tun luta ya bo'on hiyay aptan hi pi'taguan ay Hiya. Din inulgud'un
da'yu ya nalpuh nan Na'abuniyanan an Lennawa, at hiyay dumalat hi
pi'taguan ay Apo Dios.
64 Mu waday udumnan da'yu damdaman adi kumulug ay Ha"in." Ya manu
ay inalin Jesus hene ti ta"on hidin hopapna ya i'innilana nan adi mangulug
ay Hiya ya nan mangitudun Hiya ta dapoponda.
65 Ya inalin goh Jesus ay diday, "Waday udumnan da'yun adi kumulug at
hiyah ne dumalat hi nangalya' hi, Mid oIog di tatagun mangulug ay Ha"in ti
mahapul an badangan Ama dida ta idatnay abalinandan kumulug."
66 Ya unat goh dengngol din ninitnud ay da'min da Jesus din nanudtuduna
ya agguyda mahkay nitnitnud ay da'mi.
67 Ya inalin Jesus ay da'min himpulu ta duwan intudtuduwanay, "Akkay
pohdonyu goh an mi'yakak?"
68 Ya tembal Simon Peter an inalinay, "Undan way udumnah makulug hi
unudonmi? Ti anggay He"ah mangituduh dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios
hi mid pogpogna!

69 At kulugonmi mahkay ti inilamin He"a nan na'ahhamad di ugalinan
Pento' Apo Dios hi mumpapto'!"
70 Ya tembal goh Jesus an inalinay, "Ha"in di namilin da'yun himpulu ta
duwa, mu waday ohan da'yu an na"appuhiy nomnomna an umat hinan
diyablu!"
71 Hi Judas an imbaluy Simon Iscariot* henen inalina ti hi Judas di
mangitudun Hiya ta dapoponda an ta"on un hiyay ohan da'min himpulu
ta duwan intudtuduwana.

7

*Hay Ne'egtadan Jesus hinan Behtan di A'ab'abbung**

Hi Jesus ya nan A'aginan Linala'i

1 Unat goh nalpah hi Jesus an nun'ul'ulgud ya limmane'le'od hidih nan
Provinciad Galilee. Ya agguy immuy hinan Provinciad Judea ti wah dida
nan Hudyun mangana'anap ay Hiya ta patayonda.
2 Ya magadyuh an madatngan nan Gotad hi Pangiyammaan nan Hudyuh
A'ab'abbung ta way ihi'ugandah ohay duminggu.
3 Ya inalin nan a'agin Jesus an linala'iy,† "Taynam heten babluy ta umuy'ad
Judea an wadan nan gotad ta way aton nan tatagun mangunud ay He"an
mannig hinan ato'atom an umipanoh'a!
4 Ti nan tagun mamhod hi a'al'alyana ya adi mihinah nan adagwin
niyohhan babluy! At hay maphod hi atom ya umuy'a ta ipattigmun amin
hinan tataguy ato'atom an umipanoh'a!"
5 Ya manu ay inalin nan a'aginah ne ti agguyda kinulug Hiya.‡
6 Ya inalin Jesus di, "Adia' umuy ad ugwan ti agguy nadatngan di gutud di
pangipa'innilaa' hi aat'u, mu da'yu ya malgoman impattigyuy abalinanyu.
7 Ti mi'id ah mamahiw ay da'yuh tun tatagu, mu Ha"in ya pahipahiwona'
ti nan gun'u pangulgudan hinan aat di anappuhin di ugalida.
8 At da'yuy umuy hinan gotad, mu adia' mi'yalid ugwan ti bo'on ad ugwan
di gutud di pangipa'innilaa' hi aat'u."
9 Ya unat goh lempah Jesus an ni'hapit hinan a'agina ya agguy ne'yekak,
at nataynan hinan Provinciad Galilee.

Hay Inayan Jesus an Ne'egtad

10 Unat goh immuy din a'agin Jesus an ne'egtad eden algaw ya nangunud,
mu agguy nipattig hinan tataguh din immatamana.
11 Ya ana'anapon din ap'apun di Hudyuh Jesus hidih nan way gotad an
inaliday, "Hay wadan nin Jesus hitu?"
12 Ya uma'umanon din tataguy aat Jesus, ya inalin din udumnay, "Maphod
di ugalina!"
Mu nan udum ya inaliday, "Adi ahan ti un bumalbalih nan tatagu!"
13 Mu agguyda impadngol nan inul'ulguddah nan ap'apuda ti tuma'otda.
14 Ya unat goh immaginawa din gotad ya immuy hi Jesus hinan gettaw di
Timplun Apo Dios ad Jerusalem ta nuntudtudu.
15 Ya manoh'ada ahan din a'ap'apun di Hudyun inaliday, "Anaad nin ta
agguy nun'ihkul Hiya ya nala'eng udot an muntudtudu?"

---

* **6:71** Hay pohdonan ibaga ya *nan lala'in nalpud Kerioth*, ya ad Kerioth di ohan babluy hinan Provinciad Judea (Josh. 15:25). Mid mapto' ya anggay hi Judas di taga Judea hinan intudtuduwan Jesus ti nan na'angang ya hay nalpuh nan Provinciad Galilee. * **7:** Mid mapto' ya na'at hidin Tishri/Ethanim 15-21 (unu September-October), 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **7:3** Hay ngadanda ya nitudo' hi Mk. 6:3. ‡ **7:5** Psa. 69:8.

16 Ya tembal Jesus an inalinay, “Nan itudtudu' ya bo'on hay nomnom'uy
nalpuwana ti hi Apo Dios an nannag ay Ha"in.
17 Ya wa ay di mamhod an mangunud hinan pohdon Apo Dios at inni-
laonay nalpuwan nan itudtudu' hi un nalpun Apo Dios unu hay nomnom'u
ya anggay.
18 Nan tagun hay wah nomnomna ya anggay di ulgudona ya un hay
a'al'alyanay pohdona. Mu adi' pohdon di umat hina ti hay pohdo' ya
nan nannag ay Ha"in di ma'al'ali. At hiyay panginnilaanyu an adia' ahan
munlayah.
19 Ya indat Moses nan Uldin ay ditu'u,§ mu mi'id ah ohan da'yuh nan-
gunud! Ti gulat ta inunudyuh nen Uldin at adiyu lomon an mamatoy ay
Ha"in!”
20 Ya inalin nan tataguy, “Un'a nahu'lungan hi nappuhin lennawa ti undan
way mangalih un da'a patayon?”
21 Ya tembal Jesus an inalinay, “Manoh'a ayu ti inat'uy ohan umipanoh'a,*
ya hay ngilin an Habaduy nangipa'adaoga' hinan nundogoh.
22 Mu da'yu ya kugitonyuy imbabaluyyun linala'ih nan Habadu an pa-
niaw hi puntamuan (mu bo'on hi Moses di nangete"an nen ugali ti nan
o'ommod tu'uh din penghana an da Abraham ay Isaac, ya hi Jacob di
nahhun an nangat†).
23 Ya mungkugit ayuh Habadu ta ma'unud nan immandal Moses,‡ at
anaad udot ta mabungot ayun Ha"in hi un hay Habaduy pangipa'adaoga'
hinan way lewohona?
24 Agguyyu ay hinamad di inat nan ibbayun tagu, ya adiyu ipanuh di
aatnah un nappuhi unu adi ta awni ta hamadonyuh mahhun ya unyu
ipanuh!”

Hay Nunnomnomandah un hi Jesus ya hi Kristun Mumpapto'

25 Inalin din udumnan tatagud Jerusalem di, “Undan bo'on hete din lala'in
alyonday patayonda?
26 Anaad udot ta ipadngolnan amin hinan tataguy panudtuduna, ya mi'id
di mangipadinong ay Hiya? Undan inilan nan a'ap'apu tu'uh un Hiyah
Kristu ta adida ihingal?
27 Mu bo'on nin, ti gulat ta nan Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hitun
tataguy umali at mi'id di nanginnilah nalpuwana, mu heten tagu ya inila
tu'uy nalpuwana.”
28 Ya hidin nuntudtuduwan Jesus hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem
ya enlo'enlotnan himmapit an inalinay, “Undan immannung an inimmatu-
nana'? Ya undan inilayu goh di nalpuwa'? Bo'on Ha"in ad nomnom hi
immalia' hitu ti waday nannag ay Ha"in, ya Hiyay ma'akkulug, mu agguyyu
goh inila Hiya.
29 Mu inila' Hiya ti Hiyay nalpuwa', ya Hiya goh di nannag ay Ha"in.”
30 Ya wadada din mamhod an mampap ay Jesus, mu agguyda dempap ti
agguy nagtud di pangabulutan Apo Dios hi pampapandan Hiya.
31 Mu do'ol di nangulug ay Hiyah nan tatagun na'amung hinan Timplun
Apo Dios, ya inaliday, “Immannung an Hiyah te lala'in Alin Pento' Apo Dios
hi umalin mumpapto' ti hanan ato'atonan umipanoh'a, ya hiyah ne tuwaliy
aton Kristun mumpapto'!”

---

§ **7:19** Ex. 31:18. * **7:21** Hay alyon nan udum ya hiyah ne umipanoh'an inat Jesus hi Jn. 5:1-15, mu bo'on nin ti nabayag an na'at. Mid mapto' ya waday ohan inat Jesus hidi an agguy nitudo' hinan Biblia. † **7:22** Gen. 17:9-14. ‡ **7:23** Ex. 12:44, 48; Lev. 12:3.

Hay Nannagandah nan Tindalun Mampap ay Jesus

32 Unat goh dengngol nan Pharisees ya nan ap'apun di papadiy inul'ulgud
nan tataguh aat Jesus at hennegday pulis an mumpun'adug hi Timplu ta
umuyda dapopon Hiya.
33 Ya inalin Jesus di, “Adi madnoy di ihina' ay da'yu, at umuya' hi wadan
nan nannag ay Ha"in.
34 Ya anapona' ay da'yu, mu adi ayu pa"ah'up ay Ha"in ti nan umaya' ya
adi mabalin an umali ayuh di.”
35 Ya inalin din Hudyuy, “Hay umayana udot ta alyonay un tu'u adi
pa"ah'up ay Hiya? Umuy nin hinan udumnan babluy di iGreece an
nunhituwan di udumnah Hudyu ta nan iGreece di itudtuduwana?
36 Ti anaad ta inalinay, Ana'anapona', mu adi ayu pa"ah'up ay Ha"in? Ya
inalina goh di, Nan umaya' ya adi mabalin an umali ayu. Ya hay pohdon ne
nin an alyon?”

Nan Danum an Dumalat hi Pi'taguan ay Apo Dios

37 Din algaw hi angunuh din gotad ya hiyah ne nan nabagtun algaw.§ Ya
henen algaw ya timma'dog hi Jesus hinan wadan di na'amung an tatagu,
ya enlotnan himmapit an hay nipa"el di nangalinan inalinay, “An amin di
ma'uwaw ya umalidan Ha"in ta uminumda!
38 Ti inalin nan impitudo' Apo Dios di, Nan tagun kumulug ay Ha"in ya
wah odolna nan ay danum an hiyay dumalat hi pi'taguanan Apo Dios, ya
paddungnay obob an bumuhubuhu' di danum ta way inumon di udumna
goh.”*
39 Ya nan ay danum an inalin Jesus ya hiyah ne nan Na'abuniyanan an
Lennawan magadyuh di pannagan Apo Dios ta miyo'odol hinan mangulug
ay Jesus. Ya hidin nangalyan Jesus ya agguy ni' nahnag hinan tatagu ti agguy
timmulud abuniyan hinan ipabagtuana.

Hay Nagodwaan din Tatagu

40 Do'olday tatagun nangngol enen inalin Jesus, ya inalin din udumnay,
“Immannung an Hiyay Propetan hodon tu'u!”†
41 Mu inalin din udumnay, “Hiyah Kristu!”
Mu waday udumnan nangalih, “Undan mah hinan Provinciad Galilee di
alpuwan nan Alin Pento' Apo Dios an mumpapto' hinan tatagu?
42 Ti inalin nan impitudo' Apo Dios an nan pot'on Apo Dios hi mumpapto'
hitun tatagu ya malpuh nan holag David, ya ad Bethlehem di itungawana
an babluy hi nunhituwan David hidin penghana.”‡
43 At nagodwada din tatagu ti dumalat hi Jesus
44 ti nan godwana ya penhoddan dapopon hi Jesus, mu nan godwa ya
penpenhodda Hiya. At mi'id di nangipadah an nampap ay Hiya.
45 At numbangngad din binaaldan pulis an mun'adug hinan Timplun
mampap ay Jesus. Ya inalin din a'ap'apun di papadi ya din Pharisees an
nannag ay diday, “Anaad ta mid initnud Hiya?”
46 Ya inalin din pulis di, “Mi'id di dengngolmih umat hinay panudtuduna!”

---

§ **7:37** Lev. 23:40. Nan Hudyu ya inudmandah balbaluy ugalida ta panginomnomandah din nanalimunan Apo Dios hidin o'ommoddah din penghanah nan mapulun. Hay aatna ya abigabigat ya umuy nan papadih nan Lobong an Siloam ad Jerusalem ta iyanamutdah nan Timplun Apo Dios di ohan tibung an nittuwan di danum, ya inhiitdah nan pun'onngandah nan Onong an Moghob. Mu hinan miyawalun algaw an ma'alih nabagtun algaw ya agguyda inat ti paddungnay dimmatongdad Canaan hi awadan nan do'ol an danum. * **7:38** Isa. 58:11. † **7:40** Deut. 18:14-19. ‡ **7:42** Psa. 132:11; Mic. 5:2.

47 Ya inalin din Pharisees di, “Undan ta"on goh da'yu ya nabalbaliyan ayuh
nan panudtuduna?
48 Undan way inilayuh ohah nan ap'apun di Hudyu ya nan Pharisees hi
kimmulug ay Hiya?
49 Ti nan tatagun mangunud ay Hiya ya didanay mid adaldan agguy
nanginnilah nan Uldin Apo Dios ay Moses, at idutan Apo Dios dida!”
50 Ya niddum ay didah Nicodemus an din immuy ay Jesus hidin labi ti
hiyay oha goh hinan a'ap'apun di Hudyu, ya inalinah din i'ibbanay,
51 “Nan Uldin tu'u ya agguy ay nahumalya nan tagu ta agguy nibaag di
inatna ya adi mabalin an mamolta. At goh ta pohdonyun moltaon Hiya?”
52 Ya inalidan hiyay, “Ay ihunay un he"a goh di ohah nan iGalilee an
ibbada ti omod nan panapitmu! Adya bahaom nan impitudo' Apo Dios at
mid ah'upam an ta"on un ah ohah mangalih un ad Galilee di alpuwan nan
propetan Apo Dios!”§

Nan Babain Nangilugtap hi Ahawana[*]

53 At way ohaan immanamutdah abungda.

8

1 Unat goh nalpah henen inalin din Pharisees ya an amin din tatagu ya
numpanga'anamutda, mu hi Jesus ay ya immuy hinan Duntug an Olibo.
2 Ya hidin nabiggat hi we'weet ya numbangngad hi Jesus hinan Timplun
Apo Dios. Ya do'olday tatagun na'amung an lini'ubda Hiya, ya inumbun ta
intudtuduwana dida.
3 Ya immuy din muntudtuduh nan Uldin ya din Pharisees hi wadan Jesus,
ya initnudda han babain nangilugtap hi ahawana, ya impata'dogdah nan
hinagang din do'ol an tatagu.
4 Ya inalidan Jesus di, “Apu, heten babai ya inlugtapna han ahawana ti
waday nannig ay hiya.
5 Ya hay inyuldin Moses ya nan tagun umilugtap hi ahawana ya mahapul
an pundotnay hi batu ta nangamung un matoy.[*] At hay hapitom mah eten
babai?”
6 Ya manu ay inalidan Jesus hene ya ta innilaonday pambalnah un
mipaddung hinan inyuldin Moses ti gulat ta adi at hiyay pangidalatandan
mangidiklamun Hiya.[†]
Ya nunluung hi Jesus, ya waday intudo'nah nan luta, mu hay ngamaynay
nanudo'na.
7 Ya intugtugadan mummahmah ta tabolona nan inalida, at timma'dog
hi Jesus, ya inalinan diday, “Nan agguy nabaholan ay da'yuy mahhun an
manotnay eten babai.”

---

§ **7:52** Nibahhawda ahan ti hi Jonah ya iGalilee (II Ki. 14:25). Ya impa'innilan Isaiah an umat hi hapang unu halepeng nan Alin Pento' Apo Dios (Isa. 11:1), ya iHapang (unu iNazareth) hi Jesus ti hay pohdon ten ngadan an ibaga ya *hapang*. [*] **7:52** Nan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios ya mi'id ay dida nan Jn. 7:53-8:11. [*] **8:5** Lev. 20:10. [†] **8:6** Ta"on un ongol di nabaholan ten babai mu nibahhaw goh nan muntudtuduh Uldin ya nan Pharisees ti (1) agguyda impa'ayag ay Jesus nan lala'in immilugtap ti undaat goh imbo'tan hiya an ta"on un ni'bahol goh ti mahapul an mipapatoy goh nan lala'i (Lev. 20:10; Deut. 22:22), ya (2) agguyda impa'ayag nan nun'ihtigun didan Jesus ta hamadonan dida, ya (3) intudun goh nan Uldin an pundotnay didan duwah un niyali nan babai (Deut. 22:23-24), ya (4) mid di biyang nan Hudyun mangipapatoy hi tagun den timpu. At gulat ta alyon Jesus di mahapul an mipapatoy heten babai at hay nomnomon nan Hudyu ya bumungot nan iRome ay Jesus, mu gulat ta alyon Jesus an adi mipapatoy at alyondan Hudyu an adi ahan unudon Jesus nan Uldin Apo Dios.

8 Ya nunluung goh an nuntudo' hinan luta.
9 Ya unat goh dengngolda din inalin Jesus ya bimmainda ti iniladan
nabaholanda goh, at way ohaan nun'akakda an impangpang'un din
nun'al'alla'ay. At anggay hi Jesus ya nan babain nangilugtap hi ahawanay
na'angang hidi.
10 Ya timma'dog hi Jesus, ya inalinah din babaiy, "Hay immayan mah din
tatagun mamhod an manotnay ay he"a?"
11 Ya inalin din babaiy, "Nakakdan amin, Apu."
At inalin Jesus di, "Ta"on goh un Ha"in ya adi' he"a moltaon. At umuy'a,
mu adim ipidpidwan mumbahol."

Hay Nangipaddungan Jesus hinan Odolnah Potang

12 Immuy goh nuntudtuduh Jesus hinan Timplun Apo Dios, ya inalinay,
"Ha"in di umat hi Potang an paddungnay patala' di nomnom di tatagu.‡ Ti
nan tatagun mangulug ay Ha"in ya adida mahelngan ti itudtuduwa' didan
paddungnay patala' dida, at hiyay dumalat hi pi'taguandan Apo Dios hi mid
pogpogna."
13 Ya inalin din Pharisees ay Hiyay, "Un'a ohan mangihtiguh odolmu, at
hiyaat un mi'id mangulug hinan itudtudum!"§
14 Ya tembal Jesus an inalinay, "Ta"on un Ha"in ya anggay di mangihtiguh
odol'u mu inila' an immannung nan inali' ti inila' di nalpuwa', ya inila' goh
di umaya'. Mu da'yu ya agguyyu inilay nalpuwa' ya hay umaya'.
15 Ya nan atonyun mangipanuh hi aat'u ya un nalpuh nomnom di tatagu,
mu Ha"in ya bo'on hay pangipanuha' hi aat di tataguy immalia'.
16 Mu gulat ta hamadona' hinan punhumalyaa' at makulug di panumalya'
ti adia' un oha ti waday ibba' an munhumalya an hi Aman nannag ay Ha"in.
17 Ti waday nitudo' goh hinan Uldinyun inalinay,

> Gulat ta duway mun'ihtigu ta mumpaddung di alyonda
> at mahapul an kulugon tu'u.*

18 Ya Ha"in di mun'ihtiguh odol'u, ya ihtiguana' goh ay Aman nannag ay
Ha"in. At duwa amin mun'ihtigu an hiyah ne inalin nan Uldin tu'u."
19 Ya inalidan Jesus di, "Hay wadan Amam?"
Ya inalin Jesus di, "Agguya' inimmatunan ay da'yu, at agguyyu goh inilah
Ama. Ti gulat ta inimmatunana' ay da'yu at inilayu goh hi Ama."
20 Ya inulgud Jesus hanah din nuntudtuduwanah nan gettaw di Timplun
Apo Dios hinan kuwaltun nihinan di kahon an ittuwan di pihhuh me'nong
ay Apo Dios. Mu agguyda dempap Hiya ti bo'on hiyay gutudnah nangabu-
lutan Apo Dios hi pampapandan Hiya.

Hay Nangalyan Jesus hi Adi Abalinan nan Hudyun Mangunud hinan Umayana

21 Inalin goh Jesus ay diday, "Tayna' da'yu, ya ipadahyun manganap ay
Ha"in, mu matoy ayun agguy na'aliwan di baholyu, at nan umaya' ya adi
mabalin an umali ayu."
22 Ya inalin din Hudyuy, "Goh ta alyonay un waday umayana ya adi tu'u
abalinan an mangunud ay Hiya? Undan patayonay odolna ta mid olog tu'un
umuy hi ayana?"

---

‡ **8:12** Waday balbalun ugalin ina'inat nan Hudyuh nan Behtan di A'ab'abbung ta way pangi-
nomnomandah din nanalimunan Apo Dios hinan o'ommoddah nan mapulun. Hay inatda ya
tinolganday numbino'ob'on hi pitun balitu' an ipattu'an di hilaw an ma'alih candelabra unu minorah
ta impaddungdah nan apuy an nangituduh enengwada. § **8:13** Intudun din muntudtuduh nan
Uldin an mid hulbin nan mangihtigun taguh odolna. * **8:17** Deut. 19:15.

23 Ya tembal Jesus an inalinay, “Da'yu ya tun lutay nalmuwanyu, mu Ha"in
ya nalpuwa' ad abuniyan.
24 At hiyaat un'u inaliy, Hay atayanyu ya wagwaday baholyu. Immannung an adiyu ay kulugon din inali' hi aat'u at hay atayanyu ya wagwaday
baholyu, at adi mabalin an umuy ayuh nan umaya'.”
25 Ya inalidan Hiyay, “Hay aatmu mah?”
Ya tembal Jesus an inalinay, “Hay aat'u ya hiyah de din inulgu'ulgud'uh
din hopapna ta nangamung ad ugwan.
26 Ya gulat ta pohdo' ya do'ol di ibaag'uh aat di nappuhih ugaliyuh
pangipanuha' ay da'yu. Mu adi' ti hay intudun nan nannag ay Ha"in di hiyay
alyo' ay da'yu ya anggay ti Hiya ya makulug an amin di alyona.”
27 Ya agguyda na'awatan hi un hay aat Amanan hi Apo Dios di gunna
ulgudon.
28 Ya inalin Jesus di, “Awni ta hay pangihalangananyun Ha"in an Imbaluy
di Taguy panginnilaanyuh amakulug hatun ulgu'ulgudo' hi aat'u ya innilaonyu goh an bo'on hay pohpohdo' di ina'inat'u, ti an amin nan ina'inat'u
ya nan inali' ya hay intudun Ama.
29 Ya nun'immapita' hinan nannag ay Ha"in, at adia' inganuy ti ato' an
amin di mangipadenol ay Hiya.”
30 At do'olday kimmulug eden inulgud Jesus.

Nan Paddungnay Himbut ya nan Bo'on Himbut

31 Inalin Jesus hinan Hudyun nangulug hinan inalinay, “Gulat ta inaynayunyun mangunud eten itudtudu' at immannung an da'yuy tatagu'.
32 At i'innilayu nan Makulug an Ma'unud, at hiyay mamogpog hinan
paddungnay ahimbutyu.”
33 Ya inalidan Jesus di, “Da'mi nan holag Abraham, at mi'id di ad himbut
ay da'mi! Ya anaad ta inalim un waday mamogpog hi ahimbutmi?”
34 Ya inalin Jesus ay diday, “Immannung heten alyo' ti nan tatagun nabaholan ya paddungnay nan baholday nambut ay dida ti mi'id di abalinandan
mangat hi maphod.
35 Ya immannung an paddungnay himbut nan nabaholan an tagu ti nan
himbut ya adi mibilang hinan hina"ama. Mu nan imbaluy ya mibilang hi
ohan didan hina"ama ta nangamung.
36 Ya gulat ta Ha"in an Imbaluy Apo Dios di mamogpog hi paddungnay
ahimbutyu at umannung an ma'at ahan, at adi da'yu mahkay hubuton
hinan baholyu.
37 Inila' an da'yuy holag Abraham, mu agguyyu enyengoh hinan ugalina
ti da'yu ya penhodyun patayona' ti adiyu kulugon tun itudtudu'.
38 Ya nan ulgudo' ay da'yu ya hay tinnig'uh wada' ay Ama, mu da'yu ya
nan inalin di o'ommodyuy hiyay unudonyuh atonyu.”
39 Ya inalin din Hudyun Jesus di, “Hi Abraham di ommodmi!”
Mu inalin Jesus ay diday, “Gulat ta immannung an da'yuy nahamad an
holag Abraham at enghonyuy ina'inatnan maphod.
40 An amin di intudtudu' ay da'yu ya nan makulug an dengngol'un inalin
Apo Dios, mu gunyu impadah an mamatoy ay Ha"in damdama. Mu agguy
inat Abraham di umat hina!
41 Ti nan inat din ommodyuy hiyay eng'enghonyu.”
Ya inalidan Hiyay, “Adi ami umat hinan inikuk an mid inilanan amana!
Ti na'i'innilan un oh'ohhah amamin hi Apo Dios!”
42 Ya inalin Jesus ay diday, “Gulat ta immannung an hi Apo Dios di hi
Amayu at pohdona' ti nalpuwa' ay Hiya ta immalia' hitun luta. Ya bo'on
Ha"in ad nomnom hinan immalia' ti unna' hennag ay Hiya.

43 Mu anaad ta adi ayu pa"innilan ten hapihapito'? Manu ay adi ayu
pa"innila ti adiyu pohdon an donglon tun hapihapito'.
44 Mu da'yuy holag nan ommodyun hi Satanas, ya hay pohdon amayuy
hiyay pohdonyun anungon! Ya pimmatopatoy hi Satanas an nete"ah din
hopapna ta nangamung ad ugwan, ya agguyna ahan inunud nan Makulug
an Tugun ti mi'id ah makulug hi ugalina. Ya munlangkak ti hiyah ne
gagangaynan hiya ti nan pohdonah aton ya hiyay unudona ti hay aat
di ugalina ya munlangkak, ya an amin hanan langkak di tagu ya hiyay
dumalat.
45 Ya umat hina goh di ugaliyu, at hiyaat unyu adi kulugon tun makulug
an hapihapito'!
46 Undan waday nannig hi inat'uh nappuhi? Immannung tun alyo'alyo',
mu anaad ta adiyu kulugon?
47 Nan tagun Apo Dios ya unudonay Tuguna, mu da'yu ya adiyu unudon
ti bo'on da'yuy tataguna."

Hay Aat Jesus ya hi Abraham

48 Inalin din Hudyun Jesus di, "Tigom an immannung din inalimin
iSamaria'a ti ten boholon da'min Hudyu! Ya wada goh di neh'op ay He"ah
nappuhin lennawa!"
49 Ya inalin Jesus di, "Agguya' nahe'pan ti e'gona' hi Ama, mu pahiwona'
ay da'yu.
50 Ya bo'on hay pangipabagbagtuan di tagun Ha"in di gamgamo', mu
waday ohah mamhod hi ipabagtua', at Hiyay manumalyah nan makulug
di atona ya nan nappuhi.
51 Ya makulug tun alyo' ti nan tagun mangunud hinan ulgudo' ya adi
matmattoy."
52 Ya inalin din Hudyun Hiyay, "Immannung ahan an waday neh'op ay
He"a! Ti natoy hi Abraham ya din numbino'ob'on an propeta, ya inalim
udot un nan mangulug hinan Tugunmu ya adida matoy?
53 Ya undan alyom di un He"ay nabagbagtu ya un din ommod tu'un hi
Abraham? Ti natoy, ya umat goh hidin propetan Apo Dios! Ya goh udot ta
umat hinay panapitmu?"
54 Ya tembal Jesus an inalinay, "Gulat ta Ha"in di mangipabagtuh odol'u
ya mi'id di hulbina. Mu wada han ohan mangipabagtun Ha"in an hi Ama
an hiyah ne inaliyuh Apo Dios an dayawonyu.
55 Mu agguyyu inila Hiya, mu Ha"in ya inila' Hiya. Ya gulat ta alyo' hi un'u
agguy inila Hiya at umata' ay da'yun munlangkak! Mu adi' ihaut ti inila'
ahan Hiya, at unudo' di Tuguna.
56 Ya din ommod tu'un hi Abraham ya mun'am'amlong ti inilanan tigonah
den algaw an umalia'. Ya unat goh tinnignan immannung ya nidugah di
amlongna."†
57 Ya inalin din Hudyun Jesus di, "Un'a udot unga an agguy immuy hi
nabongle di tawonmu, ya inalim unmu tinnig hi Abraham?"
58 Ya tembal Jesus an inalinay, "Immannung heten alyo' ti Wagwadaa'
Tuwali ya un mitungaw hi Abraham!"‡
59 Ya nun'alan din tataguy batu ta pangayangdan Hiya. Mu nipo"oy hi
Jesus, ya intadunan de ya nakak ta tinaynana din Timplun Apo Dios.

† **8:56** Gen. 18:18. Itudun ten verse di aat nan Alin Pento' Apo Dios an umali. ‡ **8:58** Imbaag Jesus nan ohan ngadan Apo Dios an nan Wagwadaa' Tuwali (Ex. 3:14).

9

*Hay Nangipa'adaogan Jesus hinan Lala'in Nabulaw an Nete"ah Nitungawana**

Hay Aat ten Nabulaw an Lala'i

1 Hidin mundaldallanan amin da Jesus ya tinnigna han nabulaw an lala'in
nete"ah din nitungawana.
2 Ya inalimin din intudtuduwanan Hiyay, “Apu, anaad ta nabulaw heten
taguh nitungawana? Hay ad bahol nin—hiya, unu nan o'ommodna?”
3 Ya inalin Jesus di, “Bo'on hiyay ad bahol, ya bo'on goh hay bahol
nan o'ommodnay dumalat hi nabulawana. Mu nabulaw henen tagu ta
mipa'innilay abalinan Apo Dios an mangipa'adaog hi bulawna.
4 Ya nan mapatal di puntamuan di tatagu ti adida muntamuh mahdom. At
umat ay ditu'u an mahapul an aton tu'u nan ipatamun nan namaal ay Ha"in
ti awniat madatngan nan paddungnay mahdom an adi tu'u puntamuan.
5 Tun awada' hitun luta ya paddungnay patala' di nomnom di tagu ta
innilaonday makulug.”
6 Ya unat goh nalpah an inalin Jesus hana ya inlamutnay tukpanah din
luta ta hiyay indenehnah nan matan din lala'in nabulaw,†
7 ya inalinan hiyay, “Umuymu ihuan di angahmuh nan Lobong an Siloam”
(ya hay ibalinana ya nahnag). Ya unat goh immuy din lala'in nangihuh
angahna ya mittig din matana, at immanamut.
8 Ya unat goh tinnig din tinunglubna ya din tatagun nannig ay hiyah
immada'adawana ya inaliday, “Undan bo'on hete din tagun u'umbun an
umada'adaw?”
9 Ya inalin din udumnay, “Oo, hiya.”
Mu inalin din udumnay, “Bo'on hiya ti un nin gingngohna.”
Mu inalin din lala'in diday, “Ha"in hene din lala'in nabulaw.”
10 Ya pa'ahhanhananda ahan an inalidan hiyay, “Hay na'at udot ta namag
ya mittig di matam?”
11 Ya inalinay, “Nan tagun alyondan hi Jesus ya inlamutnay tukpanah nan
luta ta hiyay endenehnah tun mata'. Ya inalinay umuya' hinan Lobong an
Siloam an mun'ihu. At unat goh immuya' ta nun'ihua' ya himbumagga ya
mittig di mata'.”
12 Ya inalidan hiyay, “Hay wadan nen tagu?”
Mu inalinay, “Agguy'u inilay wadana.”

Hay Nanamadan nan Pharisees hinan Numpa'adaogan Jesus

13 Inyuyda din lala'in nabulaw hidin hopapnah nan wadan di Pharisees.
14 Ya heden algaw an nangilamutan Jesus hinan lutah tukpanah
nangipa'adaoganah nan nabulaw ya Habadun ngilin an pun'eblayanda.‡
15 Ya inalin goh din Pharisees ay hiyay, “Anaad udot ta mittig di matam?”
Ya inalinan diday, “Un endeneh Jesus di pito' hi mata'. Ya unat goh
immuya' nun'ihu ya mittig.”

---

* **9:** Mid mapto' ya na'at hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **9:6** Bahaom nan footnote di verse 14 ta innilaom di anaad ta inat Jesus hene. ‡ **9:14** Hay itudun *Nan Mishnah* an liblun nangituduh nan numbino'ob'on an uldin di Hudyun inyammada ya inalinah nan Shabbat 108:20 di, “Nan mamhod an mangipa'adaog hinan taguh nan ngilin an Habadu ya paniaw hi unna ipatidtid di bayah hi matana, ya paniaw goh hi unna ilamut nan tukpanah nan luta ta medeneh hi matana.” Mattig an ta"on un hiyah ne inyuldin di Hudyu mu inat Jesus damdama ta ipa'innilanan mid hulbin nan inyuldinda.

16 Ya inalin din udumnah nan Pharisees di, “Bo'on hi Apo Dios di nannag
ay Jesus ti adina unudon di Uldin hi pun'eblayan hi Habadu!”
Mu inalin din udumnay, “Undan abalinan di tagun nabaholan an mangat
hi umipanoh'an umat hinan inatna?” At nagodwada din Pharisees an
dumalat hi Jesus.
17 Ya inalin goh din Pharisees hidin lala'iy, “Hay pangalim enen tagun
nangiyadaog hinan bulawmu?”
Ya inalinay, “Hay inila' ya Hiya ya propeta.”
18 Ya adi kulugon nan Hudyuh un nabulaw heden lala'ih hopapna ya un
immadaog an mittig mahkay di matana, at inayaganda din o'ommodna,
19 ya inalidan diday, “Dan hiyah te din nabulaw an imbaluyyu? Ya undan
nete"ah nitungawanay nabulawana? Ya anaad udot ta mittig di matana?”
20 Ya inalin din o'ommodnay, “Oo, hiyah te nan imbaluymin nabulaw an
nete"ah nitungawana.
21 Mu agguymi inilay un anaad ta mittig di matana, ya agguymi goh inilay
ngadan di nangipa'adaog hinan bulawna. At hiyay pangibaganyu ti ma'ilog,
at inilanan mangibaag hi aatna!”
22 Ya manu ay inalin din o'ommodnah ne an agguyda imbaag di aatna
ti timma'otdah din Hudyu ti hinahapit nan Hudyun inaliday wada ay di
mangalih un Kristuh Jesus at pakakonda ta adida mibilang hinan himba'an
an a'ammunganda.
23 At hiyaat un inalin din o'ommodnay, “Hiyay pangibaganyu ti ma'ilog!”
24 At impidwadan nangayag hidin lala'in nabulaw hidin hopapna, ya
inalidan hiyay, “Ihapatam ay Apo Dios ta hay makulug di ibagam ay
da'mi! Adi mabalin an immannung din inalim ti heden lala'in inalim hi
nangiyadaog hi bulawmu ya inilamin nabaholan.”
25 Ya inalin din lala'iy, “Agguy'u inilah un waday baholna unu mi'id, mu
hay inila' ya anggay ya nabulawa' hidin hopapna, mu ten ad ugwan ya mittig
di mata'!”
26 Ya inalidan hiyay, “Hay inatnan he"a ta mittig di matam?”
27 Ya inalinan diday, “Intugtuga' an gun nangibaag, mu adiyu damdama
donglon! Undan pohdonyun itugtugan donglon? Unyu dan goh pohdon an
umunud ay Hiya?”
28 At inidutanda hiyan inaliday, “At he"ay ohan mangunud ay Hiya! Mu
da'mi ya adimi ya adimi unudon ti hi Moses di unudonmi!”
29 Ya inalida goh di, “Inilami an ni'hapit hi Apo Dios ay Moses ta indatnay
Uldinan hiya, mu henen alyom an nangiyadaog hi bulawmu ya agguymi
inilay nannag ay Hiya!”
30 Ya inalin din nabulaw an nipa'adaog di, “Umipanoh'ah nen inaliyu!
Ihnay abalinana ti inyadaognay bulaw'u, ya anaad ta agguyyu inilay
nannag ay Hiya?
31 Inila tu'u an adi idat Apo Dios hinan tagun nabaholan di abalinanan
mangat hi umat hinan inat nen tagu ti nan tagun mange'gon ay Apo Dos ya
nan mangat hi pohdonay pangidatana ya anggay.
32 Ya nete"ah nalmuwan tun luta ta nangamung ad ugwan ya mi'id
ah ohah nundongol hi nangipa'adaog hi matan di nabulaw an nete"ah
nitungawana.
33 Ya gulat ta bo'on hi Apo Dios di nannag enen lala'i at mi'id di abalinanan
mangat hi umat hina!”
34 Ya tembaldan inaliday, “Din nitungawam ya nabaholan'a ta nanga-
mung ad ugwan, ya ituduwan udot da'mi?” At pinakakda hiya ta adida ahan
ibilang hiyah nan himba'an an a'amunganda.

Hay Aat di Paddungnay Nabulaw an Tagu

35 Dengngol Jesus an pinakak din Hudyuh nan himba'an di Hudyuh
din lala'in immadaog di bulawna, at immuyna inanap, ya inalinan hiyay,
“Undan kulugom an immalih tun luta nan ma'alih Imbaluy di Tagu?”
36 Ya inalin din lala'iy, “Apu, goh nin henen tagu? Ibaagmu ta kulugo'!”
37 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Tinnigmu ti ten mi'haphapit ay he"ad ugwan.”
38 Ya inalinay, “Apu, kulugo' He"a!” Ya nunhippih inayungan Jesus ta
dayawona Hiya.
39 Ya inalin Jesus di, “Manu ay immalia' hitun luta ya ta ma'uhigda nan
kumulug ya nan adi kumulug ta ipa'adaog'u nan mamhod an mangulug an
paddungnay nabulaw an nan adi pa"innilah nan Makulug an Ma'unud. Ya
immalia' goh ta ipa'innila' an paddungnay nabulaw nan mangalih un mittig
di matada an nan mangalih mid baholda an nan adi mamhod an mangulug
ay Ha"in.”
40 Ya din udumnan Pharisees an wah din nangngol ya inalidan Hiyay,
“Akkay ta"on da'mi ya alyom goh di un ami ay paddungnay nabulaw?”
41 Ya inalin Jesus ay diday, “Gulat ta mid inilayuh aat di Tugun Apo Dios
mu penhodyun manginnila at mid ah baholyu. Mu inaliyuy unyu inilay aat
di Tugun Apo Dios, mu mi'id inilayu ti unyuat goh du'gon nan Nahamad an
Tugun, at wagwada damdamay baholyu.”

10

Hay Nipa"el an Hay Aat nan Numpahtul hi Kalnilu

1-2 Inaynayun Jesus an nun'ul'ulgud, ya hay nipa"el di inulgudnan in-
alinay, “Immannung heten alyo': nan mumpahtul hinan kalnilu ya hay
pantaw nan kolal an ihi'ugan nan kalniluy owona. Mu nan tagun adina
e'wah nan pantaw ta unna iyayat an humigup ya un mangakaw ta amhanay
kalnilu.
3 Ya hay ipahigup nan tagun mun'adug hinan pantaw ya nan mumpahtul
hinan kalnilu ya anggay, ya bo'on nan malgom an tagu. Ya immatunan
nan kalnilun ipahtulna nan panapitnah pangayaganan dida, at mitnuddan
hiyan pumitaw.
4 Ya impangpang'una didan umuy ipahtul, ya un'unudon nan kalnilun
hiya ti inenghaanday hapitna.
5 Mu adida unudon di malgom an tagun agguyda innila ti undaat goh
lumayawda ti agguyda inenghaan di hapitna.”
6 Ya henen inulgud Jesus an nipa"el ya agguyda na'awatan.
7 At inalin goh Jesus ay diday, “Immannung goh heten alyo': Ha"in
di ay paddungnay Pantaw nan abung an ihi'ugan nan kalnilu an hiyay
pange'wandah unda humigup.
8 Ya waday udumnan nahhun an immali ya un Ha"in, mu binalbaliyanda
nan tatagu. Ya diday umat hinan mangakaw ta akawonda nan paddungnay
kalnilu. Mu nan paddungnay kalnilu' ya agguyda inunud dida.
9 Ya Ha"in di ay paddungnay Pantaw di abung nan kalnilu ti nan
paddungnay kalnilun humigup hinan abung ya nan tagun mangulug ay
Ha"in ya mabaliwan. Ya halimuna' dida ta umatdah nan kalnilun pumitaw
ta umuyda mannig hi ononda ya unda goh humigup.
10 Mu hay aton nan mangakaw hi unda umuy hinan kolal di kalnilu
ya unda mangakaw, ya pumatoy, ya puma"ih nan gina'u. Mu Ha"in ya
immalia' ta way aton nan mangunud an mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna
ta na'ahhamad di itaguanda.

11 Ya Ha"in goh di umat hinan Nahamad an Mumpahtul an mangiyabulut hi ataya' ti nan panalimuna' hinan kalnilu.
12 Ya nan malagbuan an mun'adug ya bo'on hiya nan Nahamad an Mumpahtul, ya bo'on hiyay ad kalnilu. At wa ay di tigonah umalih ahuh* inalahan an mangihdah nan kalnilu ya taynana dida ta lumayaw. At pumpudug nan ahuh inalahan nan kalnilu ta dapopona, at mun'iwa'atda.
13 Ya manu ay lumayaw nan malagbuan an mun'adug hinan kalnilu ti bo'on hiyay ad kalnilu, at hiyaat unna adi halimunan dida.
14-15 Ya Ha"in di Nahamad an Mumpahtul hitun tatagu. Inilaa' ay Ama, ya inila' goh Hiya. Ya umat goh hinan paddungnay kalnilu' ti inila' dida, ya inilaa' goh ay dida. Ya abuluto' di ataya' ta way aton nan tatagun mabaliwan an umat hinan mumpahtul hi kalnilun baliwana didan ta"on unna iyatoy.
16 Ya waday udumnan tatagun bo'onda Hudyun agguy niddum ay ditu'u, mu dida goh di tatagu'. Ya donglonday Tugun'u, at baliwa' goh dida. Ya an amin di tatagun mangulug ay Ha"in ya ohadan himpampun, ya ta Ha"in di mangipapto' ay dida an umat hinan mumpahtul hinan himpampun an kalnilu.
17 Ya pohpohdona' ay Ama ti abuluto' di ataya' ta way ato' an mamahuan.
18 Ya adi mabalin an hay tataguy ad nomnom hi atondan mamatoy ay Ha"in ti Ha"in di mamhod an mangidawat hi odol'u ta patayona'. Ya indat goh Amay pange'koda' hi odol'un mapatoy, ya okoda' goh hi amahua'. Hiyah ne biyang'u ti hiyah ne inalin Ama."
19 At nunggogodwa din Hudyun dumalat henen inalin Jesus.
20 Ya inalin di do'do'ol ay diday, "Mun'angaw henen tagu, ya nahe'pan goh! At goh ta dongdonglonyuy alyona?"
21 Mu inalin din udumnay, "Undan umat hinay panaphapit di tagun nahe'pan? Undan way abalinan nan dimunyun mangipa'adaog hi matan nen nabulaw?"

Hay Nan'ugan nan Hudyun Jesus†

22 Hidid Jerusalem ya lawang, ya nadatngan nan algaw an Gotad hi Punnomnoman nan Hudyuh Nangipaphodandah nan Timplun Apo Dios hidin hopapna.‡
23 Ya hidin nundaldallanan amin da Jesus hidih nan gettaw di Timplun Apo Dios hinan alyondan Balkon Solomon
24 ya na'amungda din Hudyuh wadanmi, ya inalidan Hiyay, "Ibaagmuy makulug ay da'mi ta adi ami munduwaduwa. Dan He"ay Alin Pento' Apo Dios an ma'alih Kristun mumpapto' hi tagu, unu bo'on?"
25 Ya tembal Jesus an inalinay, "Ina'alli' ay da'yu, mu adia' damdama kulugon. Ya ato'ato' di adi olog di tagun mangat ti indat Apo Dios di abalina' ta hiyay panginnilaan hi unna' hennag ay Apo Dios.
26 Mu adia' kulugon damdaman da'yu ti bo'on da'yuy paddungnay kalnilu'.
27 Ti nan paddungnay kalnilu' ya donglonday alyo', ya inila' goh dida, ya unudona' an umat hinan kalnilun unudonda nan alyon nan mumpapto' ay dida.

---

* **10:12** Unu nan ma'alih wolf. † **10:21** Na'at hidin lawang (December), 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. ‡ **10:22** Wada goh di tulun ngadana an nan Gotad di Hanukkah, ya nan Gotad di Nidawatan, ya nan Gotad di Way Hilawna. Hidin nun'alian Antiochus Epiphanes IV (175-164 B.C.) ya pinuhinay Timplun Apo Dios ti ene'nongnay babuy hinan pun'onngan, mu hidin December 165 B.C. ya lenenehan Judas Maccabeus, ya indawatnan Apo Dios. Heten gotad di panginomnomandah nan na'at hidi, ya gun na'at hi December.

28 Ya an amin nan mangulug ay Ha"in ya Ha"in dumalat hi pi'taguandan
Apo Dios hi mi'id pogpogna, ya adida ahan milahhin ay Hiya. Ya mi'id ah
ohah waday abalinanan mamloh ay didan Ha"in.
29 Ya mi'id ah ohah ipaddungan Ama ti na'abbagbagtu ahan, at idatna
didan Ha"in, ya mi'id ah ohah way abalinanan mamloh hinan pumpapto'an
Aman dida.
30 Ya numpaddung amin Ama ti un ami oha."
31 Ya nun'alan goh din Hudyu din batu ta impidwadan nampan Hiya.§
32 At inalin Jesus ay diday, "Do'ol di maphod hi inat'uh inalin Amah ato'
an adi olog di tagun mangat an tinnigyu. Mu undan waday ohan dane han
inat'uh dumalat hi pampaanyun Ha"in?"
33 Ya inalin din Hudyun Hiyay, "Bo'on nan maphod an inatmuy dumalat hi
pampaanmin He"a, ti hay dumalat ya nan namahalam hi nangipa'ampaam
ay Apo Dios! Ti un'a udot tagu, ya ipaddungmuy odolmun Hiya!"
34 Ya inalin Jesus ay diday, "Waday nitudo' hi Hapit Apo Dios an nangi-
tuduh aat nan ap'apuh penghanan inalinay,

Umat ayuh Apo Dios.*

35 Ya immannung henen impitudo' Apo Dios, ya adi goh ma'ma"ubah
ta nangamung. Nan tatagun pento' Apo Dios an mangibabbaag hinan
Hapitnay inalinah umat ay Apo Dios.
36 Ya Ha"in di pento' Apo Dios an hennagna ta immalia' hitun luta. At anaad
ta alyonyuh un'u pinahiw hi Apo Dios hi nangalya' hi unna' Imbaluy ay
Hiya?
37 Gulat ta tun ato'ato' ya adina ipa'innilan hi Amay nangipatamu at ta"on
hi unna' adi kulugon.
38 Mu gulat ta nan ato'ato' ya ipa'innilanan hi Apo Dios di ad tamu ya ta"on
un bo'on Ha"in di kulugonyu mu nan inat'uy hiyay kulugonyuh un hi Apo
Dios di nangat. Ti atonyu ay at innilaonyun wadan Ha"in hi Apo Dios, ya
wadaa' goh ay Hiya."
39 Ya inalida goh ta dapopondah Jesus, mu nunligud ya limmayaw.
40 At nakak hi Jesus hidi, ya immuy bimmad'ang hinan Wangwang an
Jordan hidih nan way numbonyagan John hidin hopapna ta hidiy nihinana.
41 Ya do'ol di tatagun immuy hi wadana, ya inaliday, "Mi'id inat John hi
adi olog di tagun mangat, mu an amin di inalinah aat ten tagun hi Jesus ya
immannung an amin."
42 At do'olday tatagun kimmulug ay Jesus hidi.

11

*Hay Aat Lazarus**

Hay Natayan Lazarus

1 Wada han tulun hina"agin nunhitud Bethany an da Lazarus† ya hi Mary,‡
ya hi Martha.§ Mu nundogoh han agidan hi Lazarus.
2 Ya hi Mary din babain nangihiit hi bangbangluh nan hu'in Jesus, ya hay
buu'nay namu'nahna.*

---

§ **10:31** Din nahhun ya nibaag hinan Jn. 8:59. * **10:34** Psa. 82:6. * **11:** Mid mapto' ya na'at hidin lawang (December) hidin 29 A.D., ya henen timpuy ma'alih Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **11:1** Hiyah ne ngadanah nan hapit di iGreece, ya hiyah ne ngadan an *Eleazar* hinan hapit di Hudyu. Ya hay pohdondan ibaga ya *hi Apo Dios di bimmadang*. ‡ **11:1** Agguy tu'u inilay pohdon ten ngadan an ibaga. § **11:1** Hay pohdonan ibaga ya *babai*. * **11:2** Jn. 12:3.

3 Ya daden duwan nunhin'agin binabaiy nangipaad ay Jesus ti wah nan
nob'on an babluy an inaliday, “Apu, nundogoh han ligwam an hi Lazarus
an pa'appopohdom!”
4 Ya unat goh dengngol Jesus di aat Lazarus ya inalinay, “Manu ay niyabu-
lut an nundogoh hiya ya bo'on hay atayanay dumalat ti hay ipabagtuan Apo
Dios, ya ta way ato' goh an mipabagtun Imbaluyna.”
5 Ya penpenhod Jesus da Martha ay Mary, ya hi Lazarus.
6 Mu agguy immuy hi wadanda ti nihina pay hidih nan babluy an
wadanah duway algaw.
7 Ya unat goh nalpah di duway algaw ya inalin Jesus ay da'min in-
tudtuduwanay, “Mumbangngad tu'uh nan Provinciad Judea.”
8 Ya inalimiy, “Apu, din nakakan tu'ud Judea hidin hopapna ya hi'itangan
puntapa da'a, ya goh ta alyom un tu'u mumbangngad hidi?”
9 Ya inulgud Jesus han nipa"el an ulgud ta panginnilaanmih un bo'on
hiyay gutud di atayana ti agguy nalpah di tamuna, ya inalinay, “Gulat
ta ete"an nan tagun muntamuh nan mawa'ah ya adukkoy di algaw hi
puntamuana.
10 Mu gulat ta hay mahdom hiyay pundalanana ya mahalibdudan ti
helong.”
11 Ya unat goh inalin Jesus hana ya inalina goh di, “Hi Lazarus an ligwa
tu'u ya nolo', mu awni ta umuya' at banguno'.”
12 Ya inalimiy, “Apu, maphod hi un nolo' ta way aton nan dogohnan
umadaog.”
13 Mu hay pohdon Jesus an alyon hi nolo'an Lazarus ya natoy, mu hay
inilami ya un nolo' ya anggay.
14 At immohag Jesus an inalinay, “Natoy hi Lazarus,
15 ya maphod ta mi'ida' hidih nundoghana ta way panniganyuh ma'at ta
way kumuluganyu. At umuy tu'u tigon hiyah wadana.”
16 Ya hi Thomas (an mungngadan hi Didymus[†]) di nangalin da'miy,
“Mi'yuy tu'un Apu tu'u ta mi'yatoy tu'un Hiya!” At immuy ami.

Nan Mummahu ya Mangidat hi Ataguan an hi Jesus

17 Unat goh dimmatong amin da Jesus ad Bethany ya inalin di tatagun
Jesus di, “Miyapat[‡] ad ugwan hi algaw hi naluh hi nilubu'an Lazarus.”
18-19 Ya hay abung da Mary ya han aginan hi Martha ya do'olday immuy hi
tatagu ta al'alu'onda dida[§] ti nunheglay lungdayadah natayan han agidan
hi Lazarus. Danen tatagu ya nalpudad Jerusalem ti neheggon ad Bethany
an un nin tuluy kilomitluy andagwina.
20 Ya unat goh dengngol Martha an na'uy hi Jesus ya immuy ta damuwona
Hiya. Mu nataynan hi Mary hi abungda.
21 Ya inalin Martha ay Jesus di, “Apu, gulat ta imma"ali'aat agguy natoy
han agimi!
22 Mu inila' an ta"on ad ugwan ya gulat ta way ibagam ay Apo Dios at
atona.”

[†] **11:16** Hay pohdon daten duwan ngadan an ibaga ya *nunduppel.* [‡] **11:17** Kinulug nan udumnan Hudyu an adi umadagwiy lennawan di natoy hi tulu an algaw ti pohdonan mumbangngad hinan odolna, mu nan miyapat an algaw ya umadagwi mahkay, at adi mumbangbangngad. [§] **11:18-19** Hay timpun di punlungdayaan nan Hudyuh un way matoy ya 37 an algaw an na'uhi'uhig hinan tulun grupun di algaw: (1) nan hopap di algaw hi engganah nan miyatlu ya nidugdugah ahan di punlungdayaanda, ya (2) nan miyapat hi engganah miyapituy algaw ya nidugdugah di punlungdayaanda, ya (3) nan miyawaluh engganay miyatulumpulu ta pitun algaw ya nidugah goh damdamay punlungdayaanda.

23 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Mamahuan han agiyu.”
24 Ya inalin Martha di, “Inila' an mamahuan hi awnih angunuhnah
amahuan an amin di tatagun nun'atoy.”
25 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ha"in di mummahuh tagu, ya Ha"in goh di
mangidat hi ataguanda. At nan tatagun mangulug ay Ha"in ya ta"on unda
matoy ti mi'tagudan Apo Dios hi mid pogpogna.
26 Ya nan tatagun mangunud ay Ha"in hi mi'tagun Apo Dios ya adida
ipidpidwan matoy. At kulugom hete?”
27 Ya inalin Martha ay Hiyay, “Apu, kulugo' an He"ah Kristu an nan
Alin Pento' Apo Dios hi mangipapto' hitun tatagu ti He"ay Imbaluynan
intulagnah umalih tun luta!”

Hay Limmugwaan Jesus

28 Unat goh nalpah din inalin Martha ya immanamut hi abungda ta
inayaganah Mary. Ya inyohhadan nunhapit, ya inalin Martha ay hiyay,
“Immalih Apu tu'u an nen ipa'ayag da'a.”
29 Ya unat goh dengngol Mary din inalin Martha ya natana'dog, ya immuy
hi awadan Jesus.
30 Mu agguy ni' dimmatong hi Jesus hinan higib ti nataynan eden wadan
di nanamuwan Martha ay Hiya.
31 Ya unat goh tinnig din Hudyun wah dih abung da Mary an mangal'alu'
ay hiya an himbumagga ya nakak hi Mary at inunudda hiya ti inalidan un
umuy goh hinan way lubu' din aginan kumila.
32 Ya unat goh immatam hi Mary hi wadan Jesus ya tinnigna Hiya, ya
nunhippih inayungana, ya inalinay, “Apu, un adya imma"ali'a at agguy
natoy han agimi!”
33 Ya hidin tinnig Jesus hiyan kimmila ya umat goh hidin nitnud ay hiyan
Hudyu at inggohgohana dida, ya nidugah di nunlungdayaana.
34 Ya inalinan diday, “Hay nangilubu'anyun hiya?”
Ya inaliday, “Umali'a, Apu, ta umuy tu'u tigon.”
35 Ya limmugwah Jesus.*
36 At inalin din Hudyuy, “Ongol ahan di pamhodnah† nan natoy!”
37 Mu inalin din udumnay, “Hiyay nangipa'adaog hinan matan din
nabulaw an lala'i, ya anaad udot ta agguyna impa'adaog din dogoh Lazarus
ta agguy natoy?”

Hay Namahuan Lazarus

38 Nidugah di nunlungdayaan Jesus, at immuy hinan way lubu' an
natangliban hidin ongol an batu.
39 Ya inalin Jesus di, “Anonyu nan tanglib!”
Mu inalin Martha an agin din natoy di, “Apu, nanattoy! At mun'agub ti
opat di algaw di naluh hi nilubu'ana!”
40 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Oo, mu inali' ay he"ay gulat ta waday
pangulugmu at tigom di umipanoh'an mangipabagtun Apo Dios.”
41 At inaanda din tanglib. Ya intangad Jesus ad daya, ya inalinay, “Ama,
munyamana' ay He"a ti dengngola'.

---

* **11:35** Hete ya ho'ho'dod ahan an verse an nitudo' hinan Biblian di Ayangan ya Biblian di English (ti un 16 an letrah nan Ifugao ya 9 an letrah English an ta"on un 16 an letrah nan Biblian di iGreece), mu nan immannung an ho'ho'dod ahan an verse hinan Biblia ya I Thess. 5:16 an nitudo' hinan Biblian di iGreece (ti un 14 di letra an ta"on un 21 di letrah nan Ifugao ya 14 an letrah nan English). † **11:36** Hiyah ne hapit di iGreece an *phileo* ti hiyah ne nan pamhod di nunhin'agi.

42 Inila' an dodonglona', mu manu ay alyo' hete ta way aton tun tatagun
mangngol, ya ta way atondan mangulug an He"ay nannag ay Ha"in."
43 Ya unat goh nalpah an inalin Jesus hene ya enlotnan nangalih,
"Lazarus! Bumuhu"a!"
44 Ya bimmuhu' hi Lazarus an nateteplagan hidin teplag di natoy an ta"on
nan hu'ina, ya ngamayna, ya nan angahna.
Ya inalin Jesus ay diday, "Ubadonyu nan teplagna ta punggina'uonyu ta
way atonan umanamut."

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Jesus

45 Tinnig din do'ol an Hudyun nitnud ay Mary din inat Jesus, ya kinulugda
Hiya.
46 Mu waday udumnan didan immuy hinan Pharisees ta inulgudday inat
Jesus an nummahun Lazarus.
47 Ya na'amungda din Pharisees, ya din a'ap'apun di papadi, ya din
a'ap'apun di Hudyu ya inaliday, "Hay aton tu'u nin? Ti henen tagu ya gunna
ato'aton nan umipanoh'an adi olog di tagun mangat!
48 Ya gulat ta adi tu'u ipadinong at kulugon an amin nan tatagu Hiya, at
boholon ditu'uh nan u'upihyal an iRome, at pa"ionday Timplun Apo Dios
hitud Jerusalem, ya binahbah ditu'un Hudyu!"
49 Ya wada han ni'yamung ay didan hi Caiaphas di ngadana an Nabagtun
Padin den tawon,‡ ya inalinan diday, "Mi'id ahan ah inilayuh atonyu!§
50 Dan agguyyu inila an onaynah un ohay taguh mangiyatoy ay ditu'u ta
mipaphod tu'un amin ta bo'on an amin tun tataguy ma'ubah?"
51 Mu bo'on hiyay ad nomnom enen inalina, ti hi Apo Dios di nangipanom-
nom hinan inalinan ma'at an hi Jesus di mangiyatoy hinan Hudyu.
52 Ya bo'on dida ya anggay di iyatoyna, ti matoy hi Jesus ta way aton nan
tatagun Apo Dios hinan numbino'ob'on an babluy hitun lutan malammung
ta himpampunda an paddungnay unda oha.
53 Ya nete"an den algaw ya nunhahapitda din a'ap'apun di Hudyuh
atondan mamatoy ay Jesus.
54 At adi ami umuy munle'le'od ay da Jesus hinan abablubabluy hinan
Provinciad Judea hi un waday tataguh mannig ay Hiya, at immuy amih dih
nan ohan higib an mungngadan hi Ephraim an neheggon hinan mapulun
ta hidiy ni'hinanmin amin.

*Hay Timpun di Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hidin Tatagu**

55 Ya unat goh magadyuh an madatngan din Gotad di Punnomnomandah
nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hidin Tatagu ya do'olday tatagun
nalpuh nan abablubabluy an immuy ad Jerusalem an mangat hinan ugalida
ta way aton di nappuhin mapaniaw hi odoldan ma'aan ta way atondan
midadaan ya un madatngan nan gotad.

---

‡ **11:49** Bahaom nan footnotes di Mat. 26:3 ya Lk. 3:2 ta innilaom di dalatna ta hiyay Nabagtun Padin den tawon. § **11:49** Adi bumain nan Sadducees an mangipaha'it hi nomnom nan tatagu an ta"on unda punha'iton di nomnom nan ibbadan Sadducees. Hi Flavius Josephus (37-100 A.D.) an nuntudo' hinan historyn di Hudyuh din penghana ya intudo'nay, "Nan Sadducees ya impaha'itday nomnom nan i'ibbadan Sadducees an umat hinan inatdan nangipaha'it hi nomnom nan bunag." Ya hi Caiaphas ya niddum hinan himpampunda. * **11:54** Henen gotad ya ma'at hinan Nisan/Abib 14 (Opatna), 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus, ya hiyay March-April hinan calendar tu'u. Mu heten algaw ya Nisan/Abib (Alemana) 8, 30 A.D. (Jn. 12:1).

56 Ya ana'anapondah Jesus. Ya unat goh na'amungdah nan Timplun Apo
Dios ad Jerusalem ya numbabaggaandan inaliday, “Umali nin hi Jesus hitun
gotad, unu adi?”
57 Ya enetlod nan ap'apun di papadi ya nan Pharisees hinan tatagu ta wa
ay di mannig hi wadan Jesus ya imbagadan dida ta way atondan mampap
ay Hiya.

12

1 Onom di algaw ya un madatngan nan Gotad an Punnomnomandah
nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu, at immuy hi Jesus ad
Bethany an babluy din natoy an minahuan Jesus an hi Lazarus.

Hay Nangihiitan han Babaih Nanginan Danum hi Hu'in Jesus[*] *(Mat. 26:6-13; Mk. 14:3-9)*

2 Ya indadaanday pe"anan Jesus ay dida ti minangilida Hiya, ya hi Martha
di nangipapto' hi ma'an, ya ni'yubung han aginan hi Lazarus ay Jesus hinan
lamehaandah pangananda.[†]
3 Ya innal Mary din na'angnginan lanan danum an nard an ma"aphod
ahan di hunghungna, mu hay nittun de ya duway howo', ya inhiitnah hu'in
Jesus, ya pinu'nahanah buu'na. At ma'ahhunghung din bangbanglu eden
abung.
4 Ya wah di ohan da'min intudtuduwan Jesus an hi Judas Iscariot an man-
gitudun Jesus ta dapoponda an nanamyaw hinan inat Mary an inalinay,
5 “Adyu'ah ten lana ti gulat ta un ila'u at do'ol hi pihhuy midat hinan
nun'awotwot! Ti hay balulna ya heldun di ohah taguh hintawon.”
6 Ya inalinah ne an ay paddungnay unna igohgohan nan nun'awotwot,
mu adina, ti manu ay umat hinay nangalina ya un mangakaw ti hiyay
mangmangdon hinan luyun ittuwan di pihhuh idat di tatagun dida, mu
pun'ipo"oynay udumna.
7 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Adim amuyuan hiya! Ya okod hiya ta
ipo"oyna nan na'angang an lana ta nangamung madatngan nan algaw hi
pangidadaananah odol'un milubu'.
8 Ti wagwada damdaman da'yu nan nun'awotwot hi pangidatanyuh nan
gohgohyu, mu Ha"in ya awniat mi'ida' ay da'yu.”

Hay Nunhahapitandah Atondan Mamatoy ay Lazarus

9 Ya unat goh dengngol din do'ol an Hudyu an wah Jesus ad Bethany ya
immuydah di ta tigondah Jesus, ya penhodda goh an pi'tigaw hi Lazarus an
minahuan Jesus.
10 Ya inalin goh din a'ap'apun di papadi an pi'patoydah Lazarus
11 ti nan namahuanay dumalat hi agguy nangunudan nan tatagun dida, ti
hi Jesus kinulugda.

Hay Nangalyan nan Tataguh un Alih Jesus hi Inayanad Jerusalem[‡] *(Mat. 21:1-11; Mk. 11:1-10; Lk. 19:28-40)*

---

[*] **12:1** Na'at hidin Nisan/Abib (March-April) 12 (Adwana), 30 A.D. hinan Simana Santa an Gutud di Nipaligligatan Jesus (Mk. 14:1). [†] **12:2** Agguy ni'yibun nan Hudyuh nan lamehaanda ti unda ni'yubung. [‡] **12:11** Na'at hidin Nisan/Abib 10 an ma'alih Palma an Dumingguh din 30 A.D. hinan Simana Santa an Gutud di Nipaligligatan Jesus.

12 Unat goh nabiggat ya do'olday tatagun wah did Jerusalem an ne'egtad.§
Ya unat goh dengngoldan na'uy hi Jesus an dumatong ad Jerusalem
13 ya nun'aladay tubun di palma an umat hi liyug, ya immuyda dinamuh
Jesus. Ya nun'it'u'dan inaliday,
"Nabagbagtuh ten Ali tu'u!
Ya mi'id pogpog di panapihapitan nan tataguh
amaphodan nan Ali tu'un Pento' Apo Dios!
Ipaphod Apo Dios nan Alin di i'Israel!"*
14 Ya inah'upan Jesus nan uyaw an dongki, ya nuntakay, at nipa'annung
din impitudo' Apo Dios an inalinay,
15 "Adi ayu tuma'ot an tatagud Jerusalem
ti na'uy nan Aliyun nuntakay hinan uyaw an dongki."†
16 Ya agguymi inilan intudtuduwan Jesus din immayanmid Jerusalem hi
un ipa'annung Jesus henen nitudo', mu unat goh hidin namahuana ya
ninomnommin impa'annungna din nitudo'.
17 Ya din tatagun ni'yuy ay Jesus hidin nangayaganan Lazarus hinan
nilubu'anah din nummahuana ya inulgudday tinnigda.
18 Ya hiyah te dimmalat hi nanamuwan din do'ol an tatagun Jesus ti din
dengngoldan inatnan umipanoh'a.
19 Ya unat goh tinnig din Pharisees an do'ol di tatagun mundayaw ay Hiya
ya nunhahappitandan inaliday, "Hay aton tu'u mah? Ti ten an amin di
tatagu ya unudonda Hiya, at mid olog tu'un mangipadinong hinan atona!"

Hay Namhodan nan iGreece an Mannig ay Jesus

20 Wadaday iGreece an Hentil an ni'yuy ad Jerusalem an mundayaw ay
Apo Dios eden gotad.
21 Ya immuydan Philip an iBethsaida hinan Provinciad Galilee, ya inali-
dan hiyay, "Apu, pohdonmin tigon hi Jesus."
22 At immuy hi Philip ay Andrew ta immuydan duwan nangali ay Jesus an
waday mamhod an mannig ay Hiya.
23 Ya tembal Jesus an inalinay, "Magadyuh di gutud hi ipabagbagtua' an
Imbaluy di Tagu.
24 Ya immannung heten alyo': adi dumo'ol nan oho' hi un adi meho' hinan
luta ya napitay. Ti gulat ta humangaw henen neho' at do'ol di bungana. Ya
umat hinan ataya' ti milubu'a', mu unat goh mamahuana' ya baliwa' di do'ol
hi tatagu.
25 Ya nan tagun hay itaguanah tun lutay hunnonah nomnomnomon ya
milahhin ay Apo Dios hi mi'id pogpogna, mu nan tagun adina hunnon an
nomnomon di itaguanah tun luta ya mi'tagun Apo Dios hi munnononnong.
26 Ya nan tagun mamhod an mangitamun Ha"in ya mahapul an unudona'.
Ya nan baal'un mangat hina ya awniat mi'yalidan mi'hitun Ha"in ad
abuniyan. Ti an amin di mangitamun Ha"in ya ipabagtun Ama."

Hay Nangulgudan Jesus hi Atayana

27 Inalin Jesus di, "Munha'it hi punnomnoma'! Gulat ta alyo' ay Amay,
Adia' ni' mipaligligat ad ugwan ta adia' matoy! Mu adi mabalin an alyo'
hene ti hiyaat unna' nahnag ta umalia' an mipaligligat ad ugwan."

---

§ **12:12** Heten algaw an Dumingguh nan mapuyaw ta engganah nabiggat an Lunes an gutud di pamto'an nan Hudyuh nan uyaw an kalniluda an mid ah ganitna ta ay mibalud hiyah opat di algaw ta engganay un madatngan di Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghana an mete"ah Opatnah nan mahdom (Ex. 12:1-13). At paddungnay inalin Jesus hinan Hudyu eden algaw di, "Ha"in di Uyaw an Kalniluyu, at pot'ona' ni' ahan!" * **12:13** Psa. 118:25-26. † **12:15** Zech. 9:9.

28 Ya inalin goh Jesus di, “Ama, ipattigmuy anabagtum!”
Ya waday nambal ad abuniyan an inalinay, “Impattig'uy anabagtu', at ipidwa' goh an mangat.”
29 Ya dengngol nan tatagun wah din na'amung nan himmapit, ya inaliday, “Un immidul!”
Ya inalin din udumnay, “Waday anghel Apo Dios an ni'hapit ay Hiya!”
30 Ya inalin Jesus hinan tataguy, “Manu ay waday himmapit ad abuniyan ya bo'on Ha"in dimmalat an unna ipadngol ay da'yu ta hiyay panginnilaanyuh un dengngol Apo Dios di inali' ay Hiya.
31 Ti magadyuh di gutud hi pummoltaan Apo Dios hinan tataguh tun lutan adi kumulug, ya magadyuh goh di a'abakan nan ap'apun an amin di nun'appuhin tataguh tun lutan hi Satanas.
32 Ya hay ihalangana' di hiyay a'al'alu'an nan tatagun nunhitun amin hinan abablubabluy ta kulugona'.”
33 Ya manu ay inalinah ne ta ipa'innilanan diday aat di atayana.
34 Ya tembaldan inaliday, “Hay inilamih nitudo' hi nitud'an nan inyuldin Moses ya alyonay, Hi Kristu ya minaynayun di ataguanah mid pogpogna.‡ Ya anaad ta inalim hi un mihalangan nan Imbaluy di Tagu? Hay ngadan ne han Imbaluy di Tagu?”
35 Ya inalin Jesus ay diday, “Ha"in an paddungnay Potang ya un na'amtang di pi'hina' ay da'yu. At ad ugwan an wadaa' ay da'yu ya paddungnay napatalan ayu ta paddungnay dumalan ayuh nan patal an nan panguluganyuh nan Maphod an Tugun'u. At elanyu ta adi ayu mahelngan ti nan tagun paddungnay hay nahelngan di pange'wana ya mi'id tigonah umayana.
36 Ad ugwan ya wagwada nan ay Potang ay da'yu, at maphod hi unyu kulugon nan ay Potang ta da'yuy ma'alih paddungnay napatalan an tagu.”

Hay Agguy Kimmulugan nan Hudyun Jesus

Unat goh nalpah an inalin Jesus hana ya tinaynana din tatagu, ya immuy nipo"oy.
37 Mu ta"on un tinnitinnig nan Hudyuy ina'inat Jesus an adi olog di tagun mangat ya agguyda damdama kinulug Hiya.
38 Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin intudo' nan propetan hi Isaiah an inalinay,

“Apu, mi'id nangulug hinan inulgudmi,
ya mi'id nanginnilah aat din inatmun abalinam an mangat hinan adi olog di tagu.”§

39 Ya imbaag Isaiah goh di anaad ta adida kumulug, ti inalinay,
40 “Ay paddungnay binulaw Apo Dios di matada ta adi mittig,
ya ay paddungnay impahelot Apo Dios di nomnomda ta adida pa"innila.
At adida muntutuyuh baholda ta way ato' an mamaliw ay dida.”*
41 Ya manu ay inalin Isaiah hana ti ay titinnignay ma'at hi awnin hay anabagtun Jesus, at inulgudnay aatna.
42 Ya do'olday ap'apun di Hudyun kimmulug ay Jesus, mu timma'otdah nan Pharisees, at agguyda inul'ulgud di aat di pangulugdah un way tatagu ti ini ya pakakonda dida ta adida mibilang hinan himba'an an a'amunganda.
43 Ti danen tatagu ya pohpohdonday pangibilangan nan tatagun dida ya un nan pangibilangan Apo Dios ay dida.

Hay Hinapit Jesus hi Mihumalyah nan Tatagu

‡ **12:34** Psa. 89:36; 110:4; Isa. 9:7; Dan. 7:14. § **12:38** Isa. 53:1. * **12:40** Isa. 6:10.

44 Init'u' Jesus an inalinay, “Nan tagun mangulug ay Ha"in ya bo'on Ha"in
ya anggay di kulugona ti ta"on un nan nannag ay Ha"in goh!
45 Ya nan tagu goh an nanginnilah aat'u ya hiya goh di nanginnilah aat
nan nannag ay Ha"in.
46 Ya immalia' hitun lutan paddungnay Potang ta patala' nan nahelngan ti
nan tagun adi kumulug ya ay paddungnay nahelnganda. Mu nan kumulug
ay Ha"in ya adida mahelngan.
47 Nan tagun mangngol hinan hapito' ta adina kulugon ya bo'on hay pun-
humalyaa' ay diday immalia' hitun luta, ti hay immalia' ya nan pamaliwa'
hinan tatagu.
48 Mu nan tagun mangngol hinan hapito' ta adida kulugon ya waday
mihumalyan didah udum di algaw. Ti heden gutud di ahumalyaan an amin
di tataguh nan angunuhna ya nan hinapit'uy mihumalyan didan agguy
nangunud, at mamoltada.
49 Ya manu ay mamoltada ti agguyda kinulug din intudun Aman hi Apo
Dios hi hapito' ti Hiyay ad nomnom an bo'on Ha"in.
50 Ya gulat ta unudon nan tatagu nan intugun Ama at mi'tagudan Hiyah
mi'id pogpogna. At tun hapito' ya immannung an Tugun Aman inalinan
Ha"in ta ibaag'u.”

13

*Hay Na'na'at hidin Opatnah din Hopap di Simana Santa**

Hay Nangihuan Jesus hinan Hu'in nan Intudtuduwana

1 Mabiggat ya hiyay Gotad di Hudyuh nan Punnomnomandah nan Na-
maliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu. Ya inilan Jesus an magadyuh
goh di pumbangngadanah nan nalpuwanah wadan Amana, at taynana tun
luta. Ya pohpohdon Jesus nan nangulug ay Hiyah tun luta, ya impattignay
pamhodnan† da'mi ta engganay un natoy.
2 Ya hidin mangan amin da Jesus ya wah dih Judas an imbaluy Simon
Iscariot. Ya impanomnom Satanas ay hiyay atonan mangitudun Jesus ta
dapoponda.
3 Ya i'innilan Jesus an ene'kod Amanan amin di logom ay Hiya, ya
inilana goh an hay nalpuwana ya hinan wadan Apo Dios, at Hiya goh di
pumbangngadana.
4 At timma'dog hinan pangananda, ya inaanay ohah din lubungna, ya
inyalewa'ohna din tuwalyah gitangna.
5 Ya innalna han batya, ya inittuwanah danum ta nun'ihuanay hu'imin
intudtuduwana, ya pinu'nahanah din tuwalyan inyalewa'ohna.
6 Ya unat goh negpong ay Simon Peter ya inalin Peter ay Hiyay, “Apu,
anaad ta ihuam di hu'i'?”
7 Ya tembal Jesus an inalinay, “Agguymu inilay aat ten ato' ad ugwan, mu
awniat innilaom.”
8 Ya inalin Peter ay Hiyay, “Adim ahan ihuan di hu'i'!”
Mu inalin Jesus ay hiyay, “Gulat ta adi' ihuan nan hu'im at adi'a middum
ay Ha"in.”
9 Ya tembal Simon Peter an inalinay, “Apu, umat ay hina at bo'on hay hu'i'
di ihuam ya anggay ta iddummuy ngamay'u ya ulu'!”
10 Ya tembal goh Jesus an hay nipa"el di nangalinan inalinay, “Nan tagun
nun'amoh ya mid ahan di di'ana, at adi mahapul hi un pidwon an ihuan an

* **13:** Na'at hidin Nisan/Abib 14, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **13:1** Hiyah ne hapit di iGreece an *agape*.

amin hana ti un anggay di hu'inah napipito'. At da'yun amin ya paddungnay
mid di'ayu, mu waday ohan da'yun nadi'aan."
11 Ya manu ay inalin Jesus hi un mid di'adan amin an un ohay nadi'aan ti
i'innilanan hiyah ne mangitudun Hiya ta dapoponda.
12 At unat goh nalpah an inihuanan amin di hu'imi ya inlubungna din
inaanan lubungna, ya numbangngad hidin pangananmi, ya ni'yubung. Ya
inalinan da'miy, "Inilayu nin di aat nen inat'un da'yu?
13 Inaliyuy Ha"in di muntudtudun da'yu, ya Ha"in hi apuyu, ya imman-
nung an nepto' nan inaliyu.
14 Ya ta"on un Ha"in di muntudtudun da'yu ya Ha"in hi apuyu mu inihua'
di hu'iyu damdama. At mahapul an unudonyuh ten inat'un da'yu ta hin'i'ihu
ayuh hu'iyu.
15 At henen inat'un da'yu ya hiyay mangipattig ay da'yuh mahapul hi
unudonyu, at umat goh hinay atonyu.‡
16 Immannung heten alyo' ay da'yu: mid ah baal hi nabagbagtu ya un hay
apuna. Ya umat goh hinan nahnag an bo'on hiyay nabagbagtu ya un nan
nannag ay hiya.
17 Ya ten inilayuy aat ten makulug an intugun'u, ya unudonyu ay at
umamlong ayu.
18 Mu waday ohan da'yuh adi' pi'yiddumon eten inali' ti i'innila'
nan aatyun pento"u, ya waday ohan agguy'u pento'. Mu mahapul an
mipa'annung nan impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

Han ibba' an gun ne"an ay Ha"in
ya hiyay nangipahugat ay Ha"in.§

19 Ya manu ay hunno' an alyon ay da'yu ya un ma'at ya ta hitun
ipa'annungana ya hiyay panginnilaanyuh un Ha"in di Alin Pento' Apo Dios
an mumpapto' hitun tatagu.
20 Ya immannung heten alyo': nan tagun mangabulut hinan baal'u ya
pi'yabuluta' goh ay hiya. Ya gulat ta abulutona' at ni'yabulutna goh hi Apo
Dios an nannag ay Ha"in."

Hay Nangibaagan Jesus hinan Mangipadpap ay Hiyah Awni (Mat. 26:20-25; Mk. 14:17-21; Lk. 22:14-18)

21 Unat goh nalpah an inalin Jesus hene ya munha'it di punnomnomana,
at inhamadnan nangalin da'min intudtuduwanay, "Donglonyuh ten alyo' ti
immannung an waday ohan da'yuh mangitudun Ha"in ta dapopona'."
22 Ya nuntitiggawan ami ti agguymi ahan inilay ngadan nen mangat ay
da'min amin.
23 Ya ha"in an pohpohdon Jesus, ya ni'yubunga' an neheggon ay Hiya.*
24 Ya inyodmol Simon Peter ay ha"in ta ibaga' ay Jesus ta ibaagnah nen
inalinan lala'i.
25 At nahliga' ta nedelloha' ay Jesus, ya inali' di, "Apu, hay ngadan ne han
ibbamin inalim?"
26 Ya tembal Jesus an inalinay, "Ihiwhiw'u nan tinapay ete ta nan tagun
pangidata' ya hiyay mangitudun Ha"in ta dapopona'." At innalna din
tinapay, ya inhiwhiwna, ya indatnan Judas an imbaluy Simon Iscariot.
27 Ya unat goh innal Judas din tinapay ya nihu'lung hi Satanas ay hiya.
Ya inalin Jesus ay Judas di, "Ginalom, ya inatmu nan ninonomnommuh
atom."

---

‡ **13:15** Nan udumnan kimmulug ya unudondah te, mu nan do'do'ol an kimmulug ya alyonday un nipa"el, at itudunay aton tu'un bumadang hinan tatagu. § **13:18** Psa. 41:9. * **13:23** Agguy intudo' John di ngadana ti bumain, mu hiya damdama.

28 Mu agguy inilan an amin nan wah nan lamehaan an me"an ay Jesus di
aat nen inalin Jesus ay Judas.
29 Ya hi Judas di mun'od'odon hinan ittuwan di pihhuda, at inalin din
udumnah nomnomday un honogon Jesus hiyan umuy luma'uh mahapul-
dan den gotad, unu adi ay ya unna umuy idatan nan tatagun nun'awotwot
hi pihhu.
30 Ya unat goh innal Judas din tinapay an indat Jesus ya nonong ya nakak,
mu heden nakakana ya nahdom.

Nan Balun Uldin Jesus

31 Unat goh nakak hi Judas ya inalin Jesus di, “Ad ugwan di ipattigan di
anabagtu' an Imbaluy di Tagu. Ya Ha"in goh di dumalat hi ipattigan di
anabagtun Apo Dios.
32 Immannung an Ha"in di dumalat hi ipattigan di anabagtuna, at hiyah
te goh mahkay di pangipattigan Apo Dios hi anabagtu' an Imbaluy di Tagu.
33 Ya da'yun ungungan popohdo', ya un na'amtang di idduma' ay da'yu.
Ya awniat anapona' ay da'yu, mu adi ayu pa"ah'up. Ya ten ipidwa' an alyon
din inali' hinan a'ap'apun di Hudyun inali' di, Nan umaya' ya adi mabalin
an umali ayu.
34 Ya waday balun iyuldin'un da'yu an hay aatna ya mumpopohhodan†
ayu. Nunheglay pamhod'un da'yu, at umat goh hinay aat di pumpopohho-
danyu.
35 Ya gulat ta mumpopohhodan ayu ya hiyay panginnilaan an amin di
tatagun da'yuy kumulug ay Ha"in.”

Hay Nangibaagan Jesus hi Pangihautan Peter ay Hiya
(Mat. 26:31-35; Mk. 14:27-31; Lk. 22:31-34)

36 Inalin Simon Peter di, “Apu, hay wadan ne han umayam?”
Ya tembal Jesus an inalinay, “Adi'a pa"unud ay Ha"in hinan umaya' ad
ugwan, mu awniat mangunud'an Ha"in.”
37 Ya inalin Peter di, “Apu, anaad ta adia' pa"unud ay He"ad ugwan? Ti
ta"on un da'a iyatoy hi un mahapul!”
38 Ya inalin Jesus di, “Gulat ta mahapul unna' iyatoy ay he"a ya imman-
nung dan an atom? Immannung heten alyo' ti mumpitluy pangihautam an
alyom di agguya' inilan he"a ya un tumalanuy awitan.”

14

Nan Owon an Miyuy ay Aman Jesus

1 Inalin Jesus di, “Adi ayu numanomnom ya munlungdaya ta unyuat
kulugon hi Apo Dios ya kulugona' goh.
2 Ti hidih nunhituwan Ama ya do'ol di punhituwan. At mumbangngada'
ta umuy'u idadaan di ihinanyu. Ya gulat ta agguy immannung heten inali'
at adi' alyon hi un wada.
3 Ya wa ay ta malpah an idadaan'uy ihinanyu at mumbangngada' ta
damuwo' da'yu, ya initnud'u da'yu ta mi'hina ayun Ha"in.
4 Inilayuy atonyun mangunud ay Ha"in ta way atonyun umalih nan
umaya'.”
5 Ya inalin Thomas ay Hiyay, “Apu, agguymi inilay umayam, at hay
panginnilaanmi mah hi dalan?”
6 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ha"in ya anggay di dumalat ya un way umuy hi
wadan Ama. Ya Ha"in goh ya anggay di nalpuwan nan Nahamad an Tugun,

† **13:34** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

ya Ha"in goh di dumalat hi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna. Ya mi'id
ah umuy hi wadan Amah un bo'on Ha"in dumalat."
7 Ya inalina goh ay diday, "Ad ugwan ya inilayuy aat'u, at mabalin an
inilayu goh di aat Ama. Ya ad ugwan ya inilayu mahkay di aatna, at tinnigyu
goh Hiya."
8 Ya inalin Philip ay Hiyay, "Apu, ipattigmun da'mih Amam, at adi ami
munduwaduwa."
9 Ya tembal Jesus an inalinay, "Uya'ay ninidduma' ay da'yun amin ya
anaad ta agguymu inilay aat'u, Philip, ta alyom hi un'u ipattig ay da'yuh
Ama? Nan tagun nannig ay Ha"in ya tinnigna goh hi Ama.
10 Undan adim kulugon, Philip, an hi Ama ya wadan Ha"in, ya wadaa' goh
ay Hiya? An amin tun intudtudu' ay da'yu ya tun ina'inat'un nete"ah din
hopapna ya bo'on hay abalina' di nangata' ti hi Aman wan Ha"in di nangidat
hi abalina' an nangat an amin ay dane.
11 Ya mahapul an kulugonyun wadaa' ay Ama, ya wada goh hi Aman
Ha"in. Mu gulat ta bo'on hay pangalya' ete panguluganyu mu kulugona'
damdama ti nan ina'inat'u an adi olog di tagun mangat.
12 Ya immannung heten alyo': nan tagun mangulug ay Ha"in ya abali-
nanan mangat hinan inat'un mid olog di tagun mangat. Ya abalinana goh an
mangat hinan nidugdugah an ma'at ya un din ina'inat'u ti mumbangngada'
hi wadan Ama, ta way ato' an mamadang ay da'yu.
13 Ya an amin di ibagayun Ha"in ya ato' an dumalat nan nanguluganyun
Ha"in ta mipabagtuh Ama an dumalat ay Ha"in an Imbaluyna.
14 Ya ten ipidwa' goh an alyon ay da'yu nan inali': an amin di ibagayun
Ha"in ya ato' an dumalat di pangulugyun Ha"in."

Hay Nangitulagan Jesus hi Pannagan Apo Dios hinan Na'abuniyanan an Lennawa

15 Ya inalina goh di, "Gulat ta waday pamhodyun Ha"in at unudonyuy
Tugun'u.
16 Ya ibaga' ay Ama ta honogona han mihukat ay Ha"in an nan mamadang
ay da'yu ta mihinan da'yuh enggana
17 an hiyah ne nan Na'abuniyanan an Lennawan mangituduh nan maku-
lug hi unudonyu. Ya nan tatagun adi mangulug ay Ha"in ya bo'on diday
ahnagan nan Na'abuniyanan an Lennawa ti mid ologdan manginnilan
Hiya. Mu da'yun mangulug ay Ha"in ya inilayu Hiya ti mihihinnan da'yun
wah odolyu.
18 At ta"on un'u da'yu taynan mu adi' da'yu inganuy ti mumbangngada'
goh ay da'yu, at adi ayu umat hinan nguhu.
19 Ya magadyuh mahkay di adia' pannigan nan adi kumulug ay Ha"in, mu
awniat tigona' ay da'yu, ya mi'tagu ayun Apo Dios ti nan pi'tagua' goh ay
Hiya.
20 Ya heden algaw an umalian nan Na'abuniyanan an Lennawa ya
innilaonyu mahkay an wadaa' ay Ama, ya wada ayun Ha"in ti wadaa' hi
odolyu.
21 Ya nan tagun mangngol hi Tugun'u ta unudona ya hiyay waday
pamhodnan Ha"in. Ya pohpohdon goh Amah nen tagu, ya pohpohdo' goh
hiya, at ipa'innila' ay hiyay aat'u ta way atonan manginnila."
22 Ya inalin Judas (an bo'on hi Judas Iscariot) di, "Apu, anaad ta da'mi ya
anggay di pangipa'innilaam hi aatmu, ya bo'on an amin hinan tatagu?"
23 Ya tembal Jesus an inalinay, "Nan tatagun mangunud hinan itudu' ya
didanay way pamhoddan Ha"in. Ya pohpohdon goh Ama dida, ya middum
amin Aman danen tatagu ta mi'hina amin dida.

24 Ya nan tatagun mi'id pamhoddan Ha"in ya didanay adi mangunud
hinan itudu'. Ya nan dengngolyun inul'ulgud'un da'yu ya bo'on hay
nomnom'uy nalpuwana ti hi Aman nannag ay Ha"in di nangituduh inali'.
25 Ya inali' hanan amin hitun wada' ay da'yu.
26 Ya adi mabayag at honogon Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan
Hiyay mamadang ay da'yu ta inaynayuna tun tamu'. Ya itudunan amin ay
da'yu ta way atonyun munnomnom an amin hitun intudtudu' ay da'yu.
27 Ya hay idat'un da'yuh nan panayna' ay da'yu ya ipalenggop'uy nom-
nomyu ti Ha"in mangidat enen nahamad an alenggopanyu. Mu adi umat
hinan alenggopan di adi umunud di idat'u ti agguy nahamad hene. At adi
ayu numanomnom, ya adi ayu goh tuma'ot.
28 Ya dengngolyu din inali' an tayna' da'yu, mu mumbangngada' goh.
Ya gulat ta nihamad di pamhodyun Ha"in at mun'am'amlong ayuh nan
punnomnomanyuh pumbangngada' hi wadan Ama an nabagbagtu ya un
Ha"in.
29 Ya ten alyo' ay da'yuh mahhun ya un ma'at ta hay umannunganah
a'atana ya kulugonyu.
30 Ya un na'amtang tun pi'hapita' ay da'yu ti na'uy an umali han ap'apun
di nun'appuhih tun lutan hi Satanas. Mu mi'id di abalinanan mangabak ay
Ha"in
31 ti henen ma'at ay Ha"in ya ma'at ta ipattig'uh nan tataguy aat di
pamhod'un Ama. Ya unudo' an amin di immandalnah ato'.
At mala"uy tu'u ta umuy tu'u."

15

Hay Nipaddungan Jesus hinan Odol di Nitanom

1 Wada goh di nipa"el an inulgud Jesus an inalinay, "Wada han nitanom,
ya Ha"in di paddungnay Nahamad an Odolna, ya hi Amay manalimun enen
nitanom.
2 Ya nan tataguy paddungnay hapang, at nan paddungnay hapang an
adi bumunga ya halipangan nan ad galden. Mu nan paddungnay hapang
an way bungana ya anonay nappuhin halepengna ta mid ahan ganitna, at
dumo'ol di bungana.
3 Ya da'yuy paddungnay mi'id ganitna ti dimmalat nan inulgu'ulgud'un
da'yu.
4 Ya inaynayunyun middum ay Ha"in, at midduma' goh ay da'yu. Gulat
ta nabongwah nan hapang hinan odolna ya adi mabalin an bumunga. Ya
umat goh ay da'yu ti mahapul an inaynayunyun middum ay Ha"in, ti adiyu
ay ya mi'id ah paddungnay bungayu.
5 Ha"in di paddungnay Odol di Nitanom, ya da'yuy paddungnay ha-
pangna. Ya nan hapang an wagwadah nan odolna ya do'ol di bungana. Ya
umat goh hinan tatagu ti inaynayunda ay an middum ay Ha"in at midduma'
goh ay dida ta dumo'ol di bungada, ti mi'id di abalinanyuh unna' mi'id ay
da'yu.
6 Ya nan tagun adina inaynayun an middum ay Ha"in ya mitapal an umat
hinan hapang an nahalipangan ta nalangu ay ya inapuyan.
7 Ya gulat ta inaynayunyun middum ay Ha"in ya adiyu al'alliwan nan
Tugun an intudu' ay da'yu at an amin di ibagayun Ha"in ya midat ay da'yu.
8 Ya nan bumungaanyuh maphod di hiyay mangipabagtun Ama, ya hiyay
mangipa'innilah un da'yuy nahamad an mangulug ay Ha"in.

9 Ya nan pamhod* Aman Ha"in ya umat hinay pamhod'un da'yu, at
mahapul ni' an gunyu abuluton nan pamhod'un da'yu.
10 Ya unudonyu ay nan alyo' ya innilayun waday pamhod'un da'yu. An
umat goh ay Ha"in ti inunud'uy inalin Ama, at inila' an waday pamhodnan
Ha"in.
11 Ya inali' hanan da'yu ta nan amlong an wan Ha"in ya mawada ni' goh
ay da'yu, ya ta na'ahhamad di pun'am'amlonganyu.
12 Ya hay itugun'un da'yu ya mumpopohhodan ayun umat hi pamhod'un
da'yu.
13 Ya gulat ta iyatoy han taguy dumalat di pamadanganah ibbanah tagu ya
hiyah ne pangipattiganan nahamad di pamhodnan den inyatoyna, ya mi'id
ahan di ipaddungan nan inatna.
14 Ya da'yuy nahamad an ibba' hi unyu unudon nan Tugun'u.
15 Ya adi' mahkay ibilang da'yuh tagala ti nan tagala ya agguyna inilay
ato'aton nan ad tagalan hiya. Mu ibilang'u da'yuh ibba' ti an amin di inalin
Aman Ha"in ya impa'innila' ay da'yu.
16 Ya bo'on da'yuy namto' ay Ha"in ti Ha"in di namto' ay da'yu,† ya
hennag'u da'yu ta paddungnay bumunga ayuh maphod ta minaynayun di
bungayu. Ya henen pangatanyuh umat hina ya an amin di ibagayun Ama
ya midat ay da'yuh un way pangulugyun Ha"in.
17 At hay itugun'un da'yu ya mumpopohhodan ayu."

Hay Aat di Pamoholan nan Adi Umunud hinan Immunud ay Jesus

18 Ya intuluyna goh an inalinay, "Gulat ta boholon da'yuh nan tatagun adi
kumulug ay Ha"in ya nomnomonyu an Ha"in di nahhun an binoholda.
19 Ya gulat ta umat ayuh nan adi kumulug ay Ha"in at pohpohdon‡ da'yu
ti ibilang da'yuh i'ibbada. Mu nat'on di aatyu ti pento"u da'yu ta agguy ayu
niddum ay dida, at hiyah ne dumalat hi pamoholandan da'yu.
20 Ya nomnomonyu din inali' ay da'yu ti adi nabagbagtu nan baal ya
un nan ad baal ay hiya.§ At adiyu nomnomon hi un Ha"in ya anggay di
boholonda ti boholon ditu'un amin ti gapu ta mipaligligata' at paligaton goh
da'yu, mu gulat ta kulugonda nan intudu' at kulugonda goh nan ituduyu.
21 Ya manu ay paligaton da'yu ti da'yuy tagu', ya agguyda goh inilah Apo
Dios an nannag ay Ha"in.
22 Ya gulat ta agguya' immalih tun lutan muntudtuduh nan adi kumulug
ay Ha"in at agguyda ininnilay aat di bahol. Mu ten immalia', at iniladay
aatna, at adi mabalin hi unda alyon di mi'id iniladah unda nabaholan.
23 Ya nan tagun mamohol ay Ha"in ya ni'boholda goh hi Ama.
24 Ya gulat ta agguy'u impattig ay diday inat'un adi olog di tagun mangat
at agguyda nabaholan. Mu tinnigday inat'u, at hiyanan boholona', ya
ni'boholda goh hi Ama.
25 Ya hanan na'at ya hiyay nipa'annungan din nitudo' hinan liblun
nitud'an di Uldindan alyonay,

Binohola' hinan tatagu
an ta"on un mi'id dimmalat.*

---

* **15:9** Nan hapit an *pamhod* (verses 9-10, 12-13) ya *mumpopohhodan* (verses 12, 17) ya hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. † **15:16** Hay ugalin di Hudyu ya nan mamhod an mangada'adal hinan ohan muntudtuduh nan Uldin ya hiyay mamto' hi apuna ta mimiddum ay hiya, mu agguy pento' nan intudtuduwan Jesus Hiya ti un Hiyay namto' ay dida (Mat. 10:1-4; Mk. 3:13-19; Lk. 6:12-16). ‡ **15:19** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece. § **15:20** Jn. 13:16. * **15:25** Psa. 35:19; 69:4.

26 Ya waday honogo' an nan mamadang ay da'yun malpun Ama an nan
Na'abuniyanan an Lennawan mangituduh nan makulug hi unudonyu. Mu
awni ta umalin da'yuat Hiyay mangibaag hi aat'un da'yu.
27 Ya ta"on da'yu ya ibaagyuy aat'u, ya inulgudyuh nan udumnan tataguy
aat'u ti da'yuy ni'yi'ibba' hidin nete"ah hopap di nuntuduwa' ta nangamung
ad ugwan."

16

1 Inalin goh Jesus ay da'min intudtuduwanay, "Manu ay inali' hatun da'yu
ya ta innilaonyuy ma'at hi udum di algaw ta way atonyun mangihamad hi
pangulugyun Ha"in ta adiyu ete'od.
2 Ti hay ma'at ay da'yu ya adi da'yu pi'hayupon hinan Hudyuh nan
a'am'amunganda. Ya madatngan di algaw an patayon da'yu ti alyonday un
hiyah ne pangipadenolandan Apo Dios hi pohdona.
3 Ya atondan da'yu hatu ti agguya' inila, ya hi Ama goh.
4 Mu ten alyo' ay da'yud ugwan hatu ta wa ay ta madatngan di gutudnah
pangatandah tun inali' ya ta way panginomnomanyu, at adi ayu numanom-
nom.
Manu ay agguy'u inalin da'yu hatuh din hopapnah nuntudtuduwa' ti
wagwadaa' ay da'yu."

Nan Tamun nan Na'abuniyanan an Lennawa

5 Inalina goh di, "Ad ugwan ya ten mumbangngada' hi wadan nan nannag
ay Ha"in, mu mi'id ah ohan da'yuh nangalih, Hay umayam?
6 Ti hay nomnomonyu ya nan punligatanyuh awni, at munlungdaya ayu.
7 Mu immannung heten alyo' ti onaynah un'u da'yu taynan ta way aton
nan Na'abuniyanan an Lennawan umalin bumadang ay da'yu, ti gulat ta
adia' makak at adi goh umali. Mu makaka', at honogo' ta umalin da'yu.
8 Mu awni ta umali, at ipa'innilanay aat di bahol nan adi umunud,
ya ipa'innilana goh ay dida nan Nahamad an Ma'unud, ya nan aat di
panumalyaan Apo Dios ay dida.
9 Ya ipa'innilanay aat di nabaholanda ti adia' kulugon,
10 ya ipa'innilana goh ay dida nan Nahamad an Ma'unud an hay aat'u ti
mumbangngada' hi awadan Ama, at adia' mahkay tigtiggon ay da'yu.
11 Ya ipa'innilana goh ay diday aat di amoltaan di tataguh mid pogpogna,
ti na'a'alli nan namoltaan Satanas an ap'apun nan adi kumulug hitun luta.
12 Waday udumnah pohdo' an ibaag ay da'yu, mu adi ayu damdama
pa"inilad ugwan, at hiyaat un'u adi ibaag.
13 Mu awni ta umali nan Na'abuniyanan an Lennawa at itudunan da'yu an
amin nan Nahamad an Ma'unud. Ya bo'on hay malpuh nomnomnay alyona,
ti nan immandal Apo Dios di ibaagnan da'yu an ta"on goh un nan ma'ma'at
hi udum di algaw.
14 Ya ipa'innilana goh ay da'yu nan anabagtu' ti ipa'innilanan da'yuy
Hapit'u.
15 Ya an amin di wadan Ama ya hiyah ne goh di wan Ha"in, at hiyaat un'u
hapiton di, Nan ibaag nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ya Ha"in di
alpuwana."

Nan Punlungdayaanda ya nan Pun'am'amlonganda

16 Ya inalina goh di, "Ag'aga ya adia' tigon ay da'yu, mu un na'amtang goh
at tigona' ay da'yu."

17 Ya inalin di udumnan da'min nan i'ibbaday, “Anaad nin ta inalinay
umat hina? Ti inalinay, *Ag'aga* ya adia' tigon ay da'yu, mu un na'amtang
goh at tigona', ya inalina goh di un mumbangngad hi wadan Amana.”
18 Ya inalida goh di, “Anaad nin ta inalinah ne han *ag'aga*? Mi'id inila tu'un
ne han inalinan ditu'u!”
19 Ya i'innilan Jesus an popohdondan innilaon di aat nen inalina, at
inalinan diday, “Hay ngadan ne han hahapitonyu? Undan nan inali' an
ag'aga ya adia' tigon, mu un na'amtang goh at tigona'?
20 Immannung heten alyo' ay da'yu ti lumugwa ayu ya munlungdaya
ayu, mu mun'am'amlongda tun tatagun adi kumulug. Mu ta"on un ayu
munlungdayad ugwan ti hi awniat umamlong ayu.
21 Umat hinan babain muntungaw an holholtaponay puntungawana,
mu wa ay ta bimmuhu' nan ung'ungnga at aliwana din ha'itna ti
mun'am'amlong hinan imbaluynan intungawna.
22 Ya hiyah ne goh di ma'at ay da'yu ti ad ugwan ya munlungdaya ayu, mu
hi awnih pumbangngada' at ongol ahan di pun'am'amlonganyu an mid olog
di tatagun mangipadinong.
23 Ya wa ay ta madatngan heden algaw ya adi mahapul hi un Ha"in
di pangibaganyuh mahapulyu. Ya immannung heten alyo' ti an amin di
ibagayun Ama ya idatnan da'yu ti dumalat nan pangulugyun Ha"in.
24 Engganad ugwan ya agguyyu imbagan Amay mahapulyu an dumalat
nan niddumanyun Ha"in. Mu hay maphod ahan hi atonyud ugwan ya
ibagayuy mahapulyu, at midatan ayu ta way atonyun mun'am'amlong hi
nidugah.”

Hay Nangabakan Jesus hinan Ap'apun nan Adi Kumulug

25 Ya intuluy Jesus an inalinay, “Hay nipa"el di gun'u inulgud ay da'yu, mu
udum di algaw ya ulgudo' ay da'yuy aat Ama an bo'on hay nipa"el di ato' an
mun'ulgud ta nalakah ma'awatanyu.
26 Ya awni ta midduma' ay Ama at an amin di mahapulyu ya hi Amay
pangibaganyu, mu iddumyuy ngadan'un paddungnay pelma' hi unyu ibaga.
Ya adi mahapul an iluwalua' mahkay da'yu
27 ti pohdon da'yun Ama. Ya manu ay pohdon da'yu ti penhoda' goh ay
da'yu, at kulugonyun hi Apo Dios di nalpuwa'.
28 Ya wagwadaa' hi wadan Ama, mu hennaga' an immalih tun luta. Mu
ten tayna' da'yud ugwan ta mumbangngada' hinan wadana.”
29 Ya inalimin intudtuduwanan Hiyay, “Nan nangulgudmud ugwan ya
agguy nipa"el, at ma'innila mahkay di aatna.
30 Ya inilami mahkay ad ugwan an inilam an amin an ta"on di wah
nomnom di tagu. At adi mahapul hi un tu'u hahapiton di wah nomnommi
ti i'innilam. At hiyah ne nanginnilaanmih un He"ay hennag Apo Dios.”
31 Ya inalin Jesus ay diday, “At maphod ta kulugona' mahkay ay da'yu!
32 Mu hi awniat puntataynana' ay da'yu ti miwa'at ayun amin, at mum-
bangngad ayun amin hinan a'abungyu, at unna' oh'ohha. Mu adia' un oha
ti wagwadah Aman pi'yibba'.
33 Ya manu ay inali' hatun amin ya ta way atonyun mangulug ay Ha"in, at
malenggop di nomnomyun dumalat nan iddumanyun Ha"in. Ya paligaton
da'yuh nan adi kumulug ay Ha"in, mu adi ayu tuma'ot ti inabak'u nan
ap'apun tun adi kumulug ay Ha"in!”

17

Hay Luwalun Jesus

1. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Odolna

1 Unat goh nalpah an inalin Jesus hanan amin ya intangadnad daya, ya
inalinay, “Ama, nadatngan nan agtudan di pangipabagtuam ay Ha"in an
Imbaluymu ta hiyay panginnilaan di tataguh ana'abbagbagtum.
2 Ya indatmuy biyang'un ad poto' an amin hinan tatagu ta way ato'
an mangiyabulut hinan kumulug ay Ha"in hi pi'taguandan He"ah mid
pogpogna.
3 At an amin nan tatagun mangulug hi un He"a ya anggay di na'ahhamad
an Dios ya Ha"in an hi Jesu Kristun hennagmun immalih tun luta ya diday
mi'tagun He"ah mid pogpogna.
4 Ya ten lempah'un amin tun impatamum ay Ha"in hitun luta ti impat-
tig'uh tun tataguy anabagbagtum.
5 Ya ipabagtua' ni' ad ugwan, Ama, hinan idduma' ay He"a an umat hi
anabagtu' hi ninidduma' ay He"ah agguy nalmuwan tun luta.”

2. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Intudtuduwana eden Timpu

6 Ya intuluynan nunluwalu an inalinay, “An amin nan tatagun pento'mun
kumulug ay Ha"in ya diday nangipa'innilaa' hi aatmu. Ya diday tatagum, at
inunudday immandalmu ti kimmulugdan Ha"in.
7 Ya inilada mahkay ad ugwan an He"ay nangidat hi abalina' an mangat
hitun ato'ato',
8 ya intudu' ay didan amin nan intudum ay Ha"in. At hidin dengngolda ya
kinulugda. Ya iniladan immannung an He"ay nalpuwa', ya kulugonda goh
an He"ay nannag ay Ha"in.
9 At nan tatagun adi kumulug ay Ha"in ya adi' iluwaluan dida, mu nan
tatagun pento'mu ta kulugona' ya diday iluwalua' ti diday tatagum.
10 An amin di tatagu' ya dida goh di tatagum, ya an amin goh di tatagum
ya diday tatagu'. Ya diday dumalat hi ipabagbagtua'.
11 Ya ten adia' mahkay mihinah tun luta ti magadyuh di pumbangngada'
hi awadam, mu tayna' didah tun luta. Ama, me'gonan'a, at halimunam ni'
nan tatagun pento'mu ta mumpapaddung di punnomnomandan umat ay
ditan unta oha. Mu nan abalinam ya nidugah di pumpapto'mun dida.
12 Ya hinalimuna' didah din ninidduma' ay didah wada' hitun lutan
dumalat nan abalinam, at mi'id di nilahhin ay Ha"in an anggay din
ohan nilahhin ti nan inatnan nappuhi. Mu na'at hana ta umannung din
impitudo'mu.*
13 Ya ihapit'u didan He"ah tun wada' hitun luta ta midugah di
pun'am'amlongandan umat hi pun'am'amlonga', ti magadyuh di pum-
bangngada' hi wadam.
14 Nan mangunud ay Ha"in ya inulgud'uy Hapitmun dida, mu abohlan
nan adi kumulug dida ti adida medeggop ay dida an umat goh ay Ha"in an
adia' medeggop ay dida.
15 Ya adi' alyon hi unmu awiton nan kumulug ay Ha"in, mu ta baliwam di
panapngan Satanas ay dida an hiyah ne ap'apun nan nun'appuhi.
16 Ya ta adida medeggop hinan adi kumulug ta umatdan Ha"in an agguya'
ahan goh.
17 Ipa'innilam ay dida nan Makulug an Ma'unud ta way atondan middum
ay He"ah tagum, ti nan Hapitmuy hiyay Makulug hi Ma'unud.
18 Ya hennaga' ay He"a ta immalia' hitun luta, ya umat goh hinan inatmuy
ato' an mannag ay dida ta way atondan umuy hinan tatagun adi kumulug
ta itududay Tugunmu.

---

* **17:12** Zech. 11:12-13.

19 Ya e'kod'uy odol'un He"a ta way dumalat hi pumhodanda ta diday
pot'om hi tatagum ta He"ay okod ay dida an dumalat nan pangulugandah
nan Makulug an Ma'unud."

3. Hay Nangiluwaluan Jesus hinan Udumnan Tatagun Mangulug ay Hiyah Awni

20 Ya nunluwalu goh an inalinay, "Bo'on nan kimmulug ad ugwan ya
anggay di iluwalua', ti iluwalua' goh nan kumulug hinan Tugun'uh awni
an nan mangngol hinan ulgudon danen kimmulug ad ugwan.
21 Ihapit'u didan He"a, Ama, ta an aminda nan kumulug ya pun'ohhoom
di nomnomda ta paddungnay unda ma'ohha an umat ay ditan unta goh oha
ti middumdan dita. Ya manu ay pohdo' hete ya ta way aton nan adi kumulug
an mangulug hi unna' hennag ay He"a.
22 Ya impabagtua' ay He"a, ya inat'u goh ay dida ta way aton di nomnom-
dan mundedeggop an paddungnay unda ohan umat ay dita.
23 At Ha"in di middum ay dida, ya He"a goh di middum ay Ha"in ta
way aton di nomnomdan paddungnay ma'ohha, at hiyah ne panginnilaan
nan tatagun adi kumulug ay Ha"in an He"ay nannag ay Ha"in, ya waday
pamhodmuh nan kumulug an umat hinan pamhodmun Ha"in.
24 Ya pohdo', Ama, ya umalih pidwa nan tatagun pento'mun kumulug
ay Ha"in hinan umalia' ay He"a ta tigonday pangipabagtuam ay Ha"in ti
pepenhoda' ya un malmu tun luta.
25 Ya He"a, Aman na'ahhamad di ugalina, ya agguy da'a inilah nan tatagun
adi kumulug! Mu inila' He"a ya umat hinan tatagun pento'mun kumulug ay
Ha"in an inilada goh an He"ay nannag ay Ha"in.
26 Ti impa'innila' ay diday aatmu, at inaynayun'un nangipa'innilan dida
ta way atondan mangeyengngoh hi aat di pamhodmun Ha"in ta umat goh
hinay pamhodda, at midduma' ay dida."

18

Hay Nampapandan Jesus
(Mat. 26:47-56; Mk. 14:43-52; Lk. 22:47-53)

1 Unat goh nalpah an nunluwaluh Jesus ya initnud da'min intudtuduwana
ta bimmad'ang amih nan Ginnaw an Kidron ta immuy amih nan
dammangna. Ya immuy amih dih nan wadan di galden an natamman hi
ayiw an olibo.*
2 Ya henen galden ya hiyay gunmi na'amungan ay da Jesus, at hi Judas an
mangituduh adpapan Jesus ya inilanan hidiy gunmi ayan.
3 At initnudna din tindalu, ya nan hennag nan ap'apun di papadi, ya
nan Pharisees ta immuydah nan galden. Ya nun'odnanday matadom an
hanggap, ya panul, ya nan pundilagda.
4 At immuy dinamun Jesus dida ti i'innilanan amin di ma'at ay Hiya, ya
inalinan diday, "Hay ngadan nen anaponyu?"
5 Ya tembaldan inaliday, "Hi Jesus an iNazareth."
Ya inalin Jesus di, "Ha"in hi Jesus an anaponyu." Ya ni'ta'dog ay didah
Judas an mangitudun Hiya ta dapoponda.
6 Ya himmunodda, ya nun'atu"indah nangalyan Jesus un Hiyay
anaponda.†
7 Ya impidwan goh Jesus an inalinay, "Hay ngadan ne tatagway
anaponyu?"

---

* **18:1** Hay ngadan ten galden ya nan Galden an Gethsemane (bahaom nan footnote di Mat. 26:36 ta innilaom di pohdon ten ngadan an ibaga). † **18:6** Isa. 28:13.

Ya inaliday, “Hi Jesus an iNazareth.”
8 Ya inalin Jesus ay diday, “Inali' ay da'yuy Ha"in hi Jesus an anaponyu. Ya
immannung ay an Ha"in di anaponyu at adiyu ni' ilagat tun ni'yibba'.”
9 Ya manu ay inalin Jesus hene ya ta mipa'annung din inalinah hopapnan
inalinay,
“An amin nan pento' Apo Dios an kumulug ay Ha"in
ya mi'id ah nilahhin ay Ha"in.”‡
10 Ya nunhahanggap hi Simon Peter, at ay mannu'nut ya impalangna, ya
nan immapit hi agwan an ingan din himbut di Nabagtun Padiy napalang.
Ya hi Malchus di ngadan den himbut.
11 Ya immandal Jesus ay Peter di, “Pohdon Amay ipaligligata', at undan
alyom hi nomnommuy un'u adi abuluton? At eh'otmuh nen hanggapmu!”

Hay Nangihautan Peter ay Jesus
(Mat. 26:47-58, 69-75; Mk. 14:43-52, 66-72; Lk. 22:47-62)

12 Dempap din tindalu, ya din ap'apuda,§ ya din u'upihyal di Hudyuh
Jesus, ya binobodda,
13 ya inyuydah nahhun ay Annas. (Hi Annas ya hiyay aman di ahawan
Caiaphas an nan Nabagtun Padin den tawon.*
14 Ya hi Caiaphas din nangalih nan Hudyuh nahayupandah un maphod hi
un ohay mangiyatoy an amin hinan tatagu ta adida matoy an amin.†)
15 Ya inun'unud da Simon Peter ya din oha goh an ibbamin intudtuduwan
Jesus di pangiyayandan Jesus. Ya inabulutday itnudan nen ni'yibban
Peter ta ni'higup hinan gettaw di abung nan Nabagtun Padi, ya manu ay
inabulutda ti nihamad di nanginnilaan nan Nabagtun Padin hiya.
16 Mu agguy himmigup hi Peter hinan pantaw di allup. Ya immuy nan
ni'yibban Peter an nanginnilah nan Nabagtun Padin ni'hapit hidin babain
mun'adug hinan pantaw ta ipahigupnah Peter, at inabulutna.
17 Ya unat goh tinnig din babaih Peter ya inalinan hiyay, “Undan bo'on
he"ay ohah nan nangunu'unud enen lala'i?”
Ya inalin Peter di, “Bo'ona'!”
18 Ya nun'apuy nan tagala ya nan mumpun'adug hinan gettaw ta
mun'aniduda ti tungnin. At immuy ni'yaniduh Peter ay dida.

Hay Nanumalyaan nan Nabagtun Padin Jesus
(Mat. 26:57-68; Mk. 14:53-65; Lk. 22:66-71)

19 Imbagan nan Nabagtun Padin Jesus di aatmin intudtuduwana ya nan
itudtudunah nan tatagu.
20 Ya tembal Jesus an inalinay, “An amin di intudtudu' ya dengngol
di tatagu ti nuntudtudua' hinan Timplu ya hinan ahimbahimba'an an
a'amungan di Hudyu, ya an amin di intudtudu' ya impadngol'u.
21 At anaad ta Ha"in di pummahmahanyuh nan intudtudu'? Kan nan
tataguy pangibaganyu ti dengngolday intudutudu' ay dida, at inilada.”

---

‡ **18:9** Jn. 6:39; 17:12. § **18:12** Nan ap'apun di tindalun di iRome ya impapto'nay 1,000 an tindalu. Agguy tu'u inilah unda wah din amin. * **18:13** Hi Annas di nahhun an Nabagtun Padi, mu inaanda hiyah din 15 A.D. Ya do'ol di holagnan numbalin hi Nabagtun Padi an umat hinan leman imbabaluynan linala'i, ya nan ohan inapunan lala'in hi Caiaphas, ya nan ohan ap'apuna. Ya ta"on un bo'on hiyay Nabagtun Padin den tawon mu nidugah di pange'gonan nan tatagun hiya damdama. Mid mapto' ya didan amin an hina"ama ya na'ohhay gettaw di a'abungdad Jerusalem. Ya hi Caiaphas di Nabagtun Padih din 18-36 A.D. (bahaom goh nan duwan footnotes di Lk. 3:2). † **18:14** Jn. 11:49-52.

22 Ya unat goh nalpah an inalin Jesus hene ya tinapa' din ohan upihyal di
angahna,‡ ya inalinay, “Undan mi'id bainmu ta umat hinay pambalmuh nan
Nabagtun Padi?”
23 Ya tembal Jesus an inalinay, “Undan waday inali' hi nahihinnu? Wada
ay ya ibagam hitun tatagun na'amung, mu mi'iwod ay ya anaad ta tinapa'a'?”
24 Ya agguyda inubad din bobod Jesus, mu hennag Annas Hiyan Caiaphas
an nan Nabagtun Padi.

Hay Nangihautan Peter ay Jesus hi Pidwana
(Mat. 26:69-75; Mk. 14:66-72; Lk. 22:54-62)

25 Wagwah dih Peter an mi'yan'aniduh din way apuy. Ya waday
udumnan§ himmapit ay hiyan inalinay, “Undan bo'on he"ay ohah din
intudtuduwan nen lala'in dempapda?”
Ya inhaut Peter an inalinay, “Bo'ona'!”
26 Ya wah di han agin din lala'in himbut din Nabagtun Padin pinalang
Peter di ingana, ya inalinay, “Undan bo'on he"a din tinnig'un ni'yamung
eden lala'ih nan galden?”
27 Ya inhaut goh Peter an inalinay, “Bo'ona'!” Ya unat goh inalin Peter hene
ya himbumagga ya timmalanu han awitan.

*Hay Na'na'at hidin Ma'alih Maphod an Alemanah din Hopap di Simana Santas**

Hay Nanumalyaan Pilate ay Jesus
(Mat. 27:11-14; Mk. 15:1-5)

28 Nabiggat hi we'weet† ya enekakdah Jesus hinan abung Caiaphas ta
inyuydah abung di gobelnadol. Ya na'uy an madatngan nan alyondan gotad
an Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu,‡
at agguy hinumgop nan Hudyuh abung di gobelnadol ti hay uldinda ya gulat
ta humgopda at madi'aanda anuh nan adi mattig ti henen abung ya abung
di Hentil, ya mapaniaw hi unda nadi'aan ya me"andan den gotad.
29 At pimmitaw hi Pilate§ an nanamun dida, ya inalinan diday, “Hay
idiklamuyuh bahol ten tagu?”
30 Ya inalin din tataguy, “Gulat ta mi'id di baholna at adimi iyalin he"a!”
31 Ya inalin Pilate ay diday, “Ihnay uldinyu, at hiyay panumalyayu, ya okod
ayuh atonyun Hiya.”
Mu inalin din Hudyuy, “Mid biyangmin Hudyun mamatoy hi tagu ti hiyah
ne inyuldinyun iRome!”
32 Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin inulgud Jesus hi aat di
atayana.*
33 At numbangngad hi Pilate hinan punhumalyaan hi awadan Jesus, ya
binaganah Jesus an inalinay, “Undan He"ay Alin di Hudyu?”

---

‡ **18:22** Isa. 50:6. § **18:25** Bahaom nan footnote di Mat. 26:71 ta innilaom nan ngadan di ustuh nangibagan Peter. * **18:27** Na'at hidin Nisan/Abib 15, 30 A.D. hinan Gutud di Nipaligligatan Jesus. † **18:28** Unu helhelong hi Alemana. Ya mite"a nan Gotad di Punnomnomandah nan Namaliwan din Anghel Apo Dios hinan Hudyuh din Penghanah nan napuyaw hi alas sais (mu hiyah ne te"an di algawda an Habadu ay didan Hudyu an ta"on un Alemana pay ay ditu'ud ugwan). ‡ **18:28** Ta"on un hay Nisan/Abib 14 (Opatna) di ustuh algaw nan gotad an Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu mu hin'umu'uddum ya un egman nan tatagun humapit, ya hiyay imbaagda an ta"on un Behtan di Tinapay an Agguy Nabino'bo'an an na'at hi Nisan/Abib 15-21 di penhoddan hapiton. § **18:29** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. * **18:32** Jn. 12:7.

34 Ya tembal Jesus an inalinay, “Hay nalpuwan nen imbagam ay Ha"in hi
aat'u? Hay nalpuh nan tatagu unu un hay ninomnommu?”
35 Ya inalin Pilate di, “Bo'ona' Hudyu, at hay nanginnilaa' hi aatmu? Hay
ngadan ne tuwali han baholmu ta inyali da'ah nan i'ibbam an Hudyun ha"in
ya nan a'ap'apuyun papadi?”
36 Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung an alia', mu bo'on hitun
lutay pun'alia'. Ti gulat ta hitun lutay pun'alia' at agguya' niyalin he"a ti
baliwana' hinan tatagun mangunud ay Ha"in ta agguya' dempap. At hiyah
ne panginnilaan an bo'on hitun lutay pun'alia'.”
37 Ya inalin Pilate di, “At ali'a mah?”
Ya tembal Jesus an inalinay, “Immannung henen inalim. Ya manu ay
immalia' hitun lutan nitungaw ya ta itudu' hinan tataguy aat nan Nahamad
an Ma'unud. Ya nan tatagun mamhod hinan Nahamad an Ma'unud ya diday
mangulug ay Ha"in.”
38 Ya inalin Pilate di, “Undan wada udot di Nahamad an Ma'unud?”

Hay Nanumalyaandan Jesus hi Pamatayandan Hiya
(Mat. 27:15-26; Mk. 16:6-15; Lk. 23:13-25)

Pimmitaw goh hi Pilate hinan wadan di Hudyu, ya inalinan diday, “Hay
inila' ya mi'id ah bahol nen tagu!
39 Mu waday ugaliyun gulat ta madatngan nan Gotadyuh Punnom-
nomanyuh din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan O'ommodyuh din
Penghana ya ibagayuy pohdonyu ta ibo'tan'uy ohah nan balud. At akkay
hi Jesus an Alin di Hudyuy Hiyay pohdonyuh ibo'tan'u?”
40 Ya imbugawdan nambal an inaliday, “Hi Barabbas di ibo'tanmu, ya
bo'on hi Jesus!” Mu adi mangngol hi Barabbas ti pimmatoy.

19

1 At immandal Pilate ta nunhuplitdah Jesus.
2 Ya linubungan nan tindaluh nan umat hi lubung di ali ti impilubungda
han munggudla an magayad an lubung, ya pinali'uda han pagal ta
impihu'lubdah uluna.
3 Ya immuy din tindalun Hiya, ya linayahanda ti inaliday, “He"ay Alin di
Hudyu! He"a ya matubayan'a!” Ya tinapa'da.
4 Ya numbangngad goh hi Pilate hinan gettaw an wadan di tatagu, ya
inalinan diday, “Mi'id di baholnah pangidalata' hi pangipapataya' ay Hiya!
At ibuhu"u Hiya ta hamadonyun mi'id ah baholna.”
5 Ya inlulubung Jesus din munggudlan magayad, ya nihuhu'lub din pagal
hi uluna, ya impapitawda. Ya inalin Pilate hinan tataguy, “Nayah nen lala'i!”
6 Ya unat goh tinnig din a'ap'apun di papadi ya din u'upihyaldah Jesus ya
intugtugadan mangibugaw an mangalih, “Ipilanham Hiya!”
Mu inalin Pilate ay diday, “Mi'id ah baholnah pangidalata' hi pangipilan-
haa' ay Hiya! At da'yuy mangiyuy ta okod ayun mangilanhan Hiyah nan
krus!”
7 Ya tembal din Hudyun inaliday, “Hay wah nan Uldinmi ya mapatoy nan
umat hinan tagu ti nan nangalyanah un Hiyay Imbaluy Apo Dios!”*
8 At inyal'allanay timma'tan Pilate hi nangngolanah nangalyandah un
inalin Jesus an Hiyay Imbaluy Apo Dios.
9 At numbangngad hi Pilate hinan nangiyayandan Jesus hinan punhu-
malyaan, ya inalinan Hiyay, “Hay nalpuwam?” Mu agguy tembal Jesus.

---

* **19:7** Hay moltan di tagun manapit hi na"appuhih aat Apo Dios ya hay atayana (Lev. 24:16), ya kinulug nan Hudyu an inat Jesus hene.

10 Ya unat goh agguyna tembal ya inalin Pilate di, “Anaad ta adim tabolon
nan inali'? Inilam an ha"in di mumpapto', at abalina' an mangibo'tan ay
He"a, ya abalina' goh an mangipilanhan He"ah nan krus!”
11 Ya tembal Jesus an inalinay, “Mi'id biyangmun mangat hi malgom ay
Ha"in hi un agguy indat Apo Dios di haadmu. Mu do'do"ol di bahol nan
tatagun nangiyalin Ha"in ya un he"a.”
12 Ya unat goh dengngol Pilate din inalin Jesus ya penhodna ahan an
ibo'tan Hiya. Mu nuntu'u'da din Hudyun mangalih, “Gulat ta Hiyay
ibo'tanmu at ma'innilan mi'bohhol'ah nan alid Rome, at bo'on'a Ligwan
Caesar![†] Ti mi'bohhol hinan alid Rome nan tagun mangalih un hiya goh
di ali!”
13 Ya unat goh dengngol Pilate henen inalida ya impapitawnah Jesus
hinan wadan di tatagu, ya inumbun hinan umbunan di munhumalyah
nan way alyondan Mun'inul an Da'da' (an hay pangalin di Hudyun ne ya
Gabbatha).
14 Henen algaw ya hiyah ne pundadaanandah nan Gotad hi Punnom-
nomandah din Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Tatagu.[‡] At heden
helhelong hi alas sais[§] ya ni'hapit goh hi Pilate hinan Hudyu an inalinay,
“Naya nan aliyu!”
15 Mu nuntu'u'da din Hudyun inaliday, “Ipapatoymu! Ipilanham hinan
krus!”
Ya tembal Pilate an inalinay, “Undan pohdonyun ipilanha' nan aliyuh nan
krus?”
Ya tembal din a'ap'apun di papadin inaliday, “Nan Alin hi Caesar di alimi,
ya mi'id udumna!”
16 At ene'kod Pilate hi Jesus hinan tatagu ta umuyda ilanhah nan krus.

Hay Nilanhaan Jesus hinan Krus
(Mat. 27:32-44; Mk. 15:21-32, 40-41; Lk. 23:26-43)

Inawitdah Jesus, at inatday penpenhodda.
17 Ya impapi'ug din tindalun Jesus nan krus an ilanhaana, ya inatamanda
han lutan alyonday Tungal di Ulu (unu Golgatha hinan hapit di Hudyu an
Aramaic).[*]
18 Ya heden lutay nangilanhaandan Jesus hinan krus. Ya waday duwah
linala'in ni'lanhadah nan duwa goh an krus, at inhinaday ohah apit hi
agwana ya nan ohah appit hi iggidna ta ginagwadah Jesus.
19 Ya waday impitudo' Pilate an diklamuda, ya inhinadah tungul di ulun
Jesus an hay impitudo'na ya alyonay, “Hiyah teh Jesus an iNazareth an Alin
di Hudyu.”
20 Ya heden nilanhaan Jesus ya neheggon ad Jerusalem, at hiyaat un wa ay
di maluh hi Hudyu ya binahada din nitudo' an wah tungul di ulun Jesus. Ya
tulun hapit di nitudo' an nan hapit di iGreece, ya hapit di Hudyun Aramaic,
ya nan hapit di iRome an Latin an hiyah ne diklamudan Jesus.

[†] **19:12** Waday haaddah din timpu an ma'alih *Ligwan Caesar* an nidat hinan tagun mangat hi ma"aphod. Hay intudun nan Hudyun Pilate ya adi midat ay hiyah nen haad hi unna ibo'tan hi Jesus, at mid mapto' ya ma'aan hiyah gobelnadol. [‡] **19:14** Hay pohdonan hapiton ya hi mabiggat ya Habadu an ngilin di Hudyu eden gotad. [§] **19:14** Hiyah te *miyonom an olas*. Mid mapto' ya inusal John nan olas di iRome ete, ya hiyah ne na'usal eten translation. Mu gulat ta olas di Hudyuh te at alas dose hi nuntonga, mu inila tu'u an agguy nepto' hene ti intudo' Mark an nilanhah Jesus hinan miyatlun olas (unu alas nuwebe an olas di Hudyu, Mk. 15:25). Bahaom nan footnotes di Mat. 20:3 ya Jn. 1:39 ta innilaom di nun'abhiwan nan olas di Hudyuh nan olas di iRome. [*] **19:17** Unu *Calvaria* hinan hapit di iRome.

21 Ya nunlili din a'ap'apun di papadin Pilate an inaliday, “Adim itudo' hi
un Alin di Hudyu! Ti hay pohdonmih itudo'mu ya alyom di, Heten tagu ya
inalinay un Hiyay Alin di Hudyu.”
22 Mu inalin Pilate di, “Hiyah ne impitudo"u, at ammunana!”
23 Ya unat goh nalpah an inlanhadah Jesus ya nunggogodwon din opat an
tindaluy lubungna. Ya wada han ohan magayad an agguyda henekhek ti
inabol, at mi'id di ugutna.
24 Ya inalin din tindaluy, “Adi tu'u pa"ion ta un tu'u ibinnunut ta tigon
tu'uy mangngal.” Ya hanan na'at ya hiyay nangipa'annung hidin impitudo'
Apo Dios hidin penghanan inalinay,
“Ginogodwada nan lubung'u,
ya imbibinnunutday mangngal hinan lubung'un na'abol.”†
Umat hinay inat din titindalu.
25 Ya wah dih inan Jesus, ya din aginan babai,‡ ya hi Mary an ahawan
Clopas, ya hi Mary an iMagdala an timma'ta'dogdah nan neheggon hinan
way krus an nilanhaan Jesus.
26 Ha"in an nangitudo' ete an intudtuduwan Jesus an pohpohdona ya
tinniga' ay Hiya ti nedelloha' an ni'ta'dog ay inana, at inalin Jesus ay inanay,
“Ina, henen intudtuduwa' ya ibilangmuh imbaluymu.”
27 Ya inalina goh ay ha"in di, “Ibilangmu hiyah inam.”§ At henen algaw
ya initnud'uh Mary ta immuy amih abung'u ta mihinan ha"in.

Hay Natayan Jesus
(Mat. 27:45-56; Mk. 15:33-41; Lk. 23:44-49)

28 Inilan Jesus mahkay an impa'annungnan amin din impitudo' Apo Dios,
at inalinay, “Na'uwawa'.” Ya henen inalina ya impa'annungna din impitudo'
Apo Dios.*
29 Ya wada han tibung an nittuwan di limminun bayah, at intamolda
din natpin lo'ob, ya inhipitdah din hapang ta indawdawdah timid Jesus ta
inumona.
30 Ya unat goh hinihip Jesus din limminun lipog ya inalinay, “Nalpah di
tamu' hitun luta!” At inyungotna, ya natoy.

Hay Nanudlu'an din Tindaluh Bane'eng Jesus

31 Immuy din Hudyun Pilate an mangibagan hiya ta umuyda pun'ipung
di hu'in din tulun nun'ilanhan linala'i ta way atondan ag'agan matoy. At
inabulutna. Ya manu ay penhoddan ag'agay atayanda ti henen algaw ya
ma'alih Daan, ya nan mabiggat ya ngilin an Habadu an ma"e'gonan an
algaw, at hiyaat unda punnaudon an patayon dida ta anonda didah nan
nilanhaanda ti paniaw hi unda milalanha eden ngilin.
32 At immuy din tindalun numpangipung hidin hu'in din duwan linala'in
ni'lanhan Jesus,
33 mu agguyda inipung di hu'in Jesus ti tinnigda Hiya an nanattoy.
34 Mu intudlu' din ohan tindalu din gayangnah bane'eng Jesus, at bim-
muhu' di dala ya danum.†
35 Ya immannung an amin hatun na'na'at ya makulug ti tinnig'u, at hiyaat
un'u intudo' ta way atonyun mangulug.
36 Ya na'at hanan Jesus ta mipa'annung din impitudo' Apo Dios an inalinay,

† **19:24** Psa. 22:18. ‡ **19:25** Do'ol di mangulug an hi Salome di ngadana (Mk. 15:40) an hiyay ahawan Zebedee, ya da Jacob ay John an duwan intudtuduwan Jesus di imbabaluyna (Mat. 27:56). Gulat ta makulug at hi John an nuntudo' eten libluy penghan di agin Jesus. § **19:27** Do'ol di mangali an hi Mary di antin John. * **19:28** Psa. 69:21. † **19:34** Psa. 22:14. Hay pina"ina ya nan ma'alih pericardium an nan ittuwan di puhun waday danumna.

“Mi'id di ma'ipung hinan tungalna.”‡

37 Ya wada goh di ohah impitudo' Apo Dios an inalinay,

“Tigon nan tataguh nen tagun tinudlu'da.”§

Hay Nilubu'an Jesus
(Mat. 27:57-61; Mk. 15:42-47; Lk. 23:50-56)

38 Hi Joseph an i'Arimathea ya hiyay ohah nan mangulug ay Jesus, mu agguyna impa'in'innila ti tuma'ot hinan Hudyu. At unat goh dengngolnan natoy hi Jesus ya immuy ay Pilate ta ibaganah un mabalin an alanay odol Jesus. Ya inyabulut Pilate, at immuyna innal din odol Jesus.

39 Ya ni'yuy ay hiyah Nicodemus an hiya din immuy ni'hapit ay Jesus hidin nahdom,* ya nun'odnana din maphod di hunghungnan pulpus, an hay ngadana ya myrrh an nilamut di aloes. Ya hay damotna ya tulumpulu ta han opat nin di kilu.

40 Ya inunud din duwan linala'iy ugalin di Hudyuh atondah un way matoy, at innalda din maphod di hunghungnan pulpus, ya inlamutdah din teplag an mapmaphod an lo'ob an ma'alih linen ta teneplaganday odol Jesus.

41 Ya wah dih nan galden an neheggon hinan lugal di nilanhaan Jesus, ya wah di goh din pa'idyamman lubu' an mid ah nilubu'.

42 Ya manu ay nan neheggon di nangilubu'andan Jesus ti magadyuh nongkay nan Daan an Habaduh pun'eblayan di Hudyu.

20

*Hay Na'na'at hidin Ma'alih Ister an Dumingguh din Hopap di Simana Santa**

Hay Ami'idan Jesus hinan Nilubu'ana
(Mk. 16:1-8; Lk. 24:1-12)

1 Immuy hi Mary an iMagdala eden helhelong hi Dumingguh nan wadan di lubu' Jesus. Ya unat goh tinnigna din pantaw di lubu' ya na'ulin din batun tanglib.

2 At intagtatagtagnan immuy hinan awadan Simon Peter ya ha"in an pa'appohpohdon Jesus, ya inalinan da'miy, “Innalday odol din Apu tu'uh nan lubu'na, mu tagwan nin di nangiyayanda!”

3 At immuy amin Peter hinan nilubu'an Jesus

4 an timmagtag amin immuy, mu ha"in ya mabi'bi'aha' ya un hi Peter, at nahhuna' an immatam hinan lubu'.

5 Mu agguya' himmigup hinan lubu' ti un'u indungaw hinan pantaw, ya anggay din teplag di odol Jesus hi tinnig'u, ya mi'id din odolna.

6 Ya unat goh immatam hi Peter an mangun'unud ya nundapuh an himmigup hinan nilubu'an Jesus. Ya immannung an anggay din teplag Jesus hi tinnignan niwawallang,

7 ya din lo'ob goh an neteplag hi ulun Jesus. Mu nat'on di niwallanganan nakupin an agguy niddum hidin linen an teplag.

8 At ni'higupa' mahkay ya tinnig'u, at kinulug'un namahuan hi Jesus.

9 Mu hihidya damdama an agguymi na'awatan din impitudo' Apo Dios an inalinay mahapul an mamahuan hi Jesus.†

10 At immanamut ami.

---

‡ **19:36** Ex. 12:46; Num. 9:12; Psa. 34:20. § **19:37** Zech. 12:10. * **19:39** Jn. 3:1-2. * **20:** Na'at hidin Nisan/Abib 17, 30 A.D. hinan Simana Santa. † **20:9** Psa. 16:10.

Hay Nipattigan Jesus ay Mary an iMagdala
(Mk. 16:9-11)

11 Wagwah dih Mary an lumugwalugwah nan pantaw di lubu' Jesus. Ya
otog di lumugwalugwaana ya indungawnay bunol den lubu',
12 ya tinnigna han duwan anghel an mumpaha' di lubungdan inumbun-
dah nan numbinnongwah hidin nipalo'an di odol Jesus. At inumbun di
ohah din nangi'ulluwana ya din ohah nangi'andadyana.
13 Ya inalin din duwan anghel ay Mary di, “Anaad ta lumugwalugwa'a?”
Ya tembal Mary an inalinay, “Waday nangngal hidin odol Apumi, ya
agguy'u innilay nangihinanda!”
14 Ya unat goh inalinah ne ya nunligguh, ya wadah Jesus an timmata'dog,
mu agguy inilan Mary hi un Hiyah Jesus.
15 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Anaad ta lumugwalugwa'a? Ngadan ne han
pohdom an tigon?”
Ya hay ninomnom Mary ya Hiya din muntamuh nan galden, at inalinan
Hiyay, “Apu, itudum di nangihinam hidin odol Jesus hi un He"ay nangngal
ta umuy'u alan!”
16 Mu inalin Jesus ay hiyay, “Mary!” Ya unat goh nunwingih Mary ya
inimmatunana Hiya, at bimmugaw hinan hapit di Hudyu an Aramaic, an
inalinay, “Rabboni!” (unu Bihtulu!).
17 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Agguya' ni' numbangngad hi wadan Ama, at
adia' lo'mon. Mu un'aat umuy ta ibagam hinan intudtuduwa' ta alyom ay
didaan mumbangngada' hidin nalpuwa' an awadan Aman hi Apo Dios an
dayawo' an Hiyay hi Amayu ya Diosyu goh an dayawonyu.”
18 At immalih Mary an iMagdala ay da'min intudtuduwan Jesus, ya
inalinan da'miy, “Tinnig'uh Apu tu'u!” Ya imbaagna goh ay da'mi din inalin
Jesus.

Hay Nipattigan Jesus hinan Intudtuduwana
(Mat. 28:16-20; Mk. 16:14-18; Lk. 24:36-49)

19 Na'amung amin amin an intudtuduwan Jesus eden Duminggun nah-
dom, mu tuma'ot amih nan Hudyu, at hiyanan nun'ida'igmiy pantaw. Ya
himbumagga ya wah dih Jesus an timma'dog hinan wadanmi, ya inalinay,
“Mi'id ni' al'alin da'yu!”
20 Ya impattig Jesus din nalanhah ngamayna ya nan bane'engnan tin-
udlu'dah gayang. Ya ma"am'amlong amih nanniganmin Jesus an Apu tu'u.
21 Ya impidwan Jesus goh an nangalin da'miy, “Mi'id al'alin da'yu! Honogo'
da'yun umuy muntudtuduh nan tatagun umat hi nannagan Aman Ha"in hi
immalia' an nuntudtudun da'yu.”
22 Ya unat goh nalpah nan inalin Jesus ya inhapudnan da'min inalinay,
“Mihinan da'yu nan Na'abuniyanan an Lennawa.
23 Ya nan tagun muntutuyuh baholna ya waday biyangyun mangalin
hiyah na'aliwan di baholna. Mu gulat ta adi muntutuyu at wada goh di
biyangyun mangalin hiyah agguy na'aliwan di baholna.”

Hay Nangipattigan Jesus hinan Hugatnan Thomas

24 Heden nipattigan Jesus ay da'min intudtuduwana ya waday ohan
da'min mi'id hidi an hi Thomas (unu hi Didymus‡), at agguyna tinnig Hiya.
25 Ya inalin din i'ibban Thomas ay hiyay, “Tinnigmih Apu tu'u!”
Mu inalin Thomas ay da'miy, “Adi' kulugon an namahuan hi Jesus ta
nangamung hi un'u tigon ya dapoon nan bilat din nalanhan ngamayna, ya
aw'awo' goh din nagayang hi bane'engna. Mu adi' ay tigon ya adi' kulugon!”

‡ **20:24** Hay pohdon daten duwan ngadan an ibaga ya *nunduppel.*

26 Ya unat goh naluh di hinduminggu ya na'amung ami goh hinan
kuwaltu, mu wada mahkay hi Thomas. Ya nun'ida'ig nan pantaw, mu
himmigup damdamah Jesus, ya timma'dog goh hi ginagwami, ya inalinan
da'miy, “Mi'id al'alin da'yu!”
27 Ya inalin Jesus ay Thomas di, “Ipogpogmuy punduwaduwaam an
mangulug unna' namahuan! Ti tayay bilat hi ngamay'uh inat nan lanha, at
dapoom ta hamadom. Ya taya goh din nagayang hi bane'eng'u ta aw'awom.”
28 Ya inalin Thomas ay Jesus di, “He"ay Apu', ya He"ah Apo Dios an
dayawo'!”
29 Ya inalin goh Jesus ay hiyay, “Kulugona' mahkay ti ten tinniga'. Mu
od'odolnah nan tagun ta"on unna' adi tigon ya kinuluga' damdama!”

Hay Nangitud'an John eten Liblu

30 Do'ol di tinnigmin intudtuduwan Jesus hi inatnan umipanoh'ah
pangimmatunan hi aatna, mu waday udum an agguy ni'tudo' eten liblu.
31 Ya intudo"u hatu ta way panguluganyun immannung an hi Jesus di
Imbaluy Apo Dios an nan Alin Pento'na ta mi'tagu ayun Apo Dios hi mid
pogpogna an dumalat Hiya.

21

Hay Nipattigan Jesus hinan Pitun Intudtuduwana

Hay Nanidu'an nan Intudtuduwan Jesus

1 Wada goh han ohan algaw ya nipattig hi Jesus ay da'min in-
tudtuduwanah din wadanmih nan Lobong an Galilee.* Ya hay aat di
nipattigana
2 ya wah dih nan lobong da Simon Peter ay Thomas (an hi Didymus), ya
hi Nathanael an iCana hinan Provinciad Galilee, ya da'min dana' Zebedee,
ya nan duwa goh an intudtuduwan Jesus.
3 Ya inalin Simon Peter di, “Umuya' manidu'.”
Ya inalimin amin di, “Umuy'a ay ya mi'yali ami goh.” At nunlugan amih
nan bangka, ya inlablabimin nanidu', mu mi'id am'amungit hi hinidu'mi.
4 Ya unat goh wan napatal ta ningemel nan algaw ya timma'ta'dog hi Jesus
hinan pingit den lobong, mu agguymi inimmatunan un Hiya.
5 Ya inalinan da'miy, “I'ibba', undan mi'id di hinidu'yuh ekan?”
Ya inalimiy, “Mi'id ahan am'amungit.”
6 Ya inalin Jesus ay da'miy, “Ihidu'yuh immapit hi agwanyu, at waday
ekan.” Ya unat goh inhidu'mi ya adi ami ahan pa'agguyud hidin hidu' ti
na"apnu ahan hi ekan.
7 Ya ha"in an pa"appohdon Jesus ya inali' ay Peter di, “Hiyah neh Apu
tu'u!” Ya unat goh dengngol Simon Peter an hi Apu tu'uh nen ni'hapit ay
da'mi ya nunlubung ti ina'aanay lubungna, ya inyugpahnah din danum, ya
himmalug an immuy hinan pingitnah wadan Jesus.
8 Mu da'min ibbana ya wada amih nan bangka ta guyudonmi din hidu'
an napnuh ekan, mu agguy ami niyadagwih nan pingit di lobong an mi'id
mapto' ya nahiyam nin di mitluh inadagwidah nan pingitna.
9 Ya unat goh immatam amih nan pingit di lobong ya tinnigmin gim-
magaba din uleng, ya waday ekan ya tinapay an nipaga.
10 Ya inalin Jesus ay da'miy, “Iyaliyuy udumnan nen pa'ahhidu' an ekan.”

---

* **21:1** Waday duwa goh an ngadan ten lobong an nan *Lobong an Tiberias* ya nan *Lobong an Gennesaret* ti ad Tiberias ya ad Gennesaret di duwan babluy an wah pingit ten lobong.

11 At immuy ginuyud Simon Peter din hidu' hinan bangka ta inda'alna.
Ya ta"on un do'ol ahan din ekan an na'na mu agguy napa"i din hidu'.
Ya hinggahut ya han nabongle ta tuluy o"ongol hi ekan an na'na.
12 Ya inalin Jesus ay da'miy, “Ma ayu ta mangan tu'u.”
Mu mun'ogon amin mangibagan Hiyah un immannung an Hiyah Jesus,
mu inimmatunanmin Hiya.
13 Ya innal Jesus din tinapay, ya impiyapongnan da'mi,
ya inatna goh hidin ekan an impiyapongna ta ononmi.
14 Ya hiyah ne pitlunah nipattigan Jesus ay da'min intudtuduwana an
nete"an di namahuana.

Hay Nanamadan Jesus hi Pamhod Peter ay Hiya

15 Unat goh nalpah amin nangan ya inalin Jesus ay Simon Peter di,
“Simon an imbaluy John, ongol ahan nin di pamhodmun† Ha"in ya un tun
pamhodmuh‡ tun ekan?”§

Ya inalinay, “Oo, Apu, inilam an pa'appohdon* da'a ahan.”†

Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ipapto'muy tatagun mangulug ay Ha"in an umat
hinan mumpahtul hinan uyaw an kalnilu.”

16 Ya impidwan goh Jesus an nangalin hiyay, “Simon an imbaluy John,
pohdona'‡ nin ay he"a?”

Ya inalinay, “Oo, Apu, inilam an pa'appohdon§ da'a.”

Ya inalin Jesus ay hiyay, “At ipapto'muy tatagun kumulug ay Ha"in an
umat hinan aton di mumpahtul hi kalnilu.”

17 Ya impitlun Jesus an nangalin Peter di, “Simon an imbaluy John,
pohdona'* ay he"a?”†

Ya ma'allungdayah Peter ti nan nangipitluan Jesus an nangalih, “Pohdona'
nin ay he"a?” At inalin Peter ay Jesus di, “Inilam an popohdon‡ da'a ti inilam
an amin di logom!”

Ya inalin Jesus ay hiyay, “Ipapto'muy tatagun kumulug ay Ha"in.

18 Immannung heten alyo' ay he"a: hidin a'ungam ya gunmu enegtom
di gina'um hinan penhodmun ayan, mu hi awni ta mala'ay'a at iduulmuy
ngamaymu ta bobodonda, ya inyuy da'ah nan adim pohdon an umayan.”

19 Ya manu ay inalin Jesus ay Peter hene ti imbaag Jesus di aat di atayan
Peter hi awnih din pangipattiganah anabagbagtun Apo Dios an dumalat hi
atayana. At inalin Jesus ay hiyay, “Unudona'!”§

Hay Nangulgudan Jesus hi Aat John

20 Unat goh nunwingih Peter ya un anggay ha"in an pa"appohdon Jesus
hi nangunud ay dida. (Ya ha"in goh din netob ay Jesus hidin nangananmih
agguyna natayan hi nangalyanay, “Hay ngadan di mangipadpap ay He"a?”*)

---

† **21:15** Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. ‡ **21:15** Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. § **21:15** Hay pohdonan hapiton ya hinanhanan Jesus hi unna pohdon an anuhan di puntamuanan Hiya (agape), unu pohdonan mumbangngad hinan tamuna tuwalin manidu' ta unda munligwa ya anggay (phileo). * **21:15** Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. † **21:15** Hay nambal Peter ya adina ma'anuhan, mu penhodnan unda munligwa. ‡ **21:16** Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. § **21:16** Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. * **21:17** Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. † **21:17** Hay pohdonan hapiton nan imbagan Jesus ay Peter ya unda munligwa ya anggay an adi ma'anuhan Peter an munhulbin Hiya? ‡ **21:17** Hiyah ne hapit an *phileo* hinan hapit di iGreece. § **21:19** Hay pohdonan hapiton ya ta"on un agguy inabulut Peter an nahamad di pamhodna (agape) ay Jesus mu inilan Jesus damdama an udum di algaw hi atayan Peter at ma'anuhanay punhulbianan Jesus. * **21:20** Jn. 13:25.

21 Ya unat goh tinniga' ay Peter ya inalinan Jesus di, “Apu, hay ma'at nin
goh eten tagu?”
22 Ya inalin Jesus ay hiyay, “Adi mahapul an innilaom di ma'at ay hiya ti
gulat ta pohdo' at taguo' ta nangamung hìdin pumbangngada'. Mu hay atom
ya unudona'.”
23 At dumalat eden inalin Jesus ya nihinap hinan nangunud ay Jesus di
adi' atayan. Mu bo'on hene inalin Jesus, ti hay inalina ya “Adi mahapul an
innilaom di ma'at ay hiya, ti gulat ta pohdo' at taguo' ta nangamung hidin
pumbangngada'.”
24 Ya ha"in henen intudtuduwanan inulgudna an nangulgud ya nangi-
tudo' ete. Ya inila' an makulug an amin hatun intudo"u, ya inilayu goh an
adi munlayah ti makulug tun hinapit'u.

Hay Angunuh di Nitudo'

25 Numbino'ob'on an do'ol di inat Jesus, mu ammunana. Ti gulat ta nitudo'
an amin di ina'inatna at adi umanay di itud'ana.

Acts

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Dr. Luke.

Hay Nangitud'an Dr. Luke eten Liblu: hi Theophilus (Ac. 1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan na'na'at.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 60 A.D.

Hay Aat Ten Liblu: hidin penghana ya nalammung nan Liblu an Luke ya nan Liblu an Acts ta na'ohhan liblu.

Hay Teman ten Liblu: hay nahayhaynod an na'na'at hidin nete"an nan Himpampun an Tatagun Kristuh din 30 A.D. ta engganah nabaludan Apostoles Paul ad Rome hidin 60 A.D. ta innilaon tu'uy aat di immong'ongollan nan Himpampun an Tatagun Kristu.

Hay Outline ten Liblu:

Hay na'at ta niddum nan HUDYUH nan Himpampun an Tatagun Kristu (1:1—8:3)

Hay na'at ta niddum nan iSAMARIA hinan Himpampun an Tatagun Kristu (8:4—9:43)

Hay na'at ta niddum nan HENTIL hinan Himpampun an Tatagun Kristu (10:1—28:31).

1 Din nahhun an liblun* intudo"un he"a, agi' Theophilus,† ya hay aatna ya
impa'innilanan amin di ina'inat Jesus, ya hay intudunah din nangete"anan
nuntamu ta
2 nangamung din algaw an nipatuluwanad abuniyan. Mu hay nahhun
hi na'at ya un tumuluh Jesus ad abuniyan ya intudun nan Na'abuniyanan
an Lennaway alyona ta imandalnah nan tagunan pento'nah mangibabbaag
hinan Hapitna, ya dida nan ma'alih a'apostolesna.
3 Ya numpattipattig hi Jesus ay dade han pento'na, ya din gunna numpat-
tipattigan ya nete"ah din namahuana ta nangamung di napat hi algaw. Ya
do'ol di ina'inatna ta way inatdan nanginnilan immannung an namahuan,
ya inulgu'ulgudnan diday aat di Pumpapto'an Apo Dios.
4 Ya wa han ohan algaw hidin na'amu'amunganda ya ne"an ay dida, ya mi-
nandalna didan inalinay, “Adi ayu makak hi ad Jerusalem ta nangamung un
mipa'annung din intulag Ama tu'un dengngolyun imbaag'uh din hopapna,
ti inali' di,
5 Hi John ya hay danum di imbonyagna, mu da'yu ya adi madnoy ya
ibonyag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu.”‡

Hay Timmuluwan Jesus ad Abuniyan
(Mk. 16:19-20; Lk. 24:50-52)

6 Wada han ohan algaw an na'amungan nan a'apostoles ya inalidan Jesus
di, “Apu, undan ad ugwan di pamakakam hinan iRome an mumpapto' ta
nan Hudyuy mumpapto' hitun babluy tu'u ta umat goh hidin hopapna?”
7 Ya tembal Jesus an inalinan diday, “Hi Amay munnomnom hi gutud di
pangatanah logom ti Hiyay nangamung, at ta"ongkay hi unyu adi innilaon.
8 Ya miyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ta idatnay abali-
nanyu ta da'yuy ihtigun mangibaag hi aat'ud Jerusalem, ya an amin hinan
udumnan abablubabluy hinan Provinciad Judea, ya hinan Provinciad
Samaria, ya an amin hinan luta ta nangamung di pingitna.”

---

* **1:1** Nan Liblu an Luke (Lk. 1:3). † **1:1** Bahaom nan footnote di Lk. 1:3 ta innilaom di aat Theophilus. ‡ **1:5** Lk. 24:49.

9 Ya nalpah heden inalina ya tinangaddan timmulud abuniyan, ya
lene'nadan nan bunut, at adi mattig.
10 Ya inhamhamaddan tinatangad ad dayah din inayana, ya hin'alina ya
waday duwah linala'in mumpaha' di lubungda, ya ni'ta'dogdan dida.
11 Ya inaliday, "Da'yun linala'in iGalilee, anaad ta tatangngadonyud daya?
Heden timmulud abuniyan an hi Jesus an nakak ay da'yu ya umat hinan
tinnigyun timmuluwanad abuniyan di aat goh di pumbangngadana."

Hay Numpiliandah Nihukat ay Judas an Hina' Simon Iscariot

12 Unat goh nalpah heden na'at hidih nan Duntug an Olibo ya numbangn-
gad din a'apostoles ad Jerusalem an ohay kilomitlu nin di inadagwina.
13 Ya unat goh immatamda ya hinumgopdah din kuwaltudah nan miyad-
wan galadu. Ya hay ngadan daden nihinan den kuwaltu ya hi Peter, ya
hi John, ya hi Jacob,§ ya hi Andrew, ya hi Philip, ya hi Thomas, ya hi
Bartholomew,* ya hi Matthew, ya hi Jacob† (an hina' Alphaeus), ya hi Simon
(an niddum hinan nalammungan di Zealot an mamhod an mamakak hinan
iRome), ya hi Judas‡ (an hina' Jacob§).
14 Ya na'amungdan amin an munluwalun Apo Dios, ya ni'yamung goh din
binabai, ya niddum goh hi Mary an hi inan Jesus, ya din a'aginan linala'i.
15 Wa han ohan algaw hidin na'amungan daden nangunud ay Jesus ya
hinggahut ta duwampuluda nin an na'amung. Ya timma'dog hi Peter, ya
himmapit an inalinay,
16 "I'ibba', hidin nadnoy ya niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawah nan
Alin hi David, ya imbaagnay aton Judas hi udum di tawon an mangipangu-
luh nan mampap ay Jesus. Ya impitudo' Apo Dios henen imbaag David, at
mahapul an ma'at.
17 Ya hi Judas ya hiyay ohah ibbamin apostoles ti hiya goh di ohah napilin
ni'tamuh nan tamumi.
18 Mu enepla' Judas hi lutah den pihhun impalagbudan hiyah nangi-
tuduwanan Jesus ta tiliwonda. Mu heden lutay nagahan Judas, ya nabughiy
putuna, at numpangabuhu' din bitu'ana, ya natoy.*
19 Ya an amin din tatagun numpunhitud Jerusalem ya dengngoldah nen
na'at, at hiyaat unda nginadnan henen luta ta Akeldama" (an hay pohdonan
hapiton ya Lutan Nibugha'an di Dala).
20 Ya inalin goh Peter di, "Henen impitudo' Apo Dios an hay aat Judas ya
nitudo' hinan Liblu an Psalms, an inalinay,

Hay maphod ya mabauy abungna,
at mi'iwod munhitu.†

Ya nitudo' goh di,

Hay haadna ya midat hinan udumna."‡

---

§ **1:13** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. * **1:13** Unu hi Nathanael (Jn. 1:45-49; 21:2). † **1:13** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21. ‡ **1:13** Unu hi Thaddaeus (Mat. 10:3; Mk. 3:18). § **1:13** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21. * **1:18** Waday mangali an nob'on hanan verses hinan Mat. 27:1-10 ti agguy numpaddung an amin di ulgudonda. Mu mabalin an miyunnudan damdamah un umat hituy na'at: (1) Ta"on un nan *papadiy* nangila'uh luta (Mat. 27:6-7) mu gapu ta hi Judas damdamay ad pihhu at paddungnay hi *Judas* damdamay nangila'u an ta"on un natoy (Ac. 1:18). (2) Numbet'ol hi Judas hinan *bo'on* lutana (Mat. 27:5-7), mu gapu ta awniat bagiona (Ac. 1:18) at paddungnay numbet'ol hiyah nan *immannung* an lutana. (3) Hay na'at hidin natayana ya un *numbet'ol* ti impautnay talih bagangna ta engganay un natoy (Mat. 27:5), ya hidin binongwahda nan tali ya *nagah, ya nabughiy putuna, ya numpangabuhu' di bitu'ana* (Ac. 1:18). † **1:20** Psa. 69:25. ‡ **1:20** Psa. 109:8.

21-22 Ya inalin goh Peter di, “Hay maphod ya pot'on tu'uy ohah nan linala'i
ta middum ay da'min himpulu ta oha ta mi'yalin da'min mun'ul'ulgud hinan
aat di namahuan Jesus an Apu tu'u. Mu hay mahapul hi aat nen lala'i ya nan
nitnunitnud goh ay da'min amin hinan numbaatanmin da Jesus an hi Apu
tu'u an nete"ah din nun'ul'ulgudan John hi aton di tatagun mabonyagan ta
nangamung din timmuluwan Jesus ad abuniyan.”
23 Ya duwadan pumpilianda an hi Joseph (an hay udum hi ngadana ya
Barsabbas ya Justus) ya hi Mattias.
24 At nunluwaludan Apo Dios, ya inaliday, “Apu, inilam di aat di ugalin
an amin di tatagu. At hay atom ni' ahan, Apu, ya ipa'innilam ay da'mi nan
pot'om ay daten duwah
25 mihukat ay Judas hinan haadnan apostoles ti hi Judas ya din'ugnay
haadna, at immuy hinan negponganan nappuhi ti hiyay lagbuna.”
26 Ya unat goh nalpah an nunluwaluda ya intudo'day ngadan danen
duwan linala'i ya unda iyu'nuh ta panginnilaandah mapilin daden duwa.
Ya hay ngadan Mattias di na'u'nuh, at hiyay niddum hinan himpulu ta han
ohan a'apostoles.

2

Hay Aat di Niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawah nan Kimmulug

1 Hidin nadatngan nan algaw an Behta an Pentecost* ya na'amungdan
amin din nangunud ay Jesus.
2 Ya himbumagga ya waday munhuud daya an ay ihunay pumuo', at
dengngoldan amin an wah nan abung an inumbunanda.
3 Ya tinnigda han umat hi apuy an mundalang, ya niwa'at an nun'ipattu'
ay dida.
4 At niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan didan amin, ya him-
manapitdah hinnat'on an hapit an bo'on hapitda ti hiyah ne indat nan
Na'abuniyanan an Lennawah abalinanda.
5 Ya wadaday nunhitud Jerusalem an Hudyun nangunud hi Uldin Apo
Dios an nalpudah nan numbino'ob'on an babluy hinan Pumpapto'an di
iRome.
6 Ya unat goh dengngolda din munhuu ya na'amungda din do'ol an
tataguh din wadan di nangunud ay Jesus, ya manoh'ada ti way ohan didaan
dengngoldan way ohah din nangunud ay Jesus ya hay hapitnay inhapitna.
7 At immogyatda, ya manongngo'da, ya humanahappitandan inaliday,
“Goh ta umat hinay hapit an amin danen linala'in iGalilee?
8 Ya numbino'ob'on di hapit tu'u, mu ne an inila tu'un amin di hapitonda
ti iniladan mangihapit hinan hapit tu'u tuwali! Anaad nin udot?
9 Ti ditu'u ya waday iParthia, ya iMedia, ya i'Elam, ya iMesopotamia, ya
iJudea, ya iCappadocia, ya iPontus, ya i'Asia,
10 ya iPhrygia, ya iPamphilia, ya i'Egypt, ya nan nalpuh nan ababbabluy
ad Libya an neheggon ad Cyrene, ya nan pa"ali an nalpud Rome

* **2:1** Lev. 23:15-22. Hay udum an ngadan ten ngilin ya (1) Behtah nan aDumiduminggu (Ex. 34:22), ya (2) Behta an Tungaw hi Alpahan di Boto' (Lev. 23:15-22), ya (3) Behtan di Udol (Ex. 23:16). Nan Behta an Pentecost ya na'at hidin nabonglen algaw hi nalpahan din Behtah nan Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tataguh din Penghana, ya Dumingguh ne. Ya hay ipaddungan nan punyamanandah nan boto'dah nan gutud di Old Testament ya nan algaw hi immalian nan Na'abuniyanan an Lennawah nan gutud di New Testament ya nan wagahda ti nawagahanda, at do'ol di bento'da an nalpun Apo Dios hinan Old Testament, ya hinan New Testament an Ac. 2:1 ya nawagahanda ti nan Na'abuniyanan an Lennawan nalpun Apo Dios. At nunyamandan amin.

11 an Hudyuy udumna ya bo'on di udum, mu unudonday Uldin di
Hudyu! Ya wada goh di iCrete ya Arabo. Mu ta"on un nan nalpuwan
tu'u ya ihapitday hapit tu'un amin goh, ya ibaagday ina'inat Apo Dios an
ma"ap'aphod!"
12 At manoh'ada, ya mi'id poto' di nomnomonda, ya way ohaan mum-
babaggaandan inaliday, "Goh udot ta umatdah na?"
13 Mu linayahan din udumnan dida ti inaliday unda nabutong!

Hay Nangulgudan Peter hi Aat Jesus

14 Ni'ta'dog hi Peter hinan himpulu ta ohan ibbana, ya enlotnan himmapit
an inalinah nan tataguy, "Da'yun i'ibbamin Hudyu ya an amin ayun
numpunhitud Jerusalem ya ihamadyun ingaon tun alyo' ta innilaonyuy aat
ten ulgudo'!
15 Alyonyuy un ami nun'abutong ay daten i'ibba' an linala'i, mu agguy ami
ti undan nabutong di tataguh un nunta'dang di algaw an alas nuebe?
16 Heten ma'ma'at an donglonyu ya hiyah te goh din imbaag din propetan
Apo Dios hidin penghana an hi Joel, ti inalinay,
17 Hi Apo Dios ya inalinay,
Awni ta hay angunuhna at honogo' nan Lennawa' an nan
Na'abuniyanan an Lennawa ta ipiyo'odol'un amin hinan tatagu.
Ya ibabbaag nan holagyun linala'i ya binabaiy ipa'innila' ay dida,
ya umipanoh'ay tigon nan ungungan linala'i,
ya heden tigonda ya ipa'innilanay ma'ma'at.
Ya mun'enap nan mina'ma"ilog an linala'i,
ya nan enaponday mangipa'innila goh hinan ma'ma'at.†
18 Ya an amin nan baal'un linala'i ya binabai ya ipiyo'odol'uy Lennawa' ay
dida,
ya ibabbaagda goh nan ipa'innila' ay dida.‡
19 Ya waday ipattig'ud dayan umipanoh'a,
ya wada goh di ipattig'uh nan luta ta pangimmatunan di tatagu
ti hay mipattig ya hay dala, ya apuy, ya nan ma'ugtul an ahu'.§
20 Ya humelong nan algaw ad daya,
ya bumlah nan bulan ta ay dala
ya un dumatong nan algaw an omo'ogyatan di tatagu an pumpanuhan
Apu tu'u.*
21 Ya un adya waday mangalih, Apu, baliwana' ni'!
at mabaliwanda."†
22 Ya unat goh lempah Peter an inulgud din inalin Joel ya innayunan
himmapit an inalinay, "I'ibba' an Hudyu, donglonyu tun alyo'! Hi Jesus an
iNazareth ya do'ol di ina'inatnan adi olog di tagun mangat an immipanoh'an
pangimmatunan di tatagu, ti hiyanay impatamun Apo Dios ay Hiya ta way
inatnan nangipa'innilah un makulug an Hiyay hennagna. Ya innilayuh te ti
henen inatna ya na'at hi wadanyu.
23 Hidin penghana ya ninomnom Apo Dios di penhodnan ma'ma'at ay
Jesus, at i'innilanay ma'ma'at, at immannung ti hiyaat un nidawat hi Jesus
ay da'yu ta impapatoyyu, ti inyuyyuh nan linala'in ongol di baholda ta
inlanhadah nan krus ta natoy.
24 Mu tinagun Apo Dios hi Jesus ti imbo'tana ta nakak hinan wadan di
lennawan nan nun'atoy ti mid olog di logom an nangipawah namahuana.
25 Ya intudo' din alih penghanan hi David goh di aat di namahuan Jesus
an inalinay,

† **2:17** Joel 2:28. ‡ **2:18** Joel 2:29. § **2:19** Joel 2:30. * **2:20** Joel 2:31. † **2:21** Joel 2:32; Rom. 10:13.

Titiggo' hi Apu tu'u ti wadan Ha"in an adi makmakkak
ti nipaeng hi appit di agwan'u,
at malenggop damdamay punnomnoma'.‡
26 Ya hiyaat unna' mun'am'amlong,
at ihapit'uy pundenola'.
Ya ta"on hi unna' tagu mu malenggop di punnomnoma' ti waday
namnama' an tumagu.§
27 Ti hay innila' ya adia' inganuy ay Apo Dios ad dolom hi wadan di
lennawan di nun'atoy
ti Ha"in an un'unnud an baalmu ya inila' an ipawam di apitayan di
odol'u.*
28 Ya impa'innilam ay Ha"in di ma'ma'at ta way ato' an mi'tagun He"ah mid
pogpogna,
ya impa'amlonga' ay He"a ti nan awadam ay Ha"in at
ma"am'amlonga'.†
Hiyah ne intudo' David."
29 Ya innayun Peter an nangali goh hi, "I'ibba', iyam'amma' an mangulgud ta itudu' di aat David an ad holag ay ditu'u. Henen intudo'nan inali' ay da'yu ya bo'on hay odolnay hinapitna ti natoy hi David, ya nilubu', ya ta"on ad ugwan ya wadah tun lutan wadan tu'uy lubu'na.
30 Hiyay oha goh an propetan Apo Dios, at inilanan intulag Apo Dios ay hiya an hi udum di tawon ya pun'alion Apo Dios di ohah nan holagna ta ali goh an umat ay David an hi apuna.
31 Ya inilan David di aton Apo Dios hi udum di tawon ti nan Alin Pento' Apo Dios ya Hiyay hinapitna, ya intudunay aat di namahuana an adi minganuy di odolnad dolom, at adi mapitay di lamohna.
32 Ya henen inulgudna ya hi Jesus ti nepto' an minahuan Apo Dios Hiya, ya da'min amin di ihtiguna ti tinnigmi Hiyan namahuan!
33 Ya impabagtun Apo Dios Hiya an wah appit hi agwana! Ya intulag Amana an umali nan Na'abuniyanan an Lennawan middum hinan tatagu, at ten immannung ti hennag Jesus goh ay da'mi ta miyo'odol an hiyah tey aat di tigonyu ya donglonyud ugwan.
34 Hi David ya agguy timmulud abuniyan, mu intudo'na tuwalih din penghana an inalinay,
Ni'hapit hi Apo Dios an Apu tu'uh nan Apu tu'u goh an pento'nah
ali an inalinay:
Umbun'ah tun appit hi agwan'u‡
35 ta engganay abako' an amin di buhulmu
ta way atondan un'unnud ay He"a."§
36 Ya innaynayun goh Peter an himmapit an inalinay, "Hay mahapul ya an amin di Hudyu ya ihamhamaddan innilaon an din lala'in impilanhayuh nan krus an hi Jesus ya Hiyah Kristun Alin Pento' Apo Dios, ya Hiyay Apu tu'u!"
37 Ya unat goh dengngoldah ne ya nahahlaang di balada, ya ni'hapitdan da Peter ya din udumnan a'apostoles an inaliday, "I'ibba! Hay atonmi mah?"
38 Ya inalin Peter ay diday, "Hay mahapul ya muntutuyu ayun amin hinan inatyun nappuhi ta du'gonyu ta adiyu ipidpidwan aton, ya mumpabonyag ayuh nan ngadan Jesu Kristu! Ya atonyu ay at ma'aliwan di baholyu, ya midat goh ay da'yu nan ipa'daw Apo Dios an nan Na'abuniyanan an Lennawa.

‡ **2:25** Psa. 16:8. § **2:26** Psa. 16:9. * **2:27** Psa. 16:10. † **2:28** Psa. 16:11. ‡ **2:34** Psa. 110:1.
§ **2:35** Psa. 110:1.

39 Ti hiyah ne inalin Apu tu'un hi Apo Dios an ipa'alinan ditu'u, ya
hinan imbabaluy tu'u, ya hinan udumnan tataguh nan abablubabluy ta
middumdan Hiya."
40 Ya do'ol di udumnah inulgud Peter an mangibaag hi aatna, ya hiyay
impadanan didan inalinay, "Baliwanyuy odolyu ta adi ayu middum an
mi'moltah nan tatagud ugwan an na"appuhiy ugalida!"
41 At do'olday nundenol an nangabulut enen intugun Peter, ya
numpabonyagda. Ya henen algaw ya tuluy libu nin di niddum ay didah
nangulug ay Jesus.

Hay Inat nan Nangulug ay Jesus

42 Nan pa"akkulug ya innaynayundan inadal nan intudun di a'apostoles,
ya ni'hina"agida, ya na'ubu'ubungdan nangan hi Nunnomnomandah nan
Natayan Kristu, ya gunda goh nunluwalun Apo Dios.
43 Do'ol di immipanoh'ah ina'inat nan a'apostoles hi pangimmatunan di
tatagu, at an amin din tatagu ya e'gonanda dida.
44 Ya an amindan kimmulug ay Jesus ya nunlalammungda, ya
nun'i'iddatandah nan gina'uda
45 ti hay inatda ya inla'uday lutada ya gina'uda ta nan pihhun na'amung
ya inwatwatda. Mu agguy napapaddung di indatda ti hay aat di mahapul di
ohah tagu di hiyay indatda.
46 Ya abigabigat ya na'amungdah nan gettaw di Timplun Apo Dios ad
Jerusalem an mundayaw. Ya wa ay ta nalpah ya immuyda nangan an amin
hi abung di ohan dida. Ya nidugah di pun'an'anlaanda,
47 ya gunda ul'ulgudon nan amaphodan Apo Dios. Ya an amin din udum-
nan tatagu ya endenolday aat danen nangunud ay Jesus, ya abigabigat ya
waday udumnah mabaliwan, ya iniddum Apu tu'u didah nan Himpampun
an Tataguna.

3

Hay Na'na'at ay da Peter ay John

Hay Na'at ya Impa'adaog da Peter ay John nan Napiklud

1 Wa han ohan algaw hi nahilip an alas tres ya immuy da Peter ay John
hinan Timplun Apo Dios ti hiyah ne olas hi punluwaluan nan tatagun Apo
Dios.*
2 Ya nan pantaw di allup den Timplu an nangadnan hi Ma"aphod di
Tigawna ya hidiy gunda pangiyayan hinan lala'in napiklud an nete"ah din
nitungawana ta way atonan mun'adaw hi pihhuh nan maluh an umuy
hinan Timplu.
3 Ya unat goh naluh da Peter ay John an himmigup ya nun'adaw ay dida.
4 Ya inhamhamaddan nannig ay hiya, ya inalin Peter di, "Tigon da'mi!"
5 Ya inhamadna dida ti hay inilana ya wada nin di idatdan hiya.
6 Ya inalin Peter di, "Mid di apihpihhu', mu waday idat'un he"an nat'on! Hi
Jesu Kristun iNazareth ya idatnay abalinam, at tuma'dog'a ta dumalan'a!"
7 At pendon Peter di agwana ta binadanganan timma'dog. Ya himbu-
magga ya immadaog an mabi'ah di hu'ina ya nan nun'ummuman di tungal
hinan dapana.

---

* **3:1** Nan nahamad an Hudyud Jerusalem ya mumpitludan munluwalun Apo Dios hi hin'algaw. Nan mahhun ya alas nuebe hi mahoyang, ya nan miyadwa ya alas tres hi mapuyaw, ya nan miyatlu ya alas sais hi mahdom.

8 Ya limmagtu, ya dimmalan. At ni'higup ay didah nan Timplu an gun
mundalan, ya lumagtun mangipabagbagtun Apo Dios.
9 Ya unat goh tinnig an amin din tatagu hiyan dumalan an mangipabag-
bagtun Apo Dios
10 ya inimmatunanda an hiya din tagun u'umbun an mun'ad'adaw hinan
way pantaw di allup nan Timplu an nangadnan hi Ma"aphod di Tigawna ya
immogyatda ti ma'annoh'adah nan na'at ay hiya.

Hay Na'at ya Nun'ulgud hi Peter hinan Timplun Apo Dios

11 Immuy da Peter ay John hinan balkon an mungngadan hi Balkon
Solomon,† ya enedon nen lala'in dida. Ya manoh'adan amin din tatagu, ya
timmagtagdan immuy hinan balkon an wadanda.
12 Ya unat goh tinnig Peter din tatagu ya inalinan diday, “Da'yun i'ibamin
Hudyu, anaad ta manoh'a ayu, ya teten'ol da'mi? Mid mapto' ya alyonyuan
un hay nalpuh abalinanmi tuwali unu nan a'un'unnudmin Apo Dios di
dumalat hi dumalanan ten tagu!
13 Mu bo'on da'miy dimmalat, ti hi Apo Dios an dayawon da Abraham, ya
hi Isaac, ya hi Jacob, ya din o'ommod tu'uh din penghana di nangat ta way
atonan mangipa'innila an hi Jesus an baalna ya nabagtu! Mu impabaludyu,
ya inyuyyuh awadan Pilate,‡ ya inaliyuy un nabaholan, ya ninomnom Pilate
an ibo'tan ti mid baholna, mu inyadiyu.
14 Hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya nahamad di ugalina! Mu inyadiyu
damdamay ibo'tanana, ya inyalu'alu'yun Pilate ta din lala'in pimmatopatoy
di hiyay impibo'tana!
15 At henen munlumuh ataguan an amin di logom ya Hiyay impapatoyyu,
mu minahuan Apo Dios Hiya damdama, at timmagu, ya da'miy ihtigunah
nan na'na'at ay Hiya.
16 Ya hay abalinan Jesus ya nan pundenolanmin Hiyay nangaan hi piklud
tun lala'in in'innilayu. At an amin ayu ya ten tinnigyuy na'at.
17 Hay inila' ya da'yun i'ibba ya din a'ap'apuyu ya nappuhiy inatyun Jesus,
mu inila' an manu ay ya nan agguyyu nanginnilaan ay Hiya.
18 Mu heden inatyuy nangipa'annungan Apo Dios hidin impa'innilanan
amin hidin propetah din penghana an hi Kristun mangipapto' hi tagu ya
mahapul an munholholtap.
19 At hay mahapul hi atonyu ya muntutuyu ayuh baholyu, ya hi Apo Dios
unudonyu ta aliwanay baholyu, ya palenggopon da'yu
20 ta nan Alin Pepento' Apo Dios hi aliyun hi Jesus ya honagonan da'yu.
21 Mu mihihinnad abuniyan ta nangamung di ipaphodan an amin di
logom an hiyah ne impibaag Apo Dios hidin penghanah nan propetana.
22 Ti inalin Moses di,

Honogon Apo Dios an apu tu'u nan propetan da'yu an umat ay ha"in an
propeta goh,
ya Hiya goh di ohah ibbayu.
Ya an amin di alyonan da'yu ya hiyay unudonyu.§

23 Ya an amin di adi mangunud hinan alyon nen propetan Apo Dios ya
milahhindah nan tatagun Apo Dios,
at ma'ubah di itaguanda.”*

† **3:11** Nan Balkon Solomon ya ohan ambilog an gettaw hinan Timplun Apo Dios. ‡ **3:13** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. § **3:22** Deut. 18:15. * **3:23** Deut. 18:18-19.

24 Ya intuluy Peter an himmapit an inalinay, “Ta"on hi Samuel an propetan
Apo Dios hidin penghana ya an amin nan natuntunud an propetan Apo Dios
ya napapaddung di imbabbaagdah ma'ma'at ad ugwan.
25 Ya danen propetan Apo Dios ya diday ad holag ay da'yu goh, at da'yuy
mamnoh hinan intulag Apo Dios hidin o'ommod tu'uh din penghana. Ti
inalin Apo Dios ay Abraham di,
Nan holagmuy dumalat hi awagahan di
numbino'ob'on an holag di tataguh tun luta.†
26 At pento' Apo Dios nan baalna, ya hennagnan da'yuh nahhun ta
ipaphodnay aatyu ti ipadinongnay nun'appuhin atonyu.”

4

Hay Na'at ya hay Nanumalyaan nan Konsehal ay da Peter ay John*

1 Otog di pun'ul'ulgudan da Peter ay John hinan tatagu ya immuy ay dida
din udumnah nan papadi, ya nan ap'apun nan pulis di Timplun Apo Dios,
ya nan Sadducees an ohan himpampun goh.
2 Ya ma'abbungotda ti itudtudun danen duwan linala'in apostoles hinan
tatagun umannung an mamahuan nan nun'atoy ti namahuan hi Jesus.
3 At dempapda da Peter ay John, ya imbaludda dida an agguyda hinu-
malya ta engganah nan nabiggat ti mun'a'ahom hi nadpapanda.
4 Mu do'olday kimmulug hi nangngol enen inulgud da Peter hinan aat di
Hapit Jesus, at niddumda goh hinan nangunud ay Jesus, at hay uyap an amin
di linala'in nangunud ya lemay libuda nin.
5 Ya unat goh nabiggat ya na'amung ad Jerusalem nan a'ap'apun di Hudyu
ya nan muntudtuduh nan inyuldin Moses.
6 Ya ni'yamung goh ay dida nan Nabagtun Padi an hi Annas, ya hi Ca-
iaphas, ya hi John, ya hi Alexander, ya nan udumnan linala'in ni'hina"aman
didan ap'apun di papadi.
7 Ya impiyuyda da Peter ay John, ya impihagangdah nan na'amung, ya
inalidan diday, “Hay aat nin di abalinanyu ta ologyun mangat hi umat hina?
Ya hay ad ngadan hi binaganyuh namadang ay da'yu?”
8 Ya niyodol ay Peter nan Na'abuniyanan an Lennawa, at inalinay, “Da'yun
numbino'ob'on an membron nan Konsehal nan tatagu!
9 Mid mapto' ya hay pohdonyun innilaon ya nan maphod an na'at eten
napiklud an tagu ta nipa'adaog di pikludna!
10 At hay maphod hi innilaonyu ya innilaon goh an amin di Hudyu ti
nan abalinan Jesu Kristun iNazareth di Hiyay dimmalat hi immadaogan
nan piklud ten tagun tuma'dog an managang ay da'yu! Ya hi Jesus din
impilanhayuh nan krus, mu minahuan Apo Dios Hiya.
11 Hiyah te goh din inulgud nan Hapit Apo Dios an nitudo' hidin penghana
ti inalinay,
Nan batun namlinan di mun'ammah abung
di hiyay naplinan hi niyammah pognad di niha"adan di abung.†
Ya hay pohdon nen hapiton ya hi Jesus di paddungnay pognad.
12 Ya mid ah udum hi mamaliw ay ditu'u ti anggay Hiya, ti mid ah ohah
impa'innilan Apo Dios hinan tataguh tun lutah mamaliw ay ditu'u, mu
anggay Hiya!”
13 Ya unat goh tinnig nan nangngol di aat da Peter ay John an natuliddan
humapit ya manoh'ada ti inniladan mi'id adal da Peter ay John ti agguyda

† **3:25** Gen. 22:18; 26:4. * **4:** Unu Sanhedrin. Hiya ya umat hinan na'abbagbagtun punhumalyaan di Hudyu (Ac. 5:21), ya nan Nabagtun Padiy mumpapto'. † **4:11** Psa. 118:22.

nun'ihkul, ya ninomnomdan inaliday, “Gangayna tuwalin umat hinay aatda
ti dida goh di ni'yibban Jesus!”
14 Ya mid ologdan mangah'up hi pambaldan da Peter ay John ti inniladan
maphod nan inatda ti ni'ta'dog ay dida nan lala'in nipa'adaog.
15 Ya imbataan nan pulis da Peter ay John hinan way punhumalyaan ta
way inat nan Konsehal an nunhahapit.
16 Ya inaliday, “Hay aton tu'un dane han linala'i? Immipanoh'a nan inatda
ti adi olog di tagun mangat, ya inilan an amin di tatagud Jerusalem, at adi
mabalin hi un tu'u ihaut!
17 Mu hay aton tu'u nin ya ihingal tu'u dida ta ta'ta'ton tu'u didah pun-
tudtuduwandah aat Jesus ta adida ipidpidwa, ta way aton nan ulgudondan
adi miwa'at hinan abablubabluy.”
18 At impibangngadda da Peter ay John, ya inhingalda dida ta adida
ipidpidwan hapiton di ngadan Jesus, ya adida goh ituduy aatna.
19 Mu tembal Peter an didan John nan inalida an inaliday, “Oo, mu nob'on
nan alyonyuh atonmi an bo'on hay alyon Apo Dios, at hay nomnomonyuh
pohdon Apo Dios hi unudonmi mah—da'yu, unu Hiya?
20 Adi mabalin unmi idinong an mangibabbaag enen tinnigmi ya nan
dengngolmi!”
21 At inyal'alladan nangihingal ay dida, ya pinakakda dida ti mid
pangiga'idandah pummoltaandan dida ti an amin di tatagu ya in-
ulgu'ulgudday anabagbagtun Apo Dios an dimmalat nan na'at.
22 Ya heden lala'in nipa'adaog di pikludnan adi olog di tagun
mangipa'adaog ya nahuluk hi napat di tawona.

Hay Na'at ya Inulgud da Peter ay John nan Na'na'at ay Dida

23 Unat goh nakak da Peter ay John ya nundapuhdah nan i'ibbada, ya
inulguddah den inalin nan a'ap'apun di papadi ya nan a'ap'apun nan
Hudyu.
24 Ya hidin dengngoldah den inulgudda ya nalalammungdan nunluwalun
Apo Dios an inaliday, “Apu, He"ay nunlumuh ad daya, ya tun luta, ya nan
baybay, ya limmum goh an amin di wad abuniyan, ya wah tun luta, ya nan
wah baybay.
25 Ya He"ay nangipiyodol hinan Na'abuniyanan an Lennawah nan baal-
mun hi David, at inalinay,
Anaad nin ta bimmungobungot nan anasyonasyon,
ya ninomnomday atonda an ta"on hi unda adi olog an mangat?‡
26 Nundadaan nan a'alih tun luta,
ya na'amung di a'ap'apun di tatagu
ta mi'bohholdan amin ay Apo Dios ya nan Alin Pento'na.”§
27 Ya intuluy din na'amung an nunluwalun Apo Dios an inalida goh di,
“Immannung din inalin David ti na'amung da Herod ya hi Pontius Pilate
eten babluy, ya ni'yamung goh nan Hudyu ya nan Hentil ta ni'bohholdah
nan nahamad an baalmun pento'mun hi Jesus.
28 Ya hidin hopapna ya ninomnommuy ma'ma'at ti dimmalat nan abali-
nam ya nan penhodmu, at na'amungda ta an amin di ninomnommu ya
impa'annungda.
29 At hay atom ni' ahan, Apu, ya ihamadmu nan inatdan nangihingal an
nana'ta'atot ay da'mi, ya abulutom ni' ta da'min baalmu ya tumulid amin
mangibabbaag hinan Ulgudmu.

‡ **4:25** Psa. 2:1. § **4:26** Psa. 2:2.

30 Ya ipattigmuy abalinam, ya impa'adaogmu nan way lewohona, ya abulutom di atonmi ta way atonmin mangat hi umipanoh'a ta pangimmatunan di tataguh unmi ngadanon nan ngadan Jesus an nan nahamad an baalmun pento'mu."
31 Unat goh nalpah di nunluwaluandan Apo Dios ya nunli"ayun din abung an na'amunganda. Ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan didan amin, at nete"ay tuliddan mangibabbaag hinan Ulgud Apo Dios.

Hay Nun'i'iddatandah Gina'uda

32 Heden himpampun an nangunud ay Jesus ya napapaddung di punnomnomanda ya nan ugalida. Ya mid ah ohah nangalih hinwawadinondah nan gina'uda ti nun'i'iddatandan amin.
33 Ya do'ol di abalinan nan a'apostoles an nangipa'innilah aat di ataguan Apu tu'un hi Jesus hi namahuana, ya nidugah di nangipadutu'an Apo Dios ay didan amin.
34 Ya mid ah ohan didah makudangan di mahapulda ti nan way lutana ya nan way abungna ya inla'uda
35 ta inyuydah nan a'apostoles. At inwanahda, mu agguy napapaddung di inatda ti hay aat di mahapul di ohah tagu ya hiyay idatda.
36 Ya inat goh Joseph an nan oha goh an holag Levi an nitungaw ad Cyprus, mu nginatnan nan apostoles ta hi Barnabas (ya hay pohdon nan ngadanan alyon ya Imbaluy Mabanbannadang)
37 ti enepla'nay lutana, ya inyuynay pola'na ta indatnah nan a'apostoles.

5

Hay Inat da Ananias ay Sapphira

1 Wada han lala'in hi Ananias di ngadana ya hi Sapphira di ahawana, ya enepla'da goh di udumnah lutada.
2 Mu inaan Ananias di udumnah nan pola'na ta impo"oyna, ya indatnay udumnah nan a'apostoles ta middum hinan miwanah. Mu inalinay anggaynanah pola'na, ya inabulut ahawanah nen inatna.
3 Mu inalin Peter ay hiyay, "Ananias, goh ta inabulutmuy nunlumanan Satanas hi nomnommu ta nunlayah'a? Nan Na'abuniyanan an Lennaway linayaham ti impo"oymuy udumnah nan pola' di lutam!
4 Hidin agguymu nangepla'an enen luta ya bagiyu, ya ta"on hidin nangepla'anyu ya pihhuyu goh di pola'na, at okod ayuh atonyu. Mu anaad ta ninomnommuy umat hinah nappuhi an agguymu imbaag din impo"oymu? Bo'on hay taguy linayaham, ti hi Apo Dios!"
5 Ya unat goh dengngol Ananias hene ya natu"in, ya natoy. Ya ma'atta'otdan amin din nangngol.
6 Ya immuy nan ungunga, ya teneplaganda hiya, ya inyuyda inlubu'.
7 Ya naluh di tuluy olas nin ya himmigup din ahawana, mu agguyna dengngol heden na'at.
8 Ya inalin Peter ay hiyay, "Ibaagmuy un hiyah ten amin di pola' di lutayu."
Ya tembalnan inalinay, "Immannung an hiyah nen amin di pola'na."
9 Ya inalin Peter di, "Anaad ta nunhapitanyun himbaluy ta tapnganyuy Lennawan Apu tu'u? Niniyadah nan pantaw din ungungan nangilubu' hinan ahawam ta iyuy da'a goh ilubu'!"
10 Ya himbumagga ya natu"in hi inayungan Peter, ya natoy. At himmigup goh din ungunga, ya unat goh tinnigdan natoy ya inyuyda inlubu', ya endellohdan ahawana.

11 Ya an amin din himpampun an nan nangunud ay Jesus ya din udumna
goh an nangngol ya nidugah ahan di ta'otda.

Hay Inat nan A'apostoles an Immipanoh'a

12 Do'ol di ina'inat nan a'apostoles an immipanoh'a ta pangimmatunan di
tatagu. Ya an amin di nangunud ay Jesus ya na'amu'amungdah din Balkon
Solomon hinan Timplun Apo Dios ad Jerusalem.
13 Ya hinapit di udumnan tataguy amaphodanda, mu tuma'ot nan tatagun
middum ay dida.
14 Ya ta"on un umat hinay udum mu do'ol damdamay kimmulug an
niddum ay dida an nan binabai ya linala'i.
15 Ya dimmalat nan ina'inat nan a'apostoles ya nun'iyuyda nan way
lewohonah nan pange'wan nan a'apostoles hi kalata, ya impalo'dah nan
kama ya nan atag ta maluh ay hi Peter ya impa'adaogna dida, unu bo'on
ay ya maliduman hinan ngauna, at olom ya ipa'adaogna goh di lewohonda.
16 Ya do'olda goh di tatagun nun'alpuh nan nunlene'woh an abablubabluy
ad Jerusalem an numpangiyuy hinan waday lewohona ya nan
mumpun'angaw, at an aminda ya numpanga'adaog din lewohonda.

Hay Nahumalyaan nan A'apostoles

17 Nan Nabagtun Padi ya an amin din i'ibbadan ahimpahimpam-
pun an Sadducees ya nidugah di umamohandah nan a'apostoles ti nan
pange'gonan nan tatagun dida.
18 At impadpapda dida, ya impibaludda didah nan baludan di gubilnu.
19 Mu heden nahdom ya wada han anghel Apu tu'u, ya imbughulnay
pantaw di baludan, ya impabuhu'na din a'apostoles, ya inalinan diday,
20 "Umuy ayu tuma'dog hinan Timplun Apo Dios, ya inulgudyuy aat di
nob'on an itaguan nan mangunud ay Jesus."
21 Ya inunud din a'apostoles din inalina. At unat goh hidin helhelong ya
himmigupdah nan Timplu, ya ente"adan nuntudtudu.
Ya otog di puntudtuduwanda ya na'amung din Nabagtun Padi ya din
udum an papadi, ya inayaganda goh an amin din a'ap'apun di Konsehal* ta
na'amungdah nan punhumalyaanda. Ya hennagday immuy hinan baludan
an mangawit hinan a'apostoles an nabalud ta itnuddan ibangngad ay dida.
22 Unat goh immuy din nahnag hi baludan ya mi'idda! At numbangngad-
dah din a'ap'apu, ya inaliday,
23 "Immuy amih nan baludan, ya nun'atulbo', ya nepong nan mun'adug
hinan apantapantaw! Mu unat goh imbughulmi nan pantaw ya mi'id
inah'upanmih tagu!"
24 Ya unat goh dengngol din kapitan hinan Timplun Apo Dios ya din
a'ap'apun di papadih nen inalin hanan hennagda ya manoh'ada, at nu-
manomnomdah nan na'at hinan a'apostoles.
25 Ya wada han lala'in himmigup hinan wadanda, ya inalinan diday, "Din
linala'in impibaludyu ya wadadah dih nan Timplu an muntudtuduh nan
tatagu!"
26 At initnud din kapitan nan u'upihyalna ta umuyda goh awiton din
a'apostoles. Mu agguyda pinilit didah nangawitandan dida ti tuma'otdah
din tatagu ti alyondah nomnomday mid mapto' ya puntapan nan tatagu
dida.
27 Ya inhigupda din a'apostoles, ya impata'dogda didah nan hinagang din
a'ap'apu. Ya hinumalyan nan Nabagtun Padi didan inalinay,

* **5:21** Unu Sanhedrin.

28 “Inhingalmi da'yuh din hopapna ta adiyu itudtuduy aat Jesus, mu
tigonyud ugwan an inatyu damdama! Ti inwa'atyun intudun amin hinan
ahigihigib ad Jerusalem, ya impabaholyun da'min alyonyuy un da'miy
nangipapatoy enen tagu!”
29 Ya tembal Peter ya din i'ibbanan a'apostoles didan inaliday, “Oo, mu
mahapul an hi Apo Dios di unudonmi an bo'on hay tagu!
30 Impapatoyyuh Jesus ti impilanhayuh nan krus, mu hi Apo Dios an
dayawon din o'ommod tu'uh penghana ya minahuana Hiya.
31 Ya impabagtun Apo Dios Hiya ta impabunah appit hi agwana ta
mi'bagtun Hiya ta Hiyay ma'unud, ya Hiyay bumaliw. Ya inatna ta way aton
nan Hudyun manublih ugalida, at ma'aliwan di baholda.
32 Ya da'miy mangihtiguh nan ulgudonmi, ya umihtigu goh nan
Na'abuniyanan an Lennawa an Hiyay hennag Apo Dios hinan un'unnud
hinan tuguna.”
33 Ya unat goh dengngol din a'apuh nen inalin din a'apostoles ya
ma'ama'abbungotda an penhoddan papatoy dida.
34 Mu waday ohan dida an Pharisee an hi Gamaliel an nuntudtuduh nan
Uldin di Hudyu, ya ma'al'alin tagu ti e'gonan an amin di tatagu hiya. Ya
timma'dog ta mitingona goh nan i'ibbanan a'ap'apu, ya inalina ta ipitawda
din a'apostoles hi na'amtang.
35 Ya inalinah din a'ap'apuy, “I'ibba' an Hudyu, emay'anyuy atonyun dane
han linala'i!
36 Ti nomnomonyu adya din lala'in hi Theudas an inalinay hiyay
na'abbagtun tagu, ya wada nin di opat di gahut hi linala'in niddum ay hiya.
Mu napatoy hiya damdama, at nabu'aldan amin din linala'in niddum ay
hiya, ya napogpog heden intuduna.
37 Ya awni ya wada goh di oha an hi Judas an iGalilee, ya heden
gutud di pun'uyapandah nan tataguh itud'an di ngadanda† ya hiyah de
nangete"anan nuntudtudu. Ya intuduwanay tatagu ta way inat din do'ol
an nangunud ay hiya ta mi'bohholdah nan gubilnu. Mu pinatoy nan tatagu
goh, at nabu'al an amin din niddum ay hiya.
38 At idinong date han linala'in mangunud hinan nitudun dida ti pinatoy
nan tataguy ap'apuda. At tuguno' da'yu ta adi logom di atonyun dida ti
henen nitudtudun dida ya nan ato'atonda ya gulat ta hay nomnom di tagu
ya anggay di nalpuwana at ma'ubah hi awni.
39 Mu gulat ta hi Apo Dios di nalpuwana at mid ologyun mangameh ay
dida, at hi Apo Dios damdamay binoholyu.”
40 Ya inabulutdah nen inalina. Ya impahigupda din a'apostoles hi
wadanda, ya impahuplitda, ya inhingalda dida ta adida ipidpidwan hapiton
di ngadan Jesus, ya pinakakda dida.
41 At tinaynan din a'apostoles din a'ap'apu, ya mun'am'amlongda ti ini-
ladan inabulut Apo Dios di ipaligligatanda ti enehdolnan ologdan manged-
pol hinan inat din a'ap'apun namain ay dida ti nan iddumandan Jesus.
42 Ya abigabigat ya immuydah nan Timplun Apo Dios ya hinan abalubaluy
an muntudtudun mangibabbaag hinan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus
an nan Alin Pento' Apo Dios.

6

Hay Namto'andah nan Pitun Baal Apo Dios

† **5:37** Numpidwah Quirinius an nunggobelnadol ad Syria, ya impidwanan impa'yap nan tatagu: (1) hidin 6-4 B.C. (Lk. 2:2), ya (2) hidin 6-9 A.D. (Ac. 5:37).

1 Gun dumo'ol nan kimmulug, ya abigabigat ya impiyapongday badangdah nan way mahapulna ahan. Mu nan Hudyun hapitday iGreece ya ni'hohongngeldah nan Hudyu tuwali, ya inaliday unda inyagubihbihan nan umu'utun an ad hapit hi iGreece, ya denden'oldah nan umu'utun an Hudyu tuwali.
2 Ya impa'ayag din himpulu ta duwan a'apostoles an amin nan kimmulug ta na'amungda, ya inalidan diday, “Adi maphod hi un da'miy mabaal an mangipiyapong hinan midat hinan tatagun nun'awotwot ti mahaliwa amin muntudtuduh nan Hapit Apo Dios.
3 At hay atonyu, i'ibba, ya pot'onyuy pituh linala'in i'ibba tu'u an nan hapihapiton di tataguy amaphodda, ya nan nun'ala'eng an niyo'odolan an nan Na'abuniyanan an Lennawan dida ta diday mangipiyapong
4 ta way atonmin adi mahaliwah nan punluwaluanmin Apo Dios ya nan puntudtuduwanmih nan Hapitna.”
5 Ya an amindan na'amung ya penhoddah nen inalin nan a'apostoles, at inyabulutda. At didatuy pento'da: hi Stephen (an hiyay ong'ongngol di pangulugna ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan hiya), ya hi Philip, ya hi Procorus, ya hi Nicanor, ya hi Timun, ya hi Parmenas, ya hi Nicolas (an i'Antioch an Hentil, mu inunudnay Uldin di Hudyu).
6 Ya inyuyda date nan pento'dah din awadan nan a'apostoles, ya inluwaluan nan a'apostoles dida an dinapaday palintutugganda ta way inatdan nangidat hi haaddah nan puntamuanda.
7 At ninaynayun nan Hapit Apo Dios an niwa'at, ya gun dimmo'ol di tatagud Jerusalem an nangulug ay Jesus, ya nunhublian nan do'ol an papadiy ugalida, ya ni'yunudda goh hinan Tugun Jesus.

Hay Aat nan Ohan Baal Apo Dios an hi Stephen

Hay Nadpapan Stephen

8 Ong'ongngol di nangipadutu'an Apo Dios ay Stephen, at ongol di abalinana, ya do'ol di ina'inatnah umipanoh'an adi olog di tagun mangat ta tinnig din tatagu.
9 Ya waday ohah himba'an hi na'amu'amungan nan Hudyun nipakak an himbut, ya iCyrene di udum, ya i'Alexandria di udum. Ya ni'yohhongdan Stephen, ya niddum ay dida goh an ni'yohhong din udumnan Hudyun iCilicia ya i'Asia.
10 Mu inabak Stephen dida ti inudman nan Na'abuniyanan an Lennaway nomnomna, at nala'eng an humapit.
11 At linagbuanday munlayah an ihtigu ta alyonday, “Dengngolmiy inalin Stephen ti inulgudnay na"appuhih aat Moses ya hi Apo Dios!”
12 Ya henen inalida ya immipabungot hinan tatagu, ya hinan a'ap'apuda, ya hinan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu, at immuydan Stephen, ya dempapda ta inyuyda hiyah nan Konsehal.*
13 Ya inayaganda nan ahilalayah an ihtigu ta pabaholonda hiyan inaliday, “Heten tagu ya ulgu'ulgudonay na"appuhih aat nan me'gonan an Timplun Apo Dios an pundayawan tu'u ya nan Uldin an intudun Moses!
14 Ti hay dengngolmi ya inalinay, Heden lala'in hi Jesus an iNazareth ya pumpa"ina nan Timplun Apo Dios, ya punhukatanan amin di ugali tu'un intudun Moses hi unudon tu'u!”
15 Ya an amin din inumbun hinan Konsehal ya teten'oldah Stephen, ya hay nannigandah angahna ya ay ihunay angah di anghel.

* **6:12** Unu Sanhedrin.

7

Hay Nun'ulgudan Stephen

1 Imbagan din Nabagtun Padin Stephen di, “At makulug henen inalin nan
nun'ihtigu?”
2 Ya tembal Stephen an inalinay, “Da'yun o'ommod ya i'ibba, donglonyuh
ten ulgudo'. Hi Abraham an ad holag ay ditu'u ya hidin nunhituwanad
Mesopotamia hidin agguyna inayan ad Haran an nunhitu ya immuy ay
hiyah Apo Dios an nahamad di aatna.
3 Ya inalinan hiyay,
Taynam tun babluymu ya tun o'ommodmu
ta umuy'ah nan lutan itudu' hi ayam.*
4 At tinaynan Abraham ad Chaldea† ta immuy nunhitud Haran. Ya unat
goh nalpah an natoy hi amana ya numbunagon Apo Dios hiyah tun babluy
an nunhituwan tu'un Hudyud ugwan.
5 Mu din numbunagan Abraham ya agguy indat Apo Dios heten luta ta
lutana an ta"on un itang ahan, mu intulag Apo Dios an idatna nan lutan hiya.
Ya intulagna goh an boltanon di holagnan Hudyu ti hidin nangitulagan Apo
Dios ya mi'id ni' imbabaluy Abraham.
6 Ya inalin Apo Dios ay hiyay,
Nan holagmu ya munhitudah nan lutan bo'on babluyda,
ya mahbutdah di ti opat di gahut hi tawon‡ di ipaligligatandah di.§
7 Mu nan tagun mambut ay dida ya ibolloh'u nan ato'atondan mamali-
gat ay dida
ta la'tot ya makakdan nen babluy ta umalidah tun wadam,
ta heten babluy di pundayawandan Ha"in.*
8 Ya intulag Apo Dios ay Abraham di hiyah ne atonah nan holagna, at
intudun Apo Dios di aton Abraham an mungkugit ta nan makugit di hiyay
panginnilaan hi nuntulagan da Apo Dios ay Abraham.† Ya nitungaw din
imbaluy Abraham an hi Isaac, ya hidin awalun di algawna ya kinugit
Abraham.‡ Ya la'tot ya kinugit goh Isaac din imbaluynan hi Jacob. Ya
hi Jacob goh ya kinugitna din imbabaluyna an dida din nunholag hidin
himpulu ta duwan o'ommod tu'u.
9 Ya nan udumnan daden hina"agi ya inapaandah Joseph an agida, at
inihbutdah nan i'Egypt.§ Mu wadan hiyah Apo Dios,
10 at binaliwana hiyah an amin an ligatna. Ya unat goh niyuy hi
Joseph hinan Alin hi Pharaoh ad Egypt ya hiyay nangedenolan Pharaoh ti
nanginnilan taguh Joseph ti wadah Apo Dios ay hiya. At hiyaat un pento'
Pharaoh ta hiyay gobelnadol ad Egypt ya hinan palasyuna.*
11 Ya unat goh waday batel hi an amin ad Egypt ya ad Canaan goh at
do'ol di ligatda. Ya din o'ommod tu'uh din penghanan Hudyu ya mi'id
nangngalandah ononda.
12 Mu waday intalepondah paguy ad Egypt. Ya unat goh dengngol Jacob
an hi aman Joseph an waday ma'an an nitalepon hidi at hennagna din
imbabaluyna an ad holag ay ditu'u. Ya hiyah ne hopapnah ayandah di, mu
agguyda inimmatunan hi Joseph.†

---

* **7:3** Gen. 12:1. † **7:4** Nan ohan babluy ad Mesopotamia. Hiyah ne babluy ad Iraq ad ugwan. ‡ **7:6** Heten bilang an opat di gahut di tawon ya ma'alih round number ti un itang di uyapna, mu nan ustun uyap di tawona ya opat di gahut ta han tulumpulu (Ex. 12:40-41). § **7:6** Gen. 15:13. * **7:7** Gen. 15:14. † **7:8** Gen. 17:9-14. ‡ **7:8** Gen. 21:4. § **7:9** Gen. 37:28. * **7:10** Gen. 41:37-43. † **7:12** Gen. 42:1-2.

13 Mu din pidwanah inayanda ya imbaag Joseph hinan a'agina di
ni'hina"agianan dida, ya nipa'innilah nan Alin hi Pharaoh an waday
o'ommod ya a'agin Joseph.‡
14 At impaad Joseph hi amanan hi Jacob ta umuydan amin an a'agina
ya o'ommodnad Egypt. Ya hay uyapda ya napituda ta leman amin an
hina"ama.§
15 At immuy da Jacob ad Egypt, ya nihihinnadah di ta hidiy natayan Jacob.
Ya hidi goh di natayan din udum an holagna an din o'ommod tu'uh din
penghanan Hudyu.*
16 Ya binu'aday tungalda ta inyuydad Shechem, ya inlubu'dah di an hiyah
ne din lubu' an ngininaan Abraham an inla'un din holag Hamor."†
17 Ya inaynayun Stephen an nun'ulgud an inalinay, "Ina'allin Apo Dios
di ipakakna nan a'apu tu'uh penghanah din lutan wadan di nambut ay
didan ad Egypt, ya unat goh wan magadyuh di ipa'annungan din intulagnan
Abraham ya dimmo'odo'ol di a'apu tu'u.‡
18 Ya la'tot ya waday oha goh an nun'alid Egypt, mu mi'id inilanah aat
Joseph hidin hopapna.§
19 At binalbaliyana din a'apu tu'u, ya pinaligatna dida ti pinilitna dida ta
ibataanda nan imbabaluydan pumpa'ittungaw, ya impatangdah di ta way
atondan matoy.*
20 Mu hiyah ne tawon hi gutudnah nitungawan Moses an maphod di
a'ung'ungngana, ya tuluy bulan di nanalimunan inanah abungda.†
21 Ya imbataanda goh, mu inah'upan din babain imbaluy di Alin hi
Pharaoh, at innalna ta imbilangnah imbaluyna.‡
22 Ya intududan Moses an amin nan mituduh nan nun'anomnoman hi ad
Egypt, at hiyaat un nala'eng an humapit, ya do'ol di ina'inatnan mun'aphod."
23 Ya innaynayun goh Stephen an nun'ulgud an inalinay, "Unat goh napat
di tawon Moses ya immuyna binihhitay i'ibbanan holag Israel an nan
Hudyu.
24 Ya hidin wadanah di ya tinnigna din ohan ibbanan Hudyu an pinaligat
han i'Egypt. At immuy hi Moses, ya pinatoyna din i'Egypt.
25 Ya hay ninomnom Moses ya manu ay inatnah di ta ma'awatan nan
i'ibbanan Hudyu an hiyay pento' Apo Dios hi mamaliw hinan maligatan ay
dida, mu agguyda na'awatan.
26 Ya unat goh nabiggat ya wada goh han duwan Hudyun numpattoy, ya
impadah Moses an ipadinong didan mumpattoy, at inalinan diday, Anaad
ta mumpattoy ayu an un ayu hina"agi?
27 Mu din oha an nabaholan ya intuldunah Moses, ya inalinay,
Dan way nannag ay he"ah nangalih un'a umalin mangipadinong ay
da'mi?
28 Mid mapto' ya hay ninomnommu ya unna' patayon goh an umat hidin
inatmud uggah din i'Egypt!§

---

‡ **7:13** Gen. 45:1-4, 16. § **7:14** Gen. 45:9-10; 46:26-27. Nan Biblian di Hudyu an Hebrew ya nan uyap an *napituy* pohdonan hapiton (Gen. 46:27; Ex. 1:5; Deut. 10:22), mu nan Biblian di iGreece an ma'alih Septuagint ya nan *napitu ta han lemay* pohdonan hapiton ti niddum goh hinan Gen. 46:20 nan lema goh an tagun mi'id hinan Biblia tu'u an nan ohan imbaluy Manasseh, ya ohan ap'apuna, ya duwan imbabaluy Ephraim, ya ohan ap'apuna. (Bahaom goh nan footnote di Ex. 1:5). * **7:15** Gen. 46:5-7; 49:33. † **7:16** Gen. 23:16-20; 33:18-19; 50:13; Josh. 24:32. ‡ **7:17** Ex. 1:7. § **7:18** Hay ngadana nin ya nan Alin hi Pharaoh an hi Ahmose I (1580-1557 B.C.). Bahaom nan footnote di Ex. 1:8. * **7:19** Ex. 1:10-22. † **7:20** Ex. 2:2. ‡ **7:21** Ex. 2:3-10. § **7:28** Ex. 2:14.

29 Ya unat goh dengngol Moses heden inalina ya timma'ot, at limmayaw an
immuy ad Midian an ni'hitu. At hidiy nalhinana, at waday duwah linala'in
imbabaluyna."*
30 Ya inalin goh Stephen di, "Naluh di napat goh hi tawon ya numpattig
nan Anghel Apo Dios† an wah nan mundalang an it'itang an ayiw hidih nan
Duntug an Sinai ay Moses.
31 Ya manoh'ah Moses hi nannigana, at immuy neheggon ta way atonan
mangihamad. Ya dengngolnay hapit Apu tu'un inalinay,
32 Ha"in nan Dios din a'apuyuh din penghanan hi Abraham, ya hi Isaac, ya
hi Jacob.‡
Ya wimmogwowogwog hi Moses hi ta'otnan nannig.
33 Ya inalin Apu tu'un hiyay,
Anom di hapatusmu ti heten lutan timma'dogam ya me'gonan ti
wadaa'.
34 Tinnig'uy tatagu' ad Egypt, ya nidugah di ligatda,
ya dengngol'u goh di nun'ungiyanda,
at nun'ohopa' ta baliwa' dida.
At mala"uy'a ta honogo' he"a ta umuy'ad Egypt."§
35 Ya inaynayun goh Stephen an inalinay, "Agguy inyabulut nan holag
Israel an nan Hudyuh un hi Moses di mamaliw ay didah din hopapna ti
hiyay nangalyandah, Dan way nannag ay he"ah nangalih un'a mumpapto'
ya mumpanuh ay da'mi? Mu ta"on ya hi Moses damdamay nannagan Apo
Dios hinan Anghelna ta tinnignah nan ayiw an mundalang ta way aton Apo
Dios an mannag ay hiyah nan tataguna ta way mangipapto' ya mamaliw ay
dida.
36 Ya do'ol di inat Moses hi umipanoh'ad Egypt* hidin nangipangu-
luwanan didan makak hidi,† ya ta"on un hidin bimmad'angandah nan
Mumbolah an Baybay,‡ ya hidin awadandah nan mapulun an mid ah
nunhitu ta engganay napat hi tawon.§
37 Ya hi Moses goh di nangalih nan holag Israel an nan Hudyuy,
Honogon Apo Dios goh di ohah Propetan da'yun umat ay ha"in,
ya Hiya goh di ohah ibbayu.*
38 Ya hi Moses nongkay di nangipangpanguluh din o'ommod tu'uh din
mapulun, ya ni'hapit hinan Anghel Apo Dios hidih nan Duntug an Sinai.
Ya hiya goh di nangngal hinan nitud'an nan Tugun Apo Dios an dumalat hi
pi'taguan ay Apo Dios, ya manu ay nidat ta mabinbinnoltan ay ditu'u.†
39 Mu din o'ommod tu'uh penghana ya agguyda inunud hi Moses, mu
undaat goh pinahiw hiya, ya immi'ikaydan mumbangngad ad Egypt.
40 Ya unat goh mid hi Moses ay dida ya inalidah din aginan hi Aaron di,
Pun'iyammam di bulul ta diday dayawon tu'u ta way mangipang-
pangulun ditu'u.
Ti hi Moses an nangipangulun ditu'uh nakakan tu'ud Egypt ya mid
napto' hi na'at ay hiya.‡
41 At hiyah ne nangiyammaandah bulul an umat hi ukkon an baka, ya
inonnganda, ya imbehtaanda.
42 Ya hiyay dimmalat hi nan'ugan Apo Dios ay dida ta okoddah nan
ato'atondan mundayaw hinan bittuan, ya algaw, ya bulan ad daya. At

---

* **7:29** Ex. 2:11-15. † **7:30** Hiya ya hi Jesu Kristun nipattig hidin gutud di Old Testament. ‡ **7:32** Ex. 3:6. § **7:34** Ex. 3:5, 7-8, 10. * **7:36** Ex. 7:8-11:10. † **7:36** Ex. 12:41; 33:1. ‡ **7:36** Unu Red Sea. Ex. 13:17-15:21. § **7:36** Ex. 15:25; 17:5-6. * **7:37** Deut. 18:15. † **7:38** Ex. 19:17. ‡ **7:40** Ex. 32:1.

immannung din impitudo' Apo Dios hidin liblun di propetah din penghanan inalinay,
Da'yun holag Israel!
Bo'on Ha"in di nange'nonganyuh din pinaltiyuh
din awadanyuh nan mapulun an mid ah nunhitu eden napat an tawon.§
43 Henen bulul an hi Molek* di ngadanan nihinah nan balballuy an inta'ita'inyuy dinayawyu,
ya hay oha goh hi dinayawyu ya nan umat hi bittuan an hi Rephan!
Didanay bulul hi inyammayu ta dinayadayawyu an bo'on at goh Ha"in.
At hiyanan pakako' da'yu ta umuy ayuh nan babluy an malauhan ad Babylon ta mumbalin ayuh himbut hidi."†
44 Ya inaynayun Stephen an nun'ul'ulgud an inalinay, "Din o'ommod tu'uh din penghanah awadandah nan mapulun ya wadan dida din Tuldan Abung an nitolmatolman an gunda pundayawan ay Apo Dios. Ya henen Tuldan Abung din inalin Apo Dios ay Moses hi iyammada, at intudunan Moses di pangigihhongandan mun'amma.‡
45 Ya la'tot ya natoy hi Moses ta hi Joshua di napilin nihukat hi apuda goh, ya nun'atoy goh din nun'ala'ay. At bennoh din imbabaluyda din Tuldan Abung, ya impangpang'un Joshua din o'ommod tu'uh penghana ta immuydah din inalin Apo Dios an lutada, ya waday inatamandah tatagun numpunhituh di. Mu pinakak Apo Dios dida ta way inat da Joshua an nunhitu, ya ni'yodonda din Tuldan Abung.§ Ya nihihinnan dida ta nangamung hidin numpapto'an David.
46 Ya endenol Apo Dios di aat David, ya imbaganan Apo Dios hi unna iyabulut ta iyammaday nahamad an pundayawandan Hiya an dayawon apudan hi Jacob hidin penghana.
47 Mu agguy inyabulut Apo Dios ti hi Solomon an imbaluy David di nangipiyamma.*
48 Mu hi Apo Dios an na'abbagbagtu ya bo'on nan inyamman di taguy punhituwana, ti hay inalin din ohah nan propeta ya inalinay,
49 Inalin Apo Dios di,
Ad abuniyan di umbuna' an mun'ap'apu,
ya hay lutay pangidah'aya' hi hu'i'.
At undan hiyadan un ayu umdan mangiyammah ihina'?†
50 Undan bo'on Ha"in nunlumun amin hina?"‡
51 Ya inalin goh Stephen di, "Anakkayah di Tugun Apo Dios ya adiyu donglon! Paddungnay agguy nipakugit di nomnomyu ti adi ayu mihapitan an ay ayu napu'it an adiyu donglon nan Hapit Apo Dios! At umat ayuh din o'ommod tu'uh din penghana ti mi'bohhobohhol ayuh nan Na'abuniyanan an Lennawa!
52 Mid ah ohah propetan Apo Dios hi agguy pinaligat din o'ommod tu'uh din penghana! Ya diday nangipaadan Apo Dios hidin penghana ta imbaagdan inaliday, Awniat waday umalin hi Kristun nahamad di ugalina! mu pinatoy din o'ommod tu'u danen baal Apo Dios! Ya ten binaliyanyun impapatoy din tagun inalida!
53 Ya da'yuy namnoh hi Tugun Apo Dios an impiyalinah din a'anghel, mu agguyyu inunud!"

---

§ **7:42** Am. 5:25. * **7:43** Bahaom nan footnote di Jer. 32:35 ta innilaom di aat ten bulul. † **7:43** Am. 5:26-27. ‡ **7:44** Ex. 25:8-9, 40. § **7:45** Josh. 3:14-17; 18:1; 23:9; 24:8. * **7:47** II Sam. 7:2, 6. † **7:49** Isa. 66:1. ‡ **7:50** Isa. 66:2.

Hay Nampapandan Stephen

54 Unat goh dengngol din a'ap'apu din inulgud Stephen ya ma'abbungotda,
ya immayo'ayot'otda.
55 Mu niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan Stephen, at intangad-
nad daya, ya tinnigna nan benang Apo Dios, ya tinnigna goh hi Jesus an
timma'dog hi appit hi agwan Apo Dios.
56 Ya inalinah din tataguy, “Tigonyu adya an nibughul ad abuniyan an
mattig din Imbaluy di Tagun timma'dog hi appit hi agwan Apo Dios!”
57 Ya ahitutu'u' din nangngol an a'ap'apu, ya empopday ingada, ya
nunggigihhudan nampap ay hiya.
58 At inyuydah Stephen hinan pingit di babluy, ya impa'wahda hiya, ya
nuntapada. Ya din numpampan nangihtiguh nabaholana ya impiyadugday
lubungdah nan ohan ungan hi Saul.
59 Ya hidin gunda pampaan ay Stephen ya nunluwalu hiyan inalinay, “Apu
Jesus, abulutom tun lennawa'!”
60 Ya nunhippi, ya nuntu'u' an inalinay, “Apu! Adim nomnomon heten
numbaholanda!” Ya unat goh indinongnan himmapit ya natoy.

8

*Hay Nangipaligligatan Saul hinan Nangulug ay Jesus**

1-2 Ne'denol hi Saul hi namatayandan Stephen. Mu din linala'in nangulug
hinan Tugun Apo Dios di nangilubu' ay Stephen, ya nidugah di nunlung-
dayaanda, at ahilulugwada.
Ya nete"an nen algaw ya nidugah di nipaligligatan din tatagun nan-
gunud ay Jesus an na'amu'amung ad Jerusalem. At numpangalayawda ta
nun'iwa'atdah nan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Judea ya
ad Samaria, ya anggay din a'apostoles hi na'angang ad Jerusalem.
3 Mu ente"an Saul an nangipaholholtap hinan Himpampun an Tatagun
Jesus, at bina'elna nan a'abu'abung an numpunhituwan din nangunud ay
Jesus. Ya nunlapdu'da nan linala'i, ya ta"on nan binabai goh ta impibaludna
dida.

Hay Nangulgudan Philip hi Aat Jesus hinan Provinciad Samaria

4 Ta"on unda nipaligligat nan nangunud ay Jesus an nalpud Jerusalem an
niwa'at mu immuyda damdamah nan abablubabluy an nangul'ulgud hinan
aat Jesus.
5 Ya ne'yekak goh hi Philip ta immuy hinan ongol an babluy hinan
Provinciad Samaria, ya inul'ulgudnah nan tataguh di an hi Jesus di Alin
Pento' Apo Dios an ma'alih Kristuh nan hapit di iGreece.
6 Ya na"adngolon an amin di tataguy inulgud Philip ti tinnigday
ina'inatnan adi olog di tagun mangat.
7 Ya waday numpun'angaw an tagu, ya unat goh wan mala'ah nan
nun'ihu'lung ay dida ya numbugawdaan nun'ala'ahda. Ya wada goh di
nun'adahay ya nan nun'apilay an numpanga'adaog.
8 Ya ongol di immamlongandan den ongol an babluy ad Samaria.
9 Ya wada han lala'in nunhituh nan babluy an hi Simon, ya nete"ah din
nadnoy ya do'ol di inilanah numbino'ob'on an ba'i. Ya immipanoh'a nan
ba'inah nan iSamaria ti inalinay nabagtun tagu hiya, ya do'ol di inilana.
10 Ya an amin di tatagun den babluy an nan adangyan ya nan nawotwot
goh ya inhamhamaddan nannig hinan ato'atona. Ya inaliday, “Heten lala'i
ya na'abuniyanan an tagu ti hi Apo Dios di nangidat hinan abalinana!”

* **8:** Mid mapto' ya na'at hidin 35 A.D.

11 Ya manu ay inhamhamaddan nannig hinan ato'atona ti nadnoy di
immipanopanoh'aan di ba'ina.
12 Mu unat goh kinulug nan tataguy inulgud Philip an nan Maphod an
Ulgud an mangituduh aat nan Pumpapto'an Apo Dios ya nan aat Jesu Kristu
ya numpabonyagda din linala'i ya nan binabai goh.
13 Ya ta"on un hi Simon ya ni'kulug. Ya unat goh nabonyagan ya ninitnud
ay Philip hinan gunna ayan, ya manoh'ah Simon hi nanniganah na'na'at ti
nunheglay umipanoh'aan din ina'inat Philip an adi olog di tagun mangat ta
pangimmatunanda.
14 Unat goh dengngol nan a'apostoles ad Jerusalem an inabulut nan
tatagud Samaria nan Hapit Apo Dios an dengngolda at hennagda da Peter
ay John ta immuydah di.
15 Ya unat goh dimmatongdah di ya inluwaluanda nan nangunud ay Jesus
ta way aton nan Na'abuniyanan an Lennawan miyo'odol ay dida
16 ti agguy ni' niyodol, ti nan ngadan Apu tu'un hi Jesus ya anggay di
ningadan hidin nabonyaganda.
17 At dinapan da Peter ay John di palintutuggan nan iSamaria an nan-
gunud ay Jesus, at niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.
18 Ya hidin tinnig Simon an niyodol nan Na'abuniyanan an Lennawah
nanapaandah palintutuggan nan tatagu at inalinan da Peter ay John di,
“Akkay lagbua' da'yu
19 ta idatyuy abalina' goh, ta dapoo' ay nan palintutuggan nan tatagu ya
miyodol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida!”
20 Mu inalin Peter ay hiyay, “Anakkayah di ma'at ay he"a ti mi'yubah'ah
nan pihhum ti hay nomnomnomom ya bayadam di abalinam hi nalpun Apo
Dios!
21 At adi'a middum ay da'mih nan puntamuanmi ti hay pannigan Apo Dios
hi aatmu ya nahihinnuy nomnommu!
22 Hay mahapul ya itutuyum henen nappuhin ninomnommu, ya
munluwalu'an Apo Dios ta olom ni' ya aliwanah ne han ninomnommu.
23 Ti inila' an ma'ma'apa'an tagu, ya mid ologmun mangidinong an
mabaholan!”
24 Ya tembal Simon an inalinan da Peter ay John di, “Iluwaluana' ni' ay
Apo Dios ta badangana' ta adi ma'at ay ha"in henen inaliyu!”†
25 Inihtiguan da Peter ay John di aat Jesus, ya inulgudday aat di Hapit
Apu tu'u. Ya hidin nalpah hadin ina'inatda ya nakakda ta numbangngad-
dad Jerusalem. Ya unat goh hay pumbangngadanda ya inulgu'ulgudday
Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hinan ahigihigib hinan enengwadah nan
Provinciad Samaria.

Hay Nanamuwan Philip hinan Apun di i'Ethiopia

26 Nan anghel Apu tu'u ya inalinan Philip di, “Mala"uy'a ta mundadyu'a ta
umuy'ah nan kulhan nalpud Gaza an miyuy ad Jerusalem.” Ya heden wadan
di kulha ya mapulun an mid nunhitu.
27 At nala"uy hi Philip, ya immuy hinan kulha, ya dinamuna han lala'i. Ya
henen lala'i ya nakapun,‡ ya nabagtun taguh nan babluydad Ethiopia ti hay
haadna ya hiyay manalimun an amin hi pihhun nan Queen an hi Candace.
Ya immuy ad Jerusalem henen lala'in mundayaw ay Apo Dios.

† **8:24** Nan udum an nabayag an nuntudtudo' hi aat nan historyn di Himpampun an Tatagun Kristu ya alyonday hi Simon di ommod nan kulto an Gnosticism an ni'labanan Apostoles John hinan tulu an libluna an I John, ya II John, ya III John. Mu mid mapto'. ‡ **8:27** Unu nabahigan.

28 Ya otog di nunlulugananah nan kalesanah pumbangngadanah abungda
ya mumbahbaha, ya hay binahana ya din intudo' nan propetan hi Isaiah.
29 Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan Philip ta umuy
meheggon hinan kalesa.
30 At timmagtag an immuy, ya dengngolnay binahan nen lala'i an nan
intudo' Isaiah an propeta. Ya imbagan Philip ay hiyay, “Inilam nin di aat
nen bahaom?”
31 Ya tembal nen lala'in inalinay, “Agguy'u inila ti mid mangitudun ha"in
hi aatna.” Ya inalinan Philip ta humgop ta mi'yibun ay hiya, at hinumgop.
32 Ya henen Hapit Apo Dios an binahana ya hiyah te inalina:
“Hiya ya umat hinan kalnilun iyuyda golton,
ya umat goh hinan uyaw an kalnilun adi munheheh hi unda anon di
dutdutna
ti un umu'ugong.§
33 Ya bainonda Hiya,
ya adi nahamad di panumalyaandan Hiya
ti ta"on un mid baholna ya moltaonda Hiya damdama.
Ya adi mabalin an ma'ulgud hinan holagna ti mi'id,
ya pogpogonda nan ataguanah tun luta.”*
34 Ya imbagan din lala'in Philip di, “Hay pohdon nan propeta an hapiton—
hay odolna, unu hay udumnah tagu?”
35 Ya ente"an Philip enen nitudo' an nangul'ulgud, ya inulgudnan amin di
Maphod an Ulgud hi aat Jesus.
36 Ya otog di nunlulugananda ya naluhdah nan way danum. Ya inalin din
lala'iy, “Dayay danum! At mabalin nin hi unna' mabonyagan?”
37 Ya inalin Philip ay hiyay, “Un ay umannung an kulugom ya atonta.”
Ya tembalna an inalinay, “Umannung an kulugo' an hi Jesu Kristuy
Imbaluy Apo Dios!”†
38 Ya impadinong ne han lala'iy kalesana, at limmahundan duwa, ya
gimmawadah nan danum, ya binonyagan Philip hiya.
39 Ya unat goh dimma'alda ya himbumagga ya enekak nan Na'abuniyanan
an Lennawah Philip ta agguy tinnig din lala'i. Ya innayun den nabagtun
lala'in immuy hi abungna, ya ma"am'amlong.
40 Ya agguy inamtan Philip ya wadah nan ohan babluy an ad Azotus. Ya
intadunan lene'od nan abablubabluy an mangul'ulgud hinan Maphod an
Ulgud an hay aat Jesus ta nangamung dimmatong ad Caesarea.

9

*Hay Kimmulugan Saul**
(Ac. 22:3-16; 26:9-13)
1 Timmemotemod hi Saul hi pamhodnan mangipapatoy hinan tatagun
Apu tu'u. Ya immuy hinan Nabagtun Padid Jerusalem
2 ta impiyammanay tudo' an ipattignah nan a'ap'apun di Hudyuh nan
a'amu'amungandad Damascus, ta wa ay di ah'upanah nan linala'i unu
binabain nangunud hinan intudun Apu tu'u ya nundopapda dida ta iyuyda
didad Jerusalem an ibalud.
3 Ya unat goh magadyuh da Saul hi ad Damascus ya wada han mumbe-
nang ad dayan ay ilat, ya himbumagga ya benenanganay wadan Saul.

§ **8:32** Isa. 53:7. * **8:33** Isa. 53:8. † **8:37** Heten verse ya mi'id hinan udumnan nabayag an nali'up an pepel. * **9:** Mid mapto' ya na'at hidin 35 A.D.

4 At natu"in hi Saul, ya dengngolna han himmapit an inalinay, “Saul! Goh
ta paligligatona' ay he"a?”
5 Ya tembal Saul an inalinay, “Hay ngadanmu, Apu?”
Ya inalinay, “Ha"in hi Jesus an paligligatom!
6 At tuma'dog'a ta umuy'ah nan babluy, at waday mangitudun he"ah
atom.”
7 Ya an amin din linala'in nitnud ay Saul ya timmata'dogda an mano'olda
ti dengngolda din himmapit, mu adi mattig.
8 At unat goh timma'dog hi Saul ya diniatnay matana, mu adi mittig, at
pendongda hiyah engganay dimmatongdad Damascus.
9 Ya tuluy algaw di agguy nitnittigan din matana, ya din agguyna nang-
nanganan ya imminuman.
10 Ya wah did Damascus han lala'in kimmulug ay Jesus an hi Ananias. Ya
paddungnay nun'enap, ya inalin Apu tu'un hiyay, “Ananias!”
Ya tembalnan inalinay, “Ngadan ne, Apu?”
11 Ya inalin Apu tu'un hiyay, “Umuy'ah nan alyondan Kalatan Ma'andong,
ya nundapuh'ah abung Judas ta hanhanam heden tagun iTarsus an hi Saul
ti wah di an munluwalun Ha"in.
12 Ti paddungnay nun'enap, ya tinnig da'a, Ananias, an immuy, ya
eneh'am di ngamaymun hiya ta na'aan din bulawna.”
13 Ya tembal Ananias an inalinay, “Oo, Apu, mu do'ol di tataguh nangngola'
hi nangul'ulgud hi aat nen lala'in nidugah di nangatnah nan tatagum ad
Jerusalem!
14 Ya ten immalih tud Damascus an inodnana din tudo' an impiyammanah
din a'ap'apun di papadid Jerusalem ta way atonan mampap an amin hinan
tagun mangunud ay He"a!”
15 Mu inalin Apu tu'un hiyay, “Oo, mu umuy'a damdama ti hiya goh di
pento"uh baal'u ta way atonan mangipa'innilah nan aat'uh nan Hentil, ya
hinan a'alida, ya hinan holag Israel an Hudyu goh
16 ti ipa'innila' ay hiyay aat di ipaligligatana goh ti nan pangunudanan
Ha"in.”
17 At immuy hi Ananias, ya himmigup eden abung, ya wah dih Saul, at
eneh'anay ngamaynan hiya, ya inalinay, “Agi' Saul! Hi Apu tu'un hi Jesus an
Hiya din numpattig ay he"ah nan kalatah din umaliam hitu ya Hiya goh di
nannag ay ha"in ta way aton di matam an mittig, ya miyodol ay he"a nan
Na'abuniyanan an Lennawa.”
18 Ya himbumagga ya wada han nagah an nalpuh matan Saul an umat hi
lahip, at mittig di matana mahkay, at numpabonyag.
19 Ya unat goh nangan ya numbangngad din bi'ahna tuwali.

Hay Nangulgudan Saul hi Aat Jesus hidid Damascus ya ad Jerusalem

Ohay duminggu nin hi nidduman Saul hinan kimmulug ay Jesus hi ad
Damascus.
20 Ya intadunan immuy hinan ablublubabluy hinan ahimbahimba'an di
Hudyud Damascus, ya ente"anan nangulgud hinan aat Jesus an Hiya ya
immannung an Imbaluy Apo Dios!
21 Ya manoh'adan amin din nangngol, ya inaliday, “Undan bo'on hete din
tagun numpamatoy hidin kimmulug ay Jesus ad Jerusalem? Ya undan goh
bo'on hiya din immalin nampap hinan kimmulug ay Jesus hitu ta inyuynah
din a'ap'apun di papadi?”
22 Mu gun na'udman di abalinan Saul an mangulgud hinan aat Jesus,
at intudunan hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya umameh di aat nan

panudtuduna, at mid olog din Hudyun nunhitud Damascus an nambal
hinan hapitna.
23 Naluh di do'ol an algaw† ya na'amungday Hudyud Damascus ta nun-
hahapitdah atondan mamatoy ay Saul.
24 Mu waday nangihudhud ay hiyah nan hinahapit din Hudyuh atondan
hiya. At a'alga'algaw ya amahdomahdom ya gunda immuy an mumbota' ay
hiyah nan apantapantaw din allup den babluy ta way atondan mampap ay
hiyah un maluh ta patayonda.
25 Mu wa han ohan nahdom ya binadangan din intudtuduwana hiya, at
inittuda hiyah nan bu'ung, ya gina'danda ta inuy'uydah nan pangngel di
allup ta way atonan lumayaw.
26 At immuy hi Saul ad Jerusalem‡ ta niddum hidin kimmulug hidi. Mu
timma'otdan amin ay hiya ti adida kulugon an hiya ya kimmulug goh ay
Jesus.
27 Mu binadangan Barnabas hiya, at inyuynah nan a'apostoles. Ya
inulgud Barnabas hinan a'apostoles an numpattig ya ni'hapit hi Apu Jesus
ay Saul hinan dalan ad Damascus, ya imbaagna goh di anatulid Saul an
nangul'ulgud hi aat Jesus hi ad Damascus.
28 At unat goh ininniladay aatna ya inabulutda hiyan middum ay dida. Ya
immuy hinan ahigihigib ad Jerusalem an mid ta'otnan nangul'ulgud hinan
aat Apu tu'un hi Jesus.
29 Ya ni'hapihapit hi Saul hinan Hudyun hapitday iGreece, ya ni'yohhong
ay dida, mu pinadahda goh an mamatoy ay hiya ti pinahiwdah ne han
inalinan aat Jesus.
30 Ya unat goh inilan nan i'ibban Saul an hinahapit nan Hudyun mamatoy
ay hiya at nitnuddan Saul ad Caesarea ta way inatnan numbangngad hi
abungnad Tarsus.§
31 At mid al'alih an amin hidin kimmulug an na'amu'amung hinan tulun
provincia an ad Judea, ya ad Galilee, ya ad Samaria. Ya binadangan nan
Na'abuniyanan an Lennawa dida, at immongol di pangulugda, ya gunda
dumo'ol, ya e'gonandah Apu tu'u.

Hay Inayan Peter hinan Tatagun Jesus ad Lydda ya ad Joppa

32 Immuy lene'od Peter an amin din babluy an wadan nan kimmulug, ya
immuyna goh hinamad nan kimmulug ad Lydda.
33 Ya inah'upanah di han lala'in hi Aeneas an nadahay an waluy tawon di
aid di olognan bumangon.
34 Ya inalin Peter ay hiyay, “Aeneas, ipa'adaog da'an Jesu Kristu! At
tuma'dog'a, ya linu'utmuy nolo'am!” At natana'dog hi Aeneas.
35 Ya tinnig an amin din tatagud Lydda ya ad Sharon heden na'at, at
kimmulugda goh ay Apu tu'u.
36 Ya wada han babaid Joppa an kimmulug ay Jesus an hi Tabitha, ya hay
ngadanah nan hapit di iGreece ya hi Dorcas.* Ya maphod di gunna aton hi
abigabigat ti badabadangana nan nun'awotwot.
37 Ya henen gutud ya nundogoh henen babai, ya natoy. Ya emmohda, ya
impalo'dah din kuwaltuh nan miyadwan galadu.
38 Ya neheggon heden babluy an natayanah ad Lydda. At unat goh
dengngol din kimmulug ay Jesus ad Joppa an wah Peter ad Lydda ya

† **9:23** Mid mapto' ya na'at hidin 35-38 A.D. ‡ **9:26** Mid mapto' ya na'at hidin 38 A.D. § **9:30** Mid mapto' ya na'at hidin 38-43 A.D. * **9:36** Hay pohdonan ibaga ya *ulha.*

hennagday duwah linala'i ta umuyda awiton hiyan inaliday, “Padutu'am ni' ahan an mi'yalin da'mi!”

39 At nitnud hi Peter ay dida.

Ya unat goh dimmatongdah di ya initnuddah Peter hinan miyadwan galaduh nan wadan di natoy. Ya an amin din nun'abalun binabain wadah di ya lene'wohdah Peter an ahikikilada, ya nun'ipattigdan hiya din lubung an inyamma'amman Dorcas hidin amataguna.

40 Ya pinakak Peter didah nan kuwaltu, ya nunhippi ta nunluwalun Apo Dios. Ya unat goh nalpah ya nunhaggung eden natoy, ya inalinay, “Tabitha, bumangon'a!” At linitagnay matana, ya tinnignah Peter an bimmangon, ya inumbun.

41 At pendong Peter hiya ta ipata'dogna. Ya inayagana din i'ibban Tabitha an kimmulug ya din nun'abalu ta impattignan didah Tabitha an timmagu.

42 Ya nundongol hi an amin ad Joppa heden na'at, at do'olday tataguh kimmulug ay Apu tu'u.

43 Ya nihihinnad Joppa hi Peter hi abung Simon an hay tamuna ya mun'am'ammah lalat.

10

Hay Nangabulutan nan Hentil ay Jesu Kristuh Nitaguanda

Hay Nummangilian Cornelius ay Peter

1 Wada han lala'in nunhitud Caesarea an hi Cornelius an apun di hinggahut an tindalud Rome, ya hay ngadandan Himpampun an i'Italy.

2 Hi Cornelius ya Hentil, mu natugun ahan, ya e'gonandan hina"amah Apo Dios, ya ongol di gohgohnah nan nawotwot an Hudyu, ya impa'enghanan munluwalun Apo Dios.

3 Ya wa han ohan algaw hi alas tres hi napuyaw ya ay ihunay un nolo', ya enenapna han anghel Apo Dios. Ya inhamhamadnan nannig, ya himmigup henen anghel hi wadana, ya inalinan hiyay, “Cornelius!”

4 Ya timma'ot hi Cornelius, ya mano"ol an nannig hinan anghel, at inalinay, “Hay pohdom, Apu?”

Ya inalin din anghel di, “Inabulut Apo Dios din nunluwaluam ay Hiya, ya tinnigna goh din inggohgogohgohmuh nan nun'awotwot. At henen inatmu ya agguy inaliwan Apo Dios, at ibollohna ta waday honogonan he"ah mangulgud hi aatna.

5 At ad ugwan ya honogom di linala'i ta umuydad Joppa ta umuyda ayagan han lala'in hay ngadana ya hi Simon Peter.

6 Hiya ya wah dih nan abung Simon hinan way pingit di baybay an hay tamuna ya mun'ammah lalat.”

7 Ya unat goh nalpah di ni'hapitan nan anghel ay hiya ya nakak. Ya inayagan Cornelius din duwah nan linala'in tagalana ya ohah din tindalunan na'attugun an baalna.

8 Ya inulgudnan dida din tinnigna, ya hennagna dida ta immuydad Joppa.

9 Ya hidin nabiggat hidin nuntongay algaw an na'uy dumatong din hennag Cornelius hi ad Joppa ya nipaddeh ya immuy hi Peter hinan atap di abung an umuy munluwalun Apo Dios.

10 Ya awni ya himminaang hi Peter, at penhodna ahan an mangan. Ya heden pangidadaanandah nan ma'an ya paddungnay nun'enap hi Peter.

11 Ya tinnignad dayan nibughul, ya wada han paddungnay damunan uloh an mun'ul'ullay an mun'ohop hinan wadana an nun'aga'dan nan opat an duguna.

12 Ya tinnigna an waday numbino'ob'on an a'animal hitun luta. Wadaday
opat di hu'ina, ya ulog di udumna, ya hamuti goh di udumna an paniawon
di Hudyun ihda.
13 Ya wa han himmapit an inalinay, “Peter, tuma'dog'a ta paltiom di
pohdom an ihda!”
14 Mu inalin Peter di, “Apu, adi'! Ti agguy'u inih'ihday umat hitu ti paniaw
ay da'min Hudyu!”
15 Ya inalin goh din himmapit ay hiyay, “An amin di alyon Apo Dios hi
maphod ya adim paniawon.”
16 Ya numpitluy nangalyanan Peter ya un mahkay maguyud din uloh hi
ad daya.
17 Ya ninomnonomnom Peter di aat di ibalinan de han tinnignan pad-
dungnay enenapna. Ya otog di punnomnomana ya impa'innilan din tataguy
wadan di abung Simon hidin hennag Cornelius, at immuydah nan way
pantaw di abung, ya timma'dogdah di.
18 Ya nun'alida ta hanhanandah un wah di nan mungngadan hi Simon
Peter.
19 Mu wagwadah dih nan atap hi Peter an numomnonomnom hi aat di
ibalinan de han paddungnay enenapna. Ya inalin nan Na'abuniyanan an
Lennawan hiyay, “Wadadah dih dola han tulun linala'in manganap ay he"a.
20 At mala"uy'a ta lumahun'a. Ya adi'a mun'od'od an mitnud ay dida an
ta"on hi unda Hentil ti Ha"in di nannag ay dida.”
21 At limmahun hi Peter, ya immuy ay daden linala'i, ya inalinan diday,
“Ha"in henen anaponyu. Anaad ta immali ayu?”
22 Ya inaliday, “Hennag da'min apumin hi Cornelius an mumpapto' hinan
hinggahut an tindalu, ya maphod an tagu an nahamad di pangulugnan Apo
Dios, ya e'gonan an amin di Hudyu hiya. Ya inalin nan anghel ay hiya ta
ipa'ayag da'ah dih abungna ta donglonay itudtudum.”
23 At pahgopon Pedro dida ta umiyanda.
Ya unat goh nabiggat ya ni'yuy da Peter ya din udumnan kimmulug ad
Joppa hidin nun'ayag ay dida.
24 Ya hi nabiggat goh ya dimmatongdad Caesarea. Ya wah dih Cornelius,
ya nan tutulangna, ya din udum an liligwanan hohoddonda dida.
25 Ya unat goh himmigup hi Peter hinan abung ya dinamun Cornelius, ya
nunhippih inayunganah pange'gonanan Peter.
26 Mu impata'dog Peter hiyan inalinay, “Tuma'dog'a ti unna' tagu ya
anggay!”
27 Ya himmappihappitanda eden humgopandah nan abung, ya tinnig
Peter an do'olday tatagun na'amung.
28 Ya inalin Peter ay diday, “Inilayun paniawonmin Hudyuh un ami
mi'hapit unu pimangilih nan Hentil. Mu impa'innilan Apo Dios ay ha"in
an ta"on hi unna' Hudyu ya midduma' hinan malgom an tagu.
29 At hiyaat un hidih din impa'ayaga' ya agguya' nun'od'od an umalin
da'yun Hentil. Mu pohdo' an innilaon di dumalat hi nangipa'ayaganyun
ha"in.”
30 Ya inalin Cornelius ay hiyay, “Hidin naluh di tuluy algaw hidin at
hitun olas an alas tres ya nunluwalua' ay Apo Dios hituh abung. Ya
himbumagga ya wada han lala'in timma'dog hi inayunga', ya din lubungna
ya mumbenang.
31 Ya inalinan ha"in di, Cornelius! Dengngol Apo Dios din nunluwaluam
ay Hiya, ya tinnigna goh din inggohgogohgohmuh din nun'awotwot, ya
adina ahan al'alliwan henen maphod an inatmu.

32 At honogom nan linala'i ta umuydad Joppa ta ipa'ayagmu han lala'in
hay ngadana ya hi Simon Peter an wadah abung Simon an hay tamuna ya
mun'am'ammah lalat an hay abungna ya wah nan pingit di baybay.
33 At hiyanan nunnaudo' an nangipa'ayag ay he"a. Ya maphod ahan
ta immali'a ta wada tu'uh tun amin, ya wada goh hi Apo Dios ay ditu'un
na'amung hitun mundongol hi immandal Apu tu'uh ibabbaagmun da'mi."

Hay Nun'ulgudan Peter ay da Cornelius

34 Ente"an Peter an nun'ul'ulgud, ya inalinay, "Ad ugwan ya inila' an
immannung an numpapaddung di pamhod Apo Dios hinan tatagu!
35 Ti an amin nan tatagun numbino'ob'on di babluyda ya gulat ta
e'gonandah Apo Dios ya ihamadday ato'atonda ya abuluton Apo Dios di
iddumandan Hiya!
36 Inilayu din Hapit Apo Dios an impa'innilanan da'min Hudyuh aat nan
Maphod an Ulgud an hay alenggopan tu'un dimmalat hi Jesu Kristu an Apun
an amin di tagu.
37-38 Hi John ya intudunay aton di tatagun mabonyagan, ya inilayun unat
goh nalpah din ina'inatna ya ente"an Jesus an iNazareth an nuntudtuduh
nan Provinciad Galilee, ya an amin hinan babluy di Hudyuh nan Provinciad
Judea ya hiyay nuntudtuduwana goh. Inilayu goh an hennag Apo Dios nan
Na'abuniyanan an Lennawa ta niyo'odol ay Jesus, at nidugah di abalinana.
Ya lene'odna nan abablubabluy, ya maphod di ina'inatna, ya an amin din
nangidatan di diyabluh ligat ya impa'adaogna ti wan Hiyah Apo Dios.
39 At da'miy ihtigunah nan ina'inatnad Jerusalem ya hinan udumnah nan
abablubabluy an nunhituwan di Hudyu. Ya pinatoyda Hiya ti inlanhadah
nan krus.
40 Mu din atlun di algawnah natayana ya minahuan Apo Dios, at timmagu.
Ya impattig Apo Dios Hiyan da'mi ya hinan udumnan tatagu.
41 Ya agguy numpattig hi an amin hi tatagu an un anggay da'min
pepento'nah ihtiguna ti heden namahuana ya ne"ane"an amin Hiya.
42 Ya minandal da'mi ta umuymi itudtuduh nan tataguy aatna, ya
ipa'innilami goh an Hiyay makulug hi pento' Apo Dios hi munhumalyah an
amin hi tagu, ya ta"on un hinan nun'atoy.
43 Ta"on un an amin din propetan Apo Dios ya imbaagdan amin di aatna
an inaliday ma'aliwan di bahol di tagun kumulug ay Kristu."

Hay Niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawah nan Hentil

44 Otog di punhaphapitan Peter ya niyodol nan Na'abuniyanan an
Lennawan amin hinan nangngol enen inul'ulgudna.
45 Ya manoh'a din Hudyun nangunud ay Jesus an nitnud ay Peter an
nalpud Joppa, ti hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawa ta
niyodol hinan Hentil goh
46 ti dengngoldan nonong ya himmapitdah nan numbino'ob'on an
bo'onda hapit, ya hinapitday anabagbagtun Apo Dios. Ya inalin Peter hidin
nitnud ay hiyay,
47 "Daten Hentil ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan dida an
umat ay ditu'u! At undan way mangipawah abonyagandah nan danum?"
48 At minandalna dida ta way atondan mabonyagan hinan ngadan Jesu
Kristu. Ya unat goh nalpah ya impa'udda hiya ta mihinan didah ta"on hi
manghan humimbulan.

11

Hay Nun'ulgudan Peter hinan Tatagud Jerusalem hi Na'na'at

1 Dengngol nan a'apostles ya nan udumnan nangunud ay Jesus hinan
Provinciad Judea di nangulugan nan Hentil hinan Hapit Apo Dios.
2 At unat goh numbangngad hi Peter ad Jerusalem ya pinahiw daden
Hudyun kimmulug an agguy nangaliw hinan aat di kugit,
3 at inalidan hiyay, “Goh ta mangilion da'ah nan agguy nipakugit an
Hentil, ya ne"ane"an'an dida, ya adim paniawon?”
4 At inulgud Peter an amin di aatna an ente"anah din hopapnan ta
nangamung di angunuhnan inalinay,
5 “Hidih din wada' ad Joppa ya nunluwalua' ay Apo Dios, ya paddungnay
nun'enapa' ti tinnig'u han ay ihunay damunan uloh an nun'ago'dan di
duguna, ya nun'ul'ullay an na'uy'uy an nalpud daya, ya nedelloh ay ha"in.
6 At inhamhamad'un nannig hidin nittu, ya waday numbino'ob'on an
a'animal hi inalahan, ya wada goh di udumnah umadap hinan luta an umat
hi ulog, ya hamutiy udumna goh. Mu an amin hana ya paniawon tu'un ihda.
7 Mu wada han himmapit, ya inalinay, Peter, tumadog'a ta paltiom ta
waday ihaangmuh ihdam!
8 Ya tembal'u an inali' di, Apu, adi' ahan! Ti agguy'u inih'ihday umat hitu
ti paniaw ay da'min Hudyu!
9 Ya henen hapit an nalpud daya ya inalina goh ay ha"in di, An amin di
alyon Apo Dios hi maphod ya adim paniawon.
10 Ya impitlunan nangalih un'u ihda ti adi paniaw ya un mahkay maguyud
din uloh an nipatulud daya.
11 Ya eden naguyudana ya dimmatong eden abung an wada' din tulun
linala'in nalpud Caesarea an nahnag hi mangayag ay ha"in.
12 Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan ha"in ta mitnuda' ay
dida an adia' mun'ad'adi. Ya nitnudda goh din onom an i'ibba tu'un ha"in ta
immuy amid Caesarea, ya hinumgop amih abung Cornelius.
13 Ya inul'ulgud Cornelius di aat din tinnignan anghel an timma'dog hinan
abungna an nangalin hiyay, Honogom nan linala'i ta umuydad Joppa an
mangayag hinan lala'in hay ngadana ya hi Simon Peter
14 ta itudtudunay abaliwan ta way atonyun hina"aman mabaliwan.
15 Ya unat goh nalpah din inulgud Cornelius ya nuntudtuduwa', ya niyodol
din Na'abuniyanan an Lennawan dida an umat hidin na'at ay ditu'uh din
hopapna!
16 Ya ninomnom'u din inalin Apu tu'u an inalinay,
Hi John ya hay danum di imbonyagna,
mu da'yu ya mabonyagan ayuh nan Na'abuniyanan an Lennawa.*
17 At wa ay ta indat Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawa ta niyo'odol
hinan Hentil an umat hi nangipiyodolanan ditu'un Hudyuh din nangulugan
tu'un Jesu Kristu at undan way biyang'un mangiyadih nan pohdon Apo
Dios?”
18 Unat goh dengngoldah nen inalin Peter ya indinongdan mamahal ay
hiya, ya hinapitday anabagtun Apo Dios an inaliday, “Un ay umat hinaat
abuluton goh Apo Dios an muntutuyu nan Hentil hi baholda ta way atonda
goh an mi'tagun Hiyah munnononnong!”

Hay Aat di Tatagun Jesus ad Antioch†

19 Hidin namatayandan Stephen di nete"an di nipaligligatan din kim-
mulug ay Jesus, at niwa'atda. Ya immuy di udumnad Phoenicia, ya ad

* **11:16** Mat. 3:11. † **11:18** Do'ol di siudad eden gutud an mungngadan hi Antioch ti waday himpulu ta onom. Heten ad Antioch ya kapitulyun di Provinciad Syria (hinan Ac. 13:13 ya nitudo' di oha goh an Antioch an wah nan Provinciad Pisidia).

Cyprus, ya ad Antioch ta nuntudtududah nan Maphod an Hapit Jesus hinan i'ibbadan Hudyu ya anggay.
20 Mu din udumnan kimmulug ay Jesus an iCyprus ya din iCyrene an immuy ad Antioch ya inul'ulgudday Maphod an Ulgud an hay aat Apu tu'un hi Jesus hinan Hentil.
21 Ya indat Apo Dios di abalinanda ta way inatdan nuntudu, at do'ol di tatagun nangipogpog hinan ugalidan nappuhi ta kinulugdah Apu tu'u.
22 Ya henen na'na'at ya na'ulgud hinan kimmulug ay Jesus an ma'amu'amung ad Jerusalem, at hennagdah Barnabas ta immuy hi ad Antioch an nanamad hi aatna.
23 Ya unat goh dimmatong hi Barnabas ad Antioch ya tinnignay nangipadutu'an Apo Dios hinan tataguh di. Ya mun'am'amlong, at tinuguna goh dida ta ihamadday pangulugdan Apu tu'u ta Hiya ya anggay di unudonda.
24 Ya maphod an taguh Barnabas, ya nahamad di pangulugnan Apu Jesus, ya ongol di badang nan Na'abuniyanan an Lennawan hiya. At dumalat hiya ya dimmo'olday tatagun niddum an kumulug ay Apu tu'u.
25 Ya immuy goh hi Barnabas ad Tarsus ta way atonan mangah'up ay Saul.‡
26 Ya unat goh inah'upana ya initnudna hiya ta immuydad Antioch. Ya ohay tawon di nihinandah di, ya ni'yamu'amungdah nan tatagun Jesus, ya do'odo'olday tataguh intudtuduwanda. Ya nan i'Antioch an nangulug ay Jesus di nahhun hi nginadnanda ta Kristiano.
27 Heden nihinandah di ya waday udumnan propetan nalpud Jerusalem an immuy ad Antioch.§
28 Ya waday ohan didan hi Agabus di ngadana, ya timma'dog hidin na'amunganda, ya intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway hapitona an mawaday batel an amin hitun lutah udum hi algaw. Henen hinapitna ya nipa'annung hidin nun'alian Claudius.*
29 Ya nidugah di ligat din kimmulug ay Jesus hidid Judea ti nan batel, at din kimmulug ad Antioch ya nunhahapitda ta impiyuydan amin di mabalin hi ibadangdah nan i'ibbadad Judea.
30 At impiyuyda din ibadangdan pihhun da Barnabas ay Saul, ya indatdah din a'apun di tatagun Jesus hidi.

12

Hay Nangipaligligatan nan Alin hi Herod hinan Kimmulug

Hay Nangipaligligatan Herod ay Jacob

1 Hede han nundedehhanan den na'na'at ya ente"an Herod* an alin nangipaligligat hinan udumnan Himpampun an Tatagun Jesus.
2 At impapatoynah Jacob† an iban John an hay hanggap di namatoyda.

Hay Nangipaligligatan Herod ay Peter

3 Ya unat goh tinnignan pohdon di Hudyuh nen inatna at impadpapna goh hi Peter. Ya hay na'atana ya hidin Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay.‡

---

‡ **11:25** Mid mapto' ya na'at hidin 43 A.D. § **11:27** Mid mapto' ya na'at hidin 43-44 A.D. * **11:28** Hay nun'aliana ya hidin 41-54 A.D. * **12:1** Nan Alin hi Herod Agrippa I (37-44 A.D.) an ap'apun din Alin hi Herod an Nidugah (37-4 B.C.) an nangipadah an namatoy ay Jesus hidin nitungawana. † **12:2** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **12:3** Henen behta ya gun ma'at hi Nisan/Abib 15-21 (unu March-April).

4 Ya unat goh impadpapnah Peter ya impibaludna, ya himpulu ta onom
di tindaluh nun'adug ay hiya, mu hin'o'patday mahinhinukat an mun'adug.
Ya wada han ohan algaw eden hindumingguh Behtah Punnomnoman nan
Hudyuh Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Tatagu,§ ya hay ninomnom
Herod ya awni ta malpah heden behta ya unna ipabuhu' hi Peter ta
mahumalyah nan hinagang di tatagu ya unna ipipatoy.
5 At nibabalud hi Peter, mu gun iluwaluan nan kimmulug ta ipapto' Apo
Dios hiya.
6 Hi mabiggat di pangipabuhu'an Herod ay Peter, mu heden nahdom ya
nolo' hi Peter hinan numbattanan di duwah tindaluh mun'adug. Ya waday
duwah bangkeleng an imbangkelengdan hiya, ya wadada goh di tindalun
nun'adug hinan pantaw den baludan.
7 Ya himbumagga ya wada han anghel Apu tu'uh awadan Peter, at
napatalan heden kuwaltun nibaludana. Ya inwogotnah pu'ol Peter ta
bimmangon, ya inalinay, “Ginalom an bumangon!” Ya himbumagga ya
nagah din bangkeleng hi ngamayna.
8 Ya inalin din anghel ay hiyay, “Munlubung'a, ya nunhapatus'a, ya
innalmu nan jacketmu, ya nitnud'an ha"in!”
9 At nitnud hi Peter ay hiya, ya pimmitawdah nan baludan. Mu agguy
inilan Peter hi un immannung henen inat di anghel ti hay ninomnomna ya
un mun'en'enap.
10 Ya iniwanganday hopap di titindalun mun'adug, ya nan miyadwa goh,
ya unda datngan nan gumo' an tangob di pantaw hinan kulhan miyuy
hinan babluy. Ya nonong ya nibughul heden tangob, at bimmuhu'dah nan
kalata. Ya heden nundaldalanandah nan kalata ya himbumagga ya mi'id
din anghel.
11 Ya inilan mahkay Peter an agguy nun'enap, ya inalinah nomnomnay,
“Makulug heten na'na'at! Ti hay inat Apu tu'u ya hennagnay anghelna ta
baliwana' hinan aton Herod ya nan ninomnom di Hudyuh atondan ha"in!”
12 Unat goh ininnilanay aatna ya immuy hi abung da Mary an hi inan John
Mark. Ya wah diday do'ol hi tatagun munluwalun Apo Dios.
13 Ya kinulkug Peter din pantaw, ya immuy din tagalan babai an hi Rhoda
di ngadanan nannig ay hiya.
14 Ya unat goh dengngolna nan himmapit ya inilanan hi Peter, ya
ma"am'amlong, at inaliwanan nangibughul hidin pantaw, ya timmagtag an
numbangngad an mangalih, “Wah dih Peter hinan pantaw!”
15 Mu inalin din tataguy, “Nabongang'a!”
Mu ni'hongngel an nangalih, “Makulug an wah di!”
Ya inaliday, “At un mah banigna!”
16 Ya kimmulkukulkug hi Peter, ya la'tot ya imbughulda din pantaw. Ya
unat goh tinnigdah Peter ya manoh'ada.
17 Ya pinapan Peter dida ta duminongda, ya inul'ulgudnay inat Apu tu'un
nangipabuhu' ay hiyah din baludan. Ya inalinay, “Ul'ulgudonyuh te ay
Jacob* ya din udumnan i'ibba tu'u.” Ya tinaynana dida ta immuy hinan
pohdonan ayan.
18 Unat goh nawa'ah ya manoh'a din titindalun nun'adug, ya im-
mulu'ulu'da ti mid iniladah wadan Peter.
19 Mu impa'anap Herod hiya, mu mid inah'upanda. Ya impahumalyana
din titindalun nun'adug, ya impapatoyna dida.
Ya immuy hi Herod ad Caesarea hinan Provinciad Judea an nunhitu.

§ **12:4** Unu Nisan/Abib 14. * **12:17** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

Hay Natayan nan Alin hi Herod†

20 Waday inat nan tatagud Tyre ya ad Sidon, at hiyaat un bimmungot
nan Alin hi Herod ay dida. Mu nan babluy an nunhituwan Herod
di gunda pangngalan hi ononda, ya alyonday mid mapto' ya ipawanay
pangngalandah ononda. At ninomnomdan umuy mi'hapit ay Herod ta way
atonan ma'udyaan. At immuyda ni'hapit ay Blastus an mun'endog hinan
palasyun den ali, ya inalu'alu'da hiya ta way atonan mangibagan Herod hi
pi'hapitanda. At immuy hi Blastus ay Herod, ya inabulutna.
21 At intulagnay algaw hi pi'yamunganan dida ta munhahapitda. Ya unat
goh nadatngan heden algaw ya inlubungna din maphod an lubung di ali, ya
inumbun hinan tronona, ya ni'hapit hinan tatagu.
22 Ya bimmugawda din tatagun inaliday, "Bo'on taguh ne han humapit ti
nalpud abuniyan an madayaw!"
23 Ya agguy inhingal Herod din tatagun mundayaw ay hiya, ya agguyna
inalin diday, "Hi Apo Dios ya anggay di madayaw!" At himbumagga
ya nundoghon nan anghel Apu tu'uh Herod, at na'langan di putuna ta
nunhubhubday putuna ta nabut, ya natoy.
24 Ya gun niwa'at din Hapit Apo Dios, at do'ol di tatagun nangunud.
25 Unat goh lempah da Barnabas ay Saul di tamudad Jerusalem ya
numbangngadad Antioch an initnuddah John Mark.

13

Hay Nahhun hi Numbiyahean da Paul an Nummisyonari

Hay Napilian da Paul ay Barnabas an Umuy Muntudtuduh nan Abablubabluy

1 Daden kimmulug ay Jesus ad Antioch ya wadan diday propeta, ya wada
goh di muntudtuduh nan Tugun Jesus. Ya hay ngadanda ya hi Barnabas, ya
hi Simeon (an nungngadan goh hi Niger), ya hi Lucius (an iCyrene*), ya hi
Manaen (an ligwan din Alin hi Herod† hi a'ung'ungngada), ya hi Saul goh.
2 Ya wada han ohan algaw an agguyda nanganan hi pundayawandan
Apo Dios, ya inalin din Na'abuniyanan an Lennawan diday, "Pento"u da
Barnabas ay Saul hi puntamuo', at idatyuy haaddan nen tamu'."
3 At unat goh nalpahdan nundayaw ay Apo Dios ya eneh'adah ulun da
Saul ay Barnabas ta inluwaluanda dida ya unda honogon didan umuy
muntudtudu.

Hay Inayan da Paul ad Cyprus‡

4 Impangulun nan Na'abuniyanan an Lennawa da Barnabas ay Saul an
immuy ad Seleucia, ya numbangkadan immuy ad Cyprus.
5 Ya dimmatongdad Salamis, ya inul'ulgud nan Hapit Apo Dios hinan
ahimbahimba'an di Hudyu. Ya ni'yuy goh hi John Mark an baalda.
6 Ya immuyda ta dina'puhday pogpog di ad Cyprus ta engganay nida-
tongdad Paphos, ya inah'upanda han Hudyun hi Barjesus an mumba'i. Ya
inalinay hiya goh di ohah propeta, mu bo'on.

† **12:19** Natoy hidin 44 A.D. * **13:1** Hay kulugon nan udum ya hiya ya hi Dr. Luke. Mu bo'on nin ti ad Antioch hinan Provinciad Syria nin di nalpuwan Dr. Luke. † **13:1** Hi Herod Tetrarch Antipas (4 B.C.-39 A.D.). Hiyay numpapto' hinan Provinciad Galilee ya hinan Provinciad Perea, ya hiyay nangipapatoy ay Juan an Mumbonyag (Mat. 14:1-12; Mk. 6:14-29), ya hiyay ohan nunhumalyan Jesus (Lk. 23:7-12). ‡ **13:3** Na'at hidin 46-48 A.D.

7 Mu ni'ligwa eden Gobelnadol enen babluy an hi Sergius Paulus, ya
henen Gobelnadol ya nanginnilan tagu. Ya impa'ayagna da Barnabas ay
Saul ta immuydan hiya ti penhodnan donglon di Hapit Apo Dios.
8 (Ya hay ngadan ne han mumba'i ya hi Elymas an hiyah ne pungngadan
di iGreece.) Ya pinahiwna da Barnabas ay Saul, ya impadahnan mangali
eden Gobelnadol ta adina kulugon nan Tugun Apo Dios.
9 Ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan Saul an Paul di ohah
ngadana, ya ni'to"olan eden mumba'i,
10 ya inalinay, “He"ay puntamuon di diyablu! Boholom an amin di
maphod hi ugali, ya ibalbalim nan numbino'ob'on an nun'appuhih nan
tatagu, ya layalayaham nan Maphod an Tugun Apu tu'u!
11 At moltaon da'an Apo Dios ta mabulaw'a, at do'ol di algaw hi adim
pannigan hi patal!”
Ya himbumagga ya adi mittig di matana, at umaya'ayag hi mamdong ay
hiya.
12 Ya unat goh tinnig nen Gobelnadol di na'at ya kimmulug, ya manoh'ah
din intudtudun da Paul an hay aat Apu tu'u ti nidugah di umal'alu'ana.

Hay Inayan da Paul ad Antioch hinan Provinciad Pisidia§

13 Nunlugan da Paul ya nan i'ibbanah bangka, at tinaynandad Paphos ta
immuydad Perga hidih nan Provinciad Pamphylia. Ya tinaynan John Mark
didah di ta numbangngad ad Jerusalem.
14 Ya tinaynanda goh ad Perga ta immuydad Antioch hidih nan Provinciad
Pisidia. Ya unat goh Habadu ya immuydah nan himba'an di Hudyu ta
mi'dayawdan Apo Dios, at himmigupda, ya inumbunda.
15 Ya binahan nan a'ap'apun den himba'an nan udumnan inyuldin Moses
ya din intudo' nan udumnan propetan Apo Dios. Ya unat goh nalpah ya
inalin din a'ap'apuh nan abung ay da Paul di, “I'ibba, wada ay di itugunyu
ya pohdonmin humapit ayuh tun tatagu.”
16 Ya timma'dog hi Paul, ya impadinongna din tatagu, ya inalinay,
“Da'yun a'agi' an Hudyu ya da'yu goh an Hentil an mange'gon ay Apo Dios,
donglonyuh ten alyo'!
17 Hi Apo Dios an dayawon tu'un Hudyu ya pento'na din o'ommod tu'u, ya
hidin awadandad Egypt ya impado'olna dida. Ya la'tot ya impangulun Apo
Dios dida ta taynandad Egypt ti nidugah di abalinana.
18 Ya inanuhan Apo Dios di ina'inatdan nappuhih din napat an tawon
hidin nunle'le'dandah nan mapulun an mid nunhitu.
19 Ya impa'abaknan diday pitun numbino'ob'on an babluy ad Canaan, at
indatna daden babluy ay didan tatagunah pumbabluyandah banohda.
20 Ya nete"an de ta nangamung di opat di gahut di tawon ya han nabongle
ta nangamung di nitungawan Samuel an ohan propeta, ya wadawaday
pinilin Apo Dios hi mangipanuh ay dida.*
21 Ya imbagadan Apo Dios ta pilionay mun'alin dida,† at pinilin Apo Dios hi
Saul an imbaluy Kish an holag Benjamin ta hiyay alida.‡ Ya napat di tawon
di nun'alian Saul.
22 Ya inaan Apo Dios hiya ta inhukatnah David.§ Ya umat hituy inalin Apo
Dios hi aat David:

---

§ **13:12** Hinan footnote di Ac. 11:19 ya nitudo' an waday himpulu ta onom an siudad an mungngadan hi *Antioch* eden gutud. Ya nob'on nan Antioch an nitudo' hitu ti hiyah ne nan wah nan Provinciad Pisidia an bo'on ad Syria. * **13:20** Hanan mumpanuh ya nitudo' di aatdah nan Liblu an Judges (Huwis). † **13:21** I Sam. 8:5, 19. ‡ **13:21** I Sam. 10:1. § **13:22** I Sam. 15:23, 26; 16:13.

Nipaddung di nomnom David an imbaluy Jesse ay Ha"in
ti an amin di pohdo' ya hiyay atona."*
23 Ya innayun Paul an himmapit, ya inalinay, "Intulag Apo Dios di
mamaliw hinan Hudyu, at hennagnah Jesus an ohah nan holag David ta
hiyay mamaliw hinan tatagu.
24 Mu din hopap di nuntudtuduwan Jesus ya wada goh hi John an nuntu-
gun hinan tatagun Hudyu ta way atondan mangidinong an mabaholan ta
mabonyaganda.
25 Ya unat goh magadyuh malpah di tamun John ya inalinah din tataguy,
Inila' an alyonyuy ha"in di hodonyuh umalin mamaliw ay da'yu, mu bo'ona'
ti nan mehnod ay ha"in. Ya Hiya goh di muntudtudu, mu na'abbagbagtu ya
un ha"in an paddungnay adia' umdah himbutna ti na'ampaa' an tagu."†
26 Ya innaynayun goh Paul an himmapit an inalinay, "I'ibba' an holag
Abraham ya da'yun Hentil an mange'gon ay Apo Dios, ditu'uy nangipiyalian
Apo Dios hinan Hapitna ta way aton tu'un mabaliwan!
27 Agguy innilan nan tatagun numpunhitud Jerusalem ya nan
a'ap'apudah un hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios, ya mid goh iniladah aat
di intudo' din propetan Apo Dios an bahabahaondah nan aHabahabaduh
gunda pundayawan ay Apo Dios an mangituduh aat Jesus. Ti hay inatda ya
impa'annungda din intudo' din propeta ti minoltadah Jesus ta impapatoyda.
28 Ta"on un mid baholnah pangidalatandah pamatayandan Hiya mu
indoldoldah Pilate‡ ta impapatoyna.
29 Ya unat goh impa'annungdan amin din inalin di Hapit Apo Dios hi ma'at
ay Jesus ya enhopdah nan krus ta inlubu'da.
30 Mu minahuan Apo Dios Hiya,
31 at numpattig hidin i'ibbanan nitnud ay Hiyah din nunle'le'danah din
nalpuwanad Galilee ta nangamung ad Jerusalem. At ten ad ugwan ya diday
mangitudtuduh nan tatagun i'Israel hi aat Jesus.
32-33 At hiyanan wah tu amin da'yu ta ulgudonmih te han Maphod an
Ulgud ay da'yu an hiyah te din intulag Apo Dios hidin o'ommod tu'uh din
penghana an ten impa'annungnad ugwan ay ditu'un holagda ti minahua-
nah Jesus hi natayana. Hiyah ne goh di nitudo' hinan miyadwan Psalm an
inalinay,
He"ay Imbaluy'u,
at ten ad ugwan ya Ha"in hi amam."§
34 Ya inalin goh Paul di, "At minahuan Apo Dios Hiya ta adi mapidwan
matoy mahkay. Ya hiyah ne goh din hinapitnan inalinay,
Din intulag'un David an makulug
ya He"ay ipa'annungana ti ipadutu' da'a.*
35 Ya wa goh han ohan nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,
Ha"in an un'unnud an baalmu
ya inila' an ipawam di apitayan di odol'u.†
36 Ya bo'on hi David di penhodnah hapiton. Ti hi David ya inatnan amin
din penhod Apo Dios hi atona ya un matoy, at inlubu'dah din lubu' din
o'ommodna, at napitay.
37 Mu din minahuan Apo Dios ya agguy napitay.
38 Hay pohdo' hi innilaonyun amin an da'yun i'ibba ya hi Jesus di dumalat
hi a'aliwan di bahol an hiyah ne inulgudmin da'yu.

* **13:22** I Sam. 13:14. † **13:25** Jn. 1:20, 27; Mat. 3:11. ‡ **13:28** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. § **13:32-33** Psa. 2:7. * **13:34** Isa. 55:3. † **13:35** Psa. 16:10.

39 At an amin di mangulug ay Jesus ya ma'aliwan an amin di baholna, an
bo'on hay pangunudan hi Uldin Moses.
40 At emayaanyu ta adi ma'at ay da'yu din inalin Apo Dios hidin
propetanan inaliday,
41 Da'yun mamahal hinan Hapit Apo Dios ya awniat manoh'a ayuh ato',
mu adi ayu damdama kumulug an ta"on di mipa'innilan da'yuy
ibalinana,
at hiyanan milahhin ayun Ha"in."‡
42 Unat goh pimmitaw da Paul ay Barnabas hinan himba'an di Hudyu ya
inal'alu' din tatagu dida ta mumbangngadda goh hi mehnod an Habadu ta
ulgudonda goh di udumna.
43 Ya unat goh nabu'al an amin din tatagu ya nitnud din udumnan da Paul
ay Barnabas an Hudyuy udum, ya Hentil di udum mu inunudday Uldin
di Hudyu. Ya ni'hapit da Paul ay Barnabas ay dida ta inal'alu'da dida ta
inaynayundan mangedenol hinan homo' Apo Dios ay dida.
44 Nadatngan din nehnod an Habadun pundayawandan Apo Dios ya
hi'itangan na'aminday tatagun de han babluy an immuy ta donglonday
Hapit Apu tu'un intudun da Paul.
45 Ya unat goh tinnig din Hudyu an do'olday na'amung ya ongol di
immapaanda. Ya himmapit goh hi Paul, mu pinahiwday hinapitna, ya
pinadngolanda hiya.
46 Mu ta"on ya agguy timma'ot da Paul ay Barnabas, at inaliday, "Hay
mahapul ya da'yun Hudyuy mahhun hi pangulgudanmih nan Hapit Apo
Dios. Mu adiyu pohdon, at paddungnay da'yuy mummoltah odolyu, at adi
ayu mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna. At idinongmin mangitudun da'yu
ta nan Hentil di pangituduwanmi.
47 Ti hay immandal Apo Dios ay da'mi ya inalinay,
Paddungnay da'yuy dilag di Hentil ti itudtuduwanyun amin nan
tataguh
nan abablubabluy hi aat di abaliwan."§
48 Ya unat goh dengngol nan Hentil din hinapit da Paul ya immamlongda,
ya ene'gonanda nan Hapit Apu tu'u. Ya an amin din pento' Apo Dios ta
mi'tagudan Hiyah mid pogpogna ya kinulugda.
49 Ya niwa'at nan Hapit Apu tu'uh amin hinan abablubabluy hidi.
50 Mu tinudduwan din Hudyuy udumnah din a'ap'apudan den babluy ya
din udumnan binabain nahamad di pangulugdan Apo Dios ta boholonda da
Paul ay Barnabas. At pinaligatda dida, ya pinakakda didan den provincia.
51 At numpu'pu' da Paul ay Barnabas nan hupu' hi hu'ida ya unda taynan
nan babluy ta ipattigdan nabaholan nan tataguh di, ya immuydad Iconium.
52 Mu ma"am'amlongda damdama din kimmulug an nataynan ad Antioch
ti iniladay Hapit Apo Dios, ya niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan
dida.

14

Hay Inayan da Paul ad Iconium

1 Umat hi na'at ad Antioch di na'na'at goh ad Iconium ti immuy da Paul ay
Barnabas hinan himba'an di Hudyu, ya umal'alu' di nanapitda ta way inat
nan do'ol an Hudyu ya nan Hentil an kimmulug.
2 Mu waday udumnah din Hudyun agguyda kimmulug, at tinudduwanda
nan Hentil ta way inatdan ni'bohhol hinan kimmulug ay Jesus.

‡ **13:41** Hab. 1:5. § **13:47** Isa. 49:6.

3 Ya nadnoy di nihinan din apostoles hidi, ya agguyda timma'ot an
nangitudtuduh nan aat Apu tu'u. Ya indat Apu tu'uy abalinandan mangat
hi umipanoh'a ya nan udum ta panginnilaan nan tatagun makulug hanan
itudtududa.
4 Ya nunggodwa nan tatagun den babluy ti inunud di udumna nan Hudyu,
ya inunud nan udumna nan a'apostoles.
5 Ya nunhahapit din udumnan Hudyu, ya din Hentil, ya din a'ap'apudah
atondan mamaligat hinan a'apostoles ta puntapada dida.
6 At unat goh ininnilan din a'apostoles di atondan dida ya limmayawda
ta immuyda nunle'le'od ad Lystra ya ad Derbe an didanay babluy hinan
Provinciad Lycaonia. Ya nunle'le'odda goh hinan neheggon an babab-
babluy.
7 Ya hidiy nangulgudandah nan Maphod an Ulgud hi aat Jesus.

Hay Inayan da Paul ad Lystra ya ad Derbe

8 Hidid Lystra ya wada han lala'in u'umbun an napiklud di hu'ina an
nete"ah din nitungawanay agguyna dimmalanan,
9 ya dengngolnay inulgud Paul. Ya unat goh inilan Paul an waday
pangulugna at inilanan mabalin an umadaog di pikludna. At ni'to"olan ay
hiya,
10 ya enlotnan nangalin hiyay, “Tuma"dog'a!” Ya himbumagga ya
natanna'dog heden lala'i, ya dimmalan.
11 Ya unat goh tinnig nan tataguy inat Paul ya ente"adan himmanahapit hi
hapitdan Lycaonia an inaliday, “Daten immalih tu ya dios an numbalindah
tagu!”
12 Ya nginadnandah Barnabas ta hi Zeus* an ngadan di ohah nan daya-
wonda, ya nginadnandah Paul ta hi Hermes† an ngadan goh di ohah nan
dayawonda. Ya manu ay nginadnandah Paul ta hi Hermes ti hiyay gun
humapit an umat anu ay Hermes.
13 Ya hidih nan pingit di babluy ya wa han ongol an timplun pundayawan-
dan Zeus. Ya inyuy nan padih nan Timplun Zeus han manilhig an baka an
nahabhabungan di bagangnah dih nan way pantaw di allup nan babluy ti
hiya ya din tatagu ya pohdondan onngan nan a'apostoles.‡
14 Mu unat goh dengngol da Barnabas ay Paul di aton nan tatagun
den babluy ya nunhekhekday lubungda ta napi"i (ti hiyah de ugalidah
panginnilaan hi punha'itan di punnomnomanda), at timmagtagdan immuy
hinan gagwan din do'ol an tatagu, ya numbugawdan inaliday,
15 “Da'yun tatagu, anaad ta onngan da'mi? Un ami tagu ya anggay an
umat amin da'yu! Manu ay immali amih tu ya ta ulgudonmin da'yu nan
Maphod an Ulgud an hay aat Jesus ta way atonyun mangiponag hinan
nappuhin ato'atonyun mid hunungna, ya ta kulugonyuh te han itudumi ti
un ohay madayaw an hi Apo Dios an munnononnong di ataguana! Ya Hiyay
nunlumud abuniyan, ya tun luta, ya nan baybay, ya nan wad abuniyan, ya
nan wah tun luta, ya nan wah nan baybay goh.
16 Hidin penghana ya agguy impawan Apo Dios di ina'inat din tataguh
nappuhi.

---

* **14:12** Hay oha goh an ngadana ya hi Jupiter, ya hiyah ne ngadan an na'usal hinan Batad New Testament. † **14:12** Hay oha goh an ngadana ya hi Mercury, ya hiyah ne ngadan an na'usal hinan Batad New Testament. ‡ **14:13** Nan iLystra ya waday nabaybayag an agguy immannung an hudhudda an alyonay binihhitan da Zeus ay Hermes didah din penghana, mu anggay nan ohan nun'ala'ay an himbaluy anuy nangimmatun ay dida. At nan iLystra ya tuma'otdah un mapidwan ma'at ay diday umat hina ti ababain, at hiyaat unda nun'onong ay da Paul.

17 Mu ta"on un umat hina ya indatnay pangimmatunandan waday makulug an Dios. Hay pangimmatunan ya hanan indatnan amaphodan di tatagu ti waday udan, ya wagwaday bot'on hi paguy hi atawotawon ta way ma'an ya amlongyu. Ya hanan amin di panginnilaan hi aat Apo Dios."
18 Ya ta"on un inalin da Paul hana mu ongol di ligatdan nangipadinong hinan tatagun mun'onong ay dida.
19 Ya waday udumnah nan Hudyud Antioch hidih nan Provinciad Pisidia ya ad Iconium an immuy ad Lystra, ya tinudduwanda din tataguh di ta nuntapadah Paul, ya hay inilada ya natoy, at ginuyuguyudda ta nangamung hi unda imbataan hinan babluy.
20 Mu unat goh immuy din kimmulug ta lini'ubdah Paul ya bimmangon, ya timma'dog, ya numbangngad damdaman den babluy. Ya din nabiggat ya nakak da Paul ay Barnabas hidi ta immuydad Derbe.

Hay Numbangngadan da Paul ad Antioch hinan Provinciad Syria

21 Nuntudtudu goh da Paul ay Barnabas hinan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hidid Derbe, at do'olday nangulug. Ya unat goh nalpah di nuntudtuduwandah di ya numbangngaddad Lystra, ya ad Iconium, ya ad Antioch hidih nan Provinciad Pisidia.
22 Ya impa'amlongda din kimmulug ta mihamad di pangulugda, ya inyal'alu'da ta inaynayunday pangulugdan Apo Dios an inaliday, "Ditu'un kimmulug ya mahapul an do'ol di ipaligligatan tu'u ya un tu'u middum hinan Pumpapto'an Apo Dios!"
23 At an amin din ahimpahimpamabluy hinan way ahayuhayupan din kimmulug ay Jesus ya pento'da da Paul ay Barnabas hi a'ap'apuda ta diday mangipangpangulun dida. Ya agguyda nangan ta iluwaluanda didan Apo Dios. Ya inalin da Paul ay Barnabas goh ay diday, "Okod hi Apo Dios an mangipadutu' ay da'yun napilin mangulug ay Hiya!"
24 Unat goh ene'wadah nan Provinciad Pisidia ya immuyda goh hinan Provinciad Pamphylia.
25 Ya intudtududa goh di Hapit Apo Dios ad Perga, ya nundadyuda goh ta immuydad Attalia.
26 Ya nunlugandah nan bangka ta numbangngaddad Antioch hinan Provinciad Syria. Din hopapnah nakakandan den babluy ya inluwaluan din kimmulug da Paul ay Barnabas ta way aton Apo Dios an manalimun ay didah nan aya'ayanda. At unat goh nalpah di tamuda ya numbangngaddad Antioch.
27 Ya unat goh dimmatongdah did Antioch ya inamungda din tatagun kimmulug ta inulgud da Barnabas ay Saul di bimmadangan Apo Dios ay dida, ya inulgudda goh di inat Apo Dios an nangipa'innilah abaliwan nan Hentil ad ugwan hi un waday pangulugdan Jesus.
28 Ya nadnoy di nihinandah dih nan wadan din kimmulug.§

15

*Hay Nummimitingan nan A'ap'apun di Nangunud ay Jesus hidid Jerusalem**

Hay Dumalat hinan Nummimitinganda

1 Waday linala'ih nalpuh nan Provinciad Judea an immuy ad Antioch hinan Provinciad Syria an muntudtuduh nan kimmulug an inaliday, "Adi

§ **14:28** Mid mapto' ya intudo' Paul nan Liblu an Galatians eden gutud. * **15:** Mid mapto' ya na'at hidin 49 unu 50 A.D.

mabalin an mabaliwan ayu ta nangamung un ayu mipakugit ti hiyah ne intudun Moses hi mahapul an aton."
2 Ya hiyah ne dimmalat hi ni'hannuan da Paul ay Barnabas ay dida. Mu la'tot ya hinahapitday atonda ta way atondan manginnilah nahamad hi unudonda. At ninomnomdan mahapul an umuy da Paul ay Barnabas ya din udumnah nan kimmulug ad Antioch hi ad Jerusalem ta mi'hapitdah din a'apostoles ya din mangipangpanguluh nan kimmulug hidih aat nan punhohongngilanda.
3 At hennag din kimmulug didad Jerusalem, ya heden pundaldalananda ya inta'dogdah dih nan babluy ad Phoenicia ya ad Samaria ta inul'ulguddah nan kimmulug hidiy aat di kimmulugan nan udumnan Hentil. Ya ma"am'amlong an amin din kimmulug ay Jesus.
4 Ya unat goh dimmatongdad Jerusalem ya mun'am'amlong din kimmulug, ya din numpun'endog, ya din a'apostoles. At inulgud da Paul ay Barnabas an amin di ina'inat Apo Dios ay dida.
5 Ya wadah did Jerusalem din udumnah nan himpampun an Pharisees (mu kinulugda goh hi Jesus), ya timma'dogda, ya inaliday, "Maphod hene! Mu hay mahapul ya ituduyu goh hinan Hentil ta mipakugitda ya unudonday nun'iyuldin Moses!"
6 At na'amungda din a'apostoles ya din numpun'endog ta hinahapitday aatna,
7 ya nadnoy di nunhahapitanda. Ya la'tot ya timma'dog hi Peter, ya inalinay, "I'ibba', inilayun din nadnoy ya ha"in pento' Apo Dios ay ditu'uh nangul'ulgud hinan Maphod an Ulgud hi aat Jesus hinan Hentil ta way inatdan nangngol, at kimmulugda.†
8 Ya inilan Apo Dios di punnomnoman di tagu, at inilanan wada goh di Hentil an nahamad di nomnomda, at abulutona goh dida. Ya hay na'innilaana ya nan nannaganah nan Na'abuniyanan an Lennawan dida ta niyo'odol ay dida an umat goh hidin inatnan ditu'un Hudyu.
9 Ya mid di nangitupugan Apo Dios hi pamhodna ti ta"on un danen Hentil ya paphodonay punnomnomandah unda kumulug ay Hiya.
10 At hiyanan anaad ta ipapilituyuy pangunudan nan Hentil hinan Uldin Moses ya wan inilayun ta"on din o'ommod tu'u ya ta"on un ditu'u ya mid olog tu'un mangunud enen Uldin? At undan adi la'tot ya impahigayuh Apo Dios?
11 Adi makulug henen ituduyu, ti hay immannung ya ta"on un ditu'un Hudyu ya nan homo' Apo Dios ay ditu'uy dumalat hi abaliwan tu'u an umat goh damdama ay didan Hentil."
12 Ya unat goh nalpah din hinapit Peter ya didindinong din tatagun na'amung ta donglonday ulgudon da Barnabas ay Paul hi bimmadangan Apo Dios ay didah nangatandah nan do'ol an umipanoh'a ya nan pangimmatunan hi anidugah di abalinan Apo Dios hinan immaya'ayandah nan babluy di Hentil.
13 Ya unat goh nalpah di himmapitanda ya nihukat goh hi Jacob,‡ ya inalinay, "I'ibba', donglonyu goh han alyo'!
14 Ti ad uwanindi ya imbaag Simon Peter di nahhun hi nangipattigan Apo Dios hi homo'nah nan Hentil hi namto'anah udum ay dida ta taguna goh.
15 Ya niyunnudan hanan ma'ma'at hinan Hentil hidin inalin Apo Dios an intudo' din propetah din penghanan inalinay,
16 Hidin numpapto'an nan holag David
ya ay paddungnay abung an nun'apa"i ti agguy nituluy.

† **15:7** Ac. 10:1-48. ‡ **15:13** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. Hiya ya agin Jesu Kristu.

Mu mumbangngada' ta ipabangngad'un iyamma ta mituluy nan
pumpapto'an David.§
17 Ta an amin di numbino'ob'on hi tatagu ya ah'upana' an hi Apuda,
ya ah'upana' goh hinan Hentil an pento"uh tagu'
ti Ha"in an hi Apo Dios di mangipa'at.*
18 Hiyah ne hinapit Apu tu'un impa'innilanah din penghana."
19 Ya inalin goh Jacob di, "Hay nomnomo' hi aton tu'u ya nan Hentil an
kimmulug ay Apo Dios ya adi tu'u ipilit di naligat hi unudondan adi aptan.
20 Mu hay maphod hi aton tu'u ya itud'an tu'u dida ta itudu tu'uy aptan
hi unudondah nan inyuldin Moses an mahapul an adida ihday dotag an
ne'nong hinan bulul, ya adida goh ihda nan nabet'ol an animal, ya nan dala.
Ya adida goh me'yelo' hinan bo'onda ahawa.
21 Ti hanan paniawon tu'un Hudyu ya wadah nan Uldin Moses an gun
mitudtuduh nan Habaduh nan abablubabluy ya hinan ahimbahimba'an
nan Hudyu an nete"ah din hopapna."

Hay Nuntud'andah nan Hentil an Kimmulug ay Jesus

22 Inabulut din a'apostoles, ya din mumpun'endog, ya an amin din kim-
mulug din inalin Jacob. At pento'day duwah linala'ih nan mumpun'endog
ta mitnuddan da Paul ay Barnabas ta umuydad Antioch an da Judas (an hay
ohah ngadana ya Barsabbas) ya hi Silas.
23 Ya impehnagdan dida nan tudo' an hiyah te inalina:
"Da'min i'ibbayun a'apostoles ya ta"on nan mumpun'endog hinan
kimmulug ay Jesus hitud Jerusalem ya apngaonmi da'yuh na, ya maphod
ni' goh di aatyun i'ibba an Hentil an numpunhitud Antioch ya hinan
udumnan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Syria ya ad Cilicia.
24 Hay dengngolmi ya waday i'ibbamih immalih na an nalpuh tu an
nangabuliduh nomnomyu, at mid poto'nah nomnomonyuh aat di Nahamad
an Tugun. Mu bo'on da'miy nalpuwan nen itudtududa.
25 At hiyanan na'amung ami ta nunhahapit ami, at inyabulutmin amin
ya unmi pot'on nan udumnan linala'in umalin da'yun mangiyalih nan
tudo'mi ta mitnuddan da Paul ay Barnabas an nahamad an ibba tu'u.
26 Immannung an do'ol di nunligatan da Paul ay Barnabas ti
hi'ihi'itangan matoydah nan puntamuandan Apu tu'un hi Jesu Kristu!
27 At te an honogonmi da Judas ay Silas ta ibaagdan da'yu goh heten
intudo'mi.
28 Hay impanomnom nan Na'abuniyanan an Lennawan da'mih
maphod ya adimi udman tun tugunmin da'yuh ayyu punligatan, at hay
unudonyu ya anggay ya:
29 adiyu ihda nan mihdan ne'nong hinan bulul, ya adiyu goh ihday dala,
ya adiyu goh ihda nan nabet'ol an animal, ya adiyu goh elo' di bo'onyu
ahawa. Ya unudonyu ay hana ya maphod. Anggaynana hanah ibagamin
da'yu."
30 At hennagda dida ta immuydad Antioch. Ya unat goh dimmatongdah
di ya inamungda din kimmulug ay Jesus, ya indatdan dida din tudo'.
31 Ya unat goh binahan din tatagu ya nidugah di immamlonganda ti
maphod an ma'adennolda.
32 Da Judas ay Silas goh ya propetada, at nadnoy di nuntudtuduwandah
ihamadan di pangulug nan kimmulug hidi.
33 Ya nihinadah dih atnay algaw.

§ **15:16** Am. 9:11. * **15:17** Am. 9:12.

At hidin nakakanda ya inalin din kimmulug hidiy, “Hi Apo Dios di manalimun ay da'yuh nan pumbangngadanyud Jerusalem!”
34 Mu ninomnom Silas an mihinah did Antioch.†
35 Ya umat goh ay da Paul ay Barnabas an nihinadah di ta niddumdah nan do'ol an tatagun muntudtuduh nan Hapit Apu tu'un hi Jesu Kristu.

Hay Miyadwan Numbiyahean da Paul an Nummisyonari

36 Ya palpaliwan ya inalin Paul ay Barnabas di, “Umuytah nan abablubabluy hidin inayantah din hopapnah din nangul'ulgudantah nan Hapit Apu tu'u ta tigonta din i'ibbata ya ta innilaontay aatda.”
37 Ya inabulut Barnabas, mu penhodnan itnuddah John Mark ay dida,
38 mu agguy inabulut Paul an itnudda hiya ti agguy intuluy John Mark an bimmadang ay didah engganay nalpah din tamuda an unnaat goh tinaynan didad Pamphylia!‡
39 At hiyay dimmalat ya nidugah di nunhongngilanda, at nunhiyanda. Ya initnud mah Barnabas hi Mark, ya nunlugandah din bangka ta immuydad Cyprus.
40 Mu inawit Paul hi Silas ta pi'yibbana. Ya na'amung din kimmulug hidi ta nunluwaluda ta badangan Apo Dios da Paul ay Silas ya unda makak.
41 Ya immuy da Paul ay Silas hinan duwan provincia an ad Syria ya ad Cilicia, ya intuduwanda din kimmulug hidi ta mihamad di pangulugda.§

16

Hay Inayan da Paul ad Derbe ya ad Lystra

1 Immuy da Paul ay Silas hidi goh ad Derbe ya ad Lystra an awadan di ni'hituwan nan kimmulug ay Jesus an hi Timothy. Hi inana ya Hudyu an kimmulug goh, mu hi amana ya iGreece.
2 Ya e'gonan an amin nan kimmulug ad Lystra ya ad Iconium hi Timothy ti maphod di ugalina.
3 Ya penhod Paul an mitnud hi Timothy ay hiya, at impakugitna hiya ta mid di dumalat hi apahiwana ti inilan an amin di Hudyun nunhituh nan abablubabluy hidi an iGreece hi amana, ya adida donglon nan Hapit Apo Dios hi un way agguy nipakugit an muntudtudun dida.
4 An amin din nunle'le'dandah nan abablubabluy ya intududa din inabulut din a'apostoles ya din mumpun'endog an kimmulug ay Jesus ad Jerusalem an mahapul hi unudonda.
5 At dumalat ene ya gun pumhod di pangulug din kimmulug, ya gunda dumo'ol hi abigabigat.

Hay Inayan da Paul ad Troas

6 Immuydah nan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Phrygia ya ad Galatia, mu impawan nan Na'abuniyanan an Lennawa dida ta agguyda immuy hinan Provinciad Asia an mangul'ulgud hinan Hapit Apo Dios.
7 Ya unat goh dimmatongdah nan pogpog di Provinciad Mysia ya pohdon-dan umuy hinan Provinciad Bithynia, mu impawan goh nan Na'abuniyanan an Lennawa.
8 At ene'wadad Mysia, ya nundadyuda ta immuydad Troas.
9 Ya heden nahdom ya paddungnay nun'enap hi Paul, ya tinnigna han lala'in iMacedonia an timma'dog ya mumpahmo' an inalinay, “Umali ayuh babluymid Macedonia ta badangan da'mi!”

† **15:34** Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.
‡ **15:38** Ac. 13:13. § **15:41** Na'at hidin 50-52 A.D.

10 Ya unat goh nalpah an tinnignah de at nundadaan amin* umuy ad
Macedonia ti hiyah ne nanginnilaanmin pohdon Apo Dios an umuy ami
muntudtuduh nan Maphod an Ulgud an hay aat Jesus hinan tataguh di.

Hay Inayan da Paul ad Philippi

11 Nakak amid Troas, ya nunlugan amih pupul, ya nundapuh amid
Samothrace. Ya unat goh nabiggat ya nunlugan ami goh hidin pupul ta
immuy amid Neapolis.
12 Ya pimmitaw amih din pupul, ya immuy amid Philippi an ongol ahan
an babluy hidih nan ohan lugal hinan Provinciad Macedonia an hakup ad
Rome. Ya manghan hindumingguy nihinanmih di.
13 Nadatngan di Habadu ya nakak amih nan babluy ta immuy amih nan
neheggon an wangwang ti alyonmiy wah di nin di lutah gun punluwaluan
nan Hudyun Apo Dios. Ya wah di nan binabain na'amung, at ni'yibun amin
dida an ni'hahhahapit.†
14 Ya din ohan didan nangngol hi inalimi ya hi Lydia an iThyatria an nan
munla'uh mumbolah an nun'anginan lo'ob an miyammah lubung, ya hiya
goh di ohah mundayaw ay Apo Dios. Ya impaphod Apu tu'uy nomnomna ta
way inatnan nangunud hidin inalin Paul.
15 Ya nun'abonyagandan amin an numpunhituh abungna. Ya inalinan
da'miy, "Un ay nomnomonyuh un ha"in goh di ohah nahamad an kimmulug
ay Apu tu'u ya umali ayuh abungmi ta hidiy ihinanyu." Ya inal'alu' ahan
da'mi, at immuy ami.
16 Wa han ohan algaw an inayanmih nan lugal an punluwaluanmin Apo
Dois ya dinamumi han babain himbut an waday nihuhu'lung hi nappuhih
lennawan hiya an abalinanan mangibaag hi ma'at hi udum hi algaw. Ya
malagbuan hinan gunna aton, at do'ol di pihhuh innal nan nambut ay hiya.
17 Ya gun mitnud ay da'min da Paul an gunna ibugaw di, "Daten linala'i
ya diday baal nan na'abbagbagtun Dios an mangitudtuduh atonyun mabali-
wan!"‡
18 Ya ina'inatnah a'alga'algaw, at la'tot ya impahiganah Paul, at nunligguh
hinan babai, ya inalinan den nappuhin lennaway, "Dumalat nan abalinan
Jesu Kristu ya mala'ah'an hiya!" Ya himbumagga ya nala'ah din nappuhin
lennawa.
19 Ya unat goh inilan nan nambut an adi malagbuan mahkay ya dempapda
da Paul ay Silas, ya inyuyda didah nan a'ap'apun den babluy hinan way
pummalkaduan.
20 Ya inyuyda goh hinan nun'abagtun a'ap'apudan iRome, ya inaliday,
"Date han linala'in Hudyu ya diday mangete'te"ah guluh tun babluy tu'u
21 ti itududay nob'on an ugalidan adi mabalin an unudon tu'un iRome!"
22 Ya an amin din tatagun na'amung hidi ya dempapda, at nunnaudon din
a'ap'apun impaluh'up din lubung da Paul ay Silas, ya impahuplitda dida.
23 Ya unat goh hinuplihuplitda ya imbaludda dida, ya minandaldah de din
ap'apun di baludan ta ihamadnan mungguwalyan dida.
24 Ya unat goh dengngol din ap'apun di baludan din nimandal ya inyuyna
didah nan gagwan di kuwaltun di baludan, ya wah di han ayiw an
pangulpitdah hu'in di mabalud, at inulpitnay hu'idah nan madamot an
ayiw.

---

* **16:10** Mattig an niddum hi Dr. Luke ay da Paul. † **16:13** Hay ugalin di Hudyu ya ma'ahhapul di himpulu mah ni' an linala'i ya un mabalin an mawaday ohan himba'an hinan ohan lugal, ya gulat ta agguy himmimpulu at mahapul an mummitingdah luwal. ‡ **16:17** Hidin nalpah nan na'at ya nakak nin hi Dr. Luke ay da Paul ti napogpog nan hinapitna an *da'mi* unu *ami*.

25 Ya unat goh limmabi ya nunluwalu da Paul ay Silas ay Apo Dios,
ya ingkantaday pangipabagtuandan Hiya. Ya dongdonglon din udumnan
nabalud dida.
26 Ya himbumagga ya inongolnan immalyog, ya wimmalwowalwod
heden baludan. Ya himbumagga ya nun'ibughul an amin di tangob di
pantaw, ya nun'a'aan din nun'iyulpit hi hu'ida ya nan bangkeleng hi an
amin hidin nibalud.
27 Ya bimmangon din ap'apun de han baludan, ya tinnignan amin din
pantaw, ya nun'ibughul. Ya inalinay un numpangalayaw din nun'ibalud,
at hinu'nutnay hanggapna ta patayonay odolna.
28 Mu tinnig Paul heden atona, at numbugaw an inalinay, “Adim patayon
di odolmu, ti tia amih tun amin!”
29 Ya numpa'alah de din ap'apuh nan baludan hi dilag ta timmagtag an
immuy hi wadan din nun'ibalud an wumogwog hi ta'otna, at nunhippih
inayungan da Paul ay Silas.
30 At impabuhu'na dida, ya inalinan diday, “I'ibba! Hay ato' ta mabali-
wana'?”
31 Ya inaliday, “Kulugom hi Apu tu'un hi Jesus, at mabaliwan'a, ya an amin
nan pamilyam, ya nan mihinan da'yu.”
32 At intududay Hapit Apu tu'un hiya ya hinan wah nan abungna.
33 Ya ta"on un labi ya initnud den ap'apun di baludan dida ta immuyna
inihuan din nun'ahugatan hi odol da Paul ay Silas. Ya unat goh nalpah ya
nabonyagandan hina"ama ya ta"on din nun'ihinan dida.
34 Ya impahigupna da Paul ay Silas hi abungna, ya pinangana dida. At
ongol di nun'am'amlongandan hina"ama ti kinulugda mahkay hi Apo Dios.
35 Ya heden nabiggat ya hennag din nun'abagtun a'ap'apun iRome din
a'ap'apun tindaluh awadan nan ap'apun di guwalya, ya inalidan hiyay,
“Ibo'tanyu din duwan linala'in imbaludyu.”
36 At inalin din ap'apuh nan baludan ay Paul di, “Inalin nan ap'apumi an
ibo'tan'u anu da'yun Silas. At makak ayu, ya mid ni' ahan al'alin da'yu.”
37 Mu inalin Paul hinan a'ap'apun tindaluy, “Adi mabalin an nonong ya
nakak ami, ti anaad ta impahuplit da'mih nan hinagang di do'ol an tatagu,
ya impibalud da'mi, ya wan agguy da'mi hinumalya ta panginnilaan hi un
makulug an numbahol ami? Ta"on un ami Hudyu mu tagu da'mi goh hinan
iRome, at hiyanan inilamin nibahhaw heden inatda! At mahapul an umali
nan a'apu ta diday mangibo'tan ay da'mi ta attiganan nibahhaw din inatda!”
38 At imbaag din a'ap'apun tindalu din inalin da Paul, ya ma'atta'ot din
a'ap'apuh nanginnilaandan tagun di Rome da Paul ay Silas.
39 At immuy din a'ap'apu ta muntutuyudan da Paul ay Silas hinan inatda
ya unda ibo'tan didan inaliday, “Maphod hi un ayu makak eten babluy!”
40 At tinaynan da Paul ay Silas din baludan ta immuydah abung Lydia an
nangah'upandah din i'ibbadan kimmulug ay Jesus. Ya tinugunda dida ta
inaynayunday pangulugda. At nakakdan den babluy.

17

Hay Inayan da Paul ad Thessalonica

1 Ene'wan da Paul ay Silas ad Amphipolis ya ad Apollonia hi immayandad
Thessalonica an awadan di himba'an di Hudyu.
2 Ya immuy hi Paul eden himba'an ti hiyah ne ugalina, ya tuluy Habaduh
nuntudtuduwanah nan Hapit Apo Dios hinan tataguh di.
3 Ya intudtudun Paul hinan tataguy ibalinan nan nitudo' hinan Hapit Apo
Dios hi aat Kristu an Alin Pento' Apo Dios an mahapul an mipaligligat ya un

matoy, mu mamahuan. Ya inalin Paul di, “Hi Jesus an ipa'pa'innila' ay da'yu
ya Hiyah Kristu.”
4 Ya waday udumnan na'al'alu', at niddumdan da Paul ay Silas, ya niddum
goh din do'ol an iGreece an nundayaw ay Apo Dios, ya niddumda goh din
do'ol an adadangyan an binabain dida.

5 Mu nidugah di amoh nan Hudyun agguy kimmulug, at inamungda din
tatagun de han babluy an hay malkaduy li'indan lumayalayah ta immuyda
impangalawngaw din tataguh nan babluy. Ya immuydah abung Jason ti
hidiy nihinan da Paul ay Silas, ya impilitdan hinumgup ta way atondan
mangah'up ay dida ta ipabuhu'da dida ta iyuydah nan wadan di tatagu ta
humalyaonda dida.
6 Mu unat goh agguyda dida inah'upan at hi Jason ya din udumnan
kimmulug ay Jesus di dempapda ta inyuyda didah din a'ap'apuh nan babluy
an pun'ibugawday, “Din i'ibban daten tatagu ya diday puma"ih nomnom
di tataguh nan abablubabluy an immaya'ayanda! Ya ad ugwan ya ten
immalida goh hitun babluy tu'u,
7 ya heten hi Jason ya impa'iyanah abungna! An aminda ya adida unudon
an amin din uldin di ali tu'un hi Caesar ti hay alyonda ya wada anu goh di
ohan ali an hi Jesus di ngadana!”

8 Ya unat goh dengngol din tatagu ya din a'ap'apun den babluy henen
inalida ya mid poto' di nomnomonda.
9 At gahin ahan un minoltan nan a'ap'apu da Jason ya unda pakakon dida.

Hay Inayan da Paul ad Berea

10 Unat goh hemmelong ya hennag din kimmulug ay Jesus da Paul ay Silas
ta immuydad Berea. Ya unat goh dimmatongdah di ya immuyda goh hinan
himba'an di Hudyu.
11 Ya ma"ap'aphod di nomnom nan tataguh di ya un nan nomnom di
tatagud Thessalonica. Ti unat goh mun'ul'ulgud da Paul ya ihamaddan eton
di ingadan mangngol, ya binahabahada nan Hapit Apo Dios an nitudo' ta
innilaonday un makulug heden itudutudun da Paul.
12 At do'olday kimmulug, ya kimmulug goh di do'ol hi adadangyan an
binabain iGreece, ya immat goh hinan do'ol an linala'in iGreece.

13 Mu hidid Thessalonica hi wadan di abung Jason ya dengngol din
Hudyun wada da Paul ad Berea an muntudtuduh nan Hapit Apo Dios, at
inunudda goh didah di, ya indoldolda din tatagu ta binoholda da Paul.
14-15 Mu din kimmulug ad Berea ya nunnaudondan nannag ay Paul,
mu waday ni'yibbanah numbaatandan immuy hinan pingit di baybay, at
nataynan da Silas ay Timothy ad Berea. Ya innayun da Paul hinan i'ibbanan
immuy ta nangamung ad Athens ya unda mumbangngad din ni'yibban
Paul ad Berea, ya impaad Paul ay dida ta alyondan da Silas ay Timothy ta
punnaudondan mangunud ay hiyad Athens.

Hay Inayan da Paul ad Athens

16 Hidin panpanodan Paul ay da Silas ay Timothy hi ad Athens ya
tinnignan amin heden babluy an do'ol di bulul hi dayawonda, at nidugah
di nunlungdayaanan nannig.
17 Ya immuy hinan himba'an di Hudyu ta ni'hapihapit hinan Hudyu ya
hinan Hentil an iGreece an mundayaw ay Apo Dios. Ya abigabigat ya immuy
hinan pummalkaduan an ni'hapihapit hinan tatagun malumaluh.

18 Mu wadada goh di muntudtudu an hay ngadandan himpampun ya
Epicurean,* ya hay ngadan di udumna ya Stoic,† at ni'yohhongdan Paul.
Ya inalin din udumnan diday, “Hay gun alyon ten tagu an mid upid di
hapitona?” Ya inalin goh din udumnay, “Mid mapto' ya hay ituduna ya hay
dayawon di udumnah nan babluy.” Ya manu ay inalidah ne ti intudtudun
Paul nan Maphod an Ulgud Jesus ya hay namahuana.
19 Ya inayagandah Paul, ya initnudda hiyah din gun ahayupan nan
munhumalya an nan ma'alih Areopagus.‡ Ya inalidan hiyay, “Pohdonmin
innilaon hete han pa'itunnun tugun an itudtudum.
20 Ya waday udumnah dengngolmin inalim an nob'on, at hiyay pohdon-
mih innilaon.”
21 Ya manu ay inaliday umat hina ti an amin din i'Athens ya din udumnan
bunag an numpunhituh di ya umat hinay gunda aton an umuyda mundong-
dongol ya mi'haphapit hi balun mahahhahapit hidid Athens.
22 At timma'dog mah hi Paul hinan gagwan din na'a'amung an tatagun
Areopagus, ya inalinay, “Da'yun i'Athens, tigtigo' ya nidugah di pun-
dayawyuh nan bululyu!
23 Hidin nunle'le'da' hinan a'abungyu ya tinnitinnig'u nan daydaya-
wonyu, ya waday nihelhel hinan pun'onnganyu hi HITUY PUN'ONNGAN
HINAN DIOS AN AGGUY NA'INNILÀ.”
Ya inalin goh Paul di, “Henen dayawonyu an mid inilayuh aatna ya
ibaag'un da'yuy aatna.
24 Hiyah Apo Dios an nunlumuh tun luta ya an amin di wah tun luta, at
Hiyay Ap'apud abuniyan ya tun luta goh, ya bo'on nan o"ongol an timplun
inyamman di tataguy punhituwana.
25 Ya adi mahapul an idat di tataguy intamudan Apo Dios ti adina
mahapul, ti Hiyay mangidat an amin hi logom hinan tatagu an ta"on un
nan ataguanda ya nan hodohdada.
26 Ya Hiyay nunlumuh din nahhun an lala'in nalpuwan an amin di
numbino'ob'on an tataguh tun luta. Ya Hiyay nunnomnom hi gutud di
almuwan di tatagu ya hay lugal hi punhituwanda.
27 Ya manu ay inatnah ne ya ta way atondan mangah'up hi anahamadna,
at mid mapto' ya innilaonda Hiya ti immannung an neheggon ay ditu'un
amin.
28 Ya hay hinapit din ohan ibbayuh din hopapna ya inalinay,

Nan nahamad an madayaw di dimmalat hi ataguan tu'u,
ya umiwian tu'u,
ya hay awadan tu'u.§

Ya umat hina goh din inalin din oha goh an ibbayuh din penghana ti
inalinay,

Immannung an ditu'uy tagunan limmuna.*

---

* **17:18** Hay kinulugda ya ma"aphod anun amin di umipa'amlong an wah tun luta an ta"on un lumihog. † **17:18** Hay kinulugda ya ma"aphod anuh un tu'u edpol di le'na tu'u ta adi mipattig, at mid olog di tatagun mannig ay didan mangimmatun hi unda bimmungot unu mun'amlong. Ya kinulugda goh an maphod hi un tu'u adi pa"ion nan nalmu an wah tun luta, ya kinulugda goh an abalinandan mumpapto' hi odolda. ‡ **17:19** Hay pohdonan ibaga ya *Duntug Ares*, ya hi Ares di bululda an mumpapto' hi idul ya gubat. § **17:28** Hiyah ne intudo' Epimenides an iCrete hinan libluna an *Cretica*, ya hay amataguna ya hidin 600 B.C. * **17:28** Hiyah ne intudo' Aratus an iCilicia hinan libluna an *Phaenomena*, ya hay amataguna ya hidin 315-240 B.C. Ya hiyah ne goh intudo' nan ohan lala'in hi Cleanthes hinan libluna an *Kantan Mangipabagtu ay Zeus*, ya hay amataguna ya hidin 331-233 B.C.

29 Ya gapu ta ditu'uy imbabaluy Apo Dios† at adi tu'u nomnomon an hi Apo
Dios ya nipaddung hinan bulul an balitu', unu silver an hinibug di tagu, unu
batu an nahilhilan an niyunnudan hi aat di ninomnom nan nun'ammah nan
tinnagu.
30 Ya hidin agguy nanginnilaan di tatagun Apo Dios ya un goh dindinong
hi Apo Dios. Mu ad ugwan ya mandalonan amin di tataguh tun luta ta
iponagday ato'atondan nun'appuhi ya nuntutuyuda.
31 Ti wada han ohan algaw an pento' Apo Dios an panumalyaanah nan
tataguh tun luta, ya nahamad di panumalyana. Ya hay panginnilaan hi
un makulug an ma'at hatu ya din nummahuanah nan pento'nan munhu-
malyah tagu."
32 Ya unat goh dengngoldah nen inalin Paul an waday namahuan hi
natoy ya nunlayahon din udumna hiya. Mu inalin din udumna goh di,
"Pohdonmin hi awni ya ulgudom goh di udumnah umat hitu."
33 At tinaynan Paul din na'amung.
34 Mu wadaday udum an niddum ay hiyan nangulug hidin intuduna an
hay oha ya hi Dionysius an ohah nan membron di Areopagus, ya nan ohan
babain hi Damaris, ya nan udum goh.

18

Hay Inayan da Paul ad Corinth

1 Unat goh nalpah hede ya tinaynan Paul ad Athens ta immuy ad Corinth.*
2 Ya inah'upana han Hudyu an hi Aquila an hay Provinciad Pontus
di nitungawana ya un pa'adattong an nalpud Italy, ya nitnud goh han
ahawanan hi Priscilla. Ya manu ay nakakdad Rome ti immandal nan
Alin hi Claudius† an inalinay, "An amin di Hudyud Rome ya mahapul an
makakda."‡ Ya immuy hi Paul ay dida
3 ta ni'hinah abungda, ya ni'tamun dida ti hay tamuda ya unda
mun'am'ammah tuldan abung an umat hidin tamuna.
4 Ya aHabahabadu ya gun umuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya
ni'hapihapit hinan Hudyu ya hinan iGreece, ya impadahnan nangal'alu' ay
dida ta kumulugdan Kristu.
5 Ya unat goh dimmatong da Silas ay Timothy an nalpud Macedonia ya
hihi'alon Paul mahkay an muntudtuduh nan Hudyuh aat Jesus an ma'alih
Kristu.
6 Mu unat goh ni'yohhong nan Hudyun hiya ya gunda padngolan hiya,
at innalna din lubungna, ya inyagyagna ta pangipattiganan nabaholan nan
tataguh di. Ya inalinan diday, "Un ay adi ayu mi'tagun Apo Dios ya da'yuy ad
bahol an bo'on ha"in! At mete"ad ugwan ya umuya' hinan Hentil ta diday
itudtuduwa'!"
7 At nakak ay dida ta immuy nunhituh abung nan Hentil an mungngadan
hi Titius Justus an ohah nan mundayaw ay Apo Dios, ya nedelloh di
abungnah nan himba'an di Hudyu.
8 Mu din ap'apun den himba'an di Hudyun hi Crispus§ ya an amin dan
hina"ama ya din nihinah abungda ya kimmulugda goh. Ya do'olda goh di
udumnah tatagud Corinth an kimmulug, at numpabonyagda.

---

† **17:29** Mal. 2:10. * **18:1** Mid mapto' ya na'at hidin 51 A.D. † **18:2** Hay nun'aliana ya hidin 41-54 A.D. ‡ **18:2** Nuntudo' nan ohan gun muntudtudo' hi history an hi Suetonius hinan libluna an *Claudius* (verse 25) an manu ay pinakak nan Alin hi Claudius nan Hudyud Rome ti "gun etlod Chrestus nan punnomnom nan tatagu." Ya nan *Chrestus* ya ohan nibahhaw an spelling di ngadan an *Kristu*, at mid mapto' ya ninomnom Claudius an idoldol Jesu Kristu nan iRome. § **18:8** Hi Apostoles Paul di namonyag ay hiya (I Cor. 1:14).

9 Ya wa han ohan nahdom ya paddungnay nun'enap hi Paul, ya inalin Apu
tu'un hiyay, “Adi'a tuma'ot, mu inaynayunmun muntudtuduh nan Hapit'u,
ya adim higanan
10 ti mimidduma' ay he"a, at mi'id nappuhih ma'at ay he"a ti do'olda goh
di tataguh numpunhituh tun babluy an pento"uh tagu'.”
11 At nihinah dih Paul hi hintawon ya han godwa an nuntudtuduh nan
Hapit Apo Dios hinan tatagu.*
12 Ya unat goh napilih Gallio hi gobelnadol† hinan Provinciad Achaia‡ ya
na'amungday Hudyu, ya inabulutdan amin an umuyda dapopon hi Paul, at
dempapda hiya, ya inyuydah nan punhumalyaan.
13 Ya inaliday, “Heten tagu ya gunna al'alu'on nan tatagu ta numbino'ob'on
di atondan mundayaw ay Apo Dios an adi miyunnudan hinan pundayaw an
iyabulut di Uldin!”
14 Ya unat goh alyon ta humapit hi Paul ya himmapit hi Gallio an inalinay,
“Gulat hi un hay pimmatoy, unu nangakaw, unu nan udumnan umat hinan
nappuhin inatnay idiklamuyun Hudyu at badanga' da'yun manumalya.
15 Mu bo'on heney inatna ti hay atona anu ya adina ituduy aat di
unudonyun Hudyun nitudu, ya nan Tugun di ap'apuyu, ya nan Uldinyu goh.
At okod ayun da Paul an munhahapit ti adi' ipanuh hana!”
16 At pinakakna didah nan punhumalyaan.
17 At dempap din Hudyuh Sosthenes an ap'apun nan himba'an hidi
ta hiyay nangipuhayandah bungotda, at nunhuplitdah nan hinagang di
punhumalyaan, mu un hintigtigon Gallio.

Hay Numbangngadan da Paul ad Antioch hinan Provinciad Syria

18 Innayun Paul an nihinah did Corinth hi manghan hi himbulan ya unda
munlugan hi pupul an umuy ad Syria an ibbana da Priscilla ay Aquila. Mu
enye'wadad Cenchrea hi nahhun ta numpapo'leh hi Paul ta ipa'annungna
din intulagnan Apo Dios ti hiyah ne ugalidah pangimmatunan ya unda
mahkay munlugan hidin pupul ta immuydah nan Provinciad Syria.
19 Ya unat goh negpongdad Ephesus ya limmahunda ta mihina da Priscilla
ay Aquila hidi. Ya immuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya ni'hapihapit
hinan Hudyuh di.
20 Ya impa'udda hiya ti pohdondan mihinan dida, mu agguyna inabulut.
21 Mu din nakakana ya inalinay, “Wa ay ta iyabulut Apo Dios at mum-
bangngada' goh ay da'yuh tuh udum di algaw.” At nakak ad Ephesus an
nunlugan hi pupul.
22 Unat goh dimmatongdad Caesarea. Ya nundapuh hi Paul ad Jerusalem
an immuy nangapngah nan kimmulug hidi ya un umuy ad Antioch.§

Hay Miyatlun Numbiyahean da Paul an Nummisyonari

Hay Inayan da Paul ad Galatia ya ad Phrygia

23 Mu agguy nabayag hidid Antioch hi Paul ya nakak an immuy lim-
mane'le'od hinan abablubabluy hinan duwan provincia an ad Galatia ya
ad Phrygia ta tinuguna nan kimmulug hidi ta ihamadday pangulugda.*

---

* **18:11** Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan duwan libluh tu an Liblu an I Thessalonians ya Liblu an II Thessalonians. † **18:12** Hay nunggobelnadolanah di ya hidin 51-52 A.D. Ya do'ol di namhod ay Gallio ti nahamad di inatnan numpapto'. Ya waday lala'in aginan hi Seneca an nala'eng an humanul, ya hi Seneca di bihtulun nuntudtudu ay Nero an numbalin hi ali. ‡ **18:12** Hiyah ne ohan provinciad Greece. § **18:22** Mid mapto' ya na'at hidin 52 A.D. * **18:23** Na'at hidin 53-57 A.D.

Hay Inayan Apollos ad Ephesus ya ad Corinth

24 Wada han Hudyu an mungngadan hi Apollos an i'Alexandria an immuy
ad Ephesus an ni'hituh di. Hiya ya nala'eng an muntudtudu, ya do'odo'ol di
inilanah din nitudo' an Hapit Apo Dios.
25 Ya inilana goh din intudtudun John hi aat Apu tu'un hi Jesus, ya
na"innilaonay pumbonyag John. Ya nidugah di amahlunan mangitudtudun
danen inilana, mu manghan di inilanah aat Jesus.
26 Ya ente"anan immuy nuntudtuduh nan himba'an di Hudyu an mid di
ta'otna. Ya unat goh dengngol da Priscilla ay Aquila hede han intudtuduna
ya ininniladan nakudang di inilana, at hiyanan inayaganda hiya ta nitnud
hi abungda ta intududan hiyan amin di aat Apo Dios ta mihamad di
panginnilaana.
27 Ya ninomnom Apollos an umuy hinan Provinciad Achaia, at binadan-
gan din kimmulug ay Jesus hidid Ephesus ta impiyuyday tudo' hinan
i'ibbadan kimmulug ad Achaia ta mangilionda hiya. Unat goh dimmatong
hidi ya nidugah di bimmadanganah din tatagun kimmulug hidi an dumalat
di homo' Apo Dios ay dida.
28 Ya ni'hapihapit hinan Hudyuh din na'amungan di tatagu, ya impa-
phodnan nambanambal hidin hinapihapitda. At la'tot ya inamehna dida
ti inhamhamadnan nangipa'innila an hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios an
nitudo' hinan nitud'an di Hapit Apo Dios.

19

Hay Inayan da Paul ad Ephesus

1 Hidin wadan Apollos hi ad Corinth ya immuy kogoh hi Paul ad Ephesus
an inye'wanah nan aduntuduntug.* Ya wadaday inah'upanah kimmulug ay
Jesus hidi,
2 at inalinan diday, “Hidin hopap di kimmuluganyu ya undan niyo'odol
nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu?”
Ya tembaldan inaliday, “Agguymi inilah ne ti mid dengdengngolmih un
waday Na'abuniyanan an Lennawa.”
3 Ya inalin Paul ay diday, “Hay aat di nabonyaganyu mah?”
Ya tembaldan inaliday, “Umat hi intudun John di nabonyaganmi.”
4 Ya inalin Paul ay diday, “Hay intudun John hi abonyagan di tatagu ya
hiyay pangipattigan hi puntutuyuan hi bahol. Ya inalina goh di waday
mehnod ay hiya, at Hiyay kulugon tu'u, ya hi Jesus henen inalina.”
5 At unat goh dengngoldah nen inalin Paul ya numpabonyagdan amin ta
pangipa'innilaandan hi Apu tu'un hi Jesus di unudonda.
6 Ya dinapan Paul di uluda, at niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan
dida, ya hinnat'on di hapitda an bo'on hapitda tuwali, ya hinapitda goh di
impa'innilan Apo Dios ay dida.
7 Ya himpuluda ta duwa nin di linala'ih na'atan ne.
8 Ya immu'immuy hi Paul hinan himba'an di Hudyu, ya tuluy bulan
di ni'hapihapitanah nan tatagu an mi'id ta'otnan nangitudtudun aat nan
Pumpapto'an Apo Dios ta way atondan kumulug.
9 Mu adi mihapitan damdama din udumnan dida an mungngohoydan
kumulug, ya pinihulda nan kumulugan ay Apu tu'uh nan hinagang di
tatagu. At tinaynan Paul dida an initnudna din nangunud hinan intuduna.
Ya abigabigat ya immu'immuydah nan puntudtuduwan Tyrannus ta hidiy
ni'hapihapitanah nan tatagu.

* **19:1** Mid mapto' ya na'at hidin 53-55 A.D.

10 At timmudutuduh dih duway tawon hi Paul ta way inat an amin din
tataguh dih nan Provinciad Asia an nangngol hinan Hapit Apo Dios an nan
Hudyu ya nan Hentil goh.†

Hay Namadahan nan Imbabaluy Sceva an Nunla'ah hinan Nappuhin Lennawad Ephesus

11 Do'ol di umipanoh'an inat Paul an dumalat nan nidugah an abalinan
Apo Dios,
12 ya ta"on un nan panyu ya nan lo'ob an edeneh di tataguh odol Paul ta
edenehda goh hinan numpundogoh ya hinan nun'ahe'pan, ya pumhodda.
13 Ya waday Hudyun immuy lemme'ole'od hinan abablubabluy, ya
nunla'ahday nun'eh'op hinan tatagu. Ya impadahda goh an mungngadan
hi ngadan Jesus ta Hiyay punla'ahda an inaliday, “Hay ngadan Jesus an
ul'ulgudon Paul di punla'ah'un he"a!”
14 Ya nan linala'in nangat hina ya didanay pitun imbabaluy Sceva an ohah
nan ap'apun di papadin di Hudyu.
15 Ya wada han namenghan an la'ahonda din nihu'lung, mu tembal at goh
din nihu'lung didan inalinay, “Inila' hi Jesus, ya inila' goh di aat Paul, mu mid
inila' hi aatyu!”
16 Ya nundopap din lala'in nahu'lungan dida, ya nun'a'amehda. At
numpangalayawdan numpangalahun hinan abung an nun'ahugatan ya
nun'abladan.
17 Ya an amin din Hudyu ya din Hentil an numpunhitud Ephesus ya
dengngoldah ne han na'na'at, ya ma'atta'otda, at niyal'allay pangipabag-
tuandan Apu tu'un hi Jesus!
18 Ya do'olda mahkay di kimmulug an mi'yamu'amung hinan i'ibbadan
kimmulug, ya gunda itutuyuy ina'inatdan nun'appuhi.
19 Ya din do'ol an mumba'ih din hopapna ya inamungda din libludan
pangitigandan mumba'i, ya genhobdan amin hinan hinagang di do'ol an
tatagu. Ya hay balul an amin din liblun genhobda ya nabongley libuh
palatan silver an pihhu.
20 Ya dumalat henen na'at ya nundongol hinan abablubabluy di Hapit Apu
tu'u, at do'olday kimmulug, ya nidugah di pangulugda.

Hay Nungguguluwan nan Tatagud Ephesus

21 Unat goh nalpah hana ya ninomnom Paul an mumbangngad ad
Jerusalem an e'wanad Macedonia ya ad Greece an alyonay, “Un adya
malpah hanan umaya' hidi ya mahapul an umuya' ad Rome.”
22 At hennagna din duwan baalna an da Timothy ay Erastus ta nahhundan
immuy ad Macedonia, mu hi Paul ya nihihinnah di goh hinan Provinciad
Asia.
23 Ya hidih din wadanad Ephesus ya nunggugulu din tataguh di ti dumalat
din nitudtudun Tugun Apu tu'un hi Jesus.
24 Ti hay aat nen na'at ya wada han lala'in hi Demetrius di ngadana,
ya hinibuhibugnay baballuy an enyengngohnah nan ongol an Timplun
Artemis‡ an babain dayawonda. Ya hay inyammana ya malita' an gumo'.

† **19:10** Mid mapto' ya heten gutud di nete"aan nan ahimbahimba'an hi ad Colosse (Col. 1:2), ya ad Hierapolis, ya ad Smyrna (Rev. 2:8-11), ya ad Pergamum (Rev. 2:12-17), ya ad Thyatira (Rev. 2:18-29), ya ad Sardis (Rev. 3:1-6), ya ad Philadelphia (Rev. 3:7-13), ya ad Laodicea (Col. 4:13-16; Rev. 3:14-22) ti neheggon ad Ephesus. Ya mid mapto' ya hiyay nangitudo' hinan Liblu an I Corinthians eden timpu. ‡ **19:24** Hay ohan ngadan ten babain bulul ya hi Diana an bumadang anuh nan binabai ta munhabida, hiyaat un do'ol di huhuna.

Ya ongol di pihhuh la'un hana nan baballuy, ya ongol goh di lagbun nan puntamuona.
25 Ya inayagana din puntamuona ya din udumnan linala'in umat hina goh di tamuda ta na'amungda, ya inalinan diday, “Da'yun linala'i, inilayu an hay nalpuwan di pinumhodan di itaguan tu'u ya heten tamu tu'un munhibug.
26 Ya dengngodengngolyu ya tinnitinnigyuy ina'inat nan ohan tagun hi Paul. Hiya ya inalinay nan bulul an hinibug di tagu ya adi makulug an dios! At do'olday tataguh tud Ephesus di nangulug, ya la'tot ya an aminday tataguh tuh nan Provinciad Asia ya kulugondah den itudtuduna.
27 At mid mapto' ya la'tot ya pahiwon nan tatagu tun hibugon tu'u! Ya bo'on hene ya anggay, ti awniat mid mapto' ya adida e'gonan nan Timplun ihinan Artemis an dayawon tu'u, ya dayawon goh nan tatagud Asia, ya hi an amin hitun luta, at mi'id mahkay di hulbin nan himba'ana!”
28 Unat goh dengngol din tataguh ne han inalin Demetrius ya ma'abbungotda, ya bimmugawdan inaliday, “Nabagbagtuh Artemis an dayawon nan i'Ephesus!”
29 Ya niwa'at henen inulgud Demetrius hinan ahigihigib ad Ephesus, at la'tot ya bimmoholda nan tatagun umaningal. Ya dempapda da Gaius ay Aristarchus an iMacedonia an ninitnud ay Paul, ya nunnaudondan inyuy didah nan a'amu'amungan di tatagun mi'tigaw hinan ay'ayam.
30 Ya penhod Paul an umuy hinan na'amunganda ta mi'hapit hinan tatagu, mu impawan din kimmulug ay Jesus.
31 Ya wadaday udumnah din a'ap'apun de han provincia an ligwana, ya nunhonagdah immuy nangalin hiya ta adi ni' mipattig hinan na'amungan di tatagu.
32 Ya hedeh din na'amunganda ya bumanugawdan amin an numbino'ob'on di bugawanda. Ya din udumnan do'ol ya agguyda inilay dimmalat hi na'amungandah di.
33 Ya din udumna ya inaliday un nan Hudyuy dimmalat, at hennag nan Hudyuh Alexander an Hudyu goh ta mi'hapit hinan na'amung an tatagu. Ya pinapana dida ta way atonan mangibaag hi aatdan Hudyu.
34 Ya unat goh inimmatunanda hiya an Hudyu ya duway olas di nangibugawandan amin an inaliday, “Nabagbagtuh Artemis an dayawon nan i'Ephesus!”
35 Ya la'tot ya impadinong din ohan mangupihhinah nan babluy dida an inalinay, “Da'yun tatagun i'Ephesus, inilan an amin di tatagu an ditu'un i'Ephesus di manalimun hinan Timplun Artemis an nabagbagtu, ya ditu'u goh di manalimun hinan batun bulul an hi Artemis an nalpud dayan nagah.
36 Ya mid ah mangihaut ete ti makulug, at dindinong ayu ta adi malgom di atonyu!
37 Daten linala'in inyaliyuh tu ya mid inatdah nappuhi ti agguyda nangakaw hinan Timplun pundayawan tu'u,§ ya agguyda goh pinahal hi Artemis an dayawon tu'u.
38 Wa ay di idiklamun Demetrius ya nan i'ibbanan numpapaddung di tamuda ya waday huwis tu'un mangipanuh hi diklamu, ya wada goh di algaw hi pundidiklammuan, ya wadaday munhumalyan dida, at hidiy pundidiklammuandan amin.
39 Mu wada ay di udumna goh hi idiklamuyu ta bo'on nan upihhinay pundiklammuanyu ya hay mahapul ya unudonyu nan uldin tu'u ta wa adya ta na'amung an amin di bumutus ya diday mangipanuh ene han diklamuyu.

§ **19:37** Bahaom nan footnote di Rom. 2:22 ta innilaom di aat te.

40 At mahapul an duminong tu'u ti ini ya idiklamu ditu'uh nan u'upihyal
nan iRome hi un tu'u gumulud ugwan an algaw, ti mid ah mabalin hi pambal
tu'uh dumalat hi nahayupan tu'u!"
41 Unat goh nalpah henen hinapit din mangupihhina ya pinakakna din
na'amung.

20

Hay Inayan da Paul hinan Provinciad Macedonia ya ad Greece

1 Unat goh dimminong din tatagud Ephesus an gimmulu ya inayagan Paul
nan kimmulug ay Jesus ta na'amungda. Ya tinuguna dida ya un mahkay
umuy hinan Provinciad Macedonia.*
2 Ya limmane'le'od hidih nan abablubabluy, ya tinuguna din kimmulug.
Ya immuy goh hinan Provinciad Greece,
3 at tuluy bulan di nihinanah di.† Ya unat goh wan umuy munlugan hinan
pupul ta umuy ad Syria mu ininnilanan wadaday Hudyun nunnomnom
an mamatoy ay hiya at ninomnomnan mumbangngad hinan Provinciad
Macedonia ta hidiy pange'wana ta adi munlugan hinan pupul.
4 Ya dida hatuy nitnud ay hiya: hi Sopater an hina' Pyrrhus an iBerea, ya
hi Aristarchus, ya hi Secundus an iThessalonica, ya hi Gaius an iDerbe, ya
hi Timothy, ya da Tychicus ay Trophimus an nalpudah nan Provinciad Asia.
5 Ya nahhundan immuy ta henoddah Paul ad Troas. Ya immuy hi Paul ad
Philippi, ya ha"in an nuntudo' eten liblu ya nidduma' ay hiyah di.‡
6 Ya unat goh nalpah din Behtan di Agguy Nabino'bo'an an Tinapay
ya nunlugan amih nan pupul, ya lemay algaw di nunlulugananmi ta
nangamung ad Troas hi nangah'upanmih din i'ibbami, ya nihina amih dih
ohay duminggu.

Hay Inayan da Paul ad Troas

7 Unat goh din Duminggu ya na'amung amin nangan, ya heden nanganan-
miy hiyay Nunnomnomanmih nan Natayan Kristu. Ya nuntudtuduh Paul ta
nangamung limmabi ti hi mabiggat ya makak ami.
8 Ya do'ol di dilag hinan miyatlun galadun nan abung an na'amunganmi.
9 Ya wada han ungan lala'in hi Eutychus an inumbun hinan tawan
mi'dongdongol hinan gun alyon Paul. Ya munyungyungot hiya, ya la'tot ya
nolo', at nagah hinan dola an nalpuh nan miyatlun galadu. Ya unat goh
immuyda tinnig ya natoy.
10 At limmahun hi Paul, ya hina'yuyuna, ya inalinay, "Adi ayu numanom-
nom ti matagu!"
11 At numbangngad da Paul hinan miyatlun galadu, ya mangan ami. Ya
intuluy Paul an himmapihapit ta nangamung hidin nahoyang ya un da'mi
taynan.
12 Ya heden ungan lala'in timmagu ya inyuydah abungda, ya way ohaan
ahi'am'amlong.

Hay Inayan da Paul ad Miletus

13 Nunlugan amih nan pupul ta immuy amid Assos, mu agguy nitnud
hi Paul ay da'mi ti inalinay unna dalanon an iyolhat ta ad Assos di
pangah'upanan da'mi ya un mi'lugan.

---

* **20:1** Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan Liblu an II Corinthians eden timpu. † **20:3** Mid mapto' ya intudo' Apostoles Paul nan Liblu an Romans eden timpu. ‡ **20:5** Niddum hi Dr. Luke ay da Paul hidin numbiyaheanad Troas (Ac. 16:10), mu tinaynana didad Philippi (Ac. 16:17). Ad ugwan ya niddum goh ay dida.

14 Ya unat goh nundadammu amid Assos ya nunlugan amih nan pupul ta
immuy amid Mitylene.
15 Ya nabiggat ede ya dimmatong amid Chios. Ya unat goh hi nabiggat goh
ya immuy amid Samos, ya hidin nabiggat goh ya immuy amid Miletus.
16 Ya ninomnom Paul an ta"on hi unmi adi e'wad Ephesus ti adina pohdon
an mataktak hinan Provinciad Asia ti umiyahup an dumatong ad Jerusalem
ya un madatngan nan behtan di Hudyu an alyondan Pentecost.
17 Hidid Miletus ya hennag Paul di immuy nangayag hinan
mumpun'endog ad Ephesus ta umalidah wadanmi.
18 Ya unat goh dimmatongda ya inalin Paul ay diday, “Hidin hopap
di inalia' ay da'yuh tuh Provinciad Asia ta nangamung din angunuhnah
nakaka'
19 ya inilayu goh an agguya' numpahpahiyah din nuntudtuduwa' hi aat
Apu tu'u. Ya ta"on hi unna impaligligat hidin Hudyu ya hin'umu'uddum ya
munlulugwaa' an dumalat di punha'itan di nomnom'u, mu innaynayun'u
damdama din tamu'.
20 Ya inilayun agguy'u inukuhan di intudtudu' hi amaphodanyuh dih din
nuntudtuduwa' hidin na'amu'amunganyuh nan a'abungyu.
21 Ya tinugun'u nan Hudyu ya nan Hentil ta idinongdan mabahobaholan
ta unudondah Apo Dios, ya ta kulugonda goh hi Apu tu'un hi Jesus.
22 Ya ten ad ugwan ya mahapul an umuya' ad Jerusalem ti ten luludana'
hinan Na'abuniyanan an Lennawan umuy hidi, mu agguy'u inilay ma'at ay
ha"in hidi.
23 Mu hay inila' ya anggay ya din ablubabluy an inaya'aya' ya gun inalin
nan Na'abuniyanan an Lennaway awniat mabaluda' ya mipaligligata'.
24 Mu adia' tuma'ot an ta"on hi unna' patayon, ti hay pohdo' ya nan
pangelpaha' hi tamu' ti hiyah ne ipatamun Apu tu'un ha"in an hay
pangipa'innilaan hinan Maphod an Ulgud an hay aat di homo' Apo Dios ay
ditu'u.”
25 Ya inalin goh Paul di, “An amin ayun tinuduwa' hi aat di Pumpapto'an
Apo Dios ya adia' mahkay tigon.
26 At hiyanan alyo' ay da'yud ugwan an wada ay di udumnan da'yuh adi
mabaliwan ya bo'on ha"in di ad bahol
27 ti intudu' ay da'yun amin di penhod Apo Dios an nan pamaliwanan
ditu'u.
28 At emayaanyuy atonyu, ya halimunanyu nan kimmulug ay Jesus ti di-
day ipahalimun nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu. Ya badanganyun
amin nan i'ibba tu'un kimmulug ta mihamad di pangulugda ti ditu'uy
dimmalat hi natayan Jesus an Imbaluy Apo Dios.
29 Ya inila' an awni ta tayna' da'yu at wadaday umalin mampong ay da'yuh
mangituduh nan nibahhaw ay da'yu.
30 Ya ta"on hi un da'yun na'amung hitu ti awniat wadaday udumnan da'yu
goh an munlayah an hay nibahhaw di ituduyu ta way aton nan kimmulug
ay Jesus an mangunud ay da'yu.
31 At hiyanan papuutanyuy atonyu, ya nomnomonyu din nihihinna' ay
da'yuh tuluy tawon hi nuntudutuduwa' ay da'yu, ti ta"on un hinan mahdom
unu hinan mapatal ya nidugah di impulah'uh nanugutuguna' ay da'yun
amin.
32 At ad ugwan ya ihapit'u da'yun Apo Dios ta nangamung Hiyan manal-
imun ay da'yu an dumalat nan amaphodnan da'yu, ya hay alyo' ay da'yu
ya edenolyuh nan Hapitnan bumadang ay da'yu. Ya iyokod tu'un ipabi'ah
Apo Dios di pangulug tu'u ta pi'boltan tu'u nan maphod an ipaboltanah nan
inlahhinan taguna.

33 Ya ha"in ya mid inam'am'uh nan malgom an inadangyan an umat hi
pihhu, unu balitu', unu lubung, ya nan udum an gina'un di tagu.
34 Ya inilayun nginamay'un bino'lay inla'u' hi an amin hidin mahapul'u ya
din mahapul din ni'yibba'.
35 Ya an amin din ina'inat'u ya impattig'u an ma"aphod di mahlun
tumamutamu ta way ibadang hinan mahmo' an i'ibba. Nomnomonyu din
hinapit Apu tu'un hi Jesus an inalinay, Nidugdugah di amlong hi un ditay
umidat mu nan ditay midatan."§
36 Ya unat goh lempah Paul an nuntugun ay dida ya nunhippi, at ni'hippi
ami, ya nunluwalu amin Apo Dios.
37 Ya ahilulugwadan amin, ya inawaldah Paul, ya inungnguda hiya.
38 Ya ahilulungdayada an namaman de din nangalyan Paul hi adida
panpannigan ay hiya. At intulud da'min didah din awadan di pupul an
nunlugananmi.

21

Hay Inayan da Paul ad Jerusalem

1 Nunlugan amih din pupul, ya tinaynanmi dida ta immuy amid Cos. Ya
hidin nabiggat goh ya immuy amid Rhodes, ya un ami umuy ad Patara.
2 Ya unat goh limmahun amih din pupul ya wada goh din ohan pupul an
umuy ad Phoenicia, at ni'lugan ami.
3 Ya linauhanmid Cyprus ya un ami dumatong ad Tyre hidid Syria ti
waday idagguh nan pupul hi kinalgana.
4 Ya wadaday inah'upanmin kimmulug ay Jesus, at nihina amin didah
ohay duminggu. Ya impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan diday
ma'ma'at ay Paul, at inal'alu'da hiya ta adi ahan umuy ad Jerusalem.
5 Mu unat goh nagtud di algaw hi nihinanmih di at nakak ami an intulud
da'mih din kimmulug an ta"on din binabain a'ahawada ya din imbabaluyda
ta engganah din pingit di baybay an awadan din pupul an punluganannmi.
Ya hidin punhihiyananmi ya nunhippi amin amin ta nunluwalu amin Apo
Dios.
6 Ya inalimin diday, "Okod ayu ta umuy ami!" At nunlugan amih din pupul,
ya wa goh an mumpanga'anamutda.
7 Tinaynanmid Tyre ta immuy amid Ptolemais. Ya immuymi tinnig din
i'ibbamin kimmulug ay Jesus, ya nihina amin didah ohay algaw.
8 Ya heden nabiggat ya immuy amid Caesarea. Ya immuy amih abung
Philip an muntudtuduh nan Maphod an Ulgud hi aat Jesus, ya hiyay ohah
din pento'dah din hopapnan mangipapto' hinan kimmulug ad Jerusalem.*
9 Ya wadaday opat hi imbabaluynah binabain agguy nalhin an in-
tudtududa goh di impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan dida.
10 Ya unat goh manghan ohay duminggu amih di ya immali din propetan
Apo Dios an nalpuh nan Provinciad Judea an hi Agabus di ngadana.
11 Ya immalin da'mi, ya innalnay balikis Paul, ya impabobodnay
ngamayna ya hu'inan de din balikis Paul, ya inalinay, "Inalin din
Na'abuniyanan an Lennawa an nan ad balikis ete ya umat hituy pamobod
nan Hudyud Jerusalem ay hiya ya unda iyuy hinan a'ap'apun di Hentil ta
okoddan hiya."

---

§ **20:35** Henen hinapit Jesus ya agguy nitudo' hinan aliblulublun intudo' da Matthew ay Mark, unu da Luke ay John. * **21:8** Ac. 6:5.

12 Ya unat goh dengngolmih nen inalina at da'min nitnud ay Paul ya
din udumnan tatagun wah di ya inal'alu'mih Paul ta adi ahan umuy ad
Jerusalem.
13 Mu inalinay, “Anaad ta ahilulugwa ayu an unna' at goh punlung-
dayaon? Adia' tuma'ot hi unna' bobodon ad Jerusalem, ya ta"ongkay hi
unna' goh patayon hidi an dumalat nan pangitudtuduwa' hi aat Apu tu'un
hi Jesus!”
14 Ya adi ma'al'alu' hiya, at dimminong ami, at inalimin hiyay, “Okod hi
Apu tu'uh pohdonah ma'at ay he"a.”
15 Ya unat goh nagtud di ni'hinanmin Philip ya nundadaan ami ta immuy
amid Jerusalem.
16 Ya wadaday udumnah din kimmulug ay Jesus an iCaesarea, at initnud
da'mi ta immuy amih abung Mnason ti hidiy ihinanmi. Hi Mnason ya
iCyprus an hiyay ohah hopap di kimmulug ay Jesus.
17 Heden dimmatnganmid Jerusalem ya ma"am'amlong din i'ibbamih din
kimmulug.
18 Ya nabiggat ede ya immuy amin da Paul an mannig ay Jacob.† Ya
wadadah din amin din a'ap'apun di kimmulug hidi.
19 Ya inalin Paul ay diday, “Immali ami, i'ibba!” Ya inul'ulgudnan amin din
bimmadangan Apo Dios ay hiyah din nuntudtuduwanah nan Hentil.‡
20 Ya unat goh dengngolda din inulgu'ulgudna ya inaliday, “Makulug an
na'abbagbagtuh Apo Dios!”

Hay Na'na'at ay Paul ad Jerusalem

Hay Nanugun ay Paul ad Jerusalem

Nan kimmulug ya inalida goh ay Paul di, “Ibba, inilam nin an linibuday
Hudyuh kimmulug ay Jesus, mu gunda damdama unudon din inyuldin
Moses.
21 At boholon da'a nin ti dengngoldan intudtudum anu an amin hinan
Hudyu an ni'babluy hinan Hentil ta adida unudon din inyuldin Moses, ti
inalim anun diday adida ipakugit di imbabaluyda, ya adida goh unudon di
ugali tu'un Hudyu.
22 Ya inilami an awniat innilaonday immaliam hitu, at hay aton tu'u nin?
23 Hay maphod ya unudom tun alyonmin he"a. Waday opat hi linala'ih tu
an waday hinamaddan inalin Apo Dios hi atonda.
24 At mitnud'an dida ta umuyyu aton nan ugali tu'un Hudyu, mu he"ay
mumbayad hinan pumpapukihanda ti hiyah ne panginnilaan di tatagun adi
makulug nan nundongol an inatmu anu, ya innilaonda goh an ta"on he"a ya
unudom din inyuldin Moses.§
25 Mu din Hentil an kimmulug ya nuntudo' amin dida ta adida onon nan
ne'nong hinan bulul, ya nan dala, ya nan dotag di natoy an animal an
nabet'ol, ya adida goh elo' nan bo'on ahawada.”
26 At unat goh nabiggat ya nitnud hi Paul ay dade din opat an linala'i ta
inatda din ugalin di Hudyu ya unda humgop hinan Timplu ta ipa'inniladah
din papadih di nan algaw an pangelpahandah nan atonda, ya hiyah de
pangidatandan amin hinan me'nong.

---

† **21:18** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan, ya hiyay agin Jesu Kristu.
‡ **21:19** Mid mapto' ya tinaynan Dr. Luke da Paul hi ad Jerusalem ti nipadinong nan nitudo' an *da'mi* ya *ami*. Ya immuy nin hinan abablubabluy an nanamad hi aat di nitaguan Jesu Kristu ta way atonan mundadaan an muntudo' hinan duwan libluna an Luke ya Acts.
§ **21:24** Nan inyuldin Moses ya nitudo' hi Num. 6:1-21.

*Hay Nampapandan Paul hinan Timplun Apo Dios**

27 Unat goh wan madatngan din miyapitun algaw ya wadaday udumnah
din Hudyun nalpuh nan Provinciad Asia an nannig ay Paul hinan Timplu.
Ya indoldolda din tatagun na'amung ta bimmoholda, ya dempapdah Paul.
28 Ya bimmanugawdan inaliday, “Da'yun i'ibbamin Hudyu, umali ayu ta
badangan da'mi ti ten nadpap tun tagun nangitudtuduh din tataguh nan
abablubabluy ta pahiwonda nan pangat tu'un Hudyu an nan Uldin Moses
ya ta"on un tun Timplu tu'u! Ya ten ad ugwan goh ya ten impahigupnah tun
Timplu nan Hentil ya wan paniaw!”†
29 Ya manu ay inalidah ne ti tinnigdah Trophimus an i'Ephesus an nitnud
ay Paul hidin nunle'le'danad Jerusalem, ya inaliday un ni'higup ay hiya, mu
hay immannung ya agguy.
30 Ya umaningalda, at nuntembag hinan ahigihigib, ya nun'itagtag an
amin din tatagun immuy hidi. Ya nunlapdu'dah Paul an impalahun hinan
Timplu. Ya nunnaudondan numpangitangob hinan pantaw nan Timplu.
31 Ya heden agadyuhan di pamatayan nan tatagun Paul ya waday immuy
an nangibaag hinan ap'apun di tindalun di Rome an waday gulu.
32 At initnud din ap'apu din u'upihyal ya din titindalu ta gininalondan
immuy hinan awadan di na'amungan din tatagu. Ya unat goh tinnig din
tatagu din ap'apun di tindalu ya din titindalu ya indinongdan mumpanuplit
ay Paul.
33 Ya immuy din ap'apun di tindalun Paul, ya impabangkelengna hiyah
nan duwan bangkeleng. Ya inalinah din tataguy, “Ngadan ten tagu, ya hay
baholna?”
34 Ya agguy numpapaddung din nambal din tatagu an way ohaan hin-
nat'on di nun'ibugawna, at mid napto' hi donglonda. At agguy na'awatan
din ap'apun di tindaluy immannung hi na'at, at immandalnan iyuydah Paul
hinan kampun di tindalu.
35 Ya unat goh inatamanda din agdan di kampun di tindalu ya lina"uy nan
titindaluh Paul ti nidugah din tatagun pohdonda ahan an patayon.
36 Ya gun miyunu'unud din tatagun pun'ibugawday, “Patayonyu hiya!”

Hay Hinapit Paul hinan Tatagud Jerusalem
(Ac. 9:1-22; 26:9-18)

37 Unat goh wan magadyuh ehgop din tindaluh Paul hinan abungda ya
inalin Paul hinan ap'apun di tindaluy, “Wada han ibaga' ay he"a.”
Ya inalin din ap'apuy, “Dan inilam an mangihapit hi hapit di iGreece?
38 Alyo' at goh hi un he"a din i'Egypt ti din hopapna ya hiyay nangite'te"an
mi'papattoy hi gubilnu an nangiyuy hidin opat di libun titindalunah nan
mapulun.”
39 Ya inalin Paul di, “Bo'ona', ti Hudyua', ya nitungawa' ad Tarsus an
ongol an babluy hinan Provinciad Cilicia. Abulutom ni' ta mi'hapita' hinan
tatagu.”
40 Ya inyabulut din ap'apun di tindalu, at timma'dog hi Paul hidin agdan,
ya impadinongna din tatagu, at himmapit an inhapitnah hapit di Hudyu an
Aramaic.

---

* **21:26** Mid mapto' ya na'at hidin 57 A.D. † **21:28** Waday batun pangimmatunan an nitudo' an nihinah nan gettaw di Timplun Apo Dios ad Jerusalem an paniaw hi un humigup nan Hentil hinan gettaw di Hudyu, ya gulat ta waday mamadah an humigup at mipapatoy. Ya ta"on ad ugwan ya na'ah'upan nan umat hina an pangimmatunan an agguy napa"i.

22

1 Ya inalin Paul di, “Da'yun a'agi ya o'ommod, donglonyu tun alyo' ay da'yu!”
2 Ya unat goh dengngoldan hapitdan Hudyu din inhapitna ya dimminongda mahkay.
Ya innaynayun Paul an himmapihapit an inalinay,
3 “Ha"in ya Hudyua', ya nitungawa' ad Tarsus hidih nan Provinciad Cilicia, mu hitud Jerusalem di immong'ongngola'. Ya din nala'eng an hi Gamaliel di nun'adala' hidin Uldin din o'ommod tu'u. Ya inunud'un amin hadi, at an amin di ato' ya penhod'un hiyay ipabagtuan Apo Dios an umat ay da'yud ugwan,
4 at hiyanan hidin hopapna ya pinaligaligat'u din kimmulug hidin nitudtudun Tugun Jesus, ya impapatoy'uy udumna, ya dempap'uy udumnah linala'i ya binabai goh ta impibalud'u dida.
5 Ya mabalin an mahmahanyuh din Nabagtun Padih tu ya hi an amin hidin ap'apun di Konsehal,* at diday ihtigu' ti immannung heten inali' ti diday nangidat ay ha"in hidin tudo' an immuy ad Damascus ta hiyay nangidalata' an nampap hidin kimmulug ay Jesus hidi ta inyali' didah tud Jerusalem ta mamoltada.”
6 Inalin goh Paul di, “Unat goh magadyuh din umatamanmid Damascus hidin nuntongay algaw an alas dose ya wada han ongol an humilin dilag an nalpud daya an benenanganay nunlene'woh hinan wada'.
7 At natu"ina', ya dengngol'u din nun'ali an inalinay, Saul! Anaad ta paligligatona' ay he"a?
8 Ya inali' ay hiyay, Hay ngadanmu, Apu?
Ya inalinay, Ha"in hi Jesus an iNazareth an paligligatom!
9 Ya manu ti tinnig din linala'in ni'yibba' din humilin dilag, mu agguyda na'awatan din inalin din ni'hapit ay ha"in.
10 Ya inali' goh ay Hiyay, Hay pohdom hi ato', Apu?
Ya inalin Apu tu'un ha"in di, Tuma'dog'a ta umuy ayud Damascus ta hidiy panginnilaam hi an amin hinan ninomnom Apo Dios hi atom.
11 Ya dumalat din napooa' hidin humilin dilag at pendonga' hidin i'ibba' ta engganay dimmatong amid Damascus.
12 Ya wah di han lala'in hi Ananias an nahamad di pange'gonana goh ay Apo Dios ya nan Uldin, ya e'gonan an amin di Hudyu hiya.
13 Ya immalin ha"in, ya ni'ta'dog hinan wada', ya inalinay, Agi' Saul, mittig mahkay di matam! Ya himbumagga ya mittigaw mahkay din mata', at tinnig'u hiya.
14 Ya inalinan ha"in di, Hi Apo Dios an dayawon din o'ommod tu'uy namto' ay he"a ta way atom an manginnilah pohdonah atom, ya ta way inatmu goh an nannig hinan baalnan hi Jesus an nahamad di ugalina, ya ta dengngolmu goh di Hapitna.
15 Ya he"ay ihtiguna ta way atom an mangul'ulgud hi an amin hinan tataguh din tinnigmu ya dengngolmu.
16 At adi'a u'umbun hitu ta tuma'dog'a ta ibagam ay Jesus ta aliwanay baholmu, ya numpabonyag'a.”
17 Inalin Paul goh di, “Numbangngada' hitud Jerusalem, ya hidin nunluwalua' hinan Timplu ya ay ihunay nun'enapa',
18 ya tinnig'uh Apu tu'u an inalinan ha"in di, Punnaudom an makak hitud Jerusalem ti adi damdama kulugon nan tataguy ibaagmuh aat'u.

* **22:5** Unu Sanhedrin.

19 Ya tembal'un inali' di, Apu, mid mapto' ya abulutonda ti adia' mahkay
umat hidin hopapna an gun'u immayan hinan himba'an di Hudyu an
nundopap'u din kimmulug ay He"a, ya nun'ipahuplit'u dida, ya impibalud'u
goh dida.
20 Ya hidin namatayandan Stephen an ohan muntudtuduh aatmu ya
wadaa' hidi an ohaa' hidin nangabulut hi pamatayandan hiya, ya ha"in goh
udot din nangiyadug hidin lubung din namatoy ay hiya!
21 Mu inalin goh nan Apu tu'un ha"in di, Ta"on ya immuy'a ti he"a
damdamay honogo' hi umuy hinan adagwin awadan nan Hentil."
22 Ya din tatagu ya nundongoldah din inulgud Paul ta engganah din
nangalyanah aat di umayanah nan Hentil, ya ahibubugawdan inaliday,
"Patayonyuh nen tagu! Ti odolnah un mapatoy nan umat hinan tagu!"
23 At bimmanugaw, ya nun'iwidwidday lubungda, ya nuntu"ugday hupu'
an dumalat di bungotda.†
24 Ya inalin din ap'apun di tindalun iRome hidin titindaluna ta ipahigup-
dah Paul hinan kampuda, ya hinuplitda ta way atonan mangibaag hi dalat
di pumpamugawan di Hudyun hiya.
25 Mu unat goh binobodda hiya ta way atondan manuplit ya inalin
Paul hidin ohan tindalun‡ neheggon ay hiyay, "Ta"on hi unna' Hudyu mu
nibilanga' damdaman tagun di Rome. At undan mabalin an hupliton di
iRome an ta"on hi un agguy nahumalyah un numbahol?"
26 Ya unat goh dengngol din tindaluh de ya immuy hinan ap'apuda, ya
inalinay, "Goh ta ipahuplitmuh den lala'in un iRome?"
27 At immuy din ap'apun Paul, ya inalinan hiyay, "Dan immannung an
tagu'a ad Rome? At ibaagmu!"
Ya inalin Paul di, "Immannung."
28 Ya inalin din ap'apuy, "Ha"in ya gahin unna' numbayad hi ongol an
pihhu ya unna' ibilang an tagud Rome."
Ya inalin Paul di, "Ha"in ay tuwali ya nibilanga' ti iRome din o'ommod'u."
29 At din tindalun na'alin umuy manuplit ay hiya ya tinaynanda. Ya din
ap'apu ya timma'ot goh hi nangipabangkelenganan Paul ti adi mabalin an
aton di umat hidih nan tagud Rome ya wan agguy nahumalya.

Hay Nanumalyaan nan Konsehal ay Paul hi ad Jerusalem

30 Hidin nabiggat ya impabuhu' din ap'apun di tindaluh Paul hinan
baludan, ya impa'ayagna din a'ap'apun di papadi ya an amin din a'ap'apun
di Hudyu, ya inyuynah Paul hinan Konsehal§ ta humalyaonda hiya ti
penhodnan innilaon din ipabahol di Hudyun Paul.

23

1 Intigaw Paul ay daden munhumalyan hiya an inalinan diday, "I'ibba',
mi'id di bahol'uh hinagang Apo Dios ti an amin din ina'inat'uh engganad
ugwan ya Hiya ya anggay di pohdo' an pa'amlongon."
2 Dumalat eden inalin Paul ya impatapa' din Nabagtun Padin hi Ananias*
di timid Paul hinan neheggon ay hiya.
3 Ya inalin Paul ay Ananias di, "Paddungnay un'a maphod hi un'a wah
nan hinagang di tatagu, mu nappuhiy wah nomnommu! At hi Apo Dios

† **22:23** Hiyah ne ugalidah panginnilan hi bimmungtanda. ‡ **22:25** Heten apun di tindalu ya hinggahut di titindaluh ipapto'na. § **22:30** Unu Sanhedrin. * **23:2** Hay numpapto'ana ya hidin 47-59 A.D., ya gapu ta nidugah din inatnan namaligat hinan tatagu at wa han ohan algaw ya pinatoy nan Hudyu hiya. Ya nob'on nan Nabagtun Padin nangipapatoy ay Jesus an hi *Annas* an bo'on *Ananias*, ya numpapto' hidin 6-15 A.D.

di mangiballoh hitun inatmun ha"in ti humalyaona' an miyunnudan hinan Uldin, ya wan agguymu inunud ti impatapa'muy timid'u! At undan umat hinay inalinah nan Tugun Apo Dios?"

4 Ya inalin din linala'in neheggon ay Paul di, "Anaad udot ta umat hinay pangalim hinan Nabagtun Padin Apo Dios?"

5 Ya tembal Paul an inalinay, "I'ibba', agguy'u inilay un hiyay Nabagtun Padi ti gulat ta inila' at agguy'u inaliy umat hina. Ti waday impitudo' Apo Dios an inalinay,

Adiyu hapiton di nappuhih nan ap'apu."†

6 Hidin tinnig Paul an wadaday udum an Sadducees ya Pharisees di udum at enlotnan himmapit an inalinay, "I'ibba', ha"in ya ohaa' goh an Pharisee, ya Pharisee goh nan o'ommod'u! Ya wah tua' an mahumalya ti kulugo' di amahuan di natoy!"

7 Ya unat goh inalin Paul hede ya ente"an din Pharisees ya din Sadducees an nunhohongngel, at nunggodwa daden na'amung.

8 Ya manu ay nunhohongngelda ti adi kulugon din Sadducees an mamahuan nan nun'atoy, ya adida goh kulugon hi un waday anghel ya lennawa, mu kulugon nan Pharisees hana.

9 Ya inyal'alladan numbubuggawan.

Ya timma'dog din udumnah nan muntudtuduh nan Uldin di Hudyu an Pharisees goh, ya endegopdan Paul an nangalih, "Mi'id ah tinnigmih inatnah nappuhi! Mid mapto' ya immannung an waday anghel unu lennawan immuy ni'hapit ay hiya!"

10 Ya namama din pumpapattayanda, ya wadah Paul hidin gagwan din pumpapattayanda. At timma'ot din ap'apun di tindaluh ma'at ay Paul ti ini ya punhu'lida. At hennagna din tindaluna ta immuyda initnud hi Paul, ya imbangngadda goh hidin kampuda.

11 Ya unat goh nabiggat hidin nahdom ya nipattig hi Apu tu'un Paul, ya inalinan hiyay, "Adi'a tuma'ot ti umat hinan nangihtigum ay Ha"in hitud Jerusalem di pangihtigum goh ay Ha"in ad Rome."

Hay Nunhahapitan nan Hudyuh Pamatayandan Paul

12 Unat goh nabiggat ya nunhahapit din udumnan Hudyuh aat di pamatayandan Paul. Ya inhapatadan adida mangan ya adida uminum hi engganay patayondah Paul!

13 Ya nahuluk hi napatdan Hudyun nangitulag ene.

14 Ya immuydah din a'ap'apun di papadi ya hidin a'ap'apun di Hudyu, ya inalidan diday, "Nunhahapit ami ta inhapatami an adi ami mangan ya adi ami goh uminum ta nangamung unmi patayon hi Paul.

15 At da'yun a'ap'apuy mamalbalih nan ap'apun di tindalud Rome ta alyonyuan pa'aliom hi Paul ti pohdonmin ihamad an manumalyan hiya. Mu bota'onmiat hinan dalan ta patayonmi, at adi dumatong ay da'yuh tu."

16 Mu dengngol din lala'in imbaluy han babain agin Paul di nunhahapitan din Hudyu, at immuy hinan kampun din titindalu ta imbaagnan Paul hede han hinahapitda.

17 Ya inayagan Paul di ohah din ap'apun di tindalun hinggahut di titindaluy ipapto'na, ya inalinay, "Heten ungan lala'i ya itnudmun iyuy hinan nabagtun ap'apun di tindalu ti waday ibaganan hiya."

18 At initnud din ap'apun di tindalu ta inyuynah din nabagtun ap'apuda, ya inalinan hiyay, "Inayagana' enen balud an hi Paul ta impitnudnah ten ungan ha"in ti wada anuy ibaganan he"a."

† **23:5** Ex. 22:28; Ecc. 10:20.

19 Ya pendong den ap'apudah den unga, ya immuyna inyohha, ya inalinan
hiyay, “Ngadan nan ibagam ay ha"in?”
20 Ya inalin din ungay, “Hinahapit din Hudyu an hi ma'et ya ibagadan he"a
ta itnudmuh Paul ta iyuymuh nan Konsehal ti alyondan he"ay pohdondan
ihamad an humalyaon hi Paul, mu un da'aat balbaliyan.
21 At adim ni' abuluton henen pohdondan atom ti nahuluk hi napat di
Hudyuh mamta' ay da'yuh nan dalan an nangihapatah adida mangan ya
adida uminum ta nangamung unda patayon hi Paul. Ya ad ugwan di nangi-
dadaanandah atonda, at hodonday pangiyabulutam hinan pohdonda.”
22 Ya inalin din ap'apuy, “Adim ibabbaag henen inalim ay ha"in hinan
udumnan tagu ta okoda' hi ato'.” Ya pinakakna hiya.

Hay Na'na'at ay Paul ad Caesarea‡

Hay Nangiyayandan Paul hinan Gobelnadol ad Caesarea

23 Impa'ayag din nabagtun ap'apun di tindaluy duwan ap'apun di tin-
dalu,§ ya inalinay, “Pundadaanonyuy duway gahut hi tindalun mangidalan,
ya napituda goh di muntakay hi kabayu, ya duway gahutda goh di mangdon
hi pahul ta iyuyyuh Paul ad Caesarea hinan mahdom hi alas nuwebe.
24 Ya mahapul an waday kabayuh puntakayan Paul, ya ipapto'yu hiya ta
mid ma'at ay hiyah engganay idatongyuh awadan nan Gobelnadol an hi
Felix.”*
25 At nuntudo' din nabagtun ap'apun di tindalu ay Felix an inalinay,
26 “Ha"in an hi Claudius Lysias, ya ten itud'a' he"a, Apu Gobelnadol Felix.
Maphod'ah na, ya umat goh hitun ha"in.
27 Heten lala'in ipiyali' ay he"a ya dempap din Hudyu, at magadyuh
patayonda, mu inila' an iRome, at initnud'u nan tindalu' ta immuymi
binaliwan hiya.
28 Ya penhod'un innilaon di anaad ta idiklamuda hiya, at inyuy'u hiyah
din a'ap'apudah nan Konsehal.
29 Mu unat goh minahmaha' ya mi'id ah baholnah dumalat hi pa-
matayan unu pangibaludan ay hiya ti hay nundidiklammuanda ya anggay
ya hay agguyna nangunudan hi Uldin di Hudyu.
30 Ya unat goh dengngol'un wadaday udumnan Hudyu an nunhahapit
an mamatoy ay hiya ya ninomnom'un ipiyalin he"a. At inali' hinan
mangidiklamun hiya ta umalidan he"a ta he"ay pundidiklammuanda.
Anggaynanah hapito'.”
31 Ya inunud daden tindalu din inalin nan ap'apuda, at inyuydah Paul. Ya
heden nahdom ya dimmatongdad Antipatris.
32 Ya din nabiggat ya numbangngad din tindalun nangidalan hinan kam-
pudad Jerusalem, at un anggay din numpuntakay an titindaluy nangitnud
ay Paul.
33 Ya unat goh dimmatongdad Caesarea ya indatda din tudo' hinan
gobelnadol, ya tinaynandah Paul ta okod din gobelnadol ay hiya.
34 Ya binahan din gobelnadol din tudo', ya minahmahanan Paul di
provinciah nalpuwana. Ya unat goh ininnilana an ad Cilicia
35 at inalinan hiyay, “Awni ta un'u donglon di hapitom hi alian hana nan
mangidiklamun he"a.” At impiyuynah Paul hi palasyun din Alin hi Herod
ta hidiy pangiyadugandan hiya.

---

‡ **23:22** Nibalud hi Paul ad Caesarea hidin 57-59 A.D. § **23:23** Didan hinohha ya impapto'day hinggahut an tindalu. * **23:24** Ente"anan numpapto' hinan Provinciad Judea hidin 52 A.D. Hiya ya himbut hidin penghana, mu la'tot ya nalibli ta un okod hiya. Ya palpaliwan ya pento' nan Alin hi Claudius hiyah gobelnadol.

24

Hay Nangidiklamun nan Hudyun Paul ay Felix ad Caesarea

1 Unat goh naluh di lemay algaw ya immuy ad Caesarea din Nabagtun
Padin hi Ananias,* ya din udum an a'ap'apun di Hudyu, ya nan abugadu an
hi Tertullus an mangidiklamun Paul hinan Gobelnadol an hi Felix.
2 At impa'ayagdah Paul.
Ya nahhun hi Tertullus an numpangalih diklamunan Paul an inalinay,
“Apu Gobelnadol Felix, dumalat nan ananomnomam an mumpapto' ya ten
nadnoy an mi'id al'alih tun babluy tu'un hinakupmu ti impapto'mu nan
tatagu, ya ongol di pinumhodan tun babluy tu'u.
3 Ya nidugah ahan di pundenolanmin he"ah nan do'ol an ina'inatmun
da'mi.
4 Adi' pohdon an mahaliwa'ah nan tamum, at adi' adukkayon di alyo', mu
donglom ni' heten ho'ho'dod an hapito'.
5 Ininnilamin heten taguy dumaladalat hi pungguguluwan di Hudyuh
nan abablubabluy an ayana, ya hiya goh di apun nan tatagun hinnat'on di
unudonda an nan Nazarene.
6 Ya impadahnan namuhih nan Timplu, at hiyaat unmi dempap hiya.
Ya penhodmin da'miy manumalyan hiya an miyunnudan hinan Uldinmin
Hudyu.
7 Mu immali din ap'apun di tindalun hi Lysias, ya inluludnan innal hi Paul
ay da'mi, at mid inatmin nanumalyan hiya.†
8 Ya impiyalinah tu, ya inalinan da'mih mangunud amih tu ta ipahu-
malyamin he"a. At nan panumalyaam eten tagu di panginnilaam an
immannung an amin di pangidiklamuanmin hiya.”
9 An amin din Hudyu ya numpapaddung di hinapitdan inaliday, “Makulug
an amin hanan inalin Tertullus!”

Hay Nangulgudan Paul hi Aatnah nan Gobelnadol an hi Felix ad Caesarea

10 Inyodmol din Gobelnadol ay Paul ta way inatnan himmapit, at inalin
Paul di, “Apu Gobelnadol, inila' an nahamad di panumalyam ti do'ol
di tawon hi himmumahumalyaam hitun babluy tu'u, at mundenola' an
mambal hinan nangidiklamun ha"in.
11 Pohdom ay an mangihamad eten ulgudo' hi aat'u ya mabalin ti do'olday
ihtigu'. Hiyah te aatna: Mi'id di nahuluk hi himpulu ta duway algaw hi
inaya' ad Jerusalem an nundayaw.
12 Ya mi'id ah tinnig daten Hudyuh ni'hongngila' unu gimmuluwa' hinan
na'amung hi tataguh nan Timplu, ya hinan himba'an, unu hi an amin hitun
babluy.
13 At mi'id di ipattigdah panginnilaan hi un makulug henen inalidan
ina'inat'u.
14 Mu abuluto' an dayawo' hi Apo Dios an dinayaw goh din o'ommodmih
din penghana. Mu hay ato' an mundayaw ya iyunnud'uh din intudtudun
Jesus an hiyah ne inalin hatun nangidiklamun ha"in an nibahhaw an
pundayaw. Hay oha goh ya kulugo' an amin din nitudo' an inyuldin Moses
ya din intudo' din numbino'ob'on an propetah din penghana.
15 Ya numpaddung di panahalimidanmi ay daten Hudyu an mahuan Apo
Dios nan nun'atoy an mid baholna ya nan way baholna goh.
16 Hiyanan papapto'ana' di ato' ta adia' mumbahol ay Apo Dios ya hinan
tatagu.

---

* **24:1** Bahaom nan footnote di Ac. 23:2. † **24:7** Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.

17 Ya do'ol di tawon hi naluh hi agguy'u inayan ad Jerusalem, mu immuya'
hidi ta inyuy'u nan pihhun mahapul nan i'ibba' an Hudyun nawotwot ya
nan iyuy'u e'nong ay Apo Dios.
18 Ya unat goh wah di amih nan Timplu ta atonmi nan ugalin di Hudyu
ya hiyay nannigandan ha"in. Ya unat goh nalpah nan inat'u an ugalin di
Hudyuh ibilangan hi maleneh ya mi'id di do'ol hi tatagu, ya mi'id goh di
tataguh nungguguluh gapun ha"in.
19 Mu hay nannig ya anggay ay ha"in ya din udumnan Hudyun nalpuh
nan Provinciad Asia, mu ten didaat goh di mi'id hitu. Gulat at, ya diday wah
tu ta diday mangidiklamun ha"in hi un way bahol'u.
20 Unu mahmaham ay daten i'ibba an Hudyun na'amung ad ugwan an
nalpud Jerusalem hi un way ininniladah bahol'uh din nahumalyaa' hinan
hinagang di ap'apun di Konsehal.
21 At mid mapto' ya hay pamaholandan ha"in ya din nangibugawa'
hi nangalya' hi, Manu ay mahumalyaa' ay da'yud ugwan ti kulugo' an
mamahuan nan nun'atoy."
22 Hi Felix ya i'innilanay aat di pangulug ay Jesus, at hiyanan impogpog-
nan manumalyan Paul, at inalinay, "Awni ta umali din ap'apun di tindalun
hi Lysias ya un'u ipanuh hete han pundidiklammuanyu."
23 Ya minandalna din apun di tindalun mangipapto' hinan hinggahut an
titindalu ta hiyay mangipapto' ay Paul ta ipiyadugna hiya, mu abulutonay
pohdon Paul hi aton, ya adina goh ipaway i'ibban Paul an mangidat hi
badangda.
24 Ya naluh di atnay algaw ya numbangngad hi Felix an initnudna din
ahawanan hi Drusilla an ohan Hudyu.‡ Ya impa'ayagnah Paul ta immuy ay
dida, ta way atondan mangngol hi aat di pangulug di tagun Jesu Kristu.
25 Ya hidin ulgudon Paul di aat di amaphodan di ugalin di kumulug ay
Jesus, ya nan pangano'nongan hi odol, ya nan aat di punhumalyaan Apo
Dios hi udum hi algaw ya timma'ot hi Felix eden inalin Paul, at inalinan
hiyay, "Ammuna! Ya nakak'a! Ta awni ta udum di algaw hinan aid di tamu'
ya un'u goh ipa'ayag he"a!"
26 Ya hay namnamaon Felix ya olom ya umidat hi Paul hi pihhuh lagbuna
ya unna pakakon mahkay. At hiyah ne dumalat hi gunna pangipa'ayagan
ay Paul ta mi'hapihapit ay hiya.
27 Ya innaynayun Felix an nunggobelnadol hi duway tawon, ya agguyna
imbo'tan hi Paul ti penhodnan mipadenol hinan Hudyu, at hiyaat unna
nunnonngon hi Paul hinan baludan. Ya unat goh nalpah heden duway
tawon ya na'aan hi Felix hi gobelnadol§ ta hi Porcius Festus* di nihukat.

25

Hay Namhodan Paul hi Ahumalyaanah nan Alid Rome

1 Unat goh ente"an Festus an nunggobelnadol ad Caesarea ya naluh di
tuluy algaw ya immuy ad Jerusalem.*

‡ **24:24** Hi Drusilla ya miyatlun ahawan Felix, ya hiyay imbaluy nan Alin hi Herod Agrippa I (37-44 A.D. di nun'alianad Judea). Ya hidin nuntawon hi himpulu ta lema ya inahawan nan Alin hi Azizus an alid Emesa, mu palpaliwan ya tinaynana hiya ta numbentananah ay Felix. Ya waday lala'in imbaluyna an hi Agrippa, ya natoy hiyah din 79 A.D. hidin binumdu'an nan bolkanod Vesuvius. § **24:27** Manu ay impa'aan nan alid Rome hiyah 59 unu 60 A.D. ti do'ol di guluh din nunggobelnadolana ti numpattoy nan Hudyuh nan iSyria. * **24:27** Penpenhod nan tatagu hiya ti nahamad di nunggobelnadolana. Ya hidin naluh di duway tawon hi numpapto'ana ya natoy. * **25:1** Hay inadagwin di biyahena ya 100 an kilomitlu, at mahapulnay duwan algaw hi pumbiyaheana.

2 Ya imbaag din a'ap'apun di papadi ya din udumnah din a'ap'apun di
Hudyu ay Festus din diklamudan Paul, ya inal'alu'da hiya
3 ta ipitnudnah Paul ta iyuydad Jerusalem ti ninomnomda goh an mamta'
ay hiyah nan dalan ta patayonda.
4 Mu tembal Festus an inalinay, “Wah dih Paul ad Caesarea an nabalud,
ya adi madnoy at mumbangngada' hidi.
5 At un ay way inatnah nappuhi ya honogonyuy a'ap'apuyu ta mitnuddan
ha"in ta hidiy pundidiklammuanda.”
6 At hidin naluh di walu unu himpuluy algaw ya numbangngad hi Festus
ad Caesarea. Ya hidin nabiggat ya immuy hinan kuwaltun punhumalyaan,
ya impa'ayagnah Paul ta inyuydah wadana.
7 Ya unat goh inyatamdah Paul ya lini'ub din Hudyun nalpud Jerusalem
hiya, ya do'ol di nun'appuhih inali'alidah aat Paul hi ina'inatna, mu mi'id di
impattigdah un makulug henen inali'alida.
8 Ya tembal Paul didan inalinay, “Mid ah inat'uh nappuhi ti mid ah inat'uh
ipawan di Uldin di Hudyu, ya agguy'u pinuhi nan Timplun Apo Dios ad
Jerusalem, ya mid goh ah inat'uh ipawan nan Alid Rome!”
9 Ya penhod Festus an ipadenol nan Hudyu, at hiyanan inalinan Paul di,
“Dan pohdom an umuy ad Jerusalem ta hidiy panumalyaa' ay he"a?”
10 Ya inalin Paul di, “Adi' pohdon ti heten punhumalyaan ya hiyah te
hinakup nan alid Rome, at mahapul an hituy ahumalyaa'. I'innilam an mid
ah inat'uh nappuhih nan Hudyu, at adi mahapul an mumbangngada' ad
Jerusalem ta hidiy ahumalyaa'.
11 Gulat ta way inat'uh nappuhi ya hay inalin di Uldin ya mapatoy di
mangat hi umat hina at ta"on hi unna' patayon ay dida. Mu gulat ta
layah hete han diklamudan ha"in ya adi mabalin hi unna' midat ay dida
ta patayona'. At hay pohdo' ya nan alid Rome di manumalyan ha"in.”†
12 Ya unat goh nalpah an nunhahapit da Festus ya din muntugtugun ay
hiya ya inalinan Paul di, “Pohdom ay an nan alid Rome di manumalyan he"a
ya kan oo ya immuy'a!”

Hay Na'amungan da Agrippa ay Bernice ya nan Gobelnadol ta Donglonday Alyon Paul

13 Unat goh naluh di atnay algaw ya immalid Caesarea din ohah nan
mumpapto' hinan Hudyu an nan Alin hi Agrippa,‡ ya nitnud goh din
ahawanan hi Bernice,§ at minangilin Festus dida.

---

† **25:11** Waday balbalun alid Rome eden gutud an nan Alin hi Nero an hay nun'aliana ya hidin 54-68 A.D. ‡ **25:13** Hay ustuh ngadana ya Herod Agrippa II (44-100 A.D.). Hay tawonah din natayan amanan hi Herod Agrippa I (37-44 A.D.) hidin 44 A.D. ya himpulu ta pitu, at adi mabalin an mumpapto' anu ti ung'ungnga, at hay udum an linala'iy nipallog ay hiyan numpapto' ta engganay un immilog. Ya hidin pina"in General Titus nan siudad ad Jerusalem hidin 70 A.D. ya ne'delloh hiya ay Titus an bimmadang hi napa"iana. Ya hiyay angunuh hinan pamilyan Herod an numpapto' hidi. § **25:13** Hiyay ading Herod Agrippa II an ta"on un ahawana goh ti imbaluydan duwa ay Alin Agrippa I (37-44 A.D.). Hidin nuntawon hiyah himpulu ta tulu ya inahawanah ulitaona an nan Alin hi Herod Chalcis, ya nunholagdah duwan linala'i. Ya hidin natayan Herod Chalcis ya immuy niddum ay aginan hi Herod Agrippa II ta waday manalimun ay dida, mu la'tot ya pinahiw nan tatagu hiya ti inaliday unna numbentanan hi agina, at paniaw ay Apo Dios. At nakak ay Herod Agrippa II ta inahawana nan Alin hi Polemon an numpapto' ad Cilicia, mu palpaliwan ya tinaynana hiya ta numbangngad ay Herod Agrippa II an agina. Ya palpaliwan goh ya numbalin hi kabit General Titus an imbaluy nan Alin hi Vespasian an Caesar ad Rome, mu ingnganuy Titus hiyah din nun'alianad Rome.

14 Ya unat goh nihinadah dih manghan hindumingguan nin ya inul'ulgud
Festus di aat Paul ay didan mangilina an inalinay, “Wadah tu han lala'in
nabalud an tinaynan Felix hidin agobelnadolna.
15 Ya unat goh din immaya' ad Jerusalem ya indiklamun din a'ap'apun
di papadin di Hudyu ya nan udumnah din a'ap'apuda goh ay ha"in, ya
inyal'alu'dan ha"in ta moltao' hiya.
16 Mu inali' ay diday, Hay ugalin di iRome ya adida moltaon di nabalud hi
un agguy ni'haggangan hinan pi'diklammuana, ta way atonan mambal ay
dida.
17 Ya unat goh immalidah tu ya immiyahupa' an manumalya. At din
nabiggat ya immuya' hinan punhumalyaan, ya impa'ayag'uh de han lala'i
ta impahigupdah din wada'.
18 Ya alyo' at goh hi un waday alyondah inat de han lala'ih nappuhi, mu
bo'on hede han ninomnom'uy indiklamuda.
19 Ti hay indiklamuda ya anggay ya hay aat di pundayawandan Apo Dios,
ya hay aat han lala'in hi Jesus an natoy an inalin Paul di namahuan.
20 Ya agguy'u inilay ato' an mangihamad hi aatna, at inali' ay Paul di
un ay pohdonan umuy ad Jerusalem ya immuy ta hidiy ahumalyaanah
pamuhpuhandah un immannung an waday baholna.
21 Mu hay penhod Paul ya nan alid Rome di manumalyan hiya. At
immandal'u ta iyadugda hiyah tu ta nangamung hi un'u abalinan an
mangipehnag ay hiyah dih nan alid Rome.”
22 Ya inalin Agrippa ay Festus di, “Pohdo' goh an donglon di aat di hapiton
ne han lala'i.”
Ya inalin Festus di, “Un ay pohdom ya ipa'ayagtah ma'et.”
23 At unat goh nabiggat ya immuy da Agrippa ay Bernice hinan kuwaltun
a'amunganda, ya nunlubungdah lubung di ali, ya waday baaldah nitnud
ay dida. Ya nun'itnud goh din udumnah nan a'ap'apun di tindalu ya din
udumna goh an a'ap'apun de han babluy, ya ni'yamung goh hi Festus. Ya
impa'ayag Festus hi Paul ta umuy ay dida.
24 Ya unat goh immuy ya inalin Festus di, “Apu Ali Agrippa an mumpapto'
ya da'yun amin an wah tu, hiyah te din lala'in indiklamun an amin di
Hudyuh tud Caesarea ya ad Jerusalem ay ha"in. Ya ipilitdan mamatoy ay
hiya.
25 Mu mid inah'upa' hi baholnah dumalat hi atayana. Ya pohdonan nan
alid Rome di manumalyan hiya, at ninomnom'uy pangipehnaga' ay hiyah
di.
26 Mu mi'id ah inah'upa' hi itudo"uh nan alih inat Paul, at impiyali' hitu
ta way atonyun mangngol hi aatna ta innilao' di aat di pangngolanyu goh,
ya namaman he"a, Apu Ali Agrippa, ta un ay innilao' nan alyonyu ya hiyay
itudo"u.
27 Ti mid hulbinah un epehnag nan nabalud hi un mi'id nahamad hi
mitudo' an nidiklamun hiya!”

26

Hay Nangulgudan Paul hi Aatnah nan Alin hi Agrippa
(Ac. 9:1-22; 22:4-15)

1 Inalin Agrippa ay Paul di, “Pohdom ay an mambal hinan nangidiklamun
he"a ya okod'an mangulgud hi na'at ay he"a.”
Ya inuyad Paul di ngamayna, ya ente"anan nangulgud hi aatna an
inalinay,
2 “Apu Ali Agrippa, mundenola' ti wada'ad ugwan ta donglom di pam-
bal'un amin hinan diklamun nan Hudyun ha"in!

3 Ya namaman he"a ti he"ay nahamad hi nanginnilan amin hi aat di ugalin
di Hudyu ya hay aat di humanohongngilanda.* At anuham ni' an mangngol
hitun hapito'.
4 An amin nan Hudyun ni'babluya' ya iniladay aat'u an nete"ah din a'unga'
ta nangamung ad ugwan, ya ta"on hidin awada' ad Jerusalem ya iniladay
aat'u.
5 Ya nan himpampun an Pharisees di gun mangunu'unud hinan Uldin
di Hudyu, at nete"ah din hopapna ya i'innilan din udum an Hudyu an
henen himpampun ya hiyay nidduma'. Ya un ay pohdonda ya mabalin an
ihtiguanda ti i'innilada.
6 Ya ten tuma'doga' ad ugwan ta mahumalyaa' goh ti hay dumalat ya hay
panahalimida' hidin intulag Apo Dios hidin o'ommodmih din penghana.
7 Ti hay intulagna ya mamahuan nan nun'atoy, ya hiyah ne goh di
hahalimidon nan nepto'a' an Hudyu an himpulu ta duway himpampun an
nahlagan nan holag Israel. Ya heden panahalimidanda ya gunda dayawon
hi Apo Dios hi a'alga'algaw ya amahdomahdom. Ya henen hahalimido', Apu
Ali, ya hiyay pangidiklamuan nan Hudyun ha"in, mu hiyah ne goh ayay
hahalimidonda!
8 Ya da'yun Hudyun na'amung hitu ya anaad ta maligatan ayun mangulug
hi un mahuan Apo Dios nan nun'atoy?"†
9 Ya inalin goh Paul di, "Ta"on un ha"in hidin hopapna ya impadah'uy
abalina' an mangipawah nan tataguh pangunudandan Jesus an iNazareth.
10 Ti hiyah ne inat'ud Jerusalem ti indat nan a'ap'apun di papadiy
biyang'u ta way inat'un nangipabalud hinan do'ol an tatagun Apo Dios,
ya hay inatdan nummoltan dida ya pinatoyda, ya ni'yabuluta' goh hinan
nangipapatayanda.‡
11 Ya immu'immuya' an amin hinan ahimbahimba'an di Hudyu ta hidiy
nangipaligligata' ay dida, ya impadah'uy abalina' an mangipadinong ay
dida ta way atondan mamahiw enen unudondan Tugun Jesus. Ya nidugah
di bohol'un dida, at immuya' goh hinan abablubabluy di Hentil ta pinaligli-
gat'u didah di."
12 Ya inalina goh di, "Ninomnom'un ipaligligat goh nan kimmulug ay Jesus
ad Damascus, at inyabulut din a'ap'apun di papadid Jerusalem ti indatday
biyang'un umuy.
13 Ya hidin nuntongay algaw hi nundaldalana' hi umaya' hidi, Apu Ali, ya
tinnig'u din mumbenang an nalpud daya an ma"abnang ya un nan algaw.
Ya din benangna ya nepto' ay ha"in ya hidin linala'in ni'yibba'.
14 At nun'atu"in ami, ya dengngol'u din nun'ali an hay hapit di Hudyuy
nanapitnan inalinay, Saul, anaad ta paligatona' ay he"a? Idinongmuh nen
ato'atom ti mid damdamay hulbinan dida ti un he"aat di maligatan.§
15 Ya tembal'un inali' di, Hay ngadanmu, Apu?
Ya inalin Apu tu'uy, Ha"in hi Jesus an gunmu paligligaton!

---

* **26:3** Nan Alin hi Herod Agrippa II ya hiyay numpapto' hinan pihhun di Timplun Apo Dios ad Jerusalem eden timpu an ta"on hi un paniaw, ya hiya goh di way biyangna anu an mamto' hi Nabagtun Padi an ta"on un bo'on heney inyuldin Apo Dios hi ma'at. † **26:8** Mid mapto' ya agguy kinulug nan Alin hi Herod Agrippa II nan amahuan di natoy ti niddum hiyah nan Sadducees hi politiko, ya pento'na nan udumnan Sadducees ta diday numbalin hi Nabagtun Padi, mu agguyda kinulug nan amahuan (Ac. 23:8). ‡ **26:10** Gapu ta inabulut Saul nan napatayan nan kimmulug at alyon nan udum an niddum hiyah nan Konsehal. Mu mid mapto'. § **26:14** Hay nipaddungana ya nan kabayun umipalewah hinan tatagun gun umilumdit, mu nehella ta nan ayiw an huplit nen tagun nahulitan di inlumditna, at natli' di hu'ina, at hiyah ne ballohna. At umat goh hinay ma'at ay Saul ti umipalewah hiyah nan tatagun Apo Dios, at miboloh goh ay hiya.

16 At tuma'dog'a. Ya manu ay nipattiga' ay he"a ya ta pot'o' he"ah baal'u. Ya heten tinnigmun aat'u ya nan ipa'innila' ay he"ah awni ya hiyay ibabbaagmuh nan tatagu.
17 Ya honogo' he"ah nan awadan nan Hudyu ya nan Hentil, ya ipapto"u he"a ta mid nappuhih atondan he"a.
18 Ya paddungnay nahelnganda ti nappuhiy ugalida, at mid abalinandan manginnilah aat di Makulug an Tugun'u. At hay atom ya tugunom dida ta hukatanday ugalida ta matugundah nan Makulug an Tugun'u ta paddungnay maptanganda, ta du'gonda nan poto' Satanas ta hi Apo Dios di unudonda. Ti nan pangulugday dumalat hi a'aliwan di baholda, at hiyay iddumandah nan tagun Apo Dios an pento'na."
19 Ya inalina goh di, "Inunud'uh de din inalin Jesus, Apu Ali Agrippa, hidin ni'hapitanan ha"in hi wadanad daya an paddungnay enenap'u.
20 Ya hay nahhun ya tinugun'u din tatagud Damascus ya ad Jerusalem, ya la'tot ya tinugun'u goh din tataguh nan abablubabluy hinan Provinciad Judea, ya tinugun'u goh nan Hentil. Ya hay intugun'u ya mahapul an muntutuyudah baholda ta du'gonda ta adida ipidpidwan aton ta hi Apo Dios unudonda, ya hay ugaliday pangimmatunan hi un immannung an du'gonday baholda.
21 Ya heten intugun'uy dumalat hi nampapan din Hudyun ha"in hidih nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ta way atondan mamatoy ay ha"in.
22 Mu nete"ah din hopap di nangul'ulguda' hi aat Jesus ta nangamung ad ugwan ya binadabadangana' ay Apo Dios. At hiyaat unna' wadad ugwan an mangul'ulgud hi aat'un da'yun nun'abagtun tagu ya da'yu goh an nun'a'ampa. Nan ul'ulgudo' ya nipaddung hidin inalin Moses ya din udumnan propetah ma'at
23 ti inaliday henen ma'alih Kristu ya mapatoy, ya Hiyay mahhun an mamahuan ya un nan udumnan nun'a'atoy ta ipa'innilanah nan Hudyu ya hinan Hentil goh di Makulug an Ma'unud."
24 Ya otog di pangul'ulgudan Paul hinan aatna ya bimmugaw hi Festus an inalinay, "Paul! Paddungnay mun'angaw'a an dimmalat hinan inada'adalmu!"
25 Mu tembal Paul an inalinay, "Adia' ahan mun'angaw, Apu Festus, ti heten ul'ulgudo' ya immannung an nahamad!
26 Adia' tuma'ot an mangalih aat te ay Apu Ali Agrippa ti i'innilanay aatna, ti inila' an dengngolna daten amin an na'na'at ti nundongol hinan abablubabluy.
27 Apu Ali Agrippa, undan kulugom din intudun din propetah din penghana? Hay inila' ya kulugom!"
28 Mu inalin Agrippa ay Paul di, "Undan alyoman nonong ya kinulug'uh nen inulgudmu ta mumbalina' hi Kristiano?"
29 Ya tembal Paul an inalinay, "Ibaga' ay Apo Dios ta ta"on hi un na'amtang unu hi awni ya kulugom! Ya kulugonyu goh an amin an mangngol hinan alyo' ad ugwan ta mipaddung ayuh aat'u! Mu bo'on ta'wa heten nabangkilinga' di pohdo' hi ipaddunganyu, ti nan pangulug'u!"
30 Ya timma'dog daden mumpapto' an nan Alin hi Agrippa, ya nan Gobelnadol, ya hi Bernice, ya nan udumnan tatagu,
31 ya pimmitawda, ya nunhahapitdan inaliday, "Henen lala'i ya mid kangan di inatnah nappuhih pangidalatan hi ibaludana unu apatayana."
32 Ya inalin Agrippa ay Festus di, "Un gulat ta agguyna inaliy nan alid Rome di manumalyan hiya at mabalin an mibo'tan."

27

*Hay Miyapat hi Numbiyahean da Paul**

Hay Nunluganan da Paul hinan Pupul hi Ayandad Rome

1 Unat goh ninomnomdan mangipiyuy ay Paul ad Rome hidid Italy ya
ene'koddah Paul ya din udumna goh an nabalud ay Julius an ohah nan
ap'apun di tindalun di ap'apud Rome.†
2 At nunlugan amih‡ nan pupul an nalpud Adramyttium an nidadaan
an umuy hinan Provinciad Asia, ya gun mundaguh henen pupul hinan
bababluy hinan pingit di baybay. Ya ni'lugan ay da'mih Aristarchus an
nalpuh nan Provinciad Macedonia an ad Thessalonica di abungna.
3 Ya unat goh nabiggat ya dimmatong amid Sidon. Ya maphod di inat
Julius ay Paul ti inyabulutnay inayan Paul an numbihhitah din i'ibbanah dih
nan nangita'dogan din pupul, ta way inatdan nangidat hidin mahapulnan
badangda.
4 Ya innayunmin nunlugan ta dimmatong amih nan lutan nigagwah nan
babluy an ad Cyprus. Ya dinamumi din tuyup, at inlikkakumih pangngelna
ti nahanian hinan luta.
5 Ya ene'wamih nan baybay an neheggon hinan duwan provincia an ad
Cilicia ya ad Pamphylia, ya dimmatong amid Myra hidih nan munisipyud
Lycia.
6 Ya limmahun amih din pupul, ya inah'upan goh de han apun di tindalu
din ohan pupul an nalpud Alexandria an umuy ad Italy, at impahigup da'mi.
7 Ya do'ol di algaw hi nundalanan din pupul ti mun'ul'ullay an gun ibangn-
gad din tuyup, mu la'tot ya immatam amid Cnidus. Mu hinawanan da'mih
din tuyup an mangiyandong hi owonmi, at inlikkakumi. Ya ene'wamid
Salmone hidih nan nigagwah nan baybay an ad Crete ta nahanian nan
pupul.
8 Ya ene'wamih nan pingit di baybay ad Crete, mu umipabangngabangn-
gad goh din tuyup, mu la'tot ya inatamanmi din babluy an nungngadan hi
Nahanian an Dumatngan di Pupul§ an neheggon ad Lasea.
9 Mu naladaw ami ti nadatngan hede han Algaw an Adi Panganan di
Hudyu,* at nunheglay tuyup mahkay, at atata'ot hi pundalanan di pupul.†
Ya ninomnom Paul nan maphod hi atonda, at inalinay,
10 "Hay inila' ya atata'ot di pundaldalanan ten pupul ti mapa"i, ya
mun'itapal di kalga, ya waday malnong hi tagu. At hay maphod ya mihina
tu'uh tu ta nangamung malpah di lawang."
11 Mu nob'on di nangalin din mummunihuh nan pupul ya din ad pupul
goh ti penhoddan mundapuh, at diday inunud din apun di tindalu ya bo'on
din inalin Paul.
12 Ya heden babluy an dumatngan di pupul ya adi maphod hi ihinan ti
agguy nalpah di lawang, at do'olday linala'ih adi mamhod an mihinah di
an hay pohdonda ya mundapuhda. At inluludda ta nangamung dimma-
tongdad Phoenix ti manghan di tuyup enen babluy ti adi umatam di tuyup

---

* **27:** Mid mapto' ya na'at hidin 59 A.D. † **27:1** Didan himpampun an a'ap'apu ya hinohhan dida ya hinggahut an titindaluy ipapto'da. ‡ **27:2** Mattig an impitlun Dr. Luke an niddum ay da Paul ti niddum ay didad Troas (Ac. 16:10), ya niddum ay didad Philippi (Ac. 20:6). § **27:8** Unu ad Fair Havens. * **27:9** Unu Gutud di Pun'onngan hi Hanin di Bahol (Lev. 16:1-34). Hay gutudna ya Tishri/Ethanim 10 an hiyay angunuh di bulan an September unu te"an di bulan an October, 59 A.D. † **27:9** Hay ugalin nan iRome ya manghan di mi'lugan hi pupul hi alpahan nan algaw an September 15 ti alyonday atata'ot, ya gulat ta waday umuy hi alpahan di algaw an November 11 at iyal'allanan atata'ot ti umannung an munlonong ya ma'anud.

hidi an ta"on hi un nan malpuh immapit hi agwan unu hay wodhong hi un hagangon di buhu'an di algaw, ya hidiy penhoddah ihinan ta nangamung hi un nalpah din lawang.

Hay Naho'oman da Paul hinan Puo' hidih nan Baybay

13 Nun'ul'ullay an numbangngad din tuyup, ya ninomnomda an mid
mapto' ya itulud nan dibdib din pupulda, at ginuyudda din gumo' an im-
palnongda ta way aton din pupul an dumalan, at impadehmi an ene'wamih
nan pingit di baybay hidid Crete.
14 Ya unat goh na'amtang ya imbi'ah din puo' an nalpuh nan babluy ad
Crete.
15 Ya na'ah'upan din pupul an nunlugananmi, ya mid ologmin
mi'yigwang, at binaweng da'mi.
16 Ya imbawengmih din babluy an nigagwah nan baybay an ad Cauda, at
nahanian ami ti manghan din puo'. Ya wada din bangka an nago'dan an
gun guyudon din pupul, at inungaldan ginuyud ta inlugandah din pupul.
17 Unat goh inluganda din bangka ya pinautda din pupul hi o"ongol an
talin ta adi mapa"i ti alyonday ini ya iyuy nan puo' hinan pingit ad Syrtis
hinan nasyon ad Libya. At bene'lagda din uloh an niyamma an mangidalan
hinan pupul, at nun'ul'ulay an dimmalan din pupul.
18 Ya unat goh nabiggat ya inaynayun din puo' an gun bumi'ah, at
ente"adan nangitapal hidin kalga ta way aton nan pupul an yumapaw ta
adi munlonong.
19 Ya din nabiggat goh ya nun'itapalda din mahapul hinan pupul.
20 Ya do'ol di algaw hi agguyna pinumtangan ya labi hi aid di bittuan ti
nidugah an gun pimmuo'. Ya la'tot ya way ohaan mi'id di namnamamin
tumagu.
21 At do'ol di algaw hi agguymi nanganan, ya la'tot ya immuy hi Paul hinan
tatagu, ya inalinay, “Da'yun linala'i, odolnah unyu dengngol din inali' ay
da'yu ta agguy tu'u nakak ad Crete, at agguy nun'apa"i tun pupul, ya agguy
nun'atila' di kalga.
22 Mu ta"on ya tumulid tu'u ti mid ah ohan ditu'uh matoy, ti anggay tun
pupul hi munlonong.
23 Inilayu an ha"in ya tagua' ay Apo Dios, ya dayawo' Hiya. Ya ad a"u ya
immalin ha"in han ohan anghelna,
24 ya inalinay, Paul, adi'a tuma'ot ti hay mahapul ya dumatong'ah nan Alin
hi Caesar ad Rome, ya an amin nan ni'yibbam an nunlugan ya baliwan goh
Apo Dios ti he"ay dumalat hi pamaliwanan dida.
25 At hiyanan adi ayu numanomnom ti kulugo' hi Apo Dios an
ipa'annungnah nen inalinan ha"in.
26 Mu hay inila' ya ipahapat di puo' heten pupul hinan babluy an
nigagwah nan baybay.”
27 Duway dumingguh nangele'dale'dan din puo' ay da'mih nan Baybay an
Mediterranean.‡ Ya unat goh limmabi ya inalin din muntamuh nan pupul
di, “Mid mapto' ya gun meheggon nan pupul hinan luta!”
28 At innalday gumo', ya gino'dandah talin, ya inuy'uydah nan danum ta
lukudonday aluhung nan baybay, ya umuy hi tulumpulu ta pituy mitlus. Ya
unat goh na'amtang ya impidwadan nunlukud, ya umuy hi duwampulu ta
pituy mitlus di aluhungna.
29 Ya timma'otda ti hay ninomnomda ya mid mapto' ya waday ongol hi
batu, at mihudpa' nan pupul, at inuy'uyday opat hi madamot hi gumo' hinan

‡ **27:27** Hay ustuh hakup di Baybay an Mediterranean an awadanda ya hinan baybay an ma'alih Adriatic Sea.

baybay ta ipa'udna nan pupul ta adi umuy. At ni'hapitdah nan dayawonda
ta inal'alu'da dida ta ag'aga ya nawa'ah.
30 Din udum an muntamun nen pupul ya inuy'uyda din bangkah nan
danum ta lomondan lumayaw an ibalbaliday unda eg'od nan talin hinan
ulun nan pupul ya nan gumo' goh ta uy'uyondah nan danum.
31 Mu inalin Paul hinan tindalu ya hinan apuda goh di, “Gulat ta adi
mihinan ditu'u nan muntamuh nan pupul at adi tu'u mabaliwan.”
32 At binongwah din tindalu din talin ta nagah din bangkah nan danum.
33 Unat goh wan madonal ya inal'alu' Paul dida ta mangandah hini"itang,
ya inalinan diday, “Duway dumingguh nunlungdayaanyuh agguyyu nan-
ganan.
34 At ten al'alu'o' da'yu ta mangan ayuh hini"itang ta way i'ilogyun
humalug ta adi ayu munlonong! Mu hay inila' ya mi'id ah ohan ditu'uh way
nappuhih ma'at an ta"on un hay madinul.”
35 Unat goh inalin Paul hede ya innalnay tinapay, ya nunluwalun Apo Dios
ta dengngoldan amin, ya endenolnan Hiya, ya inupengnay itang, ya inana.
36 Ya an aminda ya munlenotdah itang, ya way ohan didaan inanday
hini"itang.
37 Ya da'min nunlugan eden pupul ya duway gahut ami ta han napitu ta
onom.
38 Ya nan pohdondan onon di hiyay inanda. Ya unat goh nalpahda ya
nun'itapalda din kalgadan bogah hinan danum ta way aton nan pupul an
yumapaw.

Hay Napa"ian nan Pupul an Nunluganan da Paul

39 Unat goh nawa'ah ya waday inamangdah babluy, mu mid iniladah
ngadana, ya nunlikaung nan pingitna an waday panag. At ninomnomdan
hidiy pangipada'alandah nan pupul.
40 At numbohatda din talin an nigo'dan din gumo' an na'uy'uy hinan
danum ta nun'agah din gumo'. Ya nun'ubadda din paut din ayiw an
pummunihudah din pupul, ya innalda din damunan lo'ob, ya intayundah
nan ulun di pupul ta way aton di tuyup an mangipadalan eden pupul, at
dimma'al amih nan pingit den babluy.
41 Mu at'atappaw nan danum, at nilutto' din ulun di pupul hinan panag ya
dimminong. Mu nidugah din dalluyun, at la'tot ya nun'apa"i din bongwah
din pupul.
42 Ya ninomnom din tindalun mumpamatoy an amin hinan balud ti
alyonday mid mapto' ya humalugda, ya numpangalayawda.§
43 Mu agguy penhod Julius an pi'patoy da Paul, at impawana ta agguy
pinatoy nan tindalu dida. Ya immandalna ta un adya han nanginnilan
humalug ya diday mahhun an umugpah hinan danum ta duma'alda.
44 Ya inalinay mangunud nan udumnan agguy nanginnilan humalug ta
edondah nan muntaptapaw an tabla ya hinan udumnan ayiw an niyammah
nan pupul an nun'apa"i. At hiyah ne inatmi ta way inatmin amin an
dimma'al hinan pingitna ta nabaliwan ami.

28

Hay Nabaliwan da Paul hidid Malta

1 Unat goh dimma'al amih nan babluy an nigagwah nan baybay ya
ininnilami an hay ngadan nen babluy ya Malta.

§ **27:42** Hay ugalin nan iRome ya gulat ta lumayaw nan ohan balud at mipapatoy nan tindalun nun'adug ay hiya ta awahna.

2 Nan tatagun numpunhituh di ya ma'ma'uyada ahan ay da'mi ti hidin
dimma'alanmi ya nun'apuyda, at nun'anidu ami ti gun umudan, ya tungnin
goh.
3 Ya immuy nunlongan Paul din ayiw, ya alyon ta itunguna, ya wada
han ulog an nibi'lug eden ayiw. At unat goh nadangdang ya bimmuhu', ya
nelepot hi ngamay Paul, ya inyalatna.
4 Ya unat goh tinnig daden numpunhituh nan babluy heden ulog hi
ngamay Paul ya himmanahapitdan inaliday, “Heten tagu ya mid mapto' ya
pimmatopatoy, at ta"on hi un nabaliwan hinan baybay mu ibolloh Apo Dios
damdama, at matoy!”
5 Mu impula'gin Paul din ulog hidin apuy, ya mid al'ali.
6 Ya hehennod din tataguy bumlalan din ngamay Paul unu hay atu"inanah
atayana, mu nadnoy di nanannodanda ya mid ah na'at. At nob'on goh di
ninomnomdan inaliday, “Hi Paul di ohah nan madayaw an nalpud daya!”
7 Ya wada han ap'apun di tatagun de han babluy an hi Publius an ad lutan
amin hinan neheggon hinan baybay, ya inayagan da'mi ta minangili da'mih
tuluy algaw ti ma'ma'uyan da'mi.
8 Ya nipaddeh an nundogoh hi aman Publius ti lumahuy odolna, ya
mumputu goh. At immuy hi Paul hinan kuwaltun olo'ana, ya inluwaluana
an eneh'anay ngamaynan hiya, at immadaog.
9 Ya unat goh nundongol heden na'na'at at an amin din way lewohona
eden babluy ya immuydan Paul, ya nipa'adaogda.

Hay Inayan da Paul ad Rome

10-11 Do'ol di indatdan da'mih badangda goh. Ya nihihinna amin didah
tuluy bulan. Ya wadah di han pupul hinan babluy an wadanmi an hay
nalpud Alexandria, ya hay ngadana ya hi Nunduppel an Madayaw (ya
nipa'ot hinan sangon di pupul di angah nan nunduppel an bulul an da
Castor ay Pollux*), ya nihihinnah di ta nangamung un nalpah di lawang,
at hiyay nunlugananmi goh.† Ya unat goh hay akakanmi ya nun'ehgop nan
tataguy badangdan da'mih mahapulmih nan pupul.
At nakak ami.
12 Ya la'tot ya dimmatong amih nan babluy ad Syracuse, ya tuluy algaw di
nihinanmih di.
13 Ya nunlugan ami goh ta nangamung un ami immatam ad Rhegium. Ya
din nabiggat ya ente"anan timmuyutuyup an nalpuh nan nalpuwanmi, at
naluh di duway algaw ya dimmatong amih nan babluy ad Puteoli.
14 Ya inah'upanmi goh din kimmulug ay Jesus, ya inayagan da'mi ta nihina
amin didah ohay duminggu. Ya unat goh nalpah hede ya nakak ami mahkay
ta unmi dinaladalan an immuy ad Rome.
15 Ya wah dida goh ad Rome din kimmulug ay Jesus. Ya unat goh
dengngolda an umuy amid Rome ya immaliday udumnah nan babluy an
mungngadan hi Malkadun Appius,‡ ya immali din udumnah nan babluy
an mungngadan hi Tuluy Ihto'olan§ an manod ay da'mi. Ya unat goh
tinnig Paul dida ya nunluwalun Apo Dios, ya endenolnay nanamuwan din
i'ibbamin da'mi, ya umanla mahkay.

*Hay Aat di Inat Paul ad Rome**

---

* **28:10-11** Dida anuy linala'in imbabaluy Zeus an ohan bulul di iGreece. Ya hay tamuda tuwali ya ta halimunan nan mumpumpupul hi baybay. † **28:10-11** Hay timpuna ya hay angunuh di bulan an February unu hay te"an di bulan an March, 60 A.D. ‡ **28:15** Unu Forum of Appius. § **28:15** Unu Three Taverns. * **28:15** Nan hopap di nibaludan Paul ad Rome ya 59-62 A.D.

16 Unat goh dimmatong amid Rome ya inyabulut nan ap'apun di tindaluh
di an hay pohdon Paul an punhituwan di hiyay ihinana, mu waday ohah
tindalun mun'adug ay hiya.
17 Ya naluh di tuluy algaw ya impa'ayag Paul din a'ap'apun di Hudyun
nunhituh di ta na'amungda. Ya unat goh na'amungda ya inalinan diday,
"I'ibba', mi'id ah inat'uh nappuhih nan i'ibba tu'un Hudyuh nan inaya'aya',
ya agguy'u goh pinahiw din ugalin intudtudun din o'ommod tu'uh din
penghana. Mu ta"on un umat hina ya imbaluda' damdamad Jerusalem ta
indata' hinan gubilnud Rome an wah di
18 ta hinumalyaa' ay dida. Ya mid ah inah'upandah inat'uh nappuhih
pangidalatandah pamatayandan ha"in, at penhoddan ibo'tana'.
19 Mu impawan din Hudyu, at mid abalina' ti mi'id udumnah namadang
ay ha"in hidi, at imbaga' ta nan Alin hi Caesar hitud Rome di manumalyan
ha"in. Mu ta"on hi un umat hinay inatdan ha"in ya mi'id ah diklamu' hinan
i'ibba tu'un Hudyu.
20 Ya manu ay impa'ayag'u da'yu ta mi'hahapita' ay da'yu, ti ten nabangk-
ilingana' ti dimmalat di ni'yohhonga' hinan i'ibba tu'un Hudyuh pangalya'
hi un hi Jesus di hahalimidon tu'uh Alin Pento' Apo Dios, mu adida kulugon
hene."
21 Ya inalidan hiyay, "Agguymi inilah ne han ul'ulgudom ti mid ah
nipiyalih tudo' ay da'mih nanginnilaanmih nalpud Judea, ya mid ah im-
malin da'mih nan i'ibba tu'un iJudea ta way nangibaag hi aatna. At mid
nangalin da'mih un way inatmuh nappuhi.
22 Mu pohdonmin innilaon di aat di unudom. Ti hay inilami ya anggay ya
an amin nan abablubabluy ya pahiwonda nan nitudtudu an hay aat Jesus."
23 Ya hinahapitday algaw hi a'amunganda goh. At unat goh nadatngan
heden algaw ya do'olday na'amung hi abung Paul, ya nete"ah din we'weet di
nangul'ulgudan Paul hi aatna ta nangamung un nahdom, ya inul'ulgudnay
aat di Pumpapto'an Apo Dios. Ya imbaganay inalin de han nitudo' an hay
inyuldin Moses ya nan udumnan intudo' din propetah din penghana ti
penhodnan kumulugdan Jesus.
24 Ya kinulug din udumna, mu agguy kinulug din udum.
25 Ya hidin nakakanda ya himmanohongngelda. Ya waday ohah inalin
Paul ya unda mahkay makak an inalinay, "Din propetan Apo Dios hidin
penghanan hi Isaiah ya intudun nan Na'abuniyanan an Lennaway alyonah
din a'apu tu'uh din penghana, ya maphod heden inalina ti inalinay,

26 Umuy'ah nan tatagu ta alyom ay diday,
Manu ti donglodonglonyuy Hapit Apo Dios,
mu adiyu ma'awatan di aatna,
ya manu ti tigotigonyu,
mu adiyu immatunan di anahamadna.†
27 Ya umatdah na ti nidugah an adida hukatan di ugalida,
ya adida dongdonglon di mitugun
an paddungnay unda empop di ingada ta omod unda adi donglon.
Ya paddungnay imi'imitonday matadah nan makulug an ma'ma'at
ta omod unda adi immatunan di anahamad di ma'ma'at.
Ya adida pohdon an innilaon di aatna ta way atondan adi middum
ay Ha"in
ta omod unda adi pabaliw ay Ha"in."‡

28 Ya inalin goh Paul ay diday, "Hay maphod hi innilaonyu ya baliwan goh
Apo Dios nan Hentil ti diday mangihamad an mangngol hinan Tugun!"

† **28:26** Isa. 6:9. ‡ **28:27** Isa. 6:10.

29 Ya unat goh impada'puh Paul an nangalin ne ya nun'akakda din Hudyu,
ya himmanohongngelda.§
30 Ya heden abung an inabangan Paul ya hiyay nunhituwanah duway
tawon.* Ya waday gun immuy an nangidungaw ay hiya, at nun'am'amlong
hi Paul hi gunda nangidungawan ay hiya.
31 Ya inul'ulgudnay aat di Pumpapto'an Apo Dios, ya intudtudunay aat
Apu tu'un hi Jesu Kristu, ya agguy timma'ot an nun'ulgud, ya mid ah
nangipadinong ay hiya.†

§ **28:29** Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios.
* **28:30** Ta engganah 62 A.D. Ya mid mapto' ya intudo'na nan liblu an Ephesians, ya Colossians, ya Philemon, ya Philippians eden timpu. † **28:31** Mid mapto' ya liniblin nan Alin hi Nero hi Paul hidin 62 A.D. ti waday nabayag an hudhud an mangalih immuy numbihhitad Spain hidin 62-67 A.D., ya hiyah ne timpun din nangitud'anah nan liblu an I Timothy ya Titus. Ya alyonda goh an numpidwa hiyan nibalud hidin 67-68 A.D., ya hiyah ne timpun din nangitud'anah nan Liblu an II Timothy. Ya naputulan hidin 68 A.D. ad Rome.

Romans

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: da Apostoles Paul (1:1) ay Tertius (16:22).

Hay Nangitud'an da eten Liblu: nan kimmulug ad Rome (1:7).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di kapitulyun nan Pumpapto'an di iRome, ya hay awadana ya ad Italy.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 55 unu 56 A.D.

Hay Aat ten Liblu: Hin'umu'uddum ya manoh'a nan mumbahah nan Bibliah un nan verse an nitudo' hi New Testament ya waday nun'abhiwanah nan verse hi nalpuwanah nan Old Testament. Umat hinan Rom. 3:10-18 ti nibaag nan do'ol an verses an nalpuh nan Old Testament. Mu hin'umu'uddum ya manoh'a nan mumbahah unna bahaon nan texton nalpuwana ti adi ustu nan panapitna. Anaad ta umat hinay aatna? (1) Hin'umu'uddum ya nan nuntudo' hi New Testament ya nan aptan di intudo'na ya anggay hinan verse an nalpuh nan Old Testament, ya agguyna imbaag di ustu. (2) Ya agguy na'usal nan ma'alih quotation marks hinan hopap di Biblia an ta"on hi un nan panapitna ya hapit di Hudyu unu hapit di iGreece, at hin'umu'uddum ya hino'ho'dod nan nuntudo' hi New Testament nan verse hinan Old Testament an ta"on hi un hiyah ne immannung an inalina. (3) Hin'umu'uddum ya hay Old Testament an nibalin hinan hapit di iGreece an ma'alih Septuagint di inusal nan tataguh nan New Testament ti agguy na'awatan nan do'ol an mumbahah nan hapit di Hudyu an ma'alih Hebrew, at gapu ta translation hene at waday itang hi nun'abhiwanah nan Biblian di Hudyu ti gagangaynah un mibalin. (4) Ya hin'umu'uddum ya na'ibbaagon nan nuntudo' hi New Testament nan udumnan verse an nalpuh nan Old Testament ta waday ibadangnah nan teman di mensahena, ya henen inalina ya iniddumna nan verse an ibaagna, at paddungnay na'udman henen verse. Mu adi nappuhih ne ti nan Na'abuniyanan an Lennaway nangipanomnom ay hiyah atona, at Hapit Apo Dios damdama. At adi tu'u munduwaduwah un waday itang hi nun'abhiwan nan ohan verse an nitudo' hinan Old Testament ya hinan nitudo' hi New Testament ti waday gapunah nangitud'andah umat hina.

Hay Teman ten Liblu: hay aton Apo Dios an mangibilang hi tataguh un nahamad di ugalida ya nan way pangulugdan Jesu Kristu (1:17).

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat nan DOCTRINAN di kimmulug (1:1—11:36)
- Hay doctrinah aat di nabaholan an tagu (1:1—3:20)
- Hay doctrinah aat di abaliwan di tagu (3:21—5:21)
- Hay doctrinah aat di pangipaphodan hinan tagu (6:1—8:39)
- Hay doctrinah aat di pamto'an hinan tagu (9:1—11:36)

Hay aat di ATON di kimmulug (12:1—16:27)
- Hay atondan Apo Dios (12:1-13)
- Hay atondah nan agguy kimmulug (12:14-21)
- Hay atondah nan gubilnu (13:1-7)
- Hay atondah nan i'ibbada (13:8-14)
- Hay atondah nan kimmulug an agguy himmalatom di pangulugda (14:1—15:13)
- Hay aton Paul hinan kimmulug ad Rome (15:14—16:27).

1 Heten tudo'* ya nalpun ha"in an hi Apostoles† Paul an baal Jesu Kristu

* **1:1** Mid mapto' ya nitudo' hidin 57 A.D. † **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*.

ti pento'a' ay Apo Dios, ya *hennaga'* ay Hiya ta ul'ulgudo' nan Maphod an Ulgudna.
2 Hidin penghana ya inalin Apo Dios hinan numbino'ob'on an propetana ta itudo'da din intulagna an nan Nahamad an Maphod an Ulgud an hiyah te nan gun ma'ulgud ad ugwan.
3 Ya henen intulagna ya hay aat nan Imbaluynan hi Apu tu'un hi Jesu Kristu. Ti numbalin hi tagun umat ay ditu'u, ya Hiyay ohah holag nan Alin hi David hidin penghana.
4 Mu hay aat di na'abuniyanana ya Hiyay na'alih Imbaluy Apo Dios an nidugah di abalinana, ya hay panginnilaan ya nan namahuanah din natayana.
5 Ya hi Jesu Kristu di dimmalat hi nangipattigan Apo Dios ay ha"in hi homo'na ti pento'a' hi apostoles ta umuya' muntudtuduh nan tataguh nan abablubabluy hi aat Jesus ta kumulugdan Hiya, ya Hiyay unudonda.
6 Ya da'yu goh an iRome di nahnaga' an nan pento' Apo Dios ta da'yuy tatagun Jesu Kristu.
7 At hay ato' ya itud'a' da'yun amin an wad Rome an pa'appohdon Apo Dios an pento'nah tataguna.
Hay pohdo' ya minaynayun ni' an wadan ditu'uy homo' ya lenggop an malpu ay Ama tu'un hi Apo Dios ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.‡

Hay Nunluwaluan Paul hi Nangedenlanan Apo Dios

8 Hay mahhun hi alyo' ya mundenola' ay Apo Dios an dayawon tu'u ti nan aatyu! Mu hi Jesu Kristuy nangipanomnom eten ato', ya manu ay mundenola' ay Hiya ti gun ulgudon nan tatagun numbino'ob'on di nunhituwanday aat di pangulugyu.
9 Ya indat Apo Dios di tamu' ta ul'ulgudo' nan Maphod an Ulgud an hay aat di Imbaluyna, ya mahmahlua' enen tamu' an indat Apo Dios. Ya i'innilan Apo Dios, ya immannung an wa ay ta munluwalua' ya gun'u da'yu iluwaluan.
10 Ya hay ibaga' ay Hiyah nan punluwalua' ya alyo' ay Hiya ta adia' mahkay mataktak hi umalia' ay da'yud ugwan hi unna pohdon.
11 Ya pa'appopohdo' an umalin da'yu ta way ato' an mamadang ay da'yu ta ma'udman nan abalinanyun nalpuh nan Na'abuniyanan an Lennawa.
12 Ti wadaa' ay hina ya mumbabaddangan tu'u ti mipadenola' an dumalat nan pangulugyu, ya umat goh ay da'yu an mipadenol ayun dumalat nan pangulug'u.
13 Da'yun i'ibba', pohdo' an innilaonyuy gun'u punnomnoman hi umalia' ay da'yu, mu gunna' nataktak. Ti hay dumalat hi pamhoda' an umalin da'yu ya ta ulgudo' nan Nahamad an Tugun, ta way atonyun ma'udman an kumulug an umat hinan gun'u inat hidin udumnan babluy di Hentil hinan agguy nanginnilah nan Tugun Apo Dios.
14 Ti mahapul an ul'ulgudo' nan Nahamad an Tugun hi an amin hinan tatagu an nan way adalna,§ ya nan mid adalnan tatagu.*
15 At hiyaat unna' umi'ikay an mangulgud hinan Maphod an Tugun Apo Dios ay da'yu goh hinad Rome.

---

‡ **1:7** Inusal Apostoles Paul di duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina an *wadan ditu'uy homo'* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina an *wadan ditu'uy lenggop* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu. § **1:14** Hay pohdonan hapiton nan way adalna ya didana nan tatagun pinumhod ti nabagtuy aatda an umat hinan iGreece. * **1:14** Nan mid adalnan tatagu ya didana nan tatagun agguy pinumhod ti mid papto'anandah nan ma'ma'at an umat hinan tatagun wah nan buludna an agguy numbabbaat.

Hay Anahamad di Tugun Kristu

16 Nahamad di pangedenola' hinan Maphod an Ulgud an hay aat Kristu, ti
gulat ta kumulug nan tatagun nen Ulgud ya nidugah di abalinan Apo Dios
an mamaliw ay dida. Ya hay nahhun hi binaliwana ya din Hudyu, mu ad
ugwan ya pi'baliwna goh nan Hentil.
17 Ti intudun nen Ulgud an ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'uh
un waday pangulug tu'un Jesu Kristu, ya mi'id ah udumnah dumalat.
Immannung hete ti inalin nan impitudo' Apo Dios di,
"Nan tagun ibilang Apo Dios an nahamad di ugalida an dimmalat nan
pangulugda
ya diday mi'tagun Apo Dios hi munnononnong."†

Hay Amabungot Apo Dios hinan Tatagun Mumbahol

18 Mahapul an waday pangulug tu'u ti impa'innilan Apo Dios an wad
abuniyan di amabungotnah nan tatagun mi'id pangulugdan Hiyan nap-
puhiy pangatda. Ya hanan atondan nappuhi ya hiyay mangipawah nan
panginnilaandah nan makulug an hay aat Apo Dios.
19 Ya mabalin an innilaonday aat Apo Dios ti impa'innilanan dida, mu
adida haggungon.
20 Ya adi mattig hi Apo Dios, mu nan abalinanan mid pogpogna
ya nan na'abuniyanana, ya mabalin an innilaon nan tataguy aatna ti
impa'innilanan dida. Ti nete"ah din nunlumuwan Apo Dios hitun luta ya
nan limmunay mangipa'innilah aatna an Dios, at mid ahan pambaldah
pangalidah un mid abalinandan manginnilah aat nan makulug.
21 Mu ta"on hi unda i'innilan wadah Apo Dios ya agguyda damdama
ene'gonan Hiya, ya agguyda goh endenol nan maphod an ina'inatnan dida.
Ya nakudang di aat di punnomnomanda, at mid poto' di punnomnomandan
ay paddungnay nahelnganda.
22 Ya inaliday unda nanomnoman, mu agguyda ti unda munlayah
23 ti hay inatda ya agguyda dinayaw hi Apo Dios an matattagu. Ti undaat
goh inyammay bululdan umat hi tagun mapogpog, unu umat hi hamutiy
udumna, ya nan a'animal, ya nan umadap an umat hi baniah unu ulog ta
didanay gunda dinayaw.
24 Ya hiyah ne penhoddah atonda, at ingnganuy Apo Dios dida ta okoddan
mangat hinan lumihog an pohpohdonda, at way ohaan inatnay lumihog
hinan i'ibbada.
25 Ya din'ugday makulug an hay aat Apo Dios ta hinukatandah nan adi
makulug. Ti hay dinayawda ya nan limmun Apo Dios an bo'on at goh nan
Nunlumun dida an nan mi'id pogpog di ipabagbagtuana! Amen.‡
26 At ingnganuy Apo Dios dida ti dumalat ay danen inatdan nappuhin
umipabain. Ya ta"on un din udumnan binabai ya din'ugday pamhoddah
nan linala'i ta hay binabaiy ni'yenghaanda.
27 Ya umat goh hinay inat nan udumnan linala'i ti din'ugday pamhoddah
nan binabai ta hay ibbadan linala'i goh di inamnawanda. At danen
umipabain an ato'atondah nan i'ibbaday dumalat hi amoltaanda.
28 Ya nan adi managgung ay Apo Dios ya inganuyna dida ta okoddah nan
punnomnomandan nahihinnu, ya ta atonda nan lumihog.
29 At do'do"ol di atondah numbino'ob'on an nun'appuhi ti nababah-
holanda. Ya amnawanday gina'un di ibbada, ya atonday nappuhih
nan ibbada, ya umamohdah gina'un di ibbada, ya pumatoyda, ya

† **1:17** Hab. 2:4. Heten verse ya mapidwa goh hinan Gal. 3:11 ya Heb. 10:38. ‡ **1:25** Hay pohdonan ibaga ya *abuluto' ahan* unu *olom man ya ma'at hene.*

ma'ahhohongngelda, ya balbaliyanda nan ibbada, ya abohlanda dida, ya hapitonday ibbada,
30 ya piluhonda goh dida, ya boholondah Apo Dios, ya mi'id ogondah ibbada, ya mumpahpahiyada, ya ulgudonday amaphodan di odolda, ya manganapdah nan baluh atondah nappuhi, ya adida umunud hi o'ommodda,
31 ya adida nomnomon nan immannung, ya adida ipa'annung nan intulagda, ya mi'id pamhodda ya gohgohdah ibbada.
32 Mu iniladan hay inyuldin Apo Dios ya nan tagun umat hinay atonda ya mamoltadah mid pogpogna. Mu ta"on unda inila mu ituluydan mangat damdama. Mu hay inyal'allanah na"appuhi ya un hene ya wa ay di tigondah aton nan ibbadah nappuhin umat hinan atonda ya alyonday maphod met nan atonda.

2

Hay Panumalyan Apo Dios hinan Tatagu

1 Gulat ta da'yun nangngol eten inulgud'uh aat nan udumnan tagu ta pahiwonyuy aatda ya hay pambalyu mah hi aat di baholyu tuwali? Ti undan alyonyuy unyu agguy inat hana, mu hanan inatyu ya na"appuhi goh an umat hinan inatda!
2 Ya inila tu'un nahamad di pummoltan Apo Dios hinan tagun mangat hinah nan inulgud'u.
3 Mu henen pinahalyu an bahol an inaliyuh inat nan udumnan tagu ya umat goh hinay inatyu! At undan nomnomonyuh un diday mamolta, ya adi ayu?
4 Unu mid mapto' ya adiyu nomnomon di baholyu ti alyonyu nin hi un iyulay Apo Dios di baholyu ti ma'ma'ullay an nidugah di pamhodnah nan tatagu? Mu undan mid inilayuh un anaad ta ma'ma'ullay hi Apo Dios? Manu ay ma'ma'ullay ta hodonay panukatanyuh ugaliyu ta adiyu inaynayun an mabaholan!
5 Mu adi ayu ma'al'alu', ti unyuat goh ud'udman di amoltaanyu, at nidugah di amoltaanyun den algaw an pummoltaan Apo Dios hinan tatagu an hiyah ne panginnilaan hi anahamad di pummoltaana.
6 Mu itudun nan Hapit Apo Dios di,
“Hay pangiballohan Apo Dios hinan inat di tatagu
ya ipaddungnah nan inatda.”*
7 Ti edpol ay nan udumnan tagun mangat hi maphod ti hay nomnomonda ya nan pi'taguandan Apo Dios hi mid pogpogna, ya hay bumagtuanda, ya nan pangedenolan Apo Dios ay dida, at diday abuluton Apo Dios hi mi'tagun Hiya.
8 Mu hanan tatagun hay odolda ya anggay di nonomnomonda, ya du'gonda nan Makulug hi Ma'unud ta gunda aton di nappuhi, at nidugah di pange'englan Apo Dios ay dida.
9 Ya an amin di mangat hi nappuhi ya moltaon Apo Dios dida ta munholholtapda, ya mahhun nan Hudyu ya un nan Hentil.
10 Mu nan mangat hi maphod ya ipabagtun Apo Dios dida, ya edenolna dida, ya ipalenggopna dida an ta"on unda Hudyu unu Hentil.
11 Ti mi'id ah pangipangngilan Apo Dios hinan atonan munhumalya.
12 An amin di tatagun Hudyu unu Hentil ya nabaholanda, at hiyanan moltaon Apo Dios dida. Moltaona nan Hentil an ta"on hi unda agguy inila nan Uldin an indatnan Moses ti nabaholanda tuwali. Mu nan Hudyun

* **2:6** Psa. 62:12; Prov. 24:12.

nanginnilah nan Uldin ya nabaholan goh damdama ti agguyda inunud, at
hiyanan mamoltada an henen Uldin di panumalyan Apo Dios ay dida.
13 Ti bo'on ya anggay di nangngolan di taguh nan Uldin di dumalat hi
pangibilangan Apo Dios hi anahamad di aat di tagu, ti mahapul an unudona
nan Uldin.
14 Ya ta"on un mi'id inilan nan Hentil hinan Uldin di Hudyu mu gunda aton
nan udumnah nan itudun di Uldin di Hudyu ti iniladan hiyah ne maphod hi
aton. At hiyah ne attiganan wadah nomnomday pohdon Apo Dios hi atonda
15 ti wagwagda tuwalin dida. At ta"on hi unda agguy inilah nen Uldin
Apo Dios ya paddungnay nitanom hi nomnomda ti mipanomnom ay diday
maphod hi atonda unu nappuhi.
16 Hi awniat punhumalyaon Apo Dios hi Jesu Kristu, at ipa'innilana hanan
ninomnomdan agguy nipa'innilah din ataguda ti Hiyay panumalyanan
dida, ya hanan punhumalyaan Apo Dios ya niddum hinan Maphod an Ulgud
an gun'u ulgudon.

Hay Aat di Pangunudan nan Hudyuh Uldinda

17 Da'yun i'ibba' an Hudyu, gulat ta alyonyuy un da'yuy pento' Apo Dios
hi tataguna at edenolyu nan Uldin, ya iyamlayuy pamhodan Apo Dios ay
da'yu.
18 Ti gulat ta inilayuy pohdon Apo Dios hi atonyu, ya inilayun mamto' hi
nahamad an ma'at ti intudun nan Uldin ay da'yu,
19 ya gulat ta alyonyuy un ayu nala'eng an manugun hinan tatagun agguy
natugun an paddungnay unda nabulaw, ya alyonyu goh hi un da'yuy way
abalinanan mangipapatal hi nomnom di tatagun paddungnay nahelngan,
20 ya gulat goh ta nomnomonyuh un way abalinanyun muntudtuduh nan
tatagun adi umday punnomnomanda, ya nan pa'ette"ay panginnilaanah aat
di Tugun Apo Dios, ya alyonyuy un nan Uldin an unudonyu ya inakamnan
amin nan makulug an nan nahamad hi ma'innila,
21 ya ituduyu goh di maphod hi aton di udumna. At anaad udot ta adiyu
ituduwan di odolyu ta inilayuy maphod hi ma'at? Ti ituduyuy, “Adi tu'u
pangakawan!” mu un ayu dan udot adi mangakaw?
22 Ya alyonyu goh di, “Adi tu'u umilugtap!” mu undan adi ayu udot
umilugtap? Ya pa'appahiwonyuy bulul, mu undan udot adi ayu umuy
mangakaw hidih nan numbino'ob'on an timplun pundayawandah bulul?†
23 Ya iyamlayu goh di awadan nan Uldin Apo Dios ay da'yu, mu undan goh
udot adiyu bainon hi Apo Dios ti nan adiyu pangunudan enen Uldina?
24 Umannung an bainonyu ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
“Pahiwon nan Hentil hi Apo Dios
ti dumalat nan na"appuhin atonyun Hudyu.”‡
25 Ya nipakugit ayu ta panginnilaan hi un da'yuy tatagun Apo Dios,
at unudonyu ay nan Uldin ya waday punhulbian nen nakugitanyu ti
immannung an da'yuy tataguna. Mu gulat ta adiyu unudon nan Uldin at
mid hulbin nen nakugitanyu!
26 Mu gulat ta nan Hentil an agguy nipakugit ya atonday maphod an
itudun nan Uldin at hay pangibilangan Apo Dios hi aatda ya paddungnay
nipakugitda damdama ti diday tataguna goh.
27 Ya gulat ta nan agguy nipakugit ta atonday maphod an nipaddung
hinan itudun nan Uldin ya hiyah ne mamain ay da'yuh unyu adi unudon
nan Uldin an nitudo' an ta"on un ayu nakugit.

† **2:22** Hin'umu'uddum ya mipo"oy nan inadangyan di tataguh nan timplun di bulul ta way aton nan bulul anu an manalimun ta mid mangngal (Judg. 9:4; Ac. 19:37). ‡ **2:24** Isa. 52:5; Ezek. 36:22.

28-29 Ya atonyuy numbino'ob'on ta ipattigyuh un ayu Hudyu, mu bo'on
heney dumalat hi anahamad di Hudyu. Ti nan nahamad an Hudyu ya diday
nahamad di pangunudandah nan Tugun Apo Dios. Ya nan nahamad an
kugit ya bo'on hay a'aanan di up'up di odol, ti nan nahamad an kugit ya
hay a'aanan di bahol§ an hiyah ne tamun nan Na'abuniyanan an Lennawan
Apo Dios, ya bo'on nan nitudo' an Uldin. Ya nan tatagun nangatan nan
Na'abuniyanan an Lennawa ya ta"on un diday mi'id a'al'alyana mu hi Apo
Dios di mangipadenol ay dida.

3

1 Mid mapto' ya alyonyuan umat ay hina ya hay hulbin mah di aHudyu ya
nan numpakugitan.
2 Mu do'do"ol di punhulbiana! Ti hay oha ya nan Hudyuy nange'kodan
Apo Dios hinan Hapitna ta halimunanda.
3 Immannung an imbahhaw din udumnah nan Hudyuy nuntutulagandan
da Apo Dios, mu ta"on ya adi damdama ibahhaw Apo Dios di ni'tulaganan
dida.
4 At ta"on un munlayah an amin di tatagu mu adi ahan munlayah hi Apo
Dios ti makulug an ipa'annungnay hapitona! Ya hiyah ne goh di itudun nan
impitudo' Apo Dios hi aatna ti inalinay,

"He"a, Apo Dios an dayawonmi ya gunmu hapiton di makulug,
at malupit di amakulugmu,
ya ta"on un da'a baholan hinan tatagu
mu ma'i'innilan mid ah baholmu."*

5 Ya gulat ta ipaddung nan tataguy aat tu'uh nan aat Apo Dios ta alyonday,
"Immannung an na'ahhamad hi Apo Dios ti nat'on an adi umat ay ditu'un
nabaholan. At nan bahol tu'uy nangipa'innila!" At mid mapto' ya alyonyuy,
"Maphod hi un tu'u mabaholan ti henen abaholan tu'uy mangipa'innilah
amaphodan Apo Dios! At undan nappuhiy aton Apo Dios hi unna moltaon
di tagun nabaholan?" Mu adi ahan umat hina ti nan tagun adi kumulug ya
hiyay ad nomnom hinan umat hina.
6 Adi ahan umat hinay aat Apo Dios ti nahamad di atonah unna moltaon
nan nabaholan! Mu gulat ta adina moltaon ya nahihinnuh nen atona, at
mid biyangnan manumalyan amin hinan tataguh tun luta.
7 Ya gulat ta munlayaha' ta alyo' di, "Maphod ta tigon nan tatagun
nob'on di aat'uh nan aat Apo Dios ta ma'innilan Hiyay ma'akkulug ti nan
layah'uy dimmalat, ya hapiton nan tataguy anabagtuna!" Ya gulat goh ta
mumpulitikaa' ta alyo' di, "Nan inat'un nappuhiy dimmalat hi panapitan
nan tataguh anabagtun Apo Dios, at anaad mah ya moltaona' ay Hiya?"
8 Ya gulat ta makulug henen hapiton at alyon tu'u mah di, "Aga tu'u ta
aton tu'uy nappuhi ta hiyay mangipa'innilah nan maphod!" Mu adi ahan
umat hina! Mu nan udumnan tatagu ya pahalona' ti alyonday un hiyah
ne panudtudu', mu adi umat hinay ato'. At maphod hi unda mamolta nan
manapit hi umat hina.

Hay Aat di Nabaholan Tu'un Amin

9 Undan alyonyuy un tu'u ma"aphod an Hudyu ya un nan udumnan
tatagu? Adi tu'u ahan, ti impa'i'innila' an numpapaddung nan Hudyu ya
nan Hentil ti an amin tu'u ya nabaholan tu'u.
10 An hiyah ne goh din inalin nan impitudo' Apo Dios an inalinay,

§ **2:28-29** Bahaom nan footnote di Deut. 10:16 ti mid mapto' ya hiyah ne verse hi nalpuwan ten tudtudun Apostoles Paul. Umat goh hinan Deut. 30:6 ya Jer. 4:4. * **3:4** Psa. 51:4.

“Mi'id ah ohah tagun na'ahhamad di ugalina,†
11 ya mi'id ah nanginnilah amakulug di Tugun,
ya mi'id mamhod an manginnilah aat Apo Dios.‡
12 Ti an amin di tatagu ya din'ugdah Apo Dios,
at pimmuhiy ugalida,
ya mi'id mangat hi maphod an ta"on ah oha.”§

13 Ya itudun goh nan Hapit Apo Dios di,
“Agaga"ihaw an hapit di bumuhu' hi timidda
an umat hinan nibughul an lubu'.”*

Ya wada goh di ohan nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,
“Ya hay layahday pamalbalidah nan i'ibbada
ti nan hapit an malpuh timidda ya umat hinan gitan di ha'u'un malpuh timidna.”†

14 Ya nitudo' goh hinan Hapit Apo Dios di,
“Wa ay ta humapitda ya mun'idutda,
an mumpait hi pangngolan.”‡

15 Ya wada goh di nitudo' an inalinay,
“Ta"on un mid dumalat ya pumatoyda,§
16 ya an amin di gunda ayan ya bahbahonday alenggopan di i'ibbada,
ya diday dumalat hi punligatanda.*
17 Ya mi'id iniladah aat di lenggop.”†

18 Ya itudun goh nan Hapit Apo Dios di,
“Mi'id ogondan Apo Dios.”‡

19 Ya inila tu'un amin nan itudun nan nitudo' hinan Uldin di Hudyu, ya hiyay mangipa'innilah bahol nan mangunud hinan Uldin. At mid pambaldah nan baholda ti hay pannig Apo Dios an amin hi tataguh tun luta ya nun'abaholanda.
20 Ti mi'id ah ohah taguh ibilang Apo Dios hi na'ahhamad di ugalinan dumalat nan pangunudanah nan Uldin. Ti hay tamun di Uldin ya anggay ya itudunay aat di bahol.

Hay Mahapul ta Way Aton Apo Dios an Mangibilang an Nahamad di Aat nan Tagu

21 Immannung an adi umday Uldin. Mu ad ugwan ya nipa'innilay mahapul hi ma'at ta way aton Apo Dios an mangibilang an nahamad di ugalin di tatagu an bo'on hay Uldin di dumalat ya anggay. Henen mahapul ya na'ulgud hinan libluh nitud'an di Uldin, ya inulgud goh din propetah din penghanay aatna.§
22 Hay mahapul hi pangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalin di tagu ya nan pangulugandan Jesu Kristu. At umat hinan amin di pangibilangan Apo Dios hinan kumulug ay Jesu Kristu ti numpapaddung an amin di tagu.

---

† **3:10** Psa. 14:1; 53:1. ‡ **3:11** Psa. 14:2; 53:2. § **3:12** Psa. 14:3; 53:3; Ecc. 7:20. * **3:13** Psa. 5:9. † **3:13** Psa. 140:3. ‡ **3:14** Psa. 10:7. § **3:15** Isa. 59:7. * **3:16** Isa. 59:8. † **3:17** Isa. 59:8. ‡ **3:18** Psa. 36:1. § **3:21** Nan tulun na'atana ya Gen. 15:6, ya Psa. 32:1-2, ya Hab. 2:4.

23 Ya an amin tu'u ya nabaholan tu'un Apo Dios, at hiyanan nakudang
ahan di amaphod tu'uh pannigna.
24 Mu ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'u damdama, mu bo'on nan
aton tu'uy dumalat ti nan gohgohna. Ya manu ay atona ti imbo'lan Jesu
Kristuy bahol tu'u.
25-26 Ti Hiyay hennag Apo Dios ta mibugha' di dalana ta Hiyay dumalat hi
a'aliwan di bahol, at ma'aliwan di bahol di tataguh un waday pangulugdan
Hiya. Ya hidin penghana ya ay ihunay un ingnganuy Apo Dios di abaholan
nan tatagu, at ay ihunay un agguy nahamad di inatna. Mu bo'on heney
aatna ti mehodan, ta awni ta hennagnah Kristu ta nan natayanay nangi-
pabo'laan Apo Dios hi bahol nan tatagu, at Hiyay panginnilaan ad ugwan hi
anahamad di aat Apo Dios. Ya ipa'innilana goh an ibilangnan nahamad di
aat nan tatagun mangulug ay Jesus.
27 At gulat ta iyamla tu'u ta alyon tu'uy, “Manu ay nipaphod tu'u ti nan
ina'inat tu'un maphod!” Mu adi mabalin hi un tu'u iyamlah ne ti adi umat
hinay aatna. Mu nipaphod tu'u an dumalat di pangulugan tu'un Jesus.
28 At hay aatna ya ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'u ti nan
pangulugan tu'un Kristu an bo'on hay pangunudan tu'uh nan itudun di
Uldin ya anggay.
29 Ya mid mapto' ya alyonyuan un nan Hudyu ya anggay di ibilang Apo
Dios an nahamad di aatda. Mu adi umat hina ti bo'on nan Hudyu ya anggay
di tataguna ti niddum nan Hentil goh.
30 Ti un ohah Apo Dios an Hiyay nahamad hi dayawon an amin nan
tatagu,* at ta"on un tu'u Hudyu unu Hentil mu gulat ta waday pangulug
tu'un Kristu at ibilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'u.
31 Ya mid mapto' ya alyonyuan, “Umat ay hina at ta"ongkay hi un tu'u adi
unudon nan Uldin ti ammunah nan pangulugan tu'un Kristu!” Mu adi ahan
umat hinay aatna ti gulat ta waday pangulug tu'un Kristu at iyal'alla tu'un
mangunud hinan maphod an itudun nan Uldin.

4

Hay Anahamad di Aat Abraham

1 Nomnomon tu'uy aat Abraham an ad holag ay ditu'un Hudyu.
2 Gulat ta nan maphod an ina'inatnay dimmalat hi nangibilangan Apo
Dios an nahamad di ugalina at waday biyang Abraham an mangiyamlah
ugalina.* Mu adi umat hina, ti ta"on hi un maphod di ugalina mu hay
pannig Apo Dios ay hiya ya agguy nahamad damdama, at mid biyangnan
mangiyamlah ugalina.
3 Ti imbaag nan impitudo' Apo Dios di aat Abraham an inalinay,
“Kinulug Abraham hi Apo Dios,
at hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalina.”†
4 Ya gulat ta muntamu nan tagu ya midat di bino'lana ti nan nuntamuana.
Ya henen nidat an lagbuna ya bo'on adaw ti imbo'lana.
5 Mu waday udumnah tatagu an adida ipadah an bo'laon di abaliwanda,
ti iniladan ta"on unda nabaholan mu ibilang Apo Dios didah mid baholdah
un way pangulugda, at kulugondah Apo Dios. Ya abuluton Apo Dios henen
pangulugda, at hiyay dumalat hi pangibilanganan nahamad di ugalida.

---

* **3:30** Hete ya ma'alih *Shema* (unu *donglon*) hinan hapit di Hudyu, ya hiyay puun di doctrinada (bahaom nan footnote di Deut. 6:4 ta innilaom di udumnan aatna). * **4:2** Heden gutud ya impaddung nan Hudyun Abraham ti hay ina'inatnan maphod anuy dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalina. Mu intudun Paul an bo'on, ti nan pangulugna. † **4:3** Gen. 15:6.

6 Ya umat hitu goh din intudun din Alin hi David hidin penghana ti
intudunan mundenol nan tagun ibilang Apo Dios an nahamad di ugalina
an bo'on nan maphod an ina'inatnay dimmalat, ti inalinay,
7 "Mawagahan nan tatagun mangibahhaw hi pangunudandah nan Uldin,
ya mun'an'anladah un aliwan Apo Dios henen inatda
ti aliwanay baholda![‡]
8 Ya mawagahan nan tagun adi ibilang Apu tu'u an way baholna!"[§]
9 Ya nan tagun mawagahan an inalin David ya undan nan nipakugit ya
anggay? Bo'on, ti niddum goh nan agguy nipakugit hinan inalina. Ya inila
tu'un impitudo' Apo Dios an inalinay,
"Kinulug Abraham hi Apo Dios,
at hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalina."[*]
10 At nomnomonyuy aat nen inat Apo Dios, ti undan nahhun an nipakugit
hi Abraham ya un ibilang Apo Dios an nahamad di ugalina, unu agguy?
Na'innilan nahhun henen inat Apo Dios ya un mipakugit hi Abraham![†]
11 Ti awni ya un mumpakugit hi Abraham! Ya henen nakugitanay
nangipa'innilah un din hopapnah agguyna nakugitan ya kinulugnah Apo
Dios, at imbilang Apo Dios an nahamad di ugalina. Ya manu ay umat hina
ta nan tatagun ta"on unda agguy nakugit, mu atonda ay din inat Abraham
hidin penghana ya paddungnay hi Abraham di ommodda ti kulugonda goh
hi Apo Dios, at ibilang Apo Dios an nahamad di ugalida.
12 Hi Abraham goh di ommod nan Hudyun nakugit, mu bo'on hay nakugi-
tanday dimmalat hi niyommodanda, ti manu ay ya inaynayunday pangu-
lugdan Apo Dios an umat hidin inat Abraham hidin agguyna nakugitan.

Hay Nuntulagan da Apo Dios ay Abraham an Dimmalat hi Nangulugana

13 Hay intulag Apo Dios ay Abraham ya hinan holagna goh ya inalinay,
"Awniat hakupondan amin tun luta."[‡]
Mu bo'on hay nangunudan Abraham hinan Uldin di dimmalat hi nangitula-
gan Apo Dios enen hakuponda. Ti manu ay ya hay nanguluganan Apo Dios,
at hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios an nahamad di ugalina.
14 Ti gulat ta nan mangunud hi Uldin di pangidatan Apo Dios enen intulagna
at mid hulbin di pangulug. Mu umat ay hina ya mid hulbin goh din
intulagna.
15 Ti mahapul an adida ibahhaw nan pangunudandah nan Uldin ya un
mabalin an diday pangidatana, mu mi'id ay di ologda at moltaon Apo Dios
dida. Ya gulat ta mi'id nan Uldin hi ibahhawanda at adi moltaon Apo Dios
dida.
16 At hiyanan hay panawatan tu'uh nan pumhodan an malpun Apo Dios
ya bo'on nan pangunudan hinan Uldin, mu gapuh nan inalinan atonah
nan tagun waday pangulugna. Ya hiyah ne attiganan hay panawatan tu'uh
pumhodan ya gapuh homo'nan ditu'u. Ya bo'on ya anggay di Hudyun
mangipa'anhan hinan Uldin di hom'ona, mu ta"on nan way pangulugna
an umat ay Abraham di pangulugna. Hiyah te dumalat an hi Abraham ya
ommod tu'un amin an kumulug
17 ti waday nitudo' an Hapit Apo Dios an inalinay,
"He"a, Abraham, di mibilang hi ommod
an amin di kumulug hinan abablubabluy."[§]

[‡] **4:7** Psa. 32:1. [§] **4:8** Psa. 32:2. [*] **4:9** Gen. 15:6. [†] **4:10** Hidin nangibilangan Apo Dios ay Abraham an nahamad di ugalina (Gen. 15:6) ya naluh di *himpulu ta opat di tawon* ya un mipakugit hiya (Gen. 17:23-27). [‡] **4:13** Gen. 13:14-17; 17:8. [§] **4:17** Gen. 17:5.

Inalin Apo Dios di umat hina ti imbilangnah Abraham an ommod tu'un
amin an kimmulug. Ti hi Abraham ya nangulug ay Apo Dios an abalinanan
mummahuh natoy, ya abalinanan wadaon di mi'id.
18 Ya bahig hi Abraham ti nala'ay, mu endenolnan mawaday imbaluyna
damdama ti kinulugnay intulag Apo Dios an awniat hiyay ommod nan
numbino'ob'on an holag hinan ahimpahimpamabluy. Ya umat hina goh din
impitudo' Apo Dios hidin penghana ti inalinay,
"Gun dumo'ol di holagmu."*
19 Ya din nangalyan Apo Dios ene ya na'uy an huminggahut di tawon
Abraham, at namogpog. Ya bahig goh han ahawanan hi Sarah. Mu ta"on
ya nidugah damdamay pangulug Abraham hidin intulag Apo Dios.
20 Ya agguyna pinogpog di pangulugna, at agguy nunduwaduwah
ipa'annungan din intulag Apo Dios. At niyal'alla din pangulugna, ya
endenolnay aat Apo Dios
21 ti kinulugna ahan an henen intulagna ya abalinanan mangat.
22 At hiyaat un imbilang Apo Dios hiyah nahamad di ugalina ti dimmalat
din pangulugna.
23 Ya hay impitudo' goh Apo Dios ya inalinay,
"Waday taguh imbilang Apo Dios
hi nahamad di ugalina."†
Ya hi Abraham henen inalin nan nitudo'. Mu bo'on hiya ya anggay
24 ti ditu'u goh di inalina ti ditu'uy ibilang Apo Dios hi nahamad di ugalina
ti waday pangulug tu'un Hiya an nummahun Apu tu'un hi Jesus hidin
natayana.
25 Ti immannung nan nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,
"Hi Jesus di nidat ta inyatoynay bahol tu'u,
ya namahuan an timmagu ta way aton Apo Dios
an mangabulut ay ditu'un mangibilang an nahamad di ugali tu'u."‡

5

Hay Nangibilangan Apo Dios an Nahamad di Ugali Tu'u

1 Imbilang Apo Dios an nahamad di ugali tu'un dimmalat nan pangulug
tu'u, at malenggop tu'un middum ay Apo Dios ti dimmalat henen inat Apu
tu'un hi Jesu Kristun ditu'u.
2 Ya dumalat nan nangulugan tu'un Jesu Kristu ya hiyay nidduman tu'un
Apo Dios, at ipapto' ditu'un dumalat nan homo'na. At hiyanan edenol tu'uh
nen hahalimidon tu'un hay pi'bagtuan tu'un Apo Dios hi awni!
3 Ya mundenol tu'u goh an ta"on un tu'u maligatan ti inila tu'un nan ligat
tu'uy dumalat, ya abalinan tu'un mangedpol.
4 Ya abalinan tu'u ay an mangedpol ya hiyah ne panginnilaan hi un
himmalatom di pangulug tu'u. Ya inila tu'u ay an nahamad di pangulug
tu'u at hiyay dumalat hi panahalimidan tu'uh nan aton Apo Dios ay ditu'uh
awni.
5 Ya adi tu'u mabalbaliyan enen hahalimidon tu'u ti ipa'annung Apo
Dios. Ya inila tu'un atona ti nunheglay pamhodnan ditu'u, an hiyah ne din
impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan hennagnan ditu'u.
6 Hidin hopapna ya mi'id pangulug tu'un Apo Dios, ya mi'id abalinan tu'un
mangat hi maphod. Mu unat goh nagtud din atayan Kristun inalin Apo Dios
ya natoy ta inyatoy ditu'un nabaholan.

---

* **4:18** Gen. 15:5. † **4:23** Gen. 15:6. ‡ **4:25** Isa. 53:12 (nalpuh nan Septuagint an nan translation hinan hapit di iGreece).

7 Inila tu'un oonan di tagun mangiyatoy hi ibbanan tagu an ta"on hi
un ma"aphod di ugalin nen tagun iyatoyna. Oonan ahan di umat hinay
pamhodna.
8 Mu inyatoy damdama ditu'un Kristuh din agguy na'aliwan di bahol tu'u,
at hiyah ne panginnilaan hi aat di pamhod Apo Dios ay ditu'un nidugah!
9 Ya umat ay hinay inat Kristuh din hopapnan ta"on un agguy na'aliwan di
bahol tu'u at inyal'allanad ugwan an atonay maphod ti ad ugwan ya ibilang
Apo Dios an nahamad di ugali tu'u an dimmalat nan nibugha'an di dalan
Kristu. Ya henen maphod an inat Kristu ya hay pamaliwanan ditu'u ta adi
ditu'u moltaon ay Apo Dios.
10 Ya immannung an paddungnay binohol tu'uh Apo Dios hidin hopapna,
mu impadinongnay pi'bohholan tu'un Hiya ta mumpopohhodan tu'un
da Apo Dios an dimmalat nan natayan din Imbaluyna. Ya henen
ni'pohhodanan tu'un Apo Dios ya nidugah di denol tu'un nabaliwan ti
namahuan hi Kristun wagwagdan bumadang ay ditu'u!
11 Ya hay oha goh ya mun'amlong tu'un Apo Dios ti nan nidduman tu'un
Hiya an dumalat nan inat Apu tu'un hi Jesu Kristu ta way inat tu'un
ni'pohhodan.

Hay Aat da Adam ay Kristu

12 Din nahhun an tagu ya nabaholan an hiyah ne bennoh an amin
di tataguh tun luta. At henen bahol di dimmalat hi atayandan amin ti
nabaholanda.
13 Ya nun'abaholan an amin di tataguh din hopapnah agguy nangidatan
Apo Dios hi Uldinan Moses. Mu mi'id nangalih unda nabaholan ti mi'id
Uldindan mangituduh aat di bahol.
14 Ya nete"an Adam ta engganah din nalmuwan Moses ya gunda natoy di
tatagu an ta"on hi unda agguy inat din nappuhin umat hidin inat Adam an
agguyna inunud din immandal Apo Dios ay hiya.
Din inat Adam ya nilagat an amin di tagu. Ya umat goh hinah nan inat
nan nehnod ay hiya an hi Jesu Kristu an nilagat goh an amin di tagu.
15 Mu agguy numpaddung di inatda ti nan inat Jesu Kristu ya dumalat nan
homo' Apo Dios, at nob'on hinan bahol an inat Adam. Hay numbalinan di
numbaholan Adam ya hay atayan an amin di tagu. Mu hay numbalinan di
inat Jesu Kristu ya hay a'aliwan di bahol di tagu.
16 Ya agguy nipaddung nan maphod an gun idat Apo Dios ay ditu'uh
nan indalat nan bahol nen ohan lala'i, ti ta"on un ohay baholna mu hiyay
dumalat hi amoltaan an amin di tatagu. Mu ditu'un kimmulug ya ta"on hi
un nidugah an do'ol di bahol tu'uh din hopapna mu indat Apo Dios nan
maphod ay ditu'u, ya Hiyay dalatnah pangibilangan Apo Dios an nahamad
di ugali tu'u!
17 Ya immannung an nan bahol den ohan tagun hi Adam di dimmalat
hi gun atayan di tatagu, mu ma"aphod henen na'at ay Jesu Kristu ti nan
mangabulut hinan nidugah an panalimunan Apo Dios ay dida ya nan
homo'nah pangibilanganan nahamad di ugalida, ya mi'tagudan Apo Dios
hi mid pogpogna.
18 At hay aatna ya inalin Apo Dios hidin hopapnay moltaonan amin di
tatagu ti dimmalat henen ohan bahol. Mu ad ugwan an gutud ya mabalin
an ma'aliwan nan bahol an amin di tatagu ta mi'tagudan Apo Dios hi mid
pogpogna ti dimmalat henen miyadwan nahamad an na'at.
19 Hidin penghana ya imbahhaw din ohan lala'i nan inalin Apo Dios, at
hiyaat un hiyay dimmalat hi nabaholan an amin di tatagu. Mu wada goh din
ohan lala'i an nangunud hidin inalin Apo Dios, at hiyaat un Hiyay dimmalat
hi nangibilangan Apo Dios an amin hinan tatagun nahamad di ugalida.

20 Hidin penghana ya waday ina'inat nan tataguh nappuhi, mu la'tot ya
nidat nan Uldin. Mu nan Uldin di dimmalat hi nangiyal'allaandan nangat hi
nappuhi ti nan Uldin di nangibaag hi aat nan bahol. Mu unat goh na'udman
di baholda ya nidugah, at anhan di homo' Apo Dios hinan nabaholan.
21 Ya nan bahol di paddungnay apun di tatagu, mu hitun angunuhnaat
hiyay dumalat hi ilahhinandan Apo Dios hi mid pogpogna. Mu ad ugwan ya
gun ditu'u hom'on ay Apo Dios an dumalat nan pangibilanganan nahamad
di ugali tu'u. Mu hidin umangunuh at mi'tagu tu'un Apo Dios hi mid
pogpogna an dimmalat hi Jesu Kristun Apu tu'u.

6

Hay Nan'ugan Tu'uh nan Bahol ta Nahukatan hi Balun Ugali

1 Immannung an hom'on ditu'un Apo Dios! Mu undan maphod hi un tu'u
itutuluy an mumbahol ta way aton Apo Dios an mangiyal'allan mammo' ay
ditu'u?
2 Adi tu'u ahan ituluy! Ti umat tu'uh nan natoy an mid atonan mangat hi
nappuhi. Ya gulat ta paddungnay natoy tu'u at undan mabalin hi un tu'u
bangngabangngadon din ina'inat tu'un nappuhih hopapna?
3 Undan mi'id inilayuh aat di abonyagan tu'u? Ti hay ipa'innilan nan
abonyagan tu'u ya niddum tu'un Jesu Kristu, at paddungnay niddum tu'un
ni'yatoy ay Hiya.
4 At wa ay ta mabonyagan tu'u ya paddungnay un tu'u natoy an ni'lubu' ay
Kristu. Mu minahuan Amana Hiyan dimmalat nan nidugah an abalinana,
at umat goh hinay na'at ay ditu'u ti paddungnay namahuan tu'u goh ti
nahukatan hi balu nan ugali tu'u.
5 Ti gulat ta niddum tu'un Hiyan paddungnay natoy an umat hidin inatna
at immannung an niddum tu'u goh ay Hiyan paddungnay namahuan tu'un
umat hidin inatna.
6 Ti inila tu'un paddungnay ni'yatoy tu'un Kristuh nan krus ti din'ug tu'uy
nappuhin ugali tu'uh din hopapna, at abalinan tu'u mahkay an adi mangat.
7 At gulat ta matoy di tagu ya immannung an adina ituluy an mumbahol!
8 Ya paddungnay natoy tu'u ti ni'yatoy tu'un Kristu. At hay kulugon tu'u
ya mi'tagu tu'u goh ay Hiyah nan balun ataguan an umat hinan ataguana
goh.
9 Ti hay inila tu'u ya namahuan hi Kristuh din natayana, at adina
ipidpidwan matoy ti nangabak hidin natayana.
10 Nan bahol an amin di taguy inyatoy Kristu, at hiyanan adi mahapul
an umali goh ta ipidwanan matoy. Ya ad ugwan ya matagu ta way atonan
mangunud hinan pohdon Apo Dios.
11 Ya umat ayu goh hina, at ibilangyuy odolyuh paddungnay natoy ti
din'ugyuy inatyuh nappuhih din hopapna. Ya waday baluh ataguanyu
ta way atonyun mangunud hinan pohdon Apo Dios. Ya nan ataguanyud
ugwan ya hiyay dimmalat hi iddumanyun Jesu Kristu.
12 At mahapul an ipogpogyu nan bahol an gun amnawan di odolyud
ugwan hitun wadanyuh tun luta ta adiyu unudon nan impa'enghan di
odolyun aton.
13 Ya mahapul an adiyu abuluton nan pohdon di odolyun dumalat hi
abaholanyu. Mu mahapul an idawatyuy odolyun Apo Dios an paddungnay
namahuan ayuh nan natayanyu. At e'kodyuy odolyun Apo Dios ta way
atonyun mangat hi nahamad hi pohdona.

14 At adi mahapul hi unyu ituluy an gun mumbahol ti bo'on nan Uldin
mahkay di manugun ay da'yu. Ti ad ugwan ya hi Apo Dios di gun manugun
ay da'yu ti hiyah ne gohgohna.

Hay Nambutan Kristuh nan Tataguna ta Atonday Nahamad

15 Immannung an adi mahapul un tu'u unudon nan Uldin, at hay aton tu'u
mah? Un tu'u dan inaynayun an mumbahol ti ehdol tu'uy homo' Apo Dios?
Mu adi ahan umat hinay aton tu'u!
16 Undan mid inilayun nan abulutonyun mambut ay da'yu ya mahapul
an hiyay unudonyu ti henen nambut ay da'yuy apuyu? At gulat ta abulu-
tonyuy paddungnay pambutan Satanas ay da'yu ya mahapul an unudonyuy
pohdona, at mabaholan ayu, mu hay balloh ne ya hay ilahhinanyun Apo
Dios hi mid pogpogna. Mu gulat ta abulutonyuy paddungnay pambutan
Kristun da'yu at mahapul an un'unnud ayun Hiya, at hiyay dumalat hi
pangibilangan Apo Dios ay da'yun nahamad di ugaliyu.
17 Ya hidin penghana ya paddungnay da'yuy himbut Satanas ti gun ayu
numbahol. Mu edenol tu'uh Apo Dios ti ad ugwan ya nitudtudun da'yu nan
Makulug an Ma'unud.
18 Ya napogpog di nahbutanyun Satanas hi gunyu numbaholan ti himbut
da'yun Kristu ta hay nahamad di gunyu aton.
19 Ya manu ay alyo' di paddungnay himbut ayun ten itudu' ya ta nalakah
panginnilaanyuh aatna ti unyu pa'ette"an manginnilah aat nan Makulug
an Mitudtudu. Ti hidin hopapna ya inabulutyuy paddungnay nambutan
Satanas ay da'yu ti anggay hiyah inunudyu, ya agaga"ihaw din inatyu, ya
agguy ayu dinumngol, at numbino'ob'on di ina'inatyuh nappuhi. Mu ad
ugwan ya mahapul an abulutonyuy paddungnay nambutan Kristun da'yu
ta anggay Hiyah unudonyu ta atonyuy nahamad, at ma"aphod di ugaliyu.
20 Hidin paddungnay nambutan Satanas ay da'yu ya gun ayu numbahol,
ya mid abalinanyun mangat hi nahamad.
21 Ya undan waday maphod hi numbalinan nen inatyun nappuhih din
penghanan umipabain ay da'yud ugwan hi unyu nomnomon? Mi'id. Mu
hay balloh nan umat hinan nun'appuhi ya nan ilahhinanyun Apo Dios hi
mid pogpogna!
22 Mu ad ugwan ya napogpog mahkay di abaholanyu ti paddungnay
himbut da'yun Apo Dios. At hiyaat un ayu un'unnud ay Hiya, at gun pumhod
di ugaliyu, at hay angunuhna ya mi'tagu ayun Apo Dios hi mid pogpogna.
23 Ya hay lagbun di nabaholan ya hay ilahhinanan Apo Dios hi mid
pogpogna. Mu hay homo' Apo Dios ya nan pi'taguan tu'un Hiyah mid
pogpogna an dumalat hi Jesu Kristun Apu tu'u.

7

Hay Ni'hiyanan Tu'uh nan Uldin

1 Da'yun i'ibba, inilayuy aat nan uldin* ti inilayu an nan uldin ya mahapul
an unudon tu'u ta nangamung hi un tu'u matoy. Mu gulat ta matoy tu'u at
mapogpog di pangunudan tu'un nen uldin.
2 Umat hituy aatna: Hay uldin ya alyonay, “Nan babain waday ahawana
ya adi mabalin an malhin hi udum hi un agguy natoy nan ahawana. Mu
gulat ta natoy nan ahawana ya mabalin an mumbentan.”
3 At gulat ta agguy natoy di ahawan nen babai ta nalhin hi udum ya hiyah
ne ma'alih immilugtap. Mu gulat ta natoy nan ahawana at adi ipawan di
uldin hi un mumbentan hi udum an lala'i.

* **7:1** Heten uldin ya uldin di malgom an gubilnu an bo'on nan Uldin Apo Dios an nidat ay Moses ya anggay.

4 At hay aatna, i'ibba, ya hay atayan di punhiyanan nan nunhimbaluy. Ya
umat goh hinay ma'at ay da'yu ti paddungnay natoy ayu, ya hay natayanyuy
ni'hiyananyuh nan Uldin ti paddungnay ni'yatoy ayun Kristu. At ad ugwan
ya da'yuy taguna an paddungnay Hiyay nihukat hinan nahhun an ahawayu
an nan Uldin, ti paddungnay hi Kristuy ahawayud ugwan ti namahuan
hidin natayana ta way aton tu'un mangat hinan pohdon Apo Dios.
5 Din penghanah agguy tu'u kimmulugan ya ina'inat tu'uy pumbaholan
an pohpohdon di odol tu'u. Ya hidin nanginnilaan tu'uh Uldin ya un at goh
niyal'allay nappuhih ina'inat tu'u ti hiyah ne din impa'engha tu'u tuwali, ya
wan hiyay dumalat hi ilahhinan tu'un Apo Dios hi mid pogpogna.
6 Mu paddungnay natoy tu'u, at ad ugwan ya ni'hiyan tu'uh nan Uldin, at
adi mahapul hi un tu'u unudon ti hay pohdon Apo Dios di hiyay unudon
tu'u ti linuman nan Na'abuniyanan an Lennaway ataguan tu'u ta balu.
At hay aton tu'un mangunud hi pohdon Apo Dios ya bo'on mahkay hay
pangunudan tu'uh nan Uldin an nitudo' hidin penghana.

Hay Aat di Uldin ya nan Bahol

7 Immannung an nan Uldin di dimmalat hi namhodan tu'un
mangiyal'allan mangat hi nappuhi. At hay alyon tu'u mah? Undan
alyon tu'uy nappuhih nen Uldin? Mu adi ahan umat hina ti nan Uldin
di nangitudun ha"in hi aat di bahol! Ya gulat ta agguy inalin nan Uldin di,
“Adi ayu uma'amnaw hinan gina'un di a'agiyu!”†
at mi'id inila' hi aat di umamnawan hi gina'u!
8 Mu unat goh intudun nan Uldin an adi maphod di uma'amnaw hinan
malgom an gina'un di udum mu hiyaat goh di dimmalat hi nangiyal'allaa'
an uma'amnaw. Mu din hopapnah agguy'u nanginnilaan hi aat nen Uldin
ya nahnot di nangamnaw'uh nan gina'un di udum, at nahnot di bahol'u.
9 Din agguy'u nanginnilaan hi aat din Uldin ya hay inila' ya maphoda'. Mu
unat goh ininnila' din intugun Apo Dios an waday ipawanah adi' aton ya
hiyay nanginnilaa' an nidugah di bahol'u, ya ininnila' goh an inlahhina' ay
Apo Dios an paddungnay unna' natoy!
10 Ya manu ay waday intugun Apo Dios ya ta way aton nan tagun mi'tagun
Hiyah mid pogpogna. Mu mid olog'un mangunud enen intuguna, at hay
nunhulbianan ha"in ya anggay ya unna impa'innilay ilahhina' ay Apo Dios!
11 Ti hay nangamnawa' hinan bahol di nangidoldol ay ha"in ta omod unna'
nabaholan, mu nan Tugun Apo Dios di dimmalat, ya henen bahol di hiyay
dimmalat hi nilahhina' ay Apo Dios.
12 Ya ta"on un umat hinay ma'at mu immannung damdamay itudun nan
Uldin ti hi Apo Dios di nalpuwana, ya an amin di intudun nen Uldin ya hi
Apo Dios di ad hapit, at nahamad, ya ma"aphod.
13 At undan nan maphod an Uldin di dimmalat hi nilahhina' ay Apo Dios?
Bo'on ahan, ti hay bahol'uy dimmalat! Ti unat goh ininnila' di aat nan
Maphod an Tugun ya un'uat goh inyal'allan numbahol, at hiyay dimmalat
hi nilahhina' ay Apo Dios. At hiyah ne panginnilaan an nan bahol ya
na"appuhi ti nidugah an dumo'ol an dumalat nan Tugun Apo Dios.

Hay Aid Abalinan nan Tagun Mangat hinan Maphod an Pohdona

14 Inila tu'un indat nan Na'abuniyanan an Lennawah nen Uldin. Mu
tagua' ya anggay, at gangaynan gunna' mabaholan, at mid abalina' an
mangidinong enen gun'u abaholan.
15 Ti nan maphod di pohdo' hi aton, mu bo'on at goh hiyay ato' ti nan
pahiwo' di hiyaat goh di gun'u aton, at tagwan di aat'un umat hina!

† **7:7** Ex. 20:17; Deut. 5:21.

16 Ya wa ay ta ato' nan adi' pohdon ya hiyay mangituduh panguluga' hi
anahamad nan itudun di Uldin.
17 At bo'on ha"in di gun mangat hi nappuhi ti nalpuh din impa'e'engha'
hidin hopapnay gun mangipanomnom ay ha"in.
18 Ya inila' nan aat di ugali' an bennoh'uh din ommod'un nun'appuhin mid
ah nilamut hi maphod. Ti ta"on un'u pohdon an mangat hi maphod mu mid
abalina'.
19 Ti adi' aton di maphod hi pohdo', an un at goh nan nappuhin adi'
pohdon di gun'u aton.
20 Ya gulat ta ato' nan adi' pohdon ya hay itudun ne ya bo'on ha"in
nalpuwana ti nalpuh din impa'e'engha' hidin hopapnah nangata' hi nap-
puhi an gun mipanomnom ay ha"in.
21 At hay aat ten atagu' ya wa ay ta pohdo' an aton di maphod ya mid
abalina' an mangat, ti un at goh nan nappuhiy mahapul hi ato'.
22 Ya hay wah nomnom'uh pohdo' hi ato' ya nan inyuldin Apo Dios.
23 Mu inila' an nob'on di pohdon di odol'u ti hay nappuhiy pohdona
an bo'on at goh henen maphod an wah nomnom'u an paddungnay unda
mumpolloh. Mu abakona' hinan pohdon di odol'u ti mid abalina' an
mamilih pohdo'.
24 At agogohgoha' ti mi'id ahan ah pun'an'anlaa' an tagu! At ngadan nin
di mamaliw ay ha"in hitun ato'ato' an umipapuhi? An hiyay dumalat hi
ilahhina' ay Apo Dios.
25 Mu edenol'u ahan hi Apo Dios ti Hiyay mamaliw ay ha"in an dimmalat
din inat Apu tu'un hi Jesu Kristu!
At hay aat'u mah ya nomnomo' di ato' an mangunud hinan pohdon Apo
Dios, mu din ugali' an bennoh'uh din ommod'u ya hiyay dimmalat hi gun'u
pangatan hi nappuhi.

8

Nan Balun Ugalin Dimmalat nan Na'abuniyanan an Lennawa

1 Hay aat ten inulgud'u ya adi ahan moltaon Apo Dios nan tatagun niddum
ay Jesu Kristu, at adi lahhinon Apo Dios dida.
2 Ti nan nidduman tu'un Jesu Kristu ya wadan ditu'u nan Na'abuniyanan
an Lennawa, ya Hiyay mumpapto' ay ditu'u. At linumanay ugali tu'u ta balu
mahkay di nitaguan tu'un dimmalat nan nidduman tu'un Jesu Kristu. At ad
ugwan ya indatnay abalinan tu'u ta adi tu'u mahkay itugtugan mabaholan,
at adi tu'u goh mamolta ya lahhinon ay Apo Dios.
3 Ya bo'on nan pangunudan tu'uh nan Uldin di dumalat hi abaliwan tu'uh
nan bahol ti mid olog tu'un mangunud hinan Uldin. Mu hi Apo Dios di
mamaliw ay ditu'uh nan abaholan tu'u, ti hay inatnan namaliw ay ditu'u ya
hennagna han Imbaluyna ta ni'tagun umat ay ditu'u. Mu mid ah baholna,
ya Hiyay paddungnay Onong di Bahol* ta inyatoynay bahol tu'u ta way
abalinan tu'un adi mumbahol.
4 Ya inatnah ne ta way aton tu'un mangat hi nahamad an umat hinan
alyon goh di Uldin. Mu hay pangatan tu'uh nan nahamad ya adi tu'u inay-
nayun di aat nan ugali tu'uh din hopapna ta nan itudun nan Na'abuniyanan
an Lennaway aton tu'u.
5 Ti nan tatagun hay ugalidah din hopapnay gunda aton ya paddungnay
henen ugaliday ad poto' hi nomnomda. Mu nan tatagun mangat hi itudun
nan Na'abuniyanan an Lennawa ya diday ad poto' hi nomnomda.

* **8:3** Lev. 4:1-5:13.

6 Ya nan tatagun mangabulut hidin ugalidah hopapnay ad poto' hi
nomnomda, mu hay balloh nen atonda ya hay ilahhinandan Apo Dios hi mid
pogpogna. Mu nan tatagun halimunan nan Na'abuniyanan an Lennaway
punnomnomanda ya hay balloh ne ya hay alenggopanda, ya mi'tagudan
Apo Dios hi mid pogpogna.
7 At nan tatagun hay ugalidah din hopapnay ad poto' hi punnomnomanda
ya mi'pattoydan Apo Dios hi angunuhna. Ti mi'id abalinandan mangunud
hinan Uldina,
8 ya didanay mid abalinanan mangipadenol ay Apo Dios.
9 Mu da'yu ya adiyu unudon nan ipanomnom nan ugaliyuh din hopapna
ti niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, at nan ipanomnomnan
da'yuy hiyay atonyu. Ti nan tatagun agguy niyodolan nan Lennawan Kristu
ya bo'on diday tataguna.
10 Mu da'yun niyo'odolan Kristu ya immannung an matoy di odolyun
dumalat nan bahol. Mu adi mi'yatoy di lennawayu ti mi'tagun Apo Dios
hi mid pogpogna an dimmalat nan nangibilangan Apo Dios an nahamad di
ugaliyu.
11 Ya minahuan Apo Dios hi Jesus hidin natayana, at da'yun niyo'odolan
nan Lennawana ya mahuana goh di odolyuh un ayu matoy ti nan
Lennawanan niyo'odol ay da'yuy mangat.
12 At hay mahapul hi aton tu'u, i'ibba, ya nan pohdon Apo Dios ta adi tu'u
aton din ugali tu'uh din hopapna.
13 Ti gulat ta atonyu din ugaliyuh hopapna at milahhin ayun Apo Dios hi
mid pogpogna. Mu gulat ta abulutonyu nan badang nan Na'abuniyanan an
Lennawan da'yu ta ipogpogyun mangat hi pohpohdonyu at mi'tagu ayun
Apo Dios hi mid pogpogna.
14 Ya nan tatagun mangat hinan itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa
ya diday imbabaluy Apo Dios.
15 Ya hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, ya henen
Lennawan nahnag ay da'yu ya adi da'yu ipata'ot an umat hinan tagun
ipata'ot nan mahmahingal an apuda. Ti nan Na'abuniyanan an Lennawa
ya Hiyay mangipiyimbaluy ay da'yun Apo Dios, ya idatnay biyang tu'un
mangalin Hiyah, "Ama!"† hi un way ibaga tu'un Hiya ti inagawit ditu'u.‡
16 Ya nan Na'abuniyanan an Lennawa goh di mangipa'innilan ditu'u an
ditu'uy imbaluy Apo Dios.
17 Ya bonhon nan imbaluy di taguy banoh amada, ya umat goh ay ditu'un
imbabaluy Apo Dios an ditu'uy mamnoh hinan maphod an idatnah nan
tataguna. Ya nan ipabnoh Apo Dios ay Kristu ya me'ebnoh tu'u goh, ti gulat
ta mi'ligat tu'un Kristu ya mi'bagtu tu'u goh ay Hiya.

Hay Ipabagtuan Tu'uh Awni

18 Hay inila' ya iyal'allana ahan di ipabagbagtuan tu'uh awni ya un heten
ligat tu'ud ugwan.

---

† **8:15** Hinan ugalin di mumpaha' ya tuluy hapitdah ama ti ihnay hapit an *father*, ya ihnay hapit an *daddy*, ya ihna goh nan hapit an *papa*. Hay pangusalandah nan nahhun ya hinan me'gonan an ma'ma'at an umat hinan graduation unu kasal, ya hay pangusalandah nan netob ya miyatlu ya hinan gagangayna an umat hi pamilya. Heten hapit an na'usal ete hinan verse ya *abba* hinan hapit di Hudyu, ya hiyah ne inusaldah nan gagangaynan ma'ma'at. Hay nipaddungana nin hinan hapit di iYadyang ya *apu* (hi un me'gonan) ya *ama* (hi un nan o'ommod). ‡ **8:15** Inabulut nan ugalin di iGreece ya iRome nan pangagawitan hinan nguhu, ya do'ol di na'atanah nan pamilyan nangawit hi ung'ungnga. Ya henen na'agawit ya mid ah nun'abhiwan di aatna ya nan aat di immannung an holag ti mabalin an alyonay, "Ama," ya mabalin goh an alanay ipatawid amanan hiya.

19 Ya an amin di nalmu ya paddungnay umiyahupdan manod hi pangi-
pattigan Apo Dios hi anabagtun nan imbabaluynan tataguna.
20 Ti din penghana ya an amin di nalmuh tun luta ya agguy nipa'annung
din penhod Apo Dios hi aatda ti pimmuhida. Ya hay dimmalat ya ninomnom
Apo Dios an moltaonay tatagu ta balloh din inat Adam, at ni'molta tun
nalmuh tun luta. Mu waday mahahalimid damdama
21 ti ad ugwan ya matoy an gun mapitay an amin di nalmu. Mu awniat
ipaphod Apo Dios dida, at adida matoy an umat hinan imbabaluynan adida
mahkay ipidwan matoy.
22 Ya inila tu'un paddungnay naligatan an amin tun nalmun nete"ah
din penghana ta nangamung ad ugwan an umat hinan punligligatan nan
babaih un muntungaw.
23 Ya bo'on dida ya anggay di maligatan ti niddum tu'u goh an wadan nan
Na'abuniyanan an Lennawa an nan nanalimun ay ditu'uh din hopapna. At
edpol tu'uy ligat tu'ud ugwan ta hodon tu'uy pangipattigan Apo Dios hi un
ditu'uy na'agawit an imbabaluyna an hiyah ne alumanan di odol tu'u ta
balu.
24 Hidin te"an di nabaliwan tu'u ya hiyah ne goh di nete"aan di panahal-
imidan tu'u. Mu agguy ni' nipa'annung henen hahalimidon tu'u, ti gulat un
nipa'annung at adi tu'u ituluy an manahalimid, ti undan halimidon di taguy
nalpah an nipa'annung?
25 Mu henen hahalimidon tu'u ya adi tu'u tigon ad ugwan, mu mehodan
tu'u ta nangamung un mipa'annung.
26 Ya hay oha goh ya badangan ditu'uh nan Na'abuniyanan an Lennawa
ti mi'id abalinan tu'u. Ya ta"on un hay punluwaluan tu'u ya mid inila tu'uh
maphod hi ibaga tu'un Apo Dios. At nan Na'abuniyanan an Lennaway
bumadang ay ditu'uh mangibagah aatna ti adi tu'u pa'ibagga ay Apo Dios.
27 Ya inilan Apo Dios nan wah nomnom di tatagu, at inilana goh nan nom-
nomon nan Na'abuniyanan an Lennawah pangibaganan Hiyah abadangan
tu'u. Ti nan pohdon Apo Dios hi ibagan nan Na'abuniyanan an Lennawah
abadangan tu'u di hiyay hapitona.
28 Ya nan tatagun pento' Apo Dios an mangipa'annung hidin ninomnom-
nah penhodnah aatda ya diday mamhod ay Hiya, at an amin di ma'at ay
dida ya pumbalinon Apo Dios ta hiyay amaphodanda.
29 Ti nete"ah din hopapnah din agguy tu'u nitungawan ya i'innilan Apo
Dios an ditu'uy tataguna, at ninomnomnay penhodnah aat tu'u, ta way aton
tu'un mangeyengngoh hi aat nan Imbaluyna ta ditu'un amin di imbabaluy
Apo Dios. Mu hi Jesus di paddungnay pangpangullu.§
30 At nan ninomnom Apo Dios hi penhodnah tataguna ya diday pento'na,
ya diday imbilangnah mi'id baholda ti inaliwana, ya danen imbilang Apo
Dios ya diday iniddumnah nan anabagtuna.

Hay Aat di Pamhodan Apo Dios ay Ditu'un Dimmalat hi Jesu Kristu

31 Hay ipa'innilan ten amin ya niddum hi Apo Dios an bumadang ay ditu'u,
at mid olog di udumnan mangameh ay ditu'u!
32 Ya agguyna ahan inadyuwan nan Imbaluyna ti hennagnah tun luta ta
inyatoy ditu'un amin! Ya hiyah ne panginnilaan hi unna goh idat an amin
di mahapul tu'u!

---

§ **8:29** Pa'appohdon Jesus hi un way a'agina ti adina pohdon hi un oh'ohha Hiyan imbaluy Amana.
Ya ta"on hi un way ma'agawit ta middum ay Hiya ta Hiyay agida mu na'abbagbagtu Hiya ya un dida
ti hiyah ne haadna tuwali an pangpangullu.

33 Ya ta"on hi un way gun umuy mundiklamun ditu'u ta alyonan Apo Dios
ad abuniyan di un nabaholan nan pento'nah tataguna mu ibilang Apo Dios
didah nahamad di ugalida!*
34 Ya mid ah ohah way biyangnan mummoltah nan tatagun Apo Dios an
mannag hi ad imbelnu ti anggay hi Jesu Kristuh way biyangnan mummolta.
Mu adi ditu'u moltaon ti inyatoy ditu'u, ya namahuan, at wah dih nan
na'abbagbagtun appit di agwan Apo Dios. Ya Hiyay mangihapit ay ditu'un
Hiya ta badangan ditu'u!
35 Ya mi'id olog di logom an mangipadinong hi pamhod Kristun ditu'u! Ti
ta"on un mid pohod di itaguan tu'u, unu maligatan tu'u, unu mipaligligat
tu'u, unu gun tu'u mabtel, unu mawotwot tu'u, unu atata'ot di ma'at ay
ditu'u, unu matoy tu'u mu waday pamhod† Kristun ditu'u damdama.
36 At nan punligatan tu'ud ugwan ya na'ulgud hidin penghana ti impitudo'
Apo Dios an inalinay,

"Gun tu'u hi'ihi'itangan mapatoy an dimmalat nan pangunudan tu'un
Hiya
ti paddungnay umat tu'uh nan kalnilun iyuyda golton."‡

37 Mu ta"on hi un numbino'ob'on di ligat tu'u mu mangabak tu'u damdama
ti nan pamhod Kristun ditu'u!
38 Ti hay inila' ya mi'id ah olog di logom an mangipadinong hi pamhod
Apo Dios ay ditu'u ti ta"on un tu'u matoy unu matagu ya pepenhod ditu'u
damdama. Ya adi abalinan di a'anghel an mangipadinong hi pamhodnan
ditu'u, ya mi'id goh di olog nan nappuhin lennawan mangipadinong, ya
ta"on hi un numbino'ob'on di ma'at ay ditu'ud ugwan, unu nan ma'at hi
awni, mu wagwada damdamay pamhodnan ditu'u.
39 At ta"on un nan way abalinandad daya, unu ad dolom, unu nan malgom
an nalmu mu mid goh ologdan mangipadinong hinan pamhod Apo Dios ay
ditu'u. Ya hay dumalat hi namhodanan ditu'u ya hi Jesu Kristun Apu tu'u.

9

Hi Apo Dios ya nan Tatagunan Pento'na

1 Heten alyo' ya makulug ti ha"in goh ya tagua' ay Kristu, at adia'
munlayah, ya halimunan nan Na'abuniyanan an Lennaway nomnom'u, at
adia' munlayah.
2 Ya nidugah di punlungdayaa', ya munha'it di punnomnoma'
3 ti hay aat nan i'ibba' an Hudyun da'min himpangapu. Ya gulat ta
mabaliwandan dumalat nan ilahhina' ay Kristu ta mitolman nan moltada
ta ha"in moltaon Apo Dios at abuluto'. Mu undan hay aton an nen adi ahan
mabalin.
4 Ya do'ol di inatnah pinumhodanmi ti da'miy pento' Apo Dios hi tataguna.
Ya inyimbaluy da'mi, ya da'miy nangipattignah nan anabagtuna, ya da'mi
goh di ni'tulagana, ya da'mi goh di nangidatanah nan Uldina, ya da'miy na-
hamad di pundayawanan Apo Dios, ya da'miy nangitulaganah pangatanah
maphod hi pumhodanmi.
5 Ya din tulun nabagtun tataguh din penghanan da Abraham, ya hi Isaac,
ya hi Jacob di ad holag ay da'mi, ya nitungaw hi Kristun da'min himpangapu
an Hiyay Dios an mumpapto' hi an amin hi logom. At hay maphod ya gun
mibaag di amaphodanah mid pogpogna! Amen!*

---

* **8:33** Hay itudun ten nipa"el ya gapu ta imbilang Apo Dios ditu'uh nahamad di ugali tu'u at adina ahan alyon di, "Nabaholan'a damdama!" † **8:35** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. ‡ **8:36** Psa. 44:22. * **9:5** Hiyah ne hapit di Hudyu, ya hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!*

6 Mu ta"on hi un umat hinay aatmin Hudyu mu bo'on nan udumnan
da'miy tagun Apo Dios damdama. Mu wada nin di mangalih, “Gulat mah ta
bo'on tagun Apo Dios di udumnan Hudyu at imbahhawna din intulagna ti
nan holag Israel di inalinah pangidatanah nan intulagna ti diday tataguna.
At mahapul an ditu'un amin an holag Israel di tataguna!” Mu hay pambal'un
ne ya okod hi Apo Dios hi pot'onah nahamad an holag ta diday tataguna. Ti
hidin penghana ya pento'na nan holag nan ohan imbaluy Israel ta diday
tataguna an bo'on nan holag nan agina.
7 Ya umat hina goh di inatnah din holag Abraham ti pento' Apo Dios nan
ohan imbaluyna ta nan holagnay ma'alih ap'apun Abraham, mu agguynah
Ishmael. Ti inalinan Abraham di,
“Nan holag nan imbaluymun hi Isaac ya anggay di pot'o' hi mibilang hi
holagmu,
ya bo'on nan holag han agina.”†
8 At hay itudun ne ya bo'on an amin nan nitungaw an taguy ibilang Apo
Dios hi taguna, ti anggay nan pot'onah pangipa'annunganah din intulagna,
ya diday nahamad an tataguna.
9 Ti hay intulag Apo Dios ay Abraham ya inalinay,
“Hay tawon hinan at hituy
pangitungawan Sarah hinan lala'in imbaluyyu.”‡
Ya manu ay nitungaw henen lala'in holag Abraham an hi Isaac ya henen
nitulag di dimmalat ta way pot'onah taguna.
10 Ya wada goh di ohah ulgudo' an ituduna goh di aat nan nahamad an
holag Israel. Ti hi Isaac an ad holag ay ditu'u ya nunhabih ahawanan hi
Rebecca, ya nunduppel di inhabinan linala'i.
11-12 Ya hidin agguyna nuntungawan ya pento' Apo Dios nan penhodna ay
danen duwan mitungaw, at ni'hapit ay Rebecca an inalinay,
“Nan pangpangullun mitungaw ya mahapul an unudonay hapiton nan
metob
an paddungnay hiyay apuna.”§
Ya manu ay inalinah nahhun ya unda mitungaw ya ta panginnilaan hi un
bo'on hay inatdah maphod unu nappuhiy dimmalat hi namto'anan Jacob,
ya agguynah Esau ti nan ninomnomnah penhodnay dimmalat.
13 Ya umat goh hitu din impitudo' Apo Dios hidin penghana ti inalinay,
“Penhod'uh Jacob,
ya bo'on hi Esau.”*
14 Mu undan alyon tu'uy un ipangngel Apo Dios ti penhodnay oha ya
adinay oha? Adi ahan umat hinay aat Apo Dios!
15 Mu okod hi Apo Dios an mamilih pohdona an hiyah ne goh din inalinan
Moses hidin penghana ti inalinay,
“Okoda' an mamto' hi
pohdo' hi igohgoha'.”†
16 At hay aton Apo Dios an mamilih taguna ya bo'on nan nomnomon di
tataguh pamhodanda unu nan atondan maphod di dumalat, ti okod hi Apo
Dios hi hom'ona.
17 Ya impitudo' Apo Dios din inalinah nan alid Egypt an hi Pharaoh‡ an
inalinay,
“Nun'alio' he"a,
ya inabulut'uy nangipaligligatam hinan tatagu',
ya manu ay inat'u ya ta he"ay pannigan di tataguh anidugah di abalina',

† **9:7** Gen. 21:12. ‡ **9:9** Gen. 18:10, 14. § **9:11-12** Gen. 25:23. * **9:13** Mal. 1:2-3. † **9:15** Ex. 33:19. ‡ **9:17** Hay ngadana nin ya hi Amunhotep II (1148-1411 B.C.) Bahaom nan footnote di Ex. 3:10 ta innilaom di udumnan aatna.

ya ta way a'al'alya' an amin hinan tataguh tun alutaluta."§
18 At hay itudun hatun inulgud'u ya nan ninomnom Apo Dios hi pot'onah
igohgohana ya diday igohgohana. Mu nan ninomnomnah ipahelot di
nomnomda ya diday adi ma'al'alu'.

Hay Aat di Bungot Apo Dios ya nan Gohgohna

19 Mid mapto' ya waday udum ay da'yun mangalih, "Umat ay hinay aton
Apo Dios ya goh ta boholonay adi umunud ay Hiya? Ti gulat ta Hiyay
munnomnom hi pohdonah aat di tagu at undan mabalin hi un nob'on di
aton nen tagu?"
20 Mu hay pambal'un ne ya goh ta umat hinay alyom, ibba'? Anaad ta
ipanuhmuy aat Apo Dios? Ti alyon nan Hapit Apo Dios di,
"Gulat ta nan munduwin hi banga
ya undan alyon nan dinuwinan banga di,
Goh ta umat hituy nangammam hi aat'u?"*
21 Mu okod nan munduwin hi pohdona an bo'on nan duwinonay okod!
Ti hay aton nan munduwin hinan ohan map'ol an uklit ya godwona ta
duway duwinona ta iyammanay oha ta hinalitan† ya bangay oha. Mu waday
biyangnan munnomnom hinan pohdonah atona!
22 Ya hiyah ne goh di aat nan aton Apo Dios hinan tatagu. Ti gulat
ta nan tataguh penghanan nabaholan ya waday biyangnan bumungot ay
didah unna pohdon ta panginnilaan an nidugah di abalinana. Mu agguyna
penhod, at agguy bimmungot ay dida ti mehodan, at inedpolnay baholda an
ta"on unda inat di mun'olog hi amoltaanda.
23 Ya manu ay inatnay umat hina ya ta ipattignay anidugah di anabagtu-
nah nan tatagun pento'nah igohgohan an didanay idadaana an mi'yamlong
ay Hiyad abuniyan hi udum di algaw.
24 Ya ditu'u hana nan pento'na an Hudyuy udumna, ya ta"on goh nan
Hentil.
25 Ya hiyah ne goh din impitudo'nah nan liblun intudo' Hosea an inalinay,
"Nan tagun bo'on tagu' hidin hopapna ya diday pot'o' hi tagu'
ti nan himpamabluy an agguy'u penhod hidin hopapna ya diday pohdo'
ad ugwan."‡

Ya inalina goh di,
26 "Bo'on da'yuy tatagu'!"
Mu ad ugwan ya diday ma'alih imbabaluy Apo Dios an adi matmattoy.§

27 Ya inulgud Isaiah hidin penghanay aat di Hudyu an inalinay,
"Dimmo'ol nan Hudyu an hay uyapda ya umatdah nan panag hinan
pingit di baybay.
Mu ta"on unda umat hina ya nahnotday mabaliwan*
28 Ti awniat ihamad Apo Dios an mummoltah nan tataguh tun luta,
ya adina hakupon ti un himbumaggay pangatana."†

29 Ya hay oha goh hi inalin Isaiah hidin penghana, ya inalinay,
"Hi Apu tu'un mumpapto' an amin hi logom,
ya gulat ta agguyna binaliwan di udumnan ditu'un Hudyuh din
nummoltaana
at na'ubah tu'un amin an umat hinan tatagud Sodom ya ad Gomorrah."‡

§ **9:17** Ex. 9:16. * **9:20** Isa. 29:16; 45:9. † **9:21** Hene ya nanginan gina'u an ohan kalahin di tibung. ‡ **9:25** Hos. 2:23. § **9:26** Hos. 1:10. * **9:27** Isa. 10:22. † **9:28** Isa. 10:23. ‡ **9:29** Isa. 1:9.

Hay Agguy Nangulugan nan Hudyun Jesus

30 Hay itudun hatun inali' ya nan Hentil hidin penghana ti agguyda
ninomnom di atonda ta way pangibilangan Apo Dios an nahamad di
ugalida. Mu la'tot ya kimmulugda, at hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo
Dios an nahamad di ugalida.
31 Mu nan tatagun pento' Apo Dios hi tatagunan Hudyu ya impadahdan
mangunud hinan Uldin, ti alyonday un hiyay dumalat hi pangibilangan Apo
Dios an nahamad di ugalida, mu agguy imbilang Apo Dios an nahamad di
ugalida ti mid ologdan mangunud.
32 Ya anaad ta agguy nibilang an nahamad di ugalida? Manu ay ya
hay iniladah atonda ta mibilang an nahamad di ugalida ya alyonday un
ammuna nan pangunudandah nan Uldin, ya agguyda inila an mahapul
an wada goh di pangulugdan Apo Dios! At hay agguyda nangunudan ay
Kristuy dimmalat hi nibahhawan di inatda an paddungnay un hiyay batun
ahalibdudanda.
33 Hiyah ne din impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

"Wada han tagun umat hi batun ihina' ad Zion an babluy di Hudyu
an paddungnay ahalibdudan di tatagu,
ya Hiyay dumalat hi ibahhawan di atonda an umatdah nan mahalibdu-
dan hi batu.
Mu nan mangulug ay Hiya an ay batu
ya adida ahan mabainan hinan pangunudandan Hiya."§

10

1 I'ibba', hay pohdo' ahan ya hay abaliwan di Hudyu an hiyah ne gun'u
iluwalun Apo Dios.
2 Ya ihtigua' nan Hudyuh nan amahludan mangipadah an mangunud ay
Apo Dios, mu mid iniladah ustuh atonda ti bo'on nan Makulug an Ma'unud
di unudonda.
3 Ti mid iniladah ma'ahhapul ta way aton Apo Dios an mangibilang an
nahamad di ugalida. Ti hay inatda ya diday nunnomnom hi atonda, ya
agguyda inunud din intudun Apo Dios hi atonda ta way pangibilanganan
nahamad di ugalida.
4 Ti hay aatna ya pinogpog Kristuy ahapulan nen Uldin ta an amin di
mangulug ay Hiya ya ibilang Apo Dios an nahamad di ugalida.

Hay Adi Pangipangngilan Apo Dios hi Baliwana

5 Waday intudo' Moses hidin penghana an intudunay mahapul hi aton ya
un ibilang Apo Dios an nahamad di ugali an dimmalat di pangunudan hinan
Uldin, ti inalinay,

"Unudon ay nan tagun amin nan itudun di Uldin
ta inaynayunan mangat hi enggana an adina ibahbahhaw
at henen tagu ya mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna."*

Mu mid olog di tagun mangat hi umat hina.
6-7 Mu nan mitudtudun hay aat di pangibilangan Apo Dios an nahamad di
ugalin dumalat nan pangunudan ay Kristu ya umat hituy alyonah nan Hapit
Apo Dios:

"Adiyu ahan alyon hi nomnomyuy,
Hay umayan tu'u nin ya un tu'u mabaliwan ad abuniyan,
unu ad dolom?"†

Nan abaliwan tu'u ya immannung an nalpud abuniyan ya ad dolom ti hi
Kristu ya immalih tun luta (an nalpud abuniyan), ya natoy ya namahuan

§ **9:33** Isa. 8:14; 28:16. * **10:5** Lev. 18:5. † **10:6-7** Deut. 30:12-13.

(an nalpud dolom). Mu bo'on ditu'uy nangat, ti hay mahapul hi aton tu'u ya
anggay ya ihamad tu'uy pangulug tu'un Hiya.
8 Ya nalakah nen ulgud hi innilaon ti ituluy nan impitudo' Apo Dios an
inalinay,
“Nalakah innilaon nan ulgud ti wah nomnom tu'u,
at gun tu'u nomnomon di aatna.”‡
Ya hiyah ten ulgud an ul'ulgudonmi an hay aat di pangulug ay Kristu.
9 Ya gulat ta ulgudonyuy un makulug an hi Kristuy Apu tu'u ya kulugonyu
goh an minahuan Apo Dios Hiyah din natayana at mabaliwan ayu.
10 Ti nan tagun kumulug ya hiyay ibilang Apo Dios an nahamad di ugalina,
ya nan tagun mangulgud hi un hi Kristuy Apuna ya hiyay mabaliwan.
11 Ti hay impitudo' Apo Dios hidin penghana ya inalinay,
“Nan tagun kumulug
ya Hiya ya adi mabainan.”§
12 Mu nan tagun pangalyana ya an amin nan tatagun kumulug an ta"on hi
unda Hudyu unu Hentil ti mi'id nun'abhiwandan amin. Ti hi Apo Dios di
Apudan amin, ya an amin di mumbagah badang Apo Dios ya nidugah di
idatnan didah maphod.
13 An hiyah ne goh din impitudo' Apo Dios an inalinay,
“An amin di mangalih,
Apu, baliwana' ni'!
ya diday mabaliwan.”*
14 Mu mid iniladan mangalih, “Apu, baliwana' ni'!” hi unda agguy
kimmulug ay Hiya. Ya mid atondan kumulug hi unda agguy dengngol
di Ulgud an hay aatna. Ya mid atondan mangngol hi un mi'id umuy
mun'ulgud.
15 Ya mid atondan umuy mun'ulgud hi un mid mannag ay dida. Ya
intudun goh din impitudo' Apo Dios di aat nan umuy mun'ul'ulgud ti
inalinay,
“Umipa'anla ahan un waday tagun dumatong
an umalin mangulgud hinan Makulug an Ma'unud!”†
16 Mu adi an amin di mangngol ya kimmulugdah nan Maphod an Ulgud. Ti
ta"on un din propetan Apo Dios hidin penghanan hi Isaiah ya do'olda goh
di agguy nangulug hidin inulgudna, ti inalinay,
“Apo Dios,
inilam an nahnotday nangulug hidin inulgudmi!”‡
17 At hay aatna ya kumulug nan taguh unna donglon nan Ulgud an hay
aat Kristu, mu mahapul an waday mun'ul'ulgud hi mahhun ta waday
donglonah kulugona.
18 Mu undan agguy dengngol nan Hudyuh nen Ulgud? Immannung an
dengngolda, ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
“An amin nan abablubabluy ya waday nangngol hinan inulgudda,
ti niba'el an amin ta nangamung di pingitnah immuyda nangulgudan.”§
19 Immannung an ininnilan di Hudyuy aat di Ulgud ti hidin penghana ya
inulgud Moses din inalin Apo Dios hinan Hudyun paddungnay inhingalna
didan inalinay,
“Baliwa' di udumnan tatagu,
at mun'annel ayu.
Ya baliwa' nan tatagun agguy nanginnila,

‡ **10:8** Deut. 13:14. § **10:11** Isa. 28:16. * **10:13** Joel 2:32; Ac. 2:21. † **10:15** Isa. 52:7; Nah. 1:15. Bahaom goh nan footnote di Nah. 1:15. ‡ **10:16** Isa. 53:1. § **10:18** Psa. 19:3-4.

at umi'ingol ayun Ha"in."*

20 Ya natulid hi Isaiah an nangipa'innilah nan inalin Apo Dios ay hiyan inalinay,
"Nan tatagun agguy nanod hi umalia' ya ininnilaa' ay dida,
ti nan tatagun agguy nangibagah aat'u ya diday nangipa'innilaa'."†

21 Mu hay inulgud Apo Dios hi aat di Hudyu ya inalinay,
"Gun'u al'alu'on nan tatagu ta way atondan kumulug,
mu adida damdama donglon ti ma'addu'ugdah nan Hapit'u."‡

11

Hay Aat di Gohgoh Apo Dios hinan Hudyu

1 Adi tu'u alyon hi un din'ug Apo Dios di Hudyuh tataguna ti agguyna! Ti waday nabaliwan an umat ay ha"in an Hudyua' goh ti nidduma' hinan himpangapun holag Benjamin an ap'apun Abraham.
2 Ya pento' Apo Dios nan Hudyuh tatagunah din hopapna, ya agguyna din'ug dida. Ya inilayu nan ulgud an impitudo' Apo Dios hidin penghanan mangibaag hi nunhudhudolan Elijah ay Apo Dios an inalinay,
3 "Apu, gunda pinatoy nan do'ol an propetam,
ya numpa"ida goh nan pun'onnganmin He"a.
Ya ha"in ya anggay di na'angang hi tagum,
ya te an ipadahda goh an mamatoy ay ha"in!"*

4 Ya tembal Apo Dios an inalinay,
"Ta"on un do'ol di mundayaw hinan bulul an hi Ba'al
mu wada damdamay pituy libuh tatagun hinania' hi tagu' ta diday adi' ubahon
an didanay agguy ni'dayaw ay Ba'al."†

5 Ya hiyah te goh di aatnad ugwan ti waday nahnot an Hudyun pento' Apo Dios an dimmalat nan gohgohnan dida.
6 Ya henen inatnan namto' ay dida ya bo'on hay inatdah maphod di dimmalat hi namto'anan dida ti nan gohgohna. Ti gulat ta nan aton di tagun maphod di hiyay ammunah dumalat hi namto'an Apo Dios ay didah tataguna at adi mahapul hi un way gohgoh Apo Dios. Mu adi umat hina!
7 At hay aatna ya agguy ininnilan nan Hudyuy atondan mangunud ay Apo Dios, ti unda nahnot di nanginnilah atonda an didanay pento' Apo Dios. Ti nan udumna ya adida ahan mitudtuduwan.
8 Ya inalin goh din impitudo' Apo Dios di,
"Impahelot Apo Dios di nomnomda,
at hiyaat un ta"on unda bahaon unu donglon nan Makulug an Tugun ya adida pa"innilah aatna.
An hiyah ne aatnah hopapna ta nangamung ad ugwan."‡

9 Ya inalin goh nan Alin hi David di,
"Apu, me'nong un nan maphod an indatmun diday hiyay dumalat hi a'ubahanda,
ta ta"on unda paddungnay magah ta hiyay moltada!§

---

* **10:19** Deut. 32:21. † **10:20** Isa. 65:1. ‡ **10:21** Isa. 65:2. * **11:3** I Ki. 19:10, 14. † **11:4** I Ki. 19:18. ‡ **11:8** Deut. 29:4; Isa. 29:10. § **11:9** Psa. 69:22.

10 Ya paddungnay helngam di nomnomda ta adida innilaon di Makulug an
Tugun,
ya paddungnay ipapi'ugmu nan ligatda ta mabu"ungdah nan
damotda."*

11 Ya unat goh agguy kimmulug nan Hudyu ya din'ug Apo Dios dida, ya
wada nin di mangalih unna itutuluy an man'ug ay dida ta nangamung. Mu
adina! Ti hidin agguy kimmulugan nan Hudyu ya impehnag Apo Dios nan
Hapitnah nan Hentil ta diday mabaliwan, ta tigon ay nan Hudyuy aton Apo
Dios an mamaliw hinan Hentil at olom ya umamohda, at mi'kulugda goh.
12 At hay na'at ya dimmalat nan bahol di Hudyuh agguyda kimmulugan
ya hiyay pinumhodan ahan nan udumnan tagun amin hitun luta an nan
Hentil. Mu awniat do'do"ol di Hudyun kumulug. Ya wa ay ta ma'at hana
at iyal'allan nan Hentil an gun pumhod ti middumdah nan pumhodan di
Hudyu!

Hay Abaliwan nan Hentil

13 Waday alyo' ay da'yun Hentil: Ha"in di ohah baal Kristu an ma'alih
apostoles,† ya *nahnaga'* ay da'yu, at hay ato' hinan puntamua' ay da'yu ya
ipattig'uy anabagtun ten tamu'.
14 Ya hay ohah pangata' hi umat hitun tamu' ya ta way aton nan i'ibba' an
Hudyun umamoh, at olom ya pohdon di udumnan mi'kulug ta way atondan
mabaliwan.
15 Ti din nan'ugan Apo Dios hinan Hudyu ya hiyah ne nangiddu-
manah nan udumnan Hentil hitun lutan Hiya ta mi'hina"aman dida.
Mu iyal'allanan ma"aphod di ma'at hi gutud di kumulugan nan Hudyuh
pangabulutan Apo Dios ay dida goh ti paddungnay mamahuandah nan
natayanda!
16 Nan ugali tu'u ya upingon tu'uy itang hinan tinapay ta e'nong tu'un
Apo Dios, mu nan na'angang ya bagin Apo Dios damdama.‡ Ya heden
na'upeng ya paddungnay hi Abraham, ya nan na'upingana ya didanay do'ol
an holagna. Ti tagun Apo Dios hi Abraham, at nan holagna ya diday tatagun
Apo Dios goh. Ya umat goh hinan ayiw ti paddungnay hi Abraham di
lamutna ta nan hapangna ya didanay holagna. Ya henen lamut ya bagin
Apo Dios, at bagina goh nan hapangna.
17 Nan Hudyu ya paddungnay dida nan ayiw an olibon wah nan galden
ta nan Hentil ya diday ayiw an olibon wah nan inalahan. Mu hinalipangan
Apo Dios di udumnah nan hapang di ayiw an wah nan galden ti nappuhida,
ya innalnay udumnah nan hapang di ayiw an wah inalahan ta inhu"upnah
din nahalipangan an ayiw ta ni'tagu. At da'yun Hentil ya niddum ayuh
nan agguy nahalipangan an Hudyu ta mi'hini"itang ayun didan nen lotan
di ayiw.
18 Mu ta"on un ayu nihukat hinan paddungnay nahalipangan an Hudyu
ya adiyu iyamlay aatyu ti un adya nomnomonyu an bo'on da'yuy mangidat
hi bi'ah nan lamut, ti nan lamut di mangidat hi bi'ahyu!
19 Mu gulat ta waday Hentil an mangalih, "Oo, mu ihnay hulbi' goh ti ha"in
nihukat hinan nahalipangan!"
20 Immannung hene! Mu manu ay nahalipanganda ti nan agguyda kim-
mulugan, ya da'yuy nihu"up an Hentil ta mi'tagu ayu ti nan kimmuluganyu.
Mu adiyu iyamlah nen aatyu ta unyuat papuutan.

---

* **11:10** Psa. 69:23. † **11:13** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag.* ‡ **11:16** Num. 15:17-21.

21 Ti nan Hudyun paddungnay hapang tuwalin nen ayiw an agguy kimmulug ya hinalipangan Apo Dios. At da'yun bo'on nahamad an hapangna
ya undan adi da'yu moltaon hi un mibahhaw di pangulugyu?
22 At mahapul an innilaonyu nan nahamad an homo' Apo Dios ya hay
aat goh nan nahamad an pummoltana. Ti nahamad di pummoltanah
nan Hudyun numbahol, mu hom'on da'yun Hentil hi unyu inaynayun an
abuluton nan pangipadutu'anan da'yu. Mu gulat ta adiyu inaynayun an
mangabulut at mahalipangan ayu goh.
23 Ya gulat ta hukatan nan Hudyuy ugalida ta kumulugda at mipabangn-
gaddan nen ayiw an nahalipanganda ti abalinan Apo Dios an mangat.
24 Ya da'yun Hentil ya paddungnay da'yuy hapang nan ayiw an olibon
wah inalahan an nahalipangan ta nihu"up hinan ayiw an nahalipangan
an wah nan galden. Mu bo'on da'yuy hapang nen ayiw tuwali. Mu
nan Hudyuy paddungnay ayiw hinan galden an nahalimunan. Ya ta"on
unda nahalipangan mu diday hapang nen ayiw tuwali, at nalaklakadah
ipabangngad Apo Dios enen ayiw an nahalipanganda.

Hay Pangipattigan Apo Dios hinan Pammo'anan Amin hinan Tatagu

25 Waday pohdo' an ipa'innilan da'yun i'ibba' an Hentil an agguy
na'in'innilah din hopapna, ta way atonyun adi mumpahiya ya un nan
Hudyu. Ti hay aat nan Hudyun adi ma'al'alu' ya la'tot ya ma'al'alu'da ti
awni ta magtud di uyap nan Hentil an middum ay Apo Dios at ma'al'alu'
nan Hudyu.
26 Ti hay adatngan di gutud at mabaliwan an amin nan Hudyu. An hiyah
ne impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,

"Waday Bumaliw an malpuh nan babluy'un ad Zion,
an Hiyay mamogpog an amin hinan nun'appuhin aton nan holag
Jacob an Hudyu.§
27 At aliwa' di baholda
ti hiyah ne ipa'annungan din intulag'un didah din penghana."*

28 Ya mi'bohhol ay Apo Dios nan udumnan Hudyu ti nan nan'ugandah
nan Maphod an Ulgud an hay aat Kristu, ya hiyay dimmalat hi nangiyiwilan
Apo Dios ay da'yun Hentil hinan Maphod an Ulgud. Mu ta"on ya nan Hudyu
damdamay nahhun hi pento' Apo Dios hi tataguna, ya pohpohdona dida an
dimmalat di namhodanah din tataguh penghanan ad holag ay dida an da
Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob.
29 Ti pento'na didah penghana, ya intulagnay amaphodanda, at adi
mabalin hi un hukatan Apo Dios di nomnomna ta ibahhawnay namto'anan
dida ya nan homo'na.
30 Ya da'yun Hentil ya agguy ayu kimmulug ay Apo Dios hidin penghana.
Mu ad ugwan ya ongol di homo'nan da'yu an dimmalat nan agguy kimmu-
lugan nan Hudyu.
31 Ya umat goh hinan Hudyuh awni ti ad ugwan ya adida kumulug. Mu
awniat la'tot ya kimmulugda, at ongol di pammo' Apo Dios ay didan umat
hi pammo'nan da'yun Hentil.
32 Ti inyabulut Apo Dios an amin di tatagun Hudyu ya nan Hentil ta
mumbaholda, ta way atonan mangipattig hi homo'nan didan amin.

Hay Panapitan hi Amaphodan Apo Dios

33 Uya'ay anidugah nan idat Apo Dios hi amaphodan nan tatagu,
ya nidugah goh di anala'engna ya nan inilana!
Adi tu'u pa"innilah aat di pohdonan ma'at,

§ **11:26** Isa. 59:20; 27:9. * **11:27** Isa. 59:21.

ya adi tu'u goh pa"innilah nan aat di ato'atona.
34 Ya hiyah ne goh din impitudo' Apo Dios hidin penghana, ti inalinay,
“Mid ah ohah taguh nanginnilah aat di nomnom Apu tu'u,
ya mid ah ohah tagun way abalinanan muntugun ay Hiya.”†

35 Ya inalin goh nan Hapit Apo Dios di,
“Mid ah ohah tagun way abalinanan mangidat hi logom ay Apo Dios
ta way dumalat hi pangibalhan Apo Dios an mamallog.”‡

36 Ya manu ay umat hinay aatna
ti hi Apo Dios di nunlumun amin hinan numbino'ob'on an nalmu.
Ya wagwadada hanan nalmu ti Hiyay manalimun,
at nalmudan amin ta way mangipabagtun Hiya,
at baginan amin.
At hi Apo Dios di ma'alih na'abbagbagtuh mid ah pogpogna!
Amen!§

12

Nan Maphod hi Aton hi Pangunudan ay Apo Dios

1 Immannung an nidugah di homo' Apo Dios ay ditu'u, i'ibba! At hay mahapul hi atonyu ya ibilangyuy odolyuh bagin Apo Dios an paddungnay unyu e'nong ay Hiyah ad ugwan an ataguyu ta milahhin an bagina, ta henen atonyuy mangipadenol ay Hiya. Ya maphod hi un hiyah ne nomnomonyuh atonyu ta hiyay pundayawyun Apo Dios.
2 Ya adiyu eng'enghon nan nappuhin aton di tataguh tun luta ta unyuat abuluton di ahukatan di punnomnomyu ta balu ta abalinanyun mangin-nilah pohdon Apo Dios ta nan maphod di atonyu, ya nahamad, ya nan mangipadenol ay Apo Dios.
3 Impadutu'a' ay Apo Dios hinan nangidatanah haad'uh pangata' hinan tamuna, at hiyaat un'u al'alu'on da'yu. Mu hay iyal'alu"u ya adiyu ipahiyay aatyu ta topngonyuy punnomnomanyu ti nan indat Apo Dios hi aat di pangulugyu ya hiyay nomnomonyuh aatyu ya anggay.
4 Ya un ohay odol tu'u, mu numbino'ob'on di alimatungna, ya numbino'ob'on goh di tamun nan alimatung.
5 Ya umat goh hina ay ditu'u ti ta"on hi un tu'u numbino'ob'on mu paddungnay un tu'u ohan odol ti nan nalammungan tu'un niddum ay Kristu. At paddungnay ditu'uy numpun'ummum an umat hinan alimatung di ohan odol.
6 Ya numbino'ob'on di indat Apo Dios hi abalinan tu'un dimmalat nan homo'nan ditu'u. At hay maphod hi aton tu'u ya henen abalinan tu'un indatna ya hiyay mun'olog hi itamu tu'u. Ti gulat ta hay abalinan di oha ya nan pangul'ulgudanah nan impa'innilan Apo Dios ay hiya at ammuna nan kulugonah impa'innilan Apo Dios ay hiya ya hiyay ulgudona.
7 Ya gulat ta hay abalinan di oha ya un bumadbadang hinan i'ibbanan mangunud ya mahapul an hiyah ne atona. Ya gulat ta hay abalinan di oha ya un muntudtudu at mahapul an hiyay gunna aton.
8 Ya gulat ta hay abalinan di oha ya un umipadenol hinan tatagu at mahapul an hiyay gunna aton. Ya nan tagun ma'an'anidat an umigohgoh hinan tatagu ya mahapul an do'lonay gunna idat. Ya nan tagun hay haadna ya un mumpapto' hi i'ibbana ya mahapul an mahmahlun mangat enen

† **11:34** Isa. 40:13. ‡ **11:35** Job 41:11. § **11:36** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!*

haadna. Ya nan tagun hay tamuna ya unna igohgohan nan munligat ya
mahapul an mundenol an mangat.
9 Ya mahapul an na'ahhamad di pamhodyuh* nan i'ibbayu. Ya pahiwonyu
nan nun'appuhin ma'at ta hay nahamad di amnawanyu.
10 Ya mumpopohhodan† ayun paddungnay hina"agi ayu. Ya
pa'enghaonyun e'gonan nan i'ibbayu ta bo'on hay odolyuy pohdonyuh
me'gonan.
11 Ya mahapul an mahmahlu ayun muntamu ta adi ayu mapayad. Ya
laylaydonyun muntamuh nan tamun Apu tu'u.
12 Ya maphod hi un ayu mun'an'anla ti henen hahalimidonyu. Ya
e'edpolyuy ligatyu, ya gun ayu munluwalun Apo Dios.
13 Ya ibingayanyu nan ibbayun nawotwot, ya halimunanyu nan mangili.
14 Ya iluwaluanyu nan tagun mamaligat ay da'yu ta idat Apo Dios di
amaphodanda ti adi maphod hi un hay pumuhianday ibagayu.
15 Ya middum ayuh nan tagun mun'an'anla ta mi'yanla ayun dida, mu
mi'lungdaya ayu goh hinan tagun munlungdaya.
16 Ya pun'u'unnudonyuy nomnomyu, ya adi ayu mumpahpahiya, ya
mi'ligwa ayuh nan na'ampan tagu. Ya adiyu nomnomon hi un ayu nala'eng.
17 Ya gulat ta way mangat hi nappuhin da'yu ya adiyu iballoh hi nappuhi
goh, mu atonyuy maphod ta way pannigan di tataguh anahamad di ugaliyu.
18 Ya ipadahyuy abalinanyun mangiyuyah nan aton nan tatagun da'yu ta
mid al'alin da'yu.
19 Adiyu iballoh, i'ibba', nan nappuhin aton di tatagun da'yu ta okod hi
Apo Dios an mummoltan dida ti inalin goh din impitudo' Apo Dios di,
“Okoda' an hi Apuyun mangiballoh
an mummoltan dida.”‡

20 Ya hay mahapul hi aton tu'u ya unudon tu'u goh nan ohan impitudo' Apo
Dios an inalinay,
“Gulat ta mahinaangan nan mi'bohhol ay da'yu
ya ipaphodyun panganon dida.
Ya umat goh hinan a'uwawanda
an mahapul an idatanyu didah inumonda.
Ti atonyu ay hana ya mabainandah nan nangatandah nappuhin
da'yu.”§
21 Ya adiyu goh unudon nan atondan da'yun nappuhi ta adi ayu ma'abak
an dumalat enen atonda. Mu atonyuy maphod ay dida ta hiyay dumalat hi
pangabakanyuh nan nappuhi.

13

Hay Pangunudan hinan Uldin di Gubilnu
(Tit. 3:1; I Pet. 2:13-17)

1 Mahapul an un'unnud tu'un amin hinan u'upihyal di gubilnu ti diday
ap'apu tu'u ti adi mabalin hi unda munhaad hi un adi abuluton Apo Dios, ti
hi Apo Dios di namto' ay didah nan punhaadanda.
2 Ya gulat ta adi unudon nan tataguy imandal nan upihyal ya paddungnay
un hi Apo Dios di adida unudon ti Hiyay namto' ay dida, at adida ay unudon
ya mamoltada.

---

* **12:9** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. † **12:10** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece.
‡ **12:19** Deut. 32:35. § **12:20** Prov. 25:21-22.

3 Ya adi mahapul an ta'tan nan mangat hi maphod nan upihyal ti nan
mangat hi nappuhiy mangita'ot. At gulat ta pohdonyun adi tuma'ot hinan
u'upihyal ya atonyuy maphod, at iyamla da'yu.
4 Ti diday pento' Apo Dios ta atonday pohdona, at muntamudah amapho-
danyu. Mu gulat ta atonyuy nappuhi at hiyah ne ta'tanyu ti waday biyang-
dan mummoltan da'yu. Ti diday baal Apo Dios, at indatnay biyangdan
mummoltah nan mangat hi nappuhi.
5 At hiyaat un mahapul an unudonyu nan u'upihyal an ap'apuyu. Mu
hay maphod ya bo'on hay tuma'tanyuh amoltaanyuy dumalat hi pan-
gunudanyuh nan u'upihyal, mu manu ay atonyu ti inilayun hiyah ne
maphod hi aton.
6 At hiyaat unyu goh bayadan di buwityu ti hi Apo Dios di itamuan nan
u'upihyal ta ihamaddan mangat hinan mahapul an atonda.
7 Ya mahapul an bayadanyun amin di utangyuh nan u'upihyal, at
bayadanyun amin di buwityu. Ya e'gonanyu nan u'upihyal, ya hapitonyuy
amaphodanda.

Hay Maphod hi Aton hinan I'ibba

8 Mahapul an bayadanyun amin nan tagun immutanganyu ta adiyu
inaynayun an ma'u'utangan. Mu hay pun'u'uttangan tu'uat ya nan
pumpopohhodanan* tu'un amin. Ti nan tagun mamhod hi i'ibbana ya hiyay
mangunud hinan Uldin Apo Dios.
9 Ti gulat ta unudonyu nan nitudo' an Uldin an alyonay,
"Nan pamhodyuh odolyu ya mahapul an umat goh
hinay pamhodyuh nan i'ibbayu,"†
at inakamnay udumnah nan Uldin an umat hi,
"Adi ayu umilugtap,"‡
ya
"Adi ayu pumatoy,"§
ya
"Adi ayu mangakaw,"*
ya
"Adi ayu uma'amnaw hi gina'un di i'ibbayu,"†
ya nan udumna goh an Uldin an umat hina.
10 Ti nan mamhod hi ibbana ya adi mabalin hi unna aton di nappuhin hiya.
At nan way pamhodna ya hiya goh di mangunud an amin hinan Uldin Apo
Dios.
11 Ya mahapul an atonyu hana ti inilayun magadyuh di pogpogna. Ya
da'yun napayad an mangat hi tamun Apu tu'u ya paddungnay nonollo' ayu,
at mahapul an ay bumangon ayu ta humlu ayu ti magadyuh di abaliwan
tu'ud ugwan,‡ an adi umat hidin hopap di kimmulugan tu'u.
12 Ya paddungnay helong ad ugwan ti do'ol nan nappuhin ma'ma'at, mu
na'uy an pumatal tu'u, at ipogpog tu'un mangat hinan aton nan tatagun
paddungnay hay helong di pohdonda. Ya ditu'un pentangan Apo Dios
ya mahapul an paddungnay egtom tu'uy gina'u tu'un mi'gubat hinan
nun'appuhi.
13 Ya mahapul an ihamad tu'uy pangat tu'u ti hiyah ne aton di tagun
mamhod hi paddungnay potang. At adi ayu me'yat an mangat hinan
atondan lumihog, ya adi ayu mabubutong, ya adi ayu nabinabai. Ya

---

* **13:8** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. † **13:9** Lev. 19:18. ‡ **13:9** Ex. 20:14; Deut. 5:18.
§ **13:9** Ex. 20:13; Deut. 5:17. * **13:9** Ex. 20:15; Deut. 5:19. † **13:9** Ex. 20:17; Deut. 5:21. ‡ **13:11**
Hiyah ne abaliwan di odol tu'u ta mumbalin hi nahamad an odol an adi matmattoy.

da'yun binabai ya adi ayu nalinala'i. Ya adi lumihog di aatyu, ya adi ayu
mumbobohhol, ya adi ayu umapah nan i'ibbayu.
14 Ya hay aat Kristuy hiyay enghonyuh atonyu. Ya ipogpogyun mangat
hidin ina'inatyuh din agguy nahukatan di nappuhin ugaliyu ta adiyu
unudon nan pohpohdon di odolyu.

14

Hay Adi Pamahiwan hi I'ibba
(I Cor. 6:12; 8:1-13; 10:23; I Pet. 2:16)

1 Abulutonyuy idduman nan tatagun agguy himmalatom di pangulugdan
da'yu, mu adi ayu mi'tutut ay didan dumalat di adi umdaan nan pangu-
lugda.
2 Ti nan udumnan adi umday pangulugda ya adida ihda nan dotag an
alyondan mapaniaw, at ammunay halawhaw di ihdada. Mu kulugon nan
udumnan mi'id mapaniaw hi mihda.
3 Mu nan tatagun ihdadan amin di mihda ya mahapul an adida pahiwon
nan mumpaniaw hinan dotag an mihda, ya gulat ta tigonda goh nan
ibbadan mangihdan amin ya mahapul an adida ipanuh hi un nappuhih nen
atonda ti dida goh di inabulut Apo Dios hi taguna.
4 Ti gulat ta nob'on di aton nan ibbayu ya mi'id biyangyun mangipanuh
un nappuhih nen atonda ti bo'on da'yuy ad baal. At okod hi Apo Dios an ad
baal ay dida, at Hiyay mangipanuh hi un nahamad unu nibahhaw henen
atonda. Mu mabalin an nahamad di atonda ti waday abalinan Apu tu'un
bumadang hinan baalna ta way atondan mangat hi nahamad.
5 Ya waday algaw hi ngilinon di udumnah nan kumulug, ya nan udumna
ya mi'id ngilinondah algaw. Mu hay mahapul hi aton tu'u ya hamadon tu'uy
nomnomon tu'uh maphod hi aton hi un tu'u ngilinon unu adi tu'u ta adi tu'u
munhinnumnong.
6 Ya nan mangulug an mungngilin hi udumnah nan algaw ya hiyah ne
atondan mange'gon ay Apo Dios. Ya nan udumnan mangulug an malgom di
ihdada ya hiyah ne goh di atondan mange'gon ay Apo Dios ti endenoldah
Apo Dios hinan ma'an. Ya umat goh hinan udumnan mangunud an
mumpaniaw hinan dotag an mihda ti hiyah ne goh di atondan mange'gon ay
Apo Dios, ya endenolda goh hi Apo Dios hinan mabalin an adida paniawon
hi ononda.
7 Ti bo'on hay amaphodan tu'un mangunud di maphod hi aton hitun atagu
tu'u, ya bo'on ditu'uy okod hi atayan tu'u.
8 Ti an amin di aton tu'uh tun atagu tu'u ya itulid tu'un mangat hi pohdon
Apu tu'u. Ya hay gutud di atayan tu'u ya hi Apu tu'uy okod. At ta"on hi un
tu'u matagu unu matoy ya hi Apu tu'uy okod ti ditu'uy tataguna.
9 Ya hiyaat un natoy hi Kristu ya namahuan ta Hiyay Apun nan matagu
ya nan nun'atoy.
10 Ya anaad ta nan udumnan da'yu ya ipanuhyuy un nun'appuhiy aton di
udumna? Ya anaad ta nan udumnan da'yu goh ya pahiwonday udumna?
Mu okod hi Apo Dios ene ti awni ta udum hi algaw at hagangon tu'un amin
hi Apo Dios ta humalyaon ditu'u.
11 Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
"Ha"in an Apuyu ya matattagua',
at awni ya mumpunhippidan amin di tataguh hinagang'u
ta alyondan amin di amakulug'u an Apo Dios."*

* **14:11** Isa. 45:23; 49:18; Phil. 2:10-11.

12 At hay ma'at hi awni ya mahapul an ibaag tu'un amin ay Apo Dios nan aat
di ina'inat tu'uh tun atagu tu'u.

Hay Adi Pamuhian hinan Pangulug di I'ibba

13 Hay maphod hi aton tu'u ya ipogpog tu'un mangipanuh hinan aton di
i'ibba tu'uh un nappuhi. Ti hay maphod hi nomnomon tu'uh aton, ya adi
tu'u aton di logom hi un hiyay dumalat hi ibahhawan di i'ibba tu'u unu hiyay
dumalat hi abaholanda.
14 Ya inila' an hay aat di idduma' ay Apu tu'un hi Jesus ya mid ah mapaniaw
hi ma'an, at ta"on un'u ihda ya mi'id ah bahol'un ne. Mu gulat ta kulugon
nan tataguh un mapaniaw an umidat hi bahol hi unda ihda at immannung
an mabaholan hi unda ituluy an ihda.
15 Mu gulat ta pumuhih ibbayuh nen pangihdanyu ya adiyu ituluy,
ti atonyu ay ya adi umat hinay pamhodyuh ibbayu. Ti nan tatagun
mumpaniaw hi mihda ya dida goh di inyatoy Kristu, at adiyu pa"ion nan
pangulugdan dumalat nan pangihdanyuh mihda!
16 At ta"on hi unyu nomnomon an maphod henen atonyu mu gulat ta
pahiwon nan udumnan tagu at adiyu ituluy an aton.
17 Ti hay aat di idduman tu'uh nan Pumpapto'an Apo Dios ya bo'on nan
ma'an ya ma'inum di aptan, ti hay aptan ya hay anahamad di ugali, ya ta adi
tu'u mumbobohhol ta mid al'alin ditu'u, ya ta mun'an'anla tu'un dumalat
nan niyo'odolan nan Na'abuniyanan an Lennawan ditu'u.
18 Ya gulat ta hiyah ne aton tu'uh un ditu'uy puntamuon Kristu ya hiyah
ne mangipadenol ay Apo Dios, ya hiyay dumalat hi panapitan nan tataguh
amaphodan tu'u.
19 At pilion tu'uy maphod hi aton tu'u ta hiyay mangipalenggop ay ditu'u
ya mangipabi'ah hi pangulug di i'ibba tu'u.
20 Ya adiyu puhion nan maphod an inat Apo Dios hinan i'ibbayu an
dumalat din ma'an. Ya immannung an adi ipawan Apo Dios an amin
di ma'an. Mu gulat ta nan onon tu'uy dumalat hi abaholan di i'ibba at
nappuhih neh aton.
21 Ya gulat ta hay pangihdan tu'uh dotag, ya panginuman tu'uh bayah,
ya nan udumnan ma'at di dumalat hi mamuhih pangulug nan i'ibba at hay
maphod ya adi tu'u aton.
22 Ya gulat ta hay kulugonyu ya bo'on bahol hi un malgom di ononyu ya un
ayu okod, mu ta adiyu hapiton ta ammunah Apo Dios hi manginnilan nen
ninomnomyu. Ya maphod hi un tu'u nomnomon di nahamad hi aton tu'u ta
hamadon tu'uy aatna ya un tu'u aton, at mabalin hi aton, at mundenol nan
tagun mangat hi umat hina!
23 Mu gulat ta waday munduwaduwan mangalih, “Ini! Paniaw an umidat
hi bahol nan ma'an!” Ya gulat ta ituluy an mangan at mabaholan ti bo'on
hay pangulugnay dimmalat hi nanganana. Ya an amin di ma'at an bo'on
hay pangulug di nalpuwana ya bahol hene.

15

Hay Pangipadenlan hi I'ibba

1 Ditu'un nahamad di pangulugna ya mahapul an badangan tu'u nan
adi umday pangulugna ta bo'on hay amaphodan tu'uy nomnomon tu'u ya
anggay.
2 Ya mahapul an aton tu'un amin di umipadenol hi i'ibba ta way a'udman
di pangulugda.

3 Ya maphod hi un tu'u aton ti hiyah ne goh di inat Kristu an bo'on hay
nangipadenol hi odolnay pento'na. Ya immannung an hiyah ne aat Kristu
ti hiyah ne itudun din impitudo' Apo Dios an inalinay,
“Nan impihupihul nan tatagun He"a
ya mitolman ay Ha"in ta paddungnay Ha"in di pinihulda.”*
4 An amin din impitudo' Apo Dios hidin penghana ya do'ol di punhulbiana
ti hiyay mangitudun ditu'uh aat di nahamad an ma'unud. Ya hiyay dumalat
hi pangedpolan tu'uh ligat, ya hiyay mangipadenol ay ditu'u. Mu umat ay
hinay aat tu'u ya mabalin an hahalimidon tu'uh nen maphod an aton Apo
Dios ay ditu'uh awni.
5 At idat ni' Apo Dios di abalinanyun mangedpol hinan ligatyu ya nan ipade-
nolanyu. At hay pohdo' ya badangan da'yun Hiya ta waday pun'u'unnudan
di punnomnomanyun dumalat nan pangeyengngohanyuh aat Jesu Kristu
6 ta mun'u'unnud di panapitanyuh aat di amaphodan Apo Dios an hi Aman
Apu tu'un hi Jesu Kristu.

Hay Nipa'innilaan nan Ulgud an Hay Aat Kristuh nan Hentil

7 Mahapul an hin'a'abulut ayun mi'hina"agih nan i'ibbayun umat hi
nangabulutan Kristuh nan iddumanyun Hiya ta way ahapitan di amapho-
dan Apo Dios.
8 Ya hay pohdo' an alyon ay da'yu ya din immalian Kristuh tun luta ti
binadangana nan Hudyu. Ya manu ay inatna ya ta ipa'innilanan nahamad
hi Apo Dios, ya ta ipa'annungna din intulag Apo Dios hidin tataguh
penghanan ad holag hinan Hudyu an da Abraham, ya hi Isaac, ya hi Jacob,†
9 ya ta way aton nan Hentil an mangiyamlan Apo Dios ti nan homo'nan
dida. Ya hiyah ne goh di impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,
“Hapito' di anabagtum ta donglon nan tatagun Hentil,
ya ikanta' nan amaphodam.”‡

10 Ya wada goh di ohah impitudo' Apo Dios an inalinay,
“Da'yun Hentil ya mi'yamlong ayuh
nan pento' Apo Dios hi tataguna.”§

11 Ya hay oha goh hi impitudo' Apo Dios ya inalinay,
“An amin ayun Hentil ya iyamlayuh Apo Dios
ta an amin di tatagu ya nidugah di pangiyamlaandan Hiya!”*

12 Ya inalin goh Isaiah hidin nahup di,
“Awniat waday lala'in mitungaw an malpuh nan holag Jesse an hi aman
David,
ya midat ay Hiyay haadna ta way atonan mumpapto' hinan Hentil.
Ya Hiyay hahalimidondah mamaliw ay dida.”†

13 Ya hi Apo Dios di dimmalat hi panahalimidan tu'u, at pohdo' hi un
da'yu ipa'anlan Hiyah nidugah. Ya ipalenggop da'yu an dumalat nan
pangulugyun Hiya, ya pohdo' an ma'at ta nangamung un midugah di pana-
halimidanyu an dumalat nan abalinan nan Na'abuniyanan an Lennawan
wan da'yu.

---

* **15:3** Psa. 69:9. † **15:8** Hay na'atan nan intulag Apo Dios ay Abraham ya nitudo' hinan Gen. 12:1-3, ya Gen. 17:7, ya Gen. 18:19, ya Gen. 22:18, ya hay intulagnan Isaac ya nitudo' hinan Gen. 26:3-4, ya hay intulagnan Jacob ya nitudo' hi Gen. 28:13-15 ya Gen. 46:2-4. ‡ **15:9** II Sam. 22:50; Psa. 18:49. § **15:10** Deut. 32:43. * **15:11** Psa. 117:1. † **15:12** Isa. 11:10.

Hay Tamun Paul an Mun'ul'ulgud hi Hapit Apo Dios hinan Hentil

14 Hay inila', i'ibba', ya ma"aphod di ugaliyu, ya nahamad di inilayu, at
mabalin an muntutudduan ayu.
15 Mu ta"on ya ilulud'un mangalin da'yu eten tudo' ta way atonyun
munnomnom eten intudo"un ininnilayuh din hopapna. Ya manu ay
ilulud'u ti hi Apo Dios di nangidat eten tamu'
16 ta way ato' an mangitamun Jesu Kristu ta nan Hentil di itamua'. Ya
hay tamu' ya umata' hinan padin muntudtuduh nan Maphod an Ulgud Apo
Dios hinan tatagu ta kulugonda ay ya diday abulutonah tataguna ti nan
Na'abuniyanan an Lennaway mamadang ay dida.
17 Ya ha"in di baal Jesu Kristu, at waday biyang'un mangiyamlan te han
puntamua' ay Apo Dios!
18 Ya mid udum hi ulgudo' an ammuna nan inat Kristun namadang ay
ha"in ta way inat nan Hentil an nangunud hinan Tugun Apo Dios. Ya hay
nanudtudu' ay dida ya nan hinapit'u, ya nan ina'inat'u,
19 ya nan udumnan numbino'ob'on an umipanoh'an inat'un dimmalat
nan abalinan nan Na'abuniyanan an Lennawan wan ha"in. At ente"a' ad
Jerusalem an lemme'ole'od ta nangamung hinan Provinciad Illyricum,‡ ta
hinamad'un nangulgud an amin hi aat nan Maphod an Ulgud an hay aat
Kristu.
20 Ti heten gun'u ninomnom hi ato' ya umuya' hinan abablubabluy
hinan wadan di agguy nangngol hi aat Kristu ta hidiy pun'ul'ulguda' hinan
Maphod an Ulgud. Ya manu ay hidiy gun'u umayan ya ta adia' mi'polloh
hinan wadan di udumnan muntudtuduh aat Kristu.
21 At mipa'annung din impitudo' Apo Dios hidin penghanan inalinay,
“Nan tatagun agguy nibaagan nan ulgud hidin hopapna ya donglondah
awni,
at nan agguy nangngol ya innilaonday aatna.”§

Hay Namhodan Paul an Mumbihhitah nan iRome

22 Nabayag di aid olog'un umalin mumbihhitan da'yu.
23 Mu ten nalpah di tamu' hinan abablubabluy hitu ya nabayag an do'ol
di tawon hi nanamhoda' tuwalin umalin da'yu.
24 At ad ugwan ya olom ya umalia' hina. Ti hay nomnomo' hi ato' ya
mun'awaa' ay da'yu ya unna' umuy hinan Provinciad Spain ta mi'hinaa' ay
da'yuh na'amtang ta mi'yan'anlaa' an mumbihhitan da'yu. Ya hay umaya'
hinan Provinciad Spain ya logom ya badangana' ni' ay da'yu.
25 Mu hay ato' ad ugwan ya umuya' ad Jerusalem ta iyuy'u nan badang
hinan tatagun Apo Dios hidi.
26 Ti ninomnom nan tatagun ma'amu'amung an mangulug hinan Provin-
ciad Macedonia ya hinan Provinciad Achaia* di pohdondah aton. At
amungonday mibadang ta ipiyuydah nan nun'awotwot an kimmulug ad
Jerusalem.
27 Ya nan kimmulug an Hentil ay daten duwan provincia ya ninomnom-
dan maphod henen atondah nan Hudyud Jerusalem. Mu ta"on hi unda idat
di badangdah nan nun'awotwot an Hudyu mu ihnay utangdah nan Hudyu
damdama ti nan Hudyuy nahhun an nangiyuy hinan Hapit Apo Dios ay dida

---

‡ **15:19** Heten provincia ya wadah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw hinan Provinciad Macedonia an nan duwan babluy ad ugwan an ad Albania ya ad Slovakia. Ya hiyah ne nunhituwan nan numbino'ob'on an atata'ot an tribo an agguy emmenghah nan do'ol an tatagu.
§ **15:21** Isa. 52:15. * **15:26** Ohan provinciad Greece.

ta way atondan mi'datag hinan maphod an idat Apo Dios hinan mangulug hi Hapitna.

28 Mu awni ta malpah an iyuy'un amin nan pihhun na'amung ta idat'uh nan nun'awotwot an tatagun Apo Dios ad Jerusalem ya unna' umuy hinan Provinciad Spain, mu mun'awaa' an mumbihhitan da'yu.

29 Ya hay inila' ya awni ta umalia' ay da'yu at nidugah di pangipaphodan Kristun ditu'u.

30 Ya al'alu'o' da'yu, i'ibba', ta mi'luwalu ayun ha"in hi nahamad. Ya manu ay atonyu ti dumalat nan pamhodyun Apu tu'un hi Jesu Kristu ya nan pumpopohhodan tu'un amin an ipanomnom nan Na'abuniyanan an Lennawah aton tu'u.

31 Ya hay iluwalu tu'u ya hay pamaliwan Apo Dios ay ha"in hi aton nan adi umunud an tataguh dih nan Provinciad Judea. Ya alyonyu goh ta abuluton nan tatagun Apo Dios ad Jerusalem an kapitulyuh di nan mibadang an iyuy'uh din dida.

32 Ya ma'at ay hene ta pohdon Apo Dios ya mun'an'anlaa' an umalin da'yu ta mipadenola' hi pumbihhitaa' ay da'yuh na.

33 Hi Apo Dios di alpuwan nan alenggopan tu'u, at hay pohdo' ya mimiddum ay da'yun amin. Amen.†

16

Hay Nangalyan Paul hi Ipanomnomda Hiyad Rome

1 Pohdo' an badanganyu han agi tu'un babain hi Phoebe an manalimun an bumadang* hinan tatagun Apo Dios an ma'amu'amung ad Cenchrea.†

2 At dumalat nan panguluganyun Apu tu'u ya hiyay pamhodanyuh umalianan da'yu ti hiyah ne maphod hi aton nan tatagun Apo Dios. At wa ay di mahapulna ya badanganyu ni' hiya ti hiya goh di maphod hi ligwan nan do'ol an tatagu, ya binadangana' goh ay hiya.‡

3 Ya apngaonyu nan himbaluy an da Priscilla§ ay Aquila an din ni'tamun ha"in hinan tamun Jesu Kristu*

4 ti hi'itangan matoydah din namaliwandan ha"in hidin pamatayan din tatagun ha"in. At endenol'uh nen inatda, ya bo'on ha"in ya anggay ti an amin nan Hentil an mangunud an ma'amu'amung ya endenolda goh.

5 Ya apngaonyu goh nan tatagun mangunud an ma'amu'amung hi abung danen himbaluy.

Ya apngaonyu goh nan nahamad an ligwa' an hi Epenetus an nahhun an nangulug ay Kristuh nan Provinciad Asia.

6 Ya umat goh ay Mary an mahmahlun nunhulbin da'yun kimmulug.

7 Ya apngaonyu goh da Andronicus ya nan babain hi Junias an dida din ibba' an Hudyun ni'balud ay ha"in hidin hopapna. Ya diday hapiton nan a'apostoles di amaphodanda, ya nahhunda an nungKristiano ya un ha"in.

8 Ya apngaonyu goh hi Ampliatus an nan nahamad an ligwa' ti nan pangunudan tu'un Apu tu'u.

9 Ya apngaonyu goh hi Urbanus an nan ni'tamun da'mih nan tamun Kristu. Ya atonyu goh ay Stachys an nan nahamad an ligwa'.

10 Ya apngaonyu goh hi Apelles an nangipattig hi a'un'unnudnan Kristu.

---

† **15:33** Hay pohdonan ibaga ya *olom man ya ma'at hene.* * **16:1** Hiyah ne ma'alih *deaconness* hinan English unu *nan babain baal di mun'endog.* † **16:1** Hete ya hi'itangan himpuluy kilomitluy inadagwina an nalpud Corinth, ya wah nan pingit di baybay. ‡ **16:2** Mid mapto' ya hi Phoebe di nangiyuy eten Liblu an Romans hinan kimmulug ad Rome. § **16:3** Hay ibalinan nan ngadana ya *ho'ho'dod an na'in'inna.* * **16:3** Ac. 18:1-19.

Ya apngaonyu goh nan wah abung Aristobulus.†

11 Ya apngaonyu goh hi Herodion an ibba' an Hudyu.

Ya atonyu goh hinan i'ibba tu'un Kristianon wah abung Narcissus.

12 Ya apngaonyu goh da Tryphena ay Tryphosa‡ an ni'tamuh tamun Apu tu'u.

Ya atonyu goh ay Persis§ an nan nahamad an ligwa' an do'ol di ina'inatnah nan tamun Apu tu'u.

13 Ya apngaonyu goh hi Rufus an na'ahhamad an muntamuh nan tamun Apu tu'u. Ya atonyu goh ay inana an gun nangibilang ay ha"in hi imbaluyna.

14 Ya apngaonyu goh da Asyncritus, ya hi Phlegon, ya hi Hermes, ya hi Patrobas, ya hi Hermas. Ya atonyu goh an amin hinan i'ibba tu'un Kristianon wan dida.

15 Ya apngaonyu goh da Philologus, ya hi Julia, ya hi Nereus, ya han aginan babai, ya hi Olympas, ya an amin nan kimmulug an i'ibbada.

16 Mumpun'am'amanu ayun amin. Ya an amin tun ma'amu'amung hitun ahimbahimba'an ya ipa'innilayu an apngaonda didan amin.

Hay Angunuh hi Intugun Paul hinan iRome

17 Al'alu'o' da'yu, i'ibba', ta elanyu nan tatagun mangipadah an manguhig ay da'yu ti diday dumalat hi naguluwan di pangulug di tatagu, an didana din adi kumulug hidin nitudtudun da'yuh hopapna. At mahapul an adi ayu middum ay dida

18 ti nan tatagun umat hinay atonda ya bo'on hi Apu tu'un hi Kristuy itamuanda ti un hay amaphodanda ya anggay. Ya ipaphodday panapitda ta way aton nan tatagun mangulug ay dida, ya ipa'anlada nan tataguh nan panapitda. Ya manu ay atonda ya ta balbaliyanday mid adalnan tatagu.

19 Ya nundongol an amin hinan tataguy a'un'unnudyuh nan Tugun Kristu, at hiyaat un'u edenol da'yu. Ya hay pohdo' ya luma'eng ayun mangat hi maphod an ay ihunay un mid inilayun mangat hi nappuhi.

20 Hi Apo Dios di alpuwan di alenggopan tu'u. At adi madnoy ya Hiyay dumalat hi pangabakanyun Satanas.

Nan homo' ni' Apu tu'un hi Jesus di mawadan da'yu.

21 Ya hay inalin nan ni'tamun ha"in an hi Timothy ya apngaon da'yu. Ya hiyah ne goh di inalin da Lucius, ya hi Jason, ya hi Sosipater an i'ibba' an Hudyu.

22 Ya ha"in an hi Tertius di nangitudo' eten hinapit Paul, ya gun'u goh apngaon da'yu hina ti ha"in goh di ohah ibbayun Kristiano.

23 Ya inalin goh Gaius* ay ha"in an hi Paul di ipa'innila' an apngaon da'yu. Ya hiyay ad mangilin ha"in, ya hituh tun abungnay gun a'amungan nan i'ibba tu'un kimmulug.

---

† **16:10** Mid mapto' ya hiyay apun din Alin hi Herod an Nidugah an nun'alih nan Provinciad Judea hidin 37-4 B.C. hidin gutud di nitungawan Jesus (Mat. 2:1-20), ya hi Aristobulus goh di agin nan Alin hi Herod Agrippa I an nun'alid Judea hidin 37-44 A.D. an nangipapatoy ay Jacob (Ac. 12:1-2). ‡ **16:12** Mid mapto' ya nunduppeldan duwan binabai ti numpaddung di puun nan ngadandan duwah hapit di iRome, ya hiyah ne gangayna an ugalidah din penghanah un way munduppel. § **16:12** Hay pohdonan ibaga ya *nan babain nalpud Persia.* * **16:23** Nihinan Paul hi abungnad Corinth, ya hay immannung an ngadana ya hi Gaius Titius Justus (Ac. 18:7; I Cor. 1:14).

Ya inalin goh Erastus† an treasurer eten babluy an apngaon da'yu. Ya at goh hinay nangalin Quartus‡ an ibba tu'u.

24 Nan homo' Apu tu'un hi Jesu Kristu di mawada ni' ay da'yun amin.§
Amen!*

Nan Luwalun Mangibaag hi Anabagtun Apo Dios

25 Hay maphod ya gun tu'u hapiton di anabagbagtun Apo Dios! An
Hiyay way abalinanan mangipihamad hinan panguluganyuh nan Maphod
an Ulgud an gun'u ul'ulgudon an hay aat Jesu Kristu. Henen Ulgud ya agguy
nipa'in'innilah din nete"an di logom ta engganad ugwan, mu penhod Apo
Dios an mipa'innila.
26 At ten nipa'innilad ugwan ti intudo' din do'ol an propetan Apo Dios
di aatnah din penghana, at hiyanay panginnilaan tu'u. Ya immandal Apo
Dios an adi matmattoy an henen na'ulgud ya mitudtudun amin hinan ahim-
pahimpapangili ta way aton an amin di tatagun mangulug an un'unnud
enen Ulgud.
27 Hi Apo Dios ya anggay di nanginnilan amin hi logom! Ya dumalat hi Jesu
Kristu ya gun ma'al'aliy anabagbagtun Apo Dios hi mid pogpogna! Amen!†

† **16:23** Hidid Corinth ya inah'upanday ongol an batu an waday nehelhel an hapit an hay nitudo' ya nan hapit di iRome an inalinay, “Hi Erastus an upihyal an mumpapto' hinan mumpuntamuh kulha ya ala' di namayad eten kulha.” Mid mapto' ya hiyay paddung an tagun nitudo' hinan Ac. 19:22 ya II Tim. 4:20 goh. ‡ **16:23** Hay pohdonan ibaga ya *nan miyapat an holagnan lala'i.* § **16:24** Heten verse ya mi'id hinan nabayag an nali'up an pepel an nitud'an di Hapit Apo Dios. * **16:24** Hay pohdon ten hapit di Hudyu an ibaga ya *olom man ya ma'at hene!* † **16:27** Hay pohdon ten hapit di Hudyu an ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!* (Mattig an duway pohdonah hapiton ti nob'on nan nitudo' hinan footnote di Rom. 16:24.)

I Corinthians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul di nangipitudo', ya hi Sosthenes di nangitudo' (1:1).

Hay Nangitud'an Paul eten Liblu: nan kimmulug ad Corinth (1:2).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan siudad ad Greece.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 54 A.D.

Hay Teman ten Liblu: nan numbino'ob'on an problemah nan membron di himba'an ad Corinth an ta"on hi unda kimmulug.

Hay Outline ten Liblu:

Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan NUN'U'UHHIGANDA (1:1—4:21)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan NAMUHIANDAH ODOLDA (3:16-17)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan ADIDA PANGILATAN HINAN MUMBAHOL (5:1-13)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan PUNDIDIKLAMMUANDA (6:1-11)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan IMMILUGTAPANDA (6:12-20)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan PANGAHAWAANDA (7:1-40)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan MA'AN AN NE'NONG HINAN BULUL (8:1—11:1)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan ADIDA PANGEDPOLAN (9:24—10:13)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan LUBUNGDA (11:2-16)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan ATONDAH NAN PUNNOMNOMANDAH NAN NATAYAN KRISTU (11:17-34)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan AGUGULUWAN DI SERVICEDA (12:1—14:40)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan KULUGONDAH AAT DI AMAHUAN (15:1-58)
Hay ohan probleman nan membron di himba'an ad Corinth ya nan PANGIDATANDAH OFFERINGSDA (16:1-24).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Paul ya nan ibba tu'un hi Sosthenes.
Ya ha"in di ohah pento' Apo Dios hi apostoles* Jesu Kristu ta ul'ulgudo' di
Hapitna ti hiyah ne penhodna.

2 Ya ten muntudo' amin da'yun kimmulug ay Apo Dios hinad Corinth.
Da'yuy pento' Apo Dios an tataguna, ya imbilangnan maphod an dumalat ay
Jesu Kristu, ya an amin goh nan kumulug hi an amin hinan abablubabluy
an mundayaw ay Jesu Kristu an Apu tu'u ya Hiyay Apuda goh damdama.

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag.*

3 Minaynayun ni' di homo' ya lenggop an malpun Ama tu'un hi Apo Dios
ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.†

Hay Nunyamanan Paul ay Apo Dios hinan iCorinth

4 Gun'u da'yu iluwaluan ta edenol'u da'yun Apo Dios ti maphod nan
aatyun dimmalat nan pangipadutu'anan da'yu an dimmalat nan nidd-
manyun Jesu Kristu.
5 Ya nidat ay da'yuy numbino'ob'on an abalinanyun dumalat nan nidd-
manyun Kristu. Ti hay ohah nidat ay da'yu ya nan anala'engyuh nan aat di
Tugun an unudon tu'u, ya nan anala'engyu goh an mangulgud hi aat hanan
Tugun.
6 Ya manu ay umat hina ti nihamad di ugaliyun dimmalat nan nibaag an
hay aat Kristun inunudyu.
7 At hay aatyud ugwan hi panodanyuh nan pumbangngadan Apu tu'un
hi Jesu Kristu ya indat Apo Dios ay da'yu an amin di numbino'ob'on hi
badangna ta pumhod ayun kumulug.
8 Ya halimunan da'yun Hiya ta way atonyun mangilulud hinan pan-
gulugyu ta nangamung di pumbangngadan Apu tu'un hi Jesu Kristuh
punhumalyaanah nan tatagu. At henen algaw ya adi ayu middum an
mi'molta ti ibilangnan mid ah baholyu.
9 Makulug di aat Apo Dios, at ipa'annungnan amin hatu. Ya pento' goh
da'yu ta way atonyun mi'hina"agih nan Imbaluynan hi Jesu Kristun Apu
tu'u.

Hay Nun'u'uhhigan nan Kimmulug ad Corinth

10 Al'alu'o' da'yu, i'ibba', ta mun'u'unnud di atonyu ta adi ayu hin'u'uhig
ta malammung ayu ta mun'u'unnud di punnomnomanyu ya nan nom-
nomonyuh atonyu goh. Ya maphod hi unyu aton ti dumalat nan
pange'gonanyun Apu tu'un hi Jesu Kristu.
11 I'ibba', waday tatagun ni'hitun da Chloe an hina"ama, ya imbaagday
aatyun inaliday un ayu humanohongngel anu.
12 Ti henen alyo' an punhohongngelanyu ya numbino'ob'on di alyonyuh
unudonyu ti nan udumnan da'yu anu ya alyonday un ha"in an hi Paul di
unudonda. Ya nan udumna ya alyonday hi Apollos, ya nan udumna ya
alyonday hi Peter, ya nan udumna goh ya alyonday unudondah Kristu.
13 Mu undan do'ol hi Kristu ta do'ol di alyonyuh unudonyu? Undan ha"in
di nangiyatoy ay da'yuh nan krus? Ya undan goh hay ngadan'uy nibonyag
ay da'yuh nabonyaganyu ta ha"in di unudonyu?
14 Heneat ta un dudduwa ya anggay di binonyaga' an da Crispus ay Gaius
15 ta mid mangalih un hay pangunudandan ha"in di namonyaga' ay dida!
16 (Ya binonyaga' goh ta'wa da Stephanas an hina"ama, mu anggay dana
nin hi binonyaga' ti ten mid udumnah manomnom'u.)
17 Ya bo'on hay pumbonyaga' di nannagan Kristu ay ha"in, ti manu ay
hennaga' ay Hiya ya ta ul'ulgudo' nan Maphod an Ulgud an hay aatna. Ya
hay aat goh di nahnaga' hi pangulguda' hinan Tugun ya adi umat hi panapit
nan nala'eng an tataguh tun lutay panapit'u, mu maphod hene ti gulat ta
mahapita' ta nan panapit'uy pangal'alu"uh nan tatagu at bo'on at goh nan
aat di nitudtudun hay aat di natayan Kristuh nan krus di umal'alu'.

Hay Natayan Jesus di Panginnilaan hi Abalinan Apo Dios ya nan Anala'engna

† **1:3** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina an *minaynayun ni' di homo'* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalinan *minaynayun ni' di lenggop* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

18 Nan tatagun immannung an milahhin ay Apo Dios hi mid pogpogna ya
nan pangngolandah aat di na'ulgud an nan aat di natayan Kristuh nan krus
ti alyonday un mid ipatukana. Mu ditu'un nabaliwan ya hay pangngolan
tu'uh aat di natayana ya hiyay panginnilaan hi aat di abalinan Apo Dios an
ongol.
19 Ya umat hina goh di intudun din impitudo' Apo Dios, ti alyonay,
"Abako' nan anala'eng nan nanginnilan tataguh tun luta‡
ta mi'id pumbalinan di anala'engda."§
20 Ya nomnomonyuy aat nan nala'eng an tagu, ya nan nanginnilah nan Uldin
di Hudyu, ya nan mangab'abak di hapitna an nan nalmuh tun lutay inilada,
ti impa'innilan Apo Dios an hay aat di inilan di umat hinan tataguh tun luta
ya mid ipatukana!
21 Nala'eng tuwalih Apo Dios, at hay ninomnomnah ma'at hi pohdona ya
adi umday anala'eng di tataguh tun lutan manginnilah aat Apo Dios. At hay
ninomnom Apo Dios hi atona ya baliwana nan mangulug hinan Tugun an
itudtudumi an alyon di tataguy mid ipatukana.
22 Mu naligat hi kulugon nan Hudyuh te ti mahapul an tigonday adi olog
di tagun mangat ya unda kulugon an makulug henen nitudtudu. Ya hay
pohdon nan iGreece ya hay nalpuh nan nanomnoman an tagu.
23 Mu hay itudumi ya hay aat di natayan Kristuh nan krus ya anggay. Mu
pahiwon nan Hudyuh nen nitudtudu, at mibahhaw di pangngolanda, ya
alyon nan iGreece ya nan udumna goh an Hentil di un mid ipatukana.*
24 Mu alyon mahkay di udumnah nan Hudyu ya nan Hentil an pento' Apo
Dios hi tataguna an nahamad heten itudtudumi ti itudumi an hi Kristuy
mangipa'innilah a'ongol di abalinan Apo Dios, ya anidugah di anala'engna.
25 Henen nalpun Apo Dios an alyondan mid ipatukana ya do'do"ol di
ituduna ya un nan itudun nan nala'eng an tagu. Ya nan alyon di tataguh tun
lutah na'abakan Apo Dios hidin natayan Kristu ya hiya goh di nipattigan di
anidugah nan abalinan Apo Dios damdama ya un nan abalinan nan tatagu.
26 Da'yun a'agi' an pento' Apo Dios ya mahapul an nomnomonyuy aatyuh
din gutud di namto'an Apo Dios ay da'yu ti nahnot di ma'alih nanginnila ay
da'yu, ya nahnot di nabagtuy haadnan da'yu, ya nahnot goh di adadangyan
ay da'yuh tun luta.
27 Ti hay penhod Apo Dios hi atona ya pento'na nan alyon di tataguh un
manghan di inilana ta mabainan nan nanginnilan taguh tun lutah awni. Ya
pento'na nan alyon di tatagun mid a'al'alyanda, ya manu ay goh inatna ya
ta way aton nan nun'abagtuy haadnah tun lutan mabainan hi awni.
28 Ya pento' Apo Dios nan tatagun pahipahiwondan mid abalinandah tun
luta an nan ma'alih mid hulbida, ya manu ay aton Apo Dios hene ya ta way
atonan mangubah hinan alyon di tataguh tun lutah ma'ahhapul.
29 At adi mabalin hi un way ohah tagun iyamlanay aat di abalinanah tun
lutah gutud di pi'hagganganan Apo Dios.
30 Mu da'yun kimmulug ya nob'on di aatyu ti iniddum da'yun Apo Dios
ay Jesu Kristu. Ti hay inatna ya hennagnah Jesu Kristu ta Hiyay dimmalat
hi limma'engan tu'u ti Hiyay dimmalat hi nangibilangan Apo Dios hi

‡ **1:19** Intudun Aristides an ohan nuntudo' hidin penghanah aat nan historyn di tatagud Corinth an gulat ta waday munle'le'od ad Corinth ya immannung an nan hinohhan kulhah di ya waday damuwondah nan iCorinth an mangipahiyah odolna ti hiya anuy nala'eng, ya wadan hiya nan ma"ap'aphod an tobal an amin di probleman wah tun luta! § **1:19** Isa. 29:14. * **1:23** Kinulug nan iRome ya nan iGreece an anggay nan adi mangngol di milanhah nan krus, at anaad anu ta way Dios-an-Bumaliw an matoy hinan krus.

anahamad di ugali tu'u. Ya inlahhin ditu'u ta ditu'uy tatagun Apo Dios, ya binayadanay bahol tu'un dimmalat nan natayana.

31 At hay mahapul ya unudon tu'u nan impitudo' Apo Dios an alyonay,
“Nan umamla ya maphod un nan
inat Apu tu'uy iyamlana ya anggay.”†

2

Nan Ulgud an hay Natayan Kristuh nan Krus

1 Hidin immalia' hinah wadanyu,* i'ibba, ya inulgud'un da'yuy Tugun Apo Dios. Mu hay madadawoh di nanapit'un da'yu an adi umat hi panaphapit nan mahapit an tagu unu panaphapit nan nanomnoman
2 ta bo'on hay la'eng'un humapit di e'gonanyu, ti hay ninomnom'uh aptan hi ipa'innila' ya hi Jesu Kristu ya nan natayanah nan krus.
3 Mu hidin nihina' ay da'yu ya inila' an mid olog'un nen tamu, ya umod'o'od'oda' ti nakudang di abalina' an muntudtudu.
4 Ya hay nanapit'uh din nuntudtuduwa' ya adi umat hi pun'al'alin di mahapit.† Mu ta"on un umat hina ya kimmulug ayu damdama an dimmalat nan nidugah an abalinan nan Na'abuniyanan an Lennawa.
5 At hiyanan hay pangulugyu ya agguy nipalpuh anala'eng di tagu, mu nipalpuh nan ongol an abalinan Apo Dios.

Hay Anala'eng Apo Dios

6 Manu hinan nihamad di pangulugda ti hay panudtudu' ay dida ya umat hinan panudtudun di nala'eng, mu nan anala'eng'un muntudtudu ya agguy nipalpuh anala'eng di taguh tun luta unu hay anala'eng di a'ap'apun mapogpog di pun'ap'apuwanda,
7 mu nipalpuh anala'eng Apo Dios. At hiyanan hay itudtudu' ya hay aat di anala'eng nan numplanuh ipabagbagtuan tu'uh pidwa. Ti din agguy nalmuwan di logom ya implanuna tuwali, mu agguyna impa'in'innilah engganad ugwan.
8 Ya mi'id di nanginnilah nan a'ap'apud ugwan eten ninomnom Apo Dios, ti gulat hi unda inila at agguyda impilanha han nabagbagtun Apu tu'uh nan krus.
9 Mu umat hinay na'at ta mipa'annung din impitudo' Apo Dios an inalinay,
“Mi'id di ohah nannig,
ya nangngol,
ya nunnomnom hinan ninomnom Apo Dios
an pumhodan nan mamhod ay Hiya.”‡
10 Mu ditu'un kimmulug di nangipa'innilaan nan Na'abuniyanan an Lennawah aatna, ti inilanan amin an ta"on nan wadah nomnom Apo Dios.
11 Ditu'un tatagu ya adi namaag ya inilan di udum an taguy wadah nomnom tu'u ti ditu'u ya anggay di nanginnilan ne. At namamay nomnom Apo Dios an hay Lennawana ya anggay di nanginnila.
12 Ya manu ay niyodol ay ditu'un kimmulug nan Na'abuniyanan an Lennawan Apo Dios ya ta ma'awatan tu'un amin di ibadang Apo Dios ay ditu'u an dumalat nan homo'na. At hiyanan adi tu'u iyunnud hi pangat nan agguy kimmulug.

---

† **1:31** Jer. 9:24. Mapidwa goh hinan II Cor. 10:17. * **2:1** Mid mapto' ya na'at hidin 51 A.D. (Ac. 18:1-18). † **2:4** Hay itudun ten verse hinan hapit di iGreece ya nan nanapit Apostoles Paul ya umat hi panapit di abugadoh kulti ta abakona nan pangalin nan mi'hannun hiya. ‡ **2:9** Isa. 64:4.

13 Hay gunmi itudtudu ya nan nalpuh nan Na'abuniyanan an Lennawan
Apo Dios, ya bo'on hay anala'eng di taguy pundenolanmi, mu hinan
Na'abuniyanan an Lennawa an wan ditu'un kimmulug.
14 Mu nan tagun agguy niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawa ya
adina abuluton nan mitudtudun malpuh nan Na'abuniyanan an Lennawa,
ya adina ma'awatan daten mitudtudu ti gahin di waday Na'abuniyanan an
Lennawan Apo Dios ay hiya ya unna ma'awatan.
15 Nan tagun niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawa ya abalinandan
mangipanuh an amin hinan logom hi un nahamad unu nibahhaw. Mu
nan adi kumulug ya adida ma'awatan di pangat ya punnomnom nan tagun
niyodolan nan Na'abuniyanan an Lennawan Apo Dios.
16 Umat hituy nitudo' an Hapit Apo Dios an inalinay,
"Mid ah ohah taguh nanginnilah nomnom Apo Dios,
at hiyanan mid ah ohah tagun way abalinanan muntuduh atona."§
Mu ditu'un kimmulug ya umat hi punnomnom Kristuy punnomnom tu'u.

3

Hay Aat di Puntamuan ay Apo Dios

1 I'ibba, hidin nuntudtuduwa' ay da'yu ya ente"a' hinan nalakan mi-
tudtudu ta ma'awatanyu. Manu ay ya ay ayu ung'ungungnga ti agguy ni'
nihamad di pangulugyun Jesu Kristu.
2 At hiyanan nan intudtudu' ya nalakan ma'awatan an mipaddung hinan
gatas an inumon di ung'ungnga an nalakan ma'u'mun, ti inila' an wa ay nin
ta nan naligat di itudtudu' an mipaddung hinan ma'ulhin onon di atagutagu
at adiyu ma'awatan. Ya ta"on un ad ugwan ya adiyu ma'awatan di naligat ti
agguy nihamad di pangulugyu
3 ti hin'a'amoh ayu ya ma'attututut ayu, ya way ohaan mumpahiyan
numbino'ob'on di unudona. At hiyay panginnilaan an agguy nihamad di
pangulugyu.
4 Ti alyon nan udum ay da'yuy ha"in an hi Paul di unudonda, ya alyon goh
di udumnay hi Apollos di unudonda. Henen ato'atonyu ya umat damdamah
ato'aton nan agguy kimmulug.
5 Undan hay aat Apollos ya hay aat'u? Da'mi ay ya un ami baal Apo Dios ya
anggay an mangitudtudun da'yu ta kumulug ayu. Numbino'ob'on di indat
Apo Dios ay da'min Apollos hi tamumi.
6 Ti ha"in di paddungnay nun'oho' hi Hapit Apo Dios ay da'yu,* ya
hi Apollos di paddungnay nunhebnah nan neho'.† Mu hi Apo Dios di
nangipahe'on.
7 At hiyanan adi aptan hi un hay ngadan di mun'oho' ya manebna ti hay
aptan ya hi Apo Dios ti Hiyay managu.
8 At mi'id nun'abhiwan di muntanom ya nan manebna. Hi Apo Dios di
okod an mangidat hi lagbun di hinohhan ditu'u an mipalpuh intamu tu'u.
9 Ya da'min duwan Apollos di mangitamuh nan indat Apo Dios, ya
paddungnay da'yuy payawnan puntamuanmi.
Ya paddungnay da'yu goh di abung Apo Dios.
10 Ya dumalat nan abalina' an indat Apo Dios ya inhamad'un inyammay
pangipognadan hinan abungnan umat hi amman di nala'eng. Ya wadada
nan muntudtuduh makulug an umat ay Apollos ya nan udum an kimmulug

§ **2:16** Isa. 40:13. * **3:6** Hi Apostoles Paul di nangete"ah nan himba'an ad Corinth, at hay agguy kimmulug di intudtuduwana (Ac. 18:4-11). † **3:6** Hi Apollos di nuntudtuduh nan impa'abulut Paul, at hay kimmulug di intudtuduwana (Ac. 18:24-28).

an diday okod an mangituluy an mangiyamma. Mu mahapul an ihamadda ta ipaphodday aat di abohwatana.
11 Ti mi'id di udum hi ayda itudtuduh nahamad an pangipognadan ti anggay din impa'innila' ay da'yun hi Jesu Kristu.
12 Ya olom ni' ya hay iyammada ya bo'on nan ag'agan mapa"i an umat hi ayiw, ya gulun, ya ulut, mu hay iyammada ya nan adi ag'agan mapa"i an umat hi balitu', ya silver, ya nan nanginan batun ipaddungan nan makulug an tudtudu,
13 ti hitun algaw an punhumalyaan Kristu ya ma'apuyan nan binohwatda ta ma'innila mahkay nan adi moghob.‡
14 Ti nan tagun nangiyammah adi moghob hinan nahamad an pangipognadan ya hiyay way lagbuna.
15 Mu nan tagun nangiyammah moghob ya mabaliwan, mu mi'id di lagbuna an umat hinan tagun bimmuhu' hinan napuulan an abung an mi'id di impitawnah oha mah ni' hi gina'un wah bunolna.
16 Undan agguyyu inila an ditu'u ay an kimmulug ya ditu'uy abung Apo Dios ti wadan ditu'uy Lennawana? Hay inila' ya inilayu!
17 At hiyanan wa ay di mama"ih nan paddungnay Timplun Apo Dios ya moltaon goh Apo Dios hiya. Ti ditu'un ma'alih Timplun Apo Dios, ya tatagu ditu'un Hiya.
18 Adi tu'u layahan di odol tu'u an mangiyokod hi anala'eng di tagu ti mi'id hulbina. Nan tagun mangiyokod hi anala'engna an e'gonan di taguh tun luta ya odolnah unna idinong henen punnomnomna ta hi Apo Dios ya anggay di pangiyokodanan ta"on un alyon di tataguy mi'id di inilana.
19 Ti nan anala'eng di tagu ya mi'id di hulbinan Apo Dios. Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

> "Nan tagun iyokodna ya anggay hi anala'engna
> ya pumbalinon Apo Dios henen anala'engnah ay bitun agahana."§

20 Ya wada goh di ohah impitudo' Apo Dios an inalinay,

> "Inilan Apu tu'u an mid hulbin di punnomnom
> nan nun'ala'eng an tataguh tun luta."*

21 At hiyanan adiyu ipahiyay anala'eng nan muntudtudun da'yu. Hay pangiyokodanyu ya hi Apo Dios ti Hiyay alpuwan an amin di mahapulyu.
22 At hiyanan ha"in, ya hi Apollos, ya hi Peter† ya wah tu ami ti hennag da'min Apo Dios an mamadang ay da'yu. Tun luta ya limmuna ta way ihinan tu'u. Nan nitaguan tu'u ya indatna. Ya hay pumbalinan an amin di logom an ta"on di atoy, ya an amin di ma'ma'at ad ugwan, ya hi udum di algaw ya amaphodan tu'un amin hana
23 ti tagu ditu'un Apu tu'un hi Jesu Kristu an Hiya nan Imbaluy Apo Dios.

4

Hay Aat nan Apostoles

1 Hay pangibilanganyun da'mi ya baal Kristun nange'kodan Apo Dios hi umuy mangitudtuduh din agguy impa'innilan Apo Dios hidin penghanah engganad ugwan.
2 Nan baal ya mahapul an un'unnud hinan alyon nan apuna.

---

‡ **3:13** Hay aat di punhumalyaan Jesu Kristu ya ta ma'innilay maphod unu nappuhin ina'inat di hinohhan kimmulug. § **3:19** Job 5:13. * **3:20** Psa. 94:11. † **3:22** Unu hi Cephas.

3 Ya gapu ta hi Apo Dios di ad baal ay ha"in ya adi' ipa'anhan di
pangipanuhyu ya nan pangipanuh di udum an tataguh aat di pangipapto'a'
hi tamu'. Ti ta"on un ha"in ya adi mabalin an ipanuh'uy odol'u.
4 Ta"on hinan punnomnom'u ya mi'id inat'uh nibahhaw, mu agguy'u
inilah un umat hinay punnomnomna. Ti Hiya ya anggay di nanginnilah
un maphod di ato' unu adi.
5 At hiyanan bo'on ditu'uy mangipanuh hi un nan ohan tagu ya maphod
unu nappuhi, mu okod nan Apu tu'uh tun pumbangngadana. Ya awniat
ipa'innilanay makulug an nangat di hinohhan ditu'u an ta"on un nan agguy
na'innilan inat tu'u ya nan wah nomnom tu'u. At an amin nan nangat hi
maphod ya awniat iyamlan Apo Dios dida.
6 Heten inali' ay da'yun i'ibbah aatmin Apollos ya amaphodanyu ta
innilaonyuy itudun nan proverb an inalinay,
"Mahapul an unudonyu ya ammuna
nan nitudo' an nitugun hi atonyu."
Hay pohdonan hapiton ya adiyu ipahiyay oha ya pihulonyuy oha.
7 Adiyu alyon di odolna ayu ya un hay udum ti an amin di wadan ditu'u ya
indat Apo Dios. At hiyanan idinongyun mangipahiyah nan malgom an wan
da'yun paddungnay da'yuy nalpuwan hana.
8 Anakkayah! Hay punnomnomyu ya mi'id di nibahhawanyuh hina-
gang Apo Dios ti alyonyuy na'ahhamad mahkay di pangulugyun endawyu
mahkay an amin di amaphodan an malpun Hiya. Ya alyonyu goh di ay
ayu mahkay ali, mu adi umat hinay pangibilangyun da'mi. Akkay mah un
makulug an ali ayu ta middum amin da'yun mun'ali?*
9 Hay punnomnom'u ya inyabulut Apo Dios an da'min a'apostolesnay
na'ampa ahan hi an amin an tatagun nipa'innilay atayandah nan hinagang
di tatagu ya nan a'anghel.†
10 Alyon di tataguy mi'id di inilami an dumalat nan pangitudtuduwanmih
aat Kristu. Ya da'yu ay ya alyonyuy nala'eng ayuh aat Kristu. Ta"on atog
hi un da'miy alyondah nakudang di pangulugna ya da'yu nan alyondan
nahamad di pangulugna. Ya da'yuy me'gonan, ya da'miy mapihul!
11 Engganad ugwan ya maligligatan ami ti mahihinaangan ami, ya ta"on
un hay danum ya awnian mi'id di umidat. Ya nun'apa"iy lubungmi, ya
gunmi holtaholtapon di pangipaligligatan nan tatagun da'mi. Ya mi'id di
napto' hi abungmi.
12 Nidugah di tumamutamuanmi ta way pangngalanmih pananudmih
odolmi. Ya ta"on un da'mi pun'idutan mu hay maphod di pambalmi. Ya
wa ay ta mipaligligat ami ya enedpolmi,
13 ya wa ay ta padngolan da'mi ya hay ma'ma'ullay di pambalmi. Ya hay
punnomnom di tatagun da'mih engganad ugwan ya mi'id di biyangmin ay
ami galut ya anggay an mitapal!
14 Ya bo'on hay pamaina' ay da'yuy nangitud'a' ete ti un hay panugun'un
da'yun ibilang'un imbabaluy'u ta anomnomanyu ti pa'appohdo' da'yu.
15 Ya edngolyuh tugun'u ti ta"on hi un himpuluy libuy muntudtudun
da'yuh nan panguluganyun Kristu mu ha"in ya anggay di mibilang an

* **4:8** Hiyah ne malabagan an hapit. † **4:9** Hay aton nan ap'apun di tindalun di iRome hi unda abakon nan tatagu ya e'wadah nan kulha ta umuydan amin hinan ongol an bulangan (unu cockpit) ta hidiy pamatayandah nan kinaphulda ta mi'tigaw nan tatagu. Ya nan mi'tigaw ya hiyah ne paddungnay ay'ayamda ti umipa'amlong ay didah unda tigon nan ma'at hinan mapatoy ti hin'umu'uddum ya nan atata'ot an animal an umat hi layon, unu bear, unu manilhig an bakay mi'pattoy hinan nakaphul ta engganah unda matoy, ya hin'umu'uddum ya mi'pattoy nan udumnan nakaphul hinan i'ibbadan nakaphul ta engganay mun'atoyda.

amayu ti ha"in di nahhun an nangitudtudun da'yuh aat Jesu Kristu ya unyu kulugon Hiya.
16 At hiyanan alyo' ahan ay da'yun iyunnudyuh pangat'u.
17 At hiyaat un'u honogon hinah Timothy an ibilang'u goh hi imbaluy'u an un'unnud ay Apu tu'u ta ipanomnomnan da'yuy aat di pangun'unudan ay Jesu Kristu an hiyah ne unudo' ya gun'u itudtuduh nan ahimbahimba'an hinan abablubabluy.
18 Nan udumnan da'yu ya nangohoyda ti pangaliday unna' mahkay adi umalih na an mannig ay da'yu.
19 Mu wa ay ta iyabulut Apu tu'u at ag'aga ya umalia' ta tigo' danen nangohoy an i'ibbayuh un way abalinandan nalpun Apo Dios, unu un hapitda ya anggay!
20 Ti nan tagun middum hi pumpapto'an Apo Dios ya mattig hi pangat ya bo'on hay hapit ya anggay.
21 Mu hay pohdonyu—umalia' ta boholo' da'yu, unu ta ipattig'uy pamhod'u ya ulay'u ta hay maphod di umalia' hina? Okod ayun munnom-nom hi aat ne.

5

Nan Na"appuhin Inat nan Ohan Kimmulug an Lala'i

1 Hay inulguddah dengngol'u ya wada anuy ohan da'yun mangamangat hi lumihog ti penlohna anuy numbentanan amana.* At nappuhi ahan hene ti ta"on nan adi umunud ya paniawonday umat hina!†
2 Undan ipahiyayuy umat hina? Gulat at ya munlungdaya ayun ne ta unyuat pakakon henen lala'i ta adi middum ay da'yun ma'amu'amung!
3 Ya ta"on hi unna' mi'id hinan da'yu mu paddungnay wadaa' damdama ti gun'u nomnomon da'yu. Ya inila' mahkay di moltan nen tagu an miyunnudan hinan biyang'un indat Apu tu'un hi Jesus.
4 Ya wa ay ta ma'amung ayu ya umat goh an paddungnay ni'yamunga' ay da'yu. Ya dumalat nan indat Apu tu'un hi Jesus
5 ya alyo' di pakakonyu ta okod hi Satanas an mangipaligligat ay hiya ta way atonan magilat ta idinongnah nen ato'atona ta olom ya melwang hitun pumbangngadan Apu tu'un hi Jesus an munhumalya.
6 Adi maphod henen pumpahiyaanyu! Undan agguyyu inilan nan itang an bino'bo'‡ ya pablalona nan alena an miyammah tinapay?
7 At hiyanan mahapul an idinongyuy nappuhin pangatyun nipaddung hi bino'bo'§ ta nan maphod an pangat ad ugwan di pangiyunnudanyu ti hay nitaguanyu mahkay ya balu, ti hiyah ne inyatoy Kristuh nangilanhaandah nan krus. Hiyay umat hinan kalnilun ene'nong nan Hudyun Apo Dios hinan Behtan di Punnomnomandah Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan Holag Israel.

---

* **5:1** Mid mapto' ya hay inahawana ya bo'on hi inana tuwali ti nan miyadwan ahawan amana. Mu ta"on un adagwiy daladan duwa mu paniaw damdama (Lev. 18:8; Deut. 22:30; 27:20). † **5:1** Hi Cicero an ohan nundengwan himmapit an iRome hidin penghana ya impa'innilana an nan pangelo'an hinan ohan tulang an umat hi imbaluy, unu agi, unu ommod, unu olitao ya un itang di mangat ay didan iRome. ‡ **5:6** Nan bino'bo' ya hay pohdonan ipa'innila ya wa ay ta middum di nappuhin tagun da'yuh nan a'am'amunganyu ya la'tot ya ma'abanel ayuh anappuhina ta mumbalin ayuh nappuhin amin. § **5:7** Hay ugalin di Hudyu ya inhamhamaddan inhigid an amin di galut an tinapay an nabino'bo'an hi abungda ta mitapalda ta mid ah ohah galut hi ma'angang ya un mete"a nan Behtan di Punnomnomandah Namaliwan nan Anghel Apo Dios hinan O'ommodda.

8 Hay pohdon ten ipa'innila ya mahapul an du'gon tu'u nan nappuhin
ugali tu'u ta mahukatan hi balu ta unudon tu'uy makulug, ya aton tu'uy
maphod an miyunnudan hi maphod an punnomnom.
9 Din intudo"un da'yuh din hopapna* ya inali' di adi ayu middum hinan
tatagun umipabain di atonda an nan nalinala'i ya nabinabai.
10 Mu adi' alyon di nan adi umunud an gun mangat hi na"appuhin lumi-
hog di atonda, ya nan umam'am an mumpunghan, ya nan adi mangngol, ya
nan mundayaw hi bulul, ti gulat ta umat hina at gahin hi un tu'u taynan tun
luta!
11 Hay penhod'un alyon ya adi ayu middum hinan tatagun alyonday
kimmulugda, mu hay pangatda ya nappuhi ti atonday lumihog an umat hi
mi'binabai ya mi'linala'i, unu umam'am an mumpunghan, unu mundayaw
hi bulul, unu nan humiwit hi ibbana, unu nan mabubutong, unu nan adi
mangngol. Ya ta"on un nan pe"ananyu ya adi ayu me"an ay dida.
12-13 Ya bo'on ha"in di okod an mangipanuh hi aton nan adi umunud ti
hi Apo Dios di okod an manumalyah aatdah awni. Mu ditu'un kimmulug
ya mahapul an tugunon tu'uy ibba tu'un nappuhiy ato'atonda. At hiyanan
henen tagun namloh hi numbentanan amana ya pakakonyu.†

6

Hay Aat di Pundidiklammuan nan Kimmulug

1 Gulat ta waday nunhohongngilanyu ya undan adi ababain hi un ayu
mundiklamuh nan agguy kimmulug an huwis?* Goh mah ta wada ay di
umat hina ya bo'on da'yun tatagun Apo Dios di mangipanuh?
2 Undan agguyyu inila an ditu'uy bumadang ay Jesu Kristun munhu-
malyah tun punhumalyaanah nan agguy kimmulug? At wa ay ta umat hina
an mabalin an mi'humalya tu'u at undan adiyu abalinan an mangipanuh
hinan un itang an punhohongngilanyu?
3 Ya ta"on nan a'anghel ya pi'humalya tu'u dida, at namamah nan i'ibba
tu'un tataguh tun luta!
4 At hiyanan wa ay di punhohongngilanyu ya mabalin an ayaganyuy
malgom an kimmulug hi himba'an an ta"on un manghan di biyangna ta
hiyay mangipanuh!
5 Manu ay alyo' hete ya ta way atonyun bumain! Undan mid ah ohan
da'yun kimmulug an abalinanan mangipanuh hi punhohongngilanyun
kimmulug?
6 Uggoh mah ta un da'yuan impanuhyuy punhohongngilanyu? Mu bo'on
ti gunyu iyuy nan diklamuyuh nan agguy kimmulug ta diday munhumalyan
da'yu!
7 Ya henen pundidiklammuanyuy attiganan nibahhaw ayu. Uggoh mah ta
anuhanyuy nappuhih aton di ibbayu! Hay maphod hi atonyu ya edpolyuy
ma'at ay da'yun ta"on hi un da'yu balbaliyan ta alanday gina'uyu.

---

* **5:9** Mid ay ditu'ud ugwan henen tudo'. † **5:12-13** Deut. 17:7; 19:19; 22:21, 24; 24:7. * **6:1** Ta"on un hi Apostoles Paul ya inabulutna an waday biyang nan huwis an manumalyah nan kimmulug hi un way ma'alih *criminal cases* ti hiyah ne intudo'nah Rom. 13:3-4. Mu indat nan gubilnud Rome hinan Hudyuh abablubabluy di biyangdan manumalyah nan diklamudah un luta, unu uma, unu payaw di idiklamuda an ma'alih *property cases*, at adi mahapul an miyuy hi huwis. Ya gapu ta imbilang nan gubilnu nan kimmulug hi ohah nan lelehyon di Hudyu at mid mapto' ya inabulutda goh ta nan kimmulug di okod an manumalyah diklamudah nan ma'alih property cases. Gulat ta makulug hene at hiyaat un inal'alu' Paul nan kimmulug ad Corinth ta abulutonday biyangda ta adida miyuy hinan kultin di agguy kimmulug.

8 Mu bo'on ti un da'yuan inatyuy nappuhih nan i'ibbayun kimmulug, at
hiyanan wa ayan nundidinniklamu ayu ta polhonyuy malgom an wadah
ibbayu!
9 Undan agguyyu inila an nan tatagun mangat hi nappuhi ya adida mid-
dum hi Pumpapto'an Apo Dios? Adi ayu ni' mabalbaliyan: Ti nan lumihog
di atonda an umat hinan umilugtap, ya nan me'yelo' hi paddungdan lala'i
unu babai, ya nan mundayaw hi bulul,
10 ya nan mangakaw, ya nan mumpunghan, ya nan mumbutong, ya nan
humiwit hi ibbana, ya nan bumalbali ya adi middum hi Pumpapto'an Apo
Dios.
11 Umat hinay ina'inatyun udumnah din hopapna. Mu ad ugwan ya
na'aliwan mahkay di baholyu, ya pento' da'yun Apo Dios an tataguna ti
imbilang da'yun maphod an dumalat nan inat Apu tu'un hi Jesu Kristu ya
dumalat nan ongol an abalinan nan Lennawan Apo Dios an wadan ditu'u.

Hay Aton di Odol an Mangipabagtun Apo Dios (Rom. 14:1-23; I Cor. 8:1-13; 10:23; I Pet. 2:16)

12 Wadaday udum an tatagun alyonday, “Ta"on hi un malgom di pohdon-
min aton.” Mu adi an amin ya amaphodan. Odolnay adi tu'u aton nan mi'id
di idatnah amaphodan ti wa ay ta umengha at naligat an idinong.
13 Ya alyon goh di udumnay, “Nawaday odol ta atonay malgom an
pohdona. Umat hi putu an nawada ta ittuwan di ma'an, ya umat goh hi
ma'an an nawada ti mahapul di putu.” Makulug, mu umat hituy alyo'
an udum hi algaw ya pogpogon Apo Dios hana. Hay odol tu'u ya agguy
na'amman ta atonay lumihog an umat hinan pangeyelo'an hi bo'on ahawa,
mu manu ay nawada ta mundayaw ay Apu tu'un mangipapto' ay ditu'u.
14 Hi Apo Dios ya minahuanah Apu tu'u, ya umat goh ay ditu'un awniat
mahuan ditu'u an dumalat nan nidugah an abalinana.
15 Inilayu an hay odol tu'u ya niddum hi alimatung di odol Kristu, at
hiyanan nappuhih un tu'u elo' di binabain pabayadday odoldah linala'i,
ti aton tu'u ay di umat hina at iniddum tu'uy odol Kristuh odol nan puta.
Immannung an adi ahan!
16 Undan agguyyu inilan enelo' ay di lala'i nan puta ya ayda oha mahkay
hi odol? At hiyanan nappuhi ahan hi un eyelo' di taguy bo'ona ahawa. Ti
hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,

> “Wa ay ta nolo' nan duwa
> ya paddungnay unda ohan odol.”†

17 Mu wa ay ta hi Apu tu'uy idduman tu'u ya miyunnud di punnomnom
tu'un Hiya.
18 At du'gonyu nan lumihog an umat hi pangelo'an hi bo'on ahawa ti heten
pumbaholan ya milagat di odol an adi umat hinan udum an pumbaholan
an adi milagat di odol.
19 Ya undan agguyyu inilan heten odol tu'u ya ihinan nan Na'abuniyanan
an Lennawan Apo Dios an impa'alinan ditu'u? At hiyanan adi nonongan
hay pohpohdon di odolyuy atonyu ti hi Apo Dios an ad tagun ditu'uy okod
hi pangi'atanan ditu'u.
20 Ti paddungnay penla' ditu'un Apo Dios hi nangiyatayan Jesu Kristuh
abaliwan tu'u. At maphod hi un an amin di aton tu'u ya hay ipabagbagtuan
Apo Dios.

7

Hay Aat di Nun'ahawa

† **6:16** Gen. 2:24.

1 Ad ugwan di pambala' hidin intudo'yun pohdonyun mahmahan ay ha"in
hi aat di alhinan. Hay alyo' ya od'odolnah unta adi malhin.
2 Mu dumalat nan do'ol an mangat hi lumihog an umat hi pangelo'an hi
bo'on ahawa* ya odolnah unta malhin ta way ohaan waday ahawana.
3 Hay aat di himbaluy ya mahapul an way ohaan atonay pun'amlongan
nan oha.
4 Ti nalhin ay nan babai ya adina ohhaan di odolna, ya umat goh hinan
lala'i ti nan himbaluy ya mibilang an unda ohan odol.
5 At da'yun nun'alhin ya adiyu iyadiy odolyuh nan ahawayu, mu wa ay ta
ihamadyun munhapit an himbaluy an hinwawadiyonon di olo'anyu ta way
atonyun gun munluwalun Apo Dios ya maphod. Mu ta adi amahdomahdom
ti ini ya adi ayu pa"edpol, ya tinapngan da'yun Satanas ta way atonyuh
nappuhi.
6 Adi' ipapilit an malhin ayun amin, mu wa ay di mamhod ay da'yun
malhin ya malhin at udot.
7 Mu pohdo' an odolnah un ayu umat ay ha"in an adi malhin. Mu inila' an
adi mabalin ti numbino'ob'on di indat Apo Dios hi abalinan tu'un hinohha.
8 Ya hay itugun'uh nan agguy nalhin ya nan nabalun binabai ya odolnah
unda adi malhin an umat ay ha"in.
9 Mu wa ay ta adida pa"edpol an adi malhin ya odolnah unda malhin ya
un henen panolholtapandah uma'amnawandan malhin.
10 Da'yun nun'alhin, waday intugun Apu tu'un ibaag'un da'yu: Adi
mabalin hi un ihiyan nan babaiy ahawana.†
11 Mu gulat ta niluh an waday babain inhiyanay ahawana ya adi mabalin
an nonongan numbentan. Mu wa ay ta ninomnomnan malhin ya mi'id di
udum hi umuyna pumbangngadan hi un bo'on hi ahawana. Ya umat goh
hinah nan lala'in adi nonongan ihiyanay ahawana.
12-13 Ya hay ohah itugun'u an bo'on hay nalpun Apu tu'u ya umat hitu:
Gulat ta nan kimmulug an lala'i unu babai ya niluh an nalhin hi ohan agguy
kimmulug ya penhod nan ahawayun munnonong nan nun'ahawaanyu ya
adiyu ihiyan.
14 Ti wa ay ta kimmulug di ohan da'yun himbaluy ya abuluton Apo Dios
nan agguy kimmulug an ahawayu‡ ti gulat ta adina at adina goh damdama
ibilang nan imbabaluyyu.
15 Mu gulat ta pohdon nan agguy kimmulug an munhiyan ayu ya abulu-
tonyu, at mi'id di baholyu ti abulutonyun munhiyan ayu ti hi Apo Dios ya
penhodnan way ohaan malenggop di nitaguana.
16 At odolnah unyu abuluton di pohdon nan agguy kimmulug
an ahawayun munhiyan ayu ti mi'id damdamay poto'nah un nan
nun'ahawaanyu ya mabadanganyu ta mabaliwan.

Hay Adi Panukatan nan Kumulug hi Aatdah Namto'an Apo Dios ay Dida

17 Mahapul an way ohan ditu'uan abulutonay indat Apo Dios hi aat di
nitaguanah din namto'anan ditu'un kimmulug ay Hiya. Hiyah te intugun'un
amin hinan kimmulug hi abablubabluy.

---

* **7:2** Hinan bulud di duntug ad Corinth ya wada han Timplun Aphrodite an nan babain bulul an mumpapto' anuh pamhod ya pangelo'an. Ya hidi ya wada goh di hinlibun binabain putan ay padi, ta way aton nan linala'in mundayaw ay Aphrodite an paddungnay me'yelo' ay hiyah nan akuwakuwaltu. † **7:10** Mat. 5:32; 19:3-9; Mk. 10:2-12; Lk. 16:18. ‡ **7:14** Adina hapiton an mi'tagu nan agguy kimmulug ay Apo Dios an ta"on un mid di pangulugnan Hiya, mu hay pohdonan hapiton ya mawagahan hiya an dumalat di pangulug nan ahawanan kimmulug.

18 Ya da'yun niluh an numpakugit ya un ayu kumulug ya adiyu iyabain di
numpakugitanyu. Umat goh ay da'yun kimmulug an agguy numpakugit an
adi mahapul an mumpakugit ayu.
19 Ti adi aptan hi un nakugit di tagu unu agguy. Hay aptan ya nan
pangunudan tu'uh nan intugun Apo Dios.
20 Ten ipidwa' an alyon an way ohan ditu'uan iyunnudnay nitaguanah
nan ninomnom Apo Dios ay ditu'uh din namto'anan ditu'un tataguna.
21 At gulat ta himbut ayuh din namto'an Apo Dios ay da'yu ya bo'on hiyay
numanomnomanyu. Mu gulat ta pohdonyun pogpogon di ahimbutyu ya
atonyuat udot.
22 Ti nan himbut an kimmulug an pento' Apu tu'un hi Jesu Kristu ya
badangana ta bo'on mahkay himbut. Umat goh hinah nan bo'on himbut
an kimmulug an hi Jesu Kristu mahkay di ad himbut ay hiya.
23 Ti nan natayanay namla' hi bahol tu'u ta Hiya mahkay di ad tagu ay
ditu'u, at mahapul an Hiyay unudon tu'u ta bo'on hay tagu.
24 Da'yun i'ibba, ta"on un ngadan di aat di atagu tu'uh din kimmulugan
tu'u ya punnonngon tu'un mundenol ay Apo Dios ti Hiyay mangipapto' ay
ditu'u.

Hay Tugun hinan Agguy Nalhin ya nan Umu'utun

25 Ad ugwan ya hay aat di ahaway alyo' ta tobalo' di udum hinan
penhodyun mahmahan. Heten itugun'uh nan agguy nalhin ya agguy
nalpuh nan Apu tu'u, mu dumalat nan homo'nan ha"in ya indatna tun
tamu', ya ene'kodnan ha"in ta ha"in di manugun ay da'yu.
26 Ad ugwan ya ten nidugah di numbino'ob'on an ligat tu'u, at hay itugun'u
ya maphod hi unyu inaynayun nan aatyuh adiyu alhinan.
27 Ya da'yun way ahawana ya adiyu nomnomon an ihiyan di ahawayu. Ya
da'yun agguy nalhin ya maphod unyu adi nomnomon an malhin.
28 Mu gulat ta pohdonyu kaymun malhin ya ta"ongkay, at bo'on bahol
hene. Ya manu ay alyo' hete ti nidugah di punligatan nan nalhin, ya adi'
pohdon an munligat ayuh umat hina.
29 Da'yun i'ibba, hay pohdo' an ipa'innilan da'yu ya ho'ho'dod mahkay
di gutud hi pangatan tu'uh nan ipatamun Apo Dios, at hiyay dumalat an
da'yu ay an nun'alhin ya adi maphod hi un hay panalimunanyun ahawayuy
humaliwah pangunudanyun Apu tu'u.
30 Tigon tu'u ta bo'on hay ligat, ya hay pun'am'amlongan, ya hay punhapu-
lan hi umadangyanan di humaliwah pangunudan tu'un Apo Dios.
31 Ya bo'on daten ma'ma'at hitun lutay pangiyohhaan tu'uh nomnom tu'u
ti inila tu'un tun luta ya an amin di wadah tu ya mapogpog.
32 Hay pohdo' ya adi ayu numanomnom hi nitaguanyu. Nan agguy
nalhin an lala'i ya iyohhanay nomnomnah ipatamun Apo Dios ti pohdonan
ipadenol hi Apu tu'u.
33 Mu nan nalhin an lala'i ya nomnomnomonay mahapul di pamilyana ya
pangipadenolanah ahawana,
34 at hiyanan mi'id di poto' di punnomnomana.
Nan ay goh babain agguy nalhin ya anggay nan ipatamun Apo Dios hi
nomnomnomona ti hay unudona ya anggay ya hay pohdon Apo Dios. Mu
nan babai ay an nalhin ya do'ol di nomnomona ti hay pangipapto'nah
nunhituwanda ya hay pangipa'amlonganan ahawana.
35 Ya manu ay alyo' hatu ya ta hay amaphodanyu, mu adi' iyadiy
pangahawaanyuh unyu pohdon. Ti hay pohdo' ya pilionyuy maphod hi
atonyu ta adi ayu mahaliwah nan puntamuanyun Apu tu'u.

36 Gulat ta way niyali ya mi'id di ninomnomdan muntuluy, mu awni ya
nidugah di punnomnom nan lala'ih nan babai ta alyonay muntuluyda ya
mabalin ti bo'on bahol hene.
37 Mu gulat ta inhamad nan lala'ih nomnomna an adi malhin ya maphod
goh hene, mu ta mi'id di dumalat hi mapilit an mangituluy hinan niyaliyana
an namamah un hiyay ad nomnom.
38 At maphod hi un ituluy nan lala'in ahawaon nan niyaliyana, mu odolna
goh hi un hiyay ad nomnom an adina ituluy.
39 Nan babain mataguy ahawana ya adi nonongan inhiyana. Mu gulat ta
natoy nan ahawana ya mabalin an mumbentan hi unna pohdon, mu tigona
goh nan pumbentanana ta nan ibbanan kimmulug.
40 Mu hay nomnomo' ya onaynah un adi mumbentan ti malenggop di
nitaguana. Ya hay punnomnom'u ya kulugo' an nan Na'abuniyanan an
Lennawan Apo Dios an wan ha"in di nangipanomnom hi an amin ay date.

8

Hay Aat di Ma'an an Ne'nong hinan Bulul
(Rom. 14:1-23; I Cor. 6:12; 10:23—11:1)

1 Ad ugwan mahkay ya tobalo' nan gunyu mahmahan hi aat di pangih-
daan hi ne'nong hi bulul.* Inila' an immannung an ditu'un kimmulug ya
inila tu'un amin di nahamad an mitudtuduh aat nan ne'nong hinan bulul.
Mu hay alyo' ay da'yu ya adi gapuh nanginnilaanyu ya mumpahiya ayu mu
ipattigyuy pamhodyuh† i'ibbayu ti hiyah ne mangipaphod hi punhina"agian
tu'u.
2 Nan tagun munnomnom hi unna inilan amin ya nibahhaw henen
punnomnomna.
3 Mu nan tagun namhod ay Apo Dios ya abuluton Apo Dios an hiya ya
taguna.
4 At hay punnomnom tu'uh aat di pangihdaan hinan ne'nong hinan
bulul—mihda, unu adi? Inila tu'u an do'olday bulul an pange'nongan di
udum, mu adi makulug an dios hana ti un oha ya anggay di makulug an
Dios.
5 Ta"on hi un gulat ta wadada nan alyondan do'ol an dios ya a'ap'apu an
wah did abuniyan ya hitun luta
6 mu ditu'u ay an kimmulug ya un oha ya anggay di inila tu'un makulug
an Dios an Hiyay Ama tu'u. Hiyay nunlumun amin hi logom ya nangidat
hi itaguan tu'un mundaydayaw ay Hiya ya un oha goh di Apu tu'un hi Jesu
Kristu an dumalat ay Hiya ya nawadan amin, ya dumalat goh ay Hiya ya
waday itaguan tu'un mi'id di pogpogna.
7 Mu wadaday ibba tu'un kimmulug an agguy na'aliwan di ta'otdah nan
ma'alin diosda. Hidin agguyda kimmulugan ya impa'enghadan umihdah
nan ne'nong hi bulul. Mu unat goh kimmulugda ya ininnilada nan makulug
an Dios, mu hay punnomnomda ya nan adi makulug an dios di ne'nongan
nan ma'an. At hiyanan hay punnomnomda ya mabaholandah unda onon
nan ne'nong hi bulul ti manu ay ya nakudang di iniladah aat hana!

---

* **8:1** Hay ugalin di agguy kimmulug an mun'onong hi ad Corinth hi un way mahawal hinan ne'nong an dotag ya mabalin an onon nan papadi, ya mabalin an onon nan mun'onong, ya mabalin an onon nan liligwan nan mun'onong hi unna idat ay dida, ya mabalin goh an mila'uh palengke. Ya na'ah'upan ad Corinth nan duwan napa"in timplun di bulul an waday numbino'ob'on an kuwaltuh panganandah ne'nong hinan bulul, at mabalin anun ayagan nan mun'onong nan liligwanah di ta me"andan hiya.

† **8:1** Hiyah te pamhod an *agape* hinan hapit di iGreece.

8 Mu hay alyo' ay da'yu ya bo'on hay ma'an di dumalat hi pangabulutan
Apo Dios ay ditu'u, ti adi mahukatan di niyatan tu'un Hiya an ta"on hi un
tu'u onon nan ne'nong hi bulul unu adi.
9 Mu ta"on hi un tu'u onon ya tigon tu'u ta bo'on hiyay dumalat hi
pumbaholan nan agguy nihamad di pangulugda.
10 Immannung an da'yun nahamad mahkay di pangulugna ya inilayun
adi paniaw di panganan hinan ne'nong hi bulul an ma'an. Mu nan agguy
nihamad di pangulugda ya dumuwaduwadah un maphod unu nappuhi. At
hiyanan wa ay ta tigon da'yu ta ononyuy ma'an an ne'nong hi bulul ya
undan udot adi namama ay didan pun'a'anda, ya wan hiyay dumalat hi
abaholanda ti immannung an ibilangdan hiyah ne pangat di pangunudan
hi adi makulug an dios?
11 At henen agguy nihamad di pangulugdan ibbayun inyatoy Kristu di
amaphodanda ya mabahbah di pangulugdan dumalat nan inatyu!
12 At hiyanan ta"on un da'yu ya numbahol ayu damdaman Jesu Kristu ti
munduwaduwada ya da'yuy dimmalat hi numbaholanda.
13 At hiyanan ha"in ay ya ta"on un waday pohdo' hi onon ya adi' onon hi
un hiyay dumalat hi pumbaholan nan ibba an kimmulug.

9

*Hay Aat di Haad nan Apostoles**

1 Ha"in an hi Paul ya waday biyang'un mangat hi pohdo' hi aton, ti
undan bo'ona' apostoles, ya agguy'u tinnig hi Jesus an Apu tu'u?† Hay
kimmuluganyud ugwan ay Apo Dios di attigan di nuntamua' ay Apu tu'u.
2 Ya ta"on nin hi un hay punnomnom di udum ya bo'ona' apostoles, mu
da'yu ya immannung an ibilanga' hi apostoles ti nuntuddutuddua' ay da'yu
ta kimmulug ayun Apu tu'un hiyah ne mangipa'innilah a'apostoles'u.
3 At hiyah te gun'u pambal hinan way manamad hi aat di haad'u.
4 At undan mi'id di biyang'un midatan hi ma'an ya inumon hinan ay'u
puntudtuduwan ay da'yu?
5 Ya undan mi'id di biyang'un mangahawa ya mangitnud ay hiyah nan
ay'u puntudtuduwan an umat hinan udum an a'apostoles an umat ay Peter‡
goh ya nan i'ibban Apu tu'un hi Jesus?§
6 Undan da'mi ya anggay ay Barnabas di okod an bumo'lah mahapulmi,*
ya wan nan udum an muntudtudun da'yu ya pun'idatyuy mahapulda?
7 Dan way tindaluh inilayu an hiyay okod hi mahapulnah umuyna
pi'gubatan? Ya undan way inilayuh munhabal an adina tamtaman di
bungan di inhabalna? Ya undan way inilayuh mumpahtul hi kalnilu an
adina tamtaman di gatas nan ipahtulana?
8 Mu bo'on hatu ya anggay di attigan di biyang an mahelduan ti ta"on
nan Tugun Apo Dios ay ditu'un endaw Moses ya umat goh hina damdamay
ituguna.
9 Ti hay nitudo' hinan nidat an Tugun ay Moses ya inalinay,
“Adiyu bobodon di timid di bakah un mun'elek
ta ta"on hi un mangan hi itang hinan paguy.”†
Mu undan nan baka ya anggay di alyonyuh nomnomon Apo Dios hi
mahapul an mangan?

---

* **9:** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*. † **9:1** Hay nannigana ay Jesus ya hinan kulhan miyuy ad Damascus (Ac. 9:3-5). ‡ **9:5** Unu hi Cephas. § **9:5** Hay ngadanda ya da Jacob ay Joses, ya da Judas (unu Jude) ay Simon (Mk. 6:3). * **9:6** Hay inatdan bimmo'la ya inyammaday tuldan abung (Ac. 18:3). † **9:9** Deut. 25:4. Mapidwa goh hinan I Tim. 5:18.

10 Hay penhod nen impitudo'nan alyon ya da'min muntudtuduh Hapit
Apo Dios ya nipaddung amih nan munlia' ya mumboto' ti nan munlia' ya
mumboto' ya hahalimidonday ma'aladah nan mabto'.
11 At hiyanan umat goh damdamah nan pangitudtuduwan ay da'yuh nan
Hapit Apo Dios. At undan nappuhih un ayu umidat hi mahapulmi?
12 Gulat ta nan udum an muntudtudun da'yuy mumbagah mahapulda ya
idatanyu dida, at undan adi ni' immammamanan da'mi?

Mu da'miy ad nomnom an adi ami mumbagah mahapulmi an ta"on di
inilami an waday biyangmin mumbaga ti ninomnommin odolnah unmi
edpol di punligatanmi ti ini ya alyonyuan hiyay pohpohdonmi, ya dumalat
at goh hi adiyu pangulugan hinan itudtudumih aat nan inat Kristu an
amaphodan tu'u.

13 Mu inilayu an nan muntamuh nan Timplun Apo Dios ya hay pangnga-
landah ononda ya nan ma'an an iyuy nan tatagun me'nong ay Apo Dios.‡ Ya
nan papadin bumadang hinan mange'nong hinan pun'onngan ay Apo Dios
ya alanday udumnah dotag hi wanahda.
14 Ya umat goh hinah nan muntudtuduh nan Maphod an Ulgud ti intugun
Apu tu'un inalinay nan umuyda tudtuduwan an tataguy way biyangnan
mangidat hi mahapulda.

15 Mu ha"in an immalin nuntudtudun da'yu ya ta"on di waday biyang'un
mumbagah mahapul'u mu agguya' numbaga. At adi' alyon di intudo"uh
ten da'yu ti penhod'un umidat ayuh mahapul'u ti mi'id umat hinah ninom-
nom'u. Ti iyon'onayna' hi unna' matoy hi hinaang'u ya un henen unna'
idatan hi heldu' ti mun'amlonga' an muntudun da'yu an ta"on hi un mi'id di
bino'la.
16 Ya adi' ipahiyay puntudtuduwa' hi aat nan Tugun Kristu ti hiyah te indat
Apo Dios hi tamu'. Ya gulat ta adi' aton heten tamu' at mahmo'a'.
17 Ya gulat ta ha"in di namili eten tamu' at gun'u nonomnomon di heldu'.
Mu gapu ta hi Apo Dios di ad nomnom eten tamu' at adi' nonomnomon di
heldu'.
18 Nan amlong'un muntudtuduh aat Jesus di lagbu' eten tamu', at adia'
mumbagah heldu' an ta"on hi un biyang'un mahelduan.

19 Ha"in ya waday biyang'un mangat hi pohdo' an aton ti mi'id di ad baal
ay ha"in, mu hinimung'un ibilang di odol'uh baal ta umuya' muntudtuduh
nan tataguh aat Kristu ta dumo'olday kumulug ay Hiya.
20 Ya wa ay ta muntudtudua' hinan i'ibba' an Hudyu ya iyunnud'uh nan
pangatda ta way atondan kumulug. Umat goh an ta"on hi un adi mahapul
an unudo' nan Tugun Moses, mu wa ay ta nan mangunud enen Tugun di
puntudtuduwa' ya iyunnud'u ta way atondan kumulug.
21 Ya umat goh an wa ay ta nan Hentil di puntudtuduwa' ya iyunnud'uh
pangatda, ti ta"on un dida ya penhod'un kumulugda.§ Mu ta"on un umat
hinay ato' ya adi' ngohoyon di Tugun Apo Dios, mu e'gona', at hiyanan
unudo' mahkay nan Tugun Kristu.
22 Ya wa ay ta nan agguy nihamad di pangulugday puntudtuduwa' ya adi'
ipattig an odolnaa' an nahamad di pangulug'u ya un dida ta way atondan
mundongol hinan itudtudu' ta mihamad di pangulugda.

‡ **9:13** Lev. 7:28-36; Num. 18:8-20. § **9:21** Nan duwan ipaddungana ya (1) wa ay ta middum hi Paul hinan Hudyu ya usalonay ngadana tuwali an *Saul* ti hapitda an Hudyu, mu wa ay ta middum hinan Hentil ya *Paul* di usalona an hapit di Hentil. (2) Ya wa ay ta muntudtuduh nan Hudyu ya hay Old Testament di ibahana ti kulugonda, mu wa ay ta nan Hentil di intudtuduwana ya adina ibaag nan Hapit Apo Dios ti adida e'gonan.

23 Ya ato' an amin hatu ta way aton nan Maphod an Ulgud Kristun miwa'at.
Ti hay pohdo' ya midduma' an mangipiwa'at.
24 Inila tu'un hinan pun'a'apputan an umat hi bi"ahan ya do'olday tumag-
tag, mu un oha ya anggay di mangabak an mangngal hinan pulimyu.* Umat
goh hinay pangunudan tu'un Kristu, at an amin tu'u ya hay pangabakan
tu'uy nomnomnomon tu'u ti waday idat Apo Dios hi pulimyu tu'u.
25 An amin nan mi'yabbak hi ay'ayam ya mahapul an mundadaanda ta
ipadapadahda ta way atondan mangabak ta diday idatan nan pulimyu. Mu
hay aat di pulimyuda ya mapogpog, mu nan pulimyu ay an idat Apo Dios ay
ditu'un kimmulug ay Kristu ya munnononnong hi enggana.
26 At hiyanan hay pangat'u ya umata' hinan mi'yapput hi tinnagtagan
an hay pangabakanay nonomnomona, ya umata' goh hinan mi'yabbak hi
hinnuntukan an adi milahlahaw di panuntukna.
27 Ya umata' goh hinan mi'yabbak an ato' an amin di abalina' an
mangano'nong hi odol'u ta adi malgom di ato', ti wa ay ta adi' aton di umat
hina at ma'aan di biyang'un mi'yabbak. Hay pohdo' an alyon ya ta"on
unda waday binadanga' ta kimmulugda an paddungnay diday inal'alu"un
mi'yabbak, mu wa ay ta logmo' di ato' ya mi'id di pulimyu'.

10

Tugun hi Adi Pundayawan nan Kimmulug hi Bulul

1 I'ibba, nomnomon tu'u din na'at hidin o'ommod tu'un impangulun
Moses hidin penghana ti binaliwan Apo Dios dida an impa'alinay bunut ta
way nangipangulun dida.* Ya nunhiyanonay danum hinan Mumbolah an
Baybay† ta way nange'wandan bimmad'ang.‡
2 Eden awadandah gagwan nan baybay ya liniduman nan bunut dida
ta hiyah de paddungnay nabonyagandan amin ta panginnilaan hi pan-
gunudandan Moses.
3 Ya numpapaddung di inandan amin an hiyah de nan ma'an an indat Apo
Dios,§
4 ya hay ininumdan amin ya nan danum an impabuhu' Apo Dios hinan
batu.* Heden batuy panginnilaan an wadah Kristu an niniddum ay didah
nan aya'ayanda.†
5 Umat hinay nangipapto' Apo Dios ay dida, mu do'do"olday agguy
nangipadenol ay Hiya damdama, at minoltana dida ta niwa'atdan nun'atoy
hinan mapulun.
6 Nomnomon tu'u adya hanan na'na'at hidin o'ommod tu'u ta bo'on nan
nappuhiy nonomnomon tu'un aton.
7 Ya bo'on nan bulul di dayawon tu'un umat hi inat din udum ay dida. Hay
impitudo' Apo Dios hi aat ten inatda ya inalinay,

"Inumbun nan tatagu ta nangan ya imminumda,
ya nanayawdah nundayawdah nan inyammadan bululda."‡

---

* **9:24** Nan nundengwa ahan an tinnagtagan eden gutud ya nan ma'alih Olympics an na'at ad Olympia, Greece an neheggon ad Corinth. Ya nan netob hi nundengwa ahan goh an tinnagtagan eden timpu ya nan ma'alih Isthmian Games, ya gun ma'at hi duway tawon hidid Corinth. At ma'awatan nan mumbahan ten tudo' Paul nan ulgudnan dida. * **10:1** Ex. 13:21-22; Num. 9:15-23; 14:14; Deut. 1:33; Psa. 78:14. † **10:1** Unu Red Sea. ‡ **10:1** Ex. 14:22, 29. § **10:3** Ex. 16:2-36. * **10:4** Ex. 17:1-7; Num. 20:2-11; 21:16. † **10:4** Jn. 4:14. ‡ **10:7** Ex. 32:6.

8 Ya mahapul an adi tu'u aton di lumihog an umat hi pangelo'an hi bo'on
ahawa ti umat hina din inat din o'ommod tu'u, at hiyay dimmalat hi
nun'atayan din duwampulu ta tuluy libuh ohan algaw.§
9 Ya mahapul an adi tu'u tapngan hi Apu tu'uh panginnilaan tu'uh un
way abalinanan mummoltan ditu'u unu mi'id. Manu ay ya umat hinay
udum ay didan impabungotdah Apo Dios, at nun'ipa'alatna didah ulog ta
nun'atoyda.*
10 Ya mahapul goh an adi tu'u munlilih un way ligat tu'u ti umat hinay inat
di udum hidin o'ommod tu'u, at bimmungot goh hi Apo Dios, at hennagna
nan anghelnan namatoy ay dida.†
11 An amin hanan na'at hidin o'ommod tu'uh din penghana ya hiyay
nangipattigan Apo Dios hi atonah nan mumbahol, at impitudo'na ta way
aton tu'un tuma'ot an mangat hinan adina pohdon ti magadyuh di apog-
pogan tun luta.
12 At hiyanan da'yun mangalih un nahamad di pangulugna ya emayaana
ti ini ya hiyaat di mumbahol!
13 Manu ti an amin tu'u ya matapngan tu'u ta mumbahol tu'u, mu
gagangayna ti tagu tu'u. Mu hi Apo Dios ya adi ditu'u du'gon ti adina
iyabulut an matapngan tu'uh nan adi tu'u abalinan ti an amin nan atapngan
tu'u ya wada Hiyan mamadang ay ditu'u ta adi tu'u aton di nappuhi.

Nan Me'nong an Nidat hinan Dimunyu

14 At hiyanan da'yun i'ibba, tigonyu ta adiyu dayawon di bulul.‡
15 Nanomnoman ayu, ya okod ayun munnomnom hi un immannung tun
alyo' ay da'yu.
16 Wa ay ta inumon tu'u nan wah nan bahuh punyamanan hi Punnomno-
man tu'uh nan Dalan Kristun Immayu'ayuh hidin Natayana ya undan adi
makulug an niddum tu'uh nan amaphodan di natayana? Ya undan adi tu'u
goh middum an me"an hinan paniawon tu'un tinapay hi Punnomnoman
tu'uh Odol Kristun Nilanhah nan Krus?
17 At ta"on un tu'u do'ol ya paddungnay oha tu'un odol ti un oha ya anggay
nan tinapay an onon tu'u.
18 Mipaddung heteh nan pundayawan di Hudyu an wa ay di ene'nongda
ta ne"anda ya niddumdan amin hinan aat den nundayawanda.
19 Umat goh hinan tatagu an wa ay di ene'nongdah nan bululda ta
ne"anda ya heden ne'nong ya niddumda goh damdaman amin hinan aat
den nundayawanda. Adi' alyon di makulug nan bulul an dayawon danen
tatagu, ya adi' goh alyon di waday hulbin nan e'nongda.
20 Immannung hene. Mu hay pohdo' hi innilaonyu ya wa ay ta
mun'onongdah nan dayawonda ya nan dimunyu tuwaliy pun'onnganda, ya
bo'on hi Apo Dios. At gulat ta middum ayun didan me"an hinan ne'nong
hi dimunyu ya hiyay mangituduh niddumanyuh nan dimunyu. Mu adi'
pohdon hene.

---

§ **10:8** Num. 25:1-9. * **10:9** Num. 21:4-9. † **10:10** Num. 16:41-50. ‡ **10:14** Ad ugwan ya mattig ad Corinth nan numbino'ob'on an napa"in timplun di bululda an nan Timplun Apollo (an lala'in bulul an mumpapto' anuh nan hilaw, ya dogoh, ya muntukal, ya nan humapit hi tumugun an hapit an ma'alih poetry), ya nan Timplun Asclepius (an lala'in bulul an mumpapto' anuh agah ya nan mumpundogoh), ya nan Timplun Demeter (an babain bulul an mumpapto' anuh nan mumpumpayaw ya mumpumboto'), ya nan Timplun Aphrodite (an hiyay babain dios an mumpapto' anuh nan pamhod ya pangelo'an).

21 Undan alyonyuy maphod hi un ayu uminum ya mangan hinan Pun-
nomnoman tu'uh din Natayan Apu tu'un hi Jesus ya awni goh ya ne"an ya
ni'yinum ayuh nan agguy kimmulug hinan pun'e'nongdah nan dimunyu?
22 Ti hi Apo Dios ya pohdonan Hiya ya anggay di dayawonyu, ya adina
pohdon hi un waday udum. At undan pohdonyun pabungton? Undan
alyonyuy mabi'bi'ah ayu ya un Hiya?

Hay Mabalin an Aton nan Kimmulug
(Rom. 14:1-23; I Cor. 6:12; I Pet. 2:16)

23 Manu ti makulug nan alyon di udum an ditu'un kimmulug ya mabalin
an aton tu'un amin di pohdon tu'u, mu alyo' ay da'yu an adi an amin di
pohdon tu'un aton ya maphod unu waday ibadangnah pangulug tu'u.
24 Hay maphod ya bo'on hay amaphodan tu'uy nonomnomon tu'u ti hay
maphod ya nomnomon tu'u goh di amaphodan di i'ibba tu'u.
25 Mabalin an ihdayuy dotag an mala'uwan hinan malkadu. Ya adi
mahapul hi unyu mahmahan hi un niba'i ti adi paniaw di panganan hi
malgom an dotag.
26 Immannung hete ti nan nitudo' an Hapit Apo Dios ya inalinay,
"Tun luta ya an amin nan wah tun luta
ya nalpun Apu tu'u ta amaphodan tu'u."§
Ya manu ay wada hana ya ta ipadenol ditu'u.
27 Ya gulat ay goh ta waday agguy kimmulug an mangayag ay da'yun
me"an hi abungda ya maphod hi un ayu umuy hi unyu pohdon.
Ononyuy malgom an idadaanda, ya adiyu mahmahan hi un niba'i ta adi
munduwaduway nomnomyu.
28 Mu wa ay di ayyu pe"anan ta waday ohan mangalih un niba'i nan
nidadaan ya adiyu onon an dumalat enen tagu ta adi pumuhiy punnom-
nomnan da'yu.
29 Wa ay ta nan aat di umat hitu ya aptan di punnomnom di tagu ya bo'on
hay punnomnomyu.
Mu mid mapto' ya alyonyu nin di, "Anaad ta nan punnomnom di udum
an taguy pangiyunnuda' ta omod un mipawa nan pohdo' an aton?
30 Ti gulat ta endenol'un Apo Dios henen ono' ya goh ta mapahiwa' hi un'u
onon?"
31 Mu adiyu aton di umat hina ti nen hiyay dumalat hi pumuhian di
punnomnoman di udum. Hay maphod ya an amin di aton tu'u an ta"on un
nan panganan ya panginuman ya nomnomon ta hay ipabagbagtuan Apo
Dios.
32 Mahapul an emayaan tu'u ta bo'on ditu'uy dumalat hi adi kumulugan
nan udum an Hudyu ya nan Hentil, ya bo'on goh ditu'uy dumalat hi
pumbaholan di i'ibba tu'un kimmulug.
33 Iyunnudyun ha"in ti ato' an amin di abalina' an bumadang hi malgom
an tagu ti ha"in ya bo'on hay amaphoda' ya anggay di nonomnomo', mu hay
amaphodan goh damdama nan udum an tatagu ta way atondan mabaliwan.

11

1 Iyunnudyuh maphod an pangat'u ti ha"in ya iyunnud'un Kristu.

Hay Panophopan di Binabaih Uludah Pundayawandan Apo Dios

2 Nidugah di pangipa'amlonga' ay da'yu ti nonomnomona' ay da'yu, ya
unudonyuy intudtudu' ay da'yu.

---

§ **10:26** Deut. 10:14; Psa. 24:1. Nan Hudyu ya ibaagdah ten verse hidin timpun di pangananda ta mawagahanda.

3 Mu pohdo' an innilaonyu an nan lala'i ya nabagbagtu ya un hay
ahawana, ya hi Kristuy nabagbagtu ya un nan linala'i, ya hi Apo Dios di
nabagbagtu ya un hi Kristu.
4 At hiyanan wa ay ta hophopan di lala'iy ulunah un munluwalu unu
nan pangibaaganah impa'innilan Apo Dios ay hiyah nan pundayawanyu ya
unna ahan adi e'gonan hi Kristun Apuna.*
5 Ya nan babain adi manophop hi ulunah un munluwalu unu nan
pangibaaganah nan impa'innilan Apo Dios ay hiyah nan pundayawanyu
ya unna ahan adi e'gonan hi ahawana an apuna. At paddungnay namuk-
mukan di uluna.†
6 Mu gulat ta adi pohdon nan babain manophop hi uluna ya odolnay
mumpamukmuk ti adi ay mahophopan ya paddungnay namukmukan.
Mu ababain un mumpamukmuk unu mumpapukis di babai,‡ at hiyanan
mahapul an mahophopan tuwaliy uluna.
7 Nalmuy lala'i ta attigan di ipabagbagtuan Apo Dios ti limmuna an
umat ay Hiya ta hiyay nabagbagtun amin hinan limmuna. At hiyanan adi
maphod hi un mahophopan di ulun di lala'ih nan pundayawanan Apo Dios
ti nan hophop ya hiyay attigan di ana'ampa. Mu hay babaiy manophop hi
uluna ti hiyay mangipattig hi anabagtun di lala'i.
8 Ti hay nalpuwan di lala'ih din penghana ya bo'on hinan babai, mu nan
babaiy nalpuh lala'i.
9 Ya manu ay limmun Apo Dios di babai ya dumalat hinan lala'i ta way
pi'yibbana,§ ya bo'on hay babaiy dumalat hi nalmuwan di lala'i.
10 At hiyanan mahapul an hophopan nan binabaiy uluda ti henen pangat
di mangipa'innilah pumpa'ampaandah nan linala'i, ti bo'on ditu'un tatagu
ya anggay di mannig, mu ta"on nan a'anghel ya mun'am'amlongda.
11 Mu ditu'un kimmulug ay Apu tu'u ya nomnomon tu'un limmun Apo
Dios di lala'i ya babai ta mumbaddanganda an adi wadiyononan hay
odolnay nomnomnomona ya anggay.
12 Manu ti din penghana ya din nahhun an babai ya nalpuh lala'i, mu
nete"an de ya hay babaiy alpuwan di lala'i ti hay babaiy mangitungaw hi
tagu. Mu hi Apo Dios damdamay alpuwan an amin di logom.
13 Nomnomonyu adya: Undan maphod hi un adi hophopan di babaiy
ulunah un munluwalun Apo Dios?
14 Hay lala'i ya inila tu'u tuwalin adi maphod di tigawnah un adu"oy di
buu'na.
15 Mu nan babai ya maphod tuwaliy tigawnah un adu"oy di buu'na ti indat
Apo Dios ay hiya ta panophopnah uluna ya mangipaphod ay hiya.*

---

* **11:4** Hay intudun Apostoles Paul ene ya nan iCorinth ya hay aatda ya Hentil an iGreece, ya hay ugalidan linala'ih unda munluwalu ya anonday uklupda an nipaddung hinan ugalin di linala'in iYadyang. Ya manu ay aton nan iCorinth hene ya ta ipattigday pange'gonandah nan bululda. Mu nob'on di ugalin di linala'in Hudyuh unda munluwalu ti mun'uklupda an ta"on ad ugwan an timpu, at gulat ta hay Hudyuy intud'an Apostoles Paul ya immannung an intudunay mahapul an mahophopan nan ulun di linala'i. At mattig an hay ugali tu'uy mangituduh aton tu'uh un adi nappuhih nen ugali. † **11:5** Numpaddung di ugalin nan binabain Hudyu ya Hentil an munluwalu ti mahapul an mahophopan di uluda. Mu nan iYadyang ya bo'on ugalida, at adi mahapul an unudon ti hay ugaliy mangituduh aton tu'uh un adi nappuhih nen ugali. ‡ **11:6** Hay ugalin nan iCorinth hi un way babain mangat hi mapaniaw hinan ugalida ya mukmukanda ta ma"attig hinan tataguy anappuhina. § **11:9** Gen. 2:18. * **11:15** Mu adina ituduh un ma'ahhapul an adu"oy di buu' nan binabai.

16 Mu gulat ta wadan da'yuy mi'hongngel hi aat di panophopan di
binabaih uluda ya mi'id di mabalin ti hiyah ne ugalimi tuwalih aat di
pundayaw an amin di kimmulug.†

Hay Aat di Punnomnoman hi Natayan Kristu
(Mat. 26:26-29; Mk. 14:22-25; Lk. 22:19-20)

17 Hay oha goh hi alyo' ay da'yu ya adi' pohdon nan ato'atonyuh nan
a'amunganyun kimmulug an hiyay dumalat hi pumuhianyun bo'on hay
pumhodanyu.
18 Ti waday dengngol'u an wa ay anu ta na'amung ayun mundayaw ay
Apo Dios ya adi ayu mun'u'unnudan, mu un ayuat goh mun'u'uhhigan, ya
ta"on un ha"in ya kulugo'.
19 Ya gagangay danen punhohongngilanyu ta ma'innila nan makulug an
kimmulug ti adida aton di umat hina.
20 Ti wa ay anu ta ma'amung ayuh nan Punnomnomanyuh Natayan Kristu
ya nob'on di wah nomnomyu.
21 Ti hay ato'atonyu anu ya mahhun di udum an mangan an adida hodon
di i'ibbada, at manu ay dida ti mabhugda, ya wan mahauy udum. Ya
umat goh anuh nan ma'inum an adi ane'nongon di udum ta omod unda
mun'abutong.‡
22 Undan ahan adi mabalin an ihamadyun mangan ya uminum hi
a'abungyu ta bo'on hinan ayyu a'amungan? Unu unyu pahiwon nan
a'amungan nan i'ibbayun kimmulug ay Apo Dios, ya penhodyun bainon nan
kimmulug an nun'awotwot? Undan alyonyuan ipadenol'u da'yuh un umat
hinay atonyu?
23 Ya heten intudtudu' ay da'yuh aat din angunuh hi nanganan da Jesus
eden nahdom ya un ipadpap Judas ya intudun Apu tu'un ha"in. Ti innalnay
tinapay,
24 ya nunluwalun Apo Dios. Ya inupe'upengna din tinapay, ya
impiyapongnah nan intudtuduwana, ya inalinay,

"Ononyu ti hiyah te odol'un me'nong hi pumhodanyu.

Umat hituy atonyu ta way panginomnomanyun Ha"in."§

25 Unat goh nalpahdan nangan ya innalna nan bahun nittuwan hi bayah,
ya nunluwalu goh ay Apo Dios ya unna idat hinan intudtuduwana. Ya
inalinay,

"Heten inumonyuy ipa'annungan nan balun ni'tulagan Apo Dios
an pumhodan di tagun dumalat di dala'.

Umat hituy atonyu ta way panginomnomanyun Ha"in."*

26 Ti wa ay ta atonyuy umat hituh pangananyuh tinapay ya uminumanyuh
bayah ya hiyah ne mangipa'innilah natayan Apu tu'u, ya ato'atonyu ta
engganay un mumbangngad hitun luta.

---

† **11:16** Mattig an abuluton Apostoles Paul an hay ugaliy mangituduh aat di aton tu'uh un adi nappuhih nen ugali. ‡ **11:21** Hay ugalin din nahhun an kimmulug ya mangandah mahhun hinan nummihaanda ya unda me"an ya mi'yinum hinan Punnomnomandah nan Natayan Kristu, ya an amin di membro ya iyaliday udumnan ma'an ya ma'inum an indadaandah abungda ta manganda ya uminumdan amin. Ya gangayna an nan adangyan ya do'ol di iyalida, ya nan nawotwot ya manghan. Henen pangananda ya ma'alih *Nan Agape* (unu Nan Pamhod) hinan hapitda an iGreece. Mu pimmuhi nan na'amunganda ti nan udumnan adangyan ya do'ol di inanda ya ininumda an agguyda indat hinan nun'awotwot, at nabhugda ya nabutongda, mu nan nun'awotwot ya munhinaangda ya ma'uwawda damdama. Mabalin an bahaom nan udumnan aat ten pangananda an Nan Agape ti nitudo' hinan II Pet. 2:13 ya Jude 1:12. § **11:24** Mat. 26:26; Mk. 14:22; Lk. 22:19. * **11:25** Mat. 26:27-28; Mk. 14:23-24; Lk. 22:17, 20.

27 At hiyanan wa ay di un nonongan nangan ya imminum an adina
nomnomon di makulug an ipa'innilana ya mabaholan ay Apu tu'u an
nange'nong hi odolna ti paddungnay mi'id di hulbin nan natayana.
28 At mahapul an hamadonay aatnah mahhun ya un me"an ya mi'yinum.
29 Ti nan agguy nahamad di nidadaanana ta me"an ya mi'yinum ya hiyah
ne dumalat hi amoltaana.
30 At hiyaat unda do'ol ay da'yuy way lewohona, ya hihiganan di udumna,
ya mun'atoy di udumna.
31 Mu gulat ta hamadon tu'uy aat tu'uh mahhun at adi ditu'u moltaon ay
Apo Dios.
32 Mu manu ay paligaton ditu'un Hiyah un way nibahhawan tu'u ya ta
panugunan ditu'u, ta way aton tu'un manomnoman, ta adi tu'u middum an
mi'moltah nan tatagun adi kumulug ay Hiya.
33 At hiyanan da'yun i'ibba, wa ay ta ma'amung ayun mangan hi Punnom-
nomanyuh nan Natayan Apu tu'u ya munhehennood ayu ta mundedehhan
ayun mangan.
34 Gulat ta waday munhinaang ay da'yu ya maphod hi unda mangan
hi mahhun hi abungda ya un ayu mi'yamung ta bo'on nan ma'an di
nomnomonyu an dumalat hi pummoltaan Apo Dios ay da'yu.
Waday udum hi pohdo' an alyon ay da'yu, mu nangamung hitun alia' ya
un tu'u munhahapit.

12

Hay Idat nan Na'abuniyanan an Lennawah Abalinan di Kimmulug

1 Hay pohdo' hi ipa'innilan da'yun i'ibba ya hay aat nan numbino'ob'on
an abalinan tu'un idat nan Na'abuniyanan an Lennawan ditu'u.
2 Inilayu an hidin hopapnah agguyyu kimmulugan ay Jesu Kristu ya nan
bulul di dinayawyu.
3 Mu ad ugwan an kimmulug ayu ya wan da'yu nan Na'abuniyanan an
Lennawan Apo Dios. Ya wa ay ta makulug an waday Lennawan Apo Dios hi
hinohhan tagu ya ta way mangitudtuduh atona ya adi mabalin an idutanah
Kristu. Ya mi'id di mangalih, “Hi Jesus di Apu',” ti gahin un wada nan
Na'abuniyanan an Lennawan hiya.
4 Numbino'ob'on di midat ay ditu'uh abalinan tu'u, mu un oha ya anggay
di mangidat an nan Lennawan Apo Dios.
5 Ya numbino'ob'on di tamuh idat Apo Dios ay ditu'uh pumhodan di i'iba
tu'un kimmulug, mu un oha tuwaliy itamuan tu'u an anggay hi Apu tu'un
hi Jesu Kristu.
6 Ya numbino'ob'on goh di abalinan an nidat ay ditu'un mangat hi tamu
tu'u, mu un oha ya anggay di alpuwanda an hi Apo Dios.
7 An amin tu'un kimmulug ya way ohaan waday nidat ay hiyah abali-
nan an bumadang hi pumhodan tu'un amin ta panginnilaan an waday
Na'abuniyanan an Lennawan ditu'u.
8 Ti idat nan Lennawan Apo Dios hinan udumnay abalinandan man-
gibaag hinan do'ol di ituduna, ya henen Lennawa goh ya idatnay abalinan
di udumnan manginnilah nan do'ol an itudun nan makulug an unudon tu'u.
9 Nan udum ya indatan nan Lennawan Apo Dios didah nahamad an
pangulug ay Apo Dios ta ipa'adaogday way lewohona.
10 Ya wada goh di udum an indatanah abalinandan mangat hi umi-
panoh'a. Ya nan udum ya indatnay abalinandan muntudtuduh Hapit Apo
Dios. Ya wadaday nidatan hi abalinan an umimmatun hi un nan tudtudun
di ohan tagu ya nalpuh nan Lennawan Apo Dios. Wadaday udum goh an

nidatan hi abalinan an humapit hi numbino'ob'on an hapit. Wadada goh di way abalinanan mangipa'innilah ibalinan nan numbino'ob'on an hapit.
11 Daten amin an numbino'ob'on an abalinan di hinohhan ditu'u ya un ohay nalpuwana an nan Lennawan Apo Dios, ya Hiyay okod hi pohdonan pangidatan.

Ohay Odol mu Do'ol di Alimatungna

12 Hay aat di odol di tagu ya do'ol di alimatungna. Umat hina damdama ay ditu'un kimmulug an numbino'ob'on di abalinan tu'u, mu un ohay ad odol ay ditu'u an hi Jesu Kristu.
13 At hiyanan hay aat tu'un kimmulug an ta"on un tu'u numbino'ob'on an waday Hudyu ya Hentil, ya himbut ya bo'on himbut, mu na'ohha tu'u ti un oha ya anggay di Lennawan Apo Dios an nibonyag ay ditu'u, at wadah hinohhan ditu'u ti Hiyay nangilammung ay ditu'uh nan odol Kristu.
14 Umat hi odol tu'un manu ti un oha, mu do'ol di alimatungna.
15 Gulat ta mabalin an humapit di hu'i ta alyonay, “Bo'ona' alimatung di odol ti bo'ona' ngamay!” mu nibahhaw hene ti ta"on un umat hinay alyona ya hihidya damdaman ohah nan alimatung di odol.
16 Ya gulat goh ta humapit nan inga ta alyonay, “Bo'ona' alimatung di odol ti bo'ona' mata!” mu nibahhaw hene ti ta"on hi un umat hinay alyona ya alimatung di odol damdama.
17 Ti gulat ta matan amin di odol at hay pangngolna mah? Ya gulat goh ta un ingan amin di odol at hay panunghungna mah?
18 Adi umat hinay nunlumuwan Apo Dios ay ditu'u ti limmunay numbino'ob'on an alimatung di odol tu'u an miyunnudan hinan pohdonan a'usalanda.
19 Ya gulat ta un ohan alimatung ya anggay nan odol at hay aatna mah?
20 Ti hay aatna tuwali ya do'ol an alimatung mu un ohay odol.
21 At hiyanan adi nonongan inalin di matah nan ngamay di, “Adi' he"a mahapul!” Ya umat goh hinan ulu an adi mabalin an alyonah nan hu'iy, “Adi' he"a mahapul!”
22 Ti immannung an ta"on un nan alimatung di odol an alyon tu'uh un adi aptan ya ma'ahhapul tu'u damdama.
23 Hanan alimatung di odol an ma'nguhan di a'usalanda ya didanay ma'ahhapul an mahalimunan. Ya wadada goh di alimatung di odol an ababain hi ipattig at hiyanan halimunan tu'un hanian,
24 mu nan maphod di tigawna ya adi umat hinan panalimun tu'u. Mu umat hinay nunlumun Apo Dios hi odol tu'u ta pa'ahhalimunan tu'u nan alimatung di odol an ma'nguhan di a'usalanda.
25 An amin di numbino'ob'on an alimatung di odol tu'u ya ma'ahhapul tu'u ta mumbabaddanganda. At hiyay pangiyunnudan tu'u ta himbabaddangan tu'u.
26 Ti gulat ta mah'itan di ohan alimatung ya le'naon nan udum an alimatung di odol. Ya gulat goh ta mahaphapit di amaphod di ohah alimatung at paddungnay umamlong an amin di alimatung di odol.
27 Hay pohdo' an alyon ay da'yu ya an amin tu'un kimmulug ya mibilang tu'uh odol Kristu, mu way ohaan numbino'ob'on di nidat hi tamuna.
28 Hiyatuy tamuh indat Apo Dios ay ditu'un kimmulug. Hay nahhun ya nan a'apostoles, ya hay nehnod ya nan numbino'ob'on an propeta, ya hay miyatlu ya nan mumpuntudtuduh Hapitna. Ya wadada goh di udum an napto' an waday abalinandan mangat hi umipanoh'a. Hay udum ya nidatandah abalinan an mumpa'adaog, ya wadaday udum an waday pamhoddan bumadang hi i'ibbada. Ya hay udum ya napto'dan

mangipangpanguluh i'ibbada, ya hay udum ya nidatandah abalinandan humapit hi numbino'ob'on an hapit.
29 At hiyanan agguy tu'u napili an amin hi mun'apostoles, ya mumpropeta, ya muntudtuduh Hapit Apo Dios. Ya an amin tu'u ya agguy tu'u nidatan hi abalinan an mangat hi umipanoh'a,
30 ya abalinan an mangipa'adaog hi dogoh. Ya umat goh an ditu'un amin ya agguy tu'u nidatan hi abalinan an humapit hi numbino'ob'on an hapit unu mangipa'innilah ibalinana.
31 Hay maphod ya atonyun amin di abalinanyu ta nan maphod an abalinan di pohdonyu ta bumadang hi pun'u'unnudanyu.

Mu ten alyo' ay da'yu an hay ma"aphod ya nan pamhod* hi i'ibban tagu.

13

*Hay Aat di Pamhod**

1 Nan pamhod hi i'ibbay aptan ti ta"on hi un waday abalinan an mangihapit hinan numbino'ob'on an hapit di tatagu unu a'anghel mu mi'id ay di pamhod hi i'ibba ya mi'id di hulbina ti paddungnay un hay humelhel an gangha ya kengkeng.
2 Ya ta"on nin hi un way abalina' an mangipa'innilah Hapit Apo Dios, ya ta"on nin hi un'u inilan amin di agguy impa'innilan Apo Dios ya ma'awata' di aatna, mu mi'id di hulbinah un mi'id di namhod'uh i'ibba'. Ya ta"on goh nin hi un ongol di pangulug'u ta abalina' an alyon hinan duntug di mahlig mu mi'id ay di pamhod'uh ibba' ya mi'id di hulbi' an tagu.
3 Ya ta"on nin hi un'u idat an amin di wan ha"in hinan nun'awotwot, ya ta"on nin hi un'u ihulug di odol'u ta patayona' an dumalat di pangulug'un Jesu Kristu ya mi'id di hulbin hanah un mi'id di pamhod'uh i'ibba'.
4 Ti nan tagun way pamhodnah ibbana ya ma'ma'ullay, ya ma'ahhimo'. Ya adi goh umapa, ya adi mumpahiya.
5 Ya nan tagu goh an way pamhodnah ibbana ya adina ipilit di pohdona, ya adi na'ekkotan, ya adi ag'agan bumohol, ya aliwanay nappuhih inatdan hiya.
6 Ya adina pun'amlongan di nappuhi, mu nan maphod di iyamlana.
7 Ti nan way pamhodnah ibbana ya ta"on hi un way nibahhawandan hiya ya adina nonomnomon an wadah engganay denolnan dida, ya hahalimidona ta enggana an hay maphod di atonda, ya edpolnan amin di hay way ligat.
8 Nan pamhod ya minaynayun hi enggana an adi mami'id. Mu nan abalinan an umat hi pangitudtuduwan hinan ipa'innilan Apo Dios ya waday pogpogna. Ya ta"on un nan abalinan an mangihapit hi numbino'ob'on an hapit ya mapogpog, ya ta"on un nan inila tu'u ya adi tu'u mahapul hi udum di algaw.
9 Ti nakudang di inila tu'u, ya nakudang di abalinan tu'un mangibaag hi impa'innilan Apo Dios.
10 Mu hitun umannungan nan ninomnom Apo Dios ya adi tu'u mahkay mahapul hanan nakudang an abalinan.
11 Hidin a'ung'ungnga' ya agguy numpento' di panapit'u, ya agguy nihamad di panginnila' ya nan punnomnom'u. Mu ad ugwan an ma'iloga', at adi mahkay umat hina.

---

* **12:31** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. * **13:** Hete ya na'abbagbagtun kalahin di pamhod an ma'alih *agape* hinan hapit di iGreece. Nidugah di nun'abhiwandah nan pamhod an *phileo* (an nan pamhod hinan a'agi) ya pamhod an *eros* (an nan pamhod an ipattig di odol).

12 Ya umat goh ay ditu'un kimmulug an nakudang di panginnila tu'uh aat
Apo Dios an ay tu'u mundaggal hinan daggal an adi ma"attig di angah. Mu
hitun pi'haggangan tu'un Apo Dios ya innilaon tu'uy pangatna an umat hi
nanginnilaanan ditu'ud ugwan.
13 Mu wada han tulun mahapul an adi mapogpog an nan pangulug tu'un
Apo Dios, ya namnama, ya pamhod. Mu hay ma'ahhapul ahan ay danen
tulu ya pamhod.

14

Hay Udum an Abalinan an Indat nan Na'abuniyanan an Lennawa

1 Hay maphod hi atonyu ya nan pamhod* di ipa'anhanyu, ya nan abalinan
an idat nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya namamah nan abalinan an
mangibaag hinan penhod Apo Dios an ipa'innila.
2 Ti hanan tagun way abalinanan mangihapit hi numbino'ob'on an hapit
ya hi Apo Dios di pi'haphapitana an bo'on hay tatagu ti adi ma'awatan di
al'alyona. Hiya ya waday abalinanan mangibaag hinan agguy nipa'innila
an dumalat di badang nan Na'abuniyanan an Lennawa.
3 Mu nan mangibabbaag hinan penhod Apo Dios an mipa'innila ya
itudtuduwanay tatagu ta mihamad di pangulugda, ya pabi'ahonay nom-
nomda, ya ipadenolna didah un way ligatda.
4 At nan tagun abalinanan mangihapit hinan numbino'ob'on an hapit ya
un hay odolna ya anggay di badangana, mu nan tagun mangibabbaag hinan
penhod Apo Dios an ipa'innila ya badanganan amin di kimmulug hinan
pangulugda.
5 Mundenola' hi un an amin ayu ya abalinanyun mangihapit hinan
numbino'ob'on an hapit! Mu hay od'odolnah pohdo' ya an amin ayu ni'
ya waday abalinanyun mangibaag hinan penhod Apo Dios an ipa'innila
ti od'odolnay mangibabbaag hinan Hapitna ya un nan mangihapit hinan
numbino'ob'on an hapit. Ti gahin un way mangipa'innilah penhodnan
hapiton ta an amin nan kimmulug ya mabadanganda.
6 I'ibba, gulat ta hitun umalia' ay da'yu ya humapita' ay da'yuh hapit an
adiyu ma'awatan at hiyadan un way hulbinan da'yu? Mu wa ay ta ihapit'uh
nan hapit an ma'awatanyu ya waday hulbinan da'yu ti innilaonyu nan
itudtudu' hi aat Apo Dios ya nan ipa'innila' an impa'innilanan ha"in.
7 Hay oha goh ya nan tagun humapit hi hapit an adi ma'awatan umat hi
ya gangoh di tungngali unu alpa† an wa ay ta un tagan di pagangoh ya mi'id
pohodnah donglon.
8 Umat goh hinah nan tindalun mangipagangoh hi talampet hinan pun-
dadaanandan mi'gubat an wa ay ta malgom di atonan mangipagangoh at
adi ma'awatan nan i'ibbanay unda umuy mi'gubat.‡
9 Ya umat hina goh ay da'yuh un ayu humapit hi numbino'ob'on an
hapit an adi ma'awatan nan mangngol, at hay panginnilaandah nan
haphapitonyu? Mi'id di hulbin nan hinapityun dida!
10 Manu ti do'ol di numbino'ob'on an hapit hitun luta, mu gahin di
ma'awatan henen hapit ya un way hulbina.
11 Ti wa ay di namhod an mun'i'innila ta agguy numpaddung di hapitdan
duwa at adi mabalin an mun'i'innilada.

---

* **14:1** Hete ya pamhod an *agape* hinan hapit di iGreece an bo'on nan pamhod an *phileo* unu pamhod an *eros*. † **14:7** Hatun duwan kalahin di matukal ya nundengwad Greece, at inilan nan iCorinth di aatda. Hay nipaddunganda ay ditu'u ya nan guitar unu tambourine. ‡ **14:8** Num. 10:9.

12 At hiyanan hay atonyu ti nen umi'ikay ayun midatan hi abalinan an
malpuh nan Na'abuniyanan an Lennawa ya hay umongolan di abalinan an
mangihamad hi pangulug di i'ibbayun kimmulug di hahalipodpodonyu.
13 At wa ay ta wadan da'yuy nidatan hi abalinan an mangihapit hinan
numbino'ob'on an hapit ya mahapul an munluwalu ta midatan goh hi
abalinan an mangibaag hi pohdon nen hapit an ipa'innila.
14 Ti hinan punluwalua' ya nan Lennawan Apo Dios di mangipahapit ay
ha"in hinan numbino'ob'on an hapit, ya manu ti male'na mu agguy'u inilay
pohdonan ibaga.
15 At hay maphod hi aton ya adi tu'u pamaag di luwalu ya kanta ya anggay,
mu ihapit tu'uh hapit an ma'awatan
16 ti gulat ta inhapit nan mangipangpanguluh luwaluh punyamanan
ay Apo Dios hi adi ma'awatan an hapit at hay aton mah nan udum
an mangiyunnud hinan luwaluna ta alyonday, “Amen!”§ hi unda adi
ma'awatan nan niluwalu?
17 Ti ta"on hi un maphod di luwaluyu mu mi'id hulbina ti mi'id di
ibadangnah nan tagun adina ma'awatan.
18 Munyamana' ay Apo Dios ti do'ol di indatnan ha"in hi abalina' an
mangihapit hi numbino'ob'on an hapit ya un da'yu.
19 Mu wa ay ta hinan a'am'amungan tu'un mundayaw ay Apo Dios
ya iyod'odolna' hi un ta"on hi un he'he'dod di alyo' ay da'yu mu ta
ma'awatanyuy penhod'un alyon ya un henen adu"oy di hapito' mu adiyu
ma'awatan.
20 Da'yun i'ibba, adiyu iyummat hi punnomnom di ung'ungngay pun-
nomnomyu ti hay pohdo' ya umat ayuh nan nanomnoman. Mu wa ay ta
nappuhiy punnomnomyu at hay pohdo' ya umat ayuh nan ung'ungungnga
an manangpah.
21 Waday impitudo' Apo Dios an inalinay,
“Ha"in an Apuyuy humapit hinan tatagu',
ya hay pangalya' ya hinan udum an tatagun malpuh nan udum an
babluy an nan Hentil
ti nan numbino'ob'on an hapit di ihapitdan dida,
mu ta"on un umat hina ya adia' damdama donglon ay dida.”*
22 At hiyah ne panginnilaan tu'u an ta"on un waday tagun abalinanan
mangihapit hi numbino'ob'on an hapit mu hiyah ne panginnilaan hi bungot
Apo Dios hinan adi kumulug.† Mu hay aat ay di pangipa'innilaan hinan
pohdon Apo Dios an ipa'innila ya nan kimmulug di mabadangan an bo'on
nan adi kumulug.
23 Mu gulat ta ma'amung ayun amin an kimmulug an mundayaw ay
Apo Dios ta numbino'ob'on di panapityun amin ya nipaddeh an wadaday
ni'yamung ay da'yuh nan agguy nanginnilah aatna at mid mapto' ya
alyonday un ayu mun'angaw.
24 Mu gulat ta an amin ayu ya ipa'innilayu nan pohdon Apo Dios an
ipa'innila ta waday ohah ni'yamung an agguy kimmulug unu hopapnan
mi'yamung ay da'yu at makulug an abulutonan nabaholan, at muntutuyuh
baholna ti na'awatana nan dengngolnan intudtuduyu.
25 At la'tot ya ininnilanan nidugah di anappuhina, at mumpa'ampa ta hi
Apo Dios di dayawonan alyonay, “Immannung an wan da'yuh Apo Dios!”

---

§ **14:16** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!* * **14:21** Isa. 28:11-12; Deut. 28:49. † **14:22** Hete ya nipa'annung hidin ni'gubatan nan i'Assyria hinan Hudyuh din 722 B.C., at dengngol nan Hudyuy hapit di i'Assyria, mu agguyda na'awatan (Isa. 28:11).

Hay Tugun hi Aton hinan Pundayawan ay Apo Dios

26 Hay pohdo' an alyon ay da'yun i'ibba ya wa ay ta ma'amung ayun mundayaw ay Apo Dios ya mahapul an way ohaan atonay abalinanah amaphodanyun amin an kimmulug. Ta wadaday mungkanta, ya muntudtudu, ya mangibaag hinan impa'innilan Apo Dios, ya mangihapit hi numbino'ob'on an hapit, ya mangipa'innilah pohdonan hapiton.

27 Ya gulat ta wadan da'yuy namenhod an humapit hi numbino'ob'on an hapit ya un duwa unu tuluy humapit ya anggay, mu adida mundedehhan. Ya ma'ahhapul goh an waday mangipa'innilah pohdon nan hinapitda.

28 Mu inilayu ay an mi'id hinan ni'yamung di way abalinanan mangipa'innilah pohdon nan ayyu alyon ya odolnay un ayu didindinong ti anggay hi Apo Dios an nanginnilah ayyu hapiton.

29 Ya wada ay di numbino'ob'on an propetan abalinandan mangibaag hinan impa'innilan Apo Dios ay dida ya mahapul unda duwa unu tuluy muntuduh nan a'amunganyu ta nan udumna ya diday mun'immatun hi un hi Apo Dios di nalpuwan nen itududa.

30 Ya gulat ta waday munhaphapit an muntudtuduh nan tatagun na'amung ya himbumagga ya waday ipa'innilan Apo Dios hi Tugunah nan ni'yamung ya maphod hi un idinong nen humapit ta humapit henen nangipa'innilaan Apo Dios.

31 Ti hay maphod ya ma'ohha'ohha ayun mangibaag hinan impa'innilan Apo Dios ay da'yu ta innilaon an amin nan tataguy impa'innilana, ta way aton di pangulugyun amin an mihamad.

32 Ya nan numbino'ob'on an propeta ya abalinandan mangane'nong ta hodonday gutuddan humapit

33 ti adi penhod Apo Dios an mi'id di planu tu'uh nan a'am'amungan tu'un mundayaw. Hay pohdona ya waday pun'u'unnudan ta mapanuh di aton tu'un mundayaw ay Hiya.

Hinan a'am'amungan tu'un kimmulug hi pundayawan tu'un Apo Dios

34 ya mahapul an dindinongday binabai. Unda mundongol ya anggay ti ta"on nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses ya alyonay bo'on hay binabaiy mangipanguluh linala'i.‡ At mahapul an hiyah ne goh di atonyu.

35 Mu wa ay di agguyda na'awatan ta pohdondan hanhanan ya hodonda ta wa ay ta immanamutda ya unda hanhanan hinan ahawada. Ti ababain hi un humanhahanhan di babaih un wah nan himba'an.§

36 Mid mapto' ya adiyu abuluton hatun inali'. Mu undan da'yuy nalpuwan nan Uldin Apo Dios, unu da'yuy nidatana ya anggay?

37 Wada ay di mangalih un hiyay propetan Apo Dios unu waday abalinanan indat nan Na'abuniyanan an Lennawa ya mahapul an nomnomonan heten itudo"un da'yu ya hay immandal Apu tu'u.

38 Mu gulat ta waday adi mangabulut eten gun'u alyon ay da'yu ya adiyu unudon henen tagu.

39 At hay maphod hi atonyun i'ibba ya hay amnawanyuh abalinan an midat ay da'yu ya nan panginnilaanyuh pohdon Apo Dios an ipa'innilanan da'yu. Mu adiyu ipawa nan way abalinanan humapit hi numbino'ob'on an hapit.

40 At hinan a'am'amunganyuh pundayawanyu ya atonyuy maphod tuwalih pangat ta waday panuhna.

---

‡ **14:34** Gen. 3:16. § **14:35** Gapu ta intudun Apostoles Paul an mabalin an munluwalu nan binabaih nan a'amungan di kimmulug hinan I Cor. 11:5 at mattig an waday nabugwah aton nan binabaid Corinth an ipawanah tu. Hene ya gunda guluwon nan mitingda ti do'ol di hanhananda. Hay penhod Paul hi ma'at ya mi'id ni' di gumuluh himba'an.

15

Hay Aat di Namahuan Kristu

1 I'ibba', pohdo' an ipanomnom ay da'yu din intudtudu' ay da'yuh aat
di amaphodan tu'un inat Kristu an hiyah ne inabulutyu an dimmalat di
nihamadan di pangulugyu.
2 At dumalat nan nanguluganyun ne ya nabaliwan ayu. Mu mahapul
an inaynayunyuh nen pangulugyu ti mi'id di hulbinah un pangpang'ali ya
anggay di kumuluganyu.
3 Henen nitudun ha"in an ma'ahhapul hi innilaon ya intudtudu' ay da'yu
an hay aatna ya:*
Inyatoy Kristuy bahol tu'u an hiyah ne din impitudo' Apo Dios hidin
penghanah ma'at,†
4 ya nilubu',
mu naluh di tuluy algaw‡ ya minahuan Apo Dios (hiyanay impitudo'
Apo Dios an ma'at).§
Ya unat goh timmagu
5 ya nipattig ay Peter,*†
ya la'tot ya nipattig goh hinan intudtuduwana.‡
6 Ya waday namenghan ya na'amung nan lemay gahut an tatagun
nangunud ay Hiya, ya numpattig goh ay dida.§
Ya engganad ugwan ya do'do"olday mataguh nannig ay Hiya.
7 Ya la'tot goh ya nipattig ay Jacob,*
ya nipattig goh ay didan amin an a'apostoles.†
8 Ya hay angunuh hi numpattigana ya ha"in goh.‡
At immannung an naladaw di numpattiganan ha"in an umat hinan
ung'ungngan naladaw an nitungaw ti hidin hopapna ya agguy'u inunud
Hiya an dimmalat di nidugah an ngohoy'u.
9 Ti nidugah di ina'inat'uh din hopapnah nan kimmulug an impaligligat'u
dida.§ At hiyanan hay punnomnom'u ya ha"in di na'ampa ahan an apostoles
an mi'id ahan di biyang'un mun'apostoles.
10 Mu hemmo'a' damdaman Apo Dios ta binadangana' an mun'apostoles.
Ya ongol di numbalinan di homo'nan ha"in ti nidugdugah di nuntamua' ya
un nan udum an apostoles an bo'on dumalat di abalina' an mangat hi an
amin ay dane mu dumalat nan nidugah an badang Apo Dios ay ha"in.
11 At ta"on hi un ha"in di muntudtudu unu nan udumnan a'apostoles
mu numpapaddung ti heten inali' an hay aat Kristuy itudtudumin amin an
kinulugyu.

Hay Aat di Amahuan nan Natoy

12 Hay itudumi ya hay namahuan Kristuh din natayana. At goh ta alyon
di udumnan da'yuy un adi mamahuan nan nun'atoy?

---

* **15:3** Hay kulugon nan do'ol an kimmulug ya nan nitudo' hi verses 3b-8 an ohan dadan an ma'alih credon di kimmulug an adida al'alliwan. † **15:3** Hay nipaddunganah nan impitudo' Apo Dios ya nan nitudo' hi Psa. 22:1-24 ya Isa. 52:13-53:12. ‡ **15:4** Bahaom nan footnote di Jon. 1:17 ta innilaom di aat di olas. § **15:4** Hay nipaddunganah nan impitudo' Apo Dios ya nan nitudo' hi Psa. 16:10 ya Isa. 53:9-11. * **15:5** Unu hi Cephas. † **15:5** Lk. 24:34. ‡ **15:5** Mk. 16:14; Lk. 24:36-43; Jn. 20:19-23. § **15:6** Mid mapto' ya na'at ad Galilee (Mat. 28:10, 16-20). * **15:7** Hiyah agin Jesu Kristu an bo'on nan ohan intudtuduwana (bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat nan ngadana an Jacob). † **15:7** Lk. 24:33, 36-51; Ac. 1:6-11. ‡ **15:8** Ac. 9:1-6. § **15:9** Ac. 8:1-3; 9:1-2.

13 Umat hina ay mah an adiyu kulugon an mamahuan di natoy ya umat
goh mah an adiyu kulugon an namahuan hi Kristu!
14 Ya gulat ta agguy immannung an minahuan Apo Dios hi Kristu ya mi'id
mah di hulbin nan aymi intudtudun da'yu, at mi'id mah goh di hulbin di
kimmuluganyu!
15-16 Ya gulat ta umat hina at ma'aladyah ami mah an apostoles ti
intudtudumin minahuan Apo Dios hi Kristu. Ti gulat ta makulug an adi
mamahuan di natoy at agguy namahuan hi Kristu.
17 Mu gulat ta layah henen itudumi at mid hulbin di pangulugyu, at agguy
na'aliwan di baholyu an wagwada damdama!
18 Ya gulat goh ta immannung an amin at nan nangulug ay Kristun
nun'a'atoy ya nilahhindan Apo Dios hi mid pogpogna!
19 At gulat ta makulug nan alyonyun adi mamahuan di natoy ya mi'id mah
hulbin di panahalimidan tu'un Kristuh un tu'u matoy. At makulug ay hatu
ya ditu'u mah an kimmulug udot di ma"ahmo' hi an amin hi tatagu.

20 Mu immannung an namahuan hi Kristu! At Hiyay nahhun hi
namahuan an mangipa'annung an mamahuan goh nan kimmulug an
nun'atoy.
21 Ya an amin tu'u ya matoy tu'u an dumalat nan inat din ohan tagun hi
Adam, mu an amin tu'un kimmulug ya awniat mamahuan tu'uh un tu'u
matoy an dumalat din inat goh nan ohan tagun hi Jesu Kristu.
22 Ti ditu'un holag Adam ya matoy tu'u an dumalat di baholna, mu
dumalat di pangulugan tu'un Kristu ya mamahuan tu'u.
23 Mu waday gutud di amahuan di tagu. Hi Kristu di nahhun an
namahuan, ya hitun pumbangngadana ya mahuanan amin nan niddum ay
Hiya.
24 Ya hiyah ne pogpognah un abakon Kristun amin nan numbino'ob'on
an mumpapto' an buhulna, ya nan way abalinanda goh, ya an amin
nan pumpapto'an, ya e'kodnan Apo Dios an hi Amana mahkay ta Hiyay
mumpapto'.
25 Ti immannung tuwalin hi Kristu di Ap'apuh engganah un abakon Apo
Dios an amin di buhulna.
26 Ya hay angunuh hi abakonan buhulna ya atoy.
27 Immannung hana ti impitudo' Apo Dios an inalinay,

"Pumpapto'o' hi Kristuh an amin."*

Ya hay itudun ten inalin Apo Dios ya hakup Kristun amin di logom. Mu
agguy iniddum Apo Dios di odolna.
28 Mu unat goh malpah an he'nadon Jesus an mumpapto' an amin hinan
logom at iddum goh Kristuy odolnah nan nihakup hi pumpapto'an Apo Dios
ta hi Apo Dios di mumpapto' an amin hinan logom.

29 Gulat ta makulug an adi mamahuan di natoy at hay hulbin mah
nan udum an mumpabonyag ta panginomnomandah din pangulug din
o'ommodda ya i'ibbadan natoy?† Adida aton di umat hinah un makulug
an adi mamahuan di natoy!‡

---

* **15:27** Psa. 8:6. † **15:29** Hay kulugon nan udum ya hidid Corinth ya waday agguy kimmulug an numpabonyag hinan natoy hinan timplun di bululda, ya ta"on un agguy inabulut Paul henen pangatda mu impaddungna dida damdama. ‡ **15:29** Hiyah ne aton nan udumnan kulto an umat hinan Mormons. Agguy inabulut Apostoles Paul nan atondan te ti unna impaddung ya anggay ta mipattig di aid di punhulbianah un adi makulug nan amahuan di nun'atoy.

30 Ya umat goh ay da'mi ti gulat ta makulug an adi mamahuan di natoy
ya hay hulbin di pananghanggaanmih nan atata'ot ya punligligatanmi an
dumalat di pangulugmin Apu tu'un hi Jesu Kristu?
31 I'ibba, abigabigat ya hi'ihi'itangan an matoya', mu ta"on ti inila' an
mamahuan di natoy. Makulug ahan an umat hi pangipabagbagtua' ay
da'yun dumalat di pangulugyun Apu tu'un hi Jesu Kristu.
32 Gulat ta makulug an adi mamahuan di natoy at mi'id di lagbu' hidin
hi'itangan ataya' hi nananggaa' hinan buhul'uh tud Ephesus an ayda
hagiit.§ Mu gulat ya odolna mah un hay pun'am'amlongan tu'uh tun lutay
nomnomnomon tu'u ta iyunnud tu'uh nan tatagun anggay di nitaguandah
tun lutay nomnomnomondan alyonday,

"Pun'a'an tu'uat di malgom hi ma'an ya ma'inum
ti matoy tu'uat mi'id mahkay."*

33 Mu emayaanyu ta adi ayu ma'agay'ayan hinan hapit an ma'alih proverb
an alyonay,

"Nan idduman tu'uh nan tatagun mangat hi nappuhi
ya mid mapto' ya awniat aton tu'u goh an iyunnud tu'uh pangatda."†

34 At nomnomonyuh nahamad ta ipogpogyuy ato'atonyun nappuhi. Wada-
day udum ay da'yun mangalih kimmulugda mu agguyda inilah Apo Dios.
Undan adi ayu bumain ene?

Hay Aat di Namahuan an Odol

35 Wa nin an alyonyuy, "Hay aton nin di nun'atoy an mamahuan? Ya hay
aat nin di odolda?"
36 Anakkayah an manangpah nan munhanhan hi umat hina ti undan
agguyyu inilay aat di oho' an gahin hi un meho' hinan luta ta paddungnay
milubu' ya un humangaw?
37 Umat hi wheat unu nan udum an oho' ti wa ay ta agguy nitanom nan
oho' ya bugwa ya anggay di tigawna. Mu wa ay ta nitanom ta himmangaw
ya nob'on di tigawna.
38 Ya an amin nan numbino'ob'on an bugwa ya numbino'ob'on goh di
hangawdan miyunnudan hinan ninomnom Apo Dios an tigaw di human-
gawanda.
39 Ya umat hina goh hitun matagun wah tun luta ti hay tagu ya nob'on di
odolda, ya nob'on goh hinan animal, ya nan hamuti, ya ekan.
40 At waday limmun Apo Dios hituh luta ya hi ad daya. Mu numbino'ob'on
di amaphod di tigaw nan wah tun luta ya nan wad daya.
41 Ya ta"on nan mattig ad daya ya agguyda numpapaddung ti nob'on
di amaphod di benang di algaw, ya umat goh hinan bulan an nob'on di
amaphod di benangna, ya umat goh hinan bittuan an nob'on di amaphod
di tigawda.
42 Ya hay dumalat hi pangalya' ay date ya ta innilaonyu an nan odol tu'ud
ugwan an atagu tu'u ya nob'on di tigawdah tun amahuan tu'u, ti nan odol

---

§ **15:32** Hay kulugon nan udum ya impa"el Apostoles Paul an umat hitun nibalin ti nan binuhulnad Ephesus ya umatdah nan atata'ot an bubuta'al an laman, ya immannung an waday buhulnah di (I Cor. 16:9). Mu hay kulugon nan udum ya waday ohan na'at ay Paul ad Ephesus ti ni'pattoy anuh nan immannung an atata'ot an animal an agguy na'amo. At mid mapto'. * **15:32** Isa. 22:13. † **15:33** Hi Menander an iGreece di nanapit eten proverb, ya nalpuh nan draman inyammana an *Thais*. Gapu ta hiyah ne nundengwan drama at makulug an in'innilan nan iCorinth di aatna. Ya hay ituduna ya adi tu'u mabalbaliyan hinan nahihinnun mitudtudu ta adi mibahhaw di punnomnoman tu'u. Ti middum tu'u ay hinan nun'appuhiy nomnomda ya la'tot ya puhionday maphod an ugali tu'u.

tu'ud ugwan ya matoy, mu nan mihukat an odol tu'u ya adi mahkay mabalin an matoy.
43 Ya wa ay ta milubu' di odol ya nappuhiy aat di tigawna, ya mi'id goh di bi'ahna. Mu wa ay ta namahuan ya ma"aphod di tigawna, ya nidugah di bi'ahna.
44 Ya matoy ay di odol tu'u ya milubu' hitun luta, mu wa ay ta mamahuan tu'u ya nob'on di odol tu'u an hiyah ne nan malpun Apo Dios. At wa ay di odol tu'uh tun luta ya wada goh di nob'on an odol tu'ud abuniyan.
45 Ya hiyah ne impitudo' Apo Dios an inalinay,
"Nan nahhun an ap'apun di tataguh tun lutan hi Adam ya nidatan hi ataguan,
mu hiyah ne ataguan hitun luta."‡
Mu nan angunuh an miyadwan ap'apun di tataguh tun lutan hi Kristu ya nob'on di aatna ti Hiyay Lennawan mangidat hi ataguan an adi mapogpog.
46 Hay mahhun ya nan ataguan hitun luta ya un nan miyadwan ataguan an minaynayun.
47 Nan nahhun an ap'apun di tataguh tun lutan hi Adam ya hay lutay nalmuwana, mu nan angunuh an miyadwan ap'apun di tataguh tun lutan hi Kristu ya Hiyay nalpud abuniyan.
48 Ya an amin tu'un tataguh tun luta ya nipaddung di odol tu'uh odol Adam an hay lutay nalpuwana. Ya ditu'un kimmulug ay Jesu Kristu an nalpud abuniyan ya mipaddung di odol tu'uh odolnah din namahuana.
49 Hay aat tu'ud ugwan ya umat goh hinan tagun hay lutay nalmuwan di odolna, mu awni ta udum di algaw at umat tu'uh nan Tagun nalpud abuniyan ti mamahuan tu'u.
50 Hay pohdo' an alyon ay da'yun i'ibba ya nan odol an waday lamohna ya dalanan mapitay hi awni ya adi mabalin an middum ay Apo Dios hi pumpapto'ana. Ti nan odol an mapitay hi awni ya adi mabalin an minaynayun hi mid pogpognah un agguy numbalin hinan nob'on an odol an adi matoy.
51 Mu donglonyuh ten agguy na'in'innilah din hopapna: Ihnay udumnan ditu'un mangunud ay Kristun adi matmattoy. Mu ditu'un amin an mangunud ya mahukatan di aat tu'u
52 an un na'amtang di a'atana an un hin'odmay. Ya ma'at heteh tun angunuhnah pangipaganghan Apo Dios hinan talampet. Ti wa ay ta mipagangoh heden talampet ya mamahuan nan nun'a'atoy ta adida mahkay ipidpidwan matoy, ya ditu'un matagu ya mahukatan di aat tu'un amin.
53 Ti nan odol tu'uh tun lutan matoy ya mahukatan hinan nob'on an odol an malmu ta mihinad abuniyan, ya adi matmattoy.
54 Ya wa ay goh ta mipa'annung hanan amin at hiyah ne ipa'annungan din impitudo' Apo Dios an inalinay,
"Pogpogon Apo Dios di atayan,
at mi'id mahkay matmattoy hi enggana."§
55 Ya inalin goh nan Hapit Apo Dios di,
"Adi ayu tuma'ot hi atoy
ti adi mahkay mabalin an matoy ayu."*
56 Hay atayan tu'u ya dumalat di bahol, ya hay dalat di bahol ya nan adi pangunudan hinan Tugun Apo Dios.
57 Mu munyaman tu'un Apo Dios ti an amin tu'un mangiyokod ay Apu tu'un hi Jesu Kristu ya middum tu'un Hiyah nan pangabakanah nappuhi ya atoy!

‡ **15:45** Gen. 2:7. § **15:54** Isa. 25:8. * **15:55** Hos. 13:14.

58 At hay maphod hi atonyun i'ibba ya adiyu iyabulut an ma'abak di
punnomnomyu ta unyuat ihamad di pangulugyun Kristu. Ya humlu ayun
mangat hinan pohdon Apu tu'u ti i'innila tu'un an amin nan impatamun
Apo Dios ay ditu'u ya waday hulbina.

16

Hay Aat di Badang an Midat hinan I'ibban Kimmulug

1 Hay itudo"ud ugwan ya hay aat di pangamunganyuh nan pihhun
mibadang hinan tatagun Apo Dios ad Judah. Atonyuy umat hidin inali' an
aton nan i'ibba tu'un kimmulug hinan ahimbahimba'an hinan Provinciad
Galatia.
2 At hay atonyun amin ya hinan aDumiduminggu ya ilahhinyuy hini"itang
hinan intamuanyun nen hinduminggu ta badangyu. Hay ilahhinyu ya nan
nalpuh bo'laon di hinohhan da'yu. Ya aDumiduminggu ya gunyu aton ta wa
ay ta umalia' ya madadawoh ta adi gahin di hay umalia' di pun'amunganyu.
3 Ti pohdo' an wa ay ta umalia' hina ya na'a'amung nan penhodyun
ibadang ta ipiyuy tu'uh nan tatagun pot'onyun mangiyuy ad Jerusalem.
Ya unna' mahkay muntudo' ay dida ta alanda ta way panginnilaandad
Jerusalem an ditu'uy nannag ay dida.
4 Ya gulat ta nomnomon tu'uh un mahapul an umuya' goh at mitnuddan
ha"in.

Hay Ninomnom Paul hi Atona

5 Hitun umalia' ya e'wa' hinan Provinciad Macedonia ta muntudua' hidih
nan udum an babluy ya unna' umalih na.
6 Ya nomnomnomo' an mihinaa' ay da'yuh mabaybayag hi engganay
alpahan di lawang ta way atonyun mamadang ay ha"in hinan umaya' hi
udum an babluy.
7 Adi' pohdon an umalin mumbihhitan da'yu ya anggay ti hay pohdo' ya
wa ay ta umalia' ya mabayag di ihina' ay da'yuh un iyabulut Apu tu'u.
8 Mu hay nomnomo' hi ato' ya mihinaa' hitud Ephesus ta engganay
madatngan nan ngilin an Pentecost
9 ti do'ol hituy pangitudtuduwa' hinan Hapit Apu tu'u an ta"on unda do'ol
di bumobohhol ay ha"in.
10 Ya gulat ta umalih nah Timothy ya ihamadyuy atonyu ta ipattigyuy
pun'an'anlaanyuh immaliana ti hiya goh di ohah puntamuon Apo Dios an
umat goh ay ha"in.
11 Ya tigonyu ta mi'id di mamihul ay hiya ta unyuat badangan ta mi'id
al'alih pumbangngadanah tu ti hohoddo' an mitnud hinan i'ibba tu'un
mumbangngad hitu.
12 Hi Apollos ay goh an ohan ibba tu'u ya gun'u honogon an gun mitnud
hinan udum an i'ibba tu'un umalin mumbihhitan da'yu, mu adi mihapitan
an munduwaduwah pi'yalianad ugwan. Mu awni ta hay way madadawoh
ya un umalin mumbihhitan da'yu.

Hay Angunuh di Intudo' Paul hinan iCorinth

13 Emayaanyu ta adiyu unudon nan nibahhaw, ya ihamadyuy pangulu-
gyu, ya itulidyuy pangunudanyu ta madpol ayu.
14 Ya an amin di atonyu ya dumalat di pamhodyuh* i'ibbayu.

---

* **16:14** Hete ya pamhod an *agape* hinan hapit di iGreece.

15 Inilayu nin nan hina"aman da Stephanas ti diday nahhun an nangunud
ay Kristuh nan Provinciad Achaia, ya ihihi'aldan bumadang hinan tatagun
Apo Dios. At hay pohdo' hi atonyu, i'ibba,
16 ya donglonyuy alyonda, ya atonyu goh nan itudun nan udumnan
ibbadan muntamu ya nan mi'tamun dida.
17 Mun'am'amlonga' hi immalian da Stephanas ay Fortunatus, ya hi
Achaicus ti ta"on hi mi'id ayuh tu mu diday nangat hinan itamuyuh tu.
18 Ti impadenola' ay dida an umat hidin nangipa'anlaandan da'yu. Daten
linala'iy way biyangnan mipadenol.
19 Pohdo' goh an ipa'innila an nan kimmulug hinan Provinciad Asia ya ap-
ngaon da'yu. Ya da Aquila ay Priscilla ya nan kimmulug an mi'yamu'amung
ay didah abungdan mundayaw ay Apo Dios ya inhamadda goh an nangalih
apngaon da'yu an dumalat di kimmulugan tu'un Apu tu'u.
20 Ya ta"on goh tun i'ibba tu'uh tud Ephesus ya apngaon da'yu.
Wa ay ta ma'amung ayun mundayaw ay Apo Dios ya mumpun'am'amanu
ayu.
21 Ha"in an hi Paul di nangitudo' eten angunuhna, ya hay alyo' ya maphod
ayu ni' hina.†
22 Ya an amin di mid pamhodnan‡ Apu tu'u ya moltaon ni' Apo Dios dida!
Ya maphod un ag'aga ya immalih Apu tu'u!
23 Ya nan homo' ni' Apu tu'un hi Jesus di wagwadan da'yu.
24 Nidugah di pamhod'un da'yun amin an dumalat di kimmuluganyun
Jesu Kristu.

† **16:21** Bahaom nan footnote di Gal. 6:11 ta innilaom di anaad ta waday intudo' Paul hituh angunuhna. ‡ **16:22** Hete ya pamhod an *phileo* hinan hapit di iGreece.

II Corinthians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul di nangipitudo', ya hi Timothy di nangitudo' (1:1).

Hay Nangitud'anda ten Liblu: nan kimmulug ad Corinth (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan siudad ad Greece.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 54 A.D. At un nahuluk hi himbulan di numbattanandah nan nahhun an tudo' ay dida an nan Liblu an I Corinthians.

Hay Teman ten Liblu: hay aat nan kimmulug ad Corinth hidin nalpahan di namahaandah nan nahhun an tudo' an intudo' Apostoles Paul ay dida an nan Liblu an I Corinthians.

Hay Outline ten Liblu:

Hay PUNYAMANAN nan kimmulug ad Corinth (1:1-11)
Hay MUMBIHHITAH nan kimmulug ad Corinth (1:12—2:17) — hi Apostoles Paul di mumbihhita
Hay IPADDUNGAN nan kimmulug ad Corinth (3:1-3) — hay ipaddunganda ya nan tudo'
Hay KULUGON nan kimmulug ad Corinth (3:4—7:1)
Mahapul an kulugonday aat nan balun tulag an intulag Apo Dios ay dida (3:4-18)
Mahapul an kulugonday aat nan itudtudun da Apostoles Paul ay dida (4:1-15)
Mahapul an kulugonday aat nan ihinandad abuniyan (4:16—5:10)
Mahapul an kulugonday aat nan iddumandan Apo Dios (5:11—7:1)
Hay APUN nan kimmulug ad Corinth (7:2-16) — hi Apostoles Paul di apuda
Hay OFFERINGS nan kimmulug ad Corinth (8:1—9:15)
Hay MUNHAAD hinan kimmulug ad Corinth (10:1—13:14)
Hay ngadan nan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (10:1)
Hay panapit nan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (10:1-2, 9-11; 11:6)
Hay aat nan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (10:2-7)
Hay haad nan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (10:8, 13-16)
Hay namahiw hinan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (10:1-2, 9-11; 11:6) — nan iCorinth di namahiw ay Apostoles Paul
Hay mumpanuh hinan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (10:17-18)
Hay inat nan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (11:1—13:12)
Hay ipanomnom nan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (13:13)
Hay abendisyonan nan munhaad ay dida an hi Apostoles Paul (13:14).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Paul an pento' Apo Dios an apostoles* Jesu Kristu. Hay ibba' an nangitudo' ete ya hi ibba tu'un hi Timothy. Hiyah te tudo'min da'yun kimmulug hinad Corinth ya hinan kimmulug† goh hi udum an babluy hinah Provinciad Achaia.‡

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag.* † **1:1** Hay immannung an itudun te ya *santos,* at mattig an ibilang ditu'un Apo Dios hi santos ya santas. ‡ **1:1** Hiyah te ohan provinciad Greece.

2 Nan homo' ya lenggop ni' an malpun Ama tu'un hi Apo Dios ya hi Apu
tu'un hi Jesu Kristu di minaynayun hi wan da'yu.§

Hay Panapitan hi Amaphodan Apo Dios

3 Madayaw hi Apo Dios an hi Aman Apu tu'un hi Jesu Kristu. Hiya an Ama
tu'u ya ma'aggohgoh an nunheglay pangal'alu'nan ditu'u.
4 Ti al'alu'on ditu'u ta anuhan tu'uy ligat tu'u ta way aton tu'un bumadang
hinan udum an munholholtap hinan malgom an ligat. At badangan tu'u
dida an dumalat di badang goh Apo Dios ay ditu'u.
5 Ti nidugah di ipaligligatan tu'un umat hi nipaligligatan Kristu an
dumalat nan pangulug tu'un Hiya, mu nidugah goh di bumadanganan
ditu'u.
6 Ya ta"on hi un ad ugwan ya ten mipaligligat ami an dumalat nan
bumadanganmin da'yu ta mabaliwan ayu. Mu badangan da'min Apo
Dios ta way atonmin mamadang ay da'yun mangedpol hinan malgom an
punholholtapanyun umat hi hinoltapmi.
7 Nahamad di denolmin inaynayunyuy pangulugyu ti inilamin ta"on di
mipaligligat ayu an umat ay da'mi mu badangan da'yun Apo Dios an umat
hi namadanganan da'mi.
8 Ya pohdonmi ya ipanomnommi ay da'yu, i'ibba, din aat di nidugah an
nunholtapanmih din awadanmih dih nan Provinciad Asia ti hay inilami ya
matoy ami.
9 Mu manu ay umat hinay na'at ta panginnilaanmin bo'on hay odol di
pangiyokodan mu hi Apo Dios an mummahuh natoy.
10 Hiyay nangibaliw ay da'mih din atata'ot an aymi atayan, at hiyanan
kulugonmin baliwan da'min Hiya an ta"on hi un way ma'at ay da'mi
11 ti gun da'mi iluwaluan ay da'yu. Ya heten ado'olyun munluwaluh
amaphodanmi ya do'ol goh di munyaman ay Apo Dios hi nangngolandah
luwaluyu.

Hay Nun'innomnoman Paul hi Ayanad Macedonia

12 Hay ohah iyamlongmi ya makulug di ina'inatmi an mid ah nibalbali,
ya agguymi linayahan di i'ibbami. Ya iyal'allanan da'yu ti inyunnudmih
pohdon Apo Dios an dumalat nan homo'nan da'mi an bo'on dalat di
abalinanmi.
13-14 Ya hay itudo'min da'yu ya anggay nan mabahayu ya ma'awatanyu.
Mu ta"on hi un itang ya anggay di ma'awatanyud ugwan mu olom ya
do'do"ol di ma'awatanyuh udum hi algaw. Ta hitun pumbangngadan
Apu tu'un hi Jesus ya ongol di pun'amlonganyun da'mi an umat hi
pun'amlonganmin da'yu.
15-16 Dumalat di a'ongol di denol'uh pangabulutanyun ha"in at hiyanan
ninomnom'un mumpidwaa' an umalin mannig ay da'yu ta mihamhamad
di pangulugyun Jesu Kristu ti hiyah ne goh di ato' an hitun umaya'
hinan Provinciad Macedonia ya mundaguha' hina, ya mundaguha' goh hi
pumbangngada' ta badangana' ay da'yuh umaya' ad Judea.
17 Mu nun'innomnoma', at agguy'u intuluy henen ninomnom'uh ato', at
mid mapto' ya alyonyuan un mid poto' di nomnom'u, ya mid mapto' goh ya
alyonyuan unna' umat hinan gagangaynan tataguh tun lutan un pohod di
pangalyandah oo, mu adida.

---

§ **1:2** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina an *nan homo' Apo Dios di minaynayun hi wan da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina an *nan lenggop Apo Dios di minaynayun hi wan da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

18 Mu adia' ahan umat ay dida ti iyunnud'un Apo Dios an adi munlayah!
19 Ya bo'on pangal'ali din inul'ulgudmin da Silas* ay Timothy an aat Jesu
Kristun Imbaluy Apo Dios ti nahamad an makulug an amin di aatna
20 ti Hiyay mangipa'annung an amin hidin intulag Apo Dios. At hiyay
dumalat hi pangalyan tu'un Jesu Kristu di, “Amen,”† ya henen panapitan
tu'uy mangipa'innilan hi Apo Dios ya nabagbagtu.
21 Ti ihamad Apo Dios nan pangulug tu'un Kristu, ya hi Apo Dios goh di
namto' ay ditu'uh puntamuona,
22 ya impiyodolna nan Na'abuniyanan an Lennawa ay ditu'u ta pangim-
matunan an ditu'uy tataguna, ya hiya goh di panginnilaan an odowon tu'un
amin di amaphodan an inalin Apo Dios hi idatnan ditu'u.
23 Ya manu ay agguya' immalih nad Corinth ya ta muntutuyu ayuh nan
ato'atonyu ti gulat ta immalia' at inhingal'u da'yu. Hi Apo Dios di ihtigu an
makulug heten inali' ti inilanay nomnom'u.
24 Ya adiyu alyon di ipapilitmin da'yuy pohdonmi ti inilamin nahamad
tuwaliy pangulugyu. Ti hay penhodmi ya badangan da'yu ta umamlong
ayun mangunud ay Apu tu'un hi Jesu Kristu.

2

1 At hiyanan ninomnom'un odolnay adia' umalih nah un goh mahapul an
ihingal'u da'yu ti adi' pohdon an munlungdaya ayu goh.
2 Ti gulat hi un'u da'yu ipalungdalungdaya at hay mangipa'amlong mah
ay ha"in hi un bo'on da'yu ya anggay?
3 At hiyaat un ammunay tudo"un impa'ali' ay da'yu ti adi' pohdon an
da'yun nonomnomo' an mangipa'amlong ay ha"in di mangipalungdayan
ha"in hi panniga' hinan nappuhin ato'atonyu. Mu inila' an wa ay ta
mun'am'amlonga' hi alia' ya umat goh hina damdama ay da'yu.
4 Ya hidin nuntud'a' ay da'yu ya nidugah di nunha'itan di nomnom'u ya
lungdaya', ya nun'agah goh di lugwa' hi nuntud'a' ene. Ti hay dumalat
hi nuntud'a' ya bo'on hay pangipaha'ita' hi nomnomyu mu manu ay ya
penhod'un innilaonyun ongol di namhod'un* da'yu.

Hay Pangaliwan hinan Bahol di I'ibba

5 Nan ibbayun nappuhiy ina'inatna† ya bo'on ha"in ya anggay di binaina
ti ta"on goh hi un da'yu. Mu adi' idugah di hapito' enen inatna
6 ti ongol henen nangilat di ado'lan ay da'yun hiya.
7 At mahapul an aliwanyuy baholna, ya tinugunyuat ti wa adya ta adiyu
aton ya munha'it di punnomnomana ya madismaya.
8 At hay iyal'alu"un da'yu ya ipattigyuy nahamad hi pamhodyun‡ hiya!
9 Ya manu ay nuntudo'a' ay da'yu ya ta tapnga' da'yuh unyu unudon an
amin di itudtudu', ya inatyu nan inali' an atonyu.
10 At hay maphod hi atonyu ya aliwanyu nongkay di nappuhih inat nen
tagu. At aliwa' goh damdama. Ti wa ay di mahapul an aliwa' di baholna ya
ato' an dumalat ay Kristu ta amaphodanyu.
11 Ta adi ditu'u tapngan ay Satanas ti inila tu'uy aat di pampongnan ditu'u.

Hay Immod'o'od'odan Paul ad Troas

---

* **1:19** Unu hi Silvanus. † **1:20** Hay pohdonan ibaga ya *abuluto' ahan hene!* unu *Madayaw hi Apo Dios!* * **2:4** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece. † **2:5** Bahaom nan I Cor. 5:1. ‡ **2:8** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

12 Hidin immaya' ad Troas hi nuntudtuduwa' hinan Maphod an Ulgud
an hay aat Kristu ya tinnig'un indadaan Apu tu'u nan tatagun mangabulut
hinan itudtudu'.
13 Mu immod'o'od'oda' ti agguy'u inah'upan han ibba tu'un hi Titus hidi.
At inali' hinan tataguh dih makaka', at nundapuha' ad Macedonia ta anapo'
hi Titus hidi.

Hay Pangunudan da Paul hinan Mangabak an hi Kristu

14 Mu munyamana' ay Apo Dios ti dumalat nan nidduman tu'un Kristu ya
gun ditu'u badangan an mangabak hi enggana! At hiyanan da'miy binaal
Apo Dios an mangipa'innilah aat Jesu Kristu, ya ta"on hi un malgom an
babluy di ayanmi ya paddungnay ma"aphod di hunghungna.§
15 Ti ditu'un kimmulug ya mipaddung tu'uh nan incense an umipa'amlong
ay Apo Dios ti ditu'uy panginnilaan di tataguh aat Kristu ta an amin nan
itudtuduwan tu'u an mabaliwan unu adi ya paddungnay hunghungon
ditu'u.
16 Ya henen gun tu'u intudtudu ya mipaddung hinan maphod di
hunghungna an umidat hi ataguan nan mangulug, mu hana ay an adi
kumulug ya hay panunghungda ya paddungnay agub di natoy.* Ya heten
tamu ya na'alligat ti mi'id di way abalinanah mangat,
17 mu adi ami umat hinan udum an tatagun hay umadangyananday
dumalat hi puntudtuduwandah nan Hapit Apo Dios. Mu da'mi ya nahamad
di itudumi ti hennag da'min Apo Dios an mangitudtuduh aat Jesu Kristu, at
hi Apo Dios di ihtigumi.

3

Hay Aat di Balu an Intulag Apo Dios hinan Tataguna

1 Ini ya alyonyuan unmi iting'iy tamumi ti dimmalat nan nangalya' hi
nahamad nan nanudtudumi! Unu ini ya alyonyuan umat amih nan udum
an mahapul di waday ipattigmih tudo'* ay da'yu ya unyu abuluton di
itudtudumi, ya mahapul an mumpa'amma amih tudo' ay da'yu ya un da'mi
abuluton hinan gunmi umayan!
2 Mu adimi ahan mahapul di umat hina ti da'yuy paddungnay tudo' hi
mangipattig hinan udum an tatagu ti nundengwah nan tatagun nahukatan
hi maphod di pangatyun dimmalat din intudtudumi, at paddungnay da'yuy
tudo' an mabaha.
3 Immannung an paddungnay da'yuy tudo' Kristu ti kinulugyuy in-
tudtudumih aatna ti nan Lennawan nan Dios an wagwaday nangitudo' an
bo'on nan tinta, ya bo'on goh nan batuy nitud'ana, mu hay nomnomyu.
4 Ya manu ay alyonmih ne ya kulugonmin abuluton Apo Dios di tamumi
ti dumalat di badang Kristu.
5 At adimi alyon di nalpuh abalinanmih ten tamu ti mid ahan ologmi. Ti
anggay hi Apo Dios di alpuwan di abalinanmin mangat eten tamu.
6 Ti Hiyay nangidat hi abalinanmin mangipa'innilah nan balun
ni'tulaganah aat di abaliwan tu'u. Ya heten ni'tulaganan ipa'innilan
nan Lennawan Apo Dios ya adi umat hinan Uldin an indat Apo Dios ay

§ **2:14** Bahaom nan footnote di Col. 2:15 ta innilaom di ugalin nan a'ap'apun di tindalun di iRome hi unda abakon nan ohan babluy ti mabulogda, ya itnudda nan tiniliwda. Ya nan udum ya mun'am'amlongda goh hi nangabakanda, ya apuyanday incense hinan pingit di kulha ta mahunghung hinan abulogandan mundalan. * **2:16** Nan hunghung di incense hinan kulha ya umipa'amlong hinan iRome ti manu ay ya diday nangabak, mu henen ustun hunghungna ya umat hi hunghung di natoy ti dumalat nan tiniliwda an awniat patayonda. * **3:1** Unu pahi.

Moses ti heten Uldin an nitudo' ya atayan di tagu ti nan adi mangunud ya
milahhin ay Apo Dios hi enggana. Mu nan ipa'innilan nan Lennawan Apo
Dios ya hiyah ne alpuwan di pi'taguan ay Hiyah munnononnong.
7 Ya hidin nangngalan Moses eden Uldin Apo Dios an nihelhel hi batu ya
nidugah an humiliy anabagbagtun Apo Dios hi angah Moses, at ta"on un
hidin wan ma'ubah ya adi nonongan intigaw nan i'ibbanan holag Israel ay
hiya.† At wa ay ta umat hina an anabagtuy nipattig eden nidatan din Uldin
an ta"on hi un hay atayan di pumbalinana
8 at inyal'allanah nan anabagtun Apo Dios an mipattig hinan balun
ni'tulaganan ipa'innilan nan Lennawana!
9 Ya manu ti nabagtuh den Uldin an dumalat hi amoltaan nan adi
umunud, mu nidugdugah di anabagbagtun nan balu an ni'tulaganah aat
di a'aliwan di bahol tu'u ta ibilang ditu'un Apo Dios an maphod.
10 At henen nabagtuh din hopapna ya mi'id mahkay ad ugwan hi un tu'u
ipaddung hinan nidugah an anabagtun nan balun ni'tulagan Apo Dios.
11 At wa ay ta nabagtuh den Uldin an napogpog at inyal'allanah nan
nidugah an anabagtun nan balun ni'tulagan Apo Dios an mi'id di pogpogna!
12 At hiyanan dumalat di denolmi ya natulid amin mangitudtuduh aatna.
13 Ya adi ami umat ay Moses an hinanianay angahna ta adi tigon nan
i'ibbana nan humilin anabagtun Apo Dios an mun'a'u'ubah hi angahna.‡
14 Hay ninomnom din Hudyuh din penghana ya paddungnay nahanian,
at hiyanan engganad ugwan ya adida ma'awatan di aat nan impitudo'
Apo Dios hi unda bahaon, ya anggay nan mangulug ay Kristu di waday
ma'awatanah aat Apo Dios.
15 Ya ta"on ad ugwan hi un bahaon nan Hudyu nan Uldin Apo Dios an nidat
ay Moses ya adida ma'awatan ti paddungnay nahanian di nomnomda.
16 Mu wa ay ta muntutuyuy taguh baholna ta kulugonah Apu tu'u at
ma'aan nan paddungnay nihanih nomnomna.
17 Ya henen inali' an hi Apu tu'u ya hiyah ne nan Lennawan Apo Dios. At
wa ay ta Hiyay mawadan ditu'u ya adi mahkay mahapul an iyokod hinan
Uldin Apo Dios an nidat ay Moses.
18 At hiyanan an amin tu'un kimmulug ya mi'id mahkay heden paddung-
nay nihanih nomnom tu'u ta ditu'uy attigan di anabagbagtun Apu tu'un hi
Jesu Kristu, ya inaynayunan hukatan di pangat tu'u ta miyengngoh tu'un
Hiya. Ya henen Apu tu'un manukat hi pangat tu'u ya Hiyay Lennawan Apo
Dios.

4

Nan ay Bangan Nittuwan di Nangina

1 Dumalat nan homo' Apo Dios ya hennag da'min mangitudtuduh tun balu
an impa'innilana. At hiyanan adi ami humigan mangat.
2 Ya din'ugmin amin di umipabain an pangat, ya adimi balbaliyan
di tataguh pangagay'aymin didan kumulug ay Kristu. At hi Apo Dios
ya inilanan maphod di ninomnommih pangatanmi ti bo'on layah di
pangitudtuduwanmih Hapitna, mu atonmin amin di abalinanmin man-
gitudtuduh nan makulug ta innilaon nan mangngol an makulug di
itudtudumi.
3 Mu ta"on unmi aton di umat hina mu wadaday udum an paddungnay
nahanian di punnomnomdan adida ma'awatan di itudtudumi, at hiyay
dumalat ya milahhindan Apo Dios.

† **3:7** Ex. 34:29-30. ‡ **3:13** Ex. 34:33-35.

4 Ti hi Satanas an ap'apun an amin di nappuhiy nama"ih punnomnom nan
adi kumulug, at hiyanan adida ma'awatan di mitudtuduh aat di anabagtun
Kristu an neyengngoh ay Apo Dios.
5 Ya bo'on hay aat di amaphodanmiy itudumi ti hay aat Jesu Kristun hi
Apu tu'u. Ya hay itudumih aatmi ya anggay ya ay ihunay da'miy baalyun
dumalat ay Jesus.
6 Hidin penghanah nalmuwan tun luta ya munhehellong, at inalin Apo
Dios di, “Pumatal'a!” ya immannung an pimmatal.* Ya Hiya goh di
paddungnay namatal hi nomnom tu'u ta innilaon tu'uy anabagtunan wan
Kristu.
7 Ya umat amih nan bangan nalakan nittuwan nan nangina† ti ta"on hi un
ami na'ampa mu indat Apo Dios heten tamun da'mi ti pohdonan ipa'innilan
Hiyay alpuwan di ongol an abalinanmi an bo'on da'miy alpuwana.
8 Nidugah di ligatmih aymi nangitudtuduwan hi aat Jesus, mu adimi
damdama du'gon an ta"on hi un umu'udduman mi'id di papto'ananmih
atonmi, ya manu ay ya kulugonmin wadah Apo Dios an bumadang ay da'mi.
9 Do'olday mangipaligligat ay da'mi, mu adi da'mi inganuy ay Apu tu'u. Ya
hin'umu'udduman hi'ihi'itangan patayon da'mi, mu dumalat di badang Apo
Dios ya ten matagu ami damdama.
10 Ya an amin nan aymi nuntudtuduwan ya hinoltapmiy ligat an umat
hi hinolholtap Jesus ya un matoy, mu hatun ma'ma'at ya hiyay attiganan
mataguh Jesus ay da'mi ti binadangan da'mi.
11 Ya ad ugwan an matagu ami ya paddungay unmi hahagangon di atoy an
dumalat di pangatanmih nan impatamun Jesus. Mu adimi idinong ti hiyay
panginnilaan an wadah Jesus an bumadang ay da'mi.
12 Ya ta"on hi un umat hina an hi'ihi'itangan an patayon da'mih nan
puntudtuduwanmi mu ta hay pumbalinana ya hay pi'taguanyun Apo Dios
hi mid pogpogna.
13 Waday nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,
“Kimmuluga' ay Apu tu'u,
at hiyah ne gun'u alyon hi udum.”‡
Hiyah ne goh damdamay gunmi aton an umuymi ipa'innilah udum tun
kinulugmi.
14 Minahuan Apo Dios hi Apu tu'un hi Jesus, at kulugonmi goh an umat hinay
atonan da'mi an ta"on goh un da'yu ta an amin tu'un kimmulug ya itnud
ditu'un Jesus hi awadan Apo Dios ta middum tu'un Hiyah enggana.
15 An amin daten inali' an ma'ma'at ay da'mi ya mumbalin hi amaphodanyu
ta dumo'ol di kumulug an dumalat di homo' Apo Dios ya ta dumo'ol di
munyaman ay Hiya ta way ipabagbagtuana.
16 Hiyay dumalat ya adi ami manghop an mangat hinan tamumi an ta"on
hi un gun madad di bi'ah di odolmih abigabigat, mu gun mihamad goh di
pangulugmin Hiya.
17 Nan punligatan tu'ud ugwan ya adi madnoy at mumbalin hi bumagtuan
tu'uh munnononnong hi awadan Apo Dios.
18 At hiyanan adi tu'u ibilang tun mattig tu'uh tun lutan mapogpog, mu
hay ibilang tu'u ya nan adi mattig an munnononnong hi enggana.

5

Nan Mid Pogpognan Punhituwan Tu'u

* **4:6** Gen. 1:3. † **4:7** Hin'umu'uddum ya impo"oyday nanginan mapla'an hinan mid hulbinan banga ta olom man ya mid mannig hi bunolna. ‡ **4:13** Psa. 116:10.

1 Adi ami manghop ti inilamin tun odol tu'un mipaddung an abung tu'uh
tun luta ya mapa"i, mu hukatan Apo Dios hi adi mapa"in odol hi ad abuniyan
an munnononnong hi enggana.
2 Mu ad ugwan ya nidugah di punligligatan tu'u, at hiyanan iyahupan
tu'un mahukatan tun odol tu'uh nan adi mapa"in odol ad abuniyan,
3 ti wa ay ta matoy tu'u ya bo'on hay lennawa tu'u ya anggay di mihinad
abuniyan ti ta"on nan odol tu'u ya wada goh damdama.
4 Tun odol tu'uh tun luta ya munholholtap ya mapa"i, at hiyanan iyahupan
tu'un hukatan di odol tu'uh nan adi mapa"i. Adi tu'u alyon di iyahupan tu'uy
atayan tu'u, mu hay iyahupan tu'u ya hay ahukatan tun odol an matoy hinan
odol an munnononnong hi ad abuniyan.
5 Hi Apo Dios di nangidadaan ay ditu'u an umat hinay ma'at, ya hay
panginnilaan an umat hinay ma'at ya hennagna nan Lennawanan ditu'u.
6 At dumenodenol tu'un Apo Dios, ya inila tu'un adi tu'u middum ay Hiyah
awadanah un tu'u wagwah tun odol tu'uh tun lutan mapa"i.
7 Ya hay umamlongan tu'un middum tu'un Hiya ya dumalat di pangulug
tu'un Jesus. Ya adi mahapul an tigon tu'u ya un tu'u kulugon.
8 At mundenol tu'u ti ta"on hi un tu'u taynan tun odol tu'u mu umuy tu'u
mi'hina ay Jesus an Apu tu'u.
9 At hiyanan hay aptan hi nomnomon tu'u ya hay pangipa'amlongan tu'un
Apu tu'u, at ta"on hi un tu'u wah tun luta unu ad abuniyan.
10 Ti udum hi algaw ya umuy tu'un amin hi hinagang Kristu ta humalyaon
ditu'un Hiya. Ya way ohaan waday lagbuna an miyunnudan hi ina'inatnah
tun luta. At nan maphod di inatna ya maphod goh din lagbuna, ya nan
nappuhiy inatna ya nappuhi goh di lagbuna.

Hay Idduman Tu'un Apo Dios an Dimmalat hi Kristu

11 Gapu ta inilamin atata'ot di punhumalyaan Apu tu'u ya atonmin
amin di abalinanmin mangagay'ay hi tatagu ta kumulugdan Hiya ta adida
mamolta. Ya inilan Apo Dios an mi'id di udum hi wah nomnommi eten
atonmi ti un anggay nan pangipa'amlonganmin Hiya. Ya olom ni' ya ta"on
goh da'yu ya inilayu an umat hinay wah nomnommi.
12 Mu adiyu alyon hi unmi iting'iy aatmin da'yu, ti manu ay ya penhod'un
ma'awatanyuy aat di pangatmi, ya ta way atonyun mangedenol ay da'mi, ya
innilaonyuy pambalyuh nan tatagun ipahiyaday aat di tagu an bo'on hay
amaphod di pangat.
13 Ya wa ay ta alyon di udum hi un ami ay nabongang an muntudtuduh
aat Apo Dios ya ta"on ti hay ipabagbagtuana. Mu mundenol ami ti inilayun
agguy ami nabongang ti hay amaphodanyuy gunmi aton.
14 Ya manu ay mahlu amin mangitudtuduh aat Kristu ya dumalat di
namhodnan ditu'u ti inyatoynay bahol tu'un amin an tatagu, at hiyanan
ta"on un Hiya ya anggay di natoy ya ay ihunay un tu'u ni'yatoy ay Hiya.
15 Ya manu ay inyatoynan amin nan tatagu ya ta an amin tu'un matagu
ya bo'on hay odol tu'uy nonomnomon tu'u, mu nan nangiyatoy ay ditu'un
namahuan di ipa'amlong tu'u.
16 Ya gapu ta ditu'un kimmulug ya middum tu'un Kristu at adi tu'u mahkay
ibilang di atagun di tagu an umat hi pangat nan agguy kimmulug. Ti ta"on
un hidin hopapna ya umat hinay nangibilangmin Kristu, mu ad ugwan ya
adi mahkay umat hinay pangibilangmin Hiya.
17 At wa ay ta hi Kristuy idduman nan tagu ya numbalin hi balun tagu ti
nan pangatnah din hopapna ya nahukatan hi balu.
18 Hiyanan amin di inat Apo Dios hi nannaganah nan imbaluynan hi
Kristu ta inyatoynay bahol tu'u ta way aton tu'un mumbangngad ay Apo

Dios. Ya ditu'un kimmulug di nangiyokodan Apo Dios an mangitudtuduh
aatnah nan tatagu ta mumbangngadda goh ay Hiya.
19 Ti hay aatna ya gun impadinong Apo Dios nan pamoholan nan tatagun
Hiyah nannaganan Kristu ta natoy hinan krus, at adina mahkay ibilang di
bahol di tagu. Hiyah ne inyokodnan da'mih umuymi itudtudu.
20 At ten hennag da'min Apo Dios ay da'yu* ta itudtudumiy aat Kristu.
Ya hay ahan pohdonmi ya abulutonyuy inat Kristu ta duminong di
pi'buhulanyun Apo Dios ta mihamad di iddumanyun Hiya.
21 Hi Jesu Kristu ya mid baholna, mu dumalat di pumhodan tu'u ya Hiyay
hennag Apo Dios an mangiyatoy hi bahol tu'u† ta wa ay ta kumulug tu'un
Hiya ya middum tu'uh nan anahamad Apo Dios.

6

1 Dumalat nan pangitamuanmin Apo Dios at al'alu'onmi da'yu ta adiyu
du'gon nan homo' Apo Dios ay da'yu!
2 Ti inalinah nan impitudo'nay,
"Hidin numbaganyuh badang ya binadangan da'yu,
ya hidin nadatngan di algaw an gintud'u ya binaliwa' da'yu."*
At hiyanan alyo' ay da'yud ugwan di bumadangan Apo Dios hinan mumba-
gah badang ay Hiya, ya ad ugwan goh di gintudnah abaliwan di tagu.

Nan Numbino'ob'on an Aligatan Paul

3 Ihamadmiy pangatmi ta mi'id dumalat hi adi pangulugan di tatagun
Kristu ya ta mi'id goh di dumalat hi pamahiwandah nan tamun inyokod
Apo Dios ay da'mi.
4 Ti penhodmin ipattig an da'mi ya makulug an baal Apo Dios hinan aymi
pange'edpolan hinan do'ol an punligligatanmi an ta"on un do'ol di nappuhih
epa'lehdan da'mi
5 an umat hinan numpanaplatandan da'mi, ya nan nangibaludandan
da'mi, ya nan nangigihuwandan da'mi, ya nan ahinahinaanganmi, ya nan
atutu'alanmi ti ta"on un nan mahdom ya nidugah di tamumi.
6 Mu ta"on hi un umat hinay na'na'at ay da'mi ya ipattigmin baal da'min
Apo Dios ti ma'awatanmi, ya dumalat goh hinan amaphodmi, ya hinan
pange'edpolanmih ligatmi, ya hinan ama'uyami. Ya ma'innilan niyo'odol
nan Na'abuniyanan an Lennawan da'mih nan nahamad an pamhodmih†
i'ibbami,
7 ya hinan pangipa'innilaanmih nan makulug an tudtudu an dumalat nan
nidugah an abalinan Apo Dios an bumadang ay da'mih pangatanmin amin
hi tamumi. Ya dumalat goh nan nangibilangan Apo Dios ay da'mih maphod
ya abalinanmi mahkay an abakon nan buhulmin hi Satanas ya nan i'ibbana.
8 Ya hay aatmih nan pamaalan Apo Dios ay da'mi ya hin'umu'udduman
me'gonan ami, ya hin'umu'udduman pinilupiluh da'mi. Ya alyonday un ami
munlayah, mu ta"on ya hay makulug di hapitonmi.
9 Ya alyon nan udumnan tataguy mid di hulbimi, mu wadaday udum an
alyonday amaphod di tamumi, at hiyanan ma'al'ali ami. Ya hi'ihi'itangan

---

* **5:20** Unu hay immannung an inalina ya *At ten numbalinon da'min Apo Dios hi ma'alih ambassador ay da'yu.* Nan ma'alih *ambassador* ya hiyay nahnag hinan gubilnu (an umat hitud Pilipinas) an umuy hinan adagwin babluy (an umat ad Indonesia) ta mihinah di, ya ta hapitonay pohdon nan gubilnun nannag ay hiyah nan gubilnun nan babluy an nahnagana. Ya nabagtuy haadna an ta"on un hiya ya baal di gubilnu. † **5:21** Unu *Hiyay hennag Apo Dios an mumbalin hi Onong di Bahol.* * **6:2** Isa. 49:8. † **6:6** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

matoy ami, mu maphod ti ten matagu ami damdama. An amin hatu ya na'at
ta panugun Apo Dios ay da'mi, mu agguyna inyabulut an matoy ami.
10 Ti ta"on un hin'umu'udduman munlungdaya ami mu gun ami umam-
long damdama. Ya ta"on unda alyon di nawotwot ami mu paddungnay
unmi goh ipa'adangyan nan gunmi intudtuduwan an kimmulug ti nidatan-
dah ataguan an munnononnong hi awadan Apo Dios. Ya ta"on hi un ami
nawotwot mu wada nan nahamad an itaguanmin malpun Apo Dios.
11 Da'yun i'ibba hinad Corinth, inalimin amin di pohdonmin alyon ay
da'yu ti ongol di pamhodmin da'yu.
12 At adi ayu dumuwaduwah nan pamhodmin da'yu ti hay immannung
ya da'yuy nakudang di pamhodnan da'mi.
13 Ya hiyah te alyo' ay da'yu ti imbilang'u da'yun imbabaluy'u, at hiyanan
penhodmin ibilang goh da'mih o'ommodyu ta way omong'ongollan di
pamhodyun da'mi an umat hi anidugah di pamhodmin da'yu.

Hay Adi Pi'yadduman hinan Adi Mangunud ay Kristu

14 Adi maphod hi un ayu gun mimiddum hinan agguy kimmulug ay Apo
Dios ti undan mun'unnudan di maphod hi nappuhi, ya nan patal hi helong?
15 Ya umat damdama ay da Kristu ay Satanas‡ an adi mabalin an
mun'unnudanda. At hiyanan ditu'u ay an kimmulug ya tigon tu'u ta adi
tu'u middum hinan agguy kimmulug ti adi miyunnud di punnomnomdah
punnomnom tu'u.
16 Ya adiyu kulugon ya dayawon di malgom, mu anggay hi Apo Dios an
munnononnong ti ditu'un kimmulug di Timplun Apo Dios an matattaguh
enggana, ti inalinah nan impitudo'nay,

> "Nan kumulug ay Ha"in ya diday ihina' ta mimidduma' ay dida
> ta Ha"in di dayawondah Diosda,
> ya dida goh di tatagu'."§

17 Hiyah te dumalat ya inalin Apo Dios di,

> "Mahapul an adi ayu middum hinan ato'aton di agguy kimmulug
> ta adiyu aton nan nun'appuhin ato'atonda,
> at abuluto' da'yu."*

18 Ya innayun Apo Dios an inali goh di,

> "Ha"in di hi Amayu,
> ya da'yuy imbabaluy'u.
> Hiyah ne inalin Apu tu'un nidugah di abalinana."†

7

1 At gulat ta hiyanay intulag Apo Dios hi atonan ditu'u at mahapul an
du'gon tu'un amin di nappuhin ato'aton tu'u, ya nonomnomon tu'u ta ilulud
tu'un aton di pohdon Apo Dios ta un tu'uat dayawon ta mumbalin tu'uh
maphod.

Hay Aat di Pun'am'amlongan Paul

2 Maphod ni' hi un nahamad di pamhodyun da'mi ti mi'id di nappuhih
inatmin da'yu, ya mi'id di ohan da'yuh numbalinonmih nappuhi, ya mi'id
goh di binalbaliyanmin da'yu.

---

‡ **6:15** Unu Belial. § **6:16** Ex. 29:45; Lev. 26:12; Jer. 32:38; Ezek. 37:27. * **6:17** Isa. 52:11; Ezek. 20:34, 41. † **6:18** II Sam. 7:14; 7:8.

3 Mu bo'on hay pamohola' ay da'yuy pangalya' ete, ti ina'alli' ay da'yu
an ongol di pamhodmin da'yu. Ya ta"on un way ma'at ay da'mi ya
munnononnong henen pamhodmin da'yu.
4 Ya nidugah di denol'un nahamad di pangulugyu, at hiyanan iting'i'
da'yuh nan udum an tatagu. At hiyanan ta"on un do'ol di punholholtapanmi
ya ongol di pun'am'amlonganmi an dumalat ayu.
5 Hidin awadanmih nan Provinciad Macedonia ya mi'id di lenggopmi ti
ta"on nan malgom an ayanmi ya waday holtaponmi ti do'ol di bumobohhol
ay da'mi, ya hay oha goh ya umod'o'od'od amih pan'uganyuh pangulugyu.
6 Mu hi Apo Dios an mangipadenol hinan munlungdaya ya impadenol goh
da'mi ti hennagnah Titus ay da'mi.
7 Ya bo'on din immaliana ya anggay di nangipadenol ay da'mi mu nan
inulgudna goh an hay aat di nangipadenolanyun hiya ti nahukatan mahkay
di pangatyu. Ya inalina goh di pohdona' an tigon ay da'yu. Ya hay oha goh
hi nangipadenol ay da'mi ya nan nuntutuyuanyuh nan nappuhin inatyu ya
nan namhodanyun mangunud hinan intudo"un da'yu.
8 Hidin hopapna ya mun'od'oda' an nangitudo' hidin nangihingala' ay
da'yu ti munha'it di nomnomyuh na'amtang eden tudo"u,
9 mu ad ugwan ya mun'amlonga' hi nangitud'a' ti bo'on hay nangi-
palungdayaa' ay da'yu mu dumalat nan nuntutuyuanyuh nan nun'appuhin
ina'inatyu ti hiyah ne pohdon Apo Dios an atonyu. Ya maphod ta nan
tudo"un da'yu ya bo'on hay pimmuhianyu ti numbalin hi amaphodanyu.
10 Ti nan tagun abulutonay numbaholanan Apo Dios ta muntutuyu at
hiyay mabaliwan. At mi'id di dumalat hi adi umamlongan nen tagu.
Mu mahmo' nan tagun un hay nappuhiy ina'inatnay puntutuyuanan adi
muntutuyun Apo Dios ti milahhin hi mid pogpogna.
11 Mu adi umat hinan da'yu ti dumalat nan tudo"u ya nuntutuyu ayun
Apo Dios hinan inatyu. At pahiwonyu nan ibbayun nangat hi nappuhin
umipabain ti tuma'ot ayuh pummoltaan Apo Dios ay da'yu. Ya hiyah ne
nangipattiganyun adiyu mahkay inganuy di nappuhin ato'aton di i'ibbayu,
mu inatyuy abalinanyu ta pinumhod an amin. Ya ad ugwan ya nidugah di
namhodanyun umalia' hina ta malammung tu'u goh.
12 Ya bo'on hay pumhodan nan tagun numbahol unu nan tagun numba-
holana ya anggay di dumalat hi nuntud'a', mu manu ay nuntudo'a' ay da'yu
ya ta idalatyun Apo Dios nan nidugah an pamhodyun da'mi.
13 Ya dumalat eten maphod an numbalinan di tudo"u ya ma"am'amlong
ami.
Hay oha goh hi anidugah di nun'am'amlonganmi ya dumalat nan
nangipa'amlonganyun Titus ti impadenolyun amin hiya.
14 Ti hidin agguy immalian Titus hina ya inting'i' da'yun hiya, ya maphod
ta impattigyun hiyan makulug an amin nan inali' hi aatyu ti gulat ta
agguyyu at mabainana'. Ya gapu ta makulug an amin nan inali' ay Titus
hi aatyu at makulug goh din inali' ay da'yuh din hopapna.
15 At ad ugwan ya niyal'alla an nidugah di pamhodnan da'yun dumalat
nan nangunudanyuh nan tuguna ya dumalat nan nange'gonanyun hiya.
16 Ya ta"on un ha"in ya nidugah di amlong'u ti madenola' mahkay hinan
pangulugyu.

8

Hay Pangidatan nan Kimmulug hi Badangda

1 Hay pohdonmin innilaonyu, i'ibba, ya nan aat di namadangan Apo Dios
hinan kimmulug hi ahimbahimba'an ad Macedonia.

2 Ti ta"on un do'ol di nidugah hi natapnganda mu mun'am'amlongda
damdama, ya ta"on hi unda nawotwot ahan mu do'ol di indatdah badang
hinan munhapul hi badang.
3 Ya inila' an do'do"ol di indatdah badang ya un nan abalinandan idat. Ya
un diday ad nomnom ene
4 ti dida tuwaliy nangalin da'min nidugah di namhoddan middum an
bumadang hinan tatagun Apo Dios ad Judah.
5 Ya nidugah di amlongmin dumalat ay dida ti inunudday penhod
Apo Dios hi namadangandan da'min hiyah ne tuwaliy ihoghogdananmin
atonda. Mu bo'on ya anggay hene ti mun'aphod di inatda ti iluludday
pangipa'amlongandan Apo Dios hi an amin an atonda.
6 Ya heten inat nan tatagud Macedonia ya maphod, at hiyanan ninom-
nommi an maphod ni' ahan hi unyu inaynayun nan ammungyun idatyuh
nan nawotwot. At hiyanan iyahupanmih Titus an nangipapto' hidin am-
mungyu ta mumbangngad hinah awadanyu ta bumadang an mangamung
goh hi ibadangyu.
7 Mu inila' an maphod di pangatyu ti nahamad di pangulugyun Jesus, ya
ongol goh di abalinanyun muntudtuduh aatna, ya ma'awatanyuy aat Apo
Dios. Ya nidugah goh di namhodyun mangat hi ipatamuna, ya ongol goh di
namhodyun da'mi. An amin hana ya maphod, mu iyal'allanan ma"aphod hi
un nidugah di pamhodyun bumadang hi i'ibbayu.
8 Adi' da'yu mandalon an umidat, mu un'u ipa'innilan da'yuy aat di
pamhod nan udum an bumadang hinan nun'awotwot ta wa ay ta un-
udonyuh nen maphod an pangat ya hiyay panginnilaan an makulug goh
di pamhodyu.
9 Ti inila tu'uy inat Apu tu'un hi Jesu Kristuh nangipattiganah gohgohnan
ditu'u ti ta"on hi un wadan amin di maphod ay Hiyad abuniyan ya numbalin
hi nawotwot hidin immalianah tun luta ta inyatoynay bahol tu'u ta middum
tu'un amin hinan maphod an wan Hiya.
10 At hay itugun'un da'yu ya ituluyyu din tene"anyun inat ad tawonad ti
bo'on da'yu ya anggay di nahhun an immidat, mu da'yu goh di nahhun an
namhod an umidat.
11 At punnonngonyuy namenhodyun umidat hi badang an umat hidin
hopapna ta engganay un malpah. Ya idatyuy malgom hi mabalinyun idat.
12 Ti hay pohdon Apo Dios ya nan pamhod tu'un umidat. Ti wa ay ta
pohdon tu'un umidat ya abulutonay malgom an abalinan tu'un idat an ta"on
hi un itang unu do'ol.
13 Adi' alyon hi un umodo'dolnay udum ya ta da'yuy maligatan. Mu hay
pohdo' ya ta mumpapaddung.
14 At ad ugwan an wadwadaan ayu ya maphod hi unyu badangan nan
mi'mi"idan ta udum ay hi algaw ta da'yu goh di munhapul hi badang ta
diday wadwadaan ya badangan goh da'yun dida ta mumpapaddung tu'un
mi'id di maligatan.
15 Umat hidin impitudo' Apo Dios hi aat din o'ommod tu'un
nangamu'amung hidin manna hidin awadandah nan mapulun an inalinay,
"Nan tagun do'do"ol di inamungna ya mahapul an mi'id di hagwalona
ta umidat hinan itang di inamungna ta mi'id di makudangan."*

Hay Nahnagan Titus an Umuy Bumadang hinan Kimmulug ad Corinth

16 Munyaman amin Apo Dios ti impanomnomnan Titus ta mahmahlun
bumadang ay da'yu, an umat goh ay da'min mahlu amin bumadang ay
da'yu.

* **8:15** Ex. 16:18.

17 Ya gapu ta mahlu an umalih na at ma"amlong an nangabulut hi
nangalyanmin hiya ta umalin bumadang ay da'yu ti nundadaan tuwalin
umalih na.
18 Ya ten pi'yalionmin hiya tun ohan ibba tu'un e'gonan an amin nan
kimmulug hinan abablubabluy an dumalat nan gunna intudtudun Maphod
an Ulgud.†
19 Ya hiya goh di pento' nan kimmulug an mitnud ay da'min mangiyuy
hinan mibadang hinan kimmulug an nun'awotwot. Ya heten tamun
atonmi ya ipabagbagtuan Apo Dios, ya hiya goh di attigan di namhodmin
bumadang hinan i'ibba tu'un kimmulug.
20 Ya manu ay ipapto'mi ahan di pangiyaponganmih tun ongol an pihhun
na'amung ta mi'id di dumalat hi apahiwanmi.
21 Ti hay pohdonmi ya maphod di atonmi an miyunnudan hi pohdon Apo
Dios ya nan tatagu.
22 Ya pi'yalionmi ay da Titus goh tun ohan ibba tu'un inilamin ma"ahlun
mangat hi ipatamun Apo Dios an pa'appohdonan bumadang ay da'yu, ya
inyal'allanan ongol mahkay di denolnan da'yu.‡
23 Ya hi Titus ay ya hiyay ibba' an muntamuh bumadanganmin da'yu. Ya
tun duwan pun'ibbana ya diday honogon nan kimmulug, ya dumalat nan
pangatda ya mipabagbagtuh Kristu.
24 At hiyanan ipattigyuy pamhodyun dida ta panginnilaan nan kimmulug
hinan abablubabluy an makulug di pamhodyu, ya ta innilaonda goh an
makulug din inting'imin amaphodyu.

9

Hay Aat di Badang hi Midat hinan I'ibban Kimmulug

1 Adi mahapul hi unna' muntudo' ay da'yuh aat di amungonyuh ibadan-
gyuh nan tatagun Apo Dios ad Judea.
2 Ti inila' an pohdonyun bumadang, at hiyanan iting'i' hinan i'ibba tu'ud
Macedonia an da'yun i'ibbamih nad Achaia an hakup ad Corinth ya ongol di
pamhodyun bumadang an nete"ad tawonad, at hiyah ne dumalat ya do'ol
goh ay diday namhod an umidat hi badang.
3 Mu honogo' hina daten i'ibba tu'u ta tigonda ta midadaan nan ibadangyu
ti adi' pohdon an nan pangiting'ia' ay da'yu ya un hay hapit ya anggay.
4 Ti ini ya wadaday mi'yalin ha"in hinan iMacedonia, ya ababain hi un
agguy nidadaan nan idatyu! Ya namaman da'mi ti inting'imiy namhodyun
bumadang.
5 At hiyanan ninomnom'u an odolnah un mahhun daten i'ibba tu'un
umalih na ta badangan da'yun mangidadaan hi an amin an inaliyun ibadan-
gyu ta madadawoh hitun umalia'. At hiyay panginnilaan hi namhodanyu
tuwalin bumadang an agguy nilulud di pangatanyu.
6 Umat hituy nomnomonyu:
"Nan tagun itang di itanomna ya itang goh di alanah bungana,
mu nan tagun do'ol di itanomna ya do'ol di alanah bungana."*
7 At hay maphod hi atonyu ya way ohan da'yuan ninomnomnay pohdonan
idat. Ya adiyu ukuhan nan idatyu unu adyuwan di idatyu ti hay pohdon Apo
Dios ya umamlong ayun umidat ta adiyu ukuhan.

---

† **8:18** Mid mapto' ya hi Dr. Luke unu hi Barnabas. Agguy intudo' Apostoles Paul di ngadana ti hiya ya nundengwan tagu, at inilada hiya. ‡ **8:22** Agguy tu'u goh inilay ngadan ten tagu. * **9:6** Mid mapto' ya hiyah ne ohan nundengwan proverb hi ad Corinth, mu bo'on proverb an nalpuh nan Biblia.

8 Ti abalinan Apo Dios an mangidat an amin hi mahapulyu, ya idatna, ya
udmana goh di idatna ta way atonyun bumadang hi i'ibbayu.
9 Ti nan ma'an'anidat an tagu ya hiyay nipaddungan nan impitudo' Apo Dios
an inalinay,
"Pun'idatana nan nun'awotwot hi adawda,
ya ma'ahhimo' hi enggana."†
10 Hi Apo Dios di mangidat hi itanom nan muntanom, ya Hiyay alpuwan di
onon tu'u. Hiya goh di mangidat hi malgom an mahapulyu, ya udmanay
idatnan da'yu ta way atonyun mano'do"ol hi ibadangyuh nan i'ibbayu.
11 Ya immannung an do'ol di idat Apo Dios ay da'yu, at do'ol goh di ibadan-
gyu ta dumo'ol goh di munyaman ay Hiya an dumalat nan ibadangyun
idatmin dida.
12 At henen idatyu ya badangana nan tatagun Apo Dios, ya bo'on hay
pumhodanda ya anggay mu hiya goh di dumalat hi ongol an punyamanan-
dan Apo Dios.
13 Ti nan pamadanganyuh nan tatagun Apo Dios ya hiyay panginnilaan
an unudonyuy itudtudun Kristu an hiyay dumalat ya ipabagbagtudah Apo
Dios.
14 At hiyanan ongol di pamhoddan mangiluwalun da'yu an dumalat nan
ongol an badang Apo Dios ay da'yu, at pumbalinon da'yuh ma'an'anidat.
15 At munyaman tu'un amin ay Apo Dios hinan indatnan amaphod tu'un
mi'id di nipaddungana an hiyah ne nan Imbaluynan hennagnah tun luta!

10

Hay Nangibaagan Paul hi Aat di Haadna

1 Hay alyon di udum ya wa ay ta midduma' ay da'yu ya mun'og'ogona'
an humapit, ta awni ta bumataana' ya unna' natulid an mangitudo' hi
panugun'un da'yu. Mu hay pambal'un ne han inalidan aat'u ya manu ay ya
pohdo' an iyun'unud ay Kristu an ma'ulay, ya ipa'ampana ahan di odolna.
2 Mu hay iyal'alu"un da'yu ya ipaphodyuy aatyu ta adia' mapilit an
bumohol ay da'yuh tun alia' hina. Ti wa ay ta umalia' hina ya makulug an
nidugah di bohol'uh nan udum ay da'yun mamihupihul ay da'min alyonday
hay pangatmi ya neyengngoh hi pangat di agguy kimmulug.
3 Immannung an waday nipaddunganmin dida ti tagu tu'un amin. Mu
ta"on ya nob'on di atonmin kimmulug an ay paddungnay mi'gubat
4 ti hay pangabakanmih nan humanih panginnilaan di tataguh aat Jesu
Kristu ya bo'on hay anala'eng di tagu mu nan abalinanmin malpun Apo
Dios.
5 At hiyay pangabakmih nan mangitudtuduh nibahhaw ya nan tatagun
mumpahiya an adida pohdon an innilaon hi Apo Dios ta mahukatan di
nomnomda ta hi Kristuy unudonda.
6 Mu waday denol'un ipaphodyuy pangatyun mangunud ay Kristu, mu
nan adi ay umunud ya awniat moltaonmi dida.
7 Da'yu ya nan titiggonyu ya anggay di ibilangyu. Wa ay ta alyonyuan
un ayu anggay an mangunud ay Jesu Kristu ya mahapul an nomnomonyun
bo'on da'yu ya anggay ti ta"on un da'mi ya Hiyay unudonmi ahan.
8 Ya ta"on nin hi unyu alyon di nidugah di pangipabagtuanmih biyangmin
muntudtudu ya adia' bumain ti heten biyangmi ya pamadangmin da'yu an
bo'on hay apa"ianyu.
9 Ya adi' pohdon an paddungnay un da'yu ta'ta'ton hinan tutudo"u.

† **9:9** Psa. 112:9.

10 Ti alyon di udum di, “Adi tu'uat aya unudon ti manuh nan tudo'na ti
paddungnay un ongol di biyangna, mu wa ay ta middum ay ditu'u ya mid
hulbin di haphapitona!”
11 Mu penhod'un innilaon danen tatagu an nan inalimih din tudo'min
da'yu ya hiyay atonmih tun alianmih na.
12 Ya adimi ipaddung di aatmih nan mumpahiya ti bumain amin mangat
hi umat hina. Ya adi ami umat ay dida an un didaan inaliday maphodda
ya un nan udum an tatagu. Ya henen inalida ya ma'innilan nakudang di
nomnomda.
13 Mu wa ay ta ipabagtumiy tamumi ya adi nappuhi ti hiyah ne nan
impatamun Apo Dios an umat hinan nuntudtuduwanmin da'yu.
14 Ya niddum ayuh nan inyokod Apo Dios ay da'min tudtuduwanmi. Ya
hiyah te panginnilaan an waday biyangmin muntudtudun da'yu ti da'miy
nahhun an immalih na an nangitudtuduh aat Kristu.
15 At hay pohdo' ya ma'awatanyun da'mi ya adi ami umat hinan udum
an tatagun pumloh hi amaphod di intamuan di udum. Ti hay dumalat
hi pangiluludanmin mangat hi tamun inyokod Apo Dios ay da'mi ya nan
pangihamadanmih pangulugyu
16 ta way atonmi goh an muntudtuduh nan Maphod an Ulgud hinan udum
an babluy an mi'id di immuy nuntudtudu.* Ya adimi pohdon an ipabagtuy
tamun di udum an un anggay nan tamun inyokod Apo Dios ay da'mi.
17 Ti inalinah nan nitudo' an Hapit Apo Dios di,
“Nan umamla ya maphod hi un hi
Apu tu'uy iyamlana ya anggay.”†
18 Ya anggay hi Apo Dios di mangibaag hi aat di tagu ya bo'on nan taguy
mangibaag hi aat di tagu.

11

Hay Aat Paul ya nan Annabin an A'apostoles

1 Adiyu ni' ahan higanan an donglon di alyo' an ta"on un'u ituluy an
mumpahiya.
2 Ti mun'annela' ay da'yu ti adi' pohdon an waday udum hi unudonyuh un
bo'on hi Kristu. Ya ta"on hi Apo Dios ya umat hina goh damdamay pohdona.
Ti paddungnay da'yu nan babain nangigawiya' hi ohan lala'in hi Kristu ti
hay pohdo' ya Hiyay pa'appohdonyu ya unudonyu ahan.
3 Mu mun'od'oda' hi abalbaliyanyuh nan adi makulug an tudtudu ti ini ya
umat ayun Eve an binalbaliyan nan ma"atallam an ulog.
4 Ti ab'abbulut ayuh nan udum an umalin muntudtudu an ta"on hi un adi
miyunnudan di itudtududah nan intudtudumin aat Jesus an nan kinulugyu.
Umat hinan alyondan bo'on hi Jesus ya anggay di mangibaliw hi tagu, at ini
ya hay nob'on an lennaway miyo'odol ay da'yu* an ta"on un nan Lennawan
Apo Dios di nahhun an niyodol ay da'yu.†

---

* **10:16** Mid mapto' ya ad Spain di nomnomona (Rom. 15:24, 28). † **10:17** Jer. 9:24. Mapidwa goh hinan I Cor. 1:31. * **11:4** Hin'umu'uddum ya nomnomon nan mundayaw ay Apo Dios an hi Jesu Kristuy dayawonda, mu bo'on ti hay dimunyun niyo'odol ay dida ti nan alyondan Jesus an dayawonda ya hi Jesus an dimunyu. † **11:4** Do'ol di adi mangulug hi un mundehhan nan Na'abuniyanan an Lennawa ya nan dimunyun miyo'odol hinan kimmulug, mu makulug damdama ti hiyah ne itudun ten verse. Hay aatna nin ya dumalat nan tulun alimatung di odol ti nan lennawan di kimmulug di ihinan nan Lennawan Apo Dios ta hay odol ya soul (an nan nomnom, ya pumpilian, ya punle'nan) di taguy ihinan nan dimunyu.

5 Ya pedpedngolan ayu ay hinan alyonday dida ya apostolesdan mi'id di
ipaddunganda, mu inila' an agguya' na'ampa ya un dida.
6 Manu ti immannung an adia' mahmahhapit, mu mundenola' ti inila' an
amin di gun'u alyon, ya ta"on un da'yu ya abulutonyu ti inilayuy inatmin
nuntudtudun da'yu.
7 Numpa'ampaa' hidin nuntudtuduwa' ay da'yuh aat Apo Dios, ya agguya'
numbagah bino'la'. Ya manu ay umat hinay inat'u ta amaphodanyu, at
undan nappuhih ne?
8 Hidin nuntudtuduwa' ay da'yu ya nan udum an kimmulug di immidat
hi inla'u' hi mahapul'u.
9 Ya din wada' ay da'yuh napuhan di mahapul'u ya agguya' nun'ad'adaw
ay da'yu ti nan i'ibba tu'un kimmulug ad Macedonia di nangiyalin amin hi
mahapul'u. Ya ta"on un ad ugwan ya adi' iyokod ay da'yuy mahapul'u.
10 Ya hiyah te pumpahiyaa', ya inilan Kristu an agguy'u impadah an
numbagah badang ay da'yu, ya mi'id ay da'yun i'Achaia di mangipadinong
eten pumpahiyaa'.
11 Mu ta"on un umat hina an adia' mumbagan da'yu ya adiyu alyon di un'u
da'yu adi pohdon ti hi Apo Dios ya inilanan nidugah di namhod'un‡ da'yu.
12 Ya manu ay adia' mumbagah badang ay da'yu ti adia' umat hinan
mangalih apostolesda. Ti ini ya hiyay pangidalatandan mangalih un mi'id
di nun'abhiwan di pangat'un hi Paul hinan pangatdah aat di impatamun
Apo Dios ti numbagah badang.
13 Mu danen tatagu ya bo'onda ay apostoles ti bo'on hi Apo Dios di
nannag ay dida, mu laylayahan da'yun alyonday hennag Kristu didan
mangipa'innilah aatna.
14 Mu adi tu'u manoh'an ne ti gagangayda tuwali ti hi Satanas ya numbalin
hi paddungnay ma"aphod an anghel.
15 At hiyanan adi tu'u manoh'ah nan babaal Satanas ti ipattigdan pad-
dungnay ma"aphod di atonda. Mu hitun angunuhnaat mamoltada.

Hay Aat di Nunligatan Paul hinan Tamuna

16 Ipidwa' an mangal'alu' ay da'yu ta adiyu alyon hi un mid nomnom'u.
Mu gulat ta umat hinay punnomnomyun ha"in ya ta"ongkay, mu ta"omman
ya donglonyu tun alyo' ta ipahiya' hi itang damdama tun biyang'un
muntudtudu.
17 Inila' an adi pohdon Apu tu'u tun al'alyo' ti paddungnay mi'id di
nomnom'uh pangitulida' an mumpahiya.
18 Mu gapu ta pohdonyun dongdonglon nan mumpahiya ya ten itulid'u
goh damdaman mumpahiya.
19 Alyonyuy nala'eng ayu, mu gulat ta makulug ya anaad mah ta dongdon-
glonyu nan nakudang di punnomnomna?
20 Ti gulat ta immannung an nanomnoman ayu ya anaad mah ta un-
udonyun amin di alyon nan malgom an tagun da'yu an ta"on hi un da'yu
hay pumpihhuan, ya a'amehon, ya tapa'on, mu abulutonyu dida damdama?
21 Abuluto' nan pamihulyun ha"in an alyonyuy adia' umat ay danen tatagu
ti makulug an bumaina' an mangat hi umat hinan ato'atondan da'yu!
Mu alyonyu ay di maphod hi un natulid di tagun mumpahiya ya ta"on
un ha"in ya mumpahiyaa' damdaman umat hinan tatagun nakudang di
nomnomna!
22 Ya gulat ta ipahiyadan dida ya Hudyuda, mu ha"in ya Hudyua' goh. Ya
gulat ta mumpahiyada ti holag Israel dida ya ta"on un ha"in ya holaga' goh

‡ **11:11** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

damdamah Israel. Ya gulat goh ta ipahiyadan hi Abraham di nahlaganda
ya umat goh damdaman ha"in.
23 Alyonda goh di diday baal Kristu, mu odolnaa' an baal Kristu! (Ay ihu-
nay nakudang di nomnom'uh pangalya' ete!) Mu makulug an nidugdugah
di tamu' ya un dida, ya do'do"ol di nibaluda' an dumalat nan pangunuda' ay
Jesu Kristu, ya nunholholtapa' ti gunna' nahuplihuplit, ya hi'ihi'itangan goh
di gun'u atayan.
24 Ya numpalemay nanaplatan di i'ibba' an Hudyu ay ha"in hi tulumpulu
ta hiyam an haplat.§*
25 Ya numpitlu goh di nanaplatan nan iRome ay ha"in,† ya namenghan
di nampaandan ha"in.‡ Ya numpitluy napa"ian di pupul an nilugana',§ ya
namenghan di nitamola' hi danum hi hin'algaw ya hinlabiyan ti napa"i nan
nilugana' hi pupul.
26 Ya an amin din nundaldalana' ya atata'ot di dinamudamu'. Ya
gun'u binad'ang nan mun'abi'ah an danum hi wangwang, ya dinamu'
nan humod'ap an mamatoy ay ha"in, ya gun lomolomon nan Hudyu ya
Hentil an mangat hi nappuhin ha"in, ya wada nan unda ipatpattig an
kulugondah Jesus mu nappuhiy wah nomnomdan ha"in. Ya an amin nan
inaya'aya' an babluy an ta"on un hinan baybay ya hinan mapulun ya waday
nunholholtapa'.
27 Ya natu'atu'ala' ti nidugah di tamu', ya hin'umu'uddum ya adi umday
inumo', ya ono', ya lubung'u, ya hin'umu'uddum ya mi'id di ihina'.
28 Ya do'ol di udum hi hinolholtap'un ligat'u, ya hay oha goh ya nan
numanomnoma' hi abigabigat hinan kimmulug hinan abablubabluy.
29 Ti wa ay ta way ohah nakudang di pangulugnan Jesus owan nidugah di
punlungdayaa', ya wa ay ta way ohan numbahol ya munha'it di nomnom'u.
30 Gulat ta mapilita' an mangalih aat'u ya mi'id di udum an ipahiya' hi un
bo'on tun ligat'u ya nan anakudang di abalina'.
31 Hi Apo Dios an hi Aman Apu tu'un hi Jesus an nan madayaw hi mi'id
pogpogna ya inilanan makulug an amin tun inali'.
32 Hidin wawadda' ad Damascus* ya nan gobelnadol hidi an tagun nan
Alin hi Aretas† ya hi'itangan an dapopona' hinan pantaw di babluy,
33 mu nan i'ibba' an kimmulug ya inittuwa' hidin bahkit, ya impabolet-
tanga' hinan tawan di allup ta inuy'uya' hinan pangngelna ta limmayawa'.‡

12

Hay ay Ihunay Nun'enapan Paul

1 Inaynayun'un mumpahiya an ta"on hi un mid hulbina ta ulgudo"at nan
impa'innilan Apu tu'un ha"in an paddungnay enenap'u.

---

§ **11:24** Intudun nan Uldin Apo Dios ay Moses an anggay nan napat hi nahaplat di mabalin hi ohan taguh nan ohan timpu (Deut. 25:3), ya nan Hudyu ya inaanday oha ta adida mibahhaw an mumbilang hi haplat. * **11:24** Agguy nitudo' di aatdah nan Biblia. † **11:25** Nan nitudo' hi Ac. 16:22-23 di ohan nipaddung ete. ‡ **11:25** Ac. 14:19-20. § **11:25** Umu'uddum ya un anggay di way inam'amlong di nitudo' hinan Biblia (Ac. 27:39-44), mu hene ya agguy ni' na'at eden nangitud'an Paul ete. * **11:32** Hiyah ne kapitulyud Syria (unu ad Aram di nabayag an ngadan ten nasyon). † **11:32** Hay nun'alian Aretas IV ya hidin 9 B.C. ta engganah 40 A.D. Ya nan Alin hi Herod Antipas (4 B.C.-39 A.D.) di hi aman ahawana (ma'innila an hiyay nangipapatoy ay John an Mumbonyag, ya hiya goh di nanumalyan Jesus hidin agadyuhan di atayana). ‡ **11:33** Ac. 9:24-25.

2 Wada han ohan tagun kimmulug ay Kristu* an tinnig'un nipatulud
abuniyan.† Ya ten himpulu ta opat di tawon hi naluh hi nalpahan di
na'atana,‡ mu agguy'u inilah un hay odolnay timmulu unu nan lennawana
ya anggay. Hi Apo Dios ya anggay di nanginnilan ne.
3 Ya ten ipidwa' an alyon an mid mapto' ya hay lennawana ya anggay di
timmulu unu ta"on un nan odolna, mu agguy'u inila ti ammunah Apo Dios
hi nanginnilan ne.
4 Ya hidin awadanad abuniyan ya waday dengngolnah hapit an mi'id
nanginnilah ibalinana, ya adi iyabulut Apo Dios an al'alyon hi malgom an
tagu.
5 Ya gulat at ya hiyah nen taguy ipahiya' mu adi' ti anggay nan anakudang
di abalina' di hiyay ipahiya'.
6 Mu ta"on nin di mumpahiyaa', ya hihidya damdaman umata' hi tagun
nakudang di nomnomna ti ta"on hi unna' mumpahiya mu un anggay nan
immannung hi gun'u al'alyon. Mu adia' mumpahiya ti adi' pohdon an hiyay
dumalat hi anidugah di pangipabagtuan di tagun ha"in, mu hay pohdo' hi
dumalat hi pangipabagtuan di tagun ha"in ya nan tinnigdan inat'u ya nan
dengngoldan intudtudu'.
7 Ya dumalat nan adi namhodan Apo Dios an mumpahiyaa' ti dumalat
nan nanniga' enen impa'innilanan ha"in ya inyabulutnah Satanas an
mangipaligligat ay ha"in ta mi'id di ato' an mangipahiyah odol'u.
8 Ya numpitluy gun'u nunluwaluan ay Apu tu'u ta ipa'adaogna tun ligat'u.§
9 Mu hay nambalnan ha"in ya inalinay, “Hay mahapul ya nan badang'un
he"a ta edpolmuy ligatmu. Ti wa ay ta waday akudangan di abalinan di
tagu ya hiyah ne dumalat hi pangiyokodanan Ha"in ta badanga', ya hiyah ne
punle'naanah badang'u.” Hiyah ne inalin Jesus, at hiyanan mun'amlonga'
an mangipahiyah anakudang'un mangedpol hi ligat'u ti wa ay ta adia'
pa"edpol ya male'na' di badang Jesu Kristu ay ha"in.
10 At mundenola' an mangabulut hi anakudang'u ya ligat'u an umat
hinan gunda pamadngolan ay ha"in ya nan pangipaligligatandan ha"in an
dumalat di pangun'unuda' ay Kristu. Ti wa ay ta maligatana' ya ma'udman
di abalina' an idat Jesu Kristu.

Hay Numanomnoman Paul hi Aat nan iCorinth

11 Ay manangpaha' an mangul'ulgud hi aat'u, mu ma'ahhapul ti dumalat
ayu. Ti gulat ta adi ayu pedpedngolan at da'yuat di mambal hinan
mamihupihul ay ha"in. Ti ta"on hi un mi'id di hulbi' an tagu mu adia' ahan
na'ampa ya un nan alyonyun nun'abagtun apostoles.
12 Hidin wada' ay da'yuh na ya tinnigyun amin di ina'inat'un attigan di
ana'apostoles'u an umat hi nangata' hi do'ol an umipanoh'a, ya immannung
an ene'edpol'uy ligat'u.
13 At adiyu alyon di un nob'on di pangibilanga' ay da'yu ya un nan
pangibilanga' hi udum an kimmulug ti hay nob'on hi inat'u ya anggay, ya
agguya' numpabadang ay da'yu. At wa ay ta pahiwonyuh nen inat'u ya
odowo' an aliwanyu ni'!

---

* **12:2** Hi Apostoles Paul damdama, mu bumain an mangibaag hi un hiya (bahaom nan verse 7).
† **12:2** Hay immannung an itudun nan hapit di iGreece hitu ya *nipatuluh nan miyatlun abuniyan.* Hay pohdonan ibaga ya nan lugal ad dayah tumayapan di hamutiy ma'alih mahhun an abuniyan, ya nan netob ya nan awadan nan planeta, ya algaw, ya bulan, ya bibittuan. Nan ma'alih miyatlun abuniyan ya nan ihinan Apo Dios. Mu agguy nibalin hene ti adi alyon nan iYadyang di un tulud abuniyan. ‡ **12:2** Gapu ta hidin 55 A.D. di tawon din nuntud'an Apostoles Paul eten tudo' at mid mapto' ya na'at hidin 41 A.D. § **12:8** Mid mapto' ya hiyah ne nunheglan dogoh di matana (Gal. 4:15; 6:11).

14 Nidadaana' an mumbihhitan da'yuh na an ten pitlunad ugwan hi
alia' hina.* Mu hihidya damdaman adia' mumbagah badang ay da'yu
ti hay pumhodanyuy nomnomnomo' an bo'on nan pihhuyu an umat hi
ung'ungungnga an bo'on diday mananud hi o'ommodda ti nan o'ommodday
mananud ay dida.
15 Ya umat ay ha"in an ma"am'amlonga' an ta"on hi un'u ubahon an amin
di wan ha"in ya munligata' an dumalat ayu mu ta mabadangan ayuh nan
pangulugyu. Gulat ta umat hituy anidugah di pamhod'un da'yu ya un mah
damdama adia' pohdon ay da'yu?
16 Da'yu ya inilayun mi'id ahan di numbaga' hi badang ay da'yu, mu
kulugonyu nan mamihupihul ay ha"in an mangalih manu ti bo'on hi Paul
di umalin mangngal hi pihhu, mu natalam ti hennagnay udum an tatagun
mangngal ta unda idat ay hiya.
17 Mu undan way indatyuh pihhuh indatdan ha"in?
18 Manu ti hennag'uh Titus ya nan ibbana, mu undan binalbaliyan da'yu
ta innalday pihhuyu? Mi'id, ti inilayun da'min duwa ya numpaddung di
nomnommi ya pangatmi.
19 Mid mapto' ya alyonyuan manu ay intudo'mi daten da'yu ya ta panan-
imih nan ipabaholdan da'mi, mu bo'on ti un hay ihamadan di pangulugyun
Kristu di dumalat hi nuntud'anmin da'yun i'ibba. Ya inilan Apo Dios an
immannung ahan hete.
20 Ti mun'od'oda' ti ini ya hitun umalia' ay da'yu ya pahiwona' hi pangi-
hingala' ay da'yuh un'u innilaon an waday nappuhih ato'atonyun wadaday
munhahannu, ya mun'a'ammohan, ya mumbobohhol, ya mumpipinnad-
ngol, ya mumpapahhalan, ya mumpumpahpahiya, ya himpipilit.
21 Ya makulug an mun'od'oda' ti ini ya hitun umalia' ay da'yu ya
ma'abbainana' ay Apo Dios ya munlungdayaa' hi un waday agguy nan'ug
hinan pumbaholan an umat hi pangatan hinan lumihog an umat hi umilug-
tapan ya nan pangatan hinan malgom an umipabain.

13

Hay Angunuh hi Nuntugunan Paul hinan iCorinth

1 Hitun umalia' hinay pitlunah panniga' ay da'yu,* ya wa ay ta hihidyan
wadan da'yuy nappuhih ato'atona ya adi' hom'on didah nan ahumalyaanda
ti unudo' nan impitudo' Apo Dios an inalinay,
"Nan tagun numbahol ya mamoltah un waday duwa unu tulun ihtigu
an mangipa'annung an numbahol."†
2 Hidin pidwanah wada' ay da'yu ya inali' hinan mangamangat hi nappuhi
ya ay da'yun amin an wa ay ta adiyu du'gon nan nappuhin ato'atonyu ya
adi' da'yu hom'on ti un'u da'yu moltaon. At ad ugwan an adagwia' ay da'yu
ya ten ipanomnom'u goh hete.
3 Ya dumalat nan namhodanyun ipattig'uy a'immannunganan indat Kristuy
abalina' an muntudtuduh aatna ya awni ta un'u ipattig hitun panumalyaa'
hinan bumahobahol hina. At nomnomonyun hi Kristu ya ongol di abali-
nanan mummoltan da'yu ti impattignan da'yun mi'id di anakudang di
abalinana.
4 Immannung an din natayan Kristuh nan krus ya ay ihunay un mid
abalinana, mu namahuan an dimmalat di abalinan Apo Dios. Nipaddung
tu'u an kimmulug ay Hiya an ta"on hi un do'ol di anakudang di abalinan

---

* **12:14** Hay hopap di numbihhitaanan dida ya nitudo' hinan Ac. 18:1-18, ya nan netob ya agguy nitudo' hinan Biblia. * **13:1** Bahaom nan footnote di II Cor. 12:14. † **13:1** Deut. 19:15.

tu'u, mu mi'tagu tu'un Jesus an dumalat di abalinan Apo Dios. At hiyanan mi'id di pungkudanganmih biyangmin manugun ay da'yu.

5 Nomnomonyuh un immannung an wada unu mi'id di pangulugyun Jesu Kristu. Ti undan agguyyu inilan wadah Kristun ditu'un kimmulug? Mu wa ay ta mi'id di pangulugyun Kristu ya hiyah ne panginnilaan an bo'on da'yuy taguna.

6 Mu adi umat hinan da'mi ti inilamin ta"on un da'yu ya inilayun immannung an tagu da'min Hiya.

7 Ya bo'on hay pangipattiganmih a'immannunganan wah Kristun da'miy nonomnomonmi, mu hay pangiluwaluanmin da'yu ta adiyu aton di nappuhi. Ya penhodmin maphod di ato'atonyu an ta"on hi un bo'on hiyay ipattigan di biyangmin indat Jesu Kristun mummoltan da'yu.

8 Ti nan tamun indat Kristun da'mi ya badanganmi nan tataguna ta mihamad di pangulugdah nan makulug an mitudtudu an aatna.

9 Ya ma"am'amlong amih un mi'id di panginnilaanmih biyangmin mummolta ti nihamad di pangulugyu, at hiyanan iluwaluanmi da'yu ta mihamad hi enggana nan pangulugyun Jesus.

10 Hiyah te dumalat hi nahhun an nangipehnaga' eten tudo' ay da'yu ta hitun alia' ya adi mahapul hi un'u ihingal da'yu ta adi munha'it di punnomnomyun ha"in hi pangipattiga' hi biyang'un indat Apu tu'un mummoltah nan numbahol. Ti heten biyang'un indatna ya usalo' an bumadang ay da'yu ta mihamad di pangulugyu an bo'on hay apa"ianyu.

Hay Angunuh hi Hapiton Paul hinan iCorinth

11 Hay angunuh hi alyo' ay da'yun i'ibba ya unudonyu ahan nan Tugun Jesus ta ipaphodyuy pangatyu, ya unudonyuy tugun'u ta mun'u'unnud di nomnomyu ta malenggop ayu. Ya atonyu ay hana at hi Apo Dios an alpuwan di pamhod ya lenggop ya middum ay da'yu.

12 Ya hinan a'am'amunganyuh pundayawanyun Apo Dios ya ipattigyuy pamhodyuh i'ibbayu, ya mi'yapnga ayun dida.

13 Ya alyon an amin nan tatagun Apo Dios hituy apngaon da'yuh na.

14 Hay homo' ni' Apu tu'un hi Jesu Kristu, ya nan pamhod Apo Dios, ya nan badang nan Na'abuniyanan an Lennaway mawadan da'yu.

Galatians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul (1:1).

Hay Nangitud'an Paul eten Liblu: nan kimmulug ad Galatia (1:2).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan provincia.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 45 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hay aat di nangabakan nan homo' Apo Dios hinan Uldin Apo Dios.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat nan DOCTRINAN di kimmulug an dumalat di nangabakan nan homo' Apo Dios hinan Uldin Apo Dios (1:1—4:31)
- Hay introduction hinan doctrinada (1:1-5)
- Hay nama"ih nan doctrinada (1:6-10)
- Hay panginnilaandah un nepto' nan doctrinada (1:11—4:31)

Hay aat nan ATON di kimmulug an dumalat di nangabakan nan homo' Apo Dios hinan Uldin Apo Dios (5:1—6:18)
- Hay atonda ni' ahan ya adida unudon nan Uldin (5:1-12)
- Hay atonda ni' ahan ya mi'popohhodanda (5:13-15)
- Hay atonda ni' ahan ya abulutonday puntudtuduwan nan Na'abuniyanan an Lennawa (5:16-26)
- Hay atonda ni' ahan ya igohgohanda nan i'ibbada (6:1-5)
- Hay atonda ni' ahan ya ibingayandah gina'uda nan muntudtudun dida (6:6)
- Hay atonda ni' ahan ya atonday maphod (6:7-10)
- Hay atonda ni' ahan ya hukatanday ugalida (6:11-18).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Apostoles* Paul ti *nahnaga'* ta
ul'ulgudo' nan Hapit Apo Dios. Ya bo'on hay taguy namto' ay ha"in, ya bo'on
2 dida goh di dimmalat hi napto'a' ti pento'a' ay Jesu Kristu ya hi Ama tu'un
hi Apo Dios an nummahun Jesus ta timmagu.
Ya an amin di a'agi tu'un wah tun niddum ay ha"in ya middumdan ha"in
an munnonomnom ay da'yun ma'amu'amung hinah nan Provinciad Galatia
an mangunud ay Apo Dios.
3 Hay pohdo' ya ipadutu' da'yu ya ipalenggop da'yun Apo Dios an hi Ama
tu'u ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.†
4 Inyabulut Kristuy natayana ta way aton di bahol tu'un ma'aliwan, ya ta
way atonan mangidat hinan abalinan tu'u ta adi mahapul an middum tu'uh
nan nun'appuhiy atondan tataguh tun lutad ugwan, ti hiyah ne penhod Apo
Dios an hi Ama tu'uh aton Jesus ay ditu'u.
5 Hi Apo Dios di ma'alih na'abbagbagtuh mid ah pogpogna! Amen.‡

Nan Nahamad an Tugun Jesus

6 Pento' da'yun Apo Dios ta way aton Kristun mangipadutu' ay da'yu, mu
manoh'aa' ti un na'amtang ya inaliwanyu, at ten unudonyuy nob'on an
tugun.

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nahnag.* † **1:3** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di pun'apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina ya *ipadutu' da'yu* (unu *charis*) an apngan di iGreece, ya nan netob an inalinay *ipalenggop da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu. ‡ **1:5** Hene ya hapit di Hudyu, ya hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan.*

7 Umannung an adi mabalin an waday nob'on an Nahamad an Tugun,
mu waday tagun mangabuliduh nomnomyu ti padahondan pikuwon nan
Maphod an Ulgud an hay aat Kristu.
8 Mu ta"on un da'mi unu nan anghel an nalpud abuniyan di mangul'ulgud
hi layah an tugun ta bo'on nan nahamad di ma'ulgud ay da'yu ya olom ni'
ya munholtap ad imbelnu.
9 Ipidwa' an mangali goh ete, ti gulat ta nan tagun hay layah an tugun di
ul'ulgudona an bo'on at goh nan inunudyun Tugun an din imbaagmih din
hopapnan da'yu ya olom ni' ya munholtap ad imbelnu.
10 Ya ta"on hi unna' adi pohdon hinan tatagun dumalat eten hapito' mu
hapito' damdama ti hay pohdo' ya nan pangedenolan Apo Dios ay ha"in.
Ya ta"on hi un'u adi ipadenol nan tatagun nob'on di unudonda, ti gulat ta
iyunnud'uh nan unudondan nappuhi ta way mangipadenol ay dida ya adi
mabalin an ha"in di ma'alih baal Kristu.

Hay Namto'an Apo Dios ay Paul ta Mun'ul'ulgud (Ac. 9:23-31)

11 Hay pohdo' hi innilaonyu, i'ibba', ya nan ulgud an ul'ulgudo' an bo'on
hay nomnom di taguy nalpuwana.
12 Ti agguy'u enyengngoh hinan tugun di tatagu, ya agguya' goh in-
tudtuduwan ay dida ti hi Jesu Kristuy nangipa'innilan ha"in hinan Na-
hamad an Tugun.
13 Dengngolyuy aat'uh din hopapnah nangunuda' hinan lelehyon di
Hudyu ti nidugah di nangipaligligata' hinan tatagun ma'amu'amung an
mangunud ay Kristu. Ya impadah'uy abalina' an mangipadinong ay dida
ta adida umunud.
14 Ya nahamad di nangunuda' hinan lelehyon di Hudyu ya un din
udumnan ni'yibba' an Hudyun nipaddungdah tawon'u, ti nonomnomo' din
intugun din a'apumih din penghana.
15 Mu hidin agguy'u nitungawan ya pepento'a' ay Apo Dios, ya la'tot ya ten
inayagana' ta baalona' ay Hiya an dimmalat nan nangipadutu'anan ha"in.
16 Ya ninomnomnan mangipa'innilan ha"in hinan aat di Imbaluyna ta way
ato' an mangul'ulgud hinan aatnah nan Hentil. Ya din nangatana ya agguya'
immuy hinan tatagun mummahmah enen na'at ay ha"in,
17 ya agguya' goh immuy ad Jerusalem an ni'hapit hinan nahhun an
a'apostoles ya un ha"in. Ti hay inat'u ya nundapuha' ad Arabia, ya
Hiyay nipa'innilaanan ha"in hi aatna, ya la'tot ya numbangngada' goh ad
Damascus.§
18 Ya hidin naluh di tuluy tawon ya immuya' ad Jerusalem an ni'hapit ay
Peter, ya ni'hinaa' ay hiyah duway duminggu.*
19 Mu agguy'u inah'upan di udumnah din a'apostoles, an anggay hi Jacob†
an hi agin Apu tu'u.
20 Hatun inali' ya makulug ti inilan Apo Dios an agguy'u linayahan heten
na'na'at ay ha"in.
21 Ya din nalpahan hana ya immuya' hinan duwan provincia an ad Syria
ya ad Cilicia.‡
22 Mu din tataguh nan Provinciad Judea an ma'amu'amung hinan
abablubabluy hidi an mangunud ay Kristu ya agguyda ni'yin'innilan ha"in.

---

§ **1:17** Ac. 9:23-25. Mid mapto' ya na'at hidin 35-38 A.D. * **1:18** Ac. 9:26-29. Mid mapto' ya na'at hidin 38 A.D. † **1:19** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **1:21** Ac. 9:30-31. Mid mapto' ya na'at hidin 38-43 A.D.

23 Ti hay inilada ya din dengngoldan inalin din udumnan tatagu ya anggay
an inaliday, “Henen lala'in nangipaligligat ay ditu'uh din hopapna ya ad
ugwan ya ul'ulgudona mahkay nan Maphod an Ulgud an hay aat di Makulug
an Tugun an hiyah din pinadahnan ipadinong hidin hopapna!”
24 Mu dimmalat nan na'na'at ay ha"in ya hiyay nangipabagbagtuandan
Hiya.

2

Hay Ni'yamungan Paul hinan Udumnan A'apostoles ta Nunhahapitda

1 Unat goh naluh di himpulu ta opat hi tawon* ya numbangngada' ad
Jerusalem, ya nitnud da Barnabas ay Titus.
2 Ya manu ay immuya' hidi ti nan nangipa'innilaan Apo Dios. At ni'hapita'
hinan numpumpapto' hinan mangunud ay Kristuh did Jerusalem. Mu
inyohhamin nunhahapit ta impa'innila' ay diday aat di ulgud an ul'ulgudo'
hinan Hentil ta innilao' hi unda abuluton. Ti adi ay ya ini ya mid hulbin nan
ato'ato'! Mu inabulutda.
3 Ya din ni'yalin ha"in an hi Titus ya iGreece, at agguyda linuludan hiyan
ipakugit.
4 Mu waday udumnan ni'yamung hinan himpampun an nangunud ay
Kristud Jerusalem an mangibalbalih un dida goh di kimmulug an namhod
an makugit hi Titus, mu agguymi inabulut ti unda lopngon di aat di
unudonmi ti impogpogmin nangunud hinan do'ol an Uldin di Hudyuh
nangunudanmin Jesu Kristu. Mu hay penhoddah atonmi ya ipilitdan
unudonmi nan Uldin di Hudyu ta diday ma'unud.
5 Mu agguymi ahan inunud nan inalida ta nan immannung an Ulgud an
hay aat Kristu di minaynayun hi unudonyu.
6 Unat goh nalpah di nunhahapitanmin na'amung ya ni'hahapit ami
goh hinan udumnan dida, ya agguyda ingnguhan din intudtudu'. Diday
nabagtun numpumpapto', mu agguya' nun'od'od hi anabagtuda ti hay
punnomnom'u ya numpapaddung di pannig Apo Dios hi tagu.
7 Mu inniladan endenol Apo Dios nan Ulgudnan ha"in ta way ato' an
mangul'ulgud hinan Hentil. Ya umat goh ay Peter ti endenol Apo Dios di
Hapitnan hiya ta ul'ulgudona goh hinan Hudyu,
8 ya dimmalat nan abalinan Apo Dios ya hiyay nahnagan Peter ta
ul'ulgudonay Hapit Apo Dios hinan Hudyu. Ya umat goh ay ha"in ti nahnaga'
an mangul'ulgud hinan Hapitnah nan Hentil.
9 Ya unat goh dengngol da Jacob,† ya hi Peter, ya hi John an nan ma'al'alih
a'ap'apu an edenola' ay Apo Dios hinan tamu' ya inaliday, “Mi'hina"agi amin
da'yu ta un ohay itamuan tu'un hi Apo Dios!” At ni'yamanudan da'min
Barnabas. Ya na'abulut an diday muntudtuduh nan Hudyu ta da'mih nan
Hentil.
10 Mu hay inalida ya anggay hi atonmi ya igohgohanmi nan nun'awotwot
an tatagun niddum ay dida, mu hiyah ne tuwali din ina'inat'u.

Hay Nangihingalan Paul ay Peter ad Antioch hinan Provinciad Syria

11 La'tot ya immalih Peter ay da'mid Antioch.‡ Ya inhingal'u hiya ti
nibahhaw di inatna

---

* **2:1** Mid mapto' ya na'at hidin 49 A.D. ti 35 A.D. nin din kimmulugana, at 35 + 14 = 49. † **2:9** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan. ‡ **2:11** Waday himpulu ta onom an Antioch hidin amatagun Paul, at heten Antioch ya siudad hinan Provinciad Syria.

12 ti hay nahhun hi inatna ya ne"ane"an hinan i'ibba tu'un Hentil. Ya unat
goh immali daden hennag Jacob§ an nalpud Jerusalem an Hudyu ya immuy
nilahhin ta agguy ne"an hinan i'ibba tu'un Hentil ti bumain hinan Hudyun
nahnag. Ti hay ugalida ya alyonday mahapul an mipakugit goh nan Hentil,
ti adi ay ya paniawonday middum. At henen inat Peter ya paddungnay unna
goh binangngad din Uldin an adi mahapul hi unudon nan mangunud ay
Kristu!
13 Ya an amin din Hudyun i'ibba tu'un wah di ya nabainandah din inat
Peter, ya ta"on un hi Barnabas ya niddum an nabainan.
14 Ya unat goh tinnig'un adi miyunnudan nan inatdah nan Nahamad an
Ma'unud ya ni'hapita' ay Peter ta donglondan amin, an inali' di, “Hudyu'a,
mu bo'on nan Uldin di Hudyuy unudonyud ugwan! Ya anaad mah ta
bangngadom din Uldin di Hudyu ta ipilitmun ipa'unud hinan Hentil ta
mipakugitda?”

Hay Abaliwan nan Hudyu ya nan Hentil an Dumalat nan Pangulugda

15 Nitungaw ami ta Hudyu ami, at agguy ami nipaddung hinan Hentil an
nabaholan an agguy nanginnilah aat di nahamad an Uldin di Hudyu.
16 Mu hay pangulugan nan tatagun Jesu Kristuy dimmalat hi nangidin-
ngan Apo Dios an mamohol ay dida, ya bo'on hay nangunudandah nan
Uldin di Hudyu. Ta"on un ami Hudyu mu kinulugmi goh hi Jesu Kristu
ta way inat Apo Dios an nangidinong an namohol ay da'mi, ya bo'on
di nangunudanmih nan Uldin di Hudyuy dimmalat, ti mid ah ohah
taguh nangidinngan Apo Dios an namohol ay Hiya an dimmalat nan
nangunudanah nan Uldin di Hudyu.
17 Gulat ta middum tu'un Kristu ta way aton Apo Dios an mangidinong an
mamohol ay ditu'u at mahapul an idinong tu'un mangunud hinan Uldin di
Hudyu. Ya aton tu'u ay ya abuluton tu'un nabaholan tu'u an nipaddung
tu'uh nan Hentil. Ya umat ay hina at waday mangalih un hi Kristu di
dumalat hi abaholan tu'u, ti anggay ay Hiya ya adi tu'u unudon nan Uldin
di Hudyu, mu adi ahan umat hina!
18 Mu gulat ta nan tagun mangiponag hinan Uldin di Hudyu, mu la'tot ya
binangngadna goh ya hiyah ne panginnilaan hi un way baholna.
19 Gulat ya ipadah'un mangunud hinan Uldin mu mid olog'un mangunud
an amin hinan mahapul an ma'unud at milahhina' ay Apo Dios an dumalat
nan Uldin. At hiyaat un'u ipogpog an mangunud enen Uldin ta way ato' an
middum ay Apo Dios hi mid pogpogna.
20 Ya paddungnay unna' ni'yatoy ay Kristuh din nilanhaanah nan krus ti
napogpog din nappuhin ugali'. At hay aat di ugali' ad ugwan ya nob'on ti
adi umat hidin hopapna ti wada mahkay hi Kristun ha"in. Ya heten balu
an ugali' ya dumalat nan panguluga' hinan Imbaluy Apo Dios an nidugah di
pamhodnan ha"in. At inyabulutnay natayana ta way pumhoda'.
21 Ya gulat ta idinong Apo Dios an mamohol hinan tatagun dumalat
di pangunudandah nan Uldin di Hudyu at adi mahapul an matoy hi
Kristu! Mu bo'on ahan heney dalat di pangidinngana ti hay natayan Kristu!
An hiyay dimmalat hi pangipadutu'an Apo Dios ay ditu'u, at abuluto' di
pangipadutu'ana goh ay ha"in.

3

Nan Pangulugan ay Jesus di Aptan ya Bo'on nan Uldin di Hudyu

§ **2:12** Bahaom nan footnote di Mat. 4:21 ta innilaom di aat ten ngadan.

1 Da'yun iGalatia ya ay nakudang di nomnomyu ti nahamad di na'at an
nitudun da'yuh aat di natayan Kristuh nan nilanhaanah nan krus! Mu
hihidya damdaman unudonyuy nibahhaw an tugun.
2 Un ohay pohdo' hi ibaagyu ta innilao': Hay inatyu mah ta immalin da'yu
nan Na'abuniyanan an Lennawa? Undan nan nangunudanyuh nan Uldin di
Hudyu, unu nan nanguluganyuh nan Nahamad an Tugun an dengngolyu?
3 Goh ta umat ayuh na an ay nakudang di nomnomyu? Hay nahhun
hi inatyu ya kinulugyuy abalinan nan Na'abuniyanan an Lennawan ma-
madang ay da'yu, mu goh ta ad ugwan ya inaliwanyu din na'at ti nob'on
di ninomnomyu, ti alyonyuy un ayu okod an mangihamad hi ugaliyu an
dumalat nan pangunudanyuh nan Uldin?
4 At un mah mid hulbin din na'na'at an nunligligatanyu? Mahapul ahan
an waday balul nan ina'inatyu!
5 Hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, ya inatnan
da'yuy adi olog di tagun mangat. Mu hiyah te ibaga': Hay nomnomonyuh
dumalat hi nangatana—undan hay nangunudanyuh nan Uldin di Hudyu,
unu hay nangunudanyuh nan Nahamad an Tugun an dengngolyu?
6 Un adya nomnomonyuy na'at ay Abraham, ti hay inalin din nitudo'
hinan Hapit Apo Dios ya inalinay,
"Kinulug Abraham hi Apo Dios,
at dimmalat henen pangulugna ya imbilang Apo Dios hi nahamad di
ugalina."*
7 Ya hiyah te panginnilaan tu'u an nan tatagun waday pangulugda ya
diday nahamad an holag Abraham.
8 Ya hidin penghana ya nan Hapit Apo Dios an nitudo' ya impa'innilana
an hi awniat idinong Apo Dios an mamohol hinan Hentil an dumalat nan
pangulugda. Ti din penghana ya impitudo' Apo Dios nan Maphod an Ulgud,
ya imbaagnan Abraham an inalinay,
"He"ay dumalat,
ya an amin nan tataguh tun luta ya iyadaog'uy pi'taguanda."†
9 Ya kinulug Abraham, at niyadaog din ni'taguana. Ya umat goh hi an
amin hinan kumulug ti miyadaog di pi'taguanda.
10 Nan tagun mangipadah hi abalinandan mangunud an amin hinan
Uldin di Hudyu ya na'a'alliy amoltaanda an ta"on ad ugwan an ataguda. Ti
hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
"Nan tagun adi munnononnong di pangunudandan amin hinan impi-
tudo' Apo Dios
hinan liblu an Uldin ya mamoltada."‡
Mu mid olog di tatagun mangunud an amin hinan Uldin.
11 Ya na'innila an mid ah ohah tagun pangidinngan Apo Dios an mamohol
ay Hiya an dumalat di pangunudanah nan Uldin di Hudyu. Ti hay impitudo'
Apo Dios ya inalinay,
"Nan tagun waday pangulugna ya idinong Apo Dios an mamohol ay
hiya,
at mi'tagun Hiyah munnononnong."§
12 Mu nan Uldin ya adina ituduy aton tu'un kumulug ta way dumalat hi
pi'taguan ay Apo Dios. Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
"Nan tatagun mangunud an amin hinan Uldin Apo Dios
ya diday mi'tagun Hiyah mid pogpogna."*

---

* **3:6** Gen. 15:6. † **3:8** Gen. 12:3; 18:18; 22:18. ‡ **3:10** Deut. 27:26. § **3:11** Hab. 2:4. Heten verse ya mapidwa goh hinan Rom. 1:17 ya Heb. 10:38. * **3:12** Lev. 18:5.

13 Mu imbo'lan Kristuy bahol tu'u ta way aton tu'un adi mamolta an
dumalat di adi tu'u umdaan an mangunud hinan Uldin ta Hiyay hukat tu'un
mamolta. Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
"Han tagun milanhah nan ayiw ya na'idutan."†
14 Ya manu ay inat Kristuy umat hina ya ta nan maphod an intulag Apo
Dios ay Abraham ya midat goh hinan Hentil an dimmalat nan inatna. Ti
umalin ditu'un amin nan Na'abuniyanan an Lennawan intulag Apo Dios hi
honogona an dumalat nan pangulug tu'u.

Na'abbagbagtu nan Intulag Apo Dios ya un nan Uldin di Hudyu

15 I'ibba', waday ulgudo' hi aat di tulag: Gulat ta nalpah an nuntulag
nan duwan linala'i ta pinelmaanda nan nahahapit ya adi ahan mabalin an
pa"ion unu udman di udum an tagu.
16 Ya umat hinay inat Apo Dios ay Abraham ti waday intulagnan hiya ya
hinan ap'apuna. Bo'on hay a'ap'apunay nangitulagana, ti umat ay hinay
nangalina ya do'olda. Mu inalinay un nan ohan ap'apuna ti un ohay tagun
hi Kristu.‡
17 Hiyah te aatna ti waday intulag da Apo Dios ay Abraham, ya intulag
Apo Dios an inalinay atona. Ya naluh di opat di gahut ya han tulumpuluy
tawon§ ya un mitudo' din inyuldin Apo Dios ay Moses, at adi mabalin an
pa"ion nan Uldin din intulag da Apo Dios ay Abraham, at adi mitapal nan
intulag Apo Dios ay hiya.
18 Mu nan gohgoh an intulag Apo Dios ya gulat ta mahapul an unudon
tu'u nan Uldin ta way aton nan intulagnan umannung ya bo'on tulag hene.
Mu adi mahapul ti hiyah ne intulag Apo Dios ay Abraham, at hiyah ne
gohgohna.
19 Mu umat ay hinay aatna ya alyonyu nin di, "Anaad mah ta ni-
tudo' nan Uldin?" Mu niddum nan Uldin an nitudo' hinan intulag Apo
Dios ta ipa'innilanay aat di bahol ta nangamung madatngan di umalian
nan Ap'apun Abraham an din intulagna. Ya okod din a'anghel* an
nangipa'innilah nan Uldin ti wada han tagun nangipa'innilah nan i'ibbanan
tatagu.†
20 Mu agguy hinapul Apo Dios di propetanan mangipa'innilah intulagna
ti hinimungnan nangipa'innilan Abraham.

Hay Nunhulbian nan Uldin di Hudyu

21 Hay itudun nan Uldin ya nan intulag Apo Dios ya adi ahan hin'immuy
di itududa ti nun'unnudanda. Mu gulat ta waday na'ahhamad hi niyuldin
ta wa ay ta hiyay unudon tu'u ya adi tu'u ahan mabaholan, mu mi'tagu
tu'un Apo Dios hi munnononnong, at umannung mah an hiyay dumalat hi
pangidinngan Apo Dios an mamohol ay ditu'u.
22 Mu adi mabalin hene ti mid ah umat hinah niyuldin, ti hay impitudo'
Apo Dios ya inalinay,
"An amin nan tataguh tun luta
ya mid ologdan mangidinong an gun mumbahol."‡
At hay mahapul ya kulugonda ta abulutonday intulag Apo Dios an midat ay
didah un waday pangulugdan Jesu Kristu.
23 Ya hidin hopapna ya hay Uldin di Hudyu ya anggay di innila tu'uh
unudon tu'u ta engganah un nadatngan din gutud din nipa'innilaan di aton
tu'un kumulug ay Kristu.

---

† **3:13** Deut. 21:23. ‡ **3:16** Gen. 12:7; 13:15; 24:7. § **3:17** Henen 430 an tawon ya nan ustun tawon. Nan bilang an 400 an nitudo' hinan Gen. 15:13 ya Ac. 7:6 ya ma'alih *round number*. * **3:19** Deut. 33:2. † **3:19** Hi Moses di ngadana. ‡ **3:22** Psa. 14:3.

24 Ya nan Uldin di umat hinan tumungaw§ an nangitudtuduh inat tu'u
ta engganah din inalian Kristu. Ya immali ta way inat Apo Dios an
nangidinong an namohol ay ditu'un dimmalat nan nangulugan tu'un Kristu.
25 Ya ad ugwan di gutud hi panginnilaan tu'uh aton tu'un kumulug, at
bo'on mahkay nan Uldin di okod ay ditu'u, ya bo'on goh hiyay mangituduh
aton tu'u an umat hinan aton nan tumungaw.

Ditu'uy Imbabaluy Apo Dios

26 Dumalat nan pangulug tu'u ya inagawit ditu'un Apo Dios ti niddum
tu'un Jesu Kristu.
27 Ya an amin nan nabonyagan an niddum ay Kristu ya nipaddungdah aat
Kristu.
28 At mid nun'abhiwan di tatagu an ta"on un Hudyu unu Hentil, ya ta"on
un himbut unu bo'on, ya ta"on un linala'i unu binabai ti numpapaddung
tu'un amin an gapuh nidduman tu'un Jesu Kristu.
29 At ad ugwan an nitulang tu'u mahkay ay Kristu ya ditu'u mahkay di
mibilang an holag Abraham an ipa'annungan din intulag Apo Dios.

4

1 Hiyah te aatna: Nan imbaluy an lala'i ya umat hi himbut di aat
nan itaguanah a'ung'ungngana, mu awni ta umilog at adi mipaddung ti
boltanonan amin di gina'un amana.*
2 Ti hay a'ung'ungngana ya waday tatagun mannig ay hiya, ya diday man-
alimun hinan gina'unah engganay un madatngan nan algaw hi pangalyan
amanah boltanona nan gina'una.
3 Ya umat hina goh ay ditu'u ti hidin hopapna ya paddungnay himbut tu'u
ti inunud tu'u din uldin di tataguh tun lutan itang di punhulbiana.
4 Mu unat goh nagtud din immalian nan hennag Apo Dios an Imbaluyna
ya numbalin hi tagu ti tagu goh hi inana, at nitungaw, ya inunudnay Uldin
di Hudyu,
5 ya imbo'lanay bahol tu'u ta way aton tu'un mangidinong an mangunud
enen Uldin, ta way aton Apo Dios an mangiyimbaluy ay ditu'u.
6 Ya hennag Apo Dios ay ditu'u din Na'abuniyanan an Lennawan niyo'odol
hidin hopapnan de han Imbaluyna ta miyo'odol ay ditu'u. At Hiyay
panginnilaanyuh un da'yu goh di imbabaluy Apo Dios, ya wa adya ta
alyon tu'un Apo Dios di, “Ama!”† ya nan Na'abuniyanan an Lennaway
mangipahapit ay ditu'u.
7 At nob'on ad ugwan ti adi ayu umat hinan himbut ti da'yuy imbabaluy
Apo Dios. Ya nan tawid an idat Apo Dios hinan imbaluyna ya idatna goh ay
da'yu!

Hay Numanomnoman Paul hinan iGalatia

8 Din hopapna ya agguyyu innilah Apo Dios, ya mid abalinanyun
mangidinong an mangunud hinan numbino'ob'on an annabin Apo Dios an
paddungnay da'yuy himbutda.
9 Mu ad ugwan ya ninomnomyun kumulug ay Apo Dios. Mu bo'on da'yuy
ad nomnom hi nanguluganyun Apo Dios ti Hiya. Ya umat ay hina ya goh

§ **3:24** Ta"on un nan imbaluy di nabagtun taguh din penghanad Rome ya waday himbut an tumungaw ay hiya, ya ta"on un himbut henen tumungaw ya mabalin damdama an mumpapto', ya humingal, ya humuplit hinan ung'ungnga an ta"on un henen ung'ungnga ya awniat mumbalin hi nabagtun taguh umelgana ya hiyay mumpapto' hinan himbut an din numpapto' ay hiya. * **4:1** Bahaom nan footnote di Gal. 3:24 ta innilaom di aat te. † **4:6** Bahaom nan footnote di Rom. 8:15.

ta pohdonyun bangngadon an unudon din Uldin di tataguh tun lutan mi'id
ahan hulbina ta paddungnay himbut da'yu?
10 Hay atonyu ya gahin ahan di ma'unud nan Uldin ti waday paniawonyuh
algaw, ya bulan, ya tawon.
11 At mun'od'oda' ay da'yu ti umat ay hina at ini ya mid hulbin din
ina'inat'un namadang ay da'yu!
12 I'ibba' an bo'on Hudyu, al'alu'o' da'yu ta ipaddungyuy aatyuh aat'u
ti impaddung'uy odol'un da'yu ti imponag'uy ugalin di Hudyu. Ya hidin
nidduma' ay da'yu ya maphod ayun ha"in an mi'id di impattigyuh nappuhi.
13 Ya inilayun din nundogha' ya mid olog'u, at nihinaa' ay da'yu, ya hiyay
dimmalat hi hopapnah nun'ul'ulguda' hinan Maphod an Ulgud ay da'yu an
hay aat Kristu.
14 Ya do'ol di ligatyun dimmalat din denggoh'u, mu ta"on ya agguya'
pinahiw ay da'yu, ya agguya' goh pinakak. Ti hay aat di namhodyun ha"in
ya umat hi pamhodyuh nan anghel Apo Dios unu hi Jesu Kristuh un gulat
un diday immali.
15 At ma"am'amlong ayuh din nihihinna' ay da'yu. Mu goh ta inaliwanyuh
nen na'na'at? Hay inila' ya din wada' ay da'yu ya malgom di hinapul'u, mu
gunyu indat. Ti gulat hi un mabalin an anonyuy matayu ta idatyu ta imata'
at inatyu!
16 Mu ad ugwan ya mid mapto' ya alyonyuy unna' ni'bohhol ay da'yu ti din
inali' ay da'yuh din hopapnan agguyyu inabulut! Mu makulug heden inali'.
17 Din udumnan tatagun immalin nuntudtudun da'yu ya ongol di
panadyo'dan da'yu. Mu adi maphod din inatda ti pohdonday unna' taynan
ay da'yu ta way atonyu goh an manadyo' ay dida.
18 Ya maphod hi un da'yu hadyo'on hi un hay amaphodanyuy
panadyo'andan da'yu. Ya inila' an maphod hene ti hinadyo'a' goh ay
da'yuh din wada' hina. Mu ad ugwan ya nabauy panadyo'anyun ha"in.
19 Ya wan paddungnay da'yu goh di imbabaluy'un pohpohdo'. At munha'it
di punnomnoma' ay da'yu an nipaddunga' hinan babain munha'it di
putunah puntungawana, ti ay ihunay un da'yuy itungaw'uh imbabaluy'u.
Ya ma'at ta nangamung hi unyu u'buhon di aat di ugalin Kristu.
20 Ya maphod hi unna' wan da'yud ugwan ta hamado' tun alyo' ti ten unna'
ma'a'amuyan an dumalat di aatyu.

Nan Ulgud hi Aat da Hagar ay Sarah (Gen. 16:1-6; 21:1-21)

21 Da'yun mamhod an mangunud hinan Uldin ya mid mapto' ya alyonyu
nin un hiyay abaliwanyu, ya undan adi ma'awatan
22 nan impitudo' Apo Dios hi aat Abraham an waday duwah linala'in
imbaluyna, mu nan oha ya himbut hi inanan hi Hagar,‡ mu hi Sarah an
hi inan nan oha ya bo'on himbut.§
23 Ya heden imbaluynah nan himbutna ya nitungaw an umat an amin
hinan tatagu. Mu nan imbaluy nan bo'on himbut ya nob'on ti nitungaw
an dimmalat nan nangitulagan Apo Dios hinan ommodna.
24 At daten duwan binabai ya umat hinan nipa"el ti waday itududa ti
dida ya nipaddung hinan duwan tulag. Nan ohan tulag ya hiyah ne nan
Uldin an indat Apo Dios ay Moses hidih nan Duntug an Sinai, ya hene ya
nipaddung di aatna ay da Hagar ya nan imbaluyna an himbutdan amin. Ya
nan mangunud hinan Uldin ya paddungnay un diday imbabaluy den Uldin,
at himbutda ti mid ologdan mangidinong an mangunud.

‡ **4:22** Hi Ishmael di ngadana. § **4:22** Hi Isaac di ngadana.

25 Mu ad ugwan ya hay nipaddung eden duntug an wad Arabia ya ad
Jerusalem ti nan tatagun den babluy ya mid abalinandan mangidinong an
mangunud hinan nob'on an immalin gubilnun di iRome.*
26 Mu wada goh di nob'on an siudad an Jerusalem an ad abuniyan di
awadana ti hiyay nipaddung eden ohan babain bo'on himbut, ya paddung-
nay un hiyah ina tu'u.
27 Ti hay impitudo' Apo Dios ya inalinay,
"He"an bahig an babai ya umamlong'a!
Ta"on hi unmu agguy lene'nay aat di puntungawan mu yumag-
tutu'a ya ma'ato'gaoy'an umamlong!
Ti he"an ninganuy an babai ya awniat dumo'ol di holagmu
ya un nan babain ni'hituh nan ahawana."†
28 Ditu'u, i'ibba, ya umat tu'un Isaac an imbaluy Abraham ti hi Isaac ya
niyimbaluy ti hiyah ne intulag Apo Dios. Ya ditu'uy inyimbaluy Apo Dios ti
hiyah ne intulagna goh.
29 Ya hidin atagun daden linala'in hin'agi ya heden inyimbaluy di himbut
ya impaligligatnah de han aginan intulag Apo Dios hidin agguyna nitun-
gawan. Ya umat goh hinad ugwan ay ditu'u!
30 Mu din impitudo' Apo Dios ya inalinay,
"Hay mahapul ya mipakak nan himbut ya nan imbaluyna
ti nan imbaluy di himbut ya adi mi'godwah nan boltanon nan imbaluy
di bo'on himbut."‡
31 At hiyaat un tu'u agguy nipaddung hinan imbaluy di himbut, i'ibba, ti
hay imbaluy di bo'on himbut di nipaddungan tu'u.

5

Hay Adi Pamangngadan hinan Uldin di Hudyu

1 Pinogpog ditu'un Kristun mangunud hinan numbino'ob'on an Uldin di
Hudyu, at ihamadyu ta adiyu goh bangngadon an unudon, ta adi da'yu goh
paddungnay hubuton.
2 Adiyu ahan aliwan tun hapito': Abulutonyu ay di akugitanyu ta hiyay
ma'ahhapul hi unudonyu at mid hulbin nan inat Jesu Kristun da'yu!
3 Ya pa'addonglonyu goh tun alyo' ti nan linala'in miyabulut an mipakugit
ya hay ma'ahhapul ahan hi atonda goh ya unudondan ami'amin di Uldin di
Hudyu. Ti adida ay ya mid hulbina.
4 Ya da'yun mangat hina ya padahonyun mangunud an amin hinan Uldin
ta way aton Apo Dios an mangidinong an mamohol ay da'yu. Mu mid
hulbina ti adi ayu pa"unud! Mu hay pangipadahanyun mangunud ya hiyay
mangipabataan ay da'yun Kristu, at agguy ayu niddum hinan homo' Apo
Dios!
5 Mu indinong Apo Dios an namohol ay ditu'u, at hahalimidon tu'uy
ipa'annungan nan anahamad tu'u ti badangan ditu'uh nan Na'abuniyanan
an Lennawan dumalat nan pangulug tu'u ta way aton tu'un mamannod
enen ma'at.
6 Ti ditu'un niddum ay Jesu Kristu ya ta"ongkay hi un tu'u nakugit unu
agguy ti bo'on heney aptan. Mu hay ma'ahhapul ahan ya nan pangulug tu'u
an mipattig hinan pamhodan tu'uh nan i'ibba tu'u.

---

* **4:25** Hay kulugon nan udum ya bo'on hay gubilnun di iRome di ulgudonah tu ti nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses hinan Duntug an Sinai ad Arabia. Ti ta"on un heden amatagun Paul ya hihidya damdama nan Hudun mangunud enen Uldin, ya ad Jerusalem di kapitulyun di lelehyonda. At wada anuy nipaddungan nan Duntug an Sinai ya nan siudad ad Jerusalem ti dumalat nan Uldin an un'unudon nan tataguh di. † **4:27** Isa. 54:1. ‡ **4:30** Gen. 21:10.

7 Hay nahhun ya nihamad din pangulugyun Kristu. Mu ngadan nen tagun
nangipadinong hinan inatyun nangunud hinan Makulug an Ma'unud? Ya
hay inatnan nangal'alu' ay da'yu?
8 Henen nangituduh inatna ya bo'on hay nalpun Apo Dios an namto' ay
ditu'u.
9 Ya wada han pangalin umat hi proverb an alyonay,
"Ta"on hi un itang di bino'bo'
ya pablalonay do'ol hi alena."
Ya umat goh hinan tagun nappuhiy ituduna ti puhiona goh di do'ol hi tatagu.
10 Mu niddum tu'un Apu tu'u, at hay inila' ya pun'ohhoonyuy Nahamad an
Tugun hi nomnomyu. Mu tagwan henen tagun mangabuliduh nomnomyu,
mu hay inila' ya mamolta hiya.
11 I'ibba', gulat ta pi'tudu' hi un mahapul an mipakugit tu'uh nan
pun'ul'ulguda' hinan aat di natayan Kristuh nan krus at adi umipabohol nan
itudu'. Mu inilayun adi', at hiyanan ten mipaligligata'.
12 Ya hay pohdo' ya mun'akak an amin nan tatagun mangabuliduh
nomnomyu ti umi'ikaydah aat di kugit, at anaad mah ta adida goh mumpa-
ponah?
13 Mu da'yu, i'ibba', ya pento' da'yun Apo Dios, at adi mahapul hi unyu
unudon nan numbino'ob'on an Uldin. Mu ta"on ya hahalepatanyuy atonyu
ta adiyu alyon di, "Ta"on hi un malgom di atonmi ti adi mahapul an
unudonmi nan Uldin!" Ti hay maphod hi atonyu ya himbabadang ayun
dumalat nan pumpopohhodanyu.*
14 Ti wada han tugun an alyonay,
"Nan pamhodmuh odolmu
ya umat hinay pamhodmuh i'ibbam."†
Ya heten tugun ya inakamnan amin di Uldin.
15 Ya emayaanyu ti gulat ta umat ayuh nan ahun umana'angngal at hay
angunuhna ya mabahibah di pun'u'unnudanyu!

Hay Nangabulutandah nan Puntudtuduwan nan Na'abuniyanan an Lennawa

16 Hiyah te alyo' ay da'yu: Abulutonyu ay di puntuduwan nan
Na'abuniyanan an Lennawan da'yu ya adiyu unudon nan laylaydon di
odolyuh nappuhi.
17 Ti hay nappuhin ugali ya pahiwon nan Na'abuniyanan an Lennawa,
ya hay pohdona ya pahiwon goh nan nappuhin ugali, at mumbohholdan
duwa, at mi'id poto'nah nomnomonyuh unudonyu.
18 Mu unudonyu ay nan itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa at adi
mahapul goh an nomnomonyu nan Uldin.
19 Ma'innilay aat di tatagun mangunud hinan laylaydon di odoldan
nappuhi ti lumihog di atonda, ya agaga"ihaw di punnomnomanda, ya
mi'halud di udumnan atonday umipabain,
20 ya mundayawdah bulul, ya pumalliwda, ya mi'bohholda, ya
mi'tututututda, ya umapada, ya mabmabbungotda, ya na'ekkotanda,
ya munlahhinda, ya adida abuluton di pohdon di i'ibbada,
21 ya uma'amohda, ya bumutobutongda, ya atonday nappuhih unda
ma'amung an mun'abutong, ya do'ol di udum hi atondan laylaydon di
odoldan nappuhi. Pinadana' da'yu, at ten ipidwa' ad ugwan ti nan mangat
hi umat hina ya adida middum hinan Pumpapto'an Apo Dios.

---

* **5:13** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. † **5:14** Lev. 19:18.

22 Mu nan tatagun mangunud hinan itudun nan Na'abuniyanan an
Lennawa ya diday way pamhodna,‡ ya diday mundenol, ya umanla, ya
mehodan, ya ma'ma'ullay, ya ma'ahhimo', ya ipa'annungdan aton di way
inalida,
23 ya iyuyaday aton nan i'ibbada, ya topngonday pangatda. Ya mi'iwod
Uldin hi mangipawah umat hitun ugali.
24 At paddungnay pinatoy nan tatagun Jesu Kristu nan ugalidan nappuhin
hay laylaydon di odolda an din inatdah hopapna,
25 ya mi'tagu tu'un Apo Dios an dimmalat nan inat nan Na'abuniyanan
an Lennawan ditu'u. At hay mahapul ya agamidon tu'u goh di atonan
mangituduh nan aton tu'uh tun ataguan tu'u.
26 Ya hay maphod ya adi tu'u mumpahiya, ya adi tu'u dumaladalat, ya adi
tu'u goh umapa.

6

Hay Pumbabaddangan Tu'un Hinohha

1 I'ibba', wada ay di tagun mangat hi nappuhi ta na'innila ya da'yun
wadan nan Na'abuniyanan an Lennawa ya tugunonyu hiya. Mu
ma'ma'ullay di atonyu, ya emayaanyuy panugunyu ti mid mapto' ya mi-
tudul ayu goh.
2 Mumbibinnadang ayun hinohhah un way munligligat ti hiyah ne aton
nan tagun mangunud hinan Tugun Kristu.
3 Ya gulat ta nan tagun mid am'amungit hi inilana mu hay wah nomnomna
ya alyonay, “Ha"in di nabagbagtu!” ya un linayahan nen taguy odolna.
4 Mu hay maphod hi aton nan tagu ya ipanuhnay atonah un maphod unu
adi ta maphod ay ya iyamlongna, at adi mahapul an ipaddungnay atonah
nan aton di udumna ta way atonan manginnilah un maphod.
5 Ti way ohaan mahapul an diday okod hi pangatda.
6 Nan tagun mitudtuduwan hinan Tugun Apo Dios ya maphod hi un
umidat hinan wagahnan nidat ay hiyah nan muntudtudun hiya.
7 Nan tagun mangalih ta"on hi unna aton di nappuhi ta balbaliyanah
Apo Dios at mid moltana ya unna linayahan di odolna ti adi mabalin an
mabalbaliyan hi Apo Dios. Ti hay aton nan tagu ya hiya goh di lagbuna.
8 Ti nan tagun nappuhiy ugalina ya milalahhin ay Apo Dios hi mid
pogpogna, mu nan tagun mangunud hinan Na'abuniyanan an Lennawa ya
mi'tagun Apo Dios hi mid pogpogna ti hiyah ne idat nan Na'abuniyanan an
Lennawan hiya.
9 At adi tu'u humigan mangat hi maphod ti hidin gutudna ya waday lagbu
tu'uh un tu'u inaynayun an mangat.
10 At wa ay di abalinan tu'u ya aton tu'uy maphod an amin hinan tatagu,
ya iyal'alla tu'uh nan i'ibba tu'un mangunud ay Kristu ti hina"ama tu'u ti
numpapaddung di pangulug tu'u.

Hay Angunuh di Nuntugunan Paul hinan iGalatia

11 Tigonyuy aat di intudo' di ngamay'u ti o"ongol di tudo'na!*
12 Nan tatagun mamhod an mangipa'innilah aat di amaphodanda ya
ipattigday aat di pangunudandah nan Uldin, ya diday mamilit ay da'yu ta
mipakugit ayu. Ya manu ay atonday umat hina ti tuma'otdan ma'abohlan
hi unda itudu an hay abaliwan di tagu ya nan natayan Kristuh nan krus.

---

‡ **5:22** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

* **6:11** Manu ay o"ongol di tudo'na nin ti nakapuy di matana (Gal. 4:15).

13 Ya ta"on un danen nakugit ya adida unudon an amin nan Uldin ti hay
pohdonda ya anggay ya ta mipakugit ayu ta way atondan mangiyamlah
atonyun mangunud hinan ipilitdan Uldin.
14 Mu ha"in ya mid udum hi ehdol'uh iyamla' an anggay nan natayan Apu
tu'un hi Jesu Kristu. Ti dumalat nan natayana ya paddungnay ni'yatoya' ay
Hiya, at umat tu'uh nan natoy ti adi tu'u mahkay elan di pangunudan tu'uh
din inunud tu'uh din hopapna an unudon nan tataguh tun luta, ya adida
goh elan di umunudandah nan unudon tu'u.
15 Ya ta"on un tu'u mipakugit unu adi, ya bo'on hene aptan ti hay mahapul
ya hay nanublian Apo Dios hi ugali tu'u.
16 Ya an amin di tagun mangunud eten Tugun ya hay pohdo' ya umanlada,
ya hom'on Apo Dios dida, ya ma'at goh an amin hinan tatagun Apo Dios.
17 Hay angunuh hi alyo' ya da'yun mangalih mahapul di malka ya adia'
paligaton ti ihtu goh di malka' an beklat'un dumalat nan nipaligligata' an
hiyay nahamad an panginnilaan hi unna' baal ay Jesus.
18 I'ibba', hay alyo' ya hom'on da'yun amin ay Apu tu'un hi Jesu Kristu.
Amen![†]

[†] **6:18** Bahaom nan footnote di Gal. 1:5 ta innilaom di aat ten hapit di Hudyu.

Ephesians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul (1:1).

Hay Nangitud'an Paul eten Liblu: nan kimmulug ad Ephesus (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan siudad hinan Provinciad Asia.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 56 A.D. Ya nundehhan hi nangitud'anah nan tudo'nad Colosse.

Hay Teman ten Liblu: hay aat nan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu.

Hay Outline ten Liblu:

Hay DOCTRINAH aat nan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu (1:1—3:21)
- Hay introduction di aat nan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu (1:1-2)
- Hay nanalimun hinan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu (1:3-14)
- Hay niluwaluan nan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu (1:15-23)
- Hay abaliwan nan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu (2:1-10)
- Hay nalammungan nan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu (2:11-22)
- Hay nangulgud hinan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu (3:1-13)

Hay ATON nan niddum hinan Himpampun an Tatagun Kristu (4:1—6:24)
- Hay atonda ni' ahan ya munhina"agida (4:1-16)
- Hay atonda ni' ahan ya hukatanday ugalida (4:17-32)
- Hay atonda ni' ahan ya mi'popohhodanda (5:1-5)
- Hay atonda ni' ahan ya ipattigday aatda an ayda mapapatalan (5:6-14)
- Hay atonda ni' ahan ya manomnomanda (5:15-17)
- Hay atonda ni' ahan ya abulutonday niyo'odolan nan Na'abuniyanan an Lennawan dida (5:18-20)
- Hay atonda ni' ahan ya ephodday niyatandah nan udumnan tatagu (5:21—6:9)
- Hay atonda ni' ahan ya mi'buhuldah nan diyablu (6:10-20)
- Hay atonda ni' ahan ya innilaonday aat nan numbino'ob'on an i'ibbadan kimmulug (6:21-22)
- Hay atonda ni' ahan ya umanlada (6:23-24).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Apostoles* Paul an *hennag* Jesu Kristu
ta ul'ulgudo' nan Hapitna ti hiyah ne pohdon Apo Dios. Ya ten itud'a' da'yun
tatagun Apo Dios ad Ephesus an un'unnud hinan iddumanyun Jesu Kristu.
2 Hay pohdo' ya hi Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu
ya hom'on ya ipalenggop da'yu.†

Hay Nanalimunan Apo Dios ay Ditu'u ti nan Idduman Tu'un Kristu

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nahnag*. † **1:2** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina ya *hom'on da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalinan *ipalenggop da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

3 Hapiton tu'uy amaphodan Apo Dios an hi Aman Apu tu'un hi Jesu Kristu!
Ti hinalimunan ditu'u ti idat Apo Dios an amin di nalpud abuniyan ay
ditu'un niddum ay Kristu.
4 Ya din agguy nalmuwan tun luta ya pepento' ditu'un Apo Dios ta ditu'uy
tatagunan middum ay Kristu. At hay pangibilanganan ditu'u ya mapatalan
tu'un mi'id ah bahol tu'u. Ya dimmalat nan pamhodna
5 ya ninonomnomnah din hopapnan iyimbaluy ditu'un dumalat hi Jesu
Kristu ti hiyah ne penhodnah atona.
6 At hapiton tu'uy amaphodana ti nidugah di homo'na. At do'do"ol di
gohgohnan ditu'u ti niddum tu'uh nan Imbaluynan pohpohdona!
7 Ti hay na'at ya nibugha' di dalan Kristuh nan nilanhaanah nan krus ta
way atonan mangibo'lah bahol tu'u ta ma'aliwan ti nidugah di homo' Apo
Dios,
8 at nidugah goh di homo'nan ditu'u! Ya inilan Apo Dios an amin di logom,
ya nidugah di anala'engna
9 ti impa'innilana mahkay ay ditu'u din ninomnomnah ma'at ay Kristu.
10 Ya din ninomnom Apo Dios an penhodna ya ipa'annungnah un ma-
datngan nan gutudna. Ya hay ipa'amungna ya an amin di nalmun wad
abuniyan ya tun luta ta lammungona dida ta ohay hakup an hi Kristuy
mumpapto' ay dida.
11 An amin di aton Apo Dios ya hiyah ne ninomnomnah pohdona, at pento'
ditu'u ta mi'godwa tu'uh nan ipatawidnan Jesus, ti hiyah ne ninomnomnah
atonah din agguy nalmuwan an amin di logom.
12 Ya manu ay inatna ya ta da'min nahhun an manahalimid hinan aton
Jesus ya hapitonmiy amaphodan di anabagtuna!
13 Ya inatna goh ay da'yu ti din nangngolanyuh nan Makulug an Hapit
Apo Dios an nan Maphod an Ulgud an mangituduh atonyun mabaliwan ya
kinulugyuh Kristu. At hennag Apo Dios nan Na'abuniyanan an Lennawan
da'yu goh ta Hiyay pangimmatunan hi un da'yuy tataguna.
14 Ya nan Na'abuniyanan an Lennaway namatangnan ditu'u ta engganay
un umannung din intulagna ta Hiyay pangimmatunan hi unna ipa'annung
di abaliwan tu'u ta way ipabagbagtuana!

Hay Nangiluwaluan Paul hinan i'Ephesus

15 Hidin dengngol'uy aat di pangulugyun Apu tu'un hi Jesus ya nan
pamhodyun‡ amin hinan tatagun Apo Dios
16 ya agguy'u indinong an gun nangiluwalun da'yun Apo Dios hi punde-
nola' ay da'yu.
17 Ya gun'u goh inluwalun Apo Dios an nabagbagtun hi Aman Apu tu'un
hi Jesu Kristu ta badangan da'yuh nan Na'abuniyanan an Lennawa ta
udmanay inilayu, ya ta ipa'innilana goh di aat Apo Dios ta way atonyun
manginnila.
18 Ya gun'u goh inluwalu ay Hiya ta ipaphodnay nomnomyu ta inni-
laonyuy aat nen hahalimidonyu, ya ta innilaonyu goh nan na'abbagbagtun
tawid nan tatagun Apo Dios an intulagna,
19 ya ta innilaonyun nidugah di abalinan Apo Dios an bumadang ay
ditu'un mangunud. Ti hay aat nan abalinanan mamadang ay ditu'u ya
nidugah an nipaddung hinan abalinanan
20 nummahun Kristuh din natayana ti impabunad abuniyan hinan tronon
nan na'abbagbagtu, at nihodpeng hi agwana ta mumpapto'.

‡ **1:15** Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece.

21 At hi Kristuy na'abbagbagtun ap'apu ya un nan a'anghel ad abuniyan,
ya an amin hinan a'ap'apu, ya ta"on hi un an amin hinan numbino'ob'on
an a'ap'apuh tun luta ya ad abuniyan. Ya umat ay hina at inyal'allana
an na'abbagbagtuh Jesus an ap'apu ya un nan a'ap'apud ugwan ya nan
mun'ap'apuh awni.
22 Ya impaboltan Apo Dios an amin di logom ay Jesus ta Hiyay okod. Ya
iniddumnah Jesus hinan Himpampun an Tataguna, at hi Jesus di ap'apun
an amin di logom.
23 Ya nilammung nan Himpampun an Tatagun Apo Dios ay Kristu an
paddungnay diday odolna ta Hiyay ulu. At nan aat Kristu ya boltanon nan
Himpampun an Tataguna, ya wadah Kristuh an amin hinan logom.

2

Hay Aat di Nalumanan Tu'u ta Mi'tagu Tu'un Kristu

1 Din hopapna ya paddungnay un ayu natoy ti bintiwyu nan Maphod hi
Ma'unud ti inatyuy nappuhi, at nabaholan ayu.
2 Ya inunudyu nan nappuhin aton nan tataguh tun luta, ya inunudyu
goh nan apun nan dimunyun wad daya an hiyay mamuhih nomnom nan
tatagud ugwan an adi umunud ay Apo Dios.
3 Ya manu ti ta"on un da'mi ya niddum ami goh ay dida, ya inatmiy
nappuhi ti hiyah ne penhod di odolmi, at an amin di ninomnommin
penhodmin nappuhi ya inatmi. Ya umat ami goh an amin hinan tatagun
agguy nahukatan di ugalida ti na'a'alliy bumungtan Apo Dios ay da'mi ta
mamolta ami.
4-5 Hidin hopapna ya paddungnay un tu'u natoy ti bintiw tu'u nan Maphod
an Ma'unud, ya nappuhiy inat tu'u. Mu do'do"ol di homo' Apo Dios ya nan
pamhodna, at paddungnay un ditu'u tinagu, at ni'tagu tu'un Kristu, at mi'id
pogpog di pi'taguan tu'u ti nabaliwan tu'un dimmalat nan ama'ma'ullay Apo
Dios.
6 Ya ni'bagtuon ditu'un Apo Dios ay Jesu Kristu ta middum tu'un Hiyad
abuniyan ta mi'papto' tu'un Hiyah nan pumpapto'ana.
7 Ya inat Apo Dios ta way atonan mangipa'innilad ugwan ta nangamung
an nidugah di badangna ya ama'ma'ullaynan ditu'un niddum ay Jesu Kristu.
8 At dumalat di ama'ulay Apo Dios ya nabaliwan tu'u ti nan pangulug tu'u,
ya bo'on hay aton tu'uh maphod ti unna idat an adi mapalgan.
9 Ya bo'on goh hay maphod an ina'inat tu'u, at bo'on hiyay iting'i tu'u.
10 Ya limmu ditu'un Apo Dios ta middum tu'un Jesu Kristu ya ta maphod
di pangat tu'u, ti hiyah ne indadaanah din hopapnah aton tu'u.

Hay Nalammungan nan Hudyu ya nan Hentil ta Himpampundan Tatagun Jesus

11 Nitungaw ayu ta Hentil ayu, ya hay pungngadan nan Hudyun da'yu ya
da'yuy agguy numpakugit, ya diday ma'alih nakugit. Mu hay pumpakugitan
an gun aton di tagu ya un malka ya anggay.
12 Nomnomonyuy aatyuh din hopapna ti nilahhin ayun Jesu Kristu, ya
agguy ayu goh niddum hinan pumhodan nan tatagun pento' Apo Dios. Ya
agguy ayu goh nibilang hinan intulag Apo Dios an atonah nan tataguna, ya
agguy ayu ni'hahalimid hinan aton Apo Dios ti agguyyu hinaghaggung Hiya!
13 Ya hidin hopapna ya nibataan ayun Apo Dios ti do'ol di baholyu, mu ad
ugwan ya niddum ayun Jesu Kristu, at nilammung ayun da'min tataguna an
dimmalat nan nibugha'an di dalan Kristuh nan krus.

14 At impadinong Kristu nan Hudyu ya nan Hentil an mumbobohhol
ta mid al'alin ditu'u ti linammung ditu'u ta ma'ohha tu'u ti paddungnay
pina"inay humawan ay ditu'u ta way aton tu'un malammung.*
15 Ti hidin natayan Kristu ya pinogpogna nan do'ol an unudonmin Hudyu
an intugun Moses ta mid mahkay dumalat hi pumbobohholan tu'u, mu
ma'ohha tu'un amin an dumalat di nidduman tu'un Kristu.
16 Impadinong ditu'un Kristu ta adi tu'u mumbobohhol an dimmalat nan
natayanah nan krus, at waday pun'u'unnudan tu'u ta middum tu'un amin
ay Apo Dios.
17 Immalih Jesus an mangipa'innilah aton di idduman an amin di tagun
Apo Dios. Ya bo'on ya anggay ay da'min Hudyu an ma'alih tatagun Apo Dios,
mu ta"on un da'yun Hentil an nibataan ay Hiyah din hopapna.
18 Ya dimmalat nan inat Kristu ya ta"on hi un tu'u Hudyu unu Hentil
ya badangan ditu'uh nan Na'abuniyanan an Lennawa ta way aton tu'un
middum ay Apo Dios.
19 At da'yun Hentil ya adi nob'on di aatyud ugwan mahkay, ya adi ayu
umat hi bunag. Ti ta"on un tu'u wah tun luta mu ad abuniyan di nahamad
hi ihinan tu'un amin damdama, ya niddum ayun da'mi an tatagun Apo Dios,
at hina"ama tu'un amin ay da Apo Dios!
20 Ya hay na'ohhaan tu'u ya mipaddung hinan abung an hi Jesu Kristuy
paddungnay pognad tu'u. Ya hanan a'apostoles ya nan numbino'ob'on an
propeta di paddungnay tu'ud ti diday mangipa'innilah aat Kristu.
21 Hi Kristuy mamdon an amin hi alimatung nen abung, ya gun ma'udman
an miyamma nan abung ta nahamad hi punhituwan Apu tu'u.
22 Ya gapu ta niddum ayu goh ay Kristu ya nibilang ayu goh hi
numbino'ob'on an ay ayiw unu batu an middum hinan pangiyamman
hinan punhituwan Apo Dios. Ya Hiya ya mihinan ditu'u ti wada nan
Na'abuniyanan an Lennawan ditu'un amin.

3

Hay Nuntudtuduwan Paul hinan Hentil

1 Ha"in an hi Paul an baal Jesu Kristu ya nibaluda'* an dimmalat nan tamu'
ay da'yun Hentil, ya gun'u da'yu iluwaluan.
2 Ya inila' an dengngolyu an dumalat di ama'ulay Apo Dios ya ene'kodnan
ha"in tun tamu' an pumhodanyu.
3 Ya nan ninomnom Apo Dios hi atonan agguy nipa'innilah din penghana
ya impa'innilanan ha"in. Ya hino'dod'un intudo' di aatna,†
4 ya gulat ta bahaonyu ay din intudo"u ya mabalin an innilaonyu goh nan
ininnila' an agguy nipa'innilah din hopapna an hay aat Kristu.
5 Hidin penghana ya agguy imbaag Apo Dios di aat nen agguy
nipa'innila, mu ad ugwan ya hennagna nan Na'abuniyanan an Lennawa
ta ipa'innilanah nan a'apostoles an pento'na ya nan numbino'ob'on an
propeta.
6 Umat hituy ninomnomna: Abuluton ay nan Hentil nan Maphod an
Ulgud Kristu ya mi'boltandah nan boltanonmin Hudyu ta ma'ohha ami an

---

* **2:14** Numbino'ob'on di gettaw hi bunol nan Timplun Apo Dios ad Jerusalem, ya bagin nan Hentil nan oha, ya bagin nan Hudyuy do'ol. Ya waday padan hi ipawaan di Hentil an humigup hinan gettaw di Hudyu an alyonay mapatoydah unda humigup. Mu hi Jesus ya paddungnay pina"inah nen padan ta malammung nan Hentil ya nan Hudyu. * **3:1** Bahaom nan footnote di Ac. 28:30. † **3:3** Intudo' Apostoles Paul di aatnah nan Eph. 1:9-10.

ay ihunay un odol Kristu an middum hinan intulag Apo Dios an atonah pumhodan tu'u an dumalat ay Kristu.
7 Numbalinona' hi baal ta ul'ulgudo' nan Maphod an Ulgud Kristu ti indatnay abalina' an mangipaphod an mangat eten tamu'.
8 Na'ampaa' ahan ya un nan udumnan tatagun Apo Dios, mu ha"in di pento'na an mangul'ulgud hinan Hentil hi aat di pumhodan tu'un niddum ay Jesu Kristu. Ya henen pumhodan ya mi'id ahan di ipaddungana.
9 Ya ipa'innila' goh hi an amin hinan tataguy ipa'annungan din planu an agguy impa'innilan Apo Dios an nunlumun amin hinan logom.
10 Ya heten planunay panginnilaan nan a'apun nan a'anghel ad abuniyan ya nan ap'apun adi mattig an maphod ya nan nappuhi an nidugah di anala'eng Apo Dios. Ya hay attigan hatu ya nan ma'ma'at hinan kimmulug.
11 Ya hiyah ne tuwaliy ninonomnomnah din hopapnah atona, at hennag-nah Apu tu'un hi Jesu Kristu ta nipa'annung.
12 Ya dimmalat nan idduman tu'un Kristu ya nan pangulug tu'un Hiya ya adi tu'u tuma'ot an munluwalun Apo Dios ti kulugon tu'un abulutonay punluwaluan tu'un Hiya.
13 Ya ibaga' ni' ay da'yu ta adi ayu munlungdayah nan aligligata' ti hay amaphodanyuy dumalat.

Hay Aat di Namhodan Kristun Ditu'u

14 Wa ay ta nomnomo' nan ninomnom Apo Dios hi atona ya munhippia' an munluwalun Hiya
15 an Hiyay ommod di numbino'ob'on an wad abuniyan ya wah tun luta.
16 Ya hay iluwalu' ay Hiya ya dumalat nan nidugah an wagahna ya idatnay abalinanyun amin an mangihamad hi maphod an nitaguanyu an dumalat di badang nan Na'abuniyanan an Lennawan impa'alinan ditu'u.
17 Ya miyo'odol hi Jesu Kristun ditu'un dumalat nan pangulug tu'u, ya iluwalu' goh ta mihamad di pamhod tu'uh nan i'ibba tu'un tatagu.
18 Ya ibaga' goh ay Hiya ta udmanay abalinanyu ya nan abalinan di udumnan tatagun Apo Dios, ta way atonyun manginnilan mi'id lukud di pamhod‡ Kristun ditu'u.
19 Ya hay maphod ya innilaonyuy aat di pamhodna an ta"on hi un ayu adi pa"innilah nan udumna, at an amin di aat Apo Dios ya mitolman ay da'yu.
20 Ta"on hi un do'ol di ibaga tu'uh aton Apo Dios ay ditu'u unu do'ol di nomnomon tu'uh atona mu do'do"ol damdamay atonan ditu'u ya un nan ibaga unu nomnomnomon tu'u ti dimmalat nan abalinanan mangipaphod hi aat tu'u.
21 At hay maphod ya an amin tu'un kimmulug ya dayawon tu'uh Apo Dios hi mid pogpogna an dumalat nan inat Jesu Kristu! Amen!§

4

Hay Aat di Nalammungan Tu'uh Niddumán Tu'un Kristu

1 Ha"in an hi Paul ya nabaluda'* ti puntamuona' ay Apu tu'u. At al'alu'o' da'yu ta hay penhod Apo Dios hi aat di ugaliyuh din namto'anan da'yu di hiyay inaynayunyu.
2 At ipa'ampayuy odolyu, ya ma'ma'uya ayu, ya hay atonyun mangipattig hinan pamhodyu† ya itulidyuy aton di i'ibbayu.

---

‡ **3:18** Hete ya *agape* hinan hapit di iGreece. § **3:21** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan.*
* **4:1** Bahaom nan footnote di Ac. 28:30. † **4:2** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

3 Ya atonyuy abalinanyu ta nan alenggopanyun amin di atonyu
ta munnononnong di pun'u'unnudanyun dumalat nan awadan nan
Na'abuniyanan an Lennawan da'yu.
4 Ti ditu'un kimmulug ya mibilang tu'un ohan odol an umat hinan
Na'abuniyanan an Lennawa an un oha ya anggay. Ya un oha goh di ha-
halimidon tu'u ti hiyay implanun Apo Dios hi namto'anan ditu'un tataguna.
5 Ohay Apu tu'u an hi Kristu, ya Hiya ya anggay di kulugon tu'u, ya Hiya
goh di dumalat hi numpabonyagan tu'u,
6 ya un ohah Apo Dios hi Ommod tu'un amin an tatagu, ya Hiyay Apun an
amin di logom. Ya nangdon hi an amin, ya Hiya ya wadan ditu'un amin.

7 Makulug an hay aat ay di pangulug tu'u ya numpapaddung tu'un
amin. Mu hay aat ay di abalinan di hinohhan ditu'un indat Kristu ya
numbino'ob'on.
8 Ti hiyah ne din impitudo' Apo Dios an inalinay,
"Hidin timmuluwanad abuniyan ya initnudna din nun'a'abak an
buhulna,
ya do'ol di adawnah indatnah nan tatagu."‡
9 At nomnomonyuy inalina ti inalinay timmulu. Mu hay nahhun hi inatna
ya immalih tun luta, ya immuy goh ad dolom ya un tumulu.
10 Ya hi Kristuy immali, ya Hiya goh di timmulud abuniyan, at Hiya ya
wadan amin hi logom ti Hiya tuwaliy na'abbagbagtu.
11 Ya Hiyay nangidat hinan kimmulug hi numbino'ob'on an abalinanda.
Waday pinilinan mun'apostoles, ya hay udum ya propeta, ya hay udum
ya evangelists, ya nan udum ya pastors, ya nan udum ya bihtulu an
muntudtuduh Hapit Apo Dios.
12 Ya indat goh Kristuy abalinan tu'un amin an tatagun Apo Dios ta way
aton tu'un mangat hinan numbino'ob'on an tamu ta ditu'un kimmulug an
mibilang an odol Kristu ya mihamad di pangulug tu'un Hiya.
13 At malalammung tu'u, ya mapapaddung di pangulug tu'u, ya mapapad-
dung goh di panginnilaan tu'uh nan Imbaluy Apo Dios. At an amin di
ipaboltan Kristun ditu'un aatna ya hiyay aat tu'u.

14 At adi tu'u mahkay umat hi ung'ungungngan nalakah mihapitan an wa
ay di immalin muntudtuduh nob'on ya nabaliyan tu'u ta kulugon tu'u nan
nibahhaw an itudtududa.
15 Mu hay aton tu'u ya makulug di hapiton tu'un dumalat nan pamhod
tu'uh nan i'ibba tu'u. At an amin di aat tu'u ya pumhod ta engganay un
migihhong hinan aat Kristu an Hiyay Apu tu'un ay ihunay un Hiyay ulu tu'u.
16 At gapu ta Hiyay ulu tu'u ya Hiyay alpuwan an amin di atagu ya
abalinan tu'u, at an amin tu'un paddungnay numbino'ob'on an alimatung
di odolna ya aton tu'u nan nidat ay ditu'un tamu ta mumbabaddangan tu'u
an dumalat di pamhod ta mihamad di pangulug tu'u.

Hay Aat di Nahukatan di Ugali Tu'uh Nidduman Tu'un Kristu

17 Hay intudun Apu tu'uh iyal'alu"un da'yu ya ipogpogyuy ugaliyun umat
hi ugalin di adi umunud. Ti hay aatda ya mi'id ipatukan di punnomnomda,

‡ **4:8** Psa. 68:18. Mu hay immannung hi nitudo' hi Psa. 68:18 ya "Ya din timmuluwanad abuniyan ya initnudna din nun'a'abak an buhulna, *ya do'ol di adawnah indat nan tatagu*...", at waday nangidat ay Jesus hi adawna. Mu hinan Eph. 4:8 ya hi Jesus di mangidat hi adawna. At hay aatna mah? Nan udumnan rabbis an Hudyun muntudtuduh Old Testament hidin amatagun Paul ya hiyah ne ma'awatanda ti mabalin an hiyay ohan itudun ten verse, at inunud Paul nan na'awatandah tu.

18 ya adida nomnomon di makulug, ya adida middum hinan pi'taguan hi
munnananong an idat Apo Dios ti mid iniladah aat di Makulug an Tugun,
ya nangohoyda.
19 Ya mid iniladan bumain, ya nappuhin amin di wah nomnomda, at
hiyanan ilaputandan mangat hinan malgom an nappuhin laylaydon di
odolda.
20 Mu da'yu ay ya nob'on mahkay di aatyu an dumalat di nanginnilaanyun
Kristu!
21 Immannung an dengngolyuy aat Kristu, ya da'yun mangunud ay Hiya
ya nituduwan ayuh aat di Makulug an Ma'unud an wan Jesus.
22 At mahapul an ipogpogyu nan nun'appuhin ugaliyuh din hopapna ti
inunudyuy laylaydon di odolyun nappuhi an hiyah ne puma"ih nitaguanyu
23 ta hukatanyuy ugaliyuh maphod,
24 ya hay ihukatyu ya nan balun punnomnom ya pangat an miyunnudan
hinan pangat Apo Dios. Ya hay panginnilaan ya nan nahamad an aatyu ya
nan pangipogpogan hi pumbaholan.
25 At ipogpogyun munlayah ti hay mahapul ya way ohan da'yuan makulug
di hapitonah nan a'agina ti nilammung tu'un Kristu an ay ihunay un odolna.
26 Ti itudun nan Hapit Apo Dios an
“wa ay di bumungtanyu ya elanyu
ta bo'on hiyay dumalat hi abaholanyu.”§
At adiyu inaynayun di bumungtanyuh engganay un mahdom
27 ti nalakay aton di dimunyun muntudul ay da'yu.
28 Ya nan ma"akaw ya mahapul an ipogpognan mangakaw ta muntamu ta
waday itanudna ya ibadangnah nan maligatan an ibbana.
29 Ya adiyu hapiton nan agaga"ihaw ta hay hapitonyu ya nan maphod an
hapit an tumugun ta waday ibadangnah nan mangngol.
30 Ya adiyu ipahiga nan Na'abuniyanan an Lennawa an dumalat nan
atonyun nappuhi ti mihinan da'yu ta Hiyay pangimmatunan hi un da'yuy
tatagun Apo Dios ta nangamung enen algaw an ipa'annungan di abali-
wanyu.
31 Ya aliwanyuy ha'it di nomnomyuh ibbayu, ya adi ayu mabanbanungot,
ya adi ayu mi'tututut, ya adiyu ulgudon di layah hi aat di ibbayun tagu, ya
adiyu abohlan di ibbayu!
32 Mu hay atonyuat ya hin'u'uya ayu ya hinhohmo' ayu. Ya wa ay di
nibahhawanyuh ibbayu ya aliwanyu an umat hi nangaliwan Apo Dios hi
bahol tu'u an dimmalat hi Kristu.

5

Hay Aat di Paddungnay Napatalan an Tagu

1 Da'yuy imbabaluy Apo Dios an pohpohdona,* at enghonyuy aatna.
2 Ya hay mahapul hi ato'atonyu ya mumpopohhodan† ayu an mipaddung
hinan pamhod Kristun ditu'u. Ti hay aat di pamhodna ya inabulutnay
natayana ti ditu'uy dimmalat, ti inhulug Jesus di odolna ta paddungnay
maphod di hunghungnan ne'nong ay Apo Dios hi nangipadenol ay Hiya.
3 Hiyah te dimmalat hi numbalinanyuh tatagun Apo Dios, at mahapul an
ihamhamadyuy atonyu ta mi'id dumalat hi pangalyandah un ayu lumihog,
unu numbino'ob'on an nappuhiy atonyu, unu umam'am ayu.

---

§ **4:26** Psa. 4:4. * **5:1** Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. † **5:2** Hiyah ne hapit an *agape*.

4 Ya adi goh maphod hi unyu logmon an humapit, ya adiyu hapiton di
mi'id upidna, ya adiyu ihanul di nappuhi. Ti hay maphod hi hapitonyu ya
munyaman ayun Apo Dios.
5 Nan udumna ya umipabain di atondan mi'ye'engha, ya agaga"ihaw di
nomnomon di udumna. Ya umam'am di udumna, ya nan am'amonda ya ay
ihunay un bululda ti hiyay unudonda. Mu umannung an nan tatagun umat
hina ya adida middum hinan pumpapto'an Kristu ya hi Apo Dios.
6 Ya elanyu ta adi ayu mabalbaliyan hinan tatagun mangalih un adi
pumbaholan hanan inali' ti immannung an bumungot hi Apo Dios hinan
mangamangat ay danen pumbaholan, at humalyaona dida.
7 At adi ayu midmiddum ay dida ta adi ayu ma'abanel hinan ato'atonda.
8 Hidin hopapna ya paddungnay wada ayuh helong an dumalat di
baholyu, mu ad ugwan ya napatalan di nomnomyu ti kinulugyuh Apu tu'un
hi Jesu Kristu, at hay mahapul ya inaynayunyun mangat hi maphod ta hiyay
pangimmatunan an napatalan mahkay di nomnomyu.
9 Ti nan tagun napatalan ya maphod mahkay di pangatna, ya nahamad di
gunna aton, ya hay makulug di unudona.
10 Ya ihamadyun innilaon nan umipadenol ay Apo Dios ta hiyay atonyu.
11 Ya adiyu unudon nan aton nan tatagun paddungnay wah helong ti
nun'appuhiy atonda. Mu hay atonyu ya ipa'innilayu an nappuhih nen
atonda
12 an ta"on hi un hay panaphapitan ya anggay ay danen nappuhin gunda
aton ya ababain ahan tatagwa.
13 Mu wa ay ta ipa'innilayun didan nappuhih nen gunda aton ya innilaon-
day maphod an pangat ta mapatalan di nomnomda.
14 Ya hiyah ne ibalinan nan nitudo' an inalinay,
“He"an paddungnay nolo' ya bumangon'a
hinan paddungnay natayam ta patalan da'an Kristu.”‡
15 Ihamhamadyuy aatyu ta nan maphod di atonyu ta attiganan nanomno-
man ayu an adi ayu umat hinan nakudang di nomnomna.
16 Ya ipadahyuy abalinanyun mangat hi maphod ti do'oldad ugwan di
mangat hi nappuhi.
17 At mahapul an adi nonongan inat di aton, mu mahapul an manomno-
man ayu ta innilaonyu nan pohdon Apu tu'uh atonyu.
18 Ya bo'on hay butong di gunyu aton ti hiyah ne dumalat hi pumbaholan.
Mu hay maphod ya nan Na'abuniyanan an Lennaway abulutonyun mangi-
padutu' hi nitaguanyu ta Hiyay mangane'nong hi atonyu.
19 Ya ikantayu nan edenolyun aat Apo Dios ya nan udumnan kantan di
mangunud hi pundayawyun Hiya, ya nan udumna ya hay nomnomyuy
mangikantah pundayawyun Hiya.
20 Ya gun tu'u munyaman ay Apo Dios an hi Ama tu'uh an amin an
ma'ma'at ay ditu'u an ipadalan tu'un Apu tu'un hi Jesu Kristu.

Hay Aat nan Numbino'ob'on an Tugun

Hay Nituduwan nan Nunhimbaluy an Mumpohhodan (Col. 3:18-19; I Pet. 3:1-7)

21 Hay maphod ya mun'u'unnudan tu'u ti hiyay panginnilaan hi pan-
gunudan tu'un Jesu Kristu.
22 Ya da'yun binabai ya un'unnud ayuh nan a'ahawayu an umat hinan
a'un'unnudyun Apu tu'un hi Apo Dios.

‡ **5:14** Isa. 60:1.

23 Ti nan linala'iy mumpapto' hinan a'ahawada an umat ay Kristun Hiyay
mumpapto' ay ditu'un kimmulug an mibilang hi odolna. Ya Hiya goh di
mamaliw ay ditu'u.
24 At hiyanan da'yun binabai ya mahapul an un'unnud ayuh a'ahawayu
an umat ay ditu'un kimmulug an unudon tu'uh Jesu Kristu.
25 Ya da'yu ay goh an linala'i ya mahapul an ipattigyuy namhodyuh§
ahawayu an umat hi nangipattigan Kristuh pamhodnan ditu'un kimmulug
an inyatoynay pumhodan tu'u
26 ta way aton tu'un mibilang an tatagun Apo Dios, at hay pannigna ya
mi'id bahol tu'u an dumalat nan nangulugan tu'uh nan Hapitna ya un tu'u
mabonyagan,
27 ya ta way atonan mangidadaan ay ditu'un kimmulug an nipaddung
hinan malhin an balahang an mi'id am'amungit hi ganitna, ya agguy
na'ayu'yut, mu ma"aphod tu'u an mi'id di bahol tu'uh pannigna.
28 Ya henen inat Jesu Kristun namhod ay ditu'un kimmulug di mahapul
hi pangiyunnudan di lala'ih pamhodnah ahawana an umat hi namhodnah
odolna. At hiyanan nan lala'in namhod hi ahawana ya wada goh di
pamhodnah odolna.
29 Ya mi'id ah ohah mamohol hi odolna an unnaat halimunan. Ya umat
goh hinay aton Kristun ditu'un kimmulug
30 ti ditu'uy mibilang hi odolna.
31 Wada goh di nitudo' an Hapit Apo Dios an inalinay,

> "Hiyah te dumalat an hay lala'i ya taynana nan o'ommodna
> ta miyaddum hinan ahawana ta ay ihunay unda ohan odol."*

32 Ya heten nitudo' ya nipa"el an naligat hi ma'awatan, mu hay ohah
ipaddungana ya hi Kristu ya ditu'un kimmulug an mibilang hi odolna.
33 Mu wada goh di itudunan da'yu: Ti da'yun linala'i ya mahapul an
pohpohdonyuy ahawayu an umat hi namhodyuh odolyu, ya da'yu ay an
binabai ya mahapul an e'gonanyuy ahawayu.

6

Hay Tugun hinan Nunhina"amah Pumpopohhodanda (Col. 3:20-21)

1 Da'yun way o'ommodnan mangunud ay Apu tu'u ya mahapul an
un'unnud ayuh nan o'ommodyu ti hiyah ne maphod hi aton.
2 Ti hinan nahhun an tugun Apo Dios an intulagna ya inalinay,

> "E'gonanyu nan o'ommodyu."*

3 Ya hay intulagna ya inalinay,

> "Atonyu ay ya maphod di ma'at ay da'yu,
> ya adu"oy di ataguanyuh tun luta."†

4 Da'yun linala'in way imbabaluyna, adi nonongan bimmungot ayuh nan
imbabaluyyu ta adiyu pabungton dida. Mu unyuat tugunonyu dida ta
pahalonyuy atondah nappuhi an miyunnudan hinan tugun an pohdon Apu
tu'u.

Hay Tugun hinan Himbut ya nan Apudah Pumpopohhodanda (Col. 3:22—4:1; Tit. 2:9-10; I Pet. 2:18-25)

---

§ **5:25** Hiyah ne hapit an *agape*. * **5:31** Gen. 2:24. * **6:2** Ex. 20:12; Deut. 5:16. † **6:3** Ex. 20:12; Deut. 5:16.

5 Da'yun himbut‡ ya mahapul an un'unnud ayuh nan a'apuyuh tun
luta, ya e'gonanyu dida an iyod'odyu didah pangatanyuh nibahhaw. At
hay nomnomonyuh atonyu ya ihamadyu an ay ihunay un hi Kristuy
puntamuanyu.
6 Ya bo'on hay awadan di a'apuyun da'yu ya anggay di pangipade-
nolanyun dida mu edenolyun mangat hi pohdon Apo Dios an ay ihunay un
da'yuy himbut Kristu.
7 Ya hay maphod ya mun'am'amlong ayun muntamu an umat hi punta-
muanyun Apu tu'u an bo'on hay tagu ya anggay.
8 Ya innila tu'un ta"on hi un himbut unu bo'on himbut an mangat hi an
amin an maphod ya idat Apu tu'uy lagbu tu'u.
9 Ya da'yun a'apun di himbut ya atonyu goh di maphod hinan himbutyu,
ya adiyu ta'ta'ton dida. Ti inilayun an amin tu'u an himbut unu bo'on ya
napapaddung di Apu tu'un amin an wah did abuniyan, at napapaddung goh
di atonan munhumalyan ditu'u.

Hay Aton di Mi'buhul hinan Diyablu

10 Hiyah te angunuh hi alyo' ay da'yu: Mahapul an mihamad di ugaliyu ti
nan iddumanyun Apu tu'u an nalpuh nan abalinanan nidugah.
11 Ya paddungnay mi'buhul tu'uh nan diyablu, at hay mahapul ya ay
ihunay unyu egtom an amin di armasyun mi'buhul an hiyay idat Apo Dios
ay da'yu ta adi ayu ma'ameh hinan aton di diyablun mamalbalin da'yu.
12 Ya bo'on hay taguy pi'buhul tu'u, mu nan dimunyun a'ap'apun di
nun'appuhi an waday abalinanda ti an amin di umayanda ya ipattigdah nen
abalinanda. Ya diday mumpumpapto' hinan tatagun nangohoy ay Apo Dios
hitun luta.
13 At hiyanan usalonyun amin di indat Apo Dios ay da'yuh pananiyu ta
ta"on un do'ol di pampong nan buhulyun da'yu ya abalinanyun mangameh
ay didah enggana.
14 Ya umat ayuh tindalun dedennonan mi'gubat. Ya nan Makulug an
Ma'unud di ay ihunay ibalikisyu, ya nan nahamad an ugaliyu di ay ihunay
hanin di palagpagyu.
15 Ya hay ay ihunay ihapatusyu ya nan pundadaananyun mun'ulgud
hinan Maphod an Ulgud an dumalat di alenggopan di mangunud.
16 Ya namamah nan pangulugyu an hiyay inaynayunyu an ay ihunay un
hiyay ihapiawyu ta haniana nan dimmalang an ipanan Satanas.
17 Ya abulutonyuy abaliwanyu an ay ihunay un hiyay hanin di uluyu.
Ya itudun nan Na'abuniyanan an Lennaway Hapit Apo Dios ay da'yu ta ay
ihunay un hiyay hanggapyu.
18 Ya an amin hatun atonyu ya hay mahapul ya munluwalu ayun Apo Dios.
Ya hay itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa di hiyay gunyu iluwalu. Ya
inaynayunyun elan nan aton di diyablu, ya iluwaluanyun amin nan tatagun
Apo Dios.
19 Ya iluwaluana' ni' ta ipa'innilan Apo Dios di hapito' hinan umuy'u pun-
tudtuduwan hinan Hapit Apo Dios, ya ta adia' tuma'ot an mangipa'innilan
ten agguy nipa'innilah din penghana an nan Maphod an Ulgud an hay aat
Kristu.
20 Ya dumalat eten pangipa'innilaa' hinan Maphod an Ulgud ya ten
nibaluda', mu ta"on un umat hina ya iluwaluana' ta adia' tuma'ot an
muntudtudu ti hiyah ne tuwaliy nidat hi tamu' hi nannagan Apu tu'un hi
Jesu Kristun ha"in.

‡ **6:5** Bahaom nan footnotes di Col. 3:22 ya I Pet. 2:18 ta innilaom hi un abuluton nan Bibliay ahimbut di tatagu.

Hay Nanapitan Paul hi Amaphodan nan i'Ephesus

21 Nahamad nan agi tu'u an hi Tychicus an baal Apo Dios an un'unnud
hinan tamunan impatamun Apu tu'u. Ya umalin da'yu ta ipa'innilanay
na'na'at ya nan na'at ay ha"in ta way atonyun manginnilah aat'u.
22 Ya manu ay honogo' hiya ya ta ulgudonan da'yuy na'na'at ya nan na'at
ay da'min amin ya ta tumulid ayu.
23 Hay pohdo' ya malenggop ayun amin an i'ibba', ya waday pamhodyu§
ya pangulugyun nalpun Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Apu tu'un hi Jesu
Kristu.
24 Ya nan ama'ulay ni' Apo Dios di wadan amin ay da'yun nahamad di
pamhodna ay Apu tu'un hi Jesu Kristu.

§ **6:23** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

Philippians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul di nangipitudo', ya hi Timothy di nangitudo' (1:1).

Hay Nangitud'anda eten Liblu: (1) nan membron di himba'an ad Philippi, ya (2) nan mun'endog hinan himba'an hidi, ya (3) nan baal di mun'endog hidi (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan siudad hinan Provinciad Macedonia hi ad Greece.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: gulat ta nuntudo' da Apostoles Paul eten liblud Ephesus at 56 A.D. nin di gutudna, mu gulat ta ad Rome di nangitud'anda at 61 unu 62 A.D. nin di gutudna.

Hay Teman ten Liblu: nan numbino'ob'on an ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi.

Hay Outline ten Liblu:

Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di LUWALUNA (1:1-11)
Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di NIBALUDANA (1:12-26)
Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di ATONDA (1:27—2:18)
Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di PUMBIHHI-TAANDA (2:19-30)
Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di DOCTRINADA (3:1-21)
  Hay doctrinadah aat di pun'am'amlonganda (3:1)
  Hay doctrinadah aat di abaliwanda (3:2-11)
  Hay doctrinadah aat di tawidda (3:12-21)
Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di UGALIDA (4:1-9)
Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di OFFER-INGSDA (4:10-20)
Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di MUN'APNGAN DIDA (4:21-22)
Hay ipa'innilan Apostoles Paul hinan iPhilippi ya nan aat di MUNWAGAH AY DIDA (4:23).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Paul an ten duwa amin Timothy an
muntudo' ti da'mi goh di baal Jesu Kristu. Ya ten itud'anmi da'yun tatagun
Apo Dios ad Philippi* an kumulug ay Jesu Kristu, ya da'yu goh an mun'endog

* **1:1** Nan siudad ad Philippi ya ma'al'ali ti nan haad nan tatagun numpunhituh di ya nipaddung hinan haad di numpunhitud Rome an kapitulyun di pumpapto'andan iRome. Ya ta"on un wah nan Provinciad Macedonia hi awadan nan babluy ad Greece mu inting'in nan iPhilippi di aatda damdama ti bo'onda iGreece ti dida anuy immannung an iRome, at nunlubungdah nan lubung di iRome an bo'on nan lubung di iGreece (Ac. 16:21), ya hay hapit di iRome an Latin di inhapitda an bo'on nan hapit di iGreece, hiyaat un imbaag da Paul ay Silas an iRomeda goh (Ac. 16:37-38). Nan do'ol an numpunhitud Philippi ya diday nangelpah (unu retired) hi atindaluda, hiyaat un manghan di Hudyuh di, at mid di himba'andah di (Ac. 16:13), ya agguy imbaag Paul hinan Old Testament ay didah din tudo'nan dida ti manu ay ya agguyda inilay aatna. Ya hay nalpuwan di ngadan ten siudad ya nan ngadan nan Alin hi Philip II an numpapto' ad Macedon an hi aman nan Alin hi Alexander an Nidugah.

ay dida, ya nan baal di mun'endog.

2 Hi Apo Dios ni' an hi Ama tu'u ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu ya ipadutu' da'yu, ya ipalenggop da'yu.†

Hay Nangiluwaluan Paul hinan iPhilippi ay Apo Dios

3 Wa ay ta ninomnom'u da'yu ya gunna' munyaman ay Apo Dios.

4 Ya an amin hinan punluwalua' ya mun'am'amlonga' hi pangiluwalua' ay da'yu

5 ti ongol di imbadangyun ha"in hi nipa'innilaan di aat nan Maphod an Ulgud an nete"ah din kimmuluganyu ta engganad ugwan.

6 Ya mundenola' ti hi Apo Dios an bimmadang hi kimmuluganyu ya itultuluyna an mangipaphod hi niyatanyun Hiyah engganah tun pumbangngadan Jesu Kristu.

7 Umat hinay punnomnoma' ay da'yu ti nidugah di namhod'un da'yu, ya nitagam ayuh nan homo' Apo Dios ay ha"in. Da'yuy namadang ay ha"in hidin immuy'u nangitudtuduwan hinan Maphod an Ulgud Jesu Kristu. Ya ten engganad ugwan ya wah tua' hitun baludan, ya immannung an nidugah di homo'yun ha"in.

8 Ya inilan Apo Dios di umi'ikaya' an mannig ay da'yu ti ongol di namhod'un da'yu an dumalat ay Jesu Kristu.

9 At hiyanan gun'u iluwalun Apo Dios ta mihamad di pumpopohhodanyu‡ ta ma'ud'udman di inilayuh aatna ta abalinanyun mangimmatun hinan pohdonah atonyu,

10 ya ta innilaonyuy ma"aphod an pangat ta mi'id di ah'upan Jesu Kristuh baholyuh tun pumbangngadana.

11 Ya badangan ni' da'yun Jesu Kristu ta an amin di atonyu ya maphod ta adayawan Apo Dios.

Hay Atagun Paul di A'innilaan di Anabagtun Kristu

12 Pohdo' an innilaonyun i'ibba' an nan na'na'at ay ha"in ya maphod di numbalinana ti dimmalat tun nibaluda', ya hiyay niyal'allaan di niwa'atan nan Maphod an Ulgud Kristu.

13 Ti an amin hitun tataguh tu an ta"on un tun titindaluh nan palasyun mun'adug ay ha"in§ ya an amin di udumnan tatagu ya iniladan na-bangkelengana' eten baludan,* ya ininniladan nibaluda' an dumalat nan pangitudtuduwa' hinan Hapit Apo Dios.

14 Ya dimmalat nan nabaluda' goh ya immongol di pangulug nan do'do"ol an i'ibba tu'uh tu ay Apu tu'u, at abigabigat ya gun bumi'ah di tuliddan mangul'ulgud hinan Hapit Apo Dios ti adida tuma'ot.

---

† **1:2** Inusal Apostoles Paul di duwan kalahin di apnga eden timpu. Hay nahhun hi inalina an *ipadutu' da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina an *ipalenggop da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu. ‡ **1:9** Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece. § **1:13** Hay nibaludan Paul ya ad Rome, ya nan udumnan tindalun nun'adug hinan ali ya hin'umu'uddum ya inyadugda goh hiya ta adi lumayaw. Ya hay ninomnom nan udum hi nabaludana ya nan abungna tuwalid Rome an impalia'na (Ac. 28:16, 30), mu hay alyon di udum ya bo'on nin ti (1) oh'ohhay tindalun nun'adug ay hiyah di (Ac. 28:16), ya (2) nabangkelengan hiya (Phil. 1:13, 17), ya (3) bo'on heney ustuh baludan ti abung. At nibalud anuh nan na'ahhamad an Baludan an Mamertine an mid ah mabalin hi lumayaw. Mu hay kulugon nan do'do'ol an evangelicals hi awadana ya nan abanganan abung an umat hinan nitudo' hinan footnote di Ac. 28:30. * **1:13** Mid mapto' ya nibalud hiyah din 61 AD.

15 Ya manu ti wadaday udum an mangitudtuduh aat Kristu an dumalat di
amohdan ha"in ti penhoddan diday ma'al'alin muntudtudu. Mu wadaday
udum an mangihihi'al an maphod di nomnomdah nan puntamuanda
16 an dumalat di namhoddan ha"in ti iniladan pento'a' ay Apo Dios an
mangita'dog hinan mitudtudu an nan Maphod an Ulgudna.
17 Mu nan udumnan inali' ya bo'on hay ninomnomdah maphod di
dimmalat hi pun'ul'ulgudandah aat Kristu ti mumpunghanda, ya hay
ninomnomda ya unda mamaon di ligat'uh tun nabaluda'.
Mu ta"on hi un umat hinay udum ya mun'am'amlonga'
18 ti hay aptan ay ha"in ya nan ipa'innilaan nan tudtudu an nan aat
Kristu an ta"on un maphod unu nappuhiy wah nomnom nan udum an
muntudtudu
19 ti inila' an dumalat di pangiluwaluanyun ha"in ya nan badang nan
Na'abuniyanan an Lennawa ya mibo'tana'.
20 Ya hay pohdo' ya anggay ya nan hahalimido' ya ta mi'id di ato' hi
ababain hi pangata' hinan tamu' ti namamad ugwan an gutud, mu ta
wadaat di tulid'un mangat hinan ipabagbagtuan Jesu Kristu an ta"on un
hiyay dumalat hi ataya'.
21 Ti ad ugwan an matagua' ya hay adayawan Kristuy pohdo' an aton,
mu wa ay goh ta matoya' ya inyal'allanan mun'am'amlonga' ti umuya' hi
awadana.
22 Mu gulat ta du'du"oy di atagua' ta do'do"ol di tamua' hitun nidat an
tamu' ya agguy'u inilay pilio' hi un hay ataya' unu hay atagua'.
23 At mundinugway nomnomo' ti pohdo' an taynan tun atagua' ta way ato'
an umuy hi wadan Kristu ti hiyah ne ma"aphod,
24 mu hay mahapul ya matagua' ta way ato' an bumadang ay da'yu.
25 Mu inila' an tumagua' ti mahapula' ay da'yu ta way ato' an mihinan
da'yu† ta badanga' da'yu ta mihamad di pangulugyun Kristu, ta omongol di
pun'amlonganyu.
26 Ya wa adya ta umalia' ay da'yu ya ma'udman di pangedenolanyun ha"in
ti nan iddumanyun Jesu Kristu.
27 Ya ta"on un way ma'at ay ha"in mu hay aptan ya iluludyuy pangulugyuh
nan Maphod an Ulgud Kristu. At ta"on hi unna' umalin mannig ay da'yu unu
adi ya maphod di donglo' hi aatyu an waday pun'u'unnudanyun amin an
mangita'dog hinan mitudtuduh aat nan Maphod an Ulgud Kristu.
28 Ya adi ayu matmatta'ot hinan mamohol ay da'yu ta panginnilaandan
ma'abakda ti mamoltada, at milahhindan Apo Dios hi munnononnong, ya
da'yuy pangabakon Apo Dios hi pamaliwanan da'yu ti mi'id di udum hi
bumaliw ay da'yu an anggay Hiya!
29 Ti hay namto'an Apo Dios ay da'yu ya bo'on ya anggay di pangulu-
ganyun Kristu mu munligat ayu an dumalat nan pangulugyun Hiya.
30 At hiyanan an amin tu'u ya mi'hangga tu'uh nan buhul Apo Dios. Ti
tinnigyun nidugah di nunligligata' an dimmalat Hiya, ya ta"on ad ugwan ya
inaynayun'un mi'hanggah nan do'ol an buhulna.

2

Hay Numpa'ampaan Kristu mu Impabagtun Apo Dios

† **1:25** Mid mapto' ya immannung an naliblih Paul hinan nabaludanad Rome, ya hidiy ohan lugal an immayanah nan miyapat an numbiyaheanan nummisyonari.

1 Mundenola' ahan an dumalat nan pangulugyun Kristu, at tumulid ayu
ya ma'al'alu' ayu an dumalat nan pamhodnan da'yu. Ya mundenola' goh ti
badangan da'yuh nan Na'abuniyanan an Lennawa ta hinhohmo' ayu.
2 Ya umat ay hina at al'alu'o' da'yu ta mumpopohhodan ayu ya
mun'u'unnudan di nomnomyu ta miyal'allay umamlonga'.
3 Ya bo'on hay pumhodanyuy nomnomnomonyu, ya bo'on hay
pange'gonan di tataguy gamgamonyu. Mu hay maphod hi atonyu ya
mumpa'ampa ayun hay nomnomonyun amin ya iyod'odolnayuy udum an
tatagu ya un da'yu.
4 Ya nomnomonyuy pumhodan di i'ibbayun tagu ta bo'on hay pumho-
danyu ya anggay.
5 Hay pangiyunnudan tu'u ya nan pangat Jesu Kristu
6 ti ta"on un Dios tuwali
ya mi'id hi nomnomna nan pangiluludanan munnonong eden
abalinanan mun'ap'apu.
7 Mu Hiya ya din'ugnan amin heden biyangna
ta numbalin hi tagun umat ay ditu'u,
at imbilangna goh di odolnah baal.
8 Ya impa'ampanay odolna
ta inunudnay penhod Apo Dios an ma'at ay Hiya
an ta"on hi un ababain di natayanah nan krus!
9 At hiyaat un impabagtun Apo Dios Hiya ta na'abbagbagtu,
ya indatna goh di na'abbagbagtuh haadna ya un nan udumna
10 ta wa ay ta ngappundanday ngadana ya mumpunhippidan amin
nan wad abuniyan,
ya nan wah tun luta,
ya nan wad dolom
ta ipa'inniladan na'abbagbagtuh Jesus.*
11 Ya ta"on hi un numbino'ob'on di hapitda mu ibaagdan amin
an hi Jesu Kristuy Apun an amin di logom†
ta mipabagbagtuh Apo Dios an hi Ama tu'u.‡

Hay Aat di Ugalin nan Mangunud ay Kristu

12 At da'yun i'ibba ya inunu'unudyuy inali' hidin wada' ay da'yu, at
namamad ugwan an ten nibataana' ay da'yu ta hahalimidonyun unudon.
Ya ihamadyun mangunud ay Apo Dios ta punnonngonyun mangipa'annung
hinan abaliwanyu
13 ti hi Apo Dios di mamadang ay da'yu ta idatnay abalinanyu ya
pamhodyun mangat hi pohdona.
14 At an amin di atonyu ya adi ayu munlili, ya adi ayu mi'hongngel
15 ta mi'id di pumbaholanyu, ya mi'id di apahpahalanyu ta da'yuy attigan
di ma'ali tuwalih imbabaluy Apo Dios ta ay ayu bittuan an dumilag ti
numbino'ob'on di pangatyuh nan nun'appuhiy ugalidan tatagun nibahhaw
di punnomnomda.
16 Ya da'yuy pangittiganda ya panginnilaandah nan mitudtudun du-
malat di pi'taguan hi munnononnong. Ya umat ay hinay atonyu at
mun'am'amlonga' hidin pumbangngadan Kristu ti waday hulbin din nan-
ablaya' hi pumhodanyu.

---

* **2:10** Isa. 45:23; Rom. 14:11. † **2:11** Isa. 45:23; Rom. 14:11. ‡ **2:11** Hay nomnomon nan do'ol an kimmulug ya nan verses 6-11 ya ohan dadan an kantan di kimmulug.

17 Ya ta"on nin di patayona' hitud ugwan ya ma"amlonga' an mangihulug
hi nitagua' ta miyunnudan hinan pangulugyun Apo Dios ta paddungnay
me'nong ay Hiya ta ipabagbagtuana. At hiyanan mi'yam'amlonga' ay da'yu.
18 Ya umat goh ay da'yun mi'yam'amlong ayun ha"in.

Hay Nannagan Paul ay da Timothy ay Epaphroditus hinan iPhilippi

19 Hay nonomnomo' ya iyabulut ni' Apu tu'un hi Jesus an honogo' hi
Timothy hina ta hamadonay ma'ma'at ay da'yu ta way ato' an umamlong
hinan panginnilaa' hi aatyuh na.
20 Hiyay honogo' ti hiya ya anggay di nahamad di punnomnomanan da'yu
ti umat hi punnomnom'un da'yuy punnomnomna,
21 ti nan udum ay hitu ya hay amaphodanda ya anggay di nonom-
nomonda, ya bo'on hay pangatandah nan impatamun Jesu Kristun dida.
22 Mu inilayuy aat Timothy ti ay imbaluy'un binadabadangana' hinan
nangitudduwa' hinan Maphod an Ulgud Kristu an pumhodan tu'u.
23 At hiyay honogo' ay da'yu, mu awni ni' ta innilao' di ma'ma'at ay ha"in
hitu.
24 Ya inila' an iyabulut Apu tu'un awniat umalia' an mannig ay da'yuh un
way gutud'u.
25 Mu ten nomnomnomo' ya mahapul an pumbangngado' hina tun ohan
hennagyun bumadang ay ha"in an hi Epaphroditus.§ Hiyay ohah ay
tindalun Jesus an ni'yibba' an nanganangat hinan impatamun Jesus.
26 Ti hiya ya umi'ikay an umalin mannig ay da'yu, ya numanomnom ti
ininnilanan dengngolyu din nundoghana.
27 Mu immannung an nundogoh ti magadyuh matoy, mu inggohgohan
Apo Dios, at immadaog. Ya inggohgohana' goh ay Apo Dios ti gulat ta natoy
at mun'iyudu'dum hi ligat'u.
28 At hiyaat unna' umiyahup hi pumbangngadanah na ta umamlong ayun
mannig ay hiya ya ta ma'aan di numanomnoma'.
29 Wa ay ta umalih na ya umamlong ayu ti hiya ya nahamad an ibba tu'un
kimmulug ay Apu tu'u. Ya bo'on ya anggay hiya hi apngaonyu, mu ta"on goh
nan udum an umat ay hiyay pangatda
30 ti bo'on hay nitaguanay dumalat hi pangitamuanan Jesu Kristu, at
hiyaat un hi'itangan matoy hi bimmadanganan ha"in hinan tamu' ti mi'id
di abalinanyun bumadang ay ha"in.

3

Hay Aat di Nahamad an Ma'unud

1 Hay oha goh hi alyo', i'ibba', ya pohdo' an mun'am'amlong ayun Apu tu'u!
Ta"on hi un'u gun ipidwa mu ta unudonyuy tugun'u ta amaphodanyu.

2 Ya emayaanyu nan ma'aladyah an tatagun ayda ahu* ti itudtududan
mahapul an mumpakugitday linala'i ta way atonda anu an mabaliwan.

3 Mu layahda ti bo'on hay pumpakugitan di pangimmatunan hi un tagun
Apo Dios di ohan tagu. Ditu'u tuwaliy tatagun Apo Dios, at hiyanan Hiyay
dayawon tu'u an dumalat di badang nan Na'abuniyanan an Lennawan
ditu'u ya gapu ta hi Jesu Kristu di pundenlan tu'u an bo'on hay pumpakugi-
tan.

---

§ **2:25** Hay alpuwan di ngadana ya nan babain bulul di iGreece an hi Aphrodite an bulul di pamhod. Ya waday he'he'dod an ngadana an Epaphras. Mu hi Epaphras an iColosse an nitudo' hinan Col. 1:7 ya nob'on an tagu an ta"on un numpaddung di ngadanda. * **3:2** Bahaom nan footnote di Deut. 23:18 ta innilaom di dalatna ta nan ahuy umat hinan nappuhin animal.

4 Ti gulat ta hay pumpakugitan unu hay ina'inat di pangittigan Apo
Dios hi pangabulutanan ditu'u at inabuluta' an maphod ti nabayag di
nangihamada' an nangunud hi an amin ay dane.
5 Ti hidin miyawalun algaw hi nitungawa' ya nakugita', ya tono'a' an
Hudyu ti ha"in di ohah holag Benjamin. Ya dumalat ay hi Uldinmin Hudyu
ya nahamad di nangunuda' ti ha"in di ohan ma'alih Pharisee.
6 Immannung an nidugah an nahamad di nangunuda', at hiyaat un'u
impaligligat nan tatagun Jesu Kristu. Inunud'un amin din Uldin Apo Dios
ay Moses, ya inila' an mi'id di agguy'u inat.
7 Mu an amin hanan imbilang'uh do'ol di punhulbiana ya impogpog'u ta
e'nong'uy nitagua' ay Jesu Kristu.
8 Ti mi'id ahan di mipaddung hinan lagbu tu'uh nanginnilaan tu'un Apu
tu'un hi Jesu Kristu. Impogpog'un amin hatu, ya ibilang'u an mi'id di
hulbida an dumalat di nangabuluta' ay Kristuh Apu' an hi Apu tu'u.
9 At ad ugwan ya adi' mahkay denlon an nan pangun'unudan hi Uldin di
pangibilangan Apo Dios an maphod di ohan tagu. Mu manu ay imbilanga'
ay Apo Dios an maphod ti dumalat di nanguluga' ay Kristu. At hiyanan mi'id
di udum hi pangidenolan an anggay Hiya.
10 Ya hay pohdo' ahan ya anggay ya ta innilao' di aat Kristu, ya pohdo'
an elan di aat di nipaligligatanah unna' goh mipaligligat an paddungnay
nidduma' hi nipaligligatana ya natayana ta mahukatan di pangat'u ta
miyummat ay Hiya
11 ti umannung di hahalimido' an mahuana' damdaman Apo Dios hi udum
di algaw ta mi'tagua' ay Hiyah enggana.

Hay Nangalyan Paul hi ay Ihunay un Mi'yabbak

12 Adi' alyon di inat'un amin nan inali' unu nan pangat'u ya umat hi pangat
Kristu. Mu umat hinay pohdo' an ma'at ay ha"in, at hiyanan ato' an amin
di abalina' an mangunud ay Jesu Kristu ta mumbalina' hinan pohdonan
pumbalina' hi nangibaliwanan ha"in.
13 I'ibba, manu ti makulug an agguya' numbalin hinan penhod Jesu
Kristun pumbalina', mu hay ato' ya aliwa' din na'na'at ay ha"in ta iyohha' di
nomnom'uh nan pohdon Apo Dios an ato'.
14 At paddungnay iyandong'un tumagtag hi engganay atama' di pogpog di
tumagtagan ta way ato' an mangngal hi pulimyu' an nan pangayagan Apo
Dios ay ha"in ta ad abuniyan di pi'tagua' ti dumalat nan inat Jesu Kristu.
15 Ditu'un nahamad di pangulugna ya maphod un umat hina goh di
punnomnom tu'u ta ta"on un waday udum an hinnat'on di punnomnomdan
adi miyunnudan eten inali' ya okod hi Apo Dios an mamadang ay dida ta
ma'awatanda.
16 Ya ta"on un hinnat'on di punnomnom di udum mu hay aptan ya
inaynayun tu'un mangunud hinan nipa'innilan ditu'uh aat Kristu.
17 I'ibba, iyunnudyun ha"in an umat hinan udum an i'ibba tu'u. Impattig-
min amin di maphod an unudonyu, at hiyanan iyunnudyuh nan udumnan
mangun'unud hi pangatmi.
18 Ya ten lumugwaa' an munnomnom hinan do'ol an tatagun din inali'ali'
ay da'yu ti immannung an ngohoyonda nan natayan Kristuh nan krus ta
ma'aliwan di bahol tu'u.
19 Daten tatagu ya mamoltada an milahhindan Apo Dios hi enggana ti nan
laylaydon di odoldan nappuhiy paddungnay numbalin an diosda, ya nan
nun'appuhin ato'atondan umipabain di ipahiyada. Ya nan wah tun luta ya
anggay di nomnomnomonda.

20 Mu ditu'u ay ya ad abuniyan di umuy tu'u punhituwan hi enggana, at
hiyanan umiyahup tu'uh alian Apu tu'un hi Jesu Kristun mamaliw ay ditu'u
ta itnud ditu'uh awadana.
21 Hiya an abalinanan mangipadutu' hi an amin hi logom ya abalinana
goh an hukatan tun nalogoy ya matoy an odol tu'u ta miyummat hi odolnan
namahuan an adi matoy.

4

Hay Tugun hinan Tatagu

1 Da'yun i'ibba an popohdo' ya pa"a'amnawa' an tigon da'yu! Ya da'yuy
mangipadenol ay ha"in, ya hay aatyun nahamad di hiyay iting'i'! Ya hay
maphod, i'ibba, ya henen aatyuh niddumanyun Apu tu'uy ihamhamadyuh
inaynayunyu.
2 Ya al'alu'o' da'yu, Euodia ay Syntyche, ta mun'unnudan ayu ni' ti nan
niddumanyun Apu tu'u.
3 Ya he"a goh an ibba', Syzygus, an paddungnay ni'pakun ha"in* ya ibaga'
ta badangam ni' date han binabai ti mahmahludan ni'tamun ha"in hinan
niwa'atan nan Maphod an Ulgud Kristu. Ya niddum goh hi Clement ya an
amin din ni'tamun ha"in hidin immuymi nangipa'innilan hinan tudtudun
Apu tu'u, ya nitudo' di ngadandah nan Liblun Apo Dios hi Nitud'an di
Ngadan di Tatagun Mi'tagun Apo Dios hi Munnononnong.
4 An amin ayu ni' ya mun'am'amlong ayu an dumalat di niddumanyun
Jesu Kristu. Ya ipidwa' goh an mangalih, Mun'am'amlong ayu!
5 Ya ipattigyun amin hinan tataguy ama'uyayu ti ag'agay umalian Apu
tu'u.
6 An amin di ma'ma'at ay da'yu ya adi ayu numanomnom, mu hay
atonyuat ya munluwalu ayun Apo Dios ta ipa'innilayun amin di mahapulyu.
Ya adiyu aliwan an munyaman ay Hiya.
7 Umat ay hinay atonyu at mawadan da'yuy lenggop Apo Dios an mangi-
paphod hi nomnom tu'u ta adi tu'u numanomnom ya adi tu'u ag'agan
matapngan an dumalat di pangedenolan tu'un Jesu Kristu.
8 Hay angunuh hi alyo', i'ibba, ya gunyu ni' nomnomon nan makulug,
ya nan ipabagbagtuan ya a'al'alyan, ya nan nahamad an pangat, ya nan
maphod an ugali ta anggay nan umidat hi maphod an punnomnom di
nomnomon tu'u.
9 Ya inaynayunyun unudon nan inadalyu, ya tinnitinnigyu, ya dengn-
golyun intugun'u. Ya atonyu ay hana at munnonong ay da'yuh Apo Dios
an umidat hi lenggop.

Hay Nunyamanan Paul hinan iPhilippi ti nan Badangdan Hiya

10 Ma"am'amlonga' ya munyamana' ay Apu tu'u ti ten minomnoman ayun
ha"in, at ten wada goh di impa'aliyuh badangyu. Nabayag an mi'id di
imbadangyu an bo'on hay nan'uganyun ha"in di dimmalat, mu inila' an
mi'id di atonyun bumadang ti adagwi ayu.
11 Ya adi' alyon di unna' ingnganuy ay da'yu ti munlenota' hi malgom an
wan ha"in.
12 Ya inila' di aat di naligat an nitaguan ya nan wadwadaan an nitaguan,
at hiyanan ta"on di ngadan di ma'at ay ha"in ad ugwan an nitagua' ya
umamlonga' damdama. Ta"on un nakudang unu mahawal di mahapul'u
ya hihidya damdaman ha"in an numpaddung.

---

* **4:3** Bahaom nan Mat. 11:29-30 ta innilaom di aat ten itang an nipa"el.

13 Manu ay ya abalina' di malgom an ma'at ay ha"in ti wadah Jesu Kristun
bumadang ay ha"in.
14 Mu ta"on un umat hina ya maphod di inatyu ti binadangana' ay da'yuh
din nunligata'.
15 Ya da'yud Philippi ya i'innilayuy aatnah din nangete"a' an nangul'ulgud
hinan Maphod an Ulgud Kristu ay da'yu.† Ti din nakaka' hinan Provinciad
Macedonia‡ ya da'yun tatagun Apo Dios an ma'amu'amung hina ya anggay
di nangipa'daw hi gina'uyun ha"in ta waday usalo'.§
16 Ya ta"on hidin wada' ad Thessalonica* ya intugtugayun nangipa'alih
mahapul'u.
17 Ya bo'on hay pamadanganyun ha"in ya anggay di pun'am'amlonga'
mu mun'am'amlonga' ti inila' an ma'udman di lagbuyun idat Apo Dios ti
dumalat nan badangyu.
18 Mu ad ugwan ya wadan amin di mahapul'u an ten mun'ahawal ti
do'do"ol di impehnagyuh badangyun inyalin Epaphroditus! Ya henen
indatyu ya paddungnay hi Apo Dios di nangidatanyu, at mundenol hinan
nangidatanyu ta me'nong ay Hiya.†
19 At hi Apo Dios an wadan an amin di mahapul di Hiyay mangidat ay
da'yuh mahapulyu an dumalat hinan inat Jesu Kristuh amaphodanyu!
20 Hi Apo Dios an hi Ama tu'uy na'abbagbagtuh mid ah pogpogna! Amen!‡

Hay Nangihapitan Paul hi Amaphodan nan iPhilippi

21 Pohdo' an ipa'innilayun amin hinan i'ibba tu'uh na an kimmulug ay Jesu
Kristu an da'mih tun i'ibbayun kimmulug ya apngaonmi da'yuh na.
22 Ya apngaon goh da'yuh tun an amin an tatagun Apo Dios an wah tu, ya
namamah nan muntamuh nan palasyun di ali.
23 Ipadutu' ni' da'yun amin ay Apu tu'un hi Jesu Kristu.

---

† **4:15** Hiyah ne miyadwan numbiyahean Apostoles Paul hi immuyna nunle'le'dan hi nahnagana an ma'alih misyonari (Ac. 16:12-40). ‡ **4:15** Waday duwan nundengwan himba'an eten provincia an hay awadanda ya ad Thessalonica (Ac. 17:1-9) ya ad Berea (Ac. 17:10-15). § **4:15** Hay immayan Paul ya hinan Provinciad Achaia hi awadan nan duwan nundengwan himba'an an ad Athens (Ac. 17:16-34) ya ad Corinth (Ac. 18:1-18). Ya inusalnay gina'un di iPhilippi an impa'dawdan hiyah di ta waday ibadangdan hiya. * **4:16** Ac. 17:1-9. † **4:18** Heten kalahin di me'nong ya ma'alih Onong di Punyamanan, ya nitudo' di aatnah nan Lev. 7:12-15. ‡ **4:20** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan.*

Colossians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul di nangipitudo', ya hi Timothy di nangitudo' (1:1).

Hay Nangitud'anda eten Liblu: nan kimmulug ad Colosse (1:2).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan siudad an neheggon hinan duwa goh an siudad an ad Laodicea ya ad Hierapolis (4:13).

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 56 A.D. Ya nedehhan hi nangitud'anah nan tudo'nad Ephesus.

Hay Teman ten Liblu: hay aat Jesu Kristun mumpapto' hinan Himpampun an Tataguna.

Hay Outline ten Liblu:

Hay DOCTRINAN di kimmulug hi aat Jesu Kristun mumpapto' hinan Himpampun an Tataguna (1:1—2:23)
- Hay mangipa'innilah aat di doctrinadah aat Jesu Kristun mumpapto' hinan Himpampun an Tataguna (1:1-14)
- Hay apun di doctrinadah aat Jesu Kristun mumpapto' hinan Himpampun an Tataguna (1:15-23)
- Hay mangul'ulgud hi doctrinadah aat Jesu Kristun mumpapto' hinan Himpampun an Tataguna (1:24—2:5)
- Hay aat nan doctrinadah aat Jesu Kristun mumpapto' hinan Himpampun an Tataguna (2:6-23)

Hay ATON nan kimmulug an dumalat hi aat Jesu Kristun mumpapto' hinan Himpampun an Tataguna (3:1—4:18)
- Hay atonda ni' ahan ya nonomnomonda nan wad abuniyan (3:1-4)
- Hay atonda ni' ahan ya paddungnay patayonda nan laylaydon di odolda (3:5-9)
- Hay atonda ni' ahan ya ete"aday pa'itunnun ugalida (3:10-17)
- Hay atonda ni' ahan ya ephodday numbino'ob'on an niyatandah nan udumnan tagu (3:18—4:6)
- Hay atonda ni' ahan ya innilaonday aat nan numbino'ob'on an ibbadan kimmulug (4:7-18).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Paul an ten duwa amin Timothy an
muntudo'* an hiya goh di ohah ibba tu'u. Ya ha"in di ohah *hennag* Jesu
Kristu an ma'alih apostoles† ta ul'ulgudo' nan Hapitna ti hiyah ne pohdon
Apo Dios.

2 Ya ten itud'anmi da'yun iColosse‡ an tatagun Apo Dios an un'unnud an
i'ibbami ti an amin tu'u ya niddum tu'un Kristu.

---

* **1:1** Hay timpun din nangitud'anda ya 61 unu 62 A.D. † **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*.
‡ **1:2** Hidin nabayag an timpun agguy ni' nitungaw hi Apostoles Paul ya ma'al'ali nan siudad ad Colosse hinan Provinciad Phrygia ti hidiy pange'wan nan mungkumildu an malpuh nan Provinciad Asia hi appit di a'unugun di algaw an miyuy ad Babylon hi appit hi buhu'an di algaw. Mu hidin amatagun Paul ya manghan di nundengwaana ti waday duwan siudad an neheggon an ad Laodicea ya ad Hierapolis (Col. 4:13), mu inabakda ad Colosse, at hidiy pange'wan nan mungkumildu. Ya nan Liblu an Philemon ya hi Philemon di intud'ana, ya hiyay ohan kimmulug ad Colosse.

Hi Apo Dios ni' an hi Ama tu'u ya ipadutu' da'yu ya ipalenggop da'yu.§

Hay Nangidenlan Paul hinan iColosse ay Apo Dios

3 Iluwaluanmi da'yun Apo Dios an hi Aman Apu tu'un hi Jesu Kristu, ya
alyonmiy mundenol amin da'yu
4 ti dengngolmiy aat di pangulugyun Jesu Kristu, ya hay aat goh di
pamhodyun amin hinan tatagun Apo Dios.
5 Ti hidin penghanah nituduwanyuh nan Makulug an Maphod an Ulgud
ya dengngolyuy aat di dedennon tu'u, at hiyaat un waday pangulugyu ya
pamhodyu ti dumalat nan dedennonyun memehhod ay da'yud abuniyan.
6 Ya hidin hopapnah nangngolanyuh nan Maphod an Ulgud ya ininni-
layuy aat di pangipadutu' Apo Dios, ya makulug. At ipaphod nen Ulgud di
ugaliyu ta enggana, ya umat goh hinan tatagun niwa'atana an amin hinan
luta ti ipaphodna goh dida.
7 Ya hi Epaphras* di nangngolanyu, ya hiya goh di ohah nahamad hi ligwa
tu'un mi'baal ay ditu'u, ya un'unnud an puntamuon Kristuh nan tamu' hina.
8 Ya hiya goh di nangibaag ay da'mih aat di pamhodyun nalpuh nan
Na'abuniyanan an Lennawa.
9 At dumalat din nangngolanmih aatyu ya engganad ugwan ya agguymi
indinong an mangiluwaluwalun da'yun Apo Dios. Ya ibagamin Hiya ta
ipa'innilanan da'yuy aat di pohdona ta luma'eng ayun manginnilah aat di
itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa.
10 Ya atonyu ay ya abalinanyun mangipaddung hinan ugaliyuh nan
pohdon Apo Dios, at hiyah ne mangipadenol ay Hiya. Ya nan numbino'ob'on
an ato'atonyun maphod ya waday punhulbiana, ya ma'udman goh di
panginnilaanyun Apo Dios.
11 Ya na'abbagbagtu nan abalinan Apo Dios, at hay pohdo' ya malpuh
nan abalinanay pangipaphodanah nan abalinanyu ta ologyun mangat hi
mahapulyu. At ta"on hi un way ma'ma'at ay da'yu mu abalinanyun edpol.
12 At munluwalu ayun Ama tu'u ta alyonyuy un ayu mundenol enen
ma'ma'at ay da'yu ti impaphod ditu'u ta way aton tu'un mi'boltan hinan
ipaboltanah nan tataguna, at middum tu'un amin hinan pumpapto'anan
paddungnay napatalan.
13 Ti binaliwan ditu'uh nan pumpapto'an nan diyablu ta iniddum ditu'uh
nan pumpapto'an nan pohpohdonan Imbaluyna
14 an hay natayanay dumalat hi nabaliwan tu'u, at inaliwanay bahol tu'u.

Hay Aat Jesus ya nan Ato'atona

15 Mabalin an ma'innilay aat Kristu, mu nigihhong di aatnah nan aat
Apo Dios an adi mattig. Ya hi Kristuy ma'alih pangpangullu, at Hiyay
na'abbagbagtuh an ami'amin an nalmu.†
16 Ya Hiyay nunlumuwon Apo Dios an amin hinan wad abuniyan ya
hitun luta ti limmuna nan mattig ya nan adi mattig goh. Ya ta"on un nan

§ **1:2** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di apnga eden timpu. Nan nahhun an inalina an *ipadutu' da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an alyonay *ipalenggop da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu. * **1:7** Hay ngadana ya shortcut hinan immannung an ngadana an Epaphroditus, ya nan babain bulul di iGreece an hi Aphrodite an dios di pamhod di nalpuwan ten ngadan. Mu nob'on nan tagun hi Epaphroditus an nitudo' hinan Phil. 2:25 ya 4:18 an ta"on un numpaddung di ngadanda. Mid mapto' ya hiyay nangete"ah nan himba'an ad Colosse. † **1:15** Hay ituduna ya hi Kristuy mahhun an midat hi tawid an ipatawid Amanah nan nalmu ti hiyah ne biyang nan pangpangullu ti mumpidway alana ya un nan a'agina. Ya adina ahan itudu an Hiyay mahhun an limmun Apo Dios an umat hinan itudun nan udumnan kultod ugwan.

na'uhi'uhig an himpampun an mumpapto' ad abuniyan, ya nan a'apuda, ya nan na'abbagbagtun a'apuda goh, mu hi Kristu damdamay nunlumuwon Apo Dios an amin hinan logom, at Hiyay okod ay didan amin.
17 Ya wagwadah Kristu ya un an amin di logom, ya hi Kristuy dumalat hi nalmuwandan amin.
18 Ya paddungnay un ohay odol nan Himpampun an Tatagun Kristu ti hi Kristuy ulu ti Hiyay dumalat hi ataguan di odol. Ti namahuan hi Kristu, at mamahuan goh an amin di tataguna, mu hi Kristun Imbaluy Apo Dios ya na'abbagbagtu ya un didan amin ti Hiyay nahhun an namahuan ti pangpangullu‡ ta way pangimmatunan an na'abbagbagtu ya un an amin di logom.
19 An amin di ugalin Apo Dios ya wadan Kristu ti hiyah ne penhod Apo Dios.
20 Ya ninomnom Apo Dios an bangngadon an amin di logom ta adida mi'bohhol ay Hiya. At hiyaat unna hennag nan Imbaluyna ta mibugha' di dalanah nan krus. Ya henen natayanay dumalat hi numbangngadan an amin tun wah tun luta, ya umat goh ad abuniyan.§
21 Ya umat goh ay ditu'u ti hidin hopapna ya nilahhin tu'un Apo Dios, at ni'bohhol tu'un Hiya an dumalat din ninomnom tu'u ya ina'inat tu'un nappuhi.
22 Mu la'tot ya impadinong ditu'un mi'bohhol ay Hiya ti dalatnay natayan nan Imbaluynah tun luta, ta way atonan mangabulut hi umayan tu'un Hiya. At hay panniganan ditu'u ya napili tu'u, ya nahamad di ugali tu'un tatagunan adi mapahal.
23 Mu hay mahapul ya inaynayun tu'un kumulug ta adi hin'umuy di pangulug tu'u ta mihamad tu'un mangunud. At adi tu'u ma'agay'ayan, mu un tu'uat unudon nan hahalimidon tu'un itudun nan Maphod an Ulgud Kristun dengngolyu an hiyah ne nan Ulgud an ma'ulgu'ulgud an amin hinan tataguh tun luta. Ya ha"in an hi Paul di oha goh an mangul'ulgud.

Hay Nuntamuan Paul hinan Amaphodan di iColosse

24 Ad ugwan ya mipaligligata'* ti nan tamu' an amaphodanyu, mu ta"on ya mundenola' an mangat. Ya immannung an mipaligligat nan tatagun Kristu, mu ay ihunay un hi Kristuy mipaligligat ti niddum ay dida. Ya mundenola' an middum an mipaligligat hinan aligatan tu'un da Kristu ta way aton nan ligat Kristun magtud.† Ya midduma' goh ta way aton nan Himpampun an Tatagunan pumhod an ay ihunay un hiyay odol Kristu.
25 Ya ha"in di oha goh an baal di Himpampun an Tatagun Apo Dios ti puntamuona' ay Hiya ta way atonyun pumhod. Ya tamua' an amin di tamu' ta ipa'innila' nan Hapit Apo Dios.
26 Ya din penghanah engganad ugwan ya agguy nipa'innilay Hapitna hi an amin hinan tatagu, mu ad ugwan ya impa'innilana.
27 Ya hay ninomnom Apo Dios ya ipa'innilana nan Ulgud an agguy nipa'innilah din hopapna. Ya henen Ulgud ya nabagbagtu an do'ol di

‡ **1:18** Bahaom nan footnote di Col. 1:15 ti hay namahuana ya oha goh an tawid an impatawid Apo Dios ay Hiya. § **1:20** Hay kulugon nan udum ya nan verses 15-20 ya ohan kantan di kimmulug.
* **1:24** Nibalud hi Paul ad Rome hidin nuntud'anan ten liblu, ya hiyah ne ohan kalahin di ligatna. Ya do'ol di mangulug an hay nabaludana ya nan na'abangan an abungnah di (Ac. 28:16, 30). Ya bahaom nan footnote di Ac. 28:30 ta innilaom di udumnan aatna. † **1:24** Adina pohdon an hapiton an adi umday natayan Kristuh nan krus ti umda ahan. Mu hay penhod Paul an hapiton ya nunligat hi Kristun immalih tun lutan nuntudtuduh nan Maphod an Ulgud hinan agguy kimmulug hi abablubabluy, ya ni'ligat goh hi Paul an mangul'ulgud eden numpaddung an Ulgud hinan agguy kimmulug hi abablubabluy, at na'uy an magtud.

ituduna an ma'ulgud an amin hinan tatagu. Ya hiyah ne aatna ti ta"on un da'yun Hentil ya niddum ayu goh ay Kristu ta way atonyun mi'bagtun Apo Dios an hahalimidonyu.

28 At hiyaat un nan aat Kristuy ul'ulgudonmin amin hinan tatagu. Ya padananmi dida, ya itudtuduwanmi dida, ya ipadahmin amin di abalinanmi ta way atonmin mangipaphod hinan tatagun itudtuduwanmin niddum ay Kristu ta way atondan manginnilan mangunud ay Hiya.

29 Ya hiyah ne dumalat hi pangitulida' an tumamutamu, ya do'ol di badang Kristun ha"in ti indatnay abalina'.

2

1 Pohdo' an innilaonyuy aat di amahmahlu' an muntamu ta way atonyun pumhod, ya umat hina goh hinan tatagun iLaodicea, ya nan udumnan tagu goh an agguy nannig ay ha"in.

2 Umat hinay puntamua' ta way aton di nomnomdan mihamad, ya ta munhina"agida ya mumpopohhodanda. Ya ato' goh ta ihamaddan manginnilah aat nan Tugun Kristu ta way aton di panginnilaandan mihamad. At innilaonday aat di Ulgud Apo Dios an agguy nipa'innilah din hopapnan hay aat Kristu.

3 An amin nan ma'innilan makulug an wadan Apo Dios ya hi Kristuy mangipa'innila.

4 Ya ibaag'uh te ti ini ya waday udum an umalin mangitudtuduh hinnat'on ya ta adi ayu mabalbaliyan an ta"on hi un maphod di pangalida ti ipibahhawday unudonyu!*

5 Mu hay punnomnoma' ya paddungnay wadaa' ay da'yu an ta"on unna' wah tu. Ya mundenola' ti inila' an napapaddung di punnomnomanyu ti iluludyuy ma'at ay da'yu ta way aton nan pangulugyun Kristun adi mibahhaw.

Hay Aat di Amaphodandah Niddumandan Kristu

6 Inabulutyuh Kristu ta Hiyay Apuyu, at hay maphod ya inaynayunyun middum ay Hiyah tun itaguanyuh tun luta.

7 Ya ituptupyu nan pangulugyuh nan pognad an hi Kristu ta podnonay itaguanyu, ya ongolonyuy pangulugyuh nan kinulugyun nitudun da'yu. Ya dumenodenol ayuh nan ma'ma'at ay da'yu.

8 Ya emayaanyu ta adiyu unudon nan tatagun mamuhih pangulugyu. Ti hay itududah pamuhida ya nan nomnomon nan tatagun nibahhaw an mid upidnan bumalbali an nalpuh nan inunud di tataguh penghana an nan uldin ya ugalin di tataguh tun lutan itang di punhulbiana, ti bo'on hay aat Kristuy nalpuwan nan itududa.

---

* **2:4** Nan udum an kimmulug ad Colosse ya inabulutday nappuhin tudtudun nan ohan balbalun kulto eden timpu an ma'alih Gnosticism, ya hay ohah ninomnom Paul hi nangitud'anan ten liblu ya ta mi'laban hinan udumnan tudtuduna. Ti hay doctrinada ya (1) ihamaddan mangun'unud hinan uldin di a'apudah aat nan ma'an, ya ma'inum, ya behta, ya ngilin (2:16-17) ti hana anu ya ma'ahhapul ahan hi aton (2:4, 8); ya (2) do'ol di mapaniaw ay dida an umat hinan adi madapa, unu adi matamtaman, unu adi ma'odnan (2:21); ya (3) hay atonda ya ipapihulday odolda (2:18; 3:23), ya paligatonda (2:23), ya mumpakugitda (3:11); ya (4) dayawonda nan a'anghel (2:18); ya (5) kulugondan na'ampah Jesu Kristu ti Hiya ya tagu ya anggay an bo'on Dios-an-Tagu, mu na'abbagbagtu anu Hiyan nalmuh an amin an limmun Apo Dios (1:15-20; 2:2-3, 9); ya (6) do'ol ay dida nan nahamad an nili"ud an ma'ahhapul an kulugon nan tatagu, mu dida ya anggay di mangawat hi aatna (2:18; 2:2-3). (Bahaom goh nan footnotes di I Tim. 1:3, ya II Tim. 2:18, ya Tit. 1:14, ya I Jn. 4:2, ya I Jn. 5:8, ya I Jn. 5:16, ya II Jn. 1:7, ya II Pet. 1:2 ta innilaom di udumnah aatna.)

9 Mu wadan amin ay Kristu nan ugalin Apo Dios,
10 ya an amin di maphod ya wada goh ay da'yu ti niddum ayun
Kristu. An amin di mumpapto' ad daya ya nan na'abbagbagtun a'apuda ya
na'abbagbagtuh Kristu ya un dida.
11 Ya ay ihunay un ayu nipakugit hi un ayu niddum ay Kristu, ya
paddungnay un hi Kristuy nangugit ay da'yu. Mu bo'on nan aton di tatagun
mungkugit di inatna ti unda inaanan nan nappuhin ugaliyu.
12 Ti hay na'at ay da'yu ya ay ihunay un ayu ni'lubu' ay Jesus hidin
natayanah din nabonyaganyu, ya ni'tagu ayuh din nummahuan Apo Dios
ay Jesus an dimmalat nan nanguluganyuh nan nidugah an abalinan Apo
Dios.
13 Ya hidin hopapna ya paddungnay un tu'u natoy ti bintiw tu'u nan
Maphod hi Ma'unud ti dimmalat di bahol tu'un agguy na'aliwan. Mu la'tot
ya paddungnay tinagu ditu'un Apo Dios an ni'tagu tu'un Kristu ti inaliwanan
amin di bahol tu'u.
14 At nabaholan tu'u ti agguy tu'u inunud di Uldin Apo Dios. Mu nan Uldin
an nanguhig ay ditu'u an nangidiklamuh nan bahol tu'u ya inubah Apo Dios
ti pinogpogna an ay ihunay unna ni'lanhah nan krus Kristu.†
15 Ya inamehnay abalinan nan a'apun di nun'appuhin lennawa ya nan
na'abbagbagtun a'apuda goh, ya impattignay nangamehanan dida ti inilan
nan tataguh tun lutan mid abalinan daden lennawa, ya hay natayan Kristuy
dimmalat hi nangamehanan dida.‡
16 Ya dumalat heten inali' ya hin'ing'ingaonyuy alyon nan mumpanuh ay
da'yu an alyonday nappuhiy atonyuh unyu adi unudon nan paniawonda
an umat hinan mihda, ya ma'inum, ya nan behta, ya nan Behtah nan
Akayangan di Bulan, ya nan ngilin an Habadu.
17 Mu henen ato'atonda ya hiyay pangimmatunan an paddungnay ngaun
nan nahamad an ma'at hi udum di algaw. Ya na'at ay Jesus, at nalpah di
punhulbian nan ina'inatda, at hi Jesus di nahamad hi ma'unud ad ugwan,
ya bo'on nan mapaniaw.
18 Ya waday tagun pangal'alidah unda papihul di odolda, ya alyonday hay
mahapul ya dayawon tu'uy a'anghel. Ya alyonda goh hi un do'ol di iniladah
aatna ya mumpahpahiyada, mu un hay nalpuh nomnomda ya anggay an
bo'on hay nalpuh nan Na'abuniyanan an Lennawa. At umat ay hinay tatagu
ya adiyu abuluton di atondan mumpanuh ay da'yuh unda alyon di adi ayu
mabaliwan hi unyu adi unudon nan atonda.

---

† **2:14** Hay ugalin di mungkumilduh din amatagun Paul ya iyammaday ma'alih Papel an Itud'an di Utang, ya pinelmaana, ya impilitna ta pelmaan goh nan umutang ay hiya. Ya impaddung Paul henen pepel hinan Uldin Apo Dios, ya ditu'un tataguh tun luta ya nipaddung tu'uh nan umutang ti agguy tu'u inabalinan an nangunud (unu ay ihunay namayad) enen Uldin. Ya gulat ta pi"ion nan mungkumelduh nen pepel at mapogpog mahkay an amin nan nitudo' hidi, at adi mumbayad nan immutang. Ya impaddung Paul ta hi Kristu ya paddungnay pini"inay Uldinah nan krus (ti ay ihunay ni'lanhan Hiya), at pinogpognay amah'ahhapul di pangatan tu'u, at libli tu'u ti adi mahapul an unudon (unu ay ihunay mumbayad). ‡ **2:15** Hay ugalin di a'apun di tindalun di iRome hi unda mangameh hinan ohan babluy ya bangkelenganda nan natiliw, ya impabladda ya unda itnud hinan ambilog an kalatah nan siudadda an umat hinan aton nan muntukal an band ti matutunuddan dumalan hinan behta. Ya tumata'dog nan general hinan kalesana an punluganan di mi'gubat ta mipattig di anabagtunah nan mi'tigaw hi pingitnan na'abak, at umannung an mabainan nan natiliw ya nan mamannig. Ya intudun Paul an waday nipaddungan nen ugalih nan inat Apu Jesus an paddungnay timmata'dog hinan kalesana, ya binaina da Satanas ya nan dimunyuna an dimmalat nan nangamehanan didah nan krus. At ta"on un ad ugwan ya na'abak da Satanas an ta"on hi unda inalih unda agguy.

19 Ti agguy ahan niddum di umat hina ay Kristu. Mu nob'on di aat tu'u ti ay
ihunay un hi Kristuy ulu tu'u. Ya umat tu'uh nan odol ti mumpun'ummum
nan tungal di odol, ya wada goh di ulat an mangdon ta way atonan umodhol.
Ya mangan, at umongol, ya umat hina goh hinan Himpampun an Tatagun
Apo Dios ti ipa'ongolna dida.

Hay Paddungnay Ni'yatayan Tu'un Jesus ya Ni'taguan Tu'u Goh

20 Ya ay ihunay un ayu niddum ay Kristuh nan natayana ti ad ugwan
ya bintiwyu nan uldin di tataguh tun lutan§ itang di punhulbiana, at adi
mahapul an unudonyu. Ya umat ay hina ya goh ta ay ihunay un ayu niddum
hinan tataguh tun lutan adi mangunud ay Kristu?
21 Ti unudonyu nan uldindan mapaniaw an numbino'ob'on an adi
madapa, unu adi matamtaman, unu adi ma'odnan.
22 Mu heten uldinda ya nalpuh nan nomnomda ti diday nangiyuldin, ya
diday nangitudu. Mu an amin di paniawonda ya nalmu ta way ma'an ya
mihda ta way atonan mapuh.
23 Ya heten uldin ya ay ihunay un maphod ahan di aatna ti itudunay aton
nan tatagun mangiyal'allan mundayaw, ya mangipapihul hi odolda, ya nan
atondan mamaligat hi odolda. Mu mid anhan ah olognan mangituduh nan
aton tu'un mampong hinan laylaydon di odol!

3

1 At ay ihunay un ayu ni'tagun Kristuh nan namahuana. At
nonomnomonyu nan wad abuniyan ti wah dih Kristun inumbun hinan
pumpapto'anan nihodpeng hinan agwan Apo Dios.
2 Ya ihihi'alyu nan wad abuniyan ya bo'on nan wah tun luta
3 ti ay paddungnay un ayu natoy ti bintiwyu nan nappuhin wah tun luta.
Ya wah did abuniyan nan nahamad an itaguanyun pendon Kristu ya hi Apo
Dios.
4 Ya hi Kristun mamdon hinan nahamad an itaguan tu'u, ya mumbangn-
gad, ya hay pumbangngadana ya paddungnay mi'benang ayun Hiyah nan
anabagtuna!

Hay Aat di Ugalin nan Umunud

5 Hay mahapul ya paddungnay unyu patayon nan laylaydon di odolyun
nappuhih tun ataguanyu, at butiwonyu. Ti hay aat di mangunud hinan
laylaydon di odol an nan nappuhi ya lumihog di atona, ya agaga"ihaw
di nomnomna, ya nabinabai, ya nalinala'i, ya nappuhiy laylaydona, ya
umam'am, ya nan am'amona ya ay ihunay un bululna ti hiyay unudona.
6 Nan tatagun mangat hi umat hina an adi umunud ay Apo Dios ya
pabungtonda Hiyah nan pumpanuhana.
7 Ya din hopapnah niddumanyun dida ya inatyu goh nan ato'atonda.
8 Mu ad ugwan ya hay mahapul ya ipogpogyun mangat hi nappuhi. Adi
ayu mabanbannungot ya ma'agwigwig. Ya ipogpogyu goh an mamohol
hinan abohlanyu, ya adiyu ulgudon di nappuhih aat di ibbayun tagu, ya
adi malgom di hapitonyu.
9 Ya adiyu ilangkakan di ibbayu ti impogpogyu din nappuhin ugaliyuh
hopapna.
10 Ti ad ugwan ya tene"anyu nan pa'itunnun ugaliyu ti hinukatan Apo
Dios, ya ipaphopaphodna ta nangamung un migihhong hinan aatna, at an
amin di aat Apo Dios ya innilaonyu.

§ **2:20** Bo'on hene di Uldin Apo Dios an nidat ay Moses mu hiyah ne nan numbino'ob'on an uldin di tataguh tun luta.

11 Ti hiyaat un tu'u nalammung, at ta"on un tu'u Hudyu unu Hentil, ya
ta"on un tu'u nipakugit unu agguy, ya ta"on goh un tu'u tagun mid adalna*
unu tagun atata'ot di atona an umat hinan agguy na'amu an manilhig an
baka,† ya ta"on un tu'u himbut unu bo'on himbut, mu bo'on heney aptan ti
hi Kristuy aptan. At ta"on un tu'u numbino'ob'on an tatagu mu nalammung
tu'un amin ay Kristu!
12 Ya da'yuy tatagun Apo Dios ti penpenhod da'yu, at hiyanan pento' da'yu.
At hay mahapul ya ipaphodyuy ugaliyu ta ma'ahhimo' ayu, ya ma'ma'ullay
ayu. Ya ipapihulyuy odolyu, ya topngonyuy atonyuh nan tatagu.
13 Ya itulidyuy aton di i'ibbayu, ya wa ay di mangat hi nappuhin da'yu
ya adiyu u'unnungon ti nan nangaliwan Apu tu'uh bahol tu'u ya umat goh
hinay pangaliwanyuh nan bahol di i'ibbayu.
14 Mu hay ma'ahhapul ya mumpopohhodan‡ ayu, ya malammung ayu ta
ay ayu nahamad an hina"ama.
15 Ya ipalenggop da'yun Kristu, ya henen alenggopanyu ya hiyay mangi-
papuut hinan punnomnomanyu. Ti henen alenggopanyuy dimmalat hi
namilian Apo Dios ay da'yu ta malammung ayu an paddungnay ohay odol.
Ya hay maphod ya mundenol ayuh nan ato'aton Apo Dios ay da'yu.
16 Ya heden Tugun Kristu ya do'ol di ituduna, at hiyay abulutonyu ta
hiyay nonomnomonyu. Ya hay maphod ya luma'eng ayu ta muntutudduan
ayu, ya himpapadan ayu. Ya ikantayu nan edenolyun aat Apo Dios ya nan
udumnan kantan di mangunud ay Hiya, ya edenolyu nan inat Apo Dios
hinan pungkantaanyu.
17 Ya papuutanyun amin di atonyu ya hapitonyu ta hiyay panginnilaan hi
un da'yuy tatagun Apu tu'un hi Jesus. Ya hay pangatanyu ya middum ayun
Jesus ta ihapit da'yun Ama tu'un hi Apo Dios ta alyonay mundenol ayuh nan
ato'aton Apo Dios ay da'yu.

Hay Nituduwan nan Nunhina"amah Pumpopohhodanda (Eph. 5:22—6:9; Tit. 2:9-10; I Pet. 2:18—3:7)

18 Da'yun binabai ya mahapul an un'unnud ayuh nan ahawayu ti hiyah
ne aton nan mangunud ay Apu tu'u.
19 Ya da'yun linala'i ya ipattigyuy pamhodyuh§ ahawayu, ya adi ayu
mabungot ay dida.
20 Ya da'yun ung'ungungnga ya adiyu ngohoyon di o'ommodyu ti hiyah ne
di umipa'amlong ay Apo Dios.
21 Da'yu ay goh an o'ommodda ya ane'nongonyu ta adiyu idugah di
hingalyun dida ti ini ya bum'onda.
22 Da'yun himbut* ya unudonyuh engganay a'ap'apuyu, ya bo'on hay
awadandan da'yu ya anggay di pangipattiganyun mahlu ayu, mu nan

---

* **3:11** Nan tagun ma'alih mid adalnah din amatagun Paul ya nan tagun agguy nanginnilah hapit di iGreece ti hiyah ne na'abbagbagtun hapit anu an wah tun luta, at mid ini'inilada anu. † **3:11** Henen atata'ot an tagu ya ma'alih *Scythian*, ya diday ohan atata'ot an tribo an hay appit hi agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Russia di nunhituwanda. Ya gapu ta nidugdugah di inatdan nangipata'ot hinan udumnan tataguh nan udum an tribo at inalin nan bo'on Scythian di aatda an diday umat hinan agguy na'amu an manilhig an baka. ‡ **3:14** Heten kalahin di pamhod ya *agape* hinan hapit di iGreece. § **3:19** Heten kalahin di pamhod ya *agape*. * **3:22** Ta"on hi un way inyuldin Paul hinan himbut ta unudonday a'apuda mu adi tu'u nomnomon hi un inabulut Paul ta hubuton nan udumnan tatagu nan i'ibbadan tagu. Ti hay itudun Paul ya anggay hitu ya nan aat di ugalida an bo'on nan aat di biyang nan tatagun himbut (bahaom goh nan footnote di I Pet. 2:18).

pangunudanyun dida ya malpuh nomnomyu ya nan pange'gonanyun Apo Dios.
23 Ti hay itudun nan Hapit Apo Dios ya inalinay,
"An amin di puntamuanyu
ya mahmahlu ayun mangat."†
At paddungnay un hi Apu tu'uy itamuanyu an bo'on hay tagu.
24 Ti inilayun hi Apu tu'un hi Kristuy mangidat hi lagbuyu an hiyah ne nan pi'taguan ay Hiya. Ti makulug tuwalin Hiyay ad baal ay ditu'u.
25 Mu nan tagun mangat hi nappuhi ya wada goh di lagbunah nappuhi, ti Hiya ya mi'id di nangiyohhaanah amaphodna ti nahamad di pangatna.

4

1 Da'yun a'ap'apun di himbut ya mahapul an ipaphodyuy pangatyun dida. Nomnomonyu an wada goh di Ap'apuyud abuniyan an hi Apo Dios.

Hay Udum an Tugun Paul hinan Tatagu

2 Da'yun kimmulug ya adi ayu humigan munluwalu, ya ep'ephodyuy punluwaluyu, ya munyaman ayun Apo Dios.
3 Ya hay punluwaluanyu ni' ya iluwaluan da'mi ta badangan da'min Apo Dios ta abalinanmin mangitudtuduh aat di pamaliwan Kristuh tagu an hiyah ne din agguy nipa'innilah din hopapnah dimmalat hi nibaluda'.
4 Iluwaluana' goh ay da'yu ta badangana' ay Apo Dios ta madadawoh an ma'awatan di tataguy itudtudu' ay dida.
5 Ya middum ayu ay hinan agguy kimmulug ya itudtuduyun dida tun aat Jesu Kristu, ya elanyu ta hay maphod di ipattigyun dida.
6 Ya tigonyu goh ta ephodyun mi'hahhahapit ay dida ta maphod di pangngolandah nan alyonyu. Ya wa ay di pohdondan innilaon ya tigonyu ta nepto' di pambalyu.

Hay Nangihapitan Paul hi Amaphodan nan iColosse

7 Hi Tychicus an ohah nan nahamad an ligwa tu'u ya un'unnud an baal Apo Dios an ni'baal ay ha"in hinan tamun Apo Dios di mangipa'innilan da'yuh na'na'at ya hay ma'at ay ha"in hitu.
8 At hiyaat un'u honogon hiyan da'yu ta ibaagnan da'yuy na'na'at ya hay ma'at ay da'mih tu ta ipadenol da'yu.
9 Ya mitnud goh hi Onesimus* an oha goh an nahamad hi ligwa tu'un un'unnud an ohah i'ibbayun ma'amu'amung hina. Ya an amin di ma'ma'at hitu ya ulgudondan da'yu.
10 Hi Aristarchus an ni'balud ay ha"in ya apngaon da'yuh na, ya umat goh hinan kasinsin Barnabas an hi Mark an din inali' ay da'yuh din hopapna an wa ay ta umalin da'yu ya inabulutyu.†
11 Ya alyon goh Jesus (an hay ohah ngadana ya hi Justus) di apngaon da'yu. Ya waday udumnah nan Hudyun mangunud ay Jesus, mu un tulu daten Hudyu ya anggay di ni'tamun ha"in hitu ta way aton nan Pumpapto'an Apo Dios an miwa'at, at do'ol di imbadangdan ha"in.
12 Hi Epaphras an baal Jesu Kristun niddum ay da'yu goh hidin na'amu'amunganyu ya alyona goh di apngaon da'yu. Ya umi'ikay an gun mangiluwalun da'yu, ya alyonay ipaphod ni' da'yun Apo Dios ta

† **3:23** Ecc. 9:10. * **4:9** Hay pohdonan ibaga ya *hulbina*. † **4:10** Mattig din nidugah an ni'hongngilan Paul ay Barnabas hi aat Mark ti limmayaw ay didah din nahhun an numbiyaheandan nummisyonari (Ac. 13:13; 15:36-41) ya nipaphod mahkay ad ugwan. Ya henen nunhongngilanda ya himpulu ta duwan tawon di naluh hi engganad ugwan.

way atonyun mangilulud hinan nahamad an aatyu, at mihamad di pangunudanyun Kristu, ya ta badangan da'yun Apo Dios ta innilaonyu nan pohdonah atonyu.
13 Ha"in di nanamad hi aat Epaphras ti mahmahluh puntamuanah amaphodanyu, ya nan tatagud Laodicea, ya ad Hierapolis.‡
14 Ya alyon Luke an pohpohdon tu'un duktul di apngaon da'yu, ya umat goh ay Demas.
15 Ya apngao' goh nan i'ibba tu'ud Laodicea, ya namama ay da Nympha§ ya nan tatagun Apo Dios goh an ma'amu'amung hinan abungna.*
16 Ya lempahyu ay an mamahan ten tudo' ya impehnagyud Laodicea ta mibaha goh hinan tatagun Apo Dios an ma'amu'amung hidi. Ya bahaonyu goh nan tudo"un epehnagdan da'yu.†
17 Ya alyonyun Archippus ta papuutanay tamuna ta lopahona nan ipatamun Apu tu'un hiya.
18 Ha"in an hi Paul di nangitudo' ete:‡ “Olom ya mi'id al'alin da'yuh na. Adiyu aliwan din nabaluda'. Hi Apo Dios ni' di mangipadutu' ay da'yu.”

‡ **4:13** Hay inadagwin ad Laodicea hi engganad Hierapolis ya hi'itangan himpuluy kilomitlu. § **4:15** Hete ya ngadan di babai. * **4:15** Mi'id di ustuh himba'an din na'amu'amung hidin amatagun Paul, at hay abung di kimmulug di na'amunganda. † **4:16** Hay inadagwin nan babluy ad Laodicea hi engganad Colosse ya nahuluk hi duwampulu ta han duwan kilomitlu. ‡ **4:18** Manu ay waday puntudtud'on Paul ti adi umday pannigna (Gal. 4:13-15), at maligatan an muntudo'. Hiyaat un o"ongol di inatnan nuntudo' hi udumnan letra (Gal. 6:11), ya inatna ta panginnilaan nan mumbaha an hiyay nangipitudo'.

I Thessalonians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul di nangipitudo', ya da Silas ay Timothy di nangitudo' (1:1).

Hay Nangitud'anda eten Liblu: nan kimmulug ad Thessalonica (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan siudad ad Macedonia hinan babluy hi ad Greece.

Hay Gutud hi Nangitud'andan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 52 A.D.

Hay Teman ten Liblu: nan himba'an ad Thessalonica.

Hay Outline ten Liblu:

Hay MANGIPA'INNILAH nan himba'an ad Thessalonica (1:1)
Hay PUNYAMANAN hinan himba'an ad Thessalonica (1:2-10)
Hay NANGETE"AH nan himba'an ad Thessalonica (2:1-16) — hi Apostoles Paul di nangete"an ten himba'an
Hay MUMBIHHITAH nan himba'an ad Thessalonica (2:17—3:13)
Hay ATON nan himba'an ad Thessalonica (4:1—5:28)
- Hay atonda ni' ahan ya adida aton nan umipabain (4:1-8)
- Hay atonda ni' ahan ya mumpopohhodanda (4:9-10)
- Hay atonda ni' ahan ya ihihi'alday tamuda (4:11-12)
- Hay atonda ni' ahan ya al'alu'onday munlungdayan waday matoy an ibbada (4:13-17)
- Hay atonda ni' ahan ya mundadaandah nan pumbangngadan Kristuh pidwa (5:1-11)
- Hay atonda ni' ahan ya e'gonanda nan muntudtudun dida (5:12-13)
- Hay atonda ni' ahan ya adida munhohongngel (5:13)
- Hay atonda ni' ahan ya padananda nan adi mangngol (5:14)
- Hay atonda ni' ahan ya tugunonda nan munhinnumnong (5:14)
- Hay atonda ni' ahan ya badanganda nan adi umday pangulugdan Apo Dios (5:14)
- Hay atonda ni' ahan ya ma'ma'ullaydah nan tatagu (5:14)
- Hay atonda ni' ahan ya adida iballoh (5:15)
- Hay atonda ni' ahan ya atonday maphod hinan tatagu (5:15)
- Hay atonda ni' ahan ya umamlo'amlongda (5:16)
- Hay atonda ni' ahan ya lumuwaluwaludan Apo Dios (5:17)
- Hay atonda ni' ahan ya mundenolda (5:18)
- Hay atonda ni' ahan ya adida ibahhaw di pohdon nan Na'abuniyanan an Lennawa (5:19)
- Hay atonda ni' ahan ya adida pahiwon di itudun nan tagun intudun Apo Dios di hapitona (5:20)
- Hay atonda ni' ahan ya hamadondan amin di itudun di tatagu (5:21)
- Hay atonda ni' ahan ya adida kulugon nan nappuhi (5:22)

Hay HOGAT hi aton nan himba'an ad Thessalonica (5:23-28).

1 Heten tudo' ya nalpun da'min Paul ay Silas,* ya hi Timothy. Ya itud'anmi
da'yun iThessalonica an kimmulug ay Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Apu
tu'un hi Jesu Kristu.
Hi Apo Dios ni' di mangipadutu' ya mangipalenggop ay da'yu.†

* **1:1** Hay oha goh an ngadana ya *Silvanus*. † **1:1** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di apnga eden timpu. Nan nahhun an inalina an *mangipadutu' ay da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina an *mangipalenggop ay da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

Hay Aat di Pangulug nan iThessalonica

2 Iluwaluanmi da'yun amin, ya alyonmiy maphod ti impaphod da'yun Apo
Dios. Ya gunmi da'yu iddum hinan punluwaluanmi.
3 Ya inilan Apo Dios an hi Ama tu'u an gunmi nomnomon nan ina'inatyu
an hiyay attigan di pangulugyu, ya ni'nomnommi goh nan tamuyu ti hiyay
attigan di pamhodyu, ya umat goh hinan nangedpolanyu ti hiyay attigan di
panahalimidanyun Apu tu'un hi Jesu Kristu.
4 Ya inilami, i'ibba, an pohdon da'yun Apo Dios, at pento' da'yun Hiya.
5 Ya inulgudmi nan Maphod an Ulgud Apo Dios ay da'yu. Ya henen Ulgud
ya adi umat hinan udumnan ulgud ti hay aatna ya nunheglay umal'alu'ana
ti bumadang nan Na'abuniyanan an Lennawa, at inimmatunanyu an maku-
lug an adi ayu ahan munduwaduwa. Ya innilayuy aatmih din nihinanmin
da'yu ti impaphodmiy aatmi an da'yuy dimmalat.
6 Ya inanungyuy aatmi ya hi Apu tu'u. Ya inabulutyuy Hapit Apo Dios,
at nunheglay nipaligligatanyu. Mu ta"on ya mun'am'amlong ayuh nan
nangabulutanyuh nan Hapitna an dumalat di badang nan Na'abuniyanan
an Lennawa.
7 At da'yuy anungon an amin nan mangulug ay Apo Dios hinan duwan
provincia an ad Macedonia ya ad Achaia.
8 Nan Hapit Apu tu'un inul'ulgudyu ya nundongol hi ad Macedonia ya ad
Achaia. Mu bo'on hidi ya anggay ti an amin hinan abablubabluy ya na'ulgud
nan aat di pangulugyu, at undan gahin unmi ulgudon di aatyu.
9 Ya inulgud nan nangngol di aat nan nangabulutanyun da'mih din
numbihhitanmin da'yu. Ti din'ugyu nan bululyu ta inunudyuh Apo Dios
ti nuntamuon da'yuh tamuna an Hiyay makulug an adi matmattoy.
10 At hodonyuy umalian nan Imbaluynan malpud abuniyan an Hiyay
minahuan Apo Dios an nalpuh nan way nun'atoy an hi Jesus an mamaliw
ay ditu'uh din agtudan di atata'ot an punhumalyaan Apo Dios.

2

Hay Ina'inat da Paul ad Thessalonica

1 Da'yun i'ibba', inilayun waday hulbin din immalianmin numbihhitan
da'yu.
2 Ya inilayu goh an nipaligligat amid Philippi, ya nabainan ami goh ya un
ami dumatong ay da'yud Thessalonica. Mu binadangan da'min Apo Dios ta
indatnay tulidmin nangulgud hinan Maphod an Ulgud Apo Dios ay da'yu an
ta"on hi unda do'ol din tatagun nangipawan da'mi.
3 Ti hay inulgudmi ya bo'on hay nalpuh nan nibahhaw an tugun unu bo'on
hay nalpuh nan nappuhin punnomnom ti agguymi da'yu binalbaliyan.
4 Ti nan pohdon Apo Dios di ul'ulgudonmi. Ya atonmi ti inabulut da'min
Hiya, at ene'kodnan da'mi nan Maphod an Ulgud. Ya bo'on hay taguy
ipadenolmi ti hi Apo Dios an nanginnilah nomnom di tagu.
5 Ya i'innilayun un adya nappuhiy ugaliyu, at agguymi inalih un maphod
an ta"on hi un da'mi agguy penhod. At bo'on hay ipaphodan di itaguanmih
tun lutay dimmalat hi nuntugunanmin da'yu ti inilan Apo Dios an makulug
hana!
6 Ya bo'on hay pange'gonanyun da'mi unu nan tataguy a'amnawanmih
nan pun'ul'ulgudanmih nan Hapitna.
7 Gapu ta da'miy a'apostoles Kristu at waday biyangmin mumpahalimun
ay da'yuh nan mahapulmih din niddumanmin da'yu. Mu ma'ulay amin
da'yu an umat hi ama'ulay nan babain ommod hinan imbabaluyna.

8 Ya penhodmi ahan da'yu, at hiyaat un nidugah di anlamin nangitudun
da'yuh nan Maphod an Ulgud Apo Dios. Mu bo'on hene ya anggay ti
nidadaan amin matoy hi un hiyay mahapul hi pumhodanyu!
9 Inila' an manomnomyu, i'ibba', an hidin nuntudtuduwanmih nan Hapit
Apo Dios ay da'yu ya inhihi'almin nuntamuh nan mahdom ya nan mapatal
ta bimmo'la amih mahapulmi ta adi ami umungal hi tanudanyu.
10 Ya da'yun kimmulug ay Apo Dios di nanamad hi mun'ihtiguh nan aat
di ugalimin da'yuh din wadanmih na ti agguymi linayahan di inatmi, ya
nahamad di ugalimi, ya agguy ami napahpahal.
11 Ya inilayu goh an din nuntuduwanmin da'yu ya umat hi pangat di
ommod an lala'ih nan imbabaluyna
12 ti tinugunmi da'yu, ya impadenolmi da'yu, ya inal'alu'mi da'yu. Ya
inatmi hana ta way inatyun nangipaphod hi ugaliyu. Ya inalimi goh ay da'yu
di mahapul an nan nitaguanyu ya miyunnudan hinan pohdon Apo Dios an
nangayag ay ditu'uh nan pumpapto'ana ta mi'dayaw tu'un Hiya.
13 Ya adi ami humigan munyaman ay Apo Dios hinan nangabulutanyuh
nan Maphod an Hapitnan inulgudmin da'yu. Ya agguyyu inalih un hapit
di tagu ya anggay, mu inimmatunanyu an hiyay immannung an Hapit Apo
Dios. Ya da'yun nangulug enen Hapit Apo Dios ya mattig hinan nitaguanyu
nan abalinanan bumadang ay da'yu.
14 Ya umat ayuh nan tatagun Apo Dios an kimmulug ay Jesu Kristuh nan
Provinciad Judea an hinolholtapyuy ina'inat nan ni'babluyanyu ti umat goh
hina damdaman didan hinolholtapday ina'inat di i'ibbadan Hudyu.
15 Ti nan Hudyuy namatoy ay Jesus an Apu tu'u, ya nan numbino'ob'on an
propeta goh, ya pinakak da'min dida. Ya agguyda inunud nan pohdon Apo
Dios, ya boholonday ni'babluyanda!
16 Ya ta"on un hidin nangitudtuduwanmih aat di abaliwanda ya impadah-
day abalinandan mangipadinong ay da'mi. At hiyanan nidugah ahan di
baholda, at ad ugwan ya nidugah di bohol Apo Dios ay dida.

Hay Nanamhodan Paul an Mumbangngad ad Thessalonica

17 Tinaynanmi da'yu, mu paddungnay wagwada amih na ti nonom-
nomonmi da'yu. Ya la'tot ya impadahmiy abalinanmin mumbangngad ay
da'yu ti popohdonmi da'yun tigon!
18 Ya inalimih din hopapnay umali amin da'yud Thessalonica. Ti ha"in an
hi Paul ya ag'agaan ninomnom'un umali, mu gun impawan Satanas.
19 Ya pohdonmin umali ti da'yu ya anggay di ehdolmi ya
pun'am'amlonganmid ugwan. Ya da'yu goh di iting'imih un mumbangngad
hi Jesus an Apu tu'uh panaganganmin Hiya.
20 Ti makulug an da'yuy mangipabagtu ya mangipa'amlong ay da'mi.

3

1 Unat goh adi ami pa"edpol hi lungdayamin mannig ay da'yu ya inabu-
lutmi an ta"ongkay hi unna' oh'ohhan mataynan ad Athens,
2 at hennagmih agi tu'un hi Timothy ay da'yu an hiyay ni'baal Apo Dios
ay da'min mangul'ulgud hi Maphod an Ulgud an hay aat Kristu. Ya ta way
atonan manugun ay da'yu ta bumi'ah di pangulugyu.
3 At ta"on hi un nidugah di punholholtapanyu an dumalat di kimmu-
luganyu ya adi ayu magilat ta adiyu ipogpog di pangulugyu ti inilayun
mahapul an edpol tu'un amin date ti hiyah ne tuwaliy implanun Apo Dios
ay ditu'un kimmulug.
4 Ti din wadanmin da'yu ya pinadananmi da'yu an mipaligligat tu'u. Ya
nepto' henen inalimi ti ad ugwan ya makulug an ma'ma'at.

5 At hiyaat unna' ngungumhop an munnomnom hi aatyu. At hennag'uh
Timothy ta puutonay aatyu, ya ta ipa'innilanan ha"in di aat di pangulugyu.
Ti inali' di mid mapto' ya intudul da'yun Satanas an mangat hi nappuhi, at
ini ya mi'id di hulbin din intudumin da'yu!
6 Mu maphod ta numbangngad hi Timothy an nalpun da'yu, ya
mun'amlong ami ti maphod an amin di inulgudnah aat di pangulugyu ya
nan pumpopohhodanyu. Ya inalina goh di gun da'mi nonomnomon ay
da'yu, ya umi'ikay ayun mannig ay da'mi! Ya umat hina goh ay da'mi ti
umi'ikay ami goh an mannig ay da'yu!
7 At hiyanan ta"on hi un nidugah di numanomnomanmi ya ipaligli-
gatanmi mu nipadenol ami an dumalat nan nahamad an pangulugyu.
8 At malenggop mahkay di punnomnomanmi an dumalat nan nahamad
an pangulugyun Apu tu'u.
9 Ya un ay adi umday atonmin munyaman ay Apo Dios hinan nidugah an
nangipa'am'amlonganyun da'min dumalat nan aatyu.
10 Mu amahdomahdom ya a'alga'algaw ya gunmi iluwalun Apo Dios di
pumbangngadanmih na ta badanganmi da'yuh nan akudangan di pangu-
lugyu.
11 Olom ni' ya pa'alion da'mih na ay Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Apu
tu'un hi Jesu Kristu.
12 Ya udman ni' Apu tu'uy pamhodyu ta mihamad di pumpopohhodanyuh
nan i'ibbayu ya umat goh hinay pamhodyuh nan udum an tatagu an umat
hinan namhodmin da'yu.
13 Hay miyangunuh hi ibaga' ya ihamad ni' Apu tu'un hi Jesu Kristu di
nomnom tu'u ta aton tu'u nan pohdona ta hay pumbangngadanan itnudna
nan tataguna,* ya mi'id di bahol tu'u ta nahamad tu'uh hinagang Apo Dios
an hi Ama tu'u.

4

Hay Aton an Mangipadenol ay Apo Dios

1 Inadalyu din intugunmin da'yuh atonyun mangipadenol ay Apo Dios hi
nitaguanyu. Ya hiyah ne ina'inatyu ta engganad ugwan, at dumalat ay Apu
tu'un hi Jesus ya al'alu'onmi da'yu ta ihamadyun mangunud enen Tugun.
2 Ya inilayuy aat nan intugunmin da'yu ti hiyah ne immandal Apu tu'un
hi Jesus hi itugunmi.
3 Hay pohdon Apo Dios ya maphod di pangat ya punnomnom, ya pohdona
goh an ipogpogyun amin di umipabain an umat hi umilugtapan.
4 Ya hay maphod ya way ohaan ipadenolnah Apo Dios hi pangatnah nan
ahawana ta e'gonana ta adina ilugtap,
5 ta adi umat hinan adi manginnilah aat Apo Dios an hay laylaydon di
odoldan nappuhiy pohpohdonda.
6 Ya adiyu haludon di i'ibbayu ti moltaon Apu tu'uy mangat an amin hi
nappuhin umat hina. Ya inilayu an heten inali' ya hiyay namadananmin
da'yu, at ten ipidwami.
7 Ti bo'on hay pangatan tu'uh umipabain di namto'an Apo Dios ay ditu'uh
tataguna ti pento' ditu'u ta milahhin tu'u ta adi tu'u mabaholan.
8 Ya gulat ta way adi mangunud ete ya bo'on hay taguy agguyna inunud
ti hi Apo Dios an nan nangipiyodol ay da'yuh nan Na'abuniyanan an
Lennawa.

---

* **3:13** Mid mapto' ya didanay a'anghel Apo Dios, unu bo'on ay ya mabalin an diday lennawan di nun'a'atoy an kimmulug. Ya mabalin goh an danen duway pohdonan ibaga.

9 Adi mahapul un'u itudo' di atonyun mamhod* hinan i'ibbayu ti intutuddun Apo Dios di pumpopohhodanyu!†
10 Ya umannung an inatyu ti pohdonyun amin di i'ibba tu'un numpunhituh nan Provinciad Macedonia. Mu ta"on ya tugunonmi da'yud ugwan ta iyal'allayun aton, i'ibba.
11 Ya maphod hi unyu innilaon di atonyun ma'ma'ullay hitun ataguanyu. At nan tamuyuy ihihi'alyu ta adiyu taktakon nan i'ibbayun muntamu ti adi maphod hi un ayu umungal ay dida. At nan mahapulyu ya malpuh nan tamuyu an hiyah ne immandalmin da'yu.
12 Ya atonyu ay ya nan tatagun agguy niddum ay da'yuh nan unudonyu ya maphod di pangulgudandan da'yu, at adi mahapul an mun'adaw ayuh nan i'ibbayuh mahapulyu.

Hay Aat di Pumbangngadan Jesus hitun Luta

13 I'ibba', pohdo' an innilaonyuy aat di nun'atoy an nangunud ay Kristu ta adi ayu umat hinan udumnan tagun adi manahalimid hi umalian Kristu an nunheglay punlungdayaanda.
14 Kulugon tu'u an natoy hi Jesus ya namahuan. Ya umat goh hinah nan tatagun natoy an nangunud ay Kristu ti mahuan Apo Dios dida ta mitnuddan Hiyah pumbangngadana.
15 Ya heten itudu' ya nalpun Apu tu'u. Ya hay aatna ya ditu'un mataguh nan pumbangngadan Apu tu'u ya adi tu'u mahhun an tumulu ya un nan nun'atoy.
16 Ti hay a'atana ya wada han mumbugaw an mummandal, ya medehhan an mun'ali nan ohah nan apun di anghel, ya munggangoh di talampet Apo Dios, ya intadun Apu tu'un mun'ohop an malpud abuniyan! Ya mahuanah mahhun nan natoy an kimmulug ay Kristu.
17 Ya malpah ay hene ya middum tu'un matagun didaat tumulu tu'un amin hinan bunut ta damuwon tu'uh Apu tu'u. At mi'hitu tu'un Apu tu'u ta nangamung.
18 Ya ulgudonyuh ten ulgud hinan i'ibbayun kimmulug ta way atonyun ma'al'alu'.

5

Hay Panedennan Tu'uh Umalian Jesus

1 I'ibba', adi mahapul an itudo"uy gutud di ipa'annungan daten inulgud'u
2 ti nahamad di nanginnilaanyuh aatna, ti umat hinan mangakaw hi mahdom an adi ma'innilay umalianay aat di algaw an pumbangngadan Apu tu'u.
3 Ya unat alyon di tataguy, “Mi'id al'alin ditu'u, at mid ma'at hi nappuhin ditu'u!” mu himbumagga ya mapatoyda, at mi'id abalinandan lumayaw an umatdah nan babain nunhabi ti himbumagga ya munha'it di putunah un muntungaw.
4 Mu adi ayu umat hinan tatagun nappuhiy ugalida, i'ibba', an paddungnay nahelngandan mid abalinandan manginnilah aat di Makulug an Ma'unud. At adi ayu umogyat hi un dumatong heden algaw an umat hinan tagun umogyat hinan alian di mangakaw.
5 Mu natugun ayun amin hinan Makulug an Ma'unud an paddungnay naptangan ayu ti nan aatyuy panginnilaan, at agguy ayu niddum hinan nahelngan an tatagu.

---

* **4:9** Heten kalahin di pamhod ya *phileo* hinan hapit di iGreece. † **4:9** Heten kalahin di pamhod ya *agape* hinan hapit di iGreece.

6 Ya ay ihunay nolo'da ti adida donglon nan Makulug an Tugun. Mu hay
maphod ya adi tu'u midipat ay dida ti hay maphod hi aton ya hahalimidon
tu'uy ma'at an ay ihunay adi tu'u molo', ya matpong tu'u.
7 Nan tatagun nappuhiy ugalidan mid abalinandan manginnilah aat di
Makulug an Ma'unud ya paddungnay unda tataguh nahdom an nahelngan
an ay ihunay nolo'da. Ya ayda nabutong hinan nahdom an mid papuutanda.
8 Mu ditu'un kimmulug an ay napatalan ya matpong di pangat tu'u, ya nan
pangulug tu'u ya pamhod tu'un Apo Dios di ay hapiaw an punhani tu'uh
nan nappuhin ma'at. Ya hay namnamaon tu'uh nan pamaliwan Apo Dios
ay ditu'u di paddungnay uklup an punhani tu'uh ulu tu'u.
9 Ya bo'on hay amoltaan tu'uy namto'an Apo Dios ay ditu'u mu hay
abaliwan tu'u an dimmalat hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.
10 Ti inyatoy ditu'un Jesus ta mi'tagu tu'un Hiya an ta"on hi un tu'u natoy
unu agguy hinan pumbangngadana.
11 Ya nan ato'atonyud ugwan di hiyay inaynayunyu ta pabi'ahonyuy
pangulug di i'ibayu, ya muntutuggunan ayu.

Hay Angunuh hi Nuntugunan Paul hinan iThessalonica

12 I'ibba', al'alu'onmi da'yu ta e'gonanyu nan muntudtudun da'yu an diday
a'ap'apuyun pento' Apu tu'u, at tugunon da'yun dida.
13 Ya hay maphod ya ongol di pamhodyun dida, at ipabagtuyu dida ti
nabagbagtuy tamuda. Ya adi ayu munhohongngel.
14 I'ibba', al'alu'onmi goh da'yu ta padananyu nan napayad, ya
pabi'ahonyuy nomnom nan umogo'ogon, ya badanganyu nan adi umday
pangulugda, ya mehodan ayun didan amin.
15 Ya tigonyu ta adiyu ibolloh hi un way aton nan tataguh nappuhin da'yu,
mu hay gunyuat aton ya atonyuy maphod hinan i'ibbayuh iddumanyu, ya
atonyu goh an amin hinan tatagu.
16 Ya gun ayu umamlo'amlong,*
17 ya lumuwaluwalun Apo Dios.
18 Ya hay maphod hi atonyu ya mundenol ayu an ta"on un malgom di ma'at
ay da'yun tatagun Kristu ti hiyah ne pohdon Apo Dios.
19 Ya adiyu ngohoyon nan pohdon nan Na'abuniyanan an Lennawa.
20 Ya adiyu pahiwon di itudun nan propeta,
21 mu hamadonyun amin di itududa ta hay maphod di unudonyu,
22 mu an amin di nappuhi ya hiyay adiyu kulugon.
23 Ya un ni' hi Apo Dios an alpuwan di lenggop tu'uy mangipaphod ay
da'yu ta adi ayu mumbahbahol. Ya halimunana nan lennawayu, ya nan
nomnomyu, ya nan odolyu ta mi'id baholyuh din pumbangngadan Apu
tu'un hi Jesu Kristu.
24 Ya Hiyay namto' ay da'yu, at ipa'annungnah ten inali' ti Hiyay nahamad
hi unudon tu'u.
25 I'ibba', iluwaluan da'mi.
26 Mumpun'am'amanu ayu, i'ibba', at paddungnay unna' ni'yamanun
da'yu.
27 Mandalo' da'yu ta ibahayuh ten tudo' an amin hinan i'ibba tu'uh na, ya
hi Apu tu'uy mun'ihtiguh unyu aton.
28 Hay pohdo' ya nan pamhod ya homo' Apu tu'un hi Jesu Kristu di wadan
da'yu.

---

* **5:16** Hete ya ho'ho'dod ahan an verse hinan Biblian nitudo' hinan hapit di iGreece (bahaom nan footnote di Jn. 11:35 ta innilaom di aatna).

II Thessalonians

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul di nangipitudo', ya da Silas ay Timothy di nangitudo' (1:1).

Hay Nangitud'anda eten Liblu: nan kimmulug ad Thessalonica (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan siudad ad Macedonia hinan babluy hi ad Greece.

Hay Gutud hi Nangitud'andan ten Liblu: mid mapto' ya hidin 52 A.D.

Hay Teman ten Liblu: nan tulu an doctrinan mahapul an innilaon nan iThessalonica ya nan udumnan maphod hi atonda.

Hay Outline ten Liblu:

Hay DOCTRINAN di kimmulug (1:1—2:17)
- Hay doctrinah aat di punhumalyaan Apo Dios (1:1-12)
- Hay doctrinah aat AntiKristuh nan Punligatan di Tatagu (2:1-12)
- Hay doctrinah aat di napto'an nan iThessalonica (2:13-17)

Hay ATON nan kimmulug (3:1-18)
- Hay atonda ni' ahan ya munluwaluda (3:1-5)
- Hay atonda ni' ahan ya adida napayad an muntamu (3:6-12)
- Hay atonda ni' ahan ya adida humigan mangat hi maphod (3:13)
- Hay atonda ni' ahan ya hamadonday kimmulug an adi mangunud hinan Hapit Apo Dios (3:14-15)
- Hay atonda ni' ahan ya abulutonday wagah ay dida (3:16-18)
- Hay atonda ni' ahan ya hamadondah un immannung an Hapit Apo Dios nan ibahada (3:17).

1 Heten tudo' ya nalpun da'min Paul ay Silas,* ya hi Timothy. Ya ten itud'anmi da'yun iThessalonica an ma'amu'amung an ipapto' Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.
2 Hi Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu di mangipadutu' ya mangipalenggop ni' ay da'yu.†

Hay Aat di Punhumalyaan Jesus hi Pumbangngadana

3 I'ibba', mahapul an edenolmi da'yun Apo Dios, ya manu ay mahapul an atonmi ti nen gun dumo'do"ol di pangulugyu ya nan pumpopohhodanyu.
4 Ya hiyaat unmi da'yu iyamlah nan tatagun Apo Dios an ma'amu'amung hinan himpapangili. An gunmi alyon di innaynayunyuy pangulugyu an ta"on hi un do'ol di umi'ingol ya mangipaligligat ay da'yu.
5 Ya henen ina'inatyu ya hiyay pangimmatunan hinan punhumalyaan Apo Dios, ya ibilang da'yun middum hinan pumpapto'ana an hiyay dimmalat hi ipaligligatanyu.
6 Mu nahamad di aton Apo Dios, at ibollohnay inat nan mangipaligligat ay da'yu ta ipaligligatna goh dida.
7 Mu ditu'un mipaligligat ya ipadinong Apo Dios di ligat tu'uh awnih pumbangngadan da Apu tu'un hi Jesus ya nan nun'abagtun a'anghelnan malpud abuniyan ta mumpattigda. Ya waday mabnang an apuy an nunle'woh ay Hiya,

---

* **1:1** Hay ohah ngadana ya *Silvanus*. † **1:2** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina an *mangipadutu' ay da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalinan *mangipalenggop ni' ay da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

8 at moltaona nan agguy kimmulug ay Apo Dios ya nan adi mangunud
hinan Maphod an Ulgud an hay aat Apu tu'un hi Jesus.
9 Ya hay pummoltanan dida ya munligligatdah mid pogpogna, at milah-
hindan Apo Dios, ya adida tigon nan nidugah an amaphodan di aat di
anabagbagtun nan abalinana.
10 Ya henen algaw an pumbangngadana ya ulgudon nan tatagun
pento'nay anabagtuna, ya an amin nan mangunud ay Hiya ya dayawonda
Hiya. At middum ayu goh ti inunudyu din impa'innilamin da'yu.
11 Ya hiyaat unmi da'yu iluwaluwaluan. Ya da'yuy pento' Apo Dios an
mangunud ay Hiya, at ten ihapihapitmi da'yun Hiya ta ipaphodnay aatyu ti
pohdonan mihamad. Ya ihapitmi goh ta ipa'annungnay amaphodanyu an
hiyah ne popohdonyu, ya ta ipa'annungna goh nan tinamuanyu an dumalat
nan pangulugyu.
12 Ya nan aatyuy pangimmatunan hi anabagtun Apu tu'un hi Jesus. Ya
ipabagtu goh da'yu ti ipadutu' da'yun Apo Dios ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.

2

Hay Alian nan Na"appuhi Ahan an Tagu

1 Wa han ulgudo' an hay aat di alian Apu tu'un hi Jesu Kristu ya hay
a'amungan tu'uh panamuwan tu'un Hiya.
2 Wada ay di mangalih un nalpah an nadatngan di algaw hi umalian Apu
tu'u ya al'alu'o' da'yu, i'ibba', ta adiyu ni' ahan kulugon di alyonda ta adi
hin'umuy di nomnomonyu. Ya adi ayu tuma'ot, ya adiyu kulugon di alyonda
an ta"on hi unda alyon an nan propetay nangali, unu alyonday hiyah ne
inali' ay dida, unu intudo"un dida.
3 Adi ayu mabalbaliyan an ta"on hi unda iyal'alu'. Ti gulat un madatngan
henen algaw at mahhun an dumo'olday man'ug ya mungngohoy ay Apo
Dios, ya engganay mipattig nan tagun nidugah di anappuhina.* Mu
henen nidugah an adi umunud an tagu ya awniat mipiyuy ad imbelnu ta
munholholtap hidih enggana.
4 Ya henen alian nen nappuhin tagu ya aboholanan amin nan dayawon di
tatagu ya an amin di alyon nan tataguh na'abuniyanan. Ya alyonay un hiya
ya anggay di nabagtu, at hiyay umbun hinan Timplun Apo Dios ta alyonay
hiyay Dios!
5 Ya nomnomonyu adya an hiyah ne din intudu' hidin awada' ay da'yu!
6 Ya inilayun adi mabalin an bumuhu' henen na"appuhin tagud ugwan
ti waday Mangipawan† hiya ta nangamung un madatngan di gutudnah
aliana.
7 Ya ta"on ad ugwan ya i"ihnaday gun mi'bohhol ay Jesu Kristu, ya heden
gun Mangipapawah nan atonda ya inaynayuna ta engganah din gutud di
akakanah tun luta.
8 Mu han akakanay ipattigan nan nidugah an na"appuhin tagu. Mu la'tot
ya umalih Apu Jesus, at nan benangnay mangipalungtuy ay hiya, ya nan
hodohdanay mamatoy ay hiya.
9 Mu hi Satanas di mangidat hi abalinan nen na"appuhin tagun mangat
hi numbino'ob'on an umipanoh'an adi olog di tagu ta way abalbaliyan di
tatagu,
10 ya layahanay tatagu ti nala'eng an mangat hi nappuhi. Mu hanan
layahana ya milahhin ay Apo Dios ti agguyda inabulut nan Makulug an
Ma'unud ta way atondan mabaliwan.

---

* **2:3** Hiyay alyondah AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu). † **2:6** Nan Na'abuniyanan an Lennawa.

11 At hiyaat un iyabulut Apo Dios ta iyal'alladan mangunud hi layah,
12 at hiyay dumalat hi ahumalyaanda, ya hiyah te ma'at an amin hinan
adi umunud hi Makulug an Ma'unud an hay layahday iyamlada.

Hay Pento' Apo Dios hi Mabaliwan

13 Mu mahapul an gun ami munyaman ay Apo Dios an dumalat ay
da'yun i'ibbami an pohpohdon Apo Dios. Ti hidin hopapna ya pepento'
da'yu tuwalin Apo Dios an mabaliwan an dumalat nan abalinan nan
Na'abuniyanan an Lennawan nangipaphod ay da'yu ya gapuh nangulu-
ganyuh nan Makulug an Ma'unud.
14 At pento' da'yun Apo Dios ta kulugonyu nan Maphod an Ulgud an
inulgudmi ta mi'bagtu ayun Apu tu'un hi Jesu Kristu.
15 At hiyanan da'yu, i'ibba, ya punnonngonyuy pangulugyuh nan in-
tudtudumi ya nan intudo'min da'yu.
16 At hi Jesu Kristu an Apu tu'u ya hi Apo Dios an Ama tu'un namhod ahan
ay ditu'u ya nangipabi'ah hi nomnom tu'uh enggana, ya nangipahamad hi
denol tu'u an dimmalat di homo'na,
17 ya patulidon da'yu, ya pabi'ahon da'yun mangat ya mangalih nan
makulug.

3

Hay Nangalyan Paul hi Iluwaluanda Hiya

1 Hay angunuh hi alyo', i'ibba', ya iluwaluan da'mi ta way aton di Hapit
Apu tu'un munnaud an miwa'at, ta al'alu'ona nan mangngol an umat hidin
na'at ay da'yu.
2 Ya iluwaluan goh da'mi ta mabaliwan amih aton nan tatagun munlayah
di aatda ya nun'appuhiy atonda. Ti immannung an adi an amin di tagu ya
umunuddah nan Tugun Apo Dios.
3 Mu hi Apo Dios ya ipa'annungnan ami'amin di intulagna, at baliwan
da'yuh nan aton Satanas.
4 Ya inilamin makulug di aton Apu tu'un mangipaphod ay da'yu ta
inaynayunyun unudon din intugunmin da'yu.
5 Dumalat ni' di badang Apu tu'u ya ma'awatanyuy aat di pamhod Apo
Dios ya hay aat di pange'edpolan hi ligat an umat hi inat Kristu.

Mahapul an Muntamuy Tagu

6 Hay tugun Apu Jesu Kristu an itugunmin da'yu ya adi ayu middum hinan
i'ibba tu'un kimmulug an ma'ahiggan adida unudon di itugunmih aat di
amahlun muntamu.
7 Ya inilayuy ina'inatmih din awadan tu'un amin hina, at hiya ni' di
enghonyu ti agguy ami himmigan nuntamu,
8 ya an amin di inanmin indatyu ya binayadanmi ti a'alga'algaw ya
amahdomahdom ya timmamutamu ami ta adimi da'yu ungalon.
9 Ya waday biyangmin mangibagah lagbumin da'yu, mu agguymi ti
imbo'lamiy inanmi ta panginnilaanyuh nan maphod hi aton ta hiyay
enghonyu.
10 Ti ta"on hidin wadan tu'un amin hina ya intugunmin da'yu an inalimiy,
“Nan napayad an tagu ya adi mangan.”
11 At ten ipidwamin itugun ti hay dengngolmi ya waday udumnan da'yun
nun'apayad an unda hay tumaktaktak hinan aton di i'ibbada.
12 At dumalat nan niddumanyun Apu tu'un hi Jesu Kristu at hay itugun-
min da'yu ya adiyu aton di umat hina ta way ohaan ipapto'nan muntamu
ta waday pananudnah odolna.

13 I'ibba', adi ayu humigan mangat hi maphod.
14 Ya wada ay di adi umunud eten tugun an intudo'mi ya ihamadyun tigon
ta adi ayu middum ay hiya ta way atonan bumain.
15 Mu adiyu ibilang hi ohah nan buhulyu, mu tugunonyun umat hi ibbayu.

Hay Nanapitan Paul hi Amaphodan nan iThessalonica

16 Hi Apu tu'u ni' an alpuwan di lenggop ya ipalenggop da'yuh enggana an
ta"on hi un way malgom hi ma'at ay da'yu. Ya ipapto' ni' goh da'yun Hiyah
enggana.
17 Ha"in an hi ibbayun hi Paul di nangipitudo' ay date, ya ha"in mahkay di
mangitudo' eten angunuh an hapito' ta alyo' di, “Nonomnomon da'yu.” Ya
inila' an immatunanyu tun panudo"u ya tun pumpelma'.
18 Ehmo'an ni' da'yun amin ay Apu tu'un hi Jesu Kristu.

I Timothy

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul (1:1).

Hay Nangitud'an Paul eten Liblu: hi Pastor Timothy (1:2).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan mange'gon ay Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 61 A.D. hi engganah 63 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hay maphod hi aton Pastor Timothy an mumpapto' hinan himba'an ad Ephesus (1:3).

Hay Outline ten Liblu:

Hay PROBLEMAN Pastor Timothy hinan himba'an ad Ephesus (1:1-11)
Hay APUN Pastor Timothy hinan himba'an ad Ephesus (1:12-17) — hi Apostoles Paul di apuna
Hay IPAPTO' Pastor Timothy hinan himba'an ad Ephesus (2:1—6:21)
- Hay ipapto'na ya nan aatna tuwali (1:18-20; 4:6-16; 5:23; 6:11-16, 20-21)
- Hay ipapto'na ya nan munluwalu (2:1-8)
- Hay ipapto'na ya nan binabai (2:9-15)
- Hay ipapto'na ya nan mun'endog (3:1-7)
- Hay ipapto'na ya nan baal di mun'endog (3:8-13)
- Hay ipapto'na ya nan ma'ma'at ta mihamad di doctrinada (3:14—4:5)
- Hay ipapto'na ya nan nun'ala'ay (5:1)
- Hay ipapto'na ya nan ungungan linala'i (5:1)
- Hay ipapto'na ya nan nun'a'in'inna (5:2)
- Hay ipapto'na ya nan babalahang (5:2)
- Hay ipapto'na ya nan umu'utun (5:3-16)
- Hay ipapto'na ya nan a'ap'apu (5:17-19)
- Hay ipapto'na ya nan kumapuy di pangulugda (5:20-22, 24-25)
- Hay ipapto'na ya nan himbut (6:1-2)
- Hay ipapto'na ya nan mangamnaw hi pihhu (6:6-10)
- Hay ipapto'na ya nan adangyan (6:17-19).

1 Ha"in hi Paul an apostoles* Jesu Kristu ti hiyah ne immandal Apo Dios an
nan mamaliw ay ditu'u ya hi Apu tu'un hi Jesu Kristu an Hiyay hahalimidon
tu'u.
2 Ya ten muntudo'a' ay he"a, Timothy,† an ibilang'un nahamad an im-
baluy'u an dumalat nan pangulugtan duwa.
Ipadutu' da'a, ya hom'on da'a, ya impalenggop da'a ni' ay Apo Dios an hi
Ama tu'u ya hi Jesu Kristun hi Apu tu'u.‡

Hay Nummandalan Timothy hinan Tatagu ta Adida Ituduy Nibahhaw an Tudtudu

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag.* † **1:2** Hay pohdonan ibaga ya *nan mange'gon ay Apo Dios.* ‡ **1:2** Inusal Apostoles Paul nan tulun kalahin di apngan nen gutud. Nan nahhun an inalina an *ipadutu' da'a* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina an *hom'on da'a* ya hiyah ne apngan di kimmulug, ya nan miyatlun inalina an *impalenggop da'a* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

3 Hidin nakaka' ad Ephesus hi aya' hinan Provinciad Macedonia ya
inal'alu' da'a ta mihina'ah nad Ephesus ta way atom an mummandal hinan
udumnan muntudtudu ta adida ituduy nibahhaw.§
4 Ya alyom ta idinongdan umabi'abig hinan malgom an na'na'at hidin
penghana, ya idinongdan tumuntutuntun hi o'ommoddan nahlaganda ti
dumalat hi punhahannuanda. Ya wan mid ibadang hana ti hay bumadang
ya nan pangulug ay Jesus.
5 Ya manu ay hiyah ne imandal'u ya ta mumpopohhodan* tu'un malpuh
maphod an nomnom, ya maphod an pangat, ya nahamad an pangulug tu'un
Jesu Kristu.
6 Mu waday udumna an din'ugdah ten Tugun ta un hay mid upid di
ulgu'ulgudonda.
7 Ya pohdondan diday mangituduh Uldin di Hudyu, mu ta"on un dida
ya adida ma'awatan di aat nen itudtududa ya wan ipilitda an alyonday
nepto'da.
8 Abuluton tu'u an heten Uldin Apo Dios ya maphod ya pumhodan, mu
mahapul an nomnomon tu'uy ngadan di nangitugunana
9 ti heten Uldin ya bo'on nan maphod an tataguy nangitugunan Apo Dios ti
hay aat di pumbaholan di ipa'innilana. Ti hiyay mitugun hinan adi umunud
hi Uldin, ya hinan adi mangngol, ya hinan adi mangunud ay Apo Dios, ya
hinan nangohoy, ya hinan adi mun'ogon, ya hinan mamatoy hi ommodna,
ya hinan pumatoy goh hi tatagu,
10 ya hinan mangelo' hi bo'on ahawana, ya hinan mangelo' hi paddungna
an lala'ih un lala'i, unu babaih un babai, ya hinan mangilayaw hi ibbadan
tagu ta pumbalinondah himbutda, ya hinan munlangkak, ya an amin nan
adi mangunud hinan makulug an mitudtuduh
11 aat Apo Dios an alpuwan di amlong an hiyah ne nan nedenol ay ha"in
ta itudu'.

Nan Nidugah an Homo' Apo Dios ay Paul

12 Munyamana' ay Apu tu'un hi Jesu Kristuh nangidatanah bi'ah'un
mangat hinan tamuna ya nan nangibilanganan ha"in an ohan edenolna,
at pento'a' an ohan puntamuona
13 an ta"on hi un nappuhi din inulgu'ulgud'uh aatna ti impaholholtap'u ya
pinadngopadngola' nan kimmulug ay Hiya. Mu maphod ahan ta hemmo'a'
ay Apo Dios ti eden gutud ya agguya' kimmulug ay Jesus, at agguy'u inila an
adi maphod hanan ina'inat'u.
14 Mu gapu ta ma'ulay nan Ap'apu tu'u ya ongol di homo'nan ha"in at
binadangana' an kimmulug ay Hiya ya namhod hi ibba' an tagu. Hatuy
mabalin hi aton tu'u an gapuh pangulug tu'un Jesu Kristu.
15 Wada han nahamad an pangali tu'u an hiyah te aatna: Immalih tun
lutah Jesu Kristu ta baliwana nan nabaholan an tagu. Mu inyal'allanan
ha"in ti nidugah ahan di bahol'u!

---

§ **1:3** Penhod Paul an mi'laban hi Timothy hinan balbalun kulton bimmuhu' eden timpud Ephesus an ma'alih Gnosticism. Hay aatna ya (1) intududay agguy immannung an hudhud (1:4; 4:7; 6:20), ya (2) inabulutday politikan hapit an mid ipatukana (6:20), ya (3) inhihi'aldan nuntudtuduh nan Uldin di Hudyu (1:7), ya (4) impawaday malhin (4:3), ya (5) pinaniawday udumnan ma'an ta adi onon (4:3), ya (6) ninomnomda an hay puntudtuduwandah Hapit Apo Dios di dumalat hi umadangyananda (6:5), ya (7) numpahiyada (1:7; 6:4). Mid mapto' ya da Hymenaeus ay Alexander di duwan a'ap'apuda (1:20). (Bahaom nan footnotes di Col. 2:4, ya II Tim. 2:18, ya Tit. 1:14, ya II Pet. 1:2, ya I Jn. 4:2, ya I Jn. 5:8, ya I Jn. 5:16, ya II Jn. 1:7 ta innilaom di udumnah aatna.) * **1:5** Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece.

16 Mu ta"on hi un nidugah di bahol'u ya hemmo'a' ay Apo Dios ta mipattig
di homo' Jesu Kristuh nan nabaholan an umat ay ha"in ta panginnilaan
di udum an tatagun ta"on un nidugah di bahol di ohan tagu, mu gulat ta
kumulug ay Hiya ya mi'taguh mid pogpogna.
17 At hiyanan dayawon tu'uh enggana ti hi Apo Dios ya anggay di makulug
an Dios an adi mattig. Hiya ya mi'id di te"ana ya pogpogna, ya Hiyay Alih
enggana! Amen![†]
18 Daten intugun'un he"a, Timothy an imbaluy'u, ya miyunnudan hinan
nipa'innilah atom. Unudom hana ta abakom di nappuhi.
19 Ya punnonngom di pangulugmu ya nan maphod an punnomnommu ti
wadaday udum an ta"on hi unda tuwali inilay maphod an unudon, ya inla-
hawdan agguy nangunud, at hay numbalinana ya nami'id di pangulugdan
Jesus.
20 Umat ay da Hymenaeus ay Alexander an din'ug'u didah enggana ta okod
hi Satanas ay dida. Ta magilatda ta adida pihupihulon hi Apo Dios.

2

Hay Makulug an Pundayaw ay Apo Dios

1 Hay mahhun hi alyo' ahan ya al'alu'o' da'yu ta iluwaluan tu'un amin di
tatagu ta badangan Apo Dios dida. Ya mundenol tu'un Hiya an dumalat ay
dida.
2 Ya umat goh an iluwaluan tu'u damdama nan a'ap'apun di gubilnu ya an
amin di udumnah a'ap'apu ta nahamad di pumpapto'dan ditu'u ya maphod
di pangatda ta mi'id al'alin ditu'un mangun'unud hinan maphod an ma'at
an hiyah ne penhod Apo Dios an aton tu'u.
3 Ya maphod hanah aton ya umipa'amlong ay Apo Dios an mangibaliw ay
ditu'u
4 ti pohpohdonan mabaliwan an ami'amin di tatagu ta innilaonday
makulug hi aat Jesu Kristu.
5 Ti un oha ya anggay di Dios an mangibaliw ay ditu'u, ya oha ya anggay
goh di mangiyalun ay ditu'u an hi Jesu Kristun numbalin hi tagu.
6 Hiya ya immali, at inyatoynay bahol an amin di taguh din gintud Apo
Dios an aliana. Ya Hiyay panginnilaan an penhod Apo Dios an mabaliwan
an amin di tatagu ta adida mamolta.
7 Ya manu ay pento'a' ay Apo Dios an ohan apostolesna[*] ya ta itudtudu'
di makulug hinan Hentil ya nan aat di abaliwan an gapuh pangulug ay Jesu
Kristu. Ya bo'on layah heten gun'u alyon ti makulug.
8 Ya hay pohdo' ahan ya ta nahamad ni' di ugalin nan linala'in man-
gita'nang hi ngamaydah unda munluwalu ti ababain hi unda mabungot unu
mi'hongngel hi ibbada.[†]
9 Ya pohdo' goh an nan binabai ya ipaphoddan munlubung ta adi gahin un
nan na'angnginay ilubungda, ya adida goh idugah an mangipaphopaphod
hi tigawda an umat hinan do'ol an pangat hi buu' ya nan balitu' an mitayun
hi odol,
10 mu hay aptan ya hay amaphod di pangat an hiyay attiganan makulug
di pangulug di ohan babai.

[†] **1:17** Hay pohdonan ibaga ya *abuluto' hene ahan.* [*] **2:7** Bahaom nan footnote di I Tim. 1:1 ta innilaom di pohdonan ibaga. [†] **2:8** Hay ugalin di i'Ephesus an munluwalu ya ita'nangday ngamayda an umat hinan aton di Hudyu ya Muslim ad ugwan hi unda munluwalu. Mu bo'on hene di ugalin nan do'ol an munluwalu, ya namamah nan iYadyang, ya mattig an hay pangita'nangan di ngamayda ya bo'on hiyay teman ten verse ti nan temana ya nan anahamad di ugalidan munluwalu.

11 Hay maphod ya wa ay ta hinan pundayawanyun Apo Dios ya nan
linala'iy muntudtudu, ya hana ay binabai ya unda umu'ugong ta mundon-
golda ya un'unnudda.
12 Ti adi' iyabulut an nan binabaiy muntudtudu unu mangipangpanguluh
nan linala'ih nan pundayawanyu, mu hay maphod hi atonda ya unda
mundongol ya anggay.
13 Ti hidin nunlumuwan Apo Dios hi tagu ya nahhun di lala'in hi Adam ya
unna lumuwon di babain hi Eve.
14 Ya bo'on hi Adam di nabalbaliyan, mu nan babaiy nabalbaliyan, at
hiyay nahhun an numbahol ay Apo Dios.
15 At gapuh numbaholan Eve ya mumpaligligatday binabain muntungaw.
Mu ta"on un umat hina ya baliwan Apo Dios didah unda punnonngon di
pangulugda, ya nan pamhoddah nan tatagu, ya iniladan mangane'nong hi
odolda ta hay maphod di atonda.

3

Hay Aat di Mun'endog hinan Himpampun an Tatagun Apo Dios

1 Wada han nahamad an hapit an alyonay,
"Pohdon ay han tagun mun'endog hi tamun Apo Dios
ya maphod henen ninomnomna."
2 Mu hay aat di mun'endog ya nan agguy napahpahal, ya mahapul un ohay
ahawanan adi nabinabai,* ya nan matpong, ya nan mangiyane'nong hi
atona, ya nan ma'ammangili, ya nan nanginnilan muntudtudu.
3 Ya mahapul goh an adi mumbutong, ya adi un hi'itangan ni'pattoy, mu
mahapul an hiya ya ma'ulay, ya adi mi'hannu, ya adina gamgamon di pihhu.
4 Ya mahapul goh an inilanan mumpapto' ay didan hina"ama, ya inilanan
manugun hinan imbabaluyna ta e'gonanda hiya.
5 (Ti gulat ta mid olognan mangipapto' ay didan hina"ama at namaman mi'id
goh inilanan mangipangpanguluh nan tatagun mangunud ay Apo Dios.)
6 Ya bo'on nan pa'akkulug di mun'endog ti ini ya ipahiyanah nen tamuna,
ya hiyay dumalat hi pummoltaan Apo Dios ay hiya an umat ay Satanas.
7 Ya hay ohah dumalat ya mahapul an maphod di pangat nan mun'endog ya
ta"on nan agguy kimmulug ya maphod di hapitondah aatna. Ti adi ay umat
hinay aatna at nappuhiy punnomnom di tatagun hiya, at hiyay pangabakan
Satanas an paddungnay unna hinulu.

Hay Aat di Baal nan Mun'endog hinan Himpampun an Tatagun Apo Dios

8 Hana ay goh an linala'in baal di mun'endog ya mahapul goh an
nan nanomnoman, ya adida munlayah, ya adida mumbutong, ya adida
gamgamon di pihhu.
9 Ya mahapul an punnonngonday pangulugdan miyunnud hinan
nipa'innilan Hapit Apo Dios ta hiyay aptan hi pangiyohhaandah
punnomnomda.
10 Ya aptan ahan hi unyu innilaon di aatda ta maphod ay ya diday
pot'onyuh bumadang hinan mun'endog.

---

* **3:2** Dumalat eten verse ya alyon nan udum di anggay nan nalhin an lala'iy way biyangnan mun'endog ti nan i'iwoy an linala'i ya mid pay di ahawada. Mu hay immannung hi alyon ten verse hinan hapit di iGreece ya "mahapul un o"ohhay ahawa," at pohdonan hapiton an adi mabalin hi un nahuluk hi oha. Ya itudun nan udum an evangelicals an adi mabalin an mun'endog nan numbentan ti nahuluk hi ohay nahayhaynod an inahawana, mu bo'on heney ituduna.

11 Ya mahapul an nanomnoman goh nan ahawada ta adida hiwitan di
ibbadah tagu, ya emayaanday atonda, ya nanongnan madenolanda.
12 Ya hay aat goh di baal di mun'endog ya nan un ohay ahawada† an adida
nabinabai, ya abalinandan manugun hi imbabaluyda, ya abalinandan
mangipapto' hi pamilyada.
13 Ti manu ay ya nan napto' an baal ya maphod di pangatdah tamuda
ya e'gonan di tatagu dida. Ya nidugah di denoldan mangibabbaag hi
pangulugdan Jesu Kristu.

Hay Aat di Agguy Nipa'innilah din Penghana

14 Ta"on un ag'agay umalia' hina ya itudo"un amin hatun tugun'un he"a
15 ti mid mapto' ya ma'ahupana' ya ta inilam di atom hinan
a'am'amunganyun mundayaw ay Apo Dios an wagwadah enggana ti
ditu'un kimmulug di mangihtiguh nan makulug an mitudtuduh aat Jesu
Kristu.
16 Ya mi'id ahan meyengngoh hinan impa'innilan Apo Dios ay ditu'u an
hiyah ne nan kinulug tu'u. Ya hay attiganan makulug ya wada nan hapit an
alyonay,

"Hi Kristu ya numpattig hitun luta ti nalmuy odolna,
ya nipa'innilan Hiyay Imbaluy Apo Dios
ti nan Na'abuniyanan an Lennaway nun'ihtigun Hiya.
Ya nipattig hinan a'anghel,
ya na'ulgu'ulgud hinan himpapangili,
ya Hiyay kulugon di tataguh tun luta,
ya nipatulud abuniyan."

4

Hay Aat nan Tatagun Nahihinnuy Itududa

1 Impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan udum hi algaw ya wada-
day mangidinong hi pangulugdan Jesu Kristu ti puhion nan bumalbalin
lennaway nomnomda, at adalonday nibahhaw hi tugun di dimunyu.
2 Ti hiyah ne itudun nan nanginnilah nan Nahamad an Tugun, mu ta"on
ya layalayahanda ti nipahelot di nomnomdan umat hinan dotag an nipulitu,
at adida bumain an mangat.
3 Ya ipawaday umahawa ya nan udumnah ma'an ta adi onon,* mu
limmun Apo Dios hana, at munyaman ay nan un'unnud an manginnilah
nan Makulug an Ma'unud at mabalin an ononda.
4 Ti an amin di limmun Apo Dios hi ma'an ya maphod, ya bo'on paniaw hi
un tu'u munyaman ay Apo Dios ti indatna ta way onon tu'u.
5 Ya aton tu'u ay at mipaphod ti dumalat nan panapitan tu'un Hiya ya nan
Hapitna goh.

Hay Aat di Nahamad an Baal Jesu Kristu

6 Ipa'innilam heten intudo"uh nan i'ibba tu'u, ya atom ay ya nahamad'an
baal Jesu Kristu ti nete"ah a'ungam ya nituduwan'ah nan Tugun Apo Dios
an kulugon tu'u.
7 Mu adim unudon nan hudhud an mi'id ipatukana† an adina ituduy
Tugun Apo Dios. Mu ipaphodmuy nomnommu ta mipaphod di atom an
mangunud hi Tugun Apo Dios.
8-9 Ya wada han nahamad an pangali tu'u an at hituy aatna:

---

† **3:12** Bahaom nan footnote di I Tim. 3:2. * **4:3** Hiyah ne intudun nan kulto an Gnosticism (bahaom nan footnote di I Tim. 1:3 ta innilaom di udum an aatna). † **4:7** Hiyah ne intudun nan kulto an Gnosticism (bahaom nan footnote di I Tim. 1:3).

"Gulat ta ipa'engha tu'un muntamu
ta way aton di odol tu'un umikah
ya maphod heneh tun itaguan tu'u."
Mu hay ma"aphod ya ipa'engha tu'un unudon nan Tugun Apo Dios ti bo'on hay itaguan tu'uh tun luta ya anggay di punhulbiana ti hay pi'taguan tu'ud abuniyan goh.
10 At hiyaat un tu'u tumamutamu, ya anuhan tu'uy ligat tu'u ta dedennon tu'uy aton Apo Dios an adi matmattoy an Hiyay manalimun an amin hitun tatagu, at namamah nan mangunud ay Hiya.
11 Ya heten itugun'uy itudum ya minandalmu nan tatagu ta unudonda.
12 Ya hay maphod ya adi da'a pahiwon hinan tataguh na an ta"on hi un'a unga. Ya nan tagun mangunud ay Apo Dios ya maphod hi unda eyengngoh hinan maphod an ugalim an umat hi hapitmu, ya nan pamhodmu, ya pangulugmu, ya nan nomnomom an maphod, ya an amin nan aatmu.
13 Ya hay aat di tamum ya ibaham nan Hapit Apo Dios hinan tatagu, ya tugunom dida, ya itudum nan Tugun Apo Dios ay dida ta nangamung unna' umali.
14 Ya hidin namto'andan he"a ya imbaag nan propeta an he"ay pot'onda, at dinapan nan ap'apuyu nan palintutugganmu ta ma'udman di abalinam, at adim inganuy henen abalinam.
15 Hatun inali' di hiyay amnawam hi atom, at hiyay tamutamuam ta tigon nan tataguy pumhodam.
16 Ya iluludmun emayaan di aatmu ya nan panudtudum. Ya atom ay at mipa'annung di abaliwam, ya umat goh hinan mangngol hinan itudtudum.

5

Hay Nuntugunan Paul ay Timothy hi Pamhodanah nan Mangunud ay Jesus

1 Gulat ta way inat nan nala'ay hi nibahhaw ya adim ihingal ta unmu tugunon an ay paddungnay un hi amam. Ya ibilangmu nan ungungan linala'i ya nan hemme'nad di inilognah a'agim.
2 Ya nan nun'a'in'inna ya ibilangmu didah o'ommodmu. Ya ibilangmu nan babalahang ya nan hemme'nad di inilognan binabaih a'agim ta maphod di nomnommun dida.
3 Ya halimunam nan umu'utun an na'in'inna an nun'awotwot.
4 Mu wada ay di imbabaluyda unu a'apuda ya hay aptan hi innilaondah atonda ya hom'onday ommodda ya a'apuda ya un nan udumnan atondah maphod ti iballohday nangat di ommodda ya nan a'apudan didah a'ung'ungungngada ti hiyah ne popohdon Apo Dios hi aton tu'u.
5 Mu nan umu'utun an nahamad di ugalida an mi'id manalimun ay dida ya diday manahalimid ay Apo Dios, ya lumuwaluwaludan Apo Dios hi abigabigat ya amahdomahdom ta ibagaday badangna.
6 Mu nan umu'utun an munnomnom hi maphod hi itaguanda ya anggay ya paddungnay natoy ti nilalahhin ay Apo Dios an ta"on hi unda matagu.
7 Hiyatuy imandalmun dida ta adida mapahpahal.
8 Nappuhih un adi halimunan nan taguy tutulangna, at iyal'allanan na"appuhih unna adi halimunan di pamilyana, at munlayah hi pangalyanah un way pangulugna, at iyal'allanan munlayah ya un nan agguy kimmulug.
9 Ya gulat ta nan umu'utun an natoy di ahawana ya pohdonan middum di ngadanan mitudo' hinan Nitud'an di Ngadan nan Umu'utun an Bumadang

hinan Kimmulug ya mahapul an nahuluk hi nanom di tawona, ya agguyna
inlugtap di ahawanah din amataguna,
10 ya nan hapihapiton di tataguy amaphodanda ti nan aat di nangatda.
Ti gulat ta waday imbaluyda at ulgudon di tataguy inatdan nangipaphod
an nanalimun ay dida, ya hay nangipahi'umandah mangilida, ya hay
nangihuandah hu'in di tatagun Apo Dios,* ya hay namadangandah nan way
naligatan hi tagu, ti hay ulgudonda ya an amin di ina'inatdan maphod.
11 Mu nan umu'utun an agguy pay na'in'inna ya ipawayuy alehtaan di
ngadanda ti ini ya munduguda, ya aliwanday intulagdah puntamuandan
Kristu ti ini ya nomnomondan malhin,
12 at mabaholanda ti ingnganuyday intulagdah puntamuandan Apo Dios.
13 Ya nan udumna goh ya muntallagawda an unda palpaliwan ya ma-
payadda. Mu hay na"appuhi ya ulgudondan amin nan way donglonda, ya
muntagultulda ti hapitonday adi maphod hi mahapit.
14 At hiyaat un'u pohdon an malhin nan agguy na'in'inna an umu'utun
an natoy di ahawana ta malmuy imbaluyda ta way atondan manalimun hi
abungda, ta mi'id aton di adi mangunud ay Apo Dios an mamahal ay da'yu.
15 Ya ta"on ad ugwan ya waday udumnah nan umu'utun an inaliwanday
unudonda, at hay itudun Satanas di unudonda.
16 Ya wada ay di lala'i unu babain mangunud ay Apo Dios an waday
o'ommodda unu tutulangdah umu'utun ya okoddan manalimun ay didah
unda adi umda, ya bo'on an amin nan ma'amu'amung an tatagun Apo Dios,
ta way aton nan tatagun Apo Dios an bumadang hinan udumnan umu'utun
an bahig.
17 At nan a'ap'apuyun nala'eng an mumpapto' ya maphod hi un way
mange'gon ay dida ta paddungnay midat ay dida nan ma'alih First Honor
ya Second Honor, ya namamah unda mahmahlun mangiyul'ulgud ya
muntudtuduh nan Hapit Apo Dios.†
18 Ti hiyah ne itudun nan Hapit Apo Dios an alyonay,
"Adiyu punguton nan timid di bakah un mun'elek hinan paguy."‡
Ya wada goh di nitudo' an alyonay,
"Nan muntamu ya mahapul di helduna."§
19 Ya adiyu kulugon di mamahol hinan a'ap'apuyu ta awni ta duwada unu
tuluday mangibaag.
20 Ya inaynayuna ay an mabaholan ya awni ta ma'amungday tatagu
ya unyu ihingal dida, ta way aton di udumnan mangngol, ta bumaindan
mangat.
21 Ya mandalo' he"a, Timothy, ta donglon Apo Dios, ya hi Apu tu'un
hi Jesu Kristu, ya nan pepento'nan a'anghel ta unudom heten Tugun, ta
pumpapaddungom di atom hinan tatagu ta adi hay udumnay hadyo'om.
22 Ya hamadom ta adi galagala ya pento'mu nan iyogwodmun mumpapto'
ti atom ay ya omod un'a mi'bahol ay hiyah un way atonah nappuhi. Mu hay
atom ya du'gom an mangat hi nappuhi.
23 Ya mete"ad ugwan ya bo'on danum ya anggay di inu'inumom ta
inumom goh di itang hi bayah ta ipaphodnay putum ti gun'a mundogoh.

---

* **5:10** Hiyah ne ugalidah din penghanah un way bihhitan humigup hi abung (nan nipaddungana ya nitudo' hinan Jn. 13:3-5). † **5:17** Nan ma'alih *First Honor* ya hiyah ne pange'gonan nan tatagun didah himba'an. Nan ma'alih *Second Honor* ya hiyah ne malgom an lagbun idat nan tatagun dida.
‡ **5:18** Deut. 25:4. § **5:18** Lk. 10:7.

24 Ya waday udumnah nan tatagu an ma'i'innilay baholda, at na'innilay
amoltaandah awni, mu nan udumna ya adi ma'innilay baholda, mu la'tot
ya na'innila damdama.
25 Ya umat goh hinah nan mangat hi maphod an ma'i'innilay atonda, mu
adi ay ma'innilad ugwan ya ma'innila damdamah awni.

6

1 Hay maphod ya an amin nan himbut* an mangunud ay Apo Dios ya
ipattigday amaphodan di ugalida ta e'gonanda nan ap'apuda ta adi pahalon
nan tatagu dida, ya ta adida goh iddum hi Apo Dios ya han itudtudu tu'uh
nan pamahalanda.
2 Nan himbut an kimmulug ay Apo Dios di ap'apuda ya gulat ta nom-
nomon nan himbut di, “Diday i'ibbamin kimmulug, at ta"on hi unmi adi
e'gonan dida!” mu nappuhih neh aton, ti hay maphod ya iyal'alladan
mangat hinan i'ibbadan kimmulug hi maphod ta ipattigday pamhoddan
dida. Hatun inali' di hiyay itugunmun dida.

Hay Aat di Tatagun Nahihinnuy Itududa ya nan Tatagun Umi'ikay an Umadangyan

3 Wa ay di tagun nob'on di ituduna ta adina abuluton nan Makulug an
Hapit Apu tu'un hi Jesu Kristu ya adina ay goh abuluton nan Tugun Apo
Dios an unudon tu'u
4 ya henen tagu ya unna ipahiyay odolna, ya mi'id goh inilana, ya
nibahhaw di nomnomona ti hay pohdona ya nan anu'anu ya nan hapit
an dumalat hi pi'tututan. At la'tot ya nan ituduwana ya hin'a'amohda, ya
mi'tututututda, ya ulgudonday layah hi aat di ibbadan tagu, ya e'lomdan
nappuhiy i'ibbada,
5 ya tumanutututdah abigabigat. Ya hiyatuy aat di tatagun nappuhiy
nomnomda an diday nangaliw hinan Makulug an Ma'unud, ya pangaliday
unda umadangyan an dumalat nan Tugun Apo Dios.
6 Mu nan udumna ya ma'angohhoydah gina'udah tun luta an hay Tugun
Apo Dios di unudonda. Mu dida damdamay pa"adangyan ta bolloh de han
aatda.
7 Ya nangiw'iwadya tu'un nitungaw, at makulug an adi goh mabalin an
ita'in tu'uy gina'uh un tu'u matoy.
8 Wada ay di onon tu'u ya gina'un di odol tu'u ya hiyanana, at mundenol
tu'uh nangidatan Apo Dios.
9 Ti nan umi'ikay an umadangyan ya mitudul, at abakon Satanas hiyan
umat hinan na'nah hulu ti pohdonan mangat hi do'ol an layah. Mu la'tot ya
hiyay mangubah hi itaguanda, at milahhindan Apo Dios hi mid pogpogna.
10 Ya nan pangamnaw hinan pihhu ya hiyay dumalat hi pangatan hinan
numbino'ob'on an nappuhi. Ya laylaydon di udumnan mangngal hi pihhu,
at adida elan, ya inaliwanday pangulugda, at hiyay dumalat hi nalmuwan
di do'ol an ligatda.

Hay Nuntugunan Paul ay Timothy

11 He"a, Timothy, ya tagu da'an Apo Dios, at du'gom hanan nappuhi,
ti hay nomnomom hi atom ya ipadahmun mangihamad hi ugalim, ya
nan pangunudam hinan Tugun Apo Dios, ya nan pangulugmu, ya nan
pamhodmu, ya nan panginaynayunam an mangat hi maphod, ya hay
ama'ma'ullayam.

---

* **6:1** Bahaom nan footnotes di Col. 3:22 ya I Pet. 2:18 ta innilaom hi un abuluton nan Bibliay aat di ahimbutan di tagu.

12 Ya inaynayunmuy pangulugmun umat hinan tagun mi'yabbak ta
atamam di pi'taguam ay Apo Dios hi mi'id pogpogna ti hiyaat un da'a pento'.
Ya impa'innilam di aat nan pangulugmuh nan do'ol an tatagu.
13 Ya heten imandal'un he"a, Timothy, ya ihamadmun mangunud ti
donglon Apo Dios an Hiyay managun amin hi logom, ya donglon goh Jesu
Kristu an ni'haggangan ay Pontius Pilate† ti inulgudnay nahamad hi aatnah
din nahumalyaana.
14 Ya hay imandal'u ya adim ibahhaw nan nitugun ay he"a ta adi'a
mapahpahal ta nangamung di pidwanah pumpattigan Apu tu'un hi Jesu
Kristu.
15 Ya mumpattig hi un madatngan henen algaw an pangipattigan Apo Dios
an ma'ulgud di amaphodana ya un oh'ohha an mangipapto' an amin, an
ta"on nan ali ya Hiyay alida goh, ya ta"on un nan a'ap'apu ya Hiyay ap'apuda
goh.
16 Ya Hiya ya anggay di alpuwan an amin di ataguan an mi'id pogpogna, ya
humili nan wadana, at adi mabalin di meheggon nan tagun Hiya. Ya mi'id
ah ohah nannig ti adi mabalin an mattig, ya Hiyay me'gonan ti abalinanan
amin di logom hi mi'id pogpogna! Amen!‡
17 Mandalom nan adangyan ta adida mumpahiya, ya adida ehdol di
inadangyanda. Ti bo'on hiyay nahamad hi ma'amnawan, ti hay maphod
ya hi Apo Dios di ehdolda ti do'lonay lumuwonah logom hinan iyamlong
tu'u.
18 Ya tugunom goh dida ta atonday maphod, ta umat hinan gina'udan
dimmo'ol an dumalat di pangatandah maphod. Ya tugunom dida ta
umigohgohdah nan gina'uda ta ipa'dawda.
19 Ya hay lagbudah nan atonda ya matalepon ad abuniyan, at hiyay te"an
di nahamad an inadangyandah udum hi algaw. Ya atonda ay ya atamanday
pi'taguandan Apo Dios hi mi'id pogpogna an ta"on unda matoy.
20 Ya papuutam, Timothy, nan nitudun he"an Tugun Apo Dios. At adim
agawaton nan hapit an mid ipatukana ya nan politikan hapit an alyon di
tataguy do'ol di ituduna, mu mi'id.§
21 Ti hiyah ne inunud di udumna, at agguy nepto' di pangulugda.
Ipadutu' da'yun Apo Dios.

† **6:13** Hay nunggobelnadolanad Judea ya hidin 26-36 A.D. ‡ **6:16** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan.* § **6:20** Hiyah ne intudun nan kulto an ma'alih Gnosticism (bahaom nan footnote di I Tim. 1:3 ta innilaom di udumnah aat ten kulto).

II Timothy

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul (1:1).

Hay Nangitud'an Paul eten Liblu: hi Pastor Timothy (1:2).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan mange'gon ay Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 64 A.D. hi engganah 68 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hay angunuh an intugun Apostoles Paul ay Pastor Timothy ta mipallog ay hiyan muntamuh nan tamun Apo Dios ti kinulug Paul an magadyuh di atayana.

Hay Outline ten Liblu:
Hay IMPA'INNILAN Apostoles Paul ay Pastor Timothy (1:1-2)
Hay NUNDENOLAN Apostoles Paul ay Pastor Timothy (1:3-5)
Hay INTUGUN Apostoles Paul ay Pastor Timothy (1:6—4:21)
Hay HOGAT hi inalin Apostoles Paul ay Pastor Timothy (4:21-22).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Paul ti pento'a' ay Apo Dios hi apostoles* Jesu Kristu ta ipa'innila' hi tataguy Hapit Apo Dios an nan mangulug ay Jesu Kristu ta mi'tagudah mid pogpogna.

2 Muntudo'a' ay he"a, Timothy,† an pohpohdo' an ibilang'uh imbaluy'u.

Ipadutu' da'a ni', ya igohgohan da'a, ya ipalenggop da'a ay Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Jesu Kristu an hi Apu tu'u.‡

Hay Nundenolan Paul hi Aat Timothy ya nan Nuntugunanan Hiya

3 Hinan punluwalua' hi abigabigat ya amahdomahdom ay Apo Dios an maphod di nomnom'un umunud ay Hiya an umat hidin inat din o'ommod'u ya munyamana' hi enggana ay Hiya an dumalat nan pangulugmu.

4 Ya wa ayan ninomnom'u din limmugwaam hidin nunhiyananta at hiyanan penhod'un tigon he"a ta way ato' an umamlong.

5 Ya nonomnomo' nan pangulugmu ti nahamad an umat hidin pangulug apum an hi Lois ya hi inam an hi Eunice.

6 At hiyanan ipanomnom'un he"a ta ihamhamadmun mangusal hinan abalinam an indat Apo Dios ay he"ah din nangipattu'a' hi ngamay'uh ulum.

7 Ti henen Lennawan hennag Apo Dios ay ditu'u ya bo'on Hiyay alpuwan di bain mu Hiyay alpuwan di abalinan tu'un mananggah logom, ya itudunan ditu'uy pamhod§ hi i'ibba ya nan atugunan tu'u.

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag.* † **1:2** Hay pohdonan ibaga ya *nan mange'gon ay Apo Dios.* ‡ **1:2** Inusal Apostoles Paul nan tulun kalahin di apnga. Nan nahhun an alyona an *ipadutu' da'a* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an alyonay *igohgohan da'a* ya apngan di kimmulug, ya nan miyatlun alyona an *ipalenggop da'a* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu. § **1:7** Heten kalahin di pamhod ya *agape* hinan hapit di iGreece.

8 At adi'a bumain an mangipa'innilah aat Apu tu'un hi Jesu Kristu,
ya adim iyabain tun nabaluda'* an dumalat di pangunuda' ay Hiya, mu
mi'ligat'an ha"in an dumalat di pangitudtuduwam hinan Maphod an Ulgud
Jesu Kristu, at pabi'ahon da'an Apo Dios ta abalinam an mangedpol hinan
punholholtapam.
9 Ya binaliwan ditu'u, ya pento' ditu'u ta ditu'uy tataguna. Mu bo'on nan
maphod an inat tu'uy dumalat ti hay dimmalat ya nan nangipadutu'anan
ditu'u an gapun Jesu Kristu ti hiyah ne ninomnomna tuwalih din agguyna
nunlumuwan hi logom.
10 Mu ad ugwan ya nipattig ti hidin immalian Jesu Kristun mamaliw ay
ditu'u. Ya inatna ta adi tu'u tuma'ot hi un tu'u matoy ti inabaknay atoy
hi namahuana, at impa'innilanan ditu'u an midatan tu'uh ataguan hi mid
pogpogna an dumalat di pangulugan tu'uh nan Maphod an Ulgud Jesu
Kristu.
11 Ya pento'a' ay Apo Dios hi apostoles† ta umuy'u itudtudu nan Maphod
an Ulgud Jesu Kristu,
12 at hiyah te dimmalat hi nipaligligata'. Mu adia' bumain damdama
ti inila' nan kulugo' an hi Apo Dios, ya mundenola' goh an abalinanan
mangipapto' ay ha"in hi engganah tun algaw an punhumalyaanah tatagu.
13 Ya henen intudu' ay he"an Nahamad an Tugun ya hiyah ne unudom.
Ya adim al'alliwan di pangulugmu ya nan pamhodmu ti umat hinay tagun
middum ay Jesu Kristu an waday pangulugna ya pamhodna.
14 Ya papuutam henen maphod an nitudun he"a ti badangan da'ah nan
Na'abuniyanan an Lennawan niyo'odol ay ditu'u.
15 Inilam an tinaynana' hi an amin an i'ibba tu'un kimmulug hinan
Provinciad Asia, ya ta"on da Phygelus ay Hermogenes.
16 Mu maphod ta wadah Onesiphorus an agguy nangiyabain ay ha"in hi
nibaluda' ta gun umalin mangidungaw ay ha"in ta umamlonga'. Igohgohan
ni' Apu tu'u didan hina"ama.
17 Hidin immalianah tud Rome ya inana'anapa' ta engganay unna'
inah'upan hitun baludan.
18 Ya inilam goh an do'ol di imbadangnah din wadan tu'uh nad Ephesus.
Igohgohan ni' Apo Dios hitun pumbangngadan Apu tu'un hi Jesu Kristu an
munhumalyah tagu.

2

Hay Aat di Baal Kristun ay Ihunay Tindaluna

1 He"an imbaluy'u, hi Apo Dios di mangidat hi bi'ahmu ti dumalat nan
pamhodnan he"a ya nan niddumam ay Jesu Kristu.

---

* **1:8** Hay awadan Paul an nabalud ya hinan Baludan an Mamertine hi ad Rome, ya hiyah ne na'ahhamad an baludan ti mid ah lumayaw, ya nabangkelengan hiya (1:16; 2:9), ya mid mapto' ya nihinad dolom hinan ongol an bituh unig di baludan (ti wagwada ta engganad ugwan, at mabalin an tigom hi un'a umuy ad Rome), ya nidugah an tungnin ti mahapul di jacketna (4:13). Ya nan liligwana ya naligatandan nanganap ay hiya (1:17). At adi umat hinan hopap di nabaludanad Rome an hay na'abangan an abung di nunhituwana, ya madadawoh di gun immayan nan liligwanan numbihhitan hiya (Ac. 28:16-17, 30-31). Hidin nakakanah nan hopap di nabaludanah din 62 A.D. ya immuy hinan ma'alih Miyapat hi Numbiyahean an Nummisyonari, ya duway tudo' an intudo'na nin eden timpu an nan alibluliblu an I Timothy ya Titus. Ya hidin 66 unu 67 A.D. ya impibalud nan Alin hi Nero hiya ti alyonda an hiya ya adi mangngol (2:9). Ya inilana goh an na'uy an mapatoy (4:6-8). † **1:11** Bahaom nan footnote di II Tim. 1:1.

2 Ya henen inulgud'un dengngol nan do'ol an mangihtiguh aat di Tugun
Apo Dios ya hiyay ipa'innilam goh hinan un'unnud an linala'in abalinandan
mangituduh udumna goh.
3 Ya middum'an mangedpol hinan ligat tu'u an ay paddungnay he"ay ohah
maphod an tindalun Jesu Kristu.
4 Ti hay tindalu ya hay nuntindaluanay nomnomnomona, ya adi
me'me'yat hinan ato'aton nan bo'on tindalu ta ipa'amlongnay apuna.
5 Ya nan mi'yab'abbak an adina ay unudon di ma'unud an unudon di
mi'yabbak ya adi mangabak.
6 Ya umat goh hinan mahlun munhabal an wa ay ta inhamadnan impapto'
nan inhabalna ya do'ol di ma'alana.
7 Nomnomnomom hatun inali', at badangan da'an Apu tu'u ta ma'awatam.
8 Adim aliwan nan gun'u intudtudun aat Jesu Kristu an holag David an
namahuan.
9 Ya nan nangitudtuduwa' di dimmalat hi punholholtapa' an ten na-
baluda' an paddungnay unna' pimmatoy. Mu ta"on unna' nabangkelengan
mu miwa'at damdama nan Hapit Apo Dios!
10 At hiyaat un'u edpol tun ligat'u ta mabaliwan nan pento' Apo Dios an
mangulug ay Jesu Kristu ta middumdah ipabagbagtuan Jesu Kristu an mi'id
di pogpogna ti Hiyay mangibaliw ay ditu'u.
11 Wada han nahamad an pangalidan hapit an alyonay,
“Gulat ta ni'yatoy tu'un Kristu
at mi'tagu tu'un Hiya.
12 Edpol tu'u ay di ligat tu'uh pangunudan tu'un Hiya
ya mi'papto' tu'un Hiya.
Ya wa ay ta iyabain tu'u
at iyabain damdama goh ditu'un Hiyan alyonay bo'on ditu'uy
taguna.
13 Ya ta"on nin hi un tu'u adi unudon hi Apo Dios
mu Hiya ya immannung an pa'annungonay tulagnan ditu'u ti adi
munlayah.”*

Hay Nangabulutan Apo Dios hinan Maphod an Tamu

14 Ipanomnommu hatuh nan tataguh na, ya padanam dida ti adi pohdon
Apo Dios di punhohongngilandah nan mi'id di maphod hi ibadangna ti un
hay puma"ih pangulug nan mangngol.
15 Ya ipadahmuy abalinam an mangipadenol ay Apo Dios ta way atonan
mangabulut hinan atom. Ya nan nepto' di panudtudum hi Hapitna ta adi'a
mabainan.
16 Ya du'gom nan mitudtudu an bo'on hay ipabagtuan Apo Dios ti mi'id di
hulbin hana, mu un at dumalat hi apa"ian di pangulug di udum.
17 Ti hanan mitudtudu ya umat hinan gulid an un itang, mu la'tot ya
dimmala'da'.† Da Hymenaeus ay Philetus di gun muntudtuduh umat hina.
18 Adi miyunnudan hinan makulug an mitudtudu nan itudtududa ti
alyonday nalpah anuy amahuan di natoy. At henen itududay mangi-
papuhih pangulug nan udum.‡

---

* **2:13** Hay kulugon nan udum ya hatun verses 11-13 ya ohan nabayag an kantan di kimmulug hidin amatagun Paul. † **2:17** Hay ngadan ten dogoh ya gangrene. ‡ **2:18** Mid mapto' ya da Hymenaeus ay Philetus di duwan liders nan kulton ma'alih Gnosticism (bahaom nan footnotes di Col. 2:4, ya I Tim. 1:3, ya Tit. 1:14, ya II Pet. 1:2, ya I Jn. 4:2, ya I Jn. 5:8, ya I Jn. 5:16, ya II Jn. 1:7 ta innilaom di udumnah aat ten kulto).

19 Mu ta"on un umat hina an wadaday mangitudtuduh nibahhaw ya adi
nonongan nahukatan nan nahamad an Tugun Apo Dios ti mipaddung hinan
ongol an batun adi ma'ik'iki. Umat goh hinah nan makulug an nahamad di
pangulugdan Hiya ti nitudo' an inalinay,
"Hi Apo Dios ya inilana nan tataguna."§
Ya wada goh di nangali an inalinay,
"An amin di mangalih diday tagun Apu tu'u
ya mahapul an ipogpogdan mangat hi nappuhi."*
20 Nan maphod an abung ya do'ol di numbino'ob'on hi nun'abalul an
gina'u. Ti nan udumna ya hay balitu' ya silver di niyamma, mu nan udum
ya ayiw ya uklit di niyamma. Ya ma'usal nan gina'u an balitu' ya silver di
niyammah un way adadangyan an bihhita, ya nan udum an gina'u an hay
ayiw ya uklit di niyamma ya ma'usal hinan malgom.
21 Ya umat goh hinan tagun wa ay ta pohdonan ibilang Apo Dios an waday
punhulbiana ya mahapul an du'gona nan nun'appuhi ta midadaan hinan
malgom an pohdon Apo Dios hi ipatamun hiya.
22 Nomnomom ta adim aton nan nun'appuhin pun'amlongan di odol an
gun aton nan ungunga, mu hay nomnomom an aton ya nan pangatam hi
maphod, ya ihamadmuy pangulugmu ya pamhodmu, ya mi'yunnudan'ah
nan nahamad di pange'koddah nan badang Apu tu'u.
23 Du'gom nan mid upidna an punhahhahapitan ti hiyay dumalat hi
punhohongngilan.
24 Nan puntamuon Apo Dios ya adi mi'hongngel, mu un at ma'ulay hi an
amin an tatagu, ya nala'eng, ya na'anus an muntudtudu.
25 Mahapul an ma'ma'ullay di panugunah nan tatagun mi'hongngel ay
hiya ta olom ni' ya badangan Apo Dios dida ta muntutuyudah baholda ta
la'tot ya ininnilada nan Makulug an Ma'unud.
26 At didanay tatagun mipanuh di nappuhin nomnomda ta way atondan
mangaliw ay Satanas an namalbalin didan mangat hi penhodna.

3

Hay Aat nan Tataguh Agadyuhan di Umalian Jesus

1 Hiyah te nomnomnomom an hitun agadyuhan di umalian Kristu ya
waday nidugah an ligat
2 ti hay tatagun nen gutud ya un hay odolday nomnomnomonda ya hay
pihhuy pa'appohpohdonda. Ya way ohaan mumpahiya, ya padngolanday
i'ibbada, ya ngohoyonday o'ommodda, ya adida mundenol hinan nibadang
ay dida, ya adida nomnomon an unudon hi Apo Dios.
3 Mi'id di pamhodda, ya adida al'aliwan di boholdah i'ibbada, ya
ma'ahhiwitda, ya adida ane'nongon di atonda, ya paligatonday i'ibbada, ya
abohlanda nan maphod an ugali.
4 Ya balbaliyanday i'ibbada, ya adida nomnomonan inatday atonda, ya
mumpahiyada, ya hay pun'amlonganday nomnomnomonda an bo'on hi
Apo Dios.
5 Ya iting'idan kimmulugda, ya unudondah Apo Dios, mu mattig hinan
pangatdan unda hinkulukulugon ti adida abuluton di badang Apo Dios an
mangipaphod hi pangatda. At elam ta adi'a ma'agay'ayan ay danen tatagu.
6 Ti nan udum ay danen tatagu ya umuydah nan a'abu'abung an
umanap'apnga, ya muntudtuduh hinnat'on ta al'alu'onda nan ag'agan

§ **2:19** Num. 16:5. * **2:19** Hete ya bo'on verse an nalpuh udumnan libluh nan Hapit Apo Dios.

ma'agay'ayan an binabain nun'appuhiy ato'atonda ti ta"on unda inilan nibahhaw ya atonda tuwali.
7 Danen binabai ya penhoddan donglon an amin di malgom an mi-
tudtudun dida, mu adida ma'awatan nan Makulug an Ma'unud.
8 Ya danen tatagun muntudtuduh nan hinnat'on ya pahiwonday makulug
an mitudtudu an umat ay da Jannes ay Jambres hidin nadnoy an pinihuldah
Moses.* Ya danen muntudtuduh hinnat'on ya nappuhiy nomnomnomonda,
ya adi makulug nan alyonda an dida ya kimmulugda.
9 Mu adi minaynayun henen gunda ato'aton ti awniat innilaon di tatagun
layah nan itudtududa ta adida mahkay kulugon didan umat nongkay ay da
Jannes ya hi Jambres.

Hay Angunuh di Nuntugunan Paul ay Timothy

10 Mu he"a, Timothy, ya ini"ilam an adia' umat ay dane ti ha"in
di nangiyunnudam hi panudtudu ya pangat, ya nan punnomnom hi
pangipa'amlongan ay Apo Dios, ya nan pangulug, ya anus, ya nan pamhod
hi i'ibba, ya nan panginaynayunan an mangun'unud ay Jesu Kristu an ta"on
un ngadan di ma'at.
11 Ya inilam goh din nange'edpola' hinan nangipaligligatandan ha"in
hidin immaya' ad Antioch,† ya ad Iconium,‡ ya ad Lystra,§ mu maphod ta
binaliwana' ay Apu tu'u.
12 Mu bo'on ha"in ya anggay di mipaligligat ti an amin nan mamhod an
mangunud ay Apo Dios an gapuh pangulugdan Jesu Kristu ya mipaligligatda
goh damdama.
13 Mu nan nun'appuhiy nomnomda ya nan munlangkak ya iyal'allanan
pumuhiy nomnomda, ya layahanday tatagu, mu malayahanda goh
damdama.
14 Mu he"a, Timothy, ya inaynayunmun mangunud enen nitudtudun he"a
an hiyah ne din inhamadmun kinulug ti inilam an pundenolan da'min
nangitudtudun he"a.
15 Ya inilam an nete"ah din a'ung'ungngam* ya nituddutuddun he"a nan
nitudo' an Hapit Apo Dios an mangipala'eng ay he"a an hiyay dumalat hi
abaliwan tu'u ti nan pangulug tu'un Jesu Kristu.
16 Nan Biblia ya hi Apo Dios di nangituduh nan nitudo'.† At bumadang ay
ditu'un mangitudtuduh nepto', ya manugun hinan mangat hi nappuhi ya
nan nibahhaw.
17 Ya bumadang goh hinan kimmulug ay Apo Dios ta innilaondan mangat
hi maphod ya ta midadaandan mangat hi an amin an penhodnan atonda.

4

1 Hi Apo Dios ya hi Jesu Kristu an nan munhumalyan amin hi tatagun
natoy ya mataguh tun pumbangngadanan mun'ap'apu, ya iniladah ten
itugun'un he"a.

---

* **3:8** Mid ah udumnan verses an mangituduh aat ten duwan linala'i, mu itudun nan hudhud di Hudyu an didanay nummadyik hi ad Egypt an ni'laban ay Moses ti impa'wahday hul'uddah luta ta numbalin hi ulog (Ex. 7:11-13). † **3:11** Heten Antioch ya wah nan Provinciad Pisidia ti himpulu ta onomda an Antioch hidin amatagun Paul an wah nan abablubabluy (Ac. 13:14-52; 14:21-23). ‡ **3:11** Ac. 14:1-7, 21-23. § **3:11** Ac. 14:8-23; 16:1-5. Hi Timothy ya iLystra (Ac. 16:1), at inilanay aat di numbino'ob'on an ligat an na'at ay Paul hidi. * **3:15** Hay tawon nan ung'ungngan lala'in Hudyuh din nangete"anan nun'ihkul ya lema. † **3:16** Hay oha goh hi mabalin an translationah tu ya "Nan Biblia ya hi Apo Dios ya paddungnay hinodohdaanay nomnom di nuntudo' ta an ami'amin nan intudo'da ya na'ahhamad an Hapit Apo Dios tuwali."

2 Atom an amin di abalinam an mangipa'innilah nan Hapit Apo Dios
hinan malgom an gutud an ta"on unda abuluton unu pihulon. Ihamadmun
muntudtudu ta kumulugday mangngol, ya tugunom nan mangamangat
hi nappuhi ta idinongda, ya tugunom damdama goh nan kimmulug ta
inaynayundan mangat hi maphod. Anuham an muntudtuduh nan Hapit
Apo Dios hinan tatagu an ta"on hi un mabayag ya unda ma'awatan.
3 Ti awniat waday gutud an adi donglon di tataguy Makulug an Ma'unud
ti way ohaan umuy mannig hi muntudtudun dida an ta"on un nibahhaw di
itudtududan dida, mu ta miyunnud at hinan pohdonda.
4 At du'gonda nan Makulug an Ma'unud ta nan nibahhaw an un hay
nalpuh nomnom di taguy unudonda.
5 Mu he"a ay ya emayaam an amin di atom, ya anuham nan malgom
an punligatam an gapuh pangunudam ay Apu tu'u, ya inaynayunmun
mangitudtuduh aat Jesu Kristuh nan tatagu, ya atom an amin di ipatamun
Apo Dios ay he"a.
6 Alyo' an amin hatun he"a ti paddungnay umata' hinan nihiit an Onong
an Ma'inum* ti magadyuh di ataya',† at magadyuh goh di panayna' hitun
luta.
7 Ya inat'un amin di abalina' ti inat'un amin di impatamun Apo Dios
ay ha"in, at ad ugwan ya nalpah mahkay.‡ Ya umata' hinan mi'yabbak
an nangabak ti inunud'un amin di Tugunan ha"in, ya innaynayun'uy
pangulug'u.
8 At ad ugwan ya mundenola' ti wada nan nehod ay ha"in an hiyah
ne nan ma"ap'aphod an lagbu' an idat nan nahamad an Apu tu'uh tun
punhumalyaana. Mu bo'on ya anggay ha"in di pangidatanah umat hinan
lagbu ti ta"on nan udum an mamannod hi pumbangngadana.

Hay Aat di Nunligatan Paul

9 Ipadahmuy abalinam ta munnaud ya immali'ah tu
10 ti ten nuntaynana'. Hi Demas ya hay nitaguanah tun lutay nonom-
nomona, at hiyanan immuy ad Thessalonica. Ya ta"on un da Crescens ay
Titus ya mi'idda goh hitu. Immuy hi Crescens hinan Provinciad Galatia, ya
immuy hi Titus hinan Provinciad Dalmatia.§
11 Ya anggay hi Luke hi wah tun ha"in. At ayagam hi Mark ta itnudmuh
tun umaliam ti hiyay un'unnud an baalo' hinan tamu'.*
12 Ya hennag'uh Tychicus ad Ephesus.
13 Ya odnam ni' din jacket'un tinayna' ad Troas ay Carpus hi un'a umali, ya
pi'yalam nan numbino'ob'on an nali'up an pepel† goh an bagi', ya namama
nan nali'up an hay up'up di animal di niyamma.‡

---

* **4:6** Heten me'nong an ma'inum ya nihiit hinan puun di pun'onngan an niddum hinan udumnan me'nong (Num. 15:1-12; 28:7, 24). † **4:6** Napatoy hiyad Rome hidin 67 unu 68 A.D. hidin nun'alian Nero. Hay itudun nan tradisyon ya naputulan hiya ti adi mabalin an milanhah nan krus ti hiyah ne paniaw an style hi pamatayan hinan iRome (mu bo'on iRome da Jesu Kristu ay Apostoles Peter, at hiyanan nilanhadah nan krus), at iRome hi Paul (Ac. 16:37). ‡ **4:7** Gapu ta hidin 35 A.D. di kimmulugan Paul hinan kalatan miyuy ad Damascus ya gapu goh ta hidin 67 unu 68 A.D. di nabaludanad Rome at hay 32 unu 33 an tawon di nuntamuanan Apo Dios. § **4:10** Unu ad Albania. Hay oha goh hi ngadana ya Illyricum (Rom. 15:19). * **4:11** Bahaom nan footnote di Col. 4:10 ta innilaom di aat nan pinumhodan Paul ay Mark. † **4:13** Hanan nali'up an pepel ya hay bilau an wah nan pingit di wangwang di niyammah aatna. Ya mid mapto' ya hiyanay aliblulublun intudo' Paul. ‡ **4:13** Mid mapto' ya hanan nali'up an hay up'up di animal di niyamma di aliblulublun nitud'an di Old Testament.

14 Hi Alexander an ohan munhibug ya do'ol di pahiwnan ha"in, mu okod
hi Apo Dios an mangiballoh.
15 At hiyanan emayaam di atonan he"a ti nidugah di ngohoynah din gun
tu'u intudtudu.
16 Din hopap di nahumalyaa'§ ya mid nangihtigun ha"in ti tinaynana'. Mu
olom ni' ya adi moltaon Apo Dios dida.
17 Mu ta"on hi unna' tinaynan mu wagwadah Apu tu'un ha"in, ya indatnay
anatulid'un manginaynayun an mangulgud an amin hinan Tugun Apo Dios
hinan Hentil. Ya dumalat goh nan badangna ya nabaliwana' hinan tatagun
nunnomnom an mamatoy ay ha"in an ayda layon.
18 Ya binaliwana' goh ay Apu tu'uh an amin an nappuhin ma'at ay ha"in
ta midduma' hinan pumpapto'anad abuniyan. Hiyay na'abbagbagtuh mid
di pogpogna! Amen!*

Hay Nangipaadan Paul hi Punnomnoman di I'ibbanan Hiya

19 Alyom ay da Priscilla ay Aquila ya da Onesiphorus an hina"amay
apngao' dida.
20 Mi'id hituh Erastus ti tinayna' ad Corinth, ya tinayna' hi Trophimus ad
Miletus ti nundogoh.†
21 At ipadahmuy abalinam ta dumatong'ah tu ya un lumawang.
Ya inalin da Eubulus, ya hi Pudens, ya hi Linus,‡ ya hi Claudia, ya nan
udum ay ha"in di apngaon da'yu goh ay dida.
22 Middum ni' hi Apu tu'un hi Jesu Kristun da'yu, ya Hiya ni' di mangi-
padutu' ay da'yu amin.

---

§ **4:16** Hiya ya nan hopap di timma'doganah nan kultih kason den timpu an 67 A.D. an bo'on nan datin timma'doganah nan datin kasonad Rome hidin 62 A.D. * **4:18** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!* † **4:20** Ta"on hi un wadan Paul nan nidugah an abalinanan nangipa'adaog hi lewohon di taguh din hopap di ministryna mu hidin angunuhna ya paddungnay nakapoy ti agguyna inabalinan an nangipa'adaog ay Trophimus an nundogoh. At kulugon nan udum an gapu ta dimmo'ol nan aliblulblun nitud'an di New Testament ay didah din 67 A.D. at adida mahapul di umipanoh'a. ‡ **4:21** Waday tradisyon an alyonan hi Linus ya numbalin hi bishop ad Rome hidin nalpahan din natayan da Paul ay Peter.

Titus

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul (1:1).

Hay Nangitud'an Paul eten Liblu: hi Pastor Titus (1:4).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: mid nanginnilah pohdonan ibaga, mu na'innila an hiyay ohan ngadan di iRome.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 61 A.D. hi engganah 63 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hay maphod hi aton Pastor Titus an mumpapto' hinan himba'an ad Crete (1:5).

Hay Outline ten Liblu:

Hay NIPA'INNILA ay Pastor Titus hinan himba'an ad Crete (1:1-4)
Hay IPAPTO' Pastor Titus hinan himba'an ad Crete (1:5—2:10)
  Hay ipapto'na ya nan mun'endog (1:5-9)
  Hay ipapto'na ya nan nappuhin muntudtudu (1:10-16)
  Hay ipapto'na ya nan mina'ma'ilog (2:1-2)
  Hay ipapto'na ya nan nun'a'in'inna (2:3-5)
  Hay ipapto'na ya nan ungungan linala'i (2:6-8)
  Hay ipapto'na ya nan himbut (2:9-10)
Hay ITUDUN Pastor Titus hinan himba'an ad Crete (2:11-14)
  Hay ituduna ya nan aat di abaliwanda (2:11)
  Hay ituduna ya nan aat di pangipaphodandah ugalida (2:12)
  Hay ituduna ya nan aat di pumbangngadan Kristu (2:13)
  Hay ituduna ya nan aat di pamto'an Kristu (2:14)
Hay ATON Pastor Titus hinan himba'an ad Crete (2:15—3:15).

1 Heten tudo' ay he"a, Titus, ya nalpun ha"in an hi Paul an baal Apo Dios
ya apostoles* Jesu Kristu an mangul'ulgud hinan Hapitna ta mihamad di
pangulug nan pento' Apo Dios an tataguna ya ta ma'ud'udman di iniladah
aat nan Makulug an Mitudtudu ta umunuddan Apo Dios.
2 Ya nan tatagun mangulug enen tudtudu ya mundenolda ti waday
pi'taguandah mid pogpogna an hiyah ne din intulag Apo Dios hidin peng-
hanan idatnah nan kumulug. Ya ipa'annungna ahan ti adi munlayah.
3 Ya ad ugwan ya nadatngan mahkay di ipa'innilaan ten Tudtudun
amaphodan tu'u. Ti hi Apo Dios an mangibaliw ay ditu'u ya ha"in di
nangiyokodanah mangipa'innila.
4 At ten itud'a' he"a, Titus, an ibilang'uh nahamad an imbaluy'u an
dumalat di pangulugta.
Nan homo' ya lenggop ni' Apo Dios an hi Ama tu'u ya hi Jesu Kristun
mamaliw ay ditu'u di mawadan he"a.†

Hay Aat di Tamun Titus ad Crete

5 Hay dumalat hi nanayna' ay he"ah nad Crete ya penhod'un lopahom
nan ma'at hina an agguy'u enelpah ta pot'om di mumpun'endog hinan
kimmulug hi abablubabluy hina. Mu nomnomom ni' din intudu' ay he"ah
atom an mumpili.

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag.* † **1:4** Inusal Apostoles Paul nan duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an alyona an *nan homo' Apo Dios di mawadan he"a* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an alyonay *nan lenggop Apo Dios di mawadan he"a* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

6 Ta nan pot'om an mangipangpangulu ya nan agguy napahpahal ta mi'id
di dumalat hi pamihulan di tatagun dida, ya nan adi umilugtap, ya adi
nabinabai,‡ ya mahapul an kimmulug nan imbabaluyna ya natugunda an
adi alyon di tataguy unda nangohoy unu umipabain di ato'atonda.
7 At gapu ta diday niyokodan nan ipatamun Apo Dios ya mahapul an
mi'id di apahpahalandah nappuhi, ya adida ipapilit di pohdonda, ya adida
mabanbanungot, ya adida mumbutong, ya adida gun mi'pattoy, ya bo'on
hay pihhuy gamgamonda.
8 Mu hay maphod at ni' hi atonda ya ma"apngadan amin hi mangilida
ta hay maphod ya anggay di atonda. Ya mahapul goh an madpolda, ya
nahamad di pangatda. Ya an amin di atonda ya miyunnudan hinan pohdon
Apo Dios, ya mahapul goh an waday ogonda.
9 Mahapul an inaynayundan unudon ya itudtudu nan Makulug an Ulgud
an nipa'innilan dida ta ihamadday pangulug nan mangngol, ya ta itududay
nibahhawan nan adi mangunud hinan itudtududa.
10 Manu ay ya do'olday nangohoy ya bumalbali an mi'id di hulbin di
ul'ulgudonda an inyal'allanah nan mangilulud hinan pangat di Hudyu an
aat di kugit.
11 Hanan nibahhaw an itudtududa ya mahapul an mipadinong ti hiyanay
dumalat hi apa"ian di pangulug di do'ol an pamilya an dumalat ahan hi aid
di bain hanan muntudtudun hay pihhuy gamgamonda.
12 Ta"on din ohan propetada ya inalinay,
“Nan iCrete ya ma'aladyahda,
ya umatdah ahun mabungot.
Pohdonda goh an mamabhug,
mu napayadda.”§
13 Ya makulug heden inalina. At hiyanan ihamadmun manugun hinan
kimmulug hina ta mihamad di pangulugda
14 ta bo'on mahkay nan tudtudun di Hudyu ya nan tugun di tatagun
nangidinong hinan Makulug an Tugun di unudonda.*
15 Nan tagun maphod di punnomnomna ti makulug ya adina paniawon
nan do'ol an paniawon di udum an tatagu. Mu nan adi mangulug an
nangipa'enghah nappuhi ya do'ol di paniawonda ti pina"in tuwali nan
nappuhiy nomnomda.
16 Alyonday kimmulugdan Apo Dios, mu hay immannung ya agguyda
ti nappuhiy gunda aton. Umipabungotda, ya ma'angohhoyda, ya mi'id di
abalinandan mangat hi maphod.

2

Hay Aat di Nahamad an Mitudtudu

1 He"a ay ya mahapul an itudtudum di nepto' an miyunnud hinan
Makulug an Tudtudu.

---

‡ **1:6** Hay immannung hi alyonah tu ya *oh'ohhay ahawana.* Ya manu ay inalinah ne ti do'ol di tagun way ahawana ya kabitna. § **1:12** Hay nangalin ne ya hi Epimenides an nalpud Knosses hinan babluy ad Crete, ya nunhituh dih din mga 550 B.C. Ya gapu ta na'at nan udumnan impa'innilana at alyon nan iCrete di un hiyay immannung an propeta. * **1:14** Penhod Apostoles Paul an mi'laban hi Titus hinan balbalun kulton ma'alih Gnosticism an bimmuhu' eden timpu. At hay aatna ya (1) kinulugday tudtudun di Hudyun mid upidna (1:14; 3:9), ya (2) do'ol di mapaniaw ay dida (1:15). (Bahaom nan footnotes di Col 2:4, ya I Tim. 1:3, ya II Tim. 2:18, ya II Pet. 1:2, ya I Jn. 4:2, ya I Jn. 5:8, ya I Jn. 5:16, ya II Jn. 1:7 ta innilaom di udumnah aat ten kulto.)

2 Ya tugunom nan mina'ma'ilog an linala'i ta emayaanday atonda an umat
hi uminumanda ta e'gonan nan tatagu dida, ya ihamadday pangulugdan
Jesu Kristu, ya nahamad di namhoddah* i'ibbadan tatagu, ya punnonngon-
day pangulugda an ta"on un way punligatanda.
3 Tugunom goh nan nun'a'in'inna ta nan pangatda ya miyunnudan hinan
pohdon Apo Dios. Adida humiwit, ya adida ma"amnaw hi ma'inum, ya hay
maphod di itudtududa,
4 ya tudtuduwanda nan ung'ungungngan binabain mamhod† hi ahawada
ya imbabaluyda,
5 ya mahapul goh an matpongda, ya maphod di punnomnomda, ya
iniladan mangipapto' hi nunhituwanda, ya ma'ulayda, ya un'unnuddah
ahawada ta mi'id di dumalat hi pamihulan di tataguh nan Hapit Apo Dios.
6 Umat hina goh damdamah nan ungungan linala'i an alyom ay dida ta
emayaanday atonda.
7 Mahapul an he"ay pangiyunnudandan amin hi maphod an pangat.‡
Ihihi'almun muntudtudu ta tigondan ipapapto'muy tamum
8 ya nepto' di itudtudum an adi mapihul ta wada ay hanan bumobohhol
ya mabainanda ti mi'id di pihulondan ditu'u.
9 Ya tugunom goh nan himbut§ ta un'unnuddah nan ad himbut ay dida
ta adida ngohoyon dida, at an amin di atonda ya umipa'amlong hinan ad
himbut ay dida.
10 Ya adida akawon di malgom an gina'uda, mu ipattigdah pangatdan
makulug an pundenolan dida ta mattig hi an amin an atonday amaphod
nan mitudtuduh aat Apo Dios an mangibaliw ay ditu'u.
11 Hi Apo Dios ya impattignay homo'nan ditu'u ta way aton tu'un tatagun
mabaliwan an amin.
12 Heten homo'nay atugunan tu'un man'ug hinan adina pohdon an umat
hinan nappuhin pohpohdon di tataguh tun luta. Mu abuluton tu'uy
pangemayaan hi odol ya hay nepto' an aton ta miyunnudan di nitaguan
tu'uh nan pohdon Apo Dios.
13 Hiyatuy aton tu'uh punhoodan tu'uh nan algaw an nidugah di umam-
longan tu'u. Hiyah ne alian nan na'abbagtun Dios an mangibaliw ay ditu'un
hi Jesu Kristu, ya hene goh an algaw ya mipattig di anabagbagtuna.
14 Hiya ya inhulugnay nitaguana ta inyatoynay bahol tu'u ta du'gon tu'un
amin di nappuhi ta pumbalinon ditu'un tatagunan mangilulud an mangat
hi maphod.
15 Daten inali' ay he"ay itudtudum. Ya usalom nan biyangmun muntugun
ta mihamad di pangulug nan mangngol hi itudtudum, ya ihingalmu nan
nibahhaw di pangatda. Ya adim iyabulut an waday mungngohoy ay he"a.

3

Hay Aat di Ugalin di Umunud ay Jesus

1 Ipanomnommuh nan kimmulug hina ta un'unnuddah gubilnu ya nan
a'apu, ya inaynayundan mangat hi maphod.
2 Tugunom dida ta adi pihulon di i'ibbada, ya adida mi'hongngel, mu
undaat ma'ulay, ya ipattigday pumpa'ampaandah an amin an tatagu.
3 Ta"on un ditu'uh din hopapna ya nakudang di nomnom tu'u ti mid innila
tu'uh aat Apo Dios, ya nginohoy tu'uy malgom an tugun. Ya ma'aladyah

* **2:2** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. † **2:4** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece. ‡ **2:7** Mid mapto' ya iwoy goh hi Titus. § **2:9** Bahaom nan footnotes di Col. 3:22 ya I Pet. 2:18 ta innilaom hi un abuluton nan Bibliay aat di ahimbutan di tagu.

tu'u ti kinulug tu'uy nibahhaw an tudtudu, ya nan nibahhaw an pangat di impa'engha tu'u, ya nan nappuhin pun'amlongan di odol tu'uy gun tu'u inat.
Ya mi'id di udum hi ninomnom tu'u an anggay nan nappuhi, ya amohan tu'uy i'ibba tu'un tagu, ya aboholan tu'u dida, ya umat goh an abohlan ditu'u.
4 Mu hi Apo Dios an mangibaliw ay ditu'un kimmulug ya impattignay homo'na ya pamhodnan ditu'u,
5 at binaliwan ditu'u, mu bo'on gapuh nangatan tu'uh maphod, mu dumalat nan homo'na. Nabaliwan tu'u ti impidwan nan Na'abuniyanan an Lennaway niyimbaluyan tu'un paddungnay inulahan ditu'u.
6 At hiyanan ongol di badang Apo Dios hi nangipa'alianah nan Na'abuniyanan an Lennawan ditu'u an dumalat ay Jesu Kristun nangibaliw ay ditu'u.
7 Hiyah ne inat Apo Dios ti ma'ahhimo' ay ditu'u, at ibilang ditu'un Hiyah maphod ta idatnan ditu'u nan lagbu an hahalimidon tu'un nitaguan an mid pogpogna.
8 Daten tudtudu ya nahamad an pundenolan tu'u. At hiyanan pohdo' an itugunmu ahan hatuh nan kimmulug ta hay maphod di atonda ti hiyatuy amaphodan an amin di tagu.
9 Adi'a midmiddum hinan mid ipatukanan punhahhapitananda ya nan ma"ulgud hi nangat din o'ommod hidin penghana.* Ya adi'a mi'pattoy unu mi'hongngel hi aat nan Tugun Moses ti mi'id hulbina.
10 Ya wa ay di tagun dumalat hi agodwaanyu ya tugunonyu ta idinong-nan mangat hi umat hina, mu wa ay ta ipidwayun tugunon ta hihidya damdamay atona ya inganuyyu ta okod hiya.
11 Ti inilayu an nan tagun umat hina ya nibahhaw di punnomnomna, ya immenghay nappuhin hiya, at inilana an hiyah ne dumalat hi amoltaana.

Hay Angunuh hi Nuntugunan Paul ay Titus

12 Nomnomnomo' an honogon hi Artemas unu hi Tychicus hinad Crete ta way mihukat ay he"a. At wa ay di dumatong ay dida ya adim ibahhaw an umalid Nicopolis† ta mundammutah di ti ninomnom'un mihinah dih tun lumawang.
13 Atom di abalinam an mamadang ay Zenas an abugadu ya hi Apollos hi pangila"uyanda ta wadan amin di mahapuldah pumbaatanda.
14 Ya ipa'innilam goh hinan i'ibba tu'un kimmulug ta hay maphod di inaynayundah atonda an umat hi pamadangandah nan munhapul ahan hi badang ti adi maphod hi un ditu'un kimmulug ya mi'tagtagu tu'un mi'id di hulbina.
15 An amin nan i'ibba tu'uh tu ya alyonday apngaon da'a, ya alyom goh hinan i'ibba tu'un kimmulug hinan namhod‡ ay ditu'un apngaonmi dida.
Nan homo' ni' Apo Dios di mawadan da'yun amin.

---

* **3:9** Hiyah ne intudun nan ohan kulto an ma'alih Gnosticism (bahaom nan footnote di Tit. 1:14 ta innilaom di udumnah aatna). † **3:12** Hay pohdonan ibaga ya *siudad di mangabak*. Ya numbino'ob'on di Nicopolis eden timpu, mu mid mapto' ya hiyay siudad hinan appit di a'unugan di algaw ad Greece. ‡ **3:15** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece.

Philemon

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Paul di nangipitudo', ya hi Timothy di nangitudo' (1:1).

Hay Nangitud'anda eten Liblu: (1) hi Philemon (1:1), ya (2) hi Apphia (1:2), ya (3) hi Archippus (1:2), ya (4) nan kimmulug an ma'amu'amung hi abung Philemon (1:2).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan pamhod an *phileo* (mattig di aatnah nan spellingna an *Phile*mon), ya hiyah ne pamhod di nunhin'agi.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 56 A.D. nin.

Hay Teman ten Liblu: al'alu'on Apostoles Paul an nabalud ta aliwan Philemon di bahol Onesimus an himbutnan limmayaw.

Hay Outline ten Liblu:

Hay NIPA'INNILAH umal'alu'an Apostoles Paul ay Philemon hi aat Onesimus an himbutna (1:1-3)
Hay PUNDENOLAN hi umal'alu'an Apostoles Paul ay Philemon hi aat Onesimus an himbutna (1:4-7)
Hay AAT di umal'alu'an Apostoles Paul ay Philemon hi aat Onesimus an himbutna (1:8-22)
Hay HOGAT di umal'alu'an Apostoles Paul ay Philemon hi aat Onesimus an himbutna (1:23-25).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Paul an wah tun nabalud an dimmalat
nan pangitudtuduwa' hi aat Jesu Kristu, ya nalpu goh ay Timothy an ibba
tu'u.
Ipa'alimin he"a, Philemon, an nahamad an ligwamin ni'tamu,
2 ya hinan i'ibba tu'un kimmulug an gun ma'amung hi abungyu, ya hi
Apphia an ibba tu'un babain kimmulug, ya hi Archippus an ibba tu'un
tindalun Jesu Kristu.
3 Hi Apo Dios ni' an hi Ama tu'u ya hi Jesu Kristun hi Apu tu'u ya hom'on
ya palenggopon da'yu.*

Hay Aat di Pamhod ya Pangulug Philemon

4 An amin hinan punluwalua' ya adi' aliwan an munyaman ay Apo Dios
an dumalat ay he"a, ibba' Philemon,
5 ti dengngol'uy aat di anahamad di pangulug ya pamhodmun Apu tu'un
hi Jesus ya nan pamhodmuh nan i'ibba tu'un tatagun Apo Dios.
6 Ya iluwalu' goh an dumalat hinan pangulug tu'un amin ya innilaon tu'u
nan do'ol an pumhodan tu'un kimmulug ay Kristu.
7 Ya impa'anlaa' ya impatulida' an dumalat nan nahamad an pamhodmu
ya nan nangipa'amlongam hinan i'ibba tu'un tatagun Apo Dios.

Hay Inyal'alu' Paul ay Philemon hi Atonan Onesimus

8 Hay dumalat hi un gulat ta ipapilit'uy pohdo' hi atom ya nan nun-
hin'agianta an dumalat hi niddumantan Kristu,

---

* **1:3** Inusal Apostoles Paul nan duwan apngan den timpu. Nan nahhun an alyona an *hom'on da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an alyonay *palenggopon da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

9 mu adi' pohdon an umat hinay ato'. Manu ay ya inila' an nahamad di
pamhodmuh† i'ibbam. Hay oha goh ya ten nala'aya' ya ten wah tua' hituh
baludan an dumalat di pangunuda' ay Jesu Kristu,
10 ya hay pohdo' ahan an alyon ay he"a ya hom'om nan himbutmun
hi Onesimus‡ an din limmayaw ti hiya ya imbilang'uh imbaluy'u ti hidin
immalianah tun baludan ya gun'u intudtuduwan ta kimmulug ay Jesu
Kristu.
11 Inila' an hidin limmayawana ya mi'id di *hulbinan* he"a, mu maphod ta
ad ugwan ya pinumhod di ugalina ta way bumadang ay ditan duwa.§
12 At ten pumbangngado' hiya ay he"a ti nidugah di namhod'un hiya.
13 Pohdo' an mihinan ha"in ta badangana' ti ten wah tua' hi baludan
an dimmalat di nangitudtuduwa' hinan Maphod an Ulgud Apo Dios ta
paddungnay wah tu'a an bumadang ay ha"in.
14 Mu okod'a ti adi' piliton he"an bumadang ay ha"in ti odolnah un he"ay
ad nomnom.
15 Manu ay nin tinaynan da'an Onesimus ti gulat ta mumbangngad at
mihina mahkay ay he"ah enggana!
16 Ad ugwan mahkay ya bo'on himbut ya anggay di pangibilangam ay
hiya, mu ibilangmun tulangmu ti pa"appohdo' hiya, mu inyal'allanan he"an
ad himbut ay hiya. Ya bo'on himbutmu ya anggay, mu nahamad an
tulangmu mahkay an dumalat nan kimmuluganan Apu tu'un hi Jesu Kristu
an umat ay dita.
17 At gulat ta ibilanga' an ligwam ya abuluton hi Onesimus an umat hi
pangabulutam ay ha"in!
18 Ya gulat ta way inatnan he"ah nappuhi unu waday utangna ya ha"in di
mamayad.
19 Ten ha"in an hi Paul di mangitudo' eten mehnod an mitudo':*
"Abuluto' an ha"in di mamayad hi un waday utangnan he"a. At
abulutom ni' ahan hiya."
Ongol di denol'u an atom ti inila' an agguymu inaliwan an paddungnay
waday utangmun ha"in ti ha"in di nuntudtudun he"a ya un'a kumulug ta
mi'tagu'ah mid pogpogna!
20 At ibaga' ni' ahan ay he"a, ibba', an dumalat di niddumantan Kristu ya
atom ni' danen inali' ta pa'amlongona'.
21 Denlo' he"a an unudom hanan inali' ay he"a, ya inila' an nidugdugah di
pamhodmun hiya ya un nan inali' hi atom.
22 Wa ay ta abuluton Apo Dios di luwaluyu ta umalia' hina ya nangin'a'alia'
an mannig ay da'yu. At hiyanan ten ipa'innila' ay he"a an mabalin ay ya
idadaanyuy ihina' hi abungyu.

Hay Angunuh hi Inalin Paul ay Philemon

23 Hi Epaphras an wah tu goh hi baludan an dumalat nan pangi-
tudtuduwanah aat Jesu Kristu ya inalinay apngaon da'yuh na.
24 Ya umat goh hinay inalin nan i'ibba' an muntamuh tu an da Mark, ya
hi Aristarchus, ya hi Demas, ya hi Luke.
25 Nan homo' ni' Apu tu'un hi Jesu Kristu di wan da'yu.

---

† **1:9** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. ‡ **1:10** Hay pohdonan ibaga ya *hulbi*. § **1:11** Inusal Paul nan meaning di ngadan Onesimus an Hulbi ta ibaagnay mensahenan Philemon. * **1:19** Hi Paul ya maligatan an muntudo' an dumalat nan dogohnah mata, at hiyaat un waday secretarynan gun muntudo' hinan ipitudo'na (bahaom nan footnote di Gal. 6:11).

Hebrews

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: mid nanginnilah ngadan di nuntudo' eten liblu, mu hay alyon nan udum ya hi Apostoles Paul di nangitudo', ya hay alyon nan udum ya hi Apostoles Barnabas unu hi Apollos. Mu bo'on nin hi Apostoles Paul di nangitudo' ti mi'id ah pinelmaanan ten tudo' ti hiyah ne gunna aton tuwali (an umat hinan nitudo' hi II Tess. 3:17), ya gapu ta nan nuntudo' ya nala'eng an humapit, ya Hudyu goh, ya ibban Timothy (Heb. 13:23), ya gapu goh ta hana ya aat Apollos at mid mapto' ya hi Apollos.

Hay Nangitud'anan ten Liblu: nan Hebrews (unu Hudyu) ti hiyah ne ngadan ten liblu.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hiyay ngadan di ohan kalahin di tagu an bo'on Hentil.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 68 A.D. nin.

Hay Teman ten Liblu: hay aat di amapmaphod Kristu ya un nan udum.

Hay Outline ten Liblu:

Hay aat di DOCTRINAH amapmaphod Kristu ya un nan udum (1:1—10:18)
- Hay aat di amapmaphod Kristu ya un nan propeta (1:1-3)
- Hay aat di amapmaphod Kristu ya un nan a'anghel Apo Dios (1:3—2:18)
- Hay aat di amapmaphod Kristu ya un hi Moses (3:1-19)
- Hay aat di amapmaphod Kristu ya un hi Joshua (4:1-13)
- Hay aat di amapmaphod Kristu ya un nan papadi (4:14—10:18)

Hay ATON NAN KIMMULUG AN DUMALAT DI amapmaphod Kristu ya un nan udum (10:19—13:25)
- Hay atonda ya munluwaludan Apo Dios an wad abuniyan (10:19-21)
- Hay atonda ya abulutondan mi'yommodda ay Apo Dios (10:22)
- Hay atonda ya adida munduwaduwa (1:22)
- Hay atonda ya itugtugadan gun mangulug hinan hahalimidonda (10:23)
- Hay atonda ya hinnonomnomdah amaphodan di i'ibbada (10:24)
- Hay atonda ya hin'a'al'alu'dan amin (10:24)
- Hay atonda ya hin'a'aatdah maphod (10:24)
- Hay atonda ya adida ipogpog an mi'yamu'amung hinan himba'an (10:25)
- Hay atonda ya muntutuggunanda (10:25)
- Hay atonda ya adida du'gon nan inat Jesus (10:26-31)
- Hay atonda ya nomnomonday aatdah din hopap di nanguluganda (10:32-34)
- Hay atonda ya adida ipogpog di anatulidda (10:35-39)
- Hay atonda ya kulugonday intulag Apo Dios ay dida (11:1-40)
- Hay atonda ya anonday ay lubung an homewol ay didah nan tumagtaganda (12:1)
- Hay atonda ya adida humigan tumagtag hinan pi'yapputanda (12:1)
- Hay atonda ya popot'ondah Jesus (12:2)
- Hay atonda ya edpolday ligatda (12:3-11)
- Hay atonda ya mundenoldan ay paddungnay umodhol di odolda (2:12-13)
- Hay atonda ya ihamadday atonda ta ma'ma'ullaydan amin hinan ni'hituwanda (12:14)
- Hay atonda ya elanda (12:15-17)
- Hay atonda ya ihamadda ta adida du'gon nan pangngolandah nan Hapit Apo Dios (12:18-27)

Hay atonda ya mundenoldan Apo Dios (12:28)
Hay atonda ya dayawondah Apo Dios (12:28-29)
Hay atonda ya mumpopohhodanda (13:1)
Hay atonda ya adida inganuy nan malgom an mangili (13:2)
Hay atonda ya adida al'alliwan nan nabalud (13:3)
Hay atonda ya nomnomonda nan munligat (13:3)
Hay atonda ya e'gonandan amin di nangahawaanda (13:4)
Hay atonda ya adida ilugtap nan ahawada (13:4)
Hay atonda ya adida uma'amnaw hi pihhu (13:5)
Hay atonda ya edenolda nan wan dida (13:5)
Hay atonda ya adida munduwaduwah nan pangipadutu'an Apo Dios ay dida (13:6)
Hay atonda ya adida al'alliwan nan intudun nan ap'apudah hopapna (13:7)
Hay atonda ya adida unudon nan numbino'ob'on an mitudtudu (13:8-9)
Hay atonda ya gunda ipaphod di pangulugdan Apo Dios (13:9)
Hay atonda ya paddungnay mi'bataandan Kristu (13:10-14)
Hay atonda ya gunda hapiton di amaphodan Apo Dios (13:15)
Hay atonda ya ibaagdah nan tataguy pangulugdan Kristu (13:15)
Hay atonda ya adida inganuy an mangat hi maphod ta mumbabaddan-ganda (13:16)
Hay atonda ya un'unnuddah nan a'ap'apuda (13:17)
Hay atonda ya gunda iluwaluan nan nuntudo' eten libnu (13:18-21)
Hay atonda ya anuhandan mangunud eten libnu (13:22-25).

Nan Imbaluy Apo Dios an Numbaagonah nan Hapitna

1 Hidin penghana ya numpado'ol ya numbino'ob'on di inat Apo Dios an
nangipa'innilah nan Hapitnah din o'ommod tu'u an hay numbaagona ya
din numbino'ob'on an propeta.
2 Mu ad ugwan an angunuh an gutud ya nan Imbaluynay nangipa'innilah
Hapitnan ditu'u. Ya Hiya goh dumalat ya limmudan Apo Dios an amin tun
nalmun logom. Ya Hiya goh di pento'nah ad banoh hi an amin ay dane.
3 Ya Hiyay attigan di anabagtun Apo Dios an hi Amana. Dida ya numpad-
dungda ahan ti an amin di wan Apo Dios ya wada goh hinan Imbaluyna.
Ya Hiyay mangipapto' hi an amin an nalmu. Ya abalinanan mangat hi an
amin ti ta"on hi un hay hapitna ya anggay ya ma'at di pohdona. Ya hidin
nangiyatayanah a'aliwan di bahol tu'u ya numbangngad ad abuniyan, ya
inumbun hi appit di agwan Apo Dios an na'abbagbagtu ti hidiy ubunanan
mi'papto' ay Amana.

Nan Imbaluy Apo Dios an Na'abbagbagtu ya un nan Anghel

4 Nipabagbagtu nan Imbaluy Apo Dios ya un nan a'anghel ti nabagbagtuy
haadnan indat Apo Dios ya un nan haad di anghel.
5 Ti bo'on nan anghel di nangalyan Apo Dios hi,
"He"ay Imbaluy'u,
at ten ad ugwan ya minahua' He"a,
ya impabnoh'uy abalina' ay He"a."*
Ya bo'on goh nan anghel di nangalyan Apo Dios hi,
"Ha"in hi Amana
ti Hiyay Imbaluy'u."†
Ti nan Imbaluynay nangalyana ya anggay.

* **1:5** Psa. 2:7. † **1:5** II Sam. 7:14.

6 Ya unat goh hennag Apo Dios nan nabagbagtun pangpangullun‡ Imbaluy-
nah tun luta ya inalina goh di,
“Mahapul an dayawon
an amin nan anghel'u Hiya.”§
7 Ya hay oha goh hi inalin Apo Dios hi aat di a'anghel ya inalinay,
“Nan a'anghel'u ya diday babbaalo',
ya anggay didah mangat hi pohdo'
an ta"on hi un'u pumbalinon didah dibdib unu apuy an mundalang
hi un'u pohdon.”*
8 Mu hay inalin goh Apo Dios hi aat di Imbaluyna ya nob'on, ti inalinay,
“He"a an Dios ya adi mapogpog di pumpapto'am,
ya makulug di atom goh an mumpapto' hinan hakupmu!†
9 Nan makulug di pohdom,
ya pinahiwmu nan nappuhi,
At hiyaat un Ha"in an hi Apo Dios an dayawom ya pento' da'a,
at impa'anla da'a ti indat'uy haadmu ta nidugah di pange'gonandan
He"a
ya un nan i'ibbam an nangidata' hi haadda goh.”‡
10 Ya inalin goh Apo Dios hinan Imbaluynay,
“Hidin nete"an di logom ya He"a, Apu, di nunlumuh luta,
ya ad daya,
ya an amin nan wadah di.§
11 Mu hi awni ya mun'a'ubahda ti paddungnay madunutdan umatdah nan
mapi"in lubung,
mu He"a ya wagwada'ah mid pogpogna.*
12 Ti awniat ubahom an amin danen limmum ta hukatam didah balu.
Mu He"a ay nongkay ya adi'a malumluman,
mu munnononnong'ah enggana an adi'a malmalla'ay.”†
13 Ya bo'on nan anghel Apo Dios di nangalyanah,
“Umbun'ah immapit hi agwan'u
ta engganay abako' an amin di buhulmu.”‡
Mu hay nangalyanan te ya hi Jesu Kristu ya anggay an imbaluyna.
14 Ti nan a'anghel ay ya diday babbaalon Apo Dios ta bumadangdah nan
tatagun mabaliwan.

2

Hay Aat di Nahamad an Abaliwan

1 Gapu ta hi Jesus an Apu tu'uy na'abbagbagtu at mahapul an ihamad
tu'un unudon di Tugunan dengngol tu'u ti ini ya ma'aliwan!
2 Nan Tugun an impa'innilan nan a'anghel hidin penghana ya nipa'innilan
makulug. Ti din agguy nangunud enen impa'innilada ya namoltada.
3 At ditu'u ay ya inyal'allanay amoltaan tu'uh un tu'u adi haggungon di
abaliwan tu'u! Ti hi Apu tu'uy nahhun an nangipa'innilan ten abaliwan tu'u,
ya nan nangngol ay Hiya ya diday nangipa'innilan ditu'un immannung.
4 Ya ta"on un hi Apo Dios ya impattignan makulug henen Tugun ti in-
datana didah abalinanda, at inatday do'ol an umipanoh'a, ya indatnah nan
mangulug di numbino'ob'on an abalinandan malpuh nan Na'abuniyanan
an Lennawa an miyunnudan hinan pohdona.

‡ **1:6** Bahaom nan footnote di Col. 1:15 ta innilaom di aatna. § **1:6** Deut. 32:43. * **1:7** Psa. 104:4.
† **1:8** Psa. 45:6. ‡ **1:9** Psa. 45:7. § **1:10** Psa. 102:25. * **1:11** Psa. 102:26. † **1:12** Psa. 102:27.
‡ **1:13** Psa. 110:1.

Hi Jesus ya Umat hinan A'aginan Tatagu

5 Ya hitun panukatan Apo Dios hi an amin an wad ugwan hi balu an hiyah
ne ipa'innilamid ugwan ya bo'on nan a'anghel di pento'nah mun'ap'apu, mu
ditu'un tatagu.
6 Ya mattig heteh nan nitudo' an inalin din Alin hi David di,
"Apo Dios, hay tatagu ya na'ampada ahan,
ya anaad udot ta pa'annomnomom ya pa'ippapto'om dida?*
7 Limmum dida an na"ampa ya un nan a'anghel,
mu impabagtum nan tatagu,
ya indatmuy a'e'gonanda†
8 ti diday pento'muh pumpapto'om hi an amin hi logom."‡
Henen nitudo' an inalinay pento' Apo Dios di tagun mumpapto' hi an amin
an logom ya agguy ni' na'at, at hiyanan mi'id ni' di pangittigan tu'u.
9 Mu waday nangipa'annung enen nitudo' an inila tu'u ti hi Jesus! Ti
dumalat nan homo' Apo Dios ya impa'ampanah na'amtang di haad Jesus
mu nan a'anghel ta numbalin hi tagu ta way inatnan nangiyatoy hi bahol
tu'un tatagu. Mu agguy nabayag heden nipa'ampaana ti hidin nalpah
di nipaligligatana ya impabagtun goh Apo Dios. At Hiya mahkay di
na'abbagbagtu ya madayaw an Ap'apu an dimmalat di nangiyatayanah
bahol tu'u.
10 Hi Apo Dios an nunlumun amin hi logom ya wadad ugwan ta ipabagtu-
ana, ya maphod henen nangiyabulutanah nipaligligatan Jesus. Ti dumalat
di nangatanah umat hina ya do'olday tatagun nibilang an imbaluyna ta
middumdah ipabagtuan Jesus hi ad abuniyan. Ya henen nipaligligatanay
nangipihamad hi pumpapto'ana ta mi'id di pungkudanganan mangibaliw
ay ditu'u.
11 Hi Jesus ya inyatoynay bahol tu'u ta ma'aliwan ya ta miyunnudan di
pangat tu'uh nan pohdon Apo Dios. Ya bo'on ya anggay hene ti an amin
tu'un da Jesus ya ohay Ama tu'u an hi Apo Dios. At hiyanan adi bumain hi
Jesus an mangalih a'agi ditu'un Hiya.
12 Hiyah te ya miyunnudan hinan nitudo' an inalinay,
"Apo Dios, ipa'innila' hinan a'agi' di aatmu,
ya awniat mi'kantaa' ay didah pundayawmin He"a."§
13 Ya inalina goh di,
"Hi Apo Dios di pangiyokoda'."*
Ya inalina goh di,
"Tayaa' an mimiddum hinan imbabaluy Apo Dios
an inyokodnan Ha"in."†
14 At dumalat ta ditu'un imbabaluy Apo Dios an inulgud Jesus di a'agina
ya tagu tu'u ya anggay an waday atayana at hiyanan numbalin hi Jesus hi
tagu ta natoy ya namahuan, at hiyah ne nangabakanan Satanas an alpuwan
di atoy.
15 At hiyanan adi tu'u mahkay tuma'ot hi atoy. Hidin hopapna ya nan
tuma'tan tu'uh atayan tu'uy paddungnay nangibalud ay ditu'u, mu ad
ugwan ya adi tu'u mahkay umod'o'od'od hi atayan tu'u.
16 Hiyah ne attiganan ditu'un holag Abraham di badangan Jesus ya bo'on
nan a'anghel.
17 Ya manu ay ya numbalin hi tagun umat ay ditu'u ta e'damnay pun-
ligatan di tagu ta hom'on ditu'u ya ta Hiyay pangiyokodan tu'u an Hiyay

---

* **2:6** Psa. 8:4. † **2:7** Psa. 8:5. ‡ **2:8** Psa. 8:6. § **2:12** Psa. 22:22. * **2:13** Isa. 8:17. † **2:13** Isa. 8:18.

Nabagtun Padin mangihapit ay ditu'uh hinagang Apo Dios ta ma'aliwan di
bahol tu'u.
18 At Hiyay bumadang ay ditu'uh pangitudulan Satanas ay ditu'u ti ta"on
un Hiya ya impatnan Satanas an intudul, ya ene'damna damdamay aat di
ligat.

3

Hi Jesus di Nabagbagtu ya un hi Moses

1 At hiyanan da'yun i'ibba an pento' Apo Dios hi taguna an middum ay
Hiyad abuniyan ya iyohha tu'uy nomnom tu'un Jesus an pento' Apo Dios hi
mangihtigu ay Hiya, ya hiya goh di Nabagtun Padin mangihapit ay ditu'un
Apo Dios.
2 Hiya ya un'unnud hinan pohdon Apo Dios an umat ay Moses an
inunudnah Apo Dios an hiyah ne nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,
"Hi Moses ya hiyay nange'koda'
an amin hinan tatagu' an holag Israel."*
3 Mu agguy numpaddung di anabagtun da Jesus ay Moses ti hi Jesus an
nunlumuh tagu ya na'abbagbagtu mu hi Moses an limmuna.
4 Umat hinan abung an adi nonongan naha"ad ti mahapul an waday
mangiyamma. Umat goh hi an amin an wadad ugwan an nalmuda ti
limmun Apo Dios.
5 Hi Moses ya un'unnud ay Apo Dios. Ya impapto'nan amin din mibilang
an tatagun Apo Dios, ya intudtudunan diday aat nan ipa'innilan Apo Dios.
Mu hi Moses ya un baal ya anggay.
6 Mu hi Kristu ya un'unnud goh damdama an ipapto'na nan tatagun
Apo Dios, mu Hiya ya bo'on baal ti Hiyay Imbaluy Apo Dios. Ya ditu'un
kimmulug di mibilang hi tatagunah un tu'u inaynayun an mangiyokod ay
Jesu Kristu, ya adi tu'u idinong nan hehemlon tu'u an nan pi'taguan ay
Hiyah munnononnong an mangipa'amlong ay ditu'u.

Hay Pun'eblayan nan Tagun Apo Dios

7 Ya gapu ta ditu'un kimmulug ya mibilang tu'uh tatagun Apo Dios at
ma'awatan tu'u nan impitudo' nan Na'abuniyanan an Lennawan inalinay,
"Wa ay ta donglonyuy Hapit Apo Dios ad ugwan†
8 ya adiyu ngohoyon ta adiyu iyunnud hidin o'ommodyun nginohoydah Apo
Dios
hidin nihinandah nan mapulun ta panginnilaandah un mapogpog
di pangiyu'uyaanan dida.‡
9 Mu inalin Apo Dios di,
Do'ol di inat din o'ommodyuh din penghanan umipabungot ay
Ha"in
an ta"on hi unda tinnitinnig din inat'uh nangipattiga' hi abalina' hi
napat di tawon!§
10 At hiyaat unna' bimmungot ay dida, ya inali' di,
Kaymu ahan daten tatagu an du'gona' ay dida,
ya adida ahan unudon nan Tugun'u!*
11 At nidugah di bimmungta' ay dida,
ya intulag'un inali' di,
Adida ahan middum hinan pun'eblayan† an indadaan'un dida!"‡

---

* **3:2** Num. 12:7. † **3:7** Psa. 95:7. ‡ **3:8** Psa. 95:8; Ex. 17:1-7. § **3:9** Psa. 95:9-10a. * **3:10** Psa. 95:10b. † **3:11** Hay pohdonan hapiton ya nan babluy ad Canaan. ‡ **3:11** Psa. 95:11.

12 At da'yun i'ibba, elanyu ta adiyu iyunnud ay daden ma'angohhoy an
tatagun nangidinong hi pangulugda ti ini ya idinongyu goh nan pangulu-
gyun Dios an wagwadah mid pogpogna!
13 Mu ad ugwan ya maphod hi un tu'u muntutuggunan hi enggana ta adi
tu'u matpong hi abaholan ta adi tu'u ngohoyon hi Apo Dios.
14 Ya wa ay ta minaynayun nan gun tu'u pangiyokodan ay Jesu Kristu ya
mihamhamad di idduman tu'un Hiya.
15 Ya ipidwa' goh an alyon nan impitudo' Apo Dios an inalinay,
"Wa ay ta donglonyuy Hapit Apo Dios ad ugwan ya adiyu ngohoyon
ta adiyu iyummat hidin o'ommodyun nginohoydah Apo Dios."§
16 Nan inali' an nungngohoyan Apo Dios ya mi'id di udum hi un bo'on din
tatagun pinogpog Apo Dios di nihbutandad Egypt hidin nangitnudan Moses
ta enekakna didah di.
17 Ya hidin awadandah nan mapulun hi limmane'le'dandah dih napat di
tawon ya impabungotdah Apo Dios ti innaynayundan numbahol, at do'ol di
natoy ay dida, ya na'angangdah nan mapulun.
18 Ya dumalat enen ngohoyda ya bimmungot hi Apo Dios, at inalinay,
"Adi mabalin an middum nan nungngohoy
hinan ninomnom'un umuyda pun'eblayan!"*
19 Ad ugwan ya ma'awatan tu'u mahkay an hay dumalat hi agguyda
nidduman ya agguyda kinulug hi Apo Dios.

4

1 Henen inalinan pun'eblayan hinan ma"aphod an babluy an indadaana*
ya mabalin damdaman ditu'u. Mu mahapul an ane'nongon tu'uy pangat
tu'u ta mi'id di ohan ditu'uh adi dumatong enen babluy!
2 Heten amaphodan tu'un nipa'innilan ditu'ud ugwan ya nipa'innila
damdamah din o'ommod tu'uh din gutud Moses. Mu mi'id di hulbinan dida
ti agguyda kinulug.
3 Mu ditu'un mangulug ya immannung an middum tu'un nen indadaan
Apo Dios an pun'eblayan tu'u.† Mu nan agguy kimmulug ya diday nan-
galyan Apo Dios hinan impitudo'nan inalinay,
"Impabungota' ay dida,
at hiyanan itulag'un adida me'yeblay ay Ha"in!"‡
Henen inalin Apo Dios an pun'eblayan di tagu ya indadaana tuwalih din
nalpahan di nunlumuwanah nan wad ugwan.
4 Ya nitudo' hinan Hapit Apo Dios di aat nan nun'eblayan Apo Dios din
miyapitun algaw an inalinay,
"Nun'eblay hi Apo Dios hidin miyapitun algaw
hi nalpahan di nunlumuwanan amin hinan wad ugwan."§
5 Mu ta"on un wadah den pun'eblayan di tagu ya inalina nongkay di,
"Adi nonongan umalidan me'yeblay ay Ha"in."*
6 Manu ti diday nahhun an nangipa'innilaan Apo Dios hi aat ten
pun'eblayan an amaphodanda, mu agguyda kinulug, at hiyanan agguyda
niddum. Mu ta"on un umat hina ya immannung an me'yeblay nan kumulug
ay Apo Dios.
7 Ya hay panginnilaan an immannung ya din impitudo'nan David an
inalinay,

§ **3:15** Psa. 95:7-8. * **3:18** Psa. 95:5, 11. * **4:1** Hay pohdonan hapiton ya ad abuniyan. † **4:3** Hay pohdonan hapiton ya nan abaliwan tu'u. ‡ **4:3** Psa. 95:5, 11. § **4:4** Gen. 2:2. * **4:5** Psa. 95:5, 11.

"Wa ay ta donglonyuy Hapit Apo Dios ad ugwan
ya adiyu ngohoyon."†

8 Ya bo'on hidid Israel an nangipanguluan Joshua hidin o'ommod tu'uy
ipaddungan ten inalin Apo Dios an pun'eblayan di tataguna. Ti gulat hi
un hidi at agguy inalin Apo Dios di aat di oha goh an gutud hi makulug an
pe'yeblayan ay Hiya.
9 At hiyanan ditu'u ay an mibilang hi tatagun Apo Dios ya awniat waday
pe'yeblayan tu'un umat hidin nun'eblayan Apo Dios hi nunlopahanan amin
hinan limmuna.
10 Ya umat goh damdamah nan tagun me'yeblay ay Apo Dios an mun'eblay
hi tamuna an umat ay Apo Dios hidin nunlopahanah tamuna.
11 At hay maphod hi aton tu'u ya aton tu'uy abalinan tu'u ta iddum ditu'un
Apo Dios hinan pun'eblayana ta adi tu'u umat hidin o'ommod tu'uh din
nadnoy an agguyda dimmatong hinan umayandan pun'eblayan ti agguyda
inunud nan inalin Apo Dios.
12 Ti nan Hapit Apo Dios ya ongol di abalinana ya un nan ma'ataddom
an hinalung. Ti hay hinalung ya ammunay odol hi ag'aganan gogodon ta
mattig di bunolna. Mu nan Hapit Apo Dios ya makulug an ipa'innilana nan
wah nomnom ya nan pohdon di tagun aton ta ma'innilan amin di pangatna.
13 Inilan Apo Dios di aat an amin nan limmuna. At hiyanan an amin di
wah nomnom tu'u ya nan aton tu'u ya i'innilana. Ya udum di algaw ya Hiyay
pangibaagan tu'un amin hinan ina'inat tu'uh tun luta.

Hi Jesus an Na'abbagbagtun Mangihapit ay Ditu'un Apo Dios

14 Ya gapu ta numbangngad hi Jesus hi ad abuniyan an Hiya nan
Nabagtun Padin mangihapit ay ditu'un Apo Dios an hi Amana at mahapul
an inaynayun tu'un kumulug ay Hiya.
15 Ya maphod ta ihapit ditu'un Hiyan Amana ti hom'on ditu'uh nan
punligligatan ya nan adi umdaan di abalinan tu'un umunud. Ti Hiya
ya nitudul hi an amin hi aat di itudulan di tagu,‡ mu agguy damdama
numbahol.
16 At hay maphod hi aton tu'u ya adi tu'u tuma'ot an munluwalun Apo Dios
an wad abuniyan an ma'ahhimo' ya ma'ulay ta Hiyay pumpahmo'an tu'u ta
itutuyu tu'uy bahol tu'u ti Hiya ya nidadaan an bumadang ay ditu'u.

5

1 Hay apto'an di Nabagtun Padi ya hinan i'ibbanan tagu. Hiyay mangi-
hapit ay didah hinagang Apo Dios, ya hiyay mange'nong hinan idat di tagun
Apo Dios ta ma'aliwan di baholda.
2 Hiya ya tagu goh damdaman waday pumbaholana. At ma'awatanay
i'ibbanan tataguh nan ibahhawanda, at igohgohana dida ti do'ol di agguyda
inilah aat Apo Dios.
3 At hiyanan wa ay ta e'nongna nan midat ay Apo Dios ya mahapul an
hiyay mahhun an mun'onong ya unna e'nong nan idat nan tatagun Apo Dios
ti ta"on un hiya ya waday baholna.
4 Mi'id ahan di tagun un nonongan pento'nay odolnan mumbalin hi
Nabagtun Padi, mu okod hi Apo Dios an mamto' ay hiya an umat hi

† **4:7** Psa. 9:7-8. ‡ **4:15** Hay pohdonan hapiton ya ene'damnan amin di kalahin di tudul an wah tun luta an nibaag hi I Jn. 2:16 an (1) nan uma'amnawan di odol an mangat hi nappuhi, ya (2) nan a'amnawan ahan di matan tigonan pohdonan alan, ya (3) nan pumpahiyaan. Ya mattig daten tuluh nan tulun nampongan Satanas ay Hiya (Mat. 4:1-11; Mk. 1:12-13; Lk. 4:1-13).

namto'anan Aaron an nahhun an Nabagtun Padih din o'ommod tu'uh din penghana.*

5 Umat goh hina ay Jesu Kristu an adi nonongan pento'nay odolnah
mumbalin hi Nabagtun Padi ti hi Apo Dios di namto' ay Hiya. Nipa'innilah
te hidin nangalyan Apo Dios ay Hiyay,
"He"ay Imbaluy'u,
at ten ipa'innila' ad ugwan an Ha"in hi Amam."†
6 Ya wada goh di nangalyanah,
"He"ay padih mid pogpogna
ta anungom hi Melchizedek."‡
7 Ya hidin awadan Jesus hitun luta ya enlo'enlotnan nunluwaluwalu, ya
limmugwalugwah numpahmo'anan Amana§ ti inilanan Hiya ya anggay
di way abalinanan managun Hiya. Ya dumalat hi numpa'ampaana ya
inunudnay pohdon Amana, ya dengngol Amanay luwaluna.
8 Ya ta"on hi un Imbaluy Apo Dios mu nunligligat hi nangunudanan amin
hinan pohdon Amana.
9 Enelpahnan amin di pohdon Amanan hi Apo Dios an aton di Nabagtun
Padi, ya numbalin hi baliw nan kumulug ay Hiya ta midatandah pi'taguan
hi mi'id pogpogna.
10 Ya Hiyay pento' Apo Dios hi Nabagtun Padin umat ay apudan hi
Melchizedek.

Hay Nihingalan nan Nangibahhaw hi Pangulugda

11 Wada goh di udumnan do'ol hi pohdo' an ulgudon ay da'yuh aat ten
pumpadian Jesus, mu inila' an naligat heten mitudtudun da'yu ti adiyu
ma'awatan an ta"on hi un ayu nabayag an kimmulug.
12 Gulatna ta muntudtudu ayuh aat di Hapit Apo Dios mu adi un nonong
ti ta"on un ad ugwan ya mahapul an gun ipidwan da'yu nan inada'adalyu.
Ti umat ayuh ung'ungungnga an hay intannung unu gatas di mabalin hi
ononyu an adi ayu pa"a'an hi umat hi onon di tatagu.
13 Ya umat ayuh nan pa'akkulugnan agguyda inilan umimmatun hi
nahamad unu nibahhaw an pangat.
14 Ya adi ayu umat hinan nihamad di pangulugdan hay nahamad di
atonda ya iniladan mangimmatun hi nahamad ya nibahhaw. Diday
nipaddungan nan mangan hi onon di tatagu.

6

1 At hiyanan adi ammuna nan nahhun an inadal tu'uh aat Kristu mu
mahapul an adalon tu'u goh damdama nan Tugunan mangipihamad hi
pangulug tu'u. Ti mi'id di hulbinah un tu'u gun ipidwan mangadal hinan
nalpah an nitudtudun ditu'uh din hopapna an umat hi pan'ugan tu'uh nan
mi'id di hulbinah hinagang Apo Dios, ya hay aat di pangulug tu'un Hiya ti
inila tu'u mahkay date.
2 Hidin hopapnah kimmulugan tu'u ya inadal tu'u goh di ibalinan di
bonyag, ya hay panapaan hi ulun di ohan tagun iluwaluan, ya hay aat di
amahuan nan natoy, ya hay aat di punhumalyaan Apo Dios hi tatagu ta
mamolta nan numbahol hi mid pogpogna.
3 Ya ad ugwan ya adalon tu'u nan tudtudun mangipihamad hi pangulug
tu'u, mu mahapul an iyokod tu'uh badang Apo Dios an mangadal ay dane.

---

* **5:4** Ex. 28:1-3. † **5:5** Psa. 2:7. ‡ **5:6** Psa. 110:4. § **5:7** Inat Jesus heneh nan Galden an Gethsemane (Mat. 26:36-46; Mk. 14:32-42; Lk. 22:39-46).

4 Elan tu'u ti nan tagun mangulat an man'ug hi pangulugnan Jesu Kristu
ya adi namaag ya muntutuyu goh ta kumulug goh ay Hiya. Ti wa ay ta
na'awatan di taguh nen mitudtudun amaphodana ti pinatalan Apo Dios
di nomnomna, ya odamona mahkay nan ongol an homo'na, ya le'naona
mahkay di abalinan nan Na'abuniyanan an Lennawan wadan hiya,
5 ya innilaonay amaphod di Hapit Apo Dios, ya nan nidugah an abali-
nanah pangipattiganah nan do'ol an umipanoh'a,
6 mu gulat ta du'gonan amin hana at adi mabalin hi un muntutuyu ta
mumbangngad goh an kumulug. Ti wa ay ta mabalin di umat hina ya
ongol di pamainanan Jesus an Imbaluy Apo Dios hi hinagang nan tatagu
ti paddungnay ipidwanan ipipatoy hi Jesus hinan krus.
7 Mu nan tagun manginaynayun hi pangulugna ya mipaddung hinan
lutan ma"almuy mitanom ta way bot'on nan ad luta. Ya nan tagun umat
hina ya waday maphod hi ehod Apo Dios ay hiyah lagbuna.
8 Ya nan tagun man'ug hi pangulugna ya mipaddung hinan lutan ta"on un
ma'uda'udanan ya anggay di holo' ya nan hubit di tummol. Ya nan tagun
umat hina ya hiyay moltaon Apo Dios hinan apuy.
9 Mu ta"on hi un umat hituy ulgudonmin da'yun i'ibba mu inilamin adi
umat hinay aatyu ti inilamin odolna ayu ya un nan tatagun mipaddung
hinan luta an anggay di holo' ya nan hubit di tummol hidi, ya inilamin
maphod di atonyu ti nabaliwan ayu.
10 Ti hi Apo Dios an nahamad di pangatna ya adina aliwan nan maphod
an inatyu, ya impattigyuy namhodyun Hiyah gunyu bimmadangan hinan
i'ibbayun kimmulug, ya innaynayunyuh engganad ugwan.
11 Hay ahan pohdonmi ya hinohhan dayu ya punnonngonyu nan na-
hamad an pangulugyuh engganay umannung nan hahalimidon tu'u.
12 Hiyah te ipa'anhanmi ti adimi pohdon hi un ayu humigan kumu-
lug. Pohdonmi an iyunnudyuh nan manginaynayun hi pangulugda, ya
mange'edpol an munhohhood hi ipa'annungan nan hinapit Apo Dios an
amaphodan tu'u.

Nan Nahamad an Intulag Apo Dios

13 Hay ohah pangiyunnudan ya hi Abraham an hehennodnay
nipa'annungan din inalin Apo Dios ay hiya an atona. Ti hidin nangalyan
Apo Dios ete ya hay odolnay nangihapataana ti mi'id di udum an
nabagbagtu ya un Hiya.
14 Ya umat hituy inhapatanan inalinay,
"Alyo' ay he"a an idat'uy pumhodam,
ya idat'uy do'ol hi holagmu."*
15 At ene'edpol Abraham an nanannod hidin inalin Apo Dios ay hiyah
engganay nipa'annung.†
16 Wa ay di ihapatan di taguh ibbana ya ihapatanah nan nabagbagtu mu
hiya. Ya wa ay ta nunhapitandah den nihapata ya hiyah de pogpog di
punhannuanda.
17 At hiyah ne goh di inat Apo Dios an inhapatanay pangipa'annunganah
nan inalinan atona. At hiyah ne pangipa'innilaanan adida lumanon di
ninomnomnan aton.
18 Hi Apo Dios ya adi munlayah ta itutuyuna unu lumonona nan inalina
ya nan inhapatana. At ditu'un kimmulug ay Jesus ya mundenol tu'un
mamannod hi ipa'annungan nan inalinan ditu'un abaliwan tu'u.

* **6:14** Gen. 22:17. † **6:15** Gen. 21:1-2.

19 Ya henen panahalimidan tu'uh umannungan nan inalin Apo Dios di
mangipabi'ah hi nomnom tu'u ta adi tu'u idinong di pangulug tu'un Hiya.
Ti inila tu'un udum hi algaw ya umuy tu'uh awadana. Ya henen idduman
tu'un Hiyad abuniyan ya mi'id punduwaduwaan tu'u ti wada mahkay hidih
Jesus an paddungnay mangibughul hinan kultina,
20 ya hinumgop hinan kuwaltun awadan Apo Dios ta humgop tu'u goh
damdama. Ya immuy an mangihapit ay ditu'uh di ti numbalin hi Nabagtun
Padin umat ay Melchizedek.

7

Hay Aat Melchizedek an Nangihapit hinan Tatagun Apo Dios

1 Hi Melchizedek di alid Salem* hidin penghana, ya padin Apo Dios an
na'abbagbagtu. Waday namenghan an wan mumbangngad hi Abraham
hidin immuyda ni'gubatan an inabakda din ali an buhulda ya immuy
dinamun Melchizedek, ya inluwaluanah Abraham ta idatan Apo Dios hi
pumhodana.
2 Ya indatan Abraham hi miyapuluh nan hinamhamdah ayda ni'gubatan.†
Hay ibalinan nan ngadan an Melchizedek ya *nahamad an ali*. Ya hay
ibalinan di pumpapto'anad Salem an ngadan nen babluy ya *alin di lenggop*.
3 Agguy na'innilay aat di nitaguan Melchizedek ti mi'id di nitudo' hi aatna
an ta"on un hay nahlagana, ya hay o'ommodna, ya hay nitungawana, ya hay
natayana. Hay inila tu'u ya anggay ya hiya ya padih enggana an umat hinan
Imbaluy Apo Dios.
4 At nomnomonyuy anabagtun Melchizedek an ta"on hi Abraham an
me'gonan an ommod an amin di Hudyu ya indatnan hiyay miyapuluh nan
hinamhamdah immuyda ni'gubatan.
5 Ya inila tu'un wadaday udum an pangidatan hinan mun'iyapuluh nan
tangdan. Didana nan holag Levi an napto' an padin di Hudyu. Diday way
biyangnan pangidatan nan i'ibbadan holag Abraham hi mun'iyapuluh nan
tangdanda ti hiyah ne inalinah nan Tugun Moses.
6 Mu hi Melchizedek ya mi'id di namto' ay hiya ti padi tuwali. At ta"on hi
un bo'on holag Levi mu indat damdaman Abraham ay hiyay mun'iyapuluh
din hinamhamdah immuyda ni'gubatan. Hiyah te mangipa'innila an
ta"on un nabagtuh Abraham ti hiyay nangalyan Apo Dios an midatan hi
pumhodana mu nabagbagtu damdamah Melchizedek. Hay oha goh ya
inluwaluanah Abraham an winagahana.
7 Ya inila tu'un hay mangiluwaluh ohan tagu ya nabagbagtu ya un nan
iluwaluana.
8 Ya hay oha goh hi aat Melchizedek an nangidatan Abraham hinan
mun'iyapulun hinamhamdah ayda ni'gubatan ya impitudo' Apo Dios an
munnonong di pumpadiana.
9 Ya wan hana ay an holag Levi ya agguy nabayag di numpadianda ti
natoyda. Makulug an nan papadin holag Levi ya alanday mun'iyapuluh nan
tangdan di tatagu, mu paddungna damdamay immidatda ay Melchizedek ti
hiyay nangidatan nan nahlagandan hi Abraham hinan mun'iyapuluh nan
hinamhamna.
10 Ti ta"on hidin agguy nitungawan Levi hidin nanamuwan Melchizedek
ay Abraham ya paddungnay wadan Abraham ti hiya ya holagna.
11 Nan papadin holag Levi an hi Aaron di nahhun, ya diday napto' an
mange'nong hinan idat di tatagun me'nong ay Apo Dios ti nan apadiday
niyunnudan nan Tugun Apo Dios an impa'innilanan Moses. Mu un gulat

* **7:1** Unu ad Jerus*alem*. † **7:2** Gen. 14:1-20.

ta mabalin an mabaliwan tu'uh pangiyokodan tu'un daten papadi ya nan itudtududa at adi mahapul di nannagan Apo Dios ay Kristu an nipaddung ay Melchizedek di apadinan munhulbin ditu'u. Mu nakudang di anapadida, at hiyanan nihukat hi Jesu Kristun dida.

12 Ya gapu ta nahukatan daten papadi at mahapul goh damdaman mahukatan nan Tugun.

13-14 Hay oha goh ya nan Ap'apu tu'un hi Jesu Kristu an nihukat an padi ya bo'on holag Levi, mu holag Judah, ya wan mi'id di impa'innilan Moses an mumpadi nan holag Judah.

Hay Aat di Mangihapit hinan Tatagun Apo Dios an Umat ay Melchizedek

15 Mu ad ugwan ya na'innila mahkay an hi Jesu Kristuy Nabagtun Padi an umat ay Melchizedek.

16 Ya numbalin hi Nabagtun Padi an bo'on nan Uldin di dimmalat an un ammunay holag Levi di mumpadi, mu dumalat hi abalinan di nitaguana an mi'id di pogpogna.

17 Makulug hete ti nan nitudo' an Hapit Apo Dios ya inalinay,

“He"ay padih mid pogpogna
ta anungom hi Melchizedek.”‡

18 Ya ad ugwan ya napogpog heden Uldin an indat Apo Dios ay Moses hi aat di pumpadian ti nakudang.

19 Ya manu ay ya mi'id ah taguh na'ahhamad an dumalat hi pangunudanah nan Uldin. Mu maphod ta waday nihukat an pangiyokodan tu'u an hi Jesus Kristu. Hiyay pangiyokodan tu'un mangeheggon ay ditu'un Apo Dios.

20-21 Ya nahamad di apadin Jesu Kristu an adi umat hinan papadin di Hudyun holag Levi ti inhapatan Apo Dios an inalinay,

“Ha"in an Dios ya ihapata' an He"ay padih mid pogpogna,
ya henen ninomnom'u ya adi mabalin an maluman.”§

22 At hi Jesus di alpuwan di umannungan nan ninomnom Apo Dios hi aat di abaliwan tu'u.

23 Nan papadi ay an holag Levi ya do'olda, at wa ay ta matoy di oha ya waday mihukat, at hiyanan mi'id ay diday munnonong an mumpadi.

24 Mu adi umat hina ay Jesus ti Hiyay mumpadih mid pogpogna ti matattagu.

25 At Hiyay ongol di abalinanan mangibaliw hinan mangiyokod ay Hiya ta middumdan Apo Dios ti Hiya ya wagwadah mid pogpogna an mangihapit ay ditu'u.

26 At hiyanan hi Jesus tuwalin Nabagtun Padiy mahapul tu'u! Ti Hiya ya na'ahhamad an mi'id di baholna an adi umat ay ditu'un tatagu. Hiya ya impabagtun Apo Dios ta Hiyay na'abbagbagtuh an amin an ta"on un hinan wad daya.

27 Hi Jesus ya adi umat hinan Nabagtun Padin mangihapit hi tatagun Apo Dios an mahapul an abigabigat ya mun'onongdan Apo Dios, mu onnganah mahhun di baholna ya unna mahkay onngan di bahol nan tatagu. Mu hi Jesus ya adi umat hina ti namengpenghan di nange'nonganah odolnah din nangiyatayanah bahol tu'u. At adi mahapul an ipidwanan mun'onong.

28 Din nun'abagtun papadi ya dumalat nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses di napto'anda. Ya hay oha goh ya taguda ya anggay an mumbaholda damdama. Mu palpaliwan ya pento' Apo Dios nan Imbaluynan inhapatanay pumpadiana ti Hiya ya na'ahhamad hi enggana ti inun'unudnan amin di pohdon Amana.

---

‡ **7:17** Psa. 110:4. § **7:20-21** Psa. 110:4.

8

Hi Jesus di Mangihapit ay Ditu'un Apo Dios

1 Hay ipa'anhanmin ipa'innilan da'yu ya hi Jesus an Nabagtun Padiy
mangihapit ay ditu'un Apo Dios an na'abbagbagtun Ap'apud abuniyan.
Hiya ya inumbun di appit hi agwan Apo Dios.
2 Ya hidiy pumpadianah nan awadan Apo Dios an immannung an Taber-
nacle* an bo'on nan inyamman di tagu.
3 Hay tamun di Nabagtun Padi ya hiyay mange'nong hi e'nong nan tatagun
Apo Dios. At hiyanan hi Jesus ya mahapul damdaman waday e'nongnan
Apo Dios, at hay odolnay ene'nongna.
4 Ya gulat ta immannung an wadah Jesus hitun luta ya bo'on padi Hiya ti
wadada tuwaliy udum an papadih tun lutan gun mange'nong hi e'nong di
tatagun alyon nan Uldin an indat Apo Dios ay Moses an e'nongdan Apo Dios.
5 Ya nan Tabernacle (unu nan Tuldan Abung) an gun pun'onngan nan pa-
padi ya numpaddung di tigawnah nan wad abuniyan an nangipaddungan
Moses. Ti hidin pangiyammaan Moses hinan Tuldan Abung ya inalin Apo
Dios ay hiyay,
"Ihamadmu ta eyengngohmuh
nan nipattig ay he"ah nan duntug."†
6 Mu na'ahhamad di apadin Jesu Kristu ya un hay apadin din papadi tu'un
Hudyu ti hay tamudan mangihapit ay ditu'u ya nipalpuh nan maphod an
ni'tulagan Apo Dios ya un din nahhun an ni'tulagana, ti inalinay aliwanay
bahol di taguh unda iyokod ay Hiya.
7 Mu gulat ta na'ahhamad din nahhun an ni'tulagan Apo Dios hinan
tataguna at agguy naluman hi balu.
8 Mu nahukatan ti tinnig Apo Dios an nan bahhaw ya wadah nan tatagu
ti adida pa"unud hidin intulagna, at inalinay,
"Ha"in an hi Apo Dios ya ipa'innila' ay da'yun tatagu' an Hudyud
Israel ya ad Judah
an udum hi algaw ya waday baluh pi'tulaga' ay da'yu.‡
9 Mu hete ya nob'on an adi umat hidin nahhun an intulag'uh din
o'ommodyuh din penghanah
nangipangulua' ay didah nakakandad Egypt.
Ya dumalat nan agguyda nangunudan hidin ni'tulaga' ay dida at
din'ug'u dida.§
10 Mu awni ya un madatngan nan algaw an inali' ay da'yuh
pangipa'innilaa' eten balun ni'tulaga' hinan tatagu' an holag Israel.
Ti hay ato' ya ipanomnom'un diday Tugun'u ta hiyay un'unudonda,
at Ha"in mahkay di Dios an unudonda,
ya diday tatagu' an ipapto"u.*
11 At adi mahapul hi un way muntudun dida ta innilaona' an hi Apo Dios
ti i'innilaa' tuwalin didan amin
an ta"on un nan nitaguan di hinohhan didan nabagtu unu nawotwot.†
12 Aliwa' di baholda,
ya adi' mahkay nonomnomon di numbaholandan Ha"in."‡
13 Ya gapu ta inalin Apo Dios an waday balun ni'tulaganan un'unudon tu'u
at hiyah ne attiganan pinogpogna nan nahhun an ni'tulagana.

---

* **8:2** Nan Tabernacle ya numpaddung hinan Tuldan Abung, mu agguyda intolmatolman (bahaom nan verse 5). † **8:5** Ex. 25:40. ‡ **8:8** Jer. 31:31. § **8:9** Jer. 31:32. * **8:10** Jer. 31:33. † **8:11** Jer. 31:34a. ‡ **8:12** Jer. 31:34b.

9

Hay Inatdah Hopapnan Nundayaw ay Apo Dios ya nan Aton Tu'ud Ugwan

1 Hidin nahhun an ni'tulagan Apo Dios ya intugunay aton nan tatagunan
mundayaw ay Hiya. Ya wada goh di niyammah pundayawandan Tuldan
Abung (unu Tabernacle).
2 Henen Tabernacle ya waday duwan kuwaltuna, ya waday kultinah
holda' daten duwan kuwaltu. Nan nahhun an kuwaltun humigupan ya
hiyah ne nan ma'alih Me'gonan an Kuwaltu an awadan nan ipattu'an di
hilaw ya nan lamehaan an nipattu'an di tinapay an me'nong ay Apo Dios.*
3 Ya nan miyadwan kuwaltu ya hiyah ne nan Nidugah an Me'gonan an
Kuwaltun awadan Apo Dios.
4 Ya hiyah ne awadan nan pun'onngan an balitu' an panghobandah nan
incense an me'nong goh ay Apo Dios.† Ya wadah di nan Kahon an Nittuwan
di Uldin Apo Dios hinan Hudyu ti wadah di nan duwan ikab an batun
nitud'an nan Himpulun Uldin Apo Dios an endaw Moses.‡ Ya wada goh hidi
nan balitu' an tibung an nittuwan nan manna an ibban din ma'an an nagah
an nalpud abuniyan an gun inan din o'ommod tu'un Hudyu.§ Henen Kahon
ya nittuh di goh damdama nan hul'ud Aaron an himmapeng.*
5 Ya hinan tu'yap nen Kahon ya wadaday duwan cherubim an panginni-
laan hi un wadah Apo Dios hidi an pinapayadday paya'dan hinophopanda
nan alub nan Kahon an awadan nan Ma'ahhimo' an a'aanan di bahol ti
hidiy pangiwalhian di Nabagtun Padih nan dalan e'nongdan Apo Dios.
Ammunanah hapito' ti adi gahin hi un'u uyapon an amin ad ugwan.
6 Umat hinay aat nan Tabernacle. Hay aatdah din hopapna ya abigabigat
ya umuy nan papadih nan hogpan an kuwaltu ta atonda nan ipatamun Apo
Dios ay dida.
7 Mu hinan miyadwa ay an kuwaltu ya anggay nan Nabagtun Padiy
humgop hi mamenghan ya anggay hi hintawon. Ya wa ay ta humgop hidi ya
mahapul an ummal hinan dalan nan ne'nong an animal ta iwalhinah nan
alub din Kahon ta way aton Apo Dios an mangaliw hi baholna ya bahol nan
tatagu.
8 Hiyah ne aat di tamun din papadih nan Tabernacle, ya hiyah ne
nangipattigan nan Na'abuniyanan an Lennawan Apo Dios an mi'id di
biyang tu'un middum ay Apo Dios hi un wagwah den Tabernacle hitun lutan
pundayawan di tatagu.
9 Ya hiyah te panginnilaan tu'ud ugwan ta ma'awatan tu'u. Ti manu ti
gun inonngan nan tataguh animal, ya indatandah nan malgom hi Apo Dios
hidin hopapna, mu gagangaynan adi lumenggop di nomnomda ti iniladan
makulug an waday baholda.
10 Ti gunda inunud din Uldin Apo Dios an indatnan Moses hi atondan
mundayaw ay Apo Dios an umat hi pumpaniawan hi udum an ma'an unu
ma'inum ya hay atondan munleneh. Hiyah ne di mahapul hi gunda inunud
hi engganay nahukatan hi balu an ma'unud.

---

* **9:2** Ta"on un agguy nibaag eten verse mu wada goh di ohan niddum eten kuwaltu an nan pun'onngan hi incense an nibaag hinan verse 4. † **9:4** Hay immannung hi nihinan ten pun'onngan ya hinan Me'gonan an Kuwaltu, mu nan nuntudo' eten Liblu an Hebrews ya iniddumnah tuh nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu. Anaad nin ta umat hinay inatna ti agguy immannung? Manu ay nin ti penhodnan ipattig di nigamitanah nan Kahon ti hay ipa"el nan ahu' an malpuh nan pun'onngan ya nan luwalun nan tatagun Apo Dios, ya hay ipa"el nan Kahon ya nan ihinan Apo Dios hitun luta, at paddungnay umuy nan luwalun di tatagun Apo Dios an mid ah manawan. ‡ **9:4** Ex. 34:1-4, 27-28. § **9:4** Ex. 16:13-36. * **9:4** Num. 17:1-9.

11 Mu hidin immalian Kristu ya Hiyay numbalin hi Nabagtun Padi ta
odowon tu'u nan amaphodan an indadaan Apo Dios. Mu ad ugwan ya
wah di an itamuan ditu'uh nan ma"aphod an Tabernacle hidid abuniyan
an bo'on hay taguy nangiyamma, ya bo'on hitun lutay naha"adana.
12 Ya namenghan ya anggay di immayanah nan Nidugah an Me'gonan an
Kuwaltun di Tabernacle hi ad abuniyan an awadan Apo Dios an mi'id di
innalnah dalan di gandeng unu bakah immuyna ene'nong ay Hiya. Ti hay
ene'nongnan Apo Dios ya nan dalanah din natayana ta mabaliwan tu'un
kimmulug ta waday pi'taguan tu'uh mid pogpogna.
13 Ya hay gun intudun nan Uldin Apo Dios an indatnan Moses an aton
hi un waday nibahhawan nan tatagu ya mahapul an umuy mumpaleneh
hinan padi. Ya hay aton nan padin munleneh ya walhianah den taguh dalan
di ne'nong an gandeng unu baka. Bo'on ay ya nan gabun di genhobdan
uyaw an baka. Ya wa ay ta nalpah ya mabalin mahkay an middum hinan
i'ibbanan mundayaw ay Apo Dios.
14 Gulat ta umat hinay aatna at inyal'allana mah di dalan Kristu ay ditu'u!
At dumalat di nangihuluganah nitaguana an dumalat di bahol tu'u ya
adi mahkay mahapul an ihihi'al an mangunud hidin nangat din o'ommod
tu'uh din penghanan mi'id di hulbina, at hay ahan ipa'anhan'u ya nan
pangunudan tu'un Apo Dios an wagwadah mid pogpogna. Henen inat Jesus
ya hiyah ne di mi'id bahhawna an ne'nong ay Apo Dios ta ma'aliwan di
bahol tu'u. Ya inatnah ne an dimmalat di badang nan Na'abuniyanan an
Lennawan Apo Dios an mi'id di te"ana ya pogpogna.
15 At hi Kristuy mangihapit ay ditu'un Apo Dios hinan balun ni'tulagana ta
an amin tu'un mibilang hi tataguna ya odowon tu'u din inalinan boltanon
tu'un munnononnong hi enggana. Ya manu ay mabalin mahkay an ma'at
hene ti dumalat di nangiyatayan Jesus hi bahol tu'u, at mabalin an aliwan
Apo Dios an ta"on nan tatagun agguy nangunud hidin Uldin Apo Dios an
indatnan Moses.
16 Ya hay aton Apo Dios an mangipaboltan hinan inalinan idatnan ditu'u
ya umat hinan pangat di Hudyun gahin hi matoy di tagu† ya un mabalin an
miyapong nan gina'unah nan pohdonan pangipaboltanan.
17 Ti matagu ay nan tagu ya adi mabalin an ipiyapongna nan gina'una.
18 Umat goh hinah nan nahhun an ni'tulagan Apo Dios an mahapul un
waday me'nong di dalanan Apo Dios ya un mabalin an odowon di taguy
amaphodana.
19 Hiyah te attiganan hidin nalpah an impa'innilan Moses an amin nan
Uldin Apo Dios hinan tatagu ya indadaana nan dalan di uyaw an baka, ya
inudmanah danum, ya intamolna nan holo' an ma'alih hyssop an nabto' hi
mumpugagaw‡ an hinulid, ya winalhiana nan liblun nitud'an nan Uldin an
ta"on un nan tatagun wah di.
20 Hidin nangatanan te ya inalinay,
"Heten dalay mangipa'annung an mahapul an
unudon tu'u nan Uldin Apo Dios."§
21 Winalhian goh Moses nan Tabernacle hi dala an ta"on un nan udum an
ma'usal hinan pundayawandan Apo Dios.
22 Ti hay itudun nan Uldin Apo Dios ya mahapul an do'do'ol di me'nong
hi dalan di animal ya un abuluton Apo Dios di malgom hi ma'usal hinan
pundayawandan Hiya. Umat hina goh hi baholdan mahapul an waday

† **9:16** Henen pangatda ya umat hinan pangat di udumnan tatagud ugwan an mangammah nan ma'alih Last Will and Testament an nan pepel an nitud'an di ma'at hinan gina'udah unda matoy. Ya hin'umu'uddum ya mumpelma goh nan abugado ta makulug an ma'at nan pohdona. ‡ **9:19** Unu blue. § **9:20** Ex. 24:8.

mapalti an animal ta me'nong ay Apo Dios di dalana ya unna mahkay aliwan di baholda.

Hay A'aliwan di Bahol ti nan Ne'nongan Kristu

23 An amin nan ma'usal hinan pundayawan hinan Tabernacle ya gingngoh ya anggay nan nahamad an pundayawan an wad abuniyan. Ya hanan ma'usal ya mahapul an mawalhian hi dalan nan ne'nong an animal ya un abuluton Apo Dios. Mu nan me'nong hi ad abuniyan ya nabalbalul ya un nan e'nong di papadih tun luta

24 ti hay dalan Jesu Kristuy ne'nong ay Apo Dios hidin nangiyatayanah bahol tu'u. Ya hay nange'nongana ya bo'on hinan inyamman di taguh tun lutan un eng'engoh ya anggay, mu hidih nan wad abuniyan. At wah di mahkay ad abuniyan ad ugwan an mangihapit ay ditu'un Apo Dios.

25 Ya adi mahapul an gun ipidwan Jesu Kristu an mange'nong hi dalanan Apo Dios ti un namengpenghan di nangiyatayanah bahol tu'u. Adi umat hinan Nabagtun Padih tun lutan gahin hi un atawotawon ya immiyuy hi dalan e'nongnah nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu

26 ti gulat ta umat hina at un mah hi'itangan nunligat hi Jesus an nete"ah din nunlumuwan Apo Dios hitun lutah engganad ugwan. Mu ad ugwan an magadyuh madatngan di pogpog tun luta ya immalih Jesus an nangiyatoy hi bahol tu'u ya un anggay heden namenghan hi nangatanan de.

27 An amin di tagu ya mahapul an matoy ya un mahkay humalyaon Apo Dios.

28 Umat hina ay Jesu Kristu an namenghan ya anggay di nangiyatayanah a'aliwan di bahol tu'u. Ya un mahkay mumbangngad, mu bo'on mahkay hay bahol tu'uy dumalat mu umali ta ibaliwna nan kimmulug an munhohhood hi pumbangngadana.

10

1 Din inunud nan Hudyun Uldin Apo Dios an intudtudun Moses hi aat di e'nong ay Apo Dios ya agguy nahamad ti un gingngoh ya anggay nan amaphodan tu'uh din immalian Jesu Kristu. At hiyaat un ta"on hi un inun'unud nan tatagun nun'onongdan Apo Dios hi atawotawon mu hiya damdaman adina haggungon didan maphod.

2 Ti gulat ta na'aliwan di bahol nan tatagun umat hidiy nundayawda at adida mah nonomnomon di baholda ta du'gondan mun'onong hi animal ay Apo Dios hi a'aliwan di baholda.

3 Mu adi umat hina ti agguyda din'ug, mu atawotawon ya gunda nun'onong ti wa adyaan ninomnomday baholda.

4 Adi mabalin an ma'aan di bahol an dumalat di pun'onngan hi dalan di baka unu gandeng ay Apo Dios.

5 At hiyaat un inalin Kristu ay Apo Dios hidin immalianah tun lutay,
“He"a ya adim mahkay pohdon di animal an me'nong ay He"a,
at hiyaat unmu limmu tun odol'u ta me'nong ay He"a.*
6 Ya adi'a umamlong hinan Onong an Moghob ya Onong di Bahol
unu nan udum an idatdan He"a ta ma'aliwan di baholda.†
7 At hiyanan ten ene'kod'uy odol'un He"a, Apo Dios, ta okod'ah pohdom hi umata'
ta miyunnudan hinan inalim an impitudo'mu.”‡
8 Ta"on un inalin di Uldin Apo Dios an indatnan Moses an mahapul nan numbino'ob'on an me'nong ay Apo Dios an umat hinan Onong an Moghob ya Onong di Bahol mu inalin Kristuy adi pohdon Apo Dios hana.

* **10:5** Psa. 40:6a. † **10:6** Psa. 40:6b. ‡ **10:7** Psa. 40:8.

9 Ya inalin goh Kristuy,
“Apo Dios,
abuluto' di pohdom hi ma'at ay Ha"in.”§
Hiyah te nangipadinnganah nan gunda pun'onngan ay Apo Dios ti linumanah balu an pangat.
10 Ya gapu ta inunud Kristu nan penhod Apo Dios an atonan inhulugnay odolnan ne'nong ya inaliwan Apo Dios di bahol tu'un amin. At adi mahapul an ipidwan Jesus an aton hete ti un mamenghan ya anggay.
11 Hay aton nan Hudyu ya abigabigat ya mun'onong nan padidan Apo Dios, mu hihidya damdaman adi ma'aliwan di baholda.
12 Mu hi Jesus ya namenghan ya anggay di nange'nonganah odolnah din nangiyatanah bahol an amin di tagu, mu munnononnong di ihulbian nen inatna. Ya ad ugwan ya wah din inumbun hi appit di agwan Apo Dios an panginnilaan hi anabagtun di haadna.
13 Ya wah di an hohoddonay pangabakan Apo Dios hi an amin an buhulna ta Hiyay e'gonandah Apuda.
14 Ya dumalat enen namenghan an nange'nongan Jesus hi odolna ya imbilang Apo Dios nan tatagun inyatoy Jesus di baholdan na'ahhamad hi enggana. Dida nan gun badangan Apo Dios ta inaynayundan umunud ay Hiya.
15 Ta"on nan Na'abuniyanan an Lennawa ya ihtiguana daten hinapit Apo Dios an inalinay,
16 “Mu awni ya un madatngan nan algaw an inali' ay da'yuh
pangipa'innilaa' hinan balun ni'tulaga' hinan tatagu' an holag Israel.
Ti hay ato' ya ipanomnom'un diday Tugun'u ta hiyay un'unudonda.”*
17 Ya inalina goh di,
“Eden gutud ya adi' mahkay nonomnomon di baholda
ya nan nun'appuhin inatda.”†
18 At gapu ta nipa'innilan inaliwan Apo Dios di bahol tu'u at adi mahkay mahapul an e'nong tu'uy animal.

Hay Nidduman Tu'un Apo Dios

19 At da'yun i'ibban kimmulug, ad ugwan mahkay ya mabalin an middum tu'un Apo Dios an wad abuniyan an dumalat di nangiyatayan Jesus hi bahol tu'u.
20 Ya din natayana ya nahekhek nan kultinan nangodwah nan duwan kuwaltuh nan Timplu ta mi'id mahkay humanih nan dalanon an umuy hi awadan Apo Dios ya ta Hiyay pange'wan.
21 At Hiya mahkay di Nabagtun Padih mangipapto' ay ditu'un tatagun Apo Dios.
22 At hay maphod hi aton tu'u ya ihamad tu'un middum ay Apo Dios an adi tu'u dumuwaduwa, mu un tu'uat e'kod ya anggay ay Jesus an mangihapit ay ditu'un Apo Dios. Ti gapuh natayana ya adi tu'u mahkay numanomnom an dumalat hinan nun'appuhin inat tu'u. Ya dumalat di numpabonyagan tu'uh nan mapaganah an danum ya ma'alleneh tu'uh hinagang Apo Dios.
23 At hay maphod ya waday denol tu'un ipa'annung Apo Dios nan hahalimidon tu'u an amaphodan an intulag Apo Dios an idatna. Ti immannung an atona.
24 Ya maphod hi un tu'u mumbabaddangan ta ihamadan di pangulug di hinohhan ditu'u, ya mumpopohhodan‡ tu'u, ya aton tu'uy maphod.

§ **10:9** Psa. 40:7. * **10:16** Jer. 31:33. † **10:17** Jer. 31:34. ‡ **10:24** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

25 Ya adi tu'u iyunnud hinan nangipogpog hi pangulugdan adida mahkay
mi'yamung an mundayaw ay Apo Dios. Mu hay maphod hi aton tu'u ya
maphod hi un tu'u inaynayun an muntutuggunan ta mihamad di pangulug
tu'un amin, at namamad ugwan an magadyuh mahkay di pumbangngadan
Apu tu'u.
26 Gulat ta inaynayun tu'un adi mangunud hinan nipa'innilan ditu'u ta
inaynayun tu'un mumbahol ya mi'id mahkay di hulbin di nangiyatayan
Jesus hi bahol tu'u. Ya hay pumbalinan ne ya mahmo' tu'u ti mi'id di udum
hi me'nong hi abaliwan tu'u.
27 Ya gulat ta umat hina at hay manod ay ditu'u ya hay ahumalyaan tu'u
ya nan atata'ot an amoltaan hinan dumaladalang an apuy an pummoltan
Apo Dios hinan buhulna.
28 Ya ta"on un hinan Uldin Apo Dios an indatnan Moses ya wa ay ta way
mungngohoy ya adida hom'on, mu ipipatoydah un waday duwa unu tulun
mangihtigun makulug an nginohoyna nan Tugun.§
29 Gulat ta umat hina at inyal'allanan mamolta nan tagun mungngohoy
hinan Imbaluy Apo Dios an hi Jesus. Ti imbilangnan mi'id di hulbin di
dalanan ene'nongnan Apo Dios hi a'aliwan di bahol tu'u an miyunnudan
hinan balbalun ni'tulagan Apo Dios. Hanan tagun mangat hi umat hina ya
mi'id di pangibilangnah nan Na'abuniyanan an Lennawa an ma'ahhimo' ay
ditu'un nabaholan.
30 Immannung ahan an moltaon Apo Dios henen tagu ti waday hinapitnan
inalinay,

“Ha"in di mangiballoh
hinan umat hinay atona.”*

Ya inalina goh di,

“Humalyao' nan tatagu'
an mangat hi nappuhi.”†

31 At atata'ot hi un nan Dios an adi matmattoy di mummoltan ditu'u!
32 Nomnomonyuy aatyuh din hopap di nanguluganyun Jesus ta napatalan
di nomnomyu, ya nidugah di nunligligatanyu, mu innaynayunyu nan
pangulugyu.
33 Ya hin'umu'udduman hiniwitan da'yu, ya impaligligat da'yuh din
ado'lan di tatagu. Ya hin'umu'uddum goh ya nilagat ayuh nan udum an
kimmulug an munholholtap.
34 Nilagat ayuh nan pumpaligligatan nan i'ibbayun kimmulug an nibalud
an dumalat di homo'yun dida. Ya ta"on un nun'alan di buhulyuy gina'uyu
ya adi munha'it di nomnomyu, mu un ayuat mun'am'amlong ti inilayun
munnononnong an adi ma'utaw nan maphod an wadan da'yu.
35 At hay maphod ya adiyu ipogpog di anatulidyu ta unyuat punnonngon
henen nahamad an pangiyokodyu, at ongol di midat hi lagbuyu.
36 Ya mahapul an e'edpolyuy malgom an ligat ta hay pohdon Apo Dios di
unudonyu ta idatnan da'yu nan inalinan lagbuyuh umalian nan intulagna.
37 Ti nitudo' di aat te an inalinay,

“Magadyuh mahkay di alian nan hohoddonyu.‡

38 Ya nan tatagu' an nahamad di ugalida
ya diday manginaynayun an mangedenol ay Ha"in
an ta"on un hiyay dumalat hi punligatanda.
Mu wada ay di mangipogpog hi pangulugnan Ha"in
ya nappuhiy punnomnom'un hiya.”§

---

§ **10:28** Deut. 17:2-7. * **10:30** Deut. 32:35. † **10:30** Deut. 32:36; Psa. 135:14. ‡ **10:37** Hab. 2:3.
§ **10:38** Hab. 2:4.

39 Nan umat hinan tatagu ya milahhindan Apo Dios. Mu ditu'u ay ya
punnonngon tu'uy pangulug tu'un Hiya ti hiyay dumalat hi abaliwan tu'u.

11

Hay Aat di Pangulug

1 Hay aat di pangulug ya hiyay panginnilaan tu'un immannung an
ipa'annung Apo Dios an amin nan inalinah atonan hiyah ne hahalimidon
tu'u. Ya ta"on hi un tu'u adi mattig ya kulugon tu'un atona.
2 Dumalat di pangulug din tataguh penghana ya denlon Apo Dios an
nahamadda.
3 Ya dumalat goh di pangulug tu'u ya ininnila tu'un hidin penghana ya
hay hapit Apo Dios di nunlumuh tun luta ya nan wad ugwan. At hiyanan
ma'awatan tu'u an amin tun mattig an wadad ugwan ya mi'iddah din
hopapna, mu limmun Apo Dios.*

Hay Aat di Pangulug Abel

4 Hay pangulug Abel di dimmalat hi ma"aphod di ene'nongnan Apo Dios
ya un nan ene'nong Cain. Ya dimmalat heden pangulug Abel ya inabulut
Apo Dios an maphod di ene'nongnan Hiya.† Ya ta"on un natoy hi Abel hidin
hopapna mu waday na'adal tu'un hiyah aat di pangulug ay Apo Dios.

Hay Aat di Pangulug Enoch

5 Ya umat goh hina ay Enoch an dimmalat di pangulugna, ya ta"on un
agguy natoy ya nonong ya inawit Apo Dios hiyad abuniyan, at mi'id di
nangah'up ay hiya. Hay inalin nan nitudo' an Hapit Apo Dios ya hidin
agguyna nangawitan ay Enoch ya ongol di nangipadenolan Enoch ay Hiya.‡
6 At nan tagun mi'id di pangulugna ya adi nonongan padenlonah Apo
Dios. Ti nan tagun namhod an middum ay Hiya ya mahapul an kulugonan
wadah Apo Dios, ya kulugona goh an badangan Apo Dios nan mumbagah
badangna.

Hay Aat di Pangulug Noah

7 Hi Noah goh di ohan dimmalat di pangulugna ya kinulugnay inalin
Apo Dios an awniat waday ma'at. At inunudnah Apo Dios ta inyammanay
pupul, ya hinumgopda nan pamilyanah di ta agguyda nilagat an nalnong
hidin nalbongan tun luta. Ya dumalat di pangulugna ya imbilang Apo Dios
an nahamad an adi umat hinan udum an tatagun nen gutud an mi'id di
pangulugda, at nun'alnongda.§

Hay Aat di Pangulug da Abraham ay Sarah

8 Ya umat goh hina ay Abraham an dimmalat di pangulugna ya inunudnay
hapit Apo Dios ti tinaynana nan numbabluyna ta numbotan hinan babluy
an inalin Apo Dios hi ipaboltanan hiya an ta"on hi unna agguy inilah den
umayana.
9 Ya hay nangulugna goh di dimmalat hi bimmotabotananah immuyna
ni'babluyan hinan inalin Apo Dios an ipaboltana. Hay abungda ya un tulda
ti mi'id di napto' hi umuyda pi'babluyan. Umat hina goh damdama ay da
Isaac an imbaluyna ya hi Jacob an ap'apuna an niddumdah nan inalin Apo
Dios an lutan ipaboltana.
10 Ene'edpol Abraham di umat hina ti hahalimidonan awniat mihinah
nan nahamad an babluy an inyamman Apo Dios.*

---

* **11:3** Gen. 1:1-2:1. † **11:4** Gen. 4:1-8. ‡ **11:5** Gen. 5:21-24; Jude 1:14-15. § **11:7** Gen. 6:9-9:17.
* **11:10** Gen. 12:1, 4-5.

11 Ta"on hi Sarah an ahawan Abraham ya nahamad di pangulugna ti hiya
ya bahig, ya namama goh udot ti na'in'inna, ya hi Abraham ay ya na'alla'ay,
mu dimmalat di pangulugdah nan inalin Apo Dios an mawaday imbaluyda
at nawadaan hi Sarah.†
12 Ya la'tot ya dimmo'ol di holagdan umat hi ado'ol nan bittuan ad daya,
ya umat goh hinan panag hinan pingit di baybay an adi ma'yap.‡
13 An amin daten tatagu ya waday pangulugdah engganay natoyda. Hay
attigan di pangulugda ya hehennodday pangidatan Apo Dios hinan inalinan
dida. Mu agguy impa'annung Apo Dios din intulagnah din ataguda, mu
ta"on un umat hina ya agguyda din'ug di pangulugda an udum di algaw
at umannung. Inilada an bo'on hituh lutay a'atan nan inalin Apo Dios an
idatnan dida, at hiyanan inabulutdan unda mi'babluy ya anggay hitun luta.
14 Ya nan tagun adi mangibilang hi un tun lutay nahamad hi ihinanda ya
hiyah ne panginnilaandah un waday nat'on an babluy hi hahalimidondah
lutadah ihinanda.
15 Adida mahkay nomnomnomon nan babluy an tinaynanda ti un gulatna
at numbangngadda.
16 Manu ay ya nan babluy an inamnawandan ayan ya nan ma"aphod
ya un nan babluy an tinaynanda ti henen babluy ya wadad abuniyan an
indadaan Apo Dios. At adi bumain hi Apo Dios an mangali an Hiyay Diosda
ti indadaanana didah pumbabluyanda.
17-18 Hay oha goh hi attigan di nahamad an pangulug ya nan inat Abraham
hidin nampongan Apo Dios. Ti dimmalat di pangulugna ya inabulutnay
inalin Apo Dios an e'nongna nan oh'ohhan imbaluynan hi Isaac, ya wan
hay inalin Apo Dios hidin hopapna ay hiya ya hi Isaac di ahlagan di do'ol an
tatagu.§
19 At agguy nun'ad'adi, at inabulutnan umuyna patayon ti kulugonan wa-
day abalinan Apo Dios an mummahuh natoy. Ya makulug an paddungnay
tinagun Apo Dios ti pino'yayanah Abraham ta agguyna intuluy an ene'nong
nan imbaluyna.*

Hay Aat di Pangulug Isaac

20 Umat goh hina ay Isaac an dimmalat di pangulugna ya impa'innilanah
nan duwan imbabaluynan da Jacob ay Esau an hi udum di algaw ya idat
Apo Dios di amaphodanda.†

Hay Aat di Pangulug Jacob

21 Ya umat goh ay Jacob an dimmalat di pangulugna ya hidin na'alla'ay an
magadyuh an matoy ya dinayawnah Apo Dios hidin nangibayuhanah din
hul'udnan timma'dog, ya inluwaluana nan a'ap'apunan imbabaluy Joseph.‡

Hay Aat di Pangulug Joseph

22 Ya umat goh hina ay Joseph an dimmalat di pangulugna ya hidin wan
magadyuh an matoy ya inalina an udum hi algaw ya taynan nan holag
Israel ad Egypt. Ya inalinan diday ita'inday odolna ta umuyda ilubu' hi
pumbangngadandah nan babluyda.§

*Hay Aat di Pangulug da Amram ay Jochebed**

23 Ya ta"on goh un din o'ommod Moses ti dimmalat di pangulugda ya
agguyda timma'ot an nangibahhaw hinan uldin di ali an mipipatoy an amin
di pa'ittungaw an linala'in imbabaluy di Hudyu, at impo"oydah Moses hi

† **11:11** Gen. 18:9-15; 21:1-7. ‡ **11:12** I Ki. 4:20. § **11:17-18** Gen. 15:4-6. * **11:19** Gen. 22:1-19.
† **11:20** Gen. 27:27-40. ‡ **11:21** Gen. 47:29-31; 48:8-20. § **11:22** Gen. 50:24-25. * **11:22** Ex. 6:20.

tuluy bulan an nete"ah nitungawana. Hay oha goh ya iniladan ma"aphod di a'ung'ungnganah hinagang Apo Dios.†

Hay Aat di Pangulug Moses

24 Ya ta"on hi Moses hidin amataguna ti dimmalat di pangulugna ya agguyna inabulut an mibilang hi imbaluy nan babain imbaluy di alid Egypt an nangipa'ong'ongngol ay hiya.
25 Manu ay ya pa'appohdonan middum hinan i'ibbanan tatagun Apo Dios an munligligat ya un nan iddumanah nan i'Egypt hinan gunda aton an pumbaholan ti inilanan un na'amtang ya anggay nan pun'am'amlonganda.
26 Hay punnomnom Moses ya odolnah un munligligat an dumalat di pangulugnah alian Kristu an pento' Apo Dios hi mumpapto' ay dida ya un nan pamoltananah an amin an inadangyan an wad Egypt ti nonomnomonay lagbunah udum hi algaw.‡
27 Ya dimmalat goh di pangulugna ya tinaynanad Egypt an agguy timma'ot hi bumungtan nan alih panaynanah di. Ya ta"on un nunligligat hidih din immayana ya gagangaynan hi Apo Dios di inun'unudnan paddungnay unna tinnig ya wan adi mattig.
28 Ya hidin ni' agguyda nanaynan ad Egypt ya dimmalat di pangulugna ya inunudnay inalin Apo Dios. At hiyay nangipangpanguluh nan alyondan Punnomnomandah nan Namaliwan di Anghel Apo Dios hinan Holag Israel ti ilamuhdah nan paneddeng di a'abungda nan dalan di kalnilu. At wa ay ta maluh nan Anghel Apo Dios an mamatoy hinan linala'in papangpangullun imbabaluy nan i'Egypt ya hiyah de pangimmatunana ta adina ilagat nan pangpangullun imbabaluy nan Hudyu.§

Hay Aat di Pangulug nan Hudyu

29 Ya dimmalat goh di pangulug nan Hudyu ya natob'a nan danum hinan Mumbolah an Baybay* ta way nange'wandan bimmad'ang hidin nanaynandad Egypt hi namdugan nan i'Egypt ay dida. Mu unat goh bimmad'angda ya nun'addumon Apo Dios nan danum ta nun'ahe'nob din i'Egypt an namdug ay dida.†
30 Ya hidin dimmanallanandah napat an tawon ya dimmatongdad Jericho. Mu mi'id di inatdan humgop ti waday allup an nunlene'woh hinan babluy, mu dimmalat di pangulugda ya inunudda din inalin Apo Dios an atondan le'donda nan babluy hi pituy algaw. At inatdah de, ya nonongan natu"in nan allup, at hinumgopda, ya numpatoyda nan tataguh di.‡

Hay Aat di Pangulug Rahab

31 Pinatoydan amin nan tataguh din agguy kimmulug ay Apo Dios, mu agguyda inlagat nan ohan babain putan hi Rahab ya nan pamilyana ti dimmalat di pangulugna, ya binadangan din duwan Hudyun din immuy nunhi'im dida.§

Hay Aat di Pangulug di Udum

32 Undan mahapul un'u tagan di tuntun hinan tatagun pangittiganyuh aat di pangulug? Gulat ta tuntuno' nan nun'ahamad di pangulugda ya adi umanay di timpu ti do'olda an umat ay da Gideon,* ya hi Barak,† ya hi Samson,‡ ya hi Jephthah,§ ya hi David,* ya hi Samuel,† ya din numbino'ob'on

† **11:23** Ex. 2:1-4. ‡ **11:26** Ex. 2:5-14. § **11:28** Ex. 4:29-13:22. * **11:29** Unu Red Sea. † **11:29** Ex. 14:1-15:21. ‡ **11:30** Josh. 5:13-6:27. § **11:31** Josh. 2:1-24; 6:22-25. * **11:32** Judg. 6:1-8:35. † **11:32** Judg. 4:1-5:31. ‡ **11:32** Judg. 13:1-16:31. § **11:32** Judg. 11:1-40. * **11:32** I Sam. 16:1-31:13; II Sam. 1:1-24:25; I Ki. 1:1-2:12; II Chron. 11:1-29:30. † **11:32** I Sam. 1:1-16:13; 25:1; 28:1-25.

an propeta.
33 Hay udum ay daten tatagu ya hay pangulugday dimmalat
hi nangabakandah din immuyda ni'gubatan, ya nahamad di
nun'ap'apuwandah nan babluyda, ya nipa'annung din inalin Apo Dios
an idatnan dida, ya impawana nan munhinaang an layon ta agguyda
inihday udum.‡
34 Dimmalat goh di pangulugda ya nabaliwan di udum hidin hi'ihi'itangan
panghoban di buhuldan dida ti nonong ya agguy genhob nan apuy dida.§
Ya dimmalat goh di pangulug di udum ya nabaliwandah pamatayan di
buhuldan dida. Ya nan udum ya nalogoyda, mu gapuh pangulugda ya
bimmi'ahda ta natulidda mahkay an mi'gubat, ya inabakda nan immuy an
mamloh hinan babluyda.
35 Ya wadada damdamay binabaih din hopapna an dimmalat di pangu-
lugda ya namahuan nan natoy an imbabaluyda.* Ya impaligligatday udum
ya unda patayon an dimmalat di agguyda nangidinngan hi pangulugda ti
pohpohdondan matoy ya nan pangidinngandah pangulugdan Apo Dios. Ti
iniladan mamahuanda an waday ma"aphod an pi'taguanda.
36 Hay udum an kimmulug ya nalayalayahanda ya nahuplitda. Ya hay
udum ya nabangkilinganda ta nabaludda.
37 Ya numbino'ob'on di natayan di udum an kimmulug ti natpah batuy
udum, ya nalagadiy udum ta nabongwah,† ya natpig di udum hi hanggap
ta natoyda. Hay udum ya agogohgohdan nunligligat ya nun'akudang di
mahapulda, ya hay lubungda ya un hay up'up di kalnilu unu gandeng.
38 Ya hay udum ya napakakdah numbabluyanda ta immuyda lim-
mane'le'od hinan mapulun ya hinan aduntuduntug, ya nihinah liyang unu
lingab di udum. Mu hay aptan ya diday maphod an tatagun adida umat
hinan agguy kimmulug an mangipaligligat ay dida.
39 Daten tatagu ya denlon Apo Dios didan maphod an dumalat di pangu-
lugda, mu agguyda ene'dam din inalin Apo Dios ay didan lagbuda
40 ti waday ma"aphod an ninomnom Apo Dios an aton ay ditu'un amin an
bo'on un dida ya anggay. Ya ta"on un ditu'ud ugwan ya middum tu'u goh
damdama ene an dumalat di pangulug tu'u.

12

Hay Aat di Pangulug ya Pangedpolan Jesus

1 Do'olday tataguh din penghanan nahamad di pangulugda. At hay
pangatday pangiyunnudan tu'un kimmulug ti paddungnay diday mannig
hi pangat tu'ud ugwan. At mahapul an idinong tu'un gun mangat hinan
malgom an homewol hi pangunudan tu'un Apo Dios. Ya ipogpog tu'u nan
pumbaholan an paddungnay mamobod ay ditu'u ta hay maphod di aton
tu'u, ya edpol tu'un mangat hi pohdon Apo Dios.
2 Ya hi Jesus ya anggay di kulugon ya pundenolan tu'u ti Hiyay nalpuwan
di pangulug tu'u, ya Hiya goh di mangipihamad hi pangulug tu'u. Ti ta"on
hi un ababain di mipata' hi krus mu agguyna ninomnom hene ti inilanan
mun'am'amlong hi alpahan di ligatna, at enedpolnay nunholholtapanah
nan krus. Ya ad ugwan ya wad abuniyan an inumbun hi appit hi agwan
Apo Dios an mun'ap'apu.

---

‡ **11:33** Hay na'atana ya hi Daniel (Dan. 6:1-28). § **11:34** Hay na'atana ya da Shadrach ay Meshach, ya hi Abednego (Dan. 3:1-30). * **11:35** Hay duwan na'atanah nan gutud di Old Testament ya nan balu an iZarephath (I Ki. 17:17-24) ya nan iShunam (II Ki. 4:8-36). † **11:37** Hay itudun nan hudhud di Hudyu ya na'at ay Isaiah ti impalagadin anu nan Alin hi Manasseh hiya.

Hay Aat di Pangulug ya Pangedpolan Tu'un Kimmulug

3 Mahapul an nomnomon tu'u goh di nangedpolan Jesus hi ina'inat di
nabaholan an tatagun Hiya ta adiyu nomnomon an mi'id di hulbin di
pangulug hi un waday ligat. Adi ayu numanomnom ta unyuat ihamad di
pangulugyu.
4 Ti ta"on hi un ayu ahan maligatan an man'ug hi pumbaholan ya mi'id
damdaman da'yuy nangiyatoy ene.
5 Ti unyu dan inaliwan nan Tugun Apo Dios ay ditu'un imbabaluynan
inalinay,
"Imbaluy, adim ngohoyon di Tugun'un he"a,
ya adi'a bumungot hi un'u he"a ihingal.*
6 Manu ay ya tuguno' ya moltao'
nan pa'appohpohdo'† an imbaluy'u."‡
7 At edpol tu'uy ligat tu'u ti hiyah ne ohah panugun Apo Dios ay ditu'u,
ya hiyah ne goh attigan di pangibilanganan ditu'uh imbaluyna. Ya un
gagangaynah nen aton Apo Dios ti ta"on un nan o'ommod hitun luta ya
tugunonday imbabaluyda.
8 Hi Apo Dios ya tugunon ditu'un amin an imbabaluyna. Ti wa ay ta adi
ditu'u tugunon ay Hiya ya hiyay attiganan bo'on ditu'uy imbabaluyna.
9 Ya hidin a'ungunga tu'u ya tinugutugun ditu'uh o'ommod tu'u, at
hiyanan e'gonan tu'u dida. Ya wa ay ta un'unudon tu'u nan o'ommod tu'un
wah tun luta at inyal'allana ni' di pangunudan tu'un Ama tu'un hi Apo Dios
an wad abuniyan ta way aton tu'un mi'tagun Hiyah mid pogpogna!
10 Nan o'ommod tu'u ay ya tinugun ditu'u ya minolta ditu'uh din
a'ung'ungungnga tu'un dumalat di punnomnomandah aat di maphod, mu
hi Ama tu'ud abuniyan ya tugunon ya moltaon ditu'u ta amaphodan tu'u ta
middum tu'uh amaphodna.
11 Munha'it di nomnom tu'uh un ditu'u tugunon, mu wa ay ta natugun
tu'u ya maphod mahkay di pangat tu'u, ya lumenggop mahkay goh di
punnomnom tu'u.
12 Hiyanan da'yu ay an himmigah pangulugna an dumalat di punligli-
gatanyu ya ihamadyuy pangulugyun Jesus
13 ti itudun nan Hapit Apo Dios di,
"Ya mahapul an ihamadmuy aatmu
ta an amin nan atom ya adi mibahhaw,
at waday punhulbiana."§
At inaynayunyun mangunud hinan maphod an pangat ta da'yuy pan-
gittigan nan himmigah pangulugna ta adida mamaman mangidinong hi
pangulugda ta undaat ni' ihamad.

Hay Pangunudan Tu'uh Pangat Jesus

14 Ya atonyun amin di abalinanyun mangipaphod hi pangatyuh i'ibbayun
tagu. Ya hay pohdon Apu tu'uy unudonyu ti adiyu mahkay tigon Hiyah
udum hi algaw hi unyu adi unudon.
15 Ya elanyu ta mi'id ay da'yuy man'ug an mangiyokod hinan homo' Apo
Dios. Ya mi'id goh ay da'yuy mangipangpangulun mangat hi nappuhi ti la'tot
ya inunud di udum ya dumalat hi pumbaholan di do'ol ay Apo Dios.
16 Ya elanyu goh ta mi'id ay da'yuy mangat hi lumihog an umat hi
umilugtapan. Ya tigonyu goh ta adi ayu umat ay Esau an nginohoynah Apo
Dios ti ta"on un hiyay pangpangullu mu agguyna imbilang nan biyangnan

---

* **12:5** Prov. 3:11. † **12:6** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. ‡ **12:6** Prov. 3:12. § **12:13** Prov. 4:26.

pangpangullu an inyabulut Apo Dios ay hiya. Ti hidin nahinaangan ya
unnaat goh inhukat heden biyangnah ohan pinnangan hinan agina.*
17 Ya inila tu'un la'tot ya inyal'alu'nan bangngadon heden biyangna, mu
adi mahkay mabalin an ta"on hi un nunluwalun numpahpahmo' ay amana.†
18 Hay nanginnilaan tu'un Apo Dios ya adi umat hi nanginnilaan din
Hudyuh din penghana. Ti hidin neheggondah nan Duntug an Sinai
ta odowonday Tuguna ya timma'otda ti dimmalang nan duntug, ya
ma"ang'angitid di ahu'na, ya hehellong di nunlene'woh, ya pumuo'.
19 Ya waday dengngoldah mun'alumium hi talampet, ya dengngoldan
himmapit hi Apo Dios. Ya ma'atta'otda, at numpahpahmo'dan Hiya ta
idinongnan humapit‡
20 ti nidugah di ta'otdah nan hinapitnan inalinay,
"Mi'id di mabalin an meheggon eten duntug an awada'
ti ta"on un nan animal an meheggon hitu ya mahapul an madotnay ta
matoy."§
21 Atata'ot ahan henen tinnigda, at ta"on un hi Moses ya inalinay mungwog-
wog hi ta'otna.*
22 Umat hinay numpa'innilaan Apo Dios ay dida, mu ditu'u ay ya dumalat
di pangulug tu'uy nanginnilaan tu'un Hiya. Ya hidin kimmulugan tu'u ya
niddum tu'uh nan mundayaw ay Hiyah nan Duntug an Zion hi ad Jerusalem
hi ad abuniyan an awadan nan Dios an wagwagdah mid pogpogna. Ya
mi'yam'amlong tu'uh nan do'ol an a'anghel
23 hinan imbabaluy Apo Dios an nitudo' di ngadandad abuniyan, ya hinan
kimmulug an impaphodnay pangatdah din amataguda. Ya niddum tu'un
Apo Dios an munhumalyan amin hi tagu.
24 Ya niddum tu'u goh ay Jesus an mangihapit ay ditu'u ti Hiyay
nangipa'annungan Apo Dios hinan balbalun ni'tulaganah pangabulutanan
ditu'u. Ya dumalat nan nidugah an homo'nan ditu'u ya nibilang tu'uh nan
niyatan di dalan Jesus hi natayana ta ma'aliwan di bahol tu'u. Adi umat hi
niyatan di dalan Abel hidin natayana an mahapul an miballoh.†
25 Umat hinay aat nen balbalun ni'tulagan Apo Dios ay ditu'u, at mahapul
an emayaan tu'u ta unudon tu'uy Tuguna. Hi Apo Dios ya minoltana
din Hudyun nungngohoy hinan punhapitonan hi Moses, at inyal'allanay
pummoltanah un nan Imbaluynay ngohoyon tu'u!
26 Hidin himmapitan Apo Dios hinan Duntug an Sinai ya immalyog tun
luta. Mu himmapit goh an inalinay,
"Awni goh at ipa'alyog'u tun luta
an ta"on goh un ad daya."‡
27 Hay pohdonan alyon ene ya hitun pangipa'alyogana goh ya mapa"in amin
tun limmuna ta mami'idda. Ya nan adi ay mapa"i ya munnononnongdah
enggana.
28 At hiyanan munyaman tu'un Apo Dios ti awniat mi'hina tu'uh nan
pumpapto'anan adi mapa'pa"i. Ya mahapul an dayawon tu'u ya unudon
tu'u ta umamlong
29 ti nidugah di pummoltanah nan adi kumulug ay Hiya. Hiya ya
mipaddung hinan apuy an gumhob.

13

Hay Aton Tu'un Mangipadenol ay Apo Dios

* **12:16** Gen. 25:29-34. † **12:17** Gen. 27:30-41. ‡ **12:19** Ex. 19:16-19; 20:18-21. § **12:20** Ex. 19:12-13. * **12:21** Deut. 9:19. † **12:24** Gen. 4:1-12. ‡ **12:26** Hag. 2:6.

1 Ditu'un i'ibba an kimmulug ay Jesu Kristu, mahapul an inaynayun tu'un
mumpopohhodan.*
2 Ya wadada ay di mangili tu'u ya ma"apnga ayun dida an ta"on hi unyu
agguy in'innila dida. Ti umat hinay inat din udum hidin udum an o'ommod
tu'u. Ya hin'umu'uddum ya agguyda inila an nan anghel di nundag'uh hi
abungda!†
3 Ya adiyu goh al'alliwan an bumadang hinan i'ibbayun nun'ibalud ta
hom'onyu dida an paddungnay un ayu ni'balud ay dida. Ya umat goh
an hom'onyu nan udum an paligligaton di tatagu an paddungnay un ayu
damdama mi'ligat ay dida.
4 Ya an amin ayun nangahawa ya mahapul an iyohhayuy pamhodyuh‡
nan ahawayu, ya adiyu elo' di bo'onyu ahawa unu aton di lumihog ti
makulug an moltaon Apo Dios di mangat hi umat hina.
5 Ya bo'on goh hay pihhuy a'amnawanyu, ya adiyu unguhan di malgom an
wan da'yu ti wadah Apo Dios an mangipapto' ay ditu'u, ya idatnay mahapul
tu'u, at hiyanan inalinay,
"Adi' da'yu taytaynan,
ya adi' da'yu inganuy."§
6 At mundenol tu'un Apo Dios ta way ohan ditu'uan mabalin an alyonay,
"Hi Apo Dios di bumadang ay ha"in,
at adia' tuma'ot an ta"on un malgom di aton di tatagun ha"in
ti dida ya unda tagu ya anggay."*
7 Nomnomonyu din nun'ahhun an nuntudtudun ditu'uh Hapit Apo Dios.
Ya nomnomon tu'uy anahamad di pangulugdan Jesu Kristu ta iyunnud
tu'un dida.
8 Ti hi Jesu Kristu ya adi malumluman. Hiya ya munnononnong hi
engganan nete"ah din hopapna ya ad ugwan hi mid pogpogna.
9 At adi ayu pedpedngolan hinan numbino'ob'on an nun'ibahhaw an
mitudtudun adi miyunnud hidin gun nitudtudun da'yu. Ti hay ihamadan di
pangulug tu'u ya edenol tu'uh nan homo' Apo Dios ta bo'on nan pangunudan
hinan nitugun hi aat di mapaniaw an ma'an ti mi'id di ibadangnah pan-
gunudan ay dane.
10 Ditu'u ya kinulug tu'un hi Jesu Kristuy ne'nong ay Apo Dios an dimmalat
hi idatan di amaphodan tu'u an malpun Apo Dios. Mu nan manginaynayun
an mangedenol hinan e'nong nan padih nan Tuldan Abung an dumalat
di pangun'unudandah nan Uldin Apo Dios an indatnan Moses ya adida
middum hinan amaphodan an nidat ay ditu'u.
11 Ya hay gun aton nan Nabagtun Padi ya alana nan dalan nan animal
ta iyuynah nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltu ta e'nongnan dumalat di
bahol di tagu. Mu nan odol nen napalti an Onong di Bahol ya iyuyda ibataan
hinan babluy ya unda gohbon.†
12 Hene ya nipaddung hinan na'at ay Jesus ti nibataan hinan babluy ya
unda patayon hinan krus ta nan immayuh an dalanay ne'nong ay Apo Dios
ta ma'aliwan di bahol di tagu.
13 At hiyanan mahapul an adi tu'u mahkay edenol di umat hinan pangat
tu'uh din hopapna, mu edenol tu'un Kristun mangibaliw ay ditu'u, ya
abuluton tu'un milagat hinan ababain an natayanah nan krus.

---

* **13:1** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece. † **13:2** Hay nipaddungan te ya nitudo' hinan Gen. 18:1-33. ‡ **13:4** Ta"on un agguy nitudo' di hapit an *eros* hinan hapit di iGreece mu hiyah ne ituduna damdama. § **13:5** Deut. 31:6. * **13:6** Psa. 118:6. † **13:11** Lev. 4:12; 16:27

14 Gagangaynah ten ma'at ay ditu'un kimmulug ti adi tu'u munnononnong
an mihinah tun luta ti hahalimidon tu'un mihinah nan babluy ad abuniyan
an ihinan tu'uh mid pogpogna.
15 At hay maphod hi gun tu'u aton ya mahapul an dayawon tu'uh Apo
Dios hi engganah panapitan tu'uh anabagbagtuna ta hiyah ne paddungnay
e'nong tu'un Hiya.
16 Ya adi tu'u aliwan an mangat hi maphod, ya munhimbabadang tu'uh
un way maligatan ay ditu'u ti hiyatuy paddungnay e'nong tu'un Apo Dios
an mangipa'amlong ay Hiya.
17 Ya un'unnud tu'uh nan a'ap'apu tu'u ta unudon tu'u nan itugundan
ditu'u ti diday nangedenlan Apo Dios an mangipapto' ay ditu'uh nan
pangulug tu'u. Ti udum di algaw ya hanhanan Apo Dios hi unda inat
nan niyokod ay didah atonda. Maphod hi un tu'u un'unnud ay dida ta
umamlongdan mangat hinan tamuda, ti wa ay ta ngohoyon tu'u dida at
humigada. At wa ay ta umat hinay ma'at ya mi'id di hulbina.
18 At gun da'mi iluwaluan ay da'yu. Ya maphod di punnomnommi ti
inatmiy abalinanmin mangat hi maphod ti pohdonmin an amin ya ma'at.
19 Ya hay iyal'alu"un da'yu ahan hi iluwaluana' ta olom ni' ya ag'aga ya
pumbangngadona' ay Apo Dios hina.

Hay Luwalun nan Nangitudo' Ete

20 Hi Apo Dios an alpuwan an amin di lenggop ya minahuanah Apu tu'un
hi Jesus an madayaw an mangipapto' ay ditu'un kimmulug an mipaddung
hinan kalniluna. Hay nangiyatayanah bahol tu'uy nipa'annungan nan
munnononnong an ni'tugun Apo Dios hi amaphodan tu'u.
21 Hay iluwalu' ya olom ni' ya idat Apo Dios di abalinan tu'un mangat hi
an amin hi pohdona ya an amin nan umipa'amlong ay Hiya an dumalat di
badang Jesu Kristu. Hiya ni' di mipabagbagtuh enggana! Amen.‡

Hay Angunuh di Nitudo'

22 Da'yun i'ibba, nomnomonyu tun gun'u alyon hitun tudo"u ti pohdo'
ahan an mihamad di pangulugyu, at edpolyun bahaon ti he'he'dod.
23 Ya hay pohdo' hi innilaonyu ya nan ibba tu'un hi Timothy an nibalud
ya nibo'tan mahkay. At wa ay ta umalih tu ta ah'upana' ya itnud'uh umalia'
hina.
24 Ya ipa'innilayuh nan mangipangpangulun da'yuh na ya hinan
ma'amu'amung an tatagun Apo Dios an apngaonmi dida. Ya impaad goh
nan i'ibba tu'un kimmulug hitud Italy an apngaon da'yun dida.
25 Nan homo' ni' Apo Dios di mawadan da'yun amin.

‡ **13:21** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan.*

Jacob

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Jacob (1:1). Hiyay ohan agin Jesu Kristu (Mk. 6:3), ya hi *Jakobus* di ustuh ngadanah nan hapit di iGreece. Ya ta"on un hiyah ne ngadanah nan Biblian di iGermany, ya iNetherlands, ya nan udumnan babluy mu *James* di ngadanah nan Biblian di English an ta"on un adagwiy aatna ti nob'on. Ya manu ay hiyah ne ngadanah nan Biblian di English ti hidin penghanad England ya impibalud nan udum an a'ali ya queen nan tatagun waday Bibliana ti Roman Catholic daten a'ali, ya kinulugda an anggay nan papadiy way biyangnan mumbahah nan Hapit Apo Dios. Ya nan udumnan dida an Romanon ali ya impipuulday nangibalin hi Hapit Apo Dios hinan hapit di i'England an umat ay da John Hus (1369-1415 A.D.) ay John Wycliffe (1320-1384 A.D., mu hi Wycliffe ya anggay di tungalnah pinuulanda ti natoy, at unda innal di odolnah lubu'). Mu palpaliwan ya waday balbalun alin nipallog ay didan Romano an nan Alin hi James I (1566-1625 A.D.), ya Protestanti hiya, ya inyuldina an ma'ahhapul an mibalin nan Hapit Apo Dios hinan hapit di i'England ta an amin nan ahimbahimba'an hidi an Protestanti ya waday oha mah ni' hi bagida. Henen Biblia ya ma'ali an *King James Version*, ya ni-published hidin 1611 A.D. Ya wa han ohan algaw hidin agguy ni' nalpahan nan nibalin ya impa'innilan nan Alin hi James hinan mangibalin ta olom ya iddumda nan ngadanah nan Biblia, mu numanomnomda ti mid ah ngadan an James hinan Biblia. At hay ninomnom nan mangibalin ya maphod hi un mahukatan nan ngadan Jakobus ta hi James di mihukat ta punyamanandah nan alida ti hiyay ad nomnom hinan nibalin. At inatda an ta"on hi unda inilan pikuwonay imbalinda. Ya henen nibahhawanda ya nitolmatolman an nipabnopabnoh hi an ami'amin an Biblian di English ta engganah nan Bibliadad ugwan, ya ta"on hinan *Maphod an Ulgud Jesu Kristu* an nitudo' hinan hapit di iBatad ti na'usal nan ngadan James (unu Jaime hinan hapit di iSpain) ti niyunnudan hinan English an bo'on nan Biblian di iGreece. Mu heten balbalun nibalin ya mipabangngad hinan ustun ngadana ta mapogpog mahkay di nibahhawandah din amatagun nan Alin hi James.

Hay Nangitud'an Jacob eten Liblu: nan tatagun Apo Dios an niwa'at hinan abablubabluy (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: eyedonah mu'ud, ya hay ituduna ya nan bumalbali (Gen. 25:26).

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 40 A.D. hi engganah din 60 A.D., mu mid mapto' ya nitudo' hidin 43 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida.

Hay Outline ten Liblu:

Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya MUNDE-NOLDA (1:1-18)

Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya UN-UDONDA NAN DONGLONDA (1:19-27)

Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya PAPAD-DUNGONDAY PANGATDAH NAN TATAGU (2:1-13)

Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya IPATTIG-DAY PANGATDA AN DUMALAT NAN PANGULUGDAN APO DIOS (2:14-26)

Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya IHAMAD-DAY HAPITONDA (3:1-12)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya NANOM-NOMANDA (3:13-18)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya ADIDA AMNAWAN NAN MAPHOD AN WAH TUN LUTA (4:1-10)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya ADIDA PAHALON NAN IBBADA (4:11-12)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya ADIDA MUMPAHIYA (4:13-17)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya ADI PALIGATON NAN ADANGYAN NAN BUMO'LA (5:1-6)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya MEHO-DANDA (5:7-11)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya ADIDA MUNHAPATA (5:12)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya MUNLUWALUDA (5:13-18)
Hay maphod hi aton nan kimmulug ta maphod nan ugalida ya TU-GUNONDA NAN KIMMAPUY (5:19-20).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Jacob* an baal Apo Dios ya hi Apu
tu'un hi Jesu Kristu.
Muntudo'a' ay da'yun amin an Hudyun kimmulug ay Jesus an nihinap
hinan ablubabluy ta ipa'innila' an gun'u da'yu nonomnomon.

Hay Aat di Pangulugan ya Hay Anomnoman

2 Da'yun i'ibba' an kimmulug, ta"on hi un do'ol di numbino'ob'on hi ligatyu
mu hay maphod hi atonyu ya mundenol ayu damdama
3 ti inila tu'un hay ligat di mangihamad hi pangulug tu'un Jesu Kristu, at
ta"on hi un ngadan di ma'at ya minaynayun di pangulug tu'un Hiya.
4 At mahapul an edpol tu'uy ligat ta mihamad di pangulug tu'u ta mi'id di
akudangan di amaphod tu'u.
5 Ya gulat ta wadan da'yuy agguy nanginnilah atonan mangunud ay Apo
Dios ya munluwalun Hiya, at badangana. Ti hi Apo Dios an ma'ma'iddat ya
mun'am'amlong an bumadang ay ditu'u.
6 Mu wa ay ta munluwalu ayu ya adi ayu munduwaduwa, mu mundenol
ayun idat Apo Dios nan ibagayu. Manu ay ya nan tagun mi'id di denolnah
luwaluna ya umat hinan dalluyun hi baybay an mumbinangngadan an
miyun'unud hinan dibdib.
7-8 Ya nan tagun munduwaduwa an mi'id di mapto' hi unudona ya
nibahhaw hi un hay ninomnomna ya idat Apo Dios di pohdona.

Hay Aat di Nun'awotwot ya nan Adadangyan

9 Da'yun i'ibban nun'awotwot, mun'amlong ayu ti dumalat nan kimmulu-
ganyu ya na'abbagtuy pangibilangan Apo Dios ay da'yu.
10 Ya da'yun i'ibban adadangyan an kimmulug, mun'amlong ayuh
nipa'ampaanyu ti imbilang da'yun Apo Dios an dimmalat nan kimmulu-
ganyu. Manu ay ya hay aat di nitaguan hitun luta ya umat hinan habung
an ag'agaan na'leng, at magah.
11 Ti wa ay ta nidugah di potang ya mun'a'leng di nitanom at magah di
habungda, at adi mahkay maphod di tigawda. Umat hinah nan adangyan

* **1:1** Bahaom nan introduction ten liblu ta innilaom di anaad ta *Jacob* an bo'on *James*.

an iyatoynay punhapulanah a'udman di inadangyana, mu awni ta matoy ya mi'id di hulbina ti adina ita'in di inadangyana.

Hay Aat di Tudul ya Topong

12 Nan tagun immannung an nahamad di pangulugna an ta"on hi un munligligat ya maphod ti idat Apo Dios di pi'taguanah munnononnong an hiyah ne din inalinah idatnah nan namhod[†] ay Hiya.

13 Gulat ta wadan da'yuy mitudul ta atonay nappuhi ya adiyu alyon di, “Hi Apo Dios di nangitudul ay ha"in!” Ti Hiya ya adi umitudul hi nappuhi, at hiyanan adi mabalin an itudul da'yu ta atonyuy adina pohdon.

14 Ti hay dumalat hi itudulan di tagu ya nan namhodanan mangunud hi nappuhin ninomnomna.

15 At hiyanan unudona ay di nappuhin ninomnomna ya mabaholan, ya hay lagbun nan abaholana ya nan atayana an hiyah ne nan adi pi'taguan ay Apo Dios hi mid pogpogna.

16 Hiyanan da'yun i'ibban kimmulug an pohpohdo', adiyu alyon di hi Apo Dios di alpuwan di balbali

17 ti an amin di malpun Hiyan wad abuniyan ya ma"aphod an mi'id di kudangna. Hiya ya limmuna nan bittuan, ya nan algaw, ya nan bulan. Ya hanan limmuna ya gun maluman, mu Hiya ya munnononnong an adi ahan maluman di aatna.

18 Ya Hiya ya imbilang ditu'un kimmulug an imbabaluynah din nanginnilaan tu'uh nan makulug an tudtuduna ti hiyah ne tuwaliy pohdonan aton ta mumbalin tu'un nabagbagtuh an amin an limmuna.

Hay Pangunudan tu'uh nan Donglon tu'u

19 Da'yun i'ibban kimmulug, donglonyu tun alyo'. Hay pohdo' ya ihamad tu'un mundongol hi mitudtudun Hapit Apo Dios, ya nomnomon tu'u ya un tu'u humapit. Ya adi un itangan mabanbanungot tu'u

20 ti mi'id di ibadang di bungot hi pangatan hi pohdon Apo Dios.

21 At hiyanan mahapul an du'gonyun amin nan nun'appuhin wah nomnomyu, ya idinongyun amin di nun'appuhin ato'atonyu. Mahapul goh an mumpa'ampa ayu ta nan Hapit Apo Dios an kinulugyuy unudonyu an hiyah ne mangibaliw ay da'yu.

22 Adi tu'u alyon hi un tu'u dongdonglon ya anggay di Hapit Apo Dios ti mahapul damdaman unudon tu'uh nen itudtuduna.

23 Ti nan tagun unna donglon ya anggay di Hapit Apo Dios ta adina unudon ya umat hinan tagun nundaggal

24 an pa'attigonay angahna, ya nakak, mu awni ya naliwanay tinnigna.

25 Mu nan tagun makulug an unudonay Hapit Apo Dios an hiyah ne mangipadinong hi pumbaholan ya adina aliwan nan dengngolna an unudonah enggana. Hiyah ten taguy badangan Apo Dios hi an amin an atona.

26 Ya nan tagun alyonay hiya ya kimmulug mu adina ane'nongon di hapitona ya un hay odolnay linayahana, ya mi'id di hulbin nan hinapitnan hiya ya kimmulug.

27 Ti hay ibilang Apo Dios hi nahamad di pangulugna ya nan tagun inilanan hummo' hinan maligatan an umat hinan nun'abalun binabai ya nan nguhun ung'ungungnga, ya badangana dida. Ya mahapul goh an tigona ta adina iyunnud hinan nun'appuhin ato'aton di tagun adi kumulug.[‡]

[†] **1:12** Hiyah ne hapit an *agape* hinan hapit di iGreece.

[‡] **1:27** Nibaag nan duwan na'abbagbagtu ahan an aat nan kimmulug hidin amatagun Jacob ti (1) hinalimunanday nguhu ya nabalun binabai, ya (2) din'ugday nun'appuhin aton nan tataguh tun luta. Ya manoh'a nan do'ol an nannig ay dida ti agguyda inat, at ni'kulug nan udum.

2

Hay Pamapaddungan di Pangat tu'uh nan Tatagu

1 Da'yun i'ibba, gulat ta alyonyuy kimmulug ayun Apu tu'un hi Jesu Kristun na'abbagbagtu at mahapul an papaddungonyuy pangatyuh i'ibbayun tagu ta adiyu iyod'odolnay udum.
2 At gulat ta waday adangyan an nunhehengheng hi balitu' ya ma"aphod di lubungna an immalih nan a'amunganyuh nan pundayawanyun Apo Dios ya wada goh di nawotwot an napi"iy lubungnan ni'yamung,
3 ya gulat ta e'gonanyu nan adangyan an tagu ta alyonyuy, “Hete umbunam an ma"aphod an umbunan!” ya inaliyu kogoh hinan nawotwot di, “Tuma'dog'an ne!” unu “Umbun'ah tun dotal hitun way hu'i',”
4 ya adi maphod heneh aton. Ti hay inadangyan ay di taguy pangibilanganyun dida ya nappuhih neh panumalyayuh nan tatagu.
5 Da'yun i'ibban pohpohdo', donglonyu tun alyo'! Ti do'do"ol hinan nun'awotwot di pento' Apo Dios an kumulug ay Hiya, at hiyanan diday ibilangnah adadangyan an dumalat nan pangulugda ta diday middum hinan pumpapto'ana ti hiyah ne inalinan ma'at hinan mamhod* ay Hiya.
6 Ya goh ta umat hinay pangatyuh nan nawotwot? Undan agguyyu inilan nan adadangyan di mangipaligligat ay da'yu an ta"on un itang ya indiklamu da'yuh kulti?
7 Ya undan goh bo'on diday mamihupihul ay Apu tu'un hi Jesu Kristun nidduman tu'un kimmulug?
8 Hay aptan an Tugun an impitudo' Apo Dios an unudon tu'u ya inalinay,

> “Pohdonyuy i'ibbayun tagu
> an umat hi namhodyuh odolyu.”†

Ya maphod hi un makulug an unudonyu.
9 Mu gulat ta anggay nan adangyan di pohdonyu at nabaholan ayu ti agguyyu inunud nan Tugun Apo Dios.
10 Ti nan tagun mangunud hinan Tugun Apo Dios mu waday ohah imbahhawna at nabaholan damdama an umat hinan tagun mi'id di inunudnah nan Tugun Apo Dios.
11 Ti inalinay,

> “Adi ayu umilugtap.”‡

ya

> “Adi ayu pumatoy.”§

Ya gulat ta adi ayu umilugtap mu pumatoy ayuh tagu at mabaholan ayu damdama ti agguyyu inunud nan Tugun Apo Dios an ta"on un oha.
12 Nan Tugun Apo Dios di bumadang ay ditu'u ta mabaliwan tu'uh bahol. At hiyanan emayaan tu'u ta maphod an amin di aton tu'u ti heten Tugun di iyunnudan di punhumalyaanan ditu'u.
13 At hiyanan nan tagun adi mammo' hi ibbanan tagu ya adi goh hom'on Apo Dios hitun ahumalyaana. Mu nan tagun mammo' hi ibbanan tagu ya mi'id di dumalat hi ayna tuma'tan hitun punhumalyaan Apo Dios ay hiya.

Hay Aat di Pangulug ya Pangat

14 I'ibba, gulat ta way mangalih un kimmulug mu mi'id di attigan di kimmulugana ya mi'id di hulbin nen inalinah un kimmulug ti adi umda nan nangalyanan hiya ya kimmulug hi pamaliwan Apo Dios ay hiya.
15 Gulat ta waday i'ibbayun mid di lubungna ya onona

---

* **2:5** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. † **2:8** Lev. 19:18. ‡ **2:11** Ex. 20:14; Deut. 5:18. § **2:11** Ex. 20:13; Deut. 5:17.

16 ya undan ammunay pangalyanyuy, “Umanamut'a, ya adi'a numanom-
nom hinan mahapulmu, at hi Apo Dios di okod.” Mi'id di hulbin nen
maphod an inaliyuh un ta"on un wadan da'yu hanan mahapulna ya adiyu
idatan.
17 Umat hinan pangulug an wa ay ta un hay hapit ya anggay an adiyu
ipattig hi pangatyu ya mi'id damdamay hulbina.
18 Mu ini ya waday mangili an alyonay, “Mi'id di nun'abhiwanah un nan
ohan tagu ya ipa'anhanay maphod an atona ya nan oha ya ipa'anhanay
pangulugna!” Mu hay pambal'un ne ya mahapul an mun'unnud danen
duwa ti undan hay attigan di pangulug hi un adi aton di maphod? Tigonyu
adya ay ha"in an ato' di maphod ta attiganan waday pangulug'un Apo Dios.
19 Ya alyon nin di udum hi nahamad di pangulugda ti kulugondan ohay
Dios. Manu ti maphod, mu ta"on un nan dimunyu ya kulugondan ohay Dios,
at hiyanan wumogwogdah ta'otdan Hiya.
20 Da'yun nakudang di nomnomna, undan gahin hi un waday pangit-
tiganyu ya unyu innilaon an nan pangulug ya mi'id di hulbinah un adi
mipattig hinan pangat?
21 Nomnomonyu din ommod tu'un hi Abraham: Hiya ya imbilang Apo
Dios an maphod an dumalat di nangunudanah inalina ti immuyna ene'nong
nan imbaluynan hi Isaac ay Hiya.*
22 Gadya an niddum di nangat Abraham hinan pangulugna ti henen
nangatnay nangipihamad hi pangulugna!
23 At henen na'at di nipa'annungan din impitudo' Apo Dios an inalinay,
“Kinulug Abraham hi Apo Dios,
at imbilangna hiyan maphod.”†
Ya hiya goh dimmalat hi nangalyan Apo Dios di ligwanah Abraham.‡
24 Tigonyun hay dumalat hi pangibilangan Apo Dios an maphod di ohan
tagu ya bo'on hay pangulugna ya anggay, mu mahapul damdama an
unudonay pohdon Apo Dios.
25 Ya umat goh hinah din hi Rahab an babain puta an imbilang goh
Apo Dios an maphod an dimmalat nan maphod an inatnan impo"oyna
nan tatagun Apo Dios, ya intudunay ohah dinalandan numbangngad hi
nalpuwanda.§
26 At nan tagun alyonay un kimmulug mu adina aton di maphod ya mi'id
di hulbina. Ya mipaddung hinan odol an wa ay ta mi'id di lennawana ya
matoy.

3

Hay Aat di Timid

1 Da'yun i'ibba, tigonyuat ni' ta adi nonongan nuntudtudu ayu, mu maha-
pul an pa'annomnomonyu ti inila tu'un nidugdugah di punhumalyaan Apo
Dios hinan muntudtudu ya un nan itudtuduwanda.
2 Ti ditu'un amin ya gagangayna an waday ibahhabahhawan tu'u. Mu
gulat ta nan tagun ane'nongonan humapit ta mi'id di ihallaan di hapitona
ya hiyay na'ahhamad di aatna ti ane'nongonan amin di hapitona.
3 Hay ipaddungan di timid ya nan gumo' an it'ittang an mipiyamel hi
kabayu ta unudon nan kabayuy pohdon tu'uh pange'wan.
4 Ya hay ipaddungan goh di timid ya nan gumo' hi uddu' nan pupul an
it'ittang goh, mu mabalin an bawingona nan pupul hinan pohdon nan

* **2:21** Gen. 22:1-19. † **2:23** Gen. 15:6. ‡ **2:23** Nan Alin hi Jehoshaphat di nangalin ne (II Chron. 20:7). § **2:25** Josh. 2:1-21; Heb. 11:31.

mummunihuh pangipa'ayan an ta"on hi un ongol an pupul, ya ta"on goh un mabi'ah di puo'.
5 Ya umat goh hinay timid ti ta"on hi un it'ittang mu do'ol di iting'ina an umat hi itang an apuy an gohbonay himpanuntug!
6 Immannung an hay timid tu'u ya umat hi apuy an mama"in ditu'u ti hiyay alpuwan di do'ol an nun'appuhin hapit. Ya hiyah te punligligatan tu'un hahanggaon tu'uh abigabigat an hay alpuwana ya hi Satanas.
7 Nan tagu ya mabalin an amuonan amin di numbino'ob'on an a'animal an nan ahamuhamuti, ya nan mun'addapan hi luta, ya nan wah baybay.
8 Mu mid di tagun abalinanan ane'nongon di timidna. Ti nan timid di alpuwan di nun'appuhin puma"i an paddungnay bininun pumatoy.
9 Hay timid di manapit hi amaphodan Ama tu'ud abuniyan, mu wa ayan inusal tu'u goh hi pamihul tu'uh i'ibba tu'un tagu ta paddungnay un tu'u damdama pinihul hi Apo Dios ti limmunay tagun umat ay Hiya!
10 Adi maphod an usalon di timid an mundayaw ay Apo Dios ya awnian inusal goh an pamihul hi ibban tagu. Da'yun i'ibba, adi umat hinay atonyu ti adi pohdon Apo Dios!
11 Ti hay aat di obob ya hiyay mangituduh atonyu ti adi bumuhu' di na'ibul ya mapaganah an danum hinan oh'ohhan obob!
12 Ya umat goh hinan fig an ayiw ti bumunga ay ya bo'on bungan di oliboy ibungana! Ya adi goh mabalin an bumunga nan greyp ta bungan di figs unu nan ma'ahin an abu"ul ya alpuwan di maphod an danum!

Hay Aat di Immannung an Anomnoman

13 Nan tagun immannung an nanomnoman ya mahapul an mumpa'ampa ya nan maphod di atona ti umat hinan pangat di tagun na'annomnoman.
14 Mu da'yu ya adiyu alyon hi un ayu nanomnoman hi un ayu hin'a'amoh an way ohaan hay pohdonay ma'unud.
15 Adi umat hinay ibilang Apo Dios hi nanomnoman ti nan umat hinan pangat ya umat hi pangat di agguy kimmulug an un hay nalpuh diyablu.
16 At hiyanan wada ay di mun'a'ammohan ya way ohaan hay pohdonay ma'unud ya nappuhin amin di ma'at, ya mi'id di lenggop.
17 Ti nan tagun ibilang Apo Dios an nanomnoman ya anggay nan maphod di wah nomnomna an mi'id di nappuhi, ya nan mangipapto' hi punhina"agian, ya nan way ulayna, ya nan adi mangipilit hi pohdona, ya nan nanginnilan hummo' hi ibbanah tagu, ya nan napapaddung di pangibilanganan amin hi tagu, ya nan adi munlayah, ya an amin di atona ya amaphodan di i'ibbanan tagu.
18 Nan tagun mangat hi umat hina ya umat hinan muntanom ti paddungnay itanomnay maphod an punhina"agian, ya hay ibungana ya nan do'ol an maphod an ma'at.

4

Hay Aat di Pangamnawan tu'uh nan Maphod hitun Luta

1 Hay dumalat nin hi punhohongngilanyu ya pumbobohholanyu? Hay dumalat ya nan nappuhin wah nomnomyu an nan amnawyu ya nan pun'amlonganyu!
2 Ti wa ay ta adiyu abalinan an alan nan pohdonyu ya un hi'itangan pimmatoy ayu. Ya umat goh an hay amohyuh udum di dumalat hi pi'hongngilanyuh un ayu adi pa"alah nan pohdonyun dida. Hay immannung ya manu ay adi ayu pa"alah nan pohdonyun alan ti adiyu ibagan Apo Dios.

3 Mu ta"on nin hi un ayu mumbagan Hiya ya adina ahan idat ti nappuhiy
wah nomnomyu an un hay usalonyuh pohpohdon di odolyu.
4 Nappuhi ayu ahan ti agguyyu innaynayun nan intulagyun Apo Dios an
inaliyuy Hiyay unudonyu. Undan agguyyu inila an nan tatagun pohpo-
hdondan iyunnud hi pangat nan agguy kimmulug ya diday buhul Apo Dios?
5 Undan alyonyuan mi'id hulbin nan impitudo' Apo Dios an inalinay,
"Munha'it di nomnomna
ti bo'on Hiya an nunlumun ditu'uy unudon tu'u."*
6 Mu ta"on un umat hina ya nidugah damdamay pangipadutu'an Apo Dios
ay ditu'u ta mabalin an unudon tu'u. Immannung ahan hete ti wada goh di
impitudo'nan inalinay,
"Nan tagun mumpa'ampa ti inilanan ma'ahhapulnay badang ya hiyay
hom'on Apo Dios,
mu nan tagun mumpahiya ya hiyay moltaona."†
7 At hay mahapul ya un'unnud tu'un Apo Dios. Ya mi'patoy tu'un Satanas,
at taynan ditu'u.
8 Middum tu'un Apo Dios, at middum goh Hiyan ditu'u. At da'yu ay an
nabaholan an tatagu ya mahapul an du'gonyu nan nappuhin ato'atonyu.‡ Ya
da'yu ay an munduwaduway pangulugna ya iyohhayuy pangulugyun Apo
Dios ta Hiyay unudonyu!
9 Ya munlungdaya ayu ya muntutuyu ayuh numbaholanyu ta bo'on at goh
nan umamlonganyu ya wan nabaholan ayu.
10 Ya mumpa'ampa ayun Apu tu'u, at ipabagtu da'yun Hiya.

Hay Adi tu'u Pamoholan hinan Ibba tu'un Tagu

11 Da'yun i'ibba, adi tu'u pahalon di ibba tu'u. Ti nan tagun pihu-
lonay ibbana ya pinihulna nan Tugun Apo Dios an inalinay mahapul an
mumpopohhodan tu'un tatagu. Ti wa ay ta pihulonyuy i'ibbayu ya hiyay
attiganan adiyu unudon nan Tuguna.
12 Ti hi Apo Dios an alpuwan nan Tugun di way biyangnan munhumalyah
tatagu. Hiya goh ya anggay di way biyangnan mangibaliw unu mummoltah
tagu, at hiyanan adi nonongan unyu alyon di adi maphod di ohan tagu.

Hay Atugunan di Mangipahiyah Aatda

13 Donglona' ay ya wa adyaan alyonyuy, "Ad ugwan (unu hi ma'et) ya
umuy amin den babluy ta mihina amih dih hintawon ta mungkumildu ami
ta dumo'ol di pihhumi."
14 Mu undan inilayuy ma'at hi ma'et unu hi ohhandi? Hay nitaguan
ya umat hinan bunut an manu ti awnian mipattig, mu un na'amtang ya
na'ubah.
15 At hay maphod tuwaliat hi wah nomnom tu'u ya alyon tu'uy, "Hi Apo
Dios di okod hi unna iyabulut an hiyah te (unu hiyah ne) ato'."
16 Mu da'yu ya ipahiyayuy aatyu ti ongol di denolyuh odolyun bo'on hi
Apo Dios. Ya nan pangatanyuh umat hina ya nappuhi.
17 At nan tagun nanginnilah maphod mu adina aton ya numbahol ay Apo
Dios.

---

* **4:5** Mid di ustuh verse an mangibaag ene, mu do'ol di verses an mangituduh mensahena an umat hi Ex. 20:5, ya Ex. 34:14, ya Deut. 32:16, ya Zech. 8:2, ya I Cor. 10:22. † **4:6** Prov. 3:34. ‡ **4:8** Hay immannung an inalinah tu ya *Ulahanyuy ngamayyu*. Ya manu ay inalin Jacob hene ti nan papadih nan Old Testament ya ma'ahhapul an ulahanday ngamaydah nan gambang an Pamahan an Pun'ihuan an wah nan Tuldan Abung unu Timplun Apo Dios ya unda muntamu (Ex. 30:17-21), ya hay impa"elna ya nan pan'ugandah nappuhin ato'atonda an umat hinan nibalin hi bagtuna.

5

Hay Panugunan hinan Adadangyan

1 Da'yun adadangyan an tatagu ya donglonyu tun alyo' ay da'yu. Ti
odolnay un ayu munlungdayah nan pummoltaan Apo Dios ay da'yuh udum
an algaw an dumalat di baholyu.
2 Ti mi'id di hulbin di inadangyanyu ti awniat ma'ubah, ya mi'id di hulbin
di do'ol an lubungyu ti awniat madunut.
3 Ya awniat mapa"i nan balitu'yu ya pihhuyu. At hiyah ne pangimmatu-
nan an mahumalya ayu. Ya awniat moltaon da'yun Apo Dios ti na'ekkotan
ayu ya taganyuy amung hi inadangyanyu.
4 Mu inilan Apo Dios an hay inadangyanyu ya nan bino'lan di pun-
tamuonyuh nan papayawyu an agguyyu indat. At hiyanan mumpah-
pahmo'dan Apo Dios an nidugah di abalinana. Hiya an Dios ya donglonah
nen pumpahpahmo'andan Hiya!
5 Ya pun'am'amlonganyuy ma"aphod an itaguanyuh tun luta ti wadan
amin di mahapulyu, mu agguyyu ninomnom nan algaw an pummoltaan
Apo Dios ay da'yu. Ya umat ayuh nan baka an tinaganay a'an hi holo' ta
omod un timmaba, mu agguyna inilan nagtud di algaw hi aglotana.
6 Ya hay inatyu goh hi nappuhi ya ta"on un maphod nan tatagun mi'id di
baholda ya immuyyu atog indiklamu, ya pinatoyyu nan adi pa'ibballoh.

Hay Panginaynayunan tu'uh nan Pangulug tu'u

7 Edpolyun i'ibba, ya anuhan tu'uy ligat hi engganah tun pumbangngadan
Apu tu'un hi Jesus. Ti tigonyuy pange'edpolan hanan munlia' an munhood
hi udan ya unda muntanom, ya hehennodda goh di bumungaana ta
engganay bot'onda.
8 Umat hina ni' goh di pangedpolanyun munhood hi pumbangngadan Apu
tu'u, at inaynayunyuy pangulugyu ti magadyuh di pumbangngadana.
9 Da'yun i'ibba, adi ayu himpapahiw ta adi da'yu moltaon ay Apo Dios ti
magadyuh mahkay di umalianan munhumalyah tatagu.
10 Nomnomonyun i'ibba din numbino'ob'on an propetan hennag Apo
Dios an mangipa'innilah Hapitna an ene'edpolday ligat, at diday pangiyun-
nudanyun mange'edpol hi punligligatanyu.
11 Inila tu'un ma"amlongda mahkay ti ene'edpolday ligatda an ta"on hi un
nidugah din hinolholtapda. Umat goh damdamah na ay Job an nidugah din
nunligligatana, mu ene'edpolna an agguyna din'ug di pangulugna.* At hidin
angunuhna ya impattig Apo Dios di nidugah an homo'na ya badangnan
hiya.† Manu ay umat hina ti nidugah di homo' ya pamhod Apo Dios hi
tataguna.
12 Hay oha goh hi aptan hi alyo' ay da'yun i'ibba ya adiyu ihapatan Apo
Dios unu hinan malgom hi un way ibagayu. Un nonong ya inaliy, “Oo,” hi
un oo, ya “Adi,” hi un adi, ta adi da'yu moltaon ay Apo Dios.

Hay Pangiluwaluan hinan Mundogoh

13 Gulat ta wadan da'yuy maligligatan ya mahapul an munluwalun Apo
Dios. Ya da'yu ay goh damdaman umamlong ya ikantayuy ipabagtuan Apo
Dios.
14 Ya wa ay di ibbayun mundogoh ya maphod hi unna ipa'ayag nan
mumpun'endog ay da'yun kimmulug ta iluwaluanda ya linanaandah pum-
bagandah badang ay Apo Dios ta ma'aan di dogohna.

---

* **5:11** Bahaom nan footnote di Job 2:7 ta innilaom di numbino'ob'on an problemana. † **5:11** Job 42:12-17.

15 Gulat ta heden punluwaluanda ya waday pangulugdan Apo Dios at
makulug an pumhod, ya wa ay di baholna at ma'aliwan.
16 At hiyanan an amin ayu ya way ohaan ibaagnay numbaholanah
i'ibbana ya hinluluwalu ayu ta pumhod ayu. Ya nomnomonyun nidugah
di abalinan nan luwalun nan tagun nahamad di pangulugnan Apo Dios.
17 Umat ay Elijah an ohan propetan Apo Dios hidin penghana. Hiya
ya tagun umat ay ditu'u, mu inhamhamadnan nunluwalun Apo Dios ta
adi umudan, ya immannung kangan an agguy immud'udan hi tulu ta han
godway tawon.‡
18 Ya unat goh hidin nunluwalu ta umudan ya immudan, at himmangaw-
day nitanom.§
19 Da'yun i'ibba, gulat ta wadan da'yuy mangidinong hi pangulugna,
mu waday ohan da'yuh manugun ta mumbangngad hinan makulug an
pangulug,
20 at immannung an mabadanganah nen tagu ta adi milahhin ay Apo Dios
hi enggana. Ya dumalat enen atona ya an amin di bahol nen tagu ya aliwan
Apo Dios.

‡ **5:17** I Ki. 17:1. § **5:18** I Ki. 18:41-46.

I Peter

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Peter di nangipitudo' (1:1), ya hi Silas di nangitudo' (5:12).

Hay Nangitud'andan ten Liblu: nan tatagun Apo Dios an nanaynan hinan babluyda ta immuydah nan numbino'ob'on an provincia an ad Pontus, ya ad Galatia, ya ad Cappadocia, ya ad Asia, ya ad Bithynia (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan batu (Mat. 16:18).

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin numbattanan di 61 A.D. hi engganah din 63 A.D.

Hay Teman ten Liblu: hay aat nan munligat an kimmulug.

Hay Outline ten Liblu:

Hay MIPA'INNILAH nan munligat an kimmulug (1:1-2)
Hay HAHALIMIDON nan munligat an kimmulug (1:3-12)
Hay ANAHAMAD nan munligat an kimmulug (1:13—2:3)
Hay DAYAWON nan munligat an kimmulug (2:4-8) — dayawondah Jesu Kristu
Hay AAT nan munligat an kimmulug (2:9-10)
Nan AHIMPAHIMPAMPUN an munligat an kimmulug (2:11—4:11).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an hi Peter an ohan napto' an apostoles* Jesu Kristu. Muntudo'a' ay da'yun kimmulug an nakak hinan babluyyu ta niwa'at ayuh nan abablubabluy ad Pontus, ya ad Galatia, ya ad Cappadocia, ya ad Asia, ya ad Bithynia.†

2 Da'yuy pento' Ama tu'un hi Apo Dios an tataguna ti ninomnomna tuwalih din penghanan ditu'uy pumbalinon nan Na'abuniyanan an Lennawah tatagun kumulug ay Jesu Kristu, at dumalat nan natayana ya aliwan Apo Dios di bahol tu'u.

Nan homo' ya lenggop ni' an malpun Apo Dios di mawadan da'yu.‡

Hay Makulug hi Hahalimidon Tu'u

3 Mipabagtuh Apo Dios an hi Aman Apu tu'un hi Jesu Kristu ti Hiya ya ongol di homo'nan ditu'u ti dumalat di nummahuanan Jesu Kristuh din natayana, ya waday balu an nitaguan tu'u. At hiyanan nidugah di panahalimid tu'un mi'hina ay Hiyah mid pogpogna.

4 Ya waday ehodnan ditu'un hiyah ne ya munnononnong ti adi mapa"i ya adi ma'utaw unu maluman.

5 Ya dumalat nan abalinana ya ipapto' ditu'u an dumalat nan pangulug tu'un Jesus hi engganay unna ipa'annung nan abaliwan tu'uh tun apog-pogan di luta.

6 At hiyanan mun'am'amlong tu'u an ta"on un do'ol di ligat tu'ud ugwan hitun luta.

7 Ti daten punligligatan tu'uy atapngan di pangulug tu'uh un nahamad unu adi. Ta"on nan balitu' an mabalin an mapa"i, ya gahin hi un ma'anang ta mamahmahan nan immannung an balitu'. At inyal'allanan mahapul an matapngan di pangulug tu'un nabalbalul mu hay balitu'. Ta wa ay ta

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag.* † **1:1** Hana ya ngadan di leman provinciah nan Pumpapto'an di iRome. ‡ **1:2** Inusal Apostoles Peter di duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina ya *nan homo' ni' an malpun Apo Dios di mawadan da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina ya *nan lenggop ni' an malpun Apo Dios di mawadan da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

makulug an nahamad di pangulug tu'u ya ditu'uy mipabagtu ya matbal
hitun pumbangngadan Jesu Kristu.
8 Ya ta"on hi unyu agguy tinnig hi Jesu Kristu ya gangaynan ongol di
pamhodyu ya denolyun Hiya, at hiyanan ongol di amlongyun mi'id di
nipaddungana.
9 Ya manu ay umamla ayu ti dumalat nan nabaliwanyu an lagbuyuh
kimmuluganyu.
10 Ya heten nabaliwan tu'u ya dumalat di homo' Apo Dios an din
impa'innilanah din numbino'ob'on an propetanah din penghana. Mu
agguyda na"innilaon di aatna, at inada'adalday aatna.
11 Pohdondan innilaon di anuud ya hay aat di a'atan nen abaliwan ti nan
Na'abuniyanan an Lennawa an wadan dida ya impa'innilanan diday aat di
punholholtapan Kristu ya hay aat di ipabagbagtuana.
12 Mu impa'innilan Apo Dios ay daten numbino'ob'on an propeta an
bo'on eden gutudday umannungana, at hiyanan ad ugwan an gutud tu'uy
nangipa'annungana. Din impa'inniladan amaphodan tu'u ya hiyanay
impa'innilan din nuntudtuduh Hapit Apo Dios ay da'yu. Ya hay bimmadang
ay didan immalin nuntudtudun da'yu ya nan Na'abuniyanan an Lennawan
nalpud abuniyan. Ya ta"on un nan a'anghel ya pohdonda goh an innilaon
di aat nen ulgud.

Hay Pangipattigan hi Nahamad an Ugali

13 At hiyanan mundadaan tu'u, ya emayaan tu'u ta hay maphod di aton
tu'u, ya mundenol tu'uh nan homo' Apo Dios ay ditu'uh tun umalian goh
Jesu Kristu.
14 At dumalat nan nibilangan tu'u mahkay hi imbabaluy Apo Dios ya
mahapul an Hiya mahkay di unudon tu'u ta bo'on nan pangat tu'uh din
agguy tu'u nanginnilaan ay Hiyay unudon tu'u.
15 Mahapul an nahamad di ugali tu'u ti hi Apo Dios an nangibilang ay
ditu'uh imbabaluyna ya me'gonan
16 ti inalinah nan impitudo'nay,
“Mahapul an me'gonan ayu
ti Ha"in ya me'gonana'.”§
17 Ya nomnomonyu an nan alyonyun hi Amayuh nan punluwaluanyu
ya numpapaddung di panumalyanan amin hi tagu. Mahmahanan amin
di ato'aton tu'u, at hiyanan mete"ad ugwan an matagu tu'uh tun luta ya
mahapul an ephod tu'uy pangat tu'u ta tuma'ot tu'un mangat hinan adina
pohdon.
18 Ti inilayun bo'on nan ma'ubah an umat hi pihhu unu balitu' di
namaliwnah amoltaan tu'u an dumalat di nappuhin pangat an bennoh
tu'uh din o'ommod tu'u,
19 mu hay nitaguan Kristuy namaliw hi bahol tu'uh din immayuhan di
dalana an nabalbalul. Hiya ya mipaddung hinan maphod an kalnilu an gun
e'nong din o'ommod tu'un Apo Dios.
20 Ninomnom tuwalin Apo Dios an hi Jesus di mangiyatoy hi bahol
tu'uh din agguyna nunlumuwan hi logom. Mu agguyna impa'annung hi
engganad ugwan an ten magadyuh di apogpogan tun luta.
21 Dumalat di inat Jesus ya waday pangulugyun Apo Dios an nummahun
Hiyah din natayana, at numbangngad hi ad abuniyan an ipabagbagtuana.
At ad ugwan ya hi Apo Dios ya anggay di kulugon tu'u ya pangedenolan
tu'uh pi'taguan tu'uh mid pogpogna.

§ **1:16** Lev. 11:44-45; 19:2; 20:7.

22 At gapuh pangun'unudanyuh nan Nahamad an Tugun ya maphod
mahkay di pangatyu at hiyanan nahamad di pumpopohhodanyu. At
mahapul an punnonngonyuh ne.
23 Ya wada mahkay di balun nitaguan tu'u ti hidin nangulugan tu'uh nan
waday abalinana ya nan munnononnong an Hapit Apo Dios ya nipidwa
tu'un niyimbaluy an hay nangiyimbaluy ay ditu'u ya hi Apo Dios an
munnononnong hi enggana.
24 Henen inali' an munnononnong di Hapit Apo Dios ya makulug ti
inalinah nan impitudo'nay,
"An amin di tatagu ya umatdah nan holo' an wa ay ta natoy ya ma'leng.
Ya an amin di a'e'gonan di tagu ya umat hi habhabung di holo' an wa ay
ta na'leng ya magah.
25 Mu nan Hapit Apu tu'u ya wagwadah enggana."*
Ya heten Hapit Apu tu'uh aat di pamhodnan ditu'u ya nitudtudun da'yu.

2

Hay Aat di Pognad ya nan Hakup Apo Dios

1 Immannung hanan inali', at hay maphod hi atonyu ya idinongyu nan
numbino'ob'on an nappuhin ugaliyu. Ya adi ayu bumohol, ya adi ayu
bumalbali, ya adiyu layahan di pangulugyu, ya adi ayu ma'ma'amoh, ya
adiyu goh ulgudon di nappuhih aat di ibbayu!
2 Nan pa'ittungaw an ung'ungnga ya popohdonay huhu. Ya maphod hi un
ayu umat hina ta nan paddungnay namahmah an nan nahamad an gatas
di popohdonyu an nan Hapit Apo Dios, ta way aton di pangulugyun gun
bumi'ah, at la'tot ya na'ahhamad
3 ti pinadahyuy ama'ahhimo' Apu tu'u.
4 Unudonyuh Apu tu'u an Hiyay dumalat hi pi'taguan tu'un Apo Dios hi
munnononnong an paddungnay Hiyay pognad di punha"adan hi abung an
nan namlinan nan nangiyammah abung. Ya ta"on un din'ug nan tatagu
Hiyan ay batun matagu mu Hiyay pepento' damdama Apo Dios ta mumbalin
hi pognad ti nidugah di abalulnan Hiya.
5 Ya paddungnay da'yu goh nan batun matagu, at abulutonyuy iddu-
manyuh Himpampun an Tatagun Kristu an adi mattig an abung Apo
Dios. At da'yu goh di pento' Apo Dios ta paddungnay da'yuy papadin
mun'onong eden Himpampun an wadana. Ya hay e'nongyun Apo Dios ya
nan pundayawanyun Hiyan edenolna, mu hi Jesu Kristuy Nabagtun Padih
nan e'nongyun Amana.
6 Waday nitudo' an Hapit Apo Dios an inalinay,
"Waday pot'o' an tagud Zion an mipaddung hinan batun ma"aphod an
pangipata'dogan hi abung,
ya nan mangiyokod ay Hiya ya adida muntutuyu."*
7 At hiyanan ditu'un mangiyokod ay Hiya ya do'ol di ihulbianan ditu'u. Mu
nan adi mangiyokod ay Hiya ya diday nipaddungan nan impitudo' Apo Dios
an inalinay,
"Nan batu an namlinan nan mun'ammah abung
ya hiyaat goh ahan di nahamad hi ipognadan nan abung."†
8 Ya hay oha goh hi impitudo' Apo Dios ya inalinay,
"Heten batuy ahalibdudan di tatagu."‡
Danen tatagun mihalibdud ya diday agguy nangunud hinan Hapit Apo Dios,
at hiyanan mamoltadan hiyah ne tuwaliy ma'at ay dida.

---

* **1:25** Isa. 40:6-8. * **2:6** Isa. 28:16. † **2:7** Psa. 118:22. ‡ **2:8** Isa. 8:14.

9 Mu ditu'un kimmulug ya pento' ditu'un Apo Dios an tataguna, ya umat
tu'uh niyohhan bimmabluy ti un ohay unudon tu'u. Ya ditu'uy umat hinan
papadin puntamuona. Ya ditu'u goh di pento'nan mangipa'innilah nan
maphod an inatnan ditu'u. Din hopapna ya paddungnay wada tu'uh helong
ti agguy tu'u inilah Apo Dios, mu ad ugwan ya pinatalan ditu'un Hiya.§
10 Ya hidin hopapna goh ya agguy tu'u nibilang an tatagun Apo Dios, ya
agguy tu'u inilay aat di homo'na. Mu ad ugwan ya nibilang tu'un tataguna,
at endam tu'uh nen homo'na.

Nan ay Ihunay Himbut Apo Dios
(Rom. 13:1-7; Tit. 3:1)

11 Da'yun i'ibba, nomnomon tu'un ay tu'u bihhita ya anggay hitun luta
ti ad abuniyan tuwaliy ihinan tu'u. At hiyanan bo'on nan nun'appuhin
pun'am'amlongan di odol tu'uy ang'anghadon tu'uh tun luta ti hiyah ne
mama"ih pangulug tu'u.
12 Hay maphod di ipattig tu'uh nan agguy kimmulug ta ta"on hi un
ditu'u pihulon ya la'tot at innilaondan nalpun Apo Dios di amaphod tu'u
ta dayawonda Hiyah tun pangipattiganah abalinana.
13 Dumalat di pamhod tu'un Apo Dios ya unudon tu'u nan a'ap'apun di
gubilnu tu'u an umat hi presidente an na'abbagbagtun ap'apun di babluy.*
14 Ya unudon tu'u goh nan a'ap'apun pento'nan mummoltah nan naba-
holan ya mambal hinan mangunud hi uldin.
15 Ti hay pohdon Apo Dios ya maphod di aton tu'u ta midinong di malgom
an gun alyon nan tatagun nonongan inaliday pohdonda.
16 Manu ti libli tu'un mangat hi pohdon tu'u, mu bo'on hiyah ne di
pumpa'ampaan an mangat hi nappuhi ti ditu'un nibilang an baal Apo Dios
ya mahapul an hay maphod di aton tu'u.
17 E'gonan tu'uy ibba tu'un tagu, ya ipattig tu'uy pamhod tu'uh nan ibba
tu'un kimmulug, ya tuma'ot tu'un mangat hinan adi pohdon Apo Dios, ya
e'gonan tu'uy ap'apuh tun babluy tu'u.

Hay Pangeng'enghan Tu'un Kristu
(Eph. 6:5-9; Col. 3:22—4:1; Tit. 2:9-10)

18 Da'yun himbut† ya mahapul an unudonyu ya e'gonanyuy ad himbut ay
da'yu. An bo'on ya anggay nan ma'ulay unu maphod di pangatnan da'yuy
unudonyu mu ta"on nan mabungot an apuyu.
19 Ti nan tagun munholholtap an dumalat di nappuhin atondan hiya ta
edpolna ti kimmulug ay Apo Dios ya hiyay mipa'amlong.

---

§ **2:9** Hanan nitudo' eten verse hi aat nan kimmulug ya nitudo' goh hinan Old Testament di aat nan Hudyu (Ex. 19:5-6). At gapu ta dimminong nan Hudyun gun mangipattig eten aatda ya biyangda at nitolman ay ditu'un kimmulug ad ugwan an gutud. * **2:13** Hay immannung hi inalinah tu ya bo'on *presidente* ti *ali*, mu maphod damdama nan nibalin hi aatna ti mid di ali tu'uh tud Pilipinas. Ya eden timpuh amatagun Apostoles Peter ya nan Alin hi Nero di nun'alid Rome hidin 54-68 A.D., ya umipata'ot nan nun'aliana ti impaligligatna nan Himpampun an Tatagun Kristu. Nan duwan nipaddungana ya hiyay nangipapatoy ay da Apostoles Paul (ti impaputulna) ay Apostoles Peter (ti impilanhanah nan krus). Mu ta"on un nappuhiy aat nen ali mu intudun Peter an mahapul an unudon tu'uy mandalna damdama (mu mahapul an adi tu'u unudon hi un pumuhih nan inyuldin Apo Dios; Ac. 4:19). † **2:18** Nan numpuntudo' hi New Testament ya agguyda ni'hongngel hi aat di ugalidah din amataguda an waday himbut di adangyan an tatagu, mu nan numbino'ob'on an intudo'dan aatnay dimmalat hi na'abakanda, ya ad ugwan ya hiyah ne nappuhih nan uldin di do'ol an anasyonasyon hitun luta an umat hitud Pilipinas. At adi tu'u alyon di abuluton nan Hapit Apo Dios hi un way himbut tu'u (bahaom goh nan footnote di Col. 3:22).

20 Mu wa ay di baholyu ta hiyay dumalat hi pangipaholholtapandan da'yu
ya mi'id di ipabagtuanyun ta"on di e'edpolyu. Mu wa ay ta ta"on un mi'id di
baholyu ya nonongan impaholholtap da'yu ya tabolon da'yun Apo Dios hi
pangedpolanyu.
21 Ti hay penhod Apo Dios ay ditu'u ya edpol tu'uy punholholtapan tu'ud
ugwan. Ti ta"on hi Kristu ya nunholholtap an dimmalat tu'u, at hiyanan
Hiyay pangiyunnudan tu'u.
22 Hiyah ne itudun nan Hapit Apo Dios an inalinay,
"Hiya ya mi'id di baholna,
ya mi'id di nunlayahana,
ya wan nunholholtap."‡
23 Ta"on hi unda numpadngolan ya agguyna temtembal hi nappuhi,§ ya
ta"on hi un nunheglay nangipaholholtapandan Hiya ya agguyna imballoh,
mu inyokodnan amin di ma'ma'at ay Hiyan Apo Dios an nahamad di
panumalyana.
24 Inyatoy Kristuh nan krus di bahol tu'u ta idinong tu'un mumbahol ta hay
maphod di aton tu'u. Ya dumalat di natayana ya nabaliwan tu'u.
25 Hidin hopapna ya umat tu'uh nan kalnilun na'utaw, mu ad ugwan ya
numbangngad tu'u mahkay ay Jesus ti Hiya tuwaliy mangipapto' ay ditu'u.

3

Hay Maphod hi Aton nan Nunhimbaluy
(Eph. 5:22—6:4; Col. 3:18-21)

1 Da'yun binabain nun'alhin, mahapul an iyunnudyun amin hi pohdon
di ahawayu ti hay lala'iy ma'unud. Umat hinay atonyu ta wa ay di wadan
da'yuh adi kumulug di ahawana ya ta"on di adiyu ibaag ay dida at la'tot ya
kumulugda nin
2 ti tigondan nepto' di ato'atonyuh pangunudanyun Apo Dios.
3 Adiyu idugah di pangipaphopaphodanyuh lubungyu ya buu'yu unu
tayutayunan di odolyu ti bo'on hay amaphod di tigaw di attigan di amaphod
di tagu.
4 Hay aptan ay Apo Dios ya nan maphod an pangat an adi maluman an
umat hi ama'ulay ya pumpa'ampaan.
5 Umat hinay pangat din binabain un'unnud ya mangedenol ay Apo Dios
hidin penghana ti inunudda ahan di penhod di ahawada
6 an umat ay Sarah an inunudnah Abraham an ahawana ti imbilangnah
apuna.* Da'yu ya mibilang ayun imbabaluynah unyu aton di maphod. At
wa ay ta umat hinay atonyu ya mi'id di ta'tanyuh pamoholan di ahawayun
da'yu.
7 Da'yu ay goh damdaman linala'in nun'alhin ya mahapul an ipapto'yuy
ahawayu ti nalogoyda mu ditu'u. Ya maphod hi unyu hom'on dida ti
inilayun numpaddung di homo' Apo Dios ay da'yun himbaluy ti ta"on un
dida ya idatan Apo Dios didah ataguandah munnononnong an bo'on ditu'un
linala'i ya anggay. Wa ay ta umat hituy atonyu ya donglon Apo Dios di
luwaluyu.

Hay Aat di Ipaligligatan an Dumalat nan Nahamad an Pangat

8 Hay alyo' goh ay da'yun amin an kimmulug ya maphod hi un
mun'u'unnudan di nomnom tu'un hinhohmo' tu'u, ya mumpopohhodan† tu'un umat hi muntutulang, ya ma'ulay tu'u, ya ipa'ampa tu'uy odol tu'u.

‡ **2:22** Isa. 53:9. § **2:23** Mat. 27:12-14, 34-44. * **3:6** Gen. 18:12. † **3:8** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece.

9 Ya wa ay di nappuhih inat di i'ibbayun da'yu ya bo'on hay pangibal-
lohanyuy nomnomnomonyu. Unu wa ay ta pinadngolan da'yu ya adiyu
iballoh ta padngolanyu goh, mu hay maphod di atonyun dida. Ti hidin
pento' ditu'un Apo Dios ya inalinay idatnay maphod ay ditu'u, at hiyanan
mahapul goh an ipattig tu'uy maphod hi i'ibba tu'u.
10 Ti hay nitudo' an Hapit Apo Dios ya inalinay,
"Nan tagun hay maphod di pohdonah nitaguana
ya mahapul an adi humaphapit hi nappuhi ya layah.‡
11 Ya ipogpognay nappuhi ta hay maphod di atona,
ya mahapul goh an mi'id al'alih nan i'iddumanah nan i'ibbanan
tatagu.§
12 Ti hi Apo Dios ya ipapto'na nan nahamad di ugalina,
ya umamlong an mangngol hi luwaluda,
mu nidugah di boholnah nan nappuhiy pangatna."*
13 Undan way mangat hi nappuhin da'yuh un maphod di atonyu?
14 Mu ta"on hi un ayu mipaligligat hi pangatanyuh maphod ya umamlong
ayu! Ti itudun goh nan Hapit Dios di,
"Adi ayu tuma'ot,
ya adi ayu numanomnom."†
15 Iyokod tu'uat ay Kristu an Apu tu'u ta Hiyay unudon tu'u. Ya wa ay di
tataguh mummahmah hi aat di pangiyokodan tu'un Hiya ya mahapul an
midadaan tu'un mambal ay dida.
16 Mu ipattig tu'uy ama'ulay ya pange'gonan tu'un mambal ay dida ta
bumain nan mamihupihul ay ditu'un dumalat di pangulugan tu'un Kristu.
17 Ti odolnay unta mipaligligat an dumalat di pangatan hi maphod hi un
hiyah ne pohdon Apo Dios ya un nan munligligat an dumalat di pangatan
hi nappuhi.
18 Umat goh hina ay Jesu Kristu an ta"on hi un mi'id di baholna mu
inyatoynay a'aliwan di bahol tu'u. Henen namenghan an natayanay
nangibo'lah bahol tu'u ta middum tu'un Apo Dios, mu Hiya ya namahuan
an dumalat di abalinan nan Na'abuniyanan an Lennawa.
19 Ya hidin natayanah agguyna ni' namahuan ya immuy di lennawanah
nan nun'ibalud an lennawan din nun'atoy hidin penghana ta immuyna
intuduwan dida.
20 Didanay lennawan din tatagun agguy kimmulug ay Apo Dios hidin
atagun Noah. Nidugah di nangedpolan Apo Dios an nunhohhood hi pan-
gulugandah din nangiyammaan Noah din pupul, mu agguyda damdama
kinulug. At hiyanan numpunlonongdah din nalbongan tun luta, at anggay
nan walun tatagun hinumgop hinan pupul di nabaliwan.‡
21 Henen nabaliwanday nipaddungan nan pumpabonyagan tu'u. Ti
hay pumpabonyagan ya bo'on hay a'ulahan di di'ah odol, mu hiyah ne
ipa'innilaan di nangaliwan Apo Dios hi bahol tu'u an miyunnudan hinan
hinapit tu'uh din nabonyagan tu'u an Hiyay unudon tu'u. Makulug an
mabaliwan tu'un dumalat di namahuan Jesu Kristuh natayana.
22 Ya ad ugwan ya wah dih Jesus hi ad abuniyan an inumbun hi immapit
hi agwan Apo Dios an mun'ap'apu. At ta"on nan a'anghel ya an amin nan
wadah din waday abalinana ya Hiyay unudonda.

4

Hay Pange'edpolan hi Ligat

‡ **3:10** Psa. 34:12-13. § **3:11** Psa. 34:14. * **3:12** Psa. 34:15-16. † **3:14** Isa. 8:12. ‡ **3:20** Gen. 6:1-8:22.

1 Hi Kristu ya enedpolnay nunholholtapana ya ligatnah din awadanah tun
luta, at hiyanan umat hina goh di aton tu'u. Ti wa ay ta edpol di ligat ya
abalinan an mangidinong hi bahol.
2 At hiyanan mete"ad ugwan ya nan pohdon Apo Dios di aton tu'u ta bo'on
hay nappuhin pohpohdon di odol di laylaydon tu'u.
3 Ti ene'damyu mahkay nan nappuhin ato'aton di adi kumulug an umat
hinan lumihog an atonyu, ya nan nappuhin amnawan di odolyu, ya nan
nidugah an uminumanyu ta mabutong ayu. Ya hay ahan adi pohdon Apo
Dios ya hay nundayawanyuh nan bulul.
4 Ad ugwan ya manoh'a nan adi kumulug an ibbayuh din nahukatan di
pangatyu, at nen pihupihulon da'yuh nan adiyu mahkay id'idduman ay
didan mangat hi nappuhi.
5 Mu udum hi algaw at humalyaon Apo Dios didah nan nappuhin inatda.
Ti nundadaan an munhumalyah tatagu an ta"on un nan nun'a'atoy.
6 At ta"on nan natoy ad ugwan ya nipa'innilan didah din amataguda nan
Maphod an Ulgud Kristu ti ta"on un natoy di odolda (ti hiyah ne tuwaliy
ma'at hi an amin hi tagu) ya mabalin damdaman mi'tagudan Apo Dios hi
udum hi algaw.

Hay Pangihamadan an Mangat hinan Indat Apo Dios an Tamu Tu'u

7 Magadyuh an mapogpog an amin nan wah tun luta, at mahapul
an manomnoman tu'u, ya ane'nongon tu'uy aton tu'u ta ipapto' tu'un
munluwalu.
8 Ya hay ma'ahhapul ahan hi nomnomon tu'u ya nan nahamad an
pumpopohhodan* tu'u an ta"on un way numbaholan di ibba tu'un ditu'u,
ya aliwan tu'u hanan numbaholandan ditu'u.
9 Ya wada ay di dumatong hi abungyu ya adi ayu ngumudungudu, mu hay
maphod ya unyuat apngaon dida.
10 An amin tu'u ya waday abalinan tu'un indat Apo Dios, ya maphod hi
un tu'u usalon hanan numbino'ob'on an abalinan hi amaphodan di i'ibba
tu'un kimmulug.
11 At nan nidatan hi abalinanan muntudtudu ya mahapul an nan Hapit
Apo Dios di itudtududa. Ya nan nidatan hi abalinan an bumadang hi udum
ya mahapul an hiyay ihamaddan aton. At an amin di aton tu'un dumalat hi
badang Jesu Kristun ditu'u ya ipabagbagtuan Apo Dios. Hiya ya anggay di
mipabagbagtuh enggana ti adi malukud di abalinana! Amen.†

Hay Aat di Ipaligligatan nan Kristiano

12 Da'yun i'ibba, adi ayu manoh'ah nan nidugah an ligatyu ti umat hina
tuwaliy ma'at ay ditu'un kimmulug.
13 Mu abulutonyuy punholholtapanyun dumalat di kimmuluganyu ta
paddungnay niddum ayuh nunholholtapan Kristu ta hitun pumbangn-
gadana ya umamlong ayuh ipattigan di anabagtuna.
14 Ya ta"on hi un da'yu pihupihulon hinan agguy kimmulug an dumalat di
kimmuluganyun Kristu ya umamlong ayu ti nan nanguluganyuy attiganan
wadan da'yu nan Na'abuniyanan an Lennawa an bumadang.
15 Mu gulat ta munholholtap tu'u ya ihamad tu'u ta bo'on hay pangatan
tu'uh nappuhiy dumalat an umat hi pumatoy, ya mangakaw, ya nan udum
an pumbaholan, ya nan pi'bibiyangan hi udum an tatagu.

---

* **4:8** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. † **4:11** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!*

16 Mu gulat ta hay pangulugan tu'un Jesu Kristuy dumalat hi punholholtapan tu'u ya adi tu'u bumain. Ya maphod at hi un tu'u ipabagtuh Apo Dios enen punholholtapan tu'un dumalat ay Jesu Kristu.
17 Heten punholholtapan tu'uy ipa'innilaan di agadyuhan di punhumalyaan Apo Dios hi tagu an hay pahhunonan humalyaon ya ditu'un tataguna. At wa ay ta umat hina an ta"on un ditu'un tataguna ya humalyaona at inyal'allana mah hinan agguy kimmulug hinan Maphod an Ulgud an mahumalyada.
18 Makulug an nidugah di panumalyaan Apo Dios hinan agguy kimmulug ti inalinah nan impitudo'nay,

"Gulat ta nan maphod an tagu ya naligat an mabaliwan
at inyal'allana ahan hinan nappuhiy pangatnan tatagun nangohoy ay Apo Dios."‡

19 At hiyanan hi Apo Dios di mahapul hi pangiyokodan tu'uh pangatan tu'uh maphod an ta"on hi un tu'u munholholtap hi un hiyay iyabulutna ti Hiyay nunlumun ditu'u, ya adi ditu'u inganuy.

5

Nan Tagun Apo Dios an Paddungnay Mumpahtul

1 Da'yun paddung'un mangipangpanguluh nan kimmulug, donglonyu ahan tun itugun'un da'yu. Ha"in an nanninannig hi nunholholtapan Kristu* ya midduma' hi ipabagbagtuanah tun pumbangngadana.†
2 Hay pohdo' ya ipapto'yu ahan nan kimmulug an inyokod Apo Dios ay da'yu. Maphod hi un ayu umamlong an mangipapto' ay dida ta adi ayu un hay mapilpilitan, ya bo'on hay bo'laonyuy dedenlonyu, mu un tuwaliy hay malpuh puhuyuy pangipapto'anyun dida ti hiyah ne pohdon Apo Dios.
3 Hay aton tu'un mangipangpanguluh nan nidat ay ditu'u ya adi tu'u ipapilit ay diday pohdon tu'un atonda, mu hay maphod ya nan gun tu'u aton di pangiyunnudanda.
4 At hitun umalian nan na'abbagbagtun Mumpahtul hi tagun hi Jesu Kristu ya odowon tu'uy idatnan lagbu tu'u an hiyah ne idduman tu'un Hiyan mipabagbagtuh mid pogpogna.
5 Da'yu goh an ungunga ya un'unnud ayuh nan mina'ma'ellog ya un da'yu. Ya an amin ayu ya maphod hi un ayu mumpa'ampa ti nitudo' hinan Hapit Apo Dios an inalinay,

"Boholon Apo Dios nan mumpahiya,
mu badangana nan mumpa'ampa."‡

6 At hiyanan mumpa'ampa tu'un Apo Dios ta udum hi algaw ya ipabagtu ditu'un Hiya.
7 At an amin di numanomnomanyu ya e'kodyun Hiya ta Hiyay okod hi mangipapto' ay ditu'u.
8 Mahapul an topngon tu'uy aton tu'u, ya hihi'alon tu'u! Ti hi Satanas an buhul tu'u ya manama' hi pa"iona an umat hinan layon an manama' hi patayona ta ihdana.
9 At ihamad tu'uy pangulug tu'u ta waday abalinan tu'un manangga ay Satanas. Ti inilayu an ta"on un nan i'ibba tu'un kimmulug hi abablubabluy ya paligligaton goh Satanas dida.

---

‡ **4:18** Prov. 11:31. * **5:1** Hay nipaddungana ya nitudo' hinan Mat. 26:58, ya Mk. 14:54, ya Lk. 22:60-62, ya Jn. 18:10-11, 15-16. † **5:1** Niddum hi Apostoles Peter hinan udumnan nipabagbagtuan Jesus hidin numbo'onana (Mat. 17:1-8), at kulugonan middum goh hinan udumnan ipabagbagtuanah awni ti hiyah ne impa'innilan Jesus ay hiyah ma'at ay hiya (Mat. 16:27). ‡ **5:5** Prov. 3:34.

10 Mu hay alpahan di punligligatan tu'u ya paphodon ditu'un Apo Dios,
ya ihamadnay pangulug tu'u, ya pabi'ahon ditu'u ti ma'ahhimo' ay ditu'u.
Hiyay namto' ay ditu'un middum hinan ipabagbagtuanan mi'id di pogpogna
an dumalat di nangulugan tu'un Kristu.
11 Hay maphod ya hi Apo Dios an adi mapogpog di pumpapto'anay
dayawon tu'uh enggana! Amen.§

Hay Angunuh hi Intudo' Peter

12 Heten he'he'dod an tudo"un da'yu ya impitudo"un Silas an ohan
ibilang'un nahamad an tulang tu'u.* Nuntudo'a' ay da'yu ti pohdo' an
tumulid ayun mangunud ay Jesu Kristu, ya ipa'innila' ay da'yuy makulug
an aat di homo' Apo Dios ta hiyay punnonngon tu'un pangiyokodan.
13 An amin tun i'ibba tu'un kimmulug hitud Babylon† an pento' Apo Dios
an umat ay da'yu ya alyonday apngaon da'yu. Umat goh ay Mark an
ibilang'un imbaluy'u an alyonay apngaon da'yu.‡
14 Ya maphod hi un wa ay ta nundadaan ayun kimmulug ya ipattigyuy
pumpopohhodanyu.§

Olom ni' ya malenggop ayun kimmulug ay Kristu!*

---

§ **5:11** Bahaom nan footnote di I Pet. 4:11 ta innilaom di pohdonan ibaga. * **5:12** Inila tu'u an hi Apostoles Peter ya ohan manidu' (Mat. 4:18), ya gangayna hinan manidu' hinan Provinciad Galilee eden timpu ya adi ustuh abalinandan humapit hinan hapit di iGreece an nan na'abbagbagtun hapit anuh din penghanah amataguna. Adagwiy panudo' an hapit di iGreece an na'usal hinan alibluliblu an I Peter ya II Peter ti ma"ap'aphod hi na'usalanah nan Liblu an I Peter an ta"on un hi Peter din nangiyulgud enen duwa (ti nan panudo'nah nan Liblu an II Peter ya umat hinan bunag an munhapit mu nan Liblu an I Peter ya umat hinan tagun nidugah an nanginnila). Mu mattig hitu an hi Silas di bimmadang ay Peter an nuntudo' eten liblu an I Peter, at mid mapto' ya impaphopaphodnay panudo'na ti nala'eng hiyan humapit hi hapit di iGreece. (Bahaom goh nan footnote di II Pet. 1:1). † **5:13** Bo'on hiyay dadan an Babylon (an wadah nan nasyon ad Iraq ad ugwan) ti nabaybayag an napa"in den timpu, mu hay aatna mah? Nan udum ya alyonday hiyay higib an mungngadan hi Babylon an wah nan pingit di Wangwang an Euphrates an i"ihnah din amatagun Peter. Mu hay kulugon nan do'ol an kimmulug ya hiyay babluy ad Rome, ya impa"el Peter anu ta adi ma'awatan nan gubilnuh diy awadana an muntudo'. Nu makulug henen miyadwan interpretation an hiyay nipa"el at mabalin goh an hiyay nangusalan Apostoles John hi aatnah nan Liblu an Revelation ta hay ibalinan nan babluy ad Babylon ya nan immannung an siudad ad Rome an kapitulyun di Pumpapto'an di iRome (Rev. 18:2). Mu mid mapto'. ‡ **5:13** Mid mapto' ya hi Apostoles Peter di mangipa'abulut ay Mark, at hiyay ommodnah espiritual. § **5:14** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. * **5:14** Henen inalinan *malenggop ayu* (unu *shalom*) an apngan di Hudyu (bahaom nan footnote di I Pet. 1:2) mu mabalin goh an hiyay alyondah un way makak an umat hinan hapit tu'u an *Okod ayu!*

II Peter

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles Peter (1:1).

Hay Nangitud'an Peter eten Liblu: nan nipaddung di pangulugdan da Apostoles Peter (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan batu (Mat. 16:18).

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 64 A.D. nin.

Hay Teman ten Liblu: hay aat di opat hi aptan an doctrinan di kimmulug.

Hay Outline ten Liblu:

Hay ohan doctrina ya nan NAMTO'AN APO DIOS HINAN KIMMULUG (1:1-15)

Hay ohan doctrina ya nan HAPIT APO DIOS (1:16-21)

Hay ohan doctrina ya nan NAPPUHIN MUNTUDTUDU (2:1-22)

Hay ohan doctrina ya nan PUMBANGNGADAN KRISTUH PIDWANA (3:1-18).

1 Ha"in an hi Simon Peter an apostoles* ya baala' ay Jesu Kristu, ya
muntudo'a'† goh ay da'yun kimmulug.
Ditu'u ya kimmulug tu'un dumalat di badang Jesu Kristu an Dios an
mangibaliw ay ditu'un amin ti Hiya ya maphod di atonan mi'id di nangi-
tupuganah badangna.
2 Mawada ni' ay da'yuy munnononnong an homo' ya lenggop hi pangin-
nilaanyuh‡ aat Apo Dios ya hi Apu tu'un hi Jesus.§

Hay Namto'an Apo Dios ay Ditu'u ta Ma'ali tu'uh Tataguna

3 Hi Apo Dios an nidugah di abalinana ya indatnan amin di mahapul tu'uh
ihamadan di pangulug tu'u ta way aton tu'un un'unnud hinan pohdonan

---

* **1:1** Hay pohdonan ibaga ya *nan nahnag*. † **1:1** Mid ibban Peter hi bimmadang ay hiyan nuntudo' eten libluh umat ay Silas an bimmadang ay hiyan nuntudo' hinan Liblu an I Peter. At bahaom nan footnote di I Pet. 5:12 ta innilaom di aatna ti nan panudo'nan ten liblu ya umat hinan panapit ya aat di bunag an mid inilanah udum an hapit di iGreece. ‡ **1:2** Hay kulugon nan do'ol an kimmulug hi ohan pohdon ten liblun intudo' Peter ya ta mi'laban ahan hinan kulton bimmuhu' eden gutud an ma'alih Gnosticism. Ti intudun Gnosticism an (1) wadan dida nan na'ahhamad an panginnilada an ma'ahhapul di tatagu, mu intudun Peter an bo'on ti umda ahan nan nanginnilaan nan kimmulug hi aat Kristun nitudun dida (1:20). (2) Ya intuduna goh an gapu ta wadan dida nan na'ahhamad an panginnilada at mabalin an malgom di atonda an ta"on hi un lumihog, mu intudun Peter an mahapul an topngonday atonda ta miyunnudan hi panginnilada (1:6; 2:18-19). (3) Ya inabulutday pangpang'alin ulgud an ta"on hi unda itudu nan Hapit Apo Dios ti pahalonda ya pikuwonday immannung an Tugun Apo Dios (1:16; 2:1-2; 3:16), ya (4) agguyda kinulug di anahamad Jesus, ya gunda hinhannulon di pumbangngadanah pidwa ti adi anu ma'at (2:1; 3:4), ya (5) inabulutday numbino'ob'on an lumihog (2:2, 10, 12-14), ya (6) mumpunghandah pihhu (2:3, 14), ya (7) pinahiwda nan mumpumpapto' (2:10), ya (8) numpahiyada (2:10), ya (9) agguyda timma'ot an numpamadngol hinan nahamad an ta"on un didana nan anghel Apo Dios (2:10, 12), ya (10) ne"andah nan kimmulug hinan Punnomnomandah din Natayan Kristu (2:13). (Bahaom nan udumnan aat ten kulto an nitudo' hinan footnotes di Col. 2:4, ya I Tim. 1:3, ya II Tim. 2:18, ya Tit. 1:14, ya I Jn. 4:2, ya I Jn. 5:8, ya I Jn. 5:16, ya II Jn. 1:7). § **1:2** Inusal Apostoles Peter di duwan kalahin di apnga eden gutud. Nan nahhun an inalina an *mawada ni' ay da'yuy munnononnong an homo' Apo Dios* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina an *mawada ni' ay da'yuy munnononnong an lenggop Apo Dios* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu.

dumalat di nanginnilaan tu'un Jesu Kristu* an namto' ay ditu'un middum
hi amaphodna ya ipabagbagtuana.
4 Ya dimmalat nan nidugah an abalinana ya indatnan ditu'u nan
ma"aphod an inalinah idatna.† At dumalat ene ya mabalin an idinong
tu'u nan nun'appuhin impa'enghan di taguh tun luta ta middum tu'uh
amaphodna.
5 At hiyanan aton tu'un amin di abalinan tu'un mangat hi maphod an
miyunnudan hi pangulug tu'u. Ya mahapul goh an manomnoman tu'u,
6 ya innilaon tu'un mangane'nong hi odol tu'u, ya edpol tu'un amin di
punligligatan tu'u ta iyunnud tu'un Apo Dios.
7 Ya mahapul an ipattig tu'uy maphod an punhina"agian tu'u‡ ya
pumpopohhodanan tu'u.§
8 Hanan amin di mahapul an aton tu'u ta wa ay ta ihamad tu'un aton hana
ya miyal'allay punhulbianah nanginnilaan tu'un Apu tu'un hi Jesu Kristu.
9 Nan tagun kimmulug ay Jesus ta adina aton hana ya hiyay attiganan adi
pa"innilah pangat Apo Dios, ya inaliwanay na'aliwan di baholna.
10 At da'yun i'ibba, mahapul an atonyun amin di abalinanyun mangipattig
hi amakulug di namto'an Apo Dios ay da'yun tataguna ti wa ay ta umat hinay
atonyu ya makulug an mi'id di way abalinanan mangihiyan ay da'yun Hiya.
11 At udum hi algaw ya ongol di amlong Apo Dios an mangabulut ay
ditu'un middum hinan mi'id di pogpognan pumpapto'an nan nangibaliw
ay ditu'un hi Apu tu'un hi Jesu Kristu.
12 At ipanomnom'u goh ay da'yu hana an ta"on hi unyu inila ya inun'unud
hatun dumalat di nihamadan di pangulugyu.
13 Mu ad ugwan an wadaa' hitun luta ya maphod hi un'u ipanomnom
hatun da'yu
14 ti inila' an magadyuh nin di ataya' ti hiyah ne impa'innilan Apu tu'un hi
Jesu Kristun ha"in.*
15 At hiyanan ato' an amin di abalina' an mangipanomnom ay daten
da'yuh tun tudo"u ta ta"on un hitun ami'id'u mahkay ya nanongnan adiyu
al'alliwan.†

Hay Ipabagtuan Jesu Kristu

16 Hanan impa'innilamin da'yuh aat di ipabagtuan Apu tu'un hi Jesu
Kristuh tun pumbangngadana ya makulug an bo'on un ul'ulgud ya anggay
ti tinnigmiy anabagtuna!‡
17-18 Ti wada amih nan me'gonan an duntug hidin nangipattigan Ama
tu'un hi Apo Dios hi anabagtun Jesus. Ya dengngolmi nan nalpud abuniyan
an Hapit Apo Dios an ma"aphod an inalinay,

"Hiyah te Imbaluy'un pa'appohpohdo'
ya mangipa'amlong ay Ha"in!"§

---

* **1:3** Ni'laban hi Apostoles Peter hinan kulton ma'alih Gnosticism ti intudunan dida nan nahamad an tugun ta mi'tagudan Apo Dios. Mu intudun Peter an umda ahan nan nitudo' hinan Hapit Apo Dios, at adi tu'u mahapul di udumnan tudtudu (bahaom nan footnote di II Pet. 1:2). † **1:4** Hiyah ne ma'alih *promises* hinan hapit di English. ‡ **1:7** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece. § **1:7** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. * **1:14** Jn. 21:18-19. Wada han hudhud, ya itudunan impapatoy nan Alin hi Nero hi Peter hinan krus ad Rome, mu nahunniy nangipipatayanah nan krus ti nan hu'in Peter di niyappit hi bagtuna, ya hay uluna ya niyappit hi ampana. Ya ag'aga anuy bimmuhu'an di putuna. † **1:15** Hay kulugon nan udum hi pohdonan hapiton ya ipa'innilan Peter di pangiyamman Mark hi Libluna an Mark ta waday panginomnomandah pidwa. ‡ **1:16** Tinnig Peter di anabagtun Jesus hidin numbo'onana (Mat. 16:28-17:8; Mk. 9:2-13; Lk. 9:28-36). § **1:17-18** Mat. 17:5; Mk. 9:7; Lk. 9:35.

19 Henen na'at di nipa'annungan din inulgud din numbino'ob'on an
propetah din penghanah aat di anabagtun Jesus. At hiyanan hay maphod
ya ihamadyun innilaon daten intudo'da ti hi Jesus ya mipaddung hinan
dilag an patalanay helong an punnomnom ta engganay pa"innilaon Hiya
an mipaddung hinan talaw.
20 Mu hay ma'ahhapul hi nonomnomonyu ya adi mabalin an waday tagun
un hiyaan na'awatanay ibalinan nan nitudo' an Hapit Apo Dios ti mahapul
an nan Na'abuniyanan an Lennaway bumadang ay hiya ya unna ma'awatan
di ibalinana.
21 Ti nan Hapit Apo Dios ya agguy nalpuh nomnom din numbino'ob'on an
propeta, mu impa'innilan nan Na'abuniyanan an Lennawan dida ya unda
ipa'innilah nan tatagu.

2

Hay Aat nan Annabin di Propeta

1 Mu ta"on un hidin penghana ya wadaday agguy immannung an propeta
an un nonongan inaliday un diday propetan Apo Dios. Ya umat goh an
awniat wadaday middum ay da'yun muntudtuduh agguy immannung, ya
adida unudon hi Apu tu'un hi Jesus an nangiyatoy hi bahol tu'u, at hiyanan
nidugah an moltaon Apo Dios dida.
2 Mu ta"on un umat hina ya do'ol damdamay tatagun mangunud hi
nappuhin atonda. At hiyah ne dumalat ya pihulon di tatagu nan Makulug
an Ma'unud an un'unudon tu'u.
3 Ya hay pangngalandah pihhuyuy gamgamgamandah nan gunda pangi-
tudduwan hinan malgom an layah ay da'yu. Mu hi Apo Dios an munhu-
malyah tagu ya indadaanay moltada!
4 Makulug an mamoltada ti ta"on un din a'anghel an numbahol* ya agguy
hemmo' Apo Dios dida, at impiyuyna didad imbelnu. Ya engganad ugwan
ya wah didah nan munhehellong an nibabalud hinan na'uhu' hi engganah
tun adatngan di punhumalyaan Apo Dios.†
5 Ya agguyna goh hemmo' din tataguh din penghanan nappuhiy ina'inatda
ti lembongna tun luta ta numpunlonongda. Ya hi Noah di gun nangi-
tudtuduh maphod an pangat an miyunnudan hi pohdon Apo Dios, at hiya
ya nan pitun i'ibbana ya anggay di nabaliwan.‡
6 Umat goh an agguy hemmo' Apo Dios nan tatagud Sodom ya ad
Gomorrah ti genhobna dida. Umat hinay inatna ta panginnilaan hi aat di
pummoltanah tatagun adi kumulug ay Hiya.
7-8 Mu binaliwanah Lot ti ma"aphod an tagun munha'it di nomnomnan
dumalat nan gunna tigotigon hi abigabigat an nappuhin ato'aton nan
ni'babluyana ya nan umipabain an gunda hapiton.§
9 Hiyah ne panginnilaan an badangan Apo Dios nan kumulug ay Hiyah
nan punligligatanda, mu hana ay an nappuhiy pangatdan tatagu ya in-
dadaana mahkay di moltadah tun punhumalyaanah tatagu.

---

* **2:4** Hay kulugon nan udum hi aat ten numbaholanda ya hiyah ne na'at anuh din nangahawaan din udumnan a'anghel Apo Dios hinan binabain tatagu, at nunholagda anu ta nitungaw nan ma'alih Nephilim an higante (Gen. 6:2, 4). Mu do'ol di namahiw enen kulugonda ti undan nin way lennawan adi mattig an mangahawah nan tagu? At od'odolna nan kinulug di udum an hay aat di nabaholan Lucifer ad abuniyan hidin numpabagtuana ta olom ya mumbalin hiyah Dios ya nan ni'baholan goh nan do'ol an a'anghelnan hiya (Isa. 14:12-15; Ezek. 28:11-17). † **2:4** Anaad ta nabalud nan udum an dimunyu mu libli nan udum an umat ay apudan hi Satanas? Agguy nitudo' hinan Bibliay dalatna.
‡ **2:5** Gen. 6:1-8:22. § **2:7-8** Gen. 19:1-29.

10 Nidugdugah di pummoltanah nan mangat hi nappuhin laylaydon di
odolda ya nan nangohoy hi a'ap'apuda.
Hanan inali' an muntudtuduh nibahhaw an mi'id di bainda ya ngo-
hoyonda nan na'abbagbagtu ya un dida, ya ta"on un nan a'anghel ya
pumpahalda.
11 Ya wan daten a'anghel* an nidugah di abalinanda ya adida pihulon nan
na'ampa† ya un didah hinagang Apo Dios.
12 Mu daten muntudtuduh nibahhaw ya atondan amin di nappuhin
pohdonda, ya pamgaday pihul an adida ma'awatan ti mi'id nomnomdan
umatdah nan animal hi inalahan an ma'na ta patayon ta apogpogana.
13 Nunheglay amoltaandan dumalat nan nappuhin ina'inatda. Mi'id di
bainda ti ta"on hi un nan mapatal ya ipattigdan aton nan ababain an
pun'amlongan di odolda. Ya ta"on hi un nan pi'yam'amungandan da'yu ya
bainon da'yu ti ta"on un hidi ya ma"an'anladan mangat eden ababain an
pun'amlongan di odolda!‡
14 Ya wa ay di tinnigdah babai ya inamnawanda. Ya adida humigan
bumahobahol, ya gunda balbaliyan nan agguy nihamad di pangulugda ta
middumdah nan ato'atonda. Ya pumunghandah malgom. Hiyanay dumalat
hi nangalyan Apo Dios an moltaona dida.
15 Ya din'ugda nan maphod an pangat an miyunnudan hi pohdon Apo Dios
ta hay unudonda ya nan tudtudun din hi Balaam an holag Beor an din gun
namalbalih din i'ibbana ta nangngalanah lagbuna.
16 Mu hi Balaam ya inhingal Apo Dios an impahapitna nan dongkina ta
hiyay nangipadinong ay Balaam hidin nun'appuhin ato'atona.§
17 Daten tatagu ya mi'id di hulbin di itudtududa ti nibahhaw. Diday
mipaddung hinan natdu' an obob ya nan bunut an alyon hi un umiyalih
udan mu gun at miyaddib. At hiyanan indadaan Apo Dios nan hehellong
ahan hi ayna pangipa'ayan ay didah udum hi algaw.
18 Nidugah di pumpahiyaandan muntudtudu, mu hay immannung ya
layah di itudtududa. Dida goh di mangitudtuduh nan nappuhin laylaydon
di odol ta hiyay pangagay'aydah nan pa'akullug ta way atondan manginay-
nayun an mangat hinan nappuhin din'ugda.
19 Hay alyonda ya wa ay ta diday unudon ya libli tu'un mangat hi malgom,
mu paddungnay himbutda ti nan nun'appuhin ato'atonday ad himbut ay
dida. Umat hinay aatna ti wa ay ta immengha mahkay nan nappuhin
ato'aton di ohan tagu ya hiya mahkay di mangidoldol ay hiyan mangat hi
nappuhi.
20 Nan tagun nangidinong an mangat hi nappuhin dumalat di nangin-
nilaanan Apu tu'un hi Jesu Kristun mangibaliw ay ditu'u mu awni goh ya
binangngadna ya nidugdugah an mahmo' ti nidugdugah di moltana ya un
din hopapna!
21 Ti odolnay unna agguy ininnilay aat di maphod an pangat ya un nan
nanginnilaana, mu awni goh ya din'ugna!
22 Nan tagun umat hina ya hiyay nipaddungan nan hapit an alyonay,

"Nan ahu ya bangngadonan onon di inyutana."*

Unu,

"Nan babuy ya ta"on hi un na'amoh

---

* **2:11** Hana ya nan maphod an a'anghel Apo Dios. † **2:11** Hana ya nan dimunyu an din a'anghel Apo Dios ni'. ‡ **2:13** Hanan pangananda ya nan ma'alih *Nan Agape* (bahaom nan footnotes di I Cor. 11:21 ya Jude 1:12 ta innilaom di udum hi aat ten pangananda). § **2:16** Num. 22:21-35. * **2:22** Prov. 26:11.

ya numbangngad goh hinan nuntabla'ana."†

3

Hay Nangitulagan Apu Tu'uh Pumbangngadana

1 I'ibba, hiyah te miyadwah tudo"un da'yu. Hay intudo"un te ya umat goh
hidin nahhun an tudo"un penhod'un ipanomnom ay da'yu nan Maphod an
Tugun ta hiyay nonomnomonyu.
2 Adiyu aliwan nan impa'innilan din numbino'ob'on an propeta ya nan
impa'innilamin apostoles ay da'yun Tugun Apu tu'un hi Jesu Kristun
nangibaliw ay ditu'u.
3 Ya hay aptan ahan hi ipanomnom'u goh ay da'yu ya nan ma'at hitun
agadyuhan di apogpogan tun luta. Ti awniat do'olday mangidoldol an
mangat hi nappuhin laylaydon di odolda, ya balbaliyan da'yun
4 alyonday, "Uggoh mah hi Jesus an mumbangngad? Uya'a an
nahukatanda mahkay nan o'ommod tu'un natoy ya un hihidya tuwali tun
tigaw tun luta an nete"ah din penghana! At anuud mah di umaliana?"
5 Umat hinay alyon nan tatagu ti gulatondan adi kulugon an anggay di
hapit Apo Dios at mawadad abuniyan ya tun luta. Ya hay alpuwan di luta
ya danum, ya umat goh an hay danum di alpuwan di ataguan nan wah tun
luta.
6 Ya danum goh di nama"ih nan mataguh tun lutah din nunlobongan Apo
Dios.
7 Ya dumalat di abalinan di hapitna ya nunnonngonad abuniyan ya tun
luta, mu awniat pa"ionah apuy hitun punhumalyaana ya pummoltaanah
nan nun'appuhiy pangatnan tatagu.
8 Mu adiyu aliwan an i'ibba an amin din ninomnom Apo Dios an ma'at
ti umannung an ta"on hi un mabayag unu ag'aga ti Hiya ya mi'id di
nun'abhiwan di hin'algaw ya nan hinlibun tawon.
9 Manu ay hi engganad ugwan ya agguyna inat din inalinan ma'at ya unna
hohoddon di puntutuyuan an amin di tataguh baholda ti adina pohdon an
ta"on ah oha ya mamolta.
10 Makulug an umalih Apu tu'un munhumalyah tagu, mu umat hi alian di
mangakaw an mi'id di nanginnila. Henen algaw an aliana ya nidugah an
mumbungug di gangoh di a'ubahan ad abuniyan, ya an amin nan wah di ya
nan wah tun luta ya moghob.
11 Ya gapu ta inila tu'un umat hinay ma'at hi awni at mahapul an hay
maphod di aton tu'u ta miyunnudan hinan pohdon Apo Dios
12 ta punhohhoodan tu'uh nan algaw an gintudna. Ya aton tu'un amin di
abalinan tu'un mangunud hinan pohdona ta ag'agay umalian Jesu Kristu.
Henen algaw ya moghob ad daya ta ma'ubah an amin di wah di.
13 Mu ta"on un umat hinay ma'at ya ditu'u ay an kimmulug ya iyokod tu'uh
nan intulag Apo Dios an awniat waday balun ad abuniyan ya balun lutan
umayan tu'u. An amin di wah di ya maphod.*
14 At da'yun i'ibba, atonyun amin di abalinanyun mangunud hi pohdon
Apo Dios ta hitun umalian Jesu Kristu ya mi'id di bahol tu'u ta maphod di
idduman tu'un Hiya.
15 Nomnomonyu nan nidugah an ama'ulay Apo Dios ay ditu'u ti agguyna
impa'alih Jesus ta way aton nan adi kumulug an muntutuyuh baholda ta
mabaliwanda. Ya ta"on un hi Paul an nahamad an ibba tu'un dumalat di
abalinanan indat Apo Dios ya umat goh hituy intudo'nan da'yu.

† **2:22** Hiyah ne malgom an proverb an bo'on nan Bibliay nalpuwana. * **3:13** Isa. 65:17; 66:22.

16 Makulug an amin nan tudo'na ti umat hituy impa'innilana. Mu
wadaday intudo'nan naligat hi ma'awatan, at hiyanan adi ay pa"innila
ya nob'on di pangipaddunganda. Umat goh hinay atondah nan udum an
impitudo' Apo Dios ta hiyay dumalat hi amoltaanda.
17 Mu da'yun i'ibba ya gapu ta inilayu mahkay hatu at elanyu ta adi ayu
mabalbaliyan hinan itudtudun danen ma'aladyah ya nappuhiy pangatnan
tatagu ti wa ay ta mabalbaliyan ayu ya mabahibah nan nahamad an
pangulugyu.
18 Hay maphod ya inaynayunyun innilaon di aat Apu tu'un hi Jesu Kristun
nangibaliw ay ditu'u. Ya ihamadyuy pangulugyun Hiya an dumalat di
homo'na. Hiyay makulug hi mipabagbagtuh mid pogpogna! Amen.†

† **3:18** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!*

I John

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles John.

Hay Nangitud'an John eten Liblu: mid mapto' ya nan kimmulug an impapto'nah nan numbino'ob'on an ahimbahimba'an hinan Provinciad Asia.

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: ma'ma'ullay hi Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 85 A.D. nin.

Hay Teman ten Liblu: hay aat di pi'pohhodan tu'u.

Hay Outline ten Liblu:

Hay MIPA'INNILAH pi'pohhodan tu'u (1:1-4)
Hay MA'AHHAPUL hi pi'pohhodan tu'u (1:5—2:17)
Hay DUMALAT hi pi'pohhodan tu'u (3:1-10)
Hay MAMA''IH pi'pohhodan tu'u (3:11—4:6)
Hay AAT di pi'pohhodan tu'u (4:7-21)
Hay PANGINNILAAN hi pi'pohhodan tu'u (5:1-21).

Hay Aat di Punhapiton Apo Dios an Mangidat hi Ataguan Tu'u

1 Heten itudo"u ya hay aat nan Punhapiton Apo Dios an mangidat hi ataguan tu'u. Hiya ya wagwada tuwali ya un malmun amin di logom. Ya dengngodengngolmiy hapitna, ya tinnitinnigmiy aatna, ya hinamadmiy aatna, ya dinapami goh Hiya.

2 Ya immannung an heden mangidat hi ataguan tu'u ya nipattig, at tinnigmi. At ibaagmiy aatnan da'yu, ya henen ibaagmi ya hiyay dumalat hi pi'taguan tu'un Apo Dios hi mid pogpogna. Hidin penghana ya niddum Hiyan Apo Dios an hi Ama tu'u, mu la'tot ya nipattig ay da'mi.

3 Ya manu ay ibaagmin da'yu hatun tinnitinnigmi ya dengngodengngolmi eten tudo' ya ta way atonyun middum ay da'mi ta mi'hina"agi tu'un amin ay Apo Dios an hi Ama tu'u ya nan Imbaluynan hi Jesus Kristu.

4 Ya itudo"u goh hete ta mihamad di pun'anlaan tu'u.

Hay Aat Apo Dios an ay Potang

5 Heten ibaagmin da'yu ya hay dengngolmin inulgud han Imbaluy Apo Dios ti inalina an ay potang di aat Apo Dios, ya adi ahan umat hinan helong.

6 Ya gulat ta alyon tu'uy, “Mi'hina"agi tu'un Apo Dios!” mu nappuhi ay nan ugali tu'un ay helong ya immannung an layah henen hinapit tu'u, ya layah goh di ato'aton tu'u ti adi mabalin hi un middum nan helong hinan potang!

7 Mu gulat ta nahamad di ugali tu'u an umat ay Apo Dios an nahamad di ugalina an ay patal at munhina"agi tu'un hinohha, ya nan dalan Jesu Kristun nibugha' hidin natayana di gun mangaliw an amin hi bahol tu'u ta adi ma'u'unnung.

8 Mu gulat ta alyon tu'u di, “Mid bahol tu'u!” ya un hay odol tu'uy linayahan tu'u, ya hiyah ne panginnilaan hi un bo'on nan Nahamad an Tugun di unudon tu'u.

9 Mu itutuyu tu'u ay di bahol tu'un Apo Dios ya aliwanan amin di ina'inat tu'uh nappuhi ta adina u'unnungon ti makulug di aatna, ya ipahunungnan amin di atona.

10 Ya alyon tu'u ay di, “Agguy tu'u nabaholan!” ya un tu'u agguy kinulug di Hapit Apo Dios, at punlayahon tu'u Hiya ti inalinay nabaholan tu'un amin.

2

1 Imbabaluy'u, itudo"uh ten tudo' ta innilaonyuy aat di adiyu abaholan.
Mu gulat ta waday numbahol ya wada han mangihapit ay ditu'un Ama tu'un
hi Jesu Kristun nahamad di ugalina.
2 Ti hay natayan Kristuy dimmalat hi nabaliwan di bahol tu'u, ya bo'on
ditu'u ya anggay di nangatana ti inatna ta mabaliwan di bahol an amin di
tataguh tun luta.
3 Ya unudon tu'u ay di Tugun Apo Dios ya hiyay panginnilaan hi un tu'u
inila Hiya.
4 Ya wada ay di mangalih unna inilah Apo Dios mu adina unudon di
Tuguna ya munlayah, ya mid ah am'amungit hi Nahamad an Tugun hi wan
hiya.
5-6 Mu nan tagun mangunud hinan Hapit Apo Dios ya na'ahhamad di
pamhodnan* Apo Dios. Ya nan tagun mangalih un nun'immapit ay Apo Dios
ya mahapul an ipaddungnay ugalinah din ugalin Jesu Kristu, ya atona ay ya
hiyay panginnilaan hi un immannung an nun'immapit ay Apo Dios.

Nan Tugun ad Ugwan di A'innilaan di Aatna

7 Da'yun i'ibba' an popohdo', hete han itugun'un da'yu ya bo'on pa'ittugun
ti nitutugun hidin penghana, ya nitugun goh ay da'yuh din hopap di
nangunudanyu. Ya henen nitugun hidin penghana ya hiyah ne nitudtudun
dengngodengngolyu.
8 Mu heten itudo"un nitutugun hidin penghana ya ad ugwan ya anggay di
panginnilaan hi udumnah aatna ti hay ugalin Jesus di hiyay mangipa'innila,
ya nan ugaliyu goh di mangipa'innila. Ti ad ugwan di a'ubahan di paddung-
nay helong, at bumenabenang mahkay nan nahamad an ay potang.
9 Nan tagun mangalih un natugun an ay ihunay napatalan mu boholona
ay di ibbanah tagu ya nahehelngan di ugalina damdama.
10 Ya nan tagun mamhod hi ibbanah tagu ya hiyay paddungnay gun
maptangan, at mid di atonan muntudul hinan ibbana ta mumbahol.
11 Mu nan tagun mamohol hi ibbanah tagu ya paddungnay nahelngan ti
adi pa"innilah aat di Nahamad an Tugun, ya ay tipot di pannigna, at mid
inilanah maphod hi owona.
12 Itud'a' da'yun imbabaluy'u ti na'aliwan di baholyu an dimmalat nan
inat Kristu.
13 Ya itud'a' da'yun mina'ilog ti inilayuy wagwada ya un malmun amin di
logom. Ya itud'a' da'yun ungunga ti inabakyuh Satanas, ya itud'a' da'yun
ung'ungungnga ti inilayuh Ama tu'un hi Apo Dios.
14 Ya itud'a' da'yun mina'ilog ti inilayu nan wagwada ya un malmun amin
di logom. Ya itud'a' da'yun ungunga ti ongol di pangulugyu, ya wagwadan
da'yu nan Hapit Apo Dios, ya inabakyuh Satanas.

Hay Adi tu'u Amnawan

15 Ya adi tu'u amnawan an mihakup hinan nun'appuhih tun luta, ya
adi tu'u goh amnawan nan mun'a'amnawan an nun'appuhih tun luta. Ti
amnawanyu ay hana ya hiyah ne panginnilaan an mid ah pamhodyun Ama
tu'u.
16 Ya hay adi malpun Apo Dios an pangat ya nan gagangay an ugalih tun
lutan umat hinan uma'amnawan di odol an mangat hi nappuhi, ya nan
a'amnawan ahan di matan tigonan pohdonan alan, ya nan pumpahiyaan.
Ya an amin hana ya gangayna ti un tun lutay nalmuwanda.

---

* **2:5-6** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

17 Nan gagangay an ma'ama'at hitun luta ya gun ma'uba'ubah, ya
mi'yubah goh an amin di wah tun lutan amnawan di tatagu. Mu nan tagun
mangat hi pohdon Apo Dios ya hiyay mi'tagun Hiyah mid pogpogna.

Hay Aat di Mi'bohhol ay Kristu

18 Imbabaluy'u, magadyuh di apogpogan tun ma'ma'at ad ugwan! De-
dengngolyu an waday umali nan Mi'bohhol ay Kristu an ma'alih AntiKristu,
ya ta"on ad ugwan ya wagwadaday do'ol an umat ay hiyan mi'bohhol ay
Hiya. At hiyay panginnilaan tu'un un magadyuh di pogpog tun ma'ama'at
ad ugwan.
19 Hana nan tatagun mi'bohhol ay Kristu ya nilammungdan ditu'uh din
hopapna, mu ta"on ya agguyda damdama ni'yunud hi unudon tu'u, at hiyaat
unda nilahhin ay ditu'ud ugwan. Ti gulat ta ni'yunuddah nan unudon tu'u
at agguyda nilahhin, mu hay alahhinanday panginnilaan hi unda agguy
ni'yunud.
20 Mu hennag Kristu nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, at inilayun
amin nan Nahamad an Tugun.
21 Ya bo'on hay agguyyu nanginnilaan hi aat di Nahamad an Tugun di
puntud'a' ay da'yu ti manu ay muntudo'a' ya inilayu mahkay nan aat di
Nahamad an Tugun, at udma' di panginnilaanyuh aatna. Ya inilayu goh an
nan layah ya adi malpuh nan Nahamad an Tugun.
22 Goh mah nan munlayah? Nan munlayah ya nan mangalih un bo'on hi
Jesus di Alin Pento' Apo Dios. At hiyay mi'bohhobohhol ay Kristu ti adina
kulugon hi Ama tu'un hi Apo Dios ya han Imbaluyna.
23 Ti han adi mangulug hinan Imbaluy Apo Dios ya hiyay agguy
nun'immapit ay Amana, mu nan mangulug hinan Imbaluy Apo Dios ya
hiyay nun'immapit ay Amana.
24 Ya ihamadyuy atonyu ta munnonong ay da'yu din nitugun hidin hopap-
nan da'yu ta adiyu al'alliwan. Ya adiyu ay al'alliwan hana ya munnonong
ayun Ama tu'un hi Apo Dios ya nan Imbaluyna goh hi mid pogpogna.
25 Ya hiyah ne intulag Kristun ditu'u ti inalinay ipiddum ditu'un Apo Dios
ta mi'tagu tu'un Hiyah mid pogpogna.
26 Ya manu ay itudo"uh ten da'yu ya waday mangipadah an mangituduh
layah ay da'yu.
27 Mu hennag Kristu nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, ya niyo'odol
nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yu, at undan gahin un way udumnan
mangitudun da'yu. Ti nan Na'abuniyanan an Lennaway mangitudun
amin hi mahapul hi innilaonyu, ya nahamad di ituduna an bo'on layah.
At mahapul an unudonyuy itudun nan Na'abuniyanan an Lennawa, at
munnonong ayun Kristu.

Hay Aat di Imbabaluy Apo Dios

28 Ya da'yun imbabaluy'un popohdo' ya munnonong ayun Kristu ta
engganah pumbangngadana ta natulid tu'un mi'haggangan ay Hiya, ya adi
tu'u bumain.
29 Ya inilayun nahamad di ugalin Kristu, at mabalin an inilayu goh an
nan mangiyengngoh ay Hiya ta atonday nahamad ya diday inyimbaluy Apo
Dios.

3

1 Nidugah di pamhod* Ama tu'un ditu'u, at hiyanan imbilang ditu'uh
imbaluyna! Ya immannung an imbaluy ditu'u! Ya nan tatagun nappuhiy

* **3:1** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

pangatdah tun luta ya agguyda inilay aat Apo Dios an unudon tu'u, at hiyaat unda agguy inilay aat tu'u goh.

2 Ya da'yun i'ibba' an popohdo' ya ditu'uy imbabaluy Apo Dios ad ugwan. Mu awni ta udum hi algaw ya wada goh di nob'on hi aat tu'u ti hay nangiyimbaluyan Apo Dios ay ditu'u, mu mid inila tu'uh aatnad ugwan. Mu hay inila tu'u ya hi pidwah pumbangngadan Kristu at mahukatan di aat tu'u ta mipaddung tu'un Hiya ti ihamad tu'un mannig ay Hiyah aatna.

3 Ya heten aton Kristun ditu'uh pidwa ya mahapul di hiyay edenol tu'un mamannod ta ihamad tu'uy ugali tu'u ta umat hi ugalin Kristun nahamad.

4 Ya nan tagun mabaholan di adi mangunud hinan Uldin Apo Dios ti hay aat di bahol ya nan adi pangunudan hinan Uldin.

5 Ya inilayun immalih Kristu ta way atonan mangaliw hi bahol di tatagu, ya inilayu goh an mid ah baholna.

6 At an amin di munnonong ay Hiya ya adida itugtugan mabahobaholan. Mu nan tatagun mangitugtugan mabahobaholan ya diday agguy nanginnilah aat Jesus, ya agguyda inimmatunan di aatna.

7 Imbabaluy'u, elanyu ta adi da'yu balbaliyan hinan mangitudtuduh nahinnu! Nan tatagun mangamangat hi nahamad ya diday nahamad di ugalina an umat ay Kristun nahamad di ugalina.

8 Mu nan tatagun mangitugtugan mabahobaholan ya diday mun'immapit ay Satanas ti nete"ah din hopapna ya nabaholan hi Satanas ta engganad ugwan. At hiyaat un immali ahan han Imbaluy Apo Dios ta way atonan mangabak hinan ato'aton Satanas.

9 An amin nan nibilang hi imbaluy Apo Dios ya adida itugtugan mabahobaholan ti binoltanda nan ugalin Apo Dios. Ya diday inyimbaluy Apo Dios, at adi mabalin unda itugtugan mabahobaholan.

10 Ya ma'innilah un imbaluy Apo Dios nan tagu unu imbaluy Satanas ti an amin di tagun adi mangat hi maphod unu mid pamhoddah i'ibbada ya diday imbabaluy Satanas.

Hay Aat di Tugun an Pumpopohhodanan Tu'u

11 Hay dengngolyuh tugun hidin hopap di nitudtudun da'yu ya alyonay mahapul an mumpopohhodan† tu'u.

12 Ya adi tu'u aton din inat Cain ti nun'immapit ay Satanas, at hiyanan pinatoynay agina. Ya manu ay pimmatoy ti hiya ya nappuhiy ina'inatna, mu maphod di ina'inat din agina.‡

13 At umat goh ay da'yu, i'ibba', at adi ayu manoh'ah un da'yu boholon hinan tataguh tun luta ti gagangaynan nipaddungdan Cain.

14 Ya inila tu'un adi tu'u milahhin ay Apo Dios ti un tu'u mi'tagun Hiyah mid pogpogna, ya hay pangimmatunan ya waday pamhod tu'uh i'ibba tu'u. Ti an amin di mid pamhodnah nan i'ibbana ya diday nilahhin ay Apo Dios.

15 Ya an amin di mamohol hi i'ibbana ya nipaddung hinan pimmatoy, ya inilayu an adi mi'tagun Apo Dios nan pumatoy, at umat goh hinan mamohol hinan i'ibbana.

16 Ya hiyah te panginnilaan tu'uh aat di nahamad an pamhod ti inila tu'uy inat Jesus an nangiyatoy ay ditu'u. Ya maphod hi un tu'u goh baliwan di i'ibba tu'uh unda mahapul di badang tu'u an ta"on hi un tu'u iyatoy!

17 Ya gulat ta tigon nan adangyan an taguy ibbanan munhapul hi badang ta mid gohgohnan hiya at undan mah way pamhodnan Apo Dios?

† **3:11** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. ‡ **3:12** Gen. 4:1-8. Hay ngadan agin Cain ya hi Abel.

18 Da'yun imbabaluy'u, hay pangipattigan tu'uh pamhod tu'uh i'ibba tu'u
ya bo'on hay hapit ya anggay ti nan ato'aton tu'un maphod ay dida ti hiyay
nahamad hi pangipattigan hi pamhod.
19 Ya aton tu'u ay hana ta nahamad di pamhod tu'uh i'ibba tu'u at hiyah
ne panginnilaan an immannung an niddum tu'uh nan Nahamad an Tugun,
ya adi tu'u bumain hi idduman tu'un Apo Dios.
20 Ya gulat ta numanomnom nan ohan kimmulug ti alyonah nomnomnay,
“Ini, agguy nahamad nin di nidduma' ay Kristu, at bo'ona' Kristiano!” mu
inilan Apo Dios di aatna tuwali ti inilanan amin di logom, at gapu ta
waday nahamad an pamhodnah nan i'ibbana at hiyay pangipattigan hi
niddumanan Apo Dios. Mattig an abakon Apo Dios nan numanomnoman
tu'u!§
21 Ya da'yun i'ibba an popohdo', gulat ta adi tu'u numanomnom hi un way
bahol tu'u at adi tu'u goh bumain hinan idduman tu'un Apo Dios.
22 Ya an amin di ibaga tu'un Hiya ya midat ay ditu'u ti unu'unudon tu'uy
intuguna, ya ato'aton tu'uy mangipadenol ay Hiya.
23 Ya hay intugun Apo Dios ay ditu'u ya ta kulugon tu'u han Imbaluynan
hi Jesu Kristu, ya ta mumpopohhodan tu'u ti hiyana goh din intugun Kristu.
24 An amin tu'un nangunud hinan intugun Apo Dios di nun'immapit ay
Hiya, ya nun'immapit goh hi Apo Dios ay ditu'u. Ya hay panginnilaan ya
niyo'odol nan Na'abuniyanan an Lennawan ditu'un hennag Apo Dios.

4

Hay Aton an Manamad hinan Maphod ya Nappuhin Lennawa

1 Da'yun i'ibba', adiyu ni' kulugon an amin di muntudtudun da'yu ti
hamadonyuh mahhun nan kalahin di lennawan mangipahapit ay dida
ta innilaonyuh un dida nan nalpun Apo Dios unu bo'on. Ti do'olday
mumpunlayah an propetan numpapanguy hitun abablubabluy hitun luta
an nuntudtuduh layah.
2 At hay panginnilaanyuh un nan Na'abuniyanan an Lennaway mangi-
pahapit hinan muntudtudu ya diday mangabulut an hi Jesu Kristu ya
nitungaw ya tagu.*
3 Mu nan lennawan mangipahapit hinan muntudtudu ta adina abuluton
henen aat Jesus ya bo'on nalpun Apo Dios. Hiya ya lennawan nan mi'bohhol
ay Kristu, ya dedengngolyu an umali, ya ten ad ugwan ya wadadah tun luta.
4 Imbabaluy'u, da'yuy tatagun Apo Dios ti inabalinanyun nangabak hinan
agguy nahamad an muntudtudu ti nidugdugah an do'do'ol di abalinan nan
Lennawan Apo Dios an niyo'odol ay da'yu ya un nan lennawan niyo'odol
hinan mi'bohhol ay Kristu an hi Satanas!
5 Ya hanan munlayah an muntudtudu ya nun'immapitdah nan
nun'appuhiy nomnomnah tun luta, at hay itududa ya nan nalmuh tun

§ **3:20** Hin'umu'uddum ya nidugah di punle'nan nan kimmulug an dumalat nan abaholana, at hiyaat un gun minomnoman. Mu mattig an abuluton Apo Dios damdama ti inilana an nahamad di nangabulutanan Hiyah nitaguana. * **4:2** Nan ohan kulto an wadah din amatagun Apostoles John an ma'alih Gnosticism ya itudunan niyo'odol ay Jesus nan aat Apo Dios hidin numpabonyagana ta nawadan Hiya ta engganah din nilanhaanah nan krus, mu na'aan anuh din agadyuhan di atayana, at anggay nan *taguh* natoy an bo'on nan *Dios-an-Taguy* natoy. Mu hay nepto' an na'at ay Jesus ya Hiyay Dios-an-Tagu an ta"on hidin nitungawana. Ya itudun goh nan I Jn. 4:15 an ma'ahhapul an kulugon nan nepto' an lennawa an hi Jesus ya Dios. (Bahaom nan footnotes di Col. 2:4, ya I Tim. 1:3, ya II Tim. 2:18, ya Tit. 1:14, ya I Jn. 5:8, 16, ya II Jn. 1:7, II Pet. 1:2 ta innilaom di udumnah aat ten kulto.)

luta ya anggay. At hiyaat un unudon nan tataguh tun lutan nappuhiy nomnomday itududa.
6 Mu tagu ditu'un Apo Dios, at an amin di nun'immapit ay Apo Dios
ya diday mangunud hinan itugun tu'u. Ya nan bo'on tagun Apo Dios di
adi mangunud hinan itugun tu'u. At hiyah ne panginnilaan tu'uh un hay
nepto' an Lennaway mangipahapit hinan muntudtudu unu hay munlayah
an lennawa.

Hay Aat di Pamhod Apo Dios†

7 Da'yun i'ibba' an popohdo', hay maphod ya mumpopohhodan tu'un
hinohha ti hay alpuwan di pamhod ya hi Apo Dios. At an amin di way
pamhodna ya diday imbabaluy Apo Dios, ya inilada Hiya.
8 Ya an amin di mi'id pamhodna ya diday agguy nanginnilan Apo Dios ti
an amin di pamhod ya hi Apo Dios nalpuwana.
9 Ya hay nangipattigan Apo Dios hi pamhodnan ditu'u ya hennagna han
oh'ohhan Imbaluynah tun luta ta way aton tu'un mi'tagun Hiyah mid
pogpogna an dimmalat din inatna.
10 Ya na'ahhamad nan pamhod Apo Dios ay ditu'u ya un nan pamhod tu'un
Hiya. Ti hay aat di pamhodnan ditu'u ya hennagna din Imbaluyna ti Hiyay
pallog di bahol tu'un dimmalat din inatna.
11 Da'yun i'ibba' an popohdo', gapu ta umat hinay aat di pamhod Apo Dios
ay ditu'u at maphod hi un tu'u goh mumpopohhodan.
12 Ya mid ah ohah nannig ay Apo Dios. Mu ta"on ya nun'immapit hi Apo
Dios ay ditu'uh un tu'u mumpopohhodan, at gun ma'udman di pamhod
tu'un Hiya.
13 Ya inila tu'un nun'immapit tu'un Apo Dios, ya nun'immapit goh hi Apo
Dios ay ditu'u. Ya hay panginnilaan tu'un ne ya niyo'odol ay ditu'u nan
Lennawan Apo Dios an hennagna.
14 Ya tinnigmih Jesus, at hiyanan ibaagmih nan tatagu an hennag Ama
tu'u nan Imbaluyna ta immalih tun luta ta Hiyay mamaliw hinan tatagu.
15 Ya an amin di mangibaag hi un Imbaluy Apo Dios hi Jesus ya diday
middum ay Apo Dios, ya middum goh hi Apo Dios ay dida.
16 At inila tu'un waday pamhod Apo Dios ay ditu'u, at hiyah ne pange-
hdolan tu'u.
Hi Apo Dios ya Hiyay alpuwan nan pamhod. Ya nan tagun manginay-
nayun an mangipattig eten pamhod ya mattig an niddum ay Apo Dios, ya
niddum goh hi Apo Dios ay hiya.
17 Ya umat ay hinay aton tu'u at gun ma'udman di pamhod tu'u ta eng-
ganah un mihamad, at adi tu'u mun'od'od hinan gutud di punhumalyaana,
ti hay aat tu'uh tun luta ya eyengngoh tu'uh nan aat Kristu.
18 Ya gulat ta waday pamhod tu'u at adi tu'u tuma'ot ay Hiya ti nahamad
ay di pamhod tu'u at mi'id mahkay di ta'ot tu'u. Ya hay dumalat hi tuma'tan
tu'un Apo Dios ya nan panumalyaanan ditu'u, at nan way ta'otna ya agguy
nihamad di pamhodnan Apo Dios.
19 Ya manu ay waday pamhod tu'un Apo Dios ti Hiyay nahhun an namhod
ay ditu'u.
20 Ya gulat ta way mangalih, “Waday pamhod'un Apo Dios!” mu hiya ya
boholonay ibbana at mattig an hiya ya munlayah. Ti gulat ta nan tagun mid
pamhodnah nan ibbanan tagun tigotigona at namaman mid pamhodnan
Apo Dios ti agguyna tintinnig.

† **4:6** Hay kalahin ten pamhod an nibaag eten verses ya *agape* an amin an bo'on nan pamhod an *eros*, ya bo'on goh nan pamhod an *phileo*.

21 Ya hay intugun Kristuh unudon tu'u ya inalinay, “Nan mamhod ay Apo
Dios ya mahapul an pohdona goh di i'ibbana.”

5

Hay Aat di Pangulug Tu'un Apo Dios

1 An amin di mangulug an hi Jesus di Alin Pento' Apo Dios ya diday
imbabaluy Apo Dios an hi Ama tu'u ti an amin di mamhod hinan ommod
an lala'i ya pi'pohodda goh nan imbabaluynan taguna.
2 Ya pohdon tu'u ay hi Apo Dios ta unudon tu'uy Tuguna ya hiyay
panginnilaan tu'uh un waday pamhod tu'uh nan imbabaluynan tatagu.
3 Ya hay aat di pamhod tu'un Apo Dios ya umat goh hinay pangunudan
tu'uh nan intuguna. Ya nan intuguna ya adi na'alligat hi unudon
4 ti an amin di imbabaluy Apo Dios ya ologdan mangabak hinan mi'bohhol
ay Apo Dios hitun luta. Ya hay pangabak tu'u ya nan pangulug tu'un Apo
Dios.
5 Ya nan mangulug hi un Imbaluy Apo Dios hi Jesus ya dida ya anggay di
mangabak hinan mi'bohhol ay Apo Dios.
6 Hidin immalian Jesu Kristuh tun luta ya duwaday ihtiguh immannun-
gan di aatna an Dios: nan danum hidin nabonyagana, ya nan dalah din
natayana. Ya bo'on hay nabonyagana ya anggay di aptan ti aptan goh nan
immayuhan di dalana. Ya ihtigu goh nan Na'abuniyanan an Lennawah
aatna, ya makulug an amin di ipa'innilana.
7 At tuluday ihtiguh aatna
8 an nan Na'abuniyanan an Lennawa, ya nan danum hidin nabonyagana,
ya nan dalanah din natayanan immayuh. Ya napapaddung di ihtigudan
tulu!*
9 Abuluton tu'u ay di ihtigun di tagu ya imammamanay pangabulutan
tu'uh nan pangihtigun Apo Dios ti adi ahan mibahhaw di hapitona! Ya Hiyay
mangihtiguh aat Jesus an Imbaluyna.
10 At an amin di mangulug hinan Imbaluy Apo Dios ya iniladan makulug
henen hinapitna. Mu nan adi mangulug hinan Hapit Apo Dios ya punlaya-
honda Hiya ti agguyda kinulug din hinapitnah aat Jesus.
11 Ya hay hinapit Apo Dios ya inalinay indadaanay pi'taguan tu'un Hiya
ta mi'tagu tu'un Hiyah munnanannong, ya henen pi'taguan ya wadah nan
Imbaluyna.
12 At an amin di mangulug hinan Imbaluy Apo Dios ya mi'tagudan Apo
Dios hi mid pogpogna, mu nan adi mangulug ay Hiya ya adida mi'tagun
Hiya.

Hay A'innilaan di Pi'taguan Tu'un Apo Dios

13 Manu ay itudo"u hatun da'yun mangulug hinan Imbaluy Apo Dios ya ta
innilaonyun mi'tagu ayun Apo Dios hi mid pogpogna.

---

* **5:8** Manu ay ihamhamad Apostoles John an mangitudun te ti dumalat nan nabonyagan Jesus hidin nete"an di nuntamuanah tun luta, ya hay natayanay negpongana. Ti nan Gnosticism an kulton wadah din gutud di amatagun John ya intuduna an un tagu ya anggay hi Jesus hidin nitungawana ta engganah din nabonyagana, mu hidin nabonyagana anu ya niyo'odol ay Jesus nan Lennawan Apo Dios, at waday aDiosna ta engganah din nilanhaanah nan krus. Mu hidin agguy ni' natoy hinan krus ya na'aan anun Hiya nan aDiosna, at un tagu ya anggay di natoy anud Calvary. At hiyaat un intudtudun Apostoles John eten tudo' an hi Jesus ya *Dios-an-Taguh* din nitungawana, ya hihidyay aatna ta engganah din natayana. Ya ta"on ad ugwan ya hiyah ne aatna tuwalid abuniyan. (Bahaom nan footnote di I Jn. 4:2 ta innilaom di udumnah aat ten kulto.)

14 At adi tu'u mun'ogon an munluwalun Apo Dios ti inila tu'u an wa ay ta
ibaga tu'u nan malgom an pohdon tu'u ya immannung an idatna.
15 At gulat ta kulugon tu'u an donglona at inila tu'u goh an idatnay ibaga
tu'un Hiya.
16 Tigonyu ay di aton di ibbayun nappuhi ta mumbahol ya adi umdah nen
bahol hi ilahhinanan Apo Dios at iluwaluanyuh nen tagu, at adi ilahhin Apo
Dios hiya. Hiyah ne aton Apo Dios hinan nabaholan an adi umday baholdah
ilahhinandan Hiya. (Mu waday udumnan bahol an umdah ilahhinan ay
Apo Dios, ya bo'on hiyay inali' hi iluwaluanyun Apo Dios.†)
17 Ya an amin di nappuhih aton ya bahol, mu waday bahol an adi umdah
ilahhinan ay Apo Dios.
18 Ya inila tu'un adi itugtugan nan imbabaluy Apo Dios hitun lutan
bumahobahol ti halimunan nan Imbaluy Apo Dios dida, at mid olog Satanas
an mangat hi logom ay dida.
19 Ya inila tu'u an ditu'uy tatagun Apo Dios, mu nan udumnan tataguh tun
lutan nun'appuhiy pangatda ya diday hakup Satanas.
20 Ya inila tu'u goh an immalih tun luta nan Imbaluy Apo Dios, ya
impa'innilanan ditu'uy aton tu'un manginnilah aat di amakulug Apo Dios.
Ya ditu'uy nun'immapit hinan makulug an Dios ya ay Jesu Kristun Im-
baluyna. Ya hi Apo Dios di makulug an unudon tu'u, ya Hiyay dumalat hi
pi'taguan tu'un Hiyah munnononnong.
21 Da'yun imbabaluy'u, du'gonyu nan annabin di madayaw!

† **5:16** Heten bahol an umdah ilahhinan ay Apo Dios ya mid mapto' ya hiyah ne bahol di Gnosticism an kulton hapihapiton Apostoles John di aatnan ten tudo' ti agguyda inabulut nan aDios-Jesus-an-Tagu, ya agguyda goh bimmain an nanganangat hi lumihog. At adida mi'tagu anun Apo Dios.

II John

Hay Aat Ten Liblu
Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles John.
Hay Nangitud'an John eten Liblu: nan hin'ina an pinilin Apo Dios (1:1).
Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: ma'ma'ullay hi Apo Dios.
Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 85 A.D. nin.
Hay Teman ten Liblu: hay aat di makulug an mitudtudu.
Hay Outline ten Liblu:
Hay NIPA'INNILAH aat di temanah aat di makulug an mitudtudu (1:1-3)
Hay MITUDTUDUH aat di temanah aat di makulug an mitudtudu (1:4-11)
Hay HOGAT di temanah aat di makulug an mitudtudu (1:12-13).

1 Ha"in an ohan apuyu* ya muntudo'a' ay da'yun hin'ina† an pinilin Apo Dios. Ongol di pamhod'un‡ da'yu. Ya bo'on ha"in ya anggay di namhod ay da'yu ti popohdon da'yu goh an amin hinan nanginnilah nan Makulug an Tugun.
2 Ya manu ay pohdon da'yu ti dumalat hinan pangulugan tu'uh nan Hapit Apo Dios an hiyah ne bumadang hi enggana ay ditu'u.
3 Odowon tu'u ni' di pangipadutu', ya homo', ya lenggop an malpun Apo Dios an hi Ama tu'u ya nan Imbaluynan hi Jesu Kristu ta mihamad di pangulug tu'u ya mumpopohhodan tu'u.§

Hay Aat di Pamhod
4 Ma"amlonga' hi nanginnilaa' an waday udum hinan imbabaluymu an mangun'unud hinan intugun Ama tu'un ditu'uh aat nan Makulug an Tugun.
5 At ten ihamad'un alyon ay he"an mumpopohhodan* tu'un amin. Ya heten Tugun an itudo"u ya bo'on pa'ittugun ti nitutugun ay ditu'uh din hopapna.†
6 Hay pamhod tu'u ya mipattig hi pangun'unudan tu'uh nan Tugun Apo Dios. Ya dengngodengngol tu'u tuwalih ten Tugun an mumpopohhodan tu'un nete"ah din nangulugan tu'un Kristu.
7 Ya do'olday ahilalayah an hay nibahhaw di itududah nan abablubabluy hitun lutan immaya'ayanda. Ya didan buhul Jesu Kristu ya adida abuluton an Hiya ya nitungaw, at numbalin hi tagu.‡ Nan tagun bumalbali ya umat ay AntiKristu!
8 Ya tigonyu ta waday hulbin din gunmi intuddutuddun da'yu ta odowonyun amin nan idat Apo Dios.

---

* **1:1** Unu mun'endog. † **1:1** Duway kulugon nan tataguh aat ten babai ya nan imbabaluyna (1) ti alyon nan udum an diday udum an kimmulug an nunhituh nan Provinciad Asia, (2) mu alyon nan udum di dida nan pangitigan hi aat di a'ap'apuh nan himba'an ya nan numbino'ob'on an membroh nan ohan himba'an. ‡ **1:1** Heten kalahin di pamhod ya *agape* hinan hapit di iGreece. § **1:3** Inusal Apostoles John nan tulun apngah din amataguna. Nan nahhun an inalina an *pangipadutu' an malpun Apo Dios* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya nan netob an inalina an *homo' an malpun Apo Dios* ya apngan di kimmulug, ya nan miyatlun inalina an *lenggop an malpun Apo Dios* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu. * **1:5** Heten kalahin di pamhod ya *agape*. † **1:5** Jn. 14:15. ‡ **1:7** Hiyah ne intudun nan ohan kulton ma'alih Gnosticism an bimmuhu' hidin amatagun Apostoles John (bahaom nan footnotes di Col. 2:4, ya I Tim. 2:18, ya II Tim. 2:18, ya Tit. 1:14, ya II Pet. 1:2, ya I Jn. 4:2, ya I Jn. 5:8, ya I Jn. 5:16 ta innilaom di udumnah aat ten kulto).

9 Ti nan tagun adi manginaynayun an mangun'unud hinan intudtudun
Kristu ti nan nomnomnomonay un'unudona ya bo'on tagun Apo Dios. Mu
nan tagun mangun'unud hinan intudtudun Jesu Kristu ya hiyay tagun da
Ama tu'un hi Apo Dios ya hi Jesu Kristun Imbaluyna.
10 Nan tagun umalih abungyu an bo'on nan intudtudun Jesu Kristuy
itudtuduna ya adiyu pahi'umon, ya adiyu apngaon dida.
11 Ti gulat ta haggungonyuy umat hinan tagu ya paddungnay binadan-
ganyuh nan layah an itudtuduna, at omod un ayu mi'bahol ay hiya.§

Hay Angunuh di Intudo' John

12 Do'ol di pohdo' an alyon ay da'yu, mu odolnah un'u adi itudo' ad ugwan
ti penhod'un umalih na ta un tu'u munhahhahapit ta mun'am'amlong tu'un
amin.
13 Ya inalin han a'amuno'om an imbabaluy han agim an babain pento' Apo
Dios hi tataguna* goh di apngaon da'yun amin.

§ **1:11** Mu siempre, badangan tu'u didah unda immannung an kimmulug (III Jn. 1:5-8, 10). * **1:13** Mid mapto' hi unda immannung an tatagu unu dida nan pangitigan hi aat di a'ap'apuh nan himba'an ya nan ma'amu'amung hidi (bahaom goh nan footnote di 1:1 hi bagtuna).

III John

Hay Aat Ten Liblu
Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles John.
Hay Nangitud'an John eten Liblu: hi Gaius (1:1).
Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: ma'ma'ullay hi Apo Dios.
Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 85 A.D. nin.
Hay Teman ten Liblu: hay aat di ugalin nan numbino'ob'on an linala'i.
Hay Outline ten Liblu:
Hay aat GAIUS (1:1-6, 11, 13-15)
Hay aat NAN EVANGELISTS (1:6-8, 10)
Hay aat DIOTREPHES (1:9-11)
Hay aat DEMETRIUS (1:12).

1 Ha"in an apuyu ya itud'a' he"a, Gaius, an popohdo' an dumalat hinan
niddumantan Apo Dios.
2 Ibba', iluwaluan da'an Apo Dios ta maphod an amin di ma'at ay he"a an
umat hi anahamad di pangulugmu.
3 Ya ma"am'amlonga' ti immali nan i'ibba tu'u, ya inulgudday
a'un'unnudmun mangunud hinan Makulug an Tugun ti hiyah ne tuwali
inila' hi ato'atom an manginaynayun hitun ataguam.
4 Ya unat goh donglo' an unu'unudon nan imbabaluy'u nan Makulug an
Tugun ya iyamlo'amlong'uh ne ya un nan udumnan umipa'amlong.

Hay Nummangilian Gaius hinan Mangunud ay Kristu
5 I'ibba' an popohdo', maphod nan inatmun bimmadang hinan i'ibba tu'u
an ta"on un nan mangilin mi'id inilam ay dida.
6 Ya da'min ma'amu'amung hitu an mangunud ay Kristu ya inulguddan
da'miy aat di pamhodmun dida. Ya maphod hi unmu idat di mahapuldah
nan punle'le'danda ti diday puntamuon Apo Dios.
7 Ti didan nunle'le'od ya hay tamun Kristuy dumalat hi punle'le'danda, ya
agguyda dinawat di badang di agguy nangunud ay Kristu.
8 At hay mahapul ya ditu'un mangunud di bumadang ay dida ta pad-
dungnay mi'badang tu'un didah nan puntudtuduwandah nan Makulug an
Tugun.*

Hay Aat da Diotrephes ay Demetrius
9 Waday impiyali' an ho'ho'dod an tudo"un da'yun ma'amu'amung hina.
Mu hi Diotrephes† ya pohdonan mun'ap'apu, at hiyaat unna adi haggungon
di alyo'.
10 Mu awni ta umalia' hina at ibaag'un da'yun amin di ina'inatna ti hay
inatna ya waday impa'lehnan ha"in an layah! Ya bo'on hene ya anggay di
inatna ti adina mangilion nan i'ibba tu'un umalih na, ya ipawana goh nan
udumnan mamhod an mummangilin dida, ya pakakona goh nan mamhod
an mummangili ta adida mi'yamu'amung ay da'yun mangunud ay Jesus!
11 Ibba', adim eng'enghon nan nappuhin ma'at, ta nan maphod an ma'at di
hiyay eng'enghom. An amin di maphod di ato'atonda ya diday tatagun Apo
Dios, mu nan nappuhiy ato'atonda ya diday agguy nanginnilan Apo Dios.

* **1:8** Mu adi tu'u badangan didah unda agguy immannung an kimmulug an inalinah nan II Jn. 1:10-11. † **1:9** Hay pohdonan ibaga ya *hi Zeus di manalimun ay hiya,* ya hi Zeus di ohan bulul di iRome.

12 Ya hapiton an amin di tataguy amaphodan Demetrius,‡ ya immannung
an maphod di ato'atona, ya hapito' goh di amaphodana, ya inilam an
umannung nan imbaag'u.

Hay Angunuh di Intudo' John ay Gaius

13 Do'ol di pohdo' an alyon ay he"a, mu bo'on hay tudo"uy pohdo' hi
pangalya'.
14 At hay pohdo' ya ag'agaa' an umalin mumbihhitan he"a ta
mun'ul'ulgudtah maphod.
15 Adaog'a ni' hina.
Ya alyon an amin nan i'ibbam hituy apngaon da'an amin ay dida, ya
ipa'apngaa' ni' goh hinan i'ibba' hina.

‡ **1:12** Hay pohdonan ibaga ya *bagin Demeter*, ya hi Demeter di ohan bulul di iGreece.

Jude

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Jude (unu hi Judas) an agin da Jesu Kristu ay Jacob (1:1).

Hay Nangitud'an Jude eten Liblu: nan napilin tatagun pa'appohdon Apo Dios an hi Ama ya ipapapto' Jesus (1:1).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: nan tagun impabagtun Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 70 A.D. nin.

Hay Teman ten Liblu: hay apadanan nan nappuhin muntudtuduh nan himba'an.

Hay Outline ten Liblu:

Hay MIPA'INNILAH aat di apadanan nan nappuhin muntudtuduh nan himba'an (1:1-3)
Hay MITUDTUDUH aat di apadanan nan nappuhin muntudtuduh nan himba'an (1:4-16)
Hay ATON AN DUMALAT di apadanan nan nappuhin muntudtuduh nan himba'an (1:17-23)
Hay HOGAT di apadanan nan nappuhin muntudtuduh nan himba'an (1:24-25).

1 Heten tudo' ya nalpun ha"in an agin Jacob* an hi Jude† an baal Jesu Kristu.
Muntudo'a' ay da'yun i'ibba' an napilin tatagun pa'appohdon Ama tu'un hi Apo Dios ya ipapapto' Jesu Kristu.
2 Gun ni' minaynayun di homo' ya pamhod Apo Dios ay da'yu, ya palenggopon da'yuh nahamad.

Hay Aat di Muntudtuduh nan Nibahhaw an Pangat

3 Da'yun i'ibba', hay ninomnom'uh itudo"un da'yu ya hay aat di abaliwan tu'un amin, mu bo'on ad ugwan. At hay alyo' ay da'yu ya gun tu'u inaynayun an halimunan nan kinulug tu'u tuwali ti hiyah ne impitudtudun Apo Dios hinan tatagunan adi namaag ya maluman.
4 Alyo' di umat hitun da'yu ti wadaday mungngohoy ay Apo Dios an niddum hidin nabayag. Nibahhaw nan itudtududah aat di pangipadutu'an Apo Dios ta pangalida ta mabalin an atonda nan adi maphod an pohdon di odol. Ya adida abuluton an hi Jesu Kristu ya anggay di ma'unud an Apu, mu impitudo' tuwalin Apo Dios hidin nabayag an mamolta nan tatagun umat hinay aatda.‡
5 Ta"on di unyu inilay aatna mu penhod'un ipanomnom ay da'yun ta"on di impangulun Apo Dios nan tataguna ta nakakdad Egypt an nihbutanda ta adida mahkay maligligatan mu la'tot ya pinatoyna nan agguy nangulug ay Hiya.§

---

* **1:1** Hay ngadanan nitudo' hinan Biblian di English ya *James* an ta"on un *Jakobus* di immannung an ngadanan nitudo' hinan Biblian di iGreece (bahaom nan introduction di Liblu an Jacob ta innilaom di udum an aatna). † **1:1** Hay ohan spelling di ngadana ya *Judas* (Mk. 6:3), ya hiyay ohan agin Jesu Kristu. Ya hay pohdonan ibaga ya *nan tagun impabagtun Apo Dios*. ‡ **1:4** Hay nipaddungana ya nan intudun Enoch hinan verses 14-15. § **1:5** Num. 14:26-35.

6 Ya hay oha goh hi na'ulgud ya nan namoltaan nan udumnan a'anghel
hidin penghana ti agguyda innaynayun di haaddad abuniyan, at tinay-
nanda nan nunhituwanda.* Ya impibalud Apo Dios didah mid pogpognah
nan nahelngan ta hodonda han algaw an punhumalyaan Apo Dios ay dida.
7 Ya nomnomonyu goh an umat hinay bimmungtan Apo Dios hinan
tatagud Sodom, ya ad Gomorrah, ya nan tataguh nan nun'eheggon an
babluy† ta genhobna dida, at numbalindah dapul‡ ti nidugah di baholdan
ina'inatday lumihog an umat hi mi'linala'i ya mi'binabai, ti hay linala'i ya
elo'day ibbadan linala'i, ya umat goh hinay binabai an elo'day ibbadan bin-
abai. Hi Apo Dios ya inatnay umat hina ta ipa'innilanan amin hinan tatagun
ta"on ad ugwan ya wada nan munnononnong an apuy an pummoltanah
nan tatagun nappuhiy ato'atonda.
8 Hanan linala'in da'yun mangitudtuduh nan nibahhaw ya umatdah nan
minoltan Apo Dios ti nappuhi nan nonomnomonda ya hay pun'amlongan
di ododlday ato'atonda. Adida goh ibilang an waday nabagbagtu ya un dida,
ya na'ampa ahan di pannigdah nan a'anghel ad abuniyan.
9 Mu ta"on hi Michael an ap'apun di anghel ya agguyna inat di umat hina,
ya ene'gonana nan namolta an anghel an hi Satanas. Ti hidin nunhongngi-
landah un hay mangngal hidin odol Moses ya mi'id di nappuhih inalinan
hiya an anggay di nangalyanah, “Hi Apo Dios di okod an mangihingal ay
he"a!”§
10 Mu daten tatagu ya imbaagday malgom an agguyda na'awatan. At
umatdah nan animal an adida nomnomon ya inatda, at hiyanan minay-
nayun di amoltaanda.
11 Mahmo'da ahan ti nidugah di moltada! Manu ay ya inunudda din
nangat din hi Cain an pinatoynah agina.* Ya umatda goh ay Balaam hidin
penghana an hay pihhuy gamgamonda, at hiyanan intudtududay layah ta
binalbaliyanda nan tatagu.† Ya umatda goh ay Korah hidin penghana an
inubahna ti din'ugdah Moses.‡
12 Danen linala'i di mamain ay da'yuh nan a'am'amunganyuh Punnom-
nomanyuh nan Natayan ya Namahuan Kristu. Ya hay odolda ya anggay
di nonomnomonda ti mid ogondan mangamangan, ya taganday inum ta
mid inumon di udum.§ Ya mid di ibadangdah i'ibbada an umatdah nan
mangmangitit an bunut an alyon hi unna iyudanan agguy ti gun iyuy
di dibdib. Umatda goh hinan ayiw an mi'id di bunganah nan gutud di
bumungaanda, ya namama ti nabuwag, at natoy.
13 Ya umipabain goh di ato'atonda ti umatdah nan mabi'ah an dalluyun
hinan baybay an pun'iha'litnay malgom an lugit hinan pingit di baybay. Ya
umatdah nan mun'a'agah an bittuan, at hiyanan indadaan Apo Dios nan
munnononnong an helong ahan ta way ihinandah enggana.
14 Hi Enoch an nan miyonom an holag hi napu'agan da Adam di
nangipa'innilah aat daten nun'appuhiy ugalinan tatagu ya nan ma'at hi

---

* **1:6** Isa. 14:12-15; Ezek. 28:12-17; Mat. 25:41; Rev. 12:9. † **1:7** Hiyah ne duwan babluy an ad Admah ya ad Zeboyim (Deut. 29:23). ‡ **1:7** Gen. 19:24-25, 28. § **1:9** Hay nalpuwan ten ulgud ya nan liblu an *Nan Nipatuluwan Moses* (unu *The Assumption of Moses*), mu ta"on un hiyah ne nangngalan Jude mu adi tu'u alyon hi un hiya goh di Hapit Apo Dios an ta"on un makulug di imbaagna. Hiya ya umat hinan udumnan liblun nibaag hinan Biblia, mu hana ya bo'on Hapit Apo Dios (Ac. 17:28; I Cor. 13:33; Tit. 1:12; Jud. 14-15). * **1:11** Gen. 4:1-16. † **1:11** Num. 22:1-24:25; II Pet. 2:15. ‡ **1:11** Num. 16:1-3, 31-35. § **1:12** Hay ugalin nan kimmulug hidin penghana ya iniddumday Punnomnomandah nan Natayan Kristuh din nangananda, ya impingadandah nan nangananday *Nan Agape* (unu Nan Pamhod). (Bahaom nan footnotes di I Cor. 11:21 ya II Pet. 2:13 ta innilaom di udum an aat te.)

pidwa ay dida ti inalinay, “Umali nan Apu tu'un itnudnay do'ol ahan an a'anghelna
15 ta humalyaonan amin di tatagu. Ya hanan agguy nangunud ay Apo
Dios ya mamoltada an dumalat di nangata'atandah nun'appuhi ya nan
hinapihapitdan Hiyah nun'appuhi.”*
16 Daten tatagu ya munlilidah indat Apo Dios hi umatanda, ya hay
nappuhiy laylaydonda. Ya wa ay ta humapitda ya nidugah an iting'idan
maphodda. Ya nala'engda goh an humapit ta ma'agay'ayan nan tagun way
mabalin an alandan hiya.

Hay Tugun Jude hinan Kimmulug

17 Mu da'yun i'ibba', nomnomonyu din inalin nan a'apostoles Apu tu'un
hi Jesu Kristu.
18 Ti inaliday,
“Hay agadyuhan di apogpogan tun luta ya wadaday mamalbalin
ditu'un kimmulug,
ya hay laylaydon di tatagun nun'appuhiy hiyay ato'atonda.”†
19 Ya danen tataguy dumalat hi abahbahan di pun'u'unnudan tu'un kimmu-
lug ti mi'id nan Na'abuniyanan an Lennawan dida, at hiyanan un anggay
nan impa'enghan di tataguh tun lutay inilada.
20 Mu da'yun i'ibba ya hay at ni' ihamadan di pangulug tu'un Apo Dios
di nomnomnomon tu'u. Ya hinan punluwaluanyu ya mundenol ayuh nan
Na'abuniyanan an Lennawan Apo Dios.
21 Ya punnonngonyun mangedenol hi pamhod Apo Dios ad ugwan an gun
tu'u panodan hinan pi'taguan tu'uh mid pogpogna an odowon tu'un Apu
tu'un hi Jesu Kristu an dumalat di homo'nan ditu'u.
22 Badangan tu'u nan munduwaduway pangulugna,
23 ya tugunonyu dida ta mabaliwandah nan amoltaandad imbelnu. Ya
hom'onyu dida ta al'alu'onyu didan kumulug ay Apo Dios. Mu emayaanyu
ti ini ya middum ayuh nan nun'appuhin ato'atonda.

Hay Aat di Anabagtun Apo Dios

24 Madayaw hi Apo Dios an abalinanan mangipapto' ay ditu'u ta adi
tu'u du'gon di pangulug tu'un Hiya ta udum hi algaw ya mipattig tu'un
mun'am'amlong an mi'id di bahol tu'uh hinagangna an na'abbagbagtu.
25 Hiya ya anggay di Dios an mangibaliw ay ditu'u, ya mi'id di udum. Ya
dumalat ni' ay Apu tu'un hi Jesu Kristu ya abuluton an amin di tatagun hi
Apo Dios di ma"aphod, ya na'abbagbagtu, ya mangipapto' hi an amin, ya
ongol di abalinana tuwalih din hopapna ya un mawadan amin di logom ya
ad ugwan hi mid pogpogna! Amen.‡

---

* **1:15** Heten nangalyan Enoch ya agguy nitudo' hinan Old Testament, mu nitudo' hinan *Liblu an Enoch* an nan ohan dadan an liblu. Ya ta"on un makulug nan inalina mu adi tu'u alyon hi un Hapit Apo Dios henen liblu (bahaom nan footnote di Jude 1:9 ta innilaom di udum an aat te). † **1:18** Hi Apostoles Peter di ohan nipaddungan nan intududa (II Pet. 2:1; 3:3). ‡ **1:25** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!*

Revelation

Hay Aat Ten Liblu

Hay Nangitudo' eten Liblu: hi Apostoles John (1:1, 4).

Hay Nangitud'an John eten Liblu: (1) nan kimmulug (1:1), ya (2) nan pitun himpampun an tatagun Apo Dios an ma'amu'amung hinan Provinciad Asia (1:4).

Hay Pohdon nan Ngadan ten Liblun Ibaga: hay nipa'innilan John, ya hay pohdon nan ngadan John an ibaga ya ma'ma'ullay hi Apo Dios.

Hay Gutud hi Nangitud'anan ten Liblu: hidin 95 A.D. nin.

Hay Teman ten Liblu: hay impa'innilan Apostoles John hi na'na'at eden timpuh nan pitu an himba'an hinan Provinciad Asia, ya nan ma'at hinan tataguh tun lutah udum di gutud hi Punligatan di Tatagu, ya nan Hinlibuy Tawon, ya ad abuniyan goh.

Hay Babluy hi Nalpuwan ten Liblu: nalpuh nan baludan hinan it'ittang an babluy hinan gagwan di baybay an ad Patmos, ya manu ay wah dih Apostoles John ti pinakak nan Alin hi Domitian hiyad Ephesus ta nibalud hidi.

Hay Outline ten Liblu:

Hay impa'innilan Apostoles John ya NAN NAˈNAˈAT EDEN TIMPU (1:1—3:22)
Hay impa'innilan Apostoles John ya NAN MAˈAT HI PUNLIGATAN DI TATAGU (4:1—19:21)
Waday na"appuhin ma'at hinan a'aanan di pitun ammid (4:1—8:5)
Waday na"appuhin ma'at hinan puntalampetan nan pitun a'anghel (8:6—14:20)
Waday na"appuhin ma'at hinan ihiitan di pitun duyu (15:1—19:21)
Hay impa'innilan Apostoles John ya NAN MAˈAT HINAN HINLIBUY TAWON (20:1-15)
Hay impa'innilan Apostoles John ya NAN MAˈAT AD ABUNIYAN (21:1—22:21).

1 Heten libluy nitud'an an amin di aat di ma'at hi udum di algaw an impa'innilan* Apo Dios ay Jesu Kristu ta ipa'innilana goh hinan kimmulug ay Hiya. Ha"in an hi John an baal Jesus ya inila' an amin date ti hennagnay ohan anghel an nangipa'innilan ha"in.

2 Ya an amin hatun intudo"u ya hiyanay tinnig'u ya dengngol'un nalpun Apo Dios an impa'innilan Jesu Kristun ha"in.

3 Mawagahan nan tagun mamaha, ya mangngol, ya mangulug ay daten nitudo' eten liblu ti pa'amlongon Apo Dios hiya, ya adi madnoy at ma'at.

Hay Intudo' John hinan Kimmulug hinan Pitun Himba'an

4 Heten tudo"un da'yun i'ibban kimmulug ay Jesu Kristuh nah nan pitun ahimbahimba'an hinan Provinciad Asia ya nalpun ha"in an hi John.†

---

* **1:1** Heten hapit an *impa'innila* (unu *revelation* hinan hapit di English) di nalpuwan nan ngadan ten liblu. † **1:4** Hanan ahimbahimba'an ya ohan grupun di himba'an an umat hinan Group I unu Group II di AIBC ta engganah Group IX. Nan udumna ay danen pitun ahimbahimba'an ya nunheheggondah nan udum an himba'an, mu hay inadagwin di himba'an hinan heneggona ya nawaluy kilomitlu.

Hom'on ya ipalenggop ni' da'yun Apo Dios‡ an wagwadah din penghana,
ya ad ugwan, ya minaynayun hi enggana. Ya umat ni' goh hinay aton nan
Na'abuniyanan an Lennawan pituy numbino'ob'on hi abalinanah hinagang
Apo Dios an inumbun hinan umbunanan mumpapto'.
5 Ya umat goh hina ay Jesu Kristu an hom'on ya palenggopon ni' da'yu.
Hiyay edenol hi mangipa'innilah pohdon Apo Dios, ya Hiyay nahhun ya
na'abbagbagtun minahuan Apo Dios, ya Hiyay Ap'apun an amin di a'alih
tun luta.
Immannung an pohpohdon§ ditu'un Jesus, ya inyatoynah nan krus di
a'aliwan di bahol tu'u.
6 At pot'on ditu'un middum ay Hiya, ya pento' ditu'un padi an mangat
hi pohdon Amanan hi Apo Dios. At hiyanan Hiya ni' di mumpapto' ya
madayaw hi enggana. Amen!*
7 Nomnomonyu nan itudun nan Hapit Apo Dios an inalinay,
"Ti Hiya ya awniat
umalin middum hinan bunut."†
Ya wada goh di ohan hinapitnan inalinay,
"Ya awniat tigon an amin di tatagu an ta"on nan namatoy ay Hiya,
ya hanan agguy kimmulug ay Hiya ya nidugah di puntutuyuanda ya
tumata'otda."‡
An amin hatu ya makulug! Amen.
8 Hi Apo Dios an abalinanan amin ya inalinay, "Ha"in di alpuwan di
an amin,§ ya Ha"in di pogpog di an amin.* Ha"in an Apun di an amin,
ya wagwadaa' tuwalih din penghana ya ad ugwan, ya wagwadaa' goh hi
enggana."

Hay Nipattigan Kristu ay John

9 Ha"in an hi John an ibbayun middum hinan pumpapto'an Apo Dios
ya umata' ay da'yun e'edpol'u tun punholholtapa' an dumalat di pangulug
tu'un Jesu Kristu. Manu ay nipa'alia' hitud Patmos an babluy an nigagwah
nan baybay† ti hiyah te molta' hi nangitudtuduwa' hi Hapit Apo Dios, ya hay
nangipa'innilaa' hi impa'innilan Jesus ay ha"in.‡
10 Wa han ohan Duminggu§ ya impa'enap nan Na'abuniyanan an
Lennawan ha"in an waday dengngol'un ma"adngol an hapit hi appit di
bonog'u an ay gangoh di talampet.
11 An inalinay, "Itudo'mun amin daten tigom hinan nali'up an pepel ta
ipiyuymuh nan kimmulug ay Jesus hinan pitun ahimbahimba'an hi ad
Ephesus, ya ad Smyrna, ya ad Pergamum, ya ad Thyatira, ya ad Sardis, ya
ad Philadelphia, ya ad Laodicea."

---

‡ **1:4** Inusal Apostoles John di duwan kalahin di apnga eden timpu. Hay nahhun an inalina an *hom'on da'yu* (unu *charis*) ya apngan di iGreece, ya hay netob hi inalina an *ipalenggop da'yu* (unu *shalom*) ya apngan di Hudyu. § **1:5** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece. * **1:6** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!* † **1:7** Dan. 7:13. ‡ **1:7** Zech. 12:10. § **1:8** Unu "Ha"in ya umata' hinan letra an *alpha.*" Hiyay hopap di letrah nan alphabet di iGreece. * **1:8** Unu "Ha"in ya umata' hinan letra an *omega.*" Hiyay angunuh an letrah nan alphabet di iGreece. † **1:9** Hete ya it'ittang an babluy an hay inadu"oyna ya hi'itangan himpulu ta tulun kilomitlu, ya hay inabellogna ya nahuluk hi onom di kilomitlu. Ya hay awadana ya hinan Baybay an Mediterranean, ya nawaluy kilomitlu di inadagwinah appit di pingit di lutah nan Provinciad Asia hi appit di alimuhan di algaw. Ya heten babluy hinan gagwan di baybay ya paddungnay baludan di iRome. ‡ **1:9** Nibalud hi Apostoles John hidid Patmos. Mu hidin nun'alian Caesar Nerva (96-98 A.D.) ad Rome ya nibo'tan hi John, at mid mapto' ya immanamut ad Ephesus hi awadan di abungna, ya hidiy natayanah din 98 A.D. § **1:10** Manu ay nidawat nan algaw an Duminggu ay Jesus ti hiyah ne algaw hidin namahuana.

12 Ya nunligguha' ta tigo' henen himmapit ay ha"in, ya tinnig'u han pitun
ipattu'an di hilaw an balitu'.
13 Ya hinan gagwan hanan balitu' an pumpattu'an hi hilaw ya waday
timma'dog an lala'in ma'alih Imbaluy di Tagu* an adu"oy di lubungna, ya
waday inhabedangnah balitu' an balikis hi palagpagna.
14 Ya hay buu'na ya ma'appaha' an umat hi dutdut di kalnilu an
ma'appaha' an ay dalallu, ya hay matana ya ay gumelageladaw an apuy.
15 Ya hay hu'ina ya umat hinan gambang an humili, ya hay hapitna ya
umat hinan gongaah di mumpuyuu' an danum.
16 Ya inodnan di agwanay pitun bittuan, ya waday matadom an hinalung
hi timidna. Ya hay angahna ya nidugah an humili an umat hinan potang
hinan muntonga.
17 Ya hidin nanniga' ya natu"ina' hi inayungana, ya paddungnay unna'
natoy. Ya indapanay agwanan ha"in, ya inalinay, “Adi'a tuma'ot ti Ha"in ya
wagwadaa' hi enggana an mi'id di te"ana, ya mi'id di pogpogna.
18 Ya natoya' hidin hopapna, mu tigom an matagua' hi enggana! Ha"in
di nangdon hi nitaguan di tagu, ya Ha"in di okod hi pangipa'aya' hi
lennawadah unda matoy.
19 At itudo'mun amin hatun tinnigmun ma'at ad ugwan, ya nan ma'at hi
pidwa.†
20 Hay ipa'innilan nan pitun bittuan an tinnigmu ya didana nan pitun
anghel an nepong hinan kimmulug hinan pitun babluy.‡ Ya hay ipa'innilan
nan pitun balitu' an ipattu'an di hilaw ya didana nan kimmulug hinan pitun
ahimbahimba'an eden babluy.”

2

Hay Nitugun hinan Himba'an ad Ephesus

1 Ya inalina goh di, “Muntudo"ah nan anghel* an manalimun hinan
kimmulug ad Ephesus ta alyom di:
Hiyah te inalin nan mangmangdon hinan pitun bittuan hi agwanan
munle'le'od hinan awadan di pitun pangipattu'an hi hilaw an balitu'.†
2 Inila' an amin di inatyu ti ene'edpolyuy ligat, ya inhihi'alyuy tamuyuh
nunhulbianyun Ha"in. Ya inila' goh an agguyyu inunud nan tatagun alyon-
day unda apostoles mu bo'on ti hinanhananyu, at ininnilayun nappuhida
ya ma'aladyahda.
3 Ya ta"on hi un ayu naligatan hi tamuyu an dumalat ay Ha"in mu
enedpolyu ta agguya' din'ug.
4 Mu hay adi' pohdon ay da'yu ya nan pamhodyun‡ Ha"in ya adi umat
hidin hopapnah din kimmuluganyu.

---

* **1:13** Hiyah ne na'ahhamad an pangali ay Jesu Kristu (Dan. 7:13; Mat. 9:6). † **1:19** Hete ya outline di Liblu an Revelation: (1) nan tinnigmu ya Rev. 1:1-20; ya (2) nan ma'at ad ugwan ya Rev. 2:1-3:22; ya (3) nan ma'at hi pidwa ya Rev. 4:1-22:21. ‡ **1:20** Hay kulugon di udum hi aat ten pitun a'anghel ya waday ohan anghel an manalimun hinan hinohhan himba'an. Mu hay kulugon nan udum ya agguyda immannung an anghel ti pahtulda unu mun'endogda ya anggay ti hay ibalinan nan hapit an anghel ya *nan nahnag*, ya un nahnag goh nan pahtul. Ya kulugon nan udum an daten duwan kulugonda ya nepto' ti ta"on hi un waday anghel an manalimun hinan hinohhan himba'an ya wada goh di pahtul ya mun'endog an manalimun. At mid mapto' hi makulug hi aatna. * **2:1** Bahaom nan footnote di Rev. 1:20 ta innilaom di aat ten anghel. † **2:1** Bahaom nan Rev. 1:13, 26. ‡ **2:4** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

5 At mahapul an nomnomonyu ta adi mahkay umat hinay atonyu! At
din pangatyu tuwalih din hopapnay inaynayunyu ti wa ay ta adia' unudon
ya umalia' ta ano' nan pangipattu'an hi hilaw hina.§
6 Mu ta"on un umat hinay alyo' mu immannung an waday denol'un
da'yun dumalat di agguyyu namhodan hinan nappuhin ato'aton nan him-
pampun an mangunud ay Nicolas* an adi' damdama pohdon.
7 Da'yun waday ingana ya pa'addonglonyun amin di alyon nan
Na'abuniyanan an Lennawan da'yun kimmulug hi ahimbahimba'an an
inalinay, Nan tagun adina idinong di pangulugna an ta"on un malgom
di ma'at ay hiya ya hiyay ma'alih nangabak, at hiyay pangidata' hinan
biyangnan mangan hi bungan di ayiw an alpuwan di nitaguan hi awadan
Apo Dios."

Hay Nitugun hinan Kimmulug ad Smyrna

8 Inalina goh ay ha"in di, "Muntudo"ah nan anghel† an manalimun hinan
kimmulug ad Smyrna ta alyom di:
Hiyah te inalín nan Mi'id di Te"ana ya Mi'id di Pogpogna. Hiya din natoy,
mu namahuan, at nen matagun inalinay,‡
9 Inila' an maligligatan ayu ya nawotwot ayu, mu hay makulug ya adan-
gyan ayu ti ongol di badang Apo Dios ay da'yu. Ya inila' nan nun'appuhin
gun alyon nan tatagun Satanas hi aatyu. Didana nan mumpahiyan alyon-
day Hudyuda, mu mi'id di hulbina ti nun'appuhiy pangatda.
10 Donglonyuh te ti awniat munholholtap ayu, ya nan udum ay da'yu ya
ipibalud nan tatagun Satanas. Mu adi ayu tuma'ot ti hiyah ne pampongdah
anahamad di pangulugyun Ha"in, ya hay oha goh ya adi madnoy an pad-
dungnay un himpuluy algaw ya anggay.§ At adiyu idinong di pangulugyun
Ha"in an ta"on un hiyah ne dumalat hi atayanyu ti waday nitaguanyuh mi'id
di pogpognah awadan Apo Dios.
11 At da'yun waday ingana ya pa'addonglonyuy alyon nan
Na'abuniyanan an Lennawan da'yun kimmulug hi ahimbahimba'an
an inalinay, Nan tagun adina idinong di pangulugna an ta"on un malgom
di ma'at ay hiya ya hiyay ma'alih nangabak, at hiyay adi milahhin ay Apo
Dios an hiyah ne nan alyondan miyadwan atayan."

---

§ **2:5** Napa"ih ten himba'an ad Ephesus, ya mid ah kimmulug hidid ugwan ti inyabulut Apo Dios ta inabak nan Muslims dida. Umat goh hinay na'at hinan onom an i'ibbanan himba'an eden grupu.

* **2:6** Hete ya ohan kulton bimmuhu' hinan himba'an ad Ephesus an ente"an Nicolas, ya hay ngadan ten grupu ya Nicolaitans. Hay kulugonda ya mabalin anu an pundehhononday pangunudandan Kristu ya nan tudtudun nan dadan an nappuhin ugalida. Ti inhihi'aldan nangituduh aat di nangaliwan Jesus hinan bahol tu'u ti inaliday gapu ta na'aliwan an amin at okod tu'un mangat hinan malgom an pohdon tu'uh aton. Hiyaat unda goh dinayaw din dadan an bululda, ya inatda goh nan lumihog. † **2:8** Bahaom nan footnote di Rev. 1:20 ta innilaom di aat ten anghel. ‡ **2:8** Bahaom nan Rev. 1:17-18. § **2:10** Hay kulugon nan udum hi ibalinana ya na'uy an mun'a'alih nan Pumpapto'an di iRome nan himpulun nahayhaynod an nappuhin Caesar, ya nappuhida ti ipaligligatday kimmulug. Ya immannung an himpuluda ti adi middum nan duwan a'ali an da Nero (54-68 A.D.) ay Domitian (81-96 A.D.) ti nalpah an na'at unu na'na'at hidin gutud di nuntud'an Apostoles John: (1) nan Alin hi Trajon (98-117 A.D.), ya (2) nan Alin hi Hadrian (117-138 A.D.), ya (3) nan Alin hi Antoninus Pius (138-161 A.D.), ya (4) nan Alin hi Marcus Aurelius (161-180 A.D.), ya (5) nan Alin hi Septimius Severus (193-211 A.D.), ya (6) nan Alin hi Maximinus Thrax (235-238 A.D.), ya (7) nan Alin hi Decius (253-260 A.D.), ya (8) nan Alin hi Valerian (257-260 A.D.), ya (9) nan Alin hi Diocletian (284-305 A.D.), ya (10) nan Alin hi Gaberius (305-313 A.D.). Nan Alin hi Constantine an nihukat ay Gaberius ya numbalin hi Kristiano, at impadinongnay ipaligligatandah nan kimmulug, at nalpah mahkay eden gutud.

Hay Nitugun hinan Kimmulug ad Pergamum

12 Inalina goh ay ha"in di, “Muntudo"ah nan anghel* an manalimun hinan
kimmulug ad Pergamum† ta alyom di:
Hiyah te hapit nan waday matadom an hinalung hi timidnan‡
13 inalinay, Inila' an henen babluyyu ya paddungnay hiyay num-
babluyan nan pumpapto'an Satanas.§ Mu ta"on un umat hina ya inila' an
nahamad di pangulugyun Ha"in ti agguyyu indinong an ta"on unda pinatoy
hi Antipas an ibbayun kimmulug an mangitudtuduh aat'u.*
14 Hay adi' penhod ya wada nan i'ibbayun hay tudtudun Balaam di
unudonda. Ti hi Balaam ya tinudtuduwanah Balak hi atonan man-
gitudtuduh pumbaholan nan tatagud Israel. Intudunay aton Balak ta
ihapitana nan holag Israel ta ononda nan ma'an an ne'nong hi bulul ya
ta atonday lumihog an umat hi umilugtapan.†
15 Ya wadada goh di i'ibbayun mangunud hi nun'appuhin itudtudun di
himpampun an nangunud ay Nicolas.‡
16 At muntutuyu ayu ta du'gonyu nan nun'appuhin ato'atonyu. Ti
adiyu ay ya umalia' ta tun hinalung hi timid'uy pamatoy'uh nan mangat
hi nun'appuhi.
17 At da'yun waday ingana ya pa'addonglonyuy alyon nan
Na'abuniyanan an Lennawan da'yun kimmulug hi ahimbahimba'an
an inalinay, Nan tagun adina idinong di pangulugnan ta"on un malgom
di ma'at ay hiya ya hiyay ma'alih nangabak, ya hiyay pangidata' hinan
ma'an an agguy na'innila, ya idata' goh hinan batun ma'appaha'§ an
nitud'an nan balbalun ngadan* an mi'id di udum hi nanginnilan anggay
nan pangidata'.”

Hay Nitugun hinan Kimmulug ad Thyatira

18 Inalina goh ay ha"in di, “Itudo'muh teh nan anghel† an manalimun
hinan kimmulug ad Thyatira‡ ta alyom di:
Hiyah te inalin nan Imbaluy Apo Dios an hay matana ya umat hinan
munggeladaw an apuy, ya hay hu'ina ya umat hinan humilin gambang.§
An inalinay,
19 Inila' an amin di ato'atonyu, ya nan pamhodyu,* ya pangulugyun
Ha"in, ya nan pange'edpolanyuh ligat di tamuyun dumalata'. Ya inila' goh
an inyal'allanan maphod di pangatyud ugwan ya un din hopapna.

---

* **2:12** Bahaom nan footnote di Rev. 1:20 ta innilaom di aat ten anghel. † **2:12** Heten siudad ya dadan an kapitulyun di Provinciad Asia. ‡ **2:12** Bahaom nan Rev. 1:16. § **2:13** Bo'on kapitulyun di Provinciad Asia ya anggay ad Pergamum ti hiya goh di paddungnay kapitulyun den provinciah nan mamhod an mundayaw ay Caesar an nan alin numpapto' ad Rome an alyonday hiya anuy Dios. * **2:13** Hiyay hopap di napatoy an kimmulug hidih nan Provinciad Asia. Ya itudun nan nabayag an hudhud an inittuda hiyah nan ongol an kawalin hay gambang di niyamma, ya enetanda hiyah bunolna ta engganah din natayana. Ya na'at anuh din nun'alian Domitian (81-96 A.D.). † **2:14** Num. 25:1-2; 31:16. ‡ **2:15** Bahaom nan footnote di Rev. 2:6 ta innilaom di aat ten kulto. § **2:17** Nan ma'ayagan hinan gotad unu nan udumnan ma"aphod an ma'at an umat hi behta ya nidat ay didan hinohha nan i"ittang an mumpaha' an batu ta hiyay paddungnay pahida ta wa ay ta ipattigday batuh nan mun'adug hi pantaw at waday biyangdan humigup ta mi'gotadda. Bahaom goh nan mehnod an footnote ta innilaom di udum hi aat ten batu. * **2:17** Gapu ta nipa'ot hinan batuy ngadan nan ad batu an ma'ayagan at adi mabalin an midat hinan udum an mamhod an mi'gotad ta usalonda. † **2:18** Bahaom nan footnote di Rev. 1:20 ta innilaom di aat ten anghel. ‡ **2:18** Nan siudad ad Thyatira ya it'ittang ay daten pitun siudad an nitudo' hi Rev. 1:11. § **2:18** Bahaom nan Rev. 1:14-15. * **2:19** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

20 Mu hay adi' pohdon ay da'yu ya nan agguyyu nangipadinngan hinan
nun'appuhin itudtudun nan babain hi Jezebel an inalinay un hiya ya
propetan Apo Dios, ya wan agguy immannung. At hiyah ne dimmalat
ya do'ol ay da'yun tatagu' di mangamangat hi lumihog an umat hi
umilugtapan ya nun'a'anyuy ma'an an ne'nong hinan bulul.†
21 Ya hehennod'uy pangidinnganan nen ato'atona, mu adina pohdon an
idinong.
22 At hay ato' ya idata' hi dogoh hi holholtapona an ta"on un nan
mangun'unud enen itudtudunah unda adi muntutuyu ta idinongdah nen
ato'atonda.
23 Ya an amin nan mangun'unud enen itudtudun Jezebel ya ipipatoy'u ta
innilaon nan kimmulug ay Ha"in hi ahimbahimba'an an inila' di nomnom‡
ya hay aton di tagu. Ya awniat waday idat'uh lagbun di tatagun miyun-
nudan hi atonda.
24 Mu da'yun iThyatira an agguy nangun'unud eden mitudtudun pangat
Satanas ya adi' idatan da'yuh numanomnomanyu.
25 Ya hay anggay hi punnonngonyu ya henen nahamad an pangulugyun
Ha"in hi engganah tun pumbangngada'.
26-27 At nan tagun adina idinong di pangulugna an ta"on un malgom
di ma'at ay hiya ya hiyay ma'alih nangabak, at hiyay pangidata' hinan
biyangnan mumpapto' hinan abablubabluy an umat hi biyang'un indat
Aman Ha"in. Ti inalin nan Hapit Apo Dios di,

Ya mi'id di mangameh ay Hiya,
ya mahapul an Hiyay ma'unud,
ya ag'agay pangabakanah nan nun'appuhin tatagu an umat hi
aphi'an di lutan banga.§

Hiyah ne hinapitna.
28 Ya idat'u goh ay hiya nan bittuan an mamigat.*
29 At da'yun waday ingana ya pa'addonglonyuh ten alyon nan
Na'abuniyanan an Lennawan da'yun kimmulug hi ahimbahimba'an!"

3

Hay Nitugun hinan Kimmulug ad Sardis

1 Inalina goh ay ha"in di, "Muntudo"ah nan anghel* an manalimun hinan
kimmulug ad Sardis ta alyom di:
Hiyah te hapit nan waday pitun abalinanan Lennawan Apo Dios ay
Hiya ya nangdon hinan pitun bittuan.† An inalinay, Inila' an amin di
aatyu. Manu ti matagu ayu, mu paddungnay un ayu natoy ti agguy
nihamad di pangulugyu.
2 At nomnomonyu ta ihamadyuy pangulugyun Apo Dios ti wa ay ta
adiyu at la'tot ya nami'id. Alyo' hete ti inila' an hay pangatyu ya bo'on hiyah
ne pohdon Apo Dios.

† **2:20** Hete ya ohan kulton bimmuhu' hinan himba'an ad Thyatira an ente"an Jezebel. Hay kulugon nan udum ya hiyah ne immannung an ngadan ten babai, mu alyon nan udum an bo'on ti hiyay babaih di an mi'yunnudan hinan na"appuhin ugalin nan Queen an hi Jezebel an ahawan nan Alin hi Ahab ad Israel (I Ki. 16:31; II Ki. 9:22, 30-37). At mid mapto'. ‡ **2:23** Hay immannung hi alyon ten hapit di iGreece ya *batin* an bo'on *nomnom* ti hiyah ne kinulug nan tataguh din amatagun Apostoles John hi awadan nan punle'nada. Hay ugalin di mumpaha' ad ugwan hi awadana ya nan *puhu*, ya hay ugalin di iYadyang ya *nomnom*. At ustuh ten nibalin an nomnom. § **2:26-27** Psa. 2:9. * **2:28** Gapu ta hi Jesu Kristuy umat hinan bittuan an mamigat (Rev. 22:16) at hay pohdonan hapiton ya midat ay hiyah Jesus. * **3:1** Bahaom nan footnote di Rev. 1:20 ta innilaom di aat ten anghel. † **3:1** Bahaom nan Rev. 1:4, 16.

3 Ya nomnomonyu nan nitudtudun da'yuh din hopapna ta hiyay inaynayunyu, ya muntutuyu ayuh baholyu ti wa ay ta adi ayu ya umalia' ta moltao' da'yu, ya agguyyu inilah un anuud ti hay alia' ya umat hi alian di mangakaw.

4 Mu da'yun tuttulun iSardis an agguy nabaholan ya awniat malubungan ayuh mumpaha' an mi'yalin Ha"in ti agguyyu indinong di pangulugyun Ha"in.

5 Ti nan tagun adi mangidinong hi pangulugna an ta"on un malgom di ma'at ay hiya ya hiyay ma'alih nangabak, at hiyay munlubung damdamah mumpaha', ya adi nonongan ma'aan di ngadanah nan Nitud'an di Ngadan di Tatagun Waday Nitaguanan Mi'id di Pogpogna. Ya awniat alyo' hi hinagang Ama ya nan a'anghelnan hiyay tagu'.

6 At da'yun waday ingana ya pa'addonglonyu ya unudonyuh ten alyon nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yun kimmulug hi ahimbahimba'an!"

Hay Nitugun hinan Kimmulug ad Philadelphia

7 Inalina goh ay ha"in di, "Muntudo"ah nan anghel‡ an manalimun hinan kimmulug ad Philadelphia§ ta alyom di:

Hiyah te hapit nan na'ahhamad ya anggay ya mi'id di mibahhaw hi hapitona. Hiyay nangdon hinan aladdun David, ya wa ay ta intulbo'na nan pantaw ya mi'id di mabalin hi mangibughul. Ya wa ay ta imbughulna ya mi'id di way olognan mangitangob. Ya inalinay,

8 Inila' di pangatyu, ya inila' an nakudang di abalinanyu, mu inunudyuy intudtudu', ya engganad ugwan ya Ha"in di kulugonyu, at hiyanan ibughul'u nan pantaw an pange'wanyu. Heten pantaw ya mid olog di tagun mangitangob.

9 At donglonyu tun alyo' ti nan ma'aladyah an tatagun Satanas ya ipahiyadan alyonday Hudyuda, mu mi'id hulbin nan inalidan Hudyuda. Ti awniat punhippio' didah hinagangyu ta innilaondan da'yuy pa'appohpohdo'* ahan.

10 Ya gapu ta inunudyuy hapit'u ya ene'edpolyuy ligatyu at adi' da'yu pi'ligaton hitun gutud di alian di ligat† hi abablubabluy hitun lutah tun atapngan an amin di tatagu.

11 Adi madnoy at mumbangngada', at hiyanan inaynayunyuy nahamad an pangulugyun Ha"in ti wa ay ta idinongyuy pangulugyu at adi ayu midatan hinan korona an lagbuyu.

12 Mu nan tagun adina idinong di pangulugna an ta"on un malgom di ma'at ay hiya ya hiyay ma'alih nangabak, at hiyay way lagbuna, ya hiyay mipaddung hi tu'ud di Timplu'. Ya mi'hinah dih enggana. Ya awniat hiyay pangitud'an hi ngadan'un Dios, ya nan ngadan nan balbalun babluy ad Jerusalem an malpun Apo Dios hi ad abuniyan, ya nan balbalun ngadan'u.

13 At da'yun waday ingana ya pa'addonglonyuy alyon nan Na'abuniyanan an Lennawan da'yun kimmulug hi ahimbahimba'an!"

Hay Nitugun hinan Kimmulug ad Laodicea

---

‡ **3:7** Bahaom nan footnote di Rev. 1:20 ta innilaom di aat ten anghel.

§ **3:7** Hiyah ne *phileo* hinan hapit di iGreece, ya nan pamhod di nunhin'agi di pohdonan ibaga.

* **3:9** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

† **3:10** Hiyah ne nan Punligatan di Tatagu.

14 Inalina goh ay ha"in di, “Muntudo"ah nan anghel‡ an manalimun hinan
kimmulug ad Laodicea§ ta alyom di:
Hiyah te hapit nan alyondan Amen* an makulug an amin di alyona, ya
maphod an amin di atona. Hiyay dimmalat ya limmun Apo Dios an amin
tun wad ugwan.† An inalinay,
15 Inila' an hay pangatyu ya mipaddung hinan danum an adi lumahu‡ ya
adi ayhugi,§ mu un mundoldolnat ti mi'id di makulug hi pangulugyu. Manu
ti adía' pahiwon ay da'yu, mu mi'id di makulug hi pangulugyun Ha"in.
16 Dumalat nan umatanyuh na at du'go' da'yu an umata' hinan tagun
adina pohdon di danum an mundoldolnat, at hiyanan ibuldidna.
17 Ti alyonyuy adangyan ayu ti an amin di mahapulyu ya wadan da'yu.
Mu agguyyu inilan na'agwotwot ayu, ya nabulaw ayu, ya paddungnay
numbobollad ayu ti mi'id ay da'yu nan malpun Ha"in an iyadangyan di
tagu!
18 At hay itugun'un da'yu ya odolnah un Ha"in di pumbaganyuh badang
ti nan ibadang'un da'yu ya hiyah ne mangihamad hi pangulugyun mipad-
dung hi balitu' an iyadangyanyu. Ya Ha"in di pumbaganyuh abalinanyun
mangat hi maphod ta paddungnay hiyah ne nan ma'appaha' an ilubungyu
ti ababain hi un ayu adi munlubung. Ya umat goh hinah nan anabulawyun
Ha"in di pumbaganyuh badang ta paphodo' di pannigyu.*
19 Ti an amin nan pa'appohpohdo'† ya ihingal'u, ya gilato' didah
un adi maphod di atonda. At hiyanan alyo' ay da'yu ta ipaphodyuy
punnomnomyu ta muntutuyu ayuh baholyu.
20 At donglonyu! Ti wah tua' an mungkulkug hi pantawyu ta nan
mangngol ta pahgopona' ya hiyay pe"ana'.
21 Nan tagun adina idinong di pangulugna an ta"on un malgom di ma'at
ay hiya ya hiyay ma'alih nangabak an umat ay Ha"in an innaynayun'un
nangunud ay Apo Dios an hi awniat hiyay mi'yibun ay Ha"in, at ten
ni'yibuna' ay Amah tuh pumpapto'ana.
22 At da'yun waday ingana ya pa'addonglonyuy alyon nan
Na'abuniyanan an Lennawan da'yun kimmulug hi ahimbahimba'an!”

---

‡ **3:14** Bahaom nan footnote di Rev. 1:20 ta innilaom di aat ten anghel. § **3:14** Heten siudad di adangyan ahan eden timpuh din amatagun Apostoles John hinan Provinciad Asia ti do'ol di mungkumilduh di, ya do'ol di bangko, ya do'ol di a'abung an nangiyammah mangmangitit an lo'ob ya jackets ti nan kalniludan den lugal ya mangmangitit di kolol di dutdutda, ya manghan di umat hina an kalahin di dutdut. Ya inyammada goh hidi nan ohan nundengwan agah di mata an ma'alih *Tephra Phyrgia* hinan hapitda (unu *collyrium* hinan hapit di duktul ad ugwan). Ya wada goh di nundengwan ihkul hidi ta way aton nan mun'ihkul an mumbalin hi duktul di odol. Mu hay anappuhin ten siudad ya nan danum ti kumudang di obob ya bubun hidi. * **3:14** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!* † **3:14** Bahaom nan Rev. 1:5. ‡ **3:15** Ad Hierapolis di nangngalan nan iLaodicea hi udum an danum ti do'ol di obobdah di an way lumahun danum an bumuhubuhu', mu mun'agub ti niddum nan budbuda. Mu penhod nan mumpundogoh damdaman mun'amoh hidi ti kulugondan agahanay odolda. Ya impiyuy nan iLaodicea nan danumda an nalpud Hierapolis, ya hidin te"an nan danum an mumpa'uy ad Laodicea hinan ala' ya lumahu ahan, mu mundoldolnat hidin dimmatnganad Laodicea ti duwampulu ta opat di kilomitluy enengwanan ala'. § **3:15** Ingguwang goh nan iLaodicea nan udumnan danumda an nalpuh udumnan lugal, ya ayhugiy aatnah din nundadyuana. Mu gapu ta potang ya adagwiy enengwana at mundoldolnat anuh din negponganah nan ampanad Laodicea.
* **3:18** Bahaom nan footnote di verse 14 ta innilaom di dalatna ta hanay intugun Apo Dios ay dida.
† **3:19** Hiyah ne *agape* hinan hapit di iGreece.

4

Hay Pundayawandad Abuniyan

1 Unat goh nalpah hana ya tinangad'ud daya, ya tinnig'u han pantaw ad
abuniyan an nibughul. Ya dengngol'u han hapit nan himmapit ay ha"in
hidin hopapnan paddungnay gangoh di talampet an inalinay, “Umali'ah tud
abuniyan* ta ipattig'un he"ay ma'ma'at hi awni.”
2 Ya himbumagga an dumalat di abalinan nan Na'abuniyanan an
Lennawa ya tinnig'u han tronod abuniyan an waday inumbun hi ap'apu.
3 Ya hay tigaw di angahna ya munletaa' an umat hinan batun ma'alih
jasper† ya carnelian.‡ Ya waday ab'abungalngal an nunli'ub hinan trono
an hay tigawna ya umat hinan batun ma'alih emerald.§
4 Ya hinan nunlene'woh den trono ya wadada goh di duwampulu ta
opat an trono an inumbunan di duwampulu ta opat goh an a'ap'apu* an
numpunlubungdah mumpaha', ya waday nun'epngot hi koronadah balitu'.
5 Ya palpaliwan ya waday ilat, ya idul, ya nan nidugah an magangoh
an nalpuh nan tronon di Mumpapto' ad abuniyan. Ya wada goh di
pitun mundalang an hilaw hinan hinagang nan tronon den Mumpapto'
an hiyanay pangimmatunan hinan pitun abalinan nan Na'abuniyanan an
Lennawan Apo Dios.
6 Ya hidih nan hinagang nan trono ya wada goh han paddungnay baybay
di inabellognan ma'allenang an ay daggal.
Ya wadaday opat hi matagun† timmata'dog hi lene'woh den trono an
nun'amataan an amin di odolda.
7 Ya nan nahhun ya umat hi layon di tigawna, ya nan miyadwa ya umat
hi buta'al an baka, ya nan miyatlu ya umat hi angah di taguy angahna, ya
nan miyapat ya umat hinan muntadyapan an ongol an agilay tigawna.‡
8 Ya an amin daten opat ya hin'o'nom di paya'dan namataan di nump-
inangngel. Ya gunda mungkantah abigabigat ya amahdomahdom an
alyondah nan kantaday,

“Na'ahhamad, na'ahhamad, na'ahhamad'a
an Ap'apun Dios an nidugah di abalinana,
ya wagwada tuwalih din penghana,
ya ad ugwan,
ya hi enggana!”

9 Ikantaday pundayawda ya punyamanandah nan inumbun an Mumpapto'
an wagwadah mid pogpogna.
10 Ya wa ay ta mungkantada ya nunlu'bub nan duwampulu ta opat an
a'ap'apuh hinagang nan inumbun an Mumpapto' ta dayawonda. Ya
nun'ihinada nan koronadah nan hinagangna, ya nungkantadan alyonday,
11 “Apo Dios, He"ay way biyangnah dayawonmi

---

* **4:1** Hay kulugon nan udum hi ibalinan nen timmuluwan Apostoles John ya nan a'alan di kimmulug. Mu mid mapto'. † **4:3** Hay kololna ya mumbolah unu brown. ‡ **4:3** Hay kololna ya mumbolah. § **4:3** Hay kololna ya munlangta (unu green). * **4:4** Hay kulugon nan udum hi ibalinana ya nan himpulu ta han duwa ay dida ya ipa"elday himpulu ta han duwan himpangapun di Hudyuh nan gutud di Old Testament, ya nan na'angang an himpulu ta han duwa ya ipa"elday himpulu ta duwan a'apostoles hinan gutud di New Testament. Mu mid mapto'. † **4:6** Hay kulugon nan udum hi aat ten opat an matagu ya diday ohan na'abbagbagtun kalahin di anghel an mangipanguluh nan tatagun mundayaw ay Apo Dios. ‡ **4:7** Hanan opat an tigawda ya umatdah nan tigaw nan opat an bantilan inusal nan opat an grupun di Hudyuh din natutunnudandan nundalan hinan mapulun an mid nunhitu (bahaom nan footnotes di Num. 2:1, ya Num. 2:10, ya Num. 2:18, ya Num. 2:25).

ti nan anabagbagtum,
ya dumalat nan ongol an abalinam ya limmum an amin di logom,
ya tinagum an amin di matagu
ti hiyah ne pohdom."

5

Hay Aat din Nali'up an Papel ya nan ay Uyaw an Kalnilu

1 Palpaliwan ya tinnig'u han nali'up an pepel hinan agwan hi ngamay nan
inumbun an Mumpapto'. Ya natud'an di numbinallin, ya pituy ammidna ta
adi nonongan nabe'lag.
2 Ya palpaliwan goh ya tinnig'u han mabi'ah an anghel an enlotnan
nuntu'u' an inalinay, "Goh nin di way biyangnan mangaan hi ammid ten
nali'up an pepel ta be'lagona?"
3 Mu mi'id di ohad abuniyan, ya hitun luta, ya ad dolom an waday
biyangnan mame'lag hinan nali'up an pepel ta tigonay nitudo'.
4 Ya awni ya nidugah di lugwa' ti mi'id di ohan way biyangnan mame'lag
hinan nali'up an pepel.
5 Ya inalin nan ohan ap'apuy, "Adi'a lumugwa. Ti abalinan ahan nan
alyondan Layon an holag David an holag din hi Judah.* Hiya ya inabaknan
amin di nun'appuhi, at Hiyay waday biyangnan mangaan hinan pitun
ammid nan pepel ta be'lagona an Hiyay nabagbagtun ad holag ay David an
Hiyay nangameh hinan nun'appuhi!"†
6 Ya tinnig'u goh nan alyondan imbaluy di Uyaw an Kalnilun Apo Dios hi
awadan nan tronon di Mumpapto' an timma'dog hinan gagwan nan opat
an matagu ya nan a'ap'apu. Hiya ya mattig an pinatoydah din hopapna. Ya
waday pituh ha'gudna ya pitun matanan didana nan pitun abalinan nan
Lennawan Apo Dios an nahnag hitun luta.
7 Ya immuy, ya innalna din nali'up an pepel hinan agwan an ngamay nan
inumbun an Mumpapto'.
8 Ya heden nangngalanah nan pepel ya nunlu'bub din opat an matagu
ya din duwampulu ta opat an a'ap'apuh hinagangna, ya dinayawda. Ya
inodnandan hinohhay alpa ya duyun balitu' an napnuh incense an hiyah
ne luwalun nan tatagun Apo Dios.
9 Ya palpaliwan ya nungkantadah balbalun kantan alyonday,
"He"ay way biyangnan mangngal hinan nali'up an pepel ta anom
nan ammidna
ti hay namatayandan He"ay nangibo'laam hi bahol di tataguh
numbino'ob'on an babluy
an nan ahimpahimpangapu, ya nan numbino'ob'on di hapitda,
ya nan numbino'ob'on di aat di nitaguanda ta numbalindan
tatagum an Dios.
10 Ya iniddummu didah nan pumpapto'am
ta ayda papadin mangat hi pohdon Apo Dios an dayawon tu'u,
ya hi awniat diday mumpapto' hinan abablubabluy hitun luta."‡
11 Ya hidin intigaw'u goh ya waday dengngol'uh hapit nan a'anghel an
adida mabilang. Ya timma'dogdah nan nunlene'woh hinan inumbun an

* **5:5** Impa'innilan Jacob hidin agadyuhan din atayana an nan holag Judah ya umatdah nan layon (Gen. 49:9), ya namamah nan na'abbagbagtun holag Judah an hi Kristu. Ya nan holag Judah ya hay layon anuy nilatlatuh nan bantilada (bahaom nan footnote di Num. 2:1). † **5:5** Bahaom nan footnote di Num. 2:9 ta innilaom nan ipattigna. ‡ **5:10** Bahaom nan footnote di I Pet. 2:9.

Mumpapto', ya hinan duwampulu ta opat an a'ap'apu, ya hinan opat an matagu.
12 Ya enlo'enlotdan nungkantan inaliday,
"Din ay Uyaw an Kalnilun napatoy ya waday biyangnan
way abalinana, ya inadangyana, ya la'engna, ya bi'ahna!
Ya biyangna goh an waday a'e'gonana, ya anabagbagtuna, ya amakulugna!"
13 Ya dengngol'un mungkantan amin nan wad abuniyan, ya hitun luta, ya ad dolom, ya nan wah baybay an alyonday,
"Nan inumbun hi tronon di Mumpapto' ya nan ay Uyaw an Kalnilu
ya mipabagbagtuda, ya me'gonanda, ya nidugah di abalinanda,
ya nidugah goh di bi'ahdah mid pogpogna!"
14 Ya tembal nan opat an matagun inaliday, "Amen!"§ Ya din a'ap'apu ya nunlu'bubdan nundayaw ay dida.

6

Hay Aat nan Pitun Ammid nan Nali'up an Papel

1 Tinnig'u nan ay Uyaw an Kalnilu an inaana din nahhun an ammid din nali'up an pepel. Ya dengngol'un nun'aliy din ohan daden opat an matagu an ay idul di hapitnan inalinay, "Umali'a!"
2 Ya hidin intigaw'u ya wada han mumpaha' an kabayu. Ya nan nuntakay ya waday panah inodnana, ya waday nidat ay hiyah korona. Ya hiya ya mangam'ameh, at immuy goh an ay ni'gubat.*
3 Ya hiyah ne nangaanan din ay Uyaw an Kalnilu hidin netob an ammid. Ya dengngol'u nan miyadwan matagun inalinay, "Umali'a!"
4 Ya wada goh di immalih ohan mumbolah an kabayu. Ya nan nuntakay ya waday abalinanan mangipa'alih gubat hitun luta ta mumpapattoy di tatagu. Ya waday nidat ay hiyah ongol an hanggap.
5 Ya inaan goh din ay Uyaw an Kalnilu din miyatlun ammid. Ya dengngol'u din miyatluh nan matagun inalinay, "Umali'a!" Ya hidin intigaw'u ya wada han mangmangitit an kabayu. Ya nan nuntakay ya waday inodnanah kiluan.
6 Ya palpaliwan ya waday dengngol'uh himmapit an nalpuh awadan nan opat an matagun inalinay, "Godwan halub an wheat unu hinhalub ta han godwan barle an ay paguy di tangdan hi hin'algaw! Mu adiyu ni' pa"ion nan olibo ya greyp ti mahapul nan mantika ya ma'inum!"
7 Ya inaan goh nan ay Uyaw an Kalnilu din miyapat an ammid. Ya dengngol'u din miyapat an matagun inalinay, "Umali'a!"
8 Ya hidin intigaw'u ya immali han immuphat an kabayu.† Ya hay ngadan nan nuntakay ya hi Atoy. Ya waday mimihnup an mangun'unud an hay ngadana ya hi Ad Dolom. Ya waday abalinandan duwan mamatoy hi godwan di godwah nan tataguh tun luta. Ya hay pamatoyda ya nan batel, ya nan gubat, ya nan dogoh, ya nan atap an animal.

---

§ **5:14** Hay pohdonan ibaga ya *heneat ni' ta ma'at!* * **6:2** Hay ngadan ten nuntakay? Hay kulugon nan udum ya hi Jesu Kristu ti mumpaha' goh di kabayuna (Rev. 19:11). Nan udum ya alyonday un hi AntiKristu ti umuy umameh. Nan udum ya alyonda an hay ipa"elna ya nan ato'aton Apo Dios an mummoltah nan tataguh tun luta, at nan leman nuntakay an nibaag hi verses 1-8 ya didanay a'anghel Apo Dios an mangat hinan pohdonah ma'at. Mu mid mapto' hi immannung an pohdonan ibaga. † **6:8** Hiyah ne kolol di natoy.

9 Ya hidin inaan nan ay Uyaw an Kalniluy miyaleman ammid ya tinnig'uh
nan hiluk di pun'onngan an wah diday lennawan nan nun'apatoy an dim-
malat nan nangitudtuduwandah nan Hapit Apo Dios ti agguyda bimmain
an nangulgud hi pangulugdan Hiya.
10 Ya enlot nan lennaway hapitdan inaliday, “Apo Dios an nidugah di
abalinana, na'ahhamad'a ahan, ya mi'id di mibahhaw hi hapitom! Anuud
di punhumalyaam hinan tatagun namatoy ay da'mi ta moltaom dida?”
11 Ya an amin din lennawa ya nidatandah mumpaha' an lubung. Ya waday
nangalin didan mun'eblayda ta engganay mipipatoy nan udum an i'ibbadan
baal Apo Dios an dumalat di pangulugda ti awniat munhumalyah Apo Dios.
12 Ya tinnig'u goh an inaan nan ay Uyaw an Kalnilu din miyonom an am-
mid, ya immalyog hi ongol. Ya awni ya tinnig'u nan algaw an hemmelong an
umat hinan ngimmitit an langgut. Ya nan bulan ya numbalin hi mumbolah
an ay dala.
13 Ya nun'agah nan bittuan hitun lutan umat hinan aplagan di bungan di
ayiw an fig hi un pumuo'.
14 Ya na'ubah ad daya an ay pepel an nali'up. Ya nan aduntuduntug ya
nan lutan nigagwah nan baybay ya nahligda.
15 Ya an amin nan a'alih tun luta, ya nan nun'abagtuy haadda, ya nan
ap'apun di titindalu, ya nan adadangyan, ya nan mun'abi'ah an tatagu, ya
nan himbut, ya nan bo'on himbut ya nun'ipo"oydah nan liliyang ya hinan
mun'abinatuh nan aduntuduntug.
16 Ya inalidah nan aduntuduntug ya hinan mabinatuy, “Mun'egday ayu ta
gabunan da'mi ta adi da'mi tigon hinan inumbun an Mumpapto' ya hinan
ay Uyaw an Kalnilu ta adi da'mi moltaon!
17 Ti ad ugwan mahkay di bimmungtanda, ya mi'id di ohan da'mih way
abalinanan mananggan dida!”

7

Nan Aat nan Holag Israel an Waday Malkan Apo Dios ay Dida

1 Unat goh nalpah hana ya tinnig'u goh an wadaday opat an anghel
an timma'dog an nepongdah nan nundinammang an dugun tun luta ta
hinawananda nan dibdib ta adi madibdiban tun luta, ya nan baybay, ya
nan ayiw.
2 Ya palpaliwan ya tinnig'u goh di ohan anghel an nalpuh appit di buhu'an
di algaw an waday inodnanah malkan Apo Dios an adi matmattoy. Ya
tin'u'ana din opat an anghel an nangidatan Apo Dios hi abalinandan umuy
an mama"ih tun luta ya nan baybay. Ya inalinay,
3 “Adiyu pa"ion nan luta, ya nan baybay, ya nan ayiw ta engganah
malkaan tu'un amin di tu'tu' nan baal Apo Dios an dayawon tu'u.”
4 Ya namalkaanda, ya hay dengngol'uh bilangdan nalpuh himpulu ta
duwan himpampun an holag Israel ya hinggahut ta han napat ta opat di
libu.
5 Ti himpupulu ta duway libuh namalkaan an holag Judah, ya holag
Reuben, ya holag Gad,
6 ya holag Asher, ya holag Naphtali, ya holag Manasseh,
7 ya holag Simeon, ya holag Levi, ya holag Issachar,
8 ya holag Zebulun, ya holag Joseph, ya holag Benjamin.*

* **7:8** Agguy niddum nan 12,000 an nalpuh nan holag Dan. Anaad nin ta agguy niddum hi lehtaan? Hay kulugon nan udum ya hi Dan di holag Jacob hi alpuwan AntiKristu, at gulat ta makulug at adi ahan mabalin an middum (bahaom nan footnote di Gen. 49:18). Mu mid mapto'.

Nan Na'amung an Tatagu

9 Unat goh nalpah hene ya tinnig'u goh an do'ol ahan di tatagun adida mabilang. Danen tatagu ya timma'dogdah hinagang nan tronon di Mumpapto' ya hinan ay Uyaw an Kalnilu. Nalpu danen tataguh numbino'ob'on an babluy, ya numbino'ob'on di nahlaganda, ya nan hapitda, ya nitaguanda. Ya numpunlubungdah mumpaha' an magayad, ya waday nun'odnandah tubun di palman umat hi liyug.

10 Ya init'u'dan inaliday,

"Hi Apo Dios an inumbun hinan trononan Mumpapto'
ya nan ay Uyaw an Kalnilu di mangibaliw hi tagu!"

11 Ya din a'anghel an timmata'dog hinan nunlene'woh eden tronon di Mumpapto', ya nan opat an matagu, ya nan a'ap'apu ya numpunlu'bubdah hinagang Apo Dios ta dayawonda Hiya,

12 ya inaliday,

"Amen![†]
Hi Apo Dios di mipabagbagtu ya me'gonan hi mid pogpogna,
ya Hiyay punyamanan an amin di tatagu
ti dumalat nan anala'engna ya nan abalinana!
Amen!"

13 Ya inalin din ohah nan a'ap'apun ha"in di, "Ngadan danen tatagun numpunlubung hi mumpaha' an mun'agayad? Ya hay nun'alpuwanda?"

14 Ya inali' di, "Mid inila', apu, ti he"ay nanginnilan dida."

Ya inalinan ha"in di, "Didana nan tatagun nabaliwan hidin gutud di nunholholtapan di tatagu. Manu ay mumpaha' di lubungda ti inloba'dah nan dalan nan ay Uyaw an Kalnilu.

15 At hiyanan
wadadah hinagang Apo Dios,
ya unudondan amin di pohdona,
ya dayawondah abigabigat ya amahdomahdom hinan Timpluna.[‡]
Hiyay nangipapto' ay dida,

16 at adida mahkay mahinaangan,
ya adida goh ahan ma'u'uwaw,
ya adida mah'itan unu malahuan hi potang.

17 Ti nan ay Uyaw an Kalnilun wadah di,
ya umat hinan mumpahtul an ipangpanguluna nan umuyna ipahtul
hinan uminumandan obob an alpuwan di nitaguan.
Ya mi'id mahkay di dumalat hi kumilaandah awadan Apo Dios."

8

Hay Na'aanan din Miyapitun Ammid nan Nali'up an Papel

1 Unat goh inaan nan ay Uyaw an Kalnilu nan miyapitun ammid din nali'up an pepel ya dimminongdan amin nan wad abuniyan hi godwan di olas.

2 Ya tinnig'u din pitun a'anghel an timma'dog hi hinagang Apo Dios an waday nidat hi hinohhah talampet ay dida.

3 Ya awni ya wada goh di immalih ohan anghel, ya timma'dog hinan awadan di pun'onngan an inodnana han balitu' an duyun pangittuwanah incense. Ya indatandah do'ol an incense ta umuyna gohbon hinan balitu' an

[†] **7:12** Hay pohdonan ibaga ya *heneat ni' ta ma'at!* [‡] **7:15** Hinan do'ol an verses an nitudo' hi aat nan Timpluh nan Liblu an Revelation ya nan Nidugah an Me'gonan an Kuwaltuy ituduna an bo'on nan udumnan lugal hinan Timplu an umat hinan gettaw unu Me'gonan an Kuwaltu.

pun'onngan ta middum hi luwalun nan tatagun Apo Dios. Nan pun'onngan ya wadah nan hinagang di tronon di Mumpapto'.
4 Ya nan ahu' di incense an inodnan nan anghel ya immuy hi awadan Apo Dios an ni'datong hinan luwalun nan tataguna.
5 Ya awni ya indaludun nan anghel din duyun di incense hinan apuy hinan way pun'onngan, ya intapalnah nan luta, ya immidul, ya immilat, ya immalyog hi ongol.

Nan A'anghel an Mangiyalih Ligat hitun Lutan Waday Talampetda

6 Ya din pitun a'anghel an nangdon hinan pitun talampet ya indadaandan muntalampet.
7 Ya impagangoh din nahhun an anghel din talampetna, ya do'ol di dalallun nalamutan hi apuy ya dala an nun'agah hinan luta. At noghob di hi'itangan godwah* tun luta, ya noghob goh di hi'itangan godwah nan ayiw hitun luta, ya nun'oghob an amin di holo'.
8 Ya nuntalampet goh din miyadwan anghel, ya wada han ay dumal-adalang an ongol ahan an duntug an na'awid hinan baybay. Ya hi'itangan godwah nan baybay di numbalin hi dala,
9 ya hi'itangan godwah nan wah nan baybay di nun'atoy, ya hi'itangan goh godwan di bilang nan pupul an wah nan baybay di nun'apa"i.
10 Ya nuntalampet goh din miyatlun anghel, ya wada han mundalang an ongol an bittuan an nalpud daya, ya nagah, ya hi'itangan godwan di wangwang di nagahana ya hinan a'obo'obob.
11 Ya hay ngadan nen bittuan ya hi Mun'aklit. Ya hi'itangan godwan di danum hitun lutay inaklitana, at do'ol di tataguh nun'atoy ti ininumda.
12 Ya nuntalampet goh din miyapat an anghel. Ya nami'id di patal di pangngel nan algaw, ya bulan, ya bittuan, at hemmelong hi hi'itangan godwan di algaw, ya agguy bimmulan hi hi'itangan godwan di mahdom.
13 Ya intigaw'ud daya, ya waday muntaytadyapan an agila an pun'it'u'nay, “Mahmo' hi nidugah nan tataguh tun lutah un ipagangoh nan na'angang an tulun angunuh an anghel di talampetda!”

9

1 Ya nuntalampet nan miyaleman anghel, ya tinnig'u han bittuan an nagah hitun lutan nalpud daya an hiyay nidatan di tulbo' ad dolom.
2 Ya hidin imbughul nen bittuan ad dolom ya numpangabuhu' din ma'ugtul an ahu' an umat hi ahu' nan ongol an pun'apuyan. At hemmelong tun luta ti nahanian nan potang.
3 Ya awni ya do'ol di dudun an nalpuh nan ahu'. Ya waday nidat ay daden dudun hi abalinandan tumilod an umat hi ipi'ipit.
4 Ya hay nitugun ay dida ya adida pa"ion nan holo', ya ayiw, ya nan udumna goh an nitanom, mu hay palewahanda ya nan tatagun mi'id di malkan Apo Dios hi tu'tu'da.
5 Manu ti adida patayon dida, mu lemay bulan di pangipaligligatandan didah ha'it di tiloddan umat hinan alaton di ipi'ipit.
6 Ya henen lemay bulan an ipaligligatanda ya adida pa"edpol, at hiyanan pohdondan unda matoy, mu mi'id abalinanda ti adi nonongan natoydan nen gutud.
7 Hay tigaw danen dudun ya umatdah kabayun nidadaan an mi'gubat. Ya waday enepngotdah umat hi balitu', ya umat hi angah di taguy angahda.

* **8:7** Unu 1/3. Umat hinay alyonah un nibaag di *hi'itangan godwa* eten chapter.

8 Ya hay buu'da ya umat hi buu' di binabai, ya hay babada ya umat hi
baban di layon.
9 Ya hay hanin di palagpagda ya umat hinan gumo'. Ya hay gangoh di
paya'da ya umat hi tungog nan nidugah an do'ol an kabayun manguyud hi
kalesan tumagtag an umuy mi'gubat.
10 Ya hay iwitda ya tumilod, ya nidugah an munha'it an umat hi alaton di
ipi'ipit. Hiyah ne pangipaligligatandah nan tatagu eden lemay bulan.
11 Ya waday alih mumpapto' ay dida an hiyah ne din anghel an man-
alimun ad dolom. Ya hay pungngadan di Hudyu ya hi Abaddon, ya hay
pungngadan di iGreece ya hi Apollyon.*
12 Ya wa ay ta malpah henen atata'ot an ligat ya wada goh di duwan
mihaynod hi atata'ot an ligat.
13 Ya nuntalampet din miyonom an anghel. Ya dengngol'uy hapit an
nalpuh nan opat an dugun nan balitu' an pun'onngan hi hinagang Apo Dios.
14 Ya inalinah din miyonom an anghel di, “Ibo'tanmu nan opat an anghel
an nibalud hinan ongol an Wangwang an Euphrates!”
15 Ti didana din nidadaan an mahnag hi umuy mamatoy hinan hi'itangan
an godwan† di tataguh tun lutah un madatngan di gutud hi gintud Apo Dios.
16 Ya inalidan ha"in di bilang nan numpuntakay hinan kabayu an alibu-
libuda.‡
17 Ya tinnig'u hanan kabayu ya nan numpuntakay an waday hanin di
palagpagda an tuluy numbino'ob'on hi kololna an hay oha ya ma'abollah
an ay apuy, ya mangmangitit an blue di oha, ya muntitiba an umat hi
budbuda§ di oha. Ya nan ulun di kabayuda ya umat hi ulun di layon. Ya
bumuhu' di apuy, ya ahu', ya budbudah timidda.
18 Ya danen bumuhu' hi timidday mamatoy hi hi'itangan godwan di
tataguh tun luta.
19 Ti nan abalinandan pumatoy ya wah timmidda ya iwitda. Ya ay ulog di
iwitdan waday uludan umalat.
20 Mu ta"on un umat hina an nidugah di ligat ya hihidya damdaman adi
idinong nan agguy natoy an tataguy nun'appuhin ato'atonda an umat hinan
pundayawandah nan dimunyu ya nan inyammadan bulul an balitu', ya
silver, ya gambang, ya batu, ya ayiw. Danen dayawonda ya adida tummig,
ya humapit, ya dumngol, ya dumalan.
21 Ya hanan tatagun agguy natoy ya adida ahan muntutuyuh nan pimmat-
apatayanda, ya nan nangatandah madyik, ya nan immilugtapanda, ya nan
nangaka'akawanda.

10

Nan Aat di Anghel ya nan It'ittang an Nali'up an Papel an Bene'lagna

1 Unat goh nalpah hene ya tinnig'u goh han ohan anghel an ma'abbi'ah
an nalpud abuniyan. Ya ay ihunay inlubungna nan bunut, ya waday
ab'abungalngal hi uluna. Ya umat hi algaw di angahna, ya nan duwan
hu'ina ya ay duwan tu'ud an dumaladalang.
2 Ya waday inodnanan it'ittang an nali'up an pepel an nabe'lag. Ya
indah'ayna nan agwan an hu'inah nan baybay, ya nan wodhong di hu'inah
nan luta.
3 Ya nuntu'u' an ay munheel an layon. Ya unat goh nalpah an nuntu'u' ya
tembal nan idul hi numpapitu.

---

* **9:11** Hay pohdon ten duwan hapit an ibaga ya *puma'pa"i.* † **9:15** Unu 1/3. ‡ **9:16** Unu duway gahut di milyon. § **9:17** Unu yellow. Nan budbuda ya hiyah ne ma'alih sulfur.

4 Ya hidin nalpah an gimmangogangoh nan idul ta wan itudo"u nan
inalina mu waday himmapit ad dayan inalinay, “Adim ipa'innila, ya adim
itudo' di inalin nan idul!”
5 Ya din anghel an tinnig'un timma'dog an nangidah'ay hi ohan hu'inah
nan baybay ya hinan lutay oha ya inta'nangnay ngamaynad daya,
6 ya nunhapatan Apo Dios an adi matmattoy an nunlumud abuniyan, ya
tun luta, ya nan baybay, ya nan wad abuniyan, ya tun luta, ya nan wah
baybay. An inalinay, “Magadyuh mahkay!
7 Ti wa ay ta muntalampet nan miyapitun anghel at ma'at mahkay din
impa'innilan Apo Dios hidin numbino'ob'on an propeta.”
8 Ya ni'hapit goh ay ha"in din dengngol'un himmapit ad abuniyan an
inalinay, “Umuy'a ta alam nan pepel an inodnan nan anghel an nangidah'ay
hi hu'inah nan baybay ya hinan lutay oha.”
9 At immuya', ya inali' di ala' nan pepel an inodnana, ya inalinan ha"in di,
“Alam, ya inanmu. Munlameeh di tamtamnan ay alig, mu hinan putum ya
mumpait.”
10 Ya innal'u din inodnanan nali'up an pepel, ya inan'u, ya immannung an
munlanuh timid'un ay alig. Mu unat goh inu'mun'u ya immannung goh an
mumpait hi putu'.
11 Ya inalinan ha"in di, “Mahapul an ibaagmu goh di impa'innilan Apo
Dios ay he"a an hay ma'at hi awnih nan numbino'ob'on an holag di
ahimpahimpamabluy an numbino'ob'on di hapitda ya nan a'alida.”

11

Nan Duwan Baal Apo Dios an Mangibaag hi Hapitna

1 Palpaliwan ya nidat ay ha"in han lukud an umat hi hul'ud. Ya wada
han nangalin ha"in di, “Umuy'a ta lukudom nan Timplun Apo Dios ya nan
pun'onngan, ya enyapmu nan tatagun mundayaw hidi.
2 Mu adim pi'lukud nan gettaw* ti hiyah ne midat hinan Hentil an gun
mangat hinan nun'appuhi eden babluy ad Jerusalem hi napat ta duway
bulan.”†
3 Ya inalina goh di, “Hi awni ya honogo' nan duwan tagun‡ nunlubung
hi langgut an mangipa'innilah nan impa'innila' ay didah ma'at hi hinlibu ta
duway gahut ta nanom di algaw.”§
4 Danen duwan taguy mipaddung hinan duwan ayiw an olibo ya nan
duwan pangipattu'an hi hilaw an wadah hinagang Apo Dios an Apun an
amin di tataguh tun luta.
5 Ya wa ay di mamadah an mangat hi nappuhin dida ya waday apuy hi
bumuhu' hi timidda ta hiyay pamatoyda.
6 Ya waday abalinandan mangipadinong hi udan, at hitun
pangipa'innilaandah nan impa'innilan Apo Dios ay dida ya adi umudan.

---

* **11:2** Heten gettaw ya nan ma'alih Gettaw an Bagin di Hentil, ya hay inambilogna ya hi'itangan himpulu ta ohan hectares. † **11:2** Unu tuluy tawon ya han godwa. ‡ **11:3** Hay kulugon nan do'ol an tataguh ngadanda ya da Moses ay Elijah. Manu ay hi Moses ti hiyay na'abbagbagtun ap'apun di Hudyuh nan gutud di nangidatan Apo Dios hi Uldin, ya manu ay hi Elijah ti hiyay na'abbagbagtun propetah din gutud di propeta. Ya do'ol di umipanoh'an ina'inatdan duwah din amataguda an umat hinan umipanoh'an ma'at hinan Punligatan di Tatagun mibaag hinan verse 6. Ya didan duway ni'hapit ay Jesus hidin numbo'onana (Mat. 17:1-13; Mk. 9:2-13; Lk. 9:28-36). Mu mid mapto' hi un dida unu bo'on. § **11:3** Hay ipaddungan ten 1,260 an algaw ya 42 an bulan (unu tuluy tawon ya han godwa) ti 42 an bulan X 30 an algaw hi himbulan = 1,260 (un tulumpuluy algaw hi himbulan hinan calendar di Hudyu).

Ya abalinanda goh an pumbalinon di danum hi dala, ya diday okod an
mangipa'alih malgom an ligat hituh tun lutah malgom an gutud.
7 At wa ay ta malpah an ipa'innilada nan impa'innilan Apo Dios ya
bumuhu' mahkay nan atata'ot an animal an malpud dolom* ta mi'pattoy
ay didah engganah unna patayon didan duwa.
8 Ya awniat miwallang di odoldah nan kulhan nen ongol an siudad hidin
nilanhaan nan Apu tu'uh nan krus. Ya hay nipa"elan nen siudad ya ad
Sodom unu ad Egypt.†
9 Ya awniat panigtigan di tatagun numbino'ob'on di babluyda, ya nan
nahlaganda, ya nan hapitda, ya nan nitaguanday odol daden natoy hi tuluy
algaw ta han godwa, ya ipawaday ilubu'an nan odol danen duwa.
10 Ya an amin nan tatagu ya awniat mun'an'anladah natayan daden
duwan tagu ti diday nangiyalih nidugah an punligatan di tataguh tun luta.
At hiyanan mumbehtada, ya mun'i'iddatandah malgom hi wan dida.
11 Mu maluh di tuluy algaw ya han godwa ya mahuan Apo Dios dida ta
nan tatagun mannig ay dida ya tuma'otda.
12 Ya danen duwan mamahuan ya awniat waday donglondah muntu'u' ad
abuniyan an alyonay, “Tumulu ayuh tu!” Ya nan buhulda ya awniat tigonda
didan niddum hinan bunut an tumuludad abuniyan.‡
13 Ya henen gutud an tumuluwanda ya himbumagga ya umalyog hi
nidugah, at mun'apa"iy mun'iyapuluh nan babluy ta mun'atoy di pituy
libuh nan tatagu. At nidugah an tuma'ot nan tatagun ma'angang, ya
dayawonda mahkay hi Apo Dios ad abuniyan an dumalat nan abalinana.§
14 Hiyah te miyadwan atata'ot an ma'at hi awni an punligligatan di tatagu.
Ya malpah hene ya wada goh di miyatluh ma'at hi atata'ot.

Hay Aat nan Miyapitun Talampet

15 Nuntalampet nan miyapitun anghel, ya wadaday nuntu'u' ad abuniyan
an inaliday,
“An amin mahkay hitun luta ya hi Apo Dios
ya hi Kristuy mumpapto' hi mid pogpogna!”
16 Ya din duwampulu ta opat an a'ap'apun inumbun hinan tronodah nan
hinagang Apo Dios ya numpunlu'bubdan nundayaw ay Apo Dios
17 an inaliday,
“Apo Dios an wagwada tuwalih din hopapna ya wadah enggana,
nidugah ahan di abalinam.
Munyaman ami ti ente"am mahkay an mumpapto',
ya impattigmuy anidugah di abalinam!
18 Mu bumubungotda din agguy kimmulug
ti ad ugwan ya nagtud di pangipattigam hi bumungtam.
At humalyaom nan nun'atoy,
ya idatmuy lagbun nan numbino'ob'on an baalmun propeta ya nan
kimmulug ay He"a
an ta"on hi unda nun'awotwot unu adadangyan.

---

* **11:7** Unu hi AntiKristu (unu nan Mi'bohhol ay Jesu Kristu). † **11:8** Hay itudun nan babluy ad Sodom ya nan nidugah an lumihog an pangat di tatagu (Gen. 19:1-29), ya hay itudun ad Egypt ya nan ipaligligatan nan tatagun Apo Dios (Ex. 1:1-15:21). ‡ **11:12** Dumalat nan television ya mabalin an buyaon an amin di tataguh wah tun lutay tumuluwanda an ta"on un ma'at hinan adadagwin lugal an ad Jerusalem. § **11:13** Hay kulugon nan udum hi aat te ya himbumagga ya ma'awatan nan agguy kimmulug an bo'on hi AntiKristuy immannung an Dios ti hi Apo Dios tuwali. Mu ta"on hi unda hapiton di anabagbagtuna mu adida damdama itutuyuy baholda.

Ya ad ugwan goh di pummoltaam hi an amin hinan tatagun
mangamangat hi nun'appuhih tun luta!"
19 Ya nibughul di Timplun Apo Dios ad abuniyan, at mattig din Kahon an
Nittuwan din Tugun Apo Dios. Ya immila'ilat, ya immidu'idul, ya waday
mumbungug, ya immalyog, ya nidugah an manalallu.

12

*Hay Aat nan Babai ya nan Dragon**

1 Waday nidugah an umipanoh'an numpattig ad abuniyan. Hay tigawna
ya babain ay nunlubung hi algaw an humili. Ya paddungnay timma'dog
hinan bulan, ya paddungnay enepngotnah ulunay himpulu ta duwan
bittuan.†
2 Ya magadyuh di puntungawana, at enlotnan kimmilah dinumgohan di
putunah puntungawana.
3 Ya tinnig'ud abuniyan di oha goh an umipanoh'a. Ya hay tigawna ya
ongol an dragon. Ya mumbolah, ya pituy ulunan napngotan hi balitu', ya
himpuluy ha'gudna.‡
4 Ya inhawagina nan iwitna, ya dinalupuhnay hi'itangan godwah§ nan
bittuan hi ad daya ta nagahdah tun luta.* Ya timma'dog hi hinagang de han
babain magadyuh an muntungaw ta hodonay itungawna ta ihdana.
5 Ya unat goh nuntungaw henen babai ya lala'iy intungawna† an Hiyay
mumpapto' hi an amin an babluy. Ya mi'id di mangabak ay Hiya, ya
mahapul an Hiyay ma'unud.‡ Mu himbumagga ya impa'alan Apo Dios din
ung'ungngah did abuniyan an awadan di pumpapto'ana.§
6 Ya limmayaw din babai ta immuy hinan mapulun ti indadaan Apo Dios
di ihinanah di* ta mahalimunan hi himpulu ta duway gahut ya han nanom
di algaw.†
7 Ya awni ya tinnig'u goh an waday gubat ad abuniyan. Hi Michael an
apun di a'anghel Apo Dios‡ ya initnudna nan a'anghelna ta ni'gubatdah nan
dragon ya hinan a'anghelna.
8 Ya na'abak din dragon ya din a'anghelna. At adi mahkay nonongan
umuyda mihinad abuniyan,
9 at enggahda didah luta. Henen dragon ya hiyah ne din ulog§ an din
alyondan diyablu unu Satanas* an bimmalibalin amin hinan tataguh tun
luta. At napakakda an initnudna nan a'anghelna ta immalidah tun luta.†
10 Ya waday dengngol'un ma"adngol an hapit ad abuniyan an inalinay,

---

* **12:** Umat hi baniah di tigawna. † **12:1** Hay kulugon nan do'ol an kimmulug hi ibalinan ten babai ya ad Israel, ya nan himpulu ta duwan bittuan ya nan himpulu ta duwan holag Jacob an paddungnay puun ten nasyon. Ya nan algaw ya bulan ya itududay wagah Apo Dios hinan Hudyu ti diday tatagun Apo Dios. Mu mid napto' hi un makulug. ‡ **12:3** Hay ibalinana ya hi Satanas (verse 9). Nan pitun uluna ya itududay anidugah di anala'engna, ya nan himpulun ha'gudna ya itududay amabi'ahna. § **12:4** Unu 1/3. * **12:4** Hay nomnomon di udum ya hi'itangan godwan (unu 1/3) di a'anghel ad abuniyan ya niddumdah nan numbaholan Lucifer, at numbalindah dimunyu. † **12:5** Nan Alin Pento' Apo Dios an ma'alih Messiah unu Kristu. ‡ **12:5** Nan Pumpapto'an Jesu Kristuh nan Hinlibuy Tawon. § **12:5** Nan timmuluwan Jesus. * **12:6** Hay kulugon nan do'ol an kimmulug hi awadan ten lugal ya ad Petra hinan Kingdom of Jordan, mu mid mapto'. † **12:6** Unu 42 an bulan, unu 3.5 an tawon. ‡ **12:7** Itudun Dan. 12:1 an hay ma"aphod an impatamun Apo Dios ay Michael ya hiyay anghel an manalimun ad Israel hinan Punligatan di Tatagu. § **12:9** Gen. 3:1-7. * **12:9** Hay pohdonan ibaga ya *nan mangipabahol.* † **12:9** Heten gutud ya nan Punligatan di Tatagu tuwali an bo'on hidin hopap hi numbaholandad abuniyan.

"Ad ugwan di gutud hi pamaliwan Apo Dios hinan tataguna!
Ti impattignay ongol an abalinanan mumpapto',
ya impattig goh Kristun mangipapto' hi tagun waday biyangna
ti na'ameh mahkay hi Satanas
an do'ol din gunna *impabahol*‡ hinan i'ibba tu'un kimmulug hi hinagang Apo Dios.
Mu ad ugwan ya nipakak mahkay ad abuniyan.
11 Ya inameh nan i'ibba tu'uh Satanas
ti dimmalat di dalan nan ay Uyaw an Kalniluh din natayana,
ya dimmalat di nangipa'innilaandah Hapit Apo Dios an ta"on hi un hiyay dumalat hi atayanda.
12 At mun'am'amlong ayun amin an wad abuniyan!
Mu mahmo' ayun wah nan luta ya wah nan baybay
ti wah nah Satanas an nidugah di bungotna
ti inilanan ag'aga mahkay an mapogpog di pangatanah pohdona."
13 Ya hidin ininnilan nan dragon an napakak ad abuniyan ta nahnag hitun luta ya immuyna inanap din babain nangitungaw hi lala'i.
14 Mu nidatan nan babaih duwan paya' an umat hi paya' di ongol an agila ta way atonan tumayap an umuy hinan ihinanah nan mapulun. At hidiy nahalimunanah tuluy tawon ya han godwa,§ at mi'id di aton nan dragon an mangah'up ay hiya.
15 Ya impabuhu' nen dragon di do'ol an danum an ay wangwang ta olom ya miyanud nan babai.
16 Mu paddungnay bimmadang di lutan nen babai ti nanga', at nun'a'unug din danum an imbuldid nan dragon.
17 At ma'abbungot din dragon hinan babai, at immuyna ginubat nan holag nan babain din mangunud hi Tugun Apo Dios ya nan intudtudun Jesus.

13

1 Ya timma'dog heden dragon* hinan pingit di baybay.

Nan Duwan Atata'ot an Animal

Ya awni goh ya tinnig'u han atata'ot an animal† an nalpuh nan baybay an himpuluy ha'gudna an waday koronadan amin. Ya pituy ulunan waday nitudo' an panginnilaan an ngohoyonah Apo Dios.‡
2 Ya henen tinnig'un animal ya umat hinan lepard,§ mu nan hu'ina ya umat hi hu'in di bear, ya nan timidna ya umat hinan timid di layon. Ya indat nan dragon enen animal di abalinana, ya pumpapto'ana, ya biyangna.
3 Ya ay ihunay un nidugah di hugat di ohan ulun nen animal an paddungnay unna iyatoy, mu immadaog. Ya manoh'an amin di tataguh tun lutan hiya, at hiyay inunudda.
4 Ya dinayaw an amin nan tatagu nan dragon ti indatnay biyangnan ten animal. Ya ni'dayawdah nen animal an alyonday, "Mid ah ohah nipaddung hi abalinan ten animal! Ya mi'id ah ohah way abalinanan mi'pattoy ay hiya!"

---

‡ **12:10** Bahaom nan footnote di verse 9 hi bagtuna. Nan duwan na'atan nan inatnan nangipabahol hinan nangunud ay Apo Dios ya nibaag hinan Job 1:6-12; 2:1-7; ya Zech. 3:1-2. § **12:14** Unu 42 an bulan unu 1,260 an algaw. * **13:1** Hi Satanas. † **13:1** Hi AntiKristu. ‡ **13:1** Nan udum an Caesar an numpapto' ad Rome ya inabulutday na"appuhin ngadan an midat ay dida an nan ngadan an umipabahol ay Apo Dios. Umat hinan Alin hi Domitian (81-96 A.D.) an nun'alih din nuntud'an Apostoles John eten liblu ti hiya anuy *Dominus et Deus Noster* hinan hapit di iRome, unu *hi Apu tu'un Apo Dios*. § **13:2** Umat hinan ongol ahan an puha.

5 Ya ngohoy di punhaphapit ten animal ay Apo Dios, ya waday biyangnan
mumpapto' hi napat ta han duway bulan.*
6 Ya nun'idutanah Apo Dios, ya nan ngadana, ya nan pumpapto'anad
abuniyan, ya an amin nan ni'hitud abuniyan.
7 Ya nidatan hi abalinan an mi'gubat hinan tatagun Apo Dios, ya miyab-
ulut an abakona dida ta hiyay mumpapto' hi an amin an tataguh nan
abablubabluy an numbino'ob'on di nahlaganda, ya hapitda, ya nitaguanda.
8 Ya awniat hiyay dayawon an amin nan tataguh tun lutan agguy nitudo'
di ngadandah nan Liblun Nitud'an di Ngadan nan Tatagun Waday Miyad-
wan Nitaguanda. Heten liblun nan ay Uyaw an Kalnilun din napatoy hidin
hopapna ya nitudo' tuwali ya un malmu tun luta.

9 Da'yun waday ingana ya pa'addonglonyu tun alyo' ay da'yu
10 ti immannung an ma'at din ninomnom Apo Dios an ma'at hinan
tataguna!
Ya wa ay ta alyonay madpap ta mibalud di ohan ditu'u
ya immannung an ma'at.
Ya umat goh an wa ay ta alyonay hay hanggap di atayan di ohan ditu'u
ya immannung an hiyah ne atayana.
At mahapul an ditu'un tatagun Apo Dios ya ihamad tu'uy pangulug tu'u ta
edpol tu'u hatun ma'at hi awni.

Hay Aat nan Miyadwan Animal an nan Layah an Propeta†

11 Ya palpaliwan ya tinnig'u goh di ohah atata'ot an animal an bimmuhu'
an nalpud dolom. Ya duway ha'gudnan umat hi ha'gud di uyaw an kalnilu,‡
mu hay hapitna ya umat hi hapit nan dragon.
12 Ya waday biyangnan umat hi biyang din nahhun an atata'ot an animal
an din immadaog di hugat hi uluna. Heten miyadwan atata'ot an animal ya
luludanan amin di tatagun mundayaw hinan nahhun an atata'ot an animal.
13 Ya umipanoh'ay aton ten miyadwan atata'ot an animal ti impa'alinah
tun lutay apuy an nalpud daya ta punhintitigan di tatagu.
14 Ya henen inatnan dumalat di abalinan nan nahhun an atata'ot an
animal di namalbalinah nan tatagu. Ya inalinan diday mahapul an
mun'ammadah bulul hi eng'engoh den nahhun an atata'ot an animal ta
dayawonda.
15 Ya nidatan hi abalinan henen miyadwan atata'ot an animal an umidat
hi yahyah nan bulul an inyammada ta mabalin an humapit ya ta ipipatoy-
nan amin nan adi mundayaw ay hiya.
16 Ya inluludna goh an mamalkaan di tu'tu' unu agwan an ngamay an
amin nan tataguh tun luta an ta"on hi unda adangyan unu nawotwot, unu
nan mi'id unu waday haadna, unu nan himbut unu nan bo'on himbut.
17 Ya henen nimalkan dida ya nan ngadan unu bilang nan ngadan den
animal. Ya nan mi'id di nimalkan dida ya adi mabalin an nonongan
immuyda luma'u unu munla'u.

18 Mahapul an nala'engday tatagu ta innilaonday aat nen nimalka. Ti
nan nala'eng an tagu ya gulat ta adalonay aat nen bilang an nimalka
at mabalin an innilaonay ngadan nen animal ti henen malkan uyap ya

---

* **13:5** Unu 1,260 an algaw unu 3.5 an tawon. † **13:10** Heten ngadan ya nitudo' hinan Rev. 16:13.
‡ **13:11** Hay pohdonan hapiton ya ma'ma'ullay hiya.

itudunay ngadan nen animal.§ Ya henen malkan mitudo' ya onom di gahut
ya nanom ta onom.*

14

Nan Balun Kantan di Nibo'lay Baholna

1 Ya hidin intigaw'uh nan Duntug an Zion* ya tinnig'un timmata'dog din
ay Uyaw an Kalnilu ya nan hinggahut ta han napat ya opat di libun tatagun
namalkaan di tu'tu'dah ngadan nan ay Uyaw an Kalnilu ya nan ngadan
Amana.
2 Ya awni ya waday dengngol'uh gangoh an nalpud abuniyan an ay
munggongaah an umat hinan pa"ongol an pumuyuu' an danum ya umat
goh hinan magangoh an idul. Ya henen dengngol'u ya umat goh hi gangoh
di do'ol an muntukal hi alpada.
3 Ya danen hinggahut ya napat ya han opat di libun tatagun timma'dog
hinan hinagang nan tronon di Mumpapto', ya nan opat an matagu, ya nan
duwampulu ta opat an a'ap'apu. Ya ingkantaday balun kanta an dida ya
anggay an nabaliwan di nanginnila.
4 Ya didanay linala'in agguy nabaholan an dumalat di binabai, ya nunnon-
ngonday amaphodda. Ya nan ay Uyaw an Kalniluy inun'unudda an ta"on
hi malgom di immayanda. Ya didana nan nabaliwan an hopap di bungan
ma'ala ta me'nong ay Apo Dios ya hinan ay Uyaw an Kalnilu.
5 Ya mi'id ah nunlayahanda, ya mi'id di nipabahol ay dida.

Hay Aat nan Tulun Anghel

6 Palpaliwan ya waday tinnig'u an anghel an muntaytadyapan ad daya.
Ya gunna ibabbaag nan munnononnong an Maphod an Ulgud hinan
tataguh abablubabluy an numbino'ob'on di nahlaganda, ya hapitda, ya nan
nitaguanda.
7 Ya enlotnan himmapit an inalinay, “E'gonanyuh Apo Dios, ya Hiyay
dayawonyu! Ti magadyuh mahkay an madatngan di gutud hi punhu-
malyaanah nan tataguh tun luta! Dayawonyu Hiya an nunlumun amin hi
logom, ya ad abuniyan, ya nan baybay, ya an amin nan a'obo'obob!”

---

§ **13:18** Nan alphabet di Ifugao, ya Ilocano, ya Tagalog, ya English, ya hinan do'ol an kalahin di alphabet ya adida ituduy aat di uyap. Mu nan udum an alphabet an umat hinan alphabet di Hudyu ya alphabet nan iRome ya immannung an nan hinohhan letra ya waday uyapna. Ti nan letra an I hinan alphabet di iRome ya ituduna goh nan uyap an 1, ya nan letra an V ya ituduna goh nan bilang an 5, ya nan X ya hiyah ne 10, ya nan L ya hiyah ne 50, ya nan C ya hiyah ne 100, ya nan D ya hiyah ne 500, ya nan M ya hiyah ne 1,000. At hay balul nan bogus an hapit an *MDCLXVI* ya 1,000 + 500 + 100 + 50 + 10 + 5 + 1 = 1,666. Ya hay aat nan alphabet di Hudyuh nan hapitda an Hebrew ya nan letra an aleph ya 1, ya nan beth (unu vet) ya hiyah ne 2, ya nan gimmel ya hiyah ne 3, ya nan dalet ya hiyah ne 4, ya nan hey ya hiyah ne 5, ya nan vav ya hiyah ne 6, ya nan zayin ya hiyah ne 7, ya nan chet ya hiyah ne 8, ya nan tet ya hiyah ne 9, ya nan yod ya hiyah ne 10, ya nan kaf ya hiyah ne 20, ya nan lamed ya hiyah ne 30, ya nan mem ya hiyah ne 40, ya nan nun ya hiyah ne 50, ya nan samek ya hiyah ne 60, ya nan ayin ya hiyah ne 70, ya nan pey (unu feh) ya hiyah ne 80, ya nan tzadi ya hiyah ne 90, ya nan qof ya hiyah ne 100, ya nan resh ya hiyah ne 200, ya nan shin (unu sin) ya hiyah ne 300, ya nan tav ya hiyah ne 400. At nan ngadan Apo Dios an YHVH (unu Jehovah) ya 10 + 5 + 6 + 5 = 26. * **13:18** Hay alyon nan udum ya 777 di uyap Apo Dios ti tuluda an personah nan Trinity, at tuluy uyapna an 7. Ya alyonda goh an nan bilang an 7 ya itudunay anahamad nan malgom. At mattig an na'ahhamad nan hinohhan membron di Trinity. Mu nan tulu an membron di ma'alih Bogus an Trinity an da Satanas ay AntiKristu, ya nan Layah an Propeta ya 666 di uyapda ti itudun nan uyap an 6 di anappuhin nan ohan aatna. At mattig an na"appuhidan tulu. * **14:1** Ta"on hi un way Duntug an Zion hi ad Jerusalem mu hay ipa"elna damdama ya nan babluy ad abuniyan.

8 Ya wada goh di miyadwan anghel an nangunud hinan nahhun, ya
inalinay, “Napa"i! Napa"i mahkay din ma'al'ali an babluy ad Babylon![†]
Ma'al'alih den babluy, mu nan tataguh di ya nun'appuhiy ina'inatda ti
inagay'ayanda nan tataguh nan abablubabluy hitun luta ta adida dayawon
hi Apo Dios!”
9 Ya wada goh di miyatlun anghel an nangunud ay danen duwa, ya
enlotnan himmapit an inalinay, “Nidugah di bungot Apo Dios hi an amin
hinan mundayaw hinan atata'ot an animal, ya nan inyammadan bulul an
eng'engohna, ya namalkaan di tu'tu'da unu ngamaydah nan malkana,
10 at hiyanan moltaona dida ta holholtaponday lahun nan apuy ya nan
budbuda[‡] ta pangintitigan nan nahamad an a'anghel Apo Dios ya nan ay
Uyaw an Kalnilu.
11 Ya umu'udyu' di ahu' nan apuy an mamaligat ay didah mid pogpogna
ti abigabigat ya amahdomahdom ya adi dumduminnong henen punligatan
nan nundayaw hinan animal ya nan bulul an pangitigan hi aatna an nan
namalkaan hi ngadan nen animal.”
12 At nan tatagun Apo Dios an mangun'unud hi Tuguna ya nunnonngon-
day pangulugdan Jesus, ya mahapul an edpolday punholholtapanda.
13 Ya dengngol'u goh han hapit an nalpud abuniyan an inalinay,
“Itudo'muh te: Mete"ad ugwan ya mawagahan an amin nan tatagun
munligligat hi engganah atayandan dumalat di pangun'unudandan Jesus!”
Ya himmapit nan Na'abuniyanan an Lennawan inalinay, “Immannung
hene an mun'am'amlongdan mun'eblay hi enggana an hiyah ne pumbali-
nan di nangun'unudandan Jesus.”

Nan Natong an Paguy ya Greyp hitun Luta

14 Ya awni ya intigaw'u goh, ya wada han mumpaha' an bunut, ya waday
ay lala'in Imbaluy di Tagu[§] an nungkoronah balitu', ya waday inodnanah
gapas an ma'ataddom.
15 Ya wada goh di ohah anghel an nalpuh nan Timplun Apo Dios, ya
tin'u'ana din inumbun hinan bunut an inalinay, “Umuymu ni' gapason nan
natong ti nadatngan di agapasan an amin nan wah luta!”
16 At inhawagin din inumbun hinan bunut din gapasna ta nagapas an
amin nan wah tun luta.
17 Ya tinnig'u goh, ya waday anghel an nalpuh nan Timplun Apo Dios ad
abuniyan, ya wada goh di inodnanah gapasnan ma'attaddom.
18 Ya awni ya limmahun goh nan ohan anghel an nalpuh nan awadan
di pun'onngan hinan Timplu. Heden anghel ya hiyay ad tamuh apuy. Ya
tin'u'ana din anghel an waday inodnanah matadom an gapas, ya inalinay,
“Umuymu pugahon di bungan nan greyp hi luta ti nun'alumda!”
19 At inhawagina din gapas hinan luta ta pinugahna din bungan di greyp,
ya inittunah nan pun'apalan an dumalat di bungot Apo Dios.[*]
20 Ya inapalnah luwal nan siudad, ya ay dalay bumuhu' hinan pun'apalan,
at nalbong di oha ta han godwan mitluy aluhungna, ya tuluy gahut ta han
duwampuluy kilomitluh inadu"oyna.[†]

[†] **14:8** Hay kulugon nan udum hi aat ten siudad ya hiyay nipa"el an mangituduh aat ad Rome an ihinan nan Layah an Propeta. Nan udum ya alyonday bo'on ahan nipa"el ti hiyah ne ad Babylon an ad Iraq an nan ihinan AntiKristu. Mu mid mapto'. [‡] **14:10** Unu sulfur. [§] **14:14** Dan. 7:13 (bahaom nan footnote di Rev. 1:13). [*] **14:19** Umat hituy pummoltan Apo Dios. [†] **14:20** Hete ya umat hinan inadu"oy ad Israel an mete"ah nan igad hi appit di agwan hi un hagangon di buhu'an di algaw ta engganah nan igad hi appit di iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw.

15

Nan Pitun Anghel an Mangidat hi Pitun Ligat

1 Wada goh di tinnig'ud abuniyan an nidugah an umipanoh'a. Wadaday
pitun anghel an waday pituh numbino'ob'on an ligat hi ipa'alidah nan
tatagu. Ya hiyah ne angunuh hi pangipattigan Apo Dios hi bungotna.
2 Ya tinnig'u han paddungnay baybay di inabellogna, ya umat hi halmeng,
ya apuy di tigawna. Ya tinnig'u goh din agguy nangunud hidin atata'ot
an animal, ya nan bulul an eng'engohna, ya din agguy nangabulut an
mamalkaan hinan uyap an panginnilaan hi ngadana an timma'dogdah nan
pingit den baybay an inodnanday alpan indat Apo Dios ay dida.
3 Ya gunda ikanta nan kantan Moses* an baal Apo Dios an nan kantan nan
ay Uyaw an Kalnilu. An alyonday,
"He"an Apumin Dios an abalinam an amin di logom,
ya do'do"ol di ihulbian nen ato'atom an umipanoh'a!
He"ay Alin amin nan ahimpahimpamabluy,
ya na'ahhamad an makulug di aatmu!
4 Undan way adi mun'ogon ay He"a, Apumi?
Ya undan way adi manapit hi anabagbagtum?
Ti He"a ya anggay di na'ahhamad di ugalina,
ya umalin amin di ahimpahimpamabluy an mundayaw ay He"ah
hinagangmu
ti tinnigday ana'ahhamad di ina'inatmu."
5 Unat goh nalpah hene ya tinnig'u nan Timplun ihinan Apo Dios ad
abuniyan an nibughul,
6 ya limmahun nan pitun anghel an waday pitun numbino'ob'on an ligat
an ipa'alida. Ya numpunlubungdah mumpaha' an ma'alleneh an ma'alih
linen, ya wada goh di balitu' an balikis hi inyalewa'ohdah palagpagda.
7 Ya nan ohah din opat an matagu ya indatnah nan a'anghel di hinohhan
duyun balitu' an napnuh nidugah an bungot nan Dios an adi matmattoy.
8 Ya napnu nan Timpluh ahu' an hiyah ne pangimmatunan hi anabag-
bagtu ya abalinan Apo Dios. Ya adi nonongan waday humgop eden Timplu
ta engganay malpah an amin nan numbino'ob'on an ligat an ipa'alin nan
pitun anghel.

16

Hay Punhumalyaan ya Pummoltaan Apo Dios hinan Adi Umunud hi Tuguna

1 Ya palpaliwan ya wada goh di dengngol'uh magangoh an hapit an
nalpuh nan Timplu an inalinah nan pitun a'anghel di, "Umuyyu ihiit hinan
luta din bungot Apo Dios an nittuh nan pitun duyu!"
2 At inhiit din nahhun an anghel hi luta nan nittuh duyuna, ya
nun'apoghaan an amin di odol nan tatagun namalkaan hi malkan
nan atata'ot an animal ya din nundayaw hinan inyammadan bulul an
eng'engohna.
3 Ya inhiit goh din miyadwan anghel hinan baybay din nittuh duyuna, ya
numbalin nan danum hi ay dalan di tagun natoy. At nun'atoy an amin nan
matagun wah di.

---

* **15:3** Duway ma'alih Kantan Moses an nitudo' hinan Old Testament (Ex. 15:1-18; Deut. 31:30-43).
Nan kantan nitudo' hinan Ex. 15:1-18 ya gun ibahan nan Hudyuh nan himba'andah aHabahabadu
ta nomnomonday nangabakandah nan buhulda.

4 Ya inhiit goh nan miyatlun anghel hi awangwawangwang ya hinan
a'obo'obob din nittuh duyuna, ya numbalin nan danum hi dala.
5 Ya dengngol'uy hapit nan anghel an ad tamuh danum an inalinay,
"Apo Dios, na'ahhamad heten pummoltam!
He"a ya anggay di me'gonan!
He"a nan wagwadah din penghana ya ad ugwan hi enggana!
6 Henen inatmuy pummoltam hinan numpamatoy hinan tatagum
ya din numbino'ob'on an propetam,
at hay dala mahkay inumonda!"
7 Ya waday dengngol'un hapit an nalpuh nan way pun'onngan an inalinay,
"Apo Dios an nidugah di abalinana,
immannung ahan an nepto' ya na'ahhamad di pummoltam!"
8 Ya nan miyapat an anghel ya inhiitnah nan algaw din nittuh duyuna, ya
nunheglay potang an gohbona nan tatagu.
9 Ya gapu ta mun'oghobda nan tataguh potang at pun'idutandah Apo
Dios an nangipa'alin nen ligat, mu hihidya damdama an adida muntutuyuh
baholda, ya adida goh dayawon Hiya.
10 Ya inhiit nan miyaleman anghel din nittuh duyunah nan inumbunan
nan atata'ot an animal, at hemmelong an amin nan numpapto'ana. Ya
nun'itib din tatagun wah diy dilada ti nidugah hi punholholtapanda.
11 Ya nun'idutandah Apo Dios ad abuniyan ti munha'it ya nun'apoghaan di
odolda, mu hihidya damdaman adida idinong nan nun'appuhin ato'atonda.
12 Ya inhiit nan miyonom an anghel hinan Wangwang an Euphrates din
nittuh duyuna, ya natdu' ta way dalanon nan a'ap'apun malpuh buhu'an di
algaw.
13 Ya awni goh ya tinnig'u an waday bimmuhu' hi tulun nun'appuhin
lennawan ay tu'a' di tigawda. Nan oha ya nalpuh timid nan dragon, ya nan
oha ya nalpuh timid nan atata'ot an animal, ya nan oha ya nalpuh timid nan
agguy immannung an propeta.
14 Ya danen tulun nun'appuhin lennawa ya didanay dimunyun way
abalinandan mangat hi umipanoh'a. Ya diday umuy mangal'alu' hinan
a'alin amin hitun luta ta ma'ohhadan mi'gubat* ay Apo Dios. Ya henen
pi'gubatanda ya gintud Apo Dios ta pangipattiganah abalinana.
15-16 Ya inamung danen nappuhin lennawa nan a'ali ya nan titindaluda.
Ya henen nangamungandan dida ya hay pungngadan di Hudyuh hapitda ya
Armageddon.†
Ya inalin Apu tu'uy, "Elanyu ti umat hinan umalian di mangakaw di alia'!
At mawagahan nan tagun tumu'al an agguyna inaan di lubungna ta adi
mumbobollad an mundaldalan ta adi mabainan!"
17 Ya nan miyapitun anghel ya inhiitna din nittuh duyuna, ya waday
dengngol'uh magangoh an hapit an nalpuh nan inumbunan di Mumpapto'
hinan Timplun inalinay, "Nalpah mahkay!"
18 Ya himbumagga ya immila'ilat, ya immidu'idul, ya wada goh di atata'ot
an alyog. Ya mi'id di umat hinan atata'ot an alyog an nete"ah din nalmuwan
di tagu.

---

* **16:14** Hay pohdon ten hapit an *mi'gubat* (unu *polemos* hinan hapit di iGreece) an ibaga ya nan mahayhaynod an gubat. At adi tu'u nomnomon an ma'ohhay gubat an ma'alih Gubat an Armageddon ti do'olday gubat hitun luta. At mid mapto' ya hay abayag di gumubatanda ya 3.5 an tawon.
† **16:15-16** Hay pohdonan ibaga ya *Duntug an Megiddo* (unu Har Megiddo). Ya ad Megiddo ya ihnah appit hi iggid hi un hagangon di buhu'an di algaw ad Israel hinan Nundotal an Jezreel.

19 Ya nun'atlun nun'apa"i din ma'al'ali an babluy ad Babylon, ya nun'apa"i
goh nan abablubabluy hitun luta. Ya manu ay inat Apo Dios hene ya
ninomnomna din nun'appuhin inat nan tatagud Babylon, at hiyah ne
dimmalat hi bimmungtana ta minoltana dida.
20 Ya din aduntuduntug ya lutan nun'igagwah nan baybay ya
nun'a'ubahda.
21 Ya wadada goh di o"ongol ya mun'adamot an dalallun nalpud abuniyan
an hay damotdan hinohha ya napat ta han lema ta han godwan di kilu an
nun'a'agah hinan tatagu. At nun'idutan din tataguh Apo Dios an dumalat
eden nidugah an ligat an impa'alinan dida.

17

Hay Aat nan Puta

1 Ya immaliy ohah nan pitun anghel an waday inodnanah duyu, ya
inalinan ha"in di, "Umali'a ta ipattig'uy pummoltan Apo Dios hinan babain
nunheglan puta. Hay ibalinan nen babai ya nan ma'al'alin babluy hinan
awadan di do'ol an wangwang.*
2 Ti an amin nan a'alih nan abablubabluy ya ni'yenghadan nen babai. Ya
an amin di tataguh nan abablubabluy ya nabutongdah nan impa'inum nen
babai. Hay ibalinan te ya natuduwandah nan nun'appuhin ato'aton nen
babai."
3 Ya palpaliwan ya numpa'enap nan Na'abuniyanan an Lennawan ha"in
an inyuya' enen anghel an ni'hapit ay ha"in hinan mapulun. Ya tinnig'u
han babain† nuntakay hi mumbolah an animal‡ an pituy uluna ya himpuluy
ha'gudna, ya nun'atud'an di odolnah nun'appuhin hapit hi aat Apo Dios an
mangipa'innilan ngohoyona.
4 Ya henen babai ya nunlubung hi munggudla§ ya mumbobollah di
udumna an hiyay panginnilaan hi inadangyana. Ya waday numbino'ob'on
hi inggina'unan balitu', ya nan nun'anginan batu, ya nan buung an perlas.
Ya waday balitu' an bahuh inodnana an nittuwan di anappuhina ya nan
anappuhin nan tatagun binalbaliyana.
5 Ya waday nitudo' hi tu'tu'nan adi ma'awatan di ibalinana. Umat hituy
nitudo':

"Nan ma'al'alin babluy an Babylon
di nangiyunnudan an amin nan binabain mumputa,
ya nangiyunnudan di tatagun mangat hi nappuhi."

6 Ya tinnig'un paddungnay nabutong nan babaih nan dalan nan tatagun
Apo Dios an pinatopatoynan dumalat di pangulugdan Jesus.
Ya hidin tinnig'uh nen babai ya ma'annoh'aa'.
7 Ya inalin din anghel ay ha"in di, "Adi'a manoh'a ti ipa'innila' ay
he"ay ibalinan nen tinnigmu. Henen animal an pituy uluna ya himpuluy
ha'gudnan tinnigmun nuntakayan nan babai
8 ya wagwadah din nahup, mu mi'id ad ugwan. Mu awniat bumuhu' goh
an malpud dolom ta umuy hi umayan nan mamoltah enggana. Ya awniat
manoh'a nan tataguh tun lutah pannigandan nen animal. An didana nan
agguy nitudo' di ngadandah nan Liblun Nitud'an di Ngadan nan Waday
Miyadwan Nitaguanda. Heten liblu ya nitudo' tuwali ya un mawadan amin
tun logom."

---

* **17:1** Hene ya nan babluy hi ihinan AntiKristu an ad Babylon (verses 5 ya 18). † **17:3** Hay kulugon nan do'ol an tataguh ibalinana ya hiyay ittigan nan nalammung an lelehyon an wah tun luta ta ma'ohhadan mundayaw ay AntiKristu. ‡ **17:3** Hiya goh di animal an nitudo' hi Rev. 13:1b an hi AntiKristu. § **17:4** Unu purple.

9 Ya intuluynan himmapit an inalinay, “Naligat an ma'awatan di ibalinan
ten animal! At mahapul an hay nanomnoman di manginnila. Nan pitun
ulun nan animal ya didana nan pitun dudunduntug* an nihinan nan babai.
Hay oha goh hi ibalinan nan pitun ulu ya didana nan pitun a'ali.
10 Mu na'abak nan lema, at din miyonom ya hiyay ap'apud ugwan. Din
miyapitu ya hiyay mihukat, mu un he'he'dod di pumpapto'ana.
11 Henen animal an wadah din nahup mu mi'id ad ugwan ya hiyay
miyawalun ali. Paddungnay ap'apuh din hopapna ti hiyay ohah nan pitun
a'ali, mu umuy hinan umayan nan mamolta.”†
12 Ya inalina goh di, “Hanan himpulun ha'gudna ya didana nan himpulun
a'ap'apu, mu agguyda ni' numpapto'. Ya awniat midatandah biyang an
mi'papto' hinan animal hi na'amtang.
13 Ya danen himpulun mumpapto' ya numpapaddung di nomnomda an
nan animal di pangidatandah abalinanda ya biyangda.
14 Ya awniat mumbabaddangandan mi'gubat hinan ay Uyaw an Kalnilu,
mu abakona dida ti Hiyay Ap'apun amin di a'ap'apu, ya Hiyay Alin amin
di a'ali. Ya an amin nan tatagun mitnud ay Hiya ya didana nan napto' ya
nange'kod ay Hiya.”
15 Ya inalin goh din anghel ay ha"in di, “Nan wangwang an tinnigmun
inumbunan nan babain puta ya hiyay ipaddungan nan do'ol an tatagun
numbino'ob'on di babluyda, ya nan nahlaganda, ya nan nitaguanda, ya nan
hapitda.
16 Ya nan himpulun ha'gud an didana nan tatagun mumpapto', ya nan
animal ya awniat boholon nan babai ta boladanda, ya alandan amin di wan
hiya. Ya unda patayon ta ononday lamohna, ya genhobda hiya.
17 Mu hi Apo Dios di nangipanomnom ay didah pohdonan ma'at an
pun'u'unnudonay nomnomdan mangidat hinan animal hi biyang ya abali-
nandan mumpapto'.
18 Ya hay nipaddungan nen tinnigmun babai ya nan ma'al'alin babluy an
pumpapto'an di a'ap'apuh abablubabluy.”

18

Hay Apa"ian nan Ongol an Babluy an ad Babylon

1 Unat goh nalpah hanan na'at ya tinnig'u goh di ohan anghel an nalpud
abuniyan. Ya nidugah di biyang nen anghel, ya pinatalanan amin tun luta
ti mumbenang.
2 Ya nuntu'u' an inalinay,
“Napa"i, napa"i mahkay nan ma'al'alin babluy an ad Babylon!
Ya numbalin mahkay hi pumbabluyan di dimunyu ya an amin nan
nun'appuhin lennawa,
ya an amin nan hamutin mangan hi natoy ya hiya mahkay di
ihinanda.
3 Ya nan tataguh nan abablubabluy ya inatday umat hi ina'inat
nan bimmabluy ad Babylon an nidugah an nun'appuhi.
Ya ta"on nan a'ali ya ne'yatdah nan nun'appuhin ina'inat daden iBaby-
lon.
Ya immadangyan nan mumpungkumilduh nan abablubabluy
ti immadangyandah nan nungkumilduanda ay daden iBabylon

* **17:9** Hay hopap di niha"adan nan siudad ad Rome ya hinan pitun dudunduntug an wah nan ohan pingit di Wangwang an Tiber. Ya numbino'ob'on di nuntudo' hi aat nan iRome an umat ay da Virgil ay Martial, ya hi Cicero goh, ya inaliday nan siudad ad Rome di niha"ad hinan pitun duntug. † **17:11** Unu hi AntiKristu.

hinan numbino'ob'on an pohpohdon nan tatagun nen babluy."

4 Ya awni ya dengngol'u goh di ohah hapit an nalpud abuniyan an inalinay,
"Da'yun tatagu' ya milahhin ayu,
ya taynanyuh den babluy ta adi ayu middum hi bahol danen tataguh di ta adi ayu mi'lagat hi moltada!
5 Ti nidugah di bahol nan tataguh di an gulat ta puntutu'unon at mitu'dud ad daya,
ya adi aliwan Apo Dios danen nun'appuhin ina'inat di tatagun den babluy!
6 Ti awniat mamolta an miyunnudan hi inatda,
ya mumpidway moltada ti impaholholtapday i'ibbadan tatagu!
7 At midat ay diday nidugah an ligat hi holholtaponda
ti nidugah di pangipabagtuandah odoldan dumalat hi inadangyanda,
ya alyonday wadan amin di mahapulda,
ya mi'id di ayda punligatan.
Ya ma'adennol di punnomnomdan alyonday,
Adi ami umat hinan nabalun babain lumungdalungdaya
ti da'mi ya umat amih nan ahawan di ali an mi'id di ayna numanonomnoman.
Hiyah ne alyonda.
8 At hiyanan udum hi algaw ya mamengpenghan di ligatdan umali
ti mabtelda, ya mundogohda, ya numanomnomda, ya moghobda
ti hi Apo Dios an munhumalyan amin hi tagu ya nidugah di abalinana."

9 Ya inalin goh din anghel di, "Nan a'alih tun abablubabluy an ni'bahol hinan nun'appuhin tataguh di ya awniat numanomnomda, ya awniat kumilakiladah pannigandan mun'oghob heden babluy.
10 Ya bumataandan adida meheggon ti tuma'otdah punligatan. Ya alyonday,
Ini! Atata'ot ahan hene!
Adyu'ah nen ma'al'alin babluy!
An un ohay olas ya napa"i!"
11 Ya inalin goh din anghel di, "Middum goh nan mumpungkumilduh tun lutan mi'kilada ya mi'lungdayada ti mi'id mahkay luma'uh nan ikumilduda
12 an nan balitu', ya nan silver, ya nan nun'anginan batu, ya nan perlas an buung, ya nan nun'anginan numbino'ob'on an lo'ob, ya nan nun'anginan ayiw an ma'alih citron,* ya nan numbino'ob'on an niyamma an hay niyamma ya ivory† di udumna, ya nan nun'anginan ayiw di udumna, ya gambang, ya gumo', ya nan batun ma'alih marble,
13 ya nan numbino'ob'on an rekado an umat hi cinnamon, ya paminta, ya nan incense, ya nan nanginan mumbungtit an lanan ma'alih myrrh ya frankincense, ya nan ma'inum, ya mantikan di olibo, ya nan alena, ya wheat, ya baka, ya kalnilu, ya kabayu, ya kalesa, ya ta"on nan tatagun himbutda.
14 Ya awniat alyon danen mumpungkumildu di, Na'ubah an amin din mun'aphod an inamnawanda, ya an amin din inadangyanda, ya an amin

* **18:12** Heten ayiw ya nalpud North Africa, ya mangmangitit di kololna, ya ma'usal an mihinah nan onga' di nipa'ot an ayiw ta ma'al'altian. † **18:12** Nan ba'git di elepante.

din numbino'ob'on an wan didan umipadenol. At mi'id mahkay di inadangyan ya a'al'alyan nen babluy!
15 Ya miyadagwi daden mumpungkumildun immadangyan hidih nan
babluy ti tuma'otdah ilagatanda. Ya awniat kumilakilada ya lumugwadan
dumalat eden babluy,
16 ya awniat alyonday,
Ini! Atata'ot di na'at enen ma'al'alin babluy an ad Babylon!
Adyu'ah nen ma'al'alin babluy ti wah din amin di nun'anginan lubung,
ya balitu', ya nan nun'anginan batu, ya perlas!
17 Mu un ohay olas ya anggay ya na'ubah an amin din inadangyana!"
Ya inalin goh din anghel di, "Ya an amin nan mumpuntamuh nan pupul
hi baybay, ya nan a'ap'apuda, ya nan numpunlugan hinan pupul, ya nan
udum an hay pi'bo'laanda ya hay aat di tamuh nan baybay ya mibataanda.
18 Ya hitun pannigandah ahu' eden moghob an babluy ya alyonday, Mi'id
di udum an babluy hi umat hinan inadangyana!
19 Ya awniat pun'ihabuagday dapul hi uludan dumalat di punha'itan di
punnomnomanda, ya kumilakila, ya mumpunlungdayadan alyonday,
Ini! Atata'ot di na'at enen ma'al'alin babluy!
Henen babluy di immadangyanan nan waday pupulna,
mu un ohay olas ya nun'a'ubah an amin nan wan den babluy!
20 Mu da'yun amin an wad abuniyan, ya da'yun a'apostoles,
ya da'yun numbino'ob'on an propeta, ya da'yun tatagun Apo Dios
ya mun'am'amlong ayuh napa"ian nen babluy!
Ti minoltan Apo Dios nan tatagu enen babluy an gapuh
nun'appuhin inatdan da'yu!"

21 Ya wada han ma'abbi'ah an anghel an lina"uyna han batun umat hi
luhung di a'ongolna, ya inawidnah nan baybay, ya inalinay,
"Umat hituy apa"ian nan babluy ad Babylon,
at mi'id mahkay mattig!
22 Ya mi'id mahkay madmadngol hi mungkanta,
ya mumpagangoh hi alpa, ya tungngali,
ya talampet, ya nan udumnan matukalan!
Ya mi'id mahkay goh nan tatagun mun'ammah ikumilduda
ya nan gumangogangoh an gilingan!
23 Ya mi'id mahkay goh di mattig hi hilaw hidi,
ya mi'id mahkay di madngol hi mumpun'ah'ahawah di.
Umat hinay moltada ti nan mumpungkumildun nalpuh di
ya manu ti diday nabagbagtu,
mu binalbaliyanday tataguh nan abablubabluy!
24 Ya hay oha goh hi nama"ian Apo Dios enen babluy
ya dumalat di numpamatayan nan bimmabluy hidih nan
numbino'ob'on an propeta,
ya nan tatagun Apo Dios,
ya nan udumna goh an tataguh tun luta."

19

Hay Punyamanan nan Nangunud ay Apo Dios an Dumalat hi Apa"ian ad Babylon

1 Unat goh nalpah hene ya dengngol'u han paddungnay hapit di do'ol an
tatagud abuniyan an inaliday,

“Madayaw hi Apo Dios!*
Edenol tu'uh Apo Dios ti nidugah di abalinana ya anabagtuna,
ya Hiyay mangibaliw hi tagu!
2 Ya makulug an na'ahhamad di panumalyana
ti minoltana nan nabagtun putan gun namuhih nan tataguh tun
lutan dumalat di nangatanah lumihog,
ya imbollohna goh nan inatnan numpamatoy hi baalna!”

3 Ya impidwadan imbugaw an nangalih,
“Madayaw hi Apo Dios!†
Ti nan ahu' nan apuy an nanghob enen babluy
ya pumuupuuh an adi mabmabbah enggana!”

4 Ya din duwampulu ta opat an a'ap'apu ya din opat an matagu ya numpunlu'bubdan mundayaw ay Apo Dios an inumbun hinan tronon nan Mumpapto', ya inaliday,
“Amen!‡
Madayaw hi Apo Dios!”§

Nan Gotad an Kasal nan ay Uyaw an Kalnilu

5 Awni goh ya waday himmapit hinan awadan di tronon nan Mumpapto' an inalinay,
“Da'yun amin an baal Apo Dios,
ya ta"on un da'yun amin an kimmulug ay Hiya,
ya ta"on nan way abalinana unu mi'id
ya dayawonyuh Apo Dios!”

6 Ya dengngol'u goh di hapit nan do'ol an tatagun ay gangoh di do'ol ahan an pumpuyuu' an danum, ya ay idul di gangohnan alyonday,
“Madayaw hi Apo Dios!*
Ti hi Apo Dios an nidugah di abalinanay mumpapto'!
7 At maphod hi un tu'u mun'am'amlong ta edenol tu'un amin di anabagbag-
tuna
ti nadatngan di pungkasalan nan ay Uyaw an Kalnilu.
Ya nan iyahawana ya nundadaan
8 an nunlubung hi na'angngina ya ma'appaha' an umela'elat.”
(Hay nipaddungan nen lubung ya nan ma"aphod an inat nan tatagun Apo Dios.)

9 Ya palpaliwan ya inalin din anghel ay ha"in di, “Itudo'muh ten alyo': Mun'am'amlong nan tatagun na'ayagan an me"an hinan kasal nan ay Uyaw an Kalnilu!” Ya inalina goh di, “Daten inalin Apo Dios ya makulug.”
10 At nunhippia' hi inayungan nen anghel ta dayawo' hiya, mu inalinan ha"in di, “Adia' dayawon ti ha"in ya unna' baal goh damdama an umat ay he"a ya nan i'ibbam an mangun'unud hinan makulug an impa'innilan Jesus! Ya numpaddung tu'un hi Jesus di ay tu'u ipa'innila. Hi Apo Dios di dayawom! Henen impa'innilan Jesus di mangipabi'ah hi nomnom nan numbino'ob'on an propeta.”

Nan Nuntakay hinan Mumpaha' an Kabayu

---

* **19:1** Unu *hallelujah* hinan hapit di Hudyu. † **19:3** Unu *hallelujah* hinan hapit di Hudyu. ‡ **19:4** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!* unu *heneat ni' ta ma'at!* § **19:4** Unu *hallelujah* hinan hapit di Hudyu. * **19:6** Unu *hallelujah* hinan hapit di Hudyu.

11 Tinnig'un nibughul ad daya, ya wada han mumpaha' an kabayu. Ya hay
ngadan den nuntakay ya hi Na'ahhamad ya hi Makulug. Ya na'ahhamad di
panumalyana ya pi'gubatana.
12 Ya umat hi dalang di apuy di matana, ya do'ol di inyuklupnah korona.
Ya nitudo' di ngadanah nan uklupna, mu mi'id di nanginnilah ibalinana an
Hiya ya anggay.
13 Ya nadadala nan magayad an inlubungna, ya hay pungngadandan Hiya
ya Hapit Apo Dios.
14 Ya nan titindalud abuniyan† ya numpunlubungdah nan nun'angina, ya
mumpaha', ya maleneh an nitnuddan Hiyan nuntakaydah nan ma'appaha'
an kabayu.
15 Ya waday bimmuhu' hi matadom an hanggap hi timidna an hiyah ne
pangabaknah nan do'ol an buhulnah nan abablubabluy ti alyon nan Hapit
Apo Dios di,
"Hiyay ap'apun an amin,
ya mi'id di mangabak ay Hiya,
ya mahapul an Hiyay ma'unud."‡
Ya dumalat di bohol Apo Dios an nidugah di abalinana ya moltaona dida.
16 Ya waday nitudo' hi lubungnan magayad ya hinan ulpunan alyonay,
"Hiyay Alin an Amin di A'ali,
ya Apun an Amin nan A'ap'apu."
17 Ya awni ya waday tinnig'uh anghel an timma'dog hinan way algaw. Ya
enlotnan nuntu'u' hi an amin an hamuti an inalinan diday, "Ma'amung ayun
amin an hamuti ti behtan Apo Dios!
18 At umali ayu ta pun'a'anyuy lamoh nan a'ali, ya nan a'ap'apun di
tindalu, ya nan titindaluda, ya nan kabayu, ya nan numpuntakay, ya nan
lamoh an amin di tatagu an ta"on nan himbut, ya nan bo'on himbut, ya nan
nabagtu, unu na'ampan tatagu!"
19 Ya tinnig'u din atata'ot an animal, ya din a'alih nan abablubabluy, ya din
titindaluda an na'amungda ta mi'gubatdah nan nuntakay hinan kabayu ya
nan do'ol an tindaluna.
20 Mu nangabak nan nuntakay hi kabayu ya nan titindaluna. Ya dem-
papda nan atata'ot an animal ya nan propetana, ya intapalda didah nan
apuy an awadan di budbuda§ an dumaladalang. Heten propeta ya dumalat
nan atata'ot an animal ya impattignay umipanoh'a, at hiyay dimmalat hi
nabalbaliyan nan nundayaw hinan atata'ot an animal an namalkaan hi
malkana.
21 Ya pinatoy nan nuntakay hinan kabayu an hay hanggap di namatoynan
wah timidna, at nun'a'an nan hamutiy lamohda ta nun'abhugda.

20

Hay Aat nan Ma'alih Hinlibuy Tawon

1 Palpaliwan goh ya tinnig'u han ohan anghel an nalpud abuniyan an
inodnanay tulbo' di bitud dolom ya nan madamot an bangkeleng.
2 Ya dempapna nan dragon an hiyah ne din ulog hidin penghana* an
alyondan diyablu unu hi Satanas, ya imbaludnah Hinlibuy Tawon.
3 Ti inunugnah nan bitud dolom, ya intulbo'na ta adina mahkay gun
balbaliyan nan tataguh tun luta. Mu malpah ay henen hinlibuy tawon ya
un mahkay mibo'tan hi baludan.

† **19:14** Hay ngadandan titindalu? Didana nan a'anghel Apo Dios (Deut. 33:2), mu mabalin goh an nan kimmulug an na'ala an nibaag hinan Rev. 17:14. ‡ **19:15** Psa. 2:9. § **19:20** Unu sulfur.
* **20:2** Gen. 3:1-5.

4 Ya awni ya tinnig'u nan tronon di mumpumpapto'. Ya daden inumbun
hidi ya waday biyangdan munhumalya. Ya tinnig'u goh nan lelennawan din
tatagun naputulan ti nan gunda nangipa'innilaan hinan impa'innilan Jesus
ya nan Hapit Apo Dios. Ya agguyda dinayaw nan atata'ot an animal ya nan
inyammadan eng'engohna, ya agguy namalkaan di tu'tu'da unu ngamaydah
nan malkan nan atata'ot an animal. Ya namahuanda, at mi'papto'dan
Kristuh Hinlibuy Tawon.
5 Didanay nahhun an namahuan ti nan udum an natoy ya adida
mamahuan hi engganay maluh di Hinlibuy Tawon.
6 Ya hanan nahhun an namahuan ya mun'am'amlongda ti adida milahhin
ay Apo Dios an hiyah ne nan alyondan miyadwan atayan. Ya dida mahkay di
padin da Apo Dios ay Kristu, ya diday mi'papto' ay Kristuh Hinlibuy Tawon.

Hay A'abakan Satanas

7 Unat goh malpah di Hinlibuy Tawon ya mibo'tan hi Satanas hinan
nibaludana,
8 ya umuy goh bumalbalih nan tataguh nan abablubabluy. Ya nan do'ol
an tatagun balbaliyana ya didanay alyondah Gog ya Magog.† Ya amungona
didan amin ta umuyda mi'gubat. Ya hay ado'olda ya umat hi ado'ol di panag
hi pingit di baybay.
9 Ya miwa'atdah nan abablubabluy, ya li'ubonda nan babluy an
pa'appohpohdon Apo Dios an numbabluyan nan tataguna, mu immaliy
apuy an nalpud abuniyan, ya genhobna dida.
10 At nan diyablun hi Satanas an namalbalin dida ya mitapal hinan
apuy an awadan di budbuda‡ an nitapalan din atata'ot an animal ya nan
munlayah an propeta ta hidiy punholholtapandah enggana.

Hay Punhumalyaan Apo Dios

11 Palpaliwan ya tinnig'u han ongol an mumpaha' an trono ya nan
inumbun hidi. Ya un nonong ya nami'id din luta ya ad daya.
12 Ya tinnig'u nan nun'a'atoy an tatagun na'ampa unu nabagtu an
timmata'dogdah awadan di tronon nan Mumpapto'. Ya tinnig'u nan
alibluliblun nabe'lag. Din ohan liblu ya nan Nitud'an di Ngadan nan
Tatagun Midatan hi Miyadwan Nitaguan hi Mi'id di Pogpogna. Ya nan
udum an libluy nitud'an nan ina'inat din tataguh tun luta an hiyah ne
pangiyunnudan hi ahumalyaan ya amoltaanda.
13 At hiyanan an aminday natoy an ta"on hi malgom di awadanda ya
mahumalyada an miyunnudan hinan ina'inatda.
14 Ya unat goh nalpah hene ya nan alyondan atoy ya hiyah ne nan umayan
di tatagud dolom ya nitapaldah nan apuy an hiyah ne alyondah pidwan di
atayan.
15 Ti nan tatagun agguy nitudo' di ngadandah nan Liblun Nitud'an di
Ngadan nan Tatagun Waday Miyadwan Nitaguanda ya mitapaldah nan
apuy.

21

Nan Balun Luta ya ad Daya

1 Ya unat goh nalpah hanan na'at ya tinnig'u han balun luta ya nan
balu goh an ad daya ti din nahhun an ad daya, ya luta, ya baybay ya
nun'a'ubahda.

† **20:8** Bahaom nan footnote di Gen. 10:2. ‡ **20:10** Unu sulfur.

2 Ya tinnig'u an nalpud abuniyan han me'gonan an babluy Apo Dios an
hiyah ne nan balbalun ad Jerusalem. Ya henen babluy ya na'ippaphodon
Apo Dios an umat hi nangipaphodandah nan lubung di babain mungkasal.
3 Ya dengngol'u han magangoh an hapit an nalpuh nan tronon di
Mumpapto' an inalinay, “Mi'hina mahkay hi Apo Dios hinan tataguna. At
Hiya mahkay di Diosda.
4 Ya adida mahkay lumugwa ti mi'id di ligat, ya dogoh, ya munha'it, ya
atoy, ya punlungdayaan di tatagu, ya mi'id mahkay di dumalat hi kilaanda
ti maluman an amin nan wadah din hopapna.”
5 Ya inalin din inumbun hi trononan Mumpapto' di, “Ad ugwan ya
maluman an amin hi balu!” Ya inalinan ha"in di, “Itudo'mu hanan inali'
ti immannung an makulug.”
6 Ya inalina goh di, “Nalpah mahkay! Ha"in ya wagwadaa' tuwali ya un
malmun amin di logom, ya wadawadaa' hi enggana. Ha"in di alpuwan an
amin,* ya Ha"in di pogpog an amin.† Ya nan tagun paddungnay na'uwaw ya
idata' hi danum an mi'id di bayadnan umidat hi nitaguan hi mi'id pogpogna.
7 Ya nan tagun mangabak an adina idinong di pangulugna an ta"on un
way malgom hi ma'at ay hiya ya Ha"in di Diosna, ya hiyay imbaluy'u.
8 Mu nan agguy nangun'unud ay Ha"in ti nan nitaguanday ihihi'alda,
ya nan nangidinong hi pangulugdan Ha"in, ya nan nanganangat hi
nun'appuhi, ya nan pimmatopatoy, ya nan immilugtap, ya nan num-
madyik,‡ ya nan ma'aladyah, ya nan nundayaw hi bulul ya umuydah nan
apuy an hiyah ne alyondan pidwan di atayan.”

Nan Balun ad Jerusalem

9 Nan ohah nan pitun anghel an nangdon hi pituh duyun nittuwan di
pitun mangidat hi angunuh di ligat ya immalin ha"in, ya inalinay, “Umali'a
ta ipattig'un he"ay iyahawan nan ay Uyaw an Kalnilu.”
10 Ya paddungnay numpa'enap nan Na'abuniyanan an Lennawan ha"in,
ya inyuya' hinan anghel hinan tulid di ata'nang ahan an duntug, ya impat-
tignan ha"in nan ma"aphod an babluy an ad Jerusalem an mun'ul'ullay an
mun'ohop an nalpun Apo Dios ad abuniyan.
11 Ya henen babluy ya munhenel hi anabagbagtun Apo Dios an umat
hinan nabalul an batun ma'alih jasper§ an ma'allenang an ay crystal.
12 Ya nun'a'allup di nunlene'woh eden babluy, ya himpulu ta duway
pantawna an nepongan di hinohhan anghel an mun'adug. Ya nepong an
nitudo' ay daden pantaw di ngadan nan himpulu ta duwan holag Israel.
13 At hintutluy pantaw di allup hi napinpinangngel enen babluy an ad
Jerusalem ti tuluh appit di buhu'an nan algaw, ya tulu goh hi appit di
alimuhan di algaw, ya nahintitlu goh hi appit hi agwan ya iggid hi un
hagangon di buhu'an di algaw.
14 Ya hay nipabunan nen allup di babluy ya nan himpulu ta duwan batun
nitud'an di ngadan nan himpulu ta duwan a'apostoles nan ay Uyaw an
Kalnilu.
15 Ya din anghel an ni'hapit ay ha"in ya waday inodnanah lukud an balitu'
an hiyah ne din nunlukudnah nan babluy, ya nan pantaw di allup, ya nan
inadu"oy din allup.

---

* **21:6** Unu *Ha"in ya umata' hi letra an alpha* (bahaom nan footnote di Rev. 1:8). † **21:6** Unu *Ha"in ya umata' hi letra an omega* (bahaom nan footnote di Rev. 1:8). ‡ **21:8** Nan nummadyik hidin amatagun Apostoles John ya inlamutday numbino'ob'on an middum ta miyamma nan umat hinan hiwang ta ipa'adagwin nan ad bagi anuy nappuhin lennawa. § **21:11** Hay kololna ya mumbolah unu brown.

16 Ya henen babluy ya numpapaddung di benellogna ya inadu"oyna.
Linukud nan anghel di inabellogna, ya inadu"oyna, ya inata'nangna, ya
duway libu ta han opat di gahut an kilomitlu.
17 Ya linukudna goh nan allup, ya duway gahut di umpih inata'nangna.
Umat hi punlukud di taguy nunlukud nen anghel.
18 Ya netpeng hinan allup nan nanginan batun ma'alih jasper. Ya hay
niyamman nen babluy ya nan namahmah an balitu' an humilin umat hi
halmeng.
19 Ya hay nipabunan nongkay nan allup ya nan numbino'ob'on an
nun'anginan batu.* Ya hay nahhun hi nipabunan nan allup ya nan ma'alih
jasper,† ya un mahkay nan ma'alih sapphire,‡ ya un mahkay nan ma'alih
chalcedony,§ ya un mahkay nan ma'alih emerald,*
20 ya un mahkay nan ma'alih sardonyx,† ya un mahkay nan ma'alih
carnelian,‡ ya un mahkay nan ma'alih chrysolite,§ ya un mahkay nan
ma'alih beryl,* ya un mahkay nan ma'alih topaz,† ya un mahkay nan
ma'alih chrysoprase,‡ ya un mahkay nan ma'alih jacinth,§ ya un mahkay
nan ma'alih amethyst.*
21 Ya hinohhan danen himpulu ta duwan pantaw ya hay niyamma ya
perlas.†
Ya nan kalatah di ya nabalitu'an an humilin umat hi halmeng.
22 Ya mi'id tinnig'uh Timpludah di ti adi mahapul ti wadah dih Apo Dios an
nidugah di abalinana ya nan ay Uyaw an Kalnilun paddungnay Timpluda.
23 Ya adi goh mahapul di algaw ya bulan ti hay anabagbagtun Apo Dios ya
nan ay Uyaw an Kalniluy mamatal eden babluy.
24 Ya nan patal nen balun ad Jerusalem di mamatal hi owon di tataguh
nan abablubabluy. Ya an amin nan a'alih nan abablubabluy ya umuydah
di an mundayaw, ya ipa'inniladan nalpun Apo Dios an amin di anabagtu ya
inadangyanda.
25 Ya adi mitangtangob nan pantaw nen babluy an un mibubughul ti
mapatal hidi an mi'id mahdom.
26 Ya ita'in an amin di tatagun umuy mundayaw di inadangyandah di.
27 Ya mi'id di nappuhih miyabulut hidi, at hiyanan nan munlayah ya nan
umipabain di ato'atonda ya adi nonongan immuydah di. Ti ammuna nan
waday nitudo' di ngadandah nan liblun inodnan nan ay Uyaw an Kalnilu di
mabalin hi umuy hidi.

22

1 Impattig goh nan anghel ay ha"in han wangwang an hay ipa"elna ya nan
danum an umidat hi pi'taguan. Henen danum ya ay crystal an ma'allenang
an nalpuh nan tronon Apo Dios ya nan ay Uyaw an Kalnilu,

---

* **21:19** Ta"on un nibaag di himpulu ta duwan ngadan di nun'anginan batuh nan verses 19-20 mu agguy tu'u inilah un hiyah ne makulug hi ngadanda. † **21:19** Bahaom nan footnote di verse 11 ta innilaom di kololna. ‡ **21:19** Hay kololna ya blue. § **21:19** Hay kololna ya mumpaha' unu gray. * **21:19** Hay kololna ya munlangta (unu green). † **21:20** Hay kololna ya mumpaha'. ‡ **21:20** Hay kololna ya mumbolah. § **21:20** Hay kololna ya muntitiba (unu yellow). * **21:20** Hay kololna ya munlangta nin. † **21:20** Hay aatna ya umat hinan halmeng an mid di kololna. ‡ **21:20** Hay kololna ya muntitiba. § **21:20** Hay kololna ya nilamut nan mumbolah hinan brown. * **21:20** Hay kololna ya munggudla (unu purple). † **21:21** Numbino'ob'on di kololda, mu do'do'ol di mumpaha'. Ya hay alpuwan nan perlas ya nan abung di oyster an ay te"am an wah nan baybay.

2 ya ene'wanah nan gagwan di babluy. Ya numpundinammang di a'ayiw
an alpuwan di pi'taguan hinan numpundinammang goh an pingit nen
wangwang. Ya abulabulan ya bumunga daden ayiw, at mamimpulu ta
duway bumungaandah hintawon. Ya nan tubun daden ayiw ya hay ipa"elna
ya nan pumhodan di nitaguan di tatagu.
3 Ya mi'id ah nappuhih umidat hi ligat eden babluy ti hidiy pumpapto'an
Apo Dios ya nan ay Uyaw an Kalnilu. At Hiyay dayawon an amin di baalna
4 ti tigonday angahna mahkay,* ya mitudo' di ngadanah tu'tu'da.
5 Ya adi nongkay homelong enen babluy ti hi Apo Dios di mamatal,
at hiyanan adi mahapul di algaw unu malgom an umipapatal. Ya nan
babaalna ya mi'papto'dah mid pogpogna.

Hay Aat di Pumbangngadan Jesus

6 Ya inalin din anghel ay ha"in di, “An amin hatun ulgud ya im-
mannung an makulug. Ti nan Apu tu'un hi Apo Dios di nangipahapit
hinan numbino'ob'on an propeta, ya Hiya goh di nannag ay ha"in hi
mangipa'innilah nan babaalnah nan magadyuh an ma'at.”
7 Ya hi Jesus ya himmapit an inalinay, “Donglonyu tun alyo' ay da'yu ti
ag'aga mahkay at mumbangngada'! Ya an amin nan mangulug eten nitudo'
hitun liblu ya mipadenolda!”
8 Ha"in an hi John ya dengngol'u ya tinnig'un amin hatu. At hidin
nalpahan di nangngola' ya nanniga' ay date ya nunhippia' hi hinagang nan
anghel an nangipa'innilan daten ha"in ta dayawo'.
9 Mu inalinan ha"in di, “Adia' dayawon! Ti numpaddungtan baal ditan
Apo Dios an umat hinan i'ibba tu'un propeta ya an amin hinan mangulug
hi Hapit Apo Dios an nitudo' eten liblu. Hi Apo Dios di dayawom!”
10 Ya inalina goh ay ha"in di, “Adiyu ipo"oy tun nitudo' eten liblu ti
magadyuh mahkay di gutud hi umannungan an amin hatu.
11 At nan nun'appuhiy ato'atonda ya hiyay gunda ato'aton hi enggana, ya
nan maphod di gunda aton ya maphod di ato'atondah enggana.”
12 Ya awni goh ya himmapit hi Jesus ay ha"in an inalinay, “Donglonyu tun
alyo' ay da'yu ti magadyuh mahkay at mumbangngada'! Ya iyali' di lagbuyu
an miyunnudan hinan ina'inatyu.
13 Ha"in ya wagwadaa' tuwali ya un mawadan amin di logom, ya wag-
wadaa' hi enggana. Ya Ha"in di alpuwan an amin,† ya Ha"in di pogpog an
amin.‡
14 Ya awniat mipadenol nan mangat hi maphod ti biyangdan midatan hi
maphod an pi'taguan an mi'id di pogpogna, ya waday biyangdan humgop
hinan pantaw nan allup nan babluy.
15 Mu nan tatagun bumalbali an umat hi ahu,§ ya nan mummadyik,* ya
nan umilugtap, ya nan pumatoy, ya nan mundayaw hi bulul, ya nan layah
di hapitonda ya pangatda ya adida middum enen babluy.
16 Ha"in an hi Jesus di nannag hinan anghel'un da'yun kimmulug hinan
ahimbahimba'an an mangipa'innilah aat'u. Ya Ha"in di ohah holag David,
ya Ha"in goh di ma'alih talaw an mamigat an bittuan hinan mun'awawa'ah.”

---

* **22:4** Hay ugalidah din penghana ya ipawaday tagun way pinatoyna an adi mangngol ta adida tigon nan angah nan alin mumpapto' ay dida (bahaom nan footnote di Esth. 7:8). Mu ad abuniyan ya mid mangipawan ditu'un mannig hinan angah Apo Dios! † **22:13** Unu *Ha"in ya umata' hinan letra an alpha* (bahaom nan footnote di Rev. 1:8). ‡ **22:13** Unu *Ha"in ya umata' hinan letra an omega* (bahaom nan footnote di Rev. 1:8). § **22:15** Bahaom nan footnote di Deut. 23:18 ta innilaom di pohdonan ibaga. * **22:15** Bahaom nan foonote di Rev. 21:8 ta innilaom di aat te.

17 Ya inalin nan Na'abuniyanan an Lennawa ya nan ahawan nan ay Uyaw
an Kalniluh nan tataguy, “Umali ayu!”
Ya an amin nan mangngol eten Hapit Apo Dios ya mahapul goh an
ayaganday i'ibbadan alyonday, “Umali ayu! Umali ayun nun'a'uwaw! Ya
abulutonyu tun mi'id bayadnan danum an umidat hi pi'taguan hi mi'id
pogpogna!”

Nan Angunuh di Intudo' John

18 Ha"in an hi John di nangitudo' ay daten amin. Ya alyo' ay da'yu an nan
tagun udmana tun nitudo' eten liblu ya udman Apo Dios di ligatnan umat
hi ligat an gun na'ulgud eten liblu.
19 Ya nan tagun mangudang hitun nitudo' eten liblu ya adi idat Apo Dios
di dagwanah nan ayiw an alpuwan di pi'taguan ya biyangnah nan babluy
an na'ulgud eten liblu.†
20 Hi Jesus an nangipa'innilan makulug an amin tun nitudo' eten liblu ya
inalinay, “Immannung an ag'aga ya mumbangngada'!”
At inali' di, “Amen!‡ At umali'a ni' ahan, Apu Jesus!”
21 Nan homo' ni' an malpun Apu tu'un hi Jesu Kristu di minaynayun hi
wan da'yun tatagun Apo Dios. Amen.

† **22:19** Bahaom nan footnote di Deut. 4:2. ‡ **22:20** Hay pohdonan ibaga ya *hene ya abuluto' ahan!*